Resp 4346

SYNTAGMA IVRIS VNIVERSI

ATQVE LEGVM PENE OMNIVM GENTIVM, ET RERVMPVBLICARVM præcipuarum, in tres partes digestum.

1316

In quo diuini, & humani Iuris totius, naturali, ac noua methodo per gradus, ordinéque, materia vniuersalium & singularium rerum, simúlque iudicia explicantur.

Authore PETRO GREGORIO Tholosano I. V. Doctore, & professore publico in Academia Tholosana.

Cum Indice rerum & verborum copiosissimo.

Hermandus A
hunc Librum cum
Volumine emit Bu
5 aureos nummos
Dom. 1587 me. 9

FACULTÉ DE DROIT
Bibliothèque
DE TOULOUSE

LVGDVNI,
APVD ANTONIVM GRYPHIVM.

M. D. LXXXII.

Cum Priuilegiis Cæsareæ maiestatis, & Regis Gallorum Christianissimi.

PRINCIPVM, ET IMPERATORVM OMNIVM DOMINO,

VNIVERSARV'MQVE RERVM EXISTENTIVM AVTORI, SVO MOECENATI

omnipotenti, adorandóque Deo,

P. GREGORIVS.

***

VARIAE, & propemodum innumerae de ſummo bono finéque hominum præcipuo proditæ ſunt ab humanis ingeniis ſententiæ, adorande Mæcenas: & quamuis vnicus ſit ſcopus, vnáue veritas, ad quam non niſi vnica via peruenire poßimus, aberrandi tamen ab ea patent vndècunque aditus. Homines vt plerunque affectibus aguntur, & quandiu his quæ ſummopere deſiderant, appetitus faſcino mentis conſtrictam aciem habent: tandiu ea probabiliora eſſe ſibi perſuadent, aliósque in eandem opinionem pertrahere conantur. Qui ambitione, & honorum cupiditate ventóue ſuperbiæ impelluntur, ij principum mortalium ſceptra mirantur, & extollunt: & vt participes vel modici honoris, vel fauoris fiant ingeniorum ſuorum monumenta, ſcripta, operámque ijſdem tanquam numinibus conſecrant, & adulationibus aures illorum deliniunt, ſe ipſos autem præcipites conculcant, & nihilominus ſibi ita plaudunt. Nec erubeſcunt Chriſtiani, heroes, quibus libros ſuos dicant, numina, & tutelares deos, & auxiliares, & id genus pluribus nominibus, quæ à Chriſtiano abhorrent, appellare. Quinimò ſi quis exemplo bonorum Chriſtianorum nomen dei ſuis ſcriptis præponat, chachinnāt, & vt vno verbo dicam, ſe peiores Ethnicis, qui ab eo Ioue, quem putabant deum, initium faciebant, perfricta fronte profitentur. Miſera certè horum cæcitas, vt lætalis ægritudo quæ non ſentitur, non valdè diſtans ab affectibus eorum, qui carmina cudunt, & idolorum nomina priſcorum, dei nomine

*ſceleſtiſsimè & impudenter inſigniũt: imò adhuc illis Idolis non contenti alia conſingunt, & meretrices quaſdam ſeu amaſias cultu diuino donant, deas dicunt, ſe adorare aſſerunt. Transferuntur aly à via recta pecuniis, & habendi cupiditate: & iſti in ſummo bono, plura poſsidere, conſtituunt, animi monumẽta nihili faciunt. Aliis alij inuoluti, alia laudant & ſequũtur: & pauci ſunt, qui & ſe & bonorum authorem norint: aut ſi norint, facilè eius obliuiſcuntur. Et ſi quid boni egerint, ſi quid ingeny eruditionis ve conſequantur, nolunt vel neſciunt vel erubeſcunt fateri à quo habuerint: & ingrati, à deo in homines, fructus, & laudem falsò traducunt. Ego Mœcenas adorande, nunquam erubeſcendum putaui ſua cuique reddere aut profiteri per quem profeceris. Et ſatius eſſe duxi abſtinere ab erroribus vulgi, quàm eos imitari: mihi planè conſcius quot beneficia à te indignus acceperim, nullis mortalium opibus aut conſilio adiutus. Et certè quod de ſuis diis conficiis dicebant antiqui, rectius de te vero deo dictum puto ab Euripide**,

* In Hercul. Furente actu 5.

Θεοῦ δ' ὅταν ἡμῶσιν ἡδὲν δεῖ φίλων
Ἄλις γὰρ ὁ θεὸς ὠφελῶν ὅταν θέλῃ, id eſt,
Deus cùm fauet non eſt opus amicis,
Satis enim eſt Deus iuuans nos ſi velit.

Et proinde ſi quæ ſint in iuris Syntagmate, quæ digna lectu, quæ vtilia Reipublicæ futura ſint, vt tua tibi conſecro, tua tibi reddo, à te ſumpſiſſe profiteor: & rogo vt tua iuues, nec calumniari patiaris. Reliqua autem, quæ humana ignorantia, & cæcitate perperam aut malè cohærent, emendari iubeas. Quid enim diffitear, cùm mortalis ſim, errare me poſſe? Nec iniuria principes affici puto, ſi ea quæ ipſi vel nihili faciunt, vel quæ equis & ludicris poſtponunt, illis non offerantur. Vnuſquiſque ſui ſimilibus gaudet, dat cenſus honores. At tibi humilia placent, eáque promoues, ſuperba deijcis.

ELENCHVS

ELENCHVS SINGVLORVM LIBRORVM, ET CAPITVM PRIMÆ ET SECVNDÆ PARTIS SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI.

LIBER I. De rebus in genere.

Cap. 1. DE ſummaria in vniuerſum rerum conſideratione. Pag. 1
2 De Terra. 2
3 De Aqua. 3
4 De legibus aquarum. 6
5 De Aere. 8
6 De Igne. 9
7 De Elementis quatuor. 10
8 De compoſitione corporum. 11
9 De compoſitorum corporum diſtinctione. 12
10 De incorporalibus. 15
11 De forma, & eius regu'is. 18
12 De dominio, proprietate, & poſſeſsione. 20
13 De poſſeſsione. 22
14 De rerum diuiſione ratione dominij & poſſeſsionis: & paraſceue ad ſequentem librum. 28

LIB. II. De rebus diuini iuris.

Cap. 1. DE Sacroſanctis Eccleſiis. 30
2 De rebus Eccleſiaſticis. Et primùm de fide Catholica. 35
3 De Sacramentis in genere. 38
4 De Baptiſmo. 39
5 De Confirmatione. 47
6 De Sacroſancta Euchariſtia. 48
7 De Extrema vnctione. 53
8 De Pœnitentia. 54
9 De Indulgentiis. 60
10 De Matrimonio. 62
11 De Ordine. 63
12 De ſacris Lipſanis. 63
13 De Cœmeteriis, & ſepulchrorum iure. 66
14 De Religioſis & ſumptibus funerum, & de mortuo inferendo, & luctu. 69
15 De Xenodochiis, & aliis pijs locis. 74
16 De Feriis, feſtiſque, & profeſtis diebus. 75
17 De vigilijs Eccleſiaſticis. 82
18 De obſeruatione ieiuniorum. 84
19 De Primitijs. 88
20 De Decimis. 89
21 De Annatis. 93
22 De decimis parœchis debitis, & earum inſtitutione. Ibidem.

23 De quibus decimæ Eccleſiaſticæ debitæ à parœchis,& diſtinctione earum. 95
24 De perſonis, à quibus ſoluendæ decimæ. 96
25 Quibus ſoluendæ decimæ. 97
26 De ipſa decimatione, modo,& tempore decimandi. 100
27 De alia ſpecie decimarum, quæ ſeparabatur à bonis per laicos. 101
28 De bonis Eccleſiæ temporalibus extra decimas,& primitias. 102
29 De muris & portis ciuitatis. 104

LIB. III. De publicis rebus humani Iuris, & de rebus vniuerſitatis.

Cap.1. DE his quæ tractanda ſunt in hoc libro. 106
2 De pecuniis publicis, ſiue de rebus fiſci, & de ærario. ibidem.
3 Cauſæ quæ iuſtam impoſitionem & exactionem vectigalium, tributorum, & penſitationum publicarum faciunt. 110
4 De finitione ſubſtantiali rei fiſcalis, & diſtinctione generali rerum fiſcalium. 114
5 De penſitatione canonis publici. 116
6 De oblatione. 119
7 De indictionibus. 120
8 Quæ perſonæ immunes ſint à vectigalibus. 123
9 De portoriis ſeu vectigalibus in ſpecie. 128
10 De quibuſdam rebus, ex quibus nomine tributi vel vectigalis, fiſcus quædam accipiebat. 129
11 De theſauris inuentis in fiſcum inferendis. 132
12 De hæreditatibus, aut portionibus illarum in fiſcum delatis. 134
13 De viis publicis. 136
14 De mari & fluminibus publicis. 138
15 De bonis patrimonialibus principis à fiſco colligendis,& de paſcuis. 140
16 De ſyluis & nemoribus. 143
17 De compendiis fiſcalibus pœnalibus. Ibidem.
18 De compendiis ex pœna eorum, qui ciuitates ſuas relinquunt. 145
19 De compendio fiſcali ex cœlibatu. 147
20 De aliis pœnis deferendis fiſco. Ibidem.
21 De ædificiis & operibus publicis ſeu vniuerſitatis. 148
22 De fontibus,& aquæductu. 149

LIB. IIII. De rebus ſeruientibus & liberis.

Cap.1. DE ſeruitute prædiorum in genere. 151
2 De ſeruitutibus debitis à rebus pſonis:& primùm de vſu & habitatione. 153
3 De vſufructu. 156
4 De rebus, in quibus vſusfructus conſtituitur. 161
5 De acquiſitione & extinctione vſusfructus. Ibidem.
6 De diuiſione ſeruitutum realium prædiorum. 165
7 De ſeruitutibus vrbanis, primùm de ſeruitute oneris ferendi, de parietibus, & de his quæ admouentur illis, balneis, tabulis, fornacibus, latrinis, cloacis. 165
8 De ſeruitutibus vrbanis, tigni immittendi, & ſtillicidij. 170
9 De ſeruitute vrbana ſtillicidij immittendi, vel non auertendi. 171
10 De ſeruitutibus vrbanis altius tollendi & non tollendi, & officiendi luminibus, & de proſpectu & lumine. 173
11 De ſeruitute luminũ,& iure immittendi,& habẽdi feneſtras in pariete vicini. 175
12 De ſeruitute vrbana protecti & proiectus. 176
13 De ſeruitute vrbana proijciendi aquam, vel quiſquilias. 177
14 De ſeruitutibus ruſticorum prædiorum, ſemitæ, itineris, viæ, & actus. 178
15 De aquæductu. 181

16 De aquæ hauſtu. 184
17 De ſeruitute prædij inferioris excipiendi aquam ex ſuperiori profluentem. 185
18 De ſeruitute ruſtica appulſu pecoris ad aquam. 188
19 De ruſtica ſeruitute iuris paſcendi. Ibidem.
20 De ſeruitutibus aliis ruſticorum. 189
21 De conſtitutione ſeruitutum. 190
22 De actionibus pro ſeruitutibus introductis. 193
23 De amiſſione ſeruitutis & eius peremptione. 196
24 De vicinis. 197
25 De reſtitutione operis nocentis in priſtinã formã, & de eo quod vi aut clam. 200
26 De damno infecto. 201
27 De operis noui nunciatione. 205
28 Quibus, & contra quos fiat nunciatio noui operis. 207
29 De modo & formis nunciationis noui operis. 208
30 De effectu nunciationis noui operis. 209
31 Quot modis operis noui nunciationis prohibitio extinguatur. 210

LIB. V. De rebus communibus, confuſis, & propriis diſtinguendis.

Cap. 1. DE diuiſione rerum priuatarum in communes, confuſas, & proprias. 213
2 De communium rerum diuiſione, ſeu de communi diuidundo. 214
3 De diuiduo & indiuiduo. 215
4 De diuiſione per familiæ Erciſcundæ iudicium. 218
5 De finium regundorum iudicio. 222

LIB. VI. De Feudalibus rebus, & de feudis.

Cap. 1. RErum alia diuiſio, in allodiales, & cenſuales. 232
2 De feudi finitione & diuiſione. 226
3 De feudis, quæ non propriè feuda dicuntur. 230
4 De feudo nobili, & non nobili. 233
5 De feudo Eccleſiaſtico, & ſeculari, & eius ſpeciebus. 235
6 De rebus in feudorum cauſa conſiderandis. 237
7 De perſonis à quibus conſtituuntur, & quibus dantur feuda; & de Imperatoribus, regibus, ducibus. 241
8 De comitibus. 246
9 De comitibus, qui prouincias adminiſtrabant, & qui nunc feuda habent. Et de Marchionibus. 249
10 De Baronibus. 252
11 De Caſtellanis & Valuaſſoribus & vaſſis. 253
12 De ſexu conſiderando in feudis. 255
13 De baſtardis, aliiſque perſonis in feudo notandis. 256
14 De modo conſtituendi feudum, & de inueſtitura. 258
15 De perſonis, quæ in feudi inueſtitura conſiderantur, & de fidei ſeu hominij p æſtatione. 261
16 Præſtationis iuramenti, fidelitatis, & hominij vtilitates. 265
17 De acquiſitione feudi per ſucceſſionem particularem inter viuos. 267
18 De acquiſitione feudi per ſucceſſionem defuncti. 268
19 De cauſis, cur beneficia feudalia conceſſa ſunt, & extinctione, vel reuocatione beneficij. 270
20 Anacephaleoſis eorum quæ ingratitudinem excuſant vaſſallorum, & culpabilem & ingratum reddunt dominum. 275
21 Poſt feudi priuationem, ad quem reuertatur. 280
22 De controuerſiis, & iudiciis feudorum. 281

SECVNDÆ PARTIS SYNTAG. IVRIS VNIVERSI

ELENCHVS.

LIBER VII. De perſonis, & primùm de ſtatu perſonarum naturali.

Cap. 1 DE homine & perſonis in genere. Pag. 3
2 De diuiſione perſonarum, & ſexu. 5
3 De alia generali hominum diſtinctione. 10

LIB. VIII. De diſtinctione perſonarum ex generatione, & de ſponſalibus.

Cap. 1 DE coniunctione maris & fœminæ permiſſa & vetita, & de perſonis inde natis in genere. 13
2 De Sponſalibus. 17
3 Cur ſponſalia præcedere nuptias bonum viſum ſit. 19
4 De perſonis qui pro alijs ſponſalia contrahunt. 21
5 De ætate & qualitate ſponſi & ſponſæ. Ibidem.
6 De his quæ ſponſalibus accidunt. 22
7 De arrha & ſponſalitia largitate, & donatione propter nuptias. 23
8 De proxeneticis & oſculo ſponſalitorum. 27
9 De ſolutione ſponſalitorum. 31

LIB. IX. De Matrimoniis & nuptiis.

Cap. 1 DE nomine nuptiarum: & ſynonimis matrimonij. 33
2 Nuptiarum finis, & de vetita Polygamia, & vago concubitu. 34
3 De coniunctione & conſenſu, quæ in nuptijs requiruntur. 38
4 De individua matrimonij, & diuini, & humani iuris ſocietate. 43
5 De ritibus nuptiarum. 45
6 Rationes, cur nuptiæ duorum tantùm, & quare tot ritibus & cæremoniis initientur & probentur. 52
7 De iuſtis & prohibitis nuptijs propter ætatem coniugum. 59
8 De conſanguinitate, & affinitate in genere. 61
9 De perſonarum diſtinctione, quæ ex coniunctione maris & fœminæ naſcitur: & de conſanguinitate vel cognatione. 63
10 De affinitate. 68
11 De prohibitione nuptiarum ratione conſanguinitatis & proximitatis. 71
12 De impedimẽtis contrahẽdi matrimonij, de furore, & errore, frigiditate, metu. 76
13 De alijs impedimentis matrimonij propter diuerſitatem qualitatũ perſonarũ. 78
14 De prohibitione matrimonij Eccleſiaſticarum perſonarum. 80
15 De ſolutione matrimonij. 82
16 Num iure diuino diſſolui poſſit matrimonium. 85
17 De his quæ accedunt matrimonio, dote, antiphernis, paraphernis. 89
18 De dotis finitione. 91
19 De oneribus matrimonij. 94
20 De reliquis oneribus matrimonij. 98
21 Axiomata quæd. in nuptiarum communia. 101
22 De dotis repetitione ſoluto matrimonio. 103

Quando

23 Quando non eſt locus reſtitutioni dotis, vel in toto, vel pro parte. 107
24 De priuilegiis dotis in hypotheca, & aliis. 110
25 De donationibus inter virum & vxorem. 113
26 De ſecundis nuptiis. 116

LIB. X. De perſonis extra legitimam coniunctionem natis, & nominatis.

Cap.1. DE concubinis. 126
2 De meretricibus. 129
3 De filiis ex illegitimis coniunctionibus natis. 134
4 De filiis legitimatis, ſeu de legitimatione nothorum. 140
5 De filiis legitimis tantum. 141
6 De adoptione & arrogatione. 142

LIB. XI. De perſonis ſui vel alieni iuris.

Cap.1. DE libertate & ſeruitute in genere. 147
2 De poteſtate in liberas perſonas. 151
3 De communi mariti & vxoris in domeſticos poteſtate. 153
4 De poteſtate mariti in vxorem. 154
5 De patria poteſtate. 159
6 Quibus modis contrahitur & oritur poteſtas patria. 162
7 De iure matris in filios. 163
8 Iura vel effectus patriæ poteſtatis. 164
9 De vtilitatibus, quas filiusfam. capit ex poteſtate patria. 170
10 De ſolutione patriæ poteſtatis. 171

LIB. XII. De tutoribus, & tutelis.

Cap.1. DE tutoria poteſtate, & tutelis in genere. 175
2 De finitione tutelæ. 177
3 De officio, cura, & adminiſtratione tutorum 179
4 Quæ perſonæ tutelam gerere poſſunt. 183
5 De ſuſpectis tutoribus. 185
6 De excuſationibus legitimis tutorum. 187
7 De diuiſione tutelæ, formuliſque tutorum in vniuerſum. 189
8 De teſtamentaria tutela & eius confirmatione, & tutoribus teſtamentariis & confirmatis. 189
9 De legitima tutela, & de illa quæ agnatorum eſt. 191
10 De legitima parentum tutela. 193
11 De patronorum legitima tutela. 194
12 De fiduciaria tutela. 195
13 De datiua tutela, & de attilianis, aliiſque tutoribus. Ibidem.
14 De tutoribus honorariis, & notitiæ cauſa datis. 199
15 Quibus modis tutela finitur. 200

LIB. XIII. De curatoribus, & cura eorum.

Cap.1. DE differentia & conuenientia tutelæ, & curæ: & quot ſpecies curæ. 202
2 De curatoribus pupillorum. 203
3 De curatoribus minorum 25. ann. 204
4 De reſtitutione in integrum minorum. Ibidem.
5 De curatore mente captorum, & furioſorum. 206

De cura

6 De curatore prodigi. 211
7 De curatore ventris. 212
8 De curatore bonorum. 213
9 De actoribus & adiutoribus tutorum, vel curatorum. 213
10 De actionibus tutelæ & curæ, directis, & vtilibus, ciuilibus, & prætoriis. 214
11 De contrariis actionibus tutelæ & curæ. 221
12 De aliis curatoribus publicis in ſumma. 222

LIB. XIIII. De ſeruis, & liberis, iureq; dominorum.

Cap.1. DE liberis & ſeruis in vniuerſum. 223
2 De ſeruitutis finitione. 226
3 De cauſis & rationibus legitimæ ſeruitutis, & ſeruorum diſtinctione. 227
4 De iuribus & vtilitatibus dominicæ poteſtatis. 230
5 Quibus modis ſerui liberentur à dominica poteſtate. 231
6 De ſolutione ſeruitutis inuitis dominis, vel præter eorum voluntatem. 234
7 De ingenuis & libertinis. 235
8 De patronis & iure patronatus libertorum. 237
9 Quibus modis ius patronatus amittitur. 238
10 De iure patronatus clientelari, & eius perſonis adſcriptitiis,& cenſitis. 239

LIB. XV. De perſonis eccleſiaſticis maioris dignitatis.

Cap.1. DE præſtantia poteſtatis Eccleſiaſticæ in laicam. 242
2 De Epiſcopis in vniuerſum. 244
3 De ſummo pontifice ſedis apoſtolicæ. 246
4 De cardinalibus. 253
5 De patriarchis Chriſtianis,& primùm de Conſtantinopolitano. 256
6 De patriarcha Alexandrino. 258
7 De patriarcha Antiocheno. Ibidem.
8 De patriarcha Hieroſolymitano. 259
9 De patriarchatu in genere. Ibidem.
10 De primatibus. 260
11 De Archiepiſcopis. 261
12 De Epiſcopis. 263
13 De Abbatibus. 272
14 De Monachis. 274
15 De legibus monaſticis. 279
16 Propter quid,& quare monaſteria, & vita monaſtica. 282
17 De monialibus ſeu veſtalibus. 283
18 De prioribus & præpoſitis. 285
19 De cancellario. 286
20 De Archidiacono. 287
21 De Archipresbytero, & decanis. Ibidem.
22 De primicerio, cantore, & præcentore. 290
23 De præbendatis & canonicis vtriuſque ſexus. 293
24 De curionibus, rectoribus, parochis, plebanis, & vicariis. 295
25 De coadiutoribus. 299
26 De intitulatis. Ibidem.
27 De penſionario. 300
28 De nomenclatura piorum hominum, qui piis locis regendis præficiuntur. 301
29 De capellanis, capellis, & oratoriis. 308
30 De præſtimonio, obitu, & obituariis. 310

31 De operario ſeu ædituo ſacro. 311
32 De collegiatis. 312
33 De collegijs & conuentibus ſacrorum militum. Et primùm de Templarijs. 315
34 De militibus cruciferis hoſpitalis ſancti Ioannis Hieroſolymitani. 317
35 De alijs cruciferis militibus, & piis equitum ſocietatibus. 319
36 De habentibus manualia beneficia. 321
37 De vicarijs temporalibus, & officiali. 322
38 De commendatarijs. 323
39 De officiarijs Eccleſiaſticis. Et primùm de theſaurarijs. 326
40 De œconomo, & vicedomino, ſyndico, & alijs. 328
41 De officijs quarundam perſonarum ratione iuriſdictionis, & eatum appellationibus. 329
42 De officiarijs quibuſdam ſedis apoſtolicæ, vicecancellario, camerario, ſecretarijs, protonotarijs, & aliis. 330

LIB. XVI. De perſonis ſacris ordinibus inauguratis, & de earum ſacerdotijs.

Cap. 1. DE ordinatis in genere, & de clericis. 334
2 De ordinibus hierarchiæ Eccleſiaſticæ in genere. 341
3 De oſtiariatu, & oſtiarijs. 342
4 De lectoriatu, & lectore. 343
5 De exorciſta. 345
6 De acolytis. 348
7 De diacono & ſubdiacono. Ibidem.
8 De presbytero, ſacerdotio, & presbyteratu. 350
9 De perſonis quæ ordines conferunt. 356
10 De perſonis quæ ordinari poſſunt. Ibidem.
11 De modo & forma ordinationis faciendæ. 360

LIB. XVII. De perſonarum ex cauſa beneficiorum diſtinctione, & de beneficijs.

Cap. 1. TRactandorum in hoc libro ſumma. 363
2 De finitione beneficij. Ibidem.
3 De diuerſa beneficiorum nomenclatura, vnde perſonæ eccleſiaſticæ diuerſas appellationes capiunt. 366
4 De iure patronatus Eccleſiæ. 369
5 De erectione, ſeu conſtitutione beneficiorum. 373
6 De collatione beneficiorum. 376
7 De qualitate conferentium beneficia. 384
8 De iuribus regaliorum. 388
9 De iure deuoluto. 391
10 De reſeruationibus beneficiorum. 398
11 De mandatis apoſtolicis ad beneficia, & de mandatarijs. 399
12 De modis legitimis dandi beneficia Eccleſiaſtica. 402
13 De confirmatione electionis. 411
14 De conſecratione, & benedictione. 412
15 De collatione beneficiorum in genere, & in ſpecie: dein de collatione libera, & eius formis. 414
16 De collatione neceſſaria, ſeu non libera. 419
17 De vacatione beneficiorum. 420
18 De modo renunciationis. 426
19 De vacatione per mortem titularij. 429
20 De beneficio litigioſo. 430

LIB. XVIII. De publicis & aliis ſecularibus perſonis.

Cap. 1 DE principibus generaliter, & de illegitimis. 432
2 De legitimis principibus. 435
3 De populo. 439
4 De magiſtratibus in genere. 440
5 De perſonarum priuatam vitam agentium generibus. 441
6 De prophetis & diuinis. 443
7 De philoſophis. 445
8 De mathematicis. 449
9 De phyſicis, & metaphyſicis. 449
10 De perſonis vacantibus ſpeculatiuis rationalibus ſcientiis. 450
11 De Iuriſconſultis. ibidem.
12 De gerentibus munera ciuilia, & eorum generali diſtinctione. 451
13 De honoribus municipalibus, & diuerſa ex illis perſonarum diſtinctione. 453
14 De munere, officio, & poteſtate decurionum, & priuilegiis eorum. 460
15 De optionibus. 452
16 De duumuiris. ibidem.
17 De magiſtratibus municipalibus. 464
18 De defenſoribus ciuitatum. 464
19 De legatis. 466
20 De appellatione hominum ratione munerum, & de muneribus ſine honore. ibidem.
21 De artificibus diuerſis. 470
22 De architectis. 471
23 De agricolis. 473
24 De paſtoribus. 477
25 De medicis. 479
26 De variis artificibus obiter. 481

LIB. XIX. De militaribus perſonis, & re militari.

Cap. 1 DE militibus & paganis, & militia inermi. 484
2 De militia armata. 487
3 De perſonarum militantium diſtinctione. 490
4 De ſacramento militari, & miſſione à militia. 495
5 De legibus militaribus. 496
6 De annona militari. 498
7 De veſte militari. 499
8 De hoſpitiis militum. ibidem.
9 De prædiis & caſtris militibus aſſignatis. 501
10 De officiis militum, & pœnis in illis delinquentium. 502
11 Leges circa ſegnitiam militum. 506
12 Delictorum aliorum in militibus pœnæ ex aliis legibus. 507
13 De obſidibus. 509
14 De negotiis, & priuilegiis militum. 510
15 De peculio caſtrenſi. ibidem.
16 De priuilegiis perſonis militum conceſſis, & veteranis. 512
17 De priuilegiis militum circa illorum iudicia. 513
18 De magiſteria militari dignitate. ibidem
19 De collegiis militum. 516

Finis Elenchi libror. & cap. 1. & 2. partis Syntagm. Iuris vniu.

ELENCHVS SINGVLORVM LIBRORVM, ET CAPITVM TERTIÆ PARTIS SYNTAGMATIS Iuris vniuersi.

LIBER XX. De actionibus, seu de actibus humanis. Et de modis primis & generalibus acquirendi.

Cap. 1. DE MODIS, quibus res fiunt singulorum, & de varia earum rerum natura, & nomine. Pag. 1.
2 De occupatione. 3
3 De rerum alienarum deperditarum inuentione. 4
4 De acquisitione per captionem ex rebus hostiũ tempore belli. 5
5 De posthimnio. 7
6 De redemptione ab hostibus. 10
7 De acquisitione per natiuitatem. eodem.
8 De alluuione. 11
9 De acquisitione rerum alienarum, quæ fit per accessionem artificialem, & opera hominum: vt per sationem, culturam, ædificationem, coniunctionem, vnionem seu confusionem. 12
10 De acquisitione rerum per traditionem. 15
11 Per quas personas acquisitio fiat possessionis, & dominij. 18
12 De amissione dominij, & possessionis. 20

LIB. XXI. De conuentionibus in genere.

Cap. 1. DE necessitate conuentionum. 23
2 Quid conuentio, pactúmve, & qua methodo, & ordine ad obligationem fiat transitus. 24
3 De obligationibus, & ita de distinctionibus conuentionum generalibus. 27
4 De rebus quæ in conuentiones venire possunt. 31
5 De personis, à quibus concipi, & perfici possint legitimæ conuentiones. 33
6 De formis, secundum quas pacta & conuentiones in genere concipiuntur. 36
7 Propter quid pacta, conuentiones, & contractus fiunt. 39
8 De actionibus. 40
9 De interdictis. 48
10 De incrementis actionum per id quod interest. 53
11 De culpa. 56
12 De casibus fortuitis. 59
13 De dolo. 60
14 De mora. 63
15 De actionibus quæ augentur per inficiationem, & condemnationem sumptuum seu impensarum. 67

16 De quibuſdam modis, quibus minuitur aut tollitur obligatio, & actio: & de impenſarum repetitione. 68
17 De exceptionibus. 70
18 De modis quibuſdam, quibus præter exceptiones liberamur ab obligationibus, & actionibus: & primùm de ſolutionibus. 72
19 De acceptilationibus. 83
20 De nouationibus, delegationibus, & ceſſionibus actionum. 86
21 De nouatione per litis conteſtationem facta. 91
22 De compenſationibus. 92

LIB. XXII. De mutuo.

Cap. 1. DE quatuor generalibus contrahendi modis. 95
2 De mutuo. 96
3 De fœnore ſeu de vſurario mutuo, & de vſuris. 101
4 De extinctione & ſublatione vſurarum, & fine, & rationibus permiſſionis illarum. 111
5 De mutui repetitione, & eius certi condictione. 112
6 De præhenſione debitorum, & carcerum mancipatione, aliiſque quibuſdam ad ſolutionem conſequendam remediis. 114
7 De dilationibus ſolutionis mutui, & aliorum debitorum. 118
8 De ceſſione bonorum. 119
9 De perſonis, & qui cedere bonis poſſint. 121
10 Quibus, & pro quibus debitis ceſſio fieri non poſſit. 125
11 De præſcripta cedendi formula. 126
12 Ceſſionis bonorum auxilium non porrigi ad fideiuſſores cedentium. 129
13 De fine præcipuo ceſſionis. eodem.
14 De ratione inducendi beneficium ceſſionis. 130
15 Num hoc beneficium ceſſionis locum habeat, quando quis pro debito ſe obſtrinxit carceribus, & num renunciare ei expreſsè poſſit debitor. 132
16 De condictione indebiti. 135
17 De caſibus exceptis à condictione indebiti. 138

LIB. XXIII. De alijs contractibus qui re fiunt.

Cap. 1. DE commodato 140
2 De precario. 143
3 De depoſito. 146
4 De repetitione & actionibus depoſiti 152
5 De pignore & hypotheca. 155
6 De prætorio & iudiciali pignore 157
7 De pignore teſtamentario. 161
8 De pignore legali, & de tacitè in pignus venientibus. eodem.
9 De pignore conuentionali. 162
10 De hypothecaria, & pignoratitia 166
11 De prioritate hypothecarum, ſeu de iure πρωτοπραξιας. 168
12 Quibus modis tollatur vel mutetur hypothecaria ſeu pignoratitia actio. 171

LIB. XXIIII. De verborum obligationibus.

Cap. 1. DE ſtipulationibus. 173
2 De actionibus obligationis verborum. 178
3 De fideiuſſoribus. 181
4 De actionibus ex fideiuſſione: & primum contra fideiuſſores. 187

De actio

5 De actione quæ datur ex fideiussione contra debitorem principalem. 191
6 De actione quæ datur fideiussori soluenti contra alios fideiussores. 193
7 De constituto. 194
8 De duobus reis constituendis. 197
9 De pollicitatione. 199
10 De voto. 200
11 De nouationibus, & delegationibus, & cessionibus actionum. 204
12 De acceptilationibus, & de Aquiliana stipulatione. eodem.
13 De literarum obligationibus,& de exceptione non numeratæ pecuniæ. eod.

LIB. XXV De obligationibus & conuentionibus consensu initis.

Cap.1. DE emptione, & de distinctione nominis emptionis. 209
2 De definitione emptionis, & de re vendibili, & distinctione mercaturæ & negotiationis. 210
3 De mercatibus & nundinis. 213
4 De rebus quæ vendi vel emi nequeunt. 215
5 De prohibitione alienationis rerum dotalium. 217
6 De fructuum futurorum venditione. 219
7 De rebus quæ vendi non possunt, ob prohibitum earum commercium. 220
8 De venditione & alienatione rerum temporaliũ Ecclesiasticarum prohibita. 221
9 De rebus in titulum clericis ad ordines sacros promotis, num vendi possint, & quomodo. 226
10 De rerum alienarum venditione. 227
11 De emptione rei suæ, & aliarum quarundam. 229
12 De pretio. 231
13 Quomodo pretium emptionis certum esse debeat. 233
14 De pretio iusto. 234
15 De consensu, & de personis quæ emptionem, vel venditionem perficiunt. 236
16 De laudimiis,seu de obuẽtionibus aduentitijs fundi censualis seu beneficiarij. 238
17 De forma quæ consensui per pacta accedit emptionibus & venditionibus, de arrha, scriptura, de in diem addictione, de lege commissoria, & alijs quibusdam. 240
18 Cuius sit naturæ, superioribus legibus definita emptio & venditio, & de fine eius. 244
19 De actione empti & venditi. 246
20 De redhibitoriis actionibus, & quam diuersa ἀστιπαράγραπτος, seu redhibitio. 247
21 De redhibitione quæ fit authoritate magistratus. 249
22 De euictionibus. 253
23 De rescindenda venditione. 255
24 De rescissione venditionis ob pretij modicam quantitatem. 256

LIB. XXVI. De redhibitione gentilitia.

Cap.1. DE frequenti inter nationes plures consuetudine redhibendi, & de redhibitionis finitione. 263
2 De rebus pro quibus locum habet redhibitio gentilitia. 264
3 De rebus ex aliis contractibus, quàm per venditionem simplicem distractis, in quibus non admittitur redhibitio gentilitia. 268
4 Num retrahatur res vendita cum redhibitione temporali pactitia, vel pacto legis commissoriæ, vel addictionis in diem. 269
5 De re vendita in venditione nulla, an retrahi possit. 270
6 De re quæ redit ad dominũ iure commissi, an à proximo redhiberi possit. cod.

7 Num redhibitio hæc fiat in donatis, & de relictis titulo generali, vel particulari inſtitutionis. 271
8 Num in datis, cauſa tranſactionis, redhibitio hæc admittatur. 272
9 De datis ex compenſatione, & acceptilatione, num hoc iure retrahantur. 273
10 De remiſſis in diuiſione. eodem.
11 De rebus mutuatis, locatis, in ſolutum datis, num redhiberi poſſint. 274
12 De rebus permutatis, num ſubijciantur retractui. 275
13 De perſonis quæ retrahere poſſint. eodem.
14 Sed num is qui vendidit, aut filius eius poſſint retrahere. 277
15 Num in hæredem ius redhibendi tranſeat. 278
16 Sed in tempore propinquitatis quæritur, ſi poſt venditionem factam, & ante retractum, intra tempus retrahendi ſi alius naſcatur proximior, an excludat eum qui tempore venditionis erat proximior. 279
17 Qui non ſint idonei ad retrahendum, quamuis ſint proximi. eodem.
18 An ius retrahendi poſſit cedi. 281
19 De legibus, ſecundum quas retractus fieri debet. 282
20 Praxis & modus conſtituendi & proſequendi actionem in retractu, cuius ſit generis. eodem.
21 Quid præſtare, vel offerre debeat proximus emptori, & emptor proximo. 283
22 Quantum pro iuſto pretio ſolui in redhibitione debet à proximo emptori. 285
23 De oblatione, & conſignatione pretij, & impenſarum. 286
24 De tempore ad retrahendum conceſſo. 287
25 Finis, rationes, & cauſæ iuris retractus gentilitij. 288

LIB. XXVII. De contractibus reliquis, qui conſenſu fiunt.

Cap.1. DE locatione, & conductione. 289
2 De mercede laborum. 294
3 De reliquis quæ pertinent ad locationem, & conductionem. 297
4 De ſocietate. 298
5 De mandato & procuratore. 302

LIB. XXVIII. De contractibus anomalis.

Cap.1. DE contractibus innominatis, & de ſpecie illorum, do vt des. 309
2 De tranſactione. 310
3 De fine, & rationibus tranſactionis. 314
4 De alia ſpecie contractuum innominatorum, do vt facias. 316
5 De contractu innominato, facio vt des. 317
6 De facio vt facias, & de rationibus contractuum innominatorum. eodem.
7 De donationibus, & primùm de finitione. 318
8 De rebus quæ in donationem veniunt. 320
9 De perſonis quæ donare poſſunt, & quibus donari licet, & de donationibus filiisfam. factis. 322
10 De donationibus inter virum & vxorem. 324
11 Quomodo confirmentur donationes inter patrem & filiumfamilias, & inter coniuges factæ. 330
12 De aliis perſonis donationum. 332
13 De forma donationis. 334
14 De donatione cauſa mortis. 337
15 De fine, cauſis, & actione donationis. 340

LIB. XXIX. De obligationibus quæ ex quaſi contractu.

Cap. 1. DE obligationibus quæ ex quaſi contractu. 344
2 De obligatione ex negotiis geſtis, eiúſque actionibus in genere. 345
3 De actionibus tutelæ & curæ directis, contrariis, & vtilibus, & ſubſidiariis in contutores, fideiuſſores, & magiſtratus. 347
4 De cautione, & actionibus Reipub. & aliorum, contra gerentes munera, & honores, & de iis qui pro illis tenentur. eodem.
5 De negotiorum geſtione rerum communium. 349
6 De quaſi contractu indebiti ſoluti. eodem.
7 De obligatione, velut ex quaſi contractu; vnde actio ad exhibendum. eodem.
8 De negotiis geſtis cum iis qui in aliena poteſtate eſſe dicuntur, & de actione quod iuſſu. 352
9 De exercitoria actione. 354
10 Ad legem Rhodiam de iactu, & de quibuſdam aliis legibus nauticis. 357
11 Aliæ leges nauales circa perſonas. 361
12 De inſtitoria obligatione & actione. 363
13 De tributoria actione. 364
14 De peculio. 366
15 De in rem verſo. 369
16 De his qui mortuorum negotia gerentes quaſi contrahunt. 370

LIB. XXX. De criminibus in genere.

Cap. 1. DE ſimilitudine conuentionum, & delictorum. 372
2 De cauſa, & voluntate in delictis perpendenda. 373
3 De criminibus, quæ impetu animi committuntur. 375
4 De caſu fortuito, & euentu. 378
5 De perſonis conſiderandis in delictis. 379
6 De loci obſeruatione in delictis. 382
7 De tempore commiſſi delicti perpendendo. 383
8 De qualitate delictorum obſeruanda. 384
9 De quantitate obſeruanda in criminibus. 385
10 De ignorantia, quæ, & quando in delictis excuſet. eodem.
11 De diuiſione ſeu generali diſtinctione criminum. 387

LIB. XXXI. De pœnis.

Cap. 1. QVid ſit pœna. 392
2 De diſtinctione pœnarum ex cauſis puniendi. eodem.
3 De diuiſione pœnarum, & de multa. 396
4 De pœnis diuinis in genere. 400
5 De duabus primis pœnis homini & mulieri impoſitis. 402
6 De pœna exilij. 403
7 De pœna ieiunij & abſtinentiæ à cibis. 408
8 De excommunicatione. 409
9 De maiori excommunicatione. 414
10 De pœna talionis. 418
11 De verberibus. 419
12 De redargutione, & reprehenſione. 423
13 De quibuſdam aliis pœnis diuinitus immiſsis. eodem.
14 De pœna mortis in genere. 424
15 De combuſtionis pœna. 427
16 De capitis, & aliorum membrorum amputatione. 428

17 De ſuſpenſione, & crucifixione. 430
18 De lapidatione, & iaculorum confeſsione. 432
19 De præcipitatione, & ſubmerſione. eodem.
20 De beſtiarum obiectione. 433
21 De peſte. 434
22 De bello. 435
23 De fame. 437
24 De pœna excoriationis. 439
25 De ſectione per ſerram, & phthyriaſi. 440
26 De abſorbitione à terra. eodem.
27 Alia mortis ſupplicia extra ſacram paginam. 441
28 De pœna diuina alterius ſeculi. 442
29 De pœnis in iure pontificio vſurpatis, & de infamia. 444
30 De depoſitione, degradatione, ſeu exauthoratione. 448
31 De publicatione bonorum, ſeu confiſcatione. 450
32 De detruſione in monaſterium. 455
33 De pœna carceris temporalis, vel perpetui. 456
34 De pœnis iuris ciuilis. 461
35 De ſtigmatum inuſtione. 462
36 De damnatione in metallum, & in opus aliud publicum, & de ſeruis pœnæ. 463
37 De aliis pœnarum generibus. eodem.
38 De lictoribus, & carnificibus. 465

LIB. XXXII. De accuſationibus.

Cap. 1. DE criminum diſquiſitione. 467
2 De mediis, quibus deteguntur crimina. 468
3 De monitione. 470
4 De delatione, & delatoribus. eodem.
5 De exceptione criminum. 473
6 De querela ſeu querimonia, & inquiſitione criminum. 474
7 De accuſatione ſolemni. 476
8 Cur nomina accuſantium, accuſatorum, & iudicum apponantur libellis accuſationis. 478
9 De iudice legitimo criminis admiſsi in via publica, ſeu regia. 480
10 Num magiſtratus municipales, vt conſules, vel capitolini, vel eſcheuini dicti, poſsint de criminibus cognoſcere. 481
11 De ſubſcriptione libelli accuſationis. 484
12 Qui accuſare non poſſunt ob delictum, vel eius ſuſpicionem. eodem.
13 De prohibitione accuſandi ob ſexum. 487
14 De prohibitione accuſationis ob ætatem. 490
15 Quare, & quomodo magiſtratibus, & quibus, interdictum eſt accuſare: & accuſari qui nequeunt. eodem.
16 De perſonis reiectis ab accuſando ob ſtatus conditionem. 493
17 De prohibita liberis patronorum, & ſeruis dominorum accuſatione. 495
18 De aliis qui accuſare non poſſunt. 496
19 Qui accuſari poſsint. 497
20 De accuſatorum delictis, & primùm de calumniatoribus. 498
21 De præuaricatione. 500
22 De terguerſatione. 501
23 De abolitione criminum. 502
24 De iudicio criminum, & differentiis inter ciuilia & criminalia iudicia. 504
25 De aliis differentiis ciuilium, & criminalium cauſarum. 509
26 De alia differentia ciuilium, & criminalium negotiorũ, ex ordine iudiciali. 510

De pœna

IN PRIOREM ET SECVNDAM

SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI partem, Periocha.

DEVS optimus maximusq., primùm ex nihilo cœlum & terram creauit: postea distinctis & perfectis rerum formis, hominem qui rebus omnibus præesset, formauit: & ad eum (vt secundùm rei cuiusque propriam naturam commodè imperaret, & iuxta cuiusque conuenientem modum prospiceret) adduxit animalia cuncta, vt videret quid vocaret ea. Gen. 2. Homo vltimus creatione, sed perfectius creationis opus, centrum totius vniuersi, & in quo omnes circunferentiæ, omnesq; omnium rerum natura coniunguntur, & præcipuum quod habent, contribuunt. Et proinde homo qui orbis dominationem humanam susceperat, qui ve socijs & æqualis naturæ hominibus præesse debebat, rerum omnium cognitione ab initio in sui primordio ornatus à Deo fuit. Sciebat ille quid bonum erat in singulis, quandiu superioris & creatoris & domini mandatũ obseruauit: illúdque bonum sufficiebat ad bene imperandũ tunc scientiam. Cæterùm inuidia hostis, qui ob superbiam de loco præstantissimo beatitudinis præceps in abyssum impietatis actus fuerat, deceptus, voluit & malum cum bono cognoscere: sicq; miser ille & nimium mulieri credulus, in se quid malum esset periculum fecit magna cum posterorum pernicie. Et ita boni scientia & lumen intelligentiæ, quod ex pura anima mentem illustrabat, ab infecta malo anima in tenebras decidit, & veluti cæca cœpit à malo in peius semper deficere: sicq; ætas peior auis genuit nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiorem. Misertus est Deus huius homuncionis, & pluribus modis lapsam hanc fragilem naturã testaceam, restituere suo pristino splendori aggressus est: intrinsecus mentes humanas excitando & illustrando, & extrinsecus plura præcepta per se & verbi sui nuncios præscribendo. & postremo loco mittendo filium suum vnigenitum, verum Deum, & carne assumpta verum quoque hominem, Dominum nostrum Iesum Christum, qui voluntatem patris manifestiùs explanauit, & abscõdita reuelauit, nostrq; seruitutis redemptionem operatus est & salutem, reconcilians nos Deo patri: atque simul bona præcipua quæ obliti eramus, cognitionem rerum & sui ipsius, nota fecit, vt Deum ipsum cognoscere-mus. Quamobrem ante Domini nostri Iesu Christi descensum de cælis, & assumptionem nostræ carnis, ante prædicationem & legem eius, nunquam boni & æqui vera & perfecta cognitio haberi potuit: neque apud ipsos Iudæos, quorum ex parte maxima velata erat mens, & secreta & incognita erant mysteria illis familiaria. Quæ postea palàm facta, omnium figurarum velo & vmbris depulsis. Fateor tamen etiam nunc infinitam

propemodum multitudinem inter mortales eorum, qui in errore antiquo & cæcitate inueterata degunt: & inter Christianos quoque ſponte adhuc plures eſſe, qui peiores illis ſint. Verumtamen non ideo minus lucet diuinæ ſapientiæ inter homines iubar, quòd iſti ſponte cæci eſſe velint: nec ſolis ſplendor ideo deficit, quòd quidam vias & feneſtras eius radijs occludunt. Sed eò magis pernicioſiores, quò oblatam Dei notitiam conſultò reijciunt vel ſegniter vt recipiant, ſe parant. Expedita certè nunc boni & æqui ratio, vna regula concepta: vt omnia, quæ cogitamus dicimus & facimus, ſint Dei voluntati & mandatis eius conſona. Hoc eſt præceptum illud, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata: quæ conſiſtunt in dilectione Dei & proximi. Cæterùm quia difficile eſt aliunde hominem exuere, & quia plerunque quæ meliora ſunt probamus, ſed deteriora ſequimur. Pluráque ſunt, quæ veluti nubes ſolem, ſic mentem per affectus obnubilant, perturbationibus confundunt, & ex ſingularium negotiorum formis dubitandi cauſam dant: num voluntati Dei quæ noſtra ſunt conſentiant, conſtituti ſunt legiſlatores, principes, & magiſtratus ſpiritualis & ſecularis poteſtatis, qui voluntatem explicent pro modo occurrentis cauſæ, cui proſpiciendum eſt. Oritur autem cauſa dubij, vel à rebus ipſis, vel à perſonis, vel ab actionibus ſeu negotijs perſonarum, vt docuimus in libro de arte iuris cap. 41. Idcirco ius quod tractare nunc inſtituimus abſolutum omnibus ſuis membris, videlicet quod complectitur omnia iura diuina & humana, tres partes principales habet. Prior eſt de rebus, altera de perſonis, altera de actionibus ſeu negotijs compoſitis ex rebus & perſonis. Vna tamen methodo, Deo iuuante, prima medijs & vltimis connectimus, vt partes omnes ordine naturæ ſeſe conſequi videantur. Præponimus res perſonis, non tanquam nobiliores, ſed creationis & originis ſeriem ſequuti: primùm enim creatæ ſunt res, deinc perſonæ, & poſtea negotia ſeu actiones prodierunt. Hæc tria ſeparatim primùm, vt ſimplicia: deinc, vt compoſita ex ſubſtantia propria & accidentibus, quæ in conſiderationem & quæſtionem Iuriſconſultis & legiſlatoribus venire poſſunt, Deo iuuante, perſcrutabimur; ea naturali ſeruata conſecutione, vt vnius tractatio ex altera naſcatur. Cuius ſyntagmatis imaginem paucis lineis compactam, memoriæ cauſa offeram.

Prioris partis primus liber res omnes tibi vnico rei nomine contineri generaliter explicat, & vnum id eſſe genus, c. 1. Poſtea diuidit in corporales, & intelligibiles ſeu incorporales: corporales in ſimplices, & compoſitas materia & forma: ſimplices, in quatuor elementa. Et de his explicat elementatam ſeorſum terram c. 2. aquam, c. 3. & 4. aërem c. 5. ignem c. 6. prout in iure vſurpantur: & diſtinctiones earum, & hæc ipſa quatuor ſtatim ſimul c. 7. Vnde fit tranſitus ad compoſita corpora, quæ à quatuor elementis fiunt: docentur modi compoſitionis phyſicæ rerum in indiuiduo, & mixtiones, confuſiones, & ciuiles hominum compoſitiones c. 8. Compoſitione edocta, habes diuiſionem compoſitarum rerum, in inanimatas, & animatas: & rurſum earundem ſpecies, & quomodo iura conſiderant eaſdem c. 9. Accedit incorporalium rerum membrum, & quæ incorporales ſint docet, cuius occaſione & diuiduas & indiuiduas explicat c. 10. Et hactenus conſidero res ex ſubſtantia naturali, vel his quæ ſubſtantiam reſpiciunt: Subinde accidentia occurrunt, quibus inter homines diſtinguuntur, & conſiderantur. Accidentium autem illorum præcipuum fundamentum eſt, poſſeſſio & dominium verum, vel fictum, plenum, proprietas, vſus-fructus, & vſus, quæ explico c. 12. Vt poſſeſſionis ſpecies c. 13. Et hæc tractatio continuò parit res dictas diuini & humani iuris, nempe quæſtionem, quæ ſint in dominio ſeu poſſeſſione,

vel

vel iure Dei aut hominum, quas tibi diſtinguimus, c.14.

Explicamus libro 2. res diuini iuris, ſacras, publicas, priuatas, religioſas, & ſanctas per 29.c. habes inter ſacras explicatum de templis, c.1. fide catholica, c.2. de ſeptem ſacramentis c.4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. de ſacris lipſanis, c.12. religioſa cœmiteria, c.13. & 14 xenodochia, c.15. ferias, feſta, c.16. vigilias eccleſiaſticas, c.17. ieiunia, c. 18. primitias, c.19. decimas quadruplicis generis, c. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. eccleſiaſtica alia bona, c. 28. & ſancta, portas, muroſq; ciuitatum, c. 29.

In tertio, res humani iuris, publicas, & vniuerſitatis percurrimus: & inter publicas explicamus tributa & vectigalia, eorumq; originem, & rationem, c. 2. 3. 4. de canone, c. 5. de oblatione, c. 6. indictione, ſuperindictione, c. 7. & 8. Et in ſingulari de portorijs, c. 9. & alijs vectigalibus, c. 10. de compendijs quæ applicantur fiſco ex aliquibus rebus, de quibus etiam notionem tradimus, vt de theſauris, c. 11. de compendijs hæreditatum, albanagij, vacantium bonorum, c. 12. viarum publicarum, c. 13. paſcuorum, c. 15. confiſcationum ex delicto, c. 17. 18. 19. 20. de mari, de fluminibus publicis, c.14. de ſyluis & nemoribus, c.16. de ædificijs & operibus publicis, c.21. de fontibus & aquæductu, c. 22. quorum etiam aliqua poſſunt dici communia vniuerſitatis, c. 21.

Subinde expectabis in 4. lib. de rebus priuatis, quæ ſingulorum ſunt: inſtituiturq; ſermo in eo, de rebus quæ liberæ ſunt, & quæ ſeruiunt aut perſonis aut rebus alijs ſeu prædijs, c. 1. & inibi de vſu, habitatione, & vſufructu, & alijs commoditatibus perceptis ex rebus per perſonas, c. 2. de vſufructus natura & diſtinctione ab vſu, & eorum actione, c. 3. in quibus conſtituantur, quomodo acquirantur & amittantur, c. 4. & 5. de ſeruitutibus vrbanis, oneris ferendi, c. 7. tigni immittendi, c. 8. ſtillicidium immittendi, auertendi, c. 9. altius tollendi vel non tollendi, c. 10. luminum, c. 10. & 11. protectus habendi, c. 12. & aquam eijciendi, c. 13. Item de ruſticis ſemita, itineris, viæ, actus, c. 14. aqueductus, c. 15. aquahauſtus, c. 16. excipiendi aquam, c. 17. appulſus pecoris ad aquam, c. 18. pecoris paſcendi, c. 19. arenæ fodiendæ, calcis coquendæ, cretæ eximendæ, c. 20. & alijs, de conſtitutione ſeruitutum, c. 21. de actionibus pro illis, c. 22. de amiſſione illarum, c. 23. Atque his annectimus earum rerum notionem, quæ neceſſariò cognoſci operæpretium eſt, pro explanandis ſeruientibus rebus, de vicinis, c. 24. de reſtitutione operis nocentis citra ius ſeruitutis facti, & remedia quod vi aut clam, c. 25. de damno infecto, c. 26. de operis noui nunciatione, c. 27. & quibus & à quibus nunciatio hæc fiat, c. 28. effectum, c. 29. & formas nunciandi, c 30. & modos quibus nunciatio extinguitur, c. 31.

Iterum facilioris doctrinæ gratia, ſubdiuidimus alio lib. 5. res ſeruas aut liberas, in communes, confuſas, & proprias, c. 1. Et explicatis ſingulis, de communium agimus diuiſione, ſeu de iudicio communi diuidundo, c. 2. de diuiduo & indiuiduo, c. 3. de familiæ erciſcundæ, c. 4. & finium regundorum iudicijs, c. 5. agitur.

Subijcitur deinde lib. 6. aliud membrum rerum liberarum explicandum, & diuiduntur res liberæ, in allodiales, cenſuales, emphyteoticarias, & feudales, c. 1. De ſingulis agitur ſtrictim & remiſſiuè, de feudis in hoc libro latius, ſeu de rebus feudalibus, & ea ratione inſtituitur methodica tractatio de finitione & diuiſione feudorum, c. 2. Et quæ propriè feudales res, quæve impropriè annotatur; quæ dignitatis, quæ noua feuda, antiqua, paterna, materna, hæreditaria, realia, ligia, recta. Quæ impropriè feuda, vt non recta, franca, libera, habitationis, ſoldata, de cumera, de cauena, gardiæ, caſtaldiæ, c. 3. Et

rurſum, quæ nobilia, ignobilia, c.4. Eccleſiaſtica, ſecularia, c.5. Perpendimus res quæ in feudum dari poſſunt, ſtipendiaria, & tributaria prædia, c.6. Et perſonas quæ ex rebus titulos habent, & res diuerſas indicant feudales, quæ dant vel poſsident feuda, Imperatores, reges, duces, c.7. comites, c.8. marchiones, c.9. barones, c.10. caſtellanos valuaſſores, valuaſsinos, vaſſos, c.11. mulieres, c.12. Et harum perſonarum ætates, legitimam vel ſpuriam natiuitatem, c.13. Modos conſtituendi vel acquirendi feuda, & inueſtituram, & formam ſeu ſymbolum eius, c.14. iuramentum fidelitatis, c.15. vtilitates horum, c.16. ſucceſsionem particularem, c.17. teſtamentariam, c.18. extinctionem vel ademptionem beneficij feudalis, c.19. negotia ingratitudinis, c.20. Finem, quo reuertatur res feudalis, c.21 & controuerſias & iudicia harum rerum, c.22. Et hîc prioris partis operis huius conſtituimus periodum.

Secunda iuris vniuerſi Syntagmatis pars.

ABſoluta prima iuris parte de rebus, peruenitur ad perſonas ſeu homines, in quibus rerum corporalium & incorporalium fit coniunctio & epitome, vt docemus, & poſtea diuidimus ſexu in maſculum & fœminam, hermaphroditos, & eunuchos, quorum ſpecies, modum, & ſanctiones, quæ ad illos pertinent, explicamus, c.1. & 2. Nugas eorum, qui homines non Adamicos conſtituerunt, reprobamus: indicantes quæ de nymphis, pygmeis, ſatyris, ſphyngibus, tritonibus, & de ſimilibus monſtroſis animalibus hominis formam aliquantum referentibus, credendum ſit, c.3. de lelithimis & fatidicis mulieribus.

Huâ, prætermiſsis, ad Adamicos & veros humanos homines, conſtantes corpore & anima immortali, ſermonem lib. 8. referimus, adhibita prima & præcipua ex natiuitate, ſeu ex coniunctione maris & fœminæ diſtinctione, quam vel legitimam vel illegitimam conſtituimus. Et ex legitima coniunctione naturali, filios abſolutè naſci; ex illegitima autem alterius generis partus oſtendimus, videlicet ſpurios, vulgò quæſitos, naturales tantum, inceſtuoſos, nefarios, adulterinos, c.1. In his rurſum legitimam coniunctionem, vt originem prolis tractamus, de ſponſa, ſponſo, & ſponſalibus, c.2. Et cur præcedere ſponſalia matrimonium ſeu nuptias ſolcant, c.3. qui quæ ve per ſe vel per alios ea contrahant, c.4. quæ horum qualitates, c.5 & quæ accidunt ſponſalibus, c.6. de arrha, ſponſalitia largitate, donationibus ante nuptias, c.7. proxenetrijs, oſculo, c.8. ſolutione ſponſaliorum, c.9.

Subinde lib.9. de nuptijs agitur, de ſynonymis matrimonij, c.1 de finitione, inſtitutione, ex vago concubitu, c.2 de coniunctione & conſenſu nubentium, & parentum illorum, c.3. de ſocietate individua, c.4. ritibus & ſpeciebus vxorum, c.5. rationes introductarum nuptiarum, c.6 Et de perſonis quibus prohibentur propter ætatem, c.7. propter conſanguinitatem vel affinitatem, c.8 qua occaſione & conſanguineas & adfines perſonas declaramus, c.9. 10 11. Et alias prohibitarum nuptiarum cauſas proſequimur, erroris, furoris, frigiditatis, maleficij, c.12. & ſimiles, c.13. Potiſsimum eccleſiaſticarum perſonarum, c.14. de diſſolutione & modis abeundi à matrimonio iuris naturæ, ciuilis, diuini, & pontificij, c.15. & 16. de acceſſorijs nuptiarum, dote, paraphernis, & antiphernis, c.17. & 18. de oneribus matrimonij, c.19. & 20. Et alijs nuptiarum axiomatibus, c.21.

de dote

de dote repetenda, c.22. vel non repetenda ſeu lucranda, c.23. de priuilegijs dotis ratione hypotheca, vel cauſarum aliarum, c.24. de donationibus inter virum & vxorem validis & inutilibus, c.25. de repetitis nuptijs, & de his quæ in illis nocent binubis, c.26.

Decimus liber, aliud membrum perſonarum ex illegitima coniunctione natarum abſoluit, & parentes & partus illegitimos declarat, agitq; de concubinis, c.1. meretricibus, c 2. & illarum naturalibus, ſpurijs, inceſtuoſis, adulterinis, nepharijs, c 3. & qui reſtitui natalibus, & quibus modis legitimari poßint, c 4. Ad legitimos tantum ſubinde deſcendo per ſpiritualem cognationem, c.5. vel per adoptionem & arrogationem, c. 6. quomodo fiant breuiter tradens.

Vndecimus, poſtquam iam præcedentes, perſonas veluti naſcentes nobis propoſuerũt, perſonarum veluti natarum qualitates proſequitur: & ſtatum naturalem, gentium, & ciuilem exhibet & diſtinguit liberorum, ſeu ingenuorũ, ſeruorum, libertinorum, c.1. agitq; vnà de poteſtate in liberas perſonas generaliter prius, c. 2. & ſpeciali nota in domeſticos, c.3. in vxorem, c. 4. in filios, c. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

Hunc excipit 12. agens de poteſtate tutorum in pupillos: & tutelarum explicat cauſam, qui in ſua tutela & aliena ſint, c.1. quid tutela & qualis eius authoritas, c.2. officium, c. 3. qui gerere tutelam poßint, c. 4. qui ſuſpecti ab ea reijciuntur, c. 5. qui excuſantur, c.6. quæ tutelarum ſpecies, c. 7. declarans teſtamentariam, c 8 legitimam, c.9. vtramque & parentum, c.10. & patronorum, c 11. & fiduciariam, c.12 Datiuam, Atilianam, & alias, modumq; dandi & confirmandi ex his legibus tutores, c.13. honorarios tutores & notitiæ cauſa datos, c 14. & finem tutelarum, c.15.

Et ſeriem ſequitur 13. liber, agens de curatoribus diuerſæ ſpeciei, c 1. pupillorum, c.2. minorum, c.4. & eorum reſtitutionem, c. 4. mente captorum, ſtultorum, furioſorum, c. 5. prodigorum, c. 6. ventris, c. 7. bonorum, c. 8. publicarum rerum, c 12. & de adiutoribus tutorum vel curatorum, c.9. actionibus directis, c 10 & contrarijs tutelæ & curæ, c.11.

Ad poteſtatem in ſeruos incidit liber 14. Et qui ſint liberi & ſerui natura, vel hominum conſtitutione docet, c.1. Seruitutem diffinit, c.2. quomodo fiant aut naſcantur ſerui, demonſtrat, cum cauſis ex quibus probata eſt perſonarum ſeruitus, c. 3. Iura ſimul & vtilitates poteſtatis dominicæ, c. 4. & quot modis ſoluatur illa poteſtas volentibus dominis, c. 5. vel inuitis, c. 6. quomodo ſolutione illa libertini fiant & ab ingenuis diſtinguantur, c.7. qui inde patroni dicantur & iura eorum, c 8. & quando illa amittuntur, c.9. Et data occaſione, de iure patronatus clientelæ agit, c 10.

Quindecimus liber de perſonis Eccleſiaſticis agit, de præſtantia poteſtatis earum, c. 1. de Epiſcopis in vniuerſum, c 2. de ſummo pontifice gentilium, Iudæorum, & Chriſtianorum, c 3. de cardinalibus, c. 4. patriarchis Conſtantinopolitano, c. 5. Alexandrino, c. 6. Antiocheno, c 7. Hieroſolymitano, c 8 & de patriarchatu in genere, c. 9. de primatibus, c.10. Archiepiſcopis, c.11. Epiſcopis in ſpecie, & chorepiſcopis, c.12. abbatibus, c 13. & eorum monachis, c.14. legibus monaſticis, c 15. cauſis inſtitutionis monaſteriorum, c.16. deq; monialibus, c 17. prioribus & præpoſitis, c.18. cancellario, c.19. Archidiacono, c. 20. Archipreſbytero & decanis, c 21. primicerio, cantore, præcentore, chorodidaſcalis, choragis, chorodidactis c 22 prebendatis canonicis vtriuſque ſexus, c.23. curionibus, c.24. coadiutoribus, c.25. inſtitutoribus, c 26. penſionarijs, c 27 Orphanotrophis, & piorum locorum ſeu hoſpitalium præpoſitis, c 28. capellanis, capellis, oratorijs, c 29. præſtimonium habentibus & obituarijs,

c. 30. operarijs ſiu ſacris aedituis, c. 31. de collegiatis, c. 32. de conuentibus ſeu ſocietatibus ſacrorum militum, vt de templarijs, c. 33. cruciferis hoſpitalarijs ordinis ſancti Ioannis Hieroſolymitani, c. 34. & alijs ſacris militibus, c. 35. de habentibus beneficia manualia, c. 36. de vicarijs temporalibus, officiali, c. 37. commendatario, c. 38. de officiarijs Eccleſiaſticis, vt de theſaurarijs, c. 39. œconomis, & vicedomino, ſyndico, & alijs, c. 40. de officiarijs Eccleſiaſticis, c. 41. & ſedis apoſtolicæ, c. 42.

Liber 16. perſequitur perſonas ſacris ordinibus inauguratas, clericos, c. 1. eorumq; ordines, c. 2. oſtiarios, c. 3. lectores, c. 4. exorciſtas, c. 5. acolytos, c. 6. Subdiaconos, diaconos, c. 7. presbyteros ſeu ſacerdotes gentilium, Iudæorum, Chriſtianorum, c. 8. & qui ordinare poſſint, c. 9. & qui ordinari, c. 10. & de modo & forma ordinationis, c. 11.

Subinde lib 17. beneficiorum & perſonarum quæ ab illis accipiunt nomen, euoluit tractationem, quid ve ſit beneficium explicat, c. 2. & eorum ſpecies, c. 3. ius patronatus eccleſiaſticum, c. 4. beneficiorum erectionem, c. 5. collationem, c. 6. & de qualitate conferentium, c. 7. de iure regaliorum, c. 8. de iure deuoluto, c. 9. de mandatis ad beneficia & mandatarijs, c. 10. de modis legitimis dandi eccleſiaſtica beneficia, electione, collatione, poſtulatione, c. 11. de confirmatione electionis, c. 12. conſecratione, & benedictione, c. 13. de collatione libera, c. 14. 15. neceſſaria, c. 16. de vacatione, c. 17. per modum renunciationis, c. 18. & per mortem, c. 19. de beneficio litigioſo, c. 20.

In lib. 18. perſonæ potiſſimum publicæ & aliæ declarantur, quæ ad publicam pertinent authoritatem: principes legitimi & illegitimi, c. 1. & 2. agitur & de populo, c. 3. & magiſtratibus in genere, c. 4. de priuatis, c. 5. de prophetis & vatibus, c. 6. de philoſophis, c. 7. mathematicis, c. 8. de phyſicis, c. 9. de ijs qui ſpeculatiuis vacant diſciplinis, c. 10. de iuriſconſultis, c. 11. de gerentibus publica munera, c. 12. & 16. Et de honoribus municipalibus & diuerſa appellatione eorum qui ea gerunt, c. 13. & 20. de decurionibus, c. 14. optionibus, c. 15. duumuiris, c. 17. de defenſoribus ciuitatis, c. 18. de legatis, c. 19. de artificibus, c. 21. de architectis, c. 22. de agricolis, c. 23. paſtoribus, c. 24. medicis, c. 25. variisq; alijs artificibus, c. 26.

Tandem in lib. 19. de perſonis militaribus & ijs quæ ad artem militarem ſpectant, tractatur. Et agitur primùm de militibus & paganis, deq; militia duplici. c. 1. & 2. de militantium diſtinctione, c. 3. de ſacramento militari, vt de miſſione, c. 4. de legib. militaribus, c. 5. de annona, c. 6. de veſte militari, c. 7. de hoſpitijs militum, c. 8. de prædijs & caſtris eorum, c. 9. deq; officijs & pœnis, c. 10. & circa ſegnitiam eorum legibus, c. 11. vt & circa alia delicta, c. 12. de obſidibus, c. 13. de priuilegijs, & eorum negotijs, c. 14. de caſtrenſi peculio, c. 15. deq; alijs eorum priuilegijs, c. 16. & 17. de magiſteria militari dignitate, c. 18. & collegijs militum, c. 19. Et ſic manus imponitur extremæ ſecundæ parti quæ perſonas complectitur, & qualitates earum.

SVMMA

SVMMA PRIVILEGII
CÆSAREÆ MAIESTATIS.

DIPLOMATE RVDOLPHI II, Romanorum Imperatoris ſemper Auguſti, cautum eſt Antonio Gryphio Bibliopolæ Lugdunenſi, ne quis in vniuerſis ditionibus ipſius Cæſareæ maieſtatis, locis atque ciuitatibus tam ſacro Romano Imperio, quàm cæteris regnis, dominijs & prouincijs eius mediatè vel immediatè ſubiectis, niſi ipſius Gryphij, eiúſve hæredum permiſſu, Syntagma Iuris vniuerſi, atque legum penè omnium gentium, & rerum publicarum præcipuarum, in tres partes digeſtum: Syntaxes artis mirabilis in libros quadraginta digeſtas & auctas: Commentaria *item* in earum libros difficiliores, Authore Petro Gregorio Tholoſano I. V. Doctore & profeſſore publico in Academia Tholoſana, *excudere ante decennium, à die qua finita erit, computandum; vel ea quæ excuſa fuerint exemplaria vendere atque diſtribuere publicè vel occultè, aut quouis alio pratextu, auſit. Alioqui ſibi præter amiſſionem librorum, multam decem marcharum auri puri, irrogatam eſſe ſciat, imperiali fiſco, & ipſi Antonio Gryphio, vel eius hæredibus, aut ab illo mandatum habenti, ex æquo perſoluendam. Dat. Pragæ. 17. Aprilis. M. D. LXXXI.*

Subſignat. RODVLPHVS.

Ad mandatum ſacræ Cæſ. maieſtatis proprium,
P. OBERNBVRGER.

PRIVILEGII REGIS CHRISTIANISSIMI

SVMMA.

HENRICI III, Gallorum & Polonorum Regis Chriſtianiſſimi, lege ſingulari ſancitum eſt, ne quis Typographus, Bibliopola, aliúſve, *Syntagma Iuris vniuerſi, atque legum pené omnium gentium, & Rerumpublicarum præcipuarum in tres partes digeſtum: in quo diuini & humani iuris totius naturali, ac noua methodo per gradus, ordineq́, mctria vniuerſalium rerum, ſimulq́ iudicia explicantur.* Item, *Syntaxes artis mirabilis, in libros quadraginta digeſtæ, per quas de omni re propoſita multis, & propè infinitis rationibus diſputari aut tractari, omniumq́ ſummaria cognitio haberi poteſt.* Item, *Commentaria in Syntaxeωn libros difficiliores, Authore Petro Gregorio Tholoſano, I. V. Doctore & profeſſore publico in Academia Tholoſana*, præter Antonium Gryphium Bibliopolam Lugdunenſem ante nouennium ab hac editione proximum in hoc Galliæ regno imprimat, néve alibi impreſſos vendat. Idq́; omnibus perinde clarum, notum, ac indictum habeatur, ac ſi Regium diploma huius operis initio præfixum eſſet. Secus qui faxit, pœna literis Regiis declarata multabitur: quæ literæ datæ ſunt Pariſiis, anno M. D. LXXXII. 17. Februarij.

Subſignatæ. HABERT.

SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI PRIOR PARS.

DE REBVS IN GENERE, LIBER I.

De Summaria in vniuerſum rerum conſideratione. Cap. 1.

1 *Rei appellatio quare generalis.*
2 *Rei appellatio & patrimonij & non patrimonij continet corporalia & incorporalia.*
3 *Diuiſio rerum, in corporales & incorporales: & earum diſcrimen.*
4 *Materia & forma quid.*
5 *Corporа ſimplicia & compoſita.*

1 GENERALIS REI appellatio ex eo nata videtur, quòd rei nomen à Græco verbo ῥέω. 1. fluo, confictum & tractum videtur, vel ab Hebræo רוה *roi.* 1. miſcuit. Siquidem veluti quodam perpetuo flumine vnda vndam ſequitur, & altera aliam impellit, & inuicem commiſcentur: Sic ex vna prima rerum materia & ſubſtantia, perpetua quadam alteratione, res variæ fiunt & naſcuntur, & miſcentur: generalis quippe rerum fuit creatio Cœlum & Terra, in primo die Geneſeos orbis [a], quæ per dies ſequentes diſtincta eſt à ſummo
2 & omnipotente rerum omnium opifice Deo. Quamobrem rei ſignificatio latiſſimè ſeſe diffundit, in ea quæ patrimonij noſtri ſunt, & quæ extra patrimonium & poſſeſſionem habentur, vt Paul. Iuriſcons. notat [b]: Vt meritò Prætor hãc rei appellationem tanquam generalem elegerit, in edicti De rebus creditis conceptione, teſte Vlpiano [c]. Nec intereſt corporalia ſint, an incorporalia: vtraque namque continentur [d]. Siquidem & facta continentur quoque [e], & perſonæ ipſæ apud Modeſtinum [f], cauſæ & iura [g]. Et in ſumma, & omnia reliqua quæ ſunt, vt & Auſonius ait:

Imperium, inquit, *litem, venerem, cur vna notat res;*
Quódque vlla res non eſt, nihil eſt [h].

a Geneſ. 1.

b l. rei appellatio, l. 3. de verb. ſig. lib. 50 P. tit. 16.

c l. 1. § fi. de reb. cred. lib. 12. P. tit. 1.

d tit. de reb. corpor. & incorpo. lib. 2. inſt. tit. 2. Paul l. 1. de rer. diuiſ. lib. 1 P.

e notat gloſ. ind. § fi l. 1. de reb. cred. & Vlpian. in l. omnis & rei l. 6. de verb. ſig. in P.

f l. omnia, l. 32. §. fin. de leg. 2. lib. 32 P. tit. 1.

g Vlp. in l. rei appellatione. l. 23. de verb. ſig. in P.

h D. Auguſt. lib. de doctr. Chriſt. & 1. ſentent. diſtin. 2.

Sic Cicero [a], res bonas vel malas dici tradit, vel animi vel corporis vel externorum, cui & omnes subscribunt. Facultatis tamen doctrinæ gratia, personæ à rerum communi appellatione distinguendæ sunt, & negotia seu actiones, vt & antè fecit Caius [b], & posteà Tribonianus [c]. Est autem rerum potissima & prima diuisio, in corporales & incorporales: illæ, quæ sui natura tãgi videriue possunt: istæ, minimè [d]. Vel, vt Cic. [e] dixit, aliæ res sunt, aliæ esse intelliguntur. Plato [f] genus rerum aliud visibile, aliud inuisibile & intelligibile cõstituit: atque corpus visibile, animam autem ex genere inuisibilium dixit. Porrò res corporales distant inter se per exteriores terminos & sensibus comprehẽsibiles: res verò incorporales, quanuis per exteriora discrimen non admittant, intimis tamẽ proprietatibus discernuntur. Sic ideæ ab ideis, in mente: scientiæ à scientijs, in animis mens ab anima, mentes à mentibus, anima ab animis, vt ait Plotinus [g]. In corporalibus rursum, duo perpetuò obseruare conuenit, materiam scilicet & formam, per quam ex caligine materia lucem accepit. Sicut & in intellectualibus, quod profundum incognitúmque est prius, materiæ instar est, quæ lumine rationis è lustris ad intellectũ reuocatur, formámque intellecti suscipit. Diuidit enim, & perpetuò vis intelligendi rem examinat, quousque ad id quod simplex est, nempe ad verum perueneri, quod videlicet resolui viterius non valeat [h]. Materia cùm apud alterius doctrinæ professores, tum etiam apud iurisconsultos est, quæ vnicuique transmutationi subijci potest: vel id ex quo aliquid fit, vel fieri potest [i]. Forma, est transmutationum effectrix, res ab inuicem & à cæteris distinguens [k]. Corporum alia vt simplicia in iure, alia vt composita, considerantur: quemadmodum & Aristoteles [l], simplicia & Physici nominãt quatuor elementa, aerem, aquam, terram, ignem, & quintum corpus æthera, & quæ in eo. Verùm differunt in eo iurisconsulti à Physicis & Philosophis alijs, vt elementa quatuor simplicitate illa inuisibili, quam illi ponunt, non considerẽt, sed quatenus cũ mole & visibili forma nobis apparent, elementa inquam mixta, vt seorsum de terra, seorsum de aqua, & similiter de igne, & aere hoc pertractent. De quibus exempla oculis subijciemus.

a in partit. oratoriis.
b in L. 1. de statuliber. lib. 3. Pand. tit. 5.
c § fin. de rer. natur. lib. 2 inſtit. iuris ciuil. tit. 2.
d Iaſſi in § 3. de ſech. corpor. lib. 2 inſtit. tit. 2. Paul. l. 1. de rer. inuiſib. lib. 1 Pand. tit. 8.
e Cicero in Topicis.
f Plato dialo. 6. de repubi. & rurſus in Epinomide.
g Plotin. lib. 4 Ennead. 6 c. 11.
h Idem Plotinus lib. 4 Ennead. 2 c. 5.
i Cattullus l. adeò. l. 7 § cum in tuo, de acquir. rer. dom. lib. 41 Pand. tit. 1.
k Idem § inſulam. Ripa in l. Iulianus, 19 § ſi quis rem, ad exhibend. lib. 10 Pand.
l Ariſtot. 1. de cœlo, c. 2. & ſequentib.

De Terra. Cap. 2.

1 *Terra pura quid.*
2 *Nouales quæ & integræ.*
3 *Terra prouincia & territorio.*
4 *De alluuionum incrementis: aliáque terræ inhærentia ponuntur.*
5 *De viarum publicarum cura & curatoribus.*

m Vlpia in l. 1 § primo de via publ. lib. 43 Pand. c. 5.
n Vlp. in l. § quæ de religios. & sumpt. funer. lib. 11 Pand. tit. 7.
o c. 1 & c. quid ſit noualis, de verbor. ſignif. apud Gregor. plura. Speculat. tit. de probatio. in § 1. & verb. cit. noualis, & quando dicatur noualis.
p Paul. in l. cùm ita § 30 § noualis de verbor. ſignif. lib. 50 Pand. tit. 16.
q d l. ſylua § noualis.
r c. ad libertandam, de iudic. in decretal. c. in partibus, de verbor. ſig.
s l. populus, l. res § terræ rerum, de verbor. ſignif. lib. 50 Pand.

LPIANVS terram puram, aliis fœcibus non mixtã describit, 1
dũ ait [m], *nemo potest in uiã terrenã glaream mittere, aut ibi sternere lapides* glaream medium ponẽs inter lapides & veră terră. Quãquã & illa aliquando terra dicatur, cum adiectione accidentalis vt georgici sæpè terrarũ discrimina insinuant, dum dicunt terrã vel calculosam, vel arenosam, putrem, nigram, & id genus. Alio modo locus purus dicitur, qui neque sacer, neque sanctus, neq; religiosus est, sed ab omnibus nominibus vacare videtur [n]. Et apud iurisconsultos alia noualis, nuperrimè quæ 2
est prosciſſa, & à dumetis, & sentibus repurgata, & aratro nũc primũ aperta [o]: vel quæ anno præterito cessauit [p]. Alia integra terra, in quã dominus nondũ pecus immisit pascendi causa [q]. In summa, illud omne quod teritur pedibus hominũ 3
& consequenter vniuersus orbis, terra dicitur: & aliquando tamen, addito vocabulo alio, pars à toto distinguitur, procq; aliqua regione, regno, vel natione eius nominis exauditur, vt dicimus terrã sanctã [r]. Sic vniuersitas agrorum intra fines cuiusque cõtenta, terra & territorii nõ improprie dicitur à Pomponio [s], quòd

quòd intra illos fines magiſtratus habeat terrendi, i. ſubmouendi ius. Cui affinia ſignificatione ſunt nomina, diſtrictus, diœceſis, iuriſdictio, & id genus ſono tenus diſſimilia. Circa terræ tractationem agitantur quæſtiones, de alluuionum latentibus incrementis, quæ ſequuntur terram: m qualitates, & dominia quibus accedunt [a], exceptis agris limitatis militibus diſtributis [b]. Agitur & de ſeruitutibus itineris, actus, viæ, & aliis prædialibus, de quibus proprij extant tituli [c], & leges [d]. Et vt vicinus, via publica terræmotu, vel aquarũ iniuria ſublata vel intercepta, teneatur per terram ſuam proximam iter publicum pati [e]. Pertinet & huc, titulus De ripa munienda, lib. 43. P. tit. 14. titulus, Finium regundorum, lib. 10. P. tit. 1. titulus, Si menſor falſum modum dixerit, lib. 11. P. tit. 6. Huc poteſt pertinere curæ pars ædilium curulium circa vias publicas, vt illæ aperiantur occluſæ, reficiantur, & purgentur, id eſt, ad libramentum proprium reducantur, ne effodiantur vel ſubruantur, ne quid in his ædificetur: non proiiciantur in his ſtercora, non morticinia, non coria, non alia noxia: ne in viis rixari permittant [f]. Ne fiant impedimenta itineris, ſpecus, pónſve per viam publicam [g]. Sic Themiſtocles, & Areopagitarum iudicium [h], viarum publicarum curam gerebant, ne quis in eis ædificaret, aut conſtitutos terminos excederet: quia viæ publicæ ſolum, publicum eſt, neque in his ius eſt, aliquid operis priuato faciendi [i]. Vocántque ideo Græci vias has, baſilicas vel regias, hoc eſt, regis, qui iuris publici tuetur vim & cauſam. Sicut & in ſacris literis, regia via, publica etiam dicitur [k]. Romanis, prætoria, conſularis [l] & militaris [m]. Singularis lex Alexandri Seueri Cæſaris, litteris cõſignata à Lampridio, vt ſi quis è ſuis militibus de via in alicuius poſſeſſionem deflexiſſet, pro qualitate loci, aut fuſtibus ſubiiceretur in eius Alexandri, ſcilicet conſpectu, aut virgis, aut condemnationi: & ſi hæc tranſiret dignitas hominis, grauiſsimis contumeliis afficiebatur, dicente eo, Viſne in agro tuo hæc fieri? alteri ne feceris, quod tibi fieri non vis. Conſtituti & olim quatuor-viri, qui curam viarum agerent, paulo poſt creationem conſulum [o]. Cura etiá reficiendarum viarum non negligebatur à Cæſaribus: nam & has mandauit Octauianus refici, partim publicis, partim ſuis, partim patrũ quibuſdam ſumptibus [p]. Iſque Cæſar exiſtens, viarum curator conſtitutus, prætorios viros etiam viis reficiendis, qui binis lictoribus vterentur, deſignauit [q]. Itinera namque publica, maximè commerciis hominum conſeruandis neceſſaria ſunt: vt impium etiam viſum fuerit, non tantùm eá impediuiſſe, ſed etiam errantibus ab iis, viam non demonſtraſſe. Cuius rei in collectione antiquorum comicorũ [r], Diphili ponuntur comici teſtimonia,

ἀγιάς ἐν ταῖς ἀραῖς
ἔστι ἐκεῖνος; ἄτις μὴ φράσει τὴ ὁδὸν ὀρθῶς,
ἢ πῦρ ἐνέγκας, ἢ διαφθερῶ ὕδωρ, Id eſt,
Sciſ in execrationibus
Illud adiici, ſi quis non rectè monſtrauerit viam,
Aut ignem ſuccenderit, aut aquam corruperit.

[a] Gordia. Cæſar. l. 1. § fin. & Arcad. Honor. & Theodoſ. in l. 2. & Theod. & Valentin. in l. 3. de alluuion. lib. 7. Cod. tit. 41. e. extrà ſimilia, iuncta glo. in verbo immutarim, de præſcrip. l. adeò §. præterea de acq. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1. §. præterea, de rer. diuiſ. li. 2. inſtit. tit. 1.

[b] l. in agris, de acq. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1.

[c] vt de natura ædium priua. & ſimilia.

[d] Pompo. in l. ſi tam Auguſti, l. 21 de ſeruitut. lib. 8. P. tit. 3. Vlpian. l. Cæſus, l. viæ, l. 3. Paul. l. via, l. 23. de ſeruit. ruſt. præd. lib. 8 P. tit. 1. cum ſimilibus.

[e] Iabolen. in l. ſi locus, l. 24. quemad. ſeruit. amitt. lib. 8. P. tit. 6.

[f] Vlp. in l. 1. & 3. de via publ. li. 43. P. tit. 10.

[g] Vlp. in l. 1. §. tradatũ eſt, ne quid in lo. pu. lib. 43. P. tit. 8. Pompo. l. 1. & Paul. l. 2. de loc. & itin. publi. 43. P. tit. 6.

[h] Heraclides, de politiis in Athenienſibus.

[i] d. l. 2. §. ait prætor, ne quid in loco pub.

[k] Nonnio, c. 12.

[l] d. l. 2. §. ait prætor.

[m] Paul. l. 3. de loc. & itinerib. publ.

[n] Lampridius, in Alexãd. Seueri vita.

[o] Pompo. in l. 2. §. eodem tempore, de orig. iur. li. 1. P. ti. 2.

[p] Dion Caſſius, lib. 54. hiſto. Roma.

[q] Idem lib. 54.

[r] c. 5. in Diphili ſententiis.

De Aqua. Cap. 3.

1 *Aqua fluens & pluuia.*
2 *Aqua ſtagnãs, aqua viua, flumen, & fluminũ partitio, terrẽs, riuus, ripa, littus.*
3 *Aqua noſtra, aliena, ex qua ſeruitutes, ductus, hauſtuſque, ad aquam pecoris appulſus.*
4 *Aqua quotidiana, æſtiua. Mare excipiens omnes aquas.*
5 *In mari iuriſdictio, quia ibi diſtinctio terminorũ, & neceſſitas cura vicinorum.*
6 *Maritimi improbi.*
7 *De Almyrarchi, quem dicunt Admiralum, iuriſdictione.*

AQua apud Iuriſconſultos per accidentia diſtinctionem accipit pari modo, vt terra: nam vel conſiderant tanquam profluentem, cuius vſus communis ſit, ſiue profluat à cœlo, ſiue perpetuo flumine labatur[c], aut aliter [a]. Quæ de cœlo cadit, pluuia dicitur, quæ ue ſubre excreſcit, ſiue ſola fluat, ſiue cum alia miſceatur. Sicque explicat Vlpianus edictum prætoris [b], De aqua pluuia arcenda. Quæ ſi aliquo loco excipiatur & concludatur, vt ciſterna, vel aliter, dicitur aqua ſtagnans, qualis in ſtagno, in lacu, foſſa, & piſcina [c]: in quo differt & veluti oppponitur aquæ viuæ, quę non è cœlo cadit, ſed ex terra naſcitur, qualis in fonte [d], vel etiam in puteo, qui ex ſuis cuniculis aquas accipit, quæ & viuæ ea ratione dici poſſunt, ſicut & nominauit Vlpian. [e] quando portionẽ agri dixit aquam viuam. Quando autem vel ab imbribus collecta aqua, vel à fontibus ſcaturiens, perpetuum agit fluxum, flumen facit: quod tamen à riuo differre creditur, aut magnitudine, aut exiſtimatione circumcolentium. Atque rurſum, fluminum quædam perennia, in quorum alueo aqua nunquam deficit: alia torrentia, quæ tantùm hyeme fluunt, æſtate exſiccantur ſolibus [f]. Riuum Vlpianus dicit [g], locum per longitudinem depreſſum. Ea omnia, vel publica, vel priuata ſunt. Et vicina alueis loca, vel ripa, vel littus nominãtur [h], quatenus fluunt hyberni fluctus naturalem viam ſequuti [i]. Et apertius, ripa ea quæ pleniſſimum flumen continet [k]. Dicimus & aquam noſtram eſſe, quæ in noſtro agro naſcitur: vt alienam, quæ ex alieno deriuatur [l]. In aliena aqua ſeruitutes cõſtituuntur, ductus aquæ [m], aquæ hauſtus, pecoris ad aquam appulſus [n]. Atque ad ductionem aquæ pertinet ſtillicidij immittendi cauſa, quæ & ſeruitutem facit [o]. Dehinc & edictum de aqua quotidiana & æſtiua: quotidianam autem aquam vocamus, quæ quotidie, æſtate, & hyeme duci poteſt: æſtiuam porrò illam, quæ æſtate tantùm [p], ídque arte. Cęterùm natura fit alia ductio omnium fluminum, riuorum, & fontium, ſiue per apertos curſus, vel aditos cuniculos, in mare, quod eſt centrum aquarum omnium, ex quo oriuntur, & in quod reuertuntur [q]. Ex omni terræ latiſſima circumferentia, & cauernoſo, ſpõgioſóue vtero. Vocauit quippe Deus in mundi geneſi terram aridam: congregationes autem aquarum, maria [r]. Quæ quidem magis fœculentam aquam continent, vtpotè mare participe humoris acris & terræ, vt Ariſtotéles docet [s]. Quo fit corpulentius, aqua potui accommoda, ob multam portionem terræ & paucum humorem, quib. ibi vt plurimum teſticea generantur & coaleſcunt [t]. Et hoc ipſum mare etiam conſiderant Iuriſconſulti, tum latè diffuſum, tum etiam littora eius. Siquidem & diuiſum mare per varia imperia: atque iuriſdictio in pelago, non omnibus, ſed certis, competit. Sunt enim & mari certi fines natura per Deum conſtituti, & tamen terminus vnus generalis: quod indicatur in ſacris prouerbiis [u], *Quando*, inquit ſapientia æterna, *circundabat Dominus mari terminum ſuum, aderam: & quando legem ponebat aquis, ne trãſirent fines ſuos.* Eſt autem terminus generalis in Oceano mari, quod quidem velociter orbem omnem ambiens, infinitum, ſicut ait Pomponius Mela [x], efficit pelagus, vt terra omnis ideo inſula dicatur ab Strabone [y]. Et Plotinus [z] aquam videri totam terram obruituram, ni intra ſuos fines à ſummo opifice contineretur, animaduertit. De quorum diuiſione latè Macrob [a]. & Ariſtot [b]. Ex his mediterraneum mare caput attollit, per varios ſinus influente Oceano ſecũdum Solinum [c]: Inter Abylam enim & Calpem irrumpens, Africam ab Europa diuidit. Et in ſumma, ne geographum agamus, vtrumque mare Oceanum, & Mediterraneum, à regionibus quas alluit, diuerſa aſſumit nomina. Veluti appellamus Oceanum Atlanticum, Britannicum, Germanicum, Sardinium, Gallicum, Adriaticum, Siculum, Creticum, Ægyptium, Pamphilium, Syriacum, AEgæum, Mirteum: & ad ortum ſolis Oceanum pariter Indicum, Perſicum, &c. Et Mediterraneum Ibericum, Liguſticum, Tuſcum, Tyrrhenum, &c. Ex quibus [d], quia conſtat

1 2 3 4 5

[a] § & quidẽ, de rer diuiſ. li. 2. Inſtit. tit. 2. & ibi Accurſ. vt l. fluminum, l. 24 dedam inf. lib 39. P. tit. 2.
[b] l. 1. de aqua pl. arc. lib. 39. P. tit. 3.
[c] quid ea ſint, explicat Vlp l. 1 vt in ſtu pub. nauig. lice. lib. 43. P. tit. 13.
[d] In l. 2. § 1. de fonte, lib. 43. tit 22. 2.
[e] Vlp. l. 14 quam pureũ, l. 11. qui aut eſt, lib. 43. P. tit. 23.
[f] l. 1 de fluminib. lib 43 P. tit. 12
[g] l. 1 § ait ergo prętor, de riuis li. 43. P. ti. 20.
[h] d l. 1 § ripa, de fluminib & fluſt § littus, de rer diuiſ. li. 2. Inſtit Modeſt. littus, l. 122. de verb ſig li. 50 P tit 16.
[i] d l. 1 § ripa, de fluum.
[k] l. pen de fluuiis P
[l] Alex Imperat. l. aqua, l. 4. & Claudius Cæſar, in l. prętes prouinciæ, de ſeruitut lib. 8 C tit 34 addẽdus & Vlp. in l. proculus, l. 26. de damn. inf. lib. 39. P. ti 2.
[m] d. l. 1 § 1. de ſt. in P. l. 1. de riuis.
[n] d. l. 1. de riuis. de omnibus in l. 2 de ſeruit. ruſt prad li 8 P tit 3 & luſt. in § inter ruſticorum, eod tit. Inſtit. iur. ciuil.
[o] l ſeruitutes, l. 29. § ſi ſublatum, cũ ſequẽ §§ de ſeruitut. vrb prad. li. 8. P tit. 2.
[p] l. 1. de aqua quotid & æſtiu li 43 P ti 19.
[q] Eccleſiaſt. c. 1. & ecc. c. 40 & Leuit c 8. Ariſt. Mete li 1 c. 13.
[r] Geneſ 1. meminit Ariſt li. de mundo in princip.
[s] Ariſt li 3. de gener anim c 11.
[t] Ariſt. d. li. 3. c 11. de generat. ſimalib, & problem ſectio 23 q 7.
[u] Prouer 8 c.
[x] In princ. lib. 3. Pompo Mela, de ſitu orbis.
[y] Strabo, circa prin. li. 1 Geog
[z] lib. de prouid. [a] Macrob. lib. 2 in ſom Scipio. [b] Ariſt c. 9. lib de mundo. [c] Solinus c 22. d de iuriſdict. in mari, & quando, & quas poſſit ſibi tribuia imponere, vide diſputatum apud Cepolam, lib. 2. de ſeruit. ruſtic prad. c. 2 6. à num 4. vſque ad 29.

tribui no

tribui nomina mari à locis vicinis, proculdubio cõſtat, & curam horum ſinuũ, ad illas regiones pertinere debere, vt tutæ à pyratis, barbarorum hoſtiúmque incurſionibus ſint, & nauigationes mercium extra aleam predæ, ad incolas littorum, & ciuitates vicinas perueniant. Et quia nauigandi vſus frequens fuit, ſimul & nauigij iura introduci oportuit, quæ nec conſtitui debuerunt, vel potuerunt facilius, quàm ab iis, qui in proximis mari locis imperant: ideo notãt Ioãnes Andreas, & poſt eum Dominicus [a], quòd licet mare non ſit in alicuius territorio vel dominio, eò quòd iure gentium diuiſum non ſit, ſed omnibus pateat [b], tamen maris partes, eius ciuitatis cenſeantur, quæ proxima eſt [c]. Sic & Caius [d], Inſulæ, inquit, Italiæ, pars Italiæ ſunt: ſicut & cuiuſque prouinciæ. Quare probè Antoninus Imperator reſpondit Eudemoni [e] Nicomedienſi, qui naufragium fecerat, & direptione vexatus fuerat in mari Italico, ἐγὼ μὲν τοῦ παντὸς κόσμου δεσπότης, ὁ δὲ νόμος, τῆς θαλάσσης, &c. *Ego quidem totius mundi dominus, lex autem, maris: ſecundum itaque legem Rhodiam, iudicate nautica, dummodo in iis legibus noſtris nihil aduerſetur.* Fuerunt quippè leges antiquæ de nauigatione à Rhodiis, qui maximè freta ſulcabant, latæ [f]: poſteà & illis approbatis, aliæ de naufragio à Romanorum nomotheris promulgatæ [g]. Extant & proprij in poſterioribus libris Codicis Iuſtinianei tituli, de nauicular [h]. De nautis [i] Tyberinis, de naufragis [k]. Refert & Strabo [l] primum mari imperaſſe Minoem. Quod Diodo. Siculus [m] Neptuno tribuit, & quia primus claſſem mari induxerit, ob id maris imperatorem dictum. Quamquam alij aliter ſentiant, vt refert Polydorus Virgil. [n] qui inuentiones nauium, & ratis adiudicant quibuſdam Noacho iunioribus, cùm tamen conſtet Noachum, & nauem quam dicimus arcam, tempore cataclyſmi fabricaſſe [o]. Etſi non diffitear ſeculis ſequentibus Noachum, aliquos alicubi vſum
6 demonſtraſſe, & imperandi per vim ſibi ſceptrum arrogaſſe, non aliter quàm contigit etiam in terra, ſimúlque leges aquis finitimis, & inſulis dictaſſe, ſicut & regnicolis aliis. Quinimo, in maritimis potiſſimùm ciuitatibus & regionibus, opus fuit maximo ſalutis fundatore, & diuinis legumlatoribus, vt monet Plato [p], ne multos ac varios mores, ſimúlque prauos huiuſmodi regionis natura contraheret. Nam cùm eiuſmodi loca, cauponando mercibus & pecuniis repleatur, fiunt incolarum & accolarum doloſi animi, inſtabiles, & infidi mores: accedit inhumanitas & feritas, quæ vel propriam indit nautis naturam. Si quidem illi propter ſanguinem craſſum, non ſecus, ac aurigæ, & bauli euadunt feroces, plerunque improbi, ſine ſtimulis conſcientiæ, ſine metu, nulla ducti religione, humanitate, vel pietate: quia ius ſanguis tetro, ac inſuani habitu, cerebrum implet. Et ſicuti atra denſaque nubes ſoli offuſa, radios eius intercipit, ac lumen offuſcat: ſic humor, qui in illis dominatur, mentem obnubilat, atque ad noxia quæq; impellit, prout etiam animaduertit Leuinus Lemnius [q]. Idcirco & ſeuerius & accuratius legum aculei, in his regionibus erant exerendi. Proinde Iuriſconſulto futuro & leges horum cognoſcendæ ſunt, quę de
7 aquis latæ ſunt, quarum aliquas ſummo digito indicabimus, dummodo monuerimus in Gallia præfectum maris conſtitutum, quem corrupta voce dicunt Admiralum, cum dici debeat Almyrarchos [r], ac ſi dicas, ſaſſugimis vel maris principẽ, cuius iuriſdictioni & imperio, poſt principem, omnes, qui maritimas incolunt oras circa Gallias, obtemperant, dum de eius cauſa agitur, vt apparet ex conſtitutione regia Franciſci primi [s]. Cura autem eius verſatur circa res bellicas & apparatus omnes nauales, éſtque tanquam imperator in exercitu, & apparatu nautico: ideo ei ius decimæ omnium quæ capiuntur ex hoſtibus tempore belli [t]. Sicuti & ius ſalarij petendi pro cõmeatu tuto & comitatu militari, quem tenetur præſtare tempore belli mercatoribus regni, vel alius fœderatis [u]. Exigendi etiam ei poteſtas iura excubiarum, i. *de guet*, ab accolis maris tempore pacis, ſicut & tempore belli cogere poteſt ad vigilias & excubias, vt ex ſpeculis ſignum dent incolæ: interdiu, fumo; noctu, igne [x]. Conſtituit & milites ſtationarios pro cuſtodia piſcatorum, ne inuadantur ab hoſtibus [y].

a glo. in c. vbi pernulſi, circa primam explicationẽ, in fine. Et Dominic. in d. c. ad §. porrò, de elect. in 6. ſexti tit 6. Bald in l pen. de inſtit. ſub condi fact. C. Bald in c. accedẽs in fine vt lit non conteſta. Decius, in c. licet cauſam, in 2. col. de probatio.

b Ceſſius, in l. littora, l. 3. ne quid in loco pub. lib 43. P. tit 8.

c Vlp. d. venditor l. 14. commun. prædio. lib. 8. P. tit. 4.

d Caius, Inſulæ, l. 9 de probatio. lib. 5 P tit. 1.

e Ἐπίτασιν, aliàs deprecatio, l. 9 ad l. Rhod. de iac. lib. 14. P. tit. 2.

f ex Rhodia. 2. diſt. in decret. Gratia.

g Vlp. in l. quo naufragiũ, l. 3. de incend rui. & nauf. li 47. P. ti 9 Dioc & Maxim CCom l. fi. de furt. li. 6. C tit 2.

h l. 1. C. tit 2.

i li 11 C. tit 26. lib. 11. C. tit. 5.

k

l Strab. li. 10. Geo.

m Diodo lib 6.

n Polydor. Virg. li 3. de Inuentor rer. c. 15.

o Gen 6 Beroſ. in 2 Ioſephi in 1 antiq Iudaic.

p Plato, dialo. 4. de li.

q Leuinus Lemnius, lib. 5 de occult. rer. mirac. c 16.

r Ioachimus Pertonius, lib. de Ing. Galli. cũ Græca cognatione.

s *Ordonn. du Roy Francoys ſur le fait de la marine, art. 30.*

t ead. conſtitut. art 23.

u eadem conſti. art. 28.

x ead conſtitut. art 31.

y ead. art. 30.

De legibus aquarum. Cap. 4.

1 *Non immutanda publicarũ aquarũ vtilitas pons, nauigatio libera, & piſcatio.*
2 *Abuſus aquarum multatus per curatores aquarum.*
3 *Non licet in mari piſcari cum lumine. Phari.*
4 *Seruitus aquæ excapiendæ, non voluptatis, reuituſcens.*
5 *De molendinorum fluuiaticorum conſtructione.*
6 *De molendinis bannariis.*

INTER leges aquis dictas illa eſt ſingularis, non licere manu 1
factо opere curſum fluminis immutare [a]: etſi liceat ita in ripa opus facere, ne flumen agris noſtris noceat [b]. Non autem quicquam immittere, vel in flumine facere, vel eius ripa, quo ſtatio nauium, itérue nauigij deterius fiat [c]. Neque põtem priuati iuris, nemo ſupra flumen publicum facere poteſt [d]: At quilibet ſine prohibitione priuata, in flumine nauigare poteſt, in cuiuſque ripa liberè ratem nauémque onerare, & exonerare, piſcari, ſicut & in mari [e], quia horũ omnium vſus communis, non ſecus quàm aeris, ſicuti Iuſtinia. tradit [f], & ita apud Ouidium [g], Latona alloquebatur pueros Lycios ruſticos,

Quid prohibetis aquas, vſus communis aquarum eſt:
Nec ſolem proprium natura, nec aera fecit,
Nec tenues vndas.

Sic & Auguſtus, *Execrabile*, inquit, *videtur domos huius almæ vrbis aquam habere venalem* [h], vbi ſcilicet eſt copia & publica: nam priuatam licet, potiſſimum in locis vbi eſt penuria [i]. Apud tamen Platonem [k] hæc lex eſt, *piſcator nec in portubus, nec ſacris fluuiis, paludibus, ſtagniſue veneturin alijs liceat dummodo ſuccorum non vitetur permixtione.* Quod de lacu, & piſcina iuris & dominij priuati negatur, vetãte domino [l]: quamuis in legibus Longobardorum [m], aqua puteorum priuatorum eſſe communis omnium vtilitatis dicatur, ex ſtatuto regis Rotarij. Verùm & ij refectionibus contribuunt ſecundum Speculatorem [n]. Cæterùm, 2
ſicuti vſus communis publicarum aquarum liber fuit: ſic & abuſus legibus coercitus. Et apud Græcos Themiſtocles [o], apud Romanos M. Portius Cato, & Lælius Valerius cenſores [p], omnem aquam publicam ſeu fontium, aquæ ductuum, ſeu fluminum publicorum, in priuatum ædificium aut agrum fluentem ademerunt, & quæ in loca publica ædificata amolitáue habebant, intra dies triginta demoliti ſunt: Themiſtocles namque fluminum cognitioni & curationi Athenis præfectus, huiuſmodi quaſi ſeueriſsimè deliquiſſent, mulctam inſtexit ſeueriſſimam, teſte Plutarcho [q]. Et iura etiam priuatis deductionem illam aquarum ex publico, citra priuilegij conceſsionem, prohibent [r]: ſemper enim priuatorum commodum publico poſtponendum eſt, & ei quod pluribus prodeſſe poteſt [s]. Meminit & Gellius [t], Nolanos ita hoc ius conſeruaſſe, vt neque Virgilio permiſerint aquam ducere in propinquum rus: eóque iratum Virgilium, ex ſuis verſibus Nolanos expunxiſſe, vbi antèa cecinerat,

Diues erat Capua, & Vicina Veſeno
Nola fuго.

Idcircò vetitum eſt piſcatoribus, ne noctu cum lumine piſcentur: ne oſtenſo 3
lumine fallant naugantes, quaſi portum aliquem appulſuros, eóque modo in periculum naues, & qui in eis ſunt, deducant, ſibique execrandam prædam dent [u]. Proprium enim eſt portibus, lumen in editis locis conſtitui, ad quod enauigent intempeſta nocte errantes in pelago nautæ. Quamobrem & ſpeculæ, vnde lumen dependet, Phari dicũtur, ἀπὸ τοῦ φάους, quod lucidum ſignificat mutata littera N, in R, & proinde illa altiſſima turris in Canopico, oſtio nili ſita, Pharus vel Phato dicta, quia,

Lumina

[a] Vlpian. l. 1. ne quid in flumin. pub lib. 43 P. tit. 12.
[b] Vlp l. 1 de ripa munien l. 43. P tit 14 l. 1 C. de alluuion
[c] Vl l. 1. de flum. l. 43. P. tit. 11.
[d] Scæuola, l. fin. eod de flumin
[e] Vlpia l. 1 ver in flumi pu naug. lic l. 6 43 P. ti 15. & l. 2 § ſi quis in mari, ne quid in loc. pub lib. 43 P tit 8 Gellius, in l. Iuncta l. 3 eod Vlp in l. imitatio ædific l. 13 § fin de iniur li 47 P tit 10. Mat in l. 2 & 4 & Cauſus, l. riparũ, l. 5 de rer diuiſ li 1 P tit 8 l. 2 flum in § flumi & ſeq §§ eod tit in fin. l. 1. 2.
[f] § 1. & § & qui de rer diuiſ ap Iuſtin. Mast in l. 2 & 4 Diocret l. 3. eod tit in P
[g] 6. Metamorph
[h] l. ad reparationem, l. 7. de aquæd. lib 43 C.
[i] vt in l. tuela. § quandã, de alienat. leg in P
[k] dialo 7 de legib in fin.
[l] d. l. imitationem § fin de iniur d l. 1. § ſi priuata, vt in flu pub nihil licet
[m] lib 2 legis Longobard de honor liberum homin. & de minorib. Iuſtinianus, Iuſtinianalis eſt. & titul de dam. in viam dato. l. ſi animal in puteum
[n] Speculator. tit de fund. § 6 q
[o] Plutar. in vita Themiſtoc.
[p] l. ult lib. 40 dec 4
[q] Plu in eius vit
[r] l. 2 3 4 6 9 de aqua quot lib 11 C. tit 43.
[s] l. 1. de pri mi pil lib 12 C. tit 4 l. vel § 1ē de cadu o l. l. 6 ꝑ tit o Paul lect or l. 56. § 1 al ro, ff. fo cio lib 17. P tit 2
[t] Aul. Gell. l. b. 2 noct. c. 6.
[u] Vlp in l. nec pi ſcatores, l. 10. de Incen ru & nauf lib 47. P. tit. 9.

Luminis noctiuagæ tollit Pharus æmula Lunæ.

Cuius lumine deficiente iudicium itineris cum periculo naufragij amittitur, non aliter quàm Musæus scribit Leandro contigisse, dum ab Abydo ad Sestum enataret vitandi Eri gratia, qui extincta lucerna loci, ad quam pergebat, errãs miserè fluctibus maris inuolutus, submersus est. Pariter & referunt Nauplium patrem Palamedis, vt iniustam filij necem vlciscereturobscura nocte redeuntibus Græcis, ex Capharæo promontorio lucem ostendisse, ex qua illi portum proximum arbitrati, impegerunt in scopulos naufragi. Sunt & aliæ nautarum obseruationes, quas Deo fauente in explicanda exercitoria actione, post con-
4 tractus nominatos trademus. Cæterùm interim & aliæ leges de aquis subeunt, inter priuatos controuersias dirimentes: vt si quidem de pluuiali agatur,eáque noceat vicino ex proximo fundo demissa, toties competat remedium, de aqua pluuiali arcenda, quoties manufacto opere in agro, vicino agro nocitura est,si quis manu fecerit,quò aliter natura flueret, quàm soleret natura: vel si immittendo maiorem eam fecerit, aut citatiorem, aut vehementiorem, aut si eam comprimendo redundare fecerit [a]: aliter autẽ,si natura agri noceat,remedium vtium auertendi non conceditur [b], quamquam noceat inferioribus prędijs,naturali hoc onere cum pinguedine quæ ex superioribus defluit, compensato: vt vetustas seruitutem huiusmodi constituisse videatur, non secus quàm consuetudo præscripta, aut vsus, qui quatenus memoria extenditur,non habuit controuersiam, & sine contradictione constituisse seruitutem aquæ immittendæ [c], dicitur. Patientia quippe domini agri excipientis aquam cùm non antè dissenserit, videtur ius superiori concessisse [d], vt in reliquis prædialibus seruitutibus. Neque quisquam magis alienare videtur, quàm dum ab alio suã rem, palam tamen, non vi, non precario, nec clam, patitur vsucapi [e] & possideri. Neq;in alieno prædio quisquã ius habere potest,nisi volente domino,potissimũ ius seruitutis, quod prædio inhæret seruienti, & illius libertatem minuit,sicuti prædij dominantis auget commodum [f], vt ex trita seruitutis finitione patet. Siquidem sine commodi fine, constitui non potest, cùm renunciantur ob voluptatem solam constituendæ seruitutes [g]. Neque ex alieno prædio inuito domino quis ducere aquam potest [h] nisi ius habeat seruitutis. Quod quidem ius, aqua aliena vnde ducitur intermoriente vel exarescente, intermoritur: & renascente,remanscit [i]. Nam etsi seruitus ad certum tempus vel ex tempore constituatur, illud non ad temporis causam, sed ad modum vtendi seruitute, pertinet: vt etiam vsus fecerint possit certis temporibus, & interuallis dierum & horarum [k]. Sed & ad aquæ materiam pertinet pecuniosa illa de molendinis
5 aquaticis tractatio: illa, vel in fluminibus publicis vel priuatis constituuntur, non sine magno dominorum compendio. Porrò in flumine publico nauigabili,non cuilibet est ius construendi opus, vt dictum est, neque per consequens molendinum: sed ei tantùm cui permissum est à publico, ex principis concessione, à quo publicæ rei & fluminis vsus impetratur [l]. Neque enim posset concedere senatus hodie [m], quamuis vetare possit, si fiat [n]. Siquidem translata potestate in principẽ, non est ius,in publicas res, quæ principis censentur, liberũ senatum:& si in iudicando, atque si illi concessa fuerit hæc notio, ratum sit eius non minus, quàm principis iudicium [o]. Et inter regalia, flumina publica enumerantur [p]. Quòd si flumen nauigabile non sit, permitti molendini constructionem satis constat [q], vel non impetrata licentia à principe. Quæ enim communia omnium sunt, vel nullius, occupanti conceduntur [r]: huiusmodi est
6 autem aqua profluens [s]. Eo excepto,vt si alicui alij sit quæsitum ius, vel authoritate principali, vel pacto municipum, vel consuetudine habendi, vt dicunt molendinum Bannerium, i. publicum & commune habitatoribus,tũc alij non liceat ædificare in eo territorio, in præiudicium iuris quæsiti:sicuti nec ius hoc habendi, per se competit sine præscriptione longinqua, cui accessit prohibitio alia non molendi, eáque minimè controuersa. Quemadmodum nec sine titu-

a Vlpian in l. 1. § hæc autẽ actio, & § idem annum, & § si vicinus, § denique de aqua pluuia. b l. 1 § sin & l. 2 de aqua pluu. c l. hoc iure, § duct? aquæ, de aqua quotid. Clarius Cæs. l. pręs. 5 prouinc. Diocle & Max in l. finanstellæ, l. 1. C. de seruit. Bartol. ib. § c. n. 34. Scacia in tract. de aqua pl. 2. d Vlp. in l. Labeo ait, 11. C. l. 1. seq. de aqua pluu. arc. Vlp. l. si quis diuturnum, 10. de seruit. vrban. lib. 8. Paul. l. 1. sententiarum, t. 23. de seruit. lib. 30. Pand. tit. 16. e Paul. l. vt pomũ 1. 8 de seruit. lib. 8. Pand. tit. 1. f vt ait Bartol. in rubr. de seruit. in P. g Paul. l. vt pomũ 1. 8 de seruit. lib. 8. Pand. tit. 1. h Alex in l. aquã, l. 4. de seruitut. lib. 3. C. i Papin in l. vlt. ex locis l. 34. § fin. cũ seqq. de seruit. rustic. lib. 8. Pand. tit. 3. k Papin l. 4. de seruit. et aquali in Pand. tit. 3. l. Vlp. l. 1 § permittitur, de aqua quot. & æsti. lib. 43. Pand. tit. 20. Pomp. in l. 2. de fluminib. l. 43. Pand. tit. 12. m Gloss. in § permittitur, in verb. nulli. n d. l. 2. de flum. o l. non ambigitur, de legib. lib. 1. Pand. tit. 3. Cod. de Senatusc. lex. p § 1 quæ sint regal. in vsi feud. q d. l. 2. de flu. P. r Cams in l. 3. de aquar. rer. dom. lib. 43. Pand. tit. 1. Matt. in l. 2. de rer. diuis. lib. 1. Pand. tit. 8. s

lo aliis est ius prohibendi [a], etiam domino, patrono, vel clientelari, vt vocant iustitiario, vel directo, prout etiam iudicatum in Senatu Burdigalensi anno 1522. [b] Quamuis nationum quædam consuetudines ius habendi molendinum solum beneficiario iustitiario deferant, vt apud Turonenses [c], Pictauenses [d], Britannos [e], & alios [f]. Quamobrem priuilegiis exceptis, si concessa facultate quis prius molendinum ædificauerit, alius velit posteà superius aliud ædificare, si patiatur inferius, nulla erit controuersia: sin minus, in præiudicium tertij concessio à principe facta vel alio non intelligatur. In priuato cuilibet ius ædificandi in suo, etsi noceat vicino nisi vt dixi, præscriptio vel lex agrorum & locorum officiat, concessa facultate, vt plenè explicat Barto. [g] apud quem molendinorum extat accurata explicatio. Sed his addere plura licet de aquis & aquę ductu, quæ tradimus lib 3. c. 22. & li. 4. c. 15. quæ videto, & de aquæ haustu c. 16.

a glo & dd in l. quilim tib de seruit vrb præd in P. glo. & dd in l 1 & 2 C. de seruit.
b Papon. lib. 13. tit. 8 arrest. art. 3.
c tit des droicts de basse iustice art 4.
d tit de la distinction de iurisdictiõs art 25.
e tit des moins art. 362 & 360.
f Anion. tit. des seigneurs tẽporels art. 14. costume du Maine tit. des bas iusticiers art 4.
g in l quo min°, de fluminib in P.

De Aëre. Cap. 5.

1 Aeris consideratio, & ad salutem, & ad seruitutes pertinet.
2 De seruitute luminum.

VENIT & in controuersiam Iurisconsultis de aëre quæstio, vel propter salubrem victum, vel propter iura seruitutum. Siquidem ad priorem causam pertinet interdictũ prætorium restitutorium & prohibitorium, de cloacis purgandis & reficiẽdis, ne immundiciæ non fluentes, vel ruinas proximis minentur ædificiis, vel ne sordium tetra exhalatio, pestilens reddant cœlum [h]. Quod exemplum à politicis magistratibus, ad alia similia, quæ aërem inficiunt, trahi potest, vt curent, si velint salubrem ciuitatem conseruare. Siquidem aër est, cùm corporum, tum spirituum nostrorum elementum adueniens, vt euentans flabellum, spiritus vel fouens vel corrumpens, qui euitari nequit quandiu viuimus, cùm continuè adhæreat, nec alterationem eius in inspiratione & respiratione effugiamus, vt ait Galenus [i]. Opus quippe habemus externi aëris ingressu, cordis refrigerandi gratia: nam animalia quæ cor habent, quod insiti caloris fons est, egent illa refrigeratione, idcircóque pulmones dati, vt folles. Neque etiam absque respiratione diutius loqui possumus: Cùm enim spiritus qui in pectore est, consumitur, egemus alterius attractione ad vocem alendam, nisi piscibus, qui cor nec pulmones habent, & ideo muti sub aquis, similes esse nos quis dixerit. Spiritus autem ille, aer, ísque malus magis officit, quàm praui succi cibi, vel insuaues potus [k]: imò & pluribus quàm ea modis, nocere potest. Tribus enim modis afficere potest corpus, per qualitates inquam accitas, frigidi, calidi, humidi, vel sicci: dehinc, subtilitate & dẽsitate respirationis: tertiò, per lucẽ & tenebras [l]. Sunt plures porosi in corpore meatus, sunt sensualium instrumentorum canales, quibus admittur etiam dormientibus aer circumfusus, qui secum qualitates & impuritatem inuehit. Ideò immũdus, suffocans est & putris, humores putrefacit corporis, cor inficit, morbos pestilentes creat, iuncturas laxat, sitim auget, spiritus deijcit, colorem alterat, desipientiam facit, fruges corrumpit, ardorem in pectore efficit, linguæ siccitatem inducit, vomitum prouocat, & similia: quæ corriguntur tantùm, si putredini occurratur, præcautione adhibita in submouendis his quæ aerem talem reddunt: veluti, si prohibeatur in vicinis aquis ciuitatum linum macerare, vel canabim, ne morticinia insepulta iaceant, ne quisquiliæ olerum, leguminúmque putredo, vel fimus intra ædes in ciuitate habeantur: néue porci, anates, & cætera animalia sordida, intra vrbis mœnia alantur, si cloacarũ colluuies non subsideat. Atq; hoc commune vel malum, vel bonum, omnibus erit: nam & aër communis omnibus est, vt dixit etiam Martia. Iuriscon. [m] Quanquam interdum præoccupatione,

h Vlp. in l 1. de cloac. lib 43. P. tit. 22 & in l. de pup. llo, l. 3. § si quis riuos, de operis no nuciat l 2 § idem ait si odo e. ne quid in loc. pub. in P lib 43 tit 8.
i Galen. 3. Therapeutic. c. 5. & 3. lib de studijs sanitat. cap. 1 Hippocra de aere & aquis.
k cõsiliator, 114. differentia.
l Arnaldus Villanouanus, in primo tractatu medicinæ distinctionis tertiæ, partis primæ c. 4 de significat. rerum non naturaliũ
m l. 2. de rer. diuis. lib. 2 P. tit. 2.

patione, libertas vicino adimi possit eius, vnde constitutæ sunt seruitutes quædam vel confessoriæ, vel negatoriæ luminum, vt officiatur luminibus vicini, vel vt libera sint nobis [a], quod & in seruitute prospectus obseruari potest, quæ differt à seruitute luminum [b]. Accedit alia seruitus quæ ex aëre commoto constituitur, nempè à vento, qui si credamus Hippocrati [c], nihil aliud est, quàm aëris fluens vnda; siquidem vicinus qui iuxta vicini ædes habet aream, prohibet ne is tollere altius ædes possit, si ob id area sua expurgandorum granorum causa extructa, inutilis reddatur, prohibito ventorum flatu [d]. Quod intelligendum est, si seruitus altius non tollendi, & flatibus non officiendi imposita sit [e]: alioquin autem cœlum, siue aër qui supra solum nostrum est, liber erit [f]. & ædificare quis in suo etiam cum vicini præiudicio, si ad æmulationem non faciat sine legitima prohibitione poterit [g], sicuti nec cum eo, qui obscurat vicini ædes, extollendo, si non seruiat, actio non competit [h]. Celsus communem vsum aëris esse omnibus hominibus & maris putat [i].

a Vlpia in l. 2. & in l. qui luminib. l. 10. & Paul. in l. 3. de seruit. vrb. prę. lib. 8. P. tit. 2.

b Vlp in l. inter seruitutes, l. 14. Paul. l. lumę, l. 19. de seruit. vrb. prad.

c Hippo. lib. περὶ φυσῶν, siue de spiritalib. flatib.

d Iustin. in l. fin. §. fi. de seruit. & aqua lib. 3. C. tit. 35.

e secundum Ioã. & Azonẽ, glo. in d. l. fin. § fin.

f Paul. in l. fin. de seruit. lib. 8. P. tit. 1. Venuleius in l. fin. §. pen. quod vi aut clam, lib. 43. P. tit. 23. & Pópo. in l. pen. § pen. eod.

g Vlp. in l. proculus l. 26 de dã. infec. lib. 39. P. tit. 2. & in l. fluminum, l. 24. §. fi. eod.

h Vlp. l. cum eo, l. 8. de seruit. vrb. prę. lib. 8. P. tit. 2.

i Celsus, l. 3. ne quid in loc. pub. lib. 43 P. tit. 8.

De Igne. Cap. 6.

1 *Ignis nocens, & innocens.*
2 *De incendio.*
3 *Ignis de cælo.*
4 *Triumuiri incendiorum.*
5 *Ignis & aquæ interdictio.*
6 *Mysteria ignis & aquæ nuptiarum.*

ET DE IGNE etiam agitur in iuris tractatione, illúmque vel innocentem vel nocentem esse dicunt: innocens, qui per se nocere non potest, nisi casu fortuito noceat: nocens contrà, qui potest facilè nocere, vel sui magnitudine, vel ratione loci vbi sit, vel ob ea quæ ante eum tractantur & aguntur, veluti si sulfura sint, vel facilè flammam concipiant. Et eo modo leges locationis ædium, si incendio tollantur, recipiunt interpretationem, ad damnum æstimatione censendum. Siquidem si ea lege quis conducat, vt possit in ijs haberi ignis innocens, incendij periculum ad dominum pertinet, si culpa conductoris ignis non noceat: sin autem dictum sit non licere nec nocentem, nec innocentem ibi ignem habere, quomodocunque ex igne habito oriatur damnũ, qui conduxit, tenetur [k]. Sunt namque loca pleraque, in qua vel ignem vel lumen qualecunque inferre periculosum est. Et sunt aliqui, qui nunquam igne, vel rarò apud se vtuntur, vt dicunt Zenonem victu sine igne vsum, tenuique pallio, vt notat Suidas [l]. Huc pertinet de incendio quæstio, de qua fusè permulta capita in titulo de incendio, ruina, & naufragio in Pandectis [m], vbi inspicimus, num fortuitum fuerit, an culpa adfit, an verò adhibito consilio patratum. In primo quippè casu, nulla restitutio [n]: in secũdo, castigatio, & damni restitutio fit ab eo, qui in culpa vel negligentia est [o]: in tertio, capitale crimen animaduersione capitali expiatur mortis, vel deportationis, vel concremationis [p]. Ita vt qui ecclesiam incendit, grauiori pœna canonica & spirituali, nempe excommunicatione [q], percellitur. Nec mirum videatur, quod nos dixerimus, fortuito casu solùm fieri posse incendium, moti Vlpiani responso [r], quo ait. *Sine culpa incendium fieri non posse*: nam & scimus extranea vi posse fieri incendium, hoc est, aliena negligentia quàm conductoris, veluti seruorum & aliorum domesticorum & vicinorum. Verùm & nemo inficias, ibit, sine opera hominum posse tangi de cœlo domus, & aceruos frugum, ignis quippe cæ-

k Iulia. in l. si quis fundum, l. 10. §. 2. locat. lib. 19. P. tit. 2. iuncto, Vlp. in l. videamus l. 12. §. si hoc, eod.

l Suidas, in verbo Ἄπυρα.

m lib. 47. P. tit. 9.

n Marc. in l. si fortuito, l. 11. de incẽd. ruin. & naufr. lib. 47. P. tit. 9. l. quę fortuito de pignor. actio. l. in reb. loca. in P.

o Calist. l. capitalium, l. 20 §. qui ob incendium, de pœn. ff. 48. P. tit. 19. l. si seruus secũd. § si fornacari, & §. si quis alteri, & §. si quis insulam, & l. fin. ad l. aquil. l. qui occidit §. in hac. eod. tit. Caius, l. qui ædes, l. 9. de incen. ruin. Exod. c. 22. cap. si egressus, c. 5. de iniur. lib. 5. decret. tit. 36. Vlp. l. fi. de off. præf. vigil. lib. 1. P. tit. 15.

p Caius, d. l. qui ædes, & Vlp. in l. fin. de incen.

ruin. & naufr. Calistrat. capitalium, l. 23. § incendiarij de pœn. lib. 48. P. tit. 19. 9. c. in literis, c. 5. de raptor. lib. 5. decret. tit. 17. c. rua, de sentent. excommunic. r Vlp. in l. si vendita, l. 31. de pert. & commo. rei vend. lib. 18. P. tit. 7.

litus immitti potest, vt quando ignis egressus à domino exussit Nadab & Abiud [a]: quando consumptæ sunt ciuitates septem ob scelus immane [b]: quando exusti iussu Heliæ quinquagenarij [c]: dum concussa fuerunt fundamenta ædium filiorum Iob, tactæ de cœlo oues, & pueri eius [d]. Proinde boni patresfamil. soliti erant incendii extinguendi causa, acetum paratum habere, vt notat Vlpia. [e] Et Romæ ob subitas incendiorum vastationes, triumuiri & excubiæ nocturnæ positæ, & familiæ publicæ circa portas & muros ciuitatis dispositæ, & mercenarii conducti ad incendia supprimenda, pluribus vno die subortis incendiis [f], aliquando. Atque vltra ignis exustionem, considerant in pœnis ignis & aquæ, tanquam elementorum necessariorum ad vitam, interdictionem [g]: in cuius pœnæ locum, hodiè successit deportatio [h]. Sicuti qui in illa cumulata societate olim nuptiis coniungebantur, ignis & aquæ admotis mysteriis vinciebantur, vt meminit etiam Sceuola [i], in symbolum, quòd bona & mala communia forent illis: veluti horum appellatione, videtur Deus vniuersa bona & mala conclusisse, dum ait, ad hominem, *ecce apposui tibi ignem & aquam* [k], *vitam & mortem, porrige manum ad quod volueris*. Erat & inter summos imperatorios honores, ignis prælatus in sartagine ferculo suprapositа. Sic meminit Herodianus [l], Commodum Cæsarem, Lucillæ vxori Pompeiani permisisse sedere in theatro sella imperatoria, & ignem de more præferri. Sic ait [m], *Pertinacem non fuisse passum ignem sibi deferri, vel vlla principatus insignia attolli, donec sententiam senatus sciscitaretur*. Inter leges incendii, Saliqua [n] illa est Francorum antiquissima, cuius verba, *Si quis ignem posuerit in domum, ita vt flamma eructet & arserit, & à familiis liberata fuerit, vnumquemque de liberis cum sua Hreuauunti, eò quòd eos in vnuuam, quòd dicitur, hoc est, in desperationem vitæ fecerit. Et non componat amplius, nisi quantum ignis consumpserit. Dacalis verò disciplina integra permaneat, & si negare voluerit cum his cum capinóne se defendat, aut cum duodecim sacramentalibus, i. militibus, iuret.*

a Leuiti. c. 10.
b Genes. c. 19.
c Regum, 1.
d Iob, c. 1.
e Vlpia. l. quæsitũ l. 12. § acetũ quoq; de fund. instr. lib. 33. P. tit. 7.
f Paul. in l. 1. & Vlp. l. 2. de off. præf. vigil. lib. 1. P. tit. 15.
g Cicero, Pro domo sua.
h l. 3. ad l. Iul. pecul. l. 2. § cõstat, de pœn. li. 48. P. tit. 19. l. 1. § ij quibus, de leg. 3.
i Sceuo. l. pen. de dona. int. vir. & vxor. lib. 24. P. titu. 1. Ouid. 4. fastor hic noua fit cõiunx, hæc duo magna putent.
k Eccles. 15.
l Herodia. lib. 1.
m Idem lib. 2.
n In l. Saliqua, ti. de incendijs. Vuolfang. lazius li. 1. commentar. reip. Rom. c. 7.

De Elementis quatuor. Cap. 7.

1 *Elementa magicis non turbanda.*
2 *Elementis priuatus necatur homicida.*
3 *In elementis capta, capientibus cedunt.*

EXTENDITVR & cura Iurisconsultorum ad omnia vniuersaliter & elementa, veluti quando Constant. & Iulianus Cæsares lege detestantur eos, qui artibus vetitis, & magicis susurris, elementa turbare nituntur [o]. Adimúntque parricidio pollutis viuentibus, elementa quatuor leges, & iubent culeo insutos inter fera animantia sine elementorum vsu interire [p]. Prouident & ne moueatur controuersia de his quæ in cœlo, terra, marique capiuntur, primò occupantibus, concedentes [q]. Extat in Francofordensi Synodo, habito sub Carolo magno & Zacharia, anno 742. constitutio, ne fierent sacrilegi ignes, quos Nedfri vocant.

o l. multi magicis, i. 6. de malefi. & mathem. lib. 9. C. tit. 18.
p Constanti, in l. vni. de ijs qui paren. aut iubet occider. li. 9. C. tit. 17. Modest. l. pen. ad l. Pompe. de parricid. lib. 48. P. tit. 5.
q Florenti. l. 2. de acquir. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1. Paul. l. 1. de acquir. poss. lib. eod. P. tit. 2. § ferr. de rer. diuis. ap. Iustinia. lib. 2. institu. tit. 1.
r tomo 2. conciliorũ impress. Coloniæ 1551. pag. 416.

De Com

De Compoſitione corporum. Cap. 8.

1 *Corporum compoſitio, triplex: Naturalis vel Phyſica. Et confuſio ex acceſſione vel adhæſione, ex congregatione corporali.*
2 *Collegia illicita improbata.*
3 *Philoſophorum collegia, vt ſeditioſa, ſublata.*

1 POSTQVAM hactenus ſimplicia elementa excuſſa à nobis ſunt, nunc memoriæ facilioris cauſa, de rebus quæ ex illis componuntur, inſtituitur Epitome, veluti paraſceue ad pleraſque enodationes inuolutarum quæſtionum. Refert itaq; Pomponius[a], compoſitionem corporum triplicem eſſe, prior eſt, naturalis & phyſica, per quam fit & ſequitur certa ſpecies, determinatio, & diſtinctio corporis phyſici: dum ea quæ miſcentur ſine rerum interitu, quæ ex iis conflatur, non poſſunt diſſolui, continentúrque vno ſpiritu, id eſt, vna propria compoſitione, vt lapis, homo, lignum, & id genus ſimilia: in quibus & φθορὰν & διαφθορὰν conſiderare poſſumus cũ Suida[b]: vt φθορὰ ſit corruptio & immutatio aliqua in parte, elementis illis in dyſcraſiam & alterationem peruenientibus, extra temperamentum & compoſitionis propriæ proportionem conuenientem, vel alicuius eorum læſio aut ademptio. Διαφθορὰ autem ſit, prorſus diſſolutio compoſiti & reſoluto. De hac compoſitione & Paulus iuriſconſul.[c] meminit alibi. Hanc tunc imitatur ars, cùm ex mixtione, ex qua confunduntur ſpecies, vt ſeparari nequeant, poſteà tertium quoddam corpus fit, vtriuſque particeps confuſè, vt in confuſione liquidorum apparet[d]. Alia ſpecies compoſiti corporis fit coniunctione materiæ & corporum, conglutinatione, applicatione, continuatione: vel à natura, vt ſi res ſibi diuerſæ tamen ſpeciei, adhæreant, vel continuatione conſequantur, vt dum fundus ex iugeribus componitur: vtq; auis carnem & pennas habet, vel ab arte, veluti anulo gemma incluſa, pictura tabulæ: vtq; domus tignis, lapidibus, aliiſque perficitur. Cuiuſmodi corpus vnum dicit Pomponius[e] τεχνικὸν, id eſt, artificiale, etſi artificium hoc, vt dixi, non tantùm à natura, ſed & ex hominum ingemo proficiſcatur. Tertia ſpecies compoſitionis corporum, ex pluribus longè latéque diſtinctis neque hærentibus vel continuis, congregatis, locóque tamen & mente diſcretis, perficitur: ſic vnum corpus grex erit apud Pomponium. [f] Ad eum modum vniuerſitas, reſpublica, corpus facere dicuntur [g]. Et populum vnum qui ſub vexillo domini noſtri Ieſu-Chriſti militat, vnum corpus, vnáinque eccleſiã
2 facere, conſtat[h]: itidem & collegium omne[i]. Et ideo qui ex huiuſmodi ſodalitiis ſunt, corporati ritè nominantur[k]: ſiue coierint iuſtè, ſiue præter legem. Poſſunt enim hoc pacto eſſe licita, & illicita corpora: ſicut de collegiis recepta eſt vtraque appellatio. Quanquam illicita, qualia omnia ſunt quæ ſenatus, vel principis authoritate non coierint, non perſeuerent, ſed citius fumo diſſoluantur[l]; maximè, cum principibus ſuſpectæ ſunt huiuſmodi populi confœderationes, metu defectionum & proditionũ. Vt Octauius Auguſtus collegia omnia, præter legitima & antiqua, diſſoluit, cùm plurimæ factiones titulo collegij noui, ad nullius non facinoris ſocietatem coirent, vt ſcribit Suetonius[m]. Et Martia.[n] mandatis principalibus præcipiebat præſidibus prouinciarum, ne paterentur eſſe collegia ſodalitia, potiſſimùm militum in caſtris: præbita tamen licentia coëundi tantùm religionis cauſa, ſicut & lege Solonis conceſſum[o] erat. Quemadmodum & negotiationis cauſa, dum tamen proſpiciatur, ne ibi monopolia artifices architectentur, iuxta legem Zenonis Cæſaris[p]. Nam omne illorum ſodalitium tunc
3 impro

a Pompon. l. rerum miſtura, l. 30. de vſucap. lib. 41. P. tit. 1.

b Suidas, in verbo διαφθορὰ.

c Paul. l. in rem. l. 24 § item quæcũque, de rei vendic. lib. 6. P. tit. 1.

d Iuſtin. in § cùm ex aliena materia, de rer. diuiſ. lib. 2. inſtit. tit. 1. & §. quod ſi partum, eod. tit.

e d. l. rerum miſtura.

f d. l. rerum miſtura.

g Caius. l. 1 § quibus permiſſum, qui eiuſq; vniuerſit. nom. ff. lib. 3. P. tit. 4.

h 1. Corinth. c. 12. can. nihil, 7. q. 1.

i tit. de colleg. illicit. & corporib. li. 47. P. lit. 22. & Martian. in l. 3. eod.

k L. 1 de Alexandriæ primat. lib. 11. C. tit. 28.

l Martian. d. l. 1. de colleg. illic. in P.

m Sueto. Tranq. in Octauio, c. 32.

n Martia l. 1. de colleg. illic. in P.

o Caius, l. fi. de colleg. illicit.

p l. vn. de monopo. lib. 4. C. tit. 59.

improbandum & puniendum eſſet, non ſecus quàm olim philoſophorum Pythagoreorum collegia, ſodalitates, & ſcholæ in Italiæ parte, quæ olim magna dicebatur Græcia, cum ipſis philoſophis concrematæ ſunt, propter illorum circa imperium innouationes, & factiones, atque clandeſtinas conſpirationes, teſte Polybio [a]. Et Epicurei Roma fuerunt exacti ſenatuſconſulto: ſicuti in Arcadia, Meſſeni eos qui eodem quaſi præſepi Epicuri paſti eſſent, ante ſolis occaſum excedere agro Meſſenio iuſſerunt, vt peſtes adoleſcentũ, iisque expulſis, fana luſtrari à Sacerdotibus, & à Timuchis (ſic enim vocant à gerendis honoribus ſuos magiſtratus) totam vrbem purgari, tanquam ſordibus & ſentina quadam liberam. Quódque & Lyctij in Creta ſanxerunt, authore Suida [b]. Sic ob nimiam dicendi libertatem vſurpatam, ſoluit & expulit Roma collegia Cynicorum & Stoicorum, præter Demetrium Cynicum, & Muſonium, Veſpaſianus [c]. Et Antoninus Caracallanus omnes ſodalitates Ariſtotelicas in Alexandria [d]. Generaliter etiam Archadius & Honorius, omnem conuenticulam illicitam improbant, puniúntve [e].

a Polyb. libr. 2. hiſtor.

b Suidas in verbo ἀρχεῖον.

c Xiphilinus ex Dione, in Veſpaſiano

d Xiphil. ex Dione Caracal.

e L conuenticulam, l. 15 de epiſcop & cleri lib. 1. C. tit. 6.

De compoſitorum corporum diſtinctione. Cap. 9.

1 *Diuiſio corporum phyſicorum.*
Corpora ſilentia quæue animata eáque triplicia.
2 *Silentium exempla.*
3 *Lapides quomodo dicantur renaſci.*
4 *Exempla animatorum.*
5 *Diuiſio alia corporum, in mobilia, & immobilia & mouentia, perpetuò mobilia, dubia.*
6 *Quæ immobilia, & pro immobilibus habita: vt ager, domus, coloni, vſusfructus, cenſus perpetuus annuus, annonæ ciuiles, adhærentia immobilibus.*
7 *Quæ mobilia, mouentia, & ſe mouentia.*
8 *Immobilia minorum non alienantur ſine ſolemnitate.*
9 *Vtilis poſſeſſio, & ſine affectione, mobilium: contrà, immobilium. & de retractu gentilitio.*
Biens meubles n'ont point de ſuitte. *eod.*
10 *De his quæ natura dubia ſunt num mobilia, vel immobilia.*
11 *Inter immobilia vectigalia, pedagia, guidagia, portoria, &c.*

PRIVSVM corpora phyſica diuiduntur: vt alia dicantur, quæ ſolam habent compoſitionis appellationem & naturam, dicta exiſtentia tantùm, ab Hebræis autem דוממות [f] ſilentia, & ſimpliciter concreta: qualia ſunt lapis, metalla, & ijs ſimilia. Alia dicantur animata, idq, tripliciter: primùm ea quibus ineſt vis vegetabilis, præter ſimplicem compoſitionem, quæ vis anima vegetans appellata eſt: ex qua tres oriuntur facultates, alendi, coaleſcendi, & ſimile ſibi procreandi, quæ proculdubio in arboribus & plantis ſunt. Secundò animata dicuntur, corpora viuentia, quæ habent & compoſitionem elementarem, vt ſilentia, & vegetabilem vim, qualem plantæ: ſed vltrà habent vim ſenſitiuam & patibilem, vt bruta, piſces, aues, & reliqua animalia. Poſtremò & illa animata perfectiora ſunt, loquendi & intelligendi vi prædita, quæ omnes ſilentium vegetabilium & ſenſitiuorum habent facultates, eáſque præſtantiores, & vltrà animam rationalem, intellectualem, & immortalem: cuiuſmodi tantùm compos homo eſt. Atque horum omnium hypotheſes iura nobis diſcutiendas & diſtinguendas, ſubiiciunt oculis: 1

f Ioánes Iſaac Leuita, cap. 1 libri, qui Ruach haken. Spiritus gratiæ, vel phyſica Hebræa.

2 oculis: Nam de ſilentibus corporibus agunt, quando rerum agendarum inſtrumenta proponunt, in titulo de fundo inſtructo inſtrumentóue legato [a]: cùm cores ad hoſtes deferri vetant [b]: quando argentifabræ, quinos aureos ſolidos dant [c], vetant decoqui aurum [d]: cùm pondera pecuniis aſſignant [e], cùm aurum argentúmue factum, hoc eſt, in formam aliquam conflatum, ab infecto & in rudi materia exiſtente ſeparant non ſine magno labore [f]: dum quærunt, num puta, an verò adulterata ſit materia, tum in nummorum excuſſione [g], tum in alijs pleriſque. Conſiderant & fructus demeſſos, aromata, & alia in vectigalium æſtimatione, aliáſque res manimatas, de quibus exempla paſſim occurrunt examinanda [h], & aliquando curioſius, quàm apud Phy-
3 ſicos. Veluti apud Marcellum [i], & Papinianum [k] agitata quæſtio de lapidibus, num renaſcantur exciſſi, quod negant phyſici, qui tantùm additione & ablatione materiæ eos componi aiunt, nunquam autem creſcere: aliter illi tamen renaſci dixerint iuſtitiæ & phyſices peritiſſimi authores, qui tamē intelligendi ſunt dixiſſe, & renaſci lapides in Gallia & Aſia, quando ſublata dura ſuperficie, mollis terra quæ ſubſidebat, aëre admiſſo condenſatur, & in
4 lapidem durefcit. Agunt & de vegetabilibus ſæpiſſimè, vt in titulis, De glande legenda, arborum furtim cæſarum [l], de arborib. cedendis [m], de luco Daphnes [n], & de cupreſſis [o], & de paſcuis publicis & priuatis [p], de paſcuis limitaneis, & caſtellorum: & in ſeruitutum capitulis [q], de iure paſcendi pecoris [r]. Atque & de animalibus frequens tractatio, in titulo, ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur [s], in lege Aquilia [t], in ædilitio edicto [v], & alibi. De hominibus autem, qui perfectam exhibent compoſitionem, non eſt quod doceā iura tractare, cùm finis iuris homo ſit, vt tradunt Hermogenianus [x] & Iuſtinianus [y], ſicut & cæterarum rerum omnium [z]. Proſtant & integri tituli, De ſtatu perſonarum [a], de iis qui ſunt ſui vel alieni iur. [b] de ingen [c]. de libertinis [d], de iure perſonar [e]. de ſponſalibus [f], de nuptiis [g] & ſimiles, de quibus
5 ſuo loco Deo fauente dicemus. Ex quibus omnibus alia corporum rerumq; colligi poteſt diuiſio, vt quædam res ſint mobiles, quædam ſe mouentes, quædam immobiles [h], & quædā perpetuò mobiles, quas Græci ἀειφόρητους dicunt: quædam dubiæ naturæ. Immobiles res ſunt, quæ moueri omnino non
6 poſſunt, & tales propriè res ſoli ſunt, quæ tradi nequeunt, & non niſi adeptione poſſeſſionis transferuntur. Et Vlpia [i]. ita iudices interloqui ſolere ait, *ſi mouentia non ſint, vt ſoli quoque capiantur*: quibus verbis mouentibus opponit ſoli res. Latius autem & quæ ſolo adhærent, & quæ ſolo deſtinata ſunt, vt ei perpetuò inſeruiant, immobilium loco ſunt: & non ſolùm ager, ſed & ei addictus colonus, domus, mancipia, ruſtica [k]: coloni enim huiuſmodi vel mancipia, à prædio cui addicuntur ſeparari non poſſunt, & dominum ementem prædium & retinentem ſequuntur perpetuò [l]: quia nec puncto temporis abeſſe debeant à gleba, vt ait Honorius [m], ſed ſtatim ad opus reuerti [n], ideo & partes fundi dicti à Modeſtino [o]: eóque modo fructus pendentes, quandiu à ſolo ſeparati non ſunt, inter immobilia erunt, quia pars fundi ſunt [p]: contrà, ſeparati inter mobilia erunt, vt notat Modeſtinus ex Traiani ſententia [q]. Dicunt & vſumfructum ex immobilibus percipiendum, inter immobilia eſſe: quia dum conſtituitur, in reipſa eſt, iúſque in corpore [r], & ideirco ille pars dicitur dominij [s]. Hac ratione cenſus perpetui annuatim debiti, annonæue ciuiles, inter immobilia annumerauit Iuſtinianus [t]. Sic penſiones per longum tempus præſtari ſolitæ eccleſiæ, ad exemplum immobilium alienari prohibentur [u]: non ſecus tamen quàm ex mobilium numero habebuntur reditus, ſi annui ad modicum tempus duraturi

a lib.35.P.tit.7.
b Paul.1.rotem, l.11. de public. & vectigal.
c Auguſtus, l.vlt. de argen. præt. quod theſaur. infer. lib. 10 C.tit 70.
d Imper. Valens, l.1. de aur. publi. perſecutor. lib.10.C. tit.72.
e l.1.& 2. de ponderato. lib.10.C. titul 72.
f Pompon. in l. & ſi non ſint, l.22.§. argēto facto, & §. infecta, & Paul. in l. pediculis, in prin & §.de aur. & arg leg lib.34. P tit.2. cum ſimil. lib.
g Paul l qui falſam, l.18 ad l. Cornel. de falſ. lib.48. P. tit 10.tot.tit.C.de falſ.monet.
h Marc.l.interdum, l.16 de public. & vectig.lib.39 P tit 4.
i Marc. in l. pro regione, l 8. de acq. rer dom.lib.41.P. tit 1
k Papin a in l dnor tro, l 8 § ſi an fundo, ſol.matr.lib. 24. P tit.3.
l lib.47.P titul.27.
m lib.47 P.titu.7.
n lib.43.P. titu. 26.
o lib.11.C. titul.77.
p lib.11.C titu.60.
q lib.11 C.titu.59.
r Vlpia. in l. 1. de ſeruit.ruſtic prædior.libr. 8.P.ti.-tul 3.
s lib.9.P.tit 1.
t Pompo.in l. Quintus Mutius, l.39. & l. ſeq. ad leg. Aquil.lib.9.P.tit. 2.cum ſimilib.
v Vlp l. ædiles aiūt, l.38.de ædil.edic. lib.21 P.tit.1.cum ſimileb.
x l.2. de ſta. hom.li. 1.P.titu. 5.
y Iuſtin.§ fin.de iur. nat.
z l. in pecudum, de vſur.lib.22.P titu. 1. §. in pecudum, de rer.diuiſ lib.2. inſt.titu.1.
a lib.1.P.titu.5.
b lib.1 P.tit.6. in inſtructo.titul.lib.1. titul.6.
c apud Iuſtinia. li 1.
d apud Iuſtin. lib. 1.
e eod.apud Iuſtinia.
f in P.& C.
g in P.C. & inſtitut. & authen.
h Iuſtin § 1. de litig. coll.8.tit.8.in authen.
i Vlp. l. à diuo Pio, l.13 § in venditione, de re iudic.lib. 42.P. titul.1.

k § vult enim, de non alien. reb.eccleſ in authen. coll.2 titul.1. l 1.2.& 1.quemadmodum, l.7. de agri.& cenſ.lib.11 C. titu.47. Mart.l. ſi quis inquilino l 13 de leg.3.lib.30.P.tit.1. m Honor.l colonos,l.15.de agric.& cenſi. n Modeſtin l.12.de muner.lib.50 P tit.11. o Modeſti l 3.de diuerſis & temporal.præſcrip lib.44.P.tit 3. p Caius,l.fructus pendentes,l 44 de rei vendic lib 6.P titul.1.ſi fur,l.14. alias l.arborib § Iulianus,de vſufru.lib.7.P.tit.1. q Modeſti.l.fin.de tequir.rer, lib.48 P tit.17. r Celſus,l.2.de vſufru.lib.7.P. tit 1. cap fi.de pigno.apud Gregor. s Paul.l.4.eo.tit.de vſufr t § vult igitur,de non alien reb.eccleſ in authen.coll.2.tit.1 l.6.§. præterea,de iur.dot.l.iubemus,de sacroſ.eccleſ.clem.exiui,§ cumque,de verb. ſig. v 6.quæcla, de eleſtio.ap. Gregor.

sint, si credamus Alciato [a]. Cuius tamen sententia apud me vera est, quando illa pensio duratura ad modicum, est ex genere earum, quæ sopiri & aboleri possunt redemptione sortis mutuatæ, aut si sit ex his, quas dicunt Galli, *Rentes volantes constituees à prix d'argent*: non autem si de solari iuris censu agatur, quem vocant, *Rentes foncieres*. Nam in prioribus mobilia considero, nempe pecunias, quibus constituta est pensio: in aliis, quod ex pactione solum habet, veluti dicimus, tributorum præstationē semper sequi prædij detentorem, quamuis pacto aliter placuerit inter priuatos [b]. In summa & res illæ quæ adhærent immobiliter immobilibus, immobilia censentur: vt molendinum, quod aluei fluuiatilis solo insidet, cum fistucis adactis trabibus & tignis fibulatis vel sublicijs ædificatum [c]. Item domibus affixa, clauis vel impagibus pro immobilibus sunto [d], si potissimùm affixa sunt, vt ibi perpetuò essent, veluti fistulæ, castella plumbea, putealia, epistomia, fistulis applumbata, columnæ. Mobiles res illæ sunt propriè, quæ facilè à loco mo- 7
ueri & transferri tradiue possunt, seipsas autem non mouent: in quo à mouentibus se differunt, quæ propriè animalia sunt [e]: etsi omnia perpetuò non moueantur, sed aliquando, vt apta ad motionem. Sunt autem alia corpora & res perpetuo in motu existentes, veluti cœli & sydera, vt constat tum experientia, tum ex Oeceli libello de vniuerso, cæterisque physicis & astrologis, & ex Philone de mundo: ideo Iustinianus dixit [f], nostrum statum sub perpetuo motu consistere. Quæ quidem omnia apprimè notanda sunt, quia 8
distinctionis huius vtilitas frequens in iure est, veluti in tractandis rebus minorum: alienatio quippè inhibetur rerum immobilium sine solennitate, & iudicis decreto [g]: mobilium autem & se mouentium, quæ seruando seruari non possunt, permittitur tutoribus [h]. Et rerum mobilium vilis & abie- 9
cta æstimatur possessio à Paulo [i], vt eam facilius amittamus ignorantes [k], & breuiori præscribatur temporis curriculo [l]. Sed & axioma in iure & praxi indubitatum, Mobilia non teneri legibus hypothecæ, vt priores in debito vel priuilegiati aliis minimè priuilegiatis & posterioribus præferantur, si minus diligentes in captione fuerint pignorum, quod nos in Gallia dicimus, *Que biens meubles n'ont point de suitte*, id est, quod quandiu mobilia sunt penes debitorem, ea possint à quolibet creditore iure pignoris capi & distrahi, vt à priore creditore deinceps conquerente, distractio reuocari vel impediri non possit [m]: nisi quæstio esset de pensione locationis, quo casu dominus inquilini inuecta in domum, iure prælationis, vt tacitè legis authoritate oppignerata, retineret [n]: vel si pignora mobilia iudicialia, ei⁹ sint valoris, vt possint vēdita vtrisque satisfacere. Dehinc nec in mobilibus affectio [o] consideratur, quod fuerint maiorum, & ideo nec gentilitiæ redemptioni locus [p] in his, vt in immobilibus, quæ in locis eius consuetudinis, propter hanc affectionē [q], quod res maiorum fuerint, si vendantur à proximioribus venditoris reuocantur, restituto emptori æquali prætio, quod venditori numeratum est. Vnde alia vtilior regula generalis, vt quæ pro mobilibus habentur, redhibitioni gentilitiæ non sint obnoxia: quæ autem pro immobilibus, quæue immobilia sunt, redhiberi possint à proximis. Cæterùm & alia est annotanda 10
rerum dubia natura earum quæ possunt inter mobilia & immobilia esse, & tamen per se talia non sunt. Huiusmodi sunt nomina debitorum [r], id est, debita, quæ si sint rerum immobilium, immobilibus adscribentur, si mobilium mouentiúmue, mobilibus [s]. Cum incorporalia nec mobilia vel immobilia sint propriè per se [t], neque tradi neque possideri possint [v]. Quamobrem, & iurisconsulti, qui omnia complectuntur, addunt, mobilibus, & immobilibus expressis, etiam nomina [x]. Sunt autem & inter immobilia, iura perpetua, vt 11

[a] Alcia. in l mouentium, de verb. sig
[b] Imp Iulia in l fin. sine cēsu & reliq fund. comp. non pos l. 4 C. tit. 47. Papi. l imperatores, l. 7. de publ. & vect li. 39 P. tit. 4. Papi. l inter debitorem, l. 45. de pact. lib. 2. P. tit. 4.
[c] *aux conſtumes de Paris de Iuriſd., tit. des choſes qui ſont reputees meubles, article 2.*
[d] ead. conſuet. art 5.
[e] Cels. in l. mouentium, l. 93. de verb. sig lib. 50. P. titul. 16. d. l. à diuo Pio, §. in venditione, de re iudic. in P.
[f] §. vt autem lex, de non alien. reb. eccles. coll. 2. nou. 1. in authent.
[g] Cōstat. l lex q̄ tutores, 22. de admin. tuto. lib. 5. C. tit 37. tot titu de præd. & alijs reb. minor. sine decret. non alien. li. 5. C. tit. 71. l. ecti sine, § quæsitum, de minor. P. solennitates huius venditionis, tradit Vlp. l. magis puto. l. 5. § nō passim, de reb. eor. qui sub tute. li. 27 P. tit. 2.
[h] Constant. in l fin. quan. decre. opus non est, libr. 5. C. tit 72. d. l. lex quæ tutores § finit. de admin. tuto C. l. & si sine. §. quæsitum, de minor. 25. an.
[i] Paul. l. si rem mobilē, l 47. de acq poss. lib 41. P. titu 2 & l. peregre, l. 44 eod titu.
[k] glo. in præd. li. proxime citatis, & in l. si post acceptum iudicium, l. 15. in glo. 1. de rei vendi. in P.
[l] Iustin. in l. 1. de vsucap. transfor. li. 7. C. l. 31. titu de vsucapio. li 2. inst.
[m] in consuetudinibus Aluerniæ, item consuetud. *du Maine, tit. des prescriptions, arti. 416. & cōsue. d'Amou* eo. tit. arti. 421. Chassan. eo. consuet. Burg. tit. *des rentes vendues à rachat. § 1. vers videmus quo iudic.*
[n] l 4. D. de pact. l. 2. § 4. in gl. hac pig. vel hypot. tac. contrah. l. si non inuecta, & l. fi. C. eod titu. de quib latius in pignorib. agemus.
[o] Vlp. l 1. de in lit mur lib 12. P. tit 3.
[p] Masuer in praxi iudicior. tit de retract § 1 Ioan. Lucius in placitis summæ curiæ, lib. 9 tit. 3. Bartol. Chassa. in com. ad cons. Burg. tit. de retra art 7. q 1 si in emptionem, l. 36 de minori 25 ann. c. cōstitutus, de in integ. rest. ap. Greg. § pen. quæst. olim feu alien. poss. in vlib feu.
[q] Bart. & gl. in l. mouentium, de verb. sig. [r] gl. in d l mouentium, & ibi Alcia & Albe in dictionario, in verbo mouentium. [s] Bal. in l fi. de coem feu. Lapus in alleg. sua 91 late Aufrer ad quæst. Tholos 315. vl. seruus, § incorporales, de acq rer. dom. in P. & d l à diuo Pio, § 1. de iud. l. quā Tuberonis § in pecullio, de pecul. In P. late Alc. de ius cōc. 52 Vol. 1. ver. tertio mouetur. Panor. in c. si nulli, de reb ecc. nō alien.

reditus,

reditus perpetui, nomina, vt dictum eſt, ſeruitia quoque [a] & vectigalia, quæ dicuntur guidagia, portoria, pedagia, & ſimilia iura, & vectigalia, vel tributa [b], vt & in ijs retractus locũ habeat: neque poſſint ſine ſolemnitate ab eccleſiaſticis viris, ſi eccleſiæ ſint, alienari [c]. Quibus & alia propè innumerabilia; quam proximè vtilia adiungi facilè à quolibet poterunt.

a Specula, in tit. de reſtitu. ſpolia. ver. ſed adhuc.
b Chaſſa. ad cõſuet. Burg. in tit. *de retractu lignagiers*, §. 1. verſi. item quæro. Bald. in c. 1. de feu. cogn. & in §. 1. quæ ſint regal
c l. Iubemꝰ, & auth. hoc ius porrectũ, de ſacroſ eccleſ. lib. 1. C. tot. tit. de non alien. reb. eccleſ. in authen.

De incorporalibus. Cap. 10.

1 Incorporalium finitio & diuiſio.
2 Spiritualia quæ, & ibi ſpiritus acceptiones.
3 Vbi tractent de ſpiritualibus iura.
4 Iura eſſe incorporalia.
5 Formæ incorporales, item & figuræ.
6 De indiuiduo vel diuiduo.
7 Diſcrimen corporalium & incorporalium in diuiſione & vſu contractuum.
8 Sacrorum ſpiritualium & aliorum ratione commercij differentia, & de ſimonia.
9 In ſpiritualibus minor 25. an. filiusfamilias, in iudicio eſſe poteſt.
10 Spiritualia facilius naſcuntur, quàm deſtruantur; contrà, corporalia.

1 INCORPORALIA Iuriſconſulti etiã vt phyſici intelligunt, quæ tangi videriue non poſſunt, [d], vt dictum à nobis eſt [e]. Cæterùm ea vberiori facilitate explicamus, vt ea huiuſmodi ſint ſpiritualia: vel iura, quæ'ue iuris nomine inſigniuntur: vel formę, vel figuræ. Spiritualia dicuntur ea, quæ ex fide & animi ſola cogitatione & intellectu pẽdent, quæ'ue ad Dei cultum pertinent, de quibus iuriſconſulti, Cæſares, & Pontifices agunt plerunque. Hęc autẽ ſpiritualia dicũtur nõ à vẽto, qui & ſpiritus dicitur [f], vel ab habitu, vbi etiã ſpiritus, hæc enim corpora ſunt elemẽtaria, ſed ab anima quæ & ſpiritus [g] diuinꝰ à Deo inſpiratus in faciẽ hominis, factus in animã viuẽtẽ [h]: ſicuti dũ diuus Iacobus ait [i], *corpus tuum ſine ſpiritu, mortuum eſt*. Et D. Stephanus [k], *ſuſcipe ſpiritum meum*. Et Hebræi pariter vocãt רוח roach, ſicut & Græci ψυχὴν. Cùm tamen apud vtroſq; & pro flatu, vento, refrigeratione, accipi vtrumq; nomen poſſit, & pro anima, quæ ideo flatus & ſpiritus, quòd per ſpiritus vitales, per totum corpus exerat vitales facultates. Eſt etiam in anima alia vis, quæ ſpiritus etiam dici poteſt, vt dum dicitur, *quis ſit hominum, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in eo eſt* [l]? Vtq; mens eſt ſuperior vis animæ, ita ſpiritus vis inferior [m], vbi rerum corporalium imagines imprimuntur. Sicque in Geneſi [n] dicitur, *Spiritus Pharaonis informatus eſt, vt videret imagines: mens autem Ioſephi illuminata, vt intelligeret*. Hicque ſpiritus pars virilis animæ, qui tanquam maritus, animalem affectionem, velut vxorem regit. Eritq; anima, ſpiritus quo ſumus: & hic ſpiritus, velut animus, ſpiritus quo regimur, in his in quibus ineſt ὁρμὴ καὶ φαντασία, impulſuſq; animæ. D. Paulus quoque [o] hæc diſtinguit, *integer*, inquit, *ſpiritus veſter, & anima, & corpus*. Súntque etiã quæ corporalem materiam non habent ſpiritus, veluti Deus ſpiritus eſt; & pater ſpiritus, filiúſque Deus ſpiritus: & tertia diuinitatis deſignatio ſpiritus ſanctus propriè, vt docet Didymus [p]. Item ſpiritus, ſunt ſed non eius puritatis, qua Deus, Angeli [q]. In ſumma ſpiritus, carnem & oſſa non habẽt [r], nec tangi videriue per ſe queunt, niſi in aſſumpto externo corpore. Et hi comprehenſibiles tantùm animo ſunt, ſpiritualibus ſpiritualia comparando [s]. Hinc cultus diuinus maximè & quæ circa eum ſunt, ſpiritualia dicuntur: ſicuti illa fluxa & caduca, quæ corporali parti accommodantur, profana, temporalia, & ſecularia, ſi non ſint ſacris deſeruientia. Virtutes, & dona Dei in

d §. 1. de reb. corpor. & incorp. l. 1. de rer. diuiſ. lib. 1. Inſtit. 8.
e ſup. c. 1.
f Ezechiel. 5. Pſal. 47. & ſæpe alibi.
g ita apud Iuſtin. in §. 1. conſtit. 60. vt definãt vel iunctura eorum &c.
h Geneſ. c. 2.
i Iacob. 2.
k Actuum 7.
l 1. Corinth. c. 2.
m gloſſ. ordinaria in c. 14. 2. ad Corinth. in verba illa, Spiritus meus erat.
n Geneſ. 41.
o 1 ad Theſſal. 5.
p Libello, de Spiritu Sancto.
q Pſal. 103. ad Hebr. 1. & alibi.
r Luca, 24.
s 1. Corin. 2.

ter ſpiritualia ſunt [a], & ratione connexionis, & quòd ſpiritalia dona conferant, ſacramenta ſpiritualia [b]: ſicuti & quæ religioſis locis adhærent, religioſa cenſentur [c], vtius patronatus annexum ſpirituali, ſpirituale [d]. Huius & iuris cenſebuntur ſacra vaſa, veſtes, & reliqua cultui diuino deſtinata [e]: quæ quamuis corporalia ſint, tamen in illis, quod ſpiritale eſt, incorporeum eſt, & animo ſolo intelligitur: etſi exteriora ſignum aliquod inuiſibilium exhibeant. Et de ijs extant propriæ in iure vtroque tractationes. Eóque referuntur tituli Codicis Iuſtinianei in primo libro, De ſumma trinitate, & fide catholica tit. 4. de ſacroſanct. eccleſ. tit. 5. & qui ſequuntur tit. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. Tractant & de ſpiritualibus, diuinis, & religionis ſummi pontifices in decretalibus, ſexto, & clementinis, extrauagantibus, de ſumma trinitate, de electione, poſtulatione prælatorum, de tranſlatione epiſcopi, de ſupplenda negligentia prælat. de tempor. ordinat. de renunciatione, de ſacra vnctione, de ſacramentis non iterandis: & dum agunt de officiis eccleſiaſticis, de ſymonia, de iure decimarum, de vſuris, de ſepulturis, voto, euchariſtia, conſecratione, & huiuſmodi. Item de alijs ſpiritualibus non ſacris, quoties agunt de conſenſu, de voluntate, de conſilio, pactis, & ſimilibus, de iuris & facti ignorantia, de iniuriis verbalibus, & de reliquis, quæ intellectu ſolo comprænduntur. Nam quæ ex ſpiritu naſcuntur, ſpiritualia ſunt [f], & ſimile ſibi ſimile gignit propria generatione, vel productione. Eſtq; induſtria perſonarum ideo ſpiritalis [g]. Siquidem omnes artes & ſcientiæ & intellectualia, incorporalia dicuntur à Porphyrio [h]. Ex quibus ſequitur & iura eſſe inter incorporalia annumeranda, quia illa ſolo animo comprænduntur: quanquam ea quibus iura adhærent, ſint corporalia [i]. Iuris autem appellatio ad multa pertinet [k]. Quamobrem ne nos pluribus exemplis oneremus, erit regula generalis: vt id omne, quod in finitione ſua habet voculam iuris, ſit incorporale. Igitur & hæreditas, quia per ius definitur [l], incorporalis erit [m]. Similiter & ſeruitutes, quæ iura prædiorum dicuntur [n]: & ſeruitutes perſonarum à iure gentium introductæ [o]: obligatio, vt iuris vinculum [p]: actio, vt ius perſequendi [q]: ius patronatus, eccleſiaſticum, & non eccleſiaſticum [r] ſiue profanum: iuriſdictio [s], & ſic de ſimilibus. Quod ſi de formis agatur, formas & incorporales eſſe credi par eſt: ſiue illæ ſubſtantiales, ſiue accidentales ſint. Porrò forma ſubſtantialis ea eſt, cuius ratione quid tale dicitur, vt hominis forma ſubſtantialis, illi proptia ratio, corporis & animæ immortalis, compoſitio [t]. In arboribus, proprium genus propriaue ſpecies, qua differunt inter ſe, & ab alijs rebus. Accidentalis, qua ad tempus mutatur res, extrinſecus. Nam forma eſt tranſmutationis effectrix, diſtinguens rem ab alijs, & per mutationem eandem à ſeipſa [u]. Sic figura omnis quæ videri putatur, cùm tamen non videatur, incorporalis eſt, & ſpiritualis. Quod enim hoc ſit quadratæ vel triquetræ figuræ vel alterius, ad animi determinationem pertinet: Quia mathematicæ omnes definitiones, contemplationé ſue ſunt conſiderandæ in abſtracto. Et oportet credere tales eſſe, prius quam tales eſſe dignoſcamus, vt admonet Ariſtoteles [x], vt & Plato [y] tradit, mathematicas formas ab omni actione liberas. Dehinc & Ariſtoteles [z] ſcribit, ea, ex quibus figura fit, vt pũcta, lineam, rectitudinem ſine corpore eſſe poſſe, neque omnia exiſtentia eſſe corpora, neque inter corporea poſſe adſcribi. Hinc pendet vtilitas non exigua, in perdifficili illo tractatu diuidui & indiuidui: Nam incorporalia, vt iura ſeruitutum promiſſa, quæue formã habent ſubſtantialẽ vnam, vt homo, pro parte ſolui reipſa nequeunt, vt indiuidua: item plura obligatione ſimul promiſſa, cùm obligatio iuris ſit, pro parte, quod pertinet ad tollendã obligationẽ, vt ea pro parte cenſeatur ſublata, ſolui nequeũt, vt notat Paulus lib. 27. ad edictum [a], Vlpianus [b], & alij. Alioquin enim corrũpi oporteret ſtipulationem diuiſione, vel ex vna duas, vel plures naſci, vt ſint tot ſtipulationes, vel obligationes, quot ſint ſeparatæ res, ſecundum

1 2 3 4 5 6

a Can. 1. & 2. l. q. 1.
b Hæc tractantur à magiſtro ſententia. lib. 4. d. 1. & 2. de iis nõ vendendis in c. non ſatis, c. 8. cum in eccleſia, c. 9. de ſymo. lib. 5. P. tit. 5.
c Paul. l. quæ religioſis, l. 43. de rei vẽd. lib. 6. P. tit. 1.
d c. de iure patro. c. 36. de iur. patron. lib. 3. ap. Greg. o. 38. c. quanto, de iud. apud eũdem.
e Panormitan. c. conſulere nu. 3. de ſymonia.
f Diuus Ioan. Euãg. cap. 3.
g Vlp. in l. inter artifices, l. 32. de ſolut. lib. 46. P. tit. 3.
h Porphyr. lib. de oration.
i l. 1. § quædam, de rer. diuiſ. libr. 1. P. tit. 12. § 1. de reb. corp. & incorp. inſtituit.
k Paul. in l. pen. & & Marc. l. fin. de iuſt. & iur. lib. 1. P. titul. 1.
l Iulianus, in l. hęreditas, l. 63. de reg. iur. lib. 50. P. titul. 17. Caius, in l. ni hil aliud, l. 24. de verb. ſig. lib. 50. P. titul. 16.
m d l. 1. de rer. diuiſ. in P.
n Bart. in l. 1. de ſeruitutib. l. fi. de præſcript. long. tempo C.
o l. ex hoc iure, de iuſti. & iure, lib. 1. P.
p § 1. de obligat. lib. 3. inſtitut. tit. 14.
q § 1. de actio. l. fin. de præſcript. lon. tẽp.
r tit. de iur. patron. ap. pontifices ſummos, & tit. de iure patron. in P. libr. 37. titul. 14. potiſſi. l. 4. & ſeq.
s l. 1. de iuriſd. om. iud. lib. 2. P. titu. 1.
t Clemen. 1. de ſumm. trinit.
u Vlp. l. Iulianus, l. 9. § in quo rem, ad exhib. l. 10. P. t. 4. Caius, l. 44. ro. l. 3. § inſulam. de acq. rer. dom. lib. 41. titu. 1.
x Ariſtot. lib. 11. Metaph. c. 3.
y Plato, in lib. cinũ.
z Ariſtot. lib. 3. Metaph. c. 5.
a l. 2. de verb. obli. lib. 45. P. titu. 1.
b l. ſtipulationes nõ dubitatur, l. 72. de verb. obli. Modeſtin. l. pro parte, l. 11. de ſeruit. lib. 8. P. tit. 3. cum ſimilib. ibi notatis.

dum eundem Vlpianũ [a]. Nam pro ſubſtãtia cõtractibus eſt forma præſcripta, qua mutata, degenerat negotium in aliam naturam [b], illa exiſtente ex placito indiuiſibili. Erũntque conſequenter res indiuiſibiles, vel diuiſibiles, vel ſua naturali forma & ſubſtantia, vel ſolutione, vel promiſſione, ſiue obligatione: in quibus optimè verſatum de iure reſpondentem oportet. Et cum Bartolo [c] obligationem perpendere debemus: vel in modo contrahendi, & tunc in contractu qui facti eſt [d], antequam adſit vinculum obligationis, addi vel minui poteſt: in modo autem obligandi, quia certius nihil [e], aut vt contractam conſideramus, & tunc nec addi nec diuidi quicquam ab ea etiã poteſt, non modus, non conditio [f]. vel conſideramus res, quæ in obligationem venerunt: quæ, ſi ſua natura diuiduæ, & talis poterit eſſe particularis præſtatio, & rerum ratione diuidua ſecundum quid erit obligatio, & ſolutione partis pro parte interibit [g]. Verùm donec ex integro ſatisfactum ſit, ius obligationis integrum: vt pro parte reſidua, & tota poteſtas capiendi pignoris & venditionis eius ſalua ſit [h], perinde ac ſi nihil fuiſſet ſolutum: fit tamen imputatio poſtmodum ſoluti, in integra præſtatione. Et ſecundo loco memoria tenendum, inter corporalia & incorporalia intereſſe: quòd illa tangi videriue ſua natura, & diuidi ſiue in partes ſimilares, ſiue diſſimilares corporeas poſſint: iſta [i] nequaquam, quæ tantùm animo & complectimur & diſtinguimus, intentione vel remiſſione animi formamus vel fingimus. Quamobrem & notabile eſt, illos qui animum habent vel impeditum vel deperditum, vel læſum, negotiorum eorum non eſſe capaces, quæ à mente ſana tractari debent, & quæ conſenſum & voluntatem deliberatã exigunt: veluti meritò furioſis, pupillis, inhibentur contractus, potiſſimùm qui conſenſu perficiuntur, vel quorum conſenſus verbis exprimitur [k]: inhibetur & amentibus coniunctionis per nuptias facultas [l]: & impuberibus in foro
8 dicendi [m], vel iudicandi libertas [n]. Deinde & adiiciendum, diſcrimen maximum eſſe inter ſpiritualia & temporalia multis de cauſis, præter illam corpoream declaratam differentiam: ſacra namque, quæ conſecratione pontificum fiunt [o], non poſſunt præſcribi [p], neque in ſtipulationem deduci [q], cùm in dominio alicuius non ſint [r]: Minus etiam ſpiritualia, ſacramenta, & ſimilia nundinationes recipiunt: eò quòd, dona dei æſtimari nequeant vili hac materia & prætio corporeo, alioquin imminente tentãtibus imponere æſtimationem pœna maledictionis, qua ob eandem cauſam punitus fuit Simon Magus [s], à quo & reliqui qui comparare prætio diuina ſatagunt, ſimones vel ſimoniaci [t], & crimen ipſum ſimonia, vt vendentes Giezitæ, & Giezi [u] à ſeruo Heliſei, qui ob gratiã à Deo per Heliſeum prophetam Naamo cõceſſam in lepræ cura, auſus eſt munera poſcere ſuo maximo malo & poſteriorum ſuorum: lepra ideo alba in perpetuum in vltionem ſceleris infectus [v].
9 Atque in cauſis ſpiritualibus maior 14. annorum filius familias, in iudicio ſuo nomine, ſine patris conſenſu & voluntate eſſe poteſt, in aliis non poteſt [w]. Súntque aliæ differentiæ quæ omittuntur. Sed & ſpiritualia difficilius deſtruuntur, quàm fiant: contrà, corporalia difficilius fiunt, quàm deſtruantur [x].

a Vlp. l. ſi ſerue debemus, l. 2. eod. tit. de verb. obli. cum ſimilib. ibi nota.
b Martin. l. vbi ita donatur, l. 27. de don. cau. mort. lib. 39. tit. 6.
c Bartolus de alueo.
d l. conſilio, de curato furioſo. in P.
e l. obligationum ſere § placet, de actio. in P.
f l. perfectã, de don. quæ ſub mo. C.
g l. ſi ſtipulatus ſim. § 9 § qui decẽ, de ſolut. lib. 46 P. tit.
h Gordia. C. [illegible] de hæred. vend. impe. non po. lib. 8. C. tit. 29. & l. quandiu, de diſtract. pign. lib. 8. C. tit. 16. dd. l. 1. §. quædam, de rer. diuiſ. in P. Paul. d. arbor l. 19. § de veſtibulo, cũ ſeq. contra. dicta, lib. 10 P. tit. 3. Vlp. in l. 1. §. 15 qui totam, & §. ſeq. & Iulia in l. non poſſumus, l. 7. ſi pars hæred. pet. l. 5. P. tit. 3. l. per fundũ, de fer. mit. ruſt. prædi. in P. & l. vnus ex ſocijs eod. tit. l. fin. com. prædi. lib. 8. P.
i
k § furioſus, & § pupillus, de mutil. ſtipulat. Vlp. l. vbi pũ voce, l. 167 de regu. iuri. lib. 50 P. tit. 17.
l Vlp. l. patre furioſo. l. 8. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. lib. 1. P. tit. 6. c. dilectus, de ſpon. ſal. ex. neq. furioſus, 32. q. 1. cum ſimilibus.
m Vlp. in l. 1 § item ſũ, de poſtula. libr. 3. P. tit. 1.
n Paul. l. cũ prætor, l. 12. de iudic. lib. 5. P. tit. 1.
o Martin. l. in tãtum, l. 6. §. facta de rer. diuiſ. lib. 1. P. tit. 8.
p §. ſed aliquãdo, de vſucapio. lib. 2. inſtitut. tit. 6.
q l. inter ſtipulãtẽ, l. 83. §. ſacrã, & l. multum, l. 34. de verb. obli. lib. 45. P. tit. 1.
r § ſacra, & § nulli, de rer. diuiſio.
s actuum c. 4.
t glo. in prin. 1. q. 1. & can. qui ſtudet. 1 q. 1.

v 4 Reg. 5. d. cano. qui ſtudet, 1 q. 1. c. ſicut, pro certo, de ſymon. x c. ſi de iudic. li. 2. ſexti. decret. tit. 1. d. cũ oportet, & l. cũ non ſolùm, de bon. quæ liber. y c. inter corporalia, de maiori. & obedien. apud Gregor.

De forma, & eius regulis. Cap. II.

1 *Formarum diuiſio, &c.*
Forma ſubſtantialis, quod ſit perfectio rei, & de animalium forma.
2 *De forma vel figura extrinſeca, & de intrinſeca rerum additione vel detractione mutata.*
Teſtamentorum forma immutabilis,
Item contractuum.
Actionis rei vxoriæ transfuſio in ex ſtipulatu actionem.
3 *Forma accidentalis quid.*
4 *Formã exprimit 1. expreſsio honeſtatis, 2. conditio, 3. ordo, 4. cõtinuatio actus.*

SED quia obiter de forma dixiſſe non ſufficit, ſeorſum de illa paucis agamus adhuc, eò quòd eius cognitio valdè neceſſaria nobis ſit. Conſiderabimus itaq; illam cùm in corporalibus, tum in incorporalibus, vel vt ſubſtãtialem vel tanquam accidentalem. Subſtantialem dicemus, conſummationẽ & perfectionẽ cuiuſq; rei, prout quæq; res habet definitã & determinatam rationem vel compoſitionem certis rebus vel partibus abſoluendam, vt me docuit Caius iuriſc.[a] Nec dicitur homo, qui in vtero adhuc embrio eſt, nec partes omnes hominis completas habet[b]. Nec inanimato corpore natus[c]. Sic in aliis animalibus, ea formam non habent ſubſtantialem, quæ carent vita ſenſitiua: ſed aliud nomen accipiunt, carnis[d] ſolùm vel corii, vel cadaueris, velut & in hominis corpore pariter obſeruatur, efflata anima[e]. Huius ſpeculationis eſt figura exterior in rebus corporalibus, cuius alteratio mutat rem à ſeipſa, vt alia à ſe videatur: ſiue illa ſit ſubſtantialis, ſiue accidẽtalis. Verùm intrinſeca mutata, magis res alteratur: vt ſi bonitas vini mutetur, & aceſcat, fit acetum, & deſinit eſſe vinum[f]. Niſi mens loquentis, vel vſus improprius loquendi, vtrumq; deſignet eodẽ nomine: Alias enim vinum non continet acetum, mulſum, hydromel, defrutũ, nec ſimilia[g]. Item forma arte addita, quæ rei dat nomen, ſi mutetur, remaneat, quamuis eadem materiæ ſubſtantia, rem aliam cõſtituit: vt poſtquam in ſcypho bibi non poteſt, non amplius ſcyphus erit[h]. Et facti argenti appellatio, infectum non continebit[i]. Atq; vniones interire dicuntur, cùm ex naturali forma decidunt ſolida, & diſſoluuntur[k]. Quod & in formis negotiorum ſine actionibus obtinere putandum eſt: vt ſi à definita qualitate deficiant, nec habeant ſolemnitatem requiſitam, inutilia prorſus ſint, vel in aliquam aliam naturã tranſeant[l]. Exempli cauſa, vbi in vltima voluntate non inuenitur hæredis inſtitutio, quæ potiſsima cauſa ſubſtantialis teſtamenti[m] eſt, ibi nec mentem conijcimus, nec naturam teſtamenti, ſed codicillorum[n]: Si tamen reliqua, quæ codicillorum ſunt, adſint. Eo modo in reliquis proprijs cõtractuum determinationibus, vel à lege, vel ab homine inductis, quæ violari non poſſunt, quin ipſe contractus vim patiatur, vel mutationẽ, neq; additioni quidẽ vel detractioni locus eſt: hæc enim aliud faciunt[o]. Si in ipſo contextu non fiant, vt dicemus in cõtractibus Deo iuuante. Non ſecus ac cùm additur vel detrahitur iurigentium, fit aliud ius, ciuile inquam[p]. Quamuis illud à iure gentium non omnino recedat, neq; per omnia illi ſeruiat. Atq; ita tranſfuſio vnius formæ in aliam, nouum quid facit, & figuram conſtituit nouam, quæ priorem expellit: vt actio ex ſtipulatu addita conſtitutioni dotium permit rei vxoriæ actionem[q]. Vt vſus ſeruitutis contrarius formæ impoſitæ in conſtitutione, tollit ſeruitutem: veluti vſu ſeruitutis nocturnæ, amittitur diurna conſtituta[r]. Et hæc, ad formam ſubſtantialem propriè pertinẽt: vel ad intrin-

1

2

a Caius, l. ſi is, q quadringenta, l. 79 §. fin. ad l. falc. lib. 35. P. tit. 2.
b Paul l. non ſunt liberi, l. 14. de ſtat. hom. lib. 1. P. tit. 5. Vlp. in l. Iulianus, l. 9 §. ſi quis, ad exhiben. lib. 10. P. tit. 4. Iuſtinia. l. quod certatum, l. 3. de poſthu. hæred. inſtit. lib. 6. C. tit. 29.
c Clem. 1. de ſumma trinitate. Clem. can. ſi quis obiecerit, 1. q. 1 cano. Moyſes, 32. q. 2.
d Iulia in l. ſi ſeruus. l. 14 §. ſi de condit. furt. lib. 13. P. tit. 1. Paul l. mortuo bue, l. 30 de legat. 2. lib. 31 P. tit 1.
e tit de cadauer punito l. 43. P. tit. 24.
f Vlp. l. in venditionib. l. 9. de contrah. empt. lib. 18. P. titu. 1.
g Vlp. l. ſi quis vinũ, l. 9 de tritico, oleõ que legato. lib. 33. P. tit 6
h Vlpia. l. Iulianus, l. 9 §. ſi quis, ad exhiben l. 10. P. tit. 4.
i Vlp. l. Quin Mutius, l. 29 §. cum aurũ, de aur. & arg. leg. lib. 34 P. tit 2.
k Matc. in l. Seia, l. 6. de aur. & arg. leg. lib. 34 P. titu. 2.
l l. qui per ſalutem, de interdictum in P. Martia. l. ubi data donatur. l. 29 de mort. cau. donat. lib. 39 P. tit 6 Celſus, l. cum præcario, l. 12. de præcar. lib. 43. P. tit. 25.
m l. 1. de hared inſti. in P. § ante hæredis inſtitutionem, de legat. ap Iuſtin. l. 1 de vulgar. in P.
n Drocler. & Maximianus codicillum, l. 14 C. de teſta. lib. 6. C. tit. 23.
o Papinia in l. pacta conuenta, l. 72 de contrah. empt. lib. 18. P. tit 1
p Vlp. l. ius ciuile, l. 6. de iuſt. & iur. lib. 1 P. tit 2
q Iuſtin. in l. 1 § tum autem, & 3. & nemo putet de rei vxo. actio. lib. 5. C. tit 13.
r Paul l. ſi prius, l. 17 de aqua pluuiam. lib. 39. P. tit. 3.

intrinſecam, ratione cuius res eſſe habent: vel ad extrinſecam, ratione cu-
3 ius talia qualia ſunt, eſſe propria figura & caractere dicuntur. Paulò tamen diuerſa conſideratione, in accidentali vtendum eſt: ea quippe eſt, quæ adeſſe abeſſéue poteſt, ſine corruptione ſubiecti, id eſt, ſiue corruptione formæ intrinſecæ, vel perfectionis extrinſecæ, vt doceri poteſt exemplo iudicij, quod idem eſt, etſi in locum demortui iudicis, alius ſubrogetur: quod philoſophicè perſequitur Alphenus Iuriſcon. [a] Accidens quippe plus & minus continet tantùm, ratione quorum, rei non conſtituitur differentia à ſeipſa, nec actus diuerſitas [b], neque addititium formæ, rem mutat. Veruntamen prætereundum non eſt, accidentalem formam, quæ in propriã extrinſecam tranſit ex integro priorem mutando, aliam rem à ſe, ſed accidentaliter, non ſubſtantialiter, facere [c]: potiſſimum in nomine, quod ſecundum plus & minus variè impoſitum eſt, ſecundúmque numerum, & ſecundum alia accidentia, veluti agris diuiſis, iugerum diuerſa appellatio [d]. Sed
4 vt apertius doceamus, quid quandóue aliquid dicatur eſſe de forma negotij vel rei, ex Felino [e] colligimus breuiter axiomata aliqua, quorum qui voluerit latius inquirere probationes, poterit ipſum authorem conſulere.

1. Quando, quod negotio per ſe inerat de honeſtate ſine expreſſione, exprimitur vel à lege vel ab homine, id de forma negotij ſubſtantiali ſentiendum, vt cùm dictum eſt [f] ex honeſtate requiri in nuptis conſenſum paternum, apud iuris canonici authores, & in Gallia in edicto Henrici 3. de clandeſtinis matrimonijs.

2. Pro forma data eſt, conditio appoſita in conſtitutione legis, vel hominis: atque tunc cõditiones implẽdæ ſunt vt formales, in forma illa præbita [g].

3. Quando ſtatuitur ordo in legis vel hominis diſpoſitione, is pro forma eſt ſequendus [h].

4. Quæ interuenire debent in ipſo actu, & quæ vno contextu fieri iubentur, de ſolemnitate ſubſtantiali ſunt, vt iis omiſſis tunc corruat negotium, nec poſteà poſſint ex interuallo adhiberi: veluti dum lex exigit ſolemnitates teſtamentorum, continuo actu adhiberi: dum iubent interrogationem & reſponſionem in ſtipulatione ſimul annecti [k]. Nam ſi quid aliud perfectis negotijs additur, & ſi illis adhæreat, non forma erit negotij, ſed forma alia iuuans vel corroborans actum, quæ non eadem tamen cum actu primo, vt exemplo eſſe poteſt inſinuatio actuum poſt actus requiſita, quæ eſt ſolemnitas effectum inducens, non ſubſtantialis cauſa actus [l]: qualis & cautio hæredis de reſtituendis vſuris à teſtatore exactis illegitimè, quæ ad teſtamenti effectum accedit [m].

5. Vbicunque adhicitur decretum annullans, vt ſi contra dicta vel conſtituta fiant nulla ſint, omnia diſpoſita, pro forma ſubſtantiali ſunt, ſicuti in reſcriptis vel ſanctionibus adhicitur clauſula irritans, idque tripliciter: primò hęc, Nulli ergo hominum liceat hanc paginam infringere [n] 2. per clauſulam, Non obſtantibus [o] &c. 3. per clauſulam, Si quis hæc attentare præſumpſerit, ferat ſibi indignationem Dei [p] &c.

6. Quando dictum eſt, vt ita demum fieri poſſit vel non poſſit: tunc quod ante dictum, pro forma eſt [q].

7. Quando tempus certum definitur, ibi forma ſubſtantialis, vt in præſcriptionibus.

8. Quando diſpoſitum, eſt vel præter, vel contra ius commune, ibi forma ſubſtantialis: vt paſſim in conſuetudinibus dantur exempla.

9. Formam facit quod diſpoſitũ eſt, ſi epigraphe vel titulus diſpoſiti ita inſcribatur, De forma. Nam tituli debent conuenire diſpoſito, & diſpoſitum titulo [r].

Porrò vtilitas iſtius præcognitionis, num quid ſit de forma actus, in eo verſatur, vt quæ de forma ſint, debeant ad amuſſim obſeruari, fieri vel impleri.

[a] Alphe l. proponebatur, l. 78 de iudic lib. 5. P. tit. 1.
[b] l. ſi de ſun. inſtr. P.
[c] l. ſi ſtatuã, de aur. & arg. leg. lib. 34. P. tit. 2.
[d] Cuius, l. adeò, § ſi titulum, de acquer. dom. lib. 41. P. tit. 1.
[e] Fel. in ca. cùm dilecta, de reſcrip.
[f] Can. noſtrates, 30. q. 5.
[g] l. qui hęredi, & l. Mœuius, de condi. & demonſtra. In P. cum ſimul, lib. 2. de inſtitut. ſub cond. fac. in P.
[h] & in tit. de ordin. cognit. lib. 5. C. tit. 19. & in c. quoniã contra, de probatio. ap. Greg. Caſtra. l. ſi de vi, l. 27. de iudic. lib. 5. P. tit. 1. & 2. quã caſu. act. cumulãt. prędicti. lib. 9. C. tit. 31. l. 1. § primus, de vſufr. in P.
[i] l. Hęredes palam, § fin. de teſta. in P.
[k] l. cõtinuus, l. 137. de verbor. obl. lib. 45. P. tit. 1.
[l] Iuſtin. l. ſanctimus, l. 34. Conſtant. l. data 27. Leo l. in hac ſanctiſſima, l. 30. de donat. lib. 8. C. tit. 54.
[m] c. quãuis, de vſur. in 6.
[n] vt in extrauag. commun. c. 1. & fin. in fine de præbẽ. cap. 1. in fin. ne ſede vacã. & c. 1. & ſeq. de reb. eccle. non alien. & in extrauag.
[o] c. 1. in fine de ſchiſm. in extrauag. cõmunib.
[p] c. 1. de priuileg. in extra commun. & c. ſeq. eod.
[q] vt apud Marc. in l. non enim aliter, l. 18. de adopt. lib. 1. P. tit. 7.
[r] Hermog. l. 2. de ſtatu hom. lib. 1. P. tit. 5.

alioquin nihil actum videatur, & corruat quod agitur, ſi præter vel contra formam factum ſit [a]. Quod perpetuò verum eſt, niſi in tribus caſibus. Prior, ſi actus ab eo fiat ex certa ſcientia contra formam, ab eo qui poteſt quando vult, ſolemnitates vel ſupplere vel immutare: quemadmodum præſentia ipſius principis, qui publicam gerit authoritatem [b], ſupplet ſolemnitates teſtamentorum coram eo factorum omiſſas, quamuis illæ iuris publici ſint [c]. Atque in aliis idem ſtatuendum, ſi modo princeps, vel qui poteſt expreſſè, vel actu ipſo deroget ſcienter: alioquin enim niſi concurrant, princeps iuri publico, aut eius ſolemnitatibus non cenſetur ſuis reſcriptis derogare [d]. Alter caſus, ſi quod additur formæ, minimum ſit, & ad eundem finem conſpiret, illud non mutat formam, ſed iuuat, vt forma formæ addita [e]. Tertius, vt ſi ſine periculo, forma non poſſit impleri expreſsè, ſufficiat eã impleri per æquipollens [f], veluti in forma quæ exigit, vt beneficiorum acceptatio publicetur in locis vel templis ſacerdotiorum: ſi tutò is locus adiri non poſſit, poteſt alibi publicari [g]. Sic in vocatione iuris experiundi cauſa faciendæ ex forma in loco domicilij, in periculo, vt alibi fieri poſſit diſpenſatur [h]: quod & in appellatione ſignificanda receptum eſt [i].

a c cum dilecta, de reſcrip lib 5. decret 2 c Fuſianis, de reſtitut. ſpoliat. in decret c venerabi li, de offic. & pot. iud. ordin in decret. Vlp l cum hi l 2. § ſi prætor de tranſ lib 2, Pandect. 15. l. qui per ſalutẽ de iureiur. in Pandect.

b Iuſtin. §. ſed quod principi, de iur. natu. lib. 1. inſtit. tit. 2 Vlp. l. 1. de conſtitu prin. lib. 1. Pandect. 4. Autelius, l. vni. de offic. præfect. præto lib. 1. Pandect. tit. 11. cum ſimil.

c l. 3 de teſta. lib. 28. Pandect. 1.

d Anaſta Imper. in l. fi. iuncta gl. ſi contra vel vtilit publ. lib. 1 Cod. tit. 23. Cõſtanti. Imper. in l. nec damnoſa, l. 3. & Theodo. & Valent. in l. reſcripta, l. 7. de præcib. imper. offer. lib. 1. Cod. tit. 22.

e probat gl. in ca. innocens, ad verb. clementior, 22 q. 4.

f c ſtatutum, de offi. deleg. in 6.

g Ludou. Roma. ſing. 431.

h gl. clem. 1. de for. compet. in Clement.

i clement. cauſam, de elect. ap. Clem.

De dominio, proprietate, & poſſeſsione. Caput 12.

1 *Prænotio proprietatis, vel dominij, & poſſeſsionis neceſſaria acquiſitioni rerum.*
2 *Dominium à δομάω, non à domo dictum.*
3 *Dominij finitio.*
4 *Proprietarius, & proprium quid, & quomodo.*
5 *Dominium in plenum & non plenum partitum, & quid ſit vtrumque.*
6 *Plenam poteſtatem rei minuit vſusfructus.*
7 *Directum vtileque dominium quid, & nuda proprietas.*
8 *Dominium fictum eſſe.*

AD illa rerum genera corporalium & incorporalium, referri 1
poteſt & ſubiici & alia rerum diſtinctio, quæ habet plura capita, ex earum dominio & poſſeſſione pendens, quæ intelligi vix poteſt à iuris tyronibus, niſi prius de dominij, proprietatis, & poſſeſſionis appellatione quædam præcognouerint, cùm ex his ius tenendi res & varia nomenclatura ſequatur. Quamobrem de iſtis pauca notare anteà operæpretium duco. Igitur dominus mihi videtur is dici, cui aliquid ſubijcitur: non ſecus ac Græci dicunt verbum δομάω, ſignificare ſubicere: veluti & Latinis *domo* illud contractione facta in *domuo*. Mutuata ſignificatio verbi domas, idem oſtendit. Conſentit etiam Hebraica ſignificatio, affinis hinc nomini בית, domum, quod idẽ eſt, ac fecit ſilere, compeſcuit, & ita ſibi obedientem reddidit: vnde malo dominum potius dici, quàm à domo, id eſt, ab ædibus cum Ambroſio Calepino. Siquidem vt Mar. Varro notat [k], domus nomen Græcum eſt, ſicuti & apud Homerum [l] vſurpatur, δῶμα δὶ ἐϊσάθμοις πυκινὸν δόμον. & apud Heſiodũ [m], ἐν ἀδρῇκτοισι δόμοισι. At domus δόμος vel δῶμα à δέμω ortum habet, quod eſt ædifico: quare non poteſt ædificij & dominij trahi inde vlla ſimilitudo, cùm nec qui ædificat, ideo dominus dicatur, imò potius ædificatum in alieno, cedit domino ſoli [n]. Itaque dominium dicetur facultas, qua poſſumus in ali- 3
qua re quippiam: vti poteſtas in ſeruorum perſona dicitur dominium, à Paulo [o] libro ſingularium ad legem Fuſiam. Et in perſona magiſtratuum, imperium, cuius poteſtas, quod pertinet ad eius retinendi facultatem, domino rei ſuæ ſimilis dicitur, ab Vlpiano [p]. Sic qui ſibi ſoli habere rẽ poteſt, ſine 4
commu-

k Varro, 5. de ling. lat.

l Homer. Iliad. 2.

m Heſiodus, in ergis.

n Vlp. l. redemptores, l. 40. de rei vẽdic lib. 6. Pandect. 1.

o Paul l. poteſtatis, l. 215 de verb ſig. lib. 50. Pandect. tit. 17.

p Vlp l. qui ſorores, l. 20. de ſtatu hom. l. 1 Pandect. 5.

communione dominium habere dicitur: & ſignificantius proprietarius dicitur is, cuius poteſtati res magis accedit. Siquidem proprium dicitur, quod magis propè nobis eſt, periharéque cuiuſque: &, vt in ſumma dicam, quod vni ſoli conuenit [a]. Et ita propriũ ſolum Iabolenus Iuriſc. dixit [b], quòd commune non eſt cum ſocio. Hinc & proprietas eius eſſe dicitur, cuius ſolum eſt & res, quòd plus ſit rem habere, ex qua vſusfructus, quàm ipſum vſumfructum: vnde & proprietas pro re ipſa, ſi in dominio alicuius non ſit, ponitur à Iuſtiniano [c]. Et ideò Vlpianus [d] tradidit, duorum vnius rei in ſolidum dominium eſſe non poſſe, quòd Triphonius [e] probat: niſi pro indiuiſo, iuris tantùm intellectu, non diuiſione corporum, quis plures eſſe dominos eiuſdem rei admittat cum Papiniano [f]. Quo tamen caſu adhuc & quiſque ſociorum retinebit integrum dominium, vt in iure ſeruitutis apparet ex reſponſis
5 iuriſconſ. [g] Cæterùm, hoc dominium interdum plenum dicitur, interdum non plenum. Plenum dicitur, quando dominus & corpus rei, & vſumfructum eius habet ſibi liberum [h], & plenam in re poteſtatem, vt ait Iuſtinia. [i]. Quod & ex Iuſtini [k] conſtitutione facilè colligitur. Sicut plenum dicitur aliquid, ſi nihil quod eius naturæ ſit, deſit; veluti plenum compromiſſum Papinia [l] dixit, quod de rebus omnibus controuerſiis ſue compoſitum eſt. Et eo pacto vſusfructus in multis caſibus pars dominij dicitur à Paulo iuriſc. [m]. id eſt, dominij & plenæ poteſtatis: non autem pars integralis iuris dominij, quod nihilominus propriè eſt penes eum, cuius corpus rei eſt, & ſi vſusfructus ad alium pertineat. Quia propriè vſufructus ſeruitus eſt, vt idem Paulus explicauit [n]. Siquidem vſusfructus, eſt ius alienis rebus vtendi fruendi, ſalua rerum ſubſtantia, eidem Paulo [o], & Iuſtiniano [p]: vt apertè poſteà alibi [q] Paulus etiam notauerit, eos qui in perpetuum, fundum vectigalem, quo fruan-
6 tur, conduxerint, non eſſe dominos. Verùm quandiu fructus percipere alij poſſunt, poteſtatem plenam non eſſe rerũ dominis nemo ambigit: redeunte autem vſufructu redintegratur poteſtas, fitq;, vt dicit Theophilus [r], conſolidatio proprietatis & vſusfructus. Sic tres illi Cæſares Gratianus, Valentinia. & Theodoſius [s], plenum ius proprietatis concedit in bonis coniugi, qui non habuit ex priore matrimonio liberos, vel ſi nati natæue diſceſſerint: ita vt in his nanciſcendi dominij & teſtandi circà quem voluerit, liberam habeat facultatem. Et abſolutè proprietas poſita, quando de poſſeſſione, & dominio quæritur, pro dominio pleno ſumitur, vt obſeruare licet in pleriſque iuris vtriuſque locis: vt dum dicunt, prius de poſſeſſione, quàm de proprietate agendum [t], & nihil commune habere proprietatem cum poſſeſſione [v],
7 & ſic de ſimilibus. Non plenum igitur dominium erit, & dicetur directum dominium eſſe in nuda proprietate, & quod ab hoc dominio diſcedit, erit quaſi dominium, & quippiam nobis vtile ex rebus alienis. Et ita proprietati vſusfructus opponitur plerunque [x] in iure, nam proprietatis nudæ nomine, nullus fructus continetur, vt notat Caius [y], ſed tantùm ius rei ſolius, non conſiderata eius poſſeſſione vel vſu: ſicuti diſtinguit Paulus [z] in interdictorum tractatione, & imperator Alexander [a] vocat proprietatis dominium. Et certè proculdubiò dicendum eſt vnum genus veri dominij eſſe, proprietarij, quod directum dici poterit, cò quòd non aliunde pendeat, vel ex alterius re: Vſufructuarij autem ius, dicemus etiam fictione quadam & ſubtilitate iuris, eſſe dominium. Ita enim Tryphonius [b] nominat maritum in dote vxoris, cuius tamen proprietas verè vxoris, fructus autem mariti: quod ad ſubtilitatem legum refert Iuſtinianus [c]. Propriè autẽ quaſi dominium dicetur, ſic enim & Tryphonius appellat [d] maritum, penes quem anteà dixerat eſſe rei dotalis dominium, quaſi dominum in vſufructu in dotem dato: ratione enim dictionis, quaſi, reiecta opinione Accurſiana [e], quæ vult ibi veritatem

a § 1. de patr. pot. li. 1. Inſtitut. l. omnes populi, de iuſt. & iure.
b Iabol. l. proprium ſolum, l. 5. comm. præd. li 8. P. tit. 4.
c § Iuſtinianum, de rer. diuiſ. lib 2 inſtitu. titu 1.
d Vlp l. ſi vt certo. l. 5 § fi duobus, cõmoda lib. 13. P. titu. 6.
e Tripho. in l. hæreditate, l 19. § patres, de caſtr. pecul. lib. 49. P. tit 17.
f Papi. in l. Mevius l. 62 § duobus teſtamentis, de legat. 2. lib 32. P. tit. 1.
g apud Vlp. in l. 2. de ſeruitut. rut. prædi. li in P. in l 8. comm. præd. eo & l. vnus ex ſocijs, & l. per fundum, de ſeruit. ruſtic. præd. l. Sabinus, comm. diuid. in P. cum ſimil. lib.
h Tripho. in l. cùm in fundo, l. 81. de iur. dot. lib. 23. P. titu 5.
i Iuſtin in § fin. de vſufr. lib. 2. inſtitu. titu. 4.
k Iuſtinus, l. raptores, l. 41. §. bona, & § ſequent. de epiſc. & cleri. lib. 1. C. titu 6.
l Papin. in l. ſi cùm dies, l. 26 § plenũ, de recep. arbi. lib. 4. P. tit. 8.
m Paul. l. 4. de vſufr. lib. 7. P. tit. 1.
n Paul. l. ſecùs dicimus, l. 25. de verbo. ſign libr. 50. P. Mart. in l. 1. de ſeruitu. lib. 3. P tit 1.
o Paul l. 3. de vſufr. in P.
p Iuſtin. in §. 1. de vſufru. lib. 2. Inſtit. titu. 4.
q Paul. l. ſi ager vectigal vel emphyteta. lib. 6 P. tit 3.
r Theoph. § fin. de vſufru. lib. 2. inſtit. iur. ciuil. titu. 4. & Iuſtin §. ſi. co. ti. in inſtitut.
s in l. Iaſtinus, l. 3. § illud, de ſecõ. nupt. lib. 5. C titu. 9.
t vt in c. 1. de ſæu. poſſeſſ. & proprietat. lib. 1. decret. tit. 12. Vlp. in l. 1. § huius autem, vt poſſid. lib. 43. P. titul. 16. Imper. in l. ſi quis coẽmptionis, l. 25. de locat. lib. 4. C. titul 65.
v l naturaliter, § nihil commune, de acquiren. poſſeſſ. in P.
x vt in l. raptores, l. 41. de epiſcop. & cle. C. in § bona, & ſeq. Caius, l 3. de vſufr. libr 7. P. titul. 1. cum ſimil. lib. Iuſtin. in § 1. & fin.

de vſufru lib. 2 inſtit tit. 4 y Caius, l. videamus, l. 19. de vſur. lib 22 P. tit. 1. z Paul. l. 2. § quæſtam, de interd lib. 43. P tit. 1. a Alex. Cæſ. in l. proprietatis dominium, l 4. de probat lib. 4. C. tit. 19. b Tryphon l. quamvis, l. 78. de iur dot. lib. 23. P. tit. 3. c Iuſtin. l. in rebus, l. 30. de iure dot. lib. 5. C. tit 12. d Trypho. in l. cùm in fundo, l. 81. de iur. dot. in P. e Accurſ. in d. l. cum in fundo, ad verbum, quaſi.

inde

inde exprimi, existimo similitudinem dominij, propter commodum fructuũ, non verum dominium exprimi. Indicat enim impropriam significationem vocula, quasi, & imperfectionem dicti [a]. Eo modo intelligenda lex Theodosij imperatoris [b], dum ait eos, qui patrimoniales principis fundos, & emphytheoticarios possident, esse fundorum dominos: cùm tamen verè domini non sint emphyteotæ, sed illi qui in emphyteosim dant, rei vocentur domini [c]. Reddam autem rationem, quare vsufructuarij, vel alij emphyteutæ, qui in alienatione rerum emphyteoseos liberi non sunt, non mereantur domini nomen, quòd non possint de his liberè disponere in vita, & sub mortem: in quibus vera est nota veri domini, qui ita pro modulo voluntatis disponit [d]. Vsusfructus autem cum vita finitur, & repetit proprietatem [e]. Non negatim tamen vsusfructus dominium dictum fuisse à Iuliano [f]. Intelligi autem debet, vt sit dominium secundum vtilitatem. Nam quia vtilitas & commodũ dominij proprietatis, ad alium, nempe ad fruentem, pertinet, nõ est reiicienda vtilis dominij appellatio, vt plerique, & malè quidem mea sententia, suadent. Nam ratione directi, & vtile dici potest: sicuti in actionibus, vtilem eã dicimus competere ei, qui non habet ius dominij plenè cessum, sed ad quem compendium rei pertinere debet: quemadmodum directa competit, cessis plenè iuribus, vt vtrumque probat Alexander Cæsar in hypothesi [g] hæreditatis venditæ. Neque quicquam prohibet, quin transpositione similitudinis, aliquid alterius nomen non vsurpet ratione alicuius, veluti quamuis filium eum dicamus, quem nuptiæ demonstrãt [h], ex matrimonio conceptum: nihilominus tamen, & receptum est, & filium eum dici, quem adoptamus [i]. Vt & in iure, ne longius abeam, dominium quoddam fictum inueniatur, id est, ratione iuris sine vtilitate adhuc competens, & non adepta re, vel possessione, quale in legatis tradunt esse, quando à die mortis testatoris in legatarium recta via transire dicuntur [k]. Non enim prodest legatario interim legatum, ad acquirẽdum quicquam [l] ex re legata. Dictúmque in mariti substantiam [m], dotem transire, fictione iuris.

a vt apud Paul. in l. in facto, l. 50. de cond. & demonst. lib. 35. P. titu. 1.
b Theod. l. possessores, l. 12. de fund. patrimon. lib. 12. C. titu. 61.
c Zeno, in l. 1. & Iustin. in l. 3. in prin. de iur. emphyt. li. 4. C. tit. 66. d. l. 1. si ager vectigal. lib. 6. P. tit. 3.
d § 1. de leg. Fusi. Cani tollen. apud Iustin. l. 1. C. de sacros. eccles. l. verbis legis, de verb. sig. l. 1. ad l. Fal. in P. l. nemo enterus, de Iudæis. lib. 1. C. l. in re mandata, C. mãd. l. 2. de ijs qui sunt sui vel alic. iur. lib. 1. P.
e § finitur, de vsufr. Paul. l. necessario, l. 2. § fin. de perie. & comm. rei vend. li. 12. P. titu. 6. l. 3. § si quib. mod. finit. vsusfr.
f in l. qui vsumfructum, l. 3. si vsusfr. peta. lib. 7. P. tit. 6.
g Alex. in l. emptor hæreditatis, l. 1. de hæred. vel actio vend. lib. 4. C. tit. 39. Impp. Diocle. & Maxim. l. l. postquam, l. 7. & in l. ex nominis emptione, l. 2. eod. C.
h l. filium, de statu hominis in P.
i tot. ti. de adoptio.
k l. à Titio, de furt. in P.
l glo. in l. vni. §. in nouissimo, de cad. toll. li. 6. C. tit. 50.
m l. in rebus, de iur. dot. C.

De possessione. Cap. 13.

1 Dominium cœpit à possessione.
2 Possessio dominium continet aliquando, & contrà.
3 Distinguuntur possessio, & proprietas.
4 Plena possessio cum vsufructu.
5 Finitio possessionis noua.
6 Iuris nomen in antiquis finitionibus possessionis exuperans, cùm sit facti, vt probatur vsque ad 12. numerum.
7 9. Possessio à pedum positione.
8 10. 11. Possessio ab alijs, à sedium positione.
12 Possessio propriè corporalium, non incorporalium.
13 Animus cum corpore in possessione concurrere debet.
14 Per nos ipsos & alios acquirere possumus possessionem, & possidemus.
15 De diuisione possessionis, vel diuersis modis possidendi, ex iure & facto exuberante.
16 De possessione, quæ plus iuris, quàm facti habet: plus iuris, id est, animi, vel incorporei. & 18.
17 Hæc possessio ciuilis.
19 De possessione quæ habet plus facti, quàm iuris.
20 De colorata possessione.
21 De ea, quæ plurimum iuris, & plurimum facti habet.
22 De ea, quæ nihil iuris habet, & 24.

Posse

23 Posse quem incumbere possessioni ciuiliter, naturaliter, vtroque modo: non autem dici ciuilem possessionem.
25 Merè ciuilis possessio.
26 De possessione vacua.
27 Ratione causæ possessio distincta in eam, quæ cum titulo, & sine titulo est: & quid titulus.

1 IN consarcinatione Pandectarum, De acquirēd rerum dominio, titulus præponitur titulo, De acquirēda possessione: ordo tamen mihi videtur inuersus, de dominio prius, quàm de possessione agere. Quia dominium à possessione cœpisse tra-
2 didit Paulus, ex authoritate Neruæ filij [a]: ideò aliquando possessionis nomine, & proprietas & ius dominij venit, sicuti videtur docere Callistratus [b], dum ait: *Si de vi & possessione quæratur, prius cognoscendum de vi, quàm de proprietate rei*, explicans per nomen proprietatis, quod de possessione dixerat. Expressius Paulus [c], *interdum*, inquit, *proprietatem quoque possessionis verbum significat: sicut in eo, qui possessiones suas legasset, responsum est*. Et ita vsurpatur ab Antonino Cæsare [d]. Quanquam Accurs [e], aliter sentiat. Et Cicero, ad Valerium, *is habet*, inquit, *in Volaterrano possessionem*. Sicut & apud eundem, idē est ius dominij, & possessio corporalis. Quamobrē & plerunque dominij nomen possessionem etiam complectitur [f], si mens lo-
3 quentis adsit. Verùm quia sæpe accidit, vt proprietas ad aliquem, & vsusfructus ad alium, & possessio ad alium pertineat, permisceri hæc non oportet in propria substantia, vt admonet Venuleius Iuriscon [g]. Atque idcirco Iabolenus [h], possessionem distinguit à proprietate, vt quicquid apprehēdamus, cuius proprietas ad nos non pertineat, aut non possit pertinere, hoc possessionem appellemus, vtque possessio vsus sit, ager autem proprietas loci. Generaliùs Vlpianus [i], nihil commune habere proprietatem cum possessione dixit, quod intelligi debet, in cuiusque substantia seorsum considerata, non quatenus in alio subiecto vel extrinseca qualitate concurrere: & ita in alio
4 commune quippiam habere possunt. Dixit & Iustinianus [k] plenam possessionem, dum & proprietatem & vsumfructum simul exprimere voluit. Et
5 propriè existimarim, possessionem esse actum corporalem in re factum, per quem quis facit, vel re ipsa detinet, vel ostendit se velle eandem rem, & quæ
6 eius sunt, detinere sibi, vel alteri cuius nomine facit. Quæ finitio, vt noua, ita diuersa ab illis, quas adferunt interpretes [l], à quibus iubens abeo, quòd bona pars illorum, ius, alij adminiculum iuris immisceāt: cùm tamen ius nō sit ex substantia possessionis, sed possessionem vel probam vel improbā reddat, possessione iam præcedente, & existente. Et certè nemo est, qui si syncerè possessionis essentiam examinet, non videat eam ob actum, qui interuenit, facti esse, non iuris. Quod & Iurisprudentia declarat frequentibus re-
7 sponsis [m]. Accedit notatio nominis in argumentum: dicitur namque possessio, à pedum positione, vt vulgò legitur apud Paulum in l. 1. de acq. posse. Cuius lectio firmari potest ex Cicerone [n], dum ait, *Sunt natura priuata nulla, sed aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacua venerunt*: venire autē est pedes ponere. Rursum alibi [o] *hodierno die primùm, patres conscripti, longo interuallo in possessionē libertatis pedē ponimus*. Estq; symbolū adeptionis, possessionis pedis positio, eatenus detentionē extēdens, quatenus mens intelligit se velle tenere, vt notat eleganter Paulus [p]. Estq; possessionis nota substantialis, factum illud positionis, vt rudis declaratio mentis, quæ posteà determinationem accipit ab expressione voluntatis. Conuenit quod scriptum est in Deuteronomio [q] Dei, & in lib. Iosue [r], *Omnis*, inquit Deus, *locus quem calcauerit pes vester, vester erit*. Et facti esse docet etiam alia à quibusdam emendata lectio [s], dicentem à sedium positione dictam possessionem, quasi positionem. Sicut & legi in Pisanis Pandectis, ait Alciatus [t], improbans priorem sententiam, quam

a In l. 1 de acq. posses. lib. 41. P. tit. 2.
b Callistra. in l. si de vi, l. 37. de iudic. li. 5 P. tit. 1.
c Paul. in l. interdū, l. 23. de verb. sign. lib. 50. P. titul. 16.
d l. 2. de probat. lib. 4. C. titu. 19.
e Accur. in d. l. 2.
f vt in l. quoties, l. 15. de rei vendic. lib. 3. C. tit. 32.
g In l. permisceri, l. 52. de acquir. posses. in P.
h l. quæstio est, l. 115. de verb. sign. in P. lib. 50.
i Vlp. in l. naturaliter, l. 12 §. nihil cōmune, de acq. possess.
k l. Raptores, l. 41. § bona autem, de episc. & cler. lib. 1. C. titu. 6.
l in l. 1. de acq. poss. in P. Guill. de Cuneo, & Cynus, in l. licet, C. eod. titu. Alci. in l. quinque pedum, C. comm. diuid. Francis. Riparius, tota rub. de caus. possess.
m l. 1 §. adipiscimur & § si vir, l. possessionem l. 15 de acquir. possess. in P. Vlp. l. 1 § Sequola, si quis rest. lib. esse iuss. fuer. lib. 47. P. titu. 4.
n Cicero, 1. offic.
o Cice. Philipp. 3.
p l. 1. de acq. possess.
q Deutero. c. 11.
r Iosue, c. 1.
s l. 1. de acq. poss.
t Alcia. li. 1. de prin. cap. 1.

quam irridet etiam Laurentius Valla [a] *Quia*, inquit, *neque à Græco nomine πούς ποδὸς pes, apud Græcos fiat vlla derivatio vel compositio similis, vt pedis, id est, ποδὶ, positio, vel positio à pede dicatur.* Quibus tamen in hoc non subscribo, quando negant declinationem nominis, à πούς, fieri non posse, cùm ex dativo πόδι Græco, id est, pedibus, & itione Latino existimem componi posse, possessionem, id est, πόδι itionem. Quando animaduerterim & apud Græcos, per pedum positionem, fuisse etiam symbolum dominij vsurpatum: dicunt enim ἐκτὸς ἔχειν πόδα, habere pedem extra, pro eo quod est, non habere vel deiici à possessione, exortem vel extorrē esse alicuius, vt apud Pindarū in Pythis [b]:

— φασὶ δ' ἔμμεν	i. *aiunt autem hoc esse*
τοῦτ' ἀνιαρώτατον,	*molestissimum,*
ἐσλὰ γινώσκοντ', ἀνάγκᾳ	*præclara scientem (cogi) necessitate*
ἐκτὸς ἔχειν πόδα.	*extra habere pedem.*

Sic apud Sophoclem [c],

κἄχ' τὰ λάιφ' ὅτῳ φρονῆς,
ἴσως ἄν ἐκτὸς ἑλκυμάτων ἔχοις πόδα.

Non tamen reuicio, quin & possessio à sedium positione etiam, symbolum acceperit: nam qui regiones olim sibi elegerunt, & ibi sedes posuisse dicuntur, vt apud Vergilium [d]:

Hic tamen ille vrbem Pataui sedésque locauit, Teucrorum.

Sicut & in sacris literis etiam, pro ea electione sedium, dicuntur eligentes, tabernacula figere [e]. Erat enim illa fictio, factum corporale in re immobili vsurpanda, similis ratione finis, positioni pedum. Consequitur enim partem aliquam eius, quod quis possidere vult: Sicuti pro positione pedum habetur consuetudinis formula, qua modicum terræ possidendæ rei in manu accipitur, vel extremitate pallij, quod teneat aliquis, imponitur, vt notat Innocentius tertius [f]. Quod de reliquis, quæ traditionis instar sunt, intelligi par est, de quibus Deo fauente agemus in acquisitione, quæ per traditionem fit. Vnde liquet, versari in possessione factum corporale, non iuris admunculum. Quod firmatur adhuc ex eo, quòd & possessio sine iure inueniatur: veluti quando iniustam dicimus possessionem [g], & improbam [h]. Erit & sine iure, quando naturalis est sola detentio, vel custodia, & ita apud Paulum [i], & summos pontifices [k], & alios [l]. Eóque pertinent verba finitionis, quæ de detentione agunt. Dico deinceps in possessionis finitione, actum fieri corporalem in ea, quo volo intelligi proportionem ad subiectum, nempe ad corpus, vt propriè corporalia possideri doceam [m], non vtique incorporalia [n]: in quibus quando eis vtimur & disponimus de eorum negotiis, quandam impropriè & quasi possessionem demonstrationis gratia confingimus, quemadmodum apud Vlpianum [o] legimus. Verba autem illa finitionis, Vel ostendit se velle eandem rem, & quæ eius sunt, detinere: admonent duo, primum, & animum cum corpore [p] in possessione assequenda requiri: rursum, necessarium non esse, omnem rem vel omnes rei partes, retinere: sed sufficere, si aliqua pars eius totius [q] rei determinatæ [r] nomine, apprehēdatur. At verba illa, Vel sibi, vel alteri, indicant possessionem non solum per nos ipsos, sed per alios nostro nomine, nobis acquiri posse, neque facto nostro solùm, sed & alieno: vt in iis apparet, qui per se acquirere possessionem nequeunt, quia affectionem non habent, veluti infans, furiosus. Interdum & ex causis, ex quibus per alios quærimus ignorātes, possumus acquirere possessionem: veluti ex causa peculij [s]. Porrò quòd ad possessionis species pertinet, cùm vnum certè genus sit possidendi, eas vt infinitas [t] persequi, par non est: cùm pauissimùm differentiæ non sint inter illas substantiales, sed ex modis possidendi ortæ, vt tot sint, quot sunt genera acquirēdi [u]. Et ita erunt accidentales distinctiones. Quas ita breuiter complectuntur [x]: vt alia sit possessio, quæ habeat plurimum iuris, alia, quæ plurimum facti: alia, quæ & facti & iuris

æquè

a Laur. Valla, lib. 2. antidot. aduer. Pogium.
b Pinda. ode 4. Pythio. antistrop. 1.
c Sophoc. in Philoct.
d Verg. 1. Aeneid.
e Genes. 26. cum similib.
f in c. 2. de consuet. lib. 1. decret tit. 4.
g in l. 3 § ex contrario, & l. iuste possidet, l. 22. de acq. possess. in P.
h l. improba, C. eod.
i Paul. l. 3 § fin. de acq possess.
k c. 2. de dol & contum. ap. Gregor.
l Vlp. l. ex conducto, l. 16. loca. lib. 19. P. titu. 2. Iuba. l. communi. diuidundo, l. 7 § neque, cōmu. diuid. libr. 10. P. titu. 3.
m l. 3. de acq. poss. l. cum hæredes, l. 23. eod titu.
n Paul. l. sequitur, l. 4 § fi via, de vsuc. lib. 41. P. tit. 3. Caius, l. Seruus, l. 43. § incorporales, de acq rer. dom libr. 41. P. titu. 1.
o in l. 3 §. fin. de vi, & vi armata lib. 43. P. titu. 15. & in l. si quis diuortio, l. 30. si ferui. vendi. lib. 8. P. titu. 5.
p Paul. in l. quemadmodum, l. 5. & l. 3. de acquir. poss. & 20 P. l. nemo, C. eod. titu. l. 21. § adipiscimur, eod. in l.
q l. 3 de acqui. possess.
r d. l. 3. § incertam partem, de acquir. poss. in l. locus, l. 26. eod. tit. & in l. si fur. l. 32 §. incertam, de vsucap lib. 41 P. titu. 3.
s l. de acquir poss libro 7. C. titu. 21. per procuratorē, l. 4. eod tit. Paul. in l. 1. § item acquirimus, de acqu poss. Vlp. in l. quidquid, l. 4. l. qui Seruus tu⁹, l. 24. eod. titu. Celsus, l. quod meo, l. 32 l. possessio, § 1. eod titu.
t Paul l. 3 § si de acq qui possess.
u d. l. 3 § fin de acq. possess.
x gl. in l. 2. in verbo, interuenerit, de acquir. hæred. C. glo. in c. cum nostra, e. t. in verbo, plus habet facti, de concess. præb. ap Gregor. Iafon. l. finis 9 pro emptore, de vsucap. in P.

æquè habeat. Sic exaudiendus Conſtantinus [a], dum ait, *nemo ambigit poſſeſſionum duplicem eſſe rationem, id eſt, cauſam duplicem eſſe, vel modum & cauſam generaliter poſſidendi: aliam, quæ iure conſiſtit, id eſt, quæ iure traditur: aliam corpore, id eſt, in qua plus facti ſit.* Addo autem ego membrum aliud, vt alia ſit poſſeſſio, in qua nihil iuris ſit, & ita omnes ſpecies continebuntur, eritque perfecta & plena diſtinctio: dummodo & quinto loco poſſeſſionem fictam à iure intellectam ſine actu corporali expreſſo, dicamus. Et ſexto neutrius ſpeciei,
16 ſcilicet vacuam. Plus iuris poſſeſſio habet quàm facti, quando plurimum ex iure mutuatur, vt ait Iulius Paulus [b]. Et ita poſſeſſio non tam corporis, quàm iuris eſt. Iuris autem plurimum, quando ius factum alioquin debile ad quærendum, roborat: vt quando ſtatuit, facto alterius, nempe procuratoris, vel adminiſtratoris, tutoris vel curatoris, alteri poſſeſſionem acquiri [c]. Accedit, vt ea plus iuris habeat apprehenſio in rebus, quæ ob ſui naturam vel magnitudinem corporali modo, vt alia immobilia apprehendi non poſſunt, & lex & ius ex titulo poſſeſſionem dat, cum modico æquipollenti actu corporali: veluti dum aceruus lignorum venditur, vel vini amphoræ: ibi enim quæritur, modico facto poſſeſſio, veluti data cuſtodia, viſu, qui corporalis eſt, traductione, & ſimilibus: in quibus quia magis animus agentium exuberat, & animo apprehendi poſſeſſio dicitur à Iaboleno [d]: & ab animo fit denominatio, non quòd ſolus ſit ſine facto, ſed quia prævaleat. Non ſecus ac in contractuum formulis dicimus, alios re, verbis alios, alios literis, alios conſenſu fieri [e]: eò quòd in aliquibus magis res inſpicitur, in aliis quod dicitur, in aliis ſcriptura, in aliis conſenſus, vt in contractuum tractatione Deo fauẽte dicemus. Et ita à prædominante fiet denominatio [f]: atque poſſeſſio plus animi, quàm facti habens, animo fieri dicetur, & facti tamen habet ſubſtantiam. Nam ſi omnino à iure penderet ius illud, non poſſeſſio bonorum, ſed potius bonorum poſſeſſio dicenda, quæ iuris magis, illa autem corporis, vt
17 ait Vlpia [g]. Neque aberrabimus, ſi dicamus hanc poſſeſſionem, quæ plus iuris habet, eſſe ciuilem, cuius ſeruus capax non ſit [h], etſi capax naturalis: Eò quòd quantum pertinet ad ius ciuile, pro nullo habeatur. [i] Et ideo aliud tenere, quod naturalem dicitur habere poſſeſſionem, aliud poſſidere, ſcilicet
18 iure ciuili. Sed & notandum eſt, aliquando plus iuris, id eſt, incorporeæ ſubſtantiæ ineſſe poſſeſſioni [k], poſt adeptionem eius, quàm fuerit in ipſa adeptione. Siquidem in adeptione, vt dictum eſt, & corporale factum, & animus exigitur, cùm tamen illa retineri animo ſolo poſſit, vt reſcripſerunt Cæſares Dioclet. & Maximia [l]. & Paulus [m]. Quod certè, ſi rem ſeriò perpẽdamus, eſt potius ius poſſeſſionis, quàm poſſeſſio: hoc eſt, id potius erit, quod per poſſeſſionis legitimam & iuſtam aſſecutionem quæſitum eſt. Sic enim mea ſententia intelligenda ſunt iura [n], quæ meminerũt de iure poſſeſſionis. Ius quippè ex facto oritur, & in cauſa ius poſitum, vt monuit Alphenus iuriſc°. [o] & ex facto pacti, ius etiam naſcitur, vt dixit Paul [p]. Et ideò, quia hæc tetentio ciuilis non indiget corporis miniſterio, vel facto alio, accidit vt à diuerſis, diuerſo tamen modo, res eadem poſſideri poſſit in ſolidum [q], ſcilicet animo, corporali detentione apud alium exiſtente, veluti in depoſito [r], & commodato [s]: apparet melius, & expreſsè in præcario apud Pomponium [t], alio ita iuſtè animo, alio iniuſtè corpore detinente. Siquidem nec naturalis poſſeſſio, apud diuerſos vel iuſtè vel iniuſtè eiuſdem rei eſſe poteſt ſimul & eodẽ tempore, neque vna eadem ciuilis, vt ait Vlpianus [u], Paulus [x], & Iulianus [y].
19 Porrò poſſeſſio, quæ plus facti quàm iuris habet, ſua etiam habet exempla; veluti quando nos ipſi corpore & animo noſtro eam nanciſcimur, & ius quidem eam probat, ſed nihil præter naturam poſſeſſionis, fingit [z]. Eſt & aliud exemplum, ſi cum titulo quidẽ à iure probato, res poſſidetur, ſed aliundè prohibeatur detentio, propter incapacitatem perſonæ, vel aliud iuris im-
20 pedimentum: Ea enim tunc plus facti, quàm iuris habere dicitur [a]. Poteſt & dici

[a] Conſtantin. in l. nemo ambigit, l. 30 de acq. poſſ. li. 7. C. titu. 32.

[b] l. poſſeſſio l. 49. de acqui. poſſeſſ. in P.

[c] d. l. poſſeſſio quoque, l. 49. de acq. poſſeſſ. Paul. l. 2. pro ſocio. lib. 41. P. titu 4.

[d] in l. quarumdam rerum, l. 52 de acquir. poſſeſſ. in P.

[e] §. fin. de oblig. lib. 3. inſti. tit. 14. Paul. l. 1. §. 1 de actio. li. 44 P titu. 7.

[f] l. quæritur, de ſtat. homi. lib. 1 P.

[g] l. 3. de bono poſſ. lib. 37. P. titu 1.

[h] Vlp. in l. ſtipulatio iſta, l. 38. §. hæc quoque de verb. obtig.

[i] l. quod attinet, l. 32. de reg. iur. lib. lib. 50. P.

[k] l. 1. de ter. diuiſ. in P.

[l] licet, l. 4. de acq. poſſeſſ. C.

[m] Paul. l. qui vniuerſas, l. 30. §. quod per colonum, de acq. poſſeſſ. in P.

[n] peregre, l. 44. de acqui. poſſeſſ. l. non ideo minus, l. 5. de libe. cau. lib. 9. tit. 12. l. ſi ea res, l. 32. §. 1 de actio. emp. l. ſi quis ad ſe fundum, C. de vi gub. cum ſimil. b.

[o] l. ſi ex plagis, l. 13. §. in cluio, ad l. Aquil. lib. 9. P. tit. 2.

[p] in l. ſi vnus, l. 25. §. pactus ne peteret, verſ. ſed ſi pactũ, & verſi quod & in ſpecie, de pact. libr. 2. P. titul. 14. Paul. l. ſi duo, l. 3. vti poſſid. lib. 43. P. titu 16.

[q] l. licet, l. 27 depoſi. lib. 16. P. tit. 3.

[r] l. rei commodatæ, l. 3. cum l. ſeq commod. lib. 13. P. titul. 6.

[s] in l. & habet, l. 15. §. eum qui, de procur. libr 43. P. titul. 25

[t] l. ſi v certo, l. 5. §. ſi duobus, commod lib 13. P.

[u] l. 3. §. ex cõtrario, de acqu. poſſ. in P.

[x] l. duo in ſolidum, l. 19. de procu. in P.

[y] vt in l. 1. & 3. de acq. poſſ. in P.

[z] e cum noſtris, c. 6. §. auditor, de conceſſ. præb. lib. 3. de rectal. tit. 7.

[a] c. dici

dici huius generis poſſeſſio colorata. Nam ſicut annotat communis interpres ad Pragmat: Sanctio [a]. & Abbas Panormita [b]. poſt Calderinum, Antoni. & Immol. quando defectus poteſtatis non eſt in conferente titulum beneficij, nec inducitur priuatio à iure vel ab homine, talis poſſeſſio dicetur colorata. Meminit & inter Iuriſconſultos de colore & titulo poſſeſſionis vel traditionis, Marcellus [c]. Sed & ea plurimum facti habet, quæ continuationem vſus poſtulat: quę exigitur in præſcriptionibus, vt me docuit Papinianus [d]. Plurimum iuris & plurimum facti dicunt poſſeſſionem habere interpretes eam, quæ per procuratorem quæritur nobis ignorantibus, & tamen non quæritur vſucapiendi per eam acquiſitionem facultas [e], differens ab ea quæ plus iuris habet, quando in cauſa peculiari tantùm datur etiam vſucapiendi occaſio. Nihil iuris habet poſſeſſio ea, quando iure non probatur detentio, vel quando ex detentione ius poſſeſſionis non naſcitur. Ita qui iniuſtè rem alterius occupat, poſſidet quidem, naturali detentione: ſed quod ad iuris vtilitatem, tenere potius ſolum, quàm poſſidere dicitur ab Vlpia [f]. Eſtq; iſtius ordinis malæ fidei detentio, quæ tamen poſſeſſio dicitur [g]. Similiter ea quæ improba, quæue iniuſta, quæ ſine præcedente titulo, quæ ius non dat, vt aiunt CC. Diocle. & Maximi [h]. item ea quæ violenta, & clandeſtina eſt, apud Vlpianum [i]. Exiſtimatur in iure vſusfructus habere tantùm poſſeſſionem naturalem ab Vlpiano: quia quòd pertinet ad ciuilem, non dicantur poſſidere vſufructuarij. [k] Neque etiam is qui rem accipit, ſi non habeat animum poſſidendi, poſſeſſor dicetur [l]. Et qui alios poſſident, & aliorũ nomine, ratione quidem iuris poſſeſſores non dicuntur [m]: verùm ratione facti, & naturalis detentionis, tales dici poſſunt ſecundum Pomponium [n], & Alexandum Cæſarem [o]. Quamobrem oportet inde annotare, poſſe aliquẽ & ciuiliter aut naturaliter, vel vtroque modo, incumbere poſſeſſioni, veluti monuit Vlpia [p]. non tamen dico poſſeſſionem ciuilem, cùm facti & corporis dixerimus, ſed poſſe ei incumbere ciuiliter, & ciuiliter poſſeſſionis ius haberi. Ad naturalem etiam pertinet poſſeſſionem, ea quæ præcaria dicitur, quam quis habeat quandiu tradenti placuerit [q]: pertinet & ille ingreſſus, qui iure familiaritatis in prædio amici conceditur, qui ſine animo poſſidendi fit, vt ait Paulus [r]. At poſſeſſio quæ ſolùm ex iure pendet, merè ciuilis appellari poteſt, in quã ius ciuile rem trãsfert ſine corporali facto, operatúrque retinendi poteſtatem, licitam, legalem, vel legitimam dicere poſſumus: veluti conuentio legitima dicitur ea, quæ & lege tantùm vim habet [s]. Huius exemplum, in ſuis liberis, qui continuare vel aſſequi poſſeſſionem bonorũ paternorum, ſtatim à morte patris ſine aditione dicuntur [t]. Quod ex conſuetudine generali Galliarum, tractum eſt ad omnes hęredes, qui non egeãt corporali aditione, ſed mortuus poſſeſſionem cenſeatur dare hæredi, quod dicunt, *le mort ſaiſit le viſ.* Ad quam conſuetudinem edidit commentaria D. Andreas Tiraquellus. Et de illa ferè omnes conſuetudinarij tractarunt [v]. Quæ certè poſſeſſio verè ciuilis, & potius quàm ea quæ à iure ſuis defertur, quæ propriè continuatio poſſeſſionis, quam habebant viuente patre, dici poteſt, vt ait Paulus [x]. Poſtrema autem poſſeſſionis ſpecies, vacua dicitur, quã exiſtimo eſſe, veluti ſubiectũ diſpoſitũ ad recipiendũ modũ poſſidendi, vel ciuilem, vel naturalem, iuſtè vel iniuſtè, quando ſcilicet res, nec animo, nec corpore alicuius tenetur, vt notat & firmat exemplis Accurſius [y]: alioquin enim ſi quis alius poſſideat, vel animo vel detentione corporali, vacua non eſt poſſeſſio, vt ait Paul. Iuriſconſ. [z]. Huius generis erunt poſſeſſiones bonorum vacantium [a], & defertorum [b]. Similiter ea que nullius ſunt, quæ vt vacua primò occupanti cedunt [c]. Sunt huiuſmodi res diuini iuris, & ſacræ [d], &

21 21 24 25 29

[a] glo. in § 1. in verbo coloratum, de præſcri. poſſeſſ. in pragma. ſanctio

[b] Panor. in c. cũ noſtris, col. 6. de conceſſ. præben. Ludouic. Gomes, ad regu. de triẽna. poſſ. q. 27.

[c] Marcel. in l. Suſpicius, § 10. de donat. int. vir. & vxor. l. 44. P. tit. 1.

[d] Papin. l. denique, l. 19. ex quib. cauſ. maio. lib. 4. P. tit. 6.

[e] l. 3. C. de acquir. hæred. l. 2. pro ſolut. lib. 4. P.

[f] in l. 1. § quod ait prætor, quor. lega. lib. 43. P. titu. 3.

[g] l. 3. § fin. de acquir. poſſ.

[h] l. improba, l. 7. de acquir. poſſ. li. 7. C. tit. 32.

[i] l. clam poſſ. dere, l. 6. in princ. & § fi. de acq. poſſeſſ. in P. l. 1. & tot. titu. de vi & vi arma.

[k] l. naturaliter, l. 12. de acq. poſſeſſ. in P. Cauſas, & l. acquiritur, l. 10. de acquir. rer. dom. lib. 41. P. titu. 1. Martinus Gozẽdius, l. 5. qui ſanctũ, col. an. li. 2. P. tit. 8.

[l] l. 1. § per procuratorem, de acquirẽ. poſſeſſ.

[m] Valent. & Vilẽtin. in l. 2. C. de præſcr. 30. vel 40. annor. lib. 7. tit. 39.

[n] in l. ſi colonus, l. 33. de acquir. poſſ. in P.

[o] l. 3. commu. de vſu cap. li. 7. C. tit. 30.

[p] in l. 5. § hinc ad exhiben. lib. 10. P. in. 4. & l. 1. § deijcitur, de vi & vi armata. li. 43. P. tit. 15.

[q] l. & haber, § cũ quis, de præcar. in P. l. in rebus § meminiſſe, & l. certe § is qui 10. annis, eod. titu. l. ſi quis § ante, de acq. poſ.

[r] l. qui iure familiaritatis, l. 31. de acquiren. poſſeſſ.

[s] l. legitima conuentio, de pact. libr. 2. P. titu. 14.

[t] Paul. in ſuis, l. 11. de lib. & poſth. li. 28. P. tit. 2. Cacus, l. in ſuis, l. 14. de ſuis & legit. hæred. li. 38. P. tit. 17.

[v] Boerius in conſuet. Bitur. tit. de teſtam. § 6. to. 2. Faber, in § ſui hæredes, de hæred. quali. & differ. Guill. benedict. repetit. cap. Rayzut. in verb. mortuo. Barthol. Chaſſan. in conſuet. de ſitu ciſſio § 1. in cõmẽta conſuet. Burg.

[x] Paul. in l. 1. § fin. pro hærede, lib. 41. P. titul. 6. [y] Accurſ. in l. fin. in verbo vacuam, vnde vi, lib. 8. C. titu. 4. & in l. non idcirco, in verbo in vacuam, de fideiuſſ. lib. 8. C. titu. 41. & in l. improba poſſeſſio, in verbo in vacuam, de acquir. poſſ. lib. 7. C. titul. 32. [z] l. 2. § 1. iuncta l. ſeq. de adqui. comp. lib. 19. P. titu. 1. [a] l. 4. & tot. titu. de bon. vacan. lib. 10. C. titul. 10. [b] l. 1. & tot. titul. de omni agro deſert. lib. 11. C. titul. 58.

[c] Cacus, in l. 3. & 5. de acquir. rer. dom. lib. 41. P. titul. 1. § feræ beſtiæ, de rer. diuiſ. lib. 2. inſtitu. titu. 1. [d] l. 1. de rer. diuiſ. lib. 1. P. titu. 8. § nabilus, § Sanctæ, eod. tit. apud Iuſtin. facit tit. ne quid in lo. ſac. Paul. l. qui vniuerſis, l. 3. n. de acq. poſſeſſ. in P.

quæ

quæ publicæ ſunt [a], aliæq; quæ extra commercium ſunt hominum, quarum vacua poſſeſſio, quia nullus poſſideat propriè: ſicuti Vlpianus vacuas dicit tabulas, in quibus nihil ſcriptum reperitur [b]. Et ex his abſoluta patet poſſeſſionis diſtinctio, ratione quorum quis poſſeſſor dicitur, & poſſeſſorium com-
27 petit remedium. Cæterùm, ratione cauſæ, quæ ius poſſidendi tribuit, dupliciter quis poſſidere dici poteſt: vel cum titulo, vel ſine titulo. Eſt autem titulus, inſcriptio vel compendiaria ſignificatio, & ſignum [c] manus aliquid demonſtrãs. Ad quam finitionem omnes tituli variæ acceptiones referuntur, de quibus interpretes tractãt [d]: dicerent Græci ἐπιγραφήν. Quamobrẽ cauſa ex qua ſuſtinetur, vel conceditur, vel nominatur poſſeſſio, dare titulum dicitur poſſeſſioni: iſq; iuſtus in omni poſſeſſione ad præſcribendum requiſita deſideratur [e], vt poſteà Deo fauente in vſucapione explicabitur. Eò referuntur rubricæ, & earum leges: Pro ſoluto [f], quando rem in ſolutum datam tenemus: Pro emptore, quando ex vera emptione ſequitur traditio [g], vel ex negotio emptioni proximo [h]: dummodo emptio iure approbetur. Nam illicita, vel rei malienabilis emptio, non dat titulum [k]. Item pro tranſactione, quando ex cauſa tranſactionis poſſidetur [l]: Pro hærede, quando extraneus, non ſuus [m] verè inſtitutus poſt mortem, & non in vita [n] teſtatoris, res hæreditarias vt hæres poſſidet. Cui affinis poſſeſſio bonorũ à prætore conceſſa [o], dicitur. Quod ſi quis alioquin donationis capax, ex ea cauſa poſſideat, pro donato poſſidere dicitur à Paulo [p]. Et ſi occupetur res ablegata omnino ab alio, ſequitur titulus, pro derelicto, & ſimilis nominis poſſeſſio [q] eadem dicenda. De alijs, vt pro dote [r], pro legato [s], pro ſuo [t]. His accedit poſſeſſio prætoria, quando authore prætore quis poſſidet: iuſtè enim poſſidere dicitur, ſecundum Paulum [v], potiſſimum quando iudex non quidem ex primo, ſed ex ſecundo decreto, iubet rem non cauentis de damno infecto, poſſideri [x], vel per adiudicationem [y], vel per aſſignationem [z], vel per adiectionem [a]: ſicuti & titulus poſſeſſionis per ius accreſcendi [b], non ſecus quàm ex inſtitutione poſſeſſioni accedere poteſt [c]. Sine titulo poſſidens, dicitur ſimpliciter pro poſſeſſore poſſidere, quando cauſa nominata vel expreſſa probata in iure, non dat cauſam poſſidendi: ſicuti in poſſeſſione rei donatæ inter conuiuges, quæ, quia nullo titulo donationis iure probatur [d], facit poſſeſſorem detentorem pro poſſeſſore [e]. Sic etiam & prædo, dicitur pro poſſeſſore poſſidere [f].

a l. 1. & l. in tantum. l. 6. de rer. diuiſ. lib. 1. Pititul 8. cum ſimilib.

b Vlpia in l. ſi heres, l. 11. de inoffi. teſt. lib. 5. P titu 7.

c Cano conſuetudo, 16. q. 6.

d glo. in c. fin. de off. archiepiſ. in verbo titulis; glo. in c. dudum, in 4. de elect. in verbo intitulatam, lib. 1. decretal.

e § titulos, de mandat. princ. in authẽ. col. 3. titu 3. l. 2. & tot. tit. vt nemo priuat. titu. præd. ſuis vel alien. &c. libr. 2. C. titu 16. l. 1. de his qui parentũ. nomi. tit. prædi affig. &c. eod. lib. C. titu 15.

f c. ſi diligenti, de for. compet. l. pen. de vſucap. pro hærede lib. 7. Cauſal. 29. l. nulla, C. de rei vẽdic. l. diuturna, C. de præſcrip. long. temp. l. Celſus, de vſuca in P.

g l. 1. pro ſolut. libr. 41. P titu 4.

h Paul l. 2. pro emp. lib 41. P tit. 5.

i Gaius, l. 2. & Vlp. l. 3. eod.

k l. 2. & fin. de vſucap. pro empto. li. 7. C. titu. 26.

l l. pen. eod. titu C. de vſucap. pro emp. pro.

m l. 2. C. de vſucap. pro hær lib 7. titu. 29. l. 2. § ſi eod. titul P.

n l. 1. pro hærede in P l. 3. C. eod. tit.

o Vlpia l. pro hærede, l. 11. de petit. hæred. lib. 5. P. tit. 3. § ſequens, de interd. lib. 4. inſtitut. iuris ciuil. titu. 15.

p l. 3. pro donatio, li.

41 P titu. 7 l. 1. C eod. lib. 7. titu. 27. q tot titu pro derelicto. l. lib. 41 P. titul 8. r titu pro dot. lib. 41 P tit 10 & de vſucap. pro dote lib 7. C titu 22. s titu pro lega lib 41 P titul 9. t titu pro ſuo, lib 41. P. titul 11. v l. iuſte, l. 11. de acquirend. poſſeſſ. in P. x Paul, in l. 4 § l. & tuliano. l. ſed ſi res, l. 5 commu. diuid lib 10 P tit 3. l. 2 ſi ex noxa. cauſ agatur P. y § ſi de publ iudic lib 4 inſti. l. 2 § ſi & l. 3. & 4. z in corp. tota in P. a § 1. de aſſig. nat. l. hetro. l. 1. eod. titu P. b § fin. de eo qui libertis cau. bon. addictus l. 2 de ſuis & eorũ liberis in P. c l. qui patre. de acquiren. hæred. in P. d § 1. de hæred qualit & differ. e Iuſtin. d ſin l. 2. 3 de donatio. inter vir & vxor. in P l. donationes quas parẽtes, C. eod titu. e Vlp. in l. quod vxori vero, l. 16 de acquiren. poſſeſſ. in P. & in l. nec villam, l. 13 § item in titulo pro donato, de petit. hæredit. lib. 5 P. titu 3. f Vlp. l. pro hærede, l. 11. & in l. nec villam, § omnibus, de petit. hæred. in P § ſequentia, de interd. lib. 4 Inſtitut. iuris ciuil. titu. 15.

De rerum diuiſione, ratione dominij, & poſſeſsionis: & paraſceue ad ſequentem librum. Cap. 14.

1 Rerum diuiſio. Diuini iuris res, ibid. Humani iuris res, ibidem.
2 Sacra res quæ ſint.
3 Templum quare Græcis ἱερὸν, & ναὸς. Templa quare olim dicta fana, ibidem.
4 Templa quandoque deſinunt eſſe ſacra.
Sacrum per tranſlationem, ſacrum dici patrimonium principis, ibid.
5 Religioſæ res quæ ſint.
Sacrum & religioſum quandoque confundi, ibid. Religioſum quid ſit, ibid.
6 Sanctæ res quæ ſint. 7 Humani iuris res, quædam ſunt puræ, quædam profanæ.
Prophanum quid ſit, ibidem.
8 Publicæ res quæ dicantur. 9 Res quæ in nullius bonis.
10 Res quæ ſint natura communes
11 Quibus ex cauſis diſceſſum fuit à communione.

a Hæc diuiſio ponitur in l. 2. §. 1. de rer. diuiſ. lib. 1. P. tit. 8.
b l. 1. de rer. diuiſ. in P. § nullius, eod. tit. ad ap. Inſtit. §. ſanctæ, eod.
c l. 2. de rer diuiſ.
d § 1. 2 3 4. de rer. diuiſ. apud Iuſtinian.
e Mart l in tantum, l. 6 §. ſacræ, & Vlpia l ſacra loca, l. 9, de rer. diuiſ. Macrob. libr 3. in ſom Scipio. c. 3. & Gellius.
f l. ſacrile. 11 caput, l. 9 ad l. iul. peculat. lib. 48. P. titu. 13. Marſhal. 19. 2. Regum 7. Exodi. 34. Deuteron. 12. & 16. Cornel Tacit lib de moribus Germanor.
g
h
k Iulius Pollux, lib. 1 onomaſt. c. 1.
l Varro, de ling. Lat. 3.
m l. inter ſtipulantē §. ſacram, de verb. oblig. in P.
n l. ſacra, 9. §. 1. de rer. diuiſ. in P. Macrob. lib 3. cap 8.
o Cicero, pro Murena.
p l. cum lo a, l. 38 de relig. & ſumptib. funer. lib. 11. P titul. 7.
q text. & gloſſ. in §. abripiat, vt omnes obed iudic. prouinc. in authent. l. 2. de ſanctiſſ. lib. 10 C.
r c. 1 § vnde, de ſac. vnctio
s § religioſum locum, de rer diuiſ. l. 2. de relig. & ſumpt. funer. in P.
t C abolendæ, de ſepultur
v titu. de religio. domib
x l. vt vim, de iuſti & iur.
y Vide late Gellium, lib. 4 noct. Attic. cap 9
z l Sanctum eſt, l 8. de rer. diuiſ § Sanctæ, eod apud Iuſtinia
a l ult de rer. d uiſ
b l. ſi quis legatum, l 17. de legat. lib. 3. P. titu. 7.

EXPLICATA ratione proprietatis & dominij, ſequitur vt 1
diſtinctiones rerum quæ in illis variæ ſunt, tradamus. Res itaque [a] aut diuini aut humani iuris ſunt, hoc eſt, vel ſunt in Dei vel diuorum, vel in hominum iure, dominio, aut poſſeſsione: corporales aut incorporales. Diuini iuris, res ſacræ, religioſæ, ſanctæ: quæ in nullius videlicet hominis dominio ſunt [b]. Humani iuris, aut publicæ, aut priuatæ, aut nullius [c]. Publicæ, aut communes omnium, aut vniuerſitatis [d]: quæ vſu, non proprietate communes ſunt. Priuatæ, quæ ex his quæ nullius ſunt, ſingulorum fiunt. Nullius, ſunt non occupata, hæreditates nō aditæ, & ſimilia. Sacræ res ſunt, quæ pu- 2
blicè dedicatæ ſunt, vel in ciuitate, olim principis aut populi, nunc pontificis authoritate [e]. Et ſacra quædam publica & priuata, à Paulo iuriſconſulto conſtituuntur [f]. Templa iuris diuini & ſacra ſunt, quia inibi domus Dei [g]. Idq; monent tituli. De ſacroſanct. eccleſ. & de cōſecra. eccleſiar. Erant & pro templis conſecrata olim nemora, luci, potiſſimùm apud idololatras [h]. Nec alia templa fuiſſe Germanis antiquitus quàm nemora ſcribit Cornel. Tacitus [i]. Et Græcis ἱερὸν [k], templū dicitur, quaſi ſacrum. Et ναὸς, διὰ τὸ ἐνοικεῖν ἐν αὐτῷ 3
τοὺς θεούς, quod in ipſo dei, vt ipſi plures falsò putabant, habitarent. Et Varro [l], fana templa dicta notat, quòd conſecrando ipſa, pontifices locuti ſeu fati finem feciſſent. Quare & templa ſacrę res ſunt, & per pontifices Deo conſe- 4
crata: quæ deſinunt eſſe aliquādo ſacra [m], & fiunt profana per euocationem ſacrorum [n], ſi liberentur à ſacris vel per coemptionem à pontificibus [o], vel ſi ab hoſtibus capiantur [p]. Tranſlatio porrò fit appellationis ſacri ad pleraque alia, vt ad patrimonium principis [q], quia & conſecratur princeps, & vngitur [r]. Religioſæ res erant, quas quiſque priuatus pijs vſibus conſecrabat, vt 5
ſi ſepulchrum faceret [s]: hodie tamen non licet priuatis ſine authoritate Epiſcopi facere locum religioſum [t]. Sunt enim Chriſtianis publica cæmiteria conſecrata. Dicuntur & religioſæ domus, quæ & ſacræ [v]. Atque iſtæ appellationes ſacri & religioſi confunduntur aliquando, quia & erga Deum religio dicta eſt [x]. Et Maſſurius Sabinus, religioſum eſſe dixit, quod propter ſanctitatem remotum ac ſepoſitum à nobis eſt [y]. Sanctæ res ſunt, quæ ab iniuriis 6
hominum defenſæ atque munitæ ſunt [z]. Quales portæ, muri ciuitatis, quorum violatoribus capitalis dicta eſt pœna [a]. Sic & ſancti legati, & ab omni iniuria tuti [b]. Et hæc pauca nunc pro ſacrarum, religioſarum, & ſanctarum rerum explicatione ſufficiant. Plura enim tradimus paulò pòſt, & in crimi-
nibus, titulo de ſacrilegiis. De rebus humani iuris ideo agemus ſtrictius: hu- 7
mani

mani iuris ſunt, quæ in conſortio hominum ſunt, diuini enim iuris nullius in bonis ſunt [a]. Quæ humani iuris ſunt,& puræ res dici poſſunt.ita locus purus,qui neque ſanctus,nec ſacer, neque religioſus eſt [b]. Profanum quoque quaſi procul à fano,& à rebus templorum [c],dictum. Et profanum id propriè Trebatius dici ait,quod ex religioſo vel ſacro,in hominum vſum proprietatémque conuerſum eſt [d]. Publicæ res,quaſi populicæ,& publicum, quaſi popublicum,quòd omnibus patet [e]. Vlpianus publica exiſtimat [f], quæ publico vſui deſtinata ſunt, vt areas,inſulas, agros, vias publicas,itinera publica. Sic
8 ædes ſacras vocat publicas Philippus imperator [g]. Item nomine publicarũ rerum,res vniuerſitatis dicuntur, ſiue municipij cuiuſque ab Vlpiano [h]: Nam municipibus ad exemplum reipublicæ, permiſſum eſt habere arcam communem, réſque alias communes [i]. Propriè tamen publicum, ad ſtatum rei Romanæ pertinere dicitur,& populi Romani [k]. Quare & fiſcus, qui pecunias vectigales populi colligit, publicas pecunias dicitur habere [l]: vt & res fiſci, res imperij dicuntur [m],& propriæ principis, qui pro republ.inuigilat [n],& vt & quæ militibus pro republ.vigilantibus aſsignantur,communẽ cauſſam & publicam habere videntur [o]. Sic latius patet publicum,quàm vniuerſitatis.Et publica dices flumina,vias regias,& publicas, portus, & ſimilia, quæ vndecunque venienti populo vſum communicant [p]: at vniuerſitatis dices ea tantùm, quæ communia ſunt ſolùm municipibus eius loci vel ciuitatis,vt ſtadia,theatra,paſcua,nemora, & id genus ſimilia [q]:quæ tamen ſingulorum,vt ſingulorum non ſunt,ſed ſingulorum municipij, vt vniuerſorum, id eſt,quibus nullus ex municipio, vt bonis propriis poteſt vti, vt alios prohibere poſſit,ſed quibus vtatur, vt cõmunibus [r]. Vniuerſitas ita rerũ, & res & iura continebit ex ſententia Vlpiani [s]. Eritque congregatio, videlicet rerũ, vel perſonarum, vel iurium ,quæ vnum quid faciat. Neque dicetur vniuerſum poſſidere, qui ſeparatas rei partes poſſidet [t]. Et vniuerſitatem tantùm
9 poſſideri,non ſingulas partes dixit Paulus [v]. Res quæ nullius in bonis ſunt, diuini iuris ſunt, vt dixi , ab hominum commercio exemptæ [x]. Sunt & alia quæ hominibus communia contingere ſingulis poſſunt, & tamen nullius
10 ſunt: vt aër,aqua profluens, mare, littora [y], hæreditas quæ nondũ adita eſt [z]. Ferunt quoque,natura omnia fuiſſe & eſſe communia,id eſt, omnibus vtenda communi vſu propoſita, & iure naturæ & diuino. Cuius rei extant veſtigia apud iuriſconſ. qui feras captas & euadentes,priſtinam libertatem naturalem recipere aiunt [a]. Et Cicero dicebat, *ſunt priuata natura nulla* [b]. Sed nos de his plura, & de neceſſaria diuiſione communitatis in 3. lib. præludior.
11 optimi Iuriſc.c.4. & ſequentibus. Quare hîc plura non ſubiungam. Præterquam,quod paucis accipies,ex illa communione neceſſariò peruentũ fuiſſe iuſſus de cauſis ad diuiſionem:primò,quia communio rerum parere ſolet diſcordiam [c]: deinde,quòd communio habeat rerum gerendarum difficultatem [d],& naturale vitium eſt,negligi quod communiter poſſidetur [e], vtq; ſe nihil habere,qui totum non habet,arbitretur: denique, ſuam quoque partẽ quis corrumpi patitur,dum mutuet alienæ [f]. Exemplo ſint illi quantumuis probi viri, Abraham, & Loth , qui diu in communione viuere nequierunt ſine iurgiis [g], neque Iacob cum ſocero Labano [h]. Tertiò,& habemus authorem ſapientiſſimum diuiſionis,Deum,qui piſcibus, aquam : auibus, aërem: alijs terram , pro diuerſa diuiſit natura:diuiſit & gentes [i] , & ſeparauit filios hominum [k] , diſtribuiſque voluit terram ſubactam à filijs Iſrael [l]. Atque 4. loco,& ius gentium docuit diuidere [m]. Proinde ſingulorum res fieri oportuit , hoc eſt, ex illa rerum communione , in mancipium & ius venire proprium cuiuſque: iſtæq; res ſunt priuatæ, quæ in alicuius iure & bonis ſunt [n], vel liberæ,vel ſeruientes , vel communes inter priuatos,vel confuſæ.

a § nullius, de rer.di. vel tam l. 1. cod. tit. lib. 11 P. videndus. 1. de acquirend. rer. dom. l. 6. Inter ſtipulantes, § ſacrã, de verbo obligat. can. ſpina, de veſtimenta, ne quis offerat. diſt. 1. b l. 2. § primus, de rer. & ſumm. diuiſ. l. 1. de mort. inferend. P.

c Varro , libr. 5. de ling. Lat.

d Macrob. libr. 3. ſaturnal. c. 3.

e Iuſtinian. § conſequẽs, de ſuperiect. iuſto lib. 1. inſtit. tit. 2. § 1. de pub. Iudic. Vlpian. l. 1. § cũ ſequens , de iuriſd. omn. iudic. libr. 26 P. Gaius 10.

f Vlp. in l. 2. § publicam, 10. quod cuiuſc. vniuerſit. nom. lib. 3 P. t. 4.

g l. accepiam, C. de vſur. lib. 4. tit. 32.

h Vlpia. in l. 1. quod cuiuſc. vniuerſit. nom. lib. 3 P. t. 4.

i d. l. 1. § quibus permiſſum, quod cuiuſc. vniuerſit. nom.

k Vlp. in l. Iunc ciuitatis, l. 15. & l. eum qui vi, ff. al. de verb. ſign. & in § fin. de publ. & iur. l. 1. §. hoc. Iudicium, eo. t. P. gia in l. ne prouinciæ, in verb. finalis, de numeris & adnat. lib. 12. C. tit. 31.

l § res fiſci, de vſucap.

m l. 2. § 2. ne quid in loc. publ. in P.

n l. Lucius , de cuſtodia in P. in verberatione. § li. de rer. vindicat. P.

o l. Flumina, de rer. diuiſ.

p Martian. l. in tantũ, § vniuerſitatis, de rer. diuiſ.

q l. finis. § quod cuiuſque vniuerſit. Vlp. in l. rem vectam. 10 § fi. de petit. hæred. lib. 5. tit. 1.

r l. Iulianus. Item quidam dicit. 5. de vſucap. lib. 41. P. tit. 3.

s Paulus l. 2. § cum ſtatut. verſic. pro emptore P. lib. 41. tit. 5.

t § 1. de rer. diuiſ. in P. § nullius, eo. ap. Inſtit.

v Martian. l. 2. & 4. & Florent. in l. 3. de rer. diuiſ. § 1. 2. 3. 4. cod. tit. ap. Iuſtin.

x l. 1. de rer. diuiſ. l. cum quæ, de reb. eccl. in P.

y ca. 1. & canons naturale, 1. diſt. can. quoniam, 8 diſtinct. Anacarſ. epiſt. vlt. ad Cleoſtra.

a Cæſ. l. naturaliter autem 1. 1. de acquir. rer. dom. l. 4 P. tit. 1. § feræ, & § naturalem, de rer. diuiſ. ap. Iuſtin. d Dion. l. 1. ædes parer, l. 30. § dolo eſſe tum, de legat. 1. e Vlp. in l. qui negat, l. 1. de reb. eor. qui ſub tut. ſit. 27. P. tit. 9. f l. 2. quam. & quib. quar. pars debeat. l. 10. Cæſ. 34. g Genes. 13. h Genes. 30. 1 Genes. 10. k Deutero. 32. l Ioſue, ca. 9. 15. 21. m l. hoc iure, de iuſt. & iur. cum ius poſſeſſionis. diuiſ. § ius autem gentium, de iur. natur. ap. Iuſtin. § ſingulorum, de rer. diuiſ. n § 1. de rer. diuiſ. l. 1. eod. tit. in P. l. 1. § huius ſtudij, de inſt. & iur.

b Cicero, 1. officio.

DE REBVS DIVINI IVRIS,

LIBER II.

De sacrosanctis ecclesiis. Cap. 1.

Extant tituli, de eccles. ædifican. vel reparand.
lib.3.Decretal. tit.40.
Lib. 3. Sexti, tit. 21.
De consecra. distinct. j.in Decreto.
De sacrosanct. eccles. lib. j. C. tit.5.

1 *Ecclesia generaliter quid sit. Ecclesia apud Christianos quæ & quid sit, ibidem. Catholica cur dicta, ibidem.*
2 *Ecclesia pro particulari quadam congregatione. Item & pro personis coordinatis ad ministeria Ecclesiastica, ibid.*
3 *Ecclesia continens pro contento. Templum à tuendo, ibid.*
4 *Templa Græcis λυριακὰ. Item ἔνναιον ἱερὸν: & σηκὸν τέμενον, ibid. Item & Basilicæ, & quare, delubra, sacella, &c. ibid.*
5 *Sacra olim in lucis culta.*
6 *Ara quare sic dicta. Altare quare sic dictum. Sacrificijs tria loca Ethnicis olim familiaria.*
7 *Adorabant in montibus antiqui, & orabant.*
8 *Tabernaculum primus Moses Deo construxit, deinde Salomon.*
9 *Sanctuarij Dei olim decem miracula facta. Prodigia quæ olim Iudæis, & templo eorum contigerunt, tempore Iuliani Apostatæ, ibid. Mulieres quare hodie à partu non arcentur ab Ecclesia, vt olim certis diebus à templo illo Iudaico, ibid.*
10 *Pontificum, seu Episcoporum cura & authoritas requiritur in Ecclesiarum constructione. Ecclesijs construendis obseruanda.*
11 *Sacra loca antiquis vbi erant sita.*
12 *Ecclesijs reparandis, vel resarciendis obseruandæ distinctiones.*
13 *Templorum antiquæ immunitates.*
14 *Missas nullibi celebrandas, quàm in altari seu loco consecrato.*
15 *Altare duplicis speciei.*
16 *Ecclesiæ dedicatio per episcopum.*
17 *Dedicatio quid sit, Hebræis חנכה: Græcis ἐγκαίνια.*
18 *Constantinus Magnus Ecclesiam portatilem, vbicunq; locorum esset, circumferebat. Ecclesia portatilis.*

ECCLESIA nomen generale est, pertinens ad omnem congregationem & cœtum, Græcis ἐκκλησία, cœtus conuocatus: interdum pro loco, vbi concio & vocatio cœtus fit. Proinde monemus hîc agẽdum, non de omni ecclesia, sed tantùm de sacrosancta. Accipitur autem apud christianos ecclesia, primùm generaliter pro fidelium, seu credẽtium omniũ cœtu vbiq; existentium [a]. Et tunc dicitur, ἐκκλησία καθολικὴ, Ecclesia vniuersalis, quę vna est, & apostolica, vt habetur in symbolo fidei Nicenæ Synodi, & in Symbolo Apostolorum, πιστεύω εἰς πνεῦμα ἅγιον, ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικήν. Credo in Spiritum Sanctum, Sanctam ecclesiam Catholicã. Dominus noster Iesus Christus caput huius ecclesiæ [b]. Vicarius eius in terris,

a can. ecclesia, de cõsecra. dist. 1. cano. legimus, 93. dist. can. circa me, can. multæ, 1. q. 1. cano. Ioquitur, 24. q. 1. Cyrill. Hierosolymita. episc. catechet. 18. illuminatorum.

b ad Ephes. c. 5. cap. vni. de sac. vnct. c. Engelitudã, 3. q. 4.

ris, vnus ſummus pontifex, qui Romæ ſedet, vbi D. Petrus ſedem elegit [a], & pro fide Chriſti occiſus eſt [b]: ad quẽ Dominus dixerat, *tu es Petrus ſeu Cæphas, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam* [c]. Illa vna & omnium populorum, ſecundum quod prædictum erat, *dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ* [d]. Et rurſum, de regno filij Dei, *& dominabitur de mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad extremos terræ* [e]. *Eccleſia*, inquit Athanaſius [f], *quidem dicitur, quòd in ea vocantur omnes: Catholica verò propterea, quòd per totum mundum diffuſa ſit.* Eccleſia Romana caput aliarum eccleſiarum [g], quæ in partem ſolicitudinis, non in plenitudinem poteſtatis vocatæ ſunt [h]: vnius enim eccleſiæ, vnus debet eſſe tantùm epiſcopus [i]. Et ideò qui ab ipſius vnitate decidunt, amplius in fide non viuũt, & ſicuti exciſi à radice, ſine vita ſunt [k].

2 Sumitur & eccleſia pro particulari quadam congregatione, vt, *eccleſia quæ eſt Corinthi* [l]: &, *in eccleſijs benedicite Deo domino* [m]. Et rurſum eccleſia pro perſonis coordinatis ad miniſteria eccleſiaſtica, vt dicitur, *non ingredietur manzer*, hoc eſt, de ſcorto natus, *in eccleſiam domini vſque ad decimam generationem* [n], id eſt, non promouebitur ad miniſterij ordinem [o]. Et rurſum, *non ingredietur Ammonites & Moabites in eccleſiam Dei, vſque in æternum* [p]. Et apud D. Matthæum, *ſi non audierit, dic eccleſiæ* [q]. Ita eccleſia, & pro prælato eccleſiæ [r], & pro ma-

3 iori parte capituli [s]. Secundò accipitur eccleſia, pro loco vbi congregatio fit: continens pro contento, vt apud D. Paulum [t], *Nunquid non domos habetis ad manducandum & bibendum, aut eccleſiam Dei contemnitis? & confunditis eos qui non habent*: nempe pro ædificio ſeu templo [v]: item & pro reditibus ipſius loci [x]. Templum dicunt eccleſiam quoque à tuendo primum templum dictũ, quoadtea cœlum quâ ruimus dictum templum natura: ab auſpicijs in terra: à ſimilitudine, ſub terra, authore Varrone [y]. Vocabantur & Græcis templa

4 *Κυριακὰ*, vt conſtat ex edicto Maximiani, quo iubebatur, vt prædia & res Chriſtianorum eccleſijs reſtituerentur [z]: quaſi dicas domos domini, id eſt, Dei. Sic enim & alicubi ſcriptum legimus [a] dicentem Deum, *domus mea, domus orationis vocabitur*. Et quia ea diuerſoria etiam deorum putabant antiqui: templa dixerunt *νηὸν*, *ἱερὸν*, & pluribus alijs nominibus, vt *σηκὸν*, *τέμενος*. Hinc & nos templum Dei [b]. Vnde & baſilicæ quoque, id eſt, principis domus [c], regiæ domus vocabantur, & magnifica ædificia. Iuſſit & Plato templa domibus regalibus coniungi [d]. Sicut & Octauianus Cæſar anno ab vrbe condita 726. in palatio templum Apollinis dedicauit, ac bibliothecas perfecit [e]. Dicta & templa delubra, ſacella, bidentalia [f], item & tabernacula [g]. Quando autem cultus diuinus fuit publicus, fuerunt & vnà loca quæ-

5 dam deſtinata cultui, & ſacrificia & miniſtri horum. Aliquando & in lucis ſacra exculta: ſicut & meminit Virgilius [h],

Templum auguſtum ingens, centum ſublime columnis,
Horrendum ſyluis ac religione parentum.
Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum.

Et iterum lares aiunt apud eundem [i],

Nulli certa domus, lucos habitamus opacis.

Nec alibi quàm in nemoribus colebant numen antiqui Germani [k]. Et ferè eius moris erant omnes idololatræ, vt propè infinita loca ſint Sacræ ſcripturæ, in quibus Deus populo ſuo lucos plantare prohibet, & plantatos demoliri iubet [l]. Fuerunt ſola altaria ante templa, quia & antè, & ex omni tempore ab initio ſeculi fuerunt ſacrificia Deo oblata, vt conſtat ex ſacrificijs Abelis

6 & Caini [m], & Noachi, qui & altare domino fecit, liberatus à diluuio. Erant inibi aræ, & altaria, loca quædã elatiora, vbi ſacrificabatur, vnde ara quod area pura ſit [n], vel vbi victima ardebat, vel ab imprecationibus, quas Græci ἐφὰς dicunt [o], vt altare quod altior locus ſit. Tria loca enim erant in ſacrificando Ethnicis familiaria, per quæ expiationem facerent: ſcrobiculo facto,

a Opta. Mileuita in 2 ſchiſm. epiſto. ad Rom. Item Aug. l. 3. aduer. hæret. Tertull. de præſcr. hæret. Oroſius, lib. 12. c. 4.
b Egeſippus, libr. 3. c. 2. Euſeb. libr. 5. Iuſto eccleſ. c. 1.
c Matthæi, 16. cano. in nouo, & cano quæ nam, 21. diſt. can. 1. & cano ſacroſancta, 22. diſt. can. fideles, 30. diſtinct. cano loquitur, 24. q. 1. Boni reſidentes, de ſum. trinit. C. 5. de eccleſ. ædi. cotta 9. De primatu eccl. Roma. iuxta Ioan. Cocleus, libr. 1. de Petro & Roma.
d Pſal. 2.
e Pſal. 49.
f Athana. de diuerſ. quæſt. 70. quæſt. 71.
g 12. 1. 12. diſt. ea duduum, 3. q. 6.
h ea. multum, 3. q. 6. can. qui ſe, 2. q. 6. cap. ad honorem, de autho. & vſu pallij.
i can. in apib, 7. q. 1. D. Hieronym. ad Rufti. Cypri. epiſt. 2. libr. 3. D. Auguſti. epiſt. 162. & 137. con. Donatiſt.
k can. alienus, can. quicunque, & can. quia ex ſole, 24. q. 1. can. ipſa pietas, 13. q. 4.
l 1. ad Corinthi. 1.
m Pſal. 67. & eccleſ. c. 24.
n Deutero. 23.
o c. 1. & ibi gl. de fil. præſbyter.
p Nehemi. 13.
q D. Matth. c. 18.
r can. ſcire debes, 7. quæſt. 1.
s can. Apoſtolica, 63. diſtinc.
t D. Paul. 1. ad Corinth. 11.
v can. de fabrica eccleſiæ, can. eccleſijs de conſec. diſt. 1.
x cap. quarelam, vbi glo. ne prala. vic. ſuas.
y Varro, l. 6. de ling. Lat.
z Nicepho Calli. li. 7. hiſtor. cap. 28.
a D. Matth. cap. 21. D. Ioan. c. 2.
b 1. ad Corinth. 3.
c can. omnes baſilicæ, 16. q. 7. can. omnes baſilicæ, de conſecrat. diſt. 1.
d Plato, lib. 6. de legib.
e Dion Caſſ. lib. 53.
f De quibus Lilius Gregor. Gyraldus, de Idolis gentium, ſyntag. 17.
g can. in veteri, 77. diſtinc.
h Virg. 7. Aeneid.
i Virg. 6. Aeneid.
k Cornel. Tacitus de morib. Germano.
l Exodi, 34. Deutero. 7. 12. 16. & 3. Reg. 14. 15. 18. 22. Para-

m Geneſ. 4. n Geneſ. 8. Beroſus. lib. 3. o Varro, de ling. lat.

a Lucan. Grammat. lib. 7. Thebaida

inferis: aris, terreſtribus: cœleſtibus, extructis focis [a]. Idem Porphyrius tradit philoſophus, & aras cæleſtibus, & terreſtribus & heroibus focos antiquos ſtatuiſſe: & ſubterraneis foſſas, ſcrobésue, & quæ à Græcis dicuntur μεγαρα: mundo & nymphis, cæteriſque huiuſmodi antra dicaſſe. Adorabant

b vt Geneſ. c. 22.

& in montibus [b] & agris antiqui ſub dio, antequam templa eſſent & loca eam ob cauſam certa. Orabat & ſæpè in monte oliuarum Dominus noſter

c DD. Matth. ca 14 Marc 6. Luc 5. D Ioan. Euigel 6.

IESVS-CHRISTVS, vt turbam hominum vitaret [c]. Et exibat Iſaac in agrum, vt meditaretur, id eſt, vt oraret [d]. Apud Perſas neq; templa, neq; ſtatuas, neq; aras extruere conſuetudo erat: quinimo hoc facientibus infamiæ

d Genes. c. 24.

tribuere. Quòd non, quemadmodum Græci, ſentirent Deos ex hominibus eſſe ortos; inmorémq; habebant, editiſſimis quibuſq; concenſis montibus,

e Herodo. in 1.

ſuis Deis immolare, vt author Herodotus [e]. Quis primum ædificauerit templũ apud Ethnicos idololatras, non ſatis conſtat, nec etiam de eo anxij eſſe debemus: imò potius eſt eius rei memoria & authorum, & templorum, & ſimulacrorum, oblitione ſuffocanda. Verùm puto prius Deo templum dicatum, & ædes eius ſacrificijs deſtinatas, quia rex ſalem & panes offerebat do-

f Geneſ. c. 14.

mino [f], & ante eum inuocauit publicè Enos nomen domini [g]. At in populo

g Geneſ. 4. in fine.

Dei poſteà tabernaculum à Moſe Deo conſtructum, quod etiam templum & domus Dei dictum eſt [h], vt in libris Samuelis ſcriptum, *ingreſſus eſt Elcana & Anna in domum Dei in Silo, & puer Samuel erat cum ipſis.* Tunc tamen

h vt 1 reg. c. 1.

templum & domus Dei non erant: nam Salomõ ædificauit poſteà [i]. Tabernaculum autem quod fixit Moſes, erat in Silo [k]. Rurſum autem & ſcriptum,

i 3 Reg 8.

k Exodi 26.

quod Samuel dormiebat in templo Dei [l]. De diſpoſitione & triplici ſectione tabernaculi pulchrè videbis apud Diuum Paulum [m], & in Exodo [n]. Hoc Moſes

l 1 reg. 3.

m ad Hebræ c. 9

n Exod c. 26 & 40.

o ca. 1. de conſecrat. diſt. 1.

conſecrauit adhibitis cæremonijs [o]. Conſecratum eſt templum Salomonis ritibus pluribus adhibitis & orationib. vt dignus fieret locus ille, in quo orãtes à Deo exaudirentur [p], dignaretúrque ibi Deus inhabitare: vtpotè in loco, in quo eius memoria, cultúſue eius eſſet: ideò & conſecrabatur, vt propria Dei domus ab ipſo ſanctificanda, & ad ſanctificationẽ aliorum. Et ideo

p 3 Reg. c. 8.

q bb. q pietas abit, capitulo patrũ ca. 5. & ibi Paul. Fagius.

Rabini in ſanctuario Dei, olim decem miracula facta fuiſſe annotant [q], 9

1. quòd nunquam abortiuit mulier ab odore carnis, quæ in ſanctuario immolabatur. 2. quòd non conſpecta ſit muſca in domo mactationis. 3. quòd non accidit caſus nocturnus, ſiue pollutio ſacerdoti magno, in die expiationis. 4. non extinxerunt pluuiæ ignem, qui erat in ſtrue lignorum. 5. non vicit ventus columnam fumi. 6. non repertum eſt vllum vitium in Gomer. 7. Nec in duobus panibus, & in panibus facierum. 8. in eo ſtabant coartati, & adorabant dilatati. 9. non læſit vnquam aliquem ſerpens & ſcorpio in Hieruſalem. 10. Nec dixit vnquam ſocio ſuo homo, anguſtior eſt mihi locus, quàm vt poſſim pernoctare Hieroſolymis. Sunt & qui proferunt ex libris Cabaliſticis, leonis imaginem in flamma ignis ſacrificia abſumentis, conſpectam fuiſſe. Sublato tamen ſacerdotio antiquo, omnino templi Iudaici memoria extincta eſt: & cùm fuerit ante aduentum domini dirutum & reædificatum, tamen lege adueniente euangelij reſtitui non potuit, vaſtatum funditus à Tito & Veſpaſiano. Imò cùm Iulianus à fide alienus Cæſar in contumeliam Chriſtianorũ iuſſiſſet, & permiſiſſet Iudæis templum Moſis conſtruere, idq; illi diligenter exequerẽtur, terræmotu facto, iam iacta fundamenta omnino deiecta & euulſa ſunt pluribus eppreſſis. Rurſúmque pertinaciter opus alijs perſequentibus, ignis è cœlo, & ex fundamentis ſimul emiſſus inſtrumenta & ædificata exuſſit, atque inuenta ſunt omnium Iudæorum veſtimenta cruce ſignata, quæ nullo modo elui potuerant: aliáque prodigia contigerunt, quæ narrat Nicephorus, & D. Chriſoſtomus, & *alij* [r]. Poſt aduentum domini noſtri Ieſu-Chriſti, inter Chriſtianos fide propagata, cœperunt quoque Deo domino vero Ieſu-Chriſto exædificari ſacella, atque ſplẽdida ædificia, ſimúlque templa, quæ antè idolorum, erant, Deo fuêre conſecrata, adhibitis ritibus ſacris in ſanctificationem, de qua pauca alibi diximus, in beneficijs & de beneficiorum

r Nicepho. Caliſ. li. 10. Hiſtor eccleſ. c. 31. & 33. D. Chriſoſtom. Homil 4. in 2. c. Matth to. 2. Theodoret lib 4. Hiſto. c. 42. qui id contigiſſe anno domini 363.

ciorum erectione. Maioris autem dignitatis eccleſiæ noſtræ ſunt templ› Iudæorum, non ſecus ac vmbræ præſtat veritas: Nam & nos verum inibi Domini noſtri IESV CHRISTI corpus, in altaris myſterio habemus, cuius aduentum figuræ Moſaicæ tantùm prænuntiabant. Et apud nos ob ipſam veritatem, eccleſiæ ſunt à legalibus illis liberæ, aduenientè propitiatione vera & efficaci: ideò & mulieres hodiè poſt partum non arcentur ab eccleſia, vt olim certis diebus ab ingreſſu templi [a]: quamquam ſi venerationis cauſa, certis diebus ab illo ſe abſtineant, non improbetur [b]. Diximus & in titulo de ſacrilegiis, ſacra olim per iuſſum plebis lege Papyria [c], de ſacrandis agris & per imperatores & conſules: nunc autem ſolùm per pontifices & conſules dedicari [d]: nunc autem ſolũ per pontifices proprios Chriſtianos [e]: ſine quorum conſenſu, nec licet ſacras ædes conſtruere [f], nec niſi eius permiſſione à presbytero ad id munus delegato [g]: putarémque & hunc epiſcopum eſſe debere [h]. Siquidem epiſcopus ciuitatis ſeu loci, antè debet ad locum accedere, in loco crucem figere, publicè atrium deſignare. Prius autem qui ædificare deſiderat, ſtatuere & definire prouentus, quæ ad luminaria, & ad cuſtodiam, cuſtodúmque ſtipendia ſufficiant. Subinde & poſt ædificationem, epiſcopum oportet locum ipſum conſecrare, aqua luſtrali ſeu benedicta aſpergere [i], orationes dicere [k]. Proſpicit hæc epiſcopi cura & authoritas in eccleſiarum conſtructione: inſuper, vt qui ædificare ſeu fundare decreuit, pietatis intuitu ædificet, non quæſtus cupiditate, putà ne paciſcatur, vt ex eo quod ædificauit de ſuo vel in ſuo, quæſtum cum clericis diuidat [l]: neque vbique, vel ſine diſcretione, aut per ſomnia cuiuſque ædificare permittit, aut ſine reliquiis alicuius martyris [m]. Non omnibus paſſim temerèue templum ædificare de nouo, prætextu religionis: ſed tantùm, ſi fructus ſufficientes ſint vnius eccleſiæ ad duas eccleſias, & parrochia latiores habeat fines, quàm hyberno tempore poſſint accolæ in vnam conuenire [n]. Si temporis qualitas exigat [o], vel incrementum ſit notabile populi [p], ſi in præiudicium alterius non fiat [q], & loco fiat congruo [r]. Locum congruum explicat Agennus Vrbicus, *loca*, inquit, *ſacra quæ ædificabantur apud antiquos, quàm maximè in confinio conſtituebantur, vbi trium vel quatuor poſſeſſionum terminatio conueniret. Et vnuſquiſque poſſeſſor donabat certum modum illi ſacro ex agro ſuo: & quantum donaſſet ſcripto faciebat, vt per diem ſolemnitatis, priuatorum eorum agri, nullam moleſtiam inculcantes populi ſuſtinerent.* Adde & exigi vt loco ſacro populus indigeat [s]. Sic nec Iudæis Synagogas ædificare vel templa permiſſum, etſi vbi recepti, antiquas fulcire liceret [t]. Placuit nihilominus rectè templa & ſacrificia paganorum, omnino interdici pœna capitali [u], & hæreticis omnáque etiam loca conueniendi cauſa [v]. Dehinc epiſcopus proſpicit, vt dotatio ſufficiat pro cultu diuino in ea eccleſia fouendo, & pro miniſterio & miniſtrantibus, & pro oneribus ſoluendis epiſcopalibus [w]: Ad hoc enim tenentur fundatores [x]. Alioquin hæres fundatoris tenetur congruè dotare [y] vel epiſcopus ipſe, ſi ſine dotatione permiſit ædificari, exemplo ordinatorum ſine titulo, quos tenetur vel alere, vel eis de beneficio prouidere [z]. Pertinet & ad curã epiſcopalem perſpicere, vt iam rectè ædificata templa in ſuo ſplẽdore cõſeruentur, néue collabantur, & videre ſi qua reparatione indigeant. Quòd & rectorum prouinciarum munus erat [a]. Porrò in eccleſia reparanda vel reſarcienda diſtinguendum eſt, interdum enim eccleſiæ habent quandã portionem ædificationis cauſa deſtinatam, & tunc illa pars proculdubiò huic oneri ſeruire debet. Olim epiſcopus tertiam partem ſingulorum beneficiorum accipiebat, vt ſarta tecta conſeruaret ædificia: quod ſi ei parti ceſſiſſet is qui eam accipiebat, onus ſubibat [b]. Erat autem pars illa tertia præter

a ca. 3. de purificat. poſt part. li 3. Decretal. tit. 47. Leuit. 12 can. mulier, can ad eius, de cõſecrat. diſtin. 5.
b ca. quotidie, de cõſecrat. diſt. 2.
c Cicero, pro domo ſua ad pontifices.
d l. 2. ne quid in loc. ſacr in P. l. in tantum, l. 6. § ſacræ, de rer diuiſ
e § ſacræ, de rer. diuiſ. can. placuit, 12, q. 2.
f ca. quicunque, 16. q. 1 can. latores, 9. q. 3. can. quidam, 12. q. 2 can nemo, de conſec diſt. 1. cap. aqua, de conſecr. eccleſ. vel altar.
g in d. can. nemo, can. præſbyteri, & can. ſi 16. q. 6. cap. miniſterium, de offic archiepiſc. can. nullus præſbyteri, de cõſecr. diſt. 4.
h iuxta cap. aquã, de conſecr. eccleſiarum & gloſ.
i hæc omnia in d. ca. nemo, de conſecrat. diſtin. 1. § ill. Iud. de monach. in auth.
k § ſi quis autem voluerit, de eccleſiaſt. tit. coll. 9.
l ca. ſi quis baſilicã, de cõſecr. diſt. 2. ca. eleutherius, 12. q. 2. can. hîc conſuetudinẽ, & can. quia ſacerdotis, 10. q. 1. ca. eccleſiæ, quæ patrone, 1 q. 4.
m can. placuit, & ca. de fabrica, de conſecrat. diſt. 1
n c. ad audientiam, de eccleſ. ædific.
o ca. & temporis qualitas, 16. q. 1.
p ca. felix, & ca. multis, ca. præcipimus, 16 q. 1.
q ca. eccleſiæ 22. ca. quæcunque, 16. q. 1. c. 1. de opere nouo nuncia. c. 2. de eccl ædific.
r ca. eccleſias, de cõſecr. diſtin. 1.
s Agennus Vrbicus, in commentar. ad Iul. Frontinum, de controuers agror.
t ca. ſi de eccleſ. ædific. c. præcipimus, 16. q. 1. ca. eccleſias, 16. q. 7.
u l. fin. C. de Iudæis, lib. 1. C. tit. 11 c. 3. eod. tit. lib. 3. decretal tit 6. l. quæ nuper, de Iudæis, lib. 16. C. Theod. tit. 8.
x l. 1. 2. 7 de pagan. lib 1. C. tit. 14 l. 4. eod. tit. lib. 16. C. Theod. tit. 8.
y l. penult. C de hæret. l. 2 de ſum. trinit. & fid. cath. C. l. conuenticula, de

ep ſcop. & cler. C l. 4. de his, qui ad eccleſ. cõfugẽ §. 1. de inter. d colleg. hæretico, in authen. collat. 9. z ca. pix mentis, 16. q. 7. in authen. vt eccleſiaſtici ſit numer clerici. § 1. vt nullus fabri. orato. dom. a ca. ſi plures, & ca. pix mentis, 16. q. 7. atq l. qui liberos, de ſtat. hom. in P. text. in c. cum ſint, de conſecrat. eccleſ. b § ſi quis ædificationem, § ſi autem, de eccleſ. tit. c c. epiſcopus, de præbend. d l. ſi in aliquam, l. 7. de offi proconſ lib 1 P. tit. 16. e ca. priſcis, & ca. vnio, 10. q. 3. ca. decernimus, 10. q. 1.

aliam,

aliam, quæ epiſcopo debebatur iure epiſcopi [a]: Quatuor quippe partes iure antiquo fiebant de reditibus, & oblationibus eccleſiarum: vna clericis dabatur miniſteria obeuntibus ſacra: alia pauperibus: tertia, fabricæ: quarta, epiſcopali iuri [b]. Quod ſi hæc tertia pars fabricę deſtinata non ſufficiat reparationi, æquum eſt qui fructus percipiunt contribuere pro rata & parte, quam percipiunt [c]: videlicet ex ſententia prælati ſeu epiſcopi proprij, cui ſtandum eſt [d]. Quemadmodũ & vſusfructuarius ad ſarta tecta tenetur rerum quibus fruitur [e]. Si tamen aliqua ſit alia conſuetudo parœchorum, qua de ſuo id faciant, erit obſeruanda [f]. Quod & tradit Hoſtienſis [g]. Intereſt enim illorum, ædes reſtitui vbi conuenire poſſint, & ſacroſancta myſteria Dei accipere, & audire: imò maximè ad id tunc cogendi ſunt, cùm decimæ exiguæ ſunt, vel malè ſolutæ. Satiſque impendit de ſuo, cùm laborem ſuum contribuit eccleſiaſtica præpoſita perſona: quia ſuis ſtipendiis nemo teneatur militare. Et dignus ſaltem alimentis ſit [h], qui ſpiritualia & diuina cum periculo ſuæ ſalutis, ſi malè ſe gerat, diſpenſat. Templorum immunitates plures fuerunt, partim communes cũ rebus aliis eccleſiaſticis, de quibus infra: partim propriæ, veluti ne in eccleſijs fiant tumultus, cõuenticula, & quæ turbare poſſunt diuinum officium [i], iudicia ne exerceantur [k]: quamuis antiquis religionis eſſet, non auſpicari conſilia, nec haberi ſenatum, niſi in inaugurato loco, in fano ſeu lucõ [l]. Vnde ne id in templo Veſtæ fieret, illud non erat conſecratum. Nemo olim quoque ſepelichatur in eccleſia martyrum [m], exceptis in ea nullus [n]. Erat q. ius aſyli [o] in eccleſia, vt alibi etiã latius docui [p]. Singulare illud autem, eccleſiam non conſecratam, in qua tamen diuina peraguntur officia, iiſdem immunitatibus potiri [q]: habetur quippe ratio cultus diuini, qui ibi Deo exhibetur, non murorum aut parietum. Quamobrem & quia in eccleſijs ſacrificia, & dona offeruntur Deo, & præces: ibi altaria etiam ſunt, in quibus & oblatio facta eſt ab antiquis patribus [r]. Et proinde ſanctificabatur altare & conſecrabatur [s], vt nunc quoq; in eccleſijs conſecratur [t]. Nec licet miſſas celebrare, præterquam in altari ſeu loco conſecrato, niſi maxima cogat neceſſitas [u]: & nunc nobis & ſacrificium & altare, vt ait D. Paulus [x]. At duplicis generis altare eſt, mobile: & fixum [y]: mobile dicitur portatile, quod transferri poteſt à loco in locum, lapis, inquam, quidam, continens in ſe foramen cum conſecratione, & ſigno ſuperpoſito: fixũ autem & ſtabile eſt, quod non mouetur loco. Illud profanũ fit amoto ſigillo conſecrationis [z]: hoc autẽ, cadentibus lapidibus, vel horum aliquo, cotiguo conſecrationis loco: vel ſi motum eſt ſigillum, vel ſi tota menſa amoueatur, licet ibi foramen conſecrationis non ſit: quia dum altare eſt firmum, totum, non ſola tabula, vel alia pars, conſecratur, vt notat Panormita [a]. Ideò ſi tabula, cui pontificalis benedictio adhibetur, enormiter fracta vel amota ſit, debet iterum conſecrari, vt poſſit ibi offerri [b]. Et ſacri Chriſmatis vnctio & benedictio adhiberi [c], martyrumq; ſacra lypſana [d]. Aedificatis & dotatis eccleſijs, earum fit dedicatio Deo ſimul per proprios loci epiſcopos [e]. Neq; intereſt quo die, dominico aut alio fiat [f]. At facta dedicatione eximitur in perpetuum ab omni vſu humanorum & profanorum negotiorum locus, & ædificio cohærentia [g]. Erat propriè dedicatio, initiatio eccleſiæ, id eſt, eccleſiæ opere conſummato, primùm ei vſui cui deſtinata erat, accommodatio: vocant Hebræi חנכה chonucha [h], quæ Græcis ἐγκαίνια encænia, ſicut & feſtum dedicationis templi vel altaris [i], quod ſit ſingulis annis, anniuerſaria memoria [k]. Mos enim antiquorum patrum fuit in his dedicationibus, tempore dedicationis feſtum agere aliquot diebus [l], & deinceps ſingulis annis ſemel, in gratiarum actionem [m]. In altari portatili, non eſt dedicatio feſtiua: quia vbiq; deferri poteſt, & vbicunq; ponitur, poteſt ibi cõſtituere eccleſiam portatilem. Quemadmodum legimus [n], Conſtantinum Magnum curaſſe

a glandca prælis, & vino.
b 12. quatuor, & ca. de reditibus, 12 q. 2. cum ſimilib. ibi nota.
c c. 1 & c. de his, de eccleſ. ædific. cum ſimilibus, 16. q. 1.
d c. fin. de his quæ fiunt à præla. ſine conſ. capi.
e l. vſufructu legato, & l. hactenus, de vſufru. in P. & l. eum ad quẽ, C. de vſuf.
f ca. quicunque, & ca. hoc dicimus, 16. q. 7. arg. cap. ad apoſtolicam, de ſymo. § pro conſuetudinibus, de ſanctit epiſc. & §. ad hoc ſimus, de eccleſ. ædi. cõſt. 9. l. priuilegia, & l. ad inſtructiones, C. de ſacroſ. eccleſ.
g Hoſtien. in ſumma, tit. de eccleſ. ædific. in princ.
h c. cùm ſecundum apoſtolũ, de præb.
i c. 2. & § 1. de immu. eccleſ. in 6. l. cõmunem, de epiſcop. & cler.
k d. c. 2. § 1. de immu. eccleſ. in 6. c. 1. eod. ap. Greg. 10. c. de cauſis ſanguinis, eod.
l Seruius ſæpe, in 8. Aeneid. Virgil.
m l. 2. C. de ſacr. eccl.
n 13. q. 2.
o c. 6. & 10. de immun. eccleſ. tit. de ijs quæ ad eccleſ. cõſug. C. eſt tit. de ſacrileg.
p in crimin. ſacrileg. & de aſylo 3.
q c. eccleſiæ, c. 9. de immunit. eccleſ.
r Gunc. 8. 12. Exo. 27. & melius, & ratio, in c. 20. & 29. & Leuit. 6. Ioſue 8. 3 Reg. 7. & 1. Machab. 4.
s dd. copir.
t titu. de conſecrat. eccleſ. vel altar.
v ca. ſi aut non alij, & ca. miltitum, de conſecra. diſt. 1.
x D. Paul. ad Hebr. 13.
y q. 1. in c. 1. de conſecra. eccleſ.
z d. c. 1. de conſecra. eccleſ.
a Pano. in c. 1. de cõſecr. eccl. vel altar. ſic in ca. ſi mutũ, in verbo altare, de conſecrat. diſt. 1.
b c. quod in diebus, & c. lignea, de cõſe. eccl. 4 Machab. 4.
c c. altario, 2. de cõſecr. diſt. 1.
d ca. placuit, eod.
e c. 1. de feſtiu. diuinis.
f c. 2. de cõſec. eccl.
g c. ſemel, de feſtiuit. in 6. cauto. qui ſemel, 13 q. 5.
h numero 7. & Nehemiæ, c. 12.
i vt D. Ioan. c. 10.
k ca ſolemnitates, in 1. & 2. de conſecr. diſt. 3. l. 2. reg. 8. 1. Eſdræ, 6. 3 Eſdræ, 12. 2 Machab. 4. ca. 3. de conſecr. diſtinct. 1.
m D. Ioan. euangel. c. 4. 10.
n Nicepho. Caliſtus, l. 8. 7 hiſtor. eccleſiaſt. c. 40. Sozomenus, lib. 1. hiſtor. tripart. c. 9.

ſibi

ſibi fieri eccleſiam portatilem, quæ vbicunq; locorum eſſet, & maximè in bello circumferri poſſet: ne in ſolitudine quidem agẽs, vbi opus eſſet, Deum colere, & diuina myſteria participare deberet, æde ſacra careret: ad quam, velut ad tabernaculum, ſemper præſtò fuere ſacerdotes & diaconi, ſine interміſſione miniſteria diuina iuxta ſtatas eccleſiæ ceremonias, obeuntes.

De rebus Eccleſiaſticis, & primùm de fide catholica. Cap. 2.

Lib. 1. Decreta. tit. 1. Lib. 1. Sex, tit. 1. Lib. 1. Clement, tit. 1. Lib. 1. C, tit. 1.

1 *Religionis cauſa præcipua apud omnes gentes.*
2 *Fides catholica, præcipua res Eccleſiæ. Eccleſia columna & firmamentum veritatis.*
3 *Fides quid ſit.*
4 *Fides duplex, vna quæ eſt ex ſcientia: Altera verò, quæ ex opinione.*
5 *Apoſtata quis dicitur.*
6 *De fide catholica publicè diſputare prohibitũ. Fidei Chriſt. teſtimoniũ Galeni ibid.*
7 *Religione pertractanda, duæ ſunt ſpecies perſonarum.*
Cathecumeni ſacroſanctis Euchariſtiæ myſterijs non intererant.
8 *Diacones, quales eſſe oportet ex D. Paulo.*
9 *Templi tres partes apud Iudæos.*
10 *Templum Cereris non ingrediebantur non initiati.*
11 *Religionis cauſas noluit aperto foro cognoſcere Auguſtus.*

1 APVD Ethnicos, omnéſq; pariter gentes religionis cauſa præcipua viſa eſt: veluti vita noſtra ea conſtante, vt ait Plinius [a], cùm ea ſit fundamentum humanæ ſocietatis [b]. Tantáq; cura eius Romanis, vt nullus actus abſq; angurio vel pontificum, vel ſine vatum ſententia fieret, decémq; iuuenes filij principum Ethruriæ ſingulis annis mitterẽtur ad diſcendam rerum ſacrarum peritiam [c]. Fuit & aliorum populorum ſolicitudo circa ſuas ſuperſtitiones diligentiſſima. Verùm de his nõ referam plura, quia falſarum religionum etiam nomenclatura indigna eſt, quæ ore Chriſtiano proferatur. Sed
2 de vera agam religione. Eſt itaq; præcipua res in eccleſia, fides catholica, vnitas ſcilicet fidei, cum eccleſia quippè ſentiendum eſt catholica, nec ab ea diſcedendum, ne fiant ſciſmata [d]. Cuius cauſa & epiſcopi maioribus ſe ſubmittere debẽt [e]. Per hanc Baſilius Magnus [f] impugnat Eunomianos. Ad huius interpretationem ſe refert D. Chryſoſto [g]. Hæc columna & firmamentũ veritatis, eccleſia [h]. *Nec crederem*, inquit D. Auguſtinus, *euangelio, niſi ad hoc eccleſiæ authoritas me compelleret* [i]. Fidei acceptiones alibi pertractauimus, 12. vt opus non ſit repetere [k]. Hic autem fides accipitur, pro ijs quæ oportet Chriſtianum credere ad conſequendam æternam ſalutem & vitam, prout continetur in ſymbolo apoſtolico & Niceno, quod habetur in ca. canones, 15. diſt.
3 & lib. 1. Hiſto. tripart. c. 8. Fides itaq; eſt, credere quæ ſentit eccleſia apoſtolica & catholica, vt vnum Deum in trinitate perſonarum [l], & reliqua quæ in articulis fidei continentur [m], & quatuor concilijs generalibus, Niceno, Conſtantinopolitano, Epheſino, Chalcedonenſi [n]. *Ea*, inquiũt Honor. & Theodo [o], *quæ circa catholicam fidem, vel ordinauit antiquitas, vel parentum noſtrorum authoritas religioſa conſtituit, vel ſerenitas noſtra roborauit, nouella ſuperſtitione remota, integra & inuiolata cuſtodiri præcipimus. Fides*, inquit Clemens Alexãdrinus [p], *eſt duplex: vna quidem, quæ eſt ex ſcientia: altera vero, quæ ex opinione.* Prima ſuppeditatur ex diuinis ſcripturis, quæ ſunt ſacræ literæ, & ex ea quæ à Deo docetur ſapientia. Diſciplina ergò parere præceptis, quod eſt Deo credere: & fides Dei potentia, quæ eſt vis veritatis: vt illud, *ſi habueritis fidem, tanquam granum ſinapis, montem transferetis* [q]. Et rurſum, *ſecundum fidem fiat tibi* [r]. Et mortuus reſur-

a Plinius lib. 14. capit. 19.
b Cicero, 1. de nat. Deor. vidè quæ diximus lib. 3 9. Syntax. art. mirab. c. 30 & Lactant. de ira Dei, c. 12.
c Valer. Max. libr. 1. cap. 1.
d ta quis neſciat, 12. diſt. Cyprian. lib. 4. epiſtol. epiſt. 2. ante eũ Caliſtus, 12. diſt. can. nõ decet, & Iulius qui Athanaſiũ reſtituit ca. noſſe errare, 11. diſtin.
e D. Ambroſ. in c. 4. ad Epheſi. D. Auguſti. cont. Donatiſt. lib. 2. ca. 3. & Leo Magnus ad Athanaſ. epiſcop. Theſſal. epiſt. 82. c. fin.
f Baſil. Magn. lib de Spirit. Sancto.
g D. Chryſoſt. 1. ad Corinth. 15.
h 2. ad Timoth. c. 1.
i Auguſti. ad Paulũ.
k diximus li. 39 Syntax. c. 13. vide. & Hoſtiẽ. in Summa, de ſumma trinita, & fid. Cathol.
l 1. 2. & 1. nos reddentes, de ſumma trinita. c. 1. eod. tit. apud Gregor.
m vt in 1. nos reddentes, de ſum. trinit.
n 1. 3. & 1. nos reddẽtes, l. 4. §. ſuſcipimus, de ſum. trin. C. l. quicũque, l. 2. de hæret. C. nouella 109.
o Honor. & Theodoſ. in l. fin de religio li. 16. C. Theodoſ. tit. 2.
p Clemens Alexand. lib. 2. ſtromat.
q D. Marcus. c. 4.
r D. Lucas, c. 17.

gis

git per fidem eius,qui credit,quòd à morte eſſet reſurrecturus [a]. Quæ autem ex opinione fit,demonſtratio eſt & humana, quæ fit ex argumẽtis rhetoricis vel etiam dialecticis ſyllogiſmis. Qui ab hac catholica fide in parte recedit, dicitur hæreticus:qui in totum,apoſtata. Sicut qui non recedit à fide, ſed ab vnitate & concordia prælatorum,& eccleſiæ vnius,ſciſmaticus : & qui nunquam receꝑit,eſt vel paganus,vel Iudæus. De hæreticis & ſciſmaticis, paganis,& Iudæis,iam conſtituto loco criminum læſæ diuinæ maieſtatis, loquuti ſumus,nec repeto. Apoſtata porrò dicitur,deſertor & proditor fidei,qui omnino à fide catholica,& à Dei veri religione receſſit [b]. In qua initiatus anteà per ſacramentum baptiſmi fuit: quamuis & hæretici apoſtatare à fide , cũ ab aliquo articulo abeant,dicantur,& ita apoſtatæ nominantur [c]: quia hæretici extorres ab eccleſia ſunt , *ex nobis enim,* inquit D. Ioannes, *prodierunt , ſed non erant ex nobis* [d]. *Et in vno peccans articulo,factus eſt omnium reus* [e]. Omnis quippe virtus , àb vno vitio patitur detrimentum [f]. Ita tanquam hæretici , etiam apoſtatæ & deſertores fidei puniuntur, & ſeuerius [g], exuti omnibus Chriſtianorum priuilegiis [h]: vt etiam duret huius criminis delatio,& accuſatio poſt mortem rei,in quinquennium, & teſtamentum eius qui huiuſmodi eſt,probato crimine irritum ſit [i].Publicum hoc crimen , & pœna capitalis in eum, qui aliquem ingenuum aut ſeruum , apoſtatare à fide coegerit [k]. Itaq; debet hæc fides catholica firma eſſe,& indubitata:alioquin dubitãs, hæreticus cenſetur [l]. Et proinde de ea diſputare,publicè potiſſimùm, prohibitum eſt [m]. Et quamuis diſcendi cauſa,inter pios interpretationis eruẽdæ cauſa,& ad conuincendos errores dubia monere , haud omnino ſit improbatum : attamen reuocare in dubium quæ authoritate principali maiorum decreta ſunt,ſacrilegium [n] ,& temeritatis plenum. Non enim tranſgredi oportet terminos antiquos,quos poſuerũt patres noſtri [o].Quod intelligitur etiam de fide [p].Meminit iſtius legis Galenus [q], teſtis ab omni ſuſpicione alienus , dum ait , *lex Chriſtianorum & Moſaicorum , non licebat de ea diſputare : eam enim ſine rationibus & demonſtrationibus adipiſcebantur.* Et alibi [r]:*multò,* inquit, *præſtaret , aliquam apponere,ſi non formam,demonſtrationem ad rationem ſufficientem ſermoni de octo qualitatibus , vt ne quis initio ſtatim,quaſi in Moſi & Chriſti ſcholam impingat, leges audiat nulla conſtitutas demonſtratione , idq; vbi minimè deceat.* Sicuti nec diſputabant etiã Pythagorei,de his quæ à Pythagora dicta erant,ſed ſufficiebat illis,*αὐτὸς ἔφα*, ipſe dixit. *Abſurdum autem fuerit,* vt ait Clemens Alexandrinus [s], *Pythagoræ quidem ſectatores,recuſatis eorum quæ quærebantur demonſtrationibus,illud,ipſe dixit, fidem facere arbitrari , & ad ea quæ audierant confirmanda , hanc vocem ſatis eſſe ducere:eos autem, qui contemplandi tenentur deſiderio,fide digno magiſtro, ſoli ſeruatori Deo fidem non habere:aggredientes eorum quæ dicuntur probationes ab eo exigere .* Et apud Ciceronem ſic dicit Cotta Lucillo, *habes Balbe,quid Cotta,quid pontifex ſentiat, fac nunc ego intelligam quid tu ſentias: à te enim philoſopho rationem religionis accipere debeo.* Maioribus autem noſtris,etiam nulla ratione reddita, rationis eſt credere [t].D. Paulus,*noli verbis contendere:ad nihil enim vtile eſt,niſi ad ſubuerſionem audientium* [v]. Sicut enim Moyſi reſtiterunt Iannes & Mambres:ita hæretici reſiſtunt veritati:homines corrupti mente, reprobi circa fidẽ :ſed vltrà non proficient [x]. Res fidei ſunt,quæ ingenij & rationis noſtræ vires ſuperant, vt humana ratione non poſſint omnino doceri,vt alibi docuimus , ſobriè & cum diuino lumine de illis agendum eſt. Vt non immeritò in religione pertractanda , ſint duæ ſpecies perſonarum conſiderandæ:vna,eorũ qui credere debent:alia,eorum quos intelligere excellentius,vt docere poſſint, oportet. Non enim omnibus res ſacræ profanandæ, nec omnibus omnia vulganda myſteria,cùm propter dignitatem eorum , tum etiam propter altiſſima quædam & adyta , quæ vulgus capere non poteſt . Sicq; dominus noſter Ieſus Chriſtus ad diſcipulos,*vobis datum eſt noſſe myſteria Dei:cæteris autem in parabolis* [y]. Et alibi,*non omnes capiunt verbum iſtud.* Quædam ſunt,quæ alienis à religione tacentur:

[a] D.Matthæ c.17.
[b] l.1. & 2. de apoſtat.lib.12.C.tit.1.
[c] l.hi qui Sanctam, C.de apoſtat.
[d] D.Ioannes,1.epiſt. cap.2.
[e] D.Iacob.c.2.c.deferat,de regul.tur. ap.Grego.
[f] ea dulendum, de pœnit.diſtin.5.
[g] l fin.C. de apoſta.
[h] l.3.C eod.
[i] l.2.C.eod.
[k] l.4.& 5 C.eod.
[l] c.1.de hæretic.
[m] nemo,l.3.deſumtrunt.ea.maiores, 24 q.1. Tertull.de præſcri. hæretico.
[n] l 2.de crim. ſacrileg.
[o] Prouerbior. c.22.
[p] ea.tranſferunt,24 q.3.
[q] Gale.lib.2.de differ pulſuum.
[r] Galen . aduerſus Archigenem.
[s] Clemens Alexandr. lib.2.ſtromat.
[t] refert Lactantius, lib.2.de origine.c.7.
[v] 2.ad Timoth.2.
[x] Exodi,7. & 2.ad Timoth.3.
[y] Matthæi,13. Luce,8.

7

tacentur:

tacentur: quædam quæ populares etiam Christianos fileri debent, nec dum non intelligunt, erroris fementem accipiant [a], quæ tantùm initiatis, sacrisq; adscriptis ordinibus committuntur, vtpote in exercitio mysteriorũ eruditis. Neq; Catechumeni in primo nascentis ecclesiæ statu, dum gentiles ad eam concurrebant, statim templa ingrediebantur quandiù discebant, nec intererant sacrosanctis Eucharistiæ mysterijs. *Loquimur*, inquit D. Paulus [b], *Dei sapientiam in mysterio quæ abscondita est, quam prædestinauit Deus ante secula, quia spiritus sanctus loquitur mysteria* [c]. Quare cum qui mysteria hæc nosse desiderat sanctissimi præceptoris, mundũ, & à profano vulgo secretum, & sanctificatum esse oportet. *Diaconos*, inquit D. Paulus [d], *oportet esse pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura.* Neq; danda sunt sancta canibus, neq; obiiciendæ margaritæ porcis, ne fortè conculcent eas pedibus suis [e], & canes conuersi dirumpant nos. In templo Dei apud Iudæos erãt tres templi partes: in extrema, populus: in secunda, sacerdotes: in tertia, sancta sanctorum, vbi semel in anno tantùm ingrediebatur summus sacerdos [f], quò loci cæteris aliis absconditæ erant res, & diuina. Nec esse reuelanda mysteria in prouerbiis Salomon monet, *Ei qui reuelat* inquit, *mysteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia sua, ne cõmiscearis* [g]. Orpheus ab iis quos initiabat, in primo vestibulo cum terribili authoritate religionis exegit, en profanis auribus inuenta ac composita religionis proderentur [h]. Atq; olim ijs qui initiati non erant: templum Cereris ingredi nefas erat diebus initiorum, vt docet Liuius [i], dum ait, duos iuuenes Acarnanes, tanquam ob infandum scelus interfectos fuisse, quòd per dies initiorum, cùm initiati non essent, imprudentes religionis, cum cætera turba ingressi fuerant templum Cereris: quæ fuit causa belli inter Philippum Macedonum regem, & Athenienses. Euripides quoq; [k], de orgiis sic scribit

Pentheus, τὰ δ' ὄργι' ὅδε, τίν' ἰδέαν ἔχοντα σοι;
Dionysius, ἄρρητ' ἀβακχεύτοισιν εἰδέναι βροτῶν.
Pentheus, ἔχει δ' ὄνησιν τοῖσι θύουσιν τινά;
ἄδημις ἀκοῦσαί σ' ἔστ' ἂν ἡδίστη ἰδεῖν.

Et posteà idem Dionysius, δίδακτα τἄς, ἀμαθῆ σοφὰ λέγων, ὃς ἐν φρονῶν. id est,

Pen. *Hæc verò Orgia, quam speciem habent tibi,*
Dio. *Non dicenda sunt, non initiatis Bacchicis.*
Pen. *Quam autem vtilitatem sacrificantibus ferunt?*
Dio. *Non fas est te id audire, quanquam sit dignum scitu.*
Dio. *Apud ignarum & rudem de misterys loquens, parum videtur sapere.*

Augustus Cæsar, noluit religionis causas aperto foro cognoscere [l]. Et Athenis sacris initiatus, cùm posteà Romæ pro tribunali de priuilegio sacerdotum Cereris cognosceret, & quædam secretiora proponerentur, dimisso consilio & corona circunstantium, solus audiuit disceptantes. Noa, qui sacros ritus & ceremonias, & Theologiam docuit homines, multa etiam naturaliũ rerũ secreta mandauit literis, quæ solis sacerdotibus Scythæ, Armeni commendadauit. Neq; enim fas est vlli illa inspicere, aut legere, aut docere, quàm solis sacerdotibus, & inter sacerdotes dumtaxat, sicut & quod rituales libros reliquit, ex quibus illis primum Saga nomen fuit inditum, quod est sacerdos, sacrificulus, pontifex [m]. Sed de mysteriis celandis in religione hactenus dictũ sit, cùm in crimine hæreseos plura pertractauerimus, dum agimus de cautionibus contra hæreticos. Et quomodo etiam cultus diuinus exercendus sit, & de munere sacerdotũ & aliarum personarum ecclesiasticarum, déq; ordinibus sacris, suo loco tractatur, dum de personis agimus ecclesiasticis, & de ordinibus & beneficiis, potissimùm in finitione beneficij, & alibi.

a d.1.nemo, de fide, trinita. C.
b 1 ad Corinth. 2.
c 1. ad Corinth. 14. sanctus.1.q.1.
d 1.Timoth.3.
e Matthæi cap 7. cæ. in mandatis, 43. distinct. nolite reuelare, 11.q.3.
f ad Hebræ.c.9.
g Proverb.c.11.
h Firmicus Maternus lib. 7. Matheseos. Sabellicus, in vita Augusti, c.93.
i Liuius lib.31.
k Euripid.2. In Bacchis, act.2.
l Sueto. in Augu. capit.93.
m Beroſ. in 3.

De ſacramentis in genere. Cap. 3.

1 Cauſa ſacramentorum, & quid, & quot. 2 Diuiſio & finis ſingulorum.
3 Quæ iterantur, & quæ non. 4 De quo, & à quo confirmentur.
5 Quibus rebus formam & perfectionem accipiant ſacramenta, Et quæ imprimant Characterem.

DEVS optimus maximúſq; , cùm hoc miſerum humanum genus in ſuam tutelam ſingulari redemptionis beneficio ſuſcepit, rude & corporale, voluit electa certa materia illi ſuam inuiſibilem gratiã conferre, eam rebus certis & ſtatis benedictionibus imprimens pro ineffabili ſua omnipotentia ita ſacramentum inuiſibilis gratiæ viſibile ſignum, ſed vltrà ſignum, quod videtur, habẽs gratiam ſimul inhærentem, cuius, viſibile teſtatur vt ſignum, exiſtentiam [a]. Sacramenta, in eccleſia Dei ſũt à fide & religione Chriſtiana recepta, à Deo inſtituta, vt in lege noua euangelica, eáq; ſeptem, prout probauimus in ſexto lib. Artis mirabilis c. 8. Ea ſeptem ſunt, baptiſmus, cõfirmatio, euchariſtia, extrema vnctio, pœnitentia, matrimonium, ſacer ordo. Sacramentorum alia dicuntur neceſſitatis, alia voluntatis [b]. Neceſſitatis ſunt, quæ Chriſtianus ſuſcipere tenetur: volũtatis, quæ Chriſtianus, etſi poſsit, tamen ſuſcipere nõ cogitur. Neceſſitatis dicuntur ſ. baptiſmus [c], confirmatio [d], euchariſtia [e], extrema vnctio [f], pœnitẽtia [g]. Voluntatis duo, ordo [h], & matrimoniũ [i]. Omnia tamen ſacramẽta, quod ad ſtatũ vniuerſum eccleſiæ pertinet, neceſſaria ſunt. baptiſmus, ſacramentum intrantium [k]: confirmatio, ad robur pugnantium [l]: euchariſtia, ad viaticum ſaluberrimum progredientium [m]: pœnitentia, redeuntium [n], & reſipiſcentium: extrema vnctio, exeuntium ab hoc ſeculo [o]: ordo, diuinis deſeruientiũ: matrimonium, generantium. Horum omnium quædam ſemel tantùm conferuntur, alia iterabilia ſunt. Quæ non iterantur, & non niſi ſemel conferuntur, ſunt Baptiſmus [p], confirmatio [q], ordo [r]: reliqua repeti poſſunt [s]. Porrò ſpiritus ſanctus ipſe eſt, qui efficacia omnia facit ſacramenta: nõ autem is qui ea præbet miniſter [t], à cuius malitia coinquinari nequeunt [v]. Et ideo quandiu miniſter malus ab eccleſia ſuffertur, ab eo ſacramenta accipi poſſunt [x], excepto eo quem noſti hæreticum, à quo nec à ſymoniaco, ſi indubiè noris, non debes accipere [y]. Si tamẽ ipſi in forma eccleſiæ, hoc eſt, obſeruata forma eccleſiaſtica, præbuerint, virtute ſua ſacramenta non priuantur [z]: potiſſimùm quòd ad characterem pertinet, non autem quòd pertinet ad executionem [a]. Quamobrem & ordinatio facta per hæreticos, iteranda non eſt, ſed virtus ſacramenti dabitur per manus impoſitionem, & ſuppletur [b]: ſi autem non ſeruata forma eccleſiaſtica concedantur ab ijs ſacramenta, virtute carẽt omnino [c]. Legitimi ſacramẽtorum miniſtri illi, qui parochiis præfecti ſunt, vbi degunt quibus danda: alij minimè generali iure [d]. Et ij ſaltem preſbyteri eſſe debent [e], qui baptiſmum, euchariſtiam conficiunt, & extremam adhibent vnctionem, & pœnitentiam, & qui matrimoniũ benedicunt [f]: at qui confirmat & ordinat, Epiſcopus [g]. Sacramenta omnia tribus, perficiuntur, videlicet rebus, tanquam materia: verbis, tanquam forma: & perſona miniſtri conferentis ſacramẽtum, cum intentione faciendi, quod facit eccleſia. Tria ſacramenta, baptiſmus, cõfirmatio, & ordo, characterẽ, id eſt, ſpirituale quoddam ſignum à cæteris diſtinctum, imprimunt in anima indelebile, vnde in eadem perſona non iterantur: reliqua quatuor characterẽ non imprimunt, & iterationem admittunt [h].

1 2 3 4 5

a vide can 1. cerificiũ, de conſecrat. diſt. 2. ca nulli, cap. 1. Tractat. 21 de hac ſacramentorũ materia, in 4 Magiſtri ſententiarum ſacrorum patrum, diſt. 1. & ſeq

b can. tenuiſſionem, § ſed notandum, 1. q 1. cap veniens, & 8. de tranſact ap. Grego. Tractat de neceſſitate ſacramentorum Vigerius, c. 26. de ſacramẽt verſ. 5. in inſtitution. Theologicis.

c ca. nulla præter, de conſecr. diſt. 4.

d ca. nullos miniſterium, de conſecrat diſtin 4.

e ca. omnis Chriſtianus, de conſecrat. diſtinct. 2.

f ca 1. 26. q. 7.

g ca non poteſt, de pœnit. diſt. 1.

h ca vbi ſupra, 74. diſt. can ſin §. fin 22. quæſt 4.

i ca. vbi non eſt, 30. q 2. ca. cùm locũ, de ſponſal.

k ca. nulla præter, § portiõ, de conſecrat diſtin. 4.

l cap. vni. § per ſanctos, de ſacr vnctio. & ca. ſpiritus ſanctus, de conſecr. diſtinct. 3.

m ca. qui recedunt, & ca. de his. 26. q 6.

n ca. his qui, 24. q 3. ca 1 § . de pœnit. diſtin 3

o ca ab infernis, 26. quæſt. 7

p can. ſacramenta, & ca manus, 1. q. 1. in nomine ſanct. baptiſ. iter. lib 1. Caſt de ſacram nõ iteran. ap. Gregor.

q eod.

r ca. de homine, ca. de his, can. diſtinxim eſt nobis, de conſecrat diſtin 5. & Cypria. ſermone de ablutio. pedu.

s Hoſtien. in Sum. ti. de ſacram. non iterand.

t can mulier, can. ita fiat, cum 4. ſequẽt. 1 q 1

v ca ritum miſſionem, 1. q 1 ca nonne. ea vide concil. Tridẽ. ſeſſio. 7. de ſacram. c. 12. cap veſtra, de cohabita clerc. & mulier.

x can multi, can neque, ca omnia, ca per Eſaiam, 1 q 1. cap. fina. 1 3. q fina.

y can. vltim. 24 quæſt 1.

z can. ſecundum, 79. diſt ca. quod autem, cum ſub ſequẽti & ca. ſicut, 1 q. 1.

a can. præter hæc § porro, 22 diſtinct. ca ſi quis a ſimon a cis, 1 q 1.

b can præter hoc, § de malis, 1 2 diſtinct. c ca hi qui, § ſed notandum, 1 quæſt 1. d ca interdicimus, 16 quæſt. 1. cap. 2 & 3 de paroch. c. 2. de ſepultu. c omnis vtriuſque, de pœniten in 6. e ca preſbyteri qui, de conſec diſt. 1 f Hoſtien in Summa, de ſacramen non iteran. § quis poſſit conferre. g cap. vni § 4 c ſeculis, de ſacr. vnctio. h vide de his concilium Florentinum ſub Eugenio, 4 pontif. Max.

De Baptiſmo. Cap. 4.

Lib. 3. Decreta. tit. 41.

1 *Baptiſmus ianua ſacramentorum aliorum, & quid, & efficacia eius.*
2 *Differentia huius ſacramenti ab alijs baptiſmis Diui Ioannis, & aliorum: & de ſpecibus baptiſmi.*
3 *Quæ concurrunt in forma baptiſmi aqua.*
4 *Quæ aqua interuenire debeat.*
5 *Vſu aquæ per formam verborum ex Spiritu ſancto. Item nume. 8. 9.*
6 *Quare potius hoc ſacramentum regenerationis, aquam, quàm aliam materiam habeat: & de figuris legis præcedentibus baptiſmum hunc.*
7 *Creditum Ethnicis expiari aqua crimina poſſe.*
10 *De ceremonijs adhibitis baptiſmo, & de earum antiquitate: & de Anadicho, ſiue patre luſtrali.*
11 *Quomodo, & quæ perſonæ conſideranda ſunt in baptiſmo. Et num hæreticus baptiſare poſſit.*
12 *Baptiſatus quis arena.*
13 *De baptiſato puero à pueris.*
14 *Baptiſari deſiderant Turcæ à ſacerdotibus Chriſtianis ob corporis ſalutem.*
15 *Non eſſe rebaptiſandum, & pœna rebaptiſantium.*
16 *Baptiſandi pueri.*
17 *Tempora baptiſmi: Adultorum ſolemnia.*
18 *Qui poſſint eſſe patres luſtrici, & quibus prohibetur, & quot poſſint eſſe.*
19 *Finis, & efficacia baptiſmi.*
20 *Hæreſes vitandæ in baptiſmi materia.*

1 PRIMVM omnium ſacramentorum, eſt Baptiſmus: veluti ianua & fundamẽtum aliorum, & Chriſtianiſmi [a], quo renaſcimur Deo, & vitam nouam ſubimus [b], ſine quo vitam adipiſci æternam non poſſumus [c], nec alia ſacramenta ſuſcipere [d]: in ſacramento quippe baptiſmatis baptizatus membrum Chriſti fit [e]. Et ideo tunc originale, venialéque peccatum, per baptiſmum adimitur [f]. Baptiſmus autem hîc, alius à baptiſmo D. Ioannis, qui
2 erat pœnitentiæ tantùm [g]. Baptiſmus nomen generale eſt, ad omnem lotionem ſeu ablutionem pertinẽs, ex vi nominis à Græco *Βαπτίζω*, abluo, immergo. Et D. Athanaſius [h] octo ſpecies baptiſmi deſcribit, nempe primum diluuij, quo peccata exciſſa ſunt [i]. 2. in maris rubri tranſitu [k], in quo, aqua, nubes, & ignis, vt in noſtro aqua & Spiritus Sanctus. 3. legale, quo immundi lauabantur: & ita purificati redibant in caſtra [l]. 4. D. Ioannis baptiſma, introductorium nondum tamen omnino ſpirituale, ſed ad pœnitentiam ſolummodo [m]. 5. Domini noſtri Ieſu Chriſti, totum ſpirituale. 6. lachrymis conſtans, verè laborioſum, [n] vt, *laboraui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrimis meis ſtratum meum rigabo.* 7. per martyrium & ſanguinem, quo dominus noſter Ieſus Chriſtus baptizatus eſt [o]. 8. non ſalutare, quod ſine fine plurimi peccatores. Breuius noſtri omnes diſtingunt baptiſmum tripliciter, ſanguinis, flaminis, & fluminis [p]. Sanguinis, cùm quis martyrium fert ob Dei nomen, antequam baptizetur aqua: qualis latronis in cruce, & Sanctorũ Innocentium [q]. Cyrillus Hieroſolymit [r]. *redimens*, inquit, *terram ſaluator per crucẽ & in latere vulneratus, ſanguinẽ & aquam emiſit: vt alij quidem pacis tempore in aqua baptizarentur, alij autem tempore perſecutionis in proprijs ſanguinibus.* Flaminis baptiſm[us] eſt, quãdo qs per Sanctũ Spiritũ mũdatur, dũ fidẽſuã corã perſecutore cõfitetur, & dũ multo errore duct[us], credit ſe fuiſſe baptizatũ hoc ba-

d 2 ptiſmo,

a c. veniens, de præſbyt. nõ baptiſ. miniſtr. cap cum itaque, de conſecra. diſt. 4.
b D. Ioan. euang. c. 3.
c ca. fratriſſimi, & ca. filius, de conſec. diſtin. 4. D. Matth. c. fin can. fratriſſime, 25. q. 1. c. maiores, de baptiſ.
d ca. ſi quis per ignorantiam, 1. q. 1.
e ca. quia paſſus eſt, de conſecrat. diſt. 2. & ca. ad hoc, de conſecra. diſtin. 4.
f can. regenerante, & ca. ſine pœnitentia, de conſecra. diſtin. 4.
g Matthæi, c. 3.
h D. Athanaſ. lib. de diuerſ. quæſt. q. 133.
i Geneſ. cap. 7. & 8.
k 1 ad Corinth. c. 11.
l eccleſ. 34. Marci, 7. Iudith, 12.
m Actuum, 1. & 19. & D. Ioan. euang. c. 3. Marc. 9.
n Pſalmo, 6.
o Marci, 10. Lucæ, 12.
p ca. baptiſmus, de cõſecra. diſtin. 4. ca. catechumenũ, eod.
q d. can. baptiſmi, & ca. catechumenum, can fratriſſimè, 15. q. 1.
r Cyrill. Hieroſolym. catech. 3. illuminato. Idipſum. & Baſilius Magnus, de Spiritu Sancto, cap. 15.

a Cyrillus, cathec 3: 12.17.& actum 2.

b Tertullia. li de baptiſmo, c 13 can. quando, & ca ſeq. de conſecr. diſt.4. Nicepho. Calliſti lib.2. hiſto.eccleſ. c 1.

ptiſmo,& baptizatos fuiſſe apoſtolos & diſcipulos tradit Cirylus Hieroſolymita [a]. Quamuis Tertullian.probet [b],& apoſtolos fuiſſe baptizatos baptiſmo aquæ. Atq; Nicephorus Caliſti [c] citat Euodiũ apoſtolorũ ſucceſſorẽ dicẽtẽ in epiſtola,quã vocat φῶς ſeu lumen,Chriſtum dominũ ſuis manibus baptizaſſe tantummodo Petrum. Petrum autem Andream,& filios Zebedei:hos autẽ

d D.Ioan.c.4.& can. quando,de conſecra.diſt 4.

alios apoſtolos.At diſcipulos 70. baptizaſſe Petrum & D. Ioannem dictum Theologum,Quanquam apud D.Ioãnem dictum ſit [d], quòd Ieſus nõ baptizabat, ſcilicet per ſe,ſed diſcipuli eius in nomine eius.Baſilius Magnus,bap-

e D Baſil. Magn.lib. de Spiritu Sancto c.15

tiſmum ignis etiam dicit probationẽ,quæ fiet in iudicio [e],ex c.3.D.Matthæi, *ipſe vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igne*: & 1. ad Corinth. c. 3. *vniuſcuiuſq; opus quale ſit,ignis probabit.* Dicimus autem baptiſmum flaminis,& fluminis liberare à peccatis originali & actualibus [f], atq. tantumdẽ operari flaminis:ac baptiſmum fluminis: quando non per contemptum omittitur baptiſmus aquæ, ſed in articulo quis neceſſitatis incidit, qua non poteſt aſſequi baptiſmum

f ca.regenerante,& ca.parvuli,de conſecrat.diſt.4.

g d.ca baptiſmus vicem,in 2. de conſecra.diſt.4.

aquæ [g]. Baptiſmus fluminis ſacramentũ eſt in ablutione corporis adhibita præſcripta forma verborũ. Et ibi duo obſeruanda,aqua pro materia,& verba pro forma,ex quibus animæ mundatio indicatur,& regeneratio.De materia dictum, *niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non poteſt intrare in regnum Dei* [h]. Et aquam naturalem non neceſſariam eſſe dicentem decreuit concilium Tridentinum eſſe anathema [i]. Et in concilio Florentino idipſum ſtatutum,hanćq; aquam veram eſſe,& naturalem debere: nec intereſſe, ſitne frigida,vel calida,prohibitis aquis factitiis,qualis roſacea,muſcata, aliiſue ſimilibus, & aliis liquoribus. Nec tamen omnis aqua naturalis, per ſe ad remiſſionem peccatorum efficax niſi Spiritus Sanctus in eam deſcendat,eamq; conſecret [k]. Quod fit accedente verbo ad elementũ, & forma adhibita : virtus enim domini noſtri IESV CHRISTI operatur in hoc ſacramẽto [m]. Atq; ita vetus baptiſmus delet ita peccatũ originale,& actuale [n]. Cùm enim duplex ſit homo,ex anima & corpore compoſitus:duplex quoq; purificatio, corporea quidẽ,& incorporea:corporea verò fit corpori,& aqua ſanè mundat corpus, ſpiritus autem ſignat animam, vt abluti in corpore aqua munda, & repurgati in corde,accedamus ad Deum, vt ſcribit Cirylus Hieroſolymita [o]. Qui & poſteà tradit [p] cauſas,cur potius materia eius ſacramenti aqua,quàm aliud: *primum*, inquit, *quia vnum ex quatuor elementis. 2. quia cælum, angelorũ habitaculum:at ex aquis ſunt cœli. 3. terra hominum locus: at ex aquis etiam terra. 4. ante rerum omnium creatarum diſtinctionem ſex dierũ, ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas 5. principium mundi aqua. 6. principium euangelij Iordanis. 7. liberatio Iſraelis à Pharaone per mare facta:& liberatio à peccatis mundi per lauacrum eſt aquæ, in verbo Dei. 8. vbicunq; fœdus inter Deum,& homines: ibi & aqua. Poſt diluuium fœdus percuſſum eſt cum Noe, fœdus cum Iſraele in monte Sina:verùm hæc non ſine aqua, & lana rubea. Prius Helias enim tranſiuit Iordanem, deinceps in cælũ raptus eſt: prius abluitur ſummus ſacerdos factus. Symbolum Baptiſmi, erat labrum poſitum in tabernaculo veteris teſtamenti. Finis & initium noui, eſt Baptiſmus.* Referam & quædam,quæ non erunt indigna lectu,conſpirantia ad huius aquæ materiam ex prædictionibus ſacris antiquorum propherarum,vel ex typo ſeu, figura legis antiquæ. Et primùm annoto, iſtius baptiſmi aquæ præfigurationem,in baptiſmo Aaronis & filiorum eius,in exodo [q]. Secundò audi Rabinũ Barrachiam,dum explicat illud, *Quid eſt quod futurum eſt* [r]. *Sicut fuit redemptor*, inquit, *primus, ſic erit & vltimus: redemptor primus, ſcilicet Moſes, fecit aſcendere puteum, ſicut habetur Numero. c. 21. Sic redemptor vltimus, qui eſt rex Meſſias, faciet aſcendere aquas: ſicuti habetur in Iohele c. fin. Et fons de domo Dei egredietur, & irrigauit torrentem ſpinarum. Per torrentem autem ſpinarum, intelligitur multitudo peccantiũ. 3.* Prædictũ & illud per Eſaiam [s], *noli timere ſerue meus Iacob, & rectiſſime quem elegi, effundam enim aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam, effundam Spiritum meum ſuper ſemen tuum & c. 4.* Et per Ezechielẽ [t], *effundam ſuper vos aquam mũdam, & emundabimini ab omnibus*

inquina-

g Cyril Hieroſolymit.cathec 3.illuminator.

p Cyrillus, cathec. ead.3.

q Exodi,cap.29.

r In c. 3. eccleſiaſt.

s Eſaiæ,c.44.

t Ezechiel.cap. 36.

inquinamentū veſtrū. Explicant & 5. Rabini in libro *Ioua Hieroſolymit.* illud Geneſeos [a], *Lauabit in vino veſtimenta ſua, &c.* De baptiſmo, à ſancto Meſſiah poſtmodum ordinando. Adde 6. Zachariam [b], dum ait, *in illa die erit fons patens domui Dauid, & omnibus habitantibus Hieruſalem in ablutione peccatorum, & menſtruate.* Poſtquam & 7. Eſaias [c] dixit de ſaluatore, *ecce Deus meus, fiducialiter agam*, ſubdit, *hauritis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris*, de fontibus, id eſt, de latere, ex quo exiuit ſanguis, & aqua [d]. Vide & ad id facientem textum in c. fin. Eſaiæ ibi, *ecce intelliget ſeruus meus &c.* quem de Meſſiah intellige ſecūdum paraphraſem Chaldaicā. Sed & apud Ethnicos expiationes, & veluti
7 purgationes per aquam fiebant, & qui ſuperis ſacrificabat, ſe aqua immergebat, vt innuit Virgilius [e], ibi,

Tu genitor cape ſacra manu, patriósq; penates,
Me bello exiante digreſſum, & cæde recenti.
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.

Et expiari aqua crimina poſſe antiqui putarūt teſtimonio Ouidii [f],

Omne nefas, omnémq; mali purgamine cauſam
Credebant noſtri tollere poſſe ſenes.
Græcia principium mores fuit: illa nocentes
Impia luſtratos, ponere facta putat
Actoridem Peleus, ipſum quoq; pelea Phoci
Cæde per Hemonias ſoluit Acaſtus aquas.

Et poſteà,

Ah nimium faciles, qui triſtia crimina cædis,
Flumineā tolli poſſe putatis aquā.

Narrat Athenæus [g], quod χέρνιβ erat antiquis aqua, in qua torrem ex ara capientes tingebant, ſuper quam ſacrificia peragebant, eāq; aqua circunſtantes aſperſiſſe, ac purgaſſe. Meminit & de lotione Athenienſium, qua purgabant execrandos. Cæterùm Ethnicis quidem vſurpata eſt ad expiationem aqua, quæ tamen non ſufficit: ideo nec baptiſmus illorū ſanctificabat. Sic D. Ambroſius [h], *ſogn ſce quia aqua non mundat ſine ſpiritu.* Ideóq; legiſti, quod tres teſtes
8 in baptiſmate vnum ſunt, aqua, ſanguis, & ſpiritus [i]. Quia ſi vnum horum detrahas, nō ſtat baptiſmatis ſacramentum. Quid enim eſt aqua ſine cruce Chriſti? elementum commune ſine vllo ſacramenti effectu. Nec iterum ſine aqua, regenerationis myſterium eſt: niſi enim quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt ingredi in regnum Dei [k]. Et poſteà idem Ambroſius, *vide igitur, quod non ſint vulnera aquæ. Ideò in natatoria piſcina dictū eſt, deſcendere angelū & mouere aquā, ſed nemo ſanabatur, quin deſcendiſſet angelus. Mouebatur aqua propter incredulos, ibi creatura operabatur, angelus ſcilicet: hic autē Chriſtus author creaturæ: illis ſignū, tibi fides: illic angelus deſcēdebat, hic Spiritus Sanctus, & deſcendit columbæ ſpecie Spiritus Sanctus ſuper Chriſtum [l] cùm baptizaretur.* Et D. Chryſoſtomus de aqua baptiſmi loquens [m], *hæc aqua*, inquit, *primatum tenet in elementis, ſed cùm iſtud elementum acceperit Spiritum Sanctum, fit ſacramentum: & iam non erit aquæ potationis, ſed ſanctificationis: non erit aqua communis, ſed refectionis. Per iſtam aquam educit purgatos, facit perfectos, ratione clarificatos & gratia illuminans, & replens eos, vt vbi abundauerit peccatum, ſuperet diuites in gratiam.* Forma ſubſtantialis ideo cū immerſione baptiſmi eſt, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sāncti [n]. Nec alio modo verba illa proferri debent. Qua de re exemplum ſingulare extat apud Nicephorum Calixt [o]. *Cùm enim*, inquit, *quidam Epiſcopus Arianus, cui nomen Deuterius, baptizaret Conſtantinopoli quendam dictum Barbam extra formulam eccleſiæ, veluti traditionē abolens, dicens: Baptizatur Barbas, in nomine Patris per filium, in Spiritu Sancto: ecce vnda, quæ in ſacro lauacro erat, repentè euanuit. Et Barbas inde profugiens, hoc miraculum omnibus promulgauit.* Eunomij Euthicani hæretici baptiſmum corruperant: non enim in trinitate, ſed in Chriſti morte baptizabant, vt ait Socrates [p]. Fuit tamen in eccleſia primitiua aliquandiu formula baptizandi, in nomine Ieſu, vt nomen eius propagaretur inter

[a] Geneſ. 49. c.
[b] Zacha. c. 13.
[c] Eſaiæ. c. 14.
[d] D. Ioan. euang. cap. 19.
[e] Virgil. 4. Aenei.
[f] Ouid. 2. Faſtor.
[g] Athenæus, li. 9. Dipnoſophi. cap. 27.
[h] D. Ambroſ. tomo 4. libr. de his qui initiant. myſteriis, c. 3. & 6.
[i] 1. D. Ioan. c. 1.
[k] D. Ioan. euang. c. 3.
[l] D. Ioan. euang. c. 2.
[m] D. Chryſoſto. tomo, 1. hom. ſuper pſalmum 22.
[n] ca. 1. de baptiſmo, ca. quodā, ca. multi, diſtinct. 4. Baſil. Magn lib. de Spiritu Sancto, c. 12.
[o] Nicephor Calixt. libr. 12. hiſtor. c. 33.
[p] lib. 5. Hiſtoriæ tri part. c. 40.
[q] Actuum 2.

Iudæos [a]. Adhibentur autem huic ſacramento ab eccleſia aliæ ceremoniæ, quæ vim ſacramenti exhibent, & veluti ante oculos proponunt. Quare ita apud Clementem [b] de baptiſmo ſic Apoſtoli ſtatuunt: *baptizandum in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Sed prius baptizãdum vngendum oleo, deinc baptizãdum aqua, poſtremò conſignandum vnguento: vt vnctio, ſit participatio ſpiritus ſancti: aqua, ſit ſymbolum mortis: vnguentum, ſigillum paſſionum. Et ſi deſit oleum vel vnguentum, ſufficit aqua & ad vnctionem, & ad ſigillum. Et ad vnctionem morientis vel potius cõmoritis.* Addũt [c] ante baptiſmũ Cathecumenos in fide, renũciare oportere operibus diaboli, & mundi, & cultui principis eius, angelis & machinationibus eius: poſteà confiteri debere fidem. *Credo &c.* priúſque oleum benedictum eſſe debere, in remiſſionem peccatorum. Et Dionyſius Areopagita tradit [d], in primis interrogandum eſſe baptiſandum, antequam eccleſiam ingrediatur, num velit eſſe eius profeſſionis? id eſt, num velit eſſe fidelis? & poſt confeſſionem, ſacerdotem ei imponere manum, cúmque ſignando iubere ſacerdotibus eius deſcribi virum, & anadochum, i. eum qui eum duxit ſeu fideiuſſorem, ſeu patrem luſtricum, quem vulgus vocat patrimũ. Dehinc eum iubere, introductum exui, per miniſtros in occiduis intentum, ad quam partem manus leuantem iubet ter exſufflare diabolo, & ita mori priori vitæ. Iubendum ei ter renuntiare Sathanæ, & ea quæ ſunt abrenuntiationis, confiteri: ter poſteà confiteri, & eloquia Dei promittere ſeruaturum, hinc fieri orationem ſuper eum, exui omnino, vngendo oleo vnctionis ter, tribus crucibus poſteà ſanctificandam aquam, nominari eius nomen à ſacerdote, præſente atteſtante anadocho: ternis immerſionibus & emerſionibus baptizandum, in teſtimonium, quod tribus diebus Chriſtus in ſepulchro fuit, cuius munere ſanctificatur: vnguento poſteà ſignandum, in teſtimonium, quod particeps poteſt poſthac fieri Euchariſtiæ: veſte noua induendum, tanquam nouam virem innocentem adeptum. Et rurſum idem Dyonyſius Areopagita ſcribit [e], iiſdem abrenuntiationibus & ſolemnibus obſeruatis, pueros baptizandos. Nam ibi & puer, non anadochus verè eadem facit, neque enim hoc, inquit, ait puer, ſic ego pro puero abrenunciationes aut ſacras confeſſiones facio: ſed quia puer abrenuntiat, hoc eſt, confiteor puerum credere in ſenſum ſacrum. Nihil ergo vt exiſtimo inconſequens, ſi ſecundum diuinam anagogẽ puer educatur, ducem & anadochum (id eſt patrem luſtricum) ſacrum habens habitum ſibi diuinorum inſinuantem, & cuſtodem peritum à contrariis. Refert & Tertullianus [f], has ſolemnitates baptiſmi ab apoſtolis originẽ ducere. Renuntiationem fieri diabolo, pompæ, & angelis eius, adhiberi manuum impoſitionem, inunctionem, & alia. Ex eorum inſtitutis, priuſquam ad baptiſmum ducãtur baptizandi, exorciſmis & exſufflationibus clericorũ prius Sathanã ab eo abigi debere & docet D. Chryſoſtomus [g], & D. Auguſtinus. [h] Siſtendũ primũ puerũ ante fores templi baptizandũ, & nomẽ petendũ illorum, diximus ex D. Dionyſio Areopagita probari, & ex concilio quoque Carthaginenſi [i], cui interfuit D. Auguſtinus. Exſufflationes diaboli fuiſſe factas in baptiſmo probant DD. Chryſoſtomus [k], Auguſtinus [l]. Quid autem uſta ſignificent, vide in ca. poſteà, vſque ad ca. venit ſacerdos, de conſecrat. diſt. 4. De ſale quod baptizandis imponitur, Origenes meminit Cathecumenos alloquẽs [m]. Quod poſteà exorcizandus diabolus docet D. Auguſtinus [n]. Fiebant autem exorciſmi, teſte Dionyſio Areopagita, adhibitis ſuper baptizandum grauibus verbis, impoſitione manuum ſuper caput, & ſigno crucis. Cathechiſmum olim exorciſmus in adultis baptizandis ſequebatur [o], & adultos baptizandos oportebat prius ſymbolum fidei diſcere ex concilio Laodiceno [p]. Inſtruebantur quippe ante baptiſmum Cathecumeni, vt plerunque per octo menſes, vel tempore alio arbitrario [q]. Indicebatur & adultis baptizandis pœnitentiã interior non exterior [r]. Adhibitum inter baptizandum

[a] glo. in can. à quo etiam, de conſecrat. diſtin. 4. Interpret. in cap. 1. de baptiſmo.
[b] D. Clemens, lib. 7. conſtitut. apoſtol. c. 23.
[c] Clemens, d. lib. 7. c. 39. 40. 41. 42.
[d] D. Dionyſij Areopag. lib. 1. de eccleſiaſt. Theolog. c. 2.
[e] Dionyſ. Areopagi. de eccleſiaſt. Hierar. c. 7.
[f] Tertullia. lib. de corona milit. & de baptiſmo.
[g] D. Chryſoſt. tomo 1 homil. ad Adamo & Euã, & in ca. 15. ad Corinth.
[h] Auguſt. ad Sixtum Romanum preſbyterum.
[i] Concil. Charta. 15.
[k] D. Chryſoſt. homil. de Adamo.
[l] D. Auguſt. de eccleſia. dogmati. c. 32. & epiſto. 105. & lib. 4. de ſymbolo ad Cathecumenos, & lib. 2. de gratia Chriſti & peccator. Origẽ c. 40.
[m] Origẽ. homil. 6. in Exechiel.
[n] Auguſt. lib. de fide, & operibus.
[o] ca. ſiue paruuli, vſque ad ca venit, de conſecrat diſtin. 4. Auguſt. lib. de ſymbolo ad Cathecumenos.
[p] In concilio Laodicenſi, ca 46. ca. baptizandos, de conſecrat. d. diſt. 4.
[q] ca. Iudæi, cum ſequentib. de cõſecr. diſtin. 4.
[r] ca omnis, & ſeq. c. ſine pœnitentia, de conſecrat. diſtin. 4.

dum & olim verbum, Epheta, quod eſt aperire [a], tangendo aures [b]. Meminit & de luto, quod oculis imponitur cum ſputo D. Ambroſius, dicens adiici, vt cogitemus humanæ naturæ infirmitatem, & agamus pœnitentiam [c]. Renuntiationem quoque iteratam, quæ fit rurſum in baptiſmo, eſſe ex inſtitutione apoſtolica, conſtat ex Dionyſ. Areopag. Hieronymo [d], Ambroſio [e], Auguſtino [f]. Quod baptizatus poſt renunciationem vngatur ter, ex traditione eſſe quoque apoſtolica docuimus ex Dionyſ. Areopagi. & Clemente [g], Origene [h], Ambroſio [i], Auguſtino [k]. Cur autem vngatur baptizandus oleo Cathecumenorum in pectore, inter ſcapulas: & chriſmate in vertice, docet etiam Innocentius 3 [l]. Datum quoque antiquitus baptizato cereũ accenſum, nos docet Prudentius [m]. At aquam baptiſmi ante neceſſitatem, debere conſecrari docet Dionyſ. Areopagi [n]. trina crucis impreſſione, cum oratione & inuocatione, & hoc de congruo, non de neceſſitate, vt ait Bonauentura [o], extra ſacerdotem in eccleſia baptizante: nam ſacerdotes in eccleſia ſemper debent benedicere. Ita baptiſmatis aquam debere benedici, dixit Baſilius [p], Cyprianus [q], Ambroſius [r], Auguſtinus [s]. Proinde ſacri fontes in eccleſiis parochialibus ſunt, vbi tantùm licet baptizare: exceptis quibuſdam caſibus, & ſi de filiis regum agatur, vel vrgeat neceſſitas, quæ non patiatur ad eccleſiam vſque differri baptiſmum, prout ex concilio Vienenſi decreuit Clemens 5. [t]. Trinam merſionem olim in aquam conſtat factam fuiſſe ex Tertulliano, & aliis, in memoriam triduanæ ſepulturæ Domini, quod & alij omnes probant [v]. Verumtamen, & vnicam merſionem & intinctionem etiam ſufficere, cum forma placuit [x]: quia vna eſt reſurrectio Domini, cum quo in baptiſmo, ſepulti reſurgunt. Antiquum quoque D. Auguſtinus tradit [y], ſuſcipientem in baptiſmo, quem anadochum dici conſtat apud D. Dionyſium Areopagitam, fidem & confeſſionem pollicen, vel teſtari de fide & conſenſu baptizati. Diximus & ex Dionyſio Areopagita, baptizatum vngi debere chriſmate, quod & Tertullianus [z], Ambroſius [a], Rabanus, concilióque Laodicenſe [b] probant. Atque veſte alba indutos fuiſſe baptizatos, vulgare eſt, & plures teſtantur [c], rationéſque in promptu ſunt [d].

II De his omnibus etiam tractat Cyrillus Hieroſolymit [e]. Cum his conſiderare etiam oportet perſonas baptizantis, baptizati, & ſponſorum ſeu anadochorum, qui patres luſtrici, patrimi, matrimæue vulgò. Nam hoc ſacramentum non datur niſi à ſacerdotibus, excepta cauſa neceſſitatis: neque alibi baptizari quis debet extra neceſſitatem, quàm in eccleſia per proprios ſacerdotes, non in abbatia, non in monaſteriis, vbi eſſe baptiſteria prohibentur, ca. pridem, 18. q. 2. In neceſſitatis cauſa autem quilibet poteſt baptizare hac forma, aſpergendo in baptizandum aquam, ego te baptizo in nomine Patris, Filij, & Spiritus ſancti [f]. Etiam per patrem qui generauit: nec ideo à matrimonio vel copula vxoris arcetur [g]. Baptizari ita tunc à pagano & Iudæo, ſi in forma & intentione eccleſiæ faciat [h], & ab alio peruerſo homine quolibet, dummodo ne malè detur [i]. Seipſum tamen nemo baptizare poteſt, quantumuis materiam & formam ſeruet [k]. Inuenio tamen in concilio Elibertino [l], fideles quoſcũque in caſu neceſſitatis, longè eccleſia poſita, poſſe Cathecumenum de vita periclitantem baptizare, excepto bigamo, forſan ſi alij adſint. Sed num ab hæretico baptiſmus dari poſſit, quæſtione non caret. Cæterùm, vt breuiter me ab ea expediam, placet & ab hæretico dari poſſe, ſi is in forma eccleſiæ baptizet, & ſi nihil demat ex ſubſtantialibus: nẽpe vt aqua baptizet, & in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti [m]. Ita mihi videtur intelligendus D. Cyprianus [n], dum ſummis contendit argumentis, baptizare non poſſe hæreticos, & ab iis baptizatos, eſſe non quidem re-

a ex c. 7. D. Matthæi.
b Ambroſ. libr. 1. de iis qui initian. myſteriis & lib. 2. de conſecrat. c. 1 Rabanus, de inſtitut. clericor.
c D. Ambroſ. li. 3. de ſacramen. c. 12.
d Hieronym. in c. 6. Amos.
e Ambroſ. in epiſto. ad Coloſſen. h. de ſacrament.
f Auguſt. libr. 2. de ſymbo & 2. de gratia Chriſti, & peccatorum.
g lib. 3. recognit. & alibi vt prædictum eſt.
h Origines, in Exechiel. homil. 7.
i D. Ambroſius, lib. 1. de ſacramen. c. 2.
k can. eccleſiaſticarũ 1. 1. diſtin.
l in c. 1. de ſacra vnctio. apud Gregor.
m Prudẽtius, in hymno cereꝰ paſchalis.
n Dionyſ. lib. de eccleſiaſt. hierar. par. 2. c. 2.
o in 4. ſenten. diſt. 3.
p Baſil. Mag. de Spiritu ſancto, c. 27.
q Cyprian. lib. 1. epiſtol. 12.
r Ambroſ. lib. de iis qui initian. myſter. cap 3. & libr. 3. de ſacramen. c. 5
s Auguſt. libr. 6. de baptiſ. contra Donatiſ. & 1. diſt. 8. in D. Ioan. & epiſto. ad Ianuarũ, 118.
t in clem. vn. de baptiſmo.
v D. Auguſt. in can. poſtquam, de conſecrat. diſtinct. 4. Leo, epiſt. 4 cap. 3. Cyrill. Hieroſolymit. cathet. 3. myſtagogica.
x Cõcilio Toleta. 4. c. 6 libr. 1. Regiſtr. epiſt. 41. ca. de trina, de conſecra. diſtin. 4.
y D. Auguſti. epiſtol. 23. reſpondens Bonifacio de baptiſmo paruulorum, & lib. 4. de baptiſ. con. Donatiſt. c. 24.
z Tertullia. lib. 1. cõtra Marcionem.
a D. Ambroſius, lib. de iis qui initian. myſter. c. 6.
b In concilio Laodicenſi.
c lib 11. Hiſto. tripart. c. 14. Ambroſ. lib. 1. de his qui initian. myſter. c. 7.
d can. poſtquam, de conſecrat. diſtin 4.
e Catheche. myſtagogi 3. & 1.
f ca. diacones, 93. diſtin. ca. conſtat, de conſecra. diſt. 4. ca. præter, § verum, & § porro, 32. diſtin. ca. ſi quem, 24. q. 1. ca. ſi ita, & ſeq. 32. q.

4 c. 1. de clerc. non ordi. and. g can ad limina, 30. q 1. h can. Romanos, de conſecrat. diſtin. 4. i can. ſecundum, 59. diſtin. ca. ſi inter, cum ſeq de conſecr diſt. 4 ca. baptiſmus, ead 4. diſt. k cap. debitum de baptiſ. l concilii, Elibert. in 31. m ca dictum eſt à Domino, § quod vo lo, cum 2. ſeq nem. 1. q 1 Magiſter Sententiarum, lib 4 diſtin. 6. n Cypria. li. 1. epiſto. epiſt. 6. & lib. 2. epiſt epiſt. 1. & epiſto. ad Iubaianũ & alib. epiſto. ad Pompeium contra epiſtol. Stephani & tomo 2. & 3. cuius. concil. Carthag. ca de 11.

baptizandos,etenim non fuiſſe baptizatos contendit:ſed baptizandos in ecclesia,quòd ipſi fidem eccleſiæ non habuerint, nec intentionem. Alioquin certè erronea eſſet opinio, nam eccleſia rectè defendit,ſacramentorum meritum non pendere à vita miniſtrorum, ſed à Deo [a]. Et ideo verè forma obſeruata eccleſiæ, eſſe baptiſmum. Suppleri tamen reliquas ceremonias placet, & inſpergendam aquam cum hac conditione: Si tu non es baptizatus, ego te baptizo,&c [b]. Sic & in baptizatis per alios, quàm per ſacerdotes, vel per hæreticos, vt per laicos in caſu neceſſitatis, ſupplendum eſt [c]: vt exemplum firmat,quod refertur à Nicephoro Caliſto [d], *Accesit*, inquit, *ambulantibus* 12
Chriſtianus ſimul cum Iudæo per loca deſerta pſalmos ſimul cantantibus, vt Iudæus proximè ſe putans moriturum in itinere, Chriſtianos obteſtatus fuerit, vt ſe baptizarent: & coacti illi,cùm non eſſet ibi nec aqua, nec ſacerdos, tamen eum nudatum, arenain nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti baptizarunt: & ſtatim Iudæus bene ſe habuit. De quo conſultus Alexandriæ epiſcopus, obſtupens, quæ omiſſa erant tantùm ex baptiſmo, ſuppleuit, addita aqua. Refert & ſuppletas fuiſſe ceremonias in baptiſmo Iudæi pueri factas à pueris Chriſtianis, In nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti,cùm iuxta litus natarent,atque initiari eſſent ceremo 13
niis eccleſiæ. Miraculum certè, & diuinæ potentiæ exemplum, curatum fuiſſe Iudæum per baptiſmum arenæ propter eius fidem: verùm baptiſmi illius forma ſine materia fuit: & dubium, num quod corpori profuerat, animam etiam emundaſſet à peccatis Sicut & legimus [f], Agarenos ſeu Turcas 14
petere ab orthodoxis ſacerdotibus baptiſma, non tamen bona fide,nec orthodoxo propoſito,ſed propter corporalem medicinam:perſuaſum eſt enim Agarenis, ſuos liberos à dæmone vexandos, & olere tanquam canes malè, niſi baptiſmum à Chriſtianis aſſequantur. Scriptum quoque,vero baptiſmate Conſtantinum Magnum à lepra curatum fuiſſe [g]. Porrò perſonæ,quæ baptizari poſſunt,ſunt pueri,& adulti: exceptis expreſsè prohibitis. De adultis etiam hæretici conſentiunt, & antè docuimus, quia & illi audiunt Euangelium, *euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium omni creaturæ baptizantes omnes gentes,in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti* [h]. Et rurſum [i], *qui credidit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui non crediderit, condemnabitur.* Quæ verba de idoneis intelligenda,iuxta vulgarem iuris vtriuſque regulam [k]. Nam adulti dormientes, vel amentes, non poſſunt cum effectu baptizari [l], niſi & ante ſomnum,vel amentiam baptizari voluiſſent [m]. Item baptizati ſemel,ite- 15
rum baptizari non debent [n]: pœna vltimi ſupplicij indicta [o], & priuatione ſacerdotij rebaptizanti [p], & aliquando 10. librarum auri [q]. Comprobatum hoc fuit miraculo,in Iudæo æruſcatore pecuniæ per baptiſmi iterationem: is enim,vt refert Nicephorus Calixtus,& Socrates [r] ſe baptizari ſæpe fecerat, vt inde pecuniam acciperet: cùm autem peruenisſet ad Paulum Nouatiorum epiſcopum, & baptiſmum ab eo poſtularet, ipſe illi promiſit, ſed antecà inſtruxit in fide, & ieiunium impoſuit: quo præter ſpem impoſito,Iudæus vt ſuo voto potiretur,inſtitit: quod & non diſtulit Paulus,ſed baptiſterium repletum aqua ingredi iuſſit Iudæum. Quo ingreſſo ſtatim aqua euanuit, & miniſtris putantibus aquam alicundè effuſam, iterum aliam aquam infuderunt,quæ & ſtatim euanuit. Qua re Paulus cognita ad eum dixit,Vel ignorare videris te baptiſmum adiiſſe, aut flagitium, ô homo, facis. Ad quã rem nouam pluribus occurentibus, cognitum eſt illum Iudæum aliàs fuiſſe baptizatum. Vnus dominus,vna fides, vnum baptiſma. Et explicat Cyrillus Hieroſolymita, [s] qui ſcienter rebaptizantur, Deum abnegare dicuntur, & grauiſſima pœnitentia tantùm reformantur [t], fiuntque irregulares [u], nec ad ordines ſacros debent promoueri, etiam ſi ignoranter bis baptizentur [x]. Sed & baptiſmum puerorum fateri neceſſe eſt, ſic enim & fides rectè ſentit 16
catholica ab apoſtolis morem retinens [y], & eos egere baptiſmo, vtpotè ſecum ab vtero matris labem peccati ferentes, in iniquitatibus & peccatis

conceptionem

a D Auguſti. contra Creſc.cap.17.20 & 21.& 29. Optatus Milevitã. 2. cont. Parmenia. & 5. Aug. ſuper Ioan.tract. 5. 2. part. ca baptiſmus talis,de conſecrat. diſt 4
b c. 2. de baptiſmo, ea ſi nulla,de conſecrat diſt 4 ca ecclesiæ, vel altaris, & can. ſolemnitatis,de conſecra. diſtinct. 1.
c In concil. Elibertino, c. 38.
d Nicepho. Caliſt. libr. 3. Hiſtor. eccleſ.c.37.
e lib. 2 Iuris orientalis. in conſtitut o. Lucæ patriarchæ Conſtãtinopolitani,de infantib ca primis baptizandis p.146.
f Nicephor. Caliſt lib 7. Hiſtor cap 23 & 25.
g Matthæi,12.
h Marci,16.c. matores,de baptiſ.
i l. vt gradatim, de muneribꝰ.
k cap matores,§ ſed adhuc, de baptiſ. ap.Gregor.
l d. c. matores,§ ité quæritur.
m c.fin.de baptiſmo. ne ſanct baptiſ. iterer.C.Clementis lib.6. conſtitutio apoſtolic c 15 ca. rebaptizare, de cõſecra. diſt 4. Cyprian de baptiſ. Chriſti, & ſermo. de ablutio. pedũ
n l.2 ne ſanctum baptiſ iterer.
o l.1.C.eod tit
p l.fin.C.eod
q Nicephor. Caliſt. lib.14 hiſtor c.17. Et Socrates,lib 11. Hiſtor tripart cap 14.
r Cyrill Hieroſolim ptocatcheſi ca eos quos,de cõſecra diſtin 4
s can qui bis, & ſeq. de conſecra. diſt 4.
t can. qui in aliquo, 51.diſt can. contra mandũ eſt, 50 diſt.
u Dionyſ. Areopag libr. de eccleſiaſt. hierar. c 7. In concilio Affricano, apud D.Cyprian.D. Auguſt.lib 10 ſup. Geneſ.capit 23.& duobus libris ad Marcellinum.Hieronym lib 3. aduerſus Pelagianos in concil.Mileuit ano c.77.ca.non illud, de conſecrat. diſtinct.4.

conceptos [a], vt & in Adamo omnes moriuntur [b], & omnes ex eius fermento quippiam referunt. Et proinde mundentur isti quoque necesse est lauacro regenerationis, sine quo nemo saluandus est [c]: alioquin iniretitui æterno obnoxij. Quemadmodum circuncisionis tempore, cui successit baptismus, anima eius qui non fuisset circuncisus, delebatur de libro vitæ [d]. Originale peccatum quod traxerunt sine suo facto paruuli, per baptismum & sine illorum expresso consensu, remittitur: quod aliter in adultis, qui actuali polluti consensu, sine consensu expresso ablui non possunt [e]. Vnde paruuli quàm citius fieri potest baptizandi sunt, tum vt à potestate diaboli eruantur, tum etiam ob periculum imminentis mortis, cum qua sine baptismo damnarentur in æternum [f]. Debet tamen puer esse natus, nam intra vterum matris nequit baptizari [g]: testantur autem parentes lustrales fidem pueri, & asserunt, quam ipsi tacitè profitentur. Quare in pueris baptizandis obseruatum est à tempore apostolorum, vt patres naturales infantes baptizandos tradant aliquibus ex fidelibus, qui offerentes sacerdotibus spondeant, se iuxta sanctam vitam educaturos, & fidem pro ijs fateantur, & abrenunciationes respondeant [h]. Et Optatus Mileuita [i] fidem eius qui spõdet pro baptizato, prodesse baptizato docet, *placuit* inquit, *fides mulieris deprecantis pro filiæ salute Deo, cui dixit, quod si crederet in Christum, filia eius suscitaretur: ipsa autem respondit omnia esse possibilia domino nostro Iesu Christo, dictúmque ei, vade in pace, fides tua te saluam fecit* [k]. Accedit fides Centurionis credentis, pro puero rogantis, & obtinentis salutem [l]. Quinimo & fides secreta & tacita in corde, operata est
17 in hæmorroissa curata tactu vestimentorum domini nostri Iesu Christi [m]. In ecclesia primitiua adultuum, eorúmque potissimum qui egebant institutione baptismus duobus solemnibus diebus tantùm extra necessitatis causam, quæ accelerabat, fiebat: videlicet paschæ & penthecostes [n]. Et ideo his diebus cõsecratio fontis baptismatis fiebat. *Diem baptismo solemniorem pascha præstat*, inquit Tertullianus [o], *cùm & passio domini, in quã tingimur, adimpleta est*. Et posteà, *ante paschæ quo & domini resurrectio celebrata est, & gratia spiritus sancti dedicata. Cæterùm omnis dies domini est, omnis hora, omne tempus habile baptismo: si de solemnitate, interest, de gratia nihil refert*, hæc Tertullia. Et Nicepho. Calix. [p] *In Thessalia*, inquit, *mos fuit, vt paschalibus tantùm diebus baptismus perageretur, quapropter multi eo*
18 *sacramento non intincti decesserunt*. Subinde qui præsentare possint baptismo, omnes quoq; fideles sunt tempore necessitatis: & sine ea quoq;, nisi qui speciali nomine prohibentur, ne patres lustrici, seu spirituales, seu, vt dicunt, patrimi sint. Prohibetur autem abbatibus, monachis, monialibus, vel religiosis personis [q]: si tamen tenent, compatres sunt. Et in statutis militum Hierosolymitanorum, sic scriptum est [r], *non liceat cuiquam fratrum nostrorum in sacro baptismatis fonte recipere absque sui superioris licentia, nisi baptizandus esset filius Barone, aut maioris domini*. Item qui non est ipse baptizatus nec confirmatus, non potest alium baptizandum offerre [s], excepta causa necessitatis. Num autem mater quæ proprium filium de baptismo leuauit, coniugale debitum possit reddere marito, tractatur tota 30. q. 1. Iure cõmuni vnus tantùm vir, vel vna tantùm mulier suscipere debent in baptismo infantem [t], quia baptismus vt adoptio, imitatur naturam [u], vel duo ad summum, nempe vir & mulier, vt concilio Tridentino nuper cautum [v]. Plures tamen aliquando adsunt, & si sunt, contrahunt & illi cognationem hanc [x], quæ ex susceptione vel præsentatione infantis nascitur. Nam ex hac præsentatione nascitur affinitas & cognatio spiritalis, & filius is eius quoq; dicitur, qui eũ in fide instruit, & baptizat [y]. Atq; qui de fonte aliquẽ leuarunt, vti probi parentes, debent baptizatum filium docere in fide, in symbolo saltem & oratione dominica [z]: vt & ipsi baptizati adulti facti, tenentur ad fidem quam pro se illi spoponderunt [a].
19 In summa baptismus ad consequendam remissionem peccatorum institutionem habet, originalis & actualium antèa commissorum ab adultis, vt dictum est,

[a] Psal. 50.
[b] 1. ad Corinth. 15.
[c] D. Ioan. euang. c. 1.
[d] Genes. 17.
[e] ca. maiores, in princip. & §. 1. de baptis.
[f] can. venerabili, de consecrat. dist. 4.
[g] can. qui in materno, ead. 4. dist. de consecrat.
[h] Dionys. Areopag. de ecclesiast. Hierar. c. 7. D. August. libr. 4. de baptis. con. Donatist. & epistol. 23.
[i] Optat. Mileuita, libr. 5.
[k] D. Matthæi, c. 15.
[l] D. Matthæi, 9. Luc. 7.
[m] D. Matth. 9.
[n] can. de catechumenis, & ca. venerabilis, de consecrat. dist 4. can. non ratione, vsque ad ca. constat, ead 4. dist.
[o] Tertullia. libr. de baptis.
[p] Nicephor. Calix. libr. 2. Histo. c. 14.
[q] ca. non licet, in 1. de consecr. dist. 4. ca. placuit, in 2. 16. quæst. 4.
[r] tit 18. c. 3.
[s] can. in baptismate, & can. in catechis. de consecr. dist 4.
[t] ca. non plures, de consecrat dist. 4. c. fi. de cognat. spiritu. 6.
[u] § minorem, de adoptio.
[v] in concil. Tridentin. 8 sessio. ca. 2. reformationis.
[x] d. c. fin. de cognat. spiri. in 6
[y] c. contracto, c. 5. de cognat. spirit. c. a. eo. tit. in 6 can. in cathechismo, de consecr. dist. 4. ca. si quis vnus, 30. q. 4. can. scisitatur, ca. si quis, 30. q. 4.
[z] ca vos ante omnia, de consecr. dist 4.
[a] ca. paruuli, de consecrat. dist. 4.

est, & ita secundum Basilium Magnum [a], *Baptismus, est captiuorum, & æris alieni remissio, peccati mors, animæ regeneratio, amictus splendens, character indelebilis cœlitus, regni cœlestis conciliatio, adoptionis gratia.* Cui & subscribit Cyrillus [b], *Baptismus,* inquit, *captiuitatis liberatio, peccatorum remissio, mors peccati, animæ regeneratio, vestimentum candidum, signaculum sanctum & indelebile, currus ad cœlum delicia paradisi, regni cœlestis conciliatio, chrismáq; adoptionis filiorum.* Et rursum idem [c], *peccata quæ baptismum antecesserunt, animæ & corporis vulnera curat Deus per baptismum, ad reliqua autem futura sic nos communicamus omnes, vt mundam corporis hanc vestem custodiamus: nam post peccatum, maculæ peccati manebunt sicut plaga accepta in corpore, quamuis curata sit, cicatrix tamen manet: sic peccatum vulnerat corpus & animam, & manent signa cicatricum in omnibus.* Et D. Cyprianus [d]: *diaboli,* inquit, *nequitia obsedit corpus hominis vsque ad baptismum, posteà cedit, nisi labatur in peccata. Exemplum, Pharao qui nunquam in filios Israël operari quieuit, donec mari submergeretur: mare autem illud, exemplum futuri baptismi. Nam sicut scorpiones & serpentes, qui in sicco præualent in aquam præcipitati præualere nequeunt: sic nec spiritus nequam, qui scorpij & serpentes appellantur: & tamen per nos, data per dominum potestate, calcantur, permanere vltrò in hominis corpore non possunt, in quo baptizato & sanctificato incipit spiritus sanctus habitare.* Docet & D. Paulus [e]. Scimus tamen per baptismum manere concupiscentiam, sed attenuatam [f]. In baptismo pertractando vitandæ sunt hæreses, 29
prior illa Anabaptistarum seu rebaptizantium, vt suprà diximus. Item alia quæ vult dominum nostum Iesum Christum baptizatum & à peccatis ablutum à D. Ioanne Baptista: cùm tamen illo baptismo, ipse potius aquas sanctificauit, quàm ab illis sanctificatus fuerit [g]. Dehinc & alia Messalianorum, quos εὐκτὰς, id est, orantes dicebant. Qui & εὐθυσιασαὶ id est, sacrificatores: illi enim asserebant nullam vtilitatem ex sancto baptismate baptizatis accedere, & solam studiosam orationem effugare dæmonem: insuper vnumquemq; nascentium à progenitore suo, sicuti naturam, sic etiam dæmonum trahere famulatum, quibus expulsis per orationem illam studiosam Sanctum Spiritum aduenire, & sensibiliter & visibiliter suam designare præsentiam &c. vt est apud Theodoretũ [h]. Item & illa, quæ impiè adstruit, filios ex parentibus catholicis natos nõ egere baptismo, sed in fide perentum saluari, contra illud, *nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto &c.* [i]. Item cauendũ est, ne dicamus campanas seu tintinabula, quæ benedicuntur, & nomẽ vt discerni possint accipiunt, vt & aliæ inanimatæ res, eo baptismo, quo remissio peccatorum cõfertur, baptizari: quia inanimatæ res sunt. Sic & scriptum est in legibus capitularibus Caroli Magni latis Aquisgrani [k] *clo has non baptizent, nec chartas per perticas suspendant propter grandinem.* Non tamen nouum est, vel à fide Christiana alienum, campanas benedicere, & vngere, seu nomen eis dare. Nam & in Genesi [l] legimus, Iacobum surgẽtem manè, & memorem visus quo apparuit inibi illi scala ad cœlum vsque pertingens, tulisse lapidem, quem capiti suo supposuerat, & erexisse in titulum fundendo oleum desuper, appellasseq; nomen vrbis Bethel, quæ prius Luza dicebatur.

a Basil. Magn. in exhortat. ad baptismum.
b Cyrillus Hierosolymit. in procatechesi.
c Cyrillus Hierosolymit. catechesi. 18. illuminator.
d Cypria. lib. 4. Epistol. epist. 7. & lib. 3. ad Quirinum. capit. 63.
e 2. ad Corinth. 10.
f can. per baptismũ. de consecr. dist. 4.
g vide can. si baptizata est, & can. non regenerabantur, de consecra. distin. 4.
h Theodore. libr. 7. histor. tripart. c. 11.
i D. Ioan. c. 3.
k In artic. 11.
l Genes. c. 28.

De

De Confirmatione. Cap. 5.

1 *Confirmatio ſua deſcriptione, arma fortiora in pugna ſpirituali addit, videlicet Spiritum Sanctum.*
2 *Quæ conſideranda in confirmatione, de materia, perſonis confirmantibus, & ſuſcipientibus confirmationem.*
3 *De Anadochis, ſeu præſentantibus confirmandos, & qui poſſint eſſe.*
4 *Confirmationis faciendæ forma.*

CONFIRMATIO, ſacramentum in eccleſia eſt catholica poſt
1 baptiſmum conferendum, ſine quo poteſt quidem homo ſaluari baptizatus: at ſine eo benè eſſe non poteſt, vtpote cùm per eam, arma fortiora, Spiritum Sanctum videlicet, quis accipiat, aduerſus impetus dæmonum & aliorum, quorum pugna ſpirituali continuò diſtringimur [a]. Ideò omnibus Chriſtianis neceſſaria in eccleſia [b]. Scribit Nicephorus [c], Nouatum non potuiſſe habere Spiritum Sanctum, ex eo quòd baptizatus non recepiſſet ab epiſcopo ſignaculum, quod confirmationem vocamus. Atq; Euſebius Phamphili [d], de Nouato loquens, *Nouatus*, inquit, *Spiritu immundo vexatus, cùm aliquantum temporis conſumpſiſſet apud Exorciſtas, ægritudinem incurrit grauem; ita vt deſperaretur, vnde iacens in lecto, pro neceſſitate perfuſus eſt, nec reliqua in eo quæ baptiſmum ſubſequi ſolent, ſolemniter adimpleta ſunt, nec ſignaculo chriſmatis conſumatus, vnde nec Spiritum Sanctum vnquam potuit promereri.* Conſidera in hoc ſacramento materiam, perſonas, &
2 formam, ſeu modum conferendi. Materia chriſma eſt, quod conſecratur in cœna Domini, quo vtitur nunc eccleſia, vſaq; perpetuò [e]. Chriſma, ſymbolum eſt. nos eſſe luctatores contra Diabolum, vt ait Proſper in ſententijs Auguſtini [f]. In perſonis, qui confert vel confirmat neceſſariò eſt Epiſcopus [g]: quod & firmat concilium Aureliacenſe [h], Meldenſe [i]. Aliquando tamen ex cauſa neceſſitatis cùm epiſcopus haberi non potuit, fuit ipſum munus presbyteris conceſſum [k]. Cæterùm qui confirmatur, debet excedere ſeptennium, & eſſe, ni fallor, eius ætatis, in qua pugnandum illi cum dæmone, & ſuccubuiſſe peccatum eſt. Debentq; eſſe ieiuni & confeſſi, excepta cauſa neceſſitatis, vt & epiſcopi conferentes [l]. Omnes autem eius debent eſſe ſacramenti partici-
3 pes [m]. Accedunt confirmandis quoque anadochi, vocamus patrimos, & inducit confirmatio compaterniratem Spiritualem, vt baptiſmus [n]. Potéſtque idem eſſe, qui & fuit in baptiſmo pater luſtralis neceſſitate vrgente, aliter non [o]. Qui non eſt baptizatus, non poteſt confirmandum exhibere ſeu ſuſcipere in ſuam curam [p], nec vitricus priuignum, aliter ab vxore thorum ſeparat [q]. Neque etiam coniuges ſe mutuò in confirmatione ſuſcipere poſſunt: quia inde naſcitur cognatio, quæ impedit matrimonium [r]. Nec ideò regulariter quis tenere debet filium, frattē, ſororem, quia ſatis natura hos coniunxit. Exigitur porrò & hîc, quemadmodum in baptiſmo, qui confirmando adſit, quia re ipſa qui confirmationem petit, debilem ſe fatetur: petit enim ſe confirmari, ideo ad robur alterius interim confugit, iſq; talis eſſe debet, vel qui ſaltem talis præſumatur. Quamobrem ſexus infirmus per ſe mulierum
4 huic rei non eſt accommodus. Forma eſt, ſignum crucis impreſſum in fronte tum chriſmate [t], dicendo, Signo te ſigno crucis, & confirmo chriſmate ſalutis, In nomine Patris & Filij, & Spiritus Sancti. Accedit manus impoſitio, vt formula antiqua ſeruetur, qua Spiritum Sanctum confirmati recipiebant. Sic enim fecerunt, baptizatos confirmantes apoſtoli [s], & eorum ſucceſſores, qui & chriſmate, & hoc ſignaculo vſi ſunt [v].

a can. Spiritus Sanctus, & ca. nouiſſime, de conſecrat. diſt 5.
b ca 3. de conſecrat. diſtin. 3
c Nicepho. lib. 6. Hiſtoriæ eccleſ. c. 3.
d Euſebius Pamphili, l. b. 6. c. 33.
e Cyprian. li. 3 de vnct. chriſma. & alijs ſacramen. D. Dionyſ Areopagita, li. de eccleſiaſt. Hierar. cap 2. & 3. Clemens, lib. recognit. 3. epiſt. 2. in cõcil. Charta. 3. & 4. Fabianus papa & martyr, epiſto. 2 ad orientales, cõcil. Toleta. 1 ca. 20. Bracharenſi 1. cap. 37. ca. illud, 95. diſtin. &.
f numer. 342.
g ca de his, & ca ſequen de conſecra. diſtin. 5. ca. quamuis, & 23. diſtinct. ca. preſbyteros, 99. diſtin. Actuum 8 ca. Spiritus Sanctus, de conſecr. diſt. 5.
h cõcil. Aurelianen. can. 3
i concil. Meldenſi can. 6.
k can peruenit, 95. diſtin.
l ca vt ieiuni, & ca. ſeq. de conſecra. diſtin. 5.
m can d. diuin, & ca. hominis, de conſecra diſtin. 5.
n can. ſi quis vnus, 30 q. 4.
o ca. in catechiſmo, de conſecr. diſt 4.
p ca. in baptiſmate, de conſecr. diſt. 4.
q ca. de his, 30 q. 1.
r c. 3. de cognat. ſpirit in 6.
s ca nunquid, de cõſecr diſt. 5.
t Actuum 9.
v Clemens, epiſt. 4. Baſil lib. de Spiritu Sancto. Cyprian. lib. 3. epiſto. epiſt. 12. Auguſti. cont. libros Ieti. c. 104. & lib. 15. de trinit. cap. 26.

De

De sacrosancta Eucharistia. Cap. 6.

1 *Nomina plura Eucharistiæ sacrosanctæ.*
2 *Quid, & ibi probationes existentiæ corporis & sanguinis domini.*
3 *De materia huius sacramenti panis & vini aqua mixti.*
4 *Montanorum funesta in Eucharistia, materia.*
5 *De pane azimo Eucharistiæ.*
6 *Cur sacerdotes sub vtraque specie panis & vini, quàm Laici, huic sacramento communicent: & quibus Laicis permissum.*
7 *De forma consecrationis huius sacramenti.*
8 *Quæ sunt personæ consecrantes, & quales quæ recipiunt.*
9 *Quomodo, & quo tempore communicandum huic sacramento.*
10 *Semel in die tantùm sacerdos facere missam debet, & quando tunc possit, & de vestimentis sacerdotis sacris. Et de Telesphoro.*
11 *Partes sacrificij substantiales & accidentales huius sacrosancti sacrificij Eucharistiæ & missæ.*
12 *Missa quæ pro defunctis fit, viuis applicari vetatur, vel sortilegijs.*
13 *Ob effectum sacramenti huius necessarium, conseruatur consecrata Eucharistia.*

SACROSANCTA Eucharistia pluribus effertur nominibus, quæ aliquid magnum insinuent, dicta à Græcis ἱερὸν μυστήριον, μυσταγωγία, ἱερουργία, τελετὴ: ab Hebræis misa, à verbo mas סס tributum, pensum, oblatio. Magna huius sacramenti authoritas, & ineffabilis substantia, vt ingenuè velim profiteri, nec mihi ingenij aciem tantam esse, quæ possit de hoc sacramento pro eius dignitate eloqui vel pertractare. Quare humili penna quædam tantùm persequar, quæ iura discentibus accommoda esse possint: sublimium mysteriorum recondita & admirabilia, relinquens videnda apud illos, qui ex professo de eo præstantissima ediderunt volumina. Ergo ἐνχαριστία, siue benè gratum, sacramentum est, in quo sub visibilium accidentium speciebus, sacrosanctum corpus, & sanguis domini nostri Iesu Christi continetur [a]. D. Martialis discipulus domini, *Sacrificium*, inquit, [b], *offertur creatori in ara, non homini, non angelo: nec solùm in ara sanctificata, sed vbicunque offertur oblatio munda. sic testatus est, cuius corpus & sanguinem in vitam æternam efferimus. Quod Iudæi per inuidiam immolauerunt, putantes se nomen eius tollere à terra: nos causa salutis nostræ in ara sanctificata proponimus, scientes hoc solo remedio vitam præstandam, & mortem effugandam.* Et ita creditum esse omni tempore ab ecclesia catholica, vel fidē facere possunt Ethnici, qui cùm tantum, ac mirabile mysterium comprehendere non possent, calumniabantur olim Christianos, tanquam antropophagos nempe quòd eos corpus domini comedere audiuissent [c]. Galatinus vir egregiè in Hebræorum & Iudæorum libris exercitatus, Rabinorum plures colligit sententias [d], quibus constat credidisse, futurum Messiam sese in cibum daturum, & idipsum consecrandum & porrigendum in specie placentæ, eius magnitudinis tantùm, cuius vola manus est. Sic in Psal. 70. qui incipit, *Deus iudicium tuum regi da*, scriptum חופסת בר, id est, erit in illo tempore (scilicet Messiæ cui inscriptio dicatur) placenta frumenti in capite montium. Et in libro ספרי siphre, super illud Deutero. 32. *Dominus deducet eum, & non erit cum eo Deus alienus*. Dicitur quod in diebus Messiah frumenta producent, גלוס קאות gelus keot, id est, placentas. Sicut est plenitudo כף caph, i. manus siue palmæ: sicut scriptum est, Psal. 72. *erit placenta frumenti in capite montium*. Quod & repetit Rabi עורא gnora, in libro כתובות chetubot, id est, sponsaliorum, capite quod incipit שכיריוני sceue daine, id est, duo iudices, interpr

a ca. multi, & ea ante me, 1. q. 1. cap. ego Berengarius, de consecr. dist. 2.
b D. Martial. epist. ad Burdegalenses.
c Tatianus, orat. contra Græcos, & Theophil. Theolog. libr. 3. ad Autolychum.
d Galatinus, lib. 10. aduersus Iudæos c. 4. 5. & 6.

interpretatur. Et Rabi Moſche Hadarſam in c.14.Geneſeos tradit. Quod dictum de oblatione Melchiſedech in pane & vino, de ſacrificio intelligendum corporis & ſanguinis inſtituendo in iſdem ſpeciebus à Meſſia: quia & is eſt ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech [a]. Et eo pertinere, quod ſcribitur in Prouerbijs [b], *venite comedamus panem meum, & vinum quod miſcui vobis*. In hoc ſacramento, materia ex qua fit, eſt panis & vinum aqua mixtũ, quæ ſpecies tranſubſtantiantur in corpus & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti [c], in prolatione verborum ſacramentalium, virtute diuina [d]: in idipſum inquam corpus, quod natum ex virgine matre, quod paſſum, quod ſepultum, quod reſurrexit [e], & aſcẽdit in cœlum [f], quódque Chriſtus dedit in cœna [g]. Miſcetur aqua vino, vt declaretur hipoſtaſis duarum naturarum, diuinæ & humanæ in domino noſtro Ieſu Chriſto [h]. Ideò, quia id negãt Iacobitæ hæretici Armenij, vino aquã nõ miſcent [i]. Sicut & in eo lapſus Tatianus hæreticus, qui ſola aqua vſus in iſdẽ myſteriis: vt & Eucratiſtæ quoque hæretici [k]. Datur ſubſpecie panis & vini hoc ſacramẽtum, neſi verũ corpus quod verè ibi eſt, & ſanguis appareret, horrore cruoris à tam neceſſario cibo deterreremur [l]. Et vt ſubſannatio Ethnicorũ & Iudæorum euitaretur, qui idipſũ exprobrare poſſent [m]. Nec receptum eſt vuas cum ſacramentali benedictione Euchariſtiæ iungi, vel alia, vt lac [n]. Néue cum pane aliquid admiſceatur aliud. Quemadmodum & D. Hieronymus deteſtatur meritò [o] Montanorum hæreticorum funeſta ſacramenta. Nam de infantis anniculi cuiuſdã ſanguine, quem de toto eius corpore minutis punctionum vulneribus extorquebant, Euchariſtiam ſuam feciſſe perhibebantur, miſcentes eum farinæ, panemq́, inde facientes: apud quos etſi is puer tunc mortuus fuiſſet, habebatur pro martyre: ſi autem vixiſſet, pro magno ſacerdote. Non audeo hic etiã inculcare impudicam impietatem & blaſphemiam, quam ſacroſancto, & adorando myſterio corporis & ſanguinis domini alij miſcebant: verùm eam videbis deteſtatam apud Epiphanium [p]. Panis qui huic ſacramento ſeruit, eſt azimus, ideſt ſine fermento [q]. *Epulemini*, inquit D. Paulus, *in azimis ſinceritatis, cum paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, quo tempore paſchæ hoc ſacrificium dominus inſtituit* [r]: iuſſitque ita fieri apoſtolis & diſcipulis, vt eum feciſſe & conſecraſſe viderant [s]. Neque tunc alius ibi, quàm azimus adeſſe poterat panis. Sic enim in Leuitico [t] iuſſerat Dominus *Menſe primo, quarta decima die ad veſperam phaſe domini eſt, & quarta decima die menſis huius ſolemnitas azimorum domini eſt, ſeptem diebus azima comedetis &c.* Quæ figura fuit agni veri, qui tulit peccata mundi, & eius ſacrificij [u]. Quod etiam alijs adumbratum erat legalibus figuris. Proinde & eccleſia Catholica quoque in feſto paſchæ retinuit tempus legis antiquæ [x] expoſitis vmbris adueniente vero corpore, in ſacrificio, per quod impietum eſt quod prædictũ: alioquin enim ſi panis ſolus eſſet ſine realitate corporis dominici in hoc ſacrificio, eſſemus pares Iudæis, qui tantùm figuram hanc habebant ſacrificij huius, in panis & vini ſacrificio, quod erat oblatum à ſacerdote domini Melchiſedecho [y]. Et tantundem fuiſſet apud eoſdem in panibus propoſitionis [z], in panibus azimis, in laganis collyridis [a]. Obſeruat eccleſia Romana & Catholica poſt multas ea de re ſopitas controuerſias [b], vt ex curſu ſolis ſimul & lunæ, diem celebrandi paſchæ ſemper computet: ſolis quidem propter diem dominicam: & menſem lunæ, propter legem, qua à decima quarta luna vſque ad viceſimam primam paſcha immolandum & azyma faciendum eſſe præcipitur. Ita ſubducta calculi ratione, vt poſt æquinoctium vernale à quarta decima luna vſque ad 21. id eſt, in tertia hebdomada primi menſis, die dominica ſolemnitas paſchæ celebretur [c]. Vt non mirum, ſi in azimis quoque, in myſterij materia, vt in tempore, conſentiat eccleſia cum priſca lege. Scio tamen aliquos ab eccleſia Catholica & in hac parte diſceſſiſſe, non ſecus quàm ſcyſmatici & hæretici

a Pſal.109. 10. iuxta 70. interpr.
b Prouerb. c. 19
c 10. Ioann. euangel. & 1. ad Corinth. 11. cap. in quadam, de celebra. miſſar. ca. non oportet, ca. in ſacramento, can. Comme, de conſecrat. diſt. 42. Beatus d. ſermo 3. domini. in ramis D. Ambroſ. tomo 4. de iis, qui initiantur myſterijs, & 9. Tertullia. lib. de reſurrect. c.
d 48. quia corpus, ca. panis eſt, ca. re vera, de conſecrat. diſt. 3
e can. prima & ſeq. de conſecr. diſt 2.
* ea omnia, de cõſecra diſt 2. Martial. ad Burdegalẽſ. c 3.
f late id probat Cyprian. libr. 2 epiſtol epiſt 3 & ratione concil. Vticẽſi in hoc ſacramento ca in ſacramento, de conſecrat. diſt 2
g Nicepho. Calix. lib. 18 c. 48.
h Epiphanius, tomo 3. libr 1 aduerſus hæreſes, hæreſi 46.
i Epiphanius tomo 1. libr. 2. cont. hæreſ. hæreſi, 46.
k can forte, & capanis eſt, de conſecr. diſt. 2.
l ca. vtinam, de conſecrat diſt. 2.
m ea dedimus, & can. cum omne, de conſecrat diſt. 2.
n vide beatum Rhenanum, in annotationib. in Tertullia. libr. aduerſus Iudæam.
o Epipha. tomo 2. lib. 1. cont. hæreſes, hæreſi 64.
p cap fin. de celebr. miſſar.
q 1. Corinth. 5.
r Lucæ 22. D. Ioan. euangel. c. 18. D. Matth c 26.
s Leuitici 23. & Deutero. 16
t ea ſextam Synodũ, de conſecr. diſt. 3.
v in Can. apoſtolor. cap. 8.
x Geneſ c. 14.
y 1 Regu. 21. 2. Paralip 4. 7. Machabæo. 4. & 2. Machab. c. 10.
z de quib. Leuit. 7.
a de quibus controuerſijs, vide Sozomenum lib 9. Tripart. Hiſtor c. 39. Epipha. libr 2 de hæreſ. lib. hæreſ 50 Nicepho. Calix. lib. 4. Hiſtor. eccleſiaſt. cap 36 & 37. 38. & lib. 8. c. 10. & lib 12. c. 31. 32. 33. 34.
b Victor. in epiſto. ad Epiſcopos in Alexandria cõſti-

a Beda, lib. de nat. rerum, c. 69. variasque eius obſeruationes colligit Brauus libr 6. de cæremon. c. 4.

quoque, in plurimis alijs ſeipſos decipientes ſeſe ſubducunt ab eadem. Sicut & Rutheni ſiue Moſcouitæ in azimis ſacram Euchariſtiam non eſſe concedendam cenſent, vt ſcribit Sigiſmundus liber Baro [1]: in hoc morem ſequuti orientalium, qui in fermentato celebrant [b]. Sacerdotes in hoc ſacramento communicare debent ſub vtraque ſpecie panis & vini mixtia- 6
qua [c], quia dum hi ſacram peragunt liturgiam, myſterium redemptionis plenè exhibent, & diſtinctè: & dum facti ſunt apoſtoli ſacerdotes, dictum illis in vino, *hic eſt ſanguis &c. bibite ex eo omnes &c.* [d]. Plus verò vini, quàm aquæ poni debet in calice [e]. Si vinum tamen in regione deficiat, poteſt ſummus pontifex diſpenſare, vt ſine eo conſecrari poſſit [f]. At laicis ſub ſpecie panis tantùm porrigitur, quia nec corpus vinum domini, in quod tranſſubſtantiatio fit, ſine ſanguine eſt. Sic legimus ſcriptum, nulla mentione habita ſanguinis domini & vini, dicentẽ dominum [g], *Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendi*. Et cum diſcipulis conuenientem eundem Dominum in Emaus [h], eis panem dediſſe & conſecraſſe: item fideles fuiſſe perſeuerantes in doctrina apoſtolorum, & communicatione & fractione panis [i]. Et ita etiam decretum in concilio Conſtantienſi, ſeſſio. 13. & concil. Tridentino. [k] Scio tamen apud Moſcouitas [l], ſub vtraque ſpecie communionem Euchariſtiæ fieri, quãdocunque in anno quis voluerit, dummodo confeſſus fuerit, ſaltem in die Paſchatis. Item noui pueris & ſeptemnibus & infantibus apud aliquos Euchariſtiam porrigi, ſaltem per guttam vini. Verùm hoc alienum à Catholica doctrina. Quamuis & indultũ ſit concilio Baſilienſi Boemis, promiſcuus vſus Euchariſtiæ ſub ſpecie vtraque panis & vini, vbi is mos iam inoleuiſſet: ea tamen lege, ne diuerſum vſum improbarẽt, néue ſe ab eccleſia catholica in cæteris ritibus, dogmatibúſque ſeiungerent [m]. Atque inibi, contrarium huic priuilegio morem eſſe eccleſiæ catholicæ dicitur, qui & ſeruari mandatur [n]. Sicut & in concilio Baſilienſi, [o], vbi declaratur hæreticum eſſe dicere dominum præcepiſſe fidelibus omnibus ſub vtraq, ſpecie cõmunicare, idipſumque concilio firmatum Tridentino [p]. Forma conſecrationis iſtius 7
ſacramenti, eſt in conſecratione corporis, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur in remiſſionem peccatorum: in conſecratione ſanguinis ſacroſancti, hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum [q]. Quibus verbis à ſacerdote prolatis ſociantur ima ſummis [r]. Perſonæ ſeu miniſtri qui conficiunt, eſſe 8
debent ſacerdotes, alijs non licet [s], nec quidem laicis contrectare [t]. Nec hodie, quemadmodum aliquando [u], menſæ dominicæ aſſiſtentes, corpus & ſanguinem manibus propijs accipiunt. Sacerdos irregularis tamen, aut interdictus, ſuſpenſus ab ordine excommunicatus, ſymoniacos, ſciſmaticus, depoſitus, publicus & notorius peccator, degradatus conſecrare non debent de iure: Si tamen de facto in debita materia conſecrent cum debita intentione & forma, conficiunt corpus domini [x]. Non enim diſpenſatorum ſeu miniſtrorum meritis augetur ſacramenti virtus, nec per eorum vitia deſtituitur virtute [y]. Cæterùm perſonæ, quæ ſumunt Euchariſtiam, & diligenter præparatæ, & alioquin indignæ eſſe poſſunt. Sumunt enim omnes cuiuſcunque generis ſint, qui manducant, verum corpus & ſanguinem domini noſtri Ieſu Chriſti, dum poſt conſecrationem manducant. Verumtamen exitu & effectu inæquali. Nam qui ſe ad tantum beneficium diſponunt, præparant, & probant, ad ſalutem accipiunt æternam alij autem in interitum [z]. Atque in eo quod dominus Iudæ Euchariſtiam porrexit, exemplum ſingulare eſt, non eſſe eam negandam peccatoribus occultis, ſi petant [a]. Si tamen publicè ſceleſtiſſimè deliquerint, ſtatim vbi petunt non eſt concedenda [b], vt nec hiſtrionibus [c], niſi poſt peractam confeſſionem & pœnitentiam, excepta neceſſitatis mortis cauſa, in qua morientibus pœnitentibus non eſt neganda [d], etiam ſi excommunicati ſint, dummodò ſatisfecerint [e]. Imò & in Maguntinenſi

1 C. Sand in comment. rer. Moſcouit.
b Nicephor. Callixt. lib. 3. ſtatu c. 28.
c Cheuetas, de celebrat miſſar. De rationibus miſtionis, Cyprian. lib. 2. epiſtol. epiſt. 3. ca in ſacramẽtorum, de conſecr. diſt. 2. in concil. Florẽtin.
d Luc. 22.
e c. penul. de celebrat miſſ. cum quadam, eo.
f Angel. de Clauaſ. in ſumma, in verbo euchariſtia, nume. 20.
g Io. 6 c.
h Luc. 24
i Actuum, c. 2.
k Seſſio. 5 cap. 2
l Sigiſmundus, libro de reb. Moſcouit.
m Matth. Chromerus lib. 2. de reb. Polonic.
n concil. Conſtãtiẽ ſeſſ. 13.
o concil. Baſil. ſeſſ. 30.
p Concil. Trident. ſeſſ. 6.
q Matthæi, c. 26. D. Luc. 22. D. Marci, 14. D. Ioan. euangel. c. 11. cap. cum Matthæ, de celebr. miſſar. lib. 3. Decretal. c. 41.
r ca. quid ſit, de conſecr. diſtin. 2.
s ca. perlectis, 25. diſtin. cum diacones, cum peruenit, cum præſentes, 93 diſt.
t Nicepho. Callixt. 6 Hiſtor. eccleſ. c. 9 & lib. 13 cap. 7.
v ca. peruenit, de conſecrat diſtin. 2.
x Angel. Clauaſius, in ſumma in verbo euchariſtia, 2. nume. 2. ex Richardo in c. 4 diſtinct. 13.
y ca. multi, 1 q. 1.
x 1. ad Corinth. 11 can ſancta, ca. licet Iudas, & can quid eſt, & ca. qui manducat, de conſecr. diſtinct. 2 ca quotidie, ca. qui ſcelerate, can qui diſcordat, eod.
a ca. non prohibeat, & can licet Iudas, de conſecr. diſt 2. can. aduerſitas 7. q. 1.
b ca pro dilectione, de conſecr. diſt 3. ca in actionem, de pœnitẽ. diſt 1.
c ca pro dilectione, & ca 2. de conſecr. diſtin. 2.
d ca pœnitentis, 50. diſt. ca. virgines, 27. q 1. ca. ſi quis hæretice, 1 q. 1. & ca in primis, 2. q 1 can. accuſatores, 46. diſtinct. can. ſi quis de corpore, & ſeq. 26. q 6.
e can. tanta, 16. diſt.

tinenſi concilio placuit, furca ſuſpendendos in ſcelerum ſuorum pœnam, de peccatis ſuis omnibus puram confeſſionem facientibus, non denegandam, ſi petant [a]. Quod & ad alios reos, vltimo damnatos ſupplicio, porrigitur [b]. Vterque ſexus, & omnis ætas hoc ſacramentũ ſuſcipere poteſt Chriſtianorũ: imò adulti tenentur ſaltem ſemel in anno ſumere [c], dummodò rationis habeant iudicium. Siquidem ijs negatur tempore amentiæ, ſi antequam in eam inciderint, illud præparati non petierint, vel in dilucidis interuallis: his enim caſibus concedi poteſt, ſi nihil aliud prohibeat, veluti ſi de euomitione metuatur [d], vel alia ſimilia verent. Aetas porrò adultorum dicetur legitima ad communicandum ſacramentaliter, quæ iudicium habet diſtinguendi & diiudicandi, ſacramentum hoc corporis & ſanguinis domini ab alio cibo quotidiano, ſéque probandi [e], dum credat ſub ſpeciebus panis latere verum corpus & ſanguinem dominicum. Sic quemadmodum malitia: ita & prudentia ſupplet ætatem [f]. Et puerorum impuberúmue quædam ſunt delicta, quæ animaduerſionem aliquam exigunt [g], etſi ea non ita ac in maioribus ſeuera [h]. Infantes tamen, pueroſque olim quod ex ſacramento reſiduum erat ex populi ſumptione comediſſe, non tamen ſacramentaliter, patet, in orientali eccleſia, ob puritatémque vitæ fragmenta illis conceſſa [i]. *Conſuetudo*, inquit Nicephorus [k], *à multo tempore imperanti vrbi Conſtantinopoli fuit, vt cùm pluſculum de partibus immaculatæ diuinique corporis domini, & Dei ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti reliquum eſſet, ſacerdotes pueros ἀφθόρους incorruptos, ex eis qui ad præceptores in ludum litterarium eunt, accerſerent: qui ieiuni reliquias eas ederent. Quod quidem mihi*, inquit Nicephorus, *ſæpenumero cùm puer admodum eſſem, & maximè à prima ætate in ſacris ædibus verſari ſtudio haberem, contigit.* Narrat & ſtatim quod ſub Mena epiſcopo Conſtantinopolitano euenit, *Accidit*, inquit, *vt filius Iudæi inter alios ex ſchola rediens ex his acceperit, & patri vitrario moræ cauſam reddens expoſuerit. Quò percitus ira Iudæus, in furnum vitrorum ardentem miſit, & clauſit, vt com bureretur: & poſteà cum quæreretur à matre redeunte de ciuitate, per tres dies illa exquirente à patre cum lachrymis: filius matrem audiens ex fornace reſpondit. Quæ aperta, inuentus eſt inter ignes illæſus, vnde eductus, ad Iuſtinianum ductus cum matre, Chriſtianus factus, pater autem Chriſtianiſmũ renuens, vt parricida de ſicu ſuſpenſus eſt.* Porrò quicunque voluerit ſacramentaliter ſalutiferè ſacroſanctum dominici corpus ſuſcipere, confiteri debet peccata, & iniunctam implere pœnitentiam, hoc eſt, ſe probare num dignè & deuotè accedat, & reuerenter [l], debétque eſſe ieiunus, qui à media nocte nihil comederit [m], excepta cauſa infirmitatis, quæ mortem minatur, in qua ne ſine viatico moriatur infirmus, etiam à cibo rectè communicat corpori & ſanguini domini [n]. Sit & à pollutione nocturna externa & cui conſenſerit, alienus [o]: & à venere [p], vt & Tibullus [q].

Vos quoque abeſſe procul iubeo, diſcedat ab aris,
Cui tulit heſterna gaudia nocte venus.

Et Iuuenal. [r] *Ille petit veniam quoties non abſtinet vxor*
Concubitu, ſacris obſeruandiſque diebus.

Quẽadmodũ nec licebat panẽ ſanctũ aut propoſitionis, antiquà lege mãducare laicis, nec niſi mũdis, maximè à mulieribꝰ, vt habetur. 1. Reg. c. 21. Non ſit item excommunicatus, nam & hic à cõmunione ſacroſanctæ menſæ repelli debet [s]. Sumat à miniſtro idoneo, ſcilicet à ſacerdote [t], eóque proprio [v], vel ab eo cui ipſe conceſſit, vel epiſcopus, à quo procedũt literæ, quas vocant de regendo: videlicet quando curio per ſe non poteſt ſacramenta cõſecrare, puta, quia abſens, vel nondum ſacerdos factus: nam tunc vicarijs temporalibus hæc cura committitur. Poteſt & ſumi Euchariſtia à proprio Epiſcopo, & proprio Archipresbitero [x], excepta cauſa neceſſitatis: quo caſu, & diaconus, & religioſus, & laicus, præbent conſecratã, imò & qui Euchariſtia eget, perſe tũc ſuſcipere poteſt [y]: ab hæretico autẽ, nunquam [z]. Suſcipienda autem ſecundũ motẽ, & præſcripta eccleſiæ catholicæ: & certè, ſi quis eſſet omni die

a ca. quæſitũ, 33 q 2.
b in clementi 3. de pœnitẽt & remiſſio. ca pœnitentes, 26. q 6. in ca. 2, 26. q 7. ca. pro obeundis, 13. q 2.
c c. omnis, de pœnitẽt. & remiſſio.
d ca. his qui 26. q. 6.
e ſic enim D. Paulus exigit, 1. ad Corinth. 11.
f can. de illis, in 2 & 6 fin. de deſponſat. impub. l. 3. C. ſi minor ſe maio. dixer.
g c. 1 de delict. puerorũ l. 3. C. ſi aduer. delict. l. impunitas, C de pœn.
h 12 de delict. puerorũ. l. autẽ iuuenum, §. etiam, de minoribus l. ſi ex cauſa, iudicata. eod.
i ca parũli, de conſecr. diſt. 2.
k Nicepho. Calliſt. libr. 17. eccleſiaſt. Hiſtor. c 25.
l 1. ad Corinth. 11. ca. tribus gradib. & ca. illo, de conſecra. diſt. 2.
m ca liquido, de conſecr. diſtin 2. can. nihil, 7. q 1. cap ex parte, de celebrat. miſſar.
n can. presbyter, de conſecrat diſtin 2.
o can. non eſt, diſt. 8. ca. quiſquis, 14. q 2.
p vide cà omnis homo, de conſecrat. diſtin. 2. ca. ſciatis, 33 q 4.
q Tibullus, libr. 1. epiſt. 2.
r Iuuenal. Saty. 6.
s can Engeltrudam, 3. q. 4 c. nulli, de ſenten. excommunic c illud, de cleric excommunic. ca. ſunt, 2. q. 3.
t ea peruenit, de conſecrat diſtin 2.
v clemen. religioſi, de priuileg.
x c. 3 de offic. archidiac.
y vide Panormit. in c. quanto, de conſuetud Angel Clauaſ. in ſummula, in verbo Euchariſtia 3. nume. 32. & in verbo excommunicatio, 5. in 22. caſ. num. 5.
z can. cœpit, 24. q 1. ca. 8 quis dederit, eod.

batus, vtile & laudabile eſſet quotidie ſuſcipere [z]. Verùm quia non niſi cum reuerentia & ſumma cum probatione quis ad tantum myſterum accedere debet, nec ſi abſtineat quis à quotidiano eius vſu vituperandus eſt [b]. Qui indignè enim ſumit, iudicium ſibi manducat, & bibit [c]. Sunt & aliquando animæ malè diſpoſitæ: & illis melius ſe habentibus, interdum corpora probè diſpoſita non ſunt. Ideo in dubio ſubuerſionis ſtomachi ſeu vomitus non eſt præbenda Euchariſtia, & peccat ſceleſtiſſimè qui tunc ſumit & vomitus quoque qui infirmus, nauſeam patiens, accipit [d]. Et proinde quoq; ſani qui ſuſceperint tantum hoſpitē Deum & hominem, à crapula & vino, maximè quo tempore receperint, abſtinere debent, nec ſtatim ad alias eſcas accedere [e]. Maximum piaculum eſt, permittere in terram ſacroſanctum hoc myſterium etiam ſine malitia per negligentiam cadere [f]. Quod & de ſanguine ſit dictum. Et preſbyter, qui negligenter cuſtodierit vel fuderit, 40. diebus pœnitere debet [g]. Narrat Nicepho. Calix [h]. mulierem quandam Macedonianæ hæreſis, noluiſſe in eccleſia fidem cum viro ſectari, atque myſteria Euchariſtiæ accipere: monitam tandem à marito nunquam cum ea ſe concubiturum, ni cum eo ad ſacram communionem veniret, illam ſe facturam ſimulaſſe, & vnà cum eo in eccleſiam veniſſe, & donum, id eſt, Euchariſtiam, vt alios accepiſſe: verùm inclinando ſe perinde atque orationi vacaturam, Euchariſtiam occuluiſſe, & allatum ab ancilla panem communem pro ea accepiſſe: tamen vbi ori admouiſſet, in lapidis naturam induruiſſe, nec atterere potentem, delictū faſſam, reſipuiſſe. ἐυχῆται hæretici, qui ita dici voluerunt, quaſi præcatores vel ἐυθυσιασαὶ, hoc eſt, aſſlati numine, vel potius dæmone, ab eccleſiaſtica communione non ſe abſtinuerunt, nihil prorſus vel prodeſſe vel obeſſe diuinam eſcam dicentes [i]. De qua tamen dominus noſter Ieſus-Chriſtus dixit. *qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, viuet in æternum.* In eccleſia itaque non fuit datum mādatum quotidie communicandi, ſed communicandum in tribus feſtiuitatibus præcipuis, paſchæ, pentecoſtes, natiuitatis domini [k]: vel ſaltem in feſto paſchatis [l] ſemel in anno. Imò nec ſacerdotes ſingulis diebus tenentur neceſſariò liturgiam peragere, & ita communionis Euchariſtiæ participes eſſe [m]: exceptis iis, qui ſacerdotia curam animarum habentia poſſident, qui ad minus tenentur feſtis diebus celebrare, & miſſas perficere, vel per alios populo de his ſatisfacere [n]. debétque quilibet ſacerdos quantum frequentius poterit, miſſam peragere [o], ſemel tamen tantùm in die [p]: excepto die natalis domini, quo tres diuinitus ab eodem, prior media nocte, altera aurora, tertia hora debita, ſeparatim vel ſimul. Excepto etiam caſu neceſſitatis [q]. Fuit autem Teleſphorus, qui temporibus Antonini Cæſaris ſedit anno dominicæ ſalutis 139. teſte Euſebio [r], qui vt ter in die natiuitatis domini miſſa celebraretur, ſtatuit [s]. Item ſacerdos extra cauſam neceſſitatis non niſi ieiunus ſacrificare debet ex decreto Soteris papæ noni, qui ſedit anno domini 163 [t]. Idipſum etiam cautum concilio Carthaginenſi [v], aliter excommunicationi ſubiacet [x], & depoſitioni beneficiorum [y]. Non poteſt autem hoſtia propoſita miſſam peragere niſi conſecret, & ſi fingat & verè non conſacret, grauiſſimè peccat [z]. Etenim populum decipit, dum hoſtiam non conſecratam adorat [a]: Nec miſſam dicet, niſi accenſo lumine [b], nec ſine conſuetis ſacris veſtimentis, alba, cingulo, manipulo, ſtola ſeu orario, caſula [c]. Sancta enim erant veſtimenta, non communia etiam in lege antiqua, quibus ſacerdotes vtebantur, quæ poſt ſacrificium, in gazophylacio relinquebant [d]. Miſſa ſeu oblatio, & ſacrificium, & diuinum officium in eccleſia ex patrum inſtitutione, in ſacro altari fieri ſolitum. Huius partes eſſentiales ſunt, conſecratio corporis & ſanguinis domini Ieſu-Chriſti (quam veteres myſticam benedictionem appellarunt) & oblatio. Accidentales ſunt ceremoniæ, quibus conſecratio ipſa & oblatio ritè perficiuntur, vt orationes, benedictiones, gratiarum actiones, oſcula,

manuum

a can. ſi quis teſcum que, can. non iſtæ, de conſecr diſt. 2. can. iteratur, & can. verum, de conſec. diſt 2.
b ca. ad eius verò cō cubitum, 1 diſt. ca. quotidie, de conſecrat diſt. 2.
c 1 ad Corinth. 11.
d ca. ſi qs per ebrietatem, de conſecr. diſt. 2.
e ca. duobus gradib⁹, de conſecr. diſt. 2.
f ca. interrogo, 1 q. 1
g ca. qui bene, & ca. ſi per negligentiā, de conſecr diſt. 2.
h Nicepho. Calix li. 13 c 7.
i Nicepho. Calix. li. 11. c. 14.
k ca. etſi non frequē tius, & can. ſi quis intrat, de conſecr diſtin. 2.
l c omnis vtriuſq;, de pœniten. & remiſſ.
m ex quotidie, de cō ſecr diſt 2. debent enim celebrando, corpus & ſanguinem domini ſumere ex concilio Toletano, 12 ca relatum, de conſecrat. diſtinct. 2. vbi pœna non facientis.
n c 1 de celeb miſſ c. dolentes, eod.
o c ſignificatum, de præb.
p ca ſufficere, de conſecra diſt. 1
q c cōſuluiſti, de celebr miſſā vbi gl. caſus neceſſitatis, quib qs duas in. ſus peragere poteſt, annotat.
r Euſeb libr 4 hiſt. eccleſ c. 19.
s in decretis Teleſphori apud Iſidor. in 1 tomo conciliorum.
t in epiſt. Soteris 2. ad epiſcopos Italiæ, in tomo 1. conci. ca illud dominū, 7 q. 1.
v can ſacramenta, de conſecrat diſt. 1.
x ca n hil, 7, q. 1. cap. ſi cōſtituerit, de accuſat
y c. ex parte, de celebr. miſſa.
z can. de homine de celeb miſſ.
a vt in c ſine, de celebr. miſſ.
b cap fin. de celebr. miſſa.
c arg ca eccleſiaſtica, 23 diſt. can. vtinam, 95. diſtinct. ca. epiſcopus, 23 q. 8 cap degradatio, de pœnit in 6.
d Ezechiel 44. vide de veſtib. ſacerdotis, miſſam celebrā tis, Durandum lib 3. rationalis diuinorum officiorū.

manuũ expansiones, eleuationes, complicationes, genuflexiones, signacula crucis, communio, memoriæ sanctorum, salutationes, responsiones, oblationes, & alia his similia: quæ partim ab apostolis tradita sunt, partim ab eorum successoribus SS. patribus, de quibus consule Brunum lib. 2. de cerimoniis c.1.& 2. Antididagma ecclesiæ Coloniensis c.31. Durandum toto lib.3. Rationalis diuinorum officiorum. Sed & mysteria quæ in synaxis sumptione, explicat D. Dionysius Areopagita lib. de ecclesiastica Hierarchia c.3. Extant hodie liturgiæ DD. Iacobi, Chrysostomi, Basilij, in quibus ceremonias propè
12 easdem obseruare licet, quæ nunc sunt. Cauere autem debent sacerdotes, ne missam, quæ pro quiete animarum defunctorum dici solet, pro viuis eo animo celebrent, vt è vita eximantur. Nam hoc nefarium duxit concilium Toletanum 17. Et hoc agentes gradu deponi iubet, & ergastulo perpetuo constringi, & carcerari [a]. Abutitur enim sacramento, quod in salutem hominũ donatum est, qui in perniciem conuertere nititur. Et proinde etiam is qui super rebus aptis ad facienda sortilegia, vnam vel plures missas scienter celebrauerit, adhibitis nefariis præcibus, & verbis superstitiosis, grauiter putuendus est [b]. Debent & sacerdotes & sibi hoc sacramentum accipere, & aliis
13 gratis præbere [c]. Quia effectus tanti sacramenti mirabiliter confert Christianis, & viaticum est decedentium & viuentium: ideo placuit etiam consecratum perpetuò in templo seu ecclesia, loco mundo & signato, conseruari, vt egentibus illo, vel adorandum seu spiritualiter manducandum offeratur, vel sumendum exhibeatur sacramentaliter [d].

a can. quicunque, sacerdotum, 26. q. 5.

b d ca. quicunque vide de hoc Ioannẽ Bernardum Diaz, in practi. criminal. canon. c. 39. Paulũ Boillandi tracta. de sortileg. q. 14.

c In cõcilio Constãti. 6 ca. 23. & in ca. nullus, 1 q. 1.

d glo. in c. sacè, de celebrat. missa. in c. 1. de custo. eucharist. lib. 3 Decretal. tit. 42 In concilio Tridentino sessio. 3. can. 6.

De Extrema vnctione, Cap. 7.

1 Extrema vnctio quare ita dicitur.
2 Origo vsus eius.
3 Materia & forma sacramenti huius.
4 Effectus spiritualis, medicina peccatorum.
5 Quæ sunt personæ, quæ inungant, & quæ inungantur, & quo loco.

1 EXTREMA vnctio dicta est, quæ morituris mox secundum hominum iudicium, datur, ideo extrema: non tamen extrema ratione concessionis, quia & repeti potest conualescentibus ægrotis, & iterum ad mortalem ægritudinem recidentibus.
2 Vsus sacramenti huius extremæ vnctionis, à tempore D. Iacobi apostoli in ecclesia remansit catholica, *infirmatur*, inquit ille [e], *quis in vobis, inducat presbyteros ecclesiæ, & orent supra eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei sanabit infirmum, & alleuiabit eum dominus: & si in peccatis sit, remittentur ei.* Sic Innocentius pp [f]. *Vnguantur ægroti fideles, secundum institutum D. Iacobi oleo ab episcopo consecrato: pœnitentibus denegetur, quia & alia sacramenta denegantur.* Et in synodo Cabillonensi [g], secundum Beati Iacobi apostoli documentum: cui etiam præcepta patrum consonant, infirmi, oleo quod ab episcopis benedicitur, à presbyteris vngi debent. Sic enim ait, *infirmatur quis in vobis &c* [h]. Et Beda quoque ægrotos inungi oleo
3 consecrato solitos, docet [i]. Instituitque Carolus Magnus [k], vt presbyter in ampulla oleum ferat ad vngendos infirmos. Qui non crediderit hanc extremam vnctionem esse sacramentum, anathema sit ex concilio Tridentino [l]. Materia istius sacramenti, oleum est oliuarum. Forma oratio quæ exprimit inter vngendum quod fit: vt per istam vnctionem, & piam suam misericordiam indulgeat tibi Deus, quicquid peccasti per visum, per auditum, &c. in
4 aliis sensibus. Effectus namque principalis huius sacramenti, spiritalis medicatio: contra peccatum inquam veniale, & defectus quibus homo spiritua-

e D. Iacob. cap. 5. ca. presbyteros, §. prohibitio, 95 dist. ca. vnico, de sacra vnctio.

f Innocen. Pap. epistol. ad Decentiũ episcopum, c. 8.

g In cõcil. Cabillon. c. 48.

h D. Iacobi 5.

i Beda lib. 2. c. 6. in Marcum.

k lib. 1. de ll. Francor c. 156.

l concil. Trident. sessio 4. in canonib. de sacramen. extremæ vnctionis ca. 1. 2. 3.

liter infirmatur & deiicitur à perfecta virtute vitæ, gratiæ, vel gloriæ. Non autem contra mortalia peccata, vel contra originale conceditur. Nam ibi potius opus eſt reſurrectione, quàm medicina [a]. Mouet tamen gratia illa infuſa vnctionis, liberum arbitrium ad contritionem, & ex conſequentia, ad conſequendam peccati mortalis veniam efficax, diminuítque eius pœnam. Perſonæ quæ inunguntur, ſunt ſacerdotes [b], cum clerico, vel ſine illo ſoli [c]; quæ inunguntur, ſunt ægroti, & in partibus ſenſualibus, ex quibus origo peccati: vt inunguntur oculi, pro viſus peccato: aures, propter auditum: nares, ob odoratum: os, propter guſtum: manus, propter tactum, qui in pulpis digitorum maximè viget: renes vel pectus, propter appetitum: propter motum, pedes. Inunguntur porrò ægroti morbo naturali, non caſuali, nec amentes [d].

a vide quæ tradit Viguerius in Inſtitutio theolog. c. 16. de extre vnctio. verſ. 2. § 4.

b cap. quæ ſunt, de verb ſign. ca. illud ſuperfluũ, 95. diſt.

c c. quæſtuit, c. 14. de verb ſig.

d Angel. Aretinus in Summa, in verbo vnctio extrema, nu mer. 4.

De Pœnitentia. Cap. 8.

Lib. 5. Decretal. tit. 38. In Decreti 3. parte de pœnitentia.

1 *Pœnitentiæ nomen quid contineat, & quomodo vt ſacramentum definiatur.*
2 *Pœnitentia diuiſio in eam, quæ Dei & quæ hominis: Item ſubdiuiſio pœnitentiæ hominis, in veram & falſam: & vera, in publicam ſeu ſolemnem & priuatam.*
3 *Pœnitentiæ materia & res, peccata, &c.*
4 *Partes pœnitentiæ, contritio, confeſſio, ſatisfactio, abſolutio, &c.*
5 *Contritio quid, & quæ ad eam pertinent.*
6 *Confeſſio quæ, & quibus facienda: item & diuiſio in ſacramentalem, & non ſacramentalem.*
7 *Cui confitendum ſit, & quando laico quis poſſit confiteri.*
8 *Fuiſſe ſemper & priuatam auricularem confeſſionem cum publica. docetur & numero 10. vbi de publico pœnitentiario.*
9 *Rationes confeſſionis inductæ.*
11 *Vis & effectus pœnitentiæ.*
12 *Quatuor quæ veram confeſſionem impediant cauenda, pudor, timor pœnæ, nimia ſpes, deſperatio: Et de partibus audientis Exomologeſim.*
13 *De ſilentio Exomologeſes audientium, quod eas non detegant; Et de pœna reuellantium confeſſiones.*
14 *De duplici ſatisfactione propitiatoria, ſeu reabſolutoria, & canonica.*
15 *De abſolutione & forma eius, & peccatis reſeruatis abſolutioni ſuperioris.*
16 *De indulgentia pro gratia.*

POENITENTIA generali ſua appellatione continet id omne, quod contrarium priori ſententiæ diſplicet, ſiue ea bona, ſiue mala ſit. Sic dicit Cicero in Epiſtolis, *ſuæ quemque fortunæ pœnitere*. Et Iuuenal [e], *-quid tam dextro pede concipis, vt te Conatus nõ pœniteat, votíque peracti?* Dehinc dicũt pœnitẽtiã accipi pro virtute: & definiunt [f], vt ſit habitus electiuus in voluntate exiſtens, quo quis dolet de peccatis præteritis, cum intentione & propoſito remouendi quod inde ſequitur, nempe Dei offenſam, & reatum pœnæ: quod vt aſſequatur, remedia à Deo propoſita exquirit. Tertiò dicitur pœnitentia, prout eſt ſacramentum nouæ legis, ſignum ſenſibile, ſiue imago ſacræ rei, ſcilicet remiſſionis peccatorum, per contritionem, confeſſionem, & ſatisfactionem ſenſibilem, ac etiam per abſolutionem cauſa eius exiſtẽs [g]. *Oportebat Chriſtum pati, & reſurgere tertia die à mortuis*, vt ait D. Lucas [h]. Sicut & monebat D. Ioannes Baptiſta, *Pœnitentiam agite, quia appropinquauit regnum cælorum* [i]. Etenim oportuit pœnitentiæ hoc remedium poſt tam grauia mortalia,

1

e Iuuenal. Saty. 10

f Viguerius in Inſtitutio. theologi. c. 26 § 1. de ſacram. pœniten.

g Viguer. vbi ſup.

h Lucæ, cap. fin.

i D. Matth. c. 3.

talia,vt acritudinem ſaponis ad maculas eluẽdas accedere. Peccatum enim cùm conſummatum fuerit, generat mortem [a]: *niſi autem pœnitentiam egeritis*, inquit dominus, *omnes ſimul peribitis* [b]. Fracta enim naui in mediis fluctibus maris, ſalutis vna ſpes in tabulis diſſolutis reſidet, vt naufragium vitemus. Talis eſt pœnitentia, quæ poſtquam naufragium à baptiſmo purificati delinquendo fecimus, ſupereſt vt citò eam arripientes, ſubmerſionem vitare poſſimus [c]. Ita verè ſacramentum hoc [d] nec vllo modo differendum, niſi perire omnino velimus. Atque ideo ſtatim vbi peccauit Adam, Deus eum paradiſo eiecit ad agendam pœnitentiam [e]. Neſcimus qua hora fur venturus ſit, nec qua hora dominus veniet. Mortuus autem ſine pœnitentia omnibus certè lachrymis deplorandus, quia omnino mortuus [f], vt Dauid plorabat vehementius Abſalonem, *Abſalon fili mi, fili mi Abſalon* [g]. Sic tempus peccantium & pœnitentiæ exprimitur in pſalmo captiuorum [h]: *ſuper flumina Babilonis, illic fleuimus & quieuimus, dum recordaremur tui Sion, ſuſpendimus organa noſtra.* Et additur, *beatus qui tenebit, & allidet paruulos ſuos ad petram*, hoc eſt, qui infirmas & lubricas cogitationes elidet ad Chriſtum. Fidei cõfeſſio hoc etiam in ſe continet, nempe credere vnum baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionẽ peccatorum [i]. Ante pœnitentiam non datur à Deo miſericordia peccatori [k]. Et vt hæc facilius tradamus, & diſtinctionem adhibebo eorum, quæ poſſent temerari diſcentes. Pœnitentia itaque inuenitur in vtroque diuino & humano iure, Dei & hominis: Dei pœnitentia eſt [l], mutatio eorum quæ iam fecerat vel ſtatuerat: non quòd ideo more noſtro Deus pœniteat, vel improbet quod fecit, vt malum: ſed quia ſecundum ea quæ prænouerat fieri debere, & pro modo occurrẽtis cauſæ, ea quæ iam fecit, tollit aut mutat [m]. *Pœnitentia Dei*, inquit Tertullianus [n], *nihil aliud intelligitur, quàm ſimplex conuerſio ſententiæ prioris, quæ etiam ſine reprehenſione eius poſſit admitti, etiam in homine &c. μετάνοια* Græcis. Pœnitentia hominis, eſt vindicta ſemper puniens in ſe quod dolet commiſiſſe [o], vel perpetrata mala plãgere, & plangenda nõ perpetrare, & quaſi pœnam ſemper ſuſtinere, vel tenere [p]. Hominis rurſum pœnitentia, alia falſa, alia vera. Falſa pœnitentia, cui nunquam indulgentia promittitur: vera, cui nunquam negatur [q], quæ peccato maculata reddit Deo accepta [r], & lapſos fortiores reddit [s], reſtituitque dignitatis officia [t]. Falſam conſtituunt pœnitentiam, rem alienam, per quam contractum eſt peccatum, non reſtituere [v]: pœnitere ſe pœnitentiam egiſſe [x]: ſi non imponatur ex authoritate patrũ, ſecundũ qualitatẽ criminũ [y]: ſpretis aliis commiſſis peccatis, de vno ſolo pœnitentiã agere [z]: inter pœnitendũ animũ non pœnitendi non deponere [a]. Vera pœnitentia hominis rurſum duplex, aut publica, aut priuata: & publica, aut ſolemnis, aut non ſolemnis: ſolemnis publica in capite quadrageſimæ incipit, obſeruatis ſolemnitatibus, de quibus in ca. pœnitentes, & ca. in capite, 50. diſt. ex concilio Agathẽſi excerptis. Et hæc tam ſolemnis eſt, vt non niſi ſemel concedatur, nec reiteretur [b]: niſi eſſet conſuetudo quarundam eccleſiarum iterari [c]. Neque illa etiam niſi pro maximis criminibus publicis imponebatur [d]. Neque clerico, niſi depoſito, propter ſcandalum [e]. Qui hanc pœnitentiam peragunt, quandiu in ea ſunt, non debent communicare, niſi in mortis articulo [f]: non ſecularem militiam, vel pompam exercere [g], non accuſare in curia ſeculari [h], non matrimonio iungi [i], nec ad ſacros ordines promoueri [k]. Publica non ſolemnis erat pœnitentia, quæ fiebat ante fores eccleſiæ cum face ſeu theda accenſa, & aliis quibuſdam ſolemnitatibus, extra tamen tempus quadrageſimæ, impoſita publicè: quia peccata manifeſta non ſunt occulta correctione purganda [l]. Hæc imponi poteſt à ſacerdote, alia ſolemnis non niſi ab epiſcopo [m]. Priuata pœnitentia eſt, quæ nec ſolemnis, nec publica eſt, ſed priuatim imponitur, & ſit. Pœnitentiæ res & materia circa quam verſatur, ſunt peccata ſeu delicta pœnitentium, ſecundum quorum circunſtantiam pœna imponenda [n], adhi-

[a] D. Iacobi c. 1.
[b] D. Lucæ 13.
[c] in concil. 30 Tridentino, ſeſſio 4 de pœnitẽ. ca. ſecunda, de pœnit. diſt 1.
[d] in dicta 4 ſeſſio. de pœnitẽ. cap. 1. concil. Trident.
[e] Geneſ 3.
[f] D. Ambroſ. lib. 2. de pœnitẽ. c. 11.
[g] 2. Reg. 19.
[h] Pſal 136.
[i] Cyrillus Hieroſoly. catech. 18. illuminato.
[k] can quæ ſanctitas, 50. diſt.
[l] Geneſ 6. 1. reg 15.
[m] ca. incommunicabilis, 22 q 4.
[n] Tertull. lib. 2. aduerſ. Marcionem, ca. quamuis cauſ. 5. hac authoritate, de pœnitẽ. diſt. 3.
[o] ca. 2. de pœnit. diſtin. 3.
[p] ca. in tantum, § ſi. & ca. inter hæc, in fi de pœnit. diſt 3.
[q] ca. purgabit, 50. diſtin. &
[r] ca. quod eſt, cum 3. ſequẽt. ead. 50. diſt.
[s] ca. quia ſanctitas, ead. 50. diſtin. can. quanto, 1 q. 4.
[t] ca ſi res, 14 q. 6.
[v] ca. ſunt qui, 17 q. 4.
[x] ca falſas, de pœnitẽ. diſt. 5.
[y] ca. fratres, de pœnitẽ. diſt. 3. ca ſcelerator, §. his authoritatibus, de pœnitẽ. diſt. 3. vide gl. 1. in c. quod quidam, de pœnitẽt.
[z] c. quod quidam, c. 5. de pœnit. & remiſſ. ap. Gregor.
[a] ca. ſi quis poſt remiſſionem, 50. diſt. vide & apud Nicephor. lib. 6. c. 1.
[b] can. niſi prodeſt, § ex perſona, de pœnitẽ. diſtin. 3.
[c] ca. in actionem, de pœnit diſt. 1.
[d] arg. ca. alienum, & ea confirmandum, 50. diſt. ca. quæſitũ, de pœnit. can. vlt. 26. q 6.
[e] can. ſi quis, cum 3. ſeq. 26. q. 6.
[f] ca. contrarium, de pœnit. diſt. 5. can. fin. 50. diſt.
[g] can. aliud 21. q. 3.
[h] ca audiuimus, 23. q. 2
[i] ca ex pœnitẽtibus, 50. d. ſi c 3. 4 5. ſeq. c 2. de pœnit. & remiſſio ap Gregor. ca. ſi peccauerit, 2. q 1. ca ego Berengarius, de conſecr. diſt. 2.
[k] ca. pœnitẽtis, & ca. in capite, 50. diſt. e accedentibus de exceſſ. prælator. ca. fin 26 q. 6 e 1 & c. ſtatuimus, de maledicis. fi. de his q prop. fil occid.
[l] 4. 3. de pœnit ca. ſi quis 33. q 3. ca. fin. 23 q. 5 ca. 1. de pœnit. diſtin. 1.
[m] ca. 1. de pœnit. diſtin. 1.
[n] 4. 3. de pœnit ca. ſi quis 33. q 3. ca. fin. 23 q. 5 ca. 1. de pœnit. diſtin. 1.

bita conſideratione contritionis pœnitentis, & qualitatis, & ætatis delinquentis [a]. Sic arbitraria, etſi à quibuſdam canonibus certa quædam particularis ſit impoſita, & modus [b]. Veluti impoſita pœna 15. annorum, formicanti cum filia ſpirituali [c]: decennij, matricidæ [d], & formicanti religioſo vel monali [e]: ſeptennis, inuaſori eccleſiæ [f], & pro inceſtu [g], pro vxoricidio [h], pro homicidio, adulterio, & pro periurio [i]: Quod tamen, & pro diuerſitate periurij, etiam aliud recipit tempus [k]. Eſt & ſeptennis pro quolibet peccato mortali [l]. Res autem ſeu materia, ex qua pœnitentia perficitur, contritio, confeſſio, ſatisfactio, abſolutio. Satisfactio, confeſſione diſponitur: ex confeſſione, pœnitentia naſcitur: ex pœnitentia, Dei mitigatio [m]. Contritio, cordis eſt interna afflictio, & peccati commiſſi deteſtatio cum dolore & pudore: quod primum requirit Deus per Ioelem, *ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra* [n]. Et Deus cor contritum & humiliatum nõ deſpicit [o]. Ob hanc contritionem, qui pœnitentiam agit, paratus eſſe debet ad opprobria perferenda, iniuriaſq; ſubeundas, nec commoueri, ſi quis ei peccati ſui crimen obijciat: Cùm enim ipſe ſe accuſare debeat, quare alium non ſuſtineat arguentem [p]? Signa externa contritionis internæ ſunt, humiliatio, triſtitia, lachrimæ, cinis, cilicium, ieiunia, & ſimilia. Hæc autem facilè tolerat, qui conſiderat grauitatem ſceleris, Dei magnitudinem quem offendimus, lapſum quo affligimur ſi ante oculos ponat, à quanta gloria decciderit, de quo libro vitæ nomen ſuum deleatur, ſe iam proximum tenebris exterioribus, vbi fletus & ſtridor dentium ſine fine, & cætera quæ proſequitur D. Ambroſius [q]. Pœnitentia huius temporis, dolor medicinalis eſt: pœnitentia alterius ſeculi, dolor pœnalis [r]. Pars confeſſionis & quæ efficax valdè, eſt in corde contritio: alia in ore confeſſio, in opere humilitas [s]: id exprimi videtur apud Eſdram [t], *Conuenerunt*, inquit, *in ieiunio, & in ſaccis, & humus ſuper eos*, vide humiliationem & contritionem: *& ſeparatum eſt ſemen filiorum Iſrael ab omni alienigena, & ſteterunt, & confitebantur peccata ſua, & parentum ſuorum.* Et dum de baptiſmo D. Ioannis Baptiſtæ, quod erat pœnitentiæ dictum baptiſma [v], agitur, apud D. Matthæum [x]. Sic ſcriptum eſt, *Exibat tunc ad eum omnis Hieroſolyma, & omnis Iudæa, omnisque regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata ſua.* Quia ſola contritio non ſufficit peccatorum, ſi confeſſio contemnitur [y]. *Dic*, inquit, Deus *iniquitates tuas, vt iuſtificeris* [z]. *Et iuſtus eſt accuſator ſui* [a]. 6
Cõfeſſio poteſt fieri peccatorũ, & Deo, & hominibus, & publicè, & priuatim. Verbum confiteri, eſt fateri aliquid, & ideo ad plura extenditur, quæ quis fateri poteſt. Porrò hìc confeſſio, eſt expreſſio & derectio per os proprium peccatorum propriorũ, qua morbus latens, ſub ſpe veniæ aperitur. Et expreſſius, non ſacramentalis & ſacramentalis eſt confeſſio: ſacramentalis pars pœnitentiæ eſt, actus virtutis pœnitentiæ, quo ſpecialis, diſtincta & particularis ac voluntaria peccatorum quæ memoriæ occurrunt, fit manifeſtatio, cum ſubmiſſione ſacerdoti poteſtatem clauium habenti facta, & cum ſpe veniæ ſiue ad remiſſionem conſequendam, & cum propoſito in futurum cauendi, & iniunctam pœnitentiam implendi [b]. Confeſſio publicè, coram omnibus fit: & priuatim, ſacerdoti. Græci tantùm volunt Deo faciendam confeſſionem, hos improbat eccleſia catholica, & Deo & ſacerdoti fieri debere docet [c]: vt & D. Iacobus [d] *Confitemini alterutrum*, inquit, *peccata veſtra.* Non tamen negandum eſt, quin & Deo fieri confeſſio poſſit, ſed illa non eſt ſacramentalis: per quam legitima ſecundum peccata, imponenda pœnitentia. In hac quippè confeſſione pœnitentiale iudicium [e], & iudex peccatorum interuenit, cui fit peccatorum expreſſio & derectio. Index idoneus debet eſſe, quia ſententia à non ſuo dicta, non valet [f]. Debet itaque is eſſe talis ſacerdos, qui abſol- 7
uendi & retinendi peccata poteſtatem acceperit. Ideò mulier, qui talem non accepit, exomologeſim audire non poteſt [g]. Dehinc erit ſacerdos proprius ſeu parochus [h], vel de eius licentia electus [i], vel ex facultate data ab

Epiſco-

[a] c. Deus qui eccleſiam, de pœnit. ca tempora. 26 q 7. ca de pœnitentib. de conſecr. diſt. 3. tanta actionem, de pœnitentiis diſt. 1.
[b] can mentirũ de pœnit diſtinct. 1. can. ſi quis Sacerdos, 50 q. 1.
[c] can Iacobꝰ, 33. q. 2.
[d] ca. deuotã, 27 q. 1.
[e] ca de vno, 32 q 2.
[f] ca ſi pater, 50 q. 4
[g] ca admonere, 33. quæſt 2.
[h] can prædicandum, 22 q 5
[i] ca qui compulſus, cum 33 q 22 q. 5.
[k] ca. hoc ipſum, 33. q. 2. Tertullia. libr. de pœniten.
[l] Iobel. c 2 & in ca. porro, § facimus, & ca. ſi quis aliquando, ca. quem pœnitet, de pœnit. diſtinct.
[m] Pſal 50.
[n] D. Ambro. tomo 4. in Pſal. 37. ca. 1. de pœnit diſt 2. ca 3. & ca. 11 apoſtolus, de conſecr. diſt. 3
[o] D Ambroſ. libr. ad virginem lapſam.
[p] D. Auguſt in Pſal. 37
[q] ca. perfecta pœnitentia, de pœnit diſtinct 1 & ca perfecta pœniten. de pœnit diſt 3.
[r] 2 Eſdræ c 9.
[s] Actuum 19.
[t] D. Matthæi c. 3
[u] can vola ſæc, § ex his, & ca mentirũ, § 1 & 2 leg de pœnit diſt 1 can quis aliquando, eod diſtinct
[v] Eſaiæ 43.
[x] Prouerbiorũ 28.
[y] hãc partitionem & explicationem, vide apud Vegnerũ, in Inſtitutio. theologi. capit 16 de ſacra pœnit. § 4 verſ. 13.

[a] ca quidam, de pœnit. diſt. 1.
[b] Iacob c. 5.
[c] ca. omnis vir uſq; de pœniten & rem ff
[d] Iuſtinianꝰ nouel. tomo pecculi C. I. de ſacroſ eccleſ. & nouel. 123. c. 36. de iud. c. in fi.
[e] cap nouatus, de pœnit & rem ff
[f] c. omnis, vt ſupra, & cap. quid autẽ, de pœniten. & remiſſ can ſacerdos, § fin de pœnit. diſt. 5 ca. 1 & 2 q 7. c. nullus, de Iacob can 1 de pœnit diſt 6.
[g] dican omnis, & in ca. placuit, de pœnit. diſt. 6.
[h] ca. 1. de pœnit. diſt. 5. ca. 1. & 2. q. 7. c. nullus, de Iacob can 1 de pœnit diſt 6.
[i] ca. 1. de pœnit. diſt. 5. ca. 1. & 2. q. 7. c. nullus, de Iacob can 1 de pœnit diſt 6.

Episcopo [a], vel à iure, quo Prælatus sibi eligere potest inconsulto parocho confessorem idoneum [b]. In casu tamen necessitatis, & morte vrgente, si presbyter haberi non possit, & alteri etiam laico confiteri licet [c], & socio [d]. 8 Neque vt opinor, nisi malicioscè quisquam dubitauit hanc confitendi sacerdoti normam, in ecclesia Catholica obtinuisse quoque cum confessione publica, si antiquorum perlegerit scripta, & sine affectu animi iudicet: nam de ea meminit Clemens ex D. Petri doctrina, Dionysius Areopagita epist. ad Demophylum, Origenes in psal. 37. & 1. hib. περὶ ἀρχῶν, Cyprian. sermo. 5. de lapsis, Nicephorus Carthophylax ad Nicephorum monachum, Basilius in regula monachor. c. 21. sessio. 4. concilij Tridentini per totum caput de sacramento 9 pœnitentiæ. Et certè eam inducì valde hominum interfuit ad salutem. Superbiam quippè hominis conterit modus hîc confitendi hominibus impositus à Deo, vt qui non erubuit Deum offendere, cogatur homini pari suum delictum profiteri: vtque peccator ad veniam recurrens ministerio hominis & absolutionem consequutus, securus discedat: alioquin propemodum desperatione perdendus, dum sibi non potest de venia securitatem suadere, vt Cain qui de indulgentia desperauit Genes. 4. vt & alij nimia securitate bonitatis Dei, etiam permitiosè errarent, & sine conscientia viuerent. Et postremò conueniens à sacerdotibus adhibetur remedium pro modo delictorum & circunstantiarum, neque solui soluenda, vel retineri retinenda possent, sine expressione illa. Expressio delictorum quoque est sui accusatio [e], coram sacerdote sponte facta, humilis [f], cum circunstantijs peccatorum [g], sine diuisione (nempe ne quis vni sacerdoti partem peccatorum 10 aliam, alij confiteatur, hoc enim improbatur [h]) integra, deliberata [i]. Purant aliqui auricularem confessionẽ, & secretam à tempore Nectarii fuisse inductam, quòd ille pœnitentiarios publicè institutos in ecclesia sustulerit. Quod certè falsissimum est: nam tunc erant & confessiones priuatæ, & si pœnitentiarij publici sublati sint ab eo: quod vt planum fiat, verba ipsa de ea re Nicephori & aliorum subijciam. *A tempore Apostolorum*, inquit Nicephorus [k], *consuetudo erat in omni ecclesia constitui presbyterum, vel id curabat Episcopus, qui ea dignitate erat, vt deceretur pœnitentiarius: si quidem seorsum quemque de peccato audiebat, priusquam ad communionem admitteretur. Graue namque visum fuit Episcopis, qui proximè post Christum fuêre, in media plebe, veluti in theatro, noxam confiteri. Quod tamen abrogauit Nectarius tempore suo. Quo tempore quidam pœnitentiarius presbyter in Constantinopolitana ecclesia, mulieri adulteræ pœnitentiam facere iussit, vt orationi & ieunijs vacaret. Quod vbi fecit, posteà à Diacono qui cum ea concubuerat, se constupratam esse indicauit. Quod factum vbi posteà plebs cognouit, indignè scelus id cum tanta ecclesiæ cõtumelia cõmissum tulit, maxima etiã calumnia ex ea re & criminatio aduersus sacerdotum ordinem increbuit: & Nectarius ob id Diacono dignitatem abrogauit, & deinceps populo adhuc in clericos indignato, Nectarius ne poteà in ecclesia presbyter pœnitentiarius esset, suadentibus illis sancit, & vt cuique permitteretur pro conscientia & fiducia sua communicare, & de immaculatis mysterijs participare, sic enim fore vt ecclesia à contumelijs libera esset & immunis: Et ab eo tempore ecclesia in tali statu permansit Constantinopolitana. Ego verò*, inquit Nicephorus, *ea re ecclesiam priscæ vt venerandæ grauitate excidisse, & ad arbitrarium inconsideratúmque atque negligentem morem prolapsam esse paulatim ab accuratiore disciplina, & defecisse cæpisse, puto. æquum certè, atque credibile est minus anteà peccatorum fuisse, tum propter eorum qui confiterentur verecundiam, tum propter iudicum ad hoc constitutorum diligentem inquisitionem. Quanquam nunc quoque, sta vt fors tulerit, & quandocunque cuique libitum fuerit, fiat.* Addit dehinc Nicephorus, publicum illum pœnitẽtiariũ introductũ, propter Nouatum potissimùm, vt is non quæreretur satisfactione nulla accepta pœnitentiæ, lapsos recipi in ecclesiæ cõmunionem. Atque adhuc Romæ sanctè illum pœnitentiarium durare, & in ecclesiis accidentalibus his verbis: *Episcopi Nouati resistentes dogmati, ecclesiasticum canonem secuti, in ecclesia qualibet presbyterum pœni-*

[a] cap. 2. de pœnit. in 6.
[b] c. fi de pœnit. apud Gregor.
[c] ca. si presbyter, & ca. a quorumus, 26. q. 6.
[d] ca. qui vult confiteri, de pœniten. distinct. 6.
[e] Psal. 31. ibi, dixi cõfitebor aduersum me, &c.
[f] can. cuncti, 33. q. 3.
[g] ca. 1. de pœnit. distinct. 1.
[h] can. 1. de pœnit. distinct. 1. can. cautus sit, 5. de pœnitent. distinct. 5.
[i] vide Archidiac. in ca. quis aliquando, de pœniten. distinct. 2.
[k] Nicepho. Calist. lib. 12. Histor. ecclesiast. cap. 28.

pœnitentiarum conſtituerũt: vt ab hoc qui poſt baptiſmum peccarent, crimina ſua confeſſi, abſolutionem eorum obtinerent. Canon iſte in aliis quoque ſectis eſt ſeruatus: in eccleſiis verò occidentalibus ad hunc vſque diem obtinet. atque in Romana maximè, vbi quoque certus eſt pœnitentium locus, ſtant illi perindè atque iudicio damnati eſſent, vultu demiſſo admodum lugentes: re autem diuina peracta, illi quidem ea ſacra non participant, quæ illis percipere fas eſt, qui ſacris ſunt operati: cum eiulatu autem, cum luctu multo, ſe ad pedes eius, qui rem diuinam fecit, præcipitant: directus deinde, qui tunc miniſterium eius fortitus eſt, ad eos accurrit, atque itidem collacrimans ſe humi ſternit, tum reliqua eccleſiæ multitudo circumſiſtens, & ipſa flens atque lamentans, lachrimis repletur. Poſtea primus exurgit ſeu preſbyter, ſeu epiſcopus, & illos ita iacentes ſurgere iubet, & per orationem eam quæ pœnitentibus conuenit precatus, vbi & auduit, & dixit quæ opus eſt, eos omittit: atque illi pro ſe quiſque ſegregati à loco, pro eo atque eis iniunctum eſt, ſe macerat vel ieiunio, vel vigiliis, frequentibuſque precibus reſipiſcentia, vel illuuiæ & delitiarum abſtinentia, vel aliis etiam modis, conſtitutum ſibi ab epiſcopo debitum perfolait, à crimine abſoluitur, & ſimul cum aliis in eccleſia eodem iure & communione eadem conuentibus frequentat. Hunc ritum iam inde ab initio ad hoc vſque tempus Romani epiſcopi habuêre [c], *qui ab eis inde ad eccleſias omnes alias peruenit, præterquam ad Nouatianos, qui pœnitentiam etiam prorſus non receperunt.* Hæc Nicephorus, quæ ferè eadem reperies apud Sozomenum [b]. Porrò publicam illam pœnitentiam rectè obſeruatam in ſceleribus cognitis grauioribus, quibus offendebatur reſpublica Chriſtiana, laudandam eſſe nemo dubitat. Et Paulus Timotheum, vt eam imponat, monet [c], *peccantes coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant*: & ita vel pœnitentiã agere debent, vel extra eccleſiã dubet eiici [d]. Memorabile illud de ea exemplum D. Ambroſii. Cùm enim Theſſalonicenſis vrbis furens populus quoſdam comitatenſes principis Theodoſii occidiſſet, & ira percitus Theodoſius ſex millia hominum obuiantium occidi iuſſiſſet inaudita cauſa, & ſine delectu, & in eccleſiam more ſolito poſtea precaturus iret, D. Ambroſius ab ingreſſu eum eccleſiæ repulit, tanquam ſanguinarium, nec per octo vel amplius menſes eò accedere permiſit, quin prius crimini pœnitentiam ageret, & ſanctionem edidiſſet, de non puniendis ſtatim quos ipſe iuſſiſſet occidi, & niſi poſt triginta dies, per quos cuſtodiæ traderentur [e]. Vis eſt maxima pœnitentiæ, quæ & reſipiſcere nolentes cogat, & vt Hermas [f] D. Pauli diſcipulus dicebat, *Pœnitentia ſenſus eſt magnus, & magna ſapientia: quoniam qui pœnitentiam agit, ſenſum magnum adipiſcitur: ſentit enim ſe peccaſſe & feciſſe nequiter in conſpectu domini, & recordatur intellectu quòd deliquit, & pœnitentiam agit, & amplius non operatur nequiter, ſed bene, & humiliat animam ſuam, & torquet eam, quia peccauit.* Sic clamat Dauid [g], cognoſcens peccati ſui pondus *Bonum mihi domine, quia me humiliaſti, vt cantem iuſtificationes tuas.* Nec pudet tunc fateri, quòd tacitum vitam adimeret. *Dixi*, inquit idem, *confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei* [h]. Per pœnitentiam apparet malefactum, remiſſis perturbationibus: ante enim improbus nec ſecum conſentire poteſt, neceſſe enim eſt tum propter naturam rationalem videre malũ quodammodo verum, tum propter imaginationem perturbatam, plurimum ignorare ſecúmque diſſidere, vt ait Proclus [i]. Quare Ariſtoteles tradit [k], intemperantem neceſſariò non pœnitere, proinde eſſe incurabilem: *Quis*, inquit *qui non pœnitet, incurabilis eſt.* Cyrillus, *conſiteri*, inquit [l], *quæ perpetrauiſti, ſiue opere, ſiue verbo, ſiue uõlũ, ſiue interdu.* Scribitur & in Thalmud Iudæorũ [m]. *Si quis neglecta confeſſione morte obierit, is iugiter culpa ſtabit obnoxius.* Et ideò cautũ inter præcepta Iudæorũ affirmatiua [n], מתוודה לפני השם ויתודים : שכ איש או אשה עשו מכל חטאת האדם והנה ויתודו את חטאתם החטא אשר עשו, id eſt, *de peccato peccans emuerteitur ad dominum, & confitebitur: quia ſcriptum eſt* [o], *vir aut mulier, quæ fecerint peccatum de omnibus peccatis hominis &c.* & confitebuntur peccata quæ fecerunt Sunt autem quatuor quæ, veram confeſſionem impediunt, quæ cauenda ſunt: pudor, qui ſæpe os loquentium obſtruit

a de magno pœnitentiario Romano, quædam etiam retulimus, dum de diuerſitate peculiarium ecclesiaſticarum ratione iuridicos agimus

b Sozomenus, lib 7. Hiſt. ecclesiaſt. capit 16

c 1 ad Timoth. c. 5. eam ſed illud, 41. diſtinct.

d D Matthæi, c. 18. can. diſplicet, 23. q 4.

e Nicepho. Calli. lib. 12 c 40. Theodoret lib. 9. Hiſtor. tripart cap 30 D. Ambroſ lib 5. epiſtol epiſt 28 vbi conſtitutio extat, in l ſi vindicati, l. 20. C. de pœn cap ſi quando, de relig.

f Hermas, lib. 2 paſtoris, mãdato, ſeu c. 4

g Pſal. 118.

h Pſal 32.

i Proclus in comme tor in Alcibiadem primum Platonis

k Ariſtot lib 7. Ethi cor. 7

l Cyr II Hieroſolymita catechet 18 luminat

m in Thalmud in codice Schabbath vocato ad lit Nun

n In Mi cant Quæſtio, præcepto 16.

o Numero. c. 5.

obſtruit ne peccata vni declarentur, cùm tamen non erubuerint committendo: timor dehinc pœnę, ne grauis imponatur: tertiò, nimia ſpes: quartò, deſperatio. Et proinde oportet eum ad quem exomologeſim delinquens defert, ſagacem, prouidum, & diſcretum eſſe, non nimium acerbum, nec vltra modũ remiſſum. Et in primis ad exemplum optimi medici, & domini noſtri Ieſu Chriſti excipere debet [a]. Memor quòd D. Dyonyſius Areopagita grauiter obiurgauerit Demophylum, quòd pœnitentem ad ſe confugientem, vt peccatorem indignum venia reiecíſſet [b]. Etenim non poterit eſſe ineffícax pœnitentia tandem reſipiſcentibus verè, etſi in dilatione culpa ſit, & dubium [c]. Neque vnquam Deus ſpernit pœnitentiam etiam ſummorum malorum, quantumuis modicam vel exiguo tempore factam [d], etiam relapſorum & iteratam [e]. Nemo in ſumma deſperandus eſt, quandiu hoc in corpore conſtitutus eſt [f]: Quia in vltimo etiam momento vitæ poteſt eſſe vtilis ad ſalutem, vt ex latronis exemplo liquet [g]. Ideò in extremis vitæ diebus vel momentis nemini deneganda eſt [h]. Et ne homines deſperent, aliquando mitiganda eſt [i]. Nec ſeuerior miniſter Deo ipſo, qui poteſtatem conceſſit, eſſe debet. Deus autem omnes ad pœnitentiam expectat [k], & ſemper ſpatium pœnitendi dedit, antequã vltionem ſuam exercuerit, vt Adamo [l], & ante diluuium mundo 120. annorum [m], Niniuitis 40. dierum [n], Nabuchodonoſ. 7. annorum [o]. *Temporis angustia*, inquit D. Chryſoſtomus, *miſericordia Dei non impeditur. Quomodo*, inquit, *& qualiter vlceribus plenus ſum, vulneribus refertus, mille criminum obnoxius, non poſſum in nouiſſimo die pœnitere? Potes & valde potes chariſſime: in extitu tuo cogita Deum, in teſtamento relinque pauperibus, in illuc vadis, & opera tua manent* [p]. Hic in hoc mundo pœnitentiæ & confeſſionis peccatorum ad ſalutem locus: ex edentibus autem hinc, confeſſio peccatorum quidem [q], ſed non ad ſalutem, vt ait Clemens Alexandrinus [r]. Non eſt itaque tempus quod indultum à Deo peccatoribus expiandis, per denegationem fruſtrandum. In hoc errarunt Nouatiani hæretici, qui dum ſibi nimium iuſti videbantur, pœnitentiam & abſolutionem quibuſdam de-
13 negabant peccatis, quos refellit D. Ambroſius fuſiſſimè [s]. Sed & hîc obſeruandum ſacerdotes, qui exomologeſes audiunt, & qui imponunt pœnitentiam, ſecretos & fideles confitentibus eſſe debere, non alia ratione, quam patres filijs. Et proinde ſummopere caueant, ne prodant commiſſa, non propinquis, non extraneis, non pro aliquo ſcandalo: ſciturí quòd ſi hoc fecerint, deponendi ſint, & omnibus diebus vitæ ſuæ peregrinari debeant [t], ſecundum ius antiquum: vel vt nunc ſtatutum, deponendi à ſacerdotali officio, & intra arctum monaſterium concludendi, ad agendam perpetuam pœnitentiam [u]. Ne etiam cenſuris eccleſiaſticis latis in ſcientes & non declarantes teneantur reuelare [x], idque duplici ratione: primùm, quia proditorè ſecretò ſibi commiſſa detegerent: & vt ait Horatius,

Fingere qui non facta poteſt, commiſſa tacere
Qui nequit, hic niger eſt: hunc tu, Romane, caueto.

Et ſecretum celari debet [y]: ſecundò, quia ſciant confeſſa non tanquam homines, ſed tanquam Deus: tertiò, quia ſecretò accipiens & denuntians, non poſſet probare preſbyter, ideo detegere non debet [z], nec ſciens dici
14 poteſt [a]. Satisfactio porrò pœnitentium duplex, vna eſt propitiatoria, & reconciliatoria, quia & culpa deletur, & pœna auferetur æterna: hæc ſola, eſt Deus, qui ſeipſum pro nobis dedit, vt nos ab omni iniuſtitia liberaret, factus reconciliatio pro peccatis noſtris & totius mundi [b]; vnde nobis de peccato victoria cõtigit [c]. Alia eſt ſatisfactio canonica, ſeu diſciplinaris, quæ ab adminiſtratoribus animarum, & qui Chriſti nomine ſacramenta eius adminiſtrant, imponitur, quæ debet in obedientia à Chriſtianis impleri; quia euellit infirmitates, quæ poſt peccatum in carne ſunt, vt virtute ſanguinis, & merito paſſionis Chriſti, minuat pœnam temporalem peccatis noſtris

a ca. pœnitentię, 26. q 7.
b Dionyſ. Areopag. epiſtol. ad Demophyl.
c ca. ſi quis poſitus, de pœnitẽ diſt. 7.
d can talis § ecce, de pœnit diſtin 3.
e ca quamuis, §. hac authoritate, & ca. ſepties, de pœnitẽ. diſt. 3 ca in tãtum, § fine, eod.
f ca. nemo deſperandus, de pœnitẽ. diſtinct 7.
g ca. ſi preſbyter, & ca. ſeq 26. q. 6 can. qui recedunt, cum 3. ſeq. &c. eod.
h can ſi quis, de corpore, 26. q 6.
i ca de his, & ca. aliquant, 26 q. 7.
k can. diaconi ſunt, 93. diſtin.
l Geneſ 3.
m Geneſ 6.
n Ionæ c 3.
o Daniel. 4. can. Nabuchodonoſor, 22. q. 4.
p D. Chryſoſto. homil. 2. in Pſal. 50.
q Sapient. 5.
r Clemens Alexandr. lib 2. ſtromat.
s D. Ambroſ. libr 1. de pœnit c. 1. 2. & 3. & 7. 8.
t in ca. ſacerdos, de pœnit. diſt. 6.
u cap. omnis vtriuſque, § fin. de pœnit. & remiſſ.
x cap. ſi ſacerdos, de de offi. ordin. cap. ſignificaſti, de adulter.
y can. de forma, 22 quæſt. 5.
z can placuit, 6. q. 2. ca. ſi peccauerit, 2. quæſt. 1.
a ca preſbytero, 15. quæſt 5.
b D. Paul. ad Titum cap. 2.
c D. Ioan epiſt. 1. c. 2. & 2. ad Corinth. 15.

noſtris debitam, útque ſatisfaciendo matri eccleſiæ publicis criminibus leſæ, petamus pœnam à Deo remitti. Hanc ſatisfactionem canonicam, pœnitentiam dicere ſolemus, quæ Dei licentia imponitur, & authoritate, delegatione, retentione, vel ſolutione peccatorum [a]. Fitque ſatisfactio hæc vt plerunque, per contraria, quibus admiſſum eſt peccatum: vt, *ſicut exhibuimus membra noſtra ſeruire iniquitati per iniquitatem, ita exhibeamus ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem* [b]: *aliena rapuiſti, reſtituere incipe propria* [c]: *fornicatus es etiam, à legitima coniunctione aliquantum abſtine, &c.* nec ſufficit vulnerato ſpicula de corpore euellere, niſi & remedia applicentur vulneribus. Nec conſtat ſemper cum peccati remiſſione remitti pœnam ex peccato debitam [d]. Pœnas tamen has D. Paulus teſtatur remitti ſatisfactione [e] dum ait, *Dum iudicamur, à domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur* [f]. Satisfactio itaque ſecundum quãtitatem delicti imponi debet [g]: peccator autem tunc ſatisfacit, dum pœnam iudicio eccleſiæ impoſitam exequitur factis [h]. Dicitur & ſatisfactio pœnitentiæ, peccatorum cauſas excidere, & earum ſuggeſtionibus aditum præcludere [i]: & illud, Vade, & amplius noli peccare [k]. Eſtq; ſatisfactio, aut publica quæ publicè fit pro peccato publico [l], aut priuata. Ad ſatisfactionem quoque pertinet, damna, quæ quis intulit, reſarcire, & ablata reſtituere iuxta [m] proprias facultates [n]. Abſolutio, peracta ſatisfactione [o], & reconciliatio eccleſiæ fit delinquentis [p]. Et eſt forma ſacramenti pœnitentiæ hæc, Ego te abſoluo à peccatis tuis poteſtate data [q], in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti: ex determinatione concilij Florentini ſub Eugenio 4. Papa. Præmittitur tamen oratio, *miſereatur tui &c.* Sed illa non eſt de ſubſtantiali forma. Additur & manus impoſitio, quæ formula antiquiſſima eſt, cuius miniſterio ſpiritus ſanctus operatur [r]. Hanc porrò facit non omnis ſacerdos de omnibus peccatis, ſed in caſibus ſibi commiſſis, nec alij per canones reſeruatis: nam quædam excommunicationes ad forum pœnitentiale pertinẽt [s]: quædam ad iudiciale, & ad epiſcopum, vt iniecto manuum in perſonas eccleſiaſticas [t], & tranſgreſſio ſtatutorum ſynodalium, & ſimilia [u]. Sic conſtituemus in vniuerſum regulam pœnitentem abſolui poſſe ab eo, qui habet poteſtatem abſoluendi. Cæterùm quæ ſunt peccata, quæ reſeruãtur abſolutioni ſummi pontificis, quæ epiſcopo, quæ ſacerdoti ſimplici, in vnum colligit Angelus Clauaſius in verbo Excommunicatio 5. 6 7. vbi fusè videbis, ſi egeas. Liber enim facilè occurret, vt non opus ſit, quæ dixit, huc tranſcribere. Deus porrò peccatori cõuertenti ad ſe indulgentiam præbet [x] per pœnitentiam maximè [y]. Et quia bonus eſt dominus, & viſcera nõ claudit pœnitenti [z], & per ſe, & per eos quibus commiſit in terris poteſtatem, plenius indulget aliquando, vt & clementia principis, qui in hoc ſeculo imperat, pœnam & præcedentem culpam abolet, remittit, & indulget [a]. De indulgentijs itaque pauca agamus, quæ ſolent extraordinariè cõcedi, prout indulgentia remiſſionem pœnæ notat [b], & gratiæ [c] conceſſionem, omiſſis alijs indulgentiæ ſignificationibus [d]. 16

[a] D. Matthæi cap 16 D. Ioann. 20
[b] D. Paul. ad Roma 6.
[c] D. Matth. c 5.
[d] vt 2. Reg. c. 12. & 24. & Exo 32. & Numero. 14.
[e] 1. ad Corinth. 11.
[f] pluta hoc de re vide in lib qui Antididagma dicitur ecc eſis Coloniẽſis, c 45.
[g] ca ſtatuimus, 22. q. 2 can falſus, de pœnit diſtin. 5
[h] ca ſacilius, de pœn. d. diſt 5.
[i] can 3. de pœnit. diſtin 3
[k] ca. quamuis can 6. § hinc authoritate, de pœn. d diſt. 3.
[l] ca canonica, 33 q. vltima.
[m] can porro & can parochianos, de ſenten excommunicat
[n] clem duduin, de ſepul.
[o] can quæ gerit, & ſeq. de pœnit. diſtin. 17.
[p] D Matthæi c 16 D Ioan eũdẽ c 20.
[q] Nicepho. Calix. lib 6 c 3. datur de lapſis reſtauris agit.
[r] ca 1. to diſt c. hoc, de pœnit. & remiſſ
[s] c quanto, de conſuetudi cap canonica, de ſenten excommunicat.
[t] c. mulieres, de ſent excommunicat.
[u] § hoc idem, de pœnit diſt. 1.
[x] ca. ſi quis omnem, 1 q 7
[y] d. ca ſi quis omnẽ, & toto tit. de abſolu. & de gener abſolutio. & noiãter alibi latius inter
[z] vt in ca hinc 2 q 3.
[a] cap fin vt ſit pendẽ. cap duduin, de priuileg
[b] quas trad tglo in c indulgentiæ, de pœnit. & remiſſ. in 6.

De Indulgentijs. Cap. 9.

1 *Indulgentia quid.*
2 *Vnde indulgentiæ, & pro quibus cauſis.*
3 *De Iubileo Iudaico, & Chriſtiano.*
4 *Materia, & res, ob quas concedantur indulgentiæ.*
5 *De forma earum.*
6 *Quis concedere poſſit indulgentias, & quibus concedantur.*

Conce-

1 CONCEDIT aliquando qui habet ſolus poteſtatem à maioribus delictis abſoluendi, eandem alijs non habentibus,& pœnitentias moderatur, eccleſiaſtica quadam liberalitate vtens, vnde indulgentiæ dictæ ſunt: Sicuti in perſona Domini noſtri Ieſu Chriſti Eſaias [a], dicit, *Spiritus domini ſuper me, eo quòd vnxerit me, ad annunciandum manſuetis miſit me, vt mederer contritos corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, clauſis apertionem.* Aperit eccleſia tunc theſaurum illius admirandæ paſſionis dominicæ certis perſonis, & ob certas cauſas [b], item & ob merita priorum hominum, quæ vocant opera ſupererogationis theologi. Et epiſcopi etiam indulgentias ad annum vſque in dedicatione eccleſiarum,& in anniuerſario eius 40. dies licitè dant, non tamen vltrà [c]. Donant autem prælati delinquentibus peccata in perſona Chriſti: ſicut & D. Paulus, dum ait, ad Corinthios [d], *cui autem aliquid donaſtis, & ego: Nam & ego quod donaui, ſi quid propter vos donaui, in perſona Chriſti donaui.* Sufficienter certè pro infinitis peccatis & totius mundi, & plurium mundorum, ſi plures eſſent, paſſus eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus, & omnes vult ſaluos fieri: veruntamẽ, nec Turcę, nec idololatrę, neq; omnes Chriſtiani ex electorum numero erunt, quia eſficax illis paſſio & redemptio non eſt, ratione illorum. Et proinde adminiſtri myſteriorum eius, largius ex illa ſufficientia quandoque redemptionis conferunt, vt vocent ad pœnitentiam & ad vitam lapſos: quia illis poteſtas data per verba, *Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & erunt ſoluta in cœlis: quorum retinueritis in terris, retenta erunt in cœlis* [e]. Neque dantur aut dari non debent indulgentiæ, niſi is qui dat, habeat authoritatem,& dehinc cauſa ſit pia, quę moueat ad dandum, quæ honorem comprehendat Dei, vel vtilitatem proximi: qualia ſunt, orationes, peregrinationes, cõſtructiones, vel reparationes baſilicarum, eccleſiarum, pontium, itinerum, & huiuſmodi. Tertiò, exigitur charitas eius, qui vult indulgentiarum fieri particeps. Poſtremò, vt exequatur chaquatur præſcripta indulgentiarum per ſe, vel per alium, ſecundum ea quæ indulgentiarum diplomatibus continentur, pœniteat, & confiteatur, & ſatisfaciat ex lege. Nam per iniunctam pœnitentiam & per opus faciendum, tranſlatio maioris pœnæ debitæ, & remiſſio durioris. Et miror quoſdam pertinaciter indulgentijs obſiſtere: cùm tamen nec auſint, nec poſſint etiam negare poteſtatem abſoluendi & ligandi datam fuiſſe à Deo hominibus: ſciantque pœnitentiã pro eluendis maculis & placando Deo, etiam tempore apoſtolorum fuiſſe, vt D. Petrus dixit ad Simonem Magum, *Non eſt cor tuum rectum coram domino, pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, & roga Deum ſi forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui &c.* [f]. Sunt & textus alij ſimiles. Nihil aliud autem ſunt indulgentiarum conceſſiones, quàm pœnitentiæ moderationes cum remiſſione peccatorum, authoritate pleniori ſine retentione, vel cum aliquorum tantùm retentione, certo tempore & certis de cauſis facta.

3 Præceſſit vmbra Iubilei à Deo conceſsi, quinquageſimo quoq; tantùm anno, quo fiebat remiſſio & alleuatio debiti, & quiſq; redibat in priſtinã poſſeſſionem ſuam [g]. Ad cuius Iubilei exemplum, Gregorius Magnus centeſimo quoque anno Iubileum & remiſſionem delictorum plenam concedi Romæ voluit viſitantibus baſilicam DD. Petri & Pauli, adhibitis pœnitendi modis & ſatisfaciendi, quod firmauit Bonifacius 8 [h]. Poſteà Clemens ſextus Iubileum hunc ad 50. annos ſecundum legem Dei reduxit [i]. Atque ſubinde Paulus Papa 2. & Sixtus 4. ſingulis 25. annis renouari voluerunt [k]. Sic ex lege diuina applicatur abundantius per ſacerdotes Dei, meritum paſſionis domini, quod illis diſpenſandum datum: Sic enim inquit D. Paulus [l], *nos exiſtimet homo, vt miniſtros & diſpenſatores myſteriorum Dei.* Quis autem negabit impius, meritum paſſionis Dei efficax eſſe, ſi applicetur peccatoribus debitè, & ad delenda omnia crimina eſſe ſufficientem vel ſanguinis Domini

a Eſaiæ 61. D. Luc. 4.

b cap. quod autem de pœnit. & remiſſ. apud Gregor. c. excommunicam [5], § Hæretici, ext. de hæret. ad liberandam terram ſanctam, de Iudæis.

c c. cũ ex eo, de pœniten. & remiſſio.

d 2. ad Corinth. 2.

e d. Ioan. 20.

f Actuum 8.

g Leuit. 25. Numer. c. fin.

h In extrauagãt. prima autem, de pœnit. & remiſſio. in Extrauag. cõmunib. c. 2. de pœnitẽt. in extrauag. communib.

i

k Extrau. quẽadmodum, de pœnit. & remiſſ

l 1. ad Corinth. c. 4. vide Luc. c. 12. fidelis ſeruus & prudens &c. c. quãto, de tranſlat. epiſco. ea quodcũque, 24. quæſt. 1.

f vnam

vnam guttulam, pro totius mundi peccatis [a]. Ex causa quoque renouantur, ante illud ipsum tempus Iubilei, indictæ solemnes, & generales indulgentiæ: veluti quando plures cruce signati fuerunt [b], qui se deuouerent Deo, ad expugnandam Agarenorum perfidiam. Materia, ex qua indulgentiæ oriuntur, sunt causæ, propter quas conceduntur: veluti redemptio captiuorum, elemosinæ, ædificationes, bellorum vis, ira Dei placanda, & similia. [c] Forma datur in diplomatibus indulgentiarum, quæ & in concilio generali certos nacta est terminos, ad vitandas imposturas eorum, qui ex falsis indulgentiis compilabant astutè, & prætextu religionis bona populi [d]. Ad curam senatus hoc pertinet, dispicere, ne nisi diplomatibus visis, ijsq; excussis, sinant huiusmodi quæstores elemosinarios cùm indulgentiis suis fictitijs vagari, & pecunias corrogare. Personæ eorum, qui concedunt, & quibus vtiles sunt indulgentiæ, idoneæ esse debent. Nam solus summus Pontif plenas concedit, ob plenitudinem potestatis sibi concessam: alij, non nisi limitatas [e]. Legati quoque suæ legationis fines excedere nequeunt [f]. Episcopi, qui dant, saltem esse debent: reliquis prælatis, etiam abbatibus, citra speciale priuilegium, non licet [g]. Sed nec prælati etiam indulgentias concedere possunt alijs, quàm sibi subditis: nisi de aliorum prælatorum consensu [h]. Porrò persona, quæ consequitur indulgentias, idonea esse debet: primùm, vt Christianus ex membris ecclesiæ sit [i]: secundò sit contritus, & confessus, vt pœniteat & confiteatur [k]: 3. credat: 4. sit subditus, vt diximus, eius qui concedit: 5. impleat ea, quæ indulgentiæ mandant impleri, vel per se, vel per alium, si res patitur. Considerantur & maximè quæstores, qui pecunias ex indulgentijs coactas exigunt. Nam & illi fidei esse debent probatæ, & vitæ spectatæ, non auari, lucróue intenti, vel falsis diplomatibus vtentes, & secundum indulgentiarum decretum & propositum expendentes [l]. Inde enim grauissimæ tragediæ paucis antè annis excitatæ sunt, vnde & solicitè curandum de illis est. Sicuti & D. Paulus admonet Corinthios [l], & modũ præscribit, *De collectis*, inquit, *quæ fiunt in sanctos, sicut ordinaui in ecclesiis Galathiæ, ita & vos facite per vnam sabbati: vnusquisque autem vestrum apud se reponat, reponens quod ei bonè placuerit, vt non cùm venerim, tunc collectæ fiant. Cùm autem præsens fuero, quos probaueritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Hierusalem. Quòd si dignæ fuerint, vt ego eam, mecum ibunt.* Sed hæc hactenus de indulgentijs, plura collata videbis per glossam in extrauaganti, antiquorum, in verbo, confitebuntur, de pœnitentijs, in communibus.

a c damnamus, in fi. de sum. trinit. c. cũ marthæ, de celebr. missar.
b c & si dominus, § nos qui Deo, de pœnit & remiss. in Extrauag. communib.
c in c. cùm ex eo, de pœniten. extra fin. eod. tit. in communib.
d cap cùm ex eo, § fi. de pœniten & remiss. ca. quodcunque, 24 q 1.
e c fin. de offi legat. & ibi glo.
f glo in c. nostro, de pœniten & remiss. c. accedentibus, de excess. prælato.
g cap quod autem, c 4. c nostro, c. 15. de pœniten & remiss.
h ca nihil sic debet, 11 q 3. ca si quis à catholica, 23 q 4.
i c. 1 § nos de omnipotentis, de pœnit. & remissio. in Extrauag com.
k c. cũ ex eo, de pœnit & remissio ap. Greg. in c. abusionibus, eod tit. apud Clement vbi per totũ, cap lege de quæstoribus, abusibusq; eorũ, & pœnis, & iudicibus.
l 1. ad Corinth. c. 16.

De Matrimonio. Cap. 10.

1 *Remissiuè de eo ibi.*

SACRAMENTVM *coniunctionis matrimonij, magnũ est in Christo, & in ecclesia*, inquit D. Paulus [m]: habet materiam, consensum, formam, verba de presenti, Ego te in vxorem, ego te in virum accipio [n]. Quamuis sine verbis, signis consensum exprimentibus, contrahi posse nõ dubitetur [o]. Personæ, quæ contrahunt idoneæ esse debent, & cum authoritate ecclesiæ: ne sit clandestina desponsatio. Considerantur causæ quoque institutionis matrimonij, de quibus omnibus suo loco dicimus, dum de differẽtia personarum ratione coniunctionis tractatur: vbi de sponsis & sponsalibus, de nuptijs, de diuortio, & alijs, quæ ad matrimonium pertinent, copiose diximus.

m ad Ephes. 5.
n c. tua nos, de sponsalib.
o notatur in cap fraternitati, de sponsa Angel Clauasius in Summa, in verbo, matrimonium, 2 num. 4. facit cap cùm apud, de sponsalib.

De

De Ordine. Cap. 11.

1 Remiſſiuè de eo ibi.

HE Ordinibus fuſiſſimè etiam diximus ſuo loco, dum tractamus de perſonis eccleſiaſticis: & proinde eò reiiciemus lectorem.

De Sacris Lipſanis. Cap. 12.

De Reliquiis & veneratione ſanctorum, lib. 3. Decretal. tit. 45. Lib. 3. Sexti. tit. 22. Lib. 3. Clementi. tit. 20. Lib. 3. Extrauag. commu. tit. 4.

1 De ſanctitate, & abuſu reliquiarum.
2 Impoſturæ quædam gentilium ſacerdotum, & impiorum Chriſtianorum circa reliquias, & imagines.
3 Notio de falſis reliquijs, muneris Epiſcopi eſt: & ſi pœna capitalis imponenda, temporalis.
4 Notio de controuerſia poſſeſſionis reliquiarum, laici iudicis Regij.
5 Miracula & per res inanimatas fieri, Deo authore, poſſe: & inibi plura relata.
6 De pœnis impoſtorum reliquiarum.

1 TEMPLVM Dei ſanctum, ſunt pij & ſancti homines, in quibus inhabitat Sanctus ſpiritus [a]. Et proinde ſanctorum, & piorum hominum corpora aliquo honore digna ſunt, cùm aliis rationibus, tum maximè ob Dei ſpiritũ, qui habitauit, & fuit in eis. Idcò cautè in venerandis reliquiis, nec temerè agendum. Sed prius oportet perſcrutari authoritate apoſtolica, per teſtes idoneos, omnique exceptione maiores, de vita eius, cuius reliquiæ venerandæ ſunt, & num ſanctè conuerſatus, num bonus: & ita approbandus prius [b]. Neque ſola miracula, quæ dicuntur fieri, imbi ſufficiunt ad comprobandam, vel admittendam publicam venerationem: niſi & quæ diximus accedant [c]. Sed de his pauca latius agamus. Licet certè de reliquiis dicere, quod Plinius de magicis dixit herbis: hanc eſſe omni in re humanorum animorum conditionem, vt à neceſſariis orſa primùm, cuncta peruenerint ad nimium [d]. Neque tam ſanctum, & approbatum quicquam, quin humana aliquando non violet audacia. Dignæ magna veneratione ſunt reliquiæ, dummodo extra eccleſiaſticos cancellos nihil fiat: atque harum vtilitas & effectus, incredulos quoſque, ſi rectè ſine animi perturbatione velint iudicare, coget eccleſiæ catholicæ in hoc ſubſcribere. Si enim ſudaria & ſemicinctia D. Pauli, à corpore etiam eius ſeparata, in Dei nomine vim morbos [e] ſanandi habebant, vt & ſolâ vmbra corporis D. Petri [f]: nonne multò magis corpora ipſa, vt ſcribit Cyrillus Hieroſolymitanus [g]? Et Theodoretus [h], *Animæ*, inquit, *martyrum triumphatorum, in cœleſti nunc patria vitam agunt, Angelorum choris interſitæ: corpora autem non ſingula ſingulis monumentis conduntur, ſed ciuitates, oppida, paganique conuentus, hæc inter ſe ſortitò partiti ſunt, laborantibuſque animis, ac ægrotis corporibus, ſalutares eos confiteri non ceſſant: nihilóque ſeriùs vrbium cuſtodes, ac locorum præſides venerantur, quorum præcibus ac interuẽtu apud Deum vtentes, per eos demùm diuina munera conſequuntur. Sectis itaque eorum corporibus, integra tamen vis, & gratia perſeuerat, tenuéſque ac tantillæ reliquiæ, toti parem habent, multáſque in partes martyre diſſecto, virtutem, &c.* Elias in nomine Dei, viuus mortuum viduæ Sareptanæ ſuſcitauit [i]. Eliſeus eadem virtute, mortuus mortuum [k]. Diuiſit & Iordanem pallium Eliæ [l]. De reliquiarum honore multa D. Hieronymus [m],

[a] 1. Corinth. 3. & etiam Tertullia. lib. 5 aduerſ. Marcio.
[b] 6 venerabili, de eo ſtib.
[c] c. 1. & 2. de reliq. & veneran. ſanctor.
[d] Plinius, lib. 26. c. 4.
[e] Actuum, 19.
[f] Actuum 5.
[g] Cyrill. Hieroſ. catech. 18. illuminato.
[h] Theodor. lib 8. de curat. græcar. affectio.
[i] 3. Reg. 17.
[k] 4. Reg. 13.
[l] 4. Reg. 2.
[m] Hieron. aduerſ. Vigilan.

Asterius Amaseæ [a], D. Augustinus pluribus in locis [b]. Et copiosè D. Ambrosius [c], Prudentius [d]. Mira de corpore Babylæ martyris à Numeriano Cæsare occisi D. Chrysostomus [e], de aliis Rufinus [f], Socrates [g], Sozomenus [h], Theodoretus [i], Metaphrastes [k]. Admonet Dauid [l] in hoc seculo etiam iustorum reliquias honorandas: *custodi*, inquit, *innocentiam, vide æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico: iniusti autem disperibunt simul & reliquiæ impiorum interibunt*. Nec putanda sunt corpora hominum piorum, qui spem resurgendi habent, vt cadauera ferarum, seu aliorum animalium, quæ corrupta in propriam nunquam redibunt naturam. Dormire tantùm dicuntur, qui in puluerem redierunt, suscitandi aliquando. Et *prætiosa in conspectu domini mors sanctorum eius* [m]. Et prætiosæ reliquiæ sanctorum [n]. Alphonsus rex Hispaniarum cùm Massiliam vi cæpisset, inde Aloisi corpus exportauit, & veluti clarissimæ victoriæ solam mercedem Valentiam transportauit, ibique cum summa reuerentia & veneratione collocauit, vt refert Antonius Panormita [o]. Sicut & Tholosam, præclarissima religionis pignora, sex apostolorum corpora, aliorúmque plurium martyrum reliquias Carolus Magnus imperator, velut insignes manubias transtulit, vbi adhuc conseruantur. Quocirca & piaculum magnũ est, & maximè reipub. interest, falsas pro veris subinci reliquias. Qui dicit sanctum non sanctum, & non sanctum sanctum, abominabilis est apud Deum [p]. Et, Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonũ [q]. Earúmq; omnis abusus extrudendus, & nundinatio, tum ipsarum reliquarum [r], tum etiam gratiæ inde prouenientis [s]. Tantum enim potest auaritiæ cupiditas, vt prætextu religionis aliquando populo imposuerit, & ex abusu bonorum, bona quoque odio fuerint: veluti ille serpens æneus à Mose in deserto eleuatus, sanabat eos, qui morsu serpentum icti laborabant [t]. Postea tamen dum illo abuterentur populus, extritus ab Ezechia [v]: quia ipse, nihil aliud, quàm figura erat venturi Domini. Solebant idololatrarum gentilium sacerdotes, sæpè suis technis populo imponere, quales illæ, quæ à Christianis in Alexandria detectæ sunt. Cùm enim euerterent templum Serapidis, omnia simulachra inuenta sunt cana, siue lignea, siue ærea, ita elaborata, vt cana pars & terga, templorum parietibus adaptarentur, occultis quibusdam meatibus in muro relictis: per quos deinde per alia quædam arcana adyta, in simulacrorum cauum subibant, & inde quæ visa eis fuissent, responsa dabant [x]. Derexit & Daniel absconditum introitum, quem fecerant sacerdotes Bel sub mensa templi, super quam proponi faciebant à rege singulis diebus escas & vinum, dicentes Belum ea vocare: cùm ipsi tamen per occultum ingressum, noctu in templum irrumpentes, raperent [y]. Fuerunt & impostores, qui ab imaginibus seu simulachris ligneis vel æreis, quibusdam artibus, vel lachrymas, vel sudorem, vel aliud quippiam admirandum excuterent: & ita rudi populo imponerent. Quare hæc notio erit iudicis spiritualis & episcopalis, ne hoc impunè fiat [z]: potissimùm si quædam ecclesiasticæ personæ attentauerint tantum scelus. Nam iudex illorum, proprius episcopus est [a]. Et episcopi est, decernere de reliquiarum veritate, & de miraculis earum [b]: vt de superstitione, & de libris eius extirpandis [c]. Atque nominatim cura reliquiarum, & potestas transferendi eas, & locatio, ad eos pertinere statutum à Leone Cæsare [d]. Si tamen circa has impostura scelus, quod sanguine expiandum & vltimo supplicio sit, concurrat, aut quod etiam pœnam habeat à lege ciuili constitutam, nihil prohibet, quo minus & curiæ seculari non deferatur iudicium: vt in aliis placuit criminibus [e]. Vt si etiam de possessorio reliquiarum agatur inter ecclesias, vel pagos, tunc & notio sit secularis regij iudicis, vt placuit senatui Parisiensi [f]: vt cùm controuersia oritur, vel inter possidentes & repetentes, vel etiam inter plures, qui se veras reliquias contendunt pariter habere; quemadmodum apud Dionem Cassium scriptum est [g], inter duas vrbes Cappadociæ non procul inter se distantes,

contro-

a Aster Amasæa Epiph. asi in Euphemiæ mart. item
b D. Augustin. lib. 6. & 9 confess. cap. 7 & lib. 22 de ciuit. c. 8.
c Ambros. sermo 39.
d Prudent. de passio. Hippol.
e Chrysost. in Babyla.
f Rufinus, lib. 1. cap. 35.
g Socrates, lib. 1. c. 38
h Sozom. lib. 3. c. 18
i Theodo. lib. 3. c. 10. & 11.
k Metaphras. in vit. Babylæ
l Psal. 36.
m Psal. 115.
n Basilius Magn. in Psal. 115. & in Barlaam Marty. D. Chrysosto de natali septem Machabeorum homil. 7. & homil. 21. de ascens. Domini, & sermo 35. de virtutib. & vit. &c. lib. contra gentes.
o Anton. Panor. lib. 2. de dict. & fact. Alphonsi c. 4. & 5.
p ca. si quis dixerit, & ca. si quis hominem, 1. q. 3.
q Isaiæ 5.
r c. 2. de reliq. & venera. sanct. & 3. de sacrof. eccles. C.
s can. qui studet, 1. q. 3. c. 2. de relig. & vener. sanct.
t Numero 21. D. Ioan. euang. cap. 3.
v 4. Regum, 18.
x Nicephor. Cal. lib. 12. Histo. c. 26.
y Daniel. c. 14.
z c. si clericus, c. 5. de for. compet. lib. 2. Decretal. lib. 2.
a c. diligenti, cui 2. seq. de for. compet. ap. Gregor. cap. hinc. eod. in 6. Statuimus, de epis. & cler. C.
b d. 1. & 2. de reliq. & veneration. sanctor.
c l. Mathematicos, de episcop. audient. lib. 1. C. tit. 3.
d l. decernimus, l. 26. C. de epis. & cler.
e Panormita. in c. cùm sit generale, de for. compet.
f vide Pipum, lib. 3. Rapsod. arrest. 20. ante 3. & 2.
g Dion. Cassius, lib. 36.

controuersiam ortam, cùm vtraque diceret se habere gladium Iphigeniæ, & indecisam perseuerasse: cùm vtraque gladium ostenderet. Eiusmodi & inter Athenienses & Romanos controuersia de Palladio, quod sacrum dicebant imperij pignus: nam translatum Romam, & à Vestalibus obseruari. Romani existimabant, furtim ex Athenis sublatum: Athenienses negabant, & se abhuc post Graiorum direptionem habere putabant [a]. Difficile tamen est iudicium in controuersiis ijs. Verendum enim est, ne si liquidò non constet, quæ veræ sint reliquiæ, pro falsis veras improbes: vel ne vtrisque veris, impiè de aliquibus iudices. Et proinde tunc vbi ambiguæ vtrinque promuntur probationes, consultius fit, si intacta res relinquatur, per iudicium non liquere. Stricta namque ratio, nonnunquam in ambiguis religionis quæstionibus omitti solet: cùm summa sit ratio, quæ pro religione facit [b]. Nec ausus est Angelus Michael disputans cum Sathana de corpore Mosis, illi inferre iudicium blasphemiæ, sed ad Deum reiecit, dicens, *imperet tibi Deus* [c]. Neque statim falsa putãda sunt miracula, quæ ex vtraque parte fiunt, vel arte vel impostura dæmonum fieri iudicandũ: si nobis impossibilia natura videantur, etsi in statuis & alijs inassuetis appereant. Deus enim non tantùm per organa hominum viuentia, gloriam suam & potestatem explicat, sed & per alia instrumenta, & certis locis tantùm à se delectis. Sic & ille apud D. Lucam monuit, lapides clamaturos si pueri tacerent [d], & iussit in exprobrationem Balaami, asinam loqui [e]. Scribit & Nicephor. ex Procopio, Chosroem Persarum imperatorẽ, Edessa ciuitate hostem cum exercitu propulisse virtute imaginis faciei Domini nostri Iesu Christi, quam conseruatam publicè inuenit, receptam per Angarum topoarcham anteà Edessæ. Consentiunt & antiqui historiæ authores [f], in Cæsares Philippi vrbe, quæ aliter Paneadis dicta, æream vnam fuisse Domini nostri Iesu Christi imaginem fabricatam ab ea, quæ curata fuerat à fluxu sanguinis per tactum fimbriarum, vestimentorum Christi: iuxta quam herba adnascens, infirmitati simili medebatur, postquam statuæ æreæ fimbrias, nascendo tetigisset. Accidunt & quædam in statuis & imaginibus sæpè prodigia, quæ vel scelerum sunt detestationes, vel signa: quale illud miraculum, quod in ciuitate Beritho contigit, cùm Iudæi imaginem Domini nostri Iesu Christi compertam, velut in eius contumeliam pupugissent, & flagellassent: cuiúsque latus cùm pupugissent, tanta copia sanguinis & aquæ promanauit, vt in omnes orbis regiones, quantitas aliqua missa fuerit: Iudæis tanto miraculo consternatis ad fidem venientibus, vt author est Athanasius grauissimus & fidelissimus [g]. Scribit & Nicheporus [h] Anatolium quendam Antiochiæ dijs falsis sacrificantem, à Tyberio imperatore Constantinopolim deductum, eúmque, vt iudicium de eo fieret, in custodiam missum in captiuorum locum, manibus post terga reuinctis: vbi cùm esset virginis matris magnæ Mariæ statua quædam, & ad eam quasi supplicaturus se conuertisset, statua eum velut infandum & execrandum impurumúe detestans, simul & criminis tanti arguens, tota se ab eo auertit. Est imago etiam quædam circa chori seu exedratum ambitum, in ecclesia sancti Saturnini Tholosæ lapidea, quæ se inclinauit spontè, anteà recta, quo tempore ex pluribus lusoribus vnus eò transeuntibus, blasphemias atroces in Deum conijceret, dolore amissæ pecuniæ nocte præterita commotus: quamobrem is crimine detecto ea inclinatione, laqueo suspensus pro foribus templi fuit, vt adhuc monumentum scriptura exaratum iuxta imaginem testatur. Et ego noui, cùm adhuc iuuenis essem, viros probos, qui se id vidisse affirmabant. Strabo quoque [i] narrat, in templo Veneris in Ilio cùm Cassandra à Græcis violaretur, Palladium sese auertisse, oculos atque ora aperuisse: Palladium autem erat imago lignea Palladis. Imò Ethnicis vix quicquam insigniter horrendum contigit, quin statuæ signũ aliquod exhiberent, vt sæpe accidisse annotat Iulius Obsequens [k], veluti

a Dionys. Halicar. li. 1. antiquitat.

b l. sunt personæ, l. 43. de relig. & sumpti. funer. lib. 11. Fit. 9.

c Iudæ c. 1.

d Lucæ c. 19.

e Numeror. c. 22.

f Nicephorus Calix. li. 5. Historiæ c. 15. & 16 & libr. 10 c. 30. Euseb. Pamphil. lib. 7. Histor. ecclesiast. c. 14. Sozomenus, lib. 6. Histor. tripart. c. 41. & 42.

g Athanas. li. exhortationis ad monachos tracta. de passio. imaginis p septem capita

h Nicepho Calix libr. 18. c. 14.

i Strabo li. 6. Geograp.

k libro de Prodigijs.

cùm Ligures prælio victi deletiue fuerunt L. Aemilio Paulo, & Gn. Bebio Pamphilo Coss. hastæ Martis motæ fuerunt, & Lanuuij simulachrum Iunonis sospitæ, lachrimauit. Item Caio Mario, & Lucio Valerio Coss. quo tempore fugitiui in Sicilia trucidati sunt, quadrigæ auratæ à pedibus sudarunt. Et Lucio Martio, & Sexto Iulio Coss. cùm à Sila per ludos Romani trucidati, magnáque strages in vrbe secuta, in arce Spoletana Apollinis simulachrum sudauit. Plura his similia transeo, sed mirabilius illud, quòd ea ipsa hora qua Mauricius Imperator interfectus est Romæ Phocę factione, res omnis vt gesta erat Alexandriæ innotuerit, statuis decidẽtibus & clara voce dicẽtibus, quid ea ipsa hora Mauricio cõtigisset [a]. Et quod legimus Dagonem idolum Philistinorum, ante arcã Dei corruisse cõcissis pedibus & manibus & capite [b]. Hæc certè admiratione digna sunt, & potestatis Dei summa argumenta, sine qua nec dæmones hiscere audent, vel quicquam innouare queunt, & cuius nutu tantũ, iræ Dei etiam inter paganos, signa exhibuerũt. Et proinde animaduerti seuerissimè consulo in istos impostores, qui & miracula simulãt, & ipsa falsa supponunt: sunt enim falsarij cùm in falsis authorandis ipsãs, pontificis vsurpant ius [c]. Et item sacrilegi, ijsdemque quibus illi pœnis puniendi. Occidit gladio Nabuchodonosor sacerdotes Belis, qui fingebant Belum deuorare apposita [d]. Nadab & Abiu, sacerdotes domini à Deo necati, quòd in eius ministerio ignem alienum suppositissent [e]. Vsus autem reliquiarum qualis sit, nemo non videt, & ita ad suffragia promerenda venerandas, & ad ecclesiarum sanctificationem pertinere: vt neque altaria, nec ecclesiæ consecrari debeant sine reliquijs martyrum [f]. Inibi tamen sacrosanctum domini nostri Iesu Christi corpus sufficit [g].

a Nicepho. Calix. li. 18. c. 41. Paul. Diacon.

b 1 Reg. 5.

c c. 1 de reliq. & veneraz sanctor.

d Daniel 14.

e Leuit. c. 10.

f ca. de fabrica, & caplacuit vt altaria, de consecrat. distinct. 3.

g glo. in d. can. placuit.

De Cœmiteriis, & sepulchrorum iure. Cap. 13.

1 *Nominis Cœmiterij ratio.*
2 *Quare consecrantur apud nos Cœmiteria: item & quot dæmones ad cadauera concurrant.*
3 *Cœmiterij finitio, quod religiosus locus est.*
4 *De locis vbi condi solebant antiquitus corpora.*
5 *Qui fit, vt propria aliquorum sint in Ecclesijs & Cœmiterijs sepulchra.*
6 *Libera sepulturæ electio: alioquin ibi sepeliendus, vbi quis suscepit sacramenta.*
7 *Electus locus sepulturæ à moriente, alij quàm eligenti non potest concedi, nisi necessitatis causa.*
8 *Monachi sepulturam non eligunt: item de alijs qui non eligunt.*
9 *Quæ Ecclesiæ habent ius sepeliendi.*
10 *Quibus denegatur sacra sepultura.*
11 *Prohibitis sepeliri de facto sepultis in consecrato loco, pollutus locus debet ijs exhumatis reconciliari.*
12 *Aliquando prohibitum laicos in Ecclesia sepeliri.*

VIA futuræ resurrectionis spes in nobis firma & vera est, & animam immortalem esse, corpúsque suum aliquando repetituram. Ideò & de sepeliendis corporibus honestè, sanctè, & religiosè cura omni ætate & ferè inter omnes nationes fuit: quanquam veri Dei cultus apud omnes non esset, quod pluribus docuimus lib. 2. præludiorum optimi iurisconsulti c. 43. & 44. Idcirco & loca vbi conduntur corpora, dicta sunt cœmiteria, id est, dormitoria: id enim κοιμητήρια, ἀπὸ τοῦ κοιμάω, dormire facio significat. Sic Dosiadas apud

1

apud Athenæum [a] τὰς συνοικίας apud Cretam dicit duos habere οἴκους, quorum vnum vocatur ἀνδρεῶον, alterum in quem dormitum mittunt hoſpites, ξενικὸν. Vocauit & mortem dormitionem dominus [b], λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν. Et poſteà, vt explicet, ait, λάζαρος ἀπέθανε, *i. Lazarus amicus noſter dormit, ſed vado, vt eum à ſomno excitem*: Et poſteà, *Lazarus mortuus eſt*. Et alibi, *non eſt mortua puella, ſed dormit* [c]. Súntque paſſim obuia ſimilia in ſacra pagina [d]. Et apud prophanos quoque authores ſic vſurpatum, Qui enim nobis mortuus eſt, quia excitari non poteſt; Deo dormit, qui poteſt: verùm quia expectanda eſt meta reſurrectionis, & mors perpetuum ſomnum & ferreum dicitur, ſicut apud Homerum [e],

ὡς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν, ἑλόμησε χάλκεον ὕπνον,
Statim vt cecidit, dormiuit ferreum ſomnum.

Et Catullus [f]. *Nobis cùm ſemel accidit breuis lux,*
Nox eſt perpetua vna dormienda.

a Athenæ. lib. 4. di. pnoſ.

b D. Ioan. cap. 11.

c Matthæi cap. 9. D. Marc. 5.

d Ioſue 7. 11. 14. 21. Pſal. 65 & 4. 1 Corinth. 11. & alibi.

e Homerus Ilia. 2. verſ. 241.

f Catull. ad Leſbiã.

1 Conſecrantur apud Chriſtianos cœmiteria iuſtis de cauſis, quarum & illa non contemnenda, quòd dæmones concutere ad ſepulchra ſolcant, vt ait D. Chryſoſtomus [g]. Sicuti & legimus dæmoniacum in ſepulchris habitaſſe, & ex illis vias obſediſſe [h]. Rationem reddit idem Chryſoſtomus [i], *dæmones in ſepulchris verſari, quia periculoſam opinionem, hominibus ingerere conantur, quòd hominum qui abierint animæ, dæmones fiant, quod etiam à cogitatione noſtra vtinam abſit, &c.* Franciſcus quoque Venetus [k] tradit, mortuorum cadauera maximè frequentari ab ſpiritibus immundis: & inde cadauera, non ex ſe, ſed ex ſpiritibus circunſtantibus terrorem incutere, & maiorem ſolitario quàm aſſociato: & ideò accendi ſolere luminaria circa mortuorum corpora, vt arceantur poteſtates tenebrarum, quæ magis lucem timent, quàm talpæ, aut veſpertilionis: hinc aſperſionem aquæ benedictæ, thurificationem, conſecrationem cœmiteriorum. Et ita cœmiteria ſuo nomine monent Chriſtianos, non niſi modicè mortuos eſſe lugendos, nec exemplo eorum qui ſpem non

g D. Chryſo. tomo 2. homil. 35. in Matthæum.

h D. Matthæ 8.

i D. Chryſoſto. homil. 29. Matthæi.

k Franciſ. Venetus, tomo 2. problematum ſacræ ſcripturæ, ſectio. 2. proble m. 79. & 80.

2 habent reſurrectionis: etenim mortui noſtri dormiũt tantùm [l]. Eſt ergo Cœmiterium locus eccleſiaſticæ ſepulturæ deſtinatus. Eccleſiaſtica cauſa, nempe fides reſurrectionis, facit vt cœmiterium dicatur ſepultura, nempe quòd tantùm dormire, & in vitam æternam ſepultos excitandos arbitremur: locus namque alius temerè electus, in quem, veluti cadauer animalis bruti, homo infoditur, videtur potius deſperãtis ſepulchrum, & vt loquar cum propheta, ſepultura aſini [m]. Religioſus hic locus in iure ciuili dicitur ſepulturæ hominis [n]. Proinde cœmiteria ſunt per epiſcopos ab alijs locis profanis & puris [o] diuidenda, & conſecranda, iuxta eccleſias [p], ad ſepelliendos Chriſtianos [q]. Diximus in c. de ſepulchro violato, in crimínibus, de locis vbi antiquitus condi ſolebant defuncti, de communi, de gentilitia, & cuiuſque familiæ ſepultura, & de pœna violati ſepulchri, vt bis non exiſtimen repetendum.

l 1. ad Theſſalon. 4. ca. qui diuina, can. vbicunque, 12 q. 2.

m Hieremiæ c. 22.

n l. cùm in Diuerſis, de relig. & sumpt. funer. lib. 11.

o cap. cum locus ſacer, 1. 9. quæſtio. 2. & hoc §. primus, de relig. & ſumpt. funer.

4 Dico autem nunc deſtinatum eſſe locum ſepulturis cõmunem tantùm, non in agris, vt antiquitus [r]: tum ob mala, quæ inde clam fieri poterant, vt quis poſſet homines iugulatos in ſuo ſepulchro condere priuato ſeorſum: tum etiam, vt honeſtius & ritu eccleſiaſtico locóque conſecrato humarentur, quanquam bonis vilis ſepultura non obſit, nec malis ſpecioſa proſit [s]. In

p ca. 1. 12. q. 2.

q ca. autem, 12. q. 2. concil. Tribur. cap. 39. in cap. ſacros, de ſepult. can. vbicunque, 13. q. 2. cap. fraternitatem, 13. de ſepult.

r ca. autem, 12. q. 2. ca. præterea, in 2. q. 2. cap. abolendæ, 6. 13. de ſepult. quæſtio eſt, & ca. præcipiendum, 13. q. 2. c. ad hæc, de relig. domib. In concil. Tributien. c. 16. & cõcilio Valenti ſub Leone 1. Papa & Theodoſ. Cæſar. c. 1.

5 commuũ tamẽ loco cœmiterij, proprius locus & alicui familiæ eſſe poteſt [t]. Terra ſepulturæ aliquorum in principio deputata, vel ante conſecrationem empta propriis eorum ſumptibus, vel ædificato ſepulchro [v]: alioquin enim, vt ſimoniaca, rencitur venditio loci ſepulturæ, neque pecuniam licet exigere, vt quis in cœmiterio communi ſepulturam habeat, abolita omni in contrarium conſuetudine [x]. Quamuis enim in loco, qui priuato in ſepulturam in cœmiterio venditur, nemo adhuc ſepultus fuerit, tamen locus conſecratus eſt: multò magis ſi in eccleſia. Et quæ religioſis ſepulturis adhærent, religioſa ſunt [y], ideo vendi nequeunt, neque enim religioſum nunc ſolum locũ facit

s ca. ſi quis, & ca. ſicut antiquitus, 17. q. 4.

t ca. ſicut antiquitus, 17. q. 4.

v ca. ſicut antiquitus, 17. q. 4.

x ca. præterea, in 2. q. 2.

y l. quæ religioſa, de rer. vend. in 6. ca. quiſquis, & ca. ſicut antiquitus, 17. q. 4.

illatio mortui, quemadmodum iure ciuili [a], vt anteà purus videatur locus & venditibilis [b], ſed initiatio ſeu conſecratio. Sicut & apud Ethnicos interdum ſolebant ſepulchra per pontifices & ſacerdotes eorum deſignari, vt ait Strabo [c]. Proinde ex indulgentia pontificis quiſque ſine ſymonia, propriam habere poterit ſepulturam in eccleſia, vel extra cœmiterio aliquo. Et poteſt qui- 6
libet eccleſiam, vel extra cœmiterium in ſepulturam ex arbitrio eligere [d]: ſalua quarta parte parochialis eccleſiæ debita [e], quæ ſecundum locorum conſuetudinem definitur [f]. Ibi enim ſi alibi non eligatur, erit ſepultura defuncti, vbi viuens ſuſcepit ſacramenta [g]. At ſi electa ſit alicubi, cum iuramento non mutandi electionem, ibi ſepeliendus eſt, vbi elegit: nec poteſt ſententiam mutare [h] ſecundum aliquos. Verùm hodie hoc iuramentum interdictum videtur [i]. Sic etiam nec curio eccleſiæ, electam & propriam alicuius ſepul- 7
turam ſua in eccleſia, alteri concedere poteſt eligente inuito [k], qui non quidem dominium eius, ſed vſum quæſiuit: niſi ex iuſta cauſa, quia nõ poſſit alius alibi commodè ſepelir, vt notat Archidiaconus [l]; vel ſi ius ſepulturæ legetur, vt fieri poteſt [m]. Electio tamen ſepulturæ intelligenda eſt liberam ijs, qui decedunt, non ratione eorum, qui ius ſepeliendi habent. Siquidem morituri eligere poſſunt, eo quo dictum eſt modo: dummodo idonei ſint [n]. Siquidem monachi non eligunt, ſed vbi vel religionem profeſſi ſunt, vel 8
nouitiatum agunt, vel cõuerſionem, ſepeliendi ſunt [o], niſi longè ab his locis deficiant, vt non poſſint eò transferri [p]. Tunc enim, vt peregrini eligere poſſunt, vel ſi non eligant, in cathedrali eccleſia ſunt ſepeliendi, vel in parochiali eius loci [q]. Et ſi de non peregrinis agatur: non eligunt ſepulturam impuberes [r], vel furioſi [s]. Serui autem puberes eligunt pro impuberibus dominis eorum [t]. Si electio nulla fiat ſepulturæ, ibi ſepelietur filius, vbi ante ſepultus pater, etiam ſi eius non ſit hæres [u]. Mulier cum viro vltimo [x], eligit autem ſi velit [y]. Spurius cum matre, non cum patre: vt naturalis tantùm cum patre, niſi eſſent parentes in dignitate teſte Angelo [z]. Illi etiam, qui mortuos inferendi ius habent, ex titulo de mortuo inferendo, & nunc ius ſepeliendi habent, vt ait Hoſtienſis [a]: & hæredes in ſepulchro eorum, cui ſuccedunt [b]. Qui inferri poſſunt in ſepulchra familiaria & hæreditaria, vide apud Azonem [c]. Sed & eccleſiæ, quibus ſepeliri quis deſiderat, ius ſepelien- 9
di habere debent: nam illud commune nõ eſt omnibus, ſed tantùm his, qui habent populum ſeu parochos, vel quibus ex priuilegio conceditur: [d] velut conceſſum cordigeris, minoribus, & prædicatoribus [e]. Si eccleſia interdicta ſit vel cœmiterium, ſepeliri nemo poteſt in illis [f]: ideò quis in parrochiali ſepeliendus eſt, vel ſi ea ſit interdicta, apud monaſterium propinquum [g]. Sed 10
& ex parte decedentium nullo modo conceditur ſepultura, & denegatur in loco conſecrato interdictis [h], paganis [i], Iudæis, hæreticis etiam, poſt mortem damnatis [k], vſurarijs publicatis [l], mortem ſibi conſciſcentibus [m], tutorem teſtamento relinquentibus presbyterum [n], excommunicatis [o] maiori vel minori excommunicatione [p], blaſphemis, impœnitentibus [q], monachis proprium habentibus [r], in tormento morientibus [s], raptoribus non ſatisfacientibus [t], quibus interdictus ingreſſus eccleſiæ [v], paruulis non baptizatis, item vltimo ſupplicio affectis, certis demptis caſibus [x]. Et in ſumma, eccleſiaſtica deneganda ſepultura iis, qui extra communionem eccleſiæ ſunt, vt quibus non communicare debemus viuis, nec communicemus mortuis [y]: quales & notorij peccatores & incorrigibiles, mortali peccato infecti [z]. Quòd ſi huiuſmodi, qui ſepeliri prohibentur, facto in eccleſia, vel cœmi- 11
terio ſepelantur, pollutur locus, & reconciliari debet Deo [a], exhumatis ſepul-

a § religioſum, de rer. diuiſ. l. 2 § religioſum, de relig. & ſumpt. funer. ad P. Martia in l. in tantum, § religioſum, de rer. diuiſ. in P.
b vt in l. ſi monumẽto, & ibi Bald. quæres pig. obli. poſſ.
c Strabo, in 3.
d ca. ſoror, & ſeq. & ca. Libri, & ca. vos, 13. q. 2. c. fraternitatem, de ſepult.
e c. de his, c. ſup eo, de ſepult. ap. Gregor. c. fin. eod. tit. in 6. clem. dudum, § verum, de ſepult.
f c. cum ſuper, & c. cett. ficari, de ſepultur.
g c. 2. & c. in noſtra, de ſepul. c. is qui, eod. tit. in 6.
h Specula. in tit. de inſtrum. edito. § compendioſe, ver. ſic quid ſi quis iuraſſet, & tit. de ſepult. verſ. & nota quod ſi aliquis.
i In c. 2. de ſepultu. in 6. niſi ex voto, & nulla cauſa mutandi ſit, c. ſi voto, de iureiur.
k Bart. in l. 2 § 3. de opera. pub. l. 2. & l. ſi plures, de relig. & ſumpt. fun.
l Archidiaco. in ca. præcipimus, 12. q. 2. Ludou. Roma. ſing. 688.
m Bart. in l. 3 § ſi quis, de ſepulchr.
n l. vt gradatim, de muner. & honor.
o vide Boer. deciſ. 275. Innocen. in c. animis. in 2. & ibi Angel. in verbo eligat, de exceſſ. prælator. ca. 1. 16. q. 1.
p c. ſi de ſepul. in 6.
q vide Boer. in d. deciſ. 275.
r c. licet, in princ. de ſepult. in 6.
s c. bon. de ſucceſſ. ab inteſt.
t Angelus Clauaſius in Summa in ver. ſepultura, num. 7.
v ca. Ebron, 13. q. 2. Oldra. conſ. 25. & 257. l. vel quod, & ibi Bar. de relig. & ſumpt. funer. in P. vide c. licet, de ſepul. in 6.
x c. 3 § fin. de ſepul. in 6. ca. vnaquaq. 13. q. 2. can. quos Deus, 33 q. 2.
y c. de vxore, de ſepul. apud Gregor.
z in Summa, i verbo ſepultura, num. 2.
a In Summa, de ſepultur. § quid ius funerandi.
b l. 4. 8. 12. de relig. & ſumpt. funer C.
c Azo. in ſumma, de relig. & ſumpt. funer. C. num. 5. & 6. d Innocen. in c. 1. de ſepultur. & in c. animis prauis, de exceſſib. prælat. e priuilegia, de priuileg. e ex parte, de ſepultu. f c. 2. diuũ, de ſepultur. in 6. g c. fi. de ſepultur. h Azo. ibi. i Archidiac. in c. 1. de ſepultur. in 6. k c. cum in parochiali, de verb. ſig. l ca. eccleſiam, & ca. ſeq. de conſecrat. diſt. 3. m ca. dixit præſertim, 23. q. 2. c. ſi epiſcopus, de hæret. c. 15. cle. 1. de ſepul. n c. ga. in omnib⁹, de vſur. cle. 1. & c. quia, ne vxor in 6. o ca. placuit, 23. q. 3. p ca. cuncti, apud, 24. diſt. ca. D. Cypria. q c. ſicut, de hæret. c. ſi de ſepul. p. ca. ſine qd. ſup. 24. q. 2. q c. Eutrop⁹, de malef. r c. ſuper quodã, de ſepulturis. s c. 1. de torneamẽt. t c. 2. de rapt. v c. Iuſtus q. de ten. excõ. in 6. x tot. tit. de cadaver. punit. in P. y c. ex parte, & c. ſicut, de ſepul. z ca. duo ſunt, 13. q. 2. can. quæſitum, ca. quibus, ca. pro obeuntibus, 13. q. 2. ca. placuit, 23. q. 3. ca. quinq; dierũ, 23. q. 7. & c. conſuluiſti, de conſec. eccleſ. vel altar.

tis, ſi oſſa commodè poſſint internoſci, non aliter [a]. Prohibet & lex regia, mulierem pregnantem, ſi mortua, humari, antequam partus ei excidatur: 11 qui contrà fecerit, ſpem animantis cum grauida peremiſſe videtur [b]. Intre ciuili quoque inuenio prohibitum, ne quis ſepeliatur in loco, vbi martyrum ſunt reliquiæ [c]: vt inde colligi poſſit, in eccleſia non eſſe ſepeliendum. Atque in concilio Moguntiaco [d] conſtitutum, vt intra eccleſias mortuus ſepeliatur: niſi epiſcopi, aut abbates, aut digni presbyteri, vel fideles laici. Concilium Triburienſe [e] laicos ob miracula, quæ indè ſæpe contigiſſe dicit, omnino ab eccleſia arcet.

a c. facta, de ſepult.
b Martia. l. 2. de mort. infer. in P. l. Imperator, de ſtat. homi. l. pregnantis, de pœn. in P.
c l. 2. C. de ſacroſ. eccleſ.
d concil. Moguntiaro, ca. 52.
e concil. Tribur. c. 17. can præcipiendum, 13 q. 2. & ca. quibus, eod. vide Grego. lr. 4. Dialogor. c. 53.

De religioſis, & ſumptibus funerum, & de mortuo inferendo, & luctu. Cap. 14.

Lib. 11 P. tit. 7.

1 Edicta duo de iure ſepulchrorum iuris Ciuil.
2 Non licere transferre ſepultos abſque authoritate ſuperioris.
3 Capita edicti, Ne in alieno liceat ſepelire, & vt funus liceat ducere, explicata: & de ſumptibus funerum, & contra quos, qui impedit, agat.
4 Quæ impenſæ in funus tantùm repetuntur, & quatenus, & qui fieri debēt ſumptus.
5 Pro quibus, & quando actio funeraria datur.
6 Quid contineat edictum; Ne quis prohibeatur mortuum inferre.
7 Ius inferendi mortui præſcriptibile, nōn ſepulchrum.
8 Leges circa mortuos ſepeliendos honeſtatis.
9 Sepulturæ rationes quædam.
10 De legibus luctus mortuorum, & de pluribus luctus ſignis.
11 Prohibitum lugere milites Hieroſolymitani ſodality.
12 Quæ perſonæ lugeri debent, & quæ non.
13 Tempus, & modus lugendi maritos vxorum.
14 Modus lugendi, & luctus varius refertur.
15 De pompa exequiarum, & de ordine, quo fiebant.
16 De his, quæ ſepeliebantur vnà cum mortuis.
17 Sumptibus ſepulturæ modus impoſitus.
18 Ritus erga corpora mortuorum.
19 De præficis.

IN iure quoque Cæſareo duo edicta prætoris inueniuntur, 1 quæ pertinent ad ius ſepulchrorum: primum eſt, De religioſis & ſumptibus funerum: alterum, De mortuo inferendo. In primo duæ partes, prima prætor edixit hunc in modum [f], *ſiue homo mortuus, oſſaue hominis mortui, in locum purum alterius, aut in id ſepulchrum, in quo ius non fuerit, illata eſſe dicentur: qui hæc fecerit, in factum actione tenebitur, & pœnæ pecuniariæ ſubijcitur.* Iure pontificio qui alienum parochianum ab inteſtato mortuum ſepelierit in alia, quàm parochiali eccleſia, vbs, vbi mortuꝰ eſt, tenetur oſſa reſtituere, & beneficia inde 2 ſuſcepta, & alio modo componere [g]. Tranſlatio ſepultorum per edictum prohibetur, ne fiat ſine authoritate publica imperiali, ſeu pontificali [h]. Et hinc olim narratur orta ſeditio, quòd Macedonius Arrianus inuita magna parte populi, propria authoritate arcam, in qua continebantur oſſa Conſtantini Magni, de domo in qua erat, in eccleſiam tranſtulerat. Quam rem indignè tulit Conſtantius imperator, tametſi ipſe quoque eſſet Arrianus; cùm quòd

f in l. 2. §. prætor, de religio. & ſumpt. funer. in P. lib. 11. titu. 7.
g ex parte, &c. cū liberum, de ſepult. apud Gregor.
h gloſſa, l. 3, & l. diui, 30 de relig. & ſumpt. funer. in P. l. 1. & pen. C. eod. l. hæreditas, de petit. hæreditat. in P.

quòd in ea ſeditione multi occubuerant, tum quia Macedonius corpus patris eius, abſque ipſius conſilio, transferre præſumpſerat [a]. Deinde & iubetur, *ne quis in alieno ſepeliatur mortuus inuito domino, alioquin in factum actione teneatur* [b]. Per quam qui agit, conſequitur, aut vt tollatur quod illatum eſt, aut loci prætium reſtituatur: competitque tam hæredi, quàm in hæredem perpetua [c]. Dehinc competit remedium, *vt funus ducere liceat*, hoc eſt, ne prohibeatur quis mortuum ſuum in ſepulchrũ inferre [d]. Ne corpora mortuorum detineantur, neue via prohibeatur, & via ad ſepulchrum præbeatur [e], néue ob debitum inhibeatur ſepultura [f]. Eſt & alia pars edicti de ſumptibus funerũ. *Qui funeris cauſa ſumptus factus erit, eius recuperandi nomine in eum, ad quem ea res pertinet, iudicium dabo.* Quo edicto is qui funeraut, perſequitur id quod impendit [g]: ne inſepulta corpora iacerent, & ne de alieno [h] quis funeretur. Pertinet itaque hoc iudicium cõtra hæredem defuncti patrisfamilias, & eius bona. Et primùm contra eum, cui funus faciendum teſtator delegauerit [i]. Ex perſona tamen defuncti agit cum hærede, & hæreditate, quæ repræſentant defunctum [k]: cum quo pro funere eius impendendo cõtrahere videtur [l]. Et fit creditor hæreditarius hac actione funeraria: ſeparatíque eius bona ab hæredũ bonis petere poteſt, ſi illi ſint pro ſuis debitis, creditoribus onerati [m]. Atque vt creditores teſtatoris, minuũt legata ab eo facta, & prius impenſum, quàm illi legatum, repetunt [n]. Minuunt enim bona, impenſa in funus [o], & omni credito præponuntur, ſi hæreditas ſoluendo non ſit [p]. Quòd ſi de funere procurato matrisfamilias agatur, quæ virum habebat, eadem, quæ de patrefamilias, dicenda ſunt: vt & hæredes teſtamentarij, alíque proximi ab inteſtato ſuccedẽtes, teneantur ex bonis, quæ vltra dotem marito relinquũtur [q]. Quòd ſi maritus dotem lucretur pacto, vel partem ex morte vxoris, pro portione dotis tenetur lucratæ, in id quod facere poteſt [r]: quamuis pro alijs debitis mulieris, ex dote lucrata, maritus cum hæredibus vxoris non contribuat [s]. Si tamen alia cauſa diuortio facto lucratus ſit, & alij nupta deceſſerit, non tenetur funeraria [t]. Quòd ſi nulla dos eſſet, tunc omnem impenſam pater mortuæ præſtabit, aut hæredes eius mulieris emancipatæ. Et ſi neque hæredes habeat, neque pater eius ſoluendo ſit, maritus in quantum facere poteſt, pro hoc debito conuenitur: ne iniuria eius videatur, quòd dam vxorem eius inſepultam relinqui [u]. At ſi dos modica ſit quam lucretur vir, & funeris impenſa vxoris eam excedant, dari potent actio in ſuperfluum in patrem [v]. At ſi agatur de expenſis repetendis ab eo, qui funerauit filiũ filiámue familias, pater tenebitur vt de in rẽ verſo: vt funus filijfa. ũt æs alienũ patris [x], pro dignitate & facultatibus funeraria actione [y]. Si tamen filiusfamilias caſtrenſe peculium habeat, primùm ſucceſſores eius tenentur, deinde ad patrem peruenitur [z]. Si pro filiafam. quæ nupta erat, quis impenderit, poterit ſolùm contra maritum experiri, & ſi dotem is reſtituturus ſit, vel pro parte vel in totum nondum recuperata dote: reputabit autem patri, vel ei cui reſtituenda, quod eo nomine præſtitum erit [a]. Porrò qui ſeruum alienum, ancillámue ſepeliuit, habet aduerſus dominum funerariam actionem [b]. Cæterùm qui impendit, ita demùm hos ſumptus reperit, ſi animo repetendi fecerit: non vtique ſi ſola humanitate, & pietate ductus faciat, & ſepeliat. Vnde oportebit teſtari quemque, quo animo funeret: ne poſtea patiatur quæſtionem [c]. Neque etiam omnia, quæ impenſa ſunt in funus, ſemper reſtituuntur, neq; tantũ, quantũ factũ eſt ſumptus nomine imputantur, ſi immodicè factum eſt: debet enim haberi ratio eius, in quem factum eſt, & ipſius rei, quæ vltra modum ſine cauſa conſumitur [d]. Funeris cauſa ſumptus factus videtur is demùm, qui ideo fuerit, vt funus ducatur, ſine quo funus duci non poteſt: impenſum in elationem mortui: ſi quid in locum fuerit erogatum, in quem mortuus inferretur: impenſa peregrè mortuo, quæ facta eſt, vt corpus perferretur: quódue ad corpus cuſtodiendum, vel commendandum factum ſit: in

[a] Socrates, lib. 6. Hiſtor. tripart. c. 17.
[b] l. 1. de religio & ſumpt. funer. in P. & l. 2. eod. tit.
[c] Cauſus in l. 3. q. in fin. l. 7. de relig. & ſumpt. funer. P. l. liberũ, l. 9. eod. tit.
[d] l. ne corpora, l. 3. 9. eod.
[e] Vlpia. in l. ſi quis ſepulchrum, l. 12. cum ſeq. eod. tit.
[f] §. hoc autem, vt ea de appellat. cognoſc. in authen.
[g] l. ſi quis ſepulchrũ, l. 12. §. prætor ait, de relig. & ſumpt. funer. in P.
[h] d. l. ſi quis, & l. at ſi quis, § ſed etſi res, eod.
[i] d. l. ſi quis § funus, l. at ſi quis § fin. & l. funeris, eod. l. ſi filiusfam. l. 32. § fin. eod.
[k] l. in eo, & ſeq. de acq. rer. dom. P.
[l] l. 1. de relig. & ſumpt. funer.
[m] l. 1. de ſeparation. in P.
[n] l. at ſi quis, l. 12. § ſed etſi res legatæ, de relig. & ſumpt. funer. in P.
[o] l. ſi mus §. in computatione, de iur. deliber. C.
[p] l. pen. de relig. & ſumpt. funer. in P. l. 1. §. pen. ad l. Falc. in P. § 1. de lege Falc. apud tuſtin.
[q] l. Neratius, §. fin. de relig. & ſumpt. funer. in P.
[r] l. Celſus filiũſt. l. 22. cum §. ſeq. de relig. & ſumpt. funer. in P. l. in eo eod. tit.
[s] l. ſicet, C. de iur. dot.
[t] l. ſi mulier, l. 29 de relig. ſed in l.
[u] Pomponius quod mutã. l. 12. de relig. & ſumptib. funer. in P.
[v] l. Neratius, l. 20. §. ſi maritus, de relig. & ſumptib. funer. in P.
[x] l. in poteſtam. de in rem verſo in P.
[y] Paul. in l. in patrẽ. l. 21. de religio. & ſumptu funer. in P.
[z] l. in filiusfam. l. 31. de relig. & ſumpt. funer. in P.
[a] l. ſed ſi filiusfam. cũ ſeq. eod. in f.
[b] l. ſi ſit uſus in § qui ſeruum alie. eod. tit. Iunius Fab. lib. 7. recept. ſent. tit. 19. in fine
[c] l. at ſi quis, § ſed interdum, de relig. & ſumptib. funer.
[d] d. l. at ſi quis, & hæc actio, & l. ſi quis impuberi, § ſumptus funeris, de relig. & ſumpt. funer.

fit in marmor vel veſtē collocandā [a]. Quare quod extra funus impēſum erit, veluti in curam defuncti, vel in aliud, non veniet hac actione funeraria [b]. Neque hæc etiā in funus impendēti datur, ſi poſſit quis impenſa repetere alia
6 actione, puta familiæ erciſcūdæ, vel ſimili [c]. Accedūt ſuperioribus interdicta De mortuo inferendo, & vt inferre liberè liceat. *Quo quáue*, inquit prætor, *illi mortuū inferre inuito te, eius eſt, quo minus illi eo cáue mortuū inferre, & ibi ſepelire liceat, vim fieri veto* [d]. *Item, quo illi ius eſt inuito te mortuū inferre, quominus illi ſepulchrū ſine dolo malo ædificare liceat, vim fieri veto* [e]. Prohibere videtur inferre mortuū, qui prohibetur per viam ire vt inferat, vt prohibere videtur ædificare ſepulchrum, qui prohibet eam materiam conuehi, quæ ædificationi neceſſaria eſt [f], ſi modo ei ius ſit eundi: aliter verò, ſi non ſit, qui prohibet, non tenetur interdicto [g]. Et ita qui ius habet prohibendi ne in ſui præiudicium ædificetur ſepulchrū, debet prohibere, & opus nouum denuntiare: nam facto opere non datur alia actio, quàm quod vi aut clam [h]. Idem ſi quis mortuum vnum inferat, vbi ius non eſt, cui ius eſt prohibendi, debet prohibere initio: aliter ſecundum inferre non poteſt prohibere, ſi ſciens illatum primum tacuerit [i].
7 Et ita ius inferendi mortui præſcribi poterit, remanente tamen ſepulchro domini [k], quamuis longa poſſeſſio, ius non tribuat ei, cui iure non competit [l]. Eáque erat lex Solonis, ἡρῶον, ἢ τυμβου μὴ χρῶτα λαμβάνειν, forum aut būſtum, non vſucapi. quam & explicat Cicero [m]. Erat & lex, τάφου μὴ ἐξαλείφειν, μηδὲ ἀλλότριον νεκρὸν θάπτειν, ſepulchrum ne deleanto, néue in alienum funus inferanto [n]. Circa funera leges ſepulchrales plures ab antiquis latæ fuerunt, cùm ad honeſtatem, tum ad ſumptus componendos pertinentes, quarum aliquas, quæ retulimus in titulo de ſepulchro violato, omittemus, alias paucas refe-
8 remus. Ad honeſtatem refero, quæ primùm de ſepelendis mortuis cauta ſunt: eò quòd ibi humanæ conditionis memoria conſeruetur [o], æternā illis ſedem dantes [p], & veluti quietis locum. Qui ſepultura caret, melius illi eſſet ſi eſſet abortiuus [q]. Conſulētes quoque publicæ vtilitati, cuius intereſt ne corpora inſepulta remaneāt [r]. Athenienſes decē imperatores ſuos & quidē à pulcherrima victoria redeuntes, capitali iudicio condemnarunt, quòd multum corpora, licet maris ſæuitia interpellante, ſepulturæ non tradidiſſent. Id enim nullo modo, nec piè negligi ac prætermitti poſſe putarunt: quod eſſet in more totius Græciæ ſolatio parentum viuorumque æmulationi, vt tradit Valer. Maximus [s]. Tempore perſequutionis Maxentij in oriente, fame orta maxima, qua fermè omnis populus moriebatur, Chriſtianorū apparuit longè lateque vera pietas laudata & vulgata, quòd cadauera, quæ paſſim inſepulta iacebant, ſepelirent [t]. Viros Iabes & Galaad laudauit Dauid [u], quòd ſepeliſſent Saulem, & Ionatham [x]: Et Tobias ob mortuos ſepultos miſericordiam conſecutus [y]. Sub M. Antonino Philoſopho, propter multitudinem ex peſte cadauerum, leges latæ aſperrimæ de ſepulchris. *Quandequidem cauerunt, vt ſi quis veliet, ſepulchrum fabricaret. Quod hodie*, inquit Iulius Capitolinus [z], *ſeruatur*: Omitto ritus buſtorum, dum cremari corpora ſolebant, exceptis paruulis. Nam moris non erat priſcis, vt ait Plinius [a], hominem priuſquam edito dente, cremari: quod & docet Iuuenalis [b]:

Naturæ imperio gemimus cùm funus adultæ
Virginis occurrit, vel terra clauditur infans,
Et minor igne rogi.

Quod pertinet tamen ad animam, nō nocuit bonis priuari ſepultura, quemadmodum Martyribus & Sanctis [c]: *Nam pretioſa ſemper in conſpectu domini mors ſanctorum eius* [d]. Et ſepultura non animarum ſed corporum eſt receptaculum, animarum enim, in ſupernis, habitaculum [e], & manſiones illarum, cœli [f]. Neque etiam vel capillus de capite in corpore peribit, quin non re-
9 ſurgat [g]. Prodeſt autem ſepultura, vt memoria nobis illorum, qui exceſſerunt, ſit, & pro iſdem ſolliciti ſimus, & amicitiæ vinculum illis abſentibus teſtemur

a d l. at ſi quis, §. funeris cauſa.
b d. l. at ſi quis §. hæc actio.
c d. l. at ſi quis § Labeo.
d l. 1. de mort. inferen. lib. 11. Pand.
e d. l. 1 § prætor ait.
f d. l. 1 de mort. infer. l. veteris, de itine, actuque priuat. ibi
g d. l. 1 §. facere, de mort. infer.
h l. 3. eodem.
i d. l. 3 § fin.
k l. monumētorum, l. 6. de religio. & ſumpt. funer.
l l. pen. de mortuo inter.
m Cic. lib. 2. de legibus.
n Cic. 2. de legib. & l. 2. de relig. & ſumpt. funer.
o l. quidem, de condit. inſtitut.
p Paul. l. ſi quis eo animo, l. 40 de relig. & ſumpt. funer.
q Eccleſiaſtes, c. 6.
r l. ſunt perſonæ, l. 43. de relig. & ſumpt. funer.
s Valer. Max. lib. 5. c. 6.
t Nicepho. Calix. lib. 7. c. 28. Euſeb. lib. 7. Hiſtor. eccleſiaſt. c. 20. & lib. 9. c. 8.
u 1. Reg. cap. 31 & 2. Reg. c. 1
x Tobiæ 1 & 2.
y Iulius Capitol. in M. Antonino
z Plinius, lib. 7.
a Iuuenal. ſatyr. 15.
b vide D. Auguſt. li. 21. de ciuit. Dei, c. 12. & lib. de cura pro mort. agē. c. 2.
c Iſai. 72.
d 4. Eſdræ, 7
e D. Ioan. euangel. c. 14
f D. Matthæi c. 10.

teſtemur:& ita fiunt pro illorum ope,ſi egeant,oblationes,orationes,vigiliæ,
a ca. pro obeũtibus, & ca anima defun Gor,13 q 2. elemoſinæ [a]. Nam & iuuari defunctos viuorũ orationibus defendit eccleſia
b Dionyſ. Areopag lib de Eccleſ.hiera. par.2.& 3 Gregor.Nazianz orat. 31.Hieron in vita Hilarii Auguſt. libr. de cura pro mort. agen & lib. 9. confeſſio.c. 11. & 12. & de verb. apoſto ſermo. 31. cõcilio Chartagin. ca 79.D. Ambroſ. de obitu Valentiniã.cõci.Africano. catholica [b]: nec inaniter viuos baptizari,1, p.r nitentiam agere, pro mortuis
c 1.ad Corinth. 15. dixit Paulus [c]. In luctu mortuorum quoque tranſigendo,honeſtatis,lex ne- 10
d l.at ſi quis §.funeris,de relig.& ſumptib funer in P. ceſſaria fuit:tantus eſt enim adẽpti patris,matris, vxoris, liberorum,aut amicorum dolor,vt præter modum plures ſe inde affligant, ac mortem ſibipſis aſciſcant. Interdum & aliqui vſqueadeò ferrei & ingrati, vt nec lugeant, nec luctus ſigna aliqua ferant, interdum & ſuperbè contemnant. Proinde moderator lugendi modus decretus, & perſonæ, quæ lugeri, quæúe lugere debeant,diſtinctæ. Sic res,quæ in lugendo veniunt, perſonæ, & modus lugendi obſeruabuntur. Res ſunt,vt marmora,veſtes circa mortuum,vel mortuo concedendæ [d],curatio funeris, conditio ſepulturæ,pompa exequiarum, orationes funebres, veſtes lugubres. Lugubria ea dicuntur omnia,quæ luctum & dolorem vel mouent,vel retinent:ſigna mœſtitiæ & triſtitiæ,quæ diuerſi generis fuerunt pro more nationum. *Cùm Peloptdas cecidit*, inquit Plutarchus [e], *in acie,quam Theſſali habebant contra Alexandrum Phereum Perſiæ tyrannum, milites eius Theſſali, neque thoracem poſuerunt, neque frenos equis detraxerunt, neque vulnera alligarunt, poſtquam de morte eius audierunt: ſed cùm armis, & tum etiam puluere ſordidi & calidi,ad cadauer quaſi ſentiens,hoſtium ſpolia certatim depoſuerunt, equos totonderunt,ipſi quoque tonſi fuerunt: multi in tabernacula ſua reuerſi, neque ignem accenderunt, neque cœnati ſunt. Silentium autem,& luctus tota caſtra occupauit, quaſi non glorioſiſſimam,& maximam victoriam peperiſſent,ſed à tyranno victi, & in ſeruitutem redacti ſuiſſent. Ex ciuitatibus autem vbi nuncius ad eas perlatus eſt, aderant magiſtratus,& cum eis Ephebi,id eſt, puberes,& pueri impuberes, & ſacerdotes, adſubeundum humeris cadauer,trophæa,& coronas,& totius corporis armaturas aureas efferentes,habita & orationes funebres &c.* Neoptolemus filius Achillis, poſtquam vindicatã necẽ ex Alexandro necato à Philoctete vidit parris Achillis, initiũ lugendi fecit,& vnà cum Phœnice,atque Myrmidonũ exercitu,crines ſepulchro deponit,pernoctauitq; in eo loco,vt ait Dictys Cretenſis [f]. Idemq; fecit Neoptolemus, poſtquam cremauit corpus Aiacis, & in vrnam cineres condidit,& tumulum erexit, tertio à funere die, cunctiſque reges comam apud tumulumeius depoſuerunt [g], Refert Suetonius [h], mortuo Germanico patre Cæſaris Caligulæ, regulos quoſdã barbam poſuiſſe, & vxorum capita raſiſſe, ad indiciũ maximi luctus.Alia ſigna luctus mortuorum, apud Phalarídem [i] hijs verbis deſcribũtur, *ἐ γὰρ ἁρμόζει σκυθρωπὸν πρόσωπον, ἀλλὰ ὑμνεῖδ: καὶ ἡδέως μοι, ὃν ἄρ ἐβλόμην ὑμᾶς, ὅτι θρήνους ὅτε οἰκτισμοὺς προεῖδ σωκάτωρτος' ὅτι ὁ θεὸς τὰ τοιαῦτα παῖδ, ἐπαναγκασμένα παρέντας πᾶσιν, ἀλλὰ ὅτι τὰ τοιαῦτα ἀνθρώποις ἐσὶν ἄχθεσθαι δυσκόλοις, οἳ οὐχὶ τελευτὴν τὰς ὀλοφύρσεις προσηκόσας, ἀλλ' βίβιος ἔχει: μᾶλλον δὲ τάτοις δὲ ἀνεμένων ἄξιος ὁ θάνατος*, id eſt,*non eſt decens lachrimari, ſed cantare de morte Steſichori, & in vniuerſum,non quidem volo lamentationes,& flagellationes, vel afflictiones corporum abgcere:non quia communiter hi affectus omnibus accedant, ſed quoniam miſerorum ſint, quorum non mors ſed vita vel potius mors, deplorari debeat.* Iulius Paulus [k], *qui viuit*, inquit, *abſtinere debet conuiuij ornamentis, & alba veſte*. Atra veſte enim lugentes olim vrebantur, vt & innuit Statius [l].

Ipſe etenim tectum nigræ ſolatia pompæ,
Spectatúmque vrbi ſcelus,& puerile ſercitum Produxi.

Quanquam & mulieres in luctu olim veſte alba vſas tradat Plutarch [m].Mortuo rege tãtùm apud Perſas,ignis,qui ſacer dicebatur,extinguebatur, donec funus eſſet abſolutum. Et ita fieri iuſſit Alexander Magnus in funere Epheſtionis [n]. Inter ſtatuta tamen militum Hieroſolymitanorum [o], ſancitum à magno magiſtro ſeu generali illorum præfecto Claudio de la Sangle,vt honeſtiſſimè quidem fratres,& milites illorum ſepeliantur: ſed ne poſthac vllus,ſiue fuerit frater,ſiue ſecularis,pullatus omnino, ſiue veſtitus veſte lugubri funus ſequatur,neque etiam ipſius magiſtri, vbicunque mortem obierit:

ídque

e Plutar.in vita Pelopida.

f Dict. Cret.lib.4.de bello Troiano.

g Idem Dict. lib. 6.
h Suetonius, in Caligula c.5.

i Phalaris, epiſt. 83. ad filias Steſichori,de morte patris.

k Iulius Paul.lib.5.receptSenten.tit.21. c.3.

l Statius,lib.2.

m Plutarch*, in problem.25.

n Diodor. Siculus, lib.17 in 12.anno Alexandri.

o in ſtatutis militũ Hyeroſolymitan. titu.4. qui de hoſpitalitate inſcribitur c.22.

12 ſdque, vt opinor, vt mortem deſpicere, vel non timere aſſueſcant. Perſonæ quæ lugeri debent, ſunt parentes & liberi vtriuſque ſexus, necnon & cæteri
10 agnati vel cognati, ſecundùm pietatis rationem & animi ſui patientiam, prout quiſque voluerit: qui tamen eos non eluxerit, non notatur infamia [a]. Vxores viri lugere non compelluntur, ſponſæ nullus etiam luctus [b]. Et more maiorum, non ſolent lugeri hoſtes, vel perduellonis damnati, neque ſuſpendioſi, neque qui ſibi manus intulerunt, non tædio vitæ, ſed mala con-
13 ſcientia [c]. Vxorem verò per decem menſes olim virum luxiſſe arguit, quod ſcribit Ouidius [d], de anno decem menſium Romuli agens:

Eſt tamen & ratio, Cæſar, quæ mouerat illum,
Errorémque ſuum, quo tueatur, habet.
Quod ſatis eſt vtero matris dum prodeat infans,
Hoc anno ſtatuit temporis eſſe ſatis.
Per totidem menſes à funere coniugis vxor,
Suſtinet in vidua triſtia ſigna domo.

Annus autem poſteà lugendi mulieribus viduis à tempore mortis mariti impoſitus eſt, & non lugentibus, aut intra id tempus nuptias repetentibus, pœna dicta infamiæ [e], cui & aliæ additæ [f]: maximè propter metum, ne familiarum fieret confuſio, & turbaretur generatio prioris mariti [g]. Et proinde tempus interceptum anni in properante ad ſecundas nuptias, infamia iure ciuili punitur tantùm, remiſſa infamia, ſi non ferat inſignia luctus [h]. Remiſſa etiam iure canonico pœna nuptias acceleranti intra tempus luctus [i]. In Chubda tamen ciuitate, quæ eſt iuxta ciuitatem Tangaſt in finibus Indiæ, vnde Turcæ, præfectum mortuum lege ita iubente, coniuges eius perpetuò lugent, neque vnquam à ſepulchro diſcedunt pulla veſte indutæ, & capite nouacula raſo [k]. Seneca porrò [l], annum tempus fœminis ad lugendum conſtitutum fuiſſe à maioribus ſcribit, non vt tandiu lugerent, ſed ne diutius. Viris lugendi legitimũ tempus nullum eſt, quia nullum eſt honeſtum.

14 Sequuntur tamen rectè mores locorum, in quibus degunt. Modus funerum & luctus etiam varius, eáque de re cauit lex decemuiralis, *Extenuato ſumptu tribus ricinys & vinculis purpuræ, & decem tibicinibus, tolliique lamentationem* vt ait Cicero [m]: & Solon apud Plutarchum [n], *Mulieres*, inquit, *genas ne radunto, neúe leſſum, funeris ergò, habento* [o]. Laniabant quippe genas & faciem, qui olim lugebant, vt innuit de Anna Didus ſorore loquens Virgilius [p],

Audit examinis, trepidóque exterrita vultu
Vnguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat.

Diuellere & comam in luctu moris, vt facit apud Homerum [q] Agamen non & Actianus. Addebatur & funeribus Tibia, vt Ouidius [r]:

Cantabat mœſtis tibia funeribus.

Et Statius [s], *Cùm ſignum luctus cornu graue iungit admiſſa*
Tibia, cui teneros ſuetum producere manes.

Aderat & aliquando tuba, verùm in nobilium funeribus olim tuba, in pauperum & plebeiorum tibia, caneba nt antiqui [t]. Eò pertinet quod ſcribitur à D. Matthæo, defuncta filia cuiuſdam principis, rogatum ab eo dominum Ieſum Chriſtum, illuc peruenisſe, & inueniſſe imibi tibicines & turbam tumultuantem [v]. Celebritas ſupremi diei & officium funebre, quod in funere exequimur, exequiæ ſunt. Adeſt & pompa, & exequiarum maior ſolemni-
15 tas in ſepeliendis viris de Republica benè meritis, vt in Lucilio Longo, funus factum apud Cornelium Tacitum [x]: Auguſto Octauiano, apud Dionem Caſſium [y]. Aderant in funere ducendo accenſæ faces [z], lecti funebres [a]: præcedebant ſacerdotum collegia [b], & præferebantur omnia mortui ornamenta, maiorúmque imagines. Procedebat funus more priſco, ſequebantur homines, quaſi poſt ipſum defunctum morituri, ſubſequuturíque, à quibus

g diceba-

a l. parentes, l. 23. de his qui notan. infa. lib. 3. P. nisi, 2. hic intelligo glo. finali. eius titu.
b l. vxores, l. 9. de ijs qui notan. infa. in P.
c Vlpia. in l. liberorum, l. 11. de ijs qui notan. infam. in P.
d Ouid. in 1. Faſtorũ.
e l. 1. de ijs qui notã. infa. in P.
f in l. 1. C. de ſecũd. nupt. lib. 5. titu. 9.
g l. liberorum §. etiã talis, de ijs q. not. infa. in P.
h l. decreto, l. 15. ex quib. cauſ. infa. irrogc. lib. 2. C. titu. 12.
i c. pen. de ſecund. nupt.
k Nicephor. Calix. lib. 18 Hiſto. c. 30.
l Senea, lib. 7. epiſtol.
m Cicero, 1. de legib.
n Plutar. in vit. Solon.
o Cic. 2. de legib.
p Vergil. 4. Aeneid.
q Homer. Iliad. 18.
r Ouid. 6. Faſto.
s Statius, in Thebaide.
t Turneb. in 2. Cicero. de legib.
v D. Matthæi, cap. 9.
x Corn. Tacit. lib. 4.
y Dion Caſſius, lib. 48. Hiſtor. Roma.
z Cornel. Tacit. dum agit de Auguſti funere. Virgil. in lib. Aeneidon, dum de Pallantis funere agit.
a Florus, lib. 48. epitu. Liuij.
b Appianus, in Syllæ funere.

dicebatur, *vale nos te sequemur.* Inde & dictæ exequiæ, vt apud Donatum legitur in illud Terentianũ *funus interim procedit, nos sequimur.* Et ii aliquando alius ordo seruatus, præcedente pompa, sequente mortuo, vt apud D. Hieronymum legitur de funere Blesillæ [a]. Legimus autem & apud D. Lucam in funere filij viduæ turbam ciuitatis multam adesse, cùm dominus eum suscitauit [b]. Simpliciores homines aliquando decedentes iubebant se sepeliri, se cúmque ornamenta quædam: quod non faciendum tamen Iurisconsulti tradunt, nec voluntatibus defunctorum circa sumptus illegitimos obediendum [c]. Inuehitur in eos, qui sepulchra magnifica, vt trophæa, ædificant, D. Chrysostomus [d]. Scribit tamen Iosephus [e], Salomonem, Dauidem patrem cum multis diuitijs sepelijsse, & ab eius sepulchro Hircanum pontificem, vt liberaret ciuitatem ab obsidione Antiochi filij Demetrij, accepisse tria millia talentorum, Herodémque partem accepisse. Refert Athenæus [f], aliquem aureos numinos multos deglutisse cùm in extremis laboraret, & ita mortuũ: aliũ in sago aurũ consuisse, eóq; se induisse, & iussisse familiarib. suis, vt eum ita indutum sepelirent, neque vrerent, aut cultum quendam adderent. Syracusij funebrem pompam prisco more supra modum sumptuosam excoluerunt, sumptus tamen in funeribus cõsuetos, postea præscripto modo coercuerunt, adiectis etiam in lege funerum actionibus [g]. Cyrus [h] rex Persarum moriturus iam, & sepulturam sibi eligens, iussit filijs suis, vt corpus suum tantùm terra conderent, vt intra commune omnium rerum matris gremium, non autem auro vel argento. Sepeliebantur enim antiquitus mortui terra [i], non autem vrebantur, nec Romæ quidem, vsque ad tempora Syllæ [k], qui voluit cremari, metuens, ne talionem reciperet erutorum corporum sepultorum [l]. Et scio Barbarorum quosdam corpora suorum vulturibus lanianda insepulta proiecisse; alios in flumina, alios suos senes de rupibus præcipitasse, vt Hyperboreos [m]: alios viuas vxores cum cadaueribus maritorum in rogum inijcere solitos, vt Erulos [n]. Sed hæc silenda potius puto, vt ritus crudeles Scytharum in sepultura regum, cum quibus & quinquagiata regis ministros ingulabant [o]. Et Indorum, cum quorum cadaueribus vxores vitam relinquebant [p]. Inuentum Phrygum, Præficæ sunt; quæ erant mulieres conductitiæ, quæ ex aliorum animo, mortes quæ ad se nihil pertinebant, cum mercede deflebant. Næuiámque, quod Phrygium vel Hebræum est vocabulum, seu Latinè lessum agebant ad tibiam. Quod innuit Varro [q], *ibi,* inquit, *à muliere quæ optima voce esset, Pergama laudari, deinde Næuiam cantari solitam ad tibiam, & ad fides eorum, qui ludis Troicis cursitassent.* Hæc mulier olim vocitata fuit Præfica, vsque ad secundum Punicum bellum. Et Papinius [r],

Vt Pharios alitæ fictæ pietate dolores,
Mygdoniósque colunt, & non sua funera plorant.

[a] D. Hieronym. epist. ad Paulam de dormitione Blesillæ.
[b] D. Lucæ, c. 7.
[c] Lat. si quis, §. funeris, & sequentib. de religios. & sumptib. funer. l. fin. § fin. de aur. & arg. lega. l. seruo alieno, § fin. de leg. 1.
[d] D. Chrysosto. homil. in Psal. 48. tomo 1.
[e] Iosephus, li. 7. antiquit. c. 16
[f] Athenæus, lib. 4. cap. 18.
[g] Diodo. Sicul. lib. 12.
[h] Xenophon, lib. 8. Cyripæd.
[i] Genes. 23. 47. 49. 50 Tobiæ 4.
[k] Cicero, 2. de legib.
[l] Plin. lib. 7. c. 55.
[m] Pholus, lib 4. c. 12
[n] Procopius, li. 2. de bello Gothico.
[o] Herodotus, in Melpom.
[p] Valer. Max. lib. 2. cap. 2.
[q] Varro, lib 4. de vita popu Rom.
[r] Papinius, in Epicedio patris.

De Xenodochijs, & alijs pijs locis. Cap. 15.

1 *Remissiuè de his ibidem.*

DE Xenodochijs, ptochotrophis, & alijs collegijs pijs & religiosis, diximus in personis ecclesiasticis suis locis, & de differentia beneficiorum horum, & aliorum.

De ferijs, feſtiſque, & profeſtis diebus. Cap. 16.

Lib. 1. P. ti. 12. Lib. 2. Decreta. ti. 9. Lib. 3. C. ti. 12.

16

1 *Inſtitutionis feſtorum cauſæ.*
2 *Diuiſio dierum in feſtos, profeſtos, & interciſos.*
3 *Feriæ, publicæ, familiares, propriæ: publicæ rurſum, ſtatiuæ, conceptiuæ, imperatiuæ, aut nundinæ, & de ſingulis: Item de nomine feriæ.*
4 *Feriarum, aliæ in honorem Dei, quædam ad homines pertinent.*
5 *Statiuæ feriæ, quæ apud Hebræos, & Ethnicos.*
6 *Feſta nobis Chriſtianis, quæ mobilia & immobilia.*
7 *Quæ feriæ conceptiuæ Ethnicis, & nobis.*
8 *Quæ ferijs meſſium aut vindemiarum tractari à magiſtratibus poſſunt: idem numer. 20. 23. 25.*
17 9 *De ferijs nundinarum.*
10 *Feriæ publicæ vel alterius lætitiæ de feſto ſeruorum, cantorum, & de alijs, lagenopheria, ſaturnalibus, carniſprimio, & Iudæorum ſaturnalib. de feſto plurium, ſeu ſortium & alys eorundem.*
11 *Veneris feſtum deguſtandis vinis.*
18 12 *De ferijs imperatis ſeu repentinis aut indictis ex varijs cauſis captarum ciuitatũ, victoriarum, renouati imperij, vel ob alias res proſperè geſtas, & in honorẽ principis, aduentus iucundi principis, Conſtantini & Helenæ feſtum: ob luctum & inductum, quale ieiunium Iudæorum ob incenſam Hieroſolymam.*
13 *Romanis feſtum nullum atratum, vt alijs nationibus.*
14 *Ante proditos faſtos pontifex iunior futurus foras nunciabat: & quomodo luna obſeruata.*
15 *Incipiebant apud Hebræos, & Romanos menſes à luna noua, & inde faſti computabantur.*
19 16 *A quibus abſtinendũ feriarũ diuinarũ tempore, & de ſuperſtitioſis in eo Iudæorũ.*
17 *Nundinæ, & mercatus diebus feſtis inhibiti.*
18 *Venari feſtis dieb. à Carolo Magno prohibitum.*
19 *Nefaſti & faſti dies cur dicti Iuſtitij.*
20 *Quæ tempore feſtorum iudicialia non poſſunt fieri, & quæ poſſint.*
21 *Feſtis diebus inductæ olim inter hoſtes & exercitus.*
22 *Capite damnati ob myſteria diuina violata.*
24 *Quid denicales feriæ, & quid in his prohibitũ agere: & quæ feralia & parentalia.*
26 *Feſti dies interdum ſi plures ſint, quàm operibus vacari poſſit, reſtringuntur & expunguntur ab Epiſcopo, & quomodo.*
27 *Quibus ſacris diebus pius Chriſtianus animum intendere debet, & quæ debeant ex abuſu recepta reijci.*
28 *De non colendis calendis Ianuarij.*
29 *Strenæ calendis Ianuarij dantur.*

1 DE LATO tradit [a], Deum, genus hominum laboribus natura preſſum, miſeratum, haud abs re in laborum remiſſionem, ſolemnia illis ſacra, feſtáque in ipſorum Deorum honorem inſtituiſſe. Si verum eſt quod ait Democritus apud Stobæum [b], quod βίος ἀνεόρταστος μακρὴ ὁδὸς ἀπανδόκευτος, id eſt, *vita ſine feſtiuitatibus, longa eſt via ſine diuerſorijs*: ſumma fuit Dei prouidentia, & etiam ſecuta humanæ experientiæ neceſſitas, dies quoſdam ab opere conſueto quieſcentes conſtituere, & humanam hanc laborum infirmitatem à laboribus aliquando recreare, ne in via deficeret, vtque terreſtribus ſudoribus intermiſſis, animus ad maiora & cæleſtia conſideranda raperetur:

a Plato, 2. de legib.

b Stobæus, ſermone de ſuauitate.

& cum à tempore quo labori addictus est in peccati vltionem [a], agnosceret, & veneraretur, & placaret. Docuit id exemplo primùm Deus, cùm per sex dies vniuersa, quæ cœlo marique continentur, creauit, & requieuit die septimo [b], qui ideò dicitur sabbathum, id est, quies: vnde & posteà, sanctus dies quilibet septimus fuit, quia sabbathi requies [c]. Sequutæ & aliæ feriæ, quas vt euoluam [d] facili negotio, præfabimur quod de discrimine dierum apud Romanos tradit Macrobius [d], annum in menses, menses in dies distribui. Dies autem omnes aut festos, aut profestos, aut intercisos vocari 2
ex Numæ distinctione, festos dijs dicatis: profestos hominibus, ad rem publicam & priuatam gerendam: intercisos, Deorum hominumque communes. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ: profestis, dies fasti, comitiales, comperendini, stati prælaries. In intercisis, quibusdam horis fas est ius dicere, quibusdam non fas: nam quo tempore hostia cædebatur, fari nefas erat, & cùm adoleretur; inter cæsa & porrecta, licebat [e]. Et sic de nefastis & fastis agens Ouidius ait [f],

Nec toto præstare die sua iura putaris, scilicet prætorem,
Qui iam fastus erit, manè nefastus erat,
Nam simul exta Deo data sunt, licet omnia fari,
Verbáque honoratus libera prætor habet.

Feriarum rursum, aliæ publicæ, aliæ familiares, seu propriæ familiarum. Publicarum genera quatuor, aut enim statiuæ sunt, aut conceptiuæ, aut imperatiuæ, aut nundinę. Feriæ dicuntur, dies quibus cessatur ab opere aliquo, dictę, quòd illis vel ferirentur hostiæ, cultuíque diuino dabatur opera, à ferendis epulis. Et per extensionem dicuntur etiam feriæ, dies sex post dominicum, quos nomine planetarum & idolorum dicebant Ethnici, lunæ, martis, mercurij &c. Quibus ex instituto Syluestri papæ nominibus omissis, vel ab ecclesia explosis, feriæ, dicti omnes dies, quòd omnibus diebus Deo vacandum sit; quod vide latè explicatum apud Brunum [g]. Feriæ etiam dictæ sunt, dies in quibus ab aliquo opere vacui, dabant homines vel dare poterãt operam alijs negotijs; quales sunt feriæ nundinarum, messium, & vindemiarum, in quibus, vt dicemus, in primis silent opera rustica, & lites: in alijs vigent, & vacatio quoque litium est seu iustitium. Proinde ex quatuor generibus feriarum, quædam ad honorem Dei, quædam ad homines pertinent: & earum quæ ad homines pertinent, quædam pro veneratione principis, quædam pro vtilitate seu necessitate hominum, quædam ad publicam lætitiam vel luctũ. Statiuæ feriæ ad Dei honorem pertinentes sunt illæ, quæ anni certis, statis, & reuolutis contingunt diebus & mensibus, in fastis seu kalendarijs annotatæ. Quemadmodum apud Hebræos festum expiationis quotannis decimo die septimi mensis, qui in 9. octobris nostri incidit, celebratum est: quo vnico die mandauit Deus ieiunium seruari [h], vocabant יום כפורים iom chaphorim. Erat & illis in mense Thisri, qui in 21. octobris incidit, festum הושענה רבה hosceana raba, festum palmarum grande: septimus dies tabernaculorum, quo canunt lætaniam Iudæi, cuius formam proposuit Andreas Osiander [i]. Et 15 die septimi mensis Thisri, id est, 15. octobris inchoabatur festum Tabernaculorum, quod durabat septem continuos dies, vt repeteretur memoria diuinæ protectionis populi in deserto [k], vocant Hebræi festum סוכות socot, Græci ἐκνοπηγίαν. Erat & illis prima die mensis septimi, זכרון תרועה zecron terogna festum tubarum, quod illi vocant, memoriam clangoris, per quam dicunt commonefieri populum de liberatione Israëlis, ac immolatione [l]. Erat & illis statum festum septimo quoque die quod sabbathum, requies ab opere hominum & iumẽtorum & boum [m], & septimus annus terræ [n]. Erat dedicatio noui templi, eo absoluto post reditum ab exilio Babylonico 23. Martij [o]. Apud Ethnicos & idololatras, etiam gentiles, erant festa stata, vt 15. die februarij celebrabant Romæ lupercalia, & diem dictum

februa-

a Genes. 3.
b Genes. 2.
c Exod. 23. Leuit. 23.
d Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 16.
e Hæc & Varro. lib. 5 de ling. Lati.
f Ouid. lib. 1. Fastor.
g lib. 6. de cæremonijs c. 6.
h Leuitici, 23.
i Andreas Osiander, in annotationib. quas adiecit Harmoniæ euãgel. lib. 3. c. 36.
k Leuit. 23. D. Ioan. euang. c. 7.
l Leuit. 23.
m Exod. c. 23.
n Exod. 23. Leuit. 25.
o Iosephus, lib. 11. cap. 4.

februatum . Quirinalia ſeu feſtum ſtultorum 18. Februarij,& eodem die feralia [b]. Et Chariſtia,feſtum 19. Februarij, à cognatis in familijs celebratum : ſcilicet à tumulis, & qui periere propinquis,

Protinus ad viuos ora referre iuuat [c].

Erat ex quinquatrijs vltima dies 23. Martij, quæ tubiluſtrum,

Summa dies è quinque, tuba luſtrare canora
Admonet, & ferti ſacrificare die [d].

Thargelia,feſtum Apollinis [e] 7. Aprilis. Robigalia ad rubiginem à ſegetibus arcendam 25. Aprilis [f] : vt eodem die Athenis feſtum θαργηλιῶν. Lemuria, ſacra nocturna, menſe Maij celebrata nocte ad fugandos è domibus lemures [g]. Docet & Euſebius Pamphili [h], gentiles quoque ſeptimam quamque diē in veneratione habuiſſe,ex Heſiodo,& Homero. Plyntheria celebrabantur Athenis & in Pyræo,quo tempore & Palladis claudebatur templū, quod feſtum tam neceſſarium aliqui ſibi, ac vniuerſæ ciuitati eſſe arbitrabantur, vt nullus Athenienſium etiam ſumma coactus neceſſitate , aliquid die illa operari auderet [i]. Fiebátque 25. die menſis θαργηλιῶν. 25. Aprilis, qua die Alcibiades ab exilio reuerſus eſt [k]. Apud nos, qui Chriſtum dominum & Deum adoramus & colimus,ſtati dies feſti plures ſunt, vocantur & feſta immobilia,& mobilia:immobilia,vt dies dominicus [l], qui Sabbathum Iudæum antiquauit, quo reſurrexit dominus à mortuis , ſeptenis recurrens ſingulis diebus,quo danda opera hymnis , & Dei laudibus , omni labore corporis remiſſo [m] : vt nec eo die ieiunandum [n], nec in oratione humiliatis proſternenda eſſe corpora , quia lætitiæ dominicæ reſurrectionis eſt, placuerit [o]. Sunt alij dies feſtiui, certis temporibus conſecrati in honorem Dei , & myſteriorum eius,& in venerationem Martyrum,aliorúmque Sanctorum eius , vt & ipſi apud Deum noſtri memores ſint,vnde à D. Auguſtino vocantur memoriæ Martyrum [p]. Neque enim reuocandum in dubium duco, quod fides eccleſiæ Catholicæ credit firmiter, pios & ſanctos viros , etſi ex hac vita diſceſſerint,tamen memoriam noſtri facere apud Deum, à nobis interpellatos, vt ſe facturum D. Petrus poſt obitū dixit [q]. Et ex veteri & nouo teſtamento diuinæ legis ſatis conſtat, vt non niſi malitioſè columniari quis veritatem poſſit,veluti ex Pſalmo 31. clarum,*pro hac orabit*, inquit,*ad te omnis ſanctus &c. Et ſi ſteterint Moyſes &c.* Hieremiæ 15. Docet & Angelus apud Thobiam [r] de orationibus ſanctorum. Et Angelus eſt pro populo apud Zachariam orans [s], & apud Hieremiam [t] Angelis porrò ſancti & beati ſimiles ſunt [u]. Omitto orationem Oniæ mortui pro populo [x], & quæ Cyprianus [y], & Hieronymus [z] ſcribunt. D. Ignatius etiam [a] *aues feſtos*, inquit, *nolite inhonorare* . Et D. Gregorius Nazianzenus teſtatur [b], nos feſtos in honorem martyrum veritatis celebrare, vt quorum certamina veneremur , eos imitemur . In ſumma qualia ſunt feſta immobilia apud nos, docebit te Gratianus [c], & Gregorius [d] 9. quibus addentur & alia in iure [e] expreſſa,& ſi qua alia ab epiſcopo,clero , & populo recipiantur, ratione quodam ſpeciali [f]. Mobilia porrò feſta, conceptæ feriæ dici poſſunt: quæ quando celebrandæ ſint, ſingulis annis antè à pontificibus prædicitur,veluti paſcha,rogationes ;aſcenſio domini , penthecoſte , corpus Chriſti. Erant & feriæ conceptiuæ apud Ethnicos , Latinæ, ſementinæ,paganalia,compitalia [g]. Pro veneratione principis,& aliorum heroum , ſtatuæ etiam feriæ ſunt:ſi natalis dies eorum obſeruetur feriatus,ſi dies imitati imperij [h],vt decretum à triumuiris Romanis , vt qui ſenatores,vel ſenatorū filij, natalem Cæſaris diem lauro coronati non celebraſſent , ij mulctam decies ſeſtertium penderent [i]. Adrianus die natali ſuo mille feras edidit [k]. Cúmque Iulia Octauiani Cæſaris neptis ex ſorore,vxor Agrippæ , Caium peperiſſet, ſacrificium perenne natalibus eius , cum quibuſdam alijs decretum eſt : priuatim autem Aediles natalibus Auguſti , ludos equeſtres & venationem ediderunt [l]. Megaleſia ludi , celebrati in honorem magnæ matris , vt dicebant

a Ouid. 2. Faſtor.
b Ouid. 2. Faſt.
c Ouid eod.
d Ouid. 3. Faſt.
e Suidas.
f Plinius, lib. 18. c. 29.
g Ouid. 5. Faſtor.
h Euſebius Pamphil. lib. 13. de præparat. euangel. c. 7.
i Xenophon, lib. 1. rer. Græcar.
k Plutarch. in Alcibi.
l Sic nūcupatur Apocalyp. c. 1. de hoc Leo pont. max. epiſt. 79. & Nicephor. Cal. lib. 7. c. 46.
m in concilio Matiſconen. 2. c. 1. in concil. Cabilonen. c. c. 18. Agathenſi c. 47. Aurelian. c. 2. can. ſeruum, de cōſecrat. diſtinct. 2. can. quid dicē, 75. diſt. n ca. ieiunium, & ca. ſeq. de conſecrat. diſt. 3. can placuit, eod
o ca. quoniam de cōſecrat. diſtinct. 3. ca. ſi quis præſbyter, 30. diſtinct.
p D. Auguſt. lib. 22. de ciuit. Dei, c. 10.
q 2. Petri, c. 1.
r cap. 12. & in c. 8. Apocalyp.
s Zachar. 1.
t Hieremiæ, cap. 29.
v Luce, 20.
x 2. Machab. 15.
y Cyprian epiſtol. 2. lib. 1. & 3. lib. epiſtol. 6.
z Hieron. contra Vigilantium.
a D. Ignatius, epiſt. 8. ad Tharſenſes.
b Gregor. Nazianzen. lib. de pauper. amar.
c in ca. 1. de conſecrat. diſtinct. 3.
d in c. conqueſtas, de feriis apud Gregor.
e ca. cruces de conſecrat. diſt. 3. ca. ſi dominum, de relig. & venerat. ſanct. & c. ſi. de feriis, c. fin. de ſenten. excōmun. in 6. in l. prudic, de ferijs, l. omnes, C. eod.
f ca. pronūciādum, de conſecr. diſtinct. 3. in concil. Magūt. c. 36.
g Macrob. lib. 1. Satur. c. 16. ex Varrone, 5. de ling. Latin.
h l. omnes dies, l. 7. de feriis, C.
i Dion Caſſius, lib. 47. Hiſtor.
k Aelius Spartian. in Adriano.
l Dion Caſſius, lib. 60. Hiſtor.

Deorum, Ouid [a] 5. Aprilis, vel ſecundùm Liuium [b] idibus Aprilis. Athenis quotannis celebrata ſunt ἀνακάλυπτα, feſtum inſtitutum in memoriam fa licis reditus Theſei, qui interfecto Minotauro in inſula Tauro, & liberatis Athenienſibus à difficili tributo, ſecum ex Creta obſides Athenienſium liberos incolumes reducens, die 8. octobris, vrbem ingreſſus eſt [c]. Sicuti etiam μετοίκια celebrabant 16. Iunij in honorem Theſei, quòd is in vnam vrbem, quam appellauit Ἀθήνας, ſparſos antè coegerit [d]. Thucidides vocat hoc feſtum συνοίκια [e]. Sicyonij celebrabant feſtum σωτήρια in honorem Arati 5. nouembris, eò quòd ille hoc die Antheſterionis menſis, patriam à ſeruitute triſti regum Macedonicorum in libertatem vindicauerat [f]. Ad vtilitatem hominum ſunt & neceſſitatem ruſticæ feriæ vindemiarum, & meſſium, quæ conceptiuæ ſunt, & indicuntur à præſidibus prouinciarum, iurgiorúmque claditur campus, vt liberius colligendis fructibus nauetur opera [g]: paucis exceptis, quæ ſuadent ius etiam diei iis temporibus, vt in cauſis, quæ ſummariè & de plano expediri mandãtur, vt clement. ſæpè de verb. ſignific. l. miles §. ſexaginta ad l. Iul. de adulte. in P. ſi res, de qua agitur, tempore dilato ſit petitura [h]: ſi tutores vel curatores dandi ſint [i], vel amouendi: ſi alimenta petantur: ſi miſſio in poſſeſſionem ventris nomine facienda: ſi ætas probanda, &c. de quibus in l. 2. & 3. de feriis in P. volentibus quoque & conſentientibus litigantibus vtriſque, etiam his feriis iudicium fieri poterit [k]: poſſunt & actus voluntariæ iuriſdictionis expediri [l], latrones comprehendi & torqueri [m], fiſcales & publicæ cauſæ agi [*]. Conſtituuntur autem iſtæ feriæ meſſium, & vindemiarum ex more regionis & conſuetudinis ſeruatæ [n]. Sicuti nec ſementinæ feriæ erant, inſtitutæ ad procurandam maiorem ſegetem, tunc factæ quando ſemina iacta erant: Sic iunxit Ouidius [o],

Ter quater euolui ſignantes tempora faſtos,
Nec ſementina eſt illi reperta dies.
Cùm mihi ſenſit enim lux hæc indicitur, inquit,
Muſa quod à faſtis non ſtata ſacra petis,
Atque dies incerta ſacris, ſic tempore certo,
Seminibus iactis eſt vbi fœtus ager.

Nundinarum feriæ videntur contraria ratione ſuperioribus inductæ, vel ad releuanda opera ruſtica, nam illæ paganorum ſunt & ruſticorum, quibus conueniunt negotijs proprijs vel mercibus prouiſuri, vel leges accepturi, vel iurgia compoſituri, vt latè explicat Macrobius [p]. interim autem auocabantur a rure [q]. Erant nundinæ feriæ poſt octauum diem, nam tot ruſtici laborabant, nono mercatum petebant. *Nundinis*, inquit Plinius [r], *vrbem reuiſitabant, & ideo comitia nundinis habere non licebat, ne plebs ruſtica auocaretur. Quies ſomnúſque in ſtramentis erat*, & alibi [s], *vngues deſecari nundinis Romanus tacenti atque à digito indice, multorum pecuniæ religioſum eſt.*

Ad vtilitatem etiam hominum, illæ feriæ videntur inductæ, quæ lætitiæ conſecratæ ſunt. Sic fuerunt quædam feſta ſtatuta Clarotis ſeruis dictis, Cretenſium, in Cydonia: quibus liberi ciuitatem non ingrediebantur, ſed ſerui rerum omnium erant domini, atque liberos flagellare poterant ſi libuiſſet [t]. Erat & Cantorum feſtum quod tempore feſti Dionyſiaci agebatur, in quo ſinguli accedentes, veluti præmium ſuis dijs cantilenas perſoluebant [v]. Lagenophoria feſtum in Alexandria, quod fiebat decumbentibus cõuiuis, & deferentibus ſingulis lagenam ſecum [x]. Erant & Saturnalia, de quibus latè Macrobius [y] & Lucianus [z]. Addidit huic feſto Caligula, vt lætitiam publicã augeret in perpetuum, vnum diem, vocauítque Iuuenalem [a]. C. Cæſar duos [b]. Sic quatuor fuerunt Saturnaliorum dies, ſecundum Dionem quinque [c], ſecundum alios ſeptem, circa 14. kal. Ianuarij. Apud nos ante quadrageſimam feriæ maximè gulæ & voluptatis in carnisprium. Inter Hebræos 15. [d] Auguſti Iudæi celebrant conuiuia, credentes illa die mitigaram

[a] 4. Faſtorum.
[b] Liu. li. 9. decad. 1.
[c] Plutarc. in Theſeo.
[d] Plutar. in Theſeo.
[e] Thucydid. libr. 2. pa. 40.
[f] Plutar. in Arato.
[g] Publicas, cum ſequent. C. de feriis, lib. 3. tit. 12. l. 1 eod. tit. lib. 2. P. tit. 12. c. ſignificauerunt, de indic. apud Gregor.
[h] l. 2. § ſed excipitur, de feriis in P. l. 2. eod. tit.
[i]
[k] c. fin. § fin. de feriis ap. Gregorium.
[l] l. actus omnes. l. 2. C. de feriis
[m] l. pen. C. eod.
[*] l. publicas, C. de feriis.
[n] Iaul. in l. præſides, l. 4. de feriis, in P. l. ſi in aliquem, 17. de offi. proconſul. lib. 1. P. tit. 16.
[o] Ouid. 2. Faſtor.
[p] Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 16.
[q] l. 2. de nundinis in P.
[r] Plinius, lib. 18. c. 1.
[s] Plinius, lib. 28. c. 2.
[t] Athenæus, lib. 6. capit 6.
[v] Athenæus, lib. 7 c. 2.
[x] Athenæus, vbi ſupra.
[y] Macrob. lib. 1. Saturn. c. 2.
[z] Lucian. in Saturnal. ſeu Chronoſus.
[a] Suetonius, in Caligula c. 17
[b] Macrob lib. 1. Saturn. c. 2. & c. 10.
[c] Dion Caſſius, lib. 59. & 60.
[d] Paul. Eberus, in Calendario hiſtorico, in 15. Auguſti.

tam captiuitatem Babilonicam, & inchoari nouam anni partem. Et apud Iudæos festũ פורים purim, sortiũ, seu vrnarũ, 14. die mensis Adar. seu 14. Martij [a]. μαρδοκαικὴ ἡμέρα, quo die Iudæi extra Susam habitãtes, à cæde ciuium vim parantium desistentes, epulis & hilaritatibus sese dederunt, læti propter insperatam conuersionem extremi periculi in summam tranquillitatem [b], Suntque hæc Iudęorum Bacchanalia. Quibus diebus legunt historiã Hester, vbi quoties fit mẽtio Amam, pugnis & malleis pulsant scamna in synagogis. Habent etiam & aliud festum, quod illis dicitur, שמחת תורה schomacht thorah, lætitia legis, in qua exultant Iudæi: quòd hoc die finitur lectio quinque librorum Mosis, & inchoatur denuò primus, legitúrque prima סדרה sedarantaq; nocte singuli accendũt suos cereos lychnos, 23. tisri, seu octobris [c]. Hócque ipso die, Romæ Annæ perennæ festum geniale, quo coniuges cum liberis, vt ait Ouidius [d],

Protinus errantes læti vescuntur in agris,
Et celebrant largo, séque diémque mero. Et rursum,
— annósque præcantur,
Quot sumunt cyathos, ad numerúmque bibunt.

11 Erat & festum Veneris, degustandis vinis institutum, secundum occasionem
12 quam refert Ouidius [e], & Plinius [f]. Erant quoque feriæ imperatæ, vel imperatiuæ, quas consules vel prætores pro arbitrio potestatis indicebant: núncq; & indicuntur ab alijs iudicibus vel principibus, & vocantur repentinæ, Princeps tamen solus generales has repentinas indicere potest, non etiam inferiores [g]. Imperabantur vt plerunque ob euentum quendam populo, vt si terræ motus, vel spectrum aliquod apparuisset: quibus & addebantur supplicationes publicæ, & orationes [h]. Et more Romano receptum erat, vt esset vnus præfectus vrbis, qui ferijs celebrandis præesset: quod tamen officium intermissum est eo anno, quo ciuile bellum Cęsaris & Pompei cœpit, & apud prętores potestas fuit [i]. Ob lætitiam publicam indictæ sæpè feriæ, & posteà sæpè annis sequentibus vsurpatæ: vt insignis dies factus 13. Martij, qui Hebræis adar, ob insignem victoriam Iudæ Machabęi, prostrato exercitu Antiochi duce Nicanoro [k]. Et si res quędam fœliciter succedat, indicuntur aliquando feriæ [l], veluti cùm Iulius Cæsar vicisset Cn. Pompeium in Hispania, triumphũ Romæ egit, & feriæ quinquaginta dierum actæ [m]. Similiter diem, quo capta fuit Alexandria ab Octauiano, festiuum esse statuerunt Romani, & ab eo sequentium annorum numerandi initium sumi [n]. Sic quia per decennium tantùm, primum fuit decretum imperium Octauiano Augusto post victoriam triumuiratus, eóque elapso per aliud decennium renouatum est & continuatum: inde posteà Imperatores, etsi ad vitam subirent imperium, tamen singulis decennijs pro imperij renouatione festum agebant. Quod & suo tempore factum testatur Dion Cassius [o]. Ferias quoq; indici extra ordinem ob res prosperè gestas, vel in honorem principis, & in his iudicia facta restitui in integrum, tradit Vlpianus [p]. Et Imperator orientis Emanuel Comnenus primum diem Maij ob memoriam Constantini & Helenæ, festũ esse voluit [q], Proconsules quoque pro iucundo suo aduentu, dum in aliquam celebrem peruenirent ciuitatem, vel caput suæ prouinciæ, ferias quæ secundum mores & consuetudinem, quæ retrò obtinuissent dabant [r]. Ob luctum feriæ etiam aliquando statutæ: veluti Iudæi [s], ieiunium strictissimè seruant, incedentes nudis pedibus, & humi sedentes, & cùm alias partes bibliorum recitant continentes tristem aliquam historiam, tum threnos historiæ ter perlegunt: quia hoc die credant incensam fuisse Hierosolymam à Nabuchodonosore,
13 & Tito [t]. Apud Romanos, nullum erat festum atratũ vel lugubre, nec plãctus ob raptos Deos, nec lamenta mulierum, qualia sacra Græci faciunt, raptam
14 Proserpinam, casúsque Bacchi referentia, & id genus alia [v]. Priscis temporibus antequam fasti à Cn. Flauio scriba, inuitis patribus in omnium notitiam

a 2. Machabęo. c. vlt.
b Ester. c. 9.
c Paulus Eberus, in Cæsed. in 23 acto.
d Ouid. 3. Fastor.
e Ouid. 4. Fastor.
f Plinius, lib. 18. cap. 19.
g La nullo Iudice, l. 4 de ferijs C.
h vide Liuium lib. 1. deced. 4. & lib. 1. deced. 3.
i Dion Cassius, li. 41. histor Romana.
k 2 Machabęo. c. fin. Ioseph. lib. 12. de bello Iudaico c. 17.
l l. 1 C. de ferijs.
m Dion Cassius, lib. 43. histor.
n Dion Cassius, li. 51. histor.
o Dion Cassius, libr. 51. histor.
p Vlpian. in l. sed & si per prætorem, l. 6. § si feriæ, ex quib. caus. maio. lib. 4. F. tit. 6.
q libr. 2. constitutionum iuris orientalis, in constitut. eius 2. titu. περὶ ἀπράκτων ἡμέρων. scilicet ferijs.
r Vlp. in l. si aliquã. l. 7 de offi procos.
s in תשעה באב seu 9. Augusti.
t Paul Eber in kalẽda. historica in 9. Augusti.
v Dionys. Halicar li. 2. antiquita. Romana.

proderentur, pontifici minori hæc prouincia delegabatur „vt nouæ lunæ primum obſeruaret aſpectum, viſamque regi ſacrificulo cunciaret. Itaque ſacrificio à rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex calata, id eſt, vocata in capitolium plebe iuxta curiam calabram, quæ caſæ Romuli proxima eſt, quot numero dies à calendis ad nonas ſupereſſent pronunciabat. Quod poſt nouam lunam oporteret nonarum die populares, qui in agris eſſent, confluere in vrbem, accepturos cauſas feriarum à rege ſacrorum, ſciturósque quid eſſet eo menſe faciendum: vnde & quibuſdam nonæ dictæ putantur, quaſi initium obſeruationis, vt refert Macrobius [a]. Nunc etiam inter Catholicos, ſingulis diebus dominicis, curio vel eius vicarius, ex ſuggeſtu parochis calatis & congregatis, explicat, quæ feriæ in hebdomada vacationem ab operibus ſeruilibus habent: quæue in honorem Dei ſacratæ ſint. Incipiebat menſis ex inſtitutione Romuli à noua luna, & ab eius apparitione fi
faſti & nefaſti dies declarati. Sicuti & apud Hebræos menſes lunares, & primus dies Neomeniæ ſeu Kalendarum, in quo proprium ſacrificium deſtinatum Deo erat [b], & vt Eccleſiaſticus ait [c] à luna ſignum diei feſti, & ἀπ' ἀρχῆς ἡμερῶν τὴν νεμηνίαν τὰς θεὰς σεβέμεναι, τὴν δευτέραν ἥρωσι καὶ δαίμοσιν ἀποδεδώκασι, vt ait Plutarch [d]. Et Græci in noua luna ſolebãt Deos venerari, in ſecunda die heroës & dæmonas. Feriandi vel colendi leges iam poſitæ ſunt. Nam & Deus dum 16
feſta fancit [e], adiecit à quibus abſtinendũ ſit: *memento vt diem ſabbathi ſanctifices, ſex diebus operaberis, & facies omnia opera tua, ſeptimo autem die ſabbathum domini Dei tui eſt: non facies omne opus in eo, tu & filius tuus, & filia tua, ſeruus tuus, & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena qui eſt intra portas tuas &c. Omnis qui fecerit opus in hac die, morietur; qui polluerit hoc, morte moriatur* [f]. Conqueritur & dominus [g], quod in hac die ſabbathi calcarent Iudæi torcularia, & onerarent aſinos, & imponerent vuas, ficus, & alia, & in ſabbatho venderent, emeréntue piſces & alia venalia. Explicant Rabini hoc præceptum [h], vt prohibeat fieri hoc die quicquid ad acquiſitionem panis aut veſtiũ pertinet, qualis agricultura, ſeminatio, demeſſio, trituratio, ventilatio, commolitio, ſubagitatio, decoctio: detonſio lanæ, dealbatio, carptio, coloratio, &c. ſed his addunt alia vana, hoc die non ambulandum ſuper herbam, ne pedibus eam auellas: non conſcendendam arborem, nihil in ea ſuſpendendum, ne ramum aliquem frangas: non poma decerpenda, non tergendas veſtes vino vel oleo madefactas, non obſtruendum manu vas effundens vinũ, non ponendum pomum ante ignem, non lauandas manus, non venandum pulicem ſi ſaltet tantùm, ſecus ſi pungeret: pulices occidi non poſſe, pediculos poſſe, & alia ſimilia ſuperſtitioſiſſima, quæ Dominus noſter Ieſus Chriſtus exprobrat illis. Non reprobauit autem ſanctificationem ſabbathi, in cuius locum ſucceſſit dies
dominicus colendus [i], ſed hypocriſim, & leuem illam ſuperſtitionem, Sic etiam & in alijs feſtiuis diebus, Deus ſtatuit eſſe abſtinendum ab operibus ſeruilibus, & à corporalibus & quæſtuariis artibus, & tunc affligendas animas, & offerenda holocauſta domino [k]. Et iure humano, mercatus & nun- 17
dinæ diebus feſtis Deo dicatis prohibentur: cui ſi quædam contraria obrepſerit conſuetudo, ea velut impia reiicienda eſt [l], cùm difficile ſit inter ementes & vendentes, non interuenire peccatum [m]. Atque in conſtitutionibus Caroli Magni, Aquiſgrani habitis, ſic ſtatutum, *Ne diebus dominicis opera ſeruilia fiant, non ruralia, non vineam colant, non campum arent, non fœnum ſecent, non ſepem ponant, non ſiluas extirpent, non arbores cædant, non petras, non domos extruant, non hortum colant, ne ad placita conueniant, non venationes exerceant. Fœmina ne te-* 18
xant, ne capillent, non conſuant, nec acu picturas faciant, non lanam carpant, ne linum percutiant. Nec publicè veſtimenta lauent, non verucces tondeãt. Liceat autem, inquit, *tria carraria facere opera, ſcilicet hortalia carra, victualia, & ſi neceſſe ſit corpus ad ſepulchrum mortui ducere*. Pohibentur autem & opera ruſtica ſeruilia [n], vt liberius orationibus vacaturi ad eccleſiam perueniant. *Non licet*, inquit concilium Altiſi-

[a] Macrobius, lib. 1. Saturnal. c. 15.
[b] Numerorum, c. 28.
[c] Eccleſiaſtici, c. 43.
[d] Plutarc. in Problemat.
[e] Exodi, c. 20. Deutero. 5.
[f] Exodi, 31.
[g] Eſdræ, c. fin.
[h] in lib. מצות לא תעשה, mitzoth, loragnaſceh, id eſt, id eſt, præceptorũ negatiuorum, præcep. 65.
[i] ex eccleſiæ conſtitutr. Archidiac. in can. ieiunia, de cõſecrat. diſt. 3.
[k] Leuit. c. 23.
[l] c. 1. de feriis, & ibi Hoſtien. & Panormit.
[m] ea. qualitas, de pœnitent. diſtinct. 3.
[n] ca. 1. & 2. 15. q. 4.

Superſtitio Iudaica

Altiſiodorenſe, *die dominico boues iungere, vel alia opera exercere* [a]. Sic & lites & iurgia tempore maximè feſtorum ad honorem Dei introductorum, quie-
19 ſcunt [b]. Et ita intelligendam puto l. ſi feriatis l. 6. de ferijs & dilationibus. Erant idcirco dicti dies nefaſti, quibus iuſtitium indicebatur, cùm non licebat lege agere, & prætor illa verba tria effari efficaciter non poterant *do, dico, addico* [c]. Ouidius de diebus [d],

Ille nefaſtus erit, per quem tria verba ſilentur,
Faſtus erit, per quem lege licebit agi.

20 Atque nunc in feriis ob honorem Dei introductis ſolemnibus; neque etiam conſenſu partium iudicium fieri poteſt: & ſi fiat, nullum eſt, quamuis in feriis vindemiarum & meſſium conſenſus geſtum firmet [e]. Sicut & tempore feriarum repentinarum, ob geſtam rem fœliciter indictarum, appellare liceret [f]. Et ad comparendum die feriato, non tamen vt reſpondeatur die feriato [g], citatio in ius valet [h]. Die dominica potiſſimùm iudicialis omnis actus quieſcere debet, & tuti ſunt, veluti per inducias inter ſe litigantes, & fœderis interuallum, ceſsátque vox horrida præconis [i]. Et ita nec carcerari
21 hoc die poſſint. Imo tempus feriarum feſtorum dierum, pacem ſeu inducias inter hoſtes conſtituit, ſecundum ius aliquod [k]. Sicut & in ſolemni feſto Apollinis Thymbrei inter Troianos & Græcos, requies bellandi per inducias eſt interpoſita, vtroque exercitu ſacrificio inſiſtente [l]. Et abſtinebant à pugna Machabęi tẽpore Sabbathi ab initio, donec male id ceſſiſſe, vrgente hoſte experti ſunt [m]. Et narrat Dion Caſſius [n], Iudęos non fuiſſe auſos bellare contra Pompeium, templum defendentes Hieroſolymitanum, & ideò ex-
22 pugnatum ab eo, aliter verò nunquam expugnandum. Plures & de violatis templis apud Athenienſes capite damnati ſunt. Sic Euandrum violaſſe myſteria populi capitis præiudicio ſtatutum eſt, deferente eum Therpienſe Menippo homine Care, quòd Menippum à ſe actione mercatoria damnatũ, cùm prius, vt aiebat, apprehẽdere potuiſſet nuſquam, in myſterijs hominem nactus arripuit, & ob hoc condemnatus, nullius alterius criminis reus, vt ait Demoſthenes [o] qui & Cteſiclem damnatum ea de violatione alterius generis ſcribit [p]. Cæterùm duo capita efficere poſſunt, vt vetita permittantur,
23 neceſſitatis inquam, & pietatis. Neceſſitas facit licitum, quod alioquin fieret illicitum, & ſic pugnarunt iuſtè inuaſi Machabęi [q]. Sic licet halecia tempore feſtorum, dum occurrunt piſcari [r]: & vrgente & ſæuiente tempeſtate, maturos fructus alioquin conſumendos, colligere: licet & experiri actionibus quæ alioquin perituræ ſunt, ad conteſtationem vſque [s]: petere miſſiones in poſſeſſionem ventris nomine, rei ſeruandæ cauſa, legatorum, fideicõmiſſorum: petere alimenta: hæc enim ad neceſſitatis cauſam pertinent [t], ſingulari iure & receptum, ob publicam fidem & neceſſitatem, vt in eum qui quid nundinarum nomine acceperit aduerſus cõmunem vtilitatẽ, omni tempore ius dicatur [v] & in latrones, & quietẽ publicã turbantes [x]. Eò forſan pertinẽt, ſi benè examinentur, quæ licere dixit Virgilius [y] facere per ferias agricolis.

Sunt enim quæ feſtis exercere diebus
Fas & iura ſinunt, riuos deducere nulla
Religio vetuit, ſegeti prætendere ſæpem,
Inſidias auibus moliri: incendere vepres,
Balantúmque gregem fluuio merſare ſalubri.

Secundum etiam Columellam [z], ferijs, ritus maiorum etiam permittit ruſticis hæc, *far pinſere, faſces incidere, candelas ſebare, vineam conductam colere, piſcinas, lacus, foſſas veteres tergere, & purgare, prata ſicilire, ſtercora æquare, fœnum in tabulata componere, fructus oliueti conductos cogere, mala, pira, ficus pandere, caſeum facere, arbores ſerendi cauſa collo vel mulo clitellario adferre, ſed iuncto aduehere non permittitur, nec approbata ferre, neque terram aperire, neque arborem collucare, ſed nec ſementem quidem adminiſtrare, niſi prius Catulo feceris: nec fœnum*

[a] concil. Altiſiodorenſe, ca. 16.
[b] l. 2. & 3. & l. omnes dies, & l. fin. C. de ferijs.
[c] Varro, 5. de ling. Latin.
[d] Ouid. 1. Faſtorum.
[e] c. fin. de ferijs.
[f] l. 1. C. de ferijs.
[g] l. 1. de ferijs, in f.
[h] vide latè, de hoc gl. in ca. fin. 15. q. 4. & Angel. Clauaſ. in ſumma, in verbo feriæ, num. 27.
[i] l. fin. § fin. C. de ferijs.
[k] c. 1. de treuga & pac. lib. 1. decret. tit. 34.
[l] Dictys Cretẽſ. lib. 4. de Bello Troiano.
[m] 1. Machab. cap. 2.
[n] Dion Caſſius, libr. 37. Hiſtor.
[o] Demoſth. contra Mydiam.
[p] ead. oratio.
[q] 1. Machab. 2. cap. quod non eſt licitum, de reg. iur. ca. ſi nulla, 23. q. 8.
[r] c. licet, de ferijs.
[s] l. 1 §. fin. & l. 3. de ferijs.
[t] l. 2. eod.
[v] l. 3. de ferijs in f. § fin.
[x] l. prouinciarum, C. de ferijs. l. 2. C. de epiſcop. audien.
[y] Virgil. in Georg.
[z] Columella, lib. 2. de re ruſt. c. fin.

fœnum ſecare, aut vincire, aut vehere. Ac nec vindimiam quidem cogi per religiones pontificum ferijs licet, nec oues tondere, niſi catulo feceris: defrutum quoque facere, ac defrutare vinum, licet: uuas, itémque oliuas condiui legere licet. Pellibus oues veſtiri non licet: in horto quicquid olerum cauſa facias, omne licet. Ferijs publicis hominem mortuum ſepelire non licet. Marcus Portius Cato, mulis, equis, aſinis, nullas ferias eſſe dixit. Idémque boues permittit coniungere legnorum & frumentorum aduehendorum cauſa. Nos apud pontifices legimus, ferijs tantùm denicalibus mulos iungere non licere, ceteris licere: Denicales, inquit Feſtus, *feriæ colebantur, quando hominis mortui cauſa familia purgabatur: erántque feriæ priuatæ, vt feralia: & parentalia, publicæ.* Ferialia porrò officia, quæ inferis defunctiſque exhibentur [a]. Hæc tamen omnia, quæ ex Columella recitauimus, hodiè non licet in ſacris ferijs, nec in interdiis dieb', niſi ſacris peractis, & neceſſitate vrgẽte, atq; diſpenſatione: quadá neq; vir ille in veteri teſtamẽto, qui ſabbatho ad ligna colligẽda exierat, impunis à morte fuit [b], Nec poteſt homo vllam cõmutationem dare pro anima ſua [c], cui intentus maximè his diebus eſſe debet: nec prodeſt vniuerſum mundũ lucrari, & animæ ſuæ detrimentũ pati [d]. Anima plus, quã eſca, & corpus [e]. Verumtamen & mos regionis hîc ſequendus eſt [f], cùm propter ſcandalum, tum etiam, quia ſacris peractis, quædam alicubi licent, quæ alibi vetantur. Imò & aliquando, prout animaduertunt Epiſcopi cum clero & populo, exiſtis aliqua feſta expunguntur, ſi nimia ſit copia, vt operandi ſit facultas. Sic Claudius Cæſar 4. conſul, multas ferias, multa ſacrificia abrogauit: nam maior anni pars his abſumebatur, non ſine magno Reipub. detrimento, vt ſcribit Dion Caſſius [g]. Pietatis cauſa diſpenſat etiam obſeruationem nefaſtorum dierum [h], qualia ſunt ea etiam, quæ ad tutelæ vel curatelæ cauſas pertinent, ad orphanos pauperes [i]. Sunt & pia opera hoc tempore potiſſimùm obſeruanda, quod deputatur diebus feſtiuis ad honorẽ Dei [k], ſacræ liturgiæ audiendæ, integræ [l], & ſacræ conciones [m]. Abijciendæ à Chriſtianis feſtiuitatibus comeſſationes, ebrietates, vt explicat D. Ambroſ. [n] & D. Chryſoſt. [o]. Abijciendæ choreæ [p], ſaltuæ, theatrales ioci, & reliqua, quæ prohibet concilij Baſilienſe [q]: cauendúmue, ne cum paganis & gentilibus feſtiuos dies eorum colamus [r]. Suſtulit Lucas Conſtantinopolitanus Patriarcha, quæ aliquando fiebant in ſanctorum notariorum (vt puto Euangeliſtarum) feſto in oriente à notarijs pueros docentibus, cum ſcenicis perſonis forum obeuntibus [s]. Prohibitum fuit in concilio Turonenſi, ne ſecundum errorem antiquum quiſpiam coleret calendas Ianuarij [t]. Et ex concilio Antiſiodorenſi ſub pontifice ſum. Deus dedit, anno domini 613. non licet calendis illis vecola aut ceruolo, vt ipſe loquitur, facere, vel ſtrenas diabolicas obſeruare, ſed in ipſo die omnia beneficia tribuere quiſque iubetur, vt in cæteris alijs diebus [v]. *Si quis,* inquit Zacharias Papa, *calendas Ianuary ritu paganorũ colere, vel aliquid plus noui fecerit propter nouum annum, aut menſas cum lampadibus & epulis in domibus præparare, aut per vicos aut plateas cantores & choros ducere præſumpſerit, anathema ſit* [x]. Solebant enim veteres Ethnici ſtrenas calendis Ianuarij dare inaugurandi anni cauſa, quas & accepit Octauius Cæſar, & recuſauit Tyberius [y], qui & prohibuit ne commercium ſtrenarum vltra calendas Ianuarias exerceretur [z]. Caligula autem edixit, ſtrenas ineunte anno ſe recepturum: ſtetitque in veſtibulo ædium calendis Ianuarijs ad captandas ſtipes [a].

a vide Ouidium, 2. Faſtorum.
b Numero. 15.
c Matthæi, c. 16.
d Matthæi, 16 & Luc. 9.
e Matthæi, c 6 t. ſanctimus, C de epiſcop & cleric.
f ca. veruam, 76. diſtinct.
g Dion Caſſius, lib. 51. Hiſtor. Romanæ.
h cap. conqueſtus, de feriis, can. in ſumma, 15 q 4
i l. 2. de feriis in f.
k ca nullus, 44 diſt. ca ieiunia, de conſecr. diſtin 3.
l ca. omnes fideles, & ca miſſas, de cõſecrat diſtin. 1.
m can. ſacerdotes, de conſecrat. diſtin. 1.
n D. Ambroſ. tomo 4. operum, libro de Elia c. 17. & epiſto. ad Euſtachium de acceptis munuſculis, ca. comeſſationis, 44. diſtinct.
o D. Chryſoſto. tomo 1. homil. 1. in 1. Geneſ.
p ca irreligioſa, de conſecr diſtinct 3.
q tit. de ſpectaculis, in eccleſia non faciendis, in pragmat. ſanctio. in ca cũ decorum, de vit. & honeſt cleric.
r in Laodicenſi concilio can. 39 vide can. non oportet, 18 diſtin.
s lib. 2. iuris Orientalis in eius ſanctionibus, tit. de ſcri. notatio.
t concil. Turonenſi, 2. c. 16.
v concil. Antiſiodor. cap 1.
x can. ſi quis, 26. q. 7.
y Dion Caſſius, libr. 57.
z Sueto. in Tyberio, c. 34.
a Suetonius, in Caligu. c 42.

De vigilijs Eccleſiaſticis. Cap. 17.

1 *Feriæ ſacræ ieiunij & vigilijs præcedentibus exceptæ.*
2 *Vigilia feſtorum quare dicantur, & de vigilijs Chriſtianorum.*
3 *Sacra nocturna paganorum.*

Quia

1 QVIA feriæ festiuæ & venerationes sanctorum, eorumque memoriæ, ad beneficia Dei mente repetenda, & ad gratiam promerendam & impetrandam institutæ etiam sunt, expedire visum est easdem, potissimùm maiores, cum aliquibus piis actionibus excipere, & mentes aliqua præcedente præparatione expurgare. Quod & vigiliis & ieiuniis, ecclesia ab omni ætate catholica perfecit; ideò & ferias quoque, ieiuniorum dies dixit, secundam, quartam, & sextam hebdomadæ diem [a]. Vespera præcedens diei
2 festiui venerationem, vigilia dicitur: quia olim Christiani ob cultum solemnitatis in orationibus pernoctabant [b]. Quemadmodum etiam hodie in vigilia natiuitatis dominicæ. Docet & vigilias obseruatas in templis martyrum recurrentibus annuis eorum solemnitatibus Basilius Magnus [c], dum inquit, πάλαι προκαταλαβόντες τὸν ἱερὸν τοῦτον τῶν μαρτύρων σηκὸν, ἐκ μέσης νυκτὸς τὸν θεὸν τῶν μαρτύρων διὰ τῶν ὕμνων ἐξιλεούμενοι, διεκαρτερήσατε μέχρι τῆς σήμερον, τὴν ἡμετέραν ἄφιξιν ἀναμένοντες. ὑμῖν μὲν οὖν καὶ ὕπνου, καὶ ἀναπαύσεως τὴν εἰς τοὺς μάρτυρας τιμὴν, καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λατρείαν προτιμῶσιν ἕτοιμος ὁ μισθός, i, *iam inde ex media nocte venientes ad sacrum martyrum templum, Deum ipsum martyrum per hymnos laudantes, sustinuistis vsque ad hanc diem, nostrum aduentum expectantes. Vobis quidem igitur, & somni & quietis, quæ in honorem martyrum, & Dei adorationem impendistis præsto est merces.* Atque idem Basilius alibi [d], hanc formulam vigilandi, & antelucano tempore surgendi & eundi ad ecclesias, & inibi psallendi, communem fuisse & obseruatam tradit Aegyptijs, Lybijs, Thebeis, Palestinis, Arabibus, Phænicibus, Syrijs, & ijs qui ad Eufratē habitant. Nec tantùm feruente fide in festis martyrum hoc fiebat, sed etiam quotidie in ecclesia primitiua, cuius vestigia adhuc in benè ordinatis monasterijs, & alijs ecclesiis collegiatis manent: & in hoc à prisca puritate & religione deflectimus, quòd anteà omnes catholici, laici, & clerici antelucanis præcibus adessent, hodiè vix etiam clerici. Huius & testis est, omni exceptione maior, Plinius Nouocomensis [e], qui de Christianis scribens ad Traianum, ait: *Affirmabant autem* (scilicet Christiani) *hanc fuisse summam, vel culpæ suæ, vel erroris, quòd essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum inuicem, séque sacramento non in scelus aliquod obstringere: sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursumque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamē & innoxium &c.* In Chartaginensi concilio 4 [f]. *Clericus qui absque corpusculi sui inæqualitate vigilijs deest, stipendijs priuatus excommunicetur.* In concilio Antisiodorensi [g], *non licet in vigilia paschæ, ante horam secundam noctis, vigiliam expedire: quia in illa nocte non licet bibere, nec in natali domini, nec in reliquis solemnitatibus.* Et rursum, *non licet compensas in domibus proprijs, nec vigilias in festiuitates sanctorum facere, nec inter sentes aut arbores sacriuas, vel ad fontes vota exsoluere: sed quicunque votum habuerit, in ecclesia vigilet, & matriculæ ipsum votum aut pauperibus reddat &c.* Et Cyrillus Hierosolymitanus [h], *nocte ad sapientiam nihil commodius, hac enim persæpe de Deo cogitamus, lectioni, contemplationi diuinarum scripturarum vacamus, psallitur, oratur.*

3 Erant & apud Ethnicos sacra quædam nocturna, quæ defendit à suspicione turpitudinis Dionysius apud Euripidem [i],

Pentheus, τὰ δ' ἱερὰ νύκτως, ἢ μεθ' ἡμέραν τελεῖς,
Dionysius, νύκτως τὰ πόλλα σεμνότητ' ἔχει σκότος.
Pentheus, τοῦτ' εἰς γυναῖκας δόλιον ἐστι, καὶ σαθρόν.
Dionysius, ἢ ἂν ἡμέρα τόγ' αἰσχρὸν ἐξεύροι τίς ἄν, id est,
Pen. *Noctúna an interdiu hæc sacra (id est orgia) peragis?*
Diony. *Noctu plerunque: habent religionem tenebræ,*
Pen. *Hoc in mulieres dolosum, & vitio obnoxium,*
Diony. *Quin & in die quis inueniat turpitudinem,*

Cùm tempore Neronis esset ortum incendium, matronæ Romanorum etiam

a ca. presbyter, 82 distin. ca. de istis, 11. q. fin. can. qui compulsus, 22 q. 5. ca. ieiunia, de colecra. distin. 3.
b ca. nosse, 56. distin.
c Basilius Magnus in Psal. 114.
d Basil. Mag. epistol. 63. clericis ecclesiæ Neocesananæ.
e Plinius, lib. 10. epistol. de Traiano ad Christianos.
f concil. Carthagin. 4 c. 49.
g concil. Antisiodoren. ca. 11. fuit celebratum sub papa qui Deus dedit, anno domini 611.
h Cyrill. Hierosolymit. cathechæ. 9. illuminat.
i Euripid. in Bacchijs art. 2.

etiam gentiles, ad placandos Deos suos, & propitiarunt Iunonem, lectisternia & peruigilia obseruauere fœminæ, quibus mariti erant, vt author Cornelius Tacitus [a].

a Cornelius Tacitus lib. 15. annal.

De obseruatione ieiuniorum. Cap. 18.

Lib. 3. Decretal. tit. 46.

1 Ieiunium generaliter quid.
2 Ieiunij diuisio, in profanum, & sacrum, & quæ illa,
3 De vsu & abusu ciborum.
4 Ieiunium profanum, aliud naturale, aliud morale, & quæ illa.
5 Ieiunium sacrum, vel corporale, vel spiritale. Corporale, pœnitentiale, vel ecclesiasticum &c.
6 Abstinentia sola aliud, quàm ieiunium.
7 Sabbatho ieiunare aliquando prohibitum, & in dominico.
8 Abstinentiæ à carnibus institutæ rationes.
9.12. Dies ieiunijs qui assignati, & de quadragesima.
10 Quibus diebus non ieiunatur.
11.13. De modo ieiunandi, & à quibus abstinendum.
14 De tempore edendi in die ieiunij.
15 Quæ personæ, & quando ieiunare teneantur. Item de ieiunijs, quæ de præcepto, aut de concilio sunt.
16 Quæ excusant à ieiunio, quod de præcepto est.

POST vigiliarum & festorum tractationem, & cognita institutione eorum: operæ pretium duxi, & de ieiuniis tractare. 1
Ieiunium generaliter est, abstinentia à cibo, vel dies, in quo abstinetur; vnde & per translationem, ieiuni dicuntur ab his, quæ non gustarunt: quibus contrarij saturi, qui copiam habēt, nec illis indigent. Et proinde in vniuersum tot possent constitui species ieiunij, quot abstinentiæ & priuationis. Cæterùm nos diuidemus primùm ieiunium, in profanum & sacrum: profanum, quando alia ratione quis ieiunat, quàm vt consulat animæ. Sic ieiunare dicitur, & qui non comedit, & adhuc qui comedere non potest, vel non habet quod comedat, vel qui diæta morbum corpore expellere nititur. Quæ ieiunia per se meritoria non sunt ad salutem animæ, nec ad iram Dei placandam. Est enim edere & bibere, actus naturalis ad reparationē corporis huius quotidie pereuntis [b]. Et escæ per se, vsu adiaphoræ, bonæ in substantia qua creata sunt: *vidit enim Deus omnia quæ fecerat, & erant valde bona* [c]: Sed nec esca per se nos commendat Deo [d]. Et regnum Dei non est esca & potus: nec quod intrat pes os, secundum se, coinquinat hominem, vel non lotis manibus manducare [e], sed intentio, & quod malum ex corde exit. Et abusus rerum & escarum, peccatum habent: dicitur autem quis abuti, quando contra prohibitionem vtitur. Prohibitio tamen malum vsum, non malam rem facit: veluti arbor vitæ scientiæ boni & mali, bona per se & optima, at prohibitio non comedendi, comedenti mortiferam fecit: quia ibi contemptus, & inobedientia, & transgressio præcepti [f]. Ieiunium idcirco profanum, & ad naturam, & ad virtutē, & ad salutem pertinere potest: itaque erit salubre corpori naturale, & morale salutare est, quod virtutis & corporis causa indicitur: naturale dum quis semper non gustat nec edit, nec omnia, nec omni tempore, vel nullo, vt dum D. Petrus dicebat Deo, se nunquam immundum edisse, ideò nec serpentes, 2 3 4

b I. proponebatur, de iudic. in F.
c Genes. 1.
d 1. Corinth. 8.
e Matthæi 15.
f Genes. c. 2. & 3.

nec bufones, aliáue reptilia ſibi viſione oblata, manducaturum [a]. Nerua conſuetudinem Tiberij Cæſaris non ferens, abſt nentia vitam finiuit [b]. Morale eſt, cùm quis ratione virtutis, temperantiam ſequutus, ſobriè viuit, neq; comeſſationibus ſe ingurgitat: eſtq; morale diſcreta & moderata refectio [c]. Ieiunium ſacrum eſt, vel ſpirituale vel corporale: & corporale, vel pœnitentiale, vel eccleſiaſticum. Spirituale eſt, à peccatis abſtinere, quod debet ſeruari omnibus diebus; & hoc præſtantius ieiunium, diſſoluere colligationes à peccatis [d]. Et ad hoc omnia alia ieiunia nos dirigunt, vt abſtineamus ab illicitis [e]. Sic Gregorius Nicæus [f], eſt ieiunij & abſtinẽtiæ genus, quod à corpore & materia ſeiunctum eſt: cúmque animam dumtaxat reſpiciat, ea re perficitur, vt à vitijs temperemus. Atque huius ieiunij gratia etiam illud inductum eſt, vt à vitijs abſtineamus. Et ideo ieiunandum docet & corpore & vitijs, vt effectum ieiunium habeat legitimũ: nam Iudas ieiunauit & corpore, non tamen à vitijs. Et Spiritus mali ieiunant ab eſcis, attamen iniquiſſimi: ieiunarunt & Iudæi Chriſtum crucifigentes. Hócque ieiunium improbat Eſaias [g]. Ieiunium corporale ſacrum, eſt abſtinentia à rebus comeſtibilibus ob diuinam reuerentiam ad carnis macerationem completa. *Ieiunamus*, inquit Cyrillus Hieroſolymitanus [h], *à vino & carnibus abſtinentes, non quòd hæc tanquam abominationes oderimus, ſed quòd præmium expectamus, vt ſenſibilia deſpicientes, ſpiritualis denceps & intellectualis menſa fruamur: & nunc ſeminantes in lachrimis, vt in futuro ſeculo in exultatione metamus.* Iubebant & theologi paganorum, antequam ad ſuos Deos accederent, & myſteria cacodæmonum tentarent, animam abſtinentia animalium & ieiunijs purgare [i]. Pœnitentiale corporale ieiunium eſt, quod ad humiliationem animæ pertinet, & ad placandam iram Dei ob peccata commiſſa. Sic filij Iſraël pugnaturi contra Philiſteos, ieiunarunt in die illa, atque dixerunt, *tibi peccauimus domine*, [k]. Ieiunauit Dauid propter infirmitatem filij ſui paruuli [l]. Et audita prophetæ comminatione ieiunauit Achab rex Samariæ, & dormiuit in ſacco [m]. Et Dauid ait: *humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in ſinu meo conuertetur* [n]. Sic prædicente Iona ſubuerſionem Niniuæ [o], Niniuitæ crediderunt domino, & prædicauerunt ieiunium, & veſtiti ſunt ſaccis à maiore vſque ad minorem. Factúmque edictum à rege, vt homines, & iumenta, & boues, & pecora non guſtarent quicquam, nec paſcerentur, nec biberent, operirentur ſaccis, & clamarent ad dominũ in fortitudine, &c. Et ita pœnitentiam agentes obtinuerunt ſententiæ dilationem ſeu retractationem [p]. De hoc Iohel meminit, dum ait, *conuertimini*, inquit dominus, *ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, fletu, & planctu* [q]. Et ita qui exomologeſes audiunt & iudicant, ſacerdotes confitentibus ieiunia iniungunt pœnitentiæ cauſa [r]. Soleut dæmones peiores oratione & ieiunio edomari [s]. Ieiunium vulnera curat delinquentis, & curatos ſanctificat [t]: ſatisfacit pro commiſſis [v] & à viuentibus factum, poteſt prodeſſe mortuis [x]. Ieiunium eccleſiaſticum, eſt abſtinentia carnium & aliorum, quæ indicitur ab eccleſia, certis & ſtatis diebus facienda, cum vnica tantùm cibi ſumptione moderata [y], & ſine neceſſitate nõ violanda [z]. Abſtinentia carnũ genus eſt, quæ & ſine ieiunio eſt, vt in diebus veneris & ſabbathi abſtinetur à carnibus, & tamen ieiunium non eſt, nam bis comedere licet & pluries, dummodo abſtineatur à carnibus, excepto die Natali domini, qui ſi incidat in ſextam feriam quam vocant diem veneris, vel ſeptimam, quam ſabbathum habet diſpenſationem carnes comedendi [a]: niſi voto à carnibus abſtineat quis. Ieiunare ſabbatho, aliquando permiſſum non fuit: nam & D. Ignatius ait, *quicunque dominicam aut ſabbathum ieiunauerit, præter vnum ſabbathum Paſchæ, ipſe eſt Chriſti interfector* [b]: quod & prohibitum in canone, apoſtol [c]. Moſcouitæ etiam ſeu Rutheni, in ea adhuc ſunt opinione, ſabbathi ieiunare, eſſe obſeruare ſabbathum contra legem Dei [d]. Veruntamen hic eccleſiæ rigor maior fuit aliquando, nam in cõcilio Elibertino Hiſpaniæ celebrato [e], circa Sylueſtri papæ primi tempora, ſtatutum his verbis: *errorem placuit corrigi,*

a Actorum 10. & 11.
b Dion Caſſius, lib. 58.
c ea non dico, & ea ſit tibi, de conſecrat. diſt. 5. Auguſtin. lib. 2. quæſt. euangel. c. 18.
d Eſaiæ, 58.
e can. ieiunium, de conſecrat. diſtinct. 5.
f Grego. Nyſſen. orat. de pauperandis.
g Eſai. c. 58.
h Cyrillus Hieroſ. catech. illuminat. 4.
i Porphyr. lib. 2. de abſtinen. animal.
k 1. Reg. c. 7.
l 2. Reg. 12.
m 3. Reg. 21.
n Pſal. 34.
o Ionæ, c. 3.
p vide can. vnuſquiſque, ca. immutabilis, ca. non ſemper, 22 q. 4.
q Iohel, c. 2.
r vt nec presbyter, 72. dist. cum ſimilib.
s vide Baſil. ſermo de ieiunio 1. & 2. & ſaue de vtilitate ieiunij differentiã.
t ca. ſicut tibi, de cõſecr. dist. 5.
v ca. 1 ſtatui, 76 dist.
x can. animæ, 12. q. 2.
y ca. de eſu, de conſecrat. dist. 5. ca. denique, 4 dist.
z ca. ieiunia in eccleſia, de conſecrat. dist. 5.
a in c. fin. de obſeruat. ieiunior. can. quia dies, de conſecrat. dist. 5. ca obſeruanda, 76. dist.
b D. Ignat. epiſto. ad Philippen.
c 65.
d Sigiſmundus libet Barro, in commentarijs de rebus Moſcouiticis.
e concil. Elibert. ca. 26.

vt omni ſabbathi die ieiunium ſuper poſitionem celebremus: Et rurſum Innocentius primus ſum. pont. decreuit [a], quòd ritè omni ſabbatho ieiunetur: quia feria ſexta, & ſabbathũ, ambo dies triſtitiã apoſtolis, vel his qui Chriſtũ ſecuti ſunt, indixerunt, qui die dominico exhilarati non ſolùm ipſum feſtiuiſſimum eſſe voluerunt, verùm etiam per omnes hebdomadas frequentandum eſſe duxerunt. Excepti ſunt tamen dies ſabbathi in quadrageſima, ſecundum tenorem concil. Conſtantinopol. 6. [b]. In quo ſic ſtatuitur, *quoniam intelleximus in Romanorum ciuitate in ſanctis quadrageſimæ diebus in eius ſabbathis ieiunari præter eccleſiæ traditam conſuetudinem, ſanctæ Synodo viſum eſt, vt in Romanorum eccleſia Canon inconcuſsè obtineat, qui dicit, Si quis clericus inuentus fuerit in ſancto Dominico vel ſabbatho ieiunans, præter vnum & ſolum, deponatur: ſi autem laicus, ſegregetur.* Recepta iſta abſtinentiæ à carnibus inſtitutio, tum potiſſimum vt anima, à carnalibus cibis abſtinente corpore, ſit expeditior, vt etiam docet 4. libris Porphyrius, De abſtinẽtia animalium, & alij ſupra notati, tum etiam ad politiam humanam componendam vt alternatis piſcium & carnium vicibus & animalia terreſtria creſcant, & aquatilia inutilia non ſint: deinde vt voracitas coluibeatur, aduerſum quam, vt ſuo tempore regnantem D. Paulus ſcribit, dicens [c], *ἀγαθὸν γὰρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες*, i. *bonum eſt gratia ſtabilire cor non eſcis, in quibus ambulantes non proficiunt* Dies ſtati & ieiunij ab eccleſia ſtabiliti ſunt, quadrageſima, quatuor, vt dicimus, tempora, vigiliæ feſtiuitatum, quæ in faſtis ſeu in calendarijs eccleſiaſticis notantur ſecundum iuris præſcripta [d], & conſuetudinem cuiuſque eccleſiæ [e]. Quadrageſima, eſt veluti decima Deo conſecrata omnium dierum totius anni, quo Deus nobis vita & gratia ſua frui, ſua ineffabili miſericordia permiſit, ideò diligenter eius ieiunium ſeruandum [f]. In quadrageſima 42. dies ſunt: ſubtrahe ſex dies dominicos, quibus non ieiunatur, remanent 36. dies, quibus ieiunatur, qui pro decima 365. dierum, qui annum perficiunt. Adduntur autem his 36. diebus quatuor dies, qui dominicam quadrageſimæ præcedunt, vt impleatur ſacer quadragenarius numerus, quem ſuo ieiunio Dominus noſter Ieſus Chriſtus conſecrauit [g]. D. Ambroſius hos quadraginta manſionibus, quas fugientes Pharaonem fecerant in deſerto Iſraelitæ, comparat: noſtráque caſtra quadrageſimã eſſe perpulchrè docet [h], & eam indictam à domino, qui eam ieiunauit; & graue peccatum eam non ieiunare. D. Auguſtinus [i], quadrageſimam quoque & numerum quadragenarium non eſſe ab hominibus conſtitutum, ſed diuinitus conſecratũ, aſſerit nec terrena cogitatione inuentũ, ſed cœleſti maieſtate præceptum, non tam præceptum ſacerdotum, quàm Dei. D. Hieronymus quadrageſimam quoque ex inſtitutione apoſtolorum eſſe teſtatur [k]. Apud Clementem [l], ſanctio hæc apoſtolica eſt, *vobis ieiunium quadrageſimæ, continens memoriam legiſlationis & conuerſationis domini, celebretur hoc ieiunium ante ieiunium paſchæ, quod incipiens à ſecunda ſabbathi deſinat in paraſceuem: poſt quos dies, ſoluto ieiunio, aggredimini ſanctam paſchæ hebdomadam: ieiunantes in ea omnes cum timore & tremore, orantes per eos dies pro iis qui pereunt, &c.* D. Ignatius [m] ad Philippenſes, *quadrageſimam nolite pro nihilo habere, imitationẽ enim continet conuerſationis Dei: hebdomadam paſſionis etiam nolite deſpicere: quarta verò & ſexta feria ieiunate, reliquias pauperibus porrigentes.* In hac eſſe abſtinendum à carnibus & iis quæ trahunt ex illis originem, vt à lacticinijs & ouis placuit [n]. Alia ieiunia in quatuor anni temporibus inueniuntur decreta [o]. Erat & apud Hebræos ieiunium quarti, ieiunium quinti, & ieiunium ſeptimi, & ieiunium decimi menſis [p]. Sunt & dies tres rogationum in aſcenſione domini [q]. Nec in cœna domini ſoluendum eſt ieiunium [r]. Ieiunandum in quinquageſima, & aduentu, maximè clericis & presbyteris [s]. Non ieiunatur die dominico, ne ſequamur errores paganorum [t]. Nec à tempore paſcali, vſque ad penthecoſtem [v]: etſi ieiunantes illo tẽpore ob deuotionẽ arguendi nõ ſint [x]. Item ſi vigilia alicuius feſti in diem dominicam

a in decretis Innocent 1 can 4 & in ea ſabbatho, de cõſecrat. diſtin. 3.

b concil. Conſtantinopol 6. ca. 55.

c ad Hebr. 13. fin.

d in cap 2 de obſeruat ieiunior.

e cap quieſcant § 1. de verb ſignifi. talia, 12 diſtin.

f in ca ſtatuimus, cũ 2 ſeq 76 diſt can. ſolent. de conſecr. diſt 3. ea ieiunium, & ca quadrageſima, de conſecr diſtin 5

g ca quadrageſima, de conſecr 5. diſt 5.

h D. Ambroſ tomo 3 ſermo 25. & ſermo 34.

i D. Auguſt tomo 3 ſermo 36

k D. Hieron. epiſto. ad Marcellum, aduerſus Montanum, tomo 2 oper.

l Clemens, lib 5. cõſtitu apoſtol c 13. & 14 & 18 & 20

m D. Ignat epiſto. 2. ad Philipp.

n ca denique, 4 diſt.

o vide in can. ſtatuimus, 76. diſt. & 54. 1. 2 3. 4. end

p Zachar. c. 8. & in ca ieiunium, 76. diſtinct.

q ca rogationes, de conſecr. diſtin. 3.

r can non liceat, & ſeq de conſecr. diſtin 3.

s Hoſtienſis in Summa de obſeruatio ieiuniorũ. § quãdo ieiunandum, verſi. quid de aduentu, e cõcilium, de obſeruat ieiuniorũ.

t ca. ſi quis tanquã, & can ſi quis preſbyter, ca. ieiunij, 76 diſtin. ca ieiunij, & can ne quis, de conſecra d. diſt 3.

v ca. ieiunium, § ſi autem, 76 diſtin.

x ca poſt, & can vtinam, 76 diſtin.

11 nicam incidat,non eſt tunc ieiunandum,ſed ſabbatho præcedente [a]. Modus ieiunãdi ex rebus ipſis,quibus abſtinetur,ex tẽpore & perſonis elicitur. Generalis quippè regula eſt, vt diximus,in diebus ieiunij abſtinẽdũ eſſe à carnibus: & vltrà,in quadrageſima ab ijs quæ à carne originem habent. Verùm & cum iſtis moderantia cibi permiſſi etiam eſt adhibenda [b]. Ideo & à magnis piſcibus,& à cibis laſciuiæ, & potibus abſtinendum eſt hoc ieiunij tempore [c]. In religione Palmariç,nuper in nouo orbe detecto,inuenti ſunt incolę auguſto, ſeptembríque menſe quinque ac triginta dies abſtinere, non modo à carnibus,quas aſſequuntur optimas,ſed & à piſcibus,& alia re,quæ ſanguinem nutriat,hortenſibus & legumínibus illos dies peragentes [d]. Hilarion heremita in vaſta & terribili ſolicitudine degens, quindecim tantùm caricas poſt occaſum ſolis comedebat [e]. Apud Rutheuos ſeu Moſcouitas, diebus lunæ,mercurij,& veneris panis fruſta cũ aqua contenti ſunt ieiunantes in quadrageſima: reliqua per annum ieiunia non ita ſtrictè ſeruantur. Ieiunant autem poſt feſtum Pentecoſtes, qui eſt illis dies ſanctorum omnium, vſque ad feriasſancti Petri & Pauli, dicúntque ieiunium Petri & Pauli. Deinde habent ieiunium diuæ virginis, à prima auguſti, vſque ad aſſumptionem beatæ Mariæ. Item ieiunium Philippi, ſex hebdomadibus in aduentu domini, & dicitur Philippi. Nullius tamen ſancti vigiliam venerantur præter decollationis S. Ioannis Baptiſtæ. Carnibus autem abſtinent in ieiunijs omnibus. Monachis tamen duriora ieiunia impoſita, quos oportet eſſe contentos kumas,id eſt, potu acetoſo, & aqua cum frumento mixta. Sacerdotibus quoque aquam mulſam, & ceruiſiam prohibitam tradit Sigiſmũdus liber Baro [f]. 14 Tempus nullum in ieiunijs edendi in die,nec hora certa definita fuit: verùm placuit meridianam eſſe legitimam [g]. Ante peractas veſperarum orationes nõ edendum etiam placuit [h]: ſed veſperæ in quadrageſimali ieiunio ante meridianam horam vel in ipſa dicuntur. Nec tamen tranſigendum neceſſariò ieiunium abſque cibo duorum vel plurium dierum [i]: nec toto die abſtinendum [k], vt Agareni ieiunant [l], niſi ex cauſa [m]. At num bis comedere vel ſepius bibere, ſoluat ieiunium optimè reſponſum eſt, morem regionum, vbi 15 crimus ſequendum [n]. Circa perſonas, ſciendum eſt quædam ieiunia ab eccleſia indici,aut de concilio,aut de præcepto: vnde quæ de concilio ſunt,neceſſariò non obligant, vt ieiunia aduentus domini [o], rogationum [p]: tertiæ, quartæ,& ſextæ feriæ [q], ſabbatha omnia [r], & ſi qua alia ad pœnitentiam impoſita ſint,quæ redimi poſſunt: vt pro ſecunda feria, Pſalmos Dauidici Pſalterij dicendo,vel largiendo pauperibus vnum denarium [s]. At in ieiunijs,quę de præcepto eccleſiaſtico ſunt, obligatio tranſit in omnes mentis compotes, doli capaces,qui peccare poſſunt [t], quíue validi ad ieiunandum ſunt,niſi adſit cauſa excuſans. 16 Excuſationis porrò cauſa legitima exiſtimatur ætas nondum attingens viceſimum annum, nam hæc ad omnia non tenetur ieiunia, ad quædam tamen [v]. Infirmitas corporis, ad quam & labor neceſſarius, qui dejcit vires,etiam excuſat,& mendicitas,quæ tum comedit, cùm ei porrigitur: mulieris pregnantis neceſſitas,quæ alioquin eſſet ieiunans,parricida partus quem vtero gerit: peregrinatio,& in ſumma, ſi quædam obeamus opera bona,quæ ſuo labore cõficiant corpus,& debilitent vires,certè remiſſionem faciunt ieiunij: iam enim mortificatio corporis,quæ per ieiunium quæritur, aliundè præparatur. Cur dedicetur ieiunium, ex ſuperioribus conſtat, & ſimul eum Deo conſecrari,& eſſe finem eius animarum ſalutem,& corporis & animæ humiliationem,& vt anima in Deum alacrior fiat,& à pondere & nebula peccatorum expurgetur: & ob alias cauſas,quæ ex iam dictis facilè licet colligere.

[a] c. 1. & 2. de obſeruatione ieiun.

[b] ca. nõ dico, & ſeq. de conſecr. diſt. 5.

[c] can. denique, 4. diſtinct.

[d] Petrus Martyr, lib. nou. orbis, de inſulis nouo repertis.

[e] Hieronym. in vita Hilarionis.

[f] Sigiſmund. Liber Baro in commentarijs rerum Moſcouitarum.

[g] ca. ſolent, de conſecrat. diſtinct. 1.

[h] d. ca. ſolent.

[i] can. non dico & ſeq. de conſecrat. diſtin. 5.

[k] ca. ſunt tibi, de cõſecrat. diſtin. 5.

[l] g. o. in d. can. iunt 1 5.

[m] can. quod à patribus, 7 5. diſtinct.

[n] ca. vtinam, 39. diſt. Angel. in Summa, in verbo ieiunium num. 2. facit c. conſilium, 5 de feſtiuitate, de obſeruat. ieiunij.

[o] c. cõcilium, de obſer. ieiunior.

[p] ca. rogationes, de conſecrat. diſtin. 3.

[q] ca. cremata, de conſecra diſtinct. 3.

[r] ca. ſabbatho, eadem diſt.

[s] ca. presbyter, 72. diſtinct.

[t] in cap. 1. de delict. pueror.

[v] vide Angel. Clauaſ. de hoc & ſequenti in verbo ieiunij, numero 13.

De primitijs. Cap. 19.

Lib.3.Decret. Lib.3.In Sext.tit.13. Lib.3.Clementi.tit.9.

1 *Primitia quid,& de more ſoluendi antiquo.*
2 *Res,ex quibus decimæ debentur.*
3 *Perſonæ quæ recipiant,& quæ dant primitias.*
4 *De taxatione & modo primitiarum.*
5 *Finis & rationes primitiarum.*

PRes aliæ,quæ ad eccleſiaſtica iura pertinent,primitiæ ſunt re- 1
rum. Primitia,eſt pars ex rebus,quæ primùm nata vel colle-
cta, Deo oblata,antequam vſibus noſtris, quæ eiuſdem ſpe-
ciei ſunt, deputentur. Fuit hæc olim & nunc inter bonos re-
ligio,beneficium largitorémque rerum omnium Deum,mu-
nere aliquo primo, vt dominum honorare & venerari. Nec
a Plinius,li 18.c 2. tantùm apud eos,qui Dei veri habuerunt notitiam,ſed & apud Ethnicos iu-
re naturæ,& diuino primitiæ ſolutæ.Et priſci Romani,teſte Plinio [a], non gu-
ſtabant vina, aut nouas fruges, priuſquam ſacerdotes primitias libaſſent.
b Porphyr. libr. 2. περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων de abſtinentia animal Porphyrius quoque notat [b], primitias frugum ex omni antiquitate Deo fuiſ
ſe oblatas. Cain obtulit de fructibus terræ munera Deo, & Abel de primo-
c Geneſ 4 genitis gregis ſui, & de adipibus eorum [c]. *Loquere filys Iſrael*, inquit Do-
d Exodi,25. minus ad Moyſem [d],*vt tollant mihi primitias; ab omni homine,qui offert voluntarius,*
e Exod 13. *accipietis eas*. Et iterum [e], *Sanctifica mihi omne primogenitum,quod aperit vulvam*
in filys hominum, tam de hominibus, quàm iumentis, mea ſunt enim omnia. Alibi
etiam, *honora dominum de tua ſubſtantia,& de primitijs omnium frugum tuarum da*
f Prouerb 3. *pauperibus* [f]. Atque in Deuteronomio [g] iubetur, vt deferantur ſacerdotibus,
g Deutero.26. & Leuitis primitiæ, in conſpectu domini. Sicuti & in libro Numerorum [h],
h Numeror.c.5. *omnes primitiæ, quas deferunt filij Iſrael, ad ſacerdotem pertinent,& quicquid in ſan-*
ctuarium offertur à ſingulis, & traditur manibus ſacerdotis, ipſius erit. Et rurſum [i],
i Exodi 23. *primitias frugum terræ deferes in domum domini*. Conſiderabis itaque hîc res, 2
k ea refert mihi,16. q 1 Nilus,hæ,3. perſonas,& modum primitiarum. Res,ex quibus offerri debebant primitiæ,
l D. Hieronym. in Exechie glos.in in ea 1.§ his itaq. 13 q 1 ponuntur Exodi 23.c. At præcipuæ res ſunt, fruges omnes terræ, ex quibus
m Io Ant in verbo primitiæ de decimis apud Gregor. primitiæ,vt dictum eſt,debentur & exiguntur,vt decimę [k]. Primogenita om-
n Exode,23 nia porrò animalium hodie iure hoc primitiarum non præſtantur. *Et qui dabant*,
o Capretti hoc § 1. ad fi. ex 2 ca Leuit. 27 Deuteron. 12.14 & 26. Iacob. 1. 22 Numero. 18 inquit D. Hieronymus, *primitias animalium,dabant vnum ex decem* [l]. Et ſi tot capita non haberent, ſecundum proportionem eius numeri ſoluen-
p Angel. Clauaſ. in ſumma in verb primitiæ,num.1. dæ erant primitiæ [m]. Perſonæ porrò, & quæ dare debent primitias, & quæ 3
q Exod 23 recipiunt,conſiderandæ ſunt:quæ dare debent, ſunt omnes quæ res poſſidet.
r Henric Renhtr. in c 1. de decimis in fine Sic enim ait dominus, *ab omni homine, qui offert voluntarius, accipietis eas* [n]. Suntq;
s Numero 5 can 1 verſ oportet, 16 quæſt. 1. de præcepto primitiæ, & eas retinentes excommunicantur [o] in duobus caſi-
t ca 1 § his itaque, 13.q 1 ca moderam me,ca Iudæos, 16.q 1. bus,ſi conſuetudo ſit ſoluendi, & ſi miniſtri eius eccleſiæ, cui debentur, in-
v in quęſtio Tholoſ 100 Author us digent, & eas petunt: aliàs ſunt de conſilio [p]. Sic enim perpendo textum
x Deutero.14. Exodi, *ab omni homine, qui offert voluntarius* [q] *accipietis eas*. Spontanea namque
y ſecundum gloſ in 1 fin § patrimonium, verbo poteſtas de muneribus & honoribus. eſt ibi oblatio. Et ſi conſuetudo ſit,à temporis initio,cuius non extet memo-
ria non ſoluendi,peti non poſſunt [r]. Perſonæ quibus debentur,ſunt ſacerdo-
tes [s]. Et illi ſcilicet,cuius eccleſiæ ſint, qui offerunt, præpoſiti dantibus,qui
pro eis,& pro reb⁹ eorũ præces offerũt domino [t],ſunt illi ſacerdotes,parochi.
Potiſſimùm ſi alius prælatus, puta prior decimas & primitias iure aliquo non
accipiat,ſed tantũ partẽ prouentuũ nomine quotæ à vicario perpetuo:nam ſi
portio beneficij tantùm aſſignatur vicario,ius primitiarum& decimarum eſt
prioris [v]. Habẽt eccleſiaſticæ perſonæ iure diuino,primitias & decimas loco
prædiorum,quæ eo iure non habent [x], ſed humano [y]. Quare primitiæ & de- 4
cimæ

cimæ in solis ecclesiarum bonis numerantur præcipuæ [a]. Apud Ethnicos primitiæ olim ad statuas Mercurij in vijs collocabantur, quas viatores ederent, vt ait Suidas in verbo ἑρμαῖον. Modus & taxatio primitiarum in iure canonico non definitur, & proinde vel ad consuetudinem, vel ad arbitrium præstantium recurrẽdum est [b]. Quanquam enim ab Hebræorum traditione D. Hieronymus in Ezechielem dicat eum definitum ad cohibendam sacerdotum auaritiam: olim qui plurimum dabant, quadragesimam rei partem nomine primitiarum dedisse: qui autem minimum, supra quadragesimam vsq; ad sexagesimam [c]. Paruam tamen primitiarum fuisse quantitatem iura testantur [d]. Idcirco primùm loci consuetudo sequenda: deinceps, secundùm caput 1. de decimis. Nec plus quadragesima petere potest sacerdos, nec minus sexagesima laicus offerre. Erit & consuetudo quoque locorum vicinorum inspicienda [e], vt iudicatum refert Boërius, qui & latè quærit & disputat quot actus sufficiant ad hanc consuetudinem [f]. In modo etiam primitiarum agrorum, illud obseruatur, vt sacerdos, seu curio statim fructibus maturis non teneatur primitias accipere, sed nouem diebus debeant esse apud matrem, id est, in spicina, quæ est mater grani [g]. Sicut in decimis & primitijs agnorum & vitulorum, tempus in solutione expectandum, si velit sacerdos, vt tandiu sint apud matrem quandiu periculum est si separarentur, perituros [h]. Præstandæ itaque erunt secundum eam normam, vel animaduertendum, si quæ data curionibus pro primitijs redimendis: Licet enim non secus, quàm Deo oblata primogenita à sacerdotibus redimi poterant [i], & decimæ [k]. Primitiarum autem sit præstatio, vt Deo tanquã domino & authori & largitori ex oblatione illa honorem debitum protestemur: dehinc vt eius administris necessaria suppeditentur, vtque ab ijs, à quibus spiritalia sacramenta percipimus, nos quoque temporalia spontè rependamus, vt in decimis latius, & ex superioribus proximè probatis liquet.

a 1 causa, cap. 13. de verb. sign.

b D. Thomas, in secunda secundæ, q. q. 86. art. 4. Innocentius in c. 1. de decimis.

c In c. 1. §. fin. de decimis.

d d. ca reuertuntur, 16. quæst. 1.

e c. cùm olim, de cõsuetud. ca catholica, 11. distin. can. ista, & ca. 1. 12. dist. c. ex parte, c. super eo, de censib.

f Boeri[s], decis. 236. num. 5. & in fine.

g glo. in l. stipulatio ista, l. 38. §. inter certam, in verbo incertamq; de verbo. obligat.

h Oldrad. cõsil. 236. incipit circa propositam quæstionẽ est attendendum, Boeri[s], decis. 236. num. 2.

i Exodi, 13.

k Leuiti. c. 27.

De Decimis. Cap. 20.

Lib. 3. Decretal. Lib. 3. in Sex. tit. 13. Lib. 3. Clement. tit. 9.

1 *Decima quid.*

2 *Decima, aut profana, aut ecclesiastica: Item de decimis profanis tituli iure diuersi.*

3 *Decimæ ecclesiasticæ quotuplicis generis. Et de decimis à principibus secularibus à beneficijs exactis. De Saladina & alijs ad liberandam terram sanctam indultis, & qui illis restiterunt.*

4 *Decimæ ecclesiasticæ à Clodoueo nobilibus quibusdam concessæ in beneficium seu feudum.*

5 *Carolus Pulcher denegauit decimas ecclesiarum Ioanni 23. sum. pontif. ob bellum in Ludouicum Barbarum: posteà concessit.*

6 *Concessæ Carolo vj. Regi Gall. à Petro Luna.*

7 *Imposuit aliquando Bonifacius 8. vniuersis Ecclesiis Italiæ.*

8 *Dubitatur num hæ decimæ iure exigantur ab Ecclesiis.*

9 *Bonifacij constitutio de exigendis decimis, & de eodem concilij Viennensis.*

10 *Quæ beneficia immunia sint à solutione decimarum Ecclesiast. principib. concessarum.*

11 *Quæ beneficia contribuant huic decimæ.*

12 *Exactio harum decimarum inter Ethnicos aliquando.*

NEMO, vt opinor, ignorat, numeri nomen decimum dici, videlicet decimam alicuius rei partem: & proinde vim in nomine non faciam. Sed distinguam decimam, quæ penditur superioribus, in profanam, & ecclesiasticam. Decima profana, fuit species quædam tributi aliquando à quibusdam dominis rerum impositi, veluti Pysistratus Tyrannus agrorum decimas ab Athenienſibus exegit. Quod innuit Suidas [a], dum scribit de origine prouerbij illius, καὶ σφάκελοι τοιούτων ἀτέλειαν. Etiam Sphaceli dant immunitatem. Tradit enim inde emanasse, quod ferant Pysistratum, qui decimam agrorum ab Athenienſibus exigebat, transeuntem aliquando senem rupes & saxosa loca excolentem interrogasse, quos inde fructus caperet, illi autem dolores & fatigationes respondisse: túnc que eius libertatem admiratum, decimæ immunitatem ei concessisse, atque ex eo Athenienſes hoc prouerbium vsurpasse. Samuël iura regis populo Israëli regem petenti prædicens, inter cætera hoc adiecit [b]: *sed & segetes vestras, & vinearum reditus addecimabit, vt det Eunuchis & famulis suis*. Narrat Plutarchus Hetruscos addecimare solitos Romanos, donec Hercules ab eo tributo eos liberauit [c]. Cypsellus Corinthius, quum Ioui youisset, si dominus foret ciuitatis, se omnia quæcunque essent Corinthijs dicaturum, eos quæcunque haberent iussit describere. Deinde à singulis, vbi ad hunc modum descripta habuit, decimam partem accepit. Reliquis autem partibus eos ad lucrum exerceri iussit: tum anno vertente eandem rationem seruauit. Ita decem annorum spatio contigit, vt & ille haberet omnia, quæcúque fecrasset, & alia Corinthij, quæ adepti essent, possiderent [d]. Octauianus, M. Antonius & Lepidus Triumuiri, cùm multos Romæ ad lubitum proscripsissent & occidissent, cùm tamen satis non haberent, quo militibus satisfacerent, nouas decimas cuique ex omni patrimonio pendendas instituerunt, & facultatibus non benè ad decimam redactis reliquum accipiebant, vt author Dion Cassius [e]. Et de vectigali, & causa decimæ prædialis sic scribit Appianus [f], *agros verò*, inquit, *quisquis bello adeptus esset, eorum habitatoribus colendos dederant, vel prætio illis attribuerant, vel mercedis causa contulerant. Si qua autem tellus ingruentibus bellis inculta remansisset, quò multitudine impleretur, neutiquam per negligentiam sordescere passi, in hunc modum proclamari iusserant, volentibus interim agros colere, annua vectigalia publicè esse pendenda, seminum partem decimam, arborum autem partem quintam, eorum quos percepissent fructuum, &c.* Lex & Iustiniani [g], μοῖρα μὲν ἀπὸ πεντάτης ἐνιαύσια, κωμοδόκου δὲ μέρος δεκάτου ἔρι· δὲ ἐκτὸς τοῦτων μερίζομένου διακαλάρχου, i. *partiary colony pars, nouem fascinis sunto: qui fundum dedit, portio vna tantum: qui contra hæc partionem fecerit, decimus esto.* Metallarij qui perquirunt metallorum venas, debent præstare decimas fisco, & decimas alias domino prædij quod perscrutantur. [h] Præter scrupulos seu tributa, quæ penduntur propter facultatem concessam auri indagandi [i]. Iure nouellarum quoque, iniustus litigator, qui conuictus fuerit temerè litem alicui mouisse, decimam partem quantitatis pecuniæ in libello inuste petitæ, pro sumptibus tenebatur persoluere aduersario [k], saltem si maiores sumptus non essent [l]. Attici, tempore belli Peloponesiaci, Chrysopolim Calcedoniæ profecti, vectigal ibi constituerunt, & decimam ex Ponticis exigebant [m]. Meminit Aristoteles [n] Tributum, quod pendebatur ex frugibus terræ ab alijs oblationem, ab alijs decimam dici: & quæ ex pascuis & pecoribus princeps accipiebat, decimam quoque appellari. Et Strabo scribit [o], inter præfectos vrbis, qui sexti sunt ordinis apud Indos, venditarum rerum exigere decimam, eúmque qui vectigal furatus fuerit, capite plecti. Erat antiquitus ex lege Papia pendenda decima fisco ex relictis vxori vel marito, si ex eo matrimonio non essent suscepti liberi, quod tamen postea emendatum fuit ab Honorio & Theodosio CC [p]. Hodie iure parui sigilli Montis pessulani, quãdo obligatio iure eius, & vt dicunt, secundum rigorem

eius

a Suidas, in verbo σφάκελοι &c.

b 1. Reg c. 8.

c Plutarc. problem. 17.

d Scribit Aristot. 2. Oeconomicorum.

e Dion Cassius, lib. 47 Histor.

f Appia. libr. 1. bellor. ciuil.

g Iustinia. in legib. Georgicis, tit. 2. περὶ μερῶν l. 2.

h l. 3. de metallariis & metallis & procuratorib. metallorum lib 11 C. tit. 6.

i l. 1. & 3. eod. tit. de metallar.

k authen. generaliter, de epis. & cler. §. ad excludendas, de litigios. in authen.

l glo. in d. authen. generaliter.

m Xenophon, libr. 1. rer. Græcar.

n Aristot. 2. Oeconomico.

o Strabo, lib. 15.

p l. 2. de infirmand pœnis celebrat. lib. 8. C. tit. 51.

cius facta, accipit vim, nempe vt dicunt *Quando leue la rigueur*, decima eius quod petitur, curiæ sigilli penditur, vt si viginti libræ petantur, 2. & si minus debeatur, puta 10. si tamen pro viginti sigillum imploretur [a]. Nam pro decem tantùm libris vel infrà, nemo huic iuri subijcitur. Bizantij cum vno & eodem tempore, & annonæ caritate, & pecuniæ indigentia premerentur, naugia quæ exponte venerant deduxerunt in portum: cùm autẽ post aliquod tempus mercatores molestiùs eã rem ferrent, vsuras illis decimas pro tributo imposuere. Ementibus autem quippiam id oneris imposuerunt, vt decimam
3 partem seorsum à prætio penderent [b]. Ecclesiasticæ decimæ, in duplici sunt differentia, & quæ ex rebus ecclesiæ, puta beneficijs seu de fructibus sacerdotiorum debẽtur personis non ecclesiasticis seu laicis: & quæ à personis laicis & alijs, debentur tantùm ecclesiasticis. Decimæ de beneficijs authoritate Pontificis maximi aliquando concessæ sunt regi Gallorum, & alijs ob iuuandum reipub. Christianæ statum, ad captiuos redimendos, & ad liberandam terram sanctam, vel ad hæreticorum expulsionem, alióque ob pios actus: & istæ decimæ temporales sunt [c]. Sic quo tempore auditum fuit in Gallia, omnia quæ tum Christianorum erant in Syria à Saladino Turca fuisse profligata, ipsamque sanctam ciuitatem vna cum rege & Christi crucem exportatam, tréque tantùm vrbes supereſſe, Tyrum, Tripolim, & Antiochiam, & castella pauca in fide perstare. Rex Philippus Gallorum Augustus, tot malis condolens, cum Henrico rege Anglorum mentem & animum contulit, & Christianis profectionem & auxilium pollicitus, multique vnà se cruce signarunt. Et cùm ad tantam expeditionem pecunia deesset, conuocatis Lutetiæ Parisiorum pontificibus, & regni proceribus, rex petiit anno Domini 1188. annuam decimam ecclesiasticorum prouentuum concedi, quæ posteà Saladini decima dicta est [d]. Tunc etiam Clemens 3. Pontif. Maximus, Poloniæ totius episcopis & sacerdotibus misso ad id legato, decimã imperauit [e]. Sicut & Clemens posteà 4. Germaniæ & Galliæ ad liberandam terram sanctam: cui tamen se obiecit & intercessit non soluendam Ioannes Semeca iuris Theutonici doctor, præpositus Halberstatensis, qui primus decretum glossauit, ideo à summo Pontifice excommunicatus, & à præpositura deiectus [f]. Sicut & tempore Innocentij 8. impositis istis decimis in fauorem regis anno Domini 1491. 13. Septemb. Gulielmus Capel rector vniuersitatis Parisiensis, necnon sacræ Theologiæ & Decretorum & medecinæ facultatum decani, appellarent ab indictione decimarũ beneficiorum facta ab Innocentio, ad ipsum Innocentium benè consultum, vel ad concilium proximum generale. Sicuti etiam cùm Ludouicus rex Poloniæ filius Elizabethæ, post annum domini 1376. excursionibus Lituanorum in Poloniam commotus expeditionem in eos pararet, datis Domarato ex Vngaria reuertenti mandatis ad Episcopos & vniuersum ecclesiasticum ordinem totius Poloniæ, subsidiũ ab eis & eorum agricolis ad pium bellum contra barbaros hostes perijsset, ei denegatum est: veritis Episcopis, ne munificentia illa sua in morem, & mox
4 inde in legem abiret [g]. Scribit Beatus Rhenanus [h], post subactos Germanos à Clodoueo, Pipino, & Carolo Magno, nobiles, res ecclesiarũ pro beneficijs
1 feudis, ex liberalitate regia possediſſe, etiam dominicas decimas, quæ ad sacella regia pertinebant, diuersas à parochianis: sed aduersus hunc abusum
5 non destitisse clamare Episcopis. Notant historiæ certioris, authores Carolum Pulchrum, regem Galliarum, Ioanni 23. Ponti. Max. decimas de sacerdotibus Francicis, sacri in Ludouicum Barbarum belli nomine, primùm denegasse: pactione deinde expugnatum concessisse, vt in partẽ ipse veniret [i].
6 Petrus Luna Benedictus 13. dictus, in locum Clementis 7. in schismate pontifex, vt Carolum 6. regem Galliarum in illum motum placaret, regi ius
7 decimæ de sacerdotibus cogendæ in annum dedit [k]. Imposuit & vniuersis Italiæ & aliorum locorum ecclesijs decimas Bonifacius 8. pro negotijs, &

a in regijs ordinario consistunt. *de la cour du parc sans de Montpelier q. 1. 3.* & seq. debet. creata. de decimis q. 1. numero 11. & 12.

b Aristot. li. 2. Oeco nomicorum.

c c. fi. de decim in 6.

d Gaguinus lib. 6 in Philippo Augusto. Iacob Meyerus, li. 6. Histor. Flandriæ. Refert hanc bcennam decimarum, ad 6. annum concessam Philippo Pulchro à Nicolao pontif. max. Paul. Aemil. lib. 4. in Philippo Pulchro.

e Martinus Chromerus lib. 6. de reb. Polonicis.

f in Paralipomenis Abbatis Vispergensis.

g Marti. Chromerus lib. 14 de reb. gest. Polon.

h Beatus Rhenanus li. 2. rer. Germanic.

i Paul Aemil. lib 8. in Carolo Pulchro.

k Pau. Aemil. lib 10. in Carolo 6. Gaguinus libro 9.

bello regni Siciliæ contra hoſtes [a]. Anceps certè eſt apud pios controuerſia, num iſtæ decimæ iuſtè à ſacerdotijs & eccleſijs exigantur. Mouet alienus § meritò ſtomachum infœlix rerum ſucceſſus, qui cõtra ſpem eccleſiaſticarum perſonarum ſequitur: dúmque vident aliquando eos, qui ex iſtis decimis ſtipendia capiunt, hoſtes eccleſiæ fieri. At ſoluit eccleſiaſticarum perſonarum marſupia pia cauſa, cuius prætextu fit exactio, videlicet expulſio hæreticorum, & defenſio fidei: nec bonis parcunt rerum earum cauſa ob quas nec non tantũ bona omnia, omnes cuiuſcunque generis, ſed etiam vitam ipſam conferre debemus, vt nos, & pios de manu impiorum redimamus. Animæ quippè hominum, ſunt omnibus vaſis & cauſis & veſtimentis, & rebus alijs eccleſiaſticis prætioſiores: & proinde illis indulgendum tunc nõ eſt, & licitè alienari pro his poſſunt [b]. Caueant itaque qui exigunt, ne abutantur exactis, néue in vſus alios conuertant: non enim perſonis eccleſiaſticis ſolùm iniuriam irrogant, ſed Deo & pauperibus, quorum patrimonium obliguriunt. Deus autem non fallitur: metuenda eſt execratio inſuper ſacri prophetæ Dauidis, dum ait Pſal. 82. *pone principes eorum ſicut Oreb & Zeb, & Zebee & Salmana: Omnes principes eorum, qui dixerunt hæreditate poſſideamus ſanctuarium Dei, Deus meus pone illos vt rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem venti &c.* Sed & priuilegium exigendarum decimarum eccleſiaſticarum conceſſum intelligitur, dummodo enormiter non lædantur eccleſiæ [c], vt aliquando accidit in Gallia: & nunc potiſſimùm dum eccleſiaſticæ perſonæ fructibus ſacerdotiorum ab hæreticis ſpoliantur, & nihilominus ab exactionibus iſtis decimarum, ad 9 eas ſoluendas miſerè & barbarè adiguntur, contra conſtitutionem Bonifacij, quæ ſtatuit ſolui decimas à ſacerdotia poſſidentibus pro rata pretij, quod à venditione vel locatione fructuum acceperunt [d]: ſubductis etiam ſumptibus qui in colligendis & excolendis fructibus impenduntur, in hac ſingulariter decima [e]. Cui tamen ſanctioni harpyæ quotidianæ obſiſtunt. Quo tempore ceſſare potius debeat tunc priuilegium quod oneroſum & durum nimis ſit [f]. Et quãdo alteri ſubuenire non poteſt ſine alterius læſione, iuſtius eſt alterum non iuuare, quàm alium lædere [g]. Nam hoc natura introductum, ne quis cum alterius iniuria locupletetur [h]. Quocirca & Clemens 5. Pontifex Max. in concilio Viennenſi modum exigendi has decimas ſtatuit, vt ſecundum taxationem communem & conſuetam beneficiorum in locis vbi ſunt, exigãtur in pecunia ſeu moneta vſitata in eo loco, non in fructibus [i]: néue exactores decimarum, pignoris, vel diſtractionis gratia capiant libros, calices, & alia ornamenta eccleſijs deputata [k]. Notat interpres [l], & in declarationibus concilij contineri, ne qui non ſoluunt decimas, per ſeculatem cogantur poteſtatem: niſi non ſoluentis tanta eſſet rebellio, vt opus ſuerit illius auxilium implorare, ob eccleſiaſticæ cenſuræ contemptum. Declarauit Bonifacius 8. quæ beneficia immunia ſunt à decimis illis, propria conſtitutione [m]: Atque eximit ab illis, fructus leproſariarum & hoſpitalium, quibus paſcuntur infirmi & pauperes: Monialium, & aliorum regularium fructus, vitæ illorum deputatos. Seculares & clericos, quorum annui fructus non excedunt ſummam 7. florenorum: Item xenia prælatis & alijs perſonis eccleſiaſticis facta. Excipit quoque à decima hac eos qui penſiones accipiunt à beneficijs pro iuſta mercede, ſeu pro remuneratione obſequij præſtiti vel præſtandi, atque pro illis eaſdẽ præſtare debere tradit, qui penſiones dant [n]. Item & ea immunia ſunt, quæ pro viſitatione ſeu procuratione in victualibus præſtantur prælatis, pro quibus & ſoluit qui dat, non qui accipit. Item cautum, ne ſoluantur de oblationibus & eleemoſinis quæ fiunt in opus fabricæ eccleſiaſticæ [o], nec de reditibus confratriarum [p], nec de ſimilibus [q]. Rex quoque noſter ſanciuit 23. Aprilis 1548. Senatores magni concilij clericos, eximi ratione beneficiorum à contributione harum decimarũ, niſi abbatias vel epiſcopatus poſſiderent. Solui autem ab alijs debent, etiam de fructibus, 11

ex

[a] Extrauag. de decimis, & Extrauag. communib.

[b] l. ſancimus, l. 27. de ſacroſ eccleſ. C. cauarum, 12. q. 2.

[c] c. ſi de voto apud Gregor.

[d] in c. 1. § declaramus autem, de decimis & Extrauag. communi

[e] d. clem. 1. § in ſoluendo.

[f] cap. ſuggeſtum, de decimis, cap. quid per totum, de verbo ſign.

[g] ca. denique, 14. q. 5 cap. primum, 22. quæſt. 2.

[h] l. nam hoc natura, de cõdict. indebiti, l. iura naturæ, de regulis iu. P.

[i] clem. 1. § eſt autẽ, de decimis, in Extrauag. communib.

[k] clem. 1. de decimis.

[l] glo. fin. in d. clem. 1. de decimis.

[m] in c. 1. de decimis in Extrauag. comm. lib. 3.

[n] d. extrau. 1. §. de priuil. flagnetum, de decimis, ver. autem perſonis.

[o] d. Extrau. 1. §. de eleemoſinis.

[p] d. extra. 1. §. ſimiliter.

[q] vide glo. in c. 2. in ho ſi beneficiorũ, de decim. apud Clement.

12 ex quibus fiunt quotidianæ diſtributiones. Porrò, inuenio vſum harum decimarum aliquando inter regum gẽtilium fraudes & technas: veluti cùm Chabrias Athenienſis Taoni Aegyptiorum regi bellum gerenti,& pecunijs indigenti conſuluit, vt aliquis diceret ſacerdotibus oportere tum ex ſacris nonnulla,tum etiam ſacerdotũ multitudinem ſacris initiatorum,ſubmoueri propter impenſam: quod audientes ſacerdotes, cùm vellent omnes penes ſe quiſque ſacrum manere,pecunias tam communes quàm priuatas adferebãt: Verùm is, vbi ab omnibus accepit, tum iuſſit illis imperari decimam dumtaxat partem eius,quod antehac ſolui eſſent,tam in ſeipſum,quàm in ſacrum impendere:reliquas verò nouem partes,ſibi ipſis fœnerarentur,donec quod aduerſus regem Perſarum gerebatur bellum finem acciperet [b].

[a] ex elementi 5. & quis. nõ occurrit, de decim. in Extrauag.communib.

[b] Ariſtot.li.2. Oeconomico.

De annatis. Cap. 21.

Decimæ quædam datæ à miniſtris eccleſiæ ſummis ſacerdotibus ex decimis Eccleſiaſticis.

1 ANNATAE ſunt decimæ,quæ à miniſtrorum ſeu Leuitarum portionibus,ſeu ex eorũ decimis dabantur ſacerdotibus [c], ſeu ſummo ſacerdoti. Sic enim ſcriptum eſt præceptum Dei, *filijs Leui dedi omnes decimas Iſraelis* [d], *in poſſeſſionem pro miniſterio, quo ſeruiunt mihi in tabernaculo fœderis*. Et paulo poſt, *præcipe Leuitis atque denuncia: cùm acceperitis à filijs Iſrael decimas, quas dedi vobis, & primitias eorum, afferte domino, id eſt, decimam partem decimæ, vt reputetur vobis in oblationem primitiuorum, tam de areis, quàm de torcularibus: & de vniuerſis, quorum acceptis primitias afferte domino, & date ea Aaroni ſacerdoti.*

[c] D.Hieronym. ſup. Ezechiel.in c.1 de decimis.

[d] Numero.c.18.

De decimis paroechis debitis, & earum inſtitutione. Cap. 22.

1 *Decimæ quid.*
2 *De inſtitutione decimæ huius.*
3 *Præſtationis decimæ, bona & opes creſcere inde: & non præſtationis, mala.*
4 *Quis, & quomodo inter Chriſtianos decimas diſtribuerit ſacerdotibus.*
5 *Decimas etiam ſuorum deorum ſacerdotibus ſoluiſſe gentiles exemplis docetur.*
6 *Vuicleſui damnata ſententia de decimis adimendis prælatis ob illorum vitia.*
7 *De decimis ſoluendis legis Francicæ.*

1 DECIMAE aliæ,quæ à Chriſtianis præbentur, communi iure, ſunt omnium bonorum legitimè quæſitorum quota pars, Deo diuina conſtitutione debita, ſecundum Cardinalem [e]. Quæ finitio ſequentibus abundè explicatur. Primùm etenim inſtitutio decimarũ, quæ præbentur viris cultui diuino Deíque miniſterio aſſiduis, noua non eſt: ſed ab omni tempore.

2 Sub lege naturæ namque ſolutæ à pijs viris ſunt: vt Abraham ſacerdoti Dei altiſſimi Melchiſedecho,ex manubijs omnibus hoſtium deuictorũ dediſſe fertur [f]. Dixitque Iacob ad Deum, *cunctorum quæ dederis mihi: decimas offeram tibi* [g]. In lege Moſis, *primitias & decimas tuas*, inquit Deus, *non tardabis offerre* [h]. Et rurſum, *omnes decimæ terræ, ſiue de pomis arborum ſiue de frugibus, domini ſunt, & illi ſanctificantur* [i]. *Omnium decimarum bonis, & ouis, & capræ, quæ ſub paſtoris virga tranſeunt, quicquid decimum venerit, ſanctificabitur domino: Non eligitur nec bonum nec malum, nec altero commutabitur: ſi quis mutauerit, & quod mutatum eſt, & pro quo mutatum*

[e] Cardinal. concil. 26.

[f] Geneſ. 14. ad Hebræos 7.

[g] Geneſ.28.

[h] Exodi,22.

[i] Leuit.27.

mutatum eſt, ſanctificabitur domino. Hanc portionem ſibi Deus retinuit ex rebus, non quòd illis egeat, quia omnia illius ſunt, & nullius indiguus eſt, & ipſe hac ratione ait [a]: *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos: quoniam meæ ſunt omnes feræ ſyluarum, iumenta, in montibus & boues, cognoui omnia volatilia cæli, & pulchritudo cæli mecum eſt &c.* Verùm in ſignum dominii ſuperioris voluit ſibi ſolui, non ad præmium ſed ad honorem [b], quo lætatur Deus veluti autor & largitor bonorum fideli obſequio declaratus. Accedit ideo piè decimas largientibus bonorum incrementum [c]: vt contrà, ſubtrahentibus, veluti ingratis & perfidis diſpenſatoribus, qui talem cum profiteri nolint, & quæ habent adimit, & quod non datur Chriſto, capit fiſcus [d]. Et Rabini Hebræorum dicũt [e] עשרו את עשרותיכם, id eſt, decimas eſſe ſepem diuitijs, ne videlicet defluant. Et rurſum, tradunt ſeptem genera pœnarũ venire in mundum, propter ſeptem potiſſimas præuaricationes: cùm ſcilicet quidam decimas pendunt, quidam non pendunt. Et tum ingruit fames ob prohibitam pluuiam: cùm verò alij eſuriunt, alij ſaturi ſunt, efficientes vt non reddantur decimæ, tum certè fames quæ, ex tumultu ſeu ſeditione, & quæ ex prohibita pluuia venit &c. [f]. Perſuaſum & Ethnicis ex decimis oblatis Deo, quem tamen verum non colebant, augeri opes. Sicut narrant Herculem priſcum in Euandri ara decimas ſoluiſſe, & in foro boario, illi aræ proximo, etiam ex voto poſteritatem feciſſe decimam, atque receptam opinionem, vt qui vellet diues fieri, ſolueret decimas Herculi. Et hinc M. Luculli factas opes [g]. Macrobius [h] quoque teſtimonio M. Terentij Varronis in ea ſatyra, quæ inſcribitur περὶ κεφαλῆς, maiores ait ſolitos decimam Herculi vouere, nec decem dies intermittere, quin pollucerent populum ad ἀσύμβολον, & cum corona laurea dimitterent cubitum. Et Sylla ex vniuerſis fortunis decimam Herculi ſacrificauit [i]. Has decimas Deus iure proprio dedit Leuitis, & illis qui ſuo cultui potiſſimùm deſeruirent [k]. Et proinde illis ſolis, non laicis, debitæ [l]. Tranſlato ſacerdotio in fidem Chriſtianam, quando licuit per paeatas perſecutiones tyrannorum aucto numero credentium, Romæ Euariſtus Ponti. Max. primùm [m] conſtituit curiones, & per loca diſtribuit, qui præberent ſibi commiſſis ſacramẽta, & eos ab illis nutriri ſtatuit, vnde parochi dicti ſunt, à mutua præbitione alimentorum & ſacramentorum, παρὰ τὸ παρέχειν, à præbendo. Deinceps Dionyſius Pont. circa annũ domini 266. idem facere per vniuerſum orbem tentauit, diſtribuitque loca aſſignatis perſonis eccleſiaſticis pro reditibus, decimis prædiorum, quæ intra limites locorum diſtinctorũ continebantur [n]. Gentiles quoq; in more poſitũ habebant, ſuis ſacerdotibus decimas, vt Dei miniſtris, offerre. Sicque ſcribit Plinius [o], ex thure quod ex Arabia Sabotham deferretur, decimas cuidam apud illos fictitio Deo, quem vocabant Sabin, non pondere ſed menſura ſacerdotes capere ſolitos. Et iterum [p], ex Cynamono apud Ægyptios, eis diuidi decimas tradit. Memorat Herodotus [q], Cyrum ad portas ciuitatis Lydorum quam diripiebant milites, ex ſuis ſatellitibus cuſtodes poſuiſſe, qui vetarent exportari opes, vt earum decimæ Ioui neceſſariò redderentur. Proinde nec iuſta poſſidentium bona, querela eſt, qui dum ſibi iudicium gehennæ præparant, decimas retinent, vel non patiuntur dari curionibus aut alijs eccleſiaſticis perſonis, quòd illæ non probè, vt illis videtur, viuãt, quódue prauis vũbus profundant, & auarè petant, quòdque aliquando diuites ſint. Nam Deo non curionibus propriè debentur, etſi mali ij ſint, & Dei nomine [r], ad præbentium potius, quàm recipientium vtilitatem ſoluuntur. Quod ſi curiones abutantur, iudicũ illis erit [s]: at ſi non dentur, condemnatio diuina imminet. Et meritò condemnata ſententia errorea & hæretica cum alijs Wiclefiſtarũ concilio Conſtantienſi, qua tuebatur decimas puras eſſe eleemoſynas, & propter peccata prælatorum [t], poſſe illis adimi. In lege Francica ſtatutum, *vt nouas & decimas non ſolum plebey ſed etiam vaſſi, principes, & comites, ſoluant eccleſijs:*

a Pſal. 49.

b ca. decimæ, 16. q. 1. c. tua, in 2. de decimis.

c Malachiæ, 3. c.

d ca maiores, 16. q. 7. d. c. decimæ, 16. quæſt 1.

e in Pirke abor, ſeu in capitulis patrũ, cap 3.

f in Pirke abot c. 5.

g Plutarc. in problẽ. 37. Pompo. Lætus, lib de ſacerdotijs, dum agit de Pinarijs & Potitijs

h Macrob lib 3. Saturn c. 12.

i Plutarc. in fine vitæ Syllæ

k Numero c 18. c cauſa expenſis de verbor ſi. n.

l c prohibemus, & c. quamuis, de decim can 2. 16 q 1

m Platina ſ Euar. ſto Memint & Cypr a libr. 1. epiſtol. epiſt. 9.

n ca. 1 & 2 eccleſias, 23 q. 1. ca. 1. post d. ſimil ca. epiſcopi, 80 diſtinct pallioralis, de iis quæ fiunt a prælato nine cẽſi capit Toledo Virgil. lib 4 cap 9. de Iouinian. ref.

o Plinius, libr. 12. cap. 14.

p Plinius, libr. 12. cap 15

q Herodot. libr. 1.

r ca. quid dicam, 14. q 4 ca. forte, 14 q 5.

s ca clericos, & ſeq 1 q. 1. ca. nil, can. fin 12 q 1.

t lib 4. legum francicarum c. 57.

1 2 3 4 5 6 7

ſis: & ſi contumaces ſunt, inſuper & bannum regis ſoluant: & ſi ſæpius iterando negent, beneficium amittant. Et rurſum [a], *vt plebani à presbyteris eccleſiarum ter moneantur de ſoluendis decimis: quod ſi contempſerint, ab ingreſſu eccleſiæ prohibeantur: & ſi hoc non emendauerint, à miniſtris reipublicæ diſtricti ſinguli per caput, ſex ſolidos componant, & inſuper decimam dare cogantur. Et ſi iterum contemptores ſint, tunc per publicã authoritatem domus vel caſæ eorum hiuſentur* (puto interdicatur) *quouſque pro ipſa decima, ſicut ſuprà dictum eſt, ſatisfaciant. Quod ſi denuò rebelles vel contradictores eſſe voluerint, & ſupra ipſam hiuſam propria authoritate intrare præſumpſerint, tunc à miniſtris reipub. in cuſtodiam mittantur, vſque dum componant &c.*

a d. lib. 4 leg Franc. cap. 29.

De quibus decimæ eccleſiaſticæ debitæ, à parœchis, & diſtinctione earum. Cap. 23.

1 *Diuiſio decimarum in prædiales, perſonales, & mixtas: & quæ perſonales.*
2 *Prædiales quæ, & ex quibus debentur.*
3 *Mixtæ quæ, & ex quibus.*
4 *Generaliter de quibus pendendæ decimæ.*

GEneris decimarum eccleſiaſticarum quæ præſtantur perſonis, eccleſiæ miniſterijs, & cultui diuino inſeruiẽtibus, tres
1 ſunt ſpecies generales, nempe perſonales, prædiales, & mixtæ. Perſonales ſunt, quæ ſoluuntur ex fructibus ſeu ex rebus, [b] vel lucro induſtria perſonæ quæſitis: veluti de aduenientibus ex officio, artificio, negotiatione, ſcientia, & ſimilibus, quæ præbentur ſeu ſoluuntur ei eccleſiæ, in qua quis eccleſiaſtica percipit ſacramẽta, licet alunde lucrum contigerit [c]. *Offeretis*, inquit dominus, *primitias & decimas manuum veſtrarum* [d], *& de omnibus quæſitis* [e]. Prædiales ſunt, quæ ex fructi-
2 bus debentur, vt vini, frumenti, & aliorum frugum decimæ [f]. Mixtæ quæ de-
3 bentur habita ratione eorum, quæ ex prædijs partim proueniunt, partim ex induſtria perſonarum: quales decimæ debitæ ex animalibus in eo loco vbi viuunt, ex quo alimenta percipiunt, & à perſonis cuſtodiuntur, vel paſcuntur [g]. In ſumma decimæ Deo pendendæ ſunt, vel eius miniſtris ſacerdoti-
4 bus [h], omnium rerum quas licitè quis poteſt acquirere [i]. De prouentu ex molendino etiam vento molente [k], & alterius generis, de piſcatione, fœno, lana [l], de omni fructu, & de apibus [m], de venatione, de militia [n]. De nouis viuarijs autem, num debeantur hodie decimæ, Papus placita ſenatus contraria notat [o], ob conſtitutionem Philippi Auguſti regis Galliarum, quæ prohibet omnem inſolitam decimarum in Gallia exactionem. Porrò ex turpi & impio quæſtu decimas perſonales eccleſia reſpuere debet, vt ex arte meretricia [p], & ab vſuris, ne videatur author mali Deus, cui decima offerẽda eſt, quem eius quod acquirimus authorem profitemur: & cui dicimus: *quæ de manu tua ſuſcepimus, hæc reddimus tibi: omne enim bonum optimum deſcendens à patre luminum* [q]. Item ne delinquendi occaſio detur offerentibus, aut approbare delictum videatur [r]. Si tamen decimæ ſint prædiales, rectè à peccatoribus & ab inuaſorib. accipiuntur: quia agri benedictionem potius, quàm perſonæ referunt, & veluti cenſum exhibent [s]. Statuit & Synodus Tridentina [t], decimas in poſterum ſub excommunicatione pœna integrè perſoluendas. Exprobrat autem auaritiam Phariſæorum Deus, ſed non decimationem ſingulorum, dum ait [u], *væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentam, anethum, & cyminum, & reliquiſtis quæ grauiora ſunt legis, iudicium & miſericordiam, & fidem: oportuit hæc facere, & illa non omittere.*

b c. ad apoſtolicæ, c. 20. § noueris, c paſtoralis, cap. 28 de decim. lib. 3. Decretal tit. 29.
c Deuteron. cap. 12.
d c. ex tranſmiſſa, de decim.
e c. 1. c. ad apoſtolicæ, c. peruenit, de decim.
f d. c. ad apoſtolicæ, & cap. paſtoralis, c. commiſſum, de decim.
g ca. reuertimini, & ca. quicunque, 16. q. 1. can. quadrageſima, de conſecrat. diſtinct. 5. cap. non eſt in poteſtate, de decimis.
h c. ex tranſmiſſa, c. 29 de decimis.
i d. c. ex tranſmiſſa, & c. 5. eod.
k c. peruenit ad nos, eod.
l cap. nuncios, cap 6. eod. tit. cap. ex parte, 21. eod.
m ca decimas, 16 q 1. & can. quicunque, 16 q 7.
n lib 1. Rapſod. areſto. titu. 12., areſto 5.
o Deuteronom. cap. 23. ibi, Non offeres mercedem, &c. ca oblationes, 90. diſtin.
p Iacob. 1.
q can. miror, 17. q. 4. ante ca. ſi tantum. 16 q. 2 ca. oblationes, 90. diſtinct.
r c. de terris, de decimis.
s In vlt ſeſſione de reformat generali cap. 12.
t D. Matthæi, c. 23.

De

De perſonis, à quibus ſoluendæ decimæ. Cap. 24.

1 Perſonæ omnes ſine exceptione debent decimas ſoluere.
2 Quomodo cogantur decimas ſoluere denegantes.
3 Colligendi fructus non ſunt, niſi prius moneatur Curio, vt interſit,
4 uel mittat ad decimas colligendas.
5 Compenſatio non obycitur à debente decimas futuras.
6 Ex quibus ſoluunt decimas abbates & monachi: & Iudei, leproſi, Eccleſiæ.
7 Non ſoluunt decimas ex priuilegio Ciſtercienſes monachi, Templary, & alij quidam.
8 Priuilegium non ſoluendi decimas à quo concedatur.
9 Priuilegium non ſoluendi amittitur, ſolutione vna.
10 Priuilegiati non ſoluendi decimas, alia contribuunt eccleſijs, & quando.

g ca. reuertimini, ca. decimæ, 16. q. 1. ca. omnes decimæ, 16. q. 7.

b c. parochianos, c. 5. de decimis, c. tua nobis, c. grauem, eod. ca decimæ, & ca. ſtatuimus 16. q. 3 can. qui oblationes. 12 q. 2.

c ca. moderamine, & ibi gloſſa verb. vēdicant, 16. q. 1.

d Panor. in c. fin., in 2. col. pen. de decimis.

e ca. præter hoc, 32. diſtin. can. nullus, 16 q. 7.

f can. ſi epiſcopum, 16. q. 6.

g can. quia, 16. q. 1.

h ca decimæ, eod 16. q. 1.

i ca 1 16 q 7. Et ma ledictio, Malachiæ 3. Guid. Papæ deciſ. 166.

k ca. omnes decimæ, 25. q. 1 c peruenit, 3. de decimis.

l clem 1. de decimis Clemen.

m cap 1. de decimis in 6.

n c poſtulaſti, c. 21. de homicid. ap. Gregor. li 5 tit. 12.

o Speculat. in titu de decim titul. finem, & ibi interpres Scholaſtes.

p Aufrerius in additio ad deciſio ca pel. Tholoſ. 119.

VIA ex inſtitutione Dei diximus eſſe decimas [z], & ab omnibus eſſe ſoluendas, non difficile eſt ſtatuere, vt tanquam debitum exigi poſſint [b], vel rei vendicatione per eccleſiam, tanquam earum dominam [c], vel conditione ex canone, vnde oritur actio perſonalis aduerſus debentem ſoluere, vt ait Panormit [d]. A laicis itaque dandæ ſine fraude, & ab epiſcopis, & miniſtris eccleſiæ diſcretè diſtribuendæ [e]. Neque propter ſacerdotes malos, vt plerique falsò perſuadent, decimæ negandæ, cùm earum inſtitutio præcipua & prima fuerit, non propter perſonas ſacerdotum tantùm, ſed ob Dei præcipuè honorem, & præbentium vtilitatem, vt ſuprà diximus: & ita eccleſiæ potiſſimùm nec miniſtrorum perſonis, ſed officio eorum debitæ [f]. Sunt quippè decimæ vota fidelium, prætia peccatorum, patrimonia pauperum [g], tributa egentium animarum [h]: & filius Belial, qui hoc prætextu excutere iugum diuinæ ſubiectionis nititur, atque ſacrilegus æternæ damnationis in ſe ſententiam prouocans [i]. Quare poſt admonitionem ſoluendi eſt excommunicandus [k]. Et ſi clericus aut religioſus poſt duos menſes non ſoluat, vel ſolui prohibeat, vel vſurpet, ab omni adminiſtratione quã habet, officijs, & beneficijs ſuſpendendus, ex concilio Viennenſi [l]. Mandatúrque ijs qui verbum Dei prædicant, hortari populum non diſſuadere ſolutionem decimarum [m]. Quod ſi quis adeò ſit contumax, vt ſententiam excomunicationis contemnat, retineátque nihilominus decimas: poteſt aduerſus eum iudicis ſecularis poteſtas implorari, & ita ſoluere cogitur [n]. Tradit Speculator [o], eum, cui deberur decima, poſſe interdicere domino fundi ne fructus colligat vel exportet, niſi aut ſe vel ſuo procuratore ſeu nũcio præſente, ſi ſe timeat decima defraudandum iri. Et ita iudicatum in ſenatu Tholoſano teſtatur Aufrerius [p]. Extant hac de re duæ regiæ conſtitutiones edictales Franciſci primi: prior, anni 1545. prima martij ſtatuit, ne fructus ex prædijs transferãtur vel colligantur à dominis prædiorum, in quibus excreuerunt, priuſquam decimæ & primitiæ ſolutæ fuerint, ſecundum antiquam conſuetudinem. Atque eo tempore certiores fieri debere Epiſcopos, curiones, vel eorum procuratores aut redemptores, alióſque ius decimarum habentes, videlicet ante tranſlationem fructuum, conſtituta pœna aduerſus contumaces confiſcationis fructuum, deductis primitijs & decimis: rarò tamen manente pacto, & ſine præiudicio legitimæ conuentionis vel tranſactionis inter ſoluentes & recipientes factæ, ſi qua ſit. Altera conſtitutio edicta fuit 9. Iunij, 1547. qua prædiorum dominis inhibitur metere ea, quæ decimis obnoxia ſunt, priuſquam in ſuggeſtu eccleſiæ populo imbi conuenięte prædicta

dicta dies metendi fuerit: vt qui ius decimandi haberet, inde certior fieret, & adeſſet, aut alium ſuo nomine mitteret, indicta pœna aliter facientibus damni,& eius quod intereſſet,ſecundum quam & iudicatum [a]. Sic iure ciuili Roma, quando quarta pars bonorum curialium decedentium ſuis filijs, curialibus erat danda,diuiſio fiebat ſub aſpectu curialium [b]. Et certè qui partem habet fructuum aut decimas,condominus videtur eſſe,& partiarius:itaque vocandus, quum omnia præſentibus illis quorum intereſt fieri debeāt [c].

4 Et in re cōmuni,potior eſt cauſa prohibentis [d].Statuit concilium Lateranē ſe,laicos decimas retinentes, nec clericis reddentes priuandos eccleſiaſtica ſepultura [e]. Nec in dubium venit puniri debere hos pœnis iſdem, quibus plectuntur qui tributa interuertunt & denegant, quæ plures ſunt [f]. Sunt

5 quippe & decimæ, tributa egenorum [g], Deo præſtita. Et proinde quemadmodum quis tributa non poteſt eludere obiecta compenſatione debiti [h]: ſic in futuris ſoluendis decimis,cōpenſatio non admittitur [i],quamuis in præteritis recipi poſſit [k]. Ergo qui prædia poſſidēt,quæ ſunt in alterius parœchia conſtituta,decimas ſoluent prædiales, ſiue eccleſiaſticæ, ſiue alterius notæ perſonæ ſint [l],præteritas & futuras [m]: quemadmodum nec ſine cenſu,& reli-

6 quijs fundus comparari poteſt [n]. Soluuntur de rebus abbatiæ [o]: item ſoluūt monachi,de rebus nuper cultis, ex quibus anteà decimæ ſoluebātur [p]. Et Iudæi quoque de prædijs poſſeſſis, vel ſoluere eas debent, vel prædia dimittere [q]. Et leproſi,exceptis hortis eorum & animalibus,ſi communiter viuant [r]. Soluunt & eccleſiæ decimas de prædijs illis,quæ in dotem aſſignantur,niſi ea modica ſint [s]. Et ita decimarum ſolutio ſequitur rem, & eius detentorem [t].

7 Excipiuntur autem aliqui, quibus priuilegium indultum eſt de non ſoluendis decimis,quales ſunt monachi Ciſterſienſis ordinis,Templarij,& hoſpitalarij,qui non ſoluunt decimas laborum ſuorum, nec eorum quæ colunt proprijs manibus, vel proprijs ſumptibus:de quæſitis, inquam, ante concilium generale, etiam ſi noualia ſint [u], de poſteà quæſitis tamen ſoluunt [x]. Alij verò religioſi nō ſoluunt de hortis & nutrimentis animalium, & de noualib. quæ proprijs excolunt manibus [y]. Quod ſi non colant manibus ſuis,exemptio ad noualia non pertinet [z]. Fratres minoritæ & prædicatorij ordinis, de hortorum fructibus etiam decimas non ſoluunt [a]: At non extenditur priuilegium, ſi alijs colenda prædia dent [b]. Sicuti nec immunes à præſtatione decimarum, priuilegio vti poſſunt, ſi aliena prædia colenda ſuſcipiant [c]. Exempti enim debent decimas ratione rerum, niſi res quoque exemptæ

8 ſint [d]. Conuenit autem concedi & priuilegium hoc ab alio,quam à principe temporali ſeu laico [e], qui id concedere nequit,nempe à Papa ſolo [f]. Porrò alia capita eorum,qui decimas non præſtant & excipiuntur, vide apud Re-

9 buffum tractatu de decim. quæſtione 5. Quibus ſingulare illud addendum eſt,eos qui priuilegium habent non ſoluendi decimas,vel qui legitimè præſcripſerint, ſi eas ſoluerint, renunciaſſe priuilegio cenſeri [g], etiam ſemel ſoluendo [h], niſi cum proteſtatione ſoluiſſent iuxta ſententiam Bartholi [i].

10 Obſerua tamen & exemptos à ſolutione decimarum, præbere gratis aliquas portiones eccleſijs parochialibus, ad onera illarum releuanda authoritate epiſcopali. Et hac ratione ita coguntur Carthuſienſes & Ciſterſienſes, qui decimas reſeruant, congruam portionem curioni conſtituere ad iura epiſcopalia & alia onera ſubeunda [k].

Quibus ſoluendæ decimæ. Cap. 25.

1. *Prædiales decimæ ſoluendæ curionibus locorū prædiorum,niſi repugnet conſuetudo.*
2. *Decimæ mixtæ,& animalium,quibus ſoluantur.*
3. *Ex tribus ab animalibus ſoluuntur decimæ,ex fœtu,lacte,& lana, & quibus.*

1 *Eccleſia*

a Pap. lib. 1. rapſod. c. curiosit. 12. areſio 6.
b l. 1. quādo & quib. quota pars debeat. lib. 10 C.
c l. de vnoquoque, de re iudica in P.
d Sabinus, commu. diuid. in P.
e c. prohibemus, c. 19 de decimis.
f c. ſi tributum, 23. quæſt. 1.
g ca. decimæ, 16 q 1. cap. tua, in 2. de decim.
h l. 1. C. de compenſatio.
i glo 1. in can. decimæ, 16. q. 1. Ludou. Roma. ſingul. 254. an ſit locus, & 545. an ſacerdoti.
k c. veniēs, in fine, de tranſact. doctores, in c. tua, 2. de decimis arg. l. de alimentis, C de trā fact. l. cum ij, eod. titu. in P.
l d. cap. tua, 2. de decim.
m c. veniens, in fine, de tranſactio.
n rubri. ſine cenſu & reliq &c.
o c ſuggeſtum. c. 9. de decim.
p c. commiſſum, c. 4. de decim c fin §. pen. eod. in 6.
q c. de terris. c. 16. de decim.
r c. 2. de eccleſ. ædific.
s textus cum glo. in c. 1. de cenſib. in c. nuper, de decim. Ioan. Conſtanti. in conſtitutio. regias Franc. 1. de Iuſtib. breuiar. decid. 3 art. 124. facit 3 pen. & tit. ſine cēſu, & reliq. fund. cōp. &c.
t c. ex parte, c. 10. de decimis.
x c. pen de decim.
y d c ex parte.
z c. ad audientiam, c. 12 eod.
a c. nimis prana, cap. 12. de exceſſ. prælat.
b c. licet de benignitate, c. 11 eod.
c c. dilecti, 8. de decim.
d c 2 §. diocēſani, & ſeq. de decim in 6.
e c. cum, c. 23. de decim. ap. Gregor. c. dudum, c. 31. eod. titu.
f de hoc latè Rebuffus tract. de decim. q 5. nu. 25. 29. 31. & ſeq.
g c. accedentibus, & cap ſi de terra, de priuileg.
h arg. c. cum accelſiſſent, in fi de cōſti.
i Bart. in l non ſolū, § mouet, de oper. nou. nunciat. vide hoc tenentem in decimis d. Rebuffus, vbi ſuprà, q. 19. numero 113.
k c 2 § vbi autem, & § religioſos, de decim in 6.

4 *Eccleſia contra eccleſiam ius decimandi præſcribit, non autem fines Eccleſiarum.*
5 *Quæ requiruntur in præſcriptione decimarum in Eccleſia.*
6 *Laicis præſtari eccleſiaſtica decimæ non debent.*
7 *De decimis conceſſis laicis ante concilium Lateranenſe: Et qui ſunt qui poſſideant, in quos transferre poſſint.*
8 *Quando in feudum laicus poſſit decimas Eccleſiaſticas tenere.*
9 *In quot partes dividerentur olim decimæ curionibus datæ.*
10 *Quare debatur decimarum portio Epiſcopis.*

PRAEDIALES decimæ ſolui debent curionibus, in quorum 1
parœchia ſunt prædia, quæ fructus ferunt [a]. Sicut tributum ei ciuitati pendi debet, vbi ſunt agri [b], niſi conſuetudo contraria eſſet, quæ ſequenda eſſet, ſi præſcripta [c]. Et ſi in nullius parœchia prædia dicantur, epiſcopalis erit prouidentia aſſignare cui voluerit, vel ſibi retinere [d]. Quòd ſi in vna eccleſia curio ſit præcipuus, quẽ vocamus priorẽ, & eius vicarius perpetuus, qui dictus rector: decimæ & noualia curioni præcipuo debẽtur, cõgrua tamẽ portione reſeruata vicario perpetuo [e]. Perſonales, baptiſmalibus eccleſijs debentur iure communi, aut vbi quis percipit ſacramenta [f]. Decimæ mix- 1
tæ & animalium debentur eccleſiæ, in cuius parœchia animalia morantur, & paſcuntur [g]. Quod ſi in vna parœchia hyeme, in alia æſtate morentur: vel paſcantur in vna, dormiant in alia, diuidentur inter illas decimæ [h]. Notant Baldus, Albericus, & Paulus Caſtrẽſis [i], & poſt eos Nicolaus Boerius [k]. Quod ſi ob bellum, animalia alienius parœchiæ fugiant ad aliam, & ibi pariant, decima eſt ſoluenda vbi peperierunt. Tradit & Rebuffus [l], communiter ſeruari potiſſimùm in patria occitana Galliæ, decimã lactis dari illi parœchiæ, in cuius territorio mulgentur animalia decimam caſeorum verò, parœchiæ, in qua caſei fiunt: decimas autem lanæ & fœtus illi curioni, in cuius parœchia naſcuntur. Ex tribus namque rebus animalium penduntur decimæ, 3
quia tria in fructu ſunt, fœtus, lac, lana, ſeu pilus [m]: ex lacte quoque & caſeus, & butyrum, vt ex lana pannus. Verumtamen ſi conſuetudo alia recepta ſit, illa ſequenda eſt: quia eccleſia contra eccleſiam poteſt decimandi ius præſcribere [n]: dummodo occaſio conſuetudinis decimandi non ſit ratione confuſionis vel proximitatis finium parœchiarum. Quia fines præſcribi non 4
poſſunt, nec conſuetudo ſuper his tenet [o]. De præſcriptione doceri etiam debet: alioquin pro curione, vtpotè iure cõmuni ſuffulto ſententia fertur [p]. Quinimo ſi alia eccleſia parœchialis vel monaſterium præſcripſit decimas per quadraginta annos in altera parœchia, vel ex priuilegio alias poſſidet, quàm ſuæ parœchiæ, & quædã alias non decimata decimãda ſint, decimæ illæ pertinent non ad præſcribentẽ, ſed ad parochum, quemadmodũ etiam nouala [q]. Alioquin eget illa oppoſita præſcriptio, non ſolùm tempore annorum 5
40. [r], ſed etiam titulo [s], & bona fide [t], vel tempore cuius initium memoriã non habeat, & præſumatur bona fides & titulus. De quo docere debet qui ſe dicit eſſe in poſſeſſione decimas percipiendi in aliena parœchia, aliter præſumitur veriſimiliter eas indebitè occupaſſe, cùm prouenant ex prædijs in aliena parœchia conſtitutis. Sitque manifeſtum de iure communi, niſi aliud oſtendatur ad ſuam parœchiam pertinere, vt expreſſe decidit Bonifacius 8. pont. Max. [v]. Oſtenditur autem titulus, vel per priuilegium conceſſum, vel per compoſitionem ſeu concordiam, ſeu tranſactionem factam inter eccleſias de decimis percipiendis, quæ permiſſa & firma eſt [x], ſi cum cauſæ cognitione fiat, & cum examine ſuperioris, num expediat eccleſiæ illa conuentio. Eſt enim ſpecies alienationis, & proinde ſolemnia quæ exiguntus in alienandis rebus eccleſiaſticis, requirũtur in decimis à parœchia tranſferendis [y], & decretum epiſcopi, vt notat Innocentius [z], id eſt, authoritas in

inquiſitio

a C. quoniã à nobis, 6. & 19 de decimis, & cui non licet, & capitulo, ca. de decimis, ca. ũq; laicus, 16 q. 1 c. 7. ca eccleſias, 13. q. 1. c. fi. de parœch. cap ex tranſmiſſa, de præſcript.
b l. tormina cenſuali, § & vero, de cẽſib. c cap cùm ſint homines, c 18 de decim. d ad apoſtolica, c. in aliquibus, eo ti. d cap. quoniam à nobis
e Vide Papum lib. 1. tapſod. arreſto. tit. 12. arreſto 7. & 11
f ca. de decim. 5, 16 q. 1. ca quæſtione, eod. ca 2, 23 q. 1 c. fin. de parœch, & ad apoſtolicæ 5. & 20. de decimis. Diſputat hunc caſum de baptiſmali eccleſia, & quãdo plures ſunt, Rebuffus in tract. de decim. q 6 numero 2 9 10 11, 12 13. & ſeq. vide & c ad audientiam, 1. de eccleſ ædificã
g glo. in ca 1. § item quis vnquam 23 q. 1 Martinus de Aſſiſi in conſtitut. Neapolit. tubr de decimis, num 29
h glo. in d. capit ad apoſtolicam.
i in l. huiuſmodi, §. ſequitur, de ſe rat. ..
k Boer in deciſ 23. num. 54
l Rebuffus tract. de decim q 6 numero 27. & Boer in §. 13 de conſuet prædio in conſuetud Bitur.
m l. in pecudum, de vſuris in l. § in pecudum, de rer. diuiſ. capitulum.
n c ad aures, c. 6. & c veniens, cap. de quarta, c 4 de præſcr. Item cõmunyat, c. 29 & c cum in tua, 30. de decim.
o glo. & doctor. 10 c. fin. de paroch. ca. quicunque & can. licet, 16 q 3. c. in per, de paroch.
p c 3 de præſcript. in 6 c 2 de reſt ſpol
q dictus ce en comunigat, & cum in tua.
r d cap ad aures, de præſcrip & cap. de quarta, authẽ quas actiones, C. de ſacroſanc. eccleſ.
s c veniens de præſcript. c 3 de præſcript. in 6.
t c diligenti, & c. vigilanti, de præſcr.
v in c. ad decimas, c 2 de reſtitut. ſpoli. lib. 6 Sexti, tit 5.
x c. 2 & c d. lecti, de tract c 3 de decim.
y Solemnis, in ca. ſine exceptione, 11. q. 3. ca placuit, ca abbas tibi. eod
z Innocent. in c. 2. de tranſactio.

inquiſitione vtilitatis vel incommoditatis eccleſiæ, ſine quibus tranſactio facta ſucceſſori non præiudicat [a], ſuper futuris decimis, quamuis eſſet efficax in præteritis [b]: potiſſimùm, cùm hodie beneficiarius habeatur quandiu
6 viuit pro vſufructuario [c]. Et cùm decimæ beneficijs ſeu ſacerdotijs adhęreant, ſeu eccleſijs, quę conferuntur perſonis ob diuinũ exequendum officiũ, quo non præſtito, nec beneficij prouentus debentur [d], planum eſt decimas laicis præſtari iure communi non debere eccleſiaſticas: quia idonei ad beneficia tenenda non ſunt [e]. Et cautum quoque expreſſè, non poſſe laicos has decimas ſine peccato retinere [f], non poſſidere, non præſcribere [g]. Quare qui eccleſiaſticam conceſſerit laico decimam, ab ſtatu ſuo, ſicut arbor quæ perperam terram occupat, ſuccidendus eſt: vt iaceat donec emender proſtratus [h].
7 Legimus tamen ante concilium Lateranenſe, quondam in feudum perpetuum quaſdam decimas conceſſas laicis [i] in Gallia, à tempore Caroli Martelli, qui deuictis & expulſis Agarenis, ex conſenſu Epiſcoporum decimas eccleſiaſticas percipiendas quibuſdam diuiſit nobilibus, vt ait Gaguinus [k], pollicitus eaſdem breui & plura alia eccleſijs ſe reſtituturum: quod tamen non perfecit, mortuus citius quàm ſperaret: feruntque viſam animam eius deferri per dæmones ad inferos, ab Eucherio Aurelianẽſi epiſcopo, viro eius temporis ſanctiſſimo: inuentúmque eius mauſoleum, ſeu conditorium vacuum, ſine corpore, & pro eo ſerpentem: quod & ſcribit Paulus Æmilius [l]. Quod in vltionem tantæ vſurpationis videtur accidiſſe, & ob ſacrilegium eccleſiæ illatũ cùm nullus princeps, rex, vel imperator has decimas vſurpare, minúſque aliis concedere laicis poſſit [m]: qui ſuis limitibus debeat eſſe contentus, non ea quę Dei ſunt vſurpare [n]. *Quicunque*, inquit Paſchalis, *decimas & oblationes per poteſtatem ſecularem obtinet, procul dubiò contra Deum & ſanctorum patrum statuta ſanctiones.* Quinimò & qui accipit, & qui tradit, raptor & ſacrilegus iudicatur [o]. Quare concilio Lateranenſi, quod tempore Innocentij 2. pontif. max. habitum Romæ, coactis 1000. patribus in Laterano [p], hic abuſus emendatus eſt [q], & ſtatutum, ne laicis in poſterum dari iſtæ decimæ poſſent. Et pro iam poſſeſſis, cùm non poſſent omnino eis eripi commodè, quædam remedia inuẽta ſunt, quibus redire poſſent ad eccleſias vnde exierant, ſublatæq; cauſæ, quibus alio poſſent transferri. Et proinde prohibitum, ne laici decimas cum periculo animæ ſuæ detinentes, in alios laicos poſſent aliquomodo transferre: & ſi quis recepiſſet, vel acceptas eccleſiæ non reddidiſſet, eccleſiaſtica ſepultura priuaretur [r]. Prohibitum quoque, ne alienis quàm propriis poſſint relinquere eccleſijs, néue eas impignorare laicis liceret [s]. Non etiam infeudare monachis, niſi de epiſcopi conſenſu [t]. Et quamuis probentur decimæ eccleſiaſticæ infeudatæ per principes ante concilium Lateranenſe laicis, non tamen ſequitur poſſe licitè nunc detineri [v]: niſi dominus eas ſe iure habere probet, vel eccleſiæ tantundem elargitus ſit de re maiori vel æquali, idque conſtet [x]. Fidem autem faciet per ſe, remuneratas non fuiſſe eccleſias, quarum decimæ retinentur, ſi illæ non habeant bona temporalia, vnde retineri iure non poſſunt. Et argumento ducto à ſolutis, præſumendum eſt fuiſſe à laicis vſurpatas [y]: potiſſimùm cùm retulerimus tempore Martelli malo initio cœpiſſe retineri, vt vix ſit præſumendum eas bonum exitum habituras [z]. Et ſi à ſummo pontifice approbatam detentionem oſtendat laicus, tunc ex cauſa forſan illi permittentur: ſed perceptio decimarum conceſſa, ad noualia adhuc non extenditur [a]. Non negandum tamen, decimarum fructus ad vitam præſtari poſſe laico ex cauſa, ſed non in feudum [b]. Quia & vendi poſſunt [c]. At iure ſucceſſionis teneri
8 nequeunt [d], nec præſcribi à laicis [e]. Tradunt tamen [f] laicos poſſe decimas eccleſiaſticas poſſidere in feudum eccleſiaſticum, duobus concurrentibus: primò, ſi eas poſſiderint, tanquam vaſſalli eccleſiæ, à tempore cuius initij non extet memoria. Deinde, ſi ſit fama, quod eas habuerint ante concilium Late-

a c. de cętero, & c. venens, de tranſact. c. ad hæc, de offic. vica
b glo. & interp. in c. vt ſuper, de reb. eccleſ non alien.
c Ioã. Andreas in gl. c. præſentis de off. ordina. in 6
d c. finis de reſcrip in 6. ea cos, ea ſi quis ſacerdotem, 21 diſt. ea præter hæc, 32. diſtinct. latores, de cler. excom. minſt. c. paſtoralis, de appel.
e c. cum nõnũ, de reſcrip c. ex literis, de tranſact c. 2. de inſtitut. cler. quia contingit. § vt autem, de relig. domib.
f ca. pertinent, 16. q. 3.
g c. cauſam quæ, de præſcrip. can. 1. 16. q 7 ca. fin. 16. q. 1.
h c. quamuis, 17. de decr.
i c. cum apoſtolica, c 7. de his quæ fiũt à prælat ſine conſen. & c. libr. 3. Decretal. tit. 10. cap. tua, in 1. § fi. eo tit.
k Gaguin in vita Caroli Martelli.
l Paul. Aemil. lib. 2. Hiſtor. Franc
m c. dudum, c. 11. de decimis.
n ca. imperium, 12. diſtin.
o cap. cauſa, c. 13 de verbo ſign. ca. nullis, & can quotidie legat 12 q 2. c. ex tranſmiſſa, de decim
p Volaterra in Innocent. Otho Frigingenſis lib. 7. c. 23.
q c. 2 § ſanè, de decim in 6. cap cum & plantare, cap 3. de priuileg. lib 5. Decretal. tit 3
r cap. prohibemus, cap. 19 de decim, cap. ad hoc, eod.
s cap. fi. de decimis.
t capit. 2 § ſanè, de decim in 6
v cap dudum, de decimis.
x per ea ca. enim, §. ſed permutare, 10. quæſt. 2. cap. 1. de rer permutat.
y cap. fin de reſtitut. ſpol. in 6.
z ca principatus, ca. cum Paulus, 23. q 1.
a cap. tua, in 1. c 25. §. fin. de decimis, c. 2 § fin. eod in 6.
b glo in cap quamuis, in verbo conceſſerit, de decim. per cap 2. de lega.
c cap. fin. ne prælat. vices ſuas.
d c. ad hæc, c. 15. de decimis.
e c. cauſam, & ibi interp. de præſcript.
f Ioan. And. Henric. Boich in cõ apoſtolicã, de his quæ fiunt à plat. ſine cõſen. capit. Dominus, in c. Ratuto de decimis, in 6.

ranenſe, & ita concluſum fuit in capella Tholoſana [a]. Poſſunt & ex cauſa & priuilegio concedi laicis, perceptiones decimarum, non ius decimarum [b]. Diuidebantur aliquando beneficiorũ decimæ, oblationes, & reditus eccleſiæ olim in 4. partes: quarum vna epiſcopo, altera ſacerdoti, tertia fabricæ, quarta pauperibus dabatur [c]. Aut aliter portiones pro conſuetudine locorum & eccleſiarum conſtituebantur [d]. Sed & hic præſcriptio contra epiſcopos quadragenaria locum habet [e]: & ideo conſuetudinem eccleſiarum inſpeximus [f], potiſſimùm cùm alia iura epiſcopalia à clericis præbeantur prælatis, & onera eccleſiarum ſint præpoſitorum earundem: licitúmque ſit vnicuique expreſſè vel tacitè renunciare iuri in fauorẽ ſui introducto [g]. Quare poteſt & hoc ius donare epiſcopus eccleſijs ſi habeat [h]. Dabantur itaque portiones antiquitus epiſcopis ex decimis, & mortuarijs, & oblationibus [i], in remunerationem onerum, quæ ſubit ſingularum eccleſiarum ſuæ dioceſeos, ordines conferendo, chriſma conficiendo, baſilicas dedicando, moniales conſecrando, prædicando, & id genus alia faciendo, quæ videbis apud Speculatorem [k], & Bertachinum [l]: Quòdque tunc eſſent epiſcopi pauperes, nec proprij reditus ad ſumptus ſufficerent. Qua ceſſante nunc cauſa, & illorum prouentibus auctis, portiones illis præſtari ſolitæ, relictæ ſunt proprijs vſibus, & reparationi ſuarum eccleſiarum [m]. Nec omnia tempora eandem habuerũt regulam, cùm & priſcis temporibus nondum diuiſis à Dionyſio decimis, decimæ & oblationes Chriſtianorum ſolùm darentur epiſcopis, vt eas diſtribuerẽt viduis, egenis, & egentibus clericis ex conſtitutione apoſtolorum [n]: & aliquando, vt alibi docemus, ijdem epiſcopi & presbyteri. Cæterùm iſtæ portiones epiſcopis olim datæ, non decimæ decimarum ſed participatio decimarum & oblationum, veluti ea quæ à monaſterijs, in quibus parochianus eligit [o] ſepulturam, eccleſijs præbentur parochianis, non ſunt veè dicendæ decimæ, ſed portiones. Nouum enim eſſet genus dẽcimarum, vt clerici pares, à paribus clericis, decimas exigerent ex decimis [p].

a decif. cap. Tholoſ 439. vide fuſius Nicol. Boerium in comment. ad conſuetud. Bitturig. § 1. de præſcript. & in § 11. de conſuetud. prædiorum.
b c. quamuis, de decimis can. Adrianus, 63 diſtin. ca. in ſynodo, 97. diſtinct.
c can. quatuor, & c. Vulterrana, ca. concilio, can. de reditib. 12. q. 2. can. vno, 10 q. 3. c. conquerente. de offic. ordin.
d ca. antiquo, 12 q. 2. ca. conſtitutum, 16. q. 1. c. 1. de ſepult. ca. de his, ca. decernimus, 10. quæſt. 1.
e c. de quarta, de præſcript.
f vide glo. in c. cùm contingat, v. 29. in verbo, de iure commun. de decimis.
g l. ſi quis in conſtruendo, C. de pact. & de epiſcop. & cler.
h can. fin. 12. q. 3.
i C. ſtem. diuiſum, de ſepult. c. cum ſuper, de ſepultu.
k Specula in § 1. de ſtat. monacho.
l Bertach. tract. de epiſco. 4 parte nume. 40.
m ca. priſcis quidem canonib. & can. vtinã, 10 q. 1.
n Clemens lib. 2. conſtitution. Apoſtol. c. 25. & ca. videntes 12 q. 1. facit c. 4. actum.
o c. 1. & c. his qui, & c. in noſtra, c. certificati, c. cùm ſuper, de ſepultur.
p c. 2. de decimis.

De ipſa decimatione, modo, & tempore decimandi. Cap. 26.

1 *De quota decimæ, & quomodo vera decima minui poteſt tranſactione, & conſuetudine.*
2 *Quomodo granum in palea ſolui debet.*
3 *Quo tempore ſolui debent perſonales & prædiales, & de deductione, quæ fit ante ſolutionem decimarum.*
4 *De quantitate ſoluenda in decimis vtriſque, prædialibus, & perſonalibus: & quod de minutis non ſoleret exigi.*

IVRE communi integrè decima, vt dictum eſt, de ſingulis rebus debetur. Verumtamen interdũ minus præſtatur, nempè vel viceſima, vel alia pars ex conuentione ſeu tranſactione parochianorum, & curionis, vel eius qui exigit: illa enim tranſactio permiſſa, vt & illa, ne de aliquibus rebus præſtetur decima, vt de minutis ſeu alijs [q]. Diminutio namque decimæ veræ, laicis conſenſu epiſcopi fieri proculdubiò poteſt, ſi accedat & temporis interuallum, quod illud firmauerit [r]: at remiſſio aliquorum decimæ non valet, niſi ſolo confirmante ſummo pontifice, qui ſolus à decimis ſoluendis eximit [s]. Neque alienum à iure eſt, pro decimis præteritis fieri tranſactionem, quia debentur, & æſtimari poſſunt pecunia [t]: at de futuris, nec dubium

q c. 3. & c. veniens, de tranſact. cap. nuper, eod. Panorm. in c. dilecti, eod. in fine.
r Innocent. & Decius, in c. venerabilis, de confirmat. vt. vel inuti.
s cap. venerabilis, & ibi Panor. de confirm. vtili vel inutili.
t c. ſinpet eo. de tranſact.

valere

valere quãdiu tranſigẽs vixerit [a], non poſteà, niſi authore ſummo pontifice, & niſi quædam dentur alia eccleſiæ in remunerationem ratione permutationis [b]: potiſſimùm ſi ſpirituale ſpirituali, videlicet cum iure decimarũ, permutetur [c]. Conſideranda & cõſuetudo ſeruata in loco decimarum, & ſequẽda [d]. 2 Iure cõmuni decima granorũ, quæ paleam habent, in palea debet ſolui, quia palea eſt in fructu [e]: eáque fructibus ſtatim collectis [f], quia ſcriptum, 3 *decimas & primitias tuas non tardabis offerre* [g]. Perſonales tamen ſunt ſoluendæ in fine anni ſecundum interpretes [h], vt prædiales, frugibus collectis, vel conſuetudo ſi alia ſit, ſequenda [i]. In perſonalibus tutius duco ſtatim ſolui & ſeparari. Prædiales prius ſoluuntur, quàm cenſus prædij domino, nam & ab illo accipiuntur [k], & prædiales quidem non deductis expenſis culturæ, vel collectionis, ſeminis, vel ſimilium [l]: perſonales autem admittunt quandam 4 expenſarum ſubductionem [m]. Quicquid decimum venerit de his, quæ tranſeunt ſub virga paſtoris, ſi alia non ſit conſuetudo, ſiue bonum, ſiue malum, decimarum nomine erit [n], & decimum natum. In perſonalibus decimis valet etiam conſuetudo, vt modicum pro illis ſoluatur: licèt enim non detur integra, tamen ex dato honoratur Deus [o]. Quanquam decimæ perſonales hodiè non ſint in conſuetudine ſecundum Abbatem [p]. Sic dicunt interpretes, conſuetudinem non ſoluendi decimas integras valere, quia dando quicquam pro decima, præceptum Dei impletur de ſoluendo [q]. Sic laicus poteſt præſcribere decimas in quota, vt non ſoluat integram: ſed vel duodecimam, vel viceſimam, vel aliam partem [r]. Sicque iura, quæ dicunt ſoluendas integras decimas, intelligenda ſunt. de integritate ſolita, & nõ deductis impenſis [s]: vel ſi aliter ſe non habeat conſuetudo, vel præſcriptio [t]: niſi curio indigeret, vel ex quota conſueta viuere non poſſet: tunc enim petere poſſet integram decimam [v]. Imo tunc & perſonales exigere [x]: non enim ei qui ſeminat ſpiritualia, temporalia neceſſaria neganda ſunt, vt ait D. Paulus [y]. Ita abſolutè non poteſt vllo tempore, etiam cuius non extat initij memoria, nec vllo modo præſcribi ius non ſoluendi à laicis villas decimas [z]: quotæ poteſt, & ita iudicatum [a]. Suſtinentur porrò conſuetudines, & probatæ cenſentur tacitè à ſummo pontifice, vt decimæ relinquantur in agro, dummodo moneatur curio antequam ſeparentur: vt non ſoluantur de quibuſdam minutis decimæ, dummodo ſit præſcriptio, cuius non extet initij memoria [b]. Et in Gallia ex conſtitutione Philippi Auguſti, anni 1304. non poſſunt exigi decimæ de rebus minutis, de quibus anteà nunquam probãtur exactæ, vt & ſæpe iudicatum [c].

a c. 3. & c. venient. de tranſact.
b c. ad quæſtiones, de iur. permutat.
c c. ſuper, de tranſa.
d c. aliquibus, & ibi Innocen. & c. apoſtolicæ, de decim. Ioan Andreas in c. 1. de decim. in 6. ca. eccleſias, 23 q. 1. Guido papæ, ſingul. 456.
e Speculat. in tit. de decim. §. vlto. Guido papæ, ſingul. 704.
f c. cùm homines, de decim.
g Exode 22.
h gloſſ. in ca. reuertimini, in verbo annus, 26. q. 1 Panor. in c. peruenit, de decim. Eſárt, c. to in fin.
i vt art Cor. ſecta. in c. cùm homines, de decimis.
k c. cùm non ſit, 33. de decim.
l c. cùm homines, c. 7 c. non eſt in poteſtate, c. 21. tua nobis, 26. de decim.
m c. paſtoralis officij, c. 28. eod. de decimis.
n Leuit. 27. can. omnes decimæ, 16. q. 7.
o Rebuffus, in tract. de decim. q. 13. num. 44.
p Abbas, in c. cũ ſint homines, in 1. col. 2. de decimis. Boerius in §. 12. de cõſuetud. prædio. in cõſuetud. Biturig.
q Innocent. Panor. & alij in c. in aliquib. per illum text. tum, de decim. vbi non ſequitur contrariam ſententiam Hoſtienſis.
r c. commiſſum, c. dilecti, c. cùm ſint, & c. in aliquibus de decim.
s d. c. commiſſum, de decim. Barbat. in c. Raynaldus col. 62. de reſtam.
t Rebuffus, in tract. decima, q. 13. numero 58.
v Angel. de Clauaſio, in verbo, decima, num. 2.
x Hoſtienſ. in cap. in aliquib. in fi. de decimis.
y 1. ad Corinth. 9. c. ſeqq. & ibi Abbas & Felin. de præſcriptio. & Barbat conſil. 35. incip. ſapientes col. 6. can. decimæ, 16. quæſt. 1.
z Guido papæ, q. 214. Hoſtien. in ſumma, de decim.
a vide Rebuff. tract. de decimis, quæſt. 15 num. 10 & 51. & 59. vide Nicola. Boër. in §. 12. de conſuet. prædio. in conſuetud. Bitur. Cardinal. de Zabarellis conſil. 146.
b Bertus, in d. §. 12. & Papo in ſupplod areſt. libr. 3. tit. 12. areſt. 5. & in poſtrema parte ſtili parlam. Auſtrerij. extat conſtitutio Philippi, 4. tum de decim.
c c. 1. de decimis, can. eccleſias, § item cùm decimæ, 12. quæſt. 2.

De alia ſpecie decimarum, quæ ſeparabatur à bonis per laicos. Cap. 27.

DIVVS Hieronymus ſuper Ezechielem meminit de alia ſpecie decimarum, quas vnuſquiſque de populo Iſraelis ſeparabat, vt comederet eas, cùm iret in templum in Hieruſalem, & in veſtibulo templi ſacerdotes & Leuitas inuitaret [d]. Forſan in locum iſtius moris ſucceſſerunt conuiuia, quæ pij homines ſolent anniuerſariorum nomine, ſacerdotibus, & eccleſiaſticis perſonis exhibere, poſtquam vnà preces fuderunt.

d c. 1. de decimis, can. eccleſias, § item cùm decimæ, 12. quæſt. 2.

De bonis eccleſiæ temporalibus extra decimas & primitias. Cap. 28.

1 *Confutatus error eorum, qui adimunt Eccleſijs alia bona temporalia, quàm decimas & primitias.*
2 *Hiſtoria & tempora ſucceſſus, quomodo in eccleſiam pertineant bona temporalia: & de conſtitutionibus, quibus bona eccleſijs conſeruata ſunt, & de bellis eorum cauſa.*
3 *De comite Cabilonenſi capto à damone, quòd eccleſiaſtica bona vſurpaſſet, & de pœnis rapientium bona eccleſiæ.*
4 *Reiectio exemplorum rapientium bona eccleſiæ.*
5 *De immunitatibus rerum eccleſiaſticarum, & quæ onera præſtent.*

DVRES ſunt, qui pertinaciter contendunt, perſonas eccleſiaſticas vlla bona tẽporalia alia poſſidere non debere, quàm primitias & decimas. Fucum addunt, quòd dum terram promiſſam adeptus eſt populus Hebræus, eáque diuiſa eſt inter tribus, nullius partis poſſeſſio relicta ſit ſacerdotibus [a]: ſed eius loco illis & Leuitis fuiſſe primitias tantùm & decimas [b]. Et apud Ezechielem [c], dum officium ſacerdotũ eorúmque ornatus deſcribitur, inter cætera dictum, *non erit autem eis hæreditas eorum, & poſſeſſionem non dabitis eis in iſraele ego enim*, inquit Deus, *poſſeſſio eorum: victimam ipſi & pro peccato & pro delicto comedent, & omne votum iſraël ipſorum erit &c.* Item, quod naſcente eccleſia omnia vendebant Chriſtiani, & in commune conferebant [d]. Facit & quod ſcriptum eſt, *ſi vis perfectus eſſe, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me*, ait Dominus [e]. Verumtamen hæc leuiora ſunt argumenta, quàm poſſint eripere Deo conſecrata & eius cultui. Siquidem vt primùm cuellamus zizania, admittimus quidem, nihil à Deo præter decimas, & oblationes, & vota, & primitias fuiſſe ſacerdotibus conceſſum, videlicet non datam partem poſſeſſionis terræ, vt de ea negotiari & diſponere vt aliæ tribus, tanquam de proprijs poſſent [f]. Et nos maximè probamus vitam eccleſiaſticarum perſonarum, quibus nihil proprium eſt, quò curis diuexentur profanis. Quia & nomen clerici oſtendit ſatis portionem eorum eſſe Deum ſolum. At nihil illud prohibet, quin eccleſiæ quædam propria eſſe poſſint, vt oblata a fidelibus. Sicut & in lege Moſaica, qua prohibita erat poſſeſſio hæreditaria ſacerdotibus, non erat prohibitum agrum ſuum, poſſeſſionem ſuam, domum ſuam conſecrare domino, ſed & illa conſecratio ad eos pertinebat ſacerdotum, nec ab homine poterant adimi vel redimi [g]. Bona eccleſiaſtica ſunt ad nutriendos clericos deſtinata & oblata Deo, vt cultus eius dignè & honeſtè fiat: cùm digni ſint, vt de altari victum ſumant, qui ei inſeruiunt [h]: nec alligandum ſit os bouis triturantis [i]. Et ab initio quidem eccleſia naſcens, dum eſſet Hieroſolymis & inter Iudæos, nullam poſſeſſionem ſibi conſeruabat, ſed fideles omnia vendebãt, & prætium communicabãt [k]: nec ſolũ eccleſiaſticæ perſonæ id faciebãt, ſed omnes diſcipuli, qui credebant in dominum noſtrum Ieſum. Vellemque eccleſiæ cenſores quod reprehendunt in eccleſiaſticis, in ſe quoque reprehendere eadem ratione. Id autem fiebat, non quòd eccleſia poſſeſſiones temporales contemneret, vt contrarias legi Dei, ſed quia ſatis victui neceſſaria ferueſcente fide ſubminiſtrabantur. Et quòd transferendam eccleſiam præuidebant in gentes. Et proinde tranſlata eccleſia, Chriſtiani didicerunt, perſecutionibus agitati ſæpe infidelium, cultum Dei vix reſtitui poſſe ſine temporalium auxilio

a Numero. 34. Ioſue cap. 14.
b Numero. 18.
c Ezech. cap. 44.
d Actuum 4.
e D. Matt. 19. D. Luc. 18. & 12.
f can. cleros, 21. diſt.
g Leuit. cap. 27. cauſa 16. quæſt. 2.
h c. cum ſecundum apoſtolum, 1. ex. de præbend. § fin. de præbend. in vi. Ad mana, de diuortijs. i 1. ad 1. Timoth. 5. Matth. 10. Marc. 6. Luc. 9.
k Actuum 4.

auxilio, & proinde in posterum non omnia oblata vendenda esse, sed in ecclesia conseruari voluerunt [a]: vt sedatis persecutionibus prædia ecclesiastica oblata & Deo consecrata, auxilio essent cultui diuino. Neque etiam omnes basilicæ vel templa, vbi exhibetur cultus diuinus, decimas habent, sed tantū parœchiæ ecclesiæ; quare oportuit & alia bona Deo consecrari, quibus qui ibi Deo continue inseruirent, alerentur [b], permissumque est ideo publicè à Constantino Magno ecclesiæ hæreditates relinquere, & facta extruere [c]. Neque enim propter nouas ecclesias priori ecclesiæ decimæ sunt subducendæ [d]. Et ita probè statutum, ne posthac sacræ ædes ædificarentur sine conuenienti dote, qua suos Leuitas posset nutrire [e]. Statuit tribus constitutionibus Emanuel Comenus Cæsar orientis, vt ecclesiarum & monasteriorum bona immobilia, intacta sint à manu fiscī, siue cum titulo, siue sine titulo possideantur, quódque bulla aurea confirmauit [f]. Idipsum sanciuit Alexis Comenus secundus alius orientis Cæsar [g]. Iubet Theodoricus Gothorum rex, scribens Ibæ viro spectabili duci [h], possessiones Narbonensis ecclesiæ, secundum Alarici præceptum à quibuslibet pertinaciis occupatas, etiam manu militari restitui. Idemque Adila scribens [i], *specialiter* inquit, *ecclesias ab omni iniuria reddi cupimus alienas, quibus dum æquabilia præstantur, cœlestia diuina acquiritur*. Et anno Domini 1099. bellum in eos susceptum est, qui sacerdotum ecclesiarúmque fundos inuaserant: apud Parisios, Bocchardus à mōte Morentij; apud Bellouacos, Diocus Montiacus; Rhemis, Elbo Rossiacus; apud Aurelios, Leonetus Magdunensis: aliisque in locis à filio Francorum regis Ludouico, & Roberto Flādrensi comite victi subacti sunt, & ecclesijs suæ cuique res restitutæ, vt author Meyrus [k]. Pipinus rex contra Vuaifarium regem Aquitaniæ, cùm res quæ in sua potestate erant, & ad ecclesias sub manu Pipini regis constitutas, pertinentes, redderē rectoribus ipsorum venerabilium locorum monitus per legatos recusaret, bellum mouit: & contractis vndique copijs Aquitaniam ingressus, bello se res & iustitias ecclesiarum exacturum pronuntiauit, & ita coegit imperata facere [l]. Alexander Magnus, cùm Thebas, quæ ante defecerant, vi recepisset, & in seruitutem Thebanos redegisset, agros eorum, nisi qui sacri essent, inter socios auxiliares distribuit [m]. Paulus Aemilius scribit [n] in quiete à bello Anglico, duos Guilielmos, Auicensis Cabilonensisque comites, ecclesiæ suis infestos regijs armis Galliæ Ludouici iunioris coercitos, & tandem Cabilonensem eo autem dum frequenti procerum conuiuio epularetur, ab ignoto quodam equo pro foribus sedente euocatum exisse: coactúmque è vestigio conscendere, è conspectu procul raptum, nec deinceps vspiam comparuisse. Scriptum in iure pontificio, *si qui res ecclesiæ pecuniæ a regibus, & horrenda cupiditatis impulsu egentium substantiam rapiunt, certa habeantur quæ obtinent, & à communione ecclesiæ, cuius facultates auferre cupiunt, excludantur* [o]. Scio multos & rebus ecclesiarum inuidisse, & sibi magis quàm Dei, priorúmque vsibus metuisse, & ideò & profana quædam exempla in suæ improbitatis authoritatem contorsisse, & pietatem quandam pro fuco obiecisse. Scio olim Romanos Flamines, Augures, Salios, Fœciales, pontifices conferre pecunias coactos, quæstoria & tribunitia sententia, vt ciuitatis æs alienum, priuatis exsolueretur, qui exhausto ante bellum Macedonicum ærario, nummos in militaria stipendia crediderant [p]. Et scio Athenienſium lege Triarchiarum & collationum in bellum ciuitatísque salutem, neminē fuisse immunem, nec posteros quidem Harmodij & Aristogitonis [q]. Noui decimas quoque & à beneficiatis exactas, & nunc exigi, pro rebus temporalibus releuandis, vt docuimus in decimis. Sed videant qui machinas astruunt istis ratiunculis vel exemplis, num Deus falli possit, númue dignum Christiana pietate sit, prædia quæ libera facta sunt iure mortificij, & à commercio hominum ex consensu principum subducta sunt, quæ Dei sunt, minori gaudere priuilegio, quàm

a ca. vendentes, & ca. statuimus, 12. q. 1.

b c. saluator, de præbend. ca. Strata, de consuetud.

c can. vtentes, 12. q. 1. Cod. de sacrosanct. eccles.

d can. si quis laicus, & can. de decimis, § fin. 16. q. 1.

e can. nemo, de constit. in 6. & cap. de ecclesijs.

f Libro 3. suæ orientis constitutionis: *τὰς ἐγγείους κτήσεις τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν καὶ μονῶν ἐν ἀκινήτοις οὔσας ἢ ἀκινήτοις ἀνεπιγράφοις, ἐν ἀκινήτοις ἀνεπιγράφοις ἀκινήτως διατηρεῖσθαι*, i. ecclesiarum & monasteriorum quæ sunt ad vrbem immobilia, intacta sint à manu fiscī.

g In libro iur. Orient. inter eius constit. *τὰς ἐγγείους κτήσεις τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν καὶ μονῶν ἀκινήτως διατηρεῖσθαι*, i. monasteriorum prædia deberi seruari.

h Cassiod. lib. 4. varia epistol. 17.

i Cassiod. lib. 2. varia epist. 29.

k Leobus Meyer. in lib. 4. Histor. Flandriæ in Lotho Antistite, lib. 4. de gest. Francor. c. 65.

l Annianus, libr. de expedit. Alexandri.

m Paul. Aemil. libr. 5. histor. Francorū, in Ludouico iuniore.

n Paul. Aemil. libr. 5. histor. Francorū, in Ludouico iuniore.

o c. 17. de reb. eccles. non alien. cap. cum sint deuotæ, 16. q. 7.

p Liuius, lib. 3. decad. 4.

q Demosthen. contra Leptinem.

prædia nobilium, qui tantùm regi temporali inſeruiunt, pro quorúmque morticinio nec quicquam rex accepit. Immunitas rerum eccleſiaſticarum multiplex eſt, quæ perſonas & res ipſas reſpiciat. De perſonis alibi. Rerum immunitas latiſſima ex decretali Bonifacij [a] 8. ſummi pontificis, qui prohibuit tributa, indictiones, canones, & onera vlla imponi clericis etiam pro rebus ab illis poſſeſſis, & clericis, nec ſoluerent ſine permiſſione apoſtolica: perſonas ſingulares conſtitutioni contumaces excommunicans, vniuerſitates interdicens. Cæterùm quia illa conſtitutio in odium regis Galliæ facta fuerat, reuocata eſt per Clementem 5. in concilio Viennenſi [b]. Et reſtitutum ius antiquum, quod promulgatum anteà fuerat in concilio Lateranenſi & generali, quo quidem non licet laicis imponere collectas vel ſubſidia angariarum & ſimilia, niſi in cauſa neceſſitatis ob communem vtilitatem, & conſulto ſummo pontifice [c]. Iure ciuili immunes res eccleſiæ à ſordidis muneribus, ab extraordinario, & ſuperindicto, vel alio onere excepto ordinario canone & aduentitia neceſſitate [d], immunes à lucratiua deſcriptione [e]. Confert eccleſia ad refectionẽ pontium & viarum [f], ad angaria ob aduentum principis [g]. Confert & naues ſuas rebus transferendis publicis [h]. Et clerici pro prædijs proprijs tenentur ad fiſcalia onera [i], ad tributa cenſus, & alia onera quæ rebus inhærent [k], ad alia onera epiſcopalia [l]. Sunt alia priuilegia eccleſiaſticarum rerum, quæ alibi recipiunt tractationem, vt ne vendi poſſint [m], vt in emptione dicemus: non poſſint præſcribi, niſi quadraginta annis, & res Romanæ vel Conſtantinopolitanæ eccleſiæ niſi centum annis [n]. In ſumma priuilegia eccleſiæ rata & firma eſſe debẽt, & ea violantes puniuntur, & irriti contrarij actus [o].

a c. clericis per totũ, de immunita. eccleſ. in 6. lib. 3. tit. 24.

b Clemen. vnic. de immunita. eccleſ. lib. 3. tit. 17.

c c. non minus, c. 4. c. aduerſus conſules, c. 7. de immunita. eccleſiap. Gregor.

d l. placet, l. 5. de ſacroſan. eccleſ. vbi quæ ſunt ſordida, ſuper indicta & canonica onera, per gloſſam explica.

e l. ſancimus, l. 18. de ſacroſan. eccleſ.

f l. ad inſtructionẽ, l. 7. de ſacroſan. eccleſ.

g l. neminem, l. 11. C. eod.

h l. iubemus, l. 10. eo.

i l. 3. de epiſcop. & cler.

k ca. ſi tributum, & ea. magnum, 11 q. 1. cano. conuenior, ea. tributum, 23. q. 8. c. 1. de cenſib. l. 1. & 2. de indict. libr. 10. C.

l de quib. in c. conquerente, de offic. ordin.

m l. iubemus, l. 14. eſt authent. ſequentibus, de ſacroſanct. eccleſ.

n l. fin. & auth. quas actiones, de ſacroſan eccleſiis, vt eccle. Roma. centum anno gaudeat ſpat.

o l. priuilegia, l. 12 & conſt. ſeq. Caſſ. de ſacroſan eccleſ. l. ſi eccleſiæ, l. 15 § priuilegijs, de epiſcop. & cleric.

De muris & portis ciuitatis. Cap. 29.

1 *Muri vnde dicti, & oppida, & aggeres.*
2 *Ad murorum collationem omnes teneri.*
3 *Ii, in quorum terra muri & turres ciuitatis fiunt, vſum eorum earúmue habent.*
4 *Ædificare non licet priuatis contra muros vel portas ciuitatis.*
5 *Prohibitum municipibus ædificare nouos muros.*

POSTQVAM egimus de rebus eccleſiaſticis & ſacris, operæprecium eſt de quibuſdam ſanctis, id eſt, inuiolabilibus agamus, de portis ſcilicet & muris ciuitatum: omiſſa tractatione legatorum, qui ſancti ſunt habiti, & de quibus tractamus in crimine læſæ humanę maieſtatis. Varro itaque [p] muros inuentos & dictos, vt tutò alicubi ſimus docet: oppidum ab ope dictum, quòd munitur opis cauſa vbi ſint: & quod opus eſt ad vitam gerendam, vbi habitent tutò: vel oppida, quod opere muniebant mœnia, quo munitius eſſent. Quod exaggerabãt, aggeres dicti, & quod aggerem contineret murus, quod muniendi cauſa manu parabatur, quo ſepiebant oppidum, cè quo murus. Eius ſumma pinnæ ab his quas inſigniti milites habere in galeis ſolent, & in gladiatoribus Samnites. Turres à toruis, quòd hæ proſpiciunt ante alios: qua viam relinquebãt in muro, qua in oppidum portarent portas. Ad murorum inſtaurationem ſeu extructionem, ſicut & portus & aquæ ductus, omnes certatim facta operatum collatione, nulla excuſatione dignitatis locum habente, inſtare debent [q]: facta tamen peræquatione facultatũ, vt quiſque ſecundum vires patrimonij contribuere cogatur [r]. Ij tamen priuati, in quorũ terris turris vel muri noui ciuitatis cõſtruũtur, opere perfecto, vſum ædificatorum habent, ea tamen lege in perpetuum ſeruanda, vt annis ſingulis

p Varro, libr. 4. de ling. Lati.

q l. ad portus, l. 6. de operib. publ. lib 8. C. tit. 12.

r l. omnes prouincia rum, l. 11. eod. titu. de oper publ.

singulis ij, in quorum vsum terrula demigrauerit, proprio sumptu instaura-
4 tionem eorum sibi existiment procurandam [a]. Non tamen inde quis puta-
re debet sibi licere contra muros vel mœnia publica ædificia habere, nam si
ea sint talia, ex quibus formidari possint vel incendia, vel insidiæ, deijci
5 debent & prohiberi [b]. Atque inter ædes sacras seu publica ædificia &
priuata, debet esse spatium quindecim pedum [c]. Nec liberæ sunt etiam
murorum vel portarum refectiones municipiis, sed de operibus quæ in mu-
ris vel portis, vel in rebus publicis fiunt, aut si muri extruantur, consulere
principem oportet [d]. quando potissimũ sumptu publico ædificari debent [e].
Et Vlpianus ait, *muros municipales nec reficere licere sine principis vel præsidis autho-
ritate, nec aliquid eis coniungere vel supponere* [f]. Transcendere muros ciuitatis
admotis scalis, aut aliundè, quàm per portas ciuitatem ingredi vel egredi,
hostile & capitale habetur [g]: & vindicatum in Remo fratre Romuli, qui
solum vallum ciuitatis transcendere ausus fuisset [h].

a l. turres, l. 13. de operib. pub. C.
b l. ædificia, l. 13. eod. de operib. pub.
c l. si cui loci, l. 9. & l. Meuiana, l. 11. de ædifi. priuat. lib. 8. C. tit. 18.
d Modesti in l. de operibus, l. 6. de operib. publi. 50. P. tit. 10.
e l. 3. de operib. pub. in P.
f l. sacra loca, l. 9. §. proprie, de rer. diuis. lib. 1. P. tit. 8.
g l. fin. de rer. diuis.
h d. l. fin. Lucan. in 1. Fraterno primi maduerunt sanguine muri. Et Plut. in vita Romuli. Ouid. Fast.

De

LIBRI secundi primæ partis Syntaxeon iuris vniuersi

finis.

DE PVBLICIS REBVS HVMANI IVRIS, ET DE REBVS VNIVERSITATIS,

LIBER III.

De his, quæ tractanda ſunt in hoc libro. Cap. 1.

1 Diuiſio rerum publicarum.
2 Diuiſio rerum vniuerſitatis.

EXPOSITIS rebus ſacris & ſanctis, de rebus humani iuris, & primùm de publicis, deinde quæ vniuerſitatis ſunt, dicendum erit, & poſteà de priuatis, Deo volente. Itaque de fiſcalibus, & tributis, & vectigalibus, fluminibus, viiſque publicis, portubus, patrimonialibus principis, & pœnalibus fiſci compẽdijs, de baſilicis, & operibus publicis, & alijs publicis. Inter vniuerſitatis autem enarrabimus quæ municipii tantùm ſunt, & illis ſolùm communia, vt ſtadia, theatra, nemora, paſcua, & ſimilia. In priuatis autem, & modos acquirendi dabimus.

De pecunijs publicis, ſiue de rebus fiſci, & de ærario. Cap. 2.

1 Corporis humani, & reipublicæ ſimilitudo.
2. 4. In corpore reipub. ſunt & nerui, qui nec plenitudine, nec inanitione commeſtionis pati debent, ſi illa ſubſiſtere velit: nerui porrò pecuniæ publicæ, & vectigalia.
3 Pecuniæ nomen ad omnes res pertinere nummo æſtimabiles.
4 Non fuiſſe ab initio publica, ſed communia, & quomodo cæperint.
5 Aerarij conſtituendi neceſſitas, & vectigalium origo.
6 Fiſcalia, & fiſcus vnde nomen trahunt. Et num. 11.
7 Inter fiſcum & ærarium quorundam differentia, vide nume 9. & 12.
8 Bona principis duplicis generis: patrimonialia, vnde comites rerum priuatarum, & procuratores Cæſaris.
10 Alia principis iure principatus & diadematis confiſcatio ſine licẽtia principis nõ fit.
11 Latum inteſtinum inediam prohibet, quomodo fiſcus ſemper ſoluendo eod. Aerarij fiſci Marſupij differentia. Aerarium vbi apud Romanos, & quot, & copia, & extenſio eorum.
12 Quæſtores qui comitabantur prouinciarum rectores militares, Threſoriers des guerres.
13 Quæſtores ærarij, qui præfecti ærarij, hodie, generaux des finances.
14 His ſubſunt tribuni ærarij, recepueurs generaux.
Exactores particulares dicti, Commis. *Tabularij,* Contrerolleurs.

15 Orde

15 *Ordo exigendæ & deferendæ vectigalis pecuniæ in fiſcum, Tituli*, Les mandes, *nunc.*

16 *De quibus & cum quibus iudicant quæſtores prouinciarum.*

17 *Qui ærario olim Romano præfecti.*

1 AGRIPPA Menennius Lanatus, cùm diſſidia & ſeditionem plebis & Senatus componere ſtuderet, plebem excandeſcentem apologo corporis humani, ad pacem adegit, ſimile ei eſſe corpus reipublicæ accommodè demonſtrans, futurúmque niſi in vtroque membra inter ſe conuenirent, compagem corporis diſſoluendam ira [a]. Etenim qui ſimul habitant, vnum corpus tantùm faciunt ciuile, & vniuerſitatis [b]. Sic eccleſia omnis vnum corpus & catholica ſeu vniuerſalis congregatio, in qua multa membra [c]. Vnde & corporati dici poſſunt, qui in communione aliqua conſcripti vel
2 admiſſi ſunt [d]. Et regnum vnum corpus. Cæterùm in omni corpore ciuili, quemadmodum in humano, & caput & membra ſunt, & quædam alia, quibus illa colligantur: veluti nerui, quibus membra ſingula mouentur, & munus proprium exequuntur. Et quemadmodum illi à cerebro & capite manantes per totum corpus humanum diffunduntur, vt notant medici [e], robúrque & vim dant corpori [f]: & contrà, conuulſionibus ſuis valdè nocent, duabus ex cauſis, vel ex plenitudine, vel ex inanitate [g]. Sic etiam in corpore ciuili ex arbitrio imperantis, ſeu à bene diſpoſito capite, robur in ſocietatem ſubiectam permeat, & ſtatus eius ſit legitimus, qui neruus diſciplinæ dicitur [h], Neruíque alij, quibus inuatur & quodammodo viuificatur, ſi benè valent, ſi plenitudine vel inanitate non patiantur conuulſiones, ſunt pecuniæ publicæ, vt & Cicero vocat, nerui reipublicæ, nempe vectigalia [i], quia ſine his conſiſtere nequit. Quare Ariſtoteles ait [k], neceſſariò omnes rerumpublicarum ſpecies egere pecunijs, & ipſaſmet vniuerſitates & municipia, quibus ad exemplum reipublicæ permiſſum eſt habere arcam communem [l]: pecuniæ quippè obediunt omnia [m]. Et ſicut protegit ſapientia, ſic & pecunia [n]. Nec ciuitatem dicebat inexpugnabilem Philippus Macedo quan-
3 tumuis munitam, quam poſſet ingredi aſellus auro onuſtus [o]. Voco autem hîc pecunias commun appellatione, prouentus, reditus, tributa, vectigalia, & reliqua id genus, quæ in compendium veniunt reipublicæ: cùm pecuniæ nomen omnes complectatur res, quæ in patrimonio ſunt, quæue numo functionem accipere poſſunt [p]. Et in pecunia, omne robur patrimonij antiqui poſuerunt [q]. Ideò & omnia vectigalia & res publicis neceſſitatibus ſubue-
4 nientes, pecunias dico publicas & neruos. Sic & ſenatores Neroni, volenti aliquando remittere omnia vectigalia, dixerunt fieri non debere, & diſſolutionem imperij ſecuturam, ſi fructus, quibus reſpublica ſuſtineretur, diminuerentur [r]. Et Papyrius iuriſc. [s] non obſeruandum ait, quod defunctus certa ſumma legata vetuit vectigalia exerceri: eſſe enim tolerabilia quæ vetus conſuetudo comprobat, eámque, vt damnoſam reipublicæ reiecit
5 voluntatem. Arbitror autem, ab initio quidem prioris ſocietatis rudis, cùm coirent ex ſpecubus vel ſyluis in vnum homines, nulla adhuc ciuili prouidentia inſtructi, ſine publicis vixiſſe, nec ſeorſum quædã publicis deſtinaſſe vſibus: forſan quia omnia erant communia illis tum, vt ætate Saturni omnia communia fuiſſe tradunt [t]: Nam

Nec ſignare quidem aut partiri limite campum
Fas erat, in medium quærebant, &c [v].

Et tunc quoque vtebantur priuatis vt publicis, & ex illis pro negotiorum occaſione nullius habita ratione dominij in communia negotia expenſæ fiebat, donec à communione diſceſſum eſt, & quiſque rerum propriarũ magis ſolicitè, quàm publicorum negotiorũ cœpit gerere curam: vnde & ſocietas humana

a Dionyſ. Halicar. libr. 6. Hiſtor. Liuius.
b l. 1. § quibus autẽ permiſſum, quod cuiuſq; vniuerſit. nom. lib. 3. Paul. 4.
c 1 ad Corinth. 12. ad Epheſ. 1 & 4. ad Coloſ. 1. c. fundamenta, cap. 17. de cleſt in 6.
d vt in l. 1. de Aleuã. primat. libr. 11. C. tit. 12.
e Galen. li. 7. de decret. Platon. & Hippocratis. Et Hippocrates, lib. de offic. natura, lib. de arte, & alibi.
f Galen. lib. 1. de adminiſtra. anatomicis.
g Galen. ex Hippocr. libr. 2. de locis affect.
h c. 1. de ſenten. excommunic. lib. 5. Decret. tit. 10. c. cũ ratet, de conſuetud. lib. 1. Decret. capit. 4.
i Cicer. pro lege Manil.
k Ariſtot. 1. Polit. c. 7. & lib. 7. cap. 8.
l Caſus, in l. 1 § quibus permiſſum, ff. quibus cunque vniuerſ. nem in F.
m Eccleſiaſt. 10.
n Eccleſiaſt. cap. 7.
o Iuſtinus, 8 & 9. Demoſth. contra. Arſich. nem.
p Paul. l. pecuniæ appellatio, l. 4 & ſeq. ff. pecuniæ verbum, l. 178. de verb. ſig. in F.
q Idem, quæ tutores, l. 22. de adminiſtrato lib. 3. Cod. 7.
r Cornel. Tacit. lib. 13 annal.
s l. imperatores, l. 13. de pollicit. lib. 50 Pandect. tit. 12.
t Macrobius, lib. 1. Saturn. cap. 8. Lactan. Chronoſoſ. Ouid. Metamorph. 1. Iuſtinus ex Trogo, lib. 43.
v Virgil. 1. Georgico.

humana

humana & pax eius cœpit vnà diffui, nemine exiſtente qui ſponte vt antèà publicis præuideret calamitatibus, nec de illis, donec illas impendentes & deciduas ſentiret, curaret. Quare neceſſitas, quæ aggeres, oppida, muros, & foſſas ad tutandam ſocietatem extruere compulit, coegit quoque inter ciuiles leges & ea diſponere, quæ de pecunijs exigendis & conſeruandis ad negotia ſubeunda publica & communia, pertinerent. Sunt enim pleraque in republica, quæ præſentem deſiderant pecuniam, nec moras ad exactionem eius patiuntur, vt bellorum impenſæ, magiſtratuum ſtipendia, multáque alia, quæ ex publicis ærarijs ad manum eſſe debent. Quare & Plutar. refert [a], prudentiſſimè aduerſus bellorum neceſſitates, exactis regibus Valerium Publicolam in æde Saturni pecunias recondidiſſe publicas, vt tutæ ſimul & paratæ eſſent. Vero ſimile eſt, ſi verum non eſt, ab initio in ciuilibus ſocietatibus, idoneos ad gubernandam vel protegendam rempublicam ab alijs minus idoneis vel nolentibus onera perſonalia ſubire, iuuatos pecunijs, & ita alios operam & induſtriam, alios pecunias contribuiſſe: iuſta enim ſocietas, in qua illa contributio pecuniæ cum perſonæ induſtria fit [b]. Fuerúntque multi, qui ſequentibus temporibus ſponte iuuarunt publicum ærarium, vt quando Romani contra Hannibalem certantes viderunt exhauſtum ærarium [c]. Non tamen ſemper, ſed ratò accidit, neque ſpontaneæ quoque oblationes vel auxilia ſufficere poſſe viſa ſunt. Quamobrem ex lege cœperunt à quolibet imponi & exigi certa quædam annuatim vel alio tempore publicis & communibus negotijs deſtinata, hinc tributa, cenſus, vectigalia, & id genus ſimilia. Et ante imperij vel principatus conſtitutionem, ærarium hoc ex authoritate populi augebatur, & diſpẽſabatur: at poſteà vẽnit in ditionem principis, dum omnem ſuam in ipſum populus tranſtulit poteſtatem [d]: vnde & inter regalia hodie ſunt vectigalia, mulctarum, bonorúmque vacantium compendia [e], & alia de quibus cónſtari fiſcum dicemus. Et cùm olim ex cauſa ſolùm ciuium & quorum intererat vectigalia poſſent imponi, hodie non poſſunt niſi conſulto & ſanciente principe [f]. Porrò compendia hæc publica fiſcalia dicuntur, à nomine fiſci, quo colligebantur, vel conſeruabãtur, vel transferebantur pecuniæ illæ. Fiſcus porrò, vas quoddam ruſticum, capax, contextum, ſparteum [g], quo recipiebantur pecuniæ, & deferebãtur: ſi verum eſt fiſcinam à ferendo, vt ait Varro [h], dictã, cui affinis fiſcus. Et ideo accipitur continens pro contento, nempe fiſcus pro pecunia, quæ fiſcis continetur, vt apud Ciceronem [i], fiſci Sicilienſes, pro pecunia Sicilienſium; & eius reipub. ærario. Et apud Cornelium Tacitum [k], fiſci rapti imperatoris, id eſt, arcæ, in quibus deferebatur pecunia principis. Neque de nominis ſignificatione magna eſt controuerſia, eo excepto, quod quidam rati ſunt, ærarium fuiſſe pecuniam publicam, fiſcum verò principis propriam, ex Plinij iunioris authoritate [l], dum ait ad Traianum: *At fortaſſe*, inquit, *non eadem ſeueritate fiſcum, qua ærarium cohibes, imò tanto maiore, quanto tibi plus licere de tuo, quàm de publico credis*. Cui ſententiæ doctiorum quidam ſubſcripſerunt, mihi tamen non ſatisfaciunt, cùm confundi hæc legamus, & ad ærarium deferri dicat Paulus, pro delatione in fiſcum [m]. Ignorandum tamen non eſt, principis bona duplicis eſſe generis, & conſiderationis: Alia namque poſſidet vt priuatus, ſine conſideratione principatus, quæ propriè fiſcalia non dicuntur, ſed patrimonialia: & proinde qui illis bonis præerat, dicebatur procurator Cæſaris [n], vel comes rerum priuatarum [o]. Meminerunt & Cæſares de his bonis nomine priuatorum bonorum [p]. Et cõſtat ex Strabone [q], & Zonara [r], fuiſſe prouincias Romanas olim tempore Auguſti, diuiſas inter Auguſtum & populum: & reditus earum, quæ populo relictæ, fuiſſe delatos ærario. Fiſci autem ea fuiſſe, quæ in ijſdem per imperatores & eorum procuratores imponebantur iure regio. Alia princeps bona habet, quæ vel iure diadematis poſſidet, quæ annexa dicuntur coronæ, vel iure poteſtatis & authoritatis conceſſa:

a Plutarch. in vita Public.

b §. Illa ſanè, de ſocietat. inſtitut. l. 3. tit. 26. Vlpia. in l. ſi non tuerint, l. 29. pro ſocio. libr. 17. P. tit. 2. l. ſocietas, l. 5. eod.

c Liuius, libr. 4. dec. 3.

d § ſed quod principi, de iure nat. gẽ. & ciu. l. 7. § cũ autẽ, de vet. iur. enuclea. C.

e § 1. quæ ſint regalia in vſib. feudor.

f l. fin. C. de vulg. l. 1. & 2. vectiga. non poſſe. C. c. innouamus, de ea ſib. c. ſuper quibuſdam, de verb. ſign. l. vectigalia, l. 10. de publ. c. lib. 39. P. tit. 4.

g Nonius Marcellus Pyrrhus Anglebert menius libr. 2. de magiſtrat. Colum. lib. 12. de re ruſt. c. 50. Aſconi. Pæd. in 2. in Verrem. l. ſed addes, l. 21. §. illud nobis, locat. in P.

h Varro, 4. de ling. Lat.

i Cic. 2. Verrina.

k Cornel. Tac. lib. 1. Annal.

l Plinius, in Panegyri. ad Traianum. in edicto, l. 13. de iur. fiſci. lib. 49. P. tit. 14. Iuſtin. in §. pen. de vſucap. iuncta l. neque enim, 1. de reſtitu. milit. libr. 12. C. tit. 35.

m Vlp. in l. 1. de offic. procon. Cæſar. lib. 1. P. tit. 19.

n l. 3. de offic. comitum priuatar. li. 12. C. tit. 36.

o l. 1. tit. de feudis reſtitu. & ſalub. diuiſ. domus, potiſſimùm in l. 2. & 3. lib. 12. C. tit. 3. l. bene à Zenone, de quadrie. præſcr. C.

p La tit. de feudis reſtitu.

q Strabo, lib. 6. Geogra. in fine.

r Zonaras, in Auguſto.

ceſſa:

teſſæ veluti quæ ex confiſcatione pendent. Cùm ita ſine ſuo permiſſu non fiat [a]. Et hæc ſolent dici fiſcalia, & rationalis procurator fiſci,& aduocatus fiſci, qui hæc curant vel defendunt [b]. Et quia hæc omnia ex arbitrio principis quandiu imperat diſpenſantur: ideo & cum nota improprietatis,quaſi [c], 11 omnia publica iſta fiſci,quaſi propria dicuntur principis ab Vlpiano [d]. Nihil prohibet etiam, vt inuentis addamus. Fiſci nomen aliunde declinare per rerum ſimilitudinem & metaphoram, vt fiſcus dicatur à Græco, φισκὸς vel φισκὸν, quod idem eſt Heſychio,quod λεπὶς καὶ τὸ παχὺ ἔντερον,id eſt,vterus,vel craſſum inteſtinum viſcerum, cuius natura eſt in perfectis animalibus, non in his quibus vnum rectum tantùm inteſtinum, vt latitudine ſua contineat cibum immiſſum,& fit cauſa cur non aſſiduè alimenti ſubminiſtratione non egeamus,veluti in vrinis idem efficit veſica, teſte Galeno [e]. Cuius ſimilitudinem retinet ærarium in republica,vt inſtar vteri pecunias diſpenſandas poſteà paulatim ſimul recipiat, & ita fiſcus meritò,ſemper ſoluẽdo dicitur [f]. Vt tamen fiſcus maior eſt marſupio,ſic ærariũ maius & capacius fiſco. Forſan & ærarium non iniquè dicemus eſſe nunc, *la chambre du threſor*,ad quam deferantur omni ex parte regni pecuniæ publicæ & fiſcales. Fiſcum autẽ & arcas fiſcales in prouincijs Theſaurarias, ad quas minutatim collectiones factæ ex pagis,oppidis,& ciuitatibus deferũtur. Sic etiã decreuerat Iuſtinianus eſſe in ſingulis prouincijs arcas fiſcales [g]. Marſupium autem dicere poſſumus,quod dicunt exactionem,ſeu *la lieue particuliere*, quàm conſules ſeu decuriones locorum & ciuitatum faciunt. Aerarium ab ære, quo tantùm olim loco pecuniæ antiqui vtebantur, nondum ſignato auro vel argento [h]: vnde & tribuni ærarij attamen alia pecunia,poſteà,retento priori nomine,ditatum eſt. Eratq; Romæ ærarium in ædibus Saturni, & in Nemis & Tibure ad incertos belli euentus theſauros reconditos habens. Sanctius tamen in ædibus Saturni, vbi viceſimarium aurum, quod ex viceſimis exigebatur,quod & in cenſmiarium & chimiharchum dicebatur. Ditatum maximè ex manubijs hoſtium, & triumphis victorum: vt à Portio Catone ex Cyprijs opibus direptis [i]. Ex Cypro namque Aſia deuicta,reportauit Cato quingenta millia talentorum [k]. Scribit & Liuius [l], Appium Claudium Centonẽ ex Celtiberis ouantem, in hoc ærarium millia pondo argenti tuliſſe, & quinque millia auri. Hoc ſanctum ærarium Florus vocat [m], Et effractum tradit à Iulio Cæſare in principio bellorum ciuiliũ, antequam imperium vſurpaſſet: cùm tamen ſanctum eſſet tribunis,non niſi vrgente neceſſitate illum aperire. Narrat & Plinius [n],cum primo introitu vrbis in ciuili bello ſuo, ex ærario protuliſſe laterum aureorũ 26. millia in numeraro, pondo 300. fuiſſéque in ærario populi Romani ſexto Iulio & L. Aurelio coſſ. ſeptem annis ante tertium bellum punicum,pondo DCCXXVII. Argenti nonaginta duo millia & extra numerum CCC.& LXXXV. M Item Sex. Iulio & L. Marcio coſſ. belli ſocialis initio DCCCXLVI. auri pondo. Deinceps tamen omnia ærariа,cùm pro vno habeantur, ſunt dicta ſacratiſſima vel ſancta [o]. Fuerunt autem pecuniæ publicæ, in diuerſa ærariа ſeparata,prout ex generali in quædam negotia deſtinatæ erant,veluti ærarium communibus pecunijs vectigalium excipiendis paratum, & negotijs ordinarijs reipublicæ deſtinatum. Aliud additum militare ab Octauio Cæſare cum vectigalibus nouis, vt facilius quæ diſciplinæ & neceſſitati militari 12 requirerentur, parata eſſent, vt refert Suetonius [p]. Erant & ante eum qui comitarentur rem militarem quæſtores, miſſi à populo Romano cum imperatoribus,id eſt, ducibus, conſulibus. & prætoribus ad adminiſtrandam rem pecuniariam, & prædam, ac manubias in rationes publicas referendas; vt obſeruare ſæpè licet apud Liuium, ex quæſtoribus qui ſortiti fuiſſent prouincias,vt ait Vlpianus [q], dicere poſſumus hodie *Threſoriers des guerres*. Aerario, dum populus per conſules regebatur, præpoſiti erant & quæſtores [r], ab 13 eo quòd inquirendæ & cõſeruandæ pecuniæ publicæ cauſa præfecti [s] eſſent.

[a] l. 1. ne ſine iuſſu principis.cent. indic. confiſc. lib. 9. C. tit. 41.
[b] de aduocat. fiſc. C.
[c] glo. in l. druonis, § ſi fundum,in verbo,in alieno,ſoluto matr.
[d] Vlp. in l. 2. §. hoc interdictum, ne quid in loco publ. lib 43. P. titu. 8.
[e] Galen. lib. 4. de vſu part. corp. hum. capit. 12.
[f] l. 2. de fundo dotal. lib. 23. P. tit. 5.
[g] l. 4 de numerar. & actuar. lib 12. C. titul. 50.
[h] Plinius, lib. 34. capit. 2.
[i] Florus, lib. 3. c. 9.
[k] Plinius, libr. 33. c. 3. Lucan. in 3. Valer. Maxi. lib. 3. cap. 6.
[l] Liuius, in primo decadis. 5.
[m] Florus, lib. 4. c. 2.
[n] Plinius, li. 33. c. 3
[o] vt in l. 2. de quadruen. præſcript. li. 7. C. tit. 37. l. fin. de pact. & facrif. eorum, C. lib. 1. tit. 14.
[p] Sueto. Tranquillus, in Octauio, c. 49.
[q] Vlp. l. 1. §. ex quæſtoribus, de offic. quæſto. lib. 1. P. titu. 13.
[r] Gellius, lib. 13. c. 24.
[s] Pompo. in l. 2. §. deinde cùm ærarium, de orig. iur. Varro, 4. de lug. Lati.

k Tempore

Tẽpore Romuli dicunt quidã duos quæstores creatos, sed incertũ illud: certũ tamen Tulij Hostilij tempore fuisse à populo & plebe electos [a]. Pomponius Lætus [b] tradit, temporibus etiam regũ ab illis hos authoritate legis curiatæ à Lælio Bruto repetitę institutos, & illis eiectis à consulibus: dehinc additos accedentibus vectigalibus vsque ad viginti, testatur Cornel. Tacitus [c]. In locum præfectorum ærarij, sunt hodie, *les generaux des finances*. Quibus subsunt tribuni ærarij, quos receptores generales dicũt & exactores seu coactores particulares [d], dicimus *commis*, & alij. Nam Romanorum iure exactione facta particulari, exactio ad Thesaurarios cuiusque prouinciæ proximos deferebatur [e]. Tabularij, autẽ quos vocamus *contrerolleurs*, duo erant cum susceptore in singulis prouinciis [f]. Exactores autem particulares ad susceptorem seu receptorem generalem referebãt pecunias à se exactas singulis quatuor mensibus, consignatas cum nomine inferentis, die, consule, mense, causa, & summa [g]. Et hodie etiam hic ordo seruatur conquirendæ publicæ pecuniæ, vt eam consules vel decuriones locorum exigant secundum titulos illis missos, vocant *les mandes*. Dehinc isti deferant ad susceptores seu receptores: & receptores particulares, ad Thesaurarios generales: illi ad sacrũ comitatum, seu in locum ærarij principis, vel alium locum à rege decretum, vt ex constitutione Francisci primi, quæstores generales mittere debent Lugdunum ad æs alienum regni soluendum [h]. Iudicant isti quæstores prouinciarum cum præsidibus prouinciarum, seu iuridicis, præsente fisci patrono [i] de causis inter fiscum & priuatos. Et Lutetiæ propria est curia thesauri, quæ de his cognoscit, reseruata prouocatione ad curiam supremã, ex constitutionib. Francisci primi regis eius nomine Ianuarij 1543. & Februarij eiusdem anni. Anno ab vrbe Roma condita 709 tempore quo delatum est imperium Iulio Cæsari, administratio publicæ pecuniæ à quæstoribus ad ædiles translata, nec postmodum ad quæstores rediit, sed tandẽ viris prætoriis mandata est, & eo anno ædiles publicis thesauris præfuerant, vt author Dion [k]. Instituit autem Octauianus Cæsar [l]: anno ab vrbe 720. vt administrationi ærarij quotannis bini viri prætorij præficerentur.

a l. 1. de offi. questor. lib. 1. P. tit. 13.
b Lær. libr. de magistrat. Romanorum.
c Cornel. Tacitus, lib. 11. & 16. annal.
d l. 1. & 2. de offic. questo lib. 1. C. tit. 33.
e l. 1. de cano. largit. lib. 10 C. tit. 23.
f l. duo tabularij, l. 13. de suscepto. lib. 10. C. tit. 70.
g l. 1. de apoch. publ. lib. 10. C. tit. 22.
h extat constit. Henrici, 2. de l'establissement du Cossre du l'ouure anni 1556.
i secundum formã, l. 1. si aduers. fisc. li. 2. C. tit. 37.
k Dion Cassius, lib. 43. Histor.
l Dion Cassius, 53. libr.

Causæ, quæ iustam impositionem & exactionem vectigalium, tributorum, & pensitationum publicarum faciunt. Cap. 3.

1 *Causæ tres legitimæ vectigaliũ imponendorum, releuatio imperij, conseruatio dignitatis eius, vtilitas subditorũ. Quare principi debeantur, rationes, finis, & effectus.*
2 *Non licet inconsulto principe tributa imponere.*
3 *Tributa quædam leuia dominum referentia. Trulla aurea, & porci &c.*
4 *Præstatio tributi quando dominium superius signat, & quando dominus censualis directus dominus præsumatur.*
5 *Solam recognitionem non sufficere sine solutionibus census ad probandum dominum directum, duas posse probare.*
6 *Iure omni debita esse tributa, & solui debere principibus docetur.*
7 *Singula vectigalia probata, constitutionis suæ suas exhibent causas, vt pedagia seu ritatem & facilitatem itinerum: Num qui illa soluit pro repressalijs capi possit eod. Damnum resarciunt itinerantium, qui pedagia & guidagia capiunt.*
8 *De malis & onerosis seu tyrannicis vectigalibus non imponendis.*
9 *Qui ademerunt vel minuerunt tributa populorum, vide numer. 11.*

Facilè

10 Facile populus nimium tributis preſſus, vel res relinquit, vel rebellat, vt exemplis docetur. Chilperici impoſitio nimium grauis tributorum coëgit populum in alienũ regnum migrare.

11 Quando fraudantes vectigal Deo nec hominibus obligati tenentur, & de rebellantibus ob vectigalia noua.

1 CVM conſtet ex ſingulorum facultatibus, & fortunis, atque laboribus pecunias colligi publicas; vidi multos dubitantes, num iſtæ exactiones & onera licerent principi, & num tyrannidi potius, quàm legitimo imperio eſſent adſcribenda. Quamobrem ne de rebus iſtis publicis diſputantes in poſterum, videamur ſepem iniquitati ædificare, paucis cenſuram meam, quando iuſta & debita ſint onera impoſita & tributa, aperiam. Itaque dico licitè cogi exigíque has pecunias à populo, ſi aliqua ex tribus cauſis inde accedat, nempe, ſi ad releuanda onera imperij, vel ad conſeruandam dignitatem eius, vel ad vtilitatem cõmunem omnium exigantur & expendantur. Duas primas exprimit Plinius Iunior [a], tertia ſub vtriſque contineri poteſt. Rectè princeps qui ſuſtinet onera reipublicæ, dignitatémque, quíq, omnibus proſpicere debet, hæc tributa & cenſus & reliqua, quæ conflant patrimonium publicum, percipiet, qui pro omnibus vigilat, ab omnibus beneficij præmio accipere debet [b]. Nemo tenetur militare ſuis ſumptibus [c]. Secundum naturam quoque eſt, vt qui ſentit onus, ſentiat & commodum [d]. Et quod quis pro conſeruatione rerum alienarum expendit, æquum eſt rependi [e]. Adde quod princeps velut ſponſus reipub. ſuæ eſt, vt optimè norunt Veneti, qui potiſſimùm in maritimis præualent: Dum enim eligunt ducem, eúmque initiant, ſolemni modo coronatum iubent mare ſibi deſponſare, iniecto annulo in ſimbolum veri & perpetui imperij [f]. Vnde & reipub. bona dotis nomine tanquam ſponſo tradenda ſunt: qui enim onera ſubit matrimonij, penes ſe dotem habere debet [g]. Tertiò iuris regij eſt, cenſum imponere rebus & perſonis, iuréque diuino probari [h]. *Reddite*, inquit dominus noſter Ieſus Chriſtus, conſultus an liceret dare cenſum Cæſari, *quæ ſunt Cæſaris Cæſari, quæ ſunt Dei Deo* [i]. Poteſtas regum ad vtilitatem communem Dei ordinatione inducta eſt, nec poteſtas niſi à Deo [k]. *Ideo*, inquit D. Paulus [l], *tributa eis præſtatis, miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita, cui tributũ, tributũ: cui vectigal, vectigal: cui timorẽ, timorẽ: cui honorem, honorem.* Neque licet alteri vel præſidi prouinciæ collectas ſeu
2 tributa inconſulto principe imponere, alioquin pœna quadrupli tenẽtur [m]. Quartò probantur & tributa propter ſubiectionis ius [n], quod potiſſimùm in debellatas gentes victoribus conceditur. *Siquando*, inquit Deus ad Moſem [o], *acceſſeris ad ciuitatem expugnandam, offeres ei primum pacem: ſi receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea eſt ſaluabitur, & ſeruiet tibi ſub tributo.* Eáque lege victi bello Chananei, facti fuerunt tributarij Iſraëlitico populo [p]. Et Salomon eos qui remanſerant ſuperſtites à gladio Iſraëlis, de Amorrheis, Iebuſeis, Hetheis, Pherezæis [q]. Erátque hoc tributum veluti frenum, quo ſuperbia hoſtium deiiciebatur: vt ſcriptum quoque eſt, quòd Dauid abſtulit de populo frenum tributi Philiſtinorum [r]. Deuicta Carthagine, Romani eius ciues & auxiliares tributariõs fecerunt quoque [s]: & alias pleraſque gentes, quas referre longum eſſet, inter quas pro nota ſubiectionis tributum fuit. *Bella*, inquit Oroſius [t], *maiores noſtri geſſerunt, bello fatigati pacem petentes tributum obtulerunt. Tributum pacis eſt, nos tributum pendimus, ne bella patiamur: ac per hoc in portum ad quem illi tandem pro euadendis malorum tempeſtatibus confugerunt,*
3 *nos conſiſtimus.* Nec tam quantitas oneris, quãtum qualitas ipſius tributi conſideratur, ſed veluti ſignum imminutæ libertatis: quandoquidem quod tributi nomine aliquando dabatur, paruum erat & exiguum, ſed ſymbolum du-

a Plinius in Panegyri. ad Traianum.
b c. cũ ex officij ſui debito, cap. 16 de præſcriptio lib. 2. Decretal tit. 26.
c 12. ad Corinth. 9 12. ita nunc illud, § fi. 28. q. 1 ad Galat. 6.
d l. ſecundum naturã, l. 10 de reg. iur. l fin. § ſed cùm in ſecundam, C de fur. lib. 6. C. tit. 2. l vni. § pro ſecundo, de caduc. toll. lib. 10 C. tit. 50.
e l. 1 & 2. de nego. geſt lib 3 P. tit. 5.
f Gaſpar Contarenus, lib. 1. de rep. Venetor.
g l. pro oneribus, de iur. dot. li. 5. tit. 12. C. l. actiones, l. 66. § fin pro ſoc. libr. 17 P. tit. 1. Paul. l. fi. in q. l. 57. § ibi eſſe debet, de iur. dot lib. 23 Patt 3.
h 1. Reg. 8 Auguſt li. 2. contr Fauſt. Manich. c 74.
i Matthæi 22. Marc. 12.
k 1. Petri 2. & 2 ad Corin 5. ad Roma. 13 Sapi 6.
l ad Roma. 13.
m l placet, l 9 de excuſat muner. lib. 10. C. tit. 47. l. peræquatores, de cenſib eod. lib C. & c. ipſitur, vt iudic ſiue quoq. ſuſſr. cum ſimilib. ibi ota.
n c 2. de cenſib libr. 3 Decre. tit. 39 c. accedentibus, c. 15. & c. recepimus, c. 8 de priuileg libr. 5. Decretal tit 33. l. competit, de præſcript 30. vel 40. ann C.
o Deutero 20.
p Ioſue, 17.
q 3. Reg c. 9. 2. Paralip c 8.
r 2. Reg. 8.
s Appia. Alex. in Lybico.
t Oroſius, libr 5. in principio.

rum & graue, vt legimus quotannis Alphonſo Hiſpaniarum regi, pro tributo trullam auream à Genuenſibus penſitatam [a]. Et Foroiulienſes victi à Venetis coguntur ſingulis annis tributi nomine 12. porcos & 12. panes ſingulis exiſtentibus ducentarum præſtare librarum [b]. Sic etiam à nobis dominus poſtulat decimas, vt eum qui nobis imperat cognoſcamus facilius. Et in ſignum generalis dominij [c]. Illud tamen quod dicimus tributi præſtationem arguere ſubiectionem domini eius cui præſtatur, intelligendum eſt, quando præſtatur principibus & regibus, non de cenſibus aliis directis dominis præbitis: Quia cùm ob diuerſas cauſas cenſus ſolui poſſit, quàm ob dominium vel ſubiectionem [d], cenſualis profeſſio, & tributorum ſolutio non ſolet præiudicare domino [e], quamuis in cõtraria ſententia ſit Baldus [f], qui præſtationem hanc ſemper arguere ſubiectionem ratus eſt. Quem tamen refellit Panormitanus [g] & Felinus Sandæus [h]. Si tamen accedant alia ſolutionibus penſionum, ſignum poterit eſſe dominij, vt ſi ſolutio facta fuerit eo tempore quo alij ſubditi ſoluebant, & ei perſonæ quæ tantùm à ſubditis ſolebat accipere: Et ſi territorium ſiue ager ſit inter alia prædia ſubdita, vel ipſe inter ſubditos, vt diſputat Iaſon [i]. Et Maſuerius ſcribit [k], cum præſumi dominum directum, qui habet cenſum annuum, vel penſionem ſuper certum fundum aut oppidum, potiſſimùm ſi inueniatur vna recognitio cum ſolutionibus cenſus. Sola namque præſtatio tunc ſufficit ad probationem dominij, cum longi temporis præſcriptione & inueterata reditũ ſuſceptione comuncta [l]. Et Guido Papæus [m] tuetur, vnam recognitionem non transferre quidem dominium, ſed ſufficere ad probationem dominij, vt confeſſionem extraiudicialem, quæ non inducit obligationem, ſed tãtùm eius probationem [n]. Quæ tamen ſententia iure expreſſo reprobari poteſt [o]. Proinde ſola agnitio non ſufficiet, niſi & alia quæ dixi concurrant, quod & idem Guido Papæus ſcribit [p]: multo minus ſi poſt recognitionem non ſequatur vſus, puta non fiat ſolutio cenſus ſecundum illam, vt appareat inde non fuiſſe ius quæſitum [q]. Nam & poteſt eſſe error, vnde nec confeſſiõ falſa præiudicat [r]. Vim & facio in nomine, recognitio, vt ſit geminata agnitio dominij, vnde ſola non ſufficiet, quia aliam præſupponit, quæ non extat [s]. Dubium enim non eſt geminas agnitiones fidem facere [t]. Alioquin ſine ſolutionibus vnam non ſufficere dicimus, & res natura præſumi liberas, niſi domin⁹ qui præſupponit ius de eo doceat, vt fusè diſputat Guillelmus Benedictus [v]. Quintò vera pontificia & regibus & ſuperioribus tributa & cenſus iubent ſolui [x]. De iure ciuili porrò id dubium non eſt, cùm extent tituli de publicanis & vectigalibus: de colonis & tributis, &c. Imo vtrunque ius, omnia dominia rerum pendere ex imperatoris voluntate ſeu principis volunt, & inde manaſſe: & poſſe non tantùm cenſus in his per illos imperari, ſed etiam adimi res, & omnia imperatoris eſſe [y]. Et in cõſtitutionibus apoſtolicis [z], *penditote regibus & magiſtratibus tributum, vectigal, atque omnem collationem grato animo.* Habent & poſtremò ſingula ferè genera vectigalium, quandam rationem adhuc ſuæ inſtitutionis: vt ſi de vectigali, quod pedagium dicitur, inquiras, inuenies pẽſitari meritò, quia inſtituta ſunt in itineribus periculoſis vel difficilibus, vt ex illa penſitatione qui eam capit, tutum iter præbeat, & aſpera vel difficilia complanet [a]. Vnde Baldus [b] tradit ex Oldrado, quòd ſoluens iſta pedagia, non poteſt capi pro repræſſaliis ſeu clarigatione: quod tamen hodiè non ſeruatur, vt ait Ludouicus Romanus [c]. Verumtamen dominus qui colligit vectigal huiuſmodi a tranſeuntibus per ſuum territorium, tenetur reſarcire omnia damna quæ paſſi ibi ſunt qui ſoluunt [d]. Sicut & breuiculum, quod vocant Guidagium Armoricæ princeps rectè exigit, & introduxit: cùm enim Armorici principes ac reges priſci, ſcopuloſo & importuoſo littore, crebra naufragia fieri proſpicerent, edicto ſtatuerunt, ne iniuſſu ſuo, freto excedere liberum eſſet: ſoluentibúſque periti maris & littorum, veniæ teſſeram ſeu breuicula nauigateris

[a] Anton. Panormita. li 4. de dict. & fact. Alphon. c 22.
[b] Flauius Blondus, lib 5 decadis 2.
[c] c. cùm non in homine c. 23. de decimis.
[d] c. recipimus, 9 de priuileg. lib. 5. Decret. tit. 33.
[e] l. ſi functionis, 4. l. cenſualis profeſſio, l. 7. de donatio lib. 2. C tit 54. l. ſolemnibus, l. 25. de rei vẽdicat. lib. 3 C. tit. 32.
[f] Bald. in l. ſolet, 2. col. 2. de oſſi proconſ & leg.
[g] Panorm. c fin nu. 2 3 4. 5. 6. de cam. poſſeſſ & propriet. & in c. peruenit, de cenſibus.
[h] Felin in cap. cùm Bertholdus, num. 26. & 27. de ſent. & re iudi.
[i] Iaſon, in l. placet, in 2 lectura, de iactoſ eccleſ C.
[k] Maſuer in titu de loca. & iur. emphyt § 1 citat & glo pen c. conſtitutus, de reli. domib.
[l] l tribus, l. 19. de agric. & cenſi lib. 11. C. tit 47
[m] Gui d Pap. de cenſ. q 11
[n] l Publia 26. § fin. depoſit in Pand. lib. 16. tit 3.
[o] per l cùm ſcimus, l. 21 de agric. & cenſ lib. 11 C tit. 47.
[p] Deciſio 315.
[q] Iuan. Faber in §. atque, verſic. teſtim. quæritur, de actio.
[r] l. nec ſi volens, l. 6. & l. interrogatũ, 24. de liberat. cauſ lib 7. C tit. 16.
[s] arg. l ſi quis in aliquo, de fid. inſtrument C.
[t] Bartol. in d. l. cùm ſimus, num 7. de agric. & cenſib. lib. 10 C.
[v] Guillel. Bened. in repet. Raynutius, in verbo & vxore nomine, deciſ. 2. nu. 20. & ſequẽtib.
[x] ca. ſi tributũ, & ca. magnũ, 11 q 1. ca tributum, 23. q 8. ca conuenior, eo.
[y] ca. quo iure defendus, 8. diſt l bene à Zenone, de quadr. præſcr. C. l. Lucij, de euictionib. ff.
[z] D Clem. lib 9 conſtitut. apoſtolic. c. 27 & lib. 4. c. 13.
[a] Ludou. Roma. in l. 1. de publica. ad §. hinc titul.
[b] Bald. in c. 1. quæ ſint regalia, in vſibus feudo.
[c] Roma. vbi ſupra.
[d] Bal in c. 1. qui feudar. poſſ. & in c. 1. de pace iurat. firmã. arg. l. ne quid. l 3. de incẽdium. & nauſtr.

garuris darent [a]. Sic enim futurũ eſt, vt nec illicitæ merces ad barbaras gentes deferantur, & naues quæ à portu vel littore dimittuntur, nullam concuſſionem vel damna ſuſtineant, ſi naucleri deponant in quam prouinciam iturı ſunt [b]. Vectigalia quoque mercium & perſonarum vel maximè proſunt & vtilia ſunt principi, vt norit quæ merces in regnum importentur vel quæ exportentur: quædam enim ſunt, quæ non licet barbaris communicare [c], ſic de ſimilibus. Hócque ius tributorum gentes omnes probarunt, vt ex nationum moribus obſeruatis, quid quantúmue ſolutum ſit, poterit colligi, vt de Græcorum tributis plura apud Alexandrum ab Alexandro [d]. 8 Nec ignoramus tamen pleraque onera ferè importabilia humeris ſubditorum imponi à principibus: verùm & nos de illis non loquimur, ſed interim ea quoque iure imponi poſſe dicemus, non habita ratione ad id quod fit, ſed eius quod fieri debet [e]. Boni quippè paſtoris eſt pecus tondere non deglubere, vel ad viuum vſque radere, vt ſcripſit Tyberius Cæſar Aemilio Recto, qui Aegypto præerat, mittenti maiorem ſummam conſtituta [f]. Edoardi primi regis Angliæ ſanctione interdicta fuit regibus citra conſentionem, conſibúmque vniuerſæ Angliæ plebeia tributorũ indictio anno domino 1298 [g]. Si enim fieri poſſet, vt ſine vectigalibus ſaltem extraordinariis regnũ eſſet, fœlices eſſent ſubditi & imperantes: vt contrà infœlices vtrique, vbi onera illa frequentantur, & modi exhauriendi marſupia augentur, & conquirun- 9 tur. Populus enim tributis oppreſſus vel rebellat, vel miſerè interit. Nicephorus Botoniatus, poſtquam orientis imperator fuit coronatus: quicquid fiſco deberetur in vniuerſum aboleuit, ac nouas tabulas magnifico edicto inſtituit [h]. Optimè Pertinax Imperator vectigalia omnia quæ ad contrahendas pecunias tyranni excogitauerant, in fluuiorum ripis, vrbiúmque portis, 10 pérque vias & itinera, penitus remiſit [i]. Iuſta aliquando exordio poſſunt eſſe vectigalia, ex cauſa vrgente tunc, vt ob bellorum impenſas maximas: at quando cauſa ceſſat, iniuſta ſunt, ſi exigantur, & populus qui in neceſſitate confert vel ſponte, dum ſine cauſa onera perſeuerant, calcitrat, vel res inculcas abiicit. Sicuti quãdo Chilpericus deſcriptiones nouas & graues in regno fieri iuſſit, multi relinquentes ciuitates quas incolebant, vel proprias alia regna petierunt, ſatius ducentes peregrinari: quàm tali ſubiacere periculo: ſtatutum enim fuerat, vt poſſeſſor de propria terra vnam amphoram vini pro aripento daret, vt author Grego. Turonẽſis [k]. Dicebat Philippus 6. rex [l], *declaramus inſuper intentionis noſtræ non eſſe, quod gabellæ & impoſitiones noſtræ ſemper durent &c.* Periander Corinthiorum rex à nemine tributum exegit, ſed reditibus fori & portuum contentus fuit [m]. Erythræus præfectus vrbis ſub Zenone, cùm neque fiſcum ſufficere cerneret, neque onus imponere. maius tributis quàm conſtitutum eſſet, ſuſtineret, aut improbè quippiam facere, quippè vir humanus: fiſcus autem eſſet profuſione Zenonis exhauſtus ab his quæ Leo ibi reliquerat, eorum quæ deberentur à Zenone donatione petita, magiſtratu abiit cum dolore ciuitatis [n]. Marcus Antonius Philoſophus, ne exactionib. vectigalium & tributorum, ærario ob bella exhauſto, populum oneraret, auctionem veſtium imperialium fecit, vendiditque pocula aurea, Chryſtallina, myrrhina, & vaſa regia, veſtem vxoriam ſericam & auratam, & gemmas, vt ſcribit Iulius Capitolinus [o]. Tempore etiam commotionis Clodianæ vectigalia populi Romani abrogata ſunt à Metello Nepote, vt obtemperaretur populo, vt author eſt Dion [p]. Apollonius Tyaneus [q], de officio regis Veſpaſianum admonens, *nec ea*, inquit, *eſtimes, quæ ex collatione tributorum à gemitibus hominum proueniunt: atrum enim ſordidúmque putãdum eſt aurum, quòd ex lachrimis oritur. Diuitys autem optimè vteris ſuper omnes reges ſi cum egentibus eas communicaueris.* Nouit & hoc Traianus ampliſſimus Cæſar, cùm deteſtari cœpit impias exactiones. Dixit enim fiſcum lienem, nam ſicuti hene creſcente in corporibus noſtris, artus reliqui tabeſcũt: ita turgen-

[a] Argentarius, in conſuetud. Arrhet.

[b] Gratia Cæſar. in l. vnic. de littor. & ſtat. cuſtio. libr. 12. C. tit. 45.

[c] tit. quæ res export. neque. lib. 4. C. tit. 41.

[d] Alexan. ab Alexan. lib. 4. genial. dier. cap. 10.

[e] vt in l. pen. de iuſt. & iur.

[f] Dion Caſſius, lib. 57. Hiſtor.

[g] Polyd. Virgil. in Hiſtor. Angliæ.

[h] lib. 1. iur. Orientat. in cõſtitutione. 2. Botoniate de releuatio fiſcal. debitorum.

[i] Herodian. in 2.

[k] Greg. Turonen. li. 5. Hiſtor. Franco. c. 27.

[l] in parte vlt. ſtyli parlamenti Auſtriæ, tit. de tailis & exactionib. conſtitutione Philippi 6. ann. 1338.

[m] Heraclydes, in politicis, in repub. Cornachio.

[n] Suidas, in verbo Erythræus.

[o] Iul. Capitoli. in Marco philoſopho.

[p] Dion Caſſius, lib. 55.

[q] Philoſt. de vita Apollon. libr. 5. c. 13.

te principis fiſco reliqua ciuitatis membra marceſcũt & ægrotant. Vt ſi quis princeps velit corpus reipub. validum eſſe, oporteat fiſcum non habere tumentem [a]. Vnde & Alexander Seuerus vectigalia ciuitatibus, ad proprias fabricas earum deputauit [b]. Iuuenalis rectè certè hac de re ſentit, non eſſe ſpoliandas prouincias tributis, alioquin imminere bella, dum ait [c],

Curandum in primis, ne magna iniuria fiat
Fortibus, & miſeris, tollas licet omne quod vſquam eſt
Auri atque argenti: Scutum gladiúmque relinques
Et iacula, & galeam. Spoliatis arma ſuperſunt.

Et dicebat Symmachus, *ſi tributa adjiciantur inſolita, forſitan conſueta ceſſabunt* [d]. Neque defuerunt qui odio onerum, & multo magis ob perniciem publicanorum, fraudantem vectigal, dixêre nec Deo, nec hominib. teneri obligatum [e]. Quod tamen intelligendum eſt, ſi principis aſſenſu vectigal non probetur, vel longa conſuetudine, cuius initij non extet memoria, vel illegitimum in ſumma ſit. Rebellarunt aliquando Dalmatæ Romanis ob iniuriam exactionum & tributorum, cum quibus tractans de pace Tyberius, qui Cæſaris partes agebat, interrogauit Batum eorum ducem, cur ita rebellarent, & deficerent à Romanis: is autem reſpondit, vos ipſi in culpa eſtis, quòd ad veſtros greges cuſtodiendos, non canes paſtores ſed lupos mittitis. idipſúmque & in ſecunda rebellione reſpondit [f], Naturalis eſt hominibus libertas, & facile ad naturam propriam quodlibet reuertitur. Vnde & facilis ob onera, à ſeruitute ad libertatem proclamatio, & ad ſeditionem ob id prona turba, quãdo quidam Ioannes, paſtor pecorũ, ad Niclaushauſſem in Francouia anno domini 1476. telonia & vectigalia non perſoluenda magiſtratui, aquas & nemora eſſe omnibus libera docuit, quem vſque ad triginta millia hominum ſecuta ſunt: donec eum tandem Herbipolenſis epiſcopus pro hæretico combuſſit, vt ſcribit Munſterus. Tempore Caroli 6. etiam regis Galliarum, Burgundionum dux cum valido exercitu Sequanam traiecit, non pauca oppida recepit, prædicans ſe rerum omnium, vectigaliúmque, præterquam ſalis immunitatem adferre, ac miſeriarum omnium finem, vt narrat Paulus Aemilius [g], Anno domini 1381. in Anglia ingens ſeditio contra procuratores & exactores tributorum & vectigalium nouorum indictorum plebi per capita, vt Cantiani ad arma plebem vocauerint, regem ipſum Ricardum ſecundum obſederint Londini, & vrbem diripuerint. Sequentíque anno ob eadem vectigalia noua, ferè per totum occidentem tumultus ſæuiſſimi ſuborti: vt apud Gandauos & Flandros caputiorum alborum rebellantium, & Pariſiis quoque [h]. Propter nimia tributa quæ releuari ſibi petebat à rege Roboam filio Salomonis populus, deſciuerunt ab eius imperio 10. tribus ex duodecim, & fecerunt ſibi regem Hieroboam, Aduramque qui erat ſuper tributa, lapidauit omnis Iſraël [i]. Parthenius, quòd apud Theodobertum Francorum regem nouorum tributorum author eſſet, à populo lapidibus quoque obrutus eſt [k],

[a] notat Philippus Beroald. in periphraſi ad vitam Augusti Cæſaris. Cæl. Rhodigin. lib. 4. c. 18.
[b] Aelius Lampridius in vita Alexan. Cæſar.
[c] Iuuenal. Saty. 8.
[d] Symmachus, epiſt. 13.
[e] colligunt ex Bartho Paulo Caſt. in l. vectigalia, de publica. in fi.
[f] Dion Caſſius, libr. 55. Hiſtor. Roma.
[g] Pau. Aemil. libro 8. Hiſtor. Franco. in Carolo 6.
[h] Narrat Poſid. Virgil. lib. 20. Hiſtor. Angli. in Ricardo 2.
[i] 3. Reg. 12.
[k] Gregor. Turonenſis, libr 3. Hiſtor. Francor. c. 36.

De finitione ſubſtantiali rei fiſcalis, & diſtinctione generali rerum fiſcalium. Caput 4.

1 *Quid fiſcus in ſubſtantia.*
2 *Qui præter principem ius erarij & fiſci habeant, Inſubrum ciuitates regalia habent ab Imperat. Federico & Henrico 6. Item Patritij in Gallia ſeu pares, & alij comites, & abbates.*

3 Episcopos habere fiscum docetur, & quatenus.
4 Ciuitates liberæ ius fisci habent.
5 Fiscus duabus rebus ditatur, vectigalibus seu tributis, & compendijs pœnalibus.
6 Vectigalis nomine comprehendi plura.
7 Tributum quare dictum.
8 Priuatorum in tributis & censorũ officiũ, & conqueri licitũ contra eorũ fraudem.
9 Alia generalia nomina, & synonima tributi, functiones, munera publica, functiones gabellæ, & quare dictæ Gabellæ, & quædam horum differentiæ.

1 FISCVS itaque erit, ærarium principis, seu alterius qui eius authoritatem habet, in quod pecunia ex publicis exactionibus seu pensionibus & pœnalibus iudiciis infertur. Sic enim placet nunc verbum fisci generaliter finire. Quomodo fisci ius cesserit in principis manum, iam paulò antè docuimus: at alij cuiuscunque sint ordinis ditioni principis subditi ius fisci propriè habere nõ dicuntur, nisi singulari concessione regalia iura à rege
2 habeant. Quemadmodum Insubrum quædam ciuitates, quibus cum mero & mixto imperio, regalia quoque imperatores Federicus, & Henricus 6. aliquando concesserunt [a]. Quarum præcipuæ Mediolanum, Papia, Lauda, Nonaria, Versellæ, & aliæ quas enumerat Strabo [b]. Habent & hoc ius Galliæ patritij, quos pares Franciæ dicimus, & quidam comites, & abbates, qui participem principem suorum bonorum & territorij olim fecerunt, vocant pariagium, qualis episcopus & comes Caturcensis, Abbas grandis syluæ, & alij similes qui ius confiscationis habent in temporalibus: quod ius confiscationis pendet ex mero & mixto imperio: atque ideo non solùm ex principis expressa conceditur potestate, sed etiam tacita ex præscripta consuetudine [c].
3 Personæ quoque ecclesiasticæ in spiritualibus cùm superiorem regem non habeant, fiscum habere dicuntur [d]. Habet & ecclesia vniuersalis thesaurariam [e]. Negauit hoc Baldus [f], in episcopo, quem dicit non habere fiscum, sed eũ, suósque asseclas improbant Butrigarius, Immola Panormita. & alij [g]. Et latè Felinus [h]. Obseruandum tamen est, in casu quo clericus ad perpetuos damnatur carceres, & bona confiscantur, Episcopi fiscum capere tantùm mobilia, dominum autem temporalem loci, cui ius est confiscationis, vel regem, immobilia, vt annotauit Ioan. Andreas [i]. Et ita iudicatum est aresto
4 magni consilij regis, anno domini 1486. Ciuitates quoque quæ liberæ & sui iuris sunt, quæue rempub. faciunt, alicui non subditæ, proculdubiò fiscum habent & ius confiscationis: aliæ nequaquam [k], etsi habeant ex permissione arcam communem ad exemplum Reipub. [l] quia nec bona inter illos com-
5 munia publica propriè dici possunt [m]. Ex aliis verbis finitionis fisci constat fiscum vel ærarium augeri & ditari ex duplici pecuniarum genere, videlicet ex pensitationibus seu collationibus vel vectigalibus publicis, & ex pœnali-
6 bus compendiis. Vectigalis publici nomine continentur quæcunque inuehũtur in fiscũ, siue pẽsiones tributa, siue itineraria, portoria, & id gen⁹ similia sint [n]. Sicut vectigalia priuata, omnes prouentus dicuntur rerũ propriarũ [o]. Quanquam interdum ex proprietate nominum ista separentur. Et vectigal
7 & tributum seorsum aliquod habeant discrimen [p]. Marcus Terentius Varro [q] omnem censum, tributum dicit, & hoc dictum à tribubus, quòd ea pecunia, quæ à populo imperata erat, tributim à singulis pro portione census exigebatur, & ob hoc ea quæ assignata erat, attributum dicebatur. Hincque qui pecuniam reddere debebant, Tribuni ærarij. Siquidem Romulus in tres partes populum diuisit, harúmque quamlibet in decem, illas tribus, has curias dixit: Græci illas φύλας, has φρατρὰς, vel λόχους [r]. Quemadmodũ & Plato [s], tributa disponi debere ait, habita ratione census cuiusque ciuis, delatis redi-
8 tibus fructuũ annuorum ad magistratus per tribules. Cuius rei gratia etiam

a In l. nos Romanorum imperator, titul. de pace Constant. in fine feudor.
b Strabo, lib. 5. Geogra.
c glo. in § nulla existente licentia, in verbo, in iudictione, de defensor ciuita in authen. col. la. 3. tit. 2. Ioan. de Platea, super rubri. de iure fisci, lib. 10. C. vers. 5.
d glo. in c. quia diuersitatem, in verbo præter eius, de concess. præb.
e clement. 2. de hæretic. apud Clem.
f Baldus, in rubr. de iur. fisci C.
g præd. auct. in d. c. quia diuersitatem, de concess. præb.
h Felin. in c. irrefragabili, § cæterùm, in 4 conclus. num. 11 de off. iudi. ordin.
i Ioan. Andreas, in addit. ad Specular. tit. de feud. § quoniam, vers. 40.
k Bart. in l. item vemunt, §. ait senatus, num. 2. de petit. hæredit.
l l. 1. § quibus permissum, quod cuius vniuers. nom.
m l. eum qui, vectiga, de verb. signif.
n l. imperatores, l. 7. de publica. & vectig. in P. l. 1. si ager vectig. vel emphyteotic. pera.
o l. arbores, 66 § fin. de vsufruc. lib. 7. P. tit. 1.
p vt in l. 1. § hic, titul. de public. & vectig.
q Varro, libr. 5. de ling. Lati.
r Dionys. Halic. libr. 2.
s Plato, 11. de repub.

nunt peræquatores creati, & olim cenſores, qui cenſum cuiuſque examinét, rerum fertilitatem, & ſterilem frugem [a]. Aduerſus quorum & in tabulariorum fraudem licitum eſt conqueri, ſi diuitum farcina in inferiores transferatur [b]. Vocantur & omnia tributa ſeu vectigalia alio nomine, functiones publicæ, & executiones ſeu præſtationes munerum, ſiue realium, ſiue perſonalium [c], collationes [d]. Nempe functiones ob æſtimationem rerum & perſonarum, quæ functio dicitur [e]: vt etiam aliquibus dicuntur gabellæ, id eſt limitatio æſtimationis. Definitio id enim מיסוי gabelut apud Hebræos ſignificat, id eſt, limitationem, à verbo גבל gabal, limitauit, finem poſuit. Vectigalia, itē & functiones [f]. Vectigal ſeparatim pro eo, quod pro euectione rerum vel inuectione penditur, cuius nomine communis penſitatio erat octaua pars prætij [g]. Tributum, penſio, vel annona, quæ præſtatur ratione poſſeſſionis prædiorum proprij iuris exiſtentium [h]. Rurſum & tributum à reliquis penſitationibus ſine cenſu, qui in auro & argento ſeiungitur [i]. Sic apud Græcos τέλος & φόρος differunt, nam φόρος propriè tributum, quod pro regione penditur. τέλος verò pro mercibus, vt Ammonius notat.

a l. 2. & l. peræquatores, & l. ſi peræquatore, de cenſib. lib. 11. C. l. forma cenſuali, eod. in P.

b l. 1. & l. qui grauatos, de cenſib. lib. 11. C.

c l. audient, de defenſor. ciuit. l. authen coll. 3. tit. 2. l. immunitates, l. 9. de agric. & cenſit. 11. C. tit. 47.

d l. 2 de prætorib & hono. prætr. libr. 12. C.

e l. 2. § 1. de reb. credit. l. prætia rerum, ad l. Falc.

f l. omnium, de rebig. & commiſſit. 4. C. tit. 61.

g l. vniuerſi, & l. ex præſtatione, l. à legatis, de vectigal. & com. C.

h l. 1. de annon. & trib. lib. 10. C. l. 2. & fin. ſine cen. & reli. fund. comp. non poſſ. 1. & 2. ſi prop publ. penſit. vend. fu. celebr.

i l. fin. ſi prop. publ. penſitat. &c.

De penſitatione canonis publici. Cap. 5.

1 Penſitationum in fiſcum delatarum quatuor ſpecies, Canon, oblatio, indictio, patrimonium principis. Item canon quid, idémque quod domanium. Canonem ne reſcripto principis minui poſſe, niſi ex certa eius ſcientia.

2 Mortuarij impetrandi formula.

3 Exactiones ordinariæ ſeu canonicæ, vel reales, vel perſonales, & de ſingulis, & quibus impoſita rerum tributa & perſonalia.

4 Lege Thoria remiſſa vectigalia fundis Italicis impoſita, exceptis qui iuris eſſent Italici.

5 Tributa realia penduntur ab aliis qui fructus percipiunt prædiorum, & fructu pro penſione obligati.

6 Iuris canonis erat annonæ à prouincialibus præſtitæ, conſiſtentis in frumento, lardo, licio, oleo, & ſimilibus, de quibus inibi.

7 Præſtationes canonis leges accipiunt à conuentione vel conſtitutione prima, & diuerſa agrorum impoſita à Romanis præſtatione. Decima arborum & frugum aliorum fructuum & pecorum quinta.

8 Cenſuales & tributariæ prouinciæ ab Auguſto quomodo factæ, & quæ ſtipendiariæ dictæ prouinciæ populi, & tributariæ Cæſaris prius ideo in dominio populi vel principis reſeruatis fructibus colonis.
Italicorum & ſtipendiariorum & tributariorum prædiorum differentia ratione proprietatis.

9 Darius apud Perſas prius Satrapeia tributa in certam exactionem redegit.

10 Perſonale vectigal ſeu tributum dictum, & capitale, & quale impoſitum à Romanis Chartaginenſib. & eorum auxiliarys.

11 Capitale & Hebræis impoſitum.

12 Romana plebs à capitatione exempta, & Thracenſes coloni. Iugatio tributū eod. & circa finem capit. Capitatio tranſmigrationem in colonias alias quæ.
Heſychij lectio emendata. Drachmæ valor noſtrorum nummorum. Capitatio virorum & mulierum diuerſa præſtationis pro diuerſitate locorum, Capitatio animalium.

13 De gradibus cenſus Romanorum, legum Platonis, & Athenienſium remiſſiuè.

Penſita-

1 DENSITATIONVM, quæ ad ærarium principis deferuntur quatuor ſunt in vniuerſum ſpecies, canon, oblatio, indictio, patrimonium principis: quod & ijſdem quibus fiſcus potitur priuilegijs [a]. Canonis nomine propriè id, quod domanium dicimus, ſignificatur. Canon dicitur, quod perpetuo & eodem modo exigitur à principe ſeu à fiſco, ex rebus, vel perſonis. Ordinaria exactio ſiue conſueta [b] omnibus ſine exceptione, qui res canonis poſſident, communis [c]. In quo nec aliud pro alio ſolui poteſt etiam ex rescripto impetrato à principe [d], immutabili forma canonis ex lege Zenonis remanente [e]. Lædunt enim publicam cauſam, & damnoſa ſunt fiſco hæc reſcripta, & ideo improba [f]. Nec prætextu eorum quiſquam eximitur ab onere vtilitatis publicæ [g]. Quòd enim omnibus vtile eſt, priuato commodo præferri debet [h]. Neque princeps intelligendus eſt conceſſiſſe quæ damnoſa aliis ſunt [i], qui dem quidam eximuntur à canone, onus grauius ſentiunt. Leuius autem eſt, quod à pluribus portatur. In quibus iudices ſequentur praxim ex iure depromptam [k], vt ſi quando exhibeantur huiuſmodi reſcripta immunitatis à tributis, qualia illa quæ aliquando conceduntur nobilibus vel eccleſijs, vocamus *Amortiſſemens ou affranchiſſemens*. Ne ea ſtatim admittantur à curijs, nec deſcribantur, donec plenius de hoc negotio princeps certior fiat [l], & iuſſio eius ſecunda ad eoſdem iudices dirigatur. Tunc enim princeps cenſetur de negotio admonitus, & ex certa ſcientia derogare iuri communi: quo caſu tunc voluntas eius debet impleri, dummodo exequatur impetrans quæ moris ſunt in Gallia, vt in camera computorum deſcribat exemptionem, & componat, vel ſoluenda ſoluat, vt fieri ſolet, pro huiuſmodi extinctione ſeu morticinio [m]. Ordinariæ exactiones ſeu canonicæ, ſunt aut reales, aut perſonales, hoc eſt, vel ratione rerum mobilium vel immobilium, aut perſonarum exiguntur. Antiquitus habito ciuium Romanorum cenſu & facultatibus per iuſſum Hoſtilij deſcriptis, ſecundum patrimonium cuiuſque onera imponebantur [n]. Vnde & diximus tributum dici à tribubus Romanis, quibus præſtatio imperabatur [o]. Cæterùm paulatim creſcentibus opibus Romanorum, ipſi quoque paulatim tributis ſe exonerarunt, potiſſimùm quo tempore L. Paulus Aemilius gazas Macedonum poſſedit, & ex manubijs ducum ærarium ditatum eſt: factis reliquis ſubactis prouincijs, tributarijs, vt authores Plinius [p], & Cicero [q]. Nec poſteà præſtitit tributum Romanus vſque ad conſulatum Hirci & Panſæ, teſte Plutarcho [r]. Et anteà quoque plebs, nempe homines rei domeſticæ anguſtijs inopes, pauperes viduæ, pupilli, ſecundo ab exactis regibus anno, exo-
3 nerati fuerant tributo [s]. Poſteà autem illis quoque impoſita & remiſſa ſæpè, prout vrgebat reipub. neceſſitas. Vectigalia autem omnia lege Thoria, ab Sp. Thorio trib. pleb. lata, ſublata ſunt ex fundis Italicis, exploſa quoque lege Agraria [t]. Sic prædia prouincialia fuerunt tantùm onerata tributis pro pace impetrata, vel ob colonias acceptas, vt diximus, inter quas & illæ coloniæ erunt excipiendæ, quæ iure Italico donatæ erant à Cæſaribus, quæ & immunes à tributis [v], cuius generis plures fuerunt [x]: iuris Italici dictæ ob immunitatem tributorum qualem habebat Italia, vt refert Alexander ab Alexandro [y]. Ab aliis itaque prouincialibus pendebantur realia hæc tributa,
4 nempe à poſſidentibus res & fructus earum, ſeu ab vſufructuarijs [z], & maritis in dotẽ res habentibus [a], ſecundũ bonorũ quantitatẽ & menſurã [b]. Quò fit etiam, vt eius exemplo, fructus prædij ſint tacitè pro penſione domino directo obligati [c] etiam pro reliquis 29. annorũ [d], & ſecũdum alios 4. annorũ [e].
5 Erant ex canone quoque annonæ quædam annuæ, conſiſtentes in his quæ

a Vlp. l. 1. Celſus, § fin. de iur. fiſ. lib. 49. Pitiſcus, tit. 14. Inſtit. in l. 3. de quadr. præſcript. lib. 7. C. tit. 37.
b l. placet, l. 5. de ſacroſanct. eccleſ. C.
c l. fundos, l. 10. de fundis patrimonial. libr. 11. C. tit. 61. l. nemo, l. 7. de fund. rei priuat. l. 11. C. tit. 65. l. 1. de immunita. nummi concel. libr. 10. C. tit. 63.
d l. fin. de cano vib. Romæ lib. 11. C. tit. 22. l. fin. ne rei domi. vel templor. &c. lib. 7. C. l. 2. de pœn. bono. ſublat. lib. 10. C. tit. 32.
e l. fi. de ca. largitionis. titulo li. 10. C. tit. 23. l. 4. cod. tit. l. 2. de cano. vib. Romæ lib. 11. C.
f l. fin. ſicut ius vel vſus publ. C. lib. 1. titul. 25. l. 3. de præcompeta offer. libr. 1. C. tit. 22.
g l. habemus, l. 10. de ſacroſanct. eccleſ. C.
h l. actione, l. 66. §. Labeo, pro ſoc. lib. 17. ff. tit. 2. l. vnic. §. pen. de cad. tol. l. lib. 6. C. tit. 51.
i l. 2. & l. merito, & l. ſi quis à principe, ne quid in loc. public. lib. 43. ff. tit. 8.
k ex §. & hoc verò in bonis, vt nulli iudi. lice. habe. loc. ſeruit. collat. 9. titul. 9.
l quid cõmone debeat monitio hæc ad principem per iudices miſſa, traditur in § deinde cõpetens eſt, de mãd. princip. collat. 3. titul. 14.
m de his vide latè Rebuffum, par. conſtitut. Galliæ titulo *des amortiſſemẽs* & Aegidium Magiſtrum, in deciſio. tracta. *des amortiſſemens*. Quid autẽ ſoluatur pro iure morticinij, vide in vlt. parte ſtyli parlam. Auſtrem. ordinat. regijs tit. de finantia formis. feudorũ & nouorum aquæſtuum & vtilium. de finantia acquiſition. fundo. & retroleudo &c.
n Liuius, in 1. Dion. Halic. in 4.
o Varro, 4. de ling. Latin.
p Plin. lib. 33. 3.
q Cic. 2 officio.
r Plutar. in fin. vitæ Pauli Aemilij.
s Plut. in vita Publicolæ Liuius, in 4.
t Appia lib. 1. bello ciuil. & Cic. in Bruto. v l. de his, l. 3. de epiſcop. & cler. C. x refert aliquas Vlp. l. 1. Celſus, l. colonia, & Paul. Leuis Italicæ, 7. & l. fin. de cenſib. in Pand. lib. 50. tit. 14. y Alexan. ab Alex. lib. 4. genial. d. c. 10. z l. ſi pendentes, § 1. de vſufruct. a l. neque ſtipendium, de imp. in reb. dotal. fact. b l. 1. & 2. & l. pro locis, 5. de anno & tribut. lib. 10. C. tit. 16. c l. ſi in lege locationis, l. 27. § ſi colonus, locat. Paul. qui fideiuſſor, 35. eod. tit. l. in prædijs, l. 7. in quib. cau. pign. vel hippo. tac. contrah. d ſecundum Maſurerium in praxi tit. de loca. § item dominus directus. e glo. pen. in cap. conſtitutum, de relig. domib.

victui

victui erant neceſſaria; veluti in frumento, vino, hordeo, larido. Nam prouinciales pendebant frumenti quinquageſimas, hordei quadrageſimas, vini & laridi viceſimas, exceptis Armeniæ populis, qui propter locorum longam intercapedinem præbebant tantùm frumenti & hordei quadrageſimas, vini & laridi quintas decimas [a]. Demptis etiam prouinciis, quæ ad maiora vel minora tributa ſe obligauerant, quæ iuxta cõuenta præſtabãt [b]. Sicuti nec domini directi æqualia accipiunt ab Emphyteotis, ſed prout cõuenerit in contractu [c]. Sic Ioſeph in Aegypto famis maximæ tempore emit omnem Aegyptum, & poſteà ſub penſione quintæ partis frugum annuatim eam colendam poſſeſſoribus tradidit, vnde & ab illo tempore Aegyptij quintam partem fructuum pendunt regi [d]. Plato [e] tributa duplicia diſponenda voluit in Repub. vnum genus, quod ratione cenſus, per tribus penderetur: aliud, quod annuis ex fructibus daretur. Meminit quoque Appianus [f], Romanos agros bello adeptos, poſſeſſoribus vel alijs colendos dediſſe, ea lege vt omnium vectigalia ſoluerentur, arborum & frugum decima pars, aliorum fructuum quinta, & ex pecoribus & armentis quæ illis vicißim venundabant. Theophilus aic [g] Imperatorem (ſcilicet Auguſtum [h]) ſubacto orbe Romano, prouincias diuiſiſſe, & quaſdam ſibi retinuiſſe, quaſdam populo reliquiſſe, vtraſq; ſub cenſu & à populo & principe colẽdas: datas fuiſſe & ideo populi ſtipendiaria prædia dicta, quod ſtipes ἔρανος, ſiue collationem ſignificet, & particulatim argenti aliarúmque rerum factam collectionem. At imperatoris prouincias dictas tributarias: *quoniam*, inquit, *tributũ eſt graue, illud vectigal, quod princeps prouincialibus ſuis indicebat, eo nomine quòd magnis exercitibus alendis ſumptus faceret: ita*, inquit, *quæ ex largitione populi vel principũ, ſtipendiaria habebant vel tributoria prædia, domini illorum non erant, verum dominium aut apud populum erat, aut apud principem, ſed vſum fructum habebant, aut pleniſſimam detentionem, ita vt transferre poſſent, & ad hæredes tranſmitterent*. Sic prædia hæc ab Italicis differebant, tunc, quia Italicorum fundorum & domorum domini, dominium eorum habebant. Poſteà tamen & ad formam horum Italicorum prouincialia redacta ſunt [i]. Prædiales itaque penſitationes, decimæ, ſolaria, & huiuſmodi vectigalia canonem faciebant olim, ſiue pecunia, ſiue ſpecies eo nomine penderetur [k]. Apud Perſas primus Darius Hiſtaſpis filius, diuiſo imperio in viginti prouincias ſeu ſatrapeias, taxauit quid pro tributo penderent ſiue argenti, ſiue auri, ſiue alterius ſpeciei. Etenim ſub Cyro atque deinde ſub Cambyſe, nihil dum fuerat circa tributa inſtitutum, ſed munera offerebantur. Et ideo ob hanc tributi ordinationem & alia huiuſmodi, Perſæ aiunt Darium fuiſſe inſtitoris filium: Cambyſem, dominum, quia aſper erat & moroſus: Cyrũ verò patrẽ, quia mitis erat, & omni ratione de illis benè mereri ſtudebat [l]. Tributa perſonalia erant, quæ ratione perſonarum tantùm exigebãtur, quale Romani deuictis Carthaginenſibus, ijs qui opem illis tulerant vectigal rerum & perſonarum, virorum & mulierum impoſuerunt [m]: vocant capitale, cùm per capita imponitur, exigitúrque vt plerumque vel ratione habitationis, vel artificij, ſeu, vt dicunt, induſtriæ. Et ita apud Hebræos quoque iuſſit Deus ſingulis, qui in nomen populi Dei tranſirent, dimidium ſicli iuxta menſuram vel pondus templi, dare, & ſuſceptam pecuniam eſſe in vſum tabernaculi [n], ne plaga vlla afficerentur. Vſurpata hæc capitatio & à Romanis, verùm plebs vrbana ab ea eximebatur lege Conſtantini [o]. Cùm tamen ruſtici & tributum & capitationem ſoluerent [p]. Excepta colonia Tiacenſi, cuius coloni non capitationem, ſed iugationem terræ tantùm ſoluebant [q]. Qui tranſmigrabant in alienas colonias, inquilini dicti, ob tranſmigrationis receptionem, in ea ciuitate, in quam tranſibant, capitationem duodecim drachmarum etiam olim pendebant. Sic enim Heſychius ſcribit, *μέτοικοι δὲ ἐνοικοῦντες ξένοι ἐν τῇ πόλει, καὶ τελοῦντες ἐνιαύσια ἀργυρίου δίδραχμα τὸ ἐνιαύσιον εἰς τὸ δημόσιον, μετοικίσαι δ' ἐμίσουν*, id eſt, *inquilini, inhabitantes ſunt hoſpites*

a Valeſ. in l. modios 1 9. de ſuſcept lib. 10. C. tit 70.
b Theodo l. fin. de anno & tribut. lib. 10. C. tit. 16.
c Iuſtin. in l. 2 de iure emphyt. C. libr. 4. tit. 66.
d Geneſ 47.
e Plato, lib. 12. de Il.
f Appia. lib. 1. bellor. ciuil.
g Theophil 2. d. Inſtitu. iur. ciuil. de rer. diuiſ § ſed & ſi quis traait.
h Strabo, libr. poſteriori Geograph.
i Theophil. vbi ſup' & Iuſtinian. in §. per traditionem, de rer. diuiſ.
k conſtat ex tit. de tano, frumẽt vtb. Romæ, & tit. de frumento Alexãd. lib. 11. C.
l hæc Herodot. in 3.
m Appian. Alexandr. in Lybico.
n Exodi, c. 30.
o l. 1. de capitatio. ciuili cenſib exim lib. 11. C. tit. 48.
p l. 7. ne ruſtica, ad vſumue obſequium rerum. lib. 11 C. ti tul. 54.
q l. 1. de colon. Thra cenſi. 11. C tit. 51.

hoſpites in ciuitate, & pendentes ſingula duodecim drachmas ſingulis annis populo, alieni & transmigrantes & exules à populo. Et rurſum idem, μετοίκιον τέλος ἦν ὃ παρ' ἑκάστου ἐπιδικαζόμενον ἐν τῇ πόλει δραχμὰς δώδεκα, vel melius, δραχμὰς δώδεκα, τῷ δὲ τελώνῃ ϛ. ὀβολούς, id eſt, *metœcion ſeu inquilinare vocatum erat vectigal, quòd præſtabatur ciuitati, nempe drachmæ decem, vectigalis autem publico tres oboli.* Annotandum tamen eſt in Aldinis exemplaribus eſſe mendum, vel legendum eſſe loco verborum illorum δραχμὰς δέκα, ſcilicet δραχμὰς δώδεκα. Siquidem oboli tres non poſſunt conſtituere cum prioribus decem, duodecim drachmas: nam ſex oboli reddunt tantùm drachmam Atticam, vnuſquiſque autem obolus valebat ſeptem denarios turonenſes noſtræ monetæ. Sic duodecim drachmæ ciuitati præſtabantur: tres autem oboli fiſco, vt opinor, & firmatúrque ſententia ex Iulio Polluce [a] μέτοικον, inquit, ὃ τὸ μεσοίκιον συνετέλουν, τὸ δ' ὡς δύο καὶ δέκα τῷ δημοσίᾳ δραχμαί, καὶ τῷ γραμματεῖ τριώβολον, id eſt, μέτοικον, *vnde & μετοίκιον, tributum vectigal, quod erat duodecim drachmarum, publico illatarum.* Et deſcribenti acta publica vel ratione deſcriptionis, tres oboli. Iſæus autem & duodecim drachmas tributi nomine à viris præſtitas ait: à fœminis autem non tot, ſed ſex tantùm, vt duæ mulieres tot præſtarent, quot vir vnus. Variauit tamen mos tempore & locorum diuerſitate. Nam & olim ruſticis Byſantinis, capitatio vnius viri æquabat duarum mulierum caput, poſtea tamen placuit tres viros vnam capitationem, & quatuor mulieres quoque aliam vnam capitationem facere [b]. Scribit Heſychius Mileſius Illuſtrius [c] Xenocratem philoſophum Athenienſes vendidiſſe τὸ μετοίκιον τελωνῆσαι θεῖναι, quod non haberet vnde inquilinarium ſolueret. Cùm Taxis Hungarorum rex venit cum magno exercitu in Italiam, Berengarius decem modis nummorum eum iuuauit, quos ex tributo collegit indicto, vt quiſque mas, fœmina, magnus & lactans, nummũ ſolueret [d]. Fuit quoque capitatio animalium pro ſingulis animalibus impoſita, vel pro iugo loco perſonarum [e]. Et Poloniæ in conuentibus Coli & Corcini iugeralis exactio duodenorũ groſſorum ruſticis impoſita ad ſtipendia militũ [f], anno domini 1457. Erant Romæ Thetes, id eſt, proletarij ſiue capite cẽſi, qui pẽdebant vectigal dictũ θήτικον, qui neque ad vllum magiſtratum admittebantur, neque militabant [g]. Apud Anglos anno domini 1381. exhauſto ærario vel libidine exactorum tempore Ricardi 2. regis in culpa ſingula hominum vtriuſque ſexus tributum impoſitum, vt ſinguli legitimę ætatis groſſos, ſingulos, id eſt, nummos argenteos ſoluerent, quod fuit ſeditionis maximæ occaſio [h]. Multa de cenſus Romanorum gradibus, legito apud Polidorũ Virgilium [i]. Et quos conſtituerit Plato vide [k], etiam quos Athenienſes vide Suydam in verbo, ἐκ τιμημάτων, & in verbo ἵππεις.

quid obolus et drachma

a Iulius Pollux, lib. 3. Onomaſt. c. 4.

b Iornandes, l. de rebus Geticis. & Cuspinianus de agricul. & cenſ. lib. 11. C. de 47.

c Heſychius Mileſ. lib. περὶ ἀνδρῶν.

d Luitprandus lib. 1 de reb. per Europam geſtis. c. 7.

e l. 2. de immunit. nemi. conced. lib. 10 Cod. tit. 25.

f Martinus Chromerus, lib. 24 de reb. Polonis.

g Suidas, in verbo θητὸς.

h Polydo. Virgil. lib. 20. Hiſtor. Angli. in Ricardo 2.

i lib. 2 de inuentor. rerum c. 3.

k apud Plato. 6. de legibus.

De oblatione Cap. 6.

1 *Secunda ſpecies fiſcalis pẽſitationis oblationibus, Gall.* Les aides, *& qualis in Gallia.*

2 *Oblatio antiquis auxiliaria, tributa ſponte oblata præter morem creſcentibus imperij negotijs.*

3 *Facta & oblatio ex voto, eáque duplex, vel ob ſalutem principis, vel ominationis bonæ cauſa per ſtrenas.*

4 *Auxiliares oblationes rectè à laicis & ſpiritualibus præpoſitis peti poſſunt ex cauſa.*

5 *Oblationis ſpecies in Gallia,* Triburz dictz la compoſition, *quare.*

6 Commuration & æquiualant, & fouchet, *qualia tributa & oblationes in Gallia.*

7 *Tributi noui ſpecies poſſeſſionis hæreditatis nobilium in Anglia introductio.*

Secunda

SECVNDA ſpecies fiſcalis penſitationis & tributi, dicitur oblatio, quam hodie diximus auxiliorum ſeu ſubſidiorum nomine, *Les aydes*. Cuius generis eſt octaua vini Pariſiis heminatim venditi, viceſima eius quod cuppatim culeatimque vænit: & eorum quæ à ſolidariis mercatoribus venduntur, quos vocant groſſarios quæue à minutariis ſeu propolis qui ſua non vendunt, ſed à negotiatoribus, emptitata, pluris, quàm emerint, diſtrahunt. Factæ oblationes ſponte antiquitus à ſubditis ad iuuandas bellorum impenſas, præter modum antiquum ex cauſa legitima auctas, extra ordinarium canonem. Compertum & eſt aliquando olim largitiones oblationales ex voto principi factas fuiſſe à populo, quæ poſteà in cõſuetudinem tranſierunt, & petitæ fuêre ordinariè à principibus [a], vt & vota ad præſtationem obligant [b]. Erant earum oblationum votiuarum duæ potiſſimæ ſpecies, quæ principem Romanũ reſpiciebant: vna ob ſalutem principis, veluti quando omnes ordines Romanorũ propter ſalutem Auguſti, in lacum Curtij quotannis ex voto iaciebant ſtipem [c]. Fiebant & alia vota pro ſalute principis, quæ ſuſcipiebantur tertio die poſt calendas Ianuarias [d]. Erant aliæ oblationes quæ ſtrenæ dicebantur, quæ fiebant in principio Ianuarij in calendis principi [e], ob memoriã ætatis Saturni, in qua homines liberales erãt [f]. Quemadmodum & fiebant hoc die inter priuatos: Et à principe quoque priuatis [g]. Dabantur autem pro bona ominatione futuri anni à paganis, vnde vetita, vt auguria inter Chriſtianos [h]. Auxiliorum nomine itaque rectè oblationes iſtæ petũtur à ſubditis ex neceſſitatibus, vel rationabilibus cauſis ſuperuenientibus nec ſolùm à ſecularibus, ſed etiam ab ſpiritualibus præpoſitis [i]. Eſt & genus oblationis, genus tributorum, quod in Gallia dicitur *La compoſition*: Nam cùm olim mitterentur per Galliæ prouincias, qui fructuum vbertatem vel vilitatẽ diſpicerent ſingulorum, & ex quantitate cenſum diuiderent, certum aliquid prouinciales obtulerunt principi, pactique cum eo ſunt, vt ſe ab hac annua moleſtia liberarent inſpectionis. Cœpitque tantùm oblatio exigi, quæ & compoſitio dicta, videtúrque in iure recepta [k]. Valent enim pacta inter ſuperiorem & ſubditos de modo exigendorũ tributorũ [l]. Transferũtur autem hoc pacto tributa realia in perſonalia [m]. Sicut & perſonalia in realia trãsferri poſſunt [n]. Cuiuſmodi ſunt plura tributa in Gallia, quæ commutationes & æquipollentia ſeu *equipolencias* dicuntur, vt tributũ Tholoſæ ex cauponis exactum, quod dicunt, *Leſouchet*. Refert Polydorus Virgilius [o], tempore Henrici 3. regis Britanniæ ſeu Angliæ nunc, excogitatum nouum vectigalis genus ad iuuandum tunc regis ærarium, auitis bellis exhauſtum, concedentibus vltrò nobilibus ob inopiam, vt quoties quiſpiam eorum qui poſſeſſiones haberent, quarum rex eſſet dominus, antè moreretur, quàm liberi quos feciſſet hæredes viceſimum alterum agerent annum, tum catenus tam ipſe hæres, quàm patrimonium in poteſtate ac tutela regis foret, & ille huiuſmodi patrimonij vectigalia caperet, quoad hæres ad eam ætatem perueniret: verùm quamuis iſta oblatio gratia Henrici 3. tãtùm eſſet, à poſteris regibus poſteà vſurpata eſt. Quin & non modò reges, ſed reliqui locorum domini, in hæreditates nobilium demortuorum inuaſerunt.

1

2

3

4

5

6

7

a l vnic de oblat vo to libr. 12. Cuiac. 49

b c ex parte, c 38 de cenſib libr 3 decret tit 39 c hoc, c 6 de voto & vot. redden l 2. de poſt liett. lib. 50 Ferret. 2. l omnes, l. 4 de anno. libr. 10. Cuiac. 16.

c Suetonius in Octauio c. 57.

d Cuiac. in l ſi caſũ mietur, § poſt calẽdas, de verb ſig.

e vt Suetonius in Caligula cap 42. & in Octauio c 57.

f Ouid. 1 Faſto. Macrob. 1. Saturnal c 7.

g l Iudabile, l 4 de offic diuerſo Iudicio lib 2 C. tit. 18.

h canon obſcrua 8. 26. q ſi ea legant, 17 diſtin.

i c. cũ apoſtolus, c 65 prohibemus de cenſib. h 3 Decret c. 39. c conquerente, in fin de offic. ordin.

k l fin de anno. libr. 10 C.

l l. Cæſar, l. 15. de public & v & c libr. 39. Feſtu. 4. pen. de donat inter vir & vxo. C. lib. 5. tit 16.

m d l. Fin de annon.

n l reſcripto § fi. de muner. & honor in P.

o Polydor Virgil. 16. Hiſtor. Angliæ in Henrico 3.

De indictionibus. Cap. 7.

1 *Indictio, talea, collecta vel collectio* ἔρανος, *coactio idem, & quomodo fiebat.*

2 *Statæ indictiones Gall.* Tailles ordinaires, *munera mixta indicta perſonis & rebus, diſtributa per æs & libram, aliquando per capita & quomodo.*

3 *Superindictum, Gall.* Tailles extraordinaires & emprunts.

Indictio

4 *Indictio quare dicta, & cur præmonebantur prouinciales ante exactionem: Cúrque contineret quinque lustra, & quid singulis præstandum esset.*

5 *Differentia inter aurum lustrale, & coronarium.*

6 *A quibus susciperetur, & quomodo aurum lustrale, & nomina ipsorum officiorum Gallicis explicata.*

Archarius communis, Gall. Receueur. *Numerarij seu tabularij, Gall.* Contrerolleurs.

7 *Iudices seu* ζογοσᾶται *seu libripendes qui,*

8 *Tributa in specie ferri debita ad arma conficienda non poterant mutari in aliam præstationem.*

9 *Hodie indictiones vel taleas imperij, vel à principe, vel ab alijs eius authoritate tantùm.*

10 *Quomodo collectæ imponi possint à pagis, oppidis, ciuitatibus, & comitiis patriæ.*

11 *Quando & quomodo domini clientelares possunt subditis taleas imponere.*

1 TERTIA species functionum publicarum, est indictio: nos dicimus taleam, antiqui & Cicero collectam vel collectionem, Græcis ἔρανον, vt scribit Iulius Pollux [a], & Hesychius coactionē scilicet pecuniarum ex locis, oppidis, & ciuitatibus collectam, præcedenti facta admonitione vt se ad solutionem præparent, vnde indictio [b]. Factæ enim indictiones aliorum onerum & exactiones, non sufficientibus canone, oblationibus, & auxiliis
2 ordinariis, negotiis reipub. Et quia annuatim, negotiis in eodem statu ex æquo remanentibus, exiguntur, ideo statæ illæ exactiones indictionésque sunt, vocamus *Les tailles ordinaires*. Nam inter munera ordinaria sunt collectę, quando statutum est exigi posse singulis annis [c]. Onus tamen mixtum quod imponitur personis, sed pro rebus [d]: ideò distribuitur & exigitur, nulla facta differentia pauperum & diuitum, habita tantùm ratione bonorum possessorum [e]: vnde cedendo rebus in posterum non potest cogi soluere collectas, quod tamē diuersum est in annonis & tributis [f], sicuti re destructa ius quod in ea erat tollitur [g]: vt vsusfructus re perempta, vel flumine occupata [h]. Et proinde diuiduntur istæ collectæ in singulos peræs & libram, vtq; cum vulgo loquar, per solidum & libram, id est, secundum quantitatem & qualitatem patrimonij [i]. Quod tamen Bartolus [k] in collectis ciuitatis vel oppidi, tantùm habere locum dicit, si illæ fiant pro debitis ciuitatis aut mutuo soluēdo, non si pro remouendo aliquo munere personali, veluti si soluenda pecunia, ne incolæ talis loci eant ad bellum: tunc enim fiet per capita non inspecto patrimonio [l]. In dubio autem si de eo nō liqueat, fiet pro viribus patrimonij [m]. Obseruarunt & Cynus, & Petrus De bella pertica distinguēdū esse in extraordinariis indictionibus, num indictio fiat pro negotiis principis, vt tūc conferant loci cuiusque habitatores pro modo possessi patrimonij, non tantùm in loco habitationis, sed & eius quod alibi est [n], secundum scilicet æstimationem totius patrimonij [o]; num verò fiat ratione negotiorum ciuitatis in qua quis moratur, puta ad comparandum exercitum, & ad stipendia militum ad tutandam & defendendam eam ciuitatem: tunc tantùm pro modo patrimonij, quod quis habet in ea ciuitate, & non quod est alibi, fit contributio [p]. Et ita fuisse iudicatum scribit Guido Papæus [q]. Et sic subsidia soluuntur in loco domicilij, non in loco patrimonij [r], habita tamen ratione patrimonij
3 alibi constituti [s]. Quod & de superindictis, quæ vocantur, *Tailles extraordinaires & emprunts*, intelligendum est. Aequale enim ius ac in indictionibus, quia superindicti etiam nomē hodie sublatum est à Cæsaribus: vtpote, quòd speciem quandam tyrannidis referret, & ideo voluerunt superindicti
4 nomen, indictionem & canonem quoque vocari [t]. Porrò census isti qui ex prouincijs accipiebantur, indictiones dicti, eo quòd antè admonerentur pro-

a Iul. Pollux, libr. 2. Onomasti. cap. fin.
b l. fin. de indiction. lib. 10. C. tit. 17.
c Bald. in l. fin. col. 2. versic. sed hoc potest dubitari, C. sine cens. & reliq. fund. compar. non posse, l. 4. de anno. & trib. libr. 10. C. titu. 16.
d Bald. in l. prædia, col. 1. versic. sed quare, cum collecta, C. de fideicom.
e glo. in l. 1 ad verbū inopes, de apoch. publ. libr. 11. C.
f Bart. in l. 15, cum quo, num. 2. iunct. text. de aqua plu.
g l. Forma censuali, §. 1. de censib.
h l. cùm vsusfructū, l. 24. quib. mod. vsusfru. amitt. lib. 7. P. tit. 4.
i c. grauc, de senten. excōmunic. l. omnes, de operib. pub. Bart. in l. 4. §. actor, num. 2. de re iudica.
k Bart. in d. § actor.
l argumēto §. illud, pro soc. l. secundū naturam, de regn. iur.
m l. rescripto, in fin. de munerib. & honor.
n l. rescripto, § sciendum, de muneri. & hono. P.
o l. 1. § 1. de impon. lucra descript.
p l. 1. iuncta glo. fin. de mulier. & in quo loc. lib. 10. C. § ad hoc sancimus.
q Guido Pap. deci. 5.
r Bart. in l. 1. de mulier. & in quo loco.
s secundum l. 1. C. de munerib. patrimonio.
t l. 1. de indictio. lib. 10. C. tit. 17. l. vnic. de superindict. libr. 10. C. titul. 18.

a l. 2. de indictio. lib 10. C.

uinciales, quàm tributum hoc exigeretur [a], quomodo collectio indicti eſſet facienda: fiebat namque poſt indictionem eius integri, quod petebatur, conſideratio, quantum vnicuique prouinciæ, cuique ciuitati, pro vno quoque iugo, aut villis, aut centuriis, aut alio quolibet tam in ſpecie, quàm in auro, fiſcalium cauſa immineret: cum indictione quoque æſtimationis ſpecierum, ſecundum menſuram cuiuſque loci [b]. In indictione vna, cùm onus hoc cœpit eſſe ordinarium, tria luſtra ponebantur, nempe 15. anni, vnumquodque luſtrum quinque conſtabat annis: tunc enim finiebatur quinto quoque anno officium cenſoris Romæ, luſtratione ciuitatis facta, ſacrificio, & expiatione peractis in campo Martio ex ſue, tauro, & oue, vt author Flauius Blondus [c]. In fine cuiuſque quinquennij, ſeu luſtris ſingulis, tributum aliquod certum præbebatur à prouinciis: quatuor autem præcedentes anni cuiuſque luſtri deſtinati ad iter peragendum & ad tranſuectiones, propter longa interſtitia itineris inter Romam & prouincias. Primo itaque luſtro, aurum præbebatur, in ſymbolum dominationis: in ſecundo, argentum, ad ſtipendia militum: in tertio, æs & ferrum, ad armorum reparationem. Sicut exemplo Hebræorum qui aurum, argentum, vaſa æneá, ferrúmque in ærarium domini mittebant, conſecrata pro militia [d]. Aurum tamen hoc luſtrale, aurum coronarium non erat. Nam coronarium illud, quod tantùm exigebatur ad coronam vel ſtatuam principis cõflandam ab iis qui ſolti erant illud pendere [e]: nempe à Iudæis & primatibus Paleſtinæ, qui ante obitus Synedrij ſeu Sanhedrin, id eſt, concilij vel congregationis ſuæ, ſolebant illud præſtare patriarchis occidentalibus, donec in ſuum theſaurum tranſtulerunt Theodoſius & Valenti [f]. Porrò aurum & argentum luſtrale colligebatur apud duos numerarios & ſuſceptores, vt ſcribit, Archadius [g], nobis ſuſceptor & archarius, *commis, & receueur*: vtrumque enim ſuſceptor & archarius promiſcuè accipitur [h]. Numerarij autem ſeu tabularij, *contrerolleurs*, dici poſſent, qui ad maiorem fidem ſuſceptoribus accedũt, duo per ſingulas prouincias qui deſcriberent in tabulis, quæ colligerentur [i]. Hi hæc ſuſcepta & conſignata ad ærarij comites mittebant, & iſti ad ſacrum theſaurum [k]. Liberum fuit prouincialibus, pro auro & ſolidos & aliam materiã, æqua tamen lance ſeu æſtimatione præſtare [l]. Et pro argento quoq; theſauris inferẽdo licebat præbere aurum, pro ſingulis libris argenti, quinos ſolidos auri inferendo [m]. Et pro ære quoque licitum aurum ſoluere, dummodo pro viginti libris æris, vnus auri ſolidus à poſſeſſoribus redderetur. Atque eius rei gratia pro qualitate vel bonitate auri indagenda ſolidorum, conſtitutus eſt iudex, qui de ea cognoſceret per ſingulas prouincias [n]. Hi iudices Græcis ζογοσάται dicti libripendes. At præſtationem ſpecierum ferri in fabricam vel facturam armorum debitam non potuiſſe præſtari à prouincialibus in pecunia conſtat, tanta fuit armorum Romanis cura, & bellorum cupido [o]. Notandum eſt hodie indictiones ſiue collectas fieri, vel ab ipſo principe, vel ab aliis, videlicet à republica ſiue ciuitatibus & pagis cum facultate à principe cõceſſa, vel à dominis clientelaribus. Quæ à principe fit, ordinaria dici poſſet, aliæ extraordinariæ de priori, iam ſupra dictum. At à communitate extra ordinẽ imponuntur collectæ vel in comitiis alicuius patriæ [p], vel conſilio ciuium, de quorum negotiis agatur communib. ſi pecunia in arca deficiat [q], vocatis omnibus quorum intereſt, quos omnes oportet conſentire vel maiorem partem [r]. Si tamen pro negotiis vniuerſitatis, quæ omnes non tangunt, collectæ fiant, non poſſunt cogi ad eas, niſi comprehenſi in negotio & ſyndicatu, vel qui ei adhæſerunt & conſenſerunt: veluti ſi vniuerſitas aliqua litem moueat ex conſilio aliquorum, & propter ſumptus vel condemnationem, neceſſarium ſit conferre & collectas facere, illi tantùm contribuunt qui ſyndicatui & conſilio adfuerunt vel comprobarunt. Et ita ſæpe vidi iudicari in ſenatu Tholoſano dum cauſas agerem. Neque ambitioſa

b § 1. de collatorib. & aliis capitulis in in authen. coll. 9. in fin. 14.

c Blondus, lib 1 Romæ triumphantis.

d Ioſue, c. 6. videnda glo. vt præponat nomine imperator in verbo indictionis, c. inter d lectos, de fid. inſtrumen verbo indictionis.

e l. 1. de aur corona. lib. 10. C. tit. 74.

f l. Iudæorum, l. 16 de Iudæis, lib. 1. C. tit. 12.

g Archad. in l. duos tabularios, l. 13 de ſuſceptor præpoſ & archar. libr. 10. C. tit. 70.

h l. fin. eod. tit. de ſuſcep.

i l. 4. de numerar. & actuar. lib. 12. C. tit. 50.

k l. 1. de cas largit. lib 10. C. tit 24 l. fi. de ſuſcept. & archar. l. vlt. de offic comit ſacra largit. lib 1 C. tit. 35.

l l. 1. de ponderator. & auri illatione lib. 10 C. tit. 71.

m l. 1. de argent. præſt. quod Theſau. in fer. lib. 10. C. tit. 76.

n Archad. & Hono. in l. 1. de collat. æris, lib. 10. C. tit. 29.

o Inſtitu. in l. 2. de ponder. & auri illatio l. b. 10. C. tit. 71.

p Auguſtus, l. 1. de fabr cenſib. libr. 11 C. tit 9.

q Guido Pap. q 424.

r Bart. in l. 4 § ſi dor. de rei vindica. l. qđ a maior pars, ad municipal. l. 2. § ex his igitur, de verb. obtig.

ciosa decurionum decreta onerare debent non consentientes [a]. In negotiis autem quæ omnes vniuersitatis respiciunt, puta quia pecuniæ mutuo acceptæ nomine vniuersitatis, & in vtilitatem communem expensæ, tunc collectæ imponi possunt à consulibus pro modo patrimonij, iudexque poterit iubere municipibus, vt eius rei gratia conueniant vnà, vt imponant, distribuant, & exigant: quod si non imponant, iudex ipse poterit imponere, vt ait Bartolus [b]. Et in eo puto verum, quod scribit Petrus Iacobi [c], consules sufficere & repræsentare vniuersitatem. Antequam autem & comitia & consules possint imponere collectas, vtrisque à principe oportet potestatem dari, vel ab officina æquitatis siue eius cãcellaria: aliter pecunias cogere sine crimine maiestatis non licet, vt in crimine maiestatis humanæ diximus.

11 Porrò à dominis clientelaribus collationes seu taliæ à subditis exiguntur aliquando, sed non temerè, nec ad arbitrium, sed in primis non vltra duplicationem census annui sibi debiti, & ita iudicatum [d]. Et tantùm in quatuor casibus, idq; vel ex cõsuetudine recepta, vel pacto emphyteoseos [e]: nempe si nuptui velit dare filias, si nouum equitatum ad propulsandos hostes comparet, si vltra marina loca petat, si capiatur ab hostibus pro sui redemptione [f]. In patronatu clientelari, de quo suo loco, hæc ferè patronis erant debita [g].

a l. ambitiosa, de decret. ab ord. faciẽ. vide Guido. Pap decis. 424.

b Bartol. in d. l. 4. §. actor, de re iudic. facit l. 2. & 3. de municip. patrimo. libr. 10 C.

c Petrus Iacob. in tracta. libellorum titul. de consulib. ar. 1. municipib. de condit. & demonstrat. l. municipes, ad municip. in l.

d citat placita Papus, li. 13. rapsod. arestu titu. 3. arestu 5

e Angel. in § æque si agat, in fi de actio.

f Papus, vbi suprà.

g Dion. Halic. lib. 2.

Quæ personæ immunes sunt à vectigalibus. Cap. 8.

1 *Qualia non præstant tributa, fiscus, rector prouinciæ, clerici, Ecclesiæ.*

2 *Priuilegium immunitatis ementibus à priuilegiatis pro rebus non competit.*

4 *Ad excubias quando tenentur personæ Ecclesiasticæ.*

5 *Nobiles non contribuunt pro taliis, vel alijs exactionibus, & bona ignobilium illis aduenientia eadem immunitate gaudent, quandiu apud eos sunt, non posteà.*

6 *Et nisi negotiatores nobiles sint, nam tunc contribuunt pro mercibus, vt ignobiles. Alia item exceptio, vt teneantur ad gabellam, & quartam vini.*

7 *Pro nobilibus habentur plebeij, qui habent feudũ nobile, non si census tantũ habẽt.*

8 *Iacobinus à S. Georgio, & Albericus onerant nobiles contributionibus, rationibus, quas vide.*

9 *Senatores à collectis eximuntur, & domestici regis, & silentiarij, & quis silentiarius dicius. Item horum viduæ immunes; & secretarij principis ordinarij, non supernumerarij, neque alij iudices.*

10 *An consules seu sabini Gall.* Escheuins, *ciuitatum & oppidorum anno, quo decurionatum gerunt, sint à collectis immunes.*

11 *Minores vigintiquinque annorum, quomodo subijciantur taliis.*

12 *Immunes professores artium & iuris, à quibus sint muneribus, exceptis poëtis.*

13 *Clerici in academia studentes immunes à vectigalibus: & post sex menses studentes scholasticos dici tantùm.*

14 *Doctores aduocati supremarum curiarum, vel etiam nõ aduocati, immunes à collectis, idem in licentiatis, sed non seruari.*

15 *Pauperes à quibus tributis immunes.*

16 *Iussit Nicephorus imper. inopes militare, vicinos eis arma & victũ subministrare.*

17 ἀλληλέγγυο | *tributum à diuitibus pro pauperib. solutum indictum & abolitum.*

18 *Immunitas dabatur collectarum ob quinque liberos susceptos, sed vt vult Gui. Pap. 12. hodie minimè.*

19 *Miserabiles personæ à collectis eximuntur, & quæ huius generis.*

20 *Item qui vacationem munerum habent, ab extraordinarijs immunes.*

21 *Laxata & remissa sæpe ob infortunia damno affectis à principibus tributa, exempláque adferuntur.*

22 *Cõductor pro re cõducta non soluit tributa vel collectas regulariter, quãdo cõtrariũ.*

23 *Vſufructuarius tantùm pro re ſoluit collectas, caſu excepto, ſi minimæ eſſent collectæ. Idem in marito pro rebus dotalibus.*

24 *Qui ſoluere debent portoria, an multo qui equos ſuos ad portandas merces locauit, an dominus rerum.*

25 *Immunes à pedagys, Ligerim nauigantes, qui annonã Lutetiam deferunt. Seuerus Cæſar & mercatoribus Romam venientibus vacationem munerum dedit.*

26 *Aurum negotiatorium luſtrale exactum ex lucro mercatorũ aliquando remiſſum poſteà ab Alexandro Seuero.*

27 *Ob egregium factum, remiſſum tributum.*

PERSONARVM qualitas & priuilegia, à tributis & collectis potiſſimùm, & à cenſibus eximunt. Nec præſtant itaque tributa fiſcus [a], rectores prouinciarum de ijs quæ ſui cauſa exigunt [b], clerici [c]: non enim ſoluunt onera perſonalia dominis laicis quibus non ſubeuntur, nec res eccleſiæ, nec pedagia [d], ſi non negotientur: nam tunc amittunt priuilegium [e]. Sic immunitas tributorum à Pharaone in Aegipto data ſacerdotibus [f]. Et ab Artaxerxe ſacerdotibus, Leuitis, cãtoribus, ianitoribus, Nathinæis & miniſtris domus Dei [g]. Veruntamen ſi clerici velint gaudere priuilegio ſoluentium vectigal, nõ poſſunt niſi eo ſoluto [h]. Adhærétq; priuilegium hoc immunitatis clericis: & proinde qui à clericis emunt, eo non gaudent [i], vt nec ex fiſco ad alium ementem vel in ſui locũ ſuccedentẽ non transfunditur exemptio [k]. Sic partiarij & villici eorundem, in parte fructuum, quam accipiunt, non habent immunitatẽ vectigalũ [l]. Extat concilũ Lateranenſe, quo cauetur ne onerẽtur eccleſiæ vel eccleſiaſticæ perſonæ tributis vel angariis, niſi neceſſitate cogente, & exhauſtis laicorum facultatibus, conſultóque ſummo pontifice [m]: in neceſſitatibus namque, mutua ſibi debent auxilia princeps & eccleſia [n]. Et Cæſares rata aliquin voluerunt & firma eſſe eccleſiarũ priuilegia [o], pœnas contra violatores eadem ſancientes [p]. Realia tamen ratione rerum onera præſtãda non negamus, ſimul & mixta, vt canonicã illationẽ, refectiones pontium, itinerum, & ſimilia [q] quia & ad ea res principis tenentur [r]. Sequuntur realia res, & quoſcunq; poſſeſſores [s]. Nec recuſamus ad portas inſtantibus hoſtibus, ad murorũ defenſionem clericos poſſe aduocari [t], reliquáſque perſonas eccleſiaſticas, quæ aliquin immunes ſunt [v]: tunc enim & pro ſe & eccleſiis ſuis rectè vigilare debent, & compelluntur [x]. Et naturalis cuique defenſio [y]. Et neceſſitas legem non accipit, ſed dat [z]. Inuadere autem aliquos illis non permittitur, etiam ſi agarent eſſentialiquin irregulares fiunt [a]. Pari modo non contribuunt ad collectas nobiles [b], talia namque munera plebeijs imponuntur, pro modo ſuarum facultatum [c]. Ideò & in feſſiombus ſeu comitijs patriæ, vbi ſtatus tres perſonarum conueniunt, dum agitur de imponendis collectis, excipiuntur nobiles nobiliter viuentes [d]: quæ exceptio iuri congruit, quo qui militiæ operam dant, immunes à muneribus ſunt [e], non autem veterani [f]: Extat & conſtitutio Caroli ſexti [g] anni 148 qua ſtatuitur, ne ſubſidia aliqua, taliæ, focagia, impoſitiones, auxilia à nobilibus & eorum ſucceſſoribus ſoluantur vel exigantur, ratione bellorum aut quouis modo pro perſonis boniſque eorum quæſitis vel acquirendis quoquo modo vel titulo, nec pro fructibus & reditibus ex eorum patrimonio prouenientibus. Et quod notabile eſt, volunt vt ſi aliquis ex nobilibus acquirat aliqua bona, vel ſibi aliter obueniant, mobilia vel immobilia vel hæreditates ab ignobilibus, ea bona cenſeantur eiuſdem conditionis, priuilegij, & libertatis, cuius ſunt alia bona mobilia & immobilia nobilium: quandiu tamen in eorum dominio permanſerint, alàs non. Item alia

a l locatio, § 5 fin. de publica in P.
b l. 4. cod. tit.
c l. 2 & l. item nulla comunitas de epiſcop. & cler. C. l. placet, & ibi Bald. de ſacroſan eccleſ. cap. clericis, de immunit. eccleſ.
d c. quanquam, de cẽſibus in 6. clem. præſenti, cod. ap. Clemen.
e d. clem. præſenti, ca. conuenior, 23. q. fin.
f Genes. 47.
g 1. Eſdræ cap. 7.
h arg. l. Titio rẽtum, § 1. de condition. & demonſtr. Bald. in l. 2. de contrah. emptio.
i plo. in d. clem. præſenti, l. quia tale, ſol. mat.
k l. locatio, l. 9. § fin. de public. & ibi Bald.
l Federicus de Senis, conſil. 106 incip. quæſito eſt. Aucharanus, in c. quanquam, de cenſib. facit in argumentum l. legatis, l. 36 de legat. 2.
m c. 4. c. aduerſus, de immunita eccleſ. nullus penitus, de Cruc. publ. lib. 12. C. Nemo autem de ſacroſ. eccleſ. C.
n c. ſi gr. re pub. 23. q. 5. c. 2. cui ad vtil. 96. d. fin. &
o l. omnes innouatores, l. 6. l. priuilegia, & conſil. in cauſa, de ſacroſan eccleſ. C.
p l. in eccleſi. 3. l. 13. c. item ne item eccleſiaſtic. comunitas, de epiſc. & cler. C.
q l. ad reparationẽ, C. de epiſcop. eccleſ. ca. liberalitatem 16. q. 1. ca. tributum, 23. q. 8.
r l. habit, de priuil. dom. Auguſt. lib. 11. C.
s l. imperatores, de public. in l. can ſi ſequens, 16. q. 1. ca. rationes, 100. diſt. Et
t c. 2. de cenſib. v. ca. eccleſiarum ſeruos, 23. q. 2.
v ca. cum eorum, 23. q. 8. §.
x l. 2. de iuſti. & iur. ca. quanquam tumores, ca. ſi nulla neceſſitas 23. q. 8. c. 2. de quibus, de conſtit. in c. quanto, de conſtit. ad c. quod nõ l. 1. C. de reg. iur. l. meminiſſe, de reſcind. & ſumptuſ. Nouel. 2. de part. quæ filios diuitum
a c. ex multa 10. § fin. de voto.
b Guido Pap. deciſ. 384.
c l. 2. de muneribus patrim. C. l. 1. de anno lib. 10. C. d. Guid Pap. deciſ. 380. & 384. e l. 3. § 1. de muner. & honor. in P. l. à muneribus, de vacat. muner. f l. his honoribus, de vacat. muner. g hæc conſtitutio ponitur in vltima parte ſtyli parlamenti, ordinationes regias tituli de taliis & exactio.

exceptio,

exceptio, vt nobiles tali non gaudeant immunitate, si negotiatores sint [a]: quo casu contribuere pro suis mercibus, ac cæteri ignobiles debent. Item alia exceptio, vt ideo nobiles non eximantur ab exactione gabellæ & quartæ
7. vini. Quæ & in plebeio intelligi debent, qui habet feudum nobile infeudatū à rege vel nobili, habétque territorium & omnem iurisdictionem. Quia feudum nobilitat possessorem [b], & habent personæ immunitatem propter res [c]. Non tamen hæc vera sunt in habenti feudum particulare, vel feudi
8 partem, puta census vel reditus alicuius feudi, vt fusè explicat Guido Papæus [d]. Iacobinus tamen à sancto Georgio [e], & Albericus de Rosato [f] defendunt nobiles teneri subire onera patrimonialia, seu onera collectarum quæ imponuntur in illo loco vbi res sunt, legibus subnixi, tum etiam & quod ad personalia in iure teneantur [g], quòdue participes commodorum locorum, & oneribus conferre debeant [h]: exceptis tamen feudalibus, pro quibus seruitium principi exhibent, ne duplici onere grauentur [i]. Quæ certè sententia mihi videtur æquior, vt pro alodialibus conferre debeant cum plebeis, vel releuandum esse populum ab onere eo, quod rebus quæsitis ruralibus, à nobilibus eximitur: vel quod iustum est nobiles qui gaudent hoc priuilegio, & illos qui hodie ex sordidis auratis mercatoribus & negotiatoribus pro maiori parte fiunt, & in suam ditionem ruralia omnia ferè redigunt, regi seruitia maiora exhibere debere quàm pro feudalibus; aliquin futurum breui est, plebem sub onere defecturam, & omnia bona in immunes transitura: verumtamen legi regiæ æterna authoritas esto, si non ita
9 videatur. Senatores quoque supremarum curiarū à collectis eximuntur [k]: nam qui in senatu describuntur, definunt esse plebei & nobiles sunt [l]. Atqui codicillis regiis 2. Maij 1547. senatores magni consilij, aduocatus, & procurator regius, susceptor, quem vocant, *receueur*, & hostiarij immunes declarati sunt ab omnibus subsidiis: item ij qui sunt in domesticos regis translati. Firmatúmque iterum ædictalibus codicillis. 10. Martij. 1547. publicatis in magno consilio 23. Aprilis 1548: atque eodem anno & die declarauit rex, velle senatores clericos eius consilij immunes esse à præstatione decimarum quas ipse percipit, nisi ob abbatias & episcopatus. Eadem immunitas onerū data iure silentiarius, qui consiliarij principis & decuriones dicuntur [m]. Et vt Procopius ait [n], Romani ministrum ad ea quæ sunt quietis, silentiarium dicunt. Vir quoque dictus spectabilis [o] & clarissimus [p]. Proinde & horum & senatorum viduæ, quemadmodum & viduæ aliorum, qui immunitatem habent, non compellentur contribuere [q]: quia retinent dignitatem maritorum [r], dummodò castè in viduitate viuant, & honestè, non aliter [s]. Sed & senatores qui deposuerunt alia de causa, quàm ex crimine, dignitatem, gaudent immunitate & priuilegio dignitatis [t], contrà, si ob crimen, quia inter plebeios tunc habentur [u]. Placuit cum senatoribus etiam secretarios regis ex constituto numero esse immunes ab isdem oneribus, supernumerarios non vtique, vt iudicatum à senatu Parisiensi 20. Septem. 1542. [x]. At alios iudices quàm senatores, hos conuenit ad collationes teneri [y]. Decuriones tamē ciuitatum vel oppidorum, seu consules locorum, non tenentur contribuere eo anno, quo munus gerunt [z]. Et ita seruari tradit Guido Papæ [a], repugnat tamen Petrus Iacobi [b]. Tum quòd consules seu escheuini nostræ ætatis, nec sint eius qualitatis, cuius olim decuriones, nec in illorum locum aliqua lege subrogati. Dehinc quòd exactores & alij officiales principis tenerētur ad collectas [c]: quæ tamen parum vrgere videntur, cùm decurionum loco isti consules mihi videantur præfecti temporarij, non perpetui, neque simpliciter exactores dici possint, cùm nec stipendia habeant, vt illi, & alia illis reipub. munera obeunda sint, quàm collectionū publicarum. Si tamen

a Prohibitū illis negotiari l. 3. C. de commerc. & mercat. libr. 4 tit. 62. & cōstitutio regia l. milites, C. loca.
b Anto. de Ifarnia in tit. de capitaneo qui curiam vē didit, in princip. in vsib. feud. & in § 1. quis dicatur dux vel marchio.
c racit l. 3. de vacat. muner. libr. 10. P. titu. 3.
d Guido Pap. decis. 386.
e Iacobinus, de sctō Georg tracta de Homag. nume. 29. & 41.
f Alb. de Rosa. in sub. de munet. & honor. 11. foli. versicu. sed quero virū nobiles per l. & qui origine, §. 2. verſic. ceteri, & l. 2 referipto, de muneribus & honoribus.
g §. pen. de defensor. ciuita. in authen.
h l. 2. §. deinde cùm posſ. de orig. iur. l. secundum naturā, de reg. iur.
i contra l. Titia, §. qui inuita, de leg. 2.
k l. senatorum, & l. nemo, & l. ius senatorū, de dignitat. lib. 12. C. Guido Pap. q. 376.
l l. iudices, C. de dignitat. libr. 12. C. & ibi Bart. l. honores, §. his qui non sunt, de decurionib. P.
m l. 3. de silentiar. lib. 12. C.
n Procop. libr. 2. de bello Perſico.
o in l. omnimodo, C. de inoffic. testam.
p in l. iubemus, de silentiar. lib. 12. C.
q Guido Pap. decis. 379. Extat, & constitutio hac de 20 Franc. 1. anni 1521.
r l. cùm te, de nupt. l. fœminæ, de senator. in P. l. mulieres, de dignitat. li. 12. C. l. fin. de incol. lib. 10. C.
s l. qui adulterium, C. de adulter.
t l. vni. de comit. qui prouinc. regit. lib. 12. C. l. eam legem de exulat. muner. lib. 10. C. l. 2. vt dignita. ord. seruet.
u l. iudices, de dignitat. lib. 12. C. l. senatores, cod. titul. l. fin. iuncta glosſ. in verbo decurio, de decurio. Papus, libr. 5. in pſod. arcello. tit. 31. arreſt. 13.
x Guido Pap. quæſt. 378.
y Bartol. in l. honorem, de muneribus P.
z Guido Pap. decis. 391. facit. l. 1. § non vrbem, de offic. præf. vrb.
a Petrus Iacobi in praxi tit. de conſulib. capit. de ſtatu vniuerſi. colum. 5.
b l. exactores, de exactor. tribut. libr. 10. C. l. 3. C. de officio magiſt. ciuita.

inter has diuersas sententias, quis inspiciendam loci consuetudinem velit, non reclamo, cùm vim legis habeat [a]. Sed progrediamur iure etiam Gallico, non subyci talibus seu collectis personalibus, vt opinor, minores vsque ad ætatem perfectam placuit [b], donécque possint sibi acquirere. Professores quoque publici omnium artium & iuuum, immunes sunt aure ab Angariorum præstationibus & hospitis [c], aliisque oneribus patrimonialibus & personalibus [d]. Atque eorum administri seu officiales academiarum ex constitutionibus quoque Gallicis [e]; habéntque de his academiæ singulæ priuilegia, excepti tamen iure ab ea immunitate Poetæ [f]. Constitutionibus autem editis in comitiis generalibus Aurelianensibus anno 1560. [g] immunes declarantur ab omnibus talis vltra 20. solidos professores publici academiarum, gymnasiarchæ, scribæ, bedelli eorum, & scholastici actu studentes. Ob Pyrrhonem Elæum Philosophum & maximæ pietatis virum, omnibus philosophis immunitas à vectigalibus plebiscito promulgata est [h]. Clerici quoque in academus priuilegiatis studentes non tenentur soluere collectas in terris propriis [i], exemplo eorum qui militiæ armatæ dederunt nomina, qui immunes sunt [k]. Isti autem milites vel tyrones sunt, quia & arma eorum libri sunt [l]: Habent & scholastici immunitates alias plures, de quibus Rebuffus libru edidit, quem video, quibus gaudent quum Academus sunt post sex menses: ante enim scholastici non dicuntur, nec gaudent priuilegiis. Vetutúmque academiarum rectoribus, ante sex menses studio impensos, scholasticis dare diplomata attestationis scholaritatis [m]. Guido Papæus [n] quoque notat doctores, qui causas agunt in supremis subsellijs, in curia videlicet suprema, immunes quoque esse ab his collectis, quia & hi seriò militare videntur &c. [o] Nullámque ideo pereæquationem pacti debere [p], vt in militantibus receptum [q] habent enim & dignitatem doctores [r]. Idémque & in doctoribus alijs non postulantibus seu, qui aduocati non sunt, dicendum tradit idem Papæus [s], & in licentiatis [t]. Hæc tamen non seruantur, & tantùm professores publici, hique ægrè immunitatem habent, scilicet qui assiduè legunt [v]. Pauperes item à tributis immunes, nec soluũt collectas, inanis quippe alioquin est actio, quam inopia debitoris excludit [x]. Nec inopes sustinent onera patrimoniorum [y], obsequia tamen corpori indicta subeunt [z]. Sic forma censuali minuitur vel tollitur census ab his qui bonis minuuntur, vel priuantur [a]. Inter tyrannidis maleficia Nicephori imperatoris orientis, illud etiam ex eius constitutionibus Græcis [b] colligitur, quòd imperauerit, vt inopes militarent iisque, à vicinis arma & stipendia in singulos, 18. numismatum darẽtur, ac census præterea publicus eorum nomine penderetur: id vocatur allelengyum: quod alij pro aliis tributi nomine sponsores essent. Alius etiam Basilius Porphyrogenera imperator orientis, constituit tributum pauperum, qui soluẽdo non essent, à locupletibus exigendum esse, τοῦτο δ' ἐκάλουν ἀλληλέγγυον, vocatum allelengyon [c]. Romanus Argyrus alius imperator orientis, posteà allelengyum aboleuit, quod Constantinus quoque erat sublaturus, nisi mors eum anteuertisset [d]. Liberorum 5. numerus tribuit à collectis immunitatẽ [e], & potissimùm à muneribus personalibus, etiam si post impositam collectam filij moriantur [f]. Cæterùm Guido Pap. in hac causa exigit 12. liberos [g]. Et paulo post concludit nec vllum liberorum numerum hodie excusare à collectis, sed sine ratione eorum pereæquationem fieri. Nam etiam de liberorum numero ad immunitatem hanc sufficiente non constat inter interpretes, cùm & Azo sexdecim exigat [h]. Et pro ratione munerum & numerus quoque liberorum aliter atque diuerso modo definitus est. Dehinc miserabiles personæ à collectis

a l. 1. § fin. de aqua pluu. arc. in P.
b Papus, lib. 3. rapsor. arest. tit. 11. arrest. pen. firmat Paul. Castr. in l. potuit, C. de iur. delib.
c l. 1. de decret. decur. lib. 10. C. & l. his oneribus, de vacat. muner. l. fin. § fin. de muner. P.
d l. fin. & l. medicos, de profess. & med. lib. 10. C.
e in constit. Francis. *delai conformation des priuileges de l'vniuersité.*
f l. poetæ, de profes. & medic. lib. 10. C.
g art. 216.
h Helvetius Mylesius illustrius, lib. *περὶ σοφῶν.*
i Guid. Pap. decis. 382. per l. de epis. & cler. C. facit l. 1. & 2. qui acta. vel profess. se excus. lib. 10. C.
k l. 3. § 1. de muner. & hono.
l glo. in l. neque pro culo, de verb. sign.
m Pap. lib. 5. rapsod. arest. tit. 14. arr. 4.
n Guid. Pap. decis. 382. facit l. medicos, de profess. & medic. lib. 10. C.
o l. aduocati, de aduocat. diuers. iudicio.
p l. fancim⁹, C. eo. ti.
q l. 3. § 1. de muneribus.
r per notã in clem. 2. de magist. Bart. in l. 1. de sacrosanc. eccles.
s Guido Pap. decis. 389.
t Guido pap. decis. 390.
v Bart. in l. medicos, de profess. & medic. & in l. 1. de muner. & in quo loco, lib. 10. C.
x l. indictiones, de anno. & tribut. lib. 10. C. in l. fi. & ibi Bart. qui numero liberor. se excus. eod. lib. 10. C.
y l. nam hos, de dolo in P. l. itaque sub lo, de fur. P.
z l. iura exigendi, §. inopes, de muneribus & hono.
a d. § inopes.
b l. forma censuali, de censibus in P.
c in constitutionibus eius *περὶ φροντίδος τῶν πενήτων* de multis inop. libr. 1. iuris orientalis.
d eod. libr. 1. titul. *περὶ ἀλληλεγγύων* in constit. Basilij Porphyrogenetæ.
e in eod. lib. 1. in cõstitu. Romani titu. *περὶ προικὸς τῶν μεγάλων ἐκκλησιῶν* &c. de redditu magnæ ecclesiæ. f l. fin. qui numer. liber. se excus. libr. 10. C. g Bartol. in l. 1. § non solum, de excusat. tuto. in P. h Guido Pap. q. 401. per l. negũ, de muneribus patrimon. lib. 10. C. l. si quis decurio in 2. De Decurio. lib. 10. C. l. semper § demonstratur, de iure immunita. & ibi glo. in verbo sexdecim. i Azo in sum. tit. de iis qui se num. liber. excus. libr. 10. C. vers. nec à muneribus.

immunes

immunes esse debent, veluti cæcus, si pauper sit, non contribuet [a]: satis enim morbo afflictus, alio onere grauari non debet [b]. Et si omnino pauper non sit, nec debet exemplo cæterorum onerari, quia is potius ex collectis iuuari deberet [c]. Surdi quoque à personalibus muneribus excusantur [d]. Miserabiles in summa personæ dicuntur, quorum misericordia illis aliquid remittimus, vt decrepitæ, diuturno morbo fatigatæ, & similes [e], viduæ, pupilli, orphani [f]. Inter miserabiles non sunt plebeij nec rustici, imò isti ferè soli pauissimum in Gallia indictionibus subiacent. Et ad hunc modum Saracenis, & Græcis tantùm qui villani dicebantur, pensionibus obnoxios faciebant [g]: neque ij qui cunctos nutriunt, ab omnibus opprimuntur. Item ij qui muneris publici vacationem habent, ad extraordinariè impetrata
20 non solent compelli [h]. Plato [i] sancit peregrinos, qui in vrbem migrarunt, & aliquam artē exercent, habere ius acquirendi per viginti annos, à die conscriptionis quo in tempore incolendi, nullū vectigal soluere cogi debēr, nisi frugalitatis exemplū, nec emptionis venditionisq; gratia quicquam ærario debere. Cùm autē viginti anni elapsi erūnt, accipere rem suā & abire debere, nisi ob magnū quoddā beneficiū in ciuitatem collatū, digni numero ciuium
21 essent. Releuauit pensionem conductoribus Apulis Theodoricus rex, quòd fumenta eorum ab inimicorū incursibus fuissent concremata [k]. Laxauit & idem rex Arelatensibus per indictionem 4. fiscalia tributa, quòd partes eius sequuti, gloriosæ obsidionis penuriam sustinuerunt: ita tamen vt futuro tēpore ad solitam redirent functionem, *quid enim*, inquit, *à domino agri exigas, quem eum non coluisse cognoscas* [l]? Rursum idem Theodoricus scribes prouincialibus in Gallia [m]: *vobis*, inquit, *hostili ferocitate vastatis, pro qualitate læsionis per indictionem quartam relaxatā agnoscite tributariam functionem, quia non gratulamur exigere quod tristis solutor nouerit offerre: ita tamē vt de illis, quæ constant intacta, exercituales iuuentur expensæ, quia illis in totum deuotio non debet deseruire, quos per se laborare cognoscit.* Legibus Francorum cautum ita, *ad regem, vel in bellum proficiscens vel rediens, à vectigali, quod strasturam vocant, immunis esto*: Item alia lex de rebus, quæ ad victum pertinent, *nisi quis negotiationem exerceat, & de Saumis nullus teloneum soluat: hac immunitate qui sacra loca adeunt gaudento.* Saumarum no-
22 mine chitellaria intelliguntur iumenta [n]. Conductor pro re conducta non tenetur soluere collectas. Verumtamen si quis locauit fundum sub pensione percipienda in pecunia, ita quod omnes fructus remaneant penes colonum, dominus non tenetur ad tributa, nisi consuetudo aliter se haberet [o]. Quod verum secundum Bartolum, in onerib. realibus: in collectis verò quæ imponuntur personæ pro rebus, inspicienda domini persona cui imponitur [p]. In vsuario distinguitur, an in commodo cuius debetur vsus, dominus participat, & tunc dominus tenetur tantùm ad expensas: aut participat solus vsua-
23 rius, & tunc ipse solus tenetur [q]. Quod autem pertinet ad vsumfructuarium, ipse proculdubiò tenetur pro rebus, vnde percipit vsumfructum, ad tributa & collectas [r], nisi tanta esset collectarum quantitas, quæ perceptioni fructuum æquualeret: tunc enim tenetur proprietarius [s]. Eadem dicenda sunt de rebus dotalibus, quarum maritus vsufructuarius est, qui tributa & stipen-
24 dia pro illis præstare debet, non vxor, nec ea minuunt dotem [t]. Singularis decisio Iaboleni, *vt si vehiculum conduxisti, vt onus tuum portaret, & secum iter faceret, & cùm pontem transires redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat: quærebatur, an etiam pro ipsa sola rheda portorium daturus fuerit: puto*, inquit, *si portorium mulio non ignorauit, & se ea transiturum cùm vehiculum locaret, mulionem præstare*
25 *debere* [v]. Fauore commerciorum mercatores Ligerim amnem nauigātes immunitatem à principe impetrarunt anno 1440. 1448. 1483. Qui annonam Lutetiam deferunt exempti à vectigalibus, lege Ludouici 11. anno 1474. repetita à Francisco primo, anno 1532. Alexander Seuerus mercatoribus, negotiatoribus, vt Romam venirent facilius, vacationem munerum dedit [x]. Ne-

[a] Guido Pap. decis. 400.
[b] c. 1. de cleri ægrotant. can. cùm percussio, 7. q. 1. l. diuus, de offic. pref. in f.
[c] c. licet, de cens. lib.
[d] l. 2. qui morb. se excusant, lib. 10. C.
[e] Azo in summa, tit. quan imperat. int. pupil. & viduā, C. nota, in c. ex tenore, de foro compet.
[f] Falcandus, in historia Sicilia.
[g] l. hi qui muneris, l. 7. de vacat. muner. lib. 50. Pistus, 5.
[h] Plato, 8. de legib.
[i] Theodoricus Iuliano.
[k] li. 2. epistolar. vari. Cassiod. epist. 16.
[l] Theodoricus, rex Gothorum epist. 32. Benetio viro spectabili, lib. 3. varia. Cassiod.
[m] epist. 41. lib. 3. varia. Cassiod.
[n] Rhenan. de his, si 2. de reb. Germ. in princ.
[o] glo. in l. indictionis, de anno. & tarb lib. 10. C.
[p] l. rescripto, in fine de muneris & in d. l. indictionis
[q] l. si domum, de vsu & habitat.
[r] l. quæro, 2 § de vsu & vsufru. lega. P. l. apud Iulianum, §. hæres, de lega. 1. l. vsufructu relicto, l. 39. & l. si pendentes, 34 § si quid, & l. hactenus, de vsufru.
[s] glo. l. concubinam § q hortos, de leg. 3. affegat, l. si res obligata, de legat. 1. & illam glo. annotat Bartol. & Dyn. in l. his verbis, §. idem testator, de leg. 3. & ita se obtinuisse Florentiæ, ait, Ludouic. Roma singul. 156.
[t] l. neque stipendiū, l. 23 de impen. in reb. dotal. fact. in f. lib 25. tit. 1.
[v] in l. item in pluries, l. 62 § vehiculum, foca. in f. lib. 19. titul. 2.
[x] Lamprid. in Alexand.

gotiatorum corporatorum Romæ & immunitas ab equorum collatione, & ab aliis muneribus [a]. Aliquando negotiatoribus indictum tributum χρυσαργύρου, auri lustralis, quod & negotiatoriũ ex lucro mercatorum sumebatur [b], quod remisit etiam Alexander Seuerus [c]. Ob egregium aliquod nauatum facinus aliquando alicui, vel personæ singulari vel populo irrogatum priuilegium immunitatis vectigalium & posteris. Quemadmodum Decelensibus ob factum egregium, quòd olim vagantibus Tindaridis pro inquisitione Helenæ cum copioso exercitu, & ignorantibus vbinam gentium esset, vastantibus oras Atheniensium, in quas inscij irruperant, eis vbi esset renuntiarunt, & ex Atheniensium terris eduxerunt amicè, permansit in Sparta immunitas vectigalium & dignitas præsidendi [d].

a Symmachus, epist. 11.
b l. negotiantes, 2. de excusat. munerum lib. 10. C. titul. 47. l. negotiatores, de lustrali auri collatio. in C. Theodosiano.
c Lamprid. in Alexandro.
d Herodot. in 5.

De Portoriis, seu vectigalibus in specie. Caput 9.

De publica. & vectigalibus. Lib 39. tit. 4. P.

1 *Vectigal portorij pro inuectis & euectis rebus.*
2 *Portoria Plato & Nero voluerunt aliquando tollere.*
3 *Iulius Cæsar peregrinarum rerum portoria instituit: Franciscus primus in Gallia, vocat hæc portoria,* Traicte foraine.
4 *Nundinæ quædam in Gallia à portorijs liberæ.*
5 *Portorium non soluunt seu vectigal ad proprium vsum delata, quæ fisci sunt, & delata in opus rusticum.*
6 *Empta à fisco soluunt.*
7 *Vectigalia secundum consuetudinem tantùm exiguntur, non plus, nec alio modo, nec de alijs rebus.*
8 *Cautum, ne vectores deuient à recto itinere, quo vectigal exigitur.*
9 *Nihil supra debitum vectigal exigendum.*
10 *Vectigalia esse portoria, pedagia, & guidagia, & quæ.*

SED satis in vniuersum de tributis dictum est, pauca nunc oportet in specie subnectere, quæ exemplorum loco erunt, déque vectigalibus & portoriis, quæ ex rerũ euectione & inuectione colliguntur: vnde & ἐξαγωγικὰ & εἰσαγωγικὰ dicũtur ab Strabone [e]. Et Iustinian⁹ [f], & alij Cæsares [g] de his meminerũt. Portoria omnino ex sua republica explosit Plato [h], nempe quemadmodum opinor, vt cõmercia libera existentia, mercatores ad rerum copiam inuehẽdam alliceret. Nero quoque omnia voluit remittere, & cùm monitus à senatu fuisset, è republica id non esse, cauit tamen ne censibus negotiatorum naues adscriberentur, néue tributa pro illis penderent [i]. Rara tamen fuit hæc principum mansuetudo, & factum vt mutatio principum & onerum quoque adferret innouationem, negotiis quoque vel vrgentibus vel labentibus. Primus Iulius Cæsar peregrinarum mercium portoria instituisse traditur à Suetonio Tranquillo [k]: quod posteà vsu seruatum, & ex Martiani responso liquet [l]. In Gallia rex Franciscus primus eius nominis permisit euectionem tritici & vini, dummodò pro singulis modiis aureus nummus solueretur [m]. Et vectigalia imposita pro rebus aliunde in Gallias importatis, vocant *la traicte foraine* [n]: Exceptis certis nundinis in quas inuecta immunitatem habent, vt in nundinis dictis, *du lendit*, oppidi S. Dionysij, propter Parisios [o]. Solent exigi ista vectigalia ex rebus quæ negotiandi causa inuehũtur & euehuntur non obstante rescripto contrario impetrato à principe

e Strabo, lib. 17.
f in edicto de Alexandrinis.
g in l. vni de Alexan. primatib. lib. 11. C.
h Plato, lib. 8. de legib.
i Cor. Taci. lib. 13. annal.
k Sueto. in Iulio Cæsare, c. 32.
l Martia. l. interdũ, l. 16. § diui, de public. & vectig. lib. 39. titu. 4.
m *à l'ordonnãce du Roy François, de la traicte des bleds.*
n constit. Francis. 1. *de l'imposition foraine, & Henric. 2. sur le faict de l'imposition, & Caroli 7. de l'imposition foraine, & Caroli 2.*
o constit. de non imponen. nouis vectigalib.

principe [a] immunitatis: quod ſubreptitium præſumitur & quamuis domini rerum, ſint milites, ſi non ſoluant, excuſati quidem ſunt à commiſſo, id eſt ne confiſcentur res ob vectigal non ſolutum, tamen deprehenſi ad ſolutionem
5 coacti [b]. Res tamen in triplici differentia ſunt à portoriis liberæ, nempe quæ quis ad vſum proprium defert, 2. pro ipſo fiſco delatæ, 3. quæ exercendi iuris gratia [c]. Ad proprios vſus delata intelliguntur, quæ pro ſe vel pro ſua familia defert. Nam qui vſum pro ſe habet & pro familia habere cenſetur [d]. Et quia fiſcus de rebus ſibi neceſſariis nō ſoluit [e], neque illi qui fiſci res poſſidiùm tractant, veluti præſides prouinciarum pro ſuis rebus, nec etiam ſoluitur de rebus exercitui paratis [f]. Qui à fiſco tamen emunt, vel de rebus fiſci
6 negotiantur, fiſci priuilegio non vtuntur, quia ceſſat, & portoria præſtare tenentur [g]. Soluuntur autem tantùm de his rebus quæ ſolent illud præſtare,
7 non de omnibus, nec alio modo, nec amplius quàm conſuetudo recipit [h]. Et proinde in comitiis Aureliæ generalibus [i], decretum anno 1562. iuſſum que vt qui contendunt ſe ius vectigalis habere, portoriſque, palam in albo deſcribant iura, & ex quibus rebus & quatenus exigant, ne ſupra modum, de aliiſque rebus quàm ius habeant poſſint extorquere, pœna priuationis iuris eius etiam quod habent & corporali, aduerſantibus indicta. Sunt leges Caroli Magni de his portoriis in hæc verba [k]. *De Theloneis*, inquit, *vt antiqua & iuſta Thelonea à negotatoribus exigantur, tam de pontibus quàm de nauigijs ſeu mercatibus noua verò, ſeu iniuſta, vbi vel funes tenduntur, vel cum nauibus ſub pontibus tranſitur, ſeu his ſimilia, in quibus nullum adiutorium itinerantibus præſtatur, vt non exigantur. Similiter etiam nec de his qui ſine negotiandi cauſa ſubſtantiam ſuam, de vna domo ſua in aliam, aut ad palatium, aut in exercitum, ducunt.* Alia lex [l] rurſum: *Theloneis quæ iam antea firmanita fuerunt nemo tollat, & niſi ibi vbi antiquo tempore præſumat.* Et in legibus Longobardorum [m] idem ſancit, *de Theloneis quæ iam ante firmanita fuerunt, vt nemo tollat, niſi vbi antiquo tempore conſuetudo fuit.* Vox Saxonica thol, tributum, vt ait Vitus Amerbachius: ſed potius ego Græcam puto originem. Et rurſum Carolus Magnus [n], *nullus cogatur ad pontem ire ad fluuium tranſeundum propter Theloneis cauſam, quando in alio loco compendioſius tranſiri poteſt fluuius. Similiter, vt in campo plano, vbi nec pons, nec traiectum eſt,*
8 *ibi omnino vt Theloneum non exigatur præcipimus.* Iubet tamen Carolus 8. rex Galliarum [o], vt merces quæ vectigalibus ſubiiciuntur, recto itinere ducãtur
9 eò vbi vectigalia debent, non obliquo. Marcus Cæſar curatorib. viarum ac regionum (ſcilicet vrbis) dedit poteſtatem vt vel punirent, vel ad præfectum vrbis puniendos remitterent eos, qui vltra vectigalia quicquam exegiſſent [p]. Et Theodoſius ad Senatum vrbis Romæ hoc etiam programmate edictali vſus: *Noueritis*, inquit, *in cunctorum prouincialium cognitionem pertinuiſſe, vt libere prorumpat in publicum, qui ſe alienæ functionis nouerit oppreſſum* [q]. Vocant nunc vectigalia iſta portoria, pedagia, & guidagia, quæ pro itinere tutando, & productu, & pro impenſis in hæc factis exiguntur, authoritate expreſſa principis, vel tacita cum antiqua conſuetudine aliter illicita [r].

a l. omnium rer. l. 1. de vectigal. & comm. l. fiſci, C. eod. tit. l. 2.
b l. 2. C. de vectigal.
c Conſtant. in l. vniuerſi, l. 5 de vectigal.
d l. in lege cenſoria, l. 104 de verb. ſig. d. l. omnium, 2. de vſu & habitat. Lib. 7. ff. tit. 8.
e l. locat. in l. 9 § fiſcus, de publican. ff. lib. 39. tit. 4.
f d. l. cuiuis, § earum rerum, & l. ſi publicum, l. 4 § 1. eod. tit. P.
g d. l. locato, § fiſcus.
h l. ſi publicanus, l. 4 § fin. & d. l. Inſtitutionis § earum rerum, de publican. P.
i in conſtitutio Aurelian. an. 1549.
k in capitulatib. Caroli Magni, capit. de pace, c. 13.
l In capitulari 7. c. 19. in capitular. Caroli Magni.
m lib. 2. legum Longobardorum, tit. de epiſcop.
n in l. vt nulli liceat, d. tit. de epiſcop. lib. 3. legum Longobard.
o in Conſtitutio. Caroli 8 de l'impoſition foraine.
p In Capitoli in vita Marci.
q Caſſiodor. in 2. var. epiſt. ad Senatum.
r c. ſuper quibuſdã, c. 26. § præterea, de verbo. ſig. lib. 5. Decretal. tit. 40.

De quibuſdam rebus, ex quibus nomine tributi vel vectigalis, fiſcus quædam accipiebat. Cap. 10.

1 *De vectigali ſalis, & origine. Liuius ſalinator vnde dictus. Salis fodinæ vbi.*
3 *Sallis vectigal, dictum Gall.* Gabelle, *quando in Gallia inſtitutum.*
4 *Mirum de ſale euaneſcente, Tragaſeo poſt impoſitum tributum ex à Lyſimacho.*
5 *Salinæ aliquando priuatis liberæ, quæ poſtea tributariæ, vt argenti, auriue, & aliarum*

altarum rerum fodinæ.

6 *Centesima rerum venalium sub Tyberio in ærarium missa.*

7 *Vectigal pro litibus, Caligulæ quadragesima summæ controuersæ.*

8 *Vectigal ex gerulorũ quæstibus Caligulæ, & ex meretricũ lucris, & ex matrimonio.*

9 *Vectigal ad custodes, quinquagesima pretij venditorum mancipiorum Octauij. Item octaua pars possessorum à libertis: & quadrans omnis reditus acceptus ab ingenuis.*

10 *Renouauit omnia vectigalia, addiditque noua Vespasianus, & vectigal ex Lotio.*

11 *Vectigalia καπνικὰ, i. fumaria seu infumibula, seu vt nostri dicunt*, par feus, *ab Isaaco Comneno imper. orientis introductum, & à Nicephoro etiam impera. orientis exactum.*

12 *Vini vectigal & salis Parisijs impositum tempore Caroli quinti.*

13 *Tritici vectigal impositum, vi excussum.*

14 *Solarium tributum ob locum publicum possessum.*

15 *Vini vectigal olim in Gallia, & Tholosæ à Romanis exactum.*

16 *Vectigal ex metalli fodinis, & metallarijs.*

17 *Quatuor genera personarum, quæ in metallis publicis considerantur, procuratores metallorum, adscripti metallis, in metallũ vel opus metalli damnati, monetarij.*

28 *Vectigal solutum pro vmbra Platani.*

APVD Romanos vectigal præbebat sal, quod ingens fuit 1
Romanis, vt ait Liuius [a], impositum à M. Liuio & C. Claudio censoribus, vnde & Liuio nomen salinatoris inditum. Quod vectigal ægrè tulit populus salino præpositus, alasarchos dictus [b]. Plinius tamen tradit [c]: Ancum Marcium regem, salis modia sex milia in congiario dedisse populo, & salinas primùm instituisse. Caius meminit de his [d], *vectigalium publicorum*, inquit, *socijs permissum est corpus habere, vel auri fodinarum, vel argẽti fodinarum vel* 2
salinarum. In Dorinana, quę hodie Rana dicitur, in comitatu Moramurisiensi in Dana mediterranea, Salinæ extãt, ad fontes Tibisci, locum incolæ Sigeth appellant, vbi ex montibus proximis tanta copia fossilis salis eruitur, vt magnum inde vectigal Vngariæ reges recipiant, atque cameras tres in prouincia habeant, vbi ingentes montes salis congregant, Tordæ videlicet, visastinæ, quam & Salezeburgam dicunt &c. vt est apud Volphgan. Lazium [e]. In 3
Gallia salis vectigal quoque opulentissimum, dicunt *la gabelle*, quòd impositum sali ac promercali vino, tradit Paulus Aemilius [f] tempore Caroli 5. qui sapiens dicebatur, ob necessitates belli eius tempestatis, is fuit rex ordine 51. anno domini 1364. Gaguinus autem [g] putat impositum à Philippo Valesio, seu sexto, qui fuit anteà rex 40. anno domini 1328. Refert institutum vectigal Meyerus anno domini 1342 [h]. & in Flandria prohibitum. At nobis adhuc superest constitutio Philippi pulchri, eius nominis 4 [i]. qui extitit 45. ordine rex anno 1286. per quam apparet iam ab eo vectigal inditum sali 4. denariorum in singulas libras, atque declaratum in ea, hoc auxilij tantùm nomina impositum sali, non vt perpetuo dominio regio incorporaretur, eáque de re vocata regni publica comitia. Vt pro conciliatione horum dicendum sit à tempore Philippi pulchri fuisse quidem hoc vectigal nomine oblationis & auxilij impositum, à sequentibus autem principibus inordinarium tributum trãslatum, & aliquibus legibus aliis munitum: vel non in omni loco vbi sal est primum impositum, sed successu temporis. Nam nec diu est ob hoc tributum Marenenses rebellasse in magistratus regios in Aquitania Burdigalæ. Imposuit Lysimachus tributum Tragasco sali quem anteà licebat 4
volentibus etiam capere: sed eo imposito ferunt salem euanuisse, & naturam liberalem, auaritiæ inuidia se subtraxisse: quod cùm audisset Lysimachus, remisit tributum, & statim sal vt anteà apparuit, si credamus Athenęo [k].

Salinæ

a Liuius, libr. 9. decad. 3.
b meminit Cic. 4. ad Atticum, & Ioseph. lib. vlt. antiquita.
c Plinius, lib. 31. Histor. natur. c. 7.
d Caius, in l. 1. quod cuiusque vniuersit. nouum P.
e Volphgan Lazius, lib. 12. commentario. reipub. Romanæ sect. 12. c. 1.
f Paul. Aemil. lib. 9. Histor. Frãc. in Carolo sapiente.
g Gaguinus, lib. 8.
h Iacobus Meyerus, lib. 12. Histor. Flãdriæ.
i cuius & meminit Francis. 1. constitutio. des gabelles anno 1317. 10. Iulij.
k Athenæ libr. 1. dipnos. c. 1.

5 Salinæ aliquando fuerunt liberæ priuatis [a], non minus quàm ſulphuratiæ [b], argenti fodinæ, auri & cretæ fodinæ, ex quibus & imperatores tantùm decimas capiebant [c]. Neque cuncta quæ in mari ſunt vel ex aqua marina fiunt, 6 vt ſal, iuris imperatorij cenſentur: alioquin illud adulationi Palphurij ſimile eſſe dixiſſe, is enim omnia dicebat in mari capta & exiſtentia, Domitiani 7 Cæſaris eſſe, vt Iuuenalis [d]:

Si quid Palphurio, ſi credimus Armillato,
Quicquid conſpicuum pulchrúmque ex æquore toto eſt.
Res fiſci eſt, vbicunque natet.

Quod falſiſſimum eſt, nam quæ in mari, vt quæ in cœlo capiuntur, occupantium fiunt [e]. Ideo & ſalinæ quæ ex aqua marina multis laboribus coaleſcunt dominorum & occupantium iure ſunt: verumtamen poſteà principes ſibi ſalinarum ius & reditus conſtituérunt. Vt & aurifodinas ſeu auratiis 8 aliquando Tyberius ſibi reſeruauit bonis priuati proſcriptis [f]. Sub Tyberio cẽteſima pars rerum venenalium præbebatur, quæ in ærarium militare mittebatur poſt bella ciuilia in ſubſidiũ militum [g], anteà pendebatur ducenteſima: ſed is ſubſtituit in eius locũ centeſimam [h]. Eò refertur quod Vlpianus ait [i], vectigalis, nomine ex emptione aliquid deberi poſſe, & tunc quod debetur præſtandum ab emptore vel venditore, prout placuerit, ſi nihil dictum ab 9 emptore. Caligula introduxit vectigal pro litibus atque iudicijs vbicunque conceptis, quadrageſimam ſummæ de qua litigaretur. Nec erat ſine pœna, ſi quis compoſuiſſe vel donaſſe negotiũ conuinceretur, vt ſcribit Suetonius [k]. Vidi & hoc & meo tempore hoc vectigal in Gallia, vocabant conſignationes: verùm quia & minus crudele viſum eſt, ſublatum eſt. Ex gerulorum diurnis quæſtibus Caligula quoque partem octauam accepit: & ex capturis proſtitutarum, quantum quæque vno concubitu mereret, atque additum vt tenerentur publico, & quæ meretricium & quæ lenocinium feciſſet. Necnon & matrimonia obnoxia vectigali eſſe voluit [l]. Poſteà tamen Seuerus Cæſar vetuit inferri in ſacrum ærarium lenonum & meretricum vectigal, vt ſcribit Lampridius [m]. Sic & inter Chriſtianos aliquando lupanaria permiſſa, & vectigalia exacta, ſed poſteà vtrumque Chriſtianè expunctum eſt: vt & Alphonſus primùm fecit Aragoniæ [n]. Et Boëmi apud ſe ex lege prohi- 10 bent [o]. Octauius Cæſar ad nutriendos cuſtodes & milites, vectigal impoſuit, vt deferretur ærario quinquageſima pars prætij mancipiorum venditorum [p]. Et tempore triumuiratus eius, Lepidi, & Antonij imperatum libertis quotquot in Italia degerent, ducenta ſeſtertia vel amplius poſſiderent, octauam partem ſuarum facultatum deferrent in publicum, quod & turbas, cædes, & incendia edidit multa. Verùm tandem domiti liberti, & ab ingenuis quoque quadrans anni reditus exactus [q]: id enim ferebat miſeria illius ætatis, 11 in bello conſtituendo contra Caſſium & Brutum authores necis Cæſaris, qui Aſiatica occupauerant tributa, éxque eadem cauſa aliorum vectigalium infinita propè proles, vt Appianus [r] narrat, & Velleius Paterculus [s]. Renouant omnia vectigalia, & noua addidit Veſpaſianus, ita vt ex lotio exigi iuſſerit [t]. Nicephorus quoque imperator orientis, omnes onerũ releuationes ſuſtulit, noua & incognita antè impoſuit [v]. Iſaacus Comnenus imperator orientis ſtatuit [x] canonem, quem dicunt canonicum pro vico habente τριάκοντα λυχνούς, id eſt, triginta infumibula, aureum vnum, argenteos duos, 12 anetem vnum, hordei modios ſex, vini menſuras ſex, farinæ modios ſex, gallinas 30. pro vico qui 20. habet infumibula, aurei beſſem argenteum, agnum dimidiatum, hordei modios quatuor, vini menſuras 4. gallinas 20. pro vico 10. infumibulorum, argenteos 5. agnellum vnum, hordei modios duos, gallinas decem. Nicephorus etiam alius imperator orientis, qui tẽpore Caroli Magni vixit τὰ λυχνικά, id eſt, fumaria tributa exegit ab initio vſque ſui imperij, etiam ex omnibus ſacris ædibus, necnon ab eccleſiis & monaſte-

a Vlpian. l. magiſtratu, de reb. eor. qui ſub tutore P.
b l. ſi quis vxori, §. 1. § ſi ſulphuratiæ, de furt. in P.
c l. cuncti, de metallis. lib. 11. C.
d Iuuenal. Saty. 4.
e l. 1. §. fin. de acquir. rer. dom. §. & quidem, de rer. diuiſ. & l. municipũ, de municip. lib. 2. & 3. de rer. diuiſio l. 3. ne quid in loco publ. P.
f Cornel. Tac. lib. 4.
g Cornel. Tac. lib. 1. annal.
h Dion Caſſius, libr. 58.
i Vlp. l. debet, l. 17. de ædil. edicto lib. 21. P. vt c. Ludou. Roma ſing. 522.
k Sueton. in Caligu. c. 40.
l Sueton. in Caligu. c. 40.
m Aelius Lampridius in Seueri vita.
n Antonius Panormita lib. 1. de geſt. & fact. Alphon. c. 62.
o Sylueſter, libr. 1. de dict. & fact. Alphon. c. 61.
p Dion Caſſius libr. 55. Hiſtor. Roma.
q Dion Caſſius libr. 50.
r Appia. Alexandri. lib. 4. Bello ciuil.
s Velleius Paterculus. lib. poſteriore Hiſtor. Romanæ.
t Xiphylin. ex Dione in Veſpaſiano Suetonius, in Veſpaſ. cap. 13.
v vide libr. 1. Iuris orientalis in eius conſtitutionibus.
x libr. 1. tit. octaua. in conſtitutio Iſaaci Comneni tit. περὶ κανόνος.

monasteriis imperatoriis, à parœchiis, orphanotrophiis, hospitalibus, gerocomiis [a]. Vini vectigal Lutetiæ impositum est tempore Caroli 5. inuento ærario insufficiente pro impendiis belli in Anglos. Atque pro victu quotidiano regis & filij eius Dalphini, duodecim denariorum turonensium per singulas 12
libras salis diuenditi, pluráque personalia alia, & realia tributa, quæ refert Gaguinus [b]. Impositum aliquando Brugensibus vectigal tritici, verùm ipsi 13
anno 1411. vi sese liberarunt ab hoc onere. Et domo nouo illi tributo colligẽdo constructa in Brambergo, malleis confracta & in profluẽtem abiecta, Ioannes Biesse, Nicolaus de Zontere, Liuinus van Melaue, Ioannes Brito, Liuinus Scuetelare tributi inuentores exilio puniti [c]. Solarium aliud vecti- 14
gal est, quod ex solo publico à priuato possesso, publica locatione vel emphyteosi colligitur [d]: qui enim ædificat in loco reipub. tenetur canonem vel vectigal eius rei nomine præstare, nec aliter licet occupare [e]. Sic & de agris, & de rebus ciuitatum dicimus, vt alij fundi vectigales, alij non vectigales sint, vectigalésque annuam habeant pensionem [f]. M. Fonteius prætor 15
Galliæ pro Romanis apud Allobroges, inter cætera à Gallis accusatus, quòd nouum vini portorium instituisset: quòd tamen diluit Cicero [g], & anteà in Italia fuisse. Et in Gallia Titurium Tholosæ in singulas vini amphoras portorij nomine exegisse: Crodinium Portium, & Numium ternos victoriatos, Nuchalone serene, vmbinos & victoriatos mille. Atq; in his locis à se Codimi è Neucalone, ab his portoriũ esse exactum, si qui Cobiamacho, qui vicus inter Tholosam & Narbonam est, dimitterentur, neque Tholosam ire vellent &c. Vectigal item fisco penditur à metallarijs ex metallifodinis. Qui- 16
cunque volebat metallarij officium profiteri, prius præstabat fisco octo scrupulos in balucha [h], id est, in arenato vel minutato auro puro. Sic enim minutas arenas auri vocant Hispani baluchas, Græci chrysamos [i]. Scrupulus 24. pars vnciæ est. Præstabant & singulis annis quoque isti aurileguli 7. scrupulos auri [k]. Et vltrà, si quis in suo solo cuniculos auri quærendi causa effodisset, decimam auri præstabat fisco: si in alieno, decumam domino soli, & decumam fisco [l]. In metallis publicis quatuor genera personarum conside- 17
rantur, qui aliis regendis præficiuntur, procuratores metallorum sunt, qui ad tempus præficiebantur, quo nisi expleto, ad aliam dignitatem non conscendebant [m]. Aliud genus, eorum qui adscripti metallis erant, qui inibi perpetuò seruire cogebãtur, vt ex corpore metallariorum cum vxoribus & sobole, quò exeuntes, cum sobole reuocabantur [n]. Erant tamen liberi hi homines metallarij. Tertium genus erat eorum, qui ad metallum, vel opus metalli damnantur, qui pro definito tempore vincti metallis operam præbent, libertatéque amissa seruiunt [o]: interdum tamen inde remittuntur, si inutiles sunt operi propter valetudinem, vel ætatis infirmitatem, dummodò impetretur à principe [p]. Quartum genus faciunt monetarij, qui metalla tractant & signant, quorum peritia certa esse debet & fides, vnde & corpus olim faciebant & collegium. Pro vmbra platani solutum etiam vectigal tradit 18
Plinius, cùm ea arbor vmbræ gratia tantùm ex alieno fuerit petita orbe [q].

a in 1. lib. iur. oriental. in constitutionibus, Nicephori περὶ πραγείας τῶν ἀπόρων, de militia egenorum.
b Gaguin. libr. 9. in Carolo 5.
c Iacobus Meyerus, libr. 15. annalium Flandriæ in Ioanne Burgundione.
d l. 1. § si quis nemine prohibente, ne quid in loc. publ. libr. 43. P. titu. 8. l. 1. de diuers. prædijs publ. libr. 11. C. titu. 69.
e l. si legatum, l. 10. de operib. publ. libr. 50. P. titu. 10. l. si qui ex titulo, l. 5. de diuers. prædijs, lib. 11. C.
f l. 1. si ager vectigal. vel emphyteot. petat lib. 6. P. titu. 3.
g Cicero pro M. Fontero.
h l. 1. de metallar. li. 11. C. tit. 6.
i Plinius, lib. 33. c. 4.
k l. per annos, eod. t. c. de metallar.
l Gratianus, l. cuncti, l. 3. de metallar. C.
m l. 4. de metallar. lib. 11. C.
n l. fin. eod. de metallar.
o l. aut damnum, l. 1. § est pœna, & § req. l. quidam sunt seruiunt pœnæ, l. 17. de pœn. in P. lib. 48. tit. 19.
p l. in metall. damnati, l. 22. de pœnis eod.
q Plinius, lib. 12. capit. 1.

De thesauris inuentis, in fiscum inferendis. Caput II.

1 *Vectigal captum à subitò ditatis.*
2 *Thesauri inuenti in quantum & quando fisci sunt. Thesaurus quid.*
3 *Quando quis dicatur thesaurum in suo inuenire, & cedere emphyteotæ in re emphyteoticaria inuentum docetur.*

Non

4 *Non autem vſufructuario rei, in qua inuenitur: Non et, qui hypothecæ nomine habet, vel nomine dotis inſtituendum.*

5 *Mercenarius in alieno operans inueniens theſaurum, nihil ex eo tanquam inuentor percipit.*

6 *Lex Apuliæ antiqua omnes theſauros inuentos defert fiſco: alia diuidit cum inuentore: at in Gallia & alibi qualis hac de re ſit lex, explicatur.*

INTER exactiones tirannicas, quæ enumerantur [a] Nicephori Cæſaris Orientis, qui ſucceſſit Irenæ, eſt vectigal inſtitutum, quòd à magiſtratibus inſpici res eorum iuſſit, qui ex paupertate ſubitò ad opes peruenſſent: ab iiſque veluti qui theſauros inuenſſent, pecuniam poſtulari. Ad ius fiſci theſauros inuentos pertinere indicat Calliſtratus [b]. Quod cum diſtinctione temperandum eſt: nam qui in ſuo theſaurum inuenit, ſuum facit: ſi in alieno vel fiſcali prædio fortuna inuenerit, cum domino ſoli vel fiſco partitur [c]: ſi inſcio vel nolente domino in alieno inquirens inueniat, omnis domino debetur: ſi autem magicis & malis artibus alicubi quis inuenerit, fiſco quærit [d]. Abſurdum enim eſſet, vt quis ex eo lucrum caperet, vnde pœnam meretur. Conſtituerunt autem leges pœnas magis hariolis & huiuſmodi ſuperſtitioſis & pernicioſis hominibus [e]. Plato porrò [f] omnino à theſauris inuentis abſtinendum eſſe docuit, niſi quis ſit ex familia eorum, qui recondiderunt, atque ideo publicè ſacrandum voluit modico præmio accepto, veluti ſapientes tripodem aureum inuentum in mari, Deo potius conſuerunt conſecrandum, quàm ſibi reſeruandum [g]. Theſauri nomen non omnem pecuniam reconditam continet, ſed eam tantùm, de cuius depoſitione ſeu infoſſione, non extat memoria [h]. Alioquin autem, ſi quis metu bellorum aut latronum aut cuſtodiæ cauſa infoderit, non eſt theſaurus huius generis, vt cedat inuentori: imò furtum qui effoderit, committit [i]: nam & poſſidere dicitur is pecuniam, qui eam terra condidit, etiam ſi ignoret locũ vbi condiderit [k]. At in ſuo inuenire dicitur non ſolùm dominus loci, cum pleno domnio poſſidens, ſed etiam emphyteota, qui vtile dominium habet in prædio vectigali: tum quia propriè theſaurus, nec fructus quidem fundi eſt ciuilis aut naturalis [l], nec verè fundi portio [m], ſed res penitus ab eo ſeparata, nihil habens cum fundo commune. Et proinde, fortunæ donum in viſceribus terræ conditum [n]: nullius & quod inuentori, vt occupanti potius cædere, quàm alij debeat. Tum etiam quia emphyteota habet vtilem actionem pro fundo petendo & in rem [o], ſuúmque cuiuſque videtur quod vindicari poteſt [p]. Et meum eſt, cuius vendicandi ius habeo [q]. Cùm in rem actio competit eis, qui iure gentium, aut ciuili dominium acquirunt [r]. Proinde emphyteota in ſuo inueniſſe dicitur, ſi inueniat theſaurum in re emphyteoticaria, & ſibi totum acquiret; vel ſi alius ibi inueniat, medietatem tanquam dominus, præfertúrque domino directo, cùm etiam emphyteoticarios poſſeſſores Theodoſius vocet fundorum dominos [s]. Et ita Angel. Aretinus contra Placentinum defendit [t]. Hinc ſequitur theſaurum inuentum in fundo, in quo vſusfructus debetur alicui, non vſufructuario, ſed domino directo quæri. Quod & Tryphonius iuriſc. reſpondit [v]. Sic & ſimilis vſufructuario, huic qui hypothecæ nomine poſſidet, vt theſaurũ in re hypothecata inuentum non ſibi quærat, ſed debitori vt domino relinquat [x], quanquam alienare poſſit pro debito [y]. Idipſum in marito, ſi inueniatur theſaurus in fundo dotali inæſtimato, dicendum, vt non illi, ſed vxori quæratur, niſi ipſemet marítus inueniat, tunc enim, vt alius in alieno inueniens, iure inuentionis medietatem conſequitur [z]: quòd & in vſufructuario & creditore intelligo vera, vt inuenientes ipſi in prædio vſufructuario vel oppignerato, mediam conſequantur partem, tanquam in ſolo alieno inuenientes, non tanquam

m domini

a lib 3. iur orient. in conſtitutio. Nicephor. titu. περὶ τῶν ἀπόρων de militia ſupun.

b l. 1 de iure fiſc. P.

c & hæc fuit etiam Adriani conſtitutio, teſte Aelio Spartiano, in Adriano, § theſauros, de rer. diuiſ.

d l. 1 de theſaur. lib. 10. C. tit. 15. theſauros, de rer. diuiſ. § ſi quæ ſint regaliæ lib. 2. feudo. tit. 56.

e l. 3. & 4 de malefic. & mathem. lib. 9. C. tit. 18. c. 1. 2. 3. de ſortileg. lib. 5. Decretal tit. 21. tota 26 q. 2. Deuteron. 18. Leuit. 20. & 27. 1 Reg. 28 cum ſimilib.

f Plato, lib. 10. de legib

g Diog. Laert. in Solone.

h l. 3 de theſaur. lib. 10. C.

i Paul. ſi núquam nuda, l. 31. § theſaurus, de acq. rer. dom. lib. 41. P. tit. 2.

k l peregre, 44 de acq. poſſeſſ. lib 41. P tit 2.

l l donatio, § ſi fundum, ſol. matr. P.

m l. 2. § Neratius, de acquir. poſſeſſ. in P.

n Menander in fabula, quæ theſaurus, & l. ſi is qui §. quod ſi ſeruus, de acq rer. dom.

o Paul in l 1. ſi agger vectig. vel emphyteo-petat.

p Vlpia l. Quintus Mutius, l. 9 §. argento legato, & §. cui legatum eſt, de auro & arg. legat. l. 34 P tit. 2.

q Cellus, l. ſuũ, ſex 49 § hinc eſt, de rei vendicat. l. b. 6. P titu. 1.

r Paul in rem actio. l 29 fend. P.

s l poſſeſſores, l. 12. in fine de fundis patrimo. lib. 11 C. titu. 61.

t Ang. Aret. in § theſauros, de rer. diuiſ.

v Trypho. in l. ſi is qui in aliena poteſtate, l 63 § quod ſi ſeruus, de acquer dom. lib. 41. P titu 1

x d § quod ſi ſeruus.

y § contra, quòd alioquin ſuccurrat, lib. 2. inſtitutio tit. 8. quæ ſimilib

z Papinia in l dimotio, l 8 § ſi fundo, ſol matri. lt. 24. P. titu 3.

domini. Cæterùm in mercenario, qui operas ſuas locauit, ſi fodiendo vel ædificando inueniat theſaurum, Angelus notat nihil eum inde percipere debere [a], argumento procuratoris qui ex mandato domini agens, item putà vel aliud omnia domino reſtituere tenetur, etſi iniuſtè à iudice fuerint aſſignata [b]. Ex Apuliæ regni ſtatuto, theſaurus reconditus inuentus ſiue publico ſiue priuato loco, fiſci is omnino erat. Alia poſteà lege Caroli 2. dimidendus inter regem & inuentorem [c]. Lege Conſtantini quiſquis theſaurum reperiſſet, vitrò ad fiſcum referre debebat [d]. Ludouici noni conſtitutio etiam aureum theſaurum aurifodinas regi omnimodo attribuit. Et ita vetuſtiſſima extant ſenatus Pariſienſis decreta, theſaurum aureum quocunque in agro repertum ad principem: argenteum ad agri proprietarium pertinere anno 1259. & 1261. [e] Ea de re ſic etiam Eduardus primus Angliæ rex ſtatuit, Theſauros de terra, domini regis eſſe, niſi in templo vel in cæmiterio inuenirentur, eóque caſu aurum regis fore, cum argenti parte dimidia, reſidua parte eccleſiæ attributa [f]. Theodoricus Oſtrogothus Italiæ rex, fiſco quoque depoſitiuas pecunias ex longa vetuſtate dominis carentes, ad fiſcum pertinere ſtatuit [g]. At aliquando Pariſienſis ſenatus diuidendum theſaurum à principe cum repertore pronunciauit [h]. Sed & Calend. Sextil. anno 1570. expulſo fiſco regio theſauri reperti pars vna domino iuridico, altera repertori, tertia alio domino fundi proprietario aſſignata [i].

[a] An. el. Aret. in d. §. Theſaurus nu. 2. ac ter. diuiſ.

[b] Caius, in l. qui pro præd. l. 46. § procurator de procurator. lib. 3. P. titu 3.

[c] Matthæus de Afflict. conſtitu. Neapolita. de offic. ſecret.

[d] de Theſaur. in C. Theodo.

[e] Chopinus, lib. de domanio. 2 lib. titul. 5.

[f] in leg Saxoni. Lãbardi.

[g] Caſſiodo. lib. 6. Variarum.

[h] Ioan. Gall. quæſt. 193, dec. ſa per arreſt.

[i] Chopinus, vbi ſupra.

De hæreditatibus, aut portionibus illarum in fiſcum delatis. Caput 12.

1 Fiſcus olim auctus inſtituto principe, qui hæreditates priuatorum acceptaret.
2 Principes qui repudiarunt ſibi delatas hæreditates.
3 Cautum, ne liceat Imperatorem litis cauſa inſtituere.
4 Caducæ hæreditates quando in fiſcum delatæ.
5 Vigeſima hæreditatum aliquando delata in fiſcum. Deſcriptio vniuerſi orbis quare & quando ab Octauio imperata, eod.
6 Decima legis Papiæ & vigeſima teſtamentaria ſublata.
7 Decima olim hæredita. Turcæ principi pẽdit. Petalnagius æſtimator bonorũ Turcis.
8 Hæreditates morientium ab inteſtato ſine proximis, & vxore, vel marito deferuntur fiſco nunc, vt bona vacantia.
9 Albanagy iure & Galliæ princeps ſuccedit alienigenis in regno morientibus, non factis regnicolis.
Excluſis filys. 11. Bononia habet & hoc ius, eod. & Sicilia, 14.
10 Nothis ſeu ſpuriis ab inteſtato decedentibus ſuccedit princeps, vel dominus loci, qui Iuriſdictionem habeat loci, vide & 13.
12 Delata fiſco non petita quadriennio, non delata 20. annis præſcribuntur.
15 Bona vacantia & regis, interdum & dominorum iuridicorum ſunt.
16 Hæreditates & legata indignis relicta quando fiſco deferantur.

NOn reſpuit princeps hæreditates, eorũ qui eũ inſtituerũt, & ita illæ quoquæ fiſcũ augent [k]. Mos namq; antiquus erat, vel metu vel gratiæ aucupandæ cauſa inſtituendi imperatores: vnde Caius Caligula ad cõficiẽdam pecuniã edictũ ſenatuſc. propoſuit, vt qui ante hæredem ſibi deſtinaſſet Tyberiũ, Caio legaret morte ſua [l], quamuis Paulo iuriſc. placuerit eius bona qui ſe imperatorẽ hæredẽ facturũ eſſe iactauerit, à fiſco occupari nõ poſſe [m]. Neq; etiam omnes principes in ea fuerũt ſententia, quinimo & aliqui illorũ delatas legitimè repudiarunt eorũ quibus erãt proximi vel filij, vt Adrianus fecit teſte Spartiano [n]. Et Antoninus Pius alio nomine dictus Aurelius [o]. Et

[k] l. 1. de iur. fiſ in P. Vlp. in l. 1. Paul. in l. 2. de offic procurat Cæſar. lib. 1. P. titu. 19.

[l] Dion Caſſius, lib. 59

[m] l. eius bona, l. 31. de teſtam. lib. 28. P. titu. 1. facit l. noſtumus, & l. ex imperfecto, C. de teſtamen

[n] Aelius Spartia. in vita Adriani.

[o] Iul. Capitol. in vita Antonini Pij.

Octauia

Octauianus Cæſar nunquã quicquã ex ignoti teſtamento capere ſuſtinuit [a]. Nec Flauius Domitianus ab illis accepit, quibus liberi eſſent [b]. Qui omnes excelluerant maximè in hoc & Tiberio iuſtiores, qui auariſſimus cùm eſſet, omnes ſibi delatas hæreditates iubens adibat [c]. Vnde & plures illum inſtituebant vel ad inuidiam aliorum, vel vt vindictam facilius per ipſum hæredem exequerentur in alios. Cui tamẽ malo poſteà proſpectũ cantúmue, non licere Imperatorem litis cauſa hæredem inſtituere, minúſque inuidioſum viſum, neque calumniæ facultatem ex principali maieſtate capi oportere [d]. Aelius quoque Pertinax hac de re ſenatuſconſultum tulit, & eo ſe profeſſus eſt nullius ſe adiaturum hæreditatem, quæ aut adulatione alicuius delata eſſet, aut lite perplexa, aut legitimi & neceſſarij hæredes reſeruarentur. Addiditque ſenatuſconſulto, *Sanctius eſt, patres conſcripti, vopem rempub. obtinere, quàm ad diuitiarum cumulum per diſcrimen ac dedecorũ veſtigia peruenire* [e]. Præter inſtitutionem & voluntatem quoque decedentium hæreditates olim ad principem vel eius fiſcum deuoluebantur, quando perueniebant in cauſam caduci: veluti ſi inſtitueretur qui tunc nõ erat in rerũ natura, vel nõ exiſtenti legaretur, vel inſtitutus vita decederet ante teſtatorẽ. Sublatum tamen hoc poſtmodum tempore pacis, quod erat ob penuriã temporis belli inductũ [f]. Illã legẽ de augendo ærario, quæ poſteà moderata fuit, tulit ſenior Auguſtus, vt ſcribit Cornel. Tacitus [g]. Fuit & aliquando ex hæreditatibus & legatis pars adiudicata fiſco, & ærario militari vigeſima per eũdem Auguſtum Octauianũ, qui eam inſtituit exceptis his quæ proximo genere iunctis ac pauperibus morte aliorum relinqueretur [h], quæ cùm onerоſa viſa fuiſſet Romanis, dicerẽtque ſe quoduis aliud tributum, quàm vigeſimam paſſuros: Octauianus, anno vrbis conditæ 766. anno 1. fui quinti decennij imperij in agros & domos penſionem tranſtulit, ac ſtatim non oſtenſo quantum aut quo modo cuilibet pendendum foret, alios alio diuiſit, qui priuatorum ac ciuitatum facultates deſcriberent, vt cùm ſinguli maiorem iacturam verererentur, mallent vigeſimam pendere: idque eius conſilium ita res ipſa probabit [i]. Edictúmque fuiſſe propoſitum de illa deſcriptione meminit Diuus Lucas [k] amanuenſis ſacer: *Exiit*, inquit, *edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis &c.* Legem vigeſimæ renouauit M. Antonius philoſophus, vt teſtis Iulius Capitolinus [l]. Iuſtinianus & huic aliam addidiſſe Adrianum vult, vtpotè qui valdè fuit de ærario ſtudioſus, vt ſcribit Eutropius [m]. Ipſe autem Iuſtinianus quæ de hæreditatum vigeſima introducta erant, ſuſtulit [n]. Sicut & ſublata decima quæ ex lege Papia deducebatur ex legatis à viro vxori, vel ab vxore marito relictis, ſi illis non eſſent legitimi liberi [o]. Apud Turcas eorum imperator, bonorum defuncti decimam quamque corradit, etſi defuncto legitimus ſit hæres. Eſtque eius rei gratia magiſtratus æſtimationem bonorũ faciens, dictus Petaluogius. Accipit tamẽ nunc & fiſcus hæreditates morientiũ ab inteſtato ſine proximis, vxore, vel ſine ſocio liberalitatis à principe collatæ, tanquam in bonis vacantibus, excluſis ciuitatibus, quæ ius fiſci non habent [p]. Et ſic Theodoricus rex Gothorum ſcribit [q], *proximos defunctorum nobis legaliter anteponis, quia in hoc caſu principis perſona peſſ emnes eſt: ſed hunc optamus non acquirere, dummodo ſint qui relicta debẽt poſſidere.* Hoc & in Gallia obtinet, ex cuius generali cõſuetudine rex iure abanagij, id eſt, alibi nati, extraneis alibi natis ſuccedit, ſi illi non fuerint regnicolæ à principe facti, id eſt, vt diximus ſi non fuerint affiliati, vel naturaliſati, etiam ſi fecerint teſtamentum. Et nothis quoque, ſiue ſpurijs non legitimatis ſuccedit princeps, ſicuti & quilibet dominus directus habens iuriſdictionem ſpuriis decedentibus in ſuo territorio, ſi illis non ſint deſcendentes ex linea recta legitimi & naturales, vt ſæpe ſecundum hæc quæ diximus tam in alienigenis ſeu peregrinis, quàm ſpurijs iudicatum eſt [r]. Poſſunt tamen ex conſuetudine teſtari ſpurij ſeu

a Sueton. in Octauio, c. 66.
b Sueto. in Domit. c. cap. 9.
c D. o. Caſſius, libr. 57.
d Paul. in 1 Imperatores, 1. 91 de hæred. inſtit. & l. 1. Cod. 2. 1. tit. 1.
e Iul. Capitol. in Aelio Pertinace.
f l. 1. §. 1. & § cum ergo, & § 1. de Cõdo, de cad. toll. lib. 6 Cod. 51.
g Cornel. Tacit. lib. 3 annal.
h Dion Caſſius, lib. 55.
i Dion Caſſius, lib. 56 Hiſtor.
k D. Luc. c. 2.
l Capitol. in M. Antonio.
m In Eutrop. lib. 8.
n l. ad diu. D. Adrian. 3. de edict. D. Adrian. toll. lib. 6 C. tit. 56.
o l. 2. de infirm. pœn. cœlibat. lib. 2. C. tit. 8.
p Diocles. & Maxim. in l. 1 & 2 Theodo. & Honor. in l. vacantia, l. 4 de bon. vacant. lib. 10. C. tit. 10.
q Cassiodo. lib. 6. Variarum.
r Papon. lib. 5. tit. 5. arrest. 2 arrest. Gallo. Bened. in cap. Raynutius, in verbo & vxorem nomine, decis. 5. num. 482.

a Buet ad conſuet. Bitu. tit. de eſtam. § 6. 3. 11. ad co. ſuetud. 3. Aurelian. tit. 14. de ſucceſſionib.

b conſilio 13 vol. 1.

bastardi [a]. Et quanquam ſint filij peregrinis, tamen fiſcus his excluſis ſuccedit, quia illorum patres, ſine adoptione regia, non ſunt capaces acquiſitionis bonorum in regno, nec etiam beneficiorum, vt deciſum conſtitutione regia 6. idus Martias 1431. vt nec Bononiæ extranei, vt ait Barbatia [b]. Cæterùm 11 ad bona aduenarum ſeu peregrinorum vocatur principis fiſcus, tanquam ad bona vacantia, quæ principis ſunt: niſi ſi delata ſint, & admonitus, de his fiſcus non petierit, quo caſu iure poſſunt præſcribi contra fiſcum quadriennio [c]: quæ non delata ſunt, viginti annis [d]. In Gallia autem Chaſſaneus in vtroque caſu triginta annos deſiderari putat [e]. Et extat conſtitutio 8. idus Sept. 1486. 13 qua fiſcus in nothorum bonis occupandis præfertur dynaſtis, qui aliquando ſibi hoc ius adſciſcunt, vt ait Paul. Caſtren. conſil. 34. vnde & in lib. 2. Cameræ ratiocinatorum fol. 320 ſcriptum eſt, bona baſtardorum decedentium in terra altorum iuſtitiariorũ, non capiantur per officiarios regis, niſi conſtet per informationem legitimam, regem eſſe in poſſeſſione capiendorũ in illo loco: quod ſi dubium ſit, fiat inuentariũ, & tradatur in manu ſecura. Apud 14 Siculos inteſtato aduena, quem ipſi garagangum vocant, mortuo, bonam fiſcum coguntur [f]. Competunt & bona vacantia non ſolùm principibus, ſed 15 & alijs dominis iuridicis aliquando, qui ius gladij habent, ſecundum mores diuerſos. Peruenunt & alio modo ad fiſcũ hæreditates & legata. Et quamuis melius ad pœnalia compẽdia hic modus referendus eſſet, tamen de hæreditatibus ad fiſcum deferendis inſtitutus ſermo dabit huic modo locũ: nempe cùm is cui relinquitur tacitè legatum, vel hæreditas: non poteſt capere, incapáxque non ſe defert, vt partem aliquam conſequatur: tunc enim fiſcus tacito potitur [g]. Quæ reddunt autem incapacem, vt illi in fraudem relinqui tacite non poſſit, plura ſunt, vt damnato in metallum relinquatur, vel hæretico, vel nato ex nepharia coitu, & ſimilia quæ enumerat & probat glo. in l. 1. de iure fiſci in P. Ideò hæreditates fideicommiſſariæ, de quibus contra legem reſtituendis perſonis prohibitis à lege promiſſionem quis adhibuerit, fiſco deferuntur [h]. Deferũtur & ſucceſſiones mortuorum, quorum hæreditates hæredes adierunt ante vindicatam necem eorum, quibus ſuccedunt [i]. Quod & in patronis etiam receptum eſt, vt niſi libertorum necem vindicent, fiſcus ab illis hæreditates repoſcat, cùm omnes hæredes, vt ait Paulus, in defunctos officioſos eſſe oporteat [k]. Quod tamen intelligendum, dummodo hæres pupillus non ſit, qui ob ætatem ab indignitate illa excuſatur [l]: quia ibi nulla culpa eſſe videtur, vbi conſilij defectus eſſe conſpicitur. Quò fit, vt is hæres etiam non priuetur hæreditate, qui cum ignoraret authores patrati ſceleris, mortem non vindicauit [m]. Sic quoque nec is priuatur, qui ante ſuam culpam, in agendo ab alio præuentus fuit: tunc enim tutò adit, ſi culpa negligentiæ non imputatur: contrà ſi imputari poſſit [n].

c l. 1. § dimus, de iure fiſci lib. 49. P. tit. 14. in l. 1. de quadrien. præſcript. lib. 7. C. tit. 37.

d § dimus, l. 1. de iur. fiſc.

e Chaſſan. in conſuet. Burg. tit. 2. § 1. in verbo qui confeſſe le corps, num. 34. & in rubr. de cenſib. § 2. verſ. & ſemblablement ſe faire num. 20.

f Conſtitutio Neapoli de offic. ſecret. & ibi Matth. de Affict.

g Paul. in l. edicto, l. 13. de iur. fiſ. l. 2. eod. l. 1. C. de delator. lib. 10. tit. 11.

h Papin. l. cum quis, l. 31. de iis quib. vt indig. lib. 34. P. tit. 9.

i l. ea quæſtio, l. 3. de iis quib. vt indig. b. d. C. tit. 35. Vlp. neceſſarios, l. 5. § 6. ad ſenatuſc. Syllania lib. 29. P. init. § l. 1. de iur. fiſ. in b. Vlp. l. Marcellus, l. 3. § fin. ad Sc. Tebellian. l. b. 36. P. tit. 9.

k l. parentes, l. 21. de iis quib. vt indig. n. 7.

l d. l. ea quæſtio, & l. minoribus, de iis quib. vt indig. C. m. l. ſi deo vitio, 7. eod. tit. C. de iis quib. vt indig. l. ſi ſtatuæ, l. 9. eod. C.

m l. ſororem, l. 10. C. eod.

n l. ſororem, l. 10. C. eod.

De vijs publicis. Cap. 13.

1 Via publica iuris regalis eſt, quidque via publica.
Viæ diuiſio & ſpecies, publicæ, priuatæ.

2 Vicinalis, iter, actus, via quid. Viæ publicæ latitudo quanta eſſe debeat eod.

3 Vias publicas non licet occupare vel concludere priuatis, quibus ſine metu præſcriptionis quilibet poteſt ſe opponere..

4 Viarum publicarum cura aliquando fuit conſulum & ædilium curulium, & quid huiuſmodi curarent in eis. De ἀγνώμοις Græcorum.

5 Curator viarum aliquando ſolus, qualis poteſtas eius, & quot conſtituti.

Caram

Curam & tandem viarum, & ſecuritatem in Cæſares tranſtulerunt. Quare & vectigal exigunt. Maiſtre des ports & paſſaiges, *in Gallia quis.*

6 *Viæ publicæ communes vſu, non vicinis illis prædia, in qua non eſt declinandum.*

7 *Itinera viarum per milliaria & lapides metiebantur ab antiquis. Et quomodo columnæ lapideæ vijs apponerentur.*

8 *Lex viarum vna, comiter iter docendum eſſe.*

1 REGALIÆ cenſentur viæ publicæ [a]. Viam publicã eam dicimus, cuius etiam ſolum publicum eſt [b]: non enim ſicut in priuata via, ita & publica accipimus, viæ enim priuatæ ſolum alienum eſt, ius tamen eundi & agendi nobis competit ſeruitutis iure [c]. Sic viæ publicæ ſiue baſilicæ vel regiæ, prætoriæ, cõſulares, priuatæ aliæ, quæ & agrariæ, & vicinales quę in vicis

2 ſunt, vel in vicos ducũt [d]. Inter quas iter, actus, via: iter ius eundi per fundũ alienum, hominis tantùm actus & iumenti & plauſtri agendi ius [e]. Via ius eundi iumenti & vehiculi agendi, quæ continet actum & iter [f]. Via in porrecto 8. pedum, in anfractu 16. conſtitui debet [g]. Actui dimidium, id eſt 4. pedes tribui debent. Poteſt tamẽ via vel anguſtior vel latior pacto conſtitui, dummodo per eã vehiculum ire poſſit [h]. Ex conſuetudine quarundam regionum viæ publicæ latiores aliquando, vt ex Turonenſi, via publica debet habere 16. pedes latitudinis, & vicinalis 8. habétque notionem delictorũ in illis commiſſorum ex ea lege Caſtellanus [i], quæ & ex alijs conſuetudinibus

3 obtinent [k]. Non licet ſine authoritate diuini reſcripti angiportus integros vel partes, ſuis domibus includere vel porticus vſurpare, ſed debent reddi ciuitati, eũ multando qui auſus eſt 50. libris auri [l]. Viæ publicę ſine permiſſu principis, quia illius ſunt, quicquã priuati operis non admittunt [m]. Reficere tamen & purgare licet impunè, non deteriorem facere, alioquin & ei vis impunè fit à quolibet de populo [n], nonobſtante oppoſita præſcriptione, quia populus non vtendo, non amittit viã publicam [o]: cùm nec loca publica, licet vſibus priuatorum deſeruiant, tamen non quaſi propria cuiuſq; ſunt, & tantum iuris habemus ad obtinendum, quantum quilibet ex populo ad prohibendum habet [p]. Et cuilibet in publicum petere permittendum eſt id, quod ad vſum hominum pertineat, veluti vias publicas, itinera publica. Et ideo

4 quolibet poſtulante, de his interdicitur [q]. Florente repub. Romana cenſorũ ea functio erat, vt vias ſternẽdas in vrbe, ſilice; glarea, extra vrbẽ, ſubſtruẽdas marginandáſq; locarent apud Liuium [r]. Olim hæc cauſa viarũ publicarum magiſtratibus proprijs cõmiſſa fuit, nempe Aedilibus Curulibus, qui poſteà curatores viarum dicti ob id [s], qui cogebant dominos agrorũ vel ædificiorũ vicinorũ viis publicis eas pro modo obiecto loci reparare & emendare: cauebãtq; ne quis effoderet vias, ne ſubtrueret, neq; in his cõſtrueret, cõſtitutũ diſſolucrent, purgariue curarẽt, ne permitterẽt ſtercora, non morticinia, non coria in eas iacere, non in illis rixari [t]. Græci munus hoc ἀγορανόμοις ſuis decreuêre, vt itinerum publicorum per vrbem curam agerent, vti complanarentur, & quæ in vrbem tendunt, ne perfoderentur, aut aggeribus congeſtis obruerẽtur, néue quid in militari via ædificaretur, teſte Platone [v]. Erat aliquando viarum curator proprius, qualis Octauius fuit conſtitutus, quíque,

5 qui viis reficiendis præeſſent prætorios viros, qui lictoribus binis vterentur, deſignauit [x]. Atque is anteà vias extra vrbem reficiendas mandauit partim publicis, partim ſuis, partim patrum quibuſdam ſumptibus [y]. Statuerunt Cæſares, omnes ſine exceptione conceſſi priuilegij immunitatis tributorum, ad viarum & pontiũ reparationẽ conferre debere [z]. Alexander Cæſar Romæ vrbis, regionum, & viarum curatores fecit 14. [a]. Auguſtus fecit Agrippam generũ viarũ curatorem [b]. Poſteà viarum curam ad ſe principes auocarunt,

a §. 1. ff ſunt Rega. lr. 2. feudor. titu 56

b l. 2. §. viam publicam, ne quid in loc. pub li. 43. P. tit. 8.

c d §. viam, & in l. 10 11, ff ſeruit. vend. in P.

d l. 2. §. viarum, ne quid in loc. publ. l. 3. de loc. & itine. publi.

e Inter actum, l. 12. de ſeruit. ruſt. prædio. lib. 8. titu. 3. l. quiſella, l. 7. eod.

f l. 2. de ſeruit. ruſtic. prædi in P. vbi gloſ. in verbo via, differentiam actus & viæ dat.

g l. viæ latitudo, l. 8. de ſeruit. ruſtic. prædio. in P.

h Paul l. via, l. 23. de ſeruit. ruſt. prad P.

i in conſuet. Turonen ſur. *des droicts du ſeigneur chaſtellain* art. 1.

k Coſtumes d'*Anion*, eod. tit. art. 43 44. 45. *Maine*, eod. tit. art. 50. *Rochelle*, tit. de iuriſ. art. 3.

l l. qui ſine, l. 19. de operib. pub. lib. 8. C titu 12.

m l. ſi in publico, l. 12. §. fin. de aqua pluuiarum libr. 39. P. tit. 3. l. 2. § ait prætor ne quid in loc. pub. lib. P. l. 2. de loc. & itiner public P.

n l. 1. de via publica, lib 43. P. titul. 10.

o l. 2 eod. de via pub.

p l. 2 § hoc interdictum, ne quid in loc pub.

q l. 1. de loc. & itiner publi. lib. 43. P tit 7.

r Liuius, li. 1. dec. 1.

s l. ad curatores reipub. & l. eam vias publicas, de dam. infan P. l. 2. §. ſed & ſi curatores, ad municipal. P. Lamprid. in Alexãdro.

t l. 3. de via publi. lib 43. P. tit. 10

v Plato, 6. de legib.

x Dion Caſſius, libr. 54.

y Dion Caſſius, lib. 53.

z l. 1. 2. 3 5 6. de itinere munien lib. 15. C. Theodoſ lib 3.

a vt author Lampridius in eius vita.

b Sueton. in Auguſto.

& securitatem, vt transeuntibus [a], à quibus vectigal exigunt, tutum esset iter. Propriúmque in Gallia regium magistratum habemus, *Maistres des ports, passages, & chemins.* Publicæ viæ omnibus communes vsu, tamen vicinia prædia minimè, in qua non est à via declinandum. Sic & liberum iter publicum petijt Israeliticus populus à Sehone rege Amorrhæorũ [b], *obsecro vt transire mihi liceat, per terram tuam: non declinabimus in agros & vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec transierimus terminos tuos.* Viámq; hanc regiã fuisse publicam explicatur in Deuteronomio, vbi ea repetũtur [c]. *Transibimus per terram tuam, publica gradiemur via, non declinabimus neque ad dextram neque ad sinistram.* Alexander Seuerus Imperator, si quis de via in alicuius possessionem deflexisset, pro qualitate loci, aut fustibus subijciebatur in cõspectu eius, aut virgis, aut condemnationi: aut si hæc omnia transiret dignitas hominis grauissimis contumeliis: cùm diceret, visne in agro tuo hoc fieri? alteri ne feceris, quod tibi fieri non vis [d]. Per milliaria & lapides itinera metiebantur antiqui, vnde & lapis, & milliarium pro eodem [e]: singulis milliariis tribunus Gracchus lapideas columnas habẽtes inscripta spatiorũ signa posuit, vt author Plutarchus [f]. Inter leges viarum publicarum illa, Erranti viam comiter ostendendam. *Homo,* inquit Ennius, *qui erranti comiter monstrat viam, quasi lumen de suo lumine accendat, facit* [g]. *&c.* Et Diphylus Comicus [h].

ἀγνοεῖς ἐν ταῖς ἀραῖς
ὅτι ἐστίν, εἴ τι μὴ φράσι ἢ ὀρθῶς ὁδόν,
ἢ πῦρ ἐμάυσει, ἢ διαφθερεῖ ὕδωρ
μέλλοντι δειπνεῖν, ἤγε κολύσει τινὰ, id est,
Nescis execrationibus obnoxium esse,
Si quis aut non rectè monstrauerit viam,
Aut ignem accenderit, aut aquam corruperit
Volenti comedere, aut prohibuerit ista.

a c. 1. quæ sint regalia.
b Numero. c. 21.
c Deutero. c. 2.
d Lamprid. in vita Alexan. Seueri.
e l. 1. § inuito, de offic. præf. vrb. l. propter litem §. vlt. de excusat. tutor. l. 2. de erogat. milit. anno. lib. 12. C. tit. 38
f Plutarch in Gracchо
g Cic. de Senect.
h in sententijs Comicorum antiquorum cap. 15.

De mari & fluminibus publicis. Cap. 14.

1 *De mari relatiuè. Flumina regalia, & compendia eorum principis. Flumina publica, & priuata: publica quæ.*
2 *Fluminis & riui differentia: flumen quid, & quid torrens, & priuatum flumen.*
3 *Flumina publica vsu communia, proprietate principis.*
4 *Fluminum duo generalia, Regalia, & bannalia, & quæ regalia, regalium vtilitates & vectigalia principis.*
5 *Bannaria flumina, quæ videlicet donata vassallis.*
6 *Leges piscationibus & instrumentis piscatorijs impositæ.*
7 *Portus publici iuris, ideò cuilibet licet in ijs piscari: Regij autem iuris vel domini loci ratione iurisdictionis & vectigalium. Portus quid, & eius differentia ab statione eod.*
8 *Litus quid, & ripa, & differentia.*

DE MARI iam satis diximus, dum egimus de aqua, ideo nihil addam. Inter regalia flumina publica etiam sunt, & compendia ad principem pertinent [i]: Fluminum quædam publica sunt, quædam non. Publicum esse Cassius definit, quod perenne sit, id est, perpetuò fluat. Flumen à riuo magnitudine discernendum, aut existimatione circumcolentium. Torrens est, quod tantùm hyeme fluit [k]. Sic intelligenda de perennibus, quæ traduntur à Iustiniano & alijs iurisconsultis, flumina omnia & portus publica esse

i §. 1. quæ sint regal. in vsib. feudo Bar. Ias. & alij in l. quominus, de fluminib.
k hæc in l. 1. de fluminib. Lib. 43. P. titul. 11.

esse [a], taliáque esse dicentur, quæ omnium vsibus patent, & sunt in iure principis, vt olim populi, & quæ oriuntur in publicis locis & per publica fluunt: vt priuata, quæ sunt in dominio, commodo, vsu alicuius priuati, quæ in priuato oriuntur aut fluunt & quæ talia habentur ex principis concessione vel præscriptione, vel alio iusto titulo [b]. Publica vsu sunt communia, sed proprietate sunt principis, & olim populi: sicuti riparum vsus publicus & communis, sed earum proprietas eorum censentur, quorum prædiis hærent [c]. Communia quidem scilicet vsu hæc omnia iure naturæ, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc litora maris [d]. De legibus aquarum plura diximus, dum de quatuor elementis in iure considerandis egimus titulo de aqua, quæ non repetemus. 4 Fluminum, vbi & lacus continentur duo genera, alia regalia, alia bannalia seu proscripta. Regalia sunt, in quibus princeps iure patrimoniali seu domaniali vectigal capit, & ideo in his modum piscandi & tempus constituit. Et quia onus & curam fluminum sibi asciuerunt principes [e], æquũ est vectigalia, piscarias, aliáque commoda eorum, ad illos pertinere [f]. Carolus Magnus tamen illa vectigalia voluit exigi de pontibus, naugis, & mercatis, non quando funes rendũntur, vel quando sub pontibus cum nauibus transitur, vel ex similibus, in quibus nullum auxilium itinerantibus præbetur [g]. Nam & hæc aboleuit Pertinax instituta à tyrannis vectigalia [h]. 5 Bannana seu proscripta flumina quibusdam beneficis seu vassallis condonata sunt priuatis, vel consuetudine, vel pacto vsurpata. Hodie in Gallia piscandi in omnibus bannalibus moderata licentia [i]. Modúsque piscandi redemptoribus piscationum & aliis præscriptus. Et de modulo retium, verriculorum, & nassium, & de magnitudine, & de tempore capiendorum piscium, leges datæ à Philippo 4. rege Gall. mense Sextil. anno 1291. & mense Martij anno 1302. Et à Carolo 5. constitu. *des eaux & forestz*. Sunt portus 7 quoque publici iuris & regij [k]. Ideo ius piscandi omnibus iure gentium commune [l], quod pertinet ad iurisdictionem, & regis sunt, vel illius domini, in cuius territorio sunt [m], & ideo & vectigalia quoque eius ad eum pertinẽt [n]. Portus appellatus est conclusus locus, quo importantur merces, atque exportantur: & ea quæ nihilominus statione concluſa atque munita sunt [o]. Portus species forsan non concluſi, statio est, ab stando: locus inquam, vbicunque naues tutò stare possunt [p]. Et ita distinctio fit, vt interdictum detur, ne quid in mari inue littore fiat, quo portus, statio, itérue na- 8 uigio deterius fiat. Litus maris, est quatenus hyberni fluctus maximus excurrit [q], communéque est vsu vt mare [r], quod & de litoribus fluminum dictum est [s]. Tamen quòd pertinet ad iurisdictionem, & ius tutandi & ad vectigalia, principis litora sunt, aut eius qui habet in illo loco imperium [t]. Ripam tamen propriè fluminum aiunt, vt Ouidius, -- *campóque recepit*

Liberiorus aquæ, pro ripis litora pulsant [v].

Ripæ quoque solent habere præcipitem asperitatem, vt liquet. In omnium ripis, litora vt plurimum plana sunt, vnde Pomponius Mela [x] de Aethyopia agens, vasta omnia vastis præcisa montibus, ripæ potius sunt quàm litora. Crepido seu labrum amnis, id quod flumen continet naturalem rigorem sui cursus tenens [y]. Confunditur & appellatio cum litore. Verùm fluminum ripæ ad possessores proprietatis proximiores pertinent [z]. Iurisdictio ad dominos locorum vel ad principem. Reparationem omnes sine exceptione conferre tenẽtur [a]. Ex constitutionibus Gallicis latis anno domini 1517. & 1543 [b]. cautum, vt rerum omnium, quæ à pelago in littora extrahuntur, tertia pars ad principem regio iure pertineat, tertia altera ad maris præfectum, alia ad nauarchos repertores. Et si tamen dominus rerum suarum iacturam persequatur intra annum, ei restituantur refusis sumptibus [c]. Acquè annumerantur inter regalia in Sicilia, Anglia, & litoribus Italicis naufragiorũ compendia [d]. Est & ius guidagij in Armorica, regale in mari [e].

[a] §. flumina, de rer. diuis. Lucmo, l. 4. eodem ff. adeo, l. 7 § insula, de acquir. rer. dom. in f. lib. 3 tit. 1 fluminum, l. 24 de damn. infecto

[b] l. sum, ad quæ nos, num. 1. de rer. diuis.

[c] d. § flumina, de rer. diuisio. l. 3. de fluminib. l. riparum, de rer. diuis.

[d] l. 2. de rer. diuisio. in f.

[e] l. quod principis, & l. fin. publico, de aqua plu. arcen. ff. l. quominus, de fluminib. l. seruitutes, § publico, de flumin.

[f] l. secundum naturam, de regn. iur. ff. l. fin. § sed cùm secundũ, de furt. C.

[g] in lib. 3. leg. Francorũ. 12 de Theolonets

[h] Herodianus.

[i] ita intelligẽd Ioã. Faber, in § flumina, de rer. diuis.

[k] § 1. quæ sunt regal. l. nemo de rer. diuis.

[l] § flumina, de rer. diuisio.

[m] d. § 1 q̃ sunt regal.

[n] l. edicto, § 1. & l. inter publica § 5. de verbo. signif.

[o] Vlp. l. portus, l. 5. de verb. signif.

[p] l. 1. § fluminem, de fluminib. in f.

[q] d. l. 1. § fin. mari, de flumin.

[r] l. Titius, l. 6. & 13. de verb. signin. § equidem, de rer. diuis.

[s] § flumina, de rer. diuis.

[t] l. litora, ne quid in loc. fiat.

[v] Ouid. 1. Metamor.

[x] Pompo. Mela. li. 1.

[y] Vlp. l. 1. § ripæ, de fluminib. ff.

[z] l. riparum, de rer. diuis. ff. § riparum, eod. ap. Iustin. vide de ripis vsuata, & de illis nauigand. Capolam. lib. 2. de tenut. tit. cap. 36.

[a] l. ad portus, C. de operib. publ.

[b] arrest. 121 constitut. *du droit de la marine*.

[c] iuxta l. naufragia, C. de fur.

[d] Lucas de Pen. & Ioan. de Platea, in l. 1. de nauficla C. Matthæus, de Affl. lib. 1 constitut. 59.

[e] Argentræus, in cõsuet. Andegauens.

De bonis patrimonialibus principis à fisco colligendis, & de pascuis. Cap. 15.

1 *Tot species patrimonij principis, quot priuatorum.*
2 *Prouentus ex saltibus & pascuis principi, & pœna pascentium in illis.*
3 *Saltus & pascua quid.*
4 *Non licet pecus in pascua aliena vel nemora immittere prohibente domino.*
5 *Duobus modis prohiberi censentur ingressus pascuorum, voce, signo: & quomodo signo. Iterum banno, vel cruce, vel fossis, vel vallo.*
6 *Animalia in pascuis & nemore principis inuenta pro noxa sunt, non si inueniantur in priuatorum pascuis, quia tunc tantum damnum datur.*
7 *Quando & quomodo dominus ius habet retentionis animalium inuentorum in suo pascentium, & de praxi huius rei.*
8 *Damnum datum modicum ab equo viatoris necessitate vrgente, vel à pecore deperdito sine culpa domini an resarciendum.*
9 *De iure pascendi in alieno fundo, & iure illius seruitutis, quo tamen abutendum non est præter modum.*
10 *Duo iura pascendi, viridis pascui & vacui pascui, quidque vtrumque, & tempus pascendi vacui pascui quod.*
11 *Porci pascuis non debent immitti.*
12 *Abutentes pascuis & saltibus iure priuantur concesso.*
13 *Pascua publica Romana, vnde vectigalia olim dicta agri scripturarij.*
14 *Thoria lex in depascentes agros publicos.*
15 *Pascuorum antiquum vectigal.*

TOT species patrimonij principis esse possunt, quot & priuati [a]. Quamobrem de hoc pauca dixisse contentus ero, & prosequar quæ de pascuis & saltibus regiis frequentia sunt. Iure itaque qui immisit animalia in pascua, vel syluam, vel saltum principis, si ius non habeat pascendi: illa amittit & fisco dantur. Atque saltuum vel pascuorum procurator, id est, qui curam gerit eorum, si conniueat, & prætio venalem gratiam fecerit, grauissimo subditur supplicio [b]. Saltus sunt propriè, pascua loca inculta crebris syluis & dumetis tepleta, vt innuit Virgil [c].

Saltibus in vacuis, inquit, *pascuntur plena secundum Flumina.*

Et Varro [d], *quos agros*, inquit, *non colebant, propter syluas, aut id genus, vbi pecus pasci posset, & possidebant, ab vsu suo saltus antiqui nominabant, Græci νόμας, Latini nemora.* Saltus atque pascua, aut sunt priuatorum, aut publica, seu vniuersitatis alicuius. Generaliter non licet in pascua alterius siue ea sint fiscalia, siue priuata, pecus pascendi gratia immittere, nec militibus quidem [e]: quia nec licet fundos alienos, inuito domino ingredi sine iure seruitutis [f], maximè si prohibeat dominus. Porro prohiberi videtur ingressus duobus modis, vel expressa voce, vel signo. Quid vocalis expressa prohibitio sit, palã est: signo verò fit prohibitio, si in ingressu vel limitibus, seu terminis fundi seu prati, crux vel aliud simile, quod dicitur bannum, ponatur vel figatur authoritate iudicis ordinarij vel territorij, vel ciuitatis habentis imperium merum seu altam iurisdictionem, cuius indictæ pœnæ aduersus scientes & violantes, bannum habent executionem [g]. 2. fit inhibitio, si pascua, prata, vel nemora, cingantur fossa, aggere, vel maceria [h]. Hoc singulare in pascuis principis, vt animalia inibi inuenta aliena, fisco adiudicentur pro noxa: in aliis aliorum nequaquam receptum, nam tantùm dominus animalium, quæ damnum dedêre, tenetur illud resarcire, nec domino fundi læsi, ius retentionis animalium

a viden. tot titulus. de fundis rei priua. & salt. diui. domus, lib. 11 C. titu 65. & de fundis & saltib. rei dominic. eod. tit. 66. & de agricol. & mancip. domini. titu. 67. & 68. & 70. 71. 73. 74 75. 76.
b l. 3 de fund. & salti. rer. dominic. libr. 11. C.
c Virgil lib. 3. Geor.
d Varro, 4. de ling. Latin.
e l. 2. & 3. de pasc. publ. & priuat. libr. 11. C. titu. 3.
f ca omnes leges, 1. dist. l. per agrum, l. 21. de seruit. lib. 3. C tit 34 Callist. l. diuus Pius, l. 16. de seruit. rustico. prædio. lib. 8 P. tit. 3. Caius. l. 3. de acqui. rer. domi. libr. 41 P. titu. Iustinia. §. feræ, de rer. diuis.
g l. fin. de decret. ab ordi. faci. lib. 50. P. tit. 9. Notat expresse Petrus Iacobi, in rubr. de actio. ex pauperie, §. item notandum, circa finem.
h l. 3 §. item feras, de acq. possess. lib. 41. P. titu. 2. l. vsufructuarius veneri, l. 69. de vsufr. lib. 7. P. titu. 1.

lium datur, ſed actio ad damni repetitionem [a]. Quinimo ſi quis durius, aut aliter quàm ſuum animal, à fundo ſuo alienum expellendo & abigendo, lædat, vt ſi abortum equa abacta fecerit, pro damno tenetur [b]. Habet enim actionem paratam cõtra dominum animalis, vt de paſtu pecoris, cùm in ſuo alienum pecus depaſcitur [c]. Fuerunt tamen qui defendant poſſe à domino fundi detineri inuentum alienum animal, donec fuerit damnum datum reparatum, vel de eo cautũ. Quod & ſeruatur ex conſuetudine diuerſorum pagorum, potiſſimum iuxta Tholoſam, & approbatum Neratij videtur authoritate [d], & Vlpiani [e]. Súntque expenſæ quæ in hac detentione fiunt reſarciendæ quoque à domino animalis [f]. Et pro damno dato electio domini animalis eſt, vel damnum reparare, vel dare animal pro noxa [g]. Receptum quoque eſt, vt teſtandi damni cauſa, quis poſſit hominem repertum in crimine etiam retinere per viginti horas [h]. Et ita probo poſſe retineri animal nocens, & recludi teſtationis cauſa, & vt damnum reſtituatur. Nec pugnat l. quamuis ad l. Aquil. in P. quæ dicit non licere includere: etenim hoc verum eſt, ſi dominus damnum offerat, vel non licebit ei concludere, vt ſuum pecus faciat, vel domino interuertat. Hoc enim ad paſcua principis ſolùm pertinet, non priuatorum. Item non licere puto diutius animal includere ſine monitione domini, vt ſuũ recipiat [i], ſi ſciatur, cuius ſit animal. Quod ſi quis ignoret, vtetur conſilio Vlpiani [k], vt proponat palam libellum: ſe inuenſſe tale animal in ſuo prædio, quod ſit reſtituturus domino damnum ſoluenti. Quo inuento, & de damno cauenti, id reſtituere debet, vt alias fuit iudicatum [l]. Cautione quippe recepta, probare debet damnum teſtibus, vel per relationẽ ſeu cenſuram expertorum qui damna iudicant. ſic tutò ad petitionem condemnationis damni accedit; alioquin enim deficiente in probatione damni capiente, aduerſarius rectè de occupatione illegitima, vt de furto, aduerſus eum conqueri poſſet. Inutile tamen hic non erit annotaſſe duos caſus, in
8 quibus in ſuo depaſcentia animalia pro damno non poteſt retinere, vel damnum repetere à domino eius: primus in viatore, ſi neceſſitate compulſus, equum in itinere, vel in vicinis pratis pauit [m], putà equo deficiente ob penuriam alimenti, vel ob morbum: & neceſſitas faciet licitum quod alioquin prohibitum [n]. Alius caſus notatur ab Alberico [o], vt dominus animalis non teneatur de damno ab eo dato, quando animal deperditum fuiſſet ſine domini culpa, & depopulatur aliena. Verùm ego non ſubſcribo, ſed arbitror dãnum teneri reſarcire, liberari tamen à pœna, quæ vitra damnum domino imponitur fiſco, vel domino rei læſæ addicenda: neque enim æquum eſſet cuiſſe ſaturum vel nutritum animal cum alterius iactura, & ita ditari alterius
9 malo dominum [p]. Excipitur tamen alius caſus à reparatione damni dati in prædis alienis ab animalibus noſtris, ſi in illis ſeruitutem paſcendi pecoris habeamus, quæ ius tribuit impunè [q], & acquiritur interdum in rebus dominorum cheutelarium ex cautione traditionis in Emphyteoſim nominatim facta, vel alio titulo, ſeu præſcriptione longiſſimi temporis, quæ vicem legis obtineat [r] etiam ſine titulo. Cum titulo tamen decem annorum poſſeſſione, vel quaſi inter præſentes, & 20. inter abſentes [s]. Et contra dominum etiam directum, ſi modo ei tributum, ſeu ſenſus eo nomine præſtetur [t]. Et ita iudicatum [u]. Nam cenſus eius præſtatio arguit titulum, vt vſurarum præſtatio præcedentem obligationem [v]. Quæ vera ſunt quatenus modus conceſ-
10 ſus paſcendi ſeruatur. Nam paſcendi modi duo, viridis, inquam, paſcui, & vacui. Viride paſcuum eſt, quod tempore fructuum conceditur: vt in pratis tempore quo herbæ virent in fœnúmque creſcunt. Et in ſylua tempore quo glans eſt. Ita vacuum, quod exciſſo fœno, & collectis glandibus tantum permiſſum eſt. Paſcua viuentia & virentia, intelliguntur in nemoribus & ſaltibus à die feſti S. Michaelis, vſque ad diem ſancti Andreæ. Quare hæc tempore inhibentur his qui tantum vacuum habent paſcuum [x]. Ex conſuetudine Bitu

[a] Pomponius l. quamuis alienus, ff. de damn. inf. ad l. aquil. lib. 9. P. tit. 2.
[b] Pomponius l. quintus Sabinus, l. 29. & l. 9 Iones, l. 3. ff. de leg. aquil. P.
[c] Iulianus l. qui trãdatum, l. 11 § fin. de præſcript. verb. lib. 19. P. tit. 1.
[d] Nerat. Iauten. l. 2. de aquæ ductu, & aquæ.
[e] Vlp. in l. ſiue animalibus, l. 9 § Neratius, de damn. inf. lib. 39. P. tit. 2.
[f] arg. l. Celſus filius, l. 1. l. 3 § ſed & ſi furto, ad exhibend. lib. 10. P. titu. 4. l. prætor ait, l. 7 § fi. de damn. inf. in bo. ſi nõ fortem, l. 26. §. ſi centum de cõdict. indeb. lib. 12. P. titu. 6.
[g] l. ſi quadrupes pauperiem dixit, lib. 9. P. titu. 1 § 1 conſtit. apoſtolic. lib. 4. titul. 9.
[h] Vlp. l. capite 9 l. 23 ad Sc. Maced. lib. 14. P. titu. 5.
[i] d. l. quamuis, ad l. aquil.
[k] Vlp. l. Fabius creditur, 44 § qui alienum, de furt. lib. 47. P. tit. 2.
[l] Tarſiæ anno 1547. 6 Februarij, Pagus Ir. in Thapſo arreſt. tit. quarto.
[m] l. 1 § fin. de pactionem lib. 2 ſtudiorum.
[n] c. quod non eſt licitum, 4. de regulare apud Gregor. 3. Machabeo 2.
[o] Albericus ad ſtatut. ſect. 96.
[p] l. nam hoc naturale, de acquirend. rerum dom. l. 1 § ſecundum naturam, de acquir. l. ante naturale, eod. tit. P.
[q] Vlp. in l. 3 Papin. in l. 4. de ſeruit. rust. Præd. lib. 8. P. tit. 3.
[r] l. 1 § pen. de aqua pluuia arc. lib. 39. P. titu. 3. Pomp. l. hoc iure, l. 3. de aqua quotid. & æſtiu. lib. 8. P. titu.
[s] l. 1. & 2. ad tutor. l. 10. & ibi glo. de ædificiis priuatis, l. 2 § fin. & l. fi fundum 5. l. 3 § fin. & l. fi fundum 5. præſcript. præſcr. l. 24. de ſeruitutib. P. tit. 1.
[t] Vlp. in l. venditor, l. 24 § ſi conſtet, commun. præd. lib. 8. P. titu. 4.
[u] Quod hab. q. 107. Pap. lib. 24 reſp. ed. arreſt. lib. 1 arreſt. 4.
[v] l. cum de in rem verſo, l. 6. de vſuris lib. 22. P. tit. 1.
[x] Gloſſa Nemorib. ad l. 24. de ſeruit. præd. ruſt. § — & 3. in conſuetud. Burgun.

ne Biturigum pascua virentia inhibētur in pratis à die annunciationis Deiparæ, qui est 25. Martij vsque ad 29. Septembris [a]. Quod & alibi seruatur. Marcus Cato in hæc verba ita scribit [b], *Qua lege pabulum hybernum vendere oporteat, qua vendas, finis dicito. Pabulum fini accipito. Ex calendis Septembribus prato sicco decedat, vbi pyrus florere cœperit, prato irriguo: vbi super inférque vicinus permittet, tum decedito, vel diem certam vtrique facito. Cætero pabulo, calendis Martijs cedito.* Et istis legibus vti licet pascuis iure etiam vicinitatis extra tempora prohibita, & dummodo prædia vicina non sint circundata, quæ ita excipi videntur, & 11
dummodo in prata aliquo tēpore porci non immittantur, quia isti rostro radices herbarum exarant & eruunt [c]. Neque enim hoc modo vel alio licet, etiā 12
si concessa sit pascendi facultas, abuti rebus seu nemoribus vel pascuis: alioquin abutentes priuantur iure, vt iudicatum fuit 3. non. Iulij anno 1530. teste Ioanne Lucio [d]. Erant etiam Romæ pascua publica, ex quibus etiam vecti- 13
galia perueniebant ad ærarium publicum, vocabantúrque agri illi scripturarij, in quibus vt pecora pascerentur, certum æs erat: ita dicti, quia publicanus scribendo conficit rationem, vt ait Sextus Pompeius. Et eorum, qui pascua publica conducebant, ratio, scriptura dicebatur, vt ait Asconius Pedianus [e].
Erátque lex Thoria, quæ animaduertebat in eos, quorum pecus agros publi- 14
cos depascerent [f]. Ouidius florales ludos olim curatos & exhibitos tradit, ex pecunia, quæ ex mulctatione eorum, qui pascua depascerentur, colligebatur. Refertque primùm libera fuisse pascua, posteà in publicum redacta aliqua, & inde vectigalia exhibita, his verbis [g]:

Dic Dea, respondi, ludorum quæ sit origo:
Vix bene desieram, retulit illa mihi.
Cætera luxuriæ nondum instrumenta vigebant,
Aut pecus aut latam diues habebat humum.
Hinc est locuples, hinc ipsa pecunia dicta est:
Sed iam de vetito quisque parabat opes.
Venerat in morem populi depascere saltus,
Idque diu licuit, pœnáque nulla fuit.
Vindice seruabat nullo sua publica vulgus,
Iámque in priuato pascere inertis erat.
Plebis ad ædiles per ducta licentia, talis
Publicios, animus defuit ante viris.
Rem populus recipit, mulctam subiêre nocentes,
Vindicibus laudi publica cura fuit.
Multa data est ex parte mihi, magnóque fauore,
Victores ludos instituêre nouos,
Parte locant cliui, qui tunc erat ardua rupes,
Vtile nunc iter est, publiciúmque vocant.

Scribit & Plinius [h], etiam nunc id suo tempore in tabulis censorijs: pascua 15
dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat. Pascua vniuersitatis cuiusdam, vel pagi, vel ciuitatis, illis tantum communia sunt, qui eiusdem sunt municipij, vel qui ius alio modo sibi quæsierint. Sic enim fuisse communia in diuisionē agrorum, pascendi causa, tradunt Agennius [i], Flaccus, & Frontinus. Quæ tamen posteà priuati sibi aliquando vsurparunt & inuaserunt per potentiam data & compascua à dominis directis, aliquando colonis agrorum, & clientib. censualibus, sub censu certo annuo, certis legibus & conditionibus, quæ placuerunt in traditione.

a § 4. de consuetud. prædiorum in consuetud. Biturig.
b Cato, lib. de re rustic. c. 149.
c in §. 1. de consuetud. prædio in consuetud. Biturig.
d Ioan. Lucius, lib. 7. placitorum curiæ, tit. 7. plac. 1.
e Ascon. pedia. in diuinatio. Ciceronis.
f Cicero, 2. de oratore.
g Ouid. 5. Fasto.
h Plinius, 18. cap. 5.
i Agennius Vrbicus, & Flaccus, de conditionib. agrorum.

De ſyluis,& nemoribus. 16.

1 *Ius regium & in ſyluas.*
2 *Cura nemorum & inter ſummæ politiæ curas, ob ſecuritatem itinerum & vtilitatem communem conſulibus etiam commiſſa.*
3 *Iura regis in ſaltibus Normanicis, tertium, & Dangerium ius Gruariæ.*
4 *Compendia quoque Romanis olim fuiſſe ex ſyluis.*

1 IVs regium in ſyluas quoque porrigi nemo dubitabit, qui legit curam ſyluarum & nemorum in politiæ genere bene conſtituto ſummam fuiſſe; & ideò præfectos eſſe eis conſtitutos peregrinos, vt & notat Ariſtot [a]. & vt Virgilius [b],

Si canimus ſyluas, ſyluæ ſint conſule dignæ.

Siue ad ſecuritatem referas publicam, ſiue ad vtilitatem &
2 commodum publicum, quorum cura principis eſt [c]. Nam & concedebant Conſulibus, ſicut prouincias, & curam ſyluarum & itinerum [d], *quia*, inquit Philippus Beroaldus [e], *loca ſunt latrocinijs exercendis accommodata, vt ita à conſulibus repurgarentur, fierentque loca viatoribus tutiora.* Nam & ſyluæ ideo latrociniis ſuſpectæ, publico præſidio obtineri conſueuerant, vt innuit Iuuenal.

Armato quoties tuto cuſtode tenetur
Et pontina Palus, & Gallinaria ſylua.

Fecerunt & ſyluæ publicæ curæ, ad deligendam & conſeruandam materiam vſibus publicis neceſſariam, ſicuti Lampridius memorat [f] Alexandrum Cæſarem in publicos vſus thermarum eas depuraſſe. Ita Veneti præfectus conſtituunt ſyluis, ne materia deſitad naues conficiendas [g]. Salomon rex ideo petit à rege Tyriorum Hiramo, ligna cedrina & abiegna [h], tanquam ab eo, in cuius manu ſyluæ regni eſſent. Et Neemias ædificaturus Hieruſalem, petit ab Artaxerxe epiſtolam ad Aſaf cuſtodem ſaltus regis, vt daret ligna [i]. Ex lege Ludouici & Clotarii de ſyluis, & vt ibi dicitur, de foreſtibus nouiter inſtituendis, ſic ſcriptum [k], vt *quicunque illas habet, dimittat, niſi forſan iuſticio Geraci oſtendere poſſit, quod per iuſſionem ſiue permiſſionem domini Caroli genitoris noſtri eas inſtituiſſet, præter eas quæ ad noſtrum opus pertinent, vnde nos decernere volumus quicquid nobis placuerit. Ius regium eſt monarchæ noſtro Gallico, in ſaltibus Normanicis, vulgi vocabulo, Tertium & Dangierum: cuius canon conſiſtit vt in alys, in*
3 *quibus ius habet in arborum cæſura, glande, paſcuis, & alijs ſimilibus commodis, túſque Gruariæ. Ea de cauſa ne fraus fieret canoni inſtituti præfecti Gruary, virillary, cuſtodes ſaltuary, alíque quibus ſyluarum procuratio demandata.* Sunt & hac de re conſtitutiones regiæ, quæ latè de horum cura & iuriſdictione & reditu tractant, *des eaus & foreſtz* à Franciſco 1. & Henrico 2. editæ. Et olim quoque de ſyluis compendia publica fuiſſe conſtat ex Iuuenale, dum ait [l],
4

Nunc ſacri fontis nemus & delubra locantur
Iudæis, quorum cophinus, fenúmque ſupellex.
Omnis enim populo mercedem pendere iuſſa eſt
Arbor, & eiectis mendicat ſylua camænis.

a Ariſtote. lib. 6. Polit. c. 8. & lib. 7. c. 12.
b Virgil. Bucol. Eclog. 4.
c l. 4. de offi. præf. vigil. lib. 1. Ff. tit. 15.
d Sueto Tranquil. in Iulio Cæſ. c. 19.
e Philippo Beroal. in præd. dum locum Tranquilli.
f Lamprid. in Alexan.
g P. Crinitus.
h 3. Regum, c. 5.
i 2. Eſdræ, c. 2.
k l. 4. legis Francicæ cap. 19.
l Iuuenal. Satyr. 3.

De compendijs fiſcalibus pœnalibus. Caput 17.

1 *Malè quæſita & retenta fiſco danda, & confiſcata in pœnam, enumeratíque caſus, quibus bona delinquentium in fiſcum deponuntur ſeu confiſcantur, & quando filijs reſeruetur legitima.*

2 Quæ

2 *Quæ detrahantur à bonis confiscatis.*

3 *Nouissimo iure cessat confiscatio, exceptis paucis criminibus enumeratis. Nec in Aquitania nisi rarò confiscatur. In Gallia contrà, confiscato corpore confiscantur bona, reseruata vxori & liberis rei quadam portione.*

4 *Bona confiscata in quibus criminibus quærantur dominis iurisdictionalibus, & quando soli Regi.*

5 *Quando confiscatio bonorum à Iudice laico facta non tollit ius patronatus rei.*

6 *Defertur fisco duplum pretij emptionis ementis domum vt demoliatur: Item bona desistentis ab accusatione, pretium rei litigiosæ venditæ: & ex alijs causis, quæ enumerantur.*

DITATVR fiscus quoque ex pœnis, vel pœnalibus compendiis: Nam in primis malè quæsita & retenta, fisco adduntur [a], vnde illa paræmia, quæ nõ capit Christus, capit fiscus [b]. 2. Res magni pretij, à fisco minoris empta, fisco adicitur [c], si fraus emptoris interueniat consulto, non aliter [d]. 3. bona monopolantium [e]. 4. bona eorum qui rusticanum ad obsequia sibi præstanda iure mancipij compulit, aut bouem aut seruum eius in vsus proprios conuertit [f]. 5. bona sortilegorum & maleficorum [g]. 6. & damnatorum crimine, quod habet pœnam capitalem in insulam deportationem & relegationẽ cum bonorum ademptione [h]. 7 Reorum quoque olim ex crimine falsi vel quasi falsi. 8. Tutoris pupillam corrumpentis [i]. 9. Hæreticorum bona quoq; deferuntur fisco [k]. 10. Apostatarum anteà [l], quæ postea successoribus reseruata fuerunt [m]. 11 Publicantur bona damnatorum de vi publica [n]. 12. Tertia pars quoque damnatorum de vi priuata [o]. 13. Bona redeunt ad fiscum, si ex præuaricatione aduocati vel procuratoris sui victus sit [p]. 14. In summa iure Pandectarum & Codicis, bona eorum, qui capite damnati sunt, ad fiscum pertinent, reseruata quadam portione legitimæ liberis [q], nisi mater deportata esset: nam tunc filius, Diocletia & Maximia. legitimam non dant [r]. Solebant Romani bona publicare, id est, in vsus publicos redigere, quos maximis criminibus damnabant, vt docet pluribus exemplis Alexan. ab Alexandro [s]. & eorum quoque qui metu pœnæ criminis mortem sibi inferebant [t]. Notandum tamen condemnato filiofami. de crimine, vbi confiscatio locum habet, viuente patre nec legitimam eius confiscari nec bona castrensia vel militiæ gratia à patre concessa secundum Alexandrum imperatorem: quia & præmatura est petitio legitimæ ante mortem patris [u]. Nec veniunt etiam in confiscationem, sed detrahuntur à bonis confiscatis quæ ante condemnationem donata sunt, paraphernalia vxoris, & alia donata filiis [x], etiam si post contractum capitale crimen, fiant istæ bonorum distractiones, dummodo in fraudem fisci scienter non fiant, & nisi commissum fuisset crimen perduellionis vel læsæ maiestatis, post quod donationes etiam perfectæ ante condemnationem à reo, factæ à fisco reuocantur [y]. Si mulier quoque deliquisset nupta, in eo casu quo maritus lucratur dotem vel partem eius, dos non datur fisco, sed apud maritum remanet, perinde ac si duraret matrimonium [z]. Nouissimo iure nouellarum exceptis quibusdam criminibus non confiscantur bona [a]. Excepta crimina sunt vtriusque maiestatis, & diuinæ [b], & humanæ [c], raptus [d], & alia plura, de quibus videndus Boërius [e]. In Aquitania ob crimen nulla confiscatio regi ob priuilegium, quod illi concessit anno domini 1337. secundum quod iudicatur [f], nisi tam atrox fuerit delictum, nempe comprehensum in authentica bona damnatorum de bon. proscrip. C. At generali consuetudine Galliæ confiscato, vt dicunt, corpore, confiscantur & bona, reseruata vxori & liberis quadam portione. Ceditque huiusmodi confiscandi ius & confiscatio dominis, in quorum iurisdictione bona confiscanda sita sunt:

a l. in hæreditatem, l. 3. de vet. iur. enu. lib. 3 l. 1 tit. 2.
b ca. quæres, 16. quæst. 3.
c l. 1. de iur. fisc. P.
d l. 1. de pœn. instrum. & iur. hast. Fiscal. lib. 10. C. l. si minor. in præsc. l. 3. de iur. in. lib. 10 C.
e l. vn. de monopol. lib. 4. C. tit. 59.
f l. 2. ne iuditus ad vllum obsequ. cogantur. l. 1. C. eod. tit. 54.
g l. 3. de malef. & mathem. lib. 9 C. tit. 7 C. ex tuarum. de sortileg.
h l. 3. § hæc, ad l. Corn. de fals. l. 42. Pand. vbi & crimina enumerantur eius pœnæ, & in l. 4. eius tit.
i Martinus l. 1. § fin. ad l. Coin. de falsis lib. 48. Pand. tit. 10.
k l. si quis eã cui. sua iur. fuer. corrupserit, lib. 9 C. tit. 10.
l Manichæi, l. 4. de hæret. lib. 1 C. tit. 5 Innocen. 3. in c. vergentis, de hæret.
m l. 1. de apostatis, lib. 1 C. tit. 10.
n l. apostata. 4. C. eod.
o l. 1. ad l. Iul. de vi pub. P.
p l. 1. ad l. Iul. de vi priuata.
q l. 1. de senten. adu. fisc. retract. lib. 10 C. tit. 9
r Cabill. in l. 3 & Paul. in l. 6. de bon. damnat. lib. 48. P. tit. 20 Gratia. & Theo. & Valentin. in l. si deportatus, de bon. proscr. lib. 9 C. tit. 49.
s l. de bonis l. 6. de bon. proscr. eod.
t Alex. l. 3 genialiũ dier. c. 23.
v l. 2. & 3. de bon. eor. qui mort. sibi cons. parentib. suis & ad l. Iul. de pecul. lib. 40 P. tit. 5.
x in l. filiusfa. l. 3 de con. grafc. C.
y l. 1 §. si impuberi, de vulgar. bonor. lib. 37 P. tit. 6
z Archa & Hur. of l. 1 § 2. pollitus, l. 9 de bon. proscr.
a l. post contractum, l. 13. de donat. lib. 39 P. tit. 5.
b l. donationes, l. 12 § perfectæ, eod. de donat. inter. & fin. ad l. Iul. mai. lib. 9. C. tit. 8.
c Gallitus in l. quoq; legib. l. 3. Faul. in l. & omnes, l. 4. § ipse in l. sed ea lege, l. 5. de bon. damn. P.
d auth. bona damnato ru, C de bon. proscr.
e c. cũ secundum leges, de sent. & re iud. in 6. Manichæos l. 4 cod C. f l. quisquis, l. pen. & fin. ad l. Iul. maiest. C. d l. donationes, § perfectæ, de donato P. g capitulis capuerit 27 q. 1 Boërius, decis. 264. i Papus, lib. 24. rapso arrestor. tit. 2. arrest. 1. Imbert. in Manual. de pœn. pecuniar. abrogat.

ſunt:exceptis criminibus priuilegiatis,nempe hæreſeos, falſæ monetæ, imminutæ maieſtatis, ob quæ crimina bona deferuntur fiſco regio, vt ſcribit Maſuerius [a]. Facta tamen confiſcatio à iudice laico, non priuat reum iure patronatus:quia hoc eſt extra forũ,& iuriſdictionem laici,vt notant aliqui [b], quamuis alij diſtinguãt [c],vt ademptione partis bonorum,ius patronatus non pendatur,contrà ſi omnia adimantur,quod verius credo: quia ius patronatus 6 tranſeat cum vniuerſitate bonorũ,ſi ei adhæreat nec excipiatur [d]. 15. In fiſcũ defertur duplũ prætij,quo quis emit domũ,vel villam,vt eam demoliretur [e]. Malè affectus enim in rempub. viſus eſt,qui ſpe aliqua particularis cõmercij & prætij,patitur publicũ aſpectũ deturpari. Sic enim ſine ſpe lucri patiatur res ſuas deturpari,vel alia ratione demoliatur,hac lege nõ vincitur [f]. Ad decus tamen vibis pertinet ædificia nõ derelinquere [g]: cùm deformetur ruinis [h]. Licet tamẽ vnicuiq; in eadem ciuitate ex vna domo in aliam materiã tranſferre [i].16. Ad fiſcũ pertinet, quæ quis viui cognati ignorantis bona vel partẽ bonorum,tanquã iam hæres,& poſteà ſucceſſit: nam ea tanquam ab indigno auferũtur [k]. 17. Pœna pecuniaria accedit fiſco eius qui ab accuſatione receſſit [l].18. defertur fiſco rei litigioſæ, pendente lite venditæ ſcienter, prætiũ & tantũdem,exceptis alienationibus cauſa dotis,& iure tranſactionis vel diuiſionis,vel legati, vel fideicommiſſi [m]. 19. Ex contractu priuato poteſt quæri fiſco,& pœna quæ ſoluenda fiſco inſertur compromiſſo,niſi ſtetur arbitrio [n]. 20. Accedit fiſco pœna quæ debetur ex contractu nudo contra prohibitionẽ [o].21. Et fiſci ſunt multæ pro pœna impoſitæ [p].22. pœna fraudantis vectigal legitimum,confiſcatio eſt,cùm incidit in cõmiſſum [q], niſi per quinquennium rem in cõmiſſum venientem fiſcus non petierit: poſteà enim qui fraudabit vectigal,tutus erit [r].23. domus in quam aliquid ex ſepulchro vialato delatũ eſt,conſentiente domino,fiſco adiudicatur [s], cum pœna 20. librarũ auri, quã ſoluũt violantes [t].24. Qui in baltheis & equeſtribus frenis auſus fuiſſet lapides prætioſos inſerere veluti, Iacinthos, margaritas, fiſco quinquagintas libras auri debebat. Et qui cultũ imperatorium ex auro vſurpaſſet,vel fabricãdo,vel deferendo,centũ librarũ auri mulcta damnabatur fiſco,pœnaquoq; immunẽte capitali [v] 15. Iudex qui noluerit audire cum,qui ſe docere paratus eſt, immunẽ à functionibus publicis,debet fiſco 30. libras auri, apparitor 50 [x].

a Maſuer.in ſua praxi tit de pœn § ulterius aduertendum, & in conſue. Burgun diæ § 1.tit.*de confiſcationes*, & ibi Chaſſan.

b glo.in clem paſtoralis, ante § extremum, in verbo ſubiecta, de ſenten. & re iudic.in Clemen. Martin. d. Cazanis Landẽſis tract. de fiſco nu. 3.

c glo.in ca filijs,16. quæſt.7.

d c.ex literis, de iur. patronat.

e Paul. l.ſenatus, l. 52 de contrah.empt.li.18.tit.1.l. 3. de iur fiſ.F.l.2. de ædif priua.libr.8. C.tit.10.

f l.certeta,l.43 § item quæri, & §. ſed & ſi quis,de leg.1.li. 30.P tit 1.

g l.prætor ait, l 20. § interdictum, de operis,no nunciat. lib.39.P.titu.1.

h l fine quid in loc. publ.li 43.P.tit.8.

i l. ſi quis, de ædific. priuat.

k Martin. in l. 2 de iis quib. vt indig. lib 34. P. titu 9.l. quidam.§ fin. & l. ſeq.de donatio. in P.l.fin. C. de pact.

l l.1 de iur.fiſ.P.l 1. §. ſi quis autem ab accuſatione,ad Sc. Turpillia. lib. 48. P.tit.16.

m l.fin. de litigio.li. 8.C titu 37.

n l 1 de iur fiſ in P. Rebuff in commẽtar. ad regias cõſtit. tracta. de arbit. & arbitrarm.art.1.glo. 13.num. 12. & ſequentib.

o vt in l.fin. de contract.iud. lib.1. C. tit.54 l aufertur, l.46 § quod à præſide, de iur. fiſ. P. cũ ſimilib.ibi notor. in verbo vendicatur l 2.de iis quib. vt idig in P l.mercatores, de commerc.& mercat.C.

p l. mulctarũ ſeuera compendia,l 5.de mod mulctãd.li 1, C. tit. 55.l. conſiliatores,l.3. de aſſeſſor.lib 2 C.tit. 52.

q l commiſſi,l 34.de publica,lib. 39. P. tit 4.cum ſimilib.

r l.2 de vectig & cõmiſſ li.4 C.tit.62.

s l. 2. de ſepul. violat. C.

t l.3 C.eod.

v in l vni nul.loc.in frenis & in equeſt. &c.li.11.C.tit.11.

x l.2. de offic. ciuil. iudi.libr.C tit.46.

y l.1. de decurion.l. vni. ſi curia. relic. ciuitatis habi &c. lib.10.C titu. 37.

z l curialis,l. 21. de decurio. libr. 10. C.tit.31.

De compendijs ex pœna eorum qui ciuitates ſuas relinquunt. Cap. 18.

1 *Curialis rure in fiſcum delato in quod relicta ciuitate ſua ſe contuliſſet, priuabatur: Et imbi de amore in patriam,& de bono ciue.*

2 *Ciues reparare domos,quas in ciuitate habent,coguntur,aut adificare de nouo.*

3 *Decurtones ex ciuibus delecti munera obibant:& ibi de curionibus,& decurionib. Et decurys,& quid curia,& curiales. Et nume. 5.*

4 *Corporati vrbis Romæ nec rus,vt nec curiales,ſe poterant habitandi cauſa conferre. Valens Chriſtianos proſecutus odio.*

6 *In duabus ciuitatibus poſſe quem incolam eſſe,& vtrag; ad munera cogi ſubeunda.*

7 *Quid faciat ciuem alicuius ciuitatis.*

SI ciuitatis cuiuſdam curialis,id eſt, in numerũ magiſtratuum relatus ciuitatis immemor rus habitandi cauſa ſe conferebat, eò quòd ob ruſticanũ fundum ciuitatem cõtempſiſſet,fundo priuabatur, quod fiſco quærebatur [y]. Et exiſtimati impij,qui patriam contempſerit, potiſſimùm qui perſonam in ea gerunt publicam, quales ij curiales curus & populo præpoſiti munerum ciuibus diſpenſatores,quibus ſatis eſt ſi inſeruiant, vt ait Auguſtus [z]. Aulus Gabinius trib. pleb. ſuadens Pompeio recuſanti bellum contrà Pyratas, *ô Pompei*, inquit, *mihi & patriæ concede, cui & natus es & educatus*

educatus, téque eius commodis inseruire oportet, eius causa nullos labores, nulla pericula subterfugere, sed etiam si res ita ferat, vt moriendum sit, pro ea quouis mortis genere [a]. *Omnis peregrinatio*, vrait Cicero [b], *obscura & sordida est ijs, quorum industria in patria potest esse illustris.* Et rursum [c], *eius est is, qui patriam suam diligit, ac bonos omnes saluos & incolumes desiderat.* Et hinc argumenta plura petuntur à loco communi dilectionis patriæ, & obedientiæ quæ iuris naturalis seu gentium est [d]. Cui & addo ciuem non probè dici, si vnitatem illam ciuitatis à qua ciuis est, curare recusat, etsi inde seorsum secedat. Quamobrem & Cæsares in curiales & ciues præclaram hanc legem statuerunt his verbis [e]: *Singularum vrbium curiales etiam inuiti, vel reparare intra ciuitates, quas olim habuerunt domos, vel de nouo ædificare cogantur: illic semper munus inseruituri, & auctum propriarum frequentium ciuitatum. Possessores verò, qui non erunt curiales in vrbibus in quibus domos possident, easdem domos dirutas aut collapsas reparent: iudices ad conseruandum hoc præceptum authoritate retinendi.* Non enim omnes habitatores alicuius ciuitatis curiales erant, sed digniſſimi ex illis meritis & facultatibus, ad subeunda patriæ munera eligebantur [f]. Et decurionum & curialium publica fuisse munera constat ex Liuio [g], & Dyonisio Halicarnasseo [h]. Sed apertius ex Pomponio Læto [i], *multitudinem*, inquit *Romulus vel sicuti alias Seruius Tullius in partes tres, quas tribus appellauit, & tribuum duces, tribunos ipse autem tribus singulas in triginta partes diuisit, quas curias dixit, quoniam earum ope reipub. sententiam expediebat, indéque lata à regibus quædam leges curiatæ dicti. Curiarum præfectos, Curiones dixit: diuisit & singulas curias in decurias, id est, in decem partes, quorum præfecit decuriones.* Possunt etiam dici curiales, qui lecti ex curiis in senatorium ordinem reducti erant, vt actitatum est ante primum interregnum, teste Feneſtella [k]. Et senatus quoque curia dicebatur; quia ille rempub. curat, quemadmodum & curiæ à curia dictæ secundum M. Terentium Varronem [l]. Accipitur & curialis in hoc exemplo quo is prohibitur ciuitatem suam relinquere, pro decurione & præposito curiæ: nam eadem prohibitio quæ fit curiali [m], fit & decurioni à Pomponio iuriſc.[n]. Quod & ad corporatos vrbis Romæ producendum est, cùm & ij ciuitate donati suffragiis possent ad munera decurionum peruenire, & eisdem functionibus subijciantur. Quare nec illis licet extranea vel peregrina loca incolere, & si fecerint ad vrbem retrahūtur [o]. Quod & ſtrictè iuſſit obſeruari Valens Cæſar vt ab heremo Chriſtianū curialem ad munera reuocarent [p]. Quinquā hic non zelo publico fecerit, sed odio Chriſtiani nominis quo flagrabat: nam & hic persecutus est ecclesiam Dei [q], & plures Christianos Gothis obiecit occidendos, alios quoque &c. episcopos ad se missos legatos, cum nauibus incendit, vt scribunt Sozomenus [r], & Gregor. Nazianzenus [s], & alij. Alciatus [t] existimauit curiales esse, ex decurionibus & principalibus ciuitatis cuiuſque electos, qui munera omnia sustinere cogebantur, & ab alijs exigere. Vtcunque tamen res se habeat, exploratum est, curiales municipalibus muneribus obstrictos esse, & ideò prohibitum illis iure, ne se alibi transferrent, ne defertores officij impositi essent. Sed si quis non adhuc decurio in aliam ciuitatem se conferat, verum est ciuitatem illam secundam, quæ plurium est, non confiscari. Cæterùm placuit huiuſmodi incolam vtriuſque ciuitatis muneribus posse affici, si quando visum sit municipibus [v]. Potest namque municeps originarius, qui munere aliquo non fungitur alibi transferre domicilium libere [x], & ibi esse etiam incola, qui talis erit, si intra mœnia ciuitatis, vel intra saltem pomœria habitet [y]. Non enim incolam facit habitatio intra territorij ciuitatis fines sola, neque is ad subeūda munera cogi potest ibi. Cæterùm si eodem anno duarum ciuitatum incola, in vtraque ad munus vocetur, vel ad decurionatum, vel alium honorem, præfertur ciuitas originaria [z]. Alterius enim ciuitatis incola, potest in loco originis fieri cōsul [a]. Ciues in summa facit, origo, manumiſſio, allectio, adoptio: incolas domicilium, municipes quoque origo paterna [b],

[a] Dion Cassius, lib. 56 Histor. Roman. firmat hoc Cic 4. ad Herennium.
[b] Cic ad Mar. Cælium lib. 2. epistolarum.
[c] Cicero, in Verrem.
[d] l. a de iust. & iure.
[e] l. singularum, l. 3. de ædif. priuat. lib. 8. C. tit. 10.
[f] l. ad subeunda, l. 46. de decurio. lib. 10 C.
[g] Liuius, in 1.
[h] Dion. Halic. in 2.
[i] Pompo. læt. l. 1. de magistr. in princ.
[k] Feneſt. lib. de magistrat. cap. 4.
[l] Varro, 5. de ling. Lati.
[m] l. 1. si curiales &c. lib. 10 C.
[n] l. 1 de decurionib. lib. 50. Digest. 2.
[o] l. 1. de priuileg. corpor. vrb. Romæ lib. 11. C. tit. 14.
[p] l. quidam ignarus, l. 16. de decurio. lib. 10. C. tit. 31.
[q] Paul. Diacon. lib. 11.
[r] Sozomenus, lib. 6. cap. 14.
[s] Gregor. Nazianz. in Monodia.
[t] Alciat. libr. 2. iur. pareg. c. 26 & in l. pupillus, l. 229. § decuriones, de verb. signif.
[v] l. 1. & fin. de municip. & originar. lib. 10 C. tit. 38. Paulus in l. incola, l. 19. ad municipal. lib. 50. Digest. 1.
[x] l. 1 de incol. lib. 10. C. tit. 39.
[y] l. 3. de incol. eod.
[z] Paul. in l. libertus, l. 37. § præscriptio, ad municipalia. 50. Digest. 1.
[a] l. priuilegio, l. 6. de incol. lib. 10. C. tit. 39.
[b] l. 9 nec. l. 7. de incolis lib. 10. C. l. 1. ad municip. ff.

1

2

3

4

5

6

7

De

De compendio fiſcali ex cœlibatu. Cap. 19.

1 *Cœlibes antiquitus certam pendebant ærario pecuniam ex lege, cuius authores Camillus & Poſthumius: eandem & Plato tulit.*
2 *Quomodo intelligenda illa lex cœlibatus.*
3 *Sublata pœna cœlibatus poſtea.*

1 DEFEREBATVR antiquitus ex lege in ærarium certa pecunia & mulcta indicta & exacta per cẽſores à cœlibibus: authores eius feruntur Camillus & Poſthumius [a]. Nam lex quæ vetabat cœlibatum, tranſtulit etiam caſtigationem ad cenſores [b]. Plato ferè eandem legem ita ſanciuit [c]: *Si quis viuat in ciuitate ſine connubio, & egerit triginta quinque annos: ſingulis annis ſi de maximo cenſu eſt, drachmis centum multetur: ſi de ſecundo, ſeptuaginta: ſi de tertio ſexaginta, ſi de quarto triginta.* Verùm Plato illam pecuniam non ærario
2 ſed Iunoni conſecrari iuſſit. Quæ leges probabiles aliqua ratione erant, in illis qui caſtè viuere non poterant, & melius ſit nubere quàm vri [d], vel habita ratione temporis, in quo ob bella propemodum periturũ genus erat hominum, niſi generatione repararetur, quod fit per nuptias legitimè [e]. Porrò nec matrimonium imperatum virginitatem vouentibus perpetuam
3 ſanè docuimus in Artis mirabil. ſyntaxib. etiam apud gentiles, apud quos veſtales & aliæ virgines erant ſummo in honore [f]. Et deinceps, poſtquam in mœchos iuſta conſtituta vindicta, & cùm lex Dei innotuit euangelica, cœlibatus approbatus & laudatus eſt caſtus [g], ſublatúmque vectigal & pœna cœlibibus, & qui liberos non habebant impoſita etiam iure ciuili [h]. *Sancimus* inquit Iuſtinianus [i], *omnes fœminas ſecundum quod poſſunt, caſtitatem agere, quæ etiam ſola Deo cum fiducia poſſibilis eſt, animas hominum præſentare.* Nuptiæ terram implent, virginitas paradiſum [k]. Et ita futurum eſſe in eccleſia Dei prædixerat Dauid, dicens [l], *adducentur regi virgines.*

a Val. Max. lib. 2. cap. 4.
b Cicero, 3. de leg.
c Plato, 6. de legib.
d 1. ad Corinth. 7.
e §. 1. de nupt. in authen.
f docuimus, lib. 4. Syntax. art. mir. c. 31.
g prior. ad Corinth. 7.
h l. 1. de infirman. pœn. cœlib. & orb. lib. 8. C. tit. 51.
i §. ſancimus, de leg. nouiſſ. in authen. collat. 3. tit. 1.
k ca. nuptiæ, 32. q. 1.
l Pſal. 44. & ibi ita Euthymius.

De alijs pœnis deferendis fiſco. Cap. 20.

1 *Auri libram fiſco pendit occupans ex grege principis equũ, & pœna arboris laureæ ſuccidentium eidem refertur, vel eorum qui ex ſyluis principis cedunt vel emunt.*
2 *Licebat exponere liberos lege Romuli quomodo, & de abolitione legis, & de pœna.*
3 *Aliæ cauſæ proſcriptionis bonorum.*

1 IN fiſcum etiam defertur pœna libræ vnius auri, ab eo qui ex armento vel grege principis, equum vel equam occupauerit, neque reddiderit ad vocem præconis quærentis: ſi duos vel duas, duarum librarũ: ſic pro ſingulis vnam libram auri præbebit. Quod ſi ex alijs gregibus, ſex vncias auri niſi ſponte obtulerit [m]. Ementes & vendentes ex arboribus lucorum Daphnes in Syria, vel Perſides in Aegypto 50. libras auri fiſco debebant [n]. Item qui cupreſſos etiam ſponte lapſos in ſyluis principis tranſtulit propria authoritate, vel excident, etiam ſi alias nouellas ſubrogauerit, obnoxius fiſco 50. librarum auri pondo [o]. Cautum de arboribus &

m l. 1. de greg. domin lib. 11. C. tit. 75. l. 1. de his qui ſe defer. lib. 10. C. tit. 13.
n l. 1. de cupreſſ. lib. 11. C. tit. 77.
o l. 2. eod. tit.

syluis principis in Gallia, constitutionibus propriis regis. Inuenimus etiam inter leges Romuli eam, quæ necessitatem colonis imponit educandi quicquid illis nasceretur masculũ; è filiabus autem primogenitas: nullam autem prolem necari permisit minorem triennio, nisi si quid mutilum, aut alioquin prodigiosum in ipso partu esset editum: tales enim fœtus exponi à parentibus non vetuit, sed iudicatos prius quinque viris proximis vicinis, si illis quoque exponendos esse visum fuisset. Contra autem legem committentium præter alias multas, etiam dimidium bonorum addixit ærario [a]. Hodie tamen vt suo loco latius traditur, & ius necis & exponendi in liberos prohibetur, & iussum vt quisque sobolem suã omnem cuiuscunque sit generis & fortunæ nutriat [b]: imò & iure pandectarum, qui partum non agnosceret, extraordinario iudicio coercebatur [c]. Proscribantur & bona eorum, qui spectaculis, diebus festis potissimùm dominicis interfuissent, quiue die dominico actus iudiciales exercuissent [d]. Sunt & aliæ causæ proscriptionis, quæ, cũ de criminibus agetur, apparebunt, ex quibus ditatur ærarium. Atque hæc pauca exempli causa nunc sufficit monuisse, cætera ad propria relego loca. Compendia quoque alia propriè infinita fisci sunt, quæ priuilegij nomine illi concedunt, quæ cùm fusè sint ab aliis tractata, conuiueo, cùm & tractatum ediderit de fisco & fisci priuilegijs Lucas Parmensis. Tractat & Castrensis in l. fin. de priuileg. fisci C. Interpretes in tit. de sententiis aduersum fiscum non retractandis lib. 10. C.

a Dionys. Halicar. libr. 2.
b l. 2. de infant. expo. lib. 8 C. tit. 52. l. nec filium, l. 9 de patr. pot. lib. 8. C. tit. 47.
c Paul. in l. 1. §. pœna, de liber. agnos. lib. 25 P. titu. 3.
d l. fin. de ferijs lib. 3. C. tit. 12.

De ædificijs & operibus publicis seu vniuersitatis. Cap. 21.

1 *Aedificia publica magnificentius quàm priuata olim extructa. Valerius Publicola eminentes ædes, ne offenderet populum, in plana submisit. eod.*
2 *Nouum opus publicum non debet incipi, priusquam cœptum perficiatur.*
3 *Aedificans opus publicũ de vitio intra quindecim annos tenetur, se suósque obligat.*
4 *Aedificium priuatum publico non iungendum, intra 15. pedes, vel iuxta horrea publica 100 pedum, omni præscriptione cessante.*
5 *Super ergasteria publica licet ædificare.*
6 *Qui contribuunt ædificijs publicis, & qui non.*
7 *Quibus liceat titulos suos, operibus publicis inscribere vel affigere.*
8 *Præterea & loca publica non possunt, quàm à publicis personis habitari.*
9 *In palatio non licet priuatis nuptias & communia celebrare.*
10 *In summa enumerata omnino opera publica.*

APVD antiquos cura erat maxima ornare & magnificè construere ædificia publica, templa, portus, & similia: particulares autem ædes, quantumuis essent præstantiorum virorum, non magis quàm vicinorũ, apparare vt ait Demosth. [e]. Et Valerius Publicola ne specie arcis offenderet populũ eminẽtis, ædes suas in plana submisit [f]. Opera publica omnibus prosunt, & ideo maximè cura adhibenda est, vt ea pulchra, & solida, tuta, & magnifica sint Leges itaq; eò diriguntur, atq; ne prius nouũ inchoetur quàm vetus perficiatur, saltẽ sine principis licentia [g]. Et proinde ex pecunia legata ad opus nouũ prius potest refici vetus, si alia pecunia non sufficiat, & satis sit operũ publicorũ [h]. Et vt solida sint opera, qui ædificat, de vitio ædificij tenetur intra quindecim annos [i], extra casus fortuitos. Curatórq; operis nõ tantùm se, sed & suos obligat hæredes & ob cessationẽ [k]. Vt autẽ tuta sint, cautum ne quis priuatus iuxta opera publica ædificet; vt circa theatra vel amphytheatra [l].

Et

e Demost. in Orat. de terp. ordin. & aduer. s Aristocra.
f Plinius, l. 15. de vir. illust. Diony. Halic. lib. 5. Plutar. in eius vita Val. Max. lib. 4. c. 1. & al. 1.
g l. 4. & l. nemo, l. 12. & l. fi. de oper. pub. lib. 8. C. tit. 11. l. 3. 15. 16. 17. 19. 21. 27. & 29. eod. tit. in 15. lib. Cod. Theod. tit. 1.
h Callistra. l. pecuniã, l. 7. de oper. publ. lib. 50. P. tit. 10.
i l. omnis, l. 7. C. de oper. pub.
k l. 1. eod. P.
l l. 3. eod. P.

Et ædificia diruuntur ob metum insidiarum vel incendij [a], relicto spatio quindecim pedum inter hæc & priuata opera [b]. Etsi iuxta horrea publica, centum pedum [c], omni præscriptione etiam reiecta [d]. Permissum tamen ali quando super ergasteria publica ædificare [e]. Quin si opus publicũ ædificandum conceditur interdum, & diruere priuata ædificia, dummodo valorem 50. librarum non excedant, non alia [f]. Magnifica porrò vt sint, cauetur primùm, omnes sine exceptione contribuere debere [g]. Excipiuntur alicubi senatores [h]. Dehinc vt in operibus publicis publico sumptu exercitatis, nemo præterquam princeps titulos suos vel nomen scribat [i]. Impensis tamen tunc accepto ferendis curatoribus [k], dummodo rationes reddant præsidibus prouinciarum, & alijs viris spectabilibus [l]: nisi quis suis sumptibus ædificauerit opus publicũ, tũc enim permittitur nomen suũ inscribere volente populo [m]. Nec tamẽ reparanti suo sumptu, eius nomẽ qui ædificauit suo quoq; sumptu licet delere, sed suũ tantũ subijcere [n]. Ad magnificentiã quoq; pertinet, ne prætoria, locáue publica aliis quàm publicis personis, cõcedantur inhabitanda [o]. Domus principis, basilica & palatium plerunq; dicitur, in quo tantùm habitare debent post principẽ qui eius vsibus inseruiunt, & alij excludi, & ei ædificia contigua dirui [p]. Iubet Leo Cæsar in ciuitatibus in quibus palatium est, alibi quã in eo ne habitet rector prouinciæ, vt habitãdi ratio, saltem curã ædificij suadeat [q]. Non licet item in basilica inaurata alicuius priuati imaginem pingere, nõ equos introducere, vel nuptias priuatorũ celebrare [r]. Inter opera cõmunia vniuersitatis, & quæ sunt publici vsus, enumerantur quæ in ciuitatibus sunt, theatra, & stadia [s], forũ [t], curia, basilica, viæ publicæ, balnea publica, piscinæ, aquæductus, fontes, campi publici, vt Martius, fana, porticus & similia, pascua, nemora, & similia. Item agri vectigales & non vectigales: vectigales, qui in perpetuum fruendi locantur non vectigales, qui ita colendi dantur, vt priuatis agros nostros colendos dare solemus [v].

[a] l. ædificia, l. 13. C. eod.
[b] l. si cui, l. 9. & l. fin. C. de ædif. priuat.
[c] l. 4. de oper. pub. in C. Theodos.
[d] l. præscriptio, eod. C. Theodos.
[e] l. competentes, l. 9. eod. tit. C. Theod.
[f] l. si quando, l. 8. C. de operib. public. in C. Iustinia. & in l. 1. eod. ap. Theodos.
[g] l. ad portus, l. 6. eod. C. Iust. l. omnes, l. 11. eod.
[h] l. 5. eod. tit. in C. Theodos.
[i] l. 3. & l. si quis, l. 9. eod. tit. in C. Iustin.
[k] l. 2. eod. C. Iustin.
[l] l. vlt. de extraord. operum publ.
[m] l. 2. & 7. de oper. publ. P.
[n] d. l. 7.
[o] l. 3. de operib. public. in C. Iustinia.
[p] l. quicunque, l. 16. de operib. publ. lib. 8 C. tit. 12. l. vlt. de palat. & domib. domin. libr. 11. C. tit. 74.
[q] l. pen. de offic. rector. prouinc. lib. 1. C. tit. 44.
[r] l. Basilicã, l. 20. de operib. publ. libr. 8. C. tit. 12.
[s] l. 3. de operib. pub. in P. l. in tantum, l. 6. §. vniuersitatis, de rer. diuis. P. §. vniuersitatis, eod. ap Iustinia. § 1. de inutil. stipulat. &c. 1. de offic.
[t] § 1. de inutilib. stipul. §. fin. de empt.
[v] l. 1. cum suis §§ si ager. vectiga. vel emphyte. peta. lib. 6. P. tit. 3.

De fontibus, lib. 43. P. tit. 21. Et aquæductu, lib. 11. C. tit. 42. Cap. 22.

1 *Aquarum vsus necessarius & vtilis, & salubris.*
2 *Fontium memoria cum sanctitate.*
3 *Fontes & eorum aquæductus, aut publici, aut priuati.*
4 *Ius hauriendi ex fonte publico, & aquæ ducendæ quomodo præscribatur.*
5 *Leges aquarum, aquæductuum publicorum, & de officio curatorum aquarum.*

1 AQVARVM officium & ad publicum vsum, vt ad potum, ad salubritatem: vel ad eluenda pauimenta, ad lauationes, & ad securitatem publicam pertinent, vt dum ea cinguntur vrbes.
2 *Fontium memoria*, inquit Frontinus [x], *Romæ cum sanctitate adhuc extat & colitur*. Salubritatem enim ægris corporibus
3 adferre creduntur, sicut C. Amarinus meminit. Fontes & aquæductus aut publici sunt, aut priuatorum, & ex priuatis fieri possunt publici: tamen in priuatorum non possunt postmodum redire potestatem longi
4 temporis præscriptione [y]. Quamuis ius hauriẽdi vetus longóq; dominio constitutũ, singulis manere ciuibus statutũ sit, si de temporis initio nõ exet memoria [z]. Proinde vti fontibus publicis quis prohiberi nõ potest, neq; eo fonte quo vsus antèa est: alioquin interdictum propositum erat à prætore, vti de eo

[x] Frontin. lib. 1. de aquæduct. ub.
[y] l. diligenter, l. 9. de aquæduc. lib. 11. C.
[z] l. 4. eod. C.

fonte quo de agitur, hic anno aqua nec vi, nec clam, nec precario ab illo vsus es, quominus
a l.1. de fonte. libr. 43. P. tit. 21. *ea ita vtaris vim fieri veto.* De lacu, puteo, piscina ita quoque interdictum [a]. Quod & interdictum pertinet ad coercendam aquam ne fluat, & ad pur-
b d.l.1. § fin. de fonte, P. gandum fontē, sine quibus vsus aquæ nullus est [b], & siti perirent homines [c],
c l.inn. de riuis libr. 43. P. tit. 20. sicuti in aqua æstiua statutum [d]. Possunt nasci ex his duæ seruitutes vt pri-
d in l.1. § ait prætor de aqua quotid. & æstiua in P. uatæ aquæ alijs communicentur, nempe seruitus aquæ ducendæ & hauriendæ, cui adhæret, appellendi pecus ad aquam, & sunt prodita interdicta pro
e l. 1. § hoc interdictum, de fonte in P. his diuersa [e]. Et pariter de modo ducendi varia tractatio, quæ in titulo de riuis lib. 43. P. Verùm de his omnibus suis locis, nempe dum de aquæ elemento, & dum de seruitutibus agemus rerum. Leges aquarum, aquæ
f Iulius Frontin. libr. 2 de aquæduct. l. 1. § permittitur, de aqua quotidia. & æstiu. lib. 43. P. tit. 21. de his decimus in seruitut. aquæductus, quædam. ductuum publicorum apud Iulium Frontinum [f] descriptæ sunt, quas curator aquarum tenebatur conseruare, quarum vna ex S C. *Ne quis sine litera Cæsaris*, id est, ne quis aquam publicam non impetratam, *& ne quis amplius quàm impetratum fuerit, ducat.* Alia, *qui aquam in vsus priuatos deducere volet, impetrare debebit, & à principe epistolam ad curatores deferre.* Aliud senatusconsultum quod Q. Aelius Tubero, & Q. Fabius Maximus V. F. id est, voluerant fieri, *ne cui priuato ex riuis publicis liceret aquam ducere, vtig, omnes si quibus aquæ ducendæ ius datum esset, ex castellis ducerent, animaduerterétq, curatores aquarum, quibus locis intra extráq, vrbem apiè castella priuati facere possent, ex quibus aquam ducerent, quàm ex castello communem accepissent à curatoribus aquarum, ne qui eorum quibus aqua daretur publica, ius esset intra quinquaginta pedes eius castelli, ex quo aquā ducerent, laxiorem fistulam subijcere, quàm quinariam.* Hoc senatusconsultum autem aquam cō nisi ex castello duci permittit, ne aut riui aut fistulæ publicæ lacerarentur. Alia lex, *vt ius impetratæ aquæ neque hæredem, neque emptorem, neque vllum prædiorum dominum sequeretur, exceptis balneis, quibus quæ publicæ lauarent, priuilegium*
g l.1. § permittitur, de aqua quotid. & æstiu. *antiquitus concedebatur, vt semel data aqua perpetuò maneret.* Vlpia. tamen [g] in alijs distinguit, num personis datus sit aquæ ductus, vt tunc personam non egrediatur: an rebus, vt tunc sequatur possessorem. Aliud senatusconsultū apud
h lib. 2. Frontinum [h], quo de reficiendis riuis specubúsque, per quæ opera publica corrumpuntur, *placuit circa fontes & fornices & muros vtraque ex parte vacuos centenos quinos denos pedes patere, & circa riuos qui sub terra essent & specus intra vrbem, & extra vrbem continentia ædificia, vtraque ex parte quinos pedes vacuos relinquenda vt neque monimentum in his locis, neque ædificium post hoc tempus ponere, neque conserere arbores liceret, & si quæ tunc essent arbores circa id spatium, exturparentur: præterquam si quæ villæ continentes, & inclusæ ædificys essent. Si quis aduersus ea commisisset in singulas res, in dena millia dānas esset: ex quibus pars dimidia præmiū accusatori daretur, cuius opera maximè conuictus esset, qui aduersus hoc senatusconsultum commisisset: pars altera dimidia in ærarium redigeretur, déque ea re iudicarent cognoscerétque curatores aquarum.* Constantinus tamen à formis aquæductuum publicorum ar-
i l. 1. de aqua & aquæduct. lib. 11. C. tit. 42. bores 15. pedes volunt seiungi [i], Augustus 10. [k]. Alia lex [l], quàm T. Quin-
k Iom. ex l. 6. ad l. Frontin. libr. 2. de aquæduct. lib. tius Crispinus consul rogauit populum, populus autem scitit. *Quicunque post hanc legem rogatam, riuos, specus, fornices, fistulas, castella, tubulos, lacus aquarum publicarum quæ ad vrbem ducuntur, eorúmue quàm sciens dolo malo forauerit, ruperit, forare ruumperéue curauerit, peiorémue fecerit, quominus ea aqua eorúmue qua in vrbem Romam ire, cadere, fluere, peruenire, duci possint, quæ vrbi continentia sunt, erunt, in hisque hortis, prædiis, locis, quorum hortorum, prædiorum, locorum dominis possessoribus V. F. aqua data vel attributa est, vel erit, vi sal. distribuatur, diuidatur, in castella immittatur: is populo Roma. C. Millia dare damnas esto. Et qui clam quid eorum ita fecerit, id omne sarcire, reficere, restituere, ædificare, ponere, & cælare, demolirt, damnas esto, siue dolo malo &c.* De modis ducendi aquam, & de aqua ducenda plura tractata videbis paulò pòst libro sequen. 4. c. 15. de aquæductu, & cap. 16. de aquæ haustu, & cap. 17.

FINIS.

De

DE REBVS SERVIENTIBVS ET LIBERIS,

LIBER IIII.

De Seruitute prædiorum in genere. Caput 1.

Lib. 3. C. tit. 34. Lib. 8. P. tit. 1. Instit. lib. 2. tit. 3.

1 *Diuisio rerum in liberas, & seruientes; & quomodo res seruire intelligantur.*
2 *Res quatuor modis seruire intelliguntur. Vnde quatuor genera seruitutum. seruiunt namque personæ personis, personæ rebus, res rebus, & res personis.*
3 *Seruitus realis quid.*
4 *Prædium optimum maximúmque, non est quod seruit.*
5 *Prædium quid dicatur hîc: & duplex, rusticum, & vrbanum.*
6 *Futuro ædificio quæ seruitus possit imponi.*
7 *Seruitutes indiuiduæ, & antinomiæ hac de re conciliatæ.*
8 *Seruitutum realium diuisio.*

1 ALIA rerum diuisio est, vt harum quædam sint liberæ, quædam seruæ, vel seruientes. Qualitates autem hæ rerum natæ sunt ex dominio earum: siquidem vbi dominia distincta fuerunt, res propriæ cœperunt cuiusque dici. atque subiectio illa, qua domini arbitrio res tractatur, alio nomine quàm seruitutis, dicitur, nempe per pronomina, meum, tuum, suum [a]. Nam res sua nemini seruit [b]. At si integro remanente dominio, quispiam in re alterius aliquod ius percipiendi aliquam vtilitatem habeat [c], res seruire tunc, sed alij, quàm suo domino, dicetur. Nec ideo minus dicetur dominus is, cuius res est: quia seruitus illa, vel ius illud in re aliena, potius incorporale est [d], & afficit ius præcipuè domini, vt cogatur pati, & ne possit pro arbitrio re sua vti [e]. Similiter hæc nomina, libertas rerum, vel res liberæ, dicuntur potius de domino, quem nemo possit prohibere, quin illis liberè vtatur, & vt dicitur quin possit de suis lapillis ex arbitrio ludere [f]; vt contrà, seruitus rei, quando illa libertas non est domino in re integra aut arbitraria. Inde tamen dicimus prædia seruitutem pati [g], & seruientia [h], aut libera [i]. Vera prædialis seruitus ex facto videtur orta hominis, item formulæ, quibus cõstituitur: siquidem si natura subiiciatur inferior ager superiori, propriè non est seruitus, sed ius seu natura prædiorũ [k]: nõ secus quàm non est seruitus, vti re sua, vt diximus. Adhærent autẽ ista incorporalia seruitutũ rebus, vt neq; quisquam seruitutem acquirere vel vrbani vel rustici prædij possit, nisi qui prædiũ habet, nec quisquã debere nisi qui habet prædium [l]. Sed vt explanemus scopulos, qui in hac seruitutum tractatione offendunt incautos, paucis expedit generalia seruitutum monere, ne æquiuocatio ingerat errorem. Itaque seruire dicuntur quadrupliciter res, primùm, personæ personis: & ideo seruitus dicitur personarum melius

a ex quo iure defendis villas, 8. dist.
b l. si quis ęnes, l. 29. de seruit. vrban. præd. l. vti fuit, si vtuftu peta. P. l. in re communi, l. 26. de seruit. P. l. cum essent, l. 13. §. fi. de seruitu. rust. præd. in P.
c l. quoties, 15. de seruit. P.
d l. 1. §. fin. de ter. diuis. §. 1. de reb. corpo. ap. Iustinia.
e l. quoties nec hominum, l. 15. §. 1. de seruitut. ut generali. & l. 1. de aqua plu. arcen. in P.
f l. sed & si lege, l. 28. § consuluit, de pet. hæred. libr. 5. P. tit. 3. l. si quid, 34. § sicut, eod. tit.
g l. adiũcia, l. 11. de seruit. vrba. præd. in P. l. altius, C. de seruit.
h l. via, l. 23. §. pen. de seruit. rust. c.
i l. si ædes, l. 31. in princ. & §. 1. de seruit. vrbano. præd.
k l. 1. § fin. de aqua plu. arcen.
l Vlp. l. 1. communia prędiorum, lib. 8. P. titu. 4. § id. 6. de seruit. rust. l. qui aliena. §. vlt. de nego. gest.

quàm perſonalis, de qua in perſonis diximus. 2. dicũtur, quamuis impropriè, perſonæ rebus ſeruire, vt etiam in ſeruitutib. perſonarum diximus. 3. res ſeruiunt rebus: vel 4. loco res perſonis. Nunc de ſeruitute duorum poſtremorum membrorum tractandum eſt & de eius ſubſtantia generaliter, dehinc in ſpecie breuiter. Eſt itaque ſeruitus realis, diminutio iuris prædij alieni, ad vtilitatem, & ius ſeruitutis alterius prædij, vel perſonæ. Ex quibus in primis conſtat, ſeruitutem eſſe iuris alterius prædij diminutionem, & optimum maximúmque dici non poſſe, quod ſeruitutem debet, quódue liberum nõ eſt [a]. Ita ſeruitutis impoſitione, alterius fundi ius diminui, alterius augeri tradit Sextus Pædius [b], habet prædium dominans vel perſona, cui ſeruitus à re debetur, vtilitatem quandam in fundo ſeruiente [c], quæ minuit ius ſeu libertatem alterius ſeruientis prædij [d]. Prædiúmque prætioſius habetur à ſeruitute liberum [e]. Prædium vocatur hîc quodcunque immobile, ſiue ſit fundus, ſeu domus. Idq; duplex eſt, vrbanum, & ruſticum: vrbanum eſt, ædificium habitandi cauſa factum, ſiue in vrbe, ſiue in villa ſit [f]: ruſticum eſt, quod non eſt ædificium, vt fundus, vinea, pratum [g]. His imponuntur ſeruitutes ob aliorũ prædiorum vel aliarum perſonarum vtilitatem, vel præſentẽ vel futuram. Et licet vtilis nõ ſit ſeruitus cõſtitutionis tẽpore, tamen imponi poteſt, ſi talis futura ſit [h], vt habeatur ratio futuri tẽporis in ius [i], ſicut & futuro ædificio imponitur [k]. Et hæc ſententia, vt paucis dicã, mihi placet, omiſſis diuerſæ ſententiæ rationibus. Hærent hæc iura prædiis quæ ſemper ſequuntur [l]. Et quia iura per ſe diuidi nequeunt [m], ita ſeruitutes indiuiduæ ſunt [n], nec pro parte præſtari poſſunt, vel concedi, vel adimi [o]. Ideo ſi generaliter per fundum concedatur à pluribus dominis ſeruitus in fundo inter illos communi, valent quidem ceſſiones ſeparatim à ſingulis factæ, ſed ſine effectu ſunt, niſi omnes conceſſerint, vt nouiſſima ceſſione cæteræ firmari videantur [p]. Siquidem nõ deſignata certa parte fundi ſeruitus per fundum conceſſa, omnes & ſingulas partes fundi complectitur: vt tota in toto, & tota ſit in qualibet eius parte, vt dicitur de anima, niſi pars quæ ſeruiat deſignetur: Imò & in ſolum ipſum penetrat, nec in ſola ſuperficie reſidet, in l. certo de ſeruit. ruſt. præd. Itaque & naturaliter & ciuiliter eſt indiuidua ſeruitus: natura, quia quæ tangi non poſſunt, indiuidua ſunt [q], qualia iura ſunt [r]: minus ciuiliter, quia tantam vtilitatẽ non adfert pars intuitu partis, quantam totũ reſpectu totius [s]. Dehinc & in omnibus iubent leges, finem & intentionem actuum inſpici [t]. Porrò in ſeruitutibus, finis commodum eſt in vſu earum [u], qui indiuiduus eſt [x], quia & hîc in facto conſiſtit, quod eſt quoque indiuiduum [y]. Sed ius maximè ſeruitutis indiuiduum illud continet omnino. Quò fit, vt antinomiæ, quæ in hac tractatione indiuidui obiiciuntur, facilè ſubmouentur: nam ad ius non pertinet fundi, córpus quod ſeruitutem admittit. Et aliud eſt ius in corpore, & aliud corpus. Et corpus quidem diuiduum, ſed ius quod in eo eſt, indiuiduum: fructus quamuis diuidi poſſint, qui ex fundo percipiuntur [z]. Ita frui pro parte poſſumus [a], & vti etiam partim fructibus in vſum acceptis, & parte domino aliqua derelicta [b]. Et diuiduus vſusfructus [c], ſed ius vtendi fruendi erit indiuiduus [d], & vſus indiuiduus [e]. Alia etiam inde euaneſcit antinomia, qua videtur diuidi vſus, adiecto tẽpore, cùm quis illa die vel hora, alius alia vtatur, vel alternis diebus [f], quia id ad modum pertinet iuris conſtitutæ ſeruitutis, non ad ius vtendi [g], vt ſecernatur vſus temporibus. Pari modo alia quæ ad certam partem fundi, vel rei conſtitui ſeruitutem probat, vbi corpus fundi diuiditur, vel ſuperficies [h], ad quam certam pro diuiſo ſeruitus tota, vel ius integrum refertur. Facta autem relatione ad partem ſeruitutis vel iuris, ſeruitus pro parte conſtitui nequit [i]. Sic Paulus ait, iura ſeruitutum interdum diuiſa à fundo, non eſſe diuidua menſura vel temporibus: interdũ

menſura

a l. cùm venderem, §. ſi communem, de contrah. empt. l. 3. §. ſi ſeruitutem, de aqua quotid. & æſtiu. l. 4. §. fin. de aqua cott. & æſtiu. l. 1. §. fin. de aqua pluu. arc. l. 1. §. fin. de cott. & æſtiu. l. 1. §. fin. de aqua quotid

mensura aut temporibus diuidi vsum pluribus debitum, vt si plures vni, qui ius aquæ ducendæ habebat, succedant [a]. Sic dum ius aquæducendæ per eundem aquæductum pluribus conceditur, vel eundi per idem iter ius quidem non diuiditur, sed aqua vel modus communi diuidendo [b]. Et plures integræ possunt esse per eundem locum & plurium seruitutes [c]. Postrema verba finitionis seruitutis realis, realium seruiturum membra ostendunt, vt aliæ à rebus, personis: aliæ à rebus, rebus debeantur: illas personarum dixit Martianus vt vsum & vsumfructum: istas, rerum, vt rusticorum prædiorum, & vrbanorum [d].

a Paulus in l. arbor. 19. § fin. commun. diuid. lib. 10. P. tit. 3.

b Iulia. in l. Lucio Titio, l. 4 de aqua quotid & æst. lib. 43 P. titu. 19

c l. si prius, l. 17. de aqua pluu arc. libr. 39 P tit 3. l. 2 § 1. de seruit. rustic.

d Mart. in l. 1. de seruitut. titu. generali.

De seruitutibus debitis à rebus personis: & primùm de vsu & habitatione. Caput 2.

Lib. 2. Instit. tit. 5. Lib. 7. P. tit. 8.

1 *Quinque species seruitutis debitæ à rebus personis enumeratæ.*
2 *Prius tractandum de vsu & habitatione, quàm de vsufructu.*
3 *Vsus quid, & quæ vsuarius possit percipere.*
4 *Vsuarius nec locat, vel vendit, nec in alium transfert vsum.*
5 *Casus tres excepti, quibus vsuarius vendit, addictione diuisionis, videlicet, vel si lignorum vsus à longe petendus, idque pro sumptibus: vel si vini & frumenti procul petendus vsus. 8.*
6 *Vsuarius domus, potest locare partem eius, parte contentus.*
7 *Num cui relicta fuerint à pluribus seorsum ad vsum sufficientia, accedente alterius postea vsu legato, debeat altero priuari, vel vtraque retinere possit.*
8 *In vsu determinando considerandæ res, persona, & modus dictus, & quales personas habitationem domus habens potest secum admittere.*
9 *Qui habet vsum capacioris domus, quàm sua conditio exigit, vacuam quoque partem sibi reseruat, nec proprietarius occupat.*
10 *Habitationem habens domus, similis ferè vsuario domus, & in quibus differant.*
11 *Habitationem domus habens, seorsum habitans, eam potest locare.*
12 *Qui habet vsumfructum domus vel fundi, quomodo vtatur & quibus.*
13 *Vsus syluæ vsumfructum continet.*
14 *Concesso vsu seruorum, quid concessum videatur.*
15 *Plus est in operis serui debitis, quàm in vsu debito serui.*
16 *Vsu animalium concesso, quid liceat vsuario.*
17 *Vsus pecudæ vsumfructum habet.*
18 *De vtendi modo & cautione præbenda.*
19 *Differentia vsus, & commodati.*
20 *Vsuarius reficere debet domum, cuius habet vsum, si solus vel pro parte, qua vtitur: quomodo vti potest, & quid cogitur pati ab eo proprietarius. vide & infra. c. 3. numero 20.*
21 *Quibus modis acquiratur & amittatur vsus.*
22 *Commoditas prædy concessa alicui, accedit seruitutibus prædialib. personalib.*

1 INTER seruitutes personales, debitas à rebus personis, quinque constituemus & explicabimus Deo fauente, vsum, habitationem, operas seruorum, commoditates ex rebus aliquibus, & vsumfructum. Quatuor priores sub vsu concludi possunt. Tractarunt iurisconsulti prius de vsufructu, quàm de
2 vsu & habitatione [c]: mihi methodus videtur facilior cõtraria, vt de

c constat ex tot lib. 7. P.

vt de vſu primùm & habitatione, quàm de vſufructu agamus, vt intelligamus prioris loco ſimplicia, pòſt compoſita. Vſusfructus enim latiſſimè patet, & vſum & habitationem continet, cæteráſque ex rebus commoditates fructuum [a]. Et minus in vſu, quàm in vſufructu. Et fructus ſine vſu eſſe non poteſt, vſus autem eſt ſine fructu [b]. Proinde vſus ſeu ad maiorem ſignificationem, vſus nudus ſeu χρῆσις, ſine fructu [c], eſt ius alienis rebus vtendi, ſalua rerum ſubſtantia [d]. Qui vſum habet tantùm ad indigentiã quotidianam propriam, ſecundum qualitatem & conditionem ſuam fructibus vel rebus vtitur: vt non poſſit vltra compendium inde vel vtilitatem conſequi, vel impedimẽto eſſe domino agri, ædis, vel fructuum [e]. Et ſi vſu legato, magis ſit vſus legatarius, quàm oportet; officio iudicis, qui quemadmodum vtatur iudicat, continetur, iubere, ne aliter quàm debet vtatur [f]. Ex quibus ſequitur vſuarium non poſſe vſum concedere alij, nec locare, vendere, vel alio modo in alium transferre [g]: quia perſonalis, vt neque ad hæredem vſuarij tranſeat [h]. Et perſonalia cum perſona extinguntur, nec perſonam cui irrogantur, egrediuntur [i], potiſſimùm inſpecta qualitate ſeruitutis huius, quæ ad perſonæ neceſſitatẽ & alimenta pertinet & præbet neceſſaria, quæ alienari nequeũt [k]. Paulus excipit caſum, ſi ex neceſſitate diuiſionis, iudex adiudicando alteri vſum vendat, & ita admitti [l]. Item ſingulare eſt quod notant Accurſ. & Ang. Aretinus [m], quod ſi lignorum ex ſylua alicui vſus relictus eſt, & vectura faciendæ longius ſit, poteſt qui vſum habet pro neceſſitate perſonæ ſuæ, in compenſationem ſumptuũ, qui aliter vſus commoditatem excederent, de lignis vendere, non amplius, quia vſuarius tantùm habere debet quantum pro neceſſitate ſui ſufficit. Idémque Angelus recipiendum putat in vſu vini, frumenti, & aliorum, ſi de longinquo percipi debeant. Et hæc fauore vſuarij inducta recipio, ne vſus illi ob expenſas grauiores ſit inutilis: & quia, vt dixi, ius hoc vtendi alienari prohibetur. Quare & in eiuſdem vtilitatem non difficilis erit ratio, cur liceat vſuario, cui domus amplioris capacitatis, quàm ipſi neceſſaria ſit, vſus relictus eſt, penſionem habitationis ex ea ab inquilino accipere, dum ipſe quoque inhabitat, & modica portione contentus ſit: hoc enim ei non eſt inuidendum, inquit Vlpianus [n]. Mouet & aliam quęſtionem perpulchram & quotidianam gloſſa [o], quam inſolutam Angelus Areti [p] reliquit. Num ſi mihi hodiè vſus in fundo conſtituatur, qui mihi ſufficiat: & cras in alio, num ſecundus minor vel inutilis erit, quod iam alius mihi ſufficiat, cò quòd ad quotidianam neceſſitatem vſus relinquatur. Et reſpondet glo. locum eſſe gratificationi in toto, vel in parte, vel electioni. Citat §. ſi generaliter de lega. qui nihil ad rem, & l. fin. de religio. & ſumpt. funer. in P. quæ tamen contrarium probare videtur. Nam ſi vſufructuarius ab hærede ſepultura defuncti oneretur, cùm hæredis eſſet electio, inibi vel alibi ſepelire, & eſſet locus gratificationi inter plures, qui poterant pati ſepulturam, aget vſufructuarius actione vtili in hæredem, quòd propter eam electionem minutus eſt vſusfructus. Sed hic vſuarius, cui diuerſorum fundorum relictus vſus eſt non nocet alicui, & ſi ab ambobus vſum accipiat. Nam vtitur iure ſuo [q], quod pertinet ad debitores. Proinde rectè ad illam legem finalem ſimilitudo non videtur relata. Et exiſtimarem à ſingulis vſum deberi, non habita ratione, quod aliunde vſum habere poſſit: non ſecus ac ei qui vſum habet, non poteſt obiici, quod pecunias habet, vnde poſſit aliundè, quàm ex re vſuaria ſibi comparare. Nec improbatur vſus habitationis conceſſione facta filiofam. vel ſeruo, quòd illi penes patrem vel dominum habitare poſſint, imò & additur habitatio ad vtilitatem patris & domini [r]. Nec improbatur relictum & exactio legati alimentorum, ſi is cui legantur alioquin ſufficiens ſibi ſit & facultatibus abundet [s]. Itaque, vt ait Paulus, fundi vſu legato, licebit vſuario, & ex fœno, quod in annum dumtaxat ſufficiat, capere: licèt mediocris prædij eo modo fructus conſumantur, quia & domo & ſeruo ita vteretur, vt

nihil

a §. 2. & l. per ſeruũ, l. 14. § 1. de vſu & habita. l. vſusfructus, l. 7. de vſufr. Iul. Paul. lib. 3. recep. ſentent. tit. 6. l. plenum, de vſu & habita.

b § minus autem de vſu & habita. l. ſi habitatio, l. 10 § ſi vſus, & l. per ſeruũ, l. 14 § ſi vſusfructus, eod. tit. in P.

c l. 1. & 2. & l. ſi habitatio, l. 10. de vſu & habitat. P.

d glo. in l. 1. de vſu & habit.

e § 1. de vſu, & habit. l. ſi. requ. l. 10. & l. plenius, cum ſuis §§ eod. in P.

f l. pen § fin. de vſu & hab. l. P.

g § minus, § ſtẽ as q. & ſeq de vſu & habit. l. 2. § domus. & l. 3. cum § ſi ſequent. eod. in P.

h l. vſus aquæ, l. 22. eod. tit. in P.

i l. quia rale fol. matrim. in P. l. prius. Ieyta, & l. in omnibus, 7. de ſegulut. P.

k l. de alimentis, C. de tranſa. & l. cum hi, eod. tit. in P.

l Paul. in l. item quã uis, l. 10 § pen. lib. 10 P. fit.

m glo. in § minus in fine, & Angel. ibidem num. 3. pa. eod. l. druus, de vſu & habitat.

n Vlp. in l. 4. eod. tit. Ioan. Fab. in l. 1. de vſu & habit. in Inſtit. o.

o glo. in § minus, in ver. ho quotidianũ, eod. tit.

p Angel. in d. § 1. de vſu & habitat.

q Proculus, de dã iniec.

r l. filiofam. l. 15. de vſu & habitat.

s l. cum hi, § ſed & perſonarum, & § 10 per ſona, de tit. eod. in P.

nihil alij fructuum nomine ſupereſſet. Sic & de aliis, in quibus vſum habet. Omnia enim ad vſum eius peruenient, & poſſunt reſeruari, & in diuerſis domibus, ſed diuerſo tempore, & aliqua parte anni quis habitare, quia & domicilij in diuerſis locis habere poteſt [a]. In vſu, ſimul res & perſonæ & modus vtẽdi, coniungi debeat. Nam res ad neceſſitatẽ perſonæ, vt dixi, & neceſſitas ad modam referri debet. Proindè conſidera cuius rei relinquatur vſus alicui, & quis qualisue ſit is, cui relinquitur. Si domus habitatio relinquitur maſculo, poteſt is in ea habitare, & ſolus, & cum familia ſua, cum vxore, cum liberis, cum amicis & hoſpitibus gratis, & cum penſione admiſſis, quamuis ſeorſum mihi eo nõ reſidente non poſſit locare [b]. Si mulieri competat, & poteſt in ea cum marito habitare, & cum ſocero, etiam ſi tempore, quo vidua eſt, acquirat vſum, & poſteà nubat [c], & cum nuru, cum liberis, cum libertis, & parentibus [d]. Verùm hoſpitem recipere non poteſt quæ vſum habet, alium quàm eum qui honeſte cum ea habitaturus ſit [e]: poteſt & alia quæ mulier ad vſum habet communicare marito [f]. Notabile & illud, domo ad vſum legata, & ſi amplior ſit, quàm exigat vſuarius: vacuam tamen partem & ei remanere, non proprietario [g]. huic vſui domus affinis eſt habitatio domus debita, quæ perindè penè eſt, ac vſus, vt neque vendi poſſit, nec donari ab eo qui ius habitationis habet, eaſdémque perſonas qui habet habitationem, quas vſuarius domus recipere poſſit [h]. Verùm in aliquibus hoc ius habitationis differt ab vſu domus, quia in habitatione latior facultas ineſt: nam qui eam habet & alteri locare poteſt ſeorſum, & ſi ibi ipſe non habitet, non ſecus quã ſi vſum fructum haberet domus [i]. Si fructuum, vel ſundi vſus relictus ſit, vel debitus, vtitur vſuarius ad vſum quotidianum horto, oleribus, pomis, floribus, aqua, lignis, non ad compendium vel abuſum, ſed ad vſum ſtramentis: nec pro ſe tantùm, ſed etiam pro hoſpitibus aliquando largiùs pro dignitate ſua, neque in villa tantùm, ſed & ex his in oppida ferre poteſt [k]. Quibus conceſſus eſt vſus ſyluæ, & fructus conceſſus videtur [l]. Verùm iis non permittitur ex qualibet ſyluæ parte depromere, quamuis tota ſylua ſeruire dicatur: Nam ad certam partem reſtringitur etiam inuitis quibus ius eſt, ne ad notũ vtentium informis ſylua euadat, & ita iudicatum fuiſſe fæpè refert Papus [m]. Et contra hi in arctam nemoris partem vſum ſuapte natura ſolidum, & totũ in toto, & totum in qualibet parte, placuit curiæ ſupremæ Pariſiorum [n]. Atq; vſuarios ob nemora, coniuratione vi armata, ab vniuerſitate vaſtata ipſorum nemorum vſu ac litis eſtimatione, ciúſque impendijs multari quoque decretum eſt [o]. Vſus aliquando conſtituitur in ſeruis alienis, in quo id venit, vt ipſe vſuarius tantùm eius operæ ac miniſterio vti poſſit, non etiam alius, néue in alium transferat [p]. Poterit tamen eo cum alijs vti, veluti cum vxore, & vxor coniuge, cum patre, cum domino. Nec tamen operas ſerui locabit, nec alijs vtendas concedet. Tamen ſecum in rebus alienis ſeruo vti poterit, vt ſi fundum conduxerit, poterit ſeruum in eo iubere operari, & ſic in alijs negotijs, quæ ipſe ſuſceperit facienda vſuarius, poterit vſuarius ſeruis & vſuarijs ancillis vti: quia illi operari videntur; non alijs [q]. Poſſum & ex re mea ſeruo vſuario ſtipulante, acquirere, vel eo per traditionem accipiente: quia in illis eius opera vtor [r]. Notandum autem hîc plus eſſe in operis ſerui debitis, quàm in vſu ſerui: quia fructus hominis in operis conſiſtit, & in mercedibus operarum, quæ capi à fructuario poſſunt [s], & vſus quoque ineſt [t]. Eadem quæ de vſu miniſterij ſerui dicta ſunt, & in animalium vſu relicto intelligi debent [v], vt poſſit his vti, non locare alijs niſi & vſuarius talis ſit, qui operas ſuas, & equorum ſuorum ſoleat locare, vt auriga [x]. Portrò pecoris vſu relicto, vſuarius ad ſtercorandum tantùm agrum ſuum vti poteſt, & modico tantùm lacte, reliquis non vtique, neque lana neque agnis [y], quia ea in fructu ſunt [z]. Si boum armenti vſus relinquatur, ad arandum, & ad reliqua, ad quæ boues

a Paul. in l. Labeo, l. 5 vlp. in l. illum quo, l. 6 § item ſpru dentib. ad municip. & de incolis. l. 2.

b l. 2. 3. & 4. & 5. de vſu & habitat. § item is qui ædes, cod. tit ap Iuſtin.

c l. 4. cod. tit.

d l. 5. & 6 cod

e l. non aliter, l. 7. cod.

f Paul. l. ceteratum, l. 9 cod.

g Notat Azo in Summa ciſius tit. de vſu & habit ap. Iuſtin. verſ. illud videtur potiorem

h l. ſi habitatio, l. 10 cod.

i § ſed ſi cui, de vſu & habi ap Iuſtin. l. cũ antiquitas, l. 13. de vſu & hab. C.

k l. pleruin, l. 12. §. 1. & 2. de vſu & habit. § item is, cod. ap Iuſtin.

l l. idem Adrianus, l. 13 cod. P.

m Pap. l. 14 rap ſod. arreſt. tit. 3 a. cſt. l. 3. to 11.

n Iul. l. Lucretius libr. 7. p. ad municip. tit. 7 placet.

o Ioan. Luc. d tit 7. lib 7 plac

p § item is ad quem, de vſu & habita.

q l. plenum, l. 12. §. fin. de vſu & habit P

r l. pecc ſeruum, l. 14. cod & l. ſeruus, l. 21 & l. ſi ita legatus, 17 § fin. cod. titul

s l. 3. 4 de oper. ſerv. lib 7. P tit. 7.

t l. operis ſerui, l. 5. de oper ſervo. tit P. l. 2. de vſu & vſufr. lega lib. 33. P tit 2.

v d § item is qui, de vſu & habitat.

x l. plenum, § equo rum cod. tit. de vſu & habit

y d l. plenum, § ſed ſi pecorum, cod. tit. & § ſed ſi pecorum, eo ap. Iuſtin.

z l. in pecudum, de vſur. in P. § in pecudum, de acti. di uiſi.

boues apti ſunt, vſuarius vtitur [a]. Vſus pecuniæ conceſſus æqualis eſt vſufructui [b], ſicut & quando fundi vſus legatur, nam & fructus ad vſuarium pertinent, qui in annum ei ſufficiant [c]. Et ſi ita conceſſus vſus fundi, vt inſtructus eſſet, etiã & inſtrumẽtorũ vſus cõpetit [d]. Modus vtendi eſt, vt vſuarius ſicut vſufructuarius caueat, de vtẽdo arbitrio boni viri, & de reſtituẽdo eũ opus erit [e]. Quare dictũ eſt in finitione, vſum eſſe rei alterius ſalua rerũ ſubſtãtia. In cautione, omnia damna, quæ ab vſuario contingent, ſe reſarciturum, vſuarius promiſiſſe cenſetur [f]. Differtque in hoc à commodato & præcario, in quibus alicuius rei datur vſus, ſed non ſalua rerum ſubſtantia, nec cum cautione damni præſtandi, quod non reſarcit qui accipit, dummodo culpa non adſit commodatarij [g]. Quamuis & maxima ſit affinitas inter commodatum & vtendum datum [h]: omitto alias differentias. Debet per hanc adiectionẽ, ſalua rerum ſubſtantia, & vſuarius domus, reficere domum vſuariam, ſi alius quàm ipſe non percipit commodum: ſi enim fructuarius vel proprietarius cum vſuario participaret in fructu, vterque ad refectionem contribuit [i]. Nec poteſt prohibere vſuarius, quin dominus, vel fructuarius fundi eum colat [k]: quominus cautionem omiſſam, per condictionem incerti repetat, & finito vſu rem ipſam per ad exhibendum & condictione [l], quinue iudex imploretur, vt eius arbitratu vſuarius vtatur [m]. Sed nec is qui pati debet alium vti, quicquam facere poteſt, quominus is cui vſus legatus eſt, vel conceſſus vtatur, vt bonus paterfam. vti debet [n]; nec deteriorem cauſam vſuarij facere, nec vſuariæ rei ſpeciem etiam in meliorem commutare [o]. Quibus autem modis acquiratur & amittatur vſus, intelligetur in vſufructu: nam totidem acquiritur & amittitur, quibus vſusfructus [p]. Superioribus ſeruitutibus perſonalibus poteſt accedere commoditas quædam conceſſa prædij certis perſonis: vt ſi teſtator legauerit certæ perſonæ tantùm, ius ad aquam appellendi pecoris, vel paſcendi, vt ait Papinianus, quæ alioquin eſſet realis ruſticorum [q]. Sic apud Vlpianum [r], Lucius Titius tradens & donans teſtamento aquę profluentis in fontem, Caio Scio digitum in domum ſuam, vſum aquę perſonalem conceſſiſſe videtur, vt illa ſeruitus ad hæredes nõ tranſeat Caij. Aliud exemplum in eo qui promittit coquere panem alicuius in furno ſuo, quod poteſt dici ſeruitus vſus, ex quo ad neceſſitatem familiæ eſt introducta, ex ſententia Cæpolæ [s]. Sunt & alia his ſimilia, quæ plerique ad ſeruitutes innominatas, vel iura perſonalia referunt [t]. Alij negant eſſe ſeruitutes, ſicuti in ſpecie leg. final. de ſeruitut. vrban. prædi. in P. Quamobrem & nos commoditatem rei diximus.

a d l. fundi, § fin. de boum

b Vlpian. l. hoc ſenatuſconſultum, l. 5. § fin. S. in l. quoniam, l. 10. de vſufru. ear. rer. quæ vſu conſum. lib. 7. P. tit. 5.

c l. fundi, l. 16. de vſu & habita in P.

d Pompo. l. ſi ita legatus, l. 17 eod. tit.

e Vlp. in l. huic ſtipulationi, l. 5. § 2. vſufru quẽad caueat. libr. 7. P. tit. 9. Papin. in l. pen. eod. titul.

f l. ſi vſusfructus, l. 26 § denique, de vſufru. & quemad. quis vtatur l. 1. vſufru. quẽad caueat l. hoc ſenatuſconſulto, l. 5 § 1. de vſufru. ear. rer. quæ vſu conſum.

g l. fin. commod in P. lib. 13 tit. 6.

h l. 1. § 2. commod. in P.

i l. ſi domus vſus, l. 19. de vſu & habita.

k l. fundi, § 3 eod. titul P. l. ſi habitatio, § fin. eod.

l l. 5. § 1. de vſufru. ear. rer. quæ vſu conſum.

m l. ſi cuius, l. 15. § denique conſul. tus, de vſufru in P.

n l. fundi, l. 16 § fin. de vſu & habita.

o l. fin. eod. in P.

p § 1 de vſu & habitat. l. 3. § fin. de vſufru. in P.

q Papin. in l. pecoris, l. 4 de ſeruit. ruſtic prædior. in P. lib. 8. P. tit. 3. facit l. Mela, l. 24. § fin. de aliment. & cibaria lega. lib. 34. P. tit. 1.

r Ninus Titius & l. Lucius Titius, l. 37. de ſeruit. ruſt. prad. Tompon. in l. non ſolum, l. 9 § talis, de l. bera. legat. lib. 34. P. tit. 1.

s Cæpo. in 2. lib. de ſeruitut. vrb. prædior. cap. 8. num. 3.

t vide Cæpolam in præfat. citato loco, & cap. 9. num. 2.

De vſufructu. Cap. 3.

Apud Iuſtin. lib. 2. tit. 4. Lib. 7. P. tit. 1. Lib. 3. C. tit. 33.

1 *Vſusfructus, ſeruitus prædialis perſonis debita.*
2 *Vſusfructus quid, & de fructu formali & caſuali.*
Frui & vti quid, & quomodo differant, &c.
3 *Fructus & vſufructus differentia.*
4 *Vſusfructus pars dominy, & quomodo, vide num. 16.*
5 *Vſufructuario inuito in eius præiudicium nihil facit proprietarius.*
Vſufructuarius non cogitur per manus proprietarij accipere vſumfructum.
Vſusfructus differt à reditu, &c.
6 *Res quomodo in vſufructu conſideranda.*
7 *Differentia vſufructuarij & bonæfidei poſſeſſoris in fructibus colligendis & pendentib.*

3 Beneficiarij, ſintne ſacerdotiorum vſuarij: Item de mala fructuum ſacerdotiorum diſpenſatione.
9 Vſufructuaria vxor relicta à marito inſtitutis liberis, nihil præter alimenta ex bonis percipit, niſi illi prædecedant, vel extranei ſint inſtituti.
10 Vſufructuarius non præſcribit contra proprietarium, nec deteriorem ſubſtantiam vel cauſam vſusfructus facit, & de cautione reſtituenda.
11 Teſtator relinquens vxori vſumfructum, non poteſt remittere ei cautionem.
12 Vſufructuarius pecuniæ & mobilium quemadmodum caueat.
13 Cautio hæc exigi poteſt & ante traditionem rei, & tempore vſusfructus.
14 De cautione præſtanda ab vſufructuario, ſi moueatur ei controuerſia, quod vti frui non poſſit aut debeat.
15 Vſufructuarius poteſt propria authoritate fructus colligere, non qui habet tantùm emptionem fructuum pendentium.
16 Vſufructuarius vtitur actione negatoria & confeſſoria.
17 Vſufructuarius non debet abuti re, & quæ hic nomine vſusfructus poſſit percipere ex re quæ debetur.
18 Vſufructuarius gregis, ex natis vel aliis, debet ſupplere demortua, & quando.
19 Vſufructuarius quando teneatur ſubrogare arbores.
20 Refectio eius rei quæ debet ſeruitutem & vſumfructum, quando pertineat ad eum cui ſeruit, vel eum qui debet.
21 Seruis vti debemus & famulis ſecundum qualitatẽ & actionẽ rei, aliter abutimur.
22 Vſufructuarius debet cuſtodiam rei, vnde percipit vſumfructum, præſtare: vendere vel alienare non poteſt proprietatem, nec pignorare.
23 Proprietarius inuito vſufructuario vendit vel oppignorat proprietatem, dũmodo fiat ſine præiudicio perceptionis vſusfructus.
24 Vſufructuarius poteſt vendere, locare, & alienare vſumfructum.
Qui vſumfructum acquirit, poteſt conductorem ex re vſufructuaria expellere.
25 Vſufructuarius ædium quid poſſit in his facere, & quid non: proprietarius quoque quid poſſit in re debente vſumfructum, & quid non.

INTER debitas perſonis à rebus ſeruitutes, & vſusfructus numeratur [a]: quia ſine perſona, cui acquiratur, eſſe non poteſt [b]. Vſusfructus eſt ius alienis rebus vtendi fruendi, ſalua rerum ſubſtantia [c]. Ius, ſeruitutem ſignat in alieno [d], & verba, alienis rebus, indicant nos loqui de vſu fructuum, non de fructu: Nam fructus iure communi dicuntur domini rerum. Vocant hunc fructum interpretes vſumfructum cauſalem, quia coniunctus cum ſua cauſa, id eſt, cum proprietate [e]. Ego malo ſimpliciter, propriéque fructum hoc dicere. Frui enim eſt re omnino gaudere, eáque potiri, at dum addis vſumfructum, demonſtras te non planè re potiri, ſed vti vt fruaris tantùm, & vt fructus ſit in vſu, quemadmodum plus eſt frui, quam vti [f]. Et vſus pro vtilitate fructuum adijcitur, vocant hunc vſumfructum formalem, quia habeat diſtinctam formam à proprietate ſeparatum à re, à proprietate ſcilicet, alij competentem quàm domino proprietatis.

Sic Iulianus iuriſconſultus, inter fructum vel vſumfructum [g], intereſſe dixit: quòd cùm dicimus fructum rei, non ius, ſed corpus demonſtramus, ſicuti prædiorum frumenta, & vinum, fructum rectè dicimus, quæ non rectè nomine vſusfructus appellantur, qui conſiſtit in iure. Item vſusfructus non corpus, ſed ius in corpore, quo ſublato, & ipſum tolli neceſſe eſt [h]. Et componitur vſusfructus ex fruitione & vſu, atque in facto aliquo eius, qui fruitur & vtitur, conſiſtit [i]. Sic in multis caſibus vſusfructus pars dominij eſt, vt ait Paulus [k]. Vſufructuarius dominus pro parte ſcilicet indiuidua, quæ & totum dicitur [l], cenſetur, dominus. Sic enim

a l.1. de ſeruit. in P.
b Paul. in l. vſusfructus, l. 26. de ſtipul. ſeruo. lib. 45. P. tit. 3.
c l. 1. de vſufr. in P. §. 1. eod. tit. ap. Iuſtin.
d l. 3. §. fin. de rer. diuiſ.
e Florianus, in rubr. de vſufruct. Capola, lib. 1. de ſeruit. cap. 4. & paſſim in 3 loſſis hæc diſtinctio formalis & cauſalis vſusfructus.
f vt docet Valla, lib. 5. Elegãtiar. cap. 5.
g l. vacca, emptor, l. 43. de euictio. lib. 21. tit. 2.
h l. 1. de vſufru. in P. §. 1. eod. ap. Iuſtin.
i l. 1. quando dies vſusfruct. legat. eod. lib. 7. Petit. 3.
k Paul. in l. 4. de vſufruct.
l l. vnum ex ſocijs, de ſeruitu. l. Sabinus, eodem titul. in P.

nouè Paulum explico omiſſis aliorum pugnis. Quò fit, vt quemadmodum 5
in re communi pro indiuiduo ſocius ſocio inuito quicquam agere non
a Paul. in l. rectè dicimus, l. 25 § 1. de verb. ſignifi. poteſt [a]: ſic nec proprietarius poteſt inuito vſufructuario, proprietatem vendere in eius præiudicium, nec poteſt vſufructuarius cogi accipere per manus proprietarij fructus, ſed ſibimet ipſe colligit, in quo differt ius vſusfructus à
b Scæuola, in l. fundi Trebelliani, l. 38. de vſu & vſufr. lega. lib. 33. tit. 2. reditu debito ex agro alicuius, vt eruditè tractat Scæuola [b]. Qui enim vſumfructum habet, liberè per ſe omnes fructus accipit rei vſufructuariæ [c].
c l. vſufructu, legato. l. 7. l. item ſi fundi, de vſufruct. cum ſimilib. Conſidero hìc totam rem cum pleno dominio, quod habet proprietatem & 6
vſumfructum, ſeu fructum [d], ita pars eſt [e]: ſi conſideres autem ſeorſum
d l. per procuratorẽ, de acquir. poſſeſſ.
e l. ſi vnus, l. 25 § item ſi pactus, de pact. in P. vſumfructum, vt ius ſeruitutis, non pars dominij eſt, ſed dominium per ſe:
quia in illis fructibus, qui proprietatem habent, ius non habet, & ita ſe explicat idem Paulus, dum dicit, vſumfructum non eſſe dominij partem [f], &
f Paul. in l. rectè dicimus, 25. de verbo ſign. addit [g], vnam & eandem rem poſſe dici noſtram pro parte, & totã noſtram
g d. l. rectè, § 1. ita & intelligendus Iuſtinianus in § ſi cui, de legato. pro indiuiſo: imò & quandiu fructus pendent in fundo, ſunt proprietarij, & ita pars dominij, in eius domino, non autem ſunt vſufructuarij, donec ab eo
h l. ſi fur, l. 14. de vſufru. l. ſi vſufructuarius, l. 13. quibus modis vſusfru. amit. § is verò, de rer. diuiſ. Cacus, l. in ſingulos, l. 2. an fide-iuſſ. ſpondeat. l. 34. § 1. tit. 1. percipiantur, & à ſolo ſeparentur [h], ſi modo eius nomine ſint percepti, non 7
aliàs: in quo differt à bonæfidei poſſeſſore vſufructuarius: hic enim vſufructuarius exſciſſos & demeſſos vel collectos fructus, ſiue maturos ſiue immaturos ſuos facit, ſi modo ipſe vel alius ſuo nomine id fecerit, nec intereſt
i d. l. rectè, § 1. ita & l. ſi abſente § fin. de vſufru. num vuæ collectæ expreſſæ ſint, vel grana ab ſpica excuſſa [i]. At bonæfidei poſſeſſor, quomodocunque & à quocunq; & cuiuſcunque nomine fuerint à ſolo ſeparati fructus, ſuos facit [k]. Quod pro beneficiatis obſeruandũ eſt qui 8
k Ioſſ. ſingularis in hac diſtinctione, and l. ſi fur, l. 14. in verbo percipiatur, per l. qui ſciens, 25 § in alieno, & § præterea, de vſur. in P & l. antepenul. de rei vend. in P. ſe dicunt vſufructuarios ſacerdotiorum, cóque nomine ſibi fructus & hæredibus vſurpant, propter authoritatẽ Ioannis Andreæ [l], ſeu cuiuſdam gloſſellæ. Quam tamen plerique meritò reijcere videntur, cùm vſuarios tantùm putem, & procuratores & diſpenſatores rerum eccleſiaſticarum & pauperum [m], vt arbitrer committere ſacrilegium eos, qui in alios vſus bona
l Ioan. Andreas in additionib. ad c. præſenti, in verbo reſeruari, & de offic. ord. in 6. eccleſiaſtica obliguriunt, quàm in pios vſus expendant [n]. Sic enim D. Paulus vnus ex ijs ad quorum pedes ferebantur Chriſtianorum pecuniæ diſtribuendæ, prout cuique neceſſarium erat, dixit de ſe & ſocijs ad Timotheum
m ca. aurum, 12. q. 2. n Aſtinum, 4. & 5. o 1. ad Timoth. 6. ſcribens [o], *habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti ſimus.* Vereorq; ne de illis dicatur, quod de Iuda, qui loculos ferebat communes, & qui fur
p D. Ioan. cuang. c. 12. erat & latro, & laqueo ſe ſuſpendit [p]. Et certè ſi verum fateamur, nunquam fuit is animus eorum qui largiti ſunt, eleemoſinarum nomine, bona eccleſiæ ea impendi in magnifica illa prælatorum palatia, & caſtella, in tam præclaras vnguẽtarias, pro ditandis beneficiatorũ proximis: quia ſi id curæ illis fuiſſet, potius ſibi reſeruaſſent, & ſuos maluiſſent his gaudere, quàm alienigenas ab omni munere eccleſiaſtico & oratione memoriaque eorũ alienos, ſuis pennis ſuperbè intueri adornatos. Verùm ipſi viderint, & forſan reſipiſcent aliquando, dum experiũtur tot tragœdias ex voluptatibus forſan nimũ crebris eorum qui paupertatem ſequi debent in eccleſiam matrem lugubrem excitatas. Pepert certè religio diuitias, ſed ipſæ penè ſuffocauerũt matrẽ. Curant plerique nunc de ſibi conſeruandis & rapiendis eccleſiæ diuitiis, olim autem ſolicitudo maior in diſtribuendis. Olim omnis ſolicitudo in inquirendo prælato, qui rectè diſpenſaret oblata: hodiè impudens auaritia in vſurpandis oblatis: & cùm olim vix ſibi victum ex illis auderent porrigere, nunc ſe dominos audent poſſeſſores intrepidè aſſerere. Sed Deus velit & hunc errorem cum reliquis emendare. Quòd ſe vſufructuarios dicant non inuideo, ſed quòd fures aliqui ſint, nec rectè diſpenſent fructus, valde dolendũ.
q can. maiores, 16. quæſt. 7. Nec miror, ſi quod non accipit Chriſtus, tollat fiſcus [q]. Sed pergamus, & 9
oſtendamus non conſequi perpetuò ex cõcluſione quod quis ſit vſufructuarius, omnes fructus ſuos eum facere, imò reſtringi ad alimenta aliquando, vt non debeant eccleſiaſticæ perſonæ ægrè ferre, ſi dixerimus eos tantùm ex beneficiorum fructibus alimenta delibare debere. Si vxor itaque relin-

quat

quat vſumfructum marito & faciat vſufructuarium, non conſequetur inde iure aliud, quàm alimẽta extantibus liberis, vt defendunt omnes ferè interpretes [a]. Idipſum quando maritus extantibus liberis illiſque inſtitutis facit dominam & vſufructuariam bonorum ſuorum vxorem, vt ea nihil præter alimenta inde habeat [b], ſi prædecedat relictis liberis ſuperſtitibus: aliter enim ſi inſtitutis extraneis relinqueretur domina & vſufructuaria, omnem vſumfructum perciperet: vel ſi inſtitutis etiam liberis, illi prædecederent, vt notat Cæpola [c], poſt Barto. [d] & Alexand [e]. Cæterùm à matrimonio hoc ad coniunctionem prælati vel præpoſiti vel beneficiarij cum eccleſia, receptam ratiocinationem [f], nemo ambigit, eo excepto, quòd ſicut maritus accipit dotis fructus pro oneribus matrimonij [g]. Non ita prælatus accipit omnino, ſed propter officium ſuum exercendum, quod & in cura pauperum, & in diſtributione reddituum verſatur etiam, cum officio in res diuinas impendendo. 10 Fructuarius cauſam proprietatis deteriorem facere non poteſt, meliorem poteſt [h], neque vlla præſcriptione ad retinendam proprietatem ſibi ſuiſque hæredibus muniri [i]. Dicitur poſtremis verbis finitionis, ſalua rerum ſubſtantia vſumfructum eſſe, vt intelligamus proprietatem ſaluam eſſe debere domino: & proinde cauẽdum ab vſufructuario ſe boni viri arbitratu vſurum & fruiturum, & cùm vſusfructus ad ſe pertinere deſierit, ſiue mobilis rei ſit, ſiue ſoli [k], ſe reſtituturum, id eſt, non deteriorẽ cauſam ſe vſusfructus facturum, cæteráque acturum quæ in re ſua faceret [l]. Et ſicut debet fructua- 11 rius vti frui, ſic debet & proprietarius ſecurus eſſe de proprietate [m]: vt etiam teſtator qui donat vſumfructum vxori ſuæ omniũ bonorum, non poſſit cautionem remittere [n]. Eſt & in cautione vſusfructus rerum quæ vſu conſumun- 12 tur, vt vini, olei, frumenti, vt quandocunque reſtitutio facienda ſit, eiuſdem qualitatis reſtituãtur cuius ſunt, cũ dantur aut æſtimatis rebus, pecuniæ nomine caueatur, quod & facilius eſt [o]. Propter hanc cautionẽ, vtendi fruendi arbitrio boni viri toties experitur proprietarius, vel is cui cautum eſt [p], quoties fructuarius re abutitur [q], & propter cautionem reſtitutionis faciendæ, 13 rerum quæ vſu conſumuntur fit ſalua ſubſtantia, per ſubrogationem Vlpianus & ante traditionem rei vſufructuariæ, & poſt, cautionem exigi poſſe 14 reſpondit [r]. Huic affinis alia eſt cautio, qua proſpicitur vſufructuario, ſi quæſtio, quod vſufructuarius non ſit, illi moueatur, ob quam vſufructus ei dari differtur, niſi caueat de reſtituẽdo eo quod ex fructibus percepturus eſt ſi oportuerit [s]: ſi tamen ipſe eſſet in poſſeſſione, cũ ei mouetur controuerſia, 15 nõ differretur perceptio [t], eò quòd pro illo præſumatur [v]. Quia & vſufructuarius poteſt fructus percipere propria authoritate [x], quod nõ licet emptori fructuum fructibus pendentibus [y]: quia vendens fructus, videtur vendere corpora [z], qui autẽ vſumfructũ vendit, ius vendere vendetur, quia pars dominij [aa]. Et propterea vſufructuario datur realis actio & confeſſoria & negatoria 16 17 quæ domino dantur [bb]. Cautiones iſtæ itaque & natura vſusfructus hoc habent, vt vſufructuarius re non abutatur, quæ vſumfructum debet, ſed tanquã bon[us] paterfam. fruatur & percipiat quicquid ex fundo percipi poteſt ex fructibus, & lapicidinis, alluuionibus, venationibus, piſcationibus & ſi nihil [cc]. 18 Proinde fundos rectè colere debet, & ſeminariũ agri cõſerendi cauſa paratũ ſemper renouare, quaſi inſtrumentũ agri [dd], vt finito vſufr. domino reſtituat [ee]. Sicuti ſi gregis vel armenti vſumfructũ habet, debet ex natis gregẽ ſupplere: etſi quid natũ non eſt, ex aliis aliunde perficere ſi gregis ſit aliter vſus- 19 fructus, non autem ſi ſeparatim ſingulorũ capitum [ff]. Cogitur & per arbitrũ ſubſerere arbores in locũ demortuarũ [gg], vel exciſſarũ, niſi ſine culpa ſua aut 20 vi tempeſtatis fuerint euerſæ [hh]. Et quia omnes fructus rei ad vſumfructuariũ pertinent, reficere quoque ædes per arbitrũ cogitur, hactenus tamen vt ſarta

a Bald. in auth. hoc locũ, in vlt. quæſt. ſi ſecun. nupt. mul. C. Iaſon in l vlt. verſ. in ſex ſimili de indict. vid. toll. C. Bal & DD. in l. Titia cum teſtamẽto, § Titia, de legat. 2.

b glo. Bart & omnes interp. in d. authhoc locum, & d §. Titia, Boer. q 61, & q. 194. Ludo. Roma. conſ. 112.

c Capo lib 1. de ſeruitut. vrbano. cap. 4 num 6

d Bart. in l. ſicut in annos, per illum textum quib. mod. vſusfru amitt.

e Alex conſi 6. in 3. columne.

f ea ſicut alterius, 7. quæſt. 1.

g l pro oneribꝰ, fol. matr. C. l dotis fructus, de iure dot. in F.

h l. æquiſſimum, l. 27 § fructuarius, & l. vſufructuariꝰ. l. 51. de vſufruct.

i l. neque fructuariũ, l 8 de vſufr. C.

k § itaque ſi pecuniæ, & § cæterũ, de vſufru l 7 vſufru. quemad. caueã lib. 7. P. tit. 9 & l. 4 C. eod. tit. Paul. libr. 2. ſent. tit. 6. & lib. 1. tit. 21. l 2. 3. 4. 5. 6. 11. de vſufruct. ear. rer. quæ vſu conſum.

l d. l. 2. § caueæ, vſufruct quẽad. caueã.

m l ſi cuius, l. 15. de vſufru & quemad. quis vta.

n l. 1. C. de vſufruct.

o l. ſi tibi vini, l. 7. de vſufru ear. rer. quæ vſu cõſum d § cæteræ.

p duerũ enim fit cautio, l. ſi tibi, 8. vſufruct. qu. mad. caue. l. ſi tibi decẽ, l. 6 de vſufru. ear. rer quæ vſu &c.

q l. 3. § habet, vſufruct. quemad caueã. l dã ni infecti ſtipulatio, l. 18 § ſi cuius, 2. de dam. infect. l. inter fructuarium, 20 eod. titu.

r l. quoniam pecuniæ, l. 10 § 1. de vſufr. ear. rer. quæ vſu conſum.

s Paul. ſi cui ſecundũ l. 67 § ſi fundus de vſufr & quẽad. quis vta.

t l. penul. de aqua quotid & æſti.

v § commodum, de teſtam.

x l. fundi Trebatius, & ibi nota. de vſufru. lega.

y l qui pendentem, vendendam, de cõtrah. emp. in F.

z l vaccæ, de cultello F.

aa l. 1. de vſufru. l. rectè dicimus, de verb. ſign.

bb l. vti frui, & vſusfru peta in F

cc l item ſi fundi, l. 10. l. ſed & ſi quid, l. 19 in princ & §. generaliter, l 1 §. pen. & ſi. vſufr. quemad. caue

dd l. cùm delantonis, § paſtores, de fund inſtr.

ee d. l. quoniam pecuniæ, l. 10 de vſufr. ear. rer quæ &c. § item ſi fundi, l. 10. § ſeminarium, de vſufru.

ff l. 1. § fin. l vel mutilium, l. 7 6. cum ſeq. de vſufr. in F. & l. hactenus, l. 8 § 1. l. agri, 11 eod.

gg Paul. l. arbores, l. 66 eod.

hh Vlp. in l. vetus, l. 75. § fin. l vel inutilium, l. 76. cum ſeq. de vſufr. in F. & l. hactenus, l. 8 § 1. l. agri,

recta habeat, verùm ſi qua parte vetuſtate corruiſſent, nec proprietarius nec vſufructuarius cogitur reficere. At ſi hæres eius qui reliquit vſumfructũ, refecerit, debet pati fructuarium vti, qui tantùm ad modicam refectionẽ tenetur [a]: quia in omnibus ſeruitutibus refectio ad eum pertinet, qui ſibi ſeruitutẽ aſſerit, non ad eum, cuius res ſeruit [b]. Quam ſi non exequatur, vel ſi abſens ſit, hæres & proprietarius, ſi faciat, ab eo repetit [c]: niſi vel ipſe hæres vel proprietarius ex pacto vel teſtamento & nullũ teſtatoris teneantur reficere [d], vel vſufructuarius paratus ſit recedere ab vſufructu [e], dummodo ipſe damnum non dederit aut ſui, quod refectionem exigat: tenetur enim tunc quamuis velit cedere [f]: nam debet ſaltua ſubſtantia rem reſtituere, vt diximus. Sicuti etſi quid præter ſarta tecta & vltrà quàm impendi debebat ab eo erogatum ſit, poteſt à proprietario repetere [g]. Cæterùm in expenſis illis faciendis diſtinguendum eſt, an reſpiciant rem ipſam, & ad conſeruationẽ proprietatis pertineant: an verò vſusfructus gratia fiant, vt has vſufructuarius ſibi imputet, alias priores proprietatis dominus: quemadmodum minuunt dotem & imputantur vxori, non marito vſufructuario, impenſæ neceſſariæ in valetudinem ſeruorum factæ, & pro vtilitate agri, vt ſi inſulam ruentem fulſerit, & ſimiles, quæ ad perpetuam vtilitatem proprietatis pertinent, non quæ ad temporalem rei cuſtodiam, quia illæ ſumptibus fieri debent mariti vt vſufructuarij [h]. Quod & in aliis quibuslibet poſſeſſoribus ferè locum habet [i]. Et hæc vera, tamẽ ſi rerum in dotem datarum vſusfructus tantùm ad maritũ pertineat, & res reſtituendæ ſint: aliter namq; quãdo res æſtimatæ datæ ſunt nec reddẽdæ, ſibi impenſas imputat maritus, vt in rebus proprijs [k]. Imputat etiam vſufructuarius impenſas omnes, quæ vſumfructum reſpiciunt, etiam magnas. Nam licet prædia quædam talia ſint, vt magis in ea impendamus, quàm de illis acquiramus, tamen vſusfructus eorum relinqui poteſt [l], vt ſi vſufructuarius velit aſſequi cum onere, habeat, vel cedat, vel expectet fructum rei, ſi res habitura eum ſit, quæ nunc non habet [m]. Quare & impendia in ſeruos qui vſumfructum debent, facienda ſunt ab vſufructuario, ſiue ſani ſint, ſiue ægroti [n], eóſque & ſufficienter tenetur alere & veſtire, ſecundum ordinem & dignitatem mancipiorum. Nec debent ijs abuti, ſed ſecundum conditionẽ eorũ vti: Nam ſi librariũ rus mittat, & quaſum, & calcẽ portare cogat, vel hiſtrionem, balneatorem faciat, vel de ſymphoniaco armenſem vel de paleſtra ſtercorandis latmius præponat, abuti videtur proprietate [o]. In ſumma, cùm vſufructuarius omnem curam rei, qua frui debet, ſuſceperit, cuſtodiam præſtare ei debet, & agere quæ in ſuis ageret, vt vſucapionem interpellare [p], & ne alienentur res, proſpicere: neque habet in poteſtate proprietatem rerum oppignorandi [q], vel vendendi [r]. Proprietarius autem poteſt pignori dare [s], & ſeruum vſumfructum debentem noxæ dedere, cùm inde vſusfructus non impediatur, item caſtigare, dummodo miniſterio vſusfructus non reddat deformem, néue occidat [t]. Poteſt tamen vſufructuarius vſumfructum locare, vendere, vel rem fruendam alij aut præcario cõcedere, donaréue fructus, quia & tunc is vti videtur, & ſibi retinere nomine alterius [u], vt tandiu ſcilicet fruatur is in quem fit tranſlatio, quandiu poteſt frui qui tranſfert: exceptis veſtibus, quarum vſufructuarius eſt, quas non poteſt locare, quia ſic non vteretur illis bonus paterfam [x]. Poteſt & inuentum conductorem in re cuius vſumfructum acquirit, expellere [y], vti emptori quoque idipſum licet [z]. Qui ædium vſumfructum habet, poteſt lumina aperire quidem, ſed non claudere, potent & ornare picturis, marmore, ſigillis: non dietas transformare, vel coniungere, vel ſeparare, vel aditus poſticaſque euertere, vel refugia aperire, vel atrium mutare, vel vtricularia ad alium modum conuertere, nec qualitatem ædium immutare, non altius tollere, non mentoriam ibi facere ſeu diuerſorium, vel fullonicam [a]. Sed etſi quid in ædificauerit, poſtea neque eum tollere hoc, neque

[a] l. vſufructũ legato, l. 7 & l. Labeno, 8 de vſufr. l. interfructuarium, l. 20. de damn. infect. lib 39 tit. 2.
[b] l. etſi forte, l. 6 §. Gallus, ſi ſeruit. vend. lib 8 P. tit. 5. l. ſicut refectio, l. 8. eod.
[c] l. ſi abſente fructuario. l. 55. de vſufruct.
[d] l. ſi extraneo, l. 51. § hæ & l. quod ſi heres, l. 54 de vſufr.
[e] l. ſi abſente, l. 55. de vſufr. l. cum fructuarius, l. 72. de vſufruct. in P.
[f] l. ſed cum fructuarius, l. 72. de vſufruct. in P.
[g] l. eum ad quem, l. 7 de vſufruct. C.
[h] l. 2. 3. 4. 5. de impenſis in dot. fact. lib 25 tit. l. vlt. § ſed nec ob impenſas, de rei vxo. actio lib. 5 tit. 13
[i] l. 1. l. pen & fi. de impenſ. in reb. dot. fact. in P.
[k] l. ſed etſi hæreditas, § 1. ad exhib. in P. l. in reb § pro ſuis, commod. l. ſi res, de rei vend in f.
[l] l. intereſt, l. 7. de vſufru C.
[m] l. ſtatuæ, l. 42 § fin de vſufruct. l. Labeo lib 12. § de illo eod.
[n] l. ſi infantis, l. 62. de vſufr P
[o] l. ſicut impendia, l. 55. eod tit.
[p] l. ſed etſi quid, 10 §. mancipiorum, & § nulli tenet, de vſufruct P
[q] l. 1. § fin. & l. 12. vſufruct quemad. lib 7. tit. 9. l. ſi fundo, de ſeruit. præd. l. ſed etſi quid § fin.
[r] l. intereſt, l. 6 C. de vſufru
[s] l. vſumfructus mariti, 29. C. eod tit ſi fund. dot. § infringendi, eod P.
[t] l. 2 & 6. C. de vſufr
[u] l. locum, 21 § pen & fi. de vſufruct & quemad. quis vtatur
[x] l. Labeo lib. 15. l. 23 § vſufructuarius, de vſufruct. § 1 de vſu & hab. l. nam vſus, l. 45. & 2 f. q. & l. quod noſtri, 30 de vſufr in P
[y] l. ſed etſi quis, §. erit vero actionarium, de vſufruct in P.
[z] Sorbores, l. 26. § 1 de vſufr.
[a] l. Iulianus § ſi ſeruitutib. de act. empt in P. l. emptore, C. locat. l. ea vendentes, de cõtrah. empt. in P.
[b] de his Iulia. l. æquiſſimum, l. 25 § ſed ſi ædium, cum ſeq. §§.

neque refringere posse, refixa planè vendicare posse placuit [a]. Nec ei ædificium inchoatum consummare licet, etiam si aliter habitare non possit [b], nec nouum tectorum parietibus, qui rudes essent, imponere, etiam si melior fiat causa [c], nec nouũ riuum parietibus imponere [d]. Neque proprietarius ipse hæc eadẽ facere potest sine voluntate vsufructuarij [e]: quia socij videntur in dominio, & ita inuito altero, alteri in re communi nihil licet [f], vt neque proprietarius in area, cuius vsusfructus debetur, ædificium ponere possit [g], ne impediat vsumfructum. Sed nec seruitutem imponere potest proprietarius etiam consentiente fructuario, nec amittere: acquirere autem planè potest inuito fructuario. Fructuarius tamen nec acquirere seruitutem potest, retinere autem potest: & si fortè quæsita fuerit, non vrente fructuario, amissa, hoc quoque nomine tenebitur [h]. Verùm potest proprietarius locum facere religiosum consentiente vsufructuario, idque fauore religionis receptum [i].

a l. sed etsi quid, l. 19 eod.
b d. l. æquissimum. §. item Nerua, l. vsufructu. l. 7. § hæc ratione, eod.
c l. vsufructuarius, l. 61. § 1 eod.
d l. vsufructuarius, l. 51. eod.
e d. l. 68.
f l. paruetem, 7. de seruit. vrb. prædi. in P. l. Sabinus com. diuid. P.
g l. vsufructu, l. 7. §. fin. de vsufru. l. repetit. l. 5. § fin. & l. 6. & 7. quib. modo vsusfr. amitt.
h l. sed etsi quid, 19. § fin. de vsufr.
i Vipia. in l. locum, l. 22. de vsufru. & quem. quis vta.

De rebus, in quibus vsusfructus constituitur. Cap. 4.

1 Omnium rerum potest esse concessus vsusfructus.
2 Etiam seruitutum, & quomodo seruitus seruitutis esse potest.
3 Vsusfructus mobilium & immobilium constitui potest.

1 VANQVAM ex superioribus apparere possit, in quibus rebus constituitur vsusfructus, tamen per anacephaleosim breuiter explico: generaliter omnium rerum, quæ in patrimonio esse nostro possunt, constitui posse vsumfructum, nisi in legatis excedatis, dodrantis æstimationem [k]. Et quamuis seruitus
2 seruitutis propriè, legari non possit, & ideo seruitutis prædialis vsusfructus legari non possit, quia etiam nec in bonis, nec extra bona nostra esse videtur: ramẽ incerti actione ab hærede eius qui legauit peti potest, vt legatario quãdiu vixerit, eũdi, agẽdi ducendiue facultatem præstet [l].
3 Potest & constitui pro parte bonorum, & pro parte diuisa & indiuisa [m]. Ergo constitui poterit in fundis, ædibus, seruis, iumentis, & in cæteris rebus [n] soli, & mobilibus [o], ex lana [p], odoribus, aromatibus, statua [q], numismatibus vel argenteis veteribus, quibus pro gemmis vti solemus [r], in partu [s], in his quæ vsu consumuntur, ea cautione & lege [t], quam superiori capite explicauimus.

k l. omnium, l. 36. de vsufr. P. l. 3. de vsufruct. ear. rer. quæ vsu consum.
l l. 1. de vsu & vsufru legato. lib. 32. P. circa 2.
m l. si alij, vsus, 49. de vsufr. in P. d. l. vsufructu, l. 5. eod.
n § constituitur, de vsufr. l. 3. §. constituitur, eod. P.
o l. vsufructus legato, l. 17. eod.
p l. si lanæ, l. 15. de vsufr. ear. rer. quæ vsu consum.
q l. statuę, 48 de vsufruct. P.
r l. numismatum, l. 35. eod. P. l. proculus, eod.
s l. verus fuit, l. 75. § quid tamen, de vsufruct.
t §. constituitur & seq. de vsufru. l. 1. & 2. de vsufruct. ear. rer. quæ vsu consum.

De acquisitione & extinctione vsusfructus. Cap. 5.

1 Vsus, habitatio vsusfructus, acquiruntur vltimis voluntatibus & pactionibus, quomodo per singula.
2 Seruitutes aliquando fuerunt inpræscriptibiles, nunc contrà.
3 Vsusfructus extinguitur multis modis, ex parte rerum, personarum, deficiente conditione & tempore. Primùm ex parte rerum.
4 Vsusfructus ædium, quæ omnino corruerunt vel consumptæ sunt, non restituitur resecto & edificato edificio, contra naturam seruitutum prædialium: vide &

aliam vſusfructus & ſeruitutis differentiam, numero 10. ſeruitutes prædiales bene reſtituuntur reſtituto ædificio vel prædio &c.

5 Ceſſione vſusfructus facta proprietario, vel contrà, vſusfructus extinguitur.

6 Vſusfructus etiam extinguitur ademptione, & repudiatione legati.

7 Vſusfructus ex parte perſonarum, morte & capitis minutione vſufructuary, non proprietary extinguitur.

8 Mortuo filiofa. vel ſeruo, qui vſufructuary relicti erant, vſusfructus remanet penes patrem & dominum: & contrà, mortuo patre penes filium.

9 Vſusfructus qua capitis minutione pereat.

10 Vſusfructus non extinguitur morte vſufructuary, nec minutione capitis, ſi is grauatus eſt alteri vſumfructum reſtituere.

11 Vſusfructus & aliarum ſeruitutum prædialium realium differentia, quæ non extinguitur morte vel capitis minutione ius habentis ſeruitutis.

12 Vſusfructus extinguitur deficiente conditione, & aduenient die.

13 Vſusfructus finitur non vtendo: Exceptis operis ſeruorum.

14 Vſusfructus relictus ciuitati, quomodo extinguatur morte, & alys modis: vide num. 18.

15 Aratrum ciuitati inducere quid, & quibus inductum.

16 Ciuitates quomodo intereant.

17 Vſusfructus relictus ciuitati, extinguitur centum annorum ſpatio. Eccleſiæ relictus vſusfructus quoque centum annorum tempore finitur.

19 Extinctus vſusfructus vt plerunque ad proprietatem reuertitur, & quando alio.

20 Iure accreſcendi quomodo vſusfructus accedat.

21 Coniunctio iuris accreſcendi tripliciter fit, re, verbis, & vtriſq; interuenientibus.

a l.3. & 6. de vſufr. & quemad. quis vta tot. titu de vſu & vſufr lega.
b §. ſine teſtamento, de vſufr. in P. & l 3 § ſine teſtamen. eod titu.
c l. vſusfructus, § cõſtituto, de vſufru P.
d l 3 & fin de vſufr. l 5 § item ſi ex die quan. dies vſusfr. leg. eod lib 7 P titul 3. l 3 quib. mod vſusfr amitt.
e l. 5. quib. mod. vſusfr. vel vſ amit. lib 7. P tit. 4.
f l. 2 §. hæc. eod
g l. ſub conditione, l 61. de vſufruct.
h l. fin. de præſcr. p. long temp
i l ſeruitutes, l. 14. de ſeruit.
k l iuſto, l. 44 § antepen de vſur. P.
l l 5. & 4 § 1 de vſufr. accrel P
m l Ti. 9 l 58 de vſu fruct. l. 3. de vſufr. lega P. cum ſimil. lib. ubi nota.
n § eo amplius conſtat, de vſufr. ap. Iuſtin. Vlp. l. repeti poteſt, l. 5. § remotione, quib. mod ſer amitt. l. 7 P. l. 4 l. ſeruitutes. 10 § ſi ſublatum, de ſeruit. vrb. prædiorum, & P. l. 2. l quoties 41 § fi. eod tit. de vſufr. l. 1. 11. de vſufr. l.
o l. quid tamẽ, l. 10. § item ait, quib. mod vſusfru amitta
p d l ſeruitutes, § ſi ſublatum, l ſi ædificium, & l eum, de ſeruit. verba l. & ſi horte, & l eum, ſi ſeruit. vendic. in P.
q l pen & fin. quib. mod vſusfru. amitta.
r l fin eod.
s l ſiundi, l. 2 & l ſed & eod. titul. & l. quid tamen, 10. quib. mod. vſusfr. amit l qui vſumfructum 2 eſ l. 45. de vſufr l.
t l ſi cui balneũ, l 12. eod quib. mod vſusfru.
v l 2. & vſufr. in P. § 1. eod. tit. ap. Iuſtin.

CONSTITVITVR & acquiritur vſusfructus, vſus, & habitatio ex vltimis voluntatib. vt ex legato [a], conuentionibus, pactionibus, & ſtipulationibus [b], per iudicium familiæ erciſcundæ, & communi diuidundo, cùm alij vſumfructum, alij proprietatem iudex adiudicauerit [c], vel putè, vel ex die, vel in diem [d], in annos ſingulos [e], vni vel duobus ſimul, alternis annis [f], ſub conditione [g]. Inutiliter tamen relinquetur vſusfructus alicui, cùm is morietur, collatus in id tempus quo à perſona diſcedere incipit. 1

Acquiritur quoque præſcriptione longi temporis codicis iure [h], quamuis antiquo, quo inpræſcriptibiles erant ſeruitutes [i], aliud fuiſſet receptum [k], item iure accreſcendi [l]. Extinguitur autem vſusfructus, vel ratione rerum, quæ debent eum, vel perſonarum, quibus debetur, vel deficiente cõditione vel tempore: ex parte rerũ, ſi res in qua vſusfructus erat cõſtitutus interierit, vt ſi ædes incendio conſumptæ [m], vel ſi terræmotu, vel vitio ſuo corruerũt in totum, vt nec arcæ quidem vſusfructus debeatur, non cæmentorum [n] etiam ſi reficiatur ex iiſdem cæmentis [o]. In quo hæc ſeruitus vſusfructus differt à ſeruitutibus realibus prædialibus, in quibus reſtituto ædificio, reſtituitur ſeruitus [p]. Veruntamen ſi vſusfructus fundi legatus ſit, & in eo ædificia ſint, & interierint vel corruerint, vſusfructus areæ erit eius, cuius eſt & fundi, non enim principaliter vſusfructus ædium legatus erat, ſed fundi, cui ædificium vt acceſſorium aduenit [q]: ſi pecus qui in vſufructu eſt moriatur, caro & corium pecoris non ſunt in fructu [r]: perit & vſusfructus legati gregis, ſi tantùm numerus gregis decreuerit, vt grex non intelligatur [s]. Mutatione quoque rei interit vſusfructus, vt ſi teſtator qui legauit vſumfructum balnei, ex balneo tabernã vel dietã fecerit. Hiſtrionem, cuius debitus vſusfructus, in alĩ miniſterium tranſtulerit [t], quia ius hoc eſt in corpore [v], veluti accidens in ſubſtantia, & corpore ſublato, neceſſe eſt hocius interire. Quò fit, vt redeunte ſtatu corporis, natura ſine artificio in priſtinum ſtatum, redeat & 2 3 4

extinctus

extinctus vel melius ſuppreſſus vſusfructus: veluti quãdo ager, in quo vſum fructum habemus, occupatur à flumine, amittimus vſumfructum, & quando eodem impetu receſſerit aqua, quo venit, ſicut reſtituuntur proprietas, ſic & vſusfructus [a]. Sic ſi ager ab hoſtibus ſit occupatus, ſeruiſſue captus, & redeant vel redimantur, iure poſtliminij, reſtituetur eorum vſusfructus [b]. Neque tamen vſucapio proprietatis, priuat aliquem vſufructu [c], quamuis paulò aliter dixeris in operis legatis, nam ſermo vſucapto, legatum operarũ eius perit [d].

5 Extinguitur deinceps vſusfructus, ſi domino proprietatis ab vſufructuario cedatur: nam cedendo extraneo nihil agitur: vel ex contrario, ſi vſufructua-
6 rius proprietatem rei acquiſierit, quæ res conſolidatio appellatur [e]. Item
7 ademptione legati [f] facta à teſtatore [g], vel repudiatione legati [h]. Ex parte perſonarum, quibus debetur vſusfructus, morte extinguitur vſufructuarij vſusfructus, & capitis diminutione [i]. Et tamen morte proprietarij, viuente
8 vſufructuario non extinguitur [k]. Notandum tamen hîc eſt vſumfructum ſi hoſa. vel ſeruo alieno relictum, ita acquiri patri & domino, vt licet filius vel ſeruus moriantur, vel ſtatum mutent, remaneat vſusfructus penes conſtituti & mortuo patre, vel magna aut media capitis diminutione affecto, apud filium remanet, etiam ſi hæres à patre non relinquatur, quia vtriuſque contemplatione relictus cenſetur [l]: ita & penes dominum ſerui ex aſſe remanet pro parte ſeruo alienato, cui relictus fuerat vſusfructus [m]. In capitis mi-
9 nutione rurſum obſeruandum eſt, magnam & mediam perinere vſumfructum iam conſtitutum & competentem, non autem eum, qui poſt minutionem comperit vel cedit vel conſtituitur [n]. Item nec minima capitis minutione amittitur vſusfructus, veluti emancipatione [o], vel contrà, cùm is qui ſui iuris eſt, ca pit alterius iuri ſubiectus eſſe [p]. Poteſt & deberi poſt capitis minutionem magnam & mediam, ſi in legato repetatur, *quotes quis capite minutus erit, do lego* [q]: quod cenſetur repetitum, quando in annos ſingulos res
10 legaretur, vt Antoninus Cæſar ad libellum reſcripſit [r]. Item quando legatarius grauatus eſt, reſtituere alij vſumfructum, nec morte nec minutione capitis legatarij extinguitur [s], ſed magis inſpicimus perſonam fideicommiſſa-
11 rij. In quo etiam iura prædiorum ab vſufructu differunt, nam illa nec morte,
12 nec capitis diminutione eius cui debentur, intereunt [t]. Finitur etiam vſusfructus deficiente conditione, vel die, ad quam conſtitutus eſt [v]: ſi tempus,
13 ad quod legatus eſt, finitum ſit [x]. Non vtendo quoque, ſi per nos ipſos, vel per alias perſonas non retineamus nomine noſtro [y]; nempe amittimus decennio inter præſentes, & 20. annis inter abſentes, à tempore quo cœpit cõpetere computandis [z]. Excipiuntur operæ ſeruorum, quæ legatæ, nec capitis diminutione amittuntur, nec præſcribi poſſunt [a]. Quia opera in actu conſiſtit, nec prius eſt in rerum natura, quàm is dies venerit, quo præſtãda eſt [b]. Ra-
14 tionem etiam temporis habet extinctio vſusfructus legati, vel conceſſi municipibus vel ciuitati. Nam ne inutilis ſit perpetuò proprietas, placuit extin gui poſſe vſumfructum illis relictum, vel ratione rei, vel ratione temporis in ciuitate conſiderati, perinde ac in homine ſingulari. Proinde ſi inducatur
15 aratrum ciuitati, ciuitas eſſe deſinit, & vſusfructus extinguitur [c]. Aratrum ciuitati inducere, eſt ita eam demoliri, vt vix veſtigia ciuitatis relinquantur; ſed imbi terra culta aratro locum præbeat non habitationi, ſed ſationi idoneum. Quemadmodum paſſa eſt aratrum ita Carthago à Romanis [d], ab alijs Ilion, Thebæ, Corinthus, Numantia, Athenæ, Saguntum. Et ab Abimelech Sichen, quæ deſtructa etiam ſuper eam diſperſit ſalem [e]. Ab Auguſto Fede-

a l. ſi ager, l. 29. & l. cum vſumfructu, l. 24 quib. mod. vſusfr. amitt.
b l. ſi ager ab hoſtibus, l. 16 quod ſi ab hoſtibus, de captiu. & poſtlim. reuer.
c l. locum, l. 10. §. proprietatis, de vſufr. & l. vltim. l. 24 §. cum mutatur, de vſucap. lib. 4. Inſtit. tit. 6.
d l. 2 §. ſin de vſu, & habit.
e §. item ſimiliter, de vſufr. ap. Iuſtin. l. ſi libus fundi, l. 17. l. ſi ſeruus 27. quib. mod. vſusfr. amitt. l. quotes, 41. §. quod ſi filius, & l. domus tractatoriis, l. 64 de vſufruct.
f l. per ſeruum, l. 14. §. fin. de vſu & habit. Inſt. lib. 7. tit. 5.
g Idem; enera. l. 3. §. denique, de vſu & vſufruct. leg. P.
h l. ſi Titio fundus, l. 10. de vſu & vſufr. lega.
i §. finitur, de vſufruct. l. 3 §. ſi quis mod. vſusfruct. finiat. l. ſi vſusfructus, l. 42. §. an de vſufr. l. in ſingulos, l. 8 de annuis leg. lib. 33. Petit. l. patrimonium, l. 22 & l. ſi quis vſusfruct. l. 29 de vſu & vſufr. lega. in P. l. ambiguitatem, l. 12 & l. 13. l. antiquitas, 14 l. corruptionem, l. 16 de vſufruct. & C.
k l. 3 & l. ſi domina, l. 10 C. de vſufr. l. ſi ſeruus tuus, l. 18 de iur. dot. lib. 5 Cod. Iuſtin. l. 2.
l l. in C. de vſufru. in l. inter antequam, l. 15 de vſufr. C.
m l. 2. cum ſuis §§. quib. mod. vſusfr. amitt. l. Titio vſusfructus, de cond. & demonſt.
n l. corruptionem, l. 19. §. ſed neque, de vſufr. C. §. 1 de acquir. per arrogat. §. ſed & diuinum, ap. Iuſt. & ibi de tribis capitisdiminut. vt & in l. fin. & l. 3 in princ. & §. 1. eod. l. 2. lib. 4. Petitus. 4.
o l. decem annos, l. 2. & l. tempus, l. 5. quib. mod. vſusfr. amitt. l. in ſingulos, l. 8. de annuis lega. P.
p l. licet teſtatores, l. 23 de vſu & vſufru. lega. P.
q l. ſi quis vſumfructum, l. 29 de vſu & vſufr. lega. l. 14 quib. mod. vſusfr. amitt. l. quotes, l. 41. §. quotes, & §§. ſequentes vſusfruct. l. 45 cum ſuis ſeq. de vſufr. P. l. ſi vſufru petu lib. 7. P. tit. 6. r l. cùm notiſſimi, §. nobis. C. de præſcr. 30. vel 40 ann. nemo enim in perpetuum, C. 7. & equa lib. 3. C. l. corruptionem, C. de vſufruct. l. fina de præſcrip. long. temp. l. ſi quatuor § fin de vſucap. in P. a l. 2. de vſu & vſuſtu legato P. l. 2. de oper. ſeruo. in P. b l. 1. de oper. libert. lib. 7 P. tit. 7. c l. ſi vſusfructus ciuitati, l. 21 quib. mod. vſusfruct. amitt. quid aratro inſigere Cæſ. libro 4. bell. Gal. 5. d d. l. ſi vſusfructus. e Iudic. cap. 9.

a Bottin l. nec iuſta § nonnunquam, de pœn. Ioan. Andr. in c. dilectus, de homic.

rico Aenobarbo Mediolanũ, ab Henricho Bononia, Brixia [a]. Sic Micheas [b] de impijs iudicibus per munera iudicantibus loquutus, *ſuper dominum*, inquit, *requieſcebant dicentes: nonne dominus eſt in nobis? non venient ſuper nos mala, idcirco propter vos Syon, quaſi ager, arabitur, & Hieruſalem vt cuſtodia pomorij erit.* Et alibi Deus [c], *ſi audieris, in vna ex ciuitatibus quas dominus Deus tuus dabit tibi, inhabitare ibi dicentes: eamus & ſeruiamus dijs alienis quos non nouiſti: interficiens necabis omnes qui ſunt in ciuitate illa de gladio, & incendes ciuitatem igni, & erit ſine habitaculo in æternum, non reædificabitur etiam nunc &c.* Horatius quoque [d],

b Micheæ, c. 3. cum ſequentibus, ad finem.

c Deuteron. c. 13. & can. ſi audieris, 23. quæſt. 5.

d Horat. lib. 2. Carm. ode 16.

Iræ Thyeſtem exitio graui
Stranêre, & altis vrbibus vltimæ
Stetere cauſæ, cur perirent
Funditus, imprimerétque muris
Hoſtile aratrum exercitus inſolens.

Idem dicendum eſt, ſi alio modo ciuitates extingui, & mori dicantur: puta quia inhabitabiles, & ab habitatoribus relictæ, eo animo ne poſthac in illas reuertantur [e]: vel quia hoſtium ferarúmue metu pulſi, non redierunt, vel peſte alióue morbo populari necati ſunt incolæ, nec alij eo confederunt poſteà: ſi incendio perierint ædificia nuſquam, dehinc refecta: ſi ab animalibus ſubruta. Sicuti narrant à cuniculis ſuffoſſum in Hiſpania oppidum: à talpis, in Theſſalia: à ranis ciuitatem in Gallia puſſam: à locuſtis, in Africa: ex Gyaro Cycladum inſula incolas à muribus fugatos: in Italia Amiclas à ſerpentibus deletos: in Aethyopia deſertam regionem, gente ab ſcorpionib. & ſolpugis ſublata: Otrerietes abactos, ab Scolopendris [f]. Præterea vltra interitum realem ciuitatis, tempore cẽtum annorum, qui finis vitæ longiſſimus, vſusfructus relictus municipibus expirat [g]. Quod ius obſeruari placuit [h] in vſufructu relicto eccleſiæ quæ gaudet iiſdem priuilegiis, quibus reſpublica [i]. Neque hanc ſententiam offendit, quod Maximius [k] tradit in computatione legis Falcidiæ in vſufructu reipub. legato, ſiue ſimpliciter, ſiue ad ludos, computationem fieri tantùm 30. annorum: Siquidẽ non ideo minus in centum annos porrigitur legatũ vſusfructus, nec id Maximius vetat. Amittitur & à municipibus vſusfructus, non vtendo, aliiſque modis, quibus à priuato amitti recenſuimus. Cæterùm extinctus ſeu amiſſus vſusfructus, interdum & vt plerumque reuertitur ad proprietatem [l]: aliquando ad alios quàm proprietatem habentes: veluti ſi alicui proprietas deducto vſufructu legata fuerit: ſi alij vſufructuarius reſtituere vſumfructum rogatus fuerit [m]: vel ſi quæſitus per filium patri, vel per ſeruum domino, altero horum præmoriente, nõ redit ad proprietatem, ſed ad ſuperſtitem pertinet quandiu vixerit [n]. Per ius accreſcendi quoque ad alios, quàm proprietarios ab vno ex vſufructuariis amiſſus peruenit. Et Celſi ſententia eſt, toties ius accreſcendi eſſe, quoties duobus qui ſolidum habuerint concurſu diuiſus eſt [o]. Et quoties vſusfructus legatus eſt, ita inter fructuarios eſt ius accreſcendi, ſi cõiunctim ſit vſusfructus relictus: Cæterùm ſi ſeparatum vnicuique partis rei vſusfructus ſit relictus, ſine dubio ius accreſcendi ceſſat [p]. Coniunctio tripliciter fit re verbis, & re & verbis ſimul [q]. Re, vt Titio vſumfructum fundi Sempronianidolego, & eiuſdem fundi vſumfructum Caio do lego, faciunt enim partes concurſu, vtrique in ſolidum vſufructu legato [r]. Quamobrem altero ex legatariis mortuo, vel legatum repudiante, quia concurſus ceſſat, alteri in ſolidum per ius non decreſcendi debetur. Verbis coniunctio fit, vt Titio & Sempronio vſumfructum æquis portionibus fundi Sempronianidolego: verbis namque & coniunctione coniuncti ſunt, ſed re & portionibus diuiſi intellectu. Re & verbis, vt Titio & Sempronio Cornelianum fundi relinquo vſumfructum, quorum coniunctio cæteris coniunctis præfertur [s]. Coniunctio realis illa, dum ſeruo communi vſusfructus relinquitur, nam vno dominorum repudiante, vel amittente portionem ſuam, alteri per ius accreſcendi

e gl. in d. l. ſi vſusfructus, 21. de vſufructu.

f Plinius, li. 8. c. 29.

g l. ſi vſusfructus municipibus, l. 3. de vſu & vſufr. lega. lib. 33. § 1. tit. 2. l. an vnctr. fus, l. 63. de vſufru

h glo. in d. l. an vſusfructus

i l. fin. C. de ſacroſ eccleſ

k l. hæreditatum, l. 66. ad l. Falc. in V. lib. 35. tit. 2.

l § ne tamẽ, de vſufru & l. 3 § ne tamen, eod. ff.

m l. ſi legatum, l. 4. quibus mod. vſusfructus amittit. l. ſi quis vſumfructũ, l. 10. de vſu & vſufruct. lega. ff.

n l. fin. C. de vſufru.

o l. idem Neratius, l. 4. de vſufru. accreſcendo, ff. tit. 2.

p l. 1. de vſufru. accreſc. in ff.

q l. ex plici, l. 142. de verb. ſignificat. l. conuncti, l. 87. de leg. 3.

r l. 1. § fin. de vſufr. legat.

s d. l. triplici, & l. re communi, & l. § idem eſt, de vſufr. accreſc.

di acquiritur, non autem proprietati accedit [a]. In re coniunctis admit ius accrescendi modus legandi, si à pluribus hæredibus duo eiusdem rei vsumfructum consequantur separatim [b] nisi sint & verbis coniuncti

a l. 1. §. de isque, & vsuit accresc.
b l. cum singulis, l. 12. & l. fin. de vsufruct. accresc.
c l. si duobus, § fin. de lega. 1.

De diuisione seruitutum realium prædiorum. Caput 6.

1 Seruitutes reales prædiales, aut in solo, vt rusticæ: aut in superficie, vt vrbanæ: prædium vrbanum quid faciat, & quid vrbanum.
2 Vrbana seruitus quid.
3 Vrbanæ seruitutes in affirmatiua consistunt.

1 SERVITVTVM prædiorum aliæ consistunt in solo, aliæ in superficie [d]. Seruitutes soli, rusticæ dicuntur: superficiei verò vrbanæ [e]. Vrbanum prædium, non solum, sed materia [f]: ædificiaque talia sunt, quæ vel in vicis, vel villis, vel alio loco extra vrbem sunt sita [g], & stabula ædificijs coniuncta: non coniuncta enim rusticis accedunt [h]: per se enim vrbana ædificia dicuntur habitandi causa constructa, ad similitudinem vrbis. Quare duo requiruntur in illis, nempe ædificium, & quòd causa habitandi sit [i]. Omitto reliquas vrbani appellationes, nam latiori vocabulo quàm egeamus comprehenduntur: veluti si dicamus vrbanum, quod ambitu murorum vrbis continetur [k], vnde & prætor vrban[o] [l]. Item etsi vocamus vrbanũ, quod ad vsum vrbis vel vrbanæ habitationis comparatum est, veluti suppellectilem vrba-
2 nam [m], seruum vrbanum [n]. Vrbanæ seruitutes sunt, quæ vrbanis ædificijs adhærent [o], id est, quæ debentur ædificijs vrbanis, vel à prædio vrbano vel à rustico. Sicuti & rusticæ, quæ inhærent prædijs rusticis, eisque debentur vel ab
3 vrbanis vel à rusticis prædijs, sine quibus non potest constitui [p]. Omnes seruitutes rusticæ sunt in affirmatiua tantùm, veluti ius esse eundi, agendi, & sic de similibus. Vrbanæ autem & in affirmatiua & negatiua consistunt, vt ius esse altius tollendi vel non tollendi, stillicidium auertendi, vel non auertendi, &c [q].

d Paul in l. 3 de seruit. P.
e l. seruitutes quę, in fine l. 19 de serui. vrb. præd
f l. vrbana prædia, l. 198. de verb. sign. & l. vrbana familia, l. 166. eod. tit. l. si prædium, C. de præd. minor.
g d l. vrbana prædia, l. 1. commu. prædio. in P. §. prædiorum, de seruit. ap. Iustin
h l. co iure, l. 4. § stabula, in quib. cau. pig. vel hypo. tac. contrah. lib. 20. F. titu 2.
i d. l. vrbana prædia.
k l. 1. de verb. sign.
l l. 2. § cúmque consules, de origi. iur. in P.
m l. quemadmodum, de supellec. lega.
n l. seruus vrbanus de lega. 3.
o § prædiorum, de seruit. rust. l. 1. cõmu. præd. in P.
p d. l. 1. commu prędio. §. ideo, de seruit. rustic.
q l. 1. & ibi glo. in verbo & officiendi, de seruit. vrbano. præd.

De seruitutibus vrbanis, primùm de seruitute oneris ferendi, de parietibus, & de his quæ admouentur illis, balneis, tabulis, fornacibus, latrinis, cloacis. Caput 7.

1 Oneris ferendi seruitus, vrbana.
2 Qui debet seruitutem oneris ferendi, debet columnam vel parietem gerinum reficere, non qui habet.
3 Potest tamen dominus inferior relinquendo rem se onere liberare.
4 Parietes pro columnis, & quid paries.
5 Porticus, paries apertus.
6 Parietes gerini & intergerini, & liberi qui.
7 Per areas distributa loca fundandis ciuitatibus designata, vbi ædificia fierent.

8 Leges

8 Leges de conſtitudine parietum ædificiorum latæ.
9 Domus Romæ primùm vnius contignationis, poſteà plurium, ædes ab aditu plano, cella, penaria, cubiculum, cœnaculum vnde dicta &c.
10 Modus altitudinis domorum quando, & qualis præſcriptus.
11 Appellatione parietis & murum, & maceriã continet, & quid vtrumque & ſicus paries, maceria, &c.
12 Parietum variæ diſtinctiones à materia quæ fiunt: Marmorei, cementitij, craticij, formacei, &c. & qui.
13 Parieti balnea vel tubulos num liceat admouere.
14 Parieti vicini quando fornacem admouere liceat.
15 A furno damnum datum vicino, qua actione petatur, & quomodo ne detur proſpicitur.
16 De furno & molendino bannario.
17 De ſcalarum admotione ad parietem vicini, quando permittatur.
18 Parietum fundandorum lex ex Solone, & de interſtitio ſeu ſpatio pedum iuxta vicini prædium vel murum relinquendo.
19 Cæpolæ contradictio, de interſtitio ædificandi iuxta vicinum, & delecta opinio.
20 Cuius ſint interſtitia inter duos parietes inuenta.
21 Signa quibus murus proprius vel communis probatur & docetur.
22 Aedificare ſuper parietem alterius, vel in alterius ſolo quando liceat.
23 Fiſtulas & tubulos per parietem immittere quando liceat.
24 Latrinæ quando & quomodo vicino parieti adyciantur.
25 Fodere vel cauare ſub alieno non licet.
26 De puteis, penu terreſtri, cloacíſque iuxta vicinum ædificandis.
27 De machinis ædificandi cauſa in vicini pariete admouendis.
28 Sterquilinium non licet habere iuxta vicini parietem, vel iuxta communem, nec in ſuo quod noceat vicino.
29 Fœtidum ſterquilinium vel cornua, non poſſunt iuxta vicinos poni, ſi odor offendat vicinos.
30 De pariete in vicini ædes ventrem faciente emendando, & de alio pariete reficiendo, quomodo & à quo, & ciues expenſis reficiendus. Socius, qui contumax eſt in ſoluendo refectionem parietis communis, amittit ius quod ſit in ſolidum reficientis.

SERVITVTES vrbanæ ſunt enumeratæ à Iuſtiniano, Caio, & aliis [a]. Prima, vt onera vicini ſuſtineantur [b], dicta ſeruitus oneris ferendi. Cuius ædificium iure ſuperius eſt, ei ius eſt ſupra ſuum ædificium imponere, dummodo inferiora ædificia grauiore ſeruitute non oneret, quàm pati debebant [c]. Et hoc ſingulare in hac ſeruitute, vt is qui debet ſeruitutem, quíque habet ædes quæ debent columnam vel parietem oneri ferendo, debeat parietem reſtituere, non is qui onus vult imponere, quia perpetuum talem qualis erat tunc cùm impoſita fuit ſeruitus, debet [d]. Et ita actio pro hac ſeruitute competit, vt onera ferat & ædificia reficiat ad eum modũ, qui in ſeruitute impoſita comprehenſus eſt, & poteſt eum ſingulari iure cogere [e], néue faciat deteriorem quàm debeat, aut operis noui nunciatione aut hac actione confeſſoria, prohibere [f]: poteſt & petere, ſi non reficiatur, vel ſi opere non competenti ædificetur, fructus, ſcilicet commodum, quod conſequeretur, ſi onera vicinus ſuſtineret [g]. Tũcque per iudicem imperatur vel refectio, vel cautio: alioquin & in litem iuratur quanti interſit [h]. Verùm & hoc ſingulare eſt in gratiam domini ædium quæ ſeruiunt, vt quia hæc eſt ſeruitus rerum non perſonæ, poſſit relinquendo rem liberari [i]: & ita à refectione erit liber, vt vſufructuarius, rem omittendo [k]. Sed quia plura ſunt onera quæ parietibus imponuntur, de his pauca dicenda ſunt, & quia parietes debent

1
2
3

a Iuſtinia. in §. prædiorum, de ſeruit. iuſt prædio. l. 1. 2. & 3 de ſeruit vrb. prad.
b l. & ſi forte, l. 6. §. etiã ſi ſeruit. vendita. lib. 8 Pand. tit. 5.
c l. cuius, l. 23 de ſeruit. vrbano. prad. in Pand.
d l. cum debere columnam, l. 32. de ſeruit. vrb. prad.
e Vlpia in l. & ſi forte, l. 6 §. etiam, de ſeruitute, ſi ſeruitus vend Pand. l. ſicuti, l. 2 §. diſtant, cod. tuit.
f d. l. & ſi forte, §. parietem.
g d. l. & ſi §. modus, & §. vetuare & fructus.
h l. harum actionũ, l. 7 & l. ſeq. eod. ſi ſeruit. vend.
i d. l. & ſi forte, § Labeo.
k l. cum vſufru & tuarius, & l. ſed cum, de vſufru. in Pand.

bent eſſe oneribus ferendis pares: alioquin nec rectè ſeruitus illis imponitur, vel ſi imponatur onus nimium graue, proxima ruina eſt, & commoditas
4 vtilitásue interiit. Parietes ſunt, veluti ſingulæ perpetuæ in latitudinem &
5 altitudinem columnæ [a]: vti porticus, eſt pluribus in locis apertis paries, vnde ſunt latiores in imo, ſed contractiores in verticem, ad imitationem colum-
6 narum tollendi ſunt. Nam & onera iſti ſuſtinent, ſed alij aliis maiora. Qua ratione alij intergerini, alij gerini, alij liberi ſunt ab onere. Intergerini ſunt, in quos onera duarum domorum, vel duarum diuerſarum partium domus, incumbunt, & ſuſtinentur; dicuntur vulgò, communes & mediani: gerini ſunt, qui vnius partis onus ſuſtinent, vt qui in angulis inſularum ſunt, quíue liberi à trabibus: liberi dicuntur, qui extra ædificia ſunt areas diuidentes, vel
7 cingentes fundos, macerias, ſepes. Ab initio fundatis ciuitatibus areæ ſiue loca diſtributa fuerunt pro priuatorum domibus ædificandis ſingulorum, iuxta numerum ciuium recipiendorum. Vnde hodie alicubi, & ferè vbique in ciuitatibus norunt conſules vel decuriones, quot fuerint areæ, quot nũc quiſque poſſideat, ædificiis dilatis auaritia vel cupiditate, vel neceſſitate rei familiaris, vt cenſus impoſitio & exactio pro modo poſſeſſionis loci facilior
8 ſit. Romæ idipſum aliàs factitatum, & diuiſæ areæ, legéſque ædificationi parietum impoſitæ, ne areæ habitationi deſtinatæ parietibus occuparentur. *Et prandè*, inquit Vitruuius [b], *leges publicæ non patiuntur maiores craſſitudines, quàm ſeſquipedales conſtitui loco communi: Cæteri autem parietes, ne ſpatia anguſtiora fierent, eadem craſſitudine collocantur. Lateritij verò (niſi diplinthy, aut triplinthy fuerint) ſeſquipedali craſſitudine, non poſſunt pluſquam vnam ſuſtinere contignationem.* In ea autem maieſtate vrbis & ciuium infinita frequentia, innumerabiles habita-
9 tiones opus fuit explicare. Anteà quidem vnius tantummodo contignationis erãt domus in plana area, vnde ædes ab aditu, quòd plano pede adibant. Et in illis erat area quædam operta nec tecta, locus intra parietes patulus, qui eſſet ad communem omnium vſum, dictus cauædium, circa quod erat, vnuſcuiuſque rei vtilitatis cauſa parietibus diſſepta: vbi quid conditum eſſe volebant, à celando cellam appellarunt: penariam, vbi penus: vbi cubabant, cubiculum: vbi cænabant, cænaculum vocitabant, vt horũ omnium author
10 Varro [c]. Et altitudo ædificandi conſtituta tempore Cæſarum [d]. Cæterùm cũ recipere non poſſet area plana tantam multitudinem ad habitandum in vrbe, ad auxilium altitudinis ædificiorum res ipſa coegit deuenire. Itaque pilis lapideis, ſtructuris teſtaceis, parietibus cæmentitiis, altitudines extructæ, contignationibus crebris coaxatæ, quæ cænaculorum ſummas vtilitates perficiũt & deſpectationes. *Sic*, inquit Vitruuius [e], *meniana & contignationibus multiplicatis populus Romanus egregias cæpit habere ſine impeditione habitationes.* Super-
11 uenit lex ædificatoria Traiani, ne domorum altitudo ſexaginta ſuperaret pedes, ob ruinas faciles, & ſumptus, ſi quando hæc contingerent, exitioſos [f]. In iure appellatio parietis continet & murum & maceriam [g]. Murum cum cæmento: maceriam ſine cæmento, & ſiccum, vt vocant, parietem arbitrantur.
12 Sunt tamen aliæ parietum diſtinctiones, à materia & forma tractæ: nam quidam ſunt marmorei, alij ex lapide quadrato conſtantes, alij cæmentitij ex informibus, ſed imbricum modo hærentibus lapidibus: ſunt teſtacei, ex latere igne præcocto: latericij, ex crudis lateribus ſole tantùm ſiccatis: ſunt craticij, ligneis cratibus aut cannis in modum cratis, implexis inter arrectariorum & tranſuerſariorum diſpoſitiones, luto inducto ſubagitato, vel commixto fœno vel palea. vocamus Tholoſæ, *tortis*, alibi vt Pariſiis craticij gypſo replentur & ædificantur. Sunt formacei [h], qui in forma intra duas tabulas inſtruuntur, dum infarcitur forma, terra ante ſubacta, & ibidem vectibus depreſſa, vocamus, *paroit de table*. Maceriæ alij, vt diximus ex cæmentis ſiue arenato connexis. Craticios improbat in ædificiis ob incendia Vitruuius his verbis [i]. *Crassy velim ne inuenti fuiſſent. Quantum enim celeritate & loci laxamento proſunt,*

a Leo Baptiſta Albertus, lib. 1. de re ædificatoria cap. 10.

b Vitruuius, lib. 2 de architect. c. 8. Plinius quoque, lib. 35. cap. 14.

c Varro, libr. 4. de ling. Latin.

d l. 1. de ædific. priuat. C.

e Vitru. lib. 5. c. 1.

f Sext. Aurel. Victor, in retto Cæſarum, in Traiano.

g l. quantum, l. 157. de verb. ſignifi. & ibi glo. de macerijs, in l. ſi præcario, l. 18 commun. prædior.

h de quib. Plinius, lib. 35. c. 14. Iſidor. lib. 15. etymolog. cap. 8.

i Vitruuius, libr. 5. cap. 1.

sunt, tanto maiori & communi sunt calamitati: quòd ad incendia, vti faces, sunt parati. Itaque satius videtur esse impensa testatorum in sumptu, quàm compendio erantium esse in periculo &c. Formaceos æuis durare incorruptos ventis, ignibus, imbri-
a Plin. lib. 35. c. 14. bus, omnique cæmento firmiores tradit Plinius [a] in Africa, Asiáque. In iure quidem & hæc obseruari debent. Verùm quod pertinet ad vsum seruitutum, hoc vnum mihi videtur tantùm perpendẽdum, vt oneri ferundo paries sit idoneus & sufficiens, siue agatur de parietario intergerino, vel alio. Et proinde onera erunt, quæ parietibus imponuntur, considerauda. Quare bal- 15
b l. fistulas, in princ. & § 1. de seruit. vrban. l. quidam Iberus. § fin. eod. l. fistul. 2. si incert. vēd.
c l. arborib. de vsufructu, l. ædiles, cōmun. diuid. in P. f. cum duobus, § item mela, p. o. loc. P. glo. in l. Sabinus, comm. diuid. in P.
d d. l. quidam Iberus.
e l. si seruus seruum, § si fist. ad l. Aquil. l. duumuir., § si furnum, de damn. infect.
f d. §. si furnum, & ibi interpr.
g Petrus Iacobi, in praxi in libello de furno.
h Cæpola, libr. 1. de seruit. vrban. prædio cap. 50.
i Albert. in 1. parte statutorum, quæst. 135.
k Guid. Pap. q. 108.
l l. fistulam, §. 18. § pen. & fin. de seruit. vrb. prad. P.

bus, omnique cæmento firmiores tradit Plinius [a] in Africa, Asiáque. In iure quidem & hæc obseruari debent. Verùm quod pertinet ad vsum seruitutum, hoc vnum mihi videtur tantùm perpendẽdum, vt oneri ferundo paries sit idoneus & sufficiens, siue agatur de parietario intergerino, vel alio. Et proinde onera erunt, quæ parietibus imponuntur, considerauda. Quare balnea vel tubulos non licet facere contra parietem vicini, si is ex illis lædatur, etiam si sit parietarius: contrà, si non lædatur [b]. At si paries sit alienus, vicinus non potest habere contra eum vllo modo sine iure seruitutis balneum, nisi iuxta murum vicini alium sibi ædificet sufficientem ad id munus. Idem de fornace dicendum est, nisi paries communis fornaci esset deputatus [c]. In suo tamen potest quis ædificare cōtra parietem vicini, dummodò periculum incendij non immineat: tunc enim prohiberi potest [d]. In furno, si vicino parieti cō damnum datum est, vt quia combustus, agitur actione in factum legis Aquiliæ [e]: si datum adhuc non sit, sed vereamur ne accidat, vel ex vitio furni & fornacarij, petitur cautio [f]. Non tractabo hic de furno seu clibano bannario, quod habent aliqui, ad quod tenentur certi ratione iuris quæsiti vel transacti, ire & coquere: vt alteri non licet mihi aliud clibanum habere vel ædificare: sicut de molendinis seu pistrinis bannarijs dicitur: hæc enim quæstio forsan ad seruitutem quodammodo pertinet, sed non ad parietis seruitutem: proindè reijciam videndam tractationem ad Petrum Iacobi [g], Cæpolã [h], Albericum de Rozaro [i], Guidonem Papæum [k]. Aliud onus quod imponitur muris seu parietibus à vicino, est scalarum, quæ adiungi possunt ab altero vicinorum muro communi, si illæ possint fieri sine damno parietis, puta quia ligneæ, quæ per se aliquando stare possunt, duabus infixæ trabibus, nec impediunt refectionem vel commoditatem vicini in pariete communi [l], videlicet quòd lumina eius non offendunt, vel alio modo non nocent scalæ rectæ itionis, minus vel nihil parieti communi cui adiacent, nocere possunt, cùm parum vel nihil in eum immissi habent. Scalæ quoquæ ligneæ corhides non multum innituntur parietibus; lapideas certè cùm vinci desiderent parietibus, non licet vicinis parietibus adiicere citra ius seruitutis, vel sine consensu socij partiarij, nisi is paries non lædatur: siquidem si immodicè non lædatur licet vti re communi, & si socius prohibeat, experiri communi diuidundo [m]. At si iuxta vicini parietem non communem quis scalas coniungere vult, & tigna immittere, nullo modo licet, sed intra domum suam, vel murum, & fundamenta scalarum ædificet oportet, vel ius seruitutis in pariete quærat, iuxta tamen, sed non affixas habere poterit [n]. In summa leges parietum hæ sunt generales. Prima est ex lege Solonis, si quis sepem aut macerias iuxta alterius regionem, id est, fines [o], effoderit, terminum non excedat: si autem murum, pedem derelinquat: si domum, duos pedes; si autem sepulchrum, aut foueam effoderit, quantum profundum, tantundem derelinquat: si autem puteum, passum [p]. Arbitror rationem eius sanctionis esse, quæ in muro pedem vnum spatij requirit, & in domo duos, fundamentorum causam. Quia murus iuxta fines alterius ædificaturus fundamentum in suo non in alieno debeat ponere, vt & domum ipsam. Et quia diximus instar columnarum parietes extrui, apparet fundamenta vel fundamentorum extructiones latius ædificari, vsque dum ad areæ planitiem coæquentur postea, vnde minus latum & arctius perficitur extra planiciem ædificium [q]. Et quia ædificia solidiora esse debent, quæ domus causa fiunt, vtpote ad sustinenda onera destinata, ideo & profundiora, & latiora excauari eorum debent fundamenta. At, 2. pedis relinqui debere interstitia placuit in macerijs & sepibus, quia nulla excauatio fit, nec fundamenta, sufficit obseruasse terminorum legitimos

m l. si ædes communes sint, l. 12. & l. Sabinus, 28. & ibi glo. comm. diuid. P. lib. 10. c. 3.
n vide Cepolam, lib. 1. de seruitut. vrban. prad. c. 54.
o l. prouersione, & ibi glo. & l. interea, § ergò, in P.
p l. fin. regund. in P. lib. 10. tit. 1.
q Leo Bapti. Albert. libr. de re ædific. c. 20.

19 mos fines, quod in pariete ligneo & cratitio locũ habere mihi videtur. Cæterùm non exigua quæſtio eſt, num in ædificiis vrbanis iuxta parietem ſocij ædificatis, iſta interſtitia pedis vnius vel duorum ſeruari debeant, & locum habeant. In hoc ſibi ſæpè cõtradixit Cæpola. Nam ex profeſſo de hoc agens pluribus firmare videtur, locum habere [a]: alibi tamẽ ſæpius repetit, locum nõ habere, nec ſpatium illud relinqui debere [b]. Mea ſententia in hac re contraria erit, vt ſi vicinus in ſuo ſolo ædificans fundamenta latiora faciat intra ſolum ſuum, & poſtcà, extra planitiem iuxta vicini parietem ad perpendiculum velit ædificare, poſſit: nam & inde vicinus vtilitatẽ accipiet, quòd ſuus paries fortior inde euaſurus ſit, vt virtus vnita maior ſeipſa diſperſa, ita licet, dummodò non noceatur vicino. Sed illa quæſtio, ſi noceat, alia eſt. Ratio autem diuerſitatis, cur hoc potius in vrbanis liceat iuxta parietem ædificare vicini, non autem iuxta fines fundi ruſtici, eſt ſatis idonea, vt mihi videtur, quod per ædificium additum vicino ædificio, nihil noceatur, vicino: at iuxta fundum ædificando, ædificio nocetur, quia foſſione fundamentorũ, ſi iuxta fines proximè fierent, ſemper ex neceſſitate operis & propter fragilem terrã, & facilè deciduã, læderentur & minuerentur fines vicini: ideo interſtitiũ relinqui maius debet, quãquam quis in ſuo totam ſubſtructionẽ fundamentorũ faciat. Reſiſtit autẽ in vrbanis paries vicini, ne quippiam vicino adimatur. Subijcitur & lex illa Solonis, titulo Finium regundorum, cuius actio ad ruſtica prædia tantùm pertinet [c]. Accedit quid ſi illa interſtitia relinquerẽtur in ædificijs vrbium, deformes futuras ciuitates, & in illis ſpatijs muriũ & immunditierum tantùm fore receptacula, vt ferè tot eſſent cloacæ putridæ in ciuitate, quot domus, quæ ſalubritati maximè aduerſantur, cùm cœlũ peſtilens & ruinas minentur earũ immundities [d], vti obſeruaui in quibuſdam op-

20 pidis, vbi hæc interſtitia vſurpantur. Si tamen hoc ſpatiũ inueniatur inter parietes, certè eius erit, & vſus ad illum ſolùm pertinebit, qui reliquit, ſiquidem conſtat quis reliquerit vel inſtrumento, vel probatione alia, vel per ipſum parietem, quòd fundamenta eum locum intra terram occupent, vel quòd in pariete ſint tegulæ vel lapides eatenus ſe extendẽtes, vel aliter. Quod ſi non conſtet, ſpatium illud cõmune inter vicinos cenſebitur, exemplo inſularum

21 inter duas ripas natarum [e]. Porrò ſigna muri proprij ſunt vbi probationes ex titulis & teſtibus, vel aliis manifeſtis non apparent: ſi quis feneſtras in eo habeat, quæ perforent totum murum: quod alias non licet [f], niſi & vicinus viciſſim ſimiles haberet in eodem muro, quia videtur tunc eſſe murus pro indiuiſo cõmunis: veluti ſi vterq; haberet ligna in parietem immiſſa extra mediam partẽ parietis [g]. Dehinc armaria, foruli ſeu armariola fiunt in muris, quæ ſi ad mediũ vſq; ex vtroq; latere vicinorũ penetrent, docent pro diuiſo murũ cõmunem: ſi vltra medium, pro indiuiſo. Si autẽ ex vno tantùm vicini latere & parte parietis, is ſolus vicinus videtur dominus: niſi cõtraria alia ſigna pro vicino aduerſo concurrant, putà quòd in illũ parietẽ habeat immiſſa ligna. Sic & aliud ſignũ dominij proprij, ſi tubi vel infumibula caminorũ, vel arca ipſius camini excedat medietatem internam muri; quod & in tubulis latrinarũ obſerua, quia in cõmuni vel alieno pariete hæc fieri vel alia ſimilia nequeũt [h]. Obſeruato perpetuò, ne paria quoq; ſigna vicinus in eodẽ pariete habeat, quo caſu eſſet cõmunis paries pro indiuiſo. Probant parietẽ quoque eſſe alicuius, ſi eius inſignia domeſtica, vocant *armes*, inſculpta vel depicta inueniantur [i]. Et ſunt etiam adhuc veſtigia parietis antiqua conſideranda, & ſi ædificium deſtructum ſit, num ea ſint ex genere eorum quæ diximus communem murum docere, vel quæ ſeruientem: niſi alius vicinus qui negatoria vtitur, doceat illa veſtigia eſſe, quòd attentata aliàs ſeruitute fuerit ea prohibita, & opus factum ideo deſtructum. Sed & in reliquis adhibendum eſt, iudicium peritorum architectorum, vel eorum qui experti iſta,

22 ſolent iudicia referre iudicibus. Aliud onus quod apponi poteſt parietibus, eſt ſupra alienum parietem vicini ædificarẽ, quod non fit niſi cum

p iure

a Cæpola, libr. 1. de ſeruit vrb prædio. cap 40. num 2. & 61 num 3

b Cæpola, cod libr. 1. cap. 52 nu 2. & cap. 65 num 2.

c l. 2. ſi. regund. in fi.

d l. 1. de cloac. lib. 43. Paulus 22.

e l. inter eos, 29. & l. pro regione, de acquirend dom in fi.

f l. quidam liberus, de ſeruit. vrb. prædio.

g glo. in l. ſi ædes, 86 mu. diuid fi. vide de iſtis ſignis parietis proprij vel communis, Cæpolam, de ſeruit vrb. præd. c. 40. num. 33. & ſeq.

h l. quemadmodum § li proteſtatus, ad l. Aquil. l. qui veſtam. § fi. ad munic. quod vi aut clam l. Sabinus, com diuid. cum ſimilib. l. parietem, de ſeruit vrb prad fi.

i l. qui libertatem §. fin & ibi Bart & l. fin. de oper libert. Bar. in tract de inſignib. & armis.

iure ſeruitutis, alioquin ædificatum cædit inferiori ædificio. Idipſum ſentio ſi ſupra communem ſolus ſocius non conſentiente ſocio ædificet. Nam ædificium continuatum ſeu immobile eius cenſebitur, cuius imum erat: quod tamen non debebat ſeruitutem, vt cedat ædificatum domino ſoli [a]: ſi tamen mobile ſit ædificatum in alieno, tolli à domino poterit [b]. Aliud quoque, quando fiſtulæ vel tubuli per parietem immittuntur, vnde fluat in vicini aream aqua, vel ſupra parietem canales ad aquam excipiendam: nam hæc cõ licent citra ſeruitutis ius [c], vel niſi in plano iuxta parietem ad aquam ſtillicidij vel lotionum extra deruandã: cauere enim debet vicinus, qui canales etiam in ſuo admouet, ne refluat in canalibus ſeu aquariis, vel tubulis aqua, ex qua lædatur vicinus. In latrinis: quæ de tubulis dicta ſunt, repetẽda ſunt, ſed & annotandũ, non oportere ædificantem in ſuo ſcrobem pro excrementis excipiendis, obſeruare interſtitia Solonis [d] de ſcrobibus effodiendis, & de foſſis in ruſticis prædiis iuſſis, potiſſimùm quia ſolent iſtæ ſcrobes fieri muro concluſæ, arcuatæ, concameratæ, vt quando opus eſt, purgari poſſit. Si tamen inde paries vicini, vel cõmunis lædatur: ius prohibendi eſt, vt putà, ſi excauetur locus ſubtus aream vicini, cuius ſolum, illi vt ſuprà vſq; ad cælũ liberum, ſit & quod infra ſuperficiem eſt [e]: nec intra fodere vel ſubtus licet alienũ [f]. Sed & qui puteum propè habet, vel penum ſubterraneam, quales apud nos frequentes ad conſeruandum triticum, vocamus, *creux*, ſi eo ex latrina vicini vel eius foſſa reſudet vel diſtillet fœtidus humor, agere poteſt aduerſus dominum latrinæ, vt reficiat, néue noceat, iuſque illi eſſe ſic latrinas habere [g]. Eadem in cloaca ædificanda in muro proprio vel communi dicenda ſunt [h], & de ciſterna, de puteo, & lauatoria piſcina [i], caſtello, & de fiſtula aquã remittentibus [k]. De machinis ædificandi cauſa in muro impoſitis, tractatur etiam à Cæpola [l], ne poſſint imponi, niſi aliter ædificari velit in proprio vel in communi pariete non poſſit. Idq; expenſis ædificantis ſolum fieri [m]. Non licet etiam iuxta parietem alterius vel cõmunem ſterquilinũ ponere citra ſeruiturem [n]: in ſuo licet, niſi defluxione noceat alius, vt ſi madeſcat eo proximus ei alienus paries, vt de latrinis & foricis dictũ [o]: In ſuo enim licet iniicere, dummodo in alienum quid quis non immittat [p]. Et dummodò cornua non ponantur ibi, vel fœtidum non ſit ſterquilinium quod offendat vicinos: nam tunc in ſuo, nec in publico olidum illud abiici debet, vbi homines frequentius tranſeant [q]. Si paries vicini inter, binas ædes exiſtens ventrem faciant, ita vt in vicini ædes ſemipedem vel amplius procumbat, agi poteſt non eſſe eius ita habere [r]. Item ſi communis & opere à vicino facto ita proiectum faciat [s]: non tamen communem parietem vetuſtate deformem poteſt ſocius ſocio inuito reficere [t]. At ruinam ruiturum, aut non ſatis idoneum oneri, poteſt etiam repugnante ſocio reficere, & impenſas à ſocio pro parte repetere [v]. Et ſi is qui reſtitit fiat contumax in reſtituendis impenſis intra 40 menſes, qui refecit fit dominus rei in ſolidum [x], quia intereſt reipub. ruinis aſpectum cruentatis non deturpari [y].

a l. ſi ſuprà, l. 26 de acq. rer. dom. l. 2. fundi l. granaria, de act. empt. P.

b l. Titius horreum, 60. eod. tit. de acq. rer. dom. l. ſi gentium, (b) fuit cæſar P. l. fiſtulam, §. pen. & fin. de ſeruit. verb. prædio P.

c l. ſi fiſtulæ, & l. fiſtulas, de ſeruit. vrb. prædio. l. fiſtulas, & l. iuncti, § pen. & fin. ſi ſeruit. vend. P.

d legem fin. tit. fin. ſequend non obſeruari hic tradit Cæpola, lib. 1. de ſeruit. vrb. c. 65. nume. 6.

e l. altius, C. de ſeruit. l. fin. de ſeruit. in P.

f l. vendita, §. ſi conſtat, com prædio l. diuortio, §. ſi vir in fundo, ſol. matrimo.

g l. ſi quando § fin. de ſeruit. vrb. l. ſi cuti, § ariſto, cui tum videtur Cæpo. lib. 1. de ſeruit. cap. 65.

h de hoc Cæpola, d. lib. 1 cap 42.

i de his Cæpo. lib. 1. de ſeruit. cap. 47. de lauatoriis, cap. 66.

k de qua Cæp. eod. lib. 1. c. 67. & 68.

l lib. 1. de ſeruit. vrb. cap. 75.

m l. ſicuti, ſi ſeruit. vend

n l. ſi quando, l. 17 §. ſecundum, ſi ſeruit. vend P.

o glo. in d. § ſecundum.

p l. ſicuti, § ariſto, verſ. idem ait, ſeruit vend.

q l. æquales in fine, de via publ. l. 2 § idé ait ſi odore, ne quid in loc. publ. l. pen. § pen. quod vi aut clam.

r l. ſi quando, l. 19 ſi ſeruit. vend.

s l. ſi communis, l. 24. eod. tit. l. ſed & ſi l. 26 de ſeruit. vrban. prædio.

t l. parietem, de ſeruit. vrb. prædio.

v l. in parietes, cum duab. ll. ſequen. de damn. infec. ſi communes, de negot. geſt. in P. l. ſi ædes, commu. diuid.

x l. ſi ſtatues, § idem reſpõdit, in 2. pro ſoc. in P. l. ſi vt proponis, de ædif. priua. C.

y l. 2. § ſi quis nemine, & l. fin ne quid in loc. publ. l. prætor ait, § hoc interdictum, in 2. de damn. infect.

De ſeruitutibus vrbanis, tigni immittendi, & ſtillicidij. Cap. 8.

1 *De ſeruitute tigni immittendi in parietem vicini. Quando liceat protectum in parietem noſtrum immiſſum, vel traiectum, propria authoritate excindere.*

2 *Nunciatio noui operis in ſeruitutibus impediendis vt conſeruetur poſſeſſio, debet fieri iactu lapilli.*

3 *Pariteti communi tantùm immittere vel imponere quod deſtinatum eſt, non alia, licet: & de actionibus ius non eſſe tignum immiſſum habere.*

Secunda

1 SECVNDA ſeruitus, quæ parieti quoque imponitur, eſt tigni immittendi [a]: vt liceat in parietem vicini tignum immittere, alioquin iure communi non licet. Nam ſi protectum ſupra domum tuam habeam, nullo iure, potes mecum agere ius mihi non eſſe ita protectum habere, quia propria authoritate reſcindere non poſſis tigna: quamuis ſi trajectum aquæductus per tuam domum citra ius ſeruitutis faciam, iure tuo poſſis intercidere [b]. Et generaliter, ſi quid in tuo fiat manu artificióque. Quia cuique licet ſuam tueri poſſeſſionem, & authoritate propria deſtruere vel prohibere. Si autem in ſuo quis faciat quod tuum lædat, non potes deſtruere, ſed experiri ius illi non eſſe ita agendi [c]. Hoc enim habet cõmodum poſſeſſio, vt in alieno factum & ædificatum ſolo cædat [d]: & ita in arbitrio poſſidentis eſſe videatur opus demolirj, vt ſuum. Denegatur autem authoritas illa in opere malè facto in re communi per ſocium, etiam contrà ius ædificantem: & proinde perueniendum eſt ad interdictum ſeu nunciationem noui operis, vel ad negatoriam actionem [e]. Quemadmodum ſi quid naturali facto, ex tuo in meum immittitur, putà, ſi tuæ arbores in meum ſolum radices quæ noceant vel nocturæ ſunt immittant, non licet propria authoritate exſcindere, quin prius te interdicto admoneam non licere tibi radices ita habere, vtque ſuc-
2 cidas, vel mihi ſuccindere & tollere liceat [f]. Cauere tamen debet is qui in re communi agentem ſocium præter ius videt, vel arbitratur rem ſuam eſſe, ne fileat, vel ne verbo tantùm denuntiet nouum opus, ſed iactu vtatur lapilli: alioquin ædificantem vel immittentem redderet & fateretur poſſeſſo-
3 rem [g]. Non licet autem in pariete communi vel ſupra aliquid ædificare vel imponere, quod noceat ſocio: permiſſum namque vti pariete communi ſolum ad opus deſtinatum, & ad ea quæ nocere parieti communi non poſſunt [h]. Itaque vt liceat mittere tignum in alienum parietem, vel in communem præter legem communitatis, vel conceſſione expreſſa, vel patientia vnde conſtituatur ſeruitutis ius, opus eſt: eáque ſeruitus ſecundum conceſſionem limitatam, vel ſecundum antiquam conſuetudinem intelligenda eſt, vt alibi, quàm vbi conceſſum eſt, nec plura quàm permiſſum antè liceat modóque nouo immittere [i], & ita refectio primam ſequi debet formam [k], niſi generaliter quis conceſſerit ſeruitutem tigni immittendi, ſine limitatione vel diffinitione alicuius partis, quia verba generaliter prolata debent intelligi generaliter, & de omnib. & perpetuo [l], & contrà concedentem in cuius fuit poteſtate verba expreſſius concipere [m]. Quare datur aduerſus cedentem vel concedentem confeſſoria actio, vt tigna ſuſcipiat [n]: vt contrà ſi dominus duarum ædium, quæ vna contignatione tegũtur, duobus ſeparatim & cuique alteras legauerit, vel ceſſerit, purè vel ſub conditione illi nullum habent inuicem actionem, ius non eſſe immiſſum tignum habere, ſed cuiuſque erit pro ſua parte cõtignatio [o]. At ſi quis victus eſt ius illi non eſſe tigna in parietem meum immiſſa habere, iudicis officio continetur, vt de futuro victus quoque opere caueat de non immittendis [p]. Porrò quæ de tigno diximus, intelligenda ſunt de omni ſpecie & materia, quæ eius apellatione continetur, prout vulgare in iure eſt [q].

a § prædiorũ, de ſeruit. vrban. l. 1. de ſeruit. vrban prædio.

b l. quemadmodum, l. 32 § 1. ad l. Aquil. lib. 9. ff. l. vicem, l. 21 §. fi. ad ianuam, quod vi aut clam, lib. 43. ff. titu. 23.

c Examinat Cæpola lib. 4. de ſeruit. vrban. prad. c. 3. nu. 1. Bart. in l. 1. § nũtiatio, de ope. nou. nunciat. Florianus, in l. quemadmodum, § ſi protectum, ad l. Aquil. l. ſed ſi inter, ſecundum vnam lectũtã glo. de ſeruit. l. ſi duo § etenim videamus, & §. Labeo, vti poſſid.

d l. adeo, § ex diuerſo, de acquir. poſſeſſ. § ex diuerſo, de rer. diuiſ.

e l. ſi inter me & te, de ſeruit. vrb. prædio.

f l. ſi plures, arbor. furt. Cæſar. in fi. l. 2 C. de rei vtend

g l. etſi ſorte, l. 6. §. ſed, ſi ſeruit. vend. ff.

h fin. l. ſi ædes, iuncta glo. commu. diuid. in ff. l. cum duob. § mella, pro ſoc. l. in pariete cũ ſeq. de dam. infec. l. cuius ædificium, de ſeruit. vrb. prædior.

i l. ſi cùm meus, l. 14. ſi ſeruit. vend. lib. 8. ff. titu. 5.

k l. ſeruitutes quæ in ſuperficie, l. 19. §. ſi ſublatum, de ſeruit. vrb. prædio. ff. l. 17. §. & generaliter, de leg. præſt. l. in fraudem, in fin. de teſta. mil. can. ſi Romanorum, 19. diſtin.

l l. ſi cùm meus, l. 14. ſi ſeruit. vend. lib. 8. ff. titu. 5.

m l. veteribus, ff. de paſt.

n l. ſicuti, l. 8 § diffin. ſi ſeruit. vend.

o l. binas ædes, l. 33. & l. idemque, l. 36 de ſeruitu. vrba prædio.

p Iaſon. in l. egi, l. 12. ſi ſeruit. vend. in ff.

q ex l. 1. de op. inſunct. in ff. l. tigni, de ver. ſig. l. adeo §. appellatione, de acq. rer. dom. l. tigni, ad exhib. in ff.

De ſeruitute vrbana ſtillicidij immittendi, vel non auertendi. Cap. 9.

1 *Tres ſeruitutis vrbanæ ſpecies ſtillicidium in ædes ſuas recipiendi, auertendi, vel non auertendi.*

2 *Stillicidium quid, & flumen, & quomodo differant. num. 3. 4.*

3 *Stillicidij ſeruitus in quo differat à ſeruitute aquæ recipiendæ.*

4 *Stillicidij modus eſt tantùm duorum pedum in aream vicini productio. Idem in impluuio quod recipit, & quomodo forma mutari poſſit.*

5 *Area, in quam cadit ſtillicidium, præſumitur eſſe proprietatis domus: vide & num. 6.*

6 *Ianuam extra aperire quis poteſt quatenus ſtillicidij rigor competit.*

7 *De ſeruitute ſtillicidij non auertendi.*

a § prædiorum, de ſeruit ruſt. prædio. l. 1. de ſeruit. vrb.
b d. l. 1. de ſeruit. vrban.
c Vitruuius, lib. 2. architect. c. 1.

IERTIA vrbana ſeruitus, vt ſtillicidium vel flumen quis recipiat in ædes ſuas [a]. Eſtque duplex, ſtillicidium auertendi in tectum vel aream vicini, vel non auertendi [b]. Stillicidium dicitur tectum vnde aqua guttatim, in impluuium ſeu aream decidit. Sicuti innuit Vitruuius [c], dum de ædificiorum ſucceſſiua perfectione agens, dicit, *poſſeà quoniam per hibernas tempeſtates tecta non poterant imbres ſuſtinere, faſtigia farcientes luto inducto proclinata tectis, ſtillicidia deducebant*. Varro de his hoc modo [d], *ſi manat quod fluat, item flumen, à quo lege vrbanorũ prædiorum ita ſcribitur, ſtillicidia flumina, aquæ vt ita fluant, cadnátque*. Inter hæc, hoc intereſt, quod ſtillicidiũ quòd ſtillatim cadat: flumẽ quòd fluat continuè. Ideo & perpetuã cauſam flumen, & ſtillicidiũ dicuntur habere: quòd ex naturali cauſa, quæ perpetua eſt, fluãt, & aquam cœlo lapſam nõ artificio aliunde immiſſam habeant [e]. In quo differunt à ſeruitute aquæ recipiẽdæ, quæ per foramen domus in aream alienam cadit [f]. Aliter Paulus diſtinguit [g], & differre putat ſtillicidium à flumine, quòd ſtillicidium ex alto decidat, & leuius, interdum directò in locum ſeruientem, interdum obliquè alibi vento delata aqua. Flumen autem proximius ſit areæ: vnde & ſtillicidium altius inquit tolli poteſt, quia leuior ſit ſeruitus: inferius demum non poteſt, quia ſit grauior, & pro ſtillicidio flumen. In hac ſeruitute modus conceſſus ſtillicidij conſiderandus eſt, vt ſtillicidium ſit duorum pedum in aream vicini, & non vltrà producatur, nec tectum fiat productius [h]. Item & locus impluuij qui recipit, qui quidem immutari non debet in formam in qua ſtillicidium non recipiatur. Proinde qui aream ſtillicidio debet, non poteſt in ea ædificare, vbi cœpit caſitare ſtillicidium [i], niſi ædificando ſuſcipiat quoque ſtillicidium, vel flumen, ſeu canales aquæ fluentis, tunc enim licet [k], dummodo locus qui ſubtus ſtillicidiũ eſt, ſit eius qui ſeruitutẽ debet. Nam alioquin præter ius ſeruitutis apparens, præſumitur locus qui ſub ſtillicidio ædium eſt proprietatis eius eſſe, cuius ædes ſunt, quantum ſtillicidium protẽditur, qua ratione & aperto pariete domus ſuæ, dominus ianuam extra in publico aperire poteſt, quatenus ſtillicidij rigor & tignorũ protectus competebat, modò ne immeri vicini vel luminibus officiat [l]. Sed eò magis ſi ſolum inferius eius, qui habet ſtillicidium, ſit: nam ſi poſſideretur ab alio vicino, certè eius præſumitur. Et ſi neuter poſſideat, fortàn quòd locus ſit publicus, vel vliginoſus ſeu paluſtris, vel ſterilis, adhibenda diſtinctio, & reperenda antiqua forma, an tempore quo quis quæſiuit ædificium ſolum illud pertineret quoque ad vendẽtem, vel ſi diuidentibus fratribus bona, vni domus, alteri area in partem ceſſerit. Nam tunc cenſetur ius ſeruitutis impoſitum habita ratione eius quod eſt, vt quale ius eſt dum venditur - legatur; vel diuiditur, ita poſſideatur [m]. Si autem diuerſorum dominorum fuerit area & domus, cenſetur ius ſeruitutis non proprietatis eius ſoli, conceſſum, cùm alioquin non liceret immittere vicino ſtillicidium in aream vicini, cuius erat liberum per ſe natura ſolum, vſque ad cœlum [n]. Quæ dicta de ſtillicidio recipiendo, dicta cenſentur de non auertendo [o]: veluti ſi dominus areæ aliquam vtilitatem capiat ex ſtillicidio vel flumine decidente ex domo vicini veluti ſi pauimentum areæ ſuæ lauetur, vel ſi aqua in ciſternam ſuam excuratur, vel hortum irrigat. Et proinde agere poteſt in dominum domus de ſeruitute, ius ei non eſſe ſtillicidium auertendi, vel flumen, & vt tegulas, canaleſue reficiat ſuis expenſis, vt aqua ſecundum ius ſeruitutis fluat [p].

d Varro, 4. de ling. Latin.
e l. foramen, l. 27. de ſeruit. vrba. prad.
f d. l. foramen, & l. 1. quod igitur, eod.
g Paul. in l. ſeruitutes quæ in ſuperficie, l. 29. § ſtillicidium, de ſeruit. vrban. prædio. in 1.
h d. § ſtillicidium.
i d. l. ſeruitutes, 19 § 11. ſeruitus, & l. ſi colono, l. 9 § 1. de ſeruit vend.
k d. l. ſeruitutes, 19 § 6. & l. ſi domus, 20 de ſeruit. vrban.
l l. fin. § fin. de ſeruit. vrb. prad. vide Carpolam lib. 1. de ſeruit. vrban. q. 22. num. 9.
m l. quod conclauis, de damn. infect. Bart. in l. 1. de ſeruit. lega.
n l. altius, C. de ſeruit.
o d. l. 1. de ſeruit. vrban.
p arg. l. eum debere columnam, de ſeruit. vrb. prad. 9.

De

De seruitutibus vrbanis altius tollendi, & non tollendi, & officiendi luminibus, & de prospectu & lumine. Caput 10.

1 Altius tollendi seruitus negatiua & affirmatiua quid.
3 Mercatores lumen in tabernis exosum habent. Altius vt quis teneatur ædes tollere, rationes.
3 Luminibus ne officiatur seruitus, qualis: Luminis & prospectus seruitutes vt differant &c.
4 Luminum seruitus, diuersa à seruitute ne luminibus officiatur.
5 Inuito vicino fit, non tantùm si is repugnet, verùm si non consentiat expressè.
6 Aedificium quilibet suum licitè tollit, etiam si obscuret vicini lumina, nisi impediatur seruitute.
7 Ventus molitionis quomodo ab alio impediri non potest.
8 Seruitus ne solis radijs opponatur arbor vel aliud.
9 Seruitus ne luminibus officiatur, intelligitur de præsentibus & futuris, nisi expressè aliter caueatur.
10 Minus est in seruitute altius non tollendi, quam in seruit. ne luminibus officiatur.
11 In seruitute altius non tollendi, quæ inspicienda altitudo.
12 Seruitutes altius non tollendi, & luminibus non officiendi imponi possunt & vicinis, & remotis ædibus, & quomodo.

1 QVARTA species vrbanæ seruitutis est ius altius tollendi, & officiẽdi luminibus vicini [a], vt vicinus vel qui inferius ædificium habet patiatur [b]: item altius tollẽdi, vt vicinus teneatur altius suas ædes tollere, iure hoc seruitutis. Forsan quia ius hoc habet, inde percipit vtilitatem, ne ventis vel frigore infestetur propria domus editioribus ædificiis interpositis [c].

2 Vel quia mercator est, aut interpolator, & lumen in sua taberna exosum habet, vt sæpè qui malè agit, odit lucem, & dolosis tenebræ sunt appositæ: vel forsan quia prospectus in eam partem, cui obiicitur ædificium alienum, est insuauis & iniucundus veluti si patibuli publici, vel loci palustris. Forsan etiam quia locus cui illa seruitus debetur, est is, in quem solent æstate conuenire homines & opus non est directo sole, vt ait Leo Baptista Albertus [d].

3 Huic seruituti alia affinis negatoria, altius non tollendi [e], & non officiendis luminibus vel prospectui [f], & alia luminum. *Inter seruitutes*, inquit Vlpianus [g], *ne luminibus officiatur, & ne prospectus offendatur, diuersum obseruatur: quod in prospectu plus quis habeat, ne quid ei officiatur ad gratiorem prospectum & liberum: luminibus autem non officere est, ne lumina cuiusquam obscuriora fiant, ideò & nouum opus denunciatur, si ita fiat, vt lumini noceat.* Paulus ait [h], lumen id esse vt cœlum videatur, ita ex superiori loco non inferiori est. Prospectus autem etiam ex inferioribus locis est, & superioribus, & obiectis, vt prospectus in mare, de quo & Iustinianus [i], cauit ne impediatur. Quare ædificia quæ seruitutem debent, ne quid altius tollatur, viridaria super eam altitudinem habere possunt: at si de prospectu est, eáque obstatura sunt, non possunt, vt ait Iabolenus [k]. Seruitus luminũ alia est ab ea, ne luminibus officiatur.

4 Nam luminũ seruitus est, vt lumina nostra vicinus excipiat. At cùm seruitus imponitur, ne luminib⁹ officiatur, hoc adepti sum⁹ maximè, ne ius sit

a l. 1. de seruit. vrba. § prædiorum, de seruit. rust.
b l. cuius ædificium, de seruit. vrban.
c vide Capolã, lib. 1. de seruit. c. 26.
d Leo Bapt. Albertus libr. 1. de arte ædific. cap. 12.
e l. altius, l. 2. l. si in ædibus, l. 9. de seruit. & aqua C. lib. 3. tit. 34. §. æque, de act. 10.
f l. 2. de seruit. vrba. prædio.
g Vlpian. inter seruitutes, l. 14. de seruit. vrb.
h Paul. in l. lumen, l. 15. de seruit. vrba.
i in nouellis, constitutione 63. & 165.
k Iabol. in l. ædificia, l. 11. de seruit. vrb. prædio.

vicino inuitis nobis altius ædificare, & ita minuere lumina noſtrorum ædificiorum [a]. Inuiti autem cenſendi ſumus, nõ ſolùm ſi contradiximus, verùm 1
etiam ſi non cõſenſerimus [b], niſi tam longa eſſet patientia, quæ in præſcriptionem tranſiret [c]. Operæpretium eſt cum qui prohibere vult vicinum, ne 4
altius tollat, ne luminibus officiat, ius ſeruitutis oltẽdere: nam ſine eo poteſt quiſque ſuum ædificium liberè tollere, & ædificare, etiam ſi obſcuret lumina vicini [d]. Dummodo ædificandi formam conceſſam communem non lædat, 7
veluti vt in area quæ nulli ſeruitutem debet, ædificando intermittatur legitimum ſpatium à vicina inſula [e], quod eſt ex iure codicis, ſi inſula ſit publica 15. pedum: ſi priuati, decem [f]: aliter enim nouum opus nunciari poſſet à vicino [g]. Tradit tamen Cæpola [h], quod propè murum alienum ſuper trabibus vel lignis poſitis vel requieſcentibus in ſolo ſuo inferiori, quilibet poteſt ædificare ſtillicidium & ſolarium, nec tenetur relinquere aliquod ſpatium etiam vnius pedis: quia non habet in hoc locum l. fin. fini. regundo. in P. Et ita obſeruari. Altius non tollendi ſeruitus quæſita, ad vbi- 7
tatem quoque areæ pertinere poteſt, vt non ratione luminum tantùm cenſeatur impoſita, ſed etiam altius ædificare prohibeat, ſi ventus impediatur, quo minus liberè in aream influat ad ſemina purganda [i]: alioquin enim ſine iure ſeruitutis, nec areæ conſideratio erit vlla, & licebit in ſuo cuique & tollere, etſi vicino noceat [k]. Quod & in piſtrinis ſeu moletrinis ventilatis, quæ vento aguntur verum eſſe puto, dummodo vicinus ad æmulationem vicini, & ad iniuriam ex profeſſo non obiciat impedimentum vento. Et hæc ſeruitus altius non tollendi ſic accommodatur ad aream vel piſtrinum ventilatum, qui ex ſua vtilitate ſibi ita proſpexit, ne ventus ea parte interciperetur. Verùm frequentior cauſa eſt, quæ ne luminibus officiatur veræ altius ædificari. Poteſt tamen locum habere in aliis prohibitio ne lumini- 8
bus officiatur, quàm in ædibus [l]: veluti ſi is qui debet, arborem ponat, quæ officiat lumini, non autem ſi ſolem tantùm tollat: niſi hoc ea mente ſeruitus debeatur, vel ſolario in quibus ſole opus eſt [m]. Placuit autem generaliter, ſeruitutem impoſitam ne luminibus officiatur, & de præſentibus luminibus & de futuris intelligi, ſiue quæ ſint tempore conuentionis, ſiue quæ poſtea futura ſunt: niſi in impoſitione ſic dictum, lumina quæ nunc ſunt, vt ita ſint: nam tunc de futuris luminibus nihil caueri videtur [n]. Minus itaque eſt in 10
ſeruitute altius, non tollendi, quàm ne luminibus officiatur. Nam qui non poteſt altius, quam certa ſit altitudo tollere, poteſt vindicia ſupra altitudinem illam habere [o]. Quod in ea ne officiatur luminibus verum non eſt, vt diximus. Porrò ſi controuerſia ſit, vſque ad quam altitudinem non liceat 11
ædificium habere, arbiter accipi debet [p], vel formam antiquorum ædificiorum ſequi [q] debet: iudéxque conſuetudinem longi temporis, vicem ſeruitutis obtinere ſcit [r]. Nec intereſt in hac ſeruitute, ne luminibus officia- 11
tur, & altius non tollendi, num ædificium quod eam debet proximè noſtro dominanti, vicinum ſit, an aliud ſit medium: Nam & ei qui vlteriores habet ædes deberi poterit [s], licet mediæ aliæ liberæ in medio ſint, quia donec illæ ſublatæ non erunt, erit vtilitas ſeruitutis [t]. Vbi tamen mediæ fuerint altius ſublatæ, aliæ ſeruientes liberæ cenſentur, quia amplius dominantium ædium non intereſt tolli, niſi ſi deponatur iterum medium ædificium, quia tunc renaſcetur vendicatio [v]. Alioquin ædibus quæ proſpici non poſſunt, aut quarum conſpectum medius mons auferat, ſeruitus non imponitur [x].

De

[a] l. 3. de ſeruit. vrb.
[b] l. 4. cod. l. filius, § inuitus, de procur. in P.
[c] l. ſi quis diuturno, ſi ſeruit. vend. l. hæc autem iura, 5. de ſeruit. vrba.
[d] l. cum eo, l. 8 & l. bonas ædes, l. 9. de ſeruit. vrb. prad. l. altius, C. de ſeruitut.
[e] l. imperatores, l. 13 de ſeruit. vrba.
[f] l. ſi cui, & l. mœnia, C. de ædif. priuat. l. 3. § nunciatio, de oper. noui nunc. in P. Cæpol. lib. 1 de ſeruit. vrba c. 56.
[g] Cæpola, l. 1. de ſeruitut. vrb. c. 16.
[h] ſi inſtituit, coda, l. fin. § fin. de ſeruit. C. ſi impoſita ſit ſeruitus, pñalibus.
[i] l. prouidus, de ædif. & l. ſumm. m. § fin. cum 2. ſeq. cod. titu.
[k] l. inter ſeruitutes, l. 14. § quoduſq; ſeruitut. de ſeruit. vrban.
[l] ſi arborem, l. 16. de ſeruitut. vrbar. prad.
[m] l. cum ædificium, l. 22. & l. ſeruitus, l. 22. de ſeruit. vrb. prad. C.
[n] l. ad ſeruitutem, quæ ſeruitutem, l. ſeruitut. & l. quod autem, cod. tit.
[o] l. qui luminibus l. 10. § fin. de ſeruit. vrb. prad.
[p] l. qui ſuum, l. ſi quis ædes, eod. & l. in meis, de ſeruit. l. 3. C. de ſeruit. & aqua, l. ſeruitutes, l. 19. § ſi lullatum, de ſeruit. vrb. prad. C.
[q] l. 2. C. de ſeruit. & aqua.
[r] l. 4. § fin. ſi ſeruit. vend. l. in tradendis, l. 8 § 1. comm. prædio. P. l. ſi quæ duas, l. 6. eod. titu.
[s] l. & ideo, l. 5. cod. ſi ſeruit. vend.
[t] l. & ſi forte, l. 6. ſeruit. vend.
[v] l. ſi æles, l. 37. & l. nemo, 38 de ſeruit. vrbano.
[x] l. ſi æles, l. 37. & l. nemo, 38 de ſeruit. vrbano.

De ſeruitute luminum, & iure immittendi, & habendi feneſtras in pariete vicini. Caput II.

1 Luminum ſeruitus quid, & quando immittere feneſtras in parietem liceat.
2 Murus cæcus quando aperiri poteſt.
3 Feneſtræ in ſuo pariete proſpicientes in aream vicini, quantæ altitudinis, & quales debeant eſſe ex conſuetudinibus Pariſiorum & aliarum gentium.
4 Feneſtræ quæ iure tantùm proprij parietis ſiunt clathratæ ſunt ſine iure ſeruitutis; & ita poſſunt obſcurari à vicino ædificante, & obturari.
5 In Gallia ſeruitutes non præſcribuntur tempore, vel uſu, ſeu poſſeſſione.
6 Feneſtræ conceſſæ ſine iure ſeruitutis, non debent vltra murum prominere.
7 In pariete communi feneſtram facere quomodo liceat.
6 Latinas ædificandi qualis iuxta vicinum formula.

1 SERVITVS luminum, eſt habere vnam vel plures feneſtras in pariete: vnde Paulus reſpõdit, eos, qui ius luminis immittendi non habuerint, aperto pariete communi, nullo iure feneſtras immiſiſſe [a]. In qua ſeruitute ſic diſtinguendum eſt, an paries ſit totus eius, qui feneſtram vult facere, an communis cum vicino. Si proprius ſit & ſeruitus contraria non ſit impoſita, in eo certè quodcunque voluerit, domino, tanquam rei ſuæ libero moderatori, facere licet [b]. Et ita poteſt facere feneſtram, per quam excipiat
2 lumen à vicini etiam area [c]. Et quamuis murus ſit antiquus cæcus ab omni tempore, tamen non ideo prohibetur dominus, quin, vt in ſuo poſſit in eo feneſtram facere, eúmque aperire [d]: Sicuti nihil prohibet quin in mea area ædificem, quamuis nunquam anteà ibi ædificatum fuerit [e]. Si tamen impoſita ſit ſeruitus, ne liceat aperire murum proprium, lex ſeruanda eſt [f], nec aperire poteſt: ſicuti nec in vicini æmulationem faciens feneſtram, vel in vicini contemptum, vtque omnia ſecreta rimetur & nouerit, vel ſi vt contra honeſtatem velit oculos in monaſterium monialium immere, ei concedendum eſt [g]: quia malitus hominum non eſt indulgendum [h]. In quo & qualitas perſonarum facientium conſideranda, & pariter odium, vel amicitia vicinorum. Alioquin iure communi quilibet præſumitur bonus [i], & non facere nocendi animo, ſed ratione ſuæ vtilitatis, vt non interſit valdè num no-
3 ceat ſibi conſulens [k]. Ex conſuetudine Pariſiorum dominus parietis quamuis ſolus, non poteſt lumina vel feneſtras habere in vicini domum, niſi nouẽ pedes diſtent à terra, ſeu à prima contignatione: in aliis autem, iuxta ſuperius tabulatum, ad altitudinem ad minus ſeptem pedum: & in his permiſſis, adhuc debent adnici ferrei cancelli, clathrati, & vitreatæ quieſcentes feneſtræ, ſpecularia videlicet affixa, & quæ non aperiantur [l]. Hybernis obiecta no-
4 tis, ſpecularia puros admittunt ſoles, & ſine luce diẽ, vt ait Martialis [m]. Tholoſana quoque conſuetudo non ſcripta eſt, vt vicinus in aream vicini vel hortum, poſſit habere feneſtram in pariete ſcilicet ſuo; diſtantem tamen ab inferiori contignatione per decem pedes, ſine iure tamen ſeruitutis [n], quia &
5 vicinus poteſt iuxta in ſuo ædificare, & ita tollere lumina impunè. Nam ex conſuetudine generali regni Franciæ, non præſcribuntur ſeruitutes tempore, nec poſſeſſio earum, quamuis quis vel feneſtris, vel ſtillicidiis vſus fuerit ſpatio triginta vel quadraginta annorum, vel longiori tempore [o]. Eo modo quoque ſancitum eſt Lutetiæ, ſeruitutes in domos alterius poſſe tolli, ſi aliud

a l. cos qui, l. 29. de ſeruit. vrban. prædi.
b l. in re mandata, C. mandati. nemo enim. C. de iudiciis.
c hæc notant Bald. & Doctores in l. altius, C. de ſeruit. & aqua.
d Capola, qui de hac feneſtrarum materia tractat. l. 1. de ſeruit. cap. 62.
e glo. in l. qui luminibus, in verbis tantum, in fine, de ſeruit. vrba. prædio
f Paul. Caſtr. in quæſtiones, de ſeruit. per l. venditor, l. 23. com prædio.
g Cinus, Paul. Caſtr. in l. altius, de ſeruit. facit. Lapus, de operib. publi.
h l. in fundo, de rei vind. P.
i l. meum, pro ſocio. l. fin. de præſumptio.
k l. hum num, § fin. de damn. infec.
l *Ordonn. du Chaſtelet de Paris, touchant la meſſeurance, art. 13. &c.*
m Martial. lib. 8. epigram. & de hoc l. quæſtionem, l. 12. § ſpecularia, de ſtatu liber. P.
n Ioan. de Caſa vere ri, in commentar. ad eõ textum. Tholoſan. de ædif. & baſtimentis in glo. fin.
o Nicol. Boer. in § 5 de præſcriptio. in conſuetud. Bitu rix eſt & conſuetudo Turonẽſium tutel. *des vues & eſgouz. artic.* 1. Andegauenſium tit. *des preſcriptions art.* 454 455. *conſuetudo de Sizane, titul. des preſcriptions artic.* 462. 463. 464. *Silvan. art.* 230 *art. de fenestres vedes, &* 231 *&* 232 *Orleanen. tit. de preſcript. artic.* 210 211 & 212. *Paris. tit. des ſervitudes artic.* 186. *Chartrens, tit. de ſervitudes & deſcription art.* 80 & 81. *Germanorum, tit. des ſervitudes artic.* 216 & 218 *omnes ſimiles.*

ius nõ sit, quàm per patientiam quæsitum [a]. Sed & in prædictis fenestris permissis, cancellatis, & vitreatis, vel tela cerata conclusis, illud obseruatur, ne protendi possint extra murum vel parietem, vel stillicidium, in aream vicini, quæ illi libera remanere debet vsque ad cœlum [b]: quod & de cancellis, quos vocant *Ialosie*, seu *trellis* intellige, quæ specularia à quibusdã dicuntur [c]. Quod si murus vel paries sit communis, placuit ne is aperiri possit inuito socio, nec ibi fenestram fieri [d]: nam fenestra fieri non potest, quin alteretur vel lædatur paries. Cæpola tamen in hoc dubitat, potissimùm si vnus ex sociis extulerit parietem communem, item si paries possit pati apertionem sine damno, & ita plerisque in locis fenestras permitti tradit: verum tamen leges municipales esse consulendas, & consuetudines [e]. Vt Lutetiæ prohibitum est in pariete partiario seu communi, fenestram vel prospectum habere, sine consensu dominorũ seu sociorũ parietis. Atque ideò statutũ muro illo caduco, qui egeat refectione modos & mensuras fenestrarum inibi existentium, ab expertis iuratis ciuitatis inspici debere, vt non reficiantur præter modulum aut mensuram antiquam [f]. Posse tamen aperiri murum communem etiam vsque ad proximi domum pro tignorum trabeationis immissione, dummodo posteà foramina legitimè obturentur [g]. Sic consuetudine Turonensi cautum [h], vt qui latrinas, foramináue in suo pariete iuxta vicini parietem facere voluerit, teneatur inter murum proximi & suum, murum alium construere duorum pedum & semis calce & sabulo. Idipsum constitutum consuetudine Andegauensium [i], & Aureliacensium [k].

a *en l'estille du chastelet de Paris, touchant la masson*, art. 14.
b l. fin. de seruit. vrban. prædio P.
c vide de his Cæpolam, libr. 1. de seruit. vrban. prædio. cap. 63.
d Angelus, in l. quidam Iherus, de seruit. vrb. præd. l. idem Angel. in l. inter quos, 4. colum. versic. ex his infertur, de dam. infe. Castr. in l. quoties, de seruit. & in l. parietẽ, de seruit. vrbano. qui tamen permittit, si non noceat vicino, sed semper nocet & alterat parietem, vnde reijcitur eius sententia à Cæpola, li. 1. de seruit. cap. 62. num. 3.
e Cæpola, vbi suprà, num. 4.
f *a l'estille du chastelet touchant la massonerie*, art. 3. 11. 12.
g eod. in stillo circa princip.
h in consuetud. Turonen. titul. *des vents & esgouts* art. 2.
i titul. de præscript. arest. 452.
k Aureliac. titul. de præscrip. art. 191.

De seruitute vrbana protecti & proiectus. Caput 12.

1 *Seruitus proijciendi & protectus vrbana.*
2 *Protecta seu proiecta quid.*
3 *Inter proiectum, & immissum differentia.*
4 *Suggrundia quid.*
5 *Meniana quid.*
6 *Podium quid.*
7 *Meniana, & suggrundia, vel proiecta quando in aream vicini liceat habere.*

SEXTO ordine tractanda est seruitus proiiciendi, protegendiue, quam inter seruitutes vrbanas connumerat Caius Iurisconsultus [l]. Protecta siue proiecta, sunt prominentiæ, & veluti supercilia parietum: suggrundulæ, ad arcenda stillicidia inuentæ, quæ vulgari sermone, *larmiers*, dicimus. Sic nos docet Vitruuius [m] de ædificandis parietibus loquens: *summis parietibus structura testacea subijciatur, altitudine circiter sesquipedali, habeátque proiecturas coronarum: ita vitari poterunt quæ in his solent fieri vitia. Cùm enim in tecto tegulæ fuerint fractæ, aut à ventis deiectæ, qua possit ex imbribus aqua perpluere, non patietur lorica testacea lædi laterem, sed proiectura coronarum, reijciet extra perpendiculum stillas, & ea ratione seruauerit integras lateritiorum parietum structuras.* Accedit Palladius [n], *quod si lateritios parietes in prætorio facere volueris*, inquit, *illud seruare debueris, vt perfectis parietibus in summitate, quæ trabibus subiacebit, structura testacea cum coronis prominentibus fiat sesquipedali altitudine, vt si corruptæ tegulæ aut imbrices fuerint, parietes non possint penetrare per pluuiam.* Labeo [o] inter proiectum & immissum, hoc interesse ait, quod proiectum esset, quod ita protenderetur, vt nusquam requiesceret, qualia meniana & suggrundia essent: immissum verò, quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret, veluti tigna, trabes, quæ immitter

l in l. 1. de seruit. vrban.
m Vitru. lib. 2. de archit. cap. 8.
n Pallad. libr. 1. de agric. cap. 11.
l. in alum. nauis, l. 242. § 1. de verbo. sign. 1. quemadmodum, 39. § si protectum, ad l. Aquil. in P.

mitterentur. Atque eo loci inter proiecta, meniana,& ſuggrundia ponit differentiam. Suggrundia, ſunt tecti partes prominentiores,ex quibus imbrices aquam & ſtillicidium in impluuium remittunt. Varro vocat ſubgrundas, Græci γεισα & ὑπογαια. Meniana, ædificia quædam dicta, vt putatur à Menio inuentore,qui primus excogitauit hoc ſtructuræ genus, vt tignis extra columnam proiectis tabuliſque ſuperpoſitis, pluribus in vna columna ſpectatoribus locus fieret. Is enim Menius cùm domum,quam habuerat ad forum ſpectantem, vendidiſſet, excepta columna, tigna ibi proiecit, vnde ipſe & poſteri ſpectarent gladiatores. vt authores Aſcon. Pedianus, Sextus Pompeius,& Porphyrio. Ita Vitruuius in ſpectaculis meniana ſuperioribus coaxationibus(id eſt tabulatis ab axibus) collocari debere tradit [a]. Dicit & Podium,idem quod menianum Vitruuius [b]: vterque namque eſt locus porrectus inſtar pulpiti,mutulis è marmore vel ligno ſuppoſitis Meniana itaq; & ſuggrundia & proiecta vnam habebunt tractationem. Porrò lex eſt poſita, ne meniana iuxta vel contra aream vel domum vicini priuati habere liceat,niſi interſint pedes decem,ſolis & aeris liberi nobis: ſi autem obiiciantur ædificiis publicis, pedes quindecim, aliter verò decidantur [c], ſcilicet ſi ſint ſine iure ſeruitutis. Nam iure ſeruitutis licet, & vidente & patiente domino [d]. Paulus quoque de proiecto diſputans ait, ſi quis proiectum ſupra vicini ſolum non iure habere dicatur, tolli interdicto poſſe per eum, cuius eſt ſolum. Et ſi iure habeatur, poſſe prohiberi per dominum domus, ne inhabeatur proiectum à domino ſoli [e]. Et ſi menianum priuatum ſit,in publicum ſolum reſpiciens,& velũ extra poſuerit, quod vicini luminibus officiat, vtile interdictum competit, ne quid in publicum immittat, qua ex re luminibus officiatur alterius [f]. Sic Ludouicus 12. Rex Gall. Lugduni mandauit dedici proiecta domorum in vias publicas anno domini 1499. [g]. Subinde anno Domini 1560. idipſum fieri per vniuerſas ciuitates Galliæ, in comitiis Aurelianẽſibus ſtatutum eſt [h]. Et lege Romana inhibitum quoque,ne ſupra vias, pontes ad coniungendas domos facere liceat, vel aliud, quo deterior via fiat,vt ſpecus [i].

a L. Vitruu. lib. 5 de architect. cap. 1.

b in e. lib. 5.

c l. Meniana, de ædific. priuat.

d glo. in d. l. meniana, in verbo detrũcetur.

e l. 3 § item videamus, in f. & § Labeo, vti poſſid. lib. 43. Paul. lib. 16. l. quãadmodum, 19 § 1. ad l. Aquil. in f.

f l. 2 § cum quidam, ne quid in loc. publ. lib. 43. Paul. l.

g Gui. Pet. Patarenus, lib. 3. tit. 10. in Lugdun. conſt. 1. 10. in cõſtitution. Aureliã. anni 1560. art. 96.

h

i l. 2 § tractatum, & to. ſtru. ne quid in loco, pub. in f. facit l. fin. de fluminib. f.

De ſeruitute vrbana proiiciendi aquam, vel quiſquilias. Cap. 13.

1 *Non licet proycere aquam ex ſuperiori loco,vel quiſquilias,ſine iure ſeruitutis: alter ius prohibendi eſt.*

2 *Qui habet ſeruitutem proiiciendi aquam in inferiora, non poteſt fœtida,vel vitiam,vel alia in iniuriam inferiorum proycere.*

3 *Fumum in ſuo facere licet lauaréque,aquam fumere:dum non fiat in iniuriam alterius.*

4 *Fumum quando licet ex inferioribus ſine ſeruitute in ſuperiora immittere.*

5 *Interdictum vtile vti poſſidetis,pro conſeruando iure fumi faciendi.*

6 *Ob quas cauſas quis prohiberi poteſt,ne fumum etiam in ſuo faciat.*

1 HIc affinis tractatio ſeruitutis proiiciendi [k], videlicet aquam vel quiſquilias, in aream vel hortum vicini: nam non omnis qui habet lumen immiſſum vel lumina in res vicini,hanc ſeruitutem proiiciendi vel proſpiciendi habet, ſed luminis tantùm. Itaque ex ſuperiori loco in inferiorem non licebit citra ius ſeruitutis, aquam vel quid aliud immittere: aliter agitur 2 ita ius non eſſe,negatoria [l]. Sed ſi ius ſeruitutis ſit, licet [m], dummodo iniuriæ faciendæ

k in l. 1 § fin. de ſeruit. vrba.

l Vlp. in l. ſicut, l. 8. § actio ſi ſeruit. vend. P. l. fiſtulas 13 eod. l. quidam Iberus, l. 12. de ſeruit. vrb. prædio.

m d. § actio.

faciendæ cauſa non proiiciatur, quia tunc iniuriarum nomine agi poteſt[a]. Et dum non prouciantur vrina, fœtida, vel ſtercora, aliáue ſimilia, quæ in hac ſeruitute non cenſentur conceſſa, ſed excepta[b]. In ſuo tamen fine proiectione quis poteſt liberè ſedere, lauare, & fumum facere ſolito modo, & dum non faciat animo iniuriandi, neque ob aquam modicam cadentem in alieno reprehendi poteſt, vel prohiberi ne in ſuo lauet[c]. De fumo etiam eadem dicenda ſunt aſcendente & immiſſo ex inferioribus partibus in ſuperiora, vt non liceat citra ius ſeruitutis[d], alioquin agatur actione, ita ius nõ eſſe, vel iniuriarum, ſi animo iniuriandi fiat[e]. Quod ſi quis vult immittere iure ſuo, nec faciat animo iniuriandi, quod in dubio non præſumitur[f]: diſtinguendum an faciat ignem ſolitũ quem exigat vſus ſui & familiæ, & ita fumum nõ grauem faciat, vt non poſſit prohiberi[g]. Etenim hoc natura prædij eſſe videtur, & ignis. Nam ignis vix ſine fumo vnquam, carbonum etiam quamuis ſit. Ignis autem & fumi natura ſurſum tendere, vt aquæ deorſum ad ſuum centrum: & proinde eadem ratio, ac in aqua erit. aduerſus cuius damnum proſpicitur vicino toties, quoties manufacto opere agro aqua nocitura eſt: ſed cùm quis manufecerit, quò aliter flueret, quàm natura ſoleret: ſi fortè immittendo eam aut maiorem fecerit, aut vehementiorem, aut ſi comprimendo redundare fecerit: quod ſi natura aqua noceat, ea actione non continetur[h]. Et quando lex agris dicta non eſt, naturam loci ſeruandam eſſe placuit, & ſemper inferiorem locum ſuperiori ſeruire debere, atque naturaliter hoc incommodum inferiorem à ſuperiore pati, & ibi quaſi quandam ſeruitutem eſſe[i]. Superior autem is dici poteſt ager, ſeu potius ædificium ſupernus, vbi fumus ſit reſpectu ignis, qui primùm ab eo oritur, & inferius ædificium per quod tranſit. Nam quemadmodum aqua, quæ in inferiora tendit, dicitur reſpectu centri immitti: ſic & fumus ab inferiori ad centrum pergens, dicitur quoque immitti[k]. Et ſi quis velit ita vtentem iure ſuo, in ſuo prohibere, datur ei interdictum vti poſſideris[l]. Scilicet vtile, veluti pro quaſi poſſeſſione, quæ in ſeruitutibus conſideratur[m]. At ſi præter conſuetum morem vel in quãtitate vel in qualitate ignem ſolitum augeat, vnde ſit vel fumus grauior vel copioſior: putà ſi res fœtidas, veluti cèntones coriorum, oſſa, ſtipulam madidam, vel fœnum comburat, vel vice mediocris ignis, putà carbonum, quod tantùm poterat facere, ligna vrat potiſſimum viridia & fumantia: vel ſi antea domus dominus igni communi vtens, locauerit ei qui caſeariam tabernam exercet, & fumo caſeos vel alia ſiccet, prohibitio fieri poteſt, ſi ſeruitus non ſit impoſita fumum immittendi[n]. Quare & puto nec pro fumo agi poſſe cũ eo cui ius eſt focum habendi, neque pro damno, quod inde euenerit ex incendio, niſi anteà proſpectum fuerit damni infecti cautione[o]: contrà, ſi præter morem ignem fecerit, vel negligenter cuſtodierit[p], vel conſultò, vbi nõ ſolet fieri, focum fecerit. Sicque intelligo reſponſum Vlpiani, quo ſi quis fumo facto apes alienas fugauerit, vel necauerit, in factum actione tenetur[q].

a l. pen. de iniurijs, in P.

b Cæpo in 1. de ſeruitut. vrb. in c. 31. num. 5. per text. & gl. in l. pen. §. pen. quod vi aut clam & per text. & glo. in l. pen. §. idem ait ſi in odore, ne quid in loc. publ. fac. l. 3. §. 2. de cloac.

c d. l. ſicuti, § fin.

d d. l. ſicuti, in § ariſto. & § fin. ſi ſeruit vend.

e l. pen. de iniur. P.

f l. flumenum, §. fin. de damn. infe & P.

g d. l. ſicuti, § fin.

h Vlp. in l. 1. § hæc autem actio, de aqua plu. arcen. lib. 39. P. titu. 3.

i d. l. § denique, de aqua plu. arcen.

k d. l. ſicuti, §. ariſto.

l d. l. ſicuti, § ſed & interdictum, l. ſanè l. 14. de iniur. in P. l. ſi duo §. hoc interdictum, vti poſſid.

m l. penul. de ſeruit. in P.

n d. l. ſicuti, §. dicit igitur Ariſto.

o l. ſi ſeruus ſeruũ, 27. §. ſi fumum, ad l. Aquil.

p d. l. ſi ſeruus ſeruũ, § ſi foracarius.

q Vlp. in l. ſi quis fumo, l. 30. ad l. Aqui.

De ſeruitutibus ruſticorum prædiorum, ſemitæ, itineris, viæ, & actus. Caput 14.

1 *Tranſire per prædium alienum ius non eſt ſas etſi ſit. Iniuriarum actio contra volentem ingredi fundum alienum inuito domino competit.*

2 *Quibus cauſis licet aliena prædia inconſultis dominis ingredi.*

3 *Via publica imbribus deſtructa, per vicina prædia ire licet.*

4 *Coguntur vicini viam vendere ei, qui habet inter illos prædium medium.*

Serui

5 Seruitutes prædiales rusticæ quæ: Iter, actus, via quid, & semita.
6 Latitudo actus, viæ, & itineris quanta esse debeat.
7 Concessis seruitutibus actus, viæ, & itineris, omnia in prædio agere licet, sine quibus quis vti nequit.
8 Dominus prædy seruientis in seruitute rustica, non tenetur reficere prædium pro usu seruitutis: contrà, in seruitute vrbana.
Refectionis nomine in seruitute quæ non liceant, & de actionibus pro iure hoc cõfirmando. &c.
9 Confessoria quomodo, & quando domino prædij dominantis competit. Interdictum prohibitorium de itinere quando detur.
10 Exceptiones quæ dantur vocato in ius ex interdicto de itinere.
11 In interdicto de itinere, fit æstimatio eius quod interest prohibitionẽ non fieri, venitque cautio de non prohibendo.
12 Explicatur differentia inter actum & viam.

1 IVRE communi diuisione probata rerum, per fundum alterius transire ius non est [a], etsi fas sit [b]. Et ideò dominus potest prohibere ingressum fundi cuilibet [c]. Et si eo inuito velit ingredi, tanquam prohibitus re sua vti, potest actione iniuriarum experiri [d]: fas tamen est, id est, si non prohibeat dominus potissimùm, æquum est: maximè si innoxius est transitus, & iam facta via vel semita fructib. collectis, nam per eum ire desiderat, etsi dominus semitam non intercíderit. Alioquin enim intercidendo vetare videtur: signum enim est eum non consentire, & vetare: idcirco etiam ignorans, qui non consentit, videtur [e]. Neque alteri permissum est legem, quam suis
2 rebus quisque ponit, violare, vt iuri consonam [f]. Paucis exceptis, in quibus leges permittunt alienum solum & cum authoritate iudicis ingredi, vt in thesauri effossione, quod in alieno positum quis iurat se habere [g]: in persecutione serui fugitiui [h]: si dominus qui pendentes sui prædij fructus vendidit, emptori ingressum colligendi causa prohibeat [i]: si glandem quæ cecidit in fundum alterius, dominus fundi colligere vetat [k]: nam hoc licet data cautione damni infecti [l]. Et si via publica destructa est imbribus, vt per eam iri
3 non possit, tunc enim ire licet per fundum alienum [m], videlicet vicinum viæ publicæ: cùm quòd suo quis vtilitatis publicæ causa priuari potest [n], tum etiã, quòd ipse est quodãmodo in culpa, quòd publicum iter sibi vicinum non re-
4 ficiat, vt teneatur [o]. Sic etiam, si ager alicuius sit vtrinque alienis cinctus, is potest aliquem ex vicinis cogere oblato pretio, iter sibi dare ea parte, qua minus incommodum passurus est [p]. Item si per illud iter per annum & triginta dies proximos iuerit, sciente & patiente domino fundi [q]. Quare qui fundũ habet, ad quem ire colendi causa non potest, nec inde fructus exportare, vicinis circundatus sine via publica, possit cogere vicinum sibi iter præbere, ne illi nedum inutile sit oblato legitimo pretio pro iure concesso, & prouidentiæ iudicum est, his necessitatibus agriculturæ satisfacere [r]: si modo aliun dè ad fundum venire non possit, alioquin enim eò adire deberet, quamuis longissimum esset iter. Et sic seruari tradit Masuerius [s], & iudicatum fuisse Papus [t]. Itaque ad vtilitatẽ prædiorũ & cõmoditatẽ dominorũ constitui oportuit remedia quædã, quibus dominorũ iura aliis vicinis cõmunicarẽtur, sua sit necessitas prædiorũ & vtilitas, sine quibus nõ cõstituitur seruitus hæc rea-
5 lis [v] prædiorũ. Ea prædiorũ seruitus in multiplici differẽtia est pro ratione diuersæ vtilitatis: atq; eius generis, iter, actus, via, aquæductus [x]. Iter, est ius eundi, ambulãdi hominis, non etiã iumẽtũ agẽdi, vel vehiculum. Actus, est ius agẽdi vel iumẽtũ vel vehiculũ, cõtinétque iter. Via, est ius vehũdi, ambulãdi, & agẽdi. Existimo & semitam annumerandam, quæ itinere angustior, quasi semi

iter

a l. per agrum, l. 11. de seruit. C.
b vt l. per diſt
c l. 5. §. 1. de acq. rer. dom. § planè, apud Iustin. de rer. diuiſ. l. diuus Pius de ſeruit. ruſt. prædio.
d l. iniuriarũ actio, l. 13. § ſi quis, de iniur. in P.
e l. qui vas, 49. § vetare, de furt. in P.
f § d ſponat, de nupt. l. 2. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. l. fin. § fin. C. de pact.
g in l. Theſaurus, l. 25. ad exhib. libr. 10. P. titu. 4.
h l. 2. de ſeruit. fugit. C.
i l. qui pendentem, l. 26. de act. emp. lib. 19. P. titu. 1.
k l. de glan. legen.
l l. Iuſianus, l. 9. §. glans, ad exhib. li. 10 P. titu. 4.
m l. ſi locus, § fin. quemad. ſeruit. amitt.
n l. Lucius, de euict. in P. l. item ſi verberatum, de rei vẽdicat. in P.
o l. ædiles, l. 3. de via pub. lib. 43. P. titu. 24.
p l. ſi quis ſepulchrum. de relig. & ſumptib. funer. P.
q l. 2. in princip. & §. prætor ait, de itinere act. priua.
r l. 1. de agricol. & cenſit. libr. 11. C. auth. agricultores, C. quæ res pig. oblig. poſſ.
s Maſ. in prooem. § itẽ ſi quis petat vtã, de ſeruit. per l. hinas ædes, & l. olim po. de ſeruit. vrba. P. & l. teſtatrix, in princ. ſi ſeruũ vendit. l. ſeruum, § fin. de leg. 2. l. damnas eſto § 1. de vſufru. lega.
t Papus, libr. 14. tapſod arreſt. titu. 1. arreſt 3.
v l. quoties l. 15. de ſeruit. itin. generalis in P. l. ſicuti § ſi. ſi ſeruit vendic.
x l. 1. de ſeruit. ruſtic. prædio libr. 8. Paulus 3. § ruſticorum, de ſeruitut. ap Iaſſ. vbi ſingulorum traduntur.

iter [a]. In ſermone communi & apud bonos authores extra etiam tractationē ſeruitutum in iure, hæc via & iter promiſcuè vſurpantur: at in ſeruitutum cauſa longè differunt, quia minus iter, quàm via. Et ire dicitur non tantùm qui pedes it, ſed qui iumento inſider, aut lectica, aut ſella eques: non autem iumentū ducere per iter poteſt, ſcilicet pedes. Et is qui actum habet armentū trahere & vehiculū ducere poteſt [b]. Latitudo actus itineriſq; ea eſt, quæ demonſtrata eſt, quod ſi nihil dictum eſt, hoc ab arbitrio ſtatuendum eſt. In via aliud eſt, nam ſi ea dicta non eſt. legitima debetur [c]. Legitima autem ubi latitudo viæ, in porrectum octo pedum: in anfractum vbi flectitur, ſexdecim [d]. Anguſtior tamen vel latior conſtitui poteſt [e]. De priuata loquor, non de publica, quæ alterius tractationis, & multiplex eſt, militaris, regia, conſularis, communis, publica [f]. Prædictis tribus ſeruitutibus commune, vt illis conceſſis, poſſit is cui quæruntur, in prædio ſeruiente ea omnia facere, ſine quibus vti non poſſet, niſi fodiendo, ſubſtruendo, & alia faciendo. Sicut & in aliis ſeruitutibus [g]. Videntur enim conceſſione alicuius facta, omnia ea quoque conceſſa, ſine quibus inutilis ea conceſſio eſſet [h]. Inutilis autē eſſet ſeruitus prædialis, ſi locum ſeruitutis non liceret reficere vel idoneum reddere ei cui deberur. Siquidem dominus prædij ſeruientis ad id non tenetur [i]. In quo diſtinguitur à ſeruitute vrbana oneris ferēdi hæc prædialis ſeruitus [k]. In hac tamen refectione vel ædificatione ſeruientis loci, cauendum eſt, ne forma proprietatis immutetur, quia tunc non licet [l]: neque etiam licet, iter vel viam lapide ſeu ſilice ſternere [m]. Neque reficere quoque licebit, ſi in ſeruitutis conſtitutione lex dicta ſit, vt qui eundi agendiue ius habeat, reficiendi ius non habeat: vel ſi velit reficere vſque ad certū tātū modū poſſit [n]. Cauere iam debet & vt qui reficit, minori quoad fieri poſſit detrimento prædij ſeruientis faciat: aliter enim meritò prohibetur [o], extra hos caſus vel ſimiles minimè. Nam competunt domino prædij dominantis actio confeſſoria, & interdictum de itinere actúque priuato: illa, ſi in iure ſeruitutis impediatur: hoc, ſi facto aliquo ab vſu & quaſi poſſeſſione prohibeatur [p]. Confeſſoria itaque contra prohibentem reficere [q], vt ſuprà diximus, ſi in loco itineris ædificatur [r], vel ſi arborem habeat impendentem vicinus, quæ viam vel iter inuium vel inhabile faciat [s]. Interdictum autem præcedens prohibitorium eſt de itinere actúue priuato, pertinens ad tuendas ſeruitutes, cuius conceptio ſubſtantiam demonſtrat. Sic enim prætor ait, *quo itinere actúque priuato, quo de agitur, vel via, hoc anno, nec vi nec clam, nec precariò, ab illo vſus es, quominus ita eas, vim fieri veto* [t]. Quo interdicto prætor non inquirit, vtrum is qui eo vtitur habuerit ſeruitutem iure impoſitam, vel non: ſed tantùm an vſus ſit hoc itinere vel actu, hoc anno, non vi, non clam, nō precariò: & in hoc tuetur eum, licèt eo tempore, quo interdictum redditur, vſus non ſit: ſi modo hoc anno vſus eſt, vel modico tempore, id eſt, non minus quàm triginta diebus. Quod ſi hoc anno vſus non eſt, propter inundationem fortè vel aliud ſimile, ſed ſuperiore anno, poteſt repetita die hoc quoque interdicto vti per in integrū reſtitutionem, ex illa parte, ſi qua mihi iuſta cauſa videbitur: Et ſi per vim contigerit nō fuiſſe vſum, in integrum reſtituetur [u]. Differt autem ab interdicto de itinere reficiendo: quòd hoc non competat, niſi ei qui hoc anno ſit vſus [x]. Exceptiones vocati, quæ agentem excludunt, erunt, quod is vſus ſit precariò, clam, vel vi ſeruituere [y]. Item ſi eo commeauit, non tanquā iure ſuo vtens: nam vt hoc interdictum cōpetat, ius fundi poſſediſſe oportet [z]. Mens enim inſpicienda poſſidentis, ratione cuius quis non ſolùm per ſeipſum vti dicitur, ſed etiam per colonum, per hoſpitem, vel alium nomine ſuo [a], ex ſuo mandato [b], & per vſufructuarium [c]. Et in hoc interdicto æſtimatio fit, quanti interſit via prohiberi vel itinere [d], datúrque cautio de non impediendo, quandiu de iure ſuo, qui prohibet, doceat [e]. Sed quæſtio eſt inter interpretes, quid interſit inter actum & viam, cùm ex ſuperioribus finitionibus

appa

[a] l. quæritur, l. 1 §7. de ſeruit. præd. rust.
[b] l. qui fundum, l. 7 l. inter actum, l. 12. de ſeruit.
[c] l. cerro gener. §1. §1 & §. latitudo, de ſeruit. rust. præd.
[d] l. viæ latitudo, l. 8. eod.
[e] l. via, l. 13 eod. tit.
[f] vt ml 1. §. viarum, ne quid in loc. publico P. videbis, & ante diximus, dum de publicis tribus agimus, lib. 3. c. 13.
[g] l. si per l. 10 de ſeruit. tit. generali, l. ſeruitutes, l. 19 §. ſi domo, de ſeruit. vrbanis. præd. l. quintus, l. 15 de ſeruit. rust. l. refectiones, §. fi. commu. prædio. l. Seruius, §. ſeruus, de ſeruit. l. 1. §. ſi quis mihi, ſi ſeruitus vēd. l. 3. §. viarum, de itin. actúque priua. P.
[h] l. fin. de offi. eius cui mand. eſt iurisd. l. 2 de iurisd. omn. iud. l. 3. §. qui habitum, de ſeruit. rustic. l. 1. §. 1. ſi vſusfructus petatur l. bimus 1. §. non autem, de ſeruit. vrbā.
[i] l. quoties, 1. §. fin. de ſeruit. tit. generali.
[k] d. l. quoties.
[l] l. vſusfructuarius in 1. §. adiicitur, de vſufr. in P.
[m] l. ſoli corpus, l. 4. §. ſi quis in ſeruit. vend. P.
[n] l. 3. §. ſi ei autem detri actúque priua. l. 41. P. tit. 18.
[o] l. veteres, l. 4. & l. ſequen. de itin. actúque priua.
[p] l. 1. §. fin. ſi ſeruit. vend.
[q] l. 4. §. ſi quis mihi, ſi ſeruit. vendi.
[r] per rotam l. ſi in eo loco, l. 9. eod. ſi ſeruitus vend.
[s] l. loci, l. 4. §. ſi quis mihi, ſi ſeruit. vel
[t] explicatur in l. 1. & tot tit. de itine. actu priua. lib. 43. P. titu. 19.
[v] d. l. 1. §. hoc interdicto.
[x] d. l. 1. §. ſi quis propter inundationem, & §. Iulianus, in 2. eod. titu.
[y] l. 1. §. hoc interdicto, eod. tit.
[z] d. l. 2. §. ſi ibi fundum, & l. 3. eo tit.
[a] l. ſi. de itin. actu priu. & l. 1. §. Iulianus, in 2. ſeruit. vend. titu. l. fin. ſi ſeruitus vend. lib. 8. P. titu. 6.
[b] l. 2. §. in cuius colonus, de itin. actúque priua.
[c] l. 3. §. ſi quis, eod.
[d] d. l. 3. §. vti videmur.
[e] l. 2. §. in hoc interdicto, eod.
[f] l. fin. de aqua quotid. & æſti. lib. 43. P. titu. 20.

appareat eandem tribui vtrique facultatem [a]. Et ideò cùm comminisci oporteret, quandam aliam differentiam, quàm nominum diuersitas adferret [b]: interprætes quidam putarunt viam latius patere, quàm actum: alij alia adferunt. Ego neminem reprehendo, sed existimo differentiam petendam à M. Terentio Varrone, qui mihi persuasit actum esse, viam in agris rusticisque concessam: viam & alibi quàm in agris, vt actus sit viæ species. Sic enim scribit [c]: *Via siquidem iter, quòd ea vehendo teritur: actus iter in agris: iter iterum, quòd agendo teritur: etiam ambitus iter quòd circum eundo teritur &c.* Vt actus ita sit, ius agendi vel iumentum vel vehiculum, scilicet in agrum à villa. Et eo modo videtur sensisse Vlpia. dum agit de priuatis itineribus. *Priuatæ viæ*, inquit [d], *dupliciter accipi possunt: vel hæ quæ sunt in agris, quibus imposita est seruitus, ita vt ad agrum alterius ducant, vel eæ quæ ad agros ducunt: per quas omnibus commeare liceat: in quas exitur de via consulari: & sic post illam excipit via, vel iter, vel actus ad villam ducens.* Sextus Pompeius Festus in libris de verborum significatione, *Actus*, inquit, *modò significat in comœdijs & tragœdijs, certa spacia canticorum, modò iter inter vicinos quatuor pedum: modò in Geometrica minorem partem iugeri, id est, centum viginti pedum, &c.*

a l. 1. de seruit. rust. prædio. § rusticorum, de seruitut.
b l. si idem, C. de codicil.
c Varro, 4. de ling. Latin.
d Vlp. in l. 2. §. priuatæ viæ, ne quid in loco pub. lib. 43. Pitu. 8.

De aquæductu. Caput 15.

1 *Aquæductus quid.*
Seruitutes iura dicuntur.
Aqua ducitur ex publico vel priuato loco, sed permittente domino &c.
Aquam ab alio ducens prædio, quando alij possit impertire, &c.
Aquæ dominus, si alius ius seruitutis non habeat concludere & continere in suo aquam potest opere manufacto.
2 *Princeps permittit aquam ex riuo vel loco publico ducere, hócque ius est reale & personale.*
Concedebant hoc ius olim prætores & senatus, causa cognita priuatis, &c.
3 *Consuetudo immemorialis cuique ex publico aquam ducendi tribuit.*
4 *Per viam publicam, vel supra aquam ducere, ad principem concedere pertinet.*
5 *Via publica media ductum aquæ, non haustum impedit.*
Impedit etiam medius locus, sacer, & religiosus.
6 *Ex publico ducere aquam licet, si sine iniuria fieri alterius possit, vel nauigantium.*
7 *Ex flumine publico non nauigabili, & quod in nauigabile non descendit, licet cuique priuato aquam ducere, sine præiudicio tamen accolarum, & non auertendo aquæ alueum.*
8 *Flumina sunt publici iuris, etsi non sint nauigabilia neque quisquam priuata authoritate pontem facere potest supra. Stagnum quid, & lacus, & fossa.*
9 *Medium prædium inter aquam & prædium ducentis aquam, seruituti consentire debet, aliter impedit.*
10 *Qui habet aquæductum, non potest supra alterius iter aream scindere.*
11 *Seruitus ducendæ aquæ ex flumine per vicinum fundum, flumen inde recedens non sequitur.*
12 *Ductus aquæ, & aquæ haustus seruitutes differunt.*
13 *De modis aquæ ducendæ, &c. 14.*
15 *De aquæ ductibus insignioribus Romanorum.*
16 *Modus ducendi aquæ mutandus non est. Riuus quid, &c.*
17 *Ductus aquæ præsentis & inquirendæ, & fontis, & ex fonte conceditur.*
18 *Aquæ ducendæ, vt nec itineris ius diuidi nequit, at potest aqua & vsus diuidi.*
19 *Diurnæ, nocturnæ, æstiuæ, quotidianæ ab vsu diuiso dictæ quomodo.*

20 *Modus conceſſus aquæducendæ, & quemodo quis incipit vti, ſi indefinitè fuerit conceſſum ius ducendi, ſequendus. Idem in itinere, & actu, & via.*

21 *De remedijs contra vicinum alio quàm oportet modo ductu aquæ, & de tuitione rectè vicinis.*

22 *Aqua exareſcens, ex qua ſeruitus, ſi poſteà redeat, ſeruitutem retinet.*

AQVAE DVCTVS eſt, ius aquæ ducendæ per fundum alienum [a]. Res enim ſua nemini ſeruit [b]: ius commune omnibus eſt ſeruitutibus, quæ in iure conſiſtunt, & jura dicuntur [c]. Aqua porrò ducitur vel ex priuato, vel ex publico [d]. Cæterum aquam quæ in alieno loco oritur, ſine voluntate eius, ad quem vſus eiuſdem aquæ pertinet, prætoris edictum non permittit ducere [e]. Sicuti & qui aquæductum ab alio obtinuit, ex eodem alteri non poteſt imperare, quanto eo qui primus conceſſit [f], niſi poſtquam ingreſſa aqua eſt fines prædij ſui [g]. Nec præſes prouinciæ ſeu iudex, vſum aquarum, quæ ex fontibus iuris noſtri oriuntur, contra ſtatutam conſuetudinis formam, nos carere, nobis inuitis, cogit; vtpotè quòd durum ſit & crudelitati proximum, agris noſtris ſitientibus, aquam noſtram ad aliorum vicinorum agrorum vſum propagari [h]. Ideo ſi conſtitutio ſeruitutis non doceatur, dominus fundi in quo aqua eſt, facto in loco proprio opere, continere aquam poteſt, ne alibi fluat [i]. Permittitur [k] etiam aquam vel ex caſtello, vel ex riuo, vel ex quo alio loco publico ducere: verùm id à principe conceditur [l]. Alioqui nulli competit ius aquæ dandæ. Datur ius hoc interdum prædij, & eſt tunc reale, quòd extincta perſona non extinguatur: interdum perſonæ, & ideò ad alium dominum prædiorum non tranſit, neque ad hæredem qualemcunque ſucceſſorem [m]. Videtur & hoc ius concedendi datum prætoribus antiquitùs [n], & ſenatui, eò quòd populi vel principis authoritatem referrent; vel iſti tantùm cauſa cognita concedebant, ſi non noceretur publicæ vtilitati [o]. Sicut & conſuetudo aliquando, quæ initij non habet memoriam, aquæductum ex publico ſuſtinet [p]: videtur enim id princeps ratum habuiſſe. Sic ad principem pertinet, vt ab eo ſolo petatur, vt per viam publicam ſine incommodo publico aquam ducere liceat [q]. Nam is locus intermedius, quamuis aquæhauſtum non impediat: impedit tamen aquæ ductum, vt & ſacri & religioſi loci interuentus [r]. Conceditur autem & aquam ex publico & per viam in publico ducere, ſi ſine iniuria alterius id fiat [s]. Fieret autem iniuria alterius, ſi conceſſus aquæductus eſſet ex flumine nauigabili, vel ſi is flueret in flumen nauigabile, vnde nauigatio & commercia lædantur [t]. Quare nec princeps poteſt tunc permittere, niſi huic iuri nominatim deroget [u]. Si tamen publicum flumen nauigabile non ſit, nec damnum publicum ſequatur, licet cuique etiam ſine imperatoris permiſſu vel ſenatus, niſi illi verent, inde aquam ducere [v]. Quod intelligo ſine iniuria etiam accolarum, vt non liceat aquæ aluenm diuertere [w]. Sunt enim flumina perennia iuris publici, etſi non ſint nauigabilia: nec ab aliquo ex priuatis vſurpari omnino debent, nec poſſunt: non ſecus quàm non poſſunt impedire, ne fluant: & ideò qui in fluminis publici vtraque ripa habet domum, non poteſt flumini pontem priuati iuris imponere [x], nec prohibere ne nauigetur in eo [y]. Si tamen ſtagnum, foſſa, lacus priuati iuris ſint, qui dominus eſt poteſt liberè his vti, & alios interdicere. Stagnum eſt, quod temporalem continet aquam ſtagnantem potiſſimùm tempore hyemis. Lacus, qui perpetuam habet aquam: foſſa receptaculum eius manufactum [z]. Quæ tamen eſſe etiam publica poſſunt, vt tunc cuilibet vti ex arbitrio non liceat [a]. Fieret item iniuria dominis prædiorum mediorum, inter prædium eius qui obtinuit, ductum aquæ & ipſam publicam aquam, ſi per eius fundum

a l. 1. de ſeruit. ruſt. & rufticorum, eod. ap. Iuſtin.
b l. vti frui & vſusfr. peta. l. in re communi, de ſeruit. vrban. l. nemo 32. eod
c l. 1 § fin. de ſer. diuiſ. l. 1. de ſeruit. v bal. l. 2. quemad. ſeruitu.
d l. 1 § hæc interdicta, de aqua quotid. & æſtiu.
e l. aquam, l. 4. de Veteribus. & aqua, li. 3 C titul. 34.
f l. Lucio, de aqua quotid. & æſtiu. l. ex meo, l. 24 de ſeruitut. prædi
g l. 1 § illud, de aqua quot. & æſtiu. libr. 43 P. titu. 19.
h l. præſes prouinciæ l. 6. de ſeruit. C.
i l. ſi urbi, l. 20. C. de ſeruit.
k l. 1 § permittitur, de aqua quotid. Iulius Frontinus, li. 2 de aquæductu
l d § permittitur, l. quominus, de fluminib. P. l. ſi in publico, § ſine permiſſu, de aqua pluuiarcen. P.
m d § permittitur, l. pecoris, & l. quæro, de ſeruit ruſt. prædi l arbor, § fi. com dinid. P. l. privilegia de reg iur. l quia talem, fol. matrim. P.
n l. ſi autem plures, l. 20 § fin. de aqua pluuiarcen. lib 39. P titu 3.
o l. 2. de fluminib P.
p l hoc iure, §. ductus aquæ, de aqua quotid & æſtiu.
q ſeruitutes, prædiorum l. 14 § publico loco, de ſeruit P.
r l. imperatores, 17. § fin. de ſeruit rufticc
s d l ſi autem, § fin. de aqua pluuiarcen. l. 2 de fluminib. li. 43. P. titu. 12. l. 2. VI in fluminib publ. nauig. licc. lib 43. P. titu 12.
t glo. in d l. 2 de fluminib.
v d l. 2. de fluminib.
w l. 1 § ſunt autem qui putant, nec quid in flu publ. lib. 43 P titu. 12.
y l. 6. de fluminib. P.
x d l. 1. § hoc interdicto, vt in flum. pub. naui. licc.
z l. 1 § ſi priuata, & ſeq §§ vt in flum publ. naue. licc. l. lacus, de acq. rer. dom.
a d l. 1 § planè, vt in flum public. naue. licc.

fundum eo inuito ducerentur: proinde & de seruitute depacisci ducentem oportet cum eo, cuius est prædium medium, quod alioquin seruitutem impedit [a], sicuti si aliundè ex priuato viteriori fundo ducere vellet, con-
10 uenire debet, & cum illis quorum interest per locum duci [b]. Nec qui habet aquæductum, poterit arcum supra iter alteri debitum struere, per
11 quem aqua relicto itinere transeat [c]. Imò si aquam ex flumine publico per fundum meum vicinum flumini ducas, & flumen recesserit, non potest subsequi flumen seruitus: quia ei loco seruitus imposita non sit, quamuis is locus meus sit: subsequi tamen potest, si alluuione ad fundum tuum
12 accesserit [d]. Aquæductus, seruitus ducendæ tantùm aquæ est, vt differat
13 ab haustus aquæ seruitute. Porrò modi ducendi aquam quales permissi sunt considerare oportet, nam plures sunt: ducuntur enim per riuos apertos & clausos per substractionem, per opera arcuata per moduſſos, fistulas [e], euripos, tubos, digitos [f], per formas [g], & similia, ad hauriendam & continendam aquam organa plura à Vitruuio [h] explicata, vt per tympanum, per rotam cum modiolis [i], & castello, per rotam cum situlis, per cocleam, per ctheſsbicam machinam. Et apertius alibi idem Vitruuius [k], *ductus*, inquit, *aquæ, fiunt generibus tribus: riuis per canales structiles: aut fistulis plumbeis: seu tubulis fictilibus*. docétque construendi rationem. Palladius [l] & hos & alium refert modum. *Cùm ducenda*, inquit, *est aqua, ducitur aut forma structili, id est, canali fabrica constante, aut plumbeis fistulis, aut canalibus ligneis, aut*
15 *fictilibus tubis*. Aereis fistulis ducere recens inuentum. Fuerunt & aquæductus Romæ 14. ex cocto latere, ea latitudine & altitudine, vt eques insidens equo per eos ire posset [m]. Paulo iurisc. placuit [n], non alias perlapidem aquam duci posse, nisi hoc in seruitute constituenda comprehensum sit: quia *non consuetudinis sit*, inquit, *vt qui aquam habeat, per stratum lapidem ducat: illa autem quæ ferè in consuetudine esse solent, vt per fistulas aqua ducatur, etiam si nihil sit comprehensum in seruitute constituenda, fieri possunt: ita tamen, vt nullum damnum domino fundi ex his detur*. Sic is qui ius aquæ quotidianæ habet, vel fistulam in riuo ponere, vel aliud quodlibet facere potest, dummodo ne fundum domino, aut aquarium riualibus deterius faciat [o]. Et si aqua ducatur ab alio, etiam supra eam alia aliqua per pontem, qui supra riuum
16 factus sit, iure ducitur, dum inferiori riuo non noceatur [p]. Modus tamen ducendi electus sequendus erit. Nam si quis ex riuo tecto vsus, per apertum ducere velit: vel contrà, qui antè aperto duxit, nunc tecto velit: interdicto ne quid in flumine publico ripáue eius fiat, tenetur, si modo hoc eius factum, incommodum aliquod circa accolentes afferat [q]. Simili modo si incile [r] ducat, vel alio loco faciat, vel si alueum fluminis mutet: nec ex aperto riuo terrenum facere debet, nec signinum seu lapideum, non attollere, nondeprimere, non dilatare, vel extendere, non operire apertum vel contrà [s]. Riuus autem, locus est per longitudinem depressus,
17 quo aqua decurrat [t]. Conceditur ductus aquæ non tantùm præsentis & fluentis, sed etiam quærendæ & nondum inuentæ [v]. Olim ex capite seu ex fonte aquam ducere non erat permissum, hodie & inde seruitus constitui
18 potest aquæ ducendæ [x]. Et quamuis viæ, itineris, actus, & aquæductus pars in obligationem deduci non possit, quia vsus eorum indiuisus sit [y]: tamen temporibus & modo vtendi, aqua & deductio eius diuidi potest, remanente iure vtendi indiuiduo [z]. Idem & in aquæhaustu, si aqua sufficiens sit pluribus. Et si pluribus per eundem locum, aquæductu concesso, non conueniant inter se qui ius habent quomodo vtantur, possunt agere inter se communi diuidundo [a]: vel vti debent alternis die-
19 bus, seu temporibus inter se præfinitis [b]. Vnde fiunt & aquarum diuisiones temporibus, vt diurnarum vel nocturnarum aquarum, quia horis

a Paul. l. qui sella, l. 7 § En de seruitut. prædi. & idem Paul. l. si prius, l. 17. § fin. de aqua plu. arcen. l. 3. § 1. de aqua quotidia. & æsti.
b l. in concedendo, l. 8 l. in diem, 9. l. si autem, l. 10. de aqua plu. arcen. P.
c l. supra stet. l. 12. eod. titul.
d l. hoc iure, l. 3. § si aquam, de aqua quotid & æsti.
e Iul. Frontin. in princip. lib. de aquæduct. & in 2.
f l. lucius, de seruit. rustic.
g l. 1. de aquæduct. lib. 11 C.
h Vitru. libr. 10. architect. c. 9. 10. 11. 12
i de hac in l. 2. com. prædio.
k Vitru. lib. 8. cap. 7.
l Pallad. lib. 9. de re rustic. cap. 11.
m Procopius, libr. 1.
n Paul. in l. si prius, l. 17. § 1. de aqua plu. arcend. l. § fin. de ruris, libr. 43. P. titu. 20.
o l. 3 § pen. de aqua quotid. & æstiu. l. Quintos Mutius, l. 15 de seruit. rustic P.
p d. l. 3 § si de aqua quotid
q l. 1. § si quis ex riuo, ne quid in flu. publ.
r quid incile, in l. 1. § incile, de ruris, lib. 43. P. titu. 20.
s l. 1. § fin. & l. 2. de ruris P.
t d. l. 1 § aut ergo, de ruris.
v l. Labeo, de seruit. rust. prædio. l. pen. & fin. si seruit. ved. in P. l. et fundo, l. 19. de seruit. aut generali.
x l. seruitus aquæducendæ, l. 9. de seruit. rustic. prædio. l. 1. § hæc interdicta, de aqua quotid.
y l. viç. l. 17. de seruitut. libr. 8. P. titu. 1.
z l. 4. in princ. & § 1. & fin & l. 5. de seruit. titul. generali. l. 2. § 1. & fin. de seruit. rust. l. cùm cæsar, l. 5. de aqua quotid. in P.
a l. 4 in fine, de aqua quotid & æsti.
b l. cùm constet, l. 5. de aqua quotid.

illis tantùm quis aquam ducere poſſit. Inde & dicta æſtiua & quotidiana [b]: æſtiua, quæ eſt, qua æſtate ſola vti expedit, vel tantùm conceditur, vel æſtate tantùm ſui natura duci poteſt. Quotidiana, quæ aſſiduè duci ſolet vel poteſt, vel æſtiuo vel hyberno tempore. Ea quoque quotidiana, cuius ſeruitus intermiſſione temporis diuiſa eſt, ſi perennis eſt [c]. Eo modo quo conceſſa eſt ſeruitus aquæ ducendæ, vtendum eſt, nec ea miſcenda alia aqua [d], eóque quo quis cœpit vti [e]. Nam conceſſio aquæ ducendæ per fundum generaliter facta, vt & viæ & itineris, & actus, quamlibet partem fundi habet ad vſum liberam: ciuili tamen modo, qui tacitè in conceſſione venire videtur, vt nec per vineas, nec per villam ipſam hæc liceant, cùm ea æquè commodè per alteram partem duci poſſit, & minori ſeruientis fundi detrimento: verùm conſtitit, vt qua primùm quis viam direxiſſet, ea re ageréue deberet, neque amplius mutándæ poteſtatem haberet: ſicuti & ruum primo qualibet licuit ducere, ſi certus non conuenit locus, poſteà autem quam ductus eſt, non licet transferre [f], niſi in conuentione ſeruitutis id ſit permiſſum nominatim, vt per quamlibet partem fundi ire, agere, ducéreue liceat, nihil enim prohibet, ſubinde ſi velit mutare [g], quia expreſſa conuentio tollit tacitæ legis interpretationem [h]. Itaque ſi quis alio modo quam permiſſum eſt, vel alio tempore interdicto vſus ſit, prohibetur: vt contrà, ſi quis modo conceſſo & vſu continuato vtatur, & prohibeatur vti, vel conceſſum reficere, interdicto quoque iuuatur de aqua quotidiana & æſtiua [i], interdicto de riuis [k]. Sed ſi fons exaruerit, vicini ducereturaqua, & poſteà renaſcatur, ſeruitutis quæ anteà extincta videbatur, & vna reuiuiſcet: tuendúmque erit prædium dominans, quia citra domini negligentiam amiſſa erat vel ſuppreſſa [l], per reſtitutionem quandam. Sed hactenus de aquæ ducendæ ſeruitute dictum ſit, plura alia ſuperiori libro 3. explicata videre poteris de aquæductu c. 22. & lib. 1. c. 3. & 4.

a l. 2 de aqua quotid. l. ſi communia, § 1 quemad ſeruit. amitt. l. 4. modò, & l. via § 1 de ſeruitut. generali.
b l. de mercidon, l. 4. & tot reſol de aqua quot & æſti.
c l. 1. § duo autem, cum ſequen §§ de aqua quotid.
d l. 1, §. item quæritur, eod.
e d l. 1 § illud, eod.
f l. ſi cui ſimplici vſu, l. 9 de ſeruit. titul. generali, l. ſi mihi conceſſerit, l. 22. & l. ſi via, 26. de ſeruit ruſt prædio. l. certo genere, § ſi locus, eod.
g l. nam ſatis, l. 6. § cæterùm, quemad. ſeruit. amitt. lib. 8. Pituto 6
h l. 1 § ſi conuenerit, depoſ in 2 l. fin. de pact conuen. C
i prout videbis in l. 1. cum ſuis §§. de aqua quotid. & æſti.
k titu. de riuis, lib. 43 P. titu. 20.
l l. vnus ex ſocijs, l. 34. § fi & l. & Attilicinus, l. 35 de ſeruit ruſt prædio. l. ſi quis ex fundo, l. 23. & l. ſi locus, l. 14. quemadmo. ſeruit. amitt.

De aquæhauſtu. Cap. 16.

1 *Aquehauſtus ſeruitus ruſtica prædialis, cui aquæ imponitur.*
2 *Ius hauriendi prædialis ſeruitus prædio acquiritur, vt non poſſit inde alteri concedi: Et quæ differat ab vſu hauriendæ aquæ perſonæ conceſſo.*
3 *Hauſtus aquæ vicino proximo tantùm vel medio conſentiente remoto conceditur, conceſſo hauſtu conceſſum cenſetur iter ad hauriendum per fundum, & reliqua, ſine quibus hauriri non poteſt, actio, & refectio, & ſimilia, &c.*
4 *Interdictum de fonte & confeſſoria quando pro hauſtu detur*

AQVAEHAVSTVS ruſticorum prædiorum ſeruitus eſt [m], quæ imponitur aquæ, quæ duci non poteſt quahs putealis [n], qua conceditur ius hauriendi aquam, non ex flumine publico, quia inde ſine ſeruitute cuilibet licet haurire [o]: ſed ex flumine, fonte, riuo, lacu, putéoque priuato, vel in ſumma ex prædio vicini, quatenus ad fundum noſtrum opus ſit. Nam ad prædij tantùm dominantis neceſſitatem rèducuntur prædiales ruſticę ſeruitutes [p], vt & alius vicinis prædijs, qui acquiſiuit, non poſſit communicare ex alieno, niſi conuentum ſit [q], cùm ſeruitus etiam ſeruitutis eſſe nó poſſit [r]. Et hauriendi ius non hominis, ſed prædij eſt [s]. Et ita tantùm conceditur ei, qui fundum vicinum habeat [t], & in hoc diſtinguitur hæc ſeruitus ab vſu

m l. 1. § in prædijs, de ſeruit. ruſtic. prædi. § inter, de ſeruit.
n l. 1. § quamquam, de aqua quot.
o l. 3 § fin. de ſeruit. ruſtic.
p l. ergo, l. 5. de ſeruit. ruſtic. prædio.
q l. ex meo, l. 24 & l. cùm eſſent, l. 33 § fin. de ſeruit. ruſt.
r l. 2. de vſu & vſufr. lega.
s Pompo. in l. ſi mihi, l. 20. § fin. de ſeruit ruſtic.
t l. ergo, l. 5. de ſeruit. ruſtic.

vsu quæ hauriendæ personæ concesso, quæ seruitus potius personalis, vel aliud debitum personale censetur, & quæ extinguatur cum persona [a]: cùm
3 tamen reales, prædij possessores sequatur [b]. Conceditur haustus tamen vicino alij, quàm proximiori, dummodo intermedius, iter præbeat ad transeundum, & ad hauriendum [c]. Qui tamen vicino proximiori aquæ haustum concedit, in suo videtur concessisse, & iter ad hauriendum [d], vt concessa alia vnà omnia censentur, sine quibus concesso vti quis non posset, veluti refe-
4 ctio, purgatio, & id genus similia [e]. Et proinde competit interdictum de fonte vtendo, si haurire, purgare, reficere quis prohibeatur, vel si iter denegetur, quo vsus anteà non vi, non clam, non præcariò [f]. Si de iure autem quæstio, agetur confessoria vel negatoria [g]: siue vnus sit, qui habeat haustum aquæ, siue plures, cùm nihil prohibeat, quin ex eadem aqua, si sufficiens sit, pluribus non possit concedi haustus certis diebus & diuersis temporibus limitatus [h].

a l. pecoris, l. 4. & l. Λύκιος τίτιος, l. 37. de formt. rustic. l. mella, l. 11 § fin. de alien & cibar. lega. lib. 34. P. tit. 1.
b l. 1. §. permittitur, de aqua quotid & æsti. l. si in publico, § sine permissu, de aqua plu. arc.
c l. si prius, l. 17. §. fi. de aqua plu. arc. P.
d l. 3. § fin de seruit. rust.
l si iter, de seruit. ritu. generali. l. seruitutes, §. 1. de seruit. vrb. P. l veteres, de itt. actiue pri. l. refectionis, comm. præd P.
f vide per totam, l. 1. de fonte, lib. 43. P. titu. 21.
g l. 2. § fin. si serui. vend.
h l. 2. § 1 & fin. de seruit. rustic. l. Lucio, de aqua quot. & æsti.

De seruitute prædij inferioris excipiendi aquam ex superiori profluentem. Caput 17.

1 *Excipiendæ aquæ seruitus imposita fundo inferiori, quæ sit.*
2 *Lex fundorum duplex, priuata, publica: & qualis vtraque vt seruitutē faciat, idem numero 3.*
3 *Aquæ pluuiæ arcendæ actio locum quando habeat.*
4 *Agrorum varia limitatio, & terminatio qualis.*
5 *Agri natura quomodo seruiat.*
6 *Vetustas quid operetur in seruitutibus agrorum.*
7 *Aqua pluuialis, non pluuialis, & mixta quid.*
8 *Aquæ pluuiæ arcendæ interdictum quando competit.*
9 *Interdictum de aqua pluuia non datur pro aqua retenta à superiori prædio, sed pro immissa vel auersa.*
10 *Pro damno dato aqua immissa opere datur interdictum quod vi aut clam, & quomodo pro dato agendum est.*
11 *Opus, per quod nocet pluuia considerandum est. Et de sulcis aquarijs in agro faciendis.*
12 *Fossas, agrorum siccandorum causa, quomodo liceat facere. Aggeres quomodo debeant restitui.*
13 *Qui debet seruitutis rusticæ aquam fossa continendi vel recipiendi, non tenetur fossas purgare, vel reficere.*

1 AQVAM ducere vel haurire ex alieno prædio, interdum prædiis vtile est: & ideò prædictæ seruitutes introductæ sunt, vt liceat ducere. Aliquando autem defluentem in nostra prædia aquam ex alienis, damnosum est excipere: vtile autem illis qui prædia superiora habent, fundos ita decursu aquæ desiccari. Et proinde inde aliæ seruitutes, vel aquæ arcendæ interdictum, vel non immittendæ oriuntur. *In summa tria sunt*, inquit Paulus [i], *per quæ inferior locus superiori seruit, lex, natura, loci vetustas, quæ semper*
2 *pro lege habetur minuendarum litium causa*. Lex, priuata vel publica esse potest: priuata constitutio seruitutis ex conuentione partium

i in l. 2. de aqua plu. arcen lib. 19. P. titul. 3.

definita, quæ inſtar legis ſeruanda inter conuenientes [a], vt ſi dictæ leges agris quibus vicina magna ſunt flumina, vt liceat mihi in agro tuo aggeres vel foſſas habere [b]. Ideò ſi fundus tuus ita vicino ſeruiat,& propterea aquâ recipiat,ceſſat aquæ pluuiæ arcendæ actio, ſi tamen non vltra modum noceat,vt ſi vicino quis ceſſerit, ius ei eſſe aquam immittere [c]. Idem ſi vicinus opere quo aqua immittitur quæ nocet,conſenſit, id eſt,facientem patitur [d] ſine errore [e], Publica lege factum videtur, quod in agrorum diuiſione factum eſt [f], & ſi qua opera aquæ immittendæ cauſa publica authoritate facta ſunt, quæ in aquæ pluuiæ actionem non veniunt [g]. Antiquitus agri decumani militibus aſſignati,& cum limitibus ſuis traditi ſunt poſſeſſoribus dominis [h]. Fuit & ager vel diuiſus vel aſſignatus colonarum limitibus, & per poſſeſſionum proximarum rigores percurrens delineatus in longitudinem per ſtrigas, limitatus cum menſura. Erat & arciſinus ſine menſura, finitus tamen ſecundum aliquam obſeruationem fluminibus,foſſis, montibus, viis, ab arcendis hoſtibus ita dictus [i]. In his ſeruitutes, vel iura primùm conſtituta ſeruanda ſunt, & antiqua monumenta ſequenda: non ſecus,ac in priuatis prædiis diuiſis quæ dominis placuerint, potiora ſunt [k]. Natura res interdum ſeruire dicitur, quando ex natura agri ſine opere manufacto, aqua à ſuperiori in inferiorem decidit & nocet, & ibi eſſe quoque naturam agri ſequendam placuit,compenſaréque debere damnum inferiorem,quod ex ſuperioris aqua accipit, cum commodo alio, nempe quod ſicut omnis pinguedo terræ ſuperioris ad eum decurrit,ita & aquæ omne incommodum ad eum defluat [l]. Id enim ſecundum naturam eſt, ferentem commoda, & incommoda pati debere [m]. Et ceſſat prohibitio immiſſionis, ſi aqua naturaliter decurrat [n]. Vetuſtas etiam operis manufacti arguit ſeruitutem,ſi eius initij memoria non extet, & habetur pro lege [o]. Alioquin enim tollitur,ſi fieri non debuit [p]. Probatio autem memoriæ huius operis facti recipitur, non tantùm ſi teſtes teſtantur ſe opus fieri vidiſſe, ſed etiam ſi audierint ab aliis qui memoria tenuerunt: nec ad liquidum, dies vel conſul exquiritur [q]. Extra iſtos caſus aliæ ſunt conſiderationes immiſſionis aquæ,quas vt diluciùs intelligamus cum ſuperiorib. præire debet cognitio, aquam eſſe vel pluuialem,ſeu e cœlo per imbres venientem, vel non pluuialem, interdum mixtam. Aquam pluuiam Tubero dicit, quæ de cœlo cadit,atque imbre excreſcit: ſiue per ſe hæc aqua cœleſtis noceat, ſiue cũ alia mixta ſit [r]. Notio aquæ mixtæ quæ imbre excreſcit, eſt,quando colorem mutat [s], Sinę pluuia dicũtur fluere flumina,fontes,& id genus: & ea aqua quæ immittitur, veluti quando qui fullonicas artes exerceat,vel balneum aquam in vicini fundum immittit [t]. Si quis præter ius ſeruitutis opus faciat, quo aqua pluuia deriuari poſſit in fundum vicini, & ei nocere, vt aggeres, foſſas,& ſimilia, diſtinguere oportet,an in ſuo, vel in publico opus faciat. Nam ſi in ſuo,competit interdictum aquæ pluuiæ arcendæ, ſi in publico, minimè [v]. Atque tantùm datur, ſi agro ſuo noceat: cæterùm ſi ædificio vel oppido noceat, ceſſat hæc actio: agi autem poterit ius non eſſe ſtillicidia vel flumina ita immittere. Eſt enim actio de fluminibus & ſtillicidijs generalis, aquæ autem pluuiæ ſpecialis [x]: quæ tamen competit ratione agri tantùm proximi, vt non quæramus vnde illa ornatur. Nam ſi ex publico orta, vel ex loco publico vel ſacro, per fundum vicini deſcendat,iſque opere facto in meum fundum eam auertat, aquæ pluuiæ arcendæ tenetur: ſi autem ornatur ex proximo ædificio vrbano, & noceat agro vel ædificio ruſtico, agendum de ſtillicidijs & fluminibus [y]. Deinde & ſciendum eſt hanc actionem pluuiæ arcendæ locum habere in damno nondum facto, opere tamen iam facto ex quo damnum timetur, toties quoties quis manufecerit, quo aliter aqua flueret quam natura ſoleret, aut ſi fortè eam immittendo, aut maiorem fecerit, aut citatiorem, aut vehementiorem, aut comprimendo redundare coegerit [z]. Sed

[a] l. 1. § ſi conuenerit, depoſ. P. l. legem quam dixiſti, C. de paſt. § ſi de ſeruit. apud Iuſtin. l. ſemper in ſtipulationibus, de regulis.
[b] l. 1. § denique, de aquæ pluu. P.
[c] l. 2 § fin. eod. de aqua
[d] l. Labeo, l. 19 de aqua pluu. l. qui bonæ fidei, l. 13 § ſi quis ſuſa, de damno infect. lib. 39 P. Iuſtus.
[e] l. ſed hoc ita, l. 20. de aqua pluu.
[f] l. quod principis, l. 23. eod. tit.
[g] l. 2. § Caſſius, de aqua pluu. arcen. l. qui ad principis
[h] Iul. us Frontin. lib. de iure limitum, l. in agris. de acquirend. dom. l.
[i] Iul. s Frontin. lib. de qualitate agro.
[k] l. 2 & 3. C. fin. regund. lib. 3 tit. 39. Iuſtinian. bus, l. 11. & l. cos, l. 12 eod. tit. lib. 10 P. Iuſtus.
[l] l. 1. § denique, & § item Varus, & § ſed & ſi vicinus, de aqua pluu arcen
[m] l. ſed § pro ſecundo, de ædil. edict. lib. 6 C. titu. 50 l. ſecũdum naturam, de reg. iur.
[n] l. 1. § idem ait, & § in ſumma, de aqua pluu.
[o] l. 2 § denique, & l. 2 in princ. & in § item Varus, & § Caſſius, de aq. pluu.
[p] l. quod principis, l. 23 § fin. de aqua pluuia § item Varus
[q] l. 2 § idem Labeo, eod
[r] l. 1. § aquam pluuiam eod
[s] l. 1 § illud in ſumma, verſic. imbre, eod tit.
[t] Lapud Trebatiũ, l. 3 eo. de aqua pluu. arcen.
[v] l. 3 § fin. de aqua pluu
[x] l. 2 § item ſciendũ, eod.
[y] d. l. 1 § item ſciendum, & ſeq.
[z] d. l. 1 § hæc autem actio, de aqua pluu.

&

& oportet esse aquam pluuiam nocentem agris, quia in rem est, non in personam interdictum hoc [a]. Nam pro aliis fluentibus vel immissis hoc cessante, proditæ sunt actiones aliæ [b]. Subinde & datur pro aqua nocente tantum contra vicinum opus facientem, quo aqua decurrat, non autem si vicinus opere aquam retineat, quam nobis profuturam putamus: & ita si aqua pluuia noceat, datur: non, si non prosit [c]. Nam actione aquæ pluuiæ, petitur auerti aqua, & opus per quod nocet destrui, & pristinam formam reponi, dãnumque restitui expensis eius qui fecit in re sua: vel si dominus non fecit, vt patiatur opus tolli [d], datur & actio quod vi aut clam aduersus colonũ opus facientem [e]. Sed & in ista aqua auertenda distinguendæ actiones, vt pro dãno præterito opere dato conueniri quis possit interdicto quod vi aut clam: in hoc autem iudicium, futurum damnum veniat. Et de eo quod post sententiam iudicis futurum est, damni infecti caueatur, vel ita opus restituendum, vt nullum periculum damni supersit. De eo opere quod post litem contestatam factum est, nouo iudicio agendum est [f]. Sed & si is qui opus fecit, potentiori alienet prædium, agi & cum eo potest intra annum vtilem, quod vi aut clam: si annus præterierit, de dolo iudicium dandum [g]. Opus quoque per quod nocet aqua pluuia considerandum quale sit, veluti si agri colendi causa quis in suo prædio superiori sulcos fecerit aratro: non competit enim pro his hæc actio, si modo recti sunt, id est, qui in vnam tendant partem, si aliter serere non potuit, nisi sulcos aquarios faceret: contrà, si sine iis posset, & si sulcos aquarios, quos Græci ὑστράνλακες vocant, vel sulcos transuersos aquarios, per quos in agrum vicini aqua deflueret, fecerit [h]. Placuit quoque quæ frugũ, fructuũ percipiendorũ causa fiunt, extra hanc causam esse [i]. Item & licere fossas facere agrorum suorum siccandorum causa, fundi colendi, nõ tamen deriuandæ aquæ gratia [k]. Ex quibus si aquam pluuiam nocere posse appareat arbitro, is cogere potest eas explere, & nisi iussus faceret condemnare, quamuis antequam iudicaret, aqua per fossas nunquam fluxisset [l], quia & hæc actio ad damna futura pertinet [m]. Verumtamen si aggeres, qui aquam fluere faciunt in vicini prædium, aquæ inundatione vel vitio soli subsidentis viam aquæ pluuiali nocenti aperuerint, non tenetur dominus prædij de dãno aliqua actione [n], si nihil ipse manufecit, quominus agger superesset. Et ita tantùm præstare patientiam cogitur, vt is qui læditur vicinus, aggerem vel opus aquam auertens, glarea iniecta repletum vi fluminis, vel limo, vel deletam reficiat [o]. Si tamen sit fossa antiqua, cuius initij memoria non extat, si inferior vicinus non purget, vnde ex restagnatione noceatur vicino, cum inferiori aquæ pluuiæ actione aget, vel vt purget, vel patiatur in pristinum statum, eum cui nocet eam reducere. Potest & qui in confinio est agere aquæ pluuiæ arcendæ [p]. Notabile est in hac seruitute recipiendi aquam fossa vel continendi in fundo suo, vt is, cuius fundus debet seruitutem, non teneatur, nisi dictũ sit nominatim, fossas purgare, vel aggeres facere, vel munire, sed solùm cogatur pati dominũ prædij cui debetur seruitus, vt reficiat vel noua faciat [q], exemplo aliarum seruitutum [r], excepta seruitute oneris ferendi [s]. Si tamen ex alueo fossæ pinguedo quædam ex purgatione erui potest, certè potest dominus prædij seruientis vel agere vt vicinus purget, vel purgare sinat [t]. Si tamen qui debet lædat opus seruiens, alio opere tenetur propriis expensis restituere in pristinum statum [v].

a l. si tertius, l. 6. §. aquæ pluuiæ, eod.
b l. 3. de aqua plu.
c l. 1. § sicut autem, eod.
d l. 1. in princip. & §. Neratius, & l. 4. l. si tertius, l. 6. § 1. & l. is cum quo, l. 7. l. super iter l. 11. § apud ferocem, & § Trebatius, l. emptor, l. 12. de aqua plu.
e l. si colonus, l. 5. eod.
f l. Atteius, l. 14. §. fin. cum in l. 11. fin. de aqua plu. l. 2. §. 2. & l. supra iter, l. 11. § officium, eod. tit.
g d. l. Atteius, l. 4. §. Iulianus, & l. post venditionem, l. 16. eod. tit.
h l. 1. § de eo opere, § sed etsi quis, & § item Sabinus, & l. vicinus, l. 24. de aqua plu.
i d. l. 1. § Labeo.
k d. l. 1. § sed & fossas.
l d. l. vicinus, l. 24.
m l. supra iter §. officium, & l. Atteius, §. pen. l. 4. §. 2. de aqua plu. arcen.
n l. Atteius, l. 14. eod. tit.
o l. 2. §. 1. & §. item Varus, & §. apud Namusam, & l. supra iter, l. 11. § fin. de aqua plu.
p l. 2. § Apud Labeonẽ, & § præterea, & § apud Alphenum, de aqua plu.
q l. 1. § fin. de aqua plu.
r l. quoties, § seruitutum, de seruitut. P. l. & si forte, § etiã, si seruit. vend.
s l. eam debere columnam, de seruit. vrba. præd.
t l. 2. §. apud Labeonem, de aqua plu. Cæpo lib. 2. de seruit. rust. cap. 6. nume. 73.
v l. in summa § item Labeo, de aqua plu. Et Paul. Castr. in l. 1. § & si vicinus, eod. tit.

De seruitute rustica appulsus pecoris ad aquam. Caput 18.

1 Seruitus pecoris appulsus ad aquam quid.
2 Seruitus appulsus pecoris, quando realis, & quando personalis.
3 Pecoris appellatione in hac seruitute quæ animalia veniunt, & quid aliud.
4 Modus & numerus pecoris decretus inspicitur in hac seruitute.

PECORIS ad aquam appulsus, inter seruitutes prædiales rusticas ponitur [a], quæ nihil aliud est, quàm ius appellendi seu ducendi pecudes ad aquas vicini. Hæc seruitus realis est, quãdo prædium, vnde pecus appellitur, pascuale est, & fructum ex pecudibus dominus accipit: aliter & ius aliud personale esse potest cum persona cui conceditur extinguibile [b]. Porrò hîc considero tantùm prædium cui conceditur seruitus, quod pastionibus deputatum est, qualia sunt macra loca, prout innuere videtur M. Varro ad Nigrum Turanium scribens [c], *tibi*, inquit, *Niger Turani, noster liber, scilicet dicatur de re pacuaria, qui vehementer delectaris pecore, propterea quòd te empturientem, in campos macros ad mercatum adducunt crebrò pedes, quò facilius sumptibus multa poscentibus ministres &c.* Quemamodum & est ruris genus, in quo nec pecora, nec auis haberi possint [d]. Ita & aliud est, in quo nihil aliud quàm armenta vel ouilia sunt, ob locorum infrugiferam naturã, óbque crebros montes & syluas, & non aliter ex saltu fructus percipi possit, nisi per greges [e]. Prosunt & agris sterilibus pecoris stercorationes & caules [f]: vt ita videantur fundi esse, quia & agri fructus in pecore etiam consistere dicitur [g]. Et Vlpianus [h] instrumenta fundi existimauit, quæ fructus quærendi, cogendi, & conseruandi gratia parata sunt, inter cætera & boues domitos, & pecora stercorandi causa parata: etsi fundus saltus, pastionésque habeat, greges pecorum, pastores, saltuarios. Pecoris appellatione continentur oues, boues, capræ, equi, muli, asini, aliæque quadrupedes, vt sues, elephanti, cameli: exceptis canibus, vrsis, leonibus, pantheris [i]. Proinde in hac seruitute appellendi pecoris, animalia omnia, quæ pecoris nomine veniunt, continebuntur. Sed & canes pastorales, sine quibus greges conseruari non possunt, vt & ipse pastor, tanquam accessoria necessaria [k]. Atque in hac seruitute consideramus quoque modum impositum, vt si numerus certus est pecudum adiectus, quæ appelli debeant, plures non liceat appellere: & si plures appellãtur, liceat nõ quidem vniuersum gregem, sed vltra numerũ appositas repellere [l].

a l. 1 § pen. de serui. rust. § inter rusticorum, de seruit.
b l. pecoris, de seruit. rustic. l. Mella § quidam libertis, de alim. legat.
c Varro, in princ. 2. de re rust. ca.
d Colum. lib. 2. de re rust. cap. 15.
e Paul. in l. 2. de grege ouium, l. 9. de fund. instrum. lib. 33. P. titu. 7.
f § sed & si pecorũ, de vsu & habita.
g in l. pecoris, l. 4. de seruit. rustic.
h Vlp. in l. instrumẽta, l. 2. eod.
i Caius, l. 2. ad l. Aquil. l. ædiles aiunt, l. 38 § iumẽtorũ, de ædil. ed. lib. 21. P. tit. 1 § in pecorum, de ter. et nis. l. iumẽtis, & l. seruis legatis § pecoribus, de leg. 2.
k arg. l. quæsitum, l. 12 §. si in agro venationes sint, de fund. instrum. P.
l l. 1 § Trebatius, & § Marcellus, de aqua quotidia. & æstiu. lib. 43. P. titu. 19.

De rustica seruitute iuris pascendi. Caput 19.

1 Seruitus pecoris pascendi, rustica.
2 Sine iure pascendi non licet in aliena pecus immittere, & si fiat, quæ remedia.
3 Pascua quid.
4 In pascuis consideranda, & alia remissiuè.

SER

1 SERVITVS alia ruſticorum prædiorum, pecoris paſcendi [a], ius [b] ſcilicet paſcendi in alieno prædio [c], vtilitatis meæ cauſa: videlicet vel vt paſcua mea conſeruem, vel vt ſtercoratione
2 pecoris pinguius prædium meum reddam. Citra ius ſeruitutis, in aliena non licet pecus paſcendi cauſa immittere, prohibente lege 12. tabul. quæ eſt de paſtu pecoris [d], prohibet & lex Aquilia [e]. Sunt & aliæ actiones proditæ, pro reſarciendo damno, ſi quis aliena depaſci fecerit: vt ſi alienos fructus in ſuum prædium decidentes immiſſo pecore depaſcat, in factum aget [f]: ſi dolo malo autem idipſum faciet, ad exhibendum [g]: vel ſi in alieno aliena iniuria matura depaſtus eſt, datur actio vtilis legis Aquiliæ, id eſt, nõ ex verbis, ſed ex ſententia legis Aquiliæ [h]. Hinc propria
3 tractatio paſcuorum: Paſcua namque dicuntur, vbi animalia paſci ſolent, ſicque ſaltus, ſylua, paſcua [i]. Sunt & huiuſmodi prata vel campi paſcua, & dumeta, loca videlicet dumis ſeu vepribus & ſentis obſita, vt ait Virgilius,
4 *Trecentum niuei tondent dumeta iuuenci.* In hac ſeruitute & cætera quæ in alijs conſideranda, vt modus conceſſionis, pacta, ne nimium noceatur, & ſic de ſimilibus. Et num ſit vniuerſitati habitantium debita [k], vel quibuſdam tantũ priuatis. Aliáque pleraque quæ notabilia & quotidiana ſunt, de quibus tractari abundè, dum de publicis rebus ago [l], c. de bonis patrimonialibus principis & paſcuis. Quæ hîc non tranſcribam.

a l. 1. §. pen. & l. pe. ff. de ſeruit. rustic. prædior. § inter prædiatorum, de ſeruitut.

b §. 1. de ſeruitut. l. 1. § 1. de ſeruit. uiſ. l. ac autem iuta. de ſeruit ruſt prædior.

c nec in ſeu ſeruitute, l. vſi ſeru, ſi ſeruitus petat.

d l. qui ſeruãdarum, l. 1. § fin. de præſcript. verb. lib. 19. Primus §

e l. Q. nius Mutius, ad l. Aquil.

f d. § fin l. qui ſeruãdarum.

g l. Iulianus, l. 5. § ſeruus, ad exhibend. lib. 10. Cod. 4.

h l. fin. de leg. 4. quid. lib. 9. Cod. § 5.

i l. 8. l. 10. cadem, § fi. de ſeruit. l. h. § in d. mortuo § plane. fol. matrim. l. 2. & ſeruitut. de publ. vel priuat. lib. 12. C.

k vt in Aretatore, l. 20 § plures, de iudic. ſol.

l ſupra lib. 3. cap. 5.

De ſeruitutibus aliis ruſticorum. Caput 20.

1 *De ſeruitut. arenæ fodiendæ, calcis coquendæ, cretæ eximendæ, quando hæc ſint ſeruitutes prædiales, & quando perſonales, &c.*

2 *Creta quid.*

3 *Calx quid, & ex quibus fiat.*

4 *Aliæ ſeruitutes ruſticæ, boues quibus fundus colitur in vicino prædio paſcere: fructus in vicinam villam cogere: pedamenta ex vicini agro tollere: terrã vel lapides in fundum vicini iacere, alium tollere: per prætorium vicini tranſire, &c.*

1 ALIÆ ſunt etiam ſeruitutes pro vtilitate prædiorum dominantium inſtitutæ, arenæ fodiendæ, & calcis coquendæ in prædio alieno [m], cretæ eximendæ, quæ cõſtitui poſſunt iure ſeruitutis ruſticanæ in quantum exigit ſolùm vtilitas fundi dominantis, putà ad opera fructuum colligendorum cauſa facienda, vel ad villulam ea cauſa ædificandam, & ad ſimilia, non vltrà, ad vendendum vel trãsferendum: Nam ſi hoc concedatur, alia erit ſeruitus perſonalis vſusfructus vel vſus, vel ius aliud: veluti ſi quis, figulinas habens, cretæ eximendæ ius habeat, vel dolia inde facta vendat, quæ rectè explicãt Vlp. & Paul [n]. Poſſunt enim lapicidinæ, vel cretæ fodinæ, & fornaces calcis prouentui eſſe dominio prædij, qui alio iure in alios quàm ſeruitutis transferre poteſt [o]. Et poſſunt
2 conduci ſalinæ, arenæ, cretifodinæ, vt metallifodinæ [p], & cotoniæ [q]. Cretã eſſe ſpeciem terræ dixit Varro [r], & terram ab admixtis dici aut cretoſam, aut glareoſam, &c. id eſt, cum creta vel glarea mixtam. Eſtque creta, terra tenax qua vtuntur figuli, quam nonnulli vocant argillam [s]. A creta inſula, quæ illic terra abundat, dicta; quamuis & multæ eius terræ ſint participes regiones. Vnde & diuerſorum colorum adferuntur hodiè, picturis & alijs rebus ſubſeruientes: vt cimolia, ſardia, vmbrica, ſaxũ, argẽtaria, de quib. & earũ vſu Plin. [t].
3 Calx ex lapidibus in fornace concoctis fit, potiſſimùm ex lapidibus albis, nõ duris, nec durs effoſſis, qui meliorẽs ad id opus, quàm ex ripis fluminum collecti

m l. 1. §. pen. de ſeruit. ruſt. prædior. § inter ruſticorum, de ſeruitut.

n in Lecto, l. 5. & l. veluti, l. 6. de ſeruit. ruſtic. prædior.

o l. diuus, § fi vir in fundo, ſol. matrim.

p l. ſed & si, l. 5. de publ. & vect. lib. 39. Pand.

q in l. Cæſar, l. 15. eod.

r Varro, lib. 1. de re rust. cap. 9.

s Colum. lib. 3. de re ruſt. cap. 11.

t Plin. lib. 35. c. 17. & cap. 6.

collecti [a]. fit & in India hodie ex ostreis & buccinorum crustaceorum testis [b]. vtriusque modi opificium describit Dioscorides [c]. Neratius addit [d] etiam alias seruitutes rusticas, licere altius tollere, & officere prædio vicini, vel cloacam licere habere [e], per vicini domum vel prætorium, vel protectum habere. Item [f] posse & ita seruitutes imponi, vt & boues per quos fundus colitur, in vicino agro pascantur: vt fructus in vicini villa cogantur, coactique habeantur: & vt pedamenta ad vineam ex vicini prædio sumantur: item vicino, cuius lapidicinæ fundo tuo immineant, posse te concedere, ius ei esse terram in fundum iacere, saxáque imposita habere, & vt in tuũ lapides prouoluantur, ibíque positi habeantur, indéue exportentur. Cæterùm istæ seruitutes particulari non egent enucleatione, quando iam satis earum substantia & iura possint ex eis, quæ de vrbanis & rusticis aliis diximus, intelligi. Sicuti si lapicidinæ in tuo agro sunt, seruitus constituta de illis eximendis habet eandem tractationem: nam sine consuetudine vel seruitute, ius non est inuito prædij domino, cædere [g].

a Plin. libr. 36. c. 23.
b Amat. Lusita. in commen. in Dioscorid. lib. 5. euarrat. 93.
c Diosco. lib. 5. cap. περὶ ἀσβέστου cap. 133. de calce viua.
d in l. 2. de seruit. rustic.
e quia & seruitus, l. ius cloacæ, l. 7. de seruit. titu generali, quid cloaca, in l. 1. §. 1. de cloac. locos conceuus, per quem colluuies quædam fluat.
f l. 4. de seruit. rust.
g l. venditor, l. 15. §. si constat, commu. prædio. P.

De constitutione seruitutum.
Caput 21.

1 *In constitutione seruitutum, res, personæ, modus constituendi considerantur, & quomodo prædium habere debet, qui debet, & qui habet seruitutem prædiorum: futura seruitus promitti potest, verùm statim non dicitur debita, &c.*
2 *Rebus publicis priuatus nemo imponit seruitutem.*
3 *Rei propriæ seruitus imponi potest, non sacræ, non religiosæ.*
4 *Personæ quæ in seruitute acquirenda vel concedenda exiguntur, debent esse domini prædiorum.*
5 *Modi constituendi seruitutes tot, quot acquiritur vsusfructus: & quomodo lege publica, & priuata, & pactis constituatur, & patientia.*
6 *Quomodo antiquitate constituantur seruitutes, seu de præscriptione seruitutum.*
7 *Ex rerum consequentia constitutæ seruitutes.*
8 *Modus vtendi seruitute à domino tantùm & paciscentibus constitui potest.*
9 *Seruitutes quædam prædiales reales, ne nisi ex æquitate, ex tempore, ad tempúsue constitutæ sustineantur: prædiales personales quoque, iure ipso.*
10 *Ab vno ex dominis communis rei seruitus quomodo imponi non possit.*

QVIA quædam superioribus seruitutibus communia sunt, ne sæpius eadem repetere cogeremur, ea in communem quandam tractationem reijcienda censui. Proinde de constitutione seruitutum, dehinc de actionibus, quæ pro seruitutibus competunt, & postremò de earum extinctione & fine in vniuersum agendum est. Itaque in constituenda seruitute res, personas, & modum constituendi perpendi debere arbitror. Res, in quibus constituitur seruitus, & quibus constituitur vel quæritur considera. Nam sine prædiis seruitutes prædiales constitui non possunt. Et nemo potest seruitutem acquirere vel vrbani, vel rustici prædij, nisi qui prædium habet: nec quisquam debere, nisi qui prædium habet [h]: atque ideò prædia sequuntur [i]. Quamuis qui fundum non habet promittere possit [k], sed ideò non debet, vt alius sibi acquirat: aliud enim est tradere vel dare, quod traditionibus & patientia fit: aliud obligari ad dandum, in quo consistit obligationum tantùm substantia [l]. Sic futuro ædificio acquiri vel imponi seruitus potest [m]. Ita

h Vlp. in l. 1. comm. prædio. lib. 8. P. tit. 4. § ideo, de seruitut. ap. Iustin.
i l. cùm fundus, l. 13. com. prædio.
k l. hæredes eius, l. 26. §. an ea famil. erciscun. lib. 10. titul. 2.
l l. obligationũ substantia, de actio.
m l. si seruitus, l. 22. § fin. de seruit. vrban. prædio.

& futu

& futuræ nondũ inuctæ aquæ ducendæ ſeruitus cõſtitui poteſt [a]. Verùm nõ ſequitur ſtatim deberi, ſed ſolùm ædificio facto, vel aqua muenta. Nec ſtatim vt ſeruitus promiſſa eſt, ſit mea [b], quando rebus non exiſtentibus, quibus vel à quibus deberi poteſt, ſit promiſſio. Quia ea conditionalis ſua natura eſt, ſi res ſit: & qui debet ſub cõditione, quamuis ei cui debetur ratione ſpei creditor ſit [c], tamen qui promiſit, verè debitor non eſt, quia poteſt conditio non impleri. Et ideò ſub conditione debitum per errorem ſolutum, pendente conditione, repetitur, vt tunc indebitum [d]. Habemus exemplum valde conueniens in ſtipulatione dotis cauſa facta: nam dos ante nuptias malè petita, quaſi hoc expreſſum fuiſſet, & nuptiis non ſecutis, ipſo iure euaneſcit ſtipulatio [e], quia ipſa promiſſio habeat in ſe conditionem, ſi nuptiæ fuerint ſequutæ [f]. Et ideò non poteſt dici debitum verè ante conditionem, quia nec
2 agi poteſt [g]. Deinde conſidero prædia eſſe debere priuata: nam publicis imponere non poteſt priuatus ſeruitutem, veluti vt ex flumine vel caſtello publico hauriat, quamuis eius longa poſſeſſio aliquomodo ſuſtineatur [h]. Idipſum ſi impoſita ſit ſeruitus, ne piſcari liceat in mari, cui nulla imponi ſeruitus
3 poteſt [i]. Neque in re propria quis ſibi conſtituit ſeruitutem, cùm res ſua nemini ſeruiat [k]: vt nec acquirere quis poteſt alienis ædibus [l], nec per ſacrum
4 locum, religioſum, vel ſanctum, poteſt ſeruitus deberi [m]. In perſonis conſideramus generaliter idoneos ad res ſuas tractandas, iuraque ſua cedenda: vt quemadmodũ reliqua bona liberè poſſunt diſtrahere & quærere, ſic & in his quærẽdis vel amittẽdis ſeruitutibus ſtatuamus per eãdem libertatẽ adminiſtrationis bonorum propriorum [n]. Debet igitur eſſe dominus plenè fundi, qui imponit vel qui acquirit ſeruitutem: ſiquidem imponi alienis non poteſt [o], vt nec maritus fundo dotali [p] poſſit imponere, nec proprietarius fundo vſufructuario, nec vſufructuarius [q], ſaltem vt nocere poſſint alis. Sic vaſſallus & emphytcota quidem ſeruitutem feudo aut fundo emphyteoticario rectè imponunt, & quandiu poſſident hoc iure valet [r]: at ſi redit ad dominũ feudum, vel res emphyteoticaria, iure dominij, prælationis, vel commiſſi, extinguitur ſeruitus: ſecus, ſi ad eum, tanquam ad priuatum veniat [s]. Poteſt arbiter in iudicio communi diuidundo conſtitutus, ſi regionibus fundum non vectigalem diuiſum duobus, adiudicauerit, quaſi in duobus fundis ſeruitutẽ imponere [t]. Cæterùm modi cõſtituẽdi ſeruitutes tot ſunt, quot acquiritur vſusfructus [u], de quibus in vſufructu dictum. Conſtituuntur itaque loci natura, lege, & vetuſtate, conſuetudine [x]: de natura loci paulò antè diximus: & de lege, quæ publica & priuata [y]. Continetur itaque priuatæ legis nomine conſtitutio ſeruitutis facta in teſtamento, cùm hæres per damnationẽ quæ eſt legati ſpecies [z], iubetur ſeruitutem alicui dare, vel concedere, vel pati eam [a]. Eſt enim teſtamentũ lex priuata [b]. Cuiuſmodi & ſunt pacta conuenta & ſtipulationes [c], quibus & conſtituitur ſeruitus [d]. Sed & potiſſimùm patientia domini, cuius prædium ſeruitutem debet, quæ realis conſtitutio
6 eſt [e]. In antiquitatis cauſa, & præſcriptiones, longúſue vſus, & conſuetudo conſiderantur. Seruitutes quæ in ſuperficie conſiſtunt poſſeſſione retinentur: nam ſi fortè ex ædibus meis in ædes tuas tignum immiſſum habuero, hoc vt immiſſum habeam, per cauſam tigni poſſideo habendi conſuetudinem [f]. Et ſi quis diuturno iure, & longa quaſi poſſeſſione ius aquæ ducendæ nactus ſit, non eſt ei neceſſe docere de iure, quo aqua conſtituta eſt: veluti ex legato, vel alio modo: ſed vtilem habet actionem, vt oſtendat per annos fortè tot ſe non vi, non clam, non precariò poſſediſſe [g]: Et ſi agri lex non inueniatur, vetuſtas vicem legis obtinebit: Et in ſeruitutibus hoc idem ſequimur, vt vbi ſeruitus non inuenitur impoſita, aut quandiu quis vſus ſit ſeruitute, neque

a l. Labeò, l. 16. de ſeruit. ruſtic. prad. l. ven. & fin. ſi ſeruit. vend. in F.
b Lex Primo, l. 91 de verbo obligat. P.
c l. is cui ſub conditione, de actio. P.
d l. ſub conditione. l. 16 de condit. indeb. lib. 12. P. tit. & l. Græc. § fin de pignor. in P.
e L. 4. § huius rei, de pact. lib. 2. P. tit. 14.
f l. per eunque. § ſi ante, & l. ſtipulationẽ, de iure dot. P.
g l. cedere, de verbo. ſignif.
h l. 2. com. prædio ff. nul. 4. lib. 8
i l. vend. poſt ſundi, l. 14 com. prad. in P.
k l. ſeruitus, l. 5. ſi ſeruitus petat libr. 7. P. tit. 6. l. nemo cõmuni, de ſeruit. ruſt. prædio. l. cõmuni fundo, de iurdot. l. quicquid, l. 15. com. prad.
l Vlpia. in l. ſi quis duas ædes, & §. 1. com. prædio.
m l. ſeruitutes, l. 4. § fin. de ſeruit. in genere, l. ſi pedis, l. 17. §. ſed lex, de aq. plu. arcen. libr. 39. P. tit. 3.
n l. in re mandata, l. mandat. l. ſed & ſi lege. § conſuluit, de pet. hæred. l. 2. de leg. ſuſ. cap. tollend. cum ſimilib.
o l. ſi quis duas, §. 1. com prædio. P.
p l. Iulianus, l. 4. & l. ſeq. de fundo dotali. lib. 23. P. titu. 5.
q l. ſed & ſi quid, l. 19 § ſed neque ſeruitutẽ, de vſufr. & qu ad quis via.
r Petr Iacobi, in ſua practi. tit. de actio. in rem pro re emphyteot. cum Flor. & Paul. Caſtr. in l. 3. de ſeruitutibus ta. P. & l. 3. Guid. Pap. q. 181. numero 15.
s Petrus de bella Perſis in l. 3. de ſeruit. P. Guido. Pap. q. 515 quæ ad eum tradit & Boer. d. q. 181. numero 6. & 7.
t l. communi diuidundo, l. 7 § neratius, comm. diuid. l. nẽ Labeo, l. 23. verſ. ſed & rectoniſ. fam. erciſ. c.
u l. vſu, ner. l. 5. de ſeruit. l. fin. de vſufr. § fin. eo. 40 Inſt. n.
x l. 1 § fin. & l. 2 de aqua plu.
y ſupra cum de ſeruitutis excipiendi ad quam regulas 17
z §. de legat. Pau.

lib. 1 recep ſententiarum 6. Vlp. in tituli. tit. 24. a § fin de ſeruitut. l. poteſt, l. 17. comm. prad P. b § diſponat, de nupt. in authent. c l. legem quam diuiſi, de pact. C. l. 1. § ſi conueniat, depoſ. d § fin. de ſeruit. l. hæredes eius, l. 25 § antea, famil. erciſc. l. l. Celſus filius, l. 91 de verb. obl. e l. 3. de vſufr. l. 2 de ſeruit. ruſt. prædio. l. 3 § ſi iter, 2. de actio. empt. in f. f l. ſeruitutes quæ in ſuperficie, l. 15. de ſeruit. urban. prædio.
g Vlpia. in l. ſi quis diuerſo, l. eod. ſi ſeruit. vend. lib. 8. P. titu. 5.

vi neque clam neque precario, is habuiſſe longam conſuetudinem, & velut iure impoſitam ſeruitutem videatur [a]. Et Scæuola reſpondit, ſolere eos qui iuri dicendo præſunt tueri aquæductus, quibus authoritatem vetuſtas daret, tametſi ius non probaretur [b]. Et Pomponius ductum aquæ, cuius origo memoriam exceſſiſſet, iuris conſtituti loco haberi [c]. Antoninus quoque Cæſar longitudinem temporis vicem ſeruitutis habere voluit [d]. Et hæc referenda ſunt ad prærogatiuam temporis, non impugnatam, id eſt, quæ authoritatem labeat citra malæ fidei ſuſpicionem, vtpotè vſu continuato præſente & patiente domino, qui conſtituiſſe ita cenſetur à lege. Nec veriſimile enim eſt in ſeruitutibus vel iuribus, quæ habent vſum continuum, vbi aliud non docetur, ſcilicet de precario, vel vi, vel clandeſtino vſu, dominum paſſum fuiſſe ſine voluntate vſum vicini: & ita ductus aquæ, & tigni immiſſio, quæ vſum habent continuum per temporis prærogatiuam, rectè ſibi conſtitutionem ſeruitutis arrogant, patiente domino & ſciente, exemplo rerum immobilium [e]. In aliis autem ſeruitutibus, quæ non continuum vſum ſed interpolatum habent, ex quo domini patientia argui non poteſt, certè aliud ſtatuendũ cenſeo, vt & titulus & bona fides & poſſeſſio prædij cui adhæret ſeruitus, exigatur: nec per ſe ſeruitutes vtpotè incorporales vſucapi poſſe [f]: at cũ prædijs præſcribi iure ciuili [g] lõgo tempore 10. annorũ inter præſentes, & viginti inter abſentes cum bona fide & titulo ita clarum puto, vt non opus ſit tot interpretum commentariis & ambiguitatibus, ex Iuſtiniani expreſſi deciſione. Is enim cùm de præſcriptione longi temporis agit, idem obſeruari nominatim ſtatuit, non tantùm ſi res ſoli ſint, ſed etiam ſi ſint incorporales, quæ in iure conſiſtunt, veluti vſusfructus, & reliquæ ſeruitutes [h]: dummodò quis iure ſeruitutis vſus ſit & ab eo tempore quo ita vſus, non alitet [i], & aduerſario ſciente. Recordari tamen oportet eorum quæ dixi in ſeruitute vrbana luminum, præſcriptionem ex generali conſuetudine Galliæ, luminũ vel feneſtrarũ non fieri ſine titulo, per quantumcunque fuerint tẽpus vſurpatæ. Quia generalis eſt præſcriptionum regula, vt cum poſſeſſione vel quaſi poſſeſſione, qualis in ſeruitutibus [k], quæ non poſſidentur [l], interueniat bona fides [m], & titulus, vt etiam exemplo rerum immobilium ſeruitutes præſcribi voluit Iuſtinianus [n]: in quibus titulus exigitur [o]. Atque recepta interpretũ ſententia ex authoritate Vlpiani, vtentem ſeruitute non cogi oſtendere titulum [p]. Quod tamen ego verum nõ exiſtimo, præterquam in his, quæ vſum continuum habent, vt in aquæductu quotidiano, de quo meminit Vlpianus. Porrò in aliis quibus non ineſt continuus vſus, arbitror edendum eſſe titulũ, ex quo & bona fides præſumitur, etiam ſi ſit minus ſufficiens [q], niſi improba poſſeſſio præceſſerit [r]. Pro titulo tamen erit, ſi dominus prædij ſeruientis pati paſcuũ, aliquid acceperit pro iure paſcendi, & tunc ſufficit decem annorum præſcriptio, quia illud pro titulo [s]. Qui ſi non adſit etiam in paſcuis vſucapiendis, quæ continuam cauſam non habent ſine ope hominum, requiritur centum annorum & immemorialis poſſeſſio, & ita iudicatur [t]. Conſtituuntur præterea ex conſequentia ſeruitutes: vt ſi quis hauſtum aquæ concedat, conſequenter videtur iter ad hauriendum concedere [v]. vſufructu legato, & iter ad vtendum legatum cenſetur [x]. Et hæc quæ diximus, conſtitutionis partem vnam explicant ſeruitutum: alia autem quædam ad modum conſtitutionis pertinent. Qua in parte, primùm animaduertendum eſt, à domino ſolo modum proculdubiò imponi poſſe, quem pepigerint conſtituentes, vel qui placuerit teſtatori, vel qui per vſum retentus eſt: veluti quo genere vehiculi agatur, quod pondus deferatur, quæ res vehantur, qua hora & tempore quis vtatur [y]. Vt in certa tantùm parte fundi ſeruitus imponatur [z]. Diuidi enim per modum res, qua vtimur, poteſt, quãuis ius indiuiduum ſit [a]. Verumtamen ſeruitutes conſtitui debent purè prædiales: Quia hæ prædiales ipſo iure, nec ex tempore, neque ad tempus, neque ſub conditione, neque

[a] l. 2. § fin. de aqua plu. arc. libr. 39. Ff. titu. 3.
[b] l. fin. eod. de aqua
[c] l. 3. § duct. aquæ, de aqua quot. libr. 43. Ff. tit. 20.
[d] l. 1. C. de ſeruit. & aqua lib. 3. tit. 34.
[e] l. 2. & l. ſi manifeſte, l. 7. de ſeruit. & aqua C.
[f] l. ſeruitutes, l. 14. de ſeruitut. l. ſeruus § 1. de acquir. rer. dom. l. ſi aliena, § 1. de uſus, ſi habent inquiũt Doctores cõtinuatam conſumſi non habent immemorabilit tempore. Ioan. Fab in § aquæ, de actio. num. 10. & ibi Angel. 7. colum. Doctores in l. 2. C. de ſeruit. Fell. in c. de quarta, col. 15. de præſcript.
[g] Iuſtin. in l. fi. in fi. nal. verbis de præſcr. lon. temp. libr. 7. C. tit. 33.
[h] l. fin. de itin. actu. priua, l. 2. C. de ſeruitut. & itin. generali.
[i] l. ſi quis diuturno, ſi ſeruitut. vend. l. quotiens, l. 20. de ſeruitut. generali ita intelligenda l. 2. com. prædio. ff. l. 2. de precar.
[k] d. l. ſeruitutes, l. 14. de ſeruit. l. ſeruus §. incorporales, de acquir. rer. dom.
[l] c. vigilantii, de præſcript. expreſſe in l. fin. quemad. ſeruit. amitt. lib. 8. ff. tit. 6. l. fin. de itin. act. priua in ff.
[m] d. l. ii. C. de præſcr. long. tempo.
[n] l. nullo, C. de rei vend. l. long. & l. diuturnitas, de præſcrip. long. tẽp. C.
[o] Vlpia. in l. ſi quis diuturno via, ſi ſeruit. vendit.
[p] l. pen. de euict. lib. 8. C. tit. 45. c. 1. de præſcrip in c.
[q] l. improba, l. 7. de acquir. poſſ. lib. 7. C. tit. 32.
[r] l. verſ. ſi, § ſi cõſtat, comma. prad
[s] Papus, libr. 14. ex prod ateſt. titul. 1. ateſto 4. & 5. 6. 7.
[t] l. 2. § fin. de ſeruit. rust.
[v] l. binas ædes, l. 9 de ſeruit. verb. prædio. l. damnas, de vſufr. l. ſeruum filij, § vit de legat.
[x] l. 4. § 1. & l. via l. 3. § 1. de ſeruit. tit generali l. cum conſtet, l. 5. de aqua quotid. & eſtiu.
[y] l. ad certam, l. 6. de ſeruit. l. ſi ſic, l. 7. quẽad ſeruit. amitt.
[z] l. via, l. 5. § vſus et viæ itineris, l. 17. de ſeruit. tit. generali.

que ad certam conditionem, verbi gratia, quandiu volam, cõstitui possunt. Sed si hæc adiiciantur, per pacti vel doli exceptionem occurretur, contra placitum seruitutem vendicanti [a]. Quia & alij actus, in quibus stricto iure deficimur, æquitate sustinentur [b]. In personalibus & hæc licent iure ipso, vt in vsufructu, & vsu [c]. Quod si plures domini & socij vnius rei sint, nec cõstitutio seruitutis, nec modus ab vno ex illis apponi potest in re communi pro indiuiso [d]. Nec licet vni solo quicquam agere, potissimùm quo res deterior communis reddatur inuito socio [e], habétque socius ius prohibendi facientem [f]. Nec potest seruitus in parte prædij subsistere, id est, pro parte seruitus non dicitur concedi [g], nec stipulationes vel pacta earum rerum diuiduntur quæ sua natura diuisionem non recipiunt [h]. Indiuidua autem est seruitus, & tota in toto demonstrato seruiente prædio, & tota in qualibet eius demonstrati parte esse dicitur [i]. Adde quod re existente communi pro indiuiso, vnus ex sociis etsi dominus dicatur, tamen communitatis ratione & indiuisi rem socij quoque inuenies esse, si contra constituentem pro alio socio rationem illam contorqueas, quod cõmune est, meum est [k]. Et proinde sicuti in re aliena quis constituere seruitutem non potest [l]. Sic nec in re cõmuni quæ loquente socio sua dici potest, non poterit constitui. Si tamen res seruitutis diuidi possit, & vnus ex sociis diuisæ parti imponere potest: at tunc non communi, sed suæ absolutè imponere videtur. ita vsusfructus pars concedi potest & constitui, quia res illa diuidua [m]. Et ita diuiso fundo vel vnius existente, & ad certam partem constitui potest seruitus [n]. Poinde quando fundus pluribus communis est, qui vult seruitutem in illo acquirere, à singulis quidem seorsum impetrare potest, sed tunc non est debita, quandiu vnius consensus adhuc supereſt: quamobrem & inutilis eo prohibente concessio, & eo consentiente aliæ concessiones, quæ interim illi inutiles erant, ratæ fiunt. Et sic non ab vno ex dominis, sed ab omnibus dicitur imposita [o]. Sicut & iure, actus pendentes alio actu firmari possunt [p]. Et dignus quidem est dominus, vt consulatur, dum de sua re agitur, cùm sua interſit [q], imò nec in meliorem statum eo inuito res sua ab alio reduci potest [r]. Et ideò communi fundo pro indiuiso, ab vno ex sociis altero inconsulto vel inuito acquiri non potest seruitus [s]. Quod aliunde etiam habet rationem, quod alteri nemo stipulari possit [t], neque acquirere alienis ædibus seruitutem [v]. Nec ad rem facit, quod res quæ pro indiuiso communis est, possit pignori dari [x]; nam longè diuersa causa iuris pignoris est, quod non nisi partem pro diuiso in executione respicit socij debitoris, remanente intacto iure alterius socij. Hoc autem non potest fieri in seruitute, quæ afficit totum prædium, & per totum diffusa censetur, & minuit vtilitatem prædij, vt in finitione docuimus seruitutis: quod non facit pignus [y]. Et suum ius potest socius quidem vendere, legare, donare [z]; at socij ius lædere non potest, nec in melius reducere, nec reficere, nisi communi nomine: quo casu si necessariò faciat, & à socio impensas repetit, vel si is intra quatuor menses contumax sit impensas restituendi, in solidum sibi rem communem retinet [a].

[a] l. 4. de seruit. titul. generali.
[b] l. 2. §. item Varus, de aqua plu. arc. lib. 39. P. titu. 3.
[c] l. 4. de vsufru. l. & & pacto, § vsusfructus, famil. erciscũ. §. 1. de vsu & habita.
[d] l. 2. de seruit. titul. generali, l. vnus ex sociis, l. 34. de seruit. rustic.
[e] l. partietem, & l. in re communi, de seruit vrba.
[f] l. Sabinus, comm. diuid. P. l. de pupillo, § si plurium, de no ope. nũcia. P. l. in concedendo, & l. si autem, de aqua plu. arcen.
[g] l. pro parte, de seruit.
[h] l. stipulationes nõ diuiduntur, de verbo. oblig.
[i] l. vis, § fin. de seruit rustic. prædio.
[k] l. seruit electione, § pen. & fi de legat. l. illud, de iudic. P.
[l] l. si quis duas ædes, l. 5. §. 1. communi. præd. P.
[m] l. si serui, vsufruct. quemad caueat. l. 3. de vsufruc. l. 1. § si vsusfructus. ad l. Falc. in P.
[n] l. ad certam, de seruit in P.
[o] l. per fundum, de seruit. rust. prædio. l. fin. commu. prædio. P.
[p] l. donationes quas partes, de donat. int. vir. & vxo. C. l. fin. C. si mator fact. al. rat. habe.
[q] l. de vnoquoque, de re iudica. l. 2. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. item quæritur, l. 14. § si nauicularius, locat. lib. 19. P. titu. 2.
[r] l. fin. de vsu & habit. in P. cum similib. ibi nota.
[s] l. si vnus, de seruit. rustic. prædior. l. proprium, comm. prædi. P.
[t] l. stipulatio ista, §. alteri, de verb. obligat. §. alteri, de inut stipul.
[v] l. si quis duas, l. 6. §. 1. com. prædio.
[x] l. vnus si commu. res pig. dar sit, lib. 4. C. titu. 2. l. 2. comm. diuid.
[y] d. l. 2. si commu. res pigno da. sit.
[z] l. falso, C. de commu. rer. alienat. l. si socius, si cert. petat.
[a] l. si statues, §. idem respondit socius, pro soc. in P. l. si ædes, commun. de uid. in P. l. si vt proponit, l. 4. de ædifi. priua. lib. 3. C. titu. 30.

De actionibus pro seruitutibus introductis. Caput 22.

1 *Pro seruitutibus actiones in rem negatoria & confessoria, & quibus competant.*
2 *Qui possessor vel quasi in seruitutibus dicatur, ex contendentibus.*

3 *Possessionis commodum possidenti.*
4 *Quis possessor in seruitutibus dicatur. Item numero 7.*
5 *Quomodo qui prætendit seruitutem, nunciando se facit possessorem, & possessionem retinet.*
6 *In rusticis seruitutibus, nunciatio noui operis an locum habeat.*
7 *Possessio vel quasi, ex quo actu inducatur.*
8 *Forma libelli pro confessoria.*
9 *Qui vti possunt his actionibus, negatoria & confessoria.*
10 *Et aduersus quos.*
11 *Effectus harum actionum qui.*
12 *Vtile interdictum, & vti possidetis, pro seruitutibus quando detur.*
13 *Alia interdicta quæ pro possessione seruitutum conseruanda competunt.*

a l. 2. si seruit. vend. lib. 8 P. titul. 5. §. æque de actio. ap. Iustinia.

RO seruitutibus, inquit Vlpianus, *in rem actiones competunt nobis, ad exemplum earum quæ ad vsumfructum pertinent, tam confessoria quàm negatoria. Confessoria, ei qui seruitutem sibi competere contendit. Negatoria, domino qui negat: hæc autem in rem actio confessoria, nulli alij quàm domino fundi competit. Seruitutem enim nemo alius vendicare potest, quàm is, qui dominium in fundo vicino habet, cui seruitutem dicit deberi. In seruitutibus illud singulare, possessorem, id est, quasi possessorem, eundem esse iuris ac petitorem. Et si fortè non habeam ædificatum alius in meo, aduersarius meus possessor est, nam cùm nihil sit innouatum, ille possidet & ædificantem me prohibere potest, & ciuili actione, id est, confessoria, & interdicto quod vi aut clam. Idem est & si lapilli iactu impedierit. Sed si patiente eo ædificauero, ego possessor ero effectus* [b]. Quæ verba totam euoluunt difficilem agendi tractationem, & valde consideranda sunt propter commodum possessorij. Siquidem qui possidet, à multis releuatur, quibus petitor: & qui non possidet, oneratur. Et longè commodius est possidere, quàm petere: quia si actor non poterit probare, remanet in suo loco possessio, & pro possessore iudicatur, obscura existente intentione actoris [c]. Nec cogitur possessor ab eo qui expetit dicere titulum possessionis suæ [d]. Imò, vt clarius Diocletia, & Maximia statuunt, *res alienas possidens, licèt nullam tenendi causam iustam habeat, non nisi suam intentionem implenti restituere cogitur* [e]. Quocirca vtilissimum est in seruitutibus annotasse quis possessor sit: ideò obseruandum ciuili actione confessoria vel negatoria agentem, non minuere sibi ius possessionis, dummodò cautè concipiatur libellus. Sicque Vlpianus scribit [f]: *si quæratur quis possessoris partes sustineat, sciendum est possessoris partes sustinere, siquidem tigna immissa sunt, eum qui seruitutem sibi deberi ait; si verò immissa non sunt, eum qui negat. Et si quidem is obtinuerit, qui seruitutem sibi defendit, non debet ei seruitus cedi, siue recte pronunciatum est, quia habet; siue perperam, quia per sententiam non debet seruitus constitui; sed quæ est, declarari.* Restitui tamen amissa post litem contestatam potest. Qui retinere quasi possessionem seruitutis vrbanæ vult, ædificãte vel contra possessionis ius aliquid aduersario faciente, rectè & consultiùs faciet nunciatione noui operis [g], quæ fit per iactum lapilli: nam aliæ nunciationes constituerent aduersarium possessorem [h]. In rusticis tamen seruitutibus, vtendum est confessoria, vel negatoria. Nam si quis in via sibi debita ædificat, opus nouum nunciando, nihil agit: sed vendicare seruitutem non prohibetur [i]. Et hæc est sententia interpretum, opus nouum nunciari non posse in rusticis, in vrbanis posse [k]. Idque meru contrarij, lege qui viam, de operibus noui nunciat. in P. Quod si agatur tamen inter dominos rerum de iure, de diuidendis rebus communibus, tunc & pro iuribus prædiorum inter eos tantùm, nunciatio locum habet. Sic & Pomponius generaliter loquitur, in iudicio familiæ erciscundæ vel communi diuidundo, si dum res in arbitrio sit, de iure prædij controuersia sit, placet omnes eos,

b l. etsi forte, l. 6. §. sciendum tamen, si seruit. vend.

c § retinendæ, & §. commodum, de interd. qui accusare, C. de edend. l. res, C. de rei vendica. l. vti frui, si vlusfr. peta.

d l. cogi, l. 11. de petit. hæred. lib. 3. C. titu. 31. l. possessiones, C. de probat. l. exiat decretum, de iur. sdpi.

e l. fin. C. de rei vendic. lib. 3. C. titul. 32.

f Vlp. l. sicuti, l. 2. §. sed si quæratur, si seruit. vendic. in P.

g l. inter seruitutes, l. 14. § fin. de seruit. vrban. præd. l. etsi forte, § 1. & si. si seruit. vendic.

h l. de pupillo, §. meminisse, de oper. no. nunciat. l. etsi forte § 1. si seruit. vendic.

i l. qui viam, l. 14. de oper. noui nuncia. lib. 39. P. titu. 1.

k glo. in l. & si forte, §. sciendum, in verbo lapilli, si seruit. vendi. glo. in d. l. qui viam, in verbo agit, glo. in l. in iudicio, in verbo nũciare, famil. ercisc.

inter

inter quos arbiter sumptus sit, & agere, & opus nouum nunciare pro sua quemque parte posse [a]. In personalibus vt vsufructu, suo quidem nomine nunciare non potest opus nouum vsufructuarius, verùm potest procuratorio
7 nomine, vt in rem suam procurator [b]. Angelus in quæstione quando quis dicatur in possessione vel quasi possessione iuris seruitutis distinguit [c], vt in seruitutibus negatiuis, vt altius non tollendi, acquiratur possessio per vnicam prohibitionem cum patientia aduersarij: vt si quando voluit ædes suas depressas tollere, & prohibitus est ab eo. Nam ante prohibitionem, etsi per mille annos depressæ vel humiles starent domus, tamen libertas tollendi adempta non censetur [d]. In affirmatiuis autem, vt quod liceat agere, ire, &c. considerandum dicit modum vtendi: an quis vtatur iure facultatis tantùm concessæ: vt permitto tibi ire per fundum meum; & tunc tandiu durat facultas, quandiu non prohibetur [e], aut vsus non est per modum facultatis, vt si quis ducat aquam per fundum tuum, vel quod quis sit in concilio generali, vel quod quis sit in quasi possessione eligendi. Et
8 tunc per primum actum inducitur quasi possessio [f]. Libellum in confessoria componit Ioannes Faber [g], fundo meo fundus Titij debet seruitutem eundi, agendi: cùm vti vellem secundum indigentiam rei, idem Titius me impediuit vti seruitute: quare peto pronunciari seruitutẽ fundo meo deberi & competere, quo pronunciato ab impedimento domine iudex eum quiescere facias, cogásque cauere, ne in futurum impediat. Et quia damnum passus sum eo impedimento, in centum aureis, pro damno eum con-
9 demnes [h]. Vtuntur istis actionibus, vt diximus, ij, quorum prædia sunt seruientia & dominantia, non alij [i], nisi sint hæredes dominorum stipulantium, qui & agunt [k], vt & emptores prædiorum eorúmue hæredes [l]. Vtiles autem actiones harum directarum dantur, nunciatióque noui operis etiam creditoribus qui fundos possident, & emphyteotis qui victigales habent agros [m]. Datur & vtilis in rem superficiario, & nunciatio [n], item & fructuario [o]. Quod si plures domini fundi vnius sunt cui seruitus debetur, quilibet ex dominis in solidum agere poterit, sed in æstimationem id quod interest veniet, scilicet quod eius interest qui experitur: & si plurium sit fundus qui seruit, aduersus vnumquemque eorum in solidum agi potest, & qui defendit solidum restituere cogitur, quia hæc res diuisionem non
10 recipit [p]. Agitur autem his actionibus contra quemcunque impedien-
11 tem vti seruitute [q]. Perpulchrè autem explicat Paulus [r]: harum actionum effectus, quorum prior, vt victori aut res præstetur aut cautio: seruitus scilicet vel libertas: & caueatur ab aduersario, nec se nec successores suos prohibituros aduersarium vel hæredes eius in illis. Deinde secundò, vt si rem non præstet, nec caueat, in tantum condemnet aduersariũ iudex quantum actor in litem iurauerit [s]. Alius effectus, vt quod præter seruitutem aut contra ius seruitutis factum est, reuocetur ad pristinam formam, damni etiam ratione habita [t], sumptibus facientis quoque demolito facto opere [v].
12 Veniunt & fructus, nempe quanti interfit actoris [x]. Sunt & alia remedia pro conseruandis seruitutibus introducta, veluti vti possidetis interdictum, quando quis prohibetur, suo qualiter velit vti [y]: vtile videlicet interdictum vti possidetis [z], nam directum pro rebus corporalibus tantùm datur [a], &
13 seruitutes tantùm quasi possidentur [b]. Competunt autem interdicta & aliæ actiones pro seruitutibus non si de iure, sed si de facto & possessione conseruanda quæstio sit [c]: quale interdictum de itinere actúue priuato [d], ne quid in loco publico, & de damno infecto [e], in factũ [f], cõmuni diuidundo [g],

[a] l. in iudicio, l. 45 famil. herciscund. lib 10. P tit. 2.
[b] l. 1. § fin. de oper. nunciat. in P. ubi Imola. ibi notat.
[c] Angel. Aret. in tit. de actio. § æque, num 21.
[d] l. altius, & ibi interp. & gloss. C. de seruit. l. qui tumulum, & ibi gloss. Bart. & Flores de seruit. vrban. prædio.
[e] l. diuus, in nota glo. de seruit. rustic. prædior.
[f] l. 1. in princip. & in §. qui autem, de aqua quot. & æstiu. Bart. & alij in l. 2. C. de seruit. Bald. l. 2. C. eod. tit.
[g] Ioan. Faber in d. §. æquè, in 2. quæst. num. 16.
[h] probatur libellus, in l. sicuti, § si gratur, & l. Aegidius, & l. harum, l. loco, §. 1. & l. etsi forte § fin. si seruit. vend.
[i] l. 1. & § hæc autẽ, & l. 4. § competit, si seruit. vendic.
[k] l. 2. § ex his igitur, verb. ex quo quidem, de verbo obligat. lib. 45. P. tit. 1.
[l] l. cum fundo, l. 56. & l. 4. de seruit. rustic. prædio. P. l. testatrix, l. 20. §. 2. si seruit. vend.
[m] l. et qui pignori, l. 16. de seruit. in generali. l. creditori, l. 9. de oper. nunciat. lib. 39. P. tit. 1. Vip. l. 1. §. fin. de remidio. lib. 43. P. tit. 24.
[n] l. 3. § si ego superficiarius, de nou. oper. nunciat. P.
[o] l. 1. § item Iuliano, de verb. sig. P. l. 2. § fin. si seruit. vendic. P.
[p] l. loci corpus, l. 4. § si fundus, si seruit. vend. l. vtile, item, l. 27. de seruit. in P.
[q] l. si quis deinceps, l. 10. § agit autem, si seruit. vend. l. 1. § competit, versic. nam etsi, de aqua quotid.
[r] l. harum. l. 7. si seruit. vendic. vt de cautione l. eq., l. 12. eod. tit.
[s] d. l. harum, & l. 2. & l. in actionibus, de in litem iuran.
[t] l. si quid pars aduersa, l. 5. de seruit. C.
[v] l. alias, l. 2. & l. seq. C. eod.
[x] l. loci corpus, l. 4. § in confessoria, & l. harum l. 7. si seruit. vendic. l. & § fione, l. 8. § veniunt, eod. titul. [y] l. sicuti, l. 2. §. sed & interdictum, si seruit. vend. P. l. 1. §. vlim de aqua plu. arcend. [z] glos. in d. §. sed & interdictum. [a] l. 2. § hoc interdictum, vti possid. P. [b] l. pen. de seruit. in P. [c] l. 1. § fin. si seruit. vendic. [d] l. 1. & §. fin. & l. loci, l. 4. § si quis versic. sed & de refectione, si seruit. vendic. [e] l. si quando, l. 17. § fin. si seruit. vend. l. si fistulæ, l. 17. l. si quis turrim, l. 18. de seruit. verb. prædio. [f] d. l. si quando. [g] l. 48. de communi, l. 25. de seruit. vrba.

Quomodo actiones in seruit.

nuntiatióue noui operis . . Tutelæ actio & impuberi datur, vt quod pendente minore ætate non iure factum est, tollatur [a]: de dolo [c], vsusfructus vendicatio, quæ vsufructuario pro seruitute datur [d]: ex venditione facta alterius ex duabus ædibus seruitute nõ imposita, ex vendito vel incerti condictio [e], exceptio [f], & remedium, quod aduersus latitantes inductum est, si qui prohibet seruitute vti copiam sui non faciat [g], Et pro opere facto, quod vi aut clam interdictum [h].

a l. inter seruitutes, l. 14. § fin. cod. tit. l. & si forte, l. 6. § 6. si seruit. vend.
b l. alius, l. 15. si seruit. vendic.
c l. si eo loco, l. 9. eo. l. repeti, §. fi. quib. mod. vsusfr. amittat.
d l. 1. & l. 5. §. vtrum, si vsusfru peta. lib. 7. P. titu. 6.
e l. si binarum ædiũ, l. 34. de seruit. vrban. prædio l. si in venditione, l. 7. cõmu prædio.
f l. si à te emero, l. 16. & l. testatrix, l. 20. si seruit. vend.
g l. is cuius, l. 18. si seruit. vend.
h l. & si forte, l. 6. §. sciendum, eod. l. 1. § 1. de oper. no. nũciatio.

De amissione seruitutis & eius peremptione. Cap. 23.

Lib. 8. P. tit. 6.

1 *Quibus modis perimitur seruitus.*
2 *Re pereunte & reuiuiscente, extinguitur & reuiuiscit seruitus.*
3 *Ex parte personæ, quibus modis intereat seruitus prædialis.*
4 *Seruitus tacito consensu, facto permisso & expresso remittitur.*
5 *Amittitur seruitus non vtendo.*
6 *Non vtendo non amittitur via ad sepulchrum, & via publica, contrà.*
7 *Vti seruitute, & per se, & per alium nomine suo potest quis.*
8 *Vsus qualis in seruitutibus retinendis & amittendis exigitur.*

HOc loco, vt opinor, repetendum nõ erit, quibus modis vsus & vsusfructus amittatur, hoc enim in vsufructu iam explicatũ est, sed de prædialium seruitutum peremptione agemus. Perimitur itaque seruitus prædialis, aut ratione rei, vel ratione personæ, vel ratione eius quod geritur. Ratione rei si illa intereat, cui adhæret vel debetur [i], redeunte tamen re in suum statum, restituitur seruitus, vt si fons exaruerit, vnde aquæductus est constitutus, & posteà in suas venas redierit [k]. Si domus destructa reædificetur [l], si locus seruiens alluuione occupatus, iterum à flumine relinquatur [m]: si quis stipulatus seruitutem suo fundo ante constitutionẽ pro parte fundum vendens amittat, parte rursum recuperata, aget pro seruitute constituenda [n]: vt &, si aditione seruitutes confusæ sunt ab hærede, rursum si oporteat fundum dare legatarius, seruitutes reuiuiscunt [o]. Ratione personæ amittitur seruitus, si is qui concessit, non habebat ius perpetuum in re, & resoluto iure dantis resoluitur ius accipientis [p]: si is qui prædio suo stipulatus est sub conditione seruitutem, pendente conditione prædium alienauit, quia in eum casum recidit promissio, à quo incipere non potuit [q], quia fundus desinit eius esse, & alieno fundo nemo rectè acquirit seruitutẽ, vt diximus [r]. Nec ea prædij à tempore stipulationis censetur esse, priusquam constituatur: alioquin enim prædio quæsita domini mutatione, nulla seruitus perit [s], quia transeũt prædia cũ iuribus suis, & cum onere seruitutis [t], nisi aliud prohibeat singulare: veluti si contrarium in constitutione placuit [v]. Quò referenda est affectio personæ cui concessa est [x]. Interdum & natura constitutionis repugnat translationi, vt quia vsus seruitutis legatus est, ne seruitus seruitutis sit [y]. Idipsum si is qui stipulatus est seruitutem sub conditione, pro parte fundũ alienet, quia corrumpitur ius stipulationis [z], excepta quæsita [a]: aliter autem persona domini non mutat seruitutem realem prædiorum, nec capitis diminutione, nec morte eorum peribit [b]. Facto autem amittitur seruitus, si is

i l. seruitutes, l. 19. §. si sublatum, de seruit. vrba. l. certo generi, l. 13. de seruit. rustic.
k l. vnus ex socijs, l. 34. § fi. & l. seq. de seruit. rustic.
l d. l. seruitutes, § si sublatum, de seruit. vrba.
m l. si locus, l. 14. quèad serui. amitt. lib. 8. P. titu. 6.
n l. si quis ex fundo, l. 3. quemad. serui. amitta.
o l. Papinianus, l. 18. de seruit. tit. generali, & l. si ei, l. 10. com. prædio.
p l. si is qui via, l. 11. § 1. quemad. seruit. amitta. l. si fundũ, à te, de condit. & demonst. P.
q Mart. à l. existimo, l. 98. & Paul. l. si sub vna, l. 136. § fi. de verb. oblig. lib. 45. P. titu. 1.
r ex l. si quis duas, § 1. commu. prædio. cum similib.
s l. neque vsusfructus, l. 19. quemad. vsusfr. amitta. lib. 7. P. tit. 4.
t l. 3. C. de seruitut. l. via, l. 23. § si fundus, & l. cum fundo, de seruit. rust. præd. l. si aquaductus, & l. alienatio, de contrah. empt. l. cũ fundus, com. prædio.
v gl. in l. pecoris, de seruit. rustic. facit l. 3. C. de seruitut.
x l. pater, de serui. legat.
y l. 1. de vsu & vsufr. legat.
z l. pro parte, l. 11. de seruit. titu. generali, l. ex meo, l. 24. de seruit. rust.
a l. si partem fundi, l. 25. de seruit. rustic.
b Caius, l. 3. quemad. seruit. amitt. P.

si is cui seruitus debetur, permittat aliquid fieri in eo loco vbi debetur, per quod impeditur & tollitur seruitus [a]. Nam tacitè remissio fit, vt etiam & expresso consensu aboleri & tolli, remittiue potest [b]. Confunduntur etiam iura prædiorum, si vnus prædiorum dominantium & seruientium dominus esse cœperit [c], quia res sua nemini seruit [d]: dummodo in solidum fundorum sit dominus; nam partem acquirendo tantùm, remanet in fundo seruitus [e]. Amittitur seruitus & non vtendo certo tempore: verùm hoc discriminis ponitur inter seruitutes prædiorum vrbanorum, & rusticorum: quòd vrbanorum non omnino pereunt non vtendo, donec vicinus libertatem vsucapiat, veluti si habeo seruiturem contra te altius ne tollas, nec vtor, & tu altius sustuleris, amitto seruitutem: non autem antequam aliquid noui feceris, vt etsi ius immittendi tignum habeam, & ego exemero tignum, tu autem obturaueris, & per constitutum tempus ita habueris. Aliæ rusticæ simpliciter pereunt tempore, vti Caius respondit [f]: vt si via, quam habebam per fundum tuum, me expuleris, per longum tempus non vtendo, amittā [g]: quamuis ob vim tunc, ex æquitate restitui in integrum potuissem [h]. Duo tamen non vtendo nunquam amittuntur, vt iter sepulchro debitum [i] & via publica [k]. Quamuis pacto amicti possint [l]. Nec tamē omnis qui seruitutem habet, vt per se ipsum vtatur, exigitur: nam potest illam per alium nomine suo vtentem retinere, & per socium fructuarium bonæ fidei possessorem [m]. Neque etiam opus est, vt perpetuò vtatur, sed sufficit constituto vel statuto tempore vti [n]. Nec exigimus etiam per omnem locum seruientem vsum extendi, sed vsu alicuius partis totius ius retinetur [o]. Amittit autem ratio tempore ius quod habet, si alio modo, quàm concessum est, vtatur certo: vt si cōcessa aqua horis diurnis, vtatur nocturnis, per certum tempus præscriptionis amittit seruitutem diurnarum [p]. Cæterùm spatium legitimum, quo non vtendo quis amittat seruitutem, est 10. annorum inter præsentes, & 20. inter absentes [q]. Habita tamen ratione distinctionis, de qua paulò antè, Caij: vt in vrbanis incipiat à tempore vsurpatæ libertatis [r]: libertas nunquam, nisi [s] interpellata.

[a] l. si stillicidij, l. 8. quē. seruit. amitt. l. si precario l. 14. comm. prædio.
[b] l. ad certam, l. 6 & l. seruitutes prædiorum, l. 14 § ter mitus, de seruitut. generali, l. si domus tua, l. 20. & l. si ædes meæ, l. 33. de seruit. vrban. l. si mihi, cod. tempore l. 20. & l. vnus ex locis, l. 34. de seruit. rusti. l. vnic. de remissio. lib. 42. P. titu. 24.
[c] l. 1 quemad. seruit. amitt. l. si cum seruitus, l. 15. cod. l. Papinianus, l. 28. de seruit. vt. generali, l. si quis ædes, l. 29. de seruit. vrb. l. si communi fundo, l. 27. l. rem prædia, l. 31. de seruit. vrb. prad.
[d] l. quicquid venditor, l. 11 com. prædio l. vti frui, si vsusfr. peta l. inter communi, l. 25. de seruit. vrb. prædio.
[e] l. vt pomum, l. 8 § 1. de seruit. vt. generali.
[f] l. hæc autem iura, l. 5. de seruit. vrba. l. vna est via, l. 18. de seruit. rustic. l. sicuti, l. 3. § planè, si seruit. vendit. l. si tibi, l. 10. C. de seruit.
[g] l. 4. § si viam, de vsucap. lib. 41. P. titul. 3.
[h] l. si plures § deiectum & l. si de fundo, de vi & vi armata.
[i] Paul. l. iter, l. 4. quemad. seruit. amitta.
[k] l. viam, de via pub.
[l] l. seruitutes § 1. de seruitutib.
[m] l. seruitus, & per socium, quemad. seruit. amitta l. si communem, l. 10. l. qui fundum, l. 12. & l. vsu retinetur, l. 26. & 3. seq. cod. titul.
[n] l. 2. & l. si sic constituta, l. 7. quēad. seruit. amitta.
[o] l. si stillicidij, l. 8. § fin & l. si in partem, l. 9. quemad. seruit. amitta. l. nā satis, l. 6. eod.
[p] l. si communem, l. 10. § 1. quemad. seruit. amitta. l. si prius, l. 17. de aqua plu. arcen.
[q] l. pen. & fin. C. de seruit. l. fin. C. de præscr. long. temp.
[r] l. hæc autem iura, de seruit. vrba. prædio.
[s] l. si quis. l. 18. inf. quēad. seruit. amitt. l. si præses, vbi interpretes, C. de seruit. Angelus in §. prædiorum, nu. 3. de seruitut.

De vicinis. Caput 24.

1 *Quare de vicinis in seruitutum tractatu agitur.*
2 *Vicinus vnde dictus, & quis dicatur vicinus. Idem numero 4 & 5.*
3 *Vicinus alius proximus alius remotus, primus, secundus, tertius.*
4 *Quæ vicina, quive vicini dicuntur, arbitrio iudicis relinquitur.*
5 *Dicta vulgaria, & legalia, quid.*
6 *Vicinitas vnde cœpit.*
7 *Inter vicinos fraternitatis species & amicitia maxima, &c.*
8 *Vicinorum bonorum magna commoditas, ex malo plura incommoda.*
9 *Vicini mali valdè fugiendi, sed & illis benefaciendum, quare.*
10 *Vicini mali qui & lenones & meretrices, à vicinia expelli debere.*
11 *Vicini pessimi sunt qui cupidi.*
12 *Vicinus concludens sua domo vicini pullos, furti tenetur.*
13 *Leges, quæ vicinorum pacem continent & fidem, non concupisces.*
14 *Remedia quæ, quibus vicinorum damna reparari possunt, de quibus sequentibus agitur capitulis.*

VIA in ſuperioribus ſeruitutum quæſtionibus frequens fu- 1
mentio de vicinis, & de eorum controuerſijs ſopiendis per actiones & interdicta, per diſtinctiones iuris conſtituti, vel libertatis in res alienas vſurpatæ & imminutæ: nõ erit alienũ, ſi per genera, quædam paucis retractemus, quibus lucem maiorem priora accipiant, & ne cogamur alibi hæc tractantes, ſeorſum maiorem dictorum partem tranſferibere. Dicemus de vicinis pau- 1
vicini à vico, vicus à via, quod dextera parte viæ ſunt ædificia, vt ait
a Varro, l. 4. de ling. Latin. Varro [a]. Qui itaque proximitate ædificiorum vel viæ alicuius iunguntur,
b Bart. in l. 3. § ſubuenitur, ad Sc. Syllania vicini dicti ſunt. Ex quo improbatur manifeſtè Bartoli [b] opinio, dumaxat vicinos eos non dici, qui habent ex aliqua tantùm parte domos contiguas, ſi illæ aditum aliunde habeant. Nam etſi illi non ſint vicini exitus, quòd iuuare expedirè vicinos poſſint, qui tamen vicinas non habent: tamen vicinos eſſe alio modo, negare non poſſumus. Accedit Paulus, dum inter vicina
c Paul. l. 4. § 6. in fin. regund. & facit l. vrbana prædia, de verb. ſign. & confinia prædia diſtinguit [c]: prædia dicens confinia eſſe ruſtica, nullo pariete diuiſa: vicina autem vrbana, quia communibus parietibus plerunque diſcernuntur. Et proinde in vrbe, niſi in hortis, finium regundorum agi non poſſe. Imò & dicimus in ruſe, vicinum & proximum & remotum, pri-
d l. ſi tertius, l. 4. de aqua quot. & æſtiu. & l. 39. Pauli. 5
e l. 4. § ſi tamen, eod. de damn. infect.
f Gloſſa in l. vicina, in verbo vicinarum, de præſcript. mum, ſecundum, & tertium [d]: vicinum ſimpliciter, & magis vicinum [e]. Quare & quæ loca vicina dicantur, relinquendum cenſent interpretes arbitrio iudicum [f]. Et in pagis, vbi villæ diſpunctæ & ſeparatæ ſunt ab in-
g l. 1. § eadem autem, ad Sc. Syllan. in f. uicem, certè & vicini nobis illi dicendi, qui vocem ex villa alia audire poſſunt [g]. Et à pragmaticis obſeruatum, eum vicinum dici, qui vicini ſui cantantem gallum aut gallinam exaudire poteſt. Et poſſemus etiam eum talem dicere, cuius res aut domum videre ex noſtris poſſumus, ſi alludimus ad vocem gallicam, *voeſin*, à verbo, *voir*, videre. Vel dici non poſſe
h in c. nonnulli, de reſcript. i c. præterea, & loca vero, de præbend. in 6 vicina, vltra duas dietas vulgares [h], vel legales [i]. Vulgares, menſuræ ſunt pro more regionis cuiuſque: legales, ſingulæ vicenæ millia paſſuum faciunt [k]. Iulius Pollux vicinos nominari tradit & domeſticos, & propè & iuxta
k l. vicina, l. 2. ſi quis cautio. l. 3. de verb. ſign. ciuitatem habitantes [l]. Cœpit vicinitas à ſocietate ciuili formari, nam
l Iul. Pollux lib. 3. communio & amicitia plurium in locum vnum conſedentium, ciuitatem & oppida fecerat: oppidis autem vici, & inde, vt dixi, vicinia. Habéntque vicini vel habere debent ſpeciem quandam fraternitatis inter ſe, propter
m Virgil. 1. Georg. l. 6. § 1. de ſolut. matrim. ciuilem ſocietatem initam, in qua & ſpecies eſt fraternitatis [m]. Et præponere videtur hiſtoria Tobiæ amicis alis vicinos, dum ait; *Facto conſilio tyrus Tobiæ & filius, vicinis ſuis, & cæteris amicis conuenerunt* [n]. Et apud D. Lucam [o], *homo qui inuenit ouem, & mulier quæ reperit drachmam, conuocauerunt vicinos & amicos, & lætati ſunt cum eis.* Iuſſerat & Deus [p] in comedendo agno paſchali, vocari vicinos proximiores vſque ad numerum animarum ſufficientium, ad eum manducandum. Et meliorem vicinum iuxta, quàm fratrem procul, dixit ſapiens [q]. Quod de bonis vicinis intelligendum eſt. Nam illi pro-
n Tobiæ, 2.
o Lucæ, 15.
p Exod. 12.
q Proverb. 26.
r l. 1. § flumen, de fluminib. l. domus horreorum, loca. in f. c. poſtquam, de elect. pter opportunam & quotidianam opem, ſi boni ſunt, nobis noſtriſq; propitiant, nos ipſis, & quæ illorum ſunt vicinſſimi: vt contrà, ſi mali vicini ſunt, nihil permiſſius eſſe poteſt, propter nocendi omni momẽto datam opportunitatem, cumque omnia quæ vicinorum ſunt, præſumantur noſſe, & fere facta eorum [r]. Et vt ait Heſiodus
s Heſiodus, in Ergis.

πῆμα κακὸς γείτων, ὅσσον τ' ἀγαθὸς μέγ' ὄνειαρ.
ἔμμορε τοιούτου, ὅστ' ἔμμορε γείτονος ἐσθλοῦ·
οὐδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ' εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη. id eſt;

Noxa tam mala eſt malus vicinus, quantum bonus commodum,
Sortitus eſt præmium, quicunque ſortitus eſt vicinum bonum.
Neque ſanè bos interiret, niſi vicinus malus ſit.

Plutar. in Themiſto. Vt non immeritò apud Plutarchum [s], Themiſtocles, cùm prædium aliquod venditurus eſſet, hoc quoque præconem addere iuſſit, quod vicinos etiam

bonos

bonos haberet: quaſi vicini commendatione futurum eſſet, longè vendibilius. Referunt Thalmudiſtæ, aliquando Rabinum Iohannam, certamen propoſuiſſe inter diſcipulos, in præſtantiori dicenda ſententia, de electione viæ quam ſequi deberẽt [a] homines: grauiſſimáſque hac de re prolatas vtrinque, verùm laudatam maximè, & vt vtiſſimam commendatam Rabini Ioſe dicẽtis, viam bonam eſſe, ὁδὸν ἀγαθὴν ἑαυτῷ, vicinum bonum. Vt Iudæus ſi ſummas diras & Erynnes alicui imprecatur, nihil peius illi optet, quàm vt vicinus malus illi contingat. Conſentit Ben Sire [b], Elonga te à vicinis malis, neque particeps fias ſocietatis eorum, nam pedes eorum currunt ad malum, & feſtinant, vt effundant ſanguinem. Idem tamen, Benignus eſto erga vicinos tuos, tametſi mali ſint, atque impertì eis de alimonia tua: ſic fiet, vt in tempore, quo tibi ad iudicium ſtandum erit, pro te teſtimonium ferant. Illis iſquidem benè faciendum, quia boni, vt iuuent nos: illis autem, quia mali, ne noceant. Atque Nithæus Arbelites Rabinus alius monet [c], רחק משכן רע hàreheth miſchacen ragn, i. elonga te à vicino malo. Et Plautus [d],

Nunc ego verum illud verbum eſſe experior vetus,
Aliquid mali eſſe propter vicinum malum.

Caius Iuriſconſultus [e], cum qui in vendendo prædio confinem celauerit, quem emptor ſi audiſſet, non emiſſet, teneri venditori tradit. Nam Plinius agrum paraturos, ante omnia intueri oportere ait [f], aquarum vim, & vicinũ. Et rurſum colonis humaniſſimum, id agendum, vt diligant vicini [g]. Mali vicini dici poſſunt, qui malis moribus imbuti ſunt, maléque viuunt, vt lenones, meretrices, quæ idcò ab honeſta vicinia poſſunt expelli, ne inficiant mores vicinorum probos [h]. Mali quoque & peſſimi cupidi, qui vt vicinos ſuos ſpolient, nihil non audient, cùm putant ſua intereſſe confines fundos habere [i]. & naturali vitio comparatũ ſit, quemq; ſibi malle, quàm alteri æquitate contempta [k]. Sic Demoſthenes [l] οὐκ ἔστιν ἄρα χαλεπώτερον ἐχθρὸν, ἢ γείτονος πονηροῦ, καὶ πλουσίου τυχεῖν, id eſt, *nihil peius quàm vicinum malum & cupidum poſſidere.* Expertus id Naboth vir bonus, tamen calumnijs à Iezabele regina & rege Achaba crimínibus impietatis inſimulatus, & occiſus, vt vineam eius, quam ille vt hæreditariam & paternã vendere noluerat, raperent. & pomeria ſanguinolenta ſibi vt illis videbatur accommoda, fererent [m]. Et plures vicinitatis ius vt prædæ venabula captant, vt hæredia pauperum ſuis fundis iungant, in quos tamen maledictio Dei per Iſaiam prophetam prolata [n]: *Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vſque ad terminum loci: nunquid habitabitis vos ſoli in medio terræ?* Quo in loco & D. Hieronymus notat, illa verba, *vſque ad terminum loci*, apud ſeptuaginta Græcos interpretes eſſe ἵνα τὸ πλησίον ἀφελωσί τι, id eſt, *vt auferant proximo aliquid.* Symmachus & Theodotio, *donec deficiant vt non ſit locus.* Et in hos ſic egregiè Horatius [o] inuehitur,

Tu ſecandis marmora
Locas ſub ipſum funus: & ſepulchri
Immemor, ſtruis domos,
Marique Baias obſtrepentis vrges.
Submouere littora,
Parum locuples continente ripa.
Quid? quod vſque proximos
Reuellis agri terminos? & vltra
Limites clientium
Satis auarus? pellitur paternos
In ſinu ferens deos.
Et vxor & vir, ſordidóſque natos.

Sic velit nolit inops vicinus cogitur contra ius [p] propria diuiti vicino vendere, vel, vt verius dicam, donare: alioquin ex malo, vicinus ſit peſſimus

a in libr. qui Pirke Aboth, ſeu capitula patrum.

b Ben Syre, in ſententijs alphabeticis, in ſententi. ר tetr.

c in Pirke Abot c. 1.

d Plautus, in Mercator.

e Caius, in l. quod ſæpe, l. 55 § fin. de contrah. empt.

f Plin. lib. 18. c. 5.

g idem Plin. lib. 18. cap. 6.

h Non aliter, de vſu & habitat. Lucas de Penna ſi quis, de ſpirétat. lib. 12. C. Ioan. de Blanaſco, in praxi criminali de lenonib. Nicol. Boet. conſil. 1.

i. ſi cui fundus, de leg. 2. l. & ſi aquæ prætio, de leg. 3.

k Cum ẽnebus, ptb ſos in P

l Demoſth. orat. de fundo contra Callicl.

m 3 reg. 21. ea conuincit, 23. q. 8

n Iſa. c. 5. in ſecut, qui diſt ea hac, autem, i. dixit.

o Horat. libr. 2. Carmin. ode 18.

p Lucmo, de pact. C. Bart. in l. 2 de debitor. cum lib. 12. C. l. nec emere, de iure deliber. l. in. uitos, de loca. C. l. maiorem, & l. dudum, de contrah. empt. C.

inimicus, cùm nullus capitalior sit inimicus domestico & familiari [a], nullus ad nocendum periculosior eo, qui in vicinia quotidiè captare momenta ex arbitrio nocendi causa potest [b]. Et ideò iure diuino rectè statutum, vt si occisus iacens in via reperiatur, & ignoretur homicida, vicinus proximior suspectus sit, de eóque quæstio habeatur [c]. Vt & præsumitur vicinus concludẽs in domo sua pullos vicini animo furandi, facere, & tenetur furti [d]. Quamuis in eo admittatur pœnitentia [e]. Quamobrem vt obuiam iretur fraudibus, deceptionibus, & malitiis vicinorum, variæ leges cùm generales, tum speciales latæ sunt, quæ & fidem bonam inter vicinos, & societatem, & pacem confirmarent, & controuersias eorundem componerent. Lex itaque lata in vniuersum à Deo, *non concupisces domum proximi tui, non ancillam, non bouem, non omnia quæ illius sunt* [f]. Et vt illa habendi rerum proximi cupiditas adhuc prosterneretur, induxit annum Iubilæum, vt post quinquaginta annos, quilibet ad hæredia & bona sua distracta rediret gratis [g]. Ob pacem etiam vicinorum conseruandam, seruitutes reales prædiorum receptæ sunt, ne præter ius constitutionis, in re vicini vicinus prætérque domini voluntatẽ amoliretur, de quibus suprà dictũ est ad vtilitatẽ, & necessitatẽ videlicet prædiorũ & hominũ: alioquin enim constitutiones illarũ reiiciuntur [h]. In his autem quæ vicinos lædere possunt, seu alium quorum interest, remedia inducta sunt, quorũ effectus & finis, vel vt opus in præiudicium vicini factũ tollatur: vel ad prohibendum, ne damnum ex re vicini vicino contingat: vel ne opus nouum fiat, quod nociturum sit vicino, vel vt commune diuidatur, confusum finibus suis regatur, de singulis pauca dicamus.

a ca. si inimicus, 93. distin.
b l. si quis ex familiaribus, l. 20. qui accusa non poss. C. l. data tampridem, C. de donatio.
c Deutero. c. 21. c. dilecto, c. 6. de sentent. excommuni. in 6.
d Bartol. in l. qui ea mente, de furt.
e Floria. in l. quintus, ad l. Aquil. facit. §. gallinarũ, de rer. diuis.
f Exod. 20.
g Leuit. c. 25. Numeror. c. fin.
h l. quoties nec hominum, & l. vt pomum, de seruit. P.

De restitutione operis nocentis in pristinam formam, & de eo quod vi, aut clam. Caput 25.

Lib. 43. P. tit. 23.

1 *Vi, aut clam, aut præcariò factum, restituendum in pristinum statum.*
2 *Vi quando opus factum dicitur.*
3 *Clam opus fieri quando dicatur.*
4 *Interdictum quod vi aut clam, tantùm datur pro rebus soli, aut quæ in solo.*
5 *Quibus datur hoc interdictum quod vi aut clam, & contra quos.*
6 *Quandiu competat interdictum quod vi aut clam.*
7 *Effectus huius interdicti, & quid in condemnatione eius.*
8 *Præcariò opus factum, quomodo restituendum.*

RESTITVTORIVM interdictũ pro demoliẽdo opere, quod nocet vicino, competit, si illud vi, aut clam, aut pręcariò factũ est, vel non iure [i]. Agimus porrò hic, de opere vi vel clam facto restituendo, non de vi ipsa, vel de vi in personam, de qua alio loco tractamus, nempe in criminibus. Vi fecisse videtur opus, qui contrà, quàm prohiberetur fecit, vel prohibitus iactu lapilli opus cœptum prosecutus fuerit: vel contra denunciationem: vel cùm sciret se prohiberi posse, ne prohiberetur per vim amolitus est, puta ianuam clausit [k]. Et quicunque propria authoritate aliquid in re contentiosa facit, vi facere videtur [l]. Siue quis per semetipsum prohibuerit, siue per aliũ, vt per procuratorem, seruum, mercenarium [m], inquilinum, vel alium [n]. Si quis tamen interdictus paratus sit se iudicio defendere aduersus eos, qui interdic

i l. 1. §. hoc interdictum, quod vi aut clam.
k l. 1. § quid sit vi, & seq. § factum, & l. vim facit, l. 19. quod vi aut clam.
l l. extat, quod met. cau. l. 1. C. de suffrag. l. quo tutela §. vi factũ, de reg. iur.
m l. 1. quod vi aut clam.
n l. interdictum, 17. eod.

terdicendum putant ne opus fiat, desinet vim facere, si modo satis offerat [a].
3 Clam hic facere dicitur, qui cælauit aduersarium, nec ei denunciauit, si modo timuit eius controuersiam, aut debuit timere. Et qui cælandi animum habet eum, quem se prohibiturum intellexerit, & quem existimat aut existimare debet se prohibiturum iri [b]. Item & is clam facit, qui denunciauit quidem se opus facturum, sed nec diem nec horam denunciatione complexus est, & vbi aut quod opus facturus esset, vel perfunctorie denunciauit [c]. Qui autem bona fide iussit opus fieri sine hoc metu, etsi seruus faciens metuerit non tenetur [d]. Frustrà autem hîc tereremus tempus in percurrendis rebus, quæ vi & clam fieri possunt: nam tot sunt ferè, quot modi nocendi rebus alienis.
4 Eo tamen obseruato, vt interdictum hoc quod vi aut clam, locum non habeat, nisi pro opere quod fit in solo [e], vel in opere quod in solo est [f]: vt si arbores ex solo succidantur [g], pro quibus & vtile hoc interdictum competit.
5 Datur hoc interdictum domino qui prohibuit, & cuius nomine prohibitio facta est [h], & ijs quorum interest [i], etiam si non possideant [k]. Contra eos qui fecerunt, & quorum iussu factum est [l]. Si tamen colonus nouum opus fecerit, vnde interdictum detur sine iussu domini, colonus tenebitur, vt patientiã & impensam præstet, pro restituendo opere: dominus autem tantùm patientiam præstare tenebitur, vel impensam demolitionis [m]. Idem conductore faciente sine iussu domini responsum [n] datur: & semper cõtra possessorem operis hoc interdictum [o]. Item & in hæredes reliquósque successores in id quod
6 ad eos peruenit, intra annum: non enim datur post annum: incipitque annus ex quo id opus factum perfectúmue est, aut fieri desijt, licèt perfectum nõ sit,
7 non à tempore quo cœpit fieri [p]. Vnde sequitur effectus, vt opus factum tollatur & restituatur in pristinam formam [q], & tanti his æstimetur, quanti illorum interest opus factum non esse [r]. Et si quis propter opus factum, ius aliquod prædij amiserit, id restitui ex hoc interdicto debet [s], & fructus & omnis causa [t].
8 Si præcariò etiam quis possideat, & opus fecerit in eo iniussu domini, tolli vt illicitum debet & restitui præcarium suæ formæ [v]: alioquin fit condemnatio quanti interfit & fructuum [x]. Sed de præcario alibi Deo fauente latius suo loco, dum agemus de contractibus.

a l. 1. § si quis rat. quod vi aut clam.
b l. 2. § hoc & l. 4. quod vi aut clam, l. 1. quis iuris. § eam, de reg. iur. l. clam possidere, de acquir. possess.
c Vlp. in l. aut qui alios, 3. eod. princ. & § 1. eod. quod vi aut clam.
d l. si opus, l. 20. § si iussero, eod.
e l. si alius testi. l. 7. § notandum, & l. nam ergo, l. 8. & l. fin. quod vi aut clam.
f l. nam & si rámos. 8. § & seq. eod.
g l. denique, l. 13. eo. titu.
h l. interdictum, l. 15. & l. 17. eod. Paul. l. si procurator, l. 17. de oper. nou. nunciat. lib. 39. P. tit. 1.
i l. is qui in parietem, l. 11. § fin. l. denique, l. 13. § si ex ipsa, quod vi aut clam.
k l. competit, l. 16. eod.
l l. 5. § hæc verba, & l. seq. l. 18. qui in put. l. 33. § si tutores, l. semper, l. 15. § si in sepulchro, eod. titu.
m l. denique, l. 13. §. fin. l. nam etsi, l. 14. § fin. eod. l. quanquam. § idem Iulianus, & l. si colon. de aqua plu. arcen. l. 2. § restituas, ne quid in loc. pub. l. 2. § item, de alienat. iudic. mut. caus. fac.
n l. semper, l. 15. § is cui. quod vi aut clam.
o l. semper, in princ. l. 15. eod.
p l. semper aduersus, 15. § hoc interdictum, & l. 17. quod vi aut clam. l. si vitium, l. 22. eo. l. Aiteius, de aqua plu. arcen.
q l. 1. § hoc interdictum, quod vi aut clam.
r l. semper aduersus, § in hoc interdicto, eod. titu. facit l. si quando, C. vnde vi.
s l. si opus, l. 20. § si. quod vi aut clam.
t l. videamus, l. 38. § si possessionem, vers. interdicto de vsur. libr. 22. P. titul. 1.
v l. 2. § hoc interdictum, l. & habet, l. 15. de præcar. libr. 43. P. tit. 25. l. quæsitum, l. 8. § ex hoc interdicto, eod.
x d. l. quæsitum, § ex hoc interdicto, l. § præcario, l. 12. cõmu. prædio. P.

De damno infecto. Cap. 26.

Lib. 39. P. titu. 2.

1 *Damnum infectum quid, & vnde dictum: & damnatio, vnde.*
2 *Remedium de damno infecto, & cautio pro quo opere detur.*
3 *Remedium de damno infecto extraordinarium est, nec datur alia actione competente, & num possit concurrere.*
4 *Quis vtatur hoc remedio, de damno infecto: & de stipulatione & cautione eius.*
5 *Petenda est damni infecti cautio antequam damnum fiat, & tamen facto datur, si qui dedit velit rudera tollere.*
6 *Inquiritur tantùm, num præstita cautione antè damnum datum, quis moram fecerit post vocationem in ius, an actor vel reus.*
7 *Iudex interpellari debet, aliter non tenetur de negligentia, & quid sit postulare à iudice.*
8 *Quando committatur stipulatio damni infecti: & non porrigi hanc cautionem ad fortuitos casus, & naturale loci vitium: damnum iniuria aduersarij factum, &c.*
9 *Quæ veniunt in stipulationem damni infecti commissam.*
10 *Contra non cauentem vel non defendentem in damno infecto, fit missio in possessionem.*

ſionem. Miſsio in poſſeſsionem ob hanc cauſam quomodo fiat in rem minantem damnum. Miſsione hac facta dominus ædium eycitendus eſt inde, &c.

11 Miſsionem præcedere debet denunciatio, vt cautio detur, &c. Denunciatio quomodo & quibus facienda &c.

12 Miſsio in poſſeſsionem duplex, ex primo & ſecundo decreto. Miſsio ex primo & ſecundo decreto quæ &c.

13 Miſsio in poſſeſsionem rei ſeruandæ cauſa, alijs negotijs communis, nec verè poſſeſsionem dat.

14 Miſsio in poſſeſsionem ex Carboniano edicto, dat poſſeſsionem.

15 Miſsio in poſſeſsionem ex 2. decreto fit poſt annum, & datur ius dominij.

16 Dominus rerum ruinoſarum dando res, liberatur ab omni damno dando & dari.

a l.1. de dam. infe. P.
b l.5 eod tit. Paul. libr. 5 recep ſent. titul 10.
c Varro, 4. de ling. Latin.
d Pompon. in l. ſi cũ meus, l. 14 § fin. ſi ſeruit. vend.
e Alphe. in l. ſi quando, l. 17 eod. tit. ſi ſeruit vendic.
f l.1. de dam. infect.
g l.4. in princ. & § ſi intra, verſicu dum ergo, eod.
h l. prætor ait, §. hoc edictum, de dam. infect. l. ſepta iter, l. 111 § officium, de aqua plu. arcen. l. 39. P. titu. 2.
i l. Arteius § in hoc edicto, de aqua plu. arcen.
k Caius in l. eorum, l. 19 § fin. de dam. infect. l. flumen, l. 24 eod.
l d.l flumen, & l. qui vias, l. 31. de dam. infect.
m l. ſi finita, l. 15. § ſiue, & § ſi publicus, & l. ſtillicidij, de damn. infect.
n l ſi ædibus, l. 32 § fin. de dam. infect.
o l. qui bona fide, l. 13. § de illo, de dam. infect. l. inquilino, & l. ſeq eod. l. habitatori, § fin. loca. in f.
p l. qui bona fide, l. 13 § ſi quis opus, de damn. infect. P.
q d.l qui bona fide, § qui damni infecti.
r Paul. l. damni infecti, l. 12. de dam. infect.
s l. 5. § fin. & d. l. qui bona fide, §. & ſuperficiario, de dã infect. l. inter fructuarium, l. 20 eo l. inter quos, l. 39. § damni infecti, eod.
t l. eorum, l. 19 § 6. de dam. infect. l. ſi quid igitur, l. 29. de ſeruit. vrb. prædio.
v l. inter quos, l. 39. § ſi dominus, de dam. infect.
x l. qui bona fide, l. 13. § cum inter, eo. titul.
y l. prætor ait, l. 7. de dam. infect. l. damni infecti, l. 30. §. verum, eod l. 2. §. item ex cauſa, de prætor. ſtipulat.

DAMNVM infectum eſt, damnum nondum factum, ſed quod futurum veremur [a]. Damnum porrò & damnatio, ſecundum Paulum, ab ademptione, & quaſi diminutione patrimonij dictum eſt [b]: *Damnum*, inquit Varro [c], *à demptione, cùm minuit factum, quàm quanti conſtat.* Quando itaque ex opere facto à vicino, vicinus damnum imminere ſibi præuidet, proſpicit ſibi agendo ius, non eſſe vicino ita opus habere: veluti ſi paries communis opere facto à te, in ædes meas ſe inclinauerit, potero recũ agere, ius tibi nõ eſſe ita parietẽ illũ habere [d], vel ſi ventrẽ faciat [e]. Accedit remediũ prætoriũ, quod propter neceſſitatis celeritatem commiſſum eſt magiſtratibus municipalib. de damno infecto [f], quod pertinet ad actionẽ & poſſeſſionem: cætera namque ſibi reſeruauit [g]. Cautio ne damnum fiat, *hoc edictum* inquit Vlpianus [h], *proſpicit damnum nondum factum, cùm cæteræ actiones ad damna quæ contigerunt ſarcienda pertineant, vt in legis Aquiliæ actione & alijs, de damno verè facto nihil hoc edicto cauetur.* Simile in hoc remedio de aqua pluuia arcẽda: quod tamen differt quia illud damnum non factum, ſed futurum ſpeciale ratione pluuiæ reſpicit: hoc autem, ſi ædium vitio, ſiue operis, quod vel in ædibus vel in loco vrbano aut ruſtico, publico aut priuato fiat, damni aliquid futurum ſit, curat Prætor, vt timenti damnum ex operis vitio, non loci, caueatur [k]: publico videlicet, quando in eo loco, ob priuatum commodum & priuata authoritate quid fit: nam ſine damno vicinorum, qui agunt, facere debent [l]: ſecus, ſi publicè reficiantur res [m]. Remedium hoc extraordinarium eſt, ideò non datur niſi deficiente alia actione [n]: vt ſi conductor tutò in domo conducta habitare non poſſit, ob damnum minatum, cùm ex conducto experiri poſſit, hæc non datur [o]. Concurrere at cum diuerſis alijs remedijs ad diuerſa tamen tendentibus, hoc remedium poteſt, veluti cum operis noui iam facta nunciatione, & cum interdicto, quod vi aut clam [p]. Porrò quis poſſit hoc auxilio vti, definita non poteſt dari alia regula, quàm id omnino ſubijci prætoris arbitrio, & omnes audiri qui ſibi caueri damni infecti poſtulant: & ad ſtipulationem admittitur quilibet, ſi prius iurauerit de calumnia, & ſacramento præſtito nõ inquiritur an eius qui petit, interſit vel non [q]. Competit tamen damni infecti ſtipulatio maximè iis quorum intereſt damnum non dari: non tantùm ei, cuius in bonis res eſt, ſed etiam ei cuius periculo res eſt [r]. Domino fructuario, ſuperficiario [s]. Et pro auertendo ſtillicidio, ſeu proiecto, vnde damnum veremur nobis contingere, ſi quid ex foramine vnde aqua mittitur per parietem nociturum ſit [t]. At contra dominum rerum vitioſarum, & ſi dominiũ in controuerſia ſit, contra poſſeſſorem cautio facienda dirigitur [v]. Et cum medio vicino rerum vitioſarum: quia fieri poteſt vt ædes ruinoſæ in vicinas incidentes mihi noceant [x]. In hac vel promittendum cùm in ſuo opus fit, vel cauendum ſeu ſatisdandum, ſi in alieno. Sic prætor enim ait in hoc edicto [y], *damni infecti ſuo nomine promitti, alieno ſatisdari iubebo ei qui iurauerit, non calumniæ cauſa id ſe poſtulare: eúmue cuius nomine aget, poſtulaturum in eam diem,*

quem

quę causa cognita statuero. Si cõtrouersia sit, dominus sit necne qui cauebit, sub exceptione [a] *satisdare inhibebo.* Exceptio, vt eligat actor quomodo velit sibi caueri, an tãquã à domino, an tanquam à non domino: nec enim vtrumque postulãs auditur [b]: quia electio in iuribus ad eundem finem concurrentibus fieri debet ab eo cui competunt [c]. Si alieno nomine quis stipuletur, ita concipi debet stipulatio, vt quod damnum domino datum sit comprehendatur: cauere autem debet is qui stipulabitur dominum ratum habiturum. Exceptióque procuratoria stipulationi inferenda est [d], sicut in stipulatione legatorum [e]: adiicitúrque in hac stipulatione, & hæredum nomen vel successorum, eorúmque ad quos res pertinet [f]. Debet item adiici dies certa stipulationi, infra quam si damnum datum sit emendetur, veluti si intra mensem vel 2. vel plures, sicut iudici videbitur, qui diem definiet habita ratione operis, quod ruinam minatur: num sit antiquum, quod breui sit casurum, vel alterius generis. Nõ enim in infinitum debet produci stipulatio, vt perpetuò qui cauit teneatur [g]. Quod si stipulatio facta fuerit sine die, valebit quidem si expressa voluntate contrahentium fiat: vt si cautum, teneri promissorem quandocunque domus ceciderit: at si per errorem sine die concepta est, valebit tantùm stipulatio intra eam diem, qua solitum est caueri, & desideratur à prætore vt liberetur. Verumtamen si finita die opus nõ ceciderit, iterum ex arbitrio prætoris erit
5 cauendum [h], quia prætoriæ stipulationes repeti possunt [i]. Diligenter porrò quis debet suum munus exequi in postulanda cautione & stipulatione, ob ruinam propinquam & damnum imminens: alioquin enim, si antequam cautio postulata sit, vicini ædes vel aliud opus damnum dederint, certè nulla actio contra dominum est, si is rudera noluerit ex vicini area vel ædibus, quia non cogitur tollere, & habeat pro derelicto [k]: alioquin enim si vellet tollere, non prius licet, nisi de damno dato & futuro caueat [l]. Verùm hic animaduertendum est, qua ratione interpositio cautionis & stipulationis fuerit
6 intermissa post impetratum interdictum, seu vocationem in ius factam; an per negligentiam ipsius actoris, & tunc vera sunt quæ dicta proximè: an verò propter aliquod legitimum impedimentum sibi prospicere citò non potuit; veluti, quia absens necessariò ob negotia reipublicæ, vel alia legitima causa: nam tunc interdictum ei, in cuius ædes rudera decíderint, datur, per quod vicinus cogetur, vel tollere rudera, aut totas ædes pro derelicto habere, & de præterito damno cauere [m]. Sed Africanus tradit [n], *Si, cùm postulassem, vt mihi damni infecti promitteres, noluisti: & priusquam prætor adiretur, ædes tuæ corruerunt, & damnum mihi dederunt, Pœdium dixisse prætorem mihi non statuere debuisse, quòd mea culpa damnum sim passus: quia tardius experiri cœperim. At si prætor vt promitteres decreuisset, & te non repromittente, me ire in possessionem iussisset, & priusquam eò venissem, corruerint, perinde omnia seruãda esse, atque si postea quam in possessionem veni, damnum datum esset.* Si autem post decretum eundi in possessionem, qui iussus erat ire, neglexerit, & interim corruerint, diuersum statuitur [o]. Quod si, dum prætor aditus de danda stipulatione deliberat, damnum con-
1 tigerit, missio quidem cessabit: prætor tamen decernere debet, quicquid dã-
2 ni contigerit, vt de eo quoque caueatur, aut si putat quod vtiliter actionem daturus sit, decernat [p]. Cæterùm si cautionem sibi delegatam magistratus municipalis non curauerit, & interim damnum datum sit, in eum iudicium datur, quod non ad quantitatem refertur, sed ad id quod interest, & ad vti-
7 litatem venit, non ad pœnam [q]. Scilicet si postulatum fuerit remedium, nam qui non postulauit, experiri non potest: atque hîc postulare propriè dicitur,
8 pro tribunali petere, non alibi [r]. Committitur autem stipulatio aduenientę damno, vel si pro damno euitando quid faciendum sit, si vitio operis fiat. Nõ enim porrigitur stipulatio ad ruinam vel damnum, quod vitio naturali soli contingit, vel iniuria aduersarij factum, vel quod casu fortuito, cui prospici non potuit, accidit [s]. Parcitur quippè vitio naturali [t]. Et fortuita, vt terræmo-

tus,

[a] facit & l. qui vlas. 13. § fin. de damn. infect.
[b] l. si proprietarius 12. § fi. de damn. infect.
[c] l. fin. C. de cod. tit. l. quod in hæred. § eligere, de tribut. l. 3. vt legat. nomi. caueat. ff.
[d] l. inter quos, ff. 39. § alieno, de damn. infect.
[e] l. Pompeius, § si stipuletur, de procur. l. 1. § sed & procuratoribus, vt legat. nomi. caueat.
[f] l. dominum, l. 24. § adiicitur, de damn. infect.
[g] l. qui bona fide, l. 53. § fin. & l. seq. de damn. infect.
[h] superiora probat Vlpian. in l. si finita, l. 15. de damn. infect.
[i] l. prætoriæ stipulationes, de prætor. stipulatio l. veluti, § hæc vox de edem.
[k] l. eurnir, l. 6. de damn. infect.
[l] l. prætor ait, § 7. § fin. eod. tit. ul.
[m] d. l. prætor ait § fi. iuncta l. quod sors, eod. tit. & l. hoc amplius, l. 9. de damn. infect. glo. in d. l. eum nat. eod. tit. ul.
[n] l. cùm postulasse, l. 44. eod.
[o] l. si finita, § si quis metu, § prætor ait, § fin. & seq. & l. si finita § illud, & § elegantèr, & § hã ruerint, de damn. infect.
[p] d. l. si finita, l. 15. § elegantèr.
[q] l. duæ cautiones, 4. in fin. de damn. infect.
[r] d. l. dies cautionis, § hoc autem iudicium, l. 2. § stat. Astronibus, de negotiis gestis. l. stipulatio, § habet, de oper. nou. nunciat. ff.
[s] l. dominum, l. 24. § vt ait, de damn. infect.
[t] l. 2. § hæc cautio, & § idem ait, si aqua, & § nõ facien dum, de aqua plu. arcend.

tus, vis fluminis, & similia in potestate prouidentia hominis non sunt [a]. In aliis autem casibus quibus sibi quis facile prospicere potest, locum habet [b]. Si etiam de damno infecto quis sibi cauerit in pariete communi ob nimium onus à socio impositum, rectè agit: at si paries æqualiter vtriusque oneribus pressus decidat, vterque sibi imputabit [c]. Quando autem commissa est stipulatio de damno infecto, veniunt in eam, quanti ea res erit, & impensæ quas fecit qui est stipulatus, ne opus sibi noceret in fulciendo, & ob emigrationē metu ruinæ, si hospitium alibi sit conducendum [d]. Sed tamen in æstimando nouo pariete communi, ratio haberi debet eius impensæ, quæ modum probabilem non excedit in veteri eius cultu, non qui aggrauet [e]. Nec ex damni infecti stipulatione oportet infinitam vel immoderatam æstimationem fieri, vt puta ob tectoria vel picturas: quia honestus modus seruandus est, non immoderata cuiusque luxuria subsequenda [f]. Et hæc quæ dicta sunt, locum habent, quando damni infecti nomine cautum est: At quando non cauetur intra diem à prætore constituendum in possessionem rei eius, cuius damno timetur, ob rem non defensam actor mittendus est [g], etiam contra pupillum indefensum [h], & in eum qui neque cauerit, neque in possessione esse, neque possidere passus sit, iudicium dat prætor, vt tantum præstet, quantum præstare eum oporteret, si de ea re ex decreto eius prætoris, vel eius cuius ea de re iurisdictio fuit quæ in ea re est, cautum fuisset [i]. Si ædes sint ruinosæ in parte, pro qua nolit cauere dominus, missio fit in totas ædes: si tamen amplæ ædes sunt, & in plures partes diuisæ, in eam tantùm quæ ruinosa est fier missio [k]: vbi autem quis possidere iussus est, dominus deiciendus erit à possessione [l]. Obseruare autem expedit ante hanc missionem exigi denunciationem factam ei qui cauere debet vt caueat, vel ei ipsi, vel ad domū ipsius, vel vbi habitat: etsi habitationem nō habeat, ad ipsum prædium erit denunciandum, vel procuratori eius, vel inquilinis [m]. Et si res hæreditaria ruinosa sit, nec illa adita, & non inhabitentur ædes, tutiùs erit libellum ad ipsas ædes proponere [n]. Missio in possessionem in hoc interdicto duplex est, ex primo & secundo decreto. Prior ex primo decreto est, quando ob contumaciam rei qui non cauet iussus, actor mittitur in possessionem eius rei, quæ ruinam minatur, custodiæ causa, vt eam pignoris iure detineat, donec reus veniat respōsurus [o]: missióque fit, etiam si post decretū missionis ædes ruinosæ corruerint ante missionem [p]. Et possidere quoque intelligitur ante ruinam, si metu ruinæ, ne ea opprimatur missus in possessionem, recesserit ab illis [q]. Hoc remediū missionis huius rei seruandæ causa, cōmune in omnibus actionibus in rem, vt tædio affectus, cōtumax hoc modo veniat. Et si veniat intra annū, nō posteà, nec prius audiatur, quàm de impēsis & reliquis cauerit vel soluerit &c [r]. Neque hæc missio in possessionē ex primo decreto transfert dominium in possidentem [s]. Præfertur tamen qui ex hac causa mittitur creditori, qui pignus in ea re habet, si is non satisfiet de damno infecto [t]. Quanquā qui ita missus est in possessionem, non verè possessionem videatur habere, sed potius rei custodiam [u]. Hoc enim speciale habet missio ex Carboniano edicto [x]. Cæterùm post annum contumax in cauendo, rei suæ possessione verè priuatur [y]. Et iubet prætor dominum de possessione decedere, & possidere actorem [z]. Datúrque ius dominij ex secundo decreto, vt nequaquam postmodum locus sit oblationi cautionis [a]. Nec statim vbi prætor misit in possessionem, etiam possidere iubet, sed tum demum cùm iusta causa videbitur. Et ideò interuallum debet aliquod præcedere à prima missione, quòd aut prodereliçto ædes longo silentio dominus videatur habuisse: aut misso aduersario in possessionem & aliquandiu morato nemo caueat [b]. Ita pro omni dam-

a l. In rebus commod. in f. l. 2. C. eod. l. quæ fortuitis, de pignor. act. o. C. l. 2. §. si eo tempore, de admin. rer. ad ciuit. pertinen. in f.

b l. qui bona fide. § cùm inter, & l. flumina, l. 24 § seruū quoq;, de dā. infe.

c l. ex damni, l. 40 §. 2. eod. tit. l.

d l. in hanc, l. 28. & l. seq. de dam. infect.

e l. inter quos, l. 19. § fin. l. in pariete, §. fin. & l. seq. & l. in reficiendo, de damn. infect. in f.

f Vtpian. l. ex damni infecti, l. 40 de dā. infect. l. quidam, § fin. de seruit. urb.

g l. 4 §. si intra diē, de damn. infect. l. prætor ait, l. 7 §. de eo opere, vers. eum tui, & l. hoc amplius, l. 9 versi integra, eo tit. l. 2. & b. ea cautio poss. cat. lib 42. P. tit. 4.

h l. si finita, l. 15 §. si pupillus, de damn. infect. l. item ait prætor § hoc autem, quib. ex cau. in f. l. hoc autem, quib. ea cautio in poss. eat.

i d. l. prætor ait §. de eo, vers. in eum.

k l. si finita, l. 15 § ex hoc edicto, & seq. de dam. infect.

l d. l. si finita, § vbi autem, & l. 4. §. si forte, eod. l. qui vniuersas, §. item cùm prætor, de acquir. possess. l. non alienum, de interrog. act. c. fin § fin. vt lit. non contest.

m l. 4. §. prætor ait, de damn. infect.

n d. l. 4 § totus.

o l. 4. §. si intra diē, de damn. infect.

p d. l. si finita § si iam ruerint.

q d. l. si finita, §. si qs mittu.

r c. fin. §. fin. vt lit. non contest. §. & qui iurat, de bon. autho. iud. possid. in authen. l. cùm proponas, l. 9 de bon. author. iud. possid.

s l. in possessionem, eod. d. l. si finita §. Iulianus scribit, de damn. infect.

t Vtpia. in l. quid de creditore, l. 31. & Paul. in l. 32 que, l. 12 de dam. infect.

v Pomponius in l. cùm legari, l. 12. quib. ex cau. in poss. ear. P. l. 3 § fin. de acq. poss. P. l. si quis autem, §. idē Pomponius, eod. l. 15 cui, in princ. vt in poss. legat. in f. l. si duo creditores, vt poss. d. P. l. 1. §. quæsitū, quor legat. P.

x l. 3. §. missum de Carbon. edict.

y d. c. fin. §. fi. vt lit. nō contest. c. cōtingit de dolo & contum.

z l. 4 §. si forte, & l. 5. de dam. infe.

a l. si finita, § posteà autem, l. 5. & l. 7. §. 1. de dam. infe. c. 1. de eo qui mitt. in poss. rei seruā. cau.

b d. l. si finita, § non autem statim, de damn. infect. f.

no accepto, qui passus est damnum, vel qui pati potest ex ruinoso opere, nihil aliud consequitur non cauente aduersario, quàm opus ipsum ruinosum: quo dato dominus liberatur, non secus ac dominus dans animal pro noxa, ad amplius non tenetur [a].

a l. prætor ait, §. hoc edictum, de damn. infect.

De operis noui nunciatione. Caput 27.

Lib. 39. P. tit. 1. Lib. 5. Decreta. tit. 32.

1 *Operis noui nunciatio quid, & quod ante opus factum locum habeat.*
2 *Operis noui nunciationis rationes.*
3 *Nouum opus quid hîc, quidue reficere ab eo distet. Reficere quid &c.*
4 *Nunciatio quid.*
5 *Nunciatio noui operis pertinet ad ædificationem solùm, & ad res quæ soli sunt.*
6 *Operis noui nunciationis causa triplex, naturalis, publica, imposititia, & de singulis.*
7 *Finis operis nunciationis, vt liceat quod in nostro licet, & quo temperamento.*
8 *In suo ædificanti non potest nunciari opus nouum, nisi certis de causis.*
9 *Pro opere in loco publico facto, nunciatio noui operis à quolibet etiã alienigena fit.*
10 *Qui nunciare possunt opus nouum.*
11 *Nunciandi formula, in damno infecto.*
12 *Habet locum nunciatio pro rebus ecclesiasticis.*
13 *Operis noui nunciationis remedium tantùm locum habet, vt extraordinarium deficiente remedio prohibitorio.*
14 *Non fit nunciatio noui operis in rusticis operibus.*
15 *Nunciatio noui operis fit vel totius, vel partis, quomodo.*
16 *Nunciatio fit in re præsenti, & omnibus diebus.*

1 ALIVD remedium, iuris publici aut nostrũ conseruandi causa, aut damni depellendi gratia inuentum est, operis noui nunciatio [b]. Quod antequam opus fiat, locũ habet & interdicit, ne fiat, summa cum vtilitate; quia melius est in tempore ante factum occurrere, quàm post læsionem, ad restitutionem & auxilium proclamare [c], quando videlicet ius est prohibendi ne se inuito aliquid fiat [d]. Hoc remedium prætor facilè interponit, & pollicetur, ne vicini inter se de opere pertinacius contendentes ad arma prorumpant, quos boni iudicis est sua iurisdictione ab armis compescere [e]. Néue vicinus resistendo, sibi arma permitti putaret & vltionem, ob quã tamẽ compescendam iudiciorũ vigor in medio positus est, cauens ne quisque eam sibi permittat [f]. Et proinde statutum, vt siue iure siue iniuria opus nouum nunciatum esset, opus intermitteretur [g], propter authoritatem prætoris, vt posteà latius dicetur Deo fauente. hinc & illud bonũ sequitur, ne potentia aduersarij manu & reipsa ius prohibẽtis opprimat vel lædat. Quemadmodũ ne id accidat in aliis iuris articulis prospectum inuenimus [h]. *Vtile itaq;*, inquit Ioannes Petrus Ferrariensis [i], *hoc interdictum maximè in ciuitatibus, vbi diuites vani ædificia magna & splẽdida, nõ habita ratione iuris vicinorũ amoliuntur, vanissima & inani gloria tumidi, ita fatui & stolidi, vt putent hîc perpetuò sibi esse manendum.* Neq; ædificia ista solẽt perfici, nisi per homines elatos & superbos, quos vocat 3 Augustus animosos [k]. Nouum opus hîc primùm considerandũ est non factũ videlicet imperfectum: nã pro eo quod factum est, ad interdictũ quod vi aut clam recurritur [l]. Nec immorandũ est in dictione opus, quæ perfectã rem vt plerunque demonstrare videtur, vt notat Paulus [m]. Nam & opus rectè de perfecto & de imperfecto seu cœpto dici potest [n]. Nouũ portò opus dicitur,

b l. 1. §. nunciatio, in 2. de oper. nouũ nunciat.
c l. fin. in quib. cau. in integr. restitui. non est necessa. l. 1. quando licet. vnicuique sine iudi. se vindic. C.
d l. 3. de remissio. lib. 43. P. titul. 24.
e l. æquissimum, de vsufructu. in P. libr. 7. titu. 1.
f l. nullus, de iudæis, C.
g l. 2. de oper. noui nunciat.
h l. illicitas. in princip. & §. ne potentiores, de offic. præsid.
i Ioan. Petr de Ferrarijs, in forma libelli de actio. noui oper.
k l. 2. de præd. & alijs reb. minicular. lib. 11. C. tit. 22.
l l. 1. §. hoc autem, edictum, de oper. no. nunc. in P.
m Paul. in l. rei appellatio, l. 5. §. 1. de verb. sign.
n l. qui insulã, l. 35. §. qui ædem, loca. lib. 19. P. titu. 2.

5 quod

quod anteà non fuit, vt Eccleſiaſtes tradit [a]. *Quid eſt*, inquit, *quod futurum eſt? id quod fuit: nihil ſub ſole nouum.* Nouũ itaque non facit, qui detegit quod vetus eſt [b]. Et qui excutit ſpicas, non facit nouam ſpeciem, ſed eam quæ eſt detegit: aliúdque reficere eſt, aliud facere [c]. Nouúmque opus facere videtur qui vel ædificando nuper, vel detrahendo, priſtinam faciem immutat [d]: ſecus ſi reficiat vel cœmentum vnũm vel alterum addat vel ſubtrahat, & ideò tunc hoc remedium non datur [e]. Quia reficere iter ſecundum Vlpia. [f] eſt, ad priſtinam formam actum & iter reducere, id eſt, nè quis dilatet, aut procuret, aut deprimat aut exaggeret. Et vt alij aiunt, nec liceat ampliare, aut vtile detrahere [g]. Et in ſumma, verbo reficiendi continetur apud Vlpianum, corruptum reſtaurare, tegere, ſubſtruere, farcire, ædificare, aduehere, & apportare ea, quæ ad eam rem neceſſaria ſunt [h]. Item aperire purgandi cauſa, & purgare, dummodo ſub ſpecie refectionis, neque altiorem, neque longiorem, neque latiorem, neque humiliorem faciat [i]. Nunciatio quod ad nomen pertinet, nihil aliud eſt, quàm relatio vel delatio rei alicuius, rei monitio, quæ & de crimmibus & aliis fieri poteſt [k]. Quocirca ratione adiuncti reſtringitur, vt nunc nunciatio, nihil aliud erit, quàm monitio, quòd opus nouum fiat, & prohibitio ne opus nouum exædificetur [l]. Denunciare idem eſt, quod prohibere [m]: prohibitio autem hîc ad opus nouum reſtringenda. Nam non omnis prohibitio opus nouum reſpicit, nam alia prohibent leges [n], alia iudicia [o]; quæ huc non pertinẽt. Opus porrò nouũ diſtinguit à damno infecto, & ab interdicto quod vi aut clam [p], vt ſuis locis antè diximus. Et ædificandi nomen diſtinguit naturam negotij, quo de agimus. Nam hoc edictum omnia opera non complectitur, ſed ea ſolùm quæ ſolo ſunt iuncta ſunt, quorum ædificatio vel demolitio videtur opus nouum continere, ideirco placuit, ſi quis meſſem faciat arbores ue ſuccidat, vineam putet, quanquam opus faciat tamen ad hoc edictum nõ pertinere: quia ad ea opera, quæ in ſolo fiunt, pertinet [q], ex ædificatione imperfecta. Operis nouæ nunciationis triplex eſt cauſa naturalis, publica, impoſititia: Naturalis cùm in noſtras ædes quid immittitur, vel in noſtro ædificatur; publica, quoties leges vel ſenatuſconſulta, cõſtitutionéſque principum, per noui operis nunciationem tuentur. Impoſititia, ſi quis poſteaquam ſeruitutem ædibus ſuis impoſuit, contrà ſeruitutem fecit [r]. Hoc auxilio itaque prohibemus, nè quis in noſtro ædificet, vel in noſtras ædes immittat [s]; etſi in noſtro ædificatũ ſit, poſſimus propria authoritate tollere & demolri [t]. Vt mihi liceat ſine metu calumniæ, ligna meis rebus impreſſa ſine authoritate iudicis, tollere & cõfringere [v]. Vt & in ſolo meo ædificata, iure meo arrogo [x], & demolior, cũ re mea abuti mihi liceat [y]. Et ſi quis me prohibere velit, iniuriarum agere poſſum in eum qui non ſinat liberè mea re vti [z]: hæc tamen non licent ciuili temperamento, niſi monitione vicino facta prius [a]. Ideò & ſi quid fiat in pariete, cõmunine alio loco, ad nunciationem rectius confugiendum eſt, nec factum propria authoritate licet tollere vel meidere [b]; cùm quis ſuo iure vti præſumatur, niſi contrarũ appareat [c]. Et omnia iure licere præſumuntur, niſi probetur nõ licere [d]: atque vnus ex ſocijs prohibere quidem poteſt, ne alius ædificet, verùm deſtruere ædificatum nõ poteſt [e]. At ſi quis in ſuo ædificet, iure cõmunem interpellari non poteſt hoc edicto nũciationis noui operis, niſi cõtra leges edictáue principum, quæ modũ ædificiis extruendis adiiciunt, vel in ſacro vel publico vel religioſo ædificetur [f], aut præter modũ per ſeruitutem impoſitũ [g]. Interdicit prætor nequid in loco publico fiat, & ideò ſi quid fiat aduerſus illã prohibitionem, denũciatio fieri noui operis poteſt à quolibet [h]. Et non ſolũ ab incolis, ſed etiã ab alienigenis viatoribus, ſi quid in via publica

a Eccleſ c.1.
b l. adeò, § cũ quis, de acquir dom P.
c l 3. § reficere, de itine act priua
d l.1. § opus nouũ, de oper. nu. nunc. P. l. ſtipulatio, l.21. § opus, eod.
e l 7 § ſi quis ædificium, & d. l. ſtipulatio, §. opus, de oper no. nunciat l. vſufructuarius, l 32 de vſufr.
f l 3 § pen. de itin. act priua. libr 43. P titu 18
g l. haſtenus, l 2 § fin. & l. quæquis, de vſufr. libr. 7. P. titul. 1.
h l.21. § deinde. de ritis, lib. 43. P. titul. 20.
i l. 1. de via public. libr. 43. P. titu 10.
k c.2. & 3. & c. ſuperbis, de accuſat. l. 2. § 1. de procurat. l. qui ioueas vſufruct, l. 2 § ad l. Aquil. P.
l ex glo in l ſi procurator, l 17 de oper no. nunciat.
m l. 1. § nunciatio, eod
n l. 2. & l. contra legem, de legib.
o l cùm prætor, de iudic. l. quos prohiber, de poſtul. P.
p l ſi alius, § notandus, quod vi aut clam P.
q l. 1. § hoc autem, edictum, de oper. no. nunc.
r l de pupillo, l. 5. § Sextus Pedius, de ope. noui. nunciatio.
s d. l. de pupillo, § ſed etſi in ædes, & l. quemadmodum, 39. § 1. ad legã. Aquil lib. 9. titu
t d. l quemadmodũ.
v l. fina vt nem. liceat ſine iudi authoris ſig. reb. impo C. lib. 2 tit. 17. & l. fin. vt nemo priua. titul. de ædifiis &c. lib. 2. C. titul. 18
x l. redemptores, de rei vendic. in P. § & ex diuerſo, de rer diuiſ. l. fi is cõtra, de ædil. priua. l 2. C. de ſeruitu.
y l. ſed etſi lege, § conſuluit, de petit. hæredita in P. l. domum ſuam, de reg. iur.
z l iniuriarum, l. 13. § pen de iniur. in P. libr. 47. titu 10.
a l quidam Iberus, de ſeruit. ruſtic prædio.
b d l. quemadmodũ, ad l. Aquil & l. ſed etſi, de ſeruit verbo.
c l meritò, pro ſoc P.
d l. nec non §. quòd ers, ex quib. cau maio in P.
e l an vnus ex ſocijs; & ſeruit vend in P.
f l 1. § nuncia õ fit, de no oper. nũciat. vt in exemplo, l. 1. C. de ædific. priua. nos ſupra de modo parietum, in ſeruitut. verb diximus.
g l ſeruit § ſi de ſe, aut. verb. prædio. P. l. 1. & l ſi quid, & l. præſes, C. de ſeruit. nouell. 165.
h l 2. ne quid in loc. pub l. 1 § nũciatio, & l. in priuatis, alij, l. 1 § d & l. q de no. ope. nunc. l. opus; de operib pub P.

fiat

10 fiat,quia & eorum interest,vt scribunt Angelus & Alexander [a]. Nunciabit & superficiarius nouum opus vicino, quia & seruitutum causa ei actio da-
11 tur [b]: constant enim ædes solo & superficie [c]. Et in cautione damni infecti, concurret nunciatio hac formula: ne progrediaris ad ædificationem vel demolitionem operis, nisi prius me indemnem conseruandum iri caueas [d], quamuis pro damno ipso infecto,quod minatur per se ruinam,non fiat nun-
12 ciatio noui operis [e]. Habet & locum nunciatio pro rebus ecclesiasticis, & pro ecclesiis ipsis [f]. In præiudicium enim ecclesiæ vnius,alterius ædificatio
13 non permittitur sine iusta causa [g]. Et ita res explicatæ sunt,pro quibus nunciatio fieri potest. Obseruandum tamen in his & similibus,noui operis nunciationẽ esse remedium extraordinarium,neque competere pro omni opere nouo, sed pro eo tantùm, pro quo aliud remedium prohibitorium non est proditum per prætorem vel legem: veluti si vnus ex socijs loci communis in eo aliquid faciat,non datur nunciatio,sed communi diuidundo iudicio prohibetur [h], potiórque conditio prohibentis [i]. Sic de similibus, vt de damno infecto,quod vi aut clam,prohibitione prætoris,quæ tamen æquipollet nun-
14 ciationi,vt postea ædificatum destruatur [k],efficitur. Tradit Hostiẽsis [l], nunciationem non habere locum in rusticis seruitutibus & prædus, in fauorem
15 agriculturæ, quæ nec momento suspendi debet [m]. Sed & illud obseruandum est, nunciationem operis noui fieri, vel totius,vel partis: si totius fiat, sufficit nunciare nouum opus simpliciter: si partis,oportet illius demonstare
16 locum. Quia in re præsenti sit nunciatio [n]. Et omnibus diebus fieri potest, feriatis quamuis [o]

[a] Angel & Alexan. in l. 2. ne quid in loc.publ.
[b] l.1 § ego superficiarius, de oper. no.nunciat.
[c] l. cum qui ædes, de vsufruct in P.
[d] l. 1 § nunciatio,in fine de oper nou. nunciat. & l. 3. §. pen. quod vi aut clam, P.
[e] l. si ædibus, de damn.infec.
[f] c. 1 & 2. de oper. nou. nunciat. ap. Gregor. lib. 5. Dec. tit. 32.
[g] can quicunque, & ea ecclesiæ, 16. q. 1. c. ad audientiam, de eccles. ædific.
[h] l. 3 de oper. nou. nunciat.
[i] l. in re communi, de seruit. vrb. prædio. l. Sabinus, communi diuid.
[k] d. l. Sabinus, & d. l. in re communi.
[l] Hostiẽsis, in Summa de oper. no. nũciat. § quis possit facere.
[m] l. 3. C. de feriis l. 2. de nũdin in P. c. 3. de feriis, § innouamus, de treuga & pace in vsib. Feudor.
[n] l. de pupillo, § qui nunciat, & § si in pluribus, de nou. oper. nunciat.
[o] l. 1. § nunciatio, de verb. item nunciatio, de oper. nou. nunciat.
[p] l. 1 § 1. de remissio. P. gio. in l. 3. §. si ego in verbo inquilinus, de oper. no nunciat l. 1. §. juris, cod. Bart. in l. 1. in princ. & §. nunc videamus, & l de pupillo, §. intergositas, de ope. nou nunciat Speculator in titul de ope.no.nunciat in §. sed nunc videamus.
[q] Specul. vbi supra, & §. fin.
[r] l. creditori, l. 20. de oper. no nunciat.
[s] l. ei qui pignori, de seruitut.
[t] l. 1 § vsufructuarius, de oper nou. nunciat. l. 1. in fin. & l. seq vsufruct. quemadm. caueatur P.
[v] l. cum procurator, l. 13 de oper. nou. nunciat.
[x] l. de pupillo, § qui procuratorio nomine, de ope. nou. nunciat.
[y] l. illud, in fine de nuntiis in P.
[z] l. verbũ illud pertinere, de verb. signific.
[a] Paul. in l. non solũ, proximo, 5. de oper. no nunciat. de ratione, l. loci, § fin.

Quibus & contra quos fiat nunciatio noui operis. Cap. 28.

1 *Quis opus nouum nunciare possit.*
2 *Personæ, quibus nunciari nouum opus potest.*

1 PERSONAS nunc in hoc remedio nunciationis consideremus,actoris,& rei, & quis possit primùm nunciare. Qua in re placuit,eum qui ius non habet in re,nunciare non posse [p]. Denunciabit igitur [q], qui vel dominũ, vel ius seruituris habet,qui pignori fundum accepit,qui habet detentionem seruitutis [r], quia illis dantur actiones vtiles [s]. Vsufructuarius tamen suo nomine nunciare non potest: procuratorio potest,vt in rem suam procurator vendicando vsumfructum [t]. Denunciat & procurator [v]. Verùm qui alio nomine nunciat,necesse habet satisdare,rem ratam dominum habiturum [x]. Si de mandato potissimùm dubitetur, vel,vt alijs placet, etiam si de mandato constet [y]. Bonæfidei possessor nunciare poterit, quia ad eum res quodammodo pertinere videtur [z]. Potest & nunciare nouum opus,non solùm vicinus proximus, sed inferior superioribus facientibus opus nouum: Nam & seruitutes quædam interuenientibus mediis vel publicis vel priuatis, esse possunt [a]. Pupillus sine tutoris authoritate non nunciat, nec seruus [b]. Mulier quoque & pupillus, si de denunciatione agatur operis facti in publico, non nunciant, nisi singulariter illorum interfit,exemplo populatium actionum,quæ tantùm in eo casu illis cõceduntur [c]. Et qui de opere publico nũciat,bonæ famæ,integræq; esse debet,vt in popularibus actionibus exigimus [d]. Arcentur & à denunciatione operis illi,cum quibus pactum ab

[a] l seq. si seruit. vend. l. seruitutes, § penult. de seruit. P. l. in tradendis, § interpositas, commu. prædio. l. si proximus, § via, & § fin. de aqua plu. vcend. P. [b] l. de pupillo, de ope. no. nunciat. P. [c] l. mulieris, de popul. actio. P. [d] l. 4. eod.

iisdem ædificantibus ea de re factum, vel si rei euidentia appareat eos ius non habere, vel manifestè inhabiles ad nunciandum sunt [a]. Si plurium etiam res sit, cui opus nouum noceat, omnes nunciare debent, nec vnius nunciatio sufficit [b]. Cùm de personis quibus nunciari potest quæritur, statuendum primùm est, nunciationem in rem fieri, non in personam. Proinde ea fieri potest furioso, infanti, vt nec tutoris authoritas exigatur [c]. Et ideò cuilibet intelligenti, scilicet in re existenti, veluti fabro nunciatum, infantem & furiosum tenet [d]. Quod enim rem respicit, obligat furiosum tacitè [e]. Ita & seruo denunciatio fit rectè, quamuis ille denunciare non possit [f]. Hostiensis [g] quoque dicebat denunciationem domino extra rem fieri non posse ad effectum, vt post denunciationē opus factum demoliri debeat: quia fieri potest, vt fabri id non resciuerint, nisi posteà dominus ad opus redierit: à quo tempore validatur præcedens denunciatio. Denunciatur item non solùm proximo, sed & remotiori vicino [h]. Et si plurium res sit, in qua opus nouum fiat, si vni nuncietur, rectè nunciatum videtur, & omnibus censetur facta nunciatio: sed si vnus ædificauerit post nunciationem, alij qui non ædificauerint, non tenebuntur: contrà, si communi rei plurium noceat opus nouum omnes nunciare debent, nec vnius nunciatio sufficit [i].

a l. non solùm, & l. de pupillo, de ope. no. nuncia.
b l. ædibus communibus, l. 18 l. de pupillo, § si plurium, de oper. nou. nunciat.
c l. operis noui nunciatio, l. 10. de ope. no. nuncia.
d l. cuilibet, eod. tit.
e l. furiosus, & l. si à furioso, de actio.
f l. de pupillo, vers. 1. de oper. nou. nunciat.
g Hostiē. in Summa, de oper. nou. nunciat. § cur fiat.
h l. non solùm, l. 8. de oper. nou. nunciat.
i l. de pupillo, § si plurium, l. ædibus communibus, l. 12. de oper. nou. nuncia.

De modo & formis nunciationis noui operis. Caput 29.

1 *Nunciatio in re præsenti fit.*
2 *Nunciatio quadrupliciter fit: denunciatio quando verbo fiat.*
Denunciatio quæ verbo fit, exuit possessione denunciantem, &c.
3 *Facto quomodo iactu lapilli, & oppositione manuum nunciatio fiat.*
4 *Nunciatio per prætorem modestior, in Gallia probabilior.*
5 *Nunciatio operis per prætorem quo tempore fieri possit: an omnis nunciatio omnibus diebus fieri possit.*

NVNCIATIO in re præsenti, in loco operis demonstrato fieri debet, & in parte, si in ea tantùm nuncietur [1]. Nunciatio quadrupliciter fit, verbo, per iactum lapilli [2], per oppositionem manuum, per prætorem [3]. Prohibitio, quæ verbo fit, cùm quis dicit se opus prohibere, habet timiditatis aliquid & videtur qui prohibet de iure suo dubitare: quare dicitur constituere cum possessorem, cui fit denunciatio [4], quamuis possideat [5]. Nihil autem interest, quibus sententiæ verbis fiat prohibitio, dummodò prohibitio, in illis constet: sicuti de sententiæ sermonis viribus dicitur, in quo mens tantùm quæritur [6]. Facto prohibitio censetur perfici, iactu lapilli, vel opposita manu operi, prohibendi gratia [7]. Et istæ videntur paulò audaciores, & conseruant possessionem denuncianti. Quia dum lapillum quis iacit in opus, aut dum opponit manum operi, videtur profiteri apertè se iure suo agere in re sua, & velle defendere rem suam, retineréque possessionem, quæ animo alioquin amitti potest [8]. Neque id omnino temerarium est, cùm hoc fieri censeatur, donec adeatur iudex, cuius iurisdictioni se cōmittunt nūciantes, nisi aliter conueniant expressè [9]. Et propter absentiam iudicis licet interdum res propias vi etiam eripere ei, qui aufugit cum eis [10]. Obseruare & hic oportet, in iactu lapilli & manuum oppositione interuenire quoque verba, quæ exprimunt ea ratione ea fieri, vt prohibeatur opus, vel saltem interuenire debere nutum æquipollentem [11]. Nec simplex iactus lapilli prohibitionem facit: quinimò quidam tradunt, & triplicem lapillum

k l. de pupillo, l. 5 §. qui nunciat, & §. si in pluribus, & §. nunciationem, de oper. noui nunciat.
l d. l. de pupillo, §. meminisse, l. 1. § nunciatio, eod. l. 1. § quid sit vi factū, quod vi aut clam.
m d. § quid sit vi.
n d. l. de pupillo § meminisse, & l. 1. §. in operis autem nunciatione, de ope. no. nunciat. P.
o l. si alius, §. ait Iulianus, quod vi aut clam.
p l. in summa, l. 50. de re iudic. in P. l. 3. § conditio, de adimen. legatis, quæ res pignoribus possit promittendo, C. de iure dot.
q l. vim facit, l. 19. § prohibitus autē quis intelligatur, quod vi aut clam.
r l. 3 § in amittenda, de acq. possess. in P. l. si id quod, § 6 C. eod. titu.
s l. 1 §. & post operis noui, & §. seq. de oper. no. nunc. facit l. 2 quan lic. sine iud. se vindic.
t l. ait prætor, l. 10. § si debitorē, quæ in frau. credit. lib. 42. P. titu. 3.
7 arg. c. cùm apud, & c. tuæ, de spōsalib.

proſciendum [a]. Neque tamen exigo, vt nuncians teneatur dicere cauſam, cur nunciet & prohibeat. ſed puto ſufficere ſimpliciter eum prohibuiſſe,
4 ſicut de teſte dictum [b], in aliis quamuis contrarium verius videatur [c]. Modeſtior & firmior eſt per prætorem facta denũciatio, qua in Gallia vt plerunque vtimur. Et fieri quidem poteſt, vt rectè nunciatio fiat, ſed non vt rectè lis ideò moueatur, id eſt, vt moueri poſſit, vt ait Papinianus [d]. Et facilis à verbis priuatiſque concertationibus in verbera prorumpere, niſi prætoris intercedat authoritas, dum quis licitum putat contra aggredientem vi, iactu lapilli vel obiectione manus, vi & manu ſe defendere [e]. Et ideirco conſultus eſt medio, id eſt, iudice & iudiciorum vigore vti, ne ad arma veniant contendentes [f]. Iuſſus ſimplex ita hîc iudicis, vim habet ſententiæ quodammodo, dum per illum ſuſpendendum eſt opus [g]: quamuis alioquin comminationes, programmata, epiſtolæ, ſubſcriptiones iudicum, parte inaudita ſententiæ vel rei iudicatæ vim non habeant [h]. Vnde Ferrarienſis [i], hic ſingulare notat, vt quando per viam præcepti procedit iudex contra aliquem inſtante & petente aduerſario, præceptum huiuſmodi euaneſcat comparente reo, & petente ſibi libellum offerri: quòd iudicia non ſint à præceptis inchoanda, ſed à libelli oblatione fundamentum capiant [k].
5 Diſſidet autem Ferrarienſis cum Bartolo in tempore nunciationis faciendæ: nam cum iuriſconſ. abſolutè dixerit, omnibus diebus nunciationem fieri poſſe [l], Ferrarienſis vult tantùm locum habere in nunciatione facta vel verbo peracta, at in prætoria, dies feriatos excipit in honorem Dei [m]. Bartolus autem contendit, etiam prætoriam fieri poſſe omni die & feriato [n]. Ego pium exiſtimo feſtis diebus ab lis abſtinere contentionibus: verùm ſi neceſſitas vigeat, putà quia futura die pluribus redemptoribus vel operariis opus perficiendum ſit, Deum non offendi arbitror, vt conſulatur paci. Diſpenſat namque neceſſitas à feriarum exacta obſeruatione [o].

a arg l contumacia, de reſtitut. in integ. l. 2. q. 2. ex litteris, de conſtit. c. in audientia, de foro competent. excom.
b § ſanctimus. de teſtibus. authen.
c vtrum l fin. de edic. d. Adria. toll. C. l. cum l. 2. § vult igitur oratio, de tranſact. eam dilectæ, § vn. de accuſat. l. cod. ta, C. de edend.
d Papin. l. 3. de pignor. P. lib. 20. tit. 1.
e l. vt vim, de iuſt. & iure, cum ſimilib.
f l. æquiſſimum, de viſitat. P. l. nullus, C. de iudæis.
g l. in re communi, de ſeruit. verb. prædio. l. quod iuſſit, de iudic. l. 1. ſi quis ius dic. non obtemp. glo. in c. ex parte, in Chriſto, de verb. ſignific.
h l. 2. 4. 5. tit. communica. epiſt. programm. lib. 7. Cutus. 57.
i Ioan. Pet. de Ferrar. ps in praxi tit. de ope. no. nunciat.
k l. 1. in fin. de in ius vocan. auth. offeratur, de lit. conteſt. l. libellorum, de actu. & int. P. l. 3. de libel. oblat.
l l. 1. § nunciatio, verſ. item nunciatio, de opere. nou. nunciat.
m iuxta l. dies feſtos, & l. omnes, C. de feriis.
n Bart. in d. l. 1. § nunciatio, de opere. nouo nunciat.
o l. 1. C. de feriis, c. 3. eod. ap. Grego.

De effectu nunciationis noui operis. Caput 30.

1 *Effectus nunciationis noui operis, intermitti opus, poſteáque ædificatum demoliendum. Quis teneatur præſtare ſumptus demolitionis operis aut patientiam demoliendi, &c.*
2 *In nunciationis teſtatione debet apponi quantum opus iam factum ſit.*
3 *Quando ædificantis nunciatione opus ſuſpenditur.*
4 *Nunciatio noui operis non ſe defendentem facit ex actore reum.*

1 PRÆCIPVVS & inſignior effectus nunciationis noui operis eſt, vt nunciatione facta quieſcere debeat ædificatio, & opus intermittatur, donec ea de re cognitum ſit, alioquin omne poſt nunciationem, vt illegitimè ædificatum deſtruendum ſit [p]. Obtemperandum enim nunciationi eſt, ſiue benè ſiue malè facta fuerit [q], vt de excommunicatione dicitur eccleſiaſtica [r], & prohibitus qui poſteà ædificauit, in exceptionibus non auditur ante reſtitutionem operis in priſtinum ſtatum, nec datur ei actio per prætorem volenti agere ſibi ius eſſe ita ædificatum habere [s]: & quia vi, vt diximus, poſt prohibitionem factum dicitur. Qui vi aut clam fecit, ſi poſſidet, debet patientiam & impenſam tollendi operis: qui fecit nec poſſidet, impenſam: qui poſſidet nec fecit, patientiam tantùm [t]. Et Marcellus [v], *ſiue, cui opus*, inquit, *nouum nunciatum eſt, ante remiſſionem ædificarat, deceſſerit*,

p l. vnic. in fine de oper. no. nunciat. C. l. 2. eod. tit. ap. Greg. l. 1. prætor ait, § 2. & § prætor ait, eod. tit. in F.
q l. 1. de oper. no. nunciat. ff.
r c. 2. 11. q. 3.
s l. 1. § ſed etſi is cui nouum nomen, de oper. nou. nunc. ff.
t l. competit. l. 17. § fin. quod vi aut clam, l. 2. § pen. ne quid in loc. publ. l. 3. § item ſi locũ, de alien. iudic. mutand. cauſa fact. in F.
v ſupra de oper. no. nunciat.

hæredes eius debent præstare patientiam aduersario destruendi operis. Quia in restituendo huiusmodi opere, pœna versatur eius qui contra edictum facit, quæ in hæredes non transit, nisi lite contestata [a]. Veruntamen quamuis ad pœnam non teneatur, non dubito teneri hæredes ad impensas demolitionis si possideãt: quòd hoc vitiũ rei sequitur quemcunq; possessorẽ & omni damno eum onerat [b], nisi ædificatũ fuisset opus inuito domino loci: quo casu solùm præstat patientiam demolitionis, vt si à seruo, sine iussu domini fuerit ædificatum [c]. Propter hunc effectum demolitionis faciendæ ædificati post nunciationem, qui opus nunciat nouum, debet referre in testationem, quantum operis iam tunc factũ erat, & modulos seu mensuras capere, vt appareat quid posteà fuerit factum [d]. In quæstione tamen suspensionis operis post nunciationem, arbitror distinguendum, num prætore authore, vel sine prætore sit nunciatio: si sine prætore, & manifestè appareat ius non esse nunciandi ei qui nunciat, ab ædificio quiescere quis non tenetur, priusquam ad prætorem vocetur: veluti si constat pupillum nunciare vel seruum, vel extraneum, vel cum qui antè permisit, vel alio modo manifesta sit iniusta nunciatio. Ne inde iniuriarum nascatur occasio, vnde iura nasci solent [e]. At si dubitetur de iure, vel si per prætorem quis intermittere opus iubeatur, certè quiescendum ab opere, propter authoritatem prætoris, ne eius imperium elusorium sit [f]. Et quamuis manifestè iniusta vocatio in ius sit, aut quamuis citatio non liget vocatum [g]: attamen non est malè vocati contemnere vocantis imperium, coram quo exceptiones suas proponere potest [h]. Cæterum quando intermissio operis periculum adfert, nunciatio quoque hunc effectum non sortietur, vt suspendatur opus, sed contemnitur: vt si cloacæ purgentur, vel reficiantur, vel riui [i]. Nam ob id quod denegatur exemtio operis noui, id est, suspensio & demolitio, non abolentur actiones legitimæ, sed integræ manent: sicut & in his, in quibus prætor ab initio noui operis nunciationem negat [k]. Alius effectus nunciationis noui operis apud Africanum, vt nunciatione facta, si is cui nunciatur se non defendat ex possessore constituatur petitor, atque posteà cogatur docere & probare, ius sibi esse ita ædificatum habere. Prætor enim cogit fugientem cauere, quod non procedat in opere, nisi prius de iure suo docuerit: quemadmodum etsi is qui nunciauit, fugiat, fit ex possessore petitor; quia cauere debet se non prohibiturum ædificantem, nisi doceat de iure suo prohibendi. & sic vtroque casu transferuntur, per fugam onera probandi. Fuga porrò intelligitur hic post tres menses à tempore nunciationis differendo [l].

a l. 1. ex delict. in quan. hæred. teneam. C.

b c. 2. de nou. oper. nunc. c. quia verò, de iudic. c. sæpe, de testis spol. expressè & in l. prætor ait, in fin. de oper. nou. nunc. c. significauerunt, de testib.

c l. si reus § primum, & l. denique, § fin. quod vi aut clam.

d l. non solùm, 5. § qui opus nouum, nunciat, & § sciendum, de ope nou. nunciat.

e l. meminerint, C. vnde vi.

f l. fin. ne quid in loc. public. P. l. si prætor, de iudic. in P.

g l. 2. ne quis eum, qui in ius voca. vi exim. l. fin. de iurisdic. omn. iudic. in P.

h l. si quis ex aliena, de iudic. in P.

i l. de pupillo, § si quis riuum, de ope no. nunciat. l. 2. § pen. de riuis lib. 43. P. ritu. 20. l. 1. § si quis purgan. te cloac. P.

k Paul. in l. sciẽdum, 19. de oper. no. nũciat. P.

l l. vnica, de oper. no. nunciat. C. l. fi. de ædific. priua. C.

Quot modis operis noui nunciationis prohibitio extinguatur. Cap. 31.

1 *Remissione nunciationis tollitur nunciatio. Remissio tripliciter fit à denunciante, à iudice, à lege.*

2 *Cautio de demoliendo, si dictum sit, tollit nunciationem.*

3 *Denuncians, intra tres menses, non cogitur satisdationem acceptare ab aduersario oblatam, si dicat se paratum intra eos de iure suo docere: posteà tamen cogitur.*

4 *Olim nunciatio noui operis anno tollebatur, hodie nequaquam.*

5 *Nunciatio noui operis morte nunciantis, non eius cui nunciatum est, tollitur. Item numero 6.*

6 *Finitur nunciatio alienatione rei.*

7 *Distinctio, quando duret nunciatio post mortem.*

8 *Ratio cur non extinguatur morte eius cui nunciatur, & alienatione ab eo facta, quemad*

quemadmodum ex parte nunciantis.

9 *An satisfactione data de demoliendo, hæres cui nunciatum est teneatur suis impensis opus demoliri, an tantùm præstare patientiam.*

10 *Remissa censetur nunciatio si actor non iurat de calumnia.*

1 TOLLITVR prohibitio, & extinguitur nunciatio noui operis, per remissionem nunciationis [a]. Ea remissio tripliciter fit [b], nempe à denunciante, à iudice, à lege: à denunciante, si is permittat expressè opus prosequi [c]. Potest autem remittere, siue facto, seu verbo, seu per prætorem nunciauerit: si partes enim conueniunt, nihil interest iudicis [d]. A iudice, si examinato negotio iudex pronunciauerit ius esse ædificandi [e], quia res iudicata finem imponit negotio [f]. A lege dupliciter fit remissio, primò, quando nunciatio est ipso iure nulla, vt si facta ab eo, eiue, à quo, cuiue fieri non poterat, per personas, & illis à quibus, & quibus iam anteà fieri non posse monuimus. Paria enim sunt nõ fieri, vel fieri perperam seu inutiliter [g], etsi procurator non cauerit de rato [h]. Secundò remittit lex prohibitionem, si cautio data fuerit corã iudice de demoliendo, & restituendo opere priuato, si postea appareat iniustè ædificatum, vel si pro publico promissio eadem fiat [i]. Et hæc satisdatio, etiam si absentis nomine postuletur remissio, non ad ratihabitionem, sed ad noui operis nunciationem pertinet [k]. Hic fit oblatio satisdationis, quam stipulatur aduersarius: quòd si eam stipulari noluerit, pro data habebitur iure, fitque remissio noui operis nunciationis [l]. Nisi posteà is qui obtulit, interpellatus vt caueat, noluerit cauere, & ita in mora postremus sit [m]. Sic ei vltima mora nocebit, vt in alios receptum est [n]. Cæterùm hîc quoque annotandum est, denunciantem ante tres menses non cogi satisdationem acceptare, si paratus sit, de iure suo prohibendi docere: post tres menses autem cogitur, vel remissio per legem fit [o]. Differtur quippè in restitutoriis interdictis, quale est hoc, restitutio, si incontinenti offerantur probationes [p]. Fruſtráque cautio acciperetur, si nunc constat de iure non ædificandi. Secundò olim extinguebatur nunciatio noui operis post annum, hodiè non: subiatáque est l. prætor ait, in §. fin. de oper. no. nunciat. in P. per l. vni. eiusd. tit. C. qua refertur olim extinctam post annum noui operis nunciationem, sed nunc statutum durare etiam post annum: vt aliæ in rem actiones, quæ pœnales non sunt, perpetuæ sunt, & post annum dantur, quales negotiorum gestorum, de peculio, & similes [q]. Tertiò tollitur nunciatio morte nunciantis [r], quamuis morte eius cui fit nunciatio non extinguatur. Item quartò finitur, si rem alienauerit is qui nunciauit, ob quam nunciatio facta erat [s]. Quia morte & alienatione finitur ius prohibendi [t]: morte namque quis desinit esse dominus quia mors omnia soluit [u], & voluntatem [x]. Et iuris nostri conseruandi causa nunciatio fit [y], quod alienando, & morte amittimus, & proinde causa cessante cessat effectus [z], & post venditionem desinit nostra interesse, dãno omni & commodo posteà contingente pertinente ad emptorem [a]. Nec pugnat quod tradit Vlpia [b]. hoc interdictum perpetuò dari, & hæredi & cæteris successoribus competere [c], &c. Siquidem non negamus quin & successoribus vel vniuersalibus hæreditariis, vel singularibus ex contractu non detur, vt possint post adeptum ius nunciare nouè. Verumtamen ibi non est controuersia, sed num nunciatio facta à mortuo vel alienante, ad eos transeat, de quo nihil Vlpianus, vel si sensit de eo, cum distinctione intelligendus est, prout Accursius bifariam distinguit [d], *Interdum*, inquit, *nunciatio fit, ne opus nouum fiat, quando deliberat quis incipere, sed nondum incæpit: aliquando quando incæptum est. Et rursum aliquando cæpto opere denunciatum est, & ante mortem denunciantis, vel ante alienationem non est satisdatum, vel est satisdatum.* Porrò extinguitur nunciatio morte & alienatione, si opus cœptum adhuc non sit, & res in-

a l. non solum, § sed dum, de oper. no. nunciat.
b glo. in l. 1. de remisso
c de hac in d. l. 1 §. inde quæritur, de oper. no. nunciat. l. vim facit § tandiu, quod vi aut clam.
d d. l. 1 § inde quæritur, & l. si conuenerit, de re iudicata. P. l. iudicem, com. diuid. P.
e l. prætor ait, § habet autem, de oper. no. nunciat. P.
f l. 1. de re iudic. P.
g l. quoties, qui satisd. cogan. l. 1 si quis in ius vocatus ser. l. 4. § condemnatum, de re iudicata, cu similib.
h l. de pupillo § quis procuratorio, de oper. no. nunciat. P.
i l. vlt. cod. C.
k d. l. de pupillo, § a qui remissionem, cu lin. cod. tit. nu. op. Greg. l. nõ solũ, § si cũ possem, eo. P.
l l. prætor ait, § si quis peratus, & §. deinde ait, prætor, de oper. nou. nunc. l. stipulatio. § si quis autẽ, eo. tit. P.
m l. prætor ait, § si aliquomodo ibi tit, de oper. no. nunc.
n l. illud, de perc. & commo. rei vend. l. hominem, mãd. P. l. obsignationem, C. de fol. l. semel mora, fol. matrim. in P. l. 2. C. de iur. emphyt.
o l. vlt. de nou ope. nunciat. C. e pẽn. & fin eo ap tizego & ibi glo.
p c. literas, de restit. spol. l. si rs à quo, vt in poss. legato. l. 3. § ibidem, ad exhib. c. dilectus, de ordi. cognitio
q l. in honoratis, de adm. rer. ciuit. l. 1. ibi scita.
r l. nõ solum, §. mortẽ, de oper. nou. nunciat.
s l. in. eod.
t d. §. morte
u § denique, de hæredib. instituẽd.
x l. 4 loca P.
y l. 1. § iuris nostri, de oper. nou. nunc.
z cum cessante, de appellat. l. 2. in fine § quamuis, si pars patron. l. 3. § fin. de dona. l.
a l. cõ quod, l. 7. & l. cessario, de perc. & commo. rei vend. in P. & l. 1. C. eod. tit. § cæterum, de cadu.
b Vlpia. in l. prætor ait, l. 20. § hoc interdictum, perpetuo, in 2. de oper. no. nunciatio
c Accursius non iocat. § morte, in verbo extinguitur, de oper. no. nunciat.

tegra sit: item si cœptum sit, & tamen satisdatum non sit. Probat argumento mandati, quod extinguitur moriente mandãte re integra: non autem si ante mortem procurator cœperit tractare negotium [a]. Et certè iudicia cœpta transire in hæredes non ambigitur [b]. Notat & Bartolus [c], quódque mihi placet, vt si aliquid operis post nunciationem, quamtumuis modicum factũ fuerit viuente nunciante, res non sit integra, & ideò transeat in hæredes pro futuro opere præcedenti connexo [d]. Item si quis nunciando dicat, nuncio pro me hæredibúsque meis, nouum opus, morte non extinguetur [e]. Sed cur ex parte eius cui nunciatur, eadem locum non habent, quæ in persona nunciantis, videlicet vt non extinguatur nũciatio morte eius cui nunciatur, vel si ipse alienet? Ratio est, quòd ex parte eius cui nunciatur nunciatio realis est [f]: ex parte nunciantis personalis [g]. Qui ideò quandocunque illi placuerit, remittit, vt diximus. Siquidem in rem præsentem fit nunciatio, nec extra rem efficax est [h]. Proinde quod personale est cum persona extinguitur. Reale transit in alias personas rem possidentes [k]: résque obligatæ distrahuntur cum suo onere [l]. Quæstio tamen inter Bartolum, & alios iuris ciuilis interprætes est, si satisdatum est ab eo cui nunciatio facta est, & is posteà mortuus sit, résque peruenerit ad tertium possessorem, num, quemadmodum diximus nunciationem transire in hæredem nunciantis, transeat quoque in hæredem eius cui nunciatum est, vt ipse propriis expensis teneatur opus ab alio factũ demoliri, quod alioquin vt diximus facere non tenetur, sed præstare patientiam. Nam Bartolus [m] defendit non teneri, quem aliqui sequuntur, *quia prætoria cautio*, inquit Castrensis [n], *de demoliendo debet augere ius ipsius nunciationis, super qua interponitur* [o]. Glossa [p] tamen contrarium affirmat, quam sequitur Alexander ab Imola. Quos quoque ego probo: quòd satisdatio de opere demoliendo, & iudicatum solui, pares sint [q]. Stipulatione autem iudicatum solui interposita, desinit res esse integra [r]. Ergo & per hanc satisdationem. Accedit quod ex satisdatione, veluti ex conditionali stipulatione, fiat obligatio quæ transfertur ad hæredes [s]. Nec ratio Bartoli & sequacium hîc obijci potest, cùm ea intelligatur, ne augeat negotij naturam satisdatio, quando negotium per se satis validum est: at vbi per se inualidum, diuersum verius est [t]. Postremò remissa censetur noui operis nunciatio, si is qui nunciauit, noluerit iurare de calumnia: etenim tenetur nuncians iurare, se non calumniæ causa nunciare [v]. Quod ordinarij alioquin iuris est in omnibus instituendis litibus, ad compescendas litigantium calumnias & malitiam [x], vt actor etiã qui iuramentum hoc recusauerit, amittat litem [y].

a l. si quis mãcipijs, § eius, de instit. actio. P. l. arbiter. de arbit. P. § item si adhuc, de manda. l. mandatum, C. manda.
b l. 1. ex delic. defunct. in quan. hæred. tenean. l. 1. vt actio. ab hæred. & cont. hæred. C.
c Bart. in d. §. morte, nume. 6. leg. non solùm.
d l. si tutor, post princip. de tutel. & ratio. distrah.
e l. diem proferre, §. 1. de arbitris. l. si vero non remunerandi, § fi. & l. seq. mand. in P. l. cum præcatio, de præcat. P.
f l. nõ solum, § morte, de oper. no. nũciatio. P.
g l. fin. eod.
h l. de pupillo, § si plurium res, & § nunciatione, vers. si quis autem in foro, & l. operis, eo. titu.
i l. quia tale, solut. matrim. l. si tibi, §. si quis paciscatur, & l. iurisgentium, § pactorũ, de pact. in P. l. qui in futurum § 1. eod. titu.
k l. actionum genera, § in re, de actio.
l l. alienatio, de contrah. empt. l. res, §. 1. de iure fisc. l. si debitor, de distract. pigno. P. l. vni. C. rem alie. gerent. non interd. rer. sua. alien. l. si pignus, qui potio. in pigno. habean.
m Bart. in d. § morte, numero 8. & Andreas de Pisis, & Paul. Castr. in ibi.
n Paul. Castr. vbi supra.
o l. 1. § si quis sub cõditione, vt legat. non caueat, adde l. si quis cum, § qui iniuriarum, si quis cautio. l. Titius, § fi. ad Trebell. P.
p glo. in d. §. morte, in verbo hæredes, l. non solùm, de non. oper. nunciat. & ibi Alexan.
q l. de pupillo, § pen. & l. stipulatio, §. habeo, de no. oper. nunciat.
r l. si defunctus, & ibi glo. de procurat.
s §. ex conditionali, de verbo. oblig. l. is qui sub conditione, de actio. P.
t l. ex placito, de rer. permutat. C.
v d. l. de pupillo, §. qui opus nouum.
x l. 3. de interiur. propter calum.
y l. 1. C. eod.

LIBRI QVARTI

FINIS.

DE

DE REBVS COMMVNIBVS, CONFVSIS, ET PROPRIIS DISTINGVENDIS.

LIBER V.

De diuiſione rerum priuatarum in communes, confuſas, & proprias. Caput 1.

1 *Continuatio libri, Et de diuiſione rerum, in communes, confuſas, & proprias.*
2 *Communis duplex, pro diuiſo & pro indiuiſo, & quid vtraque.*
3 *Propria res quæ dicatur.*
4 *Confuſa res quæ.*
5 *Communes res pluribus de cauſis nobis cum alijs.*

1 RES omnes rurſum quæ liberæ aut ſeruæ ſunt, aliam diuiſionem expoſtulant, vt earum qualitatem ſignificantius explicemus; potiſſimùm res quæ ſunt priuatorum hominum, proinde hoc libello tractandæ ſunt. In primis itaque priuatorum res ſeu ſingulorum, vel communes ſunt, vel confuſæ finibus, vel ſeparatæ ſeu propriæ. Commune eſt, quod duorũ, vel pluriũ eſt, idque vel pro indiuiſo, vel pro diuiſo [a]. Pro indiuiſo, quod ad omnes vt vniuerſos, non vt ad ſingulos, pertinet: qualia ſunt, quæ vniuerſitatis dicuntur, vt theatra, ſtadia, & his ſimilia, quæ cõmunia ſunt ciuitatũ, quæ ſingulorũ nõ ſunt [b]. Pro diuiſo cõmune, quando in vna re communi quilibet partem ſuam nouit [c]. Et hoc commune magis accedit ad proprium, quàm prius commune. Neque tamen commune aliquod eo modo, quo commune vocatur, proprium dici poteſt [d], hæc enim inter ſe pugnantia: ſicut & Martianus ſuum, communi opponit [e]. Nec meum propriè commune dicitur, niſi meum commune, hoc eſt, id quod ego in communi habeo [f]. Et non quod ſocius in eodem communi habet [g]. Sic rectè paucis Cauſus de liberta communi mihi videtur reſoluiſſe. *Si quis libertam*, inquit [h], *communem duxerit, libertam eius eſſe negari non poteſt, licèt alteruter ſit liberta.* Et ſi ius reſpicias, quod quis in re habet commune, propriè ſuum dicitur, facta ad illud relatione. Atque ideò illud legare, vendere, cedereue poteſt, ſiue res ſit communis pro indiuiſo, ſiue pro diuiſo [i]: ſi corpus rei communis pro indiuiſo inſpicias, ſine ſocij voluntate in re cõmuni nihil licet agere, niſi ad quod res communis deſtinata eſt [k]. Nam ad eum vſum, ad quem res parata eſt, vti re poteſt, inuito etiam ſocio ſocius [l]. Poteſtque reficere rem, nõ quidem iure ſeruitutis inuito ſocio [m], ſed iure societatis, ſi neceſſarium ſit [n].

1 Propria res eſt, quæ communis non eſt [o], quæ alterius, ſeu aliena non eſt [p], quę ſolius eſt, ſiue vni ſoli conuenit [q], idem quod ſuum [r], tuum, meum, ſeparatim.

2 Confuſæ res ſunt, quæ pertinẽt ad dominium, quæ finibus ſunt indiſtinctis [s]: vnde

a vt l. magis puto, l. 5 §. fin. de reb. eor. qui ſub tut. &c. lib. 2. Paul. 9 Pauli. l. re ſtipe, l. 21 de verb. ſig.
b l. in tantum, l. 4 §. vnus ciuitatis, de ædi. priu. l. b. 3. Paul. 8 l. 2 quod cuiuſque vniuerſ. lib. 3. Paul. 4. l. ſed ſi hoc, §. qui manumittitur, de in ius vocan.
c d. l. recte.
d l. Quintus Mucius, l. 1. de ſeruit. & aqua. de. lib. 34 Paul. tit. 2.
e Martian. l. in tantũ § ſi de inſtruct. eod.
f l. ſeruis electione, l. 5 § 1 de cond. inſtit. l. 2 de condition. inſtit.
g l. ſi ſeio, de commun. rer. alienand.
h l. illud, 46. de ritu nuptiar. lib. 23 Paul. tit. 2.
i l. 3 & 4. de commun. rer. alienat.
k l. 1. de ſeruit. rust. generali, l. Sabinus, communi diuid. Paul. paretem, de ſeruitutibus in re cõmuni, cap. 57 &c. quod omnes tangit, de regul. iur. 6. vb. de his late tractatur.
l l. iudices, commun. diuid. l. Farres. §. rerum Meia, pro ſocio.
m d. l. paretem, de ſeruit.
n d. l. ſi fratres, § idẽ reſpondit.
o l. cum quidam, § cõmuni prædio lib. 8. Paul. tit. 1.
p § proprios, de hæred. inſtit. ap. Inſtit.
q §. 1. de pat. pot. l. omnes populi, de iuſt. & iur.
r c. 1. de foro compet. in Clemen.
s l. quadã, de actio.

vnde & finium regundorum iudicium. Communes res pluribus ex cauſis nobis eſſe poſſunt cum aliis, vel ratione hæreditatis, vel ratione contractus, vel ex cõuentione ſocietatis. De ſocietatis communione hîc nihil dicemus, cùm eius tractatio proprium receperit locum inter contractus. De aliis tantùm pauca, ex quibus, veluti ex quaſi contractu, actio prõficiſcitur [a]. De diuiſione ſeu ſolutione communionis agemus quoque, in qua & de natura communionis agere neceſſarium erit, prout ſe tractario obiiciet. Nec enim quiſquam inuitus in ſocietate communionéue retinendus eſt [b], etiam ſi pacto conuentum fuerit, ne diuiſio fiat [c], ob fugiendas diſcordias [d], quas rerum communio excitare ſolet [e]. Nec omnes coniungit ad ſocietatem conſenſus, ſed & aliquando res, vt ſi duobus vna res legetur [f].

a §. item ſi inter aſſ. quos, de oblig. quæ ex quaſi contract. naſc. inſt.

b l. 1. §. communi diuid. in fin. l. actiones, §. 1. & qui pro ſocio, vt P. Brand. in C. eod.

c l. in hoc iudicium, l. 14 §. pen. eod. tit. P.

d l. in re communi, l. 25. de ſeruitut. vrb. prædio.

e l. cùm pater, l. 79. §. dulciſſimis, de legat. 2. l. qui negat, in fin. de reb. eor. qui ſub tut. P.

f l. hæredes eius, l. 26 §. non tantum, famil. erciſc. & §. item ſi inter, de oblig. quæ ex quaſi contr. naſc.

De communium rerum diuiſione, ſeu de communi diuidundo. Cap. 2.

Lib. 10. P. tit. 3.

1 *Communi diuidundo iudicium quid.*

2 *Communi diuidundo iudicium in aliud nomen tranſit, ratione rei diuidendæ in familiæ erciſcundæ & finium regundorum.*

3 *De aſſeſſore trium iudicorum, communi diuidundo, familiæ erciſcundæ, & finium regundorum: quòd omnes ſint de rebus communibus, duplicia iudicia bonæfidei adiudicationem admittentia, non excluditur à diuiſione petenda per triginta annos, in vtriſque actor iurat de calumnia.*

4 *Differentia iudicij communi diuidundo, & familiæ erciſcundæ.*

COMMVNI diuidundo iudicium eſt, in quo tantùm de diuiſione rerum ipſarum agitur. Et ſi quid in his damni datum, factúmue eſt, ſiue quid eo nomine aut abeſt alicui ſociorum, aut ad eum peruenit ex re communi [g]. Oportet itaque res communes eſſe, aliter ceſſat [h]. Proinde vbicunque res communis diuidenda eſt, ibi habet locum communi diuidundo iudicium, ſed illud pro diuerſitate rerum tranſit aliquando in aliud nomen: vt ſi agatur de hæreditate diuidenda, ibi dicatur alterius nominis ob quandam particularem aduenientem notam, familiæ erciſcundæ. Etſi de confuſione finium diſtinguenda, quæ communem rem facit, propter confuſionẽ, dicatur finium regundorum: vbique tamen generalis communi diuidundo iudicij ſubſtantia & modus latet. Et proinde ferè iſtis tribus iudicijs æqualis eſt ſubſtantia. Nam ſi conſideres res, inuenies in vtriſque de rebus agi corporalibus, & de præſtationibus faciendis: ſi conſideres perſonas, inuenies tria iſta duplicia eſſe iudicia, & quemlibet eſſe actorem, & reum poſſe, quod par cauſa omnium videatur, & magis eum videri actorem, qui ad iudicium prouocaſſet [i]. vel ſi plures prouocaſſent, quem ſors tuliſſet iacta [k], vt infrà in familiæ erciſcundæ dicetur iudicio. Sunt & familiæ erciſcundæ & communi diuidundo iudicia bonæfidei [l], nam communi diuidundo huiuſmodi dicitur [m], & familiæ erciſcundæ [n]. Et poſſet etiam comprehendi ſub communi diuidundo finium regundorum, niſi alienum quis dicat eum, quadam gloſſa [o], videri in ea adiudicationem, quæ fit in illa de alieno, per iudicem [p]: quod tamen non probo, cùm & adiudicationem & condemnationem fieri per hanc actionem ſciam [q], & ideò nihil domino deperire, qui pecuniam condemnatione pro adiudicatione accipiat. Et ſatis conſtat iſtas adiudicationes fieri in communi diuidundo, & familiæ erciſcundæ, æquâ lance ac in finium

1

2

3

g Paul. l. 3. commu. diuid.

h l. 1. commu. diuid. in P.

i l. 1 §. ſin. eod. P. §. quadam, de actio. l. 2 §. in ſumbria, & l. inter coheredes, 45 §. qui ſumbria, famil. erciſc. P. l. iudicium, l. 10 fini. regund. P. l. act. omnis, 36. §. mortua, de act. o. in l. §. in tribus, l. 21. de iudic. in P.

k d. l. in tribus, & l. ſeq. ſed ſi ambo, de iudic. P.

l l. actionum autem de actio.

m l. 4 §. hoc iudicium, commu. diuid. in P.

n l. non eſt ambiguum, l. §. C. famil. erciſcun.

o Accurſ. in §. actionum autem, in verbo commu. diuid. inſt. de actio.

p l. 2. fini. regund. in P.

q d. l. 2. fini. regun.

regun

regundorum. Ita enim vnico contextu tribus his iudiciis adiudicatio permittitur potestati iudicis [a], & tamē id non prohibet, quin communi diuidundo, & familiæ erciscundæ iudicia sint bonæfidei. Commune etiam diuisorijs iudicijs, ne triginta annorum spatio quis à diuisionis petitione excludatur [b]. Item in singulis debent contendentes ab initio de calumnia iurare, non calumniandi causa litem intendere, & non calumniæ causa ad inficiationes ire [c]. Distinguitur autem communi diuidundo à familiæ erciscundæ iudicio quòd per hoc fit corporalium diuisio, quarum dominium habemus, non etiam hæreditatis [d]. Respicit itaque res singulares tantùm, vt communes, non vt alterius qualitatis, id est, hæreditatis. Et ideò si res hæreditatis sint, & tamen petantur diuidi, non vt hæreditatis petuntur, sed vt communes simpliciter [e]: & rectè quoque pro his hoc iudicio agitur, omnésque veniunt res in hoc iudicium, nisi si quid ex communi consensu exceptum est [f]. Et ita nihil interest quoque, an ex societate, an sine societate res communis sit, vtrúmue quidam rem vnam emerint, vel ex legato illis contigerit: Nam in vtrisque casibus habet locum communi diuidundo iudicium [g]. Inspicimus enim hîc tātùm diuisionem & communionem: communionem autem & præsentem, & quæ fuit: at esse desijt, ad effectum videlicet recipiendi partem æstimationis, cum his quæ bonæfidei actiones sequuntur [h]. Considera itaque res hîc diuiduas & indiuiduas, & personas contendentium, & modum diuidendi.

a § quædam. vers. in tribus de actio. ap. Inst. § fin. de offic. iudic.

b l. 3. in quib. caus. cess. long. tempo. præscrip. lib. 7. C. titu. 34. vide l. 3. § ad hæc, vers. nemo itaque, de annua except. libr. 7. C. titu. 40.

c Paul. in l. inter cohæredes, l. 43. § qui familiæ, fam. ercis. lib. 10. P. titul. 2. l. 2. §. 1. de iureiur. prop. cal. dan.

d l. per hoc, l. 4. commu. diuidun.

e vt in l. si filia nupta, l. 10. § si fami. erciscun.

f l. in iudicium, l. 13. com. diuidun. l. si ædes, l. 12. eod.

g l. 2. commu. diuid. in P.

h l. in summa, l. 11. l. sed postquam, 9. eod.

De diuiduo & indiuiduo. Cap. 3.

1 *Indiuiduum & diuiduum quid.*
2 *Natura sua res corporales diuiduæ. Punctum natura indiuiduum.*
3 *Atomus aliúdue corpus sitne natura indiuiduum.*
4 *Natura diuidua & re quæ.*
5 *Res corporales indiuiduæ ratione compositi & formæ substantialis quæ.*
6 *Res corporales indiuiduæ, ratione formæ artificialis.*
7 *Indiuiduum rei quid est.*
8 *Indiuidua vel diuidua ex causa siue ciuiliter, vel ex lege quæ præter naturam sunt dispositione, obligatione, & solutione.*
9 *Diuiduntur indiuisibilia intellectu, doctrina, & causa.*
10 *Diuidua & indiuidua obligatione quæ.*
11 *Diuiduum solutione quid.*
12 *Indiuiduum solutione quid.*
13 *Indiuiduum diuiduum in pecunia æstimata.*
14 *Vectigalis ager ratione solutionis census indiuisus.*
15 *Iura seruitutum quomodo indiuidua.*
16 *Res corporales commodè diuiduæ diuiduntur paucis exceptis.*
17 *In iudicium communi diuidundo veniunt præstationes, quod agi debuit, vel actū est communi nomine impendia, rei deterioratio, arborum succisio, coniuncta & alia.*
18 *Personæ quæ possint hoc iudicio agere.*
19 *Minor, maritus in re dotali, ecclesia, ad diuisionem prouocare non possunt: ab alio tamen ad eam vocari possunt.*
20 *Pendente communi diuidundo, res alienari nequit.*
21 *Modus diuidendi quis.*
22 *Euictionis cautio vicissim à partem accipientibus præstatur.*
23 *Diuisio vicem actionis obtinet.*
24 *Actio communi diuidundo duplex, directa & vtilis.*

De

DE diuiduis & indiuiduis videbis quædã ſingularia in familiæ erciſcundæ iudicio. Nunc de his in vniuerſum latius, quod & infinitis propemodum iuris ciuilis locis adferet lucem. Itaque diuiduum dicitur, quod in partes diſcretas poteſt ſeparari: indiuiduum, quod nequit pati ſectionem. Verùm diuidua vel indiuidua dicunt vel reipſa, vel natura ſua, vel ex cauſa præter naturam. Natura ſua omnes res corporales diuiduæ ſunt, vt fundus, homo, veſtis, lapis, & ſimilia [a]: hîc non excipio, vt aliqui, punctum, quando quidem corporalis res non eſt, cùm nec latitudinem, nec longitudinem habeat, nec profundum, nec comprehendat aliqua mixtione. Neque corporalia mirum eſt diuidi, cùm partibus elementaribus conſtent, & omnia compoſita partes habere neceſſe eſt; & ideò in eas ſolui poſſunt [b]. Sic animalia diuidi & diſſecari poſſunt in ſimilares & diſſimilares partes: vt ſimilares nerui, in partes & neruos; caro, in carnis partes, &c. diſſimilares, vt manus in digitos, vel in partes carneas, &c. Et quod in corporibus indiuiduum natura dici poſſet, eſſet ἄτομος, vel elementa ipſa quatuor prima, ſi vlla pura apud nos inuenirentur, & illa propriè. Nam atomus ſi corpus eſt, & quandam habet elementarem compoſitionem: nam elementatum tantùm corpus videtur, alia pura elementa nullo modo. Si ponamus quoque incorruptibilia ea, quæ in æthere continentur, & illa indiuidua neceſſe eſt ſectione dicamus. Natura ſua diuidua ſunt, & re, quæ partis præſtationem accipiunt, quæ in numero conſiſtunt, & numero diuiduntur, vt promitto decem aureos, decem tritici modios, decem homines, illa pro parte rectè natura diuidi poſſunt [c]. Natura quoque & re diuiduum dici poteſt, quod in partes ſimiles natura diuiditur, vt dum fundus in fundos, locus in loca [d], domus in domos diuiditur [e], lignũ in ligna, & ſic de ſimilibus, in quibus retinetur nomẽ ſubſtantiale, quod naturam propriam ſignificat. Et hoc modo natura conſiderata pro formali & ſubſtantiali quadam compoſitione quæ certum quoddam indiuiduum determinat, res corporales quædam indiuiduæ dicuntur, non re quidem ipſa, quia, vt dixi, omnes diuidi poſſunt, ſed ratione totius compoſiti: quod ſi diuidatur, tale amplius non dicitur, vel non ſaltem tale perfectum; veluti homo qui conſtat anima & corpore, vnus diuidi non poteſt in plures homines. Sic de aliis animalibus viuis, quæ commodè ſine nominis interitu diuidi nequeunt in partes [f], imò impoſſibile, quia res quæ vno ſpiritu continentur diuiſæ, tales non ſunt, quales erant [g]. Et quia in pleriſque ars naturam imitatur, & quæ artificio hominis habent vnam certam formam, ex qua talia dicuntur, illa quoque non patiuntur ſectionem artificio inſpecto in partes, qua poſt diuiſionem talia quæ ſunt non erunt, vt in ſcripto, arca, naui, & ſimilibus apparet, quia forma dat eſſe rei [h]. Indiuiduum re ipſa eſt, quod incorporale eſt: itẽ id, quod ſi diuidatur, deſinit eſſe tale quod dicebatur [i], talia quæ neq; tangi videriue poſſũt, vt iura, dominũ, operæ [k], ſeruitutes [l]. Ex cauſa præter naturã diuidua vel indiuidua dicentur, quæ aliis ciuiliter, alias ex lege indiuidua vel diuidua dicũtur, vel diſpoſitione, vel obligatione, vel ſolutione, vel omnibus his modis ſimul. Diuiduũ hoc modo diſpoſitione eſt, quod in intellectu eſt diuiduum, & ſecundum eum modũ lex eius partis commercium admittit, vt indiuiduum de cuius parte lex reſpuit commercium. Diuiduntur per ſe indiuiſibilia intellectu, facilioris cognitionis & docendi gratia, vt hæreditas indiuidua eſt per ſe re, quia ius eſt, quamuis hæreditatis res diuiduæ [m]. At illa diuiditur iure ciuili in duodecim vncias [n]: ita diuerſo reſpectu diuidua & indiuidua. Interdum etiam lex de toto permittit diſponere, & ita ratione actus illius, res indiuidua de parte prohibitione facta hoc modo de ſeruitute generaliter in totũ diſpoſitio permittitur, vt ex toto conſtituatur: at pro parte eam conſtitui, & pro parte non conſtitui, fieri non poteſt [o]. Et ita ſtipulationes earum rerum quæ diuiſionem non recipiunt,

indiui

[a] l. 1. § quædam, de rer. diuiſ. l. ſi quis duas, §. ſi quis partem, commun. præd. l. quod in rerum, § ſi quis poſt, de lega. 1.

[b] l. mihi tam naturale, de regu. iur. c. 5. cod. ap. Gregor.

[c] l. 2 §. & harum, de verbo. obligat.

[d] Vlpia. in l. locus. l. 80. de verb. ſignifi. l. quod in rerum, § ſi quis, & l. plane, § fin. de leg. 1. l. ſi quis, § planè commu. prædio. l. 2. & l. ad officium, C. commu. diuid. § ſi familiæ, de officio iudic.

[e] l. binas ædes, § 5. de ſeruitut. vrban. prædio. l. ſi quis duas, § ſi quis partem, commun. prædio.

[f] in §. ſi familiæ, de offic. iudic. ap. Iuſtin. c. adferte mihi gladium, de præſumpt.

[g] l. rerum mutatur, de vſucap.

[h] l. Iulian', § ſi quis arcem, ad exhiben. l. 1 de rer. diuiſ. §. 1. de reb. corp. & inuor.

[i] l. hæredes, § an & ea, famil. erciſcun.

[k] l. ſeruitutes, l. 14. de ſeruitut. l. 2. §. & harum. l. ſtipulationes non diuidũntur, de verbo obligat. l. hæredi commiſſa, § pro. de legat. 3.

[l] l. 1. de rer. diuiſ.

[m] l. ſeruum meum, §. hæreditas, de hæred. inſtit. P. §. hæreditas, eod. tit. ap. Iuſtin.

[n] l. viæ itineris, de ſeruitut. P.

[o]

indiuiduæ ſunt [a], ſicuti & à pluribus illæ ſigillatim ex integro fieri non poſſunt, nec promiſſiones ſingulares valēt donec nouiſſima ceſſione firmētur [b]. 10 Sic pro parte nec deberi nec ſolui, nec peti poteſt opera [c]. Diuidua obligatione dicuntur, quoties lex diuidit obligationē inter plures, pro hæreditaria putà portione, quod regulare eſt [d]. Indiuiduum autem obligatione, quando eadem obligatio ſequitur plures hæredes in ſolidū, ſiue ea ſit debitoris, ſiue creditoris, vt in ſeruitutibus operis, & iure patronatus: ſicuti dum ſeruus plurium cōmuniter acquirit [e]. Idipſum in obligatione facti, quæ obligatione eſt indiuidua, vt & præſtatione [f]: quamuis ab initio factū pro parte promitti poſ- 11 ſit. Diuiduū ſolutione eſt, quoties facta partis ſolutione lex tribuit vim libe- 12 rationis pro parte ſoluta, quod regulare eſt [g]. Indiuiduum ſolutione, quando quis ſoluens partem, tamen pro parte non liberatur, vt in prædictis ſeruitute, opera, & facto. Plura paucis explicat Vlpianus [h], de his dum ait: *in executione obligationis, ſciendum eſt quatuor cauſas eſſe, nam interdum eſt aliquid, quod à ſingulis hæredibus diuiſim conſequi poſſumus: aliud, quod totum peti neceſſe eſt, nec diuiſim præſtari poteſt: aliud, quod pro parte petitur, ſed ſolui niſi totum non poteſt: aliud, quod ſolidum petendum eſt, licet in ſolutione admittat partis executionem &c.* etenim de ſingulis 13 exempla proſequitur, & explicat, quæ videto. Præter cauſam naturalem [i] etiam poteſt fieri diuiſio, vt ſi res quæ ſit indiuidua præſtatione, æſtimetur pecunia: vt mulus centum aureis, & pecunia diuidua erit. Quamobrem [k] in rebus quæ natura indiuiduæ ſunt, vt in vſu, iudex adiudicabit eas vni, eaſ- 14 dem, & pro parte ſociorū adiudicata, ſocios cauere iubebit [l]. Vectigalis ager [m] regionibus quidem per ſe diuiduus eſt, verùm iudex abſtinere debet ab huiuſmodi diuiſione: alioquin præſtatio vectigalis cōfūderetur. Quamuis enim [n] præſtatio vectigalis diuidi poſſit re, tamen quia vni facta eſt emphyteuſis, [o] præſtatio ſine præiudicio diuidi nō poteſt: cùm ſolutio & exactio partium, nō [p] minima incōmoda habeat, quare per attributionē rectè fiet à iudice, vt vnus [q] totum ſolus debeat [r]. Et ſi diuidatur, dominus directus non cogitur particulares illas portiones à ſingulis capere, ſed contra vnū in ſolidum poteſt experiri, vt nec pacta ſociorū vel cohæredum nocere poſſint non minus, quàm 15 creditori [s]. Iura ſeruitutum cum fundis diuidi poſſunt, ſeparatim non poſ- 16 ſunt, niſi aut menſura, aut temporibus [t]. Corporales autem proculdubiò in diuiſionem veniunt, ſi cōmodè diuidi poſſunt [u]: vt puteus [x] ſi cōmune ſolū ſit [y]: pignori res à duobus accepta, vſusfructus poſſeſſio, in quam plures miſſi ſunt à prætore [z]. Excipiuntur à diuiſione hac vi poſſeſſa, vel præcariò, vel clam, vel à prædonibus capta, quæ indiuidua inter prædones [a]. Si quid exceptū nominatim ne in diuiſionem veniret [b]: ſi placuit in iubenda ſocietate, ne res intra certū tempus diuideretur [c]. Etenim certi temporis cōmunionis 17 pacta valent: at vt perpetuò cōmunis res ſit, non valent [d]. Sed cùm his rebus diuidendis veniunt præſtationes [e]: venit & in hoc iudicium, quod cōmuni nomine actum eſt, vel agi debuit ab eo, qui ſcit ſe ſocium habere, refarciuntúrque impendia, etiam ſi is qui fecit partem ſuam alienauerit [f]: vt contrà, venit in iudiciū hoc, ſi rem cōmunem quis deteriorem fecerit, veluti ſeruū vulnerando, vel animū eius corrum pendo, vel arbores ſuccidēdo [g]. Per hoc iudicium etiam vnuſquiſque ſociorū habet, quod ex re eius ſeruus cōmunis acquiſierit [h], cogítque quis ſociū ſtare conuentioni, quæ de vſu rerum communi placita eſt [i]. Sed non veniunt expenſæ factæ, vel fructus percepti ante rerum cōmunionem [k]. Et ſi ſocius ideò condemnādus erit, quòd pecuniam cōmunē innaſerit, vel in ſuos vſus conuerterit omnimodo, etiam alia mora non interueniētè præſtabūtur vſuræ [l], non quaſi vſuræ, ſed ratione eius quod 18 intereſt [m]. In perſonis quæ hoc iudicium exercent, exigitur, vt cōmunē rem habeāt, ſic vnus ex iis alios inuitos etiā ad diuiſionē prouocare poteſt [n]. Nec intereſt, an is qui agit poſſideat, an reus, an vterq;, aut nemo illorum [o]. Non potèſt tamē prouocare ad diuiſionem ſociū minor, ſed ipſe prouocatus diuiſionem ſubire cogitur [p]. Idipſum & in marito in fundo dotali locum habet,

t & in

[a] l. 2. §. & harum, & d. l. ſtipulationes, non diuiduntur, de verb obligat.
[b] l. per ſundum, de ſer. tuſt. prædio. l. vnus ex ſocijs, de ſeruit. ti. generalit.
[c] l. libertus, l. 15. de ope. libert. lib. 38. tit. 1. & l. 3. eo. tit.
[d] l. 2. C. ſi cert. petā. l. 2. & fin. de hæredit. actio. l. ea quæ, C. famil. erciſcun.
[e] l. ſeruus communis, l. 27. de ſtipulat. ſeruo. libr. 45. Pan. 3.
[f] d. l. ſtipulationes non diuiduntur, §. idem puto.
[g] §. 1. quibus mod. tollit. oblig. l. ſi ſtipulatus ſum, §. 1. de ſolut.
[h] Vlp. ſit l. in executione, l. 85. cum ſuis §§. de verbo. obligat.
[i] Fau. in l. item quāuis, l. 10. commun. diuidun.
[k] l. 3 famil. erciſc. P.
[l] l. pacto ſucceſſorum, l. 26. de pact. libr 2. C. titul. 3.
[m] l. arbos, l. 29. §. aquarū, com. diuid.
[n] l. 1. & l. ad officiū, eod.
[o] l. 4 §. 1. eod.
[p] l. communi diuidūdo, l. 7. §. ſi duo, & §. ſeq. eod.
[q] d. l. communi diuidundo, §. inter prædones.
[r] l. in hoc iudicium, l. 13. eorum. diuid.
[s] d. l. in hoc iudiciū, §. ſi inter, eod.
[t] d. l. in hoc iudiciū. §. ſi cōueniat, l. ſed reſi hoc, §. fide cōſt. o. & demon. l. ſi ſtatues, l. 53. §. idem reſpondit, pro ſoc. lib. 17. Pett. tul 2. l. 1. eod.
[u] l. 4 §. ſimtum. com. diuid.
[x] l. 4 §. ſicut autem, & l. in hoc iudiciū, l. 14. eod.
[y] l. etſi non omnes, l. 8 §. venit, eod titul. P. l. ſed & eo nomine, de noxal. actio P.
[z] l. cōmunis ſeruus, l. 24 commun. diuid.
[a] l. ſi conuenerit, l. 23. eod tit. P.
[b] l. 4 §. plane, eod.
[c] l. 2 §. ſocius, de vſur. lib. 22. Factā. l. ſocium, §. 1. pro ſoc.
[d] l. etſi non omnes, l. 8 com. diuid. P. l. ſi quis, l. 29 §. fin. eod. l. arbitrum fam. erciſc P.
[e] l. pen com. diuid. P. l. hæredes §. quā tuto, fam. erciſc P.
[f] l. & ideo eleganter, de cōd. & furt. l. 1. in fi. de p. d. & alijs reb. minor.
[g] l. 1. & 2. de fun. dotalio P. l. 2. C. eod. lib. 5. titu. 25.

& in eccleſia, vt nō prouocent ad diuiſionē, quia alienari ea bona nō poſſunt, tamen prouocari poſſunt [a]. Competit autem & aduerſus ſocios, & aduerſus eos quibus ſocij pars cōtigit per emptionē, vel alio modo [b], hæreditario puta jure [c]. Pendēte hoc cōmuni diuidundo iudicio, alienādi res cōmunes ſocijs interdicta eſt poteſtas [d]. Modus porrò diuidēdi, vt ſoci, eundē in locū vocentur [e], iurent ab exordio litis de calumnia [f], in vniuerſū poſtea res diuidendæ cēſendæ & æſtimandæ ſunt, non ſingularum rerum partes [g], atque juſto pretio [h]. In prædiis diuidendis quæ cōmodè diuidi poſſunt, vtendum ſectione partium corporali, diuidendum regionibus [i]: in aliis vtendum licitatione, addictionéue, alteri rem, & alteri pecuniam pro re ab eo qui rem conſequitur addicendo [k]. In ſumma iudicē in prædiis diuidendis, quod omnibus vtiliſſimum eſt, vel quod maluerint litigatores, exequi conuenit [l]. Poteſt arbiter vni fundum, alteri fundi vſumfructū adiudicare [m]. Plura & de modo diuidendi vide in tractatione ſequenti familiæ erciſcundæ, & quando ſorte aut alio modo cuique pars detur. Cæterùm in hac diuiſione curat arbiter vel iudex, vt qui partes capiunt, caueant de euictione, cæteris vicißim [n]: ſi enim res vni euicta ſit, cæteri tenentur ei pro parte [o]. Nam diuiſio vicem emptionis obtinet [p], & proinde euictio locū in ea, ſicut in emptione [q], habet. Actio hæc cōmuni diuidūdo duplex, directa & vtilis [r]: directa datur ex verbis legis, quando, nunc cùm agitur tantùm, eſt res communis [s]: vtile iudicium datur & pro re quæ fuit communis, etſi nunc non ſit [t]. Item iudicium directum datur pro rebus corporalibus tantùm diuidendis [u]: vtile, & pro rebus incorporalibus [x]. Datur & directum, cùm verè res eſt communis: at & vtile, quando aliquis quis pro cōmuni putauerit, & in id impenderit [y]. Item datur verè domino directum: vtile & eis qui iuſtam cauſam poſſidendi & publiciana agere poſſunt, vel qui vectigales habent fundos [z]. Datur & vtile duobus, qui rem pignori acceperunt [a].

a glo. in l. communione, l. 5. C. communi diuid. l. iubemus, C. de ſacros. eccles.
b l. 3. communi. diuid. C. l. ſi quis putans, l. 6.
c l. 4. § ſicut, & l. nē quamuis, l. 10 cōmun. diuid P
d l. 1. § fin C eod.
e l. 1. § fin. de quibus rebus ad eund. iudic. lib. 11. P. tit. 2.
f l. inter coheredes, l. 45 § qui ſatisdare fam erciſcun P.
g l. Meuius, l. 33 § fi. eo. l. 1. commu. diuid C.
h l. item quamuis, l. 10 § ſi commu diuid P.
i l. 3 & 4. eod. P.
k § eadem interueniunt, de offi. iudi. l. arbor, l. 19 § iudex, com diuid d. l. 3. § 1 eod. tract.
l l. iudicem, l. 2 cōmu diuid P.
m l. ſi quis, l. 6 § officio, eod. tit. & puto, § Iulianus, fam erciſcun. P
n l. item quamuis, l. 10. § fin comm. diuid in P
o l. ſi fratres, l. 7. cōmu vtriſque iudi. lib 3 C tit 34.
p l. 3 C eod.
q tot. t. de euictio. in P & C.
r l. 1. comm. diuid. P.
s d l. 1 eod.
t l. ſi quis putans, l. ſed poſtquam, & l. in ſumma, eod.
u l. 4. communi. diuid. & hic ſup.
x l. arbor. §. fin. eod.
y d l. ſi quis putans, l. 6.
z l. 4. & l. communi diuidund. l. 7 § qui in rem, eod.
a d l. communi, §. ſi duo.

De diuiſione per familiæ erciſcundæ iudicium. Caput 4.

Lib. 3 C. tit. 36. Lib. 10. P. tit. 2.

1 De origine huius iudicij, & familiæ appellatione.
2 Actio familiæ erciſcundæ mixta eſt, in rem & in perſonam.
3 In hac actione quis actor vel reus eſt cohæredū. Familiæ erciſcundæ actio non præſcribitur longo tempore &c. Familiæ erciſcundæ actio repeti nequit, &c. Familiæ erciſcundæ iudicio pendente, alienari res nequeunt, &c.
4 Cōſiderāda in hoc iudicio res, perſona, modus diuidēdi, primùmq; res hæreditas ipſa.
5 Quæ familiæ erciſcundæ iudicio diuidi non debent, quia iniuſta, &c.
6 Aliæ res cōſiderāda in hoc famil. erciſc. iudi. quas cōuenit implere, facere, vel reputare.
7 Perſonæ idoneæ huic actioni quæ.
8 Diuiſionis modi vel ex conſenſu partiū, vel defuncti, vel iudicis ſeu arbitri authoritate, & quæ obſeruanda in poſtremis duobus.
9 Diuiſio à parentibus inter liberos facta, ſequenda in diuiſis, & in non diuiſis poſt diuiſionem quæſitis.
10 Iudicis partes in diuidenda hæreditate, & numero 12.
11 In licitatione rei indiuidui, & alius extranei quàm cohæres admittitur.
13 Inſtrumenta communia in diuiſione penes quem remanere debeāt.
14 Quando caueatur de euictione in diuiſionē per addictionem.
15 De diuiſione facienda per ſortem.
16 Iudex partes facit in controuerſia, nec permittit executionem, ſed aſſignat.
17 De conſuetudine quod maior ſea prouocans ad diuiſionē diuidat, & minor eligat.
18 Melior formula diuidendi ex arbitri, vel iudicis petitione.
19 Noſtra de forma diuidendi & colligendi ſententia:

Ex

1 X lege 12. tabul. proficiſcitur actio familiæ erciſcundæ conceſſa cohæredibus à communione diſcedere volentibus, ad diſtributionem rerum inter eos [a]. Phraſis autem loquendi hæc tota eſt antiquarum legum decemviralium, in quibus familia pro bonis defuncti ponitur: vt in illa, *agnatus proximus familiam habeto* [b]. Et Cicero [c], *qui quibus verbis erciſcere oporteat neſcit, erciſcundæ familiæ cauſam agere non poteſt*. Et alibi [d], arbitrium vocat familiæ erciſcundæ, id eſt, poſſeſſionis ſeu hæreditatis diuidundæ. Iſtius actionis
2 natura mixta eſt, tam in rem, quàm in perſonam, conceſſa cohæredibus pro
3 diuidenda hæreditate [e]. Continet enim præſtationes, quæ ſunt perſonales, &
4 res diuidendas [f]. Quemadmodũ cõmuni diuidundo iudicium [g], bonæfidei
5 quoque [h]: in qua vterque cohæredum & actor & reus eſt [i]. Magis tamen eſt, vt ille videatur actor, qui prius in iudicũ prouocauerit [k]: ſed cùm ambo ad iudicium prouocant, ſorte res diſcerni ſolet [l]. Eſſe enim debet inter litigantes qui onera petitoris ſuſtineat, & qui commodo poſſeſſoris fungatur [m]. Facultas experiundi hoc iudicio triginta annis durat [n]. Tamen familiæ erciſcũdæ iudicio amplius quàm ſemel, agere non licet, niſi cauſa cognita [o]. Eóque ſemel inſtituto & cœpto, alienationes voluntariæ rerum hæreditariarum interdictæ ſunt, non quæ vetuſtiorem cauſam, & originem iuris habent neceſſariam [p], ſicuti & vſucapio pendente iudicio perfecta, rem ex hæreditate ſubducit [q]. Conſiderare in hoc iudicio expedit res, perſonas, & negotium ipſum diuiſionis, ſeu modum diuidendi: in ipſa re hæreditas eſt. *Per familiæ erciſc. actionem*, inquit Vlpia. [r] *diuiditur hæreditas, ſiue ex teſtamento ſiue ab inteſtato, ſiue ex l. 12. tabul. ſiue ex alia lege deferatur, vel ex ſenatuſconſ. vel ex conſtitutione. Et generaliter eorum dumtaxat diuidi hæreditas poteſt, quorum poteſt eſſe hæreditas*. Et de pluribus hæreditatibus, quæ inter eoſdem ex diuerſis cauſis communes ſunt, vnum familiæ erciſcundæ iudicium ſumi poteſt [s]. Et ſi ex aſſe inſtitutus rogatus ſit mihi partem aliquam reſtituere, vtili iudicio inter nos
6 agetur [t]. Veniunt & in illud res, quæ in hæreditate defuncti compertæ ſunt, vt res pignori data defuncto [v], & reliquæ [x], præter nomina [y], quæ ipſo iure diuiſa ſunt [z]. Præter libros etiam improbatæ lectionis, magices fortè, vel ſimilium rerũ, præterque mala medicamenta, quæ iudex diuidere non debet, ſed corrumpere [a]: etſi quid ex peculatu quæſitũ, vel vi, vel latrocinio [b]: quia hæc vt turpia lucra, ab hæredibus extorquenda ſunt [c]. Veniunt quoque columbæ & apes hæreditariæ, quia in patrimonio computantur [d], quódq; commune cum alio defunctus habuit [e], & quod ſuperuenit hæreditati lite pendente [f]. Omnia in ſumma quæ patrimonij hæreditatis fiũt, vt partus, vectigalia, vſucapiones, & id genus alia [g]: præceptiones quoque & prælegata à teſtatore hoc iudicio à cæteris cohæredibus percipit, & præcipua habet cohæres [h]. Venit & quod defunctus hæredi debuit [i]: expenſæque nomine ſtudiorum, ſiue reputatione in filium factæ [k]: item aliæ dotes & donationes, de quibus
7 in l. fin. cõmu. vtriu. iudic. C. Si cohæres vnus vendidit partẽ ſuã alicuius rei hæreditariæ cõmunis, illa res non venit in diuiſionẽ [l], nec etiam liberti diuiduntur [m]. Nec religioſa loca, vt ſepulchrũ, quod ſingulis hæredibus in ſolidũ cõpetit [n], quamuis monumẽti eos ſequatur [o]. Ea quoq; quæ in nominibus ſunt, non recipiunt diuiſionẽ, cùm ipſo iure in portiones hæreditarias lege 12. tab. diuiſa ſint [p]. Itẽ quæ pro emptore, vel pro donato hæres poſſidet, in hoc iudicium non veniunt [q]. Conſiderandæ & res, quas facere, vel implere, vel reputare ſibi cohæres cogitur ab alio perſonali actione, vt omnia cõmoda & incõmoda cõmunicentur, & diuidantur. Vt ſi quis ex cohæredibus aliquid ex hæreditate perceperit, ſtipulatúſue eſt, nõ ad eius ſolius lucrũ pertineat [r], vel ſi quid ſuppilauerit, vel corruperit [s]: ſi ſeruitutes prædiis hæreditariis

a l. 1. famil erciſcund. lib. 10 P. tit. 2.
b l. pronunciatio, 195. § familiæ, de verb. ſig. Vlp. in Regulis, titu 26 l fin. C. de verb. ſignific.
c Cic. 1 de Orato.
d Cic. pro Cecin.
e in § quædã actiones, de actionib.
f Vlp. in l. item Labeo, l. 23 §. penfamil. erciſc. in P.
g l. 4 § ſicut, commũni diuid. P.
h l. non eſt ambiguũ, l. 9. fam. erciſc. C. § actionum, de actio. ag. luſtin.
i l. 2 § in familiæ erciſcundæ, l. inter cohæredes, l. 45 §. qui familiæ, fam. erciſcundæ l. iudicium, l. 10 fin. reregund. lib. 10. P. titul. 1 l. 2 § ſi communi. d. uid. in P. l. actionis, 36 §. mixtę, de act. lib. 44. P. titu. 7.
k Caius, in l. in tribus iſtis, l. 13. de iudic. lib. 5. P. tit. 1.
l Vlpia. in l. ſed cùm ambo, l 14. eod.
m Vlpia. in l. inter litigantes, l. 62. eod. titu. de iudic. P.
n l. 3. in quib. cauſ. ceſſ. long. tempo. præſcri lib. 7. C. titu. 34. l. vni. § ad hæc, verſicu. nemo itaque, de annal. except. lib. 7. C. titu. 40.
o l. ſi filia nupta, l. 20. § fin. fam. erciſc.
p Papin. in l alienationes, l. 13. famil. erciſc. P. l. 2. C. de litig. ſi diuus, l. rẽ venũr, §. peritum, de petit. hæred. P.
q l. ſed ſi vſucapio, l. 14 fam. erciſc. l ſi fundus, de fun. dota l. 1. commu. diuid P.
r Vlp. in l. 2. famil. erciſcun.
s Vlp. l ſeũ & eius, l. 25. § de plurib. & ſeq eod.
t l ſi ex aſſe, l. 41. eod
v Paul. l. ſi pignori, l. 20. eod.
x l 4 eod. P.
y d. l. 4 & l. 2. § fin. & l. 3. eod.
z l. ea quæ, C eod.
a l. ſæpe, l. 4. § 1. d. l. 4. § 2.
b l. ſi quis cum falſo, l. 4 & l cum falſi, l 12 & l ſi quis, patri, 26. ad leg. Corn. de fal. libr. 48 P. titu 10. l in hæredem, de calũniat. in P. l. quod autem, quod met. cau. cum ſimilib.
c l. ſi quis eum falſo, l. 4 & l cum falſi, l 12 & l ſi quis, patri, 26. ad leg. Corn. de fal. libr. 48 P. titu 10. l in hæredem, de calũniat. in P. l. quod autem, quod met. cau. cum ſimilib.
d l. Pomponius, l. 21. §. idẽ Pomponius, famil. erciſcun.
e l. Mutius, l. 59. eo. titu. P.

f l. & poſſ litem, l. 12. cum ſuis §§. eo. titu. g l. veniunt, l 9. cum 2. ſeq. cod. h l. 4. & l. ſi ita legatum, l. 43 famil erciſcun. l ſi quæ, l. 7 C eod. i l. ſi ſeruus, 20. § 3. & l fundus, 51. eod. in P. k l quæ pater filio, 54. eod. l l. ex hæreditate, l. 55. cod. m l quædã, 42. § ſi. eo. n l. fundus, mihi 31 § 20. o l. in conſequenter, l. 15 § ſed & cum, eod. p l ea quæ, l. 6. fam erciſc. hæredes, l. 16 § ſimiles, 10 in P. q l. hæredes, l. 16 § quod pro emptore, eo. r Caius, in l. item ex diuerſo, l. 19. fam. erciſc. l. ſi in re communi, in fi. de noxal. actio. s § ſi familiæ erciſcũdæ, de offic. iudic. lib. 4. Inſtit. tit. 17. l. 1. C. fam. erciſcun.

debitas paſſus eſt nō vtēdo amitti [a]: ſi quid dolo malo in hæreditate, ſeruúsue eius fecerit [b]. Verùm damnū ab hærede cōmiſſum, ſimplicem æſtimationem accipit [c], fructibus tamen & vſuris à tempore moræ cōputandis, vt in bonæ fidei actionibus fit [d]. Sed & deduci & reputari æquū eſt quæ inſumpta ſunt à morte teſtatoris ab vno, vel pluribus ex cohæredibus in res hæreditarias, nō quæ ex voluptate [e], vel vitio teſtatoris, ſeu eo de cuius hæreditate agitur, expenſa pro eo, eiúſq; negotiis ſint, quæ alia actione repetuntur [f]. Cōferendi in diuiſione à filiis faciēda hæreditatis cōmunis paternæ peculia profectitia: caſtrenſia, vel quaſi [g], nec aduentitia, hodie minimè [h]. In perſonis exigimus, vt ſint cohæredes: ideò ſi is qui poſſidet, agentem familiæ erciſcundæ neget ſibi cohæredē eſſe, rectè excipit, ſi in ea re, qua de agitur præiudicium hæreditati nō fit [i]. Si plures cohæredes ſint, vnus ex iis, reclamantibus etiā cæteris arbitrum familiæ erciſcundæ petere poteſt & ad iudicem prouocare præſentibus cæteris [k]. Verùm, ſi quis putās aliquem ſibi eſſe cohæredem cùm non eſſet, iudicio familiæ erciſcundæ expertus ſit, non ideò videtur eū fatēri eſſe hæredem, niſi vſq; ad ſententiā perſeuerauerit, & adiudicationibus acquieuerit [l]. Quamobrem hæc actio non naſcitur, niſi poſt adītam hæreditatem [m], quo tempore incipit quis eſſe cohæres, & res habere [n]. Quod ad modū diuidendi pertinet. Diuiſio familiæ fit vel ex conſenſu cohæredum & tunc quod inter illos placuit ſeruandum ſi non interceſſerit ætatis auxilium [o], ſi ea tranſactione vel ſtipulatione ſequūtq; firmetur [p], aut authoritate teſtatoris, vel mortui patris, aut iudicis, ſeu arbitrium quibus poſtremis obſeruo in modo & formula diuidendi: primùm, ſi inter plures familiæ erciſcundæ iudicio agatur, & inter eoſdem cōmuni diuidundo, aut finium regundorum, eundem iudicem eſſe accipiendum. Præterea quò facilius eant cohæredes vel ſocij poſſint in eundem locum, omnium præſentiā fieri debere [q]. Deinceps conſiderandum eſt, an diuiſio facta fuerit à patre defuncto bonorū inter liberos: nā cùm facultas illa patri data ſit, ſiue cū ſcriptura, ſiue ſine ea [r], eam iudex ſequi debet [s], ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato ſuccedatur, dummodo tamen extranea perſona in hac diuiſione non miſceatur rata debet eſſe huiuſmodi voluntas, extranei parte pro nulla habita [t]: ſiquidē ſubſcripſerint filij diuiſionē viuente patre, vel ipſe pater [u]. Quòd ſi omnia parentes non diuiſerint, vel poſt omnīū diuiſionem alia ſuperuenerint eis bona, quæ pater inter filios non diuiſit poſt datas actiones vice diuiſionis ad ſingulos pro hæreditaria portione pertinēt. Sic non pro virili vel æqualiter diuiſio fiet reliquorum [x], ſed ſecundum proportionem diuiſionis paternæ, & ſecundū portiones hæreditarias. Nec fides habetur ſcripturæ parentis dicentis ſe omnia diuiſiſſe ſi contrarium appareat [y]. Quòd ſi nulla diuiſio paterna ſit, iudex vel arbiter datus in primis conſiderabit in diuiſione faciendā quotas inſtitutionis, num omnes æquò inſtituti, an ex diuerſis portionibus: quia ſecundum eas fieri debet [z], deinde ad res ſe conuertet hæreditatis, & ad ea quæ imputanda deducendaue ſunt: & tunc ſubductis illis quæ in iudicium non veniunt, & poſteà imputatis quæ imputari debent, ex mutuis inter cohæredes factis petitionibus perſonalibus, ad res diuidendas & compenſationes [a] animum intendet: in quibus ponderat an res indiuiduæ per ſe ſint, ànue incommodè diuidi poſſint, an diuiduæ. Et ita de omnibus rebus ante iudicium ſibi fidem facere iubebit [b]. In indiuiduis, ſi iurā ſunt, vt ſeruitutes prædiales, illæ prædia ſequuntur, ſi tempora diuidi & menſura vſus poſſit, fiet [c]: ſin minus vel conſentire debentia adiudicatione faciendā vni, vel perpetuò inter illos erunt iura indiuidua, vt iuriſdictio, ius patronatus, homagia, & ſimilia [d]: ſed vt vtatur vnus, debent conuenire inter ſe: vel ſi corpus indiuiduum ſit, adiudicabit ei eu n iudex, penes quem licitatio remanſerit [e]. Sic alteri prætium, vel alteri res dabitur, vel ſi rurſum aliam rem alteri in ſolidum det indiuiſe,

a l. hæredes eius, l. 26 §. item culpæ, eod. P.
b l. & puto, l. 16. §. ſed & ſi eod. tit.
c l. damno commiſſo, l. 17. eod. P.
d l. his conſequenter, l. 18 eod.
e l. ex duobus, 27. de negot. geſt. l. his conſequenter, l. 18 §. ſumptum, 3. l. hæredes, 26. § ſi vnus, & l. inter cohæredes, 45. § fin. l. ex parte, 40 fam. erciſc. P. l. vltr. cuius, l. 18. § fin. C. eod. tit.
f l. certum eſt, l. 13, § fin. C. eod. l. ſi filius, l. 20 § ſi filius fam. l. hæredes, 26. § ſi filius eod. P.
g d. l. cerū in princ.
h l. ſi filius fam. l. 4. C. eod. l. ea demū, l. vltr. licet, C. de collat.
i l. fin. C. de collat.
k l. 2. fam. erciſc. P.
l Vlp. in l. arbitrium, l. 44 eod.
m Paul. in l. cum puta rē, l. 37. & Scæuo in l. qui familiæ, l. 38. eod.
n l. qui erat, l. 50 §. fin. eod.
o l. cùm hæredes, de acq. poſſ. Ioan. Fabr. in §. quædam, de actio.
p l. fin. fam. erciſc. P. l. ſi maior, 4. comm. divid. C.
q l. diuiſionis placitum, l. 46. de pact. lib. 2. P. tit. 14. l. ſi inter vos, l. 8. com. vtr. iudi. lib. 3. C. titu. 38.
r l. 1. in quib. cau. ad cund. iud. at. lib. 1. P. tit. 2.
s l. Titia, l. 20 § ſi pater, l. 30. l. ſi gener, l. 34 fam. erciſcun.
t l. quot es, l. 10 & l. ſi 3 partis, l. 16 l. ſi cogitationes, l. 25. l. inter omnes, l. 26 l. patentibus, C. de inoff. teſtam. lib. 3 Cōtu. 28.
u d. l. inter omnes, & l. hac cōſuetiſſima, l. 21 § exemplo, eod. C. de teſta. lib. 6. titu. 23.
x § & quod ſæpe, de treug. & fœm. in auth. coll. 5 cons. 5 authē ſi modo, C. fam. erciſc. vide auth. hoc inter liberos, C. de teſtam.
y l. quæ pater inter, l. 33 fam. erciſc. P.
z l. ſcriptura, l. 10. comm. vtriuſ. iudi.
a § ſi plures, de hæred inſtituen. lib. 2. inſtit. tit. 14. l. quoties, l. 5. § hæredes, eod. P. libr. 28. P. tit. 5.
b l. Mœuius, 53 § ar biter fam. erciſc.
c l. ſuprà l. 1. quam. & quib. quar. pars debet. lib. 10 C. tut. titu. ad exhib. rum & ſi. de publica
d l. arbor. l. 19 § iudex, comm. divid. in P.
e l. Cornelia, de iure patro P. l. plane, fam. l. erciſcun. Ioan. Fabr. in § quædam, num. 7. de actio.
f l. arbor. § iudex, comm. diuidun. P. l. & l. ad officium, l. 3. C. eod.

vtetur

11 vtetur compenſatione. In licitatione tamen facienda, & tertius alius quàm ſocius poteſt interuenire, ex cauſa tamen, non ſemper [a]: videlicet, ſi conſors
12 & ſocius velit offerre iuſtum prætium [b]. Singulas res iure communi ſingulis hæredibus adiudicabit iudex, & in his quæ cõmodè diuidi non poſſunt, vniuerſam rem vni, vel duobus adiudicare poteſt, eum eóſque cæteris in certa pecunia condemnare [c]. Vſusfructus ex certo tempore & ad certũ tempus, & alternis annis adiudicari, & diuidi à iudice poteſt [d]. In creditis ſeu nominibus alia aliis integra & ſingulis adiudicabit, ad faciliorẽ diuiſionẽ: quia alioquin ſolutio & exactio partiũ, non minima incõmoda habet [e]. Prædia ampla pro regionib⁹ diuidẽda, vel ſingula ſingulis aſſignãda [f]: nõ tamẽ debẽt diuidi inſtrumenta à fundis, vel familiæ à ſeipſis [g]. Nec minutatim, ſed per partes, &
13 vt dicunt, *en gros*, hæreditas diuidenda [h]. Inſtrumenta porrò rerum cõmunia penes antiquiorẽ remanebunt [i], ſi ſint ex æqualibus portionibus hæredes vel apud eum qui maioris partis eſt, teſtamentũ remanebit, vel deponetur in ædẽ ſacram [k], vel de his aditus iudex exiſtimabit [l]. In ſumma, in fami. erciſcundæ iudicio nihil debet iudex indiuiſum relinquere [m], cùm totã cauſam debeat definire arbiter [n]. In hoc tandẽ iudicio condemnationes & abſolutiones in omnium perſona qui egerunt faciendæ ſunt: aliter ſententia pro parte non poteſt valere, ſi vnus omittatur [o]. Quòd ſi omnes quidem agẽtes cõtineãtur ſententia, verùm quædã inueniãtur relicta diuidenda, cùm non poſſit repeti arbitrium familiæ erciſcundæ, niſi cauſa cognita, cõmuni diuidundo de his agi poteſt [p]. Ioannis Fabri [q] tamẽ ſententia videtur potior, quæ vult agendũ potiùs familiæ erciſcundæ iudicio. Quia poſtquam licet cauſa cognita actionem illam repetere, error omiſſi iuſtam cauſam dare poterit [r]. Videbitúrque hæc actio quædã executio prioris iudicij potiùs, quàm nouum iudiciũ, vt in
14 petitione hæreditatis dicitur [s]. Curare quoque debet iudex, vt de euictione caueatur per eos, quibus adiudicat, nempe ab aliis [t], ſi eius authoritate fiat diuiſio, nõ autem ſi ſequatur diuiſionem paternã: nam pro rebus diuiſis à patre non eſt locus euictioni erga alios fratres [v]. Seruatur idipſum in diuiſione extraiudiciali, quod in iudiciali, vt euictio locũ habeat: niſi cautũ cõtrariũ inter
15 diuidentes, vel niſi ſcirent res alienas eſſe, qui eas acceperint [x]. Alius modus diuidendi cõmunis iudiciali, & ei diuiſioni quæ fieri poteſt ex conſenſu partiũ, vt ſi res cõmodè diuidi nequit, ſorti cõmittatur, omnibus potiſſimũ eadẽ
16 petentibus, vt eius ſit, quẽ ſors prætulerit [y]. Alioquin iure ciuili videtur receptũ eſſe iudicẽ facere & diſtinguere partes, & ſingulis adiudicare debere [z], nec poſſe libertatẽ vel onus diuidendi vel eligendi concedere contendentibus. Cæterùm qui de moribus ſeu conſuetudinibus pertractarunt, dicunt [a]
17 prouocantem ad diuiſionem, diuidere debere, & prouocatum eligere: et ſi ſint plures prouocati, minorem eligere debere, tanquam inferioris iudicij, quod firmatur iure pontificio [b]. Arcadius in hoſpitij diuiſi electione inter dominum & hoſpitem, ſtatuit vt alter ex his quilibet quiue maluerit, diui-
18 ſionem arbitraria æquitate faciat, & alter eligendi habeat optionem [c]. Sed iuris ciuilis melior videtur prouiſio [d], vt arbitrio & maturitati iudicis ſeu arbitri fiant portiones, quia multi, tanquam corrumpendi totius patrimonij occaſione captata, vnius cuiuſque rei ſibi particulam vendicando, adeò totas dilacerant facultates, vt dum participibus relictarum opum nocere cupiunt, ſua quoque iura præcipitent. Qua ratione Theodoſius [e] Auguſtus, cùm quarta pars hæreditatis præſtanda eſſet, ſtatuit, vt hæres in partes quatuor hæreditatem diuidi procuraret, vt rebus totis in ſortium caſum reductis electio ex ſortis fœlicitate contingat. Mihi certè ex ſuperioribus mixta ſententia magis placet, vt inter cohæredes vel fratres maior vel ſenior, vel qui conſcientia & cognitione rerũ præualet, diuiſionẽ faciat, & breuia ſeu volumina ſcripta tot, quot partes: dehinc ea cõmunicet cohæredibus, vel ſocis, & ſi illa inſcripta non placeant, emendentur, & ab omnibus ſubſcribantur, etſi

a vt l. ad officium, cõmu. diuid. & ibi Bald.
b Bald in d. l. ad officium. Iaſon in §. quadam, num. 60. de act. o
c § quædam actiones, de actio. ap. Inſtit. § ſi familiæ, de offi. iudic. l. nẽ Labeo, l. 23 § 2. & ſeq. famil. erciſc. P.
d l. & puto, l. 15 in princ & §. vſusfructus, eod P.
e Cæpus, in l. 3. famil. erciſcun.
f l. 1. & l. ad officiũ, commu. diuidun.
g l. de inſtrumentis, l. 5. comm. vtruſq. iudic. C.
h gloſſ. in l. 2. in verbo participibus quan. & quibus quar pars debeat. libr. 10. C. Boer. quæſt. 46. nume. 1. facit l. 2. ad leg. Falcid.
i l. fin de fid. inſtru.
k l. 4 § fin. famil. erciſcun.
l gloſſ. confeſſionum, l. 12. commu vtruſ. iudic. C.
m l. hæredes eius, l. 26. § penult. famil. erciſcun.
n l. dicere, de arbitr. in P.
o Paul. in l. in hoc iudicio, l. 22. famil. erciſcun.
p Cæpus, l. item ex diuerſo, l. 20. § fin. famil. erciſcun. P. Iul. Paul. lib. 1. recept. ſentẽt. tit. 16.
q Fab in § quædam, de actio. num. 12.
r l. tres fratres, de pact in P. l. cũ putarem, famil. erciſcun P.
s l. quo tempore, de petitio. hæredit. P. l. quæſitum, de petul P.
t l. hæredes, l. 26. § penult. famil. erciſcun. P.
v l. cum pater, § euictis, de leg. 2. glo. in l. quæ pater, 33. in verbo in vnum, famil. erciſc. gloſſ. fin. in l. ſi cognationem, in verbo voluntate, C. eo. tit.
x l. ſi fratres, l. 7. C. commu vtruſque iudic.
y l. fin. C. comm de legat.
z iuxta l. ad officiũ, comm diuid. C. §. præterea, de offic. iudic. l. in hoc iudicio famil erciſc.
a Ioan. Fabr. ita vidiſſe obſeruari ait, in §. quædã, de actio. num. 9.
b c. 1. de patroch.
c l. 2. de metatis, lib. 12. C. tit. 41.
d Iaſon in § quædã, nume. 55 de actio. & ibi Ioan. Faber, l. 2. quan. & quib. quar. pars debea. lib. 10. C. titu. 31.

pertinax sit, qui diuisit, ad iudicem eatur, vel per arbitrum cōmunibus sumptibus reficiatur. Postmodum autē pro electione sortibus diuisionem illam cōmitti placet, subscriptis ab omnibus contēdentibus diuisionum voluminibus, quæ rotula vocant, hac cōditione, vt æquali superficie & leuitate proiecta volumina & confusa, quilibet suam partem ducat quā volumen sublatum cōtinebit. Et ita minorem ex fratribus & cohæredibus incipere sortitam electionem non erit à ratione alienum: sicuti Abraham diuisionem obtulit Lotho iuniori, Loth autem elegit ex locis oblatis quem inhabitare vellet. Guido Papæus [b]: probat, suadétque tenendum modum, quod antiquior fratrum diuisionem faciat, & iunior eligat per textum in c. 1. de parrochis, vbi idipsum sequitur Hostiensis, & Ioan. Andreas & Baldus [c]. Sed hic modus ex mea sententia, ni fallor, meretur temperamentum, vt obuiam eatur malitiis hominum [d]: verumtamen liberam cuique relinquo sententiam. Hoc iudicium familiæ erciscundæ directum & vtile est.

a Genes. c. 13.
b Guid. Pap. q. 229.
c Bal. in l. suus quoque, de hæred. instit.
d l. in fundo, de rer. vend. P.

De finium regundorum iudicio. Caput 5.

Lib. 10. P. tit. 1. C. lib. 3. tit. 39.

1 *Finium regundorum iudicium, pro rusticis, non pro vrbanis prædijs inuentum.*
2 *Finium regundorum actio in personam.*
3 *Res considerandæ in hoc iudicio, quæ, &c. Confinia quæ dicantur.*
4 *Confinium prædiorum intermedium spatium ex lege Solonis quantum.*
5 *Quæ veniant pro seruitute in hanc actionem.*
6 *Qui agant finium regundorum.*
7 *Hæc actio finium regundorum durat tantùm 30. annis.*
8 *Pro modo agrorum arbiter datur & mensor.*
9 *Alluuionis ius non habet locum in agris limitatis assignatis limitibus.*
10 *Modi cognoscendi vel dirimendi fines, &c. Et numero 12.*
11 Veue figure, ou monstrée *quid.*
13 *Incidit in hoc finium regundorum iudicium quæstio criminalis & quomodo. Et quid si mensor falsum modum dixerit, numero 14.*
14 *Interdum ex crimine de termino moto, ad hoc finiū regundorū peruenitur iudiciū.*
15 *Leges de non excedendis vel non vsurpandis finibus quædam.*

TRACTATIO hæc de finibus regundis est, de dirimendis finibus prædiorum confinium rusticorum, non vrbanorum [e], illis confusis vel irruptione fluminum [f], vel aratione, vel deiectione [g]. Habétque mixtam causam hoc iudicium [h], vt diximus, in superioribus duobus capitibus, & præcipuè in communi diuidundo, familiæ erciscundæ, & finium regundorum tradidi. Actio eius in personam licet pro vendicatione rei sit. Considero hic res, prædia, vt dixi, rustica confinia, non vrbana ædificia, quæ magis vicina dicuntur. Sed & in vrbe vbi horti sunt confines, & iudicium hoc habet locum [i]. Confinia dicuntur ea, inter quæ nihil interuenit [k], potissimū publicū: si riuus tamen priuatus interuenit, hoc iudicio agi potest [l]. Cōmune tamen in hoc iudiciū non venit, quia sine finibus est [m]. Finium etiam obseruatur spatium certū ex lege Solonis, in ædificio iuxta alienos fines faciendo: si mutū quis ædificet, relinquat pedem: si domum, duos pedet: si sepulchrum aut foueam, quantum profundū eius: si puteum, passum: si oliuam aut ficum serat, nouem pedes: si alia ligna, quinque [n]. Veniunt in hanc actionem præstationes reales, post litem contestatam fructus: sed ante litem contestatam bona

e l. 2. fini. regundo l. 4. § hoc iudiciū, eod.
f l. si irruptione, l. 8. eod.
g d. l. 4. § si dicātur, fini. regundo.
h l. iudicium, commun. d. l. 1. fini. regund. in P. § si suā, de usu iudi. § quædam, de actio.
i l. 4. § hoc iudiciū, fin. regund.
k d. § hoc iudicium, & l. 3. eod. P. facit l. vrbana, de verb. signif.
l l. sed si riuus, l. 6. fini. regund. P.
m d. l. 4. § qui communem, & § si cōmunem, eod. titul.
n l. fin. finiū regund. in P. l. quinque pedum, l. 5. C. eod.

bona fide percepti & conſumpti lucro cæduntur: ſi autem mala fide, condicuntur. Nam & culpa, & dolus à lite conteſtata præſtantur [a]. Nec inquè fit condemnatio eius quod intereſt, ſi quis aliquam vtilitatem perceperit, ex
6 eo, quòd victi eſſe appareat [b]. Agunt hoc iudicio confinium fundorum domini directi & qui etiam vectigales poſſident, qui vſumfructum habent, &
7 qui iure pignoris tenent [c]: dummodo agatur intra 30. annos, nã vltra hos hoc iudicium vitam non prorogat [d], numeratione facta à die turbationis finium.
8 De modo agrorum, arbitri dantur [e] à iudice & contendentibus, & menſor adhibetur, qui & communibus expenſis mercedem capit [f] ad finiendos terminos, vel menſurandos agros, vt vnicuique quantum debetur, reddatur [g].
9 Maximè propter agros publicè limitatos, in quibus nec alluuionis ius eſt, ſi militibus aſſignati ſunt [h]: alioquin enim in priuatis limitatis alluuio quidem locum habet [i], ſed non vſurpatio in fines proximi prædij. Et proinde menſu-
10 ra aliquando, quod vſurpatum eſt dignoſcitur. Modus cognoſcendi, vel dirimendi fines eſt, vt primùm iudex aditus conſideret, quantũ ex prædio confini actor teneat: ſecundò, quot iugera in fundo habere debeat: tertiò, finitor ſeu menſor mittatur, vt renunciet iudici, quãtum munus habeat actor, quàm ſe habere debere dicat [k]. Interdum ipſe iudex locum confuſum ſuis oculis
11 ſubiicit [l], dicunt hanc ſubiectionem, *veue figure ou monſtrée*. In finalibus quæ-
12 ſtionibus, vt potiſſimum vetera monumenta ſequenda ſunt, niſi fines antiqui mutati doceantur ſucceſſorum varietate, aut arbitrio poſſeſſorum [m]. Et ſi in venditione demonſtrati ſunt fines aliqui, illi præcipuè ſequendi ſunt, interimentes & vendentes [n]: Quòd ſi nulli appareant fines, vel confuſi ita ſint, vt commodè dirimi non poſſint, iudex poteſt adiudicatione dirimere: & ſi fortè amouendæ veteris obſcuritatis gratia, per aliam regionem dirimere iudex fines velit, poteſt hoc facere per eandem adiudicationem & condemnationẽ [o]. Quo caſu opus eſt vt ex alterius prædio, alij adiudicetur, & eo nomine is cui adiudicatur inuicem pro eo quod ei adiudicatur, certa pecunia condemnetur [p]. Et ſi ex pluribus fundis confinibus, plures enim quàm duo confines eſſe poſſunt [q], alter fundus duorum, alter plurium ſit: poteſt iudex adiudicare vni parti locum de quo quæritur, licèt plures dominos habeat, quia magis fundo quàm perſonis adiudicari fines vel partes intelliguntur [r].
13 Incidit in hoc iudicium ciuile ſæpè criminale, quando quis poſt litem motã finium regundorum, non expectata ſententia fines alterius inuadit, & tunc
14 quod accepit aut tantundem reſtituere cogitur [s]. Interdum pòſt iudicium criminis extraordinarij de termino moto, eſt agendum finium regundorum: & tunc qui de crimine cognoſcit, de hoc etiam iudicio decernit, & ciuiliter & criminaliter actione mota [t]. Incidit & quæſtio ſi menſor falſum modum dixerit. Sed quia & de crimine de termino moto [u], & de mendacio finitoris [x] alibi diximus, de his vltrà non agam. Porrò agricolis leges de non
15 excedendis vel vſurpandis finibus impoſitæ ſunt à Iuſtiniano, qualis illa [y], *χρὴ τὸν γεωργὸν ἐγκρατέστερον τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ εἶναι δίκαιον, καὶ μὴ παροράζειν αὐλακας τῶν πλησίον* &c. id eſt, *agricolam ſuos exercitatiorem agros iuſtum eſſe oportet, nec ſul orum fines tranſiliendo, vicinos fundos vſurpare.* Si quis autem fines agri ſui longius iuſto protulerit, agrique vicini partem aliquam arando interuerterit, ſi quidẽ in nouali id fecerit, noualis culturam deperdit: ſi verò ſeminando longius vagatus fuerit, & ſementem, & culturam, fructuũque perceptionem irreptor agrorũ amittit. Et rurſum [z], *εἰ δύο χωρία μάχονται περὶ ὅρων ἢ περὶ ἀγροῦ, κρείσσων ἔσται οἱ ἀκροασταὶ, καὶ τῷ διακρίναντι ἐπὶ ἔτη πλείονα ἀποδιδόντων τὸ δίκαιωμα. εἰδὲ καὶ ὅς ἐχρᾶτο ἔτος, ἡ ἀρχαία διακρίσεως ἀπραγμόνευτος ἔστω.* id eſt, *Si ambigitur inter duo loca, vel de termino vel agri poſſeſſione, auditores cognitionem ſuam interponunto, eique qui plurimum annum poſſederit, ius reddunto: ſi verò antiqui fines fuerint, antiqua poſſeſſio inconcuſſa eſto.*

LIBRI V. FINIS.

a l. 4. § poſt litem, eod.
b d. l. 4 § in iudicio.
c l. 4 § ſecundum regulam de iudiciis, & l. cultore § non arbores de rei vind. P.
d l. vnic. C. finium regund.
e l. de modo, l. 7. eod. P.
f l. 4 § vel & finium fin. reg. P.
g l. 4 § de Portugalensibus, menſ. Bard. Inſtit. lib. 2. tit. 1. § 20. C.
h l. 7 finis l. 25. de acquir. dom. lib. 41. l. 1 § 20. l. 2 de agris limitat. lib. 43. C.
i l. 16 de illius o C. § praterea, de rer. diuiſ. l. 11 arbo. § item Nerua, de acq. rer. dom. l. 65 § 1 inſ. fa, & ibi gl. in ver. bus mutatum, de præſcript.
k l. 2 C. fin. regund. l. 5 in tranſactione, l. 8. § fin. ſiet reg. P.
l l. 5 in finalibus, l. 8. P. eod. l. 2. C. eod.
m l. 2 C. fin. regund. l. eos, l. 12 eod. tit. P. & quod in vetu, § 1. de leg 1.
n l. 2 fin. reg. P. § fin. de offic. iudic.
o l. 2 fin. regund. in P.
p l. 4 § non ſolùm, eod.
q d. l. 4 § ſi alteri, fin. reg. l.
r l. 4. C. eod.
s d. l. 4 § ſi dicatur, finium § 1.
t ciuiliter præpropriè ſit in criminib. priuatis extraordinariis, de termino moto
u d. l. 4 § fin. reg. l.
x In lemb. Georgic. 1 Iuſtin. tit. 1. c. 1. & 2.
y Iuſtin. d. tit. 1. c. 1.
z Iuſtin. d. tit. 1. c. 2.

DE FEVDALIBVS REBVS, ET DE FEVDIS,

LIBER VI.

Rerum alia diuisio, in allodiales, & censuales. Caput 1.

1 *Continuatio libri.*
2 *Allodiales res feudales & censuales, quæ emphyteoticariæ & superficiariæ.*
3 *Allodialis res integrum habet primæ diuisionis dominium. Francũ allodiũ quid.*
4 *Allodium vnde dictum, & quare.*
5 *Allodij lex Caroli Magni.*
6 Laudes & Leuades *quid in Gotia.*
7 *Allodium in substantia quid.*
8 *Allodij & feudi differentia.*
9 *Allodium liberum, quod à nullo alio, quàm à Deo pendet, secundum aliquos.*
10 *Allodium & libellum, diuersa esse docetur.*
11 *Libellarij contractus, & allodij & feudi differentia.*
12 *Cambij & allodij differentia.*

SVPERIORIBVS proximis libris de seruitutib' rerum egimus, docuimúsque quasdã aliis seruire iure vicinitatis, alias liberas. Et deinceps alias iure communitatis vsum & dominium præbere, alias singularũ personarum esse & proprias. Nunc de alia diuisione rerũ ratione qualitatis, alterius dominij, census & pensionis & hominij seu homagij dicendum est. Itaque quædam res retinent pristinam libertatem, quam domini in prima rerum diuisione habuerunt, vt sint solius domini, nec alium agnoscant, allodiales dictæ: aliæ autem per homagia aut census præstationem, alium quoque quàm possidentem ostendunt dominum. Illæ feuda, istæ censuales & emphyteoticariæ & superficiariæ dici possunt. De allodialibus primùm, posteà de feudis: nam de vectigalibus & censualibus satis dictum in iure fici, & de emphyteoticis in locatione, Deo fauente, dicetur. Qui prædium optimo iure possidet, id est, qui plenam habet absolutámque proprietatem, is integrum dominium directum censetur habere, quale ab initio ex distributione dominis contigit [a]. Vocant hoc ius, Francum allodium, nempe quod liberum est, extra mancipium seruitutémque dominicam positum. Budæus [b] alaudium trahi à laudimiis tradit, emptor enim rerũ censualium nominare authorem suum tenetur intra paucos dies, & ab eo rem mancipio accipere [c], quod vulgò insesinari dicunt, vel recognoscere: alioquin multa committitur. Hincque alaudij appellationem profectam, quòd qui prædia eo iure habebant alaudij, laudare authorem suum nemini tenerẽtur, vt qui nullum soli dominũ agnoscant, nec patronum, id est, qui in nullius fide sint. Cuiacius [d] ait alodium & alodem dici, vt amentem, quasi sine

a l. ex hoc iure, de iust. & iur. P.

b Budæus in l. heren mus, de euictione in annotat. prior. in PP.

c l. 1. de iure emphyt. C.

d Iac. Cuiac. l. Feud. lib. 2. c. 17.

ſine mente iſtum, alodem quaſi ſine lode, quòd eius poſſeſſor nemini ſit
5 leodes. Amerbachius [a] allodiũ dicit vocem Germanicam, vel à Germanica
deriuatam: nempe ab *all.* id eſt, omne, totum, quia quod allodium eſt, pleno iu
re retineatur. Beatus Rhenanus [b], aliunde trahit originem, & euoluit ſubſtã
tiam allodij, his verbis, *Cùm Germaniæ ſubacta fuerunt a Francorum rege Clodoueo, Pipino, & Carolo Magno, nobiles beneficijs regijs ornabantur, & alodys: hæc propry turis erant, ſorte ſic Germanico vocabulo ſic dicta, quòd familiæ cognomentalia ſint & continẽtia, hoc eſt, inſi parabilia à familia, Ein anlod: vnde plerunque negligebantur beneficia regia, quæres edita lege prohibetur.* Legem non refert Rhenanus, ſed ea extat in capitularibus Caroli Magni, in capitulari quod ad Niumaczd [c], in hæc ver
6 ba: *audiuimus quòd aliqui reddant beneficium noſtrum ad alios homines in proprietatem, & in ipſo placito, id eſt: conuentione, comparant data pretio ipſas res iterum ſibi in allode, quod omnino cauendum eſt: quòd qui hoc faciant, non benè cuſtodiant fidem, quam nobis promiſſam habent.* Sic in legibus Angliorum, & Vuerinorum i. Thuringorum, titulo 7. extat inſcriptio de allodibus (ſic enim legitur pro de allodiis) vbi tractatur tantummodo de ſucceſſione decedentium ab inteſtato proximioribus deferenda, & allodium pro patrimonio proprio defuncti accipitur. Item & in legibus Boioariorum, quas tulit Theodericus Francorum rex filius Ludouici, vt ait in 2. Beatus Rhenanus extat in eadem ſignificatione in c. 2. titulus 2. his verbis, *vt nullus Boioarius allodem vel vitam ſine capitis crimine perdat.* Forſan & ſi liceat comminiſci vel ad Gallicam declinationem transferre etymon, non erit aliena deriuatio à verbo Gallico *leuer*, & *leuée*, mutata diphthongo eu, in o, & apud nos in Gotia *leuade*. Idem quod
7 præſtatio & exactio: vnde & *leods* dici & *leudes*, id eſt, exactiones tributorum. Et laudimium, præſtatio, pro leuatione: vnde & adiuncta particula priuatiua *alods*, pro eo quod exigi non poteſt, vel quod nõ patitur exactionẽ. Sed ne
8 contendamus nimium de nomine, conſtat de ſubſtãtia in ſumma, allodium vel res allodiales eſſe, res quæ poſſidentur iure proprio, non feudi, non beneficij iure, non ex cauſa emphyteoticaria vel clientelari. Hoc ſi datur in feudum vaſſallo, aliam recipit appellationem in beneficiario, & quod allodium eſt domino, id vaſſallo, vaſſallique vaſſallo feudum eſt: quia proprietas domini eſt, & directum dominium [e]. Vnde inuenimus in conſuetudinibus feudorum, allodium dici infeudatum [f]: atque ita allodium & feudum duo
9 diuerſa ſunt [g]. Iaco. Aluarotus [h], allodium dixit liberum & proprium, quod à nullo recognoſcitur niſi à ſolo Deo, ſecundum Iacobum de Bello Viſu, Nicolaum de Neapolitano, & Baldum [i]. Et allodium etiam aliter dicetur, res hæreditaria, quam vendere vel donare poſſum tanquam meam. Nec ideò minus allodialis res, quòd alterius iuriſdictionis ſit: nihil enim communicat
10 iuriſdictio ad libertatem rei [k]. Nec ſequenda eſt interpretatio aliquorum, vt Alberici [l], & aliorũ, libellũ & allodiũ idẽ eſſe dicẽtiũ in vſibus feudorum: cùm tamen libellum interpretentur emphyteuſim, qui verba illa tractant allodium ſiue libellum [m]. Minus etiam eorum, qui cambium idem quod allodium dicunt, dum legunt in §. cùm autem [n] ſi de inueſtit. feu. cõtrouer. fuer. *vel cambium proprietatis illius feudi nomine habuerit &c.* Siquidẽ libellarius contractus magis emphyteuſi accedit, quàm allodio, cui contrarius videtur.
11 Et ideò rectè cõſuetudo feudi diſtinguit [o], rem remanere apud aliquem, vel iure proprio, vide allodium: vel iure beneficij, vide feudum: vel iure libelli, ecce tertium genus: libellaris acquiſitio venditioni propemodum ſimilis, & locationi. Nam venditur res certo prætio, ſed non in perpetuum, & nili de viginti in viginti nouem annos, & ſic in perpetuum: nec purè, ſed ea lege, vt ſingulis annis certa penſio eius rei nomine tribuatur, qua ratione locationi accedit, cùm certo tempore renouetur, nempe poſt viginti nouem annos ad tuitandam præſcriptionem, & tollendam puram venditionem. Docetur id in feudis [p], vbi poteſt vaſſallus feudum locare, niſi locatio eſſet fraudulenta alie

natio,

a Amerbach in commenta, capitular. legũ Caroli Mag. lib. 7.

b Beat. Rhena lib. 2. rer. Germanic. dũ loquitur de ſtatu Galliarum.

c d. cap. 7.

d Cuiacius, vbi ſupra ex concilio Tricinenſi.

e §. 1. de Allodijs, lib. 2. Feudo. tract. 14.

f glo. in l. ingenuũ, c. 23 de ingenuis manum. lib. 7. Ff. tit. 14. gloſſ. in l. erſi quis § ſed interdum, in verbo oportebit, de relig. & ſumpt. fun. in fi.

g Iaco. Aluarot. in §. inter filium, ſi de fi. def. contin. ſit inter dom. & agnat. vaſſ. lib. 2. feudor. tit. 26. vbi text. meminit de allodio.

h Bald. in c. 1. de Allod. in vſib. feudo. Baldus in l. à procuratore C. mandat.

i in d. dictionario iuris.

k in § inter filium, ſi de feud. defunct. &c.

l Aluarot. in d. § inter filium.

m in vſib. feudo. lib. 1. tit. 4.

n in § profecto int. quid iur. ſi poſſ. alien. feud. vaſſal. id tempetuae. lib. 2. feudo. tit. 44.

o in § donare, quando olim poter. feud. alien. libr. 2. feud. tit. 9.

p In § donare, quando olim poter. feud. alien. libr. 2. feud. tit. 9.

natio, ſicut eſt per libellum, vt dicatur venditio. Quis enim dubitat, quod libellario nomine ſub vilißima duorum denariorum penſione, perpetuò concedatur vtendum, alienatum in fraudem non eſſe? Et naturam iſtius libelli & differentiam cum iure emphyteotico doctè, vt ſolet reliqua, noſtras Cuiacius docet ex variis authoribus in commentariis ad feuda [a], quem conſulito. De cambio autem quid ſentiam explicabo, relicto vnicuique ſentiendi diuerſa arbitrio: non placet vt ſimpliciter cambium dicatur allodium: niſi dicamus, vt in §. cùm autem ſi de inueſtit. feu, &c. Cambium proprietatis feudi nomine factum, id eſt, permutationem proprietatis cum feudo. Cambium enim apud Tectoſages, & ferè Gallicè *change*, apud nos *cambi* permutationem ſignificat. Ita intelligo c. 2. tituli quo tempore miles inueſtituram petere debeat, lib. 1. feudorum, titu. 22. Eſt & antiquum verbum cambio, pro committo, quod & hodie apud Italos & Inſubres vſurpatur: neque hic aliud priſcum cambire, id eſt, iter facere, & pugnare accommodum videtur, potiſſimum allodio, quod onus non habet, ſed proprio iure tenetur. Et ideò cambium dici non poteſt, vt nec allodium poſſet dici feudum, cùm & onus militādi, ad militiā eundi, vel ſumptus ea de re præſtādi habeat [b]. Proprietatē autem cum feudo cambire exiſtimo, quando vaſſallus proprietatem accipit, & dominus vaſſallus fit. Et de allodiis hæc dicta ſufficiant, quando allodia, tanquam patrimonialia & libera poſſunt tractari à dominis, & leges generales ſequantur, non feudales conſuetudines. Præſumuntúrq; res omnes allodiales ſeu liberæ, niſi probetur verè vel præſumptiuè contrarium [c]. Et feudalis res dicitur quandam ſeruitutem debere [d].

[a] lib. 1. titu. 1. *Cambium quid*

Idem q̄d eſſe dan q̄

[b] §. fin. de allod. in vſib. Feud. libr. 2. titu. 54.

[c] Ioan. Andre. in c. nimis, de iureiur. & in c. ſi. in verbo reſpondere, de iudic. c. 2. & ibi interpr. ſi de Feud. def. finer conten. int. dom. & agn. facit l. altius, de ſeruit. C.

vnde ſa deſcendit

[d] gloſ. in l. ſi cum l. 15. §. ſi vſusfruct., in verbo oportet, de vſufruct. P. Bald. in c. 1. circa vſu. colum. de cõſtituet. inueſtit.

De feudi finitione & diuiſione. Caput 2.

1 *Feudi etymon à fide.*
2 *Faida quid.*
3 *Feudi finitio.*
4 *Beneficij nomen quàm latè pateat, & quid in hac finitione feudi.*
5 *Rei feudalis proprietas ad dominũ vſusfructus ad vaſſallum in perpetuũ pertinet.*
6 *Explicantur ſeptem requiſita in conſtituendo feudo propriè.*
7 *Diuiſio feudi, in propriè feudum, & impropriè.*
8 *Feudi propriè ſpecies.*
9 *Impropriè feudi ſpecies.*
10 *Regale ſeu regium feudum quid, & ſimplex.*
11 *Feudum regale*, de haut haubert.
12 *Regna in feudum regibus data à ſuperioribus.*
13 *Nouum feudum quid, & vetus.*
14 *Paternum feudum quid. Paterni & antiqui differentia.*
15 *Feudum rectum, & feudum ſimpliciter quid, & feudum quid conditionatum.*
16 *Feudum hereditarium quid.*
17 *Minus eſſe in feudo dato alicui & liberis, quàm ſit in hereditario.*
18 *Feudum aliud rurſus paternum, & maternum, & qualia.*
19 *Feudum reale hereditarium eſt.*
20 *Feudum quomodo antiquitus temporale & amouibile, factum eſt per diuerſas conſtitutiones, & ſucceſſu temporis perpetuum & tranſmiſſibile vaſſallis.*
21 *Feudum maſculinum hereditarium, proximis non inſtitutis, ad dominum reuertitur, etiam ſi filiæ ſuperſint hæredes vaſſalli.*
22 *Feudum ligium quæ requirat.*

23 *Ligium*

23 Ligium nomen vnde declinatum.

t *24 Ligium feudum, propriè feudum non eſſe, ſed impropriè.*

25 Ligy homines & homologi qui, &c.

c *26 Ligy homines clientes. Clientes, Thetæ, Peneſtæ qui, &c.*

27 Solidury apud Gallos qui.

28 Ligius quis ſit in ſumma hic.

29 Ligius homo & cum feudo, & ſine feudo eſſe poteſt.

30 Ligius homo à fide primo abire nequit etiam feudum reſtituãs, etſi in alijs vaſſallis diuerſum ſequamur.

31 Ligius homo 2. à ſolo domino non à curia iudicatur: Item quòd is perſonam in hoc domino obliget & bona.

32 Ligius homo nemo duorum eſſe poteſt.

33 Omnes qui in imperio ſunt, cenſentur ligij imperatoris. In ligio feudo ſuccedunt fœminæ &c. In vaſſallitico iuramento cenſetur excipi ligius dominus &c.

1 FEVDVM à fidelitate dictum eſt, ſeu à fide [a]: vnde & beneficiarius dictus fidelis [b]. Sed nomen vulgare Italicum & Inſubrum proximius accedit, quàm Latinum: nam vocant fidem *la fede*, vnde & feudum. In declinatione enim Latina dicendum eſſet fidum. Sed ſi etiam nomen ad idioma Langobardorum, qui Germanicè locuti ſunt, referamus, & feudum à
2 Germanico *feyd*, vel *ve hd*, aut vt alij ſcribunt *haet* odium, id eſt, bellum & inimicitia: vnde & faida in legibus Langobardorum & Francorum communiter, pro inimicitia & bello, & inde militiæ vel inimicitiæ depellendæ cauſa inductum nomen, & feudatarios quaſi faidatarios, qui ex fide eius, qui
3 faidam habent, ſunt. Subſtantialis autem feudi finitio hæc erit, vt ſit beneficium, quod ex beneuolentia ita datur alicui, vt proprietas quidem rei immobilis beneficiariæ penes dantem remaneat: vſusfructus verò illius rei ita ad accipientem tranſeat, vt ad eum hæredéſque ſuos maſculos ſiue fœminas, ſi de his nominatim dictum ſit, in perpetuum pertineat: ea lege, vt ille & ſui hæredes fideliter domino ſeruiãt, ſiue illud ſeruitium, qualiter eſſe debeat,
4 ſit expreſſum, ſiue indeterminatè ſit promiſſum [c]. Beneficij nomen genus eſt, quod continet alia beneficia, id eſt, alias beneuolas conceſſiones, quàm ex feudo: vt intereſt hominis, hominem affici beneficio [d], & continent etiam priuilegia [e]. Proinde quod ſequitur ex beneuolentia, arguit ſingularem cauſam beneficij conceſſi, nempe amicitiam ipſam. Et hinc qui beneficium ſeu feudum accipiunt, beneficiarij ſæpè in feudis dicuntur. Et quia nec ſub prætextu pecuniæ, ſed honore & amore domini hoc acquirendum eſt [f]. Et quia beneficia liberè conceduntur [g]: ſequitur & feudum liberè ſpõtè tradi [h]. Rei
5 immobilis appellatio, in finitione poſita continet etiam eas res, quæ inter immobilia annumerantur [i]. Ex reliquis autem verbis functionis apparet directum dominium penes beneficum, & vtile penes beneficiarũ eſſe [k]: quia ille proprietatem retinet, hic autem in perpetuum vſumfructum accipit, de quibus, & de fidelitate, & de ſeruitijs poſteà agemus. Interim hoc notandũ, rei per beneficium rectè inueſtitæ, vaſſallum, tanquam dominum, habere põteſtatem in agendo & defendendo [l]. Ex ſuperiori definitione ſubinde colligũtur ſeptem reſ requiri, vt propriè feudum dicatur: 1. vt ſpontè datum ſit, non coactè: 2. vt directum dominium maneat penes concedentem: 3. vt vtile tranſferatur in accipientem: 4. vt conſiſtat in immobilibus rebus, vel in his, quæ immobilium loco ſunt: 5. vt perpetuò tranſeat ad maſculos liberos deſcendentes: 6. vt fidelitas & ſeruitium præſtentur: 7. vt gratis [m] conceda-
7 tur. Hac ratione feudi ſectio prior fiet in feudum propriè, & impropriè; propriè feudum, quando illa ſeptem adſunt: impropriè, quando non eſt ei pro-
8 pria natura feudi [n]. Ad feudum, quod propriè feudum, refertur feudum dignitatis

a §. fin. per quos fiat inueſtit. & per quos recipi. libr. 2. Feudo rum. 5.

b 11. de contẽtio inter dom. & fidelẽ de inueſt. feu libr. 1 titu 10 § item ſi fidelis, quib. mo. feu. amitt. titu. 5. cum ſimil.

c hæc finitio ex verbis §. an pr mis, in quib. cit. feud. amitt. lib. 2. Feudo. tit. 22. ſequuntur hanc finitionem ibi Iaco. Alvarot. & ra. ſim idem, & Bald. in prælud. feud. Franco Curtius tract. feudo. parte 3. c. 7. Hotom. in Summa de Feudis.

d l. Iulius ea lege, de ſeruis exporta.

e l. fin. de conſtit. princip. Cum ſimilib.

f c. vnic. feud. dat. in vicem leg. commiſſo. lib. 1 Feudo. tit. 13. l. 4. de adimend. leg. in fi. ſi pignore, § 2 de fur. in f.

g d. c. t. de feud. dat. &c. Specula. tit. de locat. vſufruct. nunc aſpicia, verſic. quinto. & ibi Bald. in 2 id. c. o

h § fin. de Feu. cõpar. lib. 2 feudor. tit. 1.

i plè. & integrè in §. præterea, de capitulis Conradi c. 1. § 2 d. inueſtit. vel alienat. fact. & ibi tradit. § fin.

k § ceterum, eod. tit. 2 feudor. tit. 2.

l § ceterum, eod. tit. 2 feudor. tit. 2.

m ex priuilegio, de pac. conſtantiæ poſt. lib. 1 feudorum.

n proprietate de feudo non habente propriam naturam feudi.

gnitatis ſeu regium, feudum ſimplex: feudum nouum, & antiquum ſeu paternum, feudum rectum & hæreditarium, feudum ligium. Ad feudum impropriè pertinet feudum francum ſeu liberum, feudum non rectum, feudũ perſonale habitationis, feudum ſoldatæ, de camera, de cauena gardiæ & gaſtaldiæ. Regale feudum dicitur ſeu dignitatis, quod recta via datur à rege ſeu principe, non à minoribus vaſſallis, qualia ducatus, comitatus, marchionatus, vel alterius dignitatis [a]: vt contrà, feudum ſimplex ſeu non regale, quando priuata res, vt pagus, vel aliæ ſimiles priuatæ conceduntur [b]. Feudũ regale dicitur in Gallia *de hault haubert*, ac ſi dicas, de alta loricatione. Lorica enim *haubert* eſt, id eſt, feudum militiæ potioris, altioris, ſeu dignioris. Sunt & regna, quæ ex fide aliorum pendẽt, quæ verè feuda regalia: vt & Inas Vueſt Saxonum in Angha rex, regnum ſuum Romanæ ſedi vectigale conſtituit, anno domini 740 [c]. ſingulis argenteis nũmis, quos denarios vocant, in ſingulas domos impoſitis. Fecit idem eius exemplo Offas Merciorum rex, qui non multò poſt id tempus regnauit. Hócque Angliæ ſacrum vectigal poſteà auxit Etheluolphus ſeu Athulphus. Et Ioannes Ricardi. I. ſucceſſor poſteà ſe, poſteróſque ſuos reges ſedis apoſtolicæ beneficiarios eſſe ſponſionem fecit anno 1212 [d]. Scoticum quoque regnum eiuſdem iuris [e]. Carolus Andegauenſis à Clemente 4. Siciliæ rex declaratus, præſtitit pro indice feudi ſuperioris, cẽſum annuum [f]. Poloniæ quoque regnum à Mieciſlao Benedicto 7. Pontifici, in fidem & feudum datum anno 980. Quod & eidem ſedi apoſtolicæ fecit tributarium Caſimirus imperante Corrado, vt ſinguli colonorum obolum penderent lucernæ arſuræ perpetuò in æde Sancti Petri Romæ [g]. Fuerunt & hoc modo alia regna ſub iure pontificis ſum. olim [h]. Dux Auſtriæ Fridericus rex à Cæſare creatus ea lege, ne detraheret dignitas diademati imperij [i]. Reges faciebat, ſed ſibi fideles s. p. q. Rom. [k]. Factũ & aliis temporibus idipſum apud alios, cùm ducatus vel marchiſatus in regni nomen tranſierunt. Nouum feudum dicitur, quòd is cui conceditur, ſit primus de eo inueſtitus [l]: opponitur huic vetus [m]. Paternũ dicitur, quod ex primo inueſtito venit vſq, ad quartum gradum deſcẽdentiũ, quẽ ſi excedat antiquũ, quamuis & promiſcuè iſta nomina vſurpentur, vtpotè paterno & antiquo naturam habentibus eandem, pro feudo quæſito ab aliquo aſcendente patre communi agnationis [n]. Cui nouum opponitur, nec nouum tamen dicitur paternum refutatione ab eo facta, & in vita ſua conceſſo à domino filius, ſed paternum [o]. Feudum rectum in iure feudorum inuenitur [p]: ſic dictum quaſi purum, quòd in eius conſtitutione ſeruitia determinata non ſunt [q]: aliter ſimpliciter feudum, nam quando ſunt determinata, dicitur feudum conditionatum, vel rectum dictum, quaſi rectè & ſecundum legitimam formulam acquiſitum: vt puta, quia vaſſallus ſeu beneficiarius adeptus eſt poſſeſſionem eius ex licentia præcedente domini, præſentibus & aſſidentibus paribus curiæ: aliter enim, ſi præſens non fuiſſet curia [r]. Aut tertiò rectum, id eſt, optimum, firmum, & perpetuum, quod irreuocabile eſt [s]. Huic poſtremæ acceptioni feudum hæreditarium accedit, quod ita datur, vt ad hæredes poſſit transferri: datur enim beneficiario & ſuis hæredibus [t]. Minus autem in feudo ineſſe videtur dato beneficiario pro ſe & ſuis liberis, non enim eſſet tunc hæreditariũ, ſed ex liberalitate concedentis, & eius prouidentia filij tantùm, non alij vocantur [v]. In quo adhuc poſſet conſiderari alia diſtinctio feudi hæreditarij, vt aliud ſit paternum, & aliud maternum. Paterni natura eſt, vt competat tantùm maſculis deſcendentibus liberis [x]. Materni verò, vt primùm maſculis, deinceps & fœminis poſſit accedere [y]: quamuis quis pro ſe & liberis maſculis & fœminis inueſtituram accipiat [z]. Poteſt & dici paternũ, vt diximus, ex ſuperioribus ſeu à maioribus quæſitũ [a] & antiquum: & maternũ, quod fœmina ex ſuperioribus parentibus quæſiuit. Ad hæreditarium feudũ pertinet & illud, quod dicitur reale, in quo quis non tantùm ſibi, ſed hæredibus

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

a c. 1. de feu. March. Lib. 1 Feudo tit. 14.
b §. ſi quis de mãſo, ſi de inueſt. corro. fuerit, lib. 1. Feu. tit. 4.
c Polyd. Virg. in Anglo hiſtor. lib. 4.
d Polydor. Virgil. lib. 15. hiſtor. Angl. r.
e c. inter alia, de immunit. eccleſ.
f Vide Bald. in Extrau. de pace conſtan. §. priuilegia, in verbo inueſtitura, cle. paſtoralis, §. rurſus, de ſent. excom. & reiud.
g Chromer lib 3. de reb. Polonı.
h vt in c. ad apoſtolicæ, de re iudic. in Sexto, ca. aliud, 15. q. 6. e. gradi, de ſuppleud. negligentia, c. venerabilem, de elect. in 6.
i Munſterus in ſua Geograp
k Dion. Halic. in 1.
l §. 1. qui teſtes ſint neceſſ. ad prob. nouam inueſtit. lib. 2. tit. 9.
m §. 1 per quos fiat inueſtit. feu. lib. 2. Feud. titu 1.
n c. 1 & §. hoc quoque, & ibi Bald. de ſucceſſ. feu. libr. 1. titu. 1. c. 1. §. 1 & ibi interpret. de gradib, ſucceſſio. in vſib. feudo. §. hoc quoqi ſeremũ de iis qui feu. dar. poſſ. lib 1. Feu. tit. 1.
o §. 1. de vaſſall. decrep. ætat. libr. 2. Feu. tit. 14.
p tit. de conſuetud. reũ. feu lib. 2. tit. 13.
q in c. 1. de capitan. qui curiã vẽdid f, l. b 2 Feu ti. 51
r c. 1 & ibiglo 2 de conſuet. reũ. feud. innouo c. 1. quib. mod. feud. conſtit. poteſt.
s c. 1 §. item ſi vaſſallus, eo. tit. noua. ſi contro. fuer de inueſtit. ſeu. nullo c. 1. de feud gard.
t de hoc feudo Andre. Barba conſ. 56. inter conſil. Alex. tomo 4 conſil.
v Andre. de Iſernia in §. 1. & §. hoc quoque, de ſucceſſio feu in c. 1 qui ſucceſſor. teneãn. Alex. 3. volu. conſil. 10.
x c. 1. §. profecto de lege Conradi. libr. 2. Feu. tit. 14.
y c. 1. §. de feu. fœmi. lib. 2. Feu tit. 30
z §. 1. de eo qui ſibi & hæred. ſuis maſcu. & fœmi. &c. lib 2. Feud tit. 17.
a c. 1. §. paternum ve ro de natu. ſucceſſ. feud.

20 dibus ſuis proſpexiſſe videtur [a]. Antiquiſſimo tamen iure feudum ita erat in poteſtate dominorum, vt quando vellent, poſſent auferre beneficiario: poſteà cò ventum eſt, vt per annum firmum eſſet: poſteà, vſque ad vitã fidem præſtantis: ſubinde vſque ad filios, & eum cui ex illis vellet dominus feudum confirmare. Et iure feudorum communi poſteà ſtabilitum, vt ad omnes filios æqualiter pertineat. Subinde ex lege Conradi prorogatum ad nepotes, fratres, patrueléſque [b]. In regiis quoque, ſeu accipientibus regalia feuda, olim erat etiam illud obſeruatum, vt non prorogarentur vltra vitam accipientium, ſed datione noua mortuis ijs alij inueſtirentur, vt de marchionatu, ducatu, comitatu, & aliis ſimilibus: quod poſteà etiam vſu ad liberos vſque

21 prorogatum [c]. Si feudum ſit maſculinum ſeu paternum, hæreditarium, & filij non ſint, filiæ exiſtentes hæredes, in allodialibus quidem ſuccedent: at in feudo, neque ipſæ, quæ à feudis communi conſuetudine excluduntur [d], neque agnati proximiores admittentur, ſi hæredes non ſunt [e], ſed extin-

22 ctum feudum eſt, & ad dominum reuertitur. *Feudum ligium*, inquit Curtius Iunior [f], *tria requirit: primò, vt vaſſallus iuret fidelitatem, nullius alterius fidelitate reſeruata. Secundò, vt expreſſè dicatur in inſtrumento inueſtituræ, quòd feudum ſit ligium. Tertiò, quod vaſſallus principaliter perſonam ſuam, & conſequenter bona etiam non feudalia ſubijciat poteſtati domini* Qui huiuſmodi feudum habet,

23 dicitur homo ligius [g]. Albertus Krantius [h], ligium Italorum verbum eſſe ait, & ſignificare totalem ſubiectionem. Videtur enim verè illud nomen eſſe Italicum à ligando: vnde & coniurationes ſeu factiones apud illos vo-

24 cantur *ligues*, arctiori videlicet fide conſtrictione facta. Et mihi propriè hoc feudum non videtur, ſed deditio potiùs in clientelam & familiam, & poteſtatem alterius. Ideò huius iuramentum à fidelitate feudali rectè ſeparatur, & ſine feudo quoque eſſe docetur in conſuetudinibus feudorum, vbi poſt formam fidelitatis beneficiarij [i], ſubiiciuntur hæc verba: *ſi verò dominicus, id eſt, familiaris eius ſit cui iurat, aut ſi ideò iurat fidelitatem non quòd habeat feudum, ſed quia ſub iuriſdictione ſit eius cui iurat: nominatim vitam, mem-*

25 *brum, mentem, & eius rectum honorem cuſtodire iurabit.* Aliqui ſuſpicantur huiuſmodi homines homologos dictos fuiſſe, de quibus cautum eſt à Theodoſio & Archadio [k], ne relinquant antiquos dominos. Ego tamen diſcedo ab hac ſententia, cùm Archadius & Honorius loquantur de colonis, qui quidem adſcriptitij non ſunt, ſed homologi, id eſt, qui per ſcripturam confeſſi ſunt ſe colonos eſſe, vnde dicuntur, non verè adſcriptitij, ſed confeſſionarij: id enim vox homologos deſignat, vt expreſſè declarat Auguſtus Cæſar [l]. Ira & Ariſtoteles, vt ſcribit Suidas [m], quod in Analyticis ex hypoteſi, id eſt, ſub conditione ſeu fictione generaliùs dixerat, id in Topicis ſpe-

26 cialius ὡς ὁμολογίας, id eſt, ex confeſſo appellauit. Quo fit, vt adducat ligios homines dici poſſe verè clientes, qui ſe in fidem omnimodam concedebant patronorum, & illi eorum etiam defenſionem ſubibant. *Commendauit*, inquit, Dioniſius Halicarn [n]. *Romulus patricijs plebeios, optione cuique è vulgo data vt quem vellet, ſibi patronum legeret.* Mos ſanè Græcis & antiquis, quo diu Theſſali vſi ſunt, & Athenienſes priſci, ſed tum receptus in melius. Hos Athenienſes thetas vocabant ob miniſteria, Theſſali, peneſtas. Ro-

27 mulus honeſtiori vocabulo voluit vocari, clientes. Solidurios eſſe, qui ſpeciem clientelæ apud Gallos haberent, iam antè demonſtrauimus, cùm de iure patronatus egimus clientelari, vbi multa de clientelis explicauimus [o]. In ſumma hominẽ ligiũ dico, eum qui cùm ſuus, vel ſub alterius eſſet

28 principis poteſtate, ſe alicui alteri principi ligauit, vinxit, fidémque dedit,

29 vt eius fidelitati alium non præponat. Et proinde & hic homo ligius, & cum feudo, & ſine feudo eſſe poteſt: cum feudo, ſi ea conditione feudum accepit: ſine feudo, ſi amicitia ſola ductus, ſe & ſua cum illo ſpeciali ſacramento in

v clien

[a] cap. vni. de duob. ſtat. à capitan. inueſt.

[b] hæc in §. & quia vidimus, de ijs qui feu da poſſ. lib. 1. Feud. titu. 1.

[c] capit. 1. de feudo Marck. § in feu. comitatus, de aliena. feud. in vſib. feud.

[d] § hoc autẽ annotandum eſt, de ijs qui feu. dar. poſſ. lib. 1. titu. 1.

[e] vide Curt Iunior. tract. de feud. par. 1. c. 9. num. 21. Alexand. conſ. 19. incip. ſuper eod. de quo quærit in 5. vol.

[f] Iacob. Curt. in 1. par. tract de feud. c. 9. num. 22.

[g] vt in clem. paſtoralis § rurſus, de ſenten. & re. iudic.

[h] Krantius libr. 4. Chron.

[i] in § fin. quali. iura. debe. vaſſa. fidel. domi. libr. 2. feu. titu. 5.

[k] in l. fin. de patro. vicorum libr. 11. titu. 24. Cod. Theodo.

[l] in l. cùm ſcimus, l. 21. de agric. & cenſib. lib. 11. C. titul. 47.

[m] Suidas, in verbo ὁμολογία.

[n] Dio. Halicarn. 2.

[o] poſt poteſtatẽ dominicam in iure patronatus clientelaris, lib. 1. c. 10.

clientelam alicuius principis venerit, & iurauerit contra omnes opem & auxilium & in omnibus se præstaturum, fidémque ea de re obstrinxerit, idque sumque clienti princeps pollicitus fuerit. Itaque hîc singulare tum in feudo ligio, & vt opinor, in sacramento ligij hominis, vt non admittatur pœnitentia, & homo ligius non possit ab obedientia vel subiectione eius, cui fidem dedit, abire, nec feudum refutando absolui ab eadem, vt notat Baldus [d]. Quanquam in aliis feudis vasallus possit feudum refutare, & ita fidem datam rescindere [b]. Quare ligius homo, qui alteri domino contra fidem datam opem fert in dominum, cui hoc sacramento se obstrinxit, etiam si is iunior tempore sit, rebellis sit. Ideò Henrichus Andegauorum ducis filius, qui Normanniam à rege Ludouico Galliarum acceperat, & pro eadem terra in hominem ligium acceptus erat, ab officio declinans, ad eodem rege, exercitu inuasus, culpam deprecari adactus est [e]. Secundò singulare in ligio feudo, vt solus princeps de eo, non pares curiæ, iudicet [f]. Item quòd in ipso feudo veniunt omnia bona vasalli in potestatem domini, etiam non feudalia, dummodò in feudum ab alio non habeat [g]: quia in hoc feudo vasallus principaliter obligat personam, quam sequuntur bona [h]. Quo fit, vt vnus non possit esse duorum ligius homo [i], quia nemo potest duobus dominis seruire æquali iure si contrarij sint [k]: potest tamen esse ligius vnius, & vasallus alterius & vasallus plurium [l]: quia semper censetur in vasallitico excepta fidelitas imperatoris [m], cuius ligij censentur omnes qui in eius ditione sunt. Quare etiam in feudo ligio succedunt fœminæ [n], quia instar subditi cuiusuis censetur ligius in bonis suis, quibus succedunt & fœminæ [o]. Et ita differt etiam à vasallo, qui non tenetur iuuare dominum secundum, contra antiquiorem: at in hoc tenetur contra omnes dominos, cum cui ligius est, iuuare [p].

a Bald in c. cæterum, de iudic. Matth. Lauterf in c. 1. §. vol. qui feu dat. posit.
b cap. 1. de vasallo qui cont. conflitut. Lotharij &c.
c Aimonius, lib 5. de gest. Franco. c 54.
d Bald in d. c. cæterum.
e Specul. in § quoniam, versic. 17. de feud.
f l. si pater, de adopt. in Patth. ingressis, de sacrol. eccles. glo in cle. pastoralis, § tutius, de sent & re iudic.
g Matthæus, 6
h in d. § rursus.
i l. imperialium, § si de prohib. feud. alienat. per Fred. ec. lib. 2 tit. 55.
k Alex. in consil 30 incipiente Quoniã omne datum optimum, in 1. tomo Specula. vbi supra, versic. 21.
l l. maximum vitiũ, de libe. præter. vel exhære. l. lecm 22. tab. de legib. hæred. Curt in 1. par tract. feudo. c. 8 num. 26.
m c. 1. in princ. & §. contra omnes, in hac sanctione, &c. lib. 2. feudo. titul. 28 § penult. in. de prohib. feu. alien. per Frederic.

venditia feudi et alii iura

De feudis, quæ non propriè feuda dicuntur. Caput 3.

1 *Feudum francum quid.*
2 Franca feuda *in Gallia, quid. Monticinium in feudis ecclesiæ, quid, &c.*
3 *In Franco feudo ecclesia succedere potest, non in alys, & quomodo.*
4 *Francum feudum habens, liberè de eo testari potest.*
5 *Non rectum feudum quid.*
6 *Feuda impropriè, habitationis, soldata &c. pro mercede olim remuneratitia,*
7 *Soldata feudum quid.*
8 *Feudum de camera & cauea quid. numero 10.*
9 *Feudum gardiæ, & gastaldiæ quid.*
10 *Annona feudi de camera & cauea petitur quotidie, si adsint qui petant, si modò dominus habeat, non aliter.*
11 *Feuda gardiæ & gastaldiæ quæ.*
12 Chastelenies & gardes *in Gallia quid.*
13 *Castrum, & castellum, castellani quid.*
14 *Limitanei duces & milites castellani.*
15 *In Gallia castellanorum authoritas, & feudum, & iura.*
16 *Gardianorum seu capitaneorũ ius excubiarum, dictum* droit de guet, *quale, &c. Et quando iura excubiarum à subditis peti possunt.*
17 *Excubiarum onus odiosum, nec exigendum tempore pacis. num. 19.*
18 *Excubiarum ius tempore belli, ne vltra quinque denarios exigeretur cautum, in oppidis vicinis hostibus: in alys, tres.*

19 Excu

19 *Excubiarum onus non ſoluebant, qui Tallia nomine non pendebant 5. ſolidos.*

20 *Excubiarum iura iuncta feudo gardiæ, & caſtaldiæ, non poſſunt diſtrahi vel alienari in alium ſine feudo ipſo.*

1 FEVDVM francum & liberum eſt, quod non habet propriam naturam [a], ſed in forma conceſſionis francum dicitur [b], quódq; qui accipit, ad alia non teneatur ſeruitia, quam contineantur in forma fidelitatis [c]. Neque ad illa quæ continentur in forma communi fidelitatis, demptis malefi cijs, ad quæ
2 non facienda cenſetur iurare [d]. In Gallia dicimus quoque, *franc fiefz qu'ont amortiſſement*, id eſt, feuda quæ liberata ſunt regio beneficio à ſeruitijs, ſeu præſtationibus feudo impoſitis, per eius diplomata in curia computorum promulgata ſeu regiſtrata veluti quando feuda perueniunt ad perſonas, quæ manus mortuæ dicuntur, nempe eccleſias, vel xenodochia, quæ niſi impetrent mortcinium, quod vocant admortiſſamentũ, coguntur intra
3 annum & diem à ſe poſſeſſionem feudorum abdicare [e]. Quo fit, vt eccleſia in feudo franco ſuccedere poſſit [f], quamuis aliorũ feudorum incapax ſit [g]. Etſi feudũ emanet ab alio quàm à rege directò, & pendeat à vaſſallo, eccleſia vel is qui feudum francũ habere vult & liberum, à principe debet & domino vaſſallo quoque indemnitatem ſe præſtaturum offerre, ſi nouè mortcinium impetrauit: vel morientem, vt dicunt, & viuentem hominem dare. Et rurſum quamuis de indemnitate caueri illis, vltra & debent fidelitatis ho-
4 magium vel hominium per prælatum aut per procuratotẽ exhibere [h]. Dixerunt & in franco feudo poſſe vaſſallum liberè de eo teſtari [i]. In quo à conſuetudine feudi, quod propriè feudum eſt, recedit [k]: vt & in eo quod inconſulto domino poſſit à vaſſallo alienari, ſaluo tamen iure domini, ſecundum Baldum [l], qui in hoc ſibi contrarius [m]. Sequitur tamen Curtius priorẽ opi-
5 nionem [n], ego quoque. Non rectum feudum, ex ſuperioribus quæ in recto diximus, intelligi poteſt oppoſitione recti, & vocant hoc quod non habet legitimam adeptionẽ poſſeſſionis [o]. Porrò feuda alia quæ annumerantur inter impropriè feuda, veluti habitationis, foldatæ, de camera, de cauea, gardiæ,
6 caſtaldiæ, ſunt pro mercedibus accipienda quarum nomine dabantur res ad
7 tempus, & reuocabiles. Habitatio quid ſit patet [p]. De ſoldata expreſſus eſt textus in §. fin. quis dicat. dux, march. &c. & nos alibi de ſolidata & ſoldurijs [q]: & hoc feudum Baldus dicit perſonaliſſimũ, quod non tranſit ad hære-
8 des [r]. Feudũ de camera eſt, cùm ex camera, id eſt, ex arca domini, quis certũ ſtipendium capit, vt de cauea, quando ex cellario, quod vocamus *caue* vel
9 caueam. Feudum gardiæ [s], quando pro cuſtodia, & gaſtaldiæ, pro diſpenſatione fructuum inquiunt, id eſt, pro œconomatu aliquid datur. Cogitabam apud me aliquãdo, feudum de cumera ſcribendũ loco de camera, & eſſe poſſe annonam frumenti ex horreo domini, & de cauea annonam vini ex cellario eiuſdem, quæ datur diaria plerunque ſtipatoribus & officialibus regum, & ſummorum pontificum, & magnatum, ſeu regulorum. Facit quod ſcriptum eſt apud Danielem [t], regem Arphaxat iuſſiſſe præpoſito eunuchorum, vt introduceret de filiis Iſrael & de ſemine regio & tyrannorum pueros, in quibus nulla eſſet macula, &c. Et conſtituiſſe eis annonam per ſingulos dies de cibis ſuis, & de vino vnde bibebat ipſe, vt enutriti tribus annis, poſteà ſtarent in conſpectu regis. Accedit quia cumera, eſt vas quoddam magnum, vbi triticum, quod quotidiano vſu diſpenſatur, ponitur: ſicut innuit Horatius, dum ait [v],

Fortè per anguſtam tenuis vulpecula rimam
Repſerat in cumeram frumenti: paſtáque rurſus
Ire foras pleno tendebat corpore fruſtrà:
Cui muſtella procul, ſi vis, ait, effugere iſthinc,

a cap. 1. de feud. non hab. prop. nat. feu. lib. 2. titul. 48.
b Bald. in c. inter dilectos, extr. de fide inſtrum.
c Ioan. Andr. in addit. ad Specul. in titul. de præſcript. in ſub. Marti. Lauden. in c. 1. qui feud. dar poſſ. Aluarot. in 2. diuiſ. feudo. in prælud.
d Bald. in præluſ. feudo.
e de his latè diſputat Rebuffus, & colligit regias hac de re conſtitutiones tomo 1. ordi. regal. in rubr. *des amortiſſements, francs fiefs & nouueaux acquiſts.*
f Bald. in auth. niſi rogati, ſed Trebel. C. in vlt. col. & in præluſ. feudo.
g §. 1. de alien. feud. libr. 1. Feu. titul. 3.
h diſputat Aegid. Mag. in deciſion. titul. *des amortiſſ.* c. 7. & 8.
i Bald. in d. auth. in vlt. col.
k c. 1 §. donare, qual. olim feud. poſ. alien.
l Bald. in l. 2. c. ſi à non compe. ind. fuer. appell.
m Bald. in præluſ. feudo. 2. diuiſio.
n Curt. Iunior. tract. feudo. 1. par. c. 2. num. 3.
o vt in cap. 1. quib. mod. feud. conſt. poſ. lib. 2. Feu. titu. 25 & c. 1. de feud. pat.
p § ſed ſi cui, de vſu & hab. ap. Iuſtin. & tot. titul. in P. latè nos ſup. libr. 4. cap 2.
q in fine dominicæ poteſtatis, titul. de iur. patro. cliente. la. lib. 14. cap. 10. num. 17.
r Bald. in præluſ. feud.
s titu. de feud. gard. & caſtald. libr. 1. feudo. titu. 2.
t Daniel. cap. 1.
v Horat. lib. 1. Epiſt. epiſt. 7. ad Mœcenat.

Macra cauum repetes arctum, quem macra ſubiſti.

a Horat ſe.mo.lib.1. Sat.7.1. Et alibi [a], *Dum ex paruo nobis tantundem haurire relinquas,*
Cur tua plus laudes cumeris granaria noſtris.

Idcirco de penu quotidiana debet peti hoc feudum, & debet petens cũ do- i
mino adeſſe, nec aliter poteſt petere, quã ſi in penu, ſeu in cumera vel cauea
ſit, vnde ſolui poſſit: alioquin illis euacuatis non debetur promiſſum: domi-
niumq; feudi dare: tunc intelligendus eſt omni ære deducto, & ſubducto ne
b hæc omnia in §. 2. de nouis feudo. lib 2 Feudo. tit. 58. egeat [b]. Refert Herodotus [c], apud Aegyptios circa regem militum ſuorum,
c Herodo in 2. quos Calaſyries & Hermotybios dicunt, mille annos fatellitũ fungi munere,
quibus præter prædia, quæ cũ cæteris habent immunia, dantur viritim panis
toſti põdo quinæ minæ: carnis bubulæ, binæ: vini, ſextarij quaterni: quæ certe
d Arria libr 6. de Alexand expedit. circa finem. ſpeciem ſoldatæ præ ſe ferunt. Narrat Arrianus [d] apud Perſas & Paſargadas
fuiſſe Cyri Cambiſæ filij ſepulchrũ, & in ipſo ad ſepulchrũ aſcenſu exiguam
quandam ædiculam magis extructam, qui ſepulchrum cuſtodirẽt, iam inde à
Cambyſe filio Cyri, cuſtodiæ munere à patre in filios tranſmiſſo, atque in ſin-
e ex glo. in 1 fin in verbo ferito, quod cum eo qui in alie. poteſt lib 4. C. tit. 27 glo. 1 in § item, de feud. gard gulos dies ouem datam, vniq; & farinæ certum modum. De feudo gardiæ ii
f Alua. et. in § item illud, de feu gard. & caſtaldiæ, ſentio etiam paulò aliter, quàm hactenus interpretes: dicunt
enim caſtaldionem eſſe actorem domini [e]. Aluarotus explicat eſſe cum, cui
res domini cõmittitur gubernanda [f]. Opinor autem ego feudum gardiæ & ii
caſtaldiæ, eſſe conceſſionem ob cuſtodiam, ſeu defenſionẽ oppidi, ſeu caſtri:
vnde & hodie apud nos ſunt gardiani & caſtellani, quos *Chaſtellains* in
Gallia dicimus; & feuda ſeu loca, vnde annonas percipiunt & quæ tutantur,
haſtellenies & gardes nominantur. Caſtrum nemo ambigit locum eſſe muris ij
munitum indéque caſtellum diminutiuum, paruũ caſtrum, oppidum paruũ,
vicum muris circundatum, Græcis φρούριον, κώμη, nempe ἡ κοιμήσεως καὶ ἀναπαύσεως ζώων καὶ ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν ἀγρῶν, vt ait etymol. id eſt, quies animalium & ho-
minum ab agrorum opere. Et vbi interpres ſacrorum euangeliorum vertit,
g D. Matth 21. *ite in caſtellum quod contra vos eſt* [g], legitur Græcè πορεύθητε εἰς τὴν κώμην, τὴν
h D. Marc. 6. ἀπέναντι ὑμῶν. Sic vbi autem vertit, *circumibat ciuitates & omnia caſtella* [h]. Et
i D. Matth 14. Luc. 5 8. 9 10. 17. 19 24. alibi [i]. Vnde & caſtellani erant & oppidani, vt apud Liuium [k], *decem milia*
k Liuius, libr 4. de bello Macedo. *popularium cum caſtellanis agreſtibus, in armis habuit.* Erit & qui præeſt caſtello,
vt ibi quoque inhabitans caſtellanus φρούραρχος. Et caſtellania, quam vocant
feudorum iura caſtaldiam, & gardiam. Et ſunt adhuc in Gallia iſtius feudi
veſtigia in his feudis quæ vocari diximus, *chaſtellenies, & capitmerets*. Nec
nos remoratur, quòd in feudo gardiæ, & caſtaldiæ reuocatio annuatim fieri
l § 1. de feud. gard. lib. 1. Feud. tit. 3. poterat [l]. Nam & hoc fuiſſe etiam antiquitus in Gallia obſeruatum, non
poteſt negari. Sicut & hodie caſtrorum, & oppidorum committuntur
defenſiones ducibus, qui inde & amouentur. Et apud Italos in modum
non eſt, quibus erant quædam adminiſtrationes reipublicæ annuæ tantùm,
m L. Publius, l. 16 de condi. & demonſt. lib 35. P. tit. 1. l. pridie, l. 3. de feriis lib 2 Primul 11. 3. iubemus nullam, de collat in authe. Inemancm, de ſuſceptor. libr 10. C. vt conſulatus Romæ [m]. Poſſumus & colligere feudum hoc conſecutos iij
n L. 2. de fund. limitro lib. 11. C. l. vni de offi. pref. Afric. milites fuiſſe: item & caſtellanos eſſe qui in limitibus caſtra habebant im-
o Lampri. in Alexand. perij ad propellendos hoſtes vicinos, quibus tantùm dabantur feudi limi-
p Paul Diacon de geſt. Langob. tanei, nec alius qui milites ibi non eſſent [n]. Indicat Lampridius [o], dum
ait, Alexandrum Cæſarem, quæ de militibus capta eſſent, limitaneis duci-
bus & militibus donaſſe, ita vt eorum eſſent, ſi hæredes illorum militarent:
nec vnquam ad priuatos pertinerent: dicens attentiùs illos militaturos, ſi
etiam ſua iura defenderent. Paulus Diaconus [p] ſcribit, iuſſu Grimoaldi
Langobardorum regis, in Italia certas poſſeſſiones datas eſſe Alzeconi
duci Bulgarorum, ita tamen, vt non dux, ſed caſtaldus nuncuparetur, non
proprij feudi iure concedens. In Gallia caſtellaniæ & gardiæ, in proprium ij
feudum vt plerunque hodie tranſeunt. Et caſtellanorum magna eſt autho-
ritas, vt ex cõſuetudinibus generalibus Galliæ colligere poſſumus. Habent
namque imperium, quod vocant altam iuriſdictionem, ſigillum, veſtigalia,
notionẽ delictorum in via publica commiſſorum, menſurarum, & id genus

16 similium [a]. Qui gardiam, seu *capitanerie*, habent iure gardiæ accipiunt alicubi ius excubiarum, quod vocant, *droict de guet*. Existimo enim olim incolas pagorum seu castellanos, vt olim milites limitaneos excubias egisse pro rebus propriis cum præfecto castri, vel ad iuuandum ipsum præfectum certas annonas, vel pecunias contribuisse, & bellis pacatis, vel vltrò limitibus regni propagatis, dominos illos castellanos iura eadem postulasse, vel de his cum castellanis composuisse, vt inter castellaniæ prouentus censeri hoc ius excubiarum possit, & feudum gardiæ, gardiamenim vulgus ustodiam dicit. Atque hoc ius quocunque tempore exigitur, vt pars fundi [b], & ex conuentionis lege [c]. Et earum excubiarum nomineaccipiunt aliquando gardiam pro annona gallinas, triticum, auenam, aliáuesimilia, vel pro numero eorum qui ignem fouent, vel ratione rerum, videlicet quòd habeant interdum annonam impositam rebus, & tunc realis hæc præstatio eadem perpetuò, quæ nec augetur ex numero incolarum castellanorum. Quando autem impositum ius, & exactum ratione personæ fouentis ignem, tunc si ex vna domo plures fiant, totidem etiam crescunt præstationes [d]. Videlicet quando ius est dominis excubiarum ex traditione rerum, vel consuetudine, vel pacto: alioquin enim dominus quilibet, si aliquo horum modorum hoc ius non habet, tenetur proprium propugnaculum seu castrum propriũ, & sibi subditos suis expensis defendere, cùm censum ab illis accipiat: nec potest cogere eos ad excubias personales, vel ad contributionẽ custodiæ, vt latè disputatur à Nicolao Boërio [e], Chassaneo [f], Guido Papeo [g],
17 & aliis per illos citatis. Nam alioquin odiosa iura hæc sunt excubiarũ tẽpore
18 pacis, maximè cùm cesset causa, & ideò debeat tolli effectus [h]. Et aliquando Ludoui. 11. mense aprili 1479. Et Ludoui. 12. anno 1504. statuerunt, ne dominus posset in defunctum excubiarũ personaliũ tẽpore belli etiã exigere plus quàm quinque denarios turonenses in castellis & oppidis vicinis hostibus: in
19 aliis longè distantibus, tres denarios. Neque ad excubias etiã teneri eos qui non soluunt nisi quinque solidos vel minus taliæ: nec viduas quæ non habẽt filios 18. annis maiores secum habitantes, non orphanos minores 18. annis. Alio quoque tempore pacis nec exigi hoc ius, nec compelli posse ad excubias. Vt etiam senatusconsulto Parisiensis senatus dictum 21. april. 1528 [i]. Papus citat prædictas constitutiones regias in rhapsodia arestorũ [k], sed malè pro 5. denariis, quinque adiecit solidos, quod moneo vt pragmatici caueant. Sic etiam Guillelmus Bened. quem ipse in testimonium adducit, de 5. dena-
20 riis, non de 5. solidis loquitur [l]. Sunt autem annonæ, quæ receptæ sunt ratione excubiarum ex pacto vel cõuentione in feudo, veluti reales coniunctæ castellaniæ vel gardiæ, & ideò tunc non possunt separari à castro, nec vendi, nec remitti alteri sine eo, vt placito Burdigalẽsis curiæ dictum refert Rebuffus [m] 11. mart. 1534. contra vicecomitem Chastillonij.

a in consuetud. Turonens. rubr. *des droictz du Seigneur Chastell* per totum, & in constitutioni. Andium. eod. titui. art. 43. 44. 45. 46. 60. 64. Cœnomanensium eo. titu art. 50. & seq. Rochel. titu. de iurisdict. titu. 1.

b arg. l. fructus, de rei vendicat. P.

c Lucas de Pen. in l. cùm scimus, col. 2. de agric. & cens. lib. 11. C. facit l. quemadmodum. l. eod. titu.

d & ita est obseruanda distinctio realis & personalis oneris, quod ad multiplicationẽ pertinet, secũdum Iaco. de Sctõ Georgio, tract. de homagijs, arg. l. cùm ratio, §. si plures, de bon. damnat. c. 3. de capita. qui cur. vendid. in vsi. feud. vide Papum in rapsod. arest. libr. 13. titu 5.

e Boër decis. 212.

f Chassa. in consuet. Burg. tit. de Feud. num. 25.

g Gui. Pap. dec. 531. num. 5. vide Bald. consi. 248. vol. 3.

h c. cùm cessante, de appella. in 6. l. 2. §. pen. de dona. P.

i Citat. Rebuff. in tomo 1. ordinat. regul. rub. *de guetz*.

k lib. 13. titul. 5. are. 1. vbi vide arresta alia de debitis excubiarum.

l Guill. Bened. in repetit. c. Raynutius in verbo & vxorem nomine, numero 267. in 5. decisio.

m Rebuffus, vbi suprà.

De feudo nobili & non nobili.

Caput 4.

1 *Feudi alia diuisio, in nobile & ignobile.*
2 *Feudum nobile quid, & non nobile seu burgense.*
Plebeius quando feudo nobilitatur, &c.
3 *Omnes ab vno parente orti.*
4 *Nobiliores equites dici à censu Romæ cœperunt.*
5 *Nobilitas in maioribus virtus, transfusis titulis in degeneres vitium.*
6 *Vilis conditionis homines, qui in summum nobilitatis gradum peruenerunt:*
Arsaces, Agathocles, Gyges, Telephanes, Mandro, Viriatus, & alij.
7 *Plebei cur nobilitari possint, & feuda nobilia accipere.*

8 In Gallia pagani, qui dicuntur Roturiers, *tenendi feuda capaces.*

9 Chaſſanei error, ignobiles non poſſe ſine diſpenſatione tenere nobilia feuda, notatur.

LIA diuiſio feudi eſt ſiue proprij ſiue improprij in nobile & nõ nobile: id eſt, aliud eſt à nobilibus poſſeſſũ, aliud ab ignobilibus: alioquin omnia feuda ad militiæ ſubuentionẽ expeditorem inuenta ſunt [a]. Baldus [b] vocat feudum nobile, quod poſſeſſorem ſuum nobilitat: non nobile, burgenſe. Conſuetudines feudorum nouũ feudũ datum plebeis dicunt nõ nobilitare, antiquũ contrà [c]. Et iure ruſticus, vel, vt cum iuriſconſ. loquar, paganus emens prædium nobile, non fit nobilis [d]: accedunt enim res hominibus, & non homines rebus [e]. Exceptis feudis maioribus quæ ſunt dignitatis, & regia, qualis ducatus, comitatus, marchiſatus, baronia, quæ nobilitant paganum [f]. Sunt enim dignitates aliquæ, quæ nobilitant homines, qui eas adipiſcuntur ſi digni habiti fuerint qui eas iure in mancipio habere poſſint. Quis enim neſcit nos ab vno & eodẽ patre primo natos? Et, vt ait Pindarus [g],

ἓν ἀνδρῶν, ἓν θεῶν γένος, ἐκ	*Vnum hominum & deorum genus, ex*
μιᾶς δ' ἀνέμου	*Vna autem ſpiramus*
μάτρὸς ἀμφοτέροι.	*Matre vtrique.*
διέργει δ' ἂν ἅπα πᾶσα κεκριμένα	*Diſtinguit omnia ſeparata*
δύναμις· ὡς τὸ μὲν, οὐδὲν, id eſt,	*Virtus; hoc enim genus hominum, nihil.*

Patrem enim habemus primum Adamum, & matrem Euam [h]. Et poſt ſubmerſionem vniuerſi orbis, vnum Noachum, & vxorem eius, & liberos eius & vxores eorum [i]: octo tantùm animæ vnius domus: Noachus & vxor eius Tytea, filij horum Sanus, Iapetus, & Chemus, & vxores eorum; ſecundum Beroſum [k], Pandora, Noëla, & Noegla: atque [l] eum Noachum omnũ deorũ maiorum & minorum fuiſſe patrem, & humanæ gentis authorem, & chaos, ſemen mundi: Tyteam verò dictam Aretiam, id eſt, terram (vocant enim Hebræi terram ארץ aretz), in quam Chaos ſemen poſuit, & ex qua tanquam ex terra cuncti prodierunt, dictúmque ideò Noachum Chaos, ylem, ſemen mundi, patrem principum, &c. Hinc & diuites omnes & plebeij, & patritij, quos diſcreuit voluntas aliquãdo vnius Romuli imperãtis Romæ [m]: Athenis autem ſententia Theſei [n]: & alibi, aliorum opinio. Et poſteà, cenſus. Cùm & equites à cẽſu nobiliores cœperunt dici [o]. Acceſſit & illis ſucceſſionis ſeu generationis ex illis vana obſeruatio in degenerantibus à patribus filijs alienis gaudentibus, non propriis titulis.

Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipſi.
Vix ea noſtra puto [p].

Et nobilitas quidem maiorum in illis virtus fuit, at in degeneribus, vitij index & condemnatio poſteriorum. Neque enim infunditur virtus poſteris generatione, vt corpus: acquiſititia quippe eſt, non natiua.

Et fortes [q] *generantur fortibus & bonis:*
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquila columbam:
Doctrina ſed vim promouet inſitam,
Rectíq; cultus pectora roborant,
Vtcunque defecere mores,
Dedecorant bene nata culpæ.

Fuerunt eadem opinione hominum, qui primum titulum nobilitatis adepti ſunt, & aliquando noui homines, & ex plebeis ſæpè viri nobiliſſimi prodierunt, qui & alios nobiles genere ſubegerunt, & plebeios reddiderunt. Et qui ex turpibus & obſcuris parẽtibus nati ſunt, ſæpius patres fuerunt ſplendidiores, quàm filij procerum: hoc enim habet viciſſitudo humanæ fœlicitatis, vt ex alto decidat, & ex imis in alta conſcendat. Nec milites, ex quibus

nati

a § fin. de Allodijs, § 1. de prohibit. alienat. per Lothar. lib. 2 Feud. tit. 52.
b Bald. in prælud. Feudo.
c § cæterũ, quis dicat dixi, march. lib. 2. Feudo tit. 10.
d Lucas de Pen. in l. cùm neque, in fine, per illum textum, C. de incol. lib. 10 tit. 19: & de præd. & alijs reb. nau. cu. lib. 10 C. tit. 2.
e Iuſtinianè, de ædif. edict. in fi.
f Lucas de Pen. in l. mulieres, col. 2 in verſ. 4. ex conſtitutis, de dignitat. li. 12 C. Anaiz de Iſernia in § 2. de cæſit. qui vtrum vel did.
g Pinda. Nemeo. ode § Strophe 1.
h Geneſ. 1.
i Geneſ. 7. 8. 9.
k Beroſ. libr. 1. de temporũ ante diluuiũ. Ioſeph. 1. de antiq. Iudæ. & contrà Ap. onem.
l Ide Beroſus, lib. 3.
m Dionyſ. Hal. in 2. de antiq. Rom.
n Plutar. in Theſeo.
o Plin. lib. 33. c. 1. & 2.
p Ouid. lib. 11 Metamor.
q Horat. libr. 4. Carmin.

nati sese profitentur nobiles, meliores extiterunt vel fortiores, quàm fue-
6 rint rustici agricolæ, bubulci, & pastores: nam sæpè tales patres fuerunt. Veluti Arsaces obscuræ conditionis homo, collecta Scytharum exulum manu Parthos subegit, Syriæ regem Seleuchum & Hircanos in seruitutē redegit. Agathocles ex figulina patris officina ad regnum Siciliæ peruenit. Gyges, ex pastore rex: Telephanes, ex auriga Lydorum rex: Mandro, ex nauiculario imperator: Viriatus ex pastore, venator, ex venatore latro, ex latrone Lusitaniæ rex: Tullus Hostilius ex pastore Romanorum rex: & alius rex Tullus Hostilius ex verna & ancillula natus: Valentinianus habuit patrem funes torquentem: Iustinus ante Iustinianum imperator, suarius, & armentorum pastor. Galerius pastor armentorum, & hic imperator Roman. Tamburlanus Scytharum imperator ex porcario & gladiatore: Primislaus, Boëmorum rex ex bubulco. Agarenorum Mahometus ex agasone. Francis. Sfortia dux Mediolani natus ex lixa & calone exercitus. Quales tibi numero dispice, quales dignitates adepti sint considera. Non enim alios, qui prisco more ex pecoribus ad regnum & militiam vocabantur, refero, non Alexandrum Ilionis regem, non Saulem, non Dauidem, non similes ferè infinitos. Sufficient isti ad persuadendum nobilitari posse propria virtute homines, eósque & dignitates maiores feudáque nobilia consequi posse. Si enim dignitates sint signa & præmia virtutum, cur in illis potius degenerem leonis catulum, damámque præferemus strenuissimo & probo militi?

Si modo non census, nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos, ingeniúmque facit [a]: Nam, vt ait Iuuenalis [b],
Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Aeacidæ similis, vulcaniáque arma capessas,
Quàm te Thersitæ similem producat Achilles.

Ex genere nobilis, tantùm præsumptione est nobilis [c]. Neque hîc plura de
8 nobilitate vera subiiciam, sed relegabo postulantes ad alios [d]. Quare in Gallia & homines plebeij, qui Gallis dicuntur, *roturiers*, & villani seu pagani, possunt sine regia dispensatione feuda nobilia tenere & possidere, quamuis pro illis hominium seu homagium debeant, & ita decisum in curia suprema Parisiorum. Testatur & probat Aegidius Magister [e], qui & ex natura rerum decerptas adfert rationes, quòd feuda sint præter ius commune, & ideò regantur consuetudinibus: & res propria natura censeantur allodiales, & ab omnibus possint iustè acquiri &c. Improbátque pragmaticorum vsque ad sua tempora vsurpatam falsò sententiam, ignobilem sine principis dispensatione nō posse habere feudum in Gallia. In quem errorem & lapsus Chassaneus [f], dum Burgundiæ ignobiles à feudis arceri ex consuetudine notat, arbitratúrque idipsum in tota Gallia seruari, quod Magister falsum docet.

a Ouid. de Ponto.
b Iuuenal. Sary 8.
c l. quod si nolit, §. qui mancipia, de ædil. ed. P.
d De hac copiosè Tiraqu. lib. de nobilit. gl. in l. societas, l. 5. pro soc. in P. Bartol. in l. ediatur, de professo. & medi. lib. 10 C. & l. 2. de incol. eod. libr. Idem Bart. in l. 1. de inimicis lib. 11. C. & in l. Alexandrum, de decurio. eod. lib. C. Panor. in c. de multa, de præcen. & in c. 1. de donat.
e Aegid. Magister, in decisio. titul. *des amortissemens*, c. 5.
f Bar. Chassan. § 5. circa finem, versi. item nemo potest, tit. *des successions de bastardz.*

De feudo ecclesiastico, & seculari, & aliis speciebus. Caput 5.

1 *Feudi alia diuisio, in ecclesiasticum & seculare: & de triplici specie ecclesiastici.*
2 *Aliæ diuisiones feudorum indicatæ.*
3 *Alia diuisio feudi in Gallia, in prima & secunda,* fiefz, & arrierefiez, *& qualia.*
4 *Regula in Gallia, omnia feuda moueri, & procedere à regis manu, & ad regem sæpè redire.*
5 *Ius morticinij impetrari à rege debet, ab ecclesia feudum tenere volente, & quare.*
6 *Pro iure morticinij tertia pars feudi regi debetur, vel alia cōuenta: quinta autem pars domino patrono proximo pro indemnitate.*
7 *Personæ manus mortuæ quæ sint.*

ALIA feudorum diuiſio, vt quoddam eccleſiaſticum, aliud ſeculare ſit [a]. Eccleſiaſticum dicitur tripliciter, vel quod datur aut ſuſcipitur ab eccleſia proprio eccleſiæ nomine: quoddá, quod datur à clerico, non tanquam ab eccleſia [b]: quoddam, quod recognoſcitur ab eccléſia & clerico [c]. Seculare eſt, quod eccleſiaſticum non eſt. Sed hæc hactenus de diuiſione ſufficiant, prætermiſſis aliorum diuiſionibus, quæ variæ & multiplices ſunt, quas ſi quis velit excutere, conſulat Iacob. de bello viſu, qui in præludijs feudorum adfert 8. Bald. qui 12. in præl. feud. & ibidem Aluarot. qui adfert 22. Ioan. Raynald. in c. imperialem de prohib. alien. per Feder. qui ponit 8. Cardinalem & Innocent. in c. fin. de Feud. qui ponunt 12. Obiter tamen notandum adhuc, feuda in Gallia, prima & ſecunda dici, vocant *fiefz & arriereſiefz*. Prima ſunt feuda, quæ à rege immediatè conceſſa alicui ſunt: Secũda illa, quæ data ſunt à beneficiarijs regijs aliis, & ab aliis, iterum alijs minimis valuaſſoribus. Secundi enim nomen & ad tertios quartóſque extenditur [d]. Generalis porrò hîc obſeruanda eſt regula, omnia feuda iſtius regni Galliarum, moueri & procedere à rege, ratione integri & pleni feudi, aut ſecundi feudi: & inde quædam commoda ad regem venire ſecundum locorum diſſinitas conſuetudines. Interdum & feuda ipſa ad regem redire, & fructuum perceptionẽ, deſtitutis illis homine, vel alio modo. Et quemadmodum à mari aqua omnis oritur, & in mare redit [e]: ſic feuda à principe, & ad principem tandem redeunt [f]. Quò fit, ne homines, dicti manus mortuæ, feuda tenere poſſint in Gallia, niſi gratia principis ſolius, à quo ius morticinij impetrare debent, id eſt, diſpenſationem, vt poſſint habere. Hoc namque regiæ eſt poteſtatis tantùm concedere, non cuiuſquam alterius, quamuis is ſit patritius ſeu par Franciæ, vel regulus, vel patronus mediatus feudi. Et ita deciſum eſſe tradit Aegidius magiſter [g], quia & ſolum principem Conſtantinum Magnum eccleſiæ permiſiſſe legitur [h], habere & poſſidere temporalia, cùm antè præter decimas, oblationes, primitias, & vota non caperet ex lege Moſis [i]. Et quia compendia feudorum ratione militiæ ad principes ſeruitium referãtur, vnde ius illius ſine eius authoritate minui non poteſt [k]. Iſque ideo ius morticinij ſolus dat, & ſolus in remunerationem capit tertiam partem valoris feudi, vel aliam, prout cum rege conuenit, in locum eius iuris quod ei decedit [l]. Quod ſi non obtineatur morticinium, iubet rex ſolus poſſeſſores manus mortuæ, rem à mancipio eximere: dominus tamen patronus proximior, à quo immediatè feudum mouetur, iubere non poteſt: ſed ſufficit illis, ſi homo viuens moriens, & confiſcans detur à perſonis manuum mortuarum, & ſi iura ei debita ſoluantur [m], vel indemnitas præſtetur, pro qua accipit ex quæſitis quintam partem rei in perpetuum, vel fructuum omnium per quinquennium ex conſtitutione Turonum [n]: Andium verò, trium annorum [o]. Placuit tamen Regi 1277. quod quamuis archiepiſcopus Renenſis, & epiſcopi pares Franciæ non poſſint amortiſare (ſic loquitur conſtitutio) domanium ſuum, nec feuda quæ ab ipſis tenentur immediatè, poſſint tamen ſua retrofeuda amortiſare. Alij autem epiſcopi qui non ſunt pares Franciæ non poſſint nec domanium ſuum, nec ſua retrofeuda [p]. Cui & ſubſcripſit placitũ curiæ ſupremæ Pariſiorum 1270. Inter perſonas, manus mortuæ ſunt, eccleſiæ, capitula collegia, fratriæ, communitates: ita autem nominantur, quòd nunquam mori dicuntur: quia ſemper idem ſit capitulum, eadem eccleſia, collegium, & ciuitas per ſubrogationem [q]. Et proinde bona quæ ſemel huiuſmodi contigerunt, nunquam manus mutant, nec dominum: quod tamen non accidit in particulari poſſeſſore alio, à cuius manu res exit multis modis, vt venditione, donatione, teſtamento, morte, &c. Obſeruant tamen conſuetudines locorum, quia hominibus manus mortuæ iubetur conſtitutionibus regijs intra annum & diem à ſe bona hæc abdicare, vt domini feudales

[a] §. 1 de iis qui feu. dar. poſſ. Aluarot. in præl. feud. in 5. diuiſ.

[b] cap. 1. de cleri. qui inueſtit. facit c. 1. quib. mod. feud. conſti. pot.

[c] §. fin. de capitul. Contadi.

[d] glo. in rubr. de ſecund. nup. C.

[e] Eccleſ. 1.

[f] Bald. in §. adhoc, de allodijs, verſ. 3. ex præmiſſ. Aegidius Magiſter, in deciſ. tract. *des amortiſſements*, cap. 1.

[g] Aegid. Mag. vbi ſuprà.

[h] ea videntes, & ea futuram, 12. q. 1. c. 1. C. de ſacroſan. eccleſ.

[i] Deutero. c. 18. ea ſimilib.

[k] l. de vnoquoque, de re iudic. in P.

[l] hæc diſputat per plures rationes Rebuffus in 1 par. ordina. regal. tit. *des amortiſſe*. Aegid. Mag. eod. tit. c. 1. n. 3.

[m] Aegid. in d. tracta. cap. 6.

[n] in conſuet. Turonum, tit. *de iudiciis*, art. 2.

[o] in conſuet. Andiũ tit. *des fiefs tenus roturierement*, art. 37. 38.

[p] Refert iſtam conſtit. Aegid. in d. tract. cap. 2.

[q] arg. l. proponebatur, de iudic. in P.

[r] Conſtit. Caro. 6. & Franc. 1. ann. 1320.

les poſſint coram iudice petere alienationem hanc, ſi nolint indemnitatem, & ſi ius morticinij non impetrarint: fieri tamen hanc intra annum & diem de rebus ſolùm quæſitis intra quadraginta annos: at in antè quæſitis & per 40. annos poſſeſſis, non eſſe illis hoc ius [a].

a conſuet. Andium art. 37. & 38 Maine tit. des bar infrecter art. 41. & 42. Turene titu. de iuſdicente, art. 1. & 2. Orleans titul. des fiefz art. 99 & 100. Sens de mortmet Infice artic. 3. & des fiefz. 174. cum ſimilib.

De rebus in feudorum cauſa conſiderandis. Cap. 6.

1 *Res feudales conſideranda generaliter, & ſecundum feudi naturam.*
2 *Stipendiaria prædia quæ, & tributaria.*
3 *Prædia militibus & veteranis aſſignata.*
4 *Impendia in militiã vnde per varia tempora ſumpta, & apud nationes varias.*
5,6 *Fundi clientelares militibus, quando & quare dati, in Gallia, & Roma, & alibi; Rattóque principalis vt eſſet exercitus ordinarius & paratus.*
7 *In Gallia quomodo vaſſalli armati, debeant certis temporibus operam bello.*
8 Ban & arriereban *vnde, & quid in Gallia.*
9 *Res quæ in feudum dantur, debent eſſe dantis.*
10 *Feudum habens minoribus valuaſſinis dare in feudum poteſt partiarius.*
11 *Communis res in feudum pro parte diuiſa datur.*
12 *Dominus quando poteſt feudũ, quod ſucceſſorẽ non habet, viuẽte vaſſallo alij dare.*
13 *Dominus ius feudi quod habet inuito vaſſallo poteſt dare maiori vel æquali, non inferiori.*
14 *Quando res eccleſiaſtica in feudum dari poſſit, & res minoris.*
15 *Res quæ in feudum datur, debet eſſe immobilis, aut quæ pro immobili habetur.*
16 *Rex quas poſſit res regni ſui infeudare.*
17 *Res domany regni Galliæ, inalienabiles. num. 19.*
18 *Vaſconia & aliæ ciuitates datæ à rege Galliæ Anglis in fœdere, reſeruato iure ſummo.*
20 *Prohibita & domanij alienatio regibus Hiſpaniarum, & regibus Cypri.*
21 *Domany eſſe quæ dicantur.*
Vnita diademati per Ioannem regem Gall. 1361. menſe nouembri, ducatus Normaniæ, Campaniæ, comitatus Tholoſanus: & 12. Cal. 1401. Aquitania à Carolo 6. Pictones à Carolo 7. 1436.
22 *Regni diuiſio Gallicarum inter filios Clodouei, & rurſum inter filios Clotarij bella ſæuiſſima peperit.*
23 *Filys regys poſt primogenitum data quædam iure appanagij, & quid appanagiũ.*
24 *Limitata ſumma panagij liberorum regis Galliæ à Carolo 5. ad duodecim millia aureorum annui prouẽtus, cum honorario comitatus titulo, & octingentis millibus ſemel numerandis: filiarum autem vltra dotem, limitatum pariagium ad ſexaginta millia libellorum. Et pro his fiduciario iure datæ res regni in pariagium.*
25 *Res domany, interdum viris eximijs à rege in feudum relictæ datæ.*
26 *Ex duabus cauſis domanium infeudatur, pariagij, & neceſſitatis belli.*
27 *Feuda indiuiſibilia, regnum, ducatus, marchionatus, & ſimilia.*

1 RES quæ in feudum dantur conſiderandę ſunt, & natura earũ; primùm generaliter, dehinc ſecundum cuiuſque feudi naturam. Putant aliqui [b] ſtipendiaria prædia dicta fuiſſe apud Iuſtinianum [c], quòd militibus eſſent aſſignata pro ſtipendijs: tùm tamen longè aliter Theophilus [d] interpretetur his verbis: *Quidam apud veteres Romanus imperator* (hic fuit Auguſtus

b Guill. Benedict. Raynũc. ad verba, & vxorem nomine, decif. 3. num. 4.
c in § per traditionem, de rer. diuiſ.
d Theophil. in § eſt & aliud genus, de rer. diuiſ. lib. 2. Inſtitut. titul. 1.

a Strabo,in fine Geogr. ſtus Cæſar [a]) *cùm toto orbe ſubacto virtus eius in magna admiratione eſſet, prouinctas omnes diuiſit, & quaſdam ſibi retinuit, alias populo reliquit. Quas populus acceperat, eæ ſtipendiariæ dictæ ſunt, quòd ſtipes ἔρανος, ſiue collationem ſignificet, & particulatim argenti, aliarúmque rerum factam collationem. Et inde factum eſt, vt prouinciæ ſtipendiariæ dicerentur, & deinde conſequenter, domus & prædia ſtipendiaria. Imperatoris verò prouinciæ dictæ ſunt tributariæ. Quoniam tributum eſt graue illud vectigal quod princeps prouincialibus ſuis indicebat, eo nomine, quia magnos alendis exercitibus ſumptus faceret. Qui autem ex largitione populi vel principis, ſtipendiaria vel tributaria habebant, prædia domini illorum non erant: verum dominium, aut apud populum erat, aut apud principem, ſed vſumfructum eorum habebant, & plenißimam detentionem, ita*

b Vlpia.l.ager.l.27. §.1.de verb.ſignif. *vt & transferre poſſent, & ad hæredes tranſmittere.* Vlpia.quoque [b], *ſtipendium à ſtipe appellatum eſt, quòd per ſtipes, id eſt, modica æra colligatur. Idem hoc etiam appellari tributum Pomponius ait, & ſanè appellatur à contributione tributum, vel ex eo quòd militibus tribuatur.* Quibus verbis ſignificatur, non prædia militibus data, ſed ex prædijs ſtipem collectam in militum vſum datam, & tributa potißimùm. Veruntamen non ibo inficias agros militibus fuiſſe aſſignatos aliquando ab 3

c Vlpia.in l. item ſi verberatum, l. 15. §. item ſi forte, de rei vendic. libr. 6. Pauli. imperatoribus, etiam inuitis poſſeſſoribus [c], & in præmia veteranis iuſſu principum [d]. Sed id non ſemper obtinuit, ſed variauit mos impenſarum in mili- 4

d Paul in l. Lucius, l. 11. de euict. libr. 21. Pauli. tes. Et primùm quidem, vt ait Dion. Halicar. Romani vſque ad tempora Tulli regis, ſuis ſumptibus militabant: poſteà decretum à ſenatu ab Vrbe cõdita anno 348. quo tempore Anxur oppidum, nunc Terracinæ dictum, à Romanis captum eſt, vt ſtipendium militi de publico daretur, cùm ante id tempus de ſuo quiſque functus eo munere eſſet, vt ait Liuius [e]. Et Græcos habuiſſe ſtipendiarios milites, & binas drachmas in dies accepiſſe pedeſtres, &

e Liuius, libr. 4. decad. 1. f Thucid. in 3. claſſiarios teſtatur Thucidides [f]. Erant & in Gallia arcuarij vocati, *archers*, ſtipendiarij ex edicto Caroli 7. regis, accipientes quaternas libras Turonen. in ſingulos mẽſes. Satísque nũc ſciunt, & valdè ægrè ferũt aliqui, pro ærario militari, vt olim apud Romanos, indictiones, & talleas imponi, & talliones, & ſuperexactiones, vocant, *la ſolde*. Vltra hæc in remunerationem ſtrenuorũ 5 actuum à militibus peractorum, vtque illis promptior animus & commodior res ad bellum iterum ſubeundum, in Gallia quoque fundi clientelares in fidem & operam militarem dati ſunt. Quamobrem etiam nunc certis temporis ſpatijs tenentur ſuis ſumptibus bello iuſſu principis adeſſe loricati, vel caligati, vel alio modo armati, prout in fide iurarunt. Vocamus conuocationes in Gallia, *ban & arriereban*, de quibus extant regiæ conſtitutiones. Sic captis

g Liuius, in 2. & Plinius, de viris illuſtr. Veijs, agros Veientanos S. P. Q. Rom. diuiſit [g]. Et pòſt bello Cãpano fœliciter peracto, militi bina in Latio iugera, terna in Phalerno aſſignauit [h]. At fue- 6

h Liuius, lib. 8. runt iſta prædia militaria ratione feudorum, vel fidei, non ſemper perpetua, non ad nutum domini, vel omni tempore, & continuò præſtanda, ſed ex lege

i Cornel. Tacit. lib. 20 Annal. feudi, & certo tempore [i]: Nam & Tacitus refert Batauos Romanis viros tantùm armáque ſuo tempore miniſtraſſe. Sic Boleſlaus rex Polonorum diſtribuit equitibus Polonis Satrapias, quas ipſi vocant palatinatus & diſtrictus, in quibus Palatinus qui præeſt, certum numerum armatorum militum, in expeditionem indictam educere tenetur, idque conſtitutum circa annum domi-

k Martin. Chromerus in reb. Polon. ni 1020 [k]. Hippodamus quoque qui primus de optimo ſtatu reipub. & ciuitatis tractauit, diuiſit regionem in tres partes, ſacram, publicam, priuatam; vt ex ſacra, cultus Deo fieret; ex publica, belli propulſatores alerentur, priuata autem, agricolarum eſſet [l]. In Gallia quoque feuda nobilibus data militiæ cau- 7

l Ariſtot. libr. 2. Polit. c. 6. ſa dubitandum non eſt, vt eſſet militaris exercitus, equeſtris & pedeſtris ordinarius ſeu paratus. Et id onera ipſa feudorum indicant, quæ ſunt militaria, & cum bannum & retrobannum cogitur, paratam habere debẽt opem ſecũdum modum præſcriptum armorum in feudi traditione [m]. Et ſi traditio non exprimat, ſecundum prouentum, vt qui feudum vel retrofeudum habet prouentus annui 600. librarum, aut quingentarum, exhibeat equitem

m In conſtit. Franc. 1. de fiefs & arriereſ. 30. Ianuar. 1539. loricatum

loricatum grauis armaturæ : ſi 300. aut quadringentarum, equitem leuis armaturæ vel peditem cum ſeruo ſcopetario: ſi 200. au 300. librarum, peditem haſtatum, armatum, & galeatum : ſi minus habeat, contribuat cum minori pro rata parte [a]. *Ban* dicimus quaſi πᾶν, totum, extremum delectum & generalem militum. In rebus dandis de nouo in feudum, regula illa ſeruanda, vt res cuius alienatio prohibetur, nec per beneficium dari poſſit [b]. Eius itaque eſſe debet qui beneficium dat, ne ſi beneficium rei alienæ faciat, fur dicatur [c]. Qui etiam feudum habet, partem in feudum minoribus valuaſſinis dare poteſt [d], dummodo milites ſint, & idonei ſeruitio, & ei æquales [e]. Communis tamen res cum alio poteſt in feudum dari, videlicet pro ea parte, quæ communis ſit, quæ communi diuidendo poteſt ſeparari [f]. Poteſt & dominus feudi, idem feudum quod ſucceſſorē non habet, id eſt, ſi illud non tranſeat ad hæredes viuente vaſſallo, alteri dare, & cum inueſtire: ita tamen vt is non accipiat feudum priuſquam vaſſallus, qui eum poſſidebat, mortuus ſit: vel donec feudum, vt dicūt, fuerit apertum, id eſt, donec acciderit caſus, quo dominus concedere poſſit [g]. Sic enim viuentis vaſſalli à domino ſub conditione quando apertum fuerit, rectè non purè conceditur [h]. At ſi feudum admittit ſucceſſores, illa conceſſio feudi non valet, vtporè de iure & re alterius facta [i]. Quia nemo debet priuari poſſeſſione ſui beneficij ſine culpa: nec tum culpa, niſi per curiam [k]. In alis ſpem certam futuræ actionis intereedente donatoris voluntate, poſſe transferri non immeritò placuit [l]: nempe quia in diem, vel ſub conditione futurum eſt id accidere, & ita vendi & donari poteſt [m]. Sic dominus ius feudi quod habet inuito vaſſallo alienare poteſt, ſi modò aut maiori aut æquali domino vendat, ex conſuetudine Mediolani, quæ obtinet contra legem Conradi; inferiori non poteſt ſine conſenſu vaſſalli [n]. Et ſic intelligunt prohibitionem alienandi feudum inuito vaſſallo, domino à Federico factam [o]. Res eccleſiaſticæ communi iure in feudum nouū dari non poſſunt [p], quia inalienabiles ſunt [q]; vt ſuo loco Deo fauente docemus [r]. Et Vrban. ſumm. ponti. hoc ſtatuit de feudo in Synodo [s]. Cuius conſtitutio ad feuda antiquiora & conſtituta non referebatur, prout conſtitutiones ferè omnes, ſi contrarium non caueatur, ad futura non ad præterita pertinent negotia. Et proinde licet prælatis infeudare, prout fuit conſuetudo, & ita concedere antiqua feuda, non noua conſtituere [t]. Et feudum antiquū reuerſum ad eccleſiam, poteſt iterum in feudum dari, non obſeruatis ſolemnitatibus, quæ in alienatione rerum eccleſiaſticarum exiguntur [v]. Quia hæc repetita infeudatio noua non eſt: ſed potius executio primæ [x], & à primordio tituli poſterior formatur cuētus, vt res ſemel eccleſiæ emphyteotica ſemper talis dicatur [y], réſque ſemel alienabilis, poſteà quoque talis eſt [z]. Accedit quod minorum & eccleſiæ æqua ſunt priuilegia ferè in diſtractione rerum [a]. Cùm itaque minor antiquum feudum ſine ſolemnitate alienationis ſuorum bonorum poſſit iterum concedere, nouum conſtituere non poſſit [b], idipſum erit in eccleſia admittendum. Verumtamen hoc intelligendum eſt, quando res ad eccleſiam rediens non fuit melior quàm cùm primùm in feudum data eſt: alioquin enim ſi multò melior redeat quàm data ſit, arbitror cum Panormita [c], ſolemnia diſtractionibus eccleſiaſticis requiſita adhibenda eſſe, vt ſciamus num expediat eccleſiæ ita fieri. Potiſſimùm ſi eccleſia tempore, quo ad eam res redit, excideriſt facultatibus: Satius enim eſt eccleſiam tem illam tunc retinere, quàm alij concedere, ciſi infeudata anteà ſit [d]. Sed & ſi ea lege relicta eccleſiæ res ſit, ne infeudetur [e], legi obtemperandum erit. Res denique in feudum datæ debent eſſe immobiles, ſoli, vel ſolo cohærentes [f], aut ex earum genere quæ inter immobilia connumerantur [g]: ve-

a in conſtit. Franc. I. facta apud Bleſos 19 Mart. 1540.
b § ſed etiã res, per quos fiat inueſtitura lib. 2. titul. 3.
c l. ſi pignore, § 1. de furt. P.
d §. 1. quis dicat dux Mate
e ſimiliter, de lege Conradi, libr. 2. Feud. tit. 34.
f § item ſciendum eſt, de inueſt. feud. in 2. lib. Feud. 3. 1. & 2. commun. diuid. P.
g § 1 qui ſucceſſo. tenēã. libr. 1 Feud. tit. 1. § monitos, ſi de feu. def. conſen. ſierint dom. & agna vaſſ. libr 2. Feud. tit. 26.
h § 1. de clerici qui ioneſti ſi cit. l. b. 2. Feud tit. 3 3.
i ſi quis, de feudo dato ſub vicem leg. commiſſ. libr. 1. Feudo. tit 29. ſi quis ſecerit quo tẽpore miles inueſt. per deb. lib. 2 Feud. tit. 22
k cãncimus, eod. ti. quo tempo. inueſtitu. ſit per deb.
l l. ſpem, l. 3. C. de donat lib 8 titul. 54. l. pactum, de pact in fi P.
m l nomina, & l. annal rum de hæred vẽd. in P. l nec empto, de contrahen. emptio in F.
n §. ex eadem lege, de lege Conradi, lib. 2 Feud. tit. 34.
o §. præterea, de prohibit. aliena. feud per Federic. lib 2 Feu. tit 55.
p § 1. epiſco vel abbat, vel alibi aſſ. vel dominũ pleni feud. ſanctã poſſ. lib. 1 Feud tit 6.
q titu de nonalien. reb. eccleſiaſt. in authẽ & l. iubemus, & authenticis ſequentibus, de ſacroſan eccleſ. C. to ra tit quæſt 2.
r in contract. empt. dum de reb. æſtimãtis.
s c 2. & fin. de conſtitut.
t § 1. de his qui feudã. poſſ lib. 1. Feu. tit. 1.
v Iacob de Cutre in tract. feud. in 2. par. c. 1. N. 2. & in 3 & 4 de tempore & actibus requiſitis ad conſuetud. inſtituendi inducendam
x Paul. de Eleazaro, in 1 lem. 1. de reſcrip
y l. 1 de atque lucra. diſtractionibus. Tot.

a l. pater § quididcirco, de legat. 3. à Roſſ. in l. 1. de ſenten. aduerſ. fiſc. retracta libr. 10. C. cap. 1 & 2. de reſtitut. in integ. b. Panor. in c. vt ſuper, de reb. eccleſ. non alien. facto 2 de feud. ap. Grego in verb ſi videris expedire, d Notat. Iaſ. de bello vſu in c. 1. in princ. qui feud. dar. poſſ. facit doctri. c. 2. in verbo ſi videris expedire, de feud. e Iac Aluaro. in cap. qui ſe dicit gob per text. in § fin. Iuſtinian. de alienat. feud. per emphyt. in authen. f § fin. de feud. cognit. libr. 2. titul. 1. l. 1. § 2. vnde vi. g d. § fin.

luri

a d. §. fin. & §. vnic en th illa, de non alien. reb. eccles coll 2. tit 1. in auchent. priuilegia, de sacrosc. eccles. C. ista § præterea, de iur. iur.

b Alvaro. in c. 1. de iis qui feud. dar. possit per cap. inter lectos, de iureiur. disputat Felin. in cap ad audientiam de præscript.

c c. abbate sane, de rer. iudicam. 6.

d edictum de domanio an. 1566. aliud ante Philip. 6. 1329. Et Ioan. 2. 1360. Caroli 5. 1374. Caroli 6. 1401. Balduin. l. cum inuita, de bon. quæ lib. in c. si generali, si de feud. fuer. contro. in vsib. feudo. Hostien. in c. directa, de maior. & obedien. fuerunt & recentiorum regum in Gallia constitutiones, anno 1524. 1581. 1549. & in conuent. Aurelian. 1560.

e ex Chopino, lib. 2. de doman. regio cap. 1.

f in legib. Hispaniæ part. 3. tit. 5. & in comitijs Toletanis, 12. kalē Octob. 1560. habitis.

g c. intellecto, de iureiur. apud Gregor.

h extat constit. mensis Februarij 1566. Extat & de incorporatione expressa, l. 1. de incorp. lib. 9. C. Theodos. & l. si quidem, de bon. vacant. lib. 10. C. Iustinian.

i in 4. part. annal. Aquitan. cap. 1.

k vide Paul. Aemil. Gaguinū, & alios annal. Galliæ.

l vt Chopi. lib. 2. de domā. vbique potissimùm cap. 1.

m in constitut. eius latæ mēse Octob. 1574.

iuri cùm de cumera vel de cauea constituuntur feuda. Sunt enim annonæ ciuiles inter immobilia computata [a]. Tradunt interpretes regem non posse 16
infeudare bona regni sui, quorum infeudatione fiat magna diminutio regalis iurisdictionis [b]: contrà si tam damnosa nō esset enervatio iurisdictionis [c]. Sed neque res domanij, quæ addictæ sunt diademati regio seu coronæ alie- 17
nari possè placuit, & alienatas reuocari [d]. Quare cùm in Britannico fœdere 18
seu Anglico, vt loquimur nunc, 8. idus Maias anno 1360. cautum esset, vt Vasconia, Pictones, aliæquæ vrbes Anglo cederent, summo optimóque iure rex Galliarum parere nunquam voluit, nec potuisset. Et quotiescunque antè tradita est domanij & patrimonij portio Anglis icto cum rege fœdere, rex Galliarum summum ius imperij, dominatúmque in his retinuit, vt in fœderibus annorum 1195. 1200. 1269. 1297. 1303. 1325. 1330 [e]. Atque hoc receptum 19
est, ne diuisum regnum videatur, rebus, quæ regij iuris sunt, diuisis. Videretur enim tot reges esse, quot partes. Hoc autem in repub. non expedit fieri, cùm regulorū multitudo & occasio sit bellorū inter eos, & causa certissima interitus vtriusque, dum ita diuisi, prædæ vicinis regibus parent: virtúsque vnita, maior seipsa dispersa. Quemadmodum patuit facilè olim accessus in Gallias Iulio Cæsari, pluribus tunc per partes æquè imperantibus. Prohibue- 20
runt & conuentus iuridici in Hispania quoque regi alienationem patrimonij regiæ coronæ inuncti, seu domani, secundum priscam prohibitionem Alphonsi 9. regis [f]. Hoc ipsum prohibitum regibus Hungariæ [g]. Domanij dicuntur quæ incorporata seu vnita sunt etiam dominio vltra primam & antiquam institutionem expressè vel quæ per quæstores domanij per decennium tractata sunt [h]. Vnuit seu addidit coronæ Ioan. rex Galliarum an. 21
1361. mense Nouembri, ducatum Normaniæ, Campaniæ, & comitatum Tholosanum. Sansita Aquitaniæ vnio in tabulis panagij Aquitani per Carolum 6. ea lege Delphino data, vt eo regnum adepto, vel sine liberis moriente, perpetuò diademati connecteretur 12. cal. Ianuar. anno 1401. Pictones à Carolo 7. 1436. mense Sextili [i]. Olim aliquando experta Gallia est, diuisio- 22
nem esse sibi funestam post mortem Clodouei, regno in quatuor partes scisso inter filios eius Childebertum, Theodoricum, Clodomirum, & Clotarium. Et reuersa ad Clotarū vniuersa dictione, diuisione rursum facta inter filios eius Cherubertū, Chilpericū, Guntranū, & Sigibertū, vnde bella exitiosa nata sunt [k]. Quare receptum tandem est in Gallia, vt consuleretur rebus regni, fi- 23
lijs regis morientis dari primogenito quidem regnum ex integro & exasse, cæteris autem darentur quædam, quæ iuribus suis æquipollerent, rebus dominij & diadematis integris manentibus. Itaque æstimatione facta in posterum, data est illis vel certa pecunia, vel vice pecuniæ, & pro reditibus percipiendis certæ res fiduciario nomine possidendæ: quæ ideò dicuntur data iure apariagij, id est, vt ego interpretor, quòd tantumdem valerent, quantum pars ipsa regni, si illud diuidi & tradi posset: dicunt enim Galli *pair*, ac Latini par, & vocant *aparier*, æquare, paria facere. Sunt qui dicant hoc ius, *appanage*, & à pannis panagium [l], quòd pro victu darentur portiones illæ liberis regum. Sed mea declinatio magis placet, aliorum tamen non impedio iudicium. Limitata pariagij æstimatio à Carolo 5. constitutione [m], vetitúmque 24
masculo dari plusquam ducenta & quadraginta millia sestertiūm, seu duodecim millia libellarū in annuū prouentū, cū honorario comitatus titulo, & octingētis millibus sestertiū, id est, quadraginta millibus libellarū semel numerandis. Filiæ item ne, vltra dotalem summam, duodecies mille sestertiūm seu sexaginta millia libellarum darētur. Pro illa pecunia itaque regni res, ducatus, comitatúsque in paragium dantur & sub fiduciaria concessione, ea lege vt si masculi illis quibus dantur non sint, redeant res ad diadematis ius plenum. Sūntque isti beneficiarij principis in rebus domanij hac lege concessis, vt etiam integra iura regia & dignitas remaneant. Sicut est horum

exemplo

exemplo illuſtriores familiæ ducatus, comitatus, & baroniæ, & aliæ huiuſmodi,imò & aliorum nobilium, indiuiduum ex lege maiorum & pactionibus ſeruant bonorum ius & dignitatẽ: vt pluribus liberis vni ſuperſtitibus, ſenior idoneus titulum & nomen dignitatis, & iura nanciſcatur: cæteri autem paragio contenti ſint. Et ita amplitudo familiarum in ſuo ſplendore conſeruetur. Et nomine paragij res ex familia dantur aliis liberis, quæ & redeunt ad ſtirpem,mortuis qui paragium habuerunt. Licuit etiam regibus noſtris etiam ex domanio in feudum viris eximiis, & qui ſeriò ſe pro regni ſalute deuouiſſent, largiri, vt proſequitur Rhenatus Chopinus libro 1. de domanio c. 15. ad quem te remitto. Itaque extra has duas cauſas paragij, & neceſſitatis belli, nunquam licuit regi iure communi res diadematis alienare, ſeu in feudum dare, vtpotè dignitate exiſtente indiuiſibili. Sicuti & marchionatus, ducatus, & ſimilia feuda dignitatem habentia, indiuiſibilia dicuntur [a]: alia autem diuidi poſſunt, & ideò pro parte aliis infeudari [b]. Sed & in beneficiaria conceſſione relinquitur adhuc dominium regi,quod & in domanio regio perſeuerat [c].

a §. omnes,ſi de feudo fuer. cõtrouer. & in §. præterea ducatus, de prohib. feud. alienat. per Federi.

b Alnarot. in præluà feud. diuiſ 9.

c Iſernias in §. præterea ducatus, de prohib. feu. alien. per Feder.

De perſonis,à quibus conſtituuntur, & quibus dantur feuda, & de imperatoribus, regibus, ducibus. Caput 7.

1 *Domino cuique in feudum dare licet,niſi ſpecialiter prohibeatur.*
2 *Eccleſiaſticæ perſonæ feudum dant antiquum,non nouum de rebus eccleſiæ: maiores ualuaſſores & minoribus dant feudum.*
3 *Feudum dat fœmina nouum, antiquum: minor antiquum & prodigus: clericus propria.*
4 *Per procuratorem datur & acceptatur feudum.*
5 *Futuræ tractationis methodus. Quis dicatur ſummus pontifex, archiepiſcopus, epiſcopus, &c. aliaq; perſona eccleſiaſtica,remiſſiuè,eod.*
6 *Imperator,rex à quibus & quomodo fiant.*
7 *Quid dux, marchio,capitaneus,&c. in ſumma.*
8 *Dux quid. Dux capitaneus regni,&c. item nume. 12.*
9 *Dux minus quàm ductor exercitus, plus ἡγεμὼν, quàm στρατηγός.*
10 *Ducatus,tempore Aurelij & aliorum Cæſarum fuiſſe.*
11 *Ducatus ſpectabilis dignitas,maior tribunatu,tribunatus maior primicerio.*
12 *Ducibus iuriſdictio data in milites. Ducis à rege creati, & ducis exercitus differentia,&c. Dux Venetorum,princeps.*
13 *Duces ciuitatum, magiſtratus præcipui dicti à Gothis. Duces & comites initio ciuitatibus præfecti,à rege amouibiles, deinde factis perpetui.*
14 *Magiſter domus Franciæ ſeu comes ſtabuli ante amouibilis,poſteà perpetuus factus.*
15 *Duces in Italia rerum ſummam tenebant. Olim regna Aquitaniæ, Neuſtriæ, Auſtraſiæ, Burgundiæ,in ducatus conuerſa. Faciunt numeri 17. 20. 25. & 26. ducatuum erectiones quadam nume. 17. & 20.*
16 *Ducatus maior dignitas, quàm comitatus. nume. 22.*
18 *Moſcouitici reges,dicti duces magni* vucliki knezi.
19 *Publius, victo Hannibale ſe ducem, non regem dici voluit. Dauid quoque ſe dixit datum ducem populi.*
20 *Alemania regnum in ducatus conuerſum.*
21 *Duces dicti à Romanis prouinciarum rectores.*

23 *Centenarij magiſtratus in Alemania vnde dicti, qui erant comitibus ſubiecti.*

24 *Ratzemburgij, conſiliarij comitum & centenariorum.*

25 *Prouinciæ Romanorum ad quas regendas miſſi ſunt duces, ducatus dicta, & quæ prouincia ducatus fuerunt.*

27 *Quæ prouincia vicarys imperatoris, & quare regebantur potius illæ per vicarios.*

28 *Adminiſtrationes ducatuum, prouinciarum, & vicariatus, non erant perpetuæ, dignitas tamen perpetua.*

29 *Deponentes adminiſtrationem ducatus, dignitati comitiuæ primæ aquabantur.*

30 *Ducatus inter Francos olim conſtabat quinque comitatibus. Comitatus autem 100. pagis.*

31 *Dux apud Boiarios à populo fiebat, cum poteſtate necandi hominem.*

32 *Dux ab Etruſcis duodecim regulis cum omni poteſtate, tempore belli creabatur.*

33 *Duces in Gallia, quæ ſummi imperij ſunt, ſine gratia non vſurpant.*

GENERALITER in quæſtione quis poteſt in feudum dare & accipere, analyſis dari poteſt: rerum ſuarum dominos omnes poſſe, quibus ſpeciali non prohibetur iure. Cùm libera ſit cuique rei ſuæ adminiſtratio [a]. Dant itaque eccleſiaſticæ perſonæ, & laicæ, & vtriuſque ſexus. Eccleſiaſticæ, ſummus pontifex [b], archiepiſcopus, epiſcopus, abbas, abbatiſſa, præpoſitus antiquum, non nouum [c]. Laicæ, imperator, rex vt dictum, marchio, dux, comes, baro, qui capitanei regni, & alij qui ab illis accipiunt, valuaſſores regni, qui & ipſi dant aliis minoribus valuaſſoribus [d]: quomodo autem dare poſſint in feudum qui ab alio habent, etiam ſuperiori capite dictum eſt. Dar & fœmina nouum & antiquum [e]. Minor antiquum, non nouum [f]: ſicut & in eo cui bonorum ſuorum adminiſtratio prohibita [g]. Poteſt & ad feudum dare clericus propria [h]. Per procuratorem quoque & dari & accipi poteſt feudum [i]. Iſtis annexæ ſunt aliæ quæſtiones ſecundum quid fiat conceſſio, & cuius ſit feudum, & quare, & propter quid. Quæ omnia ſimul tractabimus, dempta quæſtione ſecundum quid, quam poſt perſonas explico latius, modum dans acquiſitionis vel conſtitutionis feudi. Quid ſit ſummus pontifex, archiepiſcopus, epiſcopus, abbas, abbatiſſa, præpoſitus, iam explicauimus alibi in perſonis eccleſiaſticis. Quamuis antiquis tẽporibus varijs modis imperium Romanorum & orbis datum fuerit vi, quale contigit Iulio Cæſari [k]: electione ſenatus, quale contigit Tiberio [l], vel militum, quale contigit Septimio Seuero [m]: hæreditate quale contigit Octauio [n], & alijs. In feudum etiam datum eſt imperium aliquando à ſummo pontifice imperatoribus cum iuramento fidelitatis, vt eccleſiæ catholicæ & apoſtolicæ opem & auxilium & defenſionem præberent, qui hanc dignitatem conſequerentur. Sic & in conſecratione, & coronæ vltimæ donatione Cæſares Romam profecti à ſummo pontifice reges Romanorum & imperatores declarantur, ſuſceptis inſignibus enſis, diadematis, ſcepiri, & pomi aurei, vt in principibus ſeu perſonis publicis paulò latiùs explicamus, & infrà in inſignibus ſeu ſymbolis inueſtituræ. Et quamuis Gregorius 5. poteſtatem eligendi imperatorem, in Germanos tranſtulerit: tamen ſibi confirmationem reſeruauit [o]. Iuſtinus ſenior electus etiam anteà, legatos Romam ad Hormiſdam ſummum pontificem miſit, vt fidem ſuam ſedi apoſtolicæ ſubnuceret [p]. De regibus in perſonis publicis latè tractamus, hîc autẽ ſufficit indicaſſe ex ſuperioribus, & ex his quæ ſequuntur, regna duplici modo in feudum venire: vel quòd ex regnis, ducatus comitatúſue fiant, vel quòd ex ducatibus & prouincis vi ab alijs imperijs ereptis, vel alio modo poſſeſſis

1

2

3

4

5

6

a l. in re mandata, C. mandati. nemo extraneus C. de iudæis. l. ſed Nerua, §. non ulla, de pet. hæred. in P.

b clericus paſtoralis, c. 1. tit. c.

c §. 1. de his qui feudum poſſ. libr. 1. Feud. in 1. de antiquo non de nouo eodo §. 1. epiſcopus, vel abbas autem & eod. & ſupra dictum.

d d §. 1. de his qui feudum poſſ.

e §. mancipium, per quos fiat inueſtit. lib. 2. tit. 3.

f §. eod.

g d §. 1.

h §. 1. de cler. qui inueſtit. fac. libr. 2. Feud. tit. 55.

i in §. perſonam, per quos fiat inueſtit.

k Eutrop. lib. 7. Sueton. in Iul. Cæſ.

l Sueto. in vita Tiberij.

m Feneſt. c. 4. de Maieſt. Romana.

n Eutrop. lib. 7. & 8.

o Polyd. Vergil. libr. 4. de inuento. rer. c. 10. Baro, in exit. aduers. reprimendam §. nr. 7. poſt lib. Feudo.

p Platina, in vita Hormiſdæ.

poſſeſſit eo qui poteſtatem habet regna facta fuerunt, retento hominio & fidelitate, qualia regna hodiè ſub ſummo pontifice & ſub imperatore ſunt, & ſub Turca & præcioſo Iohanne Aethiopum imperatore, quem dicunt preſbyterum Iohannem. Illud ſolum dignum eſt quod moneam, principem, qui regis titulum ambit, habere in ditione ſua oportere ſaltem quatuor ducatus contiguos, aut pro ſingulis ducatibus, quatuor comitatus, qui ab alio quàm ab imperatore non pendeant. In quatuor ducatibus deſiderantur ad minus decem ciuitates · quarum vna ſit archiepiſcopatus prouinciam conſtituens [a]. Nec ad rem facit quoſdam hodiè eſſe regulos dictos, vt Nauarræ Ballearium olim inſularum, & ſimiles: quibus tamen ſexdecim non ſunt comitatus nec tot ciuitates, quot diximus exigi. Nam fuerunt quidem olim hæc regna ſuis membris conſtantia, ſed nunc occupata ditione, priuilegio tituli gaudent tantùm [b]. Aliæ perſonæ poſt imperatores & reges ſic ordinantur apud conſuetudinarios in rubrica, vt primùm dux, poſtea marchio, dehinc comes, ſubinde capitaneus, & valuaſor nominentur [c]. Hos conſuetudinis contextus explicat dictos à ducatu, marca, comitatu, quibus inueſtiuntur: ſed hæc explanatio nihilò certior eſt ipſa rubrica, cùm & olim iſta nomina ſine feudo dignitatis tantùm fuerint.

7 8 Dux eſt qui exercitum ducit [d], & dux à ducendo proculdubiò dictus, & à rege creatus cum ducatu, dignitate videtur regali inſignitus, & capitaneus ideò dictus regni [e], ἡγεμὼν στρατηγός, qui præeſt exercitui, & ducatus ἡγεμονία & στρατηγία, præfectura, imperium militare. Ductores vocat Cicero abſolutè duces & imperatores exercituum primos, *quoties non modo* inquit [f], *ductores noſtri, ſed vniuerſi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrêrunt?* 9 Imò & plus ductor videtur eſſe, quàm exercitus dux, vt apud Thucididem plus ἡγεμὼν quàm στρατηγός, vt dum ait [g], ἔχοντας ἡγεμόνας πλέον τῶν στρατηγῶν. Et ita etiam Plutar. οἱ τῶν ἡγεμονίαν ἔχοντες χιλίαρχοι. Eſtque ſæpè apud Græcos illa ἡγεμονία, ſeu ducatus pro principatu & imperio reipub. alicuius, vel pro omnimoda 10 poteſtate in aliquam rem apud Iſocratem, Thucydidem, Aeſchinum & alios. Fuiſſe & tempore antiquorum Cæſarum titulos ducales & ducatus, maximæ dignitatis inſignia, vel ex eo apparet ex Flauio Vopiſco [h], dum ait Aurelianum habuiſſe multos ducatus, multos tribunatus: Et ex Suetonio [i], dum refert Neronem Claudium Cæſarem, priuignum Rufinum Criſpinum Poppæa natum impuberem adhuc, quia ferebatur ducatus & imperia ludere, mergendum mari, dum piſcaretur, ſeruis ipſius mandaſſe. Numerat & Iuſtinianus plures ducatus, ſcribens Baſiliano magiſtro militum per 11 orientem [k]. Iuſtinianus ſpectabilem dignitatem ducatum dicit & maiorem tribunatu, & tribunatum maiorem primicerio domeſticorum & protectorum ſcholæ. *Primicerius quidem*, inquit [l], *domeſticorum & protectorum vtriuſque ſchola poſt adeptum tribunatum inter eos ſpectabilis dignitate perfruatur qui 12 ducatum gerere meruerint*. Et Anaſtaſius quoque ſpectabiles duces nominat, eiſque iuriſdictionem in milites concedit, vt per ſe cognoſcant, vel alijs committant [m]. Duces κατ' ἐξοχὴν dicuntur à principe facti, ſeu regni capitanei, quòd regalem in eo gerunt dignitatem [n]: non autem alij ductores exercituum ab aliis, vt à ciuitatibus creati. Niſi ciuitas libera eſſet, quæ rempublicam conſtituat, veluti Venetus qui præeſt, dux dicitur [o], qui pro principe habetur legitimo. Germani, reges ex nobilitate: duces ex virtute 13 ſumebant [p] Paulus Aemilius [q] ſcribit Longinum Exarchum ad Romanum imperium regendũ miſſum ab Iuſtino imperante orienti, reuocato Narſete qui pro eo ante principatum tenebat more Gotthorum ſedem ſibi legiſſe Rauennæ, & cuique vrbi magiſtratus ſuos dediſſe, qui duces vocitabantur. Et quem Romæ præficiebat, vocatum præſidem. Et rurſum [r], ſic ſcribit, *... mittit, comitéſque à regibus præficiebantur gentibus ciuitatibúſque, ac cùm*

[a] c. cleros. 21. diſt.
[b] Auth. *de ſa. ſanct.* in lib. inſcripto *de ſanctiſſ.* in c. ſeu lib. 9.
[c] rubr. quis dicat. dux. marc. lib. 2. Feud. titu. 10.
[d] l. 2. C. de offi. præf. Affric. l. 1. de offic. magi. milit. l. duces, C. de offic. iudi. militand. deſertorem, § in bello, de re milit. in P.
[e] d. §. 2. de iis qui feud dar. poſſ.
[f] Cicer. 2. Tuſculan.
[g] Thucyd. in 8.
[h] Flauius Vopiſcus, in Aureliano.
[i] Sueto. Tranq. in Nerone cap. 35.
[k] Iuſtin. in l. 2 de offic. præf. præto. Afric. lib. 1. C. titu. 30
[l] l. 2 de domeſt. & protect. lib. 12. C. titu. 17.
[m] l fin. § erit autẽ, de re. mil. lib. 12. C. titu. 36. ſimiliter, ſpectabiles iſti iudices in § fin. de appell collat. 4. titul. 2.
[n] Alua. in §. 2. quis dica. nox, march. rex. in § 1. de feu. March lib. 1. Feudo tit. 14.
[o] c. expoſita, c. 13. de arb. c. lib. 1. Decretal titu. 25.
[p] Corn. Tac. de moribus Germa.
[q] Paul Aemil lib. 1. Hiſtor. Franco. in Chilperico.
[r] Idem Paul. libr. 1. in Childeberto.

quatuor ciuitates ad ſ. deſiderant

videretur

videretur, dimittebantur: deinde inuexerant consuetudo, vt nisi sceleris comiti, abire imperio non cogerentur: idque postremò, vt quisque eo munere donabatur, iureiurando regum cauebatur. Quod exemplum ad magistrum militiæ, ac eum peruenit, 14
quem maiorem, magistrúmue domus Franci vocitabant, comitem etiam stabuli dicunt. Et iterum [a], indicat duces loco dignitatis Regiæ fuisse in 15
Italia, *solicitauit*, inquit (scilicet Chilpericus rex Gall.) *hostium procres, vt nomen regium, quorum antè pœnituerant, tollerent, ducésque rursus crearent, ad quos summa rerum deferretur.* Maior dignitas ducatus, quàm comitatus, & ideò, 16
ex comitatu fit erectio in ducatum, pro magno munere: sicuti non alio maiori remuneratus Rainoldus comes Gueldriæ, qui Ludouico Cæsari adhæserat contra Austriæ duces, quàm quòd ex comite primus dux Gueldriæ factus anno 1334 [b]. Sic Adolphus I. comes anteà Cliuensis anno 1416
factus dux, & inter principes imperij connumeratus à Sigismundo imperatore in concilio Constantiensi [c]. Carolus Caluus rex Galliarum victis ne- 17
potibus Pipino & Carolo, qui regnum Aquitaniæ vsurpare voluerant, regnum Aquitaniæ in ducatum conuertit circa annum 852. constituítque Renulphum Burgundum primùm ducem, limitato certis locis ducatu. Sic ex regno Burgundiæ, Neustriæ, Austrasiæ facti sunt ducatus [d]. Tempora
alia creationis ducatuum quorundam in Gallia signat Chopinus [e]. Reges 18
Moscouitici dicuntur tantùm suo idiomate, vuchiki knezi, id est, magni duces [f]. Et postquam Publius deuicit Hasdrubalem in Iberia, cúmque Iberi se fidei Romanorum commendantes, illum regem salutarent, motus 19
eo facto, vt animaduersionem adhiberet, collectis Iberis, regium quidem se velle haberi & dici ab omnibus cum veritate, dixit; regem verò nec esse, nec dici a quoquam. Quibus dictis mandauit, vt dux appellaretur [g]. Rex Dauid dixit se tantùm ducem esse constitutum à domino super populum in libro 2 Samuelis [h], vbi non se Melech regem, sed tantùm נגיד nagid alam, principem ducem populi, vocat. Est autem נגיד nagid idem quod נגד scar, princeps, à verbo נגד neged coram, eò quòd vt subditi vertant, semper facies suas ad principes suos [i]. Non censeo omittenda quæ 20
Beatus Rhenanus de ducibus scribit [k], dum post victoriam à Clodoueo contra Allemanes obtentam apud Tolbiacum, ait, *Alemaniæ regnum in ducatum versum*: & subiicit, *In hoc Romanos imitati sunt Franci; Nam illi prouinciarum rectores, duces appellabant, id quod ex libro Magistratuum Romanorum satis liquet, vnde formula ducatus Rhætiarum apud Cassiodorum, in variis. Deligebant autem ducem ex nobili familia. Sic Boioris Agilolphingorum antiqua gens diu duces dedit. Hoc autem priuilegium habebat ea familia* (nota feudum) *à priscis Francorum regibus, vt si quis fidus regno, prudénsque ex ea progenitus compertus fuisset, non aliunde quisquam ascisceretur in ducem.* Et paulo post, *nec tantam potestatem habebat dux, quantam hodie videmus habere.* Et posteà, *Ergo primam dignationem sub Francis in Alemania habebat dux, proximam comites. Regiones ipsæ per centenas distinctæ erant, vnde centenary nomen. Is magistratus centenæ præsidebat, comiti subiectus.* Et paulò post, *nec duci deerat vicarius, nec comiti. Qui in consilium adhibebantur, Ratzemburgy sunt appellati Germanica dictione.* Et si reipublicæ Romanæ repetamus memoriam ex libro, qui vtriusque imperij notitia dicitur, inuenemus prouincias Romanorum quasdam gubernatas per vicarios, alias per comites, alias per duces, alias per præfectos, alias per præsides. Et leges quoque iuris ciuilis de iis fidem faciunt: in quibus agitur de officio præsidum, consulum, proconsulum, comitum, & similium. Ita illæ in 25
quas regendas mittebantur duces, ducatus dici possunt, quales fuerunt prouinciæ Tripolitana, Pannonia, Valleria, Ripensis, Pannonia prima cum Norico, vtraque Rhetia, Sequana, Armorica quæ cum Neruicana habebat vnum ducem, Belgica secunda, Britannia, Moguntia. Et pu- 26
to istas

[a] idem lib. 5. in Chilperico.
[b] Munsterus, libr. 3.
[c] Munster. eod. lib.
[d] In 1. par. Annal. Aquitan. in princ.
[e] Renatus Chopinus, libr. 1 de domanio tit. 6.
[f] Sigismundus liber Baro, libr. 1. rer. Moscouit.
[g] Polyb. libr. 10. Histo.
[h] 2. Reg. c. 6.
[i] Ezechiel 27.
[k] Rhenanus, libr. 2. rer. Germanic.

puto iſtas prouincias potius in ducatus, quàm in comitatus tranſlatas à Romanis, quòd in his fuiſſent reges ſeu reguli, quamuis & aliaratio
27 poſſit accedere. Quemadmodum vicarij, ſcilicet Imperatoris referentes ſacræ cognitionis poteſtatem [a], mittebantur in prouincias, quæ
a l.1. de offic. vicarij lib.1.C.titu.41.
rectè nomen regium & regnum ferre poterant, vocamus: *lieutenans de Roy ou d'Empereur*. Nam ſub vicariis plures erant prouinciæ, quarum ſingulæ poſſent regẽ mereri: vt ſub vicario Hiſpaniæ, erat Betica, Luſitania, Galecia, cõſulares prouinciæ & præſides Taraconenſis, Carthaginenſis, Tingitaniæ, inſularum Balearicum. Sub diſpoſitione vicarij ſeptem prouiniarum, erant prouinciæ Viennenſis, Lugdunenſis, Germania vtraque, Belgica prima & ſecunda, Alpium maritimarum, Alpium penninarum, maxima Sequanarum, Aquitanica prima & ſecunda: nouem populorum, Narbonenſis prima, Narbonenſis ſecunda, Lugdunenſis 2. & Senouica. Erant ex illis plures conſulares, ibi plures & præſides, quæ omnia videbis in libro mili-
28 tiæ vtriuſque imperij, & de aliis vicariatibus: quos prætermitto. Illo autem tempore iſtæ adminiſtrationes perpetuæ non erant, ſed dignitas,
29 depoſita adminiſtratione, durabat. Ita tamen vt inter vicarios & ducés qui adminiſtraſſent vel comitiuam primi ordinis meruiſſent, nihil intereſſet, æquantur enim [b]. Quemadmodum & Auguſtus, eos qui ſub comitiuæ primi ordinis dignitate, peculiariter ad aliquam prouinciarum vel prouincias milite credito authoritate imperatoris deſtinantur, adæquat ducibus qui præter Aegiptum & Ponticam, in aliis prouinciis adminiſtraue-
30 rint [c]. Vuolphangus Lazius tradit inter Francos olim ducatum conſtitiſſe, & perfectum fuiſſe, quinque comitatibus: & comitatum habuiſſe olim centum pagos in ſua ditione: idque ex lege Salica. Legi & alibi comitem ſeu marchionem qui habeat ſub ſe quatuor comitatus, vel quatuor baronias pro vnoquoque comitatu, licitè ducem fieri ab imperatore, vel à ſuo rege ſuperiore poſſe in præſtantiori ciuitate ducatus, impoſitione cauſiæ,
31 ſeu pilei facta per ſuperiorem, & præcipuum prælatum ditionis ſuæ [d]. Apud Boioarios, dux per regem aut populum fiebat, tantæ poteſtatis, vt poſſet iubere hominem impunè occidi [e]. Et liberi populi, mea ſententia, habebant antè reges, duces tantùm, qui eos regerent & iudicarent, vnde & omnimodò illis erat in eos qui ſe ſubiecerant poteſtas, & illis populus ius hoc dabat. Quare cùm ex finitimis Etrucis duodecim populi regem creaſſent, vel in creatum conſenſiſſent Romulum, ſinguli populi ſingulos lictó-
32 res dederunt, vt ait Liuius [f]. Et Dyonisius Halicar. clarùs, *Etruſcus*, inquit, *mos erat, vt vnumquemque regem Lucumonem antecederet lictor vnus ferens faſcem virgarlem & ſecurim: cùm vero conſenſu duodecim populorum bellum indiceretur, tradebantur duodecim faſces & ſecures duci, qui principatum in omnes accepiſſet* [g]. Et, vt ait Iuſtinus [h], *ab initio populus nullis legibus tenebatur, quia iuſtorum principum arbitria pro legibus erant, quos ad faſtigium huius dignitatis, non ambitio*
33 *popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio prouehebat*. Verùm dux, nec comes ſi ſint fiduciarij alterius, hoc eſt, ſi recognoſcant ſuperiorem, puta regem, cui debent fidem, non poſſunt iura ſuperioritatis vſurpare: res videlicet quæ ſunt iuriſdictionis regiæ, de quibus in iuriſdictione dicemus, Deo fauente. Et proinde etiam non poſſunt legitimare [i]. Cùm inferior non poſſit præiudicium facere legi ſui ſuperioris [k]. Eſt autem legitimatio de reſeruatis ſummo principi [l]. Excipio ſemper ſpeciale priuilegium, ſi in feudo de eo gratia, fiat.

b l.1. de comitib. & archia. ſacri palatij, lib.12.C. titul. 11.

c l.2. de comitib. rei militar. libr.12.C. tit.12.

d *Antoine de la Sale* in lib. inſcripto *La Salade, en l'onzieſme chapitre on liure, comme les marques etc.*

e in legib. Boioariorum c.2.tit.1. & 9.

f Liuius, in 1.

g Dio. Halic. in 4.

h Iuſtin. in 1. ex Trogo.

i Chaſſan. in conſuet. Burg. titul. *der baſſard* § 3. in verbo ab inteſtat, verſic. quid autem de ducib. Paul. de Caſtro, in conſil. 196. in nouis.

k cum interpor. de maio. & ob. 4. naturales, ſi de feudo fuer. controuer.

l c. per venerabilẽ, qui filij ſint legiti.

De comitibus. Cap. 8.

1 *Comites titulo tenus facti, Codicillares, vt Palatini.*
Comites, profeſſores publici, qui legerunt per viginti annos.
Comites principis cum dignitate, comites cum adminiſtratione.
Comites qui in titulum comitatus feudum tenent.

2 *Comitis nomen & dignitatis initium à principe comitatu quomodo.*
Comitatus Cæſaris quando dici cœptus tempore Adriani, & qualis ille comitatus.
Senatus comitabatur Adrianum Cæſarem, & equites. numer. 4.
Comites amici & domeſtici Cæſaris dicti, hinc comites largitionum, rerum priuatarum, &c.

3 *Comites amici & domeſtici Cæſaris, Germanicè Grauiones. Inde voces compoſitæ, Landgrauy, Maregrauy, Pfalkgrauy, Bruggrauy.*

5 *Comes conſiſtorianus quis, & eius dignitas.*

6 *Comites ſacri ſtabuli, qui. Coneſtabulus comes ſacri ſtabuli, vt & magiſter equitum, totius belli caput &c. Similis Sultano Caliphæ.*
Tribuno celerum regum Romæ, Magiſter equitum, dictatorum.

7 *Tempore declinantis imperij præfectura prætoriana erat diſtributa in magiſtratum equitum & peditum.*

8 *Coneſtabulus olim Meter domus, & comes palatinus dictus.*

9 *Meterus primus Galliæ Carnutus, & huius ſucceſſores.*

10 *Comitatus ſtabuli, & iura pallatij non fuerunt perpetuò apud eundem.*

11 *Præfectus pallatio,* grand maiſtre de France *hodie.*

12 *Meter Germanis eſt præfectus palatij.*

13 *Meteri in locum, ſubrogatus comes Pariſiorum.*

14 *Comitis Pariſiorum nomen, rurſum mutatum in nomen Marchionis Franciæ, quod tamen in comitis recidit nomen, vtrumque poſtea vſurpatum & comitis Pariſiorum, & Marchionis Franciæ, ſed vtrumque poſtea relictum magni Magiſtri Franciæ nomine.*

15 *Symbolum & inſigne Magiſtri Franciæ baculus ſpiris aureis circundatus, & quid denotet.*

16 *Differentia comitis Palatini, coneſtabuli, & comitum Palatinorum Germaniæ.*
Palatinus comes Germaniæ à regione dictus, &c.
Comites alij Palatini ſine adminiſtratione, & eorum priuilegia &c.

17 *Comes rei priuatæ, ſeu præfectus camerariorum principis quis, & cura.*

18 *Comes rei priuatæ cognoſcebat de ſepulchris, & ne contra arborem conſanguinitatis matrimonia fierent,*

19 *Comes domeſticorum dictus Mareſcalcus aulæ.*

20 *Domeſtici aulæ ſunt pedites, Procopio ſocij, Romanis domeſtici equites, & equites dicuntur & protectores, qui eis imperat primicerius.*

21 *Comes ſolemnitatum, Gallis magiſter ceremoniarum.*

22 *Comes ſacrarum largitionum quis, & eius officium. Comites commerciorum.*
Procuratores ginociorum & baphiarum. De præpoſitis diuerſis & Brandaricariorum, ſiue argentariorum & aliorum.

23 *Comes ſacri patrimonij quis.*

24 *Comes rationalis & patrimonij quis.*

25 *Comites conſiſtoriani, conſiliarij aulæ qui.*

26 *Comitiua primi ordinis.*

Comitum

1 COMITVM alij titulo tenus, quales sunt honorati titulo hoc, & solùm regijs codicillis creati, vel à lege: palatini interdum simpliciter dicti. Sunt & doctores comites qui professi sunt iura, & legerunt publicè per 20. annos [a]. Alij comites verò principis, & cum dignitate, & alij ex illis cum administratione. Et nunc alij qui comitatum in titulum & feudum habent. Proinde sciendum Comitis nomen dignitatis esse, quæ scilicet referat quandam cum principe, cuius sunt comites vel asseclæ, quotidianam ferè consuetudinem. Fidem facit quod de Adriano fertur [b], qui senatum quodammodo in aulam suam transtulit, receptis senatorum optimatibus in amicorum cohortem, quæ superiorum imperatorum tempore constare solebat ex equestri ordine, non senatorio: & ita domesticum quendam senatum penes se habere cœpit, qui quoniam is continuatis penè delectaretur peregrinationibus, comitatus Cæsaris dici cœptus est, & ipsi amici comites: eorumque consiliis atque opera in bello & pace vsus: inde comites largitionum rerum priuatarum, & cæteri dicti. Tales apud reges Germaniæ, inquit Gelenius [c], amici & proceres regis, dicti grauiones, Latinè comites: vnde compositæ voces Germanicæ Landgrauij, Marcgrauij, Pfaltkgrauij, Bruggrauij. Indicat Lampridius [d] principis asseclas comites dictos, & comitatum eos, qui perpetuò secum erant. *Tribus*, inquit, *Alexander, & eos qui militaribus nituntur prærogatiuis purgauit, palatiúmque suum comitatúmque omnem abiectis ex aulico ministerio obscænis & infamibus.* Hinc comites consistoriani, qui tranquillitati consistorij principis prospiciebant spectabilibus proconsulibus in dignitate æquali [e], & eiusdem priuilegii facti, ac principes scholæ agentium in rebus [f]. Erant & comites sacri stabuli, & qui curam palatii habebant, & scholarum armorum, & curam domus regiæ, cum administratione, & sine administratione [g] prouinciarum. Comitem illum sacri stabuli vocari hodiè Conestabulum in dubium non venit, hîc enim prædictus à Valente ita nominatur [h] præpositus, & comes qui liberaret ab inquietudine principem. Et talis in Gallia magister equitum, in quem totius belli curam princeps reiiciebat: non minus quã Caliphæ Sultanos ea de re instituerunt: dictator olim Romæ magistrum equitum: vt reges anteriores, tribunum celerum [i]: Tempore tamen declinationis imperii, vt habetur in libro Notitiæ vtriusque imperii, fuit authoritas militiæ diuisa, & præfectura prætoriana, distributa, potissimũ magistris peditum & equitum [k]. Magister militum peditum præsentalis habebat sub se comites militum Africæ, Italiæ, Tingitaniæ tractus Argentoratensis Britanniarum, litoris Saxonici, duces limitum decem, legiones Palatinas 12. Auxilia Palatina 65. legiones comitatenses 32. Magister & comes peditum præsentalis habebat sub sua dispositione vexillationes palatinas & comitatenses. Erat & illustris comes equitum Galliarum, Illyrici, & aliarum prouinciarum. Fuit hic magister militiæ apud Iudæos dictus שרצבא scartzaba, princeps exercitus [l]. Meier domus Francis antiquis dictus, id est, præfectus domus regiæ, comes palatii, factus primus talis à Lothario Hilperici & Fredegundæ Viricidæ filio, Garnerius, post cuius mortem subrogatus Ansegius filius S. Arnulphi Metensis episcopi, cui & in dignitate successit Pipinus filius Ansegisii, & huic Pipino filius Grimualdus post mortem in dignitate successit anno 647. Hinc quoque Eberuuinus, quem corruptè dicunt Ebroinum, hinc & postea Liendesius: & post hunc Pipinus Ansegii Iunioris filius, qui genuit Carolum Martellum, qui tandem Gallicum sibi asciuit imperium. Et hæc quidem scribit Tritemnius [m]. Alii autem fuerunt, qui asserũt comitatum stabuli, & curam palatii, perpetuò apud eundẽ non fuisse in Gallia, & ita duas distinctas fuisse dignitates: quibus ego accedo, & ita etiam Valens Cæsar distinxit [n]. Et fuit quidam diligens author nostra ætate Ferronus, qui libros edidit de nominibus & insignibus magistrorum equitum seu

a l. 1. cum ibi nota. de professo. qui in vrbe Constan. lib. 12. C. Bart. in l. Alexandriæ, de decurio. lib. 10. C.

b Spartia. in Adria.

Comites a comitando Imperatorem

c Sigr. Gelenius, in epist. liminari libri notitiæ vtriusque imperij ad Andreã Vessalionem.

d Lamprid. in Alex.

e l. 1. de comitib. cõsistor. lib. 12. C. tit. 10

f l. 2. eod. titu. C.

g l. 1. de comitib. & trib. schola lib. 12. C. titul. 11.

h d. l. 1. de comitib.

i Liuius, in 2. & Dio. Halic. in 2. & 3. Eutrop. & Euseb. & in l. 2. §. populo. deinde, de orig. iur. lib. 1. P. l. 1. de offic. præfect. præto eod. lib. tit. 11.

k nos de magistris equitum & peditũ in re militari proprio capite agimus.

l Reg. 2. c. 1.

m Istas successiones Meierorum & præfectorum domus regiæ numerat. Tritemnius, lib. 1. Epitomæ Histor. Frãc.

n in d. l. 1. de comitib. & trib. schola.

Conestabulorum Galliæ,& de præfectis palatio regio, quos vocamus *Grandz* 10
maiſtres de France [a]. Atque Nauclerus, quos Germani vocant *maier*, dicit
præfectos palatij:Christianus Masseus principes pallatinos,aulæ regiæ præfe- 11
ctos aut Archiæconomos.Dictiautem hi fuerunt *meiers*, aut Gallicè corruptè,
maires du palais, vsque ad Carolum Martellum, qui occupauit imperium, 13
& tunc meieri loco, institutus comes Parisiorum,vel comes palatinus cuius
nomẽ perseuerauit vsque ad tempora Roberti,ducis Aquitaniæ,fratris Eudi
qui mutauit nomen comitis, in marchionem Franciæ, hoc tamen reliquit 14
Eudo filius,qui iterum recepit comitis nomen, eóque reliqui vsi sunt vsque
ad Hugonem Caputium, qui se insigniuit nomine comitis Parisiorum,& 15
marchionis Franciæ. Quibus etiam titulis vsi postèa sunt,qui eum secuti vs-
que ad Geofridum comitem Andiorum, dictum Grisegonnellam, qui iterũ
nomen magni magistri Franciæ excitauit,quo etiam vsus fuerat Nordeber-
tus anno domini 693 [b]. Quo etiam nunc vtuntur in Gallia comites illi, qui 15
pro symbolo maximæ illius dignitatis baculum ferunt spiris aureis circun-
datum,vt significent principem & rempublicam Francicam suæ solicitudini
cõmisisse negotia domestica palatij regij,sicut Comes stabuli, regij enĩs cu-
stodiam suscipiebat, in symbolum susceptæ præcipuæ circa arma potestatis,
ratione cuius hominiũ ligium regi exhibebat, vt legitur in codicillis offici
comitis stabuli Arturi Britannici,comitis Richemontis. qui dux postèa Bri-
tanniæ fuit. Inueni tamen in conferendis istis duabus dignitatibus, vt ple-
runque vni eaſdem fuisse collatas, & ab eodem vsurpatas vsque ferè ad Pi-
pinum Breuem. Verumtamen & constat etiam curam stabuli & equorum
principis, dum comites stabuli grauioribus negotiis essent occupati, alte-
ri fuisse datam,quem in Gallia dicimus *le grand escuyer*. Translata magni ma-
gistri authoritate in comitem stabuli,tempore Caroli septimi:sub quo fertur
primus comes stabuli, seu magnus scutarius, Potonus Xantralius creatus.
Paulus Iouius lib. 16. in fine testatur hanc maximam & primam post regem
fuisse comitis stabulis dignitatem, cui quatuor minores magistri equitũ,di-
cti nobis *mareschaux* subessent:& tẽpore Ludouici xi.sublatã: & tẽpore Fran-
cisci 1. renouatam & datam Carolo Borbonio. Non putet aliquis tamen,hic
comitem palatinum dici ea significatione,qua in imperio Germanorum pa- 16
latinus dicitur, nam hîc magister domus verè à palatio palatinus dicitur:at
non ita apud Germanos Comes Palatinus, sed à regione cappellatiana, quæ
à palas nomen habet, cui præest dictus comes palatinus [c], dicta nomine pa-
trio Pfaltzia. Meminit lex ciuilis de comite palatino in priore significatione
sacri palatij,ad quem omnium rerum & rationum patrimonii principis re-
lata est cura [d]. Sunt & alij palatini comites abusiuè dicti, qui priuilegia ha-
bent sine administratione legitimandi spurios & naturales, creãdi tabellio-
nes,faciendi doctores,& similium [e]. Erat & comes olim principibus Roma- 17
nis rei priuatæ,qui secundum Valentinianum & Valentem commoda fiscã-
lia recipiebat [f],aliter dictus præfectus camerariorum principis,qui guber-
bat principis priuatam substantiam, per diuersas prouincias sibi subditas, vt 18
ait Cassiodorus [g], qui & hos magnam partem muneris aduocatorum fisci
possediſſe scribit,& præsediſſe sepulchris, & matrimoniis, ne illicitè contra
arborem consanguinitatis contraherentur, & iis fuisse procuratores rei pri-
uatæ subiectos. Refert idem [h],comitem domesticorum & dictum maresçal- 19
chũ aulæ.Porrò domestici aulæ sunt pedites,vocant,vt inquit Procopius [i],so 20
cios domesticos, Romanis & pedites & equites dicti domestici, & protecto-
res, & qui eis imperat, primicerius [k]. Hinc & dictus comes solemnio- 21
rum,qui non multùm abest ab eo, quem dicimus in Gallia, magistrum ce-
remoniarum, vt apud Amianum Marcellinum [l], Mercurius solemniorum
vocatus est comes,qui omnia obseruabat tacitè. Erat comes & illustris sa- 22
crarum largitionum,qui dabat indulgentias, & militibus stipendia & dona-
tiua

[a] Perion.au catalogue des treſillustres Conez Conestables de France & au catal. des grands maistres de France. Vitae Pl. Lauus, de palatio

[b] vide de his Nauclerum in Chronica 30.lib. generatio 26. Vincentiũ in ſpeculo Hiſtor. c.126.lib.30. Maſſeum. in 4. libr. Chronic. Aeginhardum in vita Caroli Magni. Caſpinia in eiuſdem vita.

qui 1 aveſſam

[c] Beat.Rhena.libr.1. rer. Germanic. & l.b.1. Amian.Marcell.lib.18.

[d] in l.1. de offic.comit.ſacri palat.lib. 1.C.tit 37.

[e] Bald in § 1.quis dica. dux, March. Chaſſan. in procem.in conſuetud. Burg. ad verba ſunte di Flandres.

[f] d.l. 1. de offic comit. rer primatarum.C.

[g] Caſſiod.libr.6. variarum.

[h] Caſſiod eod.lib.6. in formula illuſtratus.

[i] Procop lib.3. belli Vandalici.

[k] l. 2. & fin. de domeſt. & protector. libr.12 C. tit.17.

[l] Amia.Marcell.lib. 15.

rius populo calendis Ianuarius nomine principis [a]. Et hîc, vtpotè augustalis, habebat sub se iudicem sacrarum largitionum, & cæterarum prouinciarum, largitionum comites: vt comites sacrarum largitionum per Illyricum, per orientem Africæ. Et comites comerciorum per orientem, Aegyptum, Mesiam, Scythiam, Pontum, Illyricum, & procuratores Cynegiorum, Baphiarum, monetarum, linificiorum, Rationales prouinciarum, præpositos thesaurorum, præpositos Bastagarum, præpositos Brambaricariorum, siue argentariorum [b]: ad hunc omnes largitiones mittebantur [c]: hunc etiam & eius primicerium cognouisse de littoribus, de mercatorum negotiis, de Salinis, de vestibus aureis & argenteis Cassiodorus testatur [d]. Comitatus sacri patrimonii alia dignitas eius, qui Augusti patrimonii curabat, possessiones, mensamque procurabat; vnde & procurator à Lampridio [e] dictus. Meminit de hoc Cassiodo ad Iulianum comitem patrimonii scribente Theodorico [f]. Et extat in iure rubrica [g]. Erant & comites rationales, qui pecunias principis dispensabant [h]. Comiti patrimonij facultas principis patrimonii concessa, pro subleuandis, non pro opprimendis priuatorum fortunis commissa: *huius cura*, inquit Cassiodorus [i], *epulas regias & regiorum hominum & legatorum cernet*. Aderant & in sacro principum comitatu comites Consistoriani, ex quibus constabatur iudicium aulicum: ducebant enim & Cæsares secum inter comites & iurisconsultos, vt Adriano adfuerũt Iulius Celsus, Saluius, Iulianus, & alii, quos refert Spartianus [k]. hos Gratianus Cæsar spectabilibus proconsulibus æquari decreuit, & principum agentium in rebus priuilegiis [l]. Erat & comitiua primi ordinis, quæ præferebatur spectabilitati [m].

[a] Vuolphg. Latius lib. 2 commentar. resp. Roma c. 11. Cassiodo. lib 8. Variarum cap. 7.

[b] in lib. Notitiæ vtr. imperij

[c] in l. 1 de offic. com. sac. largit. lib. 12. C. titu 3.

[d] Cass. li. 6. Var. c. 7.

[e] Lampr. in Commodo.

[f] Cassio. lib. 1 Vatia. & lib. 4. & 6.

[g] de offi. com. sac. pa tri. lib. 12 C. tit. 39.

[h] fol. Capit. meminit in Clo. in Albino, & Aelius Lamprid in Alexand.

[i] Cassiodo. li. 8 Var. c. 9 in formula comitat. patrimonij.

[k] Spartia. in Adriano.

[l] 1 & 2 de comitib consistor. libr. 12. C. titu 10.

[m] Cassiod. libr 6. Variar. cap. 12.

De comitibus, qui prouincias administrabant, & qui nunc feuda habent: & de marchionibus. Cap. 9.

1 *Comites rei militaris qui. Rhastinus domesticorum comes, &c.*
2 *Comites rectores prouinciarum τοπαρχὸι Græcis, Francis Landgrauij.*
3 *Comites prouinciarum, rectores & iudices fuisse.*
4 *Comitatibus Franciæ, prouinciæ distinctæ erant.*
5 *Comes iudex ciuitatis in Francia dictus erat, & habebat sub se scabinos.*
6 *Comites custodiæ maritimæ deputati & Marcæ.*
7 *Marchiones Comites custodes Marcæ, Germanicè Marcgrauij, Marchio ratione dignitatis loci præponitur interdum comiti, vt comes comiti, &c. Marchio, limitaneus comes est, &c.*
8 *Marca tractulum, limes. Marchiones Vassi, & Marca quid. nume. 10.*
9 *Comites limitanei etiam apud Romanos sub se habebant subditos præfectos, vt de comitibus limitum Africæ, Tingitaniæ, littoris Saxonici & alys docetur.*
11 *Ex Francis Germani omnes ferè orti.*
Limites duo Romani imperij orientis & occidentis præcipui, &c.
Totidem Francis, erátque Ostenriche marca, id est, orientalis regni limes, & Vuestenriche Marca, id est, occidentalis regni, &c. Ita & diuisum Turcicum imperium. vide in cap. 11. nume. 10.
12 *Hinc Austrasia & Vestria dicta, quorum comites Marcgrauij.*
13 *Marchionatus plures erecti exemplo dignitatis maioris, sed sine ratione limitum, apud Italos & postea apud Germanos.*
14 *Resolutio quæstionis, quis præferatur, dux vel marchio, an comes.*
15 *Ducatus, Comitatus, Marchionatus ex temporalibus facti sunt familiares, & feudales: tandem cum dignitate, & indicandi munere.*

16 Comi

16 Comitatus priuilegium, ne creditor comitiâ possit petere se mitti in eius possessionem retseruandæ causa.

SVPERIORES comitesferè semper personam principis se- 1
quebantur,& officia exercebant in aula. Cæterùm & alii co-
mites,& aliquando illi de quibus egimus,ad administrandas
vel regendas prouincias mittebantur, & ad custodiendos li-
mites regni,qui comites rei militaris dici possût [a]:qualis fuit
Rhastinus domesticorum comes, qui in expeditione in Gal-
los missus,vtait Gregorius Turonensis [b]. Alii comites rectores prouinciarũ 2
τοπαρχοι Græcis, apud Francos Landgrauij. Sic Verus Imperator confecto
bello,regna regibus,prouincias verò comitibus suis [c] dedit regendas. Extat 3
& in iure titulus, De comitibus qui prouincias regunt [d]: vnde & rexisse &
iudicasse illos sibi commissas prouincias liquet,& in legibus consuetudina-
riis adhuc iudices comites Fridericus dixit [e].Iuxta Francorum consuetudi- 4
nem omnes prouinciæ comitatib. distinctæ erant [f]:& posteà etiam cum tem
pore quidam nati vel creati [g]. Beatus Rhenanus inter comites Marchiones 5
nominat,dum ait [h], de statu Galliarum & Germaniæ sub Francis agens, *vni-
cuique ferè ciuitati*,inquit,*comes præsidebat,is velut quendam aduocatum episcopi age-
re cogebatur,nominatur aliquando iudex fiscalis, centenarios à centenis dictos, quorum
anteà meminimus, vicarios & scabinos sub se habebat*. Erant præterea comites ad 6
custodiam maritimam,item ad marcam tuendam deputati, quos hodiè mar 7
chiones vocamus,Germanicè marcgrauios.Vt inde intelligere possimus,ra-
tione loci non dignitatis marchionem præponi aliquando comiti, vt comes
etiam alij comiti præfertur. Ex compositione enim vocis marchionis qui
marchgrauius dictus,intelligerem nihil aliud eum esse,quàm comitem limi
taneum,vel ad exemplum eius nominatum.Et marcam esse limitem vel tra- 8
iectum limitaneum,docere potest lex Francica de istis comitibus,quos vas-
sos vocat loquens [i]. *De vassis nostris qui ad marcam nostram constituti sunt custodien
dam,aut in longinquis sua habent beneficia, &c.* Explicatque ita posteà [k], *Volu-
mus vt comites, qui ad custodiam maritimam deputati sunt, quicunque ex eis in suo
ministerio residet,de iustitia faciendasese non excusetpropter illam custodiam:sed si secum
suos scabinos habuerit, ibi placitum teneat, & iustitiam faciat.* Erant & Romanis co
mites limitanei,qui præpositos etiam sub se habebant limitum per limites,
talis in libro Notitiæ vtriusq; imperij, comes Africæ limitaneus, qui plures
sub se habebat præpositos,vt prępositos limitis Thamallensis,Montensis,Ba
sensis,&c. Huius generis comes spectabil. limitum Tingitaniæ,qui habebat
sub se præfectũ alæ Herculeæ Tamuco, & alios tribunos.Item & comes lit-
toris Saxonici per Britanniam: quamuis in Britannia esset & alius comes
prouinciæ Britannicæ,sed alius à limitaneo. Vt & in Italia in tractu Argen-
toratensi,& alibi. *Marca*, inquit Vuolphangus Lazius Germanus [l], *limes est: 10
qui limitibus imperij præerant olim, marchiones dicti, propriè marchgrauij: Romanis 11
duces limitanei. Ita Franci,ex quibus maiori ex parte Germani descenderunt, imperiũ
extra Franciam cùm propagassent, duos limites (vt Romani Orientis & Occidentis) con-
stituerunt: vnum Ostenriche marcham, at si dicas regni Orientalis limitem. Alterum
verò qui Francos proximè à Saxonibus, Alemannisque & Burgundis sequestrabat, Vue-
stenriche marcham, hoc est, Occidentalis regni limitem nuncupabant. Hinc Austria & 12
Vuestria, siue Austrasia & Neustria nomina orta sunt, quibus qui tum comites præerant
Marchgrauij dicti. Nec tunc plures erant, quàm quot essent limites Francorum. At po- 13
sterioribus seculis munere isto iam in principatus honorem abeunte per Italiam. Mantua
nus, Montisferrati, Veronensis, & Tauristianus marchionatus distincti sunt. Quo abusu
tunc in Italia incipiente, plures esse & marchæ apud Germanos cæperunt, vt Badensis,
Rotelensis, Vogburgensis, Misnensis, & aly innumeri nulla habita limitum ratione.*
Et ex his facilis erit compositio antinomiarum, quæ interpretes in varias 14

distrah

[a] l.7.& 2. de comit. rei milit.lib.12.C. titu.12.

[b] Grego.Turon.lib. 2. Histor. cap. 10.

[c] Iul. Capitol. in Vero.

[d] lib.12.C.titu.14.

[e] in §.1.versi.quod si hæredes, de pact. feud. lib. 2. Feud. titu.27.

[f] Beatus Rhena. lib. 2er. Germanic. dũ de Seleſtadio agit.

[g] quorundam comitatuum erectionẽ & tempus in Gallia, refert Chopi. lib.1. de domanio titu.6.

[h] Beat.Rhena. lib.3. rer.Germanic.

[i] lib.4.leg.Francicarum,de vassis dominicis.titu.4.

[k] eod li 4.leg. Etãc. cap de comitib.ad custod.maritimam deputatis.

[l] Vuolph Lazius, lib.1.commentar. de rep. Rom. c. 2.

diſtrahunt ſententias, quis præferatur dux, marchio, an comes, quam Boërius in vtramque diſcutit partem [a]. Si conſideremus omnes dignitate ferè pares, ſed alundè eſſe trahendas prærogatiuarum differentias, vt certius nihil in huius quæſtionis iudicio, quàm regionum, quibus imperant marchiones & comites, diſtinctio, ex vſu & ex antiqua cõſuetudine ſeruata, vt etiam animaduertit Lucas de Penna [b]: Vſus enim & res ipſas & nomina immutat. Quò fit, vt etiam ad abuſum referam quod ſcribit Krantzius [c], Marcham ex vulgari Saxonum dictam, quaſi diſtrictum vnius villicationis aut ditionis, ſeu prouinciam quam ſui iuris per arma ſint conſecuti, vnde præſidi & ei qui ius in illa diceret nomen inditum marchionis. Non enim hæc marchiæ definitio ad nomen pertinet, vel ad antiquam formam limitaneorum ducum, ſed potius dignitatis ſpecie & ſimilitudine quadam, nomen ſibi vſurpauit. At nunc iam receptum video, marchiones maiores dici comitibus apud aliquos, & ex comitibus & baronibus maiori dignitate donari marchionatus eos comites & barones, qui quinque aut ſex baronias in ſua ditione habent, inquarum minima ſint ſaltem decẽ nobiles ſibi ſubditi. Quare qui tot poſſidet geniculatus petit ab imperatore, rege, aut principe, aut duce, non à minore donari hac dignitate marchiſatus ſub titulo & nomine alicuius ciuitatis inſignioris ſibi ſubditæ, inaugurari ab eodem priuilegiíſque marchionis exornari, hominium nouum eius nomine offerens & præſtans. Inueſtituræ cuius eſt inſigne & ſymbolum gemma pyropus quæ Gallis Rubinus, ſpecies eſt carbunculi, quo princeps inueſtiendo medium digitum marchionis ornat cum annulo [d], ſacris peractis ſacratiſſimæ liturgiæ. Si quis autem vicecomes aut Baro voluerit fieri comes, neceſſarium ducunt eum habere debere in ſua ditione quatuor baronias, quarum quælibet habeat ſaltem decem nobiles ſibi ſubditos, qui eum comitari poſſint: tũncque poteſt i ſcomes tãtùm creari per ſuperiorem principem, qui ſaltem fuerit marchio, qui nihilominus poteſt alium, qui comitem faciat, delegare, poſt præces ſacratiſſimæ liturgiæ peractas ab aliquo antiſtite. Princeps porrò vel delegatus eius hominium & fidelitatis ſacramentum ab eo accipiet ſedens, iubebitque palã comitum priuilegia perlegi, eúmque pro ſymbolo dignitatis exornat & inueſtit annulo, cui inſit gemma adamas [e]. Vicecomes ex barone vel ex alio nobili diuite fit, is qui habet in patrimonio ſuo ſaltem 30. clientelares nobiles ſeu vaſſallos, id eſt, baronias tres, dicunt Galli, *Il faut neceſſairement, que celuy qui veut eſtre baron ou vicomte, ait trois ou quatre bannieres de ſon patrimoine, ou acquiſes, dont la moindre doit eſtre de dix hommes nobles ſes hommes, de ſon Roy ou prince, par qui il doit eſtre vicomte.* Cùm autem vicecomes fit, geniculatus debet offerre principi hominium nouum ſimul pro omnibus ſuis baronis in vnum nomẽ vicecomitis redactis, ſub titulo præſtantioris loci, quem poſſidet: Et tunc princeps, illéue qui vicecomitem facit, cum ſymbolo virgulæ aureæ eum mittit in poſſeſſionem vicecomitatus [f]. Porrò apparet ex ſuperioribus & moribus diuerſarum gẽtium, comitatus, ducatus, & marchionatus fuiſſe adminiſtrationes aliquando temporarias, non perpetuas: tandem tamen ex fide familiarum perſpecta, in feuda ſeu in fidem datas, & in illarum adminiſtratione curanda, prouentus & reditus & iura adminiſtrandi poſſeſſoribus ceſſiſſe, excepto ſuperiori & imperiali dominio quod ſibi principes reſeruarunt. Remanſit vnà & iudicãdi authoritas, quam temporarij comites habebant conjunctam, quanquam ad cuſtodiam tantùm fuiſſent diſignati. Nam & ij iudicabant cum aſſeſſoribus, ſeu, vt dicunt leges Franciæ, cum ſcabinis [g]. Chaſſaneus [h] priuilegium notat feudi comitatus, quòd licet creditor in actione perſonali poſſit petere ſe mitti in poſſeſſionem feudi quod vaſſallus tenet, vt ipſe poſſit fructus percipere, etſi ius in illum non tranſeat [i]: tamen in hoc comitatus feudo, non fiat miſſio in poſſeſſionem hac ratione, quamuis creditor poſſit percipere fructus [k].

[a] Nicol Boër in tract. de authori. Magiſtr. conſiſt. num. 107. & ſeq.

[b] Lucas de Pen. in rubr. de comitib. conſtitut. li. 12 C.

[c] Albertus Krãtz. lib. 3.

[d] hæc tradit Antonius *de la Sale*, in libr. quem inſcripſit *la Salade*, capite vel lib. 12. *comment un Conte ou puiſſant Baron ſe peut faire Marquis.*

[e] præd author eod. c. vel lib. 13.

[f] Idem author *la Sale*, eod. vol. lib. vel cap. 14.

[g] l. 4 leg. Francorũ cap. 4. de nomin. ad cuſtod. mercat. de pan.

[h] Chaſſa in procem. coſtumier contenant. Bourg. ad verba *ſeant en Flandres.*

[i] Barro in l. ſi finita § ſi de vectigalib. de data infect. Angel. in l. eorum, cod. rem.

[k] Bald. in authen. ei qui iurat, in 4. Chaſſa de bon. author. iudi. poſſid.

De

De Baronibus. Cap. 10.

1 *Baroniæ feudum in Gallia cum Castellania par, eiúsque iurisdictionis.*
2 *Baro debet habere sub sua ditione ad minus duas Castellanias.*
3 *Baro habet omnimodam iurisdictionem, & ideò habet insignia*, iustices à quatre pillers sans fest.
4 *Baro in Germania & Scotia idem quod vassus regius: & duces hoc nomine quoque contineri Blondus ait.*
5 *Baro Langbardis dicitur magnus Castellanus, & in Gallia cum omni iurisdictione valuassor magnus, capitaneus regni.*
6 *Baro alijs inferior comite dicitur.*
7 *Baronem alijs supremam dignitatem in beneficiaria causa putant, & Baronis notationes in nomine.*
8 *Baronis aliæ nominis declinationes.*
9 *Benneretus quis, & quomodo fiat.*

IN Gallia adhuc dignitas vna baronis, & feudum baroniæ inuenitur, cum castellanis, de quibus in feudi diuisione dictũ, paria iura habens [a], cognitionémque omnium rerum tam ciuilium, quàm criminalium, demptis regiis casibus [b], de quibus in iurisdictione iudicum Deo fauente agetur. Quia antè quàm quis baronis titulum sibi vsurpare possit iure castellanias plures saltem tres [c], vel duas [d] possidere debet. Ideò potest habere insignia omnimodæ iurisdictionis, & vt consuetudines loquuntur [e], *iustices patibulaires à quatre pillers, sans toutesfois qu'il y aye fest par dessus*. Barones apud Germanos & Scotos dici idem, quod vassos regios, testatur Hector Boethus [f]. Et eo nomine duces contineri Blondus voluit [g]. Baldus autem hunc à Langbardis magnum castellanum vocari notat [h], & in Gallia quoque Boërius [i], eúmque esse qui infimæ, mediæ, & summæ coërcitionis ius in arce quadam concessione principis obtinuerit [k]. Suspicantur alij [l] baronem eum dici, qui valuassor magnus, & capitaneus regis in feudis dicitur [m], quem de plebe aliqua, vel de parte princeps inuestiuit. Aliis autem placuit quemlibet infra comitem habentem aliquam dignitatem dici baronem: voluerunt enim digniorem esse comitatum baronia [n]. Neque vulgo probatur sententia eorum qui has dignitates confundunt, eò quòd sæpè vtræque nominentur in iure simul vt diuersæ [o]. Quidam & supremam post regiam potestatem baronis, quòd ad clientelaria iura pertinet putant: eósque barones à verbo Græco βαρειν dictos autumant [p], quòd grauitate dignitatéque cæteros dominos beneficiarios anteire debeant: eiúsque rei testimonium ex Cicerone citant ad Atticum [q] *Apud patronum & reliquos barones te in maxima gratia posui, &c.* Vbi tamen alij Varrones legunt. Alij [r] barones à forma ædificij clientelaris deducunt, quòd domus vndique occlusæ & substructæ turribus, barreis, à Palestinis dicantur teste Rhodigino [s]. Sed si ex aliis linguis nostram interpretari liceat, mihi verior declinatio videtur ex Hebraico sermone, vt baro dicatur veluti creatura noua, & creatio quæ non sit nec dux, nec marchio, nec comes, sed nouum quid. Sic enim Hebræi dicunt, bara ברא creauit, & בריאה figmentum, creaturam nouam, vel à barah ברה elegit, vt dicatur baro electus. Et apud Rabinos [t] etiam ברון barion dicitur satelles, qui dicitur vulgò spathacinus, *spadacin*. In Gallia sunt duæ species affines nobilium & feudorum, quas dicunt *de benneretz & barons*. Benneretus iure suæ dignitatis antequam talis dici mereatur nobilis esse debet genere in quarto gradu, possidens

a in consuetud. Turoniæ tit. *des droictz de baronie.*
b *aux coustumes d'Amiens*, tit. *des droictz & Amandes des Seigneurs* artic. 112.
c consuetud. Andiú, titul. *des droictz de baron.* artic. 47. *du Maine* titul. *des Seigneurs & barons* artic. 54. 55.
d ex consuetud. Turoniæ artic. 47.
e proximæ citatæ & aliæ.
f Hector Boëth. lib. & lib. 2. Histor. Scoticæ.
g Flaui. Blond. libr. 5. deca 2.
h Bald. in c. vno de legatorum, de offi. deleg. & in c. 1. qui feu. da. poss.
i Boer. ad consuetu. Bitu. de iurisd. om. iud. § 1. glo. 2.
k Bald. in c. innotuit, de electio.
l Barba. in repetit. extrauag. volentes.
m in cap. 1 quis dicatur dux. march.
n Iacob. Curtius Iunio. in 2. par. tract. feudo in 1. quæstio. de personis laicis.
o in extrau. volentes in c. fundamenta, de election. in sex. c. grandi de suppl. negli præla. in 6.
p Alc. lib. 5. παρ. c. 16.
q lib. 5. ad Attic.
r Ioan. Brecheus, ad consuetud. municipal. Gall. c. *des droictz de Baro.* artic. 1.
s Cæl. Rhodi. libr. 18. cap. 30.
t Rab. in Schenioth. ta. cap. 30.

poſſidens in ditione decem ſcutarios bacchalarios armorum, id eſt, decem vaſſallos, habens ſufficiens patrimonium, quo poſſit ſecum ducere quatuor aut quinque nobiles comites continuò cum equitibus duodecim aut ſexdecim. Fit autem benneretus, cùm princeps huiuſmodi perſonæ concedit vexilli ius,& ex vexillo peditum in acie,vel extrà,die ſolemni ſacris peractis, admittacumina,vocant *la queue du pennon* fitque labarum,id eſt equitum vexillum,vocant *Cornete*, eúmque equitem facit,ſi iam non eſt. Quod ſi ditior hic fiat benneretus, & habeat vnam benneretam,aut ſex equites bacchalarios,qui poſſideãt ſinguli in cenſum ſexcentas libras ex eius ditione ſeu feudo,tunc poſſunt ex licentia principis,baronis nomen ſibi aſciſcere.

De caſtellanis,& valuaſſoribus,& vaſſis. Caput II.

1 Valuaſſores regni,qui hodie capitanei,& minores valuaſſores qui.
2 Valuaſſores vnde dicti.
3 Valuaſini qui, & valuaſſorum tres gradus.
4 Vaſſorum minorum feudum adimi poterat,iure communi feudorum, non conſuetudine Mediolanenſi.
5 Seniores in iure feudorum qui,& inde vox Seigneur.
6 Vaſſi idem quod vaſſalli.
7 Vaſſalar *quis dicatur lingua Agarenorum.*
8 Viſiri Baſſi.
9 Begler, Beghi, Baſſi qui.
10 Imperij Turcici duæ generales partes, Natolia orientalis,Romania occidentalis,& ſingulæ in prouincias quæ ſunt ſexaginta ſex.
11 Militibus à Turcis in prouincijs agri aſſignati,qui dicuntur Thimarchi equites.
12 Decimæ dantur Thimarchis militibus ab incolis,vt viuant & alant equos.
13 Qui milites habent agros feudatarios apud Turcas, & qui ſtipendia.
14 Agri etiam quibuſdam militibus ab Ottomanis principibus diuiſi, vt equites exhibeant aut pedites.
13. 14. Milites Ianizary, Aſſapi, Alcauzi,Moſellini apud Turcas qui.
15 Feudum iure hæreditario apud Turcas nemo poſſidet Satraparum.
16 Bacchalary qui ſint.

1 DE Caſtellanis cùm in diuiſione feudorum antè dixerimus,nõ loquar amplius,ſed tantùm de valuaſſoribus. Qui à ducibus, marchionibus,vel comitibus feudum capiũt, regis vel regni valuaſſores propriè dicuntur,hodie capitanei,qui & ipſi feuda dare poſſunt: qui autem acceptum ab ipſis feudum dare
2 poſſunt,minores valuaſſores dicuntur [a]. Valuaſſores putant dictos, quòd ad valuas ſtarent dominorum: ſicuti & apud reges Hebræo-
3 rum fiebat [b]. Minores valuaſſores valuaſinos quoque dixerunt [c]. Et iterum qui à minoribus valuaſſoribus feudũ accipiebant, dicebãtur minimi valuaſ-
4 ſores. Sic itaque tres gradus valuaſſorum, maiorum, minorum,& minimorum [d]. Etátque liberum communi iure minoribus, auferre à minimis feudum præmio reſtituto, ſi illud illis vendidiſſent [e]: non tamen licuit Medio-
5 lanenſi conſuetudine,qua eiuſdem iuris ſunt minimi,ac maiores [f]. Horum omnium reſpectu ſeniores [g] dicuntur duces,comites,marchiones,qui à rege feudũ accipiẽtes,aliis dederint, quaſi primi feudatarij ante maiores valuaſſores. Ex voce hac,ſeniores,deducta vox,*Seigneur*. Valuaſſores etiam milites dicuntur ſenorum. Ita enim ſæpe Conradus 1. in lege addita, Francicis

a §. 3. qui feud. dar. poſſ.lib.2. Feud ti tul 1 §. 2. quis dicat.Dux,march.li. 2.Feud.titu.10.
b 2.Reg cap.11.
c d.§. 3. quis dicat. dux,march.
d §. 1. an marit. ſucceſſ.vxor.in benefi.lib 2. Feud.titu. 25 §. 2.quib. mod. feu amitta. eo.lib. titu.17.
e §.1.de feu. da. minor.valuaſſor.libr. 2.titu.10.§. fin.alter,de lege.
f §. 1 quis dica. dux march.
g §. 1. quib. mod. feu.amitta.

a in fi. leg. Francica

& Langobardicis [a], titulo de beneficiis, & terris tributariis vſurpat. Sic

b lib. 5 legis Franco in II addit. Pipp. tit. 9.

vſurpauit Pipinus [b], in lege quam de re intertiata hoc modo tulit: *vt nullus comparet caballum, bouem, iumentum, vel aliam rem, niſi illum hominem cognouerit, qui cum vendiderit, aut de quo pago eſt, vel vbi manet, & quis eſt eius ſenior.* Dicebant 6

c lib. 4. legum Francic. c. 4. & 68. 75

Franci vaſſallos & vaſſos, vt extat titul. de vaſſis dominicis [c], & Ammonius

d Ammo. libr. 5. de geſt. Franc. c. 1.

aut Carolum Magnũ ordinaſſe per totam Aquitaniam comites, abbatéſque, nec nõ alios quàm plurimos, quos vulgò vaſſos, inquit, vocãt, ex gente Fran

e idem Ammo. libr. 4. cap 64.

corum. Et alibi tradit [e], Taſſilonem ducẽ Baioariorum veniſſe cum primoribus gentis ſuæ, & more Francico in manus regis, in vaſſàticũ manibus ſuis ſemetipſum commendaſſe; fidelitatémque tam ipſi regi Pipino, quàm ipſius filiis Carolo, & Carolo magno iureiurando ſupra corpus ſancti Dionyſij promiſiſſe &c. ſimiliter & omnes primores ac maiores natu Baioarios. *Baſſa* 7

f Bartholo. Georgeuitz, lib. 2. de affl. Ecclio. Chriſtian. lib. Turica, c. 2. de militia

lingua Turcica homines præcipui dicuntur, vt ſi liceat ita ipſum, capiti, qui propter conſilium ſemper principem comitantur [f]: ſic Satrapæ & maioris dignitatis homines, Turcis etiam appellantur Baſſæ, quorum & alij alios maiores. Sic baſſæ à baſſis alijs pro dignitate venerãtur [g]. Suntque quatuor præ- 8

g Paul. Iouius, de reb. Turcic. in Solima. Selim filio

cipui dicti *viſiri baſſi*, id eſt, principes imperatoris conſiliarij [h], qui quater in hebdomada ſedent pro tribunali in loco qui dicitur Duyam, vt audiant le-

h de his & ſeq. vide Chriſtop. Rich. tũ de rebus Turcic. libr. 2. Item vbi ſup. & d. Bartholo Georgeuitz. Ioan. Cuſpinia in Cæſaribus poſt Selim. Ottomanum, tit. de militia Turcorum.

gatos nationũ, & ſupplicationes hominum quas imperatori referunt. Et poſt 9
hunc quatuor iuratũ eſt duum viratus duorũ, qui Beglerbeghi principes præſidium prouinciarũ imperij Turcici, quod in duas generaliter partes ſeu fines eſt diuiſum, orientalem, quam Natoliam, & occidentalem, quam Romaniam dicunt. In Natolia 36. præſides vexillares, qui Turcarum lingua dicuntur 10
Sangiarchæ. In Romania 25. Et ita Agarenorum regna in vnam & ſexaginta prouincias diuiſa. Et in qualibet conſtituti milites quibus agri aſſignati ſunt, 11
vnde viuant, qui Thimarchi appellãtur. Omnium poſſeſſionũ militarium ad imperatorem pertinet collatio. Quilibet tamen duorum Beglerbegh, in ſuis prouinciis conferre poteſt, cui vult poſſeſſionem aſcendentem ad ſummam aſprium quinque milliũ, hoc eſt, ducatorum centum. Thimarchis militibus equitibus ſingulis ager ab imperatore aſſignatur, ex quo quiſque eorũ cum quatuor loricatis viuere poſſit. Et ſic ager vnus quinque equites nutrit, ex 12
decimis ſcilicet, per ſubditos prouinciarum, de domibus & omnibus terræ naſcentibus datis, ſimiles ita naturæ feudorũ. Sic in Romania feruntur quatuor millia & quingenti huiuſmodi agri, militum itaq; 22. millia & quingẽti in Natolia quinq; millia & quingenti milites, qui parati ſunt ad bellum, & 13
obediunt ſuis præſidibus. Nec tamẽ omnibus militibus ita agri vel beneficia data: Nam Ianizarij pedites ſolidari ſunt & ſtipendiarij, qui ſequuntur imperatorem: & Aſſapi milites gregarij equites & pedites ſolùm ſtipendio conducticij. Quibus & accedũt Arcauzi milites dicti fortunæ ſine ſtipẽdijs, ſolis prædijs viuentes, quinta parte reſeruata ex lege Alcorani imperatori. Refert 14
Iouius quoſdã eſſe ex Turcica natione, quibus olim à principibus Ottomanis agri varijs victoriis acquiſiti, pro ſingulorũ meritis ſic diſtributi ſunt, vt vnuſquiſq; pro ſingulo terræ iugero, quod accepiſſet, equitẽ vnum, aut duos pedites, quoties maiora inſtãt bella, exhibere principi teneatur, qui vocãtur

i Paul. Iouius lib. de reb. Turcici in ordi Turcæ militiæ

Moſellini, Sed Bartholomæus Georgeuitz [i] notat, apud Turcas nullum ex 15
Satrapis poſſidere prouinciam aut ciuitatẽ aliquam iure hæreditario, vt poſt obitum, libetis, vel ſuis ſucceſſoribus poſſit relinquere, ſinẽ cõſenſu ſui regis. priuaréq; principem quãdo voluerit eo beneficio poſſidentem, quod tamen ſi ei non ademerit, eius eſſe vſque ad mortem. Poſt obitum autem, ſi eius ſucceſſores velint pactum traditionis ſeruare, nempe præbere tot milites quot præſtare poſſeſſores adiguntur, admitti: ſi ſecus, alijs dari. [k] In Gallia olim 16
capitanei quidam, qui ferebant vexilla peditum, minores erant bennere-tis, qui vexilla ferebant equitum, & bennereti, minores baronibus. Bacchalarij ſub bennereti erant, qui ſimplices vaſſalli nunc dicti ſunt, de

k Georgeuitz, lib. 2. de Turcar. rit. c. 2.

quibus

quibus diximus paulò antè in fine capitis ſuperioris. Nec dubito Bacchalarios hos dictos fuiſſe à nomine Turcico *baſſalar*, de quo diximus [a]. Neminem enim latet exercitum Chriſtianorum in Agarenos diu pugnaſſe cùm Hieroſolymam expugnarunt,& regnum illud Saladini debellarunt: vnde & pleraque nomina apud nos commearunt. Poſſunt & Bacchalarij armorum antiquis dicti,Latinis nominari tyrones. Sed & ij aliud feudum non habebant quàm annonam,quando in ſcholis armorum degebant [b].

a Sup. nume 7.
b de quibus,in titulo de tyroni. libr. 12 C. n. 44.
c § & quia vidimus, qui feud. dar poſſ. § 1. de nat ſucceſſ. feu. lib. 2. tit 50 § 2. de feud. fœmin.
d ea ſicut non, 32 q. 2. in l. ſiquas §. 2. ad l. Iul. maieſt. C.
e l maritus, l 22. de procura C. l ſancimus, de recep arb. C. l. 2. § 2. de ijs qui vent. æta. impetra.
f e forms. de verbo. ſignif. l ſi pater, de ſponſal. C.
g Guillel. Bened. in cap Raynũtius, in verſi. duas habens filias, nu. 22 & ſeq. de teſtam. & hæc contraria naturæ feudi docet § 1. de no. for. fidelit. Chaſſan. in §. 3. ver ſicu 18. videndum eſt, rubr. *de feſtis*, in conſuetud Burg.
h §. 1. in fin. quot teſtes ſint neceſſ. ad probid no. ineſt.
i Guill. Bened. in c. Raynutius, verſi. duas habens filias, num 32 de teſtam.
k caſus ſpecialis ſequentes vide apud Iacob de Corte tra ctat. de feudo 3. par. Boetium in §. 6 de conſuet. feu. gloſ. 2. in conſuet. Byrtun. glo. in c. 1. § Conradus de ſu qui feu. dar poſſ.
l § & quia vidimus, eod. vide Soci. conſil. 19. & text. in §. 1. de natur. ſucceſſ. feu. lib 2. tit. 50.
m epiſcop. vel abba. &c. § penult. & in c. filia, de ſucceſſ. feud. § qui ſibi, de eo qui ſibi vel hæred. ſuis maſcu. &c.
n §. 1. de natu. ſucceſſ feud
o §. 1. de feudo. fœm. Ludou. Roma. conſil. 367.
p Guill Bened. in c. Raynũtius, ad verba in eodem teſta. 1. nume. 191.
q §. 1. quemad. feud. ad filiam pertine. Rapha. Fulgo. conſil. 4. inci. ad id de quo quæritur.
r Bal. in d. §. & quia vidimus. Idem in l. quoties, de ſuis & legit. tamen tenet contrar. & probat. Ludo. Roma. ſingul. 177.
s Odofred. in ſua ſum. titu. qui poſſ. ſucced. in feud. Bald. in d. § & quia vidimus.
t Bald. in l. liberti libertæque de operib. liber. C. Bald. in ſ. tit. de pace cõſtan. in verbo b-

De ſexu conſiderando in feudis. Caput 12.

1 Fœminæ quare regulariter feudorum incapaces ſunt.
2 Fœmina non ferunt teſtimonium in feudis.
3 Fœminarum maſculi in feudo non ſuccedunt.
4 5. Fœminæ quibus in caſibus iure tenere poſſunt feudum.
5 Feuda quædam,quæ tenentur pro annuo reditu.
6 In Gallia,excepta ſucceſſione regni,fœmi.ſicut in alijs regionibus ſuccedũt in feudo.
7 Caria ex regno Satrapatus facta.

1 SEXVS diſtinctio habetur in feudis. Nam communi huius iuris regula, mulieres incapaces feudorũ ſunt, nec in eo ſuccedunt [i]: quia feuda militibus regulariter dari ſolent, qui armis poſſunt iuuare principem, quod alienum eſt à mollitie mulierum [k]. Tum ſecundò,quòd publica honeſtas cœtui virorum eas immiſceri non patiatur [l]: earum fragile conſilium, & facilè mutabile genus [m]; adéſtque periculum,ne conſilium domini 2 detegant,vt Baldus notat,& alij [n]. Imò nec mulieres idoneæ ſunt ad ferendum teſtimoniũ in cauſis feudalibus [o]. Proinde non ſolùm illæ repelluntur à feudis communi iure, ſed etiam filij illorum maſculi, quia mater non eſt 4 apta ad operandam tranſmiſſionem [p]. Iure tamen ſpeciali receptum eſt fœminas in aliquibus caſibus capaces feudi eſſe [q], vt ſi pacto caueatur admitti fœminas [r]. Succedũt enim tunc, ſed deficientibus filiis,quia prius de feudo maſculus fuerit inueſtitus [s]. Itẽ ſuccedunt,ſi feudum maternum ſit,ve fœmineum [t], & dũmodò maſculi non ſuperſint,qui filiabus præferuntur etiam in his [u] quamuis remotioris gradus ſint [x]. Admittuntur etiam fœminæ ſi illæ expreſſè à dominis inueſtitæ ſunt in feudo nouo vel reuerſo, vel ſi redemerint feudum [y], vel ſi feudum francum ſit & liberum [z]. Si emptum feudum 5 ſit, & quod non ſit datum pro aliquibus ſeruitijs [a]. Sunt enim feuda quæ tenentur pro annuo reditu, quæ non habent ſeruitium perſonale, quæque per mutum etiam & ſurdum, alioquin inhabiles perſonas, teneri poſſunt, & ita quoque per mulieres [b]. Idem ſi feudum ſit exiguum [c], vel ſi conſuetudo ſit, vt ſuccedat filia, vel neptis, vt maſculi, vel ex lege familiæ, vel ex fide feudi, vel ratione loci patriæ, vt ſit in Sicilia, non exiſtente maſculo [d]. 6 Et in Gallia etiam titulo patriciatus ſeu parium Franciæ ad fœminas peruenire, veluti hoc iure connexo prædio beneficiario docet & pluribus exemplis probat Rhenatus Chopinus [e]. Et in Scotia, Anglia, Flandria, Armorica,Hiſpania,aliiſque regnis& ſuperioribus feudis principalibus,conſtat filias & fœminas deficientibus maſculis ſuccedere, excepto Gallico imperio,ex lege propaginis,de qua diximus in præludijs optimi iuriſconſulti,&magiſtratus, propter legem Salicam [f], quæ neque in fuſum, vel in colum patitur haſtam Francorum & Gallorum victricem commutari [g]. In alijs autẽ feudis ſuccedunt,vnà cum filiis fœminæ,in Gallia etiam, vt ait Ioannes

bellatæ. y Roma. conſil. 367. x Andre de Iſernia in d. §. & quia vidimus, qui feu. dar. poſſ. y Rhenat. Chopi. lib. 3. de domanio. capi. 7. nu 3. & 4. z in l. Salic. titu. 62. §. fin. a Guill. Bened. in c. Raynut. in verbo duas habens filias, num. 118. 119. 120. & ſeq.

Faber [a]. Quia iure eius, ad inſtar patrimonij feuda redacta ſunt [b]. Et poſſunt mulieres obſequia belli per alios præſtare, quæ per ſe non poſſunt. Ea ratione ſuccedunt & iure cõmuni in feudis ligus fœminæ, vt filij [c]. In Sueuia Germanica, fœminas in feudis ſuccedere potiſſimùm eccleſiaſticis & ignobilibus, rarò autẽ in mobilibus teſtatur Zazius [d]. Elizabethã regis Bohemiæ filiã, anno 1310. de paterno regno inueſtiunt [e] ſum. pontif. Alexander Magnus ſubacta Caria, eam ex regno Satrapatũ fecit, quem tribuit Adæ Hecatomni filiæ, quæ obuiã ei accedẽti cum exercitu in Cariam venerat, Alinda ciuitatem quæ ſibi erat reliqua, regno Cariæ ſpoliata tradiderat, & Alexandrum ipſum in filium adoptauerat, vt author Arrianus, qui & addit vſitatum fuiſſe in Aſia, iam inde à Semiramide, vt & virorum regũ vxores regnent [f]. Ferunt etiam mulieres apud aliquas gẽtes imperaſſe, & aſperi natas mollibus muliebres, turmas pugnãtium virili ingenio & manu rexiſſe: vt Pẽteſilean Amazonum reginam, & alteram Hyppolitem [g]: Thomyrin Scytharum reginam, quæ Cyrum & exercitũ eius vicit & proſtrauit [h]: Artemiſiam reginam Cariæ, quæ Rhodios vicit [i]: Camillam Volſcorum reginam [k], quibus & plures coniungere facilè eſt. 7

a Bened. in prox. cit. loco, num. 67. Ioan. Faber, nauthen. ingreſſi de feriol. edict.
b In proximo citato loco, num. 69. ait, ita obtinuiſſe, de ſcripſit in primis Ioan. Fab. in 1. 1. de reg. patro. tot. in hoc Zabarel. Card. conſil. 64. Guid. Pap. q. 59. & 111. Alexand. conſil. 30. in 2. par. Conſil. incip. quoniam omne datum.
c Alexand. d. conſil. 30. in 2. col. parte 3. Conſil.
d Zaz. tract. Feud. in tit. de feud. ſucceſſ.
e Ioan. Tritem. cap. 30.
f Arria. lib. 3. de Alexan. expedit.
g de quib. Propert. in 2.
h Herodo. in 1.
i Herodot.
k de ea Virgil. 7. Aeneid.

De baſtardis, aliiſque perſonis in feudo notandis. Cap. 13.

1 *Naturales tantùm filij in ſucceſſione feudi inhabiles, etiam in feudo materno legitimati quoque.*
2 *Vt ingratus exhæredatus filius, in feudo paterno vel auito non ſuccedit.*
3 *Item filij Laici, qui eccleſiaſticæ perſonæ ſunt, in feudo non ſuccedunt.*
3 *Filij quoque non ſuccedunt nati ex ſecundo matrimonio ad Morganaticam contracto: non clericus, religioſus, adoptiuus.*
5 *In dignitate marchionatus, comitatus &c. non ſuccedebat olim hæres, hodiè contrà.*
6 *Decedente vaſſallo in feudo nouo ſine maſculis liberis, dominus ei ſuccedit.*
7 *Mutus, cæcus, ſurdus, fœmina in quo feudo ſuccedant.*
8 *Aſcendentes deſcendentibus quando & quomodo in feudo ſuccedant.*
9 *Ignobilis, eccleſiæ, fratriæ, quomodo in Gallia feuda poſſidere poſſint.*
10 *Perſonæ non prohibitæ, capaces feudi ſuccedunt & agnati in feudo paterno.*
11 *Filius inſtitutus in re certa à patre, æqualiter ſuccedit in feudo cum alijs, & quando prætenitus, & nepotes.*
12 *Agnatus repudiata hæreditate defuncti feudum poteſt retinere: filius hoc non poteſt inuitis agnatis proximioribus.*
13 *Collaterales in feudo nouo ſuccedunt vſque ad ſeptimum gradum, proximiores in antiquo vſque ad infinitum.*
14 *Fratres vterini & conſanguinei quomodo in feudo ſuccedant.*

NATVRALES tantùm filij ad ſuccedendum in feudo ſunt inhabiles [l], etiamſi ſit feudum maternum [m]: quod detrahit iuris cõmunis diſpoſitioni. Quamuis poſteà fiant legitimi, nec ſoli, nec cum alijs [n]: etiam ſi tempore, quo patri datur feudum, legitimati inueniantur, ne præiudicium fiat dominis feudi [o]: niſi dominus concedens feudum expreſſè pro filijs natis & naſcituris ſciuiſſet naturalem valuaſſori eſſe ſolum [p], & nili legitimarentur per ſubſequens matrimonium [q]. Hodie in Gallia, cùm ratione ſucceſſionis feuda inſtar ſint patrimonij, & legitimati quomodocũq; vt & filiæ ſuccedunt [r]. Inhabiles quoque ſucceſſioni feudi paterni filij ex delicto exhæredati & ingrati, adita ex teſtamento per hæredem hæreditate, non autem 1 2

l Iacob. de Ardizo in rubr. an naturales ſuccedant in feudo. Alvarot. in cap. 1. an mari ſucced. vxo. Chaſſa in conſuet. Burg. §. 5. circa finem verſic. item nemo poteſt, tit. *de ſucceſſionib. de baſtardis.*
m in l. ſi qua illuſtris, ad orfic. C.
n § naturales, ſi de feu. defunct. conten ſit int. dom. & vaſſal. in 2. Feudo. tit. 26.
o ſic decidit Laudens. in d. § naturales, & Cardinal. Mediolanen.
p Alvarot. in d. § naturales, ob ſcientiam domini l. ſi quis ita, de teſtamt. P.
q Andr. de Iſern & alij in d. § naturales, arg. c tanta qui filij ſint legit. Felinus in c. In præſentia, 10. col. de probatio.
r Guido. Pap. deciſ. 59.

autem si alia causa ob fauorem exhæredentur [a]. Quin & Iacob. de Ardizo [b] scribit, ingratum filium non posse feudum aui iure successionis habere, eò quòd per manus patris, & ex eius persona videtur habere. Quod & probat
3 Aluarotus [c]. Sunt quoque inhabiles filij laici facti ecclesiasticæ personæ, nec in feudo paterno succedere possunt, nec per se nec per substitutum, si in maioribus ordinibus sacris fuerint cõstituti, putà si subdiaconi sint, vel diaconi, vel presbyteri: alioquin adeptus minores tantùm, cùm & vxorem ducere non prohibeatur, nec erit feudi incapax [d]. Sicuti nec persona ecclesiastica à feudo temporali est aliena, quando illud est cum reali seruitio [e], vel francum, in quo & succedit monasterium pro monacho [f]. Sicut & alij quidam
4 casus excepti, quos & principalem quoque quæstionem num clericus aut religiosus succedant in feudo paterno fusissimè tractat Chassaneus [g], & argumentis in vtramque partem adductis & resolutis. Iacobus Curtius in altero membro tractatus feudorum tertiæ partis, in 10. quæstione, disputauit, & eam Martinus Laudensis variè, Cardinalis Mediolanensis & alij, quos refert Curtius, pro quo textus videtur esse expressus [h], & ego ei subscribo.
4 Nam & qui clericus efficitur, aut votum religionis assumit, hoc ipso feudum amittit [i], idipsumque statutum, si fiat quis canonicus [k]. Adoptiuus quoque in feudum non succedit [l]. Neque filij qui nascuntur ex muliere minus nobili ducta, extantibus prioris matrimonij liberis, & contracto secundo ea
5 lege, ne nati postea succederent, ex lege Salica vel Morganica [m]. Nec in marchionatu, ducatu, comitatu, vel alia regali dignitate, olim succedebat hæres, hodiè contrà [n]. Putant quoque aliqui [o], ex consuetudine regni Galliæ, minores masculos 20. an. & fœminas 24. nõ posse in eo feuda regalia tenere sine dispensatione principis: ego non puto illam generalem, for-
6 san tamen in Normania singularem, vel alibi. Et si duo fratres simul inuestiti fuerint de beneficio nouo, & non de paterno, si vnus eorum sine descendentibus masculini sexus mortuus fuerit, dominus succedit, non fra-
7 ter, nisi pactum hac de re conuentum sit [p]. Mutus quoque qui nullo modo loquitur, feudum non potest retinere, quippiam tamen ei alimentorum gratia ex eo relinquitur [q]: idem in surdo, cæco, quia seruire non valeant non
8 secus quàm fœminæ: paternum feudum tamen illi possunt retinere & per substitutum inseruire [r]. Firma quoque regula est, ascendentes in feudis descendentibus non succedere [s], nisi contrarium sit pactum, vel feudum contemplatione patris filio sit datum, vel si vetus sit feudum & paternum [t]. Defendit & Curtius [v], fructus feudi profectitij vel aduentitij filij fami. esse
9 patris, ea tamen lege vt seruitium fiat. Docuimus & in diuisione feudi, dum de nobili agebamus, & ignobiles in Gallia capaces esse feudorum, excepta Burgundia: & ecclesias quoque, fratrias, capitula, & vniuersitates, si
10 morticinij ius impetrauerint, vt tradidimus in fine c. diuisionum feudi. Aliæ porrò personæ in summa, quæ non prohibentur, capaces successionis feudi sunt, & possunt id capere, vt & seruus volente domino possit de feudo inuestiri [x]. Et succedent masculi descendentes vsque ad infinitum, & con-
11 sobrini [y] in feudo paterno, non in nouo [z]: etiam si emancipati filij sint à patre, de cuius feudo agitur [a]. Imò filius institutus à patre in re certa, æqualiter succedit in feudo cum aliis [b]. Nec præteritus impeditur in successione, etsi nolit dicere testamentum patris nullum [c]. Atque cum descen-
12 dentibus filiis vnà succedunt nepotes ex filio [d]. Et si contigerit vassallum sine aliqua prole decedere, agnatus ad quem vniuersa hæreditas intestati pertinet, poterit repudiata hæreditate feudum retinere, nec obnoxius erit debitis defuncti, nisi ratione fructuum existentium: quamquã filius succedens patri non possit hac diuisione vti, sed debet vel vtrumque repu-

a examinat Ioã. And. in Summa de successi feu. sub rubr. an filius succedat in feudo. Iacob. Curt. in altero mẽbro tertiæ partis, tracta. de feu. nu. 6. & 7.

b Iaco. de Ardizo, in Sum de successio. feu. rubr. an agnat. vel filius defuncti feudum retinere possit. lib. 2. Feud. titu 45.

c Aluarot. in §. & quia vidimus, col. 10. qui feud dar. poss

d Calder. cons 2. ti. de feud Bar & Aluaro in § & quia vidimus, de ijs qui feu. 'a. poss

e Fely. in eam præsentia de probat.

f Idem in d. eam præsentia, limitat 1. Bald in auth nisi rogati, ad Treb C.

g in consue Burg. tit. *des fiefs*, § 5. ad verb *excepté ecclesiastiques*.

h c 1 de feudo fœmi. dum dicit cleric. nullo modo in beneficio paterno succedere, §. 1. de vassal. mul. qui arma belli. depossuit, lib. 2. titu. 21.

i § si quis per religionẽ, vetiti. qui clericus, si de feu. def. cõcen. sit int. dom. & vass. li. 2. tit. 26.

k glos. 1 & 2. in l. 1. quæ sit longa consuet C. & ibi Bald.

l § adoptiuus, eod. titul. 26

m § 1 de fil natis ex matri. ad morga. contract. libr. 2. Feu 1. titu. 29 §. filij, & § mulier habens feudum. si de feud def. controuer fiunt.

n §. 2. iur da glos. de feudo marchiæ vel ducat

o Boer in § 12 glos. 1. de consuetud. iur. & stat perso in consuet 8. aur.

p § si duo fratres, de feudo match. § 1. de successi fratr li. 2. Feud titu. 11.

q § hu. episcop. vel abbat. vel abbatiss. &c.

r § 1. an mutus vel aliàs impetrec feu. retinere. libr. 2 Feudo titu. 56.

s § 1 de natu succesi feud. rationes ibi adferuntur a gl. & à Curtio in 3. par. tractat. de feud.

t probat Curt. vbi suprà Aluaro. & alij in c. 1. de natu. feu.

v Curt. vbi suprà.

a § per personam, per quos fiat inuestitu. y § 1. de nat. succesi feu lib 2 tit 50. & c. 2 §. & quia vidimus, qui feud dare poss §. si cognatus, de feu. match c. 1. an mari succeda. z § si duo, de feu. March. §. 2. de successi fratr §. si quis miles, tit constitutio. feudal. domini Lotharij lib. 1 tit 19. a Bald. in l. in successione, de fun & legit C. Mart. Laud. & de Ardizo in Sum. de succesi. feu. Curtius, altero membro 3. part. feudo tract nu 2 & 3. b c. 1 de succesi feud. Bartol. in l. vt iurisiurandi, §. si liberi, de oper. libert. in P. Aluaro. & alij, in d. §. & quia vidimus. c Curt. vbi sup nume 2. d c. de nato. succesi feu. & de succesi feud.

diare vel retinere. Aut ſi voluerint cõſentire debet patre nouè inueſtituram feudi à domino & ita hæreditatem repudiare [a]. Collaterales in feudis nouis ſi poſſideat primò inueſtitus præmortuus, vſque ad ſeptimum gradum ſuccedunt [b]. In antiquis, verò quæ peruenerunt multoties in deſcendentes ſuccedunt [c

vel ſi adeptus poſſeſſionem feudi præſente curia, præcedente licentia domi-
4 ni [a]: vel ſi triginta annorum ſit præſcriptio [b]. Inueſtituram ſequitur fidelitas [c], fidelitatem vacuæ poſſeſſionis adeptio, vel in poſſeſſionem miſſio [d]. Atque plus eſt poſſeſſionem dare, quàm inueſtire [e]. Ex fide tamen data & inueſtitura facta, obligatus eſt dominus ad vacuam poſſeſſionem præſtandam præcisè, vt non liberetur, præſtando id quod intereſt vaſſalli, nec pœnitere poſſit inueſtiſſe [f]: donatio enim per fidem acceptata videtur & ita reuocabilis [g]. Diximus autem feudum donationē eſſe in finitione, dum beneficium vocauimus, quod liberalitas eſt, quæ in donatione obtinet [h], & nullo iure cogente fit [i]. Et proinde cùm contractus dicatur nominatus donatio [k], non licet pœnitere [l] potiſſimùm cùm fidem dando, chens iam ex parte ſua contractum impleſſe videatur, & cogere ita poſſit dominum, vt ipſe quoque impleat [m]. Accedunt & pacta in inueſtitura appoſita, quæ legem feudo dant, &
5 quæ ſeruari conuenit [n]. Inueſtitura, quædam eſt verbalis, quædam ſolemnis: illa poſſeſſionem, vt diximus, deſiderat, hæc nequaquam [o]. Franciſ. Curtius iunior propriè inueſtiturā eſſe ait, dum re ipſa & actu quis miſſus eſt in poſſeſſionem. Quemadmodum homo veſtitus propriè, dum veſtes re ipſa induit: impropriè ſeu abuſiuè inueſtituram, quæ fit verbis interueniente actu aliquo corporeo: vt ſi dominus dicat, inueſtio te per traditionem annuli vel enſis, quod & textus vnicus expreſsè probat [p]. In feudi ergo conſtitutione per inueſtituram ſymbolicam, adhuc non eſt plena acquiſitio: nam & quamuis quis iuſſu domini verbali illa inueſtitura donatus feudo, poſſit quandiu vixerit rectè ſe defendere, tamen non tranſmittet ius ad hæredes [q], niſi hæredum mentio facta ſit in illa inueſtitura [r]; nec per illam inueſtituram cenſetur rei tranſlata poſſeſſio [s]. Facultas quamuis adipiſcendæ poſſeſſionis detur [t], & plus ſit in hac inueſtitura, quàm in ſola promiſſione, quæ feudum nō
6 conſtituit præcisè. Hoc tamen ita verum eſſe dicimus, quando de feudo nouo agimus, in quo poſſeſſionis appræhēſio exigitur, cùm antè nullam habere videatur nec ciuilem nec naturalem beneficiarius: at in feudo antiquo quæſito per ſucceſſionem, arbitror inueſtituram ſymbolicam ſufficere, cùm iam ſucceſſor continuare poſſeſſionem videatur defuncti, & in ea eſſe, vt in-
7 ueſtitura tunc potius & verè confirmatio dicatur [u]. In inueſtitura ſymbolica primùm res interueniunt, poſtea perſonæ, deinde modus. Symbolum traditionis feudi & conſtitutionis vel inueſtitionis, eſt in feudorum conſuetudine haſta [x]. Haſta, inſtrumentum militare inſigne, δόρυ Græcis, vel λόγχη, qua milites ſtrenui vtuntur: vt haſtatus primus, ille qui ducentos milites in acie ſecunda ducebat [y], & haſtati qui primi in acie pugnabant. Et apud Sextum Pompeium Feſtum de verborum ſignificatione, *haſtæ*, inquit, *ſubijciebantur eæ quæ publicè venundabant: quia ſignum præcipuum eſt haſta. Nam & Carthaginenſes cùm bellum vellent Romam haſtam miſerunt: Et Romani fortes viros ſedè haſta donarunt.* Symbolum ergo in hoc feudo haſta, de pilo vix eſt quod ſymbolum
8 conſtitutum credam, quamuis ſi velimus in eo hærere, poſſimus. Antiquitus reges haſtas pro diademate habebant, quas Græci σκῆπτρα dixere. Nam & ab origine rerum pro diis immortalibus veteres haſtas coluerunt: ob cuius religionis memoriam adhuc deorum ſimulachris haſtæ addūtur, vt teſtis Iuſtinus [z], apud quem obſeruo ſceptrum haſta ſignificari, nempe baculum nō ſudem vel haſtam longam, ſed breuiorem baculum quo innitimur, quémuis in manu ſolemus deferre, qualem refert Homerus [a], Vlyſſem detuliſſe, & eo abegiſſe canes, ἔγχος λαβεσθαι, σκῆπτρον δ' οὐκ ἐθέλεις χερσίν.

Itaque ſceptrum erat virga quædam breuis, ſed regum inſigne propriè quod dijs pagani ſuis tribuerunt, quorum voluerunt reges maieſtatem imitari. Fingunt ita poëtæ Iouem congregantem ſuos miſellos deos, ſceptrum habuiſſe poteſtatis ſymbolum, vt apud Ouidium,

[a] c. 1. de conſuetud. feud. & l. nobis 3. tit. 33. c. 2. in fine ſi de inueſtit. feud. non dom. & veſt. ſu erunt.
[b] § ſi quis per triginta, ſi de feud. fuer. controuert. int. dom. & agna. veſtal. Franc. Curt. conſil. 2. inter tria in fa Qo
[c] § 1. quid præced. debet an inueſtit. vel fidel. Dur. 2. tit. 4.
[d] in § Pierro, qui fac. cit. tit. de feud. Iaſon 1. § fin. de no. fot. fidel. Bar. 2. tit. 4.
[e] ca vſis, to. 2.
[f] § fin. de feud. & fidel. § fin. fide feud. def. cont. fuc. vt. Homr. & eg. vaſſ. lib. 2. tit. 26.
[g] § 2. de donatio l. ſi quis aſſ. enim, §. fin autem, C. quod l. inde rat. ord. ed. P. c. ſi lib. abſenti, de præſcr. 30 Ser.
[h] c. 1. de donatio ap. Greg.
[i] l. donari, de regul. iur. l. donati, de donatio in P.
[k] interp. in l. iuriſcē tium, § quinimo, de pact. in P.
[l] l. ſi ut, de actio. C. l. in commodato, § ſeur, comm. in P.
[m] l. Iulianus § offerri, de actio. empt. in P.
[n] § 1. de duob. fratrib. à capita ſenteſtib. lib. 2. Feud. tit. 28
[o] Iaſon § ſi fidelis, in verbo dominum ſi de feud. def. fuer. contro. int. dom. &c
[p] in § 1. quid ſit inueſtit. lib. 2. Feud. tit. 2.
[q] § 1. quib. mod. feu. conſil. pot. lib. 1. tit. 24.
[r] § ſciendum, de cōſuet. reā. feud. l. ſi pactū, de probat. P. c. per tuas, & ibi nota de donat. & c. ex literis, de conſuetud. ap. Greg.
[s] § 1. de no. fot. fidelit.
[t] Innocen. in d. c. ex literis, interpretes in § 1. quid ſit inueſtit.
[u] § 2. quo tempo. inuel. &c. §. 1. ver quos dat inueſt.
[x] § 1. quid ſit inueſtit.
[y] Veget. & Varro, lib. 4. de lang. Lati. haſta, quòd aſtans ſolerat ferri.
[z] Iuſtin. ex Trogo, *ſolitus* lib. 42. Hiſtor.
[a] Homer. Odyſſ. §.

Celſior ipſe loco, ſeptróque innixus eburno,
--ora indignantia ſoluit.

Agamemnon quoque ad naues proceſſurus,& regis illud inſigne ſecum de-
a Homer. Iliad. β. tulit [a], σκῆπτρον σὺν τῷ γε πατρώϊον ἄφθιτον αἰεί.
Et à Deo hoc inſigne,illudq; ſymbolum eſſe poteſtatis conceſſæ,docet idem
b Homer. Iliad. β. Homerus [b], —εἰς ἀρίστη ἴσθι,
εἰς βασιλεύς, ᾧ ἔδωκε κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω,
σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσιν βασιλεύῃ.
Sic & tranſlatum regnum per hoc inſigne, vt extat exemplum antiquum, 12
quando Gontranus rex,quam manu tenebat haſtam nepoti tradidit, donat
c Ammonius. regni ſymbolum [c]. Haſtæ & ſecures prælatæ regibus Romanis in imperij ſi-
d Dionyſ.Halyc.in 5. gnum [d], vnde Quirites à quiri haſta, quæ præferebatur loco coronæ. Ergo 11
haſtam ſeu ſceptrum exhibuiſſe electi & beneficiario,idem eſt,quod ſignum
electionis fortis viri & ſtrenui, militiæ cauſa:& præmij fortitudinis,& fidei
datæ gratia poteſtatem illi dediſſe rerum beneficij,& adhibuiſſe veluti ſum-
mum iuſiurandum & fidelem promiſſionem. Sic & antiqui in fœderibus
componendis, vel in promiſſionibus iurabant per ſceptrum, vel adigebantur per illud iurare:quòd ſceptrum illis aliquid authoritatis & maieſtatis re-
e Homer. Iliad. α verſicu. 233. ferret, vt apud Homerum [e], Ἀλλ' ἄγε μοι τὸ σκῆπτρον ἀνάσχεο ἠδὲ ἔμοιο.
Inuenimus & apud Perſas & Medos, virgam, quam tenebat rex in manu,
ſceptrum videlicet aureum, gratiam vitæ concedere ,& firmum ratúmque
f Heſter,cap.4. & 8. eſſe beneficium conceſſum ei,cui rex virgam oſculandam porrexiſſet [f]. Scri-
g Beroſ. in 2.Helio- bit Beroſus [g] Armenos & Italos, Noam, qui apud vtroſque regnaſſet,& le-
dor. Hiſtor. Chal- gibus mores vtrorumque compoſuiſſet,ſignaſſe in ſcriptis ſuis curſu ſolis,&
motu lunæ,& ſceptro dominij,quo malos & noxios expellebat à cœtu homi
num,& caſtimonia corporis & ſanctimonia animi, duabus clauibus,religio-
nis & fœlicitatis. Baculus etiam inter eccleſiaſticas perſonas ſignum eſt pa- 13
ſtoralis dignitatis,pedum dicimus.Quare legimus in concilio Conſtantino- 14
h In concilio 8.Con politano [h], Marinum vicarium in eo ſummi pontificis, ingreſſo Photio ad
ſtantin. actio.7. ſynodum baculo innixo, iuſſiſſe ei auferri baculum; *quia*, inquit, *baculus eſt*
ſignum dignitatis paſtoralis,quod hic habere nullatenus debet, quia lupus eſt,non paſtor.
i cæcilia Accurſius notat baculum ſeu ſtipitem paleæ datũ à contrahentibus pro in- 15
ueſtitura, & ſuo tempore in Marchia:at in Lombardia bibere,& alibi per pal-
i Accurſ. in §. 1. de verbo oblig. lium inueſtituram fieri [i]. Antiqui quoque ſtipulationem ab ſtipulo, ſeu fir-
k Id.§.1.de verbo- mo, & vtrumque ab ſtipite dixerunt [k]. Eſt aliud inſigne inueſtituræ annu- 16
oblig. l Eſter, cap. 3. & 8. lus [l].Cùm enim poteſtatem adminiſtrandi reges dabant alicui, annulum
ſuum ſignatorium porrigebant,vt quicquid libuiſſet,ſuo nomine præſcribe-
rent:erántque cæteris mandatis ea firmiora,quæ annulo regio ſignata erant.
Sabaudiæ ducum ſymbolum annulus D. Mauricij Thebarum legionis du- 17
cis & martyris, quem Petrus primus Allobrox, impetrauit à Cœnobarcha
Mauriciano . Veneto duci hoc ius aurei annuli indultum ab Alexandro 3. 18
ſummo pont. an.1170. quem proiiciunt in mare duces electi, vt mare deſpon
ſantes,& in poſſeſſionis adeptæ imperij maritimi ſymbolum. Scribit Aemi- 19
m Probus, in vita Eu lius Probus, qui aliis Cornelius Nepos [m], Alexandro Babilone mortuo,cùm
menis. regna ſingulis familiaribus eius diſpartirentur, ſummam rerum traditam
fuiſſe tuendam Perdicæ, cui Alexander moriens annulum ſuum dederat,ex
quo omnes coniecerunt,eum ei regnum commendaſſe,quoad liberi eius in
ſuam tutelam peruenirent. De ſymbolo vſúque annulorum plura videto
n Plin.lib.33.Hiſto. apud Plinium [n]. Symbolum aliud traditionis feudi, gladij aut vexilli datio. 20
naturæ.c.1.& 2. Otho Fringingẽſis regna per gladium, prouincias per vexillum tradi ſcribit.
Carolus Magnus inueſtiuit Ludouicum filium de regno ante mortẽ ſuam,
o Ammonius.lib.5. Hiſto.Franc.f.88. inquit Ammonius [o], per ſpatham,quæ vocatur Sancti Petri, fuſtem & coro-
nam ex auro & gemmis. Et is rurſum Ludouicum ait moriturum per Odo-
nem & Belginagenſem epiſcopum, & Albuinum comitem,coronam & ſpa-
tham,

tham, id eſt, enſem ac reliquum regium apparatum, filio ſuo Ludouico miſiſſe, mandando illis qui cum eo erant, vt in regem eum facrarent ac coronam facerent [a]. In formula conſecrandi regem & imperatorem ſcriptum eſt, Imperatorem dum Romanorum rex & imperator à ſummo ponti. renunciatur, poſt ſacram vnctionem manuum pectoris armorum & compagum brachiorum, inter ſacroſancta lyturgię myſteria, epiſtola dicta & ante lectionem ſancti Euangelij accipere à ſummo pontif. enſem eductum ab altari, in defenſionem ſanctæ Dei eccleſiæ, & ad vindictã malefactorum, & laudem bonorũ: rurſúmquem vaginam repoſitum, eidem accingi ab eodem ſummo pontif. & poſteà diadema regni ei imponi in ſignum gloriæ, cum ſceptro in manu dextera, & pomo aureo in ſiniſtra, cum orationibus & benedictionibus. Additur & ibi oſculum, quod debet inauguratus ſummo pontifici [b]. Et Gotfridus Viterbienſis Chronicorum parte 19. horum regaliorum inſigniorum ſignificata fusè explicat, & docet quid ſignificent crux, quæ datur imperatori, gladius regalis, ſceptrum regale, lancea imperialis quæ fuit ſancti Mauricij, globus aureꝰ, qui & pomũ & palla vocatur, crúxue ei ſuperpoſita, duplex dia-
21 dema, gemmæ, aurum & criſta in coronis. Erant & aliã inſignia transferendi regni, vt traditio diadematis, apud Valer. Max. in ceſſione regni Cappadociæ
22 in fauorem filij facta ab Ariobazane [c]. Et cùm antiquitus Franci regem creа-
23 rent, eleuabant eum in clypeo [d]. Inueſtiuntur duces de ducatu per impoſitionem cauſiæ ſeu pilei aurei ducalis vnionibus ornati, marchiones de marchionatu, annulo in quo eſt pyropus ſeu rubinus, gemma ſpecies carbũculi, quem imponit digito medio marchionis princeps: comes de comitatu, annulo cum adamãtis gemma: vicecomites vicecomitatu, virgula aurea data: Baro, & bannerettus, vexillo decurtato, ſeu labaro [e]

Conſecratio ſimperatorum

a Ordo in scrib. Antonius, libr. [illegible] cap. 19.

b Hæc ſcribit Antonius, dela Sale, in poſtrema parte libri inſcripti la Salade, in quo ordo ad coronãdum & vngendum regem.

c Valer. Max libr. 5. cap. 7.

d Antonin libr 3 c. 6 et Adon Viennen ſis, in commentar. d. ætas 4.

e d. Anton. dela Sale ind. lib. c. 11. 12. 13. 14.

De perſonis, quæ in feudi inueſtitura conſiderantur, & de fidei ſeu hominij præſtatione. Cap. 15.

1 *Perſonæ in inueſtitura quales, remiſſiuè.*
2 *Pares curiæ, qui.*
3 *Fidelitatis præſtatio erronea non minuit nec tribuit ius. Quædam feuda fidelitatis iuramentum exigunt, quædam minimè.*
4 *Fidelitas quid.*
5 *Fidelitatis iuramenti forma.*
6 *Hominium, Gallis* hommage, *eſt iuramentum fidelitatis.*
7 *Hominij vel fidelitatis forma in Gallia duplex, pro feudo ſimplici, & pro ligio, & de vtraque.*
8 *Per ſe & per procuratorem hominium & iuramentum præſtari & recipi poteſt, niſi ineunda ſit perſonæ ratio in feudo.*
9 *Hominium per procuratorem præſtant plures vaſſalli vnius heredes, & vni ex pluribus heredibus dominj vniuerſitas, eccleſia, minor, pupillus, & ſimiles.*
10 *Hominium & iuramentum fidelitatis quando tenentur præſtare beneficiarij, & intra quod tempus, quo non facto manus iniectio domino in feudum permiſſa.*
11 *Hominium quando & à quibus non debeatur pro mutatione vaſſalli.*
12 *Si pars feudi alienetur, an nouè hominium ab emptore præſtari debeat. Ruptio feudi & diuiſio quid, & quid* fied de pie, & fied depiecé, *&c.*
13 *Feudum quis ſuum ſine alterius præiudicio poteſt onerare cenſu, hominio, reditu.*

14 *In*

14 *In hominio & iuramento fidelitatis, debent exprimi res & valor earum, & census.* Denombrement apres l'hommage, *intra quod tēpus debeat dari, &c.*

15 *Feudalium rerum professio, siue* le denombrement, *integra esse debet, & quare fiat, & de commissionis rei causa.*

16 *Professionem hanc rerum cogit dominus vassallum facere per iniectionem manuū in feudum: & num fructus faciat suos in defectum denumerationis.*

17 *Fidelitatis præstatione nihil aliud debetur quàm iuramentum, nisi pacto vel consuetudine aliud præbendum sit.*

18 *Mutatione domini vel vassalli alicubi debetur, quintus & requintus, denarius & alia quædam,* Rachapt de fiedz.

19 *Quintus & requintus denarius quomodo soluendus.*

PERSONÆ quæ in inuestitura requiruntur ex parte dantis 1
& accipientis, ex superioribus quæ in personis monuimus intelligi possunt, quales, quæue idoneæ sint: verùm vltrà consideramus alias, vt curiam domini, & saltem duos testes, vt solēni testatione de ea appareat: vocamus pares curiæ, hoc est, 1
qui sint eiusdē domini similis naturæ feudi vassalli [a], vel alterius domini eiusdē generis, si dominus non habeat similes vassallos, veluti si agatur de comitatu, pares curiæ regis erunt comites alij: si de ducatu, duces: si de baronia, barones: vt pares à paritate feudorum dicti sint, vt docet ex Innocentio Panormitanus, in c. cæterum, numero 14. de Iudic. Si ergo quæstio sit de inuestitura, illi adhibendi ad probationem sunt: vel illis testimonium detrectantibus, alij, & instrumentum inuestituræ, si sit. [b] Cæterùm inuestitura facta à domino, ex parte vassalli, feuda quædam fidelitatis exigūt iuramentum: quædam non exigunt. Quamobrem & quæ exigant primùm 3
hîc annotari desidero, vt pro aliis non sit præstandum: quod si præstetur, notandum erit, in præstatione fidelitatis, iustum errorem & excusabilem, non tribuere ei ius cui facta est, si non sit dominus, nec obesse aliis: quod est singulare imperatoris Lotarij decretum [c]. Fidelitas est iusiurandum quod à vassallo præstatur domino [d], in certis videlicet feudis: non in his pro quibus fidelitas non est præstanda [f]. Forma iuramenti eius hæc ex consuetudinario 5
iure, *Ego iuro ad hæc sancta Euangelia Dei, quod à modo in antea ero fidelis huic, sicut debet esse vassallus domino: nec id quod mihi sub nomine fidelitatis commiserit dominus, pandam alij ad eius detrimentum, me sciente* [g]. Sub hac forma aliæ formæ continentur quæ posteà adinuentæ sunt latiores, in quibus quis expressè promittit domino incolume, tutum, honestum, vtile, facile, possibile, quæ explicata inuenies propriis titulis [g]. Et in vna forma est modus iurandi domino inferiori regi, *ero fidelis tibi Caio domino meo contra omnem hominem, excepto imperatore vel rege* [h]. Hominium etiam dicitur hoc iuramentum, Gallis *hommage*, nempè professio eius, quod is homo debeat præstare. Francicum morem 6
exprimit Ammonius [i], *Tassilio*, inquit, *dux Boioariorum more Francico, in manus regis in vasaticum manibus suis semetipsum commendauit, fidelitatémque tam ipsi regi quàm filijs eius Carolo & Carolo magno iureiurādo super corpus sancti Dionysij promisit.* Forma ex consuetudine Galliæ duplex, vna pro feudo simplici, altera pro li- 7
gio: in simplici feudo, cliens seu vassallus authoramentum accipit, seu hominium facit domino, capite aperto, iunctis manibus, eúmque osculatur. Qui autem hominium ligium debet, manibus iunctis sacrosanctis Euangeliis impositis, capite aperto, exarmatus & discinctus, dominū obsculatur, iuramento fidelitatis in vtroque interposito [k]. Sic enim humili supplicatione patrono se applicat fidem pollicetur, & recipit à domino, offerens domino simul & semel & manus auxiliares, & os fidele, & ea quæ ex feudo commoda ei præberi debent ex lege clientelari. Et vt me explicem, vassallus vel alius eius nomine admissus, nudato capite, sedente domino, si ei videatur, debet cingulum

a § 1 quid sit inuest. lib. 2 Feud. tit. 2 §. item sciendum, de notis feud. lib. 2. titul. 58.

b d. § 1 quid sit inuestitu. vide in §. 1 qui test. sint necess. ad prob. nouā inuestit. li. 2. Feu. tit. 32.

c c. satis benè, de prohib. feud. alienat. per Lotar.

d § fin quid præced debe. inuestit. libr. 2. Feud titu 4.

e § est & alia, quæ fuit cau. pri. constitut. vel feu. amitten lib. 2. Feu titu 24.

f §. 1. quali. iura deb vassal domi lib 2 Feudo. tit. 5.

g titu. de for. fidel. lib 2. Feud titu. 6 & titu. de no. for fidel. titul 7. ca. de forma. 22. q. 5. in can. tibi domino, 63 distinct. de for. iuramenti vide & Felin. in c. dilecti, in princi. de maio. & obedien. In quibus fidelitas consistat, tradit Ioan. de terra rubea, tract. contra rebelles regum, artic 3.

h d titu de noua for. fidelit. alia forma in glo. fin. § fin. per quos fiat inuestit.

i Ammon. lib. 4. de gest. Franco. capit. 64.

k in consuet. Turonum titul. *de pied de fiefz, & partage* artic. 15. *Costume d'Alon* tit. *de la nature des fiefz*, artic. 137. & 138 *Maine*. titul. *de recept. de foy, & hommage simple*, art. 145 & 149. *Blois* titul. *des fiefz* artic 54. *Paris* titul. *de matiere feodalle* artic. 48.

gulum vel zonam ſi habeat deponere, ſeponere enſem vel baculum, & geniculatus, hæc verba proferre: *Domine vel domina, ingredior vel ineo fidem & hominium veſtrum, & me veſtrum profiteor vaſſallum ratione eius loci vel terræ &c. quam accepi à te occaſione vel ob cauſam &c. pollicor & iuro nunc & in poſterum tibi ſeruare aduerſus omnes, & implere capitula antiqua & noua fidelitatis.* Quæ ſi dominus voluerit, legentur: dominus autem poſteà reſpondet, *recipio hominium tuũ, ſalua iure meo & alterius*, hóque dicendo eum in mala deoſculatur [a]. Notat tamen Specula [b], in Gallia ad oſculum à rege non admitti ignobilem vaſſallum, hoèt habeat feudum nobile: alia etiam in aliis locis obſeruari in præſtatione, & prælatos recipientes vel dantes fidem, ſtolatos eſſe debere, præſentibus ſacroſanctis Euangeliis, ſequendámq; conſuetudinem [c]. Et hoc iuramentum etiam præſtant clerici laicis, ſi feudum habeant ab illis temporale, cuius capaces ſint [d], cùm in illis laicis minores ſint [e]. Nihil autem intereſt
8 per quos fiat inueſtitura & iuramentum, vel per quos ſuſcipiatur: an per ipſos dominos & vaſſallos, an verò per procuratores eorum [f]: quia neceſſitudinis huius contrahendæ ratio in rem magis clientelarem, quàm in perſonam clientis, & ſcripta & concepta eſſe videtur. Si tamen ad dignitatem & auctoritatem beneficia ſpectant, aut ſi meunda ſit perſonæ ratio, vix eſt vt procurator, vel nuncius pro fidelitate præſtanda admittatur; nempe quia quæ eiuſmodi ſunt, coram & ſine mandato explicari debeant [g]. Atque hanc quæſtionem copioſè diſputatam habes in vtramque partem apud Molinæum in conſuetudinibus Pariſiorum, & apud alios [h]. Quò fit etiam, vt Pariſiorum conſuetudo non admittat hominij & fidelitatis præſtationem, ſine alia legitima
9 excuſatione, per procuratorẽ, cui aliæ pleræque ſimiles ſunt [i]. Admitti tamẽ poteſt procurator ex voluntate domini: vel ſi iuramentũ fidelitatis ab vniuerſitate ſeu pago ſit præſtandum [k], ſi ſint plures filij defuncti vaſſalli in feudo ſuccedentes [l], etſi dominus deceſſerit relictis pluribus hæredibus, non enim omnibus hominium faciendum, ſed ſufficit vni præſtare & antiquiori [m]: non enim cogitur vaſſallus pro vno domino plures accipere [n]. Poteſt & tutor & curator nomine pupilli vel minoris præſtare [o], maritus pro vxore clientelari [p]. Similis cauſa eſt eccleſiæ, quæ ſicut vniuerſitas nunquam moritur, & nõ poteſt perſonaliter fidem pro feudo iurare, ſed iurat per hominem, quem exhibet domino morientem, vt dicunt, & cõfiſcantem: & ita per pro-
10 curatorem, vel indemnem dominum reddere cogitur [q]. Hominium & iuramentum fidelitatis tenentur præſtare beneficiarij in omni adeptione feudi, in mutatione domini [r], & mutatione vaſſalli intra quadraginta dies vel intra aliud tempus conſuetudine locali definitum: alioquin domino ius eſt manum feudo injiciendi, & reditus eius percipiendi, deducto iure partiarij ſeu coloni qui colunt res [s]. In Burgundiæ ducatu, annus & dies indulgetur vaſſallo ad fidem præſtandam [t]. Apud Bleſios in nouatione quidem vaſſalli per ſucceſſionem, conceduntur quadraginta dies ad authoramentum petendum: ſed ſi acquiſitione feudum quis conſequatur, tantùm dantur illi viginti dies [u]. Sunt & aliæ locorum obſeruandæ conſuetudines, quæ breuius tempus vel longius ſtatuunt: vt Turonenſium [x], & Angoliſmenſium [y] ſtatuunt, acquirentem feudum ab alio quàm à domino, teneri intra octo dies conuenire dominũ, à cuius fide res pendet, & oſtendere ei contractus ſuæ acquiſitionis, offerréque fidem & hominium, & poſteà intra quadraginta dies præſtare. Eccleſia quoque quæ feudum habet temporalis domini, cum ipſa non moriatur nec viuat, dat hominem patrono viuentem, morientem, & confiſcantem aut indemnitatem, id eſt, ſubſtituit in locum ſui, hominem in quem poſſit mors & confiſcatio cadere: & ita quoties is homo moritur, vel ſi alio modo priuatur feudo, debet eccleſia quoque exhibere per alium hominũ

a Forma hæc deſcripta, *aux coſtumes de la Marche*, titul. *des fiefs &* deuis, artic. 189 & 190.

b Specul. in de feud. § quoniam vero, verſ. forma

c Andr. de Iſernia, & Card. Ancharan. in §. 3. de noui for. fidelit.

d Eximitur etiam de inferiori, vide Alua. for. in 2. n. 8 qual. vaſſ. intra debe.

e In c. tolitæ, de maior. & obedien. ſan. ſi epiſcopi 18. d. ſi.

f §. ſed etiam verſic. ſed vtrũ, per quos fiat inueſtitura, libr. 2. feud. tit. 3. § item ſecundum, de nouis feudo. lib. 2. tit. 52.

g l. nullus, C. de decurio. libr. 10. C. tit. *de mutis feudale* § 49. Boer. in conſuet. Bituric. tit. de conſuet. feud. § 10.

h Aurelianenſ. tit. de feud. art. 77. Blaſij *des fiefs*, art. 57. Arueran. cod. artic. 26. Borb. cod. titu. art. 378. Marchiæ, cod. titu. art. 194.

k Specul. in titul. de feud. in fine.

i Gardina. Alex. in c. omnes, ſi de feu. def. fuer. contro. int. dom. & vaſſal. in feud.

m Bald. Cardinal. Alexan. in d. c. omnes, vbi gloſſ. dubit. in vtraque ſententiam, facit & Felin. c. 1. col. 2. verſ. inferunt etiam aliqui, de maio. & obed. ap. Gregor. cap imperialem, §. ducatus, de prohib. feud. alien. per Federi.

n Quæ ſingula *Quæ ſingula de præſtat.*

o conſuet. Audum. titul. *de la mutation des fiefs*, artic. 105. *Biturs* eo tit. art. 52.

p Ioan. Faber in §. fuerat, col. 2. de actio.

q Aegid. Magiſter, in deciſio. tractat. de mortuario, ſeu *des amortiſſemens* cap. 6.

r §. 1. quo tempore miles inueſtitus, pet. debe.

s in conſuetud. Audum, titu. *de la mut. des fiefs* artic. 101. 102. 103. Bituric. tit. tum de conſue. feud. *Maine* titul. *de la nat. des fiefs* art. 114. 115. 116. 117. 118. 119. *Orleans, de des fiefs* artic. 69. 70. 71. 72. *Paris* titu. *de matis feud.* artic. 48. 50. *Chartres*, titu *quand le fief doit au profit. de rachapt*, artic. 31. 32. 33. *Marches*, titu. *des fiefs*, artic. 183.

t in conſuetud. Burgund. titul. *des fiefs*, artic. 1. 2. u In conſuetud. Bleſenſium, titul. *des fiefs*, artic. 51. x Turonen. conſuetud. titul. *commant homme ſe doit offrir* artic. 3. y Angolifm. titul. *de la diſpoſition & qualit. des iuriſdictions* artic. 33.

& indemnitatem, & alia debita, pari modo in mutatione patroni, alioquin patronus manus in feudum, vt homine deſtitutum, iure injcit, & ita iudicatum [a]. Videturque indignus beneficio, qui obedientiam detrectat & reuerentiam, quam hominium oſtendit [b]. Homagium quippè coniungit neceſſitudinem inter dominum & vaſſallum, & vaſſallus ſit per illud quodammodo eius [c]. Obſeruare tamen oportet, non perpetuò mutationes omnes vaſ- ||
ſallorum hominio nouo aut renouationi fidei eſſe obnoxias, vt in primis rer pro retrofeudo, vocat *arriereficz*, ſi illi obuenerit vel acquiſitione vel alio modo, non tenetur fidem vel hominium præſtare [d] patrono feudi medio, quia rex ſuperiorem non agnoſcit in regno ſuo in temporalibus [e]. Et retro feudum cenſetur reuerſum ad priorem naturam, nempe ad principem, à quo omnia feuda mouentur & oriuntur [f], nec ſuo vaſſallo ideo præſtare fidem tenetur. Dehinc ſi vſusfructus alicuius rei feudalis accedat alicui donatione vel alio titulo, non tenetur nec alius pro eo, fidem & hominium præſtare [g], vel alia quæ ſolent cum hominio exhiberi patrono. Item ſi diuidatur iure ſucceſſionis feudum inter plures hæredes familiæ erciſcundæ iudicio, non debetur à ſingulis hominium, ſed ſufficit vnum ob mortem defuncti, quia diuiſio beneficiarij iuramenti non cenſetur facta, quandiu communio eſt: tunc enim dicunt non eſſe locum rupturæ feudi, quia in vno qui vocatur ſenior filius, Gallis *paragcur*, remanet ius, qui partes aliis facit, qui dicuntur *parageaus*, qui habent in paragio eunctionem: at ſi re ipſa cohæredes partiuntur ſeparatim bona, quia primogenitus amplius non præbet ius eunctionis in paragio, omnes fidem & hominium domino feudi debent [h]. At ſi ||
pars feudi alienetur, in quæſtione, an is, qui emit, teneatur fidem & homagium præbere priori domino feudi nouè, an verò ſufficiat hominium vendentis vaſſalli, diſtinguitur per conſuetudines in tractatione feudi rupti vel diuiſi, quod vocant, *pie de fied*, aut *fied depiecé*. Nam ſi vaſſallus vendit vel cedit duas tertias, ex tribus, partes feudi ſui, qui ex illo feudo capiunt, veniunt in fidem & hominium ſuperioris domini, per feudi rupti ius, & conſequenter iura dominica illi debentur, non vaſſallo vendenti: contrà, ſi vaſſallus retento iure homagij, minus, quàm tertia ſit pars, alienat [i]: is enim remanet oneratus præſtationibus debitis à feudo, non emptor. Poteſt enim quis onerare ſuum feudum cenſu, hominio, redditu, quandiu vixerit, & in perpetuum conſentiente potiſſimum domino, vſque ad tertiam partem feudi, ſecúdum Turonenſem conſuetudinem. [k] Et quia patrimonialia in Gallia feuda multò magis, id licet. Placuit etiam non teneri aliquem præſtare fidem & hominium, ſi dominus qui petit, fidem non faciat de iure ſuo, vt ait Baldus [l], & ita iudicatum etiã in curia ſuprema Pariſiorum [m]. Accedit quod in hac præſtatione fidei & homagij, debent etiam numerari & exprimi res, valor, æſtimatio, & cenſus annui eorum quæ in feudum retinentur: & à quo domino, & cum quo onere, ſecundum formam quam propoſuit Franciſcus primus anno 1539. 15. Octob [n]. Et ferè omnes cõſuetudines Galliæ feudorum tradunt [o], vaſſallum cogi intra quadraginta dies poſt hominium per illum præſtitum tradere declarationem ſeu repertorium rerum feudalium. vocant Galli *la nommée & denombrement*: vaſſallus tamen inueſtitus poteſt cogere dominum demonſtrare feudum finéſque illius, & quã partem poſſidere debeat [p]. Tradit Chaſſaneus [q] hanc profeſſionem, quam dicunt, *denombrement*, accipi pro recognitione, quam vaſſallus tenetur facere domino pro re cuius facit mentionem, ad conſeruationem dominij directi, quod probat profeſſio: & ideò ſi in ea quippiam celetur, amittit ius ſuum vaſſallus ipſo iure, quia contra ſacramentum deierat, & eſt infidus [r], & ingratus. Num autem ex omni parte verum ſit, celantem & inficiantem res feudi, feudum amittere, & num proteſtatio profitendi, ſi quædam poſteà cognouerit eſſe feudi, excuſet ab amiſſione feudi, vide Molinæum plurimum in hoc, in conſuetud. Pariſien. titul.

de

a Aegid. Magiſter in deciſio. tractat. *des amortiſſ.* cap. 8

b Chaſſa. in glo. 2 § 4. *des fiefs*, in conſuet. Burg.

c clem. paſtoralis, de re iudic. c. conditione, de excell. prælat. en diligenti, de ſimonia.

d Specul. in titul de feud. § quoniam, de homag. q. 24. Aegid. Magiſt. tract. de feud. c. 1.

e c. per venerabilem, qui filij ſint legitimi, ap. Grego.

f Bald. in § 1. de allodijs facit ea quæ ris, de conſuetud. diffin. 4. l. ſi vnus, § pactus, verſic. ſed ſi pactum, de pact. in P.

g in conſuetu. Biturig titu. de conſuetud. feu. § 9 & 22. vide & ibi Boet.

h in conſuetudinib. Bleſenſium, titul. *de garant. en parage* artic. 71. & 72. 74. *Maine*, titul. *de pied de fief*, art. 234. 235. *Anjou*, eod. titu. artic. 219. *Touraine*, eod. titul artic. 9. 10. 11. in quib. vide cætera. de paragij quæſtio. vide Chaſſa. in conſuet. Burg. titu. *des fiefs*, §. 6. & 7.

i in conſuetud. Andium, titul *depied de fief*, & *parage* artic 201. & 202. 203. *Maine*, eod titul. artic. 116. & ſeq & 218. *Auuergnia. des fiefs* art. 33. 35. 36 37. Turonũ, titul. *de pied de fief*, artic. 2.

k Turon. conſuet titul. *de pied de fief* artic. 5 vide Audienſ. conſuetud. eod. titu. art. 208. 209. 210. *Maine*, eod. titul art. 203. *Orleans*, tit. *de fiefs* artic 4.

l Bald. in c. nulla, nume. 5. ibi & dominus vaſſalli, &c. per quos fiat mutatio.

m Pap libr 12. Areſt. titu 3. areſt. 7.

n conſtit. Franc. *des fiefs*, & *arriereſiefs*

o Boerius, tractat in §. 12. & 16 de conſuetud. feudo. in conſuetud. Biturig.

p glo. in § aliud, de prohibi. feud. alien. per Federi. & ibi Bald. & Alexã.

q Chaſſa. in gloſſ. fin. § 2. *des fiefs* in conſuetud Burg.

r § vaſſallus ſi feudũ, ſi de fem. fuer. contouer § fin. de lege Conrad.

de materie feodale §. 30. Cogit autem dominus vaſſallum profeſſionem hanc facere per manus iniectionem in feudum, non tamen fructus ſuos facit ex defectu dinumerationis, ſed vel ſequeſtrat per iudicē, vel poſtea iubet reſtitui profeſſione facta ex iure conſuetudinum [a] localium, quamuis iure feudorum amittat feudum [b]. Cum fidelitate quoq; alia iura domino præſtantur
17 ex pacto, vel ex cōſuetudine locali pro alienatione feudi vel pro renouatione domini aut vaſſalli. Nam iure communi feudorum, pro inueſtitura facienda nihil debetur domino, niſi pactum ea de re factum ſit in feudi conceſſione, vel talis conſuetudo ſit [c]. Sunt autem ea de re variæ conſuetudines, nam
18 alicubi, vt Pariſiis, debetur quintus denarius & requintus: & alibi, alia iure retractus, vocant *rachapt* [d], vel annuus rei reditus [e]. Solet autem de his cum dominis componi. Ita valere has conſuetudines exploratum eſt [f], contra quas & præſcriptionem currere 40. anno, placuit Alexandro: & contra alios dominos directos 30. annorum [g]. Fructus illi annui, vel alia ſimi-[d] de redemptione in § 3. quemadmodum, ad titum part. lib. 1. Feudor. 24.
lia præſtita, prætij loco redemptæ clientelæ cenſentur, item & releuamenta quæ dicunt, *reliefz*, quæ certis caſibus in conſuetudinibus propriis excipiun-
19 tur, vel præſtantur. Quintus & requintus denarius ſic intelligitur, in praxi, vt [e] vide Boerium, in § 5 de conſuetud. feud in conſuetu. Bituric.
ex mille libris, ducentæ ſunt 5. par[s], & ex ducentis, quadraginta: & eſt hæc quinta quintæ pars: & ſic requintus, id eſt, alius quintus prætij denarius.

[a] §. 16 de conſuet. feudi, in contract. Bituri & ibi Boer. Mancenus in praxi titul de feudis §. item quæritur
[b] Bal. in § vaſſallus, in 1. ſi de feu fuer. contro. inter dom. & vaſſal. Paner conſil 74. 1. vo. eſt & § 1. quo tempore milles pe tat inueſtitu.
[c] Ioan. Andr. in addition. ad Spcul. in iubr de præſcrip. verſ. videlicet nicrom. facit l. vt turpiſſimus, de oper. Libert. in F. Guid. Pap. Queſt. 416.
[f] Alexand. conſil. 5. & 34. volum. 5.
[g] Alex. d. conſil. 5.

Præſtationis iuramenti, fidelitatis, & hominij vtilitates. Cap. 16.

1 *Hominio & fidelitate cliens honorat dominū, & cum eo neceſſitudinem contrahit.*
2 *Dominus res ſuas agnoſcit & commoda recipit per hominium & fidelitatem.*
3 *Dominus venditum feudum iure prælationis quando retinet, & intra quot dies.*
4 *Domino retinere volente feudum venditū venditor non poteſt reſilire à contractu.*
5 *Excipiuntur duo caſus, ſi ſub conditione venditum, ſi dominus retinere noluerit, & ſi non pro ſe dominus, ſed pro alio velit retrahere.*
6 *Dominus eccleſiaſticus, prælationis iure non vtitur in fundo eccleſiæ.*
7 *Prælationis ius in alijs quibuſdam etiam caſibus ceſſare docetur.*
8 *Vtilitas fidelitatis 4. vt ſi non præſtetur, inuciat dominus manus in feudum & fructus: & de forma iniectionis, & oppoſitione vaſſalli. Lucræ ſeu codicilli regij de debitis quid.*
9 *Hominij præſtationis defectus in Gallia non habet commiſſum, iure contrà, & num ipſo iure cadat feudum in commiſſum, an poſt.*
10 *Iniectio manuum in feudum ob defectum hominy quando ſoluitur*, Reblaudir le Seigneur *quid.*
11 *Fidelitas vel hominium in quo loco præſtari debeat domino.*

1 EX ſuperioribus manifeſtæ ſunt vtilitates iſtius fidelitatis & hominij, nempe quòd vaſſallus ita dominum honorat iuſta
2 reuerentia, & neceſſitudinem quandam cum illo cōtrahit, & renouat. Secundò inde dominus quæ ſua ſunt, agnoſcit, & iura impoſita conſtitutioni feudi percipit, & commoda 3.
3 Alia iſtis maxima accedit, vt dominus hoc modo certior factus de feudi diſtractione, poſſit ſi velit ſibi iure prælationis retinere, ſoluendo emptori realiter prætium cum legitimis ſumptibus [h]. Et eſt conſuetudo hæc generalis in vniuerſo regno Galliarum [i], dantúrque domino ad deliberandum duo menſes, ſeu ſexaginta dies de iure [k]: ex conſuetudine 40. dies, poſt oblationem iuramenti fidelitatis, & poſtquam illi fides facta eſt de contractu. Neque præſcriptio currit aduerſus dominū huius iuris

[h] Ita iudicatum, Papus lib 13. Aſſiſo. titu. 1 arreſt. 5 & ita etiam tenet Alua-tot. Bal. Cardinal. Alexand. in §. porrò, quali olim feu. alien. poſſ Ioan. de Platea, Lucas de Penna in l. 1. per illum tert. de metallis & metalla. lib 11 C. l. 3. vetſi ſi quidem dominus, & ibi Alberic. de Roſa. Salic. & Iaſon, de iure emphyt c. potuit, de locat. ap. Gregor.
[i] Boerius, in §. 7. *de la reunion des choſes vendues en fief*, in conſuetu. Bituric.
[k] l. 1. C. de iur. emphyt.

prælationis, etiam per 40. annos, niſi à tempore oblationis prædictæ [a], Minúſque impediri poteſt ius hoc prælationis, ſi emptione perfecta velint reſilire contrahentes ab emptione & reſoluere contractũ conſenſu, vt placuit Curiæ Pariſien. ſupremæ anno. 1533. 9. Februarij [b]. Si tamen ſub conditione contractus alienationis initus ſit, ſi dominus velit probare, & non aliter, reſpondent interpretes [c] iuris, dominum excludi, vel ſi admitti deſideret, nullum eſſe contractum. Sicuti nec poteſt retinere rem dominus iure prælationis, ſi quis de eius conſenſu vendat [d]: quia nec in eo caſu debetur laudimium ſecundũ Iaſonem [e]. Excluditur quoque ſi velit non pro ſe, ſed pro alio retinere, & ita iudicari tradit Guido Papæus [f]. Vel ſi ipſe dominus ſeu 6
patronus ſit eccleſiaſticus: id eſt, feudũ pendeat ab eccleſia, quia nec hîc prælatione vtitur, quamuis ius canonicum aduerſum videatur [g]. Nec pater alij 7
ſeculares patroni ius hoc habent, ſi res legetur, donetur vendatur cum pacto legis commiſſoriæ, vel adiectionis in diem, vel retractus. Si permutetur, vel alias ex contractu innominato detur [h]: item ſi res vendatur vni ex genere venditoris [i], quia is præfertur domino [k]. Quarta vtilitas fidelitatis facien- 8
dæ domino eſt: vt ſi domino intra 40. dies vel intra aliud tempus conſuetudine definitum nõ præſtetur fidelitas & hominiũ, poſſit ſub manu ſua ponere feudum, & fructus interim percipere, & ſuos facere donec præſtentur, cum iuribus aliis & debitis [l]. Si tamen vaſſallus ſe obiciat iniectioni, in poſſeſſione manebit, & coram iudice lis terminabitur, & de exceptionibus cognoſcetur, neque interim is venit ſua poſſeſſione ſpoliandus; quia extraordinaria eſt illa forma iudicij, quæ ab executione incipit, & odioſa [m], proinde qui manus iniicit authoritate vel codicillorum regiorum de feudis dictorũ, in oppoſitione debet executionem intermittere, & tantùm in ius vocare [n], & ita placuit etiã ſenatui Pariſienſi 10. Maij 1526 [o]. Cadúntq; hac iniectione fructus in commiſſum, non autem feudum. Et proinde etiam ſi ſine interpoſitione, dominus manus feudo iniecerit ob defectum hominij vel fidelitatis exhibitæ, & poſſiderit per multos annos, etiam ſi per quadraginta: tamẽ non poteſt præſcribere contra vaſſallum, ſed perceptos fructus ſuos quidem faciet: offerente autem & præſtante hominium & fidelitatem vaſſallo, feudum ei reſtituet [p]. Res enim ob defectum hominij non cadit in commiſſum in Gallia [q], quamuis iure feudorum miles poſt mortem domini teneatur petere inueſtituram beneficij ſui, à filio vel ſucceſſore domini ſui, vel patris ſui, vel alterius qui ſuccedere debet intra annũ & menſem, alioqui damnetur, niſi iuſta cauſa interuenerit, quare non petierit, veluti mortis, vel capitales inimicitiæ, vel infantia, vel iuſta abſentia [r]. Si alius ſit quàm miles, intra annum & diem [s]. De hac autem quæſtione, an ipſo iure cadat feudum in commiſſum, an verò ſententia ſit expectanda, tractat late Molinæus [t], ſed & in his inſpici locales conſuetudines primùm arbitror, deinde feudorum [u]. Soluetur itaque manus iniectio, ſi domino offerat vaſſallus hominium & iura eáque de re caueat, ſe præſtaturum quæ præſtanda eſſe apparuerint, hoc vocant conſuetudines, *rebaudir le Seigneur* [x]. Cui ſi dominus detrectet reſtitutionem pro tollenda manus iniectione vaſſallus debet domini vicariũ ſeu ſeneſarchũ adire, oblationes proferre: poteſt & interdicto recuperandæ poſſeſſionis, vocant, *applegement & complainte*, experiri aduerſus eum atq; interea ad vtendũ fruendúmq; iure quæſito, in poſſeſſionem clients deduci debet [y]. Et ſi anceps ſit poſſeſſio ſecundũ poſſidentis iuſiurandũ, his debet explicari [z]: vel quod tutius eſt, prouocabit clientulus ab iniectione ad dominum ſuperiorem. Iſta remedia etiam & ſolutiones iniectionis

a Ioan. Faber, Bartol & Bald. in l. cũ noſtiſſimi, C. de pœ ſcript. 30. vel 40. ann.
b Pap. lib. 13. Arreſt. tit. 21. arreſto 4.
c Guido Pap. deciſ. 47. nume. 2. Boer. ad § 1. tit. *de la retenue des choſes vendues en fief*, in conſuetud. Burd.
d Boer. ad § 1. *de la retenue*.
e Iaſon, in l. 3. col. 10. verſi. ſed ante quam attingãt, de iure emphyt.
f d. l. 3. § ſed ne hac occaſione, de iure emphyt. Guido Pap. deciſ. 411. titulo, vt de cætero non hat commenta. in Authen. circa medium, C. collat. 5. facit l. ſi mulier, § ex aſſe, de iure dot. P.
g inc. potuit, & ibi Panor. Ioan. Andr. Barbat. de loca. Bald. conſil. 250. vol. 3.
h de his omnib. tractant Petrus Iacob. in praxi. in for. libell. de actio. in rem, in fin. Guido Pap. deciſ. 47. Iaſon, in l. 3. col. 17. de iur. emphyteo. Nicol. Boer. in d. § 1. *de la retenue &c.*
i Ioa. Faber, in princip. de empt. ap. Inſtit.
k § 1. de conſuet. reſt. 9. & ibi Boer. in conſuet. Burt. teſtam. 16. § porro, & ibi Bald. & Cardinal. Alexand. qual. feud. alien. poſſ.
l in § 11. 16. 24. de conſuet. ſeu in cõſuet. Biturt. & ibi Bo. Ioan. Faber, in § præiudicialis, col. 3. verſ. quid dicis, de vaſſallo, de actio. Spec. tit. de loca. § nunc aliqua, verſ. 35. & 37. quos citat Boer. in d. § 13. licet tenuin. § 1. ſi de feud. def. fuer. controuer. in § 1. *des fiefs*, in conſ. Burg. vbi Chaſſan. alias refert ſimiles conſuetudi. Maſuer. tit. de feudis, § ité quandiu, in pract.
m l. 1. C. de executio. rei iudica.
n Bartol. l. de pupil. § memini, de ope. nou. nun. in P.
o Papo, lib. 13. Arreſt. tit. 21. arr. 16.
p in § 33. de conſuet. feudi. in conſuetud. Boior. & ibi Boer. & idem in § 2. glo. de præſcrip. in eod. lib. vbi ſimiles conſuetud. referuntur.
q Boer. vbi ſupra, vbi alia congerit in d. § 2.
r cap. 1. quo termino miles inueſtit. prædebe libr. 1. Feud. tit. 22.
s § præterea, de prohib. alien. per Feder.
t Molin. in conſuet. Paris. tit. *de mutat. de ſeig.* art. 33.
x Boer. vbi ſupra, & ibi interp. de feud. cognition. *rendition* § ſi conſtat, comm. prædic.
y cum ſua ſumma poſſunt in tit. *de bell. poſſeſſ.* art. 74. in conſuetud. Turonen.
z § 1. C. de ſa defunct. contempo. fuerint dotis & agnat. § ſi inter, de alie. feud. pat.
a tenui ſi inc. dom. & vaſſal. lus orat. d. cap. 2. ſi de feu. fuer. contro. § 1. de controuer. inueſtit.

manus

manus oblatione facta ſeu reblandimenta conceduntur ex conſuetudinibus, quas videro [a]. Hicq; notandum, vt prædicta faciliora ſint, clientem non teneri præſtare vel offerre hominium vel fidelitatem extra cancellos & fines territorij domini ſui. Quare ſufficit, ſi is adeat eius domicilium, vel ſi proximus ei ſit, intra decem leucas, illum conueniat. Quod ſi is dominus ibi non reperiatur, nec eius officiarij quibus inſinuetur, vel ſi inuentus noluerit fidem recipere, ſufficit ad vitandam manus iniectionem feudi, vel domeſticis vel agricolis, vel proximis vicinis domini teſtato inſinuare diligentiam adhibitam in præſtanda fide obſequióue patrono [b], vel ſi velit, poteſt adire feudi vicarium vel ſeneſarchum, à quo authoramentum petat. Tunc non current moræ dies 40. quinimo ſi non compareat patronus, nec in domicilio ſuo ſit, poteſt vaſſallus oſculando ianuam domus eius vel peſſulum ferreum, præſtare fidelitatem, vt tradit Alexãder Cardinalis [c]: poteſt tamen & alibi, ſi velit dominus præſtari.

a in conſuet. Turon. tit. *de baſſe voirie* artic. 25 Pithoeus tit. *de la diſtinction des ſeigneuries* artic. 74 75 Aurelian. tit. de feud. artic. 91. &c

b conſ. Aurelia artic. 69. & 70. in conſ. Turo. *de baſſe voirie* artic. 25. And ita *de la mai des fiefs* artic. 109 *Meine de la mature des fiefs* artic. 120. Berbonij tit *des fiefs* artic. 322 facit in arg. l. ſanctus, quæ eſt vt & l. ſi præſens quidè ſit C. de epiſc. audien.

c Alex. Cardin. in c. 1. col. 3. ver. vltro, n. quo tempo. miles inueſtit. petat. in vſib. feud. Boer. in §. 11. de conſuet. feud. in conſuet. Biturig.

De acquiſitione feudi per ſucceſsionem particularem inter viuos. Cap. 17.

1 Succeditur alicui inter viuos, vel poſt mortem.
2 Feudum quod vendi poteſt.
3 Feudum ex conſuetudine ſcripta vendi nequit, ac alijs infeudari poteſt ſine conſenſu domini.
4 Feudum alienari poteſt in agnatos, vel ex licentia pacti, vel in eccleſiam.
5 Feudales & cenſuales res generali Galliæ conſuetudine libere vendi poſſunt irrequiſito domino, & ſaluo eius iure. Feuda redacta in Gallia in formam patrimonij, &c.
6 Feudi mediam partem ſine voluntate domini, iure feudorum quomodo alienaret vaſſallus.
7 Feudum iure communi feudorum non poteſt permutari ſine voluntate domini.
8 Feudum quomodo & quando & pro quibus in pignus iuxta ſale capi poſſit.
9 Feudo onera impoſita per vaſſallum, reſoluuntur redeunte ad dominum feudo, niſi ex donatione vel venditione vaſſalli poſſideat dominus.

1 SVCCEDITVR alicui vel eo viuente, vel poſt mortem: eo viuente, per contractus ex eius vel alterius voluntate: poſt mortem, ſucceſſione teſtamentaria vel ab inteſtato. Itaque 2 & in feudo, ius alicuius in alium transfertur contractu, is autem qui ſuccedit acquirere dicitur. Scio in hac quæſtione varias eſſe ſententias, num vendi, & pecunia & prætio feudum acquiri poſſit, quas prætermitto [d]: & cum Franciſco Curtio [e] iuniore, breuiter reſoluo, poſſe feudum, quod propriè feudum non eſt, intercedente pecunia concedi, & emi & à domino & à vaſſallo poſſe [f]. Quod propriè autem feudum eſt ſecundum ea quæ in finitione dicta ſunt, in conſtitutione non pecuniam ſed amorem exigit [g]. Ex conſuetudine generali etiam feu- 3 dorum ſatis apertum, vaſſallum non poſſe ſine conſenſu domini feudum alienare, quamuis infeudare poſſit minimis valuaſſoribus ſeu valuaſſinis: & ſi vendat vel alienet, irritam eſſe alienationem, & ad dominum feudum reuerti [h], quamuis poſteà redimat & recuperet feudum vaſſallus, nam nihilominus priuatur eo [i]. Niſi alienatio fieret in agnatos [k], cùm non videatur propriè alienatum, quod eſt in agnatorum familia [l], vel niſi pacto ſibi vaſſallus proſpexerit licere ſibi alienare [m] aut ſi in eccleſiam fieret alienatio [n]: alioquin nec neceſſitas vrgens clientem permittit alienationem,

d has refert Curt Iunior in 5. quæſtio. 2. part. tract. feudo. & in 4 part. quib. mod. feud. amittit q 26 num. 117.

e Curt. d quæſt. §. 2. part. & 16 q. 4. 1. part. fin. nume. 17. tract. feud.

f §. fi. de iis qui fed. dar poſſ §. 1. de nat. feud. §. 1. de beneficio fratris §. 1. de inueſtit. in mare fact. §. 1. quem ad. feu. ad fil. pert. in vſib. feud c. ad noſtram, de reb. eccleſ. non alien. ap. Grego.

g §. 1. de feud. dat. in vicem leg. commiſſo.

h §. caſſidis, §. habito, & §. nos autem, de prohib. feud. alien. per Feder §. 1 qualit. olim feu. alien. pot.

i §. 1. quid iur. ſit ſi poſt aliena. vaſſal. recup.

k cap 1. verſ. pen. de alien. feud. pater. Paul Caſtr. conſil. 424 incip. cùm ſtatum, in 1. vol. Bald. in conſil. 58. 2. vol.

l l. voluntas, C. de fideicom. l. 3. de impo. lucra. deſcrip. lib. 10. C.

m rex, in §. de feud. non hab. propriã, natur li. 2. Feudo. tit. 42. Iaſon, in l. fin. coll. 2. verſ. ex quo habetis, de iur. emphy. C. Ioſ. de Platea, Luc de Pen. glo. Bart. in l. prædia, de locatio. prædio. cuncta. C. libr. 15. facit §. feudum eo lege, ſi de feu. def. contro. ſit, libr. 2. Feud. tit. 26.

n Felin. in cap. quæ in eccleſiarum, col. 29. verſicul. 4. limita. de conſtitut. Alexand. conſil. 6. vol. 5. Boer. in §. 2. de conſuet. feud. in conſuet. Bitur.

nec famis illius vt se alat causa [a], quia alienares feudi est. Ex generali tamen consuetudine Galliarum, res feudales & censuales vendi liberè possunt irrequisito domino, salvo tamen iure eius [b]. Quia feuda sunt redacta ad qualitatem proprij patrimonij in Gallia quoad ius succedendi, vendendi, transferendi, & cedendi [c]. Nec consuetudines feudorum, quæ continẽt prohibitionem alienationis citandæ sunt in Gallia secundum Petrum Iacobi [d]. Quamobrem & recepta est sententia, hanc licentiam disponendi ex arbitrio vassalli de feudo, locum habere in feudo ab ecclesia habito, dummodò salvum ius sit ecclesiæ, putà dummodò laudemia & alia commoda ei non adimantur [e]. Semper tamen, vt non semel monuimus, excipimus consuetudines locales, si quæ prohibeant alienationem: Item & pacta in lege traditionis feudi appolita. Nam hæc in primis sequi oportet in locis & inter personas in quibus ita disponitur & statuitur [f]. Iure tamen adhuc cõmuni feudorum vassallus mediam partem feudi poterat alienare sine domini voluntate, non amplius: idque per contractum libellarium [g], quod reuocatum est ex constitutionibus nouis [h]. Abæ & hic consuetudines locales in Gallia derogant, vt dixi. Sed nec iure illo feudorum, permutationes feudi vassallo inuito domino permissæ; quia dominus directus in eo contemnitur [i]. Quamuis res ecclesiæ quæ inalienabiles sunt, possint rectè cum aliis permutari [k]: nempe, quia alij directum non habent dominium. Quod autem ad pignus iudiciale pertinet, nec feuda eius nomine capi placuit, nisi deficientibus aliis vassalli bonis, & ratione tantùm fructuũ à creditore percipiendorum, feudo integro domino reseruato [l]. Neque aliquod onus, vel seruitus in præiudicium dominici iuris imponi possunt & quamuis impolita teneant pendente possessione vassalli, tamen eius iure resoluto, redeunte feudo ad dominum iure domini, resoluuntur & euanescunt [m]: quamuis si ad dominum alio titulo priuato, vt donatione vassalli, redeat, sustineantur [n]. Item vsumfructum quoque vassallus rectè alienat, quia fructus illi, feudum non sunt [o]: in sui præiudicium tamen, non domini [p]. Andreas Pannoniæ rex fidei violatæ postulatus est apud Honorium 3. pontif. summ. quòd neglecto iureiurando dominica prædia alienasset [q].

De acquisitione feudi per successionem defuncti. Caput 18.

1 *De feudo, an vassallus testari possit etiam pro anima, & quando in quinque casibus pro anima testetur iure communi feudorum.*
2 *Feudo legato ecclesiæ vel alys manibus mortuis, hæres tenetur eius morticinij sui expensis à rege impetrare.*
3 *In quibus casibus possit vassallus de iure communi feudorum de feudo testari.*
4 *Quæstio, num feudum quod est ad filios peruenturum, possit vni filiorum per patrem prælegari.*
5 *Feudum quando veniat in restitutionem fideicommissi, quo grauatur filius*
6 *Feudum quando imputetur in legitimam.*
7 *In feudo quomodo succedatur ab intestato per plures.*
8 Droit d'aisneé ou d'aisnesse *quid sit, & quantum primogenituræ iure apud vnum primogenitum ex filijs succedentibus ab intestato remaneat.*
9 Chezé *præcipuum primogeniti, quid.*

a Bal. in § 1. quales res olim feud. alien. post Angel. Aret. Iason. in 4 part. tract. feud. c. ex quib. caus. feud. alien. seu transf. q. num. 10.
b Ioan. Fab. in auth. imperiali, col. vlt. C. de sacrosanct. eccles.
c d Faber in § 1. de empt. & vend. ap. Iustin. & alios tract. de legit. patro. nat. Gaudo Pap. de stil. 59 & 197. Iacobus de belle visu, in tub. in quib. caus. feud. amitt.
d Petrus Iacobi, tract. de succes. feud. col. 8 verific. modo in Summa
e Bald. in § quæreꝛã autem, de prohib. feud. alie. per Fed. Ioan. Fab. in § item Seruanda col. 12 verific. quid de ipso feudo, de actio. Iason. in pral. bu. ro. 17. vol. an autem istæ constitutiones
f Hoffm. in Summa de feud. § apud eum, verticul. fin.
g § 1. de alien. feud. lib. 2. Feud. tit. 13. § in apud quẽ vel quos contio fen. decimia. libr. 2. Feud. tit. 11. capit. fin. de feud. sine cuip. non amitt.
h § 1. qui olim feu. alien. pot. libr. 2. Feud. tit. 19 § illud autem, quæ sunt prr. cau. benef. amitt. lib. 2. tit. tit. 24. & titul. de prohib. alie. feud. per Locarium & prohib. alie. feud. per Federi.
i sic Aluarot. in c. imperialem, de prohib. alien. per Fed. arte. & ibi Iacob. de Ardizo, & Specula. titu. de feud. § quoniam, verific. 32.
k l. sed & permutare, cum auth. seq. C. de sacrosanct. eccles.
l Aluarot. in d. § 1. de prohi. feud alien. per Federi. arg. l. alienationes, & l. rem putarem, famil. erciscun. P. & l. cum postularem, de damn. infect. in fin.
m § quid ergo, de inuest. de re. alien. fact. c. 1. § rursus, de contro. inuest. l. lex vectigalis, de empt. P.
n l. cum à matre, C. de rei vend. l. ex qua persona, de regul. iur. P. Petr. Iacob. de actio. quæ dant pro re quæ cad. in commis. o Lin ædibus, § 1. de donat. P.
p Aluar. in d. cap. imperialem, Ioan. Raynal. & glo. in § præterea, de capitul. Conrad negant, sed distinguo vt in seruitute, & Curtius 4 part. tit. de feud. titul. ex quib. caus. feu. amittun. 25. quæst. num. 106. q Cantelicius, de mercatur.

Quomodo

1 VOMODO feudum ſucceſſione ab inteſtato quæratur, partim in perſonarum qualitate dictum eſt: reliqua ex ſequentibus. & reliqua ex teſtamentaria ſucceſſione conſtabunt. Regulam itaque conſtituunt iura feudalia generalem, vaſſallum non poſſe de feudo teſtari, etiam pro anima [a]. Et idcirco eo iure palam eſt, non poſſe acquiri ex teſtamento vaſſalli feudum. Excipiunt quinque caſus, quibus diſponit pro anima [b]: primò, ſi feudum ſit perpetuum, & per alium ſeruitium præſtari poſſit [c]: 2. ſi feudum liberum ſit & francum [d]: 3. ſi feudum cum vaſſallo ad eccleſiam veniat, vt ea vtatur pendente eius vita [e]: 4. ſi habens feudum ab eccleſia in aliam eccleſiam transferre velit [f]: 5. vt ſi legatum feudi factum non valeat,
2 tamen in hoc operetur, vt in hoc eccleſia recipiat æſtimationem [g]. Addere licet, quod in legatis feudis eccleſiæ vel aliis perſonis manuum mortuarum, putà xenodochiis, capitulis, collegiis, & ſimilibus, hæres defuncti tenetur ſuis impenſis ius mortuum à rege impetrare, vt arreſto Pariſienſi dicitur eſt anno 1558. 22. Martij pro adminiſtratoribus ptocotrophij ſanctiſſimæ Trinitatis Lutetiæ, contra dominam Mariam de Briconeto in feudo de *l'hiemille*. Idque iuſtis rationibus, quas refert Aegid. Magiſter [h], apud
3 quem videto. Placuit etiam interprætibus iure feudorum admitti teſtamenta de feudo vaſſallorum, certis de cauſis: 1. ſi dominus viuente vel mortuo vaſſallo ratum haberet teſtamentum, valebit namque in præiudicium domini ratum habentis [i]: at ſi paternum vel antiquum feudum, conſenſus hic non præiudicat proximis, niſi & illorum accedat conſenſus [k]. Et idipſum 2. verum putatur, ſi præſentibus & non reclamantibus [l] iſidem perſonis fiat teſtamentum. Probatur & 3. teſtamentum, in quo relinquitur feudum filio, vel agnato, ad quem aliter etiam eſſet peruenturum [m]. Item 4. ſi feudum conceſſum vaſſallo pro ſe & pro quibuſcunque hæredibus ſuis [n], & ita legatarius eius pro hærede habetur [o]. Licet & ex conſuetu-
4 dine Biturigum [p], & Burgundiæ [q], in Gallia de feudo teſtari. Cæterùm quando receptum eſt, vaſſallum non poſſe teſtari de feudo, ardua valdè & quotidiana inſurgit quæſtio, & à pluribus variè agitata, quorum ſententias adfert & explicat Franciſcus Curtius [r]. Num pater poſſit in teſtamento vni filiorum, qui ad feudum veniunt, totum feudum prælegare. Quidam [s] rectè negare videntur: quòd pater hoc modo contra prohibitionem diſponeret, & prouidentia legalis vtroſque vocet æqualiter, quæ infringi ab homine nequit [t]. Potiſſimum cùm ius patris morte finiatur [u]. Atque cùm ex ſtipulatione paterna ius quæſitum ſit filio [x], alia diſpoſitione patris auferri non eſt receptum [y], niſi conſentiant quorum intereſt, vel ratum habeant. Sunt illis aliæ rationes, omiſſæ. Quemadmodum qui contrariam ſequuntur viam [z], pluribus eam firmant, volúntque poſſe vaſſallum diſponere teſtamento, vt primogenitus ſuccedat tantùm in feudo. Citant arg. l. 2. C. de ſec. nupt. item 2. quod ius patronatus, quod ad omnes liberos ab inteſtato pertinet [a], poſſit vni ex liberis aſſignari [b]. Tum etiam 3 quòd rogatus aliquid familiæ relinquere, poteſt vnum ex familia eligere [c]. Poteſt addi argumentũ emphyteoſis receptæ pro ſe & hæredibus filiis, quæ vni ſoli relinqui poteſt [d]. At in tã varia quæſtione vallata tantis propugnaculis vtrinq; Curtius ſequitur diſtinctionẽ Franciſci Aretini [e], atq; duobus axiomatibus reſoluit. Primũ, quando filij ſuccedũt in iſtis iuribus feudi ex mero iure concedentis, quia pater nihil dedit de ſuo pro eis obtinendis, tunc filij dicantur venire ex mortis cauſa opinione ſecundũ Bartholum [f]. Vnde ſequitur quod dum nihil habeant à patre, ius quod habent ex perſona alterius, pater non

a hoc conſuetudine fere Galliæ totius & Iudorum recepti. in Gallia, *par l'ſtume du Maine titre ſucceſſions* 37. *Orleans, titul de donat. teſtament.* artic. 14. & *titul de ſucceſſion.* artic. 265. *Paris titu de ſucceſſ.* artic. 320. *Blois* eod. titul. artic. 137. *Chartres* eod. titul. art. 253. *Bar-ſur-ſeine* eod. titul. art. 124. *Auuergne* eod. titul. artic. 13. *Poitou, tit. des teſtamens*, artic. 206. *Angoumois* eod. titul. artic. 114. *Tourayne titul de ſucceſſ. entre meubles*, art. 1. iure autem conſuetudinum feudorum idipſum receptum eſt, vt ſ. 1. de ſucceſſ. feud. l. 1. §. donare, qual. olim feud. alien. por. Socin. conſil. 79. inc. adde, 3. conſ. in 1. par. examinat per plures rationes in vtroque tenenda Frac. Curtius Iunior, in 4 part. tract. feud. ex quib. cauſis feu. amitta q 11 nume. 123. & ſeq.

b Curtius, vbi ſup. & Rebuff. in Sum. de immunit. eccleſ. in quantum, 7. col. verſ. ſed nec illa immunitas.

c prout proxime citauit ep. & Felin. in c. quæ in eccleſiarũ, pet. citat. de cõſt.

d Baldus c. cum dilecto, 4. col. de fid. inſtrum.

e Innocen. & alij in cap. in præſentia, de probat. ap Gieſ. &c.

f Felin. in d. c. quæ in eccleſiarum.

g Curtius, vbi ſuprà, & Speculator. de locat. § nunc aliqua, verſ. 17. facit Bal. in auſa. l. 179. §. ſed ſi quid aliquis de legat.

h Aegid. Magiſt. in deciſio tractat. *de adoratiſſ.* cap. 7.

i arg. l. finali ad Macedo. Bald. in d. c. 2. § donare, qualit. olim feud. alien. poſſe. Quando p non fau

k § 1. de feud. pater. Mart. Lambert. in d. § donare

l vide Bald. & alios, in l. quæ dotis, ſol. matrim.

m Ioan. Bapt. in §. habito, de prohib. feu. alie per Federic. 22. col. facit text. § 2. de alien. feu. pater.

n Bal. in § 1. & 2. de prohib. alien. feud. per Federi. Bald.

---

1 l. 1. de rei dinſ. c. 1. de feud. non haben. prop. natu. Alexand. in l. mancipem, § nihil, de eden. late Curt. vbi ſ. p. o l. in tempus § 1. de vſucap. p in contem. Bitur. tit. de teſtam. § 1. q in conduct. Burg. tit. *des ſucceſſions*, § 4. r Curt. vbi ſuprà. s And. de Iſern. a. Alexand. in § 2. ſuccedit. feu. & 21. innoc. t l. ſi rogator, de adopt. P. v l. vxor patri, C. de leg. 1. ſtipulatio iſta § ſi quis ita. de verbor. obl. g x l. quod dicitur eod. 7 l. 6 poſt mortem, § ſi de bono poſſeſſ. cont. tabl. inſulam, § fin. dol. matt. in P. z vt Paul. Caſtren. conſ. 163. inc. in cauſa. a l. vnic. ſuprà dd. §. liberi, de operis libert. b l. 1. de aſſignat. liberis in P. c l. vnum ex familia, in pr. n. de leg. 2. d ſi ius § pen. de leg. 1. e cùm plures, de leg. 2. f Speculator. tit. de locato, § nunc vero aliqua, verſ. 5. g Franc. Curt. in l. aqua Iuliana, n. § ſi quid ad cal. de leg. 1. h Bart. in l. finali, & Ang. de verbor. obl. & in Lunetis cauſa capitur, de donat. cau. mortis. in Padue Bald. in l. 3. in fin. per quas perſonas acquir.

possit illis auferre. Quare si pro feudo pater pecuniam non dedit, pater alteri ex filiis non poterit prælegare. Alterum est, si pater accipiens feudum vel emphyteosim pro se & filiis, aliquid exponendo de proprio, tunc filij videntur habere feudum vel emphyteosim ex tacita donatione paterna: & tunc distinguendum, an filij essent sui iuris tempore mortis, vel non: vt si non sint, videatur reuocata donatio per tale prælegatum: si autem sint sui iuris, saltem tempore mortis, hic casus pendeat ab his quæ ponunt Bartho. & modernior. in l. qui Romæ §. Flauius de verb. obligat. Vide cætera apud Curtium, qui singulariter addit, quod quando feudum susceptum est pro se, filiis, & hæredibus, id est, quando feudum est hæreditarium, proculdubiò tenendum esse patrem posse vni filio prælegare, cùm in tali feudo nemo alius possit succedere, quàm is qui hæres eius sit qui acquisiuit, & ideo factum eius non potest impugnari [a]. Et in hoc feudo hæreditario, factum patris præiudicat filio [b]. Hinc fit, vt si pater alterum grauauerit, vel omnes onere fideicõmissi, 5
testamento, feudum hæreditarium veniat in restitutionem fideicõmissi: non hæreditarium autem susceptum pro se & filiis tantùm, non vtique, nisi fideicommissarius sit de descendentibus capacibus ad successionem feudi [c]. Placuit etiam, feudum imputari in legitimam regulariter, dummodò ipsum 6
feudum proueniat ab ipso testatore: secus, si proueniat ab alio ascendente [d]. Quando ab intestato feudum sua natura est indiuiduũ, vt regnum, comita- 7
tus, marchionatus, baronia, & similia inter plures fratres dat ius succedendi: distinguendum est secundum consuetudines locales, quarum illa æquissima videtur [e]. Per quam si bona alia, quàm feudalia sint in bonis defuncti, apud 8
primogenitũ iure primogenituræ, quod vocant *droit d'aisnesse* aut *daisnée*, feudum integrè remanet cum suis iuribus, nec diuiditur, dũmodò aliis æquam portionem illius feudi ex aliis hæreditariis bonis suppleat. Quòd si nihil sit, ex quo suppleri pars possit, tunc diuidentur res feudi per manus primogeniti, qui sibi iura primogenituræ retinet, satisfacto tamen pro illis ex aliis bonis fratribus. Iura autem illa sunt, castrum præcipuum feudi, cum cõcepto eius & iure excubiarum, vocãt, *droict de guet*, vnum hominiũ seu fides vassalli alicuius, ius patrimonij facultas dandi eleemosinarias, leprosarias, & quod dicunt, *le Chezé*, nempe quatuor aripenta terræ circum castrum extra fossas 9
eius, & vallum: dummodò intra septa eius mensuræ non sit ciuitas, pistrinum, aut clibanum, seu furnus, bannaria: hæc enim diuidenda sunt familiæ erciscundæ iudicio, vt reliqua: pro his tamen aripentis terræ, iuxta prædicta loca proximiora totidem accipiet. In aliis autem feudis eadem ferè iura primigenio competunt, sed nõ tam ampla: nam competit quidem & domus præcipua, nomen & insignia feudi, & septum & hominiũ selectum vnum, verùm pro iure illo *de Chezé*, si septum non sit, vnum tantùm aripentum terræ competit, & vt dicunt, volatus Gallinacei, vel *le vol d'vn chapon* [f]. Sed in hoc etiam variant, & proinde consuetudines ipsæ sunt consulendæ.

a l. cùm à matre, C. de rei vend. & hoc est quod voluit Bart. in l. vt iurisiurandi § si liberi, de oper. liber.
b Alexã. consil. 124. circa medium.
c tractant hæc quæst. Bartho Alexand. & alij in l. si patroni, ad Trebellia. in P. Alex. in consil. 29. 5. volum.
d Alexand. in d. l. si patroni. Curtius, in 4. par. tractat. feud. ex quib. cau. feud. amitta. num. 134.
e in consuet. Turon. *comme baronie doit estre d'ipartie*, art. 1. & 2. Andium titu. *des partages*, artic. 272.
f *Cestume de Tirreine* titul. *de success. des nobles*, art. 3. *Maine* eod. titu. art. 238, & 239 & 252. *Paris* titul. *de maire. feuda* artic. 8. *Charolois* titul. *des fiefz* artic. 4. *Bonelius* titul. *de successio.* artic. 301. 302. & 304. Aluerniæ co. tunl. artic. 51.

De causis, cur beneficia feudalia concessa sunt, & extinctione, vel reuocatione beneficij. Cap. 19.

1 *Res omnis ijsdem soluitur, quibus inducta est causis.*
2 *Finis concessionis feudi amicitia, & quædam ex fide necessitudo.*
3 *Ideò ingratitudo beneficij amittendi causa.*
4 *Ingratitudo & domini erga vassallum est.*
5 *Feudo priuatur vassallus, si vocatus non veniat, & fidem non præstet.*

6 *Vassallus*

6 *Vaſſallus vt priuetur feudo ob non ſeruitium exhibitum, interpellari debet.*
7 *Vaſſallus in bello dominum non iuuans, vel ſi deſerit pugnantem, feudo priuatur.*
8 *Vaſſallus in omni bello iuſto & iniuſto, an iuuare debeat dominum.*
9 *Vaſſallus quo bello, & quatenus teneatur ſequi dominum: & ibi quæſtiones plures de non iuuato domino in bello, remiſſiuè.*
10 *Feudo priuatur qui non defendit dominum conſilio vel auxilio.*
11 *Bannum & heribannum quid vocemus in Gallia.*
12 *Feuda franca à banno libera.*
13 *Feudo priuatur vaſſallus, qui beneficij patronum fuerit aggreſſus, vel dominum eius, vel ſi inſidias et molitus.*
14 *Feudum amittit vaſſallus, deferendo dominum, & conſilium detegendo.*
15 *Item ſi teſtimonium ſponte in dominum dixit.*
16 *Si aduocatus contra patronum ſit.*
17 *Vaſſallus malè iudicans contra dominum, quando feudo priuetur.*
18 *Adulterans vxorem domini ſui, vel rem habens cum certis perſonis alijs eius domus, priuatur feudo. Item turpiter cum vxore domini ſui ludens, &c.*
19 *Etiam ſi vxor domini ſit vidua vel ſponſa: idem in eius pediſſequa, etiam ſi prædictæ perſonæ eſſent publicæ meretrices: Quid de concubina domini, remiſſiuè.*
20 *Si ſe ſupponat vxor domini vaſſallo in lecto eius, feudum non amittit.*
21 *Ingratitudinis cauſæ, quibus amitti poteſt feudum ex alijs capitulis, quomodo elici poſſint.*
22 *Inficiatione domini ex certa ſcientia feudum amittitur, non ſi ignoranti.*
23 *Vendens feudum ſine voluntate domini, quando feudo priuatur.*
24 *Dominus inuitos vaſſallos in alios intra feudorum non poteſt alienare.*
25 *Extinguuntur aliqua feuda annonaria, inopia domini.*
26 *Vaſſallus tenetur alere dominum inopem.*
27 *Beneficium ſeu feudum inſolenter tractans, feudo priuatur, ſi monitus non reſipiſcat.*
28 *Promiſſio beneficij ſeu feudi antequam domino competat, quando extinguatur.*
29 *Feudo debito priuatur, qui permiſit alium de eo inueſtiri.*
30 *Feudum etiam amittitur repudiatione, vel refutatione.*
31 *Feudum quoque extinguitur, ſi res data ſit aliena, & vaſſallo tenetur dominus de euictione.*
32 *Item ſi vaſſallus non poteſt officia vaſſalitica præſtare.*
33 *Et per renunciationem in manus domini.*

1 MNIS res per quaſcunque cauſas naſcitur: per eaſdem ſci-
2 licet contrarias, diſſoluitur [a]. Summa totius intentionis eſt beneficiariæ conceſſionis beneuolentia, vt neceſſitudo coniungatur dantis & accipientis: cuius vinculum fides beneuola, & repenſio beneficij, ad quam naturaliter tenemur [b]. Amicitiæ huius fides, in re & conſilio conſiſtit: proinde cum fundamenta hæc fidei & baſes corruerint, ſat ſcio neminem inficias iturum, beneficiariam cauſam corruere oportere deſtitutam ſua ſubſtantia. Sic enim in finitione diximus feudi, amore, non pecuniæ cauſa feudum conſtitui [c]. Nam amicitia quæ beneuolentia eſt, & voluntas erga aliquem rerum bonarum, illius ipſius cauſa quem diligit, cum pari eius voluntate [d]. Et amor, ex quo amicitia eſt nominata, princeps eſt ad beneuolentiam coniũgendam [e].
3 Hæc prouocat patronorum munificentiam in beneficiarios, quam ſi cliens aut contempſerit, aut ingratus ei fuerit, vt indignum, beneficio ſpoliandum optimis rationibus conſuetudines feudorum exiſtimarunt. Atq. ne poſthac litium eſſet ſeges incerta, præſcripſerunt cauſas, quæ muneris beneficiarij

a c. 1. de reg. iur. ap. Gregor. & l. nihil tam naturale, cod. in P.
b l. ſed etſi lege, § cõſuluit, de petit. hæred. P. l. Attilius regulus, de donat. in P. l. ſi pignore, de furt. in P.
c c. 3. de feud. dato in vicem legis commiſſo.
d Cic. de inuentio.
e Cic. de amicit.

a c. 1. de feud. nec cel. non amitt. lib. 1 Feud. tit. 22. 9. de natu. feu. eod. lib. 2 tit. 7 cap. 3 qui ifgen. mil. ineſt. pr. ſ. lib. 2. de conſtitu. 29. Gregor.

b ca. de forma, 22. quæſt. 5.

c §. 1. de feud. ſine culp. non amitt. § ſed non eſt alia, quæ ſunt priuat. cau. benef. amitt. § 1 ſi vaſſallus, & §. licet vaſſallus, ſi de feu. def. contro. ſit &c. lib. 2 tit. 16. § nn. de allod. tit. 54.

d § fin. per quos fiat amitt. lib. 2 tit. 3. Feud. §. eſt & alia, quæ ſunt priuat. cau. ben. amitt. lib. 2 tit. 24.

e in ſuperioribus tit. & in § adhuc ſequi. hæc ſiuntur, leg. &c. lib. 2. tit. 28.

f Felin. in c. ad audientiam, num. 19. de præſcript. & in capit. cùm accleſiſſent, 14. col. de cõſtitut.

g § 1 quib. mod. feu. amitt. lib. 1. Feud. ti tul. 3. & quibus mod. feud. amitt. eod. lib. 1. tit. 17.

h c. fin. de feud. ſine cul. non amitten. lib. 1. tit. 22.

i §. item qui dominum, quæ ſunt priu. cau. benef. amitt. lib. 2. Feud. tit. 24.

k de his, in § 1. hic ſi pritur lex, &c. lib. 2. Feud. titul. 28.

l § 1. de no. let fidel. lib. 2. Feudo ti tul. 7.

m § contra omnes, ti tul. hic ſiuntur lex. in §. illud quoque, de pro. ſa. ten. ſeu. per Feder. lib. 2 ti tul. 56.

o Iaſon. de bello vi tæ, & And. de Iſer nia, in §. 1. quib. mod. feud. amitt.

p can. ſi cx, 14 q. 7. gloſſ. in ca. de forma, 22 q. 5.

q Gloſſ. in § ex his, 23 quæſt. 1. notat. in Lex hoc iure, de iuſt. & iur.

r Ioan. de fier. in c. 1 § ſed nec ſuſt. or. quæ ſunt pri. cau. benef. amitt. Alua rot. in §. 1. quib. mod. feud. amitt.

s Curt. in 4. part. practi. ex quib. caui. feud. amitt. vſque ad 21. numerum.

t §. fin. de alien. ecc. pater. in 2 tit. 39. vbi glo. explicat ſi ſine ſua vitæ peri culo.

v §. præterea, quæ ſunt pri. cau. benef. amitt.

x § 1. de for. fidel. lib. 2. Feud. titul. 6 can. de forma, 22. quæſtio. 5.

ſunt, à quibus declinans, & delitans dolo malo cliens, à beneficio caderet, & ſine culpa non priuaretur [a]. ἀκριβείας cauſas exprimendo, quæ torquentur, 4
etiam in dominos qui fidelibus ſuis vices reddere tenentur: alioquin & iſti quoque infidi [b]. Sic enim gratiæ tres vel charites inter ſe implexæ ſunt, vt 5
gratia perpetuo volumine & circuitu gratiam pariat. Primùm itaque feudo vaſſallus priuatur, ſi vocatus legitimè & cùm poteſt, non ſeruiat [c], vel ſi non fidem præſtet domino [d] ſecundum capita traditionis. Quæ de dilatione & 6
mora præſtandi iuramentum fidelitatis diximus in iuramento fidelitatis, hîc repetenda ſunt: At in ſeruitio faciẽdo mora ante priuationem per interpellationem exigitur, aliter non priuatur feudo, ſi paratus eſſet [e], ſicuti nec præſcribit contra dominum vllo tempore, ſi dominus non egens, eo non vſus fuerit: contrà ſi egens non vtatur, vt diſputat Felinus [f]. Item qui dominum 7
in bello non adiuuat, & ſi eum in bello deſerat, non mortuum, nec ad mortem vulneratum, feudo priuatur [g]. Et vt alibi [h] dicitur, ſi in pugna eum dimiſerit, & cum eo non laborauerit. Et rurſum [i], qui dominum ſuum, cum quo ad prælium iuerit, in acie periclitantem dimiſerit, beneficio indignum ſe iudicauit. Hîc quidam dixerunt & in bello iuſto & iniuſto vaſſallum iu- 8
uare debere dominum, exceptis caſibus, ſi contra ſuperiorem vel antiquum dominum opem poſtularet, vel extra communionem eccleſiæ eſſet dominus: quia tunc ipſo iure ſoluuntur clientes à ſacramento fidelitatis dominorum, donec redeant in gratiam eccleſiæ & principis vel antiquioris patroni, ſi feudum non ſit ligium. Quod & æquum eſt & ſanctiſſimum, ſicuti & probarem in omni alia cauſa vaſſallum teneri defendere dominum, ſed non iniuſtè manifeſtè pugnantem, ad id minime inuadere cogendum [k]. Sic forma fidelitatis habet promiſſionem iuuandi dominum contra omnem hominem, filium, fratrem, patrem, excepto rege vel imperatore [l], excepto quoque domino antiquiore [m]. Sic pulchra extat conſtitutio Federici in hæc verba, *præcipimus, vt, ſi vaſſallus de feudo ſuo alium vaſſallum habuerit & vaſſallus vaſſalli dominum domini ſui offenderit, niſi pro ſeruitio alterius domini ſui hoc fecerit, quem ſine fraude antè habuerit, feudo ſuo priuetur, & ad dominum ſuum, à quo ipſe tenebat, reuertatur* [n], *niſi &c.* Sanctior autem illa opinio mihi videtur, quæ tradit [o], vaſſallos non teneri iuuare dominos ſine defendendo vel inuadendo in bello iniuſto, quia non dicatur opem ferre qui ad nocendũ adiuuat [p]. Bellum porrò 9
iniuſtum dicitur quinque modis [q]. Nec tenebitur tamen vaſſallus ſequi dominum pro bello particulari eius vel alterius particularis extra prouinciam, niſi pro defenſione regni, ad depellendos hoſtes eundum ſit, dum vitandus eſt ingreſſus hoſtis [r]. In hoc capite plures diſputat quæſtiones Curtius, quas videto [s], vtrum contra ſe iuuare teneatur dominum, num primò iuuans, poſteà deſerens, priuetur feudo, an inhabilis bello teneatur iuuare, num ſi dimittat dominum putans mortiferè vulneratum, ſi honeſta de cauſa relinquat, ſi dimiſſio domino non noceat, ſi duo fratres vaſſalli in prælio ſint, & vnus relinquat dominum, alius remaneat, num priuetur relinquens. Proxima eſt 10
reprehenſio præcedenti, non defendiſſe dominum: quòd dominum à morte ſi poſſet, non liberauerit: Et ideò tunc quoque feudo priuatur [t], pura, quia nõ detexit inſidias domino factas, præhenſionem decretam, vel magnam iacturam patrimonij imminentem, & in ſimilibus opem ſuam non obiecit [v]. Debet in omnibus fidelitatis capitulis vaſſallus auxilium & conſilium domino, neque ſufficit ei abſtinere à malo, niſi & quod bonum eſt faciat [x]. Ex ſuperioribus itaque conſtat moram & culpam in ſalute & defenſione domini nocere: moram autem & culpam interpellatione fieri [y], ſi vocatus eius rei gratia à domino, vel ſi, cùm ſcire poſſet vocari, non adfuit [z]. Proinde in Gallia dum obſequia & ſeruitia à clientibus per regem deſiderantur, conuocantur per

b ca. de forma, 22. quæſt. 5. c §. 1. de feud. ſine culp. non amitt. §. ſed non eſt alia, quæ ſunt priuat. cau. benef. amitt. § 1 ſi vaſſallus, & §. licet vaſſallus, ſi de feu. def. contro. ſit &c. lib. 2 tit. 16. § nn. de allod. tit. 54. d § fin. per quos fiat amitt. lib. 2 tit. 3. Feud. §. eſt & alia, quæ ſunt priuat. cau. ben. amitt. lib. 2 tit. 24. e in ſuperioribus tit. & in § adhuc ſequi. hæc ſiuntur, leg. &c. lib. 2. tit. 28. f Felin. in c. ad audientiam, num. 19. de præſcript. & in capit. cùm accleſiſſent, 14. col. de cõſtitut. g § 1 quib. mod. feu. amitt. lib. 1. Feud. ti tul. 3. & quibus mod. feud. amitt. eod. lib. 1. tit. 17. h c. fin. de feud. ſine cul. non amitten. lib. 1. tit. 22. i §. item qui dominum, quæ ſunt pri. cau. benef. amitt. lib. 2. Feud. tit. 24. k de his, in § 1. hic ſi pritur lex, &c. lib. 2. Feud. titul. 28. l § 1. de no. let fidel. lib. 2. Feudo ti tul. 7. m § contra omnes, ti tul. hic ſiuntur lex. in §. illud quoque, de pro. ſa. ten. ſeu. per Feder. lib. 2 ti tul. 56. o Iaſon. de bello vi tæ, & And. de Iſer nia, in §. 1. quib. mod. feud. amitt. p can. ſi cx, 14 q. 7. gloſſ. in ca. de forma, 22 q. 5. q Gloſſ. in § ex his, 23 quæſt. 1. notat. in Lex hoc iure, de iuſt. & iur. r Ioan. de fier. in c. 1 § ſed nec ſuſt. or. quæ ſunt pri. cau. benef. amitt. Alua rot. in §. 1. quib. mod. feud. amitt. s Curt. in 4. part. practi. ex quib. caui. feud. amitt. vſque ad 21. numerum. t §. fin. de alien. ecc. pater. in 2 tit. 39. vbi glo. explicat ſi ſine ſua vitæ peri culo. v §. præterea, quæ ſunt pri. cau. benef. amitt. x § 1. de for. fidel. lib. 2. Feud. titul. 6 can. de forma, 22. quæſtio. 5. y § 1. de feudo ſine culp. non amitt. §. ſed non eſt alia, quæ ſunt priuat. cauſ. benef. amitt. cum ſimilib. z 1 quod te, ſi cer peta. in P. 1 mora, de v. ſig. Ff. ſi ex legati cauſa, de verbor. oblig. P.

bannum

11 bannum & herebannum. Bannum Franci dicebant vocationem. Herebannum autem inde conſtat componi, vel à voce Germanica *heer*, id eſt, exercitus, vt cùm defectus indictus exercitus edicitur, vocari dicantur omnes vaſſalli ad exercitum vt veniant, vel vicarium mittant, vel certum æs ad ærarium deferant: vel ſi manus coniungere Græcam dictionem, dices ban, à πᾶς, omne, quòd omnis exercitus vocetur, vnde & dicimus piſtrinum bannarium, & cibanum bannarium, id eſt, omnibus certi loci hominibus com-
12 muniter inſeruiens, vnde & vox erit Gallica *Rierreban*. Ab hócq; obſequio quædam feuda liberantur: qualia feuda aliquorum ciuium qui ex diplomate regio ciuitatis certæ obſequio mancipantur, talia etiam & feuda franca &
13 libera. Tertio loco multò magis erit puniendus ademptione feudi, qui non ſolùm beneficium non defenderit, ſed eum aggreſſus fuerit, vel caſtrum domini, ſciens maximè ibi eum eſſe vel dominam [c]: quamuis etſi neſciat, eo ipſo quod caſtrum domini violat, priuandus ſit feudo [d]. Hicq; proditionis crimen eſt, perfidiáq; maxima, quæ etiam alia pœna vindicanda eſt: cæterùm nunc tantum de feudi amiſſione agimus. In iſtis violantur ſacramenti fidelitatis præſtitæ duo capita, tutum & incolume, damnum corpori, & dánum caſtro inferendo [e]. Cùm domus vnicuiq; tutiſſimum debeat eſſe refugiú [f]. Idipſum intellige, ſi impias manus in dominũ intulerit, vel vitæ inſidiatus fuerit veneno, vel gladio, vel aliter [g]. Si tamen voluit dominum offendere, nec tamen inſidiatus fuerit, feudo non priuatur [h]. At ſi fratrem ſuum occiderit, vel nepotem fratris filium, feudo priuatur [i], non item ſi fratrem domini ſui [k]: grauius enim ſcelus eſt prodere proprium ſanguinem, & parricidium homicidio alterius hominis, vt docemus alibi in crimine de ſicariis. Sed & ſingulare eſt, etiam eum qui repudiauit feudum, & ad obſequia non tenetur, tamen ob memoriam priſtinæ amicitiæ offendere non debere
14 dominum antiquum [l]. Quarto loco & ædit tutum, & feudum amittit vaſſallus, dominum deferendo vel conſilium eius ſçienter, id eſt, dolo malo delegendo quod defectum nocet [m]. Sic enim exoſos huiuſmodi delatores leges habent familiares & domeſticos: vt ſtatim à limine iudicij illorum voces funeſtas ſilere, gladio vltore iubeant [n]. Et eos qui proditores dominorum ſunt, reijciunt cum indignatione [o]: niſi delatio ſit criminis proditionis maieſtatis [p], vel ſuam proſequantur iniuriam: de ſuorum iniuria non idé, qua polliciti ſunt vaſſalli cõtra omnes fidem [q]; vel niſi minores eſſent eúſ-
15 que ætatis vaſſalli, quæ veniam mereatur [r]. Simili ademptione caſtigatur qui ſubiecit accuſatorem vaſſallus, vel teſtimonium dixit aduerſus dominũ
16 ſponte, ac qui detulit: non ſi coactus à iudice [s]. Eadémq; diſtinctio, quæ à te ſte facta eſt, in aduocato vaſſallo tuenda eſt, vt ſi ſponte contra dominum patrocinium exhibuerit, feudo priuetur [t]; qua conſilium pollicitus eſt domino in iuramento fidelitatis, & tutum & vtile [u]. In quo differt à liberto, qui non hoc pollicetur in manumiſſione patrono: & ideo aduocatione impunè contra illum fungitur [x]. Contrà, ſi coactus neceſſitate officij contra dominũ poſtulauerit: excuſatur enim [y]. Et ego hanc ſententiam ſequor, quamuis Franc. Curtius ſubſiſtat, & deliberãdum amplius cenſeat, nũ ob patrocinij ú-
17 ſpontaneum contra dominum feudo priuetur vaſſallus. Affinis cauſa priuationis eſt, ſi vaſſallus in cauſa domini iudicauerit contra dominum, & ex iiſdem actis ſuperior eius ſententiam reſcindat [z]: quæ intelligenda ſunt, ſi arguatur præcedens animus in patronum malè affectus, vel culpa, quòd non conſulunt peritiores: & ſi indè magnum diſpendium domino accideret, vel
18 ſi criminalis eſſet cauſa [a]. Accedit alia cauſa ingratitudinis grauiſſima, qua priuatur feudo vaſſallus delinquens contra honeſtum, quod pollicetur in fide [b]: ſi concubuerit cum vxore domini vel tentauerit concumbere, aut cũ

a § ſimiliter, quib. mod. feud. amitt. b § item ſi § ſimiliter, & § penult. quæ ſunt per can. benef. amitt. c § ſi de feud. l. fidelit. libr. 2 Feud. tit. 6 d Ideoque ſi de iniuſto vaſſ. lib. 2. tit. 4. & ſi quis in dominum alienat., de iniuſ. in F. I. ſi eum in fin. de fidelitate libert. in F. e § penult., quæ ſunt poen. can. benef. amitt. f § ſi voluit, de ea parte quæ tenetur feud. lib. 2 Feud. tit. 5. g § ſimiliter, quemadmod. feud. amitt. lib. 2 Feud. tit. 5. §. denique, quæ ſunt poen. can. benef. amitt. h § ſed ſi quis iurauerit, de fidelit. lib. 2 Feud. tit. 5. i § ſimiliter vaſſallus qui conſentit homicidio domini ſui, lib. 2. Feud. tit. 5. §. k § ſed ſi quis iurauerit, de fidelit. libr. 2 Feud. tit. 5. §. item quib. mod. feud. amitt. lib. 2 Feud. tit. 37 § item ſi delator, quæ ſunt poen. can. benef. amitt. l § ſi quis ex familiaribus, qui ſeruf. non poſſ. C. m l. fin. de delato lib. 10 C. n gloſ. in d § item ſi delator, § cauſas, verſ. in appellationibus, in authen. o in § contra omnes, ſi ſuum ius &c. p Alvarot. Iacob. de Ardizo, in d. § ſi fidelia &c. q gloſ. in d § item ſi delato, ſi cui poſſ leg. rem § ius vet. 10, & ibi Accurſ. de iis quib. vt indig. d g. F. r gloſ. in d § item &. ſi delator, & ibi Alvarot. & loc. de bello exſh. 3. fin F. de inoff. teſtamen. ſ quæ de iur. fidel. & cuiuſ. po tur fid ſunt ius in § ſi ſe ter à, quæ ſunt poen. cauſ. benef. amitt. t l. cum maior, § ſi patronus, de bonis libert. in F. u Iaſon de lit. C. de poſtul. x Franc. Curt. Iunior, in 4 part. tract. de feudis capit. ex quib. cauſ. fiud

a ff. nunc. 72. y gloſ. in d. §. item ſi delator, per l. poſt legatum, §. quidam, de his quib. vt indig. z Alvarot. in d § item ſi delator, a. de loco fidelit.

ea turpiter luſerit, aut ſi cum filia aut nepte vel ex filio, aut cum nupta filio, aut cum ſorore domini, ſi iſtæ perſonæ in domo domini maneant [a]. Probat & defendit perpulchrè Curtius [b] hoc ipſum locum habere in vxore etiam vidua & ſponſa domini, item in pediſſequa. Et quod valdè notabile, etiam ſi prædictæ enumeratæ perſonæ eſſent publicæ meretrices. Nam & adhuc vaſſallus in reuerẽtiam & honeſtatem domino iuratam, abſtinere debet. Quid autem in concubina, tu ipſe apud ipſum videto, ne ſuppilemus ſcrinia illius. Reum tamen non putant vel ademptione dignum vaſſallum, ſi concubuerit errore ductus cum vxore domini, putà quòd illa ſe in lecto vaſſalli, pro eius vxore ſe ſubiecerit [c]. Superioribus cauſis ingratitudines ſimiles poſſent contingere, quæ non fuerunt expreſſæ, quæ tamen ad calculum ademptionis à probo & circumſpecto iudice deduci poſſunt, accurata rerum & perſonarum conſideratione adhibita ex clauſulis feudorum generalibus, quæ ſuperioribus adjiciuntur, vt priuentur, ſi ſimiles cauſas vel maiores vaſſalli commiſerint [d]. Et in ſumma concludunt interpretes, in omnibus cauſis ingratitudinis, ex quibus iuſta eſt exhæredatio [e], reuocatio donationis [f], & matrimonij diſſolutio [g], eſſe & feudi amiſſionem. Quod colligunt ex §. prædictis modis, quæ fuit prima cau. benefi. amitt. & examinat Curtius, quem conſulito [h]. Ad cauſas quoque ingratitudinis, quæ feudum adimunt, pertinet: ſi vaſſallus feudum vel feudi conditionem ex certa ſcientia inficiatur, & propter inficiationem ſit conuentus, nam ſpoliatur eo: ignoranti verò ſubuenitur, quia ſi dubitet, dubitanter reſpondere debet [i]. Cæterùm primùm cognoſcẽdum eſt, iure ne vel iniuria cliens ſe beneficiarũ negauerit, pendentéq; lite ſoluetur clientulo manus in feudũ iniectio. Nã placuit ob perfidiam ipſo iure beneficiarũ prædium in cõmiſſum non cadere, niſi cauſa perfidiæ primũ diſcuſſa; & niſi prius ſententia iudicis clientẽ ſuum patronus expugnauerit [k]: ſiue quis beneficiarũ ſe negauerit, ſiue per annũ & diẽ à fide obſequióq; cliẽs abſtinuerit, vel alio modo feudum in caduci cauſam ceciderit, ex qua ob noxã prædiũ dandũ ſit lege cõmiſſoriæ domino. Iure quoq; feudorũ tacitè videtur dominũ offendere, & ideò priuatur feudo, qui ſine eius voluntate vendidit, quod iam explicatum eſt in acquiſitione feudi per ſucceſſionẽ particularem ex emptione; quin & quando vaſſallus feudum alienauit, feudũ eſſe deſinit apud emptorẽ quoq; [l]. Punitur & tabellio amiſſione officij, & infamia, qui contractũ conſcripſit [m], & manus abſciſione [n]. Sicut dominus, nolẽtes & inuitos vaſſallos iure cõmuni feudorũ, & exceptis cõ ſuetudinibus priuatis, nõ poteſt in alĩ alienare [o]: niſi neceſſitate adigatur ad venditionem [p]. Quemadmodũ enim intereſt domini, non mutare vaſſallos: ita ſubditorũ nõ mutare dominos [q], etiãſi mali ſint qui præſunt, ne peiores eis contingant prioribus, & ne tã ſaturis ex cõpillationibus bonorum ſubditorũ ſubmotis, alij famelici, ſuccedant, qui reliqua tollant. Quod indicat apologo Aeſopus herinacei, qui μυοφίλης eſſe volebat vulpi, in quam lapſam in ſoueã, miſerã, & canibus muſcis repletã, cùm incidiſſet herinaceus eius miſertus rogauit, nũ vellet vt ab ea muſcas euelleret: cúmq, ipſa negaſſet, & mutaretur, reſponſum accepit, *iam*, inquit, *hæ ſatura parum ſanguinis trahunt, quod ſi has tu excuſſes, fameſcentes venient aliæ, quæ quod mihi ſanguinis reſtat totum ebibent.* Aliæ cauſæ extinctionis feudi extra ingratitudinem ſunt quædam, veluti in feudo de cumera & cauea inopia domini, ob quam annonæ annuæ feudi extinguuntur, ſi dominus ſine periculo egeſtatis non poſſit præſtare [r]: prior enim charitas à ſeipſo incipit [s]. Quod in alijs feudis perpetuis non admitto, vtpotè dominio vtili in perpetuum in vaſſallum tranſlato, in quo non eſt locus pœnitentiæ [t]. Verumtamen non dubito iure amicitiæ initæ ſacra-

mento

a §. item ſi fidelis, quib. mod. feud. amitt. lib. 1 tit. 5. & alio, quib. mod. feud amitt tit. 17. cap. fin. de feud. ſine cul. non amitt. lib. 1 tit. 22. § rurſus, quæ ſunt prima cau. benef. amitt. lib. 2 Feu tit. 24.

b Fran. Curt. in 4. part. tract. de feud. in capit. ex quibus cau. feud. amitt. à num. 21. per tot.

c Alueto. in §. 1 col. vlt. quib mod feu. amitt.

d § ſed quia naturalem, quæ fuit prima cau. benef. amitt. lib. 2. tit. 24 § 1. an quib cauſ. feud. amittatur, lib 2 Feu tit. 23 § fin quib. mod. feud. amitt. lib. 2 tit. 17.

e de quib in §. cauſis, vt cum de appel. cog. in authen.

f de quib. in l. fin C. de reuocan. donation.

g de quib. in l. conſentit, cum §§ de repud C.

h Fr. Curt. in 4 part. tract. de feudo c. ex quib. cauſ. feud amitt. in 32 cautum. 77.

i in §. vaſſall' ſi feudum, & in §. vaſſallus feudum, ſi de feu def. fuer. contro. libr. 2 tit. 26. §. fin de legib. Conra. lib. 2. Feud. tit. 14.

k hoc late explicat Moline. in conſuet. Pariſ tit. *de matt. feod* §. 20 facit glo. in cimperialem, § calliclis, in verbo re agerentur, de prohib feu. alien. per Feder. & ibi Aluarot.

l § feudum ea lege, verſ. quod ſi vaſſallus, ſi de feu. def. contro fuer. & vid. 2. tit. 16

m c. 2. §. ſi quis verò, de prohib. feud. alienat. per Lotar. lib. 2. tit. 32.

n §. calliclis, lib. 2. tit. 55.

o § ex eadem, de capitul Corra. & c. imperialem, § præterea, ducatus, de prohib alien. per Feder. glo. in l. inuitus, de fid. icom. libert. in P. Hoſtien. Ioan And. & copioſe Felin. in cap. dilecti, de mato. & obedié. apud Gregor.

p Bald. in d. c. dilecti, at l. patronus, & l. mediocris, de oper. libert. facit d § præterea, & §. ea eadem, cod.

q Inno. in c. auditis, de præſcript apud Gregor.

r quem refert Ariſtot. lib 2. Rhetor. ad Theod. cap. 21.

s §. 1. de noxis ſendo, lib 2. tit. 32.

t l præſes prouinciæ, C de ſeruitu.

v § in primis, in quib. mod feud amitt § & quia vidimus, & § fin qui feud. dat poſſ lib 1 tit. 1 tit. de nath. feud eod lib. tit. 7. §. 1. de feud. ſine cul. non amitt. lib. 2. tit. 21. § ſciendum, quo tempo mil. interſit. per. deb § ſi facta, ſi de feud. def. contro. fuer. lib. 2. tit. 26.

mento hoc vaſſallitico, teneri vaſſallum ſubuenire etiam de proprijs domino in extrema inopia, ſaltem in alimentis; alioquin, ingratum haberi & indignum beneficio. Non enim æquum eſt videre egentem, quem prius habuit in amicum[a], ſicut patrono egente tenetur alimenta præbere libertus[b], & donatarius, donanti: alioquin & ille libertate, & hic beneficio priuandus[c]. Poteſt enim in hoc vitæ domini conſulere, & opem ferre. Ideò non minus ad alimenta tenetur, quàm ad defenſionem & auxilium in bello ex lege fidelitatis, aliter alimenta denegans occidiſſe videtur[d]. Poterant & olim, vt dixi alibi, feuda gardiæ & gaſtaldiæ[e], & ſoldatæ[f], auferri ex nutu domini, vel poſt tempus, ad quod conceſſa erant, quia non erant perpetua. Poterant & minores valuaſſores ex arbitrio aliquando adimere feuda minimis valuaſſoribus, reſtituto tamen prætio, ſi quod accepiſſent[g]. Sed & qui advocatam ſuam, vel aliquod aliud beneficium inſolenter tractauerit, nec admonitus reſipuerit ab inſolentia, beneficio exuitur[h]. Si clericus non apertum feudum eccleſiæ promittens moriatur, antequam ad eum à poſſidente redeat: vel ſi reuerſum iam promiſerit, ſed ante inueſtituram factam deceſſerit, euaneſcit feudi promiſſio: aliud in laico domino[i]. Amittit quoque feudum qui ipſo iure vocatus ad eius ſucceſſionem, conſenſerit eos inueſtiri, ad quos ſecundum rectum morem non pertinet, nec ad eum repetendum regreſſum habet[k]. Idem ſi poſtquã ſciuit alij datum tacuit per annum, nec conqueſtus eſt[l]. Nam & expreſsè vaſſallus poteſt feudum dimittere, vocant refutare[m], & repudiare[n], niſi in lege beneficiaria contrarium iuſtauerit[o], vel ſit ligium, vt alibi monui. Extinguitur quoque feudum, ſi res data in feudum aliena fuerit, & euincatur à domino, cuius nomine patronus vaſſallo ignorãter aliena in rem accipienti tenetur[p]. Item ſi vaſſallus non poteſt officia vaſſalitica ſubire, feudum amittit, vt ſi clericus, vt alibi diximus, fiat, vel habitum religionis ſuſcepit, & depoſuit armatam militiã[q]. Si quid commiſerit vt poſteà in curia reſidere non poſſit ad obſequia exhibenda[r]. Sic de alijs, non enim datur beneficium, niſi propter officium, quod qui non poteſt exhibere, amittere debet & beneficium[s]. Quamuis in Gallia obſequia præſtari poſſint per vicarium, & ita non priuentur vaſſalli, niſi ſi quid aliud, vel crimen, vel culpa, vel locorum conſuetudo ſuadeat. Amittit & feudum quis per renunciationem factam in fauorem alicuius in manibus domini[t].

a § 1. de nat. feud. lib. 2. tit. 3.

b l. 2. de liberis & post. l. hebr. lib. 6. C. tit. 4.

c § la. inf. fin. de reb. dub. & l. si quis à liberis, § al. merito, de libert. agnos. ff.

d l. necare, nel hoc agnoſcit. in P. comparat. 34. diſtinct.

e § fin. de pigno dat. feud. libr. 1. Feud. tit. 11. § 1. de feud. gard. libr. 2. tit. 2.

f § 1. & fin. quis dicat. dux, march. lib. 2. tit. 10.

g § 1. de feud. dat. minor. valuaſſo. lib. 2. tit. 10.

h § quicunque aduocatam, de pac. tenen. libr. 2. Feudo. titul. 27.

i § 1. & 2. qui ſuccedit in feu. dat. teneã. lib. 1. titul. 3. § 1. qui ſucceſſo teneam lib. 1. titul. 9. vbi d. ſtinctio, § fi. quib. mod. feu. con ſtitut. pot. lib. 1. titul. 25. § moribus, ſi de feud. def. contr. ſit ſent. domi. &c. § 2. de clerc. qui inueſt. feu. lib. 2. titul. 52.

k § præterea, quib. mod. feu. amitta. 1. titul. 5. c. ſi quis de feu. dat. in vic. leg. commu. libr. 1. titul. 27.

l § Totius filios, ſi de feud. def. cont. ſit.

m § rurſus, quib. mod. feud. amitta. § 2. de alienat. pat. feud. libr. 2. titul. 39. § fi. de vaſſ. qui cons. conſtitu. Lotha. &c. lib. 2. titul. 58.

n § 1. an agnat. vel fil. def. poſſit retine feud. teſtud. hæ re. libr. 2. titul. 45.

o probat latè Iacobinus de S. Georgio, tract. de feudis & homag. nu. 42. Bald. in c. quæ in eccleſiarum, circa 6. col. in verbo iuxta præmiſſa quæritur de conſtitut.

p § de inueſtitura, de inueſtit. in re alien. fact. libr. 2. Feud. titul. 2. § 1. ſi de feud. vaſſ. ab alt. interp. fuer. libr. 2. titul. 25.

q § 1. de vaſſ. milli. qui arma depoſ. li. 2. Feud. titu. 21. § qui clericus, ſi de feud. def. contro. ſit &c. § fin. de feud. fœmi. eod. 2. lib. titu. 30.

r § 1. an ille qui interf. fratr. dom. ſui feud. amitt. libr. 2. Feud. titul. 27.

Anacephaleoſis eorum, quæ ingratitudinem excuſant vaſſallorum, & culpabilem & ingratum reddunt dominum. Cap. 20.

1 Eadem quæ debet vaſſallus domino, debet & mutuò dominus vaſſallo. Incolumem, tutum, honeſtum, facile; &c.

2 Regula, eadem felonia qua vaſſallus priuatur feudo, & redit ad dominum, eadem priuatur dominus proprietate, quæ peruenit ad vaſſallum.

3 Quæſtio, num Tyrannum principem occidere liceat, & inibi variæ ſententiæ grauiſſimorum authorum.

4 Tyrannicida quando in præmio, & de necatis & expulſis regno Tyrannis.

5 Tyrannos occidere vel eycere, nec ſingulis, nec ſemper eſſe concedendum.

6 Obediendum etiam diſcolis principibus.

7 Plebs odit principes ſuos bonos.

8 Sponte quidam poteſtatem regiam abdicantes.

s § in de vaſſ. mil. qui arma depoſ. fin. an mutus vel alias imperf. & lib. 2. titul. 36. cap. fin. de reſcrip. in 6. can. eos, can. ſi quis ſacerdotum, 81. 2 baculo paſtorali, de appellat. ap. Gregor. cum ſimil. lib. t § 1. de vaſſa. decreg. ata. lib. 2. Feud. titu. 24.

9 Tyrannus quis dicatur.
10 Tyrannorum facta quæ regis veri.
11 Principi turpia iubenti non tenentur obedire subditi: vxores subditorum non potest ad conuiuia vocare sine maritis princeps &c.
12 Princeps ob crimina potestate priuandus, non à quolibet, sed cum consilio, & summo pontifice consulto.
13 Childericus, vt inutilis regno, amotus à summo pontifice Zacharia: Constantinus & Leo ab imperio per Stephanum Papam.
14 Plebs & vulgus semper in principes malè suspicatur, ideò vulgus non audiendũ.
15 Reges Spartiatorum Ephoris subditi.
16 Minores valuassores conqueri possunt apud superiores dominos de patronorum suorum gubernatione.
17 Resolutio quæstionis, num liceat priuatis manus in superiores inijcere.
18 Remedia, quibus sine sanguine, vassallus potest se liberare à patrono improbo.
19 Potest ob acceptam iniuriam, sæuitiam & ingratitudinem vassallus se liberare ab hominio patroni & fide. Exempla in comite Flandrensi, & heroë Raysiæ, prouincia Castellæ.

IAM superiùs docuimus, mutuam causam esse fidelitatis patroni & clientis beneficiarij: Sicut enim fidem vassallus seruare debet domino, ita & is vassallo. Et incolume, tutúmq, honestum, vtile, facile, possibile, quæ formæ fidelitatis sunt, & debentur à vassallis, debentur quoq; à dominis [a]. Proinde generalis constituta est regula, ex omnibus causis & omni felonia, qua vassallus feudo priuatur, & dominum quoque proprietate priuari [b], quæ ad vassallum pertinet, siue peccauerit in vassallum, siue in alium [c]. Arbitror ita consultum esse vassallis, ne manus inijcere etiam in dominos seueros præter modum, factósue tyrannos vindicandæ iniuriæ illatæ causa audeant. In qua quæstione est proprius locus disquisitioni, num tyrannum principem vel dominum occidere vel expellere liceat. In cuius resolutione perniciosè erratur, & iura diuina & humana leui negotio violari possunt. Baldus disputat, num intolerabiliter opprimentem suos dominum vassalli expellere loco possint: & post multa resoluit, non licere [d]: verùm alibi dicit [e] non teneri illi obedire. Aluatotus, à superiori priuari hunc iure suo posse ab imperatore vel papa. D. Thomas [f] ait etiam occidi posse & cum merito à subditis: At in concilio Constantiensi [g] condemnata est sententia, vt hæretica, quæ dicit, quod quilibet tyrannus potest & debet licitè occidi, per quemcunq; vassallum suum & subditum, etiam per clanculares insidias, & subtiles blanditias vel adulationes, nonobstante quocumq; iuramento seu confederatione factis cum eo, non expectata sententia vel mandato iudicis cuiuscunque. Proferam itaque in vtramque sententiam authores, meâ posteà subijciam. Primùm satis supérque apud antiquos, imò & omnibus seculis tyrannos & subditorum oppressores inuisos & exosos sat scio, & illis magis, quibus libertas gratior extitit. Et proindè isti summam tyrannicidæ gloriam esse putant. *Beatus*, inquit Cicero [h], *nemo, qui ea lege viuit, vt non modo impunè, sed etiam cum summa interfectoris gloria occidi possit.* Et rursum [i] *hæc*, inquit, *non cogitas, nec intelligis satis esse viris fortibus didicisse, quàm sit pulchrum, beneficio gratum, fama gloriosum, tyrannum occidere.* Refert Valerius Maximus [k] Harmodio & Aristogitoni qui Athenas liberare tyrannide conati sunt, positas effigies æreas à Xerxe vrbe potito asportatas, longo interuallo Seleucum in pristinam sedem curante reportandas: eásque Rhodios vrbi suæ appulsas, in hospitium publicum inuitasse, atque in sacris puluinaribus collocasse. Erat apud Græcos lex, vt tyrannicida præmio, eóque maximo donaretur, pro quo consequendo orationem elegantem edidit Lucianus [l]. Neque etiam satis

a §. 1. de for. fidel. li. 2. Feud. tit. 6. can. de forma 22. q. 5.
b §. 1. quali. domi. prope. seu priuat. libr. 2. Feud. titul. 47.
c § domino committente, si de feud. det. cont. sit &c. li. 2. titul. 26.
d Bald. in l. ex hoc iure, de iusti. & iur.
e Bald. in 1. sub P. versi quicquid sit.
f D. Thomas, in 2. sententia tipen.
g in conc. Constant. sessio 15.
h Cic. 1. Philip.
i Cic. Philip. 2.
k Valerius Max. li. 1.
l Lucian. Orat. pro Tyrannicida.

ſatis præsij eſſe præſitum adhuc putabant ei, à quo necato tyranno foci, fortunæ, liberi, coniuges, ſalus ac libertas omnium, poſtremò ipſæ diuinæ aræ, atque templa redimerentur [a]. Romulus clientelarum primus Romæ author ſtatuit, vt patronus qui clienti fraudem faceret, ſacer eſſet [b]. Extriti à Romana republica decemuiri Romæ ſibi tyrannidem vſurpantes [c]. Et Athenis 30 prætores effecti tyranni primùm exilio multati, deinde trucidati [d]. Scribit Quintilianus [e], Alceum aureo plectro donatum, quia ſit tyrannum inſectatus. Iſque alibi [f], legem meminit apud Græcos fuiſſe, vt tyrannicidæ imago in gymnaſio poneretur. Plato tyrannos, vt patricidas, ex republica eiiciendos pluribus diſputat [g]. Et plura congerit in tyrannos Xenophon [h]. Celebris eſt memoria Timoleontis Corinthij, quòd occiderit Timophanem fratrem natu maiorem, cùm ciuitatem tyrannico more gubernaret, multóſque ex primoribus ciues inde natos necaret, ſimul ac adhortatus eum fuiſſet, ſed in vanum, vt mutata animi cupiditate à re cœpta deſiſteret, ac admiſſorum in ciues facinorum emendationem quæreret: quódque perſuadere non potuerat, teſte Gemiſthio [i]. Hic etiam Dionyſium Siciliæ tyrannum iunior em, Corinthum priuatum remiſit [k]. Legimus expulſos regno tyrannos iniuſtè imperantes, Tarquinium Superbum à Romano; Dionyſium, à Siciliæ regno [l]. Childericum Clodouei patrem, à Francico [m], Eorium regem Gotthorum, ab Aluernis [n]. Iuſſit Deus Ieſu filio Joſaphat, vt percuteret Ioram regem, domum Achab tyranni, & vlciſceretur ſanguinem ſeruorum Dei [o]. Occiſa eſt interfectrix filiorum regis Athalia à populo iuſſu Ioiadæ [p]. Excuſſerunt iugum regis Roboam ob eius oppreſſionem tribus Iſraelis [q]. Et trãsfert regna Deus ob ſcelera principum, ſicuti & ob peccata populi [r]. Sicà principio quidem omnes ciuitates Græciæ ſub regibus viuebant, quandiu non barbarica licentia vtebantur, & iuxta patrios mores ac leges iuſtas regnum exercebant: dúmque regnatum eſt certis conditionibus, vt apud Lacedæmonios. Sed poſtquam aliquot eorum abuti cœperunt poteſtate, & in rebus adminiſtrandis non tam leges ſequi, quàm ſuam voluerũt libidinem, regni tædio magna pars Græciæ mutauit ſtatum publicum, in leges & magiſtratus tranſlata poteſtate, qua conſeruarentur reſpub., vt author Dionyſius Halicarnaſſeus [s]. 5 Cæterùm in diuerſum ſententiam, & exempla, & rationes quoque ſuadent non eſſe hoc ſingulis permittendum, nec ſemper, niſi publica ſint huiuſmodi benè conſultata decreta: & periculoſa & infandiſſima alioquin ea haberi, & quæ breui omni ſpeciei rerumpublicarum interitum minentur. Dauid noluit mittere manum in Chriſtum domini, in regem Saulem cùm potuit [t], quitamẽ eum iniuſtè affligebat & proſequebatur, quinimò eum qui vulneratum etiam volentem necauit, morte punuit [u]. Datan, Core, & Abiron in principem ſuum rebelles, viui terra abſorpti ſunt, exemplari iudicio [x]. 6 *Non eſt poteſtas niſi à Deo: & qui poteſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit* [y]. Et ideò Paulus maledicens iudici, qui contra legem eum percuti permiſerat, monitus eſſe principem, faſſus eſt ſe peccaſſe, *quia*, inquit, *ſcriptum eſt, principi populi tui non maledices* [z]. Diuus quoque Petrus iubet nos obedire dominis non tantùm bonis, ſed etiam diſcolis [a]. Et ideò rectè olim apud Gallos, de 7 republ. non licebat niſi cum conſilio loqui [b]. Populus & potiſſimum qui ex illo impij ſunt, impatientes dominationis, quæ eos inſtruat, ſunt: & præceps excellenter plebs, quæ motu proprio omnia aggreditur, vt notat in republ. 8 Thebeorũ Polybius [c]. Et oderit dum metuat [d]. Vnde plures grauiſſimi viri poteſtatem regiam ſponte exuerunt, alij deponere deſiderarũt, ſi licuiſſet, vt Timoleus Corinthius Siculorum amore in regem electus, maluit ſe deligi quam metui: vt cùm primùm potuit imperium depoſuit, priuatúſque, Syracuſijs, quod reliquum vitæ fuit, vixit [e]. Depoſuit & poteſtatem Sylla [f]. Deponere ſæpè imperium voluit Auguſtus [g], & Aelius pertinax [h]. *Et meritò*

ã inquit

a Thomas Morus, fa
cratio. Lucianica
ſponsori reſpon-
dente.
b Dio. Halic. lib. 2.
c Halicarn. 11.
d Iuſtinus, lib. 5.
Hiſtor. ex Trogo
Pompeio
e Quintil. lib 10.
f Idem Quintil. lib 7.
g Plato, lib. 8 de re-
pu. in fine
h Xenophon, in Hie-
rone ſeu Tyranno.
i Gemiſthius Ple-
tho, lib. 1. de geſt.
Græcor poſt pu-
gnam Mantineam.
k eod. Gemiſthius.
l apud Liuium, Pli-
nium iun. prætm, de
vir. illuſtr. Dionyſ.
Halic. & alios.
m Iuſtinus, lib. 21.
n Greg. Turon lib.
2. de geſt. Franco.
cap. 21.
o Idem Grego. Tu-
ron. libr. 2. cap 20.
p 4. Reg. 9 10.
q 4 Reg. c. 12.
r 5 Reg. 12.
s Eccleſ. c. 10. Ag-
gei 2.
t Dionyſ. Halicar. lib.
5. antiquit. Roma-
na.
u 2. Reg. 24. & 26.
x 1. Reg. 11.
y Numero 16.
z ad Roma. cap. 13.
a Actuum, 23.
b 1. Pet. epiſt. 1. c. 2.
c Iul. Cæſar, lib. 6.
belli Gallici.
d Polyb. lib 6.
e Cic. 1. offic.
f Æmil. Prob. in Ti-
moleon.
g Aurel. lib. de bel.
ciuil.
h Dion Caſſius, libr.
52. Zonaras, tomo
2. in Octau.
i Iul. Capitol. in
Aelio pertinace.

a Thomas Morus, lib. 1. Vtopiæ.

inquit Thomas Morus [a], *abſtinent ſapientes à regenda republica habentes ſatis, vt quia aliena ſtultitiæ mederi non poſſunt, ipſi ſaltem ſint in tuto, veluti qui effuſum in plateas populum, cùm ab imbribus ad tecta reuocare non poſſunt, conſultè agunt qui ſemet intra tecta continent.* Sunt itaque rationes, quæ in hac quæſtione concurrunt, híſque aliæ poſſunt addi plures ſimiles, à quibus abſtineo, & vt me paucis expediam, quid ſit tyrannus primùm explico. *Tyrannus*, inquit Seneca, *diſtat à rege factis non nomine* [b], *quod olim regum erat. Quid*, inquit Plato, *quoties vir vnus rectè ciuitatem inſtituit, quod nomen illi conueniet? nonne tyranni & regis* [c]? Et ſæpè pro bono principe apud poëtas & oratores Græcos antiquos, & pro malo quoque accipitur: ſed apud recentiores de malis plerunque dicitur. Et non tantùm de regibus, ſed etiam de aliis, qui malè & crudeliter ſubditis imperant. Tyrannos itaque principes vocant Guillelmus Bened [d]. qui ſubditos, vel hoſtium agricolas inuadunt, & fruges perdunt ex Diodoro Siculo [e]. Et tot ferè poſſunt eſſe capita tyrannidis, quot ſunt ſpecies oppreſſionis & deprædationis ſubditorum. Nec ſolùm rex vel imperator tyrannus dici iniuſtè imperans poteſt, ſed etiam alij qui tyrannicè dominantur: ſi tamen plures ſimul dominantur iniuſtè, propriè & factionem committere dicuntur [f]. Feſtus [g] tyrannum dictum fuiſſe tradit, à Thurrenorum inſigni crudelitate. Facta tyrannorum namque in crudelitate conſiſtunt, ſæuire in ciues, delectari ſonitu cathenarum, ſanguinem fundere, aſpectu ſuo terrere ac fugare: vt contrà, boni regis & fœlicitas illius, multis ſalutē dare & à morte ad vitā reuocare, ciues ſeruare [h]; & vt Claudianus ait [i],

Sors iſta tyrannis
Conuenit, inuideant claris, fortéſque trucident.
Munita gladijs viuant, ſeptúe venenis
Ancipites habeant arces, trepidique minentur.

b Seneca, libr. 1. de clemenſnia.

c Plato, in amatoribus, de Tyrannide fecit tractatū Bartho. tractat. & in l. decernimus, de ſacroſanct. eccleſ. C.

d Guill. Bened. in cap. Raynut. ad verba, & vxor. nomine, num. 104.

e Diod. Sicul. in 3. dum de Iudæorum geſtis agit.

f vide D. Auguſt. lib. 2. de ciuit. c. 21.

g Feſtus, libr. 21.

h Seneca, libr. 1. de clemen. in fine.

i Claudia. in 4. honori conſulat.

Sunt & illi, quibus familiare illud abſolutè, *hoc volo* [k], *ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas*. Mandane monebat Cyrum [l], Regis dominatum eſſe non libidinem, ſed legem: & contrà, in tyrannide. Idipſum firmat Plato [m], *quando*, inquit, *vnus ſecundum leges dominatur, regem vocamus, non diſtinguentes nomine illum, qui ſcientia ſolus imperat, ab eo qui opinione ſecundum leges ſolus etiam dominatur. Et quoties neque ex lege, nec ex more quiſpiam dominatur, ſimulátque ſcire ſe & præter leges hoc ita rectius fieri oportere: ineſt autem libido & ignorantia quædam, quæ ad imitationem huiuſmodi inducit, vir talis tyrannus eſt appellandus.* Philo Iudæus ſubſcribit, & eum eſſe tyrannum, qui quæ vult ſine ratione exequitur [n]. Et [o] differre à rege, quod hic ius & æquum: ille iniquitatem introducat in rempub. tyrannicáque mandet, infeſta corpori & animæ, magnáſque moleſtias inferentia, vitioſas actiones & voluptates, quæ naſcuntur ex affectibus. Infidelitate & iure principis intelligitur exceptum ius etiam honeſtatis, vt eam per poteſtatem violare non liceat. Et ideò, inquit Baldus, ſi princeps inuitat ſeu vocat vxores ſubditorum ad tripudium, non tenentur venire [p]: niſi & mariti vocarentur, vt vxores ſuas comitarentur, vt notat Marti. de Caſarus [q]. Nec principi qui contra ius naturale iubet, parendum eſt [r]. Aliter tamen, ſi contra tantùm ius poſitiuum [s]. Minus autem, ſi contra ius diuinum imperet, obediendum, cùm potius ſit obediendum Deo, quàm hominibus [t]. Ex quibus certè vera differentia bonorum & malorum propoſitorum aperta eſt. Et cùm priuati homines digni ſint morte, vel exilio, ratione criminum: multò magis etiam & principes conſtat ob eadem crimina, mortis eſſe reos. Nec inficiari poteſt, quin ab illis ſaltem adimenda iure nō ſit reipub. adminiſtratio, veluti furenti gladius. Et in eo conſentio: at in modo dominos tollendi, non adſtipulor illis, qui permittunt idipſum quibuſlibet. Etenim ſemper ſancta perſona ſemper liberto & ſubdito, & filio, videri debet patroni & patris [v]. Hæc ſeria ſeriò, non à priuatis, ſed ab omnibus ordinibus regni,

k Iuuenal. Saty 6.

l Xenophon, libr. 1. Cyripæd.

m Plato, in lib. ciuili vel de regno.

n Philo Iudæ. libr. de conſuſ. linguar.

o Philo Iudæ libr. 2. legis allegoriarū.

p Bald. in l. quod ex libertā, de oper. libertō.

q Martin. de Caſar. tract. de princip. numer. 16.

r cui non licet, 20. diſtin.

s Bald. in cap. cùm adeo, de reſcript.

t Actuum, 5.

v l. liberto, l. 2. de obſeq. à liber. & libr. par. & patro. præſt. libr. 37. P. tit. 25.

regni ſi de rege agatur deponendo, tractanda eſt quæſtio, & ſummus pon
15 tifex conſulendus [a], vt ſuperior. Quemadmodum quando Zacharias ſum- [a] can.duo. & ea im-
mus pontifex amouit, vt inutilem regno Childericum anno domini 751. & perator, 96. diſtin.
ſubſtituit Pipinum [b]. Et Stephanus Papa 2. priuauit imperio Conſtantinum [b] can. alius, 15 q. 6.
& eius filium Leonem, cùm non ſubueniſſent eccleſiæ contra Aſtulphum Paul. Aemil. lib. 2. de geſt. Franc.
14 regem Langobardorum, & tranſtulit in Carolum Magnum [c]. Hominum [c] cap. venerabilem,
vulgus in deterius ſemper contra principes & rerum publicarum guberna- de elect. in cap. Greg.
toresſuſpicax, & contrà, vt ait Horatius [d],

Virtus repulſæ neſcia ſordidæ
Intaminatis fulget honoribus,
Nec ſumit aut ponit ſecures
Arbitrio popularis auræ.

[d] Horat. lib. 3. Carmi. Ode. 2.

Atque vanæ voces populi audiendæ non ſunt [e], nec ſequendæ [f]. Miſe- [e] l. decurionum, C. de pœn. cap. Olim, de elect. in 6. ſi ergo, 8. q. 1.
rúmque nihil magis, quàm ſi ſubditi velint ex ſuo arbitrio regem dominari, [f] can. mirantur, 61. diſtin.
& ſibi regem, non ſe regi ſubiicere: Inferior enim ſuperiorem corrigere [g] cap. cùm inferior, de maiorit. & obedien.
nequit [g]. Et mores populi corruptiſſimi, in iſtis potiſſimùm miſerrimis
ſeculis, quibus quiſque ſibi licere putat quod opinatur: verè certè miſera
eſt vita principum, non dicam malorum, ſed meliorum. Dum enim ma-
num ad depellenda crimina adiicere volunt, impiorum ſeueriſſimè excan-
deſcit ira: oderunt enim, dum metuant, & quem multi metuunt, mul-
tos ōdiſſe neceſſe eſt. Vnde ſatis infœlix per ſe vita ſemper impenden-
tium periculorum plena, vt oſtendit Dionyſius aulæ ſiculæ inclementiſſi-
mus incubator, familiari quondam ſuo, ſolam beatam exiſtimantem vitam
tyranni, dum gladium vagina raptum & à capulo de filo tenui penden-
tem mucrone demiſſo, iuſſit familiaris capiti imminere [h]. Eſt & multorum [h] Cice. 5. Tuſculan. & Macrob. in ſom. Scipio. lib. 1. c. 10.
beſtia capitum populus, leuis, incertus, & ad ſeditionem & rebellionem
facilis, dum tantùm ſingularia & ea quæ ante pedes ſunt, proſpicit: duræ
ceruicis, vt opus non ſit nec expediat principis ſui cenſuram, non dicam
15 mortem ei committere. Si principes ex nutu ſubditorum, & adhuc ſin-
gularium quorumcunque penderent poteſtate, certè non reges, ſed infœ-
liciſſima eſſent mancipia, nec monarchia ſed democratia eſſet, peior regno
Spartiatarum, in quo Ephoro licebat legibus regem in vincula conijcere,
quemadmodum in Pauſania contigit [i]. Dicebant enim ſaltem illi cau- [i] Aemil. prob. in Pauſ. Thucyd. in 2.
ſam, nec inauditi necabantur, vel eiiciebantur, quamuis illis oppoſiti
eſſent Ephori pro freno [k]: vt apud Romanos tribuni plebis conſulib [l]. [k] Plato, de li. 3. Ariſtot. 2. polit. c. 7.
16 Habent & minores valuaſſores, ſuperiores alios dominos, ad quos refu- [l] Cic. 3. de legib.
giant, quorum ope liberentur à fide data: & liberati contemnant imperia
patronorum ingratorum. Nec eſt ſingulis concedendum, quod per ma-
giſtratus expediri poteſt [m]. Cur enim principes & magiſtratus ſuperior [m] l. non eſt ſingulis, de reg. iur.
patietur ad arma peruenire, quos poteſt ſua iuriſdictione compeſcere [n]? [n] l. æquiſſimum, de vſuris in P.
Et idcirco in medio iura poſita ſunt, ne quiſquam ſibi permittat vltio-
17 nem [o]. Et ita exempla tyrannicidarum hic ſequenda non ſunt, quæ vel [o] l. nullus, C. de Iudæis.
in libera republica contigerunt, quæ regem non habebat, nec ei ſe ſubiice-
bat, nec Dei iuſſu & altiori mandato: aut temere facta ex bono ſucceſſu
18 metienda ſunt. Sunt itaque alia remedia, quibus intacta perſona domini [p] §. 2. de vaſſal. qui contra conſtitut. Lothar.
quis ſe poſſit liberare à tyrannide & hominio patroni improbi: nempe re-
19 futatione vel diſtractione rei, ob quam præſtat fidem, vt diximus [p]. Dehinc [q] Albert. de Roſate in l. bene à Zenone, de quadrien. præſcript. in 6. col.
& illo quod ab initio huius capitis propoſuimus, vt iure quis poſſit apud [r] l. 2. de iis qui ſunt ſui vel alie. iur. in P. § pen. eod. tit. in ſ. Iuſtin.
ſuperiorem petere ab hominio, & ſi illud perſonale fuerit, ſolutionem,
quod facilè impetratur [q]. Sicuti & ob nimiam ſæuitiam in ſeruos domini
coguntur vendere aliis [r]. Priuilegium enim meretur amittere, qui conceſſa
ſibi abutitur poteſtate. Comes Flandren ſis à rege Franciæ priuatus co- [s] Bald. in auth. ſtatuimus, C. de epiſc. & cleri.
mitatu, quòd ſubditis petentibus ius non redderet [s].

Parisiensis decreto tandiu fuit immunis & soluta iurisdictione ac fide beneficiaria ducis Armoriei, dum viueret, ob malæ tractationis causam [a]. In Hispania, prouincia Castellæ, quæ regibus Legionis parebat, à subiectione meritò putatur se subtraxisse, quòd Ordonius eo nomine secundus rex Hispaniæ contra fidem publicam datam comitibus quatuor Castellæ, vocatos ad se, interemisset, & quosdam ex sua nobilitate creauit, qui de publicis priuatisque controuersijs inter eos cognoscerent, eósque iudices appellari placuit [b]. Ita per iudices regi tunc cœpit, vt olim populus Israeliticus [c]. Erat autem antè Castellæ comitatus ex feudo regis Legionis [d].

a Ioan. Galius, in quæst. 1. dec. Sop. per Cart. tract. 140.
b Francis. Tarafa, lib. de regio. Hispan. in Ordonio 2. & in Alfonso 4.
c toto lib. Iudic. & 3 Reg.
d Franc. Tarafa in Rege Raymundo 2.

Post feudi priuationem, ad quem reuertatur. Caput 21.

1 *Feudum amissum ob ingratitudinem in dominum, ad eum redit.*
2 *Feudum mortuo vassallo sine hærede legitimo, vel eo destituto vassallo, ad dominum redit.*
3 *Feudum paternum repudiatum vel alienatum, ad proximiores agnatos redit.*
4 *Feudum ademptum ob crimen aliud quàm in dominum vassallo, ad proximiores, non ad dominum venit: Num autem redeat ad dominum confiscatione facta, inibi.*

IN quæstione hac reuersionis feudi, distinctio adhibenda ex superioribus: an priuetur quis feudo ratione offensæ domini, an alia de causa. Nam concurrunt sæpè in petitione feudi dominus, & cognatus vltimi possessoris [e], si propter commissam ingratitudinem in dominum ad illum redit beneficium [f], vt si concubuerit cum vxore [g]: si beneficium alienet inconsulto domino, quia dominum contemnere videtur [h]; si feloniam commiserit in dominum [i]: si ab eo non petierit inuestituram [k]. Et si plures domini gradatim feudi sint, & superiorem minimus valuassor offenderit, nõ ad dominum domini offensi, sed ad eum, à quo accepit, feudum reuertitur, nisi dominus à domino requisitus neglexerit petere à valuassino satisfactionem [l]. Ob prælati etiam culpam, ecclesia priuatur, quandiu is vixerit, feudo, quod dominus vel rex possidet, posteà autem eo mortuo ecclesiæ restitui debet [m]. Quod si alia de causa priuetur quis, diuersi etiam sunt cõstituendi delationis modi: nam si morte defuncti feudum possessore vacuum sit, id est, si sine hærede legitimo decesserit vassallus, ad dominum redibit [n], vel si feudum destituatur vassallo, qui obsequia non possit præstare [o]. At si feudum paternum alienatum est ab altero fratrum, proximior, ad quem successio pertinet, reperit, non dominus [p]; si alterius generis, dominis [q]. Et feudum paternum à filijs repudiatum, ad agnatos quoque pertinet [r]. Quod si ex graui quodam crimine in alium, quàm dominum commisso adimatur feudum vassallo, putà quia homicida, non ad dominum, sed ad agnatos pertinet, si beneficium fuerit paternum [s]: non autem ad delinquentis filios, nisi agnatis non stantibus à domino nouo priuilegio impetrent [t]. Sed & hîc variæ sunt considerationes in computandis gradibus admittendorum agnatorum, de quibus consules & de hac confiscatione Iacobinũ de Sancto Georgio [v]. Scribit Speculator prædia quæ in patroni inferioris clientela & alterius quàm regis sunt, ipsi non fisco dari præterquam in crimine maiestatis læsæ [x]. Faber etiam & in hoc crimine ad dominum clientis iuridicum ius feudi reuerti putat [y].

1
2
3
4

e § 1. de vass mil. qui arma deps. li. 2 Feud. tit. 21.
f § denique, quę sunt prim. caus. ben. et amitt. lib. 2 Feud. tit. 24 facit. l. fin. de Iudæis C.
g cap si miles, de feudo sine culp. non amitt. libr 2 titul. 21. §. 1. de vassal. qui con. conlitur. reg Lotha. & lib. 2. titul 55.
h § fin. quæ sunt prim. caus benef amitt. §. præterea de capitul. Conradi lib 2. titul. 40. § 1. de vass qui contra cõstitut. Lot. reg. lib. 2 tit. 52.
i § 1. an ille qui interfec. fras. domi. sui feud amitt. lib. 2. titul 47.
k § præterea, de prohib. feud. alienat. per Federi. libr. 2. titul. 55.
l § illud quoque, de prohib. feud. alienat per Federi. lib. 2. titul. 55.
m § fin de capitul Conradi lib 2. tit. 40
n § nem si fuerint, quib. mod feud. amitta. § fin. apud quem vel quos contro. feud. de finiat. titul 22.
o § fin. ut episc vel abbat. & lib. 2. titul 6.
p § hoc quoque, de succes feud. lib 2. titul 8 fin.
q § etsi clientulus, de alienat. feud.
r § fin. an agnat vel filius def repud. hæred. possit retin. feud. lib. 2. titul 45.
s § denique, quę sunt prim. caus. benef. amitt. § 1. an ille qui interfec. &c.
t § 1. si vassall. feud. pri.
v Iac de S. Geo. in tract de feud in § dicitque vassalli, nume. 58. 59. 60.
x Specul in titul. de feud. vers 40.
y Faber, in auth bona damnatorum, de bon. proscr. C.

De controuersijs, & iudicijs feudorum. Cap. 22.

1 Species causarum, de quibus iudicia feudalia fiunt.
2 Circa res controuersia feudalis.
3 Feudi, & emphyteosis differentiæ.
4 Feudorum natura vt indaganda.
5 Quæ veniant in petitionem feudi.
6 Personæ de feudo contendentes sunt vel maiores, vel minores, vel æquales valuassores inter se, cum alijs &c. Et de foro harum personarum, & quæstionibus.
7 Quatuor remedia vassalli, si dominus et neget iustitiam.
8 Quomodo controuersiæ inter dominum & vassallos, & coram quibus iudicibus terminandæ.
9 Ex quibus causis vassallus ratione feudi agit contra dominum.
10 Feudo repetito à domino, hæredes mortui repetunt ab eo meliorationes.
11 Feudo redeunte ad dominum post mortem vassalli, quomodo fructus inter dominum & hæredes diuidendi.
12 Dominus ex quibus causis agat ratione feudi contra vassallum.

1 CONTROVERSIÆ quæ in tractatione feudorum considerantur, ex superioribus & ad superiora confirmanda, erunt vel rerum ipsarum feudalium, vel propter res ipsas, vel quæ ab illis pendeant, vel personarum pro feudo, vel pro his, quæ
2 feudi sunt, vel aliarum rerum. Rerum feudalium potest moueri quæstio, num sint allodiales [a] vel feudales, vel libellares, vel emphyteoticariæ, cuiusque natura inspicienda, in quibus differant,
3 quibus conueniant, & in quibus pugnent. Feudum differt ab emphyteosi in multis, de quibus te admonebit Speculator [b], Bartho. Baldus, Distinguit hæc
4 & à libellario eruditè Cuiacius in 1. feudorum: monentur & iterum quæstiones in rebus feudalibus, cuius generis feuda sint, an sint regia, vel ligia, vel franca &c. & in hac parte diuisionem feudorum euolue, de qua anteà.
5 Propter res feudales in considerationem veniunt fructus, id quod interest, incrementa seu augmenta rerum feudalium, iura quæ ab illis pendent, in-
6 uestitura, fidelitas, & quæ ibi promittuntur, & quæ contra pacta fiunt. De rebus feudalibus contendunt vel maiores, vel minores, vel æquales valuassores: vel inter se vel cum alijs non valuassoribus: domini cum vassallis, & contrà: vel hæredes vassallorum cum dominis. Proinde & hinc varij modi agendi, variæ probationes, & tribunalia, & iudicia diuersa. Igitur si inter summos valuassores, quos diximus capitaneos, vt putà duces, comites, marchiones, qui feuda regalia habent, agatur, quæstio proponenda est agenda, & terminãda corã rege vel imperatore [c]. Si inter minores vassallos vnius domini de feudo vel eius parte, vel de finibus feudi cõtrouersia sit, dominus feudi iudex erit [f]: sed si vnus tantùm sit vassallus illius domini, & de illo feudo non sit controuersia, sed de alio, dominus non erit iudex, sed curiæ eius pares [g]. Quod si dubium sit, quis litigantium sit vassallus, quod ambo prætendant inuestituram sibi factam noui feudi, vel ab eodem domino, vel à diuersis: tunc adeundus est iudex ordinarius, vel arbiter constituendus [h]. Et si coram eodem domino vterque contestetur, & alius dicat feudum nouum, alius antiquum, ordinario quoque iudice vel arbitro vtendum [i], non domino: qui quia nouum constituit feudum, in propria causa iudicare videretur: nisi velis admittere pares eius curiæ [k]. Cognitio tamen domini est, si vterque litigantium feudum antiquum fateatur, & ab eodem

a de quibus in principio & ibi differẽtia cum feudis.

b Specula. titu. de loca. §. nunc aliqua, versic. 4.

c Bartho. in l. vt iurisiurandi § si liberi, de oper. libert. in P.

d Bald. in authen. si quas ruinas, pen. col. de sacrosan. eccles. C. & in l. qui se patris, col. 10 vnd. libe. C.

e §. 1. apud quem vel quos controuer. feud. termina. debe cap. 1. de capit. Corra.

f c. imperialem, in §. penul. de prohibit. feud. alien. per Federi.

g d. c. 1. apud quem, &c.

h c. 1. § si inter, de capitul. Corrad.

i §. 1. de inuestit. in matr. facta.

k §. 1. an apud iudic. vel domi controuer. feud. termina. debeat.

inueſtitore [a], non ſi à diuerſis: quia tunc ordinarius adeundus vel arbiter [b]. Si inter vaſſallum & alium extraneum de feudo controuerſia ſit, ordinarius quoque iudex adeundus [c]. Item ſi cum eodem extraneo de alia re quàm feudali, in qua non eſt iudex competens dominus [d]: niſi ibi eſſet dominica iuriſdictio [e]: In quibus cauſis dominus iuſtitiam vaſſallo debet, nec eam vult exhibere, quatuor remedia vaſſallis parata ſunt poſt legitimam interpellationem, vt adito ſuperiore cogat eum ſibi iuſtitiam impartiri [f]: vel adeat iudicem ordinarium rei, & ibi eum conueniat [g]: vel ad ſuperiorem, ob denegationem iuſtitiæ prouocet [h]; vel petat dominum proprietate priuari [i], quia & denegans iuſtitiam domino vaſſallus feudo priuatur [k]. Quod ſi controuerſia ſit inter dominum & vaſſallum, ad res quoque controuerſas primùm animum aduerte: ſi enim non feudales ſunt, iure ordinario ab ordinarijs negotium terminabitur, ne ſit iudex in cauſa propria dominus [l]: ſi de feudalibus agatur, videlicet de inueſtitura vel violentia, vel commiſſo, etiam ſi pares minores ſint litigatoribus [m]: tunc ſi pares habet dominus, ij iudices ſunto [n]: ſi negent iuris deciſionem, ordinarium adeat [o], quēadmodum ſi pares non habet, vel illi producendi ſint in teſtes inueſtituræ, vel alterius rei à domino vel vaſſallo [p], ne fungantur duplici officio iudicis & teſtis [q]. Et ſi agatur alia actione quàm condictione feudali, putà remedio l. ſi quis in tantam C. vnd. vi: tunc erit adeundus iudex ordinarius [r]. Agit autem vaſſallus contra dominum qui promiſit, ſe daturum inueſtituram, vt det [s]: vt facta inueſtitura & præſtita fidelitate, dominus cogatur vacuam poſſeſſionem tradere, & ob moram omnem ei vtilitatem præſtare [t], vt non liberetur dominus ab illa obligatione, etiam volens id quod intereſt cum pœnitentia dati ſoluere vaſſallo, ſed præcisè tradere cogatur [u]. Petit, etſi feudum repetatur emptitium, vt reſtituatur prætium [x]. Agit etiam, vt fidem ſeruet, prout ſuprà diximus: alioquin vt proprietate priuetur, ex cauſis quibus ipſe priuaretur ingratus feudo. Sed & hæredes eius à domino recipiente vel recuperante feudum repetunt augmenta ſeu meliorationes in feudo factas, vel æſtimationem earum [y]. Et ſi decedente vaſſallo ſine maſculo, contingat feudum ad dominum reuerti: ſi moriatur ante Martium menſem, fructus ex integro domini ſunt, ſi poſt calendas Martij vſque ad Auguſtum, hæredis vaſſalli. Si poſt Auguſtum, omnes domini [z]. Agunt & agnati defuncti, vel quia priuati feudo contra dominum repetentem feudum, vt vocati ad feudum paternum antiquum ex pacto, ex conſuetudine, & alijs modis, quibus ſibi ius eſſe prætendunt [a]. Dominus contra vaſſallum agit, vel quòd neget eum vaſſallum feudúmue ei dediſſe [b], vel quòd ingratum arguat, quòd in commiſſum feudum cecidiſſe contendat, vel quòd portionem aliquam feudi repetat [c]. Sed & qui emit feudum à vaſſallo, quod euictum à domino eſt, quanti ſua intereſt repetit à venditore. [d]

Et hæc ſufficit de feudis dixiſſe, in quibus maioris, vt ſæpè monui, ponderis erunt perpetuò ſingulares conſuetudines locorum, quàm quæ in Inſubrum conſuetudinibus, & in legibus cauta ſunt. Ad alia nunc transferatur oratio.

a §. 1. de inueſtit. in matrim. fact.
b § ſi duos, § ſi tres, de pace tenen. cap. 1. an apud iudic. vel domin. &c. c. 2. de capit. Corſ. 2.
c c. 2 de contro. int. vaſſ. & alium.
d c. cæterùm, de iudic. & ibi interp. ap. Gregor.
e Innocen. & Panor. in d. c. cæterum.
f glo. & Alvarot. in cap. imperialem § præterea, de prohib. feu. alien. per Federic. facta l. 5 § 1. de recep. arbit. c. 1. de milit. vaſſal. qui contra eſt.
g d. c. imperialem, § penult. & c. cæterùm, & c. ex tranſmiſſa, de for. compet.
h § ſi tamen contigerit, vt differ. iudic. &c. in auth. c. 2. de milit. vaſſ. qui contra eſt. c. irrefragabili, de offic. ordinar. iud.
i cap. 3. quali, dom. prop. priuet.
k § item qui domino, quæ fuer. priuat. ben. amitt.
l can. ſi clericus, 11. quæſt. 1.
m §. pen. de prohib. feu. alienat. per Fed. & ibi Bald. & Innocē in c. cæterum de iudic. ap. Greg. & c. de contro. int. vaſſ. & epiſcopum. diſputat de hac iuriſd. Iacob. de Sancto Georg. in § & d. vaſſalli. in tract. de feud.
n Bald. in proœm. Decretal. in 1. rubr. Felin. in d. c. cæterùm, 3. col.
o c. ex tranſmiſſa, de for. competē. illicitas, de offic. præſid.
p vet. c. 1. de pigno. dat. ſen. li. 1. Feud. titu. 11. & c. 1. qui teſtes ſunt neceſſ. ad prob. nouā inueſt. §. 1 de contē. feud. libr. 1 titul 23. & 24.
q contra c. dilecto, de teſtib. ap. Greg.
r Bald. in c. 1. de innouāt. in matrim. fact.
s §. fin. qui ſucceſſo. da. feud. teneam. lib. 1. Feud. titul. 3.
t § fin. de no for. fidebit. libr. 2. titul. 7.
u § ſi pacta, ſi de feu. def. contē. fuer. lib. 2. titu. 26.
x c. 1. de feud. dat. minimis valuaſſor.
y § ſi vaſſallus, titu. hic finat. lex &c. lib. 2. titu. 2 § à contrario, de inueſt. de re alie. fact. lib. 2 titu. 1.
z § his conſequenter, titu. hic finitur lex &c § cum autem, ſi de inueſtit. feud. contro. fuer. lib. 1. titu. 4.
a titu. ſi de feud. def. fuer. controuer. &c.
b §. 1. & § ſimiliter, ſi de inueſtit. fru. contro. fuer. & titu. de contēt. int. dom. & fidel. lib. 10. & titu. ſeq. lib. 1.
c 10 § 1. de contē. inter me domin. de portio. feud. ſtat. lib. 2. titu. 12.
d § ſi vaſſallus feudum, ſi de feud. def. contē. fuer. lib. 2. titu. 26.

Syntagmatis iuris vniuerſi prioris partis

FINIS.

ANTONIVS

GRYPHIVS.

SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI

PARS SECVNDA.

Vbi de Perſonis, iuribus & poteſtate earum agitur.

Authore PETRO GREGORIO *Tholoſano, I. V. doctore, & profeſſore publico in Academia Tholoſana.*

LVGDVNI,

APVD ANTONIVM GRYPHIVM.

M. D. LXXXII.

Cum Priuilegiis Cæſareæ maieſtatis, & Regis Gallorum Chriſtianiſſimi.

SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI PARS SECVNDA.

DE PERSONIS,

ET PRIMVM,

DE STATV PERSONARVM NATVRALI,

LIBER SEPTIMVS.

De homine & perſonis in genere. Cap. 1.

1 Continuatio libri.
2 Quare priùs de rebus, quàm de perſonis diximus, contra Iuſtiniani ordinem.
3 Homo omnium rerum creatarum particeps.
4 Perſonæ nomen quid contineat & quid ſignificet: & quid πρόσωπον apud Græcos.
5 Perſonalia quæ dicantur.
6 Homo duplex, externus & internus.
7 Perſonatus quid.
8 Perſona pro proprietate diuina.
9 Hominis appellatio ad vtrumque ſexum, maſculi & fœminæ, pertinet.
10 In vtero exiſtentes nondum nati, homines an dicantur.
11 Qui in vtero eſt, pro nato habetur.

EXPLICATA rerum corporalium & incorporalium præcipua ſubſtantia, & diſtinctione, rectè ſubnectitur perſonarum tractatio. Nam mixta quædam eſt ſpecies homo, qui componatur ex parte incorporali, nempe ex anima intellectuali, & rationali, & ex corpore phyſico & palpabili: aliter ſine anima non homo, vt ait D. Auguſtinus [a], Cyrillus Hieroſol. [b] Arnobius, [c] Plato [d], & alij. Et mea ſententia ordo hic probari debet magis, quàm Iuſtinianeus, qui à perſonis voluit initium iuris tractationis facere: eò quòd eorum cauſa ius omne conſtitutum diceret [e], ſecutus hac in re Hermogenem Iuriſc. [f] Velatus cum Paulo [g], dignitate, vt verum eſt, hominem cæteris excellere rebus, & ideò à perſonis, vt à dignioribus eſſe incipiendum: facilior tamen

a lib. Queſtio in Exod. & in quæſt. vet. & noui teſtam. in ea quod verò, & cano Moyſes. 32. q. 2. ea ſi quis obtenerit, 1 q. 1.
b Catecheſi 4.
c Arnob. 2. contra gentes
d Plato, in Cratylo.
e de iure natu ap. Iuſtin.
f l. 2. de ſta hom. lib. 1 Pand. tit. 5.
g Iuſtiſſime, l. 44 de ædilit. edict. lib. 21. Pand. tit. 1.

men via diſcendi à primis & ſimplicibus ad compoſita aſcendere. Sicuti & in Geneſi rerum [a], primùm res corporales & incorporales opere ſex dierum creatæ atque diſtinctæ fuerunt, poſteà verò homo creatus, veluti rerum ferè omnium, quæ præcedebant aliquomodo particeps. Nam, vt ait Horatius [b]:

a Geneſi.

b Horat. libr. 1. carmin. ode 16.

Fertur, inquit, *Prometheus*, 1. prouidentia, *addere principi*, 1. homini.
Limo coactus, particulam vndique
Diſſectam, & inſani leonis
Vim ſtomacho apposuiſſe noſtro.

Sicuti & iuriſconſulti tradunt [c], hominum cauſa omnia conſtituta. Porrò perſonæ nomen, pro homine in indiuiduo, apud Latini etiam ſermonis probos authores receptum eſt non aliter quàm in rit. P. de iure perſonarum: veluti apud Celſum [d] medicum, *nemo*, inquit, *in ſplendida perſona periclitari voluerit coniectura ſua, ne ſi non ſeruaſſit occidiſſe videretur*. Eo modo dicimus perſonam vicem hæreditatis ſuſtinere [e]: & patris & filij pro eadem haberi perſona [f]: pactũ perſonale, quod adhæret homini in indiuiduo [g], & ſic de ſimilibus. Dicunt Græci πρόσωπον perſonam aliquando, vt apud Phocilidem, ἀδίκως μὴ κρῖνε πρόσωπον, *non iudicabis iniuſtè hominem*. Et apud D. Paulum [h], προσωποληψία, perſonarum acceptio, ὁ γάρ, inquit, ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ, 1. *non eſt perſonarum acceptio apud Deum*. Propriè tamen Græcis πρόσωπον id in homine, τὸ πρὸς τοῖς ὀφθαλμοῖς μέρος, quod eſt circa oculos quod apparet ex homine. Et vt ait Iulius Pollux [i], τὸ ἐπὶ τῷ μετώπῳ, 1. quod fronti ſubeſt. Ita & Gellius, *ſicuti quidam* inquit, *faciem eſſe hominis putant os tantùm, oculos, & genas, quod Græci πρόσωπον dicunt, vnde vultuum ſimilitudines confictæ, ſiue larvæ perſonæ & τὰ πρόσωπα dicunt* [k]. Vt exiſtimem perſonalia illa dici, quæ attributa homini dicere poſſumus, circunſtantias, qualitates tum animi, tum corporis, ſed potiſſimum externa corporis, vt apud D. Lucam [l], ὀρθῶς λέγεις καὶ διδάσκεις, καὶ οὐ λαμβάνεις πρόσωπον, 1. *ſcimus quia rectè dicis & doces, & non accipis perſonam*. Eritque duplex homo, & is qui foris eſt noſter homo, vt ait D. Paulus [m], apparens in facie & perſona cum ſua qualitate: & ille qui interior, anima inquam & ſpiritus intellectualis, qui pro forma hominis eſt, vt ſuo loco docuimus in tractatu hominis. Vnde & dignitas & honor, & omne quod hominibus impoſitum externam notam, & veluti viſibilem præfert, perſona dicitur. Vt ſæpè apud bonos authores ita vſurpatur gerere perſonam, imponere perſonam &c. Et ideò in re beneficiaria eccleſiaſtica perſonatus eſt, prærogatiua quædam apparens in eccleſia ſine iuriſdictione in ſede, vel exedra, vel vt dicunt, in ſtallo, in choro præ alijs honorifico. Sic Vlpia. dixit ſtatuas illas figuræ hominum, ex quarum roſtris aqua ſalire ſolet [o], perſonas. Scio tamen & perſonam & πρόσωπον, pro proprietate quadam diuina & pro anima accipi aliquando apud ſacræ paginæ profeſſores, veluti Gregorius Nazianzenus [p], ἰδιότητας & ὑποστάσεις & πρόσωπα idem valere oſtendit, id eſt, *idem proprietates, hypoſtaſes, & perſonas*. At de his loqui non præſentis eſt inſtituti, ſed de perſonis, id eſt, hominibus, prout communiter in iure accipiuntur. Genus itaque diuidendum eſt, perſona & homo, is námque initio ſingulariter vnus creatus eſt à Deo, maſculus: ſubindè ab eius latere Eua producta [q], vt non difficile ſit intelligere hominis appellationem ad vtrumque ſexum porrigi [r], omnémque ſtatum perſonarum ſiue ſint liberæ, vel ſeruæ, vel alterius modi [s]. Quod de natis iam intelligendũ eſt: ſi quidem partus nondum editi in vtero exiſtẽtes materno, non propriè homines, ſed qui futuri ſperantur, homines dicuntur à Papiniano [t], & Iuſtiniano [u]. Quãquã apud medicos, in quæſtione, an partus in vtero animal ſit & homo, obtinuerit eſſe hominẽ, quod pertinet ad hominis verã ſubſtantiam, vt docet Hippocrates libro de pueri natura, & Galenus proprio libello

c Caius, l. in pecudũ, l. 28. de vſur. libr. 22. P. tit. 1. § in pecudum, de rer. diuiſ. lib. 2. Inſtit. iuriſ. ciuil tit. 2

d Celſus, in prooem. li. 1. Medicinæ.

e l. hæreditas, l. 34. de acq. rer. dom. li. 41. P. titu. 1.

f Lſin de impub lib. 6 C.

g l. iuriſgentium, §. pactorum de pact. lib. 2. P. titu. 14.

h ad Roman. c. 2.

i Iul. Pollux, libr. 2. Onomaſt. cap. dum tractat *περὶ τοῦ μετώπου*.

k Auſ. Gell. libr. 13. c. 25.

l Lucæ, 20. verſ. 21.

m 2. Corinth. 4. d. D. Baſilius, in ſermo. in princip. prouerbiorum.

n c. audita, c. 4. de reſtit. ſpoliat. libr. 2. Decretal. titul. 13. Panor. in c. de multa, de præben. glo. in extrauag. execrabilis, in verbo perſonatus, de præben. in extrauag. communib.

o Vlp. in l. ſundi nihil, l. 18 §. fin. de actio. emp. libr. 19. P. titu. 1.

p Grego. Oratio. *εἰς τὰ ἐπιφάνια*.

q Geneſ. 2.

r Caius, l. hominis appellatione, l. 152. de verb. ſign.

s Vlp. in l. 2. § homines coacti, vi bono rap. lib. 47. P. titul. 8. Vlp. l. 3. §. 1. de libe. hom. exhib. lib. 41. P. titul. 22.

t Papinia in l. Falcidia placuit, l. 9. ad l. Falc. lib. 35. P. titu. 2.

u l. cùm inter veteres, de fideicom. libertat. lib. 7. C. titu. 15.

libello. Iurisconsulti tamen non propriè hominem per se partum arbitrantur, sed partem viscerum matris, quibus alitur, donec in lucem edatur, vt Vlpia. respondit [a]. Habentur tamen pro natis, qui posteà nascuntur, si de illorum commodo agatur, ex sententia Pauli Iurisc. [b]. Atque homicidij pœna sancitur in eum eámue, qui quæúe partum animatum ab vtero abegit, vel abortum procurauerit: & si non animatum abactum, exilium [c].

a Vlp. l. 1. § ex hoc rescripto, de vent. insp. lib. 25. P. tit. 1.
b l. qui in vtero, l. 7. de sta. hom. libr. 1. P. titu. 5.
c Exodi c. 21. can. Moyses, 32. q. 2. l. si quis aliquid §. qui abortionis, & l. Cicero, de pœn. in P. l. si mulierem, ad l. Cornel. de sicar. P. l. diuus, de extraord. criminib. P. cũ similib.

De diuisione personarum ex sexu. Caput 2.

1 *Hominum alij masculi, alij fœminæ, alij vtriusque sexus.*
2 *Hominis nomen pro viro, vt pro nobiliori significatu.*
3 *Homo muliere dignior in sexu.*
4 *Fœminina appellatio ad masculos non porrigitur.*
5 *Hermaphroditi qui.*
6 *Androgynum Platonis, fabula.*
7 *Androgynorum alia poëtarum fabula.*
8 *Hermaphroditi seu androgyni quomodo natura gignantur.*
9 *Partus monstrosi num sint inter homines.*
10 *Androgynes inter prodigia aliquando.*
11 *Monstrosi partus lege nefasti.*
12 *Eunuchi & castrati inter androgynes, & quid eunuchus, tertiúmque genus animalium vide numer. 13. 14. 15.*
13 *Hiennam & Trochum non habere vtrunque sexum defendit Aristoteles.*
14 *Eunuchorum vsus ademptus.*
15 *Eunuchus patritiatus, philosophandi ius, & publica consortia adempta. num 16.*
16 *Eunuchi, qui se castrauerunt & permiserunt spontè castrari, maximè exosi, nec clerici esse possunt.*
17 *Eunuchi ne fierent seu ne castrarentur prohibitum.*
18 *Eunuchi primùm facti à Semiramide. Spado quid &c.*
19 *Theobaldus Marchio, castrauit Græcos victos, vnde malè audiuit à mulieribus. Testiculi virorum, vxorum sunt &c. eo.*
20 *Eunuchi in delitijs aliquibus, & quare, causaq́; cur in prætio. Eunuchæ apud Lydios factæ.*
21 *Eunuchi quare ita Græcis dicti.*
22 *Eunuchorum in se morbi & mala.*
23 *Eunuchi præstantes Hermeas tyrannus, Spadones regis præsides, sacerdotes tales Dianæ Ephesinæ Megalobyzi, item Galli Cibeles.*
24 *Combabes architectus cur se castrauerit.*
25 *Castrandi modi sine excisione testiculorum.*
26 *Castratio pro pœna inducta alicubi.*
27 *Triplex eunuchorum species. Spadones qui dicantur.*
28 *Thlibiæ spadones qui.*
29 *Castrati qui. Carsamatia, Græcorum castrati.*
30 *Eunuchi spirituales.*
31 *Origenes an se castrauerit.*
32 *Putiphar eunuchus, & alij eunuchi dicti ratione castitatis non natura.*

PRIOR itaq; hominis & perſonarũ diuiſio ratione ſexus fiet, vt 1
alij ſint maſculi, alij fœminæ, alij ex vtroq; cõpoſiti. Homo & 2
genus erit, & ſpecies propriè pro maſculo, vt accipiatur pro
nobiliori ſignificatu [a], & quia mulier ab homine, & os ex
oſſibus eius, & caro de carne eius [b], & caput mulieris, vir, nõ
contrà [c]. Neque quiſquam ambigit digniorem eſſe virum 3
qualibet muliere, quia maior dignitas eſt in ſexu virili, vt ait Vlpianus [d]: &
Papinianus [e], in multis iuris articulis admonet deteriorem eſſe conditio-
nem fœminarum, quàm maſculorũ: cogit autem illos articulos in ſynopſim
Accurſius [f] ad reſponſum Papiniani, & alibi [g]. Quò fit, vt quæ dicuntur in 4
appellatione maſculina, vt plerunq; cõueniant etiã mulieribus [h], non etiam
quæ fœminino nomine concedũtur, ad homines maſculos extẽdantur, cùm
exemplo turpiſſimũ ſit viſum vt appellatio fœminina ad maſculos porrigere-
tur [i]. Sic & Clemens Alexandr. [k] ſcribit, quòd viris & mulieribus cõmune
nomen eſt homo: ea ratione mihi videntur Attici παιδάριον cõmuniter, non
ſolũ maſculum, ſed etiã fœminam vocaſſe, vt eſt apud Menandrum, ſic ἔριφος,
quod agnos ſignat, ad maſculinũ fœmininũ epicœnũ genus. Quis autem vir 5
quiſue mulier dicatur, notius eſt, quàm explicatione egeat. Porrò herma-
phroditi ſunt, qui vtrunq; ſexũ habent [l], eius tamen ſexus exiſtimati in quo
prævaleant [m]. Tales populos fuiſſe in Africa, quos Androgynos teſtatur Pli-
nius [n]. Sic Plato [o] cõminiſcitur tales omnes ab initio fuiſſe homines, & eũ 6
fœminis viros dorſo fuiſſe coniunctos, poſteà diuiſos: huicq; mutuũ ſexũm
inter ſe amorẽ, in repetenda priori coniunctione. Verba eius ἀνδρόγυνον γὰρ ἦν
τότε μέρη ἦν, καὶ εἶδος καὶ ὄνομα, ἐξ ἀμφοτέρων κοινόν, τότε ἀρρενόν καὶ θηλυ: νῦν δὲ οὐκ
ἔστιν, ἀλλ' ἢ ὀνείδει τὸ ὄνομα κείμενον, i. *androgynon autẽ tunc quidem erat, vna & ſpecies &*
nomen ex vtroq; compoſitũ maſculo & fœmina, nunc autem non vtiq;, ſed exprobrationi
nomen inſeruit. Legerat forſan Plato hominis creationem, & mulieris for-
mationem ex coſta Adami, quam cùm malè intellexiſſet, vel ſe legiſſe ſi-
mularet, lapſus eſt in eam fictã coniunctionẽ. Non ſecus quàm & illi nugãtur, 7
qui cum fabula Ouidij [p] narrãt, Androgynẽ factum ex Salmacide vna Nym-
pharum Naiadum, & filio Mercurij. Ariſtoteles [q] enim hoc tribuit naturæ 8
exuperantiæ, vt fiat præter naturam, dum ait, *quibus autẽ gemina habere genitalia*
accidit, alterum maris, alterum fœminæ, ex ſemper alterũ ratũ alterum irritum redditur,
cùm per alimentum ſubinde deliteſcat, quonã præter naturã eſt. Tradit & ex ſeminis
exceptione cauſam ethorũ ſeminarium Hippocrates [r]. Cæterùm quanquam 9
Androgynes, cùm formã habeant humanã, apud Iuriſc. inter homines an-
numerari poſſint, & ſolùm exiſtiment monſtra, & expungant ab ordine ho-
minũ forma humana deſtitutos partus [s]. Nihilominus olim aliquando inter 10
prodigia fuerunt Androgynes. Et ideirco Lælio Licinio Craſſo, & C. Caſſio
conſſ. Caſſini puerũ factũ ex virgine ſub parentibus iuſſu Aruſpicum depor-
tatum in inſulã deſertam legimus. Item Spu. Poſthumio Albino, Q. Martio
Philip. conſſ. cùm ex Vmbria nunciatum eſſet ſeminarẽ inuentũ duodecim
ferè annos natũ, id prodigium abominantes Roma. põtifices, iuſſerunt hunc
arcem agro Romano, atq; primo quoq; die interfici. Et Lælio Metello, & Q.
Fab. Max. conſſ. Lunæ Androgynes natus præcepto Aruſpi in mare deiectus
eſt. Idem factitatum aliàs P. Africano, C. Fuluio conſſ. cùm in agro Ferenti-
no: Cn. domitio C. Fannio cõſſ. cùm in foro Veſſano Læl. Cæſilio & L. Au-
relio conſſ. cùm in agro Romano annorum octo: & cùm Saturnæ decem
annos natus Q. Metello & Tullio Didio conſſ. natus inuentus eſſet. Præte-
reà & decretum L. Cornelio Lentulo, Pub. Licinio Craſſo conſſ. vt tota vrbe
ſupplicationes fierent, vt referunt ea omnia Liuius [t], Plinius [v] Au. Gellius [x],
& Iulius Obſequens [y]. Meminit & Euſebius Pamphilus [z] Conſtantinum 11
imperatorem lege lata, hoc tertium genus vitæ tolli & auferri conſtituiſſe.
Sicut & extat lex Romuli apud Dionyſium Halicarnaſſ. [a], qua omnis partus

monſtro

a arg. l. cùm in duabus ſectis, l. 4 de teſtib. & iumpt. funer. l. b 11 P. tit. 7.
b Geneſ. 2 & Eſdræ 2. c ad Epheſ 5. canone (ex diuina, 27. quæſt. 2.
c can hæc imago, 33. quæſt 5.
d Vlpia l. 2 de ſenatorib. l. 2 P. tit 9.
e Papinian l. in multis, 9 de ſta. homin. P.
f Accurſ. in d. l. in multis.
g in l. fin. de arbitr. lib 2. Cutu. & l. 2 de regulis iur. P.
h Modeſtin. in l. ſeruus ſeruus, l. 39 de leg. 3 lib. 32 P.
i deteriatio, & ſeruus appellatio, de verb. ſig. in P. Iauol. illa verba, l. ibi. eod titul.
k Iuſtin. ſcriptum, l. 24. de legat. 2.
k Clemens Alexandr. libr. 1. pædagog. cap 4.
l Galen. in Iſagogi. libr de definitione medic. & tomo 1. libr. 2. de ſemine cap 3.
m I quæritur, l. 10 de ſta homi.
n Plini lib. 7. Hiſtor. natu. c 2. & 3
o Plato, in Sympoſio, vel conuiuio.
p Ouid libr 4 Metamor fab 10.
q Ariſtot. libr. 4. de generat. animal. capit 4.
r Hippocra. lib. de victus ratione.
s Paul. l. non ſunt liberi, l. 14. de ſtatu hom. lib. 1. P. tit. 5 Iuſtin. in l. quod certum, l. 3 de poſth. hæred. inſtit. lib. 6. C. titu. 29.
t Liuius, libr. 9. decad 4.
v Plin lib 7. c. 3 & 4.
x Gell libr 9 cap 4.
y Iul. Obſequẽs, lib. de prodigiis.
z Euſeb Pamphi lib. 4. de vita Conſtan ti.
a Dionyſ. Hal. ca lib. 2 antiqui. Roman.

monſtroſus necabatur, & abiiciebatur conſilio proximorum. Inter Androgynes annumerari par eſt, & illos, quibus excisa ſunt virilia, qui & ἐκτομίαι à Iulio Materno, & γονοκόπις & ἡμιγύναικες dicuntur, & ἡμιάνδρες, i. ſemimares & ſemiuiri, ij propriè caſtrati & eunuchi dicuntur, & ſpadones. Sic enim Clearchum Athenæus [a] meminit dixiſſe eunuchum, vt ſit ἀνὴρ οὐχὶ ἀνήρ, vir & non vir. Cui accedit & Ariſtoteles [b]. Menander [c] tamen
15 dixit, ἐνυδρώτερον ἄλλο θηρίον ἐστὶ ἐν τῷ βίῳ. Eunuchus alia quædam fera eſt in vita: dixit forſan aliam feram, quia nec inter animalia aliquod ſit inuentum, quod vtriuſque ſexus genitale efficax habeat membrum, vt defendit Ariſtoteles [d], irridens eos qui dicunt hiennam alternis annis marem & fœminam eſſe, ſicuti ſentit Orus Apollo in Hieroglyphicis [e], & ſubſannat herodotum Heracleotam ſcribẽtem duplex genitale habere & maris & fœminæ,
14 & ſeipſum inire Trochum. Et Alexander Seuerus Cæſar nec mares nec fœminas eunuchos exiſtimauit, ſed tertium quoddam genus hominum, & ideo vſum eorum viris ademit omnino, & vix matronis præclaris conceſſit, vt refert Lampridius [f]. Scribit & Valer. Max. [g] Aemilium Lepidum Mamercum conſulem, Genutium quendam, qui ſibi membra genitalia amputauerat, à Neuiano Sardinij liberto hæredem inſtitutum, hæreditatis ſucceſſionisue indignum declaraſſe: ideò quia videretur obſcæna Genutij perſona, qui neque virorum neque mulierum numero haberi poſſet, atque penitus fame eſſet huius monſtri, tertiiue generis hominum, inquinata voce, ſub
15 ſpecie petiti iuris tribunalia pollui. Tradit Lucianus [h], philoſopharі non debere eunuchum, & huiuſmodi homines ſecludi debere non tantùm à philoſophia, ſed & ab omnibus ſacris & ab omnibus cætibus publicis eiici, eſſéque quoddam animal varium & anceps, non aliter quàm cornices, quæ neque inter coruos nec columbas annumerari queant. Et lex quoque ve-
16 tuit eunuchos in conſilium eccleſiaſticum aſſumi, vt ait D. Athanaſius [i]. Eò tamen magis exoſi, qui ſeipſos caſtrauerunt, permiſerúntue ſe caſtrari ab aliis nulla neceſſitate ſuadente, quòd veluti ex profeſſo in naturam & propriam ſæuierint: vt non immeritò ſtatuerint ſancti patres in concilio Niceno [k]. ὁ δὲ τὰς ὑγιαίνοντας ἑαυτὸν ἐξεταμών, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πεπαῦσθαι προσῆκε &c. *Si quis bene ſe habens ſeipſum inciderit, nõ numeretur inter clericos.* Rurſum in canonibus apoſtolorum, *ſi quis amputauerit ſibi virilia, non fiat clericus, quia ſui homicida, & Dei conditionis inimicus. Si poſtquam clericus factus id egerit, deponi tur* [l]. Repetitum in concilio Arelatenſi 2 [m]. Et teſte Suida [n], Theodoſius imperator ſtatuit edicto promulgato, ne eunuchus inter patricios cenſeretur. Vetuit & Deus, ne ingrederetur templum ſuum [o]. Etſi D. Hieronymus
17 teſtetur [p] reginæ Candacis Eunuchum edoctum à D. Philippo, & baptizatum [q], fuiſſe apoſtolum Aethyopiæ. Et ne eunuchi fierent, placuit poſteà melioris ætui principibus, vetuitque Domitianus [r] imperator, ne quis caſtraretur intra fines imperij Romani. Idipſum ſanciuit Nerua Coccеius [s]. Conſtantinus autem imperator in eos qui caſtrarent aliquos, pœnam capitis ſtatuit [t], agitúrque in huiuſmodi caſtrantes præter neceſſitatem, iudicio legis Corneliæ de ſicariis [v]. Vetuit & Leo quidem in ditione Romani imperij eunuchum fieri, & ibi factos vendi, alibi tamen exſectos & barbaros vbiq; permiſit diſtrahi [x], cùm factum emendari non poſſit, quod tamen deteſtabiles
18 reddit eos, qui hoc tẽtarint. Sicut & Ammianus Marcellinus [y] ſcribit de Semiramide. *Quã*, inquit, *videns ſpadonum luridam multitudinem, non deteſtatur memoriam Semiramidis reginæ illius veteris, quæ teneros mares caſtrauit omnium prima, velut vim interſtans naturæ, eandémque ab inſtituto curſu retorquens, quæ inter ipſa oriundi crepundia, per primogenitos ſeminis fontes, tacita quodammodo lege, vias propagandæ poſteritatis oſtendit.* Vbi tamen dignum notatu eſt, dici ſpadones caſtratos, cùm tamen ſpadonem non caſtratum & caſtratum dicat Vlpia. [z] forſan & eum ſpadonem dixit, qui abſciſſo altero teſticulo alterum habet [a].

a libr. 1. dipnoſoph.
b Ariſtot. lib. 1. de generation. anim. c. 2.
c in ſententijs communibus & Menandri, cap. 45.
d Ariſtot. libr. 3. de generat. animal. capit. 6.
e literа 127.
f Lamprid. in Alexan. Seuero
g Valer. Max. libr. 7. cap. 7.
h Lucia. in Eunucho.
i Athanaſ. in epiſtol. ad ſolitariam vitã agentes.
k in Syno. Nicena, can. 1.
l in ca apoſtol. can. 21. & 22. & in can. ſi quis abſederit, 55 diſt. apud Gratia.
m ca. hi qui ſe, 55 diſtin. ap. Gratia.
n Suidas, dicit agit de Antiocho præpoſito, & in verbo μικρίκιος.
o Deutero c. 23.
p D. Hiero. in cõmentar. ad cap. 53. Iſaiæ, & tomo 1. in Catalogo eccleſiaſticorum ſcriptorum, vita 6. dicit agit de crescente, Actuum. 8. c.
q Actuum. 8. c.
r Xiphyl. ex Dio. in Nerone. Et Ammian. Marcel. libr. 28. Hiſtor. & Sueton. in Domitia. c. 7.
s Xiphyl. in Nerua Coccеio.
t l. 1. de eunuch. lib. 4. Cod. titu. 42.
v l. 3. §. qui homine, & l. 4. §. idẽ ditus, ad l. Cornel. de ſicar. lib. 48. Pand. tit. 8.
x l. 2. de eunuchis C.
y lib. 14 Hiſtor.
z in l. i. ſi ſerua, l. 40. §. 2. de iur. doc. libe. 23. Pand. 3.
a in l. Pomponius, l. 6. §. fin. de ædilit. edict.

Huc accedit quòd Varro in lege Mæuia apud Nonium ſcriptũ ait, *ſi qui partũ maiorem parentẽ extinguit, in eo eſt culpa, hoc facit pro ſua parte is qui ſe eunuchat, aut alibi liberos producit.* Extat Phocylidis prohibitio [a], *μήδ' ἄρ παιδογόνῳ πατρὶ τέκνων ἄρσενα κοῦρον, Nec marem caſtres natum generare valentem.* Theobaldus Camerinorum & Spoletinorum Marchio in auxilium Beneuentani principis vocatus contra Græcos, cùm eos viciſſet captos, in ignominiam caſtrauit, ita vt à muliere per ludibrium inceſſeretur, viro eius capto cur contra fœminas bellum inſtituiſſet, dicens contra illas illud deuoluſ, quando marũ teſticulis, qui vxorum erant ſolùm, priuarentur, vt refert Liuthprandus Ticinenſis [b]. Carolus Magnus in capitularibus legibus [c], ſic ſtatuit de Mancatione qualibet, *ſi quis alterum præſumptione ſuâ vel ſponte caſtrauerit, & ei ambos teſticulos amputauerit, integrum vuidrigildum ſuum iuxta conditionem perſonæ componat: ſi virgam abſciderit, ſimiliter: ſi vnum teſticulorum, medietatem ſoluat.* Et in legibus Salicis [d], *ſi quis ingenuum caſtrauerit, aũt virilia tranſcauerit, vnde mancus ſit, 4000. denarys, qui faciunt ſolidos centum culpabilis iudicetur: ſi verò ex integro tulerit virilia, 8000. denar. qui faciunt ſolidos ducentos: Si Saleucus Saleucum caſtrauerit, totidem præbeat: ſi quis antruſionem caſtrauerit 2400. denar. qui faciunt ſolid. 600. excepta medicatura, quæ 9. ſolidis componatur.* Notandum tamen in eunuchos non ſemper neque vbique ſeueram fuiſſe legem: ſunt enim nationum mores diuerſi, & quodlibet ſeculum habet & fouet quædam, quæ præterita diſplicuerunt, & à ſequentibus admittuntur. Et quidam voluptatis cauſa habuerunt eunuchos, vt Nero Sporum, imò & eunuchas, vt Lydij. Xanthus enim refert [e] primum Lydorum regem Andramytem, mulieres eunuchas effeciſſe, iiſque loco virorum eunuchorum vſum fuiſſe, teſte Athenæo [f]. Sed & vt ſcribit Herodotus Halicar. [g] apud Barbaros prætioſiores eunuchos fuiſſe conſtat illis, qui non fuiſſent caſtrati, in omni genere, fidei gratia. Quamobrem & ob fidem eorum habuerunt principes ex illis *σωματοφύλακας*, cuſtodes ſcilicet corporis, vt Cyrus teſte Xenophonte [h], Rex Aegypti [i], Aſſyriorum [k]. Erat Iuliano Cæſari Eutherus ſpado eximiæ fidei præfectus cubicularius [l]. Eunuchi quippè feri & acidi ſemper, carentes neceſſitudinibus cæteris, vt ait Marcellinus [m], acerrimi cuſtodes exiſtimati potiſſimùm matronarum, cum quibus concumbere non poſſent, quibúſque expeditius, quàm ancillæ poſſent obtemperare, vt inde aliquibus *εὐνοῦχος* dictus videatur, *ἀπὸ τοῦ τὴν εὐνὴν ἔχειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι*, quoniam videlicet ad cubilium & gynęceorum cuſtodiam & curam comparari ſolerent, alius *ἐν τῷ νῷ ἔχειν*, à bona mente, eò quòd venere, quæ mentem adimere ſolet, careant. Quanquam melius ab Euſtathio dicantur, quaſi *εὐνὴν ὀχεῖας* à priuatione vel viduitate teſticulorum. Et alicubi Vlpianus [n] per caſtrationem, puerum prætioſiorem fieri dixit, etſi iniuria in eo fiat. Quod Accurſ. [o] intelligit, habito reſpectu locorum & opinionis; vt in Apulia prætioſior ſit, non autem in Italia. Neque etiam re ipſa & in ſe ſunt prætioſiores, ſed ratione vſus alterius: Nam ſpado, cui tam neceſſaria pars corporis abeſt, morboſus eſt, vt admittatur in eius redhibitione ædilium curulũ edictum ex ſententia Pauli Iuriſconſ. [p] Et ex Ariſtotele [q], & Galeno [r] conſtat ex viro in fœminæ naturam caſtratione mutari, vocem fieri tenuem, corpus imbecillum, crura putrida. Veruntamen fuerunt ex grege horum eunuchorum, ſicuti & aliorum præſtantes viri, qualis Hermeas ille Acarne oriundus tyrannus, quem ſupramodum eſt admiratus Ariſtoteles, adeò vt ei perinde ac Deo ſacrificauerit, ſi credamus Luciano [s]. Regnauerunt & in Perſide ſpadones olim, vt author Plinius [t]. Atque ſacerdotes Dianæ Epheſinæ erant eunuchi, qui *μεγαλόβυστοι* dicebantur, ac ſemper aliqui acceſſebantur digni tali præfectura, & in honore maximo habebantur, cum quibus & virgines aliquot ſacras eſſe oportebat, vt narrat Strabo [v]. Refert & Lucianus [x] tales fuiſſe ſacerdotes dictos Gallos, quorum originem refert ad Combabem

perpul

a Phocylid. verſ. 177.
b Liuthprand. lib. 4. de reb. per Europam geſtis cap. 4.
c capitularib. legib. quas addere legibus Longobardorum placuit, cap. 5. fol. 812.
d in legib. Salic. tit. de debilitatib. §. 27. 28. 29. 30.
e lib. 2. rerum Lydarum.
f libr. 12. Dipnoſoph. cap. 12.
g Herod. lib. 8.
h Xenoph. lib. 7. Pædiæ Cyri.
i Geneſ. c. 39 & 40.
k Heſter, c. 1. & 2.
l Ammia Marcell. li. 16. Hiſtor.
m Ammia. Marcelli. libr. 21.
n L. ſi ſeruus ſeruum, l. 38. §. etſi puerum, ad l. Aquil. lib. 9. Pandect. tit. 2.
o Accurſ. in d. §. etſi puerum.
p L. ſi autem, l. 9. de ædil. ed. libr. 21. Pandect. tit. 1.
q Ariſto. Problem. ſect. 10. q. 38. 39. 40. & lib. 1. de generat. animal. c. 18
r Galen. in 6. libr. aphor. Hippocrat. aphor. 28.
s Lucian. in Eunucho.
t Plin. lib. 19. cap. 4.
v Strabo, libr. 14. Geogr.
x Lucian. in dialo. de Syria dea.

Gall. 7 Spadones

perpulchrum architectum, qui missus ab Assyriorum rege cum Stratonice regis vxore in Babyloniam ad ædificium peragendum, ne in zelotypiam regis incideret vel suspicionem adulterij, seipsum castrauit: eúmque postea
25 multi nobiles imitati sunt. Estque interdum vtile habere huiusmodi vitiosos & morbosos domi, propter dominas fortè, vt ait Accurs. [a] Sed satius mentem castrare, quàm membra quæ voluntate delinquunt, vt dominus dicebat quosdam se castrasse propter verbum Dei [b]. Et apud Athenienses ἱεροφάντας sacerdotes, vt castius sacra peragerent, tradunt sortitione cicutæ solitos seipsos castrare [c]. Verùs tamen modus castrandi in voluntate cir-
26 cuncidenda est. Nam alij rarò ad bonam frugem peruenire eunuchi, etsi aliquando fuerint boni: nam ministerijs ferè vilibus & turpibus erant deputati. Sic Lampridius [d] meminit Alexandrum Seuerum eunuchos, quos Heliogabalus & in consiliis turpibus habebat & promouebat, donasse amicis addito elogio, vt si non redissent ad bonos mores, eosdem liceret occidi sine authoritate iudicij. Et apud Francos lege Salica, *serui qui quidpiam valens quadraginta denarios furati essent, castrari iubebantur in pœnam, vel 240. denarios, qui faciebant sex solidos, reddere* [e]. Et rursum alia lege [f]; *seruus qui cum aliena ancilla*
27 *mœchatus fuerit, ea mortua castretur, vel 240. denarios id. solidos sex præbeat.* Porrò quæ de eunuchis dicta sunt, intelligenda sunt de triplici eorum specie. in triplici namque sunt differentia, vt monuit Theophylus in iuris ciuilis Institutionibus [g]: Quidam enim sunt spadones, alij Thlibiæ, alij castrati. Spadones propriè qui steriles nascuntur & frigidi & impotentes natura, vel propter aliquod vitium ad coitum, vt ait Aristoteles [h], & Deus ipse annotauit [i], & summi pontifices [k]; vnde Columella [l] per translationem, arboris surculos fructum non ferentes spadones nominat. Dicere tamen possemus spadones melius ab etymo propriè eos, quibus cremasteres vel colei euulsi sunt, à verbo σπάω euello, cui consentit Vlpianus [m]. Obtinuit tamen apud Theophylum, vt ij tantùm, quos natura vel vitium reddit coitui inutiles, spadones propriè dicantur: etsi spadonum generalis sit appellatio, continens tam eos qui natura spadones sunt, quàm Thlibias & Thlasias, &
28 si quod aliud genus spadonum sit ex Vlpiani responso [n]. Thlibiæ, sunt eunuchi, quibus à nutrice vel forsitan à matre extriti sunt testiculi [o], eunuchi inquam facti κατὰ θλάσιν, i. per cõpressionẽ, quando relaxatis mẽbris infantiã aqua calida digitis testiculi comprimebantur, vsque dum abolerentur & euanescerent, vt notat Paulus Agyneta [p]. Castrati, sunt quibus exsecta sunt
29 membra virilia [q]. Sic enim distinguit Vlpianus [r] spadonem natura, ab spadone castrato, dum de matrimonio agitur & dote, vt cùm illo possit esse matrimonium & dos: quia vitium & frigiditas naturæ possit emendari: cum hoc nequaquam, qui omnino est impotens, hoc modo quoque distinguit [s], dum de institutione posthumi ab spadone facta agit, vt ille instituere possit, hic nullomodo. Accedere potest aliud genus castratorum eunuchorum, quibus amputabatur penis & colli, quos Luithprandus [t] vocare Carsamatia
30 Græcos ait. Istis alij eunuchi addi possunt, spirituales dicti, qui se castrauerunt propter verbum Dei [v], id est, qui abstinent perpetuò à concubitu fœminarum, vt liberius Deo seruiant. De quibus & loquitur Iesaias [x], *hæc dicit*, inquit dominus, *eunuchis*, id est, continentibus, *qui custodierint Sabbatha mea, & tenuerint fœdus meum, dabo eis locum in domo mea &c.* verba quippe illa euangelica intelligẽda sunt de eunuchis spiritualiter, non simpliciter ad litteram [y],
31 In quo deceptus fuit Origenes, qui ad litteram intelligens illa verba, *sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter verbum Dei*, seipsum castrauit, vt narrat Nicephorus Callistus [z], quod tamen non refert D. Hieronymus [a] in eius vita.
32 Monebo etiam obiter, interdum per similitudinem castitatis eunuchos dictos fuisse eos, qui quidem vxores habebant, vel habere poterant, sed qui caste viuebant, vt digni essent quibus regia custodia, & matronæ committe-

tentur

[a] Accurs. in d. l. fin autem, in verbo morbosas, de ædil. edict. in F.
[b] Matthæi, 19.
[c] D. Hieron. Crinit. libr. 3. de honest. disciplin. c. 12.
[d] Lamp. in Alexan. Seuero.
[e] in lib. leg. Salicæ titul. 13. de furt. festo § 2.
[f] eod. lib. titu. 29. de adulter. ancillar. § 6.
[g] § sed & eunuchi, de adopt. lib. 1. Institut. tit. 11. § sed & illud, eod. titul. in fastis.
[h] Aristot. libr. 2. de generat. animal. capit. 5.
[i] Matth. 19.
[k] Alexan. in c. 1. & 5. & toto tit. de frig. & malef. lib. 4. Decretal. titu. 15.
[l] Columel. libr. 3. de re rustic. vbi agit de arbor.
[m] Vlp. l. 4. § idem D. Adrianus, ad l. Cornel. de fals. libr. 48. Pittæus. 1.
[n] l. spadonum, l. 202. de verb. signif. lib. 50. P.
[o] d. § sed & illud, de adopt.
[p] Paul. Aginet. libr. 6. vbi agit de illis.
[q] d. § sed & illud, de adopt.
[r] Vlp. in l. si vxor, l. 4. § si spadonum, de iur. dot. lib. 23. P. titu. 3.
[s] in l. sed & quæsitum, l. 6. de lib. & posth. lib. 28. P. titul. 2.
[t] Luitpr. in lib. 6. de reb. per Europam gest. cap. 3.
[v] Matthæi, cap. 19.
[x] c. 56. Isaiæ.
[y] D. Hieron. & glo. ordinaria in c. 56. Isaiæ.
[z] Nicephor. Callisti, libr. 3. Histor. eccles. cap. 2.
[a] in Catalo. ecclesiastico, scripto. vita 69.

a gloſ. ad c. 37. Geneſ. rentur, & talem fuiſſe exiſtimat gloſſa[a] ordinaria Geneſeos, Putipharem eunuchum Pharaonis, cui venditus à fratribus Ioſeph fuit, qui vxorem habebat, quæ calumniata eſt Ioſephum [b]. Et hæc hactenus dicta ſint de prima & naturali diuiſione & diſtinctionis hominis & perſonarum.

b Geneſ. c. 39.

De alia generali, & naturali hominum diſtinctione. Cap. 3.

1 *Noua hominum Paracelſi diſtinctio, in Adamicos & non Adamicos.*
2 *Hominum non Adamicorum quatuor genera. De Nymphis ſeu Sylphis, Pigmeis, ſylueſtribus.*
3 *Homines marini vel ſylueſtres, non propriè homines.*
4 *Tritones & Nereides in mari apparentes.*
5 *Syrenes quæ animalia.*
6 *Satyrus ſylueſter, num homo &c.*
7 *Sphinx, num monſtrum humanum, an animal.*
8 *Hippocentaurus quod animal.*
9 *Monſtra hominum in India & alibi bellua, ex abominabili cum fera commixtione.*
10 *Pygmei hominésne ſint, & quales.*
11 *Hominum figuræ vbi obuiæ & euaneſcentes.*
12 *Lilithim & dæmones aborſiui, ex ſemine hominis Iudaica ſtultitia.*
13 *De fatidicis mulieribus, quas vocant* fees.

ALIAM hominum diſtinctionem & differentiam præter antiquorum omnium ſententiam nuper docuit Theophraſtus Paracelſus in Philoſophia magna, tractatu primo libri De homúculis: diſtribuit namq; homines in Adamicos, & non Adamicos, quos ſpirituales dicit: Adamicos anima & corpore conſtare autumat, & animam poſt corporis ſolutionem in illis viuentem & immortalem relinqui, & tales nos eſſe. Non Adamicos dicit, qui per propagationẽ nõ ſunt ab Adamo, nec verè homines, licet homines exiſtimemus, ſed diſtinctæ naturæ ab hominibus, & animalibus reliquis, habẽtes hominis ſimilitudinem, quorũ tamen natura corrũpatur & putrefiat, verùm animam poſt ſe non relinquentes ſuperſtitem. 1 Horum non Adamicorum quatuor genera conſtituit, ſecundum loca in quibus habitant & apparent, ex aquis, aëre, montibus, & igne. Et in tractatu 2. eius libri, in aquis commorantes, Nymphas vel Vndenas vocat: in terra, Pygmeos: in igne, Salamandras vel Vulcanios: in aëre, ſylueſtres: etſi in montibus, gnomos. Et alia quædam potius ſibi perſuaſa, quàm vt putem vera, in eodem compendio magnæ Philoſophiæ tradit. In fragmento libri de ſanguine poſt mortem, dum ait Nymphas, quæ ex genere Pygmeorum ſunt, vetuſto nomine Sylphes dictas, agi à dæmonibus in arbores, & cum inciſione illarum ſanguinem emittere, & ſimilia quædam noua verè, & magna ex parte fictitia. Apparent enim huiuſmodi figuræ vel per impoſturas dæmonum, qui ſe transfigurant corpore formato ex aëre in has larvas; vel etiam ex voluntate Dei manes apparent, vt tuemur in libris De immortalitate animæ. Vel ſi inueniantur marini vel 3 ſylueſtres homines, illi non propriè homines dicendi ſunt, vt etiam dixit Paracelſus, ſed vel monſtra, vel animalia bruta, & ex omni parte mortalia, quæ quidem aliquando apparuerunt & comprehenſa ſunt. Refert namque Nicephorus Caliſti [c] anno 9. Imperij Mauricij, Mena præfecto Aegypti exiſtente 4

c Nicepho. Cal. libr. 18. Hiſtor. eccleſ. cap. 36.

ſtente & illam gubernante, eundem Menam vidiſſe in Nili fluminis alueo, repentè prodeuntem virum vel animal, vultu giganteo, aſpectu graui, capillo ſubplano, & canis reſperſo, pectore ingenti, dorſo & brachiis heroicum quiddam præ ſe ferens, pube tenus ex vndis ſubſiliens, & quod is homo adiuratus vt ſi homo eſſet, diutius ſe oſtenderet diutius apparuerit: atque tertio die aliud etiam animal muliebri forma ex vndis emerſiſſe. Nam vultus ſeuitas, comæ prolixitas, nec non reliqua corporis conſtitutio, & capilli partim complicati, partim ſoluti, formæq; ſplendor fœminam eſſe denunciabat, idq; pectore tenus apparentibus mamillis. Apparuiſſe etiam hos Tritones & Nereides in mari ſæpè refert Plinius [a]. Ludouicus Viues etiam narrat ſuis temporibus apparuiſſe apud Battauos hominem marinum, qui etiam ſupra duos annos ab hominibus detentus eſſet, cœpiſſéve fari, verùm bis peſtilentia afflictum, in mari remiſſum gaudentem & exilientem. Ferunt & eſſe quædam monſtra marina Sirenes dictas, ſuperiori ſui parte virginis formam referentes, inferiore in piſcis vel ſerpentis caudam deſinentes,

Monſtra maris, vt ait Ouidius, *Syrenes erant, quæ voce canora*
Quaſlibet admiſſas detinuere naues.

De quibus commentaria latè in Ouidij [b] Metamorphoſim, & Seruius in Virgilium [c], & Homerus in Odyſſea [d]. Et alàs in ſyluis apparuiſſe Satyrum D. Antonio heremitæ teſtis eſt grauis author Hieronymus [e], homunculum, inquam, aduncis naribus, fronte cornibus aſperata, cuius extrema pars corporis in caprarum pedes deſinebat, cúmque cum Antonio locutum fuiſſe & dixiſſe interrogatum, *mortalis ego ſum, & vnus ex accolâ heremi, quos varia errore deluſa gentilitas Faunos Satyroſq; & incubos vocans colit: precamur vt communem Deum pro nobis deprecetis, &c* Si ſit tamen libera ſententia, non dubito hos vel inter monſtra hominum [f], vel inter animalia annumerare: ſicuti & Sphingem, quam Nicephorus Caliſti [g] ſcribit habuiſſe mammas & corpus muliebre, & facie rotunda in eandem formam inclinante, voce humana, ſed non articulata. Meminit & Plinius, qui inter ſpecies ſimiarum conſtituit [h]. Etſi Diodorus monſtrum dicat [i]. Sunt & inter monſtra hominum hippocentauri, quorum vnum apparuiſſe in heremo eidem D. Antonio ſcribit etiam Hieronymus [k], media anteriore parte hominẽ, poſteriore equum. Et Plinius [l] ſe vidiſſe ſub Claudij Cæſaris principatu in melle conditum ex Ægypto delatum teſtatur: Quamuis Cicero [m] inter anules fabulas centauros & chimæras habeat. Sunt & alia his ſimilia monſtra humana in India apud Strabonem [n], quæ vt Plinius author [o] eſt, potiſſimum in India naſcuntur. Quòd viri Indorum ſceleſtiſſimi quidam cum feris coeant, & inde mixtos & ſemiferos eſſe partus, quod valdè abominabile eſt & deteſtationis vindictæque ſeptem ciuitatum Sodomiticarum dignum, ſeuerè à Deo propria lege prohibitum [p], adhibita capitali ſupplicij vltimi pœna [q]. Eadem ſentit & Philo Iudæus [r] in aliis alibi natis monſtris. Bonifacius Simoneta [s] pariter ſpeciem hominum, ſed rationis vſu carentium conſtituit Pigmeos, qui vltra Ægyptum circa originem Nili habitant, in tertio anno genetant, in octauo ſenescunt, non verecundiam, non iuſtitiam, non honeſtatem colentes: genus tamen hominum puſillum quamuis dicat Ariſtoteles [t], quod pugnat cum gruibus, nec fabuloſum; ſicuti & firmat Plinius [v], & Philoſtratus [x]. Refert & Plinius [y], in Africæ ſolitudinibus hominum ſpecies obuias ſubinde fieri, & momento euaneſcere. Ferunt & Rabinorum deliramenta [z], ex ſemine Adami & aliorum hominum pollutione collecta à dæmonibus, dæmones quoſdam abortiuos naſci, quos vocant Faunos ſeu lilithim, abortiuis partubus ſimiles: qui & naſcentibus pueris inſidiantur, & mortuo eo ex cuius ſpermate fuerint cõpacti, ad cadauer eius concurrere, & illud polluere, niſi arceantur. Et hæc ſunt de illis fabulæ Iudaicæ. Omitto hîc recenſere

a Plin. lib. 9. hiſtor. natur. c. 5.
b lib. 5.
c lib. 5. Aeneid.
d Odyſſea. 11.
e Hieron. in vita Pauli heremitæ.
f L. non ſunt liberi, de ſtat. homin. in P. I. oſtentum. de verb. ſignif. quod certarum de poſthumis hæred. inſt. 6. c. cr 29.
g Nicepho. lib. 9. hiſtor eccleſ. c. 19.
h Plin. lib 8. c. 21.
i Diod. lib. 3. Bibioth. c. 6.
k Hieron. in vita Pauli heremi.
l Plin. lib. 7. c. 3.
m Cic. 2. de natura deor.
n Strab lib. 15. geograph.
o Plin. lib. 7. c. 2 vbi tractat de mõſtroſis figuris hominum.
p Geneſ. 19.
q Exod. c. 22.
r Philo Iudæ. lib. de ſpecialib. legi.
s Bonif. lib. 4. epiſt. c. 10.
t Ariſtot. lib. 8. hiſtor. animal. c. 22.
v Plin. lib. 10. c. 29. & lib. 7. c. 2.
x Philoſtrat. lib. de Iconibus in Hercule dormient.
y lib. 7. c. 2.
z Munſterus, in lib. qui Meſſiah dicitur Chriſtianorũ propè principium.

recenſere ſomnia vaniſſima quorundam vulgarium ſcriptorum [a], qui rati ſunt, quaſdam mulieres compertas fatidicas, quas dicunt *Fees*. Viros quoque qui quæve perpetuis deliciis fruantur abundè in hoc ſeculo alicubi in vltimum vſque diem generalis iudicij, quo damnatione æterna ad inferos detrudentur perpetuis ſuppliciis cruciandi cruciandæve. Hæc enim ſunt cum nugis & gerris anilibus auerruncanda, vt falſiſſima; vel ſi quid habuerint oſtenti, vt dæmonica ſpectra & impiiſſima & ſortilega ignibus tradenda: ne vel veſtigia inter probos aut improbos vnquam remaneant.

[a] vt narrat de ſpelunca Sibyllæ quę in Ancona eſt Antonius de la Sale & alia ſomnia libri d'*Amadis de Gaule*, & de *la belle Meluſine*, & alij eiuſdem farinæ.

DE DISTINCT

DE DISTINCTIONE PERSONARVM EX GENERATIONE ET DE SPONSALIBVS.

LIBER VIII.

De coniunctione maris & fœminæ permiſſa, & vetita, & de perſonis inde natis in genere. Caput 1.

1 *Continuatio libri.*
2 *Summaria ex propagatione perſonarum diſtinctio, in naturales tantùm, naturales & legitimos, ſpurios, adulterinos, inceſtuoſos, nepharios.*
3 *Rebus omnibus Deus ſemina conſeruationis ſuæ ſpeciei indidit.*
4 *Perpetuæ res corporales per ſubrogationem.*
5 *Generationis & corruptionis cauſæ.*
6 *Maris & fœminæ coniunctio à natura.*
7 *Coniunctio maris & fœminæ in hominibus quomodo differat à brutorum coniunctione.*
8 *Finis coniunctionis legitimæ hominum, generatio & ſubrogatio.*
9 *Leges dictæ coniunctioni huic hominum, ne contaminaretur.*
10 *Naturales filij abſolutè dicti, & qui naturales, & legitimi.*
11 *Legitimi & naturales quare dicti, & quid legitimum.*
12 *Diuiſio perſonarum & filiorum, in naturales tantùm, legitimos tantùm, legitimos & naturales, & legitimatos.*
13 *Naturales tantùm qui, & quot ſpecies.*
14 *Spuriorum nomen ad omnes illegitimos pertinet.*
15 *Legitimi & naturales illi quoque, qui ex matrimonio diſſoluto vel clandeſtino poſteà approbato.*
16 *Hominum omnium principium poſt Adami creationem ex generatione & copula maris & fœminæ, dempto Adamo, Eua, & domino noſtro* IESV-CHRISTO.
17 *Fabulæ Aegyptiorum de generatione hominum ex luto & aliorum, improbatæ.*
18 *Pallas ex cerebro Iouis nata.*
19 *Bacchus ex femore Iouis genitus.*
20 *Seruius Tullius quòd conceptus ſit ex genitali ex cinere nato, & ex Ocriſia ancilla, fabula.*
21 *Cantharus ex pillulis fumi ſeipſum gignit.*
22 *Aquæ fontis Cylli potus mulieres impregnat.*
23 *Honeſtas maximè in coniunctionibus conſideranda.*
24 *Matrimonium affectaſſe malis artibus in Marino punitum.*
25 *Matrimonij honeſtas naturalis eſt.*
26 *Matrimonij poteſtas inhibita mulieribus furtiuæ libidinis coniunctis Vtopiæ.*
27 *Vxoris nomen, dignitatis non voluptatis nomen.*
28 *Matrimonia impudicis & raptoribus interdicta.*
29 *Matrimonij ritus & ſolemnia & quæ triplici modo ante quàm contrahatur, cùm contrahunt, & poſtquàm contracta fuerunt.*

30 Matrimonia præcedunt sponsalia, arrha, osculum, donationes ante nuptias, anacalypteria.

31 Matrimonij tempore consideratæ, ritus nubendi solemnia substantialia, affinitates, prohibitiones nubendi, dotes, incrementa, lucra, pacta, onera matrimonij, hypotheca, solutio.

32 Matrimonio soluto cōsiderantur viduitas, nuptiæ repetitæ, dotis restitutio, personæ.

EX sexu hominū quædā alia affinis sequitur distinctio, vt quidam coniuncti sint, alij cælibes alij vidui. Cōiuncti quidā naturali cōiunctione solùm, alij lege etiam approbata coniunctione. Cælibes dicuntur, qui nec coniuncti sunt, nec fuerunt [a]. Vidui, qui nunc coniuncti non sunt, sed aliquando fuerunt [b]. Legitimæ cōiunctionis sunt, sponsus [c], sponsa, vir, vxor [d]: illegitimæ, concubina, cōcubinus, meretrix, scortator, adultera, adulter, incestuosi, nepharij &c [e]. Ex maris & fœminæ 1
distinctione, quando personarum harum fit coniunctio, alia sequitur prolis distinctio, prout ea vel legitima vel illegitima præcessit. Proinde alij nati dicuntur naturales tantùm, alij naturales & legi- 2
timi, & alij horum respectu spurij, adulterini, incestuosi, nepharij. Legitimi tantùm autem potius ad ciuilem causam filiationis & cognationis, quàm ad coniunctionem personarum pertinent. Quæ sigillatim explicanda sunt cum 3
affinium coniunctionis cōsideratione, vnde propagatio. Itaque initio sciendum est, Deum optimum maximum naturæ vniuersæ sapientissimum opificem & creatorem rebus singulis ita prouidè prospexisse, vt perpetuò superessent: quocirca cōcessit cuique rei vim generationis ferè singulis, vt haberent sua semina ad suæ speciei conseruationem in semetipsis [f]. Sic perpetuæ 4
res factæ per propagationem, & similium subrogationem, quæ ex naturali causa fit, vt ait Paulus [g], & Alphenus [h] iurisconf. alioquin enim in hoc se- 5
culo corporale, æternum, & perpetuum nihil est, vt notat idem Paulus [i]. Quippe quòd ea omnia quæ radiis & orbitæ lunæ subiiciuntur, corruptioni obnoxia & mutationi perpetuo cum motu supposita sunt, vt nouit etiam Iustiniana. Cæsar [k]. Et corrumpi omnia solent, cùm mouentur [l]: mouentur autem tum maximè ex circuitu lunæ, coitúque eius cum sole, vnde generationes, perfectiones, & dum moderatio caloris non est, corruptiones: & rerū minorum circuitus, maiorum sequitur, vnde vita, ortus & interitus, vt tradit Aristoteles [m]. Et fluxa ac varia rerum humanarum natura & simul remidio indiget, teste Iustiniano [n]. Et sicut in plantis semen, sic & in animalibus, con- 6
seruandiq; sui generis indita est cupiditas, appetitus & semen natura: atque iuris naturalis existimata est in omnibus maris & fœminæ coniunctio, & procreatio, vt ait Vlpia [o]. & Cicero [p], & alij [q]. Legitima ad renouandā speciem 7
coniunctio per se semper, dummodò legibus fiat illis quibus subiecta est à Deo cum sua natura. Nam concubitus in hominibus alterius sunt speciei, quàm coniunctiones & coitus brutorum, quamuis in vtrisque natura igniculos moueat & titillationes. Et quemadmodum alia vita brutorum animalium, alia hominum, & pro monstro est & prodigio brutum rationis argumenta præbere: sic prodigio sum est magis homines in brutorum vitam prolabi, & tam fœditer degenerare à rationali viuendi proprio modo, vt brutis & iumentis esse velint similes. Singula animalia quoque lege propriæ naturæ ad multiplicandam sobolem & speciem tempora habent sui coitus descripta, ætates certas ad venerem singulis animalium natura fixit & statuit, vt ait Aristoteles [r], vt vitio naturæ illorum detur & portento anticipasse vel peruertisse: hominibus aliæ coëundi leges indictæ,

aliæ

a de cælibibus, pauca infr. libr. 9. c. 6. & 14.
b de viduis, pauca libr. 9. infr. c. 22. & sequent.
c de sponsal. infra cap. 2.
d de nuptijs, infr. lib. 9.
e de alijs libr. 20. c. 22.
f Genes. 1.
g Paul. l. foramen, l. 27. de seruitut. vrb. præd. lib. 8. P. tit. 1.
h Alphenus, l. proponebatur, l. 76. de iudic. lib. 5. P. tit. 1.
i Leum debere, l. 32. de seruit. vrba. præd. lib. 8. tit. 72.
k § vt autem lex ad naturæ, de non alien. reb. eccles. collat. 2.
l Aristo. problem. sect. 22. q. 4.
m Aristo. lib. 4. de gener. animal. c. 10.
n Constitut. 39. in nouellis §. 1.
o Vlp. l. 1. de iust. & iur. libr. 1. P. titu. 1.
p Cic. 1. offic.
q Iustin. §. 1. de iur. nat. gent. & ciuil. 1. Instit. iur. ciuil. titu. 2. can. ius naturale, 1. distin.
r Aristo. lib. 5. de histo. animal. c. 8. & 14.

aliæ procreandi meliores & præſtantiores etiam cauſæ. Bruta corpus, & & animam mortalem producunt: homines, corpus, cui inditur ſimul & ſemel perfectionis ſuæ tempore anima immortalis, in quibus templum Dei & Spiritus Sancti [a] eſt, & Spiritus ad imaginem Dei [b]. Quò fit, vt in illius generatione non ſit vel debeat eſſe par ac belluarum irrationalis coitus, ſed honeſtior & caſtior & alterius generis: ſicuti nec homo pari modo creatus in Geneſi mundi, ac bruta: dictum enim ſingulariter de eo, *faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram &c* [c], Ideirco creata muliere, vel educta ex latere Adæ, dictum eſt, *dominamini animalibus, non autem eſtote ſimiles illis*: & rurſum, *erunt duo in carne vna* [d]. Finis 8 iſtius coniunctionis legitimæ eſt, vt vicibus ſuis ſibi immortalitatem procuraret [e], mas & fœmina generatione. Et hoc non ex electione, ſed veluti in cæteris animalibus & plantis naturale [f]: tùncque, vt ait Plato [g], ad perpetuitatem nobis parandam incredibile & naturale ſtudium, quod legitima tantùm conſequimur coniunctione, qua gignimus nobis ſimiles [h]: quam rationem admiratur Cicero [i], & Dionyſius Halicarnaſs. [k], nuptiæ terram implent, ita virginitas paradiſum [l], Itaque inter bona matrimonij proles eſt cum fide & ſacramento [m], vt à nuptiis reneiantur qui generationi ſunt inhabiles, quales frigidi, & eunuchi, & maleficio inſolubili conſtricti, ex legibus pontificiis & iuris ciuilis, quibus permittitur ſolutio coniunctionis [n]. Præmiúmque nuptiarum fœminis eſt proles, quod ſi non aſſequantur, pudor illis eſt [o]; vtpote terræ ſteriles infructuoſæ exiſtentes. & pudor etiam & vitium alia ratione, libidine, duci voluptatis ſatiandæ 9 cauſa, non ſpe prolis. Quocirca ne homines degenerarent in voluptatem illam, quæ extra fines humanæ neceſſitatis erat, leges dictæ ſunt plures huic coniunctioni à Deo, qui coniunctionem ſtatuit: poſtmodum repetitæ à nomothetis: additæ & aliæ ſecundum gentium mores deprauatos, cùm circa modum contrahendi & conueniendi, tum etiam pro ea continenda, ex 10 quibus quæ legitima & illegitima proles ſit, iudicatur. Legitima proles naturalis quoque dicitur, ſic enim Latinè loquentes, vt Suetonius [p], natu- 11 rales abſolutè filios iuſtos & legitimos dixere. Qui dicuntur quoque legitimi & naturales, quòd natura filij ſint & eius copulæ, quam leges confirmant, & receptum eſt: eo modo legitima conuentio [q], legitimus tutor, legitima tutela, legitima ſucceſſio, & ſic de ſimilibus, quæ ſeparata conſti- 12 tuunt alias præter hanc liberorum & perſonarum, ſpecies. Hinc alij naturales tantùm, alij legitimi tantùm, alij ex illegitimis legitimi facti, qui 13 legitimati vulgò. Naturales tantùm illi, qui non conſentiente lege & præter honeſtatem matrimonij, natura tantùm ſuffulti, nati ſunt. Quorum ſpecies tot eſſe adhuc poſſunt, quot ſunt illiciti concubitus. Proinde quia illicitus concubitus cum ancilla, concubina, meretrice, ſanguine coniuncta, nupta, Deo dicata, tot diuerſitates erunt filiorum, vt concubinæ & ancillæ, naturales propriè in iure: ſcorti, vulgo concepti: proximorum, inceſtuoli: coniugum & aliorũ, adulterini; veſtalis, nepharij: vt & nepharij complexus, 14 qui cum patre & filio ab eadem fiunt [r]. Omnes autem vno verbo illegitimi, ſpurij, manſeréſue dici poſſunt, de quibus ordine. Et in primis, de legi- 15 tima coniunctione: dehinc de illegitimis, & prole earum. Legitimi & naturales etiam dicuntur & illi, qui ex matrimonio diſſoluto ante ſolutionẽ nati ſunt, ſi modò illud bona fide palàm fuiſſet contractum, non aliter [s], & qui ex clandeſtino matrimonio quoque, ſi modò poſteà probatum fuerit ab eccleſia, orti fuerint [t]. De quibus omnibus ſuo loco etiã Deo fauẽte agemus. 16 Cõmune porrò omnibus iis exordium eſt, ſexuum cõmixtio & venus, vt non immeritò idem generationis hominum & perfectorum dixerint animalium antiqui [v], principium. Neque quiſquã qui ratione vtatur, nunc, vt reor, arbitratur aliundè quàm ex cõiũctione humana homines naſci poſſe, vt voluerit

[a] 1 ad Corinth 6. & 2. ad Cor 6 D Ioã. cap. 2 tres, ſolute templum hoc &c.
[b] Genes. 1 ſi quis in metallum, l. 17. de pœn lib 9 C ti tul 47.
[c] Geneſ. 1 & 2.
[d] Geneſ. 2.
[e] Iuſtinia, in l. lege 12 tabula l 14 de legit. hæred lib 6. C titu 57 § 1 de nupt. in auth. collat. 4 tit. 1
[f] § ruſtus, de reſtitu. & ea quæ gaſtr in 13 menſ. conſt § 9.
[g] Ariſtot. 1. Polit. capit 2.
[h] Plato, in conuiuio.
[i] Cic. 2. de legib.
[k] Dionyſ. Halic in Oratio nupt.
[l] can. nuptiæ, 32 q. 1. can. omnes, 27 q 2.
[m] c. 1. 2. & 3 de frigid & maleficia li. 4 Decretal. tit. 15. Iuſtin l in cauſis, l. 20 de repud. lib 5. C titu 17.
[n] c. 1. 2. & 3 de frigid & maleficia li. 4 Decretal. tit. 15. Iuſtin l in cauſis, l. 20 de repud. lib 5. C titu 17.
[o] ca pudor, 32. q. 2.
[p] Suetoni. in Tiber. 6 cap. 52.
[q] l legitima conuentio, l 6. de pact. lib. 2. Paul. tit. 4.
[r] l. 1. de concubi. in fi.
[s] 1. 2 qui filij ſint legiti.
[t] c. quod nobis, qui filij ſint legiti.
[v] Plinius, lib. 1. c 8. Lucretius in 1.

Variant hominum aliqua fuerint

hanc contemnere: ſi quidem Adam, quia primus à Deo ex terra creatus, factus, non natus eſt, poteſtate diuina, vt & Eua eius ex latere exædificata.
a Geneſ.1. & 2. & 3. At naturalis lex illis primis data, vt generarent concubitu [a], quam ſecuti omnis poſteritas, neque nati omnes aliquando homines ex luto, vt vermes,
b Diod. in 1. Bibloth. ſicut mentiuntur Aegyptij teſte Diodoro Siculo [b]. Dempta conceptione 7
ſola ſecundi hominis perfecti, Domini noſtri IESV-CHRISTI, qui in vna
c Ioan. euang cap. 1. hypoſtaſi verus Deus, verbum caro factum [c], conceptus ex virgine beatiſ-
d Luc. 1. & D. Matth. c. 1. ma Maria, adumbratione Spiritus Sancti [d], ſine hominis ſemine & com-
mixtione. Nouimus autem & audimus vt fabulas & fictos vel ſymbolicos
e Lucia. in Vulca. & Ionis dialogo. ſermones, quod Lucianus tradit [e], Palladem ex cerebro Iouis natam, armata 8
Vulcano ſecuri caput in duas partes diuidẽte. Et ſimiliter quod idem Lucia- 9
f Lucia. in dial. Mercurij & Neptuni. nus [f] comminiſcitur Bacchum ex fœmore Iouis genitum, & quod referat
eum Iouem cùm Semelem Thebanam mulierem ex filiabus Cadmi impre-
gnaſſet, & Iuno ei inſidiaretur, pro illa peperiſſe; & mortua Semele, inciſa
eius aluo, fœtum imperfectum ſeptimeſtrem inſtra fe mur diſſectum nu-
g Plin. lib. 37. c. 27. triſſe. Mendacia enim hæc, vt & illud inſigne, quod refert Plinius [g], Tarqui- 10
nio Priſco regnante, repente in foco eius apparuiſſe genitale e cinere maſcu-
lini ſexus, eámque quæ inſederat Tanaquilis reginæ ancillam Ocriſiam ca-
ptiuam, conſurrexiſſe grauidam. Et ita Seruium Tullium natum, qui regno
ſucceſſit: inde eum eſſe exiſtimatum Laris familiaris filium. Quæ accedunt
ad ea, quæ de Merlino fabulantur incubi dæmonis filio, quæ alibi refellimus.
h Plin ſecundus, lib. de vir. illuſtrib. in Tullio Cùm & Plinius Nouocomenſis [h] ſcripſerit Seruium Tullium fuiſſe P. Cor-
niculani & Ocretiæ captiuæ filium. Non enim putandum eſt inſtar canthari, 11
i vt ait Suidas, in κανθάρου, & Orus Apollo, in Hieroglyph. qui rotando pillulas fimi, & fuffodiens ſeipſum gignit [i], naſci homines. 12
Vel mulieres ex ſolo potu aquæ fontanæ concipere, vt putat contin- 13
k Suidas, in κυλλᾶ gere Suidas [k] ex potu aquæ fontis κυλλᾶ. Ritus & mores iuſtæ & legitimæ
coniunctionis varij ſunt, ſecundum cuiuſque regionis leges: nos de inſig-
nioribus ſubſtantialibus obſeruationibus præcipuarum rerumpublicarum
tantùm agemus. Cùm tamen cunctis probè inſtitutis in animo fuerit,
honeſtè connubia inire, & honeſtè continere, quæ lex aliàs vt præcipua do-
cet & continet, *ita ſemper*, inquit Modeſtinus, *in coniunctionibus non ſolùm quod*
l Modeſtinus, l. ſemper, l. 135. de reg. iur. lib. 50. P. item l. 17. & l. ſemper, l. 41. de rit. nupt. lib. 23. P. item l. *liceat conſiderandum eſt, ſed & quod honeſtum eſt* [l]. Idipſum conſtituit Xeno-
m in Oeconomicis. phon [m], Sic Claudianus [n],
n in 4. Honorij conſulat.

Sed comprime motus,
Nec tibi quod liceat, ſed quid feciſſe decebit
Occurrat, mentémque domet reſpectus habendi.

Et Marinus olim Romæ cauſarum defenſor, Valentiniani, Valentis, 14
ac Gratiani temporibus accuſatus, quòd Hiſpanillæ malis artibus affectaſ-
ſet matrimonium, vltimo ſupplicio damnatus eſt authore Ammiano Mar-
o lib. 28 Hiſtor. cellino [o]. Atque eam honeſtatem coniugij naturalem eſſe, docetur ex 15
p Probus, de verb. ſig. lib. 50 P. natura contrarij adulterij ſcilicet, quod natura probrum dicitur [p], vt &
q Iuſtin. § ſit igitur, quib. mod natu ex hc. legat. coll. 6. Iuſtinianus [q] Cæſar nominat idipſum naturæ exceſſum, & impetum.
Proinde honeſta illa lex impoſita eſt Vtopienſibus inſulanis, qua nuptiæ 16
interdicerentur perpetuò mulieribus, quæ ante connubium conuictæ
fuiſſent furtiuæ libidinis, cum graui animaduerſione, teſte Thoma Mo-
r Thomas Morus, lib. 2. Vtopiæ. ro [r]. Sic Aelius Verus in Cæſarem ab Adriano poſt mortem adoptatus, 17
s] Aelius Spartia. in Aelio Vero. vxori conquerenti de extraneis voluptatibus dixiſſe fertur ab Spartiano [s],
Patere me per alias exercere cupiditates meas: vxor enim dignitatis eſt, non 18
voluptatis. Statutum & olim à Conſtantino Paleologo imperatore Orientis,
t lib. 1. iur. Oriental. conſtit. & nouell. 2. Faxologi ut. περὶ ἀνεψιαγάμων. & à Romano [t], ne matrimonia vllam malã cauſam haberent, vel ex raptu vel
ex præcedẽte clandeſtino concubitu, & fieret ab iis, qui ab huiuſmodi inqui- 19
namentis & à fornicatoria impuritate mundi eſſent. Quamobrem & multa
adiecta ſubſtantialibus ſunt, quæ ornatum & honeſtatem illam matrimonij
conſeruarent, ſolemnia & ceremoniæ, pudicitatis & caſtitatis emble-

mata

mata: & tum ecclesiastica & diuina, tum etiam humana quædam, quæ præcederent coniunctiones, quædam ad eas pertinentia, quædam quæ sequerentur, vt ex serie dicendorum colligere quis poterit. Inter ea quæ præce-
30 dunt, sunt sponsalia, ara, osculum, donationes ante nuptias, ἀνκαλυπτήρια.
31 In ipso matrimonio vel sub tempus matrimonij ritus nubendi, solemnia substantialia, affinitates, prohibitiones coniunctionis, dotes, incrementa,
32 lucra, pacta, onera matrimonij, hypotheca, solutio. Post matrimonium dissolutum considerantur, viduitas &c. secundæ nuptiæ, aut quando & quibus vetitæ, & quatenus, de pœnis conuolantium ad vlteriores nuptias, restitutio dotis, modus repetendi: liberi seu personæ generantes & generatæ.

De Sponsalibus. Cap. 2.

Lib. 23. P. tit. 1. Lib. 5. C. tit. 1. Lib. 4. Decret. tit. 1.

1 *Personarum in generatione considerandarum breuis epilogus.*
2 *Sponsalia quid &c.*
3 *Sponsus, sponsa, ab spondendo, & quare.*
4 *Spondere propriè, est pacta libationibus sancire.*
Sponsionis libatio, erat vini propinatio.
Sponsalia vini propinatione quare fiant.
5 *Sponsalia solo consensu perfici possunt, & pacta in illis facta recipiuntur.*
6 *Spondere & despondere quis in sponsalibus dicebatur.*
7 *Sponsalia aliquando alia quàm nuptiæ, interdum sponsalia & nuptiæ sine medio: sic sponsalia vera per verba de futuro, sponsalia nuptiæ per verba de præsenti, illa dissolubilia, hæc minimè.*
8 *Sponsi de futuro quando non possunt cogi nuptias inire.*
9 *Sponsa quantum temporis cogitur expectare sponsum.*
10 *Sponsa de præsenti & vxor tenetur omni tempore expectare virum absentem, donec certum nuncium de morte eius habuerit.*

1 INITIVM personarum legitimæ coniunctionis sumendum est ab sponsis, à quibus ad coniuges, & ex coniugibus ad liberos & natos ordine peruenitur. Sponsalia sunt, mentio & re-
2 promissio futurarum nuptiarum [a], ab spondendo. Nam moris fuit veteribus stipulari sibi, sponderéque vxores futuras [b]: vnde sponsi, sponsæque appellatio nata est [c]. Seruius Sulpi-
3 tius in lib. quem scripsit de dotibus, teste Aulo Gellio [d], *qui vxorem*, inquit, *ducturus erat, in Latio stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, idem spondebat. Is contractus stipulationum sponsionúmque dicebatur sponsalia. Tunc quæ promissa erat, sponsa appellabatur: qui spoponderat ducturum, sponsus. Sed si post eas stipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabatur ex sponsa agebat: iudices cognoscebant. Iudex quamobrem data, acceptáue non esset vxor, quærebat. Si nihil iustæ causæ videbatur, litem pecunia æstimabat: quantíque interfuerat eam vxorẽ accipi, aut dari eũ, qui spoponderat, aut qui stipulatus erat, condemnabat. Hoc ius sponsaliorũ obseruatum dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas vniuerso Latio lege Iulia data est. Hæc eadem Neratius scripsit in libro, quem de nuptijs composuit.* Sponsalia habent voluntatem pactionis liberæ, ab spontanea voluntate. Sicuti & Varro explicat [e], formulámque adiicit stipulationis, *sponden' tuam natam vxorem iri? spondeo.*
4 Spondere propriè de firmioribus pactis dicitur, quæ adhibitis libationibus & sacris fiebant. Nam σπονδαὶ peculiariter seu libationes dicun-

a Florenti. l. 1. de spõsalib. lib. 23 P. titu. 1. ca. nostrates, 30. quæst. 1.
b Vlp. l. 2. de sponsal. in P.
c Florent. l. 1. de sponsal. in P.
d Gell. lib. 4. cap. 4. Noct. Attic.
e Varro, 5. de ling. Lati.

dicuntur, quæ adhibentur in iudiciis & fœderibus ſanciendis, quæ nimirum libatione intercedente ſanctæ ſunt, vt Homerus [a] ait,

a Iliad. 2. Home.

σπονδαί τ' ἄκρητοι καὶ δεξιαὶ ἃς ἐπέπιθμεν, 1.

Sacramenta vini libatione ſancita & dexteræ datæ.

Meminit de his Iulius Pollux [b]. Sic apud Thucydidem [c], ἐσέρχεσθαι εἰς τὰς σπονδάς, *partiapaſt in fœdere & inducys*: & [d] λύειν τὰς σπονδάς, *ſoluere fœdera*. Et apud Xenophontem in Cyripædia [e], σπονδὰς ποιήσασθαι, *ſanctè promittere*. Libationes autem [f] has, ad vini propinationem refert in ſanciendo Iulius Pollux [f], ἔστιν δ' ἁρπάσαι ἕνα σπονδὴν, σπεῖσαι ἀποσπεῖσαι &c. Et Euripides [g]. Vnde & hodie dum ſponſalia fiunt, plerunque propinatio poculi accedit, dum eodem poculo ſpondentes nuptias delibant, dicunt Gallicè, *boire au nom de mariage*, Græci dicerent, προπίνειν φιλοτησίαν, vt apud Demoſthenem [h]. Et certè in vino quoddam latere poteſt etiam nuptiarum ſymbolum, ſi verum eſt, quod Plato [i] tradit œnum vinum Græcis ideo appellatum, quòd mentem noſtram celeriter cogitationibus impleat: vel quòd, vt ait Athenæus [k], celeriter iuuet, vnde quidam cibos oniota vocant, quod nos iuuent. Quamuis & ſolus conſenſus ſine ſolemnitate alia in cõtrahendis ſponſalibus ſufficiat, vt ait Vlpianus [l]. Et intelligitur ſtipulatio interueniſſe, ſicut in fauorem matrimoniorum, ſtipulatio de dote reſtituenda omiſſa, vt expreſſa à lege ſuppletur [m]. Et pactum quodlibet ad hanc ſponſionem pertinere in dubium non venit, dummodo fiat cum illis, quorum intereſt. Nam & antiquis ſpondere pro dicere, inde & reſpondere compoſitum, vt ait Varro [n], & apud Celſum ſuæ ſpontis, id eſt, voluntatis homo dicitur. Et quomodocunque placita ſint legitimè pacta ſi cauſam habent, ſeruanda veniunt [o], vt non mirum ſi vt in cæteris rebus, ita & in matrimonio & filia nuptui tradenda vel accipienda, pacta valeant & recipiantur iure Romano, cùm fidei exolutio iuris naturalis ſit. Et proinde non tantùm Latio iure, ſed etiam Græcorum more receptæ erant futurarum nuptiarum repromiſſiones, cuius docet exemplum Xenophon [p], dum ſcribit Ageſilaũ cum Otyde rege Paphlagonũ iunctis dexteris, de futuris nuptijs filiæ Otydis pactos, *ille*, inquit, *vt filiam daret, alter vt duceret, ſpoponderunt*. Et propriè ſpondere dicebatur pater filiæ ducendæ, deſpondere autem, pater adoleſcentis, vt innuit Terentius [q], *vltrò ad me venit, vnicam gnatam ſuam cum dote ſumma filio vt daret:*

Placuit, de ſpondi &c.

Verùm obſeruandum eſt lege ciuili, inter ſponſalia & nuptias dari medium, at interdum iure pontificio quod diuinum imitatur aliquando, ſponſalia nuptias eſſe: aliquando ſeparari à nuptiis, ſeparantur quippe, quando per verba de futuro quis pollicetur ſe ducturam aliquam in vxorem: nam ſi per verba præſentis temporis, accipio te in vxorem, vel accipio te in virum, tunc ſponſalia illa nuptiæ ſunt [r]. Extat in eo volumine, quod ius orientale inſcribitur, conſtitutio Alexij Comneni imperatoris orientis, emiſſa menſe Iulio indictionis ſeptimæ anni ab orbe condito 6592. qua refertur antiquam legem & terminos ſponſalium nuptiarúmque ſeparaſſe, harúmque interuallum magis, quàm Myſorum & Phrygum, vt eſt in prouerbio fuiſſe. Sed ſynodo ſub Xiphilino habita, quæ multum inter ſe diſtabant in vnum contracta fuiſſe, cui ſubſcripſiſſet bulla aurea imperator Nicephorus Botaniates. Atque idcirco ſicut in nuptiis, ſic & in ſponſalibus ſacram peragendam benedictionem, & præambulas nuptiarum preces, & huiuſmodi ſponſalia, ſi ætas fuerit contrahentium legitima, ſimilem nuptiis habere vim & indiſſolubilia eſſe, vt nuptias: & ita differre à lege ſponſalium antiquorum, quæ tantùm in conſenſu, & in arra & inſtrumentis conficiendis laborabant: quod ſi inquit ſponſalia quædam ſecundũ multorũ cõſuetudinẽ congruenter iam contracta fuerint, & inſtrumenta iam contracta ſint, nondum autem ſtatutũ tempus, quo Chriſtianis debita benedictio fieri conſueuit, aduenerit, neque

ſolemnes

b Iul. Poll. libr. 6. Onomaſt. capit. 6.
c lib. 3.
d lib. 1.
e lib. 4.
f Iul. Poll. lib. 6. c. 6.
g Euripides, in Iphigenia, in Aulide in princ. verſ. 59.
h Demoſth. orat. περὶ παραπρ.
i Plato, in Cratylo.
k Athenæus lib. 2. c. 1.
l l. 4. de ſponſal. in P.
m l. vnic. in §. 1. de rei vxor. act. libr. 5. C. tit.
n Varro, in 4.
o l. 1. C. de pact. l. 1. quod vtr. lib. 2. P. item l. 4. l. 1. de donat. ante in P.
p Xenophon, libr. 4. ſer. Græc.
q Terent. in Andria.
r 4. penult. de ſponſal. apud Gregor.

ſolemnes ſuper diſponſatis præces per ſacerdotes pronuntiatæ fuerint, hæc ſponſalia quantum ad exactam eccleſiæ diſſertationem, neque eſſe, neque dici iuſta poſſunt, neque verò aduerſus hæc ſynodalis ſubnotatio efficatiam habet: ſed tanquam hominum placita ſimpliciter per ſtipulationes confirmata authoritatem ferunt, vetúſque legiſlatio in illis firmitatem obtinet. Sic quædam ſponſalia nuptias non contrahunt, quædam contrahunt: quædam diſſolui ſi de futuro ſint poſſunt: quæ de præſenti non poſſunt [a]. Etenim pactiones tolluntur eodem conſenſu quo conſtitutæ ſunt [b], ſi nullum ſacramentum, nullaue benedictio interuenit, vel niſi præſenti conſenſu, tempo-
5 ris pacta in nuptias tranſierint: aliíque ſic deſponſata, renunciare conditioni, & nubere alij non prohibetur, ex cõſtitutione Diocletiani & Maxi. CC [c].
6 Nec poteſt cogi qui quæſiit futurum matrimonium promiſit, nuptias celebrare: niſi iuramentum, quod firmet promiſſionem, interuenerit [d], quæ ſponſalia purè & ſine conditione facta corroborat: alioquin enim ſi conditiones eſſent appoſitæ, vt de aliis obligationibus conditionalibus implendis iudicandum eſt [e]. Poſſent tamen ex conſenſu ab ſponſalibus reſilire contrahentes iuramento firmatis, nam iuramentum adiectum intelligitur, ſi in eadem
9 voluntate perſeuerauerint, non aliter [f]. Sed & Conſtantius ſtatuit, vt ſi is qui puellam ſibi pactus eſt intra prouinciam degens biennio, ſcilicet monitus, ſuperſederit ducere eam, illa poſſit impunè alij nubere [g]: etſi in peregrinatione ſit, poſt trienniũ [h]. Et antè quoq; poteſt impunè repudium mittere, ſi arra data non ſit [i], & niſi etiam iuſta cauſa excuſet moram triennij vel longiorem, vt notat Caius [k]. Statuit tamen Octauius teſte Dione Caſſio [l], ne qua pactio nuptialis rata eſſet vbi vltra biennium eſſent nuptiæ differendæ, id eſt, vt ea omnino decem annos nata eſſet, quam deſpondere aliquis & cuius fructum bonorum percipere vellet. Et iura pontificia, in ſimplici promiſſione futurarum nuptiarum, ſi mora fiat longiori peregrinatione, vel ſpatium decurrat trium vel quatuor annorum, permittunt ei per quem non ſteterit quominus nuptiæ factæ ſint, aliam ducere, vel alij nubere [m]. Extat & lex Rhotharij regis Langobardorum [n], ſeu Inſubrum, qua permittitur parentibus ſponſæ alij eam liberè coniungere: ſi poſt biennium, ab ſponſalibus monitus, vt tollat ſponſus ſponſam intra certum tempus, di-
10 ſtulerit, tollere. In nuptiis tamen contractis vel ſponſalibus de præſenti, placuit iuris pontificij authoribus, nunquam vxorem quæ abſentem habet virũ poſſe alij nubere etſi is per multum tempus affuerit, & ignoretur vbi ſit, niſi certum prius nuntium de eius morte acceperit [o], quibus iura ciuilia ſubſcripſerunt [p].

a Innocent. 3. in c. 2 & fin. de ſponſal. lib. 4. Decretal.
b l. nihil tam naturale, de reg. iur. in P. Neratius l. ab emptione, l. 59. de pact. lib. 2. Pauul. 14. Gord. Cæſ l. 1. & Diocles. & Maxi. CC. l. 2. quam. lice ab empt. de ſeed lib. 4. C. tmul. 46 cum ſimilib.
c l. 1. de ſponſal. C.
d c. ex literis, cap. 10. de ſpõſal. ap. Greg.
e c. de illis, 5. ſuper eum, c. per tuas, de conditio. appoſit. libr. 4. Decret. tit. 5. glo. in c. 2. de ſponſal. ap. Grego eau. ne quis abſentetur, 22. q. 1. c. quemadmodum, c. 25. de iureiur. lib. 2. Decretal. Grego. titu. 24.
f l. 2. de ſponſalib. Cyris patlia lib. 5. C. titu. 1. & l. 4. libr. 3. Cod. Theod. tit. 5.
g Valeria. & Galien. l. 2. de repud. lib. 3. C. titu. 17. o-liberum eſt
h l. 1. C. de ſponſa. notat glo. in l. 2. de repud. C. in verbo remittere.
i Caius, l. ſæpe, l. 17. de ſponſal. in P.
k Dion Caſſius, lib. 56 Hiſtor. Roma.
l Alexand. 3 in c. de illis, c. 5. & Innocen. 3. in c. ſicut ex literis, cap. 22. de ſponſalib.
m l. 2. de ſponſal. lib. 2. legum Langobard.
n Clem. 3. in cap. in præſentia, c. 1. 9. de ſponſal. lib. 4. Decret. titu. 1. c. dominus, de ſecund. nupt. eod.
o auth. hodiè, de repud. C. §. quod autem, vt liceat matri & auiæ in authen. collat. 8.
p

Cur ſponſalia præcedere nuptias bonum viſum ſit. Cap. 3.

1 *Sponſalia præcedunt matrimonium, primùm vt habeatur parentum coniungendorum conſenſus.*
2 *Opia lex mulieribus liberam ſui adimebat poteſtatem.*
3 *Sponſa Maſcouia, non videtur, priuſquam à parentibus ſponſalia firmata ſint.*
4 *Sponſalia 2. præcedunt nuptias, vt interim probent viciſſim mores coniungendi, num ſimul conuenire poſſint, & mos in his antiquorum.*
5 *Sponſalia 3. præcedunt nuptias, vt interim ſe parent coniuges ad onera.*
6 *Sponſi vel ducentis vxorem à bello per annum immunes.*
7 *Sponſalia differunt 4. nuptias, vt vxoris deſiderium indatur, & charior ſit.*
8 *Sponſalia differũt nuptias 5. vt interim dotis pecunia colligatur, in nuptias ſoluẽda.*
9 *Sponſalia differunt poſtremò, vt denunciatione facta in Eccleſia nuptiarum impedimenta, ſi quæ ſint, opponantur.*

IVM eſt cùm neceſſarium, tum vtile multiplici ratione, vt ſponſalia nuptias præcederent. Quarum prior eſſe videtur poteſtas aliena, cùm nubendæ ſui iuris non ſunt, vtq; haberetur conſenſus parentum, in quorum ſunt poteſtate [a]; potiſſimùm tempore eo, quo matrimonium ethnicis & politicis regebatur, non diuinis legibus. Nam & hîc, parentum poteſtatis 1
tiſſimũ in nuptijs cõtrahendis exigitur, vt dicemus Deo iuuante paulò poſt in nuptiis. Et refert Liuius [b], quod M. Porcius Cato pro lege Oppia dice- 1
bat, maiores voluiſſe, nullam nec minimam quidem rem, ſine authoritate fœminas agere, ſed in parentũ fratrúmue aut liberorũ poteſtate eas eſſe. Viſumq; eſt commodius prouidentiæ patrum electionem hanc committere, qui conſilium ſæpius capiunt pro liberis [c], & quorum affectioni nulla alia comparari poteſt [d], quàm ipſis filiabus; cùm ſæpe laborent earum conſilia aduerſus propria commoda [e]. Apud Moſcouitas nec hodie ſponſa viſitur, 3
ſed iubetur ſponſus diſcere ex aliarum inſpectione qualis ea ſit, quin prius inter parentes maximis pœnis fuerint ſponſalia firmata [f]. Alia ratio, vt cum 4
iudicio quis vxorem ducat, & experiatur has inter moras perfectionis nuptiarum, ingenium & mores coniugis, quibus in perpetuum & quandiu vixerit vſurus eſt. Sicq; non oculis vel digitis, vt tradit Plutarchus [g], vxorem eligat; non pulchritudinem, non dotem tantùm conſideret, ſed num poſſit iugum indiſſolubile cum ea eóue coniuge ducere. Et vbi maius periculum, ibi conſultius agendum eſt [h]. Sic longius tempus, nempe ſemeſtre ad præſentandum patrono eccleſiaſtico, cui non licet variare, quàm laico, cui tantum largitum eſt quadrimeſtre, quia variat, conceditur [i]. Et ſpatium deliberandi datur à iure hæredibus ad conſiderandum & cernendam hæreditatem, pro qua adeundo futurum eſt illos ære alieno teneri [k]. Mos quoque veteribus erat teſte D. Chryſoſtomo [l], antequam concũberent, ſponſalia facere, ſimul quoq; cohabitare deſponſatis, & cum parentibus conuerſari, *id quod nunc*, inquit, *ſæpe fieri ſolet*. vnde Loth vocat [m] generos ſuos deſponſatos filiabus ſuis, quanquã diceret quòd viros nõ cognouiſſent. Tertiò, præcedit 5
ſponſalia, vt qui vxorem eſt ducturus iam, re ipſa præmonitus componat mœſtos interim pœnates, & apparet ea quæ ſubeundis oneribus certè grauiſſimis ſunt neceſſaria: plura enim maritus vxori præſtare debet, quæ vel marſupio, vel animi patientia ſoluenda ſunt, vel iugi triſtitia ferenda. Quamobrem ob tantum negotium, datur iure diuino ſponſis & nupet coniugatis immunitas à bello, vt per annum à deſponſatione & nuptiis in bellum non eant, vt ait Ioſephus [n], Moſes [o] & Machabeorum hiſtoria [p]. Quartò differuntur nuptiæ, vt per dilationem charior vxor in poſterum ſit, & magis diligat eam aſſecutam vir, quam antè ſuſpirauerat [q], ex D. Auguſtino [r]. Quintò, vt poſſint qui nupturam dotant pecunias congerere, quas coniugi dent: nec enim debet ſtatim maritus venire cum ſacco paratus, vt de creditoribus repetentibus debita dicitur [s]. Et debitoribus etiam non petentibus dãda eſt ciuilis quædam delatio, teſte Caliſtrato [t]. Danda autem ſtatim eſſet, ſi nuptiæ ſimul & eodem actu fierent cum ſponſalibus, vtpotè quòd onera incideret penes maritum eſſe pro quibus datur [v]. Sextò differuntur, vt interim ante nuptias proponi poſſit à curionibus in eccleſia publicè matrimonium futurum, cum impoſita temporis intercapedine, vt ſiquod impedimentum ſit in gradu vel affinitate, vel alterius coniugis, coniugium, opponatur & probetur [x], vt latiùs dicemus Deo fauente paulò poſt in ſubſtantialibus & ritibus nuptiarum. In ſumma ſic monet Ouidius [y],

Nubere ſi qua voles, quamuis properabitis ambo,
Differ, habent paruæ commoda magna moræ.

De

[a] Paul. l. in ſponſalibus, l. 7. & Vlp. ſi in poteſtate, l. 10. de ſponſal. lib. 23. P. tit. 1. Paul. l. 1. de dot. tit. lib. 23. P. tit. 2. l. ſi vt proponis, C. de nupt.

[b] Liuius, lib. 44.

[c] Papin. l. nec in ea lege, l. 22. ad l. Iul. de adult. lib. 48 P. tit. 5.

[d] Iuſtinul. fin. de cura. furio. libr. 5. C. tit. 70.

[e] Hono. & Theodo. l. 4 de ſponſa C.

[f] Sigiſmundus liber Baro, lib. de reb. Moſcouit. pag. 47

[g] Plutar. in præcept. connubial.

[h] c. vbi periculum. de electio in 6.

[i] c. 1. de iur. patro. in 6.

[k] Iuſtin. l. fin. de iure delibet. libr. 6. C. tit. 30.

[l] D. Chriſoſto. Homil. 48 in Geneſim tomo 1. & tomo 2. Homil. 4. in Matthæum.

[m] Geneſ. c. 19.

[n] Ioſep. lib. 4. antiq. Iudaic. c. 6.

[o] Deutero. cap. 20.

[p] 1. Macab. cap. 3.

[q] can inſtitutum, 27. quæſt. 2.

[r] D. Auguſti. libr. 4. confeſſio.

[s] Paul. l. quod dicitur, l. 105. de ſolut. lib. 46 P. tit. 3.

[t] Caliſt. l. debitoribus, l. 31 de re iudic. lib. 42. P. tit. 1.

[v] Drocl. & Maxim. l. pro oneribus, l. 20. de iur. dot. lib. 5. C. tit. 2. cũ ſimil. ibi nota.

[x] c. cùm inhibitio, de clandeſti. deſponſat.

[y] Ouid. 3. Faſtorum.

De perſonis qui pro aliis ſponſalia contrahunt. Caput 4.

1 *Sponſalia per ſe & per alios contrahunt ſponſi.*
2 *Catheorum lege ſponſi ſe mutuò eligunt: vxores vnà cum viris comburuntur.*
3 *Sponſalia promittuntur filiorum plerunque à patribus, & diſſoluuntur, niſi ſint emancipatæ.*
4 *Sponſalia pro impuberibus vel filiæfa. à parentibus facta non valent, niſi adulti conſentiant ipſi.*
5 *Filij cenſentur conſentire patri, niſi expreſsè repugnent.*
6 *Sponſalia fiunt inter abſentes per nuncium, procuratorem, epiſtolam. Rebeca Iſaaco per nuncium deſponſata, &c.*
7 *Sponſalia non faciunt affinitatem.*

1 SPONSALIA & per coniuges futuros, & per alios nomine
2 illorum contrahi poſſunt. In India lex propria fuit Catheorum, vt ſponſus & ſponſa ſe mutuò eligant autore Strabone [a]; item vt vxores cũ viris defunctis cõburerentur, ob hanc cauſam, quòd cùm aliquando adoleſcentulos adamarent, à viris ſecedebant, vel viros interimebant. Conſenſu etiam eorum iure ciuili qui coniungendi ſunt, fiunt interdum ſine patre, ſi ſui iuris, interdum adhibito conſenſu parentum, vt plerunque. Patres namque deſ-
3 pondent filios & filias quas habent in poteſtate, vt in ſuperiori capite in prima ratione notauimus. Nam hoc officium parentum eſt, ad quod cogi poſſunt per magiſtratum, in matrimonium liberos collocare & dotare ſecundum Martiani Iuriſc. reſponſum [b]. Idcirco deſtinatio & pactio parentum de nuptiis filiarum ſi illi moriantur, vim poſt mortẽ illorum adhuc conſequuntur, neque à tranſactione tutorum etiam minorum filiarum conſenſu irritãtur, ex conſtitutione Honorij & Theodoſij [c] CC. poteſtque pater ſponſalia à filia familias facta diſſoluere, & nuncium remittere: non autem pro emancipata, authore Vlpiano [d]. Quæ de impubere filio filiaue dicta cenſentur.
4 Nam pro puberibus pater paciſcens nihil agit [e], niſi conſentientibus illis quoque & adultis minoribus factis pactionem approbantibus [f]. Nec cogitur filiusfa. vxorem ducere, vt ait Hermogenes [g]. Matrimonia quippè libera, non coacta eſſe debent [h]. Cenſentur tamen liberi voluntati parentum
5 conſentire, niſi expreſsè repugnent [i]. Itaq; illis volentibus pacta rata erunt:
6 ſicuti & per procuratorem poſſunt ſponſalia contrahi, & per nuncium, & per epiſtolam inter abſentes [k], ſi abſentes ſciant vel ratum poſteà habuerint, vt ait Pomponius [l]. Deſponſauit vt Rebecam Iſaaco per ſeruum miſſum ab
7 Abrahamo [m] pater. Per ſponſalia non contrahitur affinitas, ſiue per verba de præſenti, ſiue per verba dẽ futuro fiant [n], vt & notauimus latiùs in c. de affinitate.

a Strabo, libr. 15. Geogr.
b Mart. l. qui liberos, l. 19. de rit. nupt. libr 23. P. titul. 2.
c l. ſi pater pactum, l 4. de ſponſal. C. & l. 1 5 fin ſi nupt. ex refer peran. lib. 5. C. titu 5.
d l. in poteſtate, l. 10. de ſponſal in P l. Iulianus, l. 4 de repud. lib. 24. P. titul. 2.
e c. 1. 2. 3. 4. de deſponſ. impub. libr. 4 Decret. titu. 2.
f Paul. l. in ſponſalib. l. 7. & l. filiofa l. 13. tulia. l. ſponſalia, l. 11. de ſponſal in P. Pau. l. 2. de rit. nupt. libr. 23. P. titul. 2.
g Hermo. l. non cogitur, l. 21. de rit. nupt in P.
h Alex Imper. l. 2. de inutil. ſtipul li. 2. C. titul. 39. Diocle. & Maxi. l. nec ab intrito, l. 14. de nupt l. b. 5. C. tit. 4. Leo & Anthemi, l. fin. §. fin. de ſponſ C. Pau. ſ. Titia. l. 134. de verb. obligl. lib. 45. P. tit. 1 c. geminas requiſiuit, de ſponſ. ap. Gregor.
i Vlpia. l. ſed ea quæ pactis, l 12 de rit. ſponſ. nupt. libr. 23. P. titul 1.
k Vlp. l. 4. & fin. de ſponſal. in P.
l Pharetra, l. 5. de ſponſ. in P.
m Geneſ. 24.
n c. ſponſum, de ſponſal. ap. Gregor.

De ætate & qualitate ſponſæ & ſponſi. Cap. 5.

1 *Sponſalia inter puberes & impuberes quomodo & quando contrahi poſſunt.*
2 *Sponſalia contrahi poſſunt à quolibet maiore ſeptem annis, ſed ſine ſacris ritibus vſque ad decimum tertium annum mulieres, & quatuordecimum viri.*
3 *Ius orientale collectum per Enimundum Boneſidium.*
4 *Sponſalia quæ impediant ex regula generali.*

Quia

VIA in negotiis contrahendis pupillus legitimo aduemente authore obligari poteſt [a], & contrahere: at ante ſeptem annos non poteſt authori etiam dici conſentire. Ideò Iulius Paulus [b] ſponſalia tam inter puberes, quàm impuberes contrahi poſſe tradit. Et Modeſtinus [c] reſpondit, in ſponſalibus contrahendis non eſſe certam ætatem definitam, vt in matrimoniis. Itaque à primordio ætatis fieri poſſe, ſi modò id fieri ab vtraque 1
perſona intelligatur, id eſt, ſi non ſint minores, quàm ſeptem annis: ſequuntur & leges pontificiæ idipſum [d]. Confirmat hoc & nouella Leonis Cæſaris, quam refert Conſtantinus Harmenopulus [e], verùm prohibuit ibi ſacris ritibus ſponſalia firmari, prius quàm ſponſa 13. annũ, ſponſus 14. fuiſſent emenſi: quod & ſtatuitur conſtitutione Alexij Cæſaris orientis, quæ inibi iungitur ab Harmenopulo. Et in iure orientali collecto per Enimundum Boneſidũ, 3
in conſtitutionibus imperatorijs orientis. Loquuntur autem illi de ſponſalibus quæ nuptiæ dicuntur, poſt quas commiſcebantur cum ſponſis minoribus ſponſi, quod potius erat incentiuum libidinis & corruptio naturæ, ante legitimam ætatem: cùm tamen verè eſſent ſponſalia futuri matrimonij, non nuptiæ, etſi celebratæ illæ fuiſſent, vel in domum ducta ſponſa, vt notat Vlpia. ex Iuliani & Labeonis reſponſis [f]. Eritq; qualitas hæc legitima in ſponſalibus requiſita conſequenter, ſi agatur de futura promiſſione ætas quæ intelligat maior ſeptennio, dummodo aliud non prohibeat. Multa enim ſunt, 4
quæ officere ſponſalibus præter impedimentum ætatis poſſunt, quæ hac breui concludi poſſunt regula, vt id quod nuptias fieri inhibet, ſi in ſponſalibus reperiatur, quod perſeuerare poſſit vſque ad nuptias, impediat quoque ſponſalia [g]: Quò fit, vt impedimenta nuptiarum tempore ceſſantia, non impediant ſponſalia [h].

a Caius, l. obligari, l. 9. de authо. tuto. lib. 26 P. titu. 8. § 1. eod ap. Iuſtin § furioſus, de mutui ſti pul l quamuis, l. 32 § infans, de acquir. poſſeſſ. libr. 41. P. titu 2. l. in negotijs, l 5. de regu. iur. libr. 50. P titul. 17 facit recte, l. ſi infanti, l. 11 § fin. de iur. delib. lib. 6. C. titu. 30.

b lib. 2. recep. ſent. c. 20.

c l in ſpõſalib. l. 14. de ſponſal. in P.

d c literas, & c. à nobis, de deſponſat. impub. can. 1. & 2. 30 q. 2.

e Harmenop. libr. 4. promptua. iur. titul. 1.

f Vlp. in l. quæſitum eſt, l. 9. de ſponſal. in P.

g Vlp. l. Oratio, l 16. de ſponſal in P.

h Paul l. 1. ſi quis offi cium, l. 38 de rit. nupt. lib 23. P. titu 2. Gratia. & Valent. l vni. ſi rectores prouinc. vel ad eũ pertin. &c. libr. 5. C. titul. 2.

De his quæ ſponſalibus accidunt. Cap. 6.

1 *Sponſalia de futuro non faciunt matrimonium, ſed obligant ad contrahendum.*
2 *Sponſalia aut ſimplicia, aut firmata.*
3 Fermailles *Tholoſatibus quare ſponſalia dicantur.*
4 *Iuramento ſponſalia firmata,*
Aconty in ſponſalibus Cydippis obtinendis dotes.

EX SPONSALIBVS propriè de futuro conceptis, non fit matrimonium, ſed obligatio ad contrahendum matrimonium. Obligationum enim ſubſtantia non in eo conſiſtit, vt aliquod corpus noſtrum faciat, ſed vt alium nobis oſtringat ad dandum aliquid, vel faciendum, vel præſtandum [i]. Proinde ſicut in aliis obligationibus cautiones & pignora interueniunt, eo modo & in horum pactionibus. Erunt itaque duæ ſponſaliorum 2
ſpecies, nempè ſimplex vna, alia firmata. Simplex, quando nudè & ſimpliciter promittunt ſibi mutuò ſponſus & ſponſa nuptias futuras [k], nulla pactione, nullaue ſcriptura, vel alia ſolemni confirmatione interueniente, non arrha, non pignore accedente. Firmata ſponſalia dicuntur, quando pacta accedunt de dotis conſtitutione & redditione [l]. Vel iuramentum, de implenda promiſſione nuptiarum [m]: firmantur quippe pactiones, alioquin nudæ & inefficaces ad agendum, iuramento [n]. Inde & apud noſtros Tholoſates, & Tectoſages, hæc ſponſalia publicæ factæ cum arrharum datione, & aliis cautionibus, dicuntur à firmitate, *fermailles*, quæ, vt plerunque per verba de præſenti fiunt, & nuptiarum habent idcirco robur ante bene- 4
dicto

i Paul. l. 3. de actio. lib. 44. P. titul. 7.

k cap. pen. de ſponſ. apud Gregor

l Imp Alexan. l. legẽ quam dixiſti, l. 10 de pact. lib. 2. C. titul 2.

m ca. ſi quis deſponſaueris, 27. q. 2. c. de illis, & c. veniẽs ad nos, de ſponſal.

n l. vt iuriſiurandi, de oper. libert lib. P auth. ſacramenta puberum, ſi aduerſ. vendit. C. c. cùm contingat, de iureiur. apud Greg & c. licet, eod. titul. in 6. cum ſimilib.

ditionē eccleſiaſticam. Extat de iuramenti firmitate in ſponſalibus exemplum apud Ouidium * de Acontio, qui cùm ob generis imparitatem non auderet in vxorem petere Cydippem, cuius amore tenebatur captus, nouam commentus eſt fraudem, vt ab ea iuramentum nuptiarum extorqueret, ſcriptúque in pomo hos verſus vel ſimiles,

* epiſto. 11. Acontij ad Cydippem.

Iuro tibi ſanè per myſtica ſacra Dianæ,
Me tibi venturam comitem, ſponſámque futuram.

Quod cùm in Cydippes ſinum ſacra Dianæ miniſtrāti ieciſſet, illáq; verba legiſſet, illi viſa eſt ſibi fidē coniugij indiſſolubilē dediſſe, atq; ſic ei ſcribit ideò:

Coniugium pactámque fidem non crimina poſco,
Debitus vt coniunx, non vt adulter amo.
Verba licèt repetas quæ demptus ab arbore fœtus
Pertulit ad caſtas me iacente manus,
Inuenies illic id te turaſſe quod opto,
Nil tibi cum verbis, excidit illa fides.

De arrha, & ſponſalitia largitate, & donatione, propter nuptias. Cap. 7.

1 *Arrha ſponſaliorū in ſymbolum futuri matrimonij, & ad probationem fidei data.*
2 *Arrhæ & pignoris differentia.*
3 *Arrha in ſponſalibus vt plerunque annulus & in aliis. Annulus vſus in ſponſalibus & in aliis numer. 3. Annulus ſponſæ mittebatur ſine gemma.*
4 *Annuli quare fingant ſe includi poſſe dæmones.*
5 *Annulorum Exceſſi Phocenſium ducis incantatorum, & Gygis & Midæ narratio.*
6 *Annulos ferens mulier, deſponſata cenſetur, & nume. 9.*
7 *Annulus quo deſponſat dux Mediolani, mare & imperium.*
8 *Annulus quare detur Epiſcopis.*
10 *Annulus ſponſalitius quare in digito medicinali ſponſæ ponatur.*
11 *Arrharum nomine aliud quàm annulus.*
12 *Arrha quomodo duplicanda & quando, diſſentientibus à nuptiis ſponſis.*
13 *Arrharum ſponſalitiarum, & ſponſalitiæ largitatis differentia.*
14 *Sponſalitia largitas duplex.*
15 *Sponſalitiæ largitatis munera, ἀνακαλυπτήρια, ὀπτήρια, ἔτι τὰ δωδέκατα, διαδοχεῖα.*
16 *De donatione, quæ ante vel propter nuptias eſt.*
17 *Donationis propter nuptias, & ſponſalitiæ largitatis differentia nume. 23.*
18 *Donatio antè nuptias quare dicatur ita.*
19 *Donatio antè nuptias tempore coniugij hodie fieri poteſt, non contrà.*
20 *Dos conſtante matrimonio augeri & minui poteſt.*
21 *Dos cauſam habet pietatis, vt errore ſoluta non repetatur.*
22 *Donatio propter nuptias ab æqualitate dotis ſuſtinetur.*
23 *Donatio propter nuptias in caſu reſtitutionis dotis, in dotis ſolutionem venit.*
Donatio propter nuptias an hypothecam habeat potiorem, qualem dos.
24 *ἀντίφερνα dicuntur donationes propter nuptias.*
25 *ἐπιβολὴ acceſſionem dotis dixerunt Graci.*
26 *Donatio propter nuptias non ſemper æqualis doti fuit & quando.*
27 *Æqualitas donationis propter nuptias, quare hodie non deſideratur cum dote.*
28 *Societas legitima, in qua alter pecuniam, alter induſtriam tantùm contribuit.*
29 *In æqualitate dotis cōſtituēda, obſeruādi mores & pacta placita, quæ doti derogāt.*
30 *Orio pro dotis æqualitate feras venatus inſulæ dedit: Dauid præputia Philiſtinorū.*
31 *Augmentum ſeu ἐπιβολὴ pro dote datum vxoribus, vt pro eo à Græcis data.*
Dimidia pars dotis, apud Hellines triens.
De augmento ſeu incremento dotis, inibi.

Acce

ACCEDIT arrha sponsalibus, non tam pœnæ nomine, quàm 1
in symbolum futuri matrimonij, & ad fidei datæ probationem, & quòd sponsalia facta sint, sicut in emptione aduenit[a], & vt ait Suidas, ἀῤῥαβὼν, ἡ ταῖς ὠναῖς περὶ τῶν ὠνουμένων διδομένη 2
πρώτη καταβολὴ ὑπὲρ ἀσφαλείας, arrhabo, pecunia quæ in emptionibus primò dependitur, ad fidem faciendam, his quæ empta sunt persoluendis, in quo differt à pignore, nam pignus seu Græcis ἐνέχυρον, pro mutua pecunia data, & debito facto opponitur, vt tandiu sit apud creditorem, quandiu pecunia apud debitorem: at arrhabo futuræ emptionis quasi testimonium, vt D. Hieronymus annotauit[b]. Arrhæ nomine in spō 3
salibus datur ferè semper annulus, sic enim & olim factitatū narrat Plinius[c], *qui ob legationem*, inquit, *aureos acceperant annulos in publico tantùm vtebantur eis: intra domos verò ferreis. Quo argumento etiam nunc sponsæ annulus ferreus mittitur, isq; sine gemma.* Et rursum, communem sponsionis omnibus arrham fuisse annulos ostendit, ex eo quòd annulo omnia signarentur, vt intacta essent, & vindicarentur à rapina. Et paulò pòst, *celebratior quippè vsus*, inquit, *cum fœnore cœpisse debet: argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum annulo exiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: vt planè affirmare possimus, nummos antè apud nos, mox cœpisse annulos.* Sic signatorius annulus ab ornamento alius est[d]. Et Iuuenalis[e] de illo sensisse videtur, dum monet Vrfidium ne facilè patiatur se matrimonio alligari, dicens:

Viderunt primos argentea secula machos
Conuentum tamen, & pactum, & sponsalia, nostra
Tempestate paras, iámque à tonsore magistro,
Pecteris, & digito pignus fortasse dedisti.

Apud Hebræos annulum fuisse promissionis quoque arrhabonem exemplū Thamaris docet, quæ pro concubitu passo ab Iuda, & promisso hædo in præmium, petiit sibi dari pro arrhabone & fide missionis præstandæ annulum & armillam[f]. Et Pharao Aegypti rex in signum potestatis concessæ Iosepho, & quòd eum constituisset moderatorem populi fidei datæ arrhabonem dedit annulum suum[g]. Reconciliationis factæ arrhas & symbolum cum filio prodigo pater annulum aureum esse ostendit, dicens, *date illi aureum annulum &c.* apud D. Lucam[h]. Hinc astuti humanæ naturæ hostes impij dæmones 4
fingunt se ampullis includi, & volunt per deceptos annulis se defferri: non quòd includantur illis, sed quòd miseras animas symbolo accepto annuli, vt arrhabone suas reddant & decipiant, leuiter illis mendacij patribus credentes & fidentes. Sic Execestus Phocensium tyrannus duos gestabat incantatos annulos, ex quorum sonitu profitebatur se scire tempus gerendarum rerum: mortuus tamen is est dolo interfectus, vt refert ex Aristotele de republica Phocensium Clemens Alexandrinus[i]. Fidendum enim nunquam tā scelerati spiritibus est, etsi Gygis donent annulum, quo ille inuisibilis omnia conspiciens reddebatur, cùm gemmam annuli introrsum ad manum vertetet, vt ait Cicero[k], & Plato[l]. Siquidem nec ille à quo accepit potuit insidias mortis euadere: narrant enim prædicti authores, hiatu terræ facto per terræ motum, Gygem pastorem mirabundum in hiatum descendisse, conspexisséque multa alia quæ fabulantur miranda, & equum æneum concauum, & per fenestram cadauer in aluo equi maius quidem humana forma, quòd nihil habebat præter hunc in digito annulum. Midæ tribuunt etiam annulum, quo circumacto habētem nemo cerneret, quod etiam fabulosum 6
Plinius putat[m]. Annulus igitur, quùm fidei arrhabonem habeat, & in sponsalibus fidem facit promissionis nuptiarum, & ea desponsata præsumitur vel nupta, quæ annulos in digitis defert[n], vt ait Alexander 3. sum. pontif.[o] Et mulier quæ virum vt desponsatum prosequebatur in constitutione Clementis 3. sum. pontif.[o] ad probationem exhibet testes, quod aduersarius

a Caius, l. quod sæpe, l. 35. de contrah. empt. lib. 18. P. tit. 1 § 1 eod. tit. apud Iustinia.
b D. Hierony. in epistola ad Ephes. c. 1.
c Plin. lib. 33. cap. 1.
d Paul. l. signatorius, l. 74. de verb. sign. lib. 50. P. titul. 16.
e Iuuenal. Saty. 6.
f Genes. cap. 38.
g Genes. 41.
h Lucæ, 15. C.
i Clem. Alex. libr. 1. Stromaton.
k Cic. 3. officio.
l Plato, 2. de repub. vel de iusto.
m Plinius, lib. 33. c. 1.
n c. illud, cap. 21. de præsumpt. libr. 2. Decret. titul. 23. can. nostrate 30. q. 5.
o c. tenor literarum, cap. 20. de senten. & re iudic. libr. 2. Decret. titul. 27.

sarius eius eam desponsationis annulo publicè subarrhasset. Sic dux Mediolanensis, dum eligitur & nanciscitur ducatus possessionem, annulum in mare proiicit, veluti illud desponsans, cuius imperio Veneti pollent teste
8 Contareno[a]. Et episcopus annulum defert vtpotè sponsus ecclesiæ, vt
9 notat Cardinalis[b]. Sic apud Terentium[c], annulus quem detraxerat compressæ Philomelæ vxori desponsatæ Pamphilus, inuentus in manu Bacchidis
10 datus eidem à Pamphilo, probauit matrimonium cum Philomela. Insignitur autem sponsa annulo in quarto digito à pollice, quem vocant medicinalem, quia in eo quædam vena est sanguinis ad cor vsque perueniens, vt scribit Isidorus[d]. Disarius tamen apud Macrobium[e], melius mihi rationem explicasse videtur, dum ex Aegyptiorum sententia & libris anatomicorum tradit, ex communi consensu annulum in digito, qui minimo vicinus est, quem etiam medicinalem vocant, manu præcipuè sinistra gestatum, quòd neruus quidam de corde natus prorsum pergit vsque ad digitum manus sinistræ minimo proximum, & illic desinit implicatus cæteris eiusdem digiti neruis & ideo visum veteribus, vt ille digitus annulo, tanquam corona
11 circundaretur. Eadem refert Aulus Gellius[f], ex Appione in libris Aegyptiacis. Dantur & arrharum nomine alia etiam, vt nummorum certus nu-
12 merus, vel quiduis aliud, de quibus statutum est, vt si quæ sponsalia maior contraxit, nolit nuptias exequi, teneatur arrhas duplicare: si minor contraxit restituat, & si qui dedit non contrahat, amittat: nisi sine culpa alterutrius dissoluantur sponsalia, putà morte alterius, vel lege nuptias prohibente,
13 vel solutionem permittente[g]. Differunt autem arrhæ sponsalitiæ, ab sponsalitia largitate, de qua in §. 1. vt sponsalitia largitas proprius sit contractus, in nouellis Iustinianeis[h], quòd arrha non sit donatio, vt sponsali-
14 tia largitas, sed velut pignus. Sponsalitia largitas rursum propriè & impropriè sumitur. Propriè sumpta, duplex: aliquando namque accipitur pro donatione inita inter sponsos, vel ab altero illorum alteri, de qua loqui-
15 tur Constantinus Cæsar[i]. Dicuntur & sponsalitiæ largitatis nomine secundò, munera quæ sponsæ donantur, & mittuntur triduo antequam ea prodeat in publicum ab eius amicis[k]. Iulius Pollux[l] vocat munera ab sponso data, sponsalia ὀπτήρια, ἀνακαλυπτήρια, quæ & diem, qua sponsa detegitur & prodit, significant, & munera quæ & προσφθεγκτήρια dicuntur Cælio Rhodigino[m], & Alciato[n] quoque dicuntur ἐπαύλια. Et Constant. Harmenopulus[o], θεώρητρα quoque dici existimat munera, quæ amici contribuunt sponsæ, cùm primùm illa se retectam visendam præbet. Suidas tamen ἐπαύλια ea fuisse dixit munera, quæ postridie nuptiarum ab sponsæ patre, tam sponsæ quàm sponso mittebantur cum pompa: puer enim præcedebat alba veste, facem incensam tenens, hunc sequebatur mulier canistrum gerens, cæteris sequentibus ordine, quæ aurum, patellas, sinegmata, lecticas, pectines, lectos, alabastros, sandalia, thecas, pyxides vnguentarias, interdum etiam
16 sponso vnâ dotem adferebant. Impropriè autem sponsalitia largitas dicitur ea, quæ est donatio propter vel ante nuptias, de qua Iustinianus in §. 1.
17 vt sponsalitia largitas proprius sit contractus in nouellis. Atque differt à vera sponsalitia largitate: quòd donatio ante vel propter nuptias fiat propter æqualitatem dotis acceptæ à marito vxori[p]. Sponsalitia autem largitas,
18 non propter dotem, sed affectionem sponsi vel sponsæ[q]. Habuit porrò nomen donatio ante nuptias, ex eo quòd olim donatio hæc non fiebat, nisi ante nuptias à principibus inducta, antè omnino incognita[r] Iurisconsultorum temporibus, in qua & conditio iurat, vt rum rata esset quando matrimonium sequetum fuisset: nec tempore constantis coniugij fieri poterat, quòd donationes inter coniuges non valeant[s], neque ab sponsis factæ in
19 tempus coniugij suspendi possint[t]. Verùm Iustino placuit posteà, & tem-
20 pore matrimonij fieri posse hanc largitionem. Quia & dos constante

a Contar. lib. 2. de repub. Veneto
b Cardin. in rubr. de postul. prælato
c Terent. in Hecyra, act. 5. scena 1
d Isidorus, libr. 2. de officijs cap. 15. ca. sæminæ, 30. q. 5.
e Macrob. lib. 7. c. 13.
f Gellius, libr. 10. c. 10.
g l. 3. & fin. de sponsal. & arrhis.
h constitut. 119.
i Constant. l. si à sponso, l. 15. de donatio. ant. nupt. libr. 5. C. titu. 3.
k l. 1. si nupt. ex rescrip. peran. C.
l Pollux, libr. 3. c. 2.
m Cælius Rhodig. li. 11. c. 60.
n Alciat. lib. 1. παρε. cap. 2.
o Constant. Harmenop. libr. 4. promptua. iur. cap. 7.
p d. §. 1. vt sponsal. largi. in nouel. constit. 119.
q l. si à sponso, de donat. ant. nupt. C.
r § est & aliud, de donat. lib. 2. iustit. titul. 7.
s l. 1. 2. 3. de donatio. int. vir. & vxo. in P. l. à marito, C. eod.
t l. cum hic status, l. 33. §. si sponsus, de donatio. int. vir. & vxo. in P. l. quod sponsæ, l. 4. de donat. ant. nupt. libr. 5. C. titu. 3.

matrimonio augeri & minui poſſit conſenſu coniugum [a], ſi ſine damno liberorum prioris matrimonij fiat, vel creditorum [b]. Atque huiuſmodi donationes fuerunt à legibus improbatarum donationum, quæ fiunt inter viuentes coniuges, exemptæ, vtpotè remunerationes potius viſæ, quàm veræ donationes, cùm remuneratoriæ donationes legibus communibus liberalitatis eximantur [c]. Et dos cauſam habere pietatis dicitur, ratione 11
cuius promiſſum vel ſolutum etiam errore à non debitore, non repetitur, vt notat Iulia. Iuriſconſ. [d]. Voluerunt & Cæſares æqualitatem inter con- 12
iuges conſeruare, vt pro modo dotis vir quoque donationem propter nuptias contribueret, ita matrimonio neceſſaria [e], potiſſimum ſi de lucranda dote maritus ſuperſtes, mortua vxore paciſcatur [f]. Cautionem enim conſeruationi dotis ſic adinuenerunt per illa ſponſalitiam æqualitatem, ſeu donationem propter nuptias, & propter dotem. Voluerunt namque ſolu- 13
to matrimonio extra pactionem lucri, eam capi ab vxore pro dotis ſolutione, & in dotem redigi ab ea inquam, quæ dotem dedit [g]. Non enim eſt donatio quæ prædecedente marito poſſit præter dotem repeti: quo nomine quoque differt ab alia ſpecie donationis quæ purè fit ſponſo vel ſponſæ, quæ lucro eius cedit, ſi ante nuptias fiat [h]. Idcirco hæc donatio propter nuptias alia ab ea eſt, & veluti dotis cautio & hypotheca, & ſi de lucro agatur pacto æqualis priuilegij ac dos ſi agitur de repetitione, & ea ſi fiat ab initio matrimonij, vt ſicut in dote, mulier creditoribus mariti, præferatur in ea expreſſam hypothecam habentibus [i], contra iuris communis regulam, qua potiores tempore iure prīores ſunt [k], quantum pertinet ad dotem, & quæ additamenta ſunt eius dotis [l], vtpotè ſi de veſtibus atque mobilibus agatur marito delatis: non tamen extra dotem incrementa vel lucra ex donatione propter nuptias, ſeu vt vocant adiacamenta vel augmenta debita eius ſint priuilegij [m]. Non enim cum de lucro captando, agitur, mulieribus, ſed in damno euitando fauetur in præiudicium aliorum [n]: niſi, vt monuimus, hypothecæ & cautionis nomine pro dote, eam donationem propter nuptias, velit aliis creditoribus euincere, in quo præfertur: non autem in domino, dote repetita, & ita intelligenda eſt Iuſtiniani ſanctio [o]. Quamobrem hæ donationes propter nuptias ἀντίφερνα, id eſt, pro vel nomine dotis data dicuntur ab eodem Iuſtiniano [p], vel ſimilia dotibus, vel oppoſita dotibus, vel pro dotibus, Græci ἐπιβόλαιον acceſſionem ad dotem di- 25
xerunt teſte Harmenopulo [q], περὶ ἐπιβόλης, vnde æqualitas aliquando eius cum dote exactè conſtituta, quamuis in ea ſæpè & conſuetudine & iure variatum ſit. Nam in ciuili iure Romano, Leo & Anthemius CC. permiſe- 16
runt aliquando inæqualitatem inter donationem propter nuptias & dotem, in quantitate & in lucro, ſed non in quota. Iuſtinianus deinceps pactum lucri futuri diſpar inter donationem propter nuptias & dotem tantùm ad æqualitatem minoris maius redegit. Subinde æqualitas in omnibus definita [r], lucráque facta æqualia, ſi tamen dos dat fuiſſet, non aliter [s]. Mori- 17
bus & conſuetudine regionum, hæc æqualitas in dote & donatione propter nuptias ſæpius non exigitur, neque etiam deſideratur hæc donatio ſaltem æqualis doti. Cùm animaduerſum ſit, diſparem eſſe cauſam mariti & vxoris, & dotem pro oneribus dari marito [t], quæ vxor non ſubit. Satiſque æqualitas videtur ſine donatione cum dote, conſeruata tamen geometrica, vel etiam arithmetica in ſocietate hac, in qua mulier pecunias, vir autem operam, laborem, & ſolicitudinem confert: ſicuti eſt iuſta inter alias perſonas ſocietas, pecuniarum & induſtriæ contributio: & plerunque tanta eſt induſtria ſocij, 18
vt plus ſocietati conferat, quàm pecunia: vt ſi ſolus nauiget, ſolus peregrinetur, pericula ſolus ſubeat, vt ait Vlpianus [u]. Quamobrem rectè Accurſius notat [x], ius æqualitatis conſuetudine tolli hodie, & valere dotis conſtitutionem nulla donatione propter nuptias interueniente. Mores 19
tamen

a d. § eſt & aliud, de donatio ap Iuſtin. l. ſi conſtante, l. 19. de donat. C. antenupt. C. Iuſtin. l. fi. C. eod.

b auth. ſed iam neceſſe, de donat. ante nupt. C.

c l. Attilius, de donatio in P.

d l. cùm is qui, l. 22. § fi. mulier, de condict. indeb. lib. 12. P. tit. 6.

e auth. ſed iam neceſſe, de donatio ante nupt. C. auth. dos data, eod. tit.

f auth. æqualitas, & auth. ſed quæ nihil, & l. le. e Leonis, l. 20. de pact. conuent. lib. 5. C. tit. 14. & l. de æqualit. dot. conſtit. 37. & § fi. de non eligendo ſecũ nuben. conſt. 2. in nouell.

g l. generaliter, l. 5. verſi. hoc obſeruare, de ſecun. nupt. lib. 5. C. tit. 9.

h l. 1. l. ſi conſentiente, l. 14. & l. ſi à ſponſo, l. 26. de donat. ante nupt. C.

i l. aſſiduis, C. qui potio. in pig. habe. l. in rebus, l. 30. de iur. dot. C. lib. 5. tit. 12.

k l. 2. C. qui pot. in, eũ ſimil. lib.

l Gordia. l. cùm à ſocero, l. 2. de iur. dot. lib. 5. C. tit. 12. l. inter §. cùm inter, de pact. dotal. in P.

m d. l. aſſiduis in fine C. qui potio.

n l. ſtatur, de int. & fact ignor.

o Iuſtin. l. vbi adhuc, l. 29. de iur. dot. C.

p Iuſtinia. l. fin. de donatio. ant. nupt. C.

q Hermenop. libr. 4. prompt. ſect.

r l. ex morte, l. 9. de pact. conuen. lib. 5. C. tit. 14.

s l. lege Leonis, l. 20. C. eod. de pact. conuen.

t auth. æqualitas, C. eod. de pact. dotal. conſtit. de æqualit. dot.

u auth. ſed quæ nihil, de pact. dotal. §. 1. de non eligen. ſecun. nuben. in authen.

x l. pro oneribus, de iure dot. cum ſimilibus.

y Vlpia. l. ſi non fuerint, l. 29. & l. ſocietas, l. 5. pro ſoc. li. 17. P. tit. 2.

z Accurſ. in auth. æqualitas, in verbo pari, de pact. cõuen. C.

tamen obseruandi sunt diuersi, & placita hac de re conuenta quibus eiurare fauorem consuetudinum possumus, vt potè iuribus in fauorē introductis [a]. Itaque certa de hac re nulla esse potest lex. Meminit Parthenius [b], Orionem Hiriei filium propter Herum filiam Oenopionis & nymphæ Elicæ, insulam cicutem reddidisse, quæ tunc feris erat referta nimirum cùm magnam prædam ipsarum à se captarū pro dote offerret [c]. Sic pro sponsalibus Micolis filiæ Saulis numerauit Dauid centum præputia Philistinorum à se occisorū [c]. In quibus elucent exempla donationis propter nuptias, vel melius donationes ad consequendas nuptias validæ & irreuocabiles: sicuti & est donatio quædam ante nuptias & fauore matrimonij nuncupata irreuocabilis, & præter dotem præstanda, simplex & ab æqualitatis censura aliena [d]; de qua & Deo fauente in successionibus agemus decedentium. Græcorum autem mos erat dari vxoribus pro ὑποβολῷ seu accessione dotis, dimidiam partem dotis, quod & Tholosæ locum obtinet. Immutatum hoc tamen apud Hellines, vt pro eo semisse, acciperent tantùm dotis triētem, id est, quartam partem totius dotis, vt refert Harmenopulus [e], & post eum Phobenus Chartophilax Bulgariæ archiepiscopus. Et rursum Harmenop. [f] quod conuentum est pacto & de restituenda dote & de hypobolo, id seruandum est: quod si nihil placuit, postulatur tūc ab eo qui dotē reddit, vt hypoboli nomine trientē vniuersæ summæ, in quā dos redacta sit, præstet, verbi gratia, si vnius libræ dos sit, pro hypobolo triens summæ persoluetur, vt potè vigintiquatuor nummi: constat enim libra 72 solidis [g]. Indicat & Theocritus morem fuisse, ita de paciscendi pro matrimonio his verbis, dum puella sponsum alloquitur [h].

κορὴ. καὶ τί μοι ἐδνον ἄγεις γαμοῦ ἄξιον, ἢν ἐπιεύσω;

δάφνις. πᾶσαν πὰρ ἀγέλαν, πάντ' ἄλσεα καὶ νομὸν ἔξεις, id est,

Puella. *Sed quam mihi dotem adfers nuptijs dignam, si annuero?*

Daphnis. *Vniuersum gregem, omnia nemora & pascua habebis.*

ὑπόβολον est alicubi in vsufructu tantùm, durante vita vxoris, & ad mulieris victū pro dote assignatur, vnde vocatur dotalitium, vt apud Sigisbertum [i], & alibi vitalititium, id est, pro vita, vt apud Albertum Krantium [k]. Neapolitani vocant dotarium [l], nostrates Tholosani augmentum.

a I pen. C. de pact. l. si quis in conscribendo, de episc. & cler. C.

b Parthenius, in Erotic.

c 1. Reg. cap. 18.

d l. si ante matrimonium, de donatio. ant. nupt. C.

e Constanti. Harmenop. lib. 4. prompt. titu. 7.

f Harmenop. libr. 4. cap. 10.

g I quoties, de suscep. tor. lib. 10. C.

h Theocrit. Eidylio. 28.

i Sigisbertus, in Chronico circa annum 1178.

k Albertus Krantius, lib. 7. Damniæ cap. 35.

l libr. 3. constitut. Neapol. titul. 13. 15. 16.

De proxenetrijs, & osculo sponsaliorum. Caput 8.

1 *Proxenetria quid, & προμνηστήρια & proxenetrian & προμήστριαν item.*

2 *Osculum inter solemnia nuptiarum.*

3 *Osculo dato sponsam lucrari mediam partem donationis propter nuptias, nō aliter.*

4 *Oscula symbolum habent non vulgaris dilectionis, honestæ vel inhonestæ osculantur se mutuò.*

5 *Osculum in sponsalibus matrimonium non contrahit, nec affinitatem.*

6 *Oscula religionem habentia, & de osculo manuum, & genuum.*

7 *Osculo venientes excepti, & abeuntes dimissi amicitiæ causa. Idem num. 9. 10. 11. 12. 14. 18.*

8 *Personarum salutandi mos.*

10 *Osculo & inclinationibus crebris salutant hospites Moscouitæ.*

11 *Item Hebræi.*

13 *Caius Caligula adorandum pedem aut manum porrexit senatoribus.*

15 *Oscula tandem Romanis quotidiana in suspicionem turpitudinis venerunt.*

16 *Oscula quotidiana prohibuit Tyberius.*

17 *Osculatio puerorum arreptis auribus χύτρα quare fiebat.*

19 *Oſculari licet eccleſiaſticæ perſonæ manus principum in ſignum amoris.*
20 *Oſculum dare non poſſumus, quibus cum communicare non licet.*
21 *Sponſatio oſculo firmata valdè nuptys accedit.*
22 *Oſculari mulieres non licuit omnibus Romæ, nec illæ viros in ore, ſed in fronte aliquando oſculatæ ſunt.*
23 *Oſculari mulieres tunc cognatis licuit, cùm vſus vini introductus illis fuit.*
24 *Oſculum non deferebant cognati Romani mulieri famoſæ.*
25 *Oſculo dato ab vxore alteri viro, ea vt adultera dote apud Italos & Hiſpanum priuatur, non in Gallia.*
26 *Oſcula inanta ſunt.*
27 *Oſculari fœminas conſilio Altiſſiodorenſi, vel habere cõmatres monachis prohibitũ.*
28 *Oſculorum certamen & præmium eius qui dulcius oſcularetur, apud Megarenſes.*

IN rubrica de ſponſalibus C. adiicitur & de proxeneticis vulgo, ſed emendatius de proxenetris, de quibus tamẽ leges ex mente Accurſij [a], ibi non loquuntur. Aleiatus tamen [b] contrarium defendit, & arbitratur proxenetria eſſe eadem, ac προμνηστρια: & proxenetrian eſſe προμνήστριαν, mulierem eſſe procuratricem & conſiliatricem futurarum nuptiarum pronubam [c], in cuius manibus arrhæ cuſtodiendæ deponebantur, non ſecus quàm ſponſiones: & ita proxenetria ipſas arrhas à cuſtodia proxenetriæ dicti & explicari titulo de ſponſalibus, dum mihi de arrhis tractatur, cui ſubſcribo. Etenim mercedis proxeneticæ tractatio in aliud iuris caput reiicitur [d]. Præter arrhas Alexius Comnenus [e] Orientis imperator, addit etiã inter ſolemnia nuptiarum & oſculum, quod eſt etiam arrhabo nuptiarum, ſi ea mente præbeatur: vſque adeò efficax, vt oſculo dato, donatio facta ab ſponſo præmoriente pro media parte valeat, pro alia autẽ infirmetur, vniuerſam autem infirmari, ſi oſculum ante mortem alterius non fuerit ſecutum, ex conſtitutione Conſtantini [f]. Oſculum ſiquidem quoddam initium conſummationis nuptiarum eſſe videtur, & fruitio ſponſæ quodammodo. Atque oſcula ſignum & ſymbolum habent cuiuſdam dilectionis maioris, quàm vulgaris. Ideireò & oſcula libidinis præniintia eſſe poſſunt, & honoris. Actus enim ad vtrumque relatus fuit oſculi [g]: interdum tamen nominis quadam adhibita diſtinctione. Nam vt plerunque oſcula, officiorum ſunt: baſia, pudicorum affectuum: ſuauia, libidinum [h]. Libidinis inquam, vt apud Ouidium,

Oſcula ſi dederis, fiam manifeſtus amator.

Sic Theocritus [i],

Νύμφα τω ῥόδοπηχυ μ' ἐναγκάλισαι τὸν ἀνιπόλον ὡς τὸ φιλάσω.
ἔστι γὰρ ἐν κυνέοισι φιλαμάτων ἀδὺ τέρψις, id eſt,
Nympha amplectere me caprarium, vt te oſculer.
Eſt & in vanis oſculis ſuauis iucunditas.

Refert Aelianus [k] ex Ariſtotele [l], maſculũ è columbis, non prius in fœminam aſcendere, quàm oſculũ illi dederit, nec recipere fœminas manũ commercium, ſi vacuum ſit oſculo. Verùm illud animaduertẽdum eſt in ſponſalibus matrimonium non contrahere, nec inde affinitatẽ naſci [m]. At honoris habita & religionis quondã fuerunt, & nunc ſunt apud pleroſque, vt ex verbis Ciceronis conſtat [n], dum de ſtatua Herculis agit, *Herculis*, inquit, *templũ eſt apud Agrigentinos non longè à foro, ſanè ſanctum apud illos, & religioſum, ibi eſt ex ære ſimulachrum ipſius Herculis, quo nõ facilè quicquam dixerim me vidiſſe pulchrius: tametſi non tam multum in iſtis rebus intelligo, quàm multa vidi vſque eo iudices, vt victus eius ac mentum paulò ſit attritius, quod in precibus ac gratulationibus, nõ ſolùm id venerari, ſed oſculari ſolent.* Græci deoſculata manu perfectã eſſe precationẽ arbitrabantur, vt ait Lucianus [o]. Iubet D Paulus [p] ſalutationẽ fieri in oſculo ſancto. Plinius [q], *in adorãdo*, inquit, *dextrã ad oſculũ referimus totúmq; corpus circã agimus, quod in leuũ feciſſe Galli religioſius credunt*, vnde & Seruius Honoratus [r] dixit,

a Accurſ. in rubr. de ſponſal. C.
b Aleia. lib. 1 diſputatio. cap. 22.
c de hac meminit Plato, 6. de legib.
d l. 2. de proxenetis in P.
e in cõſtitut. Comneni, libro qui inſcribitur, Ius orientale lib. 1.
f § ſi à ſponſo, l. 18. de donatio. ante nupt. l. 5. de ſponſa. in C. Theodoſ.
g Clemens Alexand. lib 3 pædago. c. 11.
h in eunucho Aelius donatus, enarrans illud Terentia. è *Thees mea, meum ſuauium.*
i Theocri. Eidyl. 3. & 28.
k Aelianus, lib. 3. de vari. hiſto. c. 35.
l Ariſtot. libr. 6. de hiſto. animal. c. 2.
m ex lex diuina, 27. quæſt. 2.
n Cicero, in C. Verrem.
o Lucia. libr. de ſaltatio.
p 1. Corinth. 16. 2. Corinth. 13.
q Plin. lib. 28. cap 2.
r Seruius, in 1. Aeneid. Virgil. ibi, *oſcula libauit &c.*

dixit, osculum esse religionis. Oscula manuum, ab imperatoribus ob amoris signum idque perpaucis dabantur, teste Plutarcho [a]. Et rursum Plinius [b], *hominis genibus quædam religio est, obseruatione gentium: hæc supplices attingunt, ad hæc manus tendunt: hæc vt aras adorant: forsan quia inest his vitalitas. Namque in ipsa genu vtriusque cõmissura dextera læuáque, à priore parte gemina quædam inanitas inest, qua perfossa, ceu iugulo spiritus fugit. inest & alijs partibus quædam religio, sicut dextera osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ*
7 *mentũ attingere mos erat.* Excipiebantur ab imperatore amici osculo vt exemplo constat Galbæ apud Suetoniũ [c], qui Othonem eo symbolo accepit, eo
8 die quo illi mortem parauit. Persæ salutationis loco occurrentes se mutuò osculantur, inquit Herodotus [d], si pares: sin alter humilior paulò, genas, osculatur dumtaxat: si multò inferior, prostratus adorat honoratiorem. Meminit quoque Xenophon [e], Persas lege, in discessu & regressu parentes & affines
9 osculatos tanquam pares. Apud alios Græcos & hunc morem inualuisse probè coniicimus ex Orpheo, dum in Argonauticis refert modum, quo excepit Chiron Heroës hospites,

ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ἄθρησεν ἀγακλειτοὺς βασιλῆας
ἀσπαρτίως ἀνόρουσε, κύσεν δ' ἄρα φῶτα ἕκαστον, id est,
At vbi præclaros reges ad limina vidit,
Excipit adsurgens, & lætus ad oscula quemque:

10 Adhuc apud Moscouitas seu Rhutenos testatur Sigismundus Liber Baro [f], qui legatione ad principem horũ functus, excipi hospites & venientes in domũ porrectis & datis manibus osculo mutuo, & capitũ inclinatione crebra.
11 Apud Hebræos pariter hic salutandi per oscula mutua inualuit mos, extant exempla Genes. 29. 45. Exodi 18. 2. Reg. 14. Thobiæ 7. & 9. &c. Sic hoc signo osculi proditor ille Iudas symbolo amicæ salutationis, dominum Iudæis tradidit [g]. Sicut & præcesserat typus in Amase sub specie osculi interfecto [h]. Ex exprobat Deus hospiti suo contra Mariam peccatricem murmuranti [i],
12 *osculum mihi non dedisti &c.* Romanis quoque principibus mos fuit, vt abeuntes, redeuntésue peregrè senatum oscularentur, quod omissum exprobrat in Nerone Tranquillus, quòd is neque veniens neq; proficiscens quemquam
13 osculo impertierit, ac nec salutauerit quidẽ. Obseruat Dio Cassius [k] in Caio Caligula, quòd paucos oscularetur, plerisq; etiã senatorũ manũ tantùm aut pedem adorandum porrigebat, ac quibus amicitiæ ab eo oblatum fuisset, ij in senatu ei gratias agebant, cùm quotidie cum saltatoribus oscula dare vi-
14 derent. Non ita superbè Aulus Vitellius, qui vt est apud Tranquillum [l],
15 obuios quoslibet milites caligatos osculabatur. Hoc modo & plebs populúsque Romanus se salutabat dato osculo, quod aliquando venit in suspitionem, vt opinor, turpitudinis, vt Martialis [m] insectatus sit hanc osculorum basiatorumque molestiam in illo epigrammate,

Effugere non est, Basse, basiatores, &c.

16 Vt Tyberius etiam Cæsar, quotidiano edicto prohibuerit oscula, si credamus Tranquillo [n]. Poterant enim his abuti, dum pueros ita deliniri & corrumpi fuisset periculum, Christianis piaculum, Romanis aliquando à D.
17 Paulo [o] exprobratum. Vt existimem formulam exosculandi pueros nõ carere mysterio, quos apprehensos auribus osculabãtur, vocabantque hanc exosculationem Græci χύτραν, vt scribit Iulius Pollux [p], nempe vt pueri desuescerent dolore aurium, oscula frequentare: forsan & alia est ratio, sed hanc quoque comminisci conuenit, pudori & honestati conuenientem.
18 Retenta tamen Romanis osculandi solemnitas inter viros honoris causa, vt ex lege Iustiniani apparet [q], *domestici*, inquit, *ac protectores principis osculandi cum salutauerint vicarios tui culminis habeant potestatem, pœna enim sacrilegij similis erit, si his honorificentia non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni habiti sunt.* Quia itaque amicitiæ & honoris signum osculum est, &

a Plutar. in vita Catonis Vticens.
b Plin. lib. 15. c. 45.
c Sueto. in Othone cap. 6.
d Herodo. in 1.
e Xenophon, libr. 1. Cyripæd.
f Sigismundus, in cõmenta rer. Moscouita. dum de ingresso in alterius domum agit.
g Matth. c. 25. Mar. 14. Luc. 15.
h 2. Reg. 20.
i Lucæ, 7.
k Dion, lib. 59. Histo.
l Sueto. in Vitellio cap. 7.
m Mart. lib. 11.
n Sueto. Tranq. in Tyberio capit. 34.
o D. Paul. ad Rom. 1.
p Iul. Pollux, lib. 10. cap. 24.
q Iustin. l. 1. de domest. & protecto. lib. 12. C. titu. 7.

episcopi qui in temporalibus principes superiores habent, & manus osculari regum & principum, quibus res habent, possunt, vt notat Archidiaco [a]. Et signum amoris osculari manum ex Theocrito collige [b], dum ait Cyclops ad Galateã, ὤ μοι ὅτ' οὐκ ἔτεκεν μ' ἁ μάτηρ βράγχι' ἔχοντα,

ὡς κατέδυν ποτὶ τὶν, καὶ τὰν χέρα τεῦ ἐφίλασα
αἰ μὴ τὸ στόμα λῆς. id est,

Hei mihi, quod mater mea non peperit habentem
Branchias, vt ad te per vndas subire possem,
Ac manum tuam osculari, si quidem os non velles &c.

Et quibus communicare societate prohibemur, illis nec osculum imper- 23
tire possumus [c]. Quò fit, vt per osculum sponsalia firmata maiori vinculo 25
vinciantur, & ad nuptias accedant. Arnoldus Ferronus huc [d] adfert certa sibi fragmenta Senecæ ostensa à Paulo Sadoleto nondum excussa, quibus morem fuisse Hispanorum, ad quos scripsit Constantinus [e], legem de osculo. Constat etiam osculo, vt maiori pacto vxorem pacisci. Sed forsan hîc nõ erit 24
infrugiferũ annotasse, Romæ quidẽ inter homines oscula promiscua fuisse: at cum mulieribus idipsum promiscuè omnibus non licuisse. Nam Plutarchus [f] scribit, mulieres olim tantùm frontes virorum, & necessariorum hominum osculatas fuisse, & viros mulierum. Plinius [g], & Aulus Gellius [h] referunt ex authoritate Marci Catonis, tum primùm mulieres 25
cognatis osculatas, cùm vsus vini eis interdictus fuisset, ne bibentes laterent, sed domesticorum congressu redarguerentur, subscribit & Blondus [i], Polybius [k], Athenæus, Plutarchus. Sed & Nonius Marcellus ex 4. de repub. Ciceronis libro tradit, apud Romanos si qua erat mulier famosa, 24
ei cognationem osculum non detulisse. Itali, Hispani maximè oscula su- 25
specta habent mulierum vsque adeò, vt ex eo arguant vxorem adulteram, quæ alteri viro porrexerit, eiusque causa dote vt adulteram priuandam censent, vt tradit Ioannes à Ripa [l]. Quia & iure pontificio receptum est priuari dote, & maritum eam lucrari, si vxor adulterij conuincatur [m]. Repugnant tamen Ripario Iason, & Decius, minimè oscula suspecta habentes. Inter quos ego censerem temperamentum illud adhibendum, vt mores 26
regionum inspiciamus, à quibus quid in vsu sit obseruari oporteat. Nam & simplicia oscula, vbi non sunt ita superstitiosi homines, carent suspicione, nam, vt ait puella apud Theocritum [n],

Μὴ καυχῶ σατυρίσκε, κενὸν φίλαμα λέγουσιν
Τὸ στόμα μὲν πλύνω, καὶ ἀποπτύω τὸ φίλαμα. id.

Ne gloriare Satyrisse, inane osculum esse dicunt.
Lauo os meum, & osculum despuo.

Antissidorensi concilio cautum est, ne monachi sibi compatres cõmatrésue 27
faciant, nec osculentur fœminas [o]. Et certè oscula, pro modo osculandi voluptatem habere docet alibi Theocritus [p],

Νισαιοὶ Μεγαρῆες, ἀριστεύοντες ἐρετμοῖς,
ὄλβιοι οἰκοίητε τὸν Ἀττικὸν, ὡς περὶ ἄλλων
ξείνω τιμήσασθε Διοκλέα, τὸν φιλόπαιδα.
αἰεὶ οἱ περὶ τύμβον ἀολλέες ἔαρι πρώτῳ
κοῦροι ἐριδμαίνοντι φιλάματος ἄκρα φέρεσθε:
ὃς δέκε προσμάξῃ γλυκερώτερα χείλεσι χείλη,
βριθόμενος στεφάνοισιν ἐὰν πρὸς μητέρ' ἀπῆνθεν.
ὄλβιος ὅστις παισὶ φιλήματα κεῖνα διαιτᾷ. id est,

Nisæi Megarenses, remis præstantes
Fœlices habitetis. quoniam præ alijs hospitibus,
Atticum Dioclea, puerorum amatorem honore affecistis:
Semper primo vere ad eius tumulum congregati
Pueri certant osculi victoriam reportare

Quique

a Archid. in can. duo 96 distin.
b Theocri. Eydillio 11.
c can. fin. 11. q. fin.
d Arnol. Ferro. in cõsuet. Burdeg. in tit. 4 de dote § 1.
e Constant. l. 5. de sponsa. in C. Theodos. l. si ab sponso, de donat. ante nupt. in C. Iustinia.
f Plutar. in vita Romuli.
g Plinius, lib. 14. cap. 13.
h Gell. lib. 10. c. 23.
i Flauius Blondus, libr. 4 triumphan. Romæ.
k Polyb. in 6.
l Ioan. Riparius, in Rubric. de iudic. col. 5.
m capit. plerunque, de donatio. ap. Grego.
n Theocri. Eidyllio, 28.
o can. monachi, de consecrat. distin. 4.
p Theoc. Eidyllio 12.

Quiſq. labrũ dulcius applicauerit,
Is coronu honoratus ad ſuam matrem reuertitur.
Beatus ille quiſque inter pueros de oſculis iudicat.

De ſolutione ſponſaliorum. Cap. 9.

1 Sponſalia impunè facilè diſſolui nequeunt.
2 Sponſalia ſoluuntur morte.
3 Mutuo diſſenſu.
4 Alterius concubitu.
5 Superueniente lepra, vel inſigni morbo.
6 Non impletis conditionibus.
7 Nouæ religionis ſuſceptione.
8 Sponſa facta aliundè pregnante, & ſi ea adulterata fuerit.
9 Inopia ſponſalia non diſſoluit.
10 Sponſalibus diſſolutis quomodo repetantur data.
11 Sponſalia diſſolubilia ſunt tantùm quæ futuram, non quæ præſentem habent promiſſionem.
12 Vxores deſponſandi & ducendi apud Iudæos formula.

1 DISSOLVTIO ſponſalium facilis non eſt, etſi videatur. ideo & cautum, vt parentes, qui irrita fecerint ſponſalia filiorum, à communione triennio ſeparentur [a], & ſimiliter filij, ſi ſint in culpa; ſi tamen filij, ſecundum promiſſionem factam contraxerint, excuſantur vtrique; ſcilicet, quoad pœnam eccleſiæ, ſed non quoad reatum, ex quo in contrarium iuſſi ſunt. Spõ-
2 ſalia tamen, futurarum nuptiarum inquam pactiones, aliquando diſſolui cõtigit pluribus de cauſis. Quarum frequentiores tantùm annotabo. reliquas namque videre licet apud Angelum de Clauaſio [b]. Primus ad mortem pertinet, quæ vt omnium periodus, finis, & ſolutio eſt [c], ſic & ſponſalia ſoluit [d].
3 Alius ex mutuo diſſenſu, ſeu conſenſu in diſſoluendo conſiſtit [e], etſi gloſſa [f] quædam aliud ſentiat, quam tamen reiiciunt Ioannes Andreas, & Panormitanus [g]. Tertiò, ſi qui primam deſponſauit pollicitatione futurarum
4 nuptiarum, cum altera ſe commiſcuerit [h]. Quartò, ſi poſt ſponſalia huiuſmodi, alter ſponſatorum decideret vel in lepram [i], vel in corporis inſignem
5 quandam deformitatem [k], putà membro aliquo inciſo. Quintò, ſi non ſatisfiat conditionibus & pactionibus ſponſaliorum [l]. 6. ſi alter ex ſponſis, poſt
6 ſponſalia alterius & diuerſæ, quàm tunc eſſet, fiat cultu religionis [m]: veluti
7 ſi fiat hæreticus, vt notat Harmenopulus [n]. 7. Si ex alieno ſemine fuerit deprehenſa ſponſa yterũ geſtare [o]. Sic inter leges Langobardorũ, Rhotarius earum rex ſtatuit [p], vt ſi fuerit ſponſa adulterata, & non potuerit purgari hoc crimine illato, à duodecim proximis, diſſoluantur ſponſalia, & illa
8 puniatur pœna adulterij: item ſi leproſa, vel dæmoniaca, aut ambobus ocu-
9 lis capta fuerit, tunc quoque ſponſus recipiat res quas dedit, & non cogatur illam tollere. Potrò inopia ſufficiens impunè viſa non eſt ſponſalia ſoluere; ſicuti ab Ephoris pecunia multati ſunt [q] parentes eius, cui deſpon-
10 ſata fuerat filia Lyſandri: quòd ſponſalibus renunciaſſent, cognita poſt mortem Lyſandri eius inopia. Solutis ſponſalibus, ſi is qui aliquid dedit eo no-
11 mine, vt in vxorem haberet, præbuerit cauſam ſolutioni, non reuocat data: contrà, ſi non dederit, nam reuocat [r]. Quin & ea quæ parentibus filiæ munera data ſunt, ea intentione vt donans haberet in vxorem, ſi id non
12 conſequatur, reuocantur [s]. Notandum tamen nos de ſponſalibus agere,

[a] can. ſi qui parẽtes, 11. q. 3. arg. can. ſi cui, de pœnit. diſtinct. 1.
[b] Angel. de Clauaſio, in ſumma.
[c] §. deinde, de nupt. in nouell.
[d] l. fin. C. de ſponſal.
[e] c. 2. de ſponſal. ap. Greg.
[f] glo. in d. cap. 2.
[g] Ioan. Andre. & Panor. in c. 2. de ſponſal.
[h] capit. ſicut ex literis de ſponſal. cap. ſi in virum, & cap. 2. de ſponſ. duor.
[i] c. literas, de conuers. leproſ.
[k] c. quemadmodum, de impotentia.
[l] c. de illis, de condit. appoſ.
[m] l. Deo nobis, de epiſc. & cler.
[n] Harmenop. libr. 4. titu. 1. facit. ſi legibus, de epiſcop. audien.
[o] l. ſi conſtante, ſol. matri. C. Harmenop. lib. 4. titul. 1.
[p] l. 2. & 3. de ſponſal. libr. 2. legum Langobard.
[q] Plutarc. in Lyſandro.
[r] l. cum veterum, §. 15. de donat. ant. nupt.
[s] l. 2. C. de donat. ante nupt.

addito adest præsens promissio

quæ præsentem non habent promissionem, quibus scilicet nec benedictio adest, nec quis accipit in suam vxorem, sed se accepturum pollicetur: alioquin præsens promissio illa esset ad matrimonij instar indissolubilis [a]. Sic enim & statuit Alexius Comnenus Imperator [b] ad suggestionem Europæ latæ, & magni Drungarij Viglæ D. Ioannis Thracensis, anno à creatione 6600. mense Martio indictione 15. qua declaratum, sponsalia, quæ facta benedictione munita sunt, dissolui non posse. Et Rabini quoque de iure suo testantur in מצות, mitzot gasse, in præceptis affirmatiuis [c], his verbis in Latium conuersis, initianda vxor ducenda, pecunia; vel scripto, vel concubitu, idq; faciendum coram testibus. Subarrhatio fieri potest dimidio sicio scriptum, quod consensum explicet, tale esse potest: filia tua vxor mea est. Quod concubitus matrimonium faciat, lex ipsa docet. Quando igitur, vno horum trium eam sanctificauit, vxor illius censetur, & est prohibita toti mundo, hæc illi.

a c.fi. de sponſ. duo.

b in iure orientali & conſtitutionib. Imperatoris Alexij Comneni, tit. de ſponſ. cap. 2.

c præcepto, 41.

Libri octaui finis.

LIBER

DE MATRIMONIIS ET NVPTIIS.

LIBER IX.

De nomine nuptiarum, & synonimis matrimonij. Caput I.

1 Synonima verbi matrimonium.
2 Matrimonij etymon, quare potius à matre, quàm à patre.
3 Connubium & conturbernium quid, & quare iustæ nuptiæ inter seruos non erant olim, hodie sunt.
4 Nuptiarum etymon, maritus, marita quid.
5 Velata virgines nubentes, & quare nubentes velarentur.
6 Velum nuptiarum flammea erat, quod erat illud.
7 Velum duplex, virginum, vestalium.

1 SYNONIMA sunt matrimonium, coniugium,
connubium, nuptiæ, consortium, & pro eadem
2 re promiscuè vsurpata ab Vlpiano [a], & aliis Iu-
risconsultis. Matrimonium, quasi matris munus,
à matre potius quàm à patre dictum, ob onus
quod subit mater in vtero gerendo: dolores in
3 edendo, labores in nutriendo [b]. Connubium,
ducendæ vxoris iure facultas, nullum cum ser-
uis, vt ait Vlpianus [c]: Contubernium tamen
cum illis. Ita contubernij nomen non propriè ad
liberarum personarum nuptias iure gentilium pertinet, sed ad seruas, dum
cum ancillis & seruis coniunctio fit, vt ait Constantinus Cæsar [d]: aliquan-
do tamen & de liberis contubernium dicitur [e]; ideò nec serui ob violatum
contubernium accusantur adulterij illo iure [f]. Est namque contubernium
generale nomen, nullius specialis vinculi, quàm societatis, referens mo-
dum συνοίκησις, συνοίκησις, conuictus, vt apud Vegetium [g], Contubernium est
tabernaculum seu tentorium decem militum, qui & contubernales, vt &
apud Iulium Cæsarem [h]. Et Columella [i] suadet dominis dare seruo villico
contubernalem mulierem, quæ eum contineat, hoc est, vxorem; quæ ta-
men cum illis verè non dicitur, eò quòd iustæ nuptiæ ex legum & iuris ciui-
lis pendent decretis [k], quorum seruus incapax est, quiue pro nullo in ijs,
quæ ciuilis iuris sunt, habetur [l]. Verùm hodiè inter Christianos, & seruo-
rum nuptiæ sunt, & legitima coniugia, eáque benedicuntur: quia & serui
Christiani aliorum sacramentorum participes sunt, vt Comnenus Alexius
statuit [m]. Nec seruus vel liber apud Deum [n]: & iura pontificia coniugia ho-
4 rum probant [o]. Nuptiæ à nubendo seu velando dictæ sunt [p]. Nubo enim
velo signat, & tego. Quamobrem propriè nubere dicuntur mulieres, ducere
5 autem vxorem viri, etsi prior appellatio vtrique coniugum detur; vt etiam
maritum & maritam aliquando dicimus. Moris erat, vt ait D. Ambrosius [q],
antiquis, vt virgines testandæ pudoris causa, qui viri coniunctionem præ-
cedere

a Vlpia. l. in eo iure, l. 45. de tit. nup.
b c ex literis, de conuers. coniugat.
c Vlp. in tit. tit. 5.
d l. 3. de incest. nupt. lib. 5. C. titu. 5. § si verò ab initio, de nupt. in Nouell.
e Iul. Paul. libr. 2. recep. sent. titu. 20.
f Diocles. & Maxi. l. serui, l. 23. ad l. Iul. de adul. lib. 9. C. titul. 9.
g Veget. 1. de re milit.
h Cæsar, 3. commentar.
i Columel. 1. de re rust.
k § 1 de nupt. ap. Iustin.
l l. quod attinet, l. 33 de reg. iur. P.
m in iure oriētali cōstitutio. Comnenī tit. περὶ μαρτύρων καὶ ἱερουργίας τῶν ἀδώλων.
n ad Coloss. 3
o de coniug. seruo. libr. 4. Decretal. Greg. titu. 9. ex omnibus, & can. dictū est nobis, 19. q. 2. & in concil. Maticensi c. 19. ex constit. Babilon. c. 30.
p can. nec illud, 30. quæst. 5.
q Ambros. libr. de patriarch.

cedere debet, caput obnuberent & velarent. Sic & Rebecca desponsa Isaaco absenti, cùm eum primùm vidit, & cognouit cum esse, cui vxor duceretur, caput suum obnubere cœpit [a]. Isidorus [b] autem ideò velari nubentes tradit in symbolum, vt nouerint viris se esse subditas. Siquidem ejugum tunc pro capite maritum, cui se submittunt: ita caput vxoris vir, caput autem viri Christus [c]. Fiebat autem velario ante nuptias in sponsalibus, quod velex Pelagij papæ sanctione liquet, dum ait, cum alio velatam non nuptam, nubentem iterum: primo mortuo non inducere bigamiam [d], priori hæc secunda accedit: quam firmat Varro [e], *Neptunus*, inquit, *quòd mare terras obnubit, vt nubes cœlum: à nuptu, hoc est, apertione, vt antiqui, à quo nuptiæ nuptúsque dictus.* Pertinet huc illud Lucani [f], dum agit de nuptiis Martiæ, secundò cum Catone nubentis,

Lutea demissos velarunt flammea vultus.

Flammeam namq; dum nubebant, accipiebant, quod perpetuò vxor Flaminis ferebat, inauguratione fœlici, vt nuptiæ, quemadmodum Flamines, essent indissolubiles. Sic & Plinius [g] etiam notat, *Lucei*, inquit, *fulminatoris honorem, antiquissimum in nuptialibus flammeis totum sæculis concessum.* Meminit Valerius Maximus [h] C. Sulpitium Gallum, vxorem dimisisse, quòd eam capite aperto foris versatam cognouerat, vt inde pudicas matronas capite fuisse velatas colligere possimus, vtpotè præsumente lege vxoribus, oculos tantùm maritales, quibus & formam suam approbarent, & placere desiderarēt: & vlterior cōspectus illarū superuacua irritatione accersitus, in suspicione & crimine hæreat necesse visum est. Festus rectè scribit, dici vestimentum quadratum fimbriatum purpureum, quo flamminicæ pro palliolo vtebantur. Velantur & virgines Vestales, tanquam Deo desponsatæ. Est [i] velum apud summos pontifices, mulierum obsequio diuino manciparatum, conuersionis [i], & velum sacrum.

a Genes. 24.
b Isidor. lib. 2. de offic. cap. 19. cap. 15. cano fœminæ, 20. quæstio. 5.
velant nubentes
c 1. Corinth. 11. can' cum caput, & can' est ordo, 33. q. 5.
d ca. Valentino, 34. distin. c. debitum, de bigam.
e Varro, 4. de ling. Lat.
f Lucan. in 2.
g Plin. lib. 21. cap. 8.
h Val. Max. lib. 2. c. 1.
i ex cōcil. Arelaten. in c. sactum, c. 4. de regularib. libr. 3. Decret. tit. 31 can. viduam, ca. omnes, 27. q. 1. can. sanctimoniales, & ca. virgines, 20. q. 1.

Nuptiarum finitio, & de vetita polygamia, & vago concubitu. Cap. 2.

1 *Nuptiæ quid.*
2 *Marium coniunctio aliena à nuptiis, quæ viri & fœminæ sunt, & de abominanda marium mixtione.*
3 *Persæ, Romani, impia virili commixtione notati,*
4 *Nero Cæsar Sporum libertum, & Pythagoram exsectum in vxorem duxit.*
5 *Quintus Cæsar Hieroclem aurigam pro marito accepit.*
6 *De abominatione & vindicta huius mixtionis virilis.*
7 *Gallus Gallum iniens viuus comburebatur.*
8 *Mulierbria passi à cœtu hominum, vt infames erant, & à postulando.*
9 *Stuprum virile turpius adulterio, & stupri acceptiones.*
10 *Matrimonium maris & fœminæ coniunctio, non marium & fœminæ, vel maris & fœminarum quare dicatur: & quod digamia & polygamia in vno matrimonio non sit.*
11 *Digamia seuerius vindicata in Lamecho, quàm parricidium Caini.*
12 *Duas habere vxores, vel sponsam cum vxore; vel duos viros, prohibitum iure ciuili, & quomodo punitum, nume. 15.*
13 *Matrimonium quare dicatur coniūctio maris & fœminæ in hominibus, quæ communis sit brutis alioquin.*
14 *Animalia bruta, quæ non nisi cum compare fœmina sola miscentur.*
15 *Gothis prohibuit digamiam rex Athalaricus, Moscouitis Ioannes Metropolita.*
16 *Guntrandus excommunicatus duas vxores habens.*

17 *Garamas*

17 Garamantes vno concubitu vsi.
18 Augilæ vxores prima nocte nuptiarum, omnium concubitibus expositæ.
19 Concubitus promiscuus Trogloditis, Britannis, Tyrrhenis, Icthiophagis.
20 Polygamia obtinuit apud Athenienses, Parthos, Thraces, Aegyptios, Persas.
21 Vxores plures ducere voluit aliquando lege facta permittere Iulius Cæsar, liberorum quærendorum causa.
22 Ethnici plures vxores habuerunt.
Crates & Plato communes nuptias esse debere voluerunt.
Agareni tot ducunt, quot nutrire possunt, itid.
Lituaniæ vxores plures habent concubinos.
Nicolaitis vxores communes, & Gnostici & Epihanistæ.
23 In Arabia vna solùm erat vxor consanguineis.
Britannis quinque denis duodenisue.
24 Schotis vxores pro opibus ex lege ducere nobilibus licebat: plebeis, communes.
25 Defloratio virginis nuptæ, prima nocte debebatur regi, Scothorum lege. Sublata illa lex à Malcolmo, & aureus nummus subrogatus pudicitiæ redemptæ.
26 Anabaptistis vxores communes.
27 Phœnices, filias ante legitimas nuptias prostituebant, quod sublatum à Constantino Magno.
28 Nupta lege Amorrheorum præsidebat per septem dies in porta in fornicatione.
29 Valentiniani Cæsaris lex, licere duas vxores accipere.
30 Cabades regno à Persis priuatus, quòd legem sanxisset, vt vxores essent cõmunes.
31 Viles coniuges vnà plures sunt apud Numidas & Mauros.

1 NVPTIÆ seu matrimonium est, maris & fœminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens [a], diuini & humani iuris communicatio, dicitur in primis, maris & fœminæ coniunctio, quod Vlpianus [b] & Iustinianus [c] probant, & Cicero [d]. Sic & Propertius lib. 2.

Exemplo iunctæ tibi sint in amore columbæ.
Masculus & totum fœmina coniugium.

Ex quibus primùm colligitur, alienam à legitima coniunctione esse com-
2 mixtionem marium inter se, impiam & aduersam iuri naturæ, diuino, & humano. Infanda quippè habita est illa luxuria & libido, quæ immutat naturalem coëundi vsum, dum fœminæ immutant naturalem vsum, & masculi in masculos detestabilem spurcitiem & turpitudi-
3 nem operantur, quale scelus apud Persas viguit olim authore Agathio [e], & apud Romanos teste D. Paulo [f], de quo & Lactantius Firmianus [g]. Refertq;
4 Xiphilinus ex Dione [h], eò turpitudinis & impietatis prolapsum Neronem ad prodigium vsque abominandum insigniter principem, vt Sporum libertum suum prius exsectum pro vxore duxerit, pactis initis matrimonialibus.
5 Idque rursum cum alio Pythagora quodam fecisse. Meminit & idem author [i], Auitum alium scelestissimum Cæsarem, qui dictus pseudo Antoninus, & Sardanapalus, Hieroclem quendam aurigam in maritum accepis-
6 se, ipso se pro vxore gerente. Ideò leges, violatæ hoc modo naturæ morte vlciscuntur execrandum scelus, diuinæ [k] & humanæ [l], non solùm in agentes, sed & in consentientes agentibus [m]. Est enim hoc scelus ex professo, quod humanæ naturæ vim inferat, & interitum humano generi procuret, præter alia, quæ vnâ concurrunt vitia, in sterili solo semine effuso, quod in Ona filio Iudæ seuerè vindicauit Deus [n]. Visumq; etiam hoc ipsum in brutis prodigiosum: Nam & erat lex Plutarcho teste [o], si gallus gallum ineat, quamuis gallina absit, viuus comburatur, vatis cuiusdam aruspicisue iussu facinus perpetratum magnum & atrox esse denunciantis. Vnde meritò mu-
8 liebria passum prætor à postulando remouet [p]. Et ratus Iurisconsultus metum

a l. 1. de rit. nupt. lib. 23. P. § 1. de par. pot. ap. Iustin. can. 1. 27 q. 2.
b Vlp. l. 1. §. fin. de iust. & iur. lib. 1. P. tit. 1.
c Iustin. §. 1. de iur. natu.
d Cic. 1. officio.
e Agathius, libr. 2. belli Gotthorum.
f ad Roma. c. 1.
g Lactant. lib. 6. c. 23.
h Xiphilinus, in Nerone.
i Xiphili. in Auito.
k Leuit. 12. Exod. 20 Genes. 19. ad Roma 1. Lactan. lib. 6. c. 23.
l l. cùm vir, ad l. Iul. de adulter. tit. vt nõ luxurien. cont. natu. in Nouell.
m ad Roma cap. 1. l. qui domum suam, ad l. Iul. de adult. in P.
n Genes. 38.
o Plut. libel. nũ bruta ratio. vtant.
p l. 1. §. remouet, de postul. in P.

a l. iſti quidem, quod met. cau. in P.

tum, ne patiatur quis hoc ſcelus, grauiorem eſſe timore mortis [a]. Fuitque hæc nota turpiſſima, qua Iulius Cæſar, alioquin vir magnæ virtutis, ex familiaritate Nicomedis contraxit; vt vulgi fieret ideò fabula, vt narrat Sue-

b Sueto in Iulio Cæſare.

tonius [b]. Atque pontificia lege à cœtu hominũ tales arcentur [c]. Turpiúſq; adulterio viſum eſt ſtuprum [d] virile, vocant enim hanc in maſculos turpitudinem leges ſtuprum, non matrimonium [e]. Quamuis & ſtuprum ad alias illicitas referatur coniunctiones [f]. Et quia, vt ait Ouidius [g]

c cap. vt clericorum mores, de vit. & hon. cleric. c. cleric. de excell. prælato. ap Gregor.

d ca. adulterij, & can. flagitia, 32. q. 7. d. c. vt clericorum.

e l. ſtuprum §. fin. de adult. in P.

f ca. lex illa, 36 q. 1. late Angel. tract. de malefic. verb. *hoc adulterio*

g Ouid. 2. de art. amand.

Non benè cum ſociis regna, venúſque manent.

Atque poſt illum apud Senecam tragœdum [h] Aegiſtus,

h Sene Traged. in quæ Agamemnon.

Nec regna ſocium ferre, nec tedæ ſciunt.

Adiecimus in finitione, & verba illa maris & fœminæ, ſingulari ſi numero cõcepta. Neque enim dicimus maris & fœminarum, vel mariũm & fœminæ, vel marium & fœminarum: Siquidem vna vni coniungi debet, ſi matrimonium vel nuptiæ ſint. Et vnuſquisque ob vitandam fornicationem vxorem ſuam, & ea virum vnum habere debet [i], vt digamiam, polygamiam, & vagos concubitus à nuptiarum conuentione excludamus. Siquidem prima introductio legem accepit in Geneſi mundi [k], *relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna*: dictum ibi duo, non plures in carne vna. Quam legem interuertiſſe ſummoperè Deo diſplicuit, ſeueriúſque vltus eſt, quàm parricidium: ſiquidem de Lamecho, qui primus bigamiam inuexit, dictum eſt, eius ſceleris vindictam per ſeptuaginta ſeptem generationes fore exigendam: at de Caini cœdã Abelem fratrem parricidio, ſepties tantùm fuit poſtulata vltio [l]. Iuré ciuili duas vxores vel alteram ſponſam, & alteram vxorem vel duos viros, aut alterum ſponſum alterum maritum habere prohibitum [m], & qui duas habent vel ducunt vxores, infames fiunt [n]. Verùm & vltrà ſtupri pœna plectendos dicemus [o], vel adulterij: nam adulterium verè eſt ſecundarum nuptiarum attentatio, cùm primæ teneant, nec aliæ ſequi poſſint viuente coniuge [p], & cùm vir adhærere debeat primæ [q]. Sicq; in vniuerſali ſexto concilio, vetitum ſponſam, videlicet vxorem, dum adhuc ſponſus in viuis eſt, cum aliis in matrimonij conſuetudinem coire, adulterium, rem manifeſtè ſtatuens Carolus Magnus etiam imperator, eum eámue qui quæue ſe flagitio aliarum nuptiarum viuente altero coniuge coniunxerit, adulterij capitali pœna ſubiicit, vtpotè grauioris & turpioris criminis, quàm adulterij reos [r]. Hac nota monogamiæ, conjunctio quæ naturalis eſt maris & fœminæ, communis brutis & hominibus, propriam recipit, cùm de hominibus agimus, matrimonij appellationem. *Nam nos*, inquit Vlpianus [s] *eam matrimonium appellamus.* Ideò concubitus communes brutis relinquuntur indifferentes. Etſi quædã adulteria non admittant, neque aliis quàm cum compari & ſocia fœmina vnâ conueniant, vt elephantes [t], aſpides [v] delphini [x], turtures, æthnei piſces [y]. Prohibuit & Athalaricus Gotthorum & Romanorum rex edicto [z], ne vno tempore duabus vxoribus quiſquam coniungeretur, alioquin rerum ſuarum amiſſione plectendum. Cato [a] etiam villicum inſtruens, vxore ea contentus eſto, quàm dominus dederit, ea te meruat &c. Apud Moſcouitas ſeu Ruthenos extat canon Ioannis Metropolitæ, quem vt prophetam hodie obſeruant, ſi maritus relicta priore vxore alteram duxerit, vel vxori alteri nupſerit, ad communionem, niſi ad matrimonium redierit, non admittatur [b]. Sanctus Germanus excommunicauit Gunthrandum regem Aurelianorum filium Clotarij regis Francorum, quòd duas vxores, ſororéſque duxiſſet Marcouefam & inductã Merofledẽ, quæ, cũ eam rex nollet dimittere, paſſa iudicio Dei, interiit, vt ſcribit Gregorius [c] Turonẽſis epiſcopus. Feris brutis ibi verè homines turpiores videntur & inſipientiores, quibus nulla certa vxor, ſed venus vaga, ex grege barbarorum, qui nulla politia inſtructi, mancipia omnium vitiorum facti ſunt, quales referunt fuiſſe Garamantes, populum

i D Paul. 1. Corinth. 7.

k Geneſ 2. cano. lex diuina, 27. q. 2. Matth. 19.

l Geneſ 4. can. annon, 24 q. 3.

m §. affinitatis, in fin. & § ſecundum, verſi item, de nup. apud Iuſtin.

n l. 1. § fin. & l. quid ergo, § 2. de iis qui notan. infa. in P. l. 2. de inceſt. nupt. lib. 5. C. titu. 5. l. ea quæ, de donat. ant. nup. C. Innoc. 3. c. nuper, de bigam. lib. 1. Decretal. titu. 21. c. licet, de ſponſ. duor.

o Valeria. & Galien. l. cum qui duas, l. 13, ad l. Iulı. de adul. lib. 9. C. tit. 9.

p Matthæi, 19. Marci, 6.

q in conſtitutio. confirmat. criminal. addita in comitijs Angoſtæ Iatinitate donatis per Iuſtinũ Gothicum, art. 121.

r c. 1. § fin. de ſponſ. duor. li. 4. Decretal. titu. 4.

s Vlp. l. 1 §. fin. de iuſti. & iur. §. fin. de iur. natur.

t Plinius lib. 8. c. 5.

v Plin. lib. 8. c. 23.

x Plin. lib. 9. capit. 8.

y Claud. Aelianus lib. 1. de hiſto. animal. cap. 13.

z extat edictum libr. 9. variarum epiſtol. Caſſiodo. c. 18.

a Cato, lib. de re ruſtica cap. 142.

b Sigiſmundus liber Baro, in commentar. rer. Moſcouitarum, in canonib. Ioannis.

c Grego. lib. 4 hiſto. Franco. cap. 25.

Africæ

Africæ minoris in Cyrenaica regione, vt ait Pompo. Mela, & Plinius [a],
18 Quibus vicini, eodem teſte Mela [b], Augilæ aliquantum, ſed non omnino conſentiunt, proprium fœminis nubentibus concedentes nocte qua nubunt, omnium ſtupro patere, qui cum munere aduenerint. Et tum cum plurimis concubuiſſe maximum decus, in reliquum autem tempus pudicitia exiſtente inſigni. Promiſcuos concubitus & habebant Aethiopes [c],
19 Troglodytæ [d], Britanni [e] olim, Ichthiophagi [f], & ferè reliqui Barbari. Et lege Thyrrenorum [g] mulieres communes fuerunt: & alij, qui polygamiam
20 probant, vt Athenienſes aliquando [h], Parthi, Thraces, Aegyptij [i], Perſæ, quorum morem improbat & refellit Cicero [k]. Helius Cinna tribunus plebis pleriſque confeſſus eſt, habuiſſe ſe ſcriptam paratámque legem, qua Iulius Cæſar ferre iuſſiſſet, cùm ipſe abeſſet, vti vxores liberorum quærendorum cauſa, quas & quot ducere vellent, liceret, teſte Suetonio [l].
21 Et id commune fuiſſe, plures vxores inquam habere, Ethnicis, innuit Innocentius [m]. Erat & Cratis philoſophi nomine tenus, nuptias communes eſſe debere, dogma, vt ait Tatianus [n]. Sanciunt idem ridiculè Plato [o]. Agareni, tot vxores ducunt, quod nutrire poſſunt. Apud Lituanos Moraniæ gẽtem, quæ hodie iuris eſt Boëmici, patrio more nobiles mulieres vnum pluréſue pro viri facultate, concubinos nutrire conſueuerant, qui negligente marito onera matrimonij ſubirent, teſte Aenea Syluio [p]. Habebant & Nicolaitæ hæretici vxores communes, quamuis ſinguli ſingulas ducerent [q].
23 Item & Gnoſtici [r], & Epiphanis ſecta [s]. Et pariter in Arabia forſitan conſuetudo erat, vt vna omnibus conſanguineis vxor eſſet, teſte Strabone [t]. In Britannia, quæ nunc Anglia, olim ex conſuetudine deni duodeniue quinque
24 habebant, authore Iulio Cæſare [v], vxores communes. Scribit Polydorus Virgilius [x], fuiſſe iam inde à principio apud Scotos inſtitutum ſeu legem, vt liceret cuique pro opibus ducere vxores, & nobilibus plebeiorum vxores
25 habere communes: ac domino loci virginem nuptam vitiare, antequàm vir cum ea cubuiſſet: illa duo ſuperiora religionem Chriſtianam ſtatim ſuſtuliſſe, vbi eam Scoti ſunt complexi, iſtud poſterius longo poſt tempore Malcolmum regem ſanctiſſimæ Margaritæ vxoris hortatu ſublatum, vt inſtitutum poſt homines natos turpiſſimum, eúmque ſanxiſſe anno ſalutis humanæ 1090. vt virgo nupta nummũ aureũ, puditiæ redimẽdæ cauſa, domino
26 loci penderet, idque etiam nunc ſeruari. Inuexerant cum cæteris ſuis erroribus pari modo Anabaptiſtæ polygamiam, permittentes quoque promiſcuã
27 libidinem, vt ſcribit Lambertus Hortenſius Monſoricius [y]. Apud Phœnices ante Conſtantinum Magnum, qui Libanum montem ad Heliopolim incolebant, virgines ſuas ante legitimas nuptias ex lege proſtituere receptũ erat,
28 quod deſiit Conſtantini temporibus, teſte Nicephoro [z]. Erat & lex Amorrhæorum, præſidere nuptam in fornicatione per ſeptem dies iuxta portam [a].
29 Scribunt Nicephorus [b] & Socrates [c] eccleſiaſticus, & poſt illos Ioannes Cuſpinianus [d], Valentinianum primum, cùm deſtinaſſet ſuperinducere vxori Seueræ, aliam vxorem Iuſtinam Iuſtini filiam, legem publicè promulgaſſe, vt cuicunque libitum eſſet duas legitimas vxores habere, liceret:
30 tamen illa lex ſeruata non fuit. Non ſecus quàm nec ea, qua Cabades rex Perſarum, filius Peroſæ, tempore Anaſtaſij Cæſaris ſtatuerat, vt communes vxores eſſent, quinimò & ob illam Perſæ illi imperium abrogarunt, & in vincula coniecerunt, & Blaſium alterum Peroſæ filiũ elegerunt in regem [e].
31 Criſpus Salluſtius, coniugij neceſſitudinem apud Numidas & Mauros leuẽ dicit eſſe, quia ſinguli pro opibus, quiſque quàm plurimas vxores, denas alij, alij plures habent, ſed reges eo amplius. Et ita animus multitudine diſtrahitur, nulla pro ſocia obtinent, pariter omnes viles ſunt [f].

[a] Pompo. Mela libr. 1. cap. 8. Plin. libr. 5. ca. 8.
[b] Mela, d. 1. libr. c. 8.
[c] Solinus, cap. 22.
[d] Strabo, lib. 16.
[e] Cæſar, libr. 5. commentar.
[f] Herod. in 4. & Diodo. in 4.
[g] Athenæus, libr. 12. dipno cap. 5.
[h] Gellius libr. 15. c. 20.
[i] Euſebius, libr. 6. præpar. Euangel. Diodo. in 2. de Thracibus quoque Heraclides, de Poſitijs, in illis.
[k] Ca. 5. Verrina.
[l] Suetonius Tranq. in Iul. c. 52.
[m] Innoc. 3. in c. gaudemus, c. 8. § quia verò, de diuort. lib. 4. Decretal. tit. 19.
[n] Tatianus Aſſyrius oratio. contra gentes.
[o] Plato in Timæo.
[p] Aeneas Syluius, li. 4. de dict. & fact. Alphonſi cap. 8.
[q] Tertullia. libr. 2. cont. Marcio.
[r] Epipha. tomo 2. libr. 1. con. hæreſ. 25.
[s] Idem Epipha. eod. libr hæreſi 31.
[t] Strabo, lib. 16.
[v] Iul. Cæſar, libr. 5. commentar.
[x] Polyd. Virgil. libr. 10. Hiſtor. Anglicæ pag. 170. Et libr. 1. de inuent. rer. c. 4.
[y] Lamb. Montf. libr. tumultuum Anabaptiſta.
[z] Nicepho. Caliſt. li. 7. hiſtor. eccleſ. c. 46.
[a] in lib. qui teſtamẽtum 12. patriar. inſcribitur, cap. 4.
[b] Nicepho. Cal. lib. 14. hiſtor. c. 53.
[c] Socr. lib. 5. Hiſtor. tripart. c. 11.
[d] Ioan. Cuſpin. in Cæſar. in vita Valentiniani & Valentis.
[e] Nicepho. Cal. libr. 16. hiſtor. c. 16.
[f] Salluſt. in bello Iugurthi.

De coniunctione & conſenſu, quæ in nuptijs requiruntur. Cap. 3.

1 *In nuptijs coniunctio corporum & animorum ſunt.*
2 *Amoris coniugalis exempla. Tanauſius rex Gothorum.*
3 *Matrimonium duas habent præcipuas partes ſubſtantiales, conſenſum, qui præponderat concubitui.*
4 *Matrimonium cum continentia etiam verum, in beatiſſima virgine Maria, & Ioſepho.*
5 *Ammon cum vxore continetur, & ſine mixtione vixit.*
6 *Proles & coniunctio, conſummatio & probatio matrimonij initi.*
7 *Conſenſus nuptijs ineundis tantùm, ſponſi & ſponſæ neceſſarius, matrimonium perficitur.*
8 *Quare indiſſolubile & perfectum matrimonium inter Chriſtianos ſine conſenſu parentum, & non inter Ethnicos.*
9 *Nuptiæ quare exigant conſenſum parentum, in quorum ſunt poteſtate coniungendi. Officium paternum dotare filias, & quærere filijs conditionem.*
10 *Conſenſus parentum in nuptijs filiorum filiarúmue familias, iure ciuili Romanorum neceſſariò exigitur.*
11 *Pœna edicti regy & raptus in eos, qui pelliciunt & perſuadent matrimonium filiabus ſine voluntate patris.*
Lege 12. tab. non traducenda ſuaſione ingenua virgo.
12 *Conſenſus parentum etiam in nuptijs repetendis exigitur.*
13 *Proximorum non exigitur in nuptijs neceſſariò conſenſus.*
14 *Matris conſenſus quando in nuptijs filiarum exigitur, in minore orbata ratione.*
15 *Filiafamilias poſt 25. annum, impunè ſine conſenſu patris nubit, & Burdigala poſt 20.*
16 *Furioſi & abſentis patris non obeſt omiſſus conſenſus.*
17 *Filij emancipati ſine conſenſu patris impunè ducunt vxores.*
18 *Vxorem meretricem ducere inter opera charitatis eſt.*
19 *Nuptijs videtur emancipari filius à patre, ex lege Numæ Pompilij.*
20 *Apud alias gentes in filiorum filiarúmue nuptijs parentum conſenſum natura dictante ſtatutum,*
21 *Apud Græcos conſenſum patris in nuptijs filiarum exigi.*
22 *Iure orientali ſeparata nuptiæ minoris 25. annis filiæ ſine conſenſu patris.*
23 *Filia, quæ ſine patris, vel fratrum, vel proximorum conſenſu nubit, iure Langobardorum priuatur ſucceſſione.*
24 *Edictum Henrici 2. de nubentibus ſine conſenſu parentum, & de pœnis.*
25 *Balduinus Ferreus abducens vxorem Iuditham filiam Caroli Calui regis commotione fidelium, conſilio Epiſcopum priuatus eſt.*
26 *Raptoris inſtar eſt, qui coniungit ſibi volentem qualis ſine conſenſu parentum, & pœna raptoris afficiendus,*
27 *Amare perſuadens tenetur interdicto de ſeruo corrupto.*
28 *Matrimonia conſenſu patris non fiunt inuita filia.*
29 *Superbarum filiarum matrimonia à parentibus procurata detrectantium pulcherrima caſtigatio.*
30 *Samnitum nuptiarum diligendarum inſtitutum publicum.*

Dicitur

1 DICITVR deinceps in finitione, nuptias habere comunctionem, quæ eſt vnio corporis, & animorum ſeu voluntatum, erunt quippè duo in carne vna [a]. Et rurſum ad mulierem dictum, Et eris ſubdita, & appetitus ſubditus viro [b]. Et iterum, Mulier non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir: ſimiliter, vir poteſtatem ſui corporis non habet, ſed vxor [c]. Neque amore iſto & concordia hac maritali præſtantior vel firmior eſſe
2 poteſt, vel debet, vt olim ea Tanauſius rex Gotthorum cum exercitu ſuo, ab Aſiæ amœniſſimis ſubactis ditionibus reuocatus fuerit ad ſua [d]. Extant amoris coniugalis celeberrima exempla apud Valerium Maximum [e]. Itaque in matrimonio contrahendo conſenſus præcipuas obtinet partes
3 & ſubſtantiales, ſecundas concubitus: dictúmque ideo, nuptias facere conſenſum, non concubitum [f], & nuptias ſolo conſenſu perfici [g], & inter inuitos aut diſſentientes non contrahi [h], liberáque eſſe debere matrimonia [i]. Sic enim maiores noſtri rati ſunt, verum & honeſtum amorem coniugum animis ſolis conſtare, teſte Vlpiano [k], nec coitum, ſed affectionem maritalem matrimonium facere [l]. Quò fit, vt conſenſus & præſentis temporis in electione coniugij, illud firmum & indiſſolubile faciat, etſi alter illorum poſt illud alteri ſe coniunxerit corpore [m]. Et verè tranſacta matrimonia dicuntur etiam illa, quibus nulla corporalis copula acceſſit [n].
4 Veluti illud, quod inter beatiſſimam Dei genitricem Mariam, quæ virum nunquam cognouit [o], & beatum Ioſephum eius ſponſum interuenit. De cuius deſponſatione loquens D. Auguſtinus [p], *hoc exemplo*, inquit, *magnificè fidelibus inſinuatur coniugibus, ſeruata etiam pari conſenſu continentia, poſſe permanere, vocatique coniugium non permixto corporis nexu, ſed caſtodito mentis effectu.*
5 Refert eius matrimonij continentiam in Ammone, & vxore eius Nicephorus Caliſtus [q].
6 Proles namque bonum quidem eſt matrimonij, & coniunctio corporum licitè accedit poſt initum matrimonium: cæterùm ea non ſunt matrimonium, ſed appendices & conſummatio matrimonij [r]. Argunt tamen coniunctio corporum, matrimonij vinculum præceſſiſſe, conſuetudóque, quam quis cum libera muliere, quæ quæſtum non facit corporis,
7 habet, probationem facit certiſſimam matrimonij [s]. Cæterùm hîc obſeruandum eſt, conſenſum, qui in nuptiis neceſſariò exigitur ad eas perficiendas, ſponſi & ſponſæ tantùm eſſe [t], quod pertinet ad ſacramenti & matrimonij veritatem: vſque adeò, vt parentibus diſſentientibus factum matrimonium verum ſit, & indiſſolubile, expreſsè adhuc concilio Tridentino deciſum [u], faciunt capita tituli de matrimonio contracto contra interdictum eccleſiæ, lib. 4. Decretal. tit. 16 & ſi qui contraxerint præter iuris ciuilis cuiuſque regionis ſubiiciantur, & quamuis prohibeantur huiuſmodi matrimonia temerè inita, & citra ritus, quos & ſancta Dei & Catholica eccleſia, & iura ciuilia, & mores boni, & honeſtas ſtatuunt. Honeſtum quippè, quamuis non neceſſarium iure diuino & pontificio, parentes conſulere [x]. Nec
8 miteris, quod inter Chriſtianos hoc receptum ſit, etiam contra conſenſum patris matrimonium, hoc verũ eſſe, ſi ritus illi voluntatis expreſſi ſint, maximè ſacris aduenientibus precibus: diuerſum autẽ apud Ethnicos eſſe. Nam iure diuino, quod Deus coniunxit homo nõ poteſt ſeparare [y]. Neq; in his quæ ad ſacramenta pertinẽt, patria cõſideratur poteſtas [z]. Et relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit vxori ſuæ [a]. At iure gentili & ciuili, & ſolui poterat matrimonium. vnde & factum aduerſus leges irritum pati licentia reddebatur, vt infrà docebimus. Et Iulius Paulus [b] ſic reſpondit, *eorum*

a Geneſ. 2. can. ſecundi, 27. q. 2. D. Matth. cap. 19.
b Geneſ. cap. 3.
c 1. ad Corinth. 7. c. non habet, de conſeng. & affinit.
d Ioan. Gothus, lib. 1. de geſt. Gothor. cap. 25.
e Val. Max. lib. 4. c. 6.
f l. nuptias, de reg. iur. lib. 50. P. titul. 17. § nuptias. aq. de nupt. in auth. cuſtà. 4. § illud, quib. mod. nat. effic. lef. l. fi. C. de repud. lib. 5. C. titul. 17.
g c. cùm locum, & c. fin. de ſponſ. apud Gregor. ea ſufficiat, & can. matri, 27. quæſt. 2.
h Celſus, l. ſi patrem 20 gante, l. 22. de ritu. nupt. libr. 23. P. tit. 2. Martia. l. mutũ, l. 20. eod. titul. Diocl. & Maxi. l. neque ab initio, l. 14. & l. nec filium, 22. de nupt. libr. 5. Cutitul 4.
i d. l. neque ab initio, l. fin. de ſponſ. lib. 5. C. ritu. Alexand. Imp. l. 2. de inutil. ſtipul. libr. 8. C. titul. 39. Paul. l. Titia, l. 134. de verbor. obligat. lib. 45. P. titu. 1. 6. gentma, & cap. requiſitum, de ſponſal.
k Vlpia. l. 3. de donationi. vir. & vxo. lib. 23. P. titul. 1.
l Vlp. l. cùm his ſtatus, § ſi diuortiũ, verſi ſi diuortium, de donat. int. vir. & vxo. l. iubemus, de repud. C.
m c. fin. de ſponſ. & exconc. Ancyrano, c. 11. Syricius Papa in exemplis cap. 4. & ad Hymerium epiſcopũ Tarraconenſem epiſt. 1. c. 4. de coniugal. deſpõſatus, 27. quæſt. 2.
n Iſidorus, libr. 9. c. 7. Auguſt. de bon. coniug. c. 11. libr. de nupt. & concupiſc. can. coniuges, & can. comunx, 27. q. 2. can. non enim 32. quæſtio. 2. Auguſti. conf. lubr. lib. 1.
o Lucæ, 1.
p Auguſt. lib. 2. de conſens. Euangel. c. 2. lib. 2. Hiſto. eccleſ. Nicep. Cal. cap. 42. can. in nomine, 27. quæſt. cap. debitum, de bigam.
q Ian libere, de tit. nupt. in P. Gordia. l. fi. vicinis, l. 9. de nupt. C.

1 ea ſufficiat, 27. quæſtio. 2. gloſſ. in ca. fi. 22 q. 2. glo. in capit. 1. de deſpon. imp. & ibi Panor. glo. in l. Paulus, de ſtat. homi. v Seſſio. 24. artic. 1. decretorum matrimo. x gloſſ. in d. can. ſufficiat, in verbo ſolus, & ita intellige. y Matthæi capit. 5. & 19. 1. ad Corinth. 7. Lucæ. 6. z cap. fin. de iudicijs 6. a Geneſ. 2. Matthæi 19. ad Epheſ. 5. b lib. 2. recept. ſent. tit. 20.

quæ in poteſtate patris ſunt, ſine voluntate eius, matrimonia iure non contrahuntur, ſed contracta non ſoluuntur: contemplatio enim publicæ vtilitatis priuatorum commodis præfertur, hæc Paulus. Inficias tamen non eo, omni iure honeſtum viſum fuiſſe & penè neceſſarium, præcedere parentum ſententiam & conſenſum nuptias eorum, qui minores in horum ſunt tutela & ſacris, & eo magis quòd infirmum ſit huiuſmodi conſilium inſidiis multis, & captionibus expoſitum [a], officiúmque patris ſit collocare in matrimonium filias & dotare, & quærere conditionem filiisfamilias [b], indiſſolubile maioti conſilio eſt, legandum, cautiúſque vbi maius periculum, agendum [c]: maximè in filiabus, quarum ſexus & infirmitas paternæ prouidentiæ vel iuris ſubſidium deſiderat [d], vtpotè quæ plerunque maritorum titillationi contra propria commoda conſentiunt [e]: neque pudoris virginalis eſt, eligere maritum [f]. Itaque iure ciuili Romanorum, pro ſubſtantia nuptiarum inductum eſt, patris quoque conſenſum, cuius in poteſtate eſt, filius filiáue, adhibendum, & præmittendum eſſe: alioquin nuptiæ illegitimæ cenſeantur, & filij illegitimi [g]. Docet & Catullus in carmine nuptiali, filium expectare & ſequi debere hanc voluntatem dum, ait:

At tu ne pugna cum tali coniuge virgo:
Non æquum eſt pugnare pater cui tradidit ipſe,
Ipſe pater cum matre, cui parere neceſſe eſt.
Virginitas non tota tua eſt, ex parte parentum eſt:
Tertia pars matri data, pars data tertia patri,
Tertia ſola tua eſt, noli pugnare duobus,
Qui genero ſua iura ſimul cum dote dederunt.

Scribit Arnoldus Ferronus [h] præter edicti hac de re generalis ſanctionem, Senatus Burdegalenſis conſulto vſque adeò matrimonia abſque voluntate parentum contracta, prohibita coercitáue, vt capitalis pœna in ea contrahentes locum habeat, & presbyteros, eorum miniſtros, etiam profanos iudices damnare poſſe, & eos quoque, qui filium alterius ad nuptias impuliſſent ſine patris conſenſu. Tractat & de pœnis in hos qui hæc tentarint Alexander [i]. Sed & rapuiſſe ſine traductione [k], & pœnas raptus hîc habere locum nemo ambigit, pro ſeductis ita virginibus & filiisfamilias. Lex ita 12. tab. prohibebat, ingenuam virginem ſuaſione traduci. Et Solonis lege Plutarchus meminit, qui verbis pellexiſſet adoleſcentulas, grauius punitos. Inuehitur in Critonem Chremes Terentianus, qui adoleſcentulos imperitos rerum, in fraudem illiciat ſolicitando, & pollicitando eorum animos lactet, ac meretricios amores nuptiis conglutinet. Sic Plautus [l],

Virgo atque mulier nulla erit, quin ſit mala,
Quæ præter ſapiet, quàm placet parentibus.

Tantum enim confidit lex ciuilis de parentum erga liberos ſolicitudine vt nullum affectum paterno præponi voluerit [m], & ratam omnino haberi voluntatem eius circa delectum perſonarum, quibus liberos morientes etiam poſt mortem committant defendendos, vt ſufficiat ſolum paternum teſtimonium, ex ſanctione Iuſtinianea [n]. Quæ omnia in nuptiis renouandis ſeu repetendis locum habent, ſi vidua minor adhuc filiafamilias, & iuuenis fuerit, vt ait Iulianus [o]. Quod & Cæſares Valentinia. Valens, & Gratianus [p], prorogant ad emancipatam viduam, iuuenem tamen & minorem 25. annis, ea lege, vt ſi in electione mariti, illius voluntas repugnet paternæ, & proximorum, tunc arbiter iudex adeatur, dicturus pro negotij qualitate ſententiam. Neceſſariò namque aliter proximorum, ſicut nec curatoris vel affinium vlla authoritas exigitur, & expectanda eſt ſola voluntas eius, de cuius coniunctione tractatur [q]. Si tamen minor orbata patre ſub tutela agat,

vim collocare filiæ

a Vlp. l. fin. de minor. 25. an. libr. 4. P titul. 4.
b Marcus l. qui liberos, l. 19 de rit. nup. lib. 23. P. tit. 2. l. fin. §. vtramque, de dot. promi. lib. 5. C titul. 12.
c c. vbi periculum, de electione.
d Vlpia. l. 1. & 2. ad SC Velleia. lib. 16. P titu. 1. § 1. quib. alie. luc. vel non, li. 2 Inſtit. titu. 8.
e Honor. & Theod. CC. l. ſi pater pactum, l. 4 de ſponſal. lib. 5 C. titul. 1.
f can. honoranda, 30 q. 2.
g l. Paulus, de ſta. homi. lib. 1. P. l. 2. l. generaliter mandato, & l. ſeq de rit. nupt. lib. 23 P. l. 2. & l. ſi vt proponis, C de nupt § 2. de nupt. lib. 1. inſtit. Iuſtini. in l. vnu. § nec ſit ſacultas, de rap virg. lib. 9 C titu. 13.
h Arnold. Ferro. in conſuetud. Burdegal. ad titul. 4. de dote & § 3.
i Alexan conſ. 95. in 1. volum
k l. Marcellus, de verbo ſignifi. l. vlt. de de rap. virgin.
l Plaut. in Perſa, actu 3. ſcena 3.
m l. fin. de curat. furio. P.
n Iuſtinia. l. de creationibus, l. 20. de epiſco. aud. libr. 1. C. titul. 3. l. humanitatis intuitu, de impub. C.
o Iulia. l. nuptiæ, l. 23. de rit. nupt. lib. 23. P. titul. 2. l. ſi vt proponis poſt quærelam, l. 7. C. de nupt.
p l. vidua, l. 26. de nupt lib. 5. C titul. 4. l. in coniunctione filiarũ, l. 20. C. eod.
q Gordianus, l. in copulandis, l. 2. de nup C. Paul. l. ſciendum, l. 20. de rit. nupt. in f.

agat, & inter matrem & tutores & proximos de eligendo marito controuertatur, tunc quoque adeundus erit iudex [a]: viuente autem patre eius voluntati est deferendum, si tamen sui officij paterni non sit immemor, alioquin si nubilem negligat filiam, & vigesimum quintum illa
15 expectans annum transegerit, arbitrium filiæ in eligendo sibi marito non reiicitur, nec punitur: atque pater qui bonis suis nubentem intra eam ætatem poterat abdicare, & exhæredare liberè, post eam non potest [b]. Bur-
16 digale autem nec post vigesimum [c]. Quò fit etiam, vt negligatur consensus etiam patris furiosi impune à filia familias [d]: eo quòd per illud consuli illi commodè non possit, eadémque ratione absentium parentum vel captorum ab hostibus post triennium à filiisfam. vel filiabusfam. consensus non est necessariò requirendus, si modò tales sint nuptiæ, quas certum
17 sit patrem non repudiaturas, vt notant Paulus & Iulianus Iuriscosul [e]. Ita & filius emancipatus sine consensu patris vxorem ducere potest, secundum Modestinum [f], nec ob id iustè à patre exhæredatur: nisi, inquit Vlpianus [g], tam ignominiosam vxorem duxerit filius, quæ dedecori sit tam ipsi, quàm patri talem mulierem, habere, quo casu pater iure suo vti poterit. Quanquam hodie nec hanc esse contenderem iustam exhæredationis causam, eò quòd inter causas à Iustiniano non comprehenda-
18 tur [h]. Et receptum sit hodie inter opera charitatis esse etiam meretricem per nuptias à fornicationis consuetudine reuocasse: quod enim agitur ita, in remissionem dicitur pertinere peccatorum [i]. *Nec est culpandus*, inquit D. Hieronymus [k], *Oseas propheta, si meretricem quam duxit ad pudicitiam conuertit, sed potius laudandus, quod ex mala bonam fecit*. Et scœnicæ mulieres, si pœniteat sceleris rectè, gratia præcedentis vitæ facta à principe, vt aliæ nubunt [l]. Quamobrem nos prohibitionem iuris ciuilis de non nubendo sine consensu patris, intra cancellos & fines patriæ potestatis coërcebimus, qua pendente cura & solicitudo liberorum maximè officio paterno relinquitur, eáque soluta à patre quodammodo abdicatur, mo-
19 netúrque filius missus è manu, vt in posterum non fisus paterno labori sibi prospiciat & consulat, suæ enim potestatis tunc fit. Docet & lex Numæ Pompilij, nuptiis emancipationem quandam filiorum fieri, dum statuit [m], *si pater filio concesserit vxorem ducere futuram sacrorum ac bonorum iuxta leges par-*
20 *ticipem, patri posthac nullum eius vendendi filium esto*. Hanc etiam potestatem obseruant alia iura, quæ de consensu paterno nuptiis filiarum filiorúmue tractant, & easdem ferè admittunt distinctiones. Aliæ namque gentes, etsi potestatem in filios non dicantur habere parem Romanis in liberos [n], nihilominus natura admonet ipsa, adhiberi in horum coniugiis debere patris voluntatem. Ita ratio dicitur ciuilis quoque & naturalis hoc suadere [o]: quia iuris naturæ quoque est matrimonium [p], diuináque eius institutio. Diuini quoque & naturalis iuris honor, qui parentibus exhiberi debet [q]. Sic & apud Græcos obseruatum esse docet Homerus [r], dum Antinous Telemachum ita alloquitur,

11 μητέρα σὴν ἀπόπεμψον, ἄνωχθι δὲ μιν γαμέεσθαι
τῷ, ὅτεω τε πατὴρ ἀλέται, καὶ ἀνδάνει αὐτῇ, id est,
Matrem tuam dimitte, iube autem eam nubere
Illi cuicunque pater iusserit, & ipsi placuerit.

Apuleius [s] cùm tradit rationes, quibus non videatur illi nuptiæ legitimæ inter cupidinem & Psychem, eam quoque adfert, quòd clam paren-
12 tibus nullóque adhibito teste factæ fuissent. Inter sanctiones pontificias iuris Orientalis [t] extat vna patriarchalis Constantinopolitani Patriarchæ, de Hypothesi proposita nuptiarum initarum cũ Mitza filio Bombylæ conquerentis, ab Anthimio filio cuiusdam Leonis nullo præcedente vel sequuto consensu Bombylæ patris: statuitúrque eas nuptias nullas esse, vtpote factas

a Vet. & Antoni l. 1. C. de nupt.
b § causas, vt cum de appell. cognos. in authen.
c in consuet. Burdegal. titu. 4. de dote § 2.
d Vlpia. l. si nepos. l. 9. de rit. nupt. in P. Iustin. l. si furiosi, l. 25. de nupt. C. § vn. de quæsitum, eod. titul. ap. Iustinia.
e l. si ita, l. 10. & l. si filius eius, l. 11. de rit. nupt. P.
f l. filius emancipatus, l. 25. de rit. nup. in P.
g Vlp. l. 3. §. si emancipatus, in 1. de bono. poss. cont. tab. lib. 37. P. titu. 4.
h in § causas, vt cum de appell. cog. in authen.
i Clem. 2. in c. inter opera, c. 20. de spõsa. libr. 4. Decret. Grego. titu. 1.
k D. Hieronym. in Oseam 1. & can. non est culpandus, 32. q. 1.
l Iustinia in l. imperialis, l. 23. de nupt. C.
m Dionys. Halic. lib. 2. Antiq. Romano.
n § 1. de pat. pot.
o § 1. de nupt.
p l. 1. § fin. de iusti. & iur.
q Exod. c. 20. cum similib. l. 2. de iust. & iur.
r Homer. 2. Odyss.
s Apuleius, libr. 6. asini aurei.
t lib. 2. iur. Orienta. circa finem.

sine consensu paterno cum filia minore 25. annorum, separandásque veluti non differentes ab scortatione. Langobardorum seu Insubrum iure [a], filia 14
quæ sine patris consensu, vel fratrum, vel proximorum, cum alio, quàm ei cui desponsata vel promissa esset, nupsisset, priuatur successione paterna, quæ proximioribus ea expuncta defertur. Gallico nostro iure lata est Hen- 24
rici 2. constitutio anni 1556. [g] quæ prohibet matrimonia, vt clandestina, filiarum filiorúmue familias, insciis, & inconsultis, inuitisque parentibus fiant: alioquin ea attentantibus licere parentibus eos eásue exhæredes facere, donationes illis factas reuocare. Hósque declarat ipso iure incapaces omnium lucrorum prouenientium ex conuentionibus matrimonialibus patrum & matrum, vel delatorum ex consuetudine locorum: castigationem pœnalem tum contrahentium, tum proxenetarum arbitrio iudicis committens: exceptis tantùm filiis maioribus triginta annorum, & filiabus 25. quos nubentes inuitis parentibus eximit à lege, dummodò consuluerint prius ipsos parentes, quamuis non obtinuerint exquisitum consensum. Antea Balduinus Ferreus præfectus Flandriæ cùm ex sylua nocte inconsulto 5
patre Iuditham filiam Caroli Calui regis Gallorum abduxisset, & pro vxore habuisset, conuocato per regem pontificum consilio damnatus, & expiorum loco motus anno domini 862. Is autem eius rei gratia Romam petit absolutionis & expiationis consequendæ gratia, vtque de raptu se purgaret: tandémque regi conciliatus nuptias celebrauit teste Meyero [b]. Et ra- 16
ptoris instar est, qui virgines etiam volentes sibi sine parentum consensu cõiungit, pœnáque raptoris vltimi supplicij plectitur à Iustiniano C [c]. si quidem quamuis volenti non fiat iniuria filiæ [d], nihilominus patri fit ex attentata filiæ pudicitia, suóque nomine agit, etsi filia agere non possit [e]. Tene- 17
túrque & interdicto de seruo corrupto, vt deteriorem filium filiámue faciens, qui persuasit vt amator amatrixue esset, vt ait Vlpianus [f], & Paulus [g] dicebat interesse parentum, animos liberorum non corrumpi. Quinquam mitius agatur cum iis raptoribus qui inuitis parentibus, consentientibus tamen filiabus, eas rapuerunt, quo casu raptus excusatur, quod pertinet ad efficatiam matrimonij [h], quod sua natura consensu vtriusque coniugis celebratum firmum est. Præponunt tamen iura ciuilia voluntatem patris, 18
filiæ. Quam tamen cogi à patre nolũt, vt libera sint matrimonia, prout mo- 18
nui, nisi forsan vtantur illa honesta coactione, de qua meminit Iulius Pollux [i], per quam ingenium patris deiicere potest superbiam filiorum, si 19
monilia & causam superbiendi filiabus adimant, veluti, inquit, qui asinos admittunt, faciunt: si enim equæ asinorum congressum aspernantur, cósque lacessunt, equarum tubas radunt, & ad fontes deducunt: hæ verò tanquam in speculo cernentes defformitatem corporis & iubæ splendorem amissum, deterioris posteà animalis congressum admittunt. Sed & Samnitibus alia 20
lex honesta quidem erat, & quæ ad honestatem excitaret teste Strabone [k], vt nec parentibus filias suas quibus collibuisset dari nuptui fas esset: verùm quotannis decem præstantes decerni virgines ac optimos totidem adolescentes: ex iis, primam primo: secundam, secundo, & ita deinceps hoc pacto. quod si is qui primam accepit honestam, iustam institutionem mutauisset in deterius, habitus contemptui pro ignominia erat, & ei locata adimebatur.

[a] l. 6. de sponsal. lib. 2. Langobard.

[g] et Caroli 9. edictis

[b] Meyerus, libr. 1. Histor. Flandriæ.

[c] l. vni. § etsi quidē, de rap virg. lib 9. C. titul. 12 § 1. de rapt. mulierib. collat. 9. tit. 13.

[d] l. cùm donationis, C. de transact, l. si vendator, de rescind. vēd. C. l. 1. de adminemp C.

[e] Vlpia. l. 3. § vsque adeò, de iniur. libr. 47. Pand. tit. 1. Caius. l. si quis seruum meum, l. 26. Neratius, l. pater cuius, l. 42. eod. titul.

[f] Vlp. l. 7. de ser. corrup. lib. 11. Pand. tit. 3.

[g] Paul. l. vt tantùm, l. 24. eod titul.

[h] cap. pen. de raptu. lib. 5. Decretal. tit. 18 can. 1. & ca. lex illa, 27. q. 2.

[i] Iulius Pollux, libr. 2. Onomast. c. 11.

[k] Strabo, lib. 5. Geograph.

De indiuidua matrimonij & diuini & humani iuris societate. Cap. 4.

1 Societas in matrimonio, diuinæ & humanæ domus.
2 Theogenæ Agathoclis vxoris honestum responsum de societate maritali.
3 Indiuiduam esse societatem matrimonij, nec vxorem esse temporalem, nec filium.
4 Vxorem suam Cato Vticensis concessit Hortensio liberorum causa.
5 Vxores præcariæ, & temporariæ mercede conductæ Saracenis, Romanis, Spartiatis, Aegyptijs.
6 Societas coniugalis facit communionem rerum vtriusque familiæ, habitationis, domicilij, vnde dicitur ducta vxor.
7 Matrimonia ferre coniuncta indissolubilia lege Romuli, & succedebat eo modo coniuncta viro.
8 Excommunicati, si modo seorsum ab vxore manentes, nolentes redire: viri consulares solent seorsum ab vxoribus habitare.
9 Vxorem inuito marito pater non potest retinere.
10 Vxores radijs maritorum splendent, & infœlicitatis eorundem sunt participes.
11 Vidua artificis iurati, artem per seruum expertum non magistrum, potest exercere.
12 Viduæ viuum retinent mortuum maritum.
13 Anima defuncti, viduæ suæ ægrè fert secundas nuptias.
14 Vxores vnà cum virorum mortuorum corporibus ex lege concrematæ apud Vuendos & Catheos.
15 Coniugibus vnà debet esse communis religio.

1 ADIICITVR finitioni nuptiarum quoque indiuidua vitæ consuetudo, & iuris diuini & humani communicatio: quæ nobis exhibent perfectam & indissolubilem societatem matrimonij, vt non immeritò summus Pontifex [a] argumentetur à societate ad matrimonium: vocat & Gordianus Cæsar [b] vxorem sociam rei humanæ, & diuinæ domus: sic Horatius [c] sociam vocat epitheto congruo vxorem,

Manet sub Ioue frigido venator,
Sociæ coniugis immemor.

ex lectione Lambini. Neque enim prohibita viro permissa societas inter
2 aliquos, quandiu vixerint [d]. Et Theogena vxor Agathoclis regis Siciliæ, cùm in Aegyptum remitteretur morituro Agathocle ægrè ab eo diuulsa dicebat, nubendo se non prosperæ tantùm, sed omnis fortunæ inisse societa-
3 tem, vt author Iustinus ex Trogo [e]. Indiuiduam autem hanc esse, omni consensu nationum, quæ ratione vsæ fuerint, ferè semper receptum est, vt & ex sententia Solonis [f] de vxore coniicere possumus.

Ζεὺς γὰρ μέγιστον, τοῦτ' ἐποίησεν μακὸν
καὶ δέσμον ἀμφέθηκεν ἄῤῥηκτον πέδη
ἐξ οὗτε τοὺς μὲν ἀΐδης ἐδέξατο,
γεωμανὸς εἵνεκ' ἀμφιδηριομένους. id est,
Iupiter maximum hoc ipsum fecit malum,
Scilicet quòd cognoscamus æqualem
Omnium mulierum sortem,
Et vinculum constituit indissolubile,

Ex quo solutos Pluto aliquos accepit pro vxore pugnantes. Sed latius de solutione paulò pòst, modò annotasse sufficiet, vxorem esse non posse temporalem, sed perpetuam quandiu vixerit: Nam nec moribus nostris con-

a cap. 2. de sponsal.
b Gordia. l. aduersus, l. 4. de crimi. expil. hæred. lib. 9. C. tit. 32.
c Horat. 3. car. Ode 2.
d Paul. l. 1. pro socio, lib. 17. P. tit. 2.
e Iustinus, lib. 23. historiæ.
f Solon, in Gnomis.

uenit filiũ habere temporalem, vt ait Paulus Iuriſc. [a] Etſi more aliquo antiquo aliquando receptum fuiſſe legamus aliud quidpiam diuerſum: ſi tamẽ verum ſit probatum fuiſſe quod Strabo [b] tradit, Catonem Vticenſem vxorem ſuã Martiam conceſſiſſe Hortenſio liberorum cauſa. Plutarchus [c] etiam contracta ſponſalia dixit Philippi patris voluntate. Similes certè illis qui præcariò vxores habebant, vel ad tempus conducebant mercede, qualem morẽ tribuit Sarracenis Ammianus Marcellinus [d]. Scribit & Rhodiginus [e], ſed alibi non legi, Romanos cùm liberorum ſatis ex ſua vxore ſuſcepiſſe viderentur, vxorem alteri, qui liberis egeret, cedere ſolitos. Vt Plutarchus [f], apud Spartiatas probis viris vxores infœcundas habentibus, alienas prolis cauſa adire licitum fuiſſe. Scribit quoque ex lege Lycurgi licuiſſe aliquando ſenioti viro, vxori iuueni probum & honeſtum adoleſcentem admiſcere, & vbi eam generoſo ſemine compleſſet, ſuum ipſorum quod natum eſſet efficere. Quod improbat meritò D. Auguſtinus, ad Claudium lib. 5. contra Iulianum [g]. Meminit Suidas [h] Vulcanum Aegypti regem, modeſtiæ tuliſſe legem Aegyptiis, quorum vxores apud maritos perſeuerare ignorarent. Societas hæc vitæ inducit communionem inter coniuges rerum & earum dominij, vt ait Paulus [i]. Commiſcetur familia, & quæ vxoris ſunt fiunt, ac ſi viri eſſent, propria; & contrà, quæ mariti, ac ſi vxoris, cenſentur ab Vlpiano [k]. Et proinde altero coniugum alteri ſubripiente quippiam, furari non dicitur, nec eius nomine, ſed rerum amotarum actione repetitur ſubtractum [l]. Dicitur incola eiuſdem ciuitatis vxor, cuius eſt maritus, apud Papinianum [m]: vt contra legata vxori habitatio ratione ſocietatis fit communis viro eius [n], ibiq; habere dicitur vxor domicilium, vbi maritus habet vel habuit, ſi deceſſerit [o]. Ideò Clemens Alexandrinus [p], *honeſtum*, inquit, *eſt, vt viri vxoribus fidem habentes eis domus cuſtodiam permittant, vt que eis ad hoc opitulatrices date ſunt.* Sequitur vel ſequi debet ſemper virum ſuum vxor, in vita & in morte [q]: nili vagari incipiat vir [r], vel exularet, vt ait Aeſchines [s], iis vna caro [t], vna domus, vnumque ſepulchrum [v]. Proinde Pomponius [x] pro perfectione nuptiarum ex ritu Romanorum deſiderare videtur, vt vxor in domum viri ducatur: *deductionem namque*, inquit, *opus eſt in mariti non in vxoris domum, quaſi in domicilium matrimonij.* Indéque tracta eſt appellatio, ducere vxorem, pro accipere vxorem; etſi ſola deductio in domum, niſi ſponſalia præceſſerint, vel alia argumenta, nuptias non probent per ſe, vt notat Vlpia [y]. Promiſſione autem accedente de habenda ea vxoris loco maximam vim addit [z]. Ex lege Romuli apud Dionyſium Halicarnaſſeum [a], perfacra farris vxor ducta coniugio, nullo rediſſolubili iungebatur, eratque mulier viro obſequens & pudica, & domus domina æquè ac maritus, & in eius mariti bona ſuccedebat hæres, ſicut parentis filia: ex aſſe quidem, ſi is inteſtatus & ſine libe is decederet, ſi cum liberis vtà cum illis. Statuit aliquando Synodus quædam Conſtantinopoli ſub Manuele eius patriarcha habita, vt notatur in reſponſis Dithyrrhachij [b] metropolitæ, eos qui ſeorſum ab vxoribus remanent & noluerint conuenire, excommunicatione notandos: quod intelligendum cum Vlpiano [c], ſi ſeorſum habitantes non habeant inuicem honorem matrimonij: alioquin ſi habeant, habitationum diuiſio non dirimit matrimonij affectionem & vnionem, *ſolent enim*, inquit idem Vlpianus, *viri conſulares ita ſeorſum habitare.* Hac ratione pater detinens vxorem, cogitur conquerenti apud prætorem marito, in domum maritalem deducere [d]: nec poteſt illam ſocietatem paterna prærogatiua turbare aut diſſoluere [e]. Scriptum quippè vt non ſemel dixi, *relinquet patrem homo, & adhærebit vxori* [f]. Singularis certè vel meliùs præſtantiſſima ſocietatum iſta, quæ authori natiuitatis præponitur, vt non ſolùm ſocietas, ſed commixtio & confuſio duorum animorum, & corporum in vno compoſito, vnum quid faciens videatur: & animus viri in corpore vxoris, & vi-

ceſſim

a Paul. l. quæſitum, de adopt. libr. 1. P.

b Strabo, lib. 11.

c Plutar. in vita Cat. Vticenſ.

d Ammian. li. 14. Hiſto.

e Cæl. Rhodigi. libr. 15. c. 17.

f Plutar. in vita Lycur.

g in cano. ſicnõ ſunt faciendæ adulteria. 32. q. 4.

h Suidas, in verbo ἀγαμία.

i Paul. l. 1. rer amota lib. 25. P. titu. 2.

k Vlp. l. 1 § ii vir aut vxor ad SC. Syllanianum lib. 29. P. tit. 5

l d. l. 1. & 2. & tot. tit. rer. amotar. in P. Iudicium, de condict. expil. hæred. C. l. quamuis, C. de furt.

m Papin. l. fin § item reciprocum, in 2. ad municip. li. 50. P. titu. 1.

n l. ea quæ, l. 32. ad municipia P. l. exigere, de iudic. in P. libr. 5. l. mulieres, de dignitat. lib. 12. C. l. fin. de incol. lib. 10 C.

o l. ea quæ, l. 32. ad municipia P. l. exigere, de iudic. in P. libr. 5. l. mulieres, de dignitat. lib. 12. C. l. fin. de incol. lib. 10 C.

p Cle. Alexandr. lib. 3 Pædagog. c. 11

q can. vna quæque, 13. q. 1.

r l. quod niſi, l. 20. de oper. libert. li. 38 P. titu. 1.

s Aeſchines, epiſto. ad Senat.

t Geneſ. 2. can. ſunt qui, 27. q. 2. can. deinde, 26 diſtin. Matth. 19.

u can. ebion. 28 q. 2.

x Pompo. l. mulierē, l. 5. de rit. nupt. in P.

y Vlpia. l. quæſitum, l. 9. de ſponſal. lib. 23 P. titu. 1.

z § quoniam, authē. Nouell. 74 iuſtinia.

a Dionyſ. Halicarn. lib. 2. antiq. Roma.

b lib. 2. Iur. Orient. 3. quæſtio.

c Vlp. l. cùm hic ſtatus l. 32. § ſi diuortium, de donatio. int vir & vxo. libr. 24. P. titu. 3.

d l. ſi iniuria, C. de nupt. l. 2. de libe. exhib. in P. l. fin. C. eod titu.

e l. filiæ diuertium, & l. diſſentientis, l. 5. de repud. libr. 5. C. ti. 17. l. filia, C. de inoff. teſta l. 1. § fin. de lib. exhib. in P. l. reprehendenda, l. 5. de inhibit. & reſtit. ſub condit. fact. lib. 6. C. titul. 25.

f Geneſ. 2. cum ſimilib.

cissim mulieris in marito viuere & sedem sibi delegisse, vt non abs re D. Paulus scripserit, nuptam præcipuum habere studium, quomodo placeat
10 viro, & virum habentem vxorem, quomodo vicissim eam redamet [a]. Quã-obrem & illæ illustrantur radiis maritorum, & eorum dignitate refulgent [b]: cum mariti dignitate concrescunt [c], & eorũ sentiũt fulgorem: æquum enim est & naturale [d], communicari honores, quibus communia sunt etiam infortunia, ob quæ non licet abire à iugo hoc matrimonij. *Quid enim tam humanum est*, inquit Vlpianus [e], *quàm fortuitis casibus mulieris maritum, vel vxo-*
11 *rem viri participem esse?* Placuit idcircò, nec iniustis rationibus, supremis orchestris, mortuo marito artifice, eius artificij quod nisi iuratis & peritis à republica permittitur cuilibet, viduam defuncti posse artificium mariti, ac si is viueret, per seruos expertos tamen in ea arte exercere palam, quamuis magisterij gradu insigniti non sint, & iure communi non nisi ab insignitis tractetur. Et ita Philibertus Buignonius [f] refert iudicatum fuisse à Senatu Lutetiano 13 cal. Decemb. anno 1427. & in comitiis Molinensibus 8. Octobris 1540. Ego quoque sæpè vidi Tholosæ eo modo Senatui placuisse, dum
12 subselliis etiam assiduus. Videtur quippè adhuc extincto corpore coniugis, cum vidua nobilior coniunctionis maritalis portio remanere: viua nempe affectio, & animus qui immortalis est, cui iurata fuit viuente & superstite
13 corpore societas. Sicut & Iustinianus notat [g], animam defuncti coniugis
14 ægrè ferre superstitis secundas nuptias. Fuerúntque nationes aliquæ, apud quas vxores mortuis maritis vnà cum rogo maritali, vt perseueraret æqualis societas, iurebantur: veluti mos erat apud Vuendos, qui erant genus Sclauinorum, in agris Saxonum & Thuringorum habitantes, vt tradit Vunefridus Anglus, qui posteà Bonifacius appellatus est, episcopus Moguntiaci factus, in epistola ad Edoardum Anglorum principem, teste Beato Rhenano [h]. Idem apud Catharos prope Adrastarum terras in India lege scitum & seruatum, ob fœminæ cuiusdam beneficium in maritum paratum, teste Diodo-
15 ro Siculo [i]. Strabo [k] hos vocat Catheos subscribens reliquis. Et quia in hac societate coniugali, est diuini & humani iuris communicatio: quemadmodum bona, sic & affectio æqualia esse debent, & religio, qua vita nostra maximè constat, vt ait Plinius [l] eadem vtrique esse debent coniugum. Neq; cum sectæ alicuius hominibus vel mulieribus disparis religionis inire nuptias lex permittit: veluti inter Iudæum & Christianam, vel Christianum & Iudæam, alioquin capitali supplicio imminente [m]. Et Leo & Anthemius CC. tradunt [n], sponsalia dissolui posse propter impudicam conuersationẽ, aut religionis vel sectæ diuersitatem. Explicant tamen illud intelligendum, si ante contracta sponsalia ignorassent diuersitatem: nam si sciuerint antè, impunè ea non dissoluunt [o], sed sibi imputare debent. Iubet Plutarchus [p], vt vxor in religione similis sit marito, néue aliam peregrinam admittat. *Nam*, inquit, *nulli Deo sacra occulta & abscondita grata sunt.* Sed de hoc in solutionis causis matrimonij, latiùs paulò post.

a Corinth. 7. ad Ephes. 5. ad Colo. 3.
b § hæc itaque, de cõsul. in authẽ. l. Fœminæ, l. 8. de senato lib. 1. P. titul. 9.
c Iustin. l. fin. de nup. C.
d l. secundum naturam, de reg. iur. P.
e Vlp. l. si cùm dotẽ, l. 21. § si maritus, solu. matrim. libr. 24. P. tit. 3. l. patre furioso, l. 2. de iis qui sunt sui vel alie. iur. libr. 1. P. titul. 6.
f Buignio in legib. abrogat.
g Iustinia. § quæ verò, de nupt. in authent.
h Rhenanus, in fine 1. lib. rer. Germani.
i Diodo. Sicul. libr. 17. anno 9. Alexand.
k Strabo, libr. 15.
l Plin. lib. 14. cap. 19.
m Valentin. Theod. & Arcad. CCC. l. ne quis, l. 5. de Iudæis lib. 1. C. titu. 12.
n l. fin. de sponsal. li. 5. C. titu. 1.
o l. si legibus, l. 16. de episcop. audiẽ. lib. 1. C. titu. 7.
p Plutar. in præcep. connubialib.

De ritibus nuptiarum. Cap. 5.

1 *Solemnia & ritus nuptiarum quare adijciuntur, hique varij.*
2 *Consensus in nuptijs alio modo quàm verbis exprimitur.*
3 *Verba qualia in nuptijs consentiendis exiguntur.*
4 *Cæsæ nomen in nuptijs pangendis cur.*
5 *Verba matrimonij contrahendi seriò, non iocandi causa, obligant.*
6 *Verba etiam ioco dicta semper interpretantur pro matrimonio ferè.*

7 *Ritus*

7 *Ritus nuptiarum quidam neceſſarij, quidam minimè.*
8 *Preces matrimonijs adiectæ in omni Eccleſia Orientali & Occidentali: & palàm & publicè contrahi iubet Eccleſia, quare.*
9 *Clandeſtina matrimonia, non erant tribus obſeruatis.*
10 *Banni, quid in nuptijs.*
11 *Moſcouiæ matrimonia publicè tantùm fiunt in Eccleſijs.*
12 *Clandeſtina matrimonia, quod pertinet ad Eccleſiam rata non ſunt, quamuis firma per ſe & apud Deum, & quare. vide nume. 15.*
13 *Clandeſtina matrimonia, ab Eccleſia approbari debent.*
14 *Aſſerens matrimonium, probare debet.*
16 *Inſtrumenta matrimonialia, quomodo probant matrimonium.*
Inſtrumenta pompa, dos, & apparatus non faciunt matrimonium, ſed ne dum fiat exiguntur.
17 *Matrimonia inita Romæ à ſacerdote Cereris.*
18 *Nuptiarum ſolemnia Hebræis per hebdomadam.*
19 *Ritus quidam nuptijs Romanorum adhibitus ex Plinio, de colo, fuſo, ſtamine, ſpina, nucibus, confarreatione, adipe, ſudo & lupino, lana.*
20 *Taxillarum puellæ nupturæ publicè ſe exponunt tuba, & venienti poſteriora primùm, poſteà anteriora denudant, & ſi placita illic nubit.*
21 *Ritus & forma, qua apprehenſis dextris iunguntur coniuges, ex formula Iudæorum precationibus diuinis additis, inſtrumento, epulis, & concubitu.*
22 *Romanis interdum ritus nuptiarum ſimiles ſuperioribus manus apprehenſæ, epithalamiorum & ominationis bona.*
23 *Vxor legitima & materfamilias Romæ fiebat ea conueniente in manum mariti, quomodo. Vxor materfamilias quæ dicebatur: & de triplici formula ducendi vxorem apud Romanos.*
24 *Vxor per coëmptionem quomodo fiebat, & conueniebat in viri poteſtatem.*
25 *Manus & mancipium poteſtatem ſignificat.*
26 *Coëmptio quid.*
27 *Fœmina olim nunquam erat ſui iuris, ſed in aliena ſemper poteſtate, aut patris, fratrum, propinquorum, aut mariti, nec ſine horum obligabatur authoritate & numero 30.*
28 *Veſtales tantùm erant ſui iuris.*
29 *Mulier nupta etiam apud Græcos in poteſtate mariti.*
30 *Coëmptione ſimulata, aliæ fiebant Romanis alienationes. Coëmptio nuptiarum tribus aſſibus fiebat.*
31 *In manu mariti fiebant & nuptiæ per confarreationem, & quomodo.*
32 *Nuptiæ per farreationem ſacræ & pontificum Ethnicorum & aliorum.*
33 *Nuptiæ ſacræ farreacia quare.*
34 *Matresfamilias hodiè quæ dicantur etiam.*
35 *Nuptiæ vſu contractæ, & vxor vſu quid.*
36 *Vxor conſtituta erat concubina.*
37 *Vxor vulgaris concubina. Concubina honeſta, vxor.*
38 *Concubinam cum vxore habere non licebat.*
39 *Concubina honeſtatem matrisfamilias amittebat.*
40 *Ritus alij Romanorum in nuptijs.*
41 *Aqua & ignis in nuptijs cur adhibebantur.*
42 *Cymbrorum coniugia firmabantur vnguium reſecatione.*
43 *Theutones coniuges, capillos mutuò detondebant.*
44 *Armenij auriculas denotabant.*
45 *Elamitæ pangebant ad ſanguinem vſque digitum.*
46 *Ritus aliarum gentium in nuptijs firmandis, Numidorum, Dacum, Hungarorum, Scictonicarum, Tarentinorum, Scytharum, Cardienſium.*
47 *Cardienſes ignem accendebant nubiles ipſum, quo extincto fiebat diuortium igni aquam inycere, prouerbium quid.*

1 IN NVPTIIS aliqua ſubſtantialia, & alia non ſubſtantialia perpendere oportet: iam autem formam ſubſtantialem monumus in conſenſu contrahentium conſiſtere [a]. Siquidem reliqui ritus & ſolemnia, vel ad ſubſidium coniugum, vel ad probationem geſtorum. Idcirco & forma contrahendi varia, ritusq; varij, veluti, expreſſo conſenſu, verbis, & nutibus. Quã-
2 quam & ſine verbis alio modo expoſito cõſenſu fiant, quemadmodum dum
3 mutus mutáue nuptias contrahunt [b]. Verba qualiacunque ſint, dummodo conſenſus ille de præſenti tempore exprimatur, etiam nihil intereſt; ea enim interdum ſunt, *ſe pro vxore habituram, & pro marito habituram*, vt ait Alexander 3. ſum. pont. [c] vel *accipio te in meum, & accipio te in meam* [d]. Apud Romanos vſurpata, *ego tibi Caius, tu mihi Caia*: à tempore Caiæ honeſtæ matronæ,
5 & optimæ lanificæ, ſecundum T. Probum [e], & Plutarchum [f]. Sunt & ijs ſimilia, prout moribus regionum recepta ſunt, quæ nodum inniciunt copulæ, ſi modò ſeriò, non iocandi animo pronuncientur [g]: ſicuti nec iocandi cauſa promiſſa, obligant [h]: nec qui ſe iactant hæredem inſtituturum, ideò inſtituiſſe videtur, vel inſtituere tenetur [i]. Plus enim valet quod agitur, quàm quod ſimulatè concipitur [k], nec vltra intentionem actus agentium operan-
6 tur [l]. Verumtamen hic cauendum eſt, ne hallucinetur quiſpiam, non ſemper verba etiam ioco dicta, pro ioco accipi, ſed pro matrimonio interpretari ferè ſemper [m]. Itaque cauendum eſt, ne verbis capiatur quis temerè effutitis: verba quippè non ad ſimulandum, ſed ad exprimendam mentem dicta cenſentur: & nemo exiſtimandus eſt aliquid dixiſſe, quod prius mente non agi-
7 tauerit, vt ait Celſus [n] ex Tuberonis ſententia. Ad ritus autem quædam pertinent ferè neceſſariò, alia non valdè requiruntur, etſi prætermiſſa ſunt, non
8 exprobrantur. Itaque ſancta, catholicaq; eccleſia in nuptis firmandis & celebrandis, ſacras adhibet preces, & orationes, cùm in orientali [o], tum in occidentali orbis parte: vtq; eas, ea, qua decet honeſtate concipiat, publicè exigit fieri matrimonia, non clam, vt ſine dolo, & omni legitima approbatione
9 fiant [p]. Clam namque facta, fraudis habent aliquod argumentum [q]. Porrò clandeſtina non erunt matrimonia, tribus obſeruatis: primùm, ſi teſtes, dum fiunt adhibeantur [r]: ſecundò, ſi parentum habeatur conſenſus, de quo diximus, adſintq; qui paranymphi dicuntur [s]: tertiò, ſi matrimonia celebranda prius in eccleſijs per curiones publicè proponantur, cõpetenti termino præfinito, intra quẽ qui voluerit, & potuerit, legitimũ impedimentum oppo-
nat, & ipſi quoque presbyteri inueſtigent, vtrum aliquod impedimentum obſiſtat, putà, ſi contracturi ſint in gradu prohibito, vel alio modo impediantur, vt in concilio generali fuit decretum [t]. Vocant vulgo hanc propoſitio-
10 nem publicam, Bannos, declinata voce à Græca πᾶν omne, ὅτι πανσοῖς innoteſcat vel quòd per hanc dictionem Ban, prima, ſecunda, tertia denunciatio, quæ fit in ſuggeſtu eccleſiaſtico futurarum nuptiarum, id eſt, integra & per
11 fecta prædictio & vniuerſa ſignificetur: mutatur enim facilè π. in β. Extat & canon cuiuſdam Ioannis Metropolitæ Moſcouiæ, qui apud Ruthenos habitus eſt prophetæ loco, *matrimonium non niſi publicè in eccleſijs contrahatur*, vt refert Sigiſmundus Liber Baro [v]. Requirit iſta ſummoperè eccleſiaſtica diſciplina, nec eccleſiæ rata dicuntur clandeſtina matrimonia, quamuis contracta clam, ſine impedimento tamen, rata ſint & firma per ſe, & apud Deum [x]. Cuius diuerſitatis ratio ea eſt, quòd eccleſia non poteſt iudicare de his, quæ latent: & ideò ſi de clam contractis nuptis coram iudice eccleſiaſtico agatur, cùm dubium illi ſit, non interueniente eccleſiaſtica ſolemnitate, an fuerit
12 factum matrimonium, non poteſt compellere ſeruare illud. Ideóque etiam eius comprobatione in celebratis aliter opus eſt, vt explicat Alexand. 3. ſum. pontif. [y]. Et quandiu illi de coniunctione legitima fides non fit, ita coniun-
dos, ex præſumptione certa ſcortationis, ab inuicem diſcedere iubebit, & vt ſtu

a gloſ. pen. in capitulum, de ſponſal.

b Paul. Emilius, lib. 6. de reb. geſt. Franc. Petrarch. Lexic. Fan. lib. 3. de vsu, tit. 28. Tituli 6. conuenerunt de 28. de ſponſalib. lib. 4. Decretal. tit. 1.

c ca. ſponſa, c. 9. de ſponſ. libr. 4. Decretal.

d c. per verba, de ſponſ. libr. de ſponſal. diuer.

e T. Probus, lib. de grammaticis, citat. ab opere Valerij Maximi ſimili.

f Plutar. lib. problemat.

g c. nuptias, 26. de ſpõſ. Caius, ſimulatæ, l. 30. de nupt. cod. in P.

h l. obligationum ſubſtantia, de actionib. in P.

i l. ſi de teſtam. in P.

k ſub. plus valet, quod agit C.

l l. ſi ego, & l. non omnis, de reb. cred. P. l. multum intereſt, C. ſi quis alt. vel ſibi, l. verũ eſt, & l. ſi quid ſit, de fur. P.

m gloſ. in c. tua nos, in verbo, cuiuſcunque, de ſponſal. ſimulatæ, de nupt. in P.

n l. Celſus, l. habeo, l. 9. §. ad Tubero, de ſupel. lega. libr. 33. Panul. 10. l. nõ aliter, de leg. 3.

o lib. 3. cap. Orientalis, tit. de ſponſal.

p Conſt. Arelat. cap. ſi cui nuptiarum, canon. nullus fidelis, 30. q. 5. in decretis Hermidæ ſum. pontifi. capit. 6.

q l. fin. de rit. nupt. d. 1. non nullus, & c. noſtrates, 30. q. 5.

r ea ſponſus, ex concilio 4. Carthag. & ea aliter, 30. q. 5.

s Innocen. 3. ex concilio generali, in cuius rubrica, c. 3. de cland. deſponſat. lib. 4. Decretal. tit. 3.

t Sigiſm. in commentar. rer. Moſcouit. in canonib. Ioannis.

x cap. 2. de clandeſt. deſponſat. & ibi gloſ. canon. erubeſcant, 32. diſt. & ca. Cirſtiana, 32. q. 5.

y Alex. c. 2. de cland. deſponſ.

vt ſtuprum de coniunctione iudicat [a]. Atque ab eo, qui aſſerit contractum matrimonium, probatio exigitur [b]. At Deus qui occulta nouit [c], quiuis teſtibus non indiget, etſi quis contractum neget matrimonium occulte, & quamuis, quia non probatur, non cogatur adhærere coniugi: verè tamen nouit factum & indiſſolubile: proinde legibus Dei qui occultum inficiatur, tenetur ac vincitur, vt nec alium poſſit inire coniugium illo occulto perſeuerante: et ſi ineat aliud, reus ſit adulterij. Inſtruunt itaque pleraque, & ſanctiora & honorabilia reddunt negotia, quæ de ſubſtantia non ſunt. Eóque pertinent nuptialia inſtrumenta [d], quæ tamen per ſe non probant matrimonium [e], ſeu pacta matrimonialia, pompa, ſeu nuptiarum apparatus [f], & dotis conſtitutio [g], ſine quibus tamen ſubſtantia matrimonij conſiſtit [h]. Docet id Concilium Arelatenſe [i], *Nullum fiat matrimonium*, inquit, *ſine dote: nullus vxorem ducere vel nulla nubere præſumat, niſi ſecundum facultates dos conſtituatur*: audi poſtea rationem, *non quòd ſine dote matrimonium eſſe non poſſit, ſed ne ſine publicis nuptijs quiſquam nubere, vel vxorem ducere præſumat.* Erat & ritus apud Romanos Ethnicos, vt matrimonia iungerentur à ſacerdote Cereris per orationem ſacram, teſte Plutarcho [k]. Et apud maiores Iudæorum lætitiæ iſtius publicè teſtandæ cauſa, etiam ſub lege naturæ, per integram hebdomadam nuptiarum fiebant ſolemnia [l]. Poſſem hic ritus varios ex Plinio, in nuptus, adhibitos antiquitus, referre: qui, etſi deſuetudine obliterati ſint, nihilominus tamen oſtendunt, non clam, non leui iudicio, &, vt ita loquar, non ſummariè, & de plano factas fuiſſe. Indicabo ſolùm de illis aliquot locos. Is itaq; in primis ait [m], *Lanam cum colo, & fuſo Tanaquillis, quæ eadem & Caia Cæcilia vocata eſt, in templo Sangi duraſſe prodente ſe, author eſt Marcus Varro, factámque ab ea togam regiam vndulatam in domo Fortunæ, qua Seruius Tullus fuerat vſus: inde factum, vt nubentes virgines comitaretur colus compta, & fuſus cum ſtamine.* Et alibi [n], *Spina nuptiarum ſacibus auſpicatiſſima, quoniam inde fecerunt paſtores qui rapuerunt Sabinas, vt author eſt Maſſurius.* Et iterum [o], *honor nucibus iuglandibus naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, pulmanati primùm calicis, mox ligni putaminis: quæ cauſa eas nuptijs fecit religioſas, tot modis fœtu munito: quod eſt veriſimilius, quàm quia cadendo, tripudium ſonúmque faciant.* Et rurſum [p], *in ſacris nihil religioſius confarreationis vinculo erat, neuæ nuptiæ farreum præferebant.* Et alibi [q], *proximè in communibus adipis laus, ſed maximè ſuilli apud antiquos etiam religioſi. certè nouæ nuptæ intrantes, etiamnum ſolemne habent, poſtes eo attingere.* Et paulò poſt, *Maſſurius inquit, lupino adipi antiquos palmam dediſſe: ideò nouas nuptas poſtes illo vngere ſolitas, ne quid male medicamenti inſereretur.* Denique & alio loco [r], *Lunis authoritatem veteres Romani etiam religioſam habuere, poſtes à nubentibus attingi iubentes.* De Taxillarum, qui populus in India, nubendi conſuetudine, noua quædam & inuſitata refert Ariſtobulus, & poſt eum Strabo [s]: vt qui præ inopia filias ſuas elocare non poſſunt, eas in ipſo ætatis flore in forum producant cum tuba & claſſicis, quibus bella ſignificari ſolent. Tum multitudine conuocata, puella accedenti primùm poſteriora humero tenus detegit, poſteà verò anteriora: quæ cùm placita fuerint, & approbata, quibuſcunque vt videtur nubit. Formula iungendi matrimonij, quam hodiè videtur imitari, extat in Tobiæ hiſtoria [t], frequentata etiam, vt opinor, eius ſeculi hominibus, vt apprehenſa manus dextera futuræ ſponſæ daretur dexteræ futuri viri: Sic enim Raguel coniunxit filiam Tobiæ iuniori, præcationem addens ſacram, *Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob, vobiſcum ſit, & ipſe coniungat vos, implétque benedictionem ſuam in vobis.* Fiebátque charta poſteà ſcriptura coniugij, epulum, & Dei benedictio, & concubitus. Refert quid ſimile ferè Iulius Capitolinus [v] factitatum, ſed non verba ſacra, ſed venerea recitata in nuptiis Galieni: *nuptiarum epithalamium*, inquit, *cùm dixiſſent centum puellæ de fratribus Gallieni coniunctis, ipſe Galienus Cæſar, cùm manus ſponſorum teneret, ita dixit,*

[a] ca. 1. 2. 3. q. 5.
[b] c. 1. de cland. deſponſ.
[c] Pſal. 43. ad Heb. 4.
[d] l. nec ab initio, l. 24. de nupt. C. 4. nuptias, de nup. in authen.
[e] l. donationes in tō cubinas, l. 32. de donatio. lib. 39. P. Paul. 5. 11.
[f] l. ſi donationum, C. de nupt.
[g] l. fin. de donatio. ante nupt. C. l. 3. de iur dot in P.
[h] proxime citatis iuribus.
[i] concil. Arelatenſi can. 6 & can. nullum, 30. quæſt. 5.
[k] Plutar. in præcept. connubialib.
[l] Genes. 29. Iudic. 14.
[m] Plinius, lib 8. c. 48.
[n] Plini. lib. 28. c. 12.
[o] Plin. libr. 15. c. 22.
[p] Plini. lib. 18. cap. 3.
[q] Plinius, lib. 28. c. 9.
[r] Plin. lib. 29. cap. 2.
[s] Strabo, lib. 15. Geogra.
[t] Tob. cap. 7.
[v] Iul. Capitol. in Gallienis duobus.

It,

Ite, ait, ô pueri pariter sudate medullis
Omnibus inter vos: non murmura vestra columbæ,
Brachia non hederæ, non vincant oscula conchæ,

25 Huc pertinet vxoris legitimæ species, apud Romanos, quæ ita per manum mariti tantùm fiebat materfamilias, & transibat in familiam mariti, prolatis, certo ritu adhibito, verbis conceptis. Tres enim apud Romanos vxores ducendæ formulæ, per coëmptionem, per confarreationem, & per vsum. Per coëmptionem fiebat materfamilias, & veniebat in manum mariti vxor, vt ex Cicerone docemur [a], dum ait, *si ita Fabiæ pecunia legata est à viro, si ei viro materfamilias esset, si ea in manum non conuenerit, nihil debetur: genus enim est vxor, eius duæ formæ: vna matrumfamilias, hæ sunt, quæ in manum conuenerunt, altera earum, quæ tantummodo vxores habentur.* Coëmptione *fiebant istæ nuptiæ*, vt ait Boëtius [b] ex Vlpiani institutionibus, *dum sese coëmendo inuicem interrogabant: vir ita, An sibi mulier materfamilias esse vellet? Illa respondebat, velle. Mulier, An sibi vir paterfam. esse vellet? Ille velle respondebat. Itaque mulier viri conueniebat in manum, & erat materfamilias viro, loco filiæ: & ita mulier illa posteà erat in manu mancipióque, id est, potestate mariti.* Sic Seruius Sulpitius apud Gellium [c], pellicem appellatam ait libro de dotibus, probrosamque habitam, quæ iuncta consuetaque esset cum eo, in cuius manu mancipióq; alia matrimonij causa foret, etenim transibat in potestatem mariti, vel particeps cum patre fiebat
25 potestatis conuentione. Manus namque arbitrium & potestatem significat [d], sicuti inde & manumissio [e], & emancipatio [f], dicũtur liberationes à potesta-
26 te dominica vel paterna. Coëmptio autem illa, erat simulata quædam distractio potestatis, qua tenebatur mulier antequã nuberet, & ex qua in potestatem aliam mariti scilicet, traducebatur. Siquidem sui iuris antiquis nunquã
27 fœmina erat, sed semper in tutela alicuius erat, vt M. Portius Cato pro lege Oppia apud Liuium dixit [g], maiores voluisse nullam nec minimam quidem rem sine authoritate fœminas agere, sed in parentum fratrúmue, aut liberorum esse potestate, vt Cicero scribat, non potuisse sine tutore obligari [h], nisi
28 Vestales essent: nam tunc eximebantur à potestate ex lege Numæ [i], proinde
29 vt ait Euripides,

γυνὴ μὲν ἐξελθοῦσα πατρῴων δώμων,
οὐ τῶν τεκόντων ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ λέχους, i.
Mulier egressa domum paternam,
Non est amplius parentum, sed mariti.

Quod apud Romanos coëmptione fiebat: Nam coëmptione simulata, in alienatione rerum qualicunque, moris erat etiam antiquis vti: veluti in emancipatione liberorum ante Iustinianum & Anastasium [k]. In emancipatione familiæ, per æs & libram testamento facto [l]. Liberabantur & à sacris res & profanæ fiebant per coëmptionem sacrorum, vt notat Cicero [m]. Carolus Sigonius [n] ex Varrone refert rationem coëmptionis, vt veteri lege Romanorum nubẽtes mulieres tres asses ad virum deferrent, atq; vnũ, quem in manu tenebant, tanquam emendi causa marito dare solitas: alium, quẽ in pede habebãt, in foco larium familiarium ponere: tertium in sacciperio cùm cõdidissent compito vicinali resignare. Igitur & vxor, quæ matrisfa. nomen habebat, præter matrimoniũ, pactũ in manu mariti faciebat de familia: ideò matremfamil. eam solam appellatam ait Gellius [o], quæ in mariti manu mancipióque, aut in eius, in cuius maritus manu mancipióq; esset: quoniam non in matrimonium tantùm, sed in familiam quoque mariti & in sui hæredis venisset. Quæ annotanda pro iure vxorũ, & præsciri iussit Cicero [p], defendenti earum lites, dum ait, *Neque illud est mirandum, qui, quibus verbis coëmptio fiat, nesciat, eundem eum mulieris, quæ coëmptionem fecerit, causam posse defendere.* Neque etiam solùm nuptias, quæ per coëmptionem fiebant, in manu mariti fieri inuenio, sed & illas, quæ per farreationem fiebant: modò

a Cic. in topic.
b Boët. in 2. topicor.
c Gelli. lib. 4. noct. cap. 3.
d vt apud Pompo. l. 2. de orig. iur. in prin. lib. 1. P. titu. 2.
e Vlpia l. 4. de iust. & iur. eod. lib. §. 1. de liberti. lib. 1. Institut. iur. ciuil. tit. 5.
f Iustinia. in l. fin. de emancip. libero. li. 8 titu. 49 § præterea, quib. mod. ius pat. pot. sol. libr. 1. Institut.
g Liuius, libr. 44.
h Cice. pro Cecinna.
i Plutar. in Numa.
k l fin. & pen. de emãcip. libero. C. §. præterea, quib. mo. ius pat. pot. sol. ap. Iustin.
l § 1. de testa. ordin. lib. 2. Instit. tit. 10.
m Cice. pro Morena.
n Caro. Sigõ. de antiq. iure Roman. capit. 9.
o Gellius, lib. 18. c. 6.
p Cic. 1. de orato.

farreatio

vera sint quæ tribuuntur Vlpiano in vndetriginta libris, qui ex corpore eius collecti dicuntur: is enim ibi scribit [a], *farre conuenitur in manum certis verbis, & testibus decem præsentibus, & solemni sacrificio facto, in quo panis farreus quoque adhibetur.* Cæterùm nuptias, quæ fiebant per farreationem, quidam dixerunt, proprias esse, tantúmque frequentatas apud Gentilium pontifices ducentes vxores, ideóque sacras nuptias dictas. Verùm melius opinor illas omnibus quibuscunq; vti volentibus, communes fuisse. Deinde tamen omissam earum solemnitatem farris adiiciendi, & subrogatam in eius locum coëmptionē existimo, & ita exoleuisse, retentis tamen in coëmptione cæteris confarrationi additis solemnibus, vique & efficacia. Quod ex collatione rituum coëmptionis, & effectu, & solemnibus nuptiarum confarrationis facilè est colligere: Sic enim de istis loquitur Dionys. Halicarnass [b]. *Romulus constitutione redegit vxores, ad decentem modestiam: ea fuit talis. Mulierem nuptam quæ iuxta sacratas leges conuenisset cum viro, ei participem esse possessionum & sacrorum omnium. Nominabant autem prisci Romani sacras nuptias, vocabulo suo, farracia; quia coniuges vescerentur eodem farre, quod nos Græci Zeam dicimus; & quemadmodum nostri homines antiquissimam hordeaceam frugem rati, hordeo, quod molam salsam vocant, hostias initiant: ita Romani quoduis sacrificium igne adolendum respergunt farre, quippè qui hoc genus antiquissimum existimant & honoratissimum. Manet enim is mos hodiéque, nec quicquam est additum ad frugalitatem pristinam. Hæc sanè inter virum & vxorem communio primi & sacri quondam habiti cibi, atque fortunæ quamuis opimæ, à communi farre nomen inuenit, vinculum efficiens indissolubile: nec vlla res tale coniugium dirimere poterat. Ita lex hæc mulieres nuptas non habentes quò se vertant aliò, cogebat vnius mariti se attemperare moribus, viros item sic habere mulieres, vt rem necessariam, nullóque diuellendam tempore; vxor enim pudica & marito semper obsequens, æquè ac ille domus erat domina, & in eius defuncti bona succedebat hæres, sicut parentis filia, ex asse quidem, si is liberis carens ac intestatus decederet; quod si prolem haberet, ex æquo cum liberis: si autem aliquid peccaret, pœnam luebat ex mariti læsi arbitrio; &c.* Hæc Dionysius ad verba, quæ ostendunt matrisfamilias dignitatem & authoritatem fuisse, & in nuptiis quæ per farrationem fiebant. Neque tempore Romuli alias iustas nuptias puto fuisse: quod mihi confirmare videtur Plinius [c]. *Quin & in sacris*, inquit, *nihil religiosius confarrationis vinculo erat, nouæq; nuptæ farreum præferebant.* Idémque [d], ex adoreo seu farre fuisse antiquis cibum scribit. Quibus si iungas quod superius attuli ex Vlpiani [e] selectis, & farre conueniri solitum in manum mariti mulieres, intelliges nos posse verè asserere coëmptionem successisse in locum farris. Iure tamen pandectarum receptum est, & recentiori, matresfamilias etiam dici, quæ sint honestis moribus mulieres, siue illæ sint viduæ, siue innuptæ vel nuptæ, teste Paulo [f]. Item & eas, quæ non sunt in potestate patris secundum Vlpianum [g]. Cæterùm quæ essent nuptiæ vsu tantùm contractæ, constat ex eo, quòd tradant [h], vsu mulierem dictam matrimonium contrahere, quando ea tutoribus authoribus, cum marito matrimonij causa conueniebat, & per annum impletum apud eum remanebat, qua conuentione non interrupta vsu dicebatur capta: quod si per trinoctium abiisset, interrupta vsucapio erat, & dicta vsurpata mulier. Verùm contestatio præcedebat in hoc genere vxoris inter virum & vxorem, quòd sobolis procreandæ causa coirent: alioquin enim si honesta esset, & ingenua ea, cum qua coniungeretur quis sine ea testatione, quod non ea mente vt vxorem haberet, vxor præsumebatur, & pro ea erat; testatione autem præcedente, non vxor, sed concubina olim permissa, dicebatur, authore Martiano iurisconsulto [i]. Et certè melius est, vt non annumeremus has concubinatus testationes, inter matrimonij coniunctiones, quia illæ à matrimonio per solubile vinculum differunt, vt notat Vlpianus [k]. Nisi dicamus matrimonium illegitimum cum Callistrato:

a Vlp. in tit. tit. 9. de ijs qui in manu sunt.

b Diony. Halic. libr. 2. Histo. Roma.

c Plinius, lib. 18. c. 3.

d Plin. lib. 18. c. 2.

e Vlpia. libr. titulo titul. 9. de ijs quæ in manu sunt.

f Paulus, l. pronunciatum, l. 46. § matrimonium de verb. sig. lib. 50. Pitu. 58.

g Vlp. l. nam ciuium Romanorum, l. 4. de ijs qui sunt sui vel alieni iur. l. 1. Pitu. 6.

h Gellius, lib. 3. c. 2. Sigonius, li. de antiquo iure Romanorum cap. 9.

i Martia l. 3. de concubi. lib. 25. Pitu. 7. l. in libertæ, l. 24. de rit. nupt.

k Vlp. in l. 1. de concubi. in P.

37 ſtrato [a]: & vxorem vulgarẽ concubinã, quando ea quæ ſe in concubinatum dedit mulier, matronæ nomen non amiſit: ſic enim opinor Vlpianum intel-
38 ligendum, qui ex hac coniunctione adulterium quoque eſſe exiſtimat [b]. Siquidem & illa loco vxoris erat honeſta concubina iure illo Pãdectarum. Et proinde tempore quo quis vxorem habet, inquit Iulius Paulus [c], concubinam habere non poteſt: & concubina ab vxore ſolo delicto ſeparatur. Quod & ſtatuit edicto Conſtantinus [d], *populo emiſſo, nemini licentia concedatur*, inquit, *conſtante matrimonio concubinam penes ſe habere*. Quod & firmauit Iuſtinianus [e].
39 Sicuti nec licuit hoc iure Romanorum ad ſimilitudinem vxoris habere, niſi vnam concubinam [f], quæ tamen extra perſonã patroni matris f. honeſtatẽ non habebat [g]. Sed de concubinis ſuo loco latius. Et hæc pauca de ritibus Romanorum in nuptiis ſufficiant, quando hodie & tempore iuris Cæſarei abierit ab vſu conuentio in manum, cõfarreatio [h], & iure Chriſtiano concu-
40 binatus, & vxoris temporariæ vſus. Omittam autem conſultò recenſere reliquos ritus, qui vt plerunque ab iiſdem Romanis ſolemnibus & præſtantiorũ nuptiis adhibebãtur, qui colligi poſſunt ex libro 2. Lucani, dũ agit de Martiæ & Catonis nuptiis: quia parum, aut nihil, ad neceſſitatem matrimonij, & ad iuris quod tractamus quæſtiones pertinere videbantur, veluti auſpicia, aquæ
41 & ignis tactus, qui fiebat à noua nupta, de quo Plutar [i]. Meminit & Scæuola Iuriſconſ. nuptias celebratas igne & aqua adhibita [k], veluti cum ſymbolo generationis. Nam philoſophorum quorundam opinio eſt, ex horum mixtione illam fieri agni actionem, terræ patiendi vim, tradentes: vel forſan quia monere volebant antiqui ærumnatum cumulum in nuptiis eſſe. Nam vt Græcus quidam ait, *θάλασσα, καὶ πῦρ, καὶ γυνὴ, ξανθὴ πρῶτα, mare, ignis, mulier, mala tria*. Non perſequar ea quæ de raptu fiebant, qui Sabinarum referebat coniugia prima, non Thalaſſi viri nominationem, dum nupta primùm domum ingrediebatur, per haſtam pilorum diſcriminationem, ſinguli virginalis ſolutionem, aliáque quæ claſſici bonarum literarũ authores fusè perſequuntur [l]. Feruntur & plures diuerſarum nationum ritus [m], Cymbri, vt aiunt,
41 vbi depactum erat matrimonium, vngues reſecabant, & ſponſus ſponſæ, & cõtrà, ſponſa ſponſo, ſegmenta dono mittebat: quæ ſi mutuò acceptarentur, matrimonium ratum erat, atque tunc ſimul veluti coniuges conueniebant.
43 Inter Teutonicos, vxor marito, maritus vicißim vxori capillos radebat, in
44 quo faciendo conſenſus, nuptias perficiebat. Apud Armenios, ſponſus ſcindebat extremum auriculæ dexteræ ſponſæ, ſponſa autem ſponſo extremum
45 ſiniſtræ: & hoc ſolo ritu perficiebatur matrimonium. Apud Elamitas ſponſi & ſponſæ mutuò ſibi vſque ad ſanguinem pungebant digitum cordis, præ-
46 ſentibus inuitatis, & ita firmabatur matrimonium. Apud Numidas, vterque coniugum ſpuebat in terram, & luto inde facto in ſymbolum matrimonij, frontes mutuò inungebant. Daci mutuò ſe amplectebantur, & iis qui adſtabant nouum nomen imponebant: quod ſi hilarè acciperent, ratum erat matrimonium. Apud Hungaros, ſponſi mutuò ſibi imagunculas argenteas præmittebant, quibus receptis iucundè, nuptiæ celebrabantur. Mos apud Sicionitas, vt futurus vir calceum pedis dexteri ſponſæ mitteret, ſponſa autem ſponſo ſiniſtri. Apud Tarentinos, proximis vtrinque in conuiuium vocatis, perficiebant matrimonium, manducantibus ſponſo & ſponſa eadem manu. Scythæ mutuò ſibi tangebant primùm pedes, pòſt genua, dehinc cubitos, frontes, oculos, aures, & tandem ſe exoſculabãtur, eóque ritu in perpetuum
47 firmabatur matrimonium. Apud Cardienſes, ſacerdotes ad domum mariti ibant, vbi conueniebat mulier, ibique accendebant ignem, quod nunquam extingui, ſaltem dum viuerent, debebat: nam ſi extingueretur, fiebat diuortium, & erat inſtar repudij, niſi ſimul quadraginta annis vixiſſent: indéque abut in prouerbium, pro repudio aquam igni inicere.

[a] Callistr. l. pen. § fi. ad municipal. libr. 50 Pand. tit. 1.
[b] Vlp. l. si vxor. l. 13. ad l. Iul. de adulter. ff. 48 Pand. titu. 5.
[c] Iulius Paul. libr. 2. recept. sent. tit. 21. de concubinis.
[d] Constant. l. 1. de eõ cub. lib. 5. Cod. titul. 26.
[e] Iustin. l. fin. §. fin. commu. de manum. manss. lib. 7. titu. 15. § consideranimus, in fine de testam. & semisse in authen. collat. 1.
[f] Martia. l. fin. pen. l. 41. de rit. nupt. lib. 23. titu. 2.
[g] Cornel. Tacit. lib. 4.
[h] Plut. in problem.
[i] Scæuo. in l. Seia. l. 65 § 2. de donat. int. vir. & vxo.
[k] Plut. in Romulo. [l] de quib. vide Socinium, lib. de nupt. & lib. inscriptum, *le parangon de verita* cap. 4.
[m]

Rationes, cur nuptiæ duorum tantùm, & quare tot ritibus & cæremoniis initientur & probentur. Caput 6.

1 *Deus matrimonium duorum in paradiſo iunxit, nouerũt & Ethnici à Deo inductũ.*
2 *Ratio ſecunda, matrimonia inducta ad cohibendam vagam, & ferinam venerem.*
3 *Lex Papia Poppea de vetitis virorum ſexagenariorum & mulierum quinquagenariarum nuptijs ſublata. pariendi mulieribus annus quinquageſimus, terminus hominum ſexageſimus generandi.*
4 *Papiæ Poppeæ legibus plura capita, & à quibus emendata.*
5 *Lex Papia Poppea à quibus lata.*
6 *Lex Papia & lex Poppea diuerſæ:*
Poppea de frequentandis matrimonijs.
Papia de iure ciuitatis.
7 *Papia lex de dicendo teſtimonio.*
8 *Papia Pompeia lex.*
9 *Papia de ſexagenarijs & quinquagenarijs non coniungendis à Tyberio abrogata & à Seuero, quia vltra eam ætatem generare homines poſſunt.*
10 *Maſiniſſa poſt 86. annos filium genauit: Cato Conſorius poſt 80. Cornelia poſt 62. & de Sarra & Eliſabetha.*
11 *Generationis inhibitæ, naturales cauſæ.*
12 *Senibus nuptiæ quare permiſſæ.*
13 *Papia lex decimarum ab ijs qui liberos non haberent ſublata. Idem num. 14.*
14 *Vxores ducuntur, quoque in auxilium vitæ.*
15 *Vxoris bonæ vtilitates.*
16 *Vxoris peruerſitas à coniugio deterret, & quæ illa.*
17 *Cum vxore maritis duo boni dies tantùm.*
18 *Vxor malum neceſſarium.*
19 *Vxor cæca, maritus ſurdus, quietum faciunt matrimonium.*
20 *Nuptiæ inductæ etiam ad prolis certitudinem, & quare ea exigitur: filij probatio eſt incerta, niſi à nuptijs.*
21 *Filios proprios magis quàm alienos & ſeipſos patres diligunt.*
22 *Filij remedium neceſſariæ ſucceſſioni.*
23 *Filios non procreare pœna illegitimi matrimonij, vel ſuſceptos non amare.*
24 *Per filios nomen poſteritati conſecramus.*
25 *Filij debent eſſe ſimiles parentibus.*
26 *Filij cauſa laborum parentum, & quod acquirant.*
27 *Filiorum ſuppoſitio prohibita: eáque duplici modo fit.*
28 *Subiiciendi partus techna ex Ariſtophane.*
29 *Virginitas præferenda nuptijs.*
30 *Nuptias reprobantes fuerunt hæretici Marcion, Euchratitæ, Origenij.*
31 *Nuptias bonas negantium opinio vbi damnata.*
32 *Nuptiarum bona.*
33 *Nuptijs multa impoſita, & habentibus liberos.*
34 *Matrimonij ſerotini & inhoneſti actio.*
35 *Nupti in palmaria denegata menſa & honor.*
36 *Cælibes Romæ multati.*
37 *Papia lex contra cælibes ſublata.*
38 *Filios habentibus priuilegia & immunitates conceſſæ, quid apud Romanos, & alias nationes.*
39 *Spartiatæ excubijs liberabant tres dantem filios reipub.*
40 *Priuilegia & fauores matrimonij remiſſiuè.*

Sed

SED diſcutiamus paucis rationibus, cur antiqui nuptiarum ritus & myſteria duorum tantùm coniugum, regulis ita ſeriis concluſerunt: quibus annectere poterit quilibet, quæ Lactantius [a], Xenophon [b], & Ariſtoteles [c] communionem illi vxorũ Socraticæ obiecerunt. Prior itaque erit ab authoritate Dei, & volũtate eius, quæ certior & venerabilior & ſapiẽtior omnib⁹ omniũ hominũ quantumuis philoſophantium ſententiis eſſe debet: is enim cõiugiũ duorũ inſtituit cum cõteſtatione prophetica, hoc eſt, *os ex oſſibus meis &c* [d]. In loco quod peccatũ non potuit ferre, in paradiſo videlicet, vnde peccantes primi parentes pulſi ſunt, magnúmq; in hoc ſacramentũ ſacramento ſignatũ vnionis Dei cũ vnica ſponſa eccleſia [e]. Et D. Paul [f], *honorabile connubiũ in omnibus, & thorus immaculatus: fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus.* Et Dionyſius Halicarnaſſeus [g], qui verũ Deũ ignorabat, matrimonij inuentionẽ diis tribuit. Lege quoq; Athenæus [h] ſancitũ fuiſſe dicit, vt ſympoſia nuptiarũ tẽpore celebrarẽtur, Deorũ nuptialium gratia, & quaſi teſtimonij cuiuſdam. Quò fit, vt neque cælibes, ob Dei numen intereſſe nuptus legitimis recuſent, ſicuti & dominus noſter, dominus Ieſus Chriſtus interfuit in Cana Galileæ [i]. Sic Coluthus Thebeus Lycopolitanus [k], in nuptis Thetidis & Pelei, fingit quoque ſtudioſam & tetricam alioquin Mineruã adfuiſſe, *κὰι βριαμὴν τριφάλειαν ἀπὸ λιπαρόφρονος μεθίσασα γάμου ὡμοζήλου, γάμων ἀδίδακτος Ἀθήνη*, i. *& horrendam galeam ex capite deponens, ad nuptias ſecuta eſt, licèt nuptiarũ expers Minerua.* Vnde ſecunda alia ratio naſcitur, matrimonia quoq; permiſſa & probata ad euitandã vagam illam more feratum & canum cõmixtionem, & ad remedĩũ eorum qui continere nequeunt, quos melius eſt nubere quàm vri [l], vt ideo vnaquæq; vitũ ſuum habeat, quiſq; vxorẽ propriã [m]. Sic non ſolũ ad ſobolem procreandã, ſed & ad cohibendos motus illos venereos [n]. Et ita D. Chriſoſt. *propter cõcupiſcentias iuuenilis ætatis*, inquit, *dominus noſter ſciens naturæ infirmitatẽ, nuptias dedit, & ſanxit, vt ab illicito concubitu abſtineretur* [o]. Quamobrẽ ſublata meritò fuit lex Iulia & Papia, quæ prolem tantùm conſiderans, ſexagenarios vxores ducere prohibebat, velut ſteriles, & prolificationi minus idoneos, ex ſãctione Iuſtiniani [p]. Et ea quæ quinquagenarias quoq; à nuptis remouebat [q]: eadẽ ratione, quã & Dionyſi. Halicarnaſ. ſequitur, exiſtimans quinquageſimũ annũ eſſe pariendi terminũ, nec vlterius ferre vterũ fœminã [r]. Meminit eius legis Lactantius [s], dum de falſorum deorum agit. *Non illepidè*, ait, *Seneca in libris moralibus philoſophiæ: quid ergo eſt, inquit, quare apud poëtas ſalaciſſimus Iuppiter deſinit liberos tollere? vtrum ſexagenarius factus eſt; & illi lex Papia fibulã impoſuit? an impetrauit ius trium liberorum? &c.* Papiam Poppeam legem multa continentem capit a primus emendauit Auguſtus ſub finem dierum & imperij, vt teſtatur Cornelius Tacitus [t]. Non tamẽ ſatis conſtat, à quo & quando lata fuerit: ſiquidem Iſidorus [v] ſcribit, ſub Octauiano Cæſare ſuffectos conſules Papium & Pompeium legem tuliſſe, quæ à nomine eorum dicta ſit Papia & Pompeia, continentem patrum præmia pro ſuſcipiendis liberis. Alij à Q. Aemilio Papo, qui cum C. Fabritio Lucino conſul fuit. Alij à C. Pap. tribu. pleb. de quo meminit Appianus [x]. Et Ioannes Cuſpinianus in commentariis in Aurelij Caſſiodori conſules [y], arguit hunc erroris, quòd nunquam iſti fuerint ſimul conſules inuenti, vultque eam olim anteà tuliſſe Papium Poppeum. Dio [z] tamen ſcribit, hanc legem Papiam Poppeam, de maritandis ordinibus latam à M. Papio. Mutilo, & Q. Poppeo [a], qui in parte eius anni ab vrbe condita ſeptingenteſimi ſexageſimi primi conſules erant, ſecundum Bartholomẽũ Marlianum patritium Mediolanenſem in annalibus Conſulum & Dictatorum [b]. Qui & diſtinctionem ponendam inter legem Papiam, & legem Poppeam contendit, nec ſimul Papiam Poppeam dicendum eſſe, & duas eas fuiſſe: alterámque contra adulteros Papium, & alteram Poppeum de frequentandis matrimoniis tuliſſe. Tamen Philippus Beroaldus

[a] Lact. Firmia. lib. 1. diuinar. inſtit. c. 21.
[b] Xenophon, in conuiuio nomine.
[c] Ariſtot. 2. politic.
[d] Geneſ. 2. can. 132. quæſt. 1. can. denique, 26. diſt. can. ſicut, § 123. q. 2.
[e] ad Epheſ. 5. cap. debitũ, de bigam. ad Hebræ cap. 13.
[f] Dionyſ. in præcept. de oratione, ſupplet cõſtruen.
[g] Athen. lib. 5. Gymnoſ. cap. 1.
[h] Ioan. cap. 2.
[i] Coluthus Thebeus in raptu Helenæ vers. 30.
[k] 1. Corinth. 7. can. nuptiarum, 27. q. 1.
[l] 1. Corinth. 7.
[m] can. ſicut non omnes, § 1. 32. q. 2.
[n] D. Chriſoſto. homil. 59. in Geneſim tomo 1.
[o] Inſtinia. l. ſancim⁹, l. 27. de nupt. libr. 5. C. 1. 4.
[p] Iuſtin. l. ſi maior, l. 12. de legit. hared. lib. 6. C. 1. 10. 57.
[q] Dionyſ. Halicar. li. 4. antiq. Roma.
[r] Lactant. libr. 1. de fal. relig. c. 16.
[s] Cor. Tac. lib. 3. annal.
[t] Iſidor. in 4.
[v] Appia. libr. 1. bell. ciuil. Ludouic. Charundas in catalogo legum antiquarum, in lege Iulia, & aliis legibus equitatis Romanæ.
[x] in anno ab vrbe 761. ſub Q. Sulpitio & Cn. Pompeio.
[y] Dio Caſſius, libr. 56.
[z] Mattia. in cõſulib. anni ab vrbe 761.
[a] Lex Iul. Pompeia

simul iungit pro eadem Papiam Pompeiam apud Suetonium [a]. Fuit & altera lex Papia, quæ peregrinos à iure ciuitatis repellebat, vt Ciceromeminit [b], & alij [c]. Disponebat & circa Vestalium consecrationime Papia, vt virgines legerentur prius à Pontif. Maximo, vt scribit Gellius [d]. Licet & alia capita legis Papiæ obseruare in iure, partim expuncta, vt & quædam Alexander ab Alexan. annotauit [e], qui etiam semper legit legem Papiam & Pompeiam. Erat & aliud caput legis Iuliæ & Papiæ iudiciorum publicorum, ne alicui 7
inuito denunciaretur, vt testimonium dicat aduersus socerum, generum, vitricum & similes personas, quas Paulus Iurisc. refert [f]. Quædam & Alciatus de lege Papia pulchrè pertractat [g]. Et fuerũt tot alia legis Papiæ Poppææ ca- 8
pita, vt non possim non inducì legendum esse Papiæ Pompeiæ potius à Cn. Pompeio, qui in turbulento statu triumuiratus, leges reformauit. Sic enim Cornelius Tacitus in annalibus, *vbi post Sullam dictatorem, multas abolenisse & induxisse leges & postea alias Lepidum scripsit, & redditam licentiam tribunis, qui vellent populum agitandi: & cùm plures essent leges in corruptissima republica, tunc, inquit, Cn. Pompeius tertium consul corrigendis moribus delectus, & grauior remedia, quàm delicta erant, suarúmque legum author ac subuersor, quæ armis turbatur, armis amisit.* Sic ab hoc qui plura capita addit Papia Pompeia dici lex potest Ve- 9
tùm quod ad institutam tractationem pertinet, inter alia capita eius, illud erat: quod sexagenariis, & supra hanc ætatem, turpe ducere vxorem visum, & ad procreandos liberos inconueniens. Cuius capitis primùm constituit vacationem, pro cuiusque ciuis conditione, Claudius Tiberius Cæsar [h]: & postea, edicto abrogauit [i]. Seuerus etiam imperator leges Papias excluſit, quas etiam Tertullianus [k] vanissimas appellat. Siquidẽ & Aristoteles [l] assert etiam post sexagesimum annum, & septuagenarium generare posse: *mares* inquit, *plerunt ad sexagesimum generant, quem si excesserint, ad septuagesimum vsque procedunt.* Et alibi [m], *finem vt plurimum gignendi viris annum ait septuagesimum, mulieribus quinquagesimum.* Prodidit & Plinius [n] literis Masinissam regem 10
post octoginta sex annos generasse filium nomine Methymathinũ: & Catonem Censorium, octogesimo exacto è filia Saloni clientis fuit ex Cornelia Scipionum gentis, Volusium Saturninũ post sexagesimum secundũ annum: & octogesimum quintum apud ignobiles, vulgarẽ reperiri generationẽ. De Masinissa testatur quoque Solinus [o]. Sunt & exẽpla in sacra pagina Abrahæ & Saræ [p], & Elizabeth matris D. Ioannis Baptistæ [q]. Et quamuis Aristote- 11
les [r], & Galenus [s] tradant, semine carere ægros, propter imbecillitatem: senes, quia non potest eorum natura satis concoquere: pueros, propter incrementum in quod consumunt. Nihilominus tamen qui sint senes isti ma debiles, manet in controuersia: siquidẽ alij alijs citius vel tardius senescũt, 13
alíque alijs natura robustiore vel infirmiore sunt. Vt non immeritò quoque plenius abrogata fuerit illa lex à Iustiniano Christiano, vt suprà docuimus, & nuptiæ quoque istis senibus permissæ fuerunt: cùm & illi stimulis cupidinis possint incendi, & inde peccandi daretur occasio, si concubitus licito vti illis non liceret. Et quanquam ille concubitus generationi inefficax sit senum, tamen ad peccandum, & ad delictum extra matrimonium esset dispositus, vt ideo nec prolem aliquando consideremus in nuptiis. Sicuti, & in hac parte lex Papia alio capite abrogata ab Honorio & Theo- 15
dosio, quæ decimas exigebat à relictis vxori vel marito, ex quorum coniugio nulli geniti essent liberi [t]. Succurrit huic emendationi, tertia ratio 14
nuptiarum, vt matrimonium inductum sit, non tam ad sedandam libidinem, vel ad prolem producendam, quantum in auxilium maritorum & coniugum. Et ideo in Genesi [u] mulieris scriptum est, cùm de homine creanda esset, faciamus ei adiutorium simile. Si quidem in illa societate coniugali partito onere solicitudines, & curæ, & molestiæ, leuius feruntur. Et vt dicebat Hierocles [x], δεῖν ἴσον φορτίδν ἐπὶ τῶν ὄντοιν, ὥστε μὴ

ξυσ-

[a] Phil. Bereal. in c. 23. & 10. Claud Cæsaris apud Suetonium
[b] Cic. in officijs, & pro Archia poeta, & 4. ad Atticum. & pro L. Cornel. Bal.
[c] Val. Max. libr. 3. c. 4. in Perpen.
[d] Gellius, lib. 1. c. 12.
[e] libr. 4. genial. dier. cap. 22.
[f] Paul. in l. 4. de testib. lib. 22. Pand. c.
[g] Alciat. libr. 3. de ſpunct. cap. 3.
[h] Sueto. in Claudio, cap. 19.
[i] Suetan. Clau. c. 23.
[k] Tertul. in Apologet.
[l] Arist. 7. de animal. histor. cap. 6
[m] Arist. 7. polit. cap. 16.
[n] Plin. lib. 7. cap. 14.
[o] Solinus Polyhistor.
[p] Genes. 18.
[q] Luc. 1.
[r] Arist. 7. de generat. animal. cap. 3.
[s] Gal. libr. 2. de ſemen. ſanit.
[t] l. 2. de infirmand. pœn. cœlib. & orbit. libr. 8. Cod. tit. 58.
[u] Genes. 2.
[x] Hierocl. in lib. nuptia.

ξάστῳ θεῷ συμφέρεσθαι γε ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ, καὶ κοινῇ φέρειν ἀνδρὶ βελτίονας, id est, *nihil tam oneroſum eſt, quod vir & vxor non facilimè ferant concordes, & communi opera*
15 *quicquid eſt ferre volentes.* Octauianus apud Dionem [a], optimam rem eſſe vxorem pudicam, ait, domus cuſtodem, adminiſtratricem & nutricem liberorum, quæ & ſanum exhilarare, & ægrum curare, lætis vtenti ſocia eſſe, aduerſis conſolari poſſit: iuuentutis nimiam animi naturam coërcere effæ-
tam ſenectæ authoritatem temperare. Hinc prolis iocunditatem, animi & corporis paterni imaginem, vt alter tute ex te naſcaris, hinc ſucceſſorem, reipublicæq; magnam vtilitatem, & artes omni opera tractatas. Ariſtoteles [b] quoque hoc firmat his verbis, *homo natura magis coniugale animal eſt, quàm ciuile: quanto prius & neceſſarium magis eſt domus quàm ciuitas, & procreatio communior animalibus. Atque caeterorum quidem animalium, hic ſocietatis eſt terminus: homines autem coniugium ſubeunt, non ſolùm procreationis ſed eorum etiam gratia, quæ ad ipſam conferunt vitam. Officia namq; continuò ſunt diuiſa, atque alia viri, alia ſunt vxoris: Opem itaque mutuò ferunt, res proprias in commune ponẽtes. Quapropter hac in amicitia vtilitas ineſt, atque voluptas. Erit autem & ob virtutem etiam amicitia, ſi boni ſint: eſt enim virtuſque virtus, atque hoc ipſo gaudebunt. Filij autẽ, parentũ vincula ſunt & nexus: filij namq;, bonũ eſt vtriuſq; cõmune: ipſum autem cõmune continet.* Et Columella [c], *ſed qualicunque villico cõtubernalis mulier aſſ. znãda eſt, quæ eum cõtineat, & in quibuſdã tamen rebus eum adiuuet.* Ideo iure ciuili, vxor
16 tenetur & operas ſuas præſtare marito, & eius vtilitati [d]. Scio tamen pleroſque ob mores potiſſimum iſtius ætatis mulierum corruptiſſimos, qui vix, ratò, aut nunquam ad ſympathiam coniugalem conuenire queunt, quíue ſuo arbitrio viuere, imperare, dominari, & agere volunt, calamitatum & infortunij & miſeriarum initium, matrimonio iungi & perpetuis moleſtiis colla dare, acerbiſſimum putent. Quibus & reſponderi poteſt, prius deligendam eſſe vxorem, quàm ducendam, cognoſcendam, quàm amandam: & ſæpius malitiæ & contemptus vxoris, eſſe ſtultitiam & fatuitatem maritorum, qui
17 non nouerint cum vxoria opera authoritatem viri retinere. Etſi quis à natura mulierum, vt mala proprietate quadam vrgeat & inſtet, duos tantùm dies matrimonio gratos & ſuaues eſſe; vnum, cùm vxor ducitur: alium, cùm mortua effertur, vt dicebat Hipponax; & vt Chæremas ſepelire vxorem, quàm
18 ducere melius: Reſpondebo cum Suſarione [e],

βακὸν γυναῖκες, ἀλλ' ὅμως φίλαι,
ὧν ἔστιν οἰκεῖν κἄνευ βακοῦ·
καὶ γὰρ τὸ γῆμαι, καὶ τὸ μὴ γῆμαι, βακόν, id eſt,
Malum ſunt mulieres, verum tamen ô populares
Hoc ſine malo domum inhabitare non licet,
Nam & vxorem ducere, & non ducere malum eſt.

Sed, vt ait D. Ambroſius [f], non eſt vitium, mulieris eſſe, quod naſcitur, ſed vitium viri quærere, quo ſæpè tentetur. Neque res reiiciendæ ſunt, quòd interdum incauris officere ſolent: nihil enim adeò eſt vtile, quod aliquid ſecum non adferat incommodi. Sic enim mala bonis cõiuncta ſunt, & dolores voluptatibus, nẽ quis obliuiſcatur ſe mortalem, ſi omnia ex voto ſuc-
19 cederent. Erit & vnicum remedium prudentiæ in coniugij tolerantia addendum, vt maritus ſiat ſurdus, mulier autem cæca: Sic enim Alphonſus Hiſpaniarum rex, matrimonium exigi tranquillè & ſine querela poſſe di-
xit [g]. Quarta nuptiarum introducendarum & conſeruandarum ratio eſt, prolis certitudo, quam habere permagni intereſt: primùm, ob curam & ſolicitudinem maiorem liberorum, quos quis diligentius conſeruat, nutrit, & inſtruit, dum ſuos nouit, vel tales eſſe ſibi perſuadet ob nuptias. Filium enim definimus, quem nuptiæ demonſtrant [h]: alioquin enim difficilis, imò ferè impoſſibilis filiationis probatio dicitur [i]. Vt & illi, qui ex concubitu promiſcuo meretricis, patrem habere non cenſeantur: non quidem quòd

[a] Dion Caſſius, libr. 56 hiſto Roma.

[b] Ariſto ethic ad Nicom. lib. 8. c. 12.

[c] Columel. libr. 1. de re ruſtica cap 8.

[d] Iſicut, de operis liberto in P.

μοχθηρὰ γυναικὸς κρεῖσσον λαβεῖν

[e] apud Stobæum, in nuptijs.

[f] D. Ambroſ. lib. de inſtitutione virgi. cap. 4.

[g] Antonius Panor. libr 3 de dict. Alphon cap. 7.

[h] Vlpia. l. filium, l. 6. de ijs qui ſunt ſui vel alie. iur. l. bis. l. Pitr 6. Paul l quia ſemper, l. 5. de in ius voc. lib 2. P. tit. 4.

[i] Paul l. Lucius, ff. de cõd. & demonſt. lib. 35. P. tit. 1.

patre careant, ſed quòd certũ demonſtrare vel honeſtè non poſſint [a]: matre quidem ſemper [b] certa, ſed patre citra nuptias incerto. Et naturale hoc eſt 21
omnibus animantibus, ſuos fœtus potius diligere & nutrire, quàm alienos, veluti ex ſubſtantia propria productos. Sicuti enim nemo carnem ſuam vnquam odit [c], & ſeipſum non diligit: ita quæ ſuæ ſubſtantiæ ſunt, non amare non poteſt. Terrentur ideò magis veri parentes in filiorum periculo, quàm proprio [d], affectu ſummo gnatos amplectentes [e]. Sic Euripides in Iphigenia in Aulide [f],

δεινὸν τὸ τίκτειν, καὶ φέρει φίλτρον μέγα.
πᾶσιν τε λοιπὸν ὧδ', ὑπερκάμνειν τεκνοῖς. id eſt,
Res efficax peperiſſe, fértque vim amoris maximam.
Omnibus namque commune eſt, vt pro ſuis maximè laborent liberis.

Lucianus [g] dicebat, ſucceſſionis neceſſariæ inuenta fuiſſe remedia, filios 22
Iuuenalis [h] pœnam illegitimi coniugij dixit, non habere liberos, vel inde ſuſceptos non amare. 23

Interea, inquit, *tormentum ingens nubentibus hæret,*
Quòd nequeunt parere, & partum retinere maritos.

Siquidem & ſubnixum liberis dicitur matrimonium, & veluti cõfirmatum, & firmius dixit Vlpianus [i]. Et ſæpè diuortium filios natos prohibere, etiam ex adulterio conceptos, docet Iuuenalis [k],

Sed mariti purati
Inſtabile, ac dirimi cœptum, et iam pene ſolutum,
Coniugium in multis domibus ſeruauit adulter.

Sed eò magis incenduntur parentes ad liberorum educationem, quia, vt ait 24
Callistratus [l], *filios filiásue ideirco concipimus atque edimus, vt ex prole eorum tanquam imaginibus, diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus.* quod aſſequi non poſſet quis, ſi incerta proles eſſet, vel alterius ſeminis commixtione contaminata. Similes namque, vt plerunq; ſolent eſſe filij parentibus [m]. Sic Ca- 25
tullus [n],

Liberos date: non decet
Nam vetus ſine liberis
Nomen eſſe, ſed indidem ſemper ingenerari.

Et vt ait Horatius [o],

Fortes creantur fortibus & bonis:
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et vt Pindarus [p],

φυᾷ τὸ γενναῖον
ἐπιτρέπει ἐκ πατέρων: παισὶν λῆμα. id eſt,
Natura genereſum
Adiacet ex patribus: liberis fiducia.

Vt inde etiam emanarit dictum, intereſſe maximè reipublicæ partus non ſubiici [q], vt ordinum dignitas & ſplendor familiarũ degeneri familia non conſpurcetur. Et Valer. Maximus [r], imprudentiæ dicit genus nullo modo ferendum, periculíque tum priuatum, tum etiam publicè latè patentis infimo loco natos mendacio ſe clariſſimis familiis inſerere, quod exemplis probat. Alioquin ſi vxores communes, & proles eſſet incerta, & hæreditates, quæ 26
ex voto parantur [s] à parentibus liberis, vt dicemus Deo fauente in ſucceſſionibus, contra votum illorum, ad extraneos peruenirent. Et ſæpè laborare & quærere contemnerent homines, quæ communibus, non proprijs, vel alienis eſſent relicturi, liberóſque communes contemnerent: naturale quippè vitium eſt, negligi quod communiter poſſidetur [t]. Sicuti et ſi certus non eſſet parens, ſeneſcentibus parentibus rara eſſet in eos curandos gratia.

Sicq;

[a] Modeſt. l. vulgò cõcepti, l. 23. de ſtatu homi. lib. 1. P. titu. 5 § ſi aduerſus, de nupt ap. Iuſtin.
[b] Paul. l. quia ſemper, l. 5. de in ius voc. in P.
[c] ad Epheſios, 5.
[d] Paul. Iuſti quidem, l. 2. de eo quod met. cau. lib. 4. P. titu. 2 § pen. de noxal. actio.
[e] Leonſilio, de curat. furio. C.
[f] Actu 4.
[g] Lucianus, in amatorib.
[h] Iuuenal. Saty. 2.
[i] Vlp. l. 1. § fin. de liber exhib. lib. 43. P. titu. 29.
[k] Iuuenal. Saty. 9.
[l] Callistr. l. liberorũ, l. 220. de verb. ſig. lib. 50. P. titul. 16.
[m] quod diſputat Ariſtot. lib. 1. de generat. animal. c. 16. & 23. Et de hiſtor. animal. lib. 7. cap. 6.
[n] Catullus, in epithal. Iuliæ & Manlij.
[o] Horat. libr. 4. carmi. Ode 4.
[p] Pinda. Pythio. Ode 8.
[q] l. ſuper ſtatu, de quæſtio. C. l. 1. § quamuis, de ven. in ſpic. in P.
[r] Valer. Max. libr. 9. cap. 15.
[s] l. ſcripto, vnd. liberi, cum ſimilib.
[t] l. 2. quan. & quib. quar. pars debe. lib. 10. C. titu. 34.

Sicque Phalaris ad vxorem Erythriam ſcribit, ὡς τίνας γὰρ ἄν τις κάλλιον ἢ μᾶλλον ἐπὶ τέκνοις ἔφυγε πατρίδα, γυναικὸς ἢ παιδὸς ἐπιμελόμενος? *Quis*, inquit, *familiarum gratia*
27 *deſideraret diuiſcere, non habens curam vxoris vel filiorum?* Et ideirco proſpiciunt leges, ne ſupponantur partus à mulieribus maritis, ne hæreditates proximis, vel veris liberis ſubripiant eorum prætextu [a]. Et hæc ſuppoſitio fit dupliciter: ſiue dum ſe fingit mulier à marito concepiſſe, & tamen ab alio concepit, cuius datur accuſatio etiam ea prægnante, ſed ſuſpenſo iudicio, donec edatur interdum partus, ne quod præiudicium fieret nato, vt ait Paulus [b], interdum minimè ſi natus [c]. Aliquando ſuppoſitio fit, dum ſe peperiſſe mulier fingit viro, & non peperit, ſed aliundè partum editum ſibi ſubiicit. Quamobrem proditum eſt edictum, de ventre inſpiciendo, vt conſtat ex l. 1. eius tituli. Extat iudicium ſapiens Salomonis [d], in ea ſpecie & hypotheſi, inter meretrices, quarum vna occiſo puero ſuo & imprudenter ſuffocato, alterius ſibi vindicabat, ſuum dicens, & vt talem petens. Meminit de ſuppo-[d] nendi arte mulierum Ariſtophanes, in celebrantibus cerealia.

[a] Vipi. l. 3. §. si frater, & l. 3. §. si mater, de carbon. edict. hoc. §. 7. Petrus. 10.

[b] Paul. l. si ventris nomine, l. 2. de vent. in poſſe. mitte lib. 37. Petrus 2.

[c] l. miles, §. quæ propter, de adult. in P. l. 1. §. fin. de carb. edict. in P. lib. 37. titul. 10.

[d] 3. Reg. 3. c. 16. ſerte mihi Iudicium, c. 2. de præſumpt. in 6. Decretal. titu. 3.

18 *Alteram* (inquit vna mulierum) *quæ dicebat dolores partus habere mulier*
Per decem dies, donec emit infantem.
Maritus autem obibat vrbem, medicamenta celerem partum facientia emens,
Intulit autem anus in olla infantem,
Vt ne clamaret cera obturatum:
Deinde vt annuit capite anus quæ ferebat, vxor ſtatim clamat,
Abi, abi, iam enim, ô vir, mihi videor
Parturæ eſſe: imum ventrem enim infans calcibus percuſſit.
Et hic quidem lætatus cucurrit: hæc verò extraxit
Ex ore infantis cerulam, ille verò clamauit. &c.

Scribit Luithprandrus [e], Hugonem regem Italiæ metuentem, ne Lambertus Marchio Thuſciæ, filius Bertæ matris ſuæ, ſibi regnum eriperet, dixiſſe, & ſuppoſuiſſe qui dicerent, Bertam Addelberto viro ſuo nullum filium peperiſſe, ſed ab aliis mulieribus clam acceptos, ſimulato partu Lambertum & Guidonem ſibi ſuppoſuiſſe, quatenus poſt mortem Addelberti ſibi non deeſſent filij, quorum adiutorio omnem potentiam poſſideret. Poſt continen-
29 tiæ & virginitatis præſtantiam, nuptiæ valdè honorandæ. *Præferimus autem ſanctitatem, ſine nuptiarum damnatione*, inquit Tertullianus [f], *non vt malo bonum,*
30 *ſed vt bono melius.* Ex quibus, eos conſtat toto cœlo totâque via, vt dicitur, erraſſe, qui improbarunt nuptias, vt iniquas. Quemadmodum hæreticus Marcion, matrimonium vt malum & impudicitiæ negotium accuſauit, vt impedientem ſanctitatem, quam ipſe falsò iactabat. Cùm tamen ſanctitas cuiuſquam, niſi poſt matrimonium fuerit: nec poteſt ſtare genus humanum, niſi naſcantur homines, vt latè diſputat Tertullianus aduerſus Marcionem [g]. Damnati & hæretici Eucratitæ, dicentes palàm, nuptias eſſe diaboli, teſte Epiphanio [h]. Item & Origenij, qui & turpes dicti, omnis libidinis mancipia, reuerentes nuptias [i]. Et Hierax, qui vt ſcortationes improbauit, im-
31 probatus [k]. In concilio itaque Gangrenû [l], ita cautum: *ſi quis vituperat nuptias, & dormientem cum viro ſuo fidelem ac religioſam deteſtatur, aut culpabilem eſtimat, velut quæ regnum Dei introire non poſſit, anathema ſit.* Et in canonibus Apoſtolorum [m], inhibita nuptiarum etiam βδελυγία, id eſt, execratio ſeu odium. Nota impietatis poſtremi ſeculi etiam in eo ſignatur à Sibylla [n], quod deficiet coniugio honor, dicens,

κ' οὐκ γάμος ἀκαχήσει ὅπως ποτὲ τίμιος ἔσται, id eſt.
Nec tunc coniugys honos, auro præſente manebit.

[e] Luithpran lib. 3. de reb. in Europa geſtis, cap. 13.

[f] Tertullia. lib. 1. ad uerſ. Marcio.

[g] Tertull. con. Marcionem 1.

[h] Epipha. tomo 2. lib. 2. con hæreſ. hæ. 46.

[i] Epipha tomo 3. li. 2 hære 64

[k] Idem Epipha libr. 2. tomo 2 hære 67.

[l] can. si quis vituperat, & can quicunque virginitatem 31. diſtin. in Syno. Gangren. ca. 1. & 9.

[m] in can 51. concil. apoſto.

[n] Sibyllinorum Oraculor. lib. 2.

31 Quod & apertius D. Paulus tradit ad Timoth. [o] Qui enim huic ſacramento
33 & bono maledicunt, homicidæ quodammodo generis humani videntur, hoſtéſque reipublicæ, cuius intereſt ciuitates repleri hominibus liberis [p], nõ penuriis & impudicis moribus: & mulieres habere eximio priuilegio ſub-

[o] 1. ad Timoth. 4.

[p] l. 2. de inoffic. viduit. toll. lib. 6. C. l. ſed ſi hoc, l. 61. §. fin. cum 2. ſeq de condit & demonſt. lib. 35. Petru. 2.

nixas

a l.7.fol.mat.F.
b Dion.lib.54.

nixas dotes, vt poſſint nubere [a]. Laudauit publicè Auguſtus [b] nuptias, quòd multitudinem augerent, quòd conueniat naturæ mortalitatem perpetua ſtirpis ſucceſſione, quaſi facem alus ſubinde porrigentibus, compenſare: vt qua ſola re, dicebat, à diuina fœlicitate abſumus, eam perennitatem mutuò inuicem nobis tradamus. Proinde idem, grauiorem mulctam innuptis vtriuſque ſexus ſtatuit: contráque, nuptiarum & multitudinis liberorum præmia conſtituit [c]. Hoc ipſum anteà leges fecerant, & poſteà parum aliquantum perſeuerauit. Plato [d] in legibus ſuis ſtatuit, vt nemo ſine conſortio matrimonij viueret in ciuitate, quinque & triginta agens annos: alioquin ſingulis annis, ſi de maiori eſſet cenſu, drachmis centum mulctaretur: ſi de ſecundo, ſeptuaginta: ſi de tertio, ſexaginta: ſi de quarto triginta: neq; honorum fore participes. Iulius Pollux ſcribit [e], apud Lacedæmonios fuiſſe actionem & iudicium ſerotini nimium matrimonij & inhoneſti. Palmana regione orbis nuperrimè detecti, cuius regulus dictus Pontachanus, nemini non coniugato fas eſt iungi in menſa, vel eadem lance veſci, aut poculo bibere, parémque coniugato ſe præbere, vt ait P. Martyr. [f] Olim qui cælibem vitam apud Romanos etiam degerent, cenſoria nota mulctabantur: veluti ingrati, exprobrante cenſore, quòd natura, vt legem naſcendi, ſic & gignendi dediſſet, vt refert Valer. Maximus [g], & Cicero [h]. Lege Papia iuſ liberum non erat ſuccedendi, qui cælibem ducebant vitam, donec Conſtantinus ſua conſtitutione caput illud expunxit, quæ extat [i], & meminit de ea Euſebius [k]. Lex Papia præmium patribus poſuit [l]. Meminit & Iuuenalis [m], cùm mulier maritum cogitantem diuortium, ſic obiurgat,

Iam pater es, decimus quod famæ opponere poſſis.
Iura parentis habes, propter me ſcriberis hæres,
Legatum omne capis, nec non & dulce caducum.
Commoda præterea iunguntur multa caducis,
Si numerum, ſi tres impleuero.

c Idem lib 14.
d Plato, libr. 6. de legib.
e Iul. Pollux, libr. 3. Onomaſt.
f Petrus Martyr, in orbe nouo de inſul. nuper inuẽtis.
g Val.Max.lib.2.c.9.
h Cice.3.de legib.
i l.3.de inform pœn. cæliba.lib.8.C.tit. 58.
k Euſebius,libr.4.de vita Conſtantin.
l ta. quædam leges, 2.diſtin.
m Saty.9.Iuuenal.

Suſcipientibus liberos, plures vacationes & immunitates datæ [n]. Et pro ſingulis liberis à minore ſuſceptis, tot anni ætati ſupplemento dati ſunt [o]. Diocletianus, inter ſcriptos in albo decurionum, patrem, nõ habenti filios præferri voluit [p]. Sed & Papinianus reſpondit [q], vt qui plures liberos habet, in ſuo collegio primus ſententiam dicat, cæteróſque honoris ordine præcellere. Meminit & Cornelius Tacitus [r], de lege candidatorum magiſtratus proſequentium, quæ ſtatuebat, vt numerus liberorum in illis præpolleret. Sunt & alia iura, & priuilegia vnius, duorum, trium, quatuor, quinque, & plurium liberorum, quæ hîc non addam: eò quòd proprio libello nuperrimè explicata ſint à M. Vertranio Mauro, cui titulus, De iure liberorum. Iulius Cæſar etiam aliquando legem tenuiorum, in ſenatum detulit, de agris diuidendis patribus, quibus ius trium liberorum eſſet, mercedem populáris beneuolentiæ iam inde meditatus: cuius tamen ſententiæ multi reſtiterunt in Senatu, vt ſcripſit Appianus [s]. Et Auguſtus Cæſar, proprium locum honoris cauſa in theatro maritis diſtinxit [t]. Iulus Scipio, cùm in ſeditionibus & bellis conſpiceret multitudinem interiiſſe, præmia etiam propoſuit iis, qui multos liberos procreaſſent [v]. Columella [x] dabat fœminis ruſticis, quibus tres erant liberi, vacationem: quibus plures, libertatem. Apud Perſas rex mittebat munera ſingulis annis, vt ſtrenuo ei, qui plures ſuſtuliſſet liberos, teſte Herodoto [y]. Erant & Romæ homines, qui generationi filiorum vacabant, qui proletarij dicebantur: qui niſi magna vrgente neceſſitate ad prælium ibant, vt ſcribit Oroſius [z]. Lex eſt Spartianis, vt qui tres filios ſuppeditaret reipu. is ab excubis liber eſſet: qui verò quinque ab omnibus publicis officiis immunitatem haberet, Aelianus [a] & Ariſtoteles [b]. Apud Maſſilienſes nemo inter πεντακοσίους, id eſt, ſexcentos viros, qui moderabantur rempubl. creari poterat, niſi haberet liberos, & ex ciuium ſanguine tertiam per generationem ortus fuiſſet,

n l fi.de his qui muneribꝰ. ſe excuſ.lib. 10.C.tit. 51.l.2. de vacat. muner.l. 7.qui muneri libr. ſe excu. C. §. 1. de excuſat. tuto. ap. Inſtitu.
o l 2.de minor. 25. an P.
p l.in albo, l.9. de decurio.l.b.10.C. tit.31.
q Papinia.l ſpurij,l. 6 de decurio. libr. 50 P.titu.25.
r Cornel.Tac. lib.2. annal.
s Appia. Alex.lib.2. bel.ciuil.
t Sueto. Tranq. in Auguſto. cap. 44.
v Dion Caſſius, lib. 45. Hiſtor. Roma.
x Colum.eb.lib.1.de re ruſtica cap.8.
y Herod.in 2.
z Oroſ.lib.4.cap.12.
a Aelia lib. 6. cap. 5.
b Ariſtot.lib.2.polit. cap 7.

ſet, vt author Strabo [a]. Priuilegia fauoréſque matrimonij colliguntur à Bartholomeo Chaſſaneo, ad conſuetudines Burgundiæ ad tit. *des droictz apartenans à gens mariez*, In princip. Rubri.

[a] Strabo. lib. 4. Geogra.

De iuſtis, & prohibitis nuptijs propter ætatem coniugum. Cap. 7.

1 *Iuſtæ nuptiæ quæ.*
2 *Iuſtæ nuptiæ exigunt ætatem legitimam coniugum.*
3 *Aetas nuptiarum Platoni, & Ariſtoteli legitima.*
4 *Immaturæ ætatis coitus, mala.*
5 *Medicorum & Romanorum generandi tempus definitum.*
6 *Citius pubeſcunt & intereunt fœminæ viris, quare.*
7 *Puberes ea potentia coeundi in nuptijs conſiderantur.*
8 *Malitia in nuptijs ſupplet ætatem. Puella vitiata in ſeptimo anno. Macrobiorum fœminæ pariunt ſeptimo anno: Caliquæ, quinquennes.*
9 *Puer nouennis nutricem impregnauit. Phares genuit Ezron nouem annos natus. Salomon in vndecimo Roboamum. Achaz decimo Ezechiam.*
10 *Ex inſpectione corporis pubertas, poſteà ex annis determinata.*
11 *Plena pubertas octodecim in viris.*
12 *Vxor legitima annis duodecim.*
13 *Nuptiæ factæ ante ætatem legitimam non valent, Nec iure ſponſaliorum, num. 15.*
14 *Nubenda ſponſo nuda exhibita, & ſponſus nudus ſponſæ Vtopiæ.*

1 ENCOMIA, rationésque nuptiarum, & quæ proximè de nuptiis liberis dicta ſunt, de iuſtis & non prohibitis, intelligi debent. Iuſtas autem nuptias contrahunt, qui ſecundum præcepta legum coeunt [b]. Et inde filij legitimi & naturales [c]: vt contrà, iniuſtæ nuptiæ, quæ contra eadem præcepta fiunt, nec nomine matrimonij dignæ, nec qui inde nati ſunt, appellatione filij legitimi digni ſunt [d]. Cæterùm præcepta legum in hac tractatione & prohibitoria ſunt, & diſponunt etiam ritum, quem in contrahendo ſeruari deſiderant: vbi quoque & prohibitio ineſt, ne aduerſus præſcripta quiſquam moliatur. Deſiderant igitur legitimam ætatem in nuptiis contrahen-
2 dis, omnia iura: verumtamẽ in ea determinãda, vel pro more regionum cõſeruato, vel alia quadã ſingulari ratione, variant. Quorũ aliqua ſummatim
3 capita ſubnotabimus. Plato [e], à triceſimo vſq; ad triceſimum quintũ annũ, ætatem matrimonio mari idoneã dixit. Ariſtoteles [f], mulieres 18. anno: ma-
4 res, circa ætatem 36. annorum coniungi oportere. Alioquin immaturas nuptias gignere corpora puſilla, facere mulieres veneri nimium indulgentes, vt citius ei aſſuetas: & omnibus iuuenibus animalibus partus eſſe imperfectos, quia ſemen nutritioni corporis adhuc inſeruiat. Apud Germanos, qui dutiſſimè impuberes remanſiſſent, maximam inter ſuos ferebant laudem. Hoc ali ſtaturam, ali vires, neruóſque confirmari putabant. Intra verò annum vigeſimum fœminæ notitiam habuiſſe, in turpiſſimis habebant rebus, vt ait Iulius Cæſar [g]. Heſiodus item ſic ſcribit [h],

[b] §. 1. de nupt. libr. 1. Inſtitut.
[c] l. filium, de his qui ſunt ſui vel alieni iuris. lib. 1. P. c. pen. qui filij ſint legit. libr. 4. Decretal. § 1. de patr. poteſt.
[d] l. qui contra de inceſt. nupt. lib. 5. C. § ſi quis aduerſus, de nupt. ap. Iuſtinia.
[e] Plato, 4 & 6. de legib.
[f] Ariſtot. 7. Polit. c. 16.
[g] li. 6. de bell. Galli.
[h] Heſiod. in ergia.

ὡραῖος δὲ γυναῖκα τέον ποτὶ οἶκον ἄγεσθαι,
μέτε τριηκόντων ἐτέων μάλα πολλ' ἀπολείπων.
μήτε ἐπιθεὶς μάλα πολλὰ, γάμος δὲ τοι ὥριος οὗτος,
ἡδὲ γυνὴ τέτορ' ἡ βώη, πέμπτω δὲ γαμοῖτο, id eſt,

Aetate

Aetate matura vxorem ducito domum,
Neque minor multò nata triginta annis,
Neque multò maior, iſta enim tempeſtiuæ ſunt nuptiæ,
Virgo verò pubeſcens anno decimo quarto, nubat decimoquinto.

Generandi in nuptiis cauſa præcipua eſt, quare ætas apud Phyſicos & Medicos conſtituitur eius, ad minus 13. annorum & vnius diei, in maſculis. D. Auguſtinus adoleſcẽtiam [a] nec decennem generare poſſe contendit [b]. Romani duodennem virginem magis aptam matrimonio, quàm maiorem rati ſunt: vtpote magis ad iugum maritale conſueſcendum idoneam, vt ſcribit Plutarchus [c]. Citius autem pubeſcunt fœminæ viris, cuius rationes notat Ariſtoteles [d]. Intra parentem fœmina tempore longiore conficitur, quàm mas: vbi in lucem venerint, celerius fœminæ quàm mares. Nam & pubes, & vigor, & ſenectus fœminis prius venit, quàm maribus: ſunt enim fœminæ ſua natura debiliores, frigidiorésque, & ſexum fœmineum quaſi læſionem naturalem, & detrimentum eſſe putandum eſt. Intus igitur tardè, præ ſua frigiditate diſcernuntur: hæc etenim diſcretio, concoctio eſt. Calor autem concoquit, & quod calidius, id concoctu facilius. Sed foris propter ſuam debilitatem, citò ad ætatis florem ſenectamq; perueniunt. Etenim omnia minora, vt in artis operibus, ſic in naturæ, citius ad finem deuenunt. Proinde qui iura conſtituerunt, & rem accuratius conſiderarunt, definierũt maſculos puberes, fœminas viri potentes eſſe debere [e], ſcilicet vt poſſent eſſe ad prolem idonei. Et proinde iuris pontificij antiſtites ſtatuunt pubertatem, in potentia coëundi, non in annorum numero: vt pubes dicatur qui generare poteſt [f]. Atq; in cõtrouerſiis matrimonij, num cognita aliqua ſit, non habetur ratio ætatis, ſed ad ſigna ipſa virginitatis indaganda committi ſolent mulieres eius artis peritæ [g], qui per aſpectum corporis iudicant. Et commixtio ſolet anticipare tempus pubertatis [h]. Et in iſtis malitia ſupplet ætatem [i]. Succurrit quod ex mulieribus celebrantibus Cerealia apud Ariſtophanem vna ſic ait [k],

Ego enim ipſa primùm, vt ne alia dicam,
Conſcia ſum mihi ipſi multorum malorum. Illud verò certè
Indigniſſimum eſt, cùm ſponſa quidem fui tres dies,
Et maritus apud me erat dormiens, erat mihi amicus,
Qui quidem me vitiauit ſeptem annorum exiſtentem. &c.

Refert Plinius [l], Macrobiorum, quibus Mandrorum nomen dedit Clitarchus, fœminas ſeptimo ætatis anno parere, ſenectam quadrageſimo accedere. In Calingis eiuſdem Indiæ fœminas quinquennes concipere, octauum vitæ annum non excedere. Notat Gregorius in Dialogis, puerum nouẽnem ſuam nutricem impregnaſſe [m]. Scribitur apud Hebræos, quòd Phares filius Iudæ genuit Ezron, cùm tantùm nouem annos haberet [n]. Item Salomon in 11. anno genuit Roboam. Nam Roboam ſucceſſit patri Salomoni, agens annum 40. [o] Salomon autem, dum vitam & regnum deſeruit, erat annorum 52. anno autem 12. regnum ſuſcepit [p]. & 40. tantùm tenuit [q]. Achaz etiam procreauit decennis Ezechiam, nam anno 20. ætatis regnum conſecutus, adminiſtrauit ſexdecim: Sic obiit anno vitæ ſuæ 36. [r] Iã autẽ Ezechias patri ſucceſſerat in regno, natus annos 25 [s]. Et D. Hieronymus [t], præmiſſa tamen obteſtatione, commemorat mulierculam, alioqui prouectam, factam fuiſſe à puero decenni grauidam. Fuit & aliquando apud Romanos & mos receptus, ex aſpectu corporis iudicari pubertatem viri [u], non autem mulieris: verùm ſicut in muliere, ita & in viro poſtea turpe viſum: & decreta eſt certa annorum ætas, qua vt plerunque, vterq; ſexus ſolet pubeſcere: in fœminis duodecim annorum, in viris quatuordecim [x]. Quanquam & plena pubertas ad generandum idonea, dicta etiam fuerit 13. annorum [y]. Quod & poſtea receptum eſt in iure pontificio, niſi de poteſtate generandi controuerſia

iudicia

[a] D Auguſti. lib. 16. de ciuit. Dei c. 24. & in Pſal. 104.
[b] D Auguſti. l. 15. de ciuit. c. 12. & 13.
[c] Plutar. in vitis, in comparat. Numæ & Lycur.
[d] Ariſtot. libr. 4 de generat. animal. capit 6.
[e] c. 2. de deſpon. impub. lib. 4. Decretal. tit. 2. §. 2. de nupt.
[f] cap. 3 § fin. de deſponſ. impub.
[g] Grego 8. c. propoſuiſti, cap. 4 & Honor. 3. c. cauſam matrimonij, c. 14 de probatio. libr. 2. Decretal. tit. 19. c. nec aliqua, 27. q. 1.
[h] c. à nobis, cap. 2. & c. atteſtationes, 14. de deſponſat. impub.
[i] c. de illis qui in minori. cap. 9. de deſponſat impub. l. 3. ſi mun. & honor. dixer. C.
[k] Ariſtoph. in Cereal.
[l] Plin. lib. 7. cap. 2.
[m] glo. in ſum. 2. q. 1.
[n] in libro Seder olã Zutha.
[o] 3. Reg 14.
[p] 3 Reg. c 2.
[q] 3. Reg 11.
[r] 4. Reg. 16.
[s] 4. cap. 16. 4. Reg.
[t] D Hieron. epiſto. ad Vitalem.
[u] l minor 25. an. de minorib. F.
[x] §. 2 quib. mod. tut. finit apud Iuſtin. l. fin. quan tut. vel cur. rat eſſe deſi. libr. 1. C. tit. 60.
[y] §. minorem, de adoptio. l. arrogatio, § 3. eod. tit. lib. 1. ff.

iudicialis moueretur, citra quam & duodennes mulieres puberes, & 14. annorum viros, eamque ætatem nuptiis desiderari rati sunt [a]: Sicuti & iura ci-
13 uilia [b]. Ideo responsum [c], minorem annis duodecim nuptã, tunc legitimam vxorem fore, cùm apud virum duodecim annos impleuisset. Quamobrẽ si ante illam ætatem nuptiæ factæ sunt, illæ non iure matrimonij, sed iure sponsaliorum valebunt: si quidẽ præcesserint sponsalia: quod si non præcesserint neque valent nuptiæ iure sponsaliorum, quia non ea mens fuit agentium, neque iure nuptiarũ, quia lex improbat, nisi posteà ratæ sint. Hócq; expressè respondit Vlpia. [d], ex sententia Iuliani. Neque enim quod voluerunt, facere potuerunt, scilicet matrimonium in minori ætate, in qua deest legitimus consensus: neque quod potuerunt facere, scilicet sponsalia, voluerunt. Quamobrem ex regulis iuris cõmunis, nihil actum videtur validè: duo enim sunt, quæ actum perficiunt concurrentia, volũtas, & potestas, quorum altero deficiẽte, & actus caret actione & effectu [e]. Quare & notabile, vt si intra illã ætatem per verba de præsenti facta fuerint sponsalia, quæ insolubilia diximus, liceat pœnitere perueniente minore ad illam ætatẽ: si tamẽ perseuerauerint
14 post ætatem minorem, non licet [f]. Refert Thomas Morus [g], apud Vtopienses insulanos fœminas non ante 12. annum nubere, mares non nisi expletis 14. Mulierémque ducendam, siue virginẽ, siue viduam, sponso futuro
15 nudã exhiberi: itẽ futurum maritum vxori nudum. Dion Cassius [h] Octauium Augustũ summopere cauisse tradit, ne pactiones matrimoniales fierẽt de ea, quæ decem non esset, néue producerentur post sponsalia vltra bienniũ: tum maximè, quòd ij, qui ante fecissent, detectum est animo percipiendi fructus bonorum vxoris, cùm matrimonij rem ipsam non exhiberent, fecisse.

a c. 2. & 3. & c. attestationes, de desp. impub. c. 1. de delic. pueror.
b § 1. de nuptijs.
c Pompo. l. 4. de rit. nup. lib. 23. P. tit. 2.
d Vlp. l. quæsitum, l. 9. de sponsal. libr. 23. P. titu. 1.
e l. 1. de iur. codicil. in P. l. multum interest, si quis alt. vel sibi C. cap. cùm super, c. 25. de offi. deleg. libr. 1. Decret. titu. 29.
f c. de illis quæ infra, c. 7. & c. à nobis, c. 5. iunct. glo. de desponf. imp. c. 5. de sponsal. cap. 1. per totum de despon. impub. in 6.
g Tho. Mor. libr. 2. vtopiæ.
h Dion libr. 54. Histor. Roma.

De consanguinitate & affinitate in genere. Caput 8.

1 *Proximitas sanguinis nuptias vetitas facit & impias.*
2 *Cognatio quid.*
3 *Cognationis diuisio Aristoteli in naturalem & ciuilem.*
4 *Cognatio naturalis alia approbata à lege, alia non.*
5 *Vulgò quæsiti & serui natura habent cognationem, non iure ciuili.*
6 *Cognatio vel propinquitas ciuilis quæ, quotuplex spiritualis & temporalis, & quæ, & de mixta.*
7 *Affinitas propinquitas mixta quid.*
8 *Ordo naturalis cognationis & graduum.*
9 *Gradus quid.*

PROXIMITAS sanguinis, nuptias quæ per se bonæ sunt, improbas & impias inter certas personas constituit, cum quibus lex & natura abhorrent coniunctionem. Qua in re in primis oportet moneri iuuenem, ad hæc intelligenda, necessariã illi cognationem esse graduũ cognationis, de qua posteà proprio capite dicemus, quámque luculenter docent iurisconsulti sub titulo 11. lib. 38. P [i]. De gradibus affinitatis, vel affinibus, vt dicunt scribi in pandectis Florentinis. In quem coniectanea quædam vtilia edidit Georgius Viuiennus Antuerpianus. Et sub eodem titulo Iustinianus [k], & Demetrius Chomathenus [l]. In summa tamen monebo cognationis finitionem, & diuisionem, & ordinem. Cognati communiter dici putantur, quòd quasi vnà communitérue nati, vel ab eodem orti, progenitiue sint, vt ait Modestinus [m]: & vt ait Vlpianus [n] ex Labeone, quasi ex vno nati, & quasi commune nascendi habentes initium. Vocant Græci συγγενεῖς, vt ait Paulus [o]; & appellat etiã lex duodecim tabularũ agnatos. Verùm inter agnatos &

i Potissimum in l. 1. a 3. 9. 10.
k titu. de grad. cognatio. apud Iustinia.
l Demetrius Chomathenus, titul. de grad. consanguin. lib. 3. iur. Oriental.
m Mod. l. 4. §. 1. de grad. affinit. P.
n Vlp. l. 1. §. 1. vnd. cogn. libr. 38. P. titul. 9.
o Paul. l. iurisconsul. l. 10. de grad. cognat. affin. P.

cognatos intereſt,quòd agnati tantùm ſunt, qui per patrẽ cognati ex eadem familia ſunt:at cognati ſolùm,non agnati dicentur illi,qui per fœminas coniunguntur. Quò fit, vt ius agnationis aliud à iure cognationis, vt in ſpecie ſumpta cognatione, vt explicat Paul. Iuriſc[a]. & Modeſtinus[b]. Diuidimus autem cum Iulio Polluce[c]. Ariſtoteles verò[d] cognationem, quam Græci vocant συγγένειαν, diuidi in eã,quæ eſt πρὸς αἷμα & eam, quæ eſt κατ' ἐπιμιξίαν καὶ ἐπιθέσιν, tradit,id eſt,in eam,quæ per neceſſitudinẽ ſanguinis, & eam,quæ per affinitatẽ coniungitur. Theophilus[e] vocat,ἀγχιστείαν.Balſamon autem[f], συμπαθειρίαν. Aliter diuidimus propinquitatem ſeu cognationem,in naturalẽ & ciuilem ſeu legalem,naturalis in ſanguinis ex vno ſtipite,vel à quadã coniunctione quorundam,participatione legalis illam imitatur. Cæterùm[g] ſubdiuiditur vtraq; nã naturalis cognatio,& propinquitas interdum ſimpliciter eſt naturalis, à lege omnino improbata coniunctione: alia quæ habet legis etiam cõſenſum.Prima per concubitus vagos & ex filiis inde ortis naſcitur: eſtq; naturalis re vera,quæ etſi iure ciuili nõ recipiatur, tamen eius iura ſanguinis nullo iure ciuili dirimi poſſunt[h]. Quæ naturalis eſt cũ legis conſenſu ex nuptiis naſcitur iuſtis:& olim ex concubinatu probato ex eodem quoque orebatur. Vulgo quæſiti ſic iure ciuili (naturali tamen cõtrà) nullos habere agnatos manifeſtum eſt:cùm agnatio à patre,cognatio à matre eſt[i]. Hi autẽ nullum patrem habere intelliguntur, & tantùm cognati ſunt ſibi & matri, non conſanguinei:non quòd tales patri non ſint,ſed quia cui ſint,incertum & inhoneſtum eſſet dici[k]. Sic in ſeruis, qui pro nullis iure ciuili habẽtur[l], & inter quos diximus non eſſe matrimoniũ[m], eo iure cognatio vix admittitur,vt nõ ſuccedat eo iure[n]. Cognatio vel propinquitas ciuilis eſt,quæ ad ſimilitudinem graduum naturalis inducta eſt. Ea autem vel temporalis ſeu ſecularis,vel ſpiritualis eſt:ſecularis ex adoptione naſcitur[o]. Spiritualis dicitur ea,quæ naſcitur ex ſuſceptione infantis in ſacro lauacro regenerationis ſeu baptiſmo,& confirmatione, de qua tractant ſummi pontifices ſub titulo de cognatione ſpirituali lib. 4. Decretal.tit. 10. potiſſimũ c. fin & 30. q.1.& 1. q. 3. & q. 4. in Decreto Bonifacij. Et his omnibus mixta proquinquitas ſit affinitas,quæ gradibus nõ continetur,propterea quòd trium generum habet complexum, vt ait Demetrius Chomathenus Archiepiſcopus Bulgariæ[p]. Affines ſunt viri & vxoris cognati inter ſe, dicti ab eo, quòd duæ cognationes,quæ diuerſæ inter ſe ſunt,per nuptias,id eſt,ratione illarum copulãtur:& altera cognatio ſic ad alterius cognationis finem accedit,& limitem. Sitque initium inibi & cauſa cõiungendæ affinitatis ex nuptiis,vt ait Modeſtinus[q]. Ideóq; vir & vxor affines non ſunt[r], nec dicuntur:eò quòd illi iuncti ſunt:& quod iunctum & confuſum eſt,fines aut terminos non habet Sed qui proximè illos ſequuntur, adfines, ſecundúmque gradum proximitatis vel cognationis eodem gradu adfines conſanguinei erunt. Accedit & affinitati, alia affinitas interdum:quæ eſt cum affinibus coniunctio aliorum,qualis in vxore quæ fuit priuigni, apud Papinianum[s]. Ex ordine autem naturalis cognitionis & gradibus,cæteræ cognationes normã generaliter ſuſcipiunt. Ordo eius in lineam rectam & obliquas ſiue laterales deſcendentes diſtribuitur. Linea illa recta, in duas æquales, puncto in medio diuiditur.in ſuperiorem, & inferiorem partem[t]. Ex hoc puncto laterales quoque incipiunt,& eius puncti ratione, gradus fiunt & numerantur.Gradus porrò ad ſimilitudinem ſcalarum, locorúmue procliuium, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum,id eſt, in eum qui quaſi ex eo naſcitur, tranſeamus, vt ait Paulus[v]. Quando ex puncto mediæ lineæ ſuprà aſcendimus, gradus aſcendentium numeramus ordine, primum, ſecundum, tertium &c. Quando deſcendimus, deſcendentium primum, ſecundum, tertium &c. Quando à puncto ad latus declinamus, dicimus collateralium primum, ſecundum, tertium &c. In primo gradu ſi conſtituas filium de quo quæratur, erunt pater, mater: in ſecundo, auus, auia, tam patris, quàm matris: in tertio,

proauus

a Paul. d. Iuriſconſultus.
b Mode. l. inter agnatos, l. 5 vnd. legit. lib 38 P. titu. 9.
c Iul. Pollux, libr. 3. Onomaſt cap. 1.
d Ariſto. lib. 2. Polit. e Theopiſt. libr. Inſtit titu 6.
f Balſa. Nomocan. titul. 13 cap. 2.
g Modeſti. l. 4 § cognationis ſubſtantia, de grad. affinit. P. § 1. de ſucceſſ cognat. lib. 3. Inſtit. titul. 5.
h Iuſta ſanguinis, de reg iur l. ius agnationis, P. de pact.
i Inſtitut. § vulgo quæſitos, de ſucceſſ cognato. lib. 3. Inſtit. & l. Iuſtinianus, l. 4. vnd. cog. P.
k Modeſt. l. vulgo cõcepto, l. 23. de ſtatu hom. P. lib. 1. tit. 4
l l. quod attinet, de reg iur
m ſup. in nuptiar. ſynonis.
n l. 1. § 1. vnd cog. in P Paul. l. iuriſcõſultus, l. 10. § nomen cognationis, de grad affinit.
o Vlp. l. 1. § cognationem, vnd cogn. lib. 38 P. titu. 9. Modeſti l. 4. § agnationis, & § in adoptionem, de grad. affinit in P
p Demet. Choma. in lib 3. iuri. oriẽt titu. περὶ βαπτίσμ. συγγενείας.
q Modeſti. l. 4 § affines, de grad. affinit. P.
r glo in l. affinitatis, commu de ſucceſſ. lib. 6. C. titu. 58.
s Papin. in l vxorem, l. 15. de ri. nupt. libr. 23. P. titu. 2.
t Paul. in l ſtemmata, l. 9. de grad. affinit.
v Paulus l. fin. § gradus autem, eod.

prouius proauia patris & matris &c. Si de patre & deſcendentibus agatur, erit in primo, deſcendentium linea, filius filia: in ſecundo, nepos neptis: in tertio, pronepos & proneptis &c. Ex filijs & filiabus nati deinceps, vtrinque faciunt laterales cognationes, prout te docent exempla & enumerationes Caij & Pauli [a], & Iuſtiniani [b], & Demetrij Chomateni. Quomodo autem numerandi ſint gradus iure ciuili & canonico, vide glo. ad l. Iuriſc. l. 10. §. parentes, ad verba, item liberi, de gradib. affinit. Affinitatis gradus illis ipſis, quibus cognatio naturalis, perpenduntur, ſed diuerſa habent nomina: per ſe tamen nullos habent gradus affinitas. Nomina autem harum diſtinctionum, ſocer ſocrus, gener nurus, nouerca vitricus, priuignus priuigna [c], &c.

a Caius, in l. 1. & Paul. l. fin. de grad. cognat.
b Inſtit. § 1. de grad. cog. & ſeq. §§.
c Modeſt. l. non facile, l. 4. de grad. affinit.

De perſonarum diſtinctione, quæ ex coniunctione maris & fœminæ naſcitur: & de conſanguinitate vel cognatione. Cap. 9.

Lib. 4 Decretal. tit. 14. Lib. 38. D. tit. 11. Lib. 3. Inſtitut. tit. 6.

1 *Ex nuptiarum coniunctione conſanguinei, & affines.*
2 *Conſanguinei qui.*
3 *συγγένεια & affinitas & conſanguinitas eſt.*
4 *Cognatio quid.*
5 *Cognatio duplex, ciuilis & naturalis & mixta.*
6 *Cognatio naturalis etiam per fœminas orta vulgò conceptus.*
7 *Cognatio diuiſa, in cognationem, & agnationem.*
8 *Cognatio amittitur ſeruitute quomodo.*
9 *Cognatio ciuilis quæ, ſeu legitima quæ ex adoptione.*
10 *Ciuilis cognatio quoque ſpiritualis ex baptiſmo & confirmatione.*
11 *Cognatio mixta naturalis & ciuilis ex nuptijs legitimis, diuiſa in cognationem, & agnationem.*
12 *Agnatorum & cognatorum differentia.*
13 *Cognationis nomẽ generale, pertinet, ad parentis liberos, & propinquorũ ex latere.*
14 *Aſcendentes & deſcendentes qui.*
15 *Parentes & maiores qui.*
16 *Liberi & poſteriores qui.*
17 *Laterales perſonæ quæ.*
18 *Cognatio lateralis diuiſa in agnatos & cognatos, & quæ perſonæ ſint huius.*
19 *Agnationis & cognationis ſublata differentia.*
20 *Typus diuiſionis ſtemmatum aſcendentium, deſcendentiũ, & collateralium.*
21 *Schemata & ſtemmata cognationum quid.*
22 *Gradus cognationum quare dicti.*
23 *Superior & inferior cognatio à primo gradu incipit, collateralis à ſecundo, nec habet primum.*
24 *Linea tranſuerſalis ratione graduum duplex, æqualis & inæqualis.*
25 *Gradus numerandi diuerſi modi iuris ciuilis & canonici, quare & qui. Gradus in iure pontificio, generationes dicuntur.*
26 *Cognatio vltra ſextum gradum non numeratur iure ciuili, & ratio. Plura de his quæ ſeptimo numero finem accipiunt in homine.*
27 *Gradus decimus in ſucceſſionibus deferendis locum habet.*
28 *Methodus numerandi gradus in iure pontificio per generationes, & regulæ.*
29 *Nuptiæ prohibitæ inter deſcendentes & aſcendentes vſque ad infinitum, in quo conueniunt ciuilia & pontificia iura.*
30 *In collateraliũ gradib⁹ numerãdis, differũt in nuptijs põtificia iura & ciuilia quare.*

POSSENT ſufficere ad nuptiarũ cognitionem, quæ iam proximo capite, de conſanguinitate & affinitate diximus: ſed vt diligentioribus ſatisfaciamus, eadẽ paulò latius tractabimus. Ex coniunctionibus maris & fœminæ, fiunt perſonarum aliæ nomẽclaturæ, quæ in duo capita reducũtur, nempe cõſanguineorũ, & affinium [a]. Conſanguinei ſunt, ex eodem ſanguine orti [b]: inde cõſanguinitas, quam Iuriſc. vocant interdũ neceſſitudinẽ [c], aliquãdo ius ſanguinis [d], Græci συγγένειαν. Et conſanguineos σωγενεῖς, vt ait Paulus [e], dicũt, quos nos cognatos appellamus. Verùm Paulus labi videtur, cùm Græci σωγένειαν, non tantùm ad conſanguinitatẽ, ſed etiam ad affinitatẽ pertinere dicant, vt ex Iulio Polluce conſtat [f], quam vocant ἐπιμιξίαν & ἐπιγαμίαν: recentiores ἀγχιστείαν, & Theophilus συμπενθερίαν, vt & Balſamon [g]. Cognationis itaq; nomen quod & cõſanguinitatis generale eſt, naturæ propagationẽ per ſe ſignificãs. *Cognati*, inquit Modeſtinus [h], *dicti quòd quaſi vnã cõmunitéuenant, vel ab eodẽ orti progenitiue ſunt.* Et ab vno initiũ habẽtes [i], naturalémq; cauſam cognatio habet [k]. Sed quia hæc cognatio habuit in quibuſdã caſibus reſtrictionẽ & normã, idcirco bifariã diuidenda eſt cognatio, in naturalẽ & ciuilẽ: vnde & tertia ex his mixta oritur, ciuilis & naturalis ſimul [l]. Cognatio naturalis per ſe ſine ciuili cognatione, intelligitur, quæ per fœminas deſcendit, quæ vulgò liberos parunt [m]. Huius generis ſunt qui deſcendunt ex cõcubina naturales tantùm, vel ſpurij alij, etſi demonſtrare patrem poſſint, non tamen honeſtè: quos lex ciuilis nõ agnoſcit, vocátq; nõ conſanguineos ſed proximos [n]: Natura tamẽ conſanguinitatẽ eorũ demonſtrat ex generatione. Etiam in legitimis cõiunctionibus, quòd pertinet ad cõiunctos & proximos, cognationis origo etiã per fœminas ſolas cõtingit [o]: videlicet, vt explicat Theophil [p], quando agitur de cognatione, quæ ex latere venit. Nã, ea diuiſa eſt in agnatos & cognatos. Et cognati ſunt, qui per fœminã nos contingunt, vt ſoror eadem matre genita, & liberi eius. Natura etiam inſpecta dicitur cognatio inter ſeruos, quamuis ius ciuile eam parum conſideret [q], quia pro nullis eos habeat [r]. Ideo iure ciuili cognatio amitti dicitur ſeruitute [s], nõ quidem, vt cognatus natura eſſe deſinat, quia hoc fieri nõ poteſt ciuili ratione [t]: ſed, vt iura cognationis amittat, putà ſuccedẽdi ius, & id genus alia. Remanẽt ergo & in ſeruis naturales cognationes, vt ea ratione inter gradus prohibitos, natura illis veter cõiunctiones [u], ſeu cõtubernia [x]. Ciuilis cognatio per ſe, quæ etiã legitima dicitur, eſt, quæ ſine naturali fit per adoptionẽ [y]. *Cognationẽ*, inquit Vlpia [z], *facit etiã adoptio: quibus etenim fiet agnatus, is qui adoptatus eſt, eiſdẽ & cognatus fiet. Nam vbicunq; de cognatis agitur ibi ſic accipiemus, vt adoptione etiã cognati facti cõtinẽatur.* Si quidem non tantũ naturales, ſed etiã adoptiui iura conſanguinitatis habẽt cũ his qui ſunt in fami. vel in vtero, vel poſt mortẽ patris nati [a]. Quærũt enim per adoptionẽ fraternitatẽ [b]. Ciuiles tantùm quoq; cognationes exiſtimãdæ ſunt quæ ſpirituales ſunt proximitates ex baptiſmo, & ſacra chriſmatis confirmatione natæ [c]: has enim digniores cognationes, quàm naturales exiſtimamus [d]: quia per iſta duo ſacramenta renaſcitur & regeneratur homo ad vitam æternam. Quò fit etiam, vt in aliis ſacramẽtis, in quibus hæc regeneratio non fit, non contrahatur paternitas vel conſanguinitas ſpiritualis [e]. Cognatio, quæ vtroq; iure conſtitit, id eſt, naturali & ciuili, eſt, cùm ea, iuſtis cõtractis nuptiis, copulatur [f]. Et hæc cognatio cùm per fœminas coniungitur, cognatio naturali nomine: cùm autem per virilem ſexum, dicitur agnatio. *Cognati*, inquit Paulus, *& quos agnatos lex 12. tab. appellat: ſed hi ſunt, qui per patrem cognati ex eadem fami. ſunt. Qui autẽ per fœminas coniunguntur, cognati tantùm nominantur.* Inter agnatos igitur, & cognatos, hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciẽ: nã qui eſt agnatus, & cognatus eſt: nõ vtiq; autẽ qui cognatus eſt, & agnatus eſt. Alterum enim ciuile, alterum autẽ naturale nomen eſt. Hoc modo Modeſtinus tradit, neq; affinitatẽ neq; cognationẽ eſſe poſſe, vbi nuptiæ interdictæ ſunt [h]. Cæterùm vt hæc facilius intelligamus, iſtã legitimã &

natura

a rubr. de conſang. & affinit. lib 4. Decret. tit. 14.
b l. 1 § poſt ſuos, de iuris & leg hæred. libr 38. ff tit. 17.
c l. fin de leg P.
d l iura ſanguinis, de reg iur. P.
e Paul in l iuriſconſultus, l. 10. de grad affinit P.
f Iulius Pollux, libr. 3. Onoma c 7.
g Balſamon Nomoca tit. 13 cap 2.
h Modeſt in l non facile, l 4 § cognati de grad. affinit.
i l 1 vnd cogn libr. 48. P tit 9
k § ſunt autem, iunctio § ſed de legit agnat tut lib 3. Inſtit. tit. 1 § quæ parte, de ſucceſſ legnat lib 3. Inſtitut. tit. 5
l d l non facilè § cognationis
m d. § cognationis, & § 3. de legit. agnat.
n l. ſi ſpurius, l. 4. vnd cogni P.
o l iuriſconſultus, § cognationis ortus, de grad. affinit. P.
p §. & qui nam ſint agnati, de legit. agnat. tut lib. 3 Inſtitut titu. 15.
q titu. de ſeruil cognat libr. 3 Inſtit. titu. 7. d l. iuriſconſultus. §. nouum, vet inter agnatos, de grad affinit. l. 3. § pertinet, vnd. cog. P.
r l quod attinet, de reg iur.
s §. quod autem, de cap. dimi.
t l iura ſanguinis, de reg iur. Ius autem agnationis, de pact. P. l. eas, de cap. de minut P. §. ſed naturalia, de iur. natu
u § illud, de nupt. ap. Iuſtin.
x l. cum ancillis, C. de inceſt nupt.
y d l non facile, §. cognationis, & cap 1. de cognat. lega.
z l. 1 §. cognationẽ, vn. cogn.
a l 1 §. hn. de ſuis & legit. hæred.
b ca per adoptionẽ, 35 q. 3.
c in c. 2. & 3. & ſeq. de conſang. ſpirit libr. 4. Decretal. tit 11. lib. 5. 2. eod. in 6.
d can 1. 2. 3. 30. q. 3.
e c. fin. § fin de cognat ſpirit. in 6 ca. omnes, 30 q. 1.
f Modeſtin dd nõ facile § cognationis
g d § cognationis, & ſunt autem, de legit agna tut.
h l 4 § ſciendum eſt, de grad. affinit. P.

naturalē cognationē diuidamus, ex qua consanguineorū omniū & ciuilium habebitur proximitatis dignotio. Cognatio itaq; nomen generale sit, quod diuidimus in parentes, liberos, & propinquos ex latere [a]. Parentum superior cognatio, siue ascendentiū dicitur, liberorū inferior, vel descēdentiū: ea quæ à latere ex transuerso vel collateraliū, fratrū, & eorū qui ex his generātur [b]. Ascendentiū nomē latius diffunditur quàm parentū: vt & liberorū angustius, quàm descendentium. Nam parētes apud Romanos, vsq; ad tritauū proprio nomine appellātur: vlteriores, qui nō habent speciale nomen, maiores appellantur [c]. Item liberi vsque ad trinepotem, vltra hos, posteriores vocantur [d]; etsi & aliquādo quoq; liberi [e]: sicut & aliquādo filij nomine, omnes liberos intelligimus [f]. Parentes sunt, qui nos genuerunt, pater, mater: auus, auia: proauus, proauia: & qui supra hos sunt. Liberi sunt, qui ex nobis nascūtur filius filia, nepos, neptis: pronepos, proneptis: & qui infra hos sunt. Ex latere autem veniunt, qui neq; nos genuêre, neque à nobis gignūtur: sed eandē stirpem, & radicem nobiscū cōmunē habent: veluti frater, soror, patruus, vel auunculus, amita, vel matertera, & qui ex illis nascuntur. Porrò cognatio hæc, quæ ex latere venit, in duas species diuisa est, in agnatos, & cognatos. Et agnati quidem sunt, vt diximus, qui per virilem sexū coniungūtur, veluti frater eodem fratre genitus, & liberi eius: item matertera, & liberi eius: deinde & amita. Cognati verò sunt, qui per fœminam nos contingunt, vt soror eadem matre tātùm genita, ac liberi eius [g]: itē matertera, & liberi eius: tum & amitæ liberi. Quæ tamen differentia hodie sublata est, & cognati omnes dicuntur æqualis iuris sublata obseruatione agnationis [h]. In figuratione, seu demonstratione istarum cognationū, iurisc. vtuntur duabus lineis ad punctū sese intersecantibus in crucis modum, ✠, vbi se intersecant: pono ego stirpem, vel vnū hominem seu punctū & centrū, ex quo ascendentes, descendentes, & collaterales numeres, & eorum schemata. Sic enim me docuit Paulus, dum ait [i], *Stemmata cognationū directo limite in duas lineas separantur, quarū altera superior, altera inferior est: ex superiore verò & secūdo gradu transuersæ lineæ pendent.* Stēmata cognationum idē sunt ac schemata, ornamēta videlicet & imagines personarū, qui numerātur à stirpe, seu ab aliquo, veluti à puncto & cētro, vt apud Iuuenalē [k],

Stemmata quid faciunt? quid prodest Pontice longo
Sanguine censeri, pictósque ostendere vultus
Maiorum, & stantes in curribus Aemilianos?
Et Curios iam dimidios, nasúmque minorem
Coruini, & Galbam auriculis nasóque carentem?
Quis fructus generis tabula iactare capaci
Fumosos equitum cum dictatore magistros,
Si coram Lepidis malè viuitur? effigies quò
Tot bellatorum, si luditur alea pernox?

Et Persius [l]: *-an liceat pulmonem rumpere ventis,*
Stemmate quòd Thusco ramum millesime ducis,

Et in illis cognationem esse numerandam docet etiam Ouidius [m],

Quid iuuat admotam per auorum nomina cælo,
Inter cognatos posse referre Iouem?

Sic stemmata sunt coronæ, vel cellulæ orbiculatæ in tabula, vt imagines olim erant in forulis vel armariis, per lineas ordinem & seriem generis alicuius & familiæ referētes: vnde pro illa descriptione ordinata successiua stēma etiam apud Græcos vsurpatur, vt apud Plutharcum [n], *καίπερ ἐξ ἀρχῆς εἰς τοῦτον κατάγεσθαι τὴν σημάτων ἀκριβῶς δοκοῦντων, i. quanquam generis series ab initio ad eum vsque exactè deduci videatur.* Sic Plinius [o], *expressi*, inquit, *cera vultus, singulis disponebantur armarijs, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilicia funera, sempérque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat populus. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas.* Cæterùm, quia in ista diuisione linearum sunt superiores, & inferiores, & à latere singulares, priores

a Theoph. in §. & qui nam sunt agnati, de legit. agn. tut. in suis Institut.
b §. 1. de grad. cognat. l. 1. de grad. affinit. P.
c l. iurisconsultus, l. 5. § parentes, de grad. affinit. l. quoque, §. fin. de in ius voc. in P.
d d. § parentes.
e l. liberorum, l. 224. de verb. signifi.
f l. filij, l. 84. eod.
g d. l. iurisconsultus, §. cognationis, § 1. de legit. agn. tut. §. 3. de legit. agnat. success.
h §. 1. de hæred. ab intest. venient. in auth. coll. 9.
i l. stemmata cognationū, l. 9. de grad. affini.
k Iuuenal. Saty. 8.
l Persius, Saty. 3.
m Ouid. in epist. 11.
n Plutar. in vita Numæ, in princ.
o Plini. lib. 35. c. 2.

antiquiores,& iuniores personæ:rectè dicemus,retenta metonymia ascensus & descensus,& gradus quoque,quibus ascendamus, vel discendamus,& ad latera moueamur ordine,confingi. Gradus, inquit Paulus [a], dicti sunt ad similitudinẽ scalarũ,locorũmq; procliuium,quos ita ingredimur,vt à proximo in proximũ, id est, in eum,qui quasi ex eo nascitur, transeamus. Et superior quidem & inferior cognatio, iure ciuili à primo gradu incipit: at ea quæ ex transuerso numeratur, à secundo incipit [b]. Quia ex transuerso,siue à latere nullus est primus gradus. Ratione graduum, linea collateralis diuiditur in duas,in æqualem & inæqualem. Aequalis,quando gradus æqualiter distant à cõmuni stipite seu centrica persona, quam antiqui vocant Petruciam. Inæqualis, quando inæqualiter distant, videlicet longius alter gradus abest à communi & centrica persona,quàm alius. In numerandi calculo,alius modus iuris ciuilis,alius iuris canonici: quia horum diuersi fines, ad quos stemmata ordinãt [c]. Vnde & quos vocant gradus iuris ciuilis authores,canones vocant generationes. In iure ciuili tot sunt gradus inter consanguineos, quot sunt personæ ad propagationem necessariæ,vna dempta: vna porrò demitur,quia ad primum gradum est opus duabus personis,& deinde quælibet persona addita personæ facit vnum gradum. Exemplum in linea ascendentium,centrica persona & pater sunt in primo gradu, centrica & auus sunt in secundo:quia tres sunt personæ,centrica,pater,auus. Ex quibus si centricam adimas,erunt tantùm duæ:duo ergo gradus.Exemplũ in linea descendentiũ, centrica persona & filius eius, sunt in primo gradu: centrica & nepos, in secũdo:centrica & pronepos,in tertio:quia sunt quatuor personæ: deme vnam personam,residuæ erunt tres personæ,& ita tres gradus Tertium exemplum in linea collaterali, primum, quando æqualis est: videlicet quando æquali gradu personæ,de quibus quæritur, distant à communi centrica. Illa centrica cum fratre est in secundo gradu, quia sunt tres personæ, centrica,pater,& frater: centrica cum filio patrui,in quarto: quia sunt quinque personæ computatis intermediis, nempe centrica, pater, auus, patruus, à quo descendit eius filius; tolle vnam, & supererunt quatuor quoque gradus. Exemplum quartum in linea inæquali, centrica persona,& filius fratris, sunt in tertio gradu,quia sunt quatuor personæ inibi:centrica,pater,frater,& filius fratris, quarum vna dempta, restant tres. Igitur in tertio gradu idipsum experieris in iis, qui sunt in linea materna, veluti centrica persona cum sua sorore in 2. gradu est, cũ filia sororis in tertio,centrica cũ auunculo,in tertio:quia sunt quatuor personæ,centrica,mater,auia, & auunculus. Nec refert cuius sexus sunt personæ,cum quibus fit collatio,vel quæ intermediæ sunt Minus etiam inspicimus an mediæ sint in rerum natura,an verò mortuæ sint:an sint naturales & legitimæ simul, vel naturales tantùm [d]: vel sit status seruilis vel ingenuus in illis [e]. Etenim naturalem causam hîc obseruamus sanguinis, & fluuium generandi sequimur, ratione videlicet singularium personarum, à quibus ad proximos gradus fit transitus. Sic quoque numerant Iurisconsulti [f], In linea perpendiculari à centrica persona,vt primo gradu sint suprà pater mater infra, filius filia. Secundo suprà, auus, auia: infra, nepos, neptis; ex transuerso, frater,soror. Tertio gradu sint suprà,proauus proauia: infra, pronepos, proneptis: ex transuerso, fratris sororisque filius, & filia: conuenienter & patruus, amita, auunculus, matertera. Quarto gradu sint supra, abauus, abauia: infra, abnepos, abneptis: ex transuerso, fratris, sororisque nepos, neptis: & conuenienter patruus magnus, amita magna, id est, aui frater & soror; item fratres patrueles, sororesque patrueles id est, qui quæúe ex duobus fratribus propagantur; item consobrini, consobrinæ, id est, qui quæúe ex duabus sororibus nascuntur, quasi consororini: item amitini, amitinæ, id est, qui quæúe ex fratre & sorore propagantur. Sed vulgus ferè omnes istos communi appellatione consobrinos vocat. Quinto gradu sunt supra,atauus,atauia:infra,atnepos,atneptis:ex trãs[illegible],

fratris

a Paul. l. Iurisconsultus, l. 10 § gradus, de grad. affinit. P.

b § quare, de Grad. cognat. l. 1. de grad. affinit. P.

c ea ad sedem apostolicam, 35. q. 3.

d Sequela, in l. & nihil interest, l. 54 de rit. nupt. l. 6. 24. P. titul. 2.

e Paul. in l. adoptiuæ, l. 14. § seruitus, eo. titul.

f in l. 1. 2. & 3. de grad. affi. Iustinian. in § 1. 2. 3. 4. 5. 6. de grad. cognat. ca. primo gradu, 35. q. 5. l. iuris consultus, l. 10. § nunc singulos, de grad. affi. in P.

fratris & ſororis pronepos,proneptis:& conueniẽter, propatruus & proamita, id eſt, proaui frater & ſoror: item fratris patruelis ſororis patruelis filius, filia:& ſimiliter conſobrini, conſobrinæ, amitini, amitinæ filius, filia: proprius ſobrino,proprius ſobrina. Iſti ſunt patrui magni,amitæ magnæ, auunculi magni, auunculæ magnæ filius, filia,hoc eſt [a], patris, matriſue eius, de cuius cognatione quæritur,conſobrinus,conſobrina,ſiue pater patruelis,vel amitinus,ſoror patruelis, vel amitina. Sexto gradu [b] ſunt ſuprà, tritauus, tritauia: infrà, trinepos, trineptis: ex tranſuerſo, fratris & ſororis abnepos, abneptis: & conuenienter abpatruus abamita, id eſt, abaui frater, & ſoror: abauunculus abmatertera, id eſt, abauiæ frater, & ſoror: item patrui magni,amitæ magnæ,auunculi magni, materteræ magnæ nepos, neptis: item fratris patruelis,ſororis patruelis,conſobrini,conſobrinæ,amitini,amitinæ, nepos,neptis:item propatrui,proamitæ, proauunculi,promateterteræ filius, filia. Qui verò ex fratribus patruelibus,aut conſobrinis, aut amitinis vndiq; propagantur, ij propriè ſobrini dicuntur. In ſeptimo autem gradu, quàm multæ eſſe poſſint perſonæ, ex his quæ diximus,ſatis apparet: duplatis parẽtum, liberorumq; perſonis. Quæ volui enumerare iiſdem verbis, quibus vtuntur Iuriſconſulti, quòd in illis & nomina perſonarum, & gradus rectè explicentur, vt luculentius tradi non poſſint. Verùm obſeruandum eſt, tãtum Iuriſconſultos vſque ad ſextum gradum perſonas enumeraſſe vtriuſq; lineæ,& directæ,& tranſuerſæ:nam vltrà difficile ferè eſt omnes eos numerare,qui ex genere ſunt. Et natura vltra ſextum gradum cõſiſtere cognationem vix patitur [c], propter nimium diffuſam propagationem, quæ ſanguinis ſubſtantiam communem primam diſſoluiſſe videtur: non ſecus, ac fons per longas peregrinationes in mare deſcendens, elongatus à capite, eò minus retinet ſubſtantiæ primæ originis,quò longius ab ea diſcedit,terrarum quas alluit,immutatus naturis. Et ita conſanguinitas paulatim, dum ſæpè propaginem ordinibus dirimit, vſque ad vltimum gradum ſe ſubtrahit, & propinquitas eſſe deſinit [d]. Addit Iſidorus rationem [e], ſeptimo gradu finiri cõſanguinitatis computationem,ſicuti ſex ætatibus mundi,generatio & hominis ſtatus finitur, ita propinquitas generis, tot gradibus terminetur. Poſſem hìc alia quæ de generatione traduntur hominis adferre,quòd ſeptimo die ſemen in vtero matris conglobatur, fitq; ad capiẽdam formam idoneum: & ante ſeptimum menſem editus partus viuere nequit:poſt partum an victurus ſit infans,ſeptima hora decernit. A ſeptimo die nomina infantibus olim impoſita, tanquam ſaluti vitæ tunc fidẽdum ſit,pluribus ante diem ſeptimum pereuntibus. Poſt ſeptimum menſem,fiunt dẽtitiones:poſt annos ſeptem, primi dentes cadunt,infans loquitur plenè. Annis bis ſeptenis pubeſcũt. Venæ,ſeu arteriæ mouẽtur numero ſeptenario. Morborum periçula diſcriminat ſeptenarius criticus decretotius. Poſſem & alia de ſeptima generatione, & ſeptenario numero tradere: ſed hæc nos ab vtilioribus nos remorarentur,ideò pertranſeo. Et noto, vltra ſeptimum gradum aliquoties extendi conſanguinitatis conſiderationem, in ſucceſſionibus iure proximitatis deuoluendis, videlicẽt ad decimum vſque [f]: & hæc in iure ciuili ſeruãda ſunt. At in iure pontificio paulò aliter gradus numeramus, videlicet per generationes [g]. Quomodo autem numerẽtur iſtæ generationes, & gradus, conſtituamus methodum oportet ex tribus axiomatibus. Primum, in linea recta ſeu perpendiculari aſcendentium videlicet & deſcendentium, tot ſunt gradus,quot ſunt perſonæ,vna dempta,centrica videlicet, vt in iure ciuili dictum eſt,cum quo hæc cõcordat. Et proindè cẽtrica cum patre, erit in primo gradu:cum auo,in ſecundo:& ſic in aliis,ordine graduum cõſeruato. Alterum axioma ad collaterales in linea æquali pertinet, vt quoto gradu aliqui diſtant à communi ſeu cẽtrica perſona,tãtum diſtent à ſe [h]. Tertium in linea inæquali collaterali hoc, quoto gradu remotior diſtat à communi

a l.2.eod.P.

b l.2. eod. de grad. adnot.

c l.non facilè,l.4 de grad agnat.

d ca.1.25.q.4.ca.primo gradu § ſucceſſionis,15.q.5.

e Iſido.lib.11 Ethymologiæ c.6.d.ca.1.35.quæſt.5.

f § hoc loco,de ſucceſſ cognat.libr.3. Inſtit.tit.5.can.ad ſedem §. hij verò exigitur, 35.q.5.

g can. quædam, can. cõtradicimus, 35. q.5.can.parentelæ, 35.q.5.

h 1.quod dicebatur, c. fin. de conſangui. & affinit.

stipite, eò distinguntur collatæ personæ, de quibus agitur inter se [a]. Cõueniũt ius ciuile & pontificium, in numerandis personis rectæ lineæ, quia vtrunque habet prohibitionem nuptiarum inter has personas vsque in infinitum [b]. Nõ ita in collateralibus: nam iura ciuilia à põtificiis dissident, & ideo sequimur ius canonicum in his [c]. Et aliter numeramus iure canonico in nuptiis gradus, reiecta successione ad regulas ciuiles [d]. Et quia nuptiæ sine duabus personis esse non possunt. Sic duo gradus legales vnum canonicum faciunt. Fratres itaque, qui secundum leges seculares dicuntur esse in secundo gradu, iuxta canones numerantur in primo: filij fratrum, qui illic numerantur in quarto, hic computantur in secundo: nepotes verò, qui in sexto ibi, istic numerantur in tertio: Sic deinceps qui legibus inscribũtur in octauo & decimo, in canonibus definiuntur in quarto, & quinto: atque de reliquis sentiẽdum est, vt qui secundum canones dicuntur in sexto vel septimo, secundum leges accipiũtur in duodecimo, vel decimoquarto [e]. Et Zacharias Papa explicat, *Parentelæ gradus*, inquit [f], *taliter computamus, siquidem ego & frater meus vna generatio sumus, primúmque gradum efficimus, nullo gradu distamus. Rursus filius meus fratrísque mei filius, secunda generatio sunt, ac gradum secundum faciunt, nec à se aliquo gradu separantur: atque ad hunc modum cæteræ successiones sunt habendæ.*

a d. c. fin.
b l. nuptiæ, 2. de rit. nupt. in P. § inter eas enim, de nupt. ap. Iustin.
c c. non debet, de cõsan. & affinita.
d can. ad sedem, 35. quæst. 5.
e hæc in d. ca. ad sedem, §. sed vt verídicæ
f can. parentelæ, 35. quæst. 5.

De affinitate. Cap. 10.

1 *Affines qui.*
2 *Affinitatis gradus multi proprij, sed naturalis cognationis gradus imitantur.*
3 *Affinitas nulla inter coniuges, sed principium affinitatis.*
4 *Affinium personarum & graduum nomina, socer, gener, vnde nomen priuignus, vitricus, nouerca.*
5 *Affinitas iure ciuili tantùm contrahitur ex coniunctione legitima, Iure pontificio ex naturali etiam illegitima.*
6 *Ex sponsalibus non nascitur affinitas, sed proximitas publicæ honestatis.*
7 *Affinitas duplex, primi & secundi generis.*
8 *Affinitatis & publicæ honestatis gradus in nuptijs iure pontificio considerati.*
9 *Gradus in cognatione spirituali, qui impediunt matrimonium, & quomodo numerandi.*
10 *Compaternitas duplex, directa & obliqua.*
11 *Vtilitas tractationis consanguinitatis & affinitatis, in quibus locum habeat.*

AFFINES sunt viri & vxoris cognati, dicti ab eo, quòd duæ cognationes, quæ diuersæ inter se sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit: Namque coniungendæ affinitatis causa fit ex nuptiis [g]. Gradus affinitas per se non habet [h], respectu autem cognationis naturalis in coniunctione matrimonij cõtracta affinitate, affinitas gradus cognationis imitatur, vnde & gradus affinium rectè dici possunt [i]. Inter coniuges nulla quidem affinitas est [k], sed à matrimonio eorum initium affinitatis. Nomina affinium enumerantur & explicantur à Modestino [l]. Socer, id est, viri pater, vxorísque, ita dictus, quia generum sibi sociauit: mater verò eorum socrus appellatur. Apud Græcos propriè viri pater ἑκυρός, mater verò ἑκυρά: vxoris autem πενθερός, pater, mater autem πενθέρα vocatur, inquit Modestinus. Scholiastes autem Homeri [m] duo superiora nomina antiquiora putat.

g l. non facilè, l. 4. §. affines, de grad. affi. P.
h d. §. affines, versicu. gradus.
i l. iurisconsultus, l. 10. de grad. affinit. P.
k l. non ideò, C. de hæred. instituen.
l in l. 4. § affines, de grad. affinit.
m interpres Homeri, in Iliad. 8. & 5.

putat. Gener verò à genere, quòd ad augendum genus adhibetur maritus filiæ. Nurus filij vxor. Socer itaque vxoris meæ eſt pater, ego illi ſum gener: ſocer magnus dicitur vxoris meæ auus, ego ſum illius progener: & retrò pater meus vxori meæ ſocer eſt, hæc illi nurus: & auus meus ſocer magnus eſt, illa pronurus illi: item ſocrus mihi vxoris meæ mater eſt, ego illius ſum gener: & proſocrus mihi, vxoris meæ auia eſt, & ego illius ſum progener: & retrò mater mea, vxoris meæ ſocrus eſt, illa huic nurus: & auia mea ſocrus magna eſt, vxor mea illi pronurus. Priuignus, eſt vxoris meæ filius, ex alio patre, quàm ex me natus, ego illi vitricus: & in contrarium vxor mea liberis, quos ex alia vxore habeo, nouerca dicitur: liberi mei illi priuigni ſunt. Priuignus προγονος, id eſt, prænatus, quòd antequàm mater ſecundo nuberet, eſt progenitus. Vitricus πατρυιός. Nouerca μητρυιά. Viri frater, leuir, Græcis δαήρ. Viri ſoror, glos, à Græco nomine γάλως Duorum fratrum vxores εἰνάτερες, quidam dicunt ianitrices. Iure ciuili tantùm contrahitur affinitas ex coniunctione legitimarum nuptiarum, nõ alio modo, neque ex nuptiis interdictis [a]. Iure canonico affinitas contrahitur non ex nuptiis ſolùm, ſed ex quacunq; cõiunctione naturali ſeu copula viri & mulieris, inter cognitã & cõſanguineos cognoſcentis, inter cognoſcẽtem & cõſanguineos cognitæ [b]. In ſponſalibus autem legitimè contractis, non quidem naſcitur affinitas, quæ à coniunctione oritur, ſed ſpecies proximitatis, quæ dicitur naſci ex publica honeſtate [c]: quæ contrahitur non inter ſponſos, quia ſunt principium proximitatis huius, ſed inter ſponſum & conſanguineos ſponſæ, & inter ſponſam & conſanguineos ſponſi. Non ſolùm ſi contrahantur ſponſalia per verba de præſenti, ſed etiam ſi per verba de futuro, vel inter impuberes [d]: non enim ex ſponſalibus, etiam ſi ſint contractæ per verba de præſenti naſcitur ſine cõiunctione affinitas [e]. In quo corrigitur ius ciuile à iure pontificio quod ſequimur [f]. Sed cõtrahitur tantùm publica honeſtas. Cõtrahitur etiã ex ſpõſalibus publica honeſtas, licet ſponſalia, alioquin pura & certa, nulla ſint propter aliquod impedimentũ [g]. Declarata namq; fuit voluntas cõtrahentiũ ex actu alioquin inualido, quẽ efficere conati ſunt [h]. Et in his publica honeſtas ab affinitate diſtinguitur, quamuis aliquãdo & hæc nomina cõfundantur [i]: cùm in affinitate ſit publica honeſtas, quamuis in omni publica honeſtate non ſit affinitas. Affinitas duplex, primi & ſecundi generis: primi generis, ex coniunctione viri & mulieris naſcitur: ſecundi generis, quando conſanguineis affinibus alij alia affinitate iunguntur, alia ſecunda copulatione, exempla poſteà docebunt. Iure canonico in affinitate & publica honeſtate, gradus conſiderari certum eſt, etſi iure ciuili aliud ſeruari dixerimus. Itaq; per carnis copulam viri & mulieris, inter virum & conſanguineas mulieris: item inter mulierem & conſanguineas viri, contrahitur affinitas primi generis, in eo gradu, quo eſt conſanguinitas, non autem inter conſanguineos viri, & cõſanguineos mulieris contrahitur [k]. Ideò frater viri rectè matrimonium contrahit cum ſorore vxoris fratris, aut cum alia eius conſanguinea: nam hîc tantùm affinitatis ius conſiderat primum genus ex prima maris & fœminæ coniunctione, non ſecundum genus. Vt ſi affinis alteri iungatur affini, vt ſi frater tuæ vxoris, qui eſt tibi affinis in primo gradu & in primo genere, iungatur cum ſua vxore, quæ erit tibi quoque affinis, ſed in ſecundo genere, quod non habet prohibitionem [l]: nam & mortua tua vxore & fratre eius, potes vxorem fratris vxoris ducere. Conſidera rurſum, nos dicere affinitatis gradus primi generis computandos eſſe, habita ratione eorum qui quæue coniunguntur: ideo cum his computamus gradus, non inter affines ſimpliciter. Veluti voca coniunctum copula Titium, & coniunctam Semproniam: ſoror Semproniæ eſt in eodem gradu cum Titio, & Titius eſt in ſecũdo gradu affinitatis cum filia ſororis Semproniæ, & cum nepte eius in tertio: & ſic conſequenter numera gradus affinitatis Titij, cum gradibus conſanguinitatis

1 6 7 8

a l. 4 § ſciendum eſt, de grad. affinit.

b c. diſcretionem, & c pen. de eo qui cogno. cõſang. vxor. ſuæ.

c c ſponſam, de ſpõſal. ap. Grego.

d d. cap. ſponſam, de ſponſ.

e Panor. in d. c ſponſam

f cle diſpendioſam, de iudic.

g cap. 1. de ſponſal. in 6

h ar. l. fin. de reb. eo tum.

i d. c. diſcretionem, & c pen. de eo qui cogno. conſ. vxo. ſu.

k c quod ſuper his, de conſang. & affinit. § . matrit, de nupt.

l cap. non debet, de conſang. & affinit.

tatis Sempronię: & contrà, gradus affinitatis Sempronię numera cum gradibus conſanguinitatis Titij [a]. Adiſtos autem pertinẽt potius gradus, quia ad alios affines: quia vxor & maritus, & alij qui copulantur, ſunt duo in carne vna [b]: quod & de adhærẽtibus meretricibus dixit D. Paulus [c]. Pro gradibus pudicæ honeſtatis eadẽ, quæ in affinitate, obſeruanda: vt per ſpõſalia per verba de futuro, aut de præſenti, cõtracta inter ſpõſum & cõſanguineas ſponſæ itẽ inter ſpõſam & cõſanguineas ſpõſi cõtrahatur publica honeſtas primi generis in eo gradu, quo eſt cõſanguinitas [d]. In cognatione ſpirituali duo ſuntà tùm gradus cõſiderandi, adminiſtrorum regenerantiũ, & regeneratorũ Deo vocatorum compaternitatem, cõmaternitatem, & cõfraternitatẽ [e]. Appellatio quælibet ſatis indicat duas perſonas adeſſe ſingulis nominibus. In compaternitate duo patres, naturalis, & luſtralis cũ patre luſtrali ratione baptiſmi: aut habita ratione ſexus duo pater & mater luſtrici, ideò compatres, id eſt, ſimul patres. In commaternitate duæ matres baptizati. In confraternitate baptizatus, & filij patrum aut matrum luſtralium, ſeu ſpiritualium: idem de ſororibus dicendum ſi fœminini ſexus baptizatus ſit, quæ conſoror erit cum filia naturali patris luſtralis. Soror enim & fratris appellatione cõtinetur [f]. Iſtæ omnes conſanguinitatis ſpecies referuntur ab baptizatum, id eſt, eius cauſa ſunt compatres, commatres, & confratres. Sed & habent relationem quoque ad alias perſonas baptizati, vt ad patrem, matrem, & fratrem naturalem [g]. Et propriè pater luſtralis, cum patre naturali compater eſt: mater luſtralis, cum matre naturali baptizati commater eſt. At inter patrem luſtricũ & matrem luſtricam, non eſt propriè compaternitas, licèt ambo ſint patres: & ideo inter eos poteſt eſſe matrimonium. Compaternitas duplex eſt, directa & obliqua: veluti diximus affinitatem primi, & ſecundi generis. Compaternitas eſt directa, eius qui filium alterius ſuſcipit in baptiſmo cum patre naturali baptizati [h]. Obliqua vel ex prima orta, cùm ſola vxor filium ſuſcipit à baptiſmo, cuius vir & compater dicitur [i]. Ita pater naturalis baptizati, eſt compater non ſolùm cum patre luſtrali, ſed etiam cum eius vxore. Ita & mater naturalis non ſolùm commater eſt cum matrima, ſed etiam cum eius viro [k]: ſunt enim illi duo pro vna carne [l]. De horum conſanguinitate ſic ſtatuit nouiſſimè concilium Tridentinum [m]. *Vnus tantùm, ſiue vir ſiue mulier, vel ad ſummum vnus & vna baptizatum de baptiſmo ſuſcipiant, inter quos & baptizatum ipſum, & illius patrem ac matrem tantùm ſpiritualis cognatio contrahatur* &c. Ea quoque cognatio, quæ ex confirmatione contrahitur, confirmantem & confirmatum, illiuſq; patrem & matrem, ac tenentem non egrediatur. Et hæc quæ de cõſanguinitate & affinitate dicta ſunt, & perſonis earũ, ſummoperè notanda ſunt: cùm apud Iuriſcõſultos crebrò de his recordari oporteat, & vtilis eius ſit cognitio, vt in contractuum, & ſucceſſionum, & iudiciorum quæſtionibus: in quæſtione redhibitionis gẽtilitiæ, dum proximior admittitur & præfertur in redhibitione [n]: Si agatur de deferenda ſucceſſione inteſtatorum, quæ ad proximiores deuoluitur [o]: vel ſi quæſtio de tutela legitima, quæ proximiorem ſequitur agnatum vel cognatum [p]: vel de deferenda bonorum ſucceſſione, vel diuidenda ea per capita, aut in ſtirpes [q]: vel de vocando proximiore in bonis reſeruatis familiæ, vbi quæritur propinquior [r]: vel ſi agatur de expellendo à teſtimonio propinquo [s]: in feudis & alijs: Si agatur de nuptiis legitimis, inter quos poſſint eſſe, prohibitæue ſint [t]. Quo de capite paulò vberius nunc dicendum eſt.

DE

a Prolanus, hæc licet. can. porro 35. q. 5.

b d can porro, cap. Geneleos, 1. diſt. 35. de bigam.

c D. Paul. 1. ad Corinth. 6.

d Panor. in c. finem, de ſponſal.

e in c. vlt. de cognat ſpirit.

f Inter fratres, de tranſact. in P.

g c. 1. de cognat. ſpiritali 6.

h ca ita, 30. q. 3.

i can. ſi quis ex vno, 30. q. 4.

k capit. Martinus, de cognat ſpirit.

l cap. 2. Geneſ.

m in concil. Trid. Seſſio 24. ca. 2. reforma tio.

n vt in c. conſtituatus, de reſtitutio. in integ.

o l. iuriſconſultus, l. 10. de grad. affin. § ſi vero, de hæred. ab inteſt. veni. collat. 9. in authen.

p §. 1. de legit. agnat. ſucced. l. iuriſconſultus

q l. 1. § gradatim, vnde cog. cum ſimil. lib.

r l. peto §. fin. de leg. 2.

s l. lege Iulia, de teſtib. in P.

t cap. non debet, de conſang. & affinit. tota 30. q. 2. 3. 4. 5.

De prohibitione nuptiarum ratione consanguinitatis & proximitatis. Cap. II.

1 Matrimonium prohibitum inter ascendentes & descendentes vsq; ad infinitum, Inter collaterales vsque ad certum gradum.
2 Nuptiæ incestæ inter consanguineos, & Incestus vnde, & cestus quid.
3 Nefariæ & incestæ nuptiæ inter ascendentes & descendentes.
4 Pœnæ aduersus contrahentes incestas nuptias.
5 Persæ miscebantur illorum lege etiam cum matribus, & contrahunt nuptias.
6 Semiramis legem tulit, licere & cum matribus & alijs consanguineis nuptias contrahere.
7 Oedipodis calamitas ob matrem vxorem ductam, etiam iussus.
8 Climeneus filiam Harpalycem vxorem duxit, & mala inde consecuta.
9 Pœmandri & matris eius concubitus vindicta diuina.
10 Incestuosi alij principes, & monstra humanæ naturæ.
11 Fratris & sororis nuptiæ apud quos fuerunt permissæ.
12 Moses iussit proximis nubere mulieres, lex eadem Atheniensibus.
13 Lex de non ducenda vxore sorore, vel filia sororis, & pronepte.
14 Duorum fratrum filij & filiæ num coniungi matrimonio possunt. Gradus prohibitionis nuptiarum.
15 Gradus nubendi consanguineorum vsque ad septimum.
16 Salica lex de proximorum coniunctione.
17 Impedimenta legalis coniunctionis.
18 Impedimenta inter consanguineos spirituales cuius sint gradus, ratione Baptismi, & Confirmationis.
19 Cognatio pœnitentiæ seu confessionis non egreditur personas confitentium.
20 Nuptiæ quo gradu affinitatis prohibentur.
21 In gradibus nuptiarum prohibitarum cōputādis affinibus variatum quomodo est, Frater fratri suscitabat prolem, iure Mosaico, quod correctum est. Domus excalceati quid.
22 Affinitas primi generis prohibet nuptias, non secundi.
23 In gradibus prohibitis dispensat summus pontifex solus, & potestatem nubendi dat, in certis tamen, non in omnibus.

1 HIS PRÆCOGNITIS, dicimus nuptias ratione cōsanguinitatis, & cognationis prohiberi inter ascendentes quidem & descendentes gradus lineæ rectæ, vt inter patrem & filiam, auum & neptem, matrem & filium, auiam & nepotem, & vsq; in infinitum [a]: inter collaterales autem, vsque ad certos gra-
2 duum limites [b]. Dicunturq; hæ coniūctiones vnico nomine, incestæ [c], quasi non castæ, secundum Nonium: vel non venere iusta initiatæ. Cestum enim seu cingulum veneris, dicebāt annorum legitimorum initium, vt ait Angel. Politianus [d]: vel quod zonæ, quas virgines solebant deferre, quæ soluebantur à maritis iustè solutæ non essent, indicat Ouidius [e]:

Cui mea virginitas auibus libata sinistris.
Castáque fallaci Zona reuincta manu.

Possuntq; dici omnes nuptiæ, quæ legitimæ non sunt, incestæ: vt notat glossa ad rubricam de incest. nupt. C. Sed & expressè id respondit Paul. Iuris-

a Caius, l. nuptiæ, l. 52. & l. fin. de rit. nupt. lib. 23. P. §. ergo non omnes, de nup. Diocle. & Maxi. l. nemini, l. 17. de nupt. lib. 5. C. titu. 4. §. fin. quib. mod. nat. effi. iur., in authen. col. 7.
b tut. titul. de incest. nupt. lib. 5. C. titul. 5. l. fin. si nupt. ex refer. pers. lib. 5. C. titu. 2. Paul. l. incestæ, l. 52. de rit. nupt.
c prædictis iuribus.
d Politia. Miscella. c. 11.
e Ouid. in epistol.

cons.

conſ.[a] Nefarias quoque dicere poſſumus & inceſtas inter aſcendentes & 3
deſcendentes initas, vt nefaria coniunctio dicitur ab Vlpiano[b] eius, qui in
concubinatu patris fuit, deinde in filij eſſe cœperit, vel nepotis vel e contrà.
Eius generis, inceſtuoſáq; dici poſſunt, quæ cum priuigna, nuru, nouercáq;
fiunt[c], pari modo prohibitæ. Prohibent iura diuina concubitum cum ma-
tre & nouerca. Pœnæ, iure ciuili, aduerſus has inceſtas, & nefarias, conſtitu- 4
tæ graues[d]. Bonorum in ærarium ſeu fiſcum relatio, dotis quoque, exilium,
verberatio. Soluuntur & hæ coniunctiones iure pontificio, verùm non niſi
cum authoritate eccleſiæ, epiſcopi ſcilicet, inquiſitione proximitatis facta;
alioquin non licet abire ab eo contracto matrimonio[e]. Sed & iure eodem
nuptiæ inceſtæ dirimuntur, & ſcienter contrahentes, ne nubant aliis prohi-
bentur, ex concilio Maguntinenſi, & aliis ſanctionibus, ca. ſi quis, ca. qui
dormierit, ca. concubuiſſe, & ſeq. 32. q. 7. Prohibitæ & iure ciuili etiam in
perſonis ſeruilibus, vtpote naturali cauſa inſpecta, vt ait Paul. Iuriſcõſ.[f] qui
in vulgo quæſitis idem ſtatuit, & fornicatione coniunctis[g]. Item & in per-
ſonis per adoptionem coniunctis iiſdem gradibus Caius reſpondit[h]. Inue- 5
nimus tamen ius aliquando fuiſſe apud Perſas miſceri cum matribus, teſte
Arnobio[i], & Philone Iudæo[k], qui ita cenſuram promit, *Honoratiores Perſa*
cum matribus contrahunt matrimonia, & natos inde arbitrantur nobiliſſimos, regióque,
vt ferunt, dignantur ſolio: quo nihil magis impium excogitari poteſt, conſpurcari defun-
cti patris thalamum, cui maxima debebatur religio, matri nullam exhiberi reuerentiã,
filium eundem, & maritum fieri, matrem viciſſim vxoris nomen aſſumere &c. Tu- 6
lit legem aliquãdo Semiramis regina, vt flagitium regeret cum filio ſuo Ni-
no commiſſum: vt nulla diſcretione habita ſanguinis, liceret cum matribus
& conſanguineis coniungi nuptiis, vt ſcribit Oroſius[l]. Ob factum tamen
ſuum illa poſteà miſerè occubuit. Accidit tam ſceleſte facinus inter priſcos 7
Thebis Oedipodis Laij filio, non ſponte tamen, ſed per ignorantiam. Nihi-
lominus tamen tantam calamitatem ſecum contulerunt hæ nuptiæ, vt ni-
hil reliquum factum ſit ad ſummum miſeriarum cumulum: ſequuta cõtinua
bella, tum externa, tum ciuilia, veluti hæreditaria, vt ſcribit idem Philo[m]. Ex-
plicat autem Homerus, his verbis[n],

μητέρα τ' Οἰδιπόδαο ἴδον καλὴν Ἐπικάστην,
ἣ μέγα ἔργον ἔρεξεν ἀιδρείῃσι νόοιο,
γαμβαλίευσα ᾧ υἷι· ὁὸ δ' ὃν πατέρ' ἐξεναρίξας
γῆμεν, ἄφαρ δ' ἀέκητι θεοὶ θέσαν ἀνθρώποισιν.
ἀλλ' ὁ μὲν ἐν Θήβῃ, ωολυηράτῳ ἄλγεα πάσχων,
Καδμείων ἴνασσε, θεῶν ὀλοὰς διὰ βουλάς:
ἣδ' ἔβη εἰς Ἀίδαο πυλάρταο λιπαρροῦν
ἁψαμένη βρόχον αἰπὺν, ἀφ' ὑψηλοῖο μελάθρου
ᾧ ἄχεϊ ζομένη. τῷ δ' ἄλγεα πάλλιπε' οἷσιν,
πολλὰ μάλ' ὅσσα τε μητρὸς Ἐρινύες ἐκτελέουσι, id eſt,
Matrémque Oedipodis vidi pulchram Epicaſtam,
Quæ ingens facinus commiſit, inſipientia mentis,
Nupta ſuo filio: ille, ſuo patre perempto,
Vxorem duxit. Statim autem vulgata Dij fecerunt hominibus.
Sed ille quidem in Thebis amabilis, dolores patiens,
Thebanis imperabat, Deorum dira per conſilia.
Illa abiit in Plutonis domum validas portas habentis,
Annexa laqueo ſublimi ab alta trabe
Suo dolore correpta: huic dolores reliquit poſt ſe
Valde multos, quotquot matris furiæ efficiunt.

Climeneus Telei filius, Harpalycem filiam cum qua anteà occultè concu- 8
buerat, occiſo Alaſtore cui deſponſata erat, palàm vxorem habuit. Sed fa-
cinore commota Harpalyces, iuniorem fratrem necauit, ac quodam feſto

ſacrifi-

a Paul. l. fotoria pro-nepotem, l. 33. de rit. nupt. in f.
b Vlp. l. 1. de cõcubi. lib. 25. P. tit. 7. §. ergo non omnes, verſi. eſt tales, de nupt. apud Iuſtin.
c Pap. l. ſi adulterũ cum inceſtu, l. 28. ad l. Iul. de adult. lib. 48. P. tit. 5.
d auth. inceſtus nuptias, & auth. eã cõplexu, de inceſt. nupt. C. §. 2. de inceſt. & nefa. nupt. in auth. collat. 2. cõſtit. fin. §. fin. quibus mod. nat. effi. ſui. collat. 7. conſtit. 1.
e c. 3. de adulter. lib. 4 Decretal. tit. 19. can. ſeculares, 33. q. 2. ca. multorum, 35. q. 6.
f Paul. l. adoptiuus, l. 14. §. ſeruules, de ritu nupt. in D.
g ca. nec eam, 35. q. 2.
h Caius, in l. quin etiam, l. 55. de rit. nupt. P. §. 2. de nupt. ap. Iuſtinia.
i Arnob. libr. 2. aduerſ. gent.
k Phil. de ſecular. leg. lib. 2. contra machos.
l Oroſ. lib. 1. cap. 4.
m Phil. d. libr. de ſec. leg. e con. mach.
n Homer. Odyſſ. λ verſ. 271. & ſeq.

ſacrificiorũ comedendũ dedit populo Argiuo. Climeneus verò facinorũ con
ſcẽtia ſeipſum interemit, vt narrat Parthenius [a]. Refert & idem [b], matrem
Periandri cum eo clam concũbentem, ſe quoq; interemiſſe, & Periandrũ in
furorem & ſæuitiã crudeliſſimã delapſum. Baſſianus Antoninus, dictus Cara-
10 calla, vxorẽ inceſtu Iuliã nouercam ſuam duxit, teſte Spartiano [c]. Sed qualis
ſceleris vitio fuerit, nemo ignorat: qualiſue Cõmodus Antoninus, qui Lucillã
ſororẽ cõſtuprauit, & occidit, conſobrina patris complexibus ſuis coniuncta,
vt ait Lampridius [d]: vitæ enim eius indignitas & ad ſcelera procliuem fuiſſe
nouũ non ducit, ſi Herodianum legas [e]. Omitto reliquos inceſtuoſos prin-
cipes, vt monſtra, Neronem, & Ottonem, de quibus Xiphilinus ex Dione [f].
Quibus, quia Dei neq; naturæ numen venerabãtur, id licere, quod non pro-
hibebãt ſubditi, ſed impiè, ſibi perſuadebant. Reſeruati tamen grauiori pœnæ
in illud ſeculum iudicio Dei. Fuit illis imperandi arbitrium ad malũ occaſio,
ſicuti & Cambyſi, qui cùm amore ſororum captus eſſet, vt eſt apud Herodo-
tum [g], nec liceret ſororẽ lege Perſarum ducere, interrogans iudices regios,
apud quos legum cuſtodia & interpretatio erat, num lex id permitteret, reſ-
ponſum accepit, nullam legẽ ſe inuenire, qua fratri licitum ſit nubere ſorori:
11 quãdam tamen inuenire, qua liceat regi Perſarũ facere quod lubeat. Quod
autem ad collaterales gradus & nuptias eorum pertinet, variæ certæ in illis
fuerunt gentiũ leges. Nam apud Athenienſes Solon vetauit in vterinis tan-
tùm germanis: contrà Lacedæmoniorum legiſlator vterinis non interdicit
connubia, ſed ſolis eodem patre genitis. Aegyptius vtraque ridens, vtriſque
laxauit libidinem [h]. Aemylius Probus quoque ait [i], patrum Athenienſium
morẽ fuiſſe, ducere ſorores. Et alibi [k] idẽ repetit, hoc tamen non congruere
ſuis moribus, id eſt, Romanis, fatetur. Sunt tamen aliqui, vt Androcides [l],
Athenæus [m], & Suidas [n]. qui quod Probus firmat exemplo Cimonis, impro-
bent: dicántq; Cimonem per Oſtracíſmum vel teſtulas à ciuitate ad tempus
exterminatum, quòd contra leges cõmiſiſſet in eo, quòd ſororem ſuam Elpi-
nicem duxiſſet. Prohibet & hanc vxorem ducere Phocilides hoc verſu,

Μηδὲ λαοσσόου εἰσ ἀπόγραπτον ἔλθε μεν ἐυνὴν.

Ne ſtratum vetitum geniale ſororis inito.

12 Fuit lex lata à Moſe [o], poſt diſtributionem factam terræ adeptæ promiſſionis
tribubus Iſraëliticis, vt fœminæ, ad quas bona peruenirent familiarum, ex-
tinctis maſculis, nuberent tantùm hominibus ſuæ tribus, ne confunderẽtur
bonorum diuiſiones, tranſeũtibus filiabus in alienas familias. Fuiſſe & inter
alias gentes hanc legem, vt proximis nuberent fœminæ, conſtat ex Iulio
Polluce [p], dum meminit de lege Athenienſium Solonis: aítque filiam illis
vnicam dictam ἐπικληρίτιν, quam duceret generis neceſſitate propinquus,
eámque, ſi indotata eſſet, dotandam à propinquo, ſi illam non duxiſſet. De
illa lege Terentius [q] videtur etiam locutus dicens,

Lex eſt orbe, qui ſint genere proximi,
Eũ nubat, & illos ducere eadem hac lex iubet.

Et alibi idem [r], *Haec virgo orba eſt patre.*
Hic meus amicus illi genere eſt proximus,
Huic leges cogunt nubere hanc.

Fortunatianus [s] quoque ait, *lex eſt, orba proximo nubat, vel ſi eam noluerit in matri-*
13 *monĩũ ducere, det decem millia*. Poſteà autem & leges iſtæ in deſuetudinem
abierunt, limitéſque proximitati conſtituti, quibus non liceret conſanguini-
bus coniungi: placuítq; non licere nuptias cum ſorore primùm contrahere,
etiam ſi illa vulgò quæſita ſit [t]. Legem & tulit Coccius Nerua, ne fratris fi-
liam vxorem ducere fas eſſet [v]. De neptibus ſcribit Plutarchus [x] in hæc ver-
ba, *ſuperioribus*, inquit, *temporibus, quæ ſe aliqua neceſſitudine cõtigiſſent, vxores non*
ducebant, quẽadmodũ nec nunc quidẽ ſorores: ſed nõ ita pridie factũ eſt, vt neptes vxores
ducere permitterent: & plebiſcitum factũ, vt in ducẽdis vxoribus ad neptes vſq; aſcẽdere

a Parthen. in Erotic. cap. 15.
b Idem Parth. cod. c. 17.
c Aemil. Spart. in Caracal.
d Lamprid. in eius vita
e Herodia. in Commod.
f Xiphil. in Nero. & Otho.
g Herodo. in Thalia. in lib. 3.
h Philo Iud. libr. de ſpecial. leg. C. con. mæch. Arnob. libr. 5. con. gent.
i Aemilius Probus, in Cimone.
k in proœm. vitar.
l Androc. oratione cont Alcibiad.
m Athenæus, lib. 13.
n Suidas, in verbo Cimon, & ἔγγαμος.
o Numero. c. 36. & Tob. c. 7.
p Iul. Poll. libr. 3. Onoma. cap. 3.
q Terent. in Phormio.
r Terent. in Adelphis.
s Fortunat. libr. 2. Rhetor.
t Paul. I. adoptius, I. 14. §. fetules. Et Scæuo. I. nihil interest, 54. de rit. nupt. in P.
v Dion, in Coccio Nerua apud Xiphil.
x Plutar. problem. 6.

liceret, ſuperior tamẽ neceſſitudo prohiberet. Verùm Paulus [a] Iuriſc. *ſororis proneptem*, inquit, *non poſſum ducere vxorem, quoniã parentis loco ei ſum.* Et Diocletia. & Maximi. CC [b]. *nemini licet*, inquiũt, *contrahere matrimoniũ ex latere cum amita, matertera, ſorore, ſororis filia, & ex ea nepte, præterea fratris tui filia, & ex ea nepte.* Et imperator Alexius Comnenus [c], ad ſuggeſtionem Proedri & Ethæriarchæ Bardæ Zeri conſtituit quoq; ne amita & fratris filia cũ patruo & fratris filio, tametſi ſexti gradus ex cognatione affinitatem obtineant, citra impedimentum iungantur. Quæ conſtitutio etiam ex Nicolai patriarchæ Conſtantinopolitani ſubnotatione recepta eſt. Meminit Suetonius [d], Claudium Cæſarem, illecebris Agrippinæ Germanici fratris ſui filiæ, per ius oſculi, & blanditiarũ occaſiones pellectum in amorem, ſubornaſſe proximo ſenatu, qui cenſerunt cogendum ad ducendam eam vxorem, quaſi reipub. maximè intereſſet, dandámq; cæteris veniam talium coniugiorum, quæ ad id tempus inceſta habebantur: ac vix vno interpoſito die confeciſſe nuptias, non repertis, qui ſequerentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, quod & tradit Cornel. Tacitus [e]. Duorum fratrum filij, vel filiæ, id eſt, conſobrini, ſecundum Theophilum [f], matrimonio coniungi nequeunt: ſecundũ autem Iuſtinianum [g] poſſunt, & ad tertium vſque gradum. Quamuis non olim niſi ad quartũ vſq;. Diſpenſaſſe & olim Cæſares, vt legitima eſſet vxor conſobrina, Caſſiodorus docet [h]. Porrò Caius [i], *fratres*, inquit, *amitimos vel cõſanguineos in matrimonio iungi, nulla ratione permittitur.* Et puniuntur in Cod. Theodoſiano [k] huiuſmodi, vt inceſtæ nuptiæ: & Harmenopulus [l]: Prohibet, & Alexius Patriarcha Conſtantinopolitanus [m], nuptias ſeptimi gradus: idipſum Patriar. Conſtant. Michael [n], & chartophilax magnæ eccleſiæ Nicetas, anno mundi 6565. Et Lucas Patr. Conſt [o]: Habes autem apud Alexium ſic ordinatos ſeptem prohibitionis gradus:

Fratres,
Georgius & Nicolaus:
Conſobrini,
Theodote Helene:
Sobrini,
Demetrius Baſilius,
Theodote in 7.

Sed & Gregorius ad Auguſtinũ Angliæ epiſcopũ ſcribit, per ea matrimonia ex lege Anglorum intra hos gradus aliquando permiſſa, non potuiſſe ſoboleſ ſuccreſcere [p]: ideo inhibendam. Et Bonifacius Marryr ideo plures nationes deletas à Deo [q]: & in Anglos Agarenos irrupiſſe. Eadem iure noſtro pontificio recepta ſunt, & ad ſeptimũ vſque gradũ recepta prohibitio nuptiarum in collateralibus [r]. Septimus autem in prohibitione non eſt, ſed ſextus tantũ [s]: diſtinctióq; graduũ hæc ibi, *filius & filia, id eſt frater & ſoror ſit trũcus, nepos neptis inde, primus gradus: pronepos proneptis, ſecundus: abnepos abneptis tertius: adnepos adneptis, quartus: trinepos trineptis quintus: trinepotis filius & trinepotis filia, ſextus.* Sed hæc latius intelliges ex epiſtola [t] Alexãdri II. Papæ ad Neapolitanos clericos, & Epiſcopos omnes Italiæ, quæ diſtinctionẽ & variũ numerandi iuris ciuilis in ſucceſſionibus deferendis ordinẽ, & iuris pontificij in nuptiis copulandis adfert. Extat lex Salica antiqua Frãcorũ [v], in hæc verba, *Si quis ſororẽ, aut fratris filiam, aut certè alterius gradus conſobrinã, aut fratris vxorẽ, aut auũculi, ſceleratis nuptijs ſibi iunxerit, huic pœna ſubiaceat, vt à tali conſortio ſeparetur, atque etiam ſi filios habuerint, non habeantur legitimi hæredes, ſed infamia ſint notati.* Impeditur & matrimonium, cognatione legali per adoptionem coniuncta: adoptio quippè naturam imitatur [x]. Ea itaque prohibet matrimonium inter adoptantem & filiam adoptatam [y], inter adoptatam & filium legitimũ, & naturales adoptantis. Impedit etiam conſanguinitas ſpiritualis, quæ ex baptiſmate oritur, inter preſbyterum baptizantem & baptizatum, & matrem patrémue eius: inter confitẽtem & confeſſum [z]: inter baptizatam & baptizantem, non ſunt

iuſtæ

[a] Paul. I fororis proneptem, l. 39. de rit. nup. in F.
[b] Diocl. & Maxim. l. nemini, l. 17. de nupt. C.
[c] lib. 3 iur. Orient. in conſtitut. Alexij Comnen. *inſi pèse Bibl.*
[d] Sueto. in Claudio, c. 26.
[e] Cornel. Tacit. in 5.
[f] Theophil. § duorũ fratrum, de nupt. in Inſtit. lib. 1.
[g] §. duorum fratrũ, eod. ap. Iuſtinian. l. celebrandis, C. de nupt.
[h] Caſſiod. libr. 7 Variar. cap. 46.
[i] Caius, libr. 1. Inſtit. tit. 4.
[k] l. 2. de inceſt. nup. lib. 11. C. Theodoſ.
[l] Harmenop. libr. 6. cap. 4.
[m] libr. 3. iur. Orient. in eius conſtit.
[n] eod. libr. in eius cõſtitut.
[o] eod. libr. conſtitutione ſub imperio Manuelis.
[p] in cano. quædam lex, 35. q. 3.
[q] ca. ii. gens Anglorum, 39. dist.
[r] ca. de affinitate, ca. progeniem, ca. nullum, ca. in copulatione, can conſanguinitate, 35. q. 2. vid. c. fin. de conſang. & affinit.
[s] ca. 1. 35 q. 9 ca. 1. 2. 35. q. 5.
[t] ca. ad ſedem apoſtolicam, 35. q. 5. c. non debet, ac cõſang. & affinit. ap. Greg. clem. 3. eod.
[v] in lib. leg. Salic. tit. 14. § 12.
[x] § minorẽ, de adopt. Iuſtin. §. & hæc adeò, eod.
[y] c. vni. de cognat. ſpirit. lib. 4. Decretal. tit. 11. ca. ita diligere, 30. q. 3. l. adoptivus, & l. quin etiam, de ritu nupt. l. per adoptionem, eod.
[z] can. omnes, & ſeq. 30. q. 1. c. fin. de cognat. ſpirit.

iuſtæ nuptiæ [a]. Nec inter patrem baptizati & vxorem leuantis vel patrimi [b]: inter patrem matrémue luſtralem, matrimonium quoque impediebatur, quamuis factum non diſſoluatur, ſicut antè in conſanguinitate dictum eſt [c]. Non permittitur etiam inter regeneratum ſeu regeneratam, & filios regenerantis poſteà natos [d]. Obſeruant & hanc prohibitionem alioquin barbaræ nationes Rhutenorum ſeu Moſcouitarum, vt ait Sigiſmundus Liber Baro [e]. Inter confirmatum & patrem eius, & tenentem ad confirmationem cognatio & prohibitio [f], ex concilio Tridentino 8. ſeſſio. ca. 2. reformationis. Demetrius Chomatenus [g] Archiepiſcopus Bulgariæ, vnũ fieri hominem dixit, patrem naturalem, & eum qui filium ſuum ex baptiſmate ſuſcepit, indéque comparres dici, & eorum liberos fratres: indéque natos naturalem ſortiri cognationis appellationem, quia Sancti Spiritus vniendi poteſtas, omnes conciliauit in veram propinquitatem. Adfert & ca. 56. ſextæ Synodi, quo cauetur, vt quia neceſſitudo ſeu affinitas ſpiritalis maior eſt corporum coniunctione, ne quis cum matribus matrimonium ineat, quarum filios ex ſacro baptiſmate ſuſcepit: alioquin pœnam diremptionis matrimonij ſta-
19 tuens & fornicatorum. Cognatio verò & filiatio ſpiritualis ex confeſſione ſeu pœnitentia, confitentem & abſoluentem non egreditur [h]: quia per pœnitentiam ea non fit remiſſio peccatorum, vel regeneratio, quæ per baptiſ-
20 mum fit. Affinitas etiam in certis gradibus habet nuptiarum prohibitionem, quia, vt ait Plutarchus [i], antiqui nuptiis neceſſitudines augeri voluerunt: & ideo illis minus iunctos potius quàm penè familiares cõiungi oportuit. Adde quòd & quãdam honeſtatem inter veneratione quadam iunctos conſeruari oportuit intactã. Et ita prohibentur nuptiæ affinitatis gratia [k] cum priuigna, nuru, ſocru, nouerca. Affinitas vſq; ad quartum gradum à matrimonio ex quo naſcitur computandũ, prohibitionem habet [l]. Statuit Emanuël Comnenus [m] Cæſar, ne vnus & idẽ duas ſobrinas poſſet ducere ſucceſſiuè, quia inquiebat contractum ad ſextum gradũ affinitatis deduci, cùm maritus cenſeatur vnus gradus cum vxore. Extat & conſtitutio Siſinij Patriarchæ Conſtantinop [n]. ne duo fratres accipiãt duas cõſobrinas. Idipſũmq; alius Patriarcha Nicolaus [o] firmauit. Imo Græcis omnibus non videtur idoneum, vt ſi pater matrẽ, cùm ſint duo vnũ, vxorẽ accipiat, filius filiam non ſine reatu, valeat ſibi coniugio ſociare, vt ſcribit Luithprandus [p]. Hæc etiã obſeruãt Moſcouitæ, vt ait Sigiſ-
21 mundus Liber Baro cõmentariis de rebus eorũ. In affinitatis prohibitione variatũ etiam fuit, nã iure diuino olim proximior frater tenebatur accipere, viduam fratris ſui præmortui, & ei ſuſcitare ſemẽ: vel ſi proximior renuebat, conuocatis ſenioribus vidua proteſtata cum ignominia ſoluebat calceos, & ſputebat in recuſantẽ matrimoniũ, eiúſq; domus perpetuò dicebatur domus excalceati [q]. Quod tamen lege Euangelica, & iure pontificio ſublatum eſt [r].
22 Et iura ciuilia quoque ſubſcripſerunt [s]. Affinitas primi generis tantũ prohibet nuptias inter virum & conſanguineas vxoris, & inter vxorem & conſanguineos viri vſq; ad gradus prædictos: at non inter conſanguineos affines [t]. Idipſum dicimus in ſpõſalibus, in prohibitione ratione publicæ honeſtatis [v]. De quibus haurire oportet cognitionem ex illis quæ diximus in c. de affinitate poſt nuptias. Cæterùm ex diſpẽſatione ſummi pontificis, nuptiæ poſſunt cõtrahi licitè inter gradus ſeu generationes prohibitas [x]. Nemo autẽ præter ſummũ Pontificẽ diſpenſat in gradu prohibito [y]. Siquidẽ in cõcilio generali prohibitio facta eſt nubendi intra quartũ gradũ [z]. Alius autẽ, quàm ſummus Pontifex, nõ poteſt contra cõciliũ diſpenſare [a]. Is quoque nec in omni gradu diſpẽſat, nec in quibus poteſt, ſine magna poteſt cauſa. Item nec Sum. Ponti. in primo vel ſecundo gradu diſpenſabit [b], vt quis ſororem vel neptem in vxorem habere poſſit: quia Deus prohibuit turpitudinem ſororis & filiæ eius reuelare. *Filiam filiæ eius non ſumas, quia vna caro ſunt* [c]. Et ſi illa verba intelligantur in deſcendentibus, certè nec in collateralibus in ſecundo gradu

a iuſt. nd. ſi quis alienam, 26. de nupt. C. c. 1. de cog. ſpir. in 6.
b c. 4. de cognat. ſpirit. ap. Gregor.
c c. 1. eod. ca. 1. & 2. 30 q. 1. ea dictum, eod.
d cap. ex literis, & c. ſua nos, de cog. ſpir. ea dictarum, 30 q. 1.
e in commentar. de reb. eor.
f c. 2. ſi quis filiaſtrũ, 30 q. 1.
g Demet. Chomat. lib. 3. iur. Orient. in 2. grad. cognat.
h vide glo. in ca. omnes, 30 q. 1.
i Plutar. in problem.
k § affinitatis, & § ſecundum, de nupt. l. nemini, 57. de nupt. C. l. adoptiuus, l. 14. § nunc videamus, de rit. nuptia. c. 1. & c. nõ debet, & c. fin. de cõſang. & affini.
l in iure Orien. libr. 2. in nouell. 5. Emanuel. *περὶ γὰρ μιᾶς ἀνεψιᾶς δύο γαμεῖν ἐξαδίκημα*, de nup. cum duab. ſobr.
m libr. 2. iur. Orient.
n eod. in eius ſanct. c.
o Luithpr. libr. 4. de reb. per Europ. geſt. c. 6
p Deutero cap. 25. Ruth 4.
q c. fin. de diuort. ca. olim, 8 q. 1.
r l. fratris, l. 3. & l. pen. & fin. de increſt. nup. C. 5. affinitatis, de nup. ap. Iuſtinia.
s c. quod ſuper his, de conſang. & affinit. § maritus, de nupt.
t Panormit. in c. iuuenis, de ſponſa. Angelus, in § ſi vxor, de nupt. d. c. ſuper his.
v c. quod dilectio, & c. quia circa, de conſang. & affinit. de qua diſpenſa. vi de plura in glo. ca. vt conſtitueretur, 30. diſtin.
x glo. in d. c. quod dilectio, & ibi Panormit. num. 5.
y c. non debet, de cõſang. & affinit.
z glo. in c. cùm dilectus, de elect. Felinus c. at ſi clerici, § de adulteriis, de iudic.
a late glo. in ca. peccatum, 3 q. 4.
b Leuitici, c. 18.
c Leuitici, c. 18.

dispensare potest [a]. Posse tamen eum in hoc, ex magna causa, putat cõmunis interpres Decretorum [b]. At inter collaterales in linea inæquali, vt in linea ascendentium, submouet Panormitanus omnem dispensandi facultatem [c]: cui & ego subscribo. In linea quandoque collaterali ex maxima causa admittunt omnes, vt pro pace inter principes [d] dispensatur. In his autem qui coniunguntur tertio, aut quarto gradu consanguitatis, vel affinitatis, Sum. Ponti. leui ex causa dispensat, si veritas gradus & lineæ illi narretur [e]. Faciliùs autem dispensat, prohibitis propter publicam honestatem, cuiuscunque sint gradus, vel propter cognationẽ spiritualem [f]. Porrò dispensatio efficiet, vt contrahens contra prohibitionem non sit excõmunicatus [g]: vt vitet pœnas, incestas nuptias contrahentium [h]. Dehinc tertiò vt nati ex eo matrimonio, veluti sublato impedimento, fiant & legitimi, etiam quòd attinet ad successiones iure ciuili deferendas [i].

a c. literas, de restit. spolia.
b glo. in d. can. pitacium, in verbo sororis, per ca. quæritur, 12. q. 2.
c Panor. in c. literas, num. 17. de restitu. spolia. & in c. proposuit, de concess. præb.
d arg. ca. nisi essent, de præbend.
e d. c. quod dilectio, de consang. & affinit.
f Interp. in d. c. literas, & cap. proposuit, de concess. præb.
g clem. vni. de consang. & affinit.
h de quib. in titu. de incest. nupt. in authen. in c. cum secundum leges, de hære. in 6. Anchara. consi. 409.
i Panor. in c. referente, c. 4. & c. per venerabilem, nu. 21. qui fil. sint legit.

De impedimentis contrahendi matrimonij, de furore, & errore, frigiditate, metu. Caput 12.

1 *Furor iniri matrimonium prohibet, initum tamen superueniens non separat, nisi apud Græcos.*
2 *Error in matrimonio quando ipsum dissoluat.*
3 *Præsentia personæ omnem erroris adimit suspicionem, excepto statu seruitutis.*
4 *Error in virginitate soluebat olim matrimonium, hodiè non.*
5 *Impotentia coëundi quando dissoluit matrimonium.*
Impotentia coëundi duplex, natura, arte.
Natura, quia aut frigidus, aut minoris ætatis.
6 *Frigiditas naturalis ante matrimoniũ, & cũ matrimonio perseuerãs, dissoluit illud.*
7 *Maleficium non coëundi dissoluit, si ante matrimonium fuerit, & perseueret per tres annos, & ignoretur tempore initi matrimonij.*
8 *Sterilitas non est causa sufficiens dirimendi matrimonij.*
9 *Maleficium dissolui potest.*
Amasis regis Aegyptiorum maleficium coitionis quomodo dissolutum.
10 *Solonis leges de frigidis, & contra frigidos.*
11 *Creditur potiùs dicentibus aliquem esse potentem coëundi, quàm dicentibus esse impotentem.*
12 *Metu fieri non possunt matrimonia, & facta dirimuntur.*
13 *Prouinciarum administratores, nec qui erãt ex illorum comitatu, cum subditis contrahere matrimonium nequibant.*
14 *In Gallia permittitur magistratibus matrimonium cum subditis, quare.*
15 *Tutoris, curatoris, aut filiorum eorum cum pupilla, aut minori, matrimonium quando valet.*

DEINCEPS impedit matrimoniũ iniri furor, quandiu is perseuerat, propter consensus, qui illud, vt diximus, facit defectũ & si furor superueniens iure Romanorum non dissoluat cõtractum [k], quod & pontificio receptum est [l]. Iure tamen orientali Græcorum paulò aliter receptum est, placuitq; vt notat Constãtinus Harmenopulus [m], superueniẽtem furorẽ posse matrimonium dissoluere. Extat & constitutio Nicephori Botoniatæ [n] imperatoris Orientis ea de re & Leonis Philosophi neara cẽtesima, & centesima prima, quibus cauetur, vt si per triennium vxor in furore perseueret, maritus 1

k Vlp. l. patre furioso, de ijs qui sunt sui vel al. iur. libr. 1. P. titu. 6. l. furor, de spons. in P.
l Innocen. 3. in c. dilectus, cap. 24. de spons. lib. 4. Decretal. titu. 1. ca. neque furiosus, 32. q. 7.
m Harmenop. libr. 4. titu. 12.
n lib. 1. iur. Orient. in eius cõstitutio, περὶ Διαλύσεως γάμου.

maritus diſſolui poſſit petere matrimoniũ: ſin autem vir per quinquennium furat, vxor quoq; abire poſſit matrimonio. Sequimur eccleſiæ catholicæ nos legem, qua matrimonium ritè contractum, niſi ratione thori, vt dicemus, nõ
2 diſſoluitur. Error aliquando, qui inter contrahendum matrimonium incidit, inhibet ne illud efficax ſit, aut indiſſolubilis coniunctio. Non enim conſentiunt, qui errant [a]. At error hic perſonæ [b] abſentis, ſi vna pro alia intellecta ſubiiciatur, non autem in perſona præſentis: veluti dum Lia ſuppoſita pro Rachele Iacobo, in quam tamen poſteà conſenſit [c]. Nec ſi erretur in qualitate,
3 vel fortunis, ſeu patrimonio coniugum. Præſentia itaque perſonæ omnem erroris ſufficientis [d] adimet ſuſpicionem, excepto errore conditionis ſtatus: nam qui liberã ſe duxiſſe putabat, ſi ſeruam eſſe detegat, abire poteſt ab eius coniunctione, & alteram ducere [e], dũmodo poſtquam ſeruam cognouerit,
4 cum ea nõ cõcubuerit. Nam cõcũbendo eiadhærere cogeretur. Olim error in virginitate quoque iure diuino ſoluebat matrimoniũ, vt ſi quis quam pro virgine duxerat, talem non inueniſſet [f]: illa autem dimiſſa, lapidabatur. Sed & hæc lex in deſuetudinem abiit, & tenet matrimonium. Sicuti iure ciuili firma eſt emptio mulieris, quam quis emerat pro virgine: in ſexu enim nõ eſt erratum, vt ait Vlpianus [g], niſi qui vendidit mulierem, inquit, ſciuiſſet, & ita decepiſſet emptorem. Sic enim ait [h], *Si quis virginem emere putaſſet, cùm mulier veniſſet, & ſciens errasse eum venditor paſſus ſit, redhibitionem quidem ex hac cauſa non eſſe: veruntamen ex empto competere actionem ad reſoluendam emptionẽ, vt pretio reſtituto mulier reddatur.* Verùm quia poſt nuptias initas & conſummatas res non eſt integra, & quia pater vel alius vix de virginitate vadem ſe præſtare poteſt: certè ob penuriam probationum, periculo ipſius mariti, non virgo, virgo fingitur. Vt maximè cauendum ſit in his mercibus, quarum vitia non cognoſcuntur, niſi poſtquam comparatæ ſunt, cautius negotiari. Videtur tamẽ Romanis fuiſſe & hanc cauſam repudij, ſi quis eam, quam putaret caſtam, malæ famæ, & meretricẽ fuiſſe inueniret, vt innuit Perſa filia Saturionis, qui eam vendebat, vt inde illi dotem pararet, poſt ſcortationem nuptui daturus vt liberam, dicens apud Plautum [i] patri,

Verùm video, me vbi voles nuptum dare,
Ne hæc fama faciat repudioſas nuptias.

Et poteſt mulier, ac virgo, marito obſequia thori, & prolis reddere. Quò fit, vt hic error non ſoluat matrimonium: quamuis poſſit thorum ſeparare, vt poſteà in adulterio dicemus. At contrà, ſi vxor putans viripotentem & ma-
5 trimonio idoneum accipere, inueniat eum non poſſe partem matrimonij implere & exequi, quæ in coniunctione corporum eſt; tunc enim, diſtinctione obſeruata, impeditur & dirimitur contractum matrimonium. Etenim non idoneus coniunctioni vel natura, vel artificio eſſe quis poteſt [k]. Natura, vel propter defectum ætatis, quia impubes, de quo ſatis anteà dictum eſt: vel
6 quòd adeò frigidus quis inueniatur, vt nequaquam eo morbo liberari, nullóque remedio incalefcere poſſit. Qui morbus, ſi, antequam coniuges conueniant, & contrahant, ignoretur: poſteà perſeuerante eo, ſoluendæ vel dirimendæ coniunctionis cauſam legitimam præſtat [l]. Et potius dicetur impedimentum obiectum, ne matrimoniũ perfici potuerit, quàm diſſolutio: quia quod non eſt coniunctum plenè, dici abſolutè diſſolui non poteſt [m]. Idem in vxore dicendum, vt ſi illa arcta ita fuerit, & talis morbo reddita, vt vxoris munia non poſſit præſtare, poſſit diſſolui matrimonium [n]. Quod & ſi maleficio contigerit inſolubili, pari modo intelligendum [o]: vtpote artificio, velut exſectus pene vel veretro, eandem habebit cauſam. Verùm hîc obſeruanda ſunt primùm, vt antè matrimonium hoc vitium vel morbus fuerit, non autem poſt cogniram vxorem [p]; ſecundò, vt cùm matrimonium fieret, ignoraretur [q]: tertiò, vt, ſi de frigiditate non conſtat, & dubium ſit, expectetur in matrimonio lapſus trium annorum, poſteà permittatur [r]: ſi conſtet,

[a] Vlpia l. ſi per errorem, ff. de iurisd. omn. iud. lib. 5. ff. titul. 1. l. ſi procurator, in 2. de acquir. dom.
[b] ca. 1 29. q. 1.
[c] Geneſ. 29.
[d] l. ſi id quod autẽ, de verb. obligat. in ff. & cùm in corpus, de acquir. dom. ff. c. 2. & fin. de coniug. ſeruo. libr. 4. Decretal. titu. 9 cõtra 29. q. 2.
[e] Deutero. c. 21.
[f] Vlp. l. alioqui, l. 11. de contrah. empt. lib. 18. ff. titu. 1.
[g] Vlp. in Lex empto, l. 11. § ſi quis virginem, de actio. empt. lib. 19. ff. tit. 1.
[h] Plaut. in Perſa, actu 3. ſcena 1.
[i] c. 1. & 2. de frigid. & maleficiat.
[k] d. c. 1. & 2. & c. conſultatroni, de frig. ca. 1. & 2. 33. q. 1.
[l] Vlp. (Iulianus, l. 4. de donat. libr. 24. ff. titu. 2.
[m] c. 3. & c. fraternitatis, c. 6. de frig. & malefi. ea quod autem interrogaſti, & can. requiſiſti, 33. q. 1.
[n] can. ſi per fortiarias, 33. q. 1.
[o] ca. hi qui matrimonium, 32. q. 7. glo. 1 10 c. ex literis, de frig. & male. facit ſimilis c. 1. & 2. de coniug. leprof.
[p] c. 4. de frig. & male.
[q] c. laudabilem, c. c. & c. fin. eod. § diſtrahãtur, de nupt. in auth. coll. 4. in cauſis, & auth. ſed hodiè, de repud. li. 5. Cod. tit. 17.

ſtatim iudicio eccleſiæ ſolui poſſit. Inter fructus enim & fines matrimonij & ille eſt, generare liberos [a]. Verumtamen notandum eſt, ſolam ſterilitatis causam & prætextum non ſufficere ad impediendum, vel dirimendum matrimonium [b]. Porrò dicimus in maleficio ante ſolutionem expectandũ eſſe certũ tempus, quia maleficium ſolui poteſt, vel orationibus diuinis, vel alijs modis. Quemadmodum accidit Amaſi regi Aegyptiorum, & Ladicæ vxori: refert enim Herodotus [c] Amaſim cũ ea non potuiſſe cõcumbere, dum in toro cubaret, cùm tamen alijs mulieribus vteretur: donec Amaſis, cùm id diu fieret, ad eam dixit, tu verò vxor veneficio me læſiſti, ideóque nullo machinamento potes effugere, quominus inter omnes mulieres teterrima morte pereas. ea autem vouit Veneri, ſi ea nocte coiret ſecum Amaſis, ſtatuam Cyrenas ſe illi miſſuram: tunc enim coijt. Extat quædã lex Solonis de capite hoc ſtatuens, *Si quis*, inquit, *lege obtinuerit, vt ei pupilla hæres elocata ſit, falſúſq; ſit dominus, ad rem autem veneream minus idoneus: proximior viri admittitor.* Subijcit rationem Plutarchus, ne alienum quod naſceretur, eſſet [d]. Sed & is aliam legem eiuſdẽ refert hanc [e], ἐὰν τις δυνάμει μὲν ᾖ σπείρειν, χρηστὸν δ' ἔπηται λαμβάνῃ ἐπίκληρον, καὶ τῷ νόμῳ διαβιάζηται φύσιν φιλοτεκνίας καὶ ὕβρεως δίκην δέδωκε, id eſt, *Si quis ad generandum idoneus non ſit, ſed bonorum gratia vxorem duxerit contra naturam, cupiditatis & iniuriæ in eum actio datur.* Animaduertant tamen iudices, vbi duo teſtes deponunt aliquem frigidum eſſe, alij duo contrarium, fidem potius habendam negantibus, vt veriſimiliora deponentibus & aptiora naturæ [f]. Impedit, ne matrimonium ſortiatur effectum etiam metus, & contractum dirimit [g]: cùm libera debeant eſſe matrimonia [h]. Quamobrem qui in dignitate & maiori adminiſtratione adminiſtrabant prouincias ſibi commiſſas, quippè quòd poterant nolentes cogere, ius matrimonij contrahendi, pendente poteſtate, non habebant, nec erat matrimonium, ſi fieret coniunctio [i], nec cum filijs eorum, nec cum perſonis, qui erant comites eorundem niſi poſt depoſitam adminiſtrationem, mulier, quæ gerenti conſenſerat matrimonium, perſeueraſſet [k]. Vel in patria ſua quis gereret officium [l]. In Gallia tamen iſtæ prohibitiones magiſtratibus remittuntur, quia dignitates ſunt perpetuæ nunc, non autem temporales vt olim, vt notat Guill. Benedictus [m], & Guaguinus [n]. Extat & ea de re conſtitutio Ludouici XI. regis Galliarum, apud Aufrerium [o]. Propter eandem metus ſuſpicionem, & honeſtatem quoque, prohibebatur matrimonũ, illúdque contractum, nullum dictum, quo tutor vel curator intra viceſimum quintũ annum, non deſponſatam à patre neque teſtamento deſtinatam, ducebat vxorem, vel filio ſuo iungebat [p]. Addunt Dioclet. & Maxim. aliam rationem quòd huiuſmodi cõiunctione, fraudem adminiſtrationis tutor vel curator regere laborauerit: vnde manet infamia contra eum, veluti confeſſum [q]. Poteſt tamen curator adulto ſuo impunè filiã ſuam coniungere [r]. Sic & filium pupillæ is qui verè tutor non eſt, ſed pro tutore negotia geſſit [s].

a § 1 de nupt. in authen. l. 1. fol. matrim P.
b can. pen & fin. 32. q 7.
c Herodot. l. 2. pag. 153.
d Pluiar in Solone.
e Plut eod.
f Anto. Corſetus, in ſingularibus, in verbo teſtis, incipiente duo teſtes deponunt, arg. c. præterea, de teſt b. l. ob carmen §. fi eod P, Innoc in cap. 1. de frig & malefic.
g c cùm locum, de ſponſal
h c Gemma, c requiritur, eod l. 2. de nouis ſtipul C. l. neque ab initio, C. de nupt.
i Pupi l præfectus, l. 8; Paul l 4 quis obſtr. in, l. 38. Max cel qui in prouincia, l. 57 de ritu nupt in P. l. 1. ſi reſt prouin. vel ad eum pert &c. libr 5 C. titul 2 l. 7. ſi quis præd put &c eod lib titu. 7 l 3. § videamus, de donat. ant. vir. & vxo in P.
k Gord l. ſi contra, l. 7 de nupt C. l. eos qui, & l ſi qui s officiũ, de ritu nupt
l d l. eos, l. 65.
m Bened in repe. C. Raynutius in verbo, duas habens filias, num. 44 de teſta.
n Guag. lib. 10. in Lu de. 11.
o Aufre. titu. de exceſſib offic. c. 9. § præterea.
p Paul l non eſt matrimonium, l 46 & Iutor, 36 Tripho. l non ſolum, l. 67 & Papi. l. præſtus, l. 63 de rit. nupto inui. de interd matri. int. pupil. & tuto &c lib. 5. C. titul 6.
q Dioel. & Maxi. l. pen. de prohibit. matrim. int pupill. & tuto. C.
r l curatorem, l. 5. de prohibit matr. int pupi. & tuto. C.
s l. fin. de interd. matri. C.

ſ Periculo rex, non eſſe Athenienſes niſi ex ſolis Athenienſibus natos.

De aliis impedimentis matrimonij propter diuerſitatem qualitatum perſonarum. Caput 13.

1 *Prohibitiones perſonarum legis Iuliæ de maritandis ordinibus.*
2 *Liberi ſeruis ne coniungantur, lex Hebræa & Francica.*
3 *Adultera ab adultero duci non poteſt in vxorem, & quomodo intelligatur.*
4 *Periclu rex, non eſſe Athenienſes niſi ex ſolis Athenienſibus natos.*

Lex

Lex 12. tab. de patritijs & plebeis non iungendis.

5 *Indorum lex, ne cum alterius artis homine, vel alterius generis, liceret matrimonia inire. Artes plures exercere non licebat Indis, niſi philoſophis.*

6 *Cæſarum lex, ne cum barbara inire matrimonium, vel cum Perſis: & Romanis, niſi cum Romanis, non cum peregrina.*

7 *Lex 12. tab. ne patritij cum plebeis iungerentur, ſublata.*

8 *Moſcouitarum lege, filia alterius religionis homini non nubit: hic D. Paulus, & ſacra concilia leges firmant.*

1 ERAT quoque prohibitio matrimonij ex lege Iulia [a] & Papia, de maritandis ordinibus inter Senatorem, filium, nepotem, pronepotémue eius, & libertinam, & eam, cuius pater, vel mater ludicram artem feciſſent: & inter Senatoris filiam, neptem, pronepténue ex filio, & libertinũ, cúmue, cuius pater vel mater ludicram artem exercuiſſet. Niſi & ipſa ſenatoris filia corpore quæſtum feciſſet [b], vel artem ludicram: non enim honor ei ſeruatur tunc. Legem Iuliam hanc 2 tulit Octauius Cæſar, vel antiquam emendauit [c]. Apud Hebræos lex, liberi ancillas non ducant vxores: nec ſi per amorem aliqui compellantur, teſte Ioſepho [d]. Et antiqua [e] Francorum lex Salica hæc, *ſi quis ingenuus ancillam alienam ſibi in coniugium ſociauerit, Malbergoneme, cum ea in ſeruitium inclinetur.* Cui [f] pœnæ ſimilis ferè ea, quæ ingenuis mulieribus ſeſe proſtituentibus ſeruis, iudicta erat, Senatuſconſulto Claudiano, à Iuſtiniano ſublato [f]. Prohibent 3 etiam iura eam duci in matrimonium, quam prius potuiſſet per adulterium [g]. Quod ita demùm verum eſſe intellige, ſi pœnitẽtiam non egerint, & ſi quicquam in necem eius, cui illatum eſt adulterium, moliti fuerint: his quippè ceſſantibus & licitè contrahunt, & indiſſolubile remanet matrimonium [h]. 4 Pericles cùm in Repub. floreret, legitimóſque liberos haberet, legem tulit: ſolos Athenienſes haberi, qui ex duobus Athenienſibus nati eſſent [i]. Lex 12. tab vna coniuncta aliis 10, tabulis conſultò ex Græcia tranſlatis, vetabat inter patritios & plebeios connubium: non aliam ob cauſam, vt ait Dionyſius Halycarnaſſeus, vt ego interpretor, quàm ne conſociatis familiis inter 5 ordines fieret concordia [k]. Apud Indos non licebat cum alio genere connubia contrahere, ſicut nec ſtudium, nec artem alterius imitari, nec eundem 6 plura exercere: niſi philoſophus eſſet. Huic enim ob virtutem cõcedebatur, vt ſcribit Strabo [l], & Arrianus [m]. Interdixerunt Valentinianus & Valens prouincialibus, cum barbara vxore coniugium [n]. Nec Romanis matrimonij ius cum Perſis, donec permiſit Theophilus filius Michaëlis Impera. Cõſtantinop [o]. Docet & abundè Nicolaus Gruchius [p], ius olim non fuiſſe connubiorum, niſi inter ciues Romanos, & non cum peregrinis: habebatur namque apud illos ratio in illis, nationis, cõditionis, gentis, & ſanguinis. Nationis, ne Romanus niſi Romanam acciperet. Quamobrem & Campani hoc iure adempto, confecto bello, M. Meſſala & C. Salinatore conſulibus, petierunt, vt ciues Romanas ſibi ducere liceret [q]. Conditionis reſpectus erat, 7 vt ne libertinam ingenuus, nec libertinus ingenuam duceret, ex lege Papia Poppæa [r]. Gentis ratio, ex lege 12. tab. olim, ne patritius cum plebeijs Romæ connubium eſſet, quæ poſteà abrogata fuit, vt videre eſt apud Dionyſ. Halicar. lib. 11. & Liuium. Sanguinis obſeruatio ad gradus pertinebat, de quibus ſuperius, & de his omnibus videndus Carolus Sigonius [s]. Reſponſumq; à Iulio Paulo [t], libertum qui nuptias patronæ vel filiæ patronæ affectaſſet, pro dignitate perſonæ metalli pœna, vel operis publici, coerceri. Moſcouitæ ſeu Rutheni, ex canone cuiuſdam Iohannis Metropolitæ eorum, te- 8 ſte Sigiſmundo libero Barone [v], nec viro religionis externæ principem filiã ſuam dare ſinunt. Scribit D. Paulus [x], *nolite ducere iugum cum infidelibus.* Et

a Paul Iulia, l. 44. de rit. nupt.

b Sueto. in Augu. Florus, lib. 59.

c Paul. Senatoris filia, l. 47. de rit. nupt.

d Ioſeph. libr. 4. antiq Iudaï cap 6.

e lib legis Salicæ, tit. 14 de ingenuis hominibus qui mulier, ingenuas rapiunt § 11.

f l. vnic. de mulier. quæ ſe propr. ſer. commiſcer. C. & §. fin de ſucceſſ. ſubla. quæ ſieb. per bon vend. in inſtit. iur. ciuil.

g ca. 12 § 43 q. 1. c. cum haberet, & c. ex literarum tua tũ, de eo qui dux. in matr. quã prius polluit. per adulter. Papin. l. Claudius Seleucus, de his quib. vt indig. libr. 34 ff. titul. 9.

h can ſi quis viuente mãrito, cum tab. ſeq 31 q. 1. c. ſuper hoc, & c. ſignificaſti, de eo qui dux. in matr. quam prius polluit. per adult.

i Plutar. in vit. Periclis.

k Dion. Halicar. in lib. 10 Hiſtor. Rom.

l Strabo, lib. 15

m Arria lib. de reb. Indicis.

n l. 1 de nupt gentil. libr. 3. C. Theodoſ. tit. 14.

o lib. 2. iur. orient. cõſtit. 3. Theophili, περὶ ἐπιγαμίας περ εἰκὸς μετὰ ξένων.

p Nicol. Gruch. lib. 1 de comitijs Romano c. 3.

q Liuius, in 2.

r Iulia l. lege Papia, l. 23 de rit. nupt.

s Carol. Sigon. libr. de antiquit. ciuit Roman cap. 9.

t Iul. Paul. libr. 2. recept. ſententi. de nuptijs 20 c. 6. facit l. libertã, 37. & l. libertũ, l. 64. de rit. nupt. in P.

v Sigiſ. Ba. comment. rer. Moſcouit. n. re lig. eorum.

x D. Paul. 1. ad Cor. 6 c. adhæc, de Iuda.

Constantinopolitana sexta Synodo cautũ [a], non licere virum orthodoxum cum muliere hæretica, nec orthodoxam cum viro hæretico copulari: alioquin irritas nuptias existimari, & nefarium coniugium dissolui. Neque cogitur hodie [b] coniunx ad virum redire, si ille lapsus sit in hæresim, & illa voluerit ingredi monasterium [c]. Atque si vnus cõiugum infidelium ad fidem Christianam conuersus fuerit, & alius in errore perseueret, rectè solui posse matrimonium placuit, & fidelem ad alterius nuptias posse venire [d]. Nec esse nubendum gentili, vel infideli, docet abundè Q. Septimius Tertullia [e]. à religionis disparitate: atque id quod obiiciebatur ex 1. Corinth. 7. *Si quis frater infidelem habet vxorem, & illa matrimonio consentit, ne dimittat eam: sanctificatur enim infidelis per fidelem* &c. Intelligit dictum, non de ducenda, sed de ducta iam, cùm Christianus iam sit. Non enim in textu dicitur, si quis ducet, sed *si quis habet vxorem*. Docet & ab authoritate D. Pauli, *si quis vult nubere, nubat in domino*, In domino, inquam, non cum gentili, vel cum infideli. Dicebat Tobias filio [f], *Accipe de semine parentum tuorum, non alienam*. Idem & monuit Abraham seruum inquisiturum vxorem filio suo [g]. Iratus dominus ob nouum peccatum, quod alienigenas Israelitæ in vxores duxissent, quòd eos ad idololatriam traherẽt: vt de Salomone ex libris Regum [h] notum est, quod D. Cyprianus fusè explicat [i].

a in 6 Synod Const ca. 72.
b c. de illa, c. 6. de diuort.
c c. vlt. de conuers. cõiugat. libr. 3. Decret. titu. 32.
d c. quanto, 7. de diuort. lib. 4. Decret. titu. 19.
e Tertul. li. 2. ad vxorem.
f Tobiæ, 6.
g Genes. 24. 1. Esdræ, cap. 10.
h 3 Reg. c. 11.
i D. Cypria lib. 3. ad Quirinum cap. 62.

De prohibitione matrimonij ecclesiasticarum personarum. Cap. 14.

1 *Nuptiæ prohibitæ subdiaconis, diaconis, presbyteris, & antistitibus, religiosis, monachis, monialibus: & rationes ex SS. patribus.*
2 *Coniugati, electi in Episcopo, abstinebant in posterum coniugibus.*
3 *Clerici supra lectorem, etiam iure ciuili vxorem non ducunt.*
4 *Virgines moniales olim non nupsisse testimonium Ammiani.*
5 *Esset innupti, religioni dediti Iudæorum.*
6 *Sacerdotium apud Iurisconsultos Romanorum dissoluit matrimonium.*
7 *Vestales Romanæ vetulæ tantùm nubebant, si vellent.*
8 *Sacerdotes cœlibes in Palmaria.*
9 *Reymirius ex monacho Rex Aragoniæ, & vxorem ducens ex dispensatione.*
10 *Improbatæ rationes eorum, qui expugnant castitatem cleri.*
11 *Vitisa rex Aragoniæ permisit polygamiam sacerdotibus.*
12 *Alia in summa quæ matrimonium prohibent iniri.*
Feriæ certæ nuptias vetant.

PROHIBITÆ etiam nuptiæ in ecclesia catholica, à qua discessit orientalis Græca [k], iis qui in diacones, hypodiacones, & presbyteros, & episcopalem apicem promouẽtur [l]. Interdixitq; synodus Nicena, c. 3. ne subintroductam etiam mulierem, vel aliam, quàm matrem, vel sororem, secum haberent [m]. Item iis [n], qui solemne votum religionis professi sunt, quæúe Deo consecratæ, & professæ religionem sunt, interdictum matrimonium. Referam hac de re paucas sententias sanctorum patrum, iisdem quibus illi scribunt, vtens verbis. D. Ambrosius [o], *melius*, inquit, *est nubere, quàm vri, 1. Cor. 7. hoc dictum est, ad non pollicitam virginem, ad nondum velatam pertinet. Cæterùm quæ sese spopon-*

dit

k c. quæsitum est, de præniten. & remiss. apud Grego.
l cap. diuersis fallacijs, & c. 1. de cleri coniuga. c. coniugatus, c. 5. de conuers. coniugat. lib. 3. Decreta titu. 32. ca. 1. & can. si quis eorum, 32. dist. 1. & 2. qui cler. vel vouen. &c. lib. 4. Decret. titul. 6. Clem. eos, de consang. & affinit.
m ca. interdixit, can. hospitiosum, 32. distin.
n c. 3. & 4. qui cler. vel vouent. &c. c. sicut, de regular. c. vni de vot. in 6. tota 29. causa.
o D. Ambros. ad virginem lapsam, c. 5. tomo 1. operum.

du Chriſto, & ſanctum velamen accepit, iam nupſit, iam immortali iuncta eſt viro, & tam ſi voluerit nubere communi lege coniugy, adulterium perpetrat, ancilla mortis per ſeeur, &c. Et rurſum alibi. [a] *Veteribus ideirco conceſſum eſt Leuitis, aut ſacerdotibus vxores ad vſum habere, quia multum tempus otio vacabant à ſacerdotio, aut miniſterio. multitudo enim ſacerdotum & Leuitarum, & vnuſquiſq; certo tempore ſeruiebat diuinis ceremonys, ſecundum inſtitutum Dauid. Hic enim viginti & quatuor claſſes conſtituit ſacerdotum, vt vicibus deſeruirent: vnde Abia octauam claſſem habuit, cuius vice Zacharias fungebatur ſacerdotio, ſicut continetur in Paralipom. Ita vt illo tempore, quo non contingebat deſeruire altari, domorum ſuarum agerent curam. Vbi autem tempus immineba miniſterij, purificati aliquantis diebus, accedebant ad templum offerre Deo. Nunc autem quotidie onus illud imminet ſacerdotibus miniſtrandi.* Baſilius Magnus [b], *Ad hunc itaque modum*, inquit, *ante profeſſionem grauis & religioſæ vitæ, liberum eſt volenti, iuxta conceſſam & legitimam viuendi rationem, coniugio ſe tradere. cum verò qui ſe iam propria profeſſione obſtrinxit, Deo ſe conſeruare conuenit, tanquam anathema, quoddam ſacrum, ne ſacrilegy iudicio reddat obnoxium, ſi corpus per promiſſionem Deo conſecratum, denuò communis vitæ ſeruitute polluat.* In canonibus Apoſtolorum [c], τῶν εἰς κλῆρον προσελθόντων ἀγάμων, κελεύομεν βαλλομένους γαμεῖν, ἀναγνώστας, καὶ ψάλτας μόνον, i. *ex vs qui celibes in clerum peruenerunt, iubemus vt lectores tantũ, & cæteres, ſi velint, nuptias ineant* Citat & hunc canonẽ Epiphanius [d]. Quod ſi quis olim ad ſacerdotiũ, vel epiſcopatũ eligeretur, nec quidẽ ſoluebatur coniugiũ: verùm nunquam poſtea conueniebãt cõiuges, ſed oportebat & vxorem electi ex cõſenſu eligere monaſteriũ, alioquin epiſcopus deponebatur, ſi vxorẽ vellet quoq;. Sic & in ſexta Synodo ca. 48. ſtatutũ eſt, his verbis, ἀπὸ πρὸς ἐπισκοπὴν προσδρείαν ἀναγομένου γυνὴ, ἐπὶ κοινῇ συμφωνίᾳ τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς προσλαζευχθῆναι, μετὰ τὸ ἐν αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν ἐν μοναστηρίῳ ἐσίτω πόῤῥω τῆς τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἐπαυλεως, καὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου προνοίας ἀπαλαυέτω, εἰ δὲ καὶ ἀξία φανεῖη, πρὸς τὰ τῆς διακονίας ἀναβιβαζέσθω ἀξίωμα, id eſt, *vxor eius qui ad epiſcopalem dignitatem promotus eſt, communi viri ſui conſenſu prius ſeparata, poſtquam in epiſcopum ordinatus eſt, & conſecratus, monaſterium ingrediatur procul ab epiſcopi habitatione extructum, & epiſcopi prouidentia fruatur, ſin autem digna fuerit, etiam ad diaconatus dignitatem promoueatur.* Secundum quem canonem, Iſaacus Angelus [e] orientis & Græcorum Cæſar, idem ſtatuit, vt creatis pontificibus, ante ordinationem vxores in mulierbria monaſteria procul ſita ab habitatione pontificum, ſine dilatione, induci, tonderiq; eas, & canonicè apud monachas degere, in quo monaſterio comam depoſuerint: Aut ſi ipſæ tonſuram recuſent, qui eis ante electionem coniuncti erant, pontificali ſolio & dignitate priuari, & in eorum locum alios ſuffici. Demùm, vt qui in poſterum eos, qui, ante creationem, legitimam vxorem habuiſſent, non aliter ordinari, quàm ſi communi coniugum ſcripto conſenſu, & placito à ſe inuicem ſeparentur, & mulier monaſticam vitam amplexa eſſet. Quæ conſtitutio ab imperatore decreta, aſſidentibus ei epiſcopis Cæſareæ, Epheſi, Cizici, & aliis. Euſebius Pamphilus [f], *oportet*, inquit, *vt ait ſermo diuinus, epiſcopum vnius vxoris eſſe virum: verumtamen eos, qui ſacrati ſunt, atque in Dei miniſterio, cultúque occupati, continere deinceps ſeipſos à commercio vxoris decet. Qui autem non ad tantum aſſumpti ſunt ſacerdotij munus, ys idem ſermo diuinus indulget, ac propemodum palàm omnibus prædicat, quod honorabile connubium, & thorus immaculatus &c.* Scribit & Nicephorus [g], in Theſſalia ex conſuetudine licuiſſe clerico cuiuis, priuſquam in eum ordinem coaptaretur, legitimè vxorem ducere: at ſi poſteà vxorem cognouiſſet, eo ordine motum. Et iure ciuili Cæſarum, vt qui inter reuerendiſſimos conſtitutus clericos, vltra lectorem & cantorem, nuptias contraxerit, cadat ſacerdotio [h]. Ammianus Marcellinus, virgines quoque Deo dicatas innuptas remanſiſſe teſtatur lib. 18. in fine, loquens de direptione caſtellorum Remam & Buſam, quæ circa Romam erant, per Perſæ regem. Tempore Conſtantij inuentas tamen, inquit, alias virgines Chriſtiano

a D. Ambroſ. tomo 4 ſup. c. 3. prioris ad Timothe.

b Baſil. Mag. in aſceteriis, ſeptimo poſt ethica.

c in ca. 25 vel Græcis quibuſdam ar. 26.

d Epipha. lib 2. con. hæreſ. tomo 2. in Catharos.

e lib. 1 Iur. Orientat. conſtitut. 5. Iſaaci Angel.

f Euſeb. Pamp lib. 1. de Demonſtrat. euangel.

g Nicepho. Cal. tit. 12. cap 34.

h § ſed & ſi quis, de nupt. in auth. coll. 9. §. neque autem, quomo. oport. epiſco. in auth. eadẽ collat.

stiano ritu cultui diuino sacratas, custodiri intactas, & religioni solito more seruire, nullo vetante præcipit. Apud Essæos, qui contemplationi, & cultui assiduo Dei dediti erant, nulla vxor erat, vt ait Philo Iudæus [a], & Eusebius [b]. Sed & singulariter Hermogenes & Caius Iurisconsultus responderunt [c], *Diuortij causa donationes inter virum & vxorem receptæ sunt: sæpe enim euenit, vti propter sacerdotium, vel sterilitatem, vel propter senectutem, aut valetudinem, aut militiam, satis commodè retinere matrimonium non possit.* Putantes cum sacerdotio matrimonium retineri non posse commodè. Nec nubebant Vestales apud Ethnicos, nisi tum, cùm religioni erant inutiles, nempe vetulæ, sicut Prudentius docet [d],

Tandem virgineam fastidit Vesta senectam,
Dum thalamis habilis tumuit vigor, irrita nullus,
Fœcundauit amor materno viscera partu.
Nubit anus veterana sacro perfuncta labore,
Desertisq; focis, quibus est famulata iuuentus,
Transfert emeritas ad fulcra iugalia rugas.

Apud Barbaros, in regione Palmaria, in nouo orbe detecta, sacerdotes viuunt cœlibes & incorrupti [e]. Legimus tamen ex dispensatione summi pontificis Reymirim, filium Sanctij, mortuo fratre Alfonso rege Aragoniæ, in regem electum, quamuis diu in Gallia in monasterio sancti Pontij de Tomeriis religioni sancti Benedicti seruisset, & vxorem duxisse filiam comitis Peitei [f]. Neque in hac re mores vel corruptelas aliquarum nationum, vt Moscouitarum & Græcorum, qui à Catholica fide errarunt, vt docet in religione illorum Sigismundus Baro [g], considerare volui: non secus ac barbarorum, & idololatrarum. Illi enim non pertinent ad iuris nostri veram & castam tractationem. Neque etiam hic locus postulat, vt castitatem impugnantibus quibusdam leuibus rationibus, lucem ignorantiæ obiiciamus, cùm iam D. Thomas egregiè in hac re depugnauerit, & euulserit illorum sententias [h]. Omittam turpem quoque legem Vitisæ refellere Egytæ filij regis Hispaniæ & Gotthorum, quæ inter nefarias leges alias aliquam indixit sacerdotibus, vt quot quisque vellet, aut posset alere, vxores haberet [i]. Sunt alia, quæ matrimonium impediant contrahi publicè, vt feriæ, & certa alia tempora [k]: si quis vxorem aliam vel sponsam de præsenti habeat, vel si quæ alium virum vel sponsum de præsenti [l]. Et alia quædam, quæ adfert Angelus Clauasius [m].

a Phil. Iud. lib. quod omnis probus sit liber.
b Eus. Pamph. libr. 8. de præparat. euang. c. 4.
c Hermogen. l. vitricus, l. 61. §. fin. & Caius, l. vel propter, 62. de donatio. int. vir. & vxo. lib. 24. P. titul. 1.
d Prudent. libr. 2. cõtra Symmachum.
e P. Martyr, lib. noui orbis de insulis nuper repertis.
f Francis. Tarapha. lib. de regib. Hispaniæ in Alphon. 8.
g Sigis. lib. commentar. de reb. Moscouitar.
h D. Thomas, libr. 3. contra gentiles c. 136.
i d. Tarapha, de regib. Hispan. in Vitisa ex Ritio.
k Panor. c. capellanos, de ferijs, can. non oportet, 33. q. 4.
l vt diximus prohibitas duas vxores, & c. fin. de sponsal.
m Angel. Clauas. in Summa in verbo, matrimonium 3.

De solutione matrimonij. Cap. 15.

De diuort. & repud. lib. 24. P. tit. 2. Lib. 5. C. tit. 17. Lib. 4. Decret. tit. 19.

1 *Impedimentum & solutio matrimonij in quo differunt.*
2 *Matrimonij separatio quamuis dura, tamen aliquando eam fieri expedit.*
3 *Matrimonium quadruplici iure soluitur, natura, iure ciuili, diuino, & pontificio, quomodo.*
4 *Matrimonium soluitur natura, morte.*
5 *Matrimonium soluitur iure ciuili, morte & captiuitate, seruitute, diuortio.*
6 *Solutio matrimonij bona gratia.*
7 *Seruitute dirimitur matrimonium, quomodo.*
8 *Pœna hodie seruum ex libero non facit.*
9 *Diuortium soluit matrimonium, & vnde dicatur.*
10 *Repudium in sponsa.*

11 Diuor

11 Diuortium quomodo teſtato fiebat coram ſeptem teſtibus.
12 Diuertendi inter abſentes formula.
13 Formula diſſoluendi ſponſalia.
14 Claues adimebantur, & reddebantur, in diuortio. Claues quare vxoribus nuper ductis dabantur.
15 Tempore Numæ & antè, Romæ coniugia indiuidua. Diuortium quis primus Romæ fecerit.
16 Diuortium iure ciuili quatuor modis inter viuentes coniuges fiebat.
17 Diuortium ex conſenſu quomodo fieret, & ex placito, & ſublatum.
18 Coniugati quando poſſunt ingredi religionem.
19 Diuortium ob cauſam rationabilem, bona gratia.
20 Diuortium ſine cauſa rationabili, in quo punitum.
21 Diuertendi cauſæ legitimæ Iuris ciuilis & diuini.
22 Vxores Moſcouitarum ſe contemni putant à viris, niſi verberentur.
23 Diuorty faciendi Platonis lex & formula.
24 Diuorty cauſa Perſis, vxorem non facere iuſſa mariti.
25 Diuorty etiam cauſa mores vxoris marito diſplicuiſſe.
26 Diuortium & ſeparatio thori ratione adultery.

1 POST cognitionem eorum, quæ matrimonium impediunt, facilior erit ſolutionis eiuſdem tractatio: nempe quæ affines maximè, & veluti coniunctas habeat cauſas, niſi quòd impedimentum prohibet, ne fiat matrimonium: at ſolutio matri-
2 monium ſtetiſſe innuit, aliter non diceretur ſolutum [a]. Et dura quidem ſeparatio patris & filij, viriq; & vxoris dicitur ab Vlpiano [b]. Verùm aliquando eam recipi expedire, interdum verò neceſſa-
3 rium viſum eſt. Fit autem quadrupliciter eius ſolutio, aut iure naturæ [c], aut
4 ciuili, diuino, aut pontificio. Natura, morte alterutrius cõiugis ſoluitur iugum hoc, non ſecus ac reliqua [d] mortalia. Et ita Dominus noſter Ieſus Chriſtus reiecit ignorantiam Sadducæorum interrogantium, cuius futura erat vxor in reſurrectione, quæ ſeptem fratribus nupta fuerat: quòd mortuo ma-
5 rito ſoluta ſit à lege viri vxor, & in alio ſeculo nuptiæ futuræ non ſint [e]. Iure ciuili Romanorum quoq;, & morte fit ſolutio: & vltrà captiuitate, ſeruitu-
6 te alterutrius, & diuortio, vt ait Paulus [f]. Captiuitate dirimitur exemplo mortis naturalis, & bona gratia, ſine imminutione iurium coniugum: quando capto viro vel vxore ab hoſtibus, expectato quinquennio incertum eſt, captus mortuus fuerit, vel viuat, ex reſponſo Vlpiani [g]. Firmat id Iuſtinianus [h], ſi modò inquiſitio diligens facta fuerit, num adhuc viuat apud hoſtes vir captus, vel capta vxor. Quòd ſi captus quidem non fuerit coniunx, ſed peregrè profectus, non cenſetur diremptum matrimonium, quãtumcunque incertum ſit de vita, & quantumuis diutius abſens fuerit: nec poteſt qui incertus incertáue de morte alterius eſt, alteri coniungi, antequàm certum de morte habeat teſtimonium, vt placuit nouiſſimis ſanctionibus [i]. Seruitus quoque ſufficere viſa eſt, ſuperueniens alteri coniugum, diremendi matrimonij iuſta cauſa Iuſtiniano [k]. Obſeruata tamen diſtinctione, de qua egimus in impedimento erroris conditionis perſonæ, in 13. ſuperiori capite. Seruitutem mortalitati quippe compararunt Iuriſconſulti [l]. Quamobrem olim pœnali quoque iudicio, in ſeruitutem pœnæ adiudicato altero ex liberis cõiugibus, ſoluebatur matrimonium, vt liquet ex conſtitutione Conſtantini [m]: veluti ſi in metallũ fieret condẽnatio, vel ad be-
8 ſtias, quibus libertas adimebatur [n]. Quod tamen iure nouellarum correctum eſt, cùm hodiè nemo benè natus, ex pœna ſeruus non efficiatur [o]. Di-
9 uortio deinceps dirimetur iure ciuili matrimonium. Diuortium dictum eſt ſecun

a Vlp. in l. Iulianus, l. 4 & l. fi de diuort. lib. 24. P. titu 2.
b Vlp. in l. quæſtũ, l. 32. § ſed an inſtrumenti, de ſun. inſtr. & inſtrum. leg. lib 33. P. tit 7.
c Ad Corinth. 7. c. per. & fin. de ſec. nup. lib 4. Decret. tit 12 § deinceps, de nupt. in auth. Matth 22. Mar. 12. Luc. 20.
d Paul. l. 2. de diuort. P.
e Vlp. l. vxores, l. 6. eod.
f Iuſtinia. in §. ſed etiam captiuitatis, de nupt coll. 4. tit. 1. in auth.
g § quod autem, vt hic mar & aur, authen. hodie, de repud C. & in præſentia, de ſponſa. cap. dominus, de ſec. nuptia cũ per bellica, 33. q. 1.
h d. § ſed etiam, de nupt in auth. & §. ſi verò decretem, c. 2. & fin. de conſug. ſeruor
i Vlp. l. cùm hic ſtatus, l. 13 § ſi verò donator, de dona. int. vir. & vxo. in P. § ſi verò decretum, de nupt. in authen. coll. 4. l. ſeruitutẽ, de reg. iur. P. Conſtãt l. res vxoris, l. 24. de don. int. vir. & vxo. lib. 5. C. titu 16.
k §. pœnæ ſeruum, quib. modis pat. pot. ſol. l. aut facta § inter eos, & §. quiſquis, & l. qui vltimo ſupplicio, & l. quidam, de pœnis P.
l § quod autem, de nupt. in authen. ſed hodiè, de donat. int. vir. & vxo. C.

secundum Caium [a], à diuersitate mentium, quia in diuersas partes eunt, qui distrahunt matrimonium. Dicit & repudium in matrimonio, quòdq; ad reiectiónem sponsæ pertinet, cui non diuortium sed repudium cõuenit [b]. Ne- 10
que repudiare vxorem, vel ab ea diuertere quicquam aliud est, quàm cogitatò & deliberatè perpetuam dissensionem facere, non calore iracundiæ, vel alia leui de causa, in qua perseuerantia non sit [c]. Ideo testato fiebat, co- 11
ram septem testibus eodem iure [d] Romanis, puberibus, & ciuibus. Diuer- 12
tendi inter absentes formula generalis & communis erat, dato libello repudij, in quo continerentur causæ, ob quas dirimebatur matrimonium, hæcq; verba, *res tuas tibi habeto: tuas res tibi agito* [e]. Sicuti & meminit Martialis,

Mense nouo Iani veterem Proculeia maritum
Deserit, atque iubes res sibi habere suas.

Et Apuleius [f] lacessitum Cupidinem à Psyche, sic ait: *Confestim toro meo diuorte, res tuas tibi habeto: ego verò sororem tuam*, (*& nomen quo tu censeris, audiui*) *iam mihi confestim arrha atque ijs nuptijs coniugabo.* Et in sponsalibus discutien- 13
dis, *conditione tua non vtar*: quæ & inter præsentes, sicuti inter absentes pronuntiari poterant [g]. Verba illa legum 12. tab. sunt, quibus interdum clausa
ademptio iungebatur, vt vtrumque ex Cicerone [h] docetur, qui dum de repudiata Mima ab Antonio agit, *illam*, inquit, *suas res sibi habere iussit, ex 12. tab. claues ademit, exegit scilicet domo.* Scribit namq; Sextus Pompeius institutum 14
fuisse Romanorum antiquorum, vt vxoribus primùm domum ingredientibus, claues darent: idq;, inquit, ad significandam partus facilitatem. Melius tamen & aptius meo iudicio, vt symbolum acciperent, se vt matres familias in possessionem, & in rerum mariti communionem seu societatem admitti. Nam receptum est, clauibus rerum traditis, res illis concluſas transferri ex sententia Papiniani [i]. Scribit Plutarchus [k], quamuis Numæ visa fuerit in- 15
tolerabilis communio matrimonij, nihilominus inauditam tunc & antè fuisse solutionem: & antiquos memoriæ mandasse, primùm, qui diuortium fecisset, fuisse Spurium Coruinum, qui septima, supra centesimam & trigesimam, olimpiade, diuortium cum vxore fecit, coactus à Censoribus iurare, liberorum causa se coniugem dimittere: ob quod factum, in perpetuum exosum à populo fuisse. Primam quoque Pinarij vxorem Taleam nomine, Tarquino Superbo regnante, aduersus Gitaniam eius socrum diuortium fecisse. Et alibi [l], non Coruinum quidem, sed Seruilium Spurium diuortiũ primum fecisse ob sterilitatem vxoris Romæ ait: atque ex industria, eius rei primum authorem annotatum, non secus ac apud Græcos primus parricida, vel matricida. Sed de eodem eadem referens Gellius [m] legisse videtur cum Dionysio Halicarnasseo [n], Spurium Carbilium, cui Ruga cognomentum erat: quod & Valerius Maximus probat [o]. Distrahebantur autem matrimo- 16
nia quadrupliciter iure ciuili, in vita coniugum: aut ex consensu vtriusque, qui pactis & placitis diuertentium legem accipiebat: aut per occasionem rationabilem, quæ bona etiam gratia vocatur: aut extra omnem causam: aut cum causa rationabili, quæ explicat Iustinianus [p]. Ex consensu & placi- 17
to, sine causa, Theodosius & Valentinianus [q] abiri matrimonio permittebant, & repudium mittere. Quod sublatum est nouella Iustinianea 117 [r]. Potest tamen & hodie ex consensu relinqui cohabitatio & commixtio, & 18
repudiari cõsensu: si alter coniugum vel vterque, meliorem affectet vitam [s], remanente vinculo, nempe quòd is qui vel in seculo relinquitur, alio arctiorem monasticam vel ecclesiasticam vitam profitente, non possit alterius thori nuptias, viuente priore coniuge, ambire, vel amplecti. Quo fit, vt alter illorum ingredi hanc vitam nequeant, nisi alter quoque vouerat castitatem [t]. Per occasionem rationabilem abibant & bona gratia, vt suprà di- 19
ximus, captiuitate, quando impotens ad coëundum quis erat [v], vt supernus

dixi

[a] l.1. de diuort. lib. 24. ff. tit. 2.
[b] d.l. 2. de diuort. l. inter diuortium, l. 191. de verb. sig. & ff. l. inter nuptias, l. 101. eod.
[c] Paul. l. 3. & Pap. l. si pendente, l. 7. de diuort. l. quicquid calore, de reg. iur.
[d] Paul. l. nullum est uortium, l. 9. de diuort.
[e] l. 2. §. 1. eod.
[f] lib. 5 asini aurei.
[g] l. 2. de diuort. ff.
[h] Cic. 2 Orat. contra Antom.
[i] Papin. l. claubus, l. 74. de cõtra empt. in ff.
[k] Plut. in compar. Lycurgi & Numæ, & in vitis.
[l] Plut. in cõp. Rom. & Thesei in vitis.
[m] Gell. lib. 4. cap. 3.
[n] Dionys. Halic. in 2.
[o] Val. Max lib. 2. c. 1. dum agit de primo repudio.
[p] Iustinia § distrahũtur itaque de nup. in auth.
[q] l. si constante, l. 9. de repud. libr. 5. C. tit. 17.
[r] § quia verò & ex consensu, constitu. 117. in auth. aut tit. vt hic. mat. & aliæ, auth. quod hodie, C. de repud. §. ex quo verò quidem, in nouel. 134.
[s] Iustinia I. Deo nobis, l. 42. de epis. & cler. lib. 1. C. tit. 6. § secundum occasionem, de nupt. in auth. § inreprehensibili, nouel. 22. & § prædictis quidem, nouell. 117. §. quod si constante, nouel. 123. c. 1. & c. 2. de conuers. coniugat.
[t] cùm sis, c. 4. c. significauit, cap. 14. eod. de con cõuers. prudentia, de offic. delegat. vide Ang. Clausium in summa, in verbo, matrimonium 4. numero 9. vide Abbat. & Calderi. in cap. 1. de conuers. coniuga.
[v] § per occasionem, de nup. constit. 22. & § si verò captiuitate, eod.

diximus. Sine cauſa rationabili etiam fieri poterat olim, & à non benè conſentiente iugo mittebatur repudium, verùm non impunè, ſed ea lege, vt qui abſque cauſa mitteret, non poſſet intra quinquennium à diuortio alij cõiungi [a], amitterétq; donationem propter nuptias ſi vir eſſet, vel dotem ſi vxor: 21 mutata tamẽ nouellarum iure pœna quinquennij [b]. Cauſa autem iuſta ſolutionis matrimonij iure ciuili erat, quæ eſſet ex numero expreſſarum à conſtitutione Theodoſij & Valẽtiniani [c]. Si vxor ſit adultera, venefica, homicida, plagiaria, ſepulchrorum diſſolutrix, ſacrilega, latronum fautrix: ſi extraneorum hominum, ignorante vel nolente marito, conuiuia appetat: ſi eodem inuito, ſine iuſta & rationabili cauſa foris pernoctet: ſi ſpectaculis & theatralibus ludis, illo prohibente, aſſideat: ſi marito veneno aut gladio inſidietur. Et iiſdem de cauſis repudiata, quinquennio etiam alio iubetur abſtinere cõnubio, & dotem amittere. Contrà, & eadem conſtitutione quoque vxor repudium mittebat iuſtè marito: ſi is adulter, homicida, veneficus, ſi in principem quippiam moliretur, de falſo condemnatus, eſpulchrorum diſſolutor, ſacrilegus, latronum ſuſceptor, abactor, plagiarius: ſi in contemptum vxoris, ipſaque inſpiciente, cum impudicis mulieribus, quod etiam maximè caſtas exaſperat, cœtũ ineat: ſi vxori inſidietur, gladio, venenóue: ſi verberibus, quæ ab ingenuis aliena ſunt, eam afficerit: atque per idem quinquennij tempus tenetur abſtinere alio cõiugio, donatione propter nuptias amiſſa. Perſequitur & cauſas diuortij receptas olim Alexander ab Alexandro [d], & Deute- 22 ronomij liber [e]. Verùm Moſcouitis verberum cauſa, etſi repudiũ admittant non eſſet iuſta cauſa: quippe quòd mulieres ſe contemni à viris, nec diligi 23 putant, niſi verberentur, vt ſcribit Sigiſmundus Liber Baro [f]. Et apud Platonem [g] lex de diuortio hæc eſt, vt ſi vir & vxor, propter nimiam acerbitatem non conueniant, Decemuiri de legum cuſtodibus qui medij ſint, & decem mulieres de curatricibus connubiorum, prouideant. Quorum ſententia, ſi ita conciliari ſint, valida, & ſtabilis habeatur: ſin autem eorum animi vehementius iracundia fluctuent, facto diuortio illos, illáſque pro viribus quærãt, 24 qui quæque vtriſque conueniant. Apud Perſas, ex lege vxor contumaciter mariti dicto nõ audiens, repudiari poterat: ſicut & Aſſuerus ipſe rex repudiauit eam ob cauſam vxorem Vaſti, in cuius locum ſubrogata Heſter [h], vt eius 25 hiſtoria, & Ioſephus [i] narrant. Propter mores etiam improbatos coniugum, ſolutum fuiſſe aliquando coniugium cõſtat ex rubrica de repudiis & iudicio de moribus ſublato [k]. Cuius iudicij exempla refert Valerius Maximus [l], veluti C. Sulpitiũ Gallum repudiaſſe vxorem, quòd eam capite aperto foris verſatam cognouerat: Q. Antiſtium Veterem ſuam, quòd eam in publico cum quadam libertina vulgari, ſecreto loquentem viderat: P. quoque Sempronium Sophum coniũgem repudij nota affeciſſe, nihil aliud quàm ſe ignorante auſam ludos ſpectare: qui caſus & poſteà l. conſenſu, de repud. infer- 26 tus. Pertinet ad repudium, lex Iulia de adulteriis: neque enim licet compertam in adulterio retinere, niſi caſtigatam [m]. Et ſeparatur thorus [n], potéſtque adulteram ita abiicere quilibet, etiam ſi ei iurauit nunquam ſe eam repudiaturum: quia ea cauſa excepta videtur [o]. Sic Suetonius [p] meminit Tiberium Cæſarem in cauſa cuiuſdam equitis Romani, gratiam ei feciſſe iuramenti, vt repudiaret vxorem in ſtupro compertam.

a §. ſi verò altera, & §. minores, de nup. in auth
b §. quia verò, vt licet mater, & aut. in auth. coll. 8.
c l. cõſenſu, l. 2 cum ſuis §§ de repud. C. 5. minores de nuptiis aut.
d Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 8.
e Deutero. cap. 24.
f Sigiſ. in commentar. rer. Ruthenic. ſeu Moſcouitar.
g Plato, 11. de legib.
h Heſter, cap. 1.
i Ioſephus, libr. 11. antiquit. c. 6.
k lib. 5. Cod. tit. 17.
l Val. Max. lib. 6. capit. 3.
m l. 2. & l. caſtitati, l. 9. ad leg. Iul. de adult. lib. 9. C. tit. 9. l. 2. 6. lenocinij, & in P. ca. ſi vxorem, 32. q. 1. c. 3. de adulter. Pap. l. mulier, l. 11. §. fin. ad leg. Iul. de adult. lib. 48. P. titu. 5.
n ca. præcepit, & ca. præceptum, & ca. ſi vxorem quis, 32. q. 5. ca. omnes cauſationes, 32. q. 7.
o c. quemadmodum, c. 25 de iureiu. lib. 2 Decret. c. 24.
p Sueto. in Tiberio, cap. 35.

Num iure diuino diſſolui poſsit matrimonium. Caput 16.

1 *Lege Moſaica permiſſum diuortium Iudæis improbatum.*
2 *Diuortium iure diuino nec pontificio nunquam approbatum, ſed prohibitum.*

3 *Diuortio facto propter adulterium, separato thoro alteri etiam innocuus non potest nubere: & ibi rationes ab authoritate, quia relicta nubens mœchatur, quia reconciliari potest.*

4 *Diuortio facto ab fornicationem, separatos non posse alij nubere, probatio à sacris patribus.*

5 *Alia ratio à baptismo ad matrimonium, pro indissolubili copula per adulterium.*

6 *Diuortium apud Mosouitas excommunicatione prohibitum.*

7 *Morte tantùm naturali, soluta à lege viri vxor dicitur.*

8 *Authores qui putauerunt separatos causa fornicationis, posse alijs nubere, & eorum reprobationes.*

9 *Diuortium in thoro non fit, etiam inter coniuges adulteros.*

10 *Diuortium ob hæresim & infidelitatem.*

11 *Separatum matrimonium tanquam nullum, non habet prohibitionem semper, quin alij nubere possint separati.*

12 *Matrimonium separatur tantùm iudicio ecclesiæ, non propria voluntate coniugũ.*

13 *Matrimonium non dissoluitur hodie ob sterilitatis causam.*

14 *Ancillæ suppositæ ab vxoribus, prolis causa, Abrahæ & Iacobo, quare.*

15 *Lotharius rex Austrasiæ excommunicatus à summo pontifice, quòd repudiasset vxorem, vt sterilem, & aliam duxisset.*

16 *Diuorty turis ciuilis causæ sublatæ.*

17 *Abortum faciens olim repudiari poterat, hodie non.*

Turijs diuortia libera, & repetitio matrimonij, dummodo non se iunioribus iungerent.

SED, num iure diuino dissolui possit matrimonium, agamus & certè Mosis decreto permittebatur diuortium Hebræis [a]. Ibi tamen annotamus permissionem, non legem, non approbationem: sicuti multa Deus permittit euenire ob malitiam hominum [b], quæ proba non sunt per se, sed secundum quid, vt permittit affligi iustos, regnare hypocritam, hæreses, vt qui probati sunt, manifesti fiant. Sic permisit Deus repudium, ad maius malum vitandum: & satius visum est diuortium permittere impiis, & duræ ceruicis hominibus, quàm cogi eos inuitos vxores, quas occidissent, retinere. Ab initio enim, id est, in institutione matrimonij non fuit sic: sed quod Deus coniunxit, homo non separabat, vt ipsa veritas docuit [c]. Et D. Paulus [d], *præcipio*, inquit, *non ego, sed dominus, vxorem à viro non discedere, quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: & vir vxorem non dimittat.* Cõstituo autẽ hîc axioma, iure diuino & pontificio, indissolubile contractũ matrimonium: per illam regulam, quod Deus coniunxit, homo non separet. Vtque non liceat coniuge repudiato, coniugium repetere viuente eo: Nam si quis obiiciat, antiquum ius diuinum, dixi iam id ad permissionem pertinere tantùm, & cõtra vinculum. Si quis autem recurrat ad separationem fornicationis causa, euangelica lege permissam, audio quidem, sed de separatione concubitus & thori, non vt alteri, innocens ab adulterio, nubere possit, vt quidam rati sunt. Ea de causa perpendamus verba dominica, dum ait [e], *Audistis quia dictum est antiquis, quicunque dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudij: ego autem dico vobis, quicunque dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari, & quicunque dimissam duxerit, adulterat.* Quare si cum dimissa fit adulterium, ergo manent nuptiæ priores. Sic etiam placuit concilio Tridentino postremo, 11. nouembris anno 1563. sessio. 24 cano. 7. his verbis, *Si quis dixerit ecclesiam errare cum docuit & docet iuxta Euangelicam & Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum, matrimo-*

a c. 24. Deutero. Ioseph. lib. 4. antiq. cap. 6.

b can. hac ratione, 32. q. 1.

c D. Matthæi, 19. Luc. 16. can. quos Deus, 31. q. 2. can. nunquid, 33 q. 2. & de infidelibus, de coniug. & affinit. c. inter corporalia, de transact. epis.

d 1. Corinth. 7.

e Matthæi, 5.

my

ne vinculum non posse dissolui, & vtrumque vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse altero coniugum viuente, aliud matrimonium contrahere: mœchari que eum, qui dimissa a iuitera, aliam duxerit, & eam, quæ dimisso adultero alteri nupserit, anathema sit. Repete hìc D. Pauli verba, 1. ad Corinth. 7. *Iis, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed dominus, vxorem à viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari* Perpendo, si discesserit, manere debere innuptam, discedere autem non posse, nisi causa fornicationis, dixit Deus superius, & causa adulterij Ergo in illa causa reiecta debet remanere innupta, & pariter vir, cui reconciliari potest. Deinde coniugamus causas repudij, & tẽporis eius, quo permissum erat à Mose, inter quas nemo ambigit fuisse adulterium, Domini nostri censuram apud D. Marcum [a]: & inueniemus, quamuis subsit causa, remanere insolubile matrimonium. Sic enim scribit, *Accedentes ad eũ Pharisæi interrogabant, si liceret viro vxorem dimittere, tentantes eum: at ille respondit eis, Quid vobis præcepit Moyses? qui dixerunt, Moyses permisit libellum repudij scribere, & dimittere. Quibus respondens* IESVS *ait, Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. Ab initio autem creaturæ masculum & fœminam fecit eos Deus: propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit ad vxorem suam, & erunt duo in carne vna: itaque non sunt duo, sed vna caro. Quod Deus coniunxit, homo non separet. Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogauerunt eum, & ait illis, Quicunque dimiserit vxorem suam (vide quid dicat, dimiserit, quod permisit in adulterio) & aliam duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur.* Ex quibus apparet dimissionem vxoris causa fornicationis, non esse separationem matrimonij: nam si separatio esset, non esset adulterium illius repetitum matrimonium. Item elucet separationem tori esse tantùm, quia reconciliatio fieri potest, vt alij non possit nubere quantumuis innocens.

[a] Marci. 10.

4 Sic etiam tradiderunt sancti, & grauissimi patres D. Hieronymus [b], Origenes [c], Tertullianus [d], DD. Ambrosius [e], Augustinus [f], Chrysostomus [g], Innocentius 8 [h]. Africanus in concilio Mileuitano [i]. Statuunt idem canones Apostolici [k], & segregari à communione eum, qui dimissa vxore, duxerit aliam. Nec ita efficax est adulterij macula, vt per illam aboleatur sacra-
5 mentum hoc magnum: non secus, quàm Baptisma, quo coniungitur Deo anima, non ideo soluitur, vel amittitur, quòd baptizatus in fide mœchetur:
6 sicut perpulchrè docuit in eadem quæstione D. Augustinus [l]. Refert Sigismundus Liber Baro in commentariis rerum Moscouitarum, Ruthenos, seu Moscouitas, libellum quidem repudij, & diuortij mittere: id tamen maximè celare, quòd contra religionem & statuta sciant: atque Niphontem Episcopum Nouogardiensem apud illos Cyrilli cuiusdam interrogationibus respondisse, diuortium mittentem, perpetuò ab Eucharistia,
7 nisi iamiam animam efflaturum, submouendum. Sicque tantùm morte naturali mulier dicitur soluta à lege viri, à D. Paulo [m]. Sunt alia plura, quæ in hanc possem adferre sententiam, quæ tamen prætermitto: neque etiam tot adduxissem, ni fuisset mihi pugnandum cum errore, qui postquam à quibusdam malè hac de re sentientibus fuisset inuectus, accepit impro-
8 uidos affectas, & Melanctonem, qui in libro cui titulus, *Examen ordinandorum*, & in additionibus ad suos locos communes, & in c. 5. Matthæi asserit, citátque testem sui erroris, Iustinum in apologia de vxore Christiana, quæ miserat libellum repudij viro: quanquam ibi nunquam Iustinus dixerit, illam alij nupsisse. Trahere etiam nititur, sed ita appositè, vt Iustinum, in suam hæresim Hieronymum in epitaphio Fabiolæ, vbi iam ostendimus eum contrarium sensisse. Sic enim ibi scribit ab Oceanum scribens de epitaphio Fabiolæ, tomo 1. operum: *Igitur Fabiola (quæ dimisso primo adultero marito secundum fortita erat matrimonium) quia persuaserat sibi, & putabat, a se iure virum dimissum, nec Euangelij (notet Melanchon) vigorem*

[b] D. Hiero. in Epitap. Fabiolæ & in c. 5 & 19 Matthæi.
[c] Orig. 7. Homil. in Matth.
[d] Tertull. 4. cont. Marcio.
[e] D. Ambro. lib. 2 ad Romanos 7 & in Lucam lib. 1 cap. 4.
[f] August. lib de nupt. & concupisc. cap. 10. & de bon. coniug. cap. 7. & lib. 2. ad Celsin. & lib. 1. de adulter. coniugat. ad Pollentium, c. 1. & lib. de sermo. Dom. in monte iuxta P. D.
[g] Chrys. Homil. 17. in Matthæ.
[h] Innocent. 1 in Decret epistol. 2 ad Exuperi. episcop. Tholosæ, c. 6. tom. 1. concil.
[i] in Syno. Mileuit. c. 17.
[k] can. 48 apostol. tomo 1 concilio
[l] D. Augustin. libr. de bono coniug. ali. ad Rom. 7 can. fin. 32. quæst. 7.

nouerat, in quo nubendi vniuersa causatio viuentibus viris, fœmina amputatur, dum multa Diaboli vitat vulnera, vnum incauta vulnus accepit. Sed quid ego in abolita & antiquis moror? quærens excusare culpam, cuius pœnitentiam ipsa confessa est? &c. quæ sequuntur apud Hieronymũ. Quo etiam abutitur Vuesembechius[a], & citat pro illa erronea sententia summatim cum Hieronymo Tertullianum, Iustinum, Ambrosium, Origenem, Augustinum, quos docuimus tamen sententiam hanc improbasse: putátque satisfeciſſe D. Pauli 1. ad Corinth. 7. *mulierem solut à lege viri morte*, & alia etiã causa iusta repudij. Cùmq; se videret incidisse in illam sententiam, *quod Deus contunxit, homo non separet*, ait, *magistratus officio separatum ob adulterium, à Deo non ab homine separatum.* Sed ego non video quomodo magistratus vel suo vel nomine Dei possit soluere ob adulterĩũ, quod ipse Deus ob idẽ adulterium inseparabile dixit, vt docui. Quocirca subscribo catholicæ ecclesiæ, non posse matrimonium separari ob eam causam, nisi in toro & coniunctione. Quòd si in emendabilis adultera sit, adsunt leges quæ possunt per magistratus gladio, qui vlciscitur adulteria obstinata & contumacia, vt in pœnis & criminibus dicemus, matrimonia verè morte dissoluere: & tunc innocenti dabitur liber aditus ad alias nuptias. Sic in locis, in quibus delicta odio sunt, & puniuntur, vtimur. Et ita iubet lex Dei[b] adulteria tolli, non tolerari, vel dari ansam scortationis liberæ. Quod si ad indulgentiam confugiamus ecclesiasticam, reconciliationem potius cum D. Paulo suademus, ne separati delinquant maiorem in modũ, aut per nouas nuptias: & vitæ ita procuramus emendationẽ, quam si desperamus, & si ecclesiam non audierit separatus, detur temporalibus iurisdictionibus, sitéque tanquam ethnicus. Nec etiam admitto dimissionẽ hanc esse repudiũ solutionis, ac illud, per quod olim soluebatur matrimonĩũ. Siquidẽ nunquã legimus[e], inter causas repudij, causam adulterij: nam vbi adulterium cõmissum erat, non repudiũ erat pœna, sed mors[d]. Idcirco leue argumentũ hoc, inhærere verbis, *excepta causa fornicationis*, quæ ad dimissionem, non ad repudium referri potest. Vocamus autem illam dimissionem, seperationem: quam iura in adulterio pontificia tradunt faciendam[c]. Obseruant & iuris pontificij leges, vt adulterio separari etiam nequeant, si vterque coniugum sit adulter[f]: item vt conuenire ij cogantur. Sic enim Nicetas Metrapolitanus Heraclex interrogatus à Constantino episcopo, lib 3. iur. orientalis respondit: *ideo non separari matrimonium eius, qui longè ab vxore profectus, concubinam habuerit, nec liberum esse vxorem, vt possit aliam ducere, sed à concubina discedere debere.* Facit c. ex literis de diuortiis. Et certè[g] si accusatione adulterij ita facilè solueretur matrimonium, futurum esset nouarum nuptiarum cupiditate impelliente, calumnijs, falsisque delationibus opprimenda esse matrimonia. Quomodo autem fiat diremptio tori etiam ob hæresim, vel infidelitatem coniugum, cùm iuribus apertè cõtineatur[h], non vltrà immorabor: referã tantùm exemplũ, quod in iure orientali refertur[i], quòd tempore Theodosij Patriarchæ Constantinopolitani Basilius buccinator quidã separatus est à sua infideli vxore, postquã baptizatus fuerat, decreto patriarchali, vtpote quæ à viri suasione induci non posset, vt baptizaretur. Perstringam autẽ alios casus, quibus licet coniugibus seiunctis ab inuicem aliis nubere, alia regula. Vt quando matrimonium hoc ita dirimitur facto: intelligamus non tam dirimi, quàm contractũ anteà nullũ declarari. Quo loco cautè qui præsunt foro matrimonij, vtuntur his verbis, non fore matrimonium, vel nullũ dicere solent propter impedimentũ iuris vel facti, quod prohibebat coniunctionem, etsi coniunctio corporalis secuta sit: non enim sola corporum coniunctio, vt diximus, matrimonium facit[k]. Separatur & matrimonium aliquando, non propria voluntate, sed episcopi notione, inter consanguineos in gradibus prohibitis initium[l]: verùm si copula fuerit secuta, non datur licentia ad alia coniugia transeundi[m]. Hodiè propter sterilitatem non licet repudiare vxorem, exceptis, vt diximus

[a] Vuesemb. in tit. de diuortijs, li. 24. P. titul 2. numero 2. p. 10. 11.

[b] Leu. 20. D. Ioan. 8. & cum similib.

[c] c intelleximus, & c fin. de adulter.

[d] Deuter. c. 22. Ioan. 8. p. 3.

[e] Deuter. cap. 24.

[f] cap fin. de adulter. ap Greg. l. viio & vxore, fol. matrim. in P.

[g] can. apostolus, & can omnes accusationes, 32. q 7. & tota ead. q.

[h] cap 2. de diuort. & c. gaudemus, & c. quanto, eod. & tota 28. q 1.

[i] libr. 2. iur. Orient. in constitutionib. Theodosij Patriar.

[k] ca non omnis mulier, 32. q. 2.

[l] cap. 3. de diuort.

[m] can multorum, & ca ab isto die, in 2. 35. q. 6.

mus, cauſis frigiditatis & maleficij præcedentibus matrimonium, inſciis cõiugibus, quæ impediebant ne fieret matrimonium: ſi quidem ſola proles
14 non eſt cauſa efficiens, vel finalis matrimonij [a]. Neque nos moueant exempla Abrahæ & Saræ ſterilis, ob cuius ſteriliratem permiſit Sara cohabitare ancillæ Agar [b]: & quod Rebecca & Lia prolis cauſa, etiam ancillas ſuppoſuerunt Iacobo [c]. Nam ea ad myſterium quoddam, & prolis augendæ cauſa pertinent. Et quo tempore puſillus grex erat Dei [d], permiſſa, non probata fuerunt: nam & bigamia Lamech in eadem lege naturæ improbata, & formicationes inhibitæ. Quæ reuelato lumine æternæ veritatis, lege euangelica nobis ſingulari Dei beneficio innotuerunt. Lotarius Auſtraſiæ ſeu Lotharingiæ rex, tempore Caroli Calui regis Gallorum, circa annum Domini 841. duobus epiſcopis regni ſui authoribus, Gunthario Agrippinenſium, & Tetgando Treuirorum, cum vxore ſua Tetberga diuortium fecit, quòd eam diceret ætate prouectam, ac ſeram ad prolem ſuſcipiendam, adulterij etiam eam arceſcens, idq; corruptis iudicibus, ac teſtibus: Valdradámque florentiſſima ætate, ſpeciéque egregia duxit. Verùm cùm admonitus à ſummo Pontifice perſtaret in amentia, communione piorum ei interdictum eſt: Epiſcopi, quòd connubium diremiſſent, è gradu dignitatis deiecti ſunt, vt ait Paulus Aemilius [e]. Et de hac eadem quæſtione in can. Lotarius, 31. q. 2.
16 Ceſſant & hodie imperatorũ cauſæ diſſoluendi matrimonij, quæ ob crimina
17 alterius coniugis inducebantur [f]. Neque obſeruatur cõſtitutio Iuſtiniani [g], & Leonis Cæſaris, quæ faciebat poteſtatem dirimendi matrimonij, cum ea muliere, quæ ſponte abortum fecit, de qua meminit Harmenopulus [h], quam
18 pontificia iura tollunt [i]. Legimus [k] apud Thurios legem modificatam, qua ius vxori permittebatur à viro, vbi viſum eſſet diſcedere, viróque alteri cuicunque collibuiſſet, conſueſcere: adiectúmque, vt relicto priore viro cui cunque collibuiſſet, non liceret ſe iungere iuniori, pariter nec ſi vir vxorem eiecciſſet, non liceret ſibi iuniorem iungere.

a ca ſolet quæri, 32. q. 2. can. non enim. 32. q. 1.
b Geneſ. 16.
c Geneſ. 29.
d D. Ambroſ. libr de Patriarch & can. dimit Sara, 32. q. 4.
e Aemil. in Carolo Caluo.
f cap. 2. de diuort. can. in coniugio, 32 q. 7. can ſi vxorem quis, can præcepit, ea. præceptũ, 32. quæſtio. 5.
g §. has itaque cauſas, de nupt. in authen. coll. 4.
h Harmenop. libr. 4. titu. 12.
i ca. aliquando, cum duob. ſeq. 32 q. 2.
k Diod. Sicul. lib. 12. Biblioth.

De his quæ accedunt matrimonio, dote, antiphernis, paraphernis. Cap. 17.

1 *Maritus decipitur, ſi cogatur indotatam vxorem habere.*
2 *In nuptijs dos interuenit, non neceſſariò, ſed alia ratione.*
3 *Dotis nomen vnde.*
4 *Dotes rerum quid.*
5 *Φερνὴ quid.*
παῦκα quid.
6 *Antipherna quid.*
περὶξ & τέλια quid.
7 *Parapherna quid.*
Peculium Gallis parapherna.
8 *Vxor, quæ habet cenſentur eſſe ex bonis mariti, niſi de contrario conſtet, & quare.*
Maritus paraphernalium vxoris iure cenſetur procurator, niſi ea prohibeat.

1 2 MARITVS, inquit Paulus iuriſcõſultus, ſuum negotium gerit, cùm de dote ſibi cauet: & decipiẽdus non eſt quod fit, ſi cogatur indotatam vxorem habere [l]. Proinde in nuptijs pangendis, vt plerunque dos aliqua interuenit, etſi neceſſariò non deſideretur, niſi quia probat dilucidius matrimonium [m]. Quamobrem de ea dicenda eſſent pauca, ſed forſan plura, cùm hodie in coniugijs potius de dote, quàm de moribus agatur, veriſſimúmque quod Saturio paratus apud Plautum ait filiæ [n],

l Paul. in l. ſi donatus, l. 9 §. ſi quis indebitum, de condict. ca. dat. lib. 12. Ff. titu. 4.
m ca Lotharius, 31. q. 2. c. per verbas, de donat. inter vir. & vxor.
n Plaut. in Perſa actu 3. ſcena 1.

Tace

Tace ſtulta, non tu nunc hominum mores vides
Quemadmodùm? Hic cum mala fama facilè nubitur:
Dum dos ſit, nullum vitium vitio vertitur.

[2] Ouid. 2. de remed. amor. Et vix ſine dote nubitur, vt innuit Ouidius [2],

Cur nemo eſt Hecalem, nulla eſt quæ læſerit Irum?
Nempe quod alter egens, altera pauper erat.

[b] Propert. in 2. Sic auro conciliatur amor. Sed vt ait Propertius [b],

Aurum lex ſequitur, mox ſine lege pudor.

[c] Iuuenal. Satyr. 6. Et Iuuenalis [c], *Optima ſed quare Ceſennia teſte marito?*
Bis quingenta dedit, tanti vocat ille pudicam.

[d] Diog. Laert. lib. 5. in Lyco. Et vt aiebat Lycon Troadenſis apud Diogenem Laertium [d], graue eſt onus patri puella præ dotis inopia excurrens in flore ætatis. Dos nomen à Græcis mutuatũ, vt pleraque alia, eſt: atque à verbo δίδωμι, vel à δόσις, quod eſt dono, largior: vnde fit poeticè δῶς, indeclinabile Lascaro, idem quod δόμα ſeu δόσις datio, vt apud Heſiodum [e] δῶς ἀγαθὴ, ἔρπτας δὲ λαθὼν, θανάτοιο δ' ὀνείαρ. 1

[e] Heſiod. in Ergis. *Donatio bona, rapina verò mala, & mortem adnans lætifera.*

[f] Moſchopul. περὶ σχεδλ. Et Manuel Moſcopulus [f], δοτὶς ἡ δόσις, δῶς τὸ αὐτό. Adſtipulatur M. Terentius Varro [g], *Dos*, inquit, *Sternuitamum cauſa data, hæc Græcè δόσις vocata enim hoc modo vſi ſunt, ab eodem & donum.* Sic & antiqui iuris cõditores, dotes connumerãt inter donationes. Dicunt & acceſſiones rerum proprias dotes, Græcis ἐπιδικαι [h]. 4

[g] Varro, 4. de ling. Lat.

[h] l. fin. de donat. ant. nup. C.

[i] Ouid. in epiſt. Sapphus ad Phaonem. Sic Ouidius [i], *Sed non inuenio domum ſine te, meámque:*
Vile ſolum locus eſt, dos erat ille loci.

[k] Varro, libr. 4. de re ruſtic. Et Varro [k], vineam cum ſua dote, dicit, id eſt, cum ſuis pedamentis & vimnibus.

[l] Papin. l. 2. §. 1. de fundo dotali lib. 23. Paulus. 7. Papinianus quoque [l], *dotes prædiorum*, inquit, *quæ Græcorum vocabulo ἐπιδικαι appellantur, cùm non inſtructa legantur, legatario non præſtantur.* Dixerunt & 5 dotem ſacrorum bibliorum ſeptuaginta interprætes Græci, φερνὴν: ſic enim in Exodo, apud illos legitur, de violata, φερνὴ φερνιεῖ αὐτὴν, ἑαυτῷ τῆς γυναῖκα, *dote dotabit eam (& habebit) ſibi in vxorem.* Vbi Hebræi habent, מהר *mochar*, pro dote, quam quoque à datione vocant etiam, מתן *mattan*. Iulius Pollux [m] etiam id docet, dum ait, λέγοις δ' ἂν καὶ προῖκα καὶ φερνὴν, τὴν παρὰ τῆς γυναικὸς δόσιν: ἀμφω γὰρ ὁ ἐπδοὺς, τὴν προῖκα φερνὴν λαλεῖ, i. *dixeris vtique προῖκα dotem & phernin, id quod à muliere datur: deſchines enim orator, & proica vocat phernin.* et Manuel Moſcopulus phernin à φερεῖν dici voluit. Hincque antipherna, quaſi contrà 6 dotalia, vel dotalibus oppoſita dixeris, donatio ſcilicet propter nuptias, ad æqualitatem doti præbendam facta à marito vxori [n], de qua ſuprà in ſponſalium acceſſionibus. Propriéque dicitur quod ab vxore marito defertur προῖξ, contrà, à marito vxori, ἔδνα. Hinc quoque paraphernæ, vocantur bona 7 mulieris, aliundè quàm ex dote ſibi aduentitia, quæue in dote non fuerunt data, Galli vocant peculium vel bona peculiaria, vt tradit Vlpianus [o]. Poteſt enim vxor extra dotem res alias habere, vt monet Scęuola [p]. Vocat Harmenopulus [q], ἐξώπροικα καὶ παράφερνα. Oportet autem perſpicuè conſtare, 8 vt hæ mulieris cenſeantur, alioquin mariti præſumuntur eſſe, & ex eius bonis quæſitæ, quæ præter dotem ab ea poſſidentur, vt euitetur turpis lucri ſuſpicio [r]. Recepta etiam ſententia, qua vxor tenetur operam marito, & ideò quæ ex bonis mariti quærit, illi cedunt [s]: niſi aduentitia aliunde doceat, quæ tunc marito non quæruntur, ſed vtilitati mulieris [t], niſi aliud inter coniuges conueniat [v]. Quanquam in paraphernis mulieris, vir quoque cenſeatur iure adminiſtrator & procurator, præterquã ſi nominatim & expreſsè vxor inhibeat, vel nolit [x].

[m] Iull. Poll. libr. 3. Onomaſt. cap. 3.

[n] l. fin. de donat. propter nupt. C.

[o] Vlpian. l. ego, l. 10. §. dotis autem, de iur. dot. lib. 23. Paulus. 3.

[p] l. pen. ad l. Falc. l. 35. tit. 2.

[q] Harmenop. libr. 4. tit. 9.

[r] l. Quintus Mucius, de donation. v. r. & vxo. l. 24. C. tit. 16. l. ei autem, l. 8. eod. lib. 5. C. tit. 16.

[s] l. ſicut, de oper. libert. l.

[t] d. l. pen. ad l. Falcid. P.

[v] d. l. ego §. dotis autẽ, de iur. dot. P.

[x] Theodoſ. & Valentin. l. hac lege, l. 8. de pact. conuent. lib. 5. C. tit. 14. l. mariti, l. 21. de procurat. lib. 2. C. tit. 13.

De

De dotis finitione. Cap. 18.

1 Dos quid.
2 In dotem res communes dari possunt, quæ prohibitionem non habent.
Dotales res æstimatæ & inæstimatæ quæ, & quomodo restituendæ.
3 Dos constituitur traditione, & promissione.
4 Dos à quibus constitui possit. Dotes aut profectitiæ aut aduentitiæ.
5 Dotare filiam paternum officium, quare qui eam dotat, non de filiæ, sed de proprys censetur dotare.
6 Dotare filiam quando matris officium.
7 Dotare sororem quam, & quando frater teneatur.
8 Ecclesiasticæ personæ tenentur subuenire proximis pro modo eleæmosinæ.
9 Differentiæ quædam inter constitutionem dotis factam à patre, & ab extraneo.
10 Dotes vxoribus dabant mariti Cantabri.
11 Dotis dominium quomodo transeat in maritum.
12 Dos pro oneribus matrimonij sustinendis datur.
Fructus dotis in dotem conuerti nequeunt.
Dos optima vxor benè morata. Numer. 15.
Vxores diuites & pulchræ, vitandæ.
13 Dotes nullæ sunt nuptiarum apud Sopithas.
14 Græci vxores emebant.
16 Dotes legibus Solonis à matrimonys sublatæ.
17 Dotes Spartiatis etiam nullæ.
18 Dotes apud Massilienses maiores tantùm centum aureorum.
19 Dotes filiarum quæstorum regiorum, ne excedant decimam bonorum eorum partem.
20 Dotes nullæ dantur apud Indos.

1 DOS EST, res omnis tradita, vel promissa à patre, vel alio,
2 marito, pro subeundis oneribus matrimonij. Dico rem omnem hic dari in dotem posse, scilicet idoneam [a], quæ à commercio non sit aliena, quæue prohibitionem traditionis vel promissionis non habeat. Quamobrem omnia bona sua mulier in dotem dare non prohibetur [b]. Dantur & mobilia, & immobilia [c], & res, quæ in pondere, numero, mensuráue consistunt: quæ sunt periculo ipsius mariti [d], qui eiusdē qualitatis, quantitatísque restituit [e], cùm oportet: & nomina debitorum, scilicet nobis debita, quorum nomine & actiones vtiles transeunt in maritum [f]. Dotaléque prædium accipere debemus, tam vrbanum, quàm rusticum, & id cuius dominium ad maritum peruenit [g]. Dantur & æstimatæ, & inæstimatæ res: inæstimatæ tales restituuntur soluto matrimonio, quales tunc inueniuntur, cùm restituere expedit, nec iactura seu detrimentum, vt nec lucrum accedens, ad maritum, seu eius hæredes, sed ad vxorem, eiúsque successores pertinet [h], argumento creditoris, qui in pignore, quod pœnes se habet, hoc iure vtitur [i]. Aestimatarum autem rerum pretium conuentum, si attritæ sunt, restituendum est, & augmenta pertinent, compendia, & fructus, & partus interim etiam ad maritum [k], si placuerit rem æstimatam soluto matrimonio restitui: nam si non placuerit, & iure æstimatæ res fuerint, retinebit eas maritus vel hæres, si pecuniam offerant, viriq; erit electio [l]: nisi ea mente fuerit facta æstimatio, vt rei detrimenta supplerentur prætio in restitutione rei, quod inde colli-

a vt gradatim, de muneri in P.
b l. mulier bona, de iure dot. lib. 23. P. titu. 3. l. nulla lege, l. 4. eod titu. lib. 5. C. titu. 12.
c vt constat ex lectione titulor. de iur. dot. & de dot. promiss.
d Caius, l. res in dotem, l. 43. de iur. dot.
e l. cum quid, si cert. pet. P.
f l. 2. de actio. lib. 4. C. titu 10.
g Vlpia l. si dotale prædium, l. 13. & Paul in l. si nuptura, l. 14. de fund. dota. lib. 23. P. titul. 5.
h Vlp. l. plerunque, l. 11. de iur. dot. lib. 23. P. titul 3 l. vni. § cumque ex stipulatu, de rei vxo. act. lib 5. C. titul. 13.
i l. pignus, l. 8. de pign. act libr. 4. C. titul. 24 l. quæ fortuitis, l. 5. eod. titu. § fin. quib mod re cont. oblig. §. cùm autem, de empt l. quod te si cert. peta in P. l. si ex legati causa de verbor. oblig in P. cum similib.
k d. l. plerunque, de iu. dot. Diocles. & Maxi l. cùm dotē, l. 10 eod titu.
l Imp Alex. l. quoties, l. 5. de iur dot. C. l. si res, § 1. & l. plerunque, eod. titul in P.

gitur, ſi dictum fuerit res æſtimatas reſtituendas, quando reſtitutio faciẽda erit. Prohibet enim reſtitutionis in indiuiduo adiectio, æſtimationem facere emptionem [a]: quum tamen aliter æſtimatio emptionem factam reddoceat [b]. Sed in inæſtimatis pereuntibus dolo malo, vel culpa mariti, maritũ teneri damnum reſarcire placuit [c]. Meminit finitio noſtra, traditionis & promiſſionis: vt intelligamus conſtitui poſſe dotem traditione [d], & promiſſione [e]. Proinde nomina in ſolutum data, vel acceptilatione remiſſa, pro traditione dotis habentur [f]: neque numerationem ſemper exigimus, ſed cautionem, id eſt, promiſſionem [g] ſufficere etiam arbitramur ad dotis exactionem [h], ſi certæ ſummæ promiſſio ſit, non aliter [i]. Vel ſi in arbitrium boni viri relata certitudo vel promiſſio ſit incertæ dotis, à patre vel ab eo qui tenetur dotare. Velut arbitrio boni æſtimanda, ſecundum qualitatem perſonæ, de cuius nuptiis agitur, & ſecundum facultates conſtituentis [k]. Dicimus etiam in finitione, à patre, vel ab alio dari, conſtituiue dotem poſſe: nihil enim intereſt, quòd pertinet ad dotis cauſam, à quo promittatur, vel detur, aliarum autem circunſtantiarum intuitu plurimum, vt propè infinitis iuribus, quæ occurrunt in titulis de iure dotium, & ſol. matri. &c. apparet. Aliáque natura eſt dotis, quæ à patre datur, quæ profectitia dicitur: alia, quæ aliundè aduentitia eſt [l]. Et inde etiam duæ ſpecies dotium conſtituantur meritò, aduentitiarum & profectitiarum. Et in ſumma, omnes quidem, cuiuſcunque ſexus ſint, promittendo dotem, obligantur [m]: quia in ea dotis promiſſione, ſpecies verſatur pietatis [n]. Verumtamen diuerſa conſideratione, nam paternum eſt officium dotare filias, & quærere filiis conditionem [o]: Ideóque conſtituens dotem filiæ, quæ bona habeat aliundè propria, de ſuo, non de filiæ patrimonio, conſtituiſſe intelligitur [p]. Quod diuerſum eſt in extraneo adminiſtratore bonorum mulieris, pro qua dotem conſtituendo, non ex ſuis, ſed mulieris facultatibus, conſtituiſſe cẽſetur [q]. Officium enim extranei non eſt dotatio, neque etiam matris, niſi vel ex cauſa graui, vel lege aliqua cogeretur [r]: cauſa autem poſſet eſſe magna & grauis, ſi mater ſit diues, pauper & inops pater. Tunc enim & alere, & dotare teneretur [s], potiſſimum cum Orficiano & Tertulliano SC. receptũ ſit [t], vt filius & mater mutuò in legitima ſuccedant, & dos ſuccedat in locum legitimæ [v]. Et lege olim mater hæretica filiam catholicam dotare cogebatur, quod tamen deinceps emendatum eſt, eò quòd bona fiſco deferrẽtur [x]. Sic & frater, tantùm inopia vrgente tenetur dotare [y] ſororem vtroque parente coniunctam, quia & frater tenetur, & cogitur alere eam ſororem inopem, vt conſentiunt interpretes [z]. Potiſſimùm ſi clericus ſit & perſona eccleſiaſtica frater, qui ſubuenire debet proximis, non quidem ſplendidè, neque diuitibus, ſed pauperibus, & pro modo eleæmoſinæ [a]. Bona quippè pauperum ſunt [b], neque improbata eſt charitas quæ à ſeipſo & ſuis orditur [c]: Receptúmque eſt clerico dari beneficium, vt ipſe, & ſui ſufficiens poſſint habere ſubſidium [d]. Neque quiſquam vnquam carnem ſuam odit, ſed fouet & nutrit illam [e]. Non indigentibus autem proximis, illicitũ eccleſiæ bona elargiri [f]. Et ſic nec frater à ſorore, nec alius extraneus, eo iure quo pater, dotem dant. Sunt autem hic extranei omnes, præter patrem, qui habet liberos in poteſtate, dicti [g]. Et in his inſignis eſt differentia inter conſtitutionem dotis factam à patre, & aliis: ſicut & alia, vt hodie extraneus dotem pro aliqua promittens ſimpliciter, ſi non proſpexerit ſibi reſtituendam iri poſtmortem, vel in caſum alium reſtitutionis faciendæ, videatur donaſſe, competítque ſoli mulieri, hæredibúſque eius, non conſtituenti repetitio [h]. Neque ſufficit quoque, in vnum caſum ſolutionis ma-

[a] l. ſi inter virum, l. 21, C. eod. d. l. plenunque, §. pen. & l. cùm poſt, §. cùmque, eod. l. ſi æſtimatis, ſol. matri. in P. cum ſimilib.
[b] Pompo. in l. cũ fundus, §. 3. loca. libr. 19 P. titu. 2. Pap. l. quoties, l. 17. de iur. dor in P.
[c] Iabol. l. pen. l. 67. ſol. matrim in P.
[d] l. fin. ſol. matri lib. 5. C. titu. 18. Alex. l. legem quam diuiſi l. 10. de pact. C. l. 2. C. de pact. conuen.
[e] l. ſi voluntate, l. 4. de dot. promiſſ. lib. 5. C. titu. 11.
[f] l. liceat, l. 44. § 2. & l. promittendo, l. 42. de iur. dot. in P.
[g] l. ſancimus, de verbo. ſig. C.
[h] l. 3. & l. ad exactionem, l. 6. de dot. promiſſ. libr. 5. C.
[i] l. 1. eod.
[k] l. tam dementis, de epiſco. audien. C. l. quæro, de iur. dot. in P. l. cũ poſt §. gener. à ſocero, eod titu.
[l] l. profectitia, cum ſuis §§ 1. 5. de iur. dot. P. l. filiæ dotẽ, de collat. C.
[m] l. promittendo, l. 42. de iur. dot. P. l. fin. ad Sc Velleï. C. l. ſi dotare filiam, eod.
[n] Iulian. l. cùm is cui, l. 32. § ſi mulier, de cond. indeb. lib. 12. P. titu 6.
[o] l. qui liberos, de rit. nup P.
[p] l. fin. de dot. promiſ. C. l. profectitia, de iur dot.
[q] glo. in d. l. fin. de dot. promiſſ. arg l. Nezennius Apollinaris, de negoceſt. in P. & l. cum poſt mortem, l. 44. § 1 de adminiſt. titu. lib. 26. P. titu. 7.
[r] l. neque mater, de iur. dot. C.
[s] l. pen. de liber. agnoſc.
[t] titu. de Sc Orfic & Tertullia in P. C. & Inſtitutio iur. ciu
[v] l. quoniam nouella, de inoffi. teſtam. C. Bart in l. Titio centũ, § Titio centũ, de condit & demonſt. Paul Caſtr. conſil. 206. alias, 221. Bal. in l. quoniam in priorib. de inoff. teſtam. C. Salic in l. ſancim. C. de nupt. Nicol. Boerius, deciſ 104. nume. 12. & q. 62. nume. 6.
[x] l. cognouimus, l. 10 § ſed nc, de hæret lib. 1 C titu. 5.
[y] auth. gazaros, eod.
[z] l. cùm plures, l. 19. § cùm totor, cum glo. in verbo, alio patre, de adminiſtr. tuto lib. 26. P. titu 7. horat p. o. fin in l. non omnis, eod C. in verbo donandi.
[a] glo. in l. 1. & ibi Bart & Cyn de alend lib C. glo in l. cũ quis à liberis §. veritm, in verſic iuſte, de libe agnoſc & ibid. Bartol Iaſon, in § ſed & ſi quis, de actio.
[b] Panor. in cap pertuenit, de arbitr. facit cap. 1. de cohab. cler. & mulier. tan. aurum, 12. quæſtio. 2. cum ſimilib.
[c] l. præſes provinciæ, de ſeruitut. C. can non ſatis, 86 diſtinct.
[d] can. ſtudeat, 30 diſtinct.
[e] can. non æſtimemus, 23. quæſtio. 2.
[f] can. de Syracuſanæ, 28 diſtin.
[g] l. vlt. § extraneum, de re. vxo. act. C.
[h] l. vni. § repetit. eod.

trimonij, reſtitutionem pepigiſſe mortis vel diuortij, ſi velit extra pactum repetere: ſed oportet paciſci in vtrumque, ſi quis pro vtroque agere ſperet [a]. At dos à patre profecta, naturâ, niſi aliud placuerit, filiæſa. data, in caſu vtroque reſtitutionis, ad patrem redire debet [b]. Dictum marito dari ab vxore, vel eius nomine dotem, ſecundum mores communes: fuerunt namq; nationes, quibus diuerſum ius, vt potius mariti darent dotes vxoribus, vt apud Cătabros [c]. Adiecimus dehinc, dari marito dotem, quia & dominium penes ipſum pendente matrimonio reſidet [d]: datúrque ea mente, vt apud illum ſit perpetuò [e], hoc eſt, durante matrimonio. Sic Vlpianus [f], *dotale prædium intelligimus, cùm dominium marito quæſitum eſt propter vxorem* [g]. Dominium autem hoc in maritum tranſire videtur iuris ſubtilitate, quamuis natura dos in dominio vxoris remaneat, vt ideo alienari, vt aliena à marito, non poſſit, vel obligari, vt expreſsè ſcribit Iuſtinianus [h]. Ni malimus dicere, vxoris dotis dominium dici, habita ratione futuri, quòd ad eam ſit reuerſura: vt filius, viuente patre quoque dominus bonorum patris, quia ſucceſſurus certo ſit [i]: alioquin enim, iure inſolidum duo eiuſdem rei domini eſſe nequeunt [k]. Sic magis ex perſona vxoris dominus maritus, Vlpianúſque ideò acceſſiones dotis, vel vxori, vel viro competere ait [l]: nec id mirum, quia duo ſunt in carne vna, & verè communia habent omnia, ita & dominium dotis. Poſtremò in finitione dicimus, pro oneribus matrimonij dari dotem marito, ſcilicet vt ex fructibus dotis ſuſtineantur [m]: vt nec illi in alios vſus conuerti poſſint, neque in dotem [n], niſi arte nuptias percepti [o]: neque mulier pacto retinere ſibi eoſdem poſſit [p], niſi ipſa ſe alat [q]. Non imus tamen inficias, etſi dos non ſit ſine matrimonio [r], tamen ſine dote matrimonium eſſe poſſe [s]: Siquidem & vt ait Horatius [t],

Dos eſt magna, parentum
Virtus, & metuens alterius viri
Certo fœdere caſtitas.

Et Plautus [v],

Dum modò morata rectè veniat, dotata eſt ſatis.

Et Bias apud Auſonium,

Quàm dos matronis pulcherrima, vita pudica.

Imò conſultius quidam virum agere exiſtimant, ſi indotatam vxorem accipiat, & à diuite abſtineat. Nam, vt ait Franciſcus Petrarcha [x], dos & forma ſuperbiæ coniugalis ſunt ſtimuli: & vnde dos ingreditur magna, inde libertas egreditur mariti, quæ ſi chara illi fuiſſet, vllo prætio vendita non fuiſſet. Mutuatum id eſt ex Plauto [y], dum ait,

Argentum accepi, dote imperium vendidi.

Sopithæ populus Indicus, in matrimonijs contrahendis, neque dotis, neque magni apparatus, ſed formæ tantùm & procentatis corporum rationem habent, teſte Diodoro Siculo [z]. Græci antiqui vxores emebant inuicem, vt ait Ariſtoteles [a], Plautus [b] dotem veram etiam exprimit per Alcmenam, his verbis,

Non ego illam mihi dotem duco eſſe, quæ dos dicitur:
Sed pudicitiam, & pudorem, & ſedatam cupidinem,
Deum metum, parentum amorem, & cognatum concordiam,
Tibi (ſcilicet viro) *morigera, atque vt munifica ſim bonis, proſim probis.*

Solon in legibus ex matrimonijs dotes ſuſtulit, tres tantũ veſtes, & quædam paruo empta vaſa, præterea nihil nuptam ſecum importare iubet: voluit enim viri vxoríſque conſortium, non præce, ac mercede, ſed liberorum charitate, gratia, beneuolentiáque coniungi, teſte Plutarcho [c]. Et Aelianus tradit legem fuiſſe Spartanis, vt matrimonia nulla, intercedente dote, contraherentur [d]. Et aliquibus nationibus dotes ad modeſtam & exiguam reſtrictæ ſunt quantitatem, ne effluerent, vt nunc: ſic apud Maſſilienſes, ampliſſima

a *l. ſi cùm dotem, l. 23 ſol matr hbt, 24 P. titul. 3. iunctis diſtinctionib. glo.*
b *l. dos à patre, C. ſol matr & l. ſi ab hoſtibus, eod in P. l. iure ſucceſſum, l. 7 de iur. dot. libr. 23. P.*
c *Polyd Virgil. lib 7. de iourn rer c 7.*
d *l. dote ancillam, l. 9. de rei vend lib. 3 C tith 32.*
e *l. inde iur dot. in P.*
f *l. dotale prædium, § dotale, de fund. dot. P.*
g *l. ſi nuptura, l. 14. eod.*
h *l. in rebus, l. 30. C. de iur dot*
i *l. in fundo, de lib & poſthum P. & l. in fund, de fund & legat. in P.*
k *l. ſi vt certo, § ſi duobus, cõmod. P.*
l *Vlp l Pomponius, l. 13 § in dotem, de acq poſſe. libr. 41 P titu. 2*
m *l. pro oneribus, l. 20. de iur dot C l. dotis fructus, l. 8. eod in P. c. ſalubriter, de vſur c per veſtras, de donat. int. vir. & vxo. Paul. l. ſi matrimo, l. 47. famil. erciſc. lib. 10. P titu 2*
n *Vlpia. l. 4. de pact. dotal. P.*
o *l. videamus, l. 39. § fin. de vſur P.*
p *l. quæris, l. 22. de pact lib. 23. P titu. 4 §. dotes autem, de nupt. in authen.*
q *Vlp. l ſi filia, l. 10. § 1 fam erciſc. lib. 10. P titu. 2. & Paul. in l. ſi 18 § Stichũ, l. 37. de iur. dot. in P. Vlp l. ſi quis pro vxore, l. 22 § fin. de donat. int. vir. & vxo lib 24 P. titu. 3. Paul. ſi pater dotem, l. 12. de pact. dota P.*
r *l 3. de iur. dot. in P. l. dotis promiſſio, l 69. eod. l. inceſtæ, de rit. nupt. P l. 3. de priuil. cre di. in P. cum ſimulib.*
s *l. fin. C de repudi. l. ſi C, de donat. ant. nupt.*
t *Horat. libr. 3. Car. ode 24.*
v *Plau. in Aulular.*
x *Petrar lib. 1. de remed. vtriuſ. fort. dial. 64.*
y *Plautus, in Aſinaria.*
z *Diod Sic. libr. 12. Biblioth. anno 9. rer. geſta.*
a *Ariſtot. li. 2. Polit. cap. 6.*
b *Plaut. in Amphitruone, actu 2 ſcena 2.*
c *Plut. in vita Solon.*
d *Aelia. lib 6. de var. hiſtor. cap. 6.*

plissima centum aureorum tātùm erat, ad vestem quinque, ad mūdum quoque aureûm quinque, amplius verò nullo pacto conferre licebat, vt ait Strabo [a]. Franciscus quoq; eius nominis Galliarum primus rex, de statu Quæstorum constitutione edita, cauit, ne qui quærendæ pecuniæ publicæ legiæ inseruiunt, dotes filiabus constituerent, quæ decimam partem bonorum paternorum excederent. De Indorum nuptiis sic scribit Arrianus [b], γαμέουσι δὲ οὔτε τι διδόντες, οὔτε λαμβάνοντες: ἀλλὰ ὅσαι ἡδὴ ὡραῖαι γάμου, ταύτας οἱ πατέρες προάγοντες, ἐς τὸ ἐμφανὲς καθιστῶσι, ἐκλέξασθαι τῷ νικήσαντι πάλην, ἢ πύξ, ἢ δρόμον, ἢ κατὰ ἄλλην τινὰ ἀνδρίαν προκρίθεντι, id est, *Nubunt, nihil vel dantes, vel accipientes: sed quotquot iam maturæ viro fuerint, adducuntur à parentibus in publicum, vt is qui lucta vicerit, aut pugillatu, vel alia quapiam virtute reliquis antecelluerit, eam sibi, quam volet, deligat.*

a Strabo, lib. 4. Geograp.

b Arria. in Libr. ἰνδικῶν, de reb. Indorum.

De oneribus matrimonij. Cap. 19.

1 *Onera matrimonij ab Hebræis septemdecim posita.*
2 *Onus primum matrimonij, alere vxorem etiam indotatam, num. 4.*
3 *Vxorem maritus non tenetur alere, & potest expellere, si dos ei promissa non soluatur.*
5 *Vxor diues maritum inopem tenetur alere.*
6 *Onus matrimonij secundum, vxori vestitum præbere & quomodo.*
7 *Vestes ingenuarum, meretricum, & ancillarum olim distinctæ.*
8 *Vestes meretricum Athenis ex lege floridæ, apud Thurios variæ.*
9 *Vestitum ob nimis mundum suspecta facta pudicitia.*
Minutia vestalis viua inforssa.
10 *Vxores & naues, semper negotij aliquid habent ad ornandum.*
11 *De vestitu contentio duarum fœminarum, interitus causa maritorum & gentis Gothicæ.*
12 *Arialius Assyriorum rex. 7. adauxit muliebres delicias.*
13 *Corinthijs lex, vt inquiratur in splendidè viuentes, num facultates illis suppetant.*
14 *Vestitus quotidie inspectiones obibant Lacedæmone Ephori, vt si excederent, corrigerent.*
15 *Vestem vnam tantùm singulis annis concessit æqualem iuuenibus Lycurgus.*
16 *Vestem vnam nunquam bis induit Nero.*
17 *Vestitum voluit Alexander Seuerus distinguere omnibus officijs & dignitatibus.*
18 *Senatores manè, & in consilio togati esse debent, & officiales. Serui byrris & cucullis tantùm vti debebant.*
19 *Brachæ & Tzangæ sub pœna exilij & confiscationis bonorum ab Arcadio in vrbe.*
20 *Pellium indumenta & crines maiores inhibiti, ab Honorio & Theodosio, seruis.*
21 *Vestitus seruorum & liberorum à senatu aliquando distinctus, sed posteà ob periculum rebellionis confusus.*
22 *Vtopiæ vnus vestitus, nisi qui distinguat cœlibatum à coniugio.*
23 *Prætextatæ vestes quæ, & quid ætas prætextata.*
Latus clauus cuius esset.
Trabea cuius.
Paludamentum cuius.
Toga prætexta.
Pœnula communis.
Exomidæ fœminarum.
Cheiridotæ vestes castitatis.
24 *Fœminæ apud Spartiatas apertis fœmoribus ambulabant,*

26 *Vestis*

25 Veſtis ſerica viris lege Quinti Haleri prohibita:
Et turpis etiam viſa mulieribus.
26 Sericum fuit cum auro æqualis olim æſtimationis Romæ.
27 Sericum à Barbaris in luxum mulierum inuectum.
28 Veſtes purpureæ, palmatæ, & pictæ prohibitæ ab Octauio.
29 Veſtes auro intexere prohibuerunt Aurelianus & Gordianus.
30 Veſtibus & pannis peregrinis uti prohibuit Ioannes Ducas imperator Orientis.
31 Veſtitui modus edicto in Gallia impoſitus, & Germaniæ.
32 Veſtibus intextis auro & argento penſio poſita: permiſſæ auratæ veſtes nuptys, prohibitæ quotidiano uſui.
33 Veſtes prohibita paraganda, auratæ, & conchiliatæ, & margaritæ, certis perſonis exceptis.

1 NERA matrimonij quæ oportet maritum ſubire, multa & inſuportabilia ferè, & miſera [a] enumerari poſſent, ex quibus quædam inſigniora delibaſſe ſufficiet. Explicabimúſque, quę tradunt Hebræi hac de re in libro præceptorum מצות gnaſſot, id eſt, affirmatiuorum, vbi præcepto 48. ſcribunt, virum ad decem vxori teneri: ad tria videlicet ex lege, nempe ad cibum, indumentum, & concubitum: & ad ſeptem ex ſcribarum decretis, nempe vt infirmam curare, captiuam liberare, mortuam ſepelire teneatur: etſi is præmoriatur, poſt mortem ſuam eam quoque cibare de bonis ſuis, & ſedem in domo ſua præbere, quandiu vidua erit, filias ſuſceptas ex bonis ſuis, donec inueniant viros, nutrire, eáſque tandem dotare. Quæ omnia breuiter iuris noſtri authoritate ſuffulciam, & in quibus à iure diſſentiant, 2 obiter demonſtrabo. Primum itaque onus eſt, nutrire ſeu alere vxorem [b]: ſiue dotem habeat, ſiue non habeat. Nam ſi habeat, hoc exploratũ eſt, ea ratione fructus dotis marito lucro eſſe, vt diximus [c]: & idcirco dotem reddi etiam conſtante matrimonio poſſe vxori non perdituræ, vt ſeſe ſuóſq; alat 3 reſpondit Paulus [d], Vlpia [e]. & ſancit Iuſtinia [f]. Niſi dos à patre promiſſa non ſolueretur, ſtatuto & placito tempore: nam eo caſu Bartolus [g], & Salicetus [h], & Guido Pap [i]. Cinus [k], & Aufrerius [l] dicunt, non teneri ad alimenta præſtanda vxori, ſed poſſe eam expellere, quod & ex Iuſtiniani conſtitutione firmari poteſt [m]. De qua re vide plura apud Chaſſaneum [n]. Quod ſi tamen nulla conſtituta dote vxorem duxit, imputet ſibi quare duxerit [o], & teneatur, qui onus initio non potuit ignorare, ſubire: quinimo & maritus nxoſus cogitur alere vxorem extra domum, ſi nolit cum eo habitare [p]. Ideo 5 indotatam, ſi nulla ſit promiſſa dos, tenetur alere [q]. Sicut & vxor ſi diues ſit, & maritus inops, maritum tenetur alere [r], quamuis illud ſit valdè lugubre, 6 malúmq; ominis interdum. Secundum onus, vt teneatur veſtitum præſtare vxori [s]: Sic enim & alimentorum nomine, veſtes quoque continentur [t]. Qua ſine veſtibus commodè viuere nemo poteſt, aut ſine tegumẽto: proinde non prætioſæ neceſſario dantur [v], ſed quæ ſunt vitæ neceſſariæ tranſigendæ, & ſecundum cuiuſque facultates, & dignitatem [x]. Inter leges probas, mulierибus dictas, hanc ſummopere laudat Ariſtoteles [y], vt veſtitu, ſumptu, ac apparatu minori vtantur, quàm etiam leges permittant ciuitatis. Monet & Cyrillus [z] Hieroſolymitanus, veſtitu ſimplici vti, non ad ornamentum, 7 ſed ad neceſſitatem. Et dummodo more ingenuarum veſtiantur, ſufficit: quod facilè erat olim diſtinguere, quando ancillarum veſtes propriæ, ſicut & meretricum, & ingenuarum ſeu matrũmfamil. erant, vt ex Vlpia [a] liquet. 8 Refert & Suidas [b] Athenis legem fuiſſe, vt meretrices veſtes ferrent floridas, id eſt, vt arbitror, ornatas, varias, aut nitidas. Alia & apud Locrenſes Thunos à Charmida præſcripta [c], vt mulieres, in forum prodeuntes, ingenuæ

a l. 1. impon. Iucrat. deferẽ lib. 11. C. l. 2. quan. & quib. quar. para debe. eod lib.
b ea omnino, 11. diſtinct.
c l. dotis fructus, l. 3. de iur. dot. P. l. pro oneribus, C. eod cum ſimilib. ſup cita.
d Paul. nouus, l. 1. §. fin. de iur. d. n.
e Vlpia l. ſi quis pro vxore, l. 22. verſ. præo & fin de donat. inter vir. & vxor. l. b 24. P. eod. t.
f Inſtitut. vbi adnot. l. 29. de iur dot C.
g Bart. in l. rubricam, de ſacroſan. & eccleſ. C.
h Salic. in l. ſi conſtante, de donatio. ant nup.
i Gui Pap q. 274. & 465 numer. 2.
k Cin. in l. quod in vxorem, de negot. geſt.
l Aufre ad 3 y leciſ. cap. Tholoſanæ.
m Inſtinia l. fi. ad Sc. Vellei. C. l. ſi monaſterium §. 1. de cond. ex dot in P.
n Chaſſ. in cõment. ad conſue. Burg. in § 23. titu. *des droicts appartenãs aux gens mariez* verſic. item alia ratione, cum concluſionib. quas adjcit.
o l. fin. de donat. C. Innocen. c. per literas, de donat. inter vir. & vxor.
p Aufr. vbi ſupra. Raynal. de for. in Cato §. fi. de al. me. leg. P. Bald. l. 1. C. de legat. facit l. ſi conuenerit, pro ſoc. P. vide Boer. deciſ. 195. num. 7.
q § quoniam, quib. mod. nat. effic. legit. § ſi quis eam, de ſupe. in auth. l. matus, de ſac. dot.
r ea omnino, 11. diſtinct. Immol. in rub. fol. matr. facit l. veſtis, l. 24. § mulieribus, de aur & arg. leg. P. vbi Vlp. mulieribus nomine ait veſtimenta, quæ explicat Barthus, de re veſtiaria.
s l. verbo veſtus, & l. quos nos hoſtes § verbum vſuræ, de verb. & rer. ſig. Labeon. l. legatus, l. 6. & l. fi. de alim. leg. P.
t Bart. in Lpen. §. 1. fol. mat. & ibi glo. in verbo, in veſtiarium.
v l. ven. de alim. & cib. leg. P.
x Ariſto. 2. Oecono. cap 1.
y Cyrill. Hieroſolyt. epiſc. cat. cat. 4.
z Vlpia. l. fin. ad Sc. Vellei. C.
a Suidas, in verbo Λακαίνα. b Suidas, in Zaleuco.

Libertam, l. 15 §. ſi quis virgines, de iniuri. lib. 47. P. titu. 10.

quidem

quidem, cum ſuis cognatis & vna pediſſequa candidis: reliquæ, varijs veſtibus vterentur. Quò factum eſt, vt veſtitus ratione, mores cenſerentur etiam mulierum, vt anno præcedente conſulatum Papyrij Craſſi, & Ceſonis Duilij, Minutia Veſtalis primùm ſuſpecta facta eſt, propter mũdiorem iuſtò cultum: inſimulata deinceps apud pontifices ab indice ſeruo, cùm decreto eorum iuſſa fuiſſet ſacris abſtinere, familiámque in poteſtate habere, facto iudicio, viua ſub terram ad portam Collinam dextra via ſtrata defoſſa ſcelerato cápo, vt ait Liuius [a]: qui & idem de Poſthumia alia Veſtali refert [b], vt & Oroſius [c], & D. Hieronymus [d], & vt ait Plautus [e],

Pulchra mulier nuda erit, quàm purpurata pulchrior:
Poſteà nec quicquam eſt benè, ſi morata eſt malè.

Quod ſi quis maritus ita mulierioſus ſit, vt velit veſtibus ab vxore continuò petitis aſſentiri, certè nunquam expenſæ finem accipient, nec priuſquàm loculi exhauſti fuerint; Nam [f],

Negoty ſibi qui volet parare, nauem & mulierem, hæc duo ſibi
Comparato, nam nullæ res duæ plus negoty habent.
Eas forte ſi occeperis exornare, neque vnquam hæ duæ res ſatis ornantur,
Neque eius vlla ornandi ſatietas eſt.

Maximè enim veſtium & ornatus voluptate cum pernitie maritorum hic ſexus detinetur. Refert & Ioannes Magnus Gothus [g], ex ſuperba contentione vxoris ducis eximij Vraiæ, & reginæ coniugis Ildouadi regis Gotthorum, ortam de veſtitu, ornatúque tantam inimicitiarum occaſionem, vt non niſi nece vtriuſque mariti incitatorum ab vxoribus quieſcere potuerit, & ferè Reipublicæ Gotthorum mouerit interitum. Tantaq; iſtius ſexus ſuperbia eſt, vt, quia non ſe nouit, nec mariti gradum, vel parentum, metiatur, ſemper monilia ornatiora, luxurioſúmque & peregrinum ambiat veſtitum, & maritum ad ſtultitiam ſæpius impellat implendam. De quibus & Dauid [h], *filiæ eorum compoſitæ & circumornatæ, vt ſimilitudo templi. Ideóque non parcunt ſtipiũ vetitiſque artibus, vt ſatisfaciant mollitiei.* Arguit Beroſus [i] Arialium regem 7. Aſſyriorum, quòd primus adauxerit pompas, gemmas, & muliebres delitias. Splendidè viuere & delicatè, & mollibus veſtiri, indiget pecuniis maioribus: & idcirco his in rebus prudentes legiſlatores antiquorum ſolliciti fuerunt, & curam non modicam adhibuerunt tùm legibus ſumptuarijs, de quibus alibi diximus, & modum conuiuiis adiicientes, & veſtitui etiam proſpicientes. Legem etiam quandam eſſe apud Corinthios ſcribit hoc pacto Diphilus in Mercatore, teſte Athenæo [k],

Eſt optimè hîc ſtatutum apud Corinthios,
Obſonijs ſi quem videmus ſplendidè
Semper frui, rogare: victus ſuppetit
Huic vndè, ſiue quid facit? ſi ſufficit
Huic victui reditus, frui relinquimus.
Si contigit ſupra hunc omnes impendere,
Iubetur id non amplius feciſſe: qui
Ni pareat, pœnam ſolent imponere.
Si nil habens, prorſus videtur ſplendidè
Vixiſſe, carnifici datur. Per Herculem
Nulli licet vixiſſe ſic furtis ſine
Intelligit. Sed eſt neceſſe noctibus
Spoliare, furariue: vel cum quopiam
Habere partem, falſa teſtari, in foro
Falsò vel accuſare. Peſſimum genus
Purgamus hoc, & per Iouem rectiſſimè.

Et eandem legem primùm ab Amaſi Aegypti rege latam ſcribit Herodotus [l], indéque & mutuatum Solonem. At in veſtibus curam etiam geſſerũt Ephori

a Liui. lib. 8. dec. 1.
b Liui. lib. 4.
c Oroſius, lib. 5. c. 9.
d Hieronym. lib. 1. contra Iouinianum.
e Plaut. in Menæch.
f Plautus.
g Ioan. Gothus, libr. 22. hiſtor. Gothor. cap. 26.
h Pſal. 143.
i Beroſ. lib. 5.
k Athenæ. lib. 6. c. 2.
l Herod. in Euterpe, ſeu lib. 2.

Ephori Lacedæmoniorum vt quotidiè inſpectiones obirent veſtimentorum: vt ſi quid in illis fortè à decenti iuſtóque ornatu alienum inueniretur, cor-
15 rigerent [a]. Cauit Lycurgus ne iuuenes amplius, quàm vna veſte vno anno
16 vterentur, ne alius alio cultior egrederetur [b]. In qua taxatur ſuperfluitas &
17 ſtultitia Neronis Claudij, qui nullam veſtem bis induit [c]. Habebat in animo Alexander Seuerus Cæſar, omnibus officiis genus veſtium proprium
18 dare, & omnibus dignitatibus, vt à veſtitu dignoſcerentur [d]. Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius ſtatuerunt, ne Senatores manè clamydes ferrent, ſed penulati & togati, dum ſederent potiſſimùm in conſilio, eſſent, officiales quoque penulati cum interiore toga cincta: ſerui non niſi byrris, aut
19 cucullis vterentur [e]. Arcadius & Honorius inhibuerunt intra vrbem, vſum tzangarum atque bracharum, exilio & confiſcatione bonorum alioquin im-
20 minente [f]. Honorius & Theodoſius inhibuerunt ſeruis maiores crines &
21 pellium indumenta ſeruis intra vrbem [g]. Indicta eſt aliquando à ſenatu ſententia, vt ſeruos à liberis cultus diſtingueret, *deinde apparuit, quantum periculum*
22 *immineret*, inquit Seneca [h], *ſi ſerui noſtri nos numerare cœpiſſent*. Per inſulam Vtopiæ vna forma veſtitus eſt, niſi qua ſexus habitu diſcernitur, & cælibatus
23 à coniugio [i]. Placuit & Romanis, veſtitu dignitates quodãmodo ſecernere, ideóque & prætextas veſtes habuerunt quintupleis differentiæ, regales, augurales, cõſulares, ſenatorias, equeſtres, quas explicat Vuolphãgus Lazius [k], & maiorum 14. annorũ, vnde prætextata ætas [l]. Latus clauus dabatur Senatoribus [m]: Trabea præfectis potiſſimùm prætorio [n]. Paludamentum propriè
24 conſulum [o], & eorum qui loco conſulum ſortiebantur prouincias. Toga magiſtratibus prætexta: penula cõmunis omnium: exomidæ ſubſtrictæ fœminis ſolis Romanis olim relictæ, vt moles tunicæ. Cheiridotæ, quæ erãt prolixæ, vltra brachia & manus longè latéq; diffuſæ, ad vlnas cruráque aduerſus oculos protegenda, vt ait Gellius [p]. Caſtitati magis propriæ, quàm quas permiſit Lycurgus, qui voluit in ſua republica virgines, & fœminas eſſe omnino apertas: vnde & irriſæ à Poetis, dictæ φαινομηρίδες, à patentibus fœmoribus, vt & Ibicus Andromanes dixit, quòd viros furere faciant. Si quidem tunicæ virginalis conſutæ pinnæ non erant ab inferiori parte, ſed aperiebantur, ſimúlque nudabant totũ fœmur inceſſu, vt ſcribit Plutarchus [q]. Contempta certè ibi, vel non egregiè obſeruata pudicitia, nec pares in hoc virtute Lacedæmones Romanis, apud quos tamen Lazarus Bayfius [r] contendit genus veſtimenti hoc quoque fuiſſe, & tunicarum Romanarum mulierum non fuiſſe conſutas alas, verùm pallium tunicæ, quod eam opperiret, impoſitum: idéque ex Ouidio firmaſſe videtur, dum is ait [s],

Pallia ſi nimium terræ demiſſa tacebunt,
Collige, & immunda ſedulus effer humo.
Protinus, officij prætium patiente puella,
Contingent oculis crura videnda tuis.

Verùm non inde id mihi perſuadetur, nam nec inibi de diſſutis mentio, ſed quòd efferendo & excutiendo pallio, contingat etiam nudari crura, ſi pa-
25 tiatur puella, ſenſiſſe puto Ouidium. Quamobrem & cautum decreto, Octauio Frõtone prætura functo à Quinto Haleno cõſulari, ne veſtis ſerica viros fœdaret [t]. Multóq, magis turpis mulieribus viſa Senecæ [v], dum ait, *Video*, inquit *ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quod defendi, aut membra, aut corpus, aut denique pudor poſſit, quibus ſumptis mulier parum liquidò nudam ſe non eſſe uabit &c.* Negauit vxori ſuæ huius vſum Aurelianus Cæſar, propter prætij magnitudinem: ſic enim ſcribit Flauius Vopiſcus [x], *Aurelianum veſtem holoſericã neque ipſum habuiſſe in veſtimẽto ſuo, neq; aliers vtendã dediſſe: & cùm ab eo vxor ſua peteret, vt vnico pallio blateo ſerico vteretur, illũ reſpõdiſſe, abſit vt auro fila pẽſentur.* Aequalis namque tunc ſericũ, & aurum erant æſtimationis: vt non immeritò etiam, ſicuti ex naufragio auro ſaluato decimæ pendebantur ei qui ſaluarat:

a Aelia lib 4. de var. hiſto cap 7.
b Iuſtin. ex Trogo, lib 3.
c Sueto in Nerone, cap 30.
d Lamprid. in Alexand.
e l. 1. de habitu quo vti oport. int. vrb. li. 14. Cod. Theod. tit. 10.
f l 2 & 3. cod. tit.
g l. 4. eod.
h Seneca, lib de Clemen.
i Tho Mor. libr 2. Vtopiæ.
k Vuolp Lazius, lib. 2. comment reip. Rom c 3. & ſeq & lib. 5.
l l 3 § fin. de libe. exãb lib 43 Tit. 29.
m Lampr. d. in Alexand.
n Ammia Marcell. li. 26.
o Liuius, libr. 2. Dec 5.
p Gellius, lib. 7. c. 12.
q Plutar. in vitis, in compar. Numæ & Lycur.
r lib de re veſtiaria, cap. 13.
s Ouid. 3. de art. aman.
t Cornel Tacit. li. 2.
v Senec lib. 7. de benefic.
x Flauius Vopiſcus, in Aureliano.

a in legib. Naualib. Rhodior. excuſſis per Oporinum Baſileæ, tit. 4. C. περὶ γάμου διαφθαρέντος πλοίου καὶ ἐκβαλόντος &c de naue cum vectoribus &c

sic & ſtatutũ in legibus Rhodijs [a] de ſerico ſicco conſeruato, his verbis, τὰ δὲ ὁλοσηρικὰ, ἐὰν ἀβροχα σωθῶσι, δεκάτας ἐπιφερέτωσαν, ὡς ὅμοια ὄντα, τῷ χρυσίῳ· εἰδὲ βρεχέντα, διαφθείρεσθαι τὴν ἀποτείμησιν καὶ τὴν ἀποβροχήν, καὶ ὅτως εἰς συμβολὴν ἐρχέσθωσαν, id eſt, *holoſerica ſi ſicca ſaluata ſint, decimas ſoluunto, tanquam auro parta: cæterùm aſperſa commadefacta, exſiccantor, & ita ad collationem veniunto* Et Dion Caſſius [b] ſericum

b Dion Caſſ. lib 43

barbaricæ luxuriæ texturam dixit, ab iiſque ad luxum mulierum inuectam, qua tamen hodiè nihil frequentius inter illas, vt quæ nec purpuræ parcunt, quæ regibus & ſenatoribus fuit tantùm peculiaris [c]. Prohibitum ab Octauio [d] purpura palmatis pictiſque vti veſtibus, quas habuit peculiares principatui. Gordianus ſenior [e], aurum etiam veſtibus intexere prohibuit, quod aliquando fecit Aurelianus [f]. Omittam tot formas inuſas veſtium recentes quibus quotidie iam paratæ vileſcunt, & impendiorum anſam vbertimam adiciunt, dum Proteum imitantur: vt ſi maritus vellet harum veſtium omnes ſubire, non dotis certè fructus, nec quoque ſuum vel proximorum amplum patrimonium ſufficere poſſit. Vt non poſſim ſatis laudare legiſlatores, qui etiam huic negotio opem tulerunt, & ſeculis. Qualis fuit Ioannes Ducas imperator Orientis, qui decreto ſanxit [g], ne quis ſubditorum vteretur veſtibus Aſſyrijs, Babylonicis, Italicis, variis artificijs confectis, ſericis: nudis, quiſquis eſſet, cum omni familia in ordinem cogi, ac notari ignominia vellet. Vtque his contenti eſſent, quas Romanæ, ſcilicet Conſtantinopolitanæ, prouinciæ, ac manus præberent. In Gallia quoque modus impoſitus veſtibus, & mulieribus luxibus edicto [h] Caroli 9. anno 1565. 21. Ianuarij. Similiter Germaniæ, in comitijs habitis Auguſtæ Vindelicorum, ſub Carolo 5. Maximiliano [i], anno domini 1548. vt conſtat ex politica conſtitutione, ibi edita, patria lingua, in Latium tranſlata per Iuſtinum Goblerum. Fuitque olim à Cæſaribus ad terrendam veſtium exquiſitarum temeritatem, impoſita penſitatio intextis veſtibus auro & argento [k]. At permittunt leges veſtibus nuptialibus maiorem ſplendorem, & auream intexturam, quam vetant quotidianis [l]: prohibent tamen auratas, ac ſericas paragandas [m]. Iulius Cæſar quoque, conchyliatæ veſtis & margaritarum vſum, niſi certis perſonis & ætatibus, perque certos dies, ademit [n]. Quæ quidem omnia admonent maritum, ne veſtitum vxori porrigat vltra vires, dignitatem, & ioris permiſſionem: alioquin certè onus Aethna grauius erit ſubiturus. Et hæc hactenus de ſecundo onere matrimonij.

c Xiphil in M. Vipio Traia.

d Dion, lib. 49.

e Iul Capitol. de reb. geſt Gordiano.

f Vopiſc. in Aurel.

g lib 1 iur. orient. in conſtit. Ioan. Ducæ, tit. περὶ ἐσθῆτος, de veſtitu.

h *Edict du Roy Charles ſur le fait & vſaige des ſoyes, & reglemẽt donné à ſes ſubiectz à leurs habillements.*

i in Politia Caroli 5. artic 9. 10. 11.

k Conſtant. l. 3. de propt. pub penſit. vend. inet. celebr. lib. 4. C. tit. 46.

l l. 13. nul. licet. in ſreu. & equeſtr. ſcil. &c. libr. 11. C.

m l. 1. & 2. de veſtib. holobar. & aura. eod. lib. C.

n Suet. Tranq. in Iulio Cæſare, c. 42.

De reliquis oneribus matrimonij. Caput 20.

1 *Tertium onus matrimonij, concubitus eſt.*
2 *Vxor habens virum inutilem, cenſetur vidua.*
3 *Vxor vrit: & lex de concubitu non frequentando.*
4 *Vxorem infirmam curare ex onere debet maritus.*
5 *Vxorem infirmam ſuperfructus dotis non tenetur curare maritus, ſi ea habeat patrem, vel bona per ſe.*
6 *Vxorem captam an teneatur maritus redimere.*
7 *Vxorem an teneatur maritus ſuis ſumptibus ſepelire.*
8 *Vxorem ſepelire gratius, quàm ducere.*
9 10 *Vxori viduæ an alimenta per hæredes, & quandiu debeantur.*
10 *Vxori viduæ pregnanti curator & alimenta decernuntur ventris nomine.*

11 Vidua

11 *Vidua quid eſt.*
12 *Vxori an debeatur habitatio poſt mortem à marito.*
13 *Liberi debent ali à parentibus & inſtitui.*
14 *Liberi quando alantur à matribus.*
15 *Liberi quoque tenentur alere parentes.*
16 *Liberos non eruditentis pœna, & liberorum non alentium parentes.*
17 *Patrio officium, dotare filias.*
Spurios filios an teneatur pater dotare. Et remiſſiuè.
18 *Vxor ſummum & præcipuum onus maritis, & penè inſupportabile, verùm tolerandum.*
19 *Vxor etiam mortua cum viro litigat.*
20 *Vxor peruerſa, liberorum cauſa plerúmque ſuſtinetur.*

1 TERTIVM onus dicitur eſſe concubitus, nempe reddere debitum coniunctionis, vt dicunt, vxori, ad quod tenetur [a]: vt
2 mutuò etiam viro vxor obſtringitur. Verùm iſta ſemper parata, ille non vtique. Sic vterque non habet poteſtatem ſui corporis, ſed in coniugis eſt arbitrio [b]. Alioquin mulier, quæ maritum habet inutilem, vidua cenſetur [c]. Igitur hoc onus conſtituo, vel ex ſententia Heſiodi [d], dum tradit quòd mulier,

ἄνευ ἄτερ δ' ἀλοῶ, καὶ ἐν ὠμῷ γήρᾳ θήκε,
Vtri ſine terre, & ad crudam adducit ſeneſtam.

3 Solon huic oneri temperamentum adhibuit, authore Plutarcho [e]: ſtatuit enim, τὴν νύμφην τῷ νυμφίῳ συγκαθευδούσην, μᾶλλον ἐυδοκιμεῖν ἐλαίου κοτύλην, καὶ τρὶς ἐκείνου μιᾶς ἄτερ ἐκείνην ἐνευνάζεσθαι, id eſt, *voluit ſponſam cum ſponſo concubiturã prius delibare malum cotoneum: & eum cum illa tantùm ter in menſe congredi.* Moderatè enim veneréis vtendum eſſe voluit, quia, vt ait Plato [f], id commodum eſt. Eſt & continendi tempus definitum à iure, poſt quod redeundum dicunt [g]. Quar-
4 tum, infirmam curare: & idcirco quæ ſupra dotis fructus in eius ægritudinem impenderit, ſibi expendit, & affectioni, & pietati, nec repetit [h]. Neque quicquam prætermittere, potiſſimum ſecundum dotis qualitatem debet, quod
5 vxoriæ ſaluti conducere poſſit [i], alioquin dos ei auelleretur. Quod intelligendum ait Chaſſaneus [k], & Socinus [l], niſi mulier haberet patrem, qui videtur teneri alere filiam in eo, quod eſt extra fructus. Quomodo vxor alenda in ſanitate, & in ægritudine ſit, conſtante matrimonio, latè tractant glo. Dynus, Barthol. & Angel [m]. Iacob. Areti. Cinus, Bald. Angel. Salycetus [n]. Angel. Areti [o]. Quintum, vt captiuam ab hoſtibus liberare, & redimere cogatur. Hoc autem Rabinis receptum proculdubio: at apud nos remitti debitum poſſe, & cenſeri puto. Et proinde ſtatutum, vt ſi quis redemptam duxerit, ne poſſit, quæ eius rei cauſa impenderit, repetere [p]. Cæterùm ſi vxor
6 pendente matrimonio capta ſit, maritum poſſe impenſum repetere arbitror, ſi non donet: quia & mater, ſi antequam filium redimat, proteſtetur ſe velle repetere, repetit, etſi nihil dicens, non repetat [q]. Sicuti minuit dotem, da-
7 tum vxori vt proximos ſuos redimat, vel filios alterius tori [r]. Sextum, vt mortuam teneatur ſepulturæ mandare, ſi ea propria bona, nec dotem habuerit, ex quibus alioquin funeris impenſa deducitur [s], quæ eum ſequitur, ad quem dos reuertitur. De ſuo enim expedit mortuos funerari, vt ait Vlpia [t]. Itaque hoc onus marito iniungitur tantùm, dum mulier dotem non habet, nec hæredes, & quando pater eius ſoluẽdo non ſit [v]: aliter non tenetur. Quia ſolutum matrimonium, & ita onera definit ſubire vir, vt ait Baldus [x], & Ludo.
8 Roma [y]. Sunt aliqui tamen, quibus leuius onus hoc eſſet cæteris, & gratior expenſa, quibus vt Chæremon ait, γυναῖκα θάπτειν ἥρεστόν ἐστιν, ἢ γαμεῖν, *vxorem ſepelire gratius & melius, quàm ducere.* Vbi iam cœpit quibuſdam ſeneſcere, ſi credamus Iuuenali, qui ita ſcribit [z].

a c gaudemus de diuort. cap. 2. de conſug. leproſ gl. in l. 2. § ſi non propter, ſi quis tutio F. 2 de tranſlat prælat.
b 1 Corinth. 7. c. nõ debet, de conſang. & affin.
c glo. l. fin. in ver. orbatus, ad leg. Fla. de plagia.
d Heſiod in Ergis.
e Plut. in vit. Solon. & in legib. connubial.
f Plato, in Timæo, cen. ſeruitur, 30. q. 5.
g Alc. Imper. l. quod in vxorem, l. 13. de negot. geſt. C.
h l. ſi cum dotem § ſi autem, ſolu matri. in F.
i Soci. 2 86. conſil.
k Chaſſan. in conſuetud. Burg. titul. *des droitz appart. à gens mariez.* § 23. verſ. octaua concluſio.
l Socin. l. ſi cum dotem § ſin autem, ſol. matrim.
m in d. l. quod in vxorem, de nego geſt.
n in § iuerat, nume. 13. de actio.
o l. 2. & l. ſi is, qui te ab hoſtibus l. 12. de capt. lib. 8. C. titul 50.
p Dioclet & Max. in l. ſi liber captus, l. 19. eod titu.
q Paul. l. quamuis, l. 21. & Vlpia l. ſed etſi ideo, l. 22. ſol. matrim. in F.
r d. l. quod in vxorem, de nego. geſt. C. & Vlpia l. in eũ, l. 16 & Papin. l. ſed ſi nondum, l. 17. & l. ſic pro rata, l. 27. de relig & ſumpt. funer. lib. 10. F. titul. 7. l. Celſus, 26. & ſeq. eod.
s Vlp in l. at ſi quis, l. 14. § idem Labeo, de relig. & ſumpt. funer.
t Pompo. l. quod nulla, l. 2. eod.
v d. l. quod in vxorem, de nego. geſt.
x Ludo. Roin conſil. 513.
y Iuuenal Satyr. 6.

Si verum excutias, facies, non vxor amatur.
Tres rugæ subeant, & se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dentes, oculique minores,
Collige sarcinulas, dicet libertus, & exi,
Iam grauis es nobis.

Septimum onus, vt post mortem ex bonis suis, viduis vxoribus, castè tamen viuentibus, teneantur mariti alimenta, & viduitatis subsidia præstare intra annum luctus: ex consuetudine saltem Tholosana, quæ ad id mariti cogit hæredes, & vltra annum, quandiu, si dos data fuerit marito, eam hæredes retinebunt dotem, & incrementum seu adiancamentũ ex consuetudine debitũ [a]. Iure tamen ciuili cõmuni, hæredes tenentur tantùm præstare alimenta viduæ, quandiu dos est apud eos, si vxor nõ habeat alia bona, vnde se alat, nõ aliter: vt tractant interprætes communi calculo post Accursium [b], qui multis hoc firmat rationibus, quas non transcribam. Et certè videtur illa resoluto æquior, nisi filij hæredes sint, qui viduam vt matrem alere teneãtur [c]. Alioquin soluta mulier est à lege viri, morte ipsius, vt diximus, dum de solutione ageremus. Quocirca æquum non est ab extraneis hæredibus ali, cùm priuilegium coniugale personale sit, nec transeat ad hæredes [d]: cúmque ea possit copulari, si velit alteri potissimum sublatis hodie pœnis: quod pertinet ad infamiam nubentium intra annum luctus [e]. Nisi se vterum gerere ex præmortuo viro vidua diceret, siquidem tunc, ventris potius nomine, alimenta constituuntur, & in hanc rem curator decernitur, qui cibum, potum, vestitum, & tectum præstet mulieri, pro facultatibus defuncti, & dignitate eius, atque mulieris, vt respondent Vlpianus & Caius [f]. Alia itaque causa viduarum non prægnantium, quæ parum, aut nihil, ad matrimonium pertinere videntur. Quanquam enim viduæ virum, & eius dignitatem repræsentent [g], & eius priuilegia; tamen verùm est, non esse matrimonium, ideo onus alimentorum cessare. Docet & nomen, cùm vidua sit ea, quæ sine viro est: etsi nunquam virum habuerit [h]. Sic Macrobius [i] viduam dictam notat, quasi valdè diuisam, aut à viro diuisam: quia *iduare*, lingua Etrusca, diuidere est. Vnde & idus vocatur, dies quæ mensem diuidit. Et Iulius Pollux [k], mulier à viro sola relicta, vidua est: sicut & à muliere relictus, viduus. Vnde χηρόσαι dicuntur, qui generi deserto in hæreditate succedunt. Octauum onus à Rabinis præscriptum, de præbenda domo, seu habitatione, eandem habet distinctionem iure ciuili, ac superius septimum: & expressè videtur dissentire illud, quod Iacob dixit Thamar [l] nuru suæ, post mortem mariti, esto vidua in domo patris tui. Nonum est alendi liberos ex matrimonio suscepto, quod patris potissimum est [m]: cuius nomine & erudire, & impendia in institutionem facere tenetur. Nam ea alimentorum nomine veniunt [n]. Atque eam institutionẽ deberi quoque à parentibus filius, iam alibi docuimus [o]. Porrò si mater sit locuples, & maritus pauper, hoc onus ad illam, nutriendi, pertinet [p]: sicuti & minorem triennio lactandi [q]. Alioquin citra necessitatem, pater liberorum hoc alendi habet onus, non mater [r]. Accedit & istis solicitudo liberorum quælibet alia vltrà, & vitæ & aliorum necessariorum.

Duxi vxorem, inquit Demea [s], *quam ibi miseriam vidi natis filij,*
Alia cura: porrò autem dum studeo illis, vt quamplurimum
Facerem, contriui in quærendo vitam, atque ætatem meam.
Nunc exacta ætate, hoc fructi pro labore ab ijs fero,
Odium: meam autem mortem expectant.

Romulus, authore Dionysio Halicar [t], primùm, necessitatẽ colonis imposuit educãdi quicquid esset masculũ, & è filiabus primogenitas. Verùm posteà iura ad omnẽ partem partũ, vt diximus, hoc prorogarunt ius. Sicut & contrà,

liberi

a tit. de necessar. viduar. in consuetu. Tholos.
b Accurs. in l vni. §. exactio, ad verb restituendis, & ibi Bartol. & alij scrib. de rei vxo. act lib. 5. C. titu. 13. & in l si cùm dotem, §. si autem, fol. matr. in P. gl. in l. diuortio, eod. glo in l pen. vt in posse. lega. in P. Angelus tamen videtur, de modo alendi & quomodo, & vt non secus, sed cum hæredibus ad § fuerat, nume. 9. de actio.
c Vlp. l si quis à liberis, l. 5. de lib. agnos. lib. 25. P. titul. 3.
d Vlp. l. maritum, l. 23. & Paul. l. quatale, l 24. fol. matr. lib. 24 P. titu. 3.
e c pen de sec nupt.
f Vlpia. l 3 § mulier autem, & Caius, l. curator ventris, l. 5. de ven. in posse. mitt. lib 37 P. tit 2.
g l. fin. § vidua, ad munic. l. 3. de incol lib. 10 C.
h l. malum, § viduã, de verb sig.
i Macrob lib. 1 Saturn. cap. 15.
k Iul Poll lib 3. c. 3.
l Genes. cap 38.
m l fin §. ipsum autẽ filium, de bon. quæ libe. lib. 6 C. l vlt. § fi cat, de rei vxo. & C. l. 1. 3. 4. de alend. lib. C. lib. 5. titu. 25. l. si quis à liberis, de libe. agnosc.
n l. alimẽtis legatis, de alimen. & cibo. lega.
o in prælud opti. iuris. lib. 2. c. 40.
p auth. si pater, de nov. sac. apud quẽ lib. edu. deb. lib. 5. C. titu. 24.
q l. pen. C. de patr. pot.
r l. pen. de lib. agnos. in P.
s apud Terent. in Adelphis, circa finem.
t Halicar. in 2. antiq.

liberi omnes, egentes patres alere tenentur [a]: Id enim natura suadet, qua beneficia rependere tenemur [b]: & animalium, ferarúmque quarundam exẽpla quæ rependunt parentibus senibus, & defectis viribus officium & vicem.

16 Erat & lex Atheniensiũ, quæ à dicendo vel verba ad populum faciendo prohibet eum, qui patrem, aut matrem verberauerit, vel non aluerit, aut intra habitationem suam non receperit: nam ab eo qui aduersus eos, quos æquè venerari ac Deos oportet, est improbus, non potest nisi malum ciuitas expectare, vt ait Aeschines [c]. Apud eosdem tamen alia lex, quam Alexis poeta laudauit, non cogi filios eos parentes alere, à quibus aliquã artem edocti non fuissent, vt ait Vitruuius [d]. Refert eandẽ ad Solonem Plutarchus [e]. Meminit & Galenus [f]. Erat & alia huic similis illis, non teneri filium alimenta patri vel habitationem tradere, si eum mercede prostituisset [g]. Et iura etiam ciuilia [h] tollunt hac ratione patriam potestatem. Mortuum tamen sepelite iubebat, ac ei iusta facere: quia lex & numen ipsum hominem consequitur,

17 etsi is non sentiat. Decimũ onus esse, patris, & matrimonij dotare filias: consentiunt Iurisconsulti [i] cum Rabinis. Porrò longa est cõtrouersia, num quos liberos tenemur nutrire vel alere inspecta gratia iuris canonici, vt adulterinos & spurios, eisdem teneamur dotes constituere; quam non explico, quia extra matrimonij onus est, sed remittam lectorẽ ad Nicolaum Boërium

18 qui eam explicat [k]. Porrò vt oneribus summum & extremum, aliorúmque causam subiiciamus, & mulierem ipsam etiam valdè onerosam dicunt viris, & hoc onus malúmque meliori quo possis condimento ferendum, vel tollẽdum [l]. Vxórque ferenda, vt ait Plutarchus [m]: etsi vix sustineri possit [n]. Sic Anthiphanes quoque dixit, *φορτίαν τὴν γυναῖκα, onus graue mulierem*: Plus namq; aloes, quàm mellis habet, vt ait Iuuenalis [o]. Et iterum [p],

Semper habet lites, alternáque iurgia lectus,
In quo nupta iacet minimum dormitur in illo:
Tunc grauis illa viro, tunc orba tigride peior,
Cùm simulat gemitus occulti conscia facti,
Aut odit pueros, aut ficta pellice plorat.

19 Scribit Alciatus [q], Romæ in saxo insculptum Epitaphium, verum litigiosi matrimonij testimonium, quod nec post obitum quiesceret, hunc in modum,

Heu viator miraculum, hîc vir & vxor non litigant.
Qui simus non dico: at ipsa dicam, hic Bebius ebrius
Ebriam me nuncupat: heu vxor, etiam mortua litigas.

20 Cæterùm & liberorum habendorum gratia, plerique mores aduersos coniugum sustinent: veluti docuit Socrates, dum interrogatus ab Alcibiade, cur tam iurgiosam mulierem domo non exigeret: interrogationem dissimulans dixit, cur tu clamosas gallinas domo non abigis? & cùm Alcibiades respondisset, quia mihi pariunt ouа: & mihi, inquit Socrates, vxor Xantippe parit filios [r].

[a] l. si quis à liberis, de lib. agnos. in P. cum simil.
[b] l. fil. etsi lege, § consulitur, de petit. hæred. P.
[c] Aeschi. aduers. Timarchum.
[d] Vitruu. in proœ. lib. 6 de architect.
[e] Plut. in vit. Solon.
[f] Galen. orat. exhortat. ad art.
[g] Aeschi. prius. d. loco.
[h] auth. si quis in conclone, de episc. aud. C.
[i] l. qui liberos, de rit. nup. in P. l. si de dot. promiss. C. eũ simul. lib.
[k] decis. 227. numeris, 11. 12. 13.
[l] Aul. Gell. lib. 1. Noct. c. 17.
[m] Plut. in Præcep. cõnubial.
[n] § 1. vt sine prohib. matr. debitri. & credit. &c in authent. coll. 7. glo. in l. ex his de legib.
[o] Iuuenal. Satyr. 6.
[p] Idem, d. Satyr.
[q] Alciat. li. 2. parergon. cap. 12.
[r] Diog. Laërt. in vit. Socrat.

Axiomata quædam nuptiarum cõmunia. Caput 21.

1 *In matrimonijs honestas inspicienda.*
2 *In matrimonijs ius pontificium sequendum.*
3 *In matrimonijs dubijs pro matrimonio iudicandum.*
4 *Matrimonio dubio pro eo defertur iuramentũ cum vno teste, & alijs adminiculis & quæ sunt adminicula, quæ probant matrimonium, & præsumptiones.*
5 *Mulieri iurãti vel asserenti se ab aliquo fuisse cognitam, vel aliquem sibi matrimonium promisisse, non creditur.*

6 *Matrimonij cauſa, & num quis ſit ex legitimo matrimonio procreatus, notio, pertinet ad forum eccleſiaſticum, non ad laicum.*

7 *Coniuges vel ſponſi poſſunt adire iudicem laicum, vt cogat aduerſarium nubere, vel redire.*

8 *Contra matrimonium ſententia lata non tranſit in rem iudicatam.*

IN coniunctionibus legitimis ſemper & quod licet, quàdue honeſtum, inſpiciendum [a]. 1

In matrimonijs iudicandis & in his quæ ad ea pertinent, præponimus ſanctiones pontificias ciuilibus [b]. 2

In ambiguis, pro matrimonijs iudicamus, & pro coniunctionibus potius, quàm pro ſolutionibus. 3

Ideirco ſi quis petat vxorem adiudicari ſibi, vtpote cum qua dicat matrimonium contractum, ſi probet per vnum teſtem, defertur ei iuramentum neceſſarium in ſupplementum probationis pro matrimonio [c], etſi quidam repugnent [d]: non autem contra matrimonium [e]. Idem ſtatuitur in vxore petente maritum, ſi modò indicia & præſumptiones, aliunde concurrant, veluti annulorum delatio [f], frequens familiaritas [g], & ſimilia his, adhibita conſideratione qualitatis æqualitatis perſonarum, num fraus vel aucupatio fuerit matrimonij. Et proinde per has peritaſes melius eſt committi delationem tunc iuramenti arbitrio iudicum, vt monet Siculus [h]. Atque vnus teſtis cum fama probabit matrimonium contractum & factum, dummodo alteri matrimonio non fiat præiudicium, quod fuerit manifeſtum cui per clandeſtinum ita probatum non obeſt [i], etiam ſi ambo confiteantur clandeſtinum, cum teſte vno & fama [k]. Adminicula quoque, præſumptiones que matrimonij, inſtrumenta dotalia, & pacta dotalitia ſunt [l]: tamen cum tabulis perpendenda cenſet Papinianus [m], ſi præceſſerint, vel adfuerit maritalis affectio, vel honor, perſonis comparatis, vitæque coniunctione conſiderata: neque tabulas facere matrimonium. Addunt etiam adminicula, & ſemiplenas probationes, epiſtolæ à maritis vel coniugibus miſſæ, ſi de fide earum conſtiterit: vt nonnullam fidem inſtrumentorum eſſe decretum reſpondit Scæuola [n]. Et Papinianus [o], verba enunciatiua in epiſtola prolata obligationem quidem nullam producere, ſed probationem impleri poſſe ait. Et quamuis plena probatio ex epiſtolis non oriatur [p], tamen confeſſionis ſpecies contra cõfitentem multam cum adminiculis aliis probabit. Placuit tamen ſupremis curis non eſſe dandam fidem dicenti, ſe ſtupratam vel raptam fuiſſe ab aliquo. Scribit Nicolaus Boërius [q], & reſpondit Barbatia [r], & Stephanus Bertrandi Carpentoractenſis [s]: nec creditur iuramento vel aſſeuerationi mulieris ſine alia probatione aſſerentis, virum in eam conſenſiſſe per verba de præſenti [t]: ſicut nec ei creditur, qui dixit ab aliquo ſibi mortis etiam vim illatam, niſi aliis idipſum fulciatur probationibus [v]. Cauſa matrimonij validi vel inualidi, debet agi & decidi coram iudice eccleſiaſtico, non coram laico: item num quis ex legitimo matrimonio natus ſit [x], quia merè eſt ſpiritualis [y]. Ideirco neque principaliter, neque incidenter tractari poteſt coram ſeculari iudice. 4 5 6

Poteſt tamen [z], alter coniugum, vel ſponſatorum, iudicem ſeculatem adire, vt compellat ſponſum, vel ſponſam, ad contrahendum matrimonium, ſi non controuertatur, vel dubium non ſit de validitate ſponſalium, ſed tantùm petitur, vt impleatur promiſſio, quanquam iurata fuerit 7

Singulare & illud, ſententiam latam contra matrimonium, non tranſire in rem iudicatam: contrà, ſi pro matrimonio [a]. 8

De

a l. ſemper de regul. iur. P. l. ſemper, de rit. nupt. P

b c. fin. de ſec. nupt. ap. Gre. §. vlt. quinto. epor. epiſt. in auth. coll. 1. § fin. vt clerr ap. prop. epiſt coll. 6.

c decil 171. Cap. Tholo. Hoſtien. & collectanus, in c. mulieri, de iureiur.

d c. latar, de ſent. & re iudic. glo in l 3. § 1. in verbo agatur, de iureiur. in P.

e glo & Panin cit. locis, de iureiur. gl. in l 5 § 1. eodem in P.

f cap. illud, de præſumpt.

g l. in libera, de rit. nupt. P.

h § ſecundo de mulieri, per c fin de iureiur. iuncta l 3 § quicunque, eo ti.

i decil 172. c Tholo Innocen in cap. præterea, ibi teſtib & in c. illud 1. de præſumpt facit gl. in c. 1 de appellat. c venient, in 1. de teſtib.

k Ioan. And. in c. 2. de claud deſponſ.

l l. neque ab initio, & 24 de nupt C § nuptias, quidam autẽ

m Papi. donationes in concubinam, l. 32 de donatio. lib. 39. P. tetu. 5. facit l. ſi vicinus, C. de nupt.

n Scæ in l. orn. de probatio lib. 22. P. text. 3.

o Papi. Publia, l. 26. § fin. de probat. & text. ibi quis & conſcribi, de leg 3 l emptor § fin de p. & d. in P.

p l non ep ſcias, & non iud §, C de probat, per quæ fi. qui petit. C. eo tit aliter, & non numer pec. C. l nec promiſſio, C. de teſtib.

q Boer deciſ 295.

r Barba conſ 27.

s Step. Bertr. conſil. 147. vol 3

t conſulteti, c 34. de iureiur. lib. 2. Decret. tit. 24.

v Vlp l 5. § 1. ad Sc. Syllania

x c. 2. & cap cauſam quæ, & c ſator, c. 5. qui fil. ſint legit. apud Grego.

y c. tuam, de ordin cogn.

z Abbas in c ex inquiſitionis in 2. n. 4 notabili de ſponſal. Felin. in c. præterea, num. 28. eod.

a c. locis, de ſent. & re iudic.

De dotis repetitione soluto matrimonio. Caput 22.

Lib. 24. P. tit. 3. Lib. 5. C. tit. 18. Lib. 4. Decret. tit. 20.

1 Soluto matrimonio dos reperitur.
2 Obseruanda plura in dotis restitutione: & in primis quid placuerit de ea.
3 Pacta dotis soluendæ minutatim per plures annos à senatu iustè improbata.
4 Dotis restituendæ annua bima trima die &c. Et quale hodiè tempus maritus in restitutione dotis conuenitur in quibus facere potest tantùm.
5 Dotium non solutarum quæ debentur vsuræ.
6 Secunda obseruantia, si nihil pactum de dotis restitutione, consuetudines municipales loci.
7 Tertia obseruantia, dotis profectitiæ & aduentitiæ distinctio.
Dos filiæfa. à patre profecta, ad patrem quibus rationibus redeat.
8 Dos mortua filiafa. cum liberis: an ad patrem redeat, vel filiorum sit.
9 Dos matrisfami. remanet penes liberos.
10 Dos ex pacto restituenda extraneo, in casu & pacto solutionis, & de restituenda, non obstantibus liberis.
11 Dos aduentitia, filia vel vxore mortua, cui restituenda sit.
12 Dotalis res pendente matrimonio, etiam assentientibus vxoribus, alienari nequit vllo modo, nec vsucapi.
13 Dotales res æstimatæ in dotem datæ, num possint alienari.
14 Dotales res mobiles, quæ & quando alienantur.
15 Dotalium rerum immobilium quando valeat alienatio: nempe si necessaria, si cum fraude vxoris præsentis, si maritus lucretur posteà, si inuito consentiat vxor.
16 Actio restitutionis dotis ex stipulatu, transfusa in eam rei vxoriæ actionem.
17 Dotali validè re alienata, nihilominus datur repetitionis actio in hæredes mariti, nisi in quantum in vtilitatem vxoris conuersum.
18 Dotalis res non est, empta ex pecunia dotis, interea non repetitur.
19 Dos repetitur à muliere in foro mariti mortui, non ab extraneo.

1 QVIA onerum matrimonij causa dari dotes constitit [a]; cessante causa, & matrimonio dissoluto, non erit absurdum easdē repeti [b]. Sic M. Antoninus Cæsar cùm moneretur, vt Faustinam repudiaret ob adulterium, vel occideret, respondit [c]: *si vxorem dimittimus, reddamus & dotem*; de imperio loquens, quod eius ratione erat assecutus. Solon [d] quoque statuit, vt qui vxorem suam à se exturbasset, dotem ei restitueret: alioquin interusurium sesquidragmale, ob moram reddere cogeretur. Apud Græcos etiam illum morem obseruatum, dotem repudiatis coniugibus redditam, docet interpræs Homeri [e] his verbis, ἔθος εἰ τις ἑκὼν ἐξ οἴκου γυναῖκα ἀπέπεμψε, χρήματα ἀποτίνειν τοῖς αὐτοῖς συγγενέσι, καὶ τῷ πατρὶ &c. Alioquin verò & iure mulier haberetur pro indotata, si dos non possit omnino peti, vel pacto, vel alio modo prohibita, vt ait Paulus [f]. Et idcirco illud inutile pactum, in quo idipsum fit. Cæterùm in restitutione, obseruanda plura sunt, quia illa non semper in tuto est, nec integrè repetitur: cùm ob inopiam mariti [g], qua in datione fideiussores accedere prohibentur [h]: tum etiam ob pacta & mores, qui huic præiudicium faciunt. Itaque in primis obseruandum, quid placuerit

a ex l. pro oneribus, de iur dot cum simil sup. cita
b c 1. 2. & 3. & fi. de donat int. vir. & vxo ap Grego tit. sol matr. quemad. dos pet. in P. Vlp. in l. si ego Seiæ, l. 10. & l. stipulationem, l. 22. de iur. dot lib. 23. P titul. 2. l. fin C. sol mat. lib. 5 titu 18 l. dotis l 9. eod. tit.
c Iul Capito in vita M Anto. Philos.
d Alex. ab Alex. lib. 4. genial. dier. c. 2.
e Interp. Home in Odyss.
f Paul. l. si pater dotem, l 12. de pact. dot. lib. 33. P. tit. 4. l. vt autē, l. 16 eod.
g l. maritum, l. 13 & seq & l etiam, 19. sol. matr P. l in cōdemnatione, de regul iur l. non tantum, & l sed hoc ita de re iudic. P. Ratio ponitur, in § 1 de not. feudo. lib 2. Feudo. titu. 38.
h l 1 & 2 ne fideiuss. dot. dent C.

de reſtitutione in dotis traditione, inter eos qui dotem repetere poſſunt [a]: id enim proculdubiò ſeruandum erit [b], ſi terminos præfixos reſtitutioni à lege non tranſgrediantur, in fauorem ſcilicet dotis reſtituendæ citius, non in prorogatione diei [c], niſi iuſta ſit cauſa conuentionis huiuſmodi, vt notat Iulianus Iuriſconſ [d]. Veluti, ſi longiori dilatione dos ſoluta fuerit, & placuerit eadem dilatione reſtitui patri, cui filia ſucceſſerit [e]. Cùm tamen ſubſelliis inter aduocatos aſſiduus eſſem, in curia ſuprema Tholoſæ, anno Domini 1564. 21. Februa. placuit ſenatui in cauſa cuiuſdam *De las Tours* pacta conuenta matrimonij, quibus pater poſticebatur dotem ſe ſoluturum mille librarum ſingulis annis per ſeptenas libras, improbata ſunt: & ſtatutum ſemel ſoluendam, non obſtante patriæ recepta conſuetudine, quæ cò loci obtinebat: non enim ſunt minima incommoda particularis ſolutionis [f], & actus legitimus diem nec cõditionem recipit [g], poſſetq; interim mori vxor, & lucro hoc priuari maritus, nondum die ſolutionis perfectè aduenientè: ſubſitque integra onera ſtatim maritus, etſi ſæpius non integram vxorem. Dies longior erat reſtituẽdæ dotis poſt ſolutionem matrimonij, annua bima trima die, hoc eſt, intra tres annos [h]: quod emendatũ hodiè Codicis iure [i], & cautũ, vt exactio dotis celebretur, non annua bima trima die, ſed omnino intra annum, in rebus mobilibus, vel ſe mouentibus, vel immobilibus (ſcilicet aliis quàm ſoli, vt nominibus ſeu debitis) cæteris videlicet rebus quæ ſolo continentur, illicò reſtituendis, diuiſione facta fructuum pro tempore, quo antè durauit matrimonium [k], remanente tamen priuilegio mariti, eo viuente diſſoluto matrimonio, vt conueniatur pro iis, quæ in pondere, numero, menſuráue conſiſtunt: & pro mobilibus, in quantum facere poſſit, non in ſolidum [l]. Et hoc tempus ſicut conceſſum eſt creditoribus dotis ad dotem reſtituendam liberum, ſic non prolongatur impunè: nam eo exacto ob moram vſuras debent, non quidem ſeſquidragmales tantùm, vt pendi iuſſit Solon, ſed quadrantales ex ſanctione Iuſtiniani [m], quæ ſunt tertia pars centeſimæ. Placuit etiam Senatui Pariſienſi 7. Februarij 1578 [n]. in cauſa cujuſdam Catharinæ de Bery, vſuras pro ceſſatione ſolutionis dotis quincunces ſtatuere. Eſt enim ea iuſta æſtimatio prouentus patrimonij quæue conſtituit, & æquat veram rei totius æſtimationem in viginti annis [o]. Exiſtimauit tamen Angelus [p], Iacob. Cynus, & Gofredus [q], hæredem diutem teneri ſtatim quoque mobilia dotalia ſoluere, nec dari annum: quamuis reclament Barto [r]. Salic [s]. Videndus at Ludouicus Roma [t]. Alexander [u], & Paul. Caſtren [x]. qui intelligunt ſtatim mobilia hunc reſtituere, niſi ex horum retentione annua, iurium mobilium quædam commoda percepturus fuiſſet. vide & Nicolaum Boërium [y]. Secundò, ſi pactum nullum ſit reſtitutionis, conſiderare oportet leges municipales, ſi quid ea de re ſtatuant: illæ enim ius facient, ſi obſeruatæ antè fuerint [z]. Tertiò, obſeruanda eſt dotis diſtinctio, vt ſi profectitia, mortua filiafa. in matrimonio, patri, aut auo, in cuius erat poteſtate, reſtituenda ſit [a]: ne duplici damno pater, amiſſione inquam filiæ, & iactura dotis, afficiatur [b]: néue iniecta amiſſionis formidine, patres à liberalitate erga liberos exercenda, reuocentur [c]. Item quòd dos alimentorum cauſa à patre data videtur, vt ex fructibus ſe alat [d]: & vſufructuario mortuo, vſufructus ad proprietatis dominum redit [e]. Quódque, ſi dotem cum Bartolo & aliis in locum legitimæ ſuccedere credamus [f], præmatura ſit legitimæ datio ante mortem patris [g]. Neque etiam iure Pandectarum habebat filiafam. hæredes, qui poſſent ei in dote ſuccedere. Contingit autem hîc dubitari, num filiafam. decedente in matrimonio cum liberis, ad patrem redeat dos, an verò relinquatur penes liberos. In qua quæſtione duo anteſignani pugnantes, Bulgarus & Martinus [h], aliis diſpu-

[a] l. 2. de pact. dotal.
[b] Pompo. l. cũ dot. l. 7. Iulian. l. de die red dendæ, l. 14. eod. in P. Paul. l. ſi vnus, l. 21. §. quod & in ſpecie, de pact. in P. l. legem quam dixiſti, C. eod. & l. 3. de pact. conuen. C. l. vni. §. illud, de rei vxo. act. C.
[c] Caius, l. item, l. 15. & Paul. l. vt autẽ, l. 16. & Procul. l. Auſtilicinus, l. 17. de pact. dotal. Vlp. l. iuriſgentium, l. 7. §. vt puta, de pact. in P.
[d] Iulia l. licet, l. 18. de pact. dotal. P.
[e] Vlp. in l. aliud eſt, l. 19. de pact. dotal.
[f] l. 3. famil. erciſc. P.
[g] l. quoniam in priorib. de inoff. teſtam. C. l. actus legitimi, de regu. iur.
[h] d. l. aliud, de pact. dotal.
[i] l. vni. §. cùm autem, & §. exactio, de rei vxo act. lib. 5. C. tit. 13.
[k] l. de diuiſione, ſol. matrim. lib. 24. Ff. tit. 3.
[l] d. §. cùm autem, l. vni. de rei vxor. actio l. alia §. eleganter, ſol. matr. P. l. ſunt qui, de re iudic. P. §. item ſi de dote, de actio. ap. Iuſtin.
[m] Iuſtinia. l. cùm quidam dotes, §. fin. de iur. dot. C. de fructibus, l. videamus, 2. §. ſi actionem, de vſur. cum ſimil.
[n] Pap. lib. 15. rhapſo ateſto. titul. 4. areſt. 1.
[o] §. ſi verò alicuius, de non alien. reb. eccleſ. in authen.
[p] Angel. in §. interdum, & §. fin. de ſi. deiuſſ. in auth.
[q] Iaco. Cyn. Gofr. in l. vni. §. exactio.
[r] Bart. l. diuortio, §. fin. ſol. matrim.
[s] Salic. in d. §. exactio.
[t] Lud. Roma. ſing. 467.
[u] in l. debitoribus, de re iudic. in P.
[x] Caſtren. in l. nõ ſolum, ſol. matr.
[y] Boer. conſi. 50. nume. 19.
[z] Iulia. l. de quibus, l. 31. cùm §. ll. ſeq. de legib. P.
[a] l. dos à patre, ſol. matri C.
[b] l. iure factum, de iur. dot.
[c] l. 2. de bon. quæ lib. C.
[d] l. dotis fructus, de iur. dot. P.
[e] l. 2. C. de donatio. quæ ſub mod. l. 2. §. morte, qb. mod. vſusfruc. amitt. in P. §. finiter, de vſufru ep. Iuſtinia. f Bart. in l. Titio ſtichum, §. Titio centum, de cond. & demonſt. in P. l. quoniam nouella, C. de inoff. teſtam. g l. 1. §. 6 impuben, de collat. bono. lib. 37. P. tit. 6. h vide gloſſ. in l. dos à patre, ſol. matri. C.

randi

tandi dederunt cauſas: ille namque Bulgarus, pertinere ad patrem nonob-
ſtantibus quoque putat liberis, quem ſequuti Ioannes, & Azo in Summa
tit. ſol. matri. Martino, & Placentino, & aliis diuerſum ſentientibus. Agi-
tatur & fuſiſſimè per interpretes, in l. dos à patre, ſol. matr. C. & in l. poſt
dotem, eod. tit. in P. Et inibi repetitione omnium copioſa Benedicti de Piſt-
9 bino, qui tertiam & mediam adiecit ſententiam. Ego autem lubens acce-
do ſententiæ Martini, & filios impedire repetitionem patri conceſſam arbi-
tror per d. l. poſt dotem: alioquin ſi rediret ad patrem, perperam ſtatutum
fuiſſet [d], nepotes matris dotem teneri conferre patruis in ſucceſſione aui:
cur enim conferre dicerentur, ſi non haberent [b]? Atq; inuenio in iure cau-
tum [e], dotem, quæ ad patrem redit mortua filia, præcipuam relinqui nepo-
tibus in diuiſione hæreditatis, vel familiæ, vt eis quæſitam defuncta matre,
non patri audeam dicere: cur enim aliter præcipuam dixeris illis? Et Scæuo-
la [f] idipſum iudicaſſe videtur, dum refert filiam poſſe grauare patrem de
dote ſua reſtituenda liberis, ſcilicet nepotibus. Neque quiſquam ambigit
filium partem viſcerum matris eſſe [g]: tenetur autem pater diuortio vel mor-
te mariti ſoluto filiæ matrimonio, eidem filiæ reſeruare dotem acceptam, &
reſtituere iterum nubenti [h]: cogetur quoque & eandem filius eius, id eſt,
ſuis nepotibus reſtituere vel reſeruare. Non etiam quis inficiabitur, vt opi-
nor, dotis cauſam præcipuam eſſe, liberos [i]: quamobrem ſoluto matrimo-
nio morte filiæ (cùm liberi ſequantur patrem, non matris familiam [k]) nihil
æquius mihi videtur, quàm apud maritum & liberos, dotem remanere, eo-
dem remanente onere & cauſa. Apud eum namque eſſe debet dos, penes
quem onera ſunt [l]: alioquin hoc iuri naturæ pugnaret [m], vt alter onus, al-
ter lucrum haberet. Nec video quomodo auo reſeruetur tantùm vſusfru-
ctus dotis filiæ, quæ nepotum ſit, ſi dixerimus non filiis, ſed auo quęri, ſcilicet
patri filiæ relinquentis liberos: quod tamen receptum iure eſt [n]. Perpen-
do item Paulum Iuriſconſultum, dum ait [o], mulierem filiamfa. etiam poſſe
repetere à marito ſecundo dotem, vt egentibus filiis ex alio viro ſuſceptis,
ſubueniat: quia, inquit, iuſta & honeſta cauſa eſt. Eam autem talem non
cenſerem, ſi patri filiorum fauor poſtponeretur; quod ſi licet viuenti, cur
non liceat morienti non video: vel committi in legem Fuſiam Caniniam,
quæ ſublata vt inuida à iure eſt [p]. Eſtq; ſingulariter conſtitutum, vt quod
viuenti licet in rebus dotalibus, idipſum liceat morienti [q]. Succurrit quòd
filiæ dos proprium patrimonium dicitur [r], & tanquam æs alienum patris [s],
nec amplius cenſetur in patris bonis eſſe, poſtquam conſtituta eſt [t]. Proin-
de cùm hodie mulier habeat hæredes iure nouellarum [u], etſi olim addubita-
tum fuerit: verius eſſe iudico filios in dote matri, ac in reliquis bonis, vel
mutua ſucceſſione Orficiani & Tertulliani id aſſerente [x]. Potior quippe de-
ſcendentium, quàm aſcendentium in hæreditate cauſa [y], nulla obſeruata
10 differentia poteſtatis [z]. Verumtamen placuit Senatui Gratianopolitano, in
dote repetenda, adueniente caſu ſolutionis, adiecto ab extraneo dotem
dante, non impediri repetitionem à ſuſceptis ex eo matrimonio liberis, an-
no 1460 [a]. Sic enim & ius ciuile admit hæredi exceptionem extraneo pa-
ciſcenti de dote ſoluto matrimonio [b], quo caſu reſtringitur §. accedit l. vni.
de rei vxor. act. C. Et hæc de profectitia dicta ſint, & de dote filiæ in pote-
11 ſtate conſtitutæ. Si autẽ de dote aduentitia agatur, tũc ſi nihil de eius reddi-
tione cautum ſit, nec municipale ius aduerſetur, mulieri vel eius hæredibus
12 reddi debet [c]. Ex omnibus autem ſuperioribus collige, dotem ſoluto ma-
trimonio reddendam à marito, vel ab eius hæredibus eſſe: proinde penden-
te matrimonio maritum non poſſe rem dotalem obligare vel alienare [d], etiã
conſentientibus coniugibus [e]. Quod legi Iuliæ de fundo dotali fuit ad-

a l. illam, C. de collat.
b l. ſi vniuerſæ, C. de legat.
c l. fin. in princ. com. titu. vtri iud.
d Scæuola, l. fin. vt legat. ſeu fideicom. homin. caueat. l. 36. P. tit. 3
e l. 2. § ex reſcripto, de vend. inſpic. in P.
f auth. ſed quamuis, C. de rei vxor. act.
g l. 3. ſol. matr.
h § fin. de pat. pot. § 1. de legit. agnat. ſuc. ap. Iuſtinia. l. cùm legitimæ, de ſta. homin.
i l. ſi maritus, l. 47. & l. ſi filia, l. 20. in princ. & § 1. famil. erciſc. P. l. fin. qui Stichum, de iur. dot P.
k l. ſecundum naturam, de reg. iur. l. ſi. § ſed cùm in ſecundam, de iurt. libr. 6. C.
l l. 2. & l. quæcunque, de bon. quæ lib. C.
m Paul. in l. quamuis mulier, ſol. matri. in P.
n § 1. de leg. Fuſ. Can. toll. apud Iuſtinia.
o l. 5. de iur. dot C.
p l. 1. § verum, de minor. P.
q l. fin. de collat. dot. in P.
r l. 2. in 1. reſponſo, ad l. Falc. in P.
s §. 1. de hæred. ab inteſt. venit. in authen. auth. inteſtato, de iure & legit. C.
t tit. ad Sc. Tertullia. & de Sc. Orficiano, § ſi igitur, de hæred. ab int. veniens. coll. 9.
u l. 1. § largius, de ſucceſſ. edic. l. nõ etſi prætribus, de inoff. teſta. P.
x §. ſi verò neque fratres, de hæred ab inteſt. veniens. coll. 9.
y Ioan. Pap. libr. 15. rhapſ. arreſt titu. 4. arreſto 10.
z Paul. l. obſeruabit. 2. § ſi conuenerit, de pact. dotal. lib. 23. P. titu. 3.
a l. vni. §. accedit, de rei vxor. act. C.
b Caius, ſ. de lex Iulia, l. 4. Vlpia. in l. Iulianus, l. 5. & 6. de fund. dotal. lib. 23. P. titu. 5. § 2. quib. alien. lic. ap. Iuſtinia. l. vni. §. & cùm lex Iulia, de rei vxor. act. in. lib. 5. C. titu. 14.
c Alex. Imp. l. ſi ſine voluntate, l. 5. authen. ſine à me, & auth. ſi qua mulier, ad Sc. Velleia. libr. 4. C. titul. 29. § ſi quis igitur, vt impr. dium l. 24. de iur. dot. C.
d l. fundum dotalem, de fund. dotal. lib. 23. P. titu. 5.
e l. fundum dotalem, de fund. dotal. lib. 23. P. titu. 5. § 2. quib. alien. lic. ap. Iuſtinia. l. vni. §. & cùm lex Iulia, de rei vxor. act. in. lib. 5. C. titu. 14.

ditum,

ditum, ea prorogata ad res non italicas [a]. Et inhibitus actus omnis, per quē dominium transferatur: hoc enim alienationis nomen hic significat [b], & alibi [c], quod & vſucapionem complectitur [d]. Res quippè ſuo ſectæ reſtitutioni, non poſſunt alienari [e]: & prohibitæ per legem alienari, contractum malæ fidei reddunt, & inutilem [f], vſucapionémque inhibent incipi [g]. Neque ignorare id debuit emens, vel vſucapiens, vel ſi ignorauit, iuris ignorantia non excuſat [h]. Hoc autem fragilitati naturæ mulierum conceſſit Iuſtinianus, ne ob eam in repentinam deducantur inopiam [i]. Sic emendata in fauorem vxorum Iulia, in qua, vt meminit Iulius Paulus lib. 2. Selectarū ſentent. tit. 22. de dotibus, *Lege Iulia de adulteris*, inquit, *cauetur, ne dotale prædium, maritus inuita vxore alienet.* vbi notanda verba, *inuita vxore*, vt intelligamus non prohibitum ea lege, quin poſteà, ſi conſentiret, maritus alienare poſſit. Vt & Iabolenus firmat [k]. Addere poſſumus fragile eſſe mulierum conſilium [l], quòd contra commoda propria laborat [m]. Verùm hæc obtinere exiſtimandum, dum de immobilibus mæſtimatis datis in dotem agitur, vel de æſtimatis: in quibus electio in repetitione an prætium vel res inclita ſit, ad vxorem pertinet, aliàs contrà [n]. Quia, vt ſuprà diximus, tunc res æſtimata emptionis iure in plenum tranſit mariti dominium in mobilibus etiā dotalibus. Quidam hanc facultatem adimunt diſtractionis marito [o], niſi agatur de libertate præſtanda ſeruis dotalibus, fauore libertatis: vt quidem liceat illos, dotales quamuis, marito manumittere [p], alia alienare non liceat. Alij permittunt, dummodo prætium mulieri ſaluum ſit: quum lex Iulia, & eius prorogatio, de rebus ſolū agat nominatim, vt conſequenter in aliis permiſſum cenſeatur [q]. Ego permiſſioni ſubſcribo, cùm id potius ſit in vtilitatem vxoris, ſi maritus ſoluendo ſit, vendi mobilia, quæ ſeruando ſeruari non poſſunt: argumento bonorum minorum, quorum immobilia diſtrahi non debent ſine decreto [r]: at mobilia poſſunt, ea ratione [s]. Atque vt facilius intelligamus, hæc ſic diſtinguo, an mobilia in dotem data, ſint eius naturæ, quæ in ſuo genere functionem accipiunt, in pondere, numero, & menſura, conſiſtentia: & tunc periculo mariti dari videntur, vt eas diſtrahat, & tantundem ſoluto matrimonio reddat [t], nec puto ideo remorari earum ſolutionem, quòd ſoluendo maritus non ſit, cùm nec fideiuſſio eius dotis nomine peti poſſit [v]. Aut res mobiles alterius generis ſunt, & tunc ſi æſtimatæ ſimpliciter ſunt, vendi poſſunt à marito, qui prætium tantùm tenetur reddere: ſi æſtimatæ vt reddantur, non vtique vænuunt ſine reuocationis licentia vxori permiſſa, niſi ea conſentiat vel confirmet [x]. Aut mæſtimatæ mobiles ſunt, quo caſu non licet vendere, niſi quæ peritura ſunt [y], etſi ſit ſoluendo: quia & culpam præſtat & dolum maritus in his [z]. Sed & in immobilium dotalium alienatione reſponſum eſt, eam valere ex cōſenſu mulieris, ſi alienatio ſit neceſſaria [a]: firmatur quoque, ſi mortua vxore maritus qui vendidit, dotem lucretur, vt ait Martianus [b]. Item ſi dolosè mulier verſata fuerit, nēpe quod obligante marito rem dotalem præſens patientiam præbuit, vt quaſi ſuas res maritus obligaret, decipere volens pecuniam dantem, vt ideo Velleiano nō reſtituatur [c]. Excipiunt & iuris pōtificij authores conſenſum iuratum vxoris, vt ſi is in alienatione liber interuenerit, non vi, non metu præcedente, firmet alienationem [d]: quamuis Accurſius cōtrarium ſcripſerit [e], ratus contra prohibitionem legis contractus non firmari iuramento [f]. Cui rationi plures aliæ annectuntur a glo. in c. cùm contingat, de iureiur. apud Greg. Quæ tamen veræ ſunt, quando contractus habet perpetuam & abſolutam prohibitionem, quæ tamen in hoc contractu non inuenitur: nam & mulier poteſt Velleiano renunciare. Et ſi iteratò poſt biennium quod antè geſſerat firmauerit, non poteſt amplius pœnitere, ſed ratum eſt negotium [g].

a d l. vni. § Nec cùm lex Iulia, de rei vxo. act.
b l. 1. de iur. dotis C.
c l. fin. § fin. de reb. alie. l. non alien. C.
d Trypho. lucrif. l. ſi fundum, 16. de fundo. not. in P. l. alienationis, de verb. ſi. luſtinia in l. in rebus, l. 30. de iur. dot. C.
e autiores quę cum de lega. C. § 1. de reſtitut. & ea quæ par. in 12. mem. coll. 4. in arbem
f l. quemadmodum, l. 7. de agricol. & cenſit. lib. 11. C. tit. 47. l. non dubium, l. 5. C. de legib. Iuſtinianum §. præterea, & l. cum ſcripta iuris ciuilis, de paſt. in P.
g l. vbi lex, de vſucap P.
h l. regula, de iur. & facti ignor. in P. cum ſimil.
i l. vni. §. & cùm lex Iulia, de rei vxo. act. C.
k in l. fin. verſ. idem eo, de paſt. dotal P.
l l. aſſiduus, l. 12. qui pot. in pig. hab. lib. 2. C. titu. 18. l. 2. ad Velleia. in P.
m l. ſi pater paſtum, l. 4. de ſponſal. lib. 5. C. titu. 1.
n l. 2. C. de iur. dotal. l. quod ſi fundus, l. 12. eod. in P.
o glo. in l. vni. §. & cùm lex Iulia, in verbo alienare, de rei vxo. actio.
p l. 2. de ſer. pignor. manumi. C.
q arg. l. cùm prætor, de iudic. in P.
r titu. de prad. minor. ſine decre. nō alien. C. & de reb. eor. qui ſub tut. P.
s l. fin. quam. decreto opus non eſt, libr. 5. C. titu. 71. l. lex quæ tutores, §. fin. de adminiſt. tut. C.
t Caius, l. res in dotem, l. 45. de iur. dot. in P. l. æſtimatæ, 52. ſol. matri. P.
v l. 1. & 2. ne fideiuſſo dot. petan. C.
x l. æſtimatis, l. 51. ſolu. matri. P.
y l. 1. C. de ſer. pignor. dat. l. 3. C. de iur. dot. l. ſi ex lapidicinis, eod. tit. in P.
z l. etiam, l. 29. ſolu. matri. in P. l. in rebus, de iur. dot. in P.
a l. 1. de fund. dota.
b Martia. l. fundum dotalem, l. 17. eod. in P. l. cùm vir, l. 42. de vſucap. in P. lib. 41. titu. 3.
c l. ſi ſine voluntate, l. 5. ad Sc. Velleia. libr. 4. C. titu. 22. l. 2. eod. in P.
d 6. cùm contingat, de iureiu. ap. Greg. c. licet eod. in 6.
e Accurſ. in l. vni. § & cùm lex Iulia, in verbo alienare, de rei vxo. actio. C.
f l. non dubium, in fin. C. de legib. l. ſi quis inquiſitos, § fin. de lega. 1.
g Iubemus, cum auth. ſeq. ad Velleian. C.

Petitur

16 Petitur autem reſtitutio dotis, per actionem ex ſtipulatu, in quam transfuſa
17 eſt rei vxoriæ actio [a]. Et quanquam prædium dotale alienatum conſenſu ſubſiſtente mulieris reuocari non poſſit, tamen repetit proculdubio pretium eius ab hæredibus mariti, niſi quatenus in vtilitatem vxoris conuerſum hæredes docuerint, vt notant Speculator [b], Gemnianus [c], Bartolus [d], &
18 Chaſſaneus [e]. Quod ſi ex pretio alia res immobilis empta ſit, illa etſi videatur ſubrogata, tamen dotalis non eſt: ſed tanquam pro rebus mobilibus annus expectandus eſt, exemplo rerum mobilium dotalium [f]: & Ludouicus
19 ita Romanus ſe conſuluiſſe tradit [g]. Forum autem proprium huic repetitioni placuit eſſe eius iudicis, in cuius territorio maritus debitor domicilium habebat, agente vxore [h]: exigente autem extraneo, qui ſibi reſtitui pollicitus ſit, non vtique verum, vt notant Felinus [i], Baldus [k], Boerius [l].

a L. vnic. in princ. & §. nemo putet, de rei vxo act. C.
b Spec. tit. de obligat. & ſolu. §. 1. verſ. ſed pone vir & vxor, & ibi Ioſ. Andre.
c Gemin. in c. 2. de pact. in 6.
d Bart. conſ. 124.
e Chaſſa. ad conſuet. Burg. ad titul. des droictz des gens mariez, §. 17. verſ. ſed quæro, pone quod vxor
f L. rem in fundo, §. ſi fundus communis de iur. dot. in P.
g Ludo. Roma. conſ. 227. incip. tu habes, l. vnic. de rei vxo. act. C.
h L. exigere, & ibi Bart. Angel. Caſtr. de iudic. in P. & omnes ferè interp. in l. cunctos populos, de ſum. trinit.
i Felin. in c. 1. verſ. 4. limita. de ſponſal.
k Bald. in ſubr. de priuileg. dot.
l Boer. conſ. 50. nu. 20. & 21.

Quando non eſt locus reſtitutioni dotis, vel in toto, vel pro parte. Caput 23.

1 Dotis repetitionem impedit pactum de lucranda dote, niſi maritus vxorem occidat, vel occiſam non vindicauerit.

2 Dos non reſtituitur, ſi eam lucretur maritus ex ſtatuto municipali.

3 Dotis partem non lucratur maritus, de qua vxor ſtipulata eſt ſibi licere teſtari, etiã ſi non teſtetur.

4 Dos promiſſa, nec ſoluta, equè lucro mariti, vt ſoluta, eſt.

5 Dotis augmentum præmortuo viro Tholoſæ media pars eſt.

6 Augmentum integrum debetur dotis, ſi dos fuerit ſoluta, non aliter.

7 Dote non ſoluta, num debetur augmentum, etiam ſi fides de dote habita ſit, in quo docetur contrarius ſibi Guido Papæus.

8 Dotis lucrum & augmenti ſit mortua tantùm vxore, vel viro poſt concubitum, & exiſtente filia nubili ætate.

9 Dotalium rerum, & tantundem à marito facta in Gallia communicatio.

10 Dotem amittebat ea, cuius culpa diuortium fiebat.

11 Datum marito non repetitur ſoluto matrimonio.

12 Dos adulteræ vxoris conuictæ pertinet ad maritum, & donatio propter nuptias ad vxorem ex adulterio mariti, niſi liberi ſint.

13 Dotem num amittat propter oſculum, vxor, vt adultera.

14 Dotem non amittit nupta, ex adulterio matrimonij anterioris alterius non accuſata.

15 Dotem ob adulterium vxoris petere non poteſt vir, qui etiam adulter eſt.

16 Dos olim retenta ob malos mores vxoris.

17 Dotales res inæſtimatæ datæ marito, cum repertorio ab vxore conſumptæ, non reſtituuntur ab hæredibus mariti.

18 Dos reddita pendente matrimonio ſoluto iterum repeti nequit.

19 Dos ex quibus cauſis pendente matrimonio, ab vxore repeti poſſit legitimè.

20 Dotem num teneatur maritus, vel hæredes eius reſtituere, quàm non accepit, vel non petyt à patre vxoris, vel alio qui desyt eſſe ſoluendo.

21 Inſtrumenta dotem datam dicentia, non faciunt fidem, niſi doceatur.

22 Dotem quæ impenſæ minuant, vt integra non reſtituatur. Tributa rerum dotalium marito cum fructibus perceptis computantur, nec minuunt dotem.

23 Dotes minui retentione quomodo intelligendum eſt.

Caſus

CAsvs aliquos operæpretium eſt annotaſſe, quibus ceſſat 1
reſtitutio dotis. Primus, ſi pactum factum ſit de lucranda dote, diuortio vel morte vxoris, tunc caſu contingente, retentio
fit [a]: niſi is vxorem occiderit [b], vel occiſæ ſegniter necem
vltus fuerit [c], nec prætextu lucri, eius vitæ inſidietur: quo
tempore ab eo dos in fiſcum, non in proximos vxoris, vt ab
indigno, transferretur [d]. Secundus, ſi conſuetudo approbata ſtatuat viro 2
ſuperuenienti vxori, dotem lucro fore, ſicuti Tholoſæ receptum eſt mori-
bus & ſtatuto municipali, niſi aliter proſpectum pacto fuerit [e]. Et idem ob-
ſeruari dixit Cadurci Guillelmus Benedictus [f]. Hic tamen non omitten- 3
dum cenſeo, mulierem poſſe teſtari de ea quantitate dotis, de qua ſtipulata
eſt à marito, vel in pactis matrimonialibus, vt ſibi liceret: imo ſi non teſtatur,
eam quantitatem vel partem ſtipulatam, lucrante marito morte vxoris do-
tem, transfert ad ſibi ab inteſtato ſuccedentes [g]. Meminit & ſimilis cuiuſ-
dam ſtatuti Salicetus [h]. Placet & lucrum mediæ partis dotis, vel totius, 4
præmoriente vxore, maritum quærere, etſi dos ſoluta, pendente matrimo-
nio, non fuerit, ſed tantùm promiſſa: quia ex ſola promiſſione mulier do-
tem habere videatur [i]. Et cautionem dare, & cautionem accipere, pro eo- 5
dem habentur [k]. Sic etiam præmoriente marito ex conſuetudine Tholoſa-
na, mulier, quæ per annum luxerit virum, lucratur pro additamento do-
tis, quod vocamus adiancamentum, tantum, quantum eſt media pars dotis
ſuæ: vt ſi in dotem mille libras dederit, reſtituantur illi mille quingentæ.
Et ita obſeruatur ex conſuetudine non ſcripta, vt omnes Tholoſæ norunt,
& notat Ioannes de Caſa veteri [l]. In quo falſus eſt Guillelmus Benedict⁹,
dum ait [m], mulierem ſuperſtitem marito, viduam agentem vitam per an-
num, lucrari tantùm tertiam partem dotis ſupra eius ſummam: nam media
non tertia eſt, tertia tamẽ C durci Vera nihilominus ſunt reliqua quæ ſub- 6
jecit, ita demum lucrum hoc deberi vxori ſuperſtiti, ſi dos ſoluta ex inte-
gro ſit: alioquin pro modo ſolutæ, mediam partem lucri, non ratione totius
promiſſæ, eſſe perpendendam. Vel nihil lucrari, ſi nihil attulerit, etſi fides 7
de ſolutione habita fuerit: quo caſu Senatus Tholoſani placitum inter Ray-
mundum Pageſe & Annam de None viduam fratris Raymundi, prolatum
26. Aprilis 1505. ſingulare eſt ab eodem annotatum [n], cui adſtipulatur ut
ciuile [o]. Et in hac quæſtione valdè incertus, nec ſatis conſtans Guido Pa-
pæus mihi videtur, ſiquidem ſibi ipſi aduerſarius eſt: in quæſtione namque
30. aſſerit ſe in ea opinione fuiſſe, vt non debeatur augmentum, ſi dos non
fuerit ſoluta. *Supra* inquit, *q. 274. tetigi qualiter augmentum dotis, ſiue donatio*
propter nuptias, facta vxori contemplatione matrimonij, non debetur, niſi dote ſoluta,
ſed pone &c. Et paulò poſt tamen ait, *ex forma inſtrumentorum, qua*, inquit, *fi-*
des ſit de dote, vxor lucratur dotem, ſiue maritus termino (ſunt eius verba) *de-*
derit ad ſoluendum dotem, ſiue non. Eadem poſtrema firmat & in quæſt. 565. qui-
buſdam rationibus. Adſtipularer ego lubentiſſimè, vt debeatur augmentum
etiam non ſoluta dote, ſi dilationem dederit ſoluendi dotem maritus, intra
quam mortuus fuerit, prout quæ adducit Papæus intelligi poſſunt. Et habi- 8
ta conſideratione, vt mulier fuerit traducta in domum mariti, vt de lucro
etiam dotis conſuetudines [p] intelligunt, exceptaq; cauſa vt dicemus adul-
terij. Sed & requiritur in traductione, vt ætatis ſit nubilis, antequam lucre-
tur morte eius dotem vir, vel cum ea concubuerit in domo vel alibi, vel per
eum non ſteterit, ſed per illam, puta ingreſſam monaſterium. Sic enim tra-
dunt interprætes Baldus, Ludouicus [q] Bolognenſis, & alij, quos videbis
apud Nicolaum Boërium relatos [r]. Boërius [s] tamen refert iudicatum die
13. Aug. 1534. Burdegal. Senatu, & Pariſienſi, quod ſi vxor quæ pacto non te-
nebatur, niſi poſt quinquennium, dotem dare, deceſſerit antè, maritum vi
ſtatuti non lucrari dotem, vt notant Angelus [t], & Iaſon [v]: & tamen vxo-

rem,

a § ſcimus, de reſtitut. & ea quæ par. in 13. men. in auth. Iuxta dos, de nupt. doc. P. Si pater dotẽ, de pact. dotal. P.
b l. ab hoſtibus § fi. ſol. matr. P.
c l. ei qui mortem, de iis quib. vt indig. P.
d l. cum mortem, de iur. fiſc. P. fac. l. 1. C. de iis quib. vt indig. l. Papinianus § meminiſſe, de inoff. teſta. P. l. Claudius, in fin. de iis quib. vt indig. P.
e in conſuet. Tholoſ. tit. de acq. rer. dum § 2. & tit. de dote, § 2.
f Guill. Benedict. in rep. v. Raymundus, in verbo, mortuo itaque teſtat. num. 24. par. 2.
g § ſi mulier, 25. de iur. dot. lib. 5. C. tit. 12.
h Salicet. in l. ſi conſtante, ſol. matrim. Guid. Pap. dec. 565. num. 3.
i gloſ. in l. vni. § accedit, in verbo fecerit, de rei vxo. & C. expreſſe Paul. in l. cum poſt mortem, l. 44. § 1. de adminiſt. tuto. lib. 26. tit. 7. P.
k l. fin. ad l. Falc. libr. 5. C. tit. 49. l. ſi patronus, de donat. in P. l. 3. § hoc edicto, de calumniat.
l Ioan. de Cala veteri, in commenta. conſuet. Tholoſ. in §. fin. de neceſſar. vxor. & viduar.
m Guill. Benedict. in v. Raymundus, ad verba & vxorem nomine, num. 62.
n Idem Bened. vbi ſup. vide Nicol. Boer. deciſ. 22. num. 28. & 23. & 27. 21. 22. 24. 25. 26.
o auth. ſed quæ nobi. C. de præt. coniunct. § illud. § pen. de non eligẽdo in ben. coll. 1. auth. dos data in fine, C. de donat. ante nupt. Angel. ad § fuerat, col. 17. ibi, & aduertas, de actio.
p § 1. & 2. de dotib. in conſuet. Tholo.
q Bald. in l. pen. § h. quod cum fil. tuto. autho. a&. & ibi Ludoui. Bolog. in primis annotato. Bald. conſ. 276. 2. vol. Abbas Siculus, conſ. 79. vol. 1.
r Nicol. Boer. deciſ. 22. num. 37. & ſeq.
s Boer. q. 22. nu. 40. & 41.
t Angel. conſ. 152. Incip. quod ſi aliquod.
v Iaſon, l. ſi donatus, § fin.

rem, decedente marito intra terminum, lucrari adiancamentum. Sunt mo-
res itaque nationum & locorum perpendẽdi. Meminit antiquæ conſuetudi-
nis Galloru̇m Iulius Cæſar [a] hac dere ntſdémque, quæ ſequuntur, verbis, *viri*
quantas pecunias acceperãt ab vxoribus dotis nomine, tantas ex ſuis bonis æſtimatione
factis cum dotibus communicant. Huius omnis pecuniæ coniunctim ratio habetur, fru-
ctúſque ſeruantur vter eorum vita ſuperarit, ad eum pars vtriuſque cum fructibus ſupe-
riorum temporum peruenit. Quartus ſi culpa vxoris diuortium factum fuiſſet,
lucrabatur maritus dotem, quemadmodum & illa donationem propter nu-
ptias ſi culpa mariti [b]: videlicet quando aliter vxori reddenda dos eſſet, [c] non
autem ſi alius præter illam quæ dedit, cauent ſibi reddi aduenient diuortio
vel morte. Huic namque nullo modo nocet culpa vxoris diuertentis [c], neq;
etiam filiæfa. repudium patri in dote profectitia præiudicaret [d]. Quintus,
ſi donationis puræ titulo, ante matrimonium, vel pendente, aliquid datum
à parte vel matre marito ſoluto matrimonio non repetitur [e]. Sextus, ſi
mulier in adulterio deprehenſa & conuincta ſit, dote priuatur, vt innuit Ho-
ratius [f], dum de adultera loquitur.

vt pallida lecto
Deſiliat mulier: miſeram ſe conſcia clamet,
Crucibus hæc metuat: dotis deprenſa,

Nempe ſi mulier adulterium committat, & eius criminis expers ſit maritus:
dotem enim tunc lucratur [g] ſi liberi ex eo matrimonio non fuerint. Nam
ſi ſint illorum dotis erit proprietas, vſufructu tantum ad virum pertinen-
te, vt notat Ioannes Andreas [h]. Sicuti & lucratur donationem propter nu-
ptias vxor, ſi maritum reum adulterij peragat [i]. Porrigit & Baldus [k] amiſſio-
nem dotis, veluti ob adulterium, ſi vxor laſciuioſe & turpiter paſſa ſit ſe oſcu-
lari, aut manus amatorias ad mammas admoueri. Subſcribit Ioan. de Ripa & [l]
alij quos ipſe refert: putarunt namque ea certiſſima eſſe præludia ad adulte-
rium potiſſimum apud Italos & Hiſpanos, vt ait Ouid. [m]

Oſcula ſi dederis, fiam manifeſtus amator,
Et dicam, mea ſunt, iniectámque manus.

Firmant & has ſuſpiciones gloſſæ iuris ciuilis [n], & pontificij [o]: verum
tamen ego non exiſtimo hoc verum in Gallia, & ſic ſequor Dinum [p]: ita
ſentientem, & Alciatum [q]. Adulteriúmque hic factum non faciendum con-
ſidero, cùm has inter moras faciendi pœnitentia cogitationis poſſit reuoca-
ri à crimine, vt de falſa moneta dicitur [r]. Atque hæc quoque in adulte-
rio commiſſo tempore eius matrimonij, de quo agitur, intelligere par eſt:
nam qui alias meretricem, vel adulteram, impudicamue duxerit, ob id
repudiare non poterit, nec dotem vſurpare. Sicuti iudicatum à C. Mario
prætore, pro Fannia vxore Ticinij Mintuonenſis, apud Valer. Maximum [s],
contra Ticinium. Sed & obſeruandum hoc quoque, vt ab adulterio alie-
nus ſit maritus, qui lucrum quærat, id eſt, vt neque ipſe adulterium cum alia
commiſerit: nam tunc non lucraretur [t], ſed delicta mutua compenſatione
tollerentur [u]. Neque etiam mores vxoris corrupiſſe arguatur, vel lenoci-
nium admiſiſſe: pari enim modò à lucro ſubmoueretur, & ab accuſatione, &
indignus lucro, pœna afficiendus eſſet vterque [x]. Olim ob malos mores vxo-
ris ſoluto matrimonio retinebatur dos, quam vxor iudicio de moribus per-
debat: ſicut Cn. Domitius iudex pronunciauit, mulierem videri plus vini bi-
biſſe, quàm valetudinis cauſa poſceret, viro inſciente, & dote multauit, teſte
Plinio [y]. Hoc tamen poſteà iure expunctum, vetita ob id ſolutione & re-
tentione dotis [z]. Alius caſus etiam notabilis & quotidianus, vt ſi mulier
bona habens mobilia, ea dèt marito cum inuentario vel repertorio, ſi ea
conſumantur pendente matrimonio, hæredes mariti non tenentur ad æſti-

[a] Iul. Cæſ. lib. 6. bell. Gall.
[b] l. conſenſu § hac nili, & § ſin autem aliter, & § ſin aut. causam, de repud. C. l. Lucius, fol. matrim. in P.
[c] ſi diuersa marito, de iur. dot. in P.
[d] l. dubium, C. de repud. l. ſi filia, de diuor. in P. l. filiæ emancipatæ, ſolu. matrim. in P.
[e] l. ſi mater veſtra, l. 22. de donat. ant. nup. lib. 5. C.
[f] Horat. Satyr. 2. lib. 1. in fin.
[g] l. plerunque, de don. inter vir. & vxo. in P. l. conſenſu, l. 8. §. virum, de repud. C. & ibi glo. videnda.
[h] Ioan. And. ad d. c. plerunque.
[i] l. fin. C. de repud.
[k] Baldus in c. tuæ, de procurat.
[l] Ripa in rub. de iudic. col. 3.
[m] Ouid. 2. de art. amand.
[n] glo. in l. quod ait, § 23. in verbo, impudis, ad l. Iul. de adult. in P. facit c. 1. quib. mod. feud. amitt. in vſib. feudo.
[o] gl. in ca. ne aliqua, 27. q. 1. facit c. cum, de procuratq.
[p] Din. in l. 2. fol. matrim. in P.
[q] Alc. lib. 4. parer. c. 10.
[r] in l. qui falſam, ad l. Cor. de fal. in p.
[s] Val. Max. lib. 8. cap. 2. in Mario.
[t] c. diuertentes, de adulter.
[u] l. viro & vxore, ſol. matrim. p.
[x] l. cùm mulier, cod. l. 3. & l. marito lenocinium, ad l. Iul. de adulter. pl. crimen lenocinii, C. eod.
[y] plin. lib. 14. c. 13.
[z] l. vni § taceat, de rei vxor. act. C. l. fi. C. de repud. & rub. C. repud. & iudicio de mor. ſubl.

mationem,vt notat Baldus & Chaſſaneus [a],niſi æſtimatæ datæ eſſent res,quæ tunc conſumptio non minuit dotem [b]. Ceſſat etiam ſolutio matrimonio, dotis integra repetitio,ſi iam anticipata ſolutione maritus [c] reſtituerit. Bona fides enim repugnat,vt idem bis exigatur,vt ait regula iuris:bonæfidei autem actio eſt hæc receptio [d]. Sunt quippe plures cauſæ, quæ permittunt contra regulam generalem [e], ſingulari quadam humanitate & æquitate dotem ante ſolutum matrimonium repetere: vt ſi alterius thori liberos legitimos fame pereuntes,vel ab hoſtibus captos, quibus ſubueniendum ſit,habeat: aut ſi alendi ſint eius parentes, vel fratres, vel aliæ neceſſariæ perſonæ [f],vel iuris ritus ad inopiam vergat, & declinent eius facultates [g]. Vt & iudicatum in ſenatu Pariſienſi 13. Febr. 1497. [h]. Item ſi vir deportetur manente matrimonio [i]. Sed num decedente vxore vel marito, cum dos repeti poteſt à marito, poſſit impediri, dicente marito vel hæredibus eius, ſe non eam accepiſſe, patre promiſſam. Et certè quidam dicunt hanc negligentiam nocere marito & eius hæredibus,non vxori qui petit, ac ſi accepta fuiſſet [k]:quia promiſſione facta in maritum transfertur periculum. Contrarium tamen venit, nec teneri maritum [l]: niſi ipſe remiſerit dotem ſine conſenſu vxoris, aut confeſſus fuerit ſe recepiſſe,quam non recepit,quia videtur donare [m]: vel niſi mortuo patre promittente,neglexerit petere ad hærede eius, tunc enim tacite tabitur [n]. Sed & dos inſtrumentorum tantum tenore conſcripta, & quæ non probatur corporaliter tradita,non repetitur à muliere,vt data, ſi marito bonis fiſco addicta ſint [o], nec etiam ſi alij creditores ſint mariti, qui præferentur [p]. Nec creditur inſtrumentis, quæ quotidie ea formula fiunt, dotem datam fuiſſe:niſi doceatur de reali datione ſecundum ſingularem vnam gloſſam [q]. Minuunt etiam alia dotem, vt integra non reſtituatur, impenſæ factæ in res dotales vtiles, & neceſſariæ [r]: non voluntariæ [s], vel modicè neceſſariæ, ſicut nec tributa pro rebus dotalibus ſoluta vtpote cum fructibus conferenda [t]. An autem minuant dotem in caſtrum expenſæ pro defenſione eius, & pro lite ad recuperationem rerum dotalium, Iaſon late explicat [u]. Minuit & funeris impenſa dotem, vt ſupra docuimus [x]. Cæterum hoc obſeruandum hic exiſtimo cum Paulo Iuriſcon [y]. vt quod dicitur, impenſas neceſſarias dotem ipſo iure minuere,non eo pertineat, vt ſi forte fundum dotem ſit deſinat aliqua ex parte dotalis eſſe:ſed niſi impenſæ reddantur,aut pars fundi,aut totus retineatur:ſed ſi tantum in fundum dotalem impenſum ſit,per partes,quanti fundus eſt, deſinere eum dotalem eſſe Scevola docebat, niſi mulier ſponte marito intra annum impenſas obtulerit. Quæ notabile duco,pro repetitione dotis,cui incrementum ſeu adiamentum pro modo & quantitate eius accedit,vt impenſæ non minuant conſtitutionem primam dotis,ſed retentionem lucri vel dotis pro rata parte inducant, ſalua conſtitutione.

a Bal. in l. de his, per illum text. C. de donat. inter vir. & vxo. Chaſſ. in conſuet. Burg. tit. *des dons &c. 4. gen. mariag.* §. 3. ad verba, & ad quæſtionem vers. item quæro ſi mulier, &c. & in § 24. eiuſdem tit. in vit. eius annotat.

b Bal. in l. æſtimatæ, fol. ma. in f.

c l. bona fides, 58. de regul. iur. l. emptor. C. de euict. cum ſimilib.

d l. vni. § ſed etſi non ignoramus, de rei vxo act. C. l. ſed etſi ideo, fol. mat. in f.

e vti ſi dos conſt. mar. rend. fuer. dur. C. tit. 13.

f l. quamuis. & l. ſed etſi ideo, fol. mat. in p. l. mutus, § fin. & l. fin. de minor. in p.

g l. vbi adhuc, de iur. dot. C. l. ſi conſtante, fol. mac. in p. anch. quod ſocium, de col. latio.

h Papon. in Rhapſod. arreſt. tit. 4. arr. 5.

i l. 1. C. de rep. fi. matrim. fol. mat. in p.

k Mariner. in tract. de præſcript. verſ. item & res dotalis, per text. in l. fi. fundum, de fundo dotal.

l l. ſi extraneus, § ſed ſi quæret. de iur. dot.

m l. ſi quis pro vxore, § in vxor. de donat. inter vir. & vxor. P. l. quamuis, § Marcellus. ad Vellei.

n Vide Buer. dec. 329.

o l. ſi quis poſthac, de bon. poſſeſſ. C.

p l. præd. de acq. poſſ. in P. l. ſi cui, C. de non num. pec.

q gloſſ. in c. l. ſi quis poſthac. l. y. in verbo, dotalium.

r § ſi minus, ver. ob retentionem, de actio. l. 2. & l. quod dicitur, in 1. & 2. fac. incip. & l. veteres, de impenſ. in reb. dot. fact. in P.

s l. ſi voluntarius, exit l. vn. § ſed nec impenſas, de rei vxo act.

t l. omnimodo, de impenſ. in rebus dotal. fact.

v l. neque ſtipendium, de impenſ. in rebus dotal. fact.

x Iaſon in § ſi minus, verſic. ob retentionem, num. 3. 4. 5. de actio.

y l. in eum, cum 7. ſeq. de relig. & ſumpt. fun.

z Paul. l. ſi is qui, l. 37. § quod dicitur, de iur. dot. in p.

De priuilegiis dotis in hypotheca, & aliis. Caput 24.

1. *Priuilegia dotis quatuordecim*
2. *Dotis ſoluendæ obligata bona vxoris; & contrà, repetitionis eius cauſa bona obligata mariti.*
3. *Dotis repetendæ cauſa vxores habent hypothecam in bonis mariti, etiam potiorem anterioribus creditoribus, & rationes dantur.*

4 vxo

4 *Vxor in repetitione dotis, an præferatur creditoribus expreſſam anteriorem hypothecam habentibus.*

5 *Num pro confeſſata dote, præferatur in hypotheca anterioribus creditoribus vxor, & fiſco.*

6 *Dotis hypotheca initium temporis habet à die contractus matrimonij, etſi nunc ſoluta non fuerit.*

7 *Caſus quibus priuilegio non vtitur prioritatis hypotheca vxor.*

8 *Hypotheca priuilegium non datur extraneo repetenti dotem.*

9 *Hypotheca, quæ mulieri pro dote repetenda prioritatis competit, non datur ei pro additamento repetendo.*

10 *Dotis priuilegium aliud, vt alienari nequeat.*

11 *Dotis priuilegia alia. Et ſupplere in ea ſtipulationem de reſtitutione: ſi ex actio pro ea bonæfidei: ſummariam habeat notionem: incerta certa arbitrio reddi poſſit, &c.*

1 PRIVILEGIA dotis 14 enumerantur & probantur à Ioanne P. de Ferrariis [a], & per interpr. in l. 1. ſol matri. in Pandectis. Ea paucis complectar, dempto priuilegio hypothecæ, de quo cùm frequēs & vtilis, varia & difficilis ſit quæſtio, paulò latius agam, quàm de cæteris: atque ab eò, initium ideò faciemus.

2 Sicuti bona vxoris pro dotis præſtatione tacitè obligata cenſentur [b], ſic & viri, pro reſtitutione [c]: quod priuilegium & in eorū ſucceſſores tranſit [d]. Vt proſpiciatur cōſeruationi & repetitioni dotium, hypotheca

3 facit, plus cautionis namque in rem, quàm in perſonā [e]. Placuitque Iuſtiniano [f] mulieres, quæ dotes tradiderunt maritis, ſiue res illorum extent, ſiue diſſipatæ ſint, habere ius repetitionis & hypothecam potiorem in bonis mariti, ſupra omnes creditores mariti in hypotheca etiam priores & anteriores: rationéſque adferuntur, quia de ſuo, non de bonis vxoris ſatisfaciendum creditoribus. Cui ſimile, quòd vxor pro marito non teneatur [g]: & inter alios acta aliis non præiudicent [h]. Dehinc dotis natura eſt inalienabilis [i], vt rem ſuam ſemper, non mariti retinere videatur mulier, & pro victu & alimentis ſuis. Accedit & liberorum fauor, vtque habeant mulieres, vnde nubere poſſint: fragilitas mulierum inſuper, pariendi pericula [k]. Et anteà quidem conceſſa fuit prælatio mulieribus pro rebus dotalibus, extantibus creditoribus in hypotheca præcedentibus [l] tempore: verùm poſtmodum, & Iuſtinianus idem etiam ad non extantem dotalem rem, & pro ea conceſſit hoc priuilegium, vt creditoribus pro dotis repetitione præferantur habentibus tem-

4 pore anteriorem hypothecam [m]. Verùm non ſine controuerſia eſt, num & præferatur habentibus priuilegium expreſſæ anterioris hypothecæ: in qua re voluit Accurſ [n], nón præferri expreſſæ anteriori, ſed anteriori tacitæ, vel generali, quod ſequuntur Ioan Faber, Bartol. Baldus, Iacobus Butrigarius, Angel. Salicetus [o], & ita decisum quoque fuit in Capella Toloſana [p]. Præfertur ergo mulier tantùm habentibus tacitam anteriorem, dummodo dos

5 data fuerit. Nam ſi confeſſata eſſet tantùm, nec numerata, non gauderet hac prælatione [q]. Quanquam Bartolus [r] tractet contrarium verius, vt pro confeſſata habeat locum priuilegium, ſi renuntiatum ſit exceptioni non numeratæ pecuniæ, vel biennium elapſum ſit, quo ea exceptio opponitur [s]. Quidam, vt Ioan. ab Immola [t], Ang. Aretinus [v], Baldus [x] dicunt Accurſij ſententiam procedere indiſtinctè, quando mulier concurrit cum aliis creditoribus probantibus veram debiti numerationē, vt præferātur tunc mulieri, quæ tantùm habet ſolam confeſſionem vel renunciationē exceptionis non numeratæ pecuniæ, vel lapſum temporis biennij, & idcirca fictam numerationem. Tunc enim cauſa oneroſa, & creditores, qui certāt de damno cui

a Ioan. de Ferrar. in ſor. libel quo vxor agit pro dote, in ſua praxi.
b l. 1. §. & vt plenius C. de rei vxo actio.
c d. l. 1. & cod. §.
d §. fuerat, de actio.
e l. plus cautionis, de reg. iur P.
f Iuſtin. l. aſſiduis, l. 12. qui potio re pig. hab. lib. 2. C. in fin. tit. 14.
g titu. ne vxor pro mar. C.
h Rubr. cum ll. res inter alios acta &c. C. l. iuri gentium, § ante omnia, de pact. cum ſimil.
i vt ſup. diximus, & l. lege Iulia, de fundor. P. §. 1 quib. abe. lic. vel non, cū ſimil.
k hæc omnia dicta l. aſſiduis, qui potio. &c. C. l. 1. ſol. matr. in P. l. 2. de iud. vid. tollē. C. l. 3. de priuil. cred. P.
l Iuſtin. l. vbi adhuc, l. 29. & l. in rebus, l. 30. de iur dot C.
m d. l. aſſiduis, qui pot. C. § fuerat, de actio.
n in d. l. aſſiduis, in verbo, licet.
o præd. authores, in d. l. aſſiduis, & iterum Faber & Aret. in § fuerat, de actio.
p deciſ. 218 Cap. Thol.
q Aufrer. in d. deciſ. facit l. ſi quis, de bon. damnat. C. & interp. in l. 3. ſol. matr. glo. in l. aſſiduis, in verbo date, qui potio. C.
r Bar. in d. l. aſſiduis, citat. & l. 1. de dot. cau. non numer.
s l. fin. C. eo. de dot. cau.
t Io. ab Immola, in l. 3. ſol. matr. P.
v Angel. § fuerat, de actio.
x Bald. in l. cùm aliquis, de iur. delib.

tando, præferuntur mulieri quæ lucrum aucupatur [a]. Præſumitúrque illa cõfeſſio, ſi facta cõſtante matrimonio, de receptione dotis, etſi de numeratione non doceatur, in fraudem, & donatio inter virum & vxorem [b]. Quo caſu tantùm Angelus Aretinus [c] verã eſſe putat gloſſam l. aſſiduis, qui potior. C. vt tunc non præferantur vxores expreſſam hypothecam anteriorem habentibus: contrà autem ſi confeſſio facta fuerit ante matrimonium, quo caſu pro expreſſa numeratione confeſſionem haberi tradit. Idipſum verum, ſi creditores morоſi fuerunt in opponenda exceptione, & lapſum fuerit tempus opponendi [d]. Aufrerius autem [e] cum Saliceto [f] reſoluit diſtinguendo, vt ſi creditor & vxor habeãt vterque expreſſam hypothecam in bonis mariti, potior ſit iure qui prior tempore: ſi autem vterque tacitam, mulier præferatur etiam poſterior tempore, pro dote data: excepto fiſco, qui ſi tacitam habeat concurrens cũ tacita mulieris, præfertur inter eos qui tempore potior. Quod ſi alter horum habeat expreſſam, alter tacitam, expreſſa præfertur tacitæ etiã anteriori [g]. Hoc vnum notabile tamen, hypothecam mulieris initium ſumere, 6
non à ſolutione dotis tantùm, ſed à tempore initi & cõſummati matrimonij, quamuis tunc tradita non fuerit. Quòd pluribus firmat rationibus & authoritatibus Nicol. Boërius [h]: vt etiam expreſſa poſteà hypotheca non abroget præcedentem tacitam generalem, ſed vtraque maneat [i]. A traditione etiam antè facta, quàm matrimonium ſequatur, incipit: quare & in ſponſa locum habet priuilegium, dotem repetente [k]. Neque omittendi ſunt caſus, quibus 7
mulieri potior nõ eſt in hypotheca, expreſſi in iure: veluti in eo, qui prior mutuauit pecunias marito, emendæ militiæ cauſa [l], in primipilari cauſa [m], niſi dotales res extent, quas repetet [n]: ſi concurrat vxor cũ alia repetitione dotis eiuſdẽ priuilegij, in quibus iure cõmuni & prærogatiua vtendũ eſt [o]. Si tamẽ liquidò conſtet res ſecundæ vxoris eſſe, & extare, illas rectè aduerſus omnes ſibi vendicabit [p]. In hoc prælationis etiã dotis in hypotheca priuilegio, duo 8
ſingularia annotanda: vnum, quòd hoc quod datur mulieri, competat & ſuo hæredi, non autem extraneis, ſi eis reſtituenda ſit, vt ait Iacobus Ferrandus [q]. Alterum, quòd priuilegium pro dote iure hoc prælationis competens, non 9
datur pro donatione propter nuptias, ſeu adiaucamento, vel dotis incremẽto repetendo, ſed ordo iuris & temporis in eo ſequendus eſt [r]. Sed hæc hactenus de prioritate hypothecæ, dotiſq; primo priuilegio, nempe quòd ratione fauoris eius [s], in ambiguo præcedere dotis obligatio cenſeatur debitũ alterius generis, quod datum & eſt ſucceſſoribus. Aliud priuilegium dotis eſt, 10
quòd malienabilis ſit, de quo ſuprà diximus. Tertium, vt ſuppleatur omiſſio 11
ſtipulationis [t], de dote reſtituenda, quod etiam tranſit in quemcunque alũ ſucceſſorem. Quartum, vt & ſit actio bonæfidei, contra naturam ſtipulationis [v]. Quintum, quòd ſummatiè ſit in ea procedendum [x], circunciſis dilationibus [y]. Sextum quòd dos incerta, arbitrio tertij poſſit certa reddi [z]. Septimũ, quòd mulier dotẽ promittens, non reſtituitur Velleiano [a]. Octauum, res malienabiles ſubiectas reſtitutioni, cauſa dotis poſſe alienari [b]. Nonum, quia pater cogitur filias dotare, vt dictũ in oneribus matrimonij, officio iudicis [c]. Decimum, quòd repetenti mulieri non poſſit obijci compenſatio vel rerum amotarũ vel aliorum debitorũ [d], quod priuilegiũ non tranſit in hæredes eius. Vndecimũ, quòd in dote aduentitia, filiafa. ſine patre in iudicio eſſe poſſit [e]. Duodecimũ, quòd dos non præſumitur communicata in ſocietate generali, ſed excepta [f]: poteſt tamen ſi placuit [g]. Adde decimũ tertiũ, vt laudimia non debeantur, ſi res emphyteoticaria ſine æſtimatione in dotem detur [h]: quia dominium tunc iure naturali remanet penes vxorem [i]. Quamuis iure ciuili efficiatur dominus maritus pendente matrimonio, & cum conditione [k], tamen, niſi æſtimata: quia tunc facit æſtimatio emptionem [l].

a facit §. dedimus autem, de æqual dot. coll. 7. dum agitur de augmẽto dotis repetendo fidãtio.
b l. hin. § licentiæ, de iur. deliber. C. l. omnes, § 17. § hinc quæ in frau. cred. lib. 42. Ff. tit. 8.
c Angel. Aret. ad §. fuerat, tit. me. 12. & 19. de actio.
d ſic diſtinguit Alexan. in l. 1. ſol. matrim. P. & ita iudicatum, vt refert & diſſuadet Boer. deciſ. 330. facit l. in cont. actibus, § in omni iuncta auth. ſeq. de non num. pec. C.
e Aufrer. in dec. ſi. capel. Tholoſ. 213.
f Salic. in d. l. aſſiduus, qui potior.
g Iacob. gloſ. & tex. in l. 4. de priuileg. fiſc. C.
h Boër. deciſ. 331.
i idem Boër. deciſ. 332.
k l. 12. § fin. de priuil. credit. in P.
l § his conſequens, & § ſeq. de æquali dot. in auth. coll. 7. conſt. 8. auth. quo iure, qui pot. in pig. C.
m l. ſatis, C. ex quibus cau. pig. vel hyp. tac. contr. l. 3. de priuileg. lib. 12. C.
n l. 1. de priuil. fiſc. C.
o l. aſſiduis § & ideo, tum §§. ſeq. & authen. ſi quid, qui potio. C.
p iuncta auth. ſi quid ex rebus, C. eod.
q Iacob. de Ferrar. in prælud. tit. de forlioc. lo. quo vxor agit ad dotem, in ſi priuil. dotis per l. 1. C. de priuil. dot.
r § his conſequens, de æqual. dot. in auth. l. aſſiduis. § hæc autẽ, qui pot. in pig. hab. § illud, de æqual dot. in auth. coll. 7.
s arg. l. in arbitris, de reg. iur.
t l. 2. de rei vxo. act. C. § fuerat, de actio.
v § in bonæfidei, & § fuerat, de actio. contra l. quicquid adſtringendæ, de verb. oblig.
x de Ferar. vbi ſup. l. 3. de re iudic.
y l. 1. de ferijs.
z l. cum poſt § generaliter de iur. dot. in P. cõtra ita ſtipulatus, de verbo. oblig.
a l. fin. C. ad Velleia. cont. reg. iur. comp.
b auth. res quæ, cõm. de le. 3 C.
c l. qui liberos, de fit. nupt. in P.
d l. uxori. § taceat, de rei vxo. actio.
e gl. & rotet. p. l. 1. § quod ſi in parria, ſol. mat.
f l. actione § ſi. cũ l. ſeq. pro ſoc. in P.
g colligitur ex l. Lucius § impuberes, de leg. 2. l. ſi ſocius pro filia, pro ſoc. in P.
h Iaſon. in l. 3. 9. queſt. & Sali. de iure emphy. C. Aufrer. in deciſ. cap. Tholoſ. 275.
i l. in rebus C. de iur. dot.
k l. dote ancillam, de rei vend. C.
l l. quoties, C. de iur. dot. l. plerique §. fin. eod. in P.

De donationibus inter virum & vxorem. Caput 25.

Lib. 23. P. tit. 1. Lib. 5. C. tit. 16. Lib. 4. Decret. tit. 20.

1 *Continuatio tituli ad superiora.*
2 *In donationibus inter coniuges tria tempora inspicienda, ante, & post nuptias, & nuptiarum.*
3 *Donationes inter virum & vxorem nec directè, nec indirectè valent.*
4 *Donationes causa mortis inter coniuges, quæ valent.*
5 *Donationes inter coniuges reuocantur tantùm illæ, quibus donans fit pauperior, & accipiens ditior, non aliæ: & ideò fructus consumpti non restituentur, nec minuta donata.*
6 *7. Amor mulierum exhaurit bona amantium.*
7 *Donationes in focarias militibus prohibitæ.*
8 *Donationes affectionis gratia in meretrices valent.*
9 *Amoris furore nihil vehementius, dignus ideò venia.*
10 *Donatio inter coniuges non prohibetur, vt inter maleuolos, sed vt inter coniunctos.*
11 *Contractus inter coniuges alij quàm donationis, permissi.*
12 *Donationes secundæ inter coniuges prohibitæ, ne venalia fiant matrimonia.*
13 *Amor verus solis animis, sine pretio constat.*
14 *Mulierum ingenium flexibile & volubile.*
15 *Donationes inter coniuges item prohibitæ, ne cura & solicitudo amitterentur.*
16 *Donationes ante matrimonium factæ, collatæ in tempus matrimonij improbæ inter coniuges.*
17 *Donatio inter coniuges quando valeat, veluti si plebeius maritus vxori det nobili, siue senex puellæ, & rationes horum.*
18 *Donationes, quæ donanti conferunt aliquam vtilitatem, veluti remuneratoriæ, valent inter coniuges, vt in dignitatem, in refectionem domus exustæ monilia, alimenta.*
19 *Vestes pretiosæ, & aliæ à marito vxori donatæ, an marito vel vxore mortuis restitui debeant.*
20 *Donata monilia, armillæ, bullæ vxori, quomodo vxoris sint, & quãdo restituantur.*
21 *Statutũ quo lucratur vxor donata, monilia, & vestes, intelligitur de non pretiosis.*

1 DONATIONES, quæ inter virum & vxorem fiunt, accedunt considerationi nuptiarũ, sine quibus seorsùm per se explicari nequeũt. Quocirca de illis pauca, quæ ex personarũ, coniugũ scilicet qualitate, nobis personas coniunctas magis ac magis
2 explicent. In primis autem tria tempora in istis personis perpendẽda moneo, ante nuptias, matrimonij cõstantis, & soluti: Tempus ante nuptias, si donationem admittat, quæ firma vt & postea facta [a], ad donationes propter nuptias, vel inter spõsos factas pertinet: vel si cõstante matrimonio factæ, ad dotis æqualitatem, vt remuneratoriæ validæ erunt [b], de quibus iam in sponsalibus diximus. Tempus soluti iam matrimonij, aliam quoq; considerationẽ quàm viri & vxoris habere videtur, soluta tunc vxore à lege viri, vt ait D. Paulus 1. Corint. 7. Neque itaq; tractatio de donationibus inter virũ & vxorẽ, ad hæc duo tempora, sed ad mediũ, quo constat coniugiũ
3 pertinebit. Proinde de eo sic cõstituamus axioma, donationes inter virum & vxorẽ non posse subsistere [c], siue illæ directò, siue per interpositas personas fiãt [d]. Quod de donatione inter viuos intelligimus: nã causa mortis inter illos non sunt inhibitæ, si re, ipsa scilicet traditione fiant, nũ sola promissione [e], etsi

a Vlp. l. si sponsus, l. 5. de donat. int. vir. & vxo. in P. l. cum multæ §. sancimus, de donat. nup. C.
b l. si cõstante, eo. C.
c l. 1. 2. 3. de donat. int. vir. & vxo. libr. 24. titul. 2. l. quod sponsæ, de donat. ant. nupt. libr. 5. C.
d l. creditor l. 20. de donat. int. vir. & vxor. lib. 5. C. tit. 16. l. 3. §. non tantum, eod. in P. Vlp. l. apud Celsum, l. 4. §. Iulianus, de dol. mal. excep. lib. 44. P. titu. 4.
e l. Papinianus, l. 24. de donat. int. vir. & vxo. P.

in volũtate perſeuerauerint vſque ad mortẽ, qua ratæ fiunt, & confirmantur[a] moriente eo, qui donauit ante donatarium, vt etiam reuocatæ cenſentur præ- moriente donatario ei, qui donauerat cauſa mortis[b], vel vna ambobus mo- rientibus[c]. Item ſecundo, ille donationes inter coniuges inter viuos pro- hibitæ tantùm cenſentur, per quas donatarius inuenitur factus locupletior: alioquin minuta illa, quæ donantur, & alia donata conſumpta, cùm reuocari oporter donationes non reſtituuntur: niſi in quantum locupletior is fa- ctus fuerit[d]. Quocirca nec fructus rerum ita donatarum percepti & con- ſumpti reſtituuntur, ſi is qui dedit, non factus ſit pauperior, nec is qui acce- pit, ditior[e]: aliàs contrarium ſtatuendum eſſet[f]. Hoc autem receptum eſt, vt ait Vlpianus[g], donationes inter coniuges, inter viuos non valere, ne mutuo amore inuicem ſpoliarentur, donationibus non temperantes, ſed profuſa liberalitate erga ſe abutentes: nam vt eſt in antiqua paræmia, ἀρχὴ φύλλῳ τὸ ἐρῶντος δόξαι βελάντιον, id eſt, *parri folio lugantur marſupia amantium.* Atque ideo Antoninus[h], donationes in Focarias factas per milites, impro- bat: ne fictis adulationibus ſpolientur bonis. Quippe, vt ait Ouidius[i],

inuenit artem
Fœmina, qua cupidi captat amantis opes.

Et Plautus[k], *Velut meretrix meum herum miſerum, ſuâ blanditia intulit*
In paupertem: priuauit bonis, luce, honore, atque amicis.

Sic accommodatè Luxuria apud eundem[l], filiam ſe dixit habere Inopiam. Etſi affectionis gratia in alias, etiam meretrices valeant[m]: Et in pari turpitu- dine melior ſit poſſidentis cauſa, vt idem Antoninus reſcripſit[n], & alius nomothetis placuit[o]. Valdè itaque ſuſpecta habita ſunt delimmenta vxo- ria, vtpote quæ ſæpè cogant parentes iudicium ferre contra proprium ſan- guinem: neque eiſdem aſſentiendum putauit Caius[p]. Nihil furore amoris, vehementius, quem retinere tantùm eſt philoſophiæ perfectè monentis, in- frenem & inhærentem concupiſcentiam frenantis, vt ait Iuſtinianus[q].

Sic dum vrit amor, quis modus adſit amori?

Et ſicut mulierem viri, ſic & virum vxoris, prouocare liberalitatem facilè blanditijs creditur[s]. Quomodo enim arbitrabimur facultates denegaturos coniuges mutuò, qui cupidinis illecebris peruicti propria concedunt mutuò corpora? Et extra matrimonij ſanctam caſtitatem, infelix cupiditatis certè captio, quæ & propriam perſonam, pecuniis multò chariorem, proſtituere ſæpè perſuadet, quæ res & auxilio & miſericordia ideirco digna habetur[t]. Proinde iuſtè prohibet iſtas liberalitates lex, & ante obſepſit lubricas in pauperiatem vias: ſatiúſque viſum ſic iuueniles coercere calores, ne cupi- ditati dediti triſtem exitum ſentiant[v]. Neque enim inhibetur, vt inter maleuolos, vel infeſtos donatio, ſed vt inter coniunctiſſimos: ne affectu ni- mio fiat alter pauperior[x]. Reliqui namque contractus, præter donationem ſine fraude prohibitionis initi, permittuntur coniugibus, ex quibus pau- periores non redduntur[y]. Accedit quòd, vt ait Sextus Cecilius[z], futurum eſſet diſcuti matrimonia, ſi qui donare poſſet, detrectaret coniugi: atque tandem venalia fore matrimonia, nempe quia his donationibus, veluti prætio retinerentur: coactæque eſſent metu diſſidij donationes aduerſum propriam naturam: quæ liberalitatis & extra coactionem ſunt[a]. Neque enim in neceſſitatibus liberalitas conſtituitur[b]. Minúſque libera matrimonia, quàm eorum exigit natura, eſſent[c]. Atque antiqui amorem honeſtum ſolis animis, ſine fæce hac liberalitatis conſtare æſtimarunt[d]: amor etenim quippiam ſpirituale, qui ſimoniam vel gratiam promercalem non habet, vt notat Panormitanus[e]. Adiiciam puellarum leue & facile ingenium, fraudi- bus vel metu vel voluptate maritorum expoſitum[f], & volubile,

Vt corpus tenerum, ſic mens infirma puellis.
Fortius ingenium ſuſpicor eſſe viris[g].

Sic

[a] l. 1 & 3. l. ex verbis, l. 24. & l. pen. eod C. Vlp. l. ſi eũ fetum, l. 10 § fin. cum 2 ll. ſeq. eo. ff.
[b] l. 8 mantu. l. 18. eo. C. l. 1. de donat. cauſ. mort. §. 1. de donatio. P.
[c] l. ſi inter virum, de reb. dub. in P.
[d] Diocl. & Maxi. in l. de his quæ, l. 27. de don. int. vir. & vxo C. Marc. l. ſi mulier l. 6 Caius, l. quia quod, l. 7. Vlp. l. quod autem, l. 8 cum ſuis §§ eo. in P. l. ſicut, eod C. l. ex animo cum 2. ſeq eod. P.
[e] Alexan. Imp. in l. ſi fundus, l. 8 C. eod. de donat int.
[f] l. 4. & l. ſi ſponſus, § conceſſa, & § ſi maritus. eod in P.
[g] Vlp l. 1. eod P.
[h] Anton. in l. 2. de donat int C.
[i] Ouid. 1. de arte aman.
[k] Plau in Trucul.
[l] Plaut in proœ. Trinum.
[m] l. affectionis, & l. donationes, de donat in P.
[n] Anto. l. 2. de cond. ob tur. cauſ. libr. 4. C. tit. 7
[o] l. tranſactione finita, C. de tranſ. l. ſi fernum, §. de illo, de verb. oblig. l. in pari, cauſa, de reg. iur. cum ſimilib.
[p] l. 4 de inoff. teſt. P.
[q] §. illud quoque, quib. mod. nat. effic legit coll. 6.
[r] Virg. Eglo 2.
[s] l. fin. ſi quis aliq. teſt prohib. in P. l. fin. C. eod tit.
[t] l. 1. de Sc. Claud. C. §. fin. de ſucceſſ. ſubl. quæ fieb. per bono vendit.
[v] l. ſi § filius autem, de bon. quæ lib. l. 6. C. §. optimum, de non elig. ſec. nub in auth.
[x] l. ſed quod, §. ſi quis, & § quod legatarius, de donat. int. vir & vxo P.
[y] l. ſi ſpõſus §. circa, & l. ſi vir vxori, de don int. vir. & vxo.
[z] l. 2 eod P.
[a] l. donari, de regu. iur, l. 1. & l. donari, de donat. in P.
[b] l. 4. de admẽ. leg. P.
[c] l. 2. de mutil. ſtip. C. l. ſi ita ſtipulatio facta fuerit, & l. Titia, de verb. oblig in P. c. cũ apud, & c. cùm locum, de ſponſal.
[d] Vlp in l. 3. de don. int. vir. & vxo P.
[e] Panor. in c. quanto, de iudic.
[f] § ſũtum, de æqual. dur. in arch Ariſto. 3. de animal ſ prin. l. cum multę, de do nat ant nup. C.
[g] Ouid. epiſt. Hero ad Leand.

Sic Tibullus [a], de Nezra loquens,

Sed flecti poterat, mens eſt mutabilis illi.

Et Virgilius [b],

Varium & mutabile ſemper,

Fœmina.

15 Ad extremum, ſi hæ donationes ſimplices permitterentur, arbitrati ſunt nomothetæ futurum, vt liberorum contemneretur cura [c], aduerſum præ-
16 ſcriptum legis, quo mandatur, vt quiſque ſuam ſobolem nutriat [d]. Hinc ſequitur, donationes pari calculo eſſe improbatas, quæ antè matrimonium
17 quidem fiunt, ſed quæ conferuntur, vt valeant eo ſecuto [e]. Demunt tamen aliquos caſus interprætes, vſu & moribus ratione aliqua receptos: veluti ſi maritus ſit plebeius dives, qui vxorem cui donat, accipiat nobilem: ſi ſenex & capularis, vxor adoleſcentula [f]. Quia hæc non videtur ſimplex, ſed remuneratoria donatio, ob alia, quàm ob matrimonij affectionem: & remunerationes aliam habent vim, quàm ſimplices donationes, valéntque inter perſonas, à quibus ſimplices reijciuntur [g]. Et in nobilem vxorem plebeius conferens donationem, non tam eam vxorem munerare cenſetur, quantùm ſibi affinitatem proximorum eius comparare: cùm principium affinitatis vxor ſit [h]. In iuuene alia vtilitas quàm matrimonij ſeni accedit, nempe quod quodammodo iuueneſcat calore illius: ſicut legimus conquiſitam Dauidi Abiſai puellam pulchram Sunamitidem, vt cum eo dormiret, & calefaceret eum. Alioquin enim ſatis commodè propter ſenectutem retineri matrimonium non poteſt ſine largitione, quæ ideò expreſsè permittitur, ne diuortiũ
18 fiat, vt expreſsè notat Caius [k]. Valebunt itaque & donationes, quæ & donanti aliquam adferunt vtilitatem, quibus pauperior fieri non videtur: veluti ſi ad dignitatem [l] comparandam viro donet vxor, exprimatúrque & dignitas, & quantum donetur. Ex ea enim vxor conſequitur vtilitatem dignitatis, cùm radiis mariti refulgeat [m]. Compati etiam aduenientibus caſibus, & infortuniis coniugis non eſt alienum à iure [n]: & ideo in refectionem ædium exuſtarum vxoris aliquid elargiri permittitur [o]. Multa etiam vxori donata tenent, vt veſtimenta [p], monilia, fructus alimentorum cauſa, & huiuſmodi pleraque, quæ non iure donationis ſolùm, ſed ob officiũ
19 maritale, quòd ad ea tenetur, vt ad onera, ſuſtinentur. Annotandum tamen obiter moneo, interdum veſtes prætioſas & plures comparari à marito, quæ, ſi præmoriatur vir, vel ea præmoriatur viro, mariti hæredibus, vel ipſi ſuperſtiti reſtitui debent, quotidianis tantùm vxori relictis [q]: videlicet quando ſimpliciter conceſſæ ſunt prætioſæ veſtes vxori, & pro vſu. Alioquin autem ſi eo animo vt perpetuò vxoris eſſent, ſint datæ & traditæ, nec mortis tempore reuocatæ, mulier, & eius hæredes eas retinent: ſicuti & quando ſeruo veſtimentum datur, ea diſtinctione vtimur [r]. Siquidem niſi exprimatur clarè donatio vxoris cauſa, comparata ad vſum tantùm, non donationis cauſa, cenſentur: & proinde ea mortua, ſub mariti ſunt diſpoſitione [s]. Vt non inutile legatum earum ſit factum vxori [t], quod nullum alioquin eſſet, ſi res quæ eius eſſet, iam eidem legaretur [v]. Semel enim meum, amplius fieri nequit meum [x], cùm dominium, non niſi ex vna cauſa ad nos pertinere poſſit, etſi in poſſeſſione diuerſum ſtatuatur [y]. Vt præſumatur tantùm, conceſſio huiuſmodi facta vxori, vſus, non donatio, iuris vrgentiſſima præſumptione: qua neminem ſuum iactare voluiſſe colligitur [z]: idem cùm ſit donare ac
20 perdere [a]. Hæc eadem & de torquibus, armillis, bullis, aliſq; monilibus, quæ vxori ornamenti cauſa conceduntur, dicenda cenſeo, obſeruata eadem diſtinctione: niſi municipalis lex, vel conuentio in matrimonij præludiis,
21 vel in tractatione aduerſetur. Dummodo & illud ſingulare Bartoli [b] notetur: ſtatutum municipale vel mores quibus lucro huiuſmodi eſſe dicuntur vxoriũ, non eſſe intelligenda de pretioſis, ſed de vulgaribus monilibus

a Tibull. 4. lib.

b Virgil. 4. Aeneid. & Feſtus, de verbo. ſig. Theod. Goſſ. reſp. Cuiacius de vidua, in auth. q. d.

c l. 2. de donat. int. vir. & vxor. in P.

d l. de infan. expoſ. C. ut de alien. lib. & de lib. agnoſ.

e l. quod ſponſæ, de don. ante nup. C. & ſimil.

f Nicol. Boer. in conſ. Bitur. tit. de contract. matrimo. & dotis § 1. Franc. de Curt. conſil. Feudist. incip. quod notabile. Bart. Bal. Ia ſon. in l. ſi ita ſtipulatus, § ſi tibi ſuſpicero. & in l. adhortatio, de verb. oblig. in P.

g l. ſi patet § fin. & l. Attilius Regulus, de donatio in P.

h l. 4. de quæſt. affinit. 1. 3 Reg. 1.

i Caius, l. vel propter, infra, l. præced. de donat. int. vir. & vxo in P.

k l. quod adipiſcendæ, eod. P.

l § fin. de conſul. in authẽ. l. mulieres, de dignit. l. 12. C.

m l. ſi ſtando, ſolut. § fin. § ſi maritus, ſolut. matrim P.

n l. quod ſi vir, de donat. int. vir. & vxo in P.

o l. ſi mulier ex pecunia, § fin. eod. l. mutuus, § fin. de rat. dom. in P.

p Barth. in l. pen. § ſi quis vxori, ſol. matrim. Angel. conſ. 101. Paul. Caſtren. conſ. 284. Bald. l. cùm re, de donat. ante nupt. num. 2. & 4. Boerius lare, in cõment. ad conſ. Bitur. in tit. de contract. matrimo. & dot. Deciſ. cap. Tholo. 256.

q l. ad veſtimentum, l. 26. de peculan P.

r l. ſi quid earum, l. 45. in princ. & § 1. de leg. 3. l. qui concubinam, l. 29. de leg. 2.

s l. hoc legatum, l. 4. de leg. 3.

t l. propter res, C. de legat.

v § hic itaque diſcretus, de actio l. nemo rem ſuam, de verb. oblig.

x l. 1. § ex pluribus, de acq. poſſeſſ. P. c. inter dilectos, de fid. inſtrumen.

y l. cùm de indebito. § 1. de probation P.

z l. ſi filius fa. de don. in P.

a Bart. in l. quamuis, de aur. & arg. leg.

& veſtibus: quod quamuis ſubobſcurè notet Bartolus, tamen Nicolaus Boërius ſecundum eam ſententiam iudicatum fuiſſe ſcribit [a]. Quæ æquitatem eam habere mihi videtur, qua municipalia ſtatuta, quoad fieri poteſt, iuri communi ſint concilianda, & quia quæ iuris ſingularis non trahantur facilè ad conſequentiam [b], vtq; ſtricti iuris non prorogentur ad ſimilia [c].

a Nicol. Boër. ad conſuet. Biturr. tit. de conſuet. matr. & dot. § 4.
b Paul. l. quod verò contra l. 23. de legibus. l. 2. tit. 3.
c l. quicquid adſtringendæ de verb. oblig.

De ſecundis nuptiis. Cap. 26.

Lib. 5. C. tit. 9. Lib. Decret. 4. tit. 2.

1 *Nuptiæ ſecundæ non ſunt improbæ.*
Tertullianus malè ſecundas reprobat nuptias.
2 *Nuptiæ ſecundæ cur non benedicantur.*
3 *Nuptiæ ſecundæ & plures, repetitæ dicuntur.*
4 *Nuptiarum primarum, & repetitarum differentiæ.*
Nuptiæ ſecundæ quamuis permiſſæ, verè tamen fornicationes.
5 *Nuptiæ ſecundæ intemperatæ habitæ Ethnicis.*
6 *Nubebant viduæ publicis feſtis, non virgines, quare.*
7 *Nuptiæ repetitæ Moſcouitis permiſſæ, ſed vix habitæ legitimæ: tertias ſine cauſa nō permittunt: quartas à Chriſtiano alienas putant.*
8 *Nuptiæ repetitæ quando & quomodo, & num ſemper permiſſæ in Orientali eccleſia: & repetentium pœna.*
9 *Nuptiæ primæ benedicuntur, non ſecundæ.*
10 *Vxor ſacerdotis Iudæorum & Ethnicorum eſſe nequibat vidua: nuptias ſacerdos non repetebat.*
11 *Bigamus, & qui viduam duxit, non poteſt promoueri ad ſacros ordines.*
12 *Relictum, ſi non nupſerit, viduæ prohibet nuptias, in virgine valet, ſpreta etiam conditione.*
13 *Mater ad ſecundas tranſiens nuptias, non reuocat donationes filijs factas propter ingratitudinem, paucis exceptis cauſis.*
14 *Pecuniæ piæ debitæ maritandis pauperibus, non debentur pro maritandis viduis, ſed pro primò nubentibus.*
15 *Contributio taltæ, quæ debetur pro maritandis filiabus, debetur tantùm pro filiabus in primo, non in ſecundo matrimonio.*
16 *Bigamus non vtitur priuilegio clerici.*
17 *Secundæ nuptiæ punitæ, non primæ, ſi intra annum luctus ſiant.*
18 *Annus luctus olim 10. nunc 12. menſium.*
19 *Nuptiæ repetitæ intra annum luctus, ſuſpitionem habent ſiniſtram.*
20 *Nubens ante annum luctus, ſacrificabat vaccam prægnantem.*
21 *Vir non tenetur lugere vxorem.*
22 *Partus num edi poſſit 10. 11. & 13. menſe.*
23 *Repetendarum nuptiarum ſpatium & luctus, eiuſdem rationes.*
24 *Pœnæ nubentium intra annum luctus iure ciuili impoſitæ, iure pontificio quare ſublatæ.*
25 *Mulier etiam prægnans coitum deſiderat.*
26 *Num pœnæ nubentiū ſecundò ſublatæ, cenſeantur ei qui intra annum nubit.*
27 *Miſcella lex de viduitate remiſſa.*
28 *Pœnæ ſecundò nubentium fauore liberorum, quo ad lucra approbatæ.*
29 *Nouercæ ſuperinductæ liberis, malum.*
30 *Nouercam ſuperinducens liberis, conſilio patriæ lege Charundæ arcebatur.*
31 *Nouerca vnde dicta.*

32 *Nouerca*

32 Neuercæ Agrippinæ Claudij Cæſaris vxoris in vitricos crudelitas, vt ſuis faueret.
33 Nouercalia delinimenta inſatuant parentes contra liberos proprios.
34 Nouercale odium, pro matori.
35 Fœmina ſecundò nubentes contemnunt bona & vitam liberorum prioris matrimonij, amore ſecundi mariti.
36 Septitia Trachalorum matris nuptiæ ſecundæ, & eius teſtamentum, ob contemptos priores liberos, improbata.
37 Nuptiarum quoque repetitarum iniuria ad maritum præmortuum pertinet.
Morgincap. Phaderſium. Mundium.
38 Nubens ſecundò, habens ex primo filios, amittit proprietatem lucrorum quæ habuit à priore marito quocunque titulo.
39 Nubens ſecundò, nec lucra prioris coniugij diſtribuere poteſt inter liberos prioris matrimonij ſui arbitrio, vel electione: quod & in viro repetente matrimonium locum habet.
40 Ingrati filiæ amittunt lucra prioris matrimonij.
41 Viduæ, quæ nuptias non repetunt, non procul à virginitate ponuntur.
42 Viduus vel vidua, ſi non repetant nuptias, partiuntur pro virili cum filijs illius matrimonij, dotis ſeu donationis propter nuptias ſeu augmenti lucra in proprietate, & de lucris alijs liberè diſponunt.
43 Pater matérue tranſeuntes ad ſecundas nuptias, filijs decedentibus prioris matrimonij, quomodo cum filijs ſeu alijs fratribus ſuccedunt in vſufructu vel proprietate.
44 Mater non petito tutore filio pupillo, conuolans ad ſecundas nuptias, aut non reddita ratione tutelæ, ei non ſuccedit.
45 Lucra prioris matrimonij inſtituto generaliter hærede extraneo à parente, cenſentur reſeruata liberis prioris matrimonij.
46 Lucra quæ pater aut mater conſequuntur ex morte filiorum prioris matrimonij, decedentium ab inteſtato, tenentur reſeruare morientes alijs filijs eiuſdem matrimonij, non autem ſi illis ex teſtamento ſucceſſerunt.
47 Bona quæ coniunx tranſiens ad ſecundas nuptias habet per ſucceſſionem inteſtati, à filio mortuo prioris matrimonij quæſita per illum aliundè, quàm ex præmortuo coniuge, ſunt in illius libera diſpoſitione, ſecus ſi veniant à præmortuo coniuge.
48 Infamis aliquando facta, quæ tranſiret ad ſecundas nuptias, ſi haberet liberos.
49 Nuptiæ repetitæ non priuant dote ſua mulierem, nec virum donatione propter nuptias, quam vxori mortuæ dederat: ſed ſibi, non liberis prioris matrimonij conſeruat.
50 Donationes quoque reciprocæ coniugum non reſeruantur prioris matrimonij filijs, nec remuneratoriæ.
51 Pœna in bonis proprijs tranſeuntium ad ſecundas nuptias, ne poſſit ex his relinquere vxori, vel marito, vel vitrico, plus quàm vni ex liberis prioris matrimonij reliquerit.
52 Mater patérue repetentes nuptias, liberè poſſunt in bonis proprijs aliquem, vel aliquos liberos primi, ſecundi, vel tertij matrimonij inſtituere, relictis alijs ſingulis legitima & lucris ſuarum nuptiarum.
53 Coniunx qui deceſſit, & donauit vel legauit ſuperſtiti, poteſt cauere validè, ne donata ſubyciantur legibus reſeruationis liberis priores matrimonij, etiam ſi ſuperſtes nubat, & poteſt permittere nuptias.
54 Filij prioris matrimonij conſentientes ſecundis parentum nuptijs, non vtuntur poſtea priuilegio reſeruationis ſuperioris.
55 An remitti poſſit pœna impoſita nubentibus intra annum luctus.
56 Remitti non poſſunt pœnæ hac edictali.
57 Dos lucrata à marito ex ſtatuto, vel incrementum ſeu augmentum lucratum ab vxore, illa tranſeuntibus ad vlterius matrimonium, reſeruatur filijs ſolis illius matrimonij, vnde lucratum poſt mortem parentum.

Nuptias

NVPTIAS ſecundas deteſtandas non eſſe vt improbas & prohibitas, eccleſia docet catholica [a]: reiectáq; in eo Tertulliani ſententiam, qui eas vt ſtuprum deteſtatur [b]. Permittit enim eas Deus [c], & melius eſſe nubere quàm vri tradit, etſi melius ſit viduum caſtum permanere, quàm nubere & non vri. Nec quia non benedicuntur ſecundæ vel vlteriores poſt primas [d], ideò impiæ ſunt: nam ſemel benedictæ cùm ſint, videtur benedictio durare. Nuptiarum ſecundarum appellatio repetit tantùm, non immutat ſubſtantiam matrimonij: ſecundæ dictæ ratione proximè deficientis matrimonij, etſi plures repetitæ ſint [e]: Et ideò omnia quæ anteà explicata ſunt de ſponſalibus, & primis nuptiis, dote & alijs, ſecundis conueniunt: exceptis quibuſdam ritibus & priuilegijs, quæ ſpeciali calculo ſignabuntur. Intereſt namque primùm inter primas vnicásque, & repetitas nuptias: quòd primæ ſeu melius vnicæ nuptiæ commendentur, & laudentur: repetitæ eſſi permiſſæ, ſecundum veram rationem vetè fornicationes ſunt, vt ait D. Chryſoſtomus [f], & ad remedium incontinentiæ conceſſæ. Quod pluribus rationibus docet D. Hieronymus [g]. Et tutius viſum eſt nubere in domino vni ſoli, quàm inhoneſtè multos admittere [h]. Valerius Maximus [i] ſcribit, eas quæ vno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honoratas apud Romanos: quòd exiſtimarent eum præcipuè matronæ, ſyncera fide interruptum eſſe animũ, qui poſt depoſitæ virginitatis cubile, in publicum egredi neſciret: multorum matrimoniorum experientiam, quaſi legitimæ cuiuſdam intemperantiæ ſignum eſſe credentes. Et Plutarchus [k], *Quid eſt*, inquit, *quod publicis feſtis, veteri more, virgines non nubunt, viduæ nubunt? an quòd virginibus decorum, vidus verò melius præſentibus ſecum nubere? fœlices namque ac fauſtæ primæ nuptiæ, ſecundæ verò triſtes ac deteſtandæ. Pudet enim viros adhuc eos, quibus anteà nupſerant, alios accipere, mortuos autem lugent. Quò fit, vt magis quietè, quàm ſtrepitu & deducentium multitudine delectentur. Dies verò feſti adeò multitudinem diſtrahunt, vt his rebus per otium intereſſe non poſſit.* Moſcouitæ ſeu Rutheni concedunt quidem ſecundum matrimonium, ſed vix legitimum putant: tertiam vxorem ducere ſine graui cauſa non permittunt: quartam nec concedunt, nec Chriſtianum ducunt. Atque in canonibus cuiuſdam Ioannis Metropolitæ Moſcouiæ ſcriptum habent, vt ſacerdos ſi ſciens tertiò matrimonium experentem coniunxerit, officio priuetur, vt narrat Sigiſmund. Liber Baro [l]. Quod mutuatum eſt ab orientali eccleſiaſtica diſciplina, cuius fidem amplectuntur. Nam in canonibus Nicephori confeſſoris ſic ſtatuitur [m]: *Bigamus non coronatur, ſed in eo punietur, vt annis duobus, ſacra non participet myſteria: Trigamus annis quinque emendetur, & ſic admittatur.* Nicetas etiam Metropolitanus ad Conſtantinum Epiſcopum ſcribit [n], Bigamum annumà ſacrorum myſterio abſtinere debere, neque eum qui preces ſuper eos concepit, cùm illis cibum ſumere debere. Meminit conſtantinus Harmenopulus [o] Synodicæ deciſionis habitæ ſub Conſtantino Porphyrogenera, & ſocero eius Romano, ab iiſdem principibus ſubſcriptæ, qua permittebatur quadragenariis, ſi nullos ex ſecundis nuptis ſuſcepiſſent liberos, ad tertias peruenire ad prolem habendam: iis autem qui trigeſimum annum haberent pariter, etſi ex ſecundis ſuſtuliſſent liberos, ob infirmitatem ætatis. Verùm tam iis, quàm illis, cum eccleſiaſticis pœnis (de quibus in ca. de iis, cum ſeq. 31. q. 1.) quartas omnino nuptias improbabat, & nullas dixit. Inſeritur & nouella Porphyrogenetæ in iure orientali lib. 2. tit. περὶ πολυγάμων, quæ in ſuggeſtu ſingulis annis Conſtantinopoli legitur, qua prohibitum ſe quarto iungere matrimonio: alioquin imminente pœna ademptionis ſacræ communionis, & expulſionis à ſacris & eccleſia. Pari modo de tertio ſtatutum, eſſe illud humanæ infirmitatis, ſed non honeſtatis Chriſtianæ, libidinis perturbatione vincente. Proindeq; inibi ſtatuitur, vt qui tertiò nupſerit, ad quinquennium non ſit ſacræ communionis particeps, néue hoc tempus illi

contra

[a] can aperiant, can. Deus maſculum, ca. quod ſi dominetur, 31 q. 1.
[b] Tertull. lib. exortationis ad caſtita & lib. de monogamia.
[c] ca. hac ratione, 31. q. 1. ca virginibus, cod. c. pen. & fi. de ſec. nup. 2 carmi 7.
[d] c. 1. & c. vir autem de ſec. nupt.
[e] glo. in rub. de ſec. nupt. C.
[f] can. hac ratione, cũ 2. ſeq 31. q. 1.
[g] D. Hieronym. contra Iouin. lib. 1.
[h] c. 1. de iis qui fil. occidet. cap veniens, qui cler. vel vouen. can. quomodo virginibus, 31 q. 1.
[i] Valer Max. libr. 2. c. 1. dum de nuptijs agit.
[k] Plutar. proble. 99.
[l] Sigiſm. Baro, in cõment. rer. Moſcouit.
[m] lib. 2 iur. orient.
[n] libr. 3. iur. orient.
[o] Harmenop. libr. 4.

contrahatur, & posteà non ei permittatur, nisi in sola Dominica Domini resurrectione, ieiuniis ante à expletis: atque ita tantum permittit matrimonium post quadragesimum annum, vt retulit Harmenopulus, si liberos quis ex prioribus non habuisset. Ita in concilio Neocesariensi [a], pœnitentia sa-
90. nubentibus iniungitur, prohibeturue ne presbyteri intersint. Hinc secundo, iura statuunt, secundas vel repetitas nuptias ineuntes, non benedici à sacerdote, cum primæ benedicantur [b]. Et D. Ambrosius [c], *hominis vnam vxorem decreuit Deus, cum qua benedicatur: nemo enim tum secunda benedicatur.* Quod & apud Romanos religiosum fuisse monet Plutarchus [d], dum ait, *Eodem tempore vxor cum viro consecratur, quemadmodum multa sunt in sacris, quæ*
10. *sine viro, aut nequeunt. Priore autem amissa, alteram statim superducere, tum dissidere est, tum viro iniquum & impium quare & mortua vxore, flamen Dialis se sacerdotio abdicabat.* In quo simonium & mimos egerũt veræ religionis veri Dei, in qua statutum erat [e] de sacerdote, *Virginem ducet vxorem: viduam autem, & repudiatam, & sordidam, atque meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo, ne commisceat stirpem generis sui*, vulgò *gentis suæ, quia ego dominus, qui sanctifico eum.* Quo factum etiam, postquam receptum est in ecclesia occidentali & catholica sine vxore esse debere, quemadmodum docuimus in impedimentis, eum qui ad tractanda Dei mysteria promouetur, vt bigamus, qui duas habuit vxores, vel qui viduam duxerit, non possit ordinari, iure ciuili & pontificio [f]. Sic oportet Episcopum vnius vxoris esse virum [g], vt ait D. Paulus 8, id est, quod non promoueatur bigamus: non autem quod necessarium sit habere illum vxorem, sed negatiuè intelligendum illud. Proinde
11. tertio, fauorabiliores in capiendis legatis sunt primæ, quàm secundæ nuptæ: si quidem legatum in dicta conditione, *si non nupserit*, relictum virgini quæ nondum virum experta est; eadem remissa quanquam nupserit, debe-
12. tur [h] in viduas diuersum. Nec mater, quæ ad secundas transiit nuptias, propter ingratitudinem reuocare potest donationes prioris matrimonij liberis factas, exemplo eius quæ inhonestè vidua viuit, cum tamen ea, quæ vi sua ab vnico matrimonio, possit [i]. Exceptis tribus capitalibus ingratitudinibus, de quibus nouella Iustiniani cautum est [k]; si filius matris vitæ insidietur, vel manus impias ei inferat, vel iactatam eidem vrbem patri-
13. monij facere molitus. Accedit, quod bona quæ relinquuntur pro pauperibus mulieribus dotandis & maritandis, non possunt distribui in dotem viduarum, quæ nubere volunt, quantumcunque pauperes sint, vt ait Baldus & Guillel. Benedictus [l], quia appellatio matrimonij ad nuptias primas refertur. Neque subdit clientes, qui pro maritandis filiabus virginibus
14. domini seu patroni tenentur pecuniam conferre, pro vidua filia iterantes matrimonium tenentur, vt notat Gui. Papæus [m]. Si quis etiam verberauerit clericum vnius vxoris virum, incidit ipso iure in sententiam excommuni-
15. cationis canonis fauore cleri editi, non autem si bigamus [n]. Quarto differre videntur nuptiæ repetitæ à prioribus, quod secundæ puniantur [o] vt exosæ à iure ciuili, duobus maximè casibus, quando intra annum luctus fiunt, vt nimium acceleratæ, vel quando liberi ex præcedente sunt matri-
16. monio, vt non nuptiæ, sed præcipitatio & liberorum iniuria damnari videatur. Itaque ex pœnas iuris Codicis Iustinianei [p], anticipans annum luctus incurrit, ex constitutione Gratiani, & Valentiniani, & Theodosij CCC. vt sanximus, 2. vltra tertiam partem bonorum suorum in dotem dare non possit secundo viro, 3. neque ei vltra eandem tertiam partem relinquere possit, 4. vt sic omnium suprematum voluntatum, legatorum, & mortis causa relictorum expers, 5. vt relicta à suprema voluntate prioris mariti amittat, 6. vt hæreditates legitimas seu ab intestato ciuili vel honorario iure
17. delatas, non possit vltrà tertium gradum vendicare. Hæc placuerunt pa-
tum quoque iurisprudentiæ authoribus, quibus sanctum visum est vxorem

[a] ca. 1. de his qui frequentes, 31. q. 1.

[b] Ca. 1. & ca. vet autẽ, vel mulier, de sec. nupt. lib. 4. Decretal. titu. 21. ca. fin. 23. distinct.

[c] D. Ambros. tomo 4. super c. 3. prior. epist. ad Timo. h.

[d] Plut. in problem.

[e] Leuit. 21.

[f] ca. 1. cum, ca. deinde, ca. vna tantum & ca. fin. 26. dist. c. 2. 3. & fin. de big. lib. 1. Decretal. titu. 18. § 1. ver. & ne quis vxori, quom. oporteat. & ca. cler. ad ordina perdu. in authen. col. 1. tit. 6. § sed & si quis inter & c. de nup. col. 4.

[g] D. Paul. ad Timoth. 3. c. 1. 26. distinct.

[h] Panor. I. cum tali, l. 71. § Mœuio, de con. & demonstr. lib. 35. Paul. quæst. glo. & Ias. 2. & auth. cui relictum, de ind. vidu. col. lib. 6. C. tit. 49.

[i] Ibi Soles l. 4. C. de rebus don. li. 8. ti. 56.

[k] § mater tamen, de nupt. auth. col. 4. tit. matr. quod matres, de rebus don. C.

[l] Guill. Bened. in ca. Raynutius, ad verba qui cum alia, nume. 79. ver. par.

[m] Ioannes Fabri § hinc sermone, de verb. significa.

[n] Gui. Pap. q. 57. in fi. ca. si quis iuuenem diabolo, 17. q. 4. c. vni. de cleri. coniug. lib. 3. sexti Decretal. titu. 3.

[o] l. 1. & 2. de secund. nup. lib. 5. C. tit. 9.

[p] l. 1. de iis qui notantur infa. lib. 3. p. tit. 2.

[q] l. 1. de

per

per annum virum, cuius memoria damnata non sit, elugere debere [a]. Annum olim decem mensium constituentes, posteà expletum 12 [b]. Sic Ouidius [c],

Tempora digereret cum conditor vrbis in anno,
Constituit menses quinque bis esse suo.
Scilicet arma magis, quàm sydera, Romule, noras.
Curáque finitimos vincere maior erat:
Est tamen & ratio, Cæsar, quæ mouerit illum,
Errorémque suum, quo tueatur, habet.
Quod satis est vtero matris dum prodeat infans,
Hoc anno statuit temporis esse satis.
Per totidem menses à funere coniugis vxor
Sustinet in vidua tristia signa domo.

Et rursum idem [d],

Annus erat, decimum cùm Luna receperat orbem,
Hic numerus magno tunc in honore fuit.
Seu quia tot digiti, per quos numerare solemus,
Seu quia bis quino fœmina mense parit.

Et paulò post,

Assuetos igitur numeros seruauit in anno
Hoc luget spatio fœmina mœsta virum.

Suspicantur iura aliquid sinistri contra vxorem, quæ hoc tempus non expectauerit, veluti quæ iam viuente marito cogitauerit de violanda pudicitia, elegeritque virum secundum, quem priore contempto haberet [e]. Vnde etsi prolis natæ consideratio nulla sit, intempestiuas tamen cohibent iura nuptias infamia [f]. Persuasum habeo hoc anni spatium luctus habuisse prohibitionem & pœnam infamiæ, potissimum ratione prolis, quæ posset esse concepta ex commixtione prioris matrimonij. Siquidem ex lege Gordiani [g] tristior atratúsque habitus remissam habuit infamiam in luctu, verum acceleratio nuptiarum eandem retinuit, inustaque labes perpetuo edicto pudori non solum nubenti intra id tempus, sed ei qui eandem sciens prudénsque duxisset. Suadet & sacrificium indictum secundo nubentibus intra ea tempora à Numa Pompilio [h], vt quæcunque ante decem menses à viri morte nupsisset, vaccam prægnantem immolaret. In remissa luctus necessitate, æqualis facta est vxor viri priuilegio, qui infamis non est, si vxorem non elugeat [i]: at remansit prolis miscendæ periculum, quod cùm natura ipsa immineat, nulla iuris fictione potuit honestè vel legitimè obliterari.

Aulus Gellius [k] fuse disputat ex Plauti Cistellaria, Menandro, Cæcilio, M. Varrone, Aristotele [l], Homero, & vsu obseruato, constitutioneque Adriani Cæsaris, partim posse edi in decimo & vndecimo mense à coitu. Sed & mirum quod ex Plinio refert [m], creditum fuisse & decimo tertio mense posse: citatúrque Massurius author, qui scripserit L. Papyrium prætorem, secundo hærede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cum mater partum tredecim mensibus tulisse se diceret, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum ei videretur. Macrobius etiam [n], dum soluit quæstionem cur in compedibus vinciretur. Saturnus Romæ in templo, refert Apolodorum dixisse Saturnum alligari per annum laneo vinculo, & solui ad diem sibi festum, id est, mense Decembri. Significare autem semen decimo mense in vtero animatum, in vitam grandescere, quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ vinculis detinetur. Iustinianus tamen [o] hunc partum post 11. mensem à morte mariti editum, non existimat legitimum, sed aliunde quàm à marito susceptum: & eam quæ ita peperit, subiicit pœnis nubentis intra annum luctus. Narrat & Suidas [p], cum Demarati natiuitas fuisset denuntiata Aristoni patri, Aristonem sub

dicta-

a Paul. l. solet, 10. & Vl. l. liberorum, l. 11. § 1. eod.
b l. 2. C. de sec. nup.
c Ouid. lib. 1. Fastor.
d Ouid. in 3 Fastor.
e Iustinia. § alterius, de restit. & ea quæ par. in 11 men. nouel. 39.
f § nam si nulla, & § si verò rationabiliter, & § & similiter per culpã, & § si igitur ex prioribus, in nou. 22. § primæ si quidem nuptiæ, de nupt. col. 4. in auth.
g l. decreto, l. 15 ex quib. cau. inf. irrog. lib. 2. C. tit. 12.
h Plut. in Num.
i l. vxores, l. 9 de iis qui not. inf. lib. 3. Pitu. 2.
k Gell. lib. 3. cap. 16.
l Aristot. lib. 7. de histor. animal. cap. 4.
m Plin. lib. 7. cap. 5.
n Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 8.
o Iustin. Nouel. 39. § fin. de restit. dot. & ea quæ par. in 11. men.
p Suidas, in Demarato.

ducta ratione, quòd à nuptiis nondum elapsi essent decem menses, negasse hunc suum esse filium, atque vt nothum abdicasse. Verùm hîc inter viuos coniuges potuit coniunctionis anticipatæ haberi certior obseruatio.
23 Quare cùm intra hæc tempora anni à morte mariti, partus conceptus nasci possit, per id tempus abstinendum prætor censuit, à nuptiis, & ad tempus, quo solet lugeri, se retulit propter turbationem sanguinis, vt notat Vlpianus [a]. Probátque sententiam Pomponij eam, cui lugendi solemnitas remissa est, quæúe intra legitimum tempus partum ediderit, posse se statim nuptiis collocare, non aliter. Sic enim familiæ diuersorum maritorum, & bona iniustè, reíquepublicæ damno [b], commiscerentur, & secundo marito conceptus ab alio succederet, & natus sub altero marito vt eius filius habitus, patris hæreditate priuaretur: quod certè valde iniquum est. Atque hæ pœnæ respiciunt maximè fauorem liberorum non-
24 dum natorum, non nuptiarum contemptum vel improbationem. Remissæ tamen hodie iure pontificio, permissæq; nuptiæ intra illud lugendi tempus [c], ad euitandam delinquendi occasionem: satius enim visum est permittere acceleratas nuptias, quibus homo, nempe liberi nondum nati &
25 familia commixta offenduntur, quàm peccari in Deum. Desiderat namque coitum mulier, etiam quæ concepit. Sic enim Aristoteles admonet [d], salam animalium mulierem, & equam grauidam, coitum pati. *Homo enim*, inquit, *sua natura perfœcundum animal est: aliquid etiam in vtero tum spacij, tum excrementi superest, quanquam non tantùm, vt vel alterum possit alere: mulier*
26 *itaque ob eam causam coitum recipit*. Quanquam non me latet Odofredum [e], & alios [f] existimasse, pœnas has nec iure canonico esse correctas in nubentibus intra annum luctus, & ita obseruari in Italia: neque ideo minus verum esse & legitimum matrimonium, quia non matrimonium per iura, sed acceleratio puniatur: Sed & illis accederet, quòd ex causa etiam matrimonium contractum suspendi possit in concubitu, veluti donec à menstruis purgata sit vxor, & recens editus partus ablactetur [g]. Cui sententiæ lubens subscriberem, nisi me remoraretur delinquendi occasio, cui via aperiretur, si mulieres continere non valentes, metu ne amitterent hæc lucra, & metu pœnarum, ad tacitam & secretam pollutionẽ & scortationem declinarent [h]. Qua ratione arbitror melius reipub. consultum iri, si re-
27 mittantur. Vtárque hac in re contra Iustinianum rescripto eiusdem & sanctione [i], per quam licet, sublata lege Iulia Miscella, mulieribus viduis, etiam maritorum suorũ interminatione spreta, quæ viduitatem eis indicit, & non dato sacramento, ad secundas migrare nuptias: & nihilominus ea percipere, quæ maritus dereliquit, pœna cessante, siue habeat liberos, siue
28 non habeat. *Augeri enim*, inquit, *magis nostram rempublicam, & multis hominibus legitimè progenitis frequentari, quàm impijs periurijs affici volumus*. Cæterùm aliæ sunt pœnæ secundò nubentibus impositæ, nec in odium quidem nuptiarum, sed ad vtilitatem liberorum iam ex prioribus nuptiis susceptorum, & vt prospiciant leges, ne iniuria eis secundis nuptiis inferatur: quæ certè nullo modo sublatæ sunt, pertractatæ in l. fœminæ, & sequentibus legibus, de secund. nupt. C. Idcirco hæ pœnæ communes sunt, tum mulieribus, tum viris secundò nubentibus [k]: vterque enim irrogare damnum liberis secun-
29 do matrimonio videtur. Nam quod ad virum pertinet, qui nouercam superinducit filiis, quantum noceat vulgò cognitum est, & ex probis authoribus constat: vt Menander absolutè dixit [l],

δεινότερον ἄλλον οὐδὲ μητρυῆς κακόν,
Nullum maius malum nouerca.

a Vlp. l. liberorum, l. 11. §. 1. de ijs qui not. infa.
b l. super statu, de quæstio. C. l. 2. §. quamuis, de ven. inspic. in P.
c c. pen. & fin. de secun. nup. & ibi interpres 1. ad Corinth. 7. glo. fin. in l. 1. de sec. nupt.
d Aristot. lib. 4. de generat. animal. c. 5.
e Odofred. in l. 1. C. de sec. nupt.
f glo. in l. decreto, in verbo contrahere, ex quib. cau. infam. irrog. C.
g ca. ad eius verò cõcubitum, 5. distin.
h Pan. in c. fin. num. 3. de secun. nupt.
i Iustin. l. 2. de iudic. vid. toll. libr. 6. C. titu. 40.
k l. Generaliter, l. 5. de sec. nupt. C.
l in senten. comico. Græcor. c. 24.

Sibaritis tulit legem Charundas, vt qui liberis nouercam superinduxisset, à consilio senatus & patriæ submoueretur: nunquam ab eo existimans patriam recta ac salubria consilia sperare posse, qui liberis olim propriis malè consuluisset [a]. Dixerunt antiquorum quidam nouercam, quasi nouam arcam dici [b]. Melius tamen meo iudicio, quasi νέα ἀρχή, noua vel recens princeps: ea enim in domum traducta mariti, prioris matrimonij liberis nititur abrogare imperium, vt sibi & suis arroget: statim instituens bellum & odium irreconciliabile in eos, quos suis impedimento esse arbitratur. Vt Agrippina à Claudio Cæsare superinducta liberis, strenuè protinus dedit operam, vt suus filius Domitius Nero à Cæsare adoptaretur, & id consequuta ei imperium parens, statim è conspectu patris subduxit Germanicum è prima vxore natum: atque verita, ne contrà, quàm moliretur, accideret, immedicabile venenum marito, Locustæ veneficæ ope, in boleto porrexit [c]. Dehinc & Germanicum, & eius sorores interfecit, abscondito mariti testamento [d]. Et sæpè nouercalibus delinimẽtis infatuati mariti, coguntur iudicium ferre contra proprium sanguinem, & filios exhæredare [e]. Euripides [f] illud ipsum insigniter exprimit,

Ἐχθρὰ γὰρ ἡ πιοῦσα μητρυιὰ τέκνοις
Τοῖς πρόσθ', ἐχίδνης οὐδὲν ἠπιωτέρα, i.
Inimica enim est subiens nouerca liberos
Priores, vipera nihilo mitior.

Abiit in prouerbium, pro truci inimicitia, nouercale odium; & apud Cornelium Tacitum [g], nouercales manus. Et pro insigni malo, nouerca: vt,

Dies quandoque parens, quandoque nouerca.

Nec potuit Canidiæ veneficiæ odium supremum exprimere significantius Horatius [h], quàm illo versiculo,

Quod, vt nouerca, me intueris?

Nec solùm liberis alienis nouerca nocet, verùm & sæpe quæ nuptias repetit, propriis officit: & fœminæ immoderatæ & intemperantes plerunque nouis maritis, non solùm res filiorum, sed etiam vitam addicunt, vt ait Constantinus Cæsar [i]. Ideo cùm Septitia mater Trachalorum, filiis irata, & in contumeliam eorum, cùm iam patere non posset, Publio seni admodum nupsisset, posteà quoque vtrumque testamento præteriisset; aditus Augustus, & nuptias mulieris, & suprema iudicia improbauit [k]. Nec patitur etiam Iustinianus [l], genitores qui sese secundis nuptiis deuouerint, irrationale odium ad priores liberos forsitan habentes, sine iusta ratione ingratitudinis, insimulare: neque innocuam posteritatem iniuriis afficere. Nuptiarum quoque secundarum etiam iniuria visa est pertinere Iustiniano ad maritum mortuum, cuius animam per eas contristari ratus est [m]: vt opinor, quia animis constat amor verus coniugalis [n], & animi sunt immortales. Et proinde, indiuiduum amorem perpetuum esse existimamus: vt & Langobardi, qui redimendam vxorem, ab hæredibus prioris mariti, per secundum maritum prætio statuerant. Sic enim lex apud illos sancita per Rotharium regem, in hæc verba [o]: *Si quis filiam suam, aut quamlibet parentem in coniugio alij dederit, & contigerit casus, vt illi maritus moriatur: potestatem habeat illa, si voluerit, ad alium maritum ambulandi liberum tantùm. Secundus autem maritus, qui eam tollere disponit, de suis proprijs bonis medium pretij, quantum fuerit dictum, quando maritus primus eam despensauit, pro ipsa meta dare debet ei, qui hæres proximi mariti prioris esse inuenitur: etsi noluerit accipere habeat ipsa mulier, Morgin cap, & quod de parentibus eius adduxerit, id est, Phaderfium. Parentes verò eius potestatem habeant eam dandi ad alium maritum, vbi & ipsa & illi voluerint. Et Mundium eius prioris mariti non habeant parentes, pro eo quòd denegarunt voluntatem suam: ideo redeat Mundium eius ad parentes proximos,*

qui

a Diod. Sic. libr. 12. Biblioth.
b glo. in §. socrum, de nupt.
c Dion Cassius, libr. 60
d X philj. in Nerone.
e l. 4. de inoff. testa. in P.
f Eurip. in Alceste.
g Cor. Tac. in 2.
h Horat. libr. Epod. od. 5.
i l. lex quæ tutores, l. 12. §. lex enim, de admini. tuto. libr. 5. C. titu. 17.
k Val. Max. lib. 7. c. 7.
l Iustinia l. fin. vers. pen. de sec. nup. C.
m § quæ verò, de nupt. in authen.
n l. 3. de dona. int. vir. & vxo. P.
o l. si quis filiam suã, de sponsal. libr. 2. legum Lãgobard.

qui prius tam ad maritum dederint : etsi parentes eius non fuerint legitimi , tunc Mundium eius mulieris , ad curtem regis pertineat . Et si talis fuerit mulier , quæ maritum non vult , aut non possit habere : sit in eius potestate , ad quem Mundium de eo pertinet . Et si ille eam malè habuerit , vel tractauerit , & probatum fuerit , tunc liceat ei ad parentes suos reuerti : etsi parentes non habeat [1], *ad quos ipsa reuertatur , ad curtem regis habeat refugium , & Mundium eius regis sit* , hæc apud
38 Langobardos lex , Iure ciuili mulier , quæ susceptis ex priore matrimonio liberis superstitibus , transit ad secundum , etiam post annum luctus , amittit proprietatem rerum , quas ex facultatibus , priorum maritorum percepit , siue iure sponsalium , aut solemnitate nuptiarum , aut donatione causa mortis , vel legati , vel fideicommissi titulo ; easque vel ad omnes liberos prioris matrimonij , vel ad vnum illorum , conseruata aliis legitima , tenetur relinquere , solo vsufructu penes illam remanente , quandiu vixerit , sublata alienationis potestate , vt sanxerunt Gratian . Valentin. & Theodosius [a] . Deinde & illi inhibita harum rerum inter liberos distri-
39 butio , vel electio alicuius ex liberis : atque omnibus quia omnibus æquè irrogata iniuria , repetitione matrimonij , per legem fuerunt distributa [b] . Quæ & in marito repetente nuptias locum habet , vt amittat lucra omnia quæ ex priore matrimonio , & vxore , cuius extant liberi , siue nomine dotis , vel alio titulo consequutus est , & ea teneatur relinquere iisdem liberis , nec eligere quemquam ex illis possit [c] : sed illi à lege vocati , etsi hæredes non fuerint patris , ea consequantur [d] . Nisi ingrati sint parentibus [e] .
40 In fauorem quippè liberorum hæc donata vel relicta creduntur . Et quanquam speciem indictæ viduitatis , hoc videatur habere improbatam : tamen cùm magis cura liberorum , quàm viduitas imungi videatur , æquissimè recipitur , vt ait Terentius Iurisconsultus [f] . Remittitur namque hæc pœna subla-
41 tis liberis prioris matrimonij [g] . Atque optimum , laudabile , & dignum visum est Iustiniano [h] , vt mulieres ita honestè se habeant , quatenus quæ semel ad virum venerunt , seruent inuiolatum morientium torum : *Et huiusmodi* , inquit , *mulierem & miramur , & laudamus pariter , & non procul à virginitate ponimus : non tamen vt ideo secundæ inhibeantur nuptiæ illis , quæ continere*
42 *non possunt* . Quod si non conuolet ad secundas nuptias maritus superstes , vel vxor in lucro dotis , & donationis propter nuptias , vnà cum liberis partem succedendo faciet in proprietate quoque [i] . Et potest liberè eadem quæ ex lucro prioris matrimonij capit abstinens à secundo , liberè alienare , vel liberis , vel extraneis distribuere . Neque possunt liberi reuocare , vel petere alienata , nisi intestatus intestatáue decesserint : quo casu quæ non
43 alienata reperiuntur , petunt filij , & ex illis nepotes [k] . Et ex lege Theodosiana [l] , ita demum filio , pleno iure , succedebat , si post mortem filij non repetebat nuptias : at lege Iustiniani , succedit , etsi secundo nubat , in vsufructu , vt diximus , si alij filij sunt prioris matrimonij , & in proprietate , si non sint : siue filij prioris matrimonij mortui sint ante secundas
44 nuptias , siue post secundas matris nuptias [m] . Dummodo transiens ad secundas nuptias , si legitimam suscepisset tutelam filiorum , prouideat
45 dari tutores filiis : alioquin eorum successione priuaretur [n] . Fauore liberorum receptum nouellarum iure est , vt instituto hærede extraneo generaliter , non censeantur ea lucra illi relicta nec translata , nisi expressè in alios translatio fiat , sed præsumatur testator reseruasse liberis [o] : quamuis iure Codicis aliter fuisset receptum [p] . Sed & receptum est ex communi
45 & certorum interpretum calculo [q] , etiam ea quæ pater vel mater consequitur ex bonis filij primi matrimonij decedentis , cùm hodie [r] illis succedant in proprietate , vnà cum aliis filiis , teneri reseruare aliis filiis eiusdem matrimonij , nec posse alienare , scilicet si ab intestato successerint : diuer-

a l. fœminæ , l. 5. in princ. & § 1. & similiter in donationi, de secund. nupt. C.

b § si vero cap. sicut, vers. verum est autem, de nupt. in auth. item, de sec. nupt. C.

c l. generaliter , l. 5. nunc auth. sed nunc, de sec. nupt. C. § hoc autem, de non elig. sec. nubân in auth. cod. tit. & auth. hæres, de sec. nupt. C.

d d. l. generaliter §. nisi sec. nupt. auth. hæres, cod. tit. & auth. hæres, de sec. nupt. C. § si vero expertus, & §. quorum nihil nunc, & § futuro , de nupt. auth. coll. 4.

e l. si quis, §. fin. de cond. & demonstr. ff.

f l. fœminæ v. § illud, de sec. nupt. C

g § ingratitudinis, vers. optimum , de non elig. sec. nubân auth.

h auth. si tamen abstineat, de sec. nupt. C. § quia verò mulieres , vt fiat. fil. &c. in auth. coll. 9. constit. 7. § soluto igitur de nupt. coll. 4.

i l. si quis, §. 6. § illud etiam, de sec. nupt. C.

k l. inter quæ desunctos, l. 6. ad Sc. Tertull. l. b. 4. C. tit. 55.

l d. l. fœminæ §. illud, de sec. nupt. C. § hinc nos, de nupt. coll. 4. in auth.

m l. omnem morti , l. 6. ad Sc. Tertull. C.

n §. decessus, & §. soluto, de nupt. coll. 4. constitu. 9. auth. nunc autem, de secund. nupt. l. b. 5. C. tit. 9.

o l. si quis prioris, l. 8. §. certum est fauorem , de sec. nupt. C.

p auth. de defuncto, ad Tertull. C. § consequutus , de hæred. ab int. vcn. coll. 4.

q gl. in l. fœminæ, §. illud, in verb. postissimum dicta, & ibi Bart. hæc videndus, qui contra sol. aut de sec. nupt. C. l. mere quæ desunctos , l. 5. ad Tertull.

a auth. ex teſtamento, C. de ſec. nupt. § hinc nos, de nup. in auth. § cùm igitur, de non cumul. cum nub. in auth.

b § fin. de inut. ap. Iuſtinia.

ſum enim, ſi ex teſtamento illorum, vel codicillis, vt quilibet extraneus, habuerint: quia videtur remiſiſſe iniuriam filius [b]. Verùm obſeruandum 47
eſt, quando mulier, vel vir, qui nuptiis ſecundis ſe coniunxerunt, ſuccedunt ab inteſtato filiis prioris matrimonij, ex bonis quidem quæ fuerunt ex priore coniuge mortuo, per mortem filij ad ſe peruenientibus, nihil poſſe retinere, ſi alij fratres ſint. Cæterùm bona quæ aliundè filio præmortuo peruenerant, & in quibus cum fratribus defuncti ſuccedunt, illis quæruntur: nec reſeruant inuiti prioribus liberis fratribus defuncti auth. ex teſtamento, de ſecund. nupt. C. ibi, quæ ex paterna ſubſtantia, &c. iunctis §§. ex quorum corpore ſumpta eſt auth. Sed & pater qui

c § ipſitur, per quas perſo cuiq; acquir. l. cùm oporter, de bon. quæ lib. C. l. 1. de bo. mater. C.

habet vſumfructum in bonis aduentitiis filij [c], & maternis, eo non priuatur, ſi tranſit ad ſecundas nuptias [d]. Sed & Gratianus, Valentinianus, & 48
Theodoſius [e] voluerunt habentem liberos mulierem, ad ſecundas nuptias tranſeuntem, infamem quoque eſſe: ſicut de ea diximus, quæ intra annum

d l. fin. & in l. fin. de bon. mater. C.

e l. in qua mulier, ad Se Tertull. libr. 6. C. tit. 55.

luctus nubebat, niſi à principe gratia infamiæ fieret, & illa medietatem omnium bonorum, quæ eſſent tempore nuptiarum, ijſdem filiis titulo donationis ſimplicis & irreuocabilis largita fuiſſet; cuius tamen vſumfructum dum viueret retinere poterat. Obſeruandum tamen hîc eſt, de lucris 49
agi ex priore matrimonio procedentibus, vt liberorum ex eo natorum commodis reſeruentur: non autem de iis quæ redeunt ſoluto matrimonio ad coniuges, quæ illorum ante coniugium erant, vel nomine illorum data. Siquidem donatio propter nuptias, quam vir ſuperſtes retinet, quam tenebatur mulieri dare, ſi prior deceſſiſſet, ſibi non liberis cedit. Sicut & dos, quæ, mortuo marito, ad vxorem redit, non quæritur prioris matrimonij liberis, ſiue ab ea, ſiue ab alio eius nomine data fuerit, vt notat

f Zeno, l. ſi liberis, l. 12. de donat. ante nup. lib. 5. C. tit. 3.

imperator Zeno [f]. Sunt enim hæc propria patrimonia viri & vxoris, dóſque in patrimonij nomen tranſit [g]. Quod & de donationibus reciprocis inter 50
coniuges excipiendum eſt, vtpote quæ compenſationis non lucri nomine potius cenſeantur [h], & permutationis [i], itidem & in remuneratoriis donationibus, vt pro lucris non habeantur [k]. In propriis autem bonis, qui, ſi

g l. 3. § fin. de minor. P.

h Vlp. l. quod autē, l. 8. § ſi vir, de donat. int. vir. & vxo. lib. 24. P. item l. ſi pater pueliæ, C. de inoff. teſta. l. de fideicommiſſo, C. de tranſ. &

i l. ſed etſi lege, § cō ſalutē, de pact. hæredi in P.

quæſue habet ex priore matrimonio liberos, & in coniugium aliud tranſit, alias pœnas patitur: nempe quòd non poſſit ſecundæ vxori, vel marito repetito, vel ex illis vitrico nomine donationis propter nuptias, ſi vir vxori dare, vel ſi mulier dotis cauſa, vel vitrico, teſtamento, vel alio modo donare, plus quàm vni ex liberis, cui minus dederit, prioris matrimonij. Quod ſi aliter factum ſit, datum reuocatur: & ex conſtitutione Leonis & Anthemij [l], quod excedit ad liberos prioris matrimonij, æqualiter diuidendum redit: & ſecundum conſtitutionem Iuſtiniani [m], etiam cum ſecundi matrimonij liberis partiendum. Quæ tamen emendata fuit nouella [n], & ſecundum priorem Leonis & Anthemij ſtatutum, vt ad ſolos prioris matrimonij liberos, quibus ſolis, ſecundis nuptiis irrogata videbatur iniuria, contemptaue cura, pertineret. Fit autem æſtimatio portionis relictæ vel coniugi ſecundo, vel vitrico, & eius quod filio prioris matrimonij relinquitur, habita ratione ad bona quæ ſunt binubo tempore ſuæ mortis [o]. Poſſunt tamē pater aut mater, qui liberos ex priore & ſecundo vel vlteriore habent matrimonio, reſeruatis ſingulis lucris ex ſingulis matrimoniis receptis, in propriis bonis, aliquem vel aliquos, ſiue prioris, ſiue ſecundi matrimonij præferre, dummodo reliquis legitimam relinquāt: quia ſi inteſtati deceſſerint, & bona propria inter omnes cuiuſuis tori fuerint, deductis lucris, diuiduntur [p]. Neq; 51
omittendū eſt, coniuges qui prædeceſſerint factis donationibus, vel legatis, vel lucris, ſuperſtitibus relinquentes, poſſe prouidere, ne liberalitates illæ in priores pœnas incidant, ſi tranſeat ſuperſtes ad aliud matrimonium: quippe quòd receptum ſit, expreſsè donantem hoc poſſe prohibere, permittendo expreſsè, vel tacitè, vxori vel viro, cui relinquitur ad alias peruenire nuptias,

vt

i l. ſed etſi lege, § cō ſalutē, de pact. hæredi in P.

k l. quod in vxorem, de neg. geſt. C. l. ſi quis pro vxore, l. 72. de donat. int. vir. & vxo. in P. l. Attilius Regulus, de donatio in P.

l l. hac ed. dain, l. 6. C. de ſec. nupt.

m l. quoniam, § 9. ro.

n § 1. § nec illud, & § ſi prime, de nupt. in auth. coll. 4. tit. auth. ad eos C. de ſec. nupt.

o § quia vt ſi hac-nos, de nupt. in auth. coll. 4.

p Iuſtin. a. in § illud quoque, qui finalis eſt, de nupt. coll. 4. in auth. tit. 2.

54 vt eo modo etiam ſi nubant, propria habeant [a]. Sicut & filij quoque, quibus per ſecundas nuptiæ quæruntur hæc lucra, conſentiendo ſecundo matrimonio, amittunt hoc priuilegium [b], vt vtrumque notat, & diſputat Franciſcus Cremenſis [c], & Ludouicus Romanus [d]; volenti enim non fit iniuria, vel dolus [e]. Diximus autem has pœnas priores deferendorum lucrorum, vel potiſſimum introductas: quòd prior maritus cenſeretur reliquiſſe hæc vxori, vt cura eſſet illi diligentior liberorum. Atque res ſubiectæ reſtitutioni, conſentientibus iis, in quorum gratiam inducta eſt, firma remanet [f].

55 Contendit tamen Ludouicus Romanus [g], virum non poſſe remittere pœnas mulieri tranſeunti ad ſecundas nuptias intra annum luctus: quia nubat ita contra bonos mores, vt conſtat ex l. 1. de ſec nupt. C. dum ad morum correctionem illam legem pertinere traditur: & quæ contra mores bonos ſunt, teſtamento caueri nequeant [h]. Cuius tamen opinio vera eſt apud illos, inter quos pœnæ nubentis intra annum luctus retinentur: non autem inter nos Gallos, quibus, vt ſuprà dictum eſt, placuit cum iure pontificio

56 remitti. Et ſi honeſtius ducamus, ſi fieri per continentiam poſſit, annum

57 luctus innuptam tranſigere. In pœnis porrò l. hac edictali, de ſecund. nupt. nulla recepta eſt remiſſio. Sed hic ſingulare annectendum eſt de antipher-nis, ſeu adiancamento, ſeu incremento dotis, quæ mulier ſuperuiuens marito lucratur, & de dote, quam mutuò in totum vel pro parte lucratur ſuperuiuens vxori, ex ſtatuto vel conſuetudine locorum, vt Tholoſæ: quòd eadem lucra debent ſeruari ſolis liberis eius matrimonij, repetitis nuptiis, nec communicari liberis ſecundi [i], vt notant Baldus [k], Butrigarius [l], Fran. Cremenſis [m], qui Baldi ſententiam [n], quæ videbatur contraria, conciliat, vt locum habeat in vſufructu, non in proprietate, quam reſtituere cogitur.

[a] Bald. in l. 1. de ſec. nupt. C. & in l. filium quem habentem, famil. erciſc. g'oſſ. in §. duo igitur, cit. principe. in ver ſiue vir, de nupt. in auth.

[b] Angel. in l. non eſt, P. ad Tertull. Angel. in §. 1. de non elig. ſec. nub. in authen. Ang. in l. mater, C. ad Tertull.

[c] Fran. Crem. ſing. 74.

[d] Ludo Roma. ſing. 250 & conſ. 219. quod incipit, in Chriſti nomine ex themate conſultationis promiſſæ.

[e] l. cum donationibus, de tranſact. C. l. 1. § vſque adeò, de iniur. in F. l. ſciëti, de reg. iur.

[f] l. quoties, C. de fideicom.

[g] Ludo. Roma. ſing. 250.

[h] l. turpia, & l. ſi quis inquilinos §. fin. de leg. 1.

[i] facit l. fœminæ, in prin. & auth. vxore, de ſecun. nupt. C. §. Gregoriana, verſ. perſpeximus, de non elig. ſecun. nub. in auth.

[k] Bal. ad auth. vxore, de ſec. nup. & auth. ex teſtamẽto, & in l. generaliter, §. il-

lud, eod. [l] Butrig. ita conſuluit. [m] Cremen. ſing. fin. quæſtio. 272. [n] Bald. l. fin. in fine, de bon. matern.

Libri noni finis.

DE PERSONIS EXTRA LEGITIMA CONIVNCTIONEM NATIS, ET NOMINATIS, LIBER X.

De concubinis. Caput 1.

1 *Concubinatus habet vmbram, & similitudinem matrimonij.*
2 *Pellex est concubina cum vxore, & sine ea.*
3 *Pellex Gellio, concubina cum vxore.*
4 *Cōcubina Ethnicis antiquis vxorato prohibita, permissa cœlibibus, iure Pandectarū.*
5 *Concubina digna non erat nomine vel honestate matris f. sed vilis.*
6 *Consuetudo habita cum muliere libera, præsumptionem facit nuptiarum.*
7 *Concubinæ quæ apud Hebræos.*
8 פלגש *pilegesch, seu concubina Rabbinis, vxor sine solennitate ducta, cuius filij, patri non succedebant, nisi in muneribus.*
9 *Concubina ab vxore, ritibus non affectione differebat.*
10 *Concubinas singulas singulis administratoribus prouinciarum, si vxores non haberent, permisit Alexander Imper.*
11 *Concubinarum intemperatus numerus ante Euangelium vsurpatus cum vxoribus. Commodus habuit 300. In Palmaria quisque quod vult. Salomoni fuerunt 700. & 300. Valdomiero regi Moscouitarum, 800.*
12 *Concubinos vnū, vel plures Lituanicæ mulieres pro facultatibus mariti habebant.*
13 *Concubinum vnum vxori proximum viri permisit lex Solonis, impotente viro.*
14 *Concubinatus Athenis Demetrio prohibitus.*
15 *Concubinatus iure ciuili Christiano prohibitus.*
16 *Concubinatus prohibitus iure pontificio, & omnis coitus extra nuptias: multo magis & clericis.*

LEGITIMA explicata nuptiarum tractatione, incidimus in concubinatū, vbi similitudo quædam & vmbra matrimonij apparet: de quo quædam diximus, dum de ritibus Romanorū circa nuptias, & de triplici specie vxorum egimus[a], explicantes concubinam vxorem esse, quæ vsu habebatur. Siquidem solus concubitus prolis causa, nulla nuptiarum interueniente solemnitate, interueniebat. Referam hac de re Pauli Iurisc. verba[b], quæ ita se habent: *Masurius scribit libro Memorabiliū, pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cùm vxor non esset, cum aliquo tamen viuebat, eámque nunc vero nomine amicam, paulo honestiore concubinam appellari. Caius Flaccus in libro de iure Papiriano scribit, pellicem nunc vulgò vocari, quæ cum eo, cui vxor sit, corpus misceat: quosdam eam, quæ vxoris loco sine nuptijs in domo sit, quam Græci παλλακὴν vocant.* Laurēt. Valla[c] vtrique sententiæ subscribit, & verum esse pellicem, seu melius pellacem

a superio. lib. cap. 3.

b Paul. l. Masurius, l. 144. de verb. sig. Lib. 50. F.

c Valla. l. 6. elegant. cap. 48.

eſſe eius, qui vxorem habet, & eius qui non habet, quod firmat exemplis.
3 Gellius [a] tradit pellicem concubinam appellatam, probrosámque habitam, quæ victa conſuetáque eſſet cum eo, in cuius manu mancipióque alia matrimonij cauſa foret: quod antiquiſſima lege oſtenditur, quam Numæ regis fuiſſe accepimus. *Pellex eadem Iunonis non tangito, ſi tangit, Iunoni crinibus dimiſſis agnum fœminam cædito.* Quibus verbis improbatus concubinatus cum eo, qui vxorem haberet, etiam iure priſco oſtenditur, veluti adulterinus: Sicut & iure Codicis repetita eſt, poſt multa ſecula, huius prohibitio [b]. Cùm tamen concubinatus cum cælibe permiſſus fuiſſet, & extra pœnam iure Pandectarum [c]: ob vitanda adulteria aliorum, & plurium ſcortationes, ma-
5 lo hoc tolerato, vt maius pelleretur. Non tamen per omnia probato: quando & imminuta honeſtas eius mulieris eſſet, quæ ſe in concubinatum dediſſet: ea enim, niſi liberta eſſet patroni concubina, matrisfamilias honeſtatem nõ habebat [d]. Permiſſus quidem in libertinis & vilibus perſonis proculdubiò cõcubinatus, dummodo ſine ſtupro eſſet, hoc eſt, dummodo concubina nõ fuiſſet in concubinatu alias patris vel filij, vel conſanguineæ perſonæ [e]. De ingenua honeſtiore aliquando dubitatum [f]. Attamen & Aurelianus Imperator eam poſſe quoque haberi decreuit, vt author Flauius Vopiſcus [g], &
6 idem Iuſtinianus [h]. Placuit tamen Modeſtino [i], in liberæ mulieris conſuetudine non concubinatum, ſed nuptias intelligendas, ſi non corpore
7 quæſtum fecerit. Et apud Hebræos quoque interdum concubinæ dictæ ſunt, ancillæ concumbentes: interdum & illæ vxores, quæ præter legitimos ritus, & conſuetas ſolemnitates coniungebantur. Quod & vſurpatum nationibus reliquis, aliquot exemplis oſtendemus. Rabbini itaque dicunt in ſacris eloquiis, פלגש pilegeſch, ſeu concubinam eam eſſe, vxorem concubitus gratia abſque כתובה ואירוסין chetubah ue kiduſſim, id eſt, ſcripto vel anuli ſubarratione ductam, cuius filij non ſuccedebant patri in hæreditatem, ſed datis muneribus ablegabantur. Ita Agar ancilla dicitur vxor Abrahæ [k], Cethura quoque vxor eiuſdem mortua legitima Sara [l]. Vocantur autem poſteà concubinæ, dum dicitur [m], quòd Abraham omnia quæ poſſidebat, dedit Iſaaco filio ex vxore legitima, ſcilicet Sara, filius autem concubinatum largitus eſt munera. Sic iunctæ feruntur coniugio ancillæ [n] Iacobo Bala, & Zelpha, cùm tamen vxores legitimæ eſſent illi Lya & Rachel. Iſtæq; concubinæ erant ſubditæ in domo matrifami. vt obſeruauit D. Auguſtinus [o]. Et ita concubina omnis inter vxores erat, ſed nõ omnis vxor concubina erat: Neque eadem iura vtriſque, nec erat filius ancillæ, quam in vxorem legitimam habere non licebat Iudæis, vt author Ioſephus [p], hæres cum filio liberæ [q]. Et apud Vlpianum [r], omiſſis Accurſij & ſequacium illius nugis, non iuſta vxor mihi dicta videtur concubina: is namq; cùm dixiſſet, non poſſe quempiam accuſare concubinam ſuam de adulterio, iure mariti, ſed iure extranei, ſubiicit ſtatim: Planè ſiue vxor fuerit iuſta, ſiue non iuſta accuſationem vir inſtituere poteſt. Atque hũc eſſe germanum Vlpiani ſenſum cõſtat ex verſiculo Homerico [s] per illum adducto,

[a] Gell. Noct. 4. c. 3.
[b] l. 1. de concubi. C.
[c] l. in concubinatu, de concubi. P.
[d] ſtuprum intelligitur, de rit. nupt. P.
[e] l. 1. & 2. de concub. P.
[f] l. 3. eod.
[g] Vopiſcus in Aurel.
[h] Iuſtinian. ſi quis illiberis, l. 5. §. fin. ad Orfic.
[i] Modeſt. in l. in liberæ, l. 24. de rit. nupt. lib. 23. P. tit. 2. facit l. ſi virtus, de nupt. C. eam definitionem [illegible] concubinatu §. 1. de cõcubin. P.
[k] Geneſ. 16.
[l] Geneſ. c. 25.
[m] Geneſ. eod.
[n] Geneſ. 30.
[o] D. Auguſtin. libr. 1. quæſt. ſup. Geneſ. quæſt. 90.
[p] Ioſep. lib. 4. Antiq.
[q] Geneſ. 21. ad Gal. 4.
[r] Vlp. l. ſi vxor non fuerit, ad l. Iul. de adult. in P.
[s] Homer. Iliad. 9.

Ἀ μὴνοι φίλεσσι ἀλίγκιος μερόπεσσιν ἀνθρώποισιν Ατρεΐδης, id eſt,

Non ſolũ diligunt vxores inter mortales Atrida.

In quo verſiculo perpendẽdum eſt, loqui Achillem de Briſeide, quam ſe tanquam vxorem diligere ait: reſpondétque legatis ab Agamemnone, cæteriſque Græcis miſſis, cùm tamen eandem non in vxorem, ſed in concubinam haberet. Fuitq; ob eam ab Agamemnone ereptam, implacabilis odij inter hos, vt Agamemnoni poſt modum ſubeſſe recuſauerit, nec is pugnare vellet contra Troianos, donec Patrocli nece nunciata, ad vindicandum
9 eundem ſtimulatus eſt. Proinde concubina affectione & dilectione parum, aut nihil, à iuſta vxore differebat, ſed vinculo illo ſolenni & indiſſolubili vincta, vt vxor legitima, non erat: fiebátque ex ſola animi deſtinatione [t], ſi [t] l. 4. de concubi. in P.

indubitato affectu in vna eadẽq; domo cohabitarent [a]. Scribit Iulius Capitolinus [b], Alexandrum Cæſarem magiſtratibus, quibus committebat prouincias exemplo veterum, ſi vxores non haberent, ſingulas concubinas conceſſiſſe: quòd ſine his eſſe non poſſent. Antequam illuceſceret Euangelica veritas, apud omnes ferè nationes concubinatus erat frequentiſſimus, prolis habendæ vel libidinis explendæ cauſa, atque vſque ad populum Deo peculiarem abuſu regum & procerum ſerpſit: & cum vxoribus quoque concubinas habuerunt, neque ſolùm ſingulas, verùm vſque adeò numeroſas, vt pro monſtro ſit hanc vſurpatam inuerecundam licentiam audire. Perſæ chanores concubinas, quibus abundabant, in theſauris habebant, teſte Trebellio Pollione [c]. Commodus Antoninus [d] Imperator, qui noctu popinas ſectabatur, ſibi conſciuit trecentum concubinas, quas ex matronarum, meretricúmque delectu, formæ ad ſpeculum, delegerat. In Inſula Palmaria noui orbis licet vnicuique potenti, poſtquàm vnam duxerit vxorem, habere pellices quotquot voluerit: ſed nupta, adulterio comprehenſa, venditur à marito, primario tamen principi, à quo licet mulieris propinquis eam redimere [e]. Fuerunt Salomoni quaſi reginæ ſeptingentæ, vt concubinæ trecentæ [f]. Apud Saracenos, ſeu Agarenos, vxores eſſe mercede conductas teſtatur Ammianus Marcellinus [g]. Scribit Sigiſmundus Liber Baro [h] Vuolodimierum regem vel ducem magnum Moſcouiæ ſeu Ruthenorum, habuiſſe vxores plures, & trecentas concubinas in Altocaſtro, & alias trecentas in Belgrad, & ducentas in Bereſtouuo. Sed & mulieres aliquando alicubi cõcubinos habuerunt, vt alibi viri concubinas: ſicuti refert Aeneas Syluius [i], apud Lituanios regionis Mauritaniæ iuris Boëmici olim, nunc Polonici, vel Sarmatici, mulieres nobiles nuptas, more patrio, vnum pluréſue concubinos pro viri facultate nutrire conſueuiſſe, qui, marito negligente, onera matrimonij ſubeant. Meminit Plutarchus [k] cuiuſdam legis ridiculæ Solonis, quæ permittebat vxori, ſi eius vir minus ad rem veneream eſſet idoneus, mariti propinquos admittere: id tamen probatum fuiſſe illi, vt non cum omnibus coiret, ſed ex mariti neceſſariis vnum ſibi deligeret, ne alienum eſſet quod naſceretur. Caſtiorem vitam Athenienſes exercuiſſe exemplo vno adduci quis poſſet: Nam Athenis Areopagitæ, cùm Demetrius Demetrij Phalerei, luxurioſius vitam ageret, & Ariſtagoram Corinthiam amicam domi poſſideret, vt melius & honeſtius viueret, imperarunt, vt ait Athenæus [l]. Inter Chriſtianos tandem hoc genus concubinatus illicitus habitus eſt, & prohibitus, cùm iure nouiſſimo ciuili, quia caſtitatem amplexæ ſunt eius leges [m], & conſuetudinem cum honeſta muliere, vel vt nuptias habent [n], vel vt ſtuprum & fornicationem illicitam plectunt [o]. Tum proculdubio iure pontificio, omnis concubinatus & coitus extra nuptias, improbatus eſt, & punitus [p], niſi conſenſus in vxorem accipiendi probetur, vel in confeſſo ſit. Et proinde nemo dubitabit, multomagis cõcubinas prohibitas eſſe clericis, quibus & vxores habere legitimas [q] interdictum eſt, vt diximus in impedimentis matrimonij. Admonebo tamen hîc, interdum inueniri in decretis, patrum [r], concubinatum permiſſum. Verumtamen ibi concubinatus accipitur, vt ſuprà diximus, pro vxore quæ conſenſit in matrimonium, & ita matrimonium contraxit: ſed quia eccleſiaſticis precibus & ſanctis cæremoniis non fuit initiatum, & ita clandeſtinè factum, quod pertinet ad eccleſiam, quia apud eam non conſtat fuiſſe contractum, pro non cõtracto habetur: cùm verè tamen contractum ſit [s]. Et ſic concubinatus approbatus, matrimonium eſt. Non immorabor autem in recenſenda prohibitione diuina, quæ cuique Chriſtiano in aperto eſt, in mandato illo, *Non mœchaberis*, de quo in c. ſequenti.

De

[a] § cõſideremus, ibi, talibus enim ſolis, de trien. & ſemiſ. enthen.
[b] Capitol. in Alex.
[c] Trebell Poll. in Valeriano patre.
[d] Aeli. Lamprid. in Commodo Antonino.
[e] Petr Mart. lib noui orb. de inſul. nuper inuentis.
[f] 3. Reg. c. 11.
[g] Ammia. Marcel. lib. 14.
[h] Sigiſ. Lib Ba. in cõmen. rer. Moſcouita.
[i] Aeneas Syl. in cõmẽt de dict. & fact. Alphon c. 1.
[k] Plutar. in Solone.
[l] Athenæ. lib. 4. c. 20.
[m] §illud, quib mod. nat. effic. ſui, & §. ſancimus, de lenonib. in authen.
[n] d. l. in liberam, de rit. nupt. in P.
[o] l. ſi ea quæ tibi, ad l. iul. de adult. C.
[p] ca. nemo ſibi blandiatur, 32 q. 4 can. de conſanguinitate, 35 q. 3. ca. 1 30. q. 5 gio in c. illud, de præſump. ap. Grego. & in c. ex parte de reſt. ſpol.
[q] l. eum qui, cum authen. ſequent. de epiſcop. & cler. C. tot. tit. de cohabit. cler. & mul. ap. Greg.
[r] can omnibus, cum ſeq. 34 diſtin.
[s] c. cum inhibitio, de clandeſt. deſpõſat.

De Meretricibus. Cap. 2.

1 *Meretrix vnde dicta.*
2 πόρνος & πέρνη.
3 *Meretrix quæ dicatur.*
4 *Meretrix præſumitur, mulier diuerſas ædes frequentans.*
5 *Meretricis alia nota, mulierem ſolam aliquò ire.*
6 *Meretricis alia nota, ſcholaſticum in eius domum noctu & interdiu ſæpè ingredi, & ſolum alloqui.*
7 *Scholaſtici frequentantes mulieres, faciunt eas præſumi meretrices. Vidua, cui habitatio relicta, non poteſt ſcholaſticum hoſpitem ſine nota recipere.*
8 *Meretrix præſumitur in caupona miniſtrans.*
9 *Meretrix verè præſumitur, quæ in lupanari reſidet.*
10 *Lupanaria olim permiſſa, & impendys honeſtorum virorum.*
11 *C. Caligula lupanaria in palatio poſuit, & vectigal accepit.*
12 *Meretrices publicas permiſit Solon.*
13 *Meſſalinæ lupanar & luxuria.*
14 *Lupanaria quare olim tuerentur antiqui.*
15 *Scortationes omni iure prohibitæ fuerunt.*
16 *Meretricem appellans leuius, quàm ſi virginem appellaſſet, punitur.*
17 *Meretrices Conſtantinus tormentis ſubjecit, & donatis priuat, & poſſe reuocari à donante, vel proximis eius. Donata meretricibus reuocabilia, & nume. 20.*
18 *Emens à vendente, vt det ſcorto ſcienter, tutus non eſt, nec vſucapit.*
19 *Pro luxurioſo pecuniam vt ſcorto largiatur accipiente, fideiuſſor accedens non obligat ſibi luxurioſum.*
21 *Meretrix filia exhæredari à patre poteſt.*
22 *Meretricum negotiatio corporis, contra naturam.*
23 *Meretrices apud Perſas infamiſſimæ. Donationes in concubinam valebant. Meretricem collo nudam deferre, pro pœna capitali Perſis.*
24 *Lenones capitali pœna puniti.*
25 *Leno priuatur poteſtate earum, quas proſtituit.*
26 *Meretricem Iuliam filiam Octauius relegauit in inſulam.*
27 *Meretricum & lenonum vectigal exigi à Seuero, & à Boëmis prohibitum.*
28 *Meretricibus ius ademptum acceptandi legata & hæreditates à Domitiano.*
29 *Meretricem filiam ſepeliri in ſuo ſepulchro noluit Octauianus.*
30 *Meretrices vndis ſubmergi iuſſit Periander.*
31 *Meretrices in Palmaria morte puniuntur: in Cyſ nullæ: à Scipione caſtris expulſæ: ab Athenienſibus infamia damnatæ.*
32 *Scortator Athenis non adminiſtrat Rempub.*
33 *Lupanaria Byzanty à Iuſtiniano ſublata. Meretricum pœnitentium ſeu reſipiſcentium monaſterium inſtitutum à Iuſtiniano Byzantij.*
34 *Stuprum filiæ ſæuerè à patre vindicatum.*
35 *Scortationis iuris diuini prohibitiones.*
36 *Meretrix proſimplici fornicatione, mœcha pro adultera.*
37 *Meretrices & lenones ab honeſtis locis & vicinijs expelli poſſunt, & debent.*
38 *Meretricibus veſtes diſtinctæ. Iudæis à Chriſtianis veſtes diſtinctæ.*
39 *Meretrices Romæ extra mœnia in fornicibus. Submenianæ vxores ſunt meretrices. Fornicari vnde dictum.*
40 *Fornicationis, concubinatus, ſtupri, raptus, inceſtus differentia.*
41 *Scortationis natura tandem authoribus illata.*
42 *Molles, habiti infames.*

CONIVNCTIONE & commixtione illicita ſcortationis, appellationes etiã manarunt perſonarum aliæ, de quibus paucа ſubiũgere expedit. Meretrix dicta eſt [a], à merendo, quod eſt, ſtipendia facere, id eſt, mercede militare, nam & ipſæ ſuam militiam exercent, ac ſtipendia faciũt: vnde & ſcorta maſcula meritoria, pueri meritorij, qui pretio proſtituuntur. Sic Græcis πόρνος, qui corpus ſuum proſtituit, & veluti vendit, quæſtum corpore faciens: hinc & πόρνη fœmina, corpus ſuum pretio proſtituens, proſtibulum, ſcortum, vtrũq; à πέρνω, vendo. Conſtatque ex Xenophonte [b], dum ait, τὴν τε γὰρ ἀπαρτι ἡβῶσαν μὲν τις ἀργυρίῳ πωλῇ τῷ βαλόμενῳ, πεῖραν ἀνεπαλέσατο, id eſt, *Si quis puerum ætatis cupienti vendiderit, hunc pernon vocant.* Eſt itaque meretrix, illa quæ publicè venalem habet pulchritudinem [c]: & ita multorum libidini patet [d]. Nec tamen requirimus ad hanc multitudinem implendam, quod gloſſa [e] quædam explicat, multorum quadraginta tria millia virorum, vel quinquaginta: ſufficit enim ad conuincendam meretricem, quòd cum tribus ſe cõmiſcuerit. Sic enim Vlpianus [f] admonet his verbis, *Palàm quæſtum facere dicimus, non tantùm eam, quæ in lupanario ſe proſtituit, verùm etiam ſi quis, vt aſſolet, in taberna, caupona, vel qua alia pudori ſuo non parcit. Palàm autem ſic accipimus, paſſim, hoc eſt, ſine delectu, non ſi qua ſtupratoribus vel adulteris ſe commutit, ſed quæ vnicuique proſtitutæ ſuſtinet. Item quæ cum vno aut altero penitus accipi, ſe commiſcuit, non videtur palàm corpore quæſtum facere. Cõtumeliæ tamen reſt aut, etiam eam, quæ ſine quæſtu palàm ſe proſtituerit, debuiſſe ys communeri.* Plautus etiam ait [g],

Matronæ, non meretricum eſt, vnum inſeruire amantem.

Sed & quia non ſemper proſtitutionis habentur probationes apertæ, ex aliis quibuſdam argui poteſt eſſe aliquam ſcortum, & meretricẽ: veluti, ſi mulier erro ſit, & diuerſas plurium ædes frequentet, vt ait Angelus [h]. Proprium quippe pudicarum mulierum, intra proprios lares ſe continere, non vagari, nec conſpectibus virorum apparere [i]. Deinde & pro coniectura ſcortationis eſt, ſi mulier aliquò ſola eat: ſic enim matronæ antiquitus comitem ducebant ſeruum vel liberum, qui eas ducerent & reducerent, easq; publicè & priuatim ſequerentur; & meretricium arbitrabantur, comite carere, & pro graui iniuria, comitem abducere vel auferre [k]. Lex fuit Charũdæ apud Thurios, vt mulieres in forum prodirent cum ſuis cognatis, & vna pediſſequa, teſte Suida [l]. Tertiò pro probatione certiſſima eſt Baldo [m], quòd alia ſit meretrix, etſi actus non probetur, ſi videatur ſæpius ſcholaris nocte & interdiu ingredi domum eius, & eam alloqui ſolam: *ſpuria*, inquit, *Scholaris qui loquitur cum puella, non præſumitur dicere puer noſter.* Additque alibi [n], mulierem viduam cui habitatio relicta eſt, poſſe à domo repelli, vt honeſtè viuentem, ſi in eam hoſpitem induxerit ſcholarem. Scortationis quoq; infamia ſequitur ex aſſidua frequẽtia, vt ait Vlpianus [o]. Sicut in liberæ mulieris conſuetudine alibi [p] dicitur coniugij præſumptio: potiſſimùm ſi iuuenes ſint, qui frequentant mulierem, iuxta verſiculum, quem notat quædam gloſſa [q], *A iuuene & cupido credatur red ita virgo?* ac ſi dicat, non eſſe veriſimile. Quartò ea quoque meretrix & proſtituta, vel proſtituenda præſumitur, quæ in caupona miniſtrandi cauſa ponitur [r]. Quintò, verè ea pro meretrice erit, quæ in lupanari reſidet, & ſe proſtituit [s]. Fuit enim is locus aliquando etiam inter Chriſtianos ex patientia, ad virandas matronarum ſollicitationes, & ſtupra & adulteria, permiſſus [t]: ſicut & olim inter Ethnicos, vt narrat Vlpianus [v], in multorum honeſtorum virorum prædis lupanaria exercere ſolita, & inde & reditus illos percipere. Sicuti Caius Caligula lupanaria conſtituit in palatio, indéque ex proſtitutis primarijs fœminis pecuniã collegit, teſte Dione Caſſio [x]. Inſtitutas quoque publicè meretrices à Solone Philemon author eſt, vt ea venere contenti iuuenes, à pudicis ſollicitandis

[a] Valla, lib. 4. elegãt. cap. 110.
[b] Xenoph. Apomnem.
[c] ea meretrices, 32. q. 4.
[d] ca vidua, 34. d. 5.
[e] glo. in d. ca. vidua.
[f] Vlp. l. palàm, l. 43 de rit nupt. lib. 23. Pandect.
[g] Plaut. in Moſtella.
[h] Angel. in l. ſi qua, l. iuſtus, ad Sc. Oſficilib. 6. C. tit. 56.
[i] l. maritus, de procur. C. lib. 2. de iudic. in 6.
[k] l. 1. § omnem autẽ iniuriam, & l. item apud Labeonem, § ſi quis virgines, de iniur. in P.
[l] Suidas, in Zaleuco
[m] Bald. in l. neque natales, num. 1. C. de procurat.
[n] Bald. in l. non alitet, de vitu & habit. in P.
[o] Vlp. l. item apud Labeonem, l. 15 § aliud eſt appellare, de iniur. lib. 47. Pandect. tit. 10.
[p] l. in liberæ, de rit. nuptis
[q] glo. in l. ſi verò non remunerand. l. 12. § ſi adoleſcẽs, mand. lib. 17. Pandect. tit. 1.
[r] l. fin. § marcianus, ita veneficio proſtit. C. Vlp. in l. palàm, l. 43 § ſi qua cauponam exercens, de rit nupt. P.
[s] d. l. palàm, de rit. nupt.
[t] Hoſtien. & Panor. in clarer. opera, de ſponſal.
[v] Vlp. l. angel. Latum § fin. de pecul. lucr. ſed P.
[x] Dion. lib. 59.

dis abstinerent. Messalina vxor Claudij Cæsaris [a] valde luxuriosa, publicè in Palatio adulteria & stupra in conspectum suorum maritorum committe-
13 re coegit. Sed & illa, vt ait Iuuenalis [b],

Dormire virum cùm senserat vxor,
Ausa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix augusta cucullos,
Linquebat comite ancilla non amplius vna,
Et nigrum flauo crinem abscondente galero,
Intrauit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam atque suam. Et paulò post,
Mox, lenone suas iam dimittente puellas,
Tristis abit: sed quod potuit, tamen vltima cellam
Clausit, adhuc ardens rigidæ tentigine vulnæ,
Ac resupina iacens multorum absorbuit ictus,
Et lassata viris, nondum satiata, recessit.

14 Voluerunt principes quas castigare non poterant, extra ciuitates pelli, & lupanaria esse: & eò, vt ad sentinam malorum, vt fœtore sociarum saltem resipiscerẽt, inuitas adduci authoritate eorum qui iurisdictioni loci præessent, quiue eas redeuntes in oppida castigarent pœna, vt D. Ludouicus Rex Galliæ statuerat [c]. Et fuerunt, quando illa lupanaria perferebantur, statuta ciuitatum, vt mulier meretrix posset inuita ad lupanar duci: eo enim publico pudore, quæ pro matronis haberi volebant meretrices, metu ne eò ducerentur, aliquando continebantur. Etsi propter maritorum causam, ne in eos forsan inscios criminis pœna extenderetur, in meretricibus nuptis adulte-
15 rantibus locum non habere placuerit [d]. Verumtamen iure omni scortationes & prostitutiones puniendæ veniunt: ius namque ciuile Pandectarum, neque ei ignoscendum censet, quæ obtentu paupertatis etiam, turpissimam vitam elegit [e]. Et Vlpianus [f], *qui suppressit*, inquit, *scortum libidinis causa, vel fores meretricis eadem ratione effregit, lege Fauia, vel de vi non tenetur, hic enim turpius facit, quàm qui surripit: sed quia secum facti ignominiam compensat, certè fur*
16 *non est.* Ex quibus verbis constat, turpius hoc crimen censeri furto & vi, & infamiam habere: vt non immeritò puniendum censeant leges, leuius tamen si quis meretrices appellauerit vel sollicitauerit, quàm si virgines &
17 pudicas matronas [g]. Iure Codicis Iustinianei, Imperator Constantinus [h], has meretrices, quarum venenis inficiuntur animi perditorum, tormentis subiici iubet, ablatis omnibus, quæ illis donata sunt aut liberis ex huiusmodi natis. Facta reuocationis potestate legitimæ soboli donantis scortantis, aut fratri, sorori, vel aliis eius proximis. Qua lege certè leges anteriores meritò emendatæ videntur, quibus recipiebantur affectionis causa donationes erga meretrices [i]: nisi, quod verius puto, intelligamus donationes recepisse antiquos inhonestas in meretrices solummodo, quando turpis cupido scortandi ex parte dantis esset, non etiam si ex parte accipientis, hoc est, valere quando scortatio secuta non est, ex parte accipientis; sic interpretor Vlpianum, dum in hæc verba ait [k], *sed quod meretrici datur, repeti non potest, vt Labeo & Marcellus scribunt: sed noua ratione, non ea, quòd vtriusque turpitudo versatur, sed solius dantis. Illam enim turpiter facere, quòd sit meretrix, sed non turpiter accipere, cùm sit meretrix.* De facta scortatione nec verbum, sed de datione vt fieret. Neque etiam Antoninum & Diocletianum & Maxim [l], officere arbitror dicentes, datum ob lenocinium repeti non posse: Siquidem etsi possemus illorum legem ad corrupta tempora dehinc emendata referre, succurrit adhuc explicatio, vt non possit datum repeti ab ipso turpiter dante: quod allegans propriam turpitudinem non audiatur [m]. Cæterùm non ideo præclusam aliis proximioribus donantis, repetendi viam arbitramur. Et in pari quidem causa turpitudinis meliorem esse causam possidentis, quàm repeten

a Dion, lib. 60.
b Iuuenal. Saty. 6.
c in princ. suar. constitut.
d Barbat. cons. 27. col. 2. vol. 1. Ripa, in l. is cui nume. 2. de verbor. obliga. Cap. q. 44. in decis. Neapolita.
e d. l. palàm, de rit. nupt.
f Vlp. in l. verum est, l. 40. de furt. libr. 47. P. titu. 2.
g Litem apud Labeonem, l. 15. §. si quis virgines reiecta ibi glo in ver minus, quæ nullo modo puniri ait, de iniur. lib. 47. P. tit. 10.
h l. 1. de natur. lib. lib. 5. C. titu. 27.
i Vlpia. l. affectionis, l. 5. de donatio. li. 39. P. titu. 5.
k Vlp. in l. idem & si ob stuprum, l. 4. §. quod si meretrici, de cond. ob turp. cau. lib. 12. P. tit. 5.
l l. 2. & l. mercalem, l. 5. eod.
m l. transactione finita, de transf. C.

repetentis [a], fatemur: at quando proximi, vel filij, vel cognati, vel pater turpiter dantis, repetit, non eſt par cauſa petentis, & poſſidentis meretricis, vel lenonis. Nec veriſimile eſt Iuriſconſultos, qui meretriciam artem reprobant, & puniunt, eas lucro dignas arbitratos fuiſſe, quas pœnis ſubiicẽdas reſponderunt: aut voluiſſe turpiſſimam vitam priuilegio hoc donare, ſupra ius commune, quod prohibet per illicitas artes donationes extortas ratas non haberi. Cùm & Iulianus reſpondeat [b], mala fide eum quoq; emiſſe videri, & idcirco non vſucapere, qui à domino emit luxurioſo, & protinus ſcorto pecuniam daturo. Et Vlpianus [c] improbat obligationem eius, qui ex mandato adoleſcentis, ſciens pro meretrice fideiuſſerit: quia qui fideiuſſerit ita, videtur quaſi perdituro pecuniam credidiſſe. Idem ſi diredò mandaſſet pecuniam meretrici credere, non obligàbitur mandati: quia cõtra bonam fidem mandatum ſit. Neque oportet laudando factam donationem, augeri malitiam: quia & is perſuadendo, vt amator ſui eſſet, vel luxurioſus, mentem eius corrumpit donantis, & ita deteriorem facit, vt veũ tradit Vlpianus & Paulus [d] in ſeruo ad eum modum corrupto: multóque magis, ſi quis putat liberum corrumpere [e], vt filium: cùm patris intereſſit animos liberorum non corrumpi [f]. Nec nouum hoc videri debet, reuocari liberalitates per proximos ex lege Conſtantini [g]: cùm propter eandem infamiam, proximi fratres etiam reſcindant, & de inofficioſo arguere poſſint teſtamentum fratris, ſi in eo infamem & turpem perſonam inſtituerit, vt idem Conſtantinus piè ſanciuit [h]: alioquin ſine turpitudinis occaſione reuocandi [i]. Tanta autem eſt meretricum flagitioſa turpitudo, & ſœditas, vt ab eam filia exhæredari à patre poſſit [k]. Scelus harum magnum, proprium corpus vendendo minutatim, vt propolæ merces diſtrahunt, quæſtum facientes ex membris cõtra ipſam naturam: cùm, quòd nemo dominus membrorum ſuorum [l], tum etiam, quòd liber homo non recipit æſtimationẽ [m]. Indignæ ideo aliquo iuris beneficio, vtpote quæ ad pretium participandum ſe venundari paſſæ ſunt [n]. Et proinde etiam ſummæ infamiæ habitæ apud Perſas, qui tamen vt diximus concubinas probant, & in quas vt iure ciuili receptas, olim donationes collatæ valebant [o]: vt referat etiam Plutarchus [p] Artaxerxem iuſſiſſe, Arbacem deſertorem & apud ſe transfugam delatum, notari, pro pœna capitali qua erat puniendus duntaxat, humeris meretriculam (quæ ſumma apud Perſas ignominia fuit) in via publicè tota die ferre ac traducere. Inſtinianus in ea lege [q], quam ſe conſecraſſe pudicitiæ profitetur, *In mulieribus*, inquit, *ingenuis & illuſtribus, quibus caſtitatis obſeruatio præcipuum debitum eſt, nominari ſpurios ſatis inuerecundum, ſatisque acerbum, & noſtris temporibus indignum eſſe iudicamus.* Illicitus itaque hîc iure ciuili Romanorum meretricius concubitus, & lenocinium, & lenæ capitali ſupplicio ſupponuntur [r]: vel ea ratione, quòd lenocinium non minus crimen dicatur, quàm quæſtum proprio corpore facere [s]. Et Valentinianus, in lenones, qui inuitis peccandi ingerunt neceſſitatem, exilium & metalli publici pœnam ſtatuit [t]: ſoluta poteſtate, ſi quam lenones vel paternam vel dominicam in proſtitutas haberent [v]. Quamobrem nec Octauius Cæſar [x] hoc vitium pati potuit in filia, Iulia, quam ob luxuriam in inſulâ Pandatariâ, quæ ſita ad Campaniam eſt, relegauit: Iulio, Antonio, aliſq;, qui cum ea rem habuiſſent, morte mulctatis. Et Seuerus Imperator vetuit inferri in ſacrum ærarium lenonum vectigal, & meretricum, & exoletorum, vt ait Lamprid [y]. Et apud Bohemos, inquit Aeneas Syluius, vectigal meretricum exigi nequit, apud quos lupanaria publica prohibentur [z]. Domitianus Cæſar lege perpetua mulieribus incontinenter viuentibus ademit facultatem acceptandi legata & hæreditates [a]. Octauianus Cæſar filiam ſuam, quæ malè & luxuriosè vixerat, quámque ob id in inſulam antè relegauerat, humari in ſuo ſepulchro vetuit teſtamento, etſi eam donatione dignatus fuiſſet [b]. Exoſæ quoq; e

in alia

[a] l. ſi ſeruus §. de illo, de verb obligat. P. l. ſi ob turpem, de cond ob turpem. P. l. in pari cauſa, de regul. iur. cum ſimilib.

[b] in l. ſi quis cùm ſciret, l. 3. pro empt. lib. 41. P. titu. 6.

[c] l. ſi verò non remunerãdi, l. 12. § adoleſcens, mand. libr. 17. P. titu. 1.

[d] Vlpia. l. 1. §. fin. & Paul. l. 2. de ſer. corrup. lib. 11. P. titul. 3.

[e] Vlp. l. doli, l. 5. eo.

[f] Paul. l. vt tantùm veniat, l. 14 eod.

[g] d. l. 1. C. de natur. liber.

[h] Conſtanti. in l. fratres, l. 27. de inoff. teſta lib. 3 C. titul. 28 Iuſtini. § 1. eod. titul.

[i] Diocle & Maxi. l. fratres, l. 21 de inof fic teſtam. C.

[k] Idem l. ſi filiam, l. 19. eod. §. ſi verò, vt cùm de appell. cog. in auth. collat. 8. conſt. 12.

[l] Vlp. l. liber homo, L. 13 ad l. Aquil. lib. 9. P titu. 2.

[m] l. 1. § ſed cùm homo, de iis qui deiecer. P.

[n] Põpo. in l. quib. ad liber. proel non licet. lib. 40. P. titul. 11.

[o] Papin. in l. donationes, in concubinam, l. 32. de donatio P. excepto mulie, l. 2. C. de donat. int. vir & vxo.

[p] Plut. in Artaxer.

[q] Iuſtinian. in l. ſi qua illuſtris, l. 5 ad Sc. Orfic. lib. 6. C. titu. 56.

[r] § 1. & tot. titul. de lenonib. in auth.

[s] l. paſſim § non eſt, de rit nup. P.

[t] Valent. l. fin. de ſpectac. lib. 11. C. titul. 40.

[v] d. l. fin. & l. ſi lenones, l. 13. de epiſcop. aud. lib. 1. C. titu. 7 cum ſimilib. ibi nota.

[x] Dion Caſſius, libr. 55. hiſtor. Roma.

[y] Lamprid. in Alexan. Seuero.

[z] Aeneas Syl. libr. 1. de dict. & fact. Alphonſ. c. 61.

[a] Sueto. Tranq. in Domitia.

[b] Dion Caſſius, libr. 56. hiſto. Rom.

in aliarum nationum benè ordinatis politiis, quando bonos nactæ ſunt principes. Sicuti apud Corinthios Periander rex omnes, quæ pudo-
31 rem proſtituiſſent, in vndas ſubmerſit, teſte Heraclide [a]. In regione Paſmaria in orbe nouo nauigationis Hiſpanicæ comperta, quid ſit coire, nemo intelligit, donec nubat: nefaſque, & morte piandum eſt, aliter accidere, vt ait Petrus Martyr [b]. Scipio ſcorta, vt haruſpices & vates, caſtris pepulit, teſte Suida [c]. In Ciorum ciuitatibus neque amicas, nec tibicinas intueri licet, vt ſcribit Phylarchus lib. 23. apud Athe-
32 næum [d]. Athenienſes eaſdem & ſcortatores infamia, & dignitate adempta damnarunt: quorum lex, τὸν πορνοβοσκὸν μὴ πολιτεύεσθαι, id eſt, *ſcortatorem ad reſpub. adminiſtrationem non admittendum*, vt refert Demoſthe-
33 nes [e], & Libanius [f]. Suſtulit lenonum & meretricum Bizantij ſodalitia Iuſtinianus, & conuerſarum in meliorem frugem monaſterium æd-
34 ificauit, & reditibus abundè dotauit, teſte Procopio [g]. Athenis vir quidam ex ciuibus, cùm filiam ſuam corruptam comperiſſet, eiúſque ætatem ad nuptias vſque non probè cuſtodiſſet, ipſam vnà cum equo quodam in deſerta domo concluſit, quo porrò futurum erat, vt præ
35 fame abſumeretur, vt ait Aeſchines [h]. Iure diuino & pontificio certior quoque prohibitio, & ſcortationis vindicta: *Non erit*, inquit Deus [i], *meretrix de filiabus Iſrael, neque ſcortator*. Et rurſum, *non mœchaberis* [k]. Mœchiæ autem nomine, continentur omnes illicitæ ſpecies, extra matrimonium, coitus [l]. Et ita mœchos omnes ſcortantes vocat Horatius [m], dum ſic ſcribit de Lydia meretrice,

Inuicem mœchos anus arroganteis
Flebus in ſola leuis anziportu. &c.

35 Etſi meretrices, & ſimplex fornicatio aliquando, & vt plerumque pro coitu illicito, citra inceſtum, adulteriúmque intelligatur: & mœchus proprè citra extenſionem mentis intelligatur adulter, ſicuti verba Plutarchi innuunt [n], ὥσπερ μοιχοὶ τὰς ἑτέρων γυναῖκας θαυμάζοντες, καὶ τῶν ἰδίων ἀπολαφεσθέντες. Et D. Matthæus [o], ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται. Et apud D. Marcum [p], ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ γαμήθῃ ἄλλῳ, μοιχᾶται. Et D. Lucas [q], πᾶς ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γαμῶν ἑτέραν, μοιχεύει. Et Plato [r], τὴν γυναῖκα μοιχεύσαντα. Sunt & eius rei plura paſſim obuia
37 teſtimonia, quæ prætermitto. Quia igitur meretrices tam turpes & infames perſonæ ſunt, poſſunt, imò debent à vicinia honeſta, & pariter lenones & lenæ expelli, vt cadauera fœtida, quæ contagione & viſu ſana inficiunt corpora: vt tradunt Ludouicus Bolognenſis [s], Lucas de Penna [t], Nicolaus Boërius [v], Ioannes de Blanaſco [x]. Nec vnquam licere debet in loco honeſto, inhoneſtas annotare, id eſt, videre & inuenire perſonas, vt ait Theodoſius Cæſar [y]. Et turpia omnia ab obtutibus & conſpectu hominum ſummoueri oportet [z]. Quinimo nouellarum iure, qui fœcem huiuſmodi mulierum & lenonum domo ſua non extruſerit, ædibus quæ proſcribuntur, & in fiſcum deferuntur, priuatur [a]: ſicuti & is qui paſſus eſt in ſua domo falſam percuti monetam [b]. Itaque & quando lupanaria permiſſa erant, ea procul ab vicis vrbium honeſtis conſtruebantur, vetitúmque meretricibus, vt leproſis, alijs mulieribus non commiſceri, ne exemplo vel colloquio corrumperent & polluerent, metis egrediendi conſtitutis, quas citra pœnam fuſtigationis non licebat illis tranſilire. Adhæc & certa nota
38 illis vel ſignum impudicitiæ definitum, vt quales eſſent, dignoſcerentur, & opprobrio vel reſipiſcerent, vel inter matronas non irreperent, ligula Tholoſæ ab armis dependens ſymbolum erat. Voluerunt quip-

[a] Heraclid.lib.de politijs, in politia Corinth.
[b] Pet.Martyr, in lib. noui orbis, de inſul.nupt.reper.
[c] Suid. in verb. ἑταῖραι.
[d] Athenæ.libr.13. c. 12.
[e] Demoſt.orat. con. Androtio.
[f] Liban in arg. oratio.Demoſthe.cót. Androt.
[g] Procop. lib. 1. de ædif.Iuſtinia.
[h] Aeſchi. orat. con. Timarchum.
[i] Deuter.c.23.
[k] Exod.c.20.
[l] can.fornicarij, 28. diſtin can.meretrices, 32 q.4.
[m] in Horat.libr.1. Carmin.od.25.
[n] Plut.lib. περὶ εὐθυμίας, 1, de animi tranq.
[o] Matth.5. & 19.c.
[p] Marc.10.
[q] Lucæ,16.
[r] Plato,2 de republ.
[s] Lud. Bol in ſecūd. interpret. I. nō aliter, de vſu & habit. in P.
[t] Luc. de Pen. in l. ſi qua, de ſpectac.lib. 11.C.
[v] Nicol.Boer in conſil. 1. quod ſequitur conſuetud. Bitur.
[x] Ioan. de Blan. in praxi criminal. cau. tit.de lenonib.
[y] Theod. l. ſi qua in publicis, l. 4 de ſpect & ſcenicis libr. 11.C titu 40.
[z] Arcad. & Honor. in l.cum ſupra,de remiſſ lib 11.C.
[a] § præterea, de lenonib in auth.
[b] l.1.de falſimone.C.

pe & leges discretum vestitum esse impudicarum mulierum, & matronarum, vt suprà diximus in oneribus matrimonij, in secundo onere: & vetitum matronarum vestes sibi vsurpare [a]. Vt de Iudæis quoque inter Christianos degentibus, statutum est iisdem rationibus [b]. Et Romæ prostabant meretrices extra mœnia vrbis in fornicibus, vnde subuenianæ dictæ sunt vxores non illepidè à Martiali [c], 39

a l. mimæ, de episco. aud. C. & ibi interp.
b c. in nonnullis, de Iudæis, apud Grego.
c Mart. lib. 1.

Conuiua Zoili quisquis potest esse,
Submœnianas cœnet inter vxores.

Inde & fornicatrices, fornicari, & fornicatio, à fornicibus vilibúsque locis, in quibus degebant istæ χαμαιτύπαι, & lupanaria χαμαιτυπεῖα seu πορνεῖα. Putauit & Gelasius Pa. [d] fornicationem esse omnem speciem illiciti concubitus, etsi vt plerunque restringatur ad coniunctionem meretriciam: concubinarum, solutarum à matrimonio, item & viduarum: non virginum, in quibus propriè stuprum. Quod tamen latius Iurisconsultis patet [e]: at raptum, aut cum vi: & incestum, cum consanguineis & affinibus. Natura quoque istos venereos actus tandem in authoribus punit, sicq; Persius notat [f], 40 41

d Gelas. in ca. lex illa, § cum ergo, 30. quæst. 1.
e l. inter liberas, §. 1. ad l. Iul. de adu. P. l. int. stuprum, de verb. sig. ca. nemo, 32 q. 4. can. Idolatria, 28. q. 1.
f Pers. Saty. 5.

Hic campo indulget, hunc alea decoquit, ille
In venerem putris. Sed cùm lapidosa chiragra
Fregerit articulos veteris ramalia fagi,
Tum crassos transisse dies, lucémque palustrem,
Et sibi tam seri vitam ingemuere relictam.

Habiti & infames ipsi molles, vt Argyrius Demagogus [g] Athenis. Audierunt malè etiam olim Massilienses ob mollitiem, quòd muliebrem in morem vestirentur colligatis capillis, & delibuti vnguentis: vnde in effœminatos dictum, ἐκ μασσαλίας ἥκεις, *ex Massilia venis* [h]. Vt pessimè etiam infamati ob fœditatem irrumationis Lesbij, vnde & prouerbium pro eo, λεσβίσαι, *os inquinare* [i]. 42

g Suid. in Argyrio.
h Suidas, in verbo, ἐκ.
i Idem, in ver. λεσβίσαι.

De filiis ex illegitimis coniunctionibus natis. Caput 3.

1 *Natiuitates & mortes personarum quidam magistratus Indorum perscrutabantur.*
2 *Natiuitates puerorum profitebantur Romani cum die & consule in æde Saturni.*
3 *Natiuitatis & mortis quoque edicto iussit Franciscus 1. Gallia. Rex perscribi tempus.*
4 *Filiorum nomen vnde natum.*
5 *Filiorum diuisio.*
6 *Filij propriè dicuntur ex coniugio legitimo nati.*
7 *Filios, Psylij norunt ex proprietate sua.*

1 Fi

8 Filium mater suum cognoscit esse, pater putat.
9 Filius adulterinus dignosci potest, si lac matris quæ alit illum, & alium concipit, corrumpitur.
10 Filij & liberi idem, sed longius liberorum & parentum nomen porrigitur.
11 Liberorum nomen, & de vno tantùm filio dicitur.
12 Filiorum nomen ad omnes descendentes pertinet.
Fratris nomen ad omnes cuiuscunque gradus pertinet proximos.
13 Filiorum naturalium & legitimorum duæ species, sui & non sui: & qui illi.
14 Filiorum, alij posthumi, alij non: & qui huiusmodi: alij monstrosi, alij non, alij abortiui.
15 Filiorum illegitimorum distinctiones, & quid naturalis tantùm.
16 Filij naturales non erant ex more patris apud Phryges.
17 Nothus filius quis Græcis.
18 Spurius filius quare ita dictus.
19 Nothi, spurij, & Manzeris differentia.
20 Manzer vel spurius arcebatur ab ecclesia vsque ad decimam generationem.
21 Spurium esse, opprobrium est.
22 Adulterinus filius quis, nume. 24.
23 Ex concubitibus illicitis impios nasci, & iram Dei concitari.
25 Matri non creditur nuptæ, dicenti filium ex altero, quàm marito se generasse.
26 Filij habiti suspecti, quòd ex se non sint à patre vel matre geniti, maximam filijs irrogat notam spuriorum.
27 Leotycides regno Lacedæmoniorum, vt suspectus spurius reiectus.
28 Assertio patris, naturalem filium faciebat legitimum, quomodo.
29 Filij illegitimi quando censentur, nati etiam ex matrimonio, sed ex publica honestate prohibito, sine Ecclesiæ permissione.
30 Illegitimi filij quoque, incestuosi, nepharij.
31 Illegitimi non censentur filij nati, 7. 8. 10. 11. 12. 13. mense.

1 APVD Indos, vt scribit Strabo[a], erant vrbis præfecti tertij ordinis, natiuitates & mortes perscrutantes, & quando, & quomodo factæ essent: idq; tributorum gratia, tum ne bo-
2 næ, malæúe natiuitates & mortes laterent. Romæ quoque profitebantur & nomina, diem & consulem natiuitatis pueri edebant[b]. Capitolinus autem ait[c] M. Philosophum primum iussisse apud præfectos ærarij in æde Saturni vnumquemque ciuium natos profiteri, intra tertium diem nomine imposito: & per prouincias vsum publicorum tabellariorum instituisse, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud præfectos ærarij, vt si quis forte natus in prouincia, causam liberalem diceret, inde ferret. Et alibi ait[d], Gordianum, filium nomine Antonini illustrasse: cùm apud præfectum ærarij more Romano, professus filium, publicis actis nomen eius insereret. Non assentior tamen Capitolino, cùm hoc institutum tribuat primum M. Antonino philosopho, qui imperium adeptus anno domini 163. vt tradunt Eusebius, & Orosius in 7. c 15. Ante quem tamen idipsum receptum Romæ testatur Iuuenalis, qui secundum Suidam vixit sub Domitiano, qui adeptus imperium teste Orosio & Aurelio, anno domini 84. vel secundum alios sub Traiano, qui imperator declaratus anno domini 102. Is autem Iuuenalis sic scribit[e], in prosopopæia mulieris adulteræ ad maritum,

a Strabo, libr. 15.
b l. cùm de ætate, l. 15. & l. pen de probat. lib. 22. P. titul. 3. l. 1. si minor se maio. dix. l. 2. C. titul 3.
c Iul. Capitol. in M. Philoso.
d Capito. in Gordia.
e Iuuenal. Saty. 9.

Nullum ergo meritum est ingrate, ac perfide, nullum,
Quòd tibi filiolus, vel filia nascitur ex me?

Tollis enim, & libris actorum ſpargere gaudes
Argumenta viri.

a Pla. dial. 6. de legib.

Plato [a] ſanxit pro magiſtratibus legitimè creandis, vt candidatorum vnuſquiſque in ara Dei nomen ſuum, & patris, & tribus, & gentis in tabula ſcriptum deponeret, ſcilicet tempore quo comitia haberentur.

b In regijs Franciſ. conſtitutio. anno Domini 1539. artic. 50. & 51. 52. 53.

Statuit Franciſcus primus Rex Galliarum [b], vt quilibet natus & baptizatus nomen ſuum & patris & matris profiteretur mortuorum quoque fieret profeſſio apud curionem ſeu parochum, à quo tingeretur, vel vbi ſepeliretur, vt certa & mors & natiuitas fieret. Cuius tamen conſtitutio, quod ad profeſſionem natiuitatis pertinet baptizandorum, paulatim abit in deſuetudinem ex conſulta conniuentia magiſtratuum: quando aliquot mulieres ex turpi concubitu partum edentes, inuentæ fuerint potius maluiſſe partus necare, vel ſubtrahere baptiſmo, quàm in eo patris & matris nomen fateri. Filij dicti videntur à Græca dictione ἀπὸ τῶ φίλε, ab amore: dicit enim Cicero [c], συγγὲν φυσικὴν εἶναι πρὸς τὰ τέκνα, geminam & naturalem erga filios eſſe beneuolentiam: vel ſecundum Alciatum & alios, à nomine φῶς: aut, vt aliis placet, à filo, id eſt, ſimilitudine, quòd procreati vt plerunque ſimilitudinem parentum referant, & in eam ſignificationem Gellius [d] filum vſurpauit, dum ait, Iuſtitiam ex ſententia Chryſippi pingi forma & filo virginali, aſpectu vehementi, &c. Filo, id eſt, ſimilitudine. Filij, aut legitimi & naturales ſimul ſunt, aut naturales illegitimi, aut naturales legitimati, ſeu legitimi facti, aut legitimi non naturales. Iulius Pollux [e] duas ſpecies ponit, nempe gnetios, ex coniugio ſuſceptos licito: & nothos, aliunde natos. Propriè & abſolutè filiorum pronunciatio ad eos tantùm pertinet, qui ex legitima nati ſunt coniunctione & matrimonio [f], legitimi & naturales ſimul dicti: lege & natura matrimonium approbantibus, & ex veriſſima præſumptione ex alieno concubitu non fuiſſe natos, quàm coniugum. Alioquin enim difficilis filiationis probatio [g]. Sic Auguſtus [h] Caium Tectium infantem à Tectio patre exhæredatum, in bona paterna reſciſſo teſtamento ire decreuit: neque de ſtatu filij poſt mortem patris queri paſſus eſt, quem Petronia matre, quam Tectius pater quoad vixit in matrimonio habuerat, natum, veluti in proprio iure, & ab iis mutuò educatum eſſe apparebat. Nec licet hîc patribus prolem negare, niſi expreſsè adulterinam probent: quod difficile eſt, niſi eſſet vis quædam propria ſingulis inſita, quæ in prolem transferretur, & qua non inuenta non ſuum quis dicere poſſet. Qualem Pſyllis in Africa genti, quorum corpori Plinius [i] ingenitum fuiſſe tradit virus exitiale ſerpentibus, vt cuius odore ſopirent eas: mos verò illis, liberos genitos protinus obiiciendi fœuiſſimis earum, eóque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino ſanguine natos ſerpentibus. Menander [k] itaque fidem patri concedit, vt putet ſuum filium vxore natum, vxori autem ſcientiam; & ideo illas magis filius diligere.

c Cic. ad Atticum.

d Gellius lib. 14. c. 4.

e Iul. Pol. lib. 3. Onomaſt. cap. 2.

f L. filium, l. 6. Iunctæ glo. de iis qui ſunt ſui vel alien. iur. x. Paul. l. quæ lege, de in ius voc. lib. 2. Privil. 4. auct. nunc ſuit. de nat. libe. C.

g L. Lucius, l. 12. de cõdit. & demonſt.

h Val. Max. li. 7. c. 7.

i Plin. lib. 7. cap. 2.

k Menan. in ſentent. comicorũ Poetar. Græcor. c. 24.

ἔσιν δ' ἡ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρός:
ἡ μὲν γὰρ αὐτὸς οἶδεν ὡς ἐξ αὐτοῦ τέκοι, ὁδὲ ὑπῆται, id eſt,
Mater amat magis liberos, quàm pater:
Suum enim ipſe filium cognoſcit, ille putat.

l Plin. lib. 7. c. 16.

m Callis. in l. liberorum, l. 220. de verbo ſig. Paul. l. filij appellatione, l. 14. l. poſt filium, commun. vtriuſq. C. & ſinguli dat. tut. poſſ. Vlp. l. cognoſcas, l. 56. § bn. de verbo ſig.

n l. quique §. parentes, d. in eis voc. Paul. ſed & filios nuncupamus, l. filium quidã, de lib. & poſtum.

Cognoſci tamen poſſet num adulterinus, ſi verum ſit quod Plinius [l] tradit cum Nigidio, Lac fœminæ non corrumpi alenti partum, ſi ex eodem viro rurſus conceperit. Dicuntur & filij liberorum nomine, & vtrumque in nomẽ ad nepotes etiam porrigitur: ſed longius progreditur liberorum ſignificatio [m] & parentum, & propè in infinitum [n]. Quin & nomine plurali liberorum

rorum continentur vnus tantùm filius, filiáue, vt ait Gellius [a], Seruius [b],
12 Donatus [c], & Caius Iuriſc [d]. Vocantur & filiorum nomine alicubi, omnes qui ex aliqua proſapia deſcenderunt: vt in ſacra pagina, filij Adæ, filij Abrahæ [e], qui ex eorum deſcenderunt generatione. Sicuti & fratres [f] inter ſe omnes, qui eiuſdem cognationis erant, in quocunque gradu eſſent proxi-
13 mitatis. Filiorum naturalium legitimorum duæ ſunt ſpecies, ſui, & non ſui ſeu extranei: ſui ſunt, qui in poteſtate patris vel aui ſunt, cuiuſcunque ſexus ſint [g]: non ſui ſunt, vt emancipati, qui à poteſtate exigerunt [h]. Opponuntur & ſuis, illi, qui alio modo, quàm per emancipationem, deſierunt in patris eſſe poteſtate: multis enim modis ſoluitur patria poteſtas [i], vt dicemus Deo iuuante poſt patriam poteſtatem. Dicuntur autem vnica appella-
14 tione omnes extranei, qui in poteſtate non ſunt [k]. Sunt & liberorum diſtinctiones, vt alij ſint nati viuente patre, alij poſthumi, id eſt, poſtquam ſepultus pater, nati: quamuis & ſimilitudine quadam rationis, ſed non propriè & poſthumi dicantur, qui viuente patre poſt eius conditum teſtamentum nati ſunt, vt notat Accurſius [l]: vel arrogati, vel qui mortuo patre ſubiiciuntur auo, vel auo moriente, patri [m]. Eſt & alia filiorum diſtinctio, vt quidam, nati viui & ſine deformi portento, & iſti propriè filij: alij cum monſtroſa figura, qui potius monſtra, quàm liberi [n]: alij mortui nati, qui abortiui dicti
15 ſunt, nec nati cenſentur, & habentur ac ſi non fuiſſent [o]. Illegitimorum naturalium tantùm filiorum, vel liberorum ſpecies plures ſunt: in primis quidam ſunt naturales tantùm, qui aliquando permiſſo concubitu olim concubina nati erant, de quibus in tit. de natural. liber. in Codi. Iuſtinia. nati ex ea, quam quis non vago concubitu, ſed vxoria affectione, præter ritus tamen matrimonij, ſibi coniunxit, quæue poterat eſſe vxor, non ex vili ſcorto [p]: quamuis iure pontificio meretricis non improbe-
16 tur pœnitentis, ſed lauderur coniugium [q]. Obſeruari tamen apud Phryges, filios ex concubina non dici ex familia vel genere patris: Nam cùm Dictys Cretenſis ſcribat [r] Priamum regem Troiæ, quinquaginta filiorum patrem fuiſſe: Dares Phrygius [s] tamen ait, tantùm ei filios fuiſſe ex Hecuba, Hectoreum, Alexandrum, Deiphobum, Helenam, Troilum, Andromacham, & Caſſandram: alios autem ex concubinis, quos, inquit, nemo ex genere regio dixit eſſe, niſi eos qui eſſent ex legitimis vxoribus.
17 Græci omnes illegitimos filios nothos dicunt in genere, & propriè tamen ex pellice natos, ſicuti notat breuiorum ſcholiorum Homeri author in verſum illum [t],

Αλλ' ἰόν Ῥησάμοιο νόθον Βάλε δημοκόωντα.

vbi νόθον dicit eſſe τὸν ἀ γνήσιον, ἀλλ' ἐκ παλλακίδ@- ὄντα.

Et rurſum alibi [v] in verſum illum,

Μέσσον λάσιμοσιν ὀλιὸ@- νόθ@- υἱός,

reperit νόθον eſſe τὸν μὴ ἐκ νομίμης γαμετῆς γεννηθέντα, ἀλλ' ἐκ παλλακίδ@-.

Quintilianus [x] nos non habere Latinum nomen, quo nothum referamus, tradit: ideóque Græco vti, quod ex Catone accepit, cui & ſubſcribo: niſi contracta ſignificatione, prout apud Iuriſconſultos, is dicatur naturalis, quem definiunt eſſe ex ea, quæ legitima vxor eſſe poterat, quique certo complexu natus. In quo differt ab ſpurio, qui, quia ſine certo patre eſt,
18 vulgò conceptus [y], & ſpurius dicitur, id eſt, ſine patre: vox enim ſpurij, teſte Plutarcho [z] nata, omiſſis cæteris, quas refert, interpretationibus, à Romanis, qui ſolùti erant nomina primis tantùm literis exprimere, aut vna: vt dum Titum vno T. Cneum, ſic Cn. Sextum, Sex. vnde & vulgo conceptos ſcribebant per S.P. id eſt, ſine patre, quos Græci dicũt ἀπάτωρες. Quamobrem ſummus Pontifex [a], diſtinctionem quandam meritò adhibet inter nothum,

[a] Gell. lib. ... cap. 12.
[b] Seruius 10. Aeneid.
[c] Don. in Heautont. Terent. ad 1. Act. 2.
[d] Caius, 1. non eſt ſine liberis, l. 142. & l. ſeq. de verb. ſig.
[e] Geneſ. 17. Luc. 16. Ioan. euang. cap. 8. Actuum, c. 13.
[f] Iob 19. Rom. 9. ad Hebr. Geneſ. 24. Geneſ. 14. 29. Hieron. lib. ad Heluid.
[g] § ſui autem, de hæred. quæ ab intest. defer. § fin. de hæred. qua' & diff. ſor. tit. de ſuis & leg. hæred. & 11 quib. modis ius patr. poteſt. ſolu.
[h] tit. tut. de emancip. lib. C. § præterea, quib. mod. ius patr. pot. ſol.
[i] tit. quib. mod. ius &c. ead.
[k] l. vlt. § extraneum, de ſc. Vrb. act. C.
[l] Accurſ. in tubr. de poſth. hæred. inſtit. C. & l. 3 § 3. de inoff. iur. C.
[m] l. filius à patre § 1. de lib. & poſthum. ff. l.
[n] l. non ſunt liberi, de ſtat. hom. ff. l. quod ſæpius, l. 3 de poſthum. hæred. inſtit. libr. 6 C. tit. 29 Vlp. ſignatæ aliquando, l. 132. de verb. ſignif.
[o] l. 2 C. de poſth. hæred. inſtit. Non qui mortuus &c. vbi Bal. ſignat. Angelus Aretinus, l. 130. §. fin. eod.
[p] l. 1 cum ſuis ſequ. de nat. l. b C.
[q] c. inter opera charitatis, de ſponſal.
[r] Dictys Cret. lib. 1. de bello Troiæ.
[s] Dares Phryg. in exordio belli Troiani.
[t] Etiam. ad Homer.
[v] Iliad. 8.
[x] Quintil. lib. 5. c. 6.
[y] l. vulgò conceptus, de ſtat. hom. ff. § ſi adulterio, de ritu. nup. Inſtitut.
[z] Plut. in problem.
[a] Innocent. in c. ſi cum pridem, c. 10 § pro grauí, de renunciat. libr. 1. Decretal. tit. 9. vbi caue à confuſione & inſcitia gl. cum ſuis verſibus.

ſpurium, & manzerem. Quanquam vtraque dictio, ſi generaliter proferatur, poſſit omnes illegitimos complecti, potiſſimùm & apud Hebræos, manzer: vocant enim ממזרים *mamzarim*, ſeu *manizeres*, omnes aliunde quàm ex legitimo matrimonio natos, quaſi מן זרים *min zarim*, i. de alienis ſcilicet natos, 20
de quibus ſic cautum in Exodo [a], לא יבא ממזר בקהל יהוה: גם דור עשירי לא יבא לו בקהל יהוה *lo tabo mamzer bikhal Iehoua, gam dor gnoſciri lo tabo lo bikhal Iehoua, i. non ingredietur manzer in eccleſiam domini, etiam decima generatione non ingredietur eccleſiam domini*, ſcilicet non fungetur miniſterio eccleſiaſtico: quod etiam ſtatutum poſteà iure pontificio [b]. Et certè quod pertinet ad pudicitiæ violationem, parum intereſt inter cõcubinam, & meretricẽ: vtrique enim peccatum eſt concubitus & turpitudo, neque quòd illa clam, hæc palàm [c] proſtituatur, delictum mutat, vt etiam Euripides ſcripſit [d],

οὐ γὰρ ὃ μὴ καλόν, οὔποτε ἔφη καλόν,
οὐδ' οἱ μὴ νομίμοι παῖδες, μάτρ' ὀςλόχευμα
μίασμα πατρός, id eſt,
Non enim quod per ſe non eſt honeſtum, poterit dici honeſtum.
Neque liberi illegitimi honeſti matribus, ſed & patri
Scelus & piaculum.

Heraclidéſque Ponticus apud Plutarchum [e] commeminit legis Solonis, qua τοῖς ἐξ ἑτέραις γενομένοις, id eſt, *Spurijs non erat neceſſe nutrire patres: qui enim*, inquit, *in compreſſione mulieris decorum non ſeruat, non prolis, ſed libidinis cauſa ſe impelli apertè oſtendit*. Ariſtophanes Grammaticus in argumento Oedipi 21
Tyranni Sophoclis, ſpurium dicit opprobrium fuiſſe Græcis, dum de Oedipo ſic ſcribit,

Corinthum vagus cùm liquiſſet Oedipus,
Hoſpéſque paſſim ab omnibus conuitio
Inceſſeretur, quaſi foret ſpurius,
Illegitimúſque incerto ſatus patre,
Pythica ſcitatum venit oracula, &c.

Maius tamen opprobrium in procreato fracto fœdere nuptiarum, qui Græcis, μοίχιος, vel μοιχίδιος, & μοιχαλίς. Adulterinus filius is nempe eſt, qui 22
illegitimè procreatus ex ea, quæ nupta alteri eſt: vel ex eo, qui vxorem habet, & ex innupta, vel ex ambobus cum aliis coniunctis [f]. Bonifacius mar- 23
tyr ob iſtos concubitus illicitos valde iram Dei concitari, ſcribit regi Anglorum [g] ſeu Britanniæ, atque ideò prolem omnigenæ impietatis facilè inde naſci; cuius verba referam, *Si gens Anglorum, vt ab ipſis paganis*, inquit, *nobis etiam improperatur, ſpretis legalibus connubijs, adulterando & luxuriando ad inſtar Sodomiticæ gentis, fœdam vitam duxerit, de tali commixtione meretricum exiſtimandum eſt, degeneres populos, & ignobiles, & furentes libidine fore procreandos: & ad extremum vniuerſam plebem ad deteriora & ignobiliora vrgentem, & nouiſſimo nec bello ſeculari fortem, nec in fide ſtabilem, & nec honorabilem hominibus, nec Deo amabilem eſſe venturam. Sicut aliis gentibus Hiſpaniæ, & Prouinciæ, & Burgundionum populis contigit, quæ ſic à Deo recedentes fornicatæ ſunt: donec iudex talium criminum vltrices pœnas, per ignorantes leges Dei, etiam per Saracenos, venire & ſauire permiſit: hæc ille*. Cui accedit Sapiens [h], dum ait, *Adulterorum filij in conſummatione erunt, & ab iniquo toro ſemen exterminabitur: & ſi longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & ſine honore erit nouiſſima ſenectus illorum, etſi celerius defuncti fuerint, non habebunt ſpem, neque in die cognitionis allocutionem. Nationes enim iniquæ, diræ ſunt conſummationis*. Dicitur & alibi [i], *Ad adulterorum filios paterna flagitia tranſire, & pro patribus puniendos*. Tales adulterini proculdubiò exiſtimantur, qui naſcuntur ex vxore abſente marito per duos vel plures annos continuos: vel ſi conſtet maritum cum vxore non concubuiſſe, infirmitate interueniente, vel alia cauſa, vel ſi ea valetudine paterfamil. fuit, vt generare non poſſet; vt ex Iuliani & Scæuolæ ſententia

Vlpia

a Exod 23.
b c. cùm in cunctis, c. 7. & c. innotuit, c. 20. de elect. o. lib. 1 Decret. tit. 6. c. vt filij, c. pen. de fil. presbit.
c l. palàm, de rit. nup. l. 1. de concub. in P.
d Eurip. in Phœniſſ. act. 3. verſ. 129.
e Plutar. in Solone.
f ca. nemo ſibi blandiatur, 32. q. 4. can. l. x. § adulterium, 36. q. 1.
g can. ſi gens Anglorum, 6. diſt. in Decreto Grat.
h Sapi. 3. & ca. dicat, 32. q. 4.
i Vlpia in can. pen. verſ. quod autem, 54. diſtin.

Vlpianus docet [a]. Quod ſi concubuerint ſimul aliquo tempore ante partum coniuges, ex quo veriſimiliter generatio marito adſcribi poſſit, etſi alterius interuenerit alieni viri coniunctio, pro filio vt illo cenſeantur marito nati, & vt legitimi ſint præſumitur [b]. Neque in horum præiudicium creditur matri profitenti ſe ex alio quàm marito eos concepiſſe, vt ait Scæuola [c]. Nec iuramentum matris delatum vel relatum, partui proficit, nec nocet, ſi iuretur ex aliquo prægnantem non eſſe [d]. Quinimo peregrè rediens, ſi inuenerit vxorem prægnantem, quæ ab alio conceperit, & non proteſtatus vel conteſtatus fuerit, antequam conueniret, eam non eſſe ex ſe prægnantem, certè partus naſcitur illi ſuus, & cogitur partum agnoſcere, vt filium, ex Senatuſconſulto Pegaſiano [e]: vel ſi is interim prægnante vxore moriatur, ſi ſtatim non fuerint conteſtati qui excluſo poſthumo ſucceſſuri erant, non audiuntur ex Carboniano edicto [f]. Fieri tamen non poteſt, quin magna ſuſpicio partus adulterini non ſit, ſi mater ſibi conſcia moriens profeſſa fuerit, nulla cauſa exacerbeſcens in odium mariti vel filiorum, ſed pœnitentia ſceleris & iniuriæ irrogatæ marito, ducta. Quanquam non ſoleat filio præiudicium ideo in ſucceſſione patris putatiui fieri: eadémque ſuſpicio maritorum, quòd ex ſe non ſint liberi geniti, ſi illi prudentes & prouidi ſint, inter bonos & graues non exiguæ fidei eſt. Et proinde cùm Agis rex Lacedæmoniorum Ageſilai frater, filium Leotychidem reliquiſſet, quem ille viuus non agnouerat, etſi eundem ſuum moriens fuiſſe dixiſſet, in regno habuit ſucceſſorem Ageſilaum fratrem vt proximiorem, prælatum Leotychidi, vt ſpurio, vt narrant hiſtoriographi [g]. Suſpicabatur autem natum Leotychidem Agis ab Alcibiade procreatum: Ideo Plutarchus [h] eadē quæ Probus referens, addit, *Leotychides*, inquit, *puer anteà ſuſpectus quidem erat Agidi, cùm autem ſe ad pedes ægrotantis patris abiecíſſet, & multas lachrimas profudiſſet, perſuaſit ei, vt ſe multis præſentibus filium pronunciaret.* Athenæus [i] quoque ſcribit, regis Agidis vxorem Timæam corruptam fuiſſe ab Alcibiade: verùm Pauſanias [k] ſcribit, Agidi, mali genij impulſu hoc ei in mentem veniſſe, vt audientibus Ephoris, diceret ſe non putare Leotychidem filium ſuum eſſe. Faceret pro filio poſtrema aſſertio paterna, etiam ſi anteà negaſſet filium, ſi pro legitimo habitus fuiſſet à vicinis, vel maiori parte eorum, etſi pater illum talem quoque nominaſſet: vtrumque enim requiritur [l]. Facit & aſſertio conſentiens vtriuſque parentis, quia negatur legitima proles contra filios, niſi aliundè doceri poſſet eſſe legitima: nam probatio præponitur illorum teſtimonio [m]. Illegitimi quoque cenſentur, qui nati ſunt ex matrimonio contracto prohibente publicæ honeſtatis iuſtitia, & citra eccleſiæ permiſſionem, vt nec tanquam legitimi ſuccedant, ſi pater ſciuerit impedimentum [n]: alioquin ſi ignorantibus vtriſque parentibus impedimentum, vel altero illorum, accuſatum non fuerit matrimonium, poſt eorum mortem proles non poteſt illegitima dici [o]. Quamuis hodie clandeſtina deſponſatio in hoc impedimentum incidens alterutrius, hoc non operetur, nec ignorantia tunc excuſet patris, quin proles ſit illegitima, niſi reconciliatio accedat eccleſiæ & gratia [p]: quia fraus præſumitur, eò quòd clam factum ſit [q]. Quòd ſi matrimonium fuerit ignoranter in facie & ritibus eccleſiæ initum, & ſeparetur poſtmodum, filij geniti eo pendente, legitimi habebuntur & fruentur priuilegiis legitimorum [r]. Illi etiam illegitimi, qui & inceſtuoſi ex ſanguine coniunctis in gradu prohibito nati ſunt: vt nefarij, qui ex deſcendentibus & aſcendentibus fœdiſſimè iunctis oriūtur: de quorū prohibita [s] coniunctione in impedimentis diximus. Quæritur autem, num nati 7. menſe, 10 11. 12. 13. à morte maritorum legitimi ſint & naturales: an verò in illis ſit nothorum ſuſpicio. Et de primo ſic Paulus Iuriſc. reſpondit, *Septimo menſe naſci perfectum partum tam receptum eſt, propter authoritatem doctiſſimi viri Hippocratis: & ideò credendum eſt, eum qui ex iuſtis nuptiis ſeptimo menſe natus*

[a] Vlp. l. filium, l. de his qui ſunt ſui vel alieni.
[b] d. l. filium, & l. quia ſemper, de in ius voc. in P. expreſsè Papin. l. defuncto, l. 11. § defuncto, ad l. Iul. de adul. P.
[c] Scæuo. l. pen. de probat. lib. 22. P. titul. 5.
[d] Vlp. l. 3. § pen. de inſtitut. libr. 12. P. titul. 2.
[e] Vlp. l. 1. §. Iulianus & ſeq. 55. de libe. agnoſc. lib. 25. P. titul. 3.
[f] idem in l. 3. §. quia Plautianum, eod. titul. l. 1. § fin. de Carbon. edic. lib. 37. titul. 10. l. 3. §. ſi mater, eod.
[g] Plutar. in Agide. Xenoph. libr. 3. rer. Græcar. Armil. Probus, in vita Ageſilij.
[h] Plutar. in vita Agidis.
[i] Athe. lib. 27 c. 12.
[k] Pauſan. in Laconic.
[l] c. per tuas, c. 10. & ibi glo. & Feli. de probatio. li. 2. Decretal. tit. 19. & ibi Panor. late hoc examinat Guill. Bened. in ver. quæ filium ex eo ſuſcipiens, numer. 1. & ſeq. in 3. par. re. 3. tit. 2. Raymut.
[m] c. tranſmiſſæ, c. 3. & ibi Panor. 2. 3. qui fil. ſint legit.
[n] Celeſtin. in c. 1. 1. Extenſe, c. 10. eod.
[o] c. peruenit ſanè, 3. 22. eod. c. per tuas, & 8. & c. ex tenore, c. 13. eod. tit.
[p] c. cum inhibitio, 31 clandeſtin. deſponſ. & glo. fin. in c. referetur, qui fil. ſint legit.
[q] l. fin. de rit. nupt.
[r] c. 2. & c. per tuas, qui fil. ſint legit.
[s] unde ex complexu, de nam. libr. 3. fin. quib. mod. nat. effic. ſui.

est, iustum filium esse[a]. *Medici*, inquit Gellius[b], *& philosophi illustres de tempore humani partus quæsiuerunt*, πόσος ὁ τῆς τῶν ἀνθρώπων κυήσεως χρόνος. i. *quantum est hominis gestationis tempus. Et multa opinio est, eáque pro vero recepta, postquàm mulieris vterus conceperit semen, gigni hominem septimo rarenter, nunquam octauo, sæpe nono, sæpenumero decimo mense: eúmque esse gignendi hominem summum finem.* Dixit rarenter septimo gigni, quia septimo mense non nisi pridie, posteróue plenilunij die, aut interlunio concepti, nascuntur, secundum Plinium[c]. Qui & tradit[d], septimo mense genitis, sæpenumero foramina aurium & narium defuisse. Et Galenus[e] tradit in minori interuallo, quàm sit anni dimidium septimestres, partus vitales edi posse, negasse Hippocratem voluit. Explicat & Hippocratem Vlpianus, dum respondit secundum Hippocratis sententiam[f], posse nasci 182. die partum, id est, media parte anni eáq; nec integra, si consideremus annum vulgarem constantem 365. diebus & quadrante, vt bissextilis 366. perficitur, cùm tamen bis 182. reddant 364. dies. Sic Galenus iterum ait[g], *Nullas planè celerius notat parere 182. die cum dimidio, & quibusdam horis: vel post exactum quartum supra ducentesimum. Atque ego*, inquit, *vnam mulierem reperi, quæ centesimo & octuagesimo quarto die completo pepererit.* Porrò post decem menses mortis patris natum, non admitti ad legitimam hæreditatem, Vlpianus respondit[h]: illegitimum eum arbitratus. At posteà placuit, & in 10. 11. 12. & 13. mense legitimum nasci partum, vt suprà docuimus[i].

a Paul. l. septimo mense, l. 12. de sta. homi. l. 1. Paul. 5.
b Gell. lib. 3. c. 16.
c Plini. lib. 7. cap. 5.
d Plin. lib. 11. c. 37.
e Galen. libr. de septim partu.
f Vlp. l. 3. § fi. de suis & legit. hæred. P.
g Galen. d. li. de sept. par.
h l. 3. § fin. d. tit. de suis & facit formula l. Gallus, de lib. & posthum.
i Sup. lib. 9. c. 26. nume. 22, 23.

De filiis legitimatis, seu de legitimatione nothorum. Cap. 4.

Nouell. quib. mod. nat. eff. leg. & sui &c. in Auth. col. 5. tit. 1.
Quib. mod. nat. effic. sui, in Auth. coll. 7. tit. 1.
Qui filij sint leg. lib. 4. Decr. tit. 17.

1 *Nothi interdum digni, qui eximantur à nota illegitimorum.*
2 *Illegitimi esse desinunt, dum fiunt legitimi.*
3 *Legitimantur filij quatuor modis,*
Oblatione curiæ,
Si pater legitimos diceret,
Per rescriptum principis,
Per subsequens matrimonium.
4 *Adulterini & nefarij seu incestuosi filij, num legitimentur per subsequens matrimonium.*
5 *Legitimatio per rescriptum principis.*
6 *Filius spurius sacerdotis legitimari per rescriptum principis nequit.*

CAETERVM interdum ita proficiunt bonis moribus & eruditione liberi nothi, vel aliis rebus, vt digni sint qui eximantur ab infami natiuitatis nota: sic enim apud Euripidem[k] arguit exemplo Peleus, 1

Κεἰ τὶς νόθος πέφυκε, πολλάκις δὲ τοι
ξηρὰ βαθεῖαν γῆν ἐνίκησε σπόρα
νόθοι τε πολλοὶ γνησίων ἀμείνονες, id est,
Licet nothus sit, certè sæpenumero
Arida satio, fertile & pingue vincit solum,

k Eurip. in Androm. actu 3. vers. 90.

Multique

Multique spurij præstant legitimis.

Transeunt autem naturales illegitimi filij in legitimos suos, quando legi-
3 timi fiunt, dicuntúrque tunc legitimati. Quod fiebat quadruplici medio [a]:
primùm, pro oblationem curiæ alicuius loci, si ipsi operas ipsi impēdissent,
vel illegitima curialibus nuberet [b]. Secundò, si illegitimum naturalem pater
vocasset legitimum [c]. Tertiò, per subsequens matrimonium [d] cum concu-
bina, ex qua liberi suscepti, initum: nisi aliud affinitatis vel alterius causæ
4 impedimentum subsit. Quò fit, vt incestuosi & adulterini non possint per
matrimonium matris eorum cum patre contractum legitimari, quia lex
huiusmodi coniugia abominatur [e]. Quod tamen interpres glossator Ber [f].
intelligendum censet, si ea, cum qua adulterium committitur, sciuerit vxo-
rem habere, nō autem si ignorauerit. Cui certè adstipulatur Innocentius ni-
sum. Pont [g]. De nefariis autem & incestuosis spuriis, ne possint vllo modo le-
gitimari sequēte matrimonio procul à dubio est, eò quòd, vt in impedimen-
tis diximus, nullum possit in gradu prohibito recipi matrimonium iustum, si
accusetur. Quòd si liberi nati sint ex matrimonio contracto in gradu pro-
hibito, distinctio alia, quæ proximè in illegitimis distinguendis annotata est,
adhibenda: neque ea ad spurios legitimandos per subsequens matrimonium
5 pertinet, sed est alterius inspectionis. Quartò, legitimantur per rescriptum
principis [h]: princeps enim qui in manu habet legum authoritatem, cui le-
ges interpretari & abrogare licet [i], & potest gratiam præceptorum legum
facere. Placuit tamen 6. cal. Aprilis 1562. Senatui Parisiensi, nullatenus re-
6 giis codicillis sacerdotis filium, iure legitimorum donari posse. Idem planè
decretum regia sententia in eodem Senatu prolata 15. cal. Octob. 1573. triduo
post fœlicem Poloni Regis in vrbem ingressum, teste Rhenato Chopino [k].

a glo. in c. transmissæ, qui fil. sint legit.
b §. quod verò, quib. mod. nat. effic. sui, § fin. de nupt. apud Iustin. l. 3. de nat. lib. C.
c §. si verò in qui, quib. mod. nat. effic. sui.
d l. dixi Constantini, & l. cùm quis, & l. nuper, de nat. lib. C. §. fin. de incest. nup. coll. 2. in authen. c. 1. & c. tanta qui fil. sint legit.
e l. Claudius, de his quib. vt indig. in F. c. cùm haberet, de eo qui duxit in matr. quàm prius poliuer. per adult. ep. Greg.
f glo. in c. tanta, ad vet. aliam, qui fil. sint legit.
g Innoc. 3. in c. ex tenore c. 14. eod.
h §. si quis verò non habens filios, & §. fil. initur, quib. mod. nat. effic. legi. § illud quib. mod. nat. effic. sui coll. 7. in auth. c. per venerabilem, qui fil. sint legi.
i l. 1. & fin. de legib. C.
k Rhena. Chopi. lib. 1. de domanio Regis, titu. 12.

De filijs legitimis tantùm. Cap. 5.

1 *Legitimi tantùm filij, qui.*
2 *Legitimorum filiorum diuisio iure ciuili, in adoptatos & arrogatos.*
3 *Patres & filij secundum legem alij, & alij secundum carnem.*
4 *Filiatio iure diuino secundum similitudinem generationis pluribus modis dicitur, creatione, operatione, confirmatione, principio, imitatione, doctrina seu eruditione, catechismo, beneuolentia, honore, potestate, nutritione.*
5 *Filij dicti Dei, regeneratione Baptismatis, & qui à nobis in regeneratione susciptūtur filij nostri lustrici, & ex confirmatione, & pœnitentia, spirituales filij.*

1 FILII legitimi tantùm illi dicuntur, qui à lege aliqua [l] in nu-
merum filiorum naturalium probatorum iure rediguntur, &
pro filiis habentur, etsi non sint: quando similitudo quædam
cum naturalibus, vel æquale priuilegiū omnino vel ex parte
datur. Quamobrem non natura, sed similitudine & partici-
patione isti filij sunt. Et quia multiplex potest esse similitudo,
sic & multiplex ea ratione filiorum appellatio iure diuino in sacris literis, &
2 iure pontificio. Iure autem ciuili, adoptione & arrogatione tantùm recepta,
3 quæ & aliis iuribus cognita est. Sic patres alij sunt secundum legem, alij se-
4 cundum carnem, vt notat D. Hieronymus [m]. Et breuiter sacra pagina à simi-
litudine ortus, quem generatione à patre trahimus, creationem nostram tri-
buit filiationi, vt sit is pater noster, qui nos creauit [n]; solet enim & scriptura
sancta, id filium cuiusque rei vocare, quod ab eo factum seruatúmue est, vt
Deus, pater cœli & terræ dicitur [o]. Sic filij Dei etiam Angeli mali, oratione
dicti [p]. Et pater dicitur principium alicuius rei, *vt pater habitantium in ten-*
torijs

l l. legitima, de pact. in P.
m D. Hierony. in c. 1. Matthæi.
n Math. 23. Malac. 1. & 2. Sap. 10. Esaiæ 62.
o Matth. 11.
p Iob. 1.

toris, Geneſeos 4. Et *Tubal pater canentium cithara*, eod. c 4 Geneſ. Et à ſimilitudine, quòd filij vt plerumque imitantur ſubſtantiam & naturam parentum filius quoque dicitur alicuius, quod naturam illius imitatur: ita filij hominū, pro hominibus [a]. *Fortes filij Deorum* [b], *filij Belial ſceleſti* [c]. A ſimilitudine quoque participationis ſubſtantiæ paternæ, qui eruditur doctrina aliqua ab aliquibus ſeu præceptoribus, vel gradu aliquo donantur, filij eorum dicūtur. Sic ſæpè Salomon quos erudit, in prouerbiis & alibi [d], filios vocat, ſæpéq; illa voce, *fili mi*, vtitur. Sic filij prophetarum, eorum diſcipuli dicti ſunt. Et j. Samuelis [f] dicitur præceptor pater ibi, *Quis eſt pater eorum? Et filij ſapientia iuſtorū* [g]. Sic D. Paulus [h], *filioli, quos iterū parturio, donec in vobis formetur Chriſtus.* Atque hac filioli nominatione ſæpe vtitur D. Ioannes [i]. Sic iura pontificia monent, per inſtructionem ad fidem ſeu catechiſmum contrahi filiationē, & cognationem ſpiritualem [k]. A paterna beneuolentia, quæ ſumma eſt, & dilecti ſummopere quoque filij dicuntur. Sic Iſraelitæ peculiaris Dei populus, filij Dei dicti [l]. Ab honore, & ſeniores obſeruandi, vt patres [m], & à ſenioribus iuniores erudiendi, vt filij. Sic in Geneſi [n], filij Dei dicuntur illi qui inuocabant dominum, & honorem & obſequium cultus diuini offerebant. Sic amplectentibus fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti dedit Deus poteſtatem filios Dei fieri, qui non ex ſanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt [o]. Adoptióque hæc filiorum Dei [p]. Et ratione poteſtatis quæ in liberos eſt, filius interdum dicitur, id quod in alterius iure & poteſtate eſt indubiè: vt, *Filij mortis eſtis vos* [q], id eſt, addicti morti, vel ea digni. Ratione nutritionis, alumni filij, & quòd nutrit pater vel mater: vt filij maris dicti ab Oſea [r] piſces. Ratione generationis, quia Deus & Dominus noſter Ieſus Chriſtus per proprium ſanguinem lauit nos à peccatis noſtris, & eius applicatione per ſacramentum lauacri Baptiſmate renouamur [s], in nouum hominem [t], exuentes veterem: dicimur etiam filij Dei, fidē eius amplexi, & omnes fideles fratres in eodem patre Domino noſtro Ieſu Chriſto, renati ex aqua & ſpiritu ſancto. Quò fit, vt illi quos ex ſacro baptiſmate ſuſcipimus, quibus luſtrici ſumus parētes, filij dicātur, & vulgò optimè filioli, vel luſtrici filij: cùm enim miniſterium illis hac in parte præbemus ſalutis & regenerationis, paterni nominis etiam efficimur participes, & naſcitur cognatio ſpiritualis [v]. Similiter & per ſacramentum confirmationis [x], ſi quidem à primo pabulo ſacrati ſalis vſque ad confirmationem contrahitur, vt dicunt ſummi Pontif. compaternitas [y]. Suidas adoptionem Chriſtianam dicit [z], quando ex ſacris fontibus ſuſcipitur. Pari modo filius filiáue ſpiritualis is eáue dicitur, quem, quámue quis exomologeſi vel ſacramento pœnitentiæ ſibi coniunxit [a].

a Pſal. 81.
b Ioh 28.
c Iudi. 19. & 20. 1. Reg. 2. 2 Paral. 13.
d Prouerb c. 6. Eccleſiaſt. c. 2. 4. 21. 32. &c.
e 4 Reg. 4.
f c. 10.
g Eccleſiaſt. 3.
h Ad Galat. 4.
i D. Ioan. 1. Epiſt. 2. 3. 4 5.
k c. contracto, c. 5. de cognat. ſpirit. libr. 4 Decreta tit. 11. c. 1. eod. in 6 libr. 4 c. 3. can. in catechiſmo, de conſecra. diſtin. 4. can. ſi quis vnus, 30. q. 4.
l Deuter c 14. Eſaiæ, 1. Hiere. 31.
m 1. Timoth 5.
n Geneſ c 6.
o D. Ioan. euang. c. 1.
p Ad Roma. c 8 & 9. & ad Galat. 4. ad Epheſ. 1. 1. D. Ioan. epiſt. c. 3.
q 1. Reg c. 26.
r Oſeæ c. 11.
s D. Ioan. Euang. c. 3. D. Paul. ad Tit. 3. 1. D. Petri, 1.
t ad Epheſ. 1. & 4. ad Coloſſ 3.
v c. 1. de cognat ſpirit lib 4. ſca. Decreta. cap. 3 & tot tit. libr. 4. Decret. tit. 21.
x c. 1. 5. ex confirmatione, cod in 6. ca. 3. 30. q. 1.
y Suidas, in verbo.
z ca. ad limina, 5. fin. & can. omnes, 30. quæſt. 1.
a Pœnitentiæ.

De adoptione & arrogatione. Caput 6.

Lib. 1. Inſtitutio. tit. 11. Lib. 1. P. tit. 7. Lib. 8. C. tit. 48.

1 *Adoptio quid.*
2 *Filij fiunt adoptione, non fratres, aut alij proximi.*
3 *Filij adoptati, prælati naturalibus.*
4 *Filiorum legitimorum ſeu adoptiuorum rationes, cur recepti. Filios cur relinquere noſtra intereſt.*
5 *Adoptio duplex, Adoptio & Arrogatio, & quid commune habeant.*
6 *Adoptare mulieres ſine gratia nequeunt.*
7 *Adoptare nequeunt, niſi qui generare poſſunt, & qui prohibeantur.*

Adoptiui

Adoptiui non sunt temporarij, sed perpetui.
8 *Sexagenarijs num adoptio liceat, & quare vetita.*
9 *Arrogatio quomodo fit. Arrogatio facta authoritate principis & rogatione populi, vnde arrogatio dicta.*
10 *Arrogandi per populum forma.*
11 *Arrogandi causas collegium pontificum dispiciebat.*
12 *Adoptio fiebat apud magistratum, penes quem esset legis actio.*
13 *Adoptio olim fiebat emancipationibus & manumissionibus præcedentibus, hodie minimè.*
14 *Arrogatio impuberis, curatoris eius assensum desiderat.*
15 *Adoptio quadruplici modo fiebat per principem, per legem curiatam, per prætorem seu magistratum, per testamentum.*
16 *Adoptare adoptariue qui possint.*
17 *Adoptatorum Cæsarum exempla.*
18 *Adoptare non potest, qui liberos proprios & naturales habet. Vtopiæ aliter quare.*
19 *Adoptare minorem suum tutor vel curator non potest.*
20 *Adoptabantur & filiæ apud Hebræos.*
21 *Arrogari nec arrogare potest fœmina, adoptari tamen: non autem adoptare potest iure Romano, aliter apud alios.*
22 *Adoptari vnus tantùm potest, & qui adoptari possunt.*
23 *Adoptati præsentia exigitur, & quando voluntas.*
24 *Arrogatio & adoptio transferunt in potestatem adoptantis adoptatum & suos.*
25 Ἐκποίητον *quem dixere Græci.*
26 *Adoptatis alia indebantur nomina retentis vel parumper illis immutatis.*
27 *Perdicum sagacitas in dignoscendis matribus.*
28 *Adoptandi inter Langobardos ritus.*
29 *Adoptio in Francia olim, & apud Hebræos & Græcos vsurpata.*
30 *Adoptati nunc in Gallia non succedunt, vt filij.*
Adoptati, & alumni quomodo differant.

1 ACTVS legitimus adoptio dicitur [a], per quam in alienam familiam, vt ait Modestinus [b] & Gellius, [c] inque liberorũ locũ extranei sumuntur: idque vt Theophilus testatur [d], in solatiũ
2 eorum qui liberos non habent. Finguntur enim liberi tantùm adoptione, nõ autem fratres, vel alterius proximitatis cognatio, testibus Diocletiano & Maximiano [e]. Sic D. Ambrosius [f], *Aut natura filios suscipimus, aut electione: natura, casus est, in electione, iudicium. Magisque sine consensu patris in adoptandis offendimus, quàm in genitalibus filijs: quia genitales filios esse, ad naturam refertur: in adoptione dedecoris esse non nisi errori adscri-*
3 *bimus.* Et forsan ea ratione quòd præstantes tantùm in filios adoptabantur, adoptiuos præferẽdos esse naturalibus Hadrianus Cæsar persuasum habuit [g], atque Plinius Iunior [h]. Sic Theodericus rex Gotthorum, adoptans in filium regem Herulorum, inter cætera [i] scribit, *per arma posse fieri filium, grande inter gentes constat esse præconium: quia non est dignus adoptari, nisi qui fortissimus meretur agnosci: ignaui autem esse nesciunt quos iudicia pepererunt: ij enim gratiam nõ de natura sed de solis meritis habent, quando animi vinculo obligantur extranei.* Horum legitimorum tantùm liberorum intuitu, & quando de naturalibus & legitimis ex matrimonio iusto conceptis agitur, qui ex matrimonio sunt, dicuntur na-
4 turales: illi legitimi adoptiui [k]. Adoptionis ratio multiplex, & eadem, quibus habere interest liberos naturales iustos, in quorum locum ij cooptantur: nempe vt habeamus successores certos, qui ideo nos obseruent, & curam nostri habeant, cæterorúmque insidias auertãt, vtque nomẽ familiæ posteris superesset. Sic & Isocrates in fine æginetici sermonis [l], *dignum est*, inquit, *ligi succurrere, qua nobis filios adoptare licet, ac de nostris consultare rebus, reputantes*

a Lactus legitimi, de reg. iur.
b Modest. l. 1. de adopt. libr. 1. P. titul. 7.
c Aul. Gell. lib. 5. c. 19.
d Theoph. lib. 1. institut. de adoptio.
e Diocle. & Maxim. l. nec apud, de hæred. instit. lib. 6. C. titul. 24.
f D. Ambros. ad Sisinium.
g Dion vel Xiphili. in Adria.
h Plin. in Paneg. Trata.
i libr. 4. epist. Cassiod. varia. ep. st. 2.
k § 1. de legi. agn. successi. l. si. de his qui sunt sui vel alieni. §. minus, de hæred. quæ ab int. defer. l. adoptiuum, §. 5. de iuris vox. in P. l. si patet, l. 29. & l. non potest, 31. de adoptio. in P. cum similib.
l orat. 47.

apud

apud nos quod deſertis nominibus, puerorum loco ſit lex huiuſmodi: propter hanc enim agnati, ac nullo ſe ſanguinis gradu reſpicientes, magis inter ſe mutuò curantur. Adoptio duplex, adoptio ſimpliciter, & arrogatio: adoptantur filij familiæ, arrogantur qui ſui iuris ſunt [a]. Hoc vtriſque commune, vt in poteſtatem eorum, à quibus adoptantur vel arrogantur, & in familiam tranſeant [b], fiántque ſuorum hodie dentur in adoptionem extraneo ex conſtitutione Iuſtiniani [c], & in locum liberorum, quos ſuſcipere poſſent, veniant. Primùm autem, nempe 6
poteſtatis cauſa, prohibet, ne mulieres adoptare poſſent iure communi [d], niſi ex gratia principis: quia in poteſtate liberos non haberent [e], nec ſuos [f]. Alterum verò vetat, ne & viri quoque, quibus impoſſibile per rerum naturam 7
ducitur ſuſcipere liberos, adoptare poſſint, néue ad tempus fiat adoptio neſſius ſit temporalis [g]. Naturam enim adoptio imitatur [h]. Quamobrem minor maiorem, vel æqualem ſibi ætate non adoptat [i]: pro noſtro enim, & impoſſibile eſt id natura. Pari modo qui vitio incurabili, ſeu morbo detinentur, vt ſanari non contingat, quo inhibeatur vxorem ducere & generare, nec adoptare quoque poſſunt, veluti caſtrati: qui autem generare quidem morbo non poſſunt, verùm contingit aliquando eo morbo liberari, & ſaltem potentia habiles ad generationem eſſe poſſunt, vt & ſteriles & ſpadones, iiſdem & permittitur adoptio [k]. Et qui vxores non habent, habere tamen poſſint, ſi velint [l]. Sic de ſexagenarijs placuit, quorum ætas ad liberos procreandos 8
lege Papia, vt anteà diximus [m], inutilis habebatur [n]. Et Ariſtoteles [o] poſt quinquageſimum quintum aut circiter annum derelinquere debere dixit in aperto procreandi ſtudium, ac de cætero vel ſanitatis vel alterius huiuſmodi cauſa concubitum facere videri. Sexagenarius itaque adoptandi liberos erat facultas: qui autem intra ætatem eam eſſent, non vtique adoptare licebat, ſed illis iubebatur potius liberorum procreationi vacare, niſi forſan mores vel valetudo prohiberet, vt ait Vlpianus [p]. Sic Cicero pro domo ſua, *Quid eſt, pontifices, tuis adoptionis? nempe vt is adopter, qui neque procreare tam liberos poſſit, & quum poterit, ſit expertus.* Arrogatio, id eſt, adoptio eorum quæ ſui iuris 9
ſunt, authoritate tantùm principali interueniente, iure ciuili fit, ſcilicet reſcripto principis [q] cum cauſæ inquiſitione, num honeſta ea vel turpis adoptãdi occaſio [r]: etſi de impubere arrogando agatur, adhibita ſufficienti cautione [s], de bonis reſtituendis, ſi impubes moreretur, iis quibus obuentura eſſent, ſi arrogatus non fuiſſet: vel eidẽ ipſi, ſi eum emanciparet, item de non exhæredando [t]. Et factam arrogationem per populum Gellius teſtatur [u], & 10
ideo arrogationem, quòd per populi rogationẽ fieret, dictam, per hæc verba, *Velitis, iubeatis, vti L. Valerius, L. Titio tam iure legéque filius ſiet, quàm ſi ex eo patre, matréque familias eius natus eſſet: vtique ei vitæ necisque in eum poteſtas ſit: vti patrẽ do filio eſt: hoc ita, vt dixi, ita vos Quirites rogo.* Fiebat autem lege Curiata in co- 11
mitijs arbitris pontificibus: collegium namque pontificum cauſas arrogandi diſpiciebat, & approbabat, vel reprobabat, vt ex Cornelio Tac. [x] apparet, dũ de Galba ad optare volente Piſonem agit, & ex Ciceronis [y] conſtat. Monebatur autẽ populus per trinundinũ, de quibus futura eſſent comitia, vt innuit Cicero [z], videndus Gruchius [a]. Adoptio autem fiebat apud magiſtratum, 12
penes quem eſſet legis actio [b]. Adoptionem præibant more antiquo emanci- 13
pationes tres, & duæ manumiſſiones, quæ poſtmodum ſublatæ ſunt, & ſtatutum ſufficere pro adoptionis ſolemnitate adire competentem iudicem, & ex voluntate patris naturalis dantis in adoptionem, & accipientis, & adoptati, fieri [c]: non autem agnatorum adoptati aſſenſus exigitur [d]. Si tamen im- 14
pubes vel minor in arrogationem ſe det, certè curatoris authoritatem exigi, etſi anteà contrarie iure ſeruaretur, placuit [e]. Cæterùm & auguror, alio quo- 15
que modo apud Romanos factam fuiſſe adoptionem, quàm per legem curiatam, per prætorem, & magiſtratum: nempe per teſtamentum, ſi tamen verum ſit, quod ſcribit Suetonius in Tiberio, c. 6. fuiſſe teſtamento adoptatum à M.

Gallio

a Modeſt. l. 11. de adoptio in P. §. 1. eod. ap Iuſtinia.
b § 2. de adoptio.
c § ſed hodie, de adopti. l. cùm in adoptionis, l. 10. eod. C.
d §. fœminæ, de adopt ap. Iuſtinia l. 5. C. eod. l. nam & ſi fœminæ, l. 21. eod. in P. l. ſi ſuſpecta, l. 29. §. nec abſens, de inoff. teſtam. P.
e § exteri, de hæred. qual. & diff. ap Iuſtinia d. § fœminæ, & l. 4 § ad teſtamẽta, de bon. poſſe. contab
f Cæſus, l. nulla, l. 15. de ſuis & leg. hæred P.
g Paul. l. filiofili, l. 34. de adoptio P.
h §. minores eod. l. ſi pater familias, l. 15. § fin. & l. adoptiuorum, l. 16. eod. P.
i § minorẽ de adopt. l. arrogato patre, l. 40. §. non tantum, eod.
k l. 2 § illud, eod. P. l. arrogatio, § fin. eod. § fed & illud, eod. l. ſi ſeruus. §. ſi ſpadoni, de iur. dot. in P.
l Paul. l. & qui vxores, d. l. 30 de adop P.
m in rationibus nuptiis
n l. pen. C. de nupt.
o Ariſto. lib. 7. politicor. c. 16.
p Vlp. l. ſi paterfamilias, l. 15 § in arrogationibus, de adoptio. in P. l. nec ei, l. 17 § tertio, eod.
q l. 2. & l. arrogationes, l. 8. eod. C. Caius l. 2 eod. P. § adoptio, & § cùm autem impuberes, eod. tit. apud Iuſtinia.
r d. § cùm autem, l. nec ei, l. 17. §. eorũ, de adoptio. in P. l. 2 C. eod. Gellius, lib. 5 c. 19.
s Marc. l. non enim, l. 19 & l. hæc autẽ cauto, d. 20. l. his verbis, l. 19. de adop. d. §. cùm autem.
t d. §. cùm autem impuberes, & d. l. 2. C. eod.
u Gell. lib. 5. c. 19.
x Tac. lib. 15.
y Cic. pro domo ſua
z Cic. cont. Rullum
a lib. 3. de comit. Romano. c. 4
b l. 2. 3. 4 de adop P. l. 11 C. eod. & proxima. tit. lib.
c Iuſtiniana l. fin. C. eod. l. in adoptionibus, l. 5. eod. P.
d Ceſſ. l. cùm adoptio, l. 7. de adopt.
e l. fin. de authorit. C. Modeſt. l. quod nec curiosis, l. 8 de adoptio P. §. 2. quib. mod. tut. finit.

Gallio Senatore. Adoptari poſſunt & adoptare, quibus ſpecialiter non prohibetur, lege vel natura [a], filij, nepotes, extranei [b], & in locum filiorum, & [a] I etiam cæcus, l. 9. I adoptio, l. 26. de adopt.
17 in locum neptium [c], etiam ſi filios qui adoptat nõ habeat [d]. Coccius Nerua [b] Paul. l. cùm nepos, l. 1. & l. fin. qui filium, l. 11. Vipia. l. qui liberatus, l. 12 eod. l. 5 & ratiſſimum, eod. ap. Iuſtinia.
Cæſar M. Vlpium Trianũ adoptauit extraneum à ſe, móxque in curia Cæſarem deſignauit, vt ait Xiphilinus ex Dione in Coccio Nerua. Sic Adrianus [c] Paul. l. adoptare, 37. & Pompo. l. adoptiones, l. 43. Procul. l. ſi is qui, de adopt. Vlp. l. ti atrogator, l. 22. in fine, eod. rium.
adoptatus à Traiano [e] poſt mortẽ Neruæ. Et Adrianus ſucceſſorẽ ſibi delegit [d] d. l. adoptare, l. 37. eod. 5. fieri, eod.
Antoninum. ſed cùm illi nulla virilis ſtirps fieret, Cõmodi filium adoptauit, [e] Xiphil. in Traiano, & Aelius Spart. in eod.
adiuncto etiam M. Annio Vero, qui antè Catilius dicebatur [f]. Demúmque [f] Xiphil. in Adriano, & Spart. in Vero.
mortuo Vero Cæſare, rurſum adoptauit Adrianus Arrũ Antonĩũ, qui poſteà [g] Spart. in Adriano, & Iul. Capit. in Antonin. Pio.
pius dictus eſt, eadem lege, vt idem ſibi duos adoptaret annũ Verum, & M. [h] Dion Caſſ. lib. 44. & 45. ſubfin.
Antoninum, teſte Spartiano & Capitolino [g]. Iulius Cæſar adoptauit Octauiũ [i] Vlp. l. nec ei, l. 17. § præterea, de adopt. in P. l. 3. C. eod.
18 ex Actia nepotem, cùm liberos non haberet, cúmque hæredem imperij & [k] Thomas Morus, lib. 2 Vtopiæ.
fortunarum inſtituit, vt ſcribit Dion [h]. Qui liberos habet naturales & legi- [l] Vlp. d. l. nec ei.
timos, non poteſt adoptare [i], ne quis cõremptis ſuis alienos, vt curruca auis, [m] l. ſi ſer, c. 1.
educet: cùm liberorum ſolatium hoc iure tantùm ciuili reſarciatur. Etſi apud [n] Imò licet, l. de adopt. l. nam & fœminæ, l. 21. eod. in P. 5. fœminæ, eod. ap. Iuſtinia.
Vtopienſes alia cauſa adoptandi ſit nam apud illos, qui aliam artem, quàm [o] Vlp. in tit. ex corp. Iur. tum. 2.
paternam addiſcere vellet, dabatur in adoptionem illius familiæ, qui artem [p] Exod. 2.
19 illam appetitam exerceret, vt narrat Thomas Morus [k]. Vetatur tutori & [q] Arria. lib. 1. de expedit. Alexand.
20 curatori adoptare ſuum minorẽ 25. annis, ne rationes intercipiat [l]. Adopta- [r] Paul. Aemyl. libr. 10. hiſtor. Franco. in Carolo 6.
21 bãt ſibi & Hebræi filias, vt Mardocheus Heſter filiam fratris ſui [m]. Sed iure
prohibetur, ne arrogetur fœmina, niſi per gratiam principis, néue arroget [n]:
adoptari tamen poteſt [o], adoptare autem non iure Romano. Etſi apud
Aegyptios longè aliter receptum fuiſſe conſtet, exemplo filiæ Pharaonis,
quæ adoptauit Moſen in filium [p]: hanc filiam nonnulli tradunt dictam fuiſſe
Thermutim. Refert tamen Arrianus [q], Adamam Cariæ reginam adoptaſſe
Alexandrum Magnum, neque eum filij nomen aſpernatum. Vt & Nea-
politani regni regina poſt obitum fratris Ladiſlai, Iacobo Borbonio Mar-
chiæ comiti nupta, diſſidio cum marito orto, nec liberos habens, Tarraconẽ-
ſium regem Alphonſum primùm adoptauit: hócque abdicato, poſteà Ludo-
uicum Andegauenſem tertium Secundi filiũ [r]. Græci autem in hoc Roma-
nis ſimiles, ſic enim ait Iſæus Græcus, *Μητρὸς δὲ θέσις ἐστὶν ἐκποίησις ἀλλὰ ὁμοίως*
ἐπέχει τὴν ἀντὶ ἄνευ μήτρα λαβεῖν ἐν τῷ πατρῴῳ μένοι τις ἐκεῖ, λαβὼν ἐκποιηθείς, i. *à matre*
nullus per adoptionem alienus eſſe poteſt, neque matrem habere poteſt, niſi proprium ſiue
22 *in gratuitate manent, ſiue inde migret.* Sed nec quis plures arrogare poteſt, niſi [s] Vlp. l. ſi pater ſa l. 15 § fin. de adopt.
ex iuſta cauſa, vt ſi diues valdè: non libertum alienum, non maiorem mi- [t] l. fœminæ duin, de ritu nupt. l. fin de ſtat. homi
nor, vt notat Vlpianus [s]. Suum libertum poteſt [t], & in ſeruitute à ſe genitum, [v] l. ſi de adopt. in P.
ita tamen vt libertus non ingenuus fiat [v]; niſi natalibus reſtituatur, quod [x] Marc l. 2 de natal. reſtit. lib. 40. P. tit. 11.
23 fieri ſolebat per principem [x]. Non poteſt vel arrogari abſens, vel diſſen- [y] Vlpia l. neque abſens l. 24. & l. poſt mortem, § fin. de adopt. Gellius, l. in adoptionibus, l. 5. eod
tiens [y], quamuis in adoptione voluntas non admodum perpetuò exigatur, [z] Modeſt. l. etſi infantem, l. 43. de adopt.
ſi adoptãdus infans ſit [z]. Sicut Octauianus Cæſar, metuẽs inſidias, adoptauit [a] Dion Caſſ. lib. 54.
Lucium ſtatim natũ, & Caium fratres, filios Agrippæ & ſororis ſuæ, vt author [b] L. 12 de adopt. P. 5. 1. eod apud Iuſtin. Vlp. in titulis, tit. 2. 1.
24 Dion [a]. Natura arrogationis illa, vt quando quis adoptatur, non tantùm is in [c] § illud proprium, eod. l. 6 paterfa. in prine. eod. in P. & l. arrogato, l. 40. eod.
poteſtatem tranſeat adoptantis [b], ſed & qui filij ei ſunt, quóſque in ſua habet [d] l. ſi eum nec, ad l. Iul. de adulter. in P.
poteſtate, tanquam nepotes [c]. Siquidem qui non eſt ſuæ poteſtatis, alios in [e] Iulia. l. ex adoptiuo, l. 17. de adoptio. in P.
poteſtate ſua habere non dicitur [d]. Sic natus ex adoptiuo, adoptiui locum [f] Cor. Tac. libr. 15.
obtinet [e]. Sic apud Cornel. Tacitum [f], Galba apprehenſa manu Piſonis in [g] Dion Caſſ. lib. 46. Iulio Rom.
hunc modum locutus fertur, *Si te priuatus lege curiata apud pontifices, vt moris eſt,*
adoptarem, & mihi egregium erat, tum Pompei & M. Craſſi ſobolem in penates meos
25 *aſciscere.* Græci eum, qui omnino in alterius familiam tranſibat, dixêre, teſte
26 Suida, ἐκποίητον, id eſt, à familia ſua abalienatum, datum εἰς ὑοθεσίαν. Nam
& inſtitutum antiquum erat, vt adoptatus ab adoptante acciperet appella-
tionem, nomen tamen eorum quæ prius geſſerat aliquod, aliter paulò for-
matum geſtaret: vt Octauius anteà adoptatus à Iulio Cæſare, dictus eſt
Caius Iulius Cæſar Octauianus, teſte Dione Caſſio [g]. Neque enim per

adoptionem dignitatem quis amittit pristinam, sed augetur [a], non patria, non ius originis amittuntur [b]. Atque iure codicis, in adoptionem extraneo datus, retinet iura patris naturalis [c], & alia coniungit: neque enim ciuilis ratio vel fictio, quod iuris sanguinis est, immutare potest [d]. Quod & in brutis relucet, si quidem id verum est, quod Theodericus Gotthorum rex Symmarcho scribens ait [e], Perdicibus hunc esse morem, oua perdita per alterius matris damna resarcire, vt adoptione alienæ sobolis, incommoda suæ reparent orbitatis: verùm nati mox vbi fiduciam habere cœperint ambulandi, in campos exeuntes cum matre, vt fuerint materna voce commoniti, ouorum suorum genitricem potius petunt, quamuis ab alia furtiuis fœtibus educentur. Inter Langobardos seu Insubres olim quoque adoptandi obtinuit mos sed paulò diuerso ritu, quàm Romanis esset, nempe detonsione capilli facta adoptati per eum, qui adoptaret: vt planum fit ex verbis Pauli Diaconi [f], quæ huiusmodi sunt. *Circa hæc tempora Carolus Pipini filius Francorum rex, filium suum ad Luithprandum regem Langobardorum misit, vt eius iuxta morem capillum susciperet, qui ei cesariem incidens effectus pater est, multisque regijs muneribus donatum genitori remisit.* Neque enim aliquando Franci ignorarunt vsum adoptionis, sicuti liquet ex eo quod Tritemmius [g] referat, quòd Clodouei anno 7. Sigibertus rex Galliarum in Austrasia filius Dagoberti anno domini 652. adoptauit Hildericum filium Grimualdi Maioris Domus, in filium & regni successorem. Hebræi quoque antiqui, & posteri adoptione vsi sunt, vt legimus apud Iosephum [h] Abrahamum adoptasse sibi in filium, natum ex fratre suo Aaramo & germanũ vxoris suæ Saræ. Apud Assyrios etiam adoptandi antiquissimum fuisse morem tradit Berosus [i], loquens de tertio rege Babyloniæ Nino. Eadem tempestate Dionysius Hammonis filius, armis sumptis Regam & Camesenum regno paterno pellens, & secum Osirim retinẽs, in filiúmque adoptans, eum à patre suo Hammonem Iouem cognominauit, vti à magistro Olympo Olympicum, eíque totius Aegypti regnum tradidit. Eodem anno virgo Pallas apud Tritonidem lacum infantula exposita, ab eodem Dionysio Ioue Lybico etiam cognominato adoptata in filiam fuit, quæ omnem militiam prima Lybicos docuit. Inter Græcos & receptam monet Plutarchus [k], dum ait à Pandide Aegeum, ab Aegeo Theseum, vnde ei nomen, adoptatum. Et lex extat Platonis [l], vt qui plures liberos haberet, vno retento non habentibus alios in adoptionẽ daret. In Gallia tamen, inquit Masuerius [m], filij adoptiui non succedunt adoptantibus, quod & firmat Guillel. Benedictus [n], Tiraquellus quoque [o], qui & illis non competere ius retractus gentilitij tradit. Quamuis vt extranei, si instituantur, possint succedere, non enim prohibitum est [p] extraneum hæredem facere. Cæterùm hodie non vtimur iure hoc adoptionis, neque quòd quis nutriat alienos liberos, erudiat, foueátque vt suos, ideo pater eorum vel illi filij dicuntur. Fuit enim & semper etiam tum, cùm adoptio frequens, inter adoptatum & alumnum discrimen: si quidem adoptatum vel instituere vel exhæredare, vt filium, necesse erat, & legitimam ex lege relinquere saltem [q]: at in alumno, quantumuis quis promiserit, vt filium habere, idipsum non est necessarium [r]. Neque inhibitæ sunt nuptiæ cum alumna [s], cùm tamen cum adoptiua filia prohiberentur [t].

a l. per adoptionem, de adoptio. P.
b l. in adoptionem, in 1. C. eod.
c l. cũ in adoptiuis, C. de adopt. § sed hodie, eod. ap. Iustin.
d l. iura sanguinis, de regu. iur. in P. l. ius agnationis, de pac. in P. l. eas, de cap. dim. § fin. de iur. natur. cum similibus.
e Cassiod. libr. 2. variar. epistol.
f Paul. Diac. lib. 6. de gest. Langobard. c. 15.
g Tritemmius, libr. breuia annal. Fràc. in rege 52.
h Iosep. 1. antiq. cap. 15.
i Berosi. libr. 5. deflorationis eadem ferme apud Diod. Sicul. lib. 4. Biblioth.
k Plut. in vit. Thes.
l Plato, lib. 9. de legib.
m Masuer. in titul. de probatio. § item si defunctus.
n Guil. Bened. in repet. cap. Raynut. in verb. & vxo. nomine deod. 5. num. 197.
o Tiraq. tract. de retract. glo. 8. § 1.
p l. extraneũ, de hæred. instit. C. § fin. eod. titul. ap. Iustinia.
q l. si arrogator, de adopt. in P. l. si quis cùm filium, de verbo. oblig. in P.
r l. si quis alumnum suum, l. 26. de nuptiis, lib. 5. C. titul. 4. § eadẽ, qui manum. non lic.
s §. & hæc adeo, de nupt. ap. Iustinia.

De

DE PERSONIS SVI VEL ALIENI IVRIS.

LIBER XI.

De libertate & ſeruitute in genere. Caput 1.

1 Continuatio libri,& quòd
Vnum genus hominum omnium,natura.
2 Hominum diuiſio in liberos, ſeruos,ingenuos,libertinos,& qui.
3 Libertas quid.
4 Seruitus duplex,corporis & animi.
5 Vis cogit, & ei reſiſtere licet.
6 Captos occidere licet, ſed humanius actum,vitam conſeruando eiſdem.
Seruitus quomodo iuris & iuriſgentium ſit. eod.
7 Seruitus quomodo contra naturam, ſed non contra ius naturale.
8 Ius naturale quomodo dicendum immutabile.
9 Ius ciuile,& naturale eſſe,& quomodo.
10 Seruitus iuris gentium,& iuris ciuilis quomodo.
11 Serui fiunt,& naſcuntur.
12 Seruus impius,qui ſe ob prætium venundari paſſus eſt.
13 Seruituti mors præponenda, & exempla eorum, qui mori elegerunt potius, quàm ſeruire.
14 Libertas inæſtimabilis res,nihilque infælicius ſeruitute.
15 Ius dominandi in ſeruos quibus rationibus probet Ariſtoteles.
16 Serui & liberi quidam natura,quidam ciuili iure:& vtile ſeruire aliquibus.
17 Libertatis frenum non eſt iure prohibitum.
Libertas vera,obedire benè præcipientibus,& legi. eod.
18 Dominatio & ſeruitus, in liberis perſonis poteſtas dicitur.

1 SVPERIORIBVS libris perſonas, veluti naſcentes & ex prima origine, ſatis diſtingui admonuimus: nunc poſtulat ordo, vt eaſdem veluti natas, per accidentia, quæ extrinſecus accidunt, perpẽdamus: ex quibus ſtatus illarum naturalis iure gentium, vel ciuili, vel imminuitur vel impeditur. Itaque omnium hominum vna & eadem naſcendi & moriendi conditio [a] naturalis, ratione quoque ſtatus naturalis, vnum & idem erit genus, quod aliud nomẽ ab initio proprium non habebat. Quando autem cœpit ille ſtatus ſubiici, cœperunt diſtingui etiam ex accidente illo, aliis nominibus homines generaliter: nempe, vt qui ſtatu ſuo pro nutu vti non poſſent, dicerentur ſerui: qui verò non fuerunt de ſua dignitate deiecti liberi. Sic apparuit libertas vt naturalis, quia prior & antiquior, eò quòd ipſi repugnare cœpit: & quia quidam dehinc ex

[a] Sapient.7.

seruitute; restituit sunt in libertatem, quidam autem nunquam seruierunt, facta sunt tria genera hominũ, & totidem generales appellationes: aliíque ingenui dicti qui nunquã seruierunt, nec eorum parentes: alij serui, qui seruũt: alij liberti, id est, liberati, relati ad patronos: vel ad ingenuos libertini, quibus oppressa per seruitutem libertas, restituta est [a]. Verùm libertis nota & macula quædam inter ingenuos remanet, vtpote ob receptum beneficium, illis à quo acceperint, nempe patronis & eorum successoribus valdè deuinctis. Vt Horatius de se dixerit ideo [b],

Quem vocant omnes libertino patre natum,

Cognoscimus autem ex finitione libertatis, & ex eius substantia, seruitutis & libertorum conditionem; & qualis sit. Concipitur porrò illa à Florentino Iurisconsulto [c], & in iuris ciuilis institutionibus [d], his verbis: *Libertas est naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur.* 3
Iuuenalis liberum existimare videtur etiam eum tantùm, qui suo arbitrio viuit [e],

Tu tibi, inquit, *liber homo, & regis conuiua videris,*

Sic Cicero [f] libertatis proprium ait, viuere vt vellis. Item Atistoteli [g] videtur libertas esse, τὸ ζῆν ὡς τις βούλεται. Plutarchus [h] quoq; veræ vitæ libertatem iudicium & liberam actionem esse dixit. Et Persius,

An quisquam est alius liber, nisi ducere vitam
Cui licet vt voluit?

Et Cicero [i], Tabella dat eam libertatem populo, vt quod velint, faciant. 4
Verba reliqua finitionis, nisi quod vi aut iure prohibeatur, ostendunt à quo libertas illa minuitur, vel opprimatur, duplicémque seruitutem corporis & animi: vis quippe in corpore in externis, prohibitio autem iuris animum potissimùm cogit. Vis est maioris rei impetus, qui repelli, vel saltem ex arbitrio, vel commodè non potest [k]. Et Vlpiano [l] vis [m] necessitas est, contraria alicuius voluntati. Quamobrem capti in bello vi, amittunt vsum seruitutis: 5
coguntur enim, & vt ait Virgilius [n],

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

Qui enim nobis vim inferunt, possunt iure naturæ vi repelli [o]; qui mortem moliuntur nobis, vt morte afficiantur digni sunt [p]. Et vt ait Ouidius [q],

Iudice me, fraus est concessa repellere fraudem:
Armáque in armatos sumere iura sinunt.

Quò factũ est, vt captiuos occidere hostes liceret: tamen humanitate Cæsarum, & eorum qui cœperant, vita donati [r]. Nam vt dicebat Pyrrhus [s], 6

Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Et nos parcere æquum est.

Ita iuris gentium dicta fuit seruitus [t], gentium inquam quia humanitate illa ferè omnes gentes vti soleant: at iuris, quòd iustum certè & æquum est, vt ei qui potuit vitam adimere, vitæ fructus & operas debeas. Sic enim, 7
contra naturam quidem libertatis est seruitus [u], quia natura liberi nascimur [v], sed non est contra ius naturale: nam qui abutitur sibi concessa potestate, indignus est ea, & priuari debet [x]. Neque naturalia omnia quæ sunt, incorruptibilia vel immutabilia sunt. Quinimo, sicut naturale est nascere sic contrariis aduenientibus causis, naturale est per easdẽ causas corrumpi [y]. 8
Atq, in iure naturali & illud obserno, ius naturale esse immutabile [z], quãdiu ius remanet, hoc est, quandiu iustũ illud naturale habet rationes & æquitatem, quibus iustum dicitur: verumtamen & mutabile erit, quando subductis columnis rationis & æquitatis, iustũ dissoluitur. Quòd accidit, quando rationes, quæ æquum statuebat, aliis subortis causis nouis, incipiunt minui, & superantur alia maiori æquitate: vt si quod anteà proderat, alio adminiculo incipiat esse nociuum & pernicioſum [a]: vel si mali exempli fiat, veluti

dum

a Vlp. in l. manumissiones, §. 4. de iust. & iur. l. 1. Primus §. ius autem gentium, de iust. nat. ap. Iustinian. lib. 1. § 2. de libert. §. 1. de iur. personar. Marcian. l. 5. & Pomponius, l. 5. de stat. hom. ibi. Vlpian. titul. 5.

b Horat. libr. 1. serm. Satyr. 6.

c Florent. l. libertas, de stat. homi. lib. 1. Pand. tit. 5.

d § libertas, de iur. perso.

e Iuuen. Satyr. 5.

f Cicer. 1. offic. & in Partit.

g Aristot. 6. Politic. cap. 2.

h Plu. περὶ τῶν ἀκούειν.

i Cicer. pro Plancio.

k l. 2. de eo quod met. caus. in P.

l Vlp. l. 1. eod. titul.

m Virgil. Aeneid. 2.

n Florent. l. 3. de iust. & iur. P. § item artifices, si quadrup. Pamp. fecerit. & § qui cum aliter, ad leg. Aquil. in P. l. 2. § vim vi, de vi & vi arm. lib. 4. P. titu. 2.

o Cato, l. 4. ad leg. aquil. in P. l. 1. & 2. quan. liceat. vetus fine iudice vendit. in P. cum similib.

p Ouid. 3. de arte.

q §. seruitus autem, de iur. personar. l. libertas §. fin. de stat. hom.

r apud Cicer. 1. offic.

s can. ius gentium, 1. distin. l. manumissiones, §. 4. de iust. & iur. P. l. si id quod, l. 64 de condit. indeb. libr. 12. P. titu. 6 § seruitus autem est, de iur. personar. libertas, l. 4. § seruitus, de stat. homi. § ius autem gentiũ, de iur. natur.

t d. l. libertas §. seruitus, de stat. hom. & d § seruitus, de iur. pers. cum similib.

v § ius autem gentiũ, de iur. natur. l. manumissiones, de iust. & iur. P.

x ca. priuilegium, 1. q. 1. ca. postea quã, § ius ita, 24. q. 1. ca. ebrietas, & cangella, 14. distinct. item ca. iuxta, 23. de priuileg. lib. 5. Decret. & tu. 5 l. auxilium, de minor.

y l. omnia tam naturale, de regul. iur. P. l. 1. eod. titu. ap. Ciego.

z § sed naturalia, de iur. nat. gen. & ciu.

a Alex. 3. in c. dilecti filij, c. 8. & c. fraternitatis, c. 9. de decim. lib. 3. Decret. titu. 30. c. quid per nouale, de verbo. signif.

dum Ezechias comminuit ſerpentem æneum [a], qui anteà ſummæ venerationis fuerat [b], quia in idololatriam inciderat populus. Sic ciuilis ratio, iura naturalia non corrumpit: at naturalis alia oppoſita, ſi maior, & tollit, & corrumpit [c]. Quemadmodum etiam & ciuilis ratio, quæ naturalem habet cauſam, ferè ſemper comitem. Ratio enim vix dici poteſt, quæ naturalis non ſit, quæ tamen non ſemper quod naturæ communi congruit omnium conſiderat, ſed aliquando tantùm ſocietatis alicuius ciuilis cauſam, vtq; commodiùs alicuius vita inſtituatur, habita ratione morum præſentis loci, & eius quod ibi ſæpius, quàm alibi communiter inter homines contingit. Indéque ius ciuile, quod proprium cuiuſque ciuitatis, hoc eſt, quod maximè conformatum eſt ritibus, & moribus receptis in ciuitate, partim cum iure naturæ conſentit [d], veluti cum fermento æquitatis, & iuſtitiæ & iuris, vnde tantùm iuſtum: nec tamen per omnia ei inſeruit, id eſt, non omnino ſecundum vniuerſalem æquitatem naturalem ſtatuit. Neceſſitas quippè ſocietatum, interdum iubet ab ea æquitate deflectere, vt propter frequentiam criminum, augeri pœnas, aut propter mores ſæuiores, & barbaros duriùs ſtatui: interdum contraria cauſa minui, & aliter hîc expedit, aliter alibi leges temperare. Quæ omnia tamen, etſi diuerſa in locis diuerſis & contraria, iuſta nihilominus ſunt & æqua: ſed diuerſa ratione, & ſecundum quid, non ſecundum generalem conſiderationem iuris naturæ in abſtracto, ſed ſecundum ius naturale in concreto, hoc eſt, pro conuenientia ſubiecti, cui nomotheta iuſtum præſcribit. Vt non dubitem ius naturale & in iure ciuili eſſe, verùm in illo concreto appellationem ciuilis dominari. Et tamen ſi ſanctiones ciuiles non ſint conſonæ rationi, ius non faciunt, quantumuis ita nominentur, ſed corruptelam: ſi autem conſentiant cum ratione, cùm ea naturalis ſit, ius quoque ciuile, & naturale hoc modo erit, & in concreto dici poterit, & ratione contractionis ad illam vel illam ciuitatem, ius naturale & ciuile quoque. Ea ratione ſeruitus & iuris gentium eſt, & iuris ciuilis, nec contrariari hanc iuri naturali, ſicuti aliqui abſolutè perperàm rati ſunt, arbitror: ratio enim naturalis recipit, ſui eſſe defenſorem, vimque repellere [e], & aduerſum nocentes, bellum, vt ad bona cogantur, iuſtè & ritè mouere [f]. Recipit quoque humanitatem, recipit & beneficiorum retributionem [g]: recipiet igitur ex iſtis natam ſeruitutem. Et quia is non genuiſſet liberos, qui captus fuit, ſi fuiſſet occiſus, debere non tantùm ſeipſum, ſed & ſuos conſeruatori, non erit valde difficile colligere. Vnde ſerui & naſci, & fieri dicuntur [h]: ſiunt captiuitate, & alus modis, de quibus cùm de ſeruis agemus: naſcuntur, qui ex illis nati ſunt. Quibus alia ſpecies iuris ciuilis Romani acceſſit ſeruorum, eorum qui tantùm beneficium naturæ contemnentes libertatis, ad pretium participandum ſe venundari paſſi ſunt, maiores viginti annis [i], pluris facientes pretium vile, quàm ſeipſos. Et verè certè iſti ſerui natura, cùm ſeruilem ſpontaneum habeant, & imminutum à ratione animum. Nam etſi iniquum eſt, liberum aſſeruiſſe eum qui ſeruus eſt, longè iniquius tamen ſeruum ſanxiſſe, qui liber eſt, ait Ariſtoteles [k]. Brutis iſti inſipientiores, quæ ſeruitutem quoque abhorreant: beſtiæ quippe, vt ait Cicero [l], quas delectationis cauſa concludimus, cùm copioſius alantur, quàm ſi eſſent liberæ, non facilè tamen patiuntur ſeſe contineri. Dixerúntque, qui bene philoſophati ſunt, ſeruituti mortem præferendam, vt Cicero [m]. Eáque ratione Dardaniæ mulieres, quæ ſeruitutem credebant miſeriam turpiſſimam, filios pueros, quos in vinis baiulantes, in gurgitem fluminis, ne in hoſtium poteſtatem venientes ſeruirent, proiecerunt, acclamantes, Vos certè non ſeruietis. Sic Xanthij ſe & ſuos potius combuſerũt, quàm Bruto captini ſe dederent, teſte Philone Iudeo [n]. Et mulieres Celticæ ex Cennis deuictis ab Antonino, capturæ elegerunt potius mori, quàm ſeruire [o]. Inæſtimabilis res libertas

[a] 4. Reg. 18.
[b] Numero. 21.
[c] Lex, de cap. dimin. aut P.
[d] Vlp. l. ſius ciuile, l. 6. de iuſt. & iu. P.
[e] l. 3. de iuſti. & iur. cum ſimilib. ſup ci ta.
[f] Lex hoc iure, cod. §. ius autem gentium, de iure natu. Vlp. l. hoſtes, l. 24. de capti libr. 49. P ritu. l. 5.
[g] l. ſed etſi, eque § cõ ſultum, de pecu. hæred. in P. l. Attilius, de donatio. P.
[h] §. ſerui autem aut, de iur perſon § 2. de ingenu. l. partũ, C. de ſer vendic.
[i] d. §. ſerui autem, l. 2. quibus ad lib. proc. non lic. P. l. ſi mun. ſeruum, & l. non ideo, de liber. can C.
[k] Ariſto. Proble. ſect. 29. q. 13.
[l] Cice. 5. de finibus.
[m] Cic. Philip. 10. & 1. Offitio.
[n] libr. quòd omnis prob. lib ſit.
[o] Xiphil. ex Dione, in Antonino Caracalla.

habita meritò [a], nec gratius quicquam libertate præstari potest [b]. Sicuti, vt ait Cicero [c] & Seneca [d], nihil infœlicius seruitute, vt etiam ea morti comparetur [e], & serui pro nullis habeantur [f]. Pluribus Aristoteles [g] firmat ius dominandi in seruos, & docet graue non videri oportere, si quis eius, qui vim afferre potest & potentia præcellit, seruus fiat, & subditus is qui vim patitur: quòd semper id quod superat, est in excellentia alicuius boni, ex quo fit, vt vis non absque aliqua virtute esse videatur. Atque seruos quosdam esse secundum naturam, alios liberos: & quibusdam expedire, & conducere, & prodesse seruire, qui se regere nesciant. Imò naturam seruilia quædam corpora ideò robustiora fecisse ad necessarios vsus, alia verò ad ea inutilia. Et natura quidem omnia corpora virtute præstantia, & animo nobilia facere, & ex bonis & rationalibus homines similes generare vult, sed plerunque non potest: necessariúmque ideò in naturæ conseruatione humanæ, vt alij obediant, alij præsint, alij imperent & dominentur, alij seruiant. Sic enim mutuo membra se fouent, & qui ingenio pollent & sagacitate, imperio, & sanctione, & gubernatione, hebetes & improuidos ab errore, lapsu, damnóue præseruant: qui verò iuuantur, mutuò officia & obsequia rependunt. Quocirca qui vitiis sordescunt, & illis nolunt abire, nec monita prudentum, & rationis, quæ in arce animæ imperat, perficiunt: etsi corpore aliis non seruiant, tamen verè serui & mancipia vitiorum sunt, ab illis superati. A quo enim quis superatus est, illius est seruus, vt ait D. Petrus [h]. Edidit librum eius argumenti eruditum Philo Iudæus, Quòd omnis probus liber sit: ea ratione, & omnis improbus & delictis scatens seruus, non habita ratione externæ dominicæ potestatis, vel libertatis. Idipsum quoque rectè probat multis Persius Satyra 5. Et veram libertatem à sapientia, quam nec prætoris erat stultis dare vindicta, nec veram libertatem, quam seruis pilea donant. Idipsum & ex Stoicorum rationibus exornat Cicero in Paradoxis [i], & alibi [k]; & qui facit peccatum, seruus est peccati [l]. Et Aristoteles [m] sententiam illam adfert, Nullum hominum esse liberum: nam aut fortunæ, aut pecuniæ seruit. Quamobrem ex finitione, libertas frenum necessarium accipit, vt non liceat quod iure prohibetur. Sic Persius [n]

Vindicta postquam meus à prætore recessi,
Cur mihi non liceat iussit quodcunque voluntas,
Excepto si quid Masuri rubrica vetauit?

Et quæ leges fieri prohibent, ea in nostra potestate non censentur [o]: habétq; lex vim cogentem imperio [p], sed ad bona: vnde vis propriè non dicitur, nec improba, imò libertatis veræ conseruatrix, & libertatis per vitia læsæ, medicina vitiorum, & pharmacum. Immoderata quippè libertas, iam ex eo quòd immoderata est, ad morbum peruenit: nimium enim omne & excessus vitium est, in medio natura rei: Vt in corpore sua crasi temperato, dissolutio illius, & defectus, & excessus morbus est. Atque ingenium animúsque dum sui abutitur libertate, videtur iam obsessus, & seruus præter naturam: siquidem seruitus est obedientia fracti animi, & abiecti arbitrio suo carentis. Ideò vt non culpatur Chirurgus, vel medicus, dum salutis egroti solicitus, impatientem doloris & curæ ægrotum, & pati & sumere pharmaca medicata, nouaculámque & ferrum cogit: sic nec magistratus vim inferre dicetur, vel libertatem opprimere, qui leges exequens, ferrum, & pœnas, metum, & coactionem infert improbis, vt meliores reddantur, & à seruitute voluntaria resipiscant, restituantúrque sanæ libertati: nec iuris executio iniuriam habet [q]. *Vera*, inquit Plutarchus [r], *& amica libertas peccatis imminet, salutarem ac medicam adferens molestiam non secus ac mel, quod vlceroso mordet ac repurgat, alioquin iucundum & vtile.* Sicut igitur omnis humana creatura, prona est ad malum ab adolescentia sua [s], & vanitati subiecta est vita verè

natura

a § sed cum libertas, qui & a quib. manu lib. non sunt, l. libertas, de regul. iur. P.
b l. Paulus, de fideicomiss. libert. in P.
c Cic. Philip. 2. 10 & 12.
d Seneca, epist. 52.
e l. seruitute, de reg. iur. l. cum hic status §. 1. de don. int. vir. & vxo.
f l. quod attinet, de reg. iur.
g Aristot. lib. 1. Politic. c. 3 & 4.
h 2. Petr. 2.
i Cic. pen. parad.
k Cic. 4. ad Herenn.
l D. Ioannis, cap. 7.
m Aristot. lib. 2. Rhetor. ad Theod. c. 21.
n Pers. Saty. 5.
o l. filius, de conditio institut.
p l. legis virtus, de legib.
q l. quemadmodum § magistratus, ad leg. Aquil. lib. 9. P. l. iniuriarum § 3. de iniur. in P.
r Plutar. libr. de discret. adulato. & amici.
s Genese.
t Ad Roma 8. Ecclesiastes, cap. 1.

natura ſerui homines ſunt, etſi liberi ſe putent. Et quò magis eo in ſtatu proficiunt, tantò amplius à libertate vera deficiunt. Et ſtulta eſt illa libertas, ſeu verè pernicioſa ſeruitus eorum, qui legum benè docentium præſcripta excutiunt & diſſoluunt: nam illa eſt libertas ferina & indomita, vt Iob [a] annotat, dum ait, *Vir magnus in ſuperbiam erigitur, & quaſi pullum onagri, ſe liberum natum putat.* Contrà virtus eſt libertas perfecta à D. Iacobo dicta [b], eò quòd quis ſine coactione legis recta perficit, & qui metu legis recta faciunt, ſub ſeruitute legis quidem ſunt. Item qui principibus, præceptoribus, Deóque, recta monentibus parent, ſub illorum poteſtate ſeruiunt, ſed illa ſeruitus ratione vitij eſt, & libertatem operatur. Quamobrem iſta dominatio, & ſeruitus in perſonis, quæ liberæ ſunt, potiùs dicetur poteſtas. Itaque primùm de liberis iſtis perſonis, poteſtatéque eorum, & de nominum diuerſitate, poteſtatis ratione: poſteà Deo fauente, & de ſeruorum nomenclatura, & de perſonis, quæ ex illis conſiderationem aliam ab ingenuis recipiunt.

[a] Iob.c.11.

[b] Iacob.1.

De poteſtate in liberas perſonas. Cap. 2.

1 *Poteſtate alterius eget, qui ſe tueri & defendere nequit.*
2 *Perſonarum quædam ſui, quædam alieni iuris.*
3 *Poteſtas, & potentia quid.*
4 *Poteſtatis nomen quid contineat.*
5 *Poteſtas alia publica, alia priuata.*
6 *Publica & priuatæ poteſtatis ſpecies.*
7 *Poteſtatis omnis priuatæ per ordinem neceſſitas, & hiſtoriæ conſequentia repetita.*

1 PRIMA lex naturæ eſt, teſte Plutarcho, vt qui ipſe ſe tueri non poſſit, eius ad eum redeat imperium naturâ. qui poſſit. Quamobrem & iuri naturæ conſentaneum eſt qui ſe regere
2 non poſſint, ab aliis ſe regi patiantur. Hinc ex perſonis quædam ſui iuris eſſe, quædam alieni dicuntur, id eſt, quædam
3 ſuæ poteſtatis & arbitrij ſunt, aliæ in alterius poteſtate [d], Poteſtas à potentia, ea autem ſecundum Speuſippum [e] eſt id, quod per ſeipſum eſt efficax: habitus, inquam, quo potentes efficimur, excellentia in dicendis
4 ſeuagendis. Et ita poteſtatis verbum latè patet, eóque plura ſignificantur, ſed contrahitur ex hypotheſi cui accedit: in perſona magiſtratuũ, deſignat imperium: in perſona liberorũ, patriam poteſtatẽ: in perſona ſeruorũ, domi-
5 niũ, in alus copiam & facultatẽ, vt diſtinguit Paulus Iuriſ. [f] Nos autem hæc clariùs alia diuiſione concipiemus, vt diſtribuamus poteſtatem legitimam in perſonas, de alia enim nec inſtitutus eſt hîc ſermo, in publicam & priuatam. Sic enim legitimum & ius bipartitum eſt [g]. Publicum, ad ſtatum communem pertinet principaliter, & conſequenter ad vtilitatem ſingulorum. Priuatum, ad ſingulorum principaliter vtilitatem, & conſequenter ad totius reipub. componendam ſymmetriam, & conſeruandum vniuerſale corpus. Ita publica poteſtas, quæ publicam in omnes habet authoritatem: priuata,
6 quæ non in omnes, ſed ad aliquos pertinet ſingulares. Publicum conſiſtit in ſacris, ſacerdotibus, principibus, magiſtratibus, populo: priuatum, in re-

[d] §. 1. de iis qui ſunt ſui vel alieni iuris. l. 1. eod. in P.

[e] Speuſip. lib. de definit. Plato.

[f] Paul. l. poteſtatis verbo, l. 215. de verbo. ſig.

[g] §. huius ſtudij, de iuſt. & iur. & Vip. l. 1. §. huius ſtudij, eod. in P.

liquis. De priuata prius agamus potestate, quæ præludia ad publicam docet, & ex qua composita consurgat, veluti ex membris, publica: vtraque enim est administratoria & gubernatrix, sed priuata paucorum, publica plurium. Cõstituemus autem potestatis priuatæ in personas species octo, primam circa domesticos, secundam in vxorem, tertiam patriam, quartam tutoriam, quintam curatoriam minorum, sextam curatorum furiosorum, septimam curatorum prodigorum, octauam dominicam. De quibus omnibus ordine, Deo iuuante, pertractabimus hoc libro: anteà tamen harum omnium historiam memoriæ causa, hac methodo & deductione discе, filo quodam necessitatis & consequentiæ paucis contextam. In principio Deus optimus Maximúsque cùm hominem Adamum ex limo formasset, & perfectissimũ opus perfecisset insufflando animam, dominum eum totius mundi constituit, & omnia potestati & pedibus eius subiecit [a], adiutoriúmque ei simile coniunxit mulierem [b], sociam diuinæ & humanæ domus. Quocirca ex hac æqualitate nascitur potestas communis marito & vxori in domesticos, secundum cuiusque sexus munera. 2. Sed quia mulier prima abusa est hac libera communi potestate, & perniciem mollita sibi viróque, facta est in posterum subdita viro à Deo [c]: Ideo nata est maritalis potestas. 3. Et quia retenta est coniunctio vtriusque, & liberi nati sunt, Cain & Abel, edoctúsque vel ipso scelere parricidij Abelis [d] Adam pater, vt continerentur & erudirentur iuueniles animi, vtq; natis patres prospicerent, rectè cautum est sub potestate parentum esse debere filios, parentum inquam masculorum, non fœminarum matrum: quia & illæ, vt dictum, sui iuris non erant, sed mariti: & quæ suæ potestatis non est, alios non potuit habere in potestate [e]. Eáque ratione quia magis audent iuuenes, potestate etiam maiori in vitam & necem contumaciámque liberorum, parentes à lege aliquando, vt videbimus, donati sunt: & onerati quoque vt eorum curam sedulò agerent, instruerent, & alerent. 4. Cæterùm quia fieri non potest per rerum naturam, vt quod prius natum est, prius non intereat, vel vt perpetuò filius parentes superessent, & aliquando præmaturè filiis adhuc infantibus, dúmque illi parentum maximè indigent ope, è vita tollantur: permiserunt leges, parentibus etiam morientibus hac potestate quosdam in locum sui subrogare, qui filios tueantur, vnde & tutores dicti pupillorum [f]. Quòd si hoc prætermiserint, magistratus ex legis præscripto officium imitantes paternum, supplent & dant fœminis vsque ad 12. annum, masculis ad 14. 5. Sed quia minores 25. an. etsi post 12. & 14. annum suæ potestatis sint, tamen in negotiis contrahendis decipi possunt, paterna legis procuratio adhuc istos potestati curatoris submisit, in eorum vtilitatem & patrimonij conseruationem. 6. Neque solum istis minoribus 25. an. ob fragile consilium subuenit curatore, sed & maioribus annis, qui tamen eadem infirmitate animi vel maiore laborant, prospexit: eorúmque & bonorum illorum ius, potestati curatoris alterius generis quàm sit superior subiecit. 7. Atque ad horum exemplum pari benignitate prodigis, qui inconsultè bona profundunt, curatorem adiunxit auxiliarem, illis omnibus concedens certam & statam potestatem, non plenam. 8. In seruos tamen & mancipia, dominicam superioribus duriorem per omnia concedens. Quæ omnia ordine fusiùs tractabo, atque iura & vtilitates cuiusque potestatis, & quomodo, & quando quælibet finiatur, Deo iuuante, demonstrabimus. 7

a Psal 8.

b Genes. 2. & 3.

c Genes 3.

d Genes. 4.

e l. sic euenit, ad leg. Iul. de adult. in P.

f §. 1. de tutel.

DE

De communi mariti & vxoris in domesticos potestate. Cap. 3.

1 Societas viri & vxoris in domo quæ, & quòd similis aristocratiæ.
2 Vir & vxor quibus in domo præsint.
3 Vxor dicta domina à viro.
4 Viri vxoribus subycere se non debent, alioquin stolidi.
5 Viri & vxoris familiæ commiscentur.
6 Vir vxori res subtrahens, vel contrà, non conuenitur actione furti vel famosa, & quare.
7 Potestatis mariti & vxoris in familiam solutio.

1 IAM satis de hac potestate dictum arbitror in nuptiarum finitione, dum ostendimus vxorem matremfamilias fieri sociam, & æquè ac maritum domus dominam [a]: quia vxor adiutorium viro simile data, & duo in carne vna [b], quæ plu-
2 ribus explicauimus. Aristoteles quoque scribit [c], viri & vxoris societatem similem esse aristocratiæ, id est, optimatum potestati: pro dignitate namque vir præsidet in his quæ virum oportet: vxor autem, in his quæ mulieribus & vxori accommodantur. Et alibi [d], probam mulierem omnibus quæ sunt intus, vult dominari: quoniam viro indecens videtur, ea scire, quæ intra ædes fiunt. In cæteris autem vult parêre mulierẽ
3 viro. Eadem probat apud Xenophontem [e] Ischomachus. Sic rectè apud Seruidium Scæuolam [f] testator quidam vxorem dominam vocat, cum qua fundum emptum nũmis propriis, causa pietatis & affectionis communicauerat, rogatque eam his verbis, *peto à te domina vxor mea, ne ex fundo Titiano partem tibi vendices &c.* Domina autem, ibi dicta intelligenda est, scilicet respectu familiæ, & quasi condomina cum viro, & coniunctissima persona, vt vtilitas cum ea diuidatur, & quicquid marito præcipitur, ei quoque in his quæ ad matrimonium pertinent, præceptum censeatur [g]. Sic alius testator, dominam sanctissimam vocat vxorem in iure in alia hypothesi Scæuolæ [h]. Sic Angelus [i], dominas vocari vxores dixit à maritis ob eminentiam seu prærogatiuam, quam in domo eis dant: neque tamen ea lege teneri maritos Bartolus notat, vt cogantur eas dominas vocare [k]. Vocauit & Iustinianus Cæsar, vxorem suam reuerendissimam [l] Theodoram [m]. Epictetus teste Arrio [n], *Mulieres*, inquit, *statim à quatuordecimo anno dominæ vocantur: hu enim viri ob concubitum blandiuntur, virorum ergo culpa, sibi deinceps nimium placent. Monendæ igitur fore, vt apud nos in honore sint, nihil ob aliud nisi modestæ sint.*
4 *Neque si eas dominas vocent, intelligendum est, dominas ideo dici, quòd vir eis obediat, hoc enim fatui & insulsi est animi vxori subyci.* Vt & Aristoteles [o] damnat eos, qui ex imperio vxoris viuunt, eáque ratione damnat Lacedæmoniorum rempub. Velut & Platonis respub. ridetur à Theodoreto [p], & Eusebio [q], in qua suis legibus concedit [r] mulieribus publica negotia tractare.
5 Quemadmodum & aliquando Germani permiserunt [s]. Commixtio itaque familiæ à iure introducta, hanc adfert communionem: quanquam enim viri serui propriè non dicantur vxoris, neque vxores propriè viri, quia tamen commixta familia & vna domus, ita iudicandum, vt in propriis Senatus censuit [t]. Proinde non datur actio famosa vel furti contra vxorem, quæ res mariti subtraxerit pendente & constante matrimonio, nec contra virum

a Dio Halic. libr. 2. histo. l. 1. de rit. nupt. § 1. de nupt.
b cap. Gaudemus §. quia verò, de deuort.
c Aristot. lib. 8 polit. c. 10.
d Idem, 2. œconomi.
e Xenoph. in œconomi.
f Sceuo. in l. vxorẽ & filium, l. 39. de lega 3. lib. 32. P. titul. 3.
g ea præcepit dominus, 32. q. 5.
h Scæu. in l. Titia hæredem, l. 19. § qui Marco homini docto, de ann. lega. li. 33. P. titu. 1.
i Angel. cons. 144.
k Bart. in l. donationes, C. de donat. & in l. si post § fin. q. pen. de bon. posse. con. tab.
l § hæc autem omnia, vt indi. sine quo. suff. coll. 3. in auth.
m §. 1. iusiurãd. quod præsta ab his &c. in auth.
n Arrius, in Enchir. Epicteti, c. 35.
o Arist. 2. Polyt.
p Theodo. lib. 9. curat. Græc. affectio.
q Euseb. libr. 13. de præpar. euang. c. 12.
r Plato.
s Cor. Tac. de mor. Germano.
t Vlp. in l. 1. § si vir aut vxor, de senatusc. Syllant. li. 29. P. titu. 5.

virum, si vxoris res furatus fuerit: sed post solutum matrimonium, amotarum rerum propter hanc eandem societatem [a]: pendente autem matrimonio nec illa, sed in factum & condictio competit [b], si res extent. Quanquam enim delinquant furtum committentes, tamen ob bonum coniugij, malum benè conditum, nec camarinam moueri oportet: ne, vt recte animaduertit Iustinianus [c], ex huiusmodi occasione inter maritum & vxorem, qui non benè secum viuunt, aliqua machinatio oriatur, & forsitan marito volente, vxor eius extrahatur. Soluitur autem hæc potestas dirempto matrimonio, de cuius solutione, quia plura superiori libro egimus, nihil vltrà addemus.

a Paul. in l. 1. & 3. & Caius, l. 2. de act. rer. amot. lib. 25. F. titul. 2. Gord. in l. aduersus, l. 4. de eri expil. hæred. li. 9 C titu 32.

b Diocl. & Max. l. 2. rer. amota. libr. 5. C titu 21 Marti. in l. rerum quidem, l. 25. de act. rer. amot. in F. Papi. l. fin eod.

c Iustinia. in l fi. § fi. de furt. lib. 6. C. titul. 2.

De potestate mariti in vxorem. Cap. 4.

1 *Mulieribus imperandi ius natura ademit.*

2 *Vxorum dominatio in viros, vel contrà, duello inter coniuges constituitur.*

3 *Lunam vocans nomine fœminino subyciebatur vxori: contrà, si masculino apud Carrenos.*

4 *Vxores subditæ maritis iure diuino & gentium.*

5 *Dignior inferior homo quibuscunque mulieribus.*

6 *Vxores in Gallia in potestate maritorum & nunc, & olim, vt haberent necis potestatem.*

7 *Vir vocatus dominus ab vxore.*
Apud Persas vxores omnino debent obedire viris.

8 *Tholosæ, Biturigibus, & alibi vxores in potestate mariti, non patris.*

9 *Vxores esse in potestate maritorum etiam iure Romano, non patris.*
Probatur & defenditur. Et sublatæ antinomiæ.

10 *Vxor obsequia & operas potius marito, quàm proximis, & quæsita debet.*

11 *Vxor quæsita ex parafernalibus sibi quærit, non marito.*

12 *Vxor & vir possunt inire rectè societatem bonorum, & lucra diuidunt.*

13 *Vxor corrigi, & compedibus retineri à marito potest.*

14 *Vinum mulieres bibisse capitale Romanis.*

15 *Vxoris castigatio debet esse moderata & paterna.*

16 *Actio* κακώσεως *malæ tractationis.*

17 *Vxores à viris, non contrà, defendi debent.*

18 *Vxor quando teneatur sequi maritum: sequutæ in prouincias, in militiam.*

19 *Vxor exulem non sequi teneatur virum: & exempla mulierum, quæ viros exules sequutæ sunt.*

20 *Vxor sequi debet virum in carcerem.*

21 *Vxor, quæ est sub potestate mariti, sine eius authoritate esse non potest in iudicio.*

22 *Vxor absente marito sine eius authoritate agit, etsi in sui fauorem sententia sequitur. Et sine marito in criminalibus est in iudicio.*

23 *Vxor sine authoritate mariti non contrahit efficaciter, vt pendente matrimonio possit conueniri: post solutionem tamen potest conueniri ex eo.*

24 *Vxor non contrahit sine mariti authoritate, videlicet in sui præiudicium, vel non absente marito: aliter contrà.*

25 *Vxori contrahenti præsentia mariti pro authoritate est.*

26 *Contractus sine authoritate mariti factus ab vxore per lapsum decem annorum firmatur & præsumitur solemniter actus.*

27 *Vxor negotiatrix rectè sine consensu mariti contrahit.*
Contractus filyfa. & vxoris sine patris & mariti authoritate quando inhibentur, & quando valeant. 23. 24. 25. 26. 27.

28 *Potestas maritalis soluitur morte mariti.*

Menan

1 MENANDER dicebat γυναικὶ δ' ἄρχειν οὐ δέδωκε ἡ φύσις, id eſt, *mulieri non conceſſit natura imperandi facultatem.* Addit, ἐκ γυναικῶν ἀλλ' ἔστι κόσμος μέγας· ἐν γὰρ γυναιξὶ πίστιν οὐκ ἔστιν ἰδεῖν, id eſt, *ex mulieribus eſt magnus mundus, etenim in mulieribus fidem cernere non licet.* Apud Saccas [a] imperium coniugum duello conſtituitur, ſi quidem vt ait Aelianus, ſi quis eorum puellam vxorem ducere cupit, pugnam cum eo ſuſcipit, et ſi illa ſuperior ſit captiuum abducit, atque imperium in eum tenet: ſin inferior, regitur ab ipſo. 3 Apud Carrenos præcipuum habebatur, vt qui lunam fœmineo lumine ac ſexu putauerent nuncupandam, is addictus mulieribus ſemper ſeruiat: at qui marem eſſe credidere, dominetur vxori, neque vllas patiatur inſidias, 4 teſte Aelio Spartiano [b]. Iure diuino & ferè gentium receptum eſt, mulieres eſſe in poteſtate maritorum. Scriptum quippe primùm in mundi Geneſi [c], dictũ mulieri poſt peccatũ à Deo, ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך lege, *vel ad virum tuum deſiderium ſeu cõcupiſcentia tua appetitus tuus, & ipſe præualebit vel dominabitur tibi vel in te.* Quod & ſanctiones apoſtolicæ renouarunt [d], capútque mulieris virum ſtatuunt, & ideo illi ſubditas eſſe, vt membra capiti [e]: nec vir imago mulieris, vel à muliere, ſed mulier à viro facta eſt. Et ita ordo naturalis, vt vxor viro, filij parentibus ſeruiant: quia nulla iuſtitia eſt, vt maior ſeruiat minori [f]. Dignior homo 5 qualiſcunq; ob ſexũ nobiliorẽ, quibuſcunq; & cuiuſcunq; ſint dignitatis mulieribus [g]. Et ſicut Geometræ cenſent, lineas & ſuperficies nõ per ſe, ſed vnà cum corpore moueri: ſic vxorem nullum peculiarem affectum habere, ſed ſtudia, riſum, curáſque communes cum viro ſubire debere dixit Plutarchus [h]. Prohibuit Deus vxoribus ſine conſenſu viri aut vouere aut ieiunare [i]. Iohannes Faber [k] quoque in Gallia vxores in maritorum eſſe nunc 6 poteſtate teſtatur, & Maſuerius [l]. Sed ante illos Iulius Cæſar [m], qui ſic ſcribit, *Viri in vxores ſicut in liberos habent vitæ necisque poteſtatem. Et cùm paterfa. illuſtriore loco natus deceſſit, eius propinqui conueniunt, & de morte, ſi res in ſuſpitionem venit, de vxoribus in ſeruilem modum quæſtionem habent: & ſi compertum eſt, igni atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt.* Et Odofredus [n], Chaſſaneus [o], & alij [p] dixerunt, ideireo vxorem teneri ad omnia obſequia marito præſtanda, vt res eius cuſtodire, lauare caput & pedes, edulia præparare, & ad his ſimilia. Vocabat Sara proba & benè morata mulier virum ſuum 6 dominum [q], vt & alia matrona apud Paulum Iuriſconſultum [r]. Iubet ſacra ſcriptura, derelinquendum patrem & matrem, vt adhæreatur coniugi [s]. Sed & apud Perſas Vaſti [t] regina reiecta eſt à rege Aſſuero, quòd ea iuſſa ab eo 8 venire contempſiſſet, & in eius locum ſubrogata Heſter. Tholoſæ certè inter leges municipales [v], & illa eſt, vt vxor ſit in manu & poteſtate mariti. Itidem ex conſuetudine Biturigum [x], vxor etſi patrem habeat, in mariti non patris eſt iure & poteſtate. Idem receptum iure Langobardorum tradit Andreas [y]. Cuius lex Rhotarij [z], *Nulli liberæ mulieri ſub regni noſtri ditione lege Langobardorum viuenti liceat, in ſuæ poteſtatis arbitrio, id eſt ſine mundio, viuere, niſi ſemper ſub poteſtate viri aut curtis regiæ.* Deficiente ſcilicet marito, aut eius hæ- 9 redibus aut proximis, vt alia lege placuit [a]. De Iure Romano, num in poteſtate mariti ſint vxores, an patris, video à quibuſdam interpretibus dubitatum. Quorum ſcrupulos prius eximam, atque proculdubio & omni iure Romano, in maritorum poteſtate fuiſſe oſtendam. Quod antè conſtituiſſe & docuiſſe conducit, vt vtilitas iſtius poteſtatis, poſtmodum explicanda, Romanorum iuri quoque conueniat. Bartolus, in l. ſi vxorem, de conditionib. inſert. exiſtimauit, in poteſtatem patris filiam nuptam eſſe, non mariti: eſſe tamen in poteſtate mariti, in illis quæ viro ſuo ſunt neceſſaria. Idem in illam l. notat Andreas, in additio. Ad Bart. vbi plures alios eius ſententiæ adfert. Idem Barto. eadem tradit in l. 1. ſ. fin. per illum textum, de iniurus.

Imola

a Aelia. libr 12. de var. hiſto. c 38.

b Aelius Spart. in Antonin. Caracal.

c Geneſ 3.

d 1 Corinth. 11. 1. Pet 3

e ea quæ ſequuntur, & ea, mulier eſt, tam hæc ima 33. q 5. conſentire, 30 q 5 eam eſt ordo, 33. quæſt 5.

f Iudæi ſeruato in P.

g Plutar in præc cõmun. b

h Numer c. 30 & ea quæ ſequuntur, 33. quæſt. 5.

i Ioan Fab. in l. 1 de bon. mater C & in §. 1 ad Tertull. & in l. non ſine, de bon. qua lib.

k Manuel. in de poſſeſſo § item maritus, in praxi iudi.

l Iul Cæſ lib 6. commentar belli Gall.

m Odof in l. primo ff. de ritib. de iurisdict. C

n Chaſſa. ad cuſt. Burg. de droits appartenans à gens mariez § 1. ad verba, ou la femme de ſon mary, verſic. & quia, in contum. Burg.

o Panorm. c. literas, de reſtit ſpoliat. et tat ea hac imago, 21 q 3.

p Genes. 3 6.

q Paul. l. ea quæ, l. 58 de donat. int. vir. & vxo. Ulpia. lib 1

r Geneſ. 2 ad Epheſ. 5. Nullus. 33.

s Heſter. 1. 2. & 2.

t In conſuet. Tholoſ. tit. de acq rer.

v In conſuet. Biturit. tit. de fa. & iur. perſo § 4.

x Andre in additio. ad Bart ad l. ii vxorem. C. de condit. inſert.

y Rhotar. 1. aut quali. de mulie. liberæ alienæ permiſt ſis, lib. 2 leg. Langob.

z l. ſi quis filiam ſuã, de ſponſa. & titul. quæ Mundoald. amittat mundium eod. lib. leg. Lãgo.

Imola, in l. rei iudicatæ §. fin. fol. matr. Citat & alios aſſeclas Boërius, in commenta. ad conſuet. Biturig. ad tit. de conſuetud. iuris & ſtatus perſona. §. 4. glo. 1. Quibus & ſuffragari videtur l. filiæ licet, l. 12. de collatio. lib. 6 C. tit. 20. glo. in §. 1. in ver. parentis, & ibi Angelus, ad Senatuſc. Tertull. Ego tamen arbitror verius eſſe in poteſtatem mariti iure Romanorum vxorem tranſiiſſe, ſi materfa. facta fuiſſet, & in manum viri conueniſſet, quòd probauimus ſatis ſupérque, quando de ritibus ageremus matrimonij ſubſtantialibus. Videtur enim pater ceſſiſſe ius ſuum marito, eam ei tradendo nuptui, ſicut ex verbis Catulli apparet [a],

a Cat. in carmi. nuptia.

Virginitas non tota tua eſt, ex parte parentum eſt,
Tertia ſola tua eſt: noli pugnare duobus,
Qui genero ſua iura ſimul cum dote dederunt.

Et iure Romano ſuccedebat materfa. vt filia marito, ex aſſe ab inteſtato: etſi liberi eſſent, vnà cum illis [b]. Et expreſsè Gellius [c] tranſire per coëmptionẽ & ritum legitimæ vxoris in manum mancipiúmque mariti tradit vel in eius poteſtatem, ſub cuius poteſtate fuiſſet maritus. Iura reuerentiam etiam eas maritis debere, quæ non poſſit vllis pactis vel obliquè lædi tradunt [d]. Quod & firmat Ariſtoteles [e], & Plutarchus [f]. Et Venuleius furiſc. [g] *imo*, inquit, *magis de vxore deducenda, & pater etiam qui filiam in poteſtate habebat a marito rectè conuenitur.* Cui conſentiunt Cæſares [h]. In quo poteſtas mariti decernitur ſupra patriam, cuius ratione exhiberi ſibi filium quis tantùm poſtulat [i], ad inſtar cuius remedium hoc marito pro vxore competit [k]. Ne benè concordantia matrimonia iure patriæ poteſtatis turbentur, vt ait Vlpia. [l]. Neque ad rem facit l. 1. ſi vxorem, de conditio. inſer. C. nam ibi non probatur vxorem remanere in poteſtate patris, vel non eſſe in poteſtate mariti. Neque etiam §. fin. l. de iniur. in P. vbi quidem verum eſt dici, filiæfa. iniuriam pertinere ad patrem & maritum, ſed tantùm abeſt, vt ibi marito poteſtas denegetur, quin potius confirmatur: Dum & marito pro vxore, ſicuti & patri pro filia datur actio iniuriarum, & cuique fiat reparatio iniuriæ [m]. Iura enim ſanguinis patris per nuptias non dirimuntur, quia indiſſolubilia ſunt [n]: verùm & iure paterno remanente, non eundum inficias & ius in perſonam vxoris marito eſſe. Et latius id probatum videbimus, dum effectus iſtius poteſtatis enumero. Atque ſi concedamus ſub poteſtate patris nuptam eſſe poſſe, tamen liquidò conſtat maritalem poteſtatem potiorem: quando iura naturalia, paterna potiſſimũ, ſarcta tecta remanent. Sunt autem effectus valdè notabiles ex iure ciuili pendentes & probati Romanorum, quos ſine cauſa, id eſt, poteſtate eſſe poſſe nemo vt opinor iuſtè dixerit. Primus, quòd ratione eius vxor tenetur marito obſequia & operas potius, quàm aliis coniunctiſſimis perſonis præſtare [o]: & quærit quod ex ſua opera lucratur marito [p], quia ex rebus & occaſione mariti præſumitur acquiſiſſe [q]. Suſtinet onera & curam eius maritus, vt ſecundum naturam ſic ad eundem & peruenire commoda [r]. Et nota certè plenæ poteſtatis illa, qua filius non ſibi, ſed patri omnino quærebat, vt inferius Deo iuuante in patria poteſtate: mulier autem hîc non patri, ſed marito quærit iure. Niſi mulier habeat parafernalia, ex quibus lucrata & negotiata ſit, vel videatur: ea enim ad lucrum mariti non pertinent [s], vt diximus anteà. Vel niſi ſocietatem bonorum omnium inierint coniuges, tunc enim quæſita communia vtriuſque ſunt, & diuiduntur inter eos iuxta conſuetudinem Pariſienſem [t], quæ etiam poteſt vtroque iure comprobari pontificio [v] & Cæſareo [x]. Mulierque tunc tanquam negotiatrix & obligatur, & obligat [y] ſibi etiam maritum [z]: quamuis pro ea obligatione conueniatur tantùm, in quantum facere poteſt, id eſt, deducto ære alieno, & ne egeat [a]. Secundus iſtius poteſtatis effectus, quòd

b Dio. Halic. in 2. l. 2 vnd. vir & vxor. C.
c Gell. lib. 4. c. 3.
d l. alia cauſa, l. 15. §. elegantèr, ſol. matrim. in P.
e Ariſtot. 2. œcono. cap. 1.
f Plut. in præc. conub.
g Venul. l. 2. de lib. exhib lib. 43. P. titul 29
h Dio. & Max. in l. ſi mouita, l. 11. C. de nupt. lib. 5 titu 4.
i Anto. l. 1. C. de lib. exhib. lib 2. titu. 1.
k l. ſi ad inſtar, C. eo.
l Vlp. l. 1. §. fin. eod. in P. l. diſſentientis, C. de repud. l. fin. de iurr. cum ſimilib. ibi nota.
m Paul. l. cum qui nocentem, l. 13 de iniur lib. 47. P. titul. 10.
n l. unica adoptiuis, C. de adopt. l. iura ſanguinis, de regul. iur. l. ius agnationis, de pact.
o l. ſicut, de oper. liberti. in P.
p Panor. in c. ex lateris, de reſtit. ſpol. l. ſed ſi vir ex dona ſua, de donat. int. vir & vxo.
q Pompo. in l. ſi quæ. l. Quintus Mutius, de don. int. vir. & vxor. lib. 24. P. tit. 1. & etiam, C. eod.
r l. ſecundum rationem, de regu. iur. l. fin. §. ſed cum in eã parte, de iurt. C.
s l. etſi de pecunia rua, de don. int. vir. & vxo. C.
t
v c. 1. de don. int. vir. & vxo.
x Scæu. l. alimenta §. fin. de a. l. & ibi Gæſ.
y Paul. l. ex diuerſo. ſol. matr. in P.
z l. non tãtùm, de re iudica.
a l. ſunt qui in id quod facere poſſunt, eo. in P.

vxor

vxor à viro potiùs, quàm à patre corrigi & iudicari debeat [a]: possitq; detineri compedibus ab eodem [b]. Ex lege Romuli vxor si aliquid peccasset, pœnam luebat ex mariti lœsi arbitrio: atq; de huiusmodi crimmibus cognati cũ ipso cognoscebant, in quibus violata esset pudicitia, etsi deprehẽsa fuisset vinum
14 bibisse, vt ait Dionys. Halicar [c]. Vinum quippe bibisse illis tũc Romanis erat capitale, ne matronæ in aliquod dedecus prolaberẽtur: quia proximũ à Libero patre intemperantiæ gradus, ad inconcessam venerem esse consuevit [d]. Quo casu si patria potior potestas, ea ad patrẽ pertineret emendatio, vt videbimus
15 suo loco, Deo iuuãte. Cæterùm hæc castigatio vxoris moderata esse debet [e], vt paterna, causaq; præcederet: nam temerè vel seuerius quàm par sit vxorem verberare, nõ cõuenit cõiugi, & verba ab ingenuis mulieribus aliena sunt: vt olim Iustinianea [f] cõstitutione, ob id tertia parte donationis propter nuptias multaretur maritus. Et Suidas [g] tradit olim proditã fuisse actionẽ κακώσεως,
16 malæ tractationis, quæ daretur pupillis dotatis contra maritos, & filiis contra
17 parentes, & defensoribus pupillorũ contra tutores. Tertius effectus, vt ratione istius potestatis vxores à viris, non viri ab vxoribus deffendi debeãt [h]. 4.
18 Vt mulier tanquã subdita teneatur sequi maritũ ab eo iussa [i]. Et in summa [k] vnaquæq; vxor, tã in vita quàm in morte virũ suũ sequitur, id est, & in sepultura, si locum nominatim nõ elegerit. Atq; Valerius Messallinus aduersatus Seueri Cecinnæ sententiæ est, quæ nũ probabat vxores comitari debere magistratus in deligatas sibi euntes prouincias, nullũ honestius leuamentũ laboris & angustiarum ratus societate ipsa vxoris: & quòd hic sexus sit natura imbecillus, & vix præsente custodia conseruari possit periculosiúsq; committi suæ custodiæ, si tãdiu separentur per absentiam in modum diffidij fœdera, vt narrat Cornel. tacitus [l]. Et Cæsares probant in militiam vxores sequi viros, eáſq; militaribus donant priuilegiis [m]. Tantus enim est huius vinculi coniugalis nexus, vt nullo modo, aut vix ferre possit separationem [n]. Notat & Bartolo [o], vxorem sequi virum debere etiam peregrinantem & errantem, si eius conditionis tunc esset, dum ei nupsit, vel si modicæ & honestæ contingãt, nõ assueto proficisci peregrinationes: quod certè ex responso Sceuolæ [p] iurisconsulti rectè in simili specie colligitur. Cæterùm si vagari per orbem postmodum & præter solitum anteà morẽ velit, non esse iniungẽdam necessitatẽ vxori eum
19 sequi vbicunque, sicuti de liberto respondit Paulus [q]. Porrò num exilio damnatũ sequi teneatur, lex certè nulla mentẽ subit quæ iubeat: plura tamen exempla optimarũ matronarũ suadent, atq; ratio, quòd coniugũ sicut honores & bona dextræ fortunæ cõmunia sunt [r], ita & sortis infœlicitatẽ æquũ esse ad mulierẽ quoq; peruenire: voluntariè tamen, & vt afflicti coniugis miseria eo solatio vtcunq; releuetur. *Quid enim*, inquit Vlpia [s], *tam humanum est, quàm fortuitis casibus mariti maritum, vel vxorem viri participem esse?* Sulpitia cùm à matre Iulia diligentissimè custodiretur, ne Lentulum Crastinionẽ virũ suum à Triumuiris proscriptũ, in Sicilia prosequeretur, nihilominus familiari veste sumpta, cùm duabus ancillis, totidémq; seruis, ad eum clandestina fuga peruenit: nec recusauit seipsam proscribere, vt ei fides sua in cõiuge proscripto constaret [t]. Erythea vxor Phalaridis tyranni in exiliũ missi, repudiatis Pythonis nuptiis magis virũ sequi maluit: quod rescies Pytho, veneno ei mortem propinauit [u]. Hipsicratea Mithridatis [x] regis vxor, victũ à Cn. Pompeio maritũ per efferatas gentes fugientẽ, animo pariter & corpore infatigabili sequuta est, vt eo solatio, cum domo & penatibus vagari se crediderit, vxore simul exulante. Scio tamen Atheniensium ciuiles leges aliquãdo prohibuisse, ne exulantes viros vxores sequerentur, quas tamen pleræque bonis moribus instructæ contempserunt: sicut vtrumq; innuit Aeschines, ad senatũ populúmque Atheniensem scribens, his verbis, *Mater me exulante vnà mecum nauigauit, vnà quoque cum vxore quæ mecum profecta fuit, quamuis pater eam prohibuisset, ac leges*
20 *fortè cogerent manere, dum mores potius quàm ciuitatis leges edocta esset.* Notatur &

[a] ea sicut alterius. 7. quæst. 1.
[b] ea peccauit, 33. q. 2.
[c] Dio. Halic. libr. 2.
[d] Val Max. lib. 2. c. 1.
[e] can. duo ista. 32. q. 3.
[f] l. consensu iuncta authen. sed nouo iure, C. de repud.
[g] Suidas, dum de κακώσ. agit.
[h] l. 2. de iniur. Potest, ne iniuriarum, prohibitio ap. Iosephum.
[i] ca. si quis necessitate, 33. q. 2. c. 1. de conuers. leprosi. ex. vxoresque. 33. q. 5. vide decis. cap. Tholos. 86. & ibi Auctor.
[k]
[l] Cor. Tac. libr. 3. Annal. facit l. obtemperare, de offic. proconsul. in P.
[m] 1. & 2. de vxor. milit. lib. 2. Cod. titu. 52.
[n] l. plerunque, de ædil. edict.
[o] Bartolus l. Mæuia. §. de annu. lega. in Puglo. in c. 2. de coniug. leprosi.
[p] Sceuo in d. l. Mæuia §. 1.
[q] Paul in l. quod nisi. 20. de oper. libert. lib. 38. Pand.
[r] l. fin. C. de nupt.
[s] Vlpia l. si cùm dotem. 23. §. si maritus, sol. matr. libr. 24. Pandect.
[t] Valer. Max. libr. 6. cap. 7.
[u] Phalar. epist. 45. ad Etheonteum scribens.
[x] Val Max. lib. 4. capit. 6.

vxorem ſequi debere maritum in carcerem [a]. Quintus effectus, vt in quibus locis recepta eſt lex, vt ſit ſub poteſtate mariti vxor, ea non poſſit eſſe in iudicio ſine authoritate mariti, vt ex conſuetudine Biturigũ conſtat, & in eam notat latè Boerius [b]: exemplo filiæfa. qui in iudicio ſine authoritate eius, ſub cuius poteſtate eſt, eſſe nõ poteſt [c]. Et ea ratione cogitur pater ei authoritatẽ præbere inuitus. Et Imbertus [d] tradit idipſum, ſed degẽtes in prouincia, quæ iure ſcripto regitur in Gallia, non eſſe illius neceſſitatis, & ſine authoritate mariti, poſſe eaſdem iudicio legitimè per ſe intereſſe, deciſum areſto ſenatus Pariſienſis anno 1528. 20. Mar. quẽ inſerunt in rhapſodia ſua Papus, vbi tamen alia areſta, quæ authoritatem mariti exigunt ſine illa diſtinctione, adfert [e]. Quod tamen intelligendum, ſi maritus non ſit abſens: nam tunc nõ eſſet expectandus ob eundentem vtilitatẽ, ſicut de filiofa. dictum [f]. Quod expreſsè in hac hypotheſi Baldus notat [g]. Item quando ſine authoritate mariti iudicũ contra vxorem latum: diuerſum autem ſi in illius fauorẽ, nam tunc valet exemplo minorum [h]. Excipiuntur etiam cauſæ criminales, pro quibus ſine authoritate mariti in iudicio eſſe & damnari poteſt, vt notãt interpretes [i]. Sextus effectus, vt huiuſmodi niſi cũ authoritate mariti cõtrahere nõ poſſit, vt notat Petrus Ancharanus [k], & alij [l]. Vt conueniatur tempore matrimonij ex eo tradit Tiraquellus ſub finẽ libri de legibus connubialibus, vbi tamen illud ſingulare obſeruandũ: mulierẽ ita ſine authoritate mariti contrahentẽ, ſoluto matrimonio poſſe ex eodẽ contractu cõueniri. Intelligenda autẽ hæc cum temperamento ſunt. primùm in contractibus in quibus incommodum verſatur vxoris, non his quæ vtilia ei ſunt. Sic enim ſine authoritate cõtrahit mariti & adit hæreditatem, vt tradunt interpretes [m]: ſi tamen opulenta & lucroſa per ſe videatur ſine dubio hæreditas, nõ aliter, vt famor interpretum opinio tradit [n] exemplo minoris [o]. Verùm & illud notabile, abſente marito mulierem rectè contrahere vrgente neceſſitate [p]. Quanquã Baldus [q] tutius exiſtimet facturam, ſi mariti loco authoritas publica iudicis adhibeatur. Præſentiam autẽ mariti ſolam, authoritatis vicẽ in actu habere placuit Angelo [r]. Forſan, quia in quibus mulier de proprijs contrahit, reuerentia & honor maritalis inſpiciatur, & authoritatem præſentare dicatur qui ſe probare dicit id quod agitur, etiã ſi non interrogetur, intelligat tamen quæ agantur [s]. Et qui tacet, non vtiq; fatetur, ſed tamen verũ eſt cũ non negare [t]. *Et quid expectas*, inquit Cicero in Catilinã, *loquentiũ authoritatem, quorũ voluntatẽ tacitorũ perſpicis?* Quinimo & Boerius [v] ſcribit, cõmunem eſſe opinionem, eámq; ſequendam interpretum, qua contractus ab vxore ſine mariti authoritate factus, per lapſum decem annorũ firmari poſſit, vt præſumatur ſolemnitas interuenijſſe requiſita à lege vel à conſuetudine. Cui accedo ſententiæ, ſed non ea ſolùm ratione, quia omnia præſumãtur ſolẽniter acta ex lapſu tẽporis, vt ait Vlpia [x]. nã ea præſumptio non excluderet probationem contrariam [y]. Vix enim eſt, vt recipiam quod ab initio non valuiſſet, temporis ſolo curſu cõualeſcere [z], quando perſuaſum habeam ſolum tempus nõ eſſe modum inducendæ obligationis [a]. Sed exiſtimo recipi, quia cõtractus geſtus ſine mariti authoritate, non ſit quidẽ inutilis prorſus: ſed tantùm ea ex parte, vt non poſſit agi ex eo contra mulierem pendente matrimonio, poſteà tamen poſſit, vt ſuprà docui. Quare lapſus temporis facit nõ ratũ contractum & validum, ſed efficacẽ ad agendum, cùm per maritum conſenſum in eo quum tacuit, videatur. Neque nouũ in iure eſt, pactum valere, etſi agi ex eo non poſſit tunc, cùm fit, ſed in futurum: vt filiafa. paciſci poteſt [b], ne de dote agat, cùm fut iuris eſſe cœperit: & filiusfa. de eo quod ei ſub conditione legatum eſt. Et confirmatur ſæpè contractus, qui potuit infirmari ſubmoto impedimento & non propoſito: veluti apud Martialem iureconſul. fundum dotalem maritus vendens & tradens, decedente muliere in matrimonio, & dote cedente lucro mariti, rectè venditiſſe videtur, nec fundus euelli poteſt [c]

[a] glo. in ca. vnaquaq; 17, 13 q. 2.
[b] Boer ad conſ. Biturin. § 4. de conſuetud. & ea perſon in verbo, Mari.
[c] ff. de iudic. in 6. l. fin. § neceſſitate, de his quæ ſub C. l. 1 § fi. de auctor. tutor.
[d] Imbert in manuali iuris ſcripti.
[e] Ioh. Pap. libr. 7. Rhapſo. areſto 1. b. 3. 2. 15. & ſeq.
[f] l. ſi forte, § 1. de iudic. ff.
[g] Bald conſ. 444. in 3 vol.
[h] l. non eo minus, § 14 de procur. libr. 2. C. tit. 12.
[i] Interp. in auth. ſed hodie, de offic. dueſt. auth. & in auth. ſed nouo iure, de cano. ſeor.
[k] Ancha. conſil. 384.
[l] Bolon. in conſ. 210. l. 64. c. niſi Sig. not. de ſtomod. conſil. 166. Bald. libr. 3. conſ. conſ. 444. Fa. in conſil. 40. vol. 2. Boer ad conſ. Biturig. 21. § 4. in fi. de conſuetud. & ea perſon. Fab. in l. 1. in fin. C. de pact.
[m] Barth. & Alex. in addit. ad Iaſon. in l. apud Iulianum, § ſi pupillus, ex quib. cauſ. poſſeſſ. Imol. Paul. Bald. Angel. in l. more, § 1. de acq. hæred. Angel. in l. 2. per gloſſ. ibi de acceptil.
[n] Bart. in d. l. more, de acq. hæred. Iaſon in l. Barbarius, col. 1. de offic. prætor. Alex. in l. apud Iulianum, § ſi pupillus, de acq. hæred.
[o] l. contra iuris ciuilis regulas, de pact. in fi. § 2. de author. iurid.
[p] l. ſi ſeruus, § 1. de iudic. l. cum filiusfa. de teſt. cred. in fi.
[q] Bald. in l. tranſactionem, C. de tranſact.
[r] Angel. conſ. 113. col. 2.
[s] Vlp. in l. 15 § fin. & l. 2. & Pompo in l. 1. de auth. tutor. lib. 26. Pandect.
[t] Paul. l. qui tacet, l. 142. de reg. iur.
[v] Boer. in § 4. tit. de ſtat. & iur. perſon. conſ. Biturig. vbi interpretes adducit pugnantes.
[x] Vlp. in l. ſtipendium, l. 30. de verb. obl. lib. 45. Pandect.
[y] gloſ. in d. l. ſtipendiũ, per l. intelligentium § quod ſere, de pact. in fi.
[z] l. quod ab initio, de reg. iur.
[a] l. obligationum ſe. re, de actio. in fi.
[b] Paul. l. & hæredi, l. 22. § filiafam. de pact. lib. 2. Pandect. tit. 4.
[c] Martial. l. fundum dotalem, l. 17. de fund. dotal. lib. 23. Pandect. 5. & l. cùm vir, de vſucap.

Quan

Quanquam ſi in eum caſum non incidiſſet dotale prædium, non potuiſſet legitimè defendi emptio, vtpote prohibente alienationem & obligationem
27 lege [a]. Excipitur etiam in hac quæſtione prohibitionis contractuum, caſus in quo liberè & cum effectu cum nupta cõtrahitur ſine authoritate mariti, ſi ea ſit mercatrix publica. Contractus quippè de ea negotiatione, quam exercet, ſine marito rati ſunt [b]. Sic enim & eo caſu cum filiofa. etiam licet
28 contrahere ſine conſenſu patris [c]. Soluitur hæc poteſtas maritalis morte mariti, per quam vxor fit libera à lege viri [d].

a l.4. de fi. dot. § 1. l.1.§.& cùm ſe- lita, de ret vxo. act. C.§.2 quib. alien. lic. vel non.
b §.4 de ſta. perſo. in conſuet. B tur. & ibi Boer.
c Bald in l Macedonianũ, in vlt quæſt. ad Maced. C. Frãc. Ateſt. cõſ. 74. col. 2.
d c.pen.& fin. de ſecund. nupt. 2. ad Corinth. 7.

De patria poteſtate. Cap. 5.

Lib. 1. Inſtit. tit. 9. Lib. 8. C. tit. 47.

1 *Filij ſui dicuntur qui in poteſtate parentum.*
2 *Filij ex iuſtis nuptijs procreati in poteſtate parentum ſunt, marium non fœminarũ.*
3 *In filios poteſtatem Romani propriam ſibi faciunt, verùm, iuriſgentium eſſe docetur.*
4 *Filij iure Gallico in poteſtate parentum cum vitæ & necis authoritate.*
5 *Eadem in liberos poteſtas necis Perſis, Moſcouitis, & alijs.*
6 *In filios Græcis omnibus parentibus non erat ius necis.*
7 *In filios quam dederit parentibus Romulus poteſtatem.*
8 *Filium occidentis apud Aegyptios patrij pœna leuis.*
9 *Poteſtatis necis & aliorum in liberos cauſæ & rationes.*
Prior à ſumma amicitia patris in filios.
10 *Filius pars patris.*
11 *Filiorum cauſa parentes valdè ſauiunt.*
12 *Filio ſæpè parcitur ob patrij dolorem.*
Filij prauitatem vincit paterna beneuolentia. eod.
13 *Filios in omnibus obedire parentibus iubet lex diuina, vt alia iura.*
14 *Filios ladunt parentum imprecationes.*
15 *Filij nequeunt rependere parentibus beneficia ab eis accepta.*

e §. ſin autem de hæredit. quæ ab int. defer. ap. Iuſtinia.
f § pen. de pat. pot. l. ſic euenier, l. 2 1. ad l. Iul. de adult. in P. l. 4. de iis qui ſunt ſui vel alien. iur. in P.
g Vlp. in l. nepotes, in 5. eod.
h §. 1 de pat. pot ap. Iuſtin. c. fin. de conſuet. coniug. Vlpia. in epito. tit. 5. l. 7. de iis qui ſunt ſui &c.
i l. 5. eod. l. ſi maritus, l. 7. de pat. pot. C.
k Alex ab Alex. libr. 6. gen. dier. c. 10.
l Dio Halic. libr. 2. ant. qu. Roman.
m §. fœminæ, de adopt. l. mulierem, C eod §. cæteri, de hæt. quæ & differ. ap Iuſtin. l nulla, de ſuis & legit. l. 4. § nam teſtamentu, de bon. poſſ. contab. l. nam & fœminæ, de adopt in P.
n c. indecorum, c. 32. de ætat. & qualit.
o d. l. ſic euenier, ad l Iul de adult. l. fin. de legat. tute libr. 5. C titu. 30 §. minores, de excuſ. tuto. l. filium habeo, ad ſenat. Maced P.
p l. cùm legitimæ, de ſta homi. § pen. de pat pot §. 1. de legitima tut.
q l congruentius, & l. filia tua, l. 5 de pat pot C.
r l. ſi quis à liberis, de liber agnoſc.
s Latro etſi parentibus, de inoff. teſta. P. & titu. ad Senat. Tertull l. 1. & tot. tit. libr 6 C tit. 55. & ap. Iuſtinia.
t epiſto. 54.
v §. 1. de pat. pot. l. 3. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. Vlp. l. 1. §. 1. verſ. ſi quis ita, de tel vxo. act. P.

IBERI, qui in poteſtate parentum iure ciuili, ſui dicuntur, titulo de ſuis & legitimis liberis [1], ſi pater alterius non ſit poteſtatis: nam tunc filij auo ſui naſcerentur nepotes, non
2 patri [2]. Mortuo tamen auo in patris poteſtate fiunt [3]. Igitur in poteſtate parentum ſunt liberi, quos ex iuſtis nuptiis procrearunt [4]: & ex ijs nati [5]. Quod iuri duodecim tabularum adſcribit Alexander ab Alexandro [6]. Ego antiquius cenſeo, & referendum hoc ius ad leges Romuli, quibus vitæ neciſque poteſtas in filios dabatur, vt didicimus ex Dionyſio Halicarnaſſeo [7]. In poteſtate autem marium parentum, non matrum eſſe exiſtimandum eſt: quia matres non habent liberos
3 in poteſtate [8], quòd ipſæ, vt diximus, tutela egent aliena, & non ſunt ſuæ poteſtatis, ideo nec alios regere poſſunt [9], nec alios in ſua poteſtate habere [10]. Ita filij ſequuntur familiam patris, non matris [11]: quanquam & filius matri ac patri reuerentiam debeat [12], & alimenta [13], & ſucceſſionem [14]. Secundum enim ius regidiſſimùm patris filius eſt, non matris: ſecundum autem humanum, vtriuſque; vt ſcribit Phalaris ad vxorem Erytriam [15]. Quare & iura illis poteſtatis quædam ſunt communia, vt videbimus.
3 Romani hanc poteſtatem ſibi vt peculiarem vendicant, neque nationes alias tanta poteſtate in liberos vti tradunt [16]. Quod tamen, pace illorum dictum ſit, falſum eſt: nam & iuriſgentium eſſe eandem ex moribus aliquarum nationum ſigillatim enumeratarium, colligere licet: atque ex rationibus,
4 quibus ſuffulta eſt patria poteſtas. In Gallia certè & filij ſunt in poteſtate

parentum, vt quemadmodum olim apud Romanos vitæ & necis poteſtas
a Iul. Cæſar, lib. 6. de bello Gallico. patri cõcedebatur, ſic & apud Gallos teſte Iulio Cæſare [a], & Proſpero Aquitanico [b]. Illudq; docẽt cõſuetudines ſcriptæ variæ locorũ regni, quæ & mo-
b Proſp. Aquitan. in ep. ſic
c Chaſſan. ad §. 1. rub. de teſtam. de filiis præterit. in glo. 1. verſ. ſilentio gl. 1. in §. 1. & in conſ. Burg.
dos emancipationis præſcribũt, vnde & poteſtatem præceſſiſſe opus eſt. Cùm vt dicemus, emancipatio ſit liberatio à patria poteſtate. Atq; Bartholomæus Chaſſaneus [c] notat fuiſſe iudicatum ſuo tempore in ſenatu Pariſienſi filios
d Accur. & alij, in §. ius autem, in verbo, Romanorum, de pat. pot. & ibi interp. Gallorũ eſſe in poteſtate parentũ. Vt nõ ſit audiendus Accurſius [d], & ſequaces, qui Francigenas dicunt non habere filios in poteſtate, hoc enim verum non eſt, ſi Francigenas intelligas Gallicos populos, etſi referas ad tẽpus Iulij Cæſaris: quamuis non eam inficias hodie illam poteſtatem eſſe deſuetudine & moribus fuiſſe vel abolitam omnino, vel valdè imminutã, vt ex effectibus patriæ poteſtatis conſiſtit quos ſequi oportet, cùm moribus conſtare dicatur
e I patre furioſo, de his qui ſunt ſui vel alieni iuris in P. hæc poteſtas [e]. Patris poteſtas apud Perſas habebat quoque imperũ tyrannicum, quale heri in ſeruos, vt ait Ariſtot [f]. Eãdem poteſtatem necis & vitæ 5
f Ariſtot. lib. 8 Ethico ad Nicom. c. 20.
g Sigiſ. lib. Baro, comment. rec. Muſcouitic. apud Muſcouitas in filios, ſcribit Sigiſmũdus Liber Baro [g]. Sub lege naturæ & gentium illud ipſum receptum mihi perſuadeo, ex eo quòd & Abraham
h Genes. 22. voluit filium propriũ ſacrificio Deo immolare [h]: quod certè nec cogitaſſet, ſi lex aliqua prohibuiſſet. Græcis omnibus non eandem fuiſſe teſtatur Dion. 6
i Dio. Hal. in 2. antiq. Roma. Halicarnaſſeus [i], *Qui formas*, inquit, *vitiendi Græcis condiderunt ciuitatibus, ſtatim quoddam tempus admodũ breue præſcripſerũt, quo liberi eſſent ſubditi patribus. Quidam ad annum pubertatis tertium, quidam tantiſper dum illi cælibes manſerint: nonnulli, donec publicè inter viuos aſcripti fuerint, quemadmodum è Solonis, Pittaci, Charundæ legibus acceperant, quorũ magna celebratur ſapientia. Pœnas etiam in contumaces ſic ſtatuerunt non graues, permittentes patribus eos exhæredare, domóue pellere, præ ea nihil quæ non ſufficiunt ad compeſcendam iuuentutis vaſaniam, moréſque perſanctos, neque contemptores honeſtatis leui brachio poſſunt ad modeſtiam redigi. Quapropter apud Græcos ſæpè indecora multa in parentes committunt liberi. Romanorum autem legiſlator* 7 *(id eſt Romulus) omnem vt ita dicã poteſtatẽ dedit patri in filium, idq; toto vitæ tempore: ſiue in carcerem eum mittere, ſiue flagris cædere, ſiue vinctum ablegare ad ruſtica opera, ſiue necare libeat, etiamſi filius tractet Rempub. etiamſi magiſtratus gerat maximos, etiam ſi liberalitatis laudem publicè ſit emeritus.* Quod firmat poſteà exẽplis idem
k Diod. Sic. libr. 1. Biblio. Dionyſius. Apud Aegyptios [k] pœna mortis patri non ſtatuebatur, qui filium 8 occidiſſet, ſed lege tantùm cautum erat, vt tribus diebus noctibúſque, circa defuncti corpus aſſiſteret, adhibita quoque & aſſtante publica cuſtodia. Non enim iuſtum putarunt, ob interfectum filium eum vita priuari, qui author eius vitæ fuiſſet, ſed dolore & facti pœnitentia affligendum. Sed hanc 9
l l. fin. de curat. furio. C. poteſtatem magis planam facient cauſæ poteſtatis: quarum prior à naturali parentũ in liberos affectu pendet, ob quẽ nulli alij tutius vel plenius poteſtas & tutela liberorum cõmitti potuit, nec probè vel cum ratione libera adimi vel imminui [l]. Valdè enim, imò omnino ſtudent natura impellente, illorum
m Scripto, vnd lib. P. l. cõm ratio, de Lon. damnat. in P. ſaluti honori, boniſque [m]. Dictiq; inde videntur filij ἀπὸ τῆς φιλίας, ab amicitia.
n Ariſto lib. 8. Ethico ad Nicom. c. 10. & 11. Ariſtoteles [n] exiſtimat ſocietatem patris ad filium regni præ ſe ferre effigiẽ. *Nati enim*, inquit *patri ſunt curæ. Et hinc Homerũ Iouem patrẽ vocaſſe, ipſum namque regnum, imperium eſt ſuapte natura paternum. Et regiã amicitiam in eos qui regũntur, in excellentia beneficij conſiſtere: confert enim beneficia in eos, qui ab ipſo regũntur. Siquidem cùm ſit bonus, curam ipſorum habet, quòd benè ſeſe habeant, vt quorum paſtor ſic natura pater filiorum, & auus nepotum, & rex eorum quibus præſidet, imperium obti-*
o Ariſt. libr. 5. Ethico. c. 6. *net. Et quandiu*, inquit [o], *filius paruus eſt & non ſeparatus, pars ipſius eſt patris, ſe vero* 10 *nemo vult ledere.* Quamobrem valdè torquentur & fruuntur parentes ob
p Ibi quidẽ, quod mihi cauſ. P. contumeliam illatam filiis, magiſque interdum, quàm ipſis inferretur [p]. Et vt ait Apollonius Rhodius [q],
q Apollo. Rhod. lib. 4 Argonaut.

Valdè acerbi ſuos propter liberos parentes.

x Papin. lib. 10. Theba. Hócque cum brutis etiam commune. Et vt Papinius [x],

Sic aſpera Tygris

Fœtibus

Fœtibus abreptis Scytico deſerta ſub antro
Acuba t, & tepidi lambit veſtigia lecti.

1, Hinc quæ grauiſſimus viſus eſt dolor parentum ex pœna filiorum, quiáue æquum non ſit ob filium delinquentem, pœnã delicto impoſitam tranſire in alium, quàm ſceleris authorẽ, ſicut iubent iura [a]: placuit ſæpè, vel remittendam filio pœnam, vel demendã ob patrem, à quo nec tyrannus quoque crudeliſſimus Phalaris abhorruit. Is enim & ita faciendum liquidò teſtatur, dum filio Amphradis pepercit, ad patrem in hæc verba ſcribẽs [b]: Τὴν ἄωρον ἐπιχαίρω, σὺ βελόμενος ἐκ ἐκείνου χαρίζεσθαι: μαρτυρεῖ γὰρ ὑπὸ πολλῶν ἀξίωσιν ἐπιεικίας ἔχειν. διόπερ ὀκνῶ ἀδικῆσαι δι' ὑπερβολὴν, λυπεῖν γὰρ ἐμοὶ μᾶλλον ἀδικεῖν ἀδικούμενον. ἔνεκα γὰρ ἔχων ἐμὲ τέκνου, εἰ καὶ πάντως φαῦλός ἐστι, δι' ἐρημίαν ἄλλου διαδόχου εἴργεις, λαμπρὸν γὰρ ὑπὸ πατρὸς ἔννοια νικᾷ, id eſt, *vindictam (ſcilicet in filium tuum) contemni, volens tibi non filio gratificare: teſtimonium enim datur à multis, te optimam modeſtiam & humanitatem habere: id. o nen bonum putaui, propter filij iniquitatem deficere ſenectutem patris nihil peccantis. Vnũ enim habens filium, hunc, etſi omninò ſit is malus, propter alterius hæredis defectum affectu paterno diligis: nam filij prauitatem vincit paterna benevolentia.* Et alibi [c] idem Niceneto ſcribens, ſe illi pepercisſe ait, quòd pater eius bonus eſſet, nec alium haberet filium. Claudius Cæſar quoque [d], cùm cenſuram gereret, recognitione equitum iuuenem plenũ probri, ſed quem pater probatiſſimum ſibi aſſumabat, ſine ignominia dimiſit, dicens eum habere cenſorem ſuum. Ferunt [e] de Rhacone patria Mardo, quòd cùm is filium infandum captum, manibus poſt terga reiunctis obtuliſſet, Iudicibus puniendum: iudices rei nouitate conſternatos, ad Perſarum regem vnà cum filio adduxiſſe, regem autem ob id liberaſſe, & Rhaconẽ in collegium regiorum iudicũ coaptaſſe. Atque idipſum legibus Romanis conſeruatum video, dum reſponſum eſt [f], mitius agi cum defertore, quẽ pater obtulit puniendum: ne pater videatur ad ſupplicij filij obtuliſſe. Quia & placuit [g] in contumacia perſeuerantẽ filium, 15 iudicibus à patre traditum, dicturos ex arbitrio patris ſententiã. Alia ratione poteſtas hæc patria munita, præcepti in quã diuini, quod iubet honorare, venerari, audiréue in omnibus parẽtes [h]. Et D. Paulus [i], *filij obedite parentibus.* Et, Maledictus qui non honorat patrem & matrẽ ſuam [k]. Iure etiam ciuili perſona parentis filio ſemper honeſta & ſancta videri debet [l]. Sanctum autem eſt id, quod inuiolabile eſt [m]. Sic Pamphilus apud Terentium [n],

Nam me parenti potius, quàm amori obſequi
Oportet.

Et apud Aeſchylum [o], cùm Vulcanus ægrè induci poſſet ad ligandum Prometheum iuſſus à Ioue patre, tandem id facit dicens,

ἐφημέλειν γὰρ παῖδες λόγοις βαρύ, id eſt,
Negligenter agere ſermones patris graue eſt.

Et Epictetus [p] ille ſummus philoſophus, *pater*, inquit, *appellatur, curandus eſt, cedendum ei in omnibus, ferendus cùm aut obiurgat aut verberat. Sed malus pater eſt: at natura te non bono patri, ſed patri conciliauit.* Et graue ſcelus eſſe, parentes cõtemnere, exaſperare, eſſe Deo curam huius vindictæ, ſicuti & elargiendi præmia 14 in beneficos, docet Plato [q], his verbis: *Oedipus contẽptus à filijs, ea illius imprecatus eſt, quæ exaudita effectáque à Deo apud omnes feruntur. Amyntora quoque Phœnicis filio iratum, illi maledixiſſe ferunt, & Hippolyto Theſea, plurimóſque alios alys: quibus apertiſſimum factum eſt à Deo præces parentum aduerſus filios exaudiri. Nihil enim imprecatione parentũ, non iniuria, peracriuſius filio. Nemo enim cùm pater aut mater contemnitur, tunc ſolum à Deo putet orationes exaudiri, ſed cùm etiã honorantur, ac ideo cùm latiora bona liberis à Deo petunt, exaudire ſimiliter eũ exiſtimare debemus. Atq; nobis æqua inde diſtribui: nã aliter in bonis diſtribuendis æqui non eſſent. Quod longè abeſſe à Deo neceſſe eſt.* Hæc Plato. Habemus quoque vim benedictionis paternæ in ſacra pagina, in Iacob ab Iſaaco [r], & erga Ioſephũ & filios eius à Iacobo [s]. Et maledictionis pariter exemplũ in Chamo ſeu eius filio Chanahamo [t]. Eſtq; ſummaria & veriſſima huius tractationis reſolutio, benedictionẽ patris firmare

a I. ſancimus, & l. fi pœna, de pœn. in P. Lemmen, eod. C.
b Phalar. epiſt. 24. ad Amphradem.
c Idem, epiſt. 27.
d Sueto. in Claudio cap. 16.
e Aelian libr. 1. de var. hiſtor.
f I. milites agrum §. defertorum, de re milit. in P.
g l. 3. de pat. pot. C.
h Exo. 20. Matth. 22. Marc. 7.
i Paul. ad Epheſ. 6. ad Coloſſ. 3. can. ſi dominus, 11. q. 3.
k Deutero. 27.
l l. liberto & filio, de obſeq. à lib. & liber. pat. & patro. præſtan. in P.
m l. ſanctum, de rer. diuiſi. C.
n Terent. in Hecyra, act. 4. actu 5. verſ. pen.
o Aeſchil. in princip. tragœ. Prometh. ligati.
p Arri. in Enchirid. Epicteti, c. 25.
q Plato, 11. de legib.
r Geneſ. 27.
s Geneſ. 49.
t Geneſ. 9.

domos filiorũ, & maledictionem matris eradicare fundamenta [a]. Tertia ratio pendet à beneficiorum retributione, cùm enim ad eam natura teneamur [b], non ægrè ferre debet filius, si hanc potestatem pater in eum habeat, qui tot beneficia natiuitatis, alimentorum, & vitæ subsidia recepit, quæ nunquam æqua mensura rependere possit. Sic Cyrillus [c] patriarcha Hierosolymitanus, *Honorantes patrem supercœlestem, etiã corporis nostri parentes honoremus. Nam Christianorum est placida prima pietas, honorare parentes & labores educationis rependere, atq; omni studio quæcunque ad eorum quietem pertinent curare.*

a Ecclesiast. c. 3.
b l. sed etsi lege § cõsuluit, de petit. hæred. in P.
c Cyrill. Hierosol. ca. thec. 7.

Quibus modis contrahitur, & oritur patria potestas. Cap. 6.

1 *Patria potestas ex iustis nuptijs oritur, adoptione, legitimatione.*
2 *Ingratitudine emancipatus reuocatur in potestatem patris.*
3 *Filij contumaces patribus lege diuina lapidati.*
4 *Filij ingrati.*
5 *Granny filij Clotharij contumacis in patrem vltio.*
6 *Ingratitudinis actio, pœna, & reuocandi libertatem formula.*

HAEC patria potestas primùm oritur ex iustis nuptiis, ex quibus nati sunt in parentũ potestate, vt proximo capite diximus, si sui iuris patres sunt: quòd si illi in potestate quoque sint patris inde nati nepotes, vt patres, in aui erunt potestate [d]. Diuersum autem si ex illegitimis, id est, contra legis præscripta initis nuptiis nascantur, nam eius potestatis non sunt [e]. Secundò filij sub ea potestate sunt qui adoptantur vel arrogantur [f], de quibus supra diximus [g]. Tertiò per legitimationẽ in potestatẽ reducũtur naturales tantùm, vt constat ex titulo quibus modis naturales efficiantur sui per quatuor modos legitimationis, de quibus etiã diximus [h], per oblationẽ curiæ, per nominationẽ patris, per rescriptũ principis, & per subsequẽs matrimoniũ. Quartò emancipati liberi in potestatem patris reuocãtur per ingratitudinẽ, si cõtumaces in patres, vel atroci iniuria, vel acerbitate cõuicij affecerint [i]. Id præter leges Romanas firmat D Chrysosto [k]. dicens reduci per ingratitudinẽ filios in potestatem parentũ, sicut & libertos in seruitutẽ; quia non emancipantur ideo, vt beneficia patris contumeliis ab eo dispungant. *Nec sanè*, inquit Constantinus Cæsar [l], *debita filiorũ votis patrum vota cessabunt, vt patenti copia liberos suos eruant potestate, magis proprijs obsequijs mãcipatos: cũ intelligant ijs obsequij plus debere, à quibus meminerint se à sacris vinculis exutos.* Lex diuina filios contumaces lapidari iubet [m]. Sibylla Erithrea [n] damnationẽ futurã & iudicium ingratorum filiorum sic consignat damnandos igne vt alios, de quibus antè meminerat,

1
2
3

d l. 3. 4. 5. de iis qui sunt sui vel alien. iur. lib. 1. P. l. septimo mense, l. 12. de sta. homi. libr. 1. P. titul. 5.
e §. 1. § si aduersus, & § fin. de nup. ap. Iustinia.
f l. 1. de adopt. in P.
g sup. lib. 10. c. 6.
h eod. lib. c. 4.
i l. 1. de Ingra. libe. C.
k D Chrisost. omil. 1 in Psal. 115.
l Constan. l. 1. de offi. præto. lib. 1. C. titul. 43.
m Deuter. c. 21.
n Sibyl. l. 2. Oracul.

ὅσοι δὲ γονεῖς ἐνὶ γηρᾷ
ἀλλίπον, οὔτε τίσαντες ὅλως οὐ θρέπτρα γονεῦσιν
ἀντὶ παραχόντες, αὐτὰρ δ' ὅσοι ἠπείθησαν
οἵδε καὶ ἀντείπαν λόγον ἄγριον εἰς γενετήρας, id est,

Et damnabuntur scilicet, omnes qui in senectute patres relinquunt, & qui non reddunt vicem, nec retribuunt præmia nutrientibus se. Rursum, quicunque sunt iis rebelles, vel aspera dixerint in parentes. Xenophon [o] quid apud Græcos hac de re fuerit sancitum, paucis demonstrat: cùm enim docuisset nullis nos magis beneficiis deuinctos, nec maioribus quàm parentibus, nec esse maiora aliorum posse, vtpote quòd per illos & simus, & viuamus, dehinc vt tot bona videamus, illorúmque reddamur participes, pro quibus mater nullo à nobis accepto antè beneficio, pariendi labores & vteri

o Xenop. libr. 2. de gest. & dict. Socra.

4

tulit

tulit & pericula, posteà obnixè & solicitè nutriuit. Addit, ciuitas quoque aliam non minùm curat ingratitudinem, nec in iudicium compellit, sed dispicit si quis beneficus acceptis non reddat gratiam: si quis verò parentes non obseruet, in iudicium compellit ac reprobat, magistratibúsque omnibus indignum existimat, tanquam ab illo non possint neque sacrificia piè sacrificari, neque aliud quippiam, nec iustè agi. Nec tantùm hunc, sed etiam si quis parentum defunctorum sepulchrum non ornet, hoc etiam ciuitas inuestigat in electionibus magistratuum. Ingratitudinem & rebellionem vel
1 contumaciam filij Grannij Clotharius primus Clodouei filius, igne & ferro prosequutus est, & eum superatum exercitu, scamno cum vxore & eorum liberis per hictorem alligato, exuri iussit, vt ait Gaguinus [a], Paul. Aemylius [b], & Annonius [c], ratus plus ausuros in eum cæteros, si repugnantem
2 filium non flecteret. Leges generaliter ingratitudinis actionem concedunt in eos qui benemeritis non retulerint gratiam, vt ait Lucianus [d]. Et vt ait Euripides [e].

τοῖς τεκοῦσι γὰρ
δύστηνος, ὅστις μὴ 'ντιδαλύνει τέκνων.
δάλλασσον ἴσανον ἀντὶ τοιούτου γάρ, κἀντιλαζύμαι
παῖδων παρ' αὐτῶ τοιάδ', ἅν τοκεῦσι δῶ. id est,

Parentibus enim
Infœlix, quisquis non mutuam officij reponit gratiam.
Pulcherrimo quippe munere dato vicissim
A liberis suis eadem remunerabitur, quæ parentibus dederit.

Multò magis & indigni sunt beneficio accepto ij, qui non solùm non repẽdunt beneficia, sed contumelioſi sunt, & iniurij in benefactores. Et ob id iura ob id meritò reuocant liberalitatem paternam libertatis, vt diximus, & donationes factas bonorum, volentibus & conquerentibus tamen donantibus: permittunt & liberos exhæredare. Voluit & Guillelmus Benedictus [f] per ingratitudinem rescripto non tamen matrimonio legitimatum, illegitimum reddi, quòd pertinet ad commodum paternum. Reuocabatur in seruitutem quoque libertus per ingratitudinem [g]. Illudq; institutum Athenarum memorabile fertur, quo conuictus ingratitudinis libertus iure libertatis exuebatur, hac formula, *supersedeo*, inquit, *te habere ciuem tanti muneris impium æstimatorem. Nec adduci possum, vt credam vrbi vtilem, quem domi sceleſtum cerno. Abi igitur, & esto seruus, quoniam liber esse nescisti* [h]. Massilienses quoque [i] & vsque ad ternam manumissionem ter deceptum dominum resilionem earumdem dabant, quartam quamuis denegarent. Propter ingratitudinem qui postulat aduersus ecclesiam, priuilegio eius priuatur [k].

a Gag. lib. 1. c. fin. & lib. 2. c. 1.
b Paul. Aemil. libr. 1. hiſtor. Franco. in Clotha. 1.
c Annonius, lib 1. de geſt. Franco. c. 30.
d Lucia. in abdicatu.
e Eurip. in Supplicib. actu 1.
f Guil. Bened. in annota. 2. ad ver. in eodem teſtamento relinquens, nume. 4. & Rebuffus. part. 1. de teſta.
g l. 2. de libert. & eor. libert.
h Val. Maxi. libr. 2. c. 1. eum de Areopago agit.
i Idem eod.
k c. fin. de poſtul.

De iure matris in filios. Cap. 7.

1 *Iura naturalia patri debita, & matri debentur.*
2 *Matri ac patri honor à filijs debetur.*
3 *A matribus apud Lycios & Locros genus repetitum, non à patribus.*
4 *Mater num magis contribuat generationi filiorum, quàm pater: & ibi de maiori amore matrum.*
5 *Matribus alimenta filij debent, & alia, vt patri: Ciconia, Meropes alunt parentes senes, eod.*

HAEC quæ dicta sunt, & quæ mox dicentur in effectibus patriæ potestatis, etsi omnino in matre locum non habeant, tamen ea quæ iuris generationis sunt, etiam matri competunt in filium, & filio tenetur exhibere: patri autem maior honos delatus, quia & onera præcipuè filiorum ad illum pertinent, non ad matrem [a], ideo secundum naturam est sentire eum maiora commoda [b]. In præcepto honoris, non tantùm pater, sed & mater ponitur, *honora patrem tuum & matrem tuam, si vis esse longæuus super terram* [c]. Et sicut qui thesaurisat, ita & qui honorificabit matrem suam [d]. Benedictióque patris firmat domos filiorum, & maledictio matris eradicat fundamenta [e]. Malæ famæ qui derelinquit patrem, & maledictus à Deo qui exasperat matrem. Et de vtrisque, *qui malè dixerit patri aut matri, morte moriatur* [f]. Apud Lycios & Locros olim quisque à matribus, non à patribus genus suum repetebat, vt testatur Herodotus [g]. Cicero [h] maternum sanguinem anteposuit paterno, *Sic*, inquit, *se res habet, Iudices, magnam vim, magnam necessitatem, magnam possidet religionem, maternus paternusue sanguis.* Nec parua fuit controuersia inter philosophos & medicos, num sanguis maternus ad generationem conferret, apud Aristotelem [i], Censorinum [k], Nemesium [l], Plutarchum [m], Auicennam [n], Cœlium Rhodiginum [o]. Atq; Galenus firmat fœtum plus à matre, quàm à patre suscipere: sicut fructus amplius ab vbertate soli, quàm à coloni industria & labore habet. Vnde vis maxima amoris matrum in liberos, & contrà: quinimo semper mater certa est, pater verò aliquando incertus esse potest [p]. Debebunt itaq; alimenta filij matribus vt patribus, & contrà [q]: hoc enim & bruta faciunt, & naturæ lex vtrisque communicata genitoribus. Nam & mures glires genitores suos fessos senecta alunt insigni pietate [r]. Ciconiæ [s], & Meropes [t]. Phalaris [v] in pari causa potius consulendum matri quàm patri scribit, propter maiora ab ea accepta beneficia, quia nos tulerit, pepererit, educauerit, & alios infinitos labores pro nobis subierit. Succedunt sibi mutuò filius & mater [x]. Et potest vendicare interdum mater filium [y], sicut & pater [z]. Filius, sicut patrem prohibetur in ius vocare edicto prætoris, ita & matrem [a].

a l. pen. de lib. agnos. lib. 25. P. titu. 4.
b reg. iur. secundum naturam cap. qui sentit, eod. l. fin. § sed cùm in secundam, de turt. C.
c Exod. c. 20.
d Ecclesiastici c. 3.
e Eccles. 3.
f Exodi, 21. can. non sat. 5, §. cæterũ, 50. distin.
g Herod. in 1.
h Cic. pro Sex. Roscio.
i Aristo. 1. de natu. animal.
k Censor. de die natu.
l Nemes. de nat. homi. c. 24.
m Plutar. de plac. philos.
n Auicen. lib. 3. de natu. homi. c. 24.
o Cæl. Rhodig. lib. 3. lectio antiq. c. 42.
p l. quia semper, l. 5. de in ius voc. P. l. Lucius, de cõdit. & demonstra. in P.
q l. si quis à liberis, de liber. agnosc. l. 1. 2. de alien. lib. C. l. filia & l. nec fil. 6. de pat. po. vide quæ diximus in 9. onere matrimonij sup. libr. 9. cap. 19.
r Plin. libr. 8. c. 53.
s Idem lib. 10. c. 23.
t Idem lib. 10. c. 33.
v Phala. Pauriolæ filio, epist. 19.
x titu. de senat. Orfici. & Tertull. ad Senat. Tertul. & Orficia in P. C. & Instit. iur. ciuilis.
y vt in l. pen. de fideicõ. liberta libr. 40. P. titul. 6.
z l. 1. § 1. de rei vẽd. P.
a l. 4. § parẽtes, de in ius vocan. libr. 2. P. titu. 4.

Iura vel effectus patriæ potestatis. Caput 8.

1 *Inæstimabilis patria potestas.*
2 *Pater non potest cogi liberare à sua potestate filium, nisi in 4. casibus.*
3 *In filios necis vitaq; potestas cur data patribus.*
4 *Minorem triennio prolem non licebat necare parentibus.*
5 *Pœnæ acerbitas continet magis improbos.*
Dissecandorum debitorum permissio quare statuta, eod.
6 *Filius & pater pro eadem persona.*
7 *Necis ius in filios sublatum desuetudine.*
8 *Adulteram quando patri filiam, & marito vxorem, & vbi occidere liceat.*
9 *Filios castigat iure proprio pater, & castigandos ex arbitrio dat iudicibus.*
10 *Filijs contra parentum sæuitiam prospectum quare.*
11 *Filios tempore famis licuit vendere patri.*
12 *Filios ter vendere, ter manumittere, quando & quomodo licuit.*

Potestas

Poteſtas maior patria in filios, quàm heri in ſeruos.

13 Filiorum trina venditio permiſſa apud Moſcouitas.

14 Emancipatio terna, & manumiſſio duplex in adoptionibus quid erat.

15 Filias & ſorores vendere prohibuit Solon, niſi inuenta illa fuiſſent coeuntes virgines.

16 Emancipati non reducebantur iterum in poteſtatem ſine cauſa tempore Modeſtini, vt anteà lege Romulea.

17 Filiusfa. olim patri omnia quarebat aduentitia, hodiè quod pertinet ad vſum fructum.

18 Caſtrenſia & quaſi nullo iure quæſita patri à filiofa. nec in vſufructu.

19 Filiusfa. teſtari non poteſt de aduentitijs etiam volente patre, quare.

20 Filiusfa. ad pias cauſas cum conſenſu patris de aduentitijs teſtatur.

21 Filiusfa. in Gallia nihil etiam in aduentitijs acquirit patri præter commoditatem & adminiſtrationem.

22 Filiusfa. quærit profecticia omnia patri etiam in Gallia, vt iure antiquo.

23 Caſus alij, in quibus pater non habet vſumfructum in bonis filiafa.

24 Filiafa. laici non poſſunt eſſe in iudicio ſine authoritate patris, exceptis cauſis ſpiritualibus.

25 Filiusfa. in quibus ſine patre in iudicio eſſe poteſt.

26 Filiofa accedere patrem quare aduerſario vtile ſit.

27 Filiusfam. quando ſine patre agit & experitur.

28 Filiusfa. in criminalibus publicis ſine patre agere & conueniri poteſt.

29 In filiumfa. 25. anno. iudicium iure Delphina. valet ſine authoritate patris in Gallia.

30 Filiusfam. in Gallia habetur pro emancipato, ideo agit ſine patre, & contrahit &c.

31 Filiusfa. non poteſt ſine conſenſu patris vxorem ducere.

32 Pater præfertur omnibus tutoribus & curatoribus ſily.

33 Lis nulla inter patrem & filiumfa. eſſe poteſt, & quando.

34 Filius emancipatus patrem in iudicio vocans, vel alius matrem, debet impetrare veniam à Iudice.

35 Lis inter patrem & filium in Gallia hodiè.

36 Pater filiumfa. inuitum apud alium exiſtentem repetere poteſt.

37 Filiafa. pater tantùm ſubſtituit pupillariter.

IN ÆSTIMABILIS exiſtimata eſt patria poteſtas, vt nullo pretio inuitus pater adigi poſſit filium emancipare [a]. Nec filius ſiue adoptiuus, ſiue naturalis & legitimus, ad id poſſit patrem compellere: exceptis [b] quatuor caſibus inſignibus, ſi pater filiæ peccandi inferat neceſſitatem [c], ſi ſupra modum erga filium durè ſe habeat [d], ſi præmium vt emancipet accepit [e], etſi impubes adoptatus ſe liberari maior factus poſtulet [f]. Videndum igitur, quæ iura ex hac patria poteſtate competunt patri, quamúe inde veritatem filius conſequatur. Notant Interpretes poſt glo. in §. ius autem, de pat. pot. & ibi Angelus Aretinus plures effectus eius, & alibi: quorum aliquos exequtiam, reliquos ibi videndos omittentes. Primùm itaque ius patri inde ortur, vt habeat in filios omnimodam poteſtatem, anteà necis & vitæ [g]: crediderunt namque legiſlatores, parentes eò fæuitiæ non eſſe peruenturos abſque cauſa, vt necarent filios: & id tamen magis conducere ad continendam reuerentiam & officium liberorum in parentes, & ad terrendam impietatem, in quam facilè ex leuitate iuuenes ad contemptum parentum, à quibus tot beneficia propè infinita acceperunt, prolabi poſſent. Neque enim temerè aut ſine cauſa occidendi poteſtatem patribus datam ex le-

a l. filiusfamilias, l. 117 § ſecundum vulgarem, de legat. 3. in P. l. nec auus, de emancip. liber. C.

b Marcel. in l. nō poteſt. l. 31 de adopt. lib. 1. P. titul. 7.

c auth. ſi lenones, de epiſc. aud. C.

d l. fin. ſi à pat. quis fuer. mantum. in P.

e l. ſi cui, de cond. & demonſt. in P.

f l. nonnunquam, l. 31. de adoptio.

g l. fin. de pat. pot. C. Dio Halic. in 2. & 5.

ex legibus ipſis Romuleis colligo, inter quas & illa, qua prohibuit vllam
a Idem Halic. libs 2. prolem necari minorem triennio [a]. Non enim in ea cauſa iuſta necis, vel
contumelia filij eſſe poterat: in maioribus poterat, ideo permiſſio facta.
Acerbitas namque vindictæ maleficij, benè atque cautè viuendi diſciplina
plerũque eſt. Sicuti quia intererat perquam maximè ſocietatis humanæ fi- §
dem ſeruari, ſanciendæ fidei gratia lege decemuirali, pœna capitalis hor-
rifica oſtentu nouiſque terroribus metuenda, in fœdifragos debitores lata
eſt, vt ius eſſet creditoribus corpora illorum in partes diſſecandi. Diſſectum
autem antiquitus neminem legimus, quoniam fœuitia iſta pœnæ contemni
conſequuta eſt: vt diſputauit Sex. Cæcilius cum Phauorino apud Aulum
b Gell. lib. 20. c. 1. Gellium [b]. Eáque ratione plura ſeuerius vindicantur, cùm exemplo & ter-
c Claudia. Iuriſc. in l. aut feſtæ, l. 26. §. fin. de pœn. lib. 48. P. Ant. in l. ad leg. Iul. repet. C. l. quicunque, C. de hæret. rore opus eſt [c]. Vt ideo putem tam latam dediſſe legem poteſtatem paren-
tibus in filios necis, ne filij obſequia detrectarent. Fidebat autem lex in
amore naturali parentum, quo impulſi non necare, ſed omni ſtudio quod
ſuum eſt conſeruare nituntur. Quandiu enim filius paruus eſt, nec eſt ſepa- 6
d Ariſto. 5 Ethic. c. 8. & lib. 1. Magn. Mora cap. 34. ratus à patre, pars ipſius eſt patris, vt ait Ariſtoteles [d]; habetúrque pro ea-
e l. fin. C. de impub. dem perſona [e] apud Iuriſconſultos, & pro eadem voce [f]. Se autem nunquam
f §. ei verò, de inutil. ſtipular nemo lædere vult, ſed omnibus viribus naturali iure defendit, illatámque
g l. vt vim, de iuſti. & iur. Cicer. 1 offic. iniuriam propellere nititur [g]. Et paterna poteſtas non in atrocitate, ſed in
h l. Diuus Adrianus, ad l. Pompe de parric. in P. pietate conſiſtit [h]. Atque plerunque pietas paterni nominis etiam in his
i Papi. l. nec in ea lege, l. 22. ad l. Iul. de adulte. lib. 48. P. titul. 5. in quibus iuſtè mors filiæ infertur, conſilium pro liberis capit, vt ait Papi-
k Conſtant. l. fin. de patr. pot. lib. 8. C. titul. 48. nianus [i]. Sublatum autem eſt hoc ius necis & vitæ poſtmodum, vt ni- 7
l §. 2. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. 2. eod. tit. in P. mium rigidum, diſſuetudine, non autem lege, vt quidam arbitrantur. Si-
quidem Conſtantinus [k] olim permiſſam in liberos necis vitæq; poteſtatem
ait, non ſcribit poſteà prohibitam: etſi in ſeruos lege poteſtas necis ſit ex-
preſsè adempta [l]. Id enim fuit neceſſarium in ſeruis prohibere, quòd domi-
ni eos amore quo filios non proſequuntur. In filiis non fuit neceſſe expreſ-
sè prohibere, ſatis prohibente natura: qua quis partus ſuos & diligit & con-
ſeruat. Quinimo tantùm abeſt, vt expreſsè prohibita illis ſit iure poteſtas 8
necis, vt potius expreſsè permiſſam inueniam in reſponſis Iuriſconſultorum,
quibus ratione patriæ poteſtatis tantùm patri licet ſi velit occidere filiam in
m Pompo. in l. patri datur, l. 20. Vlp. in l. ſic euenit, l. 21. Papin. l. nec in ea lege, l. 22. Vlpia. l. quod ait, l. 24. ad l. Iul. de adult. lib. 48. P. tit. 5. adulterio deprehenſam [m] in ſua domo, vel generi. Quod marito omnino
impunè non licet, quia mariti calor impetus facilè fœuientis fuit refrenan-
dus, inquit Papinianus [n]: exceptis quibuſdam perſonis quas adulterantes
cum vxore repertas marito licuit occidere, veluti lenonem, mimum, publi-
co iudicio infamatum, & alias quas enumerat Martianus Iuriſconſultus [o].
n Papi. d. l. nec in ea lege, l. 22. §. fin. de adulter. Iuxta cuius ſententiam intelligendæ reliquæ leges, quæ marito quoque
o Martia. in l. nunc te, l. 24. cod. ad l. Iul. de adult. in P. dant necis ius in adulteros [p]: nempe ſi ex earum perſonarum numero ſint,
p vel l. Gracchus, eod. C. l. ſi quis in gratiam, & ſi maritus, ad Senatuſc. Syllanian. vel ſi alias impunè omnino non ferant, quamuis mitius puniantur [q]. Ergo
q gloſſa in d. l. nec in ea lege, in verſ. omnem, ad l. Iul. de adult. in P. multò liberius ius eſt in nece filiæ patri eo caſu, quàm marito iure ciuili.
r Exod. c. 20. Nam iure nunc recepto Gallico & diuino, nec patri idipſum permiſſum eſt
s l. 2. de pat. pot. C. Deutero. c. 21. quia dictum, *Non occides* [r], vt ſuo loco, ſi Deus voluerit, explicabimus. Re- 9
t l. 2. de remed. propinq. manétque ex legibus in eodem caſu intacta antiqua patris poteſtas, in alios
u Lucia. in orat. Abdicatus. autem ex ea datur libera ſine nece caſtigatio. Et pater poteſt filium caſtigan-
dum iudici offerre, dicturo ex eius præſcripto ſententiam [s]. Vnde & pro-
pinquis emendatio conceſſa propinquorum moderata, paterna dicitur [t]:
maior autem ex iudicis authoritate pendet. Sicuti & Lucianus [u] ſcribit, li- 10
beram non eſſe parentum in filios vindictam citra iudicium. *Vt enim lex*, in-
quit, *conceſſit patribus certè de cauſſis iraſci filijs: ita proſpexit & liberis, ne immerentibus accidat. Itaque iudices vocat, arbitratores conſtituit, qui neque per iracundiam, neque per calumniam, quod iuſtum ſit iudicent. Nouerat enim accidere multa, vt ob cauſas iniquas ad iram commouerentur: hic quidem alicui falſæ calumniæ credens, ille famulo fidem habens, aut vxori cuipiam inimicæ.* Quem caſum vltimum &
x l. 4. de inoff. teſta. in P. Iuriſconſulti obſeruarunt [x]. Et certè rectè ſtatutum hac in parte eſt apud

Græcos.

Græcos, de necis poteſtate tollenda: recordari enim debent parentes filios liberos dici, neque vt ſeruos eſſe tractandos vel inſtituendos, & vt dicebat Mitio in Andria apud Terentium,

Pudore & liberalitate continere liberos ſatius eſt, quàm metu.

Et meritis potius liberi ſunt ad obſequia paterna prouocandi, vt monet Papinianus & Iuſtinianus [a]. Docet & Plutarchus [b], verbera aliena eſſe ab honeſtorum ingenuorúmque filiorum educatione, qui & exprobratione & 11 laudibus mouen & impelli debeant. Secundus effectus, vt liceret patri etiã iure Codicis, tempore neceſſitatis famis, filium vendere: ea tamen conditione, vt ideo perpetuæ non eſſet ſeruitutis obnoxius [c]. Alioquin enim etiam quos licebat occidere, non licebat libertate priuare [d], non pignori obnicere [e]. Franciſcus Balduinus [f], & Pandulphus Prateius [g], referunt 12 per legem fuiſſe 12. tab permiſſum, ter parentibus vendere liberos: quid autem & quomodo illud fieret, neuter explicat. Ego tamen & antiquiorẽ hanc legibus 12. tab. puto, nempè à Romulo ſancitam, vt authorem habeo Dionyſium Halicarnaſſeum [h], qui & ternam manumiſſionem ſic explicat. *Nec contentus hanc poteſtatem*, ſcilicet vitæ & necis, *dediſſe legiſlator Romanus*, id eſt Romulus, *permiſit etiam vendere filium, nihil deterritus crudelitatis ſpecie, quòd res grauior videri poſſet, quàm pro affectu domeſtico. Quòdque maximè quis miretur in hac diſſoluta diſciplina Græcorum educatus, quaſi durum & Tyrannicum, hoc quoque patri conceſſit, iuſſitque illi terna ſi ſæpe venditione pecuniam quærere, maiorem largitus poteſtatem patri in filium, quàm hero in mancipium. Seruus enim ſemel venditus, deinde libertatem adeptus, in poſterum ſui iuris eſt: filius verò à patre venditus, ſi liber fieret, rurſum ſub poteſtatem patris redigebatur, poſt tertiam demum venditionem eximebatur è patris poteſtate*; hæc ibi. Et paulò poſt, hanc legem inter cæteras 12. tab. decemuiros trecenteſimo poſt anno, vt obſeruatam antèà, non auſos expungere tradit. Scribit & Sigiſmundus Liber Baro [i], apud Moſcouitas 13 quoque ſeu Ruthenos id ſeruatum, in hæc verba, *Si pater filium, vt mos eſt, vẽdit, & is quocunque modo liber factus tandem aut manumiſſus fuerit, pater hunc rurſus atque iterum iure patriæ poteſtatis vendere poteſt: poſt quartam autem venditionem, nihil iuris amplius in filium habet.* Quòd valdè eſt notabile, & dat lumen legi 14 Iuſtiniani finali, titulo de adoptio [k]. in qua ita ſcriptum eſt, *Veteres circuitus in adoptionibus quæ per tres emancipationes, & duas manumiſſiones in ſingulis, aut per vnam emancipationem in cæteris liberis fieri ſolebant, corrigentes &c.* Vbi innuit antiquos, qui tutum ius adoptionis volebant habere, ita permiſiſſe trinam venditionem, vt ob id patri naturali ius omne reuocandi filium in poteſtatem adimeretur: cùm poſt trinam venditionem non poſſet in poteſtatem reuocare, antè poſſet. Quæ ſolemnitas ſublata fuit, poſtquam & placuit, vt diximus, patrem ingenuum filium vendere non poſſe. Et alia etiam conſtitutione [l], idem Iuſtinianus ſuſtulit vanam obſeruationem antiquam emancipationis, per venditiones liberorum figuratas, & circumductiones inextricabiles, & inutioſa rhapiſmata, quorum illi nullus videbatur rationalis exitus. Et Vlpia. eius meminit in fragmentis [m], *filius*, inquit, *ter emancipatus, ter manumiſſus ſui iuris fit: id enim lex 12. tab. iubet his verbis, ſi pater filium ter ve-* 15 *nundauit, filius à patre liber eſto.* Solon lege ſuſtulit ius vendendi filias & ſorores, ni qui cum viro coëuntem virginem deprehendiſſet, authore Plu- 16 tarcho [n]. Videtur & Modeſtinus Iuriſconſ. [o] indicare, ſuo tempore abiiſſe quoque in deſuetudinem, vt filius emancipatus ſemel, poſſet iterum reduci in poteſtatem eo inuito, ſine cauſa tamen ingratitudinis à patre, dum reſpondet inuitos filios naturales vel emancipatos non reduci in patriam 17 poteſtatem. Tertius effectus huius patriæ poteſtatis, ſeu vtilitas patris eſt, vt quæſita à filio in poteſtate conſtituto, patri quærantur, ſed cum diſtinctione iuriſprudentiæ veteris & Codicis: nam illo pleno iure, vt nec momento modicum quidpiam penes filium remaneret, quærebatur [p]. Iſto autem,

a Iuſtin. l. ſi quando, § illud, eo. C. lib. 3 tit. 28.
b Plutar. lib. de liber. educan.
c Conſtant in l. 2. de patr. q. f. Iuſtrax. lib. 4. C. tit. 43.
d l. fin. C. de pat. pot. l. 1. de patrib. qui fil. dift. Iul. l. manor. 23. an l. 29. § pater, de cuicũ lib. 22. Paul. l. 1. de liberis non. lib. 7. C. tit. 16.
e l. quamuis, quæ res pig. obligi poſſ. C. l. fin. eod. tit.
f Balduin. in 12. leg. ẽ 12. tab.
g Prateius, lib. vetera. mira, ad 12. legib. 12. tabul.
h Dio. hal. in 2. Antiq. Rom.
i Baro, in commen. rer. Moſcouita.
k expli. l. fin. C. de adopt. lib. 8. tit. 48. & l. fin. C. de emanc. liberor. lib. 8. C. tit. 49.
l l. fin. eod. C.
m Vlp. in tit. 10. in corpore iuris.
n Plutar. in Solone.
o Vlp. l. inuiti, l. fin. de iis qui ſunt ſui vel alieni iuris, lib. 1. D. tit. 6.
p l. placet, de acquir. hæred. in P. l. 2. de patr. pot. lib. 8. C. tit. 47.

autem, quòd pertinet tantùm ad vſumfructum quæratur patri à filio [a] inadu-
uentitiis, remanente intacta filio proprietate [b]. In caſtrenſibus namque, vel 18
quaſi caſtrenſibus, vtroque iure receptum eſt, nec patri vſumfructum, neque
proprietatem quæri: quia in illis pro patrefa. filius habeatur, præcipuáque
ſibi facit [c], & de illis ſine conſenſu parentis poteſt diſponere viuens, & te-
ſtamento [d]. De quo & plura tradimus de re militari in priuilegiis rerum
militis. At de aduentitiis non poteſt, nec liberè alienare viuens, quia me- 19
lius eſt ita coërcere iuueniles calores, ne cupidini dediti triſtem ſentiant
exitum, qui eos poſt diſperſum patrimonium expectat [e]: nec moriturus te-
ſtari ei licet, etiam volente patre [f]. Quòd pendere non debent voluntates vltimæ ex alterius, quàm diſponentis arbitrio [g]. Et iuris publici teſta-
mentorum formula cùm ſit [h], non poteſt remitti à priuato patre [i]. Quam-
obrem ſi filius velit ſub mortem ex ſuis aduentitiis relinquere, id facit per 20
donationem cauſa mortis, adhibito patris conſenſu [k]. Poſſe tamen eun-
dem ad pias cauſas teſtari cum conſenſu patris, iura videntur definire [l], &
interpretes. Admonebo tantùm in Gallia ex generali recepta conſuetudine, ut
omnia filiosfamilias ſibi, non patri, & omnino acquirere: ſiue ea ſint aduen-
titia, vel caſtrenſia, vel quaſi, & in proprietate & in vſufructu, vt notat Ni-
colaus Boerius [m], Chaſſaneus [n], & Alexander [o]. Etſi habeat pater commo-
ditatem, vt Boerij verbis vtar, vſusfructus bonorum filij, & dum intra 25.
an. filius degit, adminiſtrationem eorumdem, ſi voluerit [p]: eo autem recu-
ſante, curatore bonis dando ex iuris præſcriptione [q]. Non autem filio, quia 21
ſub tutela patris eſt. Niſi filius ex pecunia patris acquiſiuiſſet, vel ex rebus
eius: tunc enim iſtud cenſetur profectitium, & omne omnino acquiritur
patri, in cuius eſt poteſtate. Sic enim & in profectitiis antiquum ius acqui-
rendi intactum eſt patri [r], ſi ex eius mandato filius negotiatus fuerit: aliò-
quin ſi ſine mandato, induſtria filij conſideratur, ac arbitris negotium com-
mittitur, quantum præcipuum ex eo lucro ſupra alios fratres debeat re-
portare, vt ex variorum interpretum ſententiis colligit Chaſſaneus [s]. Iure 23
ciuili pater non habet vſumfructum in bonis filiifam. ſi ſit pater furioſus, ſe-
cundum Barthol. Bald. & alios [t]. Nec mentis compos, in donatis filio per
principem [u]. Nec ſi pater Iudæus, in bonis filiorum qui Chriſtiani facti
ſunt [x]: quia non ſunt in eius poteſtate. Sed num in feudo filiisfamilias habeat
vſumfructum pater, videndi Baldus [y], & Chaſſaneus [z] diſputantes. Simili-
ter vſumfructum non habet pater, in bonis relictis filio cum prohibitione
teſtatoris, ne pater habeat [a]. Si pater etiam habeat conſortium proprieta-
tis cum filio [b]. Vel ſi lex deferat bona liberis, præſumentibus parentibus
ſoluere ſine cauſa eorum matrimonia [c]. Sunt & alij caſus in quibus nec ho-
diè pater habet vſumfructum in aduentitiis filij, quos videro in glo. in §. igi-
tur liberi, in verbo, vſumfructum, per quas perſo. nob. acquirit. et in auth.
idem eſt, de bon. quæ liber' C. & apud Angelum Aretinum in dictum §. igi-
tur. Quartus effectus, vt filius in poteſtate conſtitutus, ſuo nomine non poſ- 24
ſit eſſe in iudicio ſine licentia & authoritate patris. [d]. Quod intelligitur in
perſonis filiorum laicis, non in ſacerdotibus, qui non egent eo conſen-
ſu [e]: neque in rebus ſpiritualibus laici [f]. Porrò quia hæc materia habet 25
inuolutam tractationem, recurrendum cenſeo ad diſtinctionem Guidonis
Papei [g], qui breuiter ſic diſtinguit. Pro negotio, de quo agatur in iudicio,
ſi agatur de peculio caſtrenſi, vel quaſi filij, vt tunc agere & conueniri fi-
liusfami. poſſit ſine authoritate patris [h]. Si agatur autem de aduentitiis,
aut pater habet in illis vſumfructum, & tunc ſolus pater agit & conueni-

[a] l. cùm oporteat, & l. fi. de bon. q. li. l. 6. C. l. 2. de bon. mat. eod lib C. §. per quas perſo. nob acquir.
[b] l. 1. in nulla, de iudic. n. P. §. 1. d. inſtit. per quas perſo nob acquir.
[c] d. l. cùm oporteat, & l. fin. de aduoc. diuerſi. iudic. C. l. fin. de inoffic. teſtam. l. fin. de collat. lib. 6. C. cùm ſimili. l. 2. §. nec caſtrenſe, de collat. bonor. in P. l. fi. §. excepti, & §. eadem obſeruando, de bon. quæ liber.
[d] l. cùm lege, de ſacroſanct. eccleſ. C. Theu. prælyteros, de epiſc. & cler. C. l. fin. de in loco debent iudicio C. l. fi. qui teſta. facer. poſſ. lib. 6. C. Cutuſ. 2. §. a quibus res eſt poſſ. tacet. fin.
[e] l. 6. §. filius, de bon. quæ liber. C. l. §. ſtatuat. liberi veter. per quos perſ. nob acquir.
[f] l. 3. §. ſi qui teſtare poſſ. lib. 6. C. l. quicunque eſtate. C. de teſtam. l. §. quib. non eſt permiſſ. facere teſtam.
[g] Iuſta noſtra nuncupatio, & l. captatorias, de hæred. inſtit.
[h] l. 3. de teſtam.
[i] l. ius publicum, de pact. in ff.
[k] l. ſanè §. fi. inſtitutas, de donat. cauſ. mor. in ff. l. fi. Inſtitutis §. pen. de donation. inter C.
[l] cap. licet, de ſponſal. cum ſimil. Bart. l. qui in poteſtate, de teſtam. & de facto ſcient. Bald. ad l. fi. Cod. de bon. quæ liber. [illegible] ſed vide Cyn. [illegible] ſequitur & ſequitur.
[m] Boer. in, ad §. 1. de nat. & fla. pedo §. fi. [illegible] filiis.
[n] Chaſſa. in conſuetu. Burg. §. 1. tit. 1. ver. ſi quis de plusieurs. Cy, qui ſont et ſont les enfans.
[o] Alexand. in l. quia ſæpe, in arg. ha. d.
[p] l. 3. & ibi Bart. Bal. Cy. Salic. de bon. q. ex C.
[q] l. 2. §. ſin autem pater renouiſſet, de bon. quæ lib. C.
[r] §. igitur, vers. finaliter, per quas perſ. nob acquir.
[s] Chaſſa. in conſuetu. Burg. in d. tit. des enfans de pluſieurs lits, §. 1. ad verba, ne participent point, vers. nolo ita relinquere.
[t] Bart. Bal. Caſtren. in l. cùm hæres, de acquir. hæred. ff. [illegible] l. cùm multa, & ibi Doctores de bon. quæ lib. C. [illegible] ca. inde eorum, 22. quæſt. 4.
[u] Bald. in l. cùm oporteat, col. 4. de bon. quæ liber. [illegible] Chaſſa. in §. 1. tit. des enfans de pluſieurs lits, in verſ. ne ſont ils participez, vers. qui quid ſit ſentiendum, in conſuet. Burg. [illegible] auth. excipitur, de bon. quæ lib. C. §. 1. vt hodie mut. & auth. [illegible] auth. ibi [illegible] hæredibus, dictus de bon. quæ lib. C. §. 1. [illegible] hæredibus habent vinculum cell. 9. [illegible] auth. idem eſt, de bon. quæ lib. C. §. quia verò, vt nul. fil. de collat. cell. 9. [illegible] §. nec filiam, de bon. quæ lib. C. fin. de inoffic. in 6. [illegible] glo. in [illegible] inde eorum, de ætat. & qualit. [illegible] d. cùm. de inoffic. in 6. [illegible] Gai. Pap. q. 14.
[x] Imperator, ad Senat. Tertull. in ff. & ad Senat. Macedon. ff. l. de Caſtr. pecul.

tur:

tur[a]: aut nõ quæntur vſusfructus patri, & tunc pater agenti & fugienti filio adeſſe in iudicio cõpellitur[b]. Quòd ſi quæratur de profectitiis, quia ea patris cenſentur, patris omnino requiritur authoritas [c]. Bartholus [d] apertus mihi hanc quæſtionem cõcludere videtur, cum diſtinctione: num in iudicio agatur de rebus ſeu actionibus, quæ patri pleno iure per filium quæruntur, vt tunc filius non poſſit agere ſine conſenſu patris, quia non habet actionem [e], poſſit tamen agere tanquam perſona coniuncta patris [f]. Aut verò actiones remanent apud filium, verumtamen exercitium earum competit patri: quo caſu, vel præſens pater eſt, & tunc conſenſus eius exigendus eſt: vel abſens, periculúmque circa dilationem agendi verſatur, vel ratione interitus actionis, vel ratione incommodi perſonæ, & tunc agit filius non expectato conſenſu patris, officio iudicis, & extraordinario iudicio iuuatus [g]. Aut actiones remanent apud filium pleno iure, & tunc filiofam. requiritur patris conſenſus [h]. Exiſtimat autem & Bartholus, conſenſum patris in agendo controuerti, ſi filius velit agere ex iure antiquo, at in defendendo filiumfa. ſcilicet maiorem, poſſe indiſtinctè ſine conſenſu conueniri patris, & defendere. Et ita leges intelligi, in l. 3. §. ſed vtrum de minoribus viginti quinque annis lib. 4. P. tit. 4 & l. tam ex contractibus, l. 57. de iudic. lib. 5. P. tit 1. Quia ex omnibus cauſis filiusfamilias tanquam paterfamilias obligatur [i], dempro mutuo [k], & voto, propter legis prohibitionem expreſſam [l]. Accedere autem patrem in cauſa mouenda à filio in iudicio placuit ſecundum Paulum Caſtrenſem [m], non tantùm ad authoritatem præſtandã filio in poteſtate exiſtenti, ſed etiam vt iudex norit, num ipſe velit per ſe agere: putà, num illi actio competat, ne iudicio tranſacto cum filio, eóque condemnato vel abſoluto pater dicat nullum, vtpote cum non domino factum. Diſtinguit autem idem Caſtrenſis [n] fere ſimili modo, quo Bartho. & alij, Aut agamus de iure antiquo aut nouo: ſi de antiquo quidem, ex contractu vel quaſi filiſa. vel ex delicto vel quaſi, in filij perſonam commiſſo, quærebatur aliqua actio patri, quoad exercitium: idque regulare erat, & tunc ſolus pater habebat ſuo nomine actiones, quia dominus earum filius eius nomine tantùm. Quòd ſi filius ſibi quoque actiones quærebat, & quoque exercebat, patre tamen abſente vel vili exiſtente, in quinque [o], actionibus iniuriarum, vi aut clam, depoſiti, commodati, in factum. Interdum ex contractu patris actio acquirebatur filiofami. veluti ex dote, & tamen exercitiũ erat patris [p]: cõtrà ſi ſibi filius actiones omnino quærebat, tunc quoad exercitiũ quoque, & præſente & abſente patre illis vtebatur, vt in caſtrenſibus aut quaſi, vt dictum quia in illis pro patrefa. habebatur [q]. At iure nouo, in rebus profectitij peculij actio ad patrem pertinet, nec ſuo nomine, ſed paterno tamen poteſt mouere iudicium filiusfa. Quòd ſi de aduenticiis quæſtio, diſtingue, vt ſi pater in his habeat vſumfructum, exercitium actionum ad eum pertineat, non filio, niſi abſente patre, vel eo vili, ſicut dicebamus in quinque aliis ex iure antiquo: ſin autem non habeat pater in his vſumfructum, ſubdiſtingue, aut non habet, quia prohibetur, vt in caſibus annotatis ab interpretibus [r], & in illis poteſt ſuo nomine filiusfami. maior 25. annor. agere ſine conſenſu patris [s]: ſi minor, dato curatore bonis [t]. Aut pater non habet vſumfructum, quia non vult, ſcilicet quia reiicit & repudiat, & eo caſu, ſi conſtat de repudiatione, idem dicendum ac in præcedenti caſu: ſin minus, tunc cogitur pater venire in iudicium vel requirente filio, ſi is agat: vel requirente aduerſario, ſi filius conueniatur. Et ita intelligitur §. neceſſitate, l. final. de bon. quæ liber. C. De criminalibus autem iudiciis, ſi publicum ſit, agere vel conueniri poteſt, filiusfamilias ſine conſenſu patris [v]. Et ſi conueniatur in priuato delicto [x], ſe defendit inconſulto patre: verùm pro priuato, veluti pro iniuria & contumelia, non agit patre præſente; niſi abſente patre, vel præſente & non vindicante, exiſtente ſimul patre vili, filio autem in dignitate poſito, vt ait Vlpianus [y]. Annotat autem Guido Papæus [z],

a l. vbi autem § fil. 3. de bon. quæ liber. C.
b l. fin. § neceſſitate, eod.
c l. filium oportet, eo. § 1. per quas perſo. nob. acq.
d Bart. in d. l. fin. §. neceſſitate, de bon. &c.
e l. ſi pupilli. §. videamus, de negot. geſt. in P.
f l. ſed & hæ, de procurat. in P.
g vt in l. ſi longius, de iudic. in P. & in l. cum filiusfam. de reb. cred.
h l. miles §. 1. de caſtren. pecul. in P.
i Cæſar. l. filiusfamilias, l. 38 de actio. lib. 44. P. tit. 7
k l. 1. ad Macedo. in P.
l l. 2. de poſſeſſ. lib. 50 P. tit. 12.
m Paul. Caſtr. in § neceſſitate, l. fin. de bon. quæ lib. nu. 1. & 2.
n Caſtrenſ. vbi ſup. nume. 3.
o Paul. l. filiusfamilias. 6. & Vlp. in l. in actione, § 12. de adqui. rer. dom.
p l. 2. §. ſi in patris, ſolutum matrim.
q l. 2. ad Macedo. in P. l. 3. § is autem ſolus, eod.
r glo. & interp. in authen. idem eſt, C. de bon. quæ liber. l. fin. §. neceſſitate, eod.
s l. fin. § ſin autem, in ſecunda, eod.
t l. inter liberos §. pen. & l. filium, ad l. iul. de adult. P. l. poſt legatum, de iis quib. vt indig. Pompo. in l. noxalis, l. 31 Iulia in l. quoties, 34 & Vlp. in l. etſi condemnatus, l. 35 de noxal. actio. lib. 9. P. tit. 4.
v Vlp. in l. ſed ſi vnus, l. 17. § ſi filiusfam. de iniur. & famo. libell. lib. 47. P. tit. 10.
x Vlp. in l. ſed ſi vnus, l. 17. § ſi filiusfam. de iniur. & famo. libell. lib. 47. P. tit. 10.
z Guid. Pap. in q. 54. & 410.

in curia ſuprema Delphinali non haberi rationem authoritatis non adhibitæ patris in negotiis filiifami. maioris 25. an. neque ob illam omiſſionē nullum dici vel reddi iudicium, & ita fuiſſe iudicatum: at in negotiis munorum, in quibus res non pertinet ad patrem, veluti in perſonali actione, & ſimilibus non tantùm requiriri authoritatem patris, ſed & curatorem filio adiungendum iuxta Bartholi ſententiam [a]. Notat & Nicolaus Boerius [b], quod ex conſuetudine generali regni Franciæ, filiusfa. maior 25 annorum poteſt eſſe in iudicio ſine authoritate patris, & teſtari, codicillari, & contrahere cùm reputetur emancipatus ſecundum Baldum [c], Alexandrum [d] & Iaſonem [e]: quia in his quæ iuris publici ſunt conſideratur patria poteſtas, habetúrque pro patrefa. filiusfamilias [f], & in illa ætate quis præſumitur ſapiens [g], videtúrque factus æqualis patri filius, & ita extra eius poteſtatem, vt ait Ariſtoteles [h]. Quintus effectus, vt filiusfa. non poſſit ſine patris cōſenſu vxorem ducere [i], vt latè explicauimus in nuptiarū finitione. Sextus, vt patria poteſtas præponatur omnibus tutoribus & curatoribus, niſi pater prodigus, vel vitiorum mancipium ſit [k]. Septimus, vt nulla lis inter filiumfa. & patrem eſſe poſſit, niſi de caſtrenſibus agatur bonis vel quaſi, in quibus pro emancipato habetur [l]. Emancipati namque poſſunt petita venia à prætore aduerſus patrem experiri, ſicuti & aduerſus matrem cum eadem licentia [m]. Quare enim litigabit pater aduerſus filium ſibi ſubditum, cùm poſſit aduerſus eum ſtatuere? vt ait Vlpia [n]. Demuntur tamen quidam caſus, in quibus gloſſa [o] notat, iudicium inter eas perſonas admitti iure. Verumtamen & in Gallia hodie, & nulla petita venia filium poſſe in ius vocare patrem, ex omni cauſa receptum eſſe video: quia, vt opinor, ſatis venia petita eſt, dum iudex permittit in ius vocare, nam ſine iudicis præcepto nemo vocandus [p], & iuris executio non habet iniuriam [q]. In ius autem vocare nihil aliud eſt, quàm iuris experiundi cauſa vocare, apud Paulum [r]. Octauus, quòd pater filium ſuæ poteſtatis poſſit etiam renuentem ab aliquo retentum, repetere, vindicare, & ad ſe compellere venire [s]: & vti aduerſus detentores præiudiciis, interdictis, & cognitione prætoria, ad exhibendum & deducendum [t]. Nonus eſſe poteſt, vt liceat tantùm patribus in poteſtate conſtitutis filiis, non aliis, ſubſtituere pupillariter [v]; & tutores teſtamento dare [x].

a Bart in l. fin § 1. de verbo. oblig. par.
b Boer ad § 2 de conſuet. in Biturig. & in additio ad Din. in reg cui licet, de reg. iur.
c Bald. in c. 1 § 1. de duob. fratr. & cōſ. § 4 col. 3. tit. 1 & in l. ſi longus §. 1 de iudic. P.
d Alex in l. fin qui teſtā. fac. poſſ.
e Iaſo. in l. cuſtos pupilos, col. 9 verſ. vnde ſi ſtatutum, de ſtatu. tutela.
f l. filiusfamilias, l. 9. de iis qui ſunt ſui vel alie iur. libr. 1 P. tit. 6. l. nā quod, ad Senatuſc. Trebell. P. 1. cùm prætor, in fine, de iudic. l. in priuatis, eod.
g l. 1. quia ſæpe excuſ. libr. 10. C. l. 2. de minor. 25. ann. in P.
h Ariſtot. libr. 1. Magno. Motal. c. 34.
i l. 1. de ritu. nupt. in P. § 1. de nupt. l. Paulus, de ſta. homicid. ſimilib.
k l. fin § minores, de ſenten. paſſ. & reſtit. lib. 9 C. tit. 51. l. conſilio, de curat. furio. C.
l l. lis nulla, de iudic. lib. 5 P. tit. 1 l. actiones aduerſus patrē, de actio. in P.
m l. in de in ius voc. lib. 2. C. tit. 2 l. 4. in fi. & l. 5. eod. tit. in P.
n Vlp. in l. ſeruī & filij, l. 17. de furt. lib. 47 P. tit. 2
o gl. in l. ſi lenones, de epiſc. audien. C.
p l. in de exhib reis, lib. 9 C. tit. 3
q l. miniſterium, l. 13. § 1. & § quæ iure, de in ius. lib. 47. P. tit. 10. cum ſimilib. ibi a glo. nota. Vlp. l. 2. § 1. de eo quod met. cau. lib. 4 P. tit. 2.
r Paul. l. 1. de in ius voc. lib. 2 P. tit. 3.
s l. 1 § 1. de rei vēd. in P.
t l. 1 § poſt edictum, de vent. inſpic. lib. 25. P. tit. 4. l. 1. & 3 de lib exhib. lib. 43 P. tit. 29 l. 1. eod. tit. lib. 2. C. tit. 1.
v l. 2. de vulg. in P. § 1. de pupil. ap Inſtitu.
x l. 1 de teſtam. iure in P. § permiſſum eſt, de tutel. ap Inſtitu.
y § fin. quib. mod. ius pa. pot. ſol. l. nec auus, C. de emācip. libero l. non poteſt, de adopt. cum ſimil.
z §. ceterū, quib. mod. natu effic. ſu., collat. 3. tit. 1 hinc auus, in fin. & l. iubemus, in fine de emancip. liber C.

De vtilitatibus, quas filius ex patria poteſtate capit. Cap. 9.

1 Filiifamilias non poſſunt inuiti emancipari à patre.
2 Filiusfam. non obligatur ex mutuo.
3 Filium pater non poteſt abdicare, id eſt, dicere non filium.
4 Abdicatio quid, & quomodo fiebat apud Græcos.
5 Filiusfa. quaſi dominus bonorum patris eo viuente.

SIcvti parentes non coguntur inuiti filios à poteſtate ſolucre [y]: ſic inuiti non emancipantur filij [z], ob iura & vtilitates quas inde percipiunt. Quarum illa, vt ea pendente ex mutuo contracto iure communi non obligetur ex ſenatuſconſulto Macedoniano [a], cuius fuit ſuaſor Veſpaſianus vt ait Suetonius [b]: demptis vndecim caſibus, in quibus obſeruarunt interpretes [c], ex iuris deciſionibus eius decretum ceſſare. Altera, quòd non liceat patri filiū negare, ſenatuſconſultis de partu agnoſcendo repugnantibus [d]. Sic

1
2
3

z §. ceterū, quib. mod. natu effic. ſu., collat. 3. tit. 1 hinc auus, in fin. & l. iubemus, in fine de emancip. liber C. a l. 1. & tot. tit. ad Mated. in P. & in C. Inſtitu. libr. 4. Inſtit. tit. 7. b Sueton. in Veſpaſ. c. 11. c glo. in § illud propriè, in verſ. ſenatus, quod cum eo qui in alie pot. eſt ne, o gē. & d Dinch. & Max. l. nec filium, l. 9. cum ſimilib. ibi nota. de pat. pot. C.

sublata inter Romanos abdicatio, quæ Græcis ἀποκήρυξις [a]. *Lex est*, inquit Quintilianus [b], *vt minus audientem dicto filium liceat abdicare*. Atque Plato [c] id explicat, dum permittit patri filium abnegare & abdicare: verùm statuit abdicationem faciendam non à patre solo, sed & à genere vniuerso depellendum filium, id est, adhibito consilio & suffragiis proximorum, apud quos accuset filium, ostendatque dignum qui depellatur, data licentia defensionis filio. Etsi plura suffragia quàm dimidiæ partis sint, tum masculorum tum fœminarum, nisi ætas impedimento sit, tunc liceat abdicare: quo casu esset necessarium filium abdicatum aliò abire. Sicut contrà permisit filio patrem accusare, morbo, senio, aut morum acerbitate in dementiam incidentem, & res dissipantem. Cuius accusationem, admittentibus legum custodibus patrem tanquam filiumfa. domi se continere iubebat. Hesychius ἀποκήρυκτον dici vult eum, qui propter delicta, paterna domo eiectus fuit ob pœnam. Abdicatum & negatum filium publicè quasi per præconem, pœna facit differre ab abdicato per emancipationem & adoptionem, quæ transfert in familiam alterius. Sic Suidas ἐκποίητον, differre à superiori tradit, quòd ἀποκήρυκτος eiciatur ἐπὶ κολάσει: at verò ἐκποίητος ὑπὸ τοῦ φύσει πατρὸς εἰς ἕτερον οἶκον διδόται προθέσει. Tertia vtilitas, quòd videatur filiusfa. quasi dominus bonorum patris viuente patre, & ideo in eum post mortem eiusdem sine aditione per immissionem videatur continuari dominium: vnde & filiifamilias sicut & pater, paterfa. dicti sola nota abiecta, per quam distinguitur genitor ab eo qui genitus sit, vt ait Paulus [d]. Obseruandum tamen hîc, notam adiici improprietatis quasi, eò quòd verè dominus non sit, sed tantùm spe. Quinimo lege 12 tab. Alexander ab Alexandro [e] notat cautum, *Neque filijs quicquam in bonis, viuentibus patribus esto*. Cùm enim propria sibi habere non possent, neque ea quæ parentum erant possidere verè dicuntur. Sunt & alia iura & vtilitates, quæ ex paterno vinculo oriuntur: verumtatem illæ sunt communes emancipatis & suis, vt alium locum tractationis sibi exposcant, nempe successionis, alimentorum, obsequiorum, & id genus similium. De alimentis autem quædam dicta in 9. onere matrimonij: de aliis propriis etiam locis Deo fauente agetur.

a l. abdicatio, l. 6. de pat. pot. C.
b Quintil. lib. 7. instit. Oratio. c. ...
c Plato, lib. 11. de legib.
d Paul. in l. in suis, l. 11. de liber. & posthum. libr. 28. P. titu. 2. l. 2. § filium, pro hære. in P. l. in suis, de suis & legi. hæred.
e Alex. ab Alex. libr. 6. Genial. dier. c. 10.

De solutione patriæ potestatis. Caput 10.

1 *Filios exponens, indignus patria potestate, & 3.*
2 *De filijs non exponendis leges.*
3 *Expositi filij an sint serui eorum, qui eos educarunt.*
4 *Filij nutriendi dari non debēt pastoribus, i. latronibus: possunt tamen dati rusticanis. Filios lactandos non lactare matres, expositio est. eod.*
5 *Patritiatus dignitas, & flaminis, dialis, & vestalis liberabant à patria potestate & 6. 7. 8.*
6 *Patritiatus dignitas quæ.*
7 *Flamen dialis quis.*
8 *Vestæ priuilegia.*
9 *Emancipatione tollitur patria potestas, & quomodo fiat.*
10 *Patria potestas soluebatur permittente patre filio vxorem ritu perfecto ducere.*
11 *Emancipatus censetur filius tacitè, si pater illum seorsum res suas agere permittat diu.*
12 *Emancipatus in quibus censetur in Gallia maior vigintiquinque annis. & 11.*
13 *Patria potestas morte ciuili & naturali tollitur.*

DVRIBVS modis patria poteſtas ſoluitur, & amittitur, inter quos primus ſi quis paſſus fuerit propriam ſobolem exponi, quam nec poſteà ſuam dicere poterit: vtpote indignus prole, qui crudeli, non paterno animo morti obiecit, pœnis etiam extraordinariis coercendus ex conſtitutione Gratiani & Valentis [a]. Neque enim, vt diximus, ex ſententia Diocletiani & Maximi [b]. liberum eſt alicui filium negare, ſenatuſconſulto denunciata pœna de partu angoſcendo [c]. Legẽ de exponendis liberis aliquam Romulus quondam tulit, *Primùm enim*, inquit Dionyſius Halicarnaſſeus [d], *neceſſitatem colonis impoſuit educandi quicquid eſſet maſculum, & è filiabus primogenitas: nullam autem prolem necari permiſit minorem triennio, niſi ſi quid mutilum, aut alioqui prodigioſum in ipſo partu editum fuiſſet. Tales enim fœtus exponi à parentibus non vetuit, ſed iudicatos prius quinque virìs vicinis proximis, ſi illis quoque exponendos viſum fuerit: contra hanc legem committentium, præter alias multas, etiam dimidium bonorum addixit ærario.* Abut tamen in deſuetudinem exponendi illa facultas, ſicuti & necandi poteſtas [e]: vicina namque ſunt occidere, & ſubſidia vitæ denegare [f]. Erat apud Thebanos teſte Aeliano [g], lex rectiſſima, humaniſſimè poſita. *Ne cui Thebano liceat infantem exponere, vel in ſolitudinem abiicere, capitis pœna appoſita. Iubens quoque parentes in extrema neceſſitate poſitos, filios potius ad magiſtratus cum faſcys deferre, qui eos curarent alii publico ſumptu ab alio. Qui poſteà eos eáſue ſeruorum ſeruatúmque loco haberet, alimentis cum ſeruitute compenſata.* Similis huius poſtremæ partu lex Conſtantini & alia Theodoſij & Honorij [h], quibus voluntariè expoſiti, ſuſcipientis fiunt ſerui: & ita deſinunt eſſe in poteſtate parentum, vt non poſſet huiuſmodi à ſeruitute eximi [i]. Idque, vt arbitror, vt eſſet ſeruus contumelia conſanguineis, & pœna liberis, quòd impiè ob æs modicum permiſiſſent filium & proximum mancipari ſeruituti, cautioréſque eſſent hoc probo in poſterum idipſum non permittere: ignominia enim liberi generis eſt, habere ſeruum in eo [k]. Quanquam benigniorem viam Iuſtinianus ſecutus, & ne infans qui non peccauit, aliorum impietate macula ſeruitutis plecteretur contra iuris præcepta [l], ſuſtulerit expoſitis ab aliis nutricis ſeruitutis iugum: & ſtatuerit licere [m], parentibus repenſis alimentis alumno patri à libera ſeruitute redimere. Meminit Quintilianus [n] legis huius de expoſitis, *Pater*, inquit, *qui expoſitum agnouerit filium, ſolutis alimentis recipiat.* Et rurſum, *qui expoſitum recepit, imperat ei lex nuptias locupletis propinquæ.* Quare & Diocletianus & Maximianus, aliquando ſtatuerunt [o], dum agunt de conſenſu paterno nuptis filiæ in poteſtate conſtitutæ adhibendo, ſaluum & integrum poteſtatis ius eſſe patri in filia expoſita, ſi modò reſtituat prætium alimentorum in eam expoſitam factorum.

Verumtamen recentiores Cæſares Valentinus, Valens, & Gratianus, melius & ſanctius decreuerunt [p], omnino eos, qui expoſuerunt, priuari patria poteſtate, & ſi expoſitus liber ſit vt indigno obſequio, qui contempſerunt & vitam & mores filiorum. Patres enim natura fecit, non vt venerem & voluptatem explerent, ſed vt adminiſtri naturæ & reipub. eſſent, alendo, & probis moribus inſtituendo. Vt optimè etiam Honorius & Theodoſius inhibuerint [q] olim, ne quis paſtoribus filios nutriendos daret, alioquin illis pœna, vt ſociis latronum imminente: quamuis ruſticanis, vt fieri inquiunt ſolet, dari non vetamus. Phanorinus [r] hoc nõ longè ad abdicatione & expoſitione abſedere arbitratur. *Quod eſt enim*, inquit, *hoc cõtra naturam imperfectum ac dimidiatũ matris genus, peperiſſe ac ſtatim abſe abiecíſſe? aluiſſe in vtero ſanguine ſuo neſcio quid, quod non videret: non alere autem nunc ſuo lacte quod videat iam viuentem iam hominem, iam matris officia implorantem?* Et poſteà, *Præter hæc autẽ, quis illud etiã negligere aſpernaríque poſſit, quod quæ partus ſuos deſerant ablegántque à ſeſe, & alios nutriendos dedũt, vinculũ illud coagulúmque animi atque amoris, quo parentes cum ſ[illegible]*

[a] Val. & Grat. l. 2. de infant. expoſ. l. b 8. C. tit. 52.
[b] Dioc. & Max. in l. nec plura, l. 9. de patr. pot. lib. 8. C. tit. 47.
[c] Pœna in l. 1. § Iuliani, & § pœna, de lib. agnoſc.
[d] Dion. Halicar. in 2.
[e] l. fin. de pa. pot. C.
[f] l. necare, de liber. agnoſc. in P.
[g] Aelian. libr. 2. de var. hiſtor. cap. 7.
[h] Conſtant. in l. 1. Theodo. & Theodo. l. 2. de expoſit. libr. 5. Cod. Theod. tit. 7.
[i] Conſtant. in l. 1. de his qui ſanguinol. empt. vel nutriẽd. acceper. eod. libr. Cod. Theod. cap. 2.
[k] l. 1. de liber. cau. in P.
[l] l. crimen paterno. de pœn. in P. l. ſanctimus, C. eod.
[m] l. 2. de infant. expoſ. C.
[n] Quintil. lib. 7. ca pit. 1.
[o] Dio. & Max. l. patrem, l. 1. § de nupt. lib. 5. C. tit. 4.
[p] Valent. Val. Gratian. in l. 2. de infant. expoſ. C.
[q] Honor. & Theod. in l. 2. ne paſtor. filios dent. nutri. lib. 9. Cod. Theod. tit. 31.
[r] Aul. Gell. libr. 12. cap. 1.

aura conſociat, interſcindunt, aut certè quidem diluunt, deterúntque &c. quæ ſequi-
5 tur apud Gellium [a]. Secundò ſoluitur patria poteſtas, ob dignitatem aliquam filij maiorem, vt ſi filius fami. ad patritiatus peruenerit dignitatem [b]: aliæ autem dignitates inferiores non ſoluunt, nec ea quoque vel alia quælibet
6 ex legibus Romuli [c]. Theodericus rex Gothorum, cùm Caſſiodorum patritiatus dignitate donauit, in epiſtola qua illud inſinuat Senatui Romano [d], ait, eam eſſe ſupremi gradus. Caſſiodorus autem in forma patritiatus [e], ſcribit hanc dignitatem perpetuam, æqualem ferè ſacerdotio, quia patritiorum prima familia numini dedicata. Et liberari eum, qui huius cingulo cinctus fuiſſet patria poteſtate, niſi contrà à principe caueatur: vt qui ampliſſimum genium libertatis acceperit, viliſſimam conditionem cum ſubditis non habeat. Eúmque præcedere præfectorios viros dignitate. Ex quibus locis patritiatus longè alius eſt, maiórque magiſtratus illo, qui patritiis, id eſt, non plebeiis dabatur. De quibus frequens in comitiorum & antiquitatis inquiſitione mentio, & explicat Nicolaus Gruchius [f]. Patritij namque antiquis nobiles, qui propagati ex ſtirpe eorum, quos in patres ſeu ſenatores delegit ſibi Romulus [g]. Maior tamen hæc dignitas patritiatus, quæ faciebat patrem totius Reipub. vt notat Suidas & Budæus [h]. Vlpianus quoque [i] in poteſtate parentum eſſe deſinere tradit eos, qui in flamines Diales inaugurantur, & quæ in virgines Veſtæ
7 capiuntur. Flamen Dialis vnus Ioui erat conſecratus, quem Numa inſigni veſte, cutuliquè ſella adornauit. Solus, vt Varro ait, albo galero vſus, eò quòd flaminum eſſet maximus, dignitas, iuráque & priuilegia propemodum regia illi conceſſa, quæ refert Gellius [k], Plutarchus [l], Varro [m], Dio,
8 Halicarnaſſeus [n], Liuius [o]. De Veſtali quoque lex antiqua, vt virgo Veſtalis ſimulatque capta atque in atrium Veſtæ deducta, & pontificibus tradita eſſet, eo ſtatim tempore ſine emancipatione, ac ſine capitis minutione, è patris poteſtate exiret, & ius teſtamenti faciendi adipiſceretur, vt authores Dionyſius Halicarnaſſeus [p], Gellius [q], & alij. Tertiò ſoluitur emancipatione poteſtas, dum pater coram magiſtratu legitimo profiteretur, ſublatis antiquorum circuitibus de quibus ſuprà diximus, ſe eum è poteſtate
9 manúue ſua mittere [r]. Trina autem emancipatio ad hoc, vt plenè iuris ſui eſſet filius, olim requirebatur lege 12. tab. in filiis primi gradus. Cæteri autem liberi, præter filium, tam maſculi, quàm fœminæ, vna mancipa-
10 tione & manumiſſione ſui iuris fiebant, vt ait Vlpianus [s]. Quartò, lex eſt Numæ [t], *Si pater permiſerit filio vxorem ducere, futuram bonorum & ſacrorum iuncta leges participem, patri poſthac nullum ius eſto vendendi filium.* Vnde ex eo imminuta, & ſi non ſublata cenſeatur poteſtas. Et nunc in Gallia ex conſuetudine quorundam locorum, filius ducens vxorem habetur pro emancipato, & vt ſui iuris in omnibus acquiſitionibus, vt apud Bituriges [v]. Et hanc conſuetudinem & ſtatutum ſi fiat hac de re valere ait Bartholus [x]: Rece-
11 ptúmque conſuetudine Senenſi [y], Blerenſi [z], Burgundiæ [a]. Quintò, tacitè præſumitur emancipatus filius, ſi pater eũ diu paſſus ſit res eius, vt patremfa. gerere ex reſcripto Antonini [b]. Paulus autem Iuriſc. [c], *diu* verbum, decẽnium interpretatur, ad præſcribendã libertatẽ ſufficiens tẽpus, quãdo manumiſſio à nõ habente poteſtatem facta fuit. Sine autẽ manumiſſione Diocletia. & Maximianus bonæfidei poſſeſſionẽ pro libertate 20. annorum præſcribunt [d]. Et ita hodiè ſeruari tradunt Andr. Barbatia [e], Baldus [f], filiumfa. qui per 20. annos ſeorſum à patre habitauerit negotiando vt emancipatus, pro emancipato haberi. Meminit & Conſtant. Harmenopulus [g] nouellæ conſtitutionis Cæſaris Leonis, qua filius habetur pro tacitè emancipato, qui non contradicente patre, ſibi certum & ſtabile viuendi genus delegit, ſi res ſuas prudenter & ſtudiosè gerenti minimè aduerſatus eſt, per ſe viuere eũ permittẽs

a vbi ſup.
b l. fin. de conſul. lib. 12. C. & in conſtitut. cõſtitutio quæ de dignit. &c. in auth. coll. 6. §. filiusfamilias, quib. mod. ius pat. poteſt. l. fin. de decurio. lib. 11. C.
c Dionyſ. Halicar. in 2.
d Caſſiod. libr. 1. Varia epiſto. 1.
e Idem, lib. 6. Var. ca pitu. 1.
f Gruchius, lib. 2. de comit. Romanis. cap. 2.
g Dio. Halic in 2.
h Budæ. in annotat. prio. ad P. in l. fin. de ſenato.
i Vlp. in 1 fragment. ſeu titu. tit. 10 in fi.
k Aul. Gell. libr. 10. capit. 15.
l Plut. lib. proble. prob. 42. & 42.
m Varro, in 5. de ling. Latin.
n Dio Halic. in 2.
o Liuius, in 1.
p Halic in 2.
q Gell lib. 2. c. 12.
r l. pen. & fin. de emanc. liber. C. §. præterea, quib. modus pat. pot. ſol.
s Vlp. in tit. ex corpore iuris, tit. 20.
t Dio Halic. in 2.
v In conſuetu Bitur. titul de iur. & fa. perſo §. 2.
x Bartol. l. ſi maritus, §. legis Iuliæ, ad l. Iul de adult.
y *Conſu. de Sens*, titul. *de Bail* art. 248.
z *Conſ. de Blois*, titul. *de l'eſtat des perſo.* artic 1.
a Bourgig. titu *des enfans de pluſieurs lits*, §. 2.
b Antoni. l. 2. de emanc liber. lib. 2. C. tit 49.
c Paul. in l. cum fi. fide commiſſa, l. 16. § Ariſto, qui & à quib. manumi. lib non fiant libr. 40 Digeſtis.
d Dio & Max. in l 2. de long. tempo. præſcr. quæ pro libertate, non contra libertatem opponitur, lib. 7. C. titul. 22.
e And. Barbat. in l. ſciẽdum, col 26. in fine verſ & addoco, de ver. obligat.
f Bal. in l. poſt mortem, de adopt.
g Harmeno. libr. 1. prompt. iur. titu. 35.

quamuis necdum ad eam peruenerit ætatem, qua matrimonium contrahere poſſit. Quia ex diuturnitate temporis omnia præſumuntur ſolemniter acta, omniaque neceſſaria ſolemnitati ſupplentur, vt in alijs [a]. Et ideo non officit reſcriptum Dioclet. & Maximiani [b], quo deciditur, non nudo conſenſu patria poteſtate liberos, ſed ſolemni actu liberari; nam hoc ſilentio paterno, neque nudus conſenſus, ſed ſolemnis præſumitur. Sed & hic tempore breuiori ex conſuetudinibus ſingulorum locorum liberari poteſtate obſeruabis, veluti ſi per annum Burdegalæ ſeorſum filius habitauerit à patre [c]. In Burgundia quoque ſeorſum à patre habitans, pro emancipato habetur [d]. Sextò tradunt Interpretes [e] ex generali conſuetudine Galliarum maiorem 25. annis poſſe eſſe in iudicio, vt ſuprà diximus in effectibus huius poteſtatis, ſine authoritate patris, poſſe teſtari, codicillari, & contrahere, eò quòd habeatur pro emancipato, taliſque reputetur. Poſtremò ſoluitur patria poteſtas morte naturali filij, aut patris, dummodo poſtea nepos incidat in aui poteſtatem [f]: quæ & in morte ciuili contingente locum habent [g]. Suſpenditur autem poteſtas capto patre ab hoſtibus [h], nam & eo poſtliminij iure reuerſo, eandem recipit: ſicuti & deportatus reſtitutus [i]. *Si patri*, inquit Vlpianus [k], *vel filio aqua & igni interdictum eſt, patria poteſtas tollitur, quia peregrinus fit is, cui aqua & igni interdictum eſt. Neque autem, peregrinus ciuem Romanum, neque ciuis Romanus peregrinum in poteſtate habere poſſit.*

a l. qui in aliena § ſed ſi non, de acq hared inſt. l. cum de in rem verſo de vſur. l. Lucius iure §. audios aquæ, de aq quot & æſt. l. 1. § denique, de aqua plu arcend. de verb oblig.

b Dio. & Max. l. non nudo, l. 1. de emãc. liberis lib. 8. Cod.

c § 2. de ſa perſon. in conſuet. Burdegal. & ibi Petrus.

d in cõſuet. Burg. tit. *de eaſdem de puberibus*, § 2.

e Bald. in l. 1. § 1. de diuis fratr. Alexand. in l. in qui trigint. ſac. poſſ. & alij ſup. citati

f § 2. quib. mod. ius pot. ſol. l. neptes, de ijs qui ſunt ſui vel alien. iur. in P.

g § ſi autem, quib. mod. ius pat. pot. ſol. l. ſi qua pœna, de ijs qui ſunt ſui vel alie. iur.

h l. in bello § ſi quis capiatur, de capti P. § ſi ab hoſtibus, de iure quib. mod. ius Vlp. in tit. tit. 10. l. fin. § autores, de ſenten. paſſ. & reſtitut. libr. 3. C. & Vlpia. in fragmen. ſeu tituł. tit. 10.

Libri vndecimi finis.

DE

DE TVTORIBVS ET TVTELA,

LIBER XII.

De Tutoria poteſtate, & Tutelis in genere. Caput 1.

Lib. 1. Inſt. tit. 13. Lib. 5. C. tit. 28. Lib. 26. P. tit. 1.

1 *Continuatio libri.*
2 *Perſonarum alia diuiſio, in eos qui in ſuam tutelam venerunt, Et qui non venerunt, & qui tutelam aliorum habent.*
3 *In tutela ſua qui ſunt.*
4 *Pupillus, & impubes quis dicatur.*
5 *Orphanus quis.*
6 *Tutores qui, & quare, & tutela.*
7 *Tutelæ perſonarum cur introductæ rationes, primáque à naturali hominum omnium coniunctione.*
8 *Tutela ſeu curatio diuina & humana. Humana alia inuitis, alia volentibus imperat.*
9 *Tutela & cura minorum & ſubditorum in vtilitatem eorum inducta.*
10 *Tutorum & curatorum fides maximè cur deſiderata.*
11 *Pupilli alendi, vbi ſine ſuſpicione ali poſſunt.*
12 *Pupilli pupillárè à tutoribus debent inſtrui, & moribus bonis erudiri.*
13 *Tutela proſpicit & rebus minorum.*
14 *Q. Fabij Maximi filio ob prodigalitatem bonis interdictum.*
15 *Tutor Senatori prodigo, vt pupillo, datus à Tiberio.*
16 *Tutores etiam filiabus puberibus dati.*

1 SVBLATA è medio vel è viuis patria poteſtate, diximus filios ſui iuris effici: hoc tamen aliam recipit interpretationem. Vt interdum non plenè ſui iuris efficiantur, aliquando plenè. Atque ideo alia diſtinctio perſonarum conſideranda eſt, ratione ætatis filiorum poteſtate liberatorum: vt perſonæ aliæ dicantur in ſuam tutelam peruenisſe, aliæ ſub tutela alterius eſſe, aliæ curam & tutelam aliorum habere. In ſuam tutelam peruenisſe dicuntur, habita ratione & ſtatus eius, de quo ſermo habetur & mentis eius qui loquitur, minores & impuberes quidem puberes facti. At pubes tutelam ſuam adeptus dicetur, qui ad legitimam 25 annorum peruenit: in furioſo, prodigo, & eo cui ob cauſam prætor curatorem dedit, quando cura & tutela liberatur. Interdum & in filiofam. 15 in tutelam ſuam peruenisſe dicitur, qui etiam in ſuam poteſtatem venit, id eſt, quando à patris liberatus eſt poteſtate, & pubes

a Vlp. in l. cum filiofam. 48 de legat. 3. lib. 32 P tit. 1.

fit vt omnia proſequitur & explicat Vlpianus [a]. Propriè tamen & ſimpliciter in ſuam tutelam peruenit qui eius ætatis eſt, quæ amplius tutore non

b Paul. l. ſi filiæfamil. 122, l. 49. eod.

indiget, ſi maſculus ſit 14. annorum & fœmina viripotens 12. [b] Ea enim ætate finitur, vt docebimus Deo fauente poſteà, tutela. Porrò qui intra eam 4

c l. fin. § pupillus, de verb. obl. l. ult. C. ſi infans § pen. de iur. delib. lib. 6. C.

ætatem eſt, pupillus eſt, ſeu impubes dictus, ſiue ſit in poteſtate patris [c], ſiue extra poteſtatem: ſi quidem vox communis eſt à puppo, id eſt, puero & minore declinata. Verumtamen cùm alio nomine dicatur qui in poteſtate patris ſit communiter, qui caret & eſt priuatus intra illam ætatem cura &

d Pompo. l. pupillus eſt, l. 239 de verb. ſignif. lib. 50. P. tit. 16.

officio patris, pupillus dicitur. Et ita cùm Põponio Iuriſc. [d] pupillus eſt, qui cùm impubes eſt, deſijt in patris poteſtate eſſe, aut morte, aut emãcipatione. Orphanum vocant Græci, quod tamen nomen D. Hieronymus ei adſcribit 5 qui patre & matre quoque caret. At qui in locum parentum, intra eam 6

e § tutores, de tutel. ap. Iuſtinia. Pla. l. b. 23. de leg. h. l. tutoris præcipuum officium, de admin. tutor lib. 26 P tit. 7. l. fin. eod. tit. C.

ætatem ſubſtituuntur, vt curam habeant perſonarum pupillorum, & bonorum eorum, tutores dicuntur, quaſi tuitores [e]: & munus ipſum, quod gerunt & officium, tutela. Quanquam & ad aliam ætatem, ſed tamen minus propriè transferatur appellatio tutoris & tutelæ: nam ratione generalis ſignificationis nominis tuitionis, quicunque etiam alios, quàm impuberes defendunt & tuentur, dici poſſunt tutores, vt & aliquando eo nomine curatores ſignificantur cuiuſcunque generis, & tutelæ pari modo appellatio generalis eſſe poteſt, ad omnem defenſionem, quam idoneus paterfam. faceret [f]. Sic tutelam corporis dixit Florentinus [g]. Et Cicero [h] mulieres ait fuiſſe olim in perpetua tutela, propter infirmitatem conſilij Nam, vt ait Liuius [i], maiores noſtri voluerunt, eam nihil neque priuati negotij ſine tutore agere. Nunc porrò non de illa generali defenſione, ſed impuberum, inſtituta eſt nobis tractatio. Cur autem placuerit tutelam hanc perſonarum 7 introducere, audiamus rationes. Prior itaque ex naturali hominum mutua coniunctione pendet: cùm enim natura cognationem quandam inter omnes homines conſtituerit [k], intereſt etiam hominis alium ope egentem affici beneficio [l], & à ſapientioribus imprudentes regi. Sicuti enim à ſuperioribus pendent inferiora, prouidentia & tutela diuina: ſic inter inferiora qui ſibi proſpicere nequeunt, ab aliis regantur, aliiſue ſubiiciantur ad eorum, & quæ illorum ſunt conſeruationem, expedit. Sic Plato [m] curatorem 8 diuinum, & humanum conſtituit curatorem: & rurſum, curationem humanam, in eam quæ inuitis, & eam quæ volentibus proſpicit & imperat, diuidit. Imperat inuitis etiam publicè rex & tyrannus, ſed rex vt plerunque volentibus, ille autem ſemper renuentibus vi. In priuata curatione domi- 9 nus & tutor proſpicit, ſed ille ferè ex arbitrio, hic ex legis præſcripto, & vt pater filius, & rex bonus ſubditis. Si recuſent autem pupilli, & inuiti ſubiiciuntur: & proinde D. Paulus dixit [n]. *Quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cùm ſit tamen dominus omnium bonorum, ſed ſub tutoribus, quòd & curatoribus eſt vſque ad tempus præfinitum à patre.* Habentúrq; tutores, quòd pertinet ad prouidentiam pupillarem, loco dominorum, ex reſponſo Pauli Iuriſconſ. [o] Et naturali iuri conueniens eſt, vt ij qui perfectæ ætatis non ſunt, alterius tutela regantur [p]. Sic Cicero [q], *vt tutela, ſic procuratio reipub. ad vtilitatem eorum qui commiſſi ſunt, non ad eorum quibus commiſſa gerenda eſt.* Quod & de curatoribus dictum fuiſſe intelligo, qui & dati videntur, vt opem ferant iis, qui per ætatis infirmitatem rebus ſuis pertractandis vel ſibi non ſufficiunt [r], aut propter conſilij ſeu mentis inopiam [s]. Solent 17 & idcirco parentes, quibus data eſt libera poteſtas deligendi filius ſuis tutores, qui poſt mortem eorum paternum hoc officium præbeant, eligere amiciſſimos & fidelisſimos, vt ſcribit Paulus [t]. Lexque & mores pariter ab hoc officio maximam fidem repoſcunt. Quamuis enim quæſitum fuerit cum maxima controuerſia & diſceptatione ſenatorum & ſapientum, de gradu & ordine officiorum in homines: conueniebant tamen facilè, conſtabátque

ex mo

f l. generaliter, l. 32. de adminiſt. tutor. lib. 26 P tit. 7.

g Florent. Iuriſc. in l. 2 de iuſti. & iur.

h Cic. pro Murena, & Cecin.

i Liuius, libr. 34.

k l. 3. de iuſt. & iur. P.

l Ideo ſeruus ea lege, de ſeruis exportan. P. & 2. officio. Cicero explicat.

m Plato, libr. de regno, vel in ciuili.

n D. Paul. ad Galat. cap. 4.

o Paul. l. tutor qui tutelam, l. 28. de adminiſtr. tuto. libr. 26 P tit. 7.

p § fin. de Attil. tuto.

q Cic. 1. officior.

r l. quod ſi forte, l. 14 § pen. de ſolut. P. l. non quaſi ipſo iure, l. 4. § fin. rem pup. fal. for. in P.

s § furioſi, de curator. libr. 1 Inſtitut. tit. 23 l. conſilio. de curat. fur. C.

t Paul. l. amiciſſimos, l. 39. de excuſa. tuto. lib. 27 P. tit. 1.

ex moribus populi Romani, primum iuxta parentes locum tenere debere pupillos fidei, tutelæq; nostræ creditos: secundum eos, proximum locum clientes habere, qui sese itidem in fidem patrociniúmque nostrum dederunt: tum in tertio, hospites posteà, cognatos, affines vt est apud Aulum Gellium [a]. Et Plato [b], *Qui fœminam*, inquit, *marémue tutatur, & qui de legum custodibus*, id est, *de magistratibus, tutorem obseruare iussus est, non minus orphanos, quàm si genuisset eos, diligat, neque res illorum peius, quàm suas gubernet, imò etiam affectu animi melius.* Quò fit, vt omnis suspicio sinistra debeat in hac administratione & potestate tolli, decretúmque sit ibi alendum tantùm pupillum, & apud eum, de cuius fide non dubitetur, ex affectionis vel propinquitatis propensa ratione [c]. Altera ratio tutelarum pupilli, mores respicit: quòd intersit reipub. bonos habere ciues & probos, & idcirco in iuuenili ætate eruditione proba informari, vt tales in viros euadant, qui reipub. auxilio & honori sint. Illud autem congruentius assequi non possumus, quam præficiendo impuberibus rectorem domesticum, nẽpe patre orbatis, alium qui eorum curam obeat: datur enim potissimum personæ [d], & postmodum ex consequentia rebus eiusdem. Quamobrem tutoris munus præcipuum procurare pupillum institui bonis moribus & disciplinis, vel artificio [e], imò & pupillam olim liberalibus disciplinis erudiendam tradere moris erat [f]: eàsque pupillis imputat expensas, veluti legitimè factas tutor [g]. *Omnis ætas*, inquit Concilium Toletanum [h], *ab adolescentia in malum prona est, ideo si aliqui in clero pupilli existunt, sacerdotali tutela foueantur, vt & vita eorum à criminibus intacta sit, & res eorum ab iniuria impiorum.* Tertia ratio prospicit rebus per tutoriam administrationem: *Melius enim*, inquit Iustinianus [i], *est, intecta potestate alterius, iuueniles coarctare calores: ne cupidini dediti, tristem sentiant exitum, qui eos per dispersum sequitur patrimonium.* Meliúsque est prospicere & occurrere periculo abalienationis illicitæ patrimonij, quàm post dispersum restitutioni in integrum operam & auxilium impartiri [k]. Et interest reipub. ne quis re sua malè vtatur [l]: nam bonum publicum respicit conseruatio rerum, vt in vsucapione obseruatum est [m]. Qua ratione legimus, Quintum Pompeium prætorem vrbanum, Q. Fabij Maximi filio degeneri bonis interdixisse paternis. Neque in tanta ciuitate qui illud decretum reprehenderet inuentum fuisse. *Dolenter enim*, inquit Val. Maximus [n], *homines ferebant, pecuniam, quæ Fabiæ gentis splendori seruire debebat, flagitijs deijci: sic quem nimia patris indulgentia hæredem reliquerat, publica seueritas exhæredauit.* Scribit & Dion Cassius [o], Tiberium Cæsarem Senatori cuidam luxuriosè viuenti, tutorem, quasi esset pupillus, dedisse. Vlpianus in titulis [p], *Tutores*, inquit, *constituuntur tam masculis, quàm fœminis: sed masculis quidem impuberibus duntaxat, propter ætatis infirmitatem: fœminis autem tam impuberibus, quàm puberibus, propter forensium rerum ignorantiam.*

a Gell. lib. 5. c. 13.
b Plato, lib. 11. de legi.
c l. 1. & 2. vbi pupil. educ. deb. in F. l. 1. & 2. de alimen. pupil. præstand.
d §. datur, de excusat. tuto. cum similib.
e l. cùm adures § rũ tutor. de administ. tutor. l. fin. C. de alimẽ. pupil. præst.
f l. qui filium, vbi pup. educ. deb. in F.
g l. 2. de alim. pup. præ.
h Concilium Toletanum can. omnis ætas, 12. q. 1.
i Iustin. in l. fin. § 17. sum autem filium, vers. melius, de bon. quæ libe. C.
k l. fin. in quib. cau. in integ. restit. non est necess. l. 1. qua. lic. sine iudi. se vindic.
l § fin. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. l. 2. eod. in P. l. seruum § publica, de procurat. in P.
m l. 1. de vsucap. in P.
n Val. Maxi. libr. 3. capit. 5.
o Dion Cassius, libr. 57. circa finem.
p Vlpia. in tit. tit. 11.

De finitione Tutelæ. Caput 2.

1 *Tutela quid.*
2 *Tutoria vis ad quid cogat.*
Tutor inuitus fit, & inuito datur, eod. Curator non vtique.
3 *Tutela quare potius potestas in capite libero, quàm in caput liberum dicatur.*
4 *Tutor vel curator seruus esse nequit, nec seruis datur.*
5 *Tutoris authoritas quid, & quare concessa.*

6 *Tutor*

6 *Tutor rerum & perſonarum curam habet pupillorum, curator potiſſimùm rerum.*
7 *Authoritas tutoris in quibus negotijs pupillorum non exigitur, & exigatur.*
8 *Authoritas tutoris eſſe debet præſentis & intelligentis tutoris, ratiumque habentis.*
9 *Authoritas & conſenſus tutoris duo ſunt, quæ ſeparari poſſunt.*

a l.1.de tutel. in f. §. eſt autem tutela, eod. apud Iuſtinia.
b §ſed ex his, de Attili. tuto. apud eundem Vlpia l. 1. de adminiſt. tuto lib. 26. P. titu 7.
c Vlp. l. ne ſeruus, l. 6 de tutor. & curat. da. ab iis &c eod. lib. titul. 5.
d l. tutor, 19. & l. & ſi ſcriſta, 8 de adminiſtra. tuto. libr. 5. C. titu. 3 §. l. quidam decedens, l. 6. §. fin. eod. titu. in f.
e l. 2. de tutel. in f.
f l. 3. §. ſi pupillus, eod.
g §. item inuitis, de curato. apud Iuſtinia.
h l. cùm plures, §. 1. de adminiſtr. tuto. in f.
i l. Pollis, §. fin. de iis quib. vt indig. C. l. ſi tutoris vel curatoris culpa, de adminiſtra. tuto. libr. 5. C.
k Theoph in §. atque in primis, de tutel. lib. 1 Inſtitut. titul. 13.
l Vlpia. L. 1. de tutel. in f. § 1. eod. ap Iuſtinia.
m l. ei qui, & l. ſi impuberi, de tutor. & curat. dat. ab his &c in f.
n l. in ſeruili conditione, qui da. tut. vel cura. poſſ. C.
o l. 1. de iis qui ſunt ſui vel alie. iur. l. ité apud Labeonem §. prætor ait, de inſtr. in f.
p l. 2. d. tut. de iis qui, §. pen. eod. ap. Iuſtinia.
q §. 1. qui teſta. tuto. dar. poſſ. apud Iuſtinia.
r § idem iuris, quib. ex cau. manu. non lic. l. fin. de oſſi. eius cui mand. eſt iuriſdict. l.
s l. ſi quis tutorem, de teſta. tute. in f.
t l. qui tutor negotia pupilli, eod.
v Paul. l. 2 eod.
x § datus, de excuſat. tuto. § certe, qui teſtam. tuto. dar. poſſ.
y Vlp. in l. certarum, l. 1. 2. cum 3. ſeq. de teſtam tute. lib 26. P. titul. 2. iuncta l propter litem, l. 24. §. fin. de excuſa. tutor. libr 27. P. titul. 1.
z §. item inuiti, de curat. & § certe, qui teſta tuto. dar poſſ. l & ſi ad ſpecies curator datus ſit, tem pup. ſal. ſo. in f.

VTELA, *eſt ius & poteſtas in capite libero, ad tuendum eum qui propter ætatem ſe defendere nequit, iure ciuili data vel permiſſa*[a]. Quæ finitio Seruij Iuriſc. eſt abſoluta, totam ſubſtantiam definiti continens, totiúſque materiæ & formæ tractationis tutoriæ ſeriem. Vim in primis habet cogentem tutela, quia & inuitus fit tutor[b], & inuitus accipit tutorem[c]. Et ideo ille, ſi ſe non excuſauerit à tempore quo ſciuerit ſe datum, etſi non geſſerit, obnoxius eſt tutelæ[d]: hic autem nec ſibi eligere tutorem poteſt[e]. In quo differt à pubere, qui curatorem poteſt ſibi deligere[f], etſi cogatur aliquem accipere[g]. Proindè geſta à tutoribus perinde rata ſunt, ac ſi à dominis ipſis maioribus factis pupillis gererentur, ſiue cum præiudicio, ſiue cum commodo illorum fiant[h]. Vſque adeò, vt facto & negligentia tutoris, pupillus immeritus alioquin priuetur delata ſibi & debita ſucceſſione: tenetur tamen idem tutor damnum omne pupillo reſarcire[i]. Eóque pertinet actio tutelæ, de qua, ſi Deus permiſerit, poſteà. Dicitur in finitione poteſtatem in capite libero tutelam eſſe, vt à ſeruili, de qua ſuo loco, differre intelligamus. Et, vis & poteſtas in capite libero hîc, loco generis ſunt: Nam non ſolùm pupilli liberi ſunt ſub poteſtate, ſed etiam filij alij, vt diximus, & vxor in poteſtate mariti. Reliqua, ad tuendum eum &c. loco differentiarum ſunt. Dixit autem in hac finitione Seruius, *in capite libero*, non vt alij volunt, *in caput liberum*, ſicut Theophilus exprimit[k]. In eo enim minus dixiſſe, quàm Seruij finitio apud Vlpianum, & apud Iuſtinianum referat[l], videtur: ſicuti & in eo, quòd non meminit in ea finitione de data, ſed de permiſſa tantùm tutela. Verba Theophili hæc ſunt, *Tutela eſt, vt Seruius definit, ius quoddam ac poteſtas in liberum caput data, & ad tuendum eum inuenta, qui per ætatis imbecillitatem ſe defendere nequit, iure ciuili permiſſa.* Dico igitur latius patere verba in libero capite, quàm in liberum caput: quia & qui tutorem ſeu curatorem accipit, liber vel ſtatuliber, non ſeruus eſſe debet[m], & qui tutor curatórue etiam datur[n]. Nam ns qui ſerui ſunt, ſatis proſpectum eſt dominica poteſtate, tutelaque eorum penes dominos eſt[o]: eámque oportet manere dominis imminutam[p]. Si autem ſeruum liberis ſuis tutorem relinquat, intelligitur quoque ei libertatem reliquiſſe[q]: nam conceſſo conſequente, & antecedens, quo ad id peruenirí poteſt tantùm, conceſſum exiſtimamus[r]. Niſi quis eum ſeruum tutorem dederit, quem liberum exiſtimaret: tunc enim nec liber, nec tutor erit[s]. Adiicitur finitioni, *ad tuendum eum &c.* Hinc tutores à tuendo dictos monui: tuitio autem eſt authoritas ea ratione & contemplatione conceſſa, vt toties adhibeatur, quoties opus eſt: hæcq; in poteſtate conſiſtit, etſi in actum non perueniat tutionis, id eſt, etſi non interponatur. Poteſt namque aliquando ad eum modum cõpoſitum eſſe patrimonium pupilli, vt interpoſitione authoritatis non indigeat[t]. Authoritatem autem præbere nihil aliud eſt, quàm probare quod geritur[v]. Quem defendit principaliter & tuetur tutor, pupillus eſt[x]: acceſſoriè quoque & eius res, vt nec deductis rebus eius vel certis teſtamento dari poſſit[y]. Qua nota etiam differt tutela à curatela, quòd illa & vniuerſo patrimonio etiam detur: iſta autem, & certarum patrimonij poſſit eſſe[z]. Et in ſumma, tutor omnibus quæ nocere vel damno eſſe poſſunt pupillis, ſi geſta vel contempta, negligentérue pertractata fuerint, adeſſe debet. Colligimus autem contraria concluſione, in his quæ minor ſui incommodo gerit, &

rit,& quæ fiunt cum ſuo compendio, non valde neceſſariò aut omnino ad actum firmandum non exigi tutoris authoritatem [a], vtpote ceſſante ratione tutelæ [b], quæ ad defendendum & tuendum inducta eſt. Néue quod in fauorem illorum conſtitutum indultúmue eſt, in eorundem conuertatur iniuriam [c]. In adiaphoris tamen & dubiis actibus, num vtilitas vel incommodum gerentibus pupillis poſſit accidere, ſatius erit iuxta legum præſcripta, non pupillis ſolis fidere, qui ſpecie apparentis commodi poſſent ex consequentia damnis inuolui, ſed in his intercedere & præire tutoris authoritatem. Veluti ſi de adeunda hæreditate agatur [d], quæ videtur opipara & locuples, cùm tamen poſſit habere cæcum & latens æs alienum, vel litiũ & expenſarum inexplicabiles labyrinthos. Intereſt autem minorum ſumptibus & litibus non vexari, vt Vlpianus tradit [e]. Quod & de aliis actibus iudicialibus inſtituendis reſcriptum eſt à Iuſtiniano [f], *Cùm cautius*, inquit, *& melius ſit, cum ſuaſione perfectiſſima & reſponſa facere minores, luémque inferre: ne ex ſua imperitia vel iuuenilis calore, aliquid vel dicant vel taceant, quòd ſi fuiſſet prolatum vel non expreſſum, prodeſſe eis poterat, & à deteriore calculo eos eripere.* Quocirca negotia quoque, quæ cum animi iudicio fieri debent, non mirum erit requirere tutoris quoque authoritatem [g]. Exceptis quatuor caſibus notatis ab Accurſio [h], in quibus ſine tutore & curatore, minor iudicium ſubit: ſi agatur de toro violato [i]: ſi de momentanea poſſeſſione [k], ſi de interdicto de libero homine exhibendo [l]: ſi venia ætatis impetretur [m]. Quæ tamen magis ad adultos, quàm pupillos mihi pertinere videntur, excepta momentanea poſſeſſione. Cæterùm authoritas præſentis & intelligentis eſt tutoris, qui gratum ratúmque habet quod agitur per pupillum in præſenti negotio [n], vel ſtatim ferè poſteà [o]: nam poſt aliquam negotij geſti temporis intercapedinem adhibitus conſenſus, non facit authoritatem [p]. Conſenſus autem ſine authoritate eſt in his, in quibus minor nihil agit, ſed ipſe tutor: vtrumque tamen & authoritas & conſenſus, partem faciunt adminiſtrationis.

a §. 2. de autho. tuto. § pupillus, de iuſt. & iur. l. 1 contra iuris regulas, de priſc. P. l. Iuſtianus § ſi qs à pup. Do, de adm. tut. l. 1 & 2. de autho. præſt. lib. 5. C. item 44. Caius, l. obligari, § de autho tuto in P.

b l. adi. cre. § quàm, de iure patro. c. cũ ceſſante, de appella. lib. 12 Gregor.

c l. quod fauore, C. de legib.

d § neque tamen, de autho tuto l. obligari, 9 § pupillus eod. P. l. ſolent, C. de iur. delibe. l. quidam ſi fieri poteſt, de acqui. hæred.

e Vlpia. l. minoribus 25. ann. C. de minor. 25 annis lib. 4 P. tit. 4.

f Iuſtinia. l. citatum, l. 4 de autho. præſtan. lib. 5 C. tit. 59 fatal. l. 1 & 2. qui legit perſo. ſtan. in iudi. hab. li. 2. C. tit. 6. l. & vtiuerſis, l. 1 qui tuto dar poſſ. lib. 5. C. tit. 44.

g l. in negotijs contrahendis, & l. pupillus velle, de regu. iur.

h Accur. in § nec ratiẽ, in verbo, nec vſtum, de autho. tutor

i l. ſi maritus §. lex, ad l. Iul. de adult. in P.

k l. momẽranea, qui legit perſo. ſtan. in iudi. habe. C. l. 3 ſi pet. vxo. vel alio mod. C.

l l. quod & lex § ſed etiamſi, de lib. hom. exhib. in P.

m l. 1. & 2. de ijs qui ven. æta. impetra.

n l. 1 § fin. & l. 3 l. non nullum, de intereſt. l. 14 & l. obligari § h de autho. tuto in P. §. tutor autem ſtatim, eod. ap. Iuſtinia.

o l. ſi quis mihi §. ſuſſicit, de acquir. hæred.

p d. § tutor autẽ, de author. tuto. cum ſimilib.

De officio, cura, & adminiſtratione tutorum. Caput 3.

1 *In omni tutela & cura conſiderantur res, perſona, & geſta: quomodo.*

2 *Tutoris authoritas quando in acquirendis rebus exigitur pupillo.*

3 *Tutores & curatores an pro pecunys pupillorum ad vſuras non præbitis, vſuras aut quid præſtent, vel prætium exactis pecunijs debitorum illorum.*

4 *Tutores & curatores eſſe appetunt, qui præda gaudent, non boni.*

5 *Tutoris & curatoris officium in conſeruandis rebus minorum, vel pupillorũ quale. Tutor repertorium ante adminiſtrationem facere debet, & niſi factat, in quo tenetur. eod.*

6 *Tutor repertorio facto debet geſtionis facere ephemeridẽ, vbi rationes conſcribat, recepta & expenſa, quas edat finita adminiſtratione.*

7 *Tutori remittere non poteſt pater rationum redditionem.*

8 *Geſta per tutorem non confecto inuentario, pro pupillis, & contrà tolerantur.*

9 *Tutor reficere potius, & conſeruare res & ædificia pupillorum debet, quàm noua inchoare.*

10 *Tutoribus non conceditur adminiſtratio, niſi ſatiſdent rem pupilli ſaluam fore, exceptis teſtamentarys.*

11 *Tu-*

11 Tutoria ſatisdatio quibus remittatur.
Satiſdatio tutoria quid.eod.
12 Tutores hodie etiam ſine ſatisdatione in Gallia adminiſtrant.
13 Tutor ne publica vectigalia conducat, defendat pupillorum res, & pro eis agat.
14 Tutor rebus pupillorum debet diligentiam illam, quam ſuis bonis paterfa. adhibet.
15 Pupillorum & minorum res quomodo, & qua forma, & quando vendi poſſunt.
16 In alienatione rerum minorum requiritur cauſa.
17 Item 2. authoritas veri tutoris.
Tutor ſibi authoritatem, cum pupillo gerens negotium, non præſtat directò, eod.
18 Item 3. alienatio rerum minorum exigit authoritatem iudicis, & quæ ſit illa.
Sine decreto iudicis vendita pupillus repetit cum fructibus, etiam non reſtituto pretio: niſi in quantum locupletior eod.
19 Decreti iudicis vim habet, in alienandis rebus minorum, reſcriptum principis: præſcriptio poſt 25. annum, quinquennij, aut decem vel 20. Item & ratihabitio.
20 Dos conſtituta à minore ſine tutore, nulla eſt.
21 Res minorum venditæ repetuntur, vel via nullitatis, vel deceptionis, ſeu læſionis.
22 Tutores & curatores in vendendis fructibus & mobilibus minorum, tempus oportunum debent obſeruare.

VTA igitur defenſio ſeu tuitio verſatur in rebus & perſona pupilli, & in ipſa perſona tutorũm: in ſumma colligimus in omni tutela conſiderari res, perſonas, & geſtionem curæ. Agitur autem hîc, vel de rebus pupillorum acquirendis, vel de conſeruandis, vel de amittendis. In perſonis actiuè, idoneos ad hanc curam ſubeundam, quiue poſſint excuſari, quiue reuocari paſſiuè, pupillos ipſos. In geſtione, modum adminiſtrandi, qui connectitur tractationi rerum & perſonarum. In acquirendis rebus, pupillo non ſemper [a] neceſſaria eſt authoritas officiúmque tutoris, & niſi in his, in quibus veremur, ne quidpiam ſubſit damni & detrimenti, vt proximo ſuperiori capite monuimus, exemplo repudiandæ vel adeundæ delatæ hæreditatis [a]: & aliis, in quibus ſi quid minus commodè vel damno pupilli fiat, rependitur per adminiſtratorem illum tutorem; vt furioſo, vel puberi à curatore [b]. Hac [5] ratione tutores à legibus, vt ſint ἔμψυχα χρήματα, commonentur, & pecunias pupillorum ne ſteriles retineant concluſas, ſed vel ſub fœnore mutuo idoneis dent, vnde augeri poſſint minorum facultates: vel in emptionem prædiorum conuertant [c], alioquin vſuras ipſimet perſoluturi, vel ſi idonei non ſunt, extra ordinem coërcendi, vt ait Paulus [d]. Et idipſum locum habet, ſi ipſi pecunias in ſuos conuerterint vſus [e], vel neglexerint à conſocijs exigere [f]. Annotandum tamen hodiè ex nouella Iuſtiniani [g], neceſſitatem collocandi pecunias pupillares, & adminiſtrationis minorum ad vſuram, abiiſſe in deſuetudinem. Et melius eſſe ἄψυχα δάνεια καὶ χρήματα. Cautúmque nouiſſimè, pecuniam illam non eſſe fœnerandam, alioquin ſi fecerint tutor vel curator mutui ſubiacere periculo, niſi eius minoris, cuius ſuſcepta cura, mobilis ſit ſubſtantia: tunc enim ſolùm curator ſeu tutor mutuare cogitur, quod ad diſpenſationem ſufficiat adoleſcentis, eiuſq; rebus: Inungitur alioquin, vt eã cautè recondat. *Quia*, vt Conſtantinus ait [h], *ipſius pecuniæ fœnerandi vſus, vix dicturnus, vix cõtinuus & ſtabilis eſt: quo ſubſecuto, intercidẽte ſæpè pecunia, ad nihilũ minorum patrimonia rediguntur.* Cui accedere alia ratio poteſt periculi animæ, dum prætextu pietatis & officij in orphanos exercendi vetitis ſeſe implicat vſuris, quàm commemorat Iuſtinianus [i], his verbis. *Quoniam vidimus curatores, quicunque Dei memoriam habent, ad curam difficulter accedere. (Nam plerí*

[1] *Tutor ſatisdatione non obligatur.*

[2] *Tutor ſatisdare non cogitur.*

[3] *Tutor ſatisdare cogitur.*

[4] *Tutor ſatisdare non cogitur.*

[5] *Pecuniæ pupillares ne ſteriles retineantur.*

[a] l. ſi ad pupillum, l. 1. de authо. tuto. in P. l. cùm in vna §. tutor, de appellat. in P. cum ſimil. lib.

[b] d. l. ſi ad pupillum.

[c] l. 3. de vſur. pupilla libr. 5. C. tit. 56 Paul. l. ſi tutor confiſtutus, l. 18 de adminiſt. tuto. lib. 26. P. tit. 7

[d] Paul. l. ob fœnus, l. 10 eod.

[e] l. 2. de vſur. pupill. C.

[f] l. 2. C. eod.

[g] §. quoniam, tit. vt nemo qui ſ. obliga. prohib. habe. res minor. & c. in auth. collat. 6. conſt. 2. authen. quæ eſt in princ. tit. C. d. ad adminiſtrat. tutor

[h] Conſtant. in l. lex quæ tutores, l. 22. §. hunc accedit, de admiſtr tuto. lib. 5. C. tit. 37.

[i] Iuſtinian. §. quoniã, tit. vt nemo qui obligã. prohib. habe. res minor. collat. 6. tit. 2. in nouell.

plurimùm volentibus ea quæ minorum ſunt, impiè in ſe vertere, amabilis eſt res & ap-
petibilis.) Videmus autem difficilem eſſe curatorum cauſam, propter fœneratorum neceſſi-
tatem: ſanctimus nullam neceſſitatem ex legibus eſſe, curatoribus minorum pecunias fœne-
rare. In conſeruandis rebus tutoris officium cautionem maximam habet, officiúmque eius verſatur in eo primùm, vt antequam adminiſtrationem ſeu tutelam ſuſcipiat, repertorium ſeu inuentarium, apophaſim ſeu indicem bonorum faciat, authoritate & in præſentia perſonarum publicarum [a]: alioquin vt ſuſpectus habetur & infamis [b], tanquã doloſè verſatus in quantũ pupilli intereſt factũ non fuiſſe, ex iureiurando minoris condemnatur [c]. Et idcirco qui non vult iudicẽ conſcribere poteſt etiam vinculis, ſi vilis perſona ſit, co-
5 gi [d]. Iura autem modum & formulã inuentarij perficiendi docent [e], vt opus non ſit plura de eo monere. Indicio bonorũ teſtarò facto, dehinc adminiſtrationis gerendæ Ephemerides, in quibus rationes & quæ recipit, quæ impendit, quæ gerit, conſcribat [f]. Háſque rationes tutela finita edere & reddere cogitur [g]. Reddere enim debet tutor, qui deponit tutelam, rationem de omnibus quæ fecit, cùm facere non deberet: item de his quæ nõ fecit, præſtando dolum & culpam, & quantum in ſuis rebus diligentiam, ſecundum Vlpiani
7 reſponſum [h]. Vt nõ poſſit teſtator ei, quem inſtituit tutorem, hanc rationum conficiendarum & reddendarum neceſſitatem remittere, ſcilicet cauere, vt tutor eſſet alogiſta: cùm id ad ius publicum pertinere Iulianus reſponderit [i].
8 Et proinde non poſſe priuatorum ſententia cõminui [k]. Tolerantur tamen geſta per tutores, quæ ſine inuentarij cõfectione ſunt in iudiciis & extrà, pro
9 pupillis, & contra pupillos, vt notat Guido Papæus [l]. Ad hanc conſeruationem bonorum pertinet, antiqua ædificia minorum farta tecta habere, & ne labantur fulcire, aut reficere [m]: ſicque potius ædificata expedit conſeruare,
10 quàm noua inchoare ædificia [n]. Sed & maiorem in modum cautum eſt conſeruationi rerum pupillorum, vt non prius adminiſtratio illis concedatur, quàm ſatisdent tutores rem pupilli ſaluam fore [o]: demptis teſtamentariis,
11 quorum fides explorata à patre aliã probationẽ non exigit [p]. Niſi ex pluribus datis teſtamento, vnus ſolus ſatisdationẽ offerat, vt ſolus adminiſtret [q]. Remittitur & ſatisdatio patrono in tutela liberti [r]. Satisdare autem nihil aliud eſt, quàm datis fideiuſſoribus ſecurũ aliquẽ facere [s]. Conſtringuntur namq pro ſatisdatione fideiuſſores, affirmatores [t], & nominatores [v] tutorũ: interdũ
12 quoq; & magiſtratus, qui non idoneos admittũt tutores, diſtinctione tamen & temperamento adhibitis [x]. Poſſunt enim magiſtratus cogere ipſos tutores ſatisdare, captis pignoribus [y]: vt non immeritò illis imputetur, ſi ſegniter id
13 iuſſerint. Verumtamen Guido Papæus [z] tradit, poſſe gerere tutorem adminiſtrationem ſatisdatione non præſtita, ex conſuetudine curiarum patriæ Dalphinalis, quæ ſeruatur & toleratur. Ad hoc caput etiam pertinet, ne liceat
14 tutori vel curatori pendente adminiſtratione tutelæ, vectigalia publica conducere [a]: ne detrectet iudicium nomine pupilli, ſed quoties opus erit, & defendat & inſtituat [b]. Sciuri ſine ea authoritate agentibus, contra pupillos iudicari non poſſe, & ſi pro illis poſſit, non interueniente tutore [c]; vel reſti-
15 tuendum eſſe minorẽ [d]. Et in ſumma, tutor & curator tenentur in rebus minorum eam diligentiam & curam adhibere, quam bonus paterfa. bona fide ſuis rebus adhibere ſolet [e]. Demoſthenes [f] inter capita accuſationis ſuſpecti Aphobi tutoris ſui, illud adiicit, *ὅτι καὶ τὸν οἶκον οὐκ ἐμίσθωσε, τῶν νόμων κελευόντων, καὶ τὸ παῖδος ἐν τῇ διαθήκῃ γεγράφθαι*, i. *quod nec domum locauit, vt iubent leges, & teſtamento patris cautum erat*. Quod autem pertinet ad diſtrahendas res, & tutoris ſagax conſilium & authoritas exigitur etiam, ſine qua pupillus non poteſt vendere [g]: ſed neque ipſe tutor paſſim poteſt, niſi obſeruata formula diſtrahendi à lege præſcripta [h]. Forma portò conſtat, ex inſpectione naturæ rei pupillorũ, & ex ſolemnitatibus adhibendis. Natura rerum alia mobilium quæ ſeruãdo ſeruari nequeunt, alia inutilium, alia vtilium, alia immobilium.

a Iulia. I tutor qui re perſonarum, l. 1. de adminiſt tuto P. l. tutores vel curatores, C eod.
b l. fin. arb tut. C. l. ſi quis tutel. C.
c d. l. tutor qui reperit orium
d Vlp. l. tutor, l. 3. §. turores, de ſuſpect. tutor lib. 26. P. tit. 10
e l. fin §. fin. arb tut. C. l. ſcimus §. fin autem dubius, de iur. delib li. 6 C §. ſanximus igitur, de hæ red & falcid. auth. coll. 1.
f Vlpia. l. 1 § officio tutoris, de tutel & ratio. diſtrah. libr. 27. P. tit. 3.
g § fin. de Attil. tuto. Modeſt l. ſi finē hę rede. l. 43. § Modeſtinus, in 2. de adminiſtr tuto.
h Vlpia. l. 1. de tut. & ratio. diſtrah
i Iulia. in l. quidam decedés, l. 6. de adminiſt. tutor. in P.
k l. nemo poteſt, de leg. 1. l. ius publicum, de pact. in P. l. qui cum tutoribus, de tranſact. P. eum ſimilib.
l Guid Pap. q 330. vbi plura de requiſitis ante adminiſtrationem tutoris.
m d. l. lex quæ tutores § ergo, de adminiſt tuto C.
n l. fin de oper pub. C.
o l. 1. 3 & fin de tuto. vel cur. qui non fa riſded lib. 5. C tit. 42. & 1. de ſatisd tu to. l. 1. 2. 3. 4. rem pup ſal. fore in P. glo in l. legitimos, de legit. tutor C.
p l. teſtamẽto datos, de teſta. tutel.
q d. l. teſtamento.
r l. legitimos, de tuto dandis &c
s l. 4 § fi de fideiuſſ. & nominat tuto. l. 1. 2. 3 eod.
t l. 9 ſatisd cogan.
v § pen de ſatisd tut.
x l. 1. de magiſtra cõuenien.
y § fi. de ſatisd. tuto.
z Guido Pa. deciſ. 330.
a l. vnic. ne tut. vel cu ra. vectig. pub. conduc. lib. 5. C. tit. 42.
b l. 1. & 2. qui legit. perſ ſtan in iudic. hab. cum ſimil.
c l. non eo minus, C. de procurato.
d l. pen & fi. ſi adult. rem iudica. C.
e l. generaliter, & l. à tutoribus, de admi niſtra. tuto in P.
f Demoſth. orat. 5. cõtra Aphobũ. idipſum obiicit in prima.
g l. pupillus obligari § pupillus vendendo, de autho tuto.
h Alex imper. in l. tutela pupillorũ, l. 7. de adminiſtr. tuto. lib. 5. C. tit. 37.

Olim quippe ex oratione habita vel recitata in ſenatu [a], prohibiti ſunt tuto- 16
res & curatores prædia ruſtica vel ſuburbana diſtrahere, niſi id fieri parentes teſtamento cauiſſent [b]: etiam ſi irritū ſit factum teſtamentum, cùm ex eo de mente teſtantis appareat [c]: etſi tantùm æs alienū eſſet, vt ex rebus cæteris non poſſet exſolui. Quo caſu prætor vrbanus erat adeundus, vt exiſtimaret quæ poſſent alienari, obligarive deberēt. Cuius orationis prohibitio tracta eſt ad alia bona à Iuſtiniano, & ad prædia vrbana ſeu ædificia, & ad mobilia, exceptis illis quæ ſeruando ſeruari nequeunt [d]: exceptis quoque neceſſariis venditionibus ſolemniter & ritè factis. Solemnes autem dicuntur illæ ſi concurrat primùm cauſa, quæ fieri venditionē cogat, veluti æs alienum pupilli, quod alitunde per inquiſitionem iudicis conſtet, non poſſe extenuari: cùm pupillus non habeat in numerato pecuniā, non in fructibus conditis, non in reditu vel obuentionū ſpe, vel in nominibus vnde ſolui poſſit [e]. Huc pertinet neceſſitas diuiſionis, ſi maior qui rem cum minore cōmunem habet ad diuidendum, pupillum vel eius tutorē prouocet [f]: aut ſi creditor qui pignori agrum à parente pupillo accepit, ius exequatur [g], ſitq; de ſimilibus neceſſariis [h]. Deinceps, cùm cauſa alienandi ſecundò exigitur perſona & authoritas 17
tutoris veri [i], non falſi vel eius qui pro tutore habetur [k]. Eam autem authoritatē in negotio quod cū pupillo gerit tutor, non poteſt ſibi præſtare directò, per conſequentias tamen poteſt: vt adeundo hæreditatē, cuius debitor erat obligatus pupillo [l]. Itē requiritur iudicis authoritas, quæ cauſas alienationis, 18
& æs alienū & debitum excutiat: decretum inquam eius [m], quo prætermiſſo minor poſtea poterit vendicare alienata, nec tenetur pretiū à tutore acceptū refundere emptori, niſi in quantum ditior factus, & quantū in ſuam vtilitatem conuerſum fuiſſe cōſtiterit [n]. Atq; non tantùm rem tanquā ſuam vendicat, ſed etiam & fructus; ſi emptor ſciuerit minoris fuiſſe, & ita decretum omiſerit [o], omni præſcriptione aduerſam pupillū ceſſante [p]. Neque ſufficit hic, cauſas neceſſitatis venditionis proponere iudici, niſi illæ ipſæ probentur apud acta [q]. Partes autē iudicis in hoc negotio quales ſint, ordine Vlpianus deſcribit [r]. Vim tamen habebit decreti & authoritatis iudicialis, reſcriptum 19
principis permittens alienationem [s]. Sed & præſcriptio poſt 25. annos, incipit aduerſus ius venditionis retractandæ ex defectu decreti: ſi poſt 25. annos ætatis non conqueratur de ea venditione, intra 5. annos continuos: aut de donatione intra decennium inter præſentes, & 20. inter abſentes, vel ſi expreſsè ratam habuerit [t]. Et hæc quæ de venditione diximus, ad omnem 20
pertinere puta alienationem, qua pupilli res deſinit eſſe [x]. Sicuti in cæteris iuris capitulis [y]. Et nominatim Cicero [z], de dote conſtituenda ſine tutore, *Quæcunque ſine tutore authore eſt dicta dos*, inquit, *nulla eſt*. Obſeruamus autem in 21
retractandis diſtractionibus rerum immobilium minorum, ſine ſolemnibus factis, methodum duplicem, qua iudicium de illis interpellatur. Nam aut nullam venditionem dicimus, & repetimus via nullitatis: & tunc, ad negotium non pertinet diſquiſitio quo prætio, viline an legitimo diſtractæ ſint. Aut verò per reſtitutionem agitur in integrum, & tunc prætij deceptio, & vilitas ſola irritas facit minoris venditiones, etſi interuenerit authoritas iudicis & tutoris [a]. Sed & in fructibus, reliquiſque diſtrahendis mobilibus, 22
quę debent in pupillorum vtilitatem vendi, tutor & curator quoque debent tempus oportunum & vtilius, & prætium quo pluris væneant, obſeruare: alioquin de negligentia, & damno reſponſuri [b]. Porrò in alia adminiſtratione, & actionibus, & iudiciis [c], conſiderari curam quoque tutoris & officium, ex ſuperioribus apparuit: cùm de verbis finitionis tutelæ, *ad tuendum eum &c.* loquebamur.

[a] Vlp. in l. 2. de reb. eor. qui ſub tute. vel cur. ſunt ſine decr. nō alien. vel ſuppon. libr. 27. Pandect. tit. 9
[b] l. 1. quan decre. opus non eſt. C.
[b] l. ſi de reb eor. qui ſub tute in P.
[d] l. ſed quæ tutores, de adminiſtr. tuto. C. l. fin. ſi maior fact. alien. rat. habuer.
[e] Vlp. l. magis puto, l. 5 § non paſſim, de reb. eor in P. l. ob æs alienum, l. 22. C. de præd & aliis reb. minor. l. 5. C. tit. 71.
[f] l. 1. §. ſi communis res, de reb. eor. in P. Vlp. l. ſi pupillorum, eod. tit. l. pen. de prad. & aliis reb minor C.
[g] l. 2. ſi aduer. vend. pig. C. l. 1. §. ſi communes. & l. ſi pupillorum, l. 7. §. ſi pupillus, de reb eor. qui ſub tut in P.
[h] l. 1. de prad. & aliis reb minor &c. lib. 5. C. tit. 71.
[i] l. vlt. § ſi autem, ſi prop. publ. penſit. C.
[k] l. qui neque, l. 8 de reb eor. in P. l. 2 de eo qui pro tuto. geſſit C. l. 3 C. de tuto. vel cura qui non latis libr. 5. C. tit. 42.
[l] l. 1 de author. & conſ. tuto. libr. 26 Pandect. l. quod dicimus, l. 7 & l. pupilla, eod. l. cum quædam, de adminiſt tuto. C.
[m] l. ob æs alienum, l. 22 & l. ſi. & to. tit. de prad. & aliis reb. minor C. l. ſi prædia, l. 11. de reb. eor qui ſub tute in P. l. ſi fundi, l. 13. § 1. eod. l. lex quæ tutores, C. de adminiſt. tuto.
[n] l. prædictum, l. 10. de prad. & al. reb. minor C.
[o] l. 2. & fin. ſi quis igno. reſtitu. minor. ſe tione decr. compara. lib. 5. C. tit. 71. l. vlt. de reputatio. lib. 2. C. tit. 42.
[p] l. 1. d. tit. ſi quis igno.
[q] l. minorum, l. 6. de prad. & aliis reb. minor. in P.
[r] Vlp. l. magis puto § non ſemper, cum ſuis verſic. de reb. eor qui ſub tut
[s] l. 2. quan. decr. op. non eſt, C.
[t] l. fin. ſi maior fact. alie. fact ſine decr. rat. habuer. lib. 5. C. tit. 74.
[x] l. 1. & 2 ſi maior fact rat habuer. lib. 2. C. tit 46. [y] l. non ſolum, l. 4. l. ſi ad reſoluendam, l. 7 & 8. de prad & al. reb. mino C. [z] l. fin. de reb. alie. non alien. lib. 4. C. tit. 51. l. 2. de fund dota C. [a] Cicero, pro Flacco. [a] l. & ſi is quem, ad. tit. de prad & aliis reb C. [b] l. tutor qui reperiuntur, § ſi tutor ceſſauerit, de adminiſt. tuto. in P. l. fin § fin. eod tit. C. [c] l. in vniuerſis, l. 23. C. qui tuto. dar poſſ lib. 5. tit 44.

Quæ

Quæ perſonæ tutelam gerere poſſunt. Caput 4.

1 Tutrix eſſe non poteſt mulier.
2 Tutela quomodo, & quale munus publicum eſt.
3 Mater quando & quomodo poſſit eſſe tutrix filiorum.
4 Tutores quibus morbis repellantur à tutela.
5 Debitores & creditores minorum, num tutores vel curatores eorum eſſe poſſint.
6 Tutores vel curatores legatione fungentes non dantur.
Nec qui ſe ingerunt, ſerui, milites, eccleſiaſticæ perſonæ.
7 Tutoribus dandis, quæ in illorum perſona magiſtratus obſeruare debet.
8 Tutor num Iudæus non Iudæo dari poſſit.
9 Iudæorum impij mores, & odium in Chriſtianos, & leges in eos editæ, prohibentes Chriſtianorum commercia & conuictum.
10 Tutores num poſſint eſſe pupillorum Chriſtianæ & orthodoxæ fidei, hæretici.
11 Tutores eſſe non poſſunt viles, quibus cum teſtamenti factio non eſt, maritus vxoris, non ſocer, nurus, malè moratus.
12 Tutores vicini quando dari poſſint.

1 NON omnes paſſim & indiſcriminatim perſonæ in hoc tutelæ munus vocantur, ſed quædam excipiuntur, quæ vel tutelam gerere non poſſunt; quia prohibentur, vel quia nolunt, quòd ſe excuſent, & immunitatem habeant. Proinde principiò arcetur à tutela gerenda mulier [a], propter ſexus infirmitatem: quippe quòd alienã ſubire defenſionem, munus eſt virile [b]: & publicum & ciuile munus mulieri ſubire non conuenit iure [c]. Eſt autem

2 eius generis tutela, nempe publicum [d], ratione authoritatis quæ tutoribus conceditur: cùm ciuium & rerũ conſeruatio in vniuerſum cõſiderata, publicam reſpiciat vtilitatem [e]. Priuatũ autem adminiſtratione [f], munus: cùm priuatum ſit, quòd ad ſingulorũ cõmoda pertineat [g]. Extra tamen iuris cõmunis regulas, matri & auiæ concedi placuit tutelam filiorũ vel nepotum [h]: atq; in illis naturalis affectio, qua præſumuntur habere curam liberorũ, ſingulari

3 modo iuris alias excludit pugnantes præſumptiones, quæ illis prohibere poſſent. Si tamen teſtamẽto paterno relinquantur adminiſtratrices, dominæq; tutrices ſunt, nec alius tutor dari poteſt: quia per illa verba, *dominam & adminiſtratricem relinquo* cenſetur tutrix, quia & tutor cenſetur dominus bonorum pupillorum [i]. Sed de hoc, & an minor 25. an. tutrix dari poſſit, & an teneatur renunciare ſecũdis nuptis & Vellæano, num etiam amittat ſecundis nuptiis tutelam, & ad quid teneatur relicta tutrix, & adminiſtratrix ſine redditione rationum, vide latè Boerium [k], Papum [l]. Quod ſi relicta non ſit tutrix mater in teſtamento mariti, vel patris, & alij aucupentur tutelam, ſi velit tutelam rectè & facilè à principe & æquitatis officina, id eſt, cancellaria, conſeque-

4 tur. Secundò, tutores eſſe nequeunt [m] furioſus, mutus, cæcus, ſurdus, & ſi qui vno oculo tantùm orbatus eſt [n]. Tertiò, perpetua valetudine afflictus, arcetur à tutela; vel aliqua temporali, quæ tamen tunc cùm dandus eſt, eum

5 tutorem vrget [o]. Quartò, creditores minorum olim, ſicut nec debitores, tutores eis dari poterant [p]: hodiè nequaquam [q]. Quinimo ſi ſubierint vel acceptauerint tutelam, priuſquam iudici verè expoſuerint debitum quale ſit, vel ius quod habent in bonis pupillorum, amittunt debitum ſi datui tutores ſint, non etiam teſtamentarij, vt placuiſſe ſenatui Gratianopolitano 6. Februarij 1461. notat Philibertus Bugnonius [r]. Quinto loco

6 ad vti

a l tutela plectunq; & l. fin. de tutel. in P. l. 2. de reg. iur. l ſcire oportet, l. 2. de tut. dat. ab ijs &c lib. 26. Pand. tit. 5.
b l. alienum detenſionem, C. de procurator.
c d. l. 2. de reg. iur. l. cùm prætor, de iudic. P.
d § 7 de excuſ. tuto.
e l. 2. de ijs qui ſunt ſui vel alien. iur. in P. § per. eos apud Iuſt. mil. argentarius. § 2. de edend. in P.
f Lat. l. 2. § tutela de excuſ. tuto. in P.
g l. 1. §. huius ſtudij, de iuſt. & iur. § huius ſtudij, eod. ap. Iuſtinia.
h l. 2. & auth. matri, quam. muſ. tuto. officio fung. poſſ. C. l. omnem, ad Tertull. C.
i l. qui fundum, § ſi tutor, pro empt. l. interdum § qui rem, de furt.
k Boer. dec. 184.
l Pap. ad teſto lib. 15. tit. 5 arreſto 2.
m l. 1. qui morb. ſe excuſa. C. l. poſt ſi ſteprum, de excuſ. tuto in P. l. 3. qui dar. tut. vel cur. poſſ. libr. 5. C. tit. 34.
n l. frater tuus, l. 19. C. de excuſ. tuto. l. 5 tit. 62.
o § item propter aduerſam valetudinem, de excuſat tuto. l. non ſolum §. fin. & l. idem Vlp. eod. in P.
p l. creditorem, l. 2. qui dar. tutor. poſſ. C. l. neque, l. 7. de excuſat. tuto. libr. 5. C. tit. 62. § item propter, eod. ap. Iuſtinia.
q §. 2. vt ij qui oblig. perſon. de hab. tut. minor. in auth. auth. minoris, qui dar. tut. poſſ. C.
r Bugnon. lib. leg. abrog.

ad vtilitatem minorum pertinet, ne illi qui in legatione ſunt, dentur tutores vel curatores à magiſtratibus: quia per id tempus quo in legatione ſunguntur, periculum ad eos non pertinet [a]. Sextò, qui ſe ingerunt, petuntque tutelas, & eaſdem prætio aucupantur, creandi non ſunt tutores [b], ſed potius ſubiciendi, vt ſuſpecti ſe vltrò offerentes [c], niſi alioquin idonei certo apparerent [d]. Septimò militiæ armatæ muneribus occupatus, nec tutor, vel curator etiam volens, dari poteſt [e]. Octauò, non ſeruus [f]. Nonò, non debent, nec poſſunt etiam eccleſiaſticæ perſonæ tutelas ſubire. Atque concilio epiſcoporum ſtatutum ſcribit D. Cyprianus [g], ne quis de clericis, vel miniſtris tutorem vel curatorem teſtamento ſuo ſcribat, quòd ij non niſi altari, & diuino miniſterio debeant vacare, & orationibus: & nemo militans Deo, ſeculatibus negotiis ſe immiſcere debeat [h]. Atque pro eo defuncto in altari orandum non eſſe, qui tutorē clericum dederit: imò ſacerdotem ab altari dimouendum, nec pro eius dormitione offerendum. Quæ tranſtulit inter pontificia decreta Gratianus [i]. Vnde eccleſiaſticis immunitas à tutelis data eſt, eccleſiaſtici muneris fauore, vt non cogantur tutelas ſuſcipere, vel curas [k]. Poſſunt tamen hodiè ſi velint legitimas ſuſcipere, demptis epiſcopo & anachoretis [l]. Tenentur tamen ad miſerabilium hominum tutelam omnes & ad defenſionem eorum etiam cuiuſcunque ſint eccleſiaſticæ gradus perſonæ [m]. Et decimo loco in ſumma cum reliquis, oportet magiſtratum & mo- 7
res creandorū inueſtigare: neque facultates enim, aut dignitas ita ſufficiens eſt ad fidem, vt bona electio, vel voluntas, vel benigni mores [n]. Vndecimò, non caret controuerſia, num Iudæus Chriſtiani tutor eſſe poſſit [o]. Placet au- 8
tem mihi non poſſe, quia cultus diuinus, & mores inde corrumperentur pupilli: quamuis Modeſtinus diſſentire prima fronte videatur, dum Iudæos nō Iudæorum eſſe permittit. Verùm ſi conſideremus eorum in corrumpendis moribus Chriſtianorū infidum morem, ipſe eodem reſpōſo apertè repellit [p]. Contemnunt enim alios, qui ſuæ religionis non ſunt. Et vt ait Iuuenalis [q]. 9

Quidam ſortiti metuentem ſabbata patrem,
Nil præter nubes, & cœli numen adorant,
Nec diſtare putant humana carne ſuillam,
Qua pater abſtinuit: mox & præputia ponunt.
Romanas autem ſoliti contemnere leges,
Iudaicum ediſcunt, & ſeruant, ac metuunt ius,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moſes,
Non monſtrare vias eadem niſi ſacra colenti,
Quæſitum ad fontem ſolos deducere verpos.
Sed pater in cauſſa, cui ſeptima quæque fuit lux
Ignaua, & partem vitæ non attigit vllam.
Sponte tamen iuuenes imitantur cætera: ſolum
Inuiſi quoque auaritiam exercere iubentur.

Nec eſt quod referam quanto odio in Chriſtianos flagrent, quoties ad necem vſque inſidiati fuerint: proſtant enim palámque ſunt exempla, vbicunque illis permiſſa fuit habitatio. Et Conſtantinus [r] illorum in Chriſtianos odium lætale conſtitutione duxit coercendum, *Si quis*, inquit, *Iudæorum poſt hanc legem, aliquem qui eorum feralem fugerit ſectam, & ad Dei cultum reſpexerit, ſaxis aut alio furoris genere, quod nunc fieri cognouimus, auſus fuerit attentare, mox flammis dandus eſt, & cum omnibus ſuis participibus concremandus.* Et Theodoſius [s] & Valentinianus, & Gregorius IX [t]. ademerunt Iudæis omnes adminiſtrationes & honores, & poteſtatem inter Chriſtianos, ne inſultent fidei noſtræ. Quamobrem cùm docuerimus maximè perſonæ dari tutores & moribus, vita autem noſtra religione, vt ait Plinius [u], conſtet, certè pro religione ſtatuendum erit [x], & ſi quædam contrarium ſuadere videantur aliquibus. Prætioſior enim cunctis rebus ani-

ma

a l. ſcire oportet, l. 21 §. eos qui in legatione, de tutor. & cur. dat ab iis qui ius dan. &c. lib. 26 P tital § l. in omnem, eod.
b d l ſcire oportet §. fin. l. 3 §. tutor qui ad alimeta, de ſuſp. tutor.
c l. quæ omnia § 3 de procur. in P. l. ſi quemquā, de epiſc. & cler. C. l. prætor, § neque, de offic. præf. in P.
d Paul. l. vxori, l. 18 ad leg. Cor. de fal. l. b 48. P. tit. 10.
e l. 4 qui dar. tuto. poſſ. C. § idem & in milite, de excuſ. tuto. ap. Iuſtinia l. ab adminiſtrat o ne, l. 7 de lega lib. 6 C. tit. 17.
f l. in ſeruili, l. 7. qui dar. tuto. poſſ. C.
g D. Cyprian. lib. 1. epiſto 9
h 2. ad Timoth. 2. ca. 2. 3. 4 86. diſt. tit. ne cler. vel mona. &c
i ca. fin 88 diſt.
k l. generaliter, de epiſc & cler. ca generaliter, 16 q 1.
l § amabiles, de iudæ: epiſcolla. 9. authen perſoyteros, de epiſc. & cler. C
m ca peruenit, 56 diſtin can decernit. 88 diſtin ca licet, 87. diſt ca generaliter, 16 q 1.
n l ſcire oportet, l. 21. § penul. de tuto. dat ab iis & cui P. l in confirmando, de teſtam. tute.
o Agitat hanc quæſtio. Iaſon in L. 1. de iuſt & iur. Bartho. & al. j, in l Ipadonen. § tam autem, de excuſat. tutor.
p Modeſt. in l. ſpadonem, l. 17 de excuſat tuto. in P.
q Saty. 14.
r l. 2. de Iudæ. libr. 1. C. tit. 12.
s l. fin. eod.
t c ex ſpeciali, c. 18. de iudæ. ap. Grego.
u Plinius.
x l. ſunt perſonæ, de relig & ſump. fune. in P.

ma eſt [a], cuius vitæ magis conſulendum: & ideo ſicuti ſuſpicio inſidiarum in vitam minoris, prohibet, ne pupillus inter ſuſpectas huiuſmodi perſonas educetur [b], multò magis vbi ſuſpicio eſt periculi animæ. Prohibuit & Conſtantinus [c], Iudæis hæreticiſque, habere ſeruos Chriſtianos. Idipſum & pontificia iura cauent [d]. Vt non immeritò in ſua poteſtate prohibeantur habere liberos. Quin & concilio Lateranenſi ſtatutum [e], non licere Iudæis vel Agarenis, prætextu alendorum puerorum ſuorum, nec pro ſeruitio, vel alia qualibet cauſa, mancipia Chriſtiana in domibus ſuis habere, non liberas nutrices, non mercenarios Chriſtianos [f]. Quoniam, vt ibi ſcribitur, Iudæorum mores & noſtri, in nullo concordant: & facilè ob continuam conuerſationem & aſſiduam familiaritatem, ad ſuam ſuperſtitionem & perfidiam, ſimplicium animos pertraherent. Et ob id etiam, in concilio generali placuit [g], vt habitu & veſtitu eſſent diſtincti Iudæi inter Chriſtianos commorantes, ne latentes Chriſtianæ inſidientur fidei. Duodecimò, hæc eadem quæ diximus de Iudæis, in hæreticis obſeruanda ſunt, vt iiſdem quibus Iudæi rationibus repellantur à tutela orthodoxorum, & Chriſtianorum: ſerpit enim doctrina eorum, vt cancer, ſicut voluit D. Paulus [h], prohibentúrque eorum nõ tantùm conſortia, ſed etiam ſalutatio, vt nec eis dicendum eſſe, aue, D. Ioannes admoneat [i]. Decimotertiò, non gerit tutelam turpis perſona, cui nec tutela cum ſatisdatione committi debet [k]. Decimoquartò, teſtamento tutores ij dari poſſunt, cum quibus teſtamenti factio ſit [l], videlicet paſſiua, hoc eſt, qui capere ex teſtamento poſſint: alioquin ſi de actiua agatur, qui teſtamentum facere non poſſunt, & ipſi tutores dari poſſunt, vt filiifamilias [m]. Verumtamen & de hac re Vlpianus ſic ait [n], *Teſtamento dari poſſunt q, cum quibus teſtamenti faciendi ius eſt, præter Latinum Iunianum: nam Latinus habet quidem teſtamenti factionem, ſed tamen tutor dari non poteſt, id enim lex Iunia prohibet. Et lex Iunia tutorem fieri iubet Latino impuberi eum, qui ante manumiſſionem ex iure Quiritium fuit.* Decimoquintò mariti etiam tutores vel curatores vxoris, dici non poſſunt datitij [o]: quia iure ipſo Romano mulieres ſunt in tutela & cura maritorum, vt diximus in poteſtate in vxores. Decimo ſextò, nurui ſuæ nemo curator dari poteſt [p]. Decimo ſeptimò, quando ex inquiſitione magiſtratuum vel præſidum dantur tutores, ſolet inquiri ſecundum Theophilum [q], ſit ne qui eſt dandus locuples, frugi, probus vita, an vitæ pignora, hoc eſt, liberos habeat: item an eam quæ ſe progenuit patriam amet, ſecundum Conſtantinum Harmenopulum [r]. Decimooctauò aliquando in controuerſiam venit, num deficientibus teſtamentariis & legitimis, dari poſſent tutores vicini pupillorum, nulla affinitate vel cognatione illis cõiuncti, ſed tandem placuit poſſe, ni ſe alia iuſta ratione excuſent, ſenatuſc. Patiſ. 21. Maij 1534 [s]: quia etiam protinus extraneus, & ignotus tutor dari poteſt.

a L. ſanctimus, de ſacroſan. eccleſ. C

b L. 1. & fin. vbi pupilli educ. deb. in fi. Iuſtin C eod.

c L. ne Chriſtia mãcipent, vel Iudæi habeãt lib. 1. C. tit. 17.

d C. 7. de Iudæis. libr. 5. Decretal. tit. 6.

e C. Iudæi ſub. cap. 5. eod.

f C. nullæ, 8. eod. C. & ſi Iudæos, c. 23. eod.

g C. in nonnullis, c. 15. de Iudæis.

h Ad Timoth 2.

i 2. D Ioan epiſto. cap. 1.

k L. teſtamento datos, l. 17. de teſtam. tute lib. 26. P. tit. 2

l L. teſtamento tutores, l. 23. eod.

m §. 1. qui dar. tut. poſſ. apud Iuſtinia. Vlp. l. & quis, l. 18. §. fin. de excuſ. tut. in P

n Vlpia in tit. vlis iuris, titu. 11.

o L. 2. qui da. tutor. poſſ. lib. 5. C. titul. 34. § pen. de excuſat. tuto. ap. Iuſtin.

p L. licet orationis, l. 17. de excuſat. tut. C.

q Theoph in § 1. eo. & in §. ſed ex his, de Attil. tut. in Inſtitutio.

r Harmen. libr. 5. promptuar. tit. 11.

s Pap. lib. 15. areſtor. titul. 5. areſto 1.

De ſuſpectis tutoribus. Cap. 5.

Lib. 26. P. tit. 10. Lib. 5. C. tit. 43. Lib. 1. Inſtit. 26.

1 *Tutores ex quibus cauſis vt ſuſpecti remoueri poſſunt: Ea ijſdem ne dentur impediri poſſunt.*
2 *Tutor ſuſpectus quis dicatur.*
3 *Tutor ſuſpectus ex quibus cauſis fieri poteſt.*
4 *Tutor pauper bonæfidei vt ſuſpectus remoueri non poteſt.*
5 *Tutor vt ſuſpectus quomodo remoueatur à iudice.*
6 *Tutores vt ſuſpectos qui accuſare poſſunt.*
7 *Tutori vt ſuſpecto accuſato interdicitur adminiſtratio.*
8 *Tutor de ſuſpecto pendente adminiſtratione non finita tutela accuſatur.*

9 Tutor coram quo iudice de ſuſpecto accuſatur.
10 Tutoris ob dolum remoti infamia pœna.
ἐπωβελία multa quid. cod.

NON idoneus dicitur quoque tutor, qui ſuſpectus in fide vel opera videtur, atque ex iis cauſis quibus ſuſpectus remoueri poteſt datus, ex iiſdem prohiberi poſſe ne detur arbitror. Suſpectus intelligitur, qui ex mala fide tutelam adminiſtrat[a]. quiue his moribus præditus eſt, vt in ſuſpicionem veniat[b]. Suſpicio perfidiæ vel incommodi pupilli, ex perſona tutoris certum non habet malitiæ tutoris iudicium aliquando, ſed num talis ſit, qualis malus præſumitur, argumentũ & opinionem: vnde in dubio, ne quod veremur contingat, vel ne quod detectum eſt malum ſerpat, leges præſidium & cautionem dant, & delictis obuiam eunt. Atque ex decemuirali lege ſuſpecti crimen deſcendit[c], quod proponi poteſt cõtra quoſlibet tutores[d]. Suſpectus itaque multis ex cauſis quis ſit, veluti primùm ſi tutor rationes cum collega non communicet[e]. Si fortè graſſatus in tutela, aut ſordidè egerit, aut perniciosè pupillo: ſi rerũ eius aliquid interceperit, expilauerit ue ante vel poſt tutelam[f]: ſi tutor inimicus fuerit pupillo, parentibúſue eius, nec reconciliatus illis ſit[g]: ſi res venitas ſine decreto vendidit cum fraude[h]: ſi ad alimenta præſtanda pupillo copiam ſui non faciat[i]: qui non facit inuentarium, nec pecuniam ad prædiorum comparationem conferre vel deponere pertinaciter pertitat, quoad emptionis occaſio inueniatur[k]: ſi ſegniter, ſi fraudulenter ſe gerat[l]; ſi contumaciter adminiſtrationem recuſet[m]: ſi copiam ſui vocatus in ius pertinaciter non faciat[n]: ſi cum ignauia, neglegentia, vel dolo gerat: ſi cum ſimplicitate, ruſticitate, inepti a[o]. Generaliter alis quoque iuſtis de cauſis remoueri quis poterit, ſi prætorem mouerint, cur exiſtimet aliquem non debere in tutela verſari[p]. Placuit tamen tutorem, quamuis pauperem, fidelem tamen ac diligentem, non eſſe remouendum à tutela ideo vt ſuſpectum[q]: optimúmque factum viſum eſt potius curatorem adiungi, quàm eúndem cum nota fidei & exiſtimationis remoueri, vtait Modeſtinus[r]. Ex his itaque cauſis à tutela remouetur tutor, vel officio iudicis, ſi apertis argumentis liqueat illi eum eſſe ſuſpectum, vel ſi accuſatio ea de re inſtituta coram eo fuerit[s]. Accuſant autẽ & probant ſuſpectos, omnes parentes, proximi, cognati pupilli, & quibus pietatis affectio officium hoc promouet[t]: item contutor[v], etſi ille ſit iam remotus vt ſuſpectus: liberti pupillorum[x]. Et hac pendente accuſatione interdici adminiſtrationi tutori poſtulato de falſo placuit, alio interea pro adminiſtratione ſubordinando[y]. Siquidem dignum obſeruatione eſt, agi in tutores vt ſuſpectos pendente tempore tutelæ, nam finita tutela ob eadẽ quibus quis ſuſpectus ea pendente poſtulari poteſt, agitur non de ſuſpecto, ſed actione tutelæ[z]. Porrò ſuſpecti accuſatio pro tribunali tantùm examinari poteſt, inquit Marcellus[a], & nullus alius de huiuſmodi quæſtione pronuntiare poteſt, quàm prætor Romæ, in prouincis autem præſides, & legati proconſulis[b], & is cui à prætore iuriſdictio mandata eſt. Interdum atrocia in pupillos cõmittentes remoti, ad præfectum vrbis pro eius arbitrio puniendi grauiter remittuntur[c]. Qui autem vt ſuſpecti remoti ſunt, ſi ob dolum, famoſi ſunt: ſi ob culpam, non æquè[d]. Et fraudatores tutelarum turpi iudicio coercendos dixit Cicero[e], ex lege 12. tab. Et æſtimationis ſummæ pœna, id eſt infamia[f], Vt actione tutelæ damnatos Vlpia. infamia notari ait[g]. Idem & apud Græcos ex Demoſthene colligitur[h]. Ideo qui hac actione agebat, niſi reum perageret, ſexta parte litis æſtimatæ multabatur, quæ in reum abſolutum veniret. Multa ἐπωβελία ideo dicta, quòd in quamlibet drachmam calumniæ reus, obolo multaretur, cùm ſeni eſſent oboli in drachma[i].

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

a § ſuſpectus autem, & § inoffitiose, de ſuſp. tutor. Vlp. l. ſi creditores, l. 15. verſ. ſed ſuſpectus, de pignor. credit. l. 10. 42. l. item 6

b § fin. de ſuſp. tutor. l. ſuſpectũ, eo in P.

c Vlp. l. 1. § ſecundum, de ſuſp. tutor. in P.

d d. l. 1. § oſtendimus, eod.

e l. actus, l. 20. de admin. tut.

f Vlp. l. 3. § nunc videamus, de ſuſp. tutor. in P.

g d. l. 3. § ſi tutor inimicus, §. improbe, de excuſ. tut.

h d. l. 3. § Verus & Antoninus, l. 4. & l. etſi quidem, de prædi. & alienat. minor. C.

i d. l. 3. § tutor qui alimenta, de ſuſp. tutor. l. ſi vbi pupillæ debeb. in P. § ſi quis tutor, de ſuſp. tutor.

k d. l. 3. § tutores, & l. fin. § fin. arbit. tutelæ C.

l l. in poſtulandis, l. 5. de ſuſp. tutor. C. l. 4. eod.

m l. 3. C. eod.

n Vlp. l. impuberib⁹, l. 7. § fin. eod. in P.

o l. hæc autem, l. 4. § fin. eo in P. l. 3. § fin. eo.

p Vlp. l. 3. § ſi tutor, de ſuſp. tutor. in P.

q l. ſuſpectum, l. 8. eod. in P. § fin. eo l. ap. Iuſtin.

r Mod. l. ſi tutor, l. 9. eod. l. piratis, l. 6. C. eod. titul. § fin. eod. ap. Iuſtinia.

s l. 3. § præterea, de ſuſp. tutor. in P.

t l. piratis, l. 6. § fin. eod. C. l. 1. § conſequens, eod. titu. l. § conſequens eſt, eod. ap. Iuſtinia.

v l. 3. de ſuſp. tutor. in P.

x d. l. 3. § 1.

y l. cum quem, l. 7. eod. C. § ſi quis autem, eod. ap. Iuſtin. Vlp. l. quod ſi tutor, l. 14. § 1. de ſolutionib. l. 46. P. tit. 3.

z l. 1. C. de ſuſp. tutor. l. item ſi in P. l. ſi, & l. ſi tutor, de fi. & l. 1. q. de tutel. Ratio dubit. ab in P. § ſed ſi ſuſpectus, de ſuſp. tutor.

a Marc. l. 1. § ſuſpecti, ad Senat. Turp. lib. 48. P. titul. 16.

b § 1. de ſuſp. tutor. ap. Iuſt. l. 1. § damnatos, eod. in P.

c l. 1. § fin. & l. 2. eod. in P.

d § ſuſpectus, & § oſtendimus. eo ap. Iuſtin. l. 3. § ſi eo. tit. in P. l. fi. C. eod.

e Cic. 3. Att. C. cit.

f Idem pro Roſcio.

g l. 1. de iſt. § qui notatus eſt.

h Orat. 1. con. Aphobum, circa finem.

i Budæus de aſſe.

De

De excusationibus legitimis tutorum. Caput 6.

Lib. 27 P. tit. 1. Lib. 5. C. tit. 62. Lib. 1. Inst. tit. 25.

1 Tutelam gerere habet periculum animæ.
2 Excusatio tutelæ quid.
3 Excusationum causæ in genere.
4 A tutela quando paupertas excusat.
5 A tutela se excusat, qui alterius est prouinciæ, quàm bona pupilli.
6 Tutelæ tres aut duæ curæ, quando ab alia tutela noua excusant.
7 A tutelis excusant negotia alia necessariò gerenda.
8 Liberi qui, & quot à tutela dant excusationem.
9 Excusationes à tutela vel cura ex parte personarum quot, vt si quis fuerit tutor, si inimicus, si valetudinarius, si litem habeat, si minor.
10 Septuagenarius quare à tutela & cura excusatur.
11 Item alienigena, & de aliis causis excusationis.
12 Excusationes à tutore vel curatore ante administrationem sunt & intra 50. dies proponendæ, posteà perperam proponuntur.
13 Excusatione non vtitur qui promisit defuncto patri subire tutelam, vel qui subscripsit dationi, vel legatum ob id acceptauerit.
14 Vtilitas legitimæ excusationis.

1 QVEMADMODVM proximè pertractatæ personæ idoneæ non sunt administrationi tutelæ, quia reiiciantur inuiti: sic nec qui se excusant ab hoc munere, & nolunt illud subire, accommodi non sunt, cùm cogi nequeant. Sunt enim aliqui, qui Dei memoriam habentes, inquit Iustinianus[a], ad tutelam & curam suscipiendam difficulter accedant: non solùm vt labores recusent, sed ne pupillorum gratia in animæ periculum incidant. Quidam tamen illegitimè, quidam legitimè tutelæ onus deprecantur: proinde de legitima excusatione agendum est. Excusatio hæc est, mu-
2 neris ritè delatæ tutelæ ex iustis causis legitimè propositis, exceptio. Munus genus est, quia alia plura genera quàm tutelæ[b]: reliqua differentias cõstituũt. Exigimus in hac excusatione ritè delatam fuisse tutelam, hoc est, vt idoneus is sit tutor, si vellet cui defertur: etenim illi qui idonei iure communi non sunt, excusatione non egent, pro reiiciendo munere vel onere. Veluti si ij qui dari non possunt, dati sunt: vel qui dari possunt quidem, ab iis tamen qui dare non possunt, dentur; aut quibus non oportet, aut non eo quo oportet modo[c]. Priuatio enim præsupponit præcedentem habitum[d].
3 Dari autem non possunt illi, de quibus proximè antè diximus. Excusantur autem primùm ratione rerum, dehinc ex qualitate personarum, & subinde
4 ex aliis negotiis, quæ cum pupillo vel aliis sunt, vel futura sunt. Ratione rerum se excusant ob inopiam pauperes, si se impares oneri iniuncto possint probare[e]. Videlicet si eius generis sint, qui repositas non habeant facultates, in victúmque necessaria, nisi manibus operentur, & conquirant: talésue sint pupilli facultates, quæ non permittant tutorem ab administratione abscedere[f]. Quamobrem qui in collegio pistorum operatur in pistrino per semetipsum, excusatur non aliter[g]: & ita mediocritas quoque, & rusticitas excusationem aliquando dant[h]. Et ideo cessante paupertate, & fa-

a § quoniã, vt hi qui perhib. oblig. se hab. res munt. in auth. colla 6. tit. 2.
b tot titu. de munerib. & honor.
c Modesti. l. scire oportet, l. 15 § qui non iustè, de excusat. tuto. in P.
d l. decem, de verbo. ob. l. Iulianus, de diuort. in P.
e Vlpia in l. paupertas, l. 9 de excus. tuto in P. §. sed & propter paupertatem, eod. titu.
f l. post susceptam, 41. § fin. eod. titul.
g l. fin. eod.
h Vlp. in l. athletæ, l. 2 §. fin. eod.

a l non tãtùm § eos qui de ea re tutor. in f

b Modeſtin. in l. ſi ſolùm, § 12 § & qui in teſtamento, eõd.

c § item vna cneia, de excuſ. tuto. l. 3. 4. 5 6. eod in P.

d l ſpadonem, l. 17. § fin eod. P. l ſolitarè, eod. C. l. vni. q mun tute. ſe excuſ. lib 5 C. t. 69.

e l. exactores tributorum, l. 10. C. de excuſ. tuto.

f l Geometræ, & l. menſores frumentarios, eo in P. § nẽ D Marcus, eod ap. Iuſtinia Hermogenianus, in l. adminiſtrantes, l 44 eo. in P. l Imperatores, l. 33. eod. & §. & qui, de excuſat. tuto ap Iuſt.

g Lathletæ, § 1 eo.

h l. fin. qui dat. tuto. poſt. lib. 5. C. tit. 54.

i Coloni, l. 8 de excu. tuto C l. ſpadonem, l. 17 § qui ve dagalia, eod in P.

k l. fin C eod l. fin de ſilentia. libr. 12. C.

l Iatrices, l. 6 § remittuntur, de excuſ tuto. in P.

m l non tãtùm, l 10. § is qui additate, eod in P.

n l. ii duas, l. 6 § Grãmatici, & ſeq. §§ & l. ſed & reprobare, l. 7. in princ. § 1 eo

o d l. ſed & reprobari § fin

p §. hæc autem, in proœ. Pandectarum.

q arg. l præſes prouinciæ de ſerui. C. l. fi. de curat. furio. C.

r l. 2 § remittit, & ſeq de excuſ tuto. § 1 & ſeq eod. ap Iuſtinia.

s d. § 1. eod. l bello amiſſi, l. 22. eod. in F.

t l. vn. c de iis qui mune libe. ſe excuſ lib 5 C. tit. 66

v l. libertus, l. 17 § libertus, ad municipal lib. 50 Dig. tit. 1

x § qui tutelam, de excuſat tuto. l. curator, C. eod.

y l athleta, § pen. & fin. eod P § ſimiliter eos, eod ap Iuſtin

x d l athletæ § dat remiſſionem, § ſi propter, eo. apud Iuſtinia.

a § item propter adnectem, eod. l. item Vlpia, & l. non ſolũ § fi. & l ſeq. eo

b l. ſi pupillum, & l. propter litem, eo. in P. § nẽ propter litem, eod. ap Iuſtin l. ſi vt allegat, C eod.

c l. quod res C eod.

d § minores, de excuſat. tuto ap Iuſtinia l. fin. de legi hæred C. l. non ſolùm, l 12 § fi libertus, eod. in P facit pro ratione, conſeccotium, de ætat. & qualit

e § item maior, de excuſ. tuto. ap Iuſtin l. 2. eo. in P. l vni qui ætate ſe excuſ lib. 5. C. tit. 66. l. 3. de iur. immunit in F.

f Plal 89.

g Diog Laertius in vita Solone.

h l idem Vlp. l. 14 § fin. de excuſat. tuto in P. Calliſt. in l. non tantùm, l. 17. § liberibus, eod. tit. Vlpia in l illud vtiliſſimum, l. 22 l. propter litem, l. 24 § licet datus, l fin § fin. eod tit. l. 2. & 11. C. eo.

i l humanitatis, l. 7. C. de excuſ. tuto

k l pen C eo tit

l l ſed & milites, l. 1. e § ſcitur autem, eo in F.

m l. ſi ſe oportet, § qui non iuſſe, cũ ſimilibus ibi per glo. nota. de excuſ. tuto. in P. l. ſi nemo. § fi. de tella. tute. in F.

n d. l. ſi ſe oportet § multa

cultatibus additis, non competit excuſatio [a]. Recuſant rectè etiam onus 5
tutores dati teſtamento, ſi res adminiſtrandæ ſint in alia quàm ſua proun-
cia [b]. Et illi quoque qui pertractandis aliorum rebus occupati neceſſariò 6
ſunt, excuſatione donantur: vt qui tres iam verè tutelas vel curas habet &
adminiſtrat, quia aliis & iſtis non poſſet commodè ſupereſſe [c]. Niſi eas af-
fectauerit, quia affectatæ non adſcribuntur numero [d], nec honorariæ. Ideo 7
etiam quibus tributorum exactio commiſſa à principe [e], vel aliarum rerum
adminiſtratio, ea durante excuſantur [f]: quales qui præſidatum gerebant
Aſiæ, Bithyniæ, Cappadociæ, & aliarum prouinciarum [g]: patrimonialis colo-
nus [h], excepto conductore [i]. Item excuſantur ob dignitatem adminiſtrato-
riam ſilentiarij principis [k], magiſtratus ciuitatum [l], excepto Aedili [m]: & qui
occupati ſunt aliis rebus publicis, quales grammatici, ſophiſtæ, oratores,
philoſophi, qui publicè iuuentutem profitentibus profunt, & medici [n], doctores legum,
non quidem qui in aliquo præſulatu docent, ſed ſi Romæ [o], vel in alia re- 8
gia academia profiteantur publicè [p]. Adminiſtratio quoque liberorum
propriorum viuorum legitimorum, quæ plena curis eſt, & ſolicitudinibus,
vt æquum non ſit patrem ab illa naturali diſtrahi, vt extraneis, ſuis relictis,
opem impendat [q]: ſi modò tot ſint, qui totum eum deſiderent. Vnde nu-
merus definitus eſt liberorum ad excuſationem ſufficiens, in quorum recu-
piuntur ſeriem nepotes, neptéſue ex filiis maſculis [r]. Et qui in bello eccidere pro republ. Romæ ſufficientibus tribus, in Italia quatuor, in aliis pro-
uinciis quinque [s]. Item qui patroni ſenatoris negotia gerit, à tutela de-
creto patrum excuſatur [v]. Ex capite quoque perſonarum, teneri poſſunt 9
tutelæ vel curæ; veluti ne is qui tutor fuit, curam eiuſdem cogatur ſubire [x].
Si humilis ſit perſona, & analphabetus ſimul, nam vtrumque requiritur, nec
alterum ſufficeret [y]. Inimicitiarum etiam præcedentium capitalium ſine re-
conciliatione cum patre pupilli allegatio excuſationem habet [z]. Vt ſi obi-
ciatur valetudo aduerſa adminiſtrationi poſtulatæ [a]. Si his futura ſit cum
pupillo, vel exiſtat de vniuerſitate bonorum, putà quia ſe hæredem arbi-
tratur, vel alio modo dominum: etenim de re ſingulari vel parte bonorum
lis, non eſſet legitima excuſatio [b]. Et proinde communio rerum, vel de ea
controuerſia, cùm per curatorem pupillo ad communia turanda datum ex-
pediri poſſit, non eſt iuſta excuſatio [c]. Aetas quoque, quæ ad negotia tra-
ctanda pupillorum idonea non eſt, excuſat à tutelæ munere, veluti minor 25.
annorum: qui enim ſe tueri non poſſunt, aliorum tutelam ſubire non de-
bent, & ita iure repelluntur à tutela [d]. Maior etiam 70. annorum à tutela & 10
cura ſe poteſt excuſare [e]. Dies annorum noſtrorum in ipſis, ſeptuaginta
anni: ſi autem in potentatibus, octoginta anni, amplius eorum labor & do-
lor [f]. Solon humanæ vitæ terminum etiam ſeptuaginta annos eſſe ait [g].
Qui neq; ciuis, neque incola eius loci eſt, in quo tutor datur, rectè detrectat 11
adminiſtrationem [h]. Item quis non cogitur ſuſpicere tutelam vel patroci-
nium contra fratres vel filios [i]. Et nauiculatij excuſantur à tutela extranco-
rum, non eorum qui ſunt de corpore eodem, ſeu de collegio [k]. Et qui ingre-
di ciuitatem nequeunt, vt ignominia miſſi, ab vrbicis excuſantur tutelis [l].
Quæ interuenunt quoque in excuſatione proponenda, & proſequenda, cõ- 12
ſidera: primùm vt ea ante adminiſtrationem vel confirmationem tutoriam
edatur, nam ſi poſteà proponatur, ſerò fit, nec proficit [m]. Sed & tempus
iure definitum eſt, intra quod qui ſciuit ſe tutorem datum, excuſationem
debet obicere: nempe quinquaginta dierum, ſi in ciuitate, vel intra cẽ-
teſimum à ciuitate lapidem ſit [n]. Qui autem ſupra centum miliaria à ci-

uitate

uitate abeſt, viginti milliaria habebit vltra numerata in vnamquamque diē, à qua cognouerit: oportet enim manifeſtari ei à præſidibus, vel in faciem, vel in domum: & extra hos, alios triginta dies habebit ad excuſationem [a]. Peragi autem debet negotium à die nominationis intra quatuor menſes [b]. 15 Subinde animaduertendum, num is qui tutelam recuſat, patri pupillorum viuenti promiſerit tutelam ſe ſubiturum: tunc enim remiſſa excuſatione cogitur ſubire eam [c]. Idipſumque ſtatuendum, ſi dationi teſtamentariæ ſe ſubſcripſerit [d], vel legatum relictum accipiendæ tutelæ cauſa agnouerit [e]: 4 quod non poteſt iure conſequi, niſi poſt acceptam tutelam [f]. Porrò veritas legitimæ & iuſtæ excuſationis erit, vt excuſatus à periculo tutelæ ſe eximat [g].

a d. l. fin. § qui annos, & § ita & §. conſequens

b l. quique in 2. diuerſa, cod. tit. in P. l. quinquagenta, eod. C.

c l. ſpadonem §. qui pater de excuſ. tut. in P. § item ſi propter, eod. ap. Iuſtin.

d Papinian. excipientem, l. 2. de collat. tut. lib. 26. P. tit. 2. l. vxori § qui ſe filio, ad l. Cor. de fall.

e l. poſt legatum §. antepenult. de iis qb. vt indig. in P.

f l. qui tutelam 2. in fin. de teſta tut. l. Nazennius, d. excuſat. tutor. cum diſtinctionibus ibi adiectis.

g l. ti tutor, C. eod. tit.

De diuiſione tutelæ, formuliſque tutorum in vniuerſum. Cap. 7.

1 *Continuatio & epitome dicendorum.*

2 *Tutela in datiuam, & permiſſam diuiſa. Permiſſa teſtamentaria, datiua legitima, & à magiſtratibus data. Mixta à teſtatore & magiſtratu confirmata: Vnde & tutores aliquando honorary & nouitiæ cauſa dati.*

1 EXHIBITA imagine generali tutelarum & ſubſtantia, cum partibus eius, rerum, & perſonarum, diuiſionem explico, in qua quemadmodum, & à quibus, & typū ſecūdum quē tutores dari & confirmari poſſunt, exhibebimus, & quibus dari poſſint: vnde & quæ affinia curæ, & diſſidentia ſunt, & conuenientia annotare licebit. Igitur tutela vel permiſſa, vel datiua dicitur, vt ex finitionis verbis tutelæ [h] ibi, *iure ciuili data, vel permiſſa*, liquet. Permiſſa, teſtamentaria alio modo dicitur: quia iure ciuili permiſſum eſt parentibus, tutores filiis ſuis dare [i]. Datiua iuris ciuilis duplex, vel quæ defertur à lege immediatè, nullo alterius perſonæ adhibito miniſterio, & legis ſolius authoritate, ideò legitima [k]: alia datiua, delata per leges miniſterio magiſtratuum Mixta inde, quæ à tutore, vel à iudice dari poteſt, dicitur. Ex his honoraria alia, à qua tutores quoque teſtamentarij, legitimi datiij, vel datiui, & honorarij dicuntur: quibus & addi poſſunt, qui propterrerum notitiam dantur.

h l. 1. de tutel. in P. § 5. eod. ap. Iuſtinia.

i § permiſſum, eod. l. 1. de teſtam. tute. in P.

k l. legitima, de pact. in P.

De teſtamentaria tutela, & eius confirmatione: & de tutoribus teſtamentarijs & confirmatis. Cap. 8.

De teſt. tute. lib. 26. P. tit. 2. Lib. 5. C. tit. 28. Inſtitut. tit. 13. & 14.
De confirmando tuto. Lib. 26. P. tit. 3. Lib. 5. C. tit. 29.

1 *Poteſtas dandi teſtamento tutores à patria poteſtate. & 3.*

2 *Tutor dari non poteſt certæ rei, nec teſtamento, vel codicillis inualidis.*

3 *Cura*

3 *Curator teſtamento dari non poteſt, tutor poteſt.*
Tutor teſtamento non datur ab alio, quàm à patre: verùm datus à iudice confirmatur.
4 *Qui teſtamento tutores dari poſſint.*
5 *Tutores dari poſſunt quomodo teſtamento.*
6 *Tutores teſtamentary quando confirmantur.*
7 *Curator à patre teſtamento datus confirmatur.*
8 *Officium iudicis quale in confirmando tutore.*
9 *Tutores & curatores à patre dati in confirmatione non ſatiſdant, aly ſatiſdant.*
Idem 11. & quid ſi à matre dentur.
10 *Tutor filio matre viuente, ea inuita dari non debet.*

VIA Romani patriam poteſtatem, vt propriam, ſibi arrogant [a], eodem iure ciuili & poteſtatem tutores dandi filiis poſt mortem conceſſam habent, ex capite legis 12. tab. vt *Vti quiſque legaſſet ſuper familia pecuniáue ſuæ, ita ius eſſet* [b]. Neque datio teſtamentaria valet, niſi ſecundum ius dentur tutores [c]. Itaque iura in hac ſequi oportet, quæ pro re, conſiderandum docent, ne certæ rei, vel cauſæ tutor detur [d]: quia perſonæ potius datur tutor. Item teſtamentum vel codicillos in quibus fit datio, vt conſiſtant & valeant [e]. Et in hoc differt etiam à curatore tutor, quia curator teſtamento dari non poteſt [f]. Demum perſonæ quæ dant, eſſe debent, quæ habeant liberos, quibus dant, in poteſtate [g]. Quo fit, matres non poſſe teſtamento filiis tutores dare, non patronos, nec extraneos: ſed tamen dati ab iſtis, ex cauſa confirmantur à iudice [h], vt et ſi detur exhæredato [i]. Quemlibet autem poſſe tutorem dari, lex 12. tab. voluit [k]: dummodo is alioquin ſit idoneus [l], & habeat factionem teſtamenti paſſiuam [m], ſitq; certus [n], & non numeretur inter illos qui nequeunt tutores eſſe, de quibus ſuprà diximus. Poteſt & tutor teſtamento dari à certo tempore & vſque ad certum tempus, ſub conditione & vſque ad conditionem [o], & poſt mortem hæredis [p]. Obſeruamus tamen regulam, neminem poſſe cuiquam tutorem dare, niſi ei quem in ſuis hæredibus habuerit, vel habiturus eſſet, ſi vixiſſet [q]. Quod ſi talibus dederit, non inſpicimus an nati ſint, vel poſthumi, filij vel nepotes, maſculi vel fœminæ [r]. Quando autem teſtamento dati tutores, non poſſunt authoritate eius ſubſiſtere, ad confirmationem refugimus, ſi æquum videatur & vtile pupillis illos tutores retinere, veluti, ſi dati in teſtamento rupto [s]: ſi ij, qui non poterant dare, dederint, teſtamento permanente [t]: ſi dubitetur de viribus teſtamenti [v]: ſi naturalibus liberis detur [x]. Confirmatur & à patre curator teſtamento datus [y]. Officium iudicis in confirmandis datis tutoribus teſtamento, in inquiſitione conſiſtit, qua diſcutit num idoneus ſit is, qui datus eſt tutor, moribus, facultatibus, perſona, num ſit conſtrictus ære alieno, vel cum fiſco damnoſum contractum geſſerit: aliter ipſe teneretur magiſtratus [z]. Sequitúrque prætor vtilitatem pupillorum, non ſcripturam teſtamenti, vel codicillorum [a], Verùm ſi pater inutiliter dedit tutorem, fit confirmatio ſine inquiſitione [b]. Quod & in curatore reſponſum eſt, teſtamento inutiliter dato, ſed confirmato, cui & ſatiſdatio remiſſa [c], quamuis exhæredato det [d], dummodo legitimus & naturalis is ſit, ſuúſque filius: aliud enim in naturali filio, cui nihil relictum eſt [e]. Et dummodo etiam cauſa propter quam tutor à patre datus videbatur, non ſit mutata: vt ne inimicus, néue paupertor ſit factus [f]. Non ita in tutore à matre filio dato legitimo, quem & inſtituere debet, antequã det, & rurſum in confirmatione eius, inquiſitio eſt neceſſaria [g]. Confirmari tamen æquum eſt: cùm nec ea viuente contra eius voluntatem tutor

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

a §. 1. de patr. poteſt.
b l. 1. & l. tutor incertus, de teſtam. tute. l. verbis, l. 120. de verbo ſign.
c l. 3. de teſtam. tut. in P.
d § ad certum, qui teſtam tuto. dar. poſſ. lib. 1 Inſtit. tit. 14. l. certatum, l. 12. cum ſ. ſeq. de teſtam. tute.
e d. l. 3. eod. in P. l. 3. de confirma. tuto. lib. 26. in P. titul. 3. l. 2. C. eod. libr. 5. tuto 29.
f l. pen. C. de teſtam. tute.
g l. 1. eod. in P. l. 1. de confir. tutor. in P.
h l. 2. 3. & 4. eo. in P. l. 1 C. eod. l. qui in teſtam, 28 § fin. de teſta. tute.
i d. l. 4. eod. in P.
k l. tutor incertus, l. 20 § fin. eod in P.
l l. vt gradatim, de muner. & honor.
m l. teſtamento tutores, l. 21. de teſtam. tute.
n Africa. in l. tutor ita teſte, l. 23. de teſta. tut. & l. ſi quis tutorem, l. 22. eod.
o Vlp. l. tutor datus, l. 8. § 1. de teſta tut. in P. l. tutoribus, l. 23. eod. § ad certũ tempus, qui teſta. tuto dar poſſ.
p l. tutores, l. 7. de teſtam tute. in P.
q l. quo tutela, §. 1. de reg. iur.
r l. ſi quis filiabus, l. 5 & ſeq de teſtam. tute.
s l. ſi pater, § 1. de teſtam tute. in P.
t l. 1. & ſeq. de confir. tuto.
v l. ture noſtro, l. 16. § fin & l ſeq de teſta. tute.
x l. fin C. de confirm. tuto.
y l. 1 § fin eod in P.
z l. tutores à patre, l. 5. l. in confirmando tutore, & l. ſeq de confirm tuto.
a Trypho. l. vtilitatem, 19. de confir. tuto. in P.
b l. 1 § & ſi quidem, & l. ſi filio, l. 6 eo t.
c l. fin. eod. ti. nL in P.
d l. 4. de teſta. tut l.
e l. naturali, l. 7 de confir tuto in P.
f l. pater, l. 4. §. 1. de teſtam tute in P.
g d. l. 4. de teſta. tut. l. 2. de confir. tuto. in P. l. mater, C de teſta tute. l. fin §. 6. qui pet. tuto. libr. 26. P. titu. 6.

12 tor dari debeat [a]. Hoc commune testamentariis paternis & confirmatis tutoribus, vt satisdatio ab illis non exigatur, quod est valdè notabile, idque ea ratione, quia iam electi ab illis qui satis fidem illorum exploratam habuisse præsumuntur [b]; ab aliis tamen dati, cauent in confirmatione [c], rem pupilli saluam fore.

a l. 1. si tut. contra matr. volunt. datus sit C.
b l. 3 de confirm. tuto in P. §. 1. de satisd. tuto §. fin de tutel. l. de creationibus, de episcop. aud.
c l. tutores à patruo, l. 5. de confir. tuto.

De legitima tutela, & de illa quæ agnatorum est. Cap. 9.

Lib. 26. P. tit. 4. Lib. 5. C. tit. 30. Lib. 1. Inst. tit. 15.

1 Quando ad legitimam tutelam peruenimus.
2 Tutela legitima subsidiaria in locum testamentariæ, quæ prior est.
3 Legitimi tutores qui dicantur.
4 Legitimæ tutelæ quatuor species, agnatorum, parentum, fiduciaria, patronorum.
5 Legitima agnatorum tutela proximis, demptis fœminis, defertur.
6 Agnati & cognati qui dicantur.
7 Legitima tutela transit mortuis parentibus tutoribus in filios sola.
8 Legitimo agnato proximiore minore vel absente, si possit idoneus esse, vel redire ante ætatem legitimam pupilli, non datur legitimus tutor remotior, sed datiuus interim.
9 Legitima tutela cur potius defertur agnatis proximis, quàm alijs à lege.
10 Agnati adhibebantur ex lege in consilium iudicij vxoris à marito vindicante.
11 Agnati qui successuri erant pupillo, tutores lege Solonis ei dari non poterant: & quare.
12 Tutores legitimi satisdant rem pupilli saluam fore.

1 QVANDO defunctus intestatus mortuus est pater, vel alius testatus, qui tutores testamento nec dedit, nec dare poterat: & pupilli sunt qui defensione, vel tutela egeant [d], ad legitimã, & lege 12. tab decretam, refugimus [e], & ad extensionem seu
2 prorogationem mentis eius, verbis deficientibus [f]. Hæcq; subsidiaria. Nam quandiu potest esse locus testamentariæ, ad legitimam non itur [g]: si tamen conditione suspensa sit testamentaria, vel mortuus tu
3 tor testamentarius, vel remotus sit, ad legitimam redeundum est [h]. Legitimi tutores generaliter sunt, qui ex lege aliqua descendunt [i]. *Verum per eminentiam*, inquit Vlpianus [k], *legitimi dicuntur, qui ex lege 12. tab. introducuntur, seu propalam, quales sunt agnati: seu per consequentiam, quales sunt patro-*
4 *ni.* Legitimæ tutelæ species hodiè quatuor sunt, quia totidem modis defert tutelam, & facit tutores lex: inde legitima agnatorum tutela, parentum, fi-
5 duciaria, & patronorum. Agnatorum est, quæ ex verbis & sententia legis 12. tab. defertur proximis agnatis, ad quos deferri potest pupilli hæreditas immediatè, si modo fœminæ non sint, quæ proximiores ad successionem esse possunt, & apud aliam tunc hæreditas, & apud aliam tutela esse posset [l]. Et si æquales in gradu sunt, æquè & ad tutelam vocantur [m]: nisi alia causa, putà minor ætas, vel alia excusatio prohibeat [n]. Quod & in successione & tutela patroni & patronæ in bonis liberti distinguitur [o],
6 Agnati sunt, qui per virilis sexus personas cognatione coniuncti sunt, quasi à patro

d l. intestato, l. 6. de de legit. tutor. in P.
e l. 1. & 3. & l. legitimos, l. 5. eod. in P. §. 1. & 2. de legit. tute.
f §. 1. de leg. patro. tut. lib. 1. Institut. titul. 17.
g l. si quis sub conditione, l. 11. de testam. tute. P.
h d. l. si quis § quod autem lex, eod. l. intestato, l. 6. § fin de legit. tuto. in P.
i Vlp. in titul. tit. 11. l. legitima, de pact. in P.
k Vlp. titu. 11.
l l. quo tutela, de regul. iur. l. sicut hæreditas, C. de legit. tute. l. 1. de leg. tuto. in P.
m Pau. l. si reliquero, l. 8 & Caius, l. si plures, 9. eod. P.
n l. fin C. de legit. tute. d. l. si reliquero.
o l. 1 § 1 de legit. tuto. in P.

a Caius, l. sunt autè agnati, l. 9. de legit. tutor. §. 1. & 2. de leg. agnat. tute. §. 2. de leg. agnat. succes. l. institutionibus, §. inter agnatos, de grad. & affin. in P.

b Theoph. in § & quam sunt agnati. de legit agn. tute. lib. 1. Institut. tit. 15.

c l. quo tutela redit, de regu iur. § cum & agnatos, de legit. patro. tute.

d l. maximum vitiũ, C. de liber præter. l. lege duodecim tabularum, de legit hæred C.

e l. 2. & auth. sicut hæredibus, C. de legit tute § ex his, de hæred. ab intest. venient. coll. 9.

f d. auth. sicut hæreditas, § 3 & l. legitimos, §. in legitimis, de legit. tutor. in P. l. 3. de administra. tutor. in P.

g l. tutela plerunq., l. 16. de tutel. libr. 26 P. tit. 1.

h Ioan. Fab. in § fin. de fiducia tute.

i l. idem fiet, de testam. tute. in P.

k l. non solum, §. si is heres, de excusat. tutor. l. si tutor, §. de tute. & ratio. distrah.

l l. pen. de legit. tutor.

m l. 1. § apud hostes, eod. P.

n l. 3. § quæri potest, eod. Vip. in titulis, tit. 11.

o l. 1. de legit. tutor. in P.

p l. secundum naturam, de regu iur. l. 1 § pro secũdo, de cæd tollen. libr. 6. C. rit. Sacra, charitatem, 12. q. 2 l. 2 §. sed cùm in secundam, C. de furt.

q l. quia plerunque, de legit patron tute.

r l. 2. de emẽdat. propinq.

s Dionys. Hal. libr. 2. antiq. Roman.

t Iulius Cæsar, libr. 6. commentar. bell. Gall.

a patre cognati. Cognati per fœminini sexus personas coniuncti [a]. Quòd explica cum Theophilo [b] dilucidè & paucis. Cognatio nomen est generale, diuisa in parentes, liberos, & propinquos ex latere: parentes sunt, qui nos genuerunt, pater, mater, auus, aua, & alij superiores: liberi, qui ex nobis nascuntur, filius, filia, nepos, neptis, & qui ex illis: ex latere veniunt, qui neque nos genuerunt neque à nobis gignuntur, sed eandem stirpem & radicem communem nobiscum habent, veluti frater, soror: patruus, auunculus: amita, matertera: consobrinus, consobrina, & qui ex iis nascuntur. Porrò cognatio hæc quæ ex latere venit, in duas species est diuisa, in agnatos & in cognatos: & agnati quidem sunt, qui per virilem sexum nobis coniunguntur, veluti frater eodem patre genitus, & liberi eius, item soror eadem patre genita, tum patruus & liberi eius, deinde & amita. Cognati verò sunt, qui per fœminam nos contingunt, vt soror eadem matre tantùm genita, ac liberi eius: item matertera, & liberi eius, & amitæ liberi. Agnati autem & legitimi dicuntur à lege, quasi dicas νομίμους. Cognati etiam dicuntur, quasi dicas naturales. Quoniam quos ius ciuile nouit, nouit & natura. Cognati verò tantùm habent cognationem naturalem, quos enim natura nouit, hos non protinus nouit & ius ciuile. Quæ diuisio olim iure 12. tab. erat obseruata, & in successionibus, & consequenter in tutelis, quæ sequuntur successiones [c]. Et quia distinctiones nouo iure agnatorum & cognatorum sublatæ sunt, & propinquiores, siue illi agnati, siue cognati tantùm sint, ad successionem vocantur [d] pari modo. Et sublata legis 12. tab. distinctione, nulla separatione sexus adhibita, vel cognationis & agnationis, cognati quoq; propinquiores vocabuntur [e]. Et si plures concurrant eiusdem gradus, ex illis apud iudicem communiter conuenientibus, eligendus est vnus vel plures, vt magis idoneo vel idoneis tutela committatur [f], propter commodiorem administrationem. Transit autem hæc tutela legitima non aliæ, non quidem hæreditario iure ad alium, sed iure proximitatis ad liberos virilis sexus, si perfectæ sint ætatis [g]. Singulare & illud quod notat Ioannes Faber [h], vt si proximior in gradu propter minorem ætatem à tutela repellitur, sequens in gradu legitimus non potest esse, si minor possit esse legitimæ ætatis, antequàm ille pupillus, de quo agitur, pubes sit, sed interim donec proximior adipiscatur ætatem iustam, pupillo datiuum tutorem constituendum [i], qui desinet tutor esse adulto facto proximiore [k]. At diuersum, si proximior qui vocatur ad tutelam non possit capax esse tutelæ ante pupillum: nam tunc ex proximiori gradu legitimus, non datiuus erit tutor [l]. Idipsum si absens sit proximior, vel apud hostes, nam interim datiuus à prætore fit: non autem legitimus remotior vocatur [m], nisi in iure cedant vel se excusent [n]. Porrò hoc modo ad proximiores primùm defertur tutela à lege, quòd bona tutius administrari, nec melius conseruari posse lex crediderit, quàm ab eo qui eadem ad se suósque peruentura aliquando speret [o]. Et dehinc, quia æquum est vt is qui lucrum sperat, onera quoque suscipiat [p]. Vt Iustinianus notauit in tutela libertorum deferenda patronis [q]. Accedit & his omnibus arctior inter proximiores amicitia & affectio, quæ id suadet. Addatur consideratio reuerentiæ in maiores, qui ius quoddam in minores, propinquos natura ipsa obtinent [r]: vnde & naturalis lex videtur proximiores ad tuitionem & emendationem minorum prouocare. Quemadmodum etiam Romulea prisca lege, maritus qui ius animaduertendi in vxorem habebat, cognatos eius rei gratia in consilium adhibebat. Sic enim ait Dionys. Halicanasseus [s], *vxor si aliquid peccasset, pœnas dabat ex maritii læsi arbitrio: de huiusmodi criminibus cognati cum ipso cognoscebant.* Eadémque lex per omnia similis Gallorum refertur apud Iulium Cæsarem [t]. Legi 12. tabul. tamen lex Solonis aduersatur, qua ita iubetur, τῶν ἀφράνων κληρονομούντων ἐπίτροπος μὴ

ἔστω,

ctus[a], id eſt, *futurus hæres pupillis ne ſit tutor*. Nam præſumebat ipſe proximum agnatum, cui de ſuccedendo ſpes inſediſſet, inſidiaturum vitæ eius. Et ſic ſecuritati pupillorum proſpexiſſe Solonem optimo iure tradit Alexander ab Alexandro[b]. Verùm & huic malo occurrunt leges, dum legitimos tutores cogunt ſatiſdare rem ſaluam pupilli fore, imò & patronum patroníue liberos adhibita ratione patrimonij & perſonarum cauſa cognita[c].

a Diog. Laert. in 1. in Solone.

b Alex. ab Alex. libr. 6. c. 1. o genial. dier.

c *Legitimos*, l. 5. de legiti. tutor. P.

De legitima parentum tutela. Cap. 10.

Lib. 1. Inſtit. tit. 18. Lib. 3. in princ. de leg. tut. P. Vlpia. in fragm. tit. 11

1 *Legitima parentum & agnatorum tutela iuris ferè eiuſdem hodiè, non olim.*
2 *Fiduciam quomodo emancipatione pater contraheret.*
3 *Emancipandi imaginariæ fictiones ſublatæ.*
4 *Filiorum tutela patri eſt naturalis, & tolli non poteſt, & inibi rationes.*
5 *Tutela legitima filiorum etiam matri debita.*
6 *Mater luxuriosè viuens priuatur tutela filiorum.*
7 *Mater lege Claudia tutrix etiam fiebat, & præfertur omnibus tutoribus legitimis & datiuis, non teſtamentarijs, aut patri.*
8 *Auus & auia, & auia cum patre ſimul admittuntur in tutela nepotis.*

d in §. 1. de legit. paren. tute. libr. 1. Inſtit. titu. 18.

e Vlp. l. 3. de legiti. tutor. in P.

f §. 1. 2. 3. de hæred. ab int. venien. coll. 3 tru. 1. cum ſimilib. ibi nota.

g §. 1. de Senatuſcon. Tertull. § 1. de legit. agna. ſucceſſ.

h l. 2. in princi. & §. patrem, ſi à pat. quis fuer. manum. in P. Vlp. in tit. tet. 11. Caius, lib. 1. Inſtitut. titu. 6. l. liberos, §. 1. de cap. dimi. P.

i l. ſi ad patrem, l. 20. de ſuis & legit. hæred. in P. l. 2. § obijcitur, ad Senat. Tertull.

k §. 1. de legiti. parent. titte. lib. 1 Inſtit. titu. 18.

l d. l. ſi ad patrem, & d. l. 2. §. patrem, ſi à pat. quis fuer. manum.

m l. 2 ad Senatuſcon. Tertull. & d. l. 2. §. obijcitur, eod. in P.

n Vlp. in l. 1. § fin. de legit. tutor in P.

o l. fin. de emanc. liber C. § præterea, cum 2. verſic. ſequib. mod. ius pat. pot. ſol. lib. 1 Inſtit. tit. 12. § ſed quia ſtipulationes, de fideicom. hæredit.

p d. § præterea, verſ. & tunc, & §. præterea, quib. mod. ius pat. po. ſol. vbi exceptiones ſimilitudinis ad ſer. glo.

q tit. de legit. pat. tut. & §. 1. de fiducia. iur.

r Lex ſanguinis, de teg. tut. in P. l. cum in adoptiuis, C. de adoptio. l. eas, de cap. dimin.

s l. ius autem agnationis, de pact. in P.

1 EXEMPLO *patronorum*, vt ait Iuſtinianus[d] poſt Vlpianum, *recepta eſt alia tutela, quæ & ipſa legitima vocatur. Nam ſi quis filium aut filiam, nepotem aut neptem ex filio, & deinceps impuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit*. Parentũ legitima tutela eaſdem ferè rationes admittit, quæ agnatorum & cognatorum, hodiè videlicet: quando ſublata eſt, quòd pertinet ad effectus patriæ poteſtatis & emancipationis, omnis differentia[e], vt ſuo loco in ſucceſſionibus ab inteſtato dicemus Deo fauente. At non ita olim, lege 12. tab. delata tantùm agnatis non cognatis ſucceſſione[f], patre emancipato filio agnato non exiſtente, donec inuentæ ſunt fictiones à Iuriſconſultis vendi-
2 tionum, quæ adhibebantur imaginariè in emancipationibus, cùm pater contracta fiducia cum emptore filium vendidiſſet, emiſſétque, atque ita tertia emptione, veluti ſeruũ ſuum factũ manumitteret. Quo caſu pro patrono habebatur[h], & legitimam eius ſucceſſionem[i], & tutelam qualem patronus in ſeruo manumiſſo habet[k], ſibi reſeruaſſe cẽſebatur ex interpretatione legis 12. tab. per leges facta: alioquin naturalis pater, non niſi ex iure prætorio, ad ſucceſſionẽ filij emancipati admittebatur[l]. Quod ius ciuile priſcũ dicitur[m], quo vicem legitimi tantùm tutoris ſuſtinebat in filio impubere emancipato
3 pater[n]. Sed hæc omnia antiquata ſunt, & fictiones illæ, imaginariæque venditiones ab emancipationibus exploſæ ſunt[o]: rectáque via licitũ eſt patentibus filios emancipare ſine ambagibus coram magiſtratibus. Et eadem iura nihilominus præſtantur parentibus in bonis filij, eadémque tutela ex manumiſſione impuberis naſcitur illis, quæ ſolẽt dari patronis in bonis libertorũ[p]. Et proinde hodiè parentum legitima dicitur tutela in filios emancipatos impuberes[q], extenſione facta legis duodecim tabularũ, id eſt, exemplo patro-
4 norum. Sed & tutela hæc naturalis patri eſt filiorum, quæ nec emancipatione ciuili poteſt dirimi. Nec ita efficax eſt ciuilis ratio, vt vincat iura ſanguinis[r]: aut ius cognationis naturale vllo pacto minuere poſſit[s], &,

Naturam expellas furca licet, vſque recurret.

Qui enim fieri poteſt, vt pater deſinat eſſe pater, etiam illo volente?

quæ enim facto ipſo ſunt, pro infectis haberi non poſſunt [a]. Et natura patris eſt, diligere filios, & ſupra omnem affectionem aliorum, eos benevolentia & defenſione proſequi, etiam plus quàm propriã perſonam [b], neque præſumendum eſt, tam ſæuum eſſe patrem, vt hanc naturam piam, actu ſolemni, & veluti profeſſione impietatis, exuiſſe videri velit. Finis potiſſimus emancipationis eſt, fauor filij, vt ſibi poſthac non patri quærat, vt dum in poteſtate erat [c]. Et ideo beneficium illi pater dicitur conferre [d]. Abſurdum autem eſſet, vt quod fauore alicuius introductum eſt, in eius odium & perniciem contorqueatur [e]. Sic dicimus priuilegiũ militare in cõdendo teſtamento cõceſſum minori militi, non tollere legem fauore eius latam ob imbecilitatem conſilij [f]. Subinde, ſi patroni ſeruorũ manumiſſione, curam eorum ſi impuberes ſint abiecciſſe non videntur, & ſubire illorum tutelam debent [g]: multò magis & parentes liberorum minorum emancipatorum, ſaltẽ æquali ratione, quòd patroni & parentes, & liberti & liberi emancipati ferè eodẽ iure reguntur [h]. Alioquin illis interdicenda eſſet emancipatio, vt immanitatis exercendæ inſtrumentũ: præſertim quia vt ait Dioclet. & Maxim. abdicatio, quæ Græco more ad alienandos liberos vſurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus nõ comprobatur [i]. Et quemadmodum ἀπάτορες, dici non poſſunt filij, ſic neque ab ea paterna ſolicitudine poſſunt eximi. In matre certè ſublata priſci iuris prohibitione, quæ illam à tutela arcebat [k], adhuc firmatur paterna emancipantis tutela. nam mulieres filios non habent in poteſtate [l]. Et tamen iſtæ ſi velint, tutrices filiorum eſſe poſſunt [m]: & auia quoque. Atque vnum illis ſufficit, videlicet vt à ſecundis nuptiis abſtineant, quibus interuenientibus finitur tutela. Et remiſſum ſacramentum illis, quod antè præſtabant, renunciantes nuptiis & Velleiano [n]. Et dummodo etiã mater honeſtè vixerit. Nam in luxuriosè viuentem ſtatutæ ſunt eædem pœnæ, quæ in tranſeuntes ad ſecundas nuptias [o]: & ideo priuatur tutela. Lex etiam Claudia fœminarum legitimas tutelas ſubſtinet, vt ait Vlpianus [p]. Et hodiè præfertur mater & auia ſi velint, & petant tutelã filiorum, legitimis aliis tutoribus omnibus & datiuis; non autem teſtamentariis [q]: neque patri, ſi ſuperſit pupillo [r]. Admittuntur tamen ſimul auus & auia, & auia cum patre in tutela nepotis, vt notat Accurſius [s].

1
2
3
4
5
6
7
8

[a] l. in bello § fact. de capt. iis, in P.
[b] l. illi quidẽ, quod mater. cauſ. P. l. hi. de curat. furio. C.
[c] l. § facet, de acq. hæred. P. § igitur, per quas perſo. vob. acquir. § 1. per quas perſ. nob. oblig. acquir. l. cùm oportet, & pen. quæ liber. cum ſimil. b.
[d] l. 1. de ingra. libe. C. l. 1. C. de offic. prætor. lib. 1. P. tit. 43.
[e] l. quod fauore, de R. C.
[f] l. ſi Rufinus, l. 4. de teſta. milit. libr. 6. C. tit. 21.
[g] § 1. de legit. patro. tute.
[h] tit. in P. & C. de obſeq. à lib. & liberi. parent. & patronis præſc.
[i] l. abdicatio, l. 6. de patr. pot. lib. 3. C. titul. 47. Dio. Halicar. lib. 2. antiquit.
[k] l. 1. quan. mul. tut. off. lin. pot. libr. 5. C. tit. 35. l. 1. ure noſtro, de teſta. tute. in P. l. fin. de tute. in P.
[l] § fœmin. de adopt. nulla, de fun. & legit. hæred.
[m] l. ſi. quan. mul. tut. off. &c.
[n] auth. ſacramẽnum, & authen. matri &. auiæ. C. qui mel. ror. off. &c. § ex his de hæ. ab. int. & auth. ſacramentum § quia autem ad g. § præterea, tit. vt inue. prohib. matr. debitor. & cred. &c. col. 9. cõſtitu. 4. in authent.
[o] Bar. Bald. Angel. & Salic. in l. Iuſtinus, 15. de reiuic. dona. Ang. Aret. in tit. de legit. patron. tut. in fine facit l. fin. C. quan. mul. off. &c. ibi, pudicitiam ſuam intactam conſeruet &c.
[p] Vlp. in tit. tut. tit. 11.
[q] in authen. matri & auiæ, d. titul. quan. mul. &c.
[r] l. 2. ibi, matres quæ amiſſis viris, eod.
[s] Accurſ. in d. auth. matri, in ver. matri, & in ver. teſtamentarijs, in fine.

De patronorum legitima tutela. Caput II.

Inſtit. lib. 1. tit. 17. L. 3. de legit. tut. P.

1 Patronum tutela libertorum ex lege 12. tab. per extentionem.
2 Liberti Orcini quos habeant tutores.

EX lege 12. tab. libertorum & libertarum tutela ad patronos, liberoſque eorum pertinet: videlicet non ex verbis legis, ſed ex mente, per interpretationem verborum [t], quæ ad agnatos deferebant ab inteſtato ſucceſſionem agnatorum, & conſequenter curam eorum: vt idem intelligatur in patronis, ad quos ab inteſtato ſucceſſio libertorum poteſt peruenire [u]. Proinde qui ex ſenatuſconſulto Rubriano peruenit ad libertatem, non habebit tutorem eum qui rogatus eſt: ſed Orcinus libertus effectus pertinebit ad familiã teſtatoris. In qua ſpecie, incipit tutela ad liberos patroni primos pertinere quæ ad patronos nõ pertinuit: quod quidẽ in omnibus libertis Orcinis locum habet, teſtamento manumiſſis, vt iiſdem verbis ſcribit Vlpianus [x].

1
2

[t] in § 1. de legiti. patron. tute. l. 3. de legit. tutor. in P.
[u] § 1 de ſucceſſio. liberto.
[x] Vlpia. in l. 3 de legit. tutor. in P. Quid ſit Orcinus libertus ſæpe diximus, in tit. de libertis.

De

De fiduciaria tutela. Cap. 12.

Lib. 1. Inſtit. tit. 19.

1 *Continuatio cap.*
Fiduciarij tutores qui, eod. & 3.
2 *Fiduciariæ tutelæ & patronorum differentia.*
3 *4. Fiduciaria tutela quare dicatur.*
5 *Frater lege duodecim tab. non erat legitimus tutor fratri emancipato, quare hodiè contrà.*

ACCEDIT tractatio de fiduciaria tutela, velut appendix ad
1 ſuperiorem parentum proximè explicatam, dum in locum patris tutoris, qui emancipauit nepotes vel filios minores, & mortuus eſt ante ætatem legitimam eorum, filij eius alij, ſi virilis ſexus ſuperſint, fiduciarij tutores filiorum ſuorum, nepotum videlicet à patre emancipatorum, vel fratris vel ſororis, vel cæterorum efficiuntur: ſi modò perfectæ ſint ætatis & illi [a]. Quod non
2 poteſt dici de tutela libertorum minorum, mortuo patrono, quæ pertinet ad filios patroni, vt ad legitimos, non vt ad fiduciarios. Et ratio diuerſitatis eſt, ex eo quòd libertus ſi ſeruus manſiſſet, eodē iure vtique remanſiſſet apud liberos domini poſt mortem eius, id eſt eiuſdem ſtatus poſt mortē ac in vita domini fuiſſet. At contrarium in filio, qui ſi in vita patris non fuiſſet emancipatus, tempore vitæ in eius poteſtate quidem fuiſſet, at poſt mortem nequaquam, nec in fratrum poteſtatem recideret, neque ideo in tutelam [b]. Neque
3 ius, quod ex emancipatione filij habet parens, ad alios filios, vel ſucceſſores transfert [c]: in manumiſſione autem ſerui diuerſum eſt, qua transfertur ius in liberos [d]. Vlpianus, *Qui liberum caput*, inquit [e], *mancipatum ſibi, vel à parente, vel à coëmptore manumiſit, per ſimilitudinem patroni tutor efficitur, qui fiduciarius tutor appellatur.* Fiduciarij porrò hîc tutores dicuntur, habita ratione fiduciæ
4 ſeu fidei contractæ in emancipatione, ſeu pacto, quo diximus contractam fuiſſe fiduciam in parentum tutela. Alij referunt ad fidem, quam pater & lex habēt fratri, propter propinquitatem ſanguinis, eum fratris minoris tutelam non repudiaturum. Vtraque ſententia probabilis eſt: cùm fiducia, & fiduciarius à fide habita dicantur [f]. Frater quidem iure antiquo erat tutor fratri le-
5 gitimus, ſi ante mortem pater nō emancipaſſet, quia agnatus proximus fratri minori [g]: at dum emancipabatur, non poterat talis eſſe, quia emancipatione capite minutus perdebat ius agnationis [h]: nec ad emancipati inteſtati ſucceſſionem ſui vocabantur iure ciuili, vel lege 12. tab. ſed per prætorem per bonorum poſſeſſionem vnde cognati [i]. Non autem erat capitis minutio, cum morte patris quis ſui iuris fiebat [k]: & ideo tunc nō definebat eſſe agnatus. Cæterùm hodiè cùm cognationis & agnationis, vt antè dixi in legitima tutela, differentiæ expunctæ ſint, & fratres quoque emācipati ſuis ſuccedāt, & contrà, emancipati ſuis ex lege poſteà introducta [l]: fratres dicimus quoque minorū fratrum emancipatorum vidente patre poſt mortem eius legitimos tutores, hoc eſt, authoritate legum vocatos, retenta quoque ratione legis 12. tab. vt quia ad ipſos ſucceſſio deferenda eſt, & tutela quoque perueniat [m].

a §. 1. & fin. de fiduc. tut. explicat. optimè Theophil. eod. tit. lib. 1. Inſtit. iur. tit. 19.
b §. atqui, cùm 2. ſeq. de fiduci. tute.
c l. 2. §. liberos, ſi à par. quis fuer. manu. lib. 37. P. titul. 12.
d l. filij, l. 9. de iur. patro. eod. lib. tit. 14. l. ſi operarū, l. 29. de oper. liber. lib. 38. P. titul. 1. l. vni. §. ſin autem, de lati. libert. toll.
e Vlp. in tit. tit. 11.
f Iabole. in l. Seius Saturninus, l. 46. ad Senat. Trebell.
g l. tutor, ad Senatuſc. Velleia. l. fin. C. de legit. tute.
h l. tutelas, de cap. diminut.
i §. fin. de legit. agnat. ſucceſſ. cum ſimil. lib.
k l. ſi filius §. fin. ad Senatuſcon. Macedon.
l l. meminimus, C. de legiti. hæred.
m l. qui tutela, de regul. iur.

De datiua tutela, & de Attilianis, aliiſque tutoribus. Cap. 13.

1 *Quando datiuus conſtituitur tutor.*
2 *Datiui non dantur tutores, quando teſtamentarij, vel legitimi ſunt: & ſi dentur*

illis non excuſatis, periculum non ad datos, ſed ad teſtamentarios vel legitimos tutelæ pertinet.

3 Tutela datiua non datur habenti aliunde tutorem.

4 Tutor non datur tutorem habenti, nec curatorem habenti curator.

5 Datiua tutela decernitur, vel petitione præcedente, vel officio iudicis, quomodo.

6 Mater tenetur filijs etiam naturalibus tutores petere, alioquin eis non ſuccedit.

7 Tutores filijs patronorum libertis cogitur petere.

8 Tutores qui poſſint, ſed non coguntur, pupillis tutores petere.

9 Tutores clariſſimarum perſonarum à quibus eligi & dari poſſunt.

10 Tutores interdum petit dari & curatores creditorum eorum.

11 Tutores non habentibus & nemine petente dantur interdum à magiſtratibus.

12 Tutores à quibus magiſtratibus dari poſſint.

13 Lex Attilia à quo lata, & inde tutores.

14 Lex Iulia & Titia de tutoribus in prouincijs dandis, qualis.

15 Iure ciuili nouo à quibus dantur tutores.

16 Tutoris datio neque imperij, neque iuriſdictionis eſt, nec delegari poteſt.

17 Magiſtratus qui poſſunt dare tutores enumerati.

18 Epiſcopi an tutores hodiè dare poſſint, & quando.

19 Cuius territorij magiſtratus eſſe debeat, qui tutores dat, an pupilli, an tutoris, an vtriuſque vel alterius.

20 Forma dationis tutoris, ne erretur, inquiratur de moribus & facultatibus eius, nuncietur abſenti dato.

21 Qui tutores dari, & quibus diebus poſſint.

a § 1. de Attil. tuto.
b § ſed etſi, cod. L ſi nemo, l. 9. & l. ſi hæreditas, l. 10. de teſtam. tut in P.
c l. ſæpè ad alium, l. 23 de curat. furio. lib. 27. ff. tit. 10.
d l. ſi quis ſub conditione, l. 11 de teſtam. tut. d. § ſed etſi, de Attil. tuto.
e § hoc. de fiducia tute. l. 1. de legiti. tutor. in P
f d. § ſed etſi, & l. 1. §. ſi apud hoſtes, de legiti tutor.
g l. 2. & qui peta. tuto. l. licet, l. 4. in quib. caſib. tut. hab. &c lib. 5. C. tit. 36.
h §. ſed etſi teſtamento, de Attil. tuto. l. ſi quis ſub conditione, l. 11. de teſtam. tut.
i Fab. in §. 2. de Attil. tuto.
k in l. ſi ſororis, l. 9. qui dat. tuto. vel cur poſſ. lib. 5. C. tit. 34.
l in auth. vt licentia matri & auiæ, l. 2. quæ de mul. tut. off. fin. pot. C
m vt ante à diximus.
n § interdum, de curat. & d. l. ſi ſororis, l. cùm iure, qui per. tuto C. l. licet, 4 in quib. caſib. tuto hab. &c. lib. 5. C. titu 36.
o l. cùm ſemel, l. 5. de tutel. lib. 26 ff. tutel. 1.
p l. propter late diffuſum, l. 3 in quibus caus. tut. vel cura hab. tuto. dat. pot. lib. 5. C. titu 36.
q l. 2. de tutor. & cura dat. ab ijs &c. lib. 26. ff. tutel. 1.

VANDO nullus pupillis eſt tutor teſtamentarius vel legiti- 1
mus [a], vel nemo ex teſtamento hæres exiſtit [b], vel is idoneus nō eſt [c], qui vel ſi ſit impeditus adminiſtrare, vel quia pendet conditio [d], ſub qua datus eſt teſtamento, vel quia minor eſt legitimus [e], vel quia captus ab hoſtibus datus [f], vel mortuus vel in perpetuum relegatus [g]: tunc dari aliam oportet. Quandiu tamen teſtamentarij vel legitimi ſunt, non poſſunt alij dari, niſi prius illi ſe excuſauerint, vel reiecti fuerint [h]. Singularéque eſt, quod monet, Ioannes Faber, vſque adeo neceſſariò perquirendas eſſe teſtamentarias & legitimas tutelas, & eas præcedere datiuam: vt ſi teſtamentarij vel legitimi excuſari non ſint, datiua à iudice nihil operetur, nec valeat, & periculum adminiſtrationis ad teſtamentarios, vel legitimos non excuſatos pertineat, nihilominus à tempore quo pupillus eguit tutore [i]. Quod certè expreſsè cautum inuenio à Diocletia. & Maximia. CC. quorum verba hæc [k], *Si ſororis tuæ filijs tutore legitimo patruo conſtituto, nec vllo excuſato priuilegio, tutor datus ei cùm habenti tutorem, alium dari iura prohibeant, neceſſitatem adminiſtrationis ad eum pertinere, nec te datione teneri non ambigitur.* Ratióq; alia quòd ipſi velint nolint, citra iuſtam excuſationem tutores ſint, & ſic in mora ex qua ſciunt ſe datos conſtituuntur. Proinde hac lege non tenebitur ſecundum mentem Fabri, mater vel auia, ſi non petant tutelam, quia illis non defertur tutela, niſi velint & petant [l]. Subſidiaria itaque eſt hæc datiua tutela, toties exequenda, quoties nullus tutor eſt [m]: nam quoties is qui iam tutor eſt, non poteſt ſupereſſe tutelæ: aut munere ſuo fungi, non tutores, ſed curatores dandi ſunt. Quia tutorem habenti, tutor dari non poteſt [n]: ſicut nec cura- 4
tor curatorem habenti [o]. Niſi cauſa cognita, neceſſitas cogat: vt diffuſum patrimonium ſi ſit, & amplum [p]. Daretur etiam alius tutor tutorem habenti ad tempus, ſi prior appellaſſet [q]: vel donec alius redeat, vel idoneus fiat. Bifariàm porrò datiua tutela decernitur, vel petitione præcedente, vel ex officio magiſtratus. In petitione, perſonæ quædam tu-

torem

torem pupillo vel minori dari tutores vel curatores tenẽtur iure petere: aliæ
6 quædam non tenẽtur, ſed poſſunt petere, videlicet à magiſtratibus. Tenentur primùm matres, quæ ſi non petierint, indignæ ſucceſſione filij ſe faciunt [a]. Quod & in liberis earum naturalibus tantùm locum habet, quibus non petitis eis non ſuccedunt [b]. Verumtamen ſi filij iam habeant tutores alios, ſi non petant, non committunt in legem [c], nec etiam ſi non petant illis curatores: cùm puberes annis 25. ſibi petere poſſint [d]. Et quamuis exigendum non ſit à pupillo, vt tutorem petat, vel eum conueniat [e]: tamen rectè ſibi cu-
7 ratorem petit [f]. Imò ſi non petat & egeat, cogitur petere [g]. Item liberti filius patronorum petere debent tutores, alioquin negligentia vel malitia
8 omittentes, vt defertores obſequij punientur [h]. Poſſunt, ſed non coguntur petere tutores pupillis conſtitui, cognati, affines, amici parentum, & educatores ipſorum puerorum [i], amita [k]: alij vix poſſunt, nec coguntur, vt
9 nec etiam qui à tutela excuſati ſunt, petere non teneantur [l]. In clariſſimarum perſonarũ pupillis, nominantur & eliguntur à ſenatoribus tutores: & ſi
10 ſenatores eo in loco non ſunt, à curialibus ciuitatis eius loci [m]. In defectum quoque petentium, creditor petere poteſt, dari pupillo debitori tutores, vt habeat cum quo experiatur [n]: ſi modò prius proximos rogauerit, vt pete-
11 rent, & contempſerint [o]. Poſſunt & nullo petente etiam à magiſtratu dari [p]. Qui tamen ſeipſum dare non poteſt [q]: etſi collegam dare poſſit [r]. Qui
12 ſint autem magiſtratus, qui dent, & qua formula dare debeant, leges variæ præſcripſere, ex quibus quædam in deſuetudinem abierunt, quædam adhuc retinentur, aliæ quoque ſubrogatæ ſunt. Quatuor olim leges hac de re latæ, Attilia, Iulia, Titia, Iunia: ex quarum authoritate, non ex pro-
13 pria magiſtratuum iuriſdictione dabantur tutores. Attilia lex fertur lata, vel ab A. Attilio Calatino, vel à C. Attil. Regulo temporibus belli punici primi, cum bello aduerſo plurimis Romanis cæſis, complures Romæ orfani relicti fuiſſent. *Si cui nullus omnino tutor fuerit*, inquit Iuſtinianus [s], *et dabatur quidem in vrbe à prætore vrbano, & maiore parte tribunorum plebis tutor ex lege Attilia.* In epitomate Vlpiani, ſeu in eius fragmentis dicitur, *quòd lex Attilia iubet mulieribus pupilliſue Romæ non habentibus tutores, dari à prætore, videlicet vrba-*
14 *na & maiore parte Tribunorum plebis, quos tutores Attilianos vocamus* [t]. Lex Iulia & Titia in prouinciis poteſtatem dandi tutores præſidibus prouinciarum concedebat [v]. Arbitror ego illas leges, habuiſſe illud ſingulare, propter authoritatem eorum qui concedebant tutores, nempe prætoris vrbani, tribuni, & præſidum prouinciarum, vt ſine cautione exigenda, rem pupillorum ſaluam fore, & ſine mandato de cogendis tutoribus, poſſent tutores ex arbitrio cõſtituere & cogere [x]. Vlpianus legem Iuliã ad filias reſtringere videtur, dum ait, *Ex lege Iulia de maritandis ordinibus, tutorẽ datũ à prætore vrbis ei mulieri virgini, quã ex hac ipſa lege nubere oportebat, ad dotẽ dandã, dicẽdã, promittendámne, ſi legitimũ pupillã non haberet. Et poſtea ſenatum cenſuiſſe, vt etiam in prouincijs quoq; ſimiliter à præſidibus earum, ex eadem cauſa tutores darentur* [y]. *Iunia lex* [z] *tutorem fieri*
15 *iubet Latino, vel Latinis impuberibus eum, qui etiam ante manumiſſionem, ex iure Quiritium fuit.* Verùm quia iſtæ leges ex vſu abierunt [a], & earum habent in iure tractationem, dicemus in ſumma omiſſa latiori de illis quæſtione, repetendum quod his verbis tradit Iuſtinianus [b], *Hoc iure vtimur, vt Romæ quidem præfectus vrbi, vel prætor ſecundum ſuam iuriſdictionem: in prouincijs autem præſides ex inquiſitione tutores creent, vel magiſtratus iuſſu præſidum, ſi non*
16 *ſint magnæ pupilli facultates.* Tutoris datio, neque imperij eſt, neque iuriſdictionis: ſed ei ſoli competit, cui nominatim hoc dedit, vel lex, vel ſenatuſconſultum, vel princeps [c]. Proinde non omnes magiſtratus, qui imperium vel iuriſdictionem habent, non ideo dare tutorẽ poſſe dicuntur. Quare quibus hæc facultas indulta, aliis mandare vel delegare non poſſunt [d]. Iubere tamen qui dare poſſunt, alios magiſtratus, quibus etiam conceſſum eſt, vt poſſint dare, vt dent ſi maiores ſunt, non dubitamus [e]. Ius

[a] l. 1. 2. 3. qui pet. tuto cod lib. & l. matris pietas, l. 6. & l. cum à matre, l. 15. & ſeq. eod lib. 5. C. tuit § 1. l. matres, & l. eminent, ad Senat. Tertull. C.
[b] l fin. C qui pet tuto
[c] l cum iure, l. 9. C. qui pet tuto.
[d] l. matris pietas, l 6. § 1 eod.
[e] l. 2 de tutel. in P.
[f] l. 3 § fin. qui pet. tuto. in P.
[g] l 3 § pen. de iure. P. l. 1. C. qui pet tuto.
[h] l. 2. § liberti, eod. in P l 2 C. eod tit.
[i] l. 2. qui pet. tuto. in P l nepotibus, l. 10 C. eod.
[k] l. amita, l. 5. C. eod.
[l] l. 3. qui pet. tuto. in P.
[m] l. 1. de tuto. & curat. Illuſtr. perſon. libr. 5. C. titul 13.
[n] l ſi filius debitoris tut. C. qui pet. tuto.
[o] l 3 § 1. eod. titul. in P.
[p] l. 1. de iuriſd. omn. iud. P. l. quod dicis, qui dat. tuto. poſſ.
[q] l. 4. de tuto. & curat dat. ab his &c. in P.
[r] l. vbi abſunt, l. 19. eod.
[s] § 1. de Attil. tuto. lib. 1. Inſtit. tit. 20.
[t] Vlp. in titul. tit. 11.
[v] § 1. de Attil. tuto.
[x] § ſed ex his verſ. nam ſuprà ſcriptus, de Attil. tuto.
[y] Vlp. in titul. tit. 11.
[z] Idem d. tit.
[a] § ſed ex his, de Attilia, tuto.
[b] § ſed hoc iure, eo.
[c] Vlp. in l. unico, l. 6. § tutor. § datio, de iure P. l. fin eo. l. nec mandante, l. 9. de tutor. & curat. dat. ab his in P. d. § ſed hoc iure, l. pen de offic. proc. in P. l. Lucius Titius, l. 47. § cùm in teſtamento de adminiſtra tuto. P. l. quod dicis, l. 6. qui dar. tuto. poſſ. C.

dandi tutores habebant conſules [a], Antonius autem Philoſophus Cæſar, primus prætorem tutelarem fecit, cùm antè à conſulibus peterentur, vt diligentius de tutoribus tractaretur, teſte Iulio Capitolino [b]. Vlpianus ante Iuſtinianum teſtatur, ius dandi tutores conceſſum fuiſſe omnibus magiſtratibus municipalibus, eóſque iure vſum: dummodo daretur is, qui municipij eorum eſſet [c]. Item conceſſum conſulibus, proconſulibus, & oratione Marci eorum legatis, moderatoribus prouinciarũ, eis dare qui eiuſdem prouinciæ eſſent, vel ibi haberent domicilium [d]. Et Paulus iam reſponderat, *vbi abſunt ex loco vbi tutor petendus, magiſtratus, qui tutores dare poſſunt, decurionibus tuberi dare, dũmodo legitimè conueniant* [e]. Iuſtinianus poſtremo loco ſancit, *vt nec expectata iuſſione præſidum, ſi facultates pupilli vel adulti vſque ad quingentos ſolidos valeant: defenſores ciuitatis vnà cum religioſiſſimo antiſtite ciuitatis, vel alias publicas perſonas, id eſt, magiſtratus, veluti iuridici Alexandriæ ciuitatis, tutores vel curatores creare, cũ legitima cautela, id eſt periculo eorum qui recipiunt* [f], *poſſint.* Antiſtites etiã hic Iuſtiniani ſacros, capaces notionis tutelæ & tutorũ facit, videlicet ea ratione, qua alibi [g] vult & antiſtitis ſententia, dotes & nuptias filiorum furioſorũ & amẽtiũ definiri & ſtatui: quia orphanorum & miſerabilium perſonarum cura & inſpectio, ſolicitudini epiſcopali immunda eſt [h], vt cauſa Dei. *Quia dominus cuſtodit aduenas, pupillũ, & viduã ſuſcipiet* [i]. At citra hanc miſeriæ & neceſſitatis cauſam, hodiè forſan antiſtes ſe nõ immiſcebit dationi, niſi in defectũ ſeculariũ iudicis: quo caſu deuolueretur poteſtas ad eccleſiaſticũ [k]. Exceptis locis vbi habet iuriſdictionẽ tẽporalẽ, vbi proculdubio poteſt [l]. Vult & Iuſtinianus in curatoris furioſi iuramento, antiſtitẽ adeſſe in prouinciis & locis vbi eſt [m]. Si pupillus tamẽ ſit clericus ſecundũ Bartolũ [n], tutor ei dari debet per iudicẽ eccleſiaſticũ, non per laicũ: quia datur potiſſimũ tutor perſonæ, non bonis. Verùm laicũ dare nõ poteſt, quia iuriſdictionis epiſcopi nõ eſt [o]: ſed clericos alios vel religioſos, eósq; iure canonico [p], non ciuili [q]. Poterit & laicos nominare iudici ſeculari, quos ſubire tutelã ſecularis cogat: vt notant Ioan. Faber, & Angelus [r]. Cuius autẽ loci magiſtratus huiuſmodi eſſe debent, qui creare poſſint tutores, an domicilij pupilli, an facultatũ, an vtriuſq;, an alieni etiam ab iſtis, non vnicã habes analyſeos ſpeciẽ, ſed diſtinctione ſuffultã. Conſentiunt quidẽ omnes, nõ niſi ſuæ iuriſdictionis pupillis tutores per magiſtratus dari poſſe, quia lege ita expreſsè cautũ [s]. At quomodo iuriſdictionis iudicis dicatur pupillus, non in omnibus cõſentiũt interpretes. Ergo dicendũ, ſi pupillus bona & domicilũ habeat in vno municipio, vel loco alio, proculdubiò iudex eius loci tutorẽ dat, ſi in altero loco moretur, & ibi domicilũ habet, iudex vtriuſq; loci poteſt dare [t]. *Si tamen*, inquit Ioan. Faber [v], *alter alterũ præuenerit, præuentione ceſſat poteſtas alterius iudicis: quod ſi de præuentione non conſtat, vel concurſu ſe impedient, niſi cõueniant* [x]. Vel, quod Faber ſequitur, quilibet in iuriſdictione ſui iudicis adminiſtrabit [y]. Si tamẽ in vna prouincia bona, & originis domicilũ in alia tantùm, aut ibi etiam bona habeat: tunc qui eſt datus in loco domicilij, vbiq; poterit adminiſtrare. Siue datus fuerit à teſtatore, quod caret dubio, ſiue à iudice [z]: niſi datus ſe excuſet de bonis extra prouinciam tractãdis, quo caſu rectè eius loci iudex proſpiciet de tutore [a]. Quod ſi pupillus in aliqua prouincia moretur, & in alia habeat domicilũ originis & bona iudex qui cognoſcit in loco vbi moratur, debet hanc quæſtionem reiicere tractandam ad locum domicilij [b]. Bartolus tamen dixit pupillũ, etſi iudicio careat, poſſe ſibi conſtituere & eligere domicilium aliquo in loco, vt poſſit ita habere tutorem [c]. Sic Azo tradit, pupillum extra domicilium exiſtentem, cùm litem mouere alibi vbi eſt deſiderat, poſſe ratione eius litis, & ad illam legitimè tractandam, petere ibi ſibi tutorem dari [d]. Similiter ſi pupillus alicubi conueniatur, iudex coram quo vocatus eſt, etſi is iudex ſecundum ea quæ diximus extra domicilium non ſit idoneus, eius rei tamen ratione poteſt tutorem dare [e]. Quia ratione litis, videtur res fori

ſui

a d.§.ſed ex his.

b Iul. Capito.in vita Anto-Philoſ.

c Vlp. I ius dandi, l.9. & l.vlt.), l. 19.§.fin. de tuto. & curat. dat. ab his &c. P.. 1 de magiſtrat con uenien. Cicer.in Ver rius.

d l. 1. de tuto. dat. ab his.

e l. vbi abſunt, l. 19. de tuto. & cur. dat. ab his P.

f §. nos autem, de Attili tuto. Nouel. 72.

g in l. tam dementis, l. 22. de epiſc. aud. lib. 1. Cod. tit. 7.

h l. 2. eod. C.

i Pſal. 145.

k c. ex tenore, & c. licet, de for. compet.

l c. ſi duobus, de appell.

m l. fin. §. ſed cùm antiquitas, & § in prouinciis, de cur. dat. furto. libr. 5. C. tit. 70.

n Bart. in l. 3. de tut. dat. ab his &c.

o auth. ſtatuimus, de epiſc. & cler.

p ea peruenit, 86. di ſtinct.

q auth. preſbyteros, de epiſcop. & cler.

r Ioan. Fab. in §. 1. nume. 4. & ibi Ang. Aretinus, in nume. 10. de Attil. tuto.

s l. neque à præſide, l. 5 qui dar. tut. vel curat. poſſ. lib. 5. C. tit. 34. l. 3. §. ſi de tuto dat. ab his, in P.

t l. 1. vbi pet. tuto. C. l pupillo, & l. 1. §. 1. de tuto. & cura. dat. ab his, in P.

v Ioan. Fab. in §. 1. de Attil. tuto num 3.

x l duo ſunt Titij, de teſta. tute.

y l 2. C. de teſta. tut.

z l. 2. de excuſ. tuto. C. § datus, eod. ap. Iuſtin.

a l. non ſolùm, §. qui teſtamento, & l. propter §. licet, & l. iuriſperitos §. cũ oñibus, de excuſa. tutor. l magis puto § illud, de reb. eor. qui ſub tut. in P.

b l. vnic. vbi pet. tutor. C. arg. l. cùm vnus, § is qui, de bon. auth. iud. poſſid. in P. & eorum quæ notatur à glo. in l. hæres abſens. §. 1. de iudic. in P.

c Bart. in l. 1. de tutor. & curat. dat ab his.

d Azo, in l. 1. qui pet. tuto. C. in Summa.

e l. fin. §. 1. & ibi interp. de admiſſ. tuto. lib. 5. C. tit. 37. Bart. in d. l. 1. de tuto. & curat.

sui esse: quibus enim iurisdictio permittitur negotij, his & omnia permissa censentur, sine quibus expediri non posset [a]. Néue continentia causæ diuidatur [b], aut his protrahatur [c]. Et ita plenè intelligimus iuridicos prouinciarum, posse tutorem in eo casu dare subditis alterius iurisdictioni, si ad eos lis deuoluta sit, & ita ratione consequentiæ. Nam aliter non possunt, inquit Faber, Senescalli subditis baronum dare, nisi in defectum & negligentiam illorum [d]. In comitijs Augustæ Vindelicorum anno 1548.[e] sub Carolo 5. Cæsare statutum est, ne singuli tutores vel curatores, siue testamentarij siue legitimi, datiui vel ordinati iudicialiter, se tutelæ administrationi ingerant, nisi à magistratu ipsis anteà decreta & commissa fuerit. Et vt posteà teneantur de bonis omnibus mobilibus & immobilibus, creditis, debitis, literis, & registris inuentarium conficere: & iurare quòd pupillorum ac minorum suorum rebus, ac bonis personisque eorum, fidam & honestam custodiam adhibebunt. In petitione tutoris, ad quam secuta datio, si erratum in facto sit, non valet datio [f]. Ante datione inquisitio facienda est [g], vt diximus: dehinc, si absens detur tutor vel curator, dare operam debet, vt nunciatio ei fiat intra triginta dies [h]. Nam ab ea denunciatione incipiunt currere tempora 50. dierum excusationibus concessorum [i]. Posteà satisdatio exigenda ante administrationem, vt diximus in officio tutoris. Qui autem dari possint tutores à magistratibus, satis apparere arbitror ex his, quæ diximus proprio capite antè. Porrò omni die tutor dari potest [k].

a l. 1. de iurisd. omn. iud. in P. l. fin. de offic. eius cui mand. est iurisd. in P.
b l. nulli, C. de iudic.
c d. l. fin. § 1. de admin. tut. C.
d Fab. in § 3. nume 6. de Attil. tuto.
e in politia Germaniæ habita in his comitijs, art. 31.
f l. tutor, l. in. de tutor. & curat. dat. ab hijs, in P.
g § sed hoc iure vtimur, ac Attil. tuto. l. 2 & § 1. in confir. mando, & seq. de confirm. tuto.
h l. fin. de tuto & cura dat. & c. in P.
i l. 1. circa, § quinquaginta, & § oportet, de excusat. tuto.
k l. nec mandante, l. 8 § dari tutor, de tutor. & curat. dat. &c. in P.

De tutoribus honorariis, & notitiæ causa datis. Cap. 14.

1 *Tutorum alia diuisio.*
2 *Honorary tutores qui, & quando tutelæ onere tenentur, & eorum officium.*
3 *Notitiæ causa tutor datus quis, periculum, & officium.*

1 INTER tutores quidam sunt, quibus administratio tutelæ conceditur, alij qui honorarij dicuntur, alij qui notitiæ causa dati dicuntur [l]. De his qui administrant, vel administrare debent, potior est & præcipua in hoc tutelarum tractatu quæstio. Et de his dictum iam est. Honorarij tutores sunt, qui non gerunt tutelam, sed adduntur gerentibus, vt sua authoritate eos in defensione pupillorum iuuent, & negligentes accusent: dati vel à testatore, vel à iudice, qui tamen immunes à periculo tutelæ non sunt [m]. Ita tamen si excussis facultatibus tutorum qui malè administrarunt, ipsi non soluendo inuenti sunt, etsi malè administrantes non fecerint suspectos, ob negligentiam videlicet: cùm illorum munus sit obseruare actus tutorum gerentium, & sæpè ab illis rationem exigere, & sobriè curare qualiter conuersentur: & si pecunia sit, curare vt deponatur ad prædiorum comparationem [n]. Horum quoque authoritate rectè à pupillo negotia geruntur [o]. Non tamen is dicetur honoris causa datus, qui ita datus est, vt rationes ab aliis gerentibus acciperet [p]: aliud enim est

l Vipia in l. quod si forte, l. 14. § 1. de solutio. lib. 46 P. titul. 3.
m l. si quis tutor, §. quod ergo, de ritu nupt. in P.
n l. § de administ. tuto. lib. 26 P. titu. 7.
o l. pupillum, de acq. hæred. l. quod si forte, § fin. de solutio.
p Papin in l. iure nostro, l. 26. § honoris, de testa. tute.

rationem ab aliquo exposcere, nam hoc tantummodo honoris est videlicet, audire quid, & quomodo gesserint tutores, & consilium illis dare in faciendo: aliud rationes accipere, hoc est, gesti monumenta & actus, & subductionem calculi, & ratiocinia penes se habere, vnde hic gestio quædam est, & administratio. Non autem quando rationem tantùm exigunt generaliter diligẽtiæ. Notitiæ causa datus dicitur tutor, is qui ad instruẽdos con- 3
tutores, scilicet de rebus & negotiis testatoris vel pupilli, datur: cui & solui potest, quia & hic vt & honorarius si velint, administrare possunt, nisi interdictũ sit nominatim [a]. Et hic etiã notitię causa datus, perinde in omnibus administrationis & accessionis iure conueniri potest, atque cæteri tutores, qui eodem testamento dati sunt [b].

a d. l. quod si forte §. sunt quidam, & §. qui notitiæ causa, de solutio.
b l. quæro, l. 32. §. 1. de testam. tute. in P. l. 1. de peric. tuto. lib. 5. C. titu. 31.

Quibus modis tutela finiatur. Cap. 15.

Lib. 1. Instit. tit. 22. Lib. 5. C. tit. 60.

1 Pupillorum vel tutoris voluntate tutela non finitur, sed aliis modis.
2 Tutela finitur pubertate pupilli, & pubertas quomodo probetur.
3 Tutela secundò finitur capitis minutione tutoris, & 5.
3 4 Capitis minutio quid, & quotuplex, quidue maxima, media, & minima.
5 Capitis minutio pupilli etiam minima soluit tutelam.
6 Tutela tertiò soluitur morte naturali pupilli, vel tutoris.
7 Tutela quartò soluitur tempore tutori constituto.
Tutores dari possunt ad certum tempus, ex certo tempore, & sub conditione.
8 Tutela finitur quintò remotione tutoris suspecti.

TVTELA non finitur ex voluntate pupillorum [c], sed aliis 1
modis lege & moribus introductis: vel habita ratione personæ tutorum, vel minorum, vel administrationis. Neque etiã sola voluntas tutoris se tutela abdicantis sufficit, nisi quo oportet modo fiat [d]. Finitur itaque tutela, pubertate ad- 2
ueniente pupillorum [e]. Quæ olim probabatur ex natiuitatis scriptura, & aliis legitimis probationibus [f]; & per inspectionem nudati corporis, quæ tamen formula hodiè hic improbata est, vt turpis: & definita ætas 12. annorum fœminis, 14. masculis, pro pubertate constituenda [g]. Se- 3
cundò finitur tutela, capitis diminutione tutoris, per quam libertas aut ciuitas amittitur [h]. Ita hic caput aut status personæ est [i], qui habet in se libertatem, ciuitatem, & familiam: & capitis minutio, status huius prioris in aliũ commutatio [k], vel status huius ademptio. Itaque minutio capitis triplex [l]. 4
Maxima, si ciuitas aut libertas adimatur [m]: vt si quis seruus pœnæ fiat atrocitate sententiæ, vt damnatus ad bestias [n], & potissimum quando sententia vita adimitur [o]. Nam hodiè alioquin nemo benè natus, ex sententia exilij vel deportationis seruus pœnæ non fit [p]. Nisi ingrati liberti reuocentur in seruitutem [q], vel liberi ad pretium participandum venundari se passi sint [r]: nam hi capitis maximam minutionem patiuntur [s]. Minor capitis minutio vel media est, quando ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur: vt si aqua & igni interdictum alicui, vel si quis deportetur [t]. Minima est, cùm libertas & ciuitas retinetur quidem, sed status mutatur; vt si alterius iuris seu potestatis quis fiat, veluti arrogatione & adoptione [v], aut emancipatione. Et ita vt ait Ausonius [x],

c l. 2. C. quan. tut. vel cura. esse desi.
d l. legatus Cæsaris, de offi. præsid. in P.
e § quib. mod. tut. finit. li. 1. Insti. tit. 22. l. fin. C. quan. tut. vel cur. & c. libr. 5. titu. 60.
f l. 2. de excusat. tutor.
g d. l. fin. d. tit. quan. tut. § 1. quib. mod. tut. finit. l. 4. de rit. nupt. l. qua ætate, de testam. Macrob. libr. 1. in Som. Scipio. cap. 6.
h §. sed & capitis minutione, quib. mo. tut. finit. ap. Iustin.
i §. seruus autem, de cap. diminut. ap. Iustinia.
k §. 2. eod. l. 1. eod. in P.
l l. fin. eod.
m § maxima, eod.
n l. aut damnum §. 2. de pœn. in P.
o l. q. vltimo supplicio, l. 29. de pœn. in P.
p auth. seu hodie, de don. int. vir. & vxo.
q l. 2. de liber. & eo. lib. C.
r Diximus in seruis, ex tit. quib. ad lib. procl. non lic.
s d. § 1. de cap. diminutio.
t d. § 1.
v l. 3. eod. §. minima, eod. ap. Iustinia.
x Ausonius, in Gryphis.

Triplex

Triplex libertas, capitisque minutio triplex,

Vocat autem capitis minutionẽ Cicero [a], ademptionẽ de capite. Et ciuẽ indemnatum integri esse capitis dixit [b]. Agnationis ius cùm obtinebat in tutelis, capitis minutione tollebatur: & ideo & tutela ex lege duodecim tabularum corruebat, etiam ob minimam [c]. Hodiè quando ex nouis legibus legitima tutela deferatur iure cognationis, ideo semper tutela non perimitur ex omni minima capitis minutione tutoris [d]; quia cognationis ius non soluitur minima minutione, soluitur autem maxima & media, quòd
5 pertinet ad iura successionis & tutelarum [e]. Pupilli pupillæúe omnis capitis minutio etiam minima, tollit omnes tutelas [f]. Si tutor quoque in adoptionem se dederit, perit legitima tutela eius, non aliæ [g]. Ad seruitutem
6 pertinet capi ab hostibus, ideo & eo casu finitur tutela [h]. Finitur tertiò tutela, naturali morte tutorum vel pupillorum [i]. Verùm morte tutoris legitimi, tutela legitima in eius liberos, si idonei sint, transferri videtur: non
7 autem aliæ tutelæ, testamentaria vel datiua [k]. Quartò, ad tempus, vel sub conditione constituto tutore, tutela elapso tempore, vel cedente die perimitur [l]. Receptum enim est tutores dari posse ad certum tempus, vel ex
8 certo tempore, vel sub conditione [m]. Finitur & quintò tutela, quando tutores remouentur vt suspecti [n]. Sed hæc hactenus de tutoribus seorsum. De curatoribus nunc agamus. Porrò de actionibus quæ pro tutela & cura dantur, posteà sequente libro, Deo fauente, in fine tractabimus.

a Cic in Verrem.
b Cic in Pisonem.
c § fed agnationis, de legit. agnat. tute.
d l tutelas, l. 3. de cap diminut l. 4 C. de legi tut.
e § fin. de cap. diminut. § fed & capitis, quib. mod. tute finit. l. 1. C. de fœted inftit. l. 1. in fine, ad Tertull. P.
f d. § fed & capitis, & § item finitur, quib mod. tut. finit. l. fi arrogato, de tutel. in P. l. fi. C. de autho præſt. l. legitimam tutelam, de legit tutor. P.
g d § fed & capitis, l. tutelas, de capit diminut P.
h § ité finitur, quib. mod. tut. finit.
i § fimili modo, qb. mod. tut. finit.
k l. tutela vt plerũque, de tutel. P.
l § fed & fi, verſ præterea, & § pen. qb. mod. tute. eſſe deſi.
m § ad rectum, qui teſtam. tuto. dar poſſ.
n § fin quib. mo tute. finit.

Libri duodecimi finis.

DE

DE CVRATORIBVS, ET CVRA EORVM,

LIBER XIII.

De differentia & conuenientia tutelæ, & curæ, & quot ſpecies curæ. Cap. I.

1 *Tutor gerens finita tutela tenetur, vt negotiorum geſtor.*
2 *Cura quid, & quomodo differat à tutela: quòd hæc præcipuè bonorum, tutela perſonarum.*
3 *Curæ & tutelæ conformitas.*
4 *Curæ & tutelæ differentiæ.*
5 *Curatorum ſpecies, pupillorum, minorum, furioſorum &c.*
6 *Communia omnibus curatoribus, ſatisdatio, inuentarij confectio, poſſunt vt ſuſpecti remoueri, perſonalia gerunt munera.*

DOSTQVAM in ſuam tutelam peruenit minor, 1
deſinit officio ſuo fungi tutor, neque amplius talis dicitur: etſi in adminiſtratione ſua perſeueret tunc, non tutelæ actione, ſed negotiorum geſtorum Iulius Paulus teneri eum pupillo reſpõdit [a]. Exemplo eius, qui pro tutore vel curatore minoris ſe geſſit [b]. Sequitur autem tutelam cura, quia cura eſt tutela bonorum potiſſimùm, & per conſequentiam perſonarum: vt tutela præcipuè perſonarum, & per conſequentiam bonorum [c]. In multiſque conueniunt, & ferè omnia quæ de tutoribus pupillorum dicta ſunt, in curatoribus minorum locum habent [d]. Et tituli qui de 5
tutoribus pollicentur tractationem, adiungunt & curatores: vt in epigraphe, *de adminiſtratione tutorum vel curatorum: de tutoribus & curatoribus datis ab ijs &c. de excuſatione tutor. vel curato. cum ſimilib.* Dantur & ab iiſdem magiſtratibus curatores, à quibus tutores [e], excepta cauſa teſtamenti [f]: quamuis & in teſtamento datus confirmetur per inquiſitionem [g]. Quinimo & ſæpè ſimul ſint, & cùm habenti tutorem tutor ſuperaddi non poſſit, curator tutelæ iungitur [h]. Differunt tamen in paucis, & proinde ſeorſum curæ ſingularia 4
nobis tractanda ſunt. Nam vt dixi proximè, tutor teſtamento datur, curator non vtique ſine confirmatione. Secundò, tutor inuitis datur: curator minimè, præterquàm in litem [i]. Tutor tertiò rebus omnibus & vniuerſis tantùm pupilli datur [k]: curator & vniuerſis, & ſingulis dari poteſt [l]. Quartò, tutor principaliter perſonis datur: curator rebus [m]. Quintò, maior poteſtas tutoris, quàm curatoris [n]. Sextò, tutores in negotiis contrahendis interponunt authoritatem: curatores tantùm conſenſum [o]. Non eget enim approba

a Inſ. Paul. libr. 1. recept. ſentent. tit. ul. 4. cap. 1.
b Idem vbi ſup. c. 2.
c l. ſerendum, l. 20. de rit. nupt. in P. l. in copulandis, l. 3. C. de nupt. l. conſilio, 7. de cura. furio. C.
d l. 2. de adminiſtra. tuto. l. ſi tutor, C. eod.
e § 1. de curat.
f l. pen. §. fin. de teſtam. tute.
g l. de creationibus, de epiſc. aud. C.
h §. interdum, de curato l. 1. 2. 3. in qb. cau. tut. hab. curat. poſſ. libr. 5. C. tit. 36.
i § item inuiti, de curato l. 2. §. pen. de tutel. in P.
k §. datus, de excuſ. tuto.
l §. 1. de curator.
m l. ſerendum, de rit. nup. l. cùm plures, l. 12. § 3. de adminiſt. tuto. in P. l. in copulandis. C. de nupt.
n d. l. in copulandis.
o l. cùm in vna, l. 17. §. 2. de appellatio. & relat. in P. ſub. de auctho. tuto. & cõſen. curato. in P.

approbatione personæ minor, qui legitimam habere dicitur, dum in suam venit tutelam. Sed eget consensu ratione conseruationis rerum curatoris necessariò, ad instar authoritatis, si alienet, non autem si quærat, quia sine curatore rectè contrahit, & se obligat [a], & ducit vxorem, & nubit [b]. Persona enim libera est à potestate aliena, bona nequaquam. Etsi deceptis contrahentibus iura per restitutionem subueniant in integrum [c]. Sextò finitur tutela, vt diximus, 12. annorum in fœminis, in masculis 14. spatio [d]: at cura
5 eorum 25. tantùm anno [e]. Generaliter curator accedere potest, & dari omnibus, qui rebus suis superesse non possunt [f]. Et proinde quia plura sunt, quæ impediunt aliquem suis superesse rebus, vel rectè eas tractare, curatorũ, ratione subiectorum plures erunt positiones: sed ratione constitutionis curatorum, duæ species adferuntur ab Vlpiano [g], vt alij sint legitimi, alij honorarij seu datiui. Legitimi, qui ex lege 12. tab. dantur: honorarij, qui à prætore constituuntur. Omnes, si perpendamus morem, datiui Itaque omnes curatores nota quadam personarum sic distinguo. Curatores esse pupillorũ, minorum 25. an. mutorum, furiosorum, prodigorum, ventris, bonorum, &
6 actorum, & reipub. Dicemus de singulis. At interim annota in summa, generaliter omnibus commune esse, vt satisdent, nisi ex causa remittatur satisdatio, iuréntque coram magistratu, rem pupilli saluam fore ex fidéque gesturos, & ad vtilitatem sibi commissorum. Inuentarium faciant [h]. Item hos omnes vt suspectos remoueri posse, si causa subsit [i]. Dehinc, quòd omnes istæ curæ, vt tutelæ, sunt personalia munera; quia corporibus cum labore & solicitudine animi ac vigilantia principaliter præstantur [k].

a l. puberes, l. 101. de verbo oblig.
b d. l. sciendum, de rit. nupt.
c tit. de minor. 25. an. P. tit. de restit. in no. C.
d l. fin. quan. tuto esse desi. C. § 1. quib. mod. tut. finit.
e § 1. de curator.
f l. his qui in ea causa, de tuto. & cur. dat. &c. in P.
g Vlp. in titul. tit. 12.
h l. fin. § sed cùm antiquitas, & auth. quo, de municip. & § ex inuentario, de cura. fur. C. §. pen. vt ij qui oblig. perh. se habe. res inuto, in auth.
i l. 2. §. non tantùm, & § si curator ventri, de susp. tutor. lib. 26. P. titu. 10.
k l. 1. §. illud tenendum, & § æquæ, de muner. & honor. lib. 50. P. titu. 4.
l l. 3. § pen. & fin. de tut. in P.
m § interdum, & §. pen. de curato. §. fin. de autho. tuto. l. 1. 2. 5. de in lit. dan. tuto. libr. 5. C. titu. 44.
n l. duobus, l. 25. de testam. tut. in P.
o d. § interdum.
p l. fin. in quib. cau. tut. hab. tut. da. pos. C. l. quoties, 9. de admi. tuto. l. pro latis, l. 6. de susp. tutor. l. soler, 13. de tute. l. testamento, 13. de excus. tuto.
q l. si tutor, 9. de susp. tutor. § item si testamẽto, de curat.
r l. 1. & 2. in quib. cau. tuto. hab. &c. C. § item loco tutorum, de curat. §. item qui resp. causa, de excusat. tuto. l. tutor, 22. eod. in P. l. in omnem, 15. de tuto. & curat. ab ijs &c. in P.
s d. l. in omnem, l. quæstionum, 12. de tutel. P. l. 2. in quib. cau. tuto. hab. &c. C.
t l. non solùm, l. 11. §. si. de excus. tuto.
v l. Modestinus, l. idẽ Vlpia. l. 14. de excus. tuto. l.
x d. l. non solùm §. si libertus.

De curatoribus pupillorum. Cap. 2.

In quib. caus. tuto. vel curat. haben. tut. vel curat. dat. pot. lib. 5. C. tit. 36.

1 Casus, quibus pupillo habenti tutorem, curator ratione bonorum, vel litium adiungitur.

2 Curator pupillo datur, excusato eius tutore ad tempus.

1 PVPILLIS curatores accedunt, non ratione personæ, sed ratione bonorum, negotiorum, vel litium [l]: vt si pupillo expediat agere contra tutorem, vel alium curatorem [m], alio cõtutore non existente [n]. Si legitimus tutor non sit idoneus [o],
1 ob egestatem, aut dignitatem, aut diffusum pupilli patrimonium [p]. Idem in dato à magistratu, vel testamento [q]. Item loco tutoris, qui ad tempus tantùm excusatur, interim datur tantùm curator, veluti ob legationem, vel aliam iustam causam [r]: si enim in perpetuum excusatur, esset tutor dandus [s]. Datur itaque ægro tutore existente [t], vel furente per interualla [v], vel adhuc minore existente 25. annor. [x] Item in casu l. ex sententia, l. 29. de testam. tutel. in P. in eo qui sibi tutelam in testamento scripsit.

De

De curatoribus minorum 25. annorum. Caput. 3.

Lib. 1. Inſtit. tit. 23.

1 *Curatores inuitis non dantur minoribus, niſi in litem, & ratio. & 4.*
2 *Curatores dantur vſque ad 25. an. quare. & 3.*
3 *Contra minores 25. annorum non currunt præſcriptiones.*
4 *Curatores olim non dati minoribus, niſi luxurioſis, & prodigis, & cum infamia ex lege Lectoria: hodiè omnibus minoribus. Lex Lectoria, eod.*
5 *Curator minorum ſatisdat, inuentarium conficit, iurat rem minoris ſaluam fore.*
6 *Minor ſine curatore gerens læſus reſtituitur.*
Reſtituere in integrum quid.

ã §. item inviti, de curat. l. ſi impuberi §. pen. de tutor. & curator. dat. &c. l. fin. de his qui ven. ætat. impetra.

CVRATORES dantur tantùm minoribus 25. an. ſi ipſi deſiderent, & illis volentibus, nec inuitis [a]: ſi tamen in lite monuit noluit eligere, inuitis datur [b], cùm aliter non poſſint eſſe in iudicio [c]. *Maſculi*, inquit Iuſtinianus [d], *puberes & fœmina impotentes vſque ad 25. annum completum curatores accipiunt. Qualicèt puberes ſint, tamen eius ætatis ſunt, vt ſua negotia tueri non poſſint.* Dicitur & hæc ætas minorum imperfecta, ratione conſilij & experientiæ rerum [e]. Et proinde præſcriptiones contra minores tempore eius ætatis, quæ olim reſcindebantur reſtitutione, neque hodiè currunt, vel fiunt [f]. Nec prius robuſtam ætatem vel animi vim dicitur minor adeptus, quàm ad vigeſimumquintum peruenerit [g]. Olim curatorem dare minoribus non expreſſa cauſa, infamiam quandam habere videbatur, quòd eſſet ſuſpicio prodigalitatis in minore: vnde nec inuitis dari voluerunt, & niſi poſtulantibus illis, etſi interdicta illis fuiſſet bonorum ſuorum libera adminiſtratio. Donec M. Antonius Philoſophus Cæſar, de curatoribus cùm anteà non niſi ex lege Lectoria [h], vel propter laſciuiam, vel propter dementiam darentur, ita ſtatuit, vt omnes adulti curatores acciperent non redditis cauſis, vt author Iulius Capitolinus [i]. Curatorum omnium & tutorum generale eſt, ſatisdare demptis quibuſdam, de quibus ſuo loco: & ſacramentum præbere omnia ex fide & vtilitate minorum & pupillorum gerendi, inuentariúmque conficere [k]. Si quando contingat minores 25. ann. negotia gerere ſine curatore, & illos reſtituendos eſſe æquum viſum eſt [l]. Reſtituere, eſt in priſtinum ſtatum reponere [m]. Videamus itaque de reſtitutione hac pauca.

b l. 1. qui pet. tutor. C. d. §. item inviti.
c l. 2. qui legit. perſo. ſtan. in iudic. hab. C.
d §. 1. de curato. l. 1. & l. 3. §. minores, de minorib. in P.
e l. fin. in quib. cau. in integ. reſti. non eſt nece.
f d. l. fin.
g l. ſi maritus §. lex Iulia, ad l. Iul. de adult. in P.
h de lege Lectoria, quæ fiebat iudicij priuati, adoleſcente aut furioſo circumſcripto, agit Cicero, 3. de Diuinat. & 2. Officior.
i Iul. Capito. in vita M. Anto. philoſ.
k l. fin. §. ſed cùm antiquitas, & auth. quod nunc, & §. ex inuentario, de curat. furio. C. §. pen. vt inuentarium fiat. l. 3. §. obſig. peric. ſe hab. res minor. &c. in auth. coll. 6. conſt. 7.
l l. 1. de minor. 25. an.
m l. reſtitutor de verbo ſignific. l. 1. de ſent. paſſ. & reſtit. C. l. 1. §. reſtituas, ne quid in lo. pub. in P. l. videamus, in 2. §. in Fabiana, de vſur. in P.

De reſtitutione in integrum minorum. Caput 4.

De reſt. in integ. lib. 4. P. tit. 1. De minorib. eod. lib. tit. 4. De in integ. reſt. mil. lib. 2. C. tit. 22. Lib. 1. Decretal. tit. 41. Lib. 1. Sex. tit. 21. Clement. lib. 1. tit. 11.

1 *Reſtitutione in integrum infans non eget, quare.*
2 *Minores ex quibus cauſis reſtituuntur in integrum.*

3 Restituuntur minores læsi ob ignorantiam legum ciuilium, non naturalium, & ob imprudentiam ætatis.

4 In restitutione in integrum consideratur primùm, vt immodica sit læsio.

5 Minores in delictis quando restituantur.

6 Minores errantes, non fallentes restituuntur.

7 Minores non restituuntur ex læsione casu adueniente.

8 Restitutio non datur, si alio remedio ordinario læsis subueniri possit.

9 Restitutio in integrum non datur contra patrem, vel patronos.

10 Restitutioni in integrum minor iuramento rectè renunciat contrahendo.

11 Restitutio non competit de gesto, post impetrationem veniæ ætatis.

12 Restitutio in integrum repeti non potest.

13 Restitutus minor quæ ipse accipit, restituit.

14 Restitutionem non petit qui maior factus, negotium in minori ætate factum ratum habuit.

15 Restitutionis nomen quàm latè pateat, & à quo magistratu fiat remissiuè.

16 Restituuntur in integrum non tantùm minores læsi, sed & alij certis de causis.

17 Restitutiones impetrantur à cancellaria, & examinantur apud iudices regios.

1 INTER priuilegia personalia, ætatis quoque est consideratio, per quã infans cõsilij innocentia excusatur [a]: & hic restitutio-
2 ne in integrũ non eget, cùm ipso iure tutus sit. At qui maiores septennio sunt, infantiam excedentes [b], quousque ætatem 25. annorum impleant, vtuntur restitutione in integrum: si quid malè gesserint: aut si omiserint emolumentum, quod acquirere potuissent: aut perdiderint quod habuerũt: vel si obligauerint se imprudenter oneri, quod illis recusare licuit: cæteris rectè gestis, ratis, & probatis [c].
3 Subuenitur autem eis læsis ex duplici capite, vel propter legum ignorantiam ciuilium, & propter imprudentiam ætatis. Non autem si quid aduersus leges naturæ commiserint, vel deliquerint; tunc enim negatur illis ætatis
4 beneficium [d]. Obseruanda itaque erunt in restitutione minorũ hæc, & alia quæ in epitomen redigo. primùm, vt læsus sit minor grauiter: nam ob modi-
5 cum damnum, ad restitutionem non recurritur [e] 2. Non restituatur minor in delictis, nisi quatenus leuanda est pœna, ne iuxta maiorum pœnam puniatur [f]: aut nisi delictum sit quod ex culpa procedat [g] 3. Minores errantes, non
7 fallentes restituuntur [h] 4. Minores restituuntur, si ex inconsulta sua facilitate lædantur: non si casu, qui & prouidentibus contingere potuit [i]. Nam
8 is minor qui iure communi vtitur, non videtur circumscriptus [k] 5. Circumscriptis minoribus dolo alterius non datur restitutio [l]: quia expeditam habent actionem de dolo: & proinde hoc remedium extraordinarium & subsidiarium cessat [m]. Vnde aliud 6. axioma colligendum, Non dari restitutionem in integrum, quando subueniri aliquo alio remedio ordinario mino-
9 ribus potest [n] 7. Minor non petit restitutionem in integrum contra patrem,
10 aut patronos [o] 8. Non auditur minor restitutionem petens, si contrahendo
11 restitutionem eiurauit solemni iuramento [p] 9. Nec si impetrauerit ante gestũ
12 veniam ætatis [q]. Vel 10. si eadem de re ante restitutionem postulauerit: quia
13 restitutio in integrum repeti non potest [r] 11. Quando minor in integrũ resti-
14 tui desiderat, debet & ipse quæ ex negotio accepit omnia restituere [s] 12. Non potest postulare restitutionẽ in integrum negotij in minori ætate gesti, is qui ad maiorẽ ætatem veniens ratũ illud habuerit [t]. Sunt & plures cõgestæ causæ ab Oldendorpio in tractatu de iure singulari, cur aliquãdo minores 25. annis
15 nõ restituãtur. Porrò quàm latè pateat restitutionis significatio, & an omnes magistratus possint restituere, tradit idem Oldendorpius in sexta classe, cum quo videndus Zazius, & Azo in summa, tit. ex quib. caus maio. in integ.

a l. quod infans, de rei vend in P. l. infans, ad l. Corn. de sicar.
b l. si infanti, C. de iur. deliber.
c l. non omnia, & l. quod si minor §. non semper, de minor. 25. an. in P.
d l. etiam, de minor. in P. l. penul. de in integ. restitut.
e l. scio, l. 4. de restit. in integ. in P.
f l. auxilium, de minor. c. 1 & 2. de delict. puero.
g l. 1. si aduers. delict. C.
h l. 2. si minor se maior. dixer. C.
i l. verum § sciendũ, de minor. 25. an.
k l. fin. de in integ. restit. maior. 25. an. C.
l l. fin. C. de restitut. in integ.
m l. in causæ, 2. de minor. 25. an.
n d. l. in causæ, & l. sancimus, in quib. cau. in integ. restit. non est necess. t. si aduers. vsucap.
o l. 2. qui & aduers. quos C.
p auth. sacramenta, si aduers. vendit. C.
q l. 2. de his qui ven. æta impetr. C.
r l. 1. si sæpi in integ. restitut. fuerit postul. C.
s titul. de reputatio. C.
t l. 1. si mai. fact. alie na rat. hab.

restituantur. Etenim non minorum tantùm 25. an. restitutio est, quorum tutelam prætor accipit ob ætatem, cuius consilium fragile, & multorum insidiis expositum [a]. nam hoc rarum est ante hanc ætatem sapere: 16

Scilicet ingenium, & rerum prudentia velox
Ante pilos venit, dicenda, tacendáque calles [b].

Sed etiam prætor lapsos & circumscriptos restituebat alios, & eis opem ferebat [c], siue metu [d], siue calliditate [e], siue absentia iusta & necessaria reipub [f], siue dolo malo [g], siue per status mutationem [h], aut iustum errorem incidissent in captionem. Quando autē & istis denegetur restitutio in integrum, consule Oldendorpium [i]. In Gallia minores & alij læsi, restitutionis 17 petunt codicillos ab officina æquitatis seu cācellaria principis, quibus mandatur iudicibus regiis tantùm, non aliis [k]: vt si iusta & vera causa videatur, restitutio fiat, & rescindantur contractus, vel nulli declarentur [l]. Adimitúrq; notio harum restitutionum iudicibus minoribus & clientelaribus dominorū locorū, itē & ecclesiasticis, nisi agatur de læsione permutationis beneficiorū [m]: in qua adhuc si de possessione cōtendatur, rectè senescalcus cognoscet

a l. 1. de minorib. 25. an. in P.
b Persius, Saty 4.
c l. 1. de restit. in integ. in P.
d l. 1. de eo quod met. cau.
e l. 1. de dol. malo. in P.
f l. absentia, de reg. iur. l. 1. ex quib. cau. maio. in P. l. Pannonius Auitus, de acq. hæred. in P. l. quia absente, C. de procur. l. cùm quidam, de acquir. hæred. in P. tit. ex quib. cau. maio. C. & l. si quid, de restitut. milit.
g l. item 13, ex quib. cau. maio. l. ignorare, C. de restitut. milit. videlicet qui non suæ vtilitatis causa absint, l. rei publicæ causa ex quib. cau. maio. P. l. qui libera legatione, de legat. in P. l. non vero, ex quib. caus. maio. in P.
h l. 2. de restit. in integr. P. l. pertinet, de cap. minu. in P.
i Oldendorp. in opusculo de iure & æquitate.
k Buer. q. 147. nu. 16.
l Imbert. lib. 1. Institut. forens.
m Pap. lib. 1. Rhapso. arresto. tit. 4. ar. 9.

De curatore mente captorum & furiosorum. Cap. 5.

Lib. 27. P. tit. 10. Lib. 5. C. tit. 70. §. furiosi, de curator. ap. Iustin.

1 *Insanorum species variæ.*
2 *Phreneticorum distinctiones.*
3 *Insaniæ genus triste, paraphrenesis ex atra bili.*
4 *Mania & amentia quid, & vnde.*
Maniæ & amentiæ differentia, eod.
5 *Lethargia quid.*
6 *Maniæ furoris differentia cum insania.*
7 *Stultitia quid.*
8 *Atræ bilis insaniæ species quomodo generentur.*
Phrenesis & lethargi causæ, & locus generationis, eod.
9 *Fatuitatis & stultitiæ generatio & causa.*
10 *Meltides & Amphistides insignes stulti.*
11 *Corabus stultus fluctus metiebatur.*
12 *Fatuorum & stultorum diuisio & gradus.*
13 *Insani bacchantes fanatici.*
14 *Furor alius continuus, alius cum interuallis.*
15 *Furoris interualla vel inumbrationes vnde fiant.*
16 *Dementis, seu mente capti, & furiosi differentia.*
Amentes sunt pueri, & ebrij, eod.
17 *Furiosi amentes cuiuscunque gradus sint, pupillis in gerendis negotijs comparati, pro absentibus habiti præsentes, cæci ad negotia.*
18 *Aiacis, Athamatis, & Aganes stultissimus furor, melancholicus, cæcus.*
19 *Fatui & stulti iudicio carent, vt imperiti.*
20 *Fatuus Abydy, quem pœnitebat sanum factum.*
21 *Thrasila mente captus mirificè stultitia sua delectatus potius, quàm sanitate.*
22 *Furiosus in agnatorum tutela iure 12. tab.*
23 *Curator furiosi tueri debet eius corpus, patrimonium, & salutem.*
24 *Furioso ferè in omnibus exemplo pupilli prospectum est, in substitutione, bonis, persona &c.*
25 *Furioso non datur curator nisi causa cognita, num verè furiosus.*
26 *Furorem & insaniam simularunt Vlysses, Dauid, Solon, Brutus.*

27 *Furioso*

27 *Furioſo pater, & filius patri eſſe curator poteſt, & de alijs perſonis, qui eſſe curatores furioſi, vel ei petere poſſunt.*
28 *Curator furioſo filio teſtamento dari poteſt à patre qui non ſatisdat, iurat tamen, & inuentarum facit.*
29 *Curatores à quibus magiſtratibus dantur furioſis.*
30 *Curator furioſæ vxori non datur maritus.*
31 *Furioſum curans extraneus, monitis proximis, & negligentibus eius ſucceſſor fit.*
32 *Mutis curatores dantur.*
33 *Cura furioſi finitur ceſſante furore.*
34 *Furoris diuini breuis annotatio, & diuiſio ethnicorum.*
35 *Curator furioſi conuenitur negotiorum geſtorum actione, non tutelæ.*

1 INSANI & amentes ſuis rebus vix ſupereſſe, ſaltem non ſem-
2 per poſſunt: ij autem in multiplici differentia ſunt [a]. Phrene-

[a] de quib. vide Celſum, lib. 3. c. 18.

tici quippe quidã ſunt, qui in dementia eſſe incipiunt, & ægri, quodammodo adhuc ſapiunt: tamen & vanis imaginibus infeſtantur. Quidã perfectè phrenetici, quibus mens illis imaginibus addita eſt. Horúmque aliqui hilares, alij triſtes ſunt, alij facilius continentur, & verbis tantùm deſipiunt, alij conſurgunt, & violenter quædam manu faciunt, hóſque furor vrget. Cauſatur phrenefis, ex a-
3 poſtemate calido in quibuſdam exiſtente pelliculis cerebri. Aliud genus inſaniæ, quod in triſtitia conſiſtit, quam videtur atrabilis contrahere: aliqui dicunt paraphrenefin, cuius cauſa eſt in apoſtemate exiſtente in ſtomacho,
4 vel in matrice mulieris, quibus purgatis deſinere poteſt. Tertium genus inſaniæ eorum qui mente conſtant, ſed imaginibus falluntur, & eorum qui mente deſipiunt quoque cum imaginibus falſis. Mania vel amentia, læſio interioris partis cerebri eſt, quæ priuat imaginationem. Cæterùm amentia interiorem partem cerebri lædit: mania autem mediam cellulam offendit,
5 priuátque rationem, ſicut amentia imaginationem. His addi poteſt lethar-
6 gia, quæ eſt apoſtema in poſteriore parte capitis generatum, quod inducit omnium oblitionem [b]. Latini furorem maniam dicere videntur, diuturnorem mentis alienationem, eúmque ſic furorem ab inſania diſtinguit Cicero [c], *Inſaniam*, inquit, *cenſuerunt inconſtantiam ſanitate vacantem, quæ tamẽ tueri poſſet officium, & vitæ cẽmunem cultum, atque victum: furorem autem rati ſunt mentis ad omnia cæcitatem. Quod cùm maius eſſe videatur quàm inſania, tamen eiuſmodi eſt, vt furor in ſapientem cadere poſſit, non inſania.* Inſaniam pro phrenefi accipit. Mi-
7 nor eſt iſtis nec ita nociua, ſtultitia, quæ & μωρία ἐνθεὰ, imprudentia. *Atra bilis*,
8 inquit Galenus [d], *vbi in ipſo cerebri corpore abundat, eam inſaniæ ſpeciẽ, quam Græci vocant melancholiam, inducit. Quemadmodum alter atræ bilis ſuccus, qui præaſſata flaua bile naſcitur, ferina gignit deliramenta, modò cum febre, modò abſque illa, in cerebri corpore abundans. Atque ob hanc cauſam phrenetis nonnunquam eſt mitior, vbi à pallida bile ortum traxit: nonnunquam vehementior, vbi flaua bilis eam peperit.* Quod & rectè diſtinguit Hippocrates [e]. Et rurſum Galenus ait [f], alibi, phrenetin
9 gigni à bilioſo humore, & in tenui meninge & ſepto tranſuerſo. Lethargum autem à pituitoſo humore & in cerebro. Stultitiam portò & oblitionem, affectus cerebri ex frigore ortos, tradit, quibus functio eius perit [g]. Et de fatuo ſic loquitur alibi [h], *rationem animæ vim in cerebro, virilem tranſcibíque in corde: appetitoriam denique in tecinore ſitam eſſe, nemini non perſuaſum exiſtimo. Id quod vel ex vulgarium ſermone diſcere licet. Fatuum ſi quidem aiunt carere cerebro, timido & puſillanimi corde eſſe. Tityo autem fingunt cor eroſum ab aquila. At verò quemadmodum, ſi ratio lædatur ſæpe numero contingit lædi memoriam: ſic ſi memoria vitietur, ratio ipſa quodammodo labefactatur, vtpote actionis vtriuſque nexa procedente, ab eadem diſpoſitione, quæ vbi vehementius, intenditur, ſimul cum memoria ratio, quoque*

[b] Vitalis de Furno, lib. de conſerua. bona valetud. c. 69. ſed & latius Hippocra. lib. de furore, quem tamen negat Galenus Hippocratis eſſe. Multa de his Ariſtot. lib. problema. ſectio. 30.

[c] Cic. 3. Tuſcul.

[d] Galen de loc. affect. lib. 3. c. 3 plura de ſymptom. cau. 2. lib.

[e] Hippoc. in fragm. libelli de inſania, maniaco.

[f] Galen. libr. 4. de cauſ. puſſium, & libr. 6. Aphoriſ. aphor. 56.

[g] Gale. lib. 2. de ſympto. cauſ.

[h] Idem, lib 3. de loc. affect. cap. 2.

omnino deperditur. Ac talis quidem affectio ſtultitia vocatur. Et paulò poſt, *intellectus amiſſio, ſtultitia eſt.* Vnde magna habita iniuria raka, id eſt, fatuum vocare, vt reus ſi gehennæ ſeu damnationis æternæ, qui hoc nomine proximum interpellat [a]. *Furioſi*, inquit Iuſtinianus [b], *teſtamentum non faciunt, quia mente carent* [c]: nec velle creduntur [d]. Zeno omnes ſtultos inſanire dicebat, neque enim prudentes eſſe, verùm & peræqualem inſaniæ omnia ſtultitiam gerere, neque cum iis litigandum [e]. Siquidem, vt ait Salomon, expedit magis vrſæ occurrere raptis fœtibus, quàm fatuo confidenti ſibi in ſtultitia [f]. Fatui inter ridiculos habentur, furioſi inter nocentes: veluti in prouerbio Suidas [g] explicat γελοιότερον μελτίδου, ſtolidius Meltide. Scribit enim à comicis Meltidem, vt fatuum exagitatum, ſicut & Amphiſtidem quem tradunt magno labore, vſque ad quinque numerare didiciſſe, & vltrà progredi nõ potuiſſe: & ſponſam ſuam attingere non fuiſſe auſum, veritum ne à puella apud matrem accuſaretur: ignoraſſéque Amphiſtidem, num ex vtroque parente natus fuiſſet. Refert & de Coræbo [h], eum iſta ſtultum, vt fluctus metueret. Horum fatuorum, & ſtultorum tres gradus ego conſtituo: primum in illis, qui ſimpliciter fatui ſunt, & temerè prout in mentem venit, de omnibus iudicant ſine diſcretione, & arrogantia [i]. Secundum, in illis, qui cùm fatui ſunt, tamen ſe ſapientes arbitrantur: & horum infinitus eſt numerus, vt ait Salomon [k]. *Et via ſtulti recta eſt in oculis eius* [l]. Et vereor ne, ſi oporteret curatores illis dare, paucos fore qui curatoris munere fungi poſſint. Tertium conſtituo in illis, qui cùm ſtulti ſint, inſigniter latéque ebiberint ex flumine Ceſco vrbis Siciliæ, quod ἄφρων dicitur [m], tamen alios ſtultos putant, ſeſéque ſolos ſapientes [n]: minimam nec ſcintillam mentis habentes, nec ſe nec alios cognoſcentes. Et cùm nihil norint, omnia tamen ſuperbè iudicant. Et dum vitant ita ſtulti vitia, in contraria currunt. Inſanabiles certè cùm non ſentiant morbum, nec erubeſcant vt priores. Sed ne diutius philoſophemur à diuerticulo ad iuriſconſultorum redeamus rationes. Vlpianus, *Si vitium corporis vſque ad animum penetrat*, inquit [o], *fortè ſi propter febrem quidam loquantur alienа, vel per vicos more inſanorum deridenda loquantur redhiberi huiuſmodi venditos, vt morboſos & vitioſos poſſe.* Idémque [p], fanaticos, qui circa fana bacchantur, inter furioſos annumerat: & eos qui reſponſa reddunt, quaſi dementes etiam ſi per luxuriam faciant, & tamen non tales haberi ſi deſierint. Marcellus Iuriſconſultus [q], furorem diuidit in eum, qui habet continuam mentis alienationem; & in eum, qui habet dilucida interualla, quibus quis ſenſu ſanior eſt. Vlpianus in furioſo tantummodo voluntatis reliquias, non voluntatem dixit manere [r]. Dubitarunt autem antiqui, num in iudicijs ſeu dilucidis interuallis haberet voluntatem furioſus, donec Iuſtinianus habere ſua conſtitutione declaraut [s]. Quamuis hîc cautè negotiandum cenſeam, cùm non omnis remiſſio furoris intenſi tollat furorem, vt rectè mihi videtur exprimere Celſus iuriſconſultus ait [t], *Si furioſo, quem ſanæ mentis exiſtimabas, eo forte quòd in conſpectu umbratæ quietis fuerit conſtitutus, rem tradideris, licèt ille non fuerit adeptus poſſeſſionem, tu poſſidere deſinis: quamuis verum ſit à rabie eum quieſcere, tamen à morbo non eſt liberatus, quandiu fomenta & cauſæ morbi in eo perſeuerant.* Quies autem umbratur per pituitam, quæ placatos reddit ſecundum Hippocratem [v]. Atque furioſorum ſic quidam atra bili per totum corpus diffuſa agitantur, quibuſdam autem certis ſpatijs recurrit. Vnde illi perpetua rabie & inquietis motibus diuexantur: iſti interualla furoris habent, inducias & intermiſſionem. Iuſtinianus inter mente captum ſeu dementem, & furioſum longam eſſe differentiam tradit: verumtamẽ & quæ de mente capto inducta ſunt, id eſt, de ſtulto ſeu fatuo, eadem & in furioſo ſtatuenda [x]. Infani, amentes vel dementes ſunt & mente carent, quia in illis mens vagatur: quemadmodum & in pueris & ebriis, qui & amentes ſunt, vt ait

Ariſto-

[a] Idem, d. l. 3. c. 3.
[b] Matth. 5. can ſinali 55 diſtin.
[c] §. item fur oſi, quib. non eſt permiſ. fac. teſta. libr. 2. Inſtitut. tit. 12. l. furioſum, l. 9 qui teſtam fac. poſſ. C. l. 2. de inoff. teſtam. in P.
[d] l. furioſi, 40. de reg. iur.
[e] Diog. Laert. in vita Zenone.
[f] Prouerb. 17. 6. Eccleſ. 22.
[g] Suidas in illis verbis.
[h] Idem in Coræbo.
[i] Prouerb. cap. 12. & 13. Eccleſiaſtes 22. Eccleſiaſtes 10. c. pen. de eo quod metus cau. Quod ſatuus ſine ſenſu intelligitur, non prudens, vide Archid. in cap. legimus, 93. diſtinct. & in ca. Conſtantinopolitanæ, 22. diſtinct. vbi ab ſtulto, veluti ab arrogante fatuo videtur ſe putare.
[k] Eccleſiaſtes 1.
[l] Prouerb. 12. & 16.
[m] Suid. in verb. Ceſcon ſontia c. ne inuentas, de conſtitut.
[n] l. ob quæ vitia, l. 4. de ædil. edict. libr. 21. P. titu. 1.
[o] Vlp. in l. 1. eod. vbi pulchrè plura de his lymphaticis, quæ ibi vide.
[p] Marcel. in l. deum, l. 14. de off. præſ. lib. 1. P. titu. 19. idé in l. ſi cùm dotem § ſi inſcitus, ſol. matrim. P.
[q] Vlp. l. parte furioſo, l. 2 de iis qui ſunt ſui vel alieni iur. lib. 1. P. titu. 7.
[r] l. furioſum, l. 9 qui teſta. fac. poſſ. libr. 6 C. titu. 22.
[s] Celſus, in l. quod meo, l. 18 § ſi furioſo, de acqui poſſeſſ. lib. 41. P. titu. 2.
[t] Hippo. lib. de fato.
[x] l. ſi furioſi patẽtes, l. 25. de nupt. C. lib. 5 titu. 4. l. tam de mentis, l. 21. de epiſcop. aud. lib. 1. C. titu. 7.

18 Aristoteles[a]: Vt nullum etiam negotium contrahere possint, nec per se soli, nec cum alio[b], & sæpè custodia egent[c]: & pupillis comparati, quoad ignorantiam & cognitionem negotiorum & requisitam authoritatem tutoris vel curatoris[d]. Imò & isti furiosi pro absentibus præsentes habentur[e]: Quia, vt
18 ait Cicero[f], furor, est mentis ad omnia cæcitas. Itaque phrenetici melancholici in multis hallucinantur, & mente imbecilles: vt Aiax iratus in Græcos furens gregem porcorum necauit, putans eos esse Græcos, & Agamemnonem & Vlyssem[g]. Athamas & Agaue putabant animalia bruta esse liberos
19 proprios, furore perciti: vt Orestes sororem esse matrem. In fatuis & stultis pariter obseruandum est, iudicium illis deficere, & ferè omnia ex arbitrio sibi iusta persuadere, vt solent imperiti, de quibus Terentius[h]:

Homine imperito nunquam quicquam iniustius,
Qui nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.

Et fuerunt, vt sunt plures stolidi & fatui, qui malint in mentis errore & stul-
20 titia degere, quàm resipiscere. Qualis ille, de quo meminit Aristoteles[i], in Abydo Asiæ, qui ad Amphytheatrũ iens exultabat, & manus percutiebat lætabundus, ac si ludus illi placuisset, cùm tamen ibi nemo luderet: quíue posteà resipiscens iurabat se nunquam iucundiorẽ fuisse, quàm cùm mente
21 captus fuisset. Huic similis fuit quidam Thrasila mente captus, qui verè putabat, vt author Athenæus[k], omnes naues appellantes portum Pyreum suas esse, eàsque numerabat, & iubebat nautis abire, & gaudebat illis redeuntibus: & is etiam, dum sanus factus est, iurauit medico melius tunc fuisse sibi & iucundius, cùm mente captus erat. Meminit Horatius[l] cuiusdam hominis apud Argos existentis eiusdem morbi, his verbis,

Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragœdos
In vacuo lætus sessor, plausórque theatro,
Cætera qui vitæ seruaret munia recto
More, bonus sanè vicinus, amabilis hospes,
Comis in vxorem, posset qui ignoscere seruis,
Et signo læso non insanire lagenæ:
Posset qui rupem, & puteum vitare patentem.
Hic vbi cognatorum opibus curísque refectus,
Expulit helleboro morbum bilémque meraco,
Et redit ad sese: pol me occidistis amici,
Non seruastis, ait: cui sic extorta voluptas,
Et dempius per vim mentis gratissimus error.

21 Proinde lege 12. tabul. iubetur furiosos eorúmque pecuniam esse in agnatorũ tutela seu curatione, donec sanitatẽ receperint[m]: Cõpleta videlicet legi-
23 tima ætate pupillari[n]. Huius consilio & opera curatoris, tuendum non solũ patrimonium, sed & corpus & salus furiosi[o]: exemplo tutoris, qui non tantùm rebus pupilli, sed etiam moribus præponitur[p]. Interest enim reipub. ne quis re sua malè vtatur. Quod & furiosis curatorem quoque cum miseria dandum esse suasit[q]. Et ita in mente captis nominatim Iustinia. sanciit[r]. Et Caius in fatuis[s]. Nã & istis exemplo pupillorũ substitutiones fiunt pupillares, ideo dictæ exemplares[t]. Et oratione Seueri Cæsaris, constitutiones quæ vetabant distrahi sine decreto res minorum, ad res quoque furiosorum productæ sunt[v]. Quod si furioso habenti intermissionẽ morbi, curator datus sit, perpetua erit cura eius, etsi intercepta & interpolata sit administratio[x]. Octauius Cæsar rectorem solitus erat apponere, ætate paruis, aut mente lapsis, donec adolescerent vel resipiscerent[y]. Et quia causa istius curæ est furor, obseruare prætorem, inquit Vlpianus[z], oportebit, ne cui temerè citra

a Aristo. problem. sectio 30 q. 11.
b l. in contrahendis, l. 5. de reg. iur. in P.
c l. Diuus, de offi. præsid.
d l. pupilli l. si fari potest, de acq. hæred.
e l. si vnus §. filiosa, de iniur. in P.
f Cic. 3. Tusculan.
g Sophoc. in Aia. in Astigopho. Homerus.
h Terent. Adelph. act. 1. sc. 2.
i Aristot. libr. de mirabil.
k Athenæ.
l Horat. libr. 1. epistol. epist. 2.
m Vlp. in titul. tit. 12. & in l. 1. de curat. fur. in P. §. furiosi, de curat. Cice. 3. Tuscul.
n l. 1. C. de curat. furio.
o Caius, in l. cõsilio, l. 7. de curat. furio. & alijs pers. da. in P.
p Paul. l. cùm plures, l. 13. §. cùm tutor, de administr. tuto.
q Valer. Max. libr. 2. cap. 6.
r § sed & mente captis, de curator.
s l. 2. de postul. libr. 3. P. titu. 1.
t l. humanitatis intuitu, l. 9. de impub. & alijs substit. lib. 6. C. titul. 26. l. cùm furioso, l. 7. de curat. furio. l. ex facto, de vulga. in P.
v l. 2. de curat. furio. C. l. fin. eod. titul. in P.
x l. cùm alijs, l. 6. C. eod.
y Sueto. in Augusto. cap. 48.
z Vlp. in l. obseruare, l. 6. de curat. furio. vel prod. dand.

cauſæ cognitionem, pleniſſimum curatorẽ det. Quoniam plerique vel furorẽ, vel dementiam fingunt, quò magis curatore accepto onera detrectent. C. 1. 25
ius rei, ſunt propemodũ infinita apud bonos authores exempla relata: verum de Vlyſſe fertur, qui cùm omnium haberetur ſapientiſſimus, tamen inſaniam ſimulauit, ne ad bellum proficiſceretur, cuius tamen aſtum Palamedes detexit, obiiciendo aranti Telemachum filium, quem ne læderet pater, Vlyſſes aratrum ſuſpendit [a]. Simulauit ſtultitiã Dauid coram Agide rege, ne ab illo malè reciperetur, & ſupplicium vt de hoſte ſumeret [b]. Solon, ne vel tacendo reipub. parùm conſuleret, vel conſulendo ſibi noceret de repetenda Salamine, ſubitam dementiam ſibi ſimulauit, cuius prætextu, non dicturus modò prohibita, ſed & facturus erat [c]. Satis enim omnes exploratum habent, quòd furor commotionis tempore, iuſtum putat omne quod facit [d]. Iunius etiam dictus λάθων Brutus, quòd commodè ſtultitiam ſimulauerit; alioquin enim prudentiſſimus & eleganter inſtitutus, quòd videret Tullio occiſo, patrem quoq; & fratrem ſuum à Tarquinio Superbo occiſum, ſibiq; vereretur. Quod ei ſucceſſit: etenim Tarquinius verè non fictè ſtultũ exiſtimans, acceptis eius omnibus facultatibus, cõuerſari eum cũ liberis ſuis patiebatur, non vt cognatũ, ſed vt ridiculis factis, verbiſq; obiectamẽto eſſet adoleſcentibus, quemadmodũ ſolent veri fatui [e]. Conſtare itaque debet primùm de furore, poſteà eligendi curatores, qui lege 12. tab. ius faturis & furiolis agnati & gentiles primùm dati ſunt ex probationibus de quibus agit Iaſon in l. furioſum, verſ. verùm quia furor, qui teſtam. fac. poſſ. C. Deinceps alij quàm gentiles [17] & ab aliis legibus & per alios magiſtratus, quàm lex 12. tab. ſtatueret. Itaque datur curator & pater filio furioſo ſi emancipatus, alioquin enim ſufficiens curator dicitur ex patria poteſtate [f]. Item & prætor non dubitabit filium patri furioſo curatorem dare, ſi tamen probus ſit [g]. Et furioſæ matris curatio ad filium quoque pertinet. Pietas enim parentibus, etſi inæqualis eſt eorum poteſtas, æqualis debetur [h]. Ad matrem tamen furioſi filij vel filiæ non pertinet iure defenſio, vel bonorum adminiſtratio [i]. Petere & patri curatorem dari filius poteſt, ſi eſſe nolit [k]. Sunt & fratres fratrum & ſororum furioſorum curatores, qui ad furioſorum ſucceſſionem vocantur [l]. Dari & poteſt teſtamento patris filio furioſo curator, exemplo teſtamentarij [18] tutoris, qui non tenetur ſatiſdare, paterno teſtimonio ſufficiente: ſed iurare omnia ſe ex fide geſturum, & ad vtilitatem furioſi, & ideo omnia inuentario concludere debere certum eſt [m]. Dantur & à præſidibus prouinciarum [n], [19] & proconſulibus [o]. Et ſi pupillus eſt clara perſona, à ſenatu [p], & à prætore cum diſquiſitione perſonæ [q], cum ſatiſdatione, & iuramento, & inuentarij confectione rerum furioſi [r], deficiẽtibus agnatis: vel ex arbitrio magiſtratus aliis hoc modo etiam cura furioſi & prodigi decernitur [s]. Virum tamen [20] vxori mente captæ curatorem dari non oportet [t]. Facta eſt facultas cuique [21] extraneo etiam curandi furioſorũ perſonas, idq; inde lucrantur, vt ſi liberos furioſorum vel alios ſucceſſuros cum atteſtatione miſſa moueant, vt eos curent, illiſque negligentibus in domum ſuam receperint, & neceſſaria procurauerint, ſint eius ſucceſſores legitimi [u]. Dantur & mutis curatores [x]. [22] Finitur cura furioſorum, vbi omnino reſipuerint furioſi [y]. Sciens prudẽnſque [23] prætermiſi in hac furoris quæſtione, ea quæ de diuino furore quidam tradunt, & de quadruplici eius ſpecie, poetico, myſteriali, vaticinio, amatorio affectu [z]. Nam illos furores ethnicos non poſſum alio nomine dicere, quàm inſanos, & qui ſi perſeuerent, ad gentiles relegari debeant. Nam qui ponunt furorem duplicem, alterum ab humanis morbis, alterum ex alienatione mentis diuina, quaſi quis extra vitæ conſtitutionem conſuetam rapitur [a]: rectè diuidunt, ſi furorem diuinum pro diuina contemplatione accipiant, & impetu mentis, quæ ſe extra humana extollit. Sed

gentiles

a Cic. 3. Officio.
b 1. Reg. cap. 21.
c Diog. Laertius 1. in Solo. & Plutar. in eod.
d can. illa, 11. q. 3.
e Dio. Halic. in 4.
f l. fin. C. de curat. furio.
g l. 1. eod. in P. l. 1. §. fin. eod. l. iis qui, de tutu. & curat. dar. ab iis &c P.
h l. furioſæ matris, l. 4. de cura. furio. in P.
i l. cùm repudiante, L. fin. C. eod.
k l. 3. eod. C.
l l. ne fœtum, l. 5. eod.
m l. fin. § ſed cùm antiquitas, & ſeq. eod. C. l. pen. eo. P.
n d. § ſed cùm antiquitas.
o l. 2. de curat. furio. in P.
p Caius, l. curator, l. 3. eod. l. fin. § ſed ſi quidem nobilis, C. eod.
q d. §. ſed ſi quidem.
r l. conſilio § 1. eod. in P. l. fin. § ſed cùm antiquitas, & § 3. & inuẽtario, C. e. s.
s Marc. l. ab agnato, l. 12. & Paul. l. ſæpe ad alium, l. 13. de cura furio. in P.
t l. virum, l. 14. eod. in P.
u auth. liberi furioſi, C. de epiſc. aud. § 11 quis de prædictis parentibus, verùm de appell. cog. in authen.
x l. 1 § æquè, de numer. & honor. libr. 50. P. item 4.
y l. fin. de curat. furio. P. l. cùm alijs, C. eod.
z de quibus Plato, in Io. & ibi Marſil. Ficin. & Plato, in Phædro.
a Idem in Phædro, vel de Pulchro.

gentiles illam diuinam extaſim, in putidos ſuos dæmones & effectus conuertentes, Apollinis, Dionyſij, Muſarum, & Veneris, parùm ſani mihi videntur, & egere curatoribus, vt pigeat de illorum nęnis hic inter ſeria diſ-
11 putare. Cum curatore furioſi, non tutelæ, ſed negotiorum geſtorum actio eſt, quæ competit etiam dum negotia gerit *.

* L.4.§ fin. de tutel. & ratio. actibus in P.

De curatore prodigi. Cap. 6.

Lib.27. P.tit.10.

1 Prodigi ſermonibus ſapientes, ſed reipſa furioſi.
2 Prodigus quis dicatur.
Liberalis quis. eod.
3.4. Prodigo interdici bonis primùm & curator dari debet, & à quibus, & qui dantur.
4 Prodigus ante interdictionem bonorum validè contrahit & alienat. poſteà minimè, nec vltima voluntate quidem.
Interdictionis bonorum formula.
5 Interdici bonis meretrici, & luxuriosè viuenti poteſt. & 6.
6 Tutor datus Senatori luxuriosè viuenti à Tiberio.
7 Prodigo filio habenti filios pater teſtamento rectè curatorem dat.
8 Interdici bonis non poteſt negligenter res ſuas curanti, vt prodigo.
9 Sophocles ſtudijs vacans negligebat res ſuas, nec tamen ideo vituperatus.
10 Prodigus quando poteſt reuocare contractus ante interdictionem factos.
11 Cura prodigi finitur ſanis moribus.

AFFINIS tractationi furioſorum, eſt cura prodigorum: Nam prodigi parum mentis ſuæ compotes ſunt, & ſpecie quidem & verbis ſapientes, agentes reipſa furioſi. Ita enim Pius, vt ait Vlpianus [b], matris querelam de filiis prodigis admiſit, vt curatorem accipiant, in hæc verba. *Non eſt nouum, quoſdam eſſi mentu ſuæ videbantur ex ſermonibus compotes eſſe, tamen ſic tractare patrimonia ad ſe pertinentia, vt niſi ſubueniatur eis, deducantur in egeſtatem. Eligendus itaque erit, qui eos conſilio regat. Nam æquum eſt proſpicere nos etiam iis, qui, quòd ad bona ipſa pertinet, furioſum faciunt exitum. Et perinde itaque illis, ac furioſis interdictum eſt,*
2 *ne ſe obligare ſine curatore poſſint* [c]. Prodigus eſt, qui neque finem, neque tempus expenſarum habet, & bona ſua dilacerando & diſſipando profundit [d]. Cicero [e] ait duo eſſe genera largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales. Prodigi, qui epulis & viſcerationibus, & gladiatorũ muneribus, ludorũ venationúmque apparatu, pecunias effundunt in eas res, quarum memoriã aut breuem, aut omnino nullam ſunt relicturi. Liberales, qui ſuis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienum ſuſcipiunt amicorum, aut in filiarum collocatione adiuuant, aut opitulantur, vel in re quærenda vel augenda. Ariſtoteles [f] duo extrema vitioſa liberalitatis ponit, vnum in tenacitate ſeu auaritia, quæ non impendit vbi & quando oportet: alterum in prodigalitate, quæ vbi non decet, & plura quàm deceat, & vbi
3 non deceat, expendit. Quando dicendus quis prodigus, recurrendum eſt ad id quod vulgò ſolet fieri [g], & ad modum, quo vicini eius communiter ſolent pecunias ſuas diſpenſare, & ſimiles eius loci vel dignitatis. Et ſi quis excedere iudici viſus ſit, ei interdicere bonis, vt prodigo poteſt. Intereſt autem

b in l. his qui in ea cauſa, l.12.§.1. de tuto. & cur. dat ubi his, &c. lib.26. P. titul.5.
c l. is cui bonis, de verb. oblig in P
d l.1. de cura. furio. P.
e Cic.2. Offic.10.
f Ariſtot. lib.1. Magno. Moral c.24.
g vt in l. ſciendum, l.19.§. illud, de adic. in P.

tem reipub. iis interdici citò, & curatores dari, ne re sua malè vtantur [a]. Proinde huiusmodi prodigis primùm moribus, posteà lege 12. tab. & à prætore & aliis dehinc magistratibus, dati sunt curatores, licet maioribus 25. annis, primò agnati, & alij subinde [b]. Sed in primis bonis interdicitur per magistratum prodigo, ne possit de rebus suis contrahendo disponere [c], nec etiam vltima voluntate [d], post interdictionem: ante namque potest. Et prodigus etiam talis manifestè ante interdictionem, potest efficaciter bona sua alienare [e]. Docet id & formula, qua interdictio fiebat, quam refert his verbis Iulius Paulus [f]: *Moribus*, inquit, *per prætorem interdicitur bonis hoc modo; Quando bona tibi paterna habita, quæ nequitia tua disperdis, liberósque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi, ea re commercio interdico.* Huius ordinis est persona, quæ luxuriosè viuit, cui vt meretrici, bonis interdici potest [g]. Et luxuriosè viuenti, id est, nimium splendidè & more nepotum perditorum: quia honestus modus sequendus est, non immoderata cuiusque luxuria [h]. Adolescens qui in luxuriam vel meretrices profundit pecunias, similis ei est, qui perdit [i]. Et Tiberius Cæsar Senatori cuidam luxuriosè viuenti, tutorem, quasi pupillus esset, dedit [k]. Solùm olim lege Lectoria curatores dabantur, vel propter lasciuiam, vel propter dementiam, ante M. Antonini Philosophi edictum, quo ad alios minores datio prorogata est [l]. Ex luxuriosa conflatur egestas rei familiaris: hinc nefaria consilia, vt ait de Catilina Florus [m], & Sallustius [n]. Plautus [o] facit luxuriam inopiæ matrem. Sic Claudianus [p],

Et luxus populator opum, cui semper adhærens,
Infelix humili gressu comitatur egestas.

Et proinde isti ex lege 12. tab. erant quoque sub potestate agnatorum, & patruùm: quod ex Horatio [q] quoque constat, dum ait,

Miserarum est, neque amori dare ludum,
Neque dulci mala vino lauere, aut exanimari metuentis patruæ verbera linguæ.

Atque idem Persius exprimit [r],

-et nucibus facimus quæcunque relictis,
Cùm sapimus patruos, tunc tunc ignoscite: nolo.

Dat & pater efficaciter curatorem prodigo filio in testamento, & eius voluntatem sequi debet magistratus, vtique si filius prodigus habeat filios: aliter enim, nisi ex causa alia interdicit [s]. Negligenter rem suam curare, quãuis censoriæ notæ olim esset, obnoxiam tamen non habet bonorum interdictionem: nec qui negligens est, prodigus dici potest. Sicut in Sophocle Tragœdiarum scriptore iudicatum, quum liberatus fuit à filiorum controuersia, qui ei dari tutores seu curatores postulabant, quòd studiis vacãs, rem familiarem segniter curaret, vt ait Cicero [t]. Curator prodigi, si ante interdictionem is prodigus notorius fuisset, & contraxerit, potest post interdictionem aduersus illos contractus restitui in integrum, si iustam causam alleget, vt quia minor [v]. Finitur cura prodigorum ipso iure, si sanos mores receperint [x].

a Val. Max. lib. 3. c. 5. l. 2. de ijs qui sunt sui vel al. iur. in P.
b l. 1. de cura. furio. §. furiosi quoque, de curat. 2.
c l. is cui bonis, de verb. obli. P. l. Iulianus, 10. de curat. furio. in P.
d §. præterea, qu. b. non est perm. fac. testa.
e glo. in d. l. is cui, & in l. 1. de cura. fur. & in l. furiosum, de reg. iur. Et hæc est communis opinio secẽdum Iasonem, in d. l. is cui, col. 3. pro qua facit à cõtra. sensu, l. Iulianus, de curat. furio. in P. in l. si curatorem habẽs, in verb. cui à prætore interdictum sit, de in integ. restit. minor. text. in c. veritatis, de do. & contu.
f Iul. Paul. libr. 3. recep. sent. titul. 5.
g l. & mulieri, l. 15. de cura. furio. in P.
h l. ex damni infecti stipulatione, de dam. inf. P.
i l. si verò non remunerandi, l. 12. §. si adolescens, mand. lib. 16. P. tit. 1.
k Dion. Cassius, libr. 57.
l Iul. Capit. in vita Antonini.
m Flo. lib. 4. Epito. capit. 1.
n Salust. de bell. Catil. in princ.
o Plau. in princ. Trinum.
p Claud. 1. in Rufinum.
q Hor. lib. 3. Carmi. ode 12.
r Pers. Saty. 1.
s l. si furioso, 16. de curat. furio. in P.
t Cice. 1. de senectu.
v glo. in l. patri pro filio, de minor. in P. l. 1. & l. nec non, ex quib. cau. maio.
x l. 1. §. pen. de curat. furio. in P.

De curatore ventris. Cap. 7.

1 *Ventris curator, non tutor à magistratu datur.*
2 *Curator ventris & cum inquisitione, & sine ea datur.*
3 *Curatorum ventris & bonorum, cum curatoribus minorum, furiosorum, & prodigorum differentia.*

Cura

1 CVRATOR ventri datur mulieris, id est, eius nomine, qui in vtero matris est, qui alitur alimentis præbitis matri. Et vẽtri quidem ita tutor à magistratu dari non potest, curator tamen potest [a]: quia persona eius qui in vtero est, satis sub tutela matris est, quia & pars viscerum eius & portio censetur [b]. At curator bonis necessarius est, vt conseruentur nascituro, qui, quòd pertinet ad suum commodum, pro nato habetur [c]. Interdúmque curator alius ventris est, ad alimenta videlicet præbenda matri,
2 quæ fert partum, & ita nutrit: & alius qui bona administrat [d]. Datur curator ventri, vel sine inquisitione, & tunc is non satisdat: aut cum inquisi-
3 tione, & satisdat [e]. Hermogenianus [f], inter bonorum ventrisq; curatorem, & inter curatorem furiosi, itémque prodigi, pupilliue, magnam esse dicit differentiam: quippe cùm istis, scilicet curatori furiosi, pupilli, & prodigi, plena est rerum administratio: duobus autem superioribus, bonorum & ventris, sola custodia, & rerum, quæ deteriores futuræ sunt, venditio committatur.

a l. ventri, l. 20. de tuto & curat. dat. ab. &c. in P. libr. 26. titul. 5.
b l. 1. § ex hoc rescripto, de ven. inspic. lib. 25. P. titu. 4. l. curator, de vent. in posse. mitt. in P.
c l. qui in vtero, de sta. homi. in P. l. 1. de ven. in poss. mitt. lib. 37. P. tit. 8.
d l. 1. § quoties, & seq. de ven. in poss. mitt. in P.
e l. bonorum vẽtris, l. 8. de cura. furio.
f Hermoge. in l. inter bonorum, l. 49. de admi. tuto. libr. 46. P. titu. 7.

De curatore bonorum. Cap. 8.

Lib. 42. P. tit. 8.

1 Curator datur bonis viuentium & mortuorum, quando, & quare.
2 Curator bonis controuersis authore iudice, & consensu contendentium datur.
3 Curatores bonis captorum ab hostibus dati.

1 QVANDO agitur de bonis conseruandis, vel distrahendis vel viuentium, vel mortuorum, sæpè curator datur [g]: viuentiũ, veluti si debitor solùm vertat, & foro cesserit, creditores eligunt vnum, per quem bona distrahantur, vt portio illis quæ ex redacto sit, soluatur [h], vel vt bona locẽtur & admi-
2 nistrentur [i]. Videlicet approbante curatorem iudice, qui adiri debet à creditoribus, vt constituat ex eorum consensu, vel dissentiẽtibus illis ex arbitrio seu officio curatorem bonorum debitoris vnum vel plures [k]. Idipsum in bonis mortui, si hæres nolit, vel non possit adire hæreditatem, creditores petunt bonis dari curatorem [l]. Dabitur & quamuis non sint, vel si non vrgeant creditores, ad conseruanda bona, & ad peritura distrahenda [m]: veluti si domini capti ab hostibus, reuerti sperantur [n]: si ex Carboniano edicto bonorum possessio petita sit, & cautio non detur [o].
3 Et sic in similibus. Dantur curatores quoque captis & viuentibus apud hostes, spe postliminij, ne interim bona eorum fraudibus dissipentur [p].

g Nerat. l. cuius bonis, l. 9. de cura. furio. P.
h l. fin. de curat. bon. dan. libr. 42. P. titu. 8.
i Caius, l. in venditione, l. 8. § fin. de bon. auto. ind. possid. eod. lib. titu. 5.
k l. 2. de cura. bon. dan. l. Fulcinius, l. 7. § Labeo quib. ex cau. in poss. eat. eod. lib. titu. 4.
l l. 1. de curat. bon. dan.
m l. si d. u., l. 8. quib. ex cau. in posse. eat.
n l. 1. § pen. & fin. de muner. & bonor. lib. 50. P. titu. 4. l. in possessionem quib. ex cau. in posse. eat.
o d. l. sed si is, § fi. de muner. l. 1. § quoties, de Carbo. edic.
p l. cùm cognatos, l. 3. de capti. & postli. reuer. lib. 8. C. titul. 51.

De actoribus & adiutoribus tutorum, vel curatorum. Cap. 9.

Lib. 5. C. tit. 6.

1 Tutoribus & curatoribus dantur adiutores per iudicem, pro nutu eorum tutorum vel curatorum.

2 Tutores

2 *Tutores & curatores cur in locum sui procuratorem pro rebus pupilli non possunt dare, sed actorem: nisi lite contestata.*

3 *Actor datus à tutore & curatore quid præstat in iudicio.*

4 *Actorum tutorum quando finiatur officium.*

SVPERIORIBVS personis curatorum & tutorum aliæ quandoque accedunt auxiliares, additæ à iudice petentibus tutoribus vel curatoribus, si illi sufficere non queant administrationi: nempe actores seu adiutores, ratione iudiciorum [a], & in locum procuratorum ad lites. Qui periculo tutorum & curatorum dantur, id est, vt ipsi teneantur pro illis, si malè & perperam administrauerint negotia commissa [b]. Explicat autem id Iurisc. Paulus, & cur actor potius, quàm procurator hîc dicatur in tutela litium curam habẽs. *Decreto*, inquit [c], *tutorum, periculo tutoris actor constitui solet, quotiescunque aut diffusa negotia sunt, aut dignitas, aut ætas, aut valetudo tutoris id postulat: Nempe si infans pupillis fari non possit, vt procuratorem facere non possit.* Et Diocletia. & Maximi. nec patri quidem tutori filij permittit procuratorem creare, sed actorem tantùm [d]. Iure enim tutor quandiu abest, altum quàm tutorem constituere non potest [e]. Tutores enim aut curatores, domini rerum minorum non sunt, sed illarum agunt curam, & ideo procuratorem non possunt cõstituere pro illis in iudicio [f], sed actorem [g], ex causa [h]: nisi lite contestata ordinare velit procuratorem tutor, quia tunc factus est dominus litis [i]. Quanquam in negotiis gerendis procurator rectè alium procuratorem constituat [k]. Hîc actor tamen, tanquam procurator satisdat de calumnia, vt legitimam personam standi in iudicio habens [l]. Finitur horum actorum officium, finito officio eius cui additi sunt, nempe tutoris vel curatoris [m]: vel finito negotio cui præfecti fuerunt.

a l. quæ omnia, de procur. in P.
b vtrumque probatur in l. solet, l. 13. de tute in P.
c l. Decreto, l. 25. de administ. & peti. tute. lib. 26. P. titul. 7.
d l. 1. de acto. à tuto. seu curat. dan. libr. 5. C. titu. 62.
e l. curatorem habenti, l. 10 qui da tuto. vel curat. poss. libr. 5. C. titu. 34.
f l. 1. de procur. in P.
g l. neque, C. de procur. l. si actor, de appel. C.
h § fin. de curato.
i d l. neque.
k l. si procuratorem § si quis, mãd. in P.
l l. 2 §. 1. & §. fin antem, & § 1. de iuram. cal. C. & ibi gl. & glo. 2. in d. l. 1. de acto à tuto vel curat. dan. C.
m l. 1. quan. tut. vel curat. esse des. C.

De actionibus tutelæ & curæ, directis & vtilibus, ciuilibus & prætoriis. Caput. 10.

Lib. 27. P. tit. 3. Arbit. Tute. lib. 5. C. tit. 51.

1 *Tutelæ actio non nisi finita tutela proponitur, contra curatorem autem & actio proponitur pendente administratione.*

2 *Tutor vt ex quasi contractu obligatur, vnde actiones tutelæ.*

3 *Tutor conuenitur pro malè gestis, non gestis gerendis, pro dolo & culpa: tenetúrque res eius & proprias curare.*

4 *Actio in tutorem duplex, tutelæ, & de rationibus distrahendis: quæ & vtilis in curatorem.*

5 *Tutelæ actio directa, & contraria, & vtilis.*
Res pro quibus tutelæ actio vel curæ directa datur, eod. & nume. 7. 9. 10.

6 *Negotiorum gestorum actio quando in tutorem vel curatorem datur.*

8 *Tutor à tempore quo sciuit se datum, & si non administrauerit, tenetur de periculo tutelæ.*

9 *Tutor vel curator num teneantur pro vsuris pecuniarum otiosarum minorum.*

11 Tuto

11 *Tutorum vnus pro omnibus in solidum conuenirі potest pro tutela.*
Quando inter contutores habet locum exceptio diuisionis: & quando in solidum quilibet tenetur, eod.
12 *Tutoribus & curatoribus competere beneficium ordinis, cessionis, diuisionis, & vtilis actionis: & beneficium ordinis quod, & quando illis datur.*
13 *Beneficium diuisionis tutelæ & curæ quale, & quando detur tutoribus & curatoribus.*
14 *Beneficium cessionis actionis datum contutori.*
15 *Vtilis actio quæ detur contutori in contutores.*
16 *Actio pro tutela, in eum qui se pro tutore vel pro curatore falsò gessit: & de contraria pro tutela.*
17 *Tutelæ actio durat 30. ann.*
18 *Tutelæ & curæ nomine in quantum, & quomodo agant hæredes minorum, & teneantur hæredes tutorum & curatorum, an de dolo, lata, leuique culpa.*
19 *Infamia ex condemnatione tutelæ vel curæ non transit in hæredes tutorum vel curatorum, quomodo.*
20 *Iuratur in litem contra tutorem, non contra eius hæredem.*
21 *Perfidia tutorum & curatorum infamia, & alijs pœnis punita. Item 19.*
22 *Platonis lex de tutelis, & accusationibus tutorum.*
23 *Tutores honorarij & notitiæ causa dati, quando, & in quantum teneantur.*
24 *Actio directa de rationibus distrahendis quid, & contra quos datur.*
25. 26 *Actio tutelæ, & de rationibus non concurrunt.*
26 *Furti actione interdum contra tutores & curatores agitur.*
27 *Actio de rationibus distrahendis datur contra quoslibet tutores non contra hæredes eorum.*
28. 29 *Actio alia in curatorem & tutorem ex stipulatu, rem pupilli saluam fore, & quando ex ea agatur, & contra quos.*
29 *Actio ex stipulatu, rem pupilli saluam fore, vtilis datur in pro tutore gerentem.*
30 *Beneficium diuisionis agenti minori contra tutores obijci nequit ab illis, inter illos quatenus locum habeat.*
31 *Actio subsidiaria quando ob tutelam vel curam competat contra magistratus, qui tutores & curatores dederunt.*
In nominatores tutorum & curatorum actio quando competat, eod.
32 *Magistratus collegæ, qui conuenirі possunt nomine tutelæ vel curæ, diuisionis an habeant beneficium.*
33 *Magistratus, qui non tenentur in subsidium tutorum vel curatorum, quos dederunt.*
34 *Scriba, cui de facultatibus minorum commissa est inuentarij confectio, quando in subsidium tutorum & curatorum teneatur.*
35 *Ordo, qui nominauit magistratum, qui minoribus tenetur, non tenetur pro magistratu in ea causa tutelæ vel curæ.*
36 *Vtilis actio ex facto tutoris vel curatoris data minoribus, & in minores.*
37 *Actiones prætoriæ pro tutore, & in factum pro tutela & cura, in quos dantur minoribus.*
38 *Restitutio minorum & aliorum, in factum actione aduersum gesta à falsò tutore vel curatore.*
39 *Actio pro tutela, & pro tutore prætoria, in quo differant.*

ACTIONES tutelæ & curæ ferè eadem tractatione concludi possunt, paucis exceptis, veluti quòd actio tutelæ non nisi deposita administratione proponi iure communi possit [a]: cum curatore autem manente administratione, vt cum procuratore agi possit [b]. Tutores qui tutelæ iudicio tenentur, non propriè ex contractu obligati esse intelliguntur, sed ex quasi contra

a l. nisi finita, l. 4. & l. si tutor, 2. § fin. & l. sed non datur, l. 10 de tute. & ratio distrah. in P.
b l. cum curatore, 27 l. de administr. tuto. in P.

contractu: cuius nomine mutuæ sunt actiones, & quæ pupillo in tutorem dantur directæ, & quæ tutori dantur in pupillum contrariæ [a]. De omnibus quæ tutor fecit, cùm facere non deberet: item de omnibus, quæ non 3
fecit, rationem reddet hoc iudicio, præstando dolum & culpam, & quantam in suis rebus diligentiã [b]. Lex Platonis etiã ea [c], *Tutor nõ minus orphanos, quàm si genuisset eos, diliget: neque res illorum perus, quam suas gubernat. imò etiam affectu animi magis.* Cicero tutelam & procurationem reipub. ita gerendam ait, ad vtilitatem eorum qui commissi sunt, non eorum quibus commissa est [d]. Actio in tutorem ei qui in potestate eius fuit, duplex datur: tutelæ vna, & 4
de rationibus distrahendis conturbatis alia [e]. Quarum exemplo alia in curatorem datur vtilis, extensione facta actionis quæ datur pupillo, ad minoris personam in curatorem: quod indicat conceptio tituli seu rubricæ, *de tutela & rationibus distrahendis*: & vtili, curationis causa, actione. Tutelæ actio directa, & cõtraria, & vtilis. Res pro quibus datur directa, sunt omissa gen, & malè gesta: vt officio tutoris incumbit rationes actus sui conficere: & pupillo reddere. Cæterùm si non facit, aut factas non exhibet, hoc nomine iudicio 5
tutelæ tenebitur [f]. Item quicquid tutoris dolo, vel lata culpa, aut leui, seu curatoris, minores amiserint, vel cùm possent, non acquisierint, hoc in tutelæ, seu negotiorum gestorum vtile iudicium venire non est incerti iuris [g]. Negotiorum autem gestorum tunc actio datur, quando post depositam tute- 6
lam, vel finitam, administrauit tutor, vt ait Iulius Paulus [h]: vel si pro tutore, vel curatore cùm non esset, se gesserit [i]. Sed illa nõ est tutelæ propria actio, de qua nũc agimus. Rursum directa tutelæ datur in tutorem, vel curatorem, 7
qui pecunias pupilli, vel minoris in suos vsus conuerterunt, vt eas cum vsuris legitimis restituant [k]. Item si tutor cessauerit in officio, vel rescius si- 8
bi decretam tutelam, non administrauerit, tenetur. Ex quo enim innotuit tutori, se esse tutorem, scire debet periculum tutelæ ad se pertinere. Innotescere autem qualitercunq; sufficit, nec vtiq; enim testato conueniri oportet: Nam si citra testationem aliundè cognouerit, nulla dubitatio est, quin periculum ad eum debeat respicere [l]. Qui tamen semper præsumitur per- petuò ignorare, nisi contrarium probetur [m]: videlicet si intra tempora excusationibus deputata eas non proposuerit [n], legitimas nempe: quando quidem illegitimæ non liberant à periculo cessationis [o]. Quemadmodum cõtrà, si tutoris datio nulla sit, aut non teneat, periculum nullum est tutoris, si non administrauerit, quanquam sciuerit se datum [p]. Competit & tutelæ in 9
tutores actio, si malè contraxerint, id est, si prædia non idonea comparauerint per sordes, aut gratiam, aut per latam negligentiam [q], vt soluant fructus ex rebus perceptos, vel qui bona fide percipi potuissent [r], de dolo, si reperitorium non fecerint [s], etsi alio modo gesserint dolosè, de culpa, de negligẽtia, vt suprà monuimus [t]. Iuratúrque in litem aduersus dolosum [v], etsi soluendo non sit, extra ordinem coërcetur [x]: Cæterùm de casu fortuito non tenetur [y], vt si incursu latronum res perierit [z]: nisi seruaret non seruanda, quæ perierint casu ob culpam præcedentem [a]. Ad fœnus quoque pecunia- 10
rum pupilli tenebatur tutor anteà, illúdque ipse præstabat, si otiosas reliquisset: hodiè tamẽ, si reditus, vel fructus patrimonij minorum & pupillorum sufficiant pupillorum vsibus, non tenentur fœnerari: aut si non sufficiant, non tenentur mutuare, nisi quatenus sufficiat ad dispensationem adolescentis [b]. Cùm quia vsuræ vetitæ à Deo sunt [c], tum quòd sæpè accidit, vt pecuniæ fœnebres iusto Dei iudicio, & patrimonia fœneratorum, in nihilum recidant [d]. Quò fit, vt si mutuauerit tutor pecuniam pupilli, mutui subiaceat periculo [e]. Cùm autem is ad vsuras condemnabitur, arbitrium erit iudicis quales præstet [f]: vt si sit in dolo, maximas [g]. Datur autem actio pupillis & hæredibus eius, aduersus omnes contutores, & singulos quos eligere voluerint in solidum [h]. Habet tamen locum inter contutores con- 11

turna

a §. igitur, de oblig. quæ ex del. nasc.
b Vlp. in l. de tutore & curat. distrah. d. 27. Paul. 2. l. tutoribus, 10. quidquid, 14. ff. eod. quæ à bon. C. §. fin. vt qui bi pet. habe se hab. rest. in integ. in auth.
c Plato, 11. de legib.
d Cic. Officio.
e l. 1. § in tutela, de tutel. & ratio. distrah. P.
f l. 1. § officio, eod.
g l. quicquid, 1. arb. tutel. C.
h Iul. Paul. libr. 1. recept. sentent. tituli 4. C. 2. facit l. curatorius, de neg. gest. C.
i Idem Paul. eo lib. & in cap. 5.
k l. 3. & l. cum interdicta, C. arbit. tutel. l. tutor, qui reperitorum, l. 2. § si post depositionem, cum seq. §§. de admin. & peric. tutor.
l l. quidam decedes, 6. §. hinc de admin. tut. tutor l. tutor, l. 21. & l. etsi scisses, C. eod. Extant hac de re constitut. reipub. & placita curiæ in primis de quibus vide Papian. l. 15. Rhapsodiarum tit. 5. arc. 4. & 5.
m l. hoc autem, l. 9. de admin. tut. in P.
n l. 2. eod. tit. in P.
o l. quanquam, de ex. cusa tutor. C. l. qui testamẽto, eo. in P. l. 2. si tut. appell. C.
p l. mulieri, & l. neq. q. dat. tutor. poss. C.
q l. tutor qui reperitorium, §. cõperit, de admin. tutor. in P.
r l. si sine hærede, §. Modestinus, eod.
s l. tutores, 28. eod. d. l. tutor qui reperitorium
t facit l. 1. de peric. tutor. C.
v d. l. tutor qui reperitorium.
x l. ob fœnus, l. 50. eod. de admin. tutor.
y l. 4. de peric. tutor. lib. 5. C. tit. 58. l. negotium, C. de negotiis gest.
z l. si res pupillares, l. 31. de administratione P.
a l. 3. de peric. tutor. C.
b in l. tutores, 22. & auth. nouissime, de admin. tutor. C. l. 1. de vsur. pupil.
c D. Luc. 6. Psal. 14.
d l. lex quæ tutores, de admin. tutor. C.
e d. auth. nouissime & §. quoniam, tit. vt. qui pecth. ob. lig. se hab. & in authen. col. 6.
f l. 4. § quantas, de iis qui deiuss. tutor. in P.
g l. tutor. 8. § pe. nult. & l. non existimo, de admin. tutor. in P.
h l. si sine hærede, 55. §. hæredibus, eod.

tumaciter non gerentes exceptio diuiſionis [a]. Verumtamen hîc opus eſt diſtinctione. Nam diuiſa tutela vel cura, ſiue à præſide, ſiue à teſtatoris voluntate, periculum tutelæ ſeu curæ non pertinet ad contutores contutorum male gerentium, ſed pro parte ſua quilibet conuenitur: niſi per dolum ob culpam ſuſpectos non remouerint, vel tardè ſuſpectos arguerint, cùm illi non ſoluendo effecti ſunt: vel ſi ſuſpicionis cauſam agentes, pupilli iura prodiderunt [b]. In ſolidum porrò tenentur pro contutore, nulla diuiſione à teſtatore, vel iudice facta. Attamen illis competit vel beneficium ordinis, vel ceſſionis, vel diuiſionis, vel vtilis actionis. Beneficium ordinis eſt, vt ordine alter poſt alterum conueniri poſſit, ſi tamen inter illos omnes gerentes aliqua facta ſit adminiſtrationis diuiſio: nam nulla diuiſione facta inter ipſos, ſine ordine quilibet eorum electione libera in ſolidum conueniri poteſt [c]. Quod obtinet diuiſione etiam facta inter contutores eiuſdem generis, putà ſi ſint omnes teſtamentarij, vel legitimi, vel datiui. Cæterùm ſi ſint diuerſi generis, vt alij eorum qui adminiſtrauerint, ſint datiui, alij teſtamentarij: prius conueniuntur pro propria adminiſtratione datiui, ſecundò qui pro iis ſe obligarunt, deinc magiſtratus qui eos dederint, antequam perueniatur ad contutorem [d]. *Et licet*, inquiunt Diocl. & Maximia, *Tutorum conuentione mutuum periculum minimè finiatur, tamen eum qui adminiſtrauit, ſi ſoluendo ſit, primo loco, eiúſque ſucceſſores conueniendos eſſe non ambigitur* [e]. Poſteà contutores, dummodo tempore depoſitæ tutelæ ſoluendo alij qui geſſerunt non ſint: alioquin eo tempore ſoluendo exiſtentibus, contutores pro his non tenentur [f]. Quòd ſi ex diuerſi generis contutoribus datis, quidam geſſerint, alij non adminiſtrauerint, ſed aliis mandauerint gerere: inter eos non eſt locus beneficio ordinis, quia omnes geſſiſſe videntur [g]. Si autem quidam tutelam vel curam non geſſerint, nec mandauerint gerere, ſequendum eſt reſcriptum Alexandri, cuius verba: *Qui ſe non immiſcuerunt tutelæ vel curæ, ex perſona eorum qui geſſerunt & idonei ſunt, non onerantur: ſi qua verò ſint, quæ cùm geri debuerint, omiſſa ſunt, lata culpæ ratio omnes æqualiter tenet* [h]. Et certum eſt, non ſolùm eos qui geſſerunt, ſed etiam qui gerere debuerunt, tutelæ nomine teneri etiam de his, quæ à contutoribus ſeruari non potuerunt: ſi modò cùm ſuſpectos facere debuerunt, id officium omiſerunt [i]. Extat & ſingularis cum diſtinctione Papiniani hac de re in hæc verba, ſententia: *In eum qui tutelam gerere noluit, poſt cæteros qui geſſerunt, actionem vtilem tutelæ dari placuit: quod tamen ex tutela non peruenit ad eos qui ſe negotijs miſcuerunt, ſed communi negligentia periit, citra ſubſtitutionis ordinem æqualiter ad omnes eũ periculũ ſpectat* [k]. Verùm beneficiũ datur diuiſionis, quando plures ſimul geſſerunt tutelam, & omnes ſimul ſoluendo ſunt: æquiſſimum enim erit tunc diuidi actionem inter eos pro portionibus virilibus exemplo fideiuſſorũ. Si non omnes ſoluendo ſunt, inter eos qui ſunt ſoluendo diuiditur actio: ſed prout quiſque ſoluendo eſt, poterũt cõueniri [l]. Sic tutores & curatores omnes alicuius, ſiue ſimul omnes adminiſtrauerint, ſiue nõ adminiſtrauerint, aut inter ſe diuiſerint adminiſtrationẽ, cuiuſcunque generis ſint aut datiui, aut legitimi, aut teſtamẽtarij, licèt quilibet eorum teneatur in ſolidum, tamẽ beneficium diuiſionis habẽt, non ordinis, etiã ſi doloſè adminiſtrauerint [m]: videlicet ſi ex cõmuni dolo & culpa cõueniãtur, cõtrà, ſi ex dolo ſpeciali [n]. Plures itaque curatores vel tutores in ius vocati, ſimpliciter cõdemnati pro viribus cẽſentur partibus cõdemnati, licèt obligatio & petitio fiant in ſolidum [o]. Quinimo arbitrãtur interpretes, pluribus cõdemnatis ratione tutelæ in ſolidum, poſſe eoſdem opponere adhuc beneficiũ diuiſionis [p]. Et ita iudicatum notat Boërius [q]. Illi autẽ ex ſententia plurium, quos refert, interpretũ, verius videtur proponendam eſſe exceptionẽ diuiſionis ab exordio litis, ante litis cõteſtationẽ: quòd ſit exceptio dilatoria [r]. Diuiſa tamen ſemper videtur condemnatio eorum, qui in di-

T uerſis

[a] l. ſi plures, 19. eod.
[b] l. 2. de diuid. tute. C.
[c] d. l. 2. de diuid. tut.
[d] l. Lucius, 47. § cùm in teſtamento, de admin. tuto.
[e] l. fin. C. de diuid. tute l. 2 ſi tut. nõ geſſe. l. tum interdictæ, 6. arbit. tute. in P.
[f] l. 1. de diuid. tute. C.
[g] l. 2 tres tutores, 56. § nõ ſolùm, de adminiſtra. tuto. l. ita autem, § geſſiſſe, eo l. 2. de fideiuſſ. tuto. in P.
[h] l. 2. ſi tut. vel cur. non geſſe. lib. 5. C. titu. 55.
[i] l. 1 ſi tut. vel cura, non geſſer. l. ſi quis tutor, § quin etiã, de reb. cuptis in P. l. ſi tibi pater, de teſta tute.
[k] l. tutores qui poſſ. l. 41 § in eum, de adm. nõſſ tuto.
[l] l. 2 §. nunc tractemus, de tute. & rat. diſtrah.
[m] l. ſi plures in 2. de admi tuto. P. Boer. deciſ. 59 num. 2 & 3. l. 1. & 2. ſi tut. vel cur. non geſſe. C.
[n] d. l. 1. & 2. eod. Bar. in l. 1 de tranſ. C. & ibi gloſſ. & interp. alij l. 1. § penè, de tut. & ratio. diſtr. in P.
[o] vt in l. 1. ſi plu. vna ſent fuer. condem. & ibi not. Bald. & Alber. in l. ea quæ, famil. erciſc.
[p] Bart. Paul. Caſtr. Ange. in l. Paulus, de ſolut. in P.
[q] Boer. in d. deciſ. 59 num 9.
[r] idem in prox. cita. deciſ. num. 10. per Bald. Cinum q. 6. in l. exceptionẽ, de excep. &c.

uersis prouinciis administrant eiusdē tutelam & bona: nam tutor vnius pro-
uinciæ non tenentur de facto alterius [a]. De beneficio cessionis, vnde & actio
vtilis in cōtutores, Vlpianus sic respondit: *Si forte quis ex facto alterum tutorem con-*
demnatus præstitit, vel ex cōmuni gestu, nec ei mandatæ sunt actiones, videlicet si à pu-
pillo vel minore non fuerit cessa actio: Constitutum est à D. Pio, & ab imperatore nostro, 15
& ab eius patre vtilem actionem tutori aduersus contutorem dandam [b]. Datur etiam 16
protutelæ actio in eum, qui se pro tutore gessit, vel pro curatore, cùm tamen
verè non esset tutor vel curator: atque ea exerceri potest ante tempus puber-
tatis [c]. Tenetur autē ad id quod tutor obstringitur, & pari modo ei contrariū
iudicium protutelæ datur [d]. Tutelæ actio tam hæredibus pupilli [e], quàm etiā 17
cōtra hæredes tutoris cōpetit [f], vsq; ad triginta annos [g]. Verūtamen nō eo- 18
dem modo hæredes tutorū vel curatorum, quo ipsi tutores vel curatores te-
nentur [h], neq; priuilegia minorum in successores transeunt [i]. Itaq; hæredes
tutorū vel curatorū tenentur eo nomine rationem reddere de eo, quod tutor
vel curator administrare debuit, nec administrauit: cōuentis primùm illis, vt
diximus, qui administrauerint [k]. Item de eo quod defunctus à se, vel ab alio
nō exigit [l]: vtili videlicet actione [m]. Quia tamē finitur tutela morte tutoris [n],
hæres eius ex sua persona, non tenetur de periculo cōtutoris, si idoneus de-
functus erat tempore mortis [o]. Sed neque tutores tutorum vel curatorū, ob
negligentiā, quæ non latæ culpæ comparari possit, cōdemnari oportet: si non
contra tutorem lis inchoata est, neque ex damno pupilli lucrum captatum
aut gratiæ præstitum sit [p]. Ex dolo tutoris vel curatoris hæres tenetur,
alioquin & de lata culpa, non de leui ex persona defuncti [q]: quamuis ex
sua persona de leui teneatur [r]. Quòd pertinet tamen ad infamiæ iudicium, 19
differunt defunctus & hæres: si quidem tutor aut curator de dolo proprio
suo nomine, iudicio vel actione directa conuentus, damnatus infamis est:
hæres autem, qui de dolo defuncti nomine damnatur, minimè. Quia de
perfidia alterius agitur [s], & hæres tantùm in æs alienum, non in tutelam
succedat [t]. Quare contra tutorem dolosè versatum in litem iuratur [u], non 20
autem contra hæredem, nisi & ipse in tutela, mortuo tutore, vel curatoris
hæres in cura, defuncto curatore dolosè versetur: quia tunc ex proprio
dolo quilibet tenetur, quamuis à negligentia leuis culpæ immunis sit [x].
Quædam enim sunt quæ hæres tutoris, quamuis tutor non sit, tenetur cœpta
à defuncto implere & explicare, si is hæres legitimæ & idoneæ ætatis sit, in
quibus ipse dolum committere potest [y]. Et Cicero [z]: *Si quæ sint*, inquit, 21
priuata iudicia summæ existimationis, & penè dicam capitis, tria hæc sunt, fiducia,
tutelæ, & societatis. Atque enim perfidiosum & nefarium est fidem frangere, quæ contie-
net vitam, & pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit, & socium fallere, qui se
in negotio coniunxit. Platonis de tutoribus lex etiam hæc: *Si tutor negligens* 22
aut malitiosè agere propinquis, aut cæterorum ciuium alicui videbitur, in iudicium ad-
ductus quadruplum damni restituat cuius pars altera puero, accusatori altera deferatur.
Postquam verò ad pubertatem orphanus venit, si malè secum egisse tutorem duxerit,
ad quinquennium vsque ab exacta tutela, in tutorem sibi agere liceat. Et si tutor quis-
piam condemnabitur, quid pati dariue debeat, & iudicibus decernatur [a]. Quæ per
omnia in hæredibus tutorum locum habere non possunt, maximè in hære-
dibus eius, qui non iure tutor vel curator datus, administrationi se non
immiscuit, qui nec dolum, nec culpam præstare debent [b]. Datur & actio 23
tutelæ in tutores, quos vulgò dicimus honorarios, qui nihil administrant
videlicet excussis prius facultatibus eorum qui gesserint. Imputatur nam-
que illis, cur cùm alios gerentes malè gerere viderent, non fecerint su-
spectos [c]. Tutor autem notitiæ causa datus, perinde ac reliqui tutores, in
omnibus administrationis & accessionis iure conueniri potest [d]. Alia actio 24
quæ contra tutores competit directa, est de rationibus tutelæ distrahendis,
hoc est, vt ego interpretor, de controuersia illarum rerum, quæ per tutorem

subtra

a l. 2. de peric tuto. lib. 5. C. titu 59.
b l. 1 §. nunc tractemus, vers. & si forte, de tute. & ratio. distrah in P. l. ex facto, de nego. gest. in P. l. cum interdictæ, l. 6. arbit tute. C.
c l. 2. de eo qui pro tute. nego. gessit in. 5. C titu. 45. & l. 1. eod lib 27. P. tit. 5.
d l pen. & fin. eod. in P.
e l. tutelæ actio, 12. arbit. tute C.
f d.l. tutelæ, & l. tutor qui repertorii, l. 8. de admi. tuto. in P. l. si tutoris, 61. eod.
g l tutores tutelæ, l. 8 arbit. tute C.
h l. 2 de hæred. tuto. C. lib. 5. titu. 54.
i l ex pluribus, l. 43. de admi. tuto. in P
k l 2 & fin. de hæredib. tuto. C l. tutelæ, C. arbit tute.
l l. 3. d. titu. de hæred tut.
m d. l. 2. & l non quasi, § 1 rem pup. salto in P.
n § simili modo, qb. mod tut finit. libr. 1. Instit. titu. 22.
o l tutores. l 40 § in tonibus, de a tuni. nist tuto in P.
p l. 2. de hæred tuto. C l. 2 ex delic. defi. in quan. hæ. tenea. C.
q l. curatoris, l. 27. de nego. gest. C. l. alio, C. de in litt. iur. l. ex depositi, l. 23. & l. ex contractibus, de actio. in P. l. in hæredes, de magist. conueni. C. l non similiter, l 4. eod P. l. fin & 4. de fideiuss tuto. in P.
r l. 3 §. pen. de neg. gest P. l. cùm ostendimus, l. 4 § 1. de fideiussio. & matuto. lib. 27. P. titu. 7.
s l 1. & l. furti, 6. § pactus, & § pen & fin. de ijs qui not. infa P.
t d. l. furti, § pen.
v l. tutor qui repertorium, l. 8. de admini tuto.
x d. l. 4. § 1. de fideiussio. & hæred. tuto in P.
y l. 1. de fidei iuss. tuto P. l si tutor post. de tute & rat. distrah in P.
z Cic pro Q. Roscio.
a Plato, libr. 11. de legib.
b l. hæres eius, l. 8 de fideiusso. & nomi. tutorum P.
c l 3 §. si patens, de admi. tut. P § sed si si nulli, nouel. 118.
d l quæro, 32. § 1. de testa. tute. lib. 26. P. titu. 2 l. 1. de peric. tuto. lib. 5. C. titul. 51.

ſubtrahũtur à rationibus redditis,& intercipiuntur: vel intercip erentur,niſi peterentur à pupillis vel minoribus tanquam ablata. *Actione,* inquit Paulus, *de rationibus diſtrahendis nemo tenetur, niſi qui in tutela gerenda rem ex bonis pupilli abſtulerit : quod ſi furandi animo fecit , etiam furti tenetur , & vtraque actione obligatur, neque altera alteram tollit* [a]. Et condictio quoque furtiua competit, per quam rem pupillus conſequitur . Actio hæc eſt in duplum , in qua tamen ſimplum tantùm pœna [b]. Vlpianus autem ſic explicat. *In tutela ex vna obligatione duas actiones eſſe conſtat,& idem ſine tutelæ fuerit actum,de rationibus diſtrahendis agi non poteſt: ſiue contrà,tutelæ actio,quoad ſpeciem iſtam, perempta eſt. Hunc tutorem tamen, qui intercepit pecuniam pupillarem , & furti tenet, Papinianus ait* [c]. Videlicet ſi animo furandi intercipiat. Nam,vt Tryphonius ait, ſine animo furandi interceptio rerum pupilli in duplum punitur per legem 12. tab. non tam propter furtum, quantùm propter perfidiam: quod perfidè tutor ſe geſſit [d]. De rationibus diſtrahendis actione non ſolùm ij tutores tenentur, qui legitimi fuerunt ,ſed omnes qui iure tutores ſunt,& gerunt tutelam [e]. Eſtque perpetua , quæ minoribus & ſucceſſoribus eorum datur: verumtamen in hæredem, cæteróſque ſucceſſores non dabitur,quia pœnalis eſt [f]. Alia actio in tutorem eſt, ex ſtipulatu rem pupilli ſaluam fore, cùm pupillo rem ſaluam fore ſatisdatum eſt . Agi autem ea tunc poteſt , cùm & tutelæ agi poteſt [g]. Datúrque finita tutela, & ex quibus cauſis actione tutelæ agi poteſt,ex iiſdem agitur ex hac ſtipulatione ; & contrà,ex quibus non poteſt agi ex illa , nec quoque ex hac [h]. Tenetur ob hanc cautionem , non ſolùm verus tutor qui adminiſtrauit, ſed etiam qui pro tutore gerit , & fideiuſſores eorum . Is tamen qui non geſſit, quia nec actione tutelæ tenetur, hac actione non conuenitur, ſed vtili actione : quia ſuo periculo ceſſauit [i]. Et hæc eadem quæ de tutoribus ex hac ſatisdatione diximus , vera in curatoribus cuiuſcunque ſpeciei erunt , ſiue puberibus , ſiue impuberibus , ſiue furioſis,ſiue prodigis, vel quibuſdam aliis , vt fieri aſſolet , dati fuerint [k]. Nomine quoque tutorum & curatorum qui ſatisdederint rem minoris vel pupilli ſaluam fore,fideiuſſores conueniri poſſunt, & quilibet eorum in ſolidum:ita tamen, vt huic qui conuenitur cedantur aduerſus confideiuſſores actiones. Neque conuenti à pupillo diuiſionis beneficium obicere poſſunt: conuenti autem ab aliis poſſunt [l] . Subinde alia actio ſubſidiaria directa minoribus ratione tutelæ , vel vtilis ratione curæ malè adminiſtratæ datur, in magiſtratus qui eos dederint. *In magiſtratus municipales* , inquiunt Imperatores Dioclet. & Maximia. *Tutorum nominatores , ſi adminiſtrationis finito tempore ſoluendo non fuerint, nec ex cautione fideiuſſionis ſolidum exigi poſſit : pupillis quondam in ſubſidium,indemnitatis nomine actionem vtilem competere,ex ſenatuſconſulto, quod authore Traiano parente noſtro factum eſt, conſtiturum* [m]. Conuenitur itaque magiſtratus, vt nominator tutoris vel curatoris minus idonei , poſtquam bona nominati , & fideiuſſorum eius , nec non collegarum , ad quos periculum adminiſtrationis ſpectat, excuſſa fuerint, nec per ea indemnitati minoris ſatisfactum eſt [n] . Tenentúrque pupillo ad ea, ad quæ tutores conueniri poſſunt [o] , ſi idoneam cautionem à tutoribus vel curatoribus non exegerunt, rem eorum ſaluam fore : nam omittendo eam cautionem, ſeipſos fideiuſſores pro ipſis dediſſe videntur, qua ratione & eius hæres tenetur . Si verò cautionem exegerit , tunc temporis cùm cautum eſt, idoneam , etſi poſteà deſierit eſſe idonea, tutus eſt , & hæres eius ab hac actione [p] . Similiter & hac actione non conuenitur, ſi duos tutores dans non exacta cautione , quorum vnus ſufficiens , alius minus idoneus ſit, & qui idoneus eſt , in ſolidum fuerit pupillo condemnatus , & ſatisfecerit. Non enim poteſt tutor condemnatus,pro contutore non idoneo conuenire magiſtratum , eo prætextu,quòd à contutore non exegerit cautionem, niſi inſcio illo tutore contutor non idoneus datus ſit ſine cautione : tunc

[a] l.1.de tut & ration. diſtra.in P.l.1 § 18 tutela,eod.

[b] d l a § pen & fin. & l.3 § conſiderãdum,eod.titu.

[c] d § in tutela, l. 1. de tutel & ratio. diſtrah.P.

[d] l tres tutores, 56. de adminiſt.tutor.P.

[e] l.1.§ de rationibus de tute & ratio.diſtrah

[f] d.l.1.§ pen.eod.

[g] l.1.& 4. rem pupi. ſalutore,lib.46.F.in fin.6

[h] l cùm pupillus, l. 9 & l non quaſi l. 4.§ hanc ſtipulationem, & § generaliter , rem pupil. ſal fo.

[i] d.l. non quaſi,§ 1.

[k] d.l nõ quaſi,§ pen. & fin.

[l] l.fin. rem pup. ſalfor.P.

[m] l in magiſtratus, l. 3 de magiſtrat conuenr.lib.1.C. titul. 75.

[n] l.aduerſus,l.4.eo & l.1.eod C.

[o] l fin eod.P.lib.27. titu.2.

[p] l. quod ad hæredẽ, l.6 & l.7.§ ſi magiſtratus,eod.P.

enim ex æquitate illi in magistratum datur actio [a]. In condemnatione porrò magistratuum tutelæ vel curæ nomine, duo distinguenda sunt [b]: num tutores vel curatores dando, nullam ab illis omnino cautionem exegerint, an vero aliquam exegerint, sed non idoneam. Rursum, si omnino non exegerint, an tempore finitæ tutelæ vel curæ fuerint idonei & soluendo, an non sint, nam: quo casu tunc idonei inueniuntur, etsi posteà destituantur facultatibus, extra periculum sunt, & hæredes eius: sin minus, contrà [c]. Ita si minus idoneam, vel nullam adiecerint ipsi, & similiter tenentur hæredes magistratuum. Nam magistratus in omne periculum succedit, & hæres ipsius dolo proximo culpæ succedaneus est [d], id est, de dolo & lata culpa defuncti tenetur, non de leui [e]. Cæterùm ipsi magistratus, si plures sint qui eiusdem actionis rei 32
sint, qui dederint sine inquisitione vel satisdatione tutores vel curatores si vterque soluendo sit, possunt petere beneficium diuisionis [f]. Quæ 33
intelligenda sunt de magistratibus, qui tutores vel curatores dant, & solent, vel debent exigere cautionem: non autem de illis, qui dant quidem, sed qui non solent exigere, vt præfectus vrbis, prætor, præses prouinciæ, & similes [g]. Verumtamen ij magistratus, quibus prætor, præfectus & similes mandant exigere cautionem à tutoribus & curatoribus quos ipsi dant, si non exegerint, tenentur: non etiam quibus mandatum, vt de facultatibus eorum inquirerent & renunciarent, nam isti non æquè ac magistratus qui dant tutores & curatores, simúlque qui exigere debent cautiones puniuntur [h]. Agitur etiam contra scribam, cui mandauerat 34
prætor inquireret de substantia minoris, vt pro facultatum modulo tutor vel curator eligeretur: si dolo aut negligentia sua veram substantiæ taxationem passus est occultari [i]. At contra ordinem qui magistratum, qui ex tuto- 35
ris vel curatoris datione tenetur, elegerit, vel nominauerit, non datur actio post eum magistratum subsidiaria: nam illi tantùm promittunt rempub. non pupillorum rem saluam fore, nisi expressè qui nominarunt & illud promiserint [k]. Alia etiam datur vtilis actio ex facto tutoris vel cura- 36
toris minori, ex iis quæ contraxerunt illi nomine eius; vt contrà, ex contractu eorum in minorem agitur [l]. Nisi illi vel in suam personam nouarint, vel dolo malo contraxerint: cùm dolus tutorum vel curatorum minori non noceat [m]. Duæ actiones sunt prætoriæ, quæ dantur in tutorem pupillo: vna 37
quæ pro tutore est, quæ in eum dirigitur, qui cùm tutor non esset, tamen se pro tutore gessit [n]. Alia quæ in factum est, contra falsum tutorem, si cùm tutor non esset, in aliquam captionem adolescentem induxisset [o]. Restitui- 38
tur & minor aduersus negotium gestum ab illo, nec non cæteri actione in factum: si modo ignorarint eum esse falsum tutorem [p]. Sunt & quædam personæ, quibus & scientia restitutioni non officit [q]. Propter dolum malum 39
autem hæc actio prætoria diuersa à protutela inducta est. Quòd in actione pro tutela crediderit se quis tutorem esse: at in hac prætoria sciens se non tutorem, dolo malo se talem finxerit, & gesserit, & proinde quanti ea res erit quam gessit, in tantam pecuniam condemnatur [r]. Datur & in eum, cuius dolo factum est, vt falsus tutor authoritatem suam nomine pupilli interponeret [s]. Dantur & in factum istæ actiones hæredibus & successoribus, non autem in hæredes, neque in falsum tutorem post annum: quoniam & factum puniunt, & in dolum concipiuntur, & aduersus eas personas, quæ alieno iuri subiectæ sunt, noxales fiunt [t].

a l. proponebatur, 1. iuncta l. 1. de magist. conuen. in P. & l. in magistratus, eod. C. l. Lucius § pen. de admin. tuto in P.
b § subsidiaria, de satisd. tuto libr. 1. Instit. titu. 24.
c l. Aemilius Dexter, l. 54. de administ. tuto. in P.
d Vlp. in l. non similiter, l. 4. de magist. conuen. in P. l. 1. de tuto. vel cur. 1. Iustr. perso libr. 5. C. titu. 33.
e l. quod ad hæredē, 6. d. tit. de magist. conue. in P. l. 2. C. eod.
f l. 3. eod. C.
g § fi. de susp. tutor. ap. Iustin. l. 3. § neque p. or, de mag. conuen. in P.
h l. 1. § si præses prouinciæ, eod. in P.
i l. 1. eod. C.
k l. 1. in princ. eod. in P.
l l. 1. 2. 3. 4. 5. quan ex fac. tuto min. conuen. poss. lib. 5. C. titul. 3. 9. l. tutor, 6. eod. titul. lib. 26. P. titu. 9.
m l. 1. 3. 4. eod. in P.
n in titu. de eo qui pro tuto. neg. gess. in P. & C.
o l. fin. quod fal. tuto autho. gest. esse dic. lib. 27. P. titul. 6. & l. falsus tutor, l. 11. eod.
p in l. 1. § fin. eod.
q l. 2. 3. 4. 5. eod.
r l. nouissimè, 7. eo.
s d. l. nouissimè, in princ. & §. fin.
t l. huius actionis, l. 9. §. has actiones, eod.

DE

De contrariis actionibus tutelæ & curæ. Caput II.

Lib. 27. P. tit. 4. Lib. 5. C. tit. 51.

1 *Finito officio tutelæ datur contraria actio in minorem tutori.*
Et quid illa contraria actio.
2 *Contraria pro tutore, & curæ contraria, pendente administratione datur.*
3 *Res & causæ, ob quas datur actio contraria tutelæ.*
4 *Tutor & curator quos sumptus repetant in minores factos.*
5 *Contraria actio tutelæ vel curæ quibus, & contra quos datur.*

1 PRAETER iuris communis ordinem, ob euidentem æquitatem & summam pupillorum, & minorum vtilitatẽ receptum est authoritate prætoris, vt qui non possunt in ea ætate aliis efficaciter & ciuiliter sine tutoris & curatoris authoritate obligari [a]; nihilominus obligentur tutoribus & curatoribus, qui negotia illorum & personas tractant & gubernant, vt illi promptiores essent in exequendo officio, securi de repetitione eorum quæ vtiliter impendissent [b]. Ergo finito officio tutelæ, non quãdiu durat, dabitur cõtraria in minorẽ actio tutori [c]. Videtur enim exceptio esse actionis directæ tutelæ, saltem tutelam, vt directa cõsiderat, & ad eius actionem aliquomodo refertur, & ideo contraria dicitur [d]. Tutelæ autem actio, vt diximus, non nisi finita tutela, pupillo seu minori non conceditur [e]. Verumtamen & placuit hanc actionem contrariam dari, etsi directa non agatur: non enim semper pupillus agere vult, vel quia nihil ei debetur, vel plus in eum impensum est, 2 quàm ei abest [f], vel de rationibus distrahendis agit [g]. Contraria tamen eius qui pro tutore gessit, vel qui curam administrauit, etiam pendente gestione, & antequam finita dicatur, competere potest: quia & statim vbi obnoxij sunt protutor, & curator directa conueniri possunt [h], excepto adultorum 3 curatore [i]. Res ergo ob quas datur actio contraria, tutelæ sunt, si aliquid impenderit tutor in rem pupilli, vt repetat, vel compenset [k], si pro eo fuerit obligatus vt liberetur [l]: aut rem suam creditoribus eius obligauerit [m] si pro 4 pupillo soluat. Sumptus porrò quos repetit, bona fide fieri debent [n]. Et quos expediat pupillo ita fieri, quamuis plus in pupillum impenderit, quàm sit in eius facultatibus: alioquin enim si non expediat, dicendum est pupillum absolui debere. Non enim in hoc administrantur tutelæ, vt mergantur pupilli [o]. Quamobrem iudex qui de contrario iudicio cognoscit, vtilitatẽ pupilli spectabit, & an tutor ex officio sumptus fecerit [p]. Potest & agere, vt pupillus illi mandet actiones aduersus contutores [q], vt salarium sibi soluat 5 si debitum, vel si contutori debitum soluerit [r]. Hæc actio contraria non solùm tutori, verùm etiam ei qui pro tutore negotia gessit, competere debet, & vtilis curatori pupilli, furiosi, prodigi, videlicet contrarium iudicium negotiorum gestorum: item & curatori ventris [s]. Et hæredibus eorum, & in hæredes pupillorum per 30. annorum spatium [t], datur, & fideiussoribus tutorum [v].

[a] l. contra iuris, de pact. P. l. obligari, de autho tuto. in P § 1. eod ap. Iustinia. l. Iulianus §. si quis à pupillo, de actio. cum similib.
[b] l. 3 de cont & vti. act. tut lib. 27. P. titul. 4.
[c] l. 1. §. finito, eod. in P.
[d] d. l. 1 § fin.
[e] l nisi, l. 4. de tutel. & ratio, distrah. eã sententia.
[f] l. 2 § fin de cont & vti actio. tute. in P.
[g] l 2. eod. titu.
[h] d. l. 2. §. sed si pro tutore, de cont. act. tute. d l nisi §. fin. de tutel & ratio. distrah.
[i] l. 2. & l. rationes, l. 14. de admini. tuto. C. ratio ponitur in glo. d §. fi. l. nisi, in ver. dum negotia.
[k] § tutores, de oblig. quæ ex qua. contra. l. 1. § præterea, & l. 3. § iudicio, l. 4. de in lit. dan. tuto. libr. 5. C. titu 44.
[l] d. § tutores, & l. 3. § contrarium, & l. fin. de contr. act. tute. in P.
[m] d. § tutores.
[n] l 3 § iudicio, de contr. act. tute. in P. l. à tutoribus, l. 30 § fin de admini. tuto.
[o] l. pen. de cont. act. tute.
[p] l 3. eod. in P.
[q] l. 1. & 2. de contr. iud. tute. lib. 5. C. titul. 52.
[r] d. l. à tutoribus, 34. §. fin. de admini. tuto.
[s] l. 1. § hæc actio, de contr. & vti. actio. in P.
[t] l. pen. eod. in P. & l. 3. § fin. eod. titul. C.
[v] l. si cùm fideiussoribus, l. 5. de fideiusso. tuto. in P.

De alijs curatoribus publicis in summa. Caput. 12.

1 *Curatores operum publicorum reficiendorum qui.*
2 *Curatores rerum Cæsaris qui.*
3 *Curatores ciuitatis Romæ, rectores ciuium, viarum, riparum, vicorum.*
4 *Curator angariarum.*
5 *Curator Calendarij reipub.*
6 *Curator operum publicorum.*
7 *Curator murorum reficiendorum munus Atheniensibus excellentius.*
8 *Curatores emendarum specierum vini, olei, & similium.*
σιτῶναι, ἐλαιεμπόροι &c. eod.
9 *Curatores portarum.*
10 *Curatores reip. qui, & inquantum teneantur.*
11 *Curatores reipub. quando pro collegis teneantur.*

PRAETER tutelarum & curarum prædictarũ curatores, alios 1
sese offerre non dubium est; quales ij, quibus demandabatur
in republica cura habẽdi sarta tecta opera publica, & refectio-
nis procuratio [a]. Et qui curam habebant rerum Cæsaris, pro- 2
curatores & curatores dicebantur [b]. Curatores ciuitatis tri- 3
plices, alius generalis vel rector: alius ciuium Romanorum,
qui ibi habitabant: alij vicorum, riparum, ac viarum [c]. Curator ad cogendas 4
angarias dari dicitur [d]. Meminit & Papinianus curatoris Calendarij reipu- 5
publicæ [e], videlicet qui curam gereret libri, quo nomina & debita contine-
bantur: vel qui secundum Calendarium, & inibi descripta nomina, vel exige-
ret, vel solueret debita [f]. De curatoribus operum publicorum struendorum 6
passim se offerent exempla in titulo de operibus publicis [g], & alibi. Et Aes- 7
chines [h], nullum maius munus curatore murorum reficiendorum, apud
Athenienses, nec amplius fuisse dixit. Qui habebant etiam curam emendi 8
frumenti vel olei, curatores quoque harum specierum dicti & creati, quos
Græci σιτῶνας καὶ ἐλαιεμπόρους [i]. Refert & Aristoteles [k], ἀναγκαίας ἀρχὰς συντατταμένας 9
πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας, necessarias functiones ad res bellicas expediendas
cùm vsus veniret. δεῖ γὰρ ἐν εἰρήνῃ καὶ πολέμῳ, inquit, πυλῶν τε καὶ τειχῶν φυλακὴς
ὁμοίως ἐπιμελητὰς εἶναι, καὶ ἐξετάσεως καὶ συντάξεως τῶν πολιτῶν, id est, *opus & bello &*
pace, portarum & mœnium curatores esse, & recensionis ciuium descriptionisque in classes.
Curatores reipub. sæpè in iure occurrunt, qui publica, seu ciuitatis negotia 10
& res tractant. Ab iis & fides, & diligentia exigitur: nam si negligenter in
distrahendis bonis se gesserint, in simplum tenentur: si fraudem autem ad-
miserint, in duplum: nec tamen ad eorum hæredes pœna descendit [l]. Tenen-
tur ad vsuras pecuniarum, quæ apud eos remanserunt. Tenentur de periculo
operum, & hæredes eorum, tenentur agros reipub. retrahere à possessoribus
licet bonæ fidei, cùm possint ad auctores recurrere. Nec pro se tantùm qui-
liber tenetur, sed etiam nomine collegarum, si interuenire & prohibere eos
oportuerit: item si deteriora nomina facta sint tempore curationis [m]. Nam
& collegarum communi periculo pecunia, etsi inter illos diuisa, datur [n].
Prior tamen exemplo tutorum, conueniendus est qui gessit [o]. Non tamen
pro gestione superiorum & antecessorum, curatores successores tenentur,
sed singuli pro gestis à se [p].

a l. si in aliquam celebrem ciuitatem, de off. proconsul. P. l. 2. §. 1. de oper. publ. in P.
b l. si de off. procur. Cæsar. in P.
c de omnib. Volph. Lazius, lib. 3. comment. reip. Rom. c. 15. Cassiod. l. 1. 7. Varia de primis.
d l. 1. quemad. ciuil. munus indicun. lib. 10. C.
e Pap. l. fin. §. item rescripserunt à curatore, de administ. rer. ad ciuit. pert.
f Secundum Africa. in l. qui filium, 61. de leg. 3.
g in l. 1. & 2. de oper. publ. lib. 10. P. titu. 10. & alibi.
h Aeschin. contra Ctesiphonem.
i l. si de muner. & honor. in P.
k Aristot. 6. politico.
l Papin. l. Imperatores, § 10. §. Imperatores, de administ. rer. ad ciuit. pert. lic. 50. P. titul. 8.
m hæc omnia in l. fin. eod.
n l. 3. eod. tit. de administ. rerum.
o l. 4. eod.
p d. l. 4. §. 1.

DE

DE SERVIS, ET LIBERIS, IVREQVE DOMINORVM.

LIBER XIIII.

De liberis & ſeruis in vniuerſum. Caput 1.

1 *Perſonarum diuiſio in liberos & ſeruos.*
2 *Aequalis omnium hominum, vnáque naturâ conditio.*
3 *Iure gentium ſeruitute inducta, diſtingui cœperunt appellationes hominum.*
4 *Libertas quid.*
5 *Facultas agendi aliud, quàm actus.*
6 *Libertas per ſeruitutem non tollitur, ſed impeditur eius actus.*
7 *Seruitus ex diametro aduerſa libertati.*
8 *Libertas & ſeruitus corporis, animæ, & vtriuſque eſt. Aut natura, aut hominũ conſtitutione, & qui ſerui, aut liberi natura.*
9 *Lege vel conſtitutione qui liberi, vel ſerui.*
10 *Cato Vticenſis ne ſeruiret, ſe occidit.*
10.11.19. *Gratius libertate nihil, nec miſerabilius ſeruitute item.*
12 *Domini olim dicti omnes patreſfa. & ſerui familiares, quare.*
Dominica poteſtas viſa tyrannica, eod.
13 *Domini appellationem recuſauit Octauius, & Tyberius.*
14 *Domitianus odioſus, quòd voluerit ſe dominum & Deum appellari.*
15 *Domini nomen proprium eſt ſoli Deo, quare.*
16 *Domini Imperatores dicti, & res dominicæ quæ.*
17 *Dominis olim libera in ſeruos vitæ & necis poteſtas.*
18 *Seruos Vidius Pollio edendos murenis obiecit.*
19 *Seruos non habuerunt Indi, Eſſæi, Phocenſes, Locri.*
20 *Serui Chriſtiani Iudæis, vel hæreticis, & paganis eſſe non poſſunt.*
21 *Biturigibus non erant ſerui.*
22 *Tholoſam ſerui ingreſſi, liberi ſtatim fiunt.*
23 *Serui nullis temporibus Saturni.*
24 *Seruitus eſt vltimus gradus vtilitatis humanæ.*
25 *Seruus ſeruorum Gregorius 9. Sum. Pont. ſe appellauit, & Iuſtinianus ſeruum. Seruus dimidius homo, eod.*

1 SVMMA perſonarum diuiſio dicta eſt, vt alij ſint liberi, alij ſerui. Liberi à libertate, ſerui à ſeruitute dicti [a]. Ab initio quidem generis humani vna fuit qualitas & ſtatus [b], à quo poſteà diſceſſum, facta & minutio capitis [c]. Aequalis hominum prima conditio, & vno nomine homines naturali iure vocabantur [d]. Et vt Seneca ait [e], neminem natura fecit liberum aut ſeruum, ſed fortuna hæc nomina impoſuit, Et D. Paulus, nec liberum, nec ſeruum apud Deum eſſe ſcribit [f].

1 Iure gentium autem ſeruitute inducta, tres appellationes diſtinxerunt homines,

[a] §. 1. de iur. perſo. ep Iuſtin. l. 3. de ſtat hom. libr. 1. P.
[b] l. quod attinet, de regul. iur.
[c] §. 1. de cap. diminut.
[d] l. manumiſſiones, de iuſti & iur. in P. l. homines, l. 124. de verbo ſignif.
[e] Sene. libr. 6. Declam.
[f] ad Galat. 3.

a d.l.manumiſſiones, & §. 1. de libertin. ap Iuſtinia.

mines, vt alij liberi, alij ſerui, alij libertini dicantur [a]. Libertas eſt, naturalis facultas eius quod cuique facere libet, niſi quid vi aut iure prohibetur [b]. 4

b §. 1. de iure perſon. l. 4. de ſta. homin. P.

Naturalis facultas dicitur innata poteſtas agendi, vel viuendi, vt, velis [c]: facultas quæ ortum cuiuſque comitatur, *δύναμις, ἐξουσία*, & vt facultas dicitur apud Galenum [d], cauſa quædam effectrix, vel per quam facimus, vel vt poſſimus facere datum eſt. Aliud enim eſt facultas agendi, aliud actus qui ex illa facultate ſequitur: vt & aliud ab iis inſtrumentum, per quod facultas operatur. Habet namque omnis facultas inſtrumentum accommodatum, per quod deterius, & melius idem efficiat [e]. Neque facultas importat neceſſitatem, vt quod in facultate faciendi eſt, neceſſariò fiat: ſed vt fieri poſſet, habet [f]. Neque quod in facultate fieri poteſt, eodem modo fit, cùm & robur & imbecillitas in facultate conſideretur [g]. Et proinde quamuis libertas, ſit naturalis facultas agendi quæ velis, tamen extrinſecus vel intrinſecus actus poteſt impediri. Extrinſecus vi, ob quam libertas ne faciat impeditur, ea tamen facultate nihilominus exiſtente in homine: non enim ideò tollitur aut deſinit eſſe, quòd non poſſit operari. Vt non ideò minus hoſtis homo eſt, quòd ab hoſte vincatur, & ſubiiciatur vi: vis quippe maioris eſt rei impetus, cui reſiſti non poteſt [h], & aduerſus quam parùm valet cuſtodia [i]. Atq; Ariſtoteles [k] intrinſecus per vim ea fieri dicit, quæ per cupiditatem fiunt. Atque vtroque modo prohibetur facultas libertatis, ne agat liberè: veluti & cùm iis ſe obiicit actui prauo, ne à facultate exeratur, vincitque ne fiat. Vt pote fortior, quæ habet vim cogentem [l], & metum inferentem formidine pœnæ [m]: vt ea facere nos non poſſe iure exiſtimemus, quæ facta lædunt pietatem, vel ſunt contra bonos mores, vel leges [n]. Seruitus porrò aduerſaria, & ex diametro oppoſita libertati eſt, vt nihil aliud ſeruitutem dicat Ariſtoteles, quàm priuationem libertatis [o]. Libertas & ſeruitus in homine, & corporis ſeparatim, & animæ [p], vel vtriuſque: vtraque & natura, & conſtitutione hominum. Liberi ſunt natura, etiam qui ſeruiunt corpore, & boni, qui ſibi in cupiditatibus imperant, & cum virtute ſecundũ Dei præcepta viuunt, etſi ſub poteſtate dominica ſint corpore. Sic ſerui quidam natura, quanquam nullius poteſtati domini ſubiiciantur. *Ac ſtatim*, vt aut Ariſtoteles, *ex generatione quædam diſtincta ſunt, alia quidem ad imperandum, alia verò ad parendum. Quorumcunque eſt opus in corporis vſu, & hoc eſt in iis potiſſimum, hi ſunt natura ſerui, quibus melius eſt vt imperetur. Eſt enim natura ſeruus, qui poteſt alterius eſſe: quapropter & alterius eſt. Et qui tantum particeps eſt rationis, vt ſentiat quidem, at non habeat.* &c [q]. Qui pecuniæ aut fortunæ ſeruit, liber non eſt [r]. Cicero, *Libertas*, inquit, *eſt poteſtas viuendi, vt velis. Quis igitur viuit, & vult, niſi qui recta ſequitur, qui ea lex officio, aut viuendi via conſiderata atque prouiſa eſt? qui legibus, non propter metum paret, ſed eas ſequitur atque colit, quia id ſalutare eſſe maximè iudicat? &c* [s]. Qui metu pœnæ legum ſe cohibet adhuc, & is ſeruus meretur dici: & ſic Euripides ait [t],

c §. 1. de iure perſon. l. 4. de ſta. homin. P.

d Gale. lib. 1. de ſimplic. medicam. facult. c. 1. & libr. de plenitudine,

e Ariſto. lib. 4. de generat. animal. c. 1.

f c. cùm aliquibus, de reſcr. in 6. l. 1. §. dies autem cuſtos, de appel. recip. lib. 49. P. item 4. can. ſi forte, 2. q. 6.

g Gale. 1. lib. de cauſ. puls.

h l. 2. de eo quod met. cau. P.

i Neraz. in l. ſi ea res, de actio. emp. libr. 19. Petro. 1.

k Ariſtot. lib. 1. Rhetoric. c. 10.

l l. leges vetus, de legib. Theophi. §. ſimma itaque, de iur. poteſ. in fruct. inſtit. inſtit.

m l. 1. de iuſt. & iur. P. can. factæ ſunt autẽ leges, 4. diſtin.

n l. filius, de condit. Inſtit. in P.

o Ariſtot. lib. 1. Polit. capit. 3.

p Philo Iud. lib. q omnis probus ſit liber.

q Ariſtot. 1. Polit. c. 1.

r Idem libr. 2. Rhetor. ad Theodec. c. 21.

s Cic. pro. paradox.

t Euripid. in Hecuba, actu 4.

φεῦ, ὡς ἔστ' ἄνθρωπος, ὅστις ἐστ' ἐλεύθερος.
ἢ χρημάτων γὰρ ἢ τύχης ἢ πλήθους ἀστῶν πόλεως, ἢ νόμων γραφαὶ
ἐμποδὼν, χρῶσ' μὴ κατὰ γνώμην τρέχειν. id eſt,
Heu, non eſt quiſquam liber mortalium:
Aut enim pecuniæ ſeruus eſt, aut fortunæ.
Aut multitudo ciuium, aut legum ſanctio
Vetant, ſuo ne quis viuat arbitrio.

Seruus eſt Philoni Iudæo, quicunque peccat: & omnis probus, liber [u]. Et qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati [x]: à quo quiſque ſuperatus eſt, eius eſt ſeruus [y]. Et Salomon [z], *Qui ſtultus eſt, ſeruiet ſapienti.* Lege vel conſtitutione liber eſt, qui ſeruitutem non patitur. Seruitutem autem patitur, qui ex lege domino ſubiicitur, & priuatur fœlici ſtatu illo libertatis. Status libertatis, 9

u Phi. Iud. lib. quòd liber ſit quiſquis virtuti ſtudet.

x D. Ioan. Euang. c. 8.

y 2. D. Petri, c. 2.

z Proverb. 11.

inæſti

10 inæſtimabilis res [a], nec gratius quicquam libertate [b]. Et Cato Vticenſis, ne
libertate priuatus cogeretur ſe ſubmittere miſericordiæ Cæſaris, ſeipſum in-
terfecit [c]. Atque, vt ait Strabo, qui voluptatem & dolorem, vitam ac mor-
tem contemnit, ſubditus eſſe non patitur [d]. Et Philo Iudæus [e], Cõtemptor
mortis, paupertatis & obſcuritatis, ſeruus eſſe non poteſt. Miſera contrà ſer-
11 uitus, nihilq; ea infœlicius [f]: ideò morti comparata [g]. Vt & ſerui pro nul-
lis, & ac ſi non eſſent, iure ciuili habiti [h]. Vocat Vlpianus ſeruitutem, ca-
ſum aduerſámque fortunam hominis liberi, quam expectare vt contingat,
nec ciuile, nec naturale ſit [i]: neque fas ſecundum Paulum Iuriſconſultum [k].
Tyrannica viſa eſt pluribus dominica in ſeruos poteſtas, & nimium exoſa &
contumeliioſa: in poteſtate namque dominorum propriè dicuntur eſſe ſer-
12 ui [l]. Quare & antiquitus domini, dicti ſunt patresfamilias, & ſerui omnes
13 familiares, vt contumelia ſeruorum tolleretur, teſte Macrobio [m]. Et Octa-
uianus Imperator, domini appellationem, vt opprobrium & maledictũ ſem-
per exhorruit, edictóque cauit, ne poſthac dominus appellaretur [n]. Tibe-
rius quoque Cæſar dominus à quodam appellatus, denunciauit, ne ſe am-
14 plius contumeliæ cauſa appellaret [o]. Nec paruum odium concepit populus
in Domitianum, quòd nimium elatè voluit dominum & Deum vocari [p].
15 Qui enim hoc ſibi domini arrogant nomen, ſibi vſurpare videntur omni-
modã & pleniſſimam in ſubditos pro arbitrio poteſtatem: quæ ſola eſt Dei,
qui omnia quæ vult poteſt, nihilque niſi iuſtum velle poteſt. Vnde illi ſoli
hoc nomen Domini conuenit, vt & Dauid ſcribit [q], *Cognoſcant gentes quia no-*
men tibi eſt dominus, tu ſolus altiſſimus in omni terra. Et alibi [r], *Scitote quoniam*
16 *dominus ipſe eſt Deus* Hócque eſt nomen illius reuelatum Moſi, *Adonai* [s]. Im-
peratores tamen alij, qui ſe dominos orbis dicebant [t], domini & nomen
17 vſurparunt [v]: & res eorum dominicæ abſolutè dictæ ſunt [x]. Qui dominus
eſt alicuius rei liberam eius rei, vt ſuæ, habet poteſtatem, imò vt abuti ea
poſſit [y]. Quamobrem & olim donec proſpectum fuit, vt dicemus, in ſeruos,
quorum dominium habebant, libera erat vitæ & necis poteſtas [z]. Satis
miſerum & abominandum ſpectaculum, pares natura & conditione ſimiles
18 homines, vt bruta animalia & pecudes, mactare, & peius habere. Sicuti fe-
runt Vidium Pollionem, ſeruos murenis inuadendos & edendos obiectaſ-
19 ſe [a]. Vt pleræque nationes fuerint, quæ caſibus hominum miſertæ, à ſeruis
habendis abſtinuerint, nec apud ſe paſſi ſint eſſe: vt Strabo [b] ſcribit apud In-
dos nullum fuiſſe ſeruorum vſum [c]. Inter Eſſæos Iudæorum nemo ſeruiebat
illis, omnes liberi miniſtrabant ſibi inuicem [d]. Prohibuerũt ne ſerui ſeruæue
20 haberentur Phocenſes & Locri, teſte Athenæo [e]. Iure Romanorum ne ſint
21 apud Iudæos, vel hæreticos, vel paganos ſerui Chriſtiani prohibetur [f]. Sed
22 & conſuetudine Biturigum, apud illos vetitum habere ſeruos [g]. Tholoſæ
ſerui qui ingrediuntur ciuitatem, liberi ſunt, nec repeti vel euelli illinc à
23 dominis poſſunt [h]. Temporibus quoque regni Saturni, priſcis nullus ſeruus
ſeruáue [i]: vnde & in Saturnalibus poſteà ſeruorum cum liberis æqua condi-
24 tio [k]. Et vltimus gradus vilitatis & abiectionis humanæ eſt in ſeruitute. Et
ideò Deus omnium, natura dominus noſter Ieſus Chriſtus, dicitur formam
25 ſerui accepiſſe [l], hoc eſt, humilioris viri. Vnde & Pontifex Max. Gregorius
nonus, quem alij deinde ſecuti ſunt, ſeruum ſeruorum Dei ſe nominauit [m].
Sicuti etiam & Iuſtinianus ſeruum ſe nominat [n]. Dicebat præſtantiſſimus
Poetarum apud Athenæum [o].

Dimidium rapuit virtutis Iupiter almum
Mortali, cui ſeruitem mox deſtinat eſſe.

a l. liberras, de reg. iur. § ſed cùm liber tas, quib. ex cau ſis manu mitti lic l. 1. § ſed cùm homo, de iis qui dete. in F.
b l. Paulus, de fideicom. liberi.
c Dion Caſſius, libr. 42. & alibi Roma
d Strabo, lib. 15. Geogra
e Philo Iud. d lib. quòd lib ſit qui vir ſit
f Cic. Phil. 2. Sene. epiſt. 52.
g l. ſi ſeruitutem, de cond. & demonſtra. l. ſeruitutem de reg iur. l. cùm hic ſtatus, § fi. d. ſtatu liber. & ibi gl. & vide
h l. quid autem, de ſeruit.
i Vlp. in l. ſeruit ſtipulanter, l. 32 §. ſacramentum, de verb. obligat. in F.
k l. ſi in emptione, l. 34 § liberum, de contra empt. in F.
l l. 1. de his qui ſunt ſui vel alieni. in F. § in poteſtate, conf. ap Iuſtian
m Macrob. libr. 1. Saturn. c. 11.
n Sueto. in Octauio, c. 53.
o Idem in Tiberio, c. 28.
p Idem in Domitia. c. 13.
q Pſal. 82.
r Pſal. 99
s Exodi, c. 6.
t l. bene à Zenone, de quæſt. præſer. C. ea conuenior, 23. quæſt. 2.
v vt in proœ. Inſtit. in ſubſcrip. dicitur Dominus Iuſtinianus.
x vt l. 1. de grad. domini tit. 55 & tit. de patr. & domin. dominic. ciuil. 30. libr. 11 C.
y l. in re mandata, C. mand. l. nemo externus, de ſuda trib. 9 lib. 1 C.
z l. 2. de his qui ſunt ſui vel alieni
a Tertullia. libr. de Fol 10.
b Stra libr. 15. Geograp.
c Artia in lib rerum Iudaicarum.
d Philo Iudæ. lib. quòd lib. ſit qui vir ſtud.
e Athen. libr. 6. dipnoſop. 17
f l. 1. ne Chriſtiani cap. Iudæi, hæreti. vel pag hab.
g §. 1. de conſuetu. ſur. & ſta perſo. in conſuet. 3. tur.
h Nicol. Boerius, ad d. § 1.
i Athenæ. lib. 6. c. 7.
k Lucian in Chronol.

l Plut. in Saturnal. l ad Philipp. cap. 2. m In proœ. Decretal. n in l. 1. de offi. præf. præto. Afri. o Athen. libr. 6. dipno. capit. 7.

De ſeruitutis finitione. Cap. 2.

1 *Seruitus quid.*
2 *Seruitus probata ſub lege diuina.*
3 *Serui fiſcalini & eccleſiaſtici in Francia qui olim.*
4 *Seruitus quomodo contra naturam, & non contra ius naturale.*
5 *Naturalia vitia quomodo dicantur.*
6 *Hominis natura imperare.*
7 *Hominum vnum genus, & natura prima, & ortus, & interitus.*

IAM tradidimus libertatis finitionem ſupra libro II. c. 1. Reſtat nunc examinanda ſeruitutis finitio, quæ libertatis naturam plenius explicabit, & ideo de illa vberius paulò: vt cognito altero contrariorum, aliud quoque lumen accipiat [a]. Illam porrò ſubiicimus oculis, quam accepimus à Florentino iuriſc [b]. & Iuſtiniano [c]. *Seruitus, eſt conſtitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubiicitur.* Verbum hic, *conſtitutio*, paſſiuè pro eo, quod conſtitutum eſt, vſurpatur: nam ſecundum Accurſium [d], verbalia in io, vt petitio & conſtitutio tam actiuè, quàm paſſiuè accipi poſſunt. Eſtq; conſtitutio hæc, lex iuris gentium, in quam ferè omnes gentes conuenêre, vt ſerui eſſent [e]: quamuis & poſteà iure ciuili quoque ſeruitus alterius generis eſſe cœperint [f], vt deinceps Deo fauente dicemus. Eràntque iure diuino permiſſi ſerui, & de illis leges cõſtitutæ [g]. Et in euangelica legimus [h] lege, *ſerui obedite dominis carnalibus, non ad oculum ſeruientes &c.* Et rurſum [i], *domini, quod æquum ſeruis præſtate*, quamuis conſideratis hominibus, ratione Dei qui interiora diſpicit, ſeruus à libero non diſtinguatur [k]. Permiſſóſque Chriſtianis aliquando ſeruos, iure pontificio conſtat [l]: imò erant & ſerui in ipſis eccleſijs, ſeu baſilicis [m]. In Francia olim erat copia ſeruorum tam fiſcalinorum ſeu regiorum, quàm eccleſiaſticorum, vt ſcribit Rhenanus [n]. Narrátque victoria adepta apud Tolbiacum de Alemannis per Francos ſub rege Clodoueo diuinitus, maiorem partem Alemannorum, ne poſthac rebellarent, in pœnam ſeruitute affeciſſe: hóſque ſeruos fiſcales, vel abſolutè fiſcalinos dictos, quòd res & corpora eorum fiſco ceſſiſſent, vnde & ſeruus regius nomen: fuiſſéque inſuper ſeruos eccleſiaſticos, quos rex, aut dux, aut comes monaſterio alicui donaſſet. Fuiſſe & ſeruos in Gallia tempore Caroli Magni conſtat ex legibus capitularibus eius, potiſſimum in capitulari de de lege Ripuarenſi, c. 1. 2. 3. Vtuntur & Moſcouitæ ſeruis emptitiis & captiuis, vt ait Sigiſmundus Liber Baro [o]. Contra naturam ſeruitus dicitur [p], non contra ius naturale, ſed contra id quod cuique homini à natura, id eſt, in prima natiuitate conceſſum & inditum fuit, contra facultatem vt velis. Natura dicitur D. Auguſtino [q], quod in vno quoq; genere intelligitur eſſe: adhærent ab ortu rebus quædam bona, quædamue mala, quæ naturalia & connata videntur. Naturale primùm fuit homini primo Adamo, immortalitas ſi voluiſſet, iuſtitia, reliquæque virtutes. At poſtquam decidit ab illa perfectione, naturale homini eius ab illo progenitis fuit, mori, & peccatum transfuſum quod originale dicitur, & contra naturam primam à Deo creatam: naturale autem ſecundum naturam corruptam. Et naturalia alia vitia nobis, quæ ita nobis ſunt familiaria, vt in habitum tranſierint, & quodammodo nobiſcum nata videantur. Ita intelligendus Horatius, dum ait [r],

Denique te ipſum
Concute, num qua tibi vitiorum inſeuerit olim

Natu

1 a l. 1. de iis qui ſunt ſui vel alieni.
b Florentin. in l. libertas, § 4. ſeruitus de ſtatu hom. in Pand. tit. 5.
c Iuſtinian. in §. 1. de iur. perſon. lib. 1. Inſtit. tit. 3.
d Accurſ. in l. 2. de duob. reis.
e Ius gentium, l. diſſ. 1 ex hoc iure, de iuſt. & iur. l. ſi d quod, l. 64. de cond. indeb. in §. 45 ius autem gentiũ, de iur. nat. gen. & ciuil. ap. Iuſtinian.
f § ſerui aut naſcuntur, de iur. perſon. ap eund.
g Exodi c. 12. & 21.
h ad Epheſ. 6. & 1. D. Petri cap. 2.
i ad Coloſſ. n. 4.
k ad Coloſſ. 3.
l tit. de ſer. non ordin. ſcilicet inuit. dominis, & de coniugio ſeruorum.
m c. 5 & c. ſi epiſcopi, de reb. eccleſ. non alien.
n Beat. Rhenan. libr. 2. rer. Germanicar.
o Sigiſm. libr. Baro, lib. commentar. ſeq. Moſcouit.
p de hoc quoque ſuperius, ſp. 2. c. 1. num 7. ſubſtitum quædam, & capita ſeq.
q D. Auguſt. libr. 2. de morib. Manich.
r Horat. 1. Sermo. Sat. 3. 3.

Natura, aut etiam consuetudo mala: Namque
Neglecta virenda filix innascitur agris.

Sic dicimus naturale vitium esse, negligere quod communiter possidetur [a], 6 Et naturale loci vitium, quod ei adhæret [b], naturam quoque agrorum [c]. Sed & seruire, contra naturam hominis est, quia status eius est vt imperet: dictum namque hominibus generaliter, *Crescite, multiplicamini, replete terram, subjcite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & omnibus animantibus* 7 *quæ mouentur super terram* [d]. Pares natura ortiuę sunt homines, & vnus hominum omnium, regum, & pauperum, & seruorum, & dominorum, ortus & interitus [e]. Et vt ait Pindarus [f].

ἓν ἀνδρῶν, ἓν θεῶν γένος, ἐκ
μιᾶς δὲ πνέομεν
μητρὸς ἀμφότεροι.
διείργει δὲ πᾶσα κεκριμένα
δύναμις, ὡς τὸ μὲν, οὐδέν, id est,

Vnum hominum, vnum Deorum genus, & ex vna spiramus matre vtrique. sed discriminat, omnia separata, potentia: quia hoc quidem, scilicet genus hominũ, *nihil est.* Et cùm inter homines omnes natura quandam cognationem constituerit, nefas est hominem homini insidiari [g], & potestate tyrannica opprimere, 8 omnes liberi, vt dictum est, natura nascuntur [h]: sed aliundè facultas libertatis impeditur.

a l. 2. quæn. & quib. quar. pars debea.
b l. Staminum, l. 24 §. vitium, de dam. infect. lib. 39. tit. 2.
c l. 1 §. fin. de aqua plu arc. in P.
d Genes 1. & 9. Psal. 8. Aristot lib. 1 Polit. c. 3. l. in pecudum, de vsur. in P. §. in pecudum, de rer. divis. ap. Iustinia.
e Sap. 7.
f Pinda. ode 6. Nemeop. strophe 2.
g Flor. Iurisc. in l. 3. de iust. & iur. in P.
h l. manumissiones, eod.

De causis & rationibus legitimæ seruitutis & seruorum distinctione. Cap. 3.

1 *Natura & ius naturale dictum.*
2 *Serui aut fiunt, aut nascuntur.*
Fiunt pœna, necessitate, captiuitate.
3 *Seruos quomodo pœna fecit.*
4 *Seruus primus ob pœnam Chami filij Noachi.*
Cham irrisit, aut incantauit virilia patris eod.
5 *Serua olim mulier fiebat coiens cum seruo ex Claudiano Senatusconsulto.*
Claudianum senatusconsultum de quo, & emendatio, eod.
6 *Serui ex quibus criminibus fierent rei, veluti ingrati, latrones, raptores, vilici, vltimo supplicio damnati.*
7 *Serui pœnæ qui.*
8 *Serui sine spe libertatis, qui se vendi patiebantur quando.*
9 *Bœotij serui sponte seruituti se subiecerunt.*
10 *Libertatem Germani in ludo extremam ludunt.*
11 *Seruitus ex necessitate aliqua orta, & 12.*
Filium vendere, patrem tempore famis potuisse, eod.
12 *Debitores inopes adducti pro seruis creditoribus aliquando, prohibitum dehinc.*
13 *Carcer species seruitutis est.*
14 *In seruos ob famem & miseriam Aegyptij & Galli se vendebant ditioribus.*
15 *Ambacti Gallorum dicti serui sunt.*
16 *Serui fiunt captiuitate, quare, & huiusmodi Mycenæ, Salaces, Lycij, Thebani, & alij.*
17 *Capti inter Christianos in bello Christiani, serui non fiunt, quamuis retineantur pro redemptione. Postliminij ius num inter illos. eod.*
18 *Capti tantùm ab hostibus, non à prædonibus, vel in seditionibus fiebant serui.*

19 *Pene*

19 Penestæ, Thessali, cæteræ, Menestæ serui qui.
20 Serui vnde nascuntur.
21 Seruorum ex variis qualitatibus distinctio.
22 Serui, famuli, liberi homines, bona fide seruientes qui.
23 Famuli ne relinquant dominos illis inuitis lex.
24 Serui operis, & serui gleba qui, & aliæ species.

EX finitione seruitutis, quibusdam seruitus visa est omnino improba & illegitima, vt contra naturam, & ius naturale, quod natura quoque dicitur interdum [a]. Cæterùm aliter rem se habere docendum est, & ex causis quibus libertatem amittit, planum primùm faciemus: vnde & distinctiones seruorum colligere possumus. Serui aut fiunt, aut nascuntur: fiunt autem [b], ex pœna, necessitate, captiuitate. Primum itaque quod seruos ex liberis fecit, pœna est delicti: vt qui abutitur libertate, dignus sit vt eius facultas restringatur & cohibeatur, ne possit posteà liberè peccare, & vt à delicto iam commisso castigetur. Priuilegium meretur amittere, qui sibi concessa abutitur potestate [c]. Eò referenda est prima seruitutis introductio, dum inflicta est filio Chami, quòd is virilia patris nudata intuisset [d]: &, vt ait Berosus [e], *incantationibus magicis virilia patris comprehendens, sterilem eum reddidit perinde ac castratum.* Sic olim senatusconsulto Claudiano [f] hodiè sublato, mulier quæ se seruo alieno suppossuerat, monita prius à domino ne id faceret, adempta libertate cum mœcho conserua fiebat [g]: vt illa quæ se proprio contaminasset seruo, eo flammis tradito, vltimo damnabatur supplicio [h]. In pœnam quoque ingratitudinis, liberti ingrati reuocabantur in seruitutem [i]. Et ex familia latronum comprehensi, fiebant serui comprehendentium [k]. Raptores quoque mulierum, qui bona non habebant, vnde dotem raptis constituerent, pro dote seruituti mancipabantur [l]. Argiui vrbe Mycena potiti, omnes ciues seruitute damnarunt, suis decima illorum consecrata [m]. Ipso iure ciuili vltimo supplicio damnati, statim & ciuitatem & libertatem perdunt: & quandiu suspenditur iudicium, tandiu serui remanẽt [n]. Generaliter, quibus ob crimen sententia atrocis libertas adimebatur, & serui pœnæ fiebant, eius generis erant [o], pœnæque serui dicebantur in metallum damnati, vel bestiis obiiciendi [p]. Nemo tamen nouo iure benè natus à principio, ex supplicio fit seruus [q]. Iure ciuili etiam serui fiebãt sine spe libertatis, in pœna ob contemptum eiusdẽ libertatis, qui maiores 20. annis [r] scientes se ingenuos [s], ad prætium participandum [t], se venundari ignorantibus patiebantur [v]. Indigni certè libertate & restitutione vel misericordia, qui sese scientes prudentésque in tantam seruitutis necessitatem coniecerint [x]. Ex horum numero esse possunt illi, de quibus meminit Athenæus [y], his verbis. *Ij*, inquit, *ex Bæotis, qui Aleam coluerunt, qui non recesserunt in Bæotiam propter amorem regionis, seipsos Thessalis in seruitutem dederunt ex stipulatione, ex qua neque se extra regionem recipiunt, neque occidem, ipsique regionem illis colentes tributa persoluunt.* Spontè apud Germanos seruitus etiam subitur in ludo. *Aleam etenim*, inquit Cornelius Tacitus, *sobrij inter seria exercent, tam ea lucrandi perdendique temeritate, vt cùm omnia defecerint, extremo ac nouissimo iactu, de libertate ac de corpore contendant: victusque voluntariam seruitutem adit, quamuis iuuentâ, quamuis robustior, alligari se ac venire patitur. Ea est in re praua peruicacia, fidem ipsi vocant, &c* [z]. Necessitas debinc libertatem tollit, & permittit seruitutem filiis inferre, & eos distrahere tempore famis vrgentis [a]: ea tamen conditione, vt restituto prætio emptori à patre vendente, vel aliis, possent ingenuitati restitui. Et olim quoque debitor inops adiudicabatur creditoribus ex lege duodecim tabularum [b].

Sic

a l. nam hoc naturâ, de condict. indeb. in P. l. iure naturæ, de regul. iur.
b § serui, de iur. pers.
c can. priuilegium, 11. q. 3. c. tuarum, de priuileg. l. Iudæos, ac Iudæ. cùm similib.
d Genes. c. 9. ex sexta die, 25 dict.
e Berosus lib. 3. Deflorat.
f l. 1. de Senatusc. Claud. toll. lib. 7. C.
g l. vnic. de mulier. quæ se proprias ser. iunxer. C.
h l. 2. C. de libert. & eor. liber. § maxima, de cap. diminut.
i l. 2. quib. ad liber. proc. non hic libr. 7. C. tit. 18.
k can. de raptoribus, 36. q. 1.
l Diod. Sicul. lib. 11.
m Marcel. in l. quod ad statum, l. 22. & Paul. in l. qui vltimo supplicio, l. 29. de pœn. in P.
n § maxima, de capit. dimi.
o § pœnæ autem serui, quib. mod. ius pa. pot. sol. l. quædam, de pœn. l. in metallum, de iur. fisci in P. l. res vacuales, l. 24. de don. int. vir. & vxo. C.
p authen. sed hodie, de don. int. vir. & vxo. C. §. quod autem, & §. si verò, de nupt. in auth.
q l. si ministerium, de lib. cau. C. l. si ex causa §. Papinianus de minor. 25 an. in P. aliis reclamantur l. 1. & 2. si adnet. vend. C. §. seruus, de iur. pers.
r l. 2. quib. ad liber. proc. non hic. P.
s l. non ideo, C. de libe. cau.
t l. liberis §. si quis seruus, eod. in P.
v §. seruus, de iur. pers. l. cùm pacto, l. 40. de lib. cau. P. l. & seruorum, l. 5. § 2. de ita hom. in P. l. 12. & 3. quib. ad lib. proc. non lic. P. l. 2. si libertatis esse dic. in P.
x arg. l. 2. § si quis tamen cùm posset, si quis caut. in P. l. fideiussor § 1. qui fatuâ cog. in P. l. pen. quod vi aut clam l. pen. quib. ad lib. proc. non lic.
y Athenæus lib. 6. c. 7.
z Cor. Tac. de mor. Germ.
a l. 1. & 2. de patri. qui fil. distrax.
b Gellius, lib. 20. cap. 1.

Sic & inter Iſraëlitas aliquando obtinuiſſe, coniicio ex illa vidua, quæ ita Heliſeum affatur [a]. *Seruus tuus vir meus mortuus eſt, & tu noſti quia ſeruus tuus fuit timens deum: & ecce creditor venit, vt tollat duos filios meos ad ſeruiendum ſibi.* Hodiè tamẽ iure Codicis Iuſtinianei, quod olim obtinebat, prohibetur, ne perſonæ liberæ ob æs alienum ſeruæ fiant [b], vel opignorentur [c], niſi forſan quis emerit captum à Barbaris: nam niſi pretium ei reſtituatur, poteſt per quinquen-
15 nium ſeruitio redempti vti [d]. Ea ratione grauiter leges ferunt, pro debito ciuili quemquam carceribus mancipari [e]: quia ſpeciem ſeruitutis carcer habet, &
14 nõ poſſe à loco dum velis recedere [f]. Ob neceſſitatẽ vrgentis famis Ægyptij dicebant ad Ioſeph, *Eme nos in ſeruitutem regiam, & præbe ſemina* [g]. Et de Gallorum antiquis moribus ſic Iulius Cæſar ſcribit. *Plebs penè ſeruorum habetur loco, quæ per ſe nihil audet, & nulli adhibetur conſilio. Plerique cùm aut ære alieno, aut magnitudine tributorũ, aut iniuria potentiorum premuntur, ſeſe in ſeruitutem dicant nobi-*
15 *libus: in hos eadem omnia ſunt iura, quæ dominis in ſeruos* [h]. Arbitror iſtos ſeruos Ambactos dictos apud eundem [i]: nam vt ait Feſtus apud Ennium, Ambactus
16 lingua Gallica ſeruum ſignificat. Captiuitate ſerui fiunt in bello capti, & ſeruati à victoribus, qui iure necare captos poterant [k]: iuſſque hoc gentium permiſit [l]. Et à quo quis ſuperatus eſt, eius & ſeruus dicitur à D. Petro [m]. Argiui vrbe Mycena potiti, omnes ſeruitute damnarunt, decimámque idolis ſuis dicarunt [n]. Salaci rebellantes contra Octauianum Cæſarem, victi & domati fuerunt à M. Terentio Varrone: eorum filij diuenditi ea conditione, ne quis eorum ante viceſimum annum liber fieret [o]. Claudius Cæſar Lycios ad cædem vſque Romanorum quorundam tumultuando progreſſos, in ſeruitutem redegit, & Pamphyliæ adiecit [p]. Alexander Magnus, oppidum quoddam, in quod Mallorum quidam profugerant ex acie, cùm vi cæpiſſet, omnes qui eò confugerant, in ſeruitutem redegit [q]. Et anteà capta vi Thebanorum ciuitate, quæ ab eo defecerat, quotquot Thebanorum cædibus ſuperfuiſſent, exceptis ſacerdotibus vtriuſque ſexus, atque iis qui Philippo aut Alexandro priuatim, aut Macedonibus hoſpitalitatis iure deuincti eſſent, in ſeruitutem redegit [r]. Rationes huius receptæ ſeruitutis relatæ ſunt iam in lib. 1. iſtius compendij iuris, cap. De iure gentium ab humanitate & clementia victorum, & à beneficij ob vitam ſeruatam agnitio-
17 ne: quas ibi videto. Hodiè capti inter Chriſtianos, captiui Chriſtiani ſerui non ſunt, redemptio tamen à captis debetur: & ita non ſeruatur ius poſtliminij in perſonis, ſed in rebus, ſecundùm Boërium [s], quem ſequor: quanquam retentionem, qua vtuntur victores, non longè abeſſe à ſeruitutis ſpecie non diffitear [t]. Verùm ius libertatis integrum manet. Nec poſſum ſubſcribere Bartolo, Baldo, Angelo, Franc. Aretino, dum aiunt [v], captos
18 in bello ab Imperatore, & rege Galliæ, fieri ſeruos. Et iure ciuili non omnes in bello capti ſerui fiebant, ſed capti tantùm ab hoſtibus, quibus bellum publicè decretum erat: hi enim hoſtes, cæteri latrunculi & prædones, quibus hoc ius non eſt, nec cum captis ab illis eſt ius poſtliminij [x]. Sic nec in factionibus, & ciuitatum ſeditionibus, vel ciuilibus bellis, iura captiuitatum & poſtliminij locum habent, nec capti amittebant ingenui-
19 tatem [y]. Seruos captiuitatis, non generis, dicebant Theſſali Peneſtas, & Theſſalæcetas: qui autem ſeruitutem ſe dediſſent, Mneſtas [z]. Naſcuntur
12 porrò ſerui ex ancillis, ſequuntúrque ſtatum matris iure gentium [a]. In gratiã tamen libertatis ſtatuerunt iura, conſideranda in matre tria tẽpora, conceptionis, partus, nativitatis, & quod inter hæc lapſum: vt ſi in aliquo horũ fuerit mater libera, quamuis anteà vel poſteà, vel medio fuerit ſerua, vel poſteà fiat, ſemper partus ſit liber, nec calamitas matris debet nocere filio, qui in vtero eſt [b]. Vt, & ſi ex patre ſeruo & matre ingenua quis naſcitur, partus naſcitur ingenuus, & ſequitur matrem, non ſecus ac ſi vulgò conceptus ex libera ſit [c]. Nec habetur ratio cõiunctionis ſerui & libertæ, cùm matrimonium iuſtũ non

[a] 4 Regum, cap 4. Et Ioſeph. lib. 9. Antiquit. Iudaic. cap. 3.
[b] l. ob æs, C. de adiio. li 4 tit. 10. & auth. imo, eo tit § qui vero, vt mul. iudi. licet hab. loc. ſeruat. in auth. coll 9
[c] l. qui filios, quæ res pign. obſig poſſ. C. tit. de pignor.
[d] l. fin. de capti. lib. 8. Cod. titu 51.
[e] l. nemo, de exactor. tribut. lib 10 C.
[f] l. 2 de lib homi. exhib 10 D.
[g] Geneſ. 47.
[h] Iul. Cæſar, libr. 6. bell. Gall.
[i] Idem, d. lib.
[k] § ſerui autem, in 1. & 2. de iure perſon. l. libertas, § 6. de ſta. hom. in F. l. & ſeruorũ § iure gentium, eod. titu. l. pupillus § ſeruorum appellatio, de verb. ſignif.
[l] l. poſtliminium, 19. de capti. & hoſtes iunt, eod titu
[m] 2. Petri 2.
[n] Diod. Sic. lib. 21.
[o] Dion Caſſ. libr. 51. Hiſto Roma.
[p] Idem lib 60.
[q] Arrian lib. 6 de exped. Alex Mag.
[r] Idem, libr. 1. expedit Alex.
[s] Boerius, in § 1. de iure perſo. in conſuet. Biturr.
[t] l. 2. de l. b. hom ex lib 8.
[v] prædicti interp in l. qui à latronibus § fin. de reſtam. & rurſum Bart in l. hoſtes, de capti. & ibi viden. Alexan. iunc. 11.
[x] l. hoſtes, l. 24 de capti. & poſtlim re uert l. hoſtes, & l. quos nos hoſtes, de verb. ſign
[y] Vlp in l. ſi quis ingenuam, l. 2. § fin. de capti. & poſtlim. reuer. Paul. l. poſtliminium, 19. § à piratis, eod. titul. l. cum cognati, l. 4 de ingen. & manum. lib. 7 C. tit. 14.
[z] Athenæ lib. 16. Deipnoſoph. c. 7.
[a] l. & ſeruorum § iure gentium, de ſta. hom. § ſeruum 2. de iur. perſo l. fin. de liber. cau.
[b] § ſed & ſi quis, & § e cõtrario, de ingen. & ſeruorum § ingenui ſunt, de ſta. hom.
[c] § 1. de ingen ap Iuſtinia. l. lex naturæ, l. 24. de ſta. hominum. Paulus, ad municip in fi. vulgò cõceptus, 23. & ſeq l. cum legitimæ, l. 19. de ſta. hom.

a l. 3. C. de incest. nupt. l. ſerui, l. 23. iunct. gl. C. ad l. Iul. de adult.
b l. fin. de ædil. edic. l. præcipiunt, l. 37. eod.
c l. ſed & ſi quid §. 1. de vſufruct. in P.
d l. 2 §. 1. & l. 4. cum ponem, nau. caup. ſtab. in P.
e vt in l. qui operas, loca. in P.
f Pompon. in l. liber homo, l. 17. & l. ſi ſeruus meus, l. 21 & Vlp. in l. qui bona fide, l. 21 & Mod. ſi. in l. homo liber, l. 54. de acquir. rer. dom. lib. 41. P.
g l. hominis, l. vſufruct. legat.
h l. vt iuriſiurãdi, de oper. libert. in P.
i Sigiſm. Lib. Baro, in commentar. rer. Moſcouit.
k conſtitut. Regia.
l l. ſeruus, l. 12. de agricol. & cenſ. lib. 11. C. titu. 47.
m l. Titio centum, § Titio 2. de condit. & demonſtra. in P. l. Mæuia, de manum. teſta.
n to. titul. de agri. & cenſ. l. 11. lib. C.
o §. pœna, quib. mod. ius pat. pot. ſol. l. quidam, de pœn. in P.
p l. qui vltimo, de pœn. in P.
q c. quamuis, eod. in 6. c. nonnulli in §. fi. de verb. ſign.
r l. 2. de libe. hom. exhib.

ſiſtat cum ſeruo: quamuis inter liberum & ancillam recipiatur [a]. Et in his 21
omnibus, inſigniores notæ differentiarũ inter ſeruos apparent, omiſſis quali-
catibus alijs leuioribus, vel ex officio eis iniuncto tractis, vt quod nouitij &
veterani ſeu veteratores [b], vicarij, ordinarij [c], mediaſtini [d]. Superioribus 22
ſeruis affines ſunt famuli & liberi homines, qui tamen nobis bona fide ſer-
uiunt, & præſtãt operas, vel cum mercede vel ſine ea [e], & nobis acquirunt [f].
Et legari & locari poteſt opera liberi hominis [g], quamuis iureiurando obli-
gari nequeat [h]. Horum apud Moſcouitas lex, vt iis non ſit licitum quolibet 23
tempore à ſeruitio recidere: & ſi aliquis citra domini voluntatem abierit,
nemo eum aſſumit [i]. Simile etiam edicto aliquãdo noſtra ætate [k] cautum eſt,
ne liceret famulos vel ancillas alicuius recipere inconſultis dominis à qui-
bus abibant, ad vitanda furta & latrocinia domeſtica, & dominorũm con-
temptum. Item quia nemo dominum ſuum deſerit, ſciens nuſquam latendi
locum ſibi eſſe derelictum [l]. Adſcribuntur aliqui ſeruorum aliam ſpeciem, qui 24
rebus inſeruiant, qui operi vel rei alicui faciundo, velint nolint, addicuntur,
agnito legato, vt dũ imponitur onus libertis, vt ſepulchro patroni inſeruiãt [m];
dum glebæ terræ addicuntur, vt captiui perpetui [n]: dum ſerui pœnæ efficiun-
tur, ad remos vel metallum damnati [o]; vltimo ſupplicio damnati [p]: damna-
ti ad perpetuos carceres [q]. Inſtar enim ſeruitutis non poſſe liberè recedere [r].

De iuribus & vtilitatibus dominicæ poteſtatis. Cap. 4.

1 Dominica poteſtas ius necis habebat & vitæ in ſeruos.
2 In ſeruos ſæuire ſine cauſa prohibitum.
Vmbricia matrona relegata, ob leuiſſimas cauſas ancillã atrociſſimè tractata. eod.
3 Seruorum inſolentia non ſauendum.
4 Serui caſtigandi, ſed ſine contumelia.
5 Chy ſeruis emptitys primùm vſi, & vindicta diuina in illos, quòd ſeruos peſſundarent.
6 Seruorum iniuriæ audienda quoque legibus humanis, & diuinis.
7 Seruus quicquid quærit, acquirit domino.
8 Seruus communis vſufructuario, & proprietario quæ quærat.
9 Seruus quid vſuario ſuo acquirat.
10 Seruus communis pluribus pro indiuiſo quantum cuique quærat.
11 Seruus inutilis poteſt fieri neceſſarius hæres.

QVID autem accedat vtilitatis hominibus ex illa dominica 1
poteſtate, ne tractatio diuidatur à perſonarum diſtinctione,
paucis explico, antequàm progrediar ad aliam diſtinctio-
nem, quæ ex ſeruis manumiſſis naſcitur. Prior itaque inde
colligitur vtilitas, vt qui eam haberet, poſſet in ſeruos ex
arbitrio ſæuire, iúſque necis in illos eſſet, vt paulò antè memi-
nimus. Fuit tamen poteſtas hæc iure poſteà reſtricta & tẽperata, cùm reipub. 2
interſit, ne quis re ſua malè vtatur: & dominorũ quoq; ne auxilij ſeruis con-
tra illorum ſæuitiam denegetur [s]. Et ex conſtitutione Pij Cæſaris ſtatutũ, vt
qui ſine cauſa ſeruũ ſuum occidiſſet, eadem pœna puniretur, ac qui alienum
necaſſet. Cum cauſa, vt in facinore deprehenſum, in quo occidere ſontẽ per-
mittatur, licet [t]: vel ſine dolo malo eundem caſtigando, non adhibitis
tormentis vel modis, qui inferunt directò mortem: tunc enim reus homi-

s l. 1. & 2. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. in P. §. in poteſtate, § ſed & maior aſperitas, eod. ap. Iuſt. nou.
t Marcel. l. 9. de verbo. oblig. lib. 45. P. tit. 1.

cidij

cidij eſſet [a]. Adrianus Cæſar ſeruos à dominis occidi vetuit, eóſque iuſſit damnari per iudices, ſi digni eſſent [b]. Atque Vmbriciam quandam matronam in quinquennium relegauit, quòd ex leuiſſimis cauſis ancillam atrociſſimè tractaſſet [c]. Ita rectè humanam perpendens communem ſeruorum & liberorum naturam. Nec tamen inſolentiæ ſeruorũ fauens, is namque eam
3 peroſam habebat, vt & fidem facit eius factum: cùm enim quodam tempore ſuum ſeruum inter duos ſenatores è cõſpectu ambulare vidiſſet, miſit qui ei colaphum daret, & diceret, noli inter eos ambulare, quorum adhuc potes
4 eſſe ſeruus [d]. Et Plato [e], caſtigandos quidem dicit eſſe ſeruos, ne nimium
5 deſidioſi reddantur: ſed ſine cõtumelia, ne in iracundiam efferantur. Scribit Atheneus [f], in Chios, qui primi inter Græcos ſeruis emptitiis vſi ſunt, numẽ ratum, quòd ſeruorum barbarorũ honorem peſſundarent: atque in eius rei vltionem à Mithridate captos, ſuorum ſeruorum ſeruituti mancipatos. [g]
6 Sancitúmque, vt ſeruorum quoque iniuriæ audirentur. Apud Moſcouitas, ſi dominus ſeruum ſuum, aut accommodatum, non benè tractat, fit quodammodo infamis apud alios, nec poſthac alios famulos aſſequi poteſt [h]. Iure diuino, qui percuſſerit ſeruum vel ancillam virga, & mortui fuerint in manibus eius, criminis reus erit: ſin autem vno die vel duobus ſuperuixerint,
7 non ſubiacebit pœnæ, quia pecunia illius eſt [i]. Secundum ius dominicæ po-
8 teſtatis, vt quæ acquirit ſeruus, domino quærat [k]. Cùm autem idem ſeruus, duorum & diuerſorum dominorum ſeruus eſt, putà proprietate vnius, vſufructu alterius [l], vel vſu: per ſeruum vſufructuario eius quæruntur ea tantùm, quæ ex operis eius & re vſufructuarij veniunt: quod autem extra has duas cauſas accedit ſeruo, veluti legatum, hæreditas, & id genus, domino proprietatis quæruntur [m]. Sunt autem operæ in fructu, qui pertinet ad poſſidentem [n]. Idipſum in libero homine ſeu famulo, & ſeruo alieno, qui bona
9 fide ſeruit, intelligendum eſt [o]. In ſeruo autem, cuius tantùm relictus eſt vſus, controuerſum eſt, quòd per eum vſuario quæratur. Puto tamen & operas ei deberi, quòd operis legatis vſus relictus cenſeatur [p]. Ita tamen, vt eis ipſe vtatur; non tamen locet, nec extra res ſuas vtatur [q]: Sicut inter vſumfructum & fructum hoc intereſt, quòd in vſufructu & fructus percipiantur [r]: vſus autem ſine fructu ſit [s]. Et ad vſum quotidianum vſus rerum datur, non autem vt fructus compendio ſint, locariue poſſint [t]. Sicuti nec is qui vſumfructum habet, de proprietate diſponere poteſt: quia ius vtendi fruendi eſt,
10 ſalua rerum ſubſtantia [v]. Quòd ſi ſeruus plurium dominorum ſit pro indiuiſo & eodem iure, quæ quærit, generaliter omnibus æquè acquirit: niſi vni ex illis ſpecialiter, veluti ſtipulatione acquirat, nam non ijs, de quibus non meminit, ſed nominato in ſtipulatione acquiritur [x]; vel ei, cuius ſolius iuſſus
11 præcedat [y]. Tertia vtilitas poteſtatis eſt domino, vt ſeruum ſi velit etiam inuitum habeat hæredem neceſſarium [z].

[a] l. 1. de emend. ſeruo. lib. 9. C tit. 14.
[b] Spartia. in Adriano.
[c] l. 2. § fin. de ijs qui ſunt ſui vel alien. iuris P.
[d] Spartia. in Adriano
[e] Plato lib 6. de legi.
[f] Athen. lib. 6. dipno ſo. cap. 7.
[g] Sigiſ. Lib. Ba. in cõmentar rer. Moſcouitic.
[h] Exodi, cap 21.
[i] § in poteſtate, de ijs qui ſunt ſui vel alien. iur. l. 1. § 2. eod. tit. in P. § 1. g quas perſo. nob. acq. l placet, de acq. hæred.
[k] § conſtituitur, de vſufr.
[l] §. 1 § de his, per quas perſo. nob. acquir.
[m] l. 3 & 4 de oper. ſeruo
[n] § idem, per quas perſ nob. acq. l. ſi hæc homo, de acq rer dom. in P § nẽ per libe homi per quas perſo. nob. acq.
[o] l. operis, de oper. ſeruo. P.
[p] l per ſeruũ, de vſu & habita. l. plenũ § fin. eod tit.
[q] l vſusfructus rel, de vſufr. in P.
[r] l per ſeruum vſuarium, § 1 & l. 2. & 3 de vſu & habita.
[s] § 1 de vſu & habit. ap. Iuſtinian.
[t] § 2 de vſufr. l. 1. P. eod.
[v] § fin. per quas perſo. nob acquir.
[x] § fin. de ſtip. ſeruo. l. ſi communis ſeruus, cum 4. ll. ſeq. eod. P.
[y] § ſeruus enim, de hær inſtituen § ne ceſſarios, de liçred. qual. & diff. §. 1. quib. & ex quib. cau manumit. non poſſi.

Quibus modis ſerui liberentur à dominica poteſtate. Cap. 5.

1 *Serui liberantur à poteſtate dominica volentibus, vel inuitis domini: volentibus manumiſſione iudiciaria, teſtamentaria, legitima, voluntate alia.*
2 *Manumiſſio quid.*
Legitimus actus manumiſſio, & à quibus fiat, & 4.
4 *Manumiſſio in fraudem creditoris quando fiat.*
5 *Vindicta quomodo fiebat manumiſſio, & coram quibus iudicibus.*

6 *Vindicta manumiſſio vnde habuit originem.*
7 *Manumiſſiones quare conſules faciebant Calendis Ianuarij.*
8 *Alapa infigebatur in manumiſſione manumiſſis.*
Circunductiones & verſiones in manumiſſionibus intercueniebant. eod.
9 *Rapiſmata & ſolemnia manumiſſionis aliquando obſeruata in emancipatione liberorum.*
10 *Manumittebantur & ſerui in ade ſacra.*
11 *Manumiſſio teſtamentaria.*
12 *Lex Furia Caninia de manumiſſionibus ſeruorum quæ, & quando ſublata.*
13 *Libertates teſtamento & codicillis liberè ex voluntate relinqui ſeruis poſſunt.*
14 *Orcinus libertus, ſeu Charonianus quis dicatur.*
15 *Statu liberi qui.*
16 *Manumittere quis poſſit, & quos teſtamento.*
17 *Manumitti poteſt ſeruus abſens quomodo per epiſtolam.*
18 *Serui pileati incedentes cum cadauere defuncti, liberi, & pro manumiſſis.*
Pileum inſigne libertatis capite raſo. eod.
19 *Manumittendi alij modi, redditio inſtrumenti ſeruitutis, affirmatio filij, ancillam tangendo libero.*
20 *Libertas à ſeruo præſcribitur, & ſi ſeruus fiat clericus, vel monachus tacète domino.*
21 *Serui manumittuntur vniuerſitatis vel collegij eo modo, quo priuatorum.*

Inerat à poteſtate dominica contingit ſeruis, vel voluntate dominorum, vel illis inuitis; volentibus fit, vel manumiſſione iudiciali, vel teſtamentaria, vel alia legitima voluntate [a]. Manumiſſio, eſt actus legitimus, quo quis exit dominicam poteſtatem: nam quandiu quis in ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt, manumiſſus liberatur à poteſtate, quaſi è manu miſſus dictus [b]. Vbi enim iure gentiũ ſeruitus inuaſit genus humanum, ſecutum eſt beneficium manumiſſionis [c]. Legitimus porrò actus dicitur, quia ea fieri debet ſecundum legum præſcripta [d]. Nec tenet ſi fiat lege prohibente, veluti ſi à minore 20. annorum [e]; exceptis iuſtis cauſis manumiſſionis probatis apud conſilium, quæ à Iuſtiniano numerantur [f]. Impedit enim in alis legis authoritas, ne aduerſus eam quis voti compos eſſe poſſit. Quare & qui teſtari non poteſt, nec poſſe manumittere Notellarum iure [g], nec alius, in fraudem creditorum [h], ſaltem data directè libertate: nec per obliquum, vt per fideicommiſſum [i]. In fraudem porrò fit, non quando quis non ſoluendo eſt, ſed ſi eo animo faciat, vt creditores eludat [k]. Sic & à non domino data libertas ſeruo alieno, inuito domino eius non valet, veluti ſi ab eo qui tantùm pignori habet [l], vel precariò [m]. Inter legitimos modos manumittendi, eſt vindicta [n]: quando coram magiſtratu lictor virgulâ quadam tangebat caput ſerui raſum, & dominus manu eius apprehenſa, vertebat ſeruum, & è manu mittebat, dicendo eum liberum: cuius etiam verba ſuppleat lictor [o]. Fiebátque hæc manumiſſio coram quocunque iudice habente eius actus authoritatem, vt & apud conſilium, apud prætorem, præſidem, magiſtratúmue ciuitatis [p]. Vindictæ manumiſſio originem habet à Iunio Bruto primo Romanorum conſule, & primo libertatis Romanæ aſſertore, qui ob detectam proditionem vindicem Vindelicorum ſeruum manumiſit [q]. Ideóque in initio cuiuſque conſulatus moris fuit Calendis Ianuarij manumiſſiones expedire, vt & tractat Caſſiodorus [r]. Et leges quoque de officio conſulis, tractant de his manumiſſionibus expediendis [s]. Meminit & huius moris Ammianus Marcellinus [t], & Claudianus [v] his verbis, de Honorij conſulatu,

Aſpice mox lætum ſonuit clamore tribunal,
Teſtes ineunte quater, ſolemnia ludit

1 2 3 4 5 6 7

a vide Cic. in Topic.
b Iſidor lib. 19. Etymo. 4.
c hac in l. manumiſſiones, l. 4. de iuſt. & iur. lib. 1. Titul. 1 § 2 de libert. Iuſtin.
d arg. l. legitima, de pact. in P.
e l. 1. de manumiſſio. in P.
f in § eadem lege Aelia Sentia, qui & ex quib. cauſ. manu non poſſ. item in l. ſi minor, cùm ff. ſeq. vſque ad l. apud, de manumiſſio. in P.
g l. ſi minor annis, & auth. ſed hodie, C. qui manu. nõ poſſ. § cùm autem quis, qui & ex quib. cauſ. manu non poſſ.
h § fraudem, Inſtitut. l. in fraudem, C. de ſtatu. num. C.
i l. fin. qui manu. non poſſ. C.
k § in fraudem, quib. ex cauſ. manu. & l. in fraudem, qui & à quib. manu. lib. non ſiant, C. eod. qui manu non poſſ.
l l. 3. de manumiſſ. in P. l. 1. & eo. C. de ſeruit. pignor. l. 4. 5. & 6 qui & à quib. manu. lib. non ſint, in P.
m l. ſi non proprietatem, C. de his qui à non dom. man.
n § multis modis, de libert.
o Hermogenia in l. manumiſſio l. 13. de manumiſſ. vind. lib. 40. Titul. 2
p l. fin. de vind. & apud conſil. manumiſſ.
q Plutar. libr. de iis qui ſerò puniũt. à Deo Cor. Tacit. in 11.
r Caſſiodo lib. 6. Variar. in formula eo ſuiat.
s l. 1. de offi. conſul. lib. 1. Titul. 10.
t Amm. Marc. libr. 22
v Claudia. in 4. Hono. conſul.

Omnia

Omnia libertas, deductum vindice morem
Lex celebrat, famulúſque iugo laxatus herili
Ducitur, & grato remeat ſicut ioriétu.
Triſtis conditio pulſata fronte recedit.
In cuicm rubuere genæ, tergóque remouit
Verbera, promiſſi fælix iniuria voti &c.

a Perſius, Satyr. 5.
b Appia. Alex. lib 4. belli ciuil.
c Arria. in Epicte. li. 2 cap. 1.
d l. vlt. de emancip. liber. C. & nouell. 81.
e l. 2 com. de manumiſſ C
f l. 1 de his qui in eccleſi manumitt. lib. 1. C titu. 16.
g de hac lege Vopiſc. in Tacito, Iul Paul. libr 4. recept. ſent. & 14. Vlp. in tit. 1. Theoph. in §. 2 de lege Fuſ. Canin. lib. 1 inſtit. titu. 2. Cic. 3 in Verrem.
h §. 2. de leg Fuſ. Can. collib. 1. Inſtit. titu. 7 l. 2 cod tit. lib. 7. C titu. 1.
i l. libertates, 45. de manum. teſta. in P.
k l. cùm ſeruus, l. 24. l. libertas, l. 37. § 1. eod.
l l. ſi Gu&quatium, l. 6. l. Neratius, l. 7. l. ſi quis libertatem, & ſeq eod. titul.
m 10 tit de fideiuſſo. liber.
n § fin. de ſing. reb. per fideicom. relic. lib. 2 Inſtit. tit. 24. l. 3 de legit tutor. l. dominus, l. 22. de pec lega l. 4. de bon. liber.
o Theoph in § fi. de ſing reb per fideic. relic
p l. Stichus ſeruus, l. 39. de manu. teſta.
q l ſtatuliberis, l. 14. C de teſtam manumiſſ.
r l. 1. de ſtatulib. in P.
s l. 2. eod.
t l. libertas, l. 32. l. ideoque 34. de manumiſſ teſtam
v l. libertas, l. 17. & l. fin eod titul. l cùm hæres, l. 45. l de ſtatulib in P.
x l. teſtamento manumiſſus, l. 21 & l. teſtamento liber, l. 25 de manu teſta. in P. l. 2. de teſtament man. C.
y l. 1. ſi omn. cau. teſta. C.
z l. 1. & 2. l. Dius Pius, l. 26 de manu. teſta in P. l pen C. de fideic. libert.
a l. 3 de manum. teſtam.
b l qui pœnarum, l. 27. eod.
c l. 1. & 2. q nè poſſ. ad libert. peruen.
d l. cùm inter veteres, C de fideicom. libert l qui in vetere, de ſtatuliber.
e l. ancillam, C. de fideic libert.
f l. vlt. § ſanctimus, de Latin. libert. tolli. lib 7 C titu 5.
g d. l. vlt. § ſed & ſi quis, § multis modis, de libert.

Innuit & Perſius antiquos manumittentes ſeruos, alapa percuſſos circumagere ſolitos, & ita liberos confirmaſſe, dum ait[a],

Quibus vna Quiritem
Vertigo facit.

De circumductionibus obſeruatis ſcribunt Appianus[b], & Arrianus[c]. Fuerant & iſta ſolemnia tranſlata ad emancipationem liberorum, quæ vocantur in iure Codicis iniuriosa rapiſmata, & ſublata ſunt[d]. Legitima quoque ea erat, quæ in æde ſacra ſeu eccleſia fiebat coram iudice[e], præſentibus antiſtitibus & populo, & interueniente ſcriptura memoriæ cauſa: quæ & minoribus 25. annis ſub hac forma permiſſa erat[f]. De teſtamentaria manumiſſione, extat titulus, de manumiſſis teſtamento, in P. lib. 40 tit. 4. & in Cod. Iuſtiniano, de teſtam. manumiſſio. lib. 7. tit. 2. Antiquitus lege Fuſia vel Furia Caninia non licebat quidem omnes ſeruos, nec tot teſtamento manumittere morientibus, ne ciuitas repleretur ſordidis hominibus, quot licebat viuentibus. Fuítque lex à Pub. Furio Camillo, & C. Caninio conſulibus lata, vt in teſtamento à duobus ſeruis vſque ad decem, liceret dimidiam eorum partem dumtaxat manumittere: à decem vſque ad triginta, tertiam: à triginta vſque ad centum, quartam: à centum vſque ad quingentos, quintam. Et deinceps non eſſet licentia vltra centũ ſeruos manumittendi[g]. Fuit autẽ illa lex ſublata, & æqua poteſtas morientibus, ac viuentibus in ſeruis manumittendis conceſſa[h]. Et proinde in teſtamento & codicillis teſtamento confirmatis, dantur libertates directè[i], & putè[k], & ſub conditione[l], & per fideicõmiſſum[m]. Directè ſic, *Seruus meus liber eſto*; quo caſu manumiſſus, non hæredum ſed mortui libertus eſt. Qui & Orcinus dicitur[n], & Theophilo[o] χαρονιανός, quaſi dicas, libertum Orci, ſeu mortis, ſeu Plutonis, cui fabulæ inferorum regna tribuerant. Porrò ſub conditione relicta libertas valet, ſi tempore implendæ conditionis nõ ſit futurus alterius poteſtatis[p] ſui natura: non enim ab hærede vendi vel diſtrahi poteſt, vt adueniente cõditione libertas impediatur[q]. Sunt enim pendẽre tempore ſtatu liberi, qui deſtinatam in tempus, vel in conditionem, habent libertatem, vel conditione expreſſa, vel vi ipſa[r]. Et ideo non niſi cum ſuo ſtatu, vt cum ſua cauſa diſtrahi poſſunt[s]. Et ſi ad tempus relicta ſit libertas, ſublata tẽporis limitatione fiet perpetua[t]. Sublata etiam nec recepta conditione, *Cùm morietur, liber eſto*[v]. Teſtamento manumiſſus ita demùm liber eſt, ſi teſtamentum valeat, & ex eo adita ſit hæreditas[x], vel omiſſa cauſa teſtamenti in fraudem quis ab inteſtato poſſideat[y]. Fauetur quidẽ hîc, vt & in ambiguis, libertati[z]. dummodo qui potuit manumittere, teſtetur. Nam nec minor 20 ann. quamuis ſit miles, teſtamento manumittit[a]. Ex quibus tamen cauſis probatis apud conſilium poterunt quis manumittere, ex iiſdem poterit & teſtamento, neceſſarium hæredem faciendo[b]: ſi aliundè ſeruus non ſit indignus libertate, putà quòd damnatus in perpetuum, vel aliter prohibitus ad libertatem peruenire[c]. Si tamen adhuc natus non ſit, cui relicta eſt, & valet legatum[d], & ſi eo nato, vel aliàs idoneo, hæres comperendinet libertatis relictæ dationem, iudicis authoritate legatarius ſeruitute liberabitur[e]. Ad exemplum vltimæ voluntatis, & codicillorum, poteſt dominus ſeruum libertate donare etiam abſentem, per epiſtolam, quinque teſtibus adhibitis & ſubſcriptis[f]: at præſente ſeruo, ſufficit ſi adhibitis quinque teſtibus, voluntatem ſuam explanet, quòd ei libertatem donet[g]. Ex volun-

tate quoque domini, ſerui naſciſcuntur libertatem, qui domini funus pileati antecedunt, vel in ipſo lectulo ſtantes cadauer vêtilare videntur: ſi hoc ex voluntate fiat teſtatoris vel hæredis *. Nam qui patitur pileatos ſeruos incedere, videtur teſtari populo, cui eos exhibet, ſeruos liberos eſſe: vocabantur namque reſecto pilo raſo capite, ad pileum inſigne libertatis, vt apud Liuium [b]. Sed & dedititia libertas ſeruo acquiritur, ſi dominus præſentibus 19
quinque teſtibus tradat inſtrumentum ſeruitutis ſeruo, vel corrumpat [c]: ſic enim inſtrumentum debitori redditum à creditore, liberat [d]. Affirmans quoque apud acta, ſeruum ſuum eſſe filium, facit eum liberum: licét ſibi non faciat filium [e]. Iungens ancillam ſuam libero, ea libera efficitur [f]. Item ſeruus qui moratus eſt in libertate per 20. annos bona fide, liber erit [g]: imò ſi poſt quinquennium in poſſeſſione libertatis moriatur, ſtatus eius cõtrouerſia moueri non poteſt [h]. Sed & ſi ſeruus ſciente, & non contradicente domi- 20
no ſuo, in clero fuerit ordinatus, liber & ingenuus erit [i]. Idem ſi religionem ingreſſus, & triennio tacuerit dominus [k]. Et hæc quæ dicta ſunt de ſeruis, & 21
manumiſſionibus factis à priuatis, intelligi debent de ſeruis à collegio aliquo licito, vel à municipio, vel ab vniuerſitate, vel ciuitate manumiſſis, in iis quæ conuenire poſſunt corporibus iſtis [l].

a d.l.vni.§.ſed & qui domini funus, de lati liber.toll.
b Liuius, in 4.
c l. vnt. § ille etiam, de lati. liberr. toll. C.
d l pecuniæ, & l. ſeq. de ſolutio. l, ſi chirographum, de probat. l. Labeo, de pact. in P.
e l. vnt. § ſimiliq; modo, de lati lib. toll. C. §. fin. de adopt.
f d l. vni §. ſed & ſi quis, & authen. adhoc, de lat. lib toll. § ſi verò ab initio, & § adſcriptio, de nup. in auth. coll. 4.
g l. fin. de ſon. tempor præſcript. quæ pro liber & aduer. lib. oppo C.
h l. fin. ne de ſta. liber. poſt quinquen. quæſta in P. & cod. tit. C.
i ca. ſi ſeruus ſciente, 54. diſt. Panor. in c. 2. de ſer. non ordin.
k d. ca. ſi ſeruus, & in can. fin. 17. q 2
l l. 1. & 2. de manumiſſ. quæ ſer. ad vniuerſ. pertin. impon in P. l 1. de ſer. rep. manumiſſ. C.

De ſolutione ſeruitutis dominis inuitis, vel præter eorum voluntatem. Caput 6.

1 Communi iure ſerui inuitis dominis liberi non fiunt.
2 Ad libertatem ſine manumiſſione proclamat, qui ſe ingenuum, dicit & quomodo.
3 Aſſertor deſideratus interdum ab eo qui reuocabatur in ſeruitutem.
4 Colluſio prob. bita inter dominum & ſeruum pro ingenuitate aſſerenda.
5 Seruus ſub conditione vt manumittatur venditus, ea veniente inuito domino fit liber.
6 Item ſeruus liber inuito domino in caſibus, in quibus pro libertate pretium capit, & qui ſunt caſus.
7 Poſtliminium liberat à ſeruitute.
Transfugæ non vtuntur iure poſtliminij. eod.
8 Seruum proſtituens amittit ius poteſtatis, legéſque gentium de ea re.
9 Vnus ex dominis ſeruum inuitis alys reddito pretio manumittit.
10 Seruus Chriſtianus à Iudæo emptus, fit liber.
11 Seruus dente excuſſo, vel eluſcatus à domino, liber lege Dei.
12 Seruos ſeuerius tractans, quàm par ſit, vendere cogebatur.
13 Seruos ob malè habitos Lacedæmonum ciuitas terræmotu diruta.
14 Seruus Hebræus poſt ſeptennium erat liber.
15 Auris perforata ſubula ſerui, erat ſignum perpetuæ ſeruitutis voluntariæ.
16 Seruus ægrotus eiectus domo à domino, liber fit.

m l. ſi priuatus coactus, qui & à quib. manum. libe. non fiant.

VAMVS regulari iure, coacta vel ficta domini de ſeruo manumiſſio libertatem non det [m]: tamen ſpeciali ratione, inuitis dominis plerumque quis aſſequitur libertatem. Vt ſi proclamet ad libertatem, dicens ſe eſſe ingenuum: quo pertinét iura de liberali cauſa, quæ tuentur & diſtinguunt cauſam libertatis à ſeruitute, & permittunt certis perſonis, quorum intereſt, 1

intereſt,defendere,ne quis in ſeruitute moretur, vel in eam contra ius trahatur[a]. Et ipſe quoque qui pro ſeruo habebatur, dum ſe ingenuum aſſerebat, proclamat ad libertatem coram iudice certis ex cauſis, non poſtulata manumiſſione[b]. Vt contrà, dominus eum qui pro ingenuo vel libero, ſe gerebat,interdum reuocabat ad ſe, nec is anteà poterat ſe defendere,niſi aſſertorem & defenſorem libertatis haberet:qui tamen poſteà in hac cauſa ventilanda deſideratus non eſt, ſed ſine aſſertore litem agitari placuit[c]. Adhibita tamen in omnibus cautione, vt colluſio inter dominum & ſeruum, vel eum qui ſe ingenuum profitebatur, non fieret, præmio ei conſtituto, qui colluſionem detexiſſet, ſi intra quinquennium detuliſſet[d]: nominéque præmij & ſeruus, qui ſe ingenuum falsò dixiſſet[e]. Dehinc ſecundò, ſeruus ea lege venditus domino, vt poſt certum tempus liber ſit,eo aduenient, liber inuito domino fiet[f]. Atque tertiò in omnibus caſibus, in quibus ſeruus pro præmio libertatem conſequitur:veluti ſi vindicet mortem domini[g], ſi adulterantem monetam deferat[h], ſi raptorem virginis detegat[i], ſi deſertorem militiæ prodat[k]. Quartò liberat ius poſtliminij à ſeruitute capientium captos,vt etſi euadant manus hoſtium[l]:reſtituit enim poſtliminij ius priſtinum ſtatum[m], exceptis transfugis, qui hoc iure non vtuntur[n]. Quintò, qui ſeruum proſtituiſſet publicè, iure ciuili nouo cogitur manumittere[o]: iure Pandectarum tantùm cogebatur vendere[p]. Multò magis ſi in venditione ancillæ cautum ſit, ne proſtituatur ab emptore, ſi quidem proſtituta, venditore conſentiente, libera fit[q]. Adrianus Lenoni vel laniſtæ ſeruum vel ancillam vendi cauſa non præſtita vetuit[r]. Et lex Hiſpaniæ, *Seruæ, quæ à domino liberos ſuſceperit, libera eſto*[s]. Pius Cæſar, ad impudicitiam cogentem ſeruum dominum, cogendum eum vendere reſcripſit[t]. Sextò, ſi plures ſunt domini vnius ſerui, & vnus ex illis velit manumittere, deponendo vel dando prætium aliis condominis,poteſt ſolus aliis inuitis manumittere[v]. Septimò,ſi Iudæus emerit ſeruum Chriſtianum,fit ſtatim liber[x]. Octauò lege diuina[y], Si *percuſſerit quis oculum ſerui ſui, vel ancillæ ſuæ, & luſcos eos fecerit, dimittet eos liberos, pro oculo quem erunt: dentem quoque ſi excuſſerit ſeruo vel ancillæ ſuæ, ſimiliter dimittet eos liberos*. Iure ciuili Pij Cæſaris reſcripto, durius habiti ſerui quàm æquũ eſt à dominis, vel infami iniuria affecti, vendi à dominis iubebantur, ita vt in poteſtatem dominorum non redirent[z]. Refert Aelianus[a], cùm Lacedæmonij contra ſeruos Tenarenſes, qui erant ex genere Eilotarum,per vim ac perfidiam inſurexiſſent,indignatum Neptunum terram Spartham conculſiſſe, vt ex vniuerſa vrbe quatuor ſolùm ædificia relinquerentur. Item alia nonò, *Si emeris ſeruum Hebræum,ſex annis ſeruiet tibi,in ſeptimo egredietur liber gratis. Cum quali veſte intrauerit, cum tali exeat. Si habens vxorem, & vxor egreditur ſimul. Sin autem dominus dederit illi vxorem,& pepererit filios & filias, mulier & liberi erunt domini ſui: ipſe verò exibit cum veſtitu ſuo. Quod ſi dixerit ſeruus, diligo dominum meum,& vxorem ac liberos, non egrediar liber; offerat illum dominus dys,& applicabitur ad oſtium & poſtes, perforabitque aurem eius ſubula, & erit ei ſeruus in ſeculum*[b]. Seruus ægrotus domo à domino pulſus, nemini pro cura commendatus, iure Codicis conſequitur libertatem, nullo etiam iure patronatus domino reſeruato[c].

a l. 1. & 3 4. 5 6. de liber. cau. in P.

b extat tit. emil. ex cau. ad lib. procl. non lic.

c l. 1 de aſſertio. toll. C.

d l. 1. C de colluſio. detegen.

e l. 1 eod. in P.

f l. 1. & 2 qui ſine man. ad libert. perue. in P. l. 1. & 2 ſi mancipata fuer. alien. vt manumitt.

g l. 1. quib. ex cau ſer. pro. lib. præm. acc. C.

h l. 2. eod tit.

i l. 3. eod.

k l. 4. eod. l. 1. de deſerto & occult. eor lib 12. C.

l l. 2. & fin. de capti. P. l. cùm non redemptum, & l. cùm & poſtliminij, C eod. l adeò quidem, de acq rer dom.

m l poſtliminij, & l. poſtliminiũ eſt ius, de capt. & poſtliminio rei in P.

n l. poſtliminij § trãs fugæ, & §. Iaculiber, de capti. Quis potiùs transfuga & emanſor, in l 3. de remiſſ. in P. dicitur.

o l. ſi lenones, C. de epiſco. aud.

p l. 2. de ijs qui ſunt ſui vel alie iur.

q l. 1 ſi mancipata vene. ne profit C.

r Spart. in Adria.

s Anto Fanor. lib 2. de diſt. & fact. Alph. c. 39.

t l. 2. de ijs qui ſunt ſui vel alie. iur.

v l. 1. § his itaque, de com. ſer. manum. C.

x c. 2. de Iudæ ca. mãcipia, 54 diſt. l. vni. ne Chriſt. manc. Iudæ. hab

y Exodi c. 21.

z l. 2. de ijs qui ſunt ſui vel alte. iur.

a Aelia. lib. 6. de var. hiſtо cap. 76.

b Exode 21. Deutero 15.

c l. vni § ſed ſcimus, de Lati. lib. toll. C. §. ſi verò ab initio, & §. ne multo poſtea, de nupt. coll. 4. l. fin. §. his videlicet, de bon lib C. l. fin. pro derel. in P. cum ſimil.

De Ingenuis,& Libertinis. Cap. 7.

Lib. 1. Inſtit. tit. 4. & 5.

1 *Libertas natiua,& factitia,ingenuitas & libertinitas.*

2 *Ingenuus quis.*

3 *Ingenuus ex libertino natus.*
4 *Ingenuus & eſt ſententia talis declaratus.*
5 *Libertus quis, & libertinus, & 6.*
6 *Patronus quis.*
7 *Patronatus ius quot modis quæritur.*
8 *Libertinorum tres ſpecies, Ciuium Romanorum, ſeu Iunianorum, & dedititiorum.*
9 *Ius nudum Quiritium ſublatum dominorum.*
10 *Liberti in Germania parum abſunt à ſeruis, nec ſeria illis committuntur.*
11 *Orcini liberti qui, & propry item qui.*

MVTATA cauſa naturalis ſtatus, inter homines libertatis, fecit & ſimul liberorum duas ſpecies: per natiuam, & factitiam ex facto hominis libertatem. Prior ingenuitas dicitur, altera libertinitas: & inde ingenui, & libertini [a]. Ingenuus eſt, qui ex matre libera natus eſt, ſtatímque vt natus eſt, liber eſt: ſiue ex duobus ingenuis matrimonio editus, ſiue ex altero ingenuo, altero libertino: ex matre libera, patre ſeruo: ſufficítque aliquo tempore matrem fuiſſe liberam, vel conceptionis, vel natiuitatis, vel medio tempore, etſi alijs ſit ancilla facta [b]. Et qui naſcuntur ex libertis, non liberti ſed ingenui ſunt [c]. Ingenuum etiam [d] eum accipere debemus, de quo ſententia lata eſt, ſcilicet eſſe ingenuum, quamuis fuerit libertinus: quia res iudicata, pro veritate habetur. Libertini ſunt, qui ex iuſta ſeruitute manumiſſi ſunt [e]. Libertinus ſtatum oſtendit, libertus perſonam ſingularem, vt notauit Valla [f]: Ideo relatio eſt inter libertum & patronum. Patronus namque is, qui ex iuſta ſeruitute manumiſit, & ita fecit ſi quis ex ſeruo libertum, vel colluſionem detexit, vel iurauit libertum ſuum, vel cui libertus adiudicatus eſt [g]. Et contrà libertus manumiſſus dicitur [h]. Et beneficij dati libertatis, patronatus eſt remuneratio, ad quam natura tenemur [i]. Atque tot modis ius patronatus quæritur, quot à iuſta ſeruitute liberari quis poteſt, & libertatem nanciſci. Libertinorum olim tres erant ſpecies, quia tres erant gradus libertatis conceſſæ [k]. Quibus dabatur plena libertas, fiebant ciues Romani: quibus minor, Latini libertini fiebant, & data dicebatur Latina libertas ex lege Iunia Norbana, quæ ſublata poſteà [l]. Alius autem dabatur minima quæ dedititia dicebatur, quæ tantùm competebat tempore mortis manumiſſi ex lege Aelia Sentia, ſublata quoque poſtmodùm [m]. Et ita tempore Iuſtiniani tantùm vna libertas dari cœpit minore & minima ſublatis, factíque omnes libertatem aſſecuti ciues Romani, id eſt plenè liberi [n]. Sicuti & ſublata illa differentia ſeruorum, per quam nudo iure Quiritium, quidam non plenum dominium, ſed ſemiplenum habere dicebantur [o]. Liberti apud Germanos parùm diſtabant à ſeruis, nec illis, ijs niſi ratò, alicuius momenti quicquam nec in domo, nunquam in ciuitate, committebatur vt ait Cornelius Tacitus [p]. Libertorum etiam in iure erant duæ aliæ diſtinctæ ſpecies, Orcinorum, & propriorum [q]. Orcini erant, quibus in teſtamento relinquebatur directò libertas à teſtatore, & fiebant liberti teſtatoris mortui & filiorum eius non hæredis manumittentis [r]. Item ſi rogatus erat hæres manumittere, tam Senatuſconſultum ſub Rubrio Gallo, & Cæſio Piſone CC. factum, ſtatuit libertatem fiduciariam perinde præſtadam eſſe, ac ſi directò eſſet relicta: & ideo quibus relicta erat ita, erant quoque Orcini [s]. Orcini porrò, quia mortui teſtatoris cēſebātur dicti, vt ab eo manumiſſi, ab Orco dicti, id eſt, morte vel loco mortuorum, vt apud Plautum [t].

Benè vale, apud Orcum te videbo.

[a] § fin. de iur. perſo. Marcia. in l. 8 libe rorum, l. 5. de ſtatuliber.
[b] § 1 de ingen. l. & ſeruorum, § ingenui Iul. Paul lib. 2. recep. ſent. de liber. agnoſc. tit. 25.
[c] l. quod ex libera mulier, de oper. libert in P. d. §. 2. de ingen.
[d] l. ingenuum, l. 25. de ſta. hom. P. l. res iudicata, de reg. iur.
[e] Caius, in l. libertini, l. 6. de ſta. hom. § 1. de liberl. l. 4. de iuſti. & iure in P.
[f] Lauren. Valla, libr. 4. elegant. c. 11. l. fin. ſi liberti. ingen. eſſe dic. in P.
[g] l adoptionum patrè § patronum, de in ius voc P.
[h] l. 9. de ſuis & legit. hæred. in P. l. in eo iure, de re. iud.
[i] l. ſed & ſi le. 8. § conſuluit, de petit. hæred. in P.
[k] de quib. vide Vlp. in fragmēt 1.
[l] l vni § illud, de Latin libertin. C.
[m] l. 1. de dedit. lib. toll. C.
[n] § liberti orum, de liberta. luſtinia. l 2. C. commu de manumiſſ.
[o] l. vni. de inud. iure Quir. toll. lib. 7. C. tit. 25.
[p] Cor. Taci de mor. Germ.
[q] l. cum teſtamento, l 8. de iur. & fac. igno. lib. 1. C. titul. 21.
[r] § fin. de fing. reb per fideic. relict. 2. Inſtit. tit. 24.
[s] l 3. § plane, de legit. tuto in l. 1 cùm verò, l 26 § ſubuen tum, de fideicom. libert. lib. 40. P. titul. 5.
[t] Plaut. in Aſinar.

Sic

Sic Varro [a], loquens de deligendo agro salubriori, & insalubrem etiam feracem non habere fructus certos dicit. *Etenim*, inquit, *vbi ratio cum Orco habetur, ibi fructus non modò est incertus, sed colentium vita.* Proprij liberti sunt, qui à dominis viuis suo iure manumittuntur, Sunt & Orcini ex fideicommisso manumissi, in vno liberti manumittentis, videlicet vt in muneribus ciuilibus manumittentis originem sequantur, non eius qui manumitti iussit [b].

a Varro libr. 1. de re rusti. cap. 4.

b l. libertus, l. 17. §. ex causa, ad municip. libr. 50. P. tit. 1.

De patronis, & iure patronatus libertorum. Caput 8.

Lib. 37. P. tit. 14. Lib. 6. C. tit. 4.

1 *Patronatus ius inæstimabile.*
2 *Patronus vnde dicatur, & obsequia liberti.*
3 *Patrono debet libertus obsequia, & honorem.*
4 *Lis nulla mouetur sine licentia prætoris in patronum.*
Actionem famosam non proponit libertus in patronum. eod.
5 *Ingratus libertus in seruitutem reuocari potest, & quis ingratus.*
Libertus tutelam filiorum patroni subire tenetur, aliter ingratus, eod.
6 *Libertus patrono præstare operas cogitur.*
Operæ quid. eod.
Operæ obsequiales, & fabriles ex conuentione, eod.
7 *Operæ obsequiales, & fabriles in quibus differunt.*
8 *Operæ fabriles quando, & quatenus impont possunt, aut non, in manumissione.*
9 *Operas libertæ amittit patronus, quam patitur nubere.*
10 *Operas præstare patrono tenetur fabriles, qui eius libertum occultauit.*
11 *Patronum libertus, & contrà patronus libertum egenum cogitur alere.*
12 *Patronus quando succedat liberto.*
Actio Caluisiana quæ, eod.

1 QVA ratione maximum beneficium est, libertatem consequi, eadem multùm libertus ei, qui eum à miseria seruitutis liberauit, obstrictus est. Et proinde quoque libertum habere, inæstimabile est ius [c]: quod & indiuisibile [d]. Et qui manumisit, liberto debet officium tutoris & defensoris, & quodammodo patris, vnde & patronus dicitur: vt ex iuribus patronatus istius apparebit, quæ singularia sunt. Primùm, vt libertus teneatur obsequia, honorem, & reuerentiam præstare patrono [e]. Extat lex Platonis [f], ius esse patrono, propria authoritate capere libertum, si ab eo sufficienter non coleretur. Cultum autem dicit, vt singulis mensibus teneatur venire ad domum patroni, seq; offerre, vt ostendat paratum facere eius iussu quicquid honestum, possibiléque ei sit: deinde, quicquid de matrimonio suo, domino videbitur, faciat. Hinc fit, vt lis à liberto moueri aduersus patronum, saltem quin venia à prætore petatur, non possit: nec eundem actione famosa in ius vocare [g]. Secundò, ex hoc patronatu, patronus ius castigãdi libertos sibi retinet, & contumaces, & ingratos reuocandi in seruitutem [h]. Ingratus porto & is, qui obsequia debita non præstat, & qui filiorum patroni tutelam detrectat [i]. Tertiò, & libertus operas præstare tenetur. Operæ sunt, officium diurnum [k], officij præstatio ad nutum patroni [l]. Sunt autem duplicis speciei,

c l. naturales §. fin. de præsc. verb.
d l. fi. de iur. patron. in P.
e l. 1. de obseq. à libert. patro. præstand. l. 1. de ingrat. liber. l. fin. de bon. liber. & iur. patro. C.
f Plato, 11. de legib.
g l. 4. § prætor ait, de in ius voc. in P. l. veniam, C. eod. titul.
h l. 1. de ingra. liber. C. l. 1. & 3. de liber. & eor. liber. C.
i l. ingratus, de iur. patro. in P.
k l. 1. & 3. de oper. libert. lib. 38. P. tit. 1.
l Caius, l. cùm patronus, l. 22. eod.

ciei, vel officiales vel obsequiales, & fabriles: ad illas naturà, veluti in remunerationem acceptæ libertatis tenetur [a]. Ad fabriles tantùm ex lege, vel conuentione in manumissione facta, dummodo eæ præter legitimum modum, nimiúmque non onerent libertatem: quod ad notionem iudicis pertinebit prospicere [b]. Operas obsequiales in alios non transfert patronus, 7
stipulatas autem fabriles contrà [c]: in quo differunt singulari iure, sicut in eo, quòd officiales libertus teneatur suo victu & vestitu subministrare patrono, nisi valdè inops sit: non autem fabriles ex stipulatione debitas, & ita puto conuenire leges quæ alioquin inter se pugnantes videntur [d]. Atque obsequiales ita temperandæ erunt, vt petantur per patronum à liberto tantùm quas liberti ætas, institutúmque vitæ, dignitas, necessitas, valetudo patitur [e].
Cæterùm non semper imponi possunt operæ fabriles in manumissione, nec 8
impositæ debentur: veluti si qui manumittit, aliundè quàm ex voluntate propria & spontanea faciat; veluti quia grauatus, vel quia præmium accipit, vel alio modo cogitur [f]: vel si seruus emptus est propriis nummis ab eo, à quo manumissus est [g]. Sed & debitæ operæ amittuntur libertæ, si eam pa- 9
tiatur patronus nubere, quia debentur tunc marito [h]: saluo tamen iure patronatus [i]. Singularéque & illud, vt si quis libertum occultauerit alterius, 10
pro eo operas fabriles teneatur præstare [k]. Quartò, in iure patronatus vtili- 11
tas, vt libertus teneatur alere egenum patronum [l]: vt vicissim patronus libertum inopem, alioquin ius patronatus amissurus [m]. Quintò, ex hoc pa- 12
tronatu pẽdet ius patroni succedendi liberto locupleti, id est, qui plus quàm centum aureos habet in facultatibus: adhibita etiam actione Caluisiana, qua reuocantur alienata in fraudem istius successionis [n].

a l. si non sortem §. libertus, de cõdict. indeb.
b l. 1. de oper. liber. in P. l. 2. C. eod. & sere tot tit.
c Vlp. in l. fabriles, l. 6. & l. operæ, l. 5. de oper. libert. in P.
d l. imponi, l. pen. de ope. libert. in P. & l. suo victu, l. 22. & seq. eod.
e l. eius artificij, cum leg. seq. eod. in P.
f l. si quis hac lege, de oper. liber. in P. l. 2. & 5. C. eod.
g l. si tuis nummis, l. 7. C. eod. titu.
h l. sicut, de oper. libert.
i l. quod ex liberta, C. eod.
k l. fin. C. eod.
l l. 1. § fin. C. eod.
m l. Diuus Claudius § fin. de iur. patro. P. l. si quis à liberis § solent iudices, l. alimenta, & l. fin. de libe. agnosc. in P. l. si patronus nõ aluerit, de bon. libert. in P.
n l. si libertus minorem, de iur. patro. in P. l. sicut testator, & l. sine libertus, eod. titul. facit titu. de success. libert.

Quibus modis ius patronatus amittitur. Caput 9.

1 *Patronatus ius finitur denegatis alimentis liberto, & reuocato in seruitutem liberto restituta ingenuitate.*
2 *Aureorum anulorum ius quale,*
3 *Anulus quale olim insigne,*
4 *Patronatus nullum ius manumisso seruo in præmium,*
5 *Patronatus etiam ius amissum, si cogat patronus libertum iurare ne nubat, aut si pretium pro operis accipiat,*
Vxorem non ducere, iurare cogi non potest libertus, eod.

DESINIT autem nomen & ius patronatus primò, denegatis 1
alimentis liberto [o]: secundò, reuocatione in seruitutem propter ingratitudinem [p]; tertiò, si libertus restituatur natalibus id est, ingenuitati per principem: nam & in ea restitutione consensus patroni cuius interest, accedere debet [q]. Est quo- 2
que medius quidam status inter ingenuitatem & libertinitatem, eorum qui assequuntur ius aureorum anulorum à principe, quo pro ingenuis quidem qui hoc impetrauerant, habebantur, sed saluo, integróque remanente iure patronatus, permissúmque illis aureos anulos ferre [r]: ita differentes à restitutione natalium, qua ingenui fiebant [s]. Subinde tamen ius hoc desiit postulari, & omnes liberti ingenui dicti sunt, saluo iure patrona

o l. Diuus Claudius § fin. de iur. patron. cum similib.
p l. 1. de ingra. liber. C. l. 2. & 3. de libert. & eor. liber.
q l. 2. & fin. de nata. restitut. in P.
r l. 1. pen. & fin. de iur. aureo. anulo. P.
s l. sed si hac lege, §. patronũ, de in ius voc. in P.

3 tronatus patrono . Sic anulus promiscuè vsurpatus est, nec distinctionem
4 adiecit: sicuti & vsus anulorum ex singulari nota, popularis posteà factus. Si quidem olim priscis temporibus anulus primùm ferreus, dehinc aureus ordinem populi equestrem ostendebat, erátque eius insigne, distinguens equites à Senatoribus & plebe: repudiatus tamen posteà, cùm primùm dignitas ædilis curulis data Cn. Flauio, qui primus fastos publicauit [b]. Quartò, ius patronatus amittitur, quando non vindicante filio patris mortem, seruus detegens homicidas, pro præmio manumittitur [c]. Quintò, lege
5 Aelia Sentia priuatur patronus iure, si iureiurando adigat libertum generandi compotem, ne nubat [d]. Et sextò, si pro operibus promissis præstandis patronus petat pretium, renunciare videtur iuri suo [e]: cùm pretium non debeat accipere futurarum operarum, nisi in casu inopiæ nomine alimentorum [f].

a auth. sed hodiè, tit. de iur. aureo. anulo. C. & § 1. vt liber. de cæte. aur. anulo non egeant, in authen.

b Plin. libr. 33. cap. 1.

c l. pen. de iur. patro. in P.

d l. adigere, & l. qui contra, de iur. patron in P.

e l. 4. de oper. libert. C.

f l. 1. C. eod.

De iure patronatus clientari, & eius personis, colonis, adscriptitiis, & censitis. Cap. 10.

1 Clientes & liberti pares facti.
2 Clientes qui, & patroni eorum.
3 Clientelæ publicæ, & priuatæ.
4 Clientum & patronorum leges & iura ex Romulo.
5 Penestæ Mnestæ, subditi iurisdictioni dominorum inter clientes.
6 Coloni inter clientes.
Adscriptitij & censiti qui, 6. & 8. & 10.
7 Mariandini serui qui.
9 Originarij alieni qui.
10 Colonorum adscriptitiorum durior, quàm censitorum conditio in quibus.
Adscriptitij serui non sunt. eod.
11 Adscriptitij sub clientela dominorum sunt, vt in aliam nequeant transire.
12 Clientelam colonorum, & iurisdictionalium dominorum non fuisse clientelam Romanorum, & Romuleam docetur.
13 Cliens propriè homo ligius.
Ligius homo quis, eod.
14 Soldurij Gallorum qui.
Ambacti Gallorum qui. eod.
15 Sepeliebant cum defuncto Galli, quæ ipse magis dilexerat, & in rogum inferebantur & animalia, & clientes, & alia.
16 Soldurij differunt à soldatis & solidarijs.
17 Soldata quid in feudis.
18 Militaris annona quomodo militibus distributa Romanis.

1 QVIA Vlpianus [g], æqualis conditionis facit clientes & libertos, quòd ad ius habitandi cum patronis pertinet, & commodè libertis clientes subiunguntur [h]; de istis quoque pauca.
2 Clientes vocat Proculus Iurisconsultus [i], homines liberos qui communiter cum fœdere, personam eius, cuius erant clientes, obseruabant. Erant & clientes, qui se in potentioris cuiusdam

g Vlp. in l. si verò plures, de iis qui detrecer in P.

h in l. 2. § fin. iuncta l. 3. de vsu & habit. in P.

i l. non dubito, de capti. in P.

iuſdam tutelam applicaſſent cum ſuis, vt eius patrocinio & defenſione protegerentur, in capite & fortunis: ipſis ſuos ipſos patronos à defenſione ita dictos, obſequio & obſeruantia colerent. Erantque & publicæ, & priuatæ 3
clientelæ: publicæ, veluti ſi pagus quidam, aut ciuitas, regnum alicuius magnatis, regis, vel imperatoris patrocinio ſe concederet. Priuatæ, dum priuatis priuati ſe concedunt. Leges porrò harum clientelarum conſtituit Ro- 4
[a] Halic. lib. 2. Hiſtor. Roma. mulus, vt author Dionyſius Halicarnaſſeus [a], quibus munus patronorum dicitur, clientibus de iure reſpondere: abſentium atque præſentium curam æquè agere: lites pro clientibus ſuſcipere, vt patres pro filiis: accuſatoris impetum repellere. Clientum autem munus, viciſſim patronos filias elocantes matrimonio pecunia iuuare, ſi pecunia egerent: ab hoſtibus captos redimere, multas, æſtimationes litium priuatarum deperditarum, exſoluere pro eis ſumptu proprio. Commune vtriſque nefas, alteris alteros accuſare, aut aduerſum ferre teſtimonium, aut cenſeri inter inimicos. Conuictum autem de his criminibus, cuique patere ius occidendi. Poſſent in- 5
[b] Athenæ. libr. 6. c. 7. ter clientes referri ſerui, quos vocat Athenæus Peneſtas & Mneſtas [b]. Poſſunt & dici clientes hodiè qui ſubiiciuntur iuriſdictioni dominorum locorum ſeu oppidorum, & illi patroni qui præſunt: quia ſuperiores leges Romuli optimè illis conueniunt. Hiſq; plura poteris addere, quæ tradit Bu-
[c] Budæ. in Annot. poſter. ad Pand. ad l. non dubito. de capti. dæus [c], & Cælius Rhodiginus [d]. Videndus quoque Gellius [e], diſputans quo ordine ponatur tutela clientum, & num præferenda hoſpitibus, & alus
[d] Cæl. Rhod. lib. 19. cap. 43. amicis. Sed quia & colonos clientes aliquomodo dici poſſe perſuaſum eſt, 6
[e] Gell. lib. 5. cap. 13. inter eos & adſcriptitios fuiſſe opinor, qui ſe culturæ prædiorum dominorum cum ſuis, vel glebæ dabant. Quales fuêre Mariandini ſerui, qui ſeſe 7
Heracleoti voluntariè ſubiecerunt, ea ſtipulatione & lege, vt ſibi vitæ ne-
[f] Athenæ. d. lib. 6. capit. 7. ceſſaria miniſtrarent [f]. Adſcriptitij & cenſiti addicti erant prædiis, vt nec 8
in alia prædia dominus mutare poſſet, indéue fugientes ad ea reducerentur. Idem ius in originariis, id eſt, natis ex adſcriptitiis, eiuſdem ac patres cõ- 9
[g] l. omnes, & l. quemadmodum, & l. originarios, & l. definimus, de agric. & cenſ. lib. 11. C. ditionis [g]: veluti terræ membra [h], & glebæ ita adſtricti, vt nec momento quidem temporis ab ea debeant abeſſe vel amoueri [i], nec vendi ſeparatim
[h] l. cùm ſatis, eod. [i] l. colonos nunquã, eod. [k] l. quemadmodum, eod. [l] Iura l. 1. & 2. & fin. de iur. emphyt. C. l. 1. ſi ager vectig. vel emphyt. petatur. ſine prædiis à dominis prædiorum poſſint [k]. Hi adſcriptitij coloni, deterioris 10
ſunt conditionis, quàm coloni qui dicuntur cenſiti. Nam cenſiti tributa præſtant tantùm dominis prædiorum, & faciunt eorum fructus ſuos, vt hodiè qui à dominis emphiteotico iure, prædia ſub annua penſione & laudimiis accipiunt [l]. Adſcriptitij autem non item, ſed ſunt veluti inſtrumentum & pars fundi, viuentes ſub ſpecie quadam ſeruitutis: quanquàm ideò
ſerui non ſint, ſed ingenui. Verumtamen omnes in clientela cenſentur 11
eſſe eorum, quibus tributa pendunt, potiſſimùm ſi iuriſdictionem habent,
[m] l. 2. in quib. cauſ. colo. dom. accuſ. poſſ. lib. 11. C. l. 1 de Cenſion. Thracenſ. eod. lib. & eorum quorum, prædia colunt, quibus adſcripti ſunt [m]. Quamobrem & cautum ne huiuſmodi poſſint tranſire in alienam clientelam, néue extra-
[n] l. 1. vt nemo ad ſuã patror. fuſc. p. tuſſica. aut vic. vor. eod. l. 1. 2. & 3. de patrocin. vicor. lib. 12 Cod. Theod. titul. 24. neus horum ſuſcipiat patrocinium [n]. Cæterùm illud annotatum volo, non omnes clientes vel patronos vnius ſpeciei eſſe, ſed reſpectu diuerſarum re- 12
rum diuerſa, contimere patrocinia & iura. Cæterùm iſta clientela colonorum & dominorum iuriſdictionalium, non propriè erat clientela Romanorum, quæ nihil concedebat rerum, vel feudi ad ineundum hoc ius patro-
natus: ſed in ea tantummodo in fidem ſe recipiebant potentiorum inferiores, fœdere facto, & defenſore, quem eligebant. Vnde & chens mihi 13
[o] de Ligio, nos plura etiam in feudorum tract. lib. 6. cap. 2. num. 21. & ſeq. propriè eſſe videtur, qui & homo ligius [o], in tractatu Feudorum dicitur; ab eligendo patrono, vel quòd ligabat ſe patroni amicitiæ & dedebat, vt in Feudis docemus. Galli horum ſpecies habebant Soldurios & Ambactos [p].
[p] de Soldur. etiam diximus lib. 6. cap. 2. num. 17. Soldurios, quos & deuotos Cæſar vocat, ea erat conditio, vt omnibus 14
in vita commodis vnà cum iis fruerentur, quorum ſe amicitiæ addixiſſent, etſi quid eis per vim accidiſſet, aut eundem caſum ſubirent, aut mortem ſibi conſciſcerent: neque adhuc hominum memoria repertus eſt

quiſquam,

quisquam, qui eo interfecto, cuius se amicitiæ deuouisset, mori recusaret [a]. Inde autem dictos puto ego à firmitate fidei, nam voces illæ sunt vulgares, nostrates, & maternæ, quibus componitur verbum, *Solduritus, sol dure*, aut *sol enoure*, quod est solus durat, vel solus patitur, scilicet cum delecto amico solus tolerat, vt apud Virgilium [b],

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Loquitur autem Iulius Cæsar, dum de Solduriis agit, de Aquitania, cuius idioma quoque est, vt Tectosagum in ea appellatione, ex qua declinaui etymon nominis commune. Clientes etiam appellat Cæsar [c], quos anteà Solduriosdixerat, dum ait. *Clientibus Gallorum nefas esse, etiam in extrema fortuna deserere patronos.* Idipsum etiam tribuit Valerius Max [d]. Celtiberis, vtpotè à Gallia translatum. Et Tacitus [e], Germanis. Confirmat hos Solduriosclientes esse, quod Cæsar etiam scribit alibi, dum de funere patronorum ait [f]. *Funera Gallorum sunt pro cultu magnifica & sumptuosa, omniáque quæ viuis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia.* Ac Paulò supra hãc memoriã, serui, & cliẽtes, quos ab illis esse dilectos cõstabat, iustis funeribus confectis vnà cremabantur. Vt inde colligamus Solduriorum deuotionem, qua etiam vitam arbitrio patronorum fideique subiicerent. Neque mihi placet, vt Solduriosgallorum eosdem dicam cum soldatis vel solidariis. Nam Solduriij nulla mercede conducti seruiebant, & adstabant in periculis cum patronis, vt dixi: at solidarij milites erant stipendiarij. Sic Radenicus [g], innuit in his verbis, *vt largitione pecuniæ milites, qui solidorij vocantur, colligeret.* Sic in suplemento Chronici Sigiberti, *Sumpsit Henricus rex pecunias de feudo vnusquisque loricæ: capitales barones secum duxit, solidarios verò milites innumeros.* Soldata in vsibus feudorum [h], est præstatio quædam annua gratuita, quæ à neutra parte transit in hæredem: morte enim dantis, vel accipientis interueniente finitur. Soldata verò dicitur, quia plerumque in solidorum donatione consistit, quandóque in vino & annona [i]. Solebat enim stipendium militibus olim per annonã distribui per singulos dies, in singulos annos expeditionis tempore: veluti bucellatus panis, quem bis coctum vocamus, duobus diebus, ac panis alius tertio: vno die vinum, alio acetum: vno die lardum, caro veruecina biduo [k]: ex commeatu publico. Cui annonæ interdum etiam pecuniæ erogatio accedebat [l], & vestitus [m], & alia id genus militibus necessaria. Quando annona loco pecuniæ in solutum militibus dabatur, dicebatur stellatura [n]: quia per tesseras stellatas, species alias pro annona accipiebant.

a Iul. Cæsar, libr. 1. Commẽt. bel. Gal.

b Virg. 1. Aeneid.

c Iul. Cæs. lib. 7. Comment. bel. Gal.

d Valer. Max. libr. 2. cap. 1.

e Cor. Taci. de morib. Germanor.

f Iul. Cæs. lib. 4. Comment. bel.

g Radenicus, libr. 3. cap. 20.

h de soldata diximus in Feud. lib. 6. c. 3. nume. 7.

i in § fin. quis dicat. dux Marc. li. 1. Feu. titu. 10.

k l. 1. & l. iubemus, l. 10. de erogat. milit. anno. lib. 12. C. titul. 38. de anno. in l. fortissimi, l. 6. eod. titu.

l l. iubemus, l. 16. tũ suis §§. eo. de erog.

m l. 1. 2. 3. 4. de milit. veste, libr. 12. C. tit. 40.

n Volphgan. Lazius lib. 12. commentar. Reip. Roma. c. fin.

Libri decimiquarti finis.

X DE

DE PERSONIS ECCLESIASTICIS MAIORIS ET MINORIS DIGNITATIS ET OFFICII,

LIBER XV.

De præſtantia poteſtatis eccleſiaſticæ in laicam. Caput I.

1 Continuatio libri 15.
2 Poteſtas publica diuiſa,& perſonæ eius, in eccleſiaſticas,& laicas.
3 Chriſtianorum duo genera,clericorum & laicorum.
Horum alij imperantes,alij ſubditi.
4 Poteſtatem eccleſiaſticam materem ſeculari docetur.
5 Anima præſtantior,& ſpiritualia corpore & corporeis.
6 Perſonæ eccleſiaſticæ digniores ob miſteria Dei,quæ pertractant.
7 Honores eccleſiaſticis abrogati à tyrannis,reſtituti à Leone & Anthemio.
8 Sacerdotium prælatum imperio etiam apud Gentiles.
9 Imperatores ſummum pontificatum geſſerunt.
10 Reges Aegyptiorum ex ſacerdotibus.
11 Pontificum ſummorum in reges poteſtas.
Imperium,& regna Galliæ tranſlata per ſummos pontifices,eod.
12 Pontifici debent reges,& Cæſares obedire:à autem Deo.
Reſtiterunt epiſcopi Cæſaribus, Ambroſius Theodoſio, Innocentius Arcadio, Innocentius Conſtantino, eod.
13 Summus pontifex rex ſeculi à Tertulliano dicitur.
14 Summi pontifices,& ſacerdotes num vtantur gladio materiali.

OTVM hominem ſimul & vna comprehẽſione corporis & animæ iam ſuperioribus libris cõſideraumus, & naturales differentias qua potuimus faciliori methodo docuimus ex generatione legitima & illegitima: atq; de diſtinctione,quæ ex poteſtate priuata,ex naturali quadã cauſa proficiſcitur,breuiter quæ & ſcitu neceſſaria & vtilia videbantur, expoſuimus. Nunc peruenit ſeries tractationis ad eam partem,quæ de poteſtate publicarũ perſonarum pollicetur notionem. In qua publicam poteſtatem in duo ſumma genera diuidi par eſt: Nempe in eccleſiaſticam & ſecularẽ.Homo conſiderandus eſt in ſuis præcipuis partibus,quibus conſtatur,anima & corpore. Sic aliis cura potior eſt,vel excellentior rerũ ſpiritualiũ,earúmq;, quæ ad ſalutem animæ pertinẽt[a]: alijs maior corporis, & rerũ,quæ ad politiã & quietẽ reipublicæ,& quæ eius ſunt adminiſtrationis. Quare & duo genera Chriſtianorũ vniuerſalia[b]: vnũ clericorũ eſt, ſpiritualibus deditum,& ſacris inſeruiens: aliud laicorũ,qui curant ſecularia. Et in his duobus generibus, alij ſunt imperantes, ſeu præpoſiti: alij ſubditi. Duæ poteſtates præcipuæ,duóque genera ſubditorum ſufficiũt,nec plura legitimè eſſe poſſunt[c]: quia nõ ſunt aliæ partes principales in homine, præter animã & corpus,quibus poteſtates impoſitæ ſunt. Niſi mixtã inde cõſtituas & omnimodam

1

2

a 1. ad Corinthios, 4. ibi, ſic nos exiſtimet homo, &c.
b can. duo ſunt 12. quæſt. 1.
c D. Lucæ 22. c. vnam ſanctam, de maior. & obedient. lib. 6. Extrauag. com. tit. 8.

modã, quæ habet imperiũ in corpus & animã, quæq; ſoli Deo omnipotenti cõuenit, qui poſtquã occiderit corpus, poteſt animã in æternã gehennã mortéq; ſecundã mittere: aut niſi temporũ quorundã obſeruas neceſſitatẽ & Dei mandatũ. quibus vtraq; poteſtas indulta penes vnũ principẽ certis de cauſis & cum certis legibus fuit, vt ex narratione ſequentiũ Deo fauẽte apparebit.

4 Poteſtas eccleſiaſtica ſeu ſpiritalis maior ſeculari [a]. In cœlo duo luminaria magna, ſed vnũ maius Sol, aliud minus, Luna [b]. In homine quoq; duo luminaria magna, maius ratio, minus ſenſus. Maior & honeſtior vſus qui melioribus &

5 honeſtioribus præeſt [c]. Anima plus quã corpus, & corpus plus quàm veſtimẽtũ, id eſt, plus quàm externa bona [d]. Corpus cõditum animæ cauſa [e], & bona externa propter hominẽ [f]. Et propter quod vnũquodq; tale, & illud magis. Nobilior anima, & ſpiritualia omnibus corporalibus [g], & fortiora ſpiritualia illis [h]. Vt & princeps cura Iuſtiniano primùm animas, deinde linguas ſubditorũ fieri eruditas [i]. Proinde qui curã gerit animarum & rerũ earũ, præſtantiori exornabitur poteſtatis dignitate. Et vt anima præeſt corpori, imperat & iubet, vt regina in proprio regno: Sic qui imperat animæ, & potior erit imperãte corpori. Si vinco enim te vincẽtẽ, & vincã te [k]. Nec dubitauit D. Paulus corpus excõmunicati dare in interitum carnis, vt nobilior pars, anima videlicet, ſalua eſſet. Grauior & pœna habita excõmunicatio, quòd hominem

6 interiorem animã videlicet, ferat [m]. Dignius & ſecundò eccleſiaſticarũ perſonarũ officium, ob myſteria quæ pertractant, vnde non tam honori earũ tri-

7 buitur, quantũ maieſtati Dei, cui inſeruiunt [n]: cuius ratione & tot priuilegia, & immunitates etiã ethnici ſuis ſacrificulis cõceſſerũt [o]. Et Leo & Antoninus CC. irritis tyrannorum decretis, Antiſtitibus, quos patres pietatis, vocãt, honores reſtituerunt, & priorem locum reſidendi antealios in conſilio epiſcoporũ & extrà [p]. Principes ſeculi ſubditi legibus pontificalibus, potiſſimùm

8 in cauſis fidei [q]: imò & ſacerdotibus per epiſcopos factis, qui ſoluendi & ligandi habent poteſtatem [r]. Sic & iuſſit D. Petrus [s]. Sic omnes etiam qui fidem veram ſectantur: nõ enim loquor de hæreticis, admittunt [t]. Et antiquitus ſacerdotium prælatum imperio, & reges Iſraelis electi & muncti à ſacerdotibus & prophetis [v]: vt nunc etiam [x], non contrà. Et eadem cauſa impellente, erga ſacra tractãtes fuit apud ethnicos præcipua reuerentia: ita Druidæ Gallorum ſacerdotes monarchiam ſuis legibus Gallorum temperabant ſeculatem [y]. Et ſacerdotes Germanorum à cultu veri Dei abhorrentium, in conuentibus ius habebant imperandi, & ſilentium indicendi [z]. Apud Romanos Scipio & Figulus, ad Tiberij Gracchi ponti. ſummi idolorum iuſſum, faſces & imperium depoſuerunt, & poteſtate regia conſulari ſe abdicarũt [a].

9 Ea ratione, vt de religione diſpenſare poſſent Cæſares, ſummũ pontificatum geſſerunt aliquando, & inaugurabantur omnibus ſacerdotiis, vt omnes religiones & ſacerdotia in ſua manu haberent [b]. Sicut apud Aſſyrios. vt refert Beroſus, Belochus x. eorũ rex à Belo nomẽ ſumpſit, quia cum imperio voluit

10 ſummũ pontificatũ Iouis Belj exercere [c]. Et Aegyptiorum rex non aliundè

11 quàm à ſacerdotũ collegio deligebatur [d]. In Aethiopia quoq; ſacerdotes qui in Meroë erant ſuorũ deorũm cultui dediti, tanta pollebant authoritate, vt quando illis viſum eſſet, regibus nunciarent, vt mortẽ oppeterent: vſq; ad Ergamenẽ regem Græcis doctrinis philoſophiæq; deditum, qui Ptolomæi II. tempore hanc ſuſtulit conſuetudinem [e]. Zacharias ſum pontifex eccleſiæ Dei regnum Gallicum à Ludouico in Pipinum tranſtulit [f]. Et Stephanus II. ſum. pontif. imperium à Græcis in Germanos, & Carolum Magnum Pipini filium [g]. Confirmauit & Germanis maiori priuilegio eligendi poteſtatem Gregorius V. ſum. pont. Saxo, circa annum 995 [h]. *Et iubet* D. Ignatius, *Presbyteri*, inquit, *atque omnis clerus, ſimul cum omni populo, cum militibus & principibus, ſed & Cæſares obediant epiſcopo, epiſcopus Chriſto* [i]. D. Ambroſium in Theodoſium I. Cæſarem poteſtatem hanc exeruiſſe nemo ambigit,

a d. 8. 17. vnam Sanctam
b Genes. 1.
c §. nos autem, de de fenſo. ciuitat in auctent. coll. 2.
d D. Matthæi, 6. Lucæ, 12. D. Auguſt. de catechizandis rudibus, can. ſedulo 39 diſt. I. Ianuarius, de ſacroſanct. eccleſ
e Ariſtotel. libr. 1. de partib. animal. c. fi.
f l. in pecudum, de vſur. F. § in pecudum, de vſufruct. apud Latinia.
g Ca. de tranſla. epiſcop. Gregor.
h c. inter corporalia, 10 diſt.
i § illud vero, in proœmio Pandectarum, de accuſationibus, de diuer. & tempor. præſcript.
k 1. ad Corinth. 5.
l in can. 1. & ca. ſi quis epiſcopus damnatur, can nulli, 11. q. 3. ca. corripiatur, 24. q. 3.
m Paulus I. non diſtinguemus, I. 37 § ſacerdotes, de recep. arbitrab. 4. Petri 2.
n Dion. & Halicar. lib. 2. Antiq. Roma. l. quiſquis emenſis, de epiſcop & cleric. lib. 1. C. cum. 5.
o Ideò tenemus, l. 15. de epiſcop. & Cler. C.
p can. duo ſunt gladij 96 diſt. D. Ambroſ. in can. conuenior, 23. q. 5 extrauag. vt in tantã, de maior. & obed.
q omnis vtriuſque ſexus, de pœnitent. & remiſſio 24. Gregor.
r 1. Petri, c. 2. c. omnes, c. 4 de maior. & obed. libr. 1. Decretal. tit. 33.
s ca. cum ad verum, 96 diſtinct. & cap per venerabilem, in fine, qui filij ſint legit. & loſtis, de maior & obedien ap. Gregor.
t 1 Reg. 10. & 15. & 16. & in 2. Reg. c. 2. & 5. & in 3 Regum cap 1 & 19. & Paralipo. 2. & 23.
v c. 3. § vnde in veteri teſtamẽto, & de ſacra vnctio. lib. 1. Decretal. tit. 15.
x Iul. Cæſar, lib. 6. Cõmentar. de bello Gallico
y Cornel. Tac. de moribus Germ.
z Valer. Maximus, lib. 7. 2.
a Dion Caſſius, libr. 54. Hiſtor.
b Beroſus, lib. 3. Deſcript.
c Plato, lib. 2. de rep. & de regno
d Diod. Sicul. lo. 4. Bibliothecæ cap. 2.
e can. arius, 16 q. 1.
f c. venerabilem, de electione libr. 1.
g Ignat. epiſt. 6. h Blond. lib. 3. Decad. 2. Platin. in Gregor. 5. Krantius, libr. 4. cap. 25. i D. Ignatius epiſtola 8.

qui Imperatori ſacris interdixit,& è cancellis eccleſiæ remouit, donec pœnituiſſet de crimine,quòd in Theſſalia ob ſeditionem motam, occiſúmque tribunum vnum, ſeptem millia militum occidiſſet [a]. Idipſum & probabit Innocent. 1. in Archadium Cæſarem [b]. Reſtitit & liberiùs ſum. Pon. cõuenticulis à Cæſare indictis contra Athanaſium [c]. Tertullianus Pontificẽ Max. vocat regem ſeculi [d]. Duo gladij Petro fuerũt, iuriſdictionis vtriuſque ſymbolum referentes,quos ſufficere dixit Deus Dominus Ieſus Chriſtus:tamen exercitium ei materialis & corporalis prohibuit,& in vaginam retinere ab eo iuſſit [e]. Nec voluit eccleſiam ſuam mortem temporalem inferre [f] paſſim. Quamuis in lege antiqua ſacerdotes eo vterentur,qui adumbrabat eccleſiã noſtram: quemadmodum vſus eo Samuël in Agag rege [g]: Elias in prophetas Baal [h], & in quinquagenarios Ochoſiæ [i]: Eliſæus in pueros irriſores [k]: Ioiadas in Ataliam [l]: Eliachim in Holofernem [m]: & ipſe D. Petrus in Ananiam & Saphiram [n].

13 14

a Ambroſ. 5.lib.Epiſtola. epiſt.25 Ruſin.lib 2. capit. 18. Eutro.lib.12.
b ca. nos ſi incompetenter § 1.2.q 7.
c Amian. Marcel. libr.15.& Athanaſius.
d Tertull libr. 1. ad vxor.
e D.Matth.c.26.
f c. in Archiepiſcopatu, de raptor. c. ſententiam ſanguinis, me clem. vel mo.&c ea.occidit. & can.legitur, 2.q. fin.ca.nos ſi inco.incompetenter, § ijs ita 2.q.7.
g 1.Reg.15 &24 & 15.
h 3 Reg.18.
i 4.Reg.1.
k 4.Reg.4.
l 4.Reg.11. 2.Par. 23.
m Iudith.4.
n Actuum,5.

De epiſcopis in vniuerſum. Cap. 2.

Lib. 1. C.

1 Perſonarum eccleſiaſticarum nomenclatura varia vnde.
2 Epiſcopi nomen ſolicitudinis olim ſine beneficio tẽporalis, & quid ſignificet. Item 4.
3 Epiſcopi ethnicis qui.
Cretarij,& Forriers Gallis vnde, eod.
4 Epiſcopi rerum venalium obſeruatores.
5 Epiſcopi regis oculi,& magiſtratus gentilium.
Armoſtæ qui magiſtratus dicti, eod.
6 Epiſcopi apud nos Chriſtianos qui dicuntur.
7 Epiſcopi in locum præſulum prouinciarum, & in locum gentilium ſacerdotum.
8 Epiſcoporum gradus inter Chriſtianos & ethnicos,& quomodo ſucceſſerunt.
9 Panepiſcopus Deus.
10 Patriarchæ qui,& patres qui dicti.
11 Patriarchæ quinque tantùm epiſcopi in orbe,& horum ordo dignitatis.
12 Patriarcha Romanus ſummus Pontifex.
Pappa dictus ſummus Pontifex, eod.
13 Pappæ epiſcopi omnes dicti.
Pappa quid ſignificat, eod.
De Pappæ nomine Kranty lapſus.

PERSONARVM eccleſiaſticarum nomenclatura varia, vel à cura cõmiſſa,vel ab officio, vel ex his duobus, vel ab ordine, vel à gradu eccleſiaſtico trahitur.Epiſcopi nomẽ,ſolicitudinis & curæ eſt, cui & poſteà beneficium additum fuit. *Attendite,* inquit diuus Paulus,*vobis & vniuerſo gregi, in quo ſpiritus ſanctus poſuit,epiſcopos regere eccleſiam Dei, quã acquiſiuit proprio ſanguine* [o], ἐπισκοπεῖσθαι, vel ἐπισκέπτεσθαι Græcis,ſpeculor eſt,cõſidero. Cicero huius dictionis exprimit his verbis vim:*Vult Pompeius me eſſe,quem tota hæc campania & maritima ora,habeant epiſcopum, ad quem delectus & negotij ſumma referatur* [p]. Erãt inter ethnicos epiſcopi, qui inter milites metatoribus, qui nunc Cretarij aut *Forriers*, à foribus dicuntur,præerant. Quod circumeundo diſpicerent pro dignitate cuiuſque,hoſpitij commoditatem.In qua ſignificatione vtitur Caſſiodorus [q], dum ait, *Et primum quidem interrogare militem, quis eum ad metatum duxiſſet epiſcoporum*. Erant & epiſcopi qui venalibus præerant rebus, & inſpiciebant,vt recta æſtimatione ſingula venirent, quæ in vſum eſſent quotidianum: munúſque id erat perſonale [r]: quod & antiſtitibus ſacris epiſcopos

1 2 3 4

o Actuum,cap.20.
p Citero,libr.7.epiſtola.ad Atticum.
q Caſſiodor. libr.4. Variar.
r Archad in l fin. §. Irenarchæ, de muner.& honor. libr. 59.Digeſt.4.

episcopis inunctum quidam putant [a]. Arrianus tradit apud Indos ἐπισκόπου munus fuisse, videre quid in quaque regione fieret, vt cognita ad reges vel magistratus referrent [b]. Tales erant apud Persas magistratus dicti, οἱ βασιλέως ὀφθαλμοί, & in Attica qui mittebantur ad iudicium exercendũ in ciuitatibus ditionis Athenensium. Sic enim scribit Aristophanis scholiastes [c], dum interpretatur illum versiculum, ἐπίσκοπ' ἐκ πάσης ἐλθὼν ἐκκλησίας &c. I. *Communi omnium suffragio electus episcopus venio huc.* οἱ παρὰ Ἀθηναίων inquit, εἰς τὰς ἐπικοίνους πόλεις ἐπισκοπικῶς ἐπέμποντο τὰ παρ' ἑκάστοις πραττόμενοις ἐπίσκοποι καὶ φύλακες ἐκαλοῦντο, ὡς καὶ Λακεδαιμόνιοι ἡμᾶς ἔλεγον, id. *Missi ab Atheniensibus considerare quæ singulis opus erant in ciuitatibus subditis, episcopi & custodes dicebantur, quales Lacedæmonij Arimaspas dixerunt.*

6 Inter nos Christianos, qui curam actũ in sacris discipiendorum, & solicitudinẽ disciplinæ ecclesiasticæ cõseruandæ & emendandę susceperunt, episcopi quoque dicti sunt [d], cuiusque tituli seu sacerdotij quo inaugurantur iuxta concilij Aleum [e]. Huius generis sunt sacri præsules in ecclesia præcipui in

7 locum apostolorũ subrogati, [f]. Annotauit & Vuolphgangus Lazius, in Italia & alijs prouinciis prætorialibus videlicet subiectis prætori Italiæ, succedisse in locum administrantium, & in sedem illorũ episcopos sacros [g]; atque præsulis vocem, quæ tribuitur episcopis olim fuisse præsidum propriam, docétq;

8 ex Cassiodoro [h]. Episcoporum sacrorum quinque gradus sunt: præcipuus ius præst vnus, qui panepiscopus dicitur: alij patriarchæ, alij archiepiscopi, alij simpliciter episcopi, alij chorepiscopi [i]. Quẽadmodũ & priscæ superstitionis seu idololatriæ, varij fuerunt præfectorum gradus, & sacerdotũ: quorum alij, pontifices summi, alij pontifices, archiflamines alij, alij flamines. Quibus subrogati sunt sacri antistites, ad expũgendã & abolendã idolorum memoriam, ferè iisdem sacerdotij nominibus, sed longè alio existente sacerdotio. Sic. Romæ reiecto summo põtificatu idololatriæ vniuersalis & totius orbis, subrogatum est caput totius sanctitatis terrestris, & summus põtifex veræ & catholicæ religionis [k]. Et in locis in quibus pontifices archiflamines, & flamines gentilium, plantati archiepiscopi, & episcopi, & sacerdotes fidei nostræ [l]. Nec tantùm Romæ id factitatum est, sed etiam in Britannia, vt testatur Gildas [m], & Gothfridus [n]. Et in aliis præstãtioribus prouincijs, & in earũ insignioribus ciuitatibus, quibus tantùm istæ maiores dignitates conceduntur.

9 Panepiscopus, idest, omnium summus, & præcipuus episcopus Deus est apud Dionysium Areopagitam, in diuinis nominibus: & apud vatem Erythream, in Sibyllinis oraculis. Is enim sua prouidentia & virtute, omnũ curam habet, omnia intuetur, omnibus prouidet. Dominus noster Iesus Christus summus verusque sacerdos, qui seipsum obtulit sacrificium pro omnium salute, in ara crucis patri Deo, cuique cura de nobis omnibus [o]. Patriarcha, Græcis

10 πατριάρχα dicitur primus vel princeps seu honorabilior inter patres, seu inter præstantes, vt legimus in sacris literis fuisse 12. patriarchas [p]. Patris nomẽ, nõ tantùm ad genitores pertinet, sed etiã eo nomine honorabiliores digni sunt. Sic enim Græcis πατὴρ pater dicitur, quasi σωτὴρ παίδων, i. seruans ex sẽ genitos. Quamobrẽ senatores à Romulo facti pro cõsilio reipub. dicti sunt honoris causa, patres ab eo, & illorum filij & posteri Patritij [q]. Et itẽ venerandi & seniores patres: & hoc nomine Fabiũ Maximũ honorauit Minutius, his verbis apud Plutarchum [r]: πατέρα δ' ὡς ἂν γνησίου προσαγορεύω τιμῶν, ἃν ἔχω προσηγορίαν ἀπὸ τῆς γε τοιούτου μείζω ἢ παρὰ σοὶ χάριν εὑρεῖν. ἐγεννήθην μὲν γὰρ ὑπὸ σοῦ μόνου, σώζομαι δὲ ὑπὸ σοῦ μετὰ τοσούτων. Quamobrẽ episcopi, & qui præstãt cæteris authoritate in ecclesia, patres dicti [s]. Et in sacra pagina illi quoque patres, qui doctrina, & verbi sacri prædicatione nobis verbi Dei ingenerãt cognitionem. Hac ratione & D. Paulus Corinthios alloquitur [t]: *Si decẽ millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui.* Et rursum, ad Galatas [v], *Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Patrem ergo nominari, dignitas est: maior autem, patriar-

[a] l. 1. de episcop. audien. C.

[b] Arria. lib. 3 historiæ & in peb. indicat.

[c] Scholastes Aristophanis, in acharnis, tradit & Suidas, vide & Augustinũ lib. 19. de ciuitat. c 19.

[d] ca cleros, 21. distinct.

[e] can. 1. 2. 3. q. 1.

[f] can. vt eos distinct. et in nouũ, 21. distinct. ca. Videntes. 24 q. 1. ca. dominus, 93. distinct.

[g] l. Vuolphangus Lazius, lib. 1. de peb. Roma. c. 2.

[h] Cassiodor. libr. 3. variarum, epistol. Vuolfarius ad Andeadeum.

[i] de quibus sam in ca cleros, 5 ordo episcoporum, 21. distinct.

[k] can. Beati Petrus, & Paulus, 2. q. 7 ca vrbes, can. in illis, 80. distinct.

[l] Cornelius de victoria Amorolij Aurelij regis Britonum

[m] Gildas, de excidio Britanniæ

[n] Gothfridus Monumetensis Britto seu Anglus, in historia Britonum, & Trimemus, lib. 1. compendij annalium Francorum.

[o] c. 2. de consecr. distinct. 5. Decreta tit. 33. D. Paul ad Roma. cap. 2. 3. 4. 5. 8. 9.

[p] Actorum c. 6. & 1. Paralip. capite 8. & Tbob. 6.

[q] Liuius, in 1. Dionys. Halicar. in 2. Sallustius, in bello Iugurthino, l. 1. de ementa. C. Iulius.

[r] Plutarch. in vita Fab. Max.

[s] can. sexta synodus, 18. distinct. can. diuina. 68. distinct.

[t] 1. ad Corinth 4.

[v] ad Gala. 4.

cham, seu patrum principem dici. Porrò Patriarchæ quinque tantùm in orbe & in ecclesia catholica, & totidem patriarchatus. Quorum adhuc vnus summus & vniuersalis [a], vt omnia ad vnitatem & pacem reducantur: & is primus & summus patriarcha, est Romanorum pontifex, qui sedet in prima, & apostolica, & digniori sede. Post hũc, ordine quatuor alij dignitate se consequuntur; Constantinopolitanus, Bizantij sedens, Alexandrinus Antiochenus, Hierosolymitanus, secũdũ definitionẽ sextæ & octauæ Synodi [b], & concilij generalis [c], & decretis Nicolai, Anacleti, & aliorum summorum pontificum [d]. Nihilominus & ij patriarchæ, episcopi dicti, & summus ipse pontifex [e]. Appellatur etiam Pappa episcopus Romanus à D. Ignatio, his 12
verbis ad virginem Dei genitricem scribens: *Verus est sermo, quem audiui Romæ de te apud beatum Pappam Anacletum, cui successit beatitudine dignus Clemens, Petri & Pauli auditor.* Hócque nomine Pappæ etiam nũc dicitur summus Christianorum pontifex in terris. Quemadmodum etiam apud Græcos cæteri pa- 13
triarchæ, necnon & reliqui simplices episcopi, Pappæ nominabantur: non alia ratione, quàm qua patres appellati. Cuius rei fidem faciunt epistolæ, quæ inter apologetica Athanasij leguntur, quarum hæ inscriptiones, *Ischyrias Beato Pappæ Athanasio.* Et rursum, *Victor & Constantinus Maximus scribunt Beato Pappæ Athanasio.* Et apud Gregorium Turonensem, episcopi nomine, petenti clerico vas vel vrceum ecclesiæ inter prædam ab ecclesia sublatum, Clodoueus Francorum rex quamuis infidelis respondit, quæ pappa poscebat se adimpleturum [f]. πάππος Græcis maior pater dicitur, seu auus. Iulius Pollux enim sic explicat, ἐλεῖται δὲ ὁ μὲν πατρὸς ἢ μητρὸς πατὴρ πάππος. Neque vox tam noua est, vt fastidium mouere possit doctis: nam & vulgus Græcorum sic charum parentem vocabant, vt apud Homerum [g], Nausicaam puellam legimus sic compellantem patrem:

πάππα φίλ' οὐκ ἂν δὴ μοι ἐφαλίσσειας ἀπήνην
ὑψηλὴν, ἐύκυκλον. &c. id est,

Pater chare, velis ne mihi apparere currum excelsum rotundum &c. Scythæ hanc appellationem quoque vt mitiorem & benigniorem norunt. Et vt Herodotus [h], *Qui regij Scythæ vocantur etiam Neptuno sacrificant appellantes Vestam lingua sua Tabithi, Iouem Pappæum rectissimè.* Itaque summus pontifex Pappa per antonomasiam, solúsque pater dicetur: Quando & verum sit quod D. Hieronymus [i], scribit, quemque subditum esse debere suo pontifici, quasi animæ parenti vel patri. Et hoc loco videtur mihi lapsus Krantzius [k], dum ait summum pontificem non fuisse dictum patrem, nec sanctissimum dominum olim.

a vide Isidorum, anno 357.
b ca. penult. & fin. 22. distinct.
c c. antiqua, de priuileg. lib. 5. Decreta tit. 33.
d in ca. omnes, & ca. sacrosancta, eod. 22. distin.
e can. prima sedes, 99. distin.
f Gregor. Turonens. lib. 2. historiæ Frãcor. c. 27.
g Homerus, Odyssea 3. sen. 5.
h Herodot. lib. 4.
i D. Hierony. Epistol. ad Nepotianũ de vita clericorum.
k Albertus Krantzius, lib. 5. c. 18.

De summo pontifice sedis apostolicæ, Caput 3.

1 *Pappa, seu pontifex summus, vnus summus, sine pare, & rationes. & 4.*
2 *Sacerdos summus inter ethnicos vnus.*
3 *Item apud Hebræos.*
4 *Romæ sedem primam & apostolicam esse, & potestatum culmen docetur.*
5 *Pappæ plena potestas, & beneficium maius summus pontificatus. Et quæ possit solus sum. Pontifex.*
6 *Concilia vniuersalia quare non debeant, nec possint congregari alia authoritate, quàm summi pontif. non Imperatoris, vel regis.*
7 *Schisma in pontificali authoritate abominabile.*

8 *Pontifices*

8 Pontifices ſummo pontifici ſubditi, vt membra.
9 Pontificibus ſubditi & laici Imperatores, & magiſtratus inter gentiles quoque.
Rex ſacrificulus cur introductus, eod.
10 Imperatores inaugurati ſacerdotijs quare.
Pontifices ſummi fuerunt Imperatores aliqui ethnicorum, eod.
11 Pontifex Romanus ſummus ex omni ætate Eccleſiæ catholicæ.
12 Pontificij ſummi qualitates, & inſignia, & veſtitus, & ornatus.
13 Religio peperit diuitias, quæ eam ſuffocant.
14 Præſatorum, & eccleſiaſticarum perſonarum luxus improbandus.
15 Summus pontifex vnus tantùm eſſe vno tempore poteſt.
Schiſmata aliquot notata, eod.
16 Pontifex ſummus quis eligi poſſit.
17 Pontifex ſum. à quibus eligatur. & 18. à viuente, clero pòſt approbante, dehinc principe.
Linus & Cletus adiutores in temporalibus D. Petri.
19 Imperatoris conſenſus quando adhibitus, & ſublatus in electione ſummi Pontif.
20 Pontifex ſum. à cardinalibus eligendus; & de forma electionis.
21 Pontificis ſum. electioni quæ obijci poſſunt.
22 Pontifex ſummus non poteſt eligi fœmina, quare.
23 Pontifex ſum. electus, quare ſella forata ſedere iubeatur primùm.
24 Pontifex ſum. electus inthroniſatur, coronatur, confirmatur: & quid gerat ante hæc, & differentia reſcriptorum antè & poſt omiſſorum.
25 Bullæ integræ, & non integræ in reſcriptis ſum. pontificis ratio.
26 Pontificatus ſummæ dignitatis finis.
27 Pontificij ſummi poteſtati quæ reſeruata.

a l.4. de Summa Trinita. & fid. catho. C. can. in nomine, 23. diſtinct. ca. omnes, 21. diſtinctio.
b D Ioannis, cap. 21. D. Matth. c. 16. can. ſacroſancta, 22. diſtin. cap quanto, de tranſlatio. epiſcop.
c in eccleſia, de conſecra diſtinct. 3. ca. Nouatianus, 7. q. 1.
d canticor. c. 6.
e c. cùm nõ ignores, de præbend.
f ad Epheſios, c. 4. D Ioan. euang. cap. 17. Auſtinum 4. ad Galat 3.
g ad Epheſ. 4.
h ad Epheſ. 4. Malach. 2.
i c. ſaluator, de præben. in extra communi. c 2. de Summa trini. apud Gregorium loquitur, & can. genul. 24 q. 3. ca in apibus, & ca. Nouatianus, 7. q 1.
k Laurus ſæpe, pontifimùm in 30. vbi agit de ſummo pontificatu, & libr. 10.
l Iulius Cæſar, libr. 6. cõmẽt. bell. Gall.
m Leui. c. 8. numer. 25. Iudith c. 15.
n D. Chriſoſtomus, in illud c. 21. diui Ioãnis ſequere me.
o Theophilus, in c. 21. D. ui Ioan.
p D. Auguſtinus, in diſtũ cap. 21. Diui Ioannis.
q D Ambroſ. in c. 3. Lucæ, ſuper illa verbo, ſedens IESVS docebat de naticula.
r D Bernar. libr. de conſideratione ad Eugenium papam.
s D. Thomas, in 4. Summæ contra gentiles, & 2. Sententiarum, diſtinctio. vltima.
t Athanaſius, epiſtola ad ſolitarios.
v Sozomenus, libr 4. hiſtoriæ tripartitæ cap. 16
x Tertullian. libr de Præſcriptio. cõtra hæreticos
y Victor, lib. 2. Perſecutionis Afric.
z Cyprian. li. 1. & epiſtola ep. 3.

IN dignitate ſummi pontificis vnitas cõſideratur, vt ille ſit primus omniũ eccleſiarũ princeps [a]: nemo autem aliorum pontificum ſit illi par, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, vnũ ſolum vniuerſarũ omnium ſuarũ paſtorẽ reliquit D. Petrum: & vni ſoli, præſentibus omnibus apoſtolis, paſcendi oues & agnos reliquit ſolicitudinem à morte ſuſcitatus, ad patris dexteram aſcenſurus [b]. Eccleſia vna catholica & vniuerſalis [c], vna columba [d], ſponſa vna & mater electa, quæ vnius debet eſſe viri [e]: vna fides [f], vnum baptiſma [g], vnum rerum generale principium. Vnus Deus [h], vnus eius vicarius [i]. Cœli omnes vnius prioris motu rapiũtur, ſingulis ſubinde propriũ motum habentibus: vnicus inter aſtra Sol præcipuus. In hac corpore phyſico noſtro, mẽbra vni ſpiritui, vni capiti inſeruiunt. Erat & ſummus ſacerdos apud ethnicos, authore Liuio [k]. Inter Druidas Gallorũ ſacrificulos vnus præerat, qui ſummã inter eos haberet poteſtatem [l]. Et apud ethnicos Francos, erat vnus ſummus pontifex, cuius ſæpè meminit priſca Francorum hiſtoria Hunibaldi, & Tritemius in prim. c. breuiarij annaliũ Francorũ. Et apud Hebræos ſacerdos magnus dictus כהן גדול cohen gadol. De ſummo vnóq; põtificatu, D. Chriſoſt. etiã ſic ſcribit [n]: *Si dixerit aliquis, qualiter Iacobus thronũ aſſumpſit Hieroſolymorũ? illud vtiq; dicã, quoniam Chriſtus Petrum intronizauit orbis terrarũ magiſtrum.* Quæ etiam refert Theophilus [o], D. Auguſtinus [p], & Ambroſius [q]; omittã & ſciens prudẽnſq; quæ de apice huius dignitatis ſcribũt D. Bernardus [r], & Tho [s], iudico tantùm Athanaſiũ conſignatum literis reliquiſſe [t], Romæ ſedem eſſe apoſtolicam & poteſtatum culmem: idq; aliquando hoſtes eccleſiæ Arriani confeſſi ſunt, eam ſedem matrem appellantes, vnde per orbem reliqui miſſi eſſent prædicatores, vt narrat Sozomenus [v]. Tertullianus quoque [x], eam ſedem primam dixit, & ſucceſſiſſe beato Petro, eámque præcipuam & ad quam ſolummodo in dubiis fidei eſſet recurrendum. Victor epiſcopus Vticenſis [y], eccleſiarum dixit caput: Cyprianus [z], Petri cathedram, eccleſiam

siam principalem, vnde vnitas sacerdotalis orta sit. Extat & in constitutionibus iuris orientalis à Michaele Palæologo editis[a], conuentio per legatos orientalis ecclesiæ missos, ad Romanum summum pontificem de sarcienda ecclesiæ orientalis cum occidentali concordia, qua inter alia capitula continetur. Primùm, vt in sacrorum voluminibus, hymnodisque, Papæ cum quatuor aliis patriarchis mentio fieret. Secundò, vt liceret cuiuis Romam veterem, quæ curia maior & perfectior esset, appellare. Tertiò, vt illi principatus in omnibus deferretur. Et rursum institutum fuisse primum gradum, & successionem ecclesiasticæ præeminentiæ à beato Petro tradit Tertullianus[b]. Idipsum leges apud Abdiam Babilonicum[c], Nicephorum Calixtum[d], Eugenium[e], Egesippum[f], Epiphanium[g]. Quamobrem, pontificatus ipse, beneficium dicitur[h]: idq; maius, excellentiusque[i], in quo sit potestatis plenitudo dispensandi, potissimùm in beneficiorum collationibus[k]. Qui in eo præficitur, omnia iudicat, & à nullo ipse iudicatur, nec quidem ab ipsis regibus & imperatoribus[l]: vt neque synodicis constitutionibus potestas eius videatur coarctari, imò semper excepta[m], vt potius sedi apostolicæ credatur, quàm totius mundi aduersanti opinioni[n]. Sine huius sum. pont. voluntate, nec cogi debent, vel possunt legitimè œcumenica[o] concilia: nec eorum decreta, nisi eodem iubente, vbique terrarum seruari possunt. Sicuti nec prouincialia, nisi volente proprio episcopo vel archiepiscopo, in prouincia seruari vel sanciri nequeunt[p]. Et si benè ad amussim concilij vniuersalis substantia perpendatur, constabit etiam pertinacibus, illud non posse imperari aut congregari[q] ab alio, quàm à summo pontifice, non à rege aut ab imperatore: etenim concilia ecclesiastica non possunt nisi per personas ecclesiasticas iniri vel decerni. Episcopi porrò vel sacri patres nollent conuenire, neque possent, iubente imperatore vel rege: cùm, quòd reges vel imperatores in clericos imperium non habent, ecclesiasticósue antistites: tum etiam, quòd hodiè nullus sit imperator, nec vnquam fuit ab instituta ecclesia, cui per vniuersum orbem omnes æquè obtemperauerint. Imperant namque sine Cæsare, & spreto eius iussu in suos subditos, veluti monarchæ, reges Galliarum, Hispaniæ, Portugaliæ, Angliæ: & in oriente alij imperatores & reges, qui Romanorum Cæsarum contemptis legibus, suis viuunt. Quamobrem eis subditi antistites, quod Romanus vel alius princeps iuberet facilè contemnerent, nec vnquam in vnum cogi locum possent. Et rursum, si conueniissent, nec decreta eorum postea vbique eorum authoritate seruarentur, vel reciperentur, etsi ius esset principibus statuendi de his, quæ religionis sunt. Quare necessarium fuit vnum esse & solum præsulem, ad quem summa totius religionis, & potestas vniuersa in sacra referretur, cui omnes Christiani obtemperent, cuius iussu antistites sacri diuersorum regnorum veniant, conueniant, decernant, & decreta apud se seruari faciant, vt ab illo approbata, qui imperandi ratione earum rerum quæ salutem animæ & fidem respiciunt, habeat potestatem. Sic enim & apud patres antiquos legis Mosaicæ statutum erat à Deo[r], vt qui superbisset nolens obedire sacerdotis summi imperio, qui eo tempore ministraret domino Deo, ex iudicis decreto moreretur, & auferretur malum de Israel. Cuius legis translatio facta in Christianam ecclesiam, quia translatum in eandem est sacerdotium[s], perfecta usque in ea est, quò perfectior veritas est, quæ in Christiano sacerdotio tractatur, vmbra, quæ erat in lege antiqua. Schisma in potestate pontificali, & nùc quemadmodum in antiqua lege, abominabile & horrendum est: cui vltimum imminet supplicium[t], exemplo Chore, Dathani & Abironis[v]. Symbolum huius erat in præcepto, ne summus pontifex vestem suam scinderet[x]. Et vestis illa inconsutilis domini nostri IESV CHRISTI, desuper contexta per totum, quæ etiã mãsit integra inter milites & carnifices, vt scriptura Dei impleretur[y]. Multò magis & inter Christianos,

[a] in 1. lib. Iuris Orientalis, in primi constitutione, quę Michaelis Palæologi est.
[b] Tertullia. l. 4. epist. epist. 2.
[c] Abdias Babilonicus, l. 1. historiæ Apostol.
[d] Nicepho. Calix. lib. 2. cap. 33.
[e] Eugenius, libr. 2. c. 11.
[f] Egesip. libr. 3. c. 3.
[g] Epipha. tomo 2. li. 1. contra hæreses hæresi 27.
[h] c. 1. de maledic. cleros. 21. distinct.
[i] ca. sacrosancta, 22. distinct.
[k] c. proposuit, de cõcess. præben. c. illa, de elect. in 6. apud Greg. Clement pastoralis § fi. de sententia & re iudic.
[l] ca. nemo, ca. si ordo, ca. facta inobedientiã, & can. sancta per omnium, 9. q. 3.
[m] can. significasti reges, de elect. in 6. apud Grego.
[n] ca. hæc est fides, 24. q. 1. ex D. Hieronymo ad Damasum.
[o] can. nec licuit, can. synodalium, ca. nullius, ca. concilia, 17. distinct.
[p] ca. 1. & ca. quando quidem, 18. distinct. ca. habeatur, & ca. quinque synodi. et dist. nam autem Papa sit supra concilia, vide Duarenum de benefic. li. 3. c. 2. § 1. de collat. in præ. sanct.
[q] c. dilectus, de foro compet. contra I. siquis in conscribendo, C. de epis. & cler.
[r] Deutero. cap. 17. c. per ventilabrum, qui filij sint legitimi, 21. q. 2.
[s] c. translato, de constitutio. ad Gala. capit. 4.
[t] ca. denique, 7. q. 1.
[v] Numero. c. 16.
[x] Leuit. c. 10.
[y] Dini Ioan. euang. c. 19. & D. Matthæi 27. & D. Mar. c. 15.

1 2 3 4 5 6 7 8

nos, potiſſimum inter alios minores pōtifices, qui creati & authoritate donati ab eo ſummo pontifice, non à regibus vel Cæſaribus ſunt: quanquam aliquando per illos, ad prælaturas & dignitates nominentur. Quæ nominatio & ſummo pontifici, vt ſoli qui authoritatem habet ordinandi, ſit: Non ſecus, quàm apud Ethnicos quoque Pontificibus ius erat in flamines ſacerdotéſque, ſtatuendi & deſtituendi, ſi quid contemptu vel negligentia religionis admiſiſſent, & animaduertendi in veſtales ſegnes in conſeruando igne perpetuo, vel in delinquentes [a]. Neque certè æquum eſt, aut erit monſtro ſimile, à capite membra diſcedere [b]: ſunt autem inferiores præſules ſummi membra, in partem ſolicitudinis eius, non in plenitudinē poteſtatis vocati [c]. Nec minus principes ſeculi, alique ex populo Chriſtiani cuiuſcunque ſint imperij, huic capiti inſeruire debent: & ideo & quæ fidei ſunt illis rectè imperari à ſummo pontifice poſſunt. Sicut & inter gentiles, ille illorum ſuperſtitionis primus & ſummus antiſtes, conſules ipſos qui imperiū tractabant, in prouincias ſortitas ire vetarent [d]. Et ideo gentium reges, ne pontificibus ſacrorum ſubiicerentur in omnibus, & ipſi curam gerebant ſacrorum & ceremoniarum authore Ariſtotele [e]. Et Seruius in illum verſum Virgilij,

Rex Anius, rex idem hominum Phœbique ſacerdos [f].

Vt & neceſſarium fuerit ſublatis de medio Romanorū regibus, regē ſacrificulum creare, qui in ſacris regis ſolitas ageret partes [g]. Ea quoq; ratione monumus gentiles, Cæſares inauguratos omnibus ſacerdotiis, vt quæ religionis eſſent, tractarent nullo vetante [h]. Vnde ſibi hūc titulum pontificis ſummi inter præcipuos vſurpant, vt cōſtat ex inſcriptionibus titulorum, Auguſti, Veſpaſiani, Traiani, Septimij Seueri, & aliorum. Meminit & Lampridius Alexādrum Seuerum Chriſtianos paſſum, & tantum detuliſſe pontificibus, & quindecimuiris, atque auguribus, vt quaſdam cauſas ſacrorū à ſe finitas, iterari, & aliter diſtinguere pateretur [i]. Ex quibus apertè docetur eos falli, qui comminiſcuntur à tempore tantum Euchariſtiè [k], ſum. pontif. Pontificem Romanum, ſeu ſedem apoſtolicam eſſe caput eccleſiæ catholicæ: nam anteà Chriſtiani idem per orbem ſentiebāt, quamuis non apertè, ob tyrānorum perſequutiones, Traiani, Hadriani, & Neruæ, & anteriorum Neronis, & Domitiani. Etſi non difficeamur Euchariſtiam titulos vrbis Romæ præsbyteris diuiſiſſe, & ſeptem diaconos inſtituiſſe, qui veritatis gratia concionatorem obſeruarent. Atque vnà ſanciuiſſe ſacerdotes non eſſe affligēdos à ſubditis, ſed valdè colendos [l], ſub anno domino 105. Falluntur quoque qui putant primum Pappam, & ſummum Pontificem ordinatum Bonifacium 3. per Phocam qui 61. imperator factus eſt anno domini 605. ſecundum Gregorium [m]. Nam Phocas quidem defendit electionem Bonifacij 3 [n]. Verùm & ante Bonifacium 3. & ante Phocam erant epiſcopi ſeu pontifices ſummi, vniuerſales, & Pappæ dicti, vt antè docui. Magna certè dignitas huius pontificatus ſummi, & idcirco virum egregium, & præſtantiſſimum deſiderat [o], & ſanctiſſimum: qualem veſtimenta, & inſignia in veteri lege demonſtrabāt. Nam ei primùm erant fœminalia, circa verenda, caſtitatis ſymbolum. 2. tunica linea, honeſtatis, puritatis, & innocētiæ: 3. balteus circa lumbos, indicū, quòd ſuperflua reſtringēda ſint: 4. erat illi mithra in capite: 5. lamina aurea ſub fronte pēdens, in qua ſcriptum erat nomē tetragrammaton יהוה adonai: 6. ſuperhumerale aureum: 7. Rationale iudicij: [p] 8. tunica iacyntina cum tintinnabulis aureis, & malis punicis in fimbriis: Aderat & coccus, & byſſus, & purpura bis tincta, & alia quæ Moſes deſcribit in Exodo, cap. 28. quæ explicant ibi ſacri interpretes. Ethnicis pontificibus & auguribus, tunica erat gemmata, & regia corona, vt conſtat ex Lampridio [q], & Herodiano [r], dum agit de Baſſiani ornatu ſacerdotali. Secundum Panormitanum [s] pontificis ſummi nunc inſignia ſunt: veſtis purpurata, equus albus,

a Vide Max. lib. 1. c. 3. Sueton. obſequēs, libro de prodig. Liuius, 1. ex 1. libr. 2. 4. & 8. Dionyſ. Halic. lib. 2. & 8. Plutarc. in quæſtionibus Græc. lib. 29. cap. 4.

b Caſum non horrent, de præcip. ap. Gregor.

c Mandata, conſtitut. de præceptis c. ad honorem, & authent. de epiſcopis.

d Cornel. Tacit. an. 3.

e Ariſtot. 3. Polit. c. 10.

f Seruius, in verſ. 80. libr. 3. Aeneid. Virgil.

g Pomp. Lætus de ſacerd.

h Dio. Caſſ. libr. 50.

i Aelius Lampridius, in Alexan. Seuero.

k Euchariſtiam 3. ſæculo teſtatur Irenæus, libr. 4. aduer. hæreſes.

l Iſidor. tom. 1. conſtitor. Polydor. Virg. libr. 4. de inuentor. rer. cap. 9.

m Gregor. 11. epiſtol. capit. 1.

n Vide Plat. nam in eius vita, & Sabellicum.

o can. offic. 24. q. 1.

p Ratio. in can. ſi Papa, 40. diſtinct.

q Lampridius in Alex.

r Herodian. lib. 5.

s Panor. in cap. antiqua, numero 4. de priuileg.

bus,

bus,frenum & calcaria aurea, quibus & vtitur eius legatus, nempè quando
a Hostiens. in dicto c antiquæ. legatione fungitur vltra mare [a], adduntur & alia pontificis insignia,soli cõcessa, quæ & mysticè quid inesse ei debeat; dignitatémue eius testantur. Dominus noster Iesus-Christus ecclesiæ constituit suæ vicarium primum, in sanctitate præstantem, in paupertate eximium, in humilitate maximum, in virtute supremum D. Petrum: non fastu, sed simplicitate, pedibus nudis ambulantem. Illa recens tunc ecclesia, & tyrannorum vi oppressa,paupertate, & vitæ puritate, spiritussancti virtute fœliciter propagauit longè latéque fidei & Christiani nominis surculos, & vicit tandem impiorum crudeles proprio sanguine minas,& disseminato vbique verbo Dei,sedatisque persecutionum fluctibus,religio sancta & immaculata peperit diuitias: tandiu tamen fides clara emicuit, quandiu diuitiæ non suffocauerunt matrem, & luxus immodicus non obsedit prælatos. Verendum autem nunc est, nisi ad primum ecclesia redeat viuẽdi morem, & ad rerũ humanarum contemptũ, tot adhuc fluctibus apud nos agitandam iri, quot iam in Asia & cum prodiret in orbe iactata est,donec expurgata igne persecutionis, in suam restituatur puritatem.Ego pusillus homo, nihil ausim iudicare de vestitu auratо 14
& fericato vel oloserico & vario cleri,minus de summi pontificis, cardinalium,& episcoporum apparatu; dicam tamen quod sentio, omnem luxum,
b Platina, in Gregorio 4 Ioan Trit in Cron. Gal. Pitheus,in titu. de vestib.Olobar.lib.21. C
c Blond 10. Dec. 2.
d Gagut.lib 9.
e Tomo 2.Cõciliorũ in Constantiensi cõcil.sessio 41 de hoc schismate vide historiã Theoderici de Niem.
& pompã, & magnificum ornatum esse ab omnibus Christianis respuendũ, & maximè ab ecclesiasticis:exceptis iis,quæ ad insignia pertinent dignitatis, & ad necessitatem officij,vel humanæ naturæ. Quemadmodum sub Gregorio 4. anno 830. synodus interdixit ecclesiarum ministris, & vniuerso clero prætiosiores vestes,aurum & argentum,omnésque corporis luxus [b]. Plures, 15
quàm vnus pontifices esse non possunt summi, vno & eodem tempore: & proinde si contingat plures eligi,schisma est. Vt olim factitatum, sed non sine iactura pacis Christianæ,legimus: quale ingens inter Italos & Gallos ob duos creatos pontifices,Vrbanum sextum Neapolitanum creatum ab Italis circa annum domini 1376 [c]: & Clementem 7. creatum Pappam à Gallis [d]: quod duraut annis 39. ad Martini 5. electionem, qui depositis Iohanne 23. Gregorio 12. & Benedicto 13. Constantiæ in pontificem electus est,per synodum Constantiensem anni 1415. [e] Fuit primum & exitiale schisma Nouati, contra Cornelium sum. pont. itẽ Liberij & Felicis, Vrsicini, contra Damasum:Eulalij, contra Bonifacium primum: Laurentij: contra Symmachum: Dioscori,contra Sozimum 2.Debet eligi ex consilio Stephani Pappæ [f], & ex 16
decreto Nicolai Pappæ in summum pontificem, ex cardinalium gremio,si inueniatur idoneus, aut si non sit,aliundè [g]. Sicuti in omnibus aliis electionibus prælatorum statutum,vt de gremio & collegio clericorum eligentũ, primùm si idonei sint,eligantur; sin minus,ab alia ecclesia [h]. A quibus autem eligatur summus pontifex, quæstio temporum habet distinctionem. Et 17
sacrosancta Romana & apostolica ecclesia,non ab apostolis primùm, sed ab ipso domino & saluatore nostro primatum obtinuit: nam beato Petro apostolo dixit, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, &c* [i]. Subinde D. Petrus sibi in sede delegit successorem Clementem [k], quamquam is immediatè D. Petro in sede non successerit, & ipso volente ante illum eandem tenuerint Linus,Cletus seu Anacletus [l]. Eò quòd viuente adhuc 18
D.Petro,Linus & Cletus adiutores adsciti sunt in administrationem bonorum externorum, qualem diaconos habebant, & nunc camerarij Pappæ [m]. Fuitque Clemens secundum electionem secundus, sed in administratione quartus summus pontifex. Deinceps quia exemplo pernitiosum visum est, vt quis deligeret sibi episcopum successorem [n],& quæ Dei sunt ab hominibus dari [o], alia formula eligendi summ. pontificem comprobata est, & à solis ecclesiasticis delectus. Ecclesia posteà pacem adepta, interfuit popu- 19
lus, & secuta Imperatorum comprobatio, seu authoratio [p]: omissa Impe-

f ca.c.2.3.distin. 79.
g can.in nomine domini, 23. distinct.
h can.nullus,ca.obitũ,61.dist.can.Metropolitano,63.distinct. can. quam si 38.q.1.ca. licet, & q. 2. de alia ecclesia valet, electio etiã, c. cum nobis, e.cũ inter,can causis, de electio. ap. Gregor.
i ca sacrosancta, 22. distin. can. ita dominus,22.distinct.
k D.Matthæi cap.16.
l ca.si Petrus 8, & ca. vnde ipse Clemẽs, 8.q.1.Clemẽs epistula ad Iacobum fratrem domini, Eusseb.3.c.21. Tomo 1. Cõciliorum in Clemente.
m Irenæus,lib.3. c.3.
n can si Petrus, in verbo gloss. penul. 8. quæst 1.
o in concilio Antiocheno,in ca,episcopo, non liceat pro se,& concilio Martini Pappæ, ca.episcopo non liceat, ante, 8.q 1.c. 1. de consess ptæb.
p dicto cano. episcopo non liceat, ante 8.q.1 ca. remoto, 7 q 1 ca in canonibus,in.q.1 ca conuenior,23.q 8.
q Poly. Virgil.libr 4. de inuentor. rer c. 10 can. episcopos, & can principali, 61 distinct.

ratoris comprobatio in electione Pelagij [a] & Gregorij 1. [b]. Benedictus 2. sum. pontif. statuit in posterum deligi summos pontifices per clerum & populũ Romanum, sine consensu imperatoris [c]: prohibitum dehinc laicis, ne se immiscerent pontificum electioni, ab Adriano S. P. & in 8. Synodo [d]: néue consensus imperatoris adhiberetur, & ne electio ab imperatoribus facta rata esset, cautum est [e]; quamuis placuerit aliquando & plebem electioni adesse [f]. Sub Agathone sum. pontifice Siculo, imperatori dabatur certa pecunia pro ordinatione pontificis, & ideò eius requirebatur authoritas [g], sub annũ domini 680. Quia & Stephani Pappæ extat decretum, vt præsentibus legatis imperatoris ordinaretur summ. pontifex, videlicet vt coërcerentur scandala, quæ solent in electione interuenire [h]. Adrianus primus, qui adeptus est sedem apostolicam anno domini 772. cùm eius rogatu Carolus magnus ad defendendas res ecclesiæ venisset, habita synodo cum 153. patribus, electionem summi pontif. archiepiscoporum & episcoporum, cum omnibus inuesturis Carolo concessit cum dignitate patritiatus [i]. Ludouicus primus, Caroli Magni filius, cessit hoc ius electionis in perpetuum Paschali primo [k], sum. pontifici qui sedit anno 817. & ipse antè à populo Romano sine consensu imperatoris electus [l]. Quare nec in electione Adriani 2. adhibiti fuerũt legati Cæsaris Ludouici 2. quamuis tunc in vrbe essent, anno dom. 869. & si quædam vsurpata consuetudo antè optinuisset [m]. Henricus 5. Imperator, contendere de principatu & de inuesturis episcoporum, cum Paschali 2. ausus, excommunicatus tandémque culpã deprecari coactus est, vt eius tẽporis author cõsignauit literis Gothfridus Viterbiensis lib. 17. historiæ quæ Pantheon inscribitur, in Henricho 5. Adrianus 3. qui sedit in pontificatu anno domini 886. primus ad populum retulit, ne in creando pontifice consensus imperatoris [n] expectaretur. Verumtamen Leo. 8. sum. pont. qui sedit circa annum domi. 968. Otthoni 2. Imperatori, potestatem eligendi pontificem renouauit & confirmauit, certis ob id literis datis, quò tutiùs se imperij hostibus opponere posset [o]. Iurauit autem antea Ottho Iohanni 12. antecessori fidelitatem, & nihil suo consilio consensúue, aut exhortatione perditutũ, nullúmque placitum de rebus, quæ ad illum terráue sancti Petri sine consilio suo facturum [p]. Ex his tandem variis concessionibus, & remissionibus, & decretis, nihil præter seditiones crebras & schismata ecclesia accepit; donec Nicolaus 2. Sabaudus, qui sedit circa annum 1065. ex concilij decreto, quod Mantuæ habitum est, statuit pontificem summum à solis cardinalibus eligendum esse, cum præcedente tractatu [q]. Alexander 3. Senensis rursum circa annum 1165. statuit addendo, vt dissentientibus inter se in electione cardinalibus, valeat illius electio, quem ex tribus partibus cardinalium duæ elegerint [r]: excepta causa necessitatis, in qua non expectantur duæ partes cardinalium, imò & aliquando huic solemnitati renunciare possunt eligentes [s]. Et si duæ partes consentire non possunt, dicunt quidam brachio seculari cogendos esse conuenire, & ideò tandiu in conclaui detineri: vt Petrus factum ferunt in electione Honorij 3. item in electione Celestini & Innocentij 4. etsi ius repugnet [t]. Et hic etiam Alexander 3. Imperatori Friderico Barbarossæ seu Anobarbo constanter restitit, & cùm 15. antipapas primò Victorem; 2. Paschalem; 3. Calistum; 4. Innocentium elegisset, qui ordine se Alexandro opposuerunt, & magnos in ecclesia tumultus cõcitarunt [v], de omnibus vnus probatus fuit, conciliis & synodis, neglecto etiam loco ab imperatore præscripto, habitis [x]. Subinde sub Gregorio 10. sum. pont. anno 1273. coacta est synodus Lugdunensis 2. generalis in præsentia Michaelis Palæologi imperatoris [y], in quo inter alia capita & illud sancitum quòd ad electionẽ sum. põt. pertinet [z]. Primùm, vt *si summus põtifex in ciuitate moriatur, cardinales qui ibi præsentes sunt, teneãtur expectare absentes per decẽ dies tãtùmodo: quibus elapsis, siue absentes venerint, siue non, omnes qui aderunt conuenirẽ in palatio vbi*

pontif

[a] Platina, in vita Pelag. II.
[b] Platina, in Greg. 1.
[c] Polydor. Verg. lib. 4. de Inuentorum rerum. & Platina, in Benedicto 2. & Volater.
[d] ca. non los, ca. Adrianus 63 distinct.
[e] ca Valentinianus, & canon. sequentib. 63. distinct.
[f] ca plebis, 63 distin.
[g] ca. Agatho, 63 dist.
[h] ca. quia sancta Romana 63. distinct.
[i] ra. Adrianus, 63. distin. Sabell. Enneas. 8. lib 2 & Sigibert.
[k] ca. ego Ludouicus, 63. distinct.
[l] Platina, in Paschal. & Vola.
[m] can in synodo 63. distinct.
[n] Platina, in Adriano 3 & Sabellic.
[o] Platina, in Leone 8 Albert Krantius, lib 4. c. 30. & 31. & can. in synodo, 63. distinct.
[p] can. tibi domino, 63 distin. &.
[q] can in nomine domini, 22 distinct Lanfran. de sacramentis Volaterra. Polydor Virg lib. 4 c. 10.
[r] Alexan. 4 in extrect de vitanda, c. 6. de elect. on. 20 Gregor. in dicto extrect. in verb. à duabus partibus, & ibi Goffred & Ioan. Andreas
[s] in gloss ad verbum in Paternus, dict. extrect. licet.
[t] Platina in Alexand. 3 Albert Krantzius lib. 6. cap. 16 Randeuni in libro 4. c. 74
[v] Randeuni lib. 4. c. 71. & Sexagintama libr. 24. Paul. Aemil. libr. 5.
[x] Paul. Aemil. libr. 7.
[y] Platina in Gregorio. quod ponitur late in c. vbi periculũ, c. 3 de electio lib. 6. Decretal.
[z]

[a] in d. c. vltimo de cultu cium ſuis §§.

[b] Clem. 5. Romani, cùm iuris §§ de elect. ap. Clem. 5.

habitabat præmortuus pôt fex &c prout fusè explicatur in cõſtitutione Gregorij 10. quã interpretatur & confirmauit Clemẽs 5. propria cõſtitutione [b], in qua & ſecũdũ præcedentẽ Gregorij 10. aliæ ſolẽnitates, quæ in pappę electione & cõfirmatione requiruntur, deſcribuntur. Pluribus etiam hoc ſummi pontificis electionis argumentum tractauit ex profeſſo Iohannes de Brunello Doctor Aurelianen. in repetitione c. licet de vitanda, de electio. Tantæ autem efficaciæ ſolemnis hæc ſumm. pontif. electio eſt, vt ea perfecta, nihil regulariter obiici electo poſſit [c]: niſi aut quòd ex forma facta non ſit, aut quòd electus hæreticus ſit [d], & incorrigibilis, non aliter [e]. Obiectum eſt Iohanni 12. ſummo pontif. in conſilio Romæ celebrato, in præſentia Othonis, inter alia, quòd miſſam celebrauit, nec communicauit: quòd in equorum ſtabulo diaconos ordinauit: quòd in ludo aleæ dæmonum auxilia implorauerit, & alia [f]. Decretum Mantuæ in concilio latum ſub Nicolao Sabaudo, cõtra ſummos pontifices largitione creatos [g]. Et defendit Bellemote, vt refert cardinalis eius qui per pecuniam aut gratiam humanam, aut datione officiorum, vel aliarum rerum eſt electus, electionem eſſe nullam [h]. Sed & ſexus fœmineus impedit electionem ſortiri effectum, ſi in ſummum pontificem eligatur fœmina: cùm, quia claues regni cœlorum fœminis non ſunt commiſſæ vnquã à Deo [i]: tum etiam [k], quòd ob ſexus fragilitatem ſcandalum inferri poſſet eccleſiæ, vt ferunt contigiſſe in ea quæ Angliæ nata in Moguntia facta ſummus pontifex ſexum ementita, dicta eſt Iohannes 7. Poſt cuius mortem, dicunt cautum, iuxta aliquos, ne poſthac ſummus pontifex in põtificalem proueheretur cathedram, néue confirmaretur, quin prius in ſella forata exilẽs, eius virilia attrectarentur [l]. Quamuis arbitrer ſummum pontificem in ſella humili & ſede conſtitui, vt moneatur, quò altior eſt ſedes epiſcopalis & dignitas, eò magis eum de ſe humiliter ſentire debere, atque ſimilem ſe eſſe cæteris hominibus recordetur, eisdémque infirmæ naturæ ſubiici defectibus, & ſe Deum non eſſe. Sic enim non ſuperbiendum eſſe admonetur, cùm poſteà in ſede apoſtolica inthronizatur, vt dicunt, & confirmatur: ante tamen inthronizationem, & pontificalia gerere poteſt, ſi bella vel aliæ cauſæ impediant coronationem, & inthroniſationem & confirmationem [m]. Obſeruat tamen vſus, vt ſummi pontifices electi, ante coronationem Phrygiæ mythræ, & confirmationem, in datis, vel reſcriptis vtantur ſubſcriptione, Datum anno vel die 3. ſuſcepti à nobis apoſtolatus officij: & tunc non ſigillant bulla integra, ſed ea quæ ex vno latere habet DD Petri & Pauli imagines in plumbo: ex altera verò, plana eſt. At poſt coronationem, ſcribunt, Datum anno pontificatus noſtri &c. & integra vtuntur bulla, cum imaginibus prædictis ex vna parte, & cum nomine põtificis ex alia [n]. Finis huius præcipuæ dignitatis, eſt conſeruatio vnitatis fidei, de quo anteà: & idcò quia maius periculum in eligendo vnico & generali paſtore, cautiùs eſt agẽdum, & ne ſchiſmata fiant præcauendum obnixè, & legitimè dignus eligatur [o], qui poſſit onus hoc magnum paſtoris vniuerſalis exequi, & prudentia quæ eius libero relinquuntur iudicio, ſyncerè iudicare, illi ſoli reſeruata, & ſedi apoſtolicæ. Qualia ſunt depoſitio epiſcoporum [p], reſtitutio iniuſtè depoſitorum [q], exemptio eorumdem à metrapolitani ſubiectione [r], datio pallij [s], reſtitutio clericorum [t], famæ reſtitutio [u], congregatio conciliorum vniuerſalium [x], interpretatio canonum & ſuorum reſcriptorum [y]. Sunt & 30. caſus, in quibus excommunicationis abſolutio, ſummi põtificis ſolius poteſtatem deſiderat, quos fusè pertractat Angelus Clauaſius [z]. Sunt & alij in quibus ſolus ſumm. pontif. poteſt gratiam facere & rigorem iuris temperare, ſeu diſpẽſare, quos idem Clauaſius collegit [a]: idque cum cauſæ cognitione [b]. Pertinet & ad eum notio de fidei ratione [c], & aliæ graviores quæſtiones [d], & reſeruata iure ſpeciali, quæ verſibus comprehenduntur iſtis.

[c] Dicto c. licet vitanda.

[d] ea ſi Pappa, 40. diſtinct.

[e] glolla in d. c. canone, ſi Pappa, in verb. à fide deiuus, per can. aperte, can. ait, can. hæreſt fides, 24. q. 1 ca. dixit Apoſtolus, 2. q. 3.

[f] Luitprandus, lib. 6. cap. 6. 7. 8. 9. 10.

[g] Polyd. Virgilius, li. 4. de Inuentor. rer. cap. 10.

[h] Cardina. in can. in nomine, 23. diſtin.

[i] cap nona, c. 10. de pœnitẽt. & remiſſio. lib. 5. Decretalium. 34.

[k] Platina, & Sabel.

[l] can. in nomine domini, verſ. planè, 23. diſtinct. cap. licet, de vitanda, de elect.

[m] tradit gloſ. in c. finali, in verb pontificarus, de regul. iur in ſex.

[n] dict. c. vbi periculũ, de elect. in ſex, dic. c. licet, eo titu, ap. Grego.

[o] can. dudum 3. q. 6.

[p] ca. ideo in 12. q. 6.

[q] ca frater, 16. q. 1.

[r] can. quoniã 16. q. 1.

[s] ca cõuenientibus, 2. q. 7.

[t] ca. cõuenientibus, 2. q. 2.

[u] dict. ca. dudum, & ca. ideo, & tota 17. diſtinct.

[x] c. 2 de confir. vtili vel inuti.

[y] Angel. de Clauaſ. in Summa, in verbo. excommunicatio, 5.

[z] Angel. Claua. in verbo diſpenſatio, & in verbo irregularitas.

[a] ca. requiritis, 3. pro tempore, 1. q. 7.

[b] can pro remedio, eod. 1. q. 7.

[c] c. 1. de iuramento calum. lib 2. Decretalium. 7. c. vt debitus honor cap. 59 § fin. de appell. li. 2. Decretalium. 28.

[d] Reſtitut

Restituit pappa solus, deponit & ipse,
Articulos soluit, synodumque facit generalem.
Transfert & mutat, appellat nullus ab illo,
Diuidit ac vnit, eximit atque probat.

Quos refert & explicat glos. in c. quod translationē, de officio legati. lib. 1. Decretal. Gregorij tit. 30.

De Cardinalibus. Cap. 4.

1 *Cardinales vnde dicti.*
2 *De cardinalibus quare potius, quàm de patriarchis.*
Cardinales pars corporis, senatores fratres, coadiutores summi pontif. filij primi gradus.
Senatus ecclesiæ vniuersalis cardinalium, eod.
3 *Cardinalium insignia, dum legatione funguntur.*
4 *Cardinalium dignitas quando orta, & quando prælata episcopis.*
5 *Cardinalium titulorum differentia, diaconorum, presbyterorum, & episcoporum ordo & dignitas.*
6 *Decanus inter cardinales quis.*
7 *Cardinalium tituli habent episcopalem iurisdictionem.*
8 *Cardinalium tituli aliqui enumerati.*
9 *Cardinalium numerus quantus esse debeat.*
10 *Pontanus sum. pontifex quo anno sedit.*
11 *Innocentius 4. sum. pont. quo anno sedit.*
12 *Cardinales quo tempore ita nominari cœperunt.*
13 *Cardinalium deligendorum formula, & qui, & à quibus deligantur.*
14 *Cardinalatus num maior patriarchatu.*
15 *Cardinalium, & summi pontif. consistorium, & quæ ibi tractantur notiones.*
Consistorium Pappæ quid, & de quibus iudicet.
Consistorialia beneficia quæ.
Protectores & & patroni consistoriales qui dicantur, & munus eorum.
16 *Cardinales sede summ. ponti. vacante, interim rempub. Christi regunt.*
17 *Legati ex Cardinalibus plerumque, & quod eorum species.*

1 CARDINALES dictos esse annotatum est [a], quòd inseruiant sedi apostolicæ, quæ axis, & veluti cardo aliarum ecclesiarum est [b]. Aptius tamen dicemus adiectiuè cardinales videlicet personas, ad quas, quòd sint ex sum. pont. senatu, ad quem summa negotiorum omnium Christianorum defertur. Et sicut cardinem vocamus negotij, summam rei quæstionem [c], ita cardinales, sacerdotes præcipuos & principales [d]. Cardinales itaque priorem ante patriarchas habent ordine tractationem: quia & illi pars corporis Pappæ dicti sunt [e]: vt senatores principis, pars corporis quoque eius [f]. Item fratres [g] & coadiutores eius, cum quibus ipse totum orbem iudicat [h]. Habetque ita ecclesia primò suum senatum episcoporum, & cardinalium [i]: ex quo, veluti ex corpore, summo pontif. mortuo, alius deligendus est [k].

Proinde & illi maximæ erunt dignitatis, vtpote quos labor assiduus, & lateris principalis comitatus illustrat [l]. Et sicut Pappa, vnus ecclesiæ sponsus dicitur, sic cardinales filij, primi gradus dicuntur, ex sententia Ioannis Andreæ, & Immolæ [m]. Et vtuntur insignibus apostolicæ dignitatis, dum legatione funguntur, ex concilij generalis statuto [n].

a gloss. in c. execrabilis, de præbend. in extraua. comm. in verb. cardinalibus.
b ca. sacrosancta, 22. distinct.
c Siluius in primum lib. Aenei. Virgil. in illa verba, *haud tanto cessabit cardine rer.*
d c. 2. de offi. presbyter. lib. 1. Decretal. tit. 24. & ibi glos.
e ca. quisquis, 6. q. 1. Clem. Fœlicis, de pœn.
f l. quisquis, ad leg. Iul. maiestatis.
g c. per venerabilē, vers. rationibus igitur, qui filij sint legi. c. fundamenta, § decet. de elect. in Sex. can. Constantinus, 95. distinct.
h Panor. in c. ecclesia vestra, 2. colum. de electio. & in c. ex gestis, in gloss. de cleri. non resident.
i ca. ecclesia, 16 q. 1.
k can. oportet, & can. seq. 79. distinct.
l In l. 1. de præposit. labor. libr. 12. C.
m in c. sacris, de pœn. in Sex.
n c. antiqua de priui. leg.

Obſeruandum tamen eſt, cardinalium dignitatem non eandem atiquitus cum hodierna fuiſſe. Nam in collegio quidem apoſtolorum, D. Petro in conſilium erant apoſtoli, quandiu vnà fuerunt: poſteà & alij in conſilium per illum, & ſucceſſores admiſſi. Fuerunt & aliquando ſummorum pontificum conſiliarij & cardinales inferiores ordine & dignitate epiſcopis, vſque ad tempora Clementis 5. & Ioannis 22. Atque poſt ſummum pontificem, ante diaconos cardinales epiſcopi ſubſcribebant, & gradu deprimi videbantur epiſcopi, qui fiebant cardinales, vſque ad Bonifacij 8. tempora, vt ſcribit Ioannes Andræas [a], & Ludouicus Gomes [b]. Oportebat enim epiſcopos, qui ad cardinalatum vocabantur eiurare epiſcopatum, propter ſacerdotiorum vetitam cumulationem, quæ nec illis conceſſa erat, donec permiſſum fuit epiſcopatum cum cardinalitatus retinere titulo, id eſt, cum beneficio dignitati cardinalatus annexo, ex quo titulum ſeu nomen cardinalis quis adipiſcitur. Tituli autem cardinalium, 5 in triplici differentia ſunt: nam alij dicuntur cardinales diaconi, alij cardinales præsbyteri, alij cardinales epiſcopi: habita ratione titulorum, ſeu beneficiorum, quibus cardinales tantùm inſigniuntur. Sic enim tituli diaconales, presbyterales & epiſcopales (neque enim loquor hic de aliis epiſcopatibus, qui contingere poſſunt cardinalibus presbyteris aliundè, quàm ratione dignitatis cardinalatus, ex quibus vt præpoſiti alij quilibet, poſſunt dici epiſcopi cardanales [c]). Inter cardinales, poſtremum & nouiſſimum tenent ordinem cardinales diaconi: medium presbyteri: ſupremum, epiſcopi. Inter diaconos antiquior, receptione decanus diaconorum dicitur: vt inter presbyteros, qui prior in eum ordinem cooptatus eſt, decanus presbyterorum: aqui ſenior coöptatione eſt inter epiſcopos cadinales, decanus collegij dicitur [d]. Singuli cardinales in ſuis titulis ſibi decretis 7 iuriſdictionem habent penè epiſcopalem: quia & tituli illi cõparantur eccleſiis ſeu parochiis epiſcoporum [e]. Et per hos titulos cardinalatus dignitatis fit ſectio & diſtinctio. Sic cardinales epiſcopi dicti, Hoſtienſis, Velitrenſis, Portuenſis & S. Ruffinæ, Sabinienſis, Tuſculanenſis, Prænestinenſis, Albanenſis. 8 Tituli presbyterorum cardinalium Sanctæ Crucis in Hieruſalem, ſanctorum Marcellini & Petri, quatuor coronatorum, Ioannis & Pauli, S. Anaſtaſiæ &c. Tituli & eccleſiæ diaconorum, vt ſanctæ Luciæ in Septiſolis, S. Mariæ in Aquiro, S. Theodori, S. Mariæ in Coſmedin &c. De quorum titulorum inſtitutione, numero & inſignibus, nihil amplius adiungam, quòd de his latè pertractauerit Onuphrius Panuinus Veronenſis, libro de Epiſcopatibus, & Damaſius Bibliothecarius libro Cameræ apoſtolicæ extat & vulgaris liber inde ſumptus, qui Prouinciale omnium cathedralium vniuerſi orbis eccleſiarum inſcribitur, vbi tituli referuntur [f].

Monebo tamen, titulos cardinalium fuiſſe aliquando plures, aliquan- 9 do pauciores, eò quòd & numerus cardinalium diſtinctus non eſt: Nam ſummi pontificis arbitrio, à quo fiunt, vel augetur, vel minuitur. Ideóque nec immorabor in quæſtione, num Septuaginta tantum eſſe debeant diſcipuli: quia tot fuerint domini [g], tot linguæ, & nationes, ex quibus plures confugiunt ad ſedem apoſtolicam, quemadmodum voluerunt Albericus [h], cardinalis Zabarella [i], & Martinus Laudenſis [k], an verò plures vel pauciores. Scio tamen conſtitutũ in concilio Baſilienſi [l], eſſe debere moderatum cardinalium numerum. Cuius interpres [m] refert, tempore ſum. pont. Pontiani, cardinales fuiſſe numero 236. quod tamen falſum anguror, ex eo quod Euſebius annotat [n], Pontianum ſum. pontificatus ſedem adeptum 10 anno domini 235. quo tempore nomen cardinalium non erat in vſu, quod cœpit vſurpari ſi credamus Volaterrano [o], ſub Benedicto 9. ſum. pontif. circa annum domini 1031. vt & poſteà Innocen. 4. circa annum 11

domini

a Ioan. Andre. in c. cum aliquibus, de reſcrip. in Sext & in c. cum Apoſtolus, de cenſib.

b Gomes in proœmio Commenta. ad regul. Cancellar.

c can relatio. 21 q 1. ea ſacroſancta, 22. diſtin can paſtoralis, 7 q 1.

d vide Hoſtienſem, in capit 2 de offic. archipresbyter. & in Summa eius tit. gloſſ in § 1. de numero & qualita cardinal in pragma ſanctio

e c. his quæ pro eccleſia, de immunit. & obedient. c. ex geſtis, de elect. non reſident. b.

f vide & Spreuſarotẽ, in tract. de legato § ſequitur Iacob. Alueroſ. & præpoſitum, in c. 1. fin epiſcop. vel Abb. Chaſſan. in Catalogo glor. mund. 4. par. conſider. 10.

g ca. ſeptuaginta, 16. diſtinct can in nomine, 21 diſt. nõ. D. Matthæi, cap. 9.

h Albericus de Roſat. in rub. de ſta hom.

i Zabarell. in Clem. 2. in § ſtatutum, in 6. queſtio. de electio.

k Martin. Laudenſ. in tracta. de cardinalib.

l in § ſtatuit, de numero cardinal. in pragma ſanctio

m gloſſ in dicto § ſtatuit, in verbo moderatus.

n Euſebius, libr. 6. c. 22.

o Volaterra. in Anthropologia.

domini 1250. galerum roſeum cardinalibus, & vt equo veherentur per vrbem conceſſit [a]. Arbitror tamen Volaterranum non obſeruaſſe ante Benedictum nonũ cardinales fuiſſe dictos temporibus Conſtantini 8. & 9. CC. 12 Orientis, & ſub Ludouico 4. imperat. Occidentis, & Henricho primo Saxone, Othone Magno, & Ioanne 11. ſum. pontifi. circa annum 930. Etenim Luithprandus Ticinenſis [b], qui eo tempore vixit, meminit de ſynodo contra Ioannem 11. celebrata. Et nominat cardinales diaconos, cardinales presbyteros, & cardinales pontifices, qui erant ſub Otthone Magno. Hos etiam fuiſſe tẽpore Sylueſtri, ex ſynodo generali ſub eo habito, conſtat, cuius meminit ius pontificium [c].

a Volaterra. vbi ſuprà & Polydor. Virgil. lib. 4. de inuentor. rer. c. 9.

b Luithprandus, lib. 6. de reb. per Europ. geſt.

c ca. præſul, 2. q. 5.

13 Forma qua eligendus ſit cardinalis, in ſynodo Baſilienſi præſcripta [d], vt fiat ſcrutinio & conſenſu cardinalium de viro probo, moribus bonis, inſignito, iuſtis natalibus orto, ideſt, legitimo, licentiato aut doctore, ætatis 30. annorum, qui non ſit nepos ex fratre vel ſorore ſum. pontif. vel cardinalium. Neſcio tamen num hodiè arbitrio pontificis ſum. fiant 14 cardinales. Cæterùm num cardinalatus dignitas maior patriarchatu ſit, in quæſtionem verſum eſt. Atque ordinarius concilij Baſilienſis interpres, cardinalatum præponit patriarchatui [e]. Ego tamen iuris pontificij cenſuræ, vt mihi videtur, expreſſæ, & indubitatæ, adhæreo: qua poſt ſedem apoſtolicam patriarchales ſedes in gradu proximo dignitatis enumerantur [f], nulla mentione facta cardinalium. Cuius ſententiæ arbitror eſſe Panormitanum [g], qui in ſuas partes vocat Hoſtienſem Aſſerentem cardinalem, Hoſtienſem habere ex priuilegio eccleſiæ Hoſtienſis, eo quòd Pappam coronet, & vngat imperatorem, vt præcedat omnes patriarchas: & immediatè poſt ſum. pontif. ſedeat. Hoc tamen non inuenio in concilio generali exceptum [h], quo ſedes ſecunda data eſt patriarchis: neque inibi etiam ſcriptum, huic deciſioni Hoſtienſem cardinalem ſe obieciſſe, vel interpo- 15 ſuiſſe, vt potius mihi conſenſiſſe videatur [i]. Quia autem hic facer cardinalium cœtus, concilij cauſa & ſenatus loco ſum. pontifi. inſeruit, cardinales olim apud ſummum pontificem bis in hebdomada conueniebant: noſtra verò ætate cùm negotia apud illum decreſcant, ſemel tantùm. Vocatur eorum conuentus conſiſtorium. Inibi proponuntur & deciduntur controuerſiæ electorum ad epiſcopales, archiepiſcopales, Metropolitanas, patriarchaleſque eccleſias, atque diſcutitur. Vbi eccleſia vacet, & ad quem electio pertineat, num ad capitulum, ciuitatem, prouinciam, regem, vel alios. Eliguntur etiam per illud cõſiſtorium præpoſiti ad eccleſias monaſteriaque, quæ ex ſolita conſuetudine ſedi apoſtolicæ reſeruantur: quare & illa beneficia conſiſtoralia dicuntur. In hoc conſiſtorio & ſenatu, vna quæque prouincia, ſingulaque regularum ſodalita, habent ſuos patres ſeu patronos tutelares, quos protectores vocant, quorum munus eſt electiones & alias prouinciæ ſibi addictæ cauſas in ſacroſenatu proponere, oppoſitoribus reſpõdere. In hoc deinceps, quæ ad cultum diuinum, ad fidem Chriſtianã, religionem, & ad pacem chriſtiani gregis, & ad conſeruationem temporalis patrimonij 16 eccleſiæ Romanæ pertinẽt, tractantur. Cum ſummi pontificatus ſedes vacat, in interregno ſacroſanctũ cardinalium collegiũ rempub. Chriſtianã regit, re- 17 rumq; difficultati conſulit, donec alius ab eis pontifex creatus fuerit [k]. Ex cardinalibus vt plerúmque legati, qui ideo dicuntur legati à latere, ſcilicet ſum pontificis. Sunt enim tres ſpecies legatorũ ſummi pontificis, qui fidu ciariã & vicariam pro eo operam præbent: id enim legati nomẽ ſignificat [l]: alij namq; legati nati dicti ſunt, ideſt, eo ipſo legati dicti, quòd nacti ſint aliquam dignitatem, cui adiuncta eſt legatio, qualis in Anglia eſt archiepiſcopus Cantuarenſis [m]. Alij dicti legati miſſi: alij legati de latere, cardinales videlicet miſſi, ad prouincias regendas [n], qui nec iudicium exercere poſſunt alibi, quàm in archiepiſcopatibus, vel aliis locis inſignioribus, tũ ob

d 5 fin. de numero & qualita. cardin. in pragma. ſanctio.

e gloſſ. in 5. quòd ſi quis, de cohab. in pragma ſanctio.

f ca penul. & fin. ca. omnes, & can. ſacros ſanctos, 22. diſtinct. c. antiqua, de priuileg.

g Panormitan. dict. c. antiqua.

h in dict. c. antiqua.

i ca. Nicena, 31. diſtinc. l. ſi remunerandi, 5. 2. mandat.

k vide de his Odoranum Veſtrium, lib. 3. introductionis in Romanæ aulæ actionem & ſuãrum morum c. 1. & ibi Nicolaũ Antonij Granatium.

l Iul. Cæſar. 2. de bell. Gall. 1 vicarius, de legatis. m c. 1. de offic. legat. n de tribus iſtis ſpeciebus, in c. 2. de offic. legati in Sexto &c. volentes, & ſequẽtibus ap. Gregor.

honorem sedis apostolicæ, cuius gerunt vices, tum vt copia peritorum sit illis pro concilio [a]. Legatorum horum potestas in prouincia commissa, recipit ex diplomate legationis legem, quæ maior interdum, interdum minor est. Et in Gallia, nunquam in præiudicium iuris Gallici admittitur [b]: neque potestas permittitur nisi à die, quo diplomata legationis publicata & actis curiæ supremæ Parisiorum descripta fuerint [c]. Priuilegia legatorum sedis apostolicæ tradit Ioannes de Selua, tractatu de benfic. 2. par. q. 3.

a c statutum, de rescrip. in sex.

b Placuit ita curiæ supremæ Parisiorum coactis in vnum senatorum decurijs 5. Septemb. 1519.

c sic placuit Curiæ supremæ Parisiorũ. 10. Martij 1547.

De patriarchis Christianis, & primùm de Constantinopolitano. Cap. 5.

1 *Patriarchæ omnes sunt archiepiscopi, non contrà.*
2 *Patriarchæ præpositi archiepiscopis, & episcopis, & quare.*
3 *Patriarchæ 4. post sum. pontificem.*
4 *Patriar. Constantinopolitanus primus post sum. pont. dignitate.*
Patriarchalium ecclesiarum antiquitas, quæ prior, & ordo dignitatis, eod.
5 *Dabertus Pisanus pontif. primus Hierosolymitanus dictus Patriarcha.*
Hierosolyma quando à Christianis recepta, eod.
6 *Pauli Diaconi lapsus de primatu Constantinopolitanæ ecclesiæ.*
7 *Cõstantinopolis ciuitas à quo fundata, & à quibus reparata, & varia eius nomina.*
Pausanias Spartanus, eod. Byses Megarensium classis princeps, eod.
8 *Constantinop. regia orientalis imperij vrbs.*
9 *Constantinopolis quando à Turcis occupata.*
Mahometes Amurathi filius Turcarum imperator, eod.
10 *Imperium orientale quando finiuit.*
Constantinopolis nunc dicta Cæsarondum, eod.
11 *Prætorium Illyricum cum duabus ciuitatibus Metropolitanis, Constantinopoli, & Thessalonica.*
12 *Constantinopolitanus patriarchatus, Romania, & eius episcopatus.*
Turcarum in Hispania per Carolum Martellum insignis clades quando, eod.

OMNES patriarchæ archiepiscopi dici possunt [d], sed tamen non omnes archiepiscopi patriarchæ: at quid patriarcha sit paulò antè explicauimus [e]. Dicetur & patriarcha princeps episcoporum, quod nomen & competit archiepiscopis [f]. 1

Patriarchæ potiores episcopi, & præcipui constitui fuerunt aliquibus regnis, seu imperijs, aliis episcopis in illis regionibus & archiepiscopis præpositi, vt ad eos summa negotiorum religionis grauiorum deferatur: & simul ab omni oppressione imperatorum, & regum Christiani ditionis eorum defenderentur, vt scribunt Anacletus [g], & Licinius [h]. Quatuor post sum pontifi. Romanorum episcopum, primates constituti sunt, vt diximus [i], quos Lyranus designari in Apocalypsi scribit, in figura sedentis in Throno, & quatuor animalium existentium in circuitu, quæ erant plena oculis antè & retrò [k]. 2 3

Anno domini 383. Constantinopoli habitum est concilium secundum vniuersale, 180. coactis patribus, in quo, inter cætera, regula lata est, vt Constantinopolitanus episcopus haberet honoris priuilegia post pontificem Romanum, eo quòd sit noua Roma Bizantium. Et patriarchæ fuerunt constituti [l]. Cùm tamen antea prior fuisset Alexandrina ecclesia honore [m], & Antiochena prior tempore, sedésque olim prima Diui petri 4

d Liubemus nulli, l. 14. de sacrosanct. eccles. C. § 1. de ecclesiasti. tit. in authen.

e suprà hoc lib. c. 2.

f can. cleros, 21. distinct.

g can. prouinciæ, 99. distinct.

h can. vrbes, 80. dist.

i suprà capit. 2.

k Nicolaus de Lyra, in c. 4. Apocalyp. S. Ioan.

l lib. 9. historiæ Tripartitæ c. 13. Theodores. lib. 5. cap. 9. Isidorus, tomo 1. consilior. c. Antiqua, de priuileg. extraua. sancta Romana, de priuil. § 2. de ecclesiasti. tit. in authent. l. 1. de priuil. vrbis Constantino. lib. 11. C. titu. 20. l. omniũ de sacrosanct. eccles. C.

m ca. renouantes, 22. distinct.

petri, dehinc Romam tranſlata ab eodem[a], primúmque diſcipuli Domini vocati ſunt primùm Antiochiæ Chriſtiani[b]. Sed ſedes firmata, orbis vniuerſi caput Romæ. Patriarchatus porrò Hieroſolymitanus poſtremus ordine fuit, conſtitutus ex ſententia Guillelmi Tyrij[c]. Qui ſcribit Dabertum præſulem Piſanum, primum patriarcham Hieroſolymitanum factum fuiſſe ſub id tempus, quo Boemundus dux Apuliæ, princeps Antiochiæ factus eſt, & Hieroſolyma, anno domini 1099. Idibus Iulij, 39. die obſidionis capta, & Agarenis qui eam 490. annos vſurpauerant, erepta eſt: & inibi Gothfridus Lotharingiæ dux, creatus rex fuit[d]. Hic monebo lapſum eſſe Paulum Diaconum, dum ait[e], Phocam imperatorem Bonifacio petente, primùm ſtatuiſſe ſedem apoſtolicam præcipuam Romanam & anteà, vt ipſe ait, fuiſſe primam Conſtantinopolitanam. Nam quantum hoc alienum à vero, conſtat ex proximè geſtis ſub Theodoſio primo, qui imperauit circa annũ domini 390. ante Phocam ferè 200. ann. quia Phocas diadema adeptus anno dom. 605. vt ſcribit Gregorius[f]. Faciunt & ea fidem, quæ de primatu ſedis apoſtolicæ Romanæ anteà indicauimus.[g]

a ex Ropaines, 24. q. 1 cap. Beati Petrus & Paulus, 2 q. 7.
b Adiunct. 1. c.
c Guille. Tyrius, li. 9 Hiſtoriæ Sacræ, cap. 13.
d Blondus, libr. 4. Dec. 2. Guliel. Tyrius, libr. 8. c. 28. & lib. 9. 1. & 5.
e Paul Diacon. l. 6. 7. cap. 14.
f Gregor. Magn. lib. 11. ep. Rotarium, c. 1 & 43.
g ſuprà 900 libr. c. 3.

7 Remanet ergo Conſtantinopolitanum patriarcham poſt ſedem apoſtolicam ſecundam & digniorem eſſe ſedem in ciuitate Conſtantinopoli, quæ antè dicta fuit Byzantium in Thracia[h], à Pauſania Sparthano primùm condita, ſi ſequamur Iuſtinum[i]; vel ſecundum Euſtathium[k], à Byze Megarenſium claſſis præfecto. Et quia reparata à Conſtantino Magno ſubinde dicta Conſtantinopolis.[l] Dicta & Plinio, Ligos:[m] Et ſæpe alibi noua Roma[n], quem titulum ei etiam Conſtantinus Magnus indidit[o]. Fuit & ſub Seuero & Antonio eius filio dicta Antonia[p]; ſub Parallelo dia Boriſthenes cum Maſſilia ab
8 Strabone ſita[q]. In ea ciuitate fuit ſedes & caput imperij Orientalis, vt Romæ
9 ſedes imperij Occidẽtis: ex quo cœpit aquila inſigne Romani imperij biceps fieri, atque inibi Iuſtinianus Cæſar ſe regiam habere ſcribit[r]. Quare inibi patriarchalis ſedes toti Thraciæ præeſt, eiuſdem priuilegij ac Romana ſedes, excepta honoris prærogatiua[s]. Hodiè tamen pulſi Cæſares & Chriſtiani ab
10 illa ſede & ciuitate, ex quo Agareni illam occuparunt, ſub rege Turcarum 7. Mahomete Amurathi filio, qui Conſtantinum 13. Orientis vltimum Chriſtianum imperatorem interfecit, cum omnibus ſuis, & Orientale imperium ſuſtulit, anno 1453[t]. Conſtantinopolitanum & Trapezuntinum imperium, 12. regna, 200. vrbes Chriſtianis ademit, Peloponeſum & Pontum expugnauit[u]. Vocánteque nunc Turcæ eam ciuitatem Cæſarondum.

11 Florente repub. Romana prætorium erat Illyricanum, cuius ditio per Thracias, Pontum, Dacias, Myſias, totamque Græciam exporrigebatur, duplici ſede Metropolitana conſpicuum, Conſtantinopoli videlicet & Theſſalonica: Cuius ſecuti rationem Chriſtiani, patriarchalem fecerunt ſedem Conſtantinopolin primatem apud Theſſalonicam ſubrogantes, vt
12 notat Volphangus Lazius[x]. In prouinciali libro omnium eccleſiarum orbis, patriarchatus Conſtantinopolitanus Romania dicitur: eiúque ſubiiciuntur 16. Archiepiſcopatus, ex deſcriptione facta eccleſiarum, Pipini regis Galliarum tempore, filij eius Caroli Martelli, qui in Hiſpania ad Turonem 375000. Agarenorum prælio trucidauit[y], à proceribus regni Galliarum regis renuntiati in locum Childerici, circiter annum domini 747[z]. Alius numerus Metropolitanarũ eccleſiarum, nempe 80. & archiepiſcopalium 39. recenſetur in iure Orientali, lib. 2. in fine ſub titulo, τὸ ἀγωνίστου πατριάρχου ἐυρέσι, περὶ τῆς κατὰ τὴν καθέδραν τάξεως τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων, καθὼς ἐν χαρτοφυλακίῳ ἐπαναγράφονται[a].

h Strabo, lib. 1. & 7. Geograph. Pompo. Mela lib. 2. Cornel. Tac. lib. 12.
i Iuſtinus, ex Trogo, libr. 4.
k Euſtathius.
l ea Conſtantinus, ie 2 § præterea, 96 di Sanct.
m Vadian. in Commẽtar in libr. 2. Pompo. Melæ.
n § tenuamus, vt ordinariæ præfect. &c. in authẽ. cal. Iuntia vibẽ, de over h. public. inueniunt
o Socrates, in Hiſtoria Tripertita li. 2. cap. 18
p Ioachimus Vadianus, in 2. Melæ.
q Strabo, in 5. Geogra.
r L. 1 §. Romam, de veter iure enucleat. C.
s can. Conſtantinopolitanæ, 22. diſt. dicto can. Antiqui, de priuileg. & extrauag ſancta Romana, de elect. in extrauag comm. l. omnes inſtitutiones, l. 6. de ſacroſanct. eccleſ.
t Aeneas Syluius, & Sabellicus.
v Egnatius, libr. 3. Cæſarum Sabell.
x Volphg. Lazius, libr. 2. Commentarior reip. Roma ca pit 3.
y Paul. Aemilius, lib. 2 & Sabell.
z Gaguinus libr. 3. Blõd. Lib 10. Paul. Aemil & alij Francię Hiſtoriogra.
a Id Sanctiſſimi Patriarchæ domini, de ſeſſionis ordine Metropolitanorum & archiepiſcoporum, vt in Carrophilacio deſcribuntur.

De patriarcha Alexandrino. Cap. 6.

1 Patriarcha Alexandrinus vnde dictus.
2 Alexandria ciuitas quæ, & qualis.
3 Patriarchatus Alexandrinus quibus præest.
Pentapolis Libiæ ciuitas, eod.
4 Præfectus Aegypti in Alexandria imperium accipiebat.

ALEXANDRINVS patriarcha à ciuitate Alexandria, in qua 1
sedem habet, dicitur. Alexãdria ciuitas est in Aegypto, Africæ 2
cõtermina, vt scribit Mela [a]. Hanc verticem ciuitatũ Aegyptiarum Amianus Marcellinus dixit [b], ab architecto nobilissimo Dinocrete, vel vt alij legũt apud Arrium & Strabonem, à Chinocrate, iussu Alexandri, ædificatam, Europæ totius nobilissimum emporium, quo Indicæ merces, Arabico sinu & Nili variis fossis excipiuntur, & in omnes mediterranei orbis oras distribuuntur. De qua ciuitate etiam abundè scribunt Plinius [c], Strabo [d], Cornelius Tacitus [e], Diodorus Siculus [f], Egesippus [g], Iosephus [h], Hircius [i], Vitruuius [k], Solinus [l]. Itaq; 3
ob loci insignem laudem, & populi frequentiam, quæ eò confluit, sedes ibi posita est principalis, quæ præesset ex more approbato [m] per Nicenam synodum Aegypto vel Libyæ, & Pentapoli, quæ ideò Pentapolis dicta est in regione Libyca, à quinque ciuitalibus, Beronice, Arsinoé, Ptolemaide, Apollonio, Cyrene, vt author est Plinius [n]. In hac ciuitate etiam Alexandria, 4
præfectus Aegypti, qui à Romano Cæsare regendam suscipiebat cum imperio prouinciam ad similitudinem proconsulis, per legem sub Augusto latam imperium non alibi assumebat [o].

a Pompon. Mela Li. 7. c. 9.
b Amia. Marcellinos, Lib. 22.
c Plinius lib. 5. c. 10.
d Strabo, lib. 17.
e Cornel. Tac li 20.
f Diodor. Sicu libr. 17.
g Egesipp. lib. 10.
h Ioseph. libr. cõtra Apionem
i Hircius, libr. 4 bellor Ciuil.
k Vitruuius, in proœmio lib. 2.
l Solinus, c 35.
m canonos antiquus, 63. distinct.
n Plinius, lib. 5.
o Vlpia, in l. vn. c. de offic. præfect. Augustal. lib. 1. Pitu. 17.

De patriarcha Antiocheno. Cap. 7.

1 Patriarcha Antiochenus à ciuitate dictus.
2 Antiochia ciuitas, Syriæ, quæ nunc Suria, caput.
Syria nunc Suria, eod.
3 Prætorij orientis Antiochi sedes, eiúsque ditioni subditæ ciuitates.
4 Patriarchatus Anthiocenus quibus præest.
5 Patriarcha Antiochenus cur dictus Catholicus.
Catholicus præfectus prætorio Antiocheno, eod.

ANTIOCHENVS patriarcha à ciuitate quoque Antiochia 1
dicitur, vbi sedem habet. Antiochia Syriæ regionis, quæ nunc 2
Suria, caput est, ab Seleuco Nicanore condita, & de patris eius nomine Antiochia appellata [p]. Regio illa potens, & dum ei imperauit Semiramis potentissima [q]. De hac præclara plura Procopius [r]. Tempore quo Romanum integrũ viguit imperium 3
oriẽtis prætorij, vel Magisterij Antiochia etiã sedes fuit, cuius erat iurisdictio supra omnes orientis, Asiæ, vtriusque Syriæ, Armeniæ, Phœniciæ, Palastinæ & Arabiæ prouincias [s]. Dion Cassius metropolim Syriæ dixit, vbi erat Adrianus cùm imperator declaratus fuit [t]. Scribit Spartianus Adrianum

p Strabo, lib. 15.
q Pompo. Mela, lib. 1. c. 11. in Syria
r Proco lib. 1. & bello Persi.
s Volphgan Lazius libr. 2. commentario 1. ipu. Roma capitu 2.
t Dion Cassius, in Adriano.

Antio

Antiochenſes odio habuiſſe, vt Syriam à Phœnice ſeparare voluerit, ne tot ciuitatum metropolis Antiochia diceretur [a]: verù in nihil optinuit, & ita in ſua dignitate perſeuerauit, dignáque viſa eſt ſede patriarchali. Subiiciũtur autem ei in libro Prouinciali eccleſiarum 153. eccleſiæ cathedrales, archiepiſcopatus autem 12. Dictus hic patriarcha ſacroſanctæ eccleſiæ Antiochenæ Catholicus, apud Procopium, ſicuti & qui prætorio eius anteà præficiebatur, catholicus nominabatur. Guillelmus Tyrius ſcribit ſuo tempore ſub Antiocheno patriarcha fuiſſe 13. archiepiſcopatus, quos nominat, & cuiuſque epiſcopatus [b].

[a] Aelius Sparti. in Adria.

[b] Guillel. Tyri, lib. 14. belli ſacri c. 12.

De Patriarcha Hieroſolymitano. Cap. 8.

1 Patriarchatus Hieroſolymitanus à ciuitate dictus.
2 Hieroſolyma ciuitas quæ, & quare ita dicta.
Hieroſolymitanus patriarchatus quando conſtitutus.

HIEROSOLYMA, ex qua patriarcha titulum accipit, eſt Iudeæ ciuitas totius orientis clariſſima [c], quæ & Hieruſalem vocatur, quaſi ἱερὸν, id eſt, templum Salomonis [d]: inibi enim templum ſanctum, fama & gloria præſtans, Rex Salomon ædificari curauit: illuſtrior reddita, morte & ſepultura ſaluatoris [e] Domini noſtri IESV-CHRISTI: & inſigni clade, quæ ei in vindictam tanti ſceleris illata fuit ſub Veſpaſiano [f], poſtquam & iterum fuit Adriani iuſſu habitata, & deinceps ab eodem multis cædibus ob contumaciam Iudæorum oppreſſa [g]. Et quamuis ex Sion exierit lex, & verbũ domini de Hieruſalem [h], tamen prouincialis liber omnium eccleſiarum annotauit, monumenta veterum, quæ non modicam habent authoritatem apud Paleſtinos maximè, & Græcos, Hieroſolymitanam eccleſiam vſque ad tempora Iuſtiniani Auguſti epiſcopum habuiſſe nulla vel modica dignitatis prærogatiua. Imperante autem illo principe congregatam fuiſſe ſynodum generalem Conſtantinopoli, ſub Vigilio Pap. & Eticio Conſtantinopolitano patriarcha, & Apollinario patriarcha Alexandrino, & Euthachio patriarcha Antiochenſi: & in illa, inter alia placuiſſe honore patriarchali donandam ſedem Hieroſolymitanam. Et quia ciuitas inter fines & limites erat patriarchatuum Antiochiæ, & Alexandriæ, nec illi eſſent ſufficienter epiſcopi ſuffraganei, ex communi omnium conſenſu, ab vtroque patriarchatu vicino placuit etiam decerpere, & vt in formam patriarchatuum aliorum ille ordinaret eccleſias ſibi ſubiectas. Quæ omnia ſumpta ſunt ferè ad verbum ex Guillelmo Tyrio patriarcha Hieroſolymitano, qui & deſcribit nominatim archiepiſcopatus & eorum ſuffraganeos [i].

[c] Plinius, lib. 5. c. 14.

[d] Euſebius, lib. 9 de præparatio. Euangel. c. 4. ex Paralipo. c. 3 & 7 Joſeph. libr. 6. de bello Iudaic. c. 5 & contra Apionem. vide Hegeſippum.

[e] Xyphilin. ex Dione in Adriano.

[f] Iſaiæ 2.

[g] Guillel. Tyrius, Lib. 14. Sacri belli, cap. 22.

De Patriarchatu in genere. Cap. 9.

1 Patriarcharum ſenatus qualis.
Eucelly epiſcopi patriarcharum qui, &c.
2 Patriarcha electio ad quos pertineat.

3 Patriarcharum electionem confirmat ſum. pontifex, vel eius legatus.
Confirmatio electionis patriarchæ primatum exemptorum ſumm. eſt pontif. eod.
4 Epiſcopatus vſurpati ab Agarenis. Sebaſte, olim Samaria.
5 Epiſcopatus in nouis inſulis.
6 Patriarcharum inſigne pallium, crux, & priuilegia.
Crux quando & vbi non poteſt præferri patriarchæ. eod.

QVEMADMODVM ſummi pontifices Romæ Senatorum loco cardinales habent, ſic & patriarchæ in concilio habent quoſdam epiſcopos, qui non ſubiiciuntur cuipiam Metropolitano, ſibi familiares & ſuffraganeos, ſemper aſſiſtentes, quos Græci vocant Euicellos [a], dicunt enim Græci ἐυκηλος, ſtantes ſine motu, quietos, ſicut apud Heſiodum [b]. τῆμος δ' ἐυκήλοις ἐπιβήσεται ἔργα νομῆος. &c, vt & apud Homerum [c] & alios. Hos familiares ſuffraganeos à Græcis vocari teſtatur Guilelmus Tyrius [d], cancellos, ſed vetere corrupta vox ſit. Electio, deſtituta paſtore ſede patriarcharum competit canonicis eccleſiarum patriarchalium: niſi ciuitates patriarchales occupentur ab Agarenis, & canonici pauci inibi maneant, quo caſu electio deuoluitur ad ſum. pontif [e]. Cõfirmat & alioquin electos patriarchas & primates ſum. põt. [f] vel legatus delatere vt & epiſcopos, qui ab archiepiſcopo rũ eximũtur poteſtate [g]. Hic notãdũ eſt, in epiſcopatibus & archiepiſcopatibus vltra marinis, patriarchales ſedes valdè decreuiſſe ob tyrãnidẽ Turcicã, ſub qua degunt, illis à Chriſtianis derelictis: ſicuti in Aegypto vſurpata Sedona, quæ erat Archiepiſcopatus ſub imperatoribus Græcorum Orientis: item Gazarus & Varo epiſcopatus, vbi erant templariorum ſedes: Hieruſalem, Sebaſte quæ olim Samaria. Et verſus Arabiam, Ebron, Patraſenſis, Cumatenſis quæ nunc Eracum, ſedes archiepiſcopales, aliæq; alibi permultæ. In quarum locum, Deus fidem Chriſtianam in inſulas extimas, ſeu noui orbis incolas producens, epiſcopales ſibi delegit ſedes. Nam & ibi plures nunc epiſcopatus à tempore Alexandri 6. ſumm. pontif. qui primus quinque erexit [h]. Patriarchæ à ſummo pontifice pallium accipiunt, plenitudinis officij pontificalis inſigne, quod & ipſi poſteà ſuis ſuffraganeis largiuntur [i]. Atque cùm hoc priuilegium habent, vt crucis vexillum vbique ſibi præferri iubere poſſint: præterquam in vrbe Roma, aut vbicunque ſummus pontifex extiterit, aut eius legatus, qui vtatur inſignibus apoſtolicæ primæ dignitatis. Ad hos quoque qui ditionis patriarchalis ſunt, poteſt liberè appellari. Quod Iohannes Andreas, Panormitanus & alij [k], intelligunt etiam omiſſo medio: aliter enim hoc priuilegio non eſſet adſcribendum, cùm ad Metropolitanum quemlibet prouocari poſſit iure ordinario à ſuffraganeis [l], & Metropolitani ſint ſuffraganei patriarcharum [m]. Item priuilegium vt non niſi conſulto patriarcha, poſſit archiepiſcopus epiſcopum ordinare [n].

[a] In prouinciali omnium eccleſiar. dũ agitur. de Hieroſolymita. patriarch.
[b] Heſiod libr. 2. Ergon.
[c] Homer. Ilia. 1.
[d] Guilliel. Tyrius, li. 14. belli ſacri c. 12.
[e] c. ſancta Romana, de electio. in extraua. commu.
[f] c. ſcripturam, c. 40. de electio. ap. Gregor.
[g] c. ſi abbatem, c. 3 6. de electio. in ſext.
[h] Petrus Martyr. l. 6. 3. Decadis 2. noui Orbis.
[i] c. antiqua, 23. de priuileg.
[k] Andreas Panor. & alij, in c. antiqua de priuileg.
[l] can. ſi inter epiſcopos, 6 q. 1.
[m] caput paſtoralis, de offic. ordinar.
[n] ca quoniam, 63. di ſtinct.

De Primatibus. Caput 10.

1 Primas dicitur omnis patriarcha, ſed non contrà.
2 Primatiæ ius præſcribitur & priuilegium.
3 Primatiæ regnorum.

Prima

1 PRIMATES quidem, appellari quodammodo patriarchæ possunt[a]: attamē non omnes primates, verè patriarchæ sunt[b]. Primas namque alio in loco, quàm vbi patriarchæ instituti sunt: esse potest, nihilominus officij, quod est patriarchis; sed nec tantæ authoritatis, neque cardinalibus præferuntur[c].
2 At maiores archiepiscopis, à quibus ad illos prouocatur[d]. Archiepiscopus primas est, & potest ius primatiæ in prouincia alterius episcopi
3 sibi acquirere[e]. Primates sub sum. pontifice sunt Aquiliensis, in Italia: Cātuarensis in Anglia: Bituricensis[f], Grandiensis[g], & Lugdunensis præcipuus horum, in Gallia: in Hispania, Toletensis[h]: in Sardinia, Pisanus[i].

a ca. 1. 2. 3. 99 distin. can. conquestus, 9. q. 3.
b can. nullus primas 9 q. 3.
c Felinus, in rubr. de maiori & obed.
d in can. 1. 99 distin.
e Panor. in c. exposuit, per illud cap. numero 4. de Oriatio.
f glos. in can. cleros, in verbo archiepiscopis, 21. distin.
g Angelus de Gianasio, in summa, in in verbo. patriarcha.
h quem primatū instituit Vrbanus 2. sum. ponti. vt author Francis Tatapha lib. de regi. Hispanor. in Alphonso, 6.
i vide Rophredum Beneuenianum tit. de iurib. quæ competant prælat. Nicol. Boetiū, in lib. de Authorita. Mag. concilij, numero. 54.

De Archiepiscopis. Cap. II.

1 *Archiepiscopi constituti vbi antè erant archiflamines, & rectores prouinciarum.*
2 *Archiepiscopus, & Metropolitanus idem.*
3 *Metropolitanus vnde dictus. Prouinciæ constituendæ quot ciuitates exiguuntur, eod.*
4 *Metropolis ciuitas quæ dicatur.*
5 *Archiepiscopus à quibus eligitur.*
6 *Archiepiscopus consecrandus, vngendus, & ordinandus.*
Archiepiscopus quid non possit ante consecrationem, eod.
7 *Archiepiscopi Mascouitici à quibus, & ex quibus eligantur, & consecrentur.*
8 *Archiepiscoporum authoritas & officium, & 9.*
9 *Episcopi sine permissione archiepiscopi in aulam principis non eunt.*

1 ARCHIEPISCOPI illis vrbibus feruntur à beato Petro præpositi, quibus antiquæ superstitionis & idololatriæ præessent archiflamines[k]. Atque ex sententia Vuolphgangi Lazij, in Galliis & Germania, in illis sedibus, vbi erant rectores prouinciarum, proconsules, legatiue proconsulares, Metrapolitani constituti fuêre episcopi[l]. Archiepiscopus episcopis maior[m], inferior primati[n]. Sidonius tamen Apollinaris scribit, Metrapolitanos in Gallia
2 sedi Romanæ immediatè subiectos, alibi autem patriarchalibus[o]. Archiepiscopus in vtroque ciuili & pontificio iure, sæpè Metrapolitanus dicitur[p], neque hæc nomina differre docet Rebussus[q]: vt & Metropoliticum ius est,
3 quod archiepiscopis competit[r]. Isidorus ratus est Metropolitanos dictos fuisse à numero ciuitatum: quia & Pelagius pp. scripserit, singulis prouinciis præesse debere vnum Metropolitanum, atque in vnaquaque prouincia esse debere vndecim vel saltem decem ciuitates, & totidem episcopos[s]. Et forsan quidem Pelagius talem prouinciarum & diocesum distinctionem accommodam existimauit: at eiusmodi non fuit semper, sed nutu principum, annorumque curriculo, prouinciarum forma mutata est, vt do-
4 cet Beatus Rhenanus[t], Sextúsque Rufus consularis[v]. Placuit autem Budæo, Metropolim ciuitatem dici, ex qua coloniæ, nempe alia oppida processerūt, id est, ex qua coloni & incolæ in alium locum tranilati sunt[x]. Et ita se habere μητρόπολιν, ad ἀποικίαν seu coloniam, vt matrē ad filiam. quod & Suidas tradit, ἀπὸ τῆς μητέρος καὶ πόλεως, quasi dicamus ciuitatem matrem. Et vt scribit Simplicius[y] ἀρχὴ καὶ μητρόπολις ὅσα τῶν ἄλλων. Et iuxta hanc mentē, episcopus Metropolitanus is esset, qui in ea vrbe sedem haberet, ex qua colo-

niæ

k can. illis, 80 distinc.
l Vuolphgā Lazius, libr. 2. Commentario reipub. Rom. cap. 2.
m can. 1. 2. 3. 9 q. 3. can. cleros, 21. distinct. § fin. de monach. in authent. colla. 1. titu. 5.
n can. 1. 99. distinct.
o Sidonius Apollin. dum Claudiani episcopi epitaphium describit.
p per totam ferè 9. q. 3. & in §. fin. de monach. & in §. nos autem, de non alienan. reb. ecclesiastic. in authent.
q Rebuff. ad § 1. de Instit. tit. 6. in Concordat.
r c. vt litigantes, c. 5 de offic. ordinar. lib. 1. Sex. Decreta. titu. 16. c. 1. de offi. lega. lib. 1. Decreta. titu. 30. c. 1. de arbit. lib. 1. Decreta. titul. 43. § 1. de ecclesiastic. tit. coll. 9. titu. 6. in authentic.
s ca. cleros, 21. distinctio.
t in libro, qui inscribitur, notitia vtriusque Imperij, tum Orientis, tum Occidētis, dū agitur de descriptione prouinciarum Illyriæ.
v Sextus Rufus consular. in epitome historiæ Romanæ.
x Budæus, ad l. obseruare, de offi. procōsu. in annota priori ad pandect.
y Simplicius, libr. 8. de Geometria.

niæ deductæ ſunt: quæ tamen interpretatio non quadrat archiepiſcopatui verè, neque archiepiſcopatus ſunt coloniæ, quas ex ea vrbe tranſlatas eſſe conſtat: quia coloniæ etiam in longinqua regna & nationes transferebantur, vt fuerunt ex Romanis coloniæ per tractum Norici, Ripenſis, Pannoniæ primæ, Laureacum, Carnutum: & in mediterraneis ad Sauum atque Drauum fluenta. Diſtribuit etiam Carolus Magnus Francos & Sueuos per Pannonias & Teutonum colonias. Fuerunt Getarum ſeu Gotthorum, Vandalorum, Cattorum, & aliarum nationum in varias partes propagatæ coloniæ, quæ archiepiſcopo vni ſubiici nequeunt. Quamobrem per tranſlationem metropoles ciuitates & archiepiſcopatus dicemus, quæ tamquam matres curam agunt ſibi ſubditarum eccleſiarum, in eadem prouincia conſtitutarum, vt ex Theodoſij ſanctione colligitur, per quam, ciuitatem Berytũ in prouincia Phœniciæ Metropolis nomine [a] donauit. Archiepiſcopus eligitur ab epiſcopis conuenientibus in Metropolitana eccleſia ex clericorum omniúmque ciuium conſenſu [b]. Aniceti qui ſedit anno domini 159. eſt decretum, vt Archiepiſcopus ab omnibus ſuffraganeis ordinetur [c]. Electus à primate, vel patriarcha confirmatur; vel ſi is ſit ab eorum ditione exemptus à ſummo pontifice [d], ſine electio fiat iure communi, ſiue ex nominatione regis in Gallia fiat [e]. Conſecratur ſubinde, & vngitur [f], & ordinatur: pallũ accipit, ante cuius receptionem non poteſt iura ordinis epiſcopalis exercere, non virgines conſecrare, nec ſynodum celebrare [g]: hæc enim licent tantùm poſt conſecrationem & pallij adeptionem, non antè, etiam ſi confirmatio facta fuerit. Iubet tamen & ſuffraganeos ſuos ab aliis conſeciari [h]. Etenim Metropolitanus ab omnibus ſuffraganeis conſecrari, vel ordinari debet [i]: epiſcopus autem à tribus epiſcopis ſaltem, Metropolitano iubente [k]. Metropolitæ Rutheni ſeu Moſcouitici, authoritatem ſuam à Patriarcha Conſtantinopolitano habent, qui aliquando eligebantur conuocatis omnibus Archiepiſcopis, epiſcopis, abbatibus, & prioribus monaſteriorum, inquiſitione facta viri ſanctioris vitæ per monaſteria & eremos: Nunc verò aiunt principem ad ſe certos conuocare ſolere, atque ex eorum numero vnum ſuo iudicio deligere [l]. Archiepiſcoporum authoritas maximè in epiſcopos ſibi ſuppoſitos eſt, quibus in ſynodo Antiochena iubetur, vt ad Metropolitanum reſpiciant, nihilque noui audeant facere in ſuis parochijs ſine conſcientia & conſilio eius: nec Metropolitani, ſine eorum conſilio: quod lege etiam Francica antiqua ſtatutum eſt per Carolum Magnum [m]. Habet Archiepiſcopus ſibi ſubditam propriam diœceſim iuriſdictione ordinaria, vt epiſcopus quilibet; & vltrà, aliam in ſuffraganeos exercet poteſtatem, vtpote qui habet totius prouinciæ ſolicitudinem [n], ratione cuius procurationes à ſuffraganeis ad illum deferuntur [o]. Cognoſcit de controuerſia, quam clericus habet cum aliquo ex ſuffraganeis [p], & ſupplendo epiſcoporum negligentiam, agit, quod epiſcopi eſt officium [q]. Quare prouinciam percurrit vt viſitet, inquirat, emender ſubditorum vitam & acta: illi huic vicißim ſubſidia, quæ procurationes dicuntur, conferunt [r]. Atque dum ita diœceſim inſpicit, poteſt pontificalibus vti inſignibus, & iubere crucem antè deferri [s], benedicere populo, etiam in locis exemptis à ſua iuriſdictione, dummodo ſint in ſua diœceſi [t]. Nec poſſunt iure epiſcopi presbyteri illi ſubditi ſine eius & aliorum coëpiſcoporum conſilio, in aulam imperatoriam proficiſci, ex conſtitutione ſynodi Antiochenæ [v]: vel niſi permiſerit ſummi pontificis expreſſa diſpenſatio. Nam Gelaſius Pappa inconſultis Metropolitanis gratiam commeatus in aulam principis, epiſcopis facere poſſe voluit [x]. Iuſſum Archiepiſcopis in Matiſconenſi concilio, ne ſine pallio miſſas celebrent [y].

[a] l. 1. de Metropoli. Beryto, lib. 11. Cod. tit. 21.
[b] can. Metropolitano, 63. diſtinct. can. qui in aliquo crimine, 31. diſtinct.
[c] ca. Archiepiſcopus ab omnibus, 66. diſtinct.
[d] c. honor. & c. nihil, de electio.
[e] tituli de reg. ad præſentat. nomin. in cõcordat.
[f] cap. 1. de ſacra vnctio.
[g] gloſſ. in ca. quoniã quidam, & ca. pallium, 100. diſtinct. & c. quod ſicut, & c. ſignificauit, de electio. vide Barthaſarem Ruſta. de epiſcopo. c. ſi. tit. 3.
[h] c. cum ex officij, c. 16. de præſcript. lib. 2. Decretal. tit. 26. c. ſopitæ, c. 14. & cap. cùm nuper, 25. de cenſib. lib. 3. Decretal. titu. 39.
[i] Clemens, libr. 1. cõ ſtitutio. Apoſtolica cap. 20.
[k] c. ſi epiſcopus, c. 6. & c. ſequenti, de tẽpor. ordin.
[l] Sigiſmundus liber Baro in Commentar. rer. Moſcouiticarum dum de religione agit.
[m] Lib. 1. legis Francicæ c. 3. de ſuffraganeis epiſcopis.
[n] ca. 1. & 2. 9. 3.
[o] cap. 1. de offic. legat. libr. 1. Decretal. titul. 30.
[p] can. ſi clericus, 11. q. 1.
[q] can. cùm ſcimus, 9. q. 3. c. per tuas, 4. & fin. de ſententia excom. lib. 5. Decretal. titu. 39.
[r] c. cùm ex officij, de præſcriptio. c. ſuperiæ, 14. cap. cùm nuper, de cenſib. ap. Greg.
[s] c. 1. & ſunt pẽdent. lib. 2. Decretal. tit. 28. cap. antiquæ, de de priuileg.
[t] Clementina, archiepiſcopo, de priuileg. ap. Clem.
[x] can. ſi quis epiſcopus, 23. q. 8.
[a] ca. quo caſu, ca. 23. q. 8.
[y] in Matiſconen. concil. ſub Pelagio ca. 4.

De

De epiſcopis. Cap. 12.

1 *Epiſcoporum & presbyterorum aliquando commune officium, & quare diuiſum.*
2 *Epiſcopi tempore legis Moſaicæ.*
3 *Diœceſes epiſcopales quales, & vnde.*
4 *Diœceſes quando epiſcopatus facta.*
5 *Epiſcopus quis eligi poteſt, & qualitates boni epiſcopi.*
6 *Epiſcopi eligendi quale ſcrutinium requiratur.*
7 *Epiſcopi à quibus eligantur.*
8 *Epiſcopus quando plebe interueniente electus.*
9 *Epiſcopum non eligit hæreticus.*
10 *Epiſcoporum electio quando ad principes pertinuit, & quando eis adempta eſt.*
Henrichus 5. Cæſar inueſtituras extorſit epiſcoporũ, excõmunicatus, remiſit. eod.
Baculus & anulus inueſtitura epiſcoporum. eod.
Honorius Pappa, anteà Lambertus dictus. eod.
11 *Henrichus primus rex Angliæ epiſcopos inſtituere præſumpſit, ſed reſipiſcere coactus.*
12 *Nicephorus Phocas orientis imperator epiſcoporum inſtituendorum ius vſurpauit lege, quæ fuit poſteà ſublata.*
13 *Alexij Comneni, de epiſcopo eligendo, ſanctio.*
14 *Nominatio ad prælaturas regis Gallorum.*
15 *Epiſcoporum eligendorum in Gallia formæ.*
16 *Andium & Alenconius reguli nominant ad prælaturas.*
17 *Epiſcopum princeps laicus ordinans excommunicatus, & epiſcopus ipſe.*
18 *Princeps non poteſt intereſſe electioni epiſcoporum, vt eligens.*
19 *Epiſcopum eligunt iure eius eccleſiæ canonici, & qua forma.*
20 *Abſens an ſuffragium electionis committere alij, & cui poſſit.*
21 *Epiſcopi ordinatio qua forma ab alijs epiſcopis fiat.*
22 *Epiſcopi electio intra 3. menſes fieri debet, & poſteà intra tres alios confirmari: alioquin fit deuolutio iuris ad ſuperiorem.*
23 *Epiſcopus non conſecratus, gerere non poteſt quæ ſunt ordinis: quæ iuriſdictionis pontificalis autem ſunt, poteſt.*
24 *Epiſcopus non adempta poſſeſſione, bullis expeditis, num rectè beneficia conferat.*
Idem 25.26.27. & ſeq.
25 *Regalia principis, non euaneſcunt ante conſecrationem epiſcopi.*
26 *Epiſcopus niſi conſecratus, ſtricta iuris ratione epiſcopus non dicitur.*
27 *Epiſcopatus qui ſint iuris regalia.*
28 *Confirmatio tradit dominium prælaturæ.*
29 *Poſſeſſionis beneficij adeptio quando præcipuè deſideratur.*
30 *Epiſcopi boni honore digni.*
31 *Nicephorus imperator orientis Manicheus, & eius mors.*
32 *Epiſcopalium ſedium diſtinguendarum ratio.*
33 *Epiſcopalis officij, & poteſtatis quæ ſint.*
34 *Decimæ beneficiorum quare non debentur nunc epiſcopis.*
35 *Annonæ cura epiſcopis demandata.*
36 *Epiſcopo datus à rege Clotario fiſcus regius.*
37 *Epiſcopalis iuriſdictio apud Maſcouitas, & apud nos.*
38 *Epiſcopalis curæ ſymbolum, baculus, & anulus. De baculo paſtorali. eod.*
39 *Baculi loco præfertur epiſcopo apud Vtopienſes cereus, & quare.*
40 *Anulus, mythra, quid ſignificent in epiſcopo. Mythra. eod.*
41 *Epiſcopalia veſtimenta, baculus, anulus, mythra, ſandalia, chirotheca quid ſignificent.*
42 *Epiſcopis prohibita in alios epiſcopatus tranſitio, & diuagatio, & ambitus.*

43 Epiſco

43 Episcoporum translatio non prohibita, si rectè fiat.
44 Episcopi portatiui seu titulary qui, & ius.
45 Episcopus non delegat quæ ordinis sunt, nisi episcope.
46 Chorepiscopi qui dicantur, & eorum munus.
47 Chorepiscopi quæ non poterant exequi.
48 Chorepiscopi sublati.
49 Episcoporum sacrum iuramentum.

EPISCOPI nomen quid significet, iam satis anteà [a] dictum est, & curæ & sollicitudinis esse. Fuit autem aliquando presbyterorum, & episcoporum commune officium, donec ortæ sunt contentiones & schismata in ecclesia Dei, & quisque suos vel suæ potestatis esse putabat quos baptizasset: qua de causa per totum orbem decretum est, vnum & certum presbyterum cæteris præesse [b]. Testatur at Neemias episcopatum etiam in lege antiqua fuisse, & episcopum fuisse tunc Leuitarum in Hierusalem Azi filium Bani, filium Hasabiæ &c [c]. Vt episcopi etiam authoritatem vtroque testamento constet iuris esse diuini, distinctionem tamen episcopatuum iuris positiui. Quemadmodum & diœcesum antiqua est, & ante admissum Christianum dogma apud Ethnicos diuisio, quæ aut nihil, aut parùm immutata est in episcopatuum territorio; aut noua ad priorum similitudinem facta est. Sic Beatus Rhenanus scribit Romanorum magistratuum diœceses, apud Christianos episcopos gubernandas suscepisse, & Romanos diœceses vocasse, quas administrationes, procurationes dicere possumus [d]. Mutuati hoc nomen Romani à Græcis, quibus διοίκησις est administratio: vt apud Aeschinem διοίκησις τῆς πόλεως. administratio ciuitatis, vt Herodianus dixit [e], τάς τε πράξεις ἁπάσας καὶ τὰς διοικήσεις, τὰς μὲν πολιτικὰς, καὶ ἀγοραίους ἐπεχείρισεν. Cicero minores sub prouincias diœceses nominat, *vt ne omnium* [f], inquit, *diœcesum, quæ cis Taurum sunt, omniúmque earum ciuitatum magistratus, legationésque conuenirét.* Et ad Atticum, *mirifica expectatio nostrarum diœcesum.* Ab hac ergo procuratione populi diœcesanus episcopus dictus quoque, qui præpositus est ecclesiæ Dei, vt ei benè præsit: & episcopus in ecclesia, & ecclesia in episcopo [g], & caput diœceseos episcopus [h]. Episcopatus factæ sunt diœceses non statim simul ab initio, sed successu temporis, prout Christianorum creuit numerus, & disseminata fides, factæ primùm aliquæ ecclesiæ sub curionibus, aliæ sub abbatibus, & ex his facti episcopatus. Sic Rex Dagobertus nouas sedes episcopatuum instituit Argentoractensem, Constantiensem [i]: Sic Miesca siue Miezlaus Polonorum primus Christianus rex, Diœceses & Basilicas illarum distribuit, & ex his quasdam episcopales, quasdam archiepiscopales distinxit, dotauit, & decimas dari statuit anno 9. dom 965. [k] Verum id approbante summo pontifice, veluti cùm circa annum domini 1376. in Russia episcopales sedes Premisliensis, Vuladimirensis per principem institutæ sunt, consulto & statuente Gregorio XI. Sum. Pont. [l] sic Carolus Magnus Bremensem episcopatum fundauit, anno dom. 788. [m] & alios, vt & fecerunt alij reges & Cæsares [n]. Fecit & sine illis summus pontifex, ex episcopatibus archiepiscopatus, & ex aliis ecclesiis episcopatus: vt quando à Iohan. 22. facta est ex episcopali, archiepiscopalis sedes, & ecclesiæ Montisalbani, S. Papuli, de Riuis, de Lumberiis episcopales [o]. Aliquando & Londini authore Lanfranco habitum est antistum, & sacerdotum concilium, in quo decretum est, vt aliquot sedes episcopales, quæ in opidulis ac pagis anteà fuerant, in vrbibus & locis celeberrimis constituerentur [p], multorúmq; annorum euolutione variata fuit prouinciarum diuisio facta ab Anacleto [q], qui tertius à D. Petro fuit pont. summ. Isaacius Angelus orientis imperator quoque

a) suprà cap. 2.
b) D. Hieronym. super epistol. ad Titum, can. olim, 95. distin. can. legimus, 93. distinct. Euseb. Pamphil. lib. 6. historiæ, c. 33. & in histor. Tripar. lib. 4. c. 24.
c) 2. Esdræ, c. 11. vers. 22.
d) Beatus Rhenanus libr. 3. rer. Germanicarum de diœcesibus Imper. 3. Roma in libro qui inscriptus, notitia vtriusque orbis, & apud Sextum Rufũ consularem in Cõpen. histor.
e) Herodia libr. 6. de primi. suorum tẽp.
f) Cicero, 3. epistola. familiar.
g) can. scire debes, 7. q. 1.
h) c. cùm non liceat, c. 22. de præscriptio.
i) Beatus Rhena. lib. 2. rerum German.
k) Martinus Cromer. lib. 2. de reb. Polo.
l) Idem Chromer. li. 13. de reb. Polo.
m) Albertus Krantius, libr. 1. c. 14. & 15. de fundatione, & institutione quorum iam episcopatuum & archiepiscopatuum, tractat Henrichus Pantaleon part. 1. prosopographiæ in Bonifacio 1. Archiepiscop. Maguntino, anno 736.
o) in cap. saluator, de præben. libr. 3. extrauag. com. nemũ.
p) Polydor. Vir. 11. lib. 9. histor. Anglia.
q) Anacletus id testatur epistol. 2.

quoque ſtatuit, vt epiſcopales eccleſiæ in Metropolitanas per eum electæ gauderent honore Metropolitano, ſaluo tamen iure quod in eas erat ante Metropolitis, & iure eligẽdi Metropolitam, ex ſanctionibus canonicis conuenientibus epiſcopis [a]. Ex quibus eligantur & fiant epiſcopi, alia nõ poteſt rectior dari regula, ea, quã præſcripſit D. Paulus, qualitates eius percurrens [b]. *Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat, oportet enim ipſum irreprehenſibilem eſſe* [c], *vnius vxoris virũ* [d], ſobrium [e], ornatum [f], prudentẽ [g], pudicum [h], hoſpitalem [i], non vinolentum [k], nõ percuſſorẽ, ſed modeſtum [l], non litigioſum, non cupidum [m], ſed ſuæ domui benè præpoſitũ [n]. Si quis enim domui ſuæ benè præeſſe neſcit, quomodo eccleſiæ Dei diligẽtiã adhibebit? Quia curæ aliorũ præfectus, oſtẽdere debet quomodo oporteat alios in domo Dei cõuerſari [o].

6 Proinde fiunt in epiſcopis perquiſitiones, ſeu vt dicitur examinationes, antequàm ordinentur, vt ſint [p] natura prudentes, docibiles, moribus temperati, vita caſti, ſobrij, vigiles, negotiis ſuis cauẽtes, humiles, affabiles, miſericordes, literati, in lege domini inſtructi, fideles catholici. Et hæ inquiſitiones ſaltem in ſcrutinio electionis facienda eſt ſummariè & de plano, ſi noti ſint eligendi. Scrutinium quippe, neque in cognitorum conſecratione omittendum eſt [q]. Circa autẽ ignotos plenè hæc examinatio facienda eſt, non in alijs [r]. Neque debet eligi bigamus [s], ignarus [t], nec negotiorũ ſecularium imperitus [v]. Valentinianus Cæſar occidentis ſcribens ad omnes orientales epiſcopos de determinatione concilij Illyrici de cõſubſtantialitate trinitatis, in fine admonet de creandis epiſcopis, vt eligantur ex ſanæ mentis & doctrinæ, qui magiſtratum epiſcopalẽ geſſerint, præfectis, ſi quidem extent: ſin minus, ex ipſis preſbyteris: ſimiliter presbyteri & diaconi, ex ipſo ſacro clericorũ ordine, qui non

7 excuria, vel ex militari magiſtratu ſint lecti [x]. Quibus porrò perſonis eligatur epiſcopus, & qua forma, inferius Deo fauente latius explicamus, cùm agimus de legitimis modis conferendi beneficia. Varia enim obſeruanda & diſtinguenda ſunt in his tempora, & principũ iura, poſtulationes, & nominationes. Fuitq; hoc ius primũ penes apoſtolos [y], deinde penes ſacerdotes & presbiteros ciuitatũ, adhibito ſuffragio plebis: nã populus flagitabat epiſco-

8 pũ, & ſæpè ad ſeditionẽ vſq; in illo contentio fiebat [z]. Sic Cypria [a]. Plebs obſequens præceptis dominicis, & Deũ metuẽs, à peccatore præpoſito ſeparare ſe debet, nec ſe ad ſacrilegij ſacerdotis ſacrificia miſcere, cũ ipſa maximè habeat poteſtatẽ vel eligẽdi dignos, vel indignos recuſandi. Quod & ipſum videmus de diuina authoritate deſcendere, vt ſacerdos plebe præſente, ſub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac teſtimonio comprobetur. Sicut in Numeris Moyſi præcepit dominus dicens [b]: *Prahende Aaron fratrem tuum, & Eleazarum filium eius, & impones eos in montem coram omni ſynagoga &c.* Suffragatur Athanaſius, dum ait, *Sed vt demus querelam aliquam aduerſum me ſuſceptam eſſe, meumq; inter reos nomen receptum eſſe: non tamen oportuit in mei locum Arrianum, aut qui Arriana ſaperet, ſubrogari, ſed ſecundum eccleſiaſticos canones, prout apoſtolus præcepit, congregatis populo vnà cum ſpiritu ſancto, qui epiſcopum conſtituunt, publicè & in præſentia clericorum epiſcopum poſtulantium inquiſitionem fieri, atque ita omnia canonicè peragi* [c]. D. Ambroſius nondum baptiſatus præſidialis homo, miſſus ad ſeditionem compeſcendam Mediolanum à Valentiniano Cæſare, conſentiente in eum populo & clero, ipſe in epiſcopum electus eſt, & poſteà baptiſatus & conſecratus [d]. Ex authoritate etiam concilij Carthaginenſis 4. examinatus & inuentus plenè inſtructus, cum omni conſenſu laicorum & clericorum, & conuentu totius prouinciæ epiſcoporum, maximéque Metropolitani vel authoritate vel præſentia, ordinandus epiſcopus [e]. Quod & ſynodus 3. Carthaginenſis ſtatuerat [f]. Adhibebatur autem populus confirmationi, vt ante eam poſſet obicere quilibet, ſi quid is haberet criminis, & vt teſtimonium haberet electus

6 etiam ab iis qui foris ſunt [g]. Non tamen eligit epiſcopum hæreticus [h].

a in conſtitutio. Iſaurici lib. 1 iuris Orientalis, titul. περὶ μητροπολιτῶν, &c.
b 1 ad Timoth 3. ca. qui epiſcopatum, 8. q 1 & ad Titum c 1. Diuus Clemẽs, libr 2. conſtitutio. Apoſtolica c. 6.
c ad Tit. c 1. quo modo oporteat epiſcop in auchent.
d can. 1 can. grutius, 2 can. vna tantùm, ca. ſin. 2 diſtinct.
e can. eccleſiæ principes, 35 diſtin.
f can. patrimonium, 41. diſtinct.
g ca. 1. & ca. qui eccleſiaſticis, 5. eſſe quod ſacrarum, 36. diſtinct.
h 41. diſtin. in princip.
i ca 1. verſi. ordinandus, 42. diſtin.
k can. 1. & can. vinolentum, 35 diſtinc. can. 44. diſtinct.
l ca 1 & can. epiſcopum, 45. diſtin.
m ca. 1. & ca bonorũ, 47 diſtinct.
n can ſicut 4 neceſſe, 49. diſtinct.
o c. cum in cunctis, cap 5 de elect in li. 1. Decretal titul 6.
p can. qui epiſcopus 23 diſtinct
q can 1. 2. 3. 40. diſtin. ca. 1 75. diſtin. ca. quæ ipſis, 38. diſtinct.
r ca de Petro, 75. diſtinctio. can. valde, 94. diſtinc. ſi oſtiarius can qui epiſcopus, in verbo, examinetur, 23. diſtinct.
s ca 1. & 2. 26 diſtin.
t ca. penul & fin. 22. diſtin. cap. niſi cum pridem, 5 pro defectu, de renuncia.
v can. vnico, 59 diſt.
x Nicephor. Callix li. 13. eccleſiaſt. hiſtor. c 30
y Actuum, 20. Euodius 1. ab apoſtolis ordinatus Antiochenis. Ignat. epiſto. 12.
z D. Cyprian. libr. 3. Epiſtol. epiſtol. 5.
a idem Cyprian. lib. 1. Epiſtolar. ep 4.
b Numerorum, c 20.
c D. Athanaſ epiſtola. 1 de perſecutione ſua ad Orthodoxos.
d Theodoritus, li 5. hiſtoriæ Tripart c. 8 Nicephorus Callixtus, li 11. hiſtoriæ eccleſiaſt. cap. 32.
e can qui epiſcopus, 23 diſtinct. Iſidor. in 54. epiſtol. Leonis
f ca 1. Iſidi, ca. 23. diſtinct.
g ca licet, 8 q 1 can. luberuus, de conſecrat diſt 1 vide gloſſam in dicto can. Iſidi, in verbo, plebe, 23. diſtinct. can. fin. 9 q 1.
h

Circa annum domini 780. in ſynodo habita Romæ, electio ſummi pontificis, archiepiſcoporum, & epiſcoporum, cum omnibus inueſtituris Carolo Magno conceſſa [a]. Sed poſteà hoc ius rediit ad ſummũ pontificem & cardinales, vt ſuprà docui [b]. Rurſum tamen anno ab incarnatione domini mil. Henrichus 5. Cæſar coronatus, à Paſchali 2. carcere detẽto anteà, & à quibuſdam epiſcopis collectis minis & terroribus extorſit priuilegium & inueſtituras epiſcoporum, id eſt, baculum & annulum. & ita is imperator cum ſuis epiſcopis in ſynodo vel conuenticulo concluſerat, inueſtituras epiſcoporum pro more antiquo imperatori eſſe retinendas [c]. Cæterùm cùm imperator Roma abiiſſet, ſynodum Paſchalis Romæ celebrauit, in quo priuilegia, & inueſtituras, & pacem, ei per minas & metum conceſſa reuocata fuere [d]. Atque Calixtus 2. ſum. pontif. qui poſt Paſchalem 2. & Gelaſium 2. Romæ pontificalem ſedem acceperat, imperatorem Henrichum 5. excommunicationis vinculo innodauit; qua ratione impulſus cùm videret à ſe regnum paulatim deficere, & exemplum patris ſui mente reuolueret, atque metu anathematis qua vrgebatur, collecta generali curia apud Vormatiam inueſtiturâ epiſcoporum, videlicet baculum & annulum in manus legati apoſtolici nomine Lamberti, qui poſtea fuit Pappa Honorius, publicè reſignauit, perquã etiam ab anathemate eſt abſolutus: Pappa quoque tale priuilegium imperatori ſcripſit, vt epiſcopi omnes tam Ciſalpini quàm citra, non prius epiſcopi ordinentur, quàm per manus imperatoris de regalibus ſint inueſtiti [e]. Polydorus Virgilius tradit huius imperatoris tempore Henrichum 1. Britanniæ ſeu Angliæ regem elatum victoriis, tantùm ſibi ſumere cœpiſſe, vt ſua dumtaxat authoritate epiſcopos faceret, & factis epiſcopatuum poſſeſſionem daret. Et circiter, inquit, hæc tempora principes vbique gentium cœperunt illud ſibi ius declarandorum epiſcoporum vindicare, quod & hodiè mordicus tenent. Hos tamen Anſelmus religionis antiſtes, tanquam abortiuos religionis filios conſecrare recuſabat, ſed parum profecit donec Paſchalis 2. ſummus pontif. conſultus, regem ab hac ſententia abire coëgit [f]. Fuit & imperator Orientis Nicephorus 2. Phocas, qui ſucceſſit Conſtantino 9. circa annum domini 965. qui legẽ tulit, ſubſcribentibus quibuſdam incautis, mentéq; parùm prouidis epiſcopis, ne imperatoris inuſſu crearetur vllus epiſcopus [g]; iſq; mortuo alio quo epiſcopo, aliquã ſuorũ ſubmiſit qui definitos faceret ſumptus, ipſe autẽ quod reliquum erat de reditibus accepit. Sed & hanc legem ſuſtulit, vt malorum omnium fontem, quum, detraheret Deo & poſſeſſionibus eccleſiaſticis, vt quæ factam ab eo qui imperium inuaſerat, Baſilius tumor porphyrogeneta Cæſar orientis, menſe Aprili, indictione 1. anno à creatione mundi 6495. ſic enim Græci computant annos & teſtituit leges priuilegiorum eccleſiæ [h]. Legimus tamen poſteà factum decretum ab imperatore Alexio Comneno primo in præſentia cõuocate tunc ſynodi conſentientis vnáq; determinantis, menſe Maio 10. indictione anno ab orbe 6565. orta contentione de Metropoli Baſilici, & Metropoli Madytana viduis paſtore; num à Patriarcha Conſtantinopolitano, an à Metrapolitis Heracleano & Anchyrano, quorũ erant epiſcopatus, antequã per imperatorem erectæ fuiſſent in archiepiſcopatus. Statutúmq; imperatori licere põtificalem thronum eccleſiis largiri; & epiſcopatus vel archiepiſcopatus in Metropoles erigere, eáque quæ ad electionẽ pertinent, & reliquam diſpoſitionem prout ipſe voluerit deſcribere. Verumtamen Patriarchæ permittitur, ne aliter à quouis allatam de cuiuſcumque eccleſiæ primatu chartã confirmẽt, nec eius præſules inter archiepiſcopos vel Metropolitanos recipiat, quàm dignos cognouerit, & ſi indignos viderit reſcribat imperatori [i]. Quod ius ferè, & eadẽ cum ſummi pontificis authoritate regibus noſtris Gallicis in ſynodo conceſſum eſt in nominatione ad prælaturas dignorum facienda [k]. Quam tamen nominationem in conuentu ſeu comitiis generalibus Aureliæ habitis anno domini 1560 [l]. in formam

electionis

[a] Sigibert. & in cam. Adrianus, 63. dist. Sabell. Ennea. 8. lib. 2.

[b] ſupra cap. 3.

[c] Alber. Krantius, li 3. c. 30. & 31.

[d] Idem Krantius, lib. 5. c. 34. 37. 38.

[e] hæc ad verbũ apud Gothofridum Viterbienſem in pantheum, ſeu Chronico parte 17. in Henrico 5.

[f] Polydor. Virgilius, lib. 12 h. Romæ Angliæ in Henrico, 1.

[g] extat conſtitutio eius in libr. 2. Iuris Orientalis, inter eius conſtitutiones, 4. tit. περὶ τῶν μὴ πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐκποιεῖσθαι πλαγιωθῆ.

[h] in dicto lib. 2 Iuris Orientalis in poſt prædictam, Nicephori conſtitutionem, 5 tit. περὶ κτήσεως ἀγρῶν ἐκκλησιαστικῶν.

[i] in iure Orientali lib. 2 in conſtitutionibus, Alexij Comneni, 3. tit. 3. περὶ τῶν ἀνάγειν τὰς ἐπισκοπὰς εἰς μητροπόλεις.

[k] tit. de regia ad prælaturas nominatione in concordatis.

[l] in conſtitutione Aureliæ habitis anno.

13

14

15

electionis ecclesijs cathedralibus adhibitis nobilibus & clero & populo trãs-
ferri voluerunt, vt tribus nominatis, seu electis, princeps vnum ex his delectũ
summo pontifici nominaret confirmandũ: sed illa constitutio nõ fuit vsu ser-
6 uata. Andium & Alenconius Reguli, nominatione ad prælaturas vtuntur in
suis ditionibus, regis permissu, sed ita, vt huius nomine ac postulatione di-
17 ploma pontificis summi postuletur. In quo ordinatio est summo pontifici re-
seruata, quemadmodũ iure põtificio à principe vel rege, episcopus ordinari
non potest, etsi inuestituram det excommunicatus [a], & alij episcopi quoque
18 qui per laicum inuestit recipiunt, & inuestitus deponitur [b]. Nec interesse
potest princeps iure communi electioni cum canonicis eligentibus episco-
19 pum, vt eligat cum ipsis, præcipiat, vel disponat [c]. Canonicis quippe libera
est in ecclesia cathedrali electio sui episcopi, iisque solis [d]: quamuis anteà
ad summum pontificem pertinuerit [e]. Potest tamen capitulum in electio-
ne facienda eum admittere, qui de iure interesse non potest, dummodo
omnes canonici consentiant, & vel vnus non repugnet [f]. Eligunt cano-
nici ecclesia viduata pastore, sede vacante [g], sepulto mortuo episcopo, non
prius [h], infra tres menses à die vacationis [i], congregatis illis in ecclesia,
vel alibi in ciuitate, loco idoneo [k]: absentibus canonicis, veluti in actu alio
capitulari vocatis, cum tempore & dilatione ad veniendum sufficiente [l]
secundum loci intercapedinem [m], cautione adhibita, ne nimium proro-
getur electio, cùm periculum est in mora [n], dummodo sint in prouincia,
vel extra, commodè vocari & venire facilè possint, non aliter [o]. In ciui-
tate citantur vel vocantur canonici, per campanæ pulsationem: extra ci-
uitatem, per literas, vel per nuncium [p]. Dupléxque citatio, prima, vt ad-
sint certo loco ad electionem faciendam; altera, vt ad electionem veniant.
Et quamuis absentes commodè venire non possint, tamen vocari debent [q].
20 Quia absens iusto impedimento, vel non legitimo consentientibus aliis
canonicis, potest vocis suffragium alij committere per literas [r]. Si com-
mittat vni de capitulo [s]: non enim alteri potest inuitis præsentibus canoni-
cis [t], nec etiam per literas ipse vocem, vt dicunt, seu suffragium fert ab-
21 sens [u]. Authoritate apostolica quoque ordinationes episcoporum, ab vni-
uersis qui in eadem fuerint prouincia episcopis, sunt celebrandæ, qui simul
conuenientes scrutinium cum precibus perficiant, manus cum sanctis euan-
gelus admoneãt dominica die, hora tertia orantes, sacráque vnctione pro-
pheratum exemplo vngentes [x]. Nam cùm ordinatur episcopus, duo episcopi
imponunt manus, quibus tenent euangeliorum codicem super caput &
verticem eius, vno super ipsum fundente benedictionem, reliquiq; episcopi
qui adsunt, manus eius tangunt [y]. Sunt aliæ, electionis & confirmationis
episcopi ceremoniæ & solemnitates, de quibus latè tractat Berthachinus [z].
22 Electio episcopi, vel archiepiscopi intra 3. menses à vacatione ecclesiæ fieri
debet [a]: alioquin olim ad summum pontificem deuoluebatur [b] eligendi fa-
cultas, hodiè ad proximum superiorem, archiepiscopum, vel primatem [c].
Intra tres alios etiam menses confirmari debet [d] ab archiepiscopo [e], vel à
summo pontifice. Confirmationem præcedit electio, hanc sequitur confe-
23 cratio, vt notant interpretes [f]. Episcopus post electionem & cõfirmationem
quidem est, si tamen consecratus non sit, quædam, quamuis episcopalia sint,
gerere non potest quæ ordinis sunt: & ita ante consecrationem quæ iurisdi-
ctionis sunt, rectè exequi potest, nempe excommunicare, corrigere, iuramẽta
recipere à vassallis, inuestire, beneficia conferre, & similia [g]. Quæ ordinis
minimè, eò quòd eorum potestatem tantùm accipiat in consecratione: qua-
lia sunt, clericos ordinare, & deponere, chrisma conficere, benedicere vir-
24 gines, ecclesias vel altaria consecrare, & similia [h]. Vidi tamen de facto

a can. si quis deinceps, & seq. 16. quæst. 7.
b d. c. can. si quis, & can. omnis, 61. distinct.
c c. Massana, de electio. can. sacri, can. nullus, 63. distinc.
d can. Geneſi, & ecclesijs, 21. c. Cumana, c. cum in vestri, cap. congregare, c. bonæ, 2. electio. ap. Gregor.
e can. 62. distinct. gloss. in ea quamquam, de elect.
f c. fraternitatem, de electio.
g c. ut circa, cap. quæ sunt, & sequentes, de electione Sex.
h c. hortatur, 2. de electio. & ibi gloss. 22. Nonnullæ, ea ratione, 7. q. 1.
i c. nec pro defectu, & c. cum in cunctis, de electione, & postulatione, 50. distinct.
k c. cum terra, & cap. quod sicut, de electio. & in Genesi, c. quemquam, eod. titul.
l c. 1. de dilatio. Doctores. authen. hoc nos nouissimum, de sacrosanct. eccles.
m c. cùm inter, & c. nec pro defectu, de electio
n gloss. in c. cùm in ecclesijs, de præbend. in Sex gloss. in c. quod sicut, §. si autem, de electio.
o c. in causis, de electione.
p gl. fi. & Doctores, in c. causam, & c. in c. Cumana, de electione.
q c. quod sicut, § si autem, & c. cùm inter vniuersas, & gloss. & Doct. in c. quia propter, de electio
r can. scripserunt, cùm gloss. & c. quia propter, de electio ap. Grego. cap. & quia vno, eod. tit. in Sex.
s dicto c. quia propter, & ibi gloss. & Doct.
t c. constitutus, de appellat.
u cap. si quis iusto, & ibi Doctores, de electio in Sex.
x can. 5. distinct.
y ea episcopus, 23. distinct.
z Berthachinus, tract. de episcopo, 1. parte libr. 3. & 2. parte libri.
a ea. postquam, 50. distinct.
b cap. dilectus, de cõcess. præb.
c c. nec pro defectu, cap. 41. de electione. ap. Greg. c. multa, de concess. præben.
d can. quoniam quidam, 100. distinct. ea quo, nisi, quidã, 75. distinct.

a can. sacrosanctam, & can. final. 64. distinct. cap. cùm dilectus, 32. de electio. ap. Grego. b Berthachinus, tract. de episcopo, 1. parte 3. de gloss. hic pronde, de electione, in Sex. c c. nostri, de electio. ap. Gregor. capit. 1. & capit transmissum de translatione. quicquid h c. quoniam quidam, de electio. can. quamuis, 61. distinctio.

quæſitum, num epiſcopus qui nominatus à rege, confirmatus eſt per ſummum pontificem, vel qui à ſummo pontifice habet prouiſionem, bullis confectis, non tamen adhuc adepta poſſeſſione, poſſit beneficia conferre. Qua in re diſtinguendum cenſeo, an quæſtio ſit de epiſcopatu, in quo rex ius regaliorum habet, an de alio: Nam regalia principis, non euaneſcunt, quæ competunt ratione vacationis eccleſiæ epiſcopalis, niſi conſecratione facta epiſcopi, atque poſt electionem, nominationem, & confirmationem ſum. pontifi. integra manent; & ita rex fructus interim percipit, beneficia iure regaliorum confert, nec cogitur antè conſecrationem epiſcopo dare inueſtituram [a]. Quòd ſtricta iuris ratione epiſcopus non dicatur, niſi conſecratus ſit [b]. Epiſcopatus iuris regaliorum enumeratos habes apud Aegidium Magiſtrum [c]. Cæterùm in epiſcopatu, qui regalis iuris non eſt, epiſcopus ad nominationem principis legitimè confirmatus, vel ſine nominatione ab eo, qui confirmandi ius habet, poterit conferre beneficia ſuæ diœceſeos ante conſecrationem, vt dixi, & ante poſſeſſionem adeptam, literis & codicillis ſeu bullis inſinuatis, vel prouiſione optenta [d]. Confirmatio namque tradit dominium prælaturæ [e], prouiſióque, ſeu collatio beneficij transfertur, ſi illa acceptetur [f]. Et poſſeſſionis adeptio tunc demum exquiritur: quia corporalis eſt, ſi alterius interſit: ſi agatur de publicanda renunciatione intra tempus conueniens, ſi de infirmis reſignatibus, aut de ſimilibus in quibus fraus committi poteſt, ſi palàm non eatur in poſſeſſionem, ſecundum præſcripta regularum cancellariæ, quæ de his latæ ſunt. In ſacerdotiis autem & prælaturis, quæ vel morte, vel alia certa ratione & verè vacant, & conferuntur, illa poſſeſſionis exacta non obſeruatur quæſtio & ſolemnitas [g]: quamuis non me lateat, hac in re varias fuiſſe eáſque pugnantes interpretum ſententias, quas videre apud Ioannem de Selua [h]. Is tamen tandem concludit cum diſtinctione, vt ſi quis alius in poſſeſſione prior ſit prælaturæ, licet iniuſtè, is cui collatio facta eſt & confirmatio, non poſſit adminiſtrare vel conferre, non adepta poſſeſſione legitimè, alioquin enim ſpoliaret poſſidentem, & diceretur intruſus, ius propria authoritate ſibi vſurpans, iuréque ſuo, ſi quod haberet, priuandus [i]: contrà, ſi quis prælaturam conſequatur, quam alius nec iuſtè vel iniuſtè poſſideat, licere ei adminiſtrare & beneficia eius ante conſecrationem conferre [k]. Dummodo, vt plerique tradunt, conſuetudo in ea prælatura ſit anteà obſeruata, ne adminiſtratio concedatur ante adeptam poſſeſſionem [l]. Niſi, vt Hoſtienſis tradit & prædictus de Selua [m], dixerimus, hanc conſuetudinem reprobandam, tanquam quæ poſſit eſſe damnoſa [n]. Ego autem in ea ſententia ſum, epiſcopum vel alium antiſtitem, non poſſe ſe immiſcere actibus iuriſdictionis nec collationis, quouſque diplomata ſeu bullas ſuæ collationis & confirmationis ſuſceperit, aut conceſſæ fuerint, atque in illis vim maiorem, quàm in adeptione poſſeſſionis facto: quòd ita exigat extrauagans, iniunctæ, de electio. in extrauag. communibus. Et ita Panormitanus, ſe curaſſe obſeruari ſcribit [o].

Cuius autem dignitatis ſint epiſcopi, certè munus illorum & authoritas ſatis fidem facit, finíque, & rationes cur præfecti ſunt populo Dei. Quamobrem & eos principes piíque homines ab omni labe hæreſeón & ſuperbia alieni, coluerunt, & honores regios ferre, & aliquando maiores eis detulerunt: vt contrà, perditi homines & impietatis mancipia, eos vt caput, dominum, cui illi inſeruiunt ludibrio habuerunt de re Chriſtiana non benè ſentientes. Ex quorum grege Nicephorus orientis imperator qui iuſſit ducibus belli, epiſcopis & clericis mancipiorum loco vti, próq; ſua authoritate in ædes epiſcopales & monaſteria diuertere, eorumque rebus pro arbitrio aburi [p], erat autem hic Manichæus, qui tandem & miſerè obtũcatus cœpit pœnarum æternarum certum argumentũ exhibere,

poſt

a Aimulphus Ruſc. tract. de Regalior. 5. 9. primilegio.
b c. licet, de tranſlat. epiſc. c. tua, de his quæ fiant à Prælatis ſine conſenſ. capit. Panor. in c. eam te de reſcrip.
c Aegid Magiſter, tract. de Regalior. c. 4.
d Barthac. in tract. de epiſcopalib. 3. in parte 2. principalis numero 5. per totum, de elect.
e Innocentius, in c. ex parte, de arbit. Bald. in Margarita, in verbo, electus.
f c. ſi quis à ſubdiaconis, de præbend. in Sexto.
g R. boſſius, in prax. beneficiar. tam. de reſignatione 2. part.
h Ioan. de Selua in tract. de beneficiis 2. parte quæſt. 15.
i c. cum qui, de præbend. in Sexto. l. ex tot, quod metus causa. l. ſi quis in tantu, C. vide vt l. 5. C. de iuſtis cau. gladiat. 16. q. 6.
k per c. tranſlatum, & c. qualiter noſti de elect. apud Greg. c. auaritiæ, cod. tit. in Sex.
l per dictum c. tranſlatum
m Ioan. de Selua, vbi ſupra.
n Iuxta c. cùm venerabilis & c. auaritiæ, de electio. in Sex.
o Panor. in dicto cap. qualiter, de elect.
p lib. 1. Iuris Orientalis, in conſtit. Nicephori, tit. περὶ μονῶν ἁγίων.

poſt mortem etiam decaluato capite ludibrio habitus à Chrumno rege
32 Bulgarorum [a]. Scopus & finis diſtinctionum epiſcopalium ſedium, & præfecturarum harum ſacrarum eſt, qualis totius ſacri ordinis eccleſiaſtici: vt omnia cum ordine, & ad laudem Dei, & in ædificationem eccleſiæ ſine confuſione fierent, ne acephali clerici, veluti ſine freno, remoto locorum intercapedine ſummo pontifice, opprobrio Chriſtiano nomini eſſent, & quiſque in ſibi deputata contineretur cura, ſolicitudo eccleſiarum diligentius haberetur, & pleraque alia fierent, quæ huic pontificio muneri committuntur.
33 Et quæ ad illos pertinent, vt conſecratio virginum ſacrarum [b], dedicatio, conſecratio, & inauguratio [c] eccleſiarum, ordinatio clericorum [d], aut facultas permittendi per litteras cõmendatitias, quas dimiſſorias vocãt, vt ab alijs ordinentur [e], conficere chriſma [f]: linire ſeu cõfirmare baptiſatos [g]. Solemniter anathematiſare [h], eccleſias duas vnire [i], vnam in duas diuidere, nouas erigere. [k] Ex cauſa: propter morum correctionem bis in anno cõcilia ſeu ſynodos cogere [l]: iudex is etiam clericorum eſt ſuæ diœceſeos tantùm ordinarius, alij extraordinarij [m]. Et Honorius 3. ſumm. pontifex, hæc, & res quæ horum cauſa epiſcopo debentur, vna conſtitutione [n] refert, quæ & alijs iuribus ſuffulta eſt: quæ ſunt, canonica obedientia [o], ſubiectio & reuerentia [p], inſtitutio & deſtitutio [q], & correctio [r] clericorum, reformatio [s], cen-
34 ſura eccleſiaſtica [t]. Iuriſdictio cauſarum fori eccleſiaſtici [u], pœnitentiæ [x], ſacramentorum collatio [y], ſynodus [z], ſynodaticum vel cathedraticum [a], quarta decimationum [b]. Illud tamen dignum obſeruatione, vt tertia pars quæ ex decretis antiquorum conciliorum dabatur epiſcopis à parochianis eccleſijs [c], hodiè non detur, niſi eccleſiam ſartam tectamue conſeruãt, ſed relinquitur curionibus cum hoc onere [d]. Datur & epiſcopis quarta vel aliqua pars oblationum, mortuariorum, vel ex conſuetudine [e], viſitatio annua, vel procuratio, moderatum auxilium [f]. Omnium in ſumma eccleſiarum, monaſteriorúmque regimẽ, ſolicitudo, & cura pertinet ad epiſcopum loci [g]. Epiſcopus ſolus ſacerdotibus, & miniſtris honorem dare poteſt, quamuis ſolus auferre non poſſit [h]. Sedet in conſtitutionibus Caroli Magni capitularibus tranſactis cum epiſcopis regni, cautũ, vt epiſcopi emendandi inceſtuoſos habeant licentiam, & corrigendi intra ſuam prouinciam viduas authoritatem [i]. Idem in Aquisgrani ſanctionibus, iuſſit, vt eorum qui ordinari cupiunt, fides & vita ab epiſcopo diligenter diſcutiatur, & ſic ordinentur:
35 quod & nouella Iuſtinianea comprehenſum eſt [k]. Demandata etiam antiſtibus ſacris cura annonæ, vt iuſto prætio vendatur [l] egentibus. Hancque eandem Athalaricus rex Gotthorum illis rurſum iniunxit, apud Caſſiodorum [m],
36 Chilpericus rex Galliar. antè Sueſſonum, filius Clotharij regis Francorum, liberatus ab obſidione & periculo, quo cingebatur apud Tornacum à fratre Sigiberto, donauit epiſcopo Craſmaro, fiſcum regium, vt aiunt in Tornaco, cum quadam temporali iuriſdictione in Flandros, anno domini 578 [n]. Et hodiè in Gallia in pleriſque locis ex liberalitate principum, & iure clientelarum per eccleſias poſſeſſarum, etiam in laicos & iuriſdictionem temporalem habẽt epiſcopi, & abbates: quæ notiora ſunt, quàm probatione indigeãt.
37 noſque alibi de fiſco epiſcopali agimus. Apud Ruthenos ſeu Moſcouitas, vt refert Sigiſmũdus Liber Baro [o], epiſcopi notio eſt, de diuortijs factis inter Kez, quos dicunt, id eſt, duces, & inter quos dicunt Boiarones, i. nobiles, & ſuper omnes ſeculares qui concubinas fouent: item ſi quando vxor marito non obſequatur, ſi quiſquam in adulterio vel fornicatione deprehenſus fuerit, ſi vxorem conſanguineam duxerit, ſi coniunx coniugi quip-

a Ioannes Manach* ſeu Zonaras, in eius vit. & Ioannes Cuſpinian. in Calatinis, ſub Carolo Mag. 10
b c. 1. de tempor. ordin. can. ſi iubet, 26 q. 6.
c c. aqua per epiſcopum, c. 9 de conſecrat. eccleſia, vel altar. l. 6. Decretal. tit. 40. can. nemo, de conſecrat. diſt. 1.
d tit. de tempor. ordinatio, & tit. de ordinatis ab epiſcop. qui renuncia. epiſcopatui 75. diſt.
e ca. prælatus, ca. ab extranea, 21. d. tit. tua, 23 d. ſi ca. latet, in fine, c. 5. de clerici non reſidentib. 3. Decretal. tit. 4.
f ca. aliàs, 95 diſtinct. can. ſi. ubi ſanctos, 26 q. 6.
g can. 1 & ca. manus, de conſecratio diſtinct.
h ca. dilecti, 11 q. 3.
i c. ſicut autem, de ex cell. prælator. Cir. vnis, ſin. de reb. eccleſ. non alien.
k c. ad audientiam, in 1. in fine de eccleſ. ædificand.
l cap. propter eccleſiaſticos, 12. d. diuin. & in legib. Francis Caroli Magni, lib. c. 13.
m can. ſcriptum, can. ſtatuto, can. denique, can. placuit, can. de illis, 6. q. 3. can. per ſingulas, ca. ſuluo, can. ſi autem, can. archiepiſcopus, ca. conqueſtus, 9 q. 3. cap. 1. de offic. ordinar.
n c. conquerente, de offi. & poteſta. Iud. ordinar. & ibi ſanè interpretes.
o ca. ſi autem vobis, & can. abſit, 11. q. 3. Datus Ignatius, epiſto. 5. & 6 Deutero. cap. 17.
p Eccleſiaſtic. 7. & 1. ad Timo. 5. can. eccegu, 95 diſtinct. can. nos 3 diſtinct.
q can. cùm ex iniuncto, de hæc cit. cap. cum & plantato, de priuile.
r capit. irrefragabili. & c. licet, de offic. ordinar.
s ca. vnic. 18 q. 2.
t ca. conſtituit, 24. q. 3. c. quæritur, de verb. ſignifi.
v can. ſi dil genti, de foro competen. lite per totam, 6. q. 3.
x capit. ſi epiſcopus, de ſent. excom. in Sexto vbi generatim numerat caſus epiſcopales.

* cap. cùm inter vos, & cap. quanto, de conſuetud. z tota 3 5 quæſtio. 7. a c. cùm canonici, & capit. olim, de cenſib. ca. placuit, 10 quæſtio 3. b can. nobis, can. conceſſo, & can. placuit, 12. q. 2. c ca. cùm ſuper, de ſepultur. c ca. quatuor, & ca. c. redditibus, 12. q. 2. & cap. decernimus 10. q. 1. d ca. placeat, can. priſtis can. vnic, 10. q. 3. e can. decernimus, can. de his, can. antiquos, 10. q. 1. c. 1. 2. c. certificari, de ſepultur. f c. cum Apoſtolus, 5. inhibemus, de cenſib. capit. 1. §. fin. vt eccleſiaſtic. benef. ſine quaque diminutione conferantur, can. cauendum, 10. quæſtio 3. g Matth. 28. 18 q. 1. c. 1. obiuto, 61. diſt. can. Deuterium, & can. legenda, 10 q. 3. h can. epiſcopus, 67 diſtinct. ca. ſecta, 15. q. 1. c. 1. de hæret. in Sexto. ſupplatib. Caroli Magni, c. 4. k nouel. 123. l l. 1. de epiſcop. audiend. m Caſſiod. lib. 9. Variar. epiſto. 5. n Meyerus, lib. 1. Annal. Flandr. ad eo annum. o Sigiſmundus Liber Baro, in Commentarijs rex Moſcouitarum.

piam mali machinetur, de diuinationibus, incantationibus, venenis, de contentionibus propter hæreſim vel fornicationem ſuſceptis. De Sodomitis, ſacriegiis, mortuorum ſpoliatoribus, qui ab imaginibus & ſtatuis ſanctorum amouerint, de iis qui canem, aut em, aut aliud animal immundum in ædem ſacram duxerint, aut comederint: hiſque pœnas imponunt, aut ſi filius parentes ſororéſque acrius increpauerit, item menſuras rerum ſingularum ordinare ſtatuéréque debent ex concilio Toletano 3. cano. 16. epiſcopi cum iudicibus ſecularibus idola deſtruere debent, & in cano. 17. de iis qui necarunt filios cognoſcere. Apud nos etiam plura ſunt, de quibus iuriſdictio ad epiſcopum pertinet: verùm de ea alibi dictum eſt [a].

a dixim⁹ in lib. artis Iuris, c. 1.

In ſymbolum dignitatis & poteſtatis huius, baculus paſtoralis datur [b]. Vti Moſi & Aaroni virga [c]: accipit autem à ſuperiore ſummo pontifice, qui tamen non fert baculum, cùm ratione, cuius meminerunt vt de baculo dato à D. Petro D. Martiali Hiſtoriæ [d], tum etiam quia is à nullo homine, ſed à Deo accipit poteſtatem [e]. Hic baculus vncus eſt ex more Romanæ eccleſiæ, rationéſque traduntur, vt ea poteſtate in Dei eccleſiam morioſi & gentiles trahantur, & delinquentes inuiti cogantur ad mentem redire [f]. Item quia pedum incurnum non lædat oues, ſed in viam redire ſine læſione cogat: eſt tamen paſtoralis baculus cruciatus apud Ruthenos [g]. Apud Vtopienſes inſulanos loco baculi præfertur cereus [h], vt arbitror ſymbolum bonæ vitæ, quæ aliis in epiſcopo prælucere debeat. Datur & annulus epiſcopo tanquam ſponſo eccleſiæ [i]. Mitra quoque vel cydaris bicornis, vt ſcientiam vtriuſque teſtamenti capitis ſui eſſe ornamentum cognoſcat: & aliquo modo metuendus populo videatur. Quemadmodum legimus Moſis faciem cornutam viſam, cùm de monte deſcenderet [k]. Apud Moſcouitas archiepiſcopi, epiſcopi, & abbates, mitras nigras, & rotundas ferunt: ſolus autem epiſcopus Noruogardenſis albam bicornē more noſtro [l]. Flammines quoq; apud idololatras Romanos habebant pilea [m], & æſtate filo caput cingebant, quia eo nudato incedere nefas habebatur [n]: quemadmodū & ſacerdotes augures lituo vtebantur [o], id eſt, baculo incuruo, de quo Cicero, *quid lituus iſte veſter, quod clariſſimum eſt inſigne auguratus, vnde vobis eſt traditus* [p]? Conceduntur ex epiſcopo ſandalia, quæ vigilantiſſimam gregis curam ſignificant: item veſtis linea ſumma, quæ puritatem: chirothecæque, quæ manus ab omni humana contagione cōſeruandas eſſe admonent. Eſt & ſuperhumerale, cū myſterio, & reliqua ornamenta, quæ & in lege antiqua ſacerdotibus erant myſtica [q].

b ca. diſciplina, 45. di ſtinct.
c Exod. 4.
d
e textus cum gloſſ. in c. 1. §. fin. de ſacra vnctio. lib. 1. Decretal. tit. 15. C.
f gloſſ. penul. in dicto cap fi. c. vnic. de ſacra vnctio.
g Sigiſmun Liber Baro in reb. Moſcouitarum
h Thomas Morus, li. 2 Vtopiæ.
i can. ſicut vir, 7. q. 1.
k Exod. 34.
l Sigiſmūdus Liber. Baro, commentarijs de reb. Moſcouitarum.
m Aulus Gellius, lib. 5. cap. 8.
n Plinius, lib. 3. c. 12.
o Liuius, in 1.
p Cicer. 1. de diuina-
q Exod. 28.

Quia igitur epiſcopis cura gregis dominici per partes fuit diſtributa, cum fiducia tantæ probitatis, placuit & maioribus, vt quilibet epiſcopus ſuo muneri ſumma fide inuigilaret, & ne ordinē turbaret decretū, in alias prouincias tranſeundo. Vt enim coniugiū corporale nō poteſt ab homine, vtà Deo coniunctū ſeparari [r], ſic nec coniugiū ſemel cū eccleſia ſua ab epiſcopo initū niſi ex cauſa & à ſum. pontif. ſolum, vt nec patriarchæ id liceat [s]. Decretum autē eſt in ſynodo Nicena de non transferendis epiſcopis, vt occaſio etiam ambitus in eccleſia præcideretur, quòd multa ex prenſatione competitorum euenirent mala [t]. Et ſub Theodoſio, epiſcopi omnes vnà cum Nectario conſtituti Conſtantinopoli, ſenatuſconſulto cauerunt, vt Nicenæ ſynodus decretum certum eſſet, & iuxta antiquos canones epiſcopi in eccleſiis ſuis manentes, non temerè in aliarum diœceſiū fines tranſirent, quod anteà facilè fiebat propter perſecutiones [u]. Cæterùm canon de epiſcoporū in alias parœchias mutatione, μετάβασιν, ὁ μετάθεσιν, id eſt, tranſitionem, non mutationem epiſcoporum prohibet. Tranſitio eorum eſt, qui per arrogantiam, fortè miſcendarum rerum gratia in thronos inſiliunt, quæ inhibetur, non legitima tranſlatio. Nam & primus apoſtolorum Petrus eccleſiam Romanam gubernauit tranſlatus, & alij plures tranſlati licitè, quos refert Nicephorus Calixti [v], & Socrates [x]. Epiſcoporum reperiuntur ſpecies, eorū, qui titulari, &

r cap. 19. diui Matth
s c. 2 & 3. de tranſlatione epiſco. libr. 1. Decretal. tit. 7. commendum ea. quamuis, 3. q. 6 ea. mutationes, 7. q. 1.
t c. 1. conſtit de tranſla epi.
u Nicephor. Calix. lib. 12. c. 19.
x Nicephor. Calix. li. 12. c. 15. Socrat. li. 5. Hiſto. tripart. c. 23.
v Nicepb. Calix. lib. 14. Hiſtor. eccleſ. c. 39.
x Socrates in hiſtoria tripartita libr. 3. c. 8.

44 & chorepiscopi appellātur. Ambulatorij etiam apud nos, & vt vocantur portatiui reperiuntur episcopi, titularios vocat Synodus Tridentina: ij enim verè episcopi assecuti sunt dignitatem & potestatem & titulum. Verùm non potiuntur fructibus sui beneficij vel suæ ecclesiæ, episcopali sede ab Agarenis occupata. Ambulatorij & mobiles dicti episcopi, quòd veluti à propriis exules, possint vbicunque peruenerint consentiente loci episcopo, & eo delegante, munus episcopale obire. Potest namque quidem episcopus in sua sede, quæ iurisdictionis sunt cuilibet delegare, etiam non episcopo,
45 at quæ ordinis sunt, non potest nisi episcopo [a]. Quare hic episcopus titularius, poterit, vt delegatus ea quæ ordinis sunt vice episcopi in episcopatu alieno peragere, veluti clericos ordinare, virgines, aut chrisma consecrare, & reliqua, quæ ministerium exigunt consecrationis perficere. Episcopatus isti titularij retinent prioris status vmbram, & eos quibus cō feruntur impellunt quodammodo, si zelo Christianæ fidei teneantur, eò vbi sunt proficisci, vt experiantur, si quid ex grege possint vel restituere in pristinā salutem, vel si qui adhuc inibi sint, si liceat eò proficisci, in fide conseruēt
46 ac nutriant. Et meo iudicio non alia ratione conferri debent isti episcopatus, nec aliis, quàm operariis pro vinea domini mori paratis: Alioquin enim mihi videtur valdè ambitiosus, & iniuriam ecclesiæ Dei irrogare, qui prohibitam μετάβασιν, & transitionem in alienos episcopatus prætextu speciosi ti-
46 tuli, aucupatur, nullomodo de grege, quem desiderauit, sollicitus. Chorepiscopi, Græcis χωρεπίσκοποι, erant vicarij ab episcopis in aliquem locum diœcesos missi, vt notat Budęus ex Basilio [b]. De istis Damasus Pappa tractat [c].
47 Erat illis officium cum episcopis commune ferè in omnibus, dempto quòd erigere altaria non possent, nec ecclesias consecrare, nec per impositionem manuum fidelibus baptizatis, vel conuersis hæreticis, paracletum spiritum tradere, non chrisma conficere, non baptizatorum frontes chrismate signare, non publicè quemquam pœnitentem in missa reconciliare, authore Leone sum. pontif [d]. De Chorepiscopis, concilium sub Carolo Magno Aquisgrani habitum, Ancyrense statuit, ne quicquam facerēt absque licentia episcopi, in cuius essent diœcesi [e]: quod & in concilio Laodicensi statutum est [f]. Meminit & concilium œcumenicum Chalcedonense, ne Chorepiscopi, vel alij episcopi ecclesiasticiue muneris participes, pretio vel nundinatione fiant. Quod Gennadius patriarcha Constantinopolitanus rursum synodali constitutione firmauit [g]. Is floruit circa annum domi. 470. vt ait
48 Trithemmius [h]. Ante eum tamen inuenio Damasum Hispanum sum. pont. qui cathedram conscendit anno domini 368. Chorepiscopos iam improbasse, crescentibus iam titulis clericorum [i], decreuitque tamen, ne quid Archidiaconi, quos vocabant Chorepiscopos, aliquid moliantur contra episco-
49 pos [k]. Extat apud Gregorium Nazanzenum iuramentum & votum episcopale, quod omni speciei episcoporum maiorum & minorum commune est, & Christianorum, incipiens.

ὤμοσα τὸν λόγον αὐτόν, ὅ μοι θεός ἐστι μέγιστος
ἐξ ἀρχῆς ἀρχή, πατρὸς ἀπ' ἀθανάτου, &c.

Cuius summa est, vt iuret se fidem rectam seruaturum, non desideraturum sedem magnam, non quæsiturum opem aliundè, quàm à Deo, humanam. Quod fecisse semiarianos notat Epiphanius, dum ait, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν σαρκὸς δεξιὰν Κωνσάντιον τὸν βασιλέα, καὶ ὑποκρινόμενοι τὴν βασιλέως δεξιάν. Habentes secum carnis dexteram Constantium imperatorem, & per assimulationem præferentes, principis dexteram. Iurat insuper se secundis rebus in superbiam non iturum, nec malis cessurum, iura inter iudicandum seruaturum incorruptè, se victurum sine inuidia, sine ira, sine detractione, sine inertia, sine odio, sine vltione propria inimici: quod pauperes vacuos non sinet abire, quod verbum Dei prædicabit.

a c penul. de consecrat. ecclesiar. ap. Gregor.

b Budæus, in Commenta. linguæ Græcæ.

c Damas. Pap. in epist. 4. in volumine consiliorum.

d can. quamuis. 62. distinct.

e in legib. Francicis. c. 19.

f concilio Laodicensi, ca. 37.

g Lib. 2. Iuris Orientalis, in Gennadij constitutione.

h Tritem. de scrip. eccles.

i can. Chorepiscopi, 49. distin.

k Sigiber. & Isidorus, in consil.

De Abbatibus. Cap. 13.

Tota 18. caus. in 2. parte Decreti Gratiani.

1 *Abba vox quid, & vnde.*
2 *Abbatis appellatio quando primùm cœpit.*
Hilario Anachoreta primus monachus, eod.
D. Antonius, eod.
3 *Abbatis nomen superbè vsurpatum, & reprehensum.*
4 *Abba nomen dignitatis, & præpositura.*
5 *Archimandrita quis.*
6 *Hetæriarcha quis dicatur.*
7 *Abbatum distinctiones ratione exemptionis regulæ commendæ, & varij ordinis.*
8 *In abbates qui possunt eligi.*
9 *Abbatissæ ex quibus eligendæ.*
10 *Abbatissarum quæ debeat esse ætas.*
11 *Ad abbatias rex Galliarum nominat.*
12 *Abbatis & abbatissæ electionis confirmatio ad quos pertineat.*
13 *Abbates benedici debent intra annum post electionem.*
14 *Abbatis, & episcopi differentiæ.*
15 *Abbates benedicti suos monachos benedicunt, dummodo sint presbyteri.*
16 *Abbatialis dignitatis ratio, & finis, & potestas, seu iurisdictio.*
17 *Abbas aut monachus non intersit nuptijs, non suscipiat de baptismo.*
18 *Abbatissa sola non alloquatur virum, non velet virgines.*
19 *Abbatissæ quæ liceant, & prohibeantur.*

SVSPICANTVR quidam, Abba vocem, primam esse ex 1
qua prodierit pappa, mutato b. in p. & sublata prima vocali a.
Hebræi vocant patrem אב ab. cui nomini Chaldæi & Syri suo
more addunt in fine א a. vnde factum אבא abba [a]. Titu- 2
lus hic & forma appellationis ex Anachoretis primùm cœpit
frequentari in Christiana religione. Scribunt namque So-
zomenes [b], D. Hieronymus [c], & alij [d], Hilarionem Anachoretam in saltibus
Thebaidis Syriæ primùm floruisse monachum, à quo plures viuendi formu-
lam accipientes, eremi cultum in cœtum trāstulerunt. Vixit & D Antonius
in Thebaica regione Aegypti, & inibi condidit monasterium. Hunc innu-
meri posteà secuti sunt, qui suos duces & præpositos nomine patrio abbates
dixerunt. Fuit hoc nomen primùm tributum monachis, & solitariis vene-
rationis causa ab iis, qui se tamquam filios edoceri & haberi nouerant, po- 3
steà tamen in ambitionem apud quosdam degenerauit, vt quondam etiam
fastidita superbia eorum, qui volebant vocari rabi. In quos inuehitur, super-
biam detestatus D. Hieronymus, dum ait [e]: *Cùm autem abba, pater, Hebræo ser-
mone Syrioque dicatur, & dominus noster in euangelio præcipiat nullum patrem vocan-
dum nisi Deum* [f]: *nescio qua licētia in monasterijs vel vocemus hoc nomine alios, vel vo-
cari nos acquiescamus.* Loquitur enim de iis, qui nulla cura aliorum donati, 4
nullis præpositi se ita nominari desiderant. Trāsiuit nāq; hoc nomē in digni-
tatem & præposituram monachorum, quod idcirco ab aliis quàm à præposi-
tis certis vsurpari verè sine stultitia vel gloriola nequit: sollicitudinis potius,
quàm honoris appellatio [g]. Dictus itaque olim abbas prisco nomine Græcis

a D. Marci. 14. ad Roma. 8 ad Gala. 4.
b Sozomen. libr. 5. c. 10.
c D. Hierony. in vita Hilarij.
d Polydor. Virg. libr. 7 cap. 1.
e D. Hierony. in epistolam, 4 ad Galat. cap. 4.
f D. Matthæi, c. 23.
g gloss. in c. tuam, ad verb. non ascēdat, de æta. & qualita.

ἀγὶ

ἀρχιμανδρίτης archimandrita [a], quo tempore tyranni perſequebantur Chriſtianos, qui metu eorum in ſyluas & eremum ſecedebant, & in ſpeluncis quæ μανδρία dicuntur, ſe continebant [b]. Quare retento hodiè nomine, ratione ſolitariæ vitæ, quam eligunt illi quibus præſunt abbates, archimandritæ dicuntur: item & ἑταιρεάρχαι hetæriarchæ. Siquidē apud Suidam ἑταιρεάρχης dicitur, ὁ τῆς ἑταιρείας ἄρχων, princeps ſodalitij. In prouinciali Romano eccleſiarū, traditur monachorū ordines S. Baſilij caput vocari archimandritā. Abbatū alij exēpti à poteſtate epiſcopi diœceſeos, alij ei ſubditi, alij regulares, & tales omnes eſſe debent ex regula monaſterij, alij commendatitij, qui ſeculares clerici, in commendam abbatias habentes. Atque abbatum tot varia nomina, quot ſunt ordinum quibus præficiuntur nomenclaturæ. Eliguntur iure abbates, vel ordinantur illi tantùm, qui in regula eius aſceterij competenter inſtructi fuerint [c]: quò fit, ne laici huius dignitatis ſint capaces, nec ſeculares clerici aut presbyteri [d]. Cùm alioquin beneficia regularia dentur regularibus, ſecularia tantùm ſecularibus [e]: niſi per commendā ex gratia ſummi pontificis aliter ſtatuatur, vt ſuo loco dicemus, Deo fauente. Vnius monaſterij abbas vnus tantùm eligitur [f], vt ſtatutum eſt in concilio prouinciali, etiam Epauneſi tempore Gelaſij Pappæ, & Sigiſmundi Regis. Et in concilio Cabilonenſi, ne duo vnius monaſterij eſſent abbates [g]. Poſſunt & eligi in abbatiſſas monaſteriorum veſtalium ſeu virginum ſacrarum, fœminæ, & vna ex veſtalibus eius ordinis, cuius eſt abbatia, per alias veſtales iure [h]: eáque habebit iuriſdictionem in ſibi ſubditos [i], qualem abbas in ſua abbatia [k]. Eligitur illa præpoſita non minor annorum quadraginta [l], & quæ poſt profeſſionem annos octo laudabiliter vixerit, nec tamen vna duobus monaſteriis præficitur: & ſi ea quæ eligitur aliam habeat abbatiam, tenetur intra ſex menſes, alteram emancipare & eiurare ex concilio Tridentino [m]. In ætate porrò olim variatum eſt: nam aliquando ſexagenaria [n], aliquando triginta annorum [o], aliquando 25. eſſe debuit [p]. Iure Gallico vt epiſcopatus, ſic abbatiæ ad nominationem regiam pertinent, eneruata electionis antiqua formula [q]. Confirmatio electionis abbatum & abbatiſſarū, ſi monaſteria exēpta ſint à poteſtate epiſcopi diœceſani, à ſummo pontifice [r]: alioquin monaſteria, vt reliquæ eccleſiæ diœceſeos iure communi ſubſunt epiſcopo, & correctioni & diſpoſitioni eiuſdem [s]. Et ipſe abbas, ſi criminis reus inueniatur, ab epiſcopo deponitur, etiam inuito conuentu [t]. Neque is inconſulto epiſcopo eccleſiæ ſuæ res alienat [v]. Et generaliter monaſteria omnia ſubiiciuntur, ſicut & eorum eccleſiæ, epiſcopo in lege iuriſdictionali [x], quanquam non ſubiiciantur legi diœceſanæ in his quæ iure monaſterij ex facultatibus & bonis piorum offeruntur [y]. Liquet autem ex iuris pontificij deciſionibus, in quibus eximuntur abbates & monaſteriorū eccleſiæ, à pontificis diœceſani poteſtate [z]. Tradunt etiam, eccleſias illorum ſeculares, legi diœceſanæ epiſcopi ſubiici [a]. Abbates confirmantur, & benedicuntur poſt electionem intra ann. [b] loco conſecrationis epiſcopalis [c]. Quamuis epiſcopus, & abbas in hoc differant etiam cum aliis multis, quòd electus & confirmatus in abbatem, antè benedictionem acceptam dicitur abbas [d], & ideò beneficia electi & confirmati in abbatem, poſt adeptam pacificam poſſeſſionem vacant ante benedictionem adeptam [e]. At epiſcopus ante conſecrationem, non vocatur epiſcopus, ſed electus [f]: & poteſt retinere beneficia priora vſque ad conſecrationem, vel donec tempus conſecrationi conceſſum lapſum fuerit [g]. Iure conſuetudine ceſſante & priuilegio, abbates benedici debent ab epiſcopis proximè ſuperioribus priusquàm illis liceat ſuos monachos benedicere [h], niſi epiſcopus ter requiſitus, ſeu interpellatus, recuſaſſet benedicere [i]. Benedicunt autem & illi ſuos

a Duos reddentes §. omnes, de Summa trinit.
b Ad Hebræos, c. 11.
c officij, tit. c. 38. de clerico ap. Greg. quæ ſcientia requiratur in abbate tradit Gloſſ. in §. deinde, de elect. in prag ſanctione.
d c. cùm ad noſtrā, & c. cùm in magiſtrū, & c. cùm cauſam, de electio.
e c. cùm de beneficio, de præbend. in Sex.
f can clericus, 21. quæſtio. 1.
g concil Cabilonēſ. can. 25.
h c. indemnitatibus, de electio. in Sex.
i c dilecta, de primileg. ap. Gregor.
k c. ne ſuadic.
l can. nullo, 78 diſt. §. prebyteros, & ſequentia de ſanctiſſimis epiſcop. collat. 5. can. ſi quis, de accuſſat. de epiſcop. & cler. C.
m in concilio Tridentino, ſeſſione 9. in canonibus de regularibus, can. 7.
n can. mulieres, 20. quæſt. 1
o c. indemnitatibus, de electio. in Sex.
p c. cum in cunctis §. inferiora, de elect. ap. Gregor.
q titulo de regia ad præſlaturas nominatione in concordatis.
r c. cùm monaſterij, cap. 13. de electio. apud Gregor. c. ſi abbatem. eod. tit. in Sex. c. cùm venerabili de conſuetu.
s cano. abbates, 18. q. 2.
t can abbas, & can. ſi quis abbas 18 q. 2.
v can. abbatibus, 21. quæſtio. 2.
x c. conquerente, & c. dilectus, de offic. ordinar. can. cognouimus, & ca. hoc eſt tum, can monaſteria, 18 q. 2. can interdictum, 16 q. 1.
y ca. cum pro vtilitate, 16. q. 1. can. ſi ex laicis quiſpiam, 16. q. 1.
z ca. ſeruitij, 18 q. 2.
a 1. can de jur. & ca. antiquos canones, 10 q. 1. can. ſtatuimus, 12. q. 2.
b Clem. 2. §. ſtatuimus, de ſta monacharum.
c cap. 1. de ſupplen. neglig prela non. in Clementina 2. de ſtat. regul.
d dic. c. 1. de ſuppleñ. negl. prælator. c. ire minimus, de accuſatio.
e c. de multa, de præben.
f c. vna, & c. noſtri, de

g quæ ſanctè præſcribuntur, conſen. c. 1 niſi ſpecialis de autho. & vſu pallij. g c. cùm in cunctis, de præbend. glo. in c. ſi gratioſe, de reſcr. in Sex.
h Leonian. de electio. & reſeruatio. in pragma. ſanctio. i cap. 1. de ſuppleñ. neg. prælz.

monachos,

monachos, si ipsi sacerdotes sint, non aliter, & iuxta sextam synodum[a], suis monachis primæ tonsuræ & lectoriatus ordines conferunt. Benedicere tamen publicè populo non possunt, hoc enim illorum excedit potestatem: De qua, & de cura abbatis videto apud Innocentium 3.[b] Gregorium 9.[c], & Alexandrum 4.[d] Finis & rationes institutionis huius prælaturæ eiusdem 16 generis, ratione monasteriorum & monachorum erunt, cuius sunt quæ episcopalis dignitatis erga diœcesim. Habet enim abbas & iurisdictionem in suos monachos, si adulterium commiserint, si peculiare habuerint, aut furtum fecerint, vt emendet & puniat, vel episcopo suo vel archidiacono puniendos deferat; ad hoc enim institutus est, vt sui regularis gregis curam gerat, vel ipse in monasterium pœnitentiæ peragendæ causa truditur ex sententia concilij Antisidorensis[e]. Videtur enim qui officium suum conniuet, & vitia dissimulat, particeps scelerum esse, & nolle in aliis quæ ipse gerit castigare: cùm tamen abbas exemplar & vitæ probæ monachis esse debeat omnino à vulgaribus & secularibus, non tantùm vitiis, sed etiam congressu alienus. Quamobrem & eodem concilio Antisidorensi veritum est, ne 17 abbas aut monachus intersit nuptiis[f], ne de baptismo filios suscipiat[g], id est, ne sit pater spiritualis lustricus. Abbatissæ quoq; cum monialibus regulariter ideo viuere debent, vt placuit Moguntiacæ synodo[h], & ab omni malo & mali suspicione abesse: & ideo allocuturæ aliquem, comitem vetulam 18 monialem habere debent[i], & solicitudinem vt honestè, & religiosè sibi commissæ viuant, ei namque velatæ & Deo consecratæ commissæ sunt. Illa tamen virginem vel viduam velare non potest: quod si fecerit, excommunicatur, in decretis Euthiciani Pappæ[k]. Quæ possit facere abbatissa, & quæ non permittantur, & in quibus minor eius sit potestas, quam abbatis, vide tractatum, per glossam, & interpretes, & in textu c. dilecta filia, c. 12. de maioritate & obedien. apud Gregor.

a c. cùm contingat, c. 11. de æta. & qualita. lib. 1. Decretal. titu. 14. can. quoniam videmus, 69. distinct. 6.
b Inno. 3. in cap. cùm ad monasterium, cap. 5. de stat. monach. libr. 3. Decretal. titu. 35.
c cap. si de regula. & transeũ. ad religio. lib. 3. Decretal. tit. 31.
d c. Abbates, c. 4. de priuil. in Sex. lib. 5. titul. 7.
e can. 23. concil. Antisidor.
f can. 24.
g eod. conc. Antisid. can. 25.
h in Moguntiaco cõcilio. can. 13.
i can. definimus, & can. in decima, 18. q. 2.
k can. statuimus, 20. q. 2. eah. prædicandum, 20. q. 1.

De Monachis. Cap. 14.

De stat. Monach. Lib. 3. Decretal. tit. 35. Lib. 3. Sex. tit. 16. Lib. 3. Clement. tit. 10. In Decreto Gratiani, per totam causam, 16. 17. 18. 19.
De regul. & transe. ad relig. Lib. 3. Decretal. ti. 31. Lib. 3. Sex. titu. 4. Lib. 3. Clem. tit. 3. Lib. 3. Extra. commu.
De religios. domib. Lib. 3. Decr. titu. 36. Lib. 3. Sex. titu. 18. Lib. 3. Clem. titu. 11. Lib. 3. Extrau. commu.

1 *Continuatio capitis ad superiora.*
2 *Monachi nomen quid significet.*
3 *Monachi finitio.*
4 *Solitudo per se sine Dei contemplatione ad rabiem ducit, & periculosa. Dæmones in solitudine insidiantes. eod.*
5 *Populus & turba à prudentibus vitari debent.*
6 *Solitudinis non otiosæ præconium, & vtilitates.*
7 *In solitudinem sapientes etiam Ethnici se coniulerunt, vt Pythagorei, Plato, Pyrrho, Eleus, Sylla.*
8 *Sacerdotes ethnicorum solitarij.*
9 *Monachorum tria genera in Aegypto.*
10 *Eremitæ qui, & quales.*
11 29. *Testari non possunt monachi regulares, eremitæ possunt.*
12 *Eremitæ qui diu latuerunt inuisi, Accepsemas, Pior, Didymus, Paulus, & 14.*

13 Si

13 Simonis de columna eremitæ mirum.
14 D. Antony austera eremitica vita.
15 Cœnobitarum monachorum institutiones.
Benedictus Nurcinus. eod.
16 Monachi, & fratris quibusdam differentia.
17 Monachi qui fieri possint.
18 Monachus quando possit ab vna in aliam transire regulam.
19 Monachi à quibus recipiantur.
20 Monachi probationis tempus, & professionis solemnitas.
21 Monachi professio expressa & tacita.
22 Monachi ætas quæ esse debet.
23 Monachus fieri non potest demens.
24 Monachos facit paterna deuotio, sed ne infantes indeuotos verendum.
25 Monasticæ professionis vota generalia.
26 Proprietatem rerum eiurant ecclesiasticæ personæ.
27 Paupertatis votum omnium clericorum.
28 Monachi peculium non debent habere.
29 Monachi & clerici maioris ordinis castitatem vouent.
30 Castitatem vouent ecclesiasticæ personæ.
31 Nuptiæ monachorum, aut monacharum professarum nullæ, & detestandæ.
32 Castrati qui, & quando remoueantur à ministerio ecclesiastico.
33 & 36 Fœminæ ne ad claustra monasteriorum monachorum accedant.
34 Monachi non debent habere commatres.
35 Monachi ab instrumentis musicis abstineant.
Ne conuiuijs mulieres in monasterio adhibeant. eod.
36 Obedientiæ leges monasterijs seruandæ.

NON potest intercipi ordo, vt post abbates de monachis non dicatur: siquidem personæ istæ relatiuæ sunt: præpositus quippe monachorum, abbas: quamuis & monachus etiam alterius nominis alij præpositi dicantur, vt priores, ministri, vicarij &c. Monachus nomine μοναστὴς est, id est, solitarius, vt μοναστρία, solitaria, μόνος solus, μονὰς vnitas: vnde μοναχός, ἐκ τῆς παραγωγῆς, deductione facta ex μόνος & εὐνὴ, & vt alijs placet, ex μόνος & ἄχος, à tristitia & solitudine, quasi sit solus tristis [a]. Etenim sine solitudine, & qui intra claustra non se continent, monachi non dicuntur, nec viuere vt tales, non secus quàm pisces sine aqua, possunt [b]. Vitare enim debent, vt vita nomini conueniat, hominum frequentiam. Quamobrem, monachus diffinietur, vir solitariam vitam regula quadam sancta definitam secutus, vt Dei obsequio, & rerum diuinarum meditationi liberius inseruiat. Hæc finitio genus continet vitæ solitariæ, sed reliqua differentiã constituunt inter vitam solitariam aliis de causis electam, & monachismum Christianum, qui cum solitudine habet diuinum ministerium, & iucundam in Deo vitam: alioquin enim si ea desit, verendum est, ne in rabiem & desperationem solitudo desiliat. Homo sociale namque animal [d]: & mala facilè persuadet iniucunda & tristis solitudo, nulli negotio virtutis intenta. Ideo enim, inquit Seneca, lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine malè vtatur [e]. Nec vir magnanimus solus potest omnia exequi, sicut non solent planetæ, nisi geminentur, aliquid moliri [f]. Vt & Deus dixit, bonum non esse hominem esse solum [g] & Ecclesiastes, *vt homini soli, qui cum ceciderit, non habet subleuantem* [h]. Et sentiunt Hebræi maximè omnium Dæmones noxios, quos ipsi מזיקים mizekek nominant, tum maximè insidiari, cùm homo solus

a vt in ca. placuit, 16 q. 1.
b dicto can. placuit.
c ca. si cupis, 16. q. 1.
d Aristoteles, 3. politi cap. 4.
e Senec. lib. 1. epist. epist. 10.
f Iesus de Mayno, in epitalamio Blanchæ Mariæ Augustæ.
g Genes. 2.
h Ecclesiast. cap. 4.

ſolus eſt. Sicq; Rabbi hannina filius Hachinai dicit. *Qui euigilat in nocte, quæque ster facit ſolus, & auertit cor ſuum ad vanitatem, ſeipſum reum facit mortis.*

a In libro, qui inſcribitur pirke abot. ſeu capitula patrum, capit. 3. Sicque ſe habent verba Hebraica [a], הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה, quæ ſic leguntur, hanegor belaielah, vehamehalec bederec iehidi, vchamiphanch libo lebatala horet ze mith haieb benapheſco. Qua ratione etiam ex eremo ſolitarij rectius in monaſteria & cœtus congregati ſunt, legibus viuendi præſcriptis, à prudentioribus, retenta ſancta ſocietate, & ablegata curarum & hominum ſeculo inſeruientium familiaritate & frequentia. Nam & turbæ & populi conſortium prudentioribus 5
quibuſcunque vitandum eſt, dum nec inde quippiam commodi hauriat, nec vtilitatem eis conferre poſſunt: vnum exemplum luxuriæ aut auaritiæ mali multum facit: conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit: vicinus diues cupiditatem irritat: malignus comes quamuis candido & ſimplici, rubiginem ſuam affricuit. Quid tu accedere his moribus credis, in 6

b Seneca, epiſtol. 7. lib. 1. epiſtolarum. quos publicè factus eſt impetus? neceſſe eſt, inquit Seneca [b], aut imiteris eos, aut oderis. Et, vt Menander ait, ὡς ἥδιόν τοι τὸν μιξόπτωχον τὸν φαῦλον ἐχειν, *quàm bona ſolitudo eſt, qui malos odit.* Hincque prodiit illud Pythagoreum λάθε βιώσας.

c Plutarch. libello de eo ſingulari. Quod etſi non ſemper aut in omnibus non approbarit Plutarchus [c], aliter tamen placuit Poëtæ qui ait, *Benè vixit qui latuit.* Platonicorum philoſo- 7

d Cælius Rhodig. li. 23. c. 30. phorum conuerſatio in lucis erat, vt Pythagoreorum ſolitudo inſignis [d]. Firmat id Porphyrius, *Sapientes*, inquit, *diligenter olim omnia deuitabant, quæ animam corpori affigere poſſent.* Sic Pythagorei & ſimiles ſapientes, partim ſe in ſolitudinem receperunt, partim in lucis templiſque viuebant, vndè procul turba omnis ſubmoueretur. Plato elegit academiam inhabitandam, agrum non modò ſolitarium & ab vrbe ſemotum, ſed etiam vt ferunt inſalubrem. Alij verò oculis minimè pepercerunt, quò contemplationem intimam, nullis interpellatam & perpetuam conſeruarent [e]. Solitudo ex ſententia D. Auguſtini menti neceſſaria eſt [f]. Et ad philoſophiam ſecundum D. Chryſoſtomum [g] neceſſaria. Quia, vt notat Marſilius Ficinus, ſolitudo, philoſophantibus non tam remiſſio mentis, quàm intentio eſſe ſolet [h]. Solétque dicere quod Scipio maior vſurpauit [i], *Nunquam minus ſe eſſe otioſos quàm cum otioſi, nec minus ſolos, quàm cùm ſoli ſunt.* Et prædicant, vt author eſt Heſychius [k] Illuſtrius, Pyrronem Eleum Anaxarchi comitem, ſolere ſolitudines & receſſus captare, rarò domeſticis videndum ſe præbendo, idq; feciſſe ab eo tempore, quo Indum audiuerat Anaxarcho exprobrantem, obiicientémque, quòd alium neminem virtutem & bonum doceret, ipſe aulas regum colens atque frequentans. Sylla, quem ferunt ad omnia fœliciſſimũ, & tantum proſperitatis quantum concupierat adeptum, voluit ex tyranno ſponte fieri priuatus: & ob id ad ſolitudinem & agreſtitatem declinauit, profectus Cumas ad agros proprios, quo in loco maritima ſolitudine oblectatus [l]. Et Plato tradit ſacerdotes antiquorum ſeparatos ab omni turba, vitam 8
egiſſe [m]. Sacerdotes quoque Sicambrorum, qui poſteà dicti Franci, certis anni temporibus non in vrbibus, ſed in ſolitudine commorabantur, quibus & cibus parcus ingenij exercitatio ad diſcendum, curſus aſtrorum, carmináque & veterum hiſtorias continua [n]. Refert Philo Iudæus in Aegypto circum Alexandriã in colle terreno accliui, ſito ad ſtagnum Mariam, ſuo tempore viſas ſacras ædiculas, quas Samnea vocabant, ſeu monaſteria, vbi ſolitarij ſanctæ vitæ myſteriis darent operam. Et poſteà permulta de horum vita recenſet, quæ ſpeciem cœnobitarum deliniant, apud ipſum videnda [o]. Monachorum tria genera fuiſſe in Aegypto ſcribit D. Hieronymus, vnum 9
Cœnobitarum, quod illi *anſes* lingua vulgari & gentili dicunt; communiter viuentium aliud Anachoritarum, ab hominibus longè in deſertum ſecedentium, id enim quoque ἀναχώρησις ſignificat. Tertium eorum, quos ipſi ſuo idiomate *remeboth* dicunt, teterrimum & neglectum, quorum bini, terni,

e Porphyrius, libr. 1. de abſtinent. animal.

f D Auguſt. 17. tract. 2 expoſit. in euã.

g D. Chryſoſto. in D. Ioannem homil. 41.

h Marſil. Ficinus lib. 5 epiſtolarũ, ep. 9.

i Cicero, 3. Officio.

k Heſychius Mileſius. Illuſtrius, libro περὶ ἀνδρῶν.

l Appianus Alexandrin. lib. 1. bellorum ciuil.

m Plato in Timæo.

n Trithemius lib. 1. Breuiarij annalium hiſtoriæ Francorũ in 3. rege.

o Philo Iudæus, libr. de vita contemplatiua.

nec

10 nec multò plures habitant, arbitrio ſuo ſuáque ditione viuentes [a]. Antiquiores ſunt inſtitutione eremitæ, qui ſoli viuũt, horúmq; liberior vita & verè ſolitaria & ſinguláris [b]: nec legibus cœnobitarum tenentur, & propriũ poſſidere poſſunt [c]. Si qui tamen ex cœnobiis regularibus profeſſis regulam aliquam in eremum ſecedant, arctioris ordinis & vitæ erunt: retinent enim primam profeſſionem, cui vltra addunt profeſſionem eremiticam, dum tamen eam amplectantur ex conſenſu ſuorum prælatorum, qui eam concedere poſſunt [d]. Sic eremitæ ſimplices teſtari poſſunt, iſti cœnobitæ, & qui ex cœnobiis fiunt eremitæ, non poſſunt [e]. Proprium eremitæ eſt latere, ab omnium conſpectu procul abeſſe, vt ferunt Acceſemam in ſolitudine Cyri vrbis, in conclaui per annos 60. abditum latuiſſe [f]: vt & Prior in eremo Scytica Aegypti, poſt annos quinquaginta vix aſpici ſe à ſorore idque parumper paſſuſus eſt [g]. Et Dydimus cum nonaginta, annos vixiſſet, nulli hominum ad mortem vſque ſe conuunxit [h]. Simeon dictus de Columna, in columnis minoribus ſeptem annis, in maiori quadraginta cubitorum vitam egit triginta annis, atque cùm ſeptum circumcirca fieri mandaſſet, ferream cathenam viginti cubitorum comparauit, cuius initium quidem cuidam petræ maximæ appendit, alterum autem dextro pedi adaptauit, vt nec ſi vellet, abiret extra hos limites [i]. D. Antonius ſumebat panem, ſalem, & paululum aquæ, panem per tectum immiſſum bis in anno, neque ab eo quidem qui immittebat vel alio vnquam viſus, aut vllum cum eo aut alio aliquo colloquiũ miſcens: eráteq; omnis ad ipſum aditus lapidibus obſtructus, eamque viuendi rationẽ, per totos viginti annos tenuit, vt eſt author Athanaſius [k]. Vt & ex D. Hieronymo didicimus, Paulum alium eremum 16. ætatis ſuæ anno petentem imperante Decio, in ea totam vitam traduxiſſe, à nemine interim, niſi à D Antonio, idque ſub mortem ipſius vnquam conſpectum [l]. Conſtantinopolitana 6. ſynodo cautum eſt, canone 42. quoque, vt eremitæ qui in vrbibus vagantur inter viros & mulieres, vel habitum monachorum cæterorum ſumant, vel vrbe ſecedant. Cœnobitarum collegia ex diſperſis ſolitarijs inſtituit Benedictus Nurcinus in Vmbria Italiæ regione natus, quando ipſe ex eremo in Caſſinum venit montem, ruxta Sublatum, Latinorum opidum. Antea illi alibi erant, vt diximus, congregati per cœtus ſolitarij, quibus leges deſcripſit & deſcriptas ab alijs auxit Baſilius Magnus Cæſareæ Capedocum præſul, qui floruit circa annum domini 385. Alias conſtituit D. Auguſtinus. Sicque tribus formulis viuendi præſcriptis cœnobiis, à DD Baſilio, Auguſtino, & Benedicto, propagatæ ſunt ſacræ plures familiæ & ſodalitia [m]: quæ ſuperfluum eſt enumerare, quòd & nota ſint, & ea iam cumulatè tractauerit [n] Polydorus Virgilius, apud quem etiam legito de canonicis regularibus, carthuſianis, hieronymianis, carmelitis præmoſtratenſibus, crucigeris, & aliorum mendicantium, alteriuſque ordinis familijs [o]. De quibus etiam fuſius Bartholomæus Chaſſaneus [p].

16 Sunt quidam tamen qui monachi nomine vocari diffugiunt, quamuis ex inſtitutione monachorum ſint, & regulam profeſſi ſint, frenum ſibi laxantes, & fratres ſe dicunt, inter fratres, & monachos conſtituentes diſcrimen, & diuerſa eſſe monaſteria fratrum & collegiorum & monachorum putant [q]. Monachi fieri poſſunt ſeculares & clerici, etiam inuito epiſcopo, eo tamen prius conſulto, ſi eccleſias illius teneant [r]. Aliquando tamen in Gallia non licuit inter Francos libero homini ſe dedicare monaſterio, niſi conſulto principe. Nam aliqui in monaſterium tranſibant, non ſtudio pietatis, ſed vt pericula bellorum & ciuilium munerum functiones euitarent; aliqui, quòd opibus pollerent à callidis monachis circumueniebantur, illos veluti piſces in naſſam pellicientibus: proinde legitimis quoque teſtibus opus erat, ſi quis aliquid eccleſiæ donare voluiſſet [s]. Hodiè etiam iure pontificio ab vno in alium non licet diuerſum [t]

Aa tranſire

a D. Hieronymus in regula monachor. Franciſcus Sylueſtr. in Commentar. ad Gryphum Auſon.

b can. qui verè, 16. quæſt. 1.

c dicto can. qui verè, & can. perlatum 5 eodem, 19 q. 3.

d can. ex eo, de exc. & prælat. in Sext. cap. perlatum, 19. quæſt. 3.

e can. perlatum, 19. quæſt. 3.

f Theodoretus, libr. 4. c. 32.

g Sozomenus, lib. 6. cap. 29.

h Socrates, lib. 4. Eccleſiaſtic. hiſt. c. 23.

i Theodoretus, in ea hiſtoria.

k D. Athanaſius, in vita D. Antonij.

l D. Hieronymus, in vita Pauli eremitæ.

m can. perniciosam, 18 q. 2.

n Polydor. Virg. libr. 7. de Inuentor. rer. c. 3.

o vide & Polydor. Virg. lib. 7. capit. 4.

p Bartholomæi Chaſſaneus, in catalog. Gloriæ mundi, 4. parte, conſiderat. 52. & ſequentibus plurib.

q notant neoterici interpretes in c. cauſam quæ de iudic. ap. Gregor. gloſſ. in regul. 3. cancellariæ Innocentij 8.

r can. 1 & 2 19 q. 1. can. 2 & 3 19 q. 2.

s Beatus Rhenanus, libr. 2 rer. Germanicarum.

t can. nullus abbas, 19 q. 2 can. ſanctorum, 70. diſtinct. can. clericos, 71. diſtinct.

a c ſicet, de regular. & tranſeun. ad relig. ca. monachum, 20. q. 4.

b cap. quidam, & cap. cùm ſis, c. vxoratus, c. placuit, c. veniès & ſequenti, de conuerſ. coniug. 27. q. 1. & ca ſunt qui. cum 2. ſeq 27. q 1.

c c. 2 & c. ex publico, de conuerſ coniug. c. conuiſſum, de ſponſal. 2 Deo nobis de epiſco. & cler. C.

d can. vltimo, 20. q 1. can. omnes, 19. quæſt. 3.

e can. in multis, 16. quæſt. 1.

f c 3 de regular. ap. Grego. c. porrectũ nobis, eod titul.

g c. ad apoſtol. cam, 16. de regularib. apud Gregor. c. conſulti, 20. eod. titul. can. Gonzalous, 17. quæſt 2. can monaſterijs, 19 q. 3. can. puella, 20 q. 1.

h Mict can. monaſterijs, & ex ſignis incognitis, 17 q. 2. in ſynodo 6 Conſtantinopolita. can 41.

i Angel. Clauaſ in ſumma, in verbo profeſſio, & in verbo, nouitius, numero 12 & c 4 de regularib. per ſuſceptionẽ habit. profeſſorum in c. ſuper eod. titul. c. ex parte & c. ſtatum, eod.

k c. 1. de regular. in Sex. cum ſimilib. c. 1. & c. ad noſtram, eod. titu apud Gregot

l in conſtitutionibus Gallicis habitis An. relig. in comitijs, ar tremo, 19.

m in Tridẽtina Synodo ſeſſione, 9. in ca nonib. regularium, cano. 15 16. 17.

n can quia autem in inſulis, 20 q 1 cap. quia in inſulis, c 6 de regular. & trãſeunt. &c.

o c ſiunt renor. c. 15. de regular. ca. Gonſaldus, 17. q 2.

p can. addidiſtis, can. monachum, ca. quicunque 20. q 1.

q 2. Reg. 1.

r D. Matth. 19. D. Marci, c 10.

s dict. c. D. Matthæi, 19 & D. Mar. 10. & diui Lucæ, cap. 18.

t Actuum, 5.

v 1. ad Timoth. 6.

x D. Matthæi, c. 14. & D. Marci, 4. & D. Lucæ, 8.

y D. Paul. ad Philippen. 3.

z cap. 2. & c. cùm ad monaſterium, de ſta. monach.

a Clem. exeũs de Paradiſo, de verbo. ſignif. ep. Clement.

b capit. 2. de ſtat. monach. c capit. 3. eod. titul. de ſta. monach. d capit. ſuper quodam, & capit. cùm ad monaſterium de ſta. monach.

tranſire ordinem, niſi in arctiorem regulam, & licentia peratur ab eius ordinis quem relinquit prælato [a]. Qui coniugati ſunt non poſſunt monaſterio ſe dedicare, niſi vterque coniugum monaſterium ingrediatur, vel caſtitatem perpetuam iuret ſe ſeruaturum, altero ingrediente [b]: aut ingrediantur ante matrimonium conſumatum [c]. Fiunt & admittuntur monachi à præpoſitis monaſteriorum, & monachorum vt plerumque aſſenſu & conſilio, probatione prius facta, num & ipſe qui monachus fieri deſiderat, iugum poſſit ferre monaſterij & regulæ: & num etiã monaſterio is idoneus videatur, ſubſecuta profeſſione, quæ fit ſolemniter teſtatione facta, & publicè ſe velle votum & regulam eius ordinis & religionis ſequi, ſcriptura interueniente, & à profitente ſubſcripta [d], cum habitus mutatione [e] quæ ſola non facit monachum ſine profeſſione [f]; vt nec illa profeſſio facta ante annum probationis adminus obligat, ſiue de fœmina ſiue de maſculo agatur [g]. Et interdum, in clerico incognito biennium, interdum triennium exigitur, probationis faciendæ cauſa [h]. Ignorandum tamen non eſt profeſſionem & expreſſam, & tacitam eſſe, de quibus videndus Angelus Clauaſius [i]: in vtraque ætas legitima interuenire debet, in maſculis ſecundum ius pontificium, 14. annorum, in fœminis 12 [k]. hodiè porrò in maſculis Gallica iura 25. annos, in fœminis 20. deſiderant [l]. Tridentina ſynodus iuri conſentit antiquo [m]. Vtroque iure tamẽ in inſulis deſertis, vbi auſterior ducitur vita, prohibitum in monaſterio ſuſcipere pueros ante octodecim annos [n]. Neque etiam licet dementes admittere in religioſos, nec admiſſi pro monachis habentur, niſi ſanæ mentis facti comprobarint religionis profeſſionem [o]. Licuit & parentibus, filios in infantia conſtitutos monaſterio dedicare. Placuit & paternam deuotionem monachum facere, vt non poſſit poſteà pubes factus ad ſeculum redire vel nubere [p], exemplo Samuelis [q]. Deliderarem tamẽ ego, vt in iſtis oblatis, quemadmodum in Samuele, eſſet & illorum ſpontanea perſeuerẽtia: verendũ enim eſt, ne aliquando, paterna deuotio irreligioſos conſtituat. Monachi omnes in profeſſionis formula quædam cum aliis monachis vota generalia emittunt, & quædã religionis, cui ſe mancipant ſpecialia. Generalia illa tria, proprietatis abalienatio, caſtitas, & obedientia ſuperiorũ: particularia alia ex regulis ordinis iurantur. Generalia ſunt etiam cõmunia perſonis aliis eccleſiaſticis, non monachis, ſi imitentur apoſtolos dicẽtes Deo, *ecce nos reliquimus omnia* [r]. Conſiſtit enim vitæ perfectio in contemptu rerum ſeculi, & in diſpenſatione propriorum in pauperes, iuxta illud dominicum præceptum, *ſi vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, da pauperibus, & ſequere me* [s]. Quod & ſecuti ſunt omnes cuiuſque gradus etiam non eccleſiaſticæ perſonæ, Chriſtiani [t], contenti alimentis, & quibus tegerentur ex dogmate D. Pauli [v]. Contemnentes diuitias, quæ pungunt & ſuffocant verbum Dei [x]. Quod & ethnicorum plerique ſapientiores fecerunt. Et clerici quidem omnes ex lege ſuæ profeſſionis paupertatem & votum paupertatis amplectuntur, vtpote quibus omnia vileſſere debent, vt ſtercora [y]: expreſsè autem regulares omnes & monachi renuntiant rerum proprietati [z]. Et quamuis in communi quædam poſſideant, tamen propria ſinguli non habent, neque etiam quidam illorum in commun, vt qui ex legibus viuunt ſancti Franciſci [a]. Concilio Lateranenſi cautum eſt, ne monachis peculium concedatur habendi facultas [b]. Et alibi Alexander 3. Ciſterſienſis ordinis monachis inhibuit, ne, contra inſtitutionem patriam ordinisque regulam habeant villas, eccleſias, altaria, officia iudicum ſecularium [c]. Cautum itaque, vt monachus qui conuictus fuerit proprietatem habere rerum, cùm moritur, nec voluerit quod ante regulam clàm habuerit eiurare, ſepultura Chriſtiana priuetur, & ſepeliatur inſterquilinio [d]. Symbolum eius eſt quia tondentur monachi, vt omnia externa ſe eiuraſſe proteſtentur, vt dicemus

29 in tonſura & in ſacris ordinibus. Quare nec teſtamentum facere queunt, vtpote nihil habentes poſt ingreſſum monaſterij, cui vnâ cum propria perſona omnia, quæ habent, conſecrant [a]: niſi liberos habeant, quibus poſt ingreſſum religionis legitimam diſtribuere licet, reliquis bonis monaſte-
30 rio quæſitis [b]. Caſtitatem vouent non ſolùm monachi, ſed aliorum maiorum ordinum clerici, ſubdiaconi, diaconi, & presbyteri, virgines veſtales, epiſcopi, quibus omnibus interdicuntur concubinæ & nuptiæ [c].

℣ Et D. Chriſoſtomus arbitratur, monachorum qui caſtitatem profeſſi ſunt nuptias peiores eſſe adulterio, & ſeparari & eos monaſterio recludendos [d]. Vt & de monialibus profeſſis cautum eſt [e]: vt nuptiæ illarum potiùs inceſtus ſint [f], & qui cum illis rem habent ſeu commiſcent inceſtum, ipſo
32 iure ſunt excommunicati [g]. Sunt enim iſtæ perſonæ ex numero eorum, qui ſe caſtrauerunt propter verbum Dei, vt ait ſacra ſcriptura [h], ideſt, ſe ſponte à venereis abdicarunt, conſtituentes in corde ſuo, ſuam virginem conſeruare caſtam. Non enim locus ille de caſtratione membrorum genitalium corporali intelligi debet. Etenim qui eam abſciſſionem in ſe
33 moliti ſunt ſponte, ab altaris miniſterio ſacriſque repelluntur ordinibus: niſi ægritudo coegerit exſcindendi, vel iis inuitis ab hoſtibus, vel in cunis contigerit caſtratio [i]. Iure etiam cautum eſt, vt omnis ſuſpitio malè arceatur ne mulieres quacunque ex cauſa ad monaſteriorum clauſtra acce-
34 dant [k], néue monachi commatres ſibi faciant [l]. Apud Ruthenos ſeu Moſcouitas, ex laudabili inſtituto, monachi viuentes ſub archimandrita abbate, vel prioribus, quos vocant igumenos, ſi cythara, aut alio muſices inſtrumento vtantur, grauiſſimè puniuntur. Lexque Ioannis Motropolitæ Moſcouiæ [m], *in monaſterio conuiua aduocando mulieres ne habeantur*. Atque in Ruſſiæ ducatu Moſcorum, monaſterium eſt in Solomulki inſula Septentionem verſus, inter Dunillam & Corelam prouincias, in quod mulierem aut virginem ingredi magnum piaculum eſt: ſicut & chartuſiis impium. Obedientiæ leges in monaſteriis præcipuæ habentur [n],
63 quòd ſi monachi nolint obedire, excommunicari poſſunt à priori vel abbate [o]. Leges propriæ in regulis ſeu conſtitutionibus ordinis conſcriptæ à monachis ſeruari etiam debent [p], & leges monaſticæ communes quarum aliquas proferemus quæ in corpore iuris pontificij, & apud patres reperiuntur.

a can. quia ingredientibus, & can. perlatum, 19 q. 2 authent. ingreſſi, de ſacroſan eccleſ. C.

b can. ſi qua mulier, 19 q. 3 authent. ſi qua de epiſcop. & cler. C.

c can. penul. & alijs 27 diſtinct. item qui, & authen. multo magis, & authen. epiſcopi, de epiſcop. & cleric. & ſed & ſi quis, de nupt. authen. collat. 4. ſacrorum 34 diſtinct. in Decreto Gratiani, & can. ordinet, & can. holoſtinenſium, 32 diſtinct. ea quoniam in 34. diſtinct.

d D. Chryſoſtomi homiliæ ad Theodorum monachi

e can. & quia, & can. vt lex, 27 q. 1.

f can. ſin 27. diſtinct.

g ra. impudicas, & ca. ſi quæ virgo, 27. q. 1.

h Matthæi, c. 19.

i ex parte, & ſi ingenuicunt, de corpore vitiatis nō ordinandis ca. ſi quis per 55. tenuerunt, 55. diſtinct.

k can. peruenit, 18. quæſt. 2.

l diſtinct. peruenit.

m Sigiſmundus Liber Baro in Chorographia Moſcouiæ.

n can. ad monaſterium 9 abbas, de ſtat. monach. can. qui deſiderant, 23. q. 1.

o can. in eccleſijs, 10 de maiorit. & obedien.

p can. recolentes, de ſtat. monach.

De legibus quibuſdam monaſticis. Caput 15.

1 *Monachi lineis induſtis non vtantur.*
Monachorum veſtitus qualis.
2 *Silentium monachis vbi indictum.*
3 *Monachi clauſtrum ne exeant, ne vagentur.*
4 *Monaſteria olim extra vrbes ædificata.*
5 *Monachis militare iuſſit Valens.*
6 *Monachi ſolitaria quæ vita.*
Monachis prohibitum alios quàm fratres ſepelire, nec alijs pœnitentiam dare, non prædicare, docere &c. eod.

7 *Monachi curiones fieri possunt.*
8 *Carne abstinere iussum omnibus semper, & quare. Item 9. & seq. & 12.*
9 *Carnes animalium à dæmone creatas vitandas dixit Manichæus & Priscillianus. Carnes vllo modo gustare recusans excommunicatur.*
10 *De carnibus non edendis error Pythagoreorum, ob animas in animalia transfusas.*
11 *Carnium non edendarum rationes.*
12 *A carnibus qui ethnici abstineant.*
13 *Otiosi ne sint monachi.*
14 *Monasticæ leges apud quos authores tractantur.*
16 *De monasteriorum reformatione, & consilijs seu capitulis eorum, visitatores, eod.*
17 *Monasteriorum reformatio ex quibus personis fieri debet.*
18 *Monasteria episcopo subiecta, nisi exempta.*
19 *Monachi quando corrigi ab abbate, vel episcopo possunt.*
20 *Monachus in diuersis monasterijs locum seu monachatum habere nequit.*
21 *Monachi & monachæ habitum propriæ religionis semper deferant.*

INTER leges, quæ monasteriis & regularibus ferè omnibus 1
cōmunes sunt, illa est de formula viuendi, ne lineis indusiis
vtantur [a], vestitu decenti vtantur, qui qualis sit docebit
D. Augustinus [b], D. Ambrosius [c], Gregorius Nazianzenus [d],
Hieronymus [e], Chrisostomus [f], Athanasius [g]. Alia in ora- 2
torio refectorio, dormitorio, continuum silentium obseruent,
in claustro quoque horis certis [h]. 3. Monachi in claustro se contineant, ne 3
vagentur, & si absint annuatim, requirantur, & vt fugitiui in monasterium
retrudantur [i]. Cænobitarum angelorum vitæ similem esse conuersatio-
nem dixit Theodoretus, si à negotiis secularibus abstineant, quòd omissis
curis seculi Deo administrant [k]. Idcirco solebant ex prima institutione 4
cœnobitæ seorsum ab aliis hominibus habitare, & seorsum monasteria ædi-
ficari iussum [l]. Et Theophilus imperator orientis Michaelis filius, edi-
xerat, ne monachis vrbem intrare liceret, iusserátque eos omnimodo ar-
ceri [m]. Idipsum & in Chalcedonensi concilio statutum [n]. Néue se negotiis
secularibus immiscerent [o]. Cui constitutioni vim aliquando intulit Valens 5
orientis Cæsar, hæreticus Arrianus, legem statuens, vt monachi militaret:
& si nollent per tribunos impunè occiderentur [p]. Monuit autem synodus 6
Nicena, vt cōuersatio & vita monachorum, secundum etymon nominis, ab
omnibus discrepet. Monachus degat singularis, non impartiat pœnitentiam,
vel sepulturam nisi confratribus [q]. Se & mundum lugeat, nec docentis
putet se habere officium [r], non det publicas, siue episcopi consensu pœni-
tentias, non possit infirmos visitare, vel vngere, missas publicas cantare,
chrisma oleúmque consecrationis altari um facere, potissimùm si sit ordi-
nis sancti Benedicti: nam eius ordinis monachus, non potest vicos aut ciui-
tates peragrare, nec prædicare, nisi intra claustrum, vt quando quis in fra-
trem recipitur & fit Monachus [s]. Nec craustralis monachus populum seu
plebem regere: & ideo in ecclesiis monasteriorum quæ plebem habent &
parœchos, præfici oportet seculares clericos [t]. Nec monachus in prioratu
solus potest cum populo remanere sine expressa concilij Lateranensis dero-
gatione, sed renouantur ad claustrum [v]. Ad curiones ecclesiarum propriè
pertinet officium prædicandi, & exhibitio sacramentorum, non ad mo-
nachos, nisi ad hoc munus dispensentur legitimè [x], vel illud exequan-
tur concessa licentia per curiones proprios [y]. Quia & aliquando

ex

a c. cùm ad monasterium, de stat. monach.
b D. August. epist. 199.
c D. Ambros. de institutione virginis, & epist. 36. & 1. de virginitate.
d Gregor. Nazian. in exercitatione ad virgines.
e D. Hierony. in Hilar. 10.
f D. Chrysostomus, homilia 69. in 21. Matthæi.
g D. Athanas. de virginitate.
h d. cap. cùm ad monasterium.
i c. ne religiosi, c. 24. de regularib.
k Theodoretus, libr. 3. de curatio Græcorum affectio.
l can. Luminoso, 18. q. 2.
m libr. 1. iuris Orientalis in constitutio 2. Theophil. sub titulo περὶ κωνεκασιῶν τῶν μοναχῶν, 1. de expulsione monachorum.
n can. quidam monachi, 16. q. 1.
o c. si ne cler. vel monach. secularis negot. se immisc.
p Eutropius scholiastes Niceph. Calixti, in lib. 9. c. 16.
q can. placuit, in 1. & 2. 16. q. 1. can. si cupis, eo.
r can. monachus nō docentis, 16. q. 1.
s can. interdicimus, ca. peruenit, can. iusta, 16. q. 1.
t c. 1. de capellis monachor. c. monach., de statu monacho.
v c. si §. percipimus, de sta. monachor. can. peruenit, 18. quæst. 2.
x can. adijcimus, 16. q. 1.
y gloss. in dicto can. adijcimus, & ca. sic etiam, 16. q. 1.

ex monachis, ſi idonei ſint, curiones fieri poſſe placuerit [a]. Eccleſiæ quippe neceſſitas hoc ſuadet & expoſcit & iubet, idoneos ad eius curam promoueri potiùs, quàm in eremo recludi. Sic & illi antiqui prophetæ principes eremitarum Elias, Eliſæus, D. Ioannes, D. Antonius, & Aphraates, prodierunt ex ſpeluncis & nemoribus vaſtiſque deſertis, vt dum opus fuit, verbum & legem Dei diſſeminarent, & hæreticos retunderent [b]. Et eremum aliquando deſerendam docuit ſuo facto & exemplo D. Hieronymus, & hæreſis quoque conſignauit [c]. Præclara ſunt quæ Aphraates monachus reſpondit Valenti Cæſari Arriano, exprobranti, quòd clauſtra deſereret, quæ videto apud Theodericum [d]. Quarta lex monaſtica, ne in refectorio ſeu cœnaculo communi vllus monachorum carne veſcatur [e], nec in noſocomeio ſeu valetudinario, vocant infirmariam, niſi ſuadente & depoſcente morbo [f]. Non quòd carnes, veluti creatura immunda, deteſtabiles ſint, & quòd ab illis tanquam à Dæmone creatis, abſtinendum ſit, hæc enim eſt Manichæorum & Priſcilianiſtarum damnata hæreſis [g]. Sed quia abſtinentia ab vſu & eſcis carnium vtilis idoneáque viſa fuerit monaſticæ vitæ. Quare in concilio Braccharenſi ſtatutum, vt quicumque in clero cibo carnium non vtuntur, ad tollendam ſuperſtitionem Priſcilianæ hæreſeos, vel olera cocta ſaltem cum carnibus præguſtare cogantur. Quòd ſi neglexerint, pro ſuſpicione illius hæreſis, excommunicentur, & ab officio remoueantur [h]. Error enim ſententiæ de animalibus ille, alienus eſſe debet ab omni Chriſtiano: vt alius Pythagoreorum, qui abſtinebant ab eſu carnium & animalium, quòd arbitrarentur animas hominum in corpora animalium tranſire [i]. Porphyrius autem rationem abſtinentiæ animalium ab iſtis diuerſam tradit inſtituto conuenientem. *Abſtinere*, inquit [k], *ab animalibus præcipimus, non tamen omnibus, ſed omni duntaxat diuina contemplaturo, qui ſanè animaduertit huius habitaculi veneficia quod inhabitamus: Deus eſt ſimpliciſſimus, & qui eum eſt contemplaturus, & ei ea contemplatione vnire deſiderat, non tantùm verbo, ſed bonis operibus ſibi puritatem conciliare debeat, ſenſúſque emundare. Item victus tenuitas ad conſeruandam ſanitatem pertinet, nec philoſophaturus Milonis athleta eget robore, nec proinde eius copioſo bruto alimento.* Atque idem author refert [l], Dicæarchum ſcripſiſſe, antiquos Græcos tanquam proximè Deo genitos, optimos fuiſſe natura, ac vitam optimam peregiſſe, eos autem ab animalibus abſtinuiſſe. Annotat quoque ex Aegyptiorum ſapientibus, pleroſque abſtinuiſſe ab animalibus, teſte Cheremone, item Eſſæos ſapientes Iudæorum & Indorum Bragmanas, Samneos, Gymnoſophiſtas. Scribit idipſum de philoſophis Indiæ, qui habitabant circa montes Hyperboreos Strabo [m]. Pomponius Mela quoque notat [n], Athlantes in Cyrenaica regione, non veſci animalibus. Sicuti nec ante diluuium vſus erat hominibus carnium animalium, qui conceſſus eſt deſiccato orbe [o]. Itaque mirum videri non debet, ſi hæc carnium abſtinentia impoſita fuerit ſolitariis, qui pœnitendi vitam ſibi delegerunt, quique & maiorem & ſanctiorem profitentur philoſophiam, quàm ethnici. Multò magis etiam abſtinere debebunt ab ebrietate, & crapula: luxurioſa enim res eſt vinum, & contumelioſa ebrietas. Et omnis qui cum huiuſmodi hominibus miſcebitur, non erit ſapiens [p]. Sicque bonũ eſſe nõ bibere vinum, & nõ comedere carnes ſcribit D. Paulus [q]. Et à lautis conuiuiis pellendi ſunt clerici, vt docet ex Michea D. Hieronymus [r]. Sanctimonia à mortalibus abſtinens æternam continet vitam, & corpus pinguefactum animam cogit eſurire à fœlici vita cadentem, augétque mortale [s]. Et exhalatio, quæ ex carnibus comeſtis aſcendit, cùm ſit craſſior & turbidior, effundit animæ tenebras. Et author Clemens Alexandrinus [t], Matthæum apoſtolum ſeminibus, baccis, & oleribus, abſque

[a] ea in parœchia, 16. quæſt. 1.

[b] Athanaſius, in vita D. Antonij, Theodoret. lib. 8. Eccleſiaſt. cæ. Tripartit. lib. 10. c. 4.

[c] In Hieronym. ad Ruſticum ſcribens.

[d] Theodoret. libr. 8. hiſtoriæ Tripartitæ, cap. 4.

[e] diſtinct. 32. in monaſterio, §. in refectorio, de ſta. monach.

[f] can. Carnem, de cõſecrat. diſtinct. 5.

[g] D. Auguſtinus, de hæreſib. ad Quodvultdeum.

[h] cõcilio Braccha. 1. can. 32.

[i] vide Lucian. in Gallo, & Porphyriũ, libr. 4. de abſtinẽtia animal. Ouid. li. 15. Metamorph.

[k] Porphyrius, libr. 1. de abſtinent. animal.

[l] Porphyr. 4. de abſtinent animal.

[m] Strabo, lib. 15. Geographi.

[n] Pomponius Mela, lib. 1. de ſit. orbis.

[o] Geneſeos, c. 9.

[p] Proverbiorum, c. 20. can. luxurioſa, 35. diſtinct.

[q] ad Rom. cap. 14. can. ab exordio, 35. diſtinct.

[r] can. eccleſiæ præſbyteri, & ſeq. 35. diſtinct. Micheæ, capit. 3.

[s] Porphyrius, 4. de abſtinentia animal.

[t] Clemens Alexandrinus, lib. 2. Pedagogiæ.

carnibus vsum, Diuum autem Ioannem, vlterius continentiam extendendo, locustas & mel agreste comedisse [a]. Mandatur quintò solitariis, ne 14
sint otiosi, & semper lectioni, vel orationi vel aliquo honesto corporali exercitio intendant animũ [b]. Sunt & aliæ leges de monasticæ vitæ formatione, 15
quas videto apud D. Basilium, toto sermone ascetico, D. Dionysi. De ecclesiastica Hierarchia, c. 6. Nicephorum Calistum, lib. 9. c. 14. & 16. Suzomenem, lib. 1. Historiæ Tripartitæ, c. 11. In c. 1. de statu monachor. apud Clementem, c. cùm ad monasterium, c. in singulis, eo. tit. apud Gregor. Pro 16
legibus istis conseruandis, & ad reformandos mores corruptos, placuit licere capitula generalia inter abbates & priores eiusdem ordinis congregare singulis trienniis: cura quoque commissa episcopis reformandi monasteria sibi subiecta [c]. Vbi enim gubernaculum disciplinæ contemnitur, restat vt religio naufragetur [d]. Proinde in capitulo seu synodo hoc illorum generali, creantur visitatores [e]. Cæterùm reformatio monasteriorum, & sub- 17
rogatio in locum eorum, qui eo titulo indigni sunt, fieri debet ex personis regularibus. Quòd si regulares defuerint, in eorum locum poterunt clerici seculares ordinari [f], seruato ordine, vt primùm in reformando monasterio informi eius ordinis ex aliis dominibus sufficiantur benè ordinati [g]: et iis deficientibus, ad seculares clericos perueniatur. Quemadmodum & contrà de seculari ecclesia fieri potest monasterium [h]. Voluit & Alexander 3. summi pontifi. quando monachi seculariter viuunt, in monasterio, & alios suo malo corrumpunt exemplo, primùm ab episcopo suo compelli seruare regulam, religionis appellatione remota. Et si non possit ex proprio ordine numerum eiectorum supplere, posse alterius ordinis sedes implere, vt impij, eorum laboribus à bonis editis, tandem rubore perfusi, ad regulæ propriæ obseruantiam reuertantur resipiscentes [i]. Episcopo mo- 18
nasteria omnia iure communi subiecta sunt [k], nisi speciali priuilegio se eximi inde doceant [l]. Et proinde monachi delinquentes subiciuntur cor- 19
rectioni abbatis, si de denuntiatione vel inquisitione agatur: si autem de criminibus monachi per viam accusationis contentiosæ agatur, munus erit episcopale, aut eius vicarij in iurisdictione seu officialis, adhibito temperamento & distinctione, de qua disputat Guido Papæus [m]. Ad reforma- 20
tionis curam pertinebit etiam prospicere, ne monachi in diuersis monasteriis locũ seu monachatum habere præsumant [n], vt neque abbas dispensare in eo possit etiam cum consensu aliorum religiosorum seu fratrum [o]: quia monachatus illi inter beneficia quodammodo annumerantur, beneficia autem pluta non licet habere simul iure communi [p]. Similiter & prospi- 21
ciendum, vt monachi & monachæ seu moniales, habitum propriæ professæ religionis semper & vbique deferant [q].

a Mat. 3. Marc. Es. 1. 40.
b can. nunquam, de consecrat. dist. n. 5.
c cap. in singulis c. 7. de sta mona.
d c. attendentes, de stat. monach. apud Clementem can. Salomon, & can. seq. 45. dist. 1. ct.
e cap. ea quæ, de stat. monachor.
f c. inter quatuor, §. fin. de relig. dom. can. quæ semel, 19. q. 3.
g capit. relatum, ne cleri. vel monach.
h c. ad audiẽtiam, de eccles. ædifican.
i dicto c. relatum.
k c. de Xenodochijs, & cap. pen. de religios. dom. ca monasteria, 12. q. 2. can. si quis episcopus, 16. quæst. 2.
l dict. c. penul. de religio. domi. & can. abbatibus, 12. q. 2. c. cùm non liceat, de præscriptio.
m Guido Papæus, decisione 359.
n c. fin. §. fin. de religios. dom.
o cap. constitutus, de elect.
p c. de multa, de præbend. cum simil.
q ca. sanct. moniales, 13. distinct. can. vidua, 20. q. 1.

Propter quid, & quare monasteria, & vita monastica. Cap. 16.

1 *Monasteria nata ab eremitica vita, metu tyrannorum, & contemptu seculi.*
2 *Monachorum vestitus, est vestitus pœnitentium.*
3 *Monasteria instituta studendi & prædicandi gratia.*
4 *Monachorum vita studijs literarum sacrarum, & orationibus constat.*

EX

EX superioribus rectè colligi potest, vitam monasticam prima institutione eremitica introductam, temporibus quibus maximè vrgebat tyrannorum odium Christianos, vt Deo obsequia & cultus liberius exhiberetur: adsunt & vnà pœnitendi causa, contemptis istius miseri seculi curis. Atque vestitus monachalis eius symbolum exhibet. Nam ea quæ pœnitentibus dantur, à bonis illis primis patribus, qui viam aliis strauerunt & demonstrarunt, vsurpata sunt: nempe cilicium, quod imponitur à sacerdote mutata veste, & tonsis vel rasis capillis [a], & saccus, & cinis [b]. Arbitror enim cucullam & vestitum veri monachi olim fuisse saccum capiti inductum, & ex latere brachiorum educendorum causa perforatum, reliquo pro amictu circa corpus rudi cingulo cincto, vel pannum alium vilem: non autem eius generis, quo hodiè quidam vtuntur delicatè, cum cucullæ & veste serica dispunctione in morem mollium laicorum exornata, quod certè bonis stomachum meritò mouet, & malis calumniandi fidem catholicam, & institutum viuendi monachorum priorum præbet. Sic enim mutata forma est prisca, vt hodiè in aliquibus monasteriis nihil minus, quàm monastica vita moeniatur: & cùm olim pœnitendi causa essent refugia, hodiè otiosè viuendi videantur receptacula. Sed hæc desiderant pij emendari, & nitori pristino restitui, & summoueri scandala & causas maledicendi. Fuerunt quoque monasteria & sodalitia instituta, prædicationis verbi Dei causa, qualia instituit D. Dominicus: alia instituendæ iuuentutis & prædicandi quoque gratia, vt ordinis congregationis nominis Iesu. Suntque diuersi particulares aliorum cœnobiorum fines, qui tamen cum communem finem habent, vt prætermissis rebus seculi & earum solicitudine, propriæ animæ & aliorum Christianorum salutem operentur, & gloriam Dei promoueant, & eius mandata seruent, & seruare alios opere, exemplo, & verbo doceāt: qui & est, vel esse debet omnium Christianorum, sed potissimum ecclesiasticarum personarum finis. Refert Beatus [c] Rhenanus, præter monachos rudibus adhuc seculis neminem nouisse literas. D. Chrysostomus de sui temporis monachis tradit, matutinis precibus hymnisque peractis, eos ad sanctarum scripturarum studia se contulisse [d]. Et Basilius Magnus ad Gregorium scribens, duobus tantùm vitam hanc solitariam continere & perfici docere videtur, orationibus & studiis literarum; ἴνχαι, inquit, καὶ ἐλλὴ τὰς ἀναγνώσεις διαδεχόμεναι, καθαίρουσι τὴν ψυχὴν καὶ ἀκμαιοτέραν τῷ πρὸς θεὸν πόθῳ κεκτημένην παραλαμβάνουσιν, id est, *orationes iterum lectionibus succedentes, recipiunt animam & vegetiorem, ad Deum desiderio motam recipiunt.* Et in concilio Viennensi sub Clemente 5. sum. pontif. sancitum, vt in singulis monasteriis, quibus eius rei gratia sunt sufficientia bona, sit idoneus ludi literarij magister & doctor, qui monachos erudiat, & bonis artibus imbuat [e].

[a] can. pœnitentes, & can. si quemadmodum. 20. distinct.

[b] Ionæ, 3. 4.

[c] Beatus Rhenanus lib. 1. rer. Germa. dum de Francis agit.

[d] D. Chrysostomus, in 1. epistola ad Timoth. c. 5. homil. 14.

[e] Clem. 5 penult. de stat. monach. or. c. 2. de magistris, apud Gregorium.

De monialibus, seu vestalibus sacris quædam. Cap. 17.

1 *Monachorum & monacharum regula ordinis communis.*

2 *Consecrantur Deo virgines, & viduæ: sed diuersa earum professio.*

3 *Monachandæ ætas.*

4 *Monachandæ voluntas adsit spontanea legitimæ ætatis, quamuis parentes reclament.*

5 *Moniales subsunt correctioni episcopali, & ordinationi.*

6 In monasteriis emendanda per visitatores aut episcopos.
7 Vestales virgines, & vnde illæ ortæ.
8 Monialium diuersi ordines, & habitus earum, vota.
9 Moniales canonicæ seculares nubunt.
10 Monachæ adultery causa tonsæ.
11 Velantur moniales virgines in professione, non viduæ.
12 Moniales à quibus consecrantur, & quibus diebus.
13 Moniales cum monachis ne habitent, nec conuiuentur singulariter, non cantent cum monachis in choro, eod.
14 Monasterium virginum ne vir aut monachus ingrediatur.
15 Senatus in templo vestalium non habitus Romæ quare.
16 Moniales separatas ædiculas non habeant, simul degant.
17 Moniales sacra ne tangant, aut incensum offerant.

EA quæ de monachorum institutione normáque viuendi eorum diximus transferri possunt ad virgines Deo dicatas, quæ ordinis regulam monasticam virorum amplexæ sunt: veruntamen de illis singulari quadam, breui tamen annotatione, præscribemus. Consecrantur Deo virgines & viduæ, sed illæ profitentur votum virginitatis: istæ, tantùm castitatis & viduitatis [a]. Diximus de nomine, & ætate professionis legitima in monachis: addimus autem, vt si ante annos pubertatis fiat, tunc demum ita rata sit, quando ætas adulta esse cœperit anno probationis elapso, si modo spontè ingrediantur minores monasterium, non autem si vis [b], aut deceptio interuenerit [c]. Iure pontificio voluntas spontanea virginis sufficit ætatis 12. annor. in professione monastica etiam inuitis parentibus, qui tamen ante eam ætatem possunt intercedere [d], constitutio autem Gallica in comitiis Aureliæ lata 25. annos exigit, atque eam ætatem anticipantibus permittit, non obstante professione de rebus propriis liberè testari & disponere in fauorem cuiuscumque [e]. Moniales subsunt ordinationi & correctioni episcopi diœcesios [f]: quod & Aureliæ in comitiis firmatum est, omni exceptione remota [g]: sine præiudicio tamen visitationis, de qua statutum in concilio Viennensi [h], & quid per visitatores debeant emendari, nempe vt auferantur ab illis panni serici, sandalia, compti & cornuti crines, *seu antiæ*, scacata & virgata caputia, choreæ, festarum secularium consortia, vagationes extra claustra, voluptatum illecebræ, non obstantibus exceptionibus & priuilegus quibuscunq;. Erant antiquitus apud paganos seu idololatras & vestales virgines, quæ perpetuam saltem vsque in trigesimum annum post professionem emissam, consecrabant virginitatem: de quibus abundè nos alibi diximus [i]. Eo autem nomine vestales dictas Berosus scribit, à Tithea vxore Noachi, quæ dicta Hebraicè Aretia, Latinè terra, quòd mater omnium viuentium esset, & Vesta, post mortem cognominata, id est, ignis. Quia ipsa regina sacrorum fuerat, & puellas docuerat sempiternum ignem sacrorum inextinctum seruare [k]. Erant tamen Deo addictæ, vt opinor, tempore Noachi illæ virgines qui fouebant ignem perpetuum, qualem voluit perpetuò quoque ardere & inextinctum in suo tabernaculo custodiri verus Deus tempore legis Mosaicæ [l], nec alienum inferri [m]. Sed simia ille Dei, qui voluit Deus haberi Dæmon, hoc institutum, sicuti & pleraque alia imitatus, in suam superstitionem & impietatem conuertit, & voluit etiam in sua idololatria virginum habere coetum, vestalium nomine, quas eius sceleratæ religionis pontifices maximi arbitratu suo deligebant, semotis suffragiis populi [n], certis adhibitis ceremoniis & legibus. Christianæ moniales regulares sunt, diuersæ regulæ & habitus, prout viuendi institutum delegerunt, eademq;

profite-

a cap. penul. & fin. 20. q. 1. ca. acutius, 26. distin. cano. viduæ, 27. q. 1.
b can. sunt qui, & ca. illud autem, 20. q. 1. can. præsens, 20. q. 3.
c can. final. 20. q. 3.
d ca. 1. & can puellæ, 20. q. 1.
e articulo 19. in constitutio. Aurelian. consonat concil. Aphricanum, 4. 62. placuit, & 20. q. 1.
f ca. cognouimus, 18. q. 2. Clement. 1. de rebus ejus domib.
g Articulo 13. constitutio. Aurelianen. anni 1561.
h Clem. 1. 3. 1. de stat. monach vbi videre per glossam quo modo visitatio faciendæ sit moniales sit, & quæ monasteria sint exempta.
i diximus de 115 lib. 40. actis mirabilis, c. 13. 14. 15 vide vulgata de eisdem a. d. Lilium Gregorium Gyraldum, Ouid. in Fast. 6. Co. 10. 2. de Natura D. 10. Pōpo. Læt. & Tancrellam.
k Berosius, lib. 3. De florato. Iustinæ Chal.
l Leuit. 6.
m Leuitici, 10.
n Gellius lib. 1. c. 12.

profitentur generaliter seruaturas, quæ monachi, videlicet castitatem seu virginitatem, paupertatem, & obedientiam, & alia, quæ ordinis, in cuius numerum transeunt, sunt. Exceptis quibusdam, quæ apud Theutones seu Germanos nominantur canonicæ seculares, quæ nullam faciunt professionem, nec renunciant propriis, imò contrahunt matrimonium [a]. Est & aliud genus monialium deferentium quidem habitum, & quæ tondentur, in monasterio ob adulterium detrusæ, verumtamen propriè non sunt monachæ [b]. Velum accipiunt in professione virgines, & non viduæ, quas velare prohibentur episcopi [c]. Consecrantur ab episcopo moniales, vel eius consensu & authoritate à presbytero [d]. Stati autem & definiti dies fuerunt certi, quibus licet virgines consecrare tantùm, nisi necessitatis alia causa vrgeat: dies videlicet Epiphaniæ, ebdomada Paschalis, dies natalitij apostolorum, dominici [e]. Viuunt vel viuere debent moniales & Ascetriæ secundum proprij ordinis professi leges, de quibus paulò antè dictum. Sed nec licet illis, quæ virginitatem suam Deo consecrarunt spontè, nubere [f]. Ex cōstitutione D. Basilij monachis cum monialibus habitare non licet, neque monachus pernoctare seu cubare in monialium monasterio, neque singulariter cum monacha conuiuari [g]: incauta enim & incōsulta familiaritas mulierum & clericorum suspecta, periculosa, & offendiculo est [h]. Quare nec monialis cum clericis vel aliis monachis in vno choro psallere debet [i]. Atque rectè cauit Nicena synodus secunda [k], ne duplex esset monasterium, id est, ne vno ambitu monasterium virorum & mulierum concluderetur, propter scandalum. Cautum quoque ne monasteria mulierum ab hominibus frequententur. Sic & legimus templum Vestæ & virginum apud ethnicos non fuisse consecratum, ne illuc Senatus accederet: non enim poterat alibi quàm inaugurato loco curia aut senatus haberi [l]. Imò vt omnis suspitio absit ab istis virginibus statutum quoque, vt cuiuscunque ordinis sint, siue Basiliani, siue Augustiniani, aut Benedictini, in cœnobiis, ecclesia, refectorio seu cœnaculo & dormitorio simul conueniant, vnà degant, nec separatas ædiculas sibi construant vel habeant [m]. Inhibetur & monialibus tāgere sacra vasa, sacratas pallas, incensum circa altaria deferre [n].

a gloss. & text. in c. dilecta, in verbo. canonicas, de maior. & obed.

b textus cùm glo. in authen. sed hodie, in verbo recipere, ad leg. Iul. de adul.

c can. deuotis, § fin. 20 q. 1.

d can. si iubet, § fin. & can. presbytero, 26 q. 6. c. 3. de temporib. ordina.

e can. deuotis virginibus, 20 q. 1.

f can. puellæ, 20 q. 1.

g can. dissimmus, & can. in nullo loco, & can. peruenit, 18. quæst. 2.

h dic. can. peruenit.

i can. pernitiosum. 18. q. 2.

k in can. 20. Synod. 2. Nicen.

l Silvius, in 7. Aeneid. Virgilij, ibi *Hæredum filiis ac religione parentum.*

m can. perniciosam, 18 q. 2.

n ca. sacratos, 23. distinct.

De prioribus & præpositis. Cap. 18.

1 *Priores, & prioratus qui.*
2 *Priorum alij claustrales, conuentuales, & seculares, & qui horum prioratus.*
3 *Prioratus regulares tantùm dantur regularibus professis.*
4 *Prioratus regularis perpetuus, & quibus ex causis adimatur.*
5 *Priores seculares qui.*
6 *Præpositus quis, & vnde dictus.*
7 *Præpositura beneficium cum dignitate, & sine.*

PRIORES dicuntur, qui aliquibus ecclesiis præsunt supra alias personas earundem: vnde & prioratus ecclesiæ, quæ illis in titulum dantur nominantur. Horum alij sunt claustrales, alij conuentuales [o], alij seculares. Claustrales sunt, qui præsunt cœnobitis post abbatem vel alium antistitem, quorum funguntur vicaria potestate & opera intra monasterij claustra [p]. Conuentuales illi, qui principes cœnobio constituti sunt, quibus

o Clem. 2. de rescrip.

p c. cùm ad monasterium, de sta. monach.

a Clem. 1 § cæterùm, de ſta. monach.

bus nullus abbas vel alius dignior inibi eſt [a]. Et prioratus horum obtineri non poſſunt ab aliis, quàm qui expreſsè ipſius ordinis cuius ſunt expreſsè profeſſionem legitimam emiſerint, & electi ſint iure à ſuis capitulis & inſtituti. Perpetui tamen vt iis præfecti non poſſint amoueri ab illis, præterquam ſi bona monaſterij dilapident, & perdant, vel incontinenter ſeu impudicè viuant, aut ſi in aliud monaſterium transferātur [b], prioratus conuentualis dignitas eſt, clauſtralis minimè [c]. Priores ſeculares dicuntur, qui habent prioratus ſeu beneficium prioratus, quod ſolitum eſt regi per clericos ſeculares. Interdum quoque prioratus eſt regularis, ſed per ſeculares cura eius exerceri debet [d]: quia à mente iuris alienum eſt, vt animorum cura concedatur regularibus [e]. Itaque qui à regularibus præficitur regendæ plebis cauſa, vel rector, vel vicarius perpetuus dicetur, prioratu remanente apud alium, vel penes monaſterium, vel capitulum aliquod [f]. Sicque qui ei portionem præbet, prior nominabitur. In eccleſiis in quibus regulares in canonicos tranſierunt, loco prioris conuentualis in ſeculariſatione, vt dicunt, ſucceſſit aliquando præpoſitus, vocant *preuoſt*, ſi is prioritate dignitatis præfulgeat: quemadmodum Tholoſæ in eccleſia S. Stephani, poſt quem ſecundum ibi locum tenet cancellarius [g]. Quamquam Guido Papæus exiſtimet eum ſucceſſiſſe in locum queſtoris [h]. Præpoſitus is generaliter erit qui præfectus aliquibus eſt [i], ſed & is vſu talis qui primam habet inter aliquos dignitatem. Quamobrem & præpoſitura per ſe ſingulare nomen beneficij eccleſiaſtici facit, quod aſſiduitatem, ſeu, vt loquuntur iura, reſidentiā exigit [k], & ætatē & ſcientiā legitimā & ordines [l]. In aliquibus tamē eccleſiis ex earum conſuetudine, vbi officium nullum gerunt præpoſiti, præpoſitutæ dignitates non ſunt [m], vt in Carnotenſi & Turonenſi eccleſia [n]. Tradit & Rota alicubi inter canonicos in quibus non eſt archidiaconus, in locum eius præpoſitum conſtitutum [o].

b cap. 2. de ſtat. monach. ap. Gregor.
c glo. ſ. in Clem. 2. de reſcript. in verbo cōuentualem & Panor. in cap. nūl. de præbend.
d Clem. 1 § extrēū, de ſta. monach.
e capit. 1. de capell. monach. ap. Grego.
f c. extirpandæ, c. 30 § qui verò, de præben. ap. Gregor.
g Aufrer. quæſtio. Thol. 13.
h Guid. Pap. deciſ. 436.
i c. quamuis, de verbor. & ſer. ſig. ap. Gregor.
k c. ex parte, in 2. de cleric. non reſiden.
l cap. dudum, in 2. c. 22. de elect.
m Rota deciſ. 451. in nouis.
n Innocen. 3. ad cap. de multa in fine, de præbend.
o Rota, deciſ. 442. in nouis.

De Cancellario ſeu magiſtro ſcholarum. Caput 19.

1 & 3 Cancellarij dignitas.
2 Magiſter ſcholarum Cancellarius factus.

HOLOSÆ poſt præpoſitum, ſecundus in dignitate eſt cancellarius Academiæ, & canonicus in choro, & alibi [p]. Cadurci non ita, ſed poſt archidiaconos duos & cantorem officium gerit. Hic in diplomatibus ſummi pontificis qui priuilegia Academiæ noſtræ Cadurcorum largiti ſunt, dicitur magiſter ſcholarum. Nā antequā Academia eſſet, erat inter canonicos vnus magiſter, aut canonica portio vni magiſtro dabatur, qui docēdi prouinciam ſuſciperet, & ſua cura alios præceptores & magiſtros, docendi cauſa deligeret, iuxta concilij generalis & Lateranenſis decreta [q]. Subinde in inſtitutione Academiæ ex magiſtro ſcholarum factus eſt cancellarius, cuiuſq; dignitas, vt aliarum dignitatum ordo, metienda eſt ex conſuetudine eccleſiarum, in quibus ſunt inſtituti [r].

p Aufrer. in quæſtio. Tholoſ. 13.
q c. quamuis, de magiſtris lib. 5. Decretal.
r glo. ſ. in execrabilis, de præbend. in extrauag. commun. in verb. perſonatus, Innocen. & Hoſtien. in c. de multa, de præben.

De

De Archidiacono. Cap. 20.

Lib. 1. Decretal. tit. 25.

1 Diaconi nomen quid significat, & qui diaconi.
2 Diaconi sacri, & seculares.
3 Archidiaconus quis.
4 Archidiaconi constituendi qualitas.
5 Archidiaconi cum officio, & sine eo.
6 Archidiaconi officium.

1 DIACONI nomen, ad alias quàm ecclesiasticas personas referri potest, propter generalem significationem verbi, quod ad diuersa ministeria transfertur. διακονέω, vnde διάκονος, ministro & famulor significat. Vt D. Paulus vocat magistratus, τοῦ θεοῦ διακόνους [a], & Iulius Pollux [b], legatos, ὁ δὲ πρεσβυτὴς, inquit, εἴη ἂν καὶ ἄγγελος καὶ διάκονος. Sunt & apud eundem διακονίαι δημοσίαι, munera publica, & administrationes publicæ: vt & apud
2 Aeschinem [c] & Demosthenem [d]. Ea ratione diaconi sacri, & seculares: & inter sacros quidam diacones administrantes presbyteris simplicibus: alij qui inseruiunt episcopo, dicti archidiacones, seu principes, vel primi seu
3 proximi qui inseruiunt episcopo: ad quem eorum ministerium refertur, & vt diacones simplices presbyteris subiiciuntur [e]. Sic & presbyteri, & ar-
4 chipresbyteri, his archidiaconis subiiciuntur. In archidiaconatum promouentur nati 25. ann. digni qui saltem diaconi sint [f], & licentiati in aliquo iurium, vel theologia [g], cum habeant dignitatem. Primi diaconorum ij dicti [h], quibus iure communi adhæret dignitas, eaque maior monasteriis ipsis,
5 & præpositis eorum [i]. Etsi alicubi cum dignitate sine officio sint, quemadmodum Innocentius notat in Parmensi ecclesia archidiaconum nullum exercere officium, & nihilominus dignitatem habere [k]. Obseruandum tamen pro dignitate, officio, & gradu honoris censendis archidiaconi sequendam esse legem capituli proprij, & consuetudinem, qua vsi fuerint in sua ecclesia antè archidiaconi: & eis potius deferendum, quàm præscriptis
6 & concessis à iure pontificio [l]. Archidiaconus oculus episcopi est, & iure ipso eius vicarius in visitationibus, correctionibus & dispensationibus rerum ecclesiasticarum, censor morum clericorum & emendator: subdiaconibus & leuitis imperat, parœchiarum diœceseos subit solicitudinem, quas circuit, & inspicit, subditos habet suæ iurisdictioni archipresbyteros [m]. Hic examinat & præsentat episcopo ordinandos [n]. Mittit in possessionem prælatos, abbates, vel abbatissas [o], aliaque pleraque quæ sui muneris sunt exequitur [p]. Quæ quia plura sunt, interdum efficiunt, vt plures quàm vnus archidiaconi instituti in vna ecclesia cathedrali sint, duo, tres, quatuor, vel plures. Statuit Tridentina synodus [q], vt archidiaconi vbicunque fieri potent, sint magistri seu doctores aut licentiati in Theologia, aut iure canonico.

a D. Paul. ad Roma. capit. 3.
b Iulius Pollux, li. 8. Onoma. li. περὶ πρεσβέων.
c Aeschines, contra Cthesi honem
d Demosthe. de Corona.
e can. legimus, 93. distinct.
f can. nullus in propositum, 60. distin.
g in concil. Tridentino. 8. sessione de reformatione generali can. 12.
h cap. 1. de scrut. in ordi. facien.
i Panor. in capit. per tuas § excellentiores, de simonia. Gomes, in regula cancellariæ, de annal. possessore q. 11. in fin.
k Innocen. in cap. de multa, de præben.
l Hostiensis in summa de offic. archidia. dũ quærit quod sit eorum officium, facit cap. fin. eod. titul.
m c. ad hæc, de offic. archidiaco.
n c. 1. de scrutinio in ordine faciendo, c. vt nostrum, de offi. archidia.
o dicto c. vt nostrũ.
p de quib. in c. pro lectis, § archidiaconus, 25. distinct.
q in concil. Triden. sessio 9. in decretis de reforma generali, can. 13.

De Archipresbytero, & decanis. Cap. 21.

1 Presbyter, & archipresbyter quis.

2 Presby

2 Presbyteri senioris nomen est, & honoris.
3 Senum apud antiquos & Romanos honor, & 7.
4 Presbeis, & senes qui dicti.
5 In senibus sapientia præsumitur.
6 Senes in domo, vel vrbe, vel orbe signum bonum: mori, contrà.
7 Senum concilium inquirendum & sequendum.
8 Presbyteri seniores, & multò magis senibus honorandi.
9 Antiquius dictum quod melius.
10 Presbyterorum seu sacerdotum munus, & officium, & qualitas.
11 Archipresbyter quis, & authoritas.
12 Decanus presbyterorum quis.
13 Decanus quare dicatur, & de denario numero. Decani canonici. eod. Decanus dux. eod. Decumana porta. eod. Decanus capituli. eod. Decanus cardinalium. eod. Decanus Rotæ. eod.
14 Archipresbyter ciuitatensis quis, & eius officium.
15 Archipresbyter ruralis quis, & eius officium, & iurisdictio.
16 Archipresbyter archidiacono inferior.

ARCHIPRESBYTER princeps presbyterorum dicitur: 1
presbyter autem senior est, non tam ratione ætatis capularis, quàm honoris quo afficitur, qui hac sacra appellatione decoratur, sacerdos alia appellatione nominatus: quòd sacra mysteria det & pertractet [a]. Mentis hîc potius, quàm se- 2
necturis spectata canities, quæ presbyteros intitulet [b]. Vndè & episcopi olim dicti quoque presbyteri [c]. Græcis πρέσβεις, erant, quibus honor & reuerentia exhibebatur, quæ senibus deferebatur, eaq; erat magna, potissimùm Romæ, & in benè institutis rebus publicis. Nam priscis, authore Cal- 3
listrato, penè eundem honorem senibus ac magistratibus tribuebant [d]: neque apud antiquissimos Romanorum, generi aut pecuniæ præstantior honor tribui quàm ætati solitus, & maiores natu à minoribus colebantur, ad Dei propè & parentum vicem. Isq; mos Romanis à Lacedemoniis traditus, quibus id in more erat ex sanctione Lycurgi [e]. Et vt scribit Ouidius [f],

Magna fuit quondam capitis reuerentia cani,
Inq; suo pretio ruga senilis erat.
Martis opus iuuenes, animosáque bella gerebant,
Et pro Dijs aderant in statione suis.

Et rursum [g].

Adde quod est senibus rerum prudentia maior,
Solus & artifices qui facit, vsus adest.

Atque Xenophon [h] moriturum iamiam & disponentem de regno suo in filiis senioris fauorem, Cyrum dixisse scribit, fuisse eam legem Persarum, Senioribus non solum fratribus, sed etiam ciuibus, & incedendo & dicendo, cedendum. Proinde Hesychius, πρέσβεις, inquit, sunt, non solum γέρητες, 4
sed etiam βασιλεῖς, ἄρχοντες, προτιμώμενοι, id est, *non solum senes presbees vocantur, sed etiam reges, principes, magis honorati.* Ita & in traslatione nominis ostendit Aristoteles [i], ὄρνις ὁ τροχίλος καλεῖται πρέσβυς καὶ βασιλεύς. Quod explicat, Plinius [k], *parua*, inquit, *auis, quæ trochilos vocatur, rex auium in Italia.* Venera- 5
bilis ex sententia Salomonis senectus, non diuturnitate vel numero annorum computata: cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis, vita immaculata [l]. Præsumitur autem iam canescentibus hominibus per ætatem,

a can. cleros, 21. distinct.
b cap. penul. 84. distinct.
c can. leuitus, 93. distinct. can. olim, 95. distinct.
d Callist. l. semper, l. 5. de iure immunita. lib. 50. Pr. tit. 6.
e Aul. Gellius libr. 2. cap. 15.
f Ouid. lib. 3. Fastor.
g Ouid. lib. 2. De art.
h Xenoph. lib. 8. Cyri sed.
i Aristot. lib. 9. de Historia animal. c. 32.
k Plinius, lib. 8. c. 25.
l Sapient. 4.

tem, rerum saltem experientia & vsu sapientiores illos euasisse, dictúmque
6 de illis à Deo, *Honorabis vultum senis, & à facie canitiei consurges* [a]. Et ita Ra- [a] Leuit.c.19.
bini annotarunt [b], סבא בבותא סבתא בבותא *Saba bebetha, simana taba bebetha: id est, senex in domo, signum bonum est in domo.* Nec tantùm in domo, sed & in ciuitate, & in orbe: vt contrà, senum interitus, est certissima coniectura vindictæ Dei, & venturi mali, & peccati commissi atrocissimi. Sic maledictio maior interminata est Heli, ob peccatum inemendatum filiorum, quod erat Deo abominabile. *Ecce*, inquit Deus per prophetam ad illum, *dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium patris tui, vt non sit senex in domo tua.* Et postea, *verumtamen non auferam penitus virum ex te, sed vt deficiant oculi tui, & tabescat anima tua, & pars magna domus tuæ morietur, cùm ad virilem ætatem peruenerit* [c]. Propter malitiam tollitur [c] 1.Regum, c.2.
iustus [d]. Omnis prouincia, vt aiunt Rabini, in qua non est senex, digna [d] Isaiæ, c.57.
est vt deuastetur [e]. Sicuti & quandiu Loth inter Sodomitas, fuit, non [e] in prædicta sententia 15. Ben Sire.
potuit ciuitas ab angelis subuerti [f]. Et propter vnum senem Mathusalah, [f] Genes.cap.19.
Deus vindictam diluuij per septem dies suspendit, donec is [g] moreretur. [g] Genes.7.

7 Senibus itaque deferendi honores & rerum administrationes, & si plures sint, quàm sint magistratus vel administrationes, illis saltem vt dignis decedendum est, consilia illorum scrutanda & perpendenda potius, quàm iuuenum, qui perdiderunt regem Roboam filium Salamonis [h]. Monet [h] 2.Paralip.c.10.
& Ecclesiasticus, *Ne te prætereat narratio seniorum, ipsi enim didicerunt à patribus suis: quoniam ab ipsis disces intellectum, & in tempore necessitatis dabis responsum* [i], [i] Ecclesiastici.c.8.

8 Et alibi [k], *Corona senum, multa peritia, & gloria eorum, timor Dei.* Ergo delatus hic honor senibus, qui πρέσβεις, dicuntur, multò magis senioribus qui presbyteri, πρεσβύτεροι. Vt etiam antiquitus obseruatum innuit Xenophon [l], ἤρξατο λόγου ὁ Φαρνάβαζος· καὶ γὰρ ἦν πρεσβύτερος. i. *cæpit loqui Pharnabazus: erat enim senior.* [k] Ecclesiastici.25. [l] Xenoph.lib.4.Hellenic.

9 Quódque melius est, & antiquius dictum est sæpè apud M. Tullium: vt ad Atticum, *ne dubitaris, quin quod honestius, id mihi futurum sit antiquius.* Et alibi [m], *at salus antiquior, id est potior, militum, quàm impedimentorum.* Et iterum [n], *nihil vita antiquius, existimare omnia posteriora libertate ducere.* Eademque phrasis obtinet apud Græcos, veluti apud Iulium Pollucem [o]. ὀδὴν ἐκ πρεσβύτερον, pro ὀδὴν τιμιώτερον, & apud Platonem [p] [m] ad Herennium. [n] Orat.1. in Anto. [o] Iulius Poll. libr.2. Ono. [p] Plato, in Sympos.
μέν μὴν γὰρ ὀδὴν ἐστι πρεσβύτερον τὸ ὡς ὄντι βέλτιστον ἐμὲ μανθάν.

Hac ratione qui honore præcipuo in ecclesiis visi sunt, quique curæ aliorum præpositi sunt, vel qui curam mysteriorum venerabilium in ecclesia Dei
10 susceperunt, presbyteri dicuntur, digni habiti hoc ministerio. Ita D. Paulus ad Titum [q] scribens, *Reliqui*, inquit, *huius gratia te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut egò disposui tibi: si quis sine crimine est, vnius vxoris vir, filios fideles habens, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos.* Et ad Timotheum [r], *qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo & doctrina.* Dignissimum & venerabile horum peculiare munus, quod non nisi sacerdotibus conceditur, sacratissimum & adorandum sacrificium corporis & sanguinis domini nostri IESV CHRISTI in altari conficere & offerre, orationes dicere, benedicere [s], & alia pleraque exequi, de quibus paulò [q] ad Titum, c.1. [r] 1.ad Timo.c.5. [s] can.perlectis, §. ad presbyterum, 25. distinct.
11 post agetur Deo iuuante, cùm de ordinibus & sacerdote loquemur. A presbyteri nomine archipresbyter dicitur, qui sacerdotibus seu presbyteris certis quibusdam de causis præponitur, & præest illis quæ sacerdotalis officij sunt: præcipuè si episcopus defuerit [t]. Proinde & archipresbyter appellatur decanus, scilicet presbyterorum vel ecclesiæ [u]. Quia decanus ecclesiæ, in locum archipresbyteri subrogatus est [x]. Decanus alioquin, qui præest decemuiris, dici existimatur à Vege- [t] cap.1 & 2.de offic archipresby. [u] ad hæc, de offic. archidiac. cap. innotuit, 60 distinct. [x] Rota decis. 451. in nouis & iuriam. decis. 445.

tio [a], sed translatione facta à perfectione & præstantia denarij numeri, decanus dicitur præcipuus inter aliquos eiusdem ordinis vel status [b]. Ita ecclesiæ Constantinopolitanæ canonici, tanquam digniores, decani dicti sunt ab Honorio & Theodosio CC. [c]. In eo sensu Aelianus scribit, quòd optimus quisque decuriæ præponi, & cæterorum ductor esse debet, qui & decurio, & decanus, & dux, & primus, & præses nominatur [d]. Sic & porta maior, quæ in castris erat, decumana dicta, vt præcipua, diuersa ab ea quæ erat in postica castrorum parte [e]. Et

Vastiùs insurgens decimæ ruit impetus vndæ [f].

Decanus in capitulo, honorabilior videtur pars capituli [g]: inter cardinales etiam præcipuus eorum decanus, vt in cardinalibus monuimus. Interque rotæ auditores, honorabilior decanus est in capella pappæ, propter ministerium, quod vocatur mithræ, vt notat Ludouicus Gomesius [h]. Archipresbyterorum duæ sunt species, vna vrbicanorum seu ciuitatensium: 14 altera ruralium. Ciuitatensis seu vrbicus est, qui in vrbe constitutus. Eius munus est, absente præsule, & eius loco officium diuinum incipere, benedictiones in ecclesia dare presbyterales, missam quando voluerit cantare, & reliqua peragere, quæ tradit propria constitutione Leo Pappa [i]. Ruralis archipresbyter in rure degit, & qui habet curam presbyterorum, 15 qui per minores titulos habitant, quorum vitam, mores, & simul plebis obseruat: vt deinceps episcopo denuntiet [k]. Partitur quippe cum huiusmodi episcopus solicitudinem gregis, habentque iurisdictionem, qualem illis consuetudo permisit [l]. Saruit & Carolus Magnus, ad archipresbyterum notionem pertinere de incantatoribus & maleficis [m]. Hic 16 tamen subiicitur archidiacono diœceseos, quia ei inferior [n]: quamquam ratione simplicis ordinis diaconatus & presbyteratus, maior presbyter diacono [o]. Sic enim, & in aliis, qui alio maior vel minori, diuersis respectibus vel rationibus esse potest [p]. Et in ordine, primum locum habent presbyteri honorabiliorem, secundum diaconi, tertium subdiaconi tenent, ex decreto Gregorij noni [q]. Quare etsi in ecclesia absente episcopo archidiaconus & archipresbyter adsint & concurrant, archipresbyter loco episcopi missarum solemnia perager [r].

a Veget. libr. 2. de re milita. c. 2.
b gloss. in rub. decanis, lib. 12. C. & ibi Alciat.
c l. non plures, l. 4. de sacrosanct. eccles. libr. 1. C. titul. 5.
d Aelianus libello De acie instruēda.
e Iulius Cæsar, libr. 3. Commentar.
f Ouid. 11. metamorph.
g c. post electionem, cap. 7. de cōcessione præben. c. cùm inter vniuersas, c. 14. & ibi Panor. & gl. de electio.
h Ludouic. Gomes. in proœmio ad regulas cancellariæ, dū agit de prothonotarijs.
i c. penul. de offic. archipresbyter.
k c. fin. de offic. archipresb.
l glo. in c. ex literis, de consanguin. & affinitat. in verba coram decano.
m in constitutioni. capitularibus Caroli Magni, capitulari de pace c. 25.
n c. 1. & c. ad hæc, de offi. archipres. can. prolatis § archipresbyter, 25. distin.
o notat Hostiēsis, in summa de offic. archidiac.
p can. puto, 2. q. 7.
q c. statuimus, de maior. & obedient. ap. Grego.
r c. 1. de offic. archipresby.

De primicerio ecclesiastico, cantore, & præcentore, & eorum beneficiis. Caput 22.

De offic. primicerij lib. 1. Decreta. tit. 25.

1 *Primicerius quis, & num cantor. Cantor primicerius, & eius munus, eod.*
2 *Præcentor quis. Concentor quis, eod.*
3 *Primiceriatus cum dignitate beneficium.*
Primiceriatus notariorum summi pontificis, eod. Primicerius datarius, eod.
4 *Primicerius cantor quare, & subditus archidiacono.*
5 *Primicerius in omnibus quis generaliter,*
Primicerius mensorum, diaconorum, fabricæ, protectorum quis, eod.
6 *In ceris olim scriptitatum. Scripturæ diuersæ materiæ, eod.*
Cera prima, secunda, ima, & vltima scribi quid, eod.

7 Scribe

7 Scribebantur digniores primo loco.
8 Choragus cantor, & quid priscis choragus.
9 Chorodectes quis.
10 Chorodidascalos, magister chori.
11 Chori summa apud vnum esse debet.
12 Chorus ecclesiasticus quid dicatur.
Chorus ecclesiasticus quando diuisus in duas partes, psalmorum Dauidicorum canendorum causa, & anthiphonarum, eod.
13 Præcentor quis, & officium eius. Corostates præcentor, eod.
14 Succentor & succentoratus.
15 Choraulæ qui.

PRIMICERIVS est primus inter clericos & diaconos, quibus præest in docendo, subditus archidiacono [a]. Buttigarius ratus est primiceriũ accipi pro cantore [b]. Nam & officium cantandi & legendi lectiones, laudes, responsoria ad eum pertinet: ordo & modus canendi, pro tempore & solemnitate, determinatio delationis cereorum seu luminum, castigationes leues clericorum [c]. Cantor alibi dicitur, quòd voces in choro moduletur [d]. Species cantoris præcentor, qui voce præit, qui ante omnes incipit: item concentor, qui simul concinit, de quibus Deo fauente posteà. Colligitur autem & rescripto Innocentij 3. ad Tullenses canonicos [e], primiceriatũ esse beneficiũ cum dignitate. Aliud tamen, ab officio primiceriatus quod habet primus inter notarios sum. pontif [f]. anteà dictus notariorum decanus, & protoscrinarius: & ille primicerius qui diẽ, seu vt loquuntur, datus adiiciebat diplomatibus pontificalibus, quas nunc bibliothecarius apponit. Primicerius itaque cantor ex consensu dicitur, veluti primus in choro, & prius ratione cantus: alioquim non is primus simpliciter dicendus, cùm is subordinetur archidiaco. Exigit enim pronunciatio nominis primicerij, adiectionem ex relatione alicuius, vel postulat subintelligi. Quòd primicerius in omnibus is dici possit, qui primus & in aliqua dignitate est antesignanus, vel primus in aliquo. Sic dicimus primicerium mensoram, inter mensores primum [g]: & primicerios ex corpore decanorum [h]. Primicerium fabricæ [i], primicerium protectorum, domesticorum, equitum [k]. Sic de similibus. Nam πρωτικήρος, vel πρωτοκήρος, est πρῶτος τάξεως, primus in ordine quolibet ceræ seu scripturæ. Mos enim erat antiquis in tabulis ceratis & pugillaribus scribere, præcipuè ante chartæ & membranæ inuentionem: tentatis pluribus scribendi materiis, de quibus scribit Plinius, de Papyro arbore loquens. *Hanc*, inquit [l], *Alexandri Magni victoria repertam author est M. Varro, condita in Aegipto Alexandria. Et anteà non fuisse chartarum vsum, sed in palmarum folijs primò fuisse scriptitatum: deinde quarundã arborũ libris: posteà publica monumenta plumbeis voluminibus, mox, & priuata linteis confici cœpta, aut ceris: pugillarium enim vsum fuisse etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum.* Et posteà etiam remansit cerarũ vsus, vt ex Plinio Iuniore constat, dum ait [m], *Erat in proximo, non venabulum aut lancea, sed stylus aut pugilaris: meditabar aliqua annotabámque, vt si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem.* Et Iuuenalis,

Non ne libet medio ceras implere capaces Quadriuio:

Quare quę in ceratis tabellis, & per translationẽ, in aliis scripta erant, in ceris scribi dicebantur, & quod in primo loco, in prima cera, & posteà, secunda & tertia &c. & in ima. Et ita apud Suetoniũ legimus [n], Iuliũ Cæsarem Q. Pedium ex quadrante hæredem instituisse, reliquos in ima cera. Et Asconius Pædianus extremam ceram, vltimam tabulam, vel vltimam partem tabulæ interpretatur [o]. Quocircã primicerius primo scriptus in choro cantor,

a c. 1 de officio primicerij lib. 1 Decretal. titu. 25.
b Buttig. in dictam rub. de offic. primicer.
c can. Perlectis, § ad primicerium, 23. distinct.
d ca. cleros, § cantor, 21 distinct.
e c. cùm accessissent, c. 8 de constitutio.
f Gomes, in proœm. Regular. Cãcellar.
g l. 1. de mensori lib. 12 C. titu. 28
h l. 1. de decimis, lib. 12 C. titu. 27
i l. 1 de Fabricensib. lib. 11 C. titu. 2.
k l. 2. de domesti. & protector. libr. 12. C.
l Plinius, lib. 15. c. 11.
m Plinius Iunior, lib. 1. epistolarum.
n Sueton. in Iulio Cæsa.
o Ascon. Pedia. in 3 Verrinam Ciceronis.

dignior. Sic enim digniores in albo magiſtratum primo ſcribebantur [a]. Nihil ergo prohibet quin hunc cantorem coragum quoque vocemus. appellarunt enim choragos priſci, vt refert Athenæus ex Demetrio Bizantio, *Non hos*, inquit, *qui volunt nunc choros mercede conducunt, ſed eos qui chori ſunt ductores qui ſicut ait Demetrius Bizantius libro 4. Poëmatiũ, iubent, relict muſicæ incumbere, neque leges vetuſtas muſicæ præterire* [b]. Affinis huic is qui χοροδιδάσκαλος apud Suidam dicitur, qui cantantes & ſaltantes admittebat in chorum, qui ſciret qui admittendi, & in quo loco chori eſſent diſponendi. Vocabatur & χοροδιδάσκαλος, chori magiſter, qui docebat eos quos in chorum ille admittebat, quomodo cantare deberent: non enim paſſim licebat etiam bona voce prædito eo inconſulto in chorum Ecclieſiaſticorum etiam venire, teſte his verbis Ariſtotele [c]: ὅθεν οὐ χοροδιδάσκαλος τὸν μείζω καὶ λαμπρότερον τοῦ παντὸς χοροῦ φθεγγόμενον ἐάσει συγχορεύειν id. *neque ſemper magiſter chori eum qui pulchriorem ac meliorem toto choro vocem emittit, ſinit in choro eſſe*. Sicque & neceſſarium dixit idem Ariſtoteles chori ſummam apud vnum eſſe [d]. Quare apud Athenienſes, in feſtis ſuorum idolo um conſtituebantur chori a tribubus quæ decem erant, & ex vnaquaque tribu eligebatur coragus, vt author Demoſtenes & Libanius [e]. In choris quoque eorum cantum fuiſſe, etſi eorum alius quàm in ſacris vſus teſtatur Macrobius [f]. *Vides*, inquit, *quàm multorum vocibus chorus conſtet, vna tamen ex omnibus redditur vox, vna eſt illic acuta, aliqua grauis, alia media, accedunt viris fœminæ, interponitur fiſtula*. Suidas chorum eccleſiaſticum ait eſſe cœtum canentium in templis: & choros eccleſiarum diuiſos fuiſſe in binas partes ſub Conſtantio Conſtantini Magni filio, & Flauiano epiſcopo Antiochiæ. Et ex Antiochia vbi cœpit in omnes mundi partes tranſiuiſſe morem ita pſallendi bifariam pſalmos Dauidicos. Hæc tamen Suidæ opinio non valdè de initio pſallendi in aliis probabilis. Siquidem legi apud Socratẽ [g] & Nicephorum [h] Calixti, modum antiphonarum, id eſt modum concinendorum carminum per mutuam reſponſionem & per vices, iam ab apoſtolorum temporibus cœpiſſe. Nam tempore D. Ignatii, qui tertius in eccleſia Antiochena à D. Petro apoſtolo hierarcha fuit, & qui cum apoſtolis plurimo tempore vixit, ea pſallendi formula inſtituta ab eo eſt. Publicè tamen in duas partes Antiochiæ choro diuiſo Dauidicam melodiam pſallere docuêre Flauianus & Diodorus; poſteà epiſcopi, vt author Theodoricus [i]. Additur interdum cantoribus & magiſtris chori, præcentor, qui modulationem incipit [k], forſan conueniens cum eo qui Græcis vocatur χοροστάτης, ὁ τὸν χορὸν ἱστάς. Quod colligitur ex epiſtola quadam Iuliani, dum ait [l], ἐκθάπερ οἱ τῷ διαύλῳ τὸν δίαυλον κρούσαντι πρὸς τὴν χορείαν ἄνεσθαι φέροντα, οὕτω κἀμὲ ὑπὸ τῶν σῶν πλήκτρων τὸ ἐνὸς ἀνεγείρεσθαι· ὥσπερ οἱ τῷ χοροστάτῃ πρὸς τῷ ἀνακλίνειν τὸ ῥυθμῷ σπεύσαντες. Quibus docet choroſtatas reſpondere ad auſpicatum rhitmi. Cortaxates dicitur in quibuſdam eccleſiis nominatus ſuccentor, cuius ei beneficium dicitur ſuccentoriatus, habens dignitatem alicubi, vt in Pictauenſi eccleſia [m]: alibi autem tantummodo habens officium, alibi perſonatum. Mores enim & conſuetudo eccleſiarum in iſtis, & in cantorum præcentorum, & aliorum beneficiorũ qualitatibus ſequi oportet [n]. Beneficia porrò hîc cantorum, præcentorum, & ſuccentorum & officia, alia ſunt à communi canonicorum officio modulandi & canendi. Et pariter diſtincta à Choraulis, quorum munus per clerum aut canonicos, alióſue præbendatos fit per vices: iſti enim choraulæ ex diuerſo more regionum, vel ſedent & cantant & ceremonias perficiunt, vel circa exedras chori diſcurrunt, & deficientes in cantu canentes admonent, & voci ſeu conuenienti modulationi reſtituunt: ferunt aliquibi ſcipiones argenteos vel auratos, alibi ſacrum pallium quoque ſumunt, & eos qui reſponſoria incœpturi ſunt mõnent, de reſponſoris initio & voce

[a] l. 1. de Albo ſcribib. 50 Pitan 2.
[b] Athenæus, libr. 14. Dipnoſ. cap 13.
[c] Ariſtotel lib. 8. Polit. cap. 5.
[d] Ariſtotel. libr. de Poetica.
[e] Demoſthenes, in oratione in Midã, & in eam Libanius in argumento.
[f] Macrob. in initio Saturnaliõ.
[g] Socra. li. 10 hiſtor. Tripartitæ. capit. 9.
[h] Nicephor. Calixti, lib. 13. c. 8. hiſtor.
[i] Theodor libr. 5 hiſtor. Tripar. c. 32.
[k] can. cleros, 20. diſt.
[l] Iulia. epiſtola ad Iamblychum.
[m] c. inter dilectos c. 11. de exceſſ. prælat.
[n] c. cùm olim, c. 6 de conſuetud. ap. Greg.

& voce ſeu tono. Dicti choraulæ metonymia facta à corraulis antiquorum: etenim in choris eorum erant qui inflabant tibias, quæ choris canentium miſcebantur, inde & dicti choraulæ. Sunt in eccleſis choraulæ qui primi reſponſoria & antiphonas inchoant.

De præbendatis, & canonicis vtriuſque ſexus. Cap. 23.

1 Præbendati vnde dicti, & quid præbenda in plurali numero, & 5.
2 Salgamum quid.
1.3 Præbendæ publicæ. Ventidius Baſſus, eod.
4 Præbia, & præda vnde declinatur.
6 Præbenda in ſingulari beneficium.
7 Præbenda duplex, laicalis, & ſpiritualis, & quæ laicis debetur
8 Præbendæ laicis datæ in eccleſiis iuris regy à rege.
9 Præbendæ ſpirituales duplices, ſimplices & canonicales.
Præbenda ſimplex quale beneficium, eod.
10 Præbendati hebdomadariy qui.
11 Præbendati aſſiſij. Aſſiſij in eccleſia qui, eod.
12 Præbenda canonicalis quid. Canonia quid, eod.
13 Canonici qui non ſunt ſubdiaconi, non habent vocem in capitulo.
14 Canonia in herbis & ad effectum, qui & quod non percipiant fructus.
15 Mandatarius in beneficiis habet ius ad rem, ſed non in re.
16 Canonici clerici primi gradus honorabiliores alijs beneficiarijs.
17 Canonici quare ita dicti.
Canonici harmonici Pythagorici qui, eod.
18 Canonicorum alij regulares, alij ſeculares.
Canonici regulares qui, eod.
19 Arnulphus canonicos regulares auſpicatus. Monachi canonici facti, eod.
20 Canonicæ ſeculares mulieres.
21 Beguinæ.
22 Præbenda præbendatorũ & canonicorũ, ex tribus, præbenda, diarijs, & de menſa.
23 La groſſe *inter præbendatos quid.*
24 Diſtributiones quotidianæ, manualia dicuntur præſentibus debita.
25 Canonici abſentes ſtudiorum cauſa quid ex præbendis percipiant, & 26.
26 Menſæ fructus quomodo, & quando inter canonicos diſtribuantur.
27 Canonici nuper recepti habent æqualem partem in fructibus menſæ cum antiquis.

1 PRAEBENDATI ab eo, quod victus cauſa præbetur in eccleſiis dicuntur. Præbenda enim abſolutè in plurali numero apud priſcos dicebantur quæ, parœchi quotidiè legatis publicè miſſis exhibere tenebantur ligna, ſal, vt innuit Horatius[a], a Horat. Serm. Satyr. 5. & ibi Acron.

Proxima campano ponts quæ villula tectum
Præbait, & parœchi, quæ debent ligna, ſalémque.

1 Vocant iura codicis ſalgamum, quod præbetur ab hoſpitibus militibus, quo tamen nomine non veniunt culcitræ, lignum, aut oleum[b]. b l. 1. de ſalga. hoſpitib. non præſt. libr. 12. Cod. tit. 40.

3 Meminit & Gellius de præbendis publicè, dum agit de Ventidij Baſſi fortuna, & eum dum adoleuiſſet victum ſibi ægrè quæſiuiſſe, ſordidéque

inueniſſe, compatatis mulis & vehiculis, magiſtratibus qui ſortiti prouincias
a Gellius lib 15. c 4. fuiſſent præbenda publicè conduxiſſe [a]. Ab eadem declinatione Varro [b] vo-
b Varro, li 6. de ling. Latina. cat præbia ἐπαφορήματα, vel amuleta, a præbendo. Vt ſi lorum detur quod ſit
c Varro li 4. de ling. Latina. remedio pueris. Et alibi [c], verbum præda & prædes, à præſtando ducit, quod ea pignore data publicè manceps fidem præſtent. Erant & largitiones ab imperatoribus factæ prouincialibus, quæ & præbenda dicebantur, vt apud Caſſiodorum, *præbendarum*, inquit, *tenor adſcriptus, quem noſtra diuerſis largitur humanitas prouincialibus &c* [d]. In iure pontificio & beneficiorum tra- 6
d Caſſiodo. l. b. 5. Va- ria ctatu præbenda in ſingulari numero, eadem tamen ſignificatione, vſurpatur. Hæcque duplicis generis præbenda dicitur, vna datur laicis: altera quæ 7
tantùm conceditur clericis titulo beneficij. Laicis præbentur ab eccleſiis quædam amonæ ſtipendiorum gratia, ratione obſequij vel officij, vel ſoli-
e gloſſ. in c. cùm Martinus, in verb. ecce peruni, de conſtitu tio & cò. Panor. in eo. tit. n. 22. citudinis impenſæ in eccleſiam [e]: cuiuſmodi ſunt quæ præbentur aduocatis, ſyndicis, & aliis. Imponuntur & eccleſiis onera annonarum præbendarum nobilibus pauperibus, vel ob ſeruitium temporale, vt ſcribit
f Panor in d. c. cùm Martinus. Compoſtellanus, & poſt eum Panormita [f] locum habere in eccleſia S. Martini Carnotenſis. Atque idipſum Symmachus Pappa, ratione temporalis
g ca poſſeſſores, 16 quæſt. 3. conceſſionis [g] permiſſit. Et D. Hieronymus omnibus monaſteriis præcepiſſe 8
h D. Hieron. ad Damaſ. & in can. ſin. 16. q. 1. videtur [h]. In Gallia in monaſteriis quæ regij iuris ſunt & fundationis vel dotationis regis præbendæ huiuſmodi ſunt, in quibus princeps milites membris mutilos pauperes, etiam inuitis monachis alendos quandiu vi-
i c. maioribus & c. cùm cauſa, 16. de præben. xerint ſtatuit [i]. Et ſæpè ita iudicatum Tholoſæ vidi à curia ſuprema, repugnantibus monachis largitioni regiæ & codicillis eius. Nec mirum ſi princeps ita poſſit ſtatuere, cùm præbendæ in fructibus conſiſtant propria natura, quorum & laici capaces ſunt. Alterius generis præbendæ quæ 9
debentur clericis, ſpirituales dicuntur, & beneficij eccleſiaſtici nomine cenſentur, quòd habeant ſpiritale munus annexum, diuiſis portionibus tamen, non anteà [k]. Hæ rurſum vel ſimplices vel canoniales dicen-
k c. ex parte Haſienſis, c. 10. de conceſſio præben. lib. 3. Decretal. tit. 5. tur. Simplex præbenda, eſt ius ſpiritale recipiendi certos prouentus, in eccleſia collegiali competens ob diuinum officium cui præbendatus
l interpretes in c. cù Martinus, & ibi Felinus numero 3. & Panor numero 22. & 23. de cõſtitut. inſeruit [l]. In ſpiritali conſiſtit titulus, in temporalibus præbendarum ſubſtantia. Simplices præbendæ poſſidentur per clericos ſecundi ordinis in eccleſia collegiali. Quorum aliqui ratione officij diuini maioris, quòd 10
exequi debent exemplo, & loco canonicorum, qui per vices integras ebdomadas ſolemnia miſſarum & offici diuini peragere tenentur [m]. Hebdomadarij dicti poſſunt aliquando, & vno gradu ſimplices præbendarios
m argument. c. diſcreto, c. 25. de præben. ap. Gregor. n c. penul. de cleric. non reſidenti. & ibi gloſſa ap. Gregor. lib 3. tit. 4. antecedant. Sunt & alterius generis ſimplicis præbendati, dicti aſſilij [n]: 11
vel manſionarij alicubi dicti, *habituez*, in Gallia. Canonialis præben- 12
o c. dilectõ, & c. pro illorũ, de præben. da ea dicitur, quæ eſt annexa canonicatui, quæue ea omnia continet quæ
p clem. 2. de ætate & qualita. in clem. ex ratione, eo. tit. ap. Gregor. ſimplici concluduntur, & vltrà habet vocem, ſeu ius ſuffragij ferendi in capitulo, exedram ſeu ſtallum in choro ſeu in periſtilis, & alicubi, vt Ca-
q Ioannes in clem. fi. de præben. col. 2. Rebuffus, in §. fi. de referun. in cõcor. ſua durci, pacis oſculum [o]. Hæc enim habent canonici, ſi modo ſint ſubdiaconi: Nam qui non ſunt ad ſubdiaconalem ordinem promoti, ſententiam nõ dicũt, 13
r in Rotæ deciſion. 445 tit. de præbe. in nobis Staphileus in prima forma gratiarum expectatiuarum. ideſt, non habent vocem in capitulo [p]. Quemadmodum neque illiqui 14
creari dicuntur canonici in herbis, vel honorati, vel ad effectum optinendi primam vacaturam prebendã, qui nec quotidianas diſtributiones ſeu diarias annonas habent, nec actibus capitularibus interſunt [q]: nempe quòd propriè
s cap. fin. de conceſſio. præben. in Sexto. quædam, de præben in Sex. non ſunt canonici, habita ratione præſentis temporis, quales mandatarij vel qui habent literas expectatiuas [r]. Quia qui habet canonicatum ſub ex- 15
t c. relatum, & c. datæ fuit, de præben. c. cùm ſuper, de conceſſio præb. c. cùm Martinus, de conſtitutio. pectione præbendæ, habet quidem ius ad rem, ſed non in re [s]: & qui verè habet canonicam, habet vel habere debet in præſenti vel de proximo præ-
u Innocẽt. in c. ſedes, de reſcript. bendam [t]. Innocentius ratus eſt, canoniam longè honorabiliorem alio 16
ſimplici beneficio, & idcirco canonico s dici clericos primi gradus, alios etiam beneficiatos ſecundi gradus [u].

Canonici

17 Canonici qui annonam statam habent, & priuilegia certis maioribus clericis destinata dicuntur οἱ ἐν κανόνι, id est, qui in album talium clericorum in ecclesia relati sunt: siue qui canonem, id est, demensum ex ecclesiastico ærario capiunt, vel primi in ecclesia, quemadmodum à Pythagoricis dicebantur κανονικοὶ harmonici, qui primas in iudicando partes longéque ratas
18 maximè rationi adscribebant [a]. Canonicorum & canonicatuum præbendę iterum, vel monachales seu regulares sunt, vel seculares. Regulares sunt in monasteriis, vnde vetitum ne quis in duobus monasteriis locum occu-
19 pet [b]. Et ij etiam habent suffragij ius in suo capitulo [c]. Scribit autem Volaterranus, Arnulphum abbatem canonicorum regularium ordinem auspicatum circa annum domini 1066. Munsterus tamen notat, Spirenses, Vuormatienses & Maguntinenses canonicos, monasticæ vitæ professione abiecta seculares fieri & seorsum habitare cœpisse circa annum domini 966. Sed isti inter seculares annumerandi, vt plerique, alij in Gallia & alibi, qui eius
20 generis sunt, non regulares. Sunt & mulieres etiam, quæ vulgò dicuntur canonicæ seculares, viuentes exemplo secularium canonicorum, quæ non renuntiant propriis, nec professionem vllam faciunt, quas concilium Vien-
21 nense non probat, verùm & eas visitari [d], nominatque eas beguinas: atque illis iubet aliquam viuendi normam & regulam monachalem deligere [e].
22 Cæterùm annona quæ præbetur præbendatis & canonicis, tribus modis distinguitur, & ex tribus variè conflatur. Nam vel præbenda separata & stata annua est, vel consistit in diariis seu distributionibus quotidianis: vel
23 percipitur ex mensa communi, si sit [f]. Præbendæ nomen refertur ad id
24 quod vocant, *la grosse* [g]. Quotidianæ distributiones, manualia dicuntur quoque beneficia [h], seu victualia: quæ tantum præsentibus officio diuino
25 diurno distribuuntur. Qualia ea, quæ ex anniuersariis dispensantur tantum iis, qui orationibus intersunt [i]: non autem absentibus, etsi studiorum cau-
26 sa absint, quibus præbenda tamen integra remanent. Fructus mensæ dicuntur ea, quæ vltra præbendæ fructus, vel diaria & manualia, ex aliis reditibus capituli colliguntur simul, & in communi reseruantur, distributi non certo tempore, sed aliquando cùm inter canonicos participes placuerit. Quorum quoque qui absens studiorum causa est, fit particeps, non au-
27 tem alij sine causa, vel ea illegitima absentes [k]. De his fructibus annotat vnum valdè singulare Calderinus [l], vt si hoc anno contingat diuidi fructus mensæ qui præteritis annis collecti & coacti fuerint, canonicos qui vel hodiè, vel nuperrimè fuerint creati seu instituti vel ordinati, equalem partem cum cæteris antiquis facere. Quod etiam scribit Felinus [m].

a Cels. Rhodiginus, libr. 5. c. 11.

b cap. fin. de regular. ap. Grego. & c. ne nimia § fin. de religio. domi. glos. in Clem. 2. de Iudic.

c c. constitutis. 47. de electio. ap. Gregor.

d Clement. 2. de stat. monach. c. indemnitatib. 43 § penul. de electio. in Sex.

e c. 1. de religio. domi. & vt epis. sint subiec. ap. Clementem.

f videndum c. vnicũ, cùm glo. penul. de clerie non residen. in Sex.

g in dicto cap. vnico gloss. 1.

h c. olim, c. 16. de verbor. signific.

i dicto c. vnic. de cler. nõ residen. in Sex. c. de cætero, eod. titul. ap. Grego. c. licet, de præben. ap. Gregor.

k Felinus, in c. Iacobus nume. 1. de Simon. Panor. in c. licet, in fine, de præben.

l Calderinus, titulo de præben. concil. 21.

m Felinus in dicto c. Iacobus, numero 1. de Simo.

De Curionibus, rectoribus, parochis, plebanis & vicariis. Caput 24.

1 *Curiones & curati vnde dicti; à cura & curia.*
2 *Curionum seu curatorum officium & munus.*
3 *Curionis quantitas & ætas.*
4 *Ecclesia reparari à quo debeat, & num à curione.*
5 *Decimarum pars episcopo debita hodiè quare remaneat apud curionem.*
6 *Parochi & parochiani qui, & quare ita dicti.*
7 *Paræchia & paræchi quid.*

8 Paræchia etiam diœcesis, episcopalis dicitur.
9 Parochiani quare in paræchia propria debent baptizari.
10 Rector ecclesiæ quis dicatur, & quare, & quid rectoria.
11 Rectoris nomen generale ad plura pertinens, & eius officium.
12 Plebanus quis: & quare dictus.
13 Plebania aliquando maior rectoria.
14 Plebs in plebania & alibi quomodo intelligatur.
15 Vicarius perpetuus quis, & quare dictus.
Vicaria perpetua beneficium & quale. eod. & 18
16 Prior beneficiatus quis.
17 Vicarij perpetui, & temporalis differentiæ.
18 Prioratus cum vicaria perpetua quid.
19 Rectori vel vicario perpetuo congrua debita portio beneficij, & peti potest.
20 Congrua portio vicarij perpetui quomodo constituenda, à quibus supplenda, formula petendi, coram quo iudice petatur, & quæ quantitas congruæ portionis.
21 In congrua pensione vicarij perpetui quæ sunt consideranda.

A BENEFICIO, quod curam animorum habet, denominátur, curati melius curiones parochi, rectores, parochi, vicarij perpetui. Sacerdotia enim sunt, quibus inest cura animarum, alia immunia ab illa solicitudine[a], vt in beneficiis paulò post, Deo fauente, latius docebitur. Curiones rectè dicti à curiis etiam, id est, à regionibus vrbis, quibus in sacris præponuntur, vt est apud Varronem[b]: quemadmodum Romæ quæ per curias diuisa erat, tempore idololatriæ ex singulis curiis præficiebantur sacris & deligebantur ad sacerdotium, ex lege Romuli[c]. Et curiæ & curiones à cura regionum seu locorum & hominum eorum dicebantur. Proinde curiones in sibi concessis locis curam suscipiunt distribuendorum sacramentorum personis sibi subditis, prædicandi verbum Dei, audiendi exomologeses, diuinorum officiorum[d], absoluendi confessa delicta[f]. Quò fit, exigi in eo qui curionis munere fungi vult, & potiri beneficio, cui cura animorum adhæret, probatos mores, ætatem 25. annorum, saltem vt legitimam, ordinem sacerdotalem actu, vel vt eum consequatur intra proximum annum à die adeptæ pacificæ possessionis ecclesiæ[g], vt per se hanc fori pœnitentiarij, ligandi & absoluendi potestatem, & reliqua quæ sui munetis sunt, & quæ non possunt nisi à sacerdotibus fieri, præstare possit. Ad eius curam quoque pertinet, ex reditibus sacerdotij templum sartum tectúmque conseruare. Cùm enim antiquitus curiones partirentur reditus beneficiorum cum episcopo, qui & fabricæ curam subibat, & cum pauperibus, tertia vel quarta parte contentus, tunc immunis quidem erat ab hoc onere[h]. Sed hodiè episcopalis pars eius rei gratia, & pauperum quoque quæ in pauperes distribuenda est, apud eum remanet[i]. Vt non immeritò quædam glossella dicat, non teneri laicos ad contributionē fabricarum ecclesiasticarum coactè[k]. Multóque minus debent conqueri, si pro pauperum alimentis de reditibus conferre cogantur, qui spontè suam debitam opem illis non præstent. Dicuntur & isti curiones parochi, vt proprio constat titulo[l], παροχὴ Græcis præbitio est, πάροχος, qui magistratibus[m] & legatis annonas salis & ligni præbebat, vt antè meminimus in præbenda. Hinc parochia, parochi, ecclesiæ parochiales. Et curio, vt diximus, sacramenta, & alia præbet subditis: illi contrà curioni dant decimas[n], & alia ad cultum diuinum necessaria in ecclesia quam extruxerunt[o]: & proptiè istis decimæ debitæ[p]. Et forsan dici parochias ab agrorum assignatione, qui eas præstarēt non

a c. cùm singula, de præben. in Sex. c. de multa, eod. titu. ap. Gregor.
b Varro, 4. de ling. Latina.
c Dionysius Halic. in 2.
d Clem. dudum § verum, de sepultu. c. 1. eod. titu. ap. Gregor.
e c. 1. de paroch.
f c. omnis vtriusque sexus, de pœniten. & remis. can. placuit, de pœniten. distin. 6.
g c. licet canon, 14. c. statutum 12. & c. commissa, de electio in Sexto, lib. 1. titu. 6.
h ca. de reditibus, & can. quatuor 12. q. 2. can. decernimus, 10. q. 1.
i can. placuit, can. prisus can. vnio. 10. quæst. 3.
k gloss. in dic. can. quatuor, 12. q. 2.
l de parochis, & parochia. lib. 3. Decretal. titu. 29.
m dict. c. licet canon, & c. statuimus, de elect. in Sex.
n c. quoniā à nobis, & toto tit. de decimis.
o c. 1. de sepultur. canonico, de consecratio distinct. 1.
p c. cùm sicut. de consecrat. eccles. ca. reuertimini, & can. decimæ, 10. q. 1. Malach. 3.

non erit alienum. Sic apud Pomponium Lætum, *comitibus*, inquit, *& ducibus qui pro imperij augmento consenuerant, dabantur agri, villæq, vt necessaria suppe-*
7 *terent, quoad viuerent, quos parochias vocabant* [a]. Quamquam non me fugiat Budæum [b] parœcias non parochias legendum esse annotare: quòd παροικία, sit vicinia & accolarum conuentus, habitatio, curia, vnde curiones, ἀπὸ τῶν παροίκων, ab eo, quòd iuxtà habitent. Vtramque namque lectionẽ probo, & ita conuenire arbitror, vt vna aliam non expungat, & hoc nomine antiquos Christianos vsos fuisse fidẽ facit D. Augustinus [c], *fuit*, inquit, *presbyter quidam nomine restitutus, in parœcia Calamensis ecclesiæ, &c.* Tunc enim distincti erant fines parœciarum, sicut & diximus tempore Dionysij summi pontificis per orbem iussu eius factum. Quare & parœcia pro loco beneficij accipitur [d]. Etsi de episcopatu agatur, pro diœcesi quoque [e]: singulis enim episcopis & curionibus distributæ fuerunt ecclesiæ, & loci definiti, vt de his curam habeant & reddant rationem [f]. Et definitionem limitum inter substantialia parœciæ annumerat Ludouicus Romanus [g]. Videbis autem
9 in quibus consistant iura parœciarum apud Alexandrum [h]. Proinde vt cognoscas curiones, de quibus ineunda est ei cum Deo ratio, rectè institutum est, vt nati in propria ecclesia à suo pastore vel eius vicario baptizentur: & fontes baptismatis, seu baptisterium in ecclesia parœciali, non alibi sit, vbi natus & fidem [i], & nomen profiteatur. Quemadmodum & fiebat aliquando, natorum professio nominis & gentis apud Romanos [k]. Rector appellatur & curio, sacerdos qui plebẽ & populũ sibi cõmissum [l] regit. Rector itaq; ecclesiæ dictus [m], & beneficium rectoria [n]: idem quod cura pastoris
11 optimi [o]. Sicque hîc rector, alius est à rectore quolibet qui & secularis esse potest, & ecclesiæ, & alterius rei, & alterius, quàm ecclesiasticæ potestatis [p]. Omnis enim, qui imperat, moderatur, & regit, rector dici potest: vt rector prouinciæ, Academiæ, ciuitatis, & sic de similibus. Quorum officium paucis explicat Ecclesiasticus. *Rectorem*, inquit, *te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis, curam illorum habe, & sic considera: & omni cura tua explicita recumbe, vt lateris propter illos, & ornamentum gratiæ accipias, & dignationem consequaris*
12 *correctionis* [q]. Plebanus ipse idem curio ab Honorio 3. summ. pontifi dicitur, qui habet plebis curam [r], & beneficium quoque plebania [s]. Itali populum *la pieue*, & plebeium, *il pieuano*, nominant. Est tamen aliquando ple-
13 bania aliud genus beneficij & maius, quàm rectoria, habent sub se se capel-
14 las, vt notant interpretes, qui & eam dignitatem esse putant [t]. Plebs hîc pro omni generis populo accipitur, non autẽ tantũ pro fece populi, quæ Græcis ὄχλος & πλῆθος, turba, semotis patritiis, & senatoribus, vt distincta erat à Romulo [u]. Quare subditi erũt parocho sacerdoti, non tantũ viles & plebeij, sed & nobiles, & senatores, & principes parœciæ. Ita plebem facere dicuntur in iure decem mancipia, aut decem homines [x]: plures quàm decem aut quin-
15 decim, turbam [y]. Vicarius perpetuus, & curio quoque est: isq; animorum curam habet. Manauit autem origo curæ eius generis, à tempore quo, qui beneficium possidebant habens animorum curam, quod assiduitatem seu residentiam exigit: cœperunt excusari, ne assiduitatem in loco beneficij redderent, ob maiorem dignitatem aduenientem, vel quòd fructus capitulo alicui vel collegio assignati fuerint, vel aliam ob causam, & proinde constituerunt vicarius, isq; perpetuus cum aliqua fructuum beneficij portione, qui regeret actu populum, in ecclesia præpositus ex constitutione eius, qui
16 alios fructus perciperet, approbante & instituente episcopo [z]. Et sic vicaria perpetua, beneficium dicitur [a]: atque eo modo ex vno beneficio duæ factæ appellationes, sed vnus prior rector, vnde prior absolutè dicitur, alter verò ab eo præpositus qui actu regit, vicarius est perpetuus cum institutione
17 episcopi. In qua institutione differt à vicariis aliis temporalibus curionum. Primùm quia & hic rector est actu, vt prior est rector habitu [b]. 2. quod mor-

[a] Pompo. Læt. in Constantino.
[b] Budæus in Commentis Linguæ Græcæ.
[c] D. Augustin. libr. 14. de ciuit. Dei.
[d] cap. quoniam à nobis, de decimis apud Gregor. 9. in fin.
[e] can. bonæ rei, 12. q. 2. & ad apostolicæ, c. 20. de decimis libr. 3. Decretal. & c significauit, cap. 6. de offic. ordinar. libr. 1. Decretal. tit. 31.
[f] ca. ecclesias, 13 q. 1.
[g] Ludou. Roma consil. 336. incipiens circa primũ, num. 1.
[h] Alexan. consil. 34. in 4 volumine, incip. visis.
[i] can plures baptismales, 16. q. 1.
[k] Plut. in Parallelis, & de capitalium. & de vit. & honestis clericor. ca. fin. 61 distinct.
[l] capit 5 de clerico ægro. lib 3. Decretal. tit. 6.
[m] cap fin. de præben. lib. 3. Decret. tit. 5.
[n] can sic rector, 43. distinct.
[o] vt in cap. fin. de iudic. lib 2 Decretal. tit. 1 & aduersus, de immunita. eccles & tit. de officio rectoris prouinciæ.
[p] Ecclesiastici, c 32.
[q] & fin ne clerici vel mona. seculas negocia immisceãt, lib. 6. Decretal. tit. 30. cap 2 eo. tit. in Sexto.
[r] dicto c 1. ne cler. vel mona. in Sex.
[s] Ioãnes Andreas in additionibus glos. ad c. 2. ne clerici in Sex. in verbo Capellas Archidia. in capitulo, 16. q 1. numero 4.
[t] § plebiscitum, de iure natura. Gellius, lib. 10 cap. 20. Dionys. Halicar. libr. 2.
[u] can vnico, 10. q 3. glos. in c. 1. de elect. in. 6. Gregor.
[x] 1. prætor ait, § 4. § prætor ait, verbo. rap. ff.
[y] c fin. de offic. vic. libr. 1. Decretal. tit. 28 c. extirpandæ §. qui verò, de præben c si verò, c. 4 eod. tit. in Sex.
[z] c. 3. de offic. vicar. c. ad hæc, 20. cum. 1. eod. tit. ap. Clemen. Michael de filijs presbyterorum, li. 3. Decret. tit. 23.
[a] Clem. 1. de off. vic.

te

a c.ad hæc, de off. vicar.

re etiam prioris non reuocatur eius potestas [a]. Alij autem vicarij temporales, sine episcopo à curionibus præficiuntur, instituuntur, & destituuntur nutu eorum, reguntúe illis præsentibus, vt coadiutores vices eorum exe-

b can. 1. 94. distinc. 1. de offic. vicar. lib. 1. C. tit. 42. c. penul. de offic. vicar. ap Greg. c. fin. eo. tit. in Sex.

quentes, ex communi omnium qui vices aliorum gerunt natura [b]. Nam

c Cicero, pro Roscio Amer.

quibus in rebus ipsi interesse non possimus, in his operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur [c]. Quòd si absens curio sit, vicarius temporalis

d c. si pro eo, de præben. in Sex.

eius nomine non potest regere, nisi accipiat & impetret literas, vt dicunt, de regendo, ab episcopo: quod in vicario perpetuo diuersũ est: Quia ab epis-

e dicto c. extirpãdæ, § quia verò, de præbend.

copo semel authoritatem quandiu vixerit acceperit, præsentante priore, & ita consentiente. Quocirca annotandum est, vicariam perpetuam vnum esse 18

f c. exposuisti, § fi. de præbend.

videri beneficium cum prioratu, cui annectitur [d]: siue sit prioratus regu-

g c. 1. de præbend. in Sex. c. de monachis, eod. tit. ap. Greg. clem. 1. de iure patro.

laris, siue secularis: totidem enim eius species esse possunt. Proinde ex eo 19

h dicto cap. de monachis, iura ponũtur, episcopalia in c. cõquerente, de offi. ordin.

beneficio æquum est, vicarium perpetuum idoneam & sufficientem congruámue portionem capere [e]: siquidem episcopus non debet consentire vnioni ecclesiarum, priusquàm congruens portio earum presbyteris reser-

i Iuxta ordinem literæ clem. primæ, de iure patro.

uetur [f]: nec præsentatum à prioribus, nisi is habeat, vnde commodè viuere possit [g], & iura episcopalia soluere [h]. Potest tamen & episcopus præ-

k c. in Lateranensi, & c. de monachis, c. de præben. clem. vnic. de offic. vicar.

sentatum admittere primò si velit, & postea præsentantem cogere idoneam & sufficientem & congruam ex fructibus beneficij pensionem illi præsta-

l cap. 2. de suppleu negli. prælator. vt de Rebuff. in stat. congruæ pẽsio. numero 32. & 39.

re [i]. Idipsum sequendum quando beneficia mensæ capituli, episcopi, abbatis vel monasterij fuerint vnita, vel si dantur temporalia beneficia religio-

m c. sicut, de suppleu negli. prælator. cap. quantitię, c. de monachis, c. in Lateranẽ 6. de præbend. ap. Gregor. c. 1. eo. tit. in Sex. clem. 1. de iure patro.

sis: tunc namque, & reseruanda congrua portio vicariis perpetuis ecclesiarum [k]. Congrua portio seu pensio vicarij consideratur aliquando, habita 19

n argum. l. 3. § fin. de alimen. & cibar. lege. Pl. si liberis, in 2. § liberius de bon. libertor. P.

ratione oneris impositi eidem vicario, interdum ex constitutione modicæ pensionis, interdum ex pactione, quando priores, vel qui præsentant vicarios, cum illis paciscuntur, vt illi pensionem prioribus soluant, & reli-

o Rebuffus, in 6 quæstio. congruæ pensio.

quos fructus suos faciant. Contingit autem vt id, quod relinquitur deducta pensione soluenda, victui non sufficiat: quo casu agitur per vicarium ita

p Rebuff. tractatu de pacif. possessor. ampliatio. 18

q can. de redditibus, can. quatuor, 12. q. 2.

pressum, ad leuandum onus pensionis [l]. Quandoque etiam vicarius partẽ aliquam fructuum accipit, sed non sufficientem; & tunc eam augeri postu-

r c. 1. de sede vac.

lat ab iis, qui fructus percipiunt, siue sit episcopus, siue monasterium, vel

s Rebuff. de cõgrua pensio. numer. 32.

alius prior, vel patronus laicus, aut ecclesiasticus qui præsentauerit [m]. Etsi

t eo Rebuff. numer. 39. argumento. l. quotres, de Iudic. C. & c. quam, de ordine cognito

plures sint qui possideant decimas vel fructus beneficij, à singulis pro modo possessionis petet [n], secundum formulam quæ in curiis frequens est. Nempè absolutè proposita petitione decimarum antiquarum, & noualium: & vt in-

v ca. penul. 11. q. 1. c. de his, de eccles. ædific.

terim possint sacramenta parochianis ministrare, per modum prouisionis, adiudicari congruam portionem, quando prior vel patronus suæ possessionis & sui iuris ostendit titulum [o]: atque reformari pensionem vsque ad quar-

x l. cum vnus c. fin. de annuis. lega. P. l. sed etsi § 1. de vsufru. in P. l. cùm posit § gener. & l. quæro, de iure dot. P.

tam partem fructuum [p], quæ clericis curionibus debetur [q]. Agitur autem pro congrua hac pensione coram ordinario loci episcopo, vel archiepisco-

y c. de multa, de præben.

po, & sede vacante coram capitulo, nempe quòd & hoc sit iurisdictionis episcopalis, quæ transit in capitulum sede vacante [r], vel coram conseruato-

z c. vt quisque, de vita & honestate clericor. c. proposuit, de filijs presbyterorum.

ribus Academiarum [s]. Agitur & interdum coram iudice seculari, si de possessione decimarum antiquarum & noualium, coram eo pendeat quæstio, veluti de incidente controuersia, quæ ad iudicem potioris causæ, ne diuidatur eius notio, pertinet [t]: idque per modum prouisionis, vt pendente lite interim alatur sacerdos, qui actu curæ insidet. Cæterùm in constituenda por- 21

a c. pastoralis, de his quæ fiunt, à prælat. sine consen. cap.

tione congrua vicarij, iudex habebit rationem victus vicarij & alimentorũ sufficientium [u], secundum qualitatem personæ & quantitatem prouentuum beneficij [x]: nam qui in dignitate est, maiora percipere debet, & meretur [y]. Item, vt diximus, habebitur ratio onerum subeundorum ecclesiæ, & episcopalium, aliorúmque clericorum, quos secum habere debet [z], & reparationis ecclesiæ [a]

De

De Coadiutoribus. Cap. 25.

1 Coadiutor quis.
2 Coadiutor viuenti datur præsuli, non autem in eorum locum alius subrogatur.
3 Coadiutores Mosi, & aliis dati.

1 NON solùm vicarij tẽporales, de quibus proximo capite superiori dictũ est, coadiutores dicũtur, sed & alij qui munus presulis cuiusq; in ecclesia supplẽt: qui tamẽ titularij, nõ sunt, sed cõiungũtur titulariis si ipsi ægritudine perpetua laborẽt corporis, vel nimia senectute premãtur, vel alia rationabili causa,
2 sine crimine tamẽ, nõ possint munus suũ exequi. Quãdiu enim viuunt veri titularij, nunquã alius in eorum ecclesiis subrogatur [a], & proinde coadiutorem dari receptum est [b]. Sicut & religiosè fuit apud ethnicos obseruatum, vt nec viuentis, quantumuis criminum rei, summum pontificatum alteri concederent. Qua ratione Octauius Augustus, recusauit summum pontificatum à populo sibi oblatum, viuente Lepido pontifice [c]. Sicut enim inter prælatum & suam ecclesiam dicitur coniugium, sic nec illud dissolui, vel ecclesia alteri viuente pastore, etsi destituto viribus, dari sine adulterij crimine potest [d]. Non secus, quàm legitimum matrimonium in-
3 ter coniuges, extra mortis causam iure communi indissolubile est [e]. Accepit Moses in adiutorem legationis impositæ Aaronem fratrem [f], & in munere iudicandi, ex consilio letro adiunxit sibi tribunos & centuriones [g]. Habuerunt apostoli coadiutores, vt D. Petrus Linum, & Cletum [h]. Prisca, & Aquila, & Timothæus adiutores D. Pauli [i]. D. Augustinus à Valerio notæ sanctitatis episcopo Hipponensi, episcopalis officij adiunctus adiutor. Et Valerius Cæsaraugustanus episcopus D. Vincentium coadiutorem in enuntiando Dei verbo habuit, propter linguæ impedimentum, quo Valerius officio eo fungi non poterat.

a c. 1. de concess. præben.
b tota 7. q. 1. & can. 1. 2. 3. 4. de cler. c. ægrotan. libr. 3. Decretal. titu. 6.
c Dion Cass. lib. 49. historiæ.
d ca. sicut vir. 7. q. 1. c. quanto, de translat. episcop.
e c. fi. de cõdit. apos. D. Matthæi cap. 19. can. quos Deus, 33. quæst. 2. c. quicunque, & c. quãto, de diuort. capit. fili. de adulter.
f Genes. c. 4. & 7.
g Exod. c. 18. & Numerorum cap. 11.
h can. si Petrus, 8. q. 1.
i ad Roma. cap. 16.

De Intitulatis. Cap. 26.

1 Intitulatus vnde dictus, & quid titulus ordinati.
2 Titulus à quibus constituatur, & 9.
3 Sine titulo nemo ordinandus.
4 Clerici qui dicantur verè.
5 Clerici seminarium maiorum ordinum, & sacerdotes ex approbatis.
Rectores prouinciarum ex approbatis eligendi, eod.
6 Mendicitas in clero turpis visa, non paupertas voluntaria.
7 Sacerdotes Romanorum censum sufficientem habebant, antequam legerentur.
8 Clerici non possunt fieri aliis obærati.
9 Titulus non potest capi à creditoribus intitulati.

Intitu

INTITVLATVS inter personas ecclesiasticas annumeratur, à titulo dictus. Titulus porrò dicitur à tuendo, quòd factum sui authoris tueatur. Factum autem, quod hîc tutandum & defendendum, est ordinatio clericorum in gradus maiores, quæ concilio Lateranensi non permittatur, nisi de eo qui habet bona, vndè Deo extra seruilia opera, possit commodè & honestè inseruire [a]. Titulum, & viuendi velati reditum, coram episcopo sibi constituunt ordinandi ex suis propriis facultatibus: interdum alij nomine ordinãdorũ res proprias obligationi ei subiiciunt, ea lege vt quãdiu ordinati vixerint, possint alimẽtis inde necessaria capere, vel donec beneficium ecclesiasticum adeptus fuerit ordinatus. Interdum quoque intitulatus in ecclesia dicetur, is qui ab aliqua ecclesia admissus, & dignus habitus est, qui stipendijs eius nutriatur, vel annona seu præbenda vel capella fruatur. Et hic verè titulatus, qui aliquando tantum capax maioris ordinis promotione vt probatus habebatur, non alij, ex concilio Vrbani Pa [b]. Et ita in concilio Chalcedonensi cautum quoque, vt nemo ordinetur, nisi manifestè, in ecclesia suæ ciuitatis siue possessionis, aut in martyrio, aut in monasterio, qui ordinatur, mereatur publicæ ordinationis vocabulum & aliter ordinatus, vel absolutè ordinatus, non habeat manuum impositionem [c]. Et verè quidem dici tunc possunt clerici secundum nominis significationem, qui sortis domini & ecclesiasticorum bonorum facti sunt participes [d]. Sicq; ex titulatis istis & clericis solummodo, subdiaconi, & ex illis diaconi; vt & ex diaconis, presbyteri deligendi sunt. Vt antiquitus etiam [e]. Non enim Christiani suos deligebant sacerdotes, nisi ex iam approbatis: vt etiam obseruauit Alexander Cæsar, quando de legendis rectoribus prouinciarum actum est [f]. Turpis in clero visa est mendicitas [g], etiam si semper dilecta fuit voluntaria paupertas, & diuitiarum contemptus. Quare episcopus in hoc clero prospicere debet, ne ordinatus mendicitatem cogatur amplecti [h]. Neque etiam Romulus in sacerdotium suarum curiarum deligi voluit, quam si haberent censum sufficientem [i]. Reiecti & ab ordinatione clericali, qui obærati erãt, per Bonifacium 1. summ. pontific. [k] quod tamen ad seruos refert Bonifacius Simoneta, videlicet, ne illi dominis obnoxij ordinarentur [l]. Et ita quoque cautum in concilio Toletano dominis repugnantibus [m]. At permisit Leo Imperator obæratos quoque præter causam primipilarem, in numerum clericorum recipi [n], adhibita tamen distinctione concilij Carthaginensis [o]. Efficit autem intitulatio ne bona titulo supposita creditoribus exposita sint, si à non obligato pro obligato in titulum dentur. Pro titulo etiam sunt beneficia [p].

1

2

3

4

5

6

7

8

9

a c. episcopis, cap. 4. de præbend. ap Greg.

b can. sanctorum canonum, 70. distin.

c can. 1. 70 distinct.

d can. clero, 21. dist.

e Nicephor. Calix. lib. 11. c. 30.

f Lamprid. in Alex.

g Deutero. 15. ibi *nõ sit omnino mendicus inter vos.*

h can. Diacon sunt, 93. distinct.

i Dionys. Halicar. in 2. histor.

k Sabellicus, & Sigib.

l Bonifacius Simoneta, lib. 4. epistol. c. 9. m c. 1. & 2. de seruis ordi. lib. 1. Decret. titu. 18. authent. si seruus, de episco. & cler. C.

n l. quisquis, l. 27. & l. officiales, 4. de episcop. & cler. C.

o de qua in cap. 1. de obliga. ad ratiocin. ordi. vel non, & ibi Glos. ap Grego.

p vt in can. episcopi, 80. distinct.

De Pensionario. Cap. 27.

1 *Pensionarius ecclesiasticus quis.*
Pensio ecclesiastica quomodo constituatur in ecclesia. eod.

2 *Pensio ex beneficio in titulum dari non potest.*
Pensionis constitutio afficit personam, non rem. eod.
Pensio beneficij nomine non venit. eod.

Inter

1 INTER personas ecclesiasticas inuenies quoque pensionarium, qui annonas, seu pensionem aut portionem capit ab aliqua mensa, vt dicũt, capitulari, vel ab aliquo beneficio, seu ecclesia: interdum mercedis nomine [a], aut in remunerationem præstiti commodi [b], vel alia de causa iusta. Quæ eatenus iusta videtur, si modo clericis, à quibus capitur pensio, relinquatur quantum exigitur pro obsequio & munere cultus diuini eis imposito, & adhibeatur superioris in constitutione pensionis authoritas [c]. Alioquin enim illicita & prohibita est, exemplo nouorum censuum & one-
2 rum quæ imponi nequeunt [d]. Neque etiam licebit iure pensionem in titulum beneficij dare, vt fit aliquando [e]: ne sectionem beneficiorum prohibitam admittamus [f]. Et proinde receptum est, pensiones super beneficio constitutas, per possidentes beneficia, non adhærere beneficio, nec eos qui in eo succedunt obligare, sed constituentis personam, & non rem [g]. Atque in mandatis summor. pontif. vel aliis rescriptis de prouidendo, vel ad beneficia, non continentur, appellatione beneficij, pensiones [h].

a l. quæsitum, l. 14. de pignor. lib. 20. Pitiu. 1.
b ca. quicunque, 12. q. 2. can. possessiones, 16. q. 1. Oldra. consi. 2. 4. incipiẽte quidam episcopus. Gr. as tracta. de pension. q. 3. & 54. & 67.
c c. auaritiæ, c. 10. de præben. lib. 3. Decretal. titu. 5.
d c. prohibemus, de censib. lib. 3. Decretal. titu. 39. clemẽt. 1. § eadem, de supplen. negli. prælator.
e Cardina. in clem. 1. de supplen. negl. prælat. Abbas Panor. in c. conquerẽte, de cler. non resid. in c. ad audientiam in 2. de rescri.
f c. maioribus, c. vacante, c. cum causa, de præben. ap. Gregor. c. vt nostrum, vt ecclesiast. benef. sine di. confer. ca. fin. 1. q. 3.
g cap. nisi essent viri prouidi, de præbẽ. in Sex.
h c. quamuis, de præben. in Sex.

De nomenclatura piorum hominum, qui pijs locis regendis præficiuntur. Caput 28.

1 *Pauperum cura hominibus omnibus quare impressa fuit.*
2 *Cinclus auicula marina nido altarum auium ob macritiam excipitur.*
3 *Orphanotrophus & orphanotrophon, quid, & cura orphanorum quæ.*
4 *Brephotrophos, & brephotrophum quid, & cura infantium.*
5 *Infantes qui dicti. Infantes expositi, eod.*
6 *Exponens infantes, parricida, & vt homicida puniendus.*
7 *Ptocotrophos, & ptocotrophion.*
8 *Pauperum cura, potissimum puellarum, demandanda est probo homini, ne lupanaria fiant ex ptocotrophys.*
9 *Pauperum cura vtroque diuino testamento commendata.*
Pauperes Dei sunt, eod.
10 *Pauperum cura cthnicis. Hecates mensa pauperum, eod.*
11 *Pauperes qui in ptochotrophys adnutriendi.*
12 *Pauperum, & mendicorum differentia.*
13 *Mendicantes validi ab eleemosinis remouendi, & castigandi.*
Mendicos suos quodlibet oppidum nutrire debet, eod.
14 *Mendicantium cura iure ad episcopos pertinet.*
15 *Nosocomion & Nosocomos quid, & quot Nosocomiorum species.*
Valetudinarium quid, eod.
16 *Leprosaria.*
17 *Leprosaria in titulum beneficij non conferuntur.*
18 *Leprosi de quibus decimas non debent.*
19 *Leprosi ab alys hominibus separandi.*
20 *Leprosi in proprio natiuitatis loco alendi, & eò relegandi.*
21 *Leprosariarum cura iudicibus demandata quare.*
22 *Leprosi coniurarunt cum Iudæis in Christianos.*
23 *Expositorum hospitalia.*

24 *Aesculapij templum expositorum. Expositi liberi sint lex, eod.*
25 *Hospitalia pestis, insanorum, morborum insanabilium.*
26 *Hospitale senum nutriendorum. Senum nosocomium, eod.*
27 *Senectutis mala.*
28 *Senes apud Sardos & Ceos necati.*
29 *Gerocomion, & Gerusia Sardorum.*
30 *Gerusia Sparthanorum quid.*
31 *Eleemosinarij, & eleemosinaria.*
32 *Beneficia omnia eleemosinariæ speciem præ se ferunt.*
33 *Xenodochium & hospitale propriè. Hospitale peregrinorum, eod. Hospitale Albrachi, eod.*
34 *Hospitale publicum quis inuenit.*
25 *Hospitalia publica, & priuata. Hospitij ius antiquorum & tessera, eod.*
36 *Tessera hospitij Christianorum. Pauperes Christianorum & Dei tessera, eod.*
37 *Pauperum conuiuia ἄγαπαι. ἄγαπαι, eod*
38 *Inhospitalitatis pœna ex lege Leucanorum.*
39 *Hospitalia in titulum beneficij concessa quando.*
40 *Pius locus authoritate episcopi tantum fit.*
41 *Hospitalium cura ad episcopum iure, non ad magistratus pertinet, & quando, & pro quibus ad magistratus.*
42 *Hospitalium causæ & pauperum primo iudicio in senatu agitantur.*
43 *Hospitalis non beneficij cura, & administratio à quibus conceditur.*

FVERVNT à piis hominibus, cùm ethnicis, tum Christianis, 1
loca quædam extructa, reditus & census constituti, ad pauperum releuandam miseriam, veluti omnibus hominibus sibi ipsis existentibus consanguineis, ab vna stirpe natis[a], & veluti membris natura ipsa compatientibus. Sicuti & ferunt natura etiam feras quodammodo sibi ipsis opem ferre, &, si ita loqui fas est, commisereri ferarum aliarum. Vt narrat Suidas[b], ἀίγκαλον, ἢ ἀίγκλον auiculam marinam, quæ caudam agitat, ita infirmam & macram, vt sibi nidum construere non possit, ex aliarum auium veluti misericordia, in nidis alienis parere: vnde & pauper dictus est Cinclus, qui non habet vbi reclinet caput. Proinde cùm humanæ naturæ plurima sit misera miseria, plures & appellationes loca pia sortita sunt, plures modi distribuendarum eleemosinarum, de quibus Lucas de Penna abundè[c]: diuersa & nomina eorum, qui curam harum suscipiunt. Erat itaque in primis orphanotrophos, 3
ὀρφανοτρόφος[d], is, cui prouincia demandata erat alendi orphanos, parentibusque orbatos ex certis reditibus pauperes, eadem cura, qua tutores pupillos, sumptibus illorum nutriũt. inde, ὀρφανοτροφεῖον, locus vbi orphani aluntur, quorum, ex propriis legibus notio habetur[e]. 2. est βρεφοτρόφος brephotro- 4
phos, qui curam habet procurationis, vt infantes nuper nati pauperes, vel expositi certis decretis reditibus & pecuniis ei negotio deputatis educentur[f]. Et locus vbi nutrientur ideo dicitur βρεφοτροφεῖον, brephotrophion: à nomine βρέφος infans, qui est Eustathio τὸ ἄρτι γέγονος παιδίον τὸ τρεφόμενον ὑπὸ τηθῆς. Nominamus & infantes minores septennio[g]: eum in locũ deferũ- 5
tur inuẽti paruuli veluti pro derelicto habiti & abiecti à matribus & publicè expositi, nec à parentibus agniti[h]: tum quia forsan nõ habẽt vnde illos nutriant, vel quòd impia & illegitima coniunctione procreatos erubescãt asserere filios. Quò fit, vt de expositione infantiũ variæ sumatur suppliciũ habita ratione causæ expositionis. Quacumq; tamen de causa expositio fiat, ma- 6
tres quæ illã iubẽt parricidæ, & qui administri eius sunt; digni homicidæ pœna sunt[i]. Etenim necare videtur qui alimenta denegat, potissimùm quæ debet mater aut pater, qui quæue abiicit & exponit: vt qui occidit & præfocat[k].

a l. 1. de iusti. & iure, Genes. 1. & 2.
b Suidas, in verbo, αἴγκλον.
c Lucas de penna, in rubricam, de mendican. valid. lib. 12. C.
d l. Orphanotrophos l. 30. de episcop. & cleri. lib. 1. C. tit. 6.
e l. illud, de sacrosanct. eccles. libr. 1. C. tit. 5. l. sancimus, 12. eod. titu. § 1. & §. hoc verò, de alienat. & emphy. in authent. colla. 9. titu. 3. § fin. de eccles. sanct. titul. ea colla. 9. titu. 6.
f dic. l. sancimus res, 12. & illud, 16. & d. § hæc illud
g l. si infanti c. de iure delibera.
h can. fin. 27. distinct. c. vnic. de infanti. exposit. libr. 5. Decretal. titu. 11.
i l. 2. de infanti. exposit. C. lib. 2. titul. 32. l. nec filium, de patria. potesta. C. l. 2. § pœna, de liber. agnoscen. in P.
k l. necare, de liber. agn. P.

Ita

Ita etiam in ſynodali congreſſione Conſtantinopolitana poſt varias diſceptationes placuit, matres proprios filios in diuinorum templorum aditibus exponentes, vt homicidas puniri, quamuis filij ab aliquibus aliis
7 educentur[a]: ſed de his alibi. 3. Eſt prochotrophos, qui mendicos alit: & locus vbi aluntur publicus, πτωχοτροφεῖον, πτωχοκομεῖον, & πτωχεῖον[b]. Paupertas
8 miſerabiles homines facit, eoſque debiles[c], & proinde horum cura digna Chriſtiano, eóque pio, bonóque & probo homine, potiſſimùm ſi puellarum vel iuuenum præficiatur ſolicitudini: periculoſum enim eſt, ne ſi quilibet & malè natus huic muneri præficiatur, ex domo Dei lupanar fiat, vt ſæpè alicubi audiui egenos egenáſue conquerentes. Tanto ſceleſtius tamen crimen cùm hoc fit, quanto Dei prætextu pietatis & miſericordiæ videtur adumbratum. Qua in re deſidero ciuitatum rectores & præfectos, concedere operam, & num tale admittatur, clam inquirere, vt vindicta poſteà publica ſumpta, deterreantur à lenocinio & impoſturis huiuſmodi
9 ſceleſti. Pauperum & mendicorum procuratio Dei cauſa eſt, vtroque & veteri & euangelico teſtamento commendata[d]: vſque adeo, vt dominus
10 noſter IESVS-CHRISTVS eleemoſinas pauperibus elargitus, ſibi factas aſſerat: membráue ſua eos dicat[e]. Cui fermè ſimile eſt, quod Menander comicus ait[f], ἀεὶ νομίζουθ' οἱ πένητες τῶν θεῶν, *ſemper cenſentur pauperes eſſe Dei.* Sic Dauid de Deo, *tibi relictus eſt pauper, orphano tu eris adutor*[g]. Et Homerus[h], πρὸς γὰρ Διὸς εἰσὶν ἅπαντες πτωχοὶ καὶ ξεῖνοι. Explicat eruditè Gregorius Nazianzenus propria oratione de pauperibus amandis, rationes, cur pauperibus *beneficiendum*, & cur Deus hanc gratiſſimam habet operam. A qua
11 etiam idololatræ non abhorruerunt, & apud quos, vt narrat Ariſtophanis interpres[i], ἐθος ἦν ἀρτους καὶ ἄλλα τινα κατὰ μῆνα τιθέναι τῇ ἑκάτῃ τοὺς πλουσίους, λαμβάνειν δὲ ἐξ αὐτῶν τοὺς πένητας, ἀπὸ τῶν ἱερῶν γὰρ καὶ οἱ πτωχοὶ ζῶσιν. id eſt, *mos erat antiquis Græcis, panes & alia quædam diuites ponere per ſingulos menſes Hecatæ, & hinc accipere pauperes: ex ſacris enim viuebant & pauperes.* Sic etiam Appianus Alexandrinus, annonam pauperibus eſſe diſpenſandam aſſerere videtur[k].
12 Obſeruandum tamen eſt, ne prætextu eleemoſinæ, otioſorum hominum foueatur inertia. Et diſtinctio adhibeatur pauperum, ne in publica ptochotrophia admittantur, qui ex proprio labore ſi vellent victum parare poſſent,
13 vel aliundè habent, vnde viuant. Et tantummodo alantur debiles, mutili, illíque pauperes omnino inualidi, & ad laborem minimè idonei[l]. Sunt iſti qui alendi ſunt verius mendici, qui nihil habent, nec habere poſſunt, quàm pauperes, qui aliquid quamuis valde tenuè habent patrimonium. Sic apud Martialem, *Non eſt pauperies, Neſtor, habere nihil.*
14 Ita & Græci diſtinguunt inter πτωχὸν & πένητα, vt ex verbis Ariſtophanis colligitur[m]. πτωχὸν, inquit, μὲν γὰρ βίον οὐ σὺ λέγεις, ζῆν ἐκ μηδενὸς ἔχοντα, τὸν δὲ πένητα ζῆν φειδόμενον καὶ τοῖς ἔργοις προσέχοντα περιγίνεσθαι δ' αὐτῷ μηδὲν μὲν πολὺ μηδ' ἐπιλείπειν.
15 In conſtitutionibus comitiorum habitorum Auguſtæ Vindelicorum, anno 1548[n]. ſtatutum ab Imperatore Carolo V. vt magiſtratus proſpicerent quilibet in ſua iuriſdictione, ne liceret cuiquam mendicare, néue permitteretur ei, cui nulla deformitas vel defectus corporis adfuerit, quíue non indiguerit: vtque mendicorum liberi ad laborem apti, parentibus adimantur & opificiis addicantur, aut miniſteriis aut ſeruitiis aliis, vt quælibet ciuitas oppidumque, ſuos ægros, egenos & mendicos nutriat & foueat: nec cæteris allophylis ſeu alieniginis paſſim permittatur mendicare. Item vt mendicantes validi, ſeuerè & in exemplum, & ad timorem aliorum puniantur. Quod ſi mendici à proprio non poſſint nutriri oppido, ita eiſdem alibi liceat mendicare, ſi à ſuo magiſtratu eius penuriæ teſtimonium referant. Subinde, vt magiſtratus hoſpitalium ſuorum locorum curam geraut, inſpiciant, viſitent ſemel ſaltem ea in anno, & prouideant,

[a] lib. 2. Iuris Orientalis circa finem tituli, περὶ τῶν ἐκτιθεμένων τὰ ἑαυτῶν βρέφη.
[b] § hoc illud, de alien. & emphyteu. diuers. II. ſancimus, & illud, & in can. 8. concilij Chalcedonenſis.
[c] can. pauper, 12. q. 2. Lucc quoque § ad uocatus, de officio proconſul. F.
[d] Eccleſiaſti. 7. & 29. & Pſalmo, 111. Tobiæ 4. D. Matth. 19. can. qui clamat. 86 diſtinct. ca. gloria epiſcopi, 12. quæſt. 2.
[e] D. Matthæi, c. 25.
[f] In ſententijs comicorum, & Menandri, c. 74.
[g] Iſai. 9.
[h] Homer. Ilia. 5.
[i] Interpres in Plutum Ariſtophanis.
[k] Appia. Alexan. lib. 1. bellarum ciuil.
[l] l. 1. de mendicant. validis lib. 12. Cod. 2. l. ſi quis ad declinandam, l. 37. §. vbi autem, de epiſcop. & cler. Cod. in concilio Colonienſi anni 1535. parte cap. 21. c. 3. 4. 5.
[m] Ariſtophanes, in Platone, & Iuſtini 10 l. ſi quis ad declinandam, § ſin autem, de epiſcop. & cler.
[n] in Policia Caroli V. Imperatoris, cap. 25. Similes leges ex ſenatuſconſultis ſupremarum curiarū videto apud Rebuffum Tomo 2. conſtitutionum regiarum, & ibi inuenies conſtitutionem cuius Pariſienſis *de pueris mendicantibus* publicata 22. aprilis 1532. aliam eiuſdem anni menſis Iunij: aliam 5 Februar. 1535. aliam 12. Novembris 1545. & conſtitutio Henrici 2 publicata 1547.

ne fructus & reditus eorum, in alia, quàm ad quæ deſtinantur negotia, diſpenſentur, & conſeruentur. Meminit legis Francorum Rhenanus [a], *Mendici per regiones vagari ne permittantur. . Suos pauperes quælibet ciuitas alat: illis, niſi manibus operentur, nullus quicquam dato.* Eandem præcipit & legem Plato [b], *nullus in ciuitate noſtra*, inquit, *ſit mendicus: quicunque ad tentandum, victúmque inexplebilibus quærens precibus, explere cæperit, à rerum venalium turribus à foro expellatur: ab ædile magiſtratu ab vrbe ejiciatur, deinde, ex tota regione ab agri magiſtratu exterminetur, vt ab huiuſmodi animali omnino vniuerſa regio munda ſit.* Aliam propè ſimilem comperi Caroli Magni, titulo de mendicis, qui per patrias diſcurrunt [c]: *volumus*, inquit, *vt vnuſquiſque fidelium noſtrorum, ſuum pauperem de beneficio aut de propria familia nutriat, & non permittat alicubi ire mendicando: & vbi tales inuenti fuerint, niſi manibus laborent, nullus eis quicquam tribuere præſumat.* Illi itaque cibos pauperibus deſtinatos capere debent [d], qui amplius operari nequeunt manibus [e], non qui poſſunt, & nolunt: vt, *qui non vult operari, non manducet* [f]. Apud Athenienſes ἀδύνατοι i. inualidi corpore, & mutilati, ſi à ſenatu quingentorum tales approbati eſſent, quotidiè, vt quidam aiunt, binos, vt alij ſingulos obolos ex ærario capiebant, & Philocoro authore nouennas drachmas in menſem, vt legimus apud Suidam [g]. Extant leges præſcriptæ in Gallia circa alendos pauperes & peregrinos tum generales in conſtitutionibus regijs, & placitis curiarum ſupremarum [h]; tum ſpeciales, quales in politia Lugdunenſi [i], ſingulares & alibi ex fundatione locorũ piorum erui poſſunt. fecit & pias de his leges ſenatus Hyprenſis in Flandria. Ius pontificium, opus hoc alendi & veſtiendi pauperes, qui ſibi ſua induſtria ſuóque labore ſubuenire nequeunt, epiſcopis demandauit vt illis ſubuenirent, non autẽ mendicantibus validis. Quartò, eſt νοσοκόμος & νοσοκομεῖον, locus in quo ægroti curantur. valetudinarium Columellæ [j]. Quod in familia in loco ſalubri conſtrui iubet, ſicuti Vitruuius [k], Galenus [l], Hippocrates [m], eius locum iubent eligi ſalubre, excelſum, non nebuloſum, non pruinoſum, non reſpiciens cœli regiones æſtuoſas aut frigidas, ſed temperatas, non paluſtrem, non maritimum. Noſocomiorum tot genera eſſe poſſunt, quot morborum, ſi loca diſtincta ſint ſecundum morbos. Verùm aſſolent noſocomia communia eſſe omnium morborum, exceptis illis qui contagione poſſent inficere, vel quæ propter multitudinem exigant ſeparatam curam. Quamobrem inter noſocomia ſeparata ſunt leproſariæ, ea ratione conſtitutæ per ſingulas vrbes & oppida ferè, & reditibus ornatæ, vt ſeorſum à conſortio hominum leproſi habitantes, qui arcentur à communi aliorum cætu, habeant quo nutriri poſſint [n]. Quò fit, vt leproſariæ quæ in gratiam pauperum nutriendorum reditibus dotatæ ſunt, in titulum beneficij conferri poſſint, non per ſe tanquam verè beneficia [o]. Poſſunt tamen leproſi communi vita degentes congregari, & habere eccleſiam cum cœmiterio, & proprium presbyterum, ſine præiudicio eccleſiæ parochialis in cuius territorio ſunt, quibus decimas & ipſi debent ex omnibus quæ percipiunt, præterquam ex ſatis in hortis ſuis, & de animalibus [p]. Separari huiuſmodi homines quamuis inopes non ſint, & ius diuinum [q], & canonicum [r], & conſuetudo, & neceſſitas iubet: cantumque vt leproſus ſit aperto capite, ore veſte contecto, vt eo ſe contaminatum ſigno prædicet & oſtendat [s]. Néue congreſſu aliorum impeuidè admittatur: item ne eccleſiam ingrediatur [t]. Quemadmodum Ozias lepra percuſſus à Deo, quòd in incenſo offerendo ſacerdotum officium vſurpaſſet, domi ſecretus ab omnibus ſe continuit [v]. Qui enim iſtius morbi vim norunt, eum per reſpirationem, aerem, & tactu & conuictu inficere ſibi proximos rati ſunt [x]. Galenus, vel alius eius nomine in

Hago

[a] Beatus Rhenanus, lib. 2. rer. Germanic.

[b] Plato, lib. 12. de legib. de his etiã nos tractauimus in commentariis extraordinarijs, dum agimus de otio.

[c] Carolus Magnus in conſtitutionibus capitularibus, capitulari, quæ ad Niumagna. cap. 9. Commentar. per Amerbachium.

[d] can quomodo, 1. diſtinct. c. 1. 22. diſt.

[e] 2. ad Theſſalo. c. 3.

[f] Suidas, in verbo Ἀσθενεῖς.

[g] quas ſuprà paulo ante indicauimus

[h] vt le Paradisum, lib. 3 diſtinct. Lugdunenſi cap. 22.

[i] can. non omnis, 85. q. 1. gloſſ. in can. 1. in verbo, non poſſunt, junctis textu 22. diſtinc.

[j] Colum. 1. de re ruſt.

[k] Vitruuius, 4. architect. cap. 4.

[l] Galen. de tuen. bona valetud. & in 1. lib. epidimion Hippocra. & lib. 9. & 10. Methodi Apho rismor. Hippoc. 3 & 2. prædictio.

[m] Hippocra. lib. 1. de aere & aquis, & de natura humana.

[n] Clement. quia contingit, de religioſ. domi.

[o] c. per literas, c. 2. de præben. ap Clementem.

[p] c. 2 de eccleſ. ædific. can. lib. 3. Decretal. titu. 48.

[q] Leu. 13. vbi vide quomodo iudicii fiat lepræ & leproſi.

[r] c. 1. de coniug. leproſ.

[s] Leui. c. 13.

[t] c. 3. de cleri. ægrotã.

[v] 2. Paralip. c. 26.

[x] Auicenna, 3. parte quarti tractat. 3 c. 2. Philoniumlib. 7. c. 21.

Isagogicis [a], lepram diffinit cutis mutationem in habitum qui præter naturam sit, cum asperitate & pruritibus, doloribusque, nonnunquam & squamis decidentibus, quæ plures corporis partes depascuntur. Leprosi in leprosariis locorum, in quibus nati sunt, debent concludi, & nutriri, & alienigenæ ad leprosarias suæ patriæ relegandi, vt aliàs placito senatus Parisiensis decretum est [b]. Iubet constitutio regia Francisci primi [c], ex iure deprompta [d], inspici & lustrari leprosarias per iudices ordinarios locorum, in quibus sitæ sunt, inquisitionis causa qui & quales earum sint reditus, qui eos administrent, & vt illis dispensandis ciues vel incolas probos & spectatæ fidei & qui soluendo sint, præponant, caueántque, ne quid leprosi indignum & alienum à pietate patiantur: néue ipsi contra salutem publicam moliantur, quemadmodum tempore Philippi Longi regis Galliarum, detectum est in prouincia Narbonensi, & alibi in Gallia, eos Iudæorum hortatu quod ab illis venenum acceperant, aquis fontium & puteorum iniecisse, coniurasséque in necem Christianorum: attamen seuerè vindicatum [e]. Quod & in Germania accidisse anno 1321. testatur Munsterus. Prætet leprosarias sunt in ciuitatibus nosocomia aliorum morborum, in quibus recipiuntur ægroti inopes: sæpè etiam plures & filios & seruos proximos, obliti pietatis & misericordiæ, exponunt, ob famen morti ni subueniatur [f]. Qui ideo ad xenonem, vt seniorit Iustinianus, mittuntur [g], publica misericordia & eleemosinis iuuandi. Claudius tamen Cæsar, cùm quidam ægra & affecta mancipia in insula Aesculapij tædio medendi exponerent, omnes qui exponerentur liberos esse sancit, nec redire in ditionem domini si conualuissent: quod si quis necare maluit quem, quàm exponere, cædis crimine teneri authore Suetonio [h]. Ex quo & colligere per illa verba possumus, etiam inter Romanos adhuc paganos in insula Tyberina templum fuisse Aesculapij, in quod delati expositi inualidi curarentur. Vt & apud Aristophanem mentio habetur de ægrotis existentibus in æde Aesculapij, vt salutem consequerentur [i]. Sunt alicubi nosocomia epidemicorum & peltis, propius de reditibus sumptus in eius morbi curationem subministrantia. Item alia insanorum & stultorum, vt in Hispania. Bizantij ante templum martyris Sancti Pantaleonis erat locus, qui ἀργυράων dicebatur, mendicorum habitaculum, quos morbus immedicabilis corrupisset, quem renouauit Iustinianus authore Procopio [k]. Stultorum certè & insanorum, si à proximis detineri non possint, publica debet esse custodia, & interdum carcer [l]. Vnde refert Sextus Pompeius in libris de verborum significatione, ex fantra Daliuum insanum & stultum dictum Oscorum lingua, quem Græci δήλαιον, dicunt, propter cuius fatuitatem quis misereri debeat. Fuerunt alicubi loca alendis pauperibus senibus tantùm destinata: locus itaque is dictis γεροντοκομείοις [m]. Et hunc etiam inter nosocomia, annumero, quando quidem senex debilis & infirmus dicitur ætate, suis ne gotiis prorsus corpore, & sæpè dilicante animo inutilis [n]. Et senectus ipsa per se morbus est, vt ait Terentius [o].

Et ipsa senectus, secundum Ausonium [p],
Expectata diu, vt usque optata malignis,
Obruit innumeris corpus miserabile morbis.

Multáque senem circumueniunt incommoda [q], quorum aliqua notat Archidiaconus [r]: vnde laboribus idonea non est [s]. Ideo nec senectuti imputatur inertia [t], nec alia plurima in quibus excusantur senes, & defertur senectuti. Aeschines [u] miseros dixit, quibus adesset paupertas &

[a] Galenus, in Isagogicis lib. de dispositionibus medicis.
[b] *Arrest sur le faict des mendians.*
[c] *Edict. d'auscun. Sur la reformation des malaisez.*
[d] Clem. quia contingit, de religios. domi.
[e] Cæsarius, lib. 7. in Philippo Longo.
[f] c. 1. de infanti & iis qui exposit. lib. 5. Decret. tit. 11.
[g] Lucas 5. sed Iustinus, de Latina libertate.
[h] Suetonius, in Claudio, c. 25.
[i] Aristopha. in Pluto.
[k] Procopius, libr. 1. de ædific. Iustinian.
[l] Leo grat. & l. ultim. de offic. præfect.
[m] dicta l. sancimus, 2. & l. 3. Iud., de sacrosanct. eccles.
[n] can. desolatæ, 27. distinct. l. ciuitatibus, de legat.
[o] Terent. in Phorm.
[p] Auson. in Eclog.
[q] Horatius, de arte Poetica.
[r] A chidiaco in can. 1. dist. 26 distinctio.
[s] c. magna. cap. 7. de voto lib. 3. Decretal. tit. 34.
[t] 2. §. si vero aliqui, de quæstore in authent. collat. 6.
[u] l. 2. de termi. moto. in fi. l. 2. qui ætate se excusant libr. 10. C. Imper., de numer. & honor. in P.
[v] Aeschines, orat. cõtra Timarchum.

ſenectus, quòd maxima mala inter homines exiſtant, ideo & miſericordia digni, ne incidamus in impietatem & inhumanitatem Sardoum & Ceorum, qui lege ſanxerant fuſtibus cædendos & occidendos ſenes à filiis: abſurdum
a Aetius libr. 4. Tetrabiblon. ſerm. 1. & tit. 3. cap. 36. arbitrati, ſi delitus ſenex viterius vitam ageret [a]. Refert Vitruuius [b], Cæſi 19
b Vitruuius, libr. 2 capit. 8. domũ lateritiam à Sardianis ciuibus ad requieſcendũ ætatis otio, ſenatorum collegio geruſiam dedicatam. Gerocomeon hunc locum vocatum inuenio
c Lib. 1 iuris Orientalis titulo περὶ τῶν ἀχρήστων, de militia inopum. etiam in conſtitutionibus iuris orientalis. In conſtitutione Nicephori [c], ibi, πάμπολλα συμφορὰ, τοὺς τῶν ἀναγκαίων πάροχους, τὰ τε ὀρφανοτροφεῖα, ξενῶνας, γηροκομείους, ἐκκλησιῶν, μοναστηρίων, βασιλικῶν τε ἐλαττώσεις ἀπαιτεῖσθαι. id eſt, *quinta calamitas. Quod ab omnibus ſacris ædibus paraceys, orphanotrophys, xenonibus, gerocomiis, eccleſiis, monaſterys regijs ſumaria tributa exegit.* Hæc tamen geruſia 20
γερουσία, alia eſt γερουσία Lacedæmonum, apud quos eo ſummo ordine, virtutis premio adlegebantur, in geruſiæ ſenatum in adminiſtranda republica perpetuò ſenes peritia & probitate præſtantiores [d]. Accedunt iſtis eleemoſi- 21
d Cicero, in Catone. Demoſthenes πρὸς Λεπτίνην & de Spartiatarum republ. Ariſtoteles 2 politicor narij, quorũ prouentus eleemoſinariæ dicuntur, eó quòd relicti & deputati ſint eleemoſinis faciendis [e]. Sacerdotia quidem omnia quodammodo ſpe- 22
e Clemen. 2 de præben. in Clemen. & Clem. quia contingit. de religioſ. domi. ciem eleemoſinariæ habent, verùm non tam pauperum, quantum clericorum cultui diuino inſeruientium gratia conſtituta ſunt [f], vna ex quatuor redituum portionibus pauperibus deſtinata [g]. At nihilominus gloria epiſcopi & ſacerdotum eſt, pauperibus ſubuenire de omnibus [h]. Et vt
f can. nemo, de conſecra diſtinct. 1. ait Conſtantinus [i], ſi quid vel parſimonia, vel prouiſione, vel mercatura,
g ea quatuor, can. de tedtribus, can. quatuor, 12 q. 2. cum ſimil. honeſtati tamen conſcia coniecerint, id in vſum pauperum atque egentium miniſtrari oportet: aut id quod ex illorum ergaſteriis aut tabernis conquiri potuerit & colligi; collectum id religionis exiſtimet lucrum.
h ea gloria, can. ſanctimus, 12 q. 2.
i in l. 2. de epiſcop. & cler. C. Proximus pietatis locus eſt ſuperioribus & officij in pauperes ξενοδοχεῖον, 23
k can. 2. 42. diſtinct. xenodochium, hoſpitale cuiuſmodi debent eſſe omnes Chriſtianorum domus, & potiſſimùm eccleſia ſticarum perſonarum [k]: omnes namque peregrinos & pauperes ſuſcipere ex Dei mandato tenemur. ξενοδόχος enim authore Suida eſt, τὸ τοὺς ξένους ὑποδεχόμενον, quod ſuſcipit hoſpites. Sunt loca etiam eius rei cauſa publicè, fundata hoſpitalia reditibus in peregrinos & in iter agentes pauperes diſtribuendis; tale opiparum, & reditibus abundans hoſpitale in Aluernia, in montibus Albraci: per ciuitates quoque propria peregrinorum hoſpitalia dicta vt plerumque D. Iacobi, quòd proficiſcentibus ad votum Compoſtellanum D. Iacobi inſeruiant. Tradunt Leo, & Anthemius Cæſares, Zoticum quendam 24
l In l. omnia, l. 35. de epiſcop. cleri. C. primum huiuſmodi nutriendi publicè peregrinos modum conſtituiſſe, & locum exædificaſſe, ad cuius hoſpitij pij, vel hoſpitalis ſimilitudinem cætera hoſpitalia redacta tunc fuerunt [l]. Hoſpitalium quædam ſunt priuata, quædam publica: Eratq; etiam ius hoſpitij inter gentiles, publicum 25
& priuatum gratis exhibitum, amicitiæ ineundæ & conſeruandæ cauſa. Nam & hoſpitium publicum gratuitò à ciuitate vel republica præbebatur interdum extraneis, & aliarum ciuitatum vel oppidorum incolis, vt de republica benemeritis: eratque pro ſanctioris amicitiæ pignore ius
m Budæus, in annotat. poſtremo ad l. poſtliminij, de captiuis P. hoſpitij & teſſera hoſpitalis, vt notat Budæus [m] ex Liuio [n], & Cicerone [o]. Memnit & de eo iure Pomponius Iuriſconſul [p]. Scribit & Herodotus Mileſiorum & Sybaritarum ciuitates maximè hoſpitio fuiſſe coniunctas [q]. Fue-
n Liuius, in 5. & 7. de bello Macedo. runt & inter priuatos & familias, iura hoſpitij mutua, atque in ſignum amicitiæ antiquæ eius rei conſeruabant teſſeras, ſigna videlicet, quibus
o Cicero, actio. vltima in Verrem. etiam poſt multum temporis ſe internoſcebant, & beneficiis [r] poſtea
p in dicta l. poſtliminij, de captiuis, in P. filios afficiebant. Inter chriſtianos teſſera hoſpitij, & qua nos veros
q Herodo. in 6. profitemur Dei ſeruos, & ipſe noſtrũ ſe exhibet amicum, ſunt ipſi pauperes, 26
r vide Gellium, libr. 5. c. 13. cum quibus Deum ipſum, & Dominum IESVM-CHRISTVM hoſpitem ſuſcipimus, & qua ab eo agnita teſſera ſperamus, eum ipſum nos in ſuam

æternam

æternam mansionem recepturos [a]. Et hoc modo hospitalitatem commendarunt post Dominum Apostoli, vt monet D. Petrus, *hospitales simus inuicem, sine murmuratione* [b], item D. Paulus & verbis, & exemplis impellit [c]: *Hospitalitatis*, inquit, *nolite obliuisci, per hanc enim placuerunt Deo, angeli hospitio susceptis.* Et D. Iohannes quendam [d] nomine Diotrèpem detestatur, quòd non susciperet fratres peregrinos, & eos qui susciperent prohiberet. Fiebant & olim
37 frequentia conuiuia pauperibus, quæ ἀγάπαι, dicebantur [e], quòd Deus iussisset vocari ad conuiuia pauperes [f]. Erant & agapæ, conuiuia quæ inter Christianos fiebant olim mutuæ charitatis fouendæ causa, & sæpè cum dominica cœna coniuncta [g]. Quæ posteà ne fierent in dominicis locis seu vestibulis ecclesiarum, atque in illis accubitus sternere vel edere prohibitum est concilio Constantinopolitano, 6. cano. 74. [h]. Lex erat Leucanorum
38 Christianismo proxima, *si sub occasum solis ventret peregrinus, volueritque sub tectum alicuius diuertere, & is hominem non susceperit, multetur, & cœnas suas in hospitalitatis* [i]. Hospitalium rursum publicorum, quædam in titulum beneficij conceduntur hospitalariis, quædam tantùm administrationis ratione [k]. Beneficium dicitur ex institutionis vel fundationis vt plerunque constitutione, ecclesia ædificata inibi, quando est videlicet in ea pinnaculum seu campanile cum campana publicè pulsata ad conuocandos homines diuini
39 officij causa [l]: aut si in hospitali sit altare fixum & consecratum [m]. Videtur namque pars aliqua hospitalis reditum assignata præposito officij diuini ratione, & in gratiam onerum & laborum subeundorum. Quò fit, vt tunc beneficij appellatione veniat & comprehendatur hospitale [n]. Alioquin his non concurrentibus, hospitale potius pius locus, quàm beneficium dice-
40 tur [o]. Si modò constructus sit authoritate episcopi loci [p], sine cuius licentia nemo pium locum excitare, vel oratorium ædificare potest [q], in quo publicè perficiatur diuinum officium & sacra liturgia: priuatum enim cuique habère licet [r]. Est & aliquando hospitale annexum ecclesiæ: vel contrà, ecclesia hospitali: & tunc proculdubio beneficij gaudet priuilegio [s], & onere. Potrò quæ hospitalium publicorum priuilegia sint, & quando illa similia sunt ecclesiasticis, explicat Felinus [t]. Exigit tamen Iohan. de Selua [v] antequam beneficium dici possit hospitale, quamuis sit religiosorum, vt
41 sit spiritualisatum, & conferatur ad præsentationem laici. Cura hospitalium, vt secundum constitutam illis legem regatur, iure ad episcopi solicitudinem, non magistratuum laicorum pertinet [x]. Si tamen episcopi vel eorum vicarij negligentius in ea cura se gerant, quàm par sit, receptum est & de his magistratus ordinarios cognoscere [y], atque constitutione regia Francisci Primi, mandata est iurisdictio iudicibus regis ordinatis locorum vel proximioribus hospitalium, vt inquirant & statuant de administratione eorum [z]. Quin & hodiè curiæ suprema senatus Galliæ primo iudicio vt ordinarij de causis hospitalium & pauperum cognoscunt; &, vt pragmatici dicũt, *in premiere instance*, ob personarum priuilegium: exemplo principis, cuius authoritatem superiorem senatus refert vt pars corporis eius [a], qui & ex libello, summariè & de plano de pauperibus & alijs miserabilibus personis
43 cognoscit [b]. Si administratio hospitalis non sit beneficium, ex laicorum vt plerumque decreto, ex lege fundationes & authoritate magistratuum cum consilio episcopi, illa conceditur: si autem sit beneficium patronatum, ad præsentationem patronorum, fit per episcopum præfecti institutio. Extat & constitutio Caroli Magni de regalibus in hæc verba: *De monasteryis & Xenodochijs, quæ per diuersos comites esse videntur, vt regalia sint, & quicunque ea habere voluerint, ea per beneficium regis habeant* [c]. In cõcilio Tridentino De hospitalibus lex hæc posita: *Omnes ecclesiastici ordinis hospitalitatis officium pro beneficiorum prouentu & fundationis præcepto administrent. Administratio autem hospitalium, vni eidemque personæ vltra triennium deinceps non cõmittatur, nisi aliter in fundatione cautum reperiatur* [d].

a Matharicus, cens. & 22. distinct.
b 1. D. Petri, 4.
c D. Paul. ad Hebræos, c. 13. can. offerebat, 32. q. 7.
d Diuus Ioannes, epist. 3. c. 1. ea si quis dilect. 42. distinct.
e vide can. 6. quos decreuit ex concilio Gangrensi.
f D. Luca, c. 14.
g vide Tertull. in libro aduersus gentes.
h vide & Diuũ Chrysostom. in Panegyrica oratione superiori laudat.
i Aelianus, lib. 4. de varia historia, c. 1.
k Felinus, in cap. de quarta, numero 12. ce præsent. orio. probat. & clam quia contingat de testam. domi. Ecclesiæ, ad regulam Cancellariæ de triennali possessione q. 1.
l Panormitan. patentibus, de priuileg.
m Felinus, in d. loco c. de quarta vt & in c. matrum, de priuileg.
n glos. in c. 2. de decimis ap. Clementem glos. in c. dispensationis, in verbo, beneficij, de maior. in Clementinis.
o can. ad hæc, de relig. domib. libr. 3. Decret. part. 36. ca. quidem, 18 q. 2.
p videnda hæc de regalibus antiquis, in titu. de tabul. ponend. in quinq. in prima. Gloss. prolat. & canonico, de consecra. d. 1. ii. 2.
q can. vtcunque, de consecra. dist. 1.
r Felinus, in cap. de quarta, numero, 4. de præscriptio.
s Felinus, in dicto 2. quarti numero 3. & sequent.
t Ioan. de Selua, tract. de beneficio part. 3. q. 17.
v Petrus de Anchara, consilio 342. incipiente oportet primo inquirere, circa finem, c de X. no doubtes, de religios. Roma.
x Clement quia contingit de religios. domus.
y *Ordonnan. du Roy Francois sur la reformation des hospitaux.*
z l. quisquis, l. 5. ad legem Iul. Maiestat. C. Iumentum esse, de leg. lib. C.
a l. 1. quando imperator inter pupill. & viduas, lib. 1. C. tit. 14.
b in capitularib. Caroli Mag. capitulari, præcepit, de quibusdã causis, c. 6.
c in cõcil. Trident. in 22. sessio. & in Decret. reformatio. generalis can. 8.

De Capellanis, capellis, & oratoriis. Cap. 29.

1 *Capella, capellania, & capellanus vnde dicuntur.*
2 *Capella, & capellaniæ differentia.*
3 *Ecclesia adiutrix quando parochia addatur.*
4 *Sacellum vnde dictum.*
5 *Capellæ secularisatæ & prophanæ.*
6 *Capellania duplex, & cum plebe, & sine plebe.*
7 *Aedes sacræ tantùm authoritate Dei consecrantur, & eriguntur quare. Sacrum locum priuatus quare non faciat sua authoritate. eod.*
8 *Dedicare quid, & à quibus ædes sacræ & votorum fiebant, & fit.*
9 *Pontificatum gerebant Imperatores Romani paganorum quare.*
10 *Pontifices soli nunc templa dedicant.*
11 *Capellania secularis quæ.*
12 *Capellani dicti sacerdotes.*
13 *Capellanorum papæ qualitas, & varij ordines.*
14 *Auditores sacri palatij qui summ. pontif.*
15 *Auditores Rotæ qui, & quot.*
16 *Capellani titulo tenus.*

CAPELLANVS à capellania, & capella cui præficitur, nominatur [a]: item ab officio sine beneficio, & capellania. Capella aliquibus [b], dicta quasi capiens λαούς, seu populos: vel capiens laudem: vel secundum Præpositum [c], à cappa dici Martini: aut à caprinis pellibus, quibus olim altaria tegebātur, secundum Archidiaconum [d]. Arbitrater & à simplici tecto, quo oratorium campestre operitur, lateribus, vndequaque patentibus, & patulis. Tectum enim Gallis simpliciter dicitur *chapelle*, à capite: vnde & formata alia nomina, *chapeau*, *chape*, &c. Aut capella locus, qui minoris spatij sit, quàm ecclesia: quòd tot homines non capiat, vt ecclesia. Ita altare capella est [e], & præbenda cum onere quotidiè celebrandi sacram liturgiā [f]: oratoriū [g], quòd in eo loco orationes, nō aliæ res profanæ peragi debeant [h]. Capella à capellania, secundum Rebuffum [i], differt: quòd capella dici possit quælibet ecclesia parochialis per se consistens, vt explicat etiam Clemens quintus ex concilio Viennensi [k], si modò collegiata non fuerit, ex sententia Panormitani [l]. At Capellania dici soleat illa, quæ non est per se, sed est intra aliam ecclesiam fundata & constructa. Sic putat Rebuffus capellaniam proprios habere fines & secretos ab alia ecclesia: capellaniam autem esse ecclesiam intra fines alterius ædificatam, veluti auxiliarem, appendicem, sacellum, ædiculam, oratorium. Quemadmodum aliquando latius quàm par sit patentibus finibus ecclesiæ parochialis, minor intra fines extruitur ecclesia, forsan vel quòd hieme intercipitur parochis iter, ne possint ad matricem ecclesiam venire, vel niuibus, vel aquarum copia. Quare à sacerdote matricis ecclesiæ, in adiutrice illa addita præficitur diuini officij causa quidam presbyter cum clerico [m], qui sacerdoti parocho sit subditus [n]. Capella, sacellum dici quoque Latinè loquentibus potest: quòd sacellum sit paruus locus cum ara consecratus, composito nomine, authore Trebatio

a c. 1. de capellis mouach. lib. 3. Decretal. titu. 17.
b Archidiaco. in can. cōcedimus, de consecr. dist. 1. Rebuff in tracta. de pari poss. nume. 19.
c Præpositus, in can. præsbyter. 23. dist.
d Archidia. in can. plures, 16. q. 1. glo. in dic. can. cōcedimus.
e ca. quæsitum, & capen. 1. q. 3. Ioan. Andreas, in c. de inc. cess. ab intesta.
f cap. significatum, c. 11. de præben.
g c. authoritate, de priuil. in Sex.
h can. penu. & fi. 4. dist. &
i Rebuff. in § vitæ ac morum honestas, titul. de forma mandat. apostolic. in concordat.
k Clementi 1. de excessib. prælator.
l Panormita. in c. nobis, per illum textum, de iure patrona.
m cap. ad audiētiam, de eccles. ædificandis.
n glos. 3. in c. ... de ætat. & qualita.

. Trebatio, & ſacro & cella, quaſi ſacra cella, quanquam Gellius ex ſacro
5 ſacellum diminutum dicat [a]. Capellæ quædam dicuntur ſpiritualiſatæ, ſeu ecclesiaſticæ: quædam profanæ, ſeu ſeculares. Spiritualiſatam ſeu eccleſiaſticam eam dicimus, quæ authoritate epiſcopi eſt ordinata & fundata, quo caſu habet formam beneficij eccleſiaſtici [b], & proinde non poſſit donari vel concedi, à patronis ſeu fundatoribus, inconſulto epiſcopo, videlicet ſine in-
6 ſtitutione epiſcopi diœceſani [c]. Capellania hæc duplex, & cum plebe ſubdita [d], & ſine populo, cum onere tamen officij diuini ſibi adiuncti exiſtens, atque in poſtrema hac ſpecie, ſi non habeat in fundatione dictam legem aſſiduitatis, quàm vocant reſidentiam, poteſt præfectus per alium munus impoſitum implere [e]. Iure ethnicorum erant huiuſmodi quoque gentilitia
7. ſacerdotia, quæ patronata nobis, per familias aliquas prouentibus & reditibus donata & exornata [f]. Ab epiſcopo inter Chriſtianos tantùm, ſacræ ædes & ædiculæ dedicantur & conſecrantur, non authoritate propria cuiuſque [g], ne prætextu religionis ſuperſtitio vel error irrepat in mentes hominum, vno quoque fanum & locum & modum colendi ſibi arrogante. Quemadmodum de Micha legimus [h]; néue ſacra inhoneſtè & illegitimè & cum abuſu à ſingulis tractentur, aut ſine reuerentia. Quod ne fiat dedi-
8. catio cauet publica. Nihil enim aliud eſt dedicare, quàm vtendi initium legitimum facere, ſecundum D. Chryſoſtomum [i], adhibitis publicis orationibus & ſupplicationibus. Exemplumque eius rei in lege diuina proſtat in ſanctificatione arcæ & tabernaculi Dei [k], & templi [l]. Iuſſerat enim Deus ne ſacrificaretur in omni loco, ſed in loco quem dominus elegiſſet in vna tribuum [m]. Lex erat etiam idololatrarum & 12. tab. *nemo Deos ſeparatim habeat nouos, aut alienigenas, quòd id conſuſionem pareret* [n]. Liuius ideò natrat [o], ſæpè ætate auorum negotium magiſtratibus datum, vt ſacra externa fieri vetarēt. Et Ioſephus ſcribit [p], Perſas olim religioni peregrinæ irrogaſſe capitis pœnas. Apud Romanos etiam in politia religionis ſeu idololatriæ, ante conſtitutum imperium, non niſi per duumuiros vel ædiles ſacros licebat dedicare. Ita apud Liuium legimus [q], ædem Matris Gallico bello votam, dedicatam fuiſſe à Ti. Quintio duumuiro ſacris faciundis. Et rurſum [r], duumuiros creatos, M. & C. Attilios, qui ædem Concordiæ, quam Lælius Manlius prætor vouerat, dedicarent. Iterum, Fabrum duumuirum eſſe iuſſum à ſenatu, vt dedicarent ædem Veneris Erucinæ quam Q. Fab. Dictator vouiſſet. Munus & id fuit ſummorum illorum pontificum, item conſulum, & ſubinde imperatorum. Sed pontifices verba præibant. Et conſenſu, ait Liuius [s], populi, Cornelium Barbatum Pont. Max. in dedicatione templi concordiæ, verba præire, cùm more maiorum negaret, niſi imperatorem aut conſulem poſſe templum dedicare [t]. Meminit Flauius Vopiſcus, Aurelianum ita man-
9 daſſe, *ego ad ſenatum ſcribam, qui mittat pontificem, qui dedicet templum* [v]. Fiebat ergo dedicatio templi per imperatorem aut eius iuſſu [x], maximè ſi de loco publico in ſacrum conuertendo agebatur, vel de priuato dedicando. Atque ideò Romani imperatores, ſuorum idolorum gerebant ſummum pontificatum, & inaugurabantur omnibus ſacerdotiis, nec alia ratione, quàm vt haberent omnes religiones & ſacrificia in ſua poteſtate & manu [y]. Quod
10 & in regno Aegyptiorum aliquando obtinuit [z]. Poſtquam autem Cæſares Chriſtianam coluere religionem, ex Iuſtiniani etiam ſanctione cautum, niſi authoritate pontificis diœceſeos loci ſacri fieri dedicationem [a]. Quod firmauit Vrbanus tertius & alij pontifices ſummi [b]. Vt eius prouidentia cultu diuino in futurum & clericis conſulatur [c]. Hicque curabit eo modo fiet quod admonet Epictetus [d], libare & ſacrificare ſecundum patrios mores vnumquemque, putè, abſque laſciuia, abſque negligentia, non parcè, non ſupra facultatem. Et proinde iubet ius epiſcopis, vt altaria ſub memoria martyrum publicè falsò ædificata deijciant [e]. Quod hodiè nec priuatus, nec

[a] Gellius, lib. 6. cap. 12.
[b] can. quæſitum, 2. q. 1.
[c] c. cum laicus, & c. nobis, de iure patron. & c. ex frequentibus, de inſtitution. d in c. 1 de capellan. & rectoribus.
[e] Nicola Boërius, cons. 311. numer. 4. & 6.
[f] Meminit Cicero, pro domo, & de aruſp. reſpons.
[g] can. nemo de conſecra. diſtinct. 1.
[h] Iudicum cap. 17.
[i] D. Chryſoſtom. in epiſt. ad Hebræos.
[k] Exod. c. 40.
[l] 1. Reg. 8. & 2. Eſdræ, 6. & 1. Machab. 4.
[m] Deuteron. 12.
[n] Cicero, de leg.
[o] Liuius, lib. 39.
[p] Ioſep. cõtra Apiõ.
[q] Liuius, lib. 6. de ca. 1.
[r] Liuius, lib. 3. decad. 3.
[s] Liuius, lib. 3. decad. 3.
[t] Liuius, lib. 9. Dec. 1.
[v] Flauius Vopiſc. in hiſtoria & epiſtola Aureliæ.
[x] l. ſacra loca, § 6. de rer. diuiſ. Inſt. & in poſſeſſion. legator. lib. 36. Princ. 4.
[y] Dion Caſſius, lib. 54. Horat.
[z] Plat. lib. 6. de vtili vel de regno Ariſtotel. 3. Polit. cor. 10.
[a] § ſacræ res, de rerũ diuiſio. ap. Iuſtinia. c. ad hæc, & c. 1. de religio. domib. 2. de conſecra. eccle. can. nullus, ca. alta via, in 2. de conſecra. diſtinct. melius in c. authoritate, 4. de priui. in Sexto. § 2. vt nullus fabricet, &c. Nouus. Domus part. vol. epiſcop. in authent. eo. § 11. iuſt. 36. conſtitu. no. 67.
[b] dicto ca. neque, de conſecrat. diſtinct. 1.
[c] Acurſius in enchiridio Epictet.
[d] can. placuit, de conſecra. diſtinct. 1.

nec publica populi authoritas absque episcopo, possit locum sacrum facere, sicuti olim [a]. Capellania itaque secularis erit, quæ per laicos, in suis fundis & domibus fundatur, & destinatur alicui sacerdoti: vt inibi alicui cultui diuino inseruiat, eiúsque nomine stipendia aliqua percipiat, idq; sine authoritate diœcesani episcopi. Quare fundatio hæc, profana tantùm est: aut legatum pium tantùm, vt ait Ioannes Faber [b]. Quare in consulto episcopo, nutu patroni vel hæredis concedi poterit presbytero, cui libebit: vt notat Guido Papæus [c]. Neque episcopus, qui visitando & circuendo diœcesim ab ecclesiis quippiam exigit visitationis iure, poterit ex huiusmodi priuato oratorio quicquam capere aut petere [d]: quia nec huiusmodi capella seculari liceat habere insignia ecclesiæ, campanam, aut pignaculum, seu campanile ex prohibitione Celestini [e]. Sed hic de his capellis plura dicere supersedebo: videto de illis Matthæum Pacum, tracta. de mandatis apostolicis, quinta parte, numero 32. & sequentibus. Quæ refer ad capellanos dictos ratione beneficij vel sacelli: vnde nascitur ius patronatus ecclesiasticum, de quo alibi diximus. Alij porrò capellani sine sacerdotio & capella aliqua, vel absque reditu ex capella, sunt. In Gallia alicubi, capellani dicuntur, & sacerdotes omnes, sine sacerdotio, vt apud nos Tectosages. Sunt & capellani papæ diuersi generis, & priuilegij [f]: alij namque sunt commensales, alij honoris huius titulo tantùm donati, alij cum stipendiis, alij sine illis. Commensales in curia Romana tenentur residere, alij nequaquam [g]. Capellani verè papæ erant iurisperiti, qui in officiis diuinis sum. pontif. seruiebant in sua capella, in qua & summ. pontif. sæpè audiebat causas & controuersias, per principes & reges seculi & orbis Christiani, etiam extra negotia fidei delatas ad illum, quæúe consistoriales non erant. A quo munere paulatim summ. pontif. sese auocantes, cœperunt primùm harum controuersiarum audientiam suis capellanis concedere, ex quorum relatione posteà iudicabant. Et ideo qui prius capellani papæ dicebantur, nunc auditores sacri palatij dicti. Quibus etiã deinceps summ. pontifices, causarum quoque decisionem suo rescripto cõcessere. Atque ex more vsurpatum subinde, vt ferè in omnibus decisio speciali rescripto istis demandetur [h]. Hodiè ordinem hunc constituunt duodecim ex restrictione Sixti. 4. ante quem plures. Dicti & illi nunc auditores Rotæ, cuius Rotæ & auditorij decreta, pro senatusconsultis habentur: vt ex decisionibus eorum excussis apparet. plura autem de auditorio Rotæ videto apud Ludouicum Gomesium [i]. Capellani, qui honoris causa huiusmodi ornantur titulo, verè non sunt capellani papæ secundum Boërium [k]. Sic enim princeps aliquibus honorem solum communicat, non autem vtilitatem [l].

a Martian. in l. in tantum, l. 6 § fin & vl pia. in l. iacta loca, l. 9 de rerum diuisio. l. 3. §. siquis in sepulchro, de sepulc. violato P.
b Ioan. Faber, in § nullius, de rerum diuis.
c Guido Pap. quæst. 187.
d c. fin. de censib. ap. Grego.
e c. patentibus, c. 16. de priuileg. libr. 5. Decreta. titu. 33.
f Ioannes Gallus, in quæstio. decisis per Arestia parlamenti, q. 31. vbi & de eorũ beneficijs, quæ in curia Romana vacare dicuntur.
g c. vnic. de verborũ signific. in Sex.
h Octouianus Vestrius, lib. 2. introductionis in actiones aulæ Romanæ, cap. 17.
i Gomes. in proœmio regularum cãcellariæ.
k Boerius, quæst. 17. numero, 9.
l § renouamus, titu. vt ordinariæ præfect. &c. in authen. colla. 5. titu. 9. & ibi gloss. in verbo videantur.

De Præstimonio, obitu, & obituariis. Cap. 30.

1 Præstimonium interdum beneficium, aliquando minimè.
2 Obitus, & obituarij quid.

ACCEDIT capellis præstimonium, seu præstimonia, quæ aliquando beneficij habent formam, si in titulum conferatur: interdum minimè, vt si destinetur officio temporali, vt scribit Rebuffus [m], Oldradus [n], Dominicus [o], & Ioannes Franciscus de Pauinis [p]. Meminit de præstimoniis & c. f. de concessio.

m Rebuff. tracta. de pacif. possessor. numero. 90.
n Oldrad. conci. 140. aliàs 113. incipiẽt. in ecclesia, & concil. 81. incipien. quod processus.
o Domini. conci. 89.
p Franciscus de Pauinis in Apostillis vltimis, ad extrauagantes Ioan. 22.

sio.præb.in Sexto. Tunc autem proculdubiò beneficia non sunt, cùm dantur, stipendiorum & mercedis causa. Et proinde in impetratione beneficiorum, in cuius diplomate exprimi debent etiam beneficia possessa per impetrantē modici valoris [a], non tenetur impetrans de præstimonia in stipendia concessa, mentionem facere, quòd beneficium non sit, vt notant Dominicus [b], & Ioannes Andræas. Affines quoque capellis & beneficiis, sunt obitus: vnde obituarij dicti sunt. Quando per legatum, vel fundatione à viuente facta, bona quædam destinantur orationibus faciendis pro aliquo qui iam obiit, vel moriturus est. De quo consulendus Philippus Decius [c]. Refert Vuolphangus Lazius apud idololatras florente Romanorum repub. sacrificulis certos annuos reditus relictos, vel ad lucernas, vel ad candelebra ad memoriam obeuntium repetendam [d]. Probant illorum iurisconsulti legatum ea conditione relictum, vt lucerna perpetuò circa sepulchrum accendatur [e]. Et conqueritur Symmachus apud Valentinianum, Theodosium, & Archadium CCC. pro suorum Deorum cultu; contra Christianos, agros virginibus vestalibus & ministris suorum sacrorum, deficientium voluntate relictos, à fisco tunc retineri [f].

a c. cùm adeo, 17. & c. ad aures, 1. & c. ad audientiam, 31. c postulasti, 27. de rescrip. apud Gregor.

b in c. si motum pro prio, in vers. benefic. & ibi Dominicus, col. 2. vers. sed quid habente, de præben. in Sex.

c Philip. Decius cōs. 148.

d Vuolpgan. Lazius, lib. 3 Commentar. reip. Roma. c. 11.

e I. Mauia, 44. de manumiss. testa. P.

f Symma. ad Valentinia. Theodo. & Archad.

De operario, seu ædituo sacro. Cap. 31.

1 *Operarij, seu* Ouuriers, *ecclesiarum qui.*
2 *Quæstores sacræ pecuniæ.*
Aeditui templorum qui, & eorum munus. eod.
3 *Aediles curam refectionis templorum habuerunt.*
3.4.5. Templorum refectio ad quem pertineat, eod. 3.
4 *Refectio loci seruientis, onus est eius, cui debetur seruitus.*
5 *Operaria beneficium non est.*

1 VVLGVS operarios vocat eos, quibus cura operum & fabricæ ecclesiasticæ commissa est: *ouuriers & marguilliers.* Quos Plato [g] vocat quæstores & asseruatores sacræ pecuniæ, eósq; arbitratur necessarios in singulis templis, qui lucorum agrorúmque ipsis dedicatorum, & fructuum conductionúmque & locationum domini essent. Aristoteles autem eos videtur nominare ædituos, & sacrarum pecuniarum custodes. *Alia species*, inquit [h], *curationis est circa rem diuinam, seu sacerdotis, & æditui circa templa, vt conseruentur quæ sunt, & erigantur ruinosa ædificia, & cætera omnia quæ pertinent ad diuinum cultum: euenit autem alicubi vt in paruis ciuitatibus curam hanc esse vnam: alibi verò plures separatas à sacerdotio, & esse sacrificulos ædituos, & custodes sacrarum pecuniarum.* Varro apud Romanos hanc fuisse curam ædilium testatur [i]. Et inde ædiles dictos, quòd ædes sacras, & priuatas procurarent. Fuit & cura præsidum prouinciarum prima, vbi in prouincias suas peruenissent, ædes sacras, & opera publica circuire, inspiciendi gratiæ an sarta tectáque essent, & refectione aliqua indigerent [k]. Erat permissum olim in lege antiqua sacerdotibus, ex gazophilacio templi pecuniam capere quæ offerebatur pro peccatis: ea tamen lege, vt templum reficerent. Quamobrem legimus regem Israëlis Iohan, cùm sacerdotes non instaurarent sarta tecta templi, vocasse Ioiadam

g Plato, 6. de Legib.

h Aristotel. 6. Politicor. cap. fin.

i Varro. 4. de Lingua latina.

k Vlpia in l. si in aliquam, de offi. proconsul. P.

Ioiadam pontificem & sacerdotes, & dixisse: *Quare non instauratis sarta tecta templi? nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinem vestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam.* Et posteà sequitur, prohibitos sacerdotes vltra accipere pecunias à populo, & instaurare sarta tecta domus. Et pecuniam posteà in gazophilacio delatam cùm excreuisset, & inde eductam præsente scriba regis & pontifice numeratam, & datam iuxta numerum atque mensuram in manu eorum, qui præerant commentariis in domo domini[a]. Aliquando inter Christianos, pontificibus sacerdotiorum vna ex quatuor pars pro fabrica data[b], posteà præfectis sacerdotiis relicta[c], vt anteà docuimus, dum de curionibus seu rectoribus & parochis hoc libro egimus. Aequumq; visum est, sacerdotes & curiones, qui pro fructuarijs in beneficijs habentur[d], ad modicam refectionem ædium, ex quibus consequuntur fructus, teneri; vt reliquos ædium vsufructuarios[e]. Sic etiam regulariter is, qui ex re seruituré percipit, & eam sibi deberi asserit, ad refectionem rei seruientis tenetur, non is qui eam debet[f]. Quæ de modica refectione intelliguntur, non de maiori. Nam si illa ad curionem pertineret, plerumque fructuum excederet perceptionem & is cogeretur fructibus aliò quàm ad cultum diuinum impensis, officium eiurare & cedere. Quocirca vt curionis onus aliqua ex parte releuetur, rectè in ecclesiis seu templis quæstores sacri ea de causa constituti, qui ex fide pecuniam quærerent ex parochorum liberalitate, & eadem fidē in opera ecclesiæ necessaria impenderent. Et alicubi huic necessitati fructus assignati sunt, regendi, & distribuendi per viros delectos, strenuos & prouidos. Proinde res instaurādis tēplis relictæ, & officium quæstorum, &, vt dictum est, operaria, inter beneficia non sunt ecclesiastica[g]. Tum etiam quia hoc munus annuum est, vel alterius spatij ad tempus & non perpetuū, & laicis etiam committitur[h]. Nec in vtilitatem quæstoris, sed ecclesiæ solius cui tenetur gestorum reddere rationem[i]. Quæ aliena sunt à natura beneficij ecclesiastici, quòd perpetuum est[k]; id est, possideri potest ab instituto quandiu vixerit: id enim perpetuum significat ad vitam relatum[l]: quodúe fructus habet in fauorem potissimùm clerici inseruientis distributos[m]. Inter officia tamen cum reditu aliquo monasteriorum, vel ecclesiarum, quæ regularem vitam abiecerunt, sunt operaria, & infirmaria, vt dicunt.

a 4 Regum, c. 12.
b can. quatuor, can. de reditibus 12. q. 2. cum simil.
c can. prisci, ca. vnico, can. placuit, 10. q. 3.
d gloss. in c. præsenti, de offic. ordinar. in Sex. in verbo reseruari.
e l. vsufructu legato, & l. hactenus, de vsufruct. P. & l. inter fructuarium, de damno infecto. P.
f l. etsi forte §. Gallus, & l. sicut refectio, si seruit. vendicet. P.
g Rebuff. in tracta. Nominationum, q. 13. numero 18.
h Decius, in c. decernimus, numero 11. de iud. c.
i Rebuff. in proxi. cita. loco, & gloss. in clemen. 2. de iudic.
k capit. fin. de clerico ægrotante, capit. vnic. de capell. mona. in Sex. can. scripsit, can. aliter, can. quamuis triste, 7. quæst. 1.
l l. 1. pro socio P.
m c. 1. & fin. de pecul. clericor. ca. nemo, de consecra. d. st. 1. gloss. in d. c. præsenti, de offic. ordinar. in Sex.

De Collegiatis. Cap. 32.

1 *Collegium, & collegiati quid.*
2 *Collegiorum alia licita, alia illicita; & licitorum variæ species, profana, ecclesiastica, mixta.*
3 *Collegia profana artificum.*
4 *Collegium, corpus, societas, affinia, sed diuersa.*
5 *Sicarij qui Romæ.*
6 *Collegia studiorum.*
7 *Collegia sacra & scholastica.*
8 *Collegiorum studiorum loca non sunt beneficia; nec ea perpetua, nisi presbyterorum.*
Collegijs fundatores leges ponunt. eod.
9 *Collegia mixta Academiæ priuilegiatæ.*
10 *Collegia debent institui, vel approbari à principe: alioquin illicita ob metum conspirationum & monopoliorum.*
11 *Collegiatus non faciens officium collegiati, priuilegijs non gaudet collegij.*

12 *Fratria permiſſa in religione non faciunt beneficium.*
13 *Falcidia non detrahitur à legatis factis confratriis.*
14 *In collegiatos tantùm recipi debent, qui eius artis ſunt, quam exigit collegium.*
15 *Collegiatus admiſſus ſuper definitum numerum non vtitur priuilegijs collegij.*
16 *Collegiatus in duobus collegijs quis eſſe non poteſt.*
17 *Collegium non mutatur, mutatis perſonis.*
Collegium in vno retinetur, non niſi in tribus conſtituitur, eod.
18 *Collegiatis fundatores leges dant, poſſunt & collegiati ſibi conſtituere quomodo.*
19 *Collegij debita & credita non ſingulos priuatim reſpiciunt, ſed vt vniuerſos.*
20 *Collegio diſſoluto, num poſſint res collegij diuidi inter collegiatos.*

1 COLLEGIVM dictum eſt, quaſi delectus & coëlectio, teſte Varrone, quædam hominum eiuſdem artis, profeſſionis, opificij, officij, & poteſtatis; vnde & collegæ dicti [a], & collegiati. 2 Hinc diuerſæ ſpecies manarunt collegiorum, alia que licita, & alia illicita ſeu improbata certis de cauſis, vel ratione perſonarum, aut officij, aut loci, vel ſimilium [b], vel quia non ſunt probata à principibus [c]. Rurſum collegiorum licitorum, quædam ſunt profana omnino artificum, quædam ſtudiorum, magiſtratuum: mixta alia quodammodo; quædam omnino eccleſiaſtica. Collegia profana artificum plura, 3 in quibus delectus artificum fit, & ſociantur: cuiuſmodi plura inſtituit Romæ Numa [d], vt piſtorum, nauiculariorum [e], argentariorum [f], figulorum [g]. 4 Obſeruandum tamen, tria eſſe maxima ſibi affinia, ſed non eiuſdem naturæ in omnibus, videlicet ſocietatem, corpus, & collegium. Inter quæ collegium corpus dici poteſt, & ſocietas, ſed nõ omnis ſocietas, vel omne corpus, collegium faciunt. Quia propriè collegium eſt, quando plures ſimul eo habitant animo & degunt, vt vna communione, & æquali viuant. Societas porrò tantùm & artis, & mercium, & aliorum ſeorſum habitantium eſſe poteſt: item & corpus [h]. Sic corporati, non collegiati dicuntur conciues, 5 & in albo incolarum conſcripti [i]. Et alij ex corpore ſuariorum [k]: ſaccariorum, videlicet eorum qui ſoli ex portu Romano inuecta, iuſta & taxata mercede euehebant [l]. Item claſſicorum [m], & ſimilium. Collegia ſtudiorum & ſodalitia plura ſunt, tum humanarum artium liberalium, tum iuris prudentiæ, philoſophiæ, & theologiæ &c. Magiſtratuum ſunt & collegia, vt & decurionum [n]. Inter ſacra collegia & ſodalitia olim collegium augu- 6 rum, aruſpicum, pontificum: nunc cœnobia, capitula, eccleſiæ dictæ collegiales. In quibus canonici, præbendati vel clerici, habent cõmunia, ſigillũ [o], 7 arcam [p], & tractatum [q], vel capitulum. Et iſti collegiati, quia titularij 8 nomine & beneficiarij fiunt, perpetui dicuntur. In quo differunt à collegiatis collegiorum ſtudiorum cauſa conſtitutorum, qui temporales ſunt, donec ſtudiorum certam attigerint metam, ſtatutis & lege fundationis comprehenſam: quam ei, qui collegiũ dotauit, ſuperioris authoritate licuit ex arbitrio decernere, ſi modò vis nõ fiat iuri publico. Quod & Solonẽ permiſiſſe refert Caius [r] lege, quam explanat Alciatus [s]. Sunt tamen in collegijs ſtudiorum, vt plerumque & loca presbyteralia perpetua, presbyteris, vt 9 imbi cultum exequantur diuinum, deſtinata. Hæc porrò collegiorum loca literarum diſcendarum cauſa inſtituta, inter beneficia eccleſiaſtica non annumerantur, neque de illis mentionem in beneficiorum impetratione fieri opus eſt, nec debentur graduatis aut nominatis in vim gradus, quamuis eorum menſibus vacauerint [t]. Ad collegia mixta eccleſiaſtica & non eccleſiaſtica, academiæ quodammodo pertinere videntur priuilegijs ſummi pontificis & regum inſtitutæ & temperatæ 10 Collegiorum omnium inſtitutio aut collectio, vel à principibus ſecularibus,

a l. collegati, l. 173. de verbor. ſignific. P.
b l. 1. de collegijs illicitis lib. 47. T. tit. 22.
c dicta, l. 1. de coll. illic. & l. 2. quos ex iniquo vniuerſitates non lib. 3. Petri 4.
d Plutarch. in Numa. Plinius, libr. 35. c. 12.
e l. 3. quod cuiuſ. vniuerſitatis nomine.
f Nouella 136.
g Plinius dicto libr. 35. c. 12.
h gloſ. in dicta l. 1. quod cuiuſ. vniuerſitatis
i in l. vn. de artifi. corporatis lib. 12. C. tit. 14.
k l. 2. de ſuarijs lib. 12. C. tit. 16.
l Panc. de ſaccarijs verbis Romæ, libr. 14. C. Theodoſ. tit. 22.
m l. vlt. de claſſic. lib. 12. C. tit. 12.
n l. 2. de decurion. lib. 12. C. tit. 23.
o cap. ſi miſtrauit, de appellat.
p l. 3. quod cuiuſque vniuerſit. nom. P.
q cap. vlt. de loco de probat. Felinus, in 2. attendentes col. 3. de priuilegijs.
r in l. fi. de collegijs illicitis P.
s Alciat. lib. 2. præterm. tit. de collegijs illic. & in lib. 2. diſpunctio. 13.
t Rebuffus, in tract. ſtatuum in q. 35. numero 20.
u quia nonnullis, & c. 1. de magiſt. l. 1. de ſtud. liberal. vrb. Romæ lib. 12. C. tit. 16.

aut ſacris, penes quos ſumma reipublicæ ſit [a], fieri debet, vel ab aliis facta, eorum debent authoramentum ſeu comprobationem habere. Sic Martianus, mandatis principalibus ait [b] præceptum præſidibus prouinciarum, ne patiantur eſſe collegia ſodalitia, néue milites in caſtris collegia habeant. Et Caius [c], *neque ſocietas*, inquit, *neque collegium, neque huiuſmodi corpus paſſim omnibus habere conceditur. Nam & legibus & ſenatusconſultis, & principalibus conſtitutionibus, ea res coercetur, pauces exceptis.* Ita Vlpianus, ad notionem pertinere iudicum, principis, vel ſenatus tradit, num collectio ratione profeſſionis, artis, vel cauſæ ſit licita [d]: propter imminens periculum coniurationum, & proditionum, quæ ſolent ex congregationibus hominum, ſeu conuenticulis conflari. Et vt vitentur monopolia artificum & ergolaborum [e]. Ita Octauius Auguſtus, collegia præter antiqua & legitima diſſoluit, cùm plures factiones titulo collegij noui, ad nullius non facinoris ſocietatem coirent, vt ſcribit Suetonius [f] & Liuius [g]. Franciſcus quoque eius nominis primus rex Galliarum edicto ſtatuit, ſecutus antiquas regum conſtitutiones, & ſupremarum curiarum ſenatuſconſulta, ne eſſent fratriæ artificum ſeu confratriæ, & factæ opprimerentur [h]: ad monopolia vitanda religionis tamen cauſa coire non prohibentur homines, dum tamen hoc non fiat contra ſenatuſconſultum, quo illicita collegia coërcentur [i]. Ita ſub prætextu religionis, aut ſub ſpecie ſoluendi voti, cœtus illicitos nec à veteranis tentari oportet [k]: vt neque prætextu collegij, in quo vetè quis munus collegiati non exequatur, quis immunis ab aliis oneribus eſſe non debet [l]. Fratriæ permiſſæ & probatæ in religione, beneficium non faciunt: ideò presbyteri alicuius confratriæ vel alij confratres loca non poſſunt permutare [m], neque epiſcopus à confratriis poteſt, tanquam à beneficiis, iura epiſcopalia exigere [n]. Pia tantùm loca ſunt: & proinde ſi fratriis relinquatur legata, exemplo legatorum piorum non detrahitur falcidia [o]. In collegiis recipiendi ſunt tantùm, qui eius artificij, artis, vel profeſſionis ſunt, cuius gratia inſtitutum collegium [p], & ad illum vſque numerum qui definitus eſt. Sic Plinius Iunior ad Traianum ſcribit. *Tu domine diſpice an inſtituendum ſit collegium fabrorum dumtaxat, hominum centum quinquaginta: ego attendam, ne quis niſi faber recipiatur* [q]. Quare qui munus & officium collegiati non implet, amouendus eſt, eiuſque in locum alius ſufficiendus, ſiue eccleſiæ aut alterius loci ſit collegiatus [r]. Et qui ſupra & præter numerum fundationis vel priuilegij collegij admiſſus eſt, non vtitur priuilegiis & iuribus collegij [s]. Placuit etiam, in duobus collegiis vnum non poſſe eſſe collegiatum [t]. Mutatione perſonarum collegiatorum, collegium non mutatur, ſed idem [v] remanet. Atque vniuerſitatis ius, per vnum ſolum vniuerſitatis retineri poteſt [x]: quamquam conſtitui non poſſit, niſi ad minus tres ſint. Quia Neratius Priſcus tres collegium facere dixit, quod magis ſequendum eſt [y]. Sicuti nec vnus ſolus familiæ appellatione continetur: nec duo familiam facere dicuntur [z]. Cuius ſit qualitatis collegium, & ſecundum quas leges viuere debeant adſcripti, ex propriis ſtatutis colligi poteſt: cùm fundatoribus licuerit in rerum traditione leges, quas voluerunt præfigere [a], in quas iurarunt qui admiſſi ſunt. Licet & ſodalibus, qui eiuſdem collegij ſunt, quos Græci ἑταίρους vocant pactionem inter ſe quam voluerint ſancire, dum ne quid ex publica lege corrumpant. Sic & ſtatuta noua facere poſſunt [b]. Si tamen acceptas à fundatoribus ſeu inſtitutoribus collegij leges, nouis lædant, non probabuntur placita in præiudicium ſucceſſorum [c]. Niſi ex cauſa legitima mutent antiquas leges, & conuentio eorum per ſuperioris authoritatem firmetur & rata habeatur [d]. Communis vtilitas, & cauſa, & finis efficit, vt omnes eiuſdem iuris collegij participes, non vt ſinguli, ſed vt, vnum corpus conſiderentur, in præterito, præſenti, & futuro tempore: ita ſiquid

a Iuxta c. per venerabilem, qui filij ſint legit.
b in l. 1. de collegiat. li. P
c l. 1. quod cuiuſque vniuerſi. non P.
d l. 3. de colleg. illic P
e l. vni de monopol. D.
f Sueton. Tranquil. in Octauio, c. 32.
g Liuius, lib. 39.
h conſtitution Francifci 1. anni 1539. art. 125. 126. & 127 vide de his Rebuff. tomo 2. commentator in conſtitutiones regias.
i l. 1. de colleg illic P. can. ſi quis deliquit 42. diſtinct.
k Vlpia in l. 2. de extraord. criminib. lib. 47 tit. 12.
l l. qui ſub prætextu, l. 9. de ſacroſanct. eccleſ. C. lib. 1.
m gloſ in cit de annatis in verbo beneficiorum, de anna.
n Federic. conſil. 25
o Panor. in c. offici de teſtament. per auth. ſi quis ad declamandum, de epiſcop. & cler. C. de quæſtiſt. de teſtamē.
p l. qui ſub prætextu, C. de ſacroſanct. eccleſ.
q Plinius Iun. in epiſto.
r dicta l. qui ſub prætextu, l. 9. C. de ſacroſanct. eccleſ. l. 1. de collegiat. lib. 12. tit. 17.
s dicta l. 1. § qui autem ſupra, de priuil. lib. 12. C.
t l. 1. de colleg. illic. in P. facit c. cùm nō ignores, cap. 15. de præbend. in Sex c. fin. de religioſ. domi. 4. & 5. § in poſterum, qui mitrati non poſſ. lib 12. C. l. Tiberius, § præſcriptio, ad municip.
v l. ſicut municipiū, § in decurionibus, quod cuiuſ vniuerſi. nomine P. l. proponebatur, de iudicijs P.
x dicto § in decurionibus.
y in l. Neratius, l. 85. de verbor ſignif. Cicero, pro domo ſua, vide gloſſ. in c. 1. de electio. ap. Gregor.
z l. deteſtatio, 40. de verbo ſignific.
a l. in traditionibus, de pactis.
b Caius, in l. 2. de coll. illic. P.
c c. cùm omnes, & c. ex parte, de conſtitutio. ap. Grego.
d dicta c. ex parte, & c. cum Matthæus, de cōſil. l. 1. & ſemel, 5. de Decret ab. otōſa. P.

si quid vniuersitati vel collegio debetur, non singulis debitum est: & si quid debet, singuli non dicuntur debere [a]. Daturque actio aduersus vniuersitatem, & eidem contra alios, sed vniuersitatis nomine [b]. Et si nemo defendat, quod commune est capitur, & venit [c]. Si tamen collegium dissoluatur, quod commune est inter collegiatos, lege permittente, potest diuidi [d]: videlicet si ex collegiatorum collatione bona collegio contigerint. Alioquin arbitror ad institutores vel eorum hæredes redire, vt liberas ab onere res, & conditione, & modo quo datæ erant resolutis. Nec puto licere collegiatis fructus earum seorsum capere à collegio, etsi non sufficere videantur ad omnes alendos [e]: sed vel contribuere in collegio, vel loco decedere debere.

a l. sicut municipium § si quid quod cuiusque vniuer. nō. l. in tantùm § 1. de rerum diuis.
b dicta l. sicut, & l. si tibi, l. 9. quod cuiusque vn non.
c l. 1 § fin. & l. ciuitates, 8 eod titul.
d l. 3. de colleg. illic. in P.
e ratio in l. Septitia, l. 10 in fine, de polli P. lib. 50. tit. 13 l. si legatum, l. 5 § fines de operib. public. P. l. 2. de iure immuni. P.

De collegijs, & conuentibus sacrorum militum: & primùm de Templarijs. Caput 33.

1 Militum, seu equitum sacrorum origo.
2 Hospitale Hierosolymis Christianorum Latinorum.
3 Hospitale D. Magdalenæ Hierosolymis.
Hospitale D. Ioannis Hierosolymis eod.
4 Cruciferorum militum origo.
5 Templum Hierosolymis post Titi ruinam à Christianis, permissu Arabum, ædificatū.
6 Templarij milites vnde, ordo, habitus, professio, crux.
Templariorum primi authores: Hugo de Paganis, & Gaufredus de Sancto Aldemaro, eod.
Garmundus patriarcha Hierosolymi. episcopus antè Ambianensis, eod.
7 Templariorum opes, & superbia, & in eos odium ante ruinam.
8 Templarij hospitalarij, fratres, & religiosi.
9 Templarij approbati quando in Italia.
10 11 Templarij quando sublati, & quare.
Simulachrum templariorum, & Idolum, eod. Puer tostus, eod.
Cinis mortuorum in potum porrectus à templarijs, eod.
11 D. Ludouicus rex Gall. proditus à templarijs.
12 Fridericus 2. proditus à templarijs.
13 Templarios qui dicant odio Gallorum regis sublatos.

1 RELIGIONIS causa plures milites coierunt aliquando, quorum collegia, partim sublata, partim extantia sunt. Ex paruis autem initiis sacrorum militum institutio, ad summas opes conscendit. Nam circa annum domini 1099. cùm Gothfrido duce à Christianis Hierosolyma fuisset recepta, Hierosolymis erant Christiani, Latini nomine, qui ab Agarenis qui
2 ibi imperabant, impetrauerant, vt sibi liceret domicilia iuxta sepulchrum domini nostri Iesu Christi redemptoris habere, vbi cœnobiū Dei genitricis cōstruxere, quod Latinorū appellabatur, cuius abbas munere & officio fungebatur excipiendi Christianos hospites Latinos. Additū posteà cœnobiū D.
3 Magdalenæ, quod itē fœminas reciperet. Atq; crescēte peregrinorū numero, vt cœnobiis recipi non possent, proximè ædificata hospitalis domus, quam
4 diui Ioannis Baptistæ titulo, Deo consecrarunt. Ei quoque & vnus præfectus [f]. Et ex his prodierunt cruciferorum familiæ, vel ab eorum exemplo, alij

f Polydor. Virgil. li. 7. de Inuentor. rerum, cap. 3.

cruce se signarunt, vt eandem operam militarem in fidei causa præstarent. Fuit & Hierosolymis templum Dominicum, vt scribit Guillelmus Tyrius, Arabum permissu post Cosdroë ruinas ædificatum à Christianis, quod suo tempore extitisse testatur[a]. Cosdroas Persarum rex autem, circa annum domini 610. Hierosolymam & magnam partem Asiæ cœpit & vastauit tempore Herachij imperatoris[b]. Subinde prodiit Arabum maxima manus duce & imperatore impietatis Mahumeticæ Homare filio Chorabi, qui iterum Palestinam, Damasum, Syriam, Aegyptum populatus est, & Hierosolymam iam vastatam suis legibus cum tributo reliquit, data potestate habendi Christianam religionem & pontificem, & ædificandi templum, quod extructum est vbi anteà aliud erat à Tito Romano dirutum, vt scribit Tyrius. Templo huic reditus assignati, præfecti, & æditui, & additi milites qui peregrinos, qui eo venerant sacra loca ex voto visitare, ducerent & conseruarent[c]. Cæterùm tum temporis non fuit ordo templariorum institutus, sed postquam Christiani repetierunt Hierosolymam, sub Balduino rege anno domini 1118. quo quidem nobiles viri ex equesti ordine, Christi seruitio se manciparunt, & more canonicorum regularium, in castitate & obedientia & sine proprio, velle perpetuò se viuere professi sunt: inter quos præcipui fuerunt Hugo de Paganis, & Ganfredus de sancto Aldemaro. Iis cùm nulla esset habitatio, pallatij partem, quæ iuxta prædictum templum erat, rex concessit, & annonas & beneficia temporalia & perpetua victus gratia: canonici quoque templarij plateam quandam seu aream iuxta templum & palatium ad extruendas officinas concesserunt. Prima autem eorum professio, & opus quod à patriarcha Hierosolymitano nomine Garmundo natione Franco, qui antè episcopus fuerat Ambianensis, ortus in oppido Pinqueniaco, in remissionem peccatorum fuit iniunctum vt vias & itinera maximè ad salutem peregrinorum contra latronum insidias conseruarent: nouen annis, post eorum institutionem in habitu fuerunt seculari, vestibus vsi eleemosinis elargitis. Nono anno in concilio in Francia apud Cretas habito, instituta illis est regula, & habitus assignatus albus, ex mandato Honorij Pappæ & Stephani Hierosolymitani patriarchæ, cœpitaugeri eorum numerus. Et tempore Eugenij pappæ cœperunt cruces panni rubei in palliis seu amiculis seu clamidibus albis assuere tam equites, quàm eorum fratres inferiores, qui dicuntur seruientes[d]. Hos Tyrius refert dictos fratres militiæ templi, & eorum ordinem per vniuersum orbem vsque adeò creuisse, & ad tantas opes beneficiis & liberalitatibus principum peruenisse, vt regias tandem opes excederent. Eaque de causa ab humilitate quam professi fuissent decidisse, & suo tempore se à patriarchæ Hierosolymitani obedientia, à quò primùm ordinis institutionem acceperant, se substraxisse, decimas & primitias ecclesiarum Dei sibi vsurpasse, & eorum prædia, & proinde fuisse valde posteà exosos[e]. Alexander 3. summus pontif. nominat in quadam sanctione templarios, hospitalarios fratres, & religiosos, eosque tradit habuisse quasdam ecclesias pleno iure sibi subiectas: & alias, in quarum institutione postulare debebant episcopi authoritatem[f], Innocentius 3. sum. pontif. qui electus 1198. anno domini cruciferorum templariorum ordinem approbauit, in Italia[g]. Templarij cum eorum ordine sub Clemente S. pontifice summo sublati fuerunt, & quotquot comprehendi potuerũt necati: eò quòd cum Sarrasanis iuncti in Christianum nomen conspirassent, vt refert Platina[h]. Gaguinus enumerat causas his verbis[i], *circa annum domini 1307. prodiit error templariorum, qui cùm apud Hierosolymam fidei defensionem professi, cùm primùm religionis consideratione opulentissimos se effecissent, præclarissimis per orbem Christianum, ædibus comparatis, Christo reiecto falsis religionibus se dedidernnt: erat enim illis simul [illegible]*

cui

a Guillel. Tyrius li. 1. belli sacri, c. 2.

b Sabellic. Emend. 2. libr. 6. Guilelmus Tyrius lib. 1. c. 1.

c Paul. Aemil. libr. 5.

d Guillel. Tyrius, Belli sacri, libr. 12. c. 7. & 6. Paul. Aemil. libr. 5. Scripsit historiam Tyrius, sub Balduino, 3. sub annum domini 1180.

e Guillelmus Tyrius dicto c. 7. libr. 12.

f in c. cùm & plantare, cùm suis §§ de priuil. libr. 5. Decret. titu 33.

g in c. cùm deputati, capit. 16. de iudic. Volater.

h Platina, in Clementis 5 vita.

i Gaguinus, in vita Philippi Pulchri, libr. 7.

cui pellem humanam ſuper induxerant, appoſitis ad oculos ſtatuæ fulgentiſſimis carbunculis, qui vice oculorum micarent. Et ſtatuæ dum quiſpiam ad illos ingrederetur ordinem vitámque templariorum profeſſurus, abnegato ante omnia Chriſto, & cruce eius calcata, ſacrificium faciebat. Mortuis autem corpus, in puluerem conuerſum ceteris in potum dabant, quo poculo ſuos conſtantiores fieri arbitrabantur. Praterea ſi ex templarij coitu infans ex puella virgine naſcebatur, hunc igni torrebant, exſq; eliquata inde pinguedine ſuum ſimulachrum decoris cauſa vnguebant. Hæc
11 quoque refert de iſtis P. Crinitus[a]. *Sed addit Gaguinus, pro confeſſo etiam habitum, eorum dolo D. Ludouicum, dum in Syria peregrinaretur, in vincula à Soldano Aegyptio coniectum fuiſſe. His atque huiuſmodi criminibus, & quòd eſſent fœdiſſimi amatores, templariorum ordo in concilio Viennenſi, anno dominicæ pietatis 1312. per Clementem V. pontif. finem accepit comprehenſis vbilibet terrarum atque crematis qui eius impietatis fuerunt. Hæc Gaguinus.* Scribit etiam Abbas Vſpergenſis
12 anno[b] 1228. Fridericum 2. imperatorem, menſe Auguſti ad terram ſanctam peruenisſe, & in ciuitatem Acconam, ibique multa pertuliſſe grauia, perfidia & proditione templariorum, ſolóſque hoſpitalares S. Mariæ
13 Theutonicorum illi fideliter adſtitiſſe. Quidam tamen erga Gallos malè affecti, comminiſcuntur per calumniam, & ex nutu regis Gallorum, ſublatos milites templarios: narratque Albericus de Roſato, ſe audiuiſſe à quodam cauſæ & teſtium in eos examinatore, contra iuſtitiam illos punitos, hacque de re monitum Clementem S. reſpondiſſe: etſi via iuſtitiæ ordo ille deſtrui non poſſit, fiat tamen via expedientiæ, ne ſcandalizetur charus filius noſter rex Galliæ. Et in Chronico Hermani legitur, à papa Clemente S. in fauorem regis Galliæ crimine hæreſeos fuiſſe falſò inſimulatos. Iacob. Meyerus notat anno 1307. abolitum templariorum ordinem, qui per omnem ferè Europam comprehenſi, horrendis ſupplicijs necabantur. *Ortumque*, inquit, *initium à Pulchro rege ac Gallica nobilitate, qui precibus pontificem maximum ad hoc adegerunt, ſpe ducti, vt Itali tradunt ſcriptores, ſe ditatum iri eorum poſſeſſionibus, quas per omnem Galliam plurimas habebant. Multa, inquit Antoninus, etiam templariis obijciebantur, ſed vtrum verè, non ſatis conſtat*[c].

a Crinitus, libr. 24. De honeſta diſcip. cap. 11.

b Abbas Vſpergen. lib Chronic. in Friderico 2.

c hæc Meyerus, libr. 11. hiſtoriæ Flādriæ.

De militibus cruciferis hoſpitalis Sancti Ioannis Hieroſolymitani. Caput 34.

1 *Militum hoſpitalis D. Ioannis origo, & profeſſio, ſeu vota.*
2 *Militum Hoſpitaliorum paupertas nihil habet proprij.*
Præceptoriæ, ſeu commendæ hoſpitaliorum non ſunt beneficia, eod.
Commanderies, *eod.*
3 *Milites Hieroſoly. hoſpitalarij non ducunt vxores, nec fiunt presbyteri.*
4 *Priorum hoſpital. D. Ioannis quis debet eſſe presbyter.*
5 *Ordo militum D. Ioannis Hieroſol. habet & presbyteros, & moniales,*
6 *Priores commendatarij ordinis militum Hieroſolymit.*
7 *Militaris ordinis inſtitutor, habitus, & crucis color.*
8 *Crux ordinis Hoſpitaliorum D. Ioannis ne ſit quadrimembris.*
9 *Ordinis cruciferorum quale munus diuini officij, & orandi.*

10 Ordinis militum Hieroſol. priuilegia, & iuriſdictio.
11 Hoſpitalary D. Ioannis dicti Rhodienſes, Miletenſes milites.
12 Rhodes inſula à quo Hoſpitalarijs data, & quando inde pulſi.
13 Cruciferos Hieroſolymit. Chromerus vt ropaces arguit.

MONVIMVS ſuperiori capite, creſcente numero peregrinorum, iuxta templum Hieroſolymitanum xenodochium ædificatum titulo Diui Ioannis, quo exciperẽtur peregrini, quos cœnobia capere non poſſent. Huius ergo miniſterio, quoq; viri pij nobiles ſe deuouerunt, qui & peregrinos tutarentur & à latronũ ſeu Agarenorũ incurſu defenderent. Horum profeſſio eſt, votum ſolemne paupertatis & abdicationis proprioru̇, caſtitatis, & obedientiæ [a]. Proinde propter primum votũ nihil proprij habent, vel habere nõ debẽt, ſed accipiunt annonã quãdiu viuunt, vel præceptorias, quas vocãt, *cõmanderies*, adminiſtrãt quandiu eas poſſident & optione mutant vel ex magiſtri licentia permutant, reddituri morientes quæ apud illos reperiẽtur ſocietati, vnde beneficia propriè eorũ præceptoriæ non ſunt, ex ſententia Rebuffi [b], etſi diſſentiat Molineus [c]. Pari modo illorum priores, caſtellani impoſtæ, vel baiuluui, vt cõmendatarij ſunt tantùm adminiſtratores honorũ ordinis ſine proprio [d]. Et proinde cõmendantur illis bona, non ab epiſcopo vt beneficia, ſed archimagiſtro ordinis. Ob votũ caſtitatis affines ſunt & eccleſiaſticis perſonis, nec vxorẽ ducere poſſunt [e]. Atque Alexander 3. ſum. pontif. cũ vetaret eis coniugiũ, illos vocauit fratres ſancti Ioannis, & præfectũ eorũ priorẽ [f]. Et Innocentius 3. fratres hoſpitalis ſancti Ioannis [g]. Verumtamen eccleſiaſticæ perſonæ ſunt, cùm arma liberè & ex profeſſione pertractent pro fidei tuitione aduerſus Agarenos, exemplo Machabeorũ, quæ tamen clericis non cõcedũtur, vt cõtrà, nec iſti hoſpitalarij milites, presbyteri fieri poſſunt. Inuenies tamẽ apud Honoriũ 3. ſum pontif. narratũ, dum ad illos ſcriberet, ſe audiuiſſe priorẽ eorũ presbyterũ eſſe debere [h]. Quod vt intelligas, annotare expedit, in eo ordine eſſe milites & eccleſiaſticas perſonas quæ inſeruiũt eorũ eccleſiis: eſſe & prioratus, & monaſteria monialiũ quoq; crucefignatarum, vbi nobiles profeſſionẽ emittere poſſunt [i]. Ita in eo ordine eſt prior magnus ordinis totius, qui præeſt omnibus, ſeu magiſter magnus eſt & prior eccleſiæ, qui præeſt omnibus capellanis, & habet curã ſpiritualiũ, ex capellanis omnibus magis idoneus eo muneri dilectus in conuentu, vbi magiſter magnus reſidet, perpetuò aſſiduus [k]. Quia autẽ ex pluribus prouinciis & regnis milites ei ordini ſe deuouent, ſuntq; illis inibi bona pleraq; ex beneficiis principum & aliorũ piorum hominum collecta nec non ex ſpolijs Templariorũ in illos tranſlatam ſingulis ferè ſunt prouinciis priores præcipui, quibus ſubiiciuntur alij commendatarij & hoſpitalarij, vt illi quoque magno ordinis magiſtro. Tradunt ſtatuta eius ordinis ſeu religionis, primùm præpoſitũ huic ordini dictum Geraldũ, qui cum ſociis crucem candidã in nigro panno affixit, aſſumpſitque eum viuendi ritum, qui nunc eſt, vel quo degere debent; quibus & alij adiũcti plurimi per magiſtros religionis tẽporis ſucceſſione, prout expedire viſum eſt. Inter quos & illud cautum à Claudio de la Sangle magno magiſtro, vt donati, ſic loquitur, vel confratres, crucem quadrimembrem non defferant ſed trimembrem, dempta ſtipite ſuperiori [l]. Huius ordinis fratres milites & ſeruientes, in canonicis horis centies quinquagies dominicam orationem repetere tenentur. Fratres verò ſacerdotes, diaconi, ſubdiaconi, & clerici eius ordinis officium canonicum, & ordinem Sancti ſepulchri Hieroſolymitani exequi debent [m]. Horum militum priuilegia multa ſunt, qualia perſcribit circa annalia vacantis hoſpitalis Ioannes 22. ſum. pontifi. [n], vt eximantur quoque à iuriſdictione epiſcopali in criminalibus, vt ſæpè curiæ ſupremæ placuit [o].

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

a in ſtatutis hoſpitalis Hieroſolymitani cap. 1.
b Rebuff. in tract. nomina q. 15. num. 19. 16.
c Carol. Molinæus, in clem. 1. de ſuppleu. negligent. prælat.
d in ſtatutis eorum, tit. 1. c. 2 & tit. 2. c. 1 & tit. 3 c. 4
e In ſtatutis hoſpitalis Hieroſolym. capit. 9.
f c. vxoratus, c. 8. de conuerſio. coniug.
g c. tuarum, c. 11. de priuileg & ibi glo. & c. duduum, de decimis.
h c. canonica, c. 50. de ſenten. excommu.
i in ſtatutis eorum, tit. 2. c. 1.
k in ſtatutis eius ordinis, titulo 13. de electionibus. capit. 5.
l in eorum ſtatutis, titul. 2. c. 11.
m in eorum ſtatutis, tit. 3. c. 2.
n in c. exhibita, de priuilegijs, in extraug. commun.
o Papus, lib. 1 arreſto. tit. 10. arreſto. 1. & 2.

& Innocentius 3. hos habere iurisdictionem, in signatos cruce verè non fictè
11 tradit[a]. Hospitalarij isti milites, Ioannitæ dicti sunt, & hospitalarij Hierosolymitani, ab hospitali, vt dixi, Diui Ioannis, equites Rhodienses, eò quòd illam possiderent insulam, & infidelium debilitarent vires, inibi eis obsi-
12 stentes, sedemque potiorem habentes & propugnaculum præcipuum. Dicunt autem quidam Clementem 5. summ. pont. illis Rhodiensem insulam assignasse, postquam illi Turcæ eripuissent anno domini 1308. alij Gothfridum Hierosolymorum regem. Cœperunt tamen Maltenses seu Miletenses dici, ab insula in quam se receperunt, postquam Soleimanus duodecimus Ottomanæ familiæ tyrannus, cum Agarenorum ingenti vi, post semestrem obsidionem die natiuitatis domini, & anno 1522. illis Rhodon ademit, capto priùs Tauruno vulgò Belgradu opido, apud Pannonios & situ & opere validissimo, vt scribit F. Thomas Guichardus Rhodius, in oratione, quam de
13 ea expugnatione apud Clementem septimum summ. pontif. habuit. Martinus Chromerus in historia Polonorum, cruciferos absolutè vocat: & de illis sæpè meminit, tanquam de infidis & crudelibus in Polonos & alios. Eósque arguit, quòd decimas ex suis arationibus in Pomeria & alibi vsurparent, contra iura sacerdotum[b].

a Cæsarius, c. 21. de priuileg. vbi gloss. in verbo priuilegij, de eorum iurisdictione disputat.

b Martinus Chrom. passim in historia Polon. potiss. 11. li.

De aliis cruciferis militibus, & piis equitum societatibus. Cap. 35.

1.2.3. Theutonicorum militum ordo quis, & vnde.
2 Milites Theutonici Deiparæ virginis Mariæ cur dicti.
3 Heinrichus à Vualpot primus magister ordinis Theutonicorum.
Saladinus quando Christianis ademit Hierosolymam. eod.
4 Militum Theutonici ordinis magistri.
5 Theutonicorum ordo in Prusia quando sublatus, & quare.
6 Milites cruce signati Liuoniæ.
7 Militum nobilium de Calatraua Hispaniæ ordo à quo institutus, & finis. & 10.
8 Militum ordo sancti Iacobi in Hispania quando institutus.
D. Iacobus pugnans contra Saracenos apparuit, eod. & 9.
9 Militum ordo sancti Iacobi de Spatha in Hispania quando cœpit.
Miramolinus Arabum rex ingenti clade à paucis victus. eod.
Tholosa. eod.
10 Militum ordo de la Banda Hispaniæ.
11 Militum sacrorum nouus ordo à Ioan. 22. in Portugalia.
12 Militum Galliæ equestres ordines, stellæ, sancti Michaelis, sancti spiritus quando instituti.
13 Ordo equestris velleris aurei Burgundiæ, Annũciationis Beatæ Mariæ Alobrogum quando.
14 Milites cruce signati fratres.

1 ALIVS sacræ militiæ ordo Theutonicorum, cuius initia ab homine quodam Theutonico manarunt, qui post Hierosolymam receptam à Christianis vnà cum pluribus suæ gentis remansit in eadem cum vxore, & domum suam hospitale
2 esse voluit suis, qui visendi sepulchri sancti causa eò peregrinarentur: atque ibidem diuæ virginis Mariæ sacellum ad-

iunxit, vnde Deiparæ virginis milites vocati ſunt. Et creſcente numero eorum qui ſe huic pio miniſterio deuouiſſent, cooptatus magiſter qui præeſſet, amictique ſunt albo pallio cum alba cruce, & in ordinem tantùm milites admiſſi [a]. Munſterus tradit Heinrichum à Vualpot primum fuiſſe magiſtrum Theutonicorum dominorum, anno 1190. Hieroſolymis, quod non patitur hiſtoriæ veritas, cùm eo tempore à Saladino occuparetur Hieroſolyma, adempta Chriſtianis & capta cum ſuo rege ab eo anno 1186. cum fuiſſet a Chriſtianis per 88. annos poſſeſſa [b]. Minus quoque placet, quod Volaterranus tradit, anno 1192. pro liberanda Hieroſolyma primùm conſcriptos, Theutonicos, & quod ait 21. lib. Theutonicorum ordinem inſtitutum in terra ſancta à quodam Germano: quod reuiciunt aliqui in annum 1333. quo tempore Pruſiam Turca Græcis ademit. Proindè vt concilientur hiſtoriæ tempora, ſequor hîc Heinrichum Pantaleonem [c], qui huius Heinrici a Vualpot vitam deſcribit, & poſteà refert magiſtrorum Theutonici ordinis ſeriem, & annos quibus eo magiſterio functi ſunt. Atque cum illo dico, antequam à Saladino caperetur Hieroſolyma, cum Heinrichum à Vualpot, inter Chriſtianos in ea ciuitate hoſpitali tali peregrinorum domum ſuam dedicaſſe, & ad eum nobiles Germanos voto facto ſe omni tempore contra impios pugnaturos conuolaſſe, poſtquam intellexiſſent vires Chriſtianorum exiguas & deiectas ferè. Capta autem Hieroſolyma ſuum collegium & hoſpitale ſanctæ Mariæ Anconam, quæ & Ptolomais dicitur, tranſtulit atque eam vrbem fortiter contra Saracenos defendit, anno domini 1190. Et effecit, vt multi principes & nobiles è Germania ſua bona huic ordini conferrent, & ad eos profecti eum ordinem amplecterentur. Sic cùm in Germania plures arces & ædes haberent Theutonici ordinis milites, & magiſtros quoque plures, vt hoſpitalarij conſtituerunt. Deſierunt autem eſſe milites Theutonici in Pruſia, quo tempore Albertus Marchio Brandeburgenſis ex magiſtro conſtitutus eſt Dux Pruſiæ, atque à rege Poloniæ Sigiſmundo in feudum accepit Pruſiam, anno domini 1527 [d]. In Liuonia ſunt ſodales ſeu fratres militiam Chriſti profeſſi, qui rubrum enſem cum cruce pallio inſutum deferunt [e]. Sanctius eius nominis tertius, rex Hiſpaniarum Legionis & Caſtellæ, cognomento Deſideratus filius Alphonſi 8. filij Raymundi Berenguarij comitis Tholoſani, inſtituit militum ſacrorum ordinem de Calatraua in prouincia Toletana, in loco & prouincia Calatrauæ, vbi cœnobium templariorum fuerat [f]. Dieghus Valera ordinem militiæ diui Iacobi inſtitutum ait in Hiſpania, anno domini 816 quo Ranimirus primus eius nominis Hiſpaniæ rex, vicit manu exigua ingentes Sarracenorum copias ope Dei, & auxilio Beati Iacobi, qui viſus eſt in eo prælio equo candido, vexillo mueo, & in eo cruce rubea conſpicuus & pugnans [g]. Huic ordini & magiſter & commendatarij conſtituti. Et ad hoc tempus refert inſtitutionem quoque Ioannes Vaſæus [h], quamquam F. Alphonſus Venetus huius principium referat ad annum dominj 1160. Et Raphael Volaterranus [i], & Nebriſſenſis, Franciſcus Tarapha ſcribit [k], Alphonſum 9. Hiſpaniæ regem ordinem militum ſancti Iacobi de Spatha inſtituiſſe, quorũ inſigne eſt gladius ſanguinolentus, eò quòd die quo prælio rex Alphõſus Maurorũ regẽ Miramolinũ ſuperauit in quodã loco, quem Tholoſæ Nauas appellant, in quo ducenta millia Arabum ferunt cæciderunt, & ex quo triumphum Petrus rex Aragonum retulit, crux in cœlo apparuit, & D. Iacobus apoſtolus equo candido vectus auxiliator Chriſtianorum, gladium geſtans ſanguine Maurorum cruentatum. Subinde Alphonſus alius Hiſpaniæ rex eius nominis xi. cùm fœliciter aduerſus Almoacenum & Hyuzephinum Beilamarini & Granate reges dimicaſſet, oppido Alcala, quod Regale vocãt, Calatrauæ magiſtrum ſeuibus de cauſis delatum interfici iuſſit, & ordinem militum de la Banda apud ciuitatem Burgenſem inſtituit anno 1308 [l]. Eodem tempore

Ioan

3

4

5

6

7

8

9

10

11

a Paul. Aemilius, in 5. hiſtor. Franc.

b Aemil. lib. 5. Sebaſt. Brant. Blond. 8. Dec. 2.

c Henrich. Pãtaleon, in Proſopographia ſeu parte 2. de Viris illuſtribus Germaniæ in Henricho a Vualpot.

d Henrich. Pãtaleon, in proxime citato loco, & 3 parte de Viris illuſtrib., in Alberto 3. duce Pruſiæ, & Sleidanus.

e Martinus Chromerus, libr. 7. de reb. Polonicis.

f Franciſcus Tarapha, libr. de regib. Hiſpan. in Sancio. 3.

g Franciſcus Tarapha, de regib. Hiſpaniæ, in Raymiro, Ioannes Vaſæus in annalibus Hiſpaniæ anno 820.

h Ioan. Vaſæus vbi ſuprà.

i Dec. 1. lib. cap 9.

k Franciſcus Tarapha, de regib Hiſpaniæ in Alphonſo & in Genealogia regum Hiſpaniæ.

l Franciſcus Tarapha, vbi ſup. in Alphonſo 11.

Ioannes 2. ſumm. pontif. ordinem nouum militiæ Chriſti inſtituit, qui militare ſub Chriſto dicerentur in Luſitania & Sarracenis reſiſterent, Bæticam & Aphricam incolentibus. Cuius militiæ præfectus in Marino Sylueſis diœceſis opido ſedem habet principalem,& cuius militibus omnia bona Templariorum annuente rege Portugaliæ conceſſa ſunt. Cuius ordinis cenſor & moderator eſt abba Archohaſiani monaſterij Ciſterſienſis ordinis, Vlyſſiponenſis diœceſeos, qui conſcribendi & exauthorandi milites poteſtatem habet[a]. Fuerunt in Gallia inſtituti equeſtri ordines, vnus ſtellæ inſtitutus apud ſanctum Ouenium anno 1351. per Ioannem regem Galliarum, vt ſcribit in annalibus Froiſſardus: ſubinde inſtitutus ordo ſancti Michaelis cum torque aureo, qui ordo inſtitutus eſt à Ludouico XI. rege Gallorum anno domini 1469. Et anno 1579. calendis Ianuarij ordo ſancti ſpiritus, ab Henricho 3. rege noſtro & Poloniæ. In Burgundia, Philipus Burgundiæ rex anno 1429. ordinem equitum aurei velleris inſtituit: vt in annalibus ſcribit Monſtreletus Amatus S. nomine comes viridis dictus, Alobrogum dux, ordinem equitum inſtituit, cuius inſigne imago annunciationis, ſeu ſalutationis virginis Mariæ Domini noſtri IESV-CHRISTI genitricis, vt in hiſtoria legitur Sabaudiæ. Fuit & in Anglia ordo alius. Verumtamen iſti ordines poſtremi non fuerunt ſacrorum militum, nec ea ratione inſtituti, vt ſe Deo & religioni ſolùm tutandæ deuouerent, vt prædicti ſacri milites: quibus & accedere poſſunt, qui cruce aliquando ſe ſignarunt, in auxilium Chriſtianorum in Syriam & Hieroſolymis profecti cum Gotefrido & aliis ducibus præclariſſimis. Qui & milites ſacri primùm, poſteà fratres ſe appellabant, vt author Paulus Aemilius[b]. Sed horum nullum habemus regula certa definitum ordinem, vel votum aliud, quàm militandi pro fide Chriſtiana. Vnde illos non inſeremus inter ſacros militares equitum ordines.

[a] Idem Tarapha, in Alphonſo 11

[b] Paul Aemil. libr. 4. hiſtor.

De habentibus manualia beneficia. Cap. 36.

1 Beneficia manualia non propriè beneficia, quia amouibilia & regularia.
2 Abbas S. Sulpitij Biturigum triennalis.
3 Abbatiæ & prioratus monialium triennales.
Beneficium manuale quomodo adimi à ſuperiore poteſt poſſeſſori: & remedium ſi adimatur ſine cauſa. eod.
4 Beneficia manualia quomodo fiant perpetua.

QVÆDAM perſonæ regulares, vel quæ regularibus accedunt, titulo quodã ſæpè nominantur, quæ ſacerdotiorum, & eccleſiaſticarum perſonatum appellationem referunt. Imitantur etenim nomen & naturam quodammodo beneficiatorum, qui manualia, vt appellant, beneficia habent, quæ tamen propriè beneficia non ſunt[c]: quia præfecti his beneficiis poſſunt amoueri ad nutum abbatis vel prioris. Sunt enim huiuſmodi beneficia manualia regularia, non ſecularia: qualia in ordine humiliatorum, & præmonſtratentium ex conſuetudine eſſe tradit Ioannes Andreas[d]. Et Rebuffus[e], ſcribit abbatem ſancti Sulpitij apud Bituricenſes triennalem eſſe, & ſingulis triennijs eligi. Atque in comitijs Aureliacenſibus placuit, vt poſthac abbatiſſæ,

[c] glo. in verbo, conſuetudinem, in c. vni. de capel. monach. in 6.

[d] Ioan. And. in addit. ad d glo.

[e] Rebuff. in tract. de pacifi. poſſeſſ. nume. 273.

tiſſæ, & priores eſſent adueniente vacatione triennales, ex electione Veſtalium [a]. Sancit & Innocentius 3. [b] ne alicui monachorum committatur obedientia perpetuò poſſidenda, tanquam ſibi in ſuam vitam locetur; ſed cùm oportuerit amoueri, ſine contradictione qualibet reuocetur. Explicat Clemens 5. ex concilio Viẽnenſi [c], dum ait, priores & adminiſtratores beneficiorum, quæ ſunt de menſa abbatis vel monaſterij, poſſe liberè ad clauſtrum cùm oportuerit reuocari. Quod intelligendum eſt de beneficiis, quorum adminiſtrationes conferuntur ab abbatibus, non quando per electionem ad ea vocantur. Priores enim manualia habere beneficia, & ad nutum pruari poſſe dicuntur iure: alij nequaquam [d], qui titularij ſunt, nec aliorum more ad regimen tantùm eccleſiarum vel prioratuum dicuntur [e]. Obſeruandum itaque eſt in hac quæſtione, poſſe beneficium vel prioratum regulare eſſe adminiſtrationis cauſa tantùm concedendum: vel naturam habere perpetui beneficij. Et in primo caſu amoueri poſſe ab abbate præfectum, videlicet ſi iuſta amotionis adſit cauſa: aliter enim poſſet monachus à beneficio manuali ſine cauſa amotus, implorare ſuperioris abbatis auxilium, vt poſt Innocentium [f], & Decium [g], & Ioannem de Selua [h], notauit obſeruari in Gallia Rebuffus [i]. Sed & fit hoc irreuocabile beneficium proculdubiò, quando poſt conceſſionem abbatis confirmatur poſſeſſor ex certa ſcientia, & expreſſa qualitate per ſummum pontificem, vt annotant Immola & Panormita. [k] & Rebuffus [l]. Quòd ſi perpetui beneficij naturam habeat prioratus, beneficium illud præſentis non eſt tractationis, nec amoueri præfectus per abbatem poterit: conceſſio enim facta cenſetur cum ſua qualitate [m].

4

a *Ann ordonnan. des rois de France d'Orleãs, art 3.*
b Innocẽ 3 in c. cùm ad monaſterium, c. 6 §. tales, de ſta mona li. 3 Decret. titul 35.
c in c. vni. de ſuppl. negli prælat lib 2. Clement titu 5
d c. 2. de ſta monacho ap Gregor late de Selua, in tract. benefic. par. 3. q 62.
e in c. 1 §. in eos autem, de priuileg in 6. lib. 5. titu. 7
f Innocen. in c. miſnuante qui cler. vel vouent.
g Decius, in c. ad noſtram, circa finem, de confir vtil.
h Ioan de Sel. in d. titu. benef. & d. q.
i Rebuff. in d. tract. de pacif. poſſe. nu. 275. & 281.
k Immol. & Panor. in cap. niſi eſſent, de præb. & in c. cùm inter, de elect. o
l Rebuff. in d. tract. num. 279.
m Clement. vnic. de ſuppl. negli. prælat. in clem. c vni de cap. monacho. in 6.

De vicariis temporalibus, officiali, & aliis. Caput 37.

1 *Vicarius temporalis quis.*
2 *Officialis vicarius eſt epiſcopi, & vt ſit eccleſiaſtica perſona.*
3 *Vicarius epiſcopi in ſpiritualibus.*
4 *Officiales ordinarij, & foranei epiſcopi qui.*
5 *Officiales ordinarij epiſcopi perpetui ſunt, nec deſtituuntur ab epiſcopo.*

VICARII temporales quidem beneficium regunt, ſed ideò beneficiarij non ſunt: nam non ſibi, ſed alteri poſſident. De hoc, & de vicario perpetuo paulò antè dictum eſt, dum agerem de plebanis ſeu parochis. De vicario autem epiſcopi generali, & paulò poſt dicemus c. 41. Et rurſum pauca de officiali. Dicitur & officialis vicarius epiſcopi, habens iuriſdictionem. Hic ex clericis, non ex laicis conſtitui debet [n], & locum epiſcopi tenet vel repræſentat: vnde & in eius ſede, eo abſente, in actibus, in quibus epiſcopi intereſt, præſidet [o]. Et quia vices gerit epiſcopi officialis in iuriſdictione eccleſiaſtica diſtribuenda, dicitur vicarius [p]. Sicuti & is, qui abſente epiſcopo in beneficiorum collatione munus illud pro epiſcopo exequitur, dicitur vicarius in ſpiritualibus, vel vicarius generalis [q]. Qui ſi non diſtinguatur ab officiali, & officialis rectè dicetur is vicarius: quia & officia-

1

2

3

n ca. in noua, 16. q 7.
o can. 8n 93. diſt. ca. 1. 94. diſtin.
p cap. 1. de offi. vica. in 6.
q cap. fin. eod.

lis

4 lis dicitur, nomine episcopi conferre beneficia [a]. Porrò officiales in duplici sunt differentia: nam alij faciunt eandem sedem cum episcopo, & sunt iudices ordinarij: alij delegati ad certas causas, & in certa regione diœceseos, qui dicuntur foranei, à quibus appellatur, vt à delegatis ad delegantem episcopum: cùm ab ordinariis nequaquam ad episcopum, sed ad archiepiscopum fiat prouocatio [b]. Foranei vt plerumque etiam temporales, alij per-
5 petui, id est, quandiu viuunt [c]. Quamuis enim ad nutum fiant ab episcopo, tamen facti nec ab eo, nec à succedente in episcopatu amoueri ab officio possunt, nisi mors vel delictum interueniat: etsi ad beneplacitum fiant, vt notat Oldradus [d], Iason [e], Alexander [f], Ludouicus Gomes [g]. Decet enim beneficium perpetuò manere [h].

a c. ex frequentibus, de institutio. ap. Gregor.
b clem. 2. iuncta glo. de rescrip. in clem. c. 1. de offic. ordin. in 6.
c l. 1 in P. pro soc.
d Oldra. cons. 4.
e Iason, §. sed istæ, 6. col. de actio.
f Alex. cons. 216. Incipit magister, col. fin. lib. 7.
g Ludo. Gom. ad reg. cancel. de non toll. iure quæsi. quæst. 4.
h l. iurisperitos, de excusat. tutor.

De commendatariis. Caput 38.

1 Commendatarij verè non sunt beneficiarij.
2 Commendatarij iure regaliæ qui.
3 Regaliæ ius regi ex duplici causa competit.
4 Ecclesia tantùm ex facultate principis bona possidet.
5 Manus mortuæ quæ collegia dicantur, & quare.
6 Bona immobilia quare manus mortuæ non possideant sine gratia.
7 Regaliæ iure quando, & quandiu fructus ecclesiarum capiat rex.
8 Regaliæ ius durat, donec præstetur fides regi à prælato.
Collatio beneficiorum iure regaliæ. eod.
9 Episcopi probandi à principe.
10 Vacantium ecclesiarum annui fructus à quo Regi Gallorum concessi.
S. Ludouicus à Bonifacio in numerum sanctorum relatus. eod.
11 Philippus rex à Bonifacio excommunicatus, absolutus à Benedicto 11.
Philippo regnum ademptum, & restitutum. eod.
12 Collationes iure regaliæ à quo tempore competant regibus Galliæ.
13 Electio & nominatio ad prælaturas, solius regis Gallorum.
14 Spiritualis & temporalis potestas quando simul laicis concessa fuit.
15 Beneficiorum vacantiæ annales concessæ reuocatæ.
16 Vacantiæ commendatariarum annuæ militum hospitaliorum.
17 Philippus Imperator bona ecclesiæ baronibus concessit.
Bona ecclesiæ tyrannicè distrahuntur. eod.

1 QVI in commendam habet temporale beneficium ab episcopo, cùm vltra sex menses non possit commendari [i], non dicitur beneficiarius: quia nec perpetuò, nec sibi, nec alij possidet [k]. Nihil enim aliud est commendare, quàm deponere [l]. Is autem qui deponit, remanet potius dominus, quàm is cui res committitur [m]. Et Vlpianus [n] non aliàs res alicuius loci vel personæ censuit, quàm si quis perpetuò ibi habuerit, atque ita deposuerit, vt perpe-
2 tuò haberet. Non sunt etiam inter beneficiatos annumerandi, qui iure regaliæ sub custodia habent beneficia ecclesiastica, vel qui collationem eo-
3 rum à laicis nacti sunt, vt monuit Molinæus [o]. Sunt autem regaliæ beneficiorum in duplici differentia: nam ius regale, vel ratione bonorum immobilium

i c. nemo deincept. c. 15. de elect. in 6.
k Rota, in decis. 244. in antiquis.
l l. commendare, de verb. sig. l. Lucius, depos. in P. c. 1. eod. titu. ap. Grego. canne quis arbitretur, 22. q. 2.
m l. res depositæ, com. mod.
n Vlp. in l. ex facto, l. 35. § rex autem Italicarum, de hæred. institu. lib. 28. P. titul. 5.
o Molin. in reg. de infir. renunciantib. nume. 186.

bilium temporalium regi competit, vel ratione iuris ſpiritualis. Ratione bonorum, quia epiſcopatus & prælaturæ, ſiue cathedrales eccleſiæ ferè omnes in Gallia habent bona temporalia à principe in feudum. Non enim licet collegialibus eccleſiis in Gallia, bona habere immobilia, quin facultas à principe concedatur [a]: quæ dicitur diſpenſatio, communi autem idiomate, amortiſſamentum, vel ius morticinij. Siquidem manus mortuæ dicuntur, eccleſiæ, collegia, capitula, vniuerſitates: quia in eodem ſtatu permanent, veluti mortui ſunt, expertes omnis viciſſitudinis, iſtius ſaltem ſeculi. Siue enim lignum ceciderit ad auſtrum, ſiue ad aquilonem, ibi ardebit [b]. Cùm tamen viuentes multis & penè infinitis mutationibus & alterationibus ſint obnoxij, vtpote ſub perpetuo motu degentes [c], variiſq; actibus [d]. Et quia collegia, capitula, eccleſiæ ſemper per ſubrogationem perſonarum, ſtatum eundem habent. Sicuti ſedes iudicialis, quanquam moriatur iudex, habet idem iudicium: etſi alius in defuncti locum ſubſtituatur [e]. Bona itaque quæ ab illis tenentur & poſſidentur, veluti mortua dicuntur: quia mutare ſtatum non poſſunt, præſertim cùm alienari iure communi nequeant [f]. Quamobrem neque poſſideri bona temporalia poſſe ab iiſdem iure communi placet, potiſſimùm ab eccleſiaſticis, collegiis, & eccleſiis, aliiſque ſimilibus perſonis. Cùm enim immunes [g] illæ ſint ab omnibus ferè exactionibus, & indictionibus, à ſecularibus principibus neceſſariò rebus pro negotijs vrgentibus reipub. imponendis, fieret vt cum immunitate illa perpetua reſpub. detrimentum maximum pateretur, eneruatis reditibus per illam detentionem: vt neque laudimia à dominis directis eorum bonorum, neque renouationes feudorum in bonis mobilibus, quæ quintum & reiquintum dicuntur, amplius penderentur, rebus in eodem ſtatu manentibus, qui tamè mutatur, quando ad alios ſingulares poſſeſſores perueniunt. Hi enim, vel moriuntur, vel diſtrahunt: vnde & iura clientelaris prædij & feudorum, res ipſæ & iura ſæpius ad dominos recurrunt. Vt nullo modo fieri poſſe videatur ex parte naturæ rerum, & perſonarum eccleſiaſticarum habita conſideratione, res ab illis poſſideri, qui emori non poſſunt: præcipuè, ſi de eccleſiaſticis agatur. Cùm iure legis Moſeos [h] non potuerit Leui ſtirps habere partem aut poſſeſſionem cum fratribus ſuis: quòd ipſe dominus, poſſeſſio eius eſſet. Quod & initio, & naſcente eccleſia Chriſtiani ſecuti ſunt, donec ex permiſſione Conſtantini Magni licuit [i]: vti & nunc diſpenſat rex in feudis. Quorum origo prima ab eo eſt, vt teneant impetrato iure morticinij. Ius autem morticinij eſt, valor, æſtimatióue tertiæ partis totius rei, in qua ius feudi extingui poſtulatur, vt cautum eſt cõſtitutione Caroli, anno 1402. menſe Octobri. Quamuis hodie in parte luenda, alia ſit pro nutu principum taxatio [k]: inquiſitione tamen facta præcedenti cenſus, & qualitatis, & quantitatis rei, & facta conceſſionis in camera computorum deſcriptione. Quibus obſeruatis habent ex iure illo morticinij, collegia vel eccleſiæ in poſterum ius poſſidendi in perpetuum, nec teneantur è ſuo mancipio ablegare, ſi nolint [l]. Cæterùm quando vacat paſtore eccleſia epiſcopalis, vel archiepiſcopalis, quæ patitur hoc ius regaliæ, interim rex fructus capit, veluti iure feudi conceſſi, & ratione cuſtodiæ [m], quandiu vacauerit. Et notat Aufrerius poſt ſtilum parlamenti [n], beneficium in regalia, vacante ſede epiſcopi vel archiepiſcopi, qui habent ius collationis, etiamſi epiſcopus vel archiepiſcopus ſit electus, vel confirmatus, aut miſſus in poſſeſſionem eccleſiæ & collationis beneficiorum, donec ipſius prælati perſona fuerit recepta in fidem & hominium regis. Medióque tempore, & ante fidem præſtitam, & vacare prælaturæ beneficia in regalia, & iure regaliæ conferri à rege. Exigit ius regni, vt epiſcopi à noſtro principe approbentur, quod conforme iuri pontificio [o]. Sic enim in epiſtola quadam ad Lotharium primum imperatorem ſcripſit Leo 4. ſummus pontif. Atque in ſynodo definitum eſt generali [p], ob beneficia conceſſa

4

5

6

7

8

9

[a] Aegidius Magiſter, in tracta. *des amortiſſemens. nos in Feudis plaza.*

[b] § vt autem lex, de non alie. reb. eccleſ.

[c] l. quia poterat, ad ſenatuſ. & Trebell. in P.

[d] l. prognoscebant, de iudic.

[e] l. iubemus nulli, l. 14. §. ſcientes, in fine, & § ſanè, in fine, de sacroſan. eccleſ. C. tit. de reb. eccleſ. non alien. in verbum.

[f] Caduerſus, c. 7. de immun eccleſ. lib. 3. Decretal. 49. l placet, l 5 de ſacroſ. eccleſ. C. cum ſimilib.

[g] Deutero. c. 12.

[h] can. ſtaturam, & ca videntes, 12. q. 1.

[i] Aegidius Magiſter, tracta. *des amortiſſements*, cap. 3.

[k] *in conſtitut. regia, declaration ſur les amortiſſements.*

[l] c. generali, de elect. in 6.

[m] rit. de quib. cauſ. gratia. parlam. cognoſc. conſue.

[n] ca. Beatus, 63. diſt.

[o] ca. Hadrianus, 63. diſtin.

[p] ſcen-

ſedem apoſtolicam per Carolum Magnum, vt ab eo rege epiſcopi & archiepiſcopi per ſingulas prouincias inueſtituram acciperent, néue niſi à rege laudatus & inueſtitus epiſcopus à quoquam conſecretur. Quæ proculdubiò ratione bonorum temporalium intelligenda ſunt: nam inueſtitura alioquin eccleſiaſtica nihil operatur, ſi à laico concedatur, vt epiſcopus, vel alia eccleſiaſtica perſona poteſtate ſua conferendi beneficia, vel exercendi diuina officia fungatur [a]. Statutúmque eſt iure communi, neminem ob fundationem beneficij, quicquam aliud præter honorem communem omnibus Chriſtianis in eccleſia retinere ſibi
10 poſſe [b]. Neque etiam in conceſſione Hadriani, & Leonis 4. regibus Gallicis factum eſt, ius accipiendi annuos fructus vacantium eccleſiarum, in quo maximè quidam labuntur: ſed poſteà conceſſa eſt illis hæc ſingularis poteſtas à Bonifacio 8. pontif. ſum. qui quidem Philippo Pulchro & eius ſucceſſori conceſſit, poſtquam eius patrem S. Ludouicum in numerum & album ſanctorum retulit, priuilegium vacantium eccleſiarum & prouentuum earum anni vnius exigendi: præterquam earum, quas cathedrales & monaſticas dicimus, vt ait Gaguinus [c]. Atque Polydorus Virgilius ſcriptum reliquit [d], circiter annum 1294. in Anglia ſub Bonifacio 8. concilium Londini celebratum contra Iudæos, in quo & ſtatutum ſit: nemini hominum amplius licere prædia dare collegiis & ſodalitiis monachorum: nec ſacerdotibus aut monachis emere
11 poſſeſſiones aliquas, niſi permiſſu regis. Niſus tamen eſt idem Bonifacius 8. paulò poſt adimere hoc ius Philippo, & regnum ipſum, quod detulit cuidam Alberto imperatori in conuentu generali, vt ſcribit Gaguinus [e], Krantius [f], & Platina [g]. Excommunicato Philippo, prætextu quòd ſacrum bellum in Agarenos inſtitueret. Cuius tamen conſilium in hoc diſſoluit Benedictus 11. pontifex, ſucceſſor in ſedem Bonifacio, & abſoluit à cenſura regem, iuſſitque Galliam regi ſuo parere, vt ait Blondus [h], & Platina [i]. Quanquam Phillippus ipſe, conſtitutionibus ſuis editis anno 1334. & 1346. repetat ab antiquo ſibi ius eſſe regaliæ, & ante conceſſionem Bonifacij 8. competens regiæ dignitati ob
12 honorem ſingularem coronæ Galliarum. Quo poſſint reges Galliæ iure regaliæ exprisca poſſeſſione, concedere præbendas & beneficia vacantia iure & facto, vel ipſo iure tantùm. Sicuti & olim vſos eſſe hoc iure regaliæ reges Angliæ faciunt quædam fidem [k]. Referunt alij itaque conceſſionem huius priuilegij ad concilium Aureliacenſe habitum ſub Clodoueo, in quo conceſſa regi electio & nominatio prælatorum in remunerationem victoriæ à Clodoueo in Viſigotos, fuſo Alarico eorum rege. Alij ad Caroli Magni, & Caroli Calui beneficia in ſedem apoſtolicam, & ob fuſos Arrianos referunt: vnde priuilegia multa illis irrogata, vt notant Arnulphus Ruſæus,
13 & Philippus Probus [l]. Ius etiam conſentiendi in electionem epiſcoporum, & regibus aliis Hiſpaniæ, & Galiciæ, item imperatoribus cõceſſum, vt conſtat ex concilio Toletano [m]: nunquam tamen electionem ipſam & nominationẽ prælatorum alij, quàm imperatori Gallico, & eius ſucceſſoribus datam inuenio [n]. Quamobrẽ ſi imperator, alius, quã ex hac progenie velit hoc iure vti, ea ratione quòd Carolus fuerit imperator, cui cõceſſum eſt priuilegium, id iure Gallico vſurpabit, nõ proprio, ratione imperij: quia huic tanquã imperator renunciauit Otho Magnus, ſiue primus, Ioanni 11. ſum. pontifici [o]. Et Ludouicus primus [p] renunciauit electioni ſummi pontif. Paſchali primo, vt nec hodiè Galliarum rex eligat ſummum pontificẽ remiſſo illo iure, cæteris iuribus & in alios epiſcopos conceſſis non eiuratis, quæ inter regalia hæc re-
14 dè annumerantur. Errat autem valdè Ioãnes Petrus de Ferrariis [q], dum ait, *ſine dibes, tu indocte laice, quod imperiũ habuit aliquando, ſcilicet temporalem, & ſpiritualem à domino poteſtatem: quia tunc imperatores conferebant omnia beneficia eccleſi-*

[a] can. 1. ca. quoniam inueſtituras, 16. quæſt. 7.
[b] ca. pia mentis, eod. quæſt.
[c] Gagui. lib 7. in Philip Pulchro.
[d] Pol. Vergil. lib. 17. in Anglia.
[e] Gaguinus, in vita Philippi Pulchri.
[f] Krant. lib. 8. c. 36.
[g] Plat. in vita Bonifa. 8.
[h] Blond. 9. Dec. 2.
[i] Plat. in Bened. 11.
[k] Argid. Magiſt. in deciſio. in tracta. regalio. c. 1.
[l] ambo in tracta. regalium.
[m] can. cum longè, 63 diſtin.
[n] ca. in ſynodo, eod. diſtin.
[o] can. tibi domino, eod d.
[p] can. ego Ludouicus, 63. diſtin.
[q] in tract. in for. libel. quo agitur de ſubſtitutione, in exemplari ad ver. ex ſuo corpore & legitimo matrimonio nati.

Ee *aſtica*

aſtica per vniuerſum orbem. Nam hoc falſum eſt, neque Innocentius, quem ipſe citat, vnquam in eo loco quem ſignat [a], neque canon, Adnanus 63. diſt. quem adducit, hoc ait: quamuis non diſitear ante aduentum Meſſiæ, ante ſtabilitum regnum, Moſem vtramque poteſtatem habuiſſe, & Samuelem: verùm, dum diſcretum ab imperio ſacerdotium fuit, duo fuerunt gladij, & imperium ſuis limitibus debuit eſſe contentum [b]: niſi quatenus ex priuilegio permiſſum eſt vltrà. Neque Ozias rex Iſraëlis impunè tulit, quòd auſus fuerit munus ſacerdotale vſurpare [c]. Et ita antiquata ethnicorum obſeruatio, qua imperator inaugurabatur omnibus ſacris, vt in poteſtate ſua haberet omnes religiones, ſcilicet idololatrorum, vt ait Dion Caſſius [d]: nam hoc Chriſtianis imperatoribus nunquam permiſſum fuit abſolutè. Fuerunt & aliis principibus, & eccleſiaſticis vacantiæ annáles beneficiorum conceſſæ ex priuilegio, quod tamen poſteà reuocatum eſt, aut valdè imminutum, & meritò, à Ioanne 22. [e]. Habent & hoc ius in commendis ordinis vacantibus morte commendatarij, milites S. Ioannis Hieroſolymitani: nam mortuo commendatario, vacantis commendæ fructus annui ærario communi acquiruntur [f]. Neque negauerim iure tyrannico aliquos præter priuilegium, ſibi ius in eccleſiarum prædia vſurpaſſe: verùm illud potius iniuriæ & ſacrilegio adſcribendum, ſicuti nec inultum abiit. Veluti apud Vrſpergenſem abbatem legitur [g], Philippum imperatorem qui ſucceſſit fratri Henrico 6. cùm deficerent pecuniæ, quibus ſtipendia militibus præberet, primùm cœpiſſe diſtrahere prædia, quæ Federicus pater in Germania emerat, & cuilibet baroni prædia ruſticana, & eccleſias ſibi contiguas obligaſſe, à quibus eccleſiæ demùm fuerunt valdè diuexatæ, & tandem excommunicatum ab Innocentio 3. gladio tyranni interemptum.

a cita Innocen. in c. 2. de maior. & obed.

b can. imperium, 10. diſtin. c. per venerabilē, qui fil. ſint legiti.

c 2. Paralip. c. 26.

d Dion. libr. 53. hiſtor.

e in extrauag. ſuſcepti. ne ſede vacan. in extra. commu.

f vt habetur in corū ſtatutis ferè per totum titu. 4.

g Viſperg abbas, in Chronico pag. 31. & 32.

De officiarijs eccleſiaſticis, & primùm de theſaurarijs, ſeu ſacriſtis. Caput 39.

1 *Officium eccleſiaſticum quomodo à beneficio diſtinguitur.*
2 *officium cuſtodire portas, paſcua, pecora, porcos, &c.*
3 *Sacriſta quis, ſacrarium quid.*
4 *Theſaurarius, theſauraria quid.*
Λειψανοφύλαξ, & λειψανοθήκη quid, eod.
Ciminile & cimilia quid, eod.
5 *Gaza & gazophilacium quid.*
6 *Theſaurus fuit in templo Dei.*
7 *Cuſtos eccleſiæ quis, & eius munus.*
8 *Ignem fouendum perpetuò in eccleſia Dei inextinguibilem.*
9 *Ignis inextinguibilis fotus à veſtalibus, & quis author.*
Ignis perpetuus ſacer apud quos ſeruatus, eod. & 10. 11.
Noachi vxor Tythea & Aretia ignem ſeruari docuit perpetuum, eod.
Græci ab Aramæis plura mutuati nomina, eod.
10 *Vidua ignem perpetuum ſeruarunt Athenis:*

Quamuis

1 QVAMVIS omne beneficium non niſi ratione officij detur, tamen non omne officium eccleſiaſticum beneficium habet, nec perpetuam ſolicitudinem. Et proinde alia quoque, ratione officij ſimpliciter eccleſiaſtici, diſtinctio perſonarum erit. Porrò officium inuenitur, vel ratione rerum profanarum, quæ eccleſiæ ſunt, vel ratione rerum ſacrarum, vel ratione iuriſdictionis, vel ſacramentorum: quando de his tractandis agitur. Ratione rerum profanarum, vel penè profanarũ, dici poſſunt quidam officium habere: nam & cuſtos portarum, paſcuorum, pratorum, pecorũ, & porcorum dicitur habere officium, vt notat gloſſa [a], quam ſingularem & vnicam exiſtimat Andreas Barbatia [b]. Sunt & liberti ex familia eccleſiæ, officium pro 3 neceſſitate eccleſiæ patronæ præbentes [c]. Sacris rebus cuſtodiendis præpoſitus, ſacriſta dicitur, qui nutu & mandato archidiaconi [d] curam habet ſacrorum vaſorum, veſtimentorum eccleſiaſticorum, ſacri theſauri, & eorum quæ ad fouendum lumen exiguntur, ſcilicet olei, & ceræ, vt placuit concilio Toletano [e]. Sacriſta à rerum ſacrarum nomine dictus: ſicuti ſacrarium, locus vbi ſacræ res reponuntur, etſi priuatus is ſit, vt ait Vlpianus [f]. Alibi theſauraria, & præfectus theſaurarius dicitur [g]. Dicitur & *κειμηλιάρχης*, qui ſacræ & prætioſæ ſupellectili, vel theſauro præeſt, & *κειμηλιάρχιον*, locus, vel theſauraria à Iuſtiniano [h]. Vocat Honorius 3 [i], ciminile theſauri illius locum. Erant autem *κειμήλια* Græcis, mobilia bona recondita vel prætioſa: vt apud Homerum dicuntur *κειμήλια*, æs, aurum, ferrum reconditum. vel vaſa ex his facta, dum ait [k],

πολλὰ δ' ἐν ἀφνειῷ πατρὸς κειμήλια κεῖται,
χαλκός τε χρυσός τε πολύκμητός τε σίδηρος.

Meminit & ſæpè eius alibi, atque alij authores Græci, & Gregorius 4 3. [l]. Dicerent Perſæ gazan, voce per alios vſurpata populos [m]: & locum ex Perſico & Græco nomine gazophylacium, vt ſcribit Heſychius 6 & Suidas. Et frequens eius mentio in ſacra pagina. Ex qua & conſtat theſaurum fuiſſe perpetuò in templo Dei, variis & prætioſis muneribus, oblationibus, veſtibus, vaſis & pecuniis conflatum & conſeruatum: vt non poſſim iſtos hæreticulos ſatis demirari, qui obgannientes donariis diuinis, quæ à probis hominibus Deo conſecrata, & eius miniſterio ſunt, improbare eccleſiæ opes audent, non alia ratione quàm Iudas domini ſceleſtiſſimus porditor, efutientes inſulsè, *vt quæ perdito hoc* [n], *potuit enim vnguentum hoc multò venundari, & dari pauperibus*. Non quòd de pauperibus illis cura ſit, ſed quòd ſibi malunt, quàm Deo: & ſacrilegij ſui, quod quotidianis prædationibus exercent, prætexere, ſed ſtolidè, nituntur excuſationes. Meminit de gazophilacio domini Neemias [o], & domini noſtri Ieſu-Chriſti ſæpè ſacri amanuenſes [p]. Extat & decretum [q] Ioſue, qui populum Iſraëliticum probè rexit in expugnatione Hierico, latum. *Quicquid auri & argenti erit, & vaſorum æneorum, ac ferri, domui conſecretur, repoſitum in theſauris eius.* Meminerunt & frequenter de theſauro domus domini, libri Regum [r]. Meminit & de Leuiticis cuſtodibus vel præfectis ſacri theſauri, & diuini, liber Paralipomenôn [s]. Legimus fuiſſe & inter theſauros Dei clypeos dono oblatos à Salomone [t]. Quos inuenit Seſac rex Aegypti & euexit. Addit Ioſephus [v] lanceas aureas, & ſagittas aureas, quas ſumptas à rege Sophone Dauid Deo dedicauerat. Erant & vaſa aurea [x], & alia ſupellectilia, quæ refert hiſtoria Machabeorum [y]. Deponebantur & ſacræ veſtes in gazophylacio ſanctuarij, officio diuino peracto, vt conſtat ex propheſſia Eſdræ [z]. Et hanc ipſam habendi theſauri cõſuetudinem in templis ſuis ethnici imitati ſunt: multa enim diis ſuis vel melius Idolis ſuſpenderunt, ex manubiis hoſtium, ex victoriis, tum ex voto, tum ex largitione. A quibus omnibus qui Dei numen aliquando olfecerant,

a glo. in l. ne quis 4. officiorum, de digeſta. lib. 12 C.
b And. Barb. in rubr. de offic. & poteſt. deleg.
c can. liberti, cum 4. ſeq. 12 q. 2.
d Grego 3. in c. eſt ne, c. 3. de offic. archid. lib. 1 Decretal. titu. 23.
e in c. 1. de offi. ſacrii. lib 1. Decretal. titu. 26
f Vlpia. in l. ſacra loca, l. 9. de ſer. diuiſ. in P
g can. perlectis, 25. diſtinct.
h Iuſtinian. l. fin. § fi. de bon. autho. iud. poſſi. lib 7 C. titu. 72.
i Coſim. Intet, c. 29. de verb. ſignifi. ap. Grego.
k Homer. Ilia. 6.
l Grego. 3. in c. 3. de offic. archid.
m Heſſer, c. 3. c. Ezechiel, capit. 27. c. actuum, c. 2. 8. d.
n Matth. 26. a. D. Mar. 14. d.
o Nemiæ, cap. 10. d. & c. 13. a.
p D. Marci, c. 12. d. D. Luc. c. 21. a. D. Ioã. cap. 8. c.
q Ioſue, c. 6. c.
r 1 Reg. c. 14. & 4 Reg. cap. 14. & 15. & 24.
s 1 Paralip. c. 9. d.
t 3. Reg. 14. 2. paral. cap. 12.
v Ioſep. lib. 8. Antiq. cap. 10.
x 4 Reg. c. 24.
y lib. 1. Machab. c. 1.
z Eſdræ, cap. 44. verſ. 19.

nihil etiam inimico & hostili impetu clades inferentes, delibabant. Et scribit Iosephus Pompeium Magnum, post captum templum Hierosolymorum, sanctè à duobus millibus talentorum in gazophilacio templi inuentorum abstinuisse[a]. Quod & alij in sua religione fecerunt, sacrilegorum diuinas & humanas pœnas veriti, & exemplo aliorum facti cautiores. At cùm pœnas hodiè contemnant impiissimi sacrilegi, certè summoperè hoc munus sacristæ requiritur, cum archidiaconi cura: imò & maiori necessitudine addendus est custos vtrique. Custos ecclesiæ, qui & minister sacristæ est[b], & archidiacono obedit in pulsandis horis canonicis, in custodienda perpetuò supellectili ecclesiæ, & in igne sancto conseruando, ne extinguatur. Non secus, quàm & apud Iudæos sacerdotes & Leuites ignem perpetuum conseruabant, ne extingueretur ex iussu Dei[c], in symbolum Spiritus sancti, vel diuinitatis indeficientis, vel ob charitatem quam perpetuò fouere debent præpositi sacri antistites, qui nec diuinitatem alterius Dei, nec alienum à Deo quippiam fouere debent. Vnde & inuectio ignis alieni in Dei sanctuarium, morte expiata fuit ministrorum in Leuitico[d]. Habuitque hoc munus fouendi ignem sacerdos Heli, quod tradit Samueli posteà, puero peruigili, dum senectute caligare eius cœperunt oculi, vt extinguentem vel defecturam lucernam non videret[e]. Habebant hoc munus apud ethnicos Romanos Vestæ virgines ignem perpetuò fouentes, quod innuit Virgilius ex persona Hector[f].

Sic ait, & manibus vittas vestámq; potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Quod ad Numam institutum referunt Liuius[g], Ouidius[h], Dionysius Halicar[i]. Plutarchus[k], & alij. Quamuis Berosus[l] scribat, vxorem Noachi Tytheam, Aretiam etiam dictam, quia mater omnium esset, vocatam Estam, id est, ignem, post mortem: eò quòd ipsa regina sacrorum fuerat, & puellas docuerat sempiternum ignem sacrorum inextinctum seruare. Non enim tantùm apud Græcos Vesta, vel Esta ignem significat, sed apud Aramæos, quos, quia Græciam incoluerunt anteà, & barbara Græcis nomina reliquisse testatur Strabo[m]. Athenis etiam ignis perpetuus in Prytaneo asseruabatur, non quidem à virginibus, sed à viduis, vt ait Plutarchus[n]. Et Strabo[o] Poliadis Mineruæ dixit templum in saxo vetustum, in quo esset lichnus inextingnibilis & virginum domus, id est, παρθένων. Seruabant & ignem Aegyptij, vt ait Diodorus Siculus[p]. Item & perpetuus Delphis, & apud Persas teste Procopio[q]. Seruabant & in Pyreo Magi. Et in Cappadocia idipsum Magni Pyrethi factitarunt[r].

a Ioseph. libr. 14. c. 1.
b c. 1. de off. custo. & ibi glo. rubric.
c Leu. 1. c. 6.
d Leuit. c. 10.
e 1. Reg. cap. 2.
f Virgil.
g Liu. in 1.
h Ouid. 6. Fasto.
i Dionys. lib. 2.
k Plut. in vita Numæ.
l Berosus lib. 1. Deflorat.
m Stra. in Geograp. Græc.
n Plutar.
o Stra. lib. 9.
p Diodo Sicul.
q Procop. lib. 2. bell. Pers.
r Stra. lib. 10.

De oeconomo, & vicedomino, syndico, & alijs. Caput 40.

1 *Oeconomi qui dicantur.*
2 *Oeconomus ecclesiæ ex quibus eligendus.*
3 *Vicedominus quis, & quomodo differat ab oeconomo.*
4 *Syndicus quis.*
5 *Aduocatus & procurator officium gerunt.*
6 *Cellariæ officium claustrale.*

Sunt

1 SVNT etiam oeconomi, vicedomini, ſyndici, procuratores, cellarij, officiarij eccleſiaſtici. Oeconomi ſunt, quibus res eccleſiæ gubernandæ mandantur[a]. Domui tantùm
2 eccleſiaſticæ videtur hoc officium munus præſtare: vnde & dicitur diſpenſator pauperum, oeconomus eccleſiæ[b]. Qui eligitur ex numero clericorum adminiſtrandæ eccleſiæ, non ex laicis[c], vel aliis. Potiſſimùm quando de diſpenſatione rerum ſacrarum agitur: nam ſi de temporalibus tantùm cura ſubeunda ſit, clericum eſſe non exigit neceſſariò oeconomum Speculator[d]. Eſt enim nomen οἰκονόμου generale, ad omnem diſpenſationem pertinens: ſicuti à diuo Paulo[e], ἔργων & οἰκονόμων τῆς πόλεως dicitur, quod verſum eſt in antiqua lectione, *Eraſtus arcarius ciuitatis*, pro quæſtore æratij, vel procuratore, vel diſpen-
3 ſatore. Et θεοῦ οἰκονόμου ad Titum[f], *diſpenſator Dei*. Huic affinis & ferè ſimilis vicedominus officio[g]: niſi quòd in epiſcopatu ſit vicedominus[h],
4 oeconomus alius in eccleſiis. Exhibent officium in litibus perſequendis eccleſiaſticis ſyndici: ſi collegij ſacri res controuerſæ ſint[i]. Sicuti & in cauſis vniuerſitatis & eius nomine conſtituuntur, qui ſingulorum de collegio, vt vniuerſorum proſequantur & defendant ius[k]. Iragunt & defendunt
5 in iudicio, de quibus latè Speculator[l]. Exhibent & officium in litibus etiam patroni cauſarum, & procuratores ad lites, & ad negotia: quorum extant tit. de poſtulando, & de procurator. in vtroque iure. Et de quibus Deo fauente proprio loco in iudicijs agetur, dũ tractabitur de perſonis, quæ pro
6 actore & reo interueniunt. Inter officia conuentualia connumeratur cum ſacriſta, etiam eleemoſinaria, & cellaria[m]. Cellarium nominant aliquæ eccleſiæ eum[n], cui vini & tritici diſpenſatio eccleſiæ committitur, de quo fit in iure mentio[o]: quia cellarium locus eſt, in quo conduntur, & vnde depromuntur ad victum neceſſaria, vt in D. Lucam 12. interpretatur D. Hieronymus, *conſiderate coruos, quibus non eſt cellarium, vel horreum*. Et Plautus de cellario meminit[p].

Sume, poſce, prome quidùis, te facio cellarium.

Inter leges Caroli Magni capitulares, habitas Aquiſgrani anno 789. kal. Aprilis, c. 6. ſic ſcribitur de cellariis monaſterij, vt non auari mittantur, ſed quales regula præcipit.

a l. iubemus nulli, l. 14. de ſacro. eccleſ.

b l. omnes qui, l. 21. § hoc nihilominus, de epiſcop. & cler. C.

c can. iudicarum, 23. diſtin. can. quoniã, can noua, 16 q. 7. educeri, de præſcript.

d in 3 par. 1 par Speculatit. de œcono. argu. can in ſingulis, 77 diſtin.

e ad Rom. c. fin.

f ad Tit. 1.

g can. volumus, & 2. ſeq. 89 diſtin.

h ea diaconum, eod. 89 diſtinct.

i cap. 1. de ſyndic.

k l. 1. in princ. & 5. quibus, quot cuiuſque vniuerſitatis. in P.

l In 3 par. 1 par Speculatit de actor. ſyndi & œcono.

m glo. in clem. 1. §. ad hæc, in ver. officijs, de ſtu. monachor.

n in cap. dilecto, de præbend. ap. Greg.

o Plautus, in Captiuis.

De officiis quarundam perſonarum ratione iuriſdictionis, & earum appellationibus. Caput 41.

1 De officialibus Romanæ curiæ remiſſiuè.
2 Officium pro iuriſdictione in quibus titulis iuris vſurpatur.
3 Officiales epiſcopi quotuplices in iuriſdictione, & de aliorum officialibus.
4 Vicarius epiſcopi quis, & maioris poteſtatis officiali, & de eius poteſtate.
5 Inquiſitorum hæreſium officium.

1 DE officialibus Romanæ curiæ, proprium tractatum edidit Gomeſius. De illis quoque & Chaſſaneus tract. Catalogi gloriæ mundi 4. par. conſid. 29. Ratione iuriſdictionis officia
2 etiam præbent nomina perſonis, vt fidem faciunt tituli[p], *de officio archidiac. de offi. archipresbyt. de offi. delega. de offi. iudic.* Et in lib. 1. cod. Iuſtinianei, à titulo 29. vſque ad tit. 48

p lib. 1. Decret. titul. 23. 24. 25. 28. 29. 30. 31. 32. cùm ſimilib. in 6. & clemen.

& lib. 1. PP. à tit. 10. vſque ad lib. 2. In quibus officium accipitur pro iuriſdictionis legitimæ exercitio, vt notat Barbatia [a]. Officialis vel propontifex, in iuriſdictione officium pontificis exercet [b], cuius duæ ſunt ſpecies: alio dicto principali, alio foraneo [c]. Ille generalis officialis eſt, & ordinarius iudex, faciens vnum & idem tribunal cum epiſcopo: hic autem foraneus in certa regione diœceſeos conſtituitur, & ad certas cauſas, & potius iudex delegatus [d], non ſecus quàm decanus ruralis [e]. Sunt & alij officiales [f] eccleſiaſtici, vt is quem dat archidiaconus, vel alius inferior epiſcopo, & in quem conſtituit capitulum ſede vacante, penes quem iuriſdictio epiſcopalis tunc reſidet [g]. Accedit proximè officiali, vicarius epiſcopi, qui maioris eſt poteſtatis officiali. Nam quicquid poteſt officialis, poteſt vicarius: ſed non contrà, nec eadem poteſt officialis, quæ vicarius epiſcopi. Quia officialis non habet poteſtatem circa actus ſpirituales extraiudiciales, quæ tamen ad vicarium in ſpiritalibus pertinèt, vt poſſit punire & corrigere. Si tamen vicarius vnus tantùm ſit epiſcopi ſine officiali, is omnem ſibi conceſſam cenſetur habere poteſtatem, vt notat Federicus de Senis [h]: ſed hoc ſi expreſsè commiſſa ſint, quæ officialis etiam ſunt, non autem ſi generaliter poteſtas iuriſdictionis concedatur, ex conſtitutione Bonifacij 8 [i]. Facit etiam & determinatio loci facta in vicariatu, vt extra illum locum cenſeatur adempta poteſtas, vt ſcribit Innocentius 3. Sunt & inquiſitores hæreticæ prauitatis, vicarij, & officiarij ſum. pontif. qui iudices à ſede apoſtolica creati ſunt, ad peſtem eluendam hæreſium [k]. Quamobrem nec de aliis cauſis cognoſcunt officio conceſſo, quàm de his quæ hæreſim redolent: non de diuinationibus, non de vſuris, ſecundum reſcriptum Alexandri 4. ſum. pontif [l]. Perpetuum hoc officium inquiſitionis, nec morte ſum. pontificis concedentis extinguendum, quod regulis & cancellis concluſum fuit propriis à Clemente 4 [m]. & Bonifacio 8 [n].

a And. Barb. in rubr. de offic. & poteſt. iud. deleg.
b c. 2. de offic. vicar. libr. 1. 6. tituli. 13.
c clem. 2. de reſcri. lib. 1. clem. tituli. 2.
c. Romana, de offi. ordin lib. 6.
d Innocen. & Hoſtiē. in c. Romana, de offic ord. Ioan. And. in glo. clem. 2. in verbo, foraneo, de reſcrip. Iaſon in rub. de offi. eius cui mand. eſt iuriſd.
e c. ad hoc in fine, de offi. archid. ap. Gregor
f gloſſ in clem. & in ver. epiſcopi, de reſcript.
g c. vni. de maior. & obed. in 6.
h Feder. de Senis, cō ſil. 302. incipien- reuerende pater-
i c. 2. & 3. de offi vicar. in 6.
k c. ſua nobis, de offic vica. ap. Grego.
l c accuſatus, c. 8. § fine, & § de quæ ſtionibus de hæreti lib. 5. Sex. Decretal. tit. 2.
m c. ne aliqui, c. 10. & c vt officium, c. 11. §. 1. & 2. eod. titul.
n c. vt commiſſi, c. 12. eod.

De officiariis quibuſdam ſedis apoſtolicæ, vicecancellario, camerario, ſecretariis, protonotariis, & aliis. Cap. 42.

1 *Vicecancellarij Romæ dignitas, & authoritas, munus, & cur non dicatur cancellarius.*
2 *Bibliothecarius num idem fuerit ac vicecancellarius.*
3 *Abbreuiatores maioris & minoris parci, qui in aula Romana, & munus.*
Scriptores aulæ Romanæ qui, eod.
Referibendarij in aula Romana qui, eod.
4 *Solicitatores apoſtolici qui.*
Scriptores archinij, cubicularij, ſcutiferi aulæ Romanæ, eod.
Plumbatores, eod.
5 *Expeditores contradictarum in aula Romana qui.*
6 *Camerarij Romæ dignitas, & poteſtas.*
7 *Auditor cameræ apoſtolicæ.*
8 *Camera apoſtolica, & eius officiarij.*
9 *Secretariorum apoſtolicorum collegium à quo introductum.*
10 *Breuia apoſtolica quæ, & quare ita dicta.*
11 *Summiſtæ apoſtolici qui, & eorum munus.*
12 *Protonotarij qui, & origo, & munus, & priuilegia.*
Notarij regionarij, eod.
13 *Auditores Rotæ qui, & quot numero, & munus.*

14 *Auditores*

14 Auditores Rotæ primi & ſecundi gradus.
15 Rotæ auditorium quare dicatur.
16 Pœnitentiarius Pappæ, & pœnitentiarius Pappæ quis, & munus.
17 Auditorium rerum gratiæ, & rerum iuſtitiæ.
Signaturæ gratiæ & iuſtitiæ vnde habent nomen, eod.
18 Referendarij gratiæ & iuſtitiæ qui dicti.
19 Clericus ſacri ſenatus quis, & munus.

1 EST Romæ vicecancellarius cardinalis, qui primum locum dignitate, authoritate, & vtilitate hodiè Romæ poſt ſumm. pontif. tenet: cancellariæ, apoſtolicæ, & iuſtitiæ præpoſitus [a]. Is ratione proprij officij, literarum expeditioni de rebus eccleſiaſticis vniuerſi orbis, & earum expeditoribus præeſt. Nominatus vicecancellarius, non cancellarius: quòd cancellarius dicatur Dei pappa ipſe ſolus [b], cuius ac Dei vnum & idem dicitur eſſe
2 conſiſtorium [c]. Olim bibliothecarium dictum fuiſſe tradunt vicecancellarium [d]. Negat tamen Gomeſius, qui alium fuiſſe bibliothecarium & ſeruianum à vicecancellario contendit: vt & adhuc alius in palatio apoſtolico. Quòd autem quidam ſcribunt vicecancellarium potius nominatum, quàm cancellarium, quòd aliquando vicecancellarius de dignitate cum ſummo pontif. contenderit, & de æqualitate honoris [e], totum commentitium eſt [f].
3 Sub vicecancellario in cancellaria plures perſonæ 1. Abbreuiatores maioris parci, quorum munus eſt, ex ſupplicis libello ſignato, diplomata ſeu literas ſignare, quarum dictaturam, minutam vocant. 2. ſcriptores, qui dictaturam in forma literarum conſcribunt. 3. referendarii, qui taxant ſcriptorum mercedem. 4. abbreuiatores minoris parci, qui ſollicitatoribus expeditionum remittere ſolent aliquid eius quod taxatum eſt: & receptis pecuniis
4 taxationis, remittunt diploma ad abbreuiatores maioris parci. Sunt ſollicitatores apoſtolici, qui Iannizeri dicuntur, ſcriptores archiuii, cubicularii, ſcutiferi, ripari, qui ex taxatione diplomatum partẽ aliquam accipiunt. Plũbatores, notarij ſeu regiſtratores, de quibus & eorum officio Octauianus Veſtrius, lib. 1. Introductionis in Romanæ aulæ actionem, & iudiciorum mores
5 c. 3. Et idem c. 4. meminit de officio expeditorum contradictarum, qui expediunt in cancellaria proprio officio diplomata, quæ concernunt iuſtitiã [g].
6 Poſt vicecancellarium, qui ſecundus à ſumm. pontif. camerario Romæ locus ſit, qui regimen vrbis habet & curam, patrimonio fiſcóque ſumm. pont. præeſt [h], diſtribuítque eccleſiæ reditus pauperibus: vnde nec morte pontificis eius officium expirat. Putant & camerarium hodiè locum ſibi vendicare procuratoris Cæſaris [i]. Alij quia is cameræ apoſtolicæ caput eſt, fiſcóque præeſt, præfecto prætorio æquiparant [k]. Multa de auditore cameræ,
7 & iuriſdictione eius Octauianus Veſtrius, quem conſulito [l]. Eſt & qui præſidet cameræ apoſtolicæ, is qui rationibus vniuerſi ærarii præeſt: & rationes
8 aliorum, qui prouentus eccleſiæ in vrbe vel alibi adminiſtrarunt, recipit, & videt, & adiutorio cameræ recenſet, Octauianus Veſt. d. lib. 2. Introd [m]. Sunt & officiarij in camera apoſtolica, quæ eſt alia à cancellaria, & quę alia tractat, quæ non conceduntur cancellariæ: ſiquidem ibi fiunt expeditiones per expreſſum iuſſum ſumm. pontif. & ſigno crucis per eum appoſito [n]. Camera apoſtolica dicta, quòd eſſet audientia pontificis domeſtica, in qua ſumm.
9 pontif. tractabat ipſemet negotia. Introduxit & Innocentius 6. collegium 31. ſecretariorum [o] apoſtolicorum, qui ante eum erant ſecretarij pappæ domeſtici, & per hos in ſecretaria, vt dicunt, fiunt extra cancellariam & cameram expeditiones de rebus fidem ac rempub. concernentibus tantùm, aut
10 reges, principes, reſpublicas, ciuitates, cardinales abſentes, epiſcopos. De re-

a Cardin. in cle. 2. de elect. 4. quæſt antiq. gloſſat. in procem. ad regul. cancellar.
b vide Gomeſ. in procem ad reg. cancellar.
c Hoſtien. in c. quanto, de tranſlat. epiſc. Guil. Bened. in repert. c. Raynutius, in ver. & vxorem nomine, num. 105. de teſtam.
d can. Hadrianus, in 1 tom. Gla. 63. in gl. antiqua in procem reg. cancell. & d. Gomeſ. in d. procem.
e vt Guill. Bened. in d. c. & ad. d. verba decim. 2. num. 203. Zabarel. in clem. ne Romani, de elect.
f Gomes. in d. procem. dum agit de diminutione dignitatis *epiſcoporum*.
g vide etiam de hoc officio auditoris contradictar. gloſ. Gofredum, & Hoſtien. in clem. audit. de reſcript. & ad audientiam, de præſcript. clem. ne Romani, de elect. & ibi glo. plura, & Cardin. Zabar. & Bonifa. Vitellinus, Gomeſ. in d. procem. reg. canc.
h Capit. decis. 97. Ioan. Bologner. in rubr. de offic. eius cui mãd. eſt iuriſd. num. 17.
i argu. § eos autem, de collat. & l. vlt. de exact. tribut. lib. 10. C.
k Octauia. Veſtr. libr. 2 Introduction. c. 1. 2 4 Angidius, de epiſc. 96 305 306.
l cap. 6.
m vide Octauia Veſt. d. 1. lib. Introd. c. 6
n Idem, eod. lib. c. 7.
o Idem, eod. lib. c. 9.

bus gratiæ, iustitiæ, & ex his mixtis olim quidem plumbeis imaginibus sigillatæ, nunc autem anulo piscatoris, vel sub sigillo breuiori, vnde & breuia dicuntur apostolica. In isto collegio secretariorum, sunt & summistæ, quorum munus est, quædam quæ alibi conceduntur, & quæ debent à secretariis, non à notariis cameræ vel cancellariæ registrari, discernere, & discreta secretariis remittere. Ea sunt literæ facultatum, indultorum, confirmationum, dispensationum, absolutionum, conseruatoriæ, indulgentiæ, exemptionis, donationis, in feudationis, legationis, regiminis, gratiarum ad vacatura beneficia, non tamen ad vacantia. Sunt in curia Romana quoque protonotharij, quorum origo & successus hic est [a]. Principiò Clemens 1. summ. pontif. septem creauit [b] notarios, ad describendas diligenter martyrum res gestas: quibus septem vrbis Romæ regiones, parœchiæ dictæ, distributæ: & regionarij ideò notarij dicti. Statuit autem Antherus 1. martyrum gesta conscripta scriniis ecclesiæ seruari, ideò & illi forsan scriniarij dicti [c]. Cessantibus deinde martyriis pace concessa ecclesiæ sub Constantino Magno, nihil forsan quod scriberent habentes notarij illi, iidem ex mandato Iulij 1. summ. pont. quæ ad ecclesiam pertinebant scribere cœperunt [d], apostolicas quoque literas. Deinceps crescentibus opibus, & honore, ad differentiam aliorum vrbicorum notariorum, dicti protonotharij, id est, primi notarij [e]. Sicut & inter eosdem notarios olim antiquior seu decanus protoscriniarius, vel primicerius appellabatur: cui & inter cæteros facultas, & prærogatiua datandi erat concessa. Polydorus Virgilius [f] scribit, tempestate nostra excusso scribendi onere, in ordinem hoc munus abiisse haud indecorum, etsi venalis sit: & hodiè esse protonotharios apostolicos numero 7. qui in id collegiũ cooptentur. Prętereà extraordinarios sine numero à summ. pontif. gratuitò creatos, qui eius dignitatis priuilegiis perinde gaudent, atque alii, commodum aliud tamen non consequuntur. Omnes equitando pileo vti nigro tradit, vt internoscantur à cardinalibus, cùm vtrique omnes lineam togam induant. Auditores Rotæ antiquitus sine numero deputati, ad audiendum & referendum tantùm [g] sedi apostolicæ: sed crescentibus sedis negotiis data & illis definiendi potestas [h]. Auditorum dehinc definitus numerus ad 12. 13. & 14. Duplicis generis, primi & secundi gradus: primi gradus, in prima lite vel instantia: secundi, appellationum iudices. Qui examinantur hodiè à vicecancellario, habéntque pro insignibus cappam, vt dicunt, rochetum & birretum. De quibus vide Gomesium [i]. Principiò summ. pontifex causas quæ ad illum ex vniuerso orbe deuoluebantur iudicandæ, si non essent cõsistoriales, quæ sacri palatij dicuntur, per seipsum audiebat seorsum à senatu, in capella sua, adhibebatque iuris peritissimos secum in audientia earum, vnde & pontificis capellani, qui auditores nunc: deinceps paulatim ab hoc onere se subtrahentes summ. pontif. audientiam delegabant, & nẽc committunt, posteà & decisionem. Rotæ auditores dicti, quòd ij in orbem sedentes, controuersias accuratè rotant & examinant, vt pro oraculis habeantur illorum iudicia [k]: etsi in præsentia pappæ ij auditores, vel alij in eius præsentia non habeant ius statuendi, nec plenam ordinariam potestatem [l]. Pœnitentiarius summus est ipse quidem pappa, qui vt D. Petrus absoluendi & ligandi pœnitentes [m], potestatem accepit: verùm solet is munus id hodiè vni cardinalium delegare, quem summum pœnitẽtiarium vocamus, vel maiorem pœnitentiarium, qui post vicecancellarium & camerarium honore dignior est. Et hic quoque habet alios vicarios, quos pœnitentiarios vocant in ecclesiis D. Petri in Vaticano, D. Ioannis in Laterano, Diuæ Mariæ maioris. Hoc pœnitentiariæ officium pro commodiore expeditione cõflentium, habet 24. patronos supplicum, quos eiusdem sacræ pœnitentiariæ procuratores vocant, qui causas dictant, & orant apud summum pœnitentiariũ, & postulata concedi, & diplomata expediri curant. De quibus, & quæ

soleant

a ex Gomesio, in proœ reg. cancell. q. 1.
b Damasus, & Platina, in Clemente.
c glo. in c. ad audientiam, de præscript.
d Damas. in vita Iulij.
e Ioan. de Platea, in l. 2. de primicer. li. 12. C.
f Polyd. Virgil. libr. 4. de Inuentor. rer. c. 11.
g Speculator. titul. de lega. § iam nunc dicendum, vers. item non obstat.
h Speculator, tit. de auditore.
i Gomes. in proœ reg. cancell. q. 1.
k Vide Octauia. Vestrium, libr. 2. Introd. in Roma aulæ actio. cap. 17 & Gomes. in proœ. reg. cancell. q. 2.
l glo. antiqua in reg. cancel. 27 per glo. in clem. auditor, de rescrip.
m Matth. 16.

ſolent ab illis concedi, vide Octouianum Veſtrium lib. 1. Introductio. c. 2. & Gomeſium, in prolo. regula. cancellariæ q. 1. & proprio tractatu, de poteſtate & ſtylo officij ſacræ pœnitentiariæ, Cardinal. & alios in clem. ne Romani, de
17 electio, vbi de hoc munere, & eius origine. Hoc officium etiam non extinguitur morte ſumm. pontif. Summus item pontifex pro commodiori ſupplicum expeditione, duo conſtituit auditoria: in quorum vno, ea quę gratiã, in altero, quæ iuſtitiam concernunt, poſtulãtur. Inde ſignaturæ gratiæ, hinc ſignaturæ iuſtitiæ prodeunt. Habet ſignatorem quodlibet auditorium, ei negotio præpoſitum, dum ſummus pont. non poteſt per ſe ſignare, aliis occupa-
18 tus In vtroque ſunt omnes quotquot ſunt iuriſperiti cardinales, vel alij prelati iuriſperiti, qui referendarij dicti ſunt gratiæ, vel iuſtitiæ: quorum & cuiuſque munus eſt, ſupplicum poſtulata videre. Et ſi ſint de his quæ ſolent poſtulantibus concedi, in capite ſupplicationis nomen ſuum apponere, quo ſolent ſumm. pontif. vel cardinali ſignatori, rem eſſe concedendam ſignificare. Si autem dubia poſtulata ſint, cum aliis conferre. Vide hac de re dict. Octauia. d. lib. 1. c. 3. & Gomeſ. in tract. de vtraque ſignatura, poſt reg. cancel-
19 lariæ, de non iudicando iuxta formam ſupplicationis. Eſt & clericus ſacri ſenatus, qui in camera apoſtolica, iura & prouentus cardinalibus deſignat, & alia ſi quæ tractantur ipſos cardinales tangentia tuetur & defendit [a]. Sunt alię perſonæ, quæ iuriſdictioni eccleſiaſticæ ſubſeruiunt, quorum munus, quia commune eſt cum aliis perſonis fori ſecularis, ad perſonas, quas circa iudicia conſiderabimus Deo fauente, reiiciemus: vt aduocatorum, procuratorum, & ſimilium.

[a] Octouia. d. libr. 1. Introductio. c. 11.

Libri decimiquinti finis.

DE

DE PERSONIS SACRIS ORDINIBVS INITIATIS, ET DE earum ſacerdotiis.

LIBER XVI.

De ordinatis in genere, & de clericis. Caput 1.

1 *Chriſtiani laici clerici, & in tertio genere religioſi, eccleſiaſtica perſona, monaſi, canonici, &c.*
2 *Laici qui, & vnde dicti.*
3 *Eccleſiaſticarum perſonarum diuerſa appellatio ab ordine, gradu, & miniſterio.*
4 *Ordines ſacri, gradus ſunt ad ſacerdotium, & epiſcopatum.*
Honores per gradus deferendi. eod.
5 *Clerici omnium ordinum perſonæ dici poſſunt.*
Clericus, & cleros quid.
6 *Clericorum primus gradus, propriè clericorum dicitur, ſimpliciter à prima tonſura.*
7 *Tonſura prima quid.*
8 *Tonſura prima ſeu corona, ianua omnium ordinorum, & beneficiorum.*
Tonſuram probare per literas oportet, alioquin quis eſt incapax beneficiorum. eod.
9 *Tonſura prima inter ordines num numeretur: Theologorum negantium, & iuris Pontificij interpretum aſſerentium pugna.*
De pontificatu, num ſit ordo, eorundem pugna. eod.
Ordines ſacri num. 7. vel 9. eod.
10 *Milites addicti, & tyrones.*
11 *Corona prima quare exigua, & parua.*
12 *Sacerdotium regale munus eſt.*
13 *Tonſio capillorum ſymbolum eiurationis rerum ſecularium.*
14 *Tondebant ſe, qui ſe ſanctificabant.*
15 *Radere caput quando, & quare ſacerdotibus olim prohibitum.*
16 *Raſio capitis & corporis ſacerdotibus ethnicorum communis.*
17 *Veſtalibus capillus tondebatur.*
Capillum vouebant virgines. eod.
18 *Raſio ſacerdotum Chriſtianorum prædicta per Eſaiam.*
19 *Detonſionis cauſa.*
20 *Detonſio capilli luctus tempore. Item & ſubmiſſio quare.*
Vxores vbi perpetuò maritos lugent. eod.
21 *Tonſa capillorum pro pœna.*
22 *Tonderi apud Gallos populare erat, non principum, aut nobilium.*
23 *Tonderi, ſignum olim ſeruitutis.*
24 *Tondebantur qua ætate Græci iuuenes.*
25 *Coma fluminibus cur ſacrata.*

Caput

Comas, virgines maritum ducentes deabus sacrabant. eod.
26 Adoptio per incisionem capilli.
27 Tonsio capillorum ad mundiciem.
28 Tonsura monachorum quid significat.
29 Tonsio monachalis liberabat à mortis periculo.
30 Babtizatis infantibus comas detondent Moscouitæ.
31 Tonsura prima quomodo ordo esse dicatur.
32 Clerici ne comam, vel barbam nutriant.
33 Clerici primæ tonsuræ sine gradu, aliorum ordinum maiorum respectu.
Clericatus priuilegium quibus amittatur. & 34.
34 Clericatus priuilegia quædam.
Clericus coram ecclesiastico iudice conueniendus, & quando coram seculari. eod.
35 Clericum offendens excommunicatus.
36 Cessum facere percusso clerico quid.
37 Episcopatus quomodo ordo, & non ordo dicatur.
38 Clericorum omnium benè viuendi quædam leges.

1 DVo sunt genera Christianorum, quorum alij laici, alij clerici sunt [a]: quibus tertium genus addendum, ecclesiasticarum personarum, eorum qui nec laici, nec clerici dicuntur, sed vel religiosi, vel conuersi, vel canonici, vel moniales, aut iis similes, qui nominibus ecclesiasticis & à clericis separantur [b]. Reuciunt & interpretes ad hunc tertium ordinem, reges & imperatores inunctos seu consecratos: etenim vngi plerumque solent [c]. Latius sic patet
2 ecclesiasticorum, quàm clericorum appellatio. Laici dicti videntur à λαὸς, plebs, turba populi. λαὸς, à λάας, vel λάος, lapis: ferunt enim vel fingunt, ex iactu lapidum Pirrhæ vxoris Deucalionis, durum hoc vulgus procreatum [d]:
3 quia populus inordinatum quippiam est, & bellua multorum capitum. Sortiuntur autem varias appellationes ecclesiasticæ personæ, ratione ordinis vel
4 gradus, quem optinent in ecclesia, vel ob eius ministerium. Fuerunt quippè gradus in ecclesiastica disciplina prudenter distincti, per quos quis se exerceret, antequam ad fastigium & dignitatem sacerdotij perueniret [e], vel ad episcopatus apicem: ne inuerso ordine prius fieret quis dux, quàm miles: prius miles emeritus, quàm tyro, aut antequam stipendia meruerit: ne citius magister, quàm discipulus [f]. Et vtroque iure receptum est honores non promiscuè, vel sine delectu personarum, sed gradatim deferendos [g]. Scripsitque Beatus Gregorius Siagrio [h] episcopo, ordinatè ad ordines ascendendum: quòd casum appetat, qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus, per abrupta quærit ascensum, nec nuperrimè ædificati parietes rignorum pondus patiuntur, priusquam si à nouitatis suæ humore sic-
5 centur. Generalis porrò ordinum conclusio, appellatione clericorum intelligitur: nam hoc ordine, omniũ ordinum ecclesiasticorũ personæ, latè sumpta significatione, veniunt [i], prout differunt à populo, qui laici nomine dicitur. Vt tot sint clericorum species, quot sunt ordines [k]. κλῆρος autem dicitur sors, vel pars sortita, vel contingens alicui: vnde & hæreditas κλῆρος, apud Isæum oratorem [l], & Demosthenem [m], aliis κληρονομία. Cæterùm receptum inter Christianos, vt κλῆρος, vel clerus peculiari nomine dicatur collegium, vel allectio eorum, qui ministerio sacrorum dant operam: sicuti & lex duodecim tribubus Israëlis, vna Leui vocatur, cui Deus pars & hæreditas [n]. Vnde & κληρικὸς adiectiuum, qui ex clero est, vel ad clerum pertinens apud pontifices [o], & Tertulianum [p]. Et proindè qui hodiè adleguntur in clericorum ordinem, palàm sacrum professionis huius versiculum [q] pronunciãt,

Domi

a can. duo sunt, 12. quæst. 1.
b c. non dubium, c. de monialibus, de sent. excom. lib. 5. Decretal. titu. 39.
c c. vnt. §. vnde in veteri, de sacra vnctio. ap. Grego.
d Vide Ouid. libr. 1. Metamor. Fabu. 1.
e can. si officia, cum trib. seq. 59 distin.
f c. cùm in magistrũ, c. 49. de electio. li. 1. Decretal. titul. 6. can. miserum, 61. distin. can. si clericatus, 16 q. 1.
g can. legimus, in fi. 93 distin. l. vt gradatim, de muner. & honor. in P.
h can. fin. 42. distinct.
i vt in c. de monialibus, de sent. excõmu. c. nõ dubium, eod. titu. c. cùm tibi, de benignitate, de verb. signific. in canonib. apostol. c. 22. 23. 30 in Laodicensi synodo, ca. 24.
k can. cleros, 21. dist. l. in orationib. Isæi inscriptis, ὑπὲρ τοῦ κλεανύμου κλήρου & ὑπὲρ τοῦ πύρρου κλήρου.
m Demost. orat. περὶ ἀγρίου κλήρου.
n Numer. c. 18. vers. 20. & Deuter. 18. vers. 2.
o can. cleros, 21. dist. c. cùm secundum de præben. ap. Grego.
p Tertul. lib. de Monogam.
q ex Psal. 15.

Dominus pars hæreditatis meæ, tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. Clerico- 6
rum primus gradus, simpliciter appellatur clericorum: cui confertur prima
tonsura, estq; initiati verticis nomen, dum Dei ministeriis se primùm inscri- 7
bit, & tyrocinium militiæ cœlestis profitetur, detonso leuiter ab episcopo
vel ab abbate, si monachus eius est, capillo [a]. Dicúntque interpretes primã 8
hanc tonsuram, vel coronam, esse ianuam omnium ordinum [b], vt qui ea
caret, incapax sit beneficiorum ecclesiasticorum: quia per ea fit clericus, &
idcirco eam oportet probare, nec sufficit habitum aliquem fuisse pro cleri-
co, nisi de literis tonsuræ doceat, vt ait Dominicus [c]. Clericorum semina-
rium etiam nos dicimus, vnde omnes alij prodeunt, velut ex equo Troia-
no. Atque ideò confertur tantùm maiori infantia, & literato tantùm, non
coniugato, & à proprio episcopo, vel ex eius licentia [d]. Qua forsan ratione 9
videntur Theologi, inter ordines ecclesiasticos hunc rectè non annume-
rasse [e], quòd omnium appellationem suscipiat: numerantes septem ordines
tantùm, nempe hostiariorum, lectorum, exorcistarum, acolytarum, subdia-
conorum, diaconorum, presbyterorum, omittentes primam illam tonsuram,
& pontificatum: quæ duo ab Hostiensi [f] numerãtur inter gradus & ordines,
quem sequuntur ferè omnes iuris pontificij interpretes [g]. Dicunt autem sa-
cræ paginæ interpretes, pontificalem ordinem propriè non esse gradum, sed
dignitatem & ordinum apicẽ, in quo speculationis vni ex presbyteris fit cu-
ræ demandatio [h]: & primam tonsuram vel coronam esse signaculum, quo si-
gnantur in partem sortis ministerij diuini; designationem quis dixerit rectè
potius ordinãdorum, quàm allectionem. Quod mihi magis probatur exem-
plo armatæ militiæ Romanæ, in qua non statim sacramentum militare præ-
stabatur, nec militare omnibus licebat, sed prius delectus habebatur iuuẽ-
tutis, euocatione facta, & posteà addicebantur militiæ, & scribebantur de-
hinc inter ordines, vt apud Liuium obseruare licet. Vt addicti milites po- 10
steà inclinante imperio dicti sunt tyrones, vnde Ammianus Marcellinus [i],
dixit tyrocinia cogere: ex quibus inaugurabantur milites, & stipendia ac-
cipiebant per ordines militares distributi, nec ordo militaris erat tyrociniũ,
vel addictio, vel electio, nec milites ante illam inscriptionem, vt ait Vlpia-
nus [k]. Neque etiam antè tyrocinium ad militiam accedere licebat [l]. Quã-
obrem & reor in hac militia cœlesti verticis imitationem nõ esse ordinem,
sed veluti tyrocinium & præludium ad ordines ecclesiasticos: ex quo ta-
men, veluti ex tyronibus milites, ad ordines promouendi accipiantur, vt ex
seminario ecclesiastico. Sic enim & fieri debere monuit Valentinianus Cæ-
sar Occidentis, scribens episcopis Orientalibus, vt refert Nycephorus [m] de
determinatione concilij Illyrici, vt eligerentur episcopi quidem ex præfe-
ctis, sanæ mentis & doctrinæ, qui magistratum episcopalem gessissent, si-
quidem extarent, sin minus ex ipsis presbyteris: presbyteri autem ex ipso
sacro clericorum ordine, vt omni ex parte irreprehensibiles essent, qui non
ex curia, vel ex militari magistratu, fuissent lecti. Accedit, quòd capillorũ 11
detonsio in hac prima tonsura leuis est, nec rasionem continet eãdem, quam
alij sacri ordinis ministri ferunt, & vertex tantùm depilatur capitis, vt non
omnino coronati regali illa ecclesiastica & militari corona videantur, sed ad
coronam per symbolum exiguæ coronæ vocati, si velint ad eam per gradus
contendere. Regale enim officium, & munus est sacerdotium: sicque D.
Petrus scribit [n], *Vos estis genus electum, regale sacerdotium.* Et seruire Deo re- 12
gnare est, eò quòd per ea sacra exercitia seriò exhibita, certius qui exhibet,
ad immarcessibilem gloriam, coronam, & regnum Christi vocatur [o]. Quã- 13
uis & symbolum tonsionis, contemptus rerum harum secularium & tem-
poralium sit, & electionis obsequij & famulitij diuini, & deuotionis factæ sui
ipsius omnino Deo, ex electa firmáque voluntate: quæ quia non est tanta in
illis qui simpliciter clerici sunt, ac in cæteris qui diuina tractant mysteria,
ideò

a c. cum contingat, capit. 21. de æta. & quali ca. 1. 79 dist.
b interp. in clem. 2. de vit. & hon cler. d. cap. cum contingat.
c consil. 91. incip. præmitte primò.
d c. nullus episcopus, de tempo. ordinat. in 6.
e vt tractant scholastici Theologiæ, libr. 4 sentent. dist. 24.
f Hostien. in sum. titu. de tempor. ordinat.
g in sentẽt. patrum, libr. 4. dist. 24 lite. l.
h Liuius, lib. 2 Deca. 3. & in li. 6. Deca. 1.
i Ammia. Marcell. li. 29.
k l. ex eo, l. 43. de milita. testa. libr. 29. P. titu. 1.
l l. 1. de tyron. libr. 22. C.
m Nicepho. Cal. libr. 11. histor. eccles. c. 30.
n 1. Petri, 2.
o can. duo sunt, 11. q. 1. ex D. Hierony. in q̃stio. de duob. generib. homi. ad quendam senatum.

ideò nec tanta coronæ, vel tōſuræ, vel raſionis, verticalis ſiue capitis dilatatio. Attonſa tamē vtriſq; in vertice coma. Nā mos hic omnibus ferè temporibus & in omni religione obtinuit, vt capillos ſuccideret qui Deo ſe dicarent ex voto; ſiue in perpetuum, ſiue ad tempus ſe ſanctificarent, aut ſi cōmunibus ſe ſepararent, fecit hoc Priſcilla, Aquila [a], D. Paulus ipſe, & alij diſcipulorum. Sicuti & ſcribit Herodotus [b], Argiuos à Lacedæmonijs victos cōdidiſſe legē, ſe deuouentes, ne prius comā alerent, nēue illorū mulieres aurū ferrēt, quàm Thyreas recuperaſſēt. Et olim Nazareni poſtquā ſanctificati erāt & votū impleuerāt, peracto ſacrificio radebāt ante oſtiū tabernaculi fœderis cæſariem cōſecrationis ſuæ, iniiciebantúrq; capilli in ignē, qui erat ſuppoſitus ſacrificio
15 pacificorū [c]. Prohibuit tamē Deus ſacerdotibus in Leuitico [d], ne raderēt caput, vel barbā: ne videretur imitati paganorū & idololatrorū ſacerdotū ritum qui, vt ait Baruk [e], ſedebant habentes tunicas ſciſſas, capita & barbā raſam, & tonſione Nazarenus non radebatur tēpore cōſecrationis ſuæ: quia eo tēpore erat deputatus cultui diuino [f]. Prohibetur & omnibus Iſraelitis in Leuitico [g] rurſus, non attondere comā in rotundum, ſicut ethnici faciebant. In Leuitico tamen eſt c. 19. verſ. 23. in Hebræo, לא תקפו פאת ראשכם i. *non ſuccindes angulos capitis*, ſcilicet pilorū: non enim ibi raſio capitis ſuperior intactis illis angulis inferioris comæ, ſed inferioris partis prohibita erat: vel ex integro prohibita raſio. Noſtri autē ſacerdotes nō inferiores partes, nec omnino caput radūt: vnde raſio eorū non eſt vetita: in qua inferiores partes pilorū ſunt, & *peot*, id eſt, limbi & anguli. Dixerūt & Rabini Iudæorum ſum. pontif. legis antiquæ (quod tamen per Ezechielem iubet Deus omnibus ſacerdotibus [h]) non debere nutrire comam, ſed ſingulis octenis diebus tondere oportere. Idque notat Paulus Iſraëlita in præcepta Iudæorum [i]. Et quamuis in Leuitico videatur depilatio prohibita, non tamen vetita tonſio, vel raſio, remanentibus radicibus pilorum. Sic enim verba Hebræa ſonant Leuitici c. 21. verſ. 6. de ſacerdotibus, לא יקרחה קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו. id eſt, *non depi*
16 *labunt caluitiem, & angulum barbæ non detondebunt*. Voluit autem quantum fieri potuit Deus populū ſuum, qui duræ erat ceruicis, & pronus ad idololatriam, etiam à ceremonijs ſimilibus auocare, quæ idolorum poſſent referre cultum. Radebant autem caput idololatræ ſacerdotes, qui Iſidis ſacris fuerant deuoti: cuius ſacerdotium & aucupatus Cōmodus Cæſar, caput raſit, vt ſcribit Spartianus [k]. Meminit & Herodotus [l] in Euterpe, ſacerdotes quoquo
17 die totum corpus eradere, ne quid eis inter ſuorum Deorum cultum aut pediculi, aut alterius ſordis creetur. Plinius quoque tradit [m], Veſtalibus capillum adēptum, & ad Lotos quandam arborem in Lucinæ area delatum. Sic Apollonius Rhodius [n], dum de Medeæ fuga agit ex Colcho, refert quòd eaſcalata ſuum thorum, & biſores vtrinque poſtes, & parietes contrectauit, ac manibus prolixum euellēs crinem thalamo monumēta matri reliquit
18 virginitatis, flebiliq; lamentabatur voce. Verùm & prædictū fuit per prophetam Iſaiæ, futurum in diebus Meſſiæ, vt raſio fieret. Sic enim Iſaias ait, loquēs de diebus natiuitatis Emanuēlis & Meſſiæ, *In illa die radet dominus nouacula conducta, vel aruta ys, qui ſunt trans flumen Aſſyriorum caput, & pilos pedum, & barbam totam*. Detulit autem barbam & capillos dominus noſter Ieſus-Chriſtus, quia nihil radendum fuit, vel amputandum penitus ſancto: nobis autem, qui vocati ex gentilitate ſumus, cùm penitus infecti fuiſſemus omnia ſuperflua amputanda fuerunt, Deo ſeruituri, vt ait Franciſcus Venetus [p]. Paganorum itaq; & iſta, ſed & in eccleſia Dei recepta alia ratione, retenta cauſa tonſionis, quæ olim potuit eſſe, vel ob indicandam mœſtitiam & luctum, vel ob ſubiectionem profitendam, vel ad munditiem, ob renunciationē temporalium & ſuperfluorū, & in cōtemptum lautitiæ. Ob mœſtitiā autem, capillū qui tempore lætitiæ promiſſus & longus erat, decidi docet nos Iobi hiſtoria [q]: quæ narrat Iobum audita filiorum clade, totondiſſe capillum. Et ab Hieremia

[a] Actuum, 18. 1. Corinth. 11.
[b] Herod. lib. 1.
[c] Numero. cap. 6.
[d] Leuit. c. 21.
[e] Baruk, 6. c.
[f] Numero. c. 6.
[g] Leuit. c. 19.
[h] Ezechiel c. 44. e.
[i] Paul. Iſraël. in præcept. negatiua Iudæo. præc. 301.
[k] Spart. in Peſcennino nigro.
[l] lib. 2.
[m] lib. 16. Hiſt. natur. cap. 44.
[n] Appol. lib. 4. Argonaut. verſ. Graio 25.
[o] Iſaiæ, cap. 7.
[p] Franc. Venet. libr. Proble. ſacræ ſcripturæ, tomo 6. ſect. 9. proble. 197.
[q] Iob, c. 1.

Ee dictum

dictum est[a], *Tonde capillum tuum & projice, sume in directũ planctum.* Dixit & Micheas[b], *decaluare & detondere super filios deliciarum tuarũ, dilata caluitium tuum sicut aquila, quoniam captus ductꝰ est ex te.* Scribunt Plutarchus[c], & Arrianus[d], Alexandrũ Magnum, mortuo Ephestione amico, propugnacula vrbium diripuisse, equos & mulos tonderi iussisse, in signum mœstitiæ & luctus. Scribit Suetonius[e], mortuo Germanico, patre Cæsaris, regulos quosdam barbam posuisse, & vxorũ capita rasisse ad iudicium maximi luctus. Et D. Hieronymus[f] & Gregorius Magnus[g], morẽ veterũ fuisse notant, vt quisque speciem sui corporis capillos nutriendo seruaret: eósque tempore afflictionis abscinderet. Et rursum, vt is qui tranquilitatis tẽpore eos rescinderet, in afflictione nutriret. Ea de causa etiam, rei criminũ submittebãt capillũ apud Romanos, vt scribit Plinius Iunior[h]. Et Neoptolemus filius Achillis, postquam vindicatam necẽ ex Alexandro necato à Philoctete vidit, patris Achillis, initium lugendi sumpsit, & vnà cum Phœnice & Mirmidonũ exercitu, crines sepulchro deposuit, pernoctauitq; in eo loco, teste Dicti Cretẽse[i]. Idémq; refert[k], quòd postquam Neoptolemus cremauit corpus Aiacis, & in vrnam cineres cõdidit, & tumulum exexit, postquè funus per tres dies publicè susceptum, omnes reges comam apud tumulũ eius deposuisse. In Chubda ciuitate, quæ vicina est ciuitati Tangast in finibus Indiæ, præfectũ mortuũ coniuges eius, lege ita iubente, perpetuò lugent, neq; vnquã à sepulchro discedunt, pullata veste indutæ, & capite nouacula raso, teste Nicephoro Calisto[l]. In Deuteronomio[m], lex Dei de captiua posita: *Si videris mulierẽ inter captiuos pulchrã, & eam volueris ducere in vxorem, introduces eam in domũ tuam, quæ radet cæsariem, & circuncidet vngues, & deponet vestẽ in qua capta est, sedénsq; in domo tua, flebit patrem & matrẽ suam vno mense.* Et Herodotus[n] apud alios ritum esse ait, Iratim in funere proximi capita deglabrare: Aegyptios autẽ in funeribus finere capitis crines augescere, barbã tamẽ tondere. Optinuit & iure ciuili, vt separato matrimonio, quòd pertinet ad thorum, ob causam fornicationis, adultera, quæ non est reconciliata marito post biennũ, tondeatur, & in monasteriũ pœnitentiæ agendæ causa transferatur[o]. Iubet & Carolus Magnus[p], dumagit de cõspirationibus, vt conspiratores quidẽ, qui executi aliquid fuerint, occidentur: sed si adhuc nihil tentauerint, vt mutuò se flagellent, & capillos sibi vicissim detondeant. Et hoc videtur translatũ à lege Numæ, qua ita cautum, *Pellex*, i. concubina, *ædem Iunonis non tangito, si tanget, Iunoni crinibus dimissis, agnum fœminã cædito*[q]. Refert Gregorius Turonẽsis[r] Clodoueum regem Francorũ, indignatum contra Chararicum, quòd is in auxilium vocatus in pugna cõtra Siagrium, eminus stans neutram adiuuasset partẽ, expectans rei exitum, vt victori se tantùm iungeret, eundẽ Chararicũ cum filio dolo comprehensos vinctos totondisse, & Chararicum presbyterum, filium vero diaconum ordinari iussisse. Imperator Ludouicus, in legibus Longobardorum[s] etiam sic statuit, *Volumus vt si quælibet persona in finibus regni nostri ignem in sylua comminate ausa fuerit, diligenter inquiratur: & si seruus comprobatus fuerit hoc fecisse, dominus eius ad flagellandum, & caput tondendum tradat, aut pro eo quicquid damni fecerit, emendet &c.* Statuit Constantinus Porphyrogeneta imperator orientis[t], vt homicidæ voluntarij, quibus miserationis causa vita indulgetur, monasterij regula perpetuò coërceantur: lasciuia autem vel alio casu occidentes, non cogi. Quæ etiam statuit nouella Emanuelis Comneni Cæsaris[v]. Erat in summa frequens antiquis Francis pœna tonderi[x]. Solebant & antiqui Gallorum tondere aliquos, vt popularem & plebeium esse significarent. Vt mos potissimùm antiquis nobilibus Francorum, comam nutrire. Quamobrem Childebertus videns quòd Chrotogildis mater regina, quæ Parisiis morabatur, filios Clodomeris fratris sui diligeret, metuens ne illis regnum relinqueret, consilium init cum fratre Clotharo, num satius esset, vt illi inscissa cæsarie, vt reliqua plebs haberentur: an

verò

[a] Hiere. cap. 7.
[b] Miche. c. 1.
[c] Plut. in vit. Alexan.
[d] Arria. de gest. Alexan. Idem quoque Aelian. l. 7. De var. histo. c. 8.
[e] Sueto in Calig. capit. 5.
[f] D. Hiero. in cap. 7. Hiereꝛ.
[g] D. Greg. Mag. libr. 2 Moral. & in Iob, cap. 17.
[h] Plin. Iunior, libr. 7. Epist. Suæ suo.
[i] Dict. Cret. lib. 4. de bello Troiano.
[k] idem libr. 5. bel. Troia.
[l] Nicep. Cal. lib. 11. histor. eccles. c. 30.
[m] Deutero. c. 21.
[n] Herod. in 2.
[o] auth. sed hodiè, ad l. Iul. de adult. libr. 9. C. titu. 9 § si quã do verò, vt nulli iudic. hab. loc. fer. nat. in auth. coll. 9 titu 9.
[p] in capit. de causis admumendis. titul. de pace c. 10. fol. 69.
[q] Gell. libr. 4. Noct. Attic. c. 3.
[r] Greg. Turo. libr. 2. histor. Franco. cap. 41.
[s] lib. 1. leg. Longobard. titu. de damn. in via dato, l. fin.
[t] in iure Orientali lib. 7. titu. inscripto, diataxis Porphyrogenetæ, seu neara secunda, περὶ τῶν ἐκουσίων φονευόντων.
[v] in prædicture Orientali, in eius constitutione, 8. περὶ φονέων ἐκουσίων.
[x] Bea. Rhen. libr. 2. rer. Germanic.

an verò occiderentur, vt ait Gregorius Turonenſis [a]. Fuerunt de tonſi quibuſdam capilli in ſymbolum ſeruitutis apud Longobardos, vt ſcribit Aemilius [b], Pilum barbámq; ponere ſanctioris cuiuſdam deditionis & ſi num, regizque maieſtatis inſigne eſt. Extant leges Salicæ [c], quibus ſic ſtatuitur, *Qui puerum crinitum ſine conſilio, aut voluntate parentũ totonderit, malberg, ſchatſara chrene, 2500. denarijs, qui faciunt ſolidos 62. & dimidium, culpabilis iudicetur.* Et alia, *Si verò puellam ſine patris aut matris authoritate totonderit, theodſidia 1800. denarijs, qui faciunt ſolidos 45. culpabilis iudicetur.* Satuit Clodio rex Francorum, anno quo poſt mortem patris regnum adeptus eſt, vt Franci omnes coma & barbã nutrirent, vt internoſcerentur à Gallis, quos ſubactos tonderi iubebat, in ſignum ſeruitutis, vt author Trithemmius [d]. Seruis enim olim comam nutrire erat prohibitum, vt annuit Ariſtophanes [e], δοῦλος ὤν, inquit, κόμην ἔχεις, i. *ſeruus cum ſis, comam nutris.* Et Sidonius Apollinaris [f], dum conqueritur de Soronati tyrannide in Aruernia Heodicio in epiſtolis. *Si nullæ ſint*, inquit *(quantum tu non eſt) Anthemy principis opes, ſtatuit te authore nobilitas Francorum ſeu patriam dimittere, ſeu capillos*, i. libertatem. Atque etiam in contumeliã raſam fuiſſe barbam, vel mediam partem legimus à Dauidis legatis, per Amonitas & Anonẽ regem illorum [g]. Sic Aribertus 26. rex Langbardorum Rhotaritum ducem Bergonum, & Fœodonem regem cùm cœpiſſet, eorũ caput & barbam radens, Taurinis in exilium retruſit, vt ait Paulus Diaconus [h]. Meminit at Scholiaſtes Homeri [i], quòd ὧδε ἦν τοῖς Ἀχαιοῖς μετὰ τὸ τῶν ἀρχαιρεσίων τῆς πάτρης, τὰς κόμας ἀποκείρειν τοῖς ποταμοῖς. Et Euſtathius, ὧδε ἦν προφέρειν κόμην τὰς νέας μέχρι ἡβῆς ἀκμῆς, εἶτα κόμην αὐτὴν τοῖς ἐγχωρίοις ποταμοῖς, i. *mos fuit antiquis comam iuuenes nutrire vſque ad integram ætatem, poſtea tondere fluminibus ipſam.* Qua de re plura Tarrhæus [k], qui & ſcribit hoc fieri in teſtimonium, quòd faterentur ex aquis omnia orta, & ſua illis reddi. Scribit & Iulius Pollux [l] virgines cùm matrimonium iniſſent, comæ primitias deabus ſuis tuliſſe. Ea ratione mos forſan obſeruatus apud Langbardos, in adoptione filiorum incidendi capillum per patrem qui adoptaret. Quemadmodum Paulus Diaconus [m] meminit Carolum Francorum regem miſiſſe filium ſuum ad Liuthprandrum Langbardorum regem, vt iuxta morem capillum eius ſuſciperet, qui eius cæſariem incidens pater eius effectus eſt: multiſque regius numeribus donatum genitori remiſit. Scribit & Xiphilinus [n] ex Dione, capillos raſos primum è barba Neronem, Ioui Capitolino in ſpheram æream coniectos conſecraſſe. Alia fuit cauſa raſionis, mundities, quam maximè colebant, qui purificati dici volebant. Radebant ea ratione, vt monuimus, ſacerdotes Aegyptij [o] totum corpus. Quare myſticè hanc tonſionem, Sanctus Paulinus [p] à Victore iuſſu Seueri fratris tonſus, interpretatur peccatorum ablutionem, quaſi nouacula radente fieret peremptio peccatorum: remedij & decoris nouatulam, Chriſtum interpretatus, qui cor noſtrum circuncidit, vitia radit, animæ caput lenigat &c. quæ adiicit. Ex eodem fonte natus mos detondendi capillos iis, qui profitentur monaſticam vitam: quo ſignificant ſe omnia huius ſeculi, vt ſuperflua à mente abieciſſe, & eiuraſſe, vt implerent quod dicebant apoſtoli domino. *Ecce nos reliquimus omnia.* Et alia præcepta Euangelica, quæ iubent nos omnino à ſeculi rebus animũ ſubtrahere, omniáque Deo poſtponere. Quod vtinam monachi, & reliqui Chriſtiani tam accuratè facto implerent, quantum ſymbolo contenti viuunt. Mulieres tondentur quoque, quæ diuortium ex conſenſu faciunt thori, dummodo anteà in monaſterio prius perſeuerauerint in ea voluntate per tres menſes, ex deciſione & nouella Emanuelis Comneni, Cæſaris orientis [q]. Extat & alia conſtitutio vel confirmatio Iſaaci Angeli imperatoris item orientis [r], vt vxor eius, qui ad epiſcopalem dignitatem promotus eſt, tondeatur inter monachas in monaſterio longè à marito: alioquin ea renuente tonderi, pontificali ſolio & dignitate maritus priuetur. De tonſura monaſti-

[a] Greg. Turo. lib. 3. hiſtor. Franco. capit 17.

[b] Armilus. in Carolo Magno, in Clodoueo, & Clotar. 2.

[c] in lib. leg. Salicarum 28. titu. de hominibus pertulorum §. 2. & 3.

[d] Trith. lib. 1 Brenu. hiſtor Franc. in rege 44.

[e] Ariſtoph. in Anib.

[f] Sidon. lib. 2. epiſtol. 1.

[g] 2. Reg. c. 10.

[h] Paul Diac. lib. 6. de geſt Langb. c. 5.

[i] Scholiaſtes, in Homeri Iliad. φ.

[k] Tarth. in 4. Odam Pythior. Pinda. antiſt 4.

[l] Iul. Pollux, libr. 3. cap. 3.

[m] Paul Diac. libr. 6. hiſto. Langb. c. 15.

[n] Xiphil. in Nerone.

[o] Herod. in 2.

[p] S. Paoli, epiſt. 4.

[q] hæc conſtit. in iure orient. 1. libr. & in conſtitut. 11. περὶ ἀναγκάζεται γυναῖκα ἐν μοναστηρίῳ, in prad. iur. orient. lib. 1 conſtit. 5. Iſaaci Angeli ſub ſubſcriptat facta, die 20. Septem. indict. 4.

ca vidēdus D. Ambroſius epiſtola 36. D. Hierony. ad Sabinā, D. Dionyſ. Areopagita De eccleſiaſtica hierarchia c. 6. Auguſti. de opere monacho. c. 31. Fuit & cauſa aliquibus monachis capita radendi, ſymbolū quòd eiurarent & contemnerent lautitiā & ornatū, quorum gratia nutriebantur capilli antè, & ita arbitratur D. Auguſti [a]. Et proindè ij videbantur penè mortui mundo. Idcircò pro præſtanti remedio legimus in poſtremis libris hiſtoriæ Francorū Gregorij Turonenſis, eis fuiſſe qui metu principū ſibi mortem inſtare putabant, capillos tondere, & in monaſteria, vel inter clericos tranſire: tumq; principes quieſcebant ab ira. Sic Iulianus apoſtata etiam metu Cæſaris [b], cui infeſtus erat, comā totondit. Sic Conſtantinus Leonis filius, Romanū qui imperium ſibi vſurpauerat ducta in vxorē matre, eum cum Stephano & Cōſtantino alio ex eo filio, tonſos in proximā inſulam, vbi multitudo erat philoſophantium monachorum, miſit, vt ait Luithprandus Ticinenſis [c]. Et cùm Theodoſius excanduiſſet ira contra Antiochum præpoſitū, læſæ maieſtatis reum, & præpoſitus honore priuatus fuiſſet, is in ſacerdotū collegiū coöptatus eſt, vt ait Suidas [d]. Poſt mortē Clotarij 3. regis Galliarū orta de regno cōtentione inter Childericum Auſtraſiæ regē, & Theodoricū fratrem eius natu minorem, ex factione Ebroini magiſtri equitum, victus Theodoricus regiis inſignibus depoſitis, ad cœnobiū D. Dionyſij ponere comā cogitur: Ebroinus in Burgundiā ad Luxonienſe cœnobiū tondendus ablegatur. Vtérq; tamen mortuo Childerico in dignitatē reſtitutus priſtinā [e]. Fuit alius Childericus 3. eius nominis rex, quē pappa Zacharias ſubrogato Pipino filio Caroli Martelli, in monaſterium detrudi iuſſit à throno deiectū [f]. Apud Moſcouitas ſeu Ruthenos etiā ſolēt ſacerdotes baptizantes, infanti capillos abſcindere, eóſq; ceræ etiam intricare, & in templo loco certo reponere, vt ait Sigiſmundus Liber Baro [g]. Itaq; his omnibus perſenſis, propriè & impropriè dicemus primam tonſuram ordinē, diuerſis reſpectibus: propriè, inquā, ordinē, prout diſtinguit eo ſigno à prophanis clericos. Nā alia vita debet eſſe clericorū, nempe ſanctior [h], magis compoſita, ſine coma, ſine barba ex concilio Carthaginēſi [i]. Sunt autem ſimpliciter clerici tamen, reſpectu eccleſiaſticorū miniſteriotū, ſacrorúmq; ordinū ſine gradu. Quod miror non conſideraſſe iuris pontificij interpretes, cùm illud expreſsè dicatur in concilio Triburienſi [k]. Indéq; fieri poſſunt clerici coniugati: quia poſſunt ducere vxorē minoribus initiati ordinibus, vſq; ad ſubdiaconatū, eo excluſo [l]: niſi aliud votū prohibeat [m]. Gaudéntq; priuilegio clericali, ſi velint tonſuram deferre [n], & togam tallarē, ex cōſilio Martini Papæ [o]. At tonſuram nō cogentur deferre coniugati, ſi non deferāt tamen, hunc intelliguntur priuilegio clericali tacitè renunciare, itē ſi militent [p]. Amittet etiam priuilegium qui bigamus fiet, hoc eſt, vel ſi viduā ducat, vel duas vxores habuerit [q]: tales enim non poſſunt gradus eccleſiaſticos conſcendere [r]. Porrò priuilegia clericorū eximia ſunt. Primùm, vt in cauſis criminalibus & ciuilibus non niſi coram iudice eccleſiaſtico cōueniri poſſint [s]: fas enim non eſt, vt diuini muneris miniſtri poteſtatem templorum ſubdantur arbitrio, vt ait Theodoſius Cæſar [t]. Ratione cuius priuilegij plures prætextu initiati verticis, admiſſorum impunitatem olim, dum viguit eccleſiaſtica dignitas, conſecuti ſunt, eò quòd eccleſia mortis temporalis non ſoleat proferre ſententiam, & vt dicitur, non nouerit ſanguinem, vel vltimū ſupplicium, prohibente cōcilio Toletano [v]. Excipit tamen Clemens 5 [x]. in cōcilio Viennenſi ab hoc priuilegio, clericos laniones, vel caupones, nec abſtinentes ab hoc officio poſt trinam monitionem diœceſani. Sicut & alij caſus ſunt, quibus præſcriptione vel exceptione clericatus quis non vtitur, quo minus à iudicibus ſecularibus & regiis iudicetur, de quibus ſuo loco, Deo fauente, dum de iudiciis agemus, tractabimus. Interim autem de iiſdem poterit ſtudioſus, ſi egeat, conſulere Bartholomeum Chaſſaneum, qui eoſdem in vnum coniecit [y]. Aliud ſingulare priuilegium clericorum ſimplicium, vt

ſi quis

[a] D. Auguſtin. lib de ope. monacho. & in tertiat.
[b] Cyrillus Alexand. in prol. libr. contra Iulia. epiſto. ad Theodoſium.
[c] Luithprand lib 5. de reb. per Europ. geſt. c 9. & 10.
[d] Suidas in ver. *παρήκατος*.
[e] Paul. Aemil in 1.
[f] Idem in 2. Annon. lib. 4 de geſt. Francor. c 61.
[g] Sigiſ. Baro, lib. cōmēt. rer. Moſcouit. in baptiſ. eor.
[h] c. 2. de vit. honeſt. cleric. can. clerici, can quicūque, 23. q. vlt.
[i] c. clericus, 5. & c. clericis, & c. 4. de vit. & honeſt. cler. lib 3. Decret titu. 1. can. ſi quis, 23. diſtin.
[k] c. clericus ſi tonſu 21. c 6. de vit. & honeſt cler.
[l] can. ſi quis eorum, 82. diſtin. c. clerus, d titu. de vita c. 1. 2. 5. de cler coniug. libr. 1. Decret. titu 3.
[m] in can proclivis, & can. eos, 20. q 4.
[n] can. ſed quid verò, 31 diſtinct.
[o] ca. pen 23. diſt c. 1. §. fin. de cler. coniug. in 6 vide c. clerici, officia, de vit. & honeſt. cleric.
[p] c Ioannes, c. 7 & c. fin. de cleri. coniugat. ap. Greg. Guid. Pap. deciſ 132. Alexan. conſil. 8. col. pen. & fin. in 3. volum.
[q] can. quiſquis, 34. diſtin.
[r] cap 3 de biga. non ordin. lib. 1. Decretal. titul. 21.
[s] can. 3. & ſeq. 11. q. 1. c ad ſi clerici, de iudic. ap. Grego. c. 2. & c ſi diligēter, de fo. compet c. ſi iudex laicus, de ſenten. excommu. in 6. § 1. vt cler. ap. propt. epiſco. in nouel. meritis in conſtitutione Frederici ſtatuimus, quæ cor rigit authen. clericis, & l. omnes, tit. de epiſ. & cle.
[t] l. fin. quæ. 47. de epiſcop. & cler. lib. 16. Cod. Theod. tit. 2.
[v] c. clericis, c. 5. & c. ſententiam, c. 9. ne cler. vel mona &c. libr 3. Decret titu 50. c. in archiepiſcopatu, de raptor. can illud facit, 24. quæſt. 3.
[x] Clem. 1. de vit. & hon. cleric. libr. 3. clem. titu. 1.
[y] Chaſſa. ad conſuetud. Burg. titul. *des iuſtices*, §. 5. ad verbum, *perdra la vie*, verſ prima regula, cum ſeq.

si quis sanguinolentas iniecerit illis manus, ipso iure sit anathemate excommunicatus: vnde non possit ab alio, quàm à sum. pontifice (excepta mortis
36 necessitate, in qua proprio episcopo facultas illa conceditur) absolui[a]. Adduntur & istis ab interpretibus alia priuilegia; quæ tamen potius alterius gradus, quàm primæ tonsuræ clericis conueniunt. Vt illud, quod olim obseruabatur, vt si quis in clericũ manus violẽtas intulisset, cessum, id est, cessatio vel interdictio diuinorũ officiorum ab episcopo vel eius officiali, ei loco in quo reus erat, donec vltio & satisfactio clerico fieret. De quo meminit arestum curiæ Tholosanæ latum anno 1316. die 11. Septembris in causa Rectoris ecclesiastici de bello Martesio apud Ioannẽ Gallum[b]. Et de hac cessione vel cessatione ne fiat leuiter cauet Innocent. 3[c]. Adiiciebatur & ad execrationẽ criminis illari in clericum ex consuetudine quarundã ciuitatum, vt cum hac cessatione vel suspensione diuini officij crux beatæ Mariæ & aliorum sanctorum imagines in terram deiicerentur, & per vrticas & spinas traherentur: qui absus postmodũ prohibitus & punitus est per Gregorium nonum in
37 concilio generali Lugdunensi[d]. Dicendum itaque superest nobis de septem ecclesiasticis ordinibus, omisso clericatu simplici, & pariter episcopatu, de quo superiori libro dictum est: nam neque inter ordines ecclesiasticos, qui sacerdotio concluduntur, illum contineri volunt Theologi. Etsi episcopalem dignitatẽ ordinem dixerint sum. pontif.[e] quia supremam hierarchiã faciãt in ecclesia militanti, alio tamẽ respectu: propriè enim ordinati non dicũtur, sed consecrati, vt ablates benedicti, & clerici ordinati, vt notat Felinus qui hanc quæstionẽ discutit[f]. Vtitur tamẽ & D. Cyprianus ordinationis nomine dum scribit Cornelio[g], *Literis nuper ab vtraque parte susceptis, tuas literas legimus*
38 *& episcopatus tui ordinationem singulorum auribus intimauimus*. Clericis omnibus leges impositæ cõmunes rectè viuendi sunt, à quibus ex necessitate peregrinationis dispensantur aliquomodo, & pleraque illis permittuntur tunc, quæ alioquin prohibentur: possunt enim tunc tabernas ingredi seu cauponas[h], habitũ mutare[i], ab excõmunicatis cibos capere[k], comã relaxare[l], sacramenta etiã tempore interdicto capere[m]. Vetatur illis interesse conuiuiis nuptiarũ, ioculationibus, cantilenis, choreis[n]. Iubet etiã Isidorus in vita clericorũ, vt se à mundi voluptatibus abstineant, conuiuia publica fugiãt priuata sobria & pudica habeant, ab vsuris, ambitione honorũ, odio, obtrectatione, inuidia caueant, & alia id genus fugiant, quæ referuntur in ca. his igitur, 23. dist. Valentinianus etiam quasdam sanciuit regulas in legibus Nouellarum titulo 12. de episcopali iudicio, quarũ illæ. *Nullus originarius*, inquit, *inquilinus, seruus, vel colonus, ad clericale munus accedat, nec monachis vel monasterijs aggregetur, non corporatus, non curialis, non aurarius. Clerici nihil prorsus negotiationis exerceant, si velint negotiari, sciant se iudicibus subditos, clericorum priuilegio non muniri*[o]. Et Maiorianus A. lib. legum Nouellarum, tit. 2. de episcopali iudicio, aliam addit: vt nullus inuitus clericus fiat vel consecretur, alioquin pœnam imponit archidiacono hoc facienti, & suæ libertati reddit ordinatũ. Sint temperantes in vestium, victúsque vsu[p]. Et quæ in episcopo exigit diuus Paulus[q], quoad fieri poterit imitentur: conuiuia & comessationes fugiant[r].

a can. si quis suadente diabolo, 17. quæst. 4.
b Ioan. Gallus, in quæstio. in arresta parlam. in 5. par. stylo parlam. quæst. 393. & vlt. in dispositis per Carolum Molinæum.
c in c. irrefragabili, cap. 13. §. cæterum, de offi. ordin. libr. 1. D. cret. titu. 31.
d in c. si canonici, c. 2. de offic. ordin. in 6. lib. 1. titu. 16.
e c. fin. de presbyt. non baptizantib. m nist. can. ordinationis, 75. distinct.
f Felin. in cap. sicut proœterio, per 1. lib. textum, numero 1. de Symon. & per c. vnicũ in fine de sacra vnctio.
g D. Cypria. libr. 2. episto. epist. 10.
h can. clerici, 44. distinct.
i can. episcopi, 21. quæst. 4.
k can. quoniam, 11. quæst. 1.
l can. si quis ex clericis, de vit. & hon. cleric.
m cap. quod in te, de pœnit. & remiss.
n ca. presbyteri, 34. distin. ca. non oportet, in 2. de pœniten. distin. 5.
o vide Pap. libr. 1. Rhapso. arest. tit. ul. 5. arestio 9. & 10.
p can. parsimoniam, & can. fin. 42. dist. de vesti. splen. prohib. in can. omnis & seq. 21. q. 4.
q 1. ad Timoth. 3.
r tota 44. dist. apud Gratia.

De ordinibus hierarchiæ ecclesiasticæ in genere. Caput 2.

1 *Clericorum appellatio, & diuisio.*
2 *Ordinis diffinitio.*
3 *In ordinibus quæ consideranda.*
4 *Ordines ecclesiastici quot.*
5 *Ordinum diuisio in minores & non sacros, & maiores seu sacros.*

COLLIGIMVS ex superioribus in summa, clericorum appellationem generalem esse, pertinentem ad eos qui capillo tantùm initiati sunt, quiue & cōiugati clerici[a], & non coniugati dici possūt: & ad eos, qui aliis ordinibus sacris adscripti sunt[b]. Et prinde clericorum alij regulares, qui & viri religiosi dicti[c]: alij non regulares, qui & seculares dicuntur[d]. Ordinis sacramentum[e] à Theologis diffinitur[f], vt sit signum seu signaculum quoddam per quod spiritalis potestas traditur ordinato. In hac ordinatione, gradus primùm ordinis inspiciendus: dehinc ipsa ordinatio, in qua personæ ordinatorum & ordinantium: postremò, & modus ordinandi perpenduntur. Erunt autem ex cōmuni omnium cōsensu septem species vel gradus ordinis ecclesiastici: nam & qui plures numerāt, & istos adiiciunt. Nempe ostiariorū[i], lectorum, exorcistarum, acolytorum, subdiaconorum, diaconorum, & presbyterorum. Qui omnes quidem ordines, verè sacri sunt: ad maiorem tamē aliquorum senctitatem, quatuor primi, & minores, & non sacri dicti, & facilius concessi diebus dominicis ab episcopo proprio. Alij verò tres posteriores, sacri & maiores dicuntur: qui non nisi sabbato de passione, & Pentecostes, & quatuor anni solemnibus temporibus conferuntur[g]. Hos omnes ordines nominat, & alios D. Ignatius epistola ad Antiochenses, ibi, *Saluto sanctum presbyterum vestrum, saluto sanctos diaconos, saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas, atque confessores*. Vt non dubium sit ex tempore apostolorum, in quo vixit D. Ignatius, omnes hos ordines fuisse. Et de his etiam Epiphanius contra hæres. lib. 3. tomo 2. circa finem.

a Rubrica, de clericoniuga, lib. 3. Decret. tit. 3.
b c. literas, c. 14 de fil. presbyt. c. cùm ibi, 1. de verb. sign.
c in c. licet, 12. de offic. & pot. iud. ordi. & alibi, de horum specieb. & reg. diximus lib. super, cap. 14. 15. 16. 17. Tractatur & in rub. de regular. & in auth. ingressi de sacr. eccle. C.
d c. inter quatuor, c. de relig. dom.
e c. fin. de presby. nō baptizato. & in cōcil. Trident. sess. 7.
f in 4. Sent. dist. 14.
g cap. 1. & 3. de tempo. ordinatio.

De ostiaratu, & ostiarijs. Cap. 3.

1 *Ostiarij habent ordinem ecclesiasticum nunc, & apud Hebræos.*
2 *Ostiarij officium quod.*
3 *Symbolum ordinis ostiarij claues.*
Ecclesiam ingredi prohibebantur excommunicati, infideles, profani, pœnitentes publicè, hæretici, eod. Mulieres ad altare non accedant, eod.
4 *Ostiarij fuerunt in templis ethnicorum, & quale eorum munus.*
5 *A sacris profani etiam apud ethnicos arcebantur.*
6 *A sacris arcebantur quibusdam mulieres innuptæ, serui, latrones, lentiginosi, reuiuiscentes, & alij.*

FVERVNT in ministerio ecclesiastico, ostiarij, vel ianitores, Hebræis, שערים qui in vestibulis & portis tabernaculi potissimum ad id electi choritæ, descripti deinceps in ciuitatibus propriis per Dauid & Samuëlem, vt seruirent per vices[h]. Et hos ex sacro ordine esse oportere docet sententia Dauidis, dum scribitur in libris Prætermissorum[i], *Iuxta præcepta quoque Dauidis nouissima, supputabitur numerus filiorum Leui à viginti annis & supra, & erunt sub manu filiorum Aron in cultum domus domini in vestibulis, in exedris, & in loco purificationis, & in sanctuario, sicuti & in arca*[k]. Ostiarij officium est[l], claues interiores & exteriores custodire, ianuas claudere & aperire, fideles admittere, infideles & excommunicatos ingredi prohibere. Symbolum eius ordinis concessi, claues ecclesiæ traditæ ab episcopo[m]. Sic Musæus apud Iustinū Martyrē, θύρας δ' ἐπίτεσθε βεβήλοις, i. *ianuas autem opponite, vel obijcite, profanis*. Sunt & publicā agentes pœnitentiā ex disciplina ecclesiastica per totā quadragesimā ab ecclesia pellendi per ministros hos[n]. Prohibet & cōciliū Laodicenū,

h 1. Paralipo. cap. 9. & 20 & 2. Paralip. cap. 34.
i 2. Paralip. c. 23. d.
k 1. Paral. cap. 25.
l can. perlectis, 25. distinct. can. 1. in fine, 21. distinct.
m ca. ostiarius, 23. distinct.
n can. in cap. 50. dist.

Cā. 44.

ca. 44. non oportere mulieres ingredi ad altare. Et in ca. 6. non concedendum hæreticis ingreſſum domus Dei, in hæreſi permanentibus. Et ca. 43. nō
4 oportere oſtiarios vel breui tempore ab oſtiis abeſſe, & orationi vacare. Et apud ethnicos illud ipſum miniſterium obſeruatum ianitorum, cùm profanis non liceret ſacris quibuſdam intereſſe. Ideò & apud Græcos ad ſacrificium ſacerdos acceſſurus, antea quærebat, τίς τῇδε, *quis hic?* Reſpondebant
5 autem qui ſacris intereant, πολλοὶ κ' ἀγαθοί, id eſt, *multi & boni* [a]. Et dum vaticinari volebant vates illi idolorum, & ſentiebant ἐπιστυμεῖν θεασμῷ, id eſt, *adeuisse afflatum diuinationum*, clamabat miniſter quod ſcribit Calimachus [b] Cirenæus, ἐκὰς, ἐκὰς ὅστις ἀλιτρός, *exeat, exeat qui eſt impius*. Quod Virgilius vſurpauit [c],

[a] Grego. Gyrald. 17. Syntagm. hiſtor. Deo.

[b] Calim. hymno 2. qui eſt in Apollinem.

[c] Virg. 6. Aeneid.

5 *Procul ô procul eſte profani,*
Conclamant vates.

6 Atque Plutarchus ſcribit [d] ἐσὶ δ' ἄλλῳ φεύξιμος βωμὸς, ἐσὶ καὶ λυσαῖς ἀβέβηλα πολλὰ τῶν ἱερῶν, id eſt, *ſit ara deteſtabilis per ſeruum, nec ſunt communicanda ea quæ ſacrorum ſunt latronibus.* Et à quibuſdam ſacris mulieres innuptas, aut ſeruitio preſſos, vel ære coëmptos abeſſe oportebat: ideò in ſacrorum apparatu lictor clamare ſolebat, *hoſtis victus, mulier virgo exeſto*. Et in Chæronea, ſacerdos lorum tenens pro foribus ædium ſacrarum Maturæ, id eſt, Leucotheæ clamitabat, *ſeruum non ingredi, non atholum, non atholam*. Apud Magos ab aris ſubmouebantur lentiginoſi, qui elati reuixerant, quibus viuentibus exequiæ factæ fuiſſent, velut profani. Apud Germanos qui ſcutum amiſiſſent in acie, ſacris intereſſe non licebat. Apud Aegyptios ſubulcis omnibus templa interdicta. Hebræis fœtis ante 40. diem impetigine deformibus. Apud Scythas, qui hoſtem nullum interfeciſſent in acie, libare non licebat.

[d] Plutar. De ſuperſtit.

De lectoriatu, & lectore. Cap. 4.

1 *Lector dictus pappa.*
2 *Lectoriatus 2. gradus ordinum. Lector, cantor, pſaltes idem. eod.*
3 *Lectiones ex ſacra ſcriptura Hebræis.*
4 *Lector in orationibus magnæ authoritatis ethnicorum.*
Iube domine benedicere, quid ſignat in eccleſia. eod.
5 *Lectoriatus in eccleſia primitiua.*
6 *Lectoriatus ordo dari poteſt viris, & mulieribus.*
7 *Lectoris officium.*
8 *Pſalmiſta in quo differat à lectore, & conueniat.*
9 *Lector à quo ordinatur, & qua formula.*
Pſalmiſtatus à quo conferatur. eod.
10 *Lectio Euangelij lectoribus ſimplicibus permiſſa non eſt.*

1 ISAACVS Comnenus Orientis imperator, pappam vocari tunc etiam lectorem inſinuat in Conſtitutionibus ſuis, dum ſanxit [e], μηδὲν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ λαμβάνειν πλέον τὸν χειροτονούμενον τούτου ἐπισκόπου, ἀλλ' ἢ μόνα τὰ ἑπτὰ χρυσᾶ νομίσματα &c. ἐν μέν, ὅτε πρώτου τοῦτον λειτὸν παππᾶν, ἤτοι ἀναγνώστην: τρία δὲ ὅτε χειροτονῇ αὐτὸν δ' ἀκόλουθον, καὶ ἕτερα τρία, ὅτε πληροῖ αὐτὸν ἱερέα, ἤτοι πρεσβύτερον, *nihil in ordinatione epiſcopus qui ordinat amplius accipiat, quàm ſeptem aureos nummos:*

[e] In Conſtitutio. imperat. Isaac. orient. conſtitut. Isaaci, qui τὰ κανονικὰ.

mos: vnum videlicet quando facit ſimplicem pappam, ſiue lectorem: tres quando ordinat diaconum: alteros tres quando ſacerdotem, ſeu presbyterum perficit. Secundus 4
gradus hic ordo lectorum eſt, qui cantores vel משוררים dicebantur ante adue-
tum Chriſti in templo Dei, vel pſaltes, canentes domino in organis, &
a 1. Paralip. c. 23. hymnis, & pſalmis [a]. Erat & receptus mos in ſynagogis Hebræorum, ſingu- 5
lis ſabbathis per annum quædam legere ex lege Moſaica, & aliam lectionem
ex prophetis: ſicuti in eccleſia Dei ex Euangelio, & antiquo Teſtamento,
vel ex aliis ſacris libris ſingulis diebus fit, potiſſimùm in ſacræ liturgiæ con-
ſecratione. Lectionem quidem ex lege vocantes פרשה *paraſa*: ex prophetis au-
tem הפטרה *haphtarah*, alteram alteri copulantes; vt ſcribit Sebaſtianus Mun-
ſterus in appendice Bibliorum ſacrorum Hebraicorum, vbi illas diſtinguit
b Actum, c. 13. c. lectiones. Meminit & eius moris D. Paulus apud D. Lucam [b], in oratione
habita ad proconſulem Paphi, Sergium, loquens de Domino noſtro Ieſu-
Chriſto, & verbo Dei. *Qui habitabant*, inquit, *Hieruſalem, & principes eius hunc*
ignorantes, & voces prophetarum, quæ per omne ſabbathum leguntur, iudicantes im-
c Actum, c. 15. d. *pleuerunt.* Et alibi D. Petrus [c], *Moyſes à temporibus antiquis habet in ſingulis ciui-*
tatibus qui eum prædicent in ſynagogis, vbi per omne ſabbathum legitur. Conceſ-
ſumq; inuenimus hoc munus Domino noſtro Ieſu-Chriſto à ſynagoga. Sic
d Luc. c. 4. enim ſcribit D. Lucas [d], *Et venit Nazareth vbi erat nutritus, & intrauit ſecun-*
dum conſuetudinem ſuam die ſabbathi in ſynagogam, & ſurrexit legere: & tradi-
tus eſt illi liber Eſaiæ prophetæ &c. & cùm plicuiſſet librum, reddidit miniſtro, & ſe-
dit. Et poſtea cæpit prædicare de eo quod legerat. Vt coniicere liceat, lectorem præire
concionem ad populum ſacram, eámque eſſe eius quod lectum fuiſſet ex-
plicationem ad populum. Erant & lectores in religionibus ethnicorum: quia 6
quæ magnæ dicebantur authoritatis precationes, nobis id ſignificant, qui-
bus faciendis ſcripto præibat aliquis, & alius adhibebatur cuſtos, ne erra-
e Plinius, lib. 28. c. 2. retur in verbis: alius etiam præponebatur, qui linguis faueri à circunſtanti-
bus iubebat, vt author eſt Plinius [e]. Sicut apud nos obſeruatur, cùm aliquis
lectiones in æde ſacra lecturus alta voce profert, *iube domine benedicere.* Sic
f Liu. lib. 1. Dec. 3. apud Liuium [f], *Agedum pontifex publicus populi, præi verba, quibus me pro legi-*
nibus deuoueam, id eſt, prælege verba concepta voti, quæ ego pariter totidem
g D. Cypria. li. 3. Epiſt. 20. epiſt. 23. numeris referam. Diuus Cyprianus [g] ſcribit ad Clerum, ſe lectorem Satur- 5
num feciſſe, & die Paſchæ ſemel atque iterum lectionem dediſſe, examina-
tione perhabita an illi hoc congrueret. Meminit D. Ignatius ad Antiochen-
ſes epiſtola, huius ordinis, *ſaluto*, inquit, *presbyterum veſtrum, ſaluto ſanctos*
diaconos, ſubdiaconos, lectores, cantores, oſtiarios, laborantes, & exorciſtas, atque con-
feſſores. Vt omnes eos fuiſſe ordines tempore apoſtolorum, quibus conuixit
Diuus Ignatius, non dubitemus. Et fuiſſe ex primis ordinibus lectionem,
h Idem, li. 2. Epiſto. epiſt. 5. apertè teſtatur D. Cyprianus [h], dum de Aurelio, qui bis confeſſus erat Do-
minum noſtrum Ieſum-Chriſtum, loquitur. *Merebatur*, inquit ille, *talis clericæ*
ordinationis vlteriores gradus, ſed interim placuit, ab officio lectionis incipiat: quia &
nihil magis congruit voci, quæ dominum glorioſa prædicatione confeſſa eſt, quàm cele-
brandis diuinis lectionibus perſonare, poſt verba ſublimia quæ Chriſti martyrium pre-
locuta ſunt: Euangelium Chriſti legere, vnde martyres fiunt, ad pulpitum poſt cata-
i Opt. Mileu. libr. 1. huior. *ſtam venire.* Notat etiam Optatus Mileuitanus [i] pro inaudito, Maiorinum
lectorem tempore quo Cecilianus erat diaconus, per factiones Lucillæ fuiſ-
ſe ordinatum epiſcopum: ſcilicet omiſſis aliis gradibus. Meminit & Epipha- 6
k Epipha. lib. 3. contra hæreſ. tomo 2. aduer. Lucif. nius [k], in antiquo eccleſiaſtico inſtituto fuiſſe hunc lectorum ordinem, ad
quem tradit poſſe ſubiri à virginibus & vitam ſolitariam agentibus, à con-
tinentibus, à viduis, & ab iis qui ſunt in venerando coniugio. Ad lectoris of- 7
l ex Pontif. in ordine lectoris, & Conc. Carthag. 4. can. 10. & Conc. Tolet. 4. can. 24. & Conc. Aurel. 3. can. 17. ficium pertinet, lectiones pronuntiare, & ea quæ prophetæ prædixerunt pa-
làm populo dicere [l]. Cum hoc ego contineri pſalmiſtam puto, qui alibi à 8
m Conc. Carthag. 4. can. 10. & Conc. Tolet. 4. can. 24. & Conc. Aurel. 3. can. 17. lectore diſtinguitur [m]: ſcilicet vt minor, & qui dicat extra pulpitum bene-
dictionis laudes, reſponſoria, & quicquid pertinet ad canendi peritiam [n],
n Conc. Carthag. 4. can. 10. & Conc. Tolet. 4. can. 24. & Conc. Aurel. 3. can. 17. idque

9 idque ad iuſſum vel ſolius presbyteri [a]. Cùm tamen lector non ordinetur niſi ab epiſcopo, ſpectante plebe, cum hac verborum formula, *Accipe codicem in quo lecturus es, & eſto relator verbi Dei* [b]. Videtur tamen pſalmiſtatus poteſtatem accipere cum ordine primæ tonſuræ [c], vt non immeritò vtrumque 10 abbas ſuis poſſit conferre monachis [d]. Nicephorus tamen Caliſti [e], docet ſecundum locorum conſuetudinem diuerſam lectionem, maioribus ordinibus ſacrorum bibliorum, Euangeliorũ videlicet, demendata olim, *Vt*, inquit, *in Alexandria ſacrum librum legit archidiaconus, in aliis diaconi, in multis verò aliis ſacerdotes, in nonnullis etiam quoque diebus celebrioribus epiſcopi: id quod hodiè etiam Conſtantinopoli, inquit, fit, & maximè Paſchalium feriarum die prima, & primo anni ipſius ingreſſu.*

a can. pſalmiſta, 21. diſtinct.

b can. lector, eod. diſtinct.

c glo. in can. clerot, in verbo, pſalmiſta, 21. diſtinct.

d can. cùm contingat, de ætat. & qualit.

e Nicepho. lib. 12. hiſto. c. 34.

De exorciſta. Caput 5.

1 Exorciſta quis, & munus.
2 Exorcismi conferebantur verbis conceptis.
3 Exorciſtæ officium apud Iudæos, & 7. 8.
4 Dæmones ſe adiuuari poſſe faſsi ſunt.
5 Exorcizandi poteſtas primùm communis omnibus Chriſtianis.
6 Exorciſtarum definitus numerus erat.
7 Exorciſtæ quibus adhibebantur.
8 Catechumenorum cura ad exorciſtas pertinebat.
9 Orationes efficaces diuinæ ſuper creaturis.
10 Tempeſtates exorciſmis, ſedari.
11 Exorciſtæ ethnicorum, & 12. 13. 16.
12 Grandinum depulſores Ethnicorum.
13 Dæmon in ſpecie ſenis, Epheſi pulſus ab Apollonio Tyaneo.
14 Dæmonis mirum in extinguendis flammis, & pulſum aqua luſtrali.
15 Incantatio prohibens ignem ardere.
Aqua luſtralis & conſecratæ vis mira 14. & 15.
16 Dæmon, ſeu lamia in forma mulieris iuuenem decepit.
Lamia Dæmon, ab Apollonio qualis eſſet coacta fateri.
17 Exorciſmus baptiſmo, & oleo ſancto adhibitus.

1 EXORCISTA dicitur, qui poteſtatem accipit adiurandi dæmonia, vel energumenos, id eſt, à dæmone poſſeſſos. Quamobrem cùm hic ordo confertur [f], ab epiſcopo dicitur tradendo libellum, vbi conſcripti ſunt exorciſmi. *Accipe, & commenda memoriæ, & habeto poteſtatem imponendi manus ſuper energumenum, ſiue baptizatum, ſiue catechumenum.* Nam con- 1 ceptis verbis conferebantur exorciſmi, vt ait Minutius Fœlix [g], inter quæ præcipua, vt non fierent orationes per concluſionem, *per dominum noſtrum Ieſum-Chriſtum*, &c. quæ aliis eccleſiaſticis ſubiicitur precibus: ſed, *per eum qui venturus eſt iudicare ſeculum per ignem.* Vt inde in memoriam dæmonum ſup- 3 plicium proprium reducatur, vt ait Micrologus. Erat hoc officium exorciſtarum apud Iudæos, vt licet colligere ex hiſtoria apoſtolorum [h], dum ibi legimus. *Tentauerunt quidam de circumeuntibus Iudæis exorciſtis, inuocare ſuper eos qui habebant ſpiritus malos nomen domini Ieſu, dicentes, adiuro vos per Ieſum, quem Paulus prædicat* &c. Fidem & facit Ioſephus [i], Salomonem modos adinue-

f can. exorciſta, 23. diſtinct. can. perlectis, §. ad exorciſtam, 25. diſtinct. & in concil. Antioc. 10.

g Minut. Fœl. in it.

h Actorum, 19.

i Ioſep. lib. 4. Antiq. capit. 4.

niſſe

nisse coniurationum, quibus obstricti dæmones, ne denuò redeant, effugantur. *Et hæc cura*, inquit, *apud nos hactenus, multùm præualere dignoscitur, & vidi Eleazarum de gente nostra, præsente Vespasiano fecisse*. Quod innuit etiam Dominus noster Iesus-Christus apud D. Matthæum [a], dum ait: *si ego in Beelzebul eiicio dæmonia, filij vestri in quo eyciunt?* Adiurare enim per nomen Dei se 4
posse dæmones confessi sunt, hoc est, veluti iureiurando ab eis inuitis præstito, cedere loco cogi & domari. Interrogatus enim Apollo sic respondit, vt refert Lactantius [b],

a Matth. c. 12.
b Lactan. libr. 1. De fal. relig. c. 7.

δαίμονες οἱ φοιτῶσι περὶ χθόνα καὶ περὶ πόντον.
ἀκάματοι, δάμανται ὑπὸ μάστιγι θεοῖο. id est,
Dæmones qui ventitant circa terram, & circa pontum,
Indefessi, domantur sub flagello Dei.

Et remedia ecclesiastica dæmones expellere & cogere, satis sacra pagina docet, ob potestatem adiurationi nominis Dei concessam personis ecclesiasticis. Nam apud D. Marcum [c], *dedit illis potestatem curandi infirmos, & dæmonia eiiciendi.* Et inter signa credentium in fidem domini nostri Iesu-Christi, 5
est potestas dæmonia eiiciendi [d]. Atque quia in nascenti ecclesia ob fidei feruorem erat omnibus hæc communis ferè facultas, sicuti post baptismũ linguis loqui variis; tunc non fuit distinctus hic ordo, vt constat ex constitutionibus apostolicis apud D. Clementem [e]. At paulò post in ecclesia institutus, & formula præscripta exorcizandi. Vt & tempore D. Cypriani obtinuisse morem & ordinem ex eius scriptis apparet liquidò. Is enim [f], & causam & effectum ordinis, & nominis rationem adfert, dum notat baptismi figuram præcessisse in mari rubro, vbi submersus cum exercitu est Pharao, qui anteà fidem datam Israëli sæpè fefellerat. Vt pariter in baptismo opprimatur & exire cogatur sathanas, qui pro suo exitu promisso sæpè promissionem fallit. *Quod hodiè etiam*, inquit, *geritur, vt per exorcistas voce humana & potestate diuina flagelletur, & vratur, & torqueatur diabolus &c.* Constat & hoc ipsum ex epistola Cornelij Romani pontificis apud Eusebium [g], & concilio 4. Carthaginensi [h]. Erátque definitus etiam in ecclesiis 6
singulis certus exorcistarum numerus, vt constat ex epistolis Anacleti, & Cornelij Pontificis apud Eusebium [i]. Adhibebantur autem exorcistæ 7
primùm, ἐνεργουμένοις, χειμαζομένοις, & iactatis vel possessis à spiritu pessimo, vt aiunt interpretes in concilio Ancyrano [k], vt & suprà in principio huius exorcistatus tractationis diximus. Item secundò infidelibus, vel non Christianis, dum ad Christianismum, vel dum ad sacrum lauacrum accedunt: quia & ante Dei possessionem, illi erant sathanæ mancipia, ob peccatum primi parentis. Proinde ante baptismum iubet D. Dionysius Areopagita [l], ter exsufflari sathanam, & eius opera eiurare. Et D. Augustinus [m]. Et Cyryllus Hierosoly. Patriar. [n] exorcismos ait salubres, fugare dæmonem, & reuerentiam adhibendam, cùm fit exorcismus. Et nunc hodiè ante valuas ecclesiæ adiurantur, & exorcizantur baptizandi: non autem in ecclesia ipsa, ob venerationem loci: neque in priuatis domibus ob metum scelestium spirituum, vt statutum in concilio Laodiceno [o]. Curáque eadem erat etiam 8
eorundem exorcistarum κατεχουμένων, scilicet eorum qui erudiebantur in rudimentis fidei ante baptismum, quorum capitibus imponebant manus exorcistæ singulis diebus quadragesimæ, non secus quàm energumenis, vt ex concilio 4 Carthaginensi constat. Sunt namque istæ orationes efficaces 9
inuocato Dei nomine super creaturis. *Scimus enim*, inquit D. Paulus [p], *omnem creaturam sanctificari per verbum Dei & orationem.* Atque ideò inimicus dæmõ, qui abuti creaturis Dei desiderat, possessionem vacuam cedere, vi hac cogitur. Sic sæpè dæmone obsessus, qui ferreis vinculis à multis detineri

c Mar. 1.
d Mar. cap. 9. & 6. & Luc. cap. 10.
e D. Clem. lib. 1. Cõstitu. apostol. c. 32.
f Cypria. libr. 4. Epistol. epist. 7.
g lib. 3. histor. c. 53.
h 4. concil. Carthag. cap. 4. & 7.
i Euseb. lib. 7. histo. cap. 33.
k concil. Ancyra. ca. 22.
l D. Diony. Areopag. lib. de ecclesi. hier. c. 2.
m August. sermo. 10. de verb. apostol.
n Cityl. Hierosolym. in Procatachesi illuminato. plura in Catache. 16.
o concil. Laodic. cap. 59.
p 1. ad Timoth. 4.

non

non poteſt, ab vno ſolis verborum precationibus continetur, per eam quæ in illo eſt ſpiritus ſancti virtutem. Simpléxque exorcizantis afflatus, efficitur ignitus his qui videri non poſſunt, vt ait Cyrillus Hieroſolymitanus [a]. Magna vis per ſe verborum, quibus & mouentur & turbantur & pacantur affectus, ſed cum his maior fidei diuinæ poteſtas, & nominis Dei authoritas. *In nomine*, inquit, *meo dæmones eiicient, ſerpentes tollent, linguis loquentur nouis, &c.* [b]. Adhibentur & exorciſmi eccleſiaſtici in ſedandis tempeſtatibus, pro depellendis ſerpentibus, locuſtis, & id genus noxis: non quòd credamus hoc intelligere, ſed quòd ex ſacra pagina nobis conſtet, ſæpè excitari hæc à dæmonibus in pernitiem generis humani. Sicuti in hiſtoria Iobi [c], & in operibus magorum ſatis conſtat. Quod & teſtantur Conſtantinus, & Iulianus Cæſares [d]: *Multi*, inquiunt, *magicis artibus elementa turbare, vitam inſontium labefactare non dubitant.* Atque idem Conſtantinus [e]: *Nullis criminationibus*, inquit, *implicanda ſunt remedia humanis quæſita corporibus, aut agreſtibus locis innocenter adhibita ſuffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ventis, grandiſque lapidatione quaterentur.* Erant apud ethnicos qui dæmonia etiam pellerent, & morbos incantationibus curare ſe poſſe profiterentur: verùm hoc vel ex conſortio impio dæmonum, & conſenſu, vel ſimulatè contingebat, vel cultu idololatriæ dæmoni, tanquam Deo, exhibito nephandiſſimo. Veluti & Seneca refert [f], Cleonæ fuiſſe publicæ præpoſitos χαλαζοφύλακας, hoc eſt, ſpeculatores futuræ grandinis, quibus ſignum dantibus adeſſe iam grandinem, quiſque pro ſe agnum album immolabat, alius pullum: protinus autem illæ grandines aliò declinabant cùm aliquid guſtaſſent ſanguinis. Quòd ſi quis nec agnum nec pullum habebat, digitum ſuum benè acuto graphio pungebat, & hoc ſanguine litabat. Nec minus ſe ab huius agello grando ſe auertebat, quàm ab illo pro quo maioribus hoſtiis exorata erat. Meminit & Plutarchus de hoc [g]. Omnino certè falſum, vel dæmoniacum hoc: niſi forſan credamus, ſanguinis horrore abigi grandines turbinéſque. Veluti Plinius notat [h], muliere quæ patitur menſtrua nudata, eadem contingere, & auerti cœli violentiam. Narratur & de Apollonio Tyaneo [i], eum dæmonem quendam ab Epheſo ciuitate pepulisſe, poſtquam populo oſtendiſſet eundem ſub ſpecie & forma ſenis inter ciues obambulare, & peſtis, quæ in ciuitate graſſabatur, cauſam eſſe, quem lapidibus obrui imperauit. Narratur in Tripartita hiſtoria [k], de Appamææ templo Iouis, quod cùm demoliendum eſſet à præfecto orientis iuſſu epiſcopi Marcelli, apparuit tetterrimus dæmon, qui flammas ardentes immiſſas prohiberet, & ea in ignem immiſſa dæmonem fugaſſe, & aqua in olei ſpeciem conuerſa, templum celeriter conflagraſſe. Scribit Epiphanius [l] quoque Ioſephum quendã à Iudaiſmo ad fidem conuerſum, cùm mandato Conſtantini in Tyberi templum Deo ædificare vellet, & calce egens, caminósque calcis inſtruens, adiurationibus vel incãtationibus Iudæorum prohibitus fuiſſet igne calcem coquere, aqua, quam ſigno crucis coram populo conſecrauerat, inſperſa in caminos, inuocato nomine Ieſu incantationes magicas diſſoluiſſe. Narrat etiã Philoſtratus [m], vnam ex lamiis, quas vocant Græci μορμολυκίας, phaſma quoddam Menippo cuidam Lycio in formam mulieris pulchræ conuictam, atque nuptias cum eo depactam: verùm die nuptiarum, Apollonium Tyaneum coegiſſe eam ſeſe lamiam eſſe fateri, & voluiſſe Menippum voluptatibus explere, vt eius poſteà corpus deuoraret. Conſueuiſſe enim pulchris & iuuenibus hominum corporibus veſci, vbi ad ſummam ſanguinis abundantiam peruenisſent: & poſteà euanuiſſe, & eius apparatum, & coquos, & ſeruos. Fuerunt & exorciſmi adhibiti in baptiſmo, & oleo chriſmatis, quo exſufflatur dæmon, vt ait Cyrillus Hieroſolymitanus [n].

[a] Cyryl Hieroſol catheс. 16. Illuminato.

[b] Mat. 16 Luc. 10. Actuum, 4. & 19.

[c] Iob. c. 1.

[d] Imulti, l. 6. de maleſ. & mathem. lib. 9. C. tit. 18.

[e] In Leonem, l. 4 §. 1. eod.

[f] Seneca, li 4. Queſt. natur. c. 6.

[g] Plut. lib Sympo. 7. problema. 2.

[h] Plin. lib. 28 c. 7.

[i] Philoſt. lib. 4. de vita Apollonij.

[k] lib. 9. c. 14.

[l] Epiphan. Cypri epiſcopus, tomo 2. lib. 1. contra Hæreſes

[m] Philo lib. 4. de vit. Apollon.

[n] Cyrillus Hieroſolym catheс. 2. Myſtagog.

De

De acolytis. Cap. 6.

1 *Acolyti qui, & munus.*
Lumen in ecclesia Dei quare accendatur. eod.
2 *Acolytatus maior ordine lectoris.*
3 *Acolyti nomen quid significet.*
4 *Acolyti constituendi ætas.*
5 *Tonsurandi prima tonsura ætas.*

SVNT Acolyti, qui faculas & lumen deferunt in ecclesia, 1
dum sacra mysteria peragenda sunt, vel quando Euangeliũ legendum [a]: non quidem ad effugandas tenebras, vel ad Solem lucentem illustrandum, sed vt hoc symbolo luminis corporalis, significent lumen illud æternum, eum inquam, qui venit vt testimonium perhiberet de lumine [b], quique lux ipse est, & qui illuminat omnẽ hominem venientem in hunc mundum, cuius veritatem ecclesia catholica didicit. Estque huic aliud officium iniunctum, nempe vt diacono ministranti in sacra liturgia sacerdoti, suggerat vrceolos, ex quibus vinum & aqua in sacerdotis calicem infunditur, ad consecrationem sanguinis domini [c]. Maiórque hic gradus lectoris ordine: 2
quia lectori non licet sacra in sacrario contingere, acolyto licet [d]. Vnde & 3
nomen ἀκώλυτος, id est, non impeditus: is enim cùm in numerum eorum, qui sacramenta maiora pertractant, non sit receptus, tamen non est impeditus, quin possit cum illis sacris faciundis interesse. Sic enim Græci dicunt ἀκώλυτον ἔξοδον, vt Lucianus [e], & Herodianus [f], ῥᾳδία δὲ εἴσοδος αὐτῷ καὶ ἀκώλυτος, ingressus liber vt nec accessu prohibeatur. Meminit de acolyto Nicephoro D. Cyprianus [g]. Aetatem sufficientem ad hunc consequendum ordi- 4
nem existimauit Sozimus summ. pontifex, 21. annum, quatuordecimum inquam à prima tonsura suscepta post infantiam [h], quæ est septem annorum [i]. 5

a can. clericos §. fin. 21. distin. can. perlectis, 23. dist. can. Acolytus, 23. distin.
b D. Ioan. in Euang. cap. 1.
c can. Acolytus, 23. distinct.
d can. non liceat cuilibet, cum can. seq. 23. distinct.
e Lucia. in Timo.
f Herodi. in 2.
g D. Cypria. libr. 1. Epist. epist. 1.
h ca. in multis, & ca. seq. 77. distin.
i l. si infanti, C. de iure deliber.

De diacono, & subdiacono. Cap. 7.

1 *Ordinum omnium finis sacerdotium.*
2 *Diaconorum institutionis causa, & munus.*
3 *Diaconi episcopi.*
4 *Diaconus quis maior & minor sacerdote.*
5 *Diaconi in ecclesia Dei, in locum Leuitarum.*
6 *Diaconi retrahi possunt ad ecclesias, in quibus ordinati sunt, nec ordinari debent, nisi certis ecclesiis.*
7 *Diaconi officium quod.*
8 *Subdiaconus quis: & officium.*
Nathannei. eod.
9 *Diaconatus num ordo ecclesiasticus.*

10 *Diaconissa,*

10 *Diaconiſſa, & eius ætas.*
11 *Diaconorum & presbyterorum ætas quæ.*
12 *Diaconiſſæ officium.*
13 *Diaconiſſa caſtitatem promittunt.*
14 *Subdiaconatus eſt gradus præcedens diaconatum.*
15 *Manuum impoſitio ſit diaconis & ſubdiaconis.*
16 *Subdiaconatus officium.*

1 HIc repetere oportet, quæ de archidiacono dicuntur, quantũ pertinet ad nominis diaconi ſignificationem: quod nõ aliud quàm miniſterium exprimere diximus. Porrò hîc diconus & ſubdiaconus ratione presbyteri dicuntur, cui miniſtrant vel ſubſeruiunt, non ſecus ac omnes ordines eccleſiæ pertinent ad finem officij ſacerdotalis, in quo nobilioris ſacramenti fit tractatio, & in quo ſacramentorum omnium fons, inſtitutor, & largitor gratiarum omnium adeſt, Deus ipſe & redemptor humani generis dominus
2 noſter Ieſus-Chriſtus. Et quanquam olim in naſcente eccleſia diaconi fuerint introducti ab apoſtolis, vt miniſterio menſarum quotidiano inſeruirent, tamen obſeruandum eſt, & in auxiliũ presbyterorum, nempe & apoſtolorum electos fuiſſe, vt ij liberius incumberent verbo Dei: illi autem quæ ad temporalium ſolicitudinem pertinebant, tractarent [a]. Idcirco nihil aliud diaconi officium eſt, quàm opera adhibita ſacerdoti in rebus ſubminiſtrandis in conſecrationem: quare ei vel ſacrificanti, vel baptizanti adſtant. Prohibitam tamen illis concilio Arelatenſi [b], ne ipſi offerant ſacrificium: euchariſtiam tamen confectam diſtribuunt, ex concilio Carthaginenſi [c]. Diaconi epiſcoporum, nunc archidiaconi, vel præcipui inter diaconos, ſunt veluti epiſcoporum oculi, perſpicientes actus totius eccleſiæ, quos referant epiſcopo [d].
4 Nobiliores tamen hi diaconi, ratione perſonæ epiſcopi, cui deſeruiunt, eáque de cauſa tunc præſtantiores presbyteris non fungentibus eo officio: at reliqui minores cenſentur ſacerdotibus, & eis ſubiiciuntur, & locum digniorem concedere debent [e]. De vita autem & moribus requiſitis in eis, ſicut & in
5 hypodiaconis, docet adundè D. Paulus [f]. Succeſſit autem diaconatus in eccleſia Dei, in locum Leuitarum [g], qui miniſtrabant ſacerdoti legis anti-
6 quæ ex Dei iuſſu [h]. Idque pro neceſſitate eccleſiarum, in quibus ordinabantur, ad quas iure poſſent ab epiſcopis, vt ad eccleſias proprias retrahi, etiam per ſententiam excommunicationis: veluti proſtat exemplum apud Gregorium Turonenſem [i], de Theodulpho diacono Pariſienſi à Ragnimundo epiſcopo Pariſiorum excommunicato, quòd ab epiſcopo Andegauenſi noluiſſet redire in propriam eccleſiam. Quod etiam fuit deciſum in concilio Arelatenſi 1. tempore Conſtantini Cæſaris & Sylueſtri pappæ, can. 2. *de his qui in quibuſcunque locis ordinati fuerint, in illis perſeuerent*, & in can. 21. *presbyteri & diaconi dimittentes propria loca in quibus ordinati ſunt, reuocantur: ſi recuſent, deponuntur.* Et in 23. ſeſſione concilij Tridentini, in decreto de reformatione c. 16. ſtatutum, vt nullus in poſterùm clericus ordinetur, qui illi eccleſiæ aut pio loco, pro cuius neceſſitate aut vtilitate aſſumitur, non aſcribatur vbi ſuis fungatur muneribus, nec incertis vagetur ſedibus. Quod ſi locum inconſulto epiſcopo deſeruerit, ei ſacrorum exercitio interdicatur. Idem ſtatutum concilio Niceno [k], & in concilio Antiocheno [l], & Calcedonenſi [m]. Ad diaconi officium pertinet, aſſiſtere ſacer-
7 dotibus, miniſtrare omnibus quæ aguntur in ſacramentis Chriſti, in baptiſmo, in chriſmate, patena, calice: oblationes quoque inferre & diſponere in altari, componere menſam domini ac veſtire, crucem ferre, prædicare Euangelium, & epiſtolam ad Paulum [n]. Et ſi diaconus ſit, epiſcopi circuire gregem, & vitia obſeruare, & epiſcopo referre [o]. Diaconi etiam ſimplicis offi-

a Actuum, 6.
b can. 15.
c can. 28.
d can. diaconi eccleſiæ, can. diaconi ſeptem, & can. diaconi qui, & can. diaconos, 93. diſtinct.
e can. à ſubdiacono, can. peruenit, & ca. non oportet, can. diaconi ita ſe, & can. nonnulli, 93. diſtinct.
f prior. Timoth. 3. ea erubeſcant, 32. diſtinct. cap. ſi quis quam, de cohabit. clericor.
g ca clerici, circa finem, 93 diſtinct.
h Numeror. capit. 3. & 8.
i lib. 10. hiſto. Turon. c. 14.
k c. 15 & 16 can. ſanctorum, 70. diſt. c. tuæ, de clerr. peregr.
l cap. 7.
m cap. 15.
n can. perfectis, 25. diſtinct.
o can. diaconi, 93. diſtinct.

cium, corporalia & pallas lauare [a]. Qui miniſterium adhibet diacono, is ὑποδιάκονος, vel ſubdiaconus dicitur [b], qui ſucceſſit in locum Nathanneorũ, qui erant in ſinagoga Iudæorũ [c]. Huius officium eſt [d], Leuitis, vel diaconis calicem & paterã ad altare Chriſti deferre, eiſque miniſtrare, vrceolũ quoq;, aquam, & mantile tenere, aquam lauandis manibus epiſcopo, presbyteris, & Leuitis præbere. Exiſtimauit Vrbanus Pappa [e], inter ſacros ordines nõ fuiſſe connumeratũ in eccleſia primitiua ſubdiaconatum: ideo non poſſe inde promoueri aliquem iure cõmuni in epiſcopum, quod Innocentius 3. ſequitur [f]. Hodiè tamen eſt ſacer ordo [g], cùm & fuerit ordo tempore apoſtolorũ, ſed nõ inter eos, quos nunc dicimus ſacros, ſiquidem de illo meminerunt canones apoſtolici [h]. Meminit de hypodiacono & acolyto Cyprianus [i]. Meminit & D. Ignatius [k]. Inuenimus etiam in iure ciuili diaconiſſæ mentionẽ, eamque ſaltem eſſe quinquaginta, vel ſexaginta annorũ exigit [l]. In Nouellis autem Iuſtinianeis poſtulantur quadraginta [m], quod & in Chalcedonenſi concilio ſtatutum cum diligenti examinatione [n]. Quamuis in diaconatu nunc ætas ſit legitima viginti annorum: in ſubdiaconatu, 18. presbyteratus 25. De diaconiſſarum officio ſic ſcribit Epiphanius [o], *Sed & diaconiſſæ conſtituuntur in miniſterium mulierum ſolùm, propter reuerentiam, ſi opus fuerit, balnei gratia, aut viſitationis, aut inſpectionis corporum: & ipſæ ſint etiam quæ in vnis nuptijs continenter ſe habuerunt, aut ab vnis nuptijs viduitatem ſeruauerint, aut ſemper virgines ſint.* Nam nec licet illis poſteà matrimonij experiri: alioquin anathemate plectuntur [p]. Prius enim quàm ordinentur, promittere debent caſtitatem [q]. Gradus ad diacõatum ſubdiaconatus eſt, nec turbato ordine diaconatus ante ſubdiaconatum confertur [r]: vnde nec ex ſubdiacono per ſaltum fit archidiaconus, etſi poſſit epiſcopus elici inde [s]. Fit vtrique & diacono & ſubdiacono manus impoſitio per epiſcopum, cùm ordinantur: alioquin ſine illa ordinatus hoc ſupplementum adiicere oportet [t]. Verùm diaconus recipit manus conſecratoriæ ab epiſcopo impoſitionem, non autem talem ſubdiaconus, ſed benedictionis [u]: ſic enim accipitur in ſubdiacono manus impoſitio pro benedictione [v]. Ad ſubdiaconi officium pertinet, calicem & pateram ante altare Chriſti deferre, & Leuitis tradere, eiſque miniſtrare: vrceolum quoque, & aquam, & mantile & manutergium tenere, epiſcopo, presbyteris, & Leuitis, pro lauandis ante altare manibus, aquam præbere [x].

a ca nemo per ignorantiam, de conſecrat. diſtinct 1.
b can. cleros, 21. diſt.
c 1. Eſdræ, cap. 8.
d can. perlectis, 25 diſtinct. ca. ſubdiaconus, 23. diſtinct
e in can fin. 63. diſt
f in c à multis, c. 9. de æta & qual ich 1 Decret. tit. 14
can. ante triẽnium, 31 diſtinct.
g c miramur, c. 7. de ſer. non ordin libr. Decret titul. 21 elem, vt hi, de ætat & qual. in elem.
h can. epiſcopus, 35 diſtinct.
i Cyprian. lib. 2. Epiſt epiſt. 10. & libr. 3. epiſt. 22. & 25.
k epiſtola ad Antiochenſes
l 1. nullam, de epiſc. & cler.
m §. diaconiſſam, de ſanct. epiſc. coll 9. auth diaconiſſam, C. de epiſc. & cler.
n in Chalced. concil. can. 14 & ca. diaconiſſam, 27 q 1.
o can de his, 28 diſt.
p Epiphan li 3. con hæreſ. tomo 2.
q in can. 14 concil. Chalced & in can. diaconiſſam, 27 quæſt. 1.
r can de Siracuſano & §. ecce, cũ duob cc. ſeq 23 diſtinct.
s in can. ſolicitudo, 52. diſtinct.
t can. innotuit, & can. nullus in epiſcopum, 60. diſtinct.
u c. 1. de Sacra. non iter, can diaconus, 23. diſtinct.
x can ſubdiaconus, 23. diſtinct.
y in d c 2 de fact nõ iter. can quoniam, 69 diſtinct. can manus, 1. q. 1.
z can perlectis § ad ſubdiaconum, 25. diſtinct.

De presbytero, ſacerdotio, & presbyteratu. Caput 8.

1 *Animæ inditus Dei natura dictante cultus.*
2 *Religio iuris gentium, & naturæ: eſti modus colendi alterius iurũ.*
3 *Deo omni tempore ab omnibus ſacrificatum.*
4 *Sacrificare quid.*
5 *Sacrificia publica, & priuata, & eorum ſpecies.*
6 *Sacrificulorum neceſſitas.*
Sacra tractanda honeſtè, eod.
7 *Sacerdos ethnicis notabat offerendam hoſtiam prius.*
8 *Sacerdotes vnde nominati.*
Presbyteri quare dicti ſacerdotes, eod.
9 *Sacerdotis vel presbyteri officium.*
10 *Sacerdotum ſumma eccleſiaſtica dignitas.*
11 *Sacerdos generali appellatione quilibet dici poteſt.*
12 *Presbyteræ mulieres quæ dicantur.*
13 *Sacerdotis nomen continet epiſcopos omnes, & ſummum pontificem.*

14 *Presbyter*

14 *Presbyter,& episcopus pro eodem olim,& dignitas.*
15 *Episcopus in ecclesia maior,in domo presbyteris aqualis.*
16 *Sacerdotis aut presbyteri munus*
17 *Sacerdotes publicæ personæ.*
18 *Sacerdotes erant iudices.*
19 *Sacerdotes in bellis:*
20 *Sacerdotium gradatim tantùm post alios ordines confertur.*
21 *Sacerdotes in lege naturæ ex genere,non electione.*
22 *Primogenti erant iure sacrificuli in lege naturæ.*
23 *Sacerdotes publici primi,Enos,Noë,Melchisedech,primogeniti, pro quibus tribus Leui seruiunt Deo, Moses.*
24 *Sacerdotij Mosaici reditus vnde.*
25 *Decimæ sacerdotibus gentilium,& Dei distributæ & datæ.*
Sacerdotes Aegypty ex publico alebantur immunes à tributis eod.
26 *Sacerdotes per vices officio in lege Moysi fungebantur*
27 *Secerdotum legis antiquæ initiandorum forma,vmbra nostrorum.*
28 *Ordinum sacrorum ordo & successio.*
29 *Sacerdotum ethnicorum varia farrago,& nomenclatura.*
30 *Sacrificulorum Græcorum gentilia varia nomenclatura.*
31 *Sacrificulorum gentilium in locum quomodo subrogati ordines ecclesiastici, per provincias & loca orbis.*
32 *Sacerdotes curiones ethnicorum Romæ.*
33 *Sacerdotia inter Christianos primùm distributa ab Euaristo Romæ, dehinc per vniuersum orbem à Dionysio sum. pontif.*
Parœchiæ vnde,dictæ, eod. Curiones vnde dicti,eod.
34 *Tituli sacerdotum quid sint,& origo.*
35 *Ecclesiæ bona vltra decimas & primitias addita à tempore Constantini Magni, & ratio.*
36 *Literæ iustitiæ,& in forma pauperum in beneficiaria re quid.*
37 *Sacerdotium dicitur,& dignitas ordinis,& prouentus ecclesiæ.*
Sacerdotium beneficium, sanctuarium, ecclesia pro eodem,eod.
38 *Sacerdotum Christianorum & gentilium gradus honoris.*
39 *Pontificū maximi Romanorum potestas.*

1 MVLTI *dicunt*,inquit Dauid[a], *Quis ostendit nobis bona?* Respõdet autẽ illorũ insipientiæ,*Signatum est super nos lumen vultus tui,domine*. Infinuans animæ nostræ propriã inesse naturã rationalẽ, à cuius lumine ea quæ facienda, quæúe sequenda sunt,doceamur,potissimùm præcipua, inter singulari notione nobis inest diuini numinis cultus. Omnibus namq; innatum & quasi in- 2 sculptũ est esse Deum[b]. Nec de hominibus vlla gens est,neq; tam immãsueta, neque tam ferrea,quæ nõ, etiam si ignoret qualem habere deceat,tamen habendum sciat,teste vel Ciceron[c]. Iuris naturæ quippe, erga Deum religio[d]. Et cultus Dei à natura inductus, etsi modus colendi sit à lege,vt au- 3 thor Aristoteles[e]. Proinde primùm in mente eo stabilito, Deũ esse,eumque omnipotentem, malorum auersorem, bonorum largitorem, sacrificia ab hominum genere,quamuis diuerso modo,tamen aliquo exibita fuisse omni 4 seculo dubitandum non est. Sacrificare quippe nihil aliud, vt ait Socrates[f], est,quàm munera Deo offerre,vel viuere,aut petere ab eo:breuiter, officium quod rei diuinæ faciendæ causa impendebatur. Porrò publica,& priuata sacrificia fuerunt[g]. Publica, quæ pro populo vniuerso publicè fiebant, indeque populica. Priuata,gentilitia & familiarum, quæ pro singulis familiis & personis agebantur. Omnia propria, vel peregrina, quæ aliunde transferebantur. Rursum, diurna, nocturna: vel solemnia, stata,

a Psal. 4.
b Cicer. 2. De natu. Deor.
c Idem, 1. De legib.
d L. veluti, de iust. & iur.
e Aristot. 5. Ethico.
f Plato, in Eutyphrone.
g Sext. Pompeius.

anniuerſaria, calendaria, & ſimilia: in lucis, nemoribus, montibus, templis exhibita. Quamobrem ſimul diuinis rebus ita authoratis, operæpretium 5
fuit, vt eſſent qui eas curarent, qui templa reficerent, eaque ſarta tectáque
a Ariſtot. 6. Polit. c. fin. & 3. Polit. c. 10. cuſtodirent, & ſacrificia ex regula facerent, vt ait Ariſtoteles [a]. Fuerunt-
b Plato, 6. de Le. que ſacrificia, quæ ſacerdotem neceſſariò exigerent, ſecundum Platonem [b], potiſſimùm in vero Dei cultu, in quo maximè cauendum, ne eo aburamur nimia religione ſeu ſuperſtitione, vel contemptu. Vtrumque enim perи-
c Deutero. 12. culoſum. Et ideò ratione priori, *Caue*, inquit Dominus [c], *ne holocauſtum offeras in omni loco, vt gentes: ſed in loco, quem dominus elegerit in vna tribuum veſtrarum*. Propter autem negligentiam in ſacrificiis admiſſam, vindictam Dei
d Leuit c. 10. proximam eſſe, exempla Nadabi, & Abiu [d], & Heli fidem faciunt cum
e 1. Reg. c. 2. 3. & 4. alias [e]. Atque Herodotus [f] piaculum fuiſſe apud Aegyptios tradit im- 7
f Herod. lib. 2. molaſſe hoſtiam non notatam à ſacerdote, qui priuſquam immolaret, explorabat diligentiſſimè, an munda eſſet: deinde alligato canabo cornibus, applicitáque terræ ſigillari anullo impreſſa, mundam eſſe notabat. Cui
g Macrob lib. 1. Saturn. c. 5. tamen videtur aduerſari Macrobius [g], dum aſſerit nunquam fuiſſe licitum Aegyptiis pecudibus, aut ſanguine, ſed ſolis precibus & thure Deum
h Varro, 4. de ling. Latin. placare. A ſacris ſacerdotes dici Varrò affirmat [h]. Sacerdotes quaſi ſacra 8
i can. cleros 5 ſacerdos, 21. diſt. dantes [i], compoſito nomine à ſacer, & δῶς, δατός. Dicti presbyteri quo-
k d. can. cleros 5. presbyteri. que, propter dignitatem [k]: quia olim & nunc in optimis rebuſpublicis, ſeniores dignitates & honores maiores delatæ [l]. Et ſicut apud Latinos recepta
l l. vt gradatim, de muner. & honor. in P. l. ſemper, de iur. immunit. in P. eſt phraſis, nihil eſſe antiquius, pro honoratius: ſic & apud Græcos. Vt apud Iulium Pollucem [m] ἀδελφὴ ἐστὶν πρεσβυτέρου, pro ἀδελφὴ τιμιωτέρου. Forſan & ſacra antiquiora. Ideò & eorum ſacrificuli, presbyteri non abſurdè dici poſſunt. Sic
m Iulius Pollux, in 2. Herodotus, τὰ γὰρ θεῶν πρεσβύτερα ἐπονόμαζε, ἢ τὰ τῶν ἀνθρώπων, antiquiora ac potiora dicebãt quæ ſunt Dei, quàm hominũ. D. Hieronymus [n], *Sextus*, inquit, 9
n D. Hieron. in epiſt. de ſeptem gradibus eccleſiæ. *ſeniorum ordo eſt, qui ſacerdotibus datur, qui presbyteri dicuntur, qui præſunt eccleſiæ Dei, & Chriſti ſacramenta conficiunt. Et autem in benedictione cum epiſcopis conſortes miniſteriorum ſunt, nec vlla in conficiendo corpore Chriſti ac ſanguine, inter eos & epiſcopos credenda diſtantia eſt &c.* Idem alibi [o] ait, in ſcripturis ſanctis presbyo Idem lib. 2. in Teſaiam cap. 3. teros meritò & ſapientia eligi, non ætate, & ſenis nomen per verbum presbyteri à ſeptuaginta interpretibus explicari in veteri Teſtamento, & ita
p Exo. 3. 12. præceptum fuiſſe Moſi [p], vt eligeret presbyteros, quos ſciret eſſe preſ-
q D. Ignat. epiſt. 10. ad Smirnenſes. byteros, hoc eſt, qui eo honore digni ſunt. Nam teſte D. Ignatio [q], ſa- 10
cerdotium, ſumma eſt omnium honorum, qui in hominibus conſiſtunt. Quòd ſi quis inhonorauerit Deum, inhonorat & dominum noſtrum Ieſum Chriſtum primogenitum omnis creaturæ, & ſolum natura principem, & ſacerdotem Dei. Apparet autem ex his nomen ſacerdotis & presbyterorum 11
generali quadam nota latius poſſe diffundi, quàm pro ordine ſacro initiatis, & quicunque quodlibet offert ſacrificium, hoc modo poteſt dici ſacerdos, vt & D. Petrus dixit, nos Chriſtianos factos eſſe Chriſto regale ſacerdo-
r 1. Petri cap. 2. tium [r] &c. Atque alia ratione quoque D. Auguſtinus [s] explicat verba Apo-
s D. Aug. lib. 2. de ciuit. Dei, c. 10. calipſeos c. 20. ita. *Quod D. Ioannes in Apocalipſi dicit, in iſtis: ſecunda mors non habet poteſtatem, adiunxit, atque ait, ſed erunt ſacerdotes Dei & Chriſti, & regnabunt cum eo mille annis. Non vtique de ſolis epiſcopis & presbyteris dictum eſt, qui propriè iam in eccleſia vocantur ſacerdotes: ſed ſicut omnes Chriſtianos dicimus propter myſticum chriſma, ſic omnes ſacerdotes: quoniam membra ſunt vnius ſacerdotis, de quibus apoſtolus Petrus: plebs* (inquit) *ſancta, regale ſacerdotium.* Et in Laodi- 13
t can. fin. 32. diſtinc. cenſi concilio [t], presbyteræ mulieres dici apud Græcos explicatur, quas Latini dicunt viduas & matricurias. Continentur itaque & ſacerdotis nomine, 15
pontifices, epiſcopi, archiepiſcopi, & ſummus pontifex: quia & verbum כהן cohen, ſacerdos, continebat & magnum ſacerdotem, & inferiores. Vocabant ſum. pontificem כהן גדול Et in eccleſia nunc quoque Chriſtiana maiores ſacerdotes, quales ſum. pont. & epiſcopi, pro apoſtolis: minores

in

in ſeptuaginta duobus diſcipulis ſunt deſignati [a]. Summus ſacerdos in æternum dominus Deus noſter Ieſus-Chriſtus [b], qui & primùm dedit poteſta-
14 tem ſacerdotij D. Petro cum primatu [c]. Docet etiam D. Hieronymus idem eſſe, presbyterum, & epiſcopum, ſed illum habere nomen dignitatis, hunc officij. Vide eum hæc luculenter explicantem [d]. Vocantur τὰ ἐπισκοπεῖα, quaſi ſuperintendentes. Atque tantùm gradu ſupra ſacerdotes, & alios presbyteros vno, conſtituit epiſcopum: quia ex presbyteris per illos vnus electus eſt, qui cæteris præponeretur in ſchiſmatis remedium, ne vnuſquiſque ad ſe trahens, Chriſti eccleſiá rumperet. Simile, ſi exercitus imperatorẽ faciat: aut diaconi eligant de ſe quem induſtrium nouerint, quem archidiaconum nominent [e].
15 Sic omnes presbyteri epiſcopi non erant, cùm tamen epiſcopi omnes presbyteri eſſent, quia ex iis non erant electi, & tales eſſe debeant [f]. Alioquin gradum, quem non habent, non poſſunt conferre [g]. Vnde epiſcopus in eccleſia vel conſeſſu presbyterorum ſublimior ſedere debet: intra domum verò collegam presbyterorum ſe eſſe cognoſcat, ſtatutum, & ſedens ſtare
16 presbyterum patiatur [h]. Præcipuum munus presbyteri, & ordinationis eius ſtatuitur, conficere domini ſacramenta, vt Epiphanius Ioanni Epiſcopo Hieroſolymorum ſcribit [i]. Quod & iura pontificia teſtantur [k], præcari & benedicere dona Dei. Sic & ad Hebræos D. Paulus, [l] כל כהן חקוח מבני אדם &c. id eſt, vt verſio vulgaris habet: *Omnis pontifex qui ex hominibus aſſumitur, pro hominibus conſtituitur in his quæ apud Deum aguntur, vt offerat dona & victimas pro peccatis.* In Hebraica veritate, non omnis pontifex, ſed omnis cohen ſacerdos. Quanquam & hæc verſio habeat, πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος &c. id eſt, *omnis princeps ſacerdotum ex hominibus aſſumptus &c.* Probabilior tamen Hebraica verſio. Et ita etiam de omnibus ſacerdotibus, intelligenda eſſe tradita à D. Paulo docemur [m]: quorum & miniſterio & peccata delentur à Deo [n]. Proinde & audit exomologe-
17 ſes, & bonus peritúſque eſſe debet [o] in diſtinctione lepræ & lepræ. Pro hominibus autem ſacerdotes offerunt ſacrificia, quia publicæ perſonæ ſunt [p]. Et priuati ſacra hæc tractare non poſſunt, aut non initiati, vel promoti ad hanc dignitatem [q]. Sunt & alia ſacerdotum officia, quæ longum eſſet per ſingula referre, & facilè ex antiquis elici poſſunt hiſtoriarum monumentis: tum gentilium, tum eorum, qui veri Dei habuerunt cultum.
18 Erant inter cætera apud Aegyptios iudices ſacerdotes, authore Aeliano [r].
19 Aliud officium apud Vtopienſes [s], vt decernentibus prælio copiis, ſeorſum illi, non admodum procul, confidant genibus, ſacris veſtibus indu-ti, tenſis ad cœlum palmis, primùm omnium pacem, proximè ſuis victoriam, ſed neutri cruentam parti comprecantes: vt & vincentibus, præcurrant in
20 aciem, & ſæuientes in profligatos inhibeant. Requiruntur autem in presbytero ordinando, primùm ea quæ in diacono & inferioribus ordinibus, per quos aſcendere gradatim debet presbyter [t]. Proinde adeſſe debent probi mores, ætas, eruditio, & reliqua, de quibus paulò poſt. In veteri le-
21 genaturæ & Moſaica ſacerdotes fuerunt ex genere, non electione conſtituti: ſic notant Rabini [u], ante ſacerdotium Aaronis, primogenitos Hebræorum iure primogenituræ habuiſſe veſtem ſacerdotalem & dignitatem ſacerdotij, ius offerendi Deo, & duplicem partem bonorum paternorum: aliquando tamen omnes ſine delectu officij ſacrificia obtulerunt, vt Cain
22 & Abel [x]. Enos tamen ex forma cœpit inuocare nomen domini, & fuit publicus, vt opinor, Dei ſacerdos [y]. Sed & Noa hoc munus geſſit, nam & is ædificauit altare domino, & obtulit holocauſta [z]. Poſt quem quoque & legitur de Melchiſedecho, quòd eſſet tempore Abrahami ſacerdos altiſſimi [a]. In exitu etiam ex Aegypto filiorum Iſraël, Deus
23 iuſſit ſibi ſanctificari, omnes primogenitos [b]. Subinde cùm non omnes primogeniti tribuum Iſraël eſſent idonei, imò inepti ad cultum &

a ca 1. 21 diſtinct.
b Pſal 109.
c can in nouo, 21 diſtinct. Matth. 16.
d D Hieron. in epiſt. ad Titum c. 1. ad verba illa, & cõ Ignatius per omnes ecclias presbyteros, in 9. & in epiſto'a Euagrio ſcripta, to. 2 can legimus, 93. diſtin & ca olim, & can. ſeq. 93 diſtinct.
e Idem, in epiſt. hua græco ſcripta.
f c ex literis, de exceſſ prælat.
g can. gratia, 1. q 1. can ventum, codi. can. Datherum, 1. q 7. ca quomodo, de conſecra diſt. 4.
h in concil. Carthag. can. 4. & can. epiſcopus in quoſcunque, cum can. ſeq. 95 diſtinct. in conc. Martini Papæ.
i Epiſto. Epipha. eſt inter epiſt D Hieronym quia ab eo conuerſa, to. 2. oper & in can. certe ego, 95 diſtinct.
k can perfectus, 25. diſt ca. dictum eſt, 1. q 1 can. ſacerdotes 6. q. 1. can quia epiſcopus, 5 q. 3.
l ad Hebræ c. 5.
m in can. ipſi ſacerdotes, 1. q 1.
n d can ipſi.
o can. 1. de pœnit. di ſtinct. 1.
p 1 r. 6. huius ſtudij, de iuſt. & cur in P. Leuit. c. 17.
q
r Aelia. libr. 14. de var hiſtor. c. 34.
s Thomas Morus, lib. 2. Vtopiæ.
t c. 1. de cler. per ſalt. promouen. lib. 5. Decret tit. 29.
u glo. ex Rabinus, in c. 25. & 27. Geneſ.
x Geneſ. 4.
y Geneſ. 4.
z Geneſ. 8.
a Geneſ. 4. ad Hebræ.
b Exo. 12.

miniſterium diuinum, voluit pro illis ſanctificari tribum vnam Leui: a quia reliquæ hac dempta ſacrificarunt idolo vituli aurei, ſi credimus Rabino Salomoni b. A quo tamen alij diſſentiunt: etſi fatendum ſit, tribum hanc adhæſiſſe Moſi in vindicanda idololatria vituli: dictum enim illis tunc, *Conſecraſtis c hodiè manus veſtras domino, vnuſquiſque in filio & fratre ſuo.* 24 Neque eundum inficias lege tradita in monte à Moſe ſacerdotij, regulas præſcriptas, cultúmque diuinum ex lege factum: & annonam illis ex ſacrificiis & oblationibus in peregrinationem deſerti conſtitutam d. Adepta deinceps terra pollicita, eaque diuiſa, iura illorum firmata fuerunt, additæ eis decimæ & primitiæ bonorum, in partem illorum: non enim Leuitis diſtributa eſt pars in poſſeſſionem e. Sicut & apud ethnicos, ſacerdotes decimas capere ſoliti erant f, ex thure, quod ex Arabio Sabotam deferretur. Et in Thomna g diuidebantur portiones, ex cinamomo decimæ inter Aegyptios ſacerdotes. Vltrà tamen ex publico nutriebantur ſacerdotes Aegyptij, 25 eráque terra illorum immunis ab omni penſitatione tributaria, & onere h. Scribit & Ariſtoteles i ſacerdotibus Græcorum fuiſſe commeſſationes neceſſarias inſtitutas circa ædes ſacras. Veſtigia etiam manent Romanorum apud Pomponium Lætum k, decimas idolis religionis gratia fuiſſe exibitas, & ſacerdotibus eorum, dum de politiis & Pinariis ſcribit, dicens. *Herculem priſcum in Euandri ara decimas ſoluiſſe, & in foro Boario, illi arę proximo, etiam ex voto poſteros exhibuiſſe decimas: certúmque habitum, vt qui vellent diuites fieri, ſoluere decimas Herculi, indéque M. Luculli factas opes.* Et ſicut mi- 26 niſterium exibebant diuinis Leuitici generis, ſic & ſacerdotio fungebantur qui ex genere Aaronis erant: ita enim placuit, initiatique ſunt & conſecrati domino in ſacerdotes in æternum l. Diuiſit & Dauid poſteà multitudinem harum tribuum in certos ordines, vt per vices fungerétur & ſacerdotio, & miniſterio m. Erat autem certa forma n initiandi 27 ſacerdotes in lege antiqua, quæ ceremonis myſteria futuri ſacerdotij Chriſtiani referebant. Tranſlata porrò lex, cùm tranſlatum quoque eſt 28 ſacerdotium in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti o, qui fuit verus & ſummus ſacerdos, ſeipſum pro nobis hoſtiam offerrens Deo patri p. Electi ab illo apoſtoli q, dehinc ſeptuaginta duo diſcipuli. Apoſtolis ſucceſſerunt epiſcopi r, & diaconi s, fuerunt & ſacerdotes & presbyteri. Et creſcente Chriſtianorum numero, clericorum ordines diſpoſiti t. Oecono- 29 mia autem omnis clericorum vni Deo diſpoſita eſt & conſecrata, non ſicut apud ethnicos diuerſis: apud quos ſicut copia erat Deorum conficta, ſic & varia farrago ſacrificulorum ſingulorum idolorum, vt Flamines, Diales, Martiales, Quirinales, Viminales, Vulcanales, Carmentales, Falacer, Palatualis, Furinalis, Pomonanus, & iis ſimiles. Plures & ſacerdotes vt Portij, Pinarij, Aruales, Salij, Fœciales, Patres patrati, Galli magnæ matris Idæ, Duumuiri ſacrorum, Titij ſodales, Lupertij, Popi, & id genus alij u, quibus Roma abundabat, in ſua ſuperſtitione & impietate ante habitam Dei veri notitiam. Quemadmodum & apud alias gentilium nationes, eiuſdem inſtituti ſacrorum receptorũ varij fuerunt adminiſtri, potiſſimùm apud Græ- 30 cos, qui cùm ſapientiores aliis videri vellent, ſibi acerbum in falſa religione ſacrificulorum cumularunt, indéque prodierunt, ὑπηρέται, ſubminiſtantes: ζακόροι, miniſtri: νεωκόροι æditui, purgantes domũ ſacram: ἱερογλυφεῖς, adminiſtrantes ſacrificiis neceſſaria: καθαρταί, purgationibus deſeruientes: καλλιφρόλακες, grandinum & tempeſtatum obſeruatores: ὀργεῶνες, iiſdem myſteriis initiati: θυταί, ſacrificuli: προφῆται, prophetæ: ὑποπροφῆται, ſubprophetæ: θυομάντεις, vates, qui & χρησμῳδοί, μάντεις, θυομάντεις, & iis ſimiles. In quorũ locum patres naſcentis eccleſiæ ſuffecerunt veræ religionis & Dei veri adminiſtros, & eorum ordines, eradicatis zizaniis, atque diuiſis prouinciis patriarchæ poſiti, vbi erant archiflamines: epiſcopi, vbi flamines: ſacerdotes Dei idolorum

ſacerdo

a Numero c. 3. & 7.
b Rab Salo. in comẽt. ad 32. c. Exo.
c Exo 32.
d Exo. c. 18. & 29.
e Numer. 18. & 34. Ioſue, 14 c. quamuis, c. 1. & 2. prohibemus, de decim. c. cauſa carpenſis, de verbo, ſignific. can. 1. 16. q. 7. Ezechi. cap. 44 D. Cypria. Epiſt. lib. 1. epiſt. 9.
f Plin lib. 12 cap. 14.
g Idem, lib. 12. c. 19.
h Geneſ 47.
i Ariſtot. lib. 7. Polit.
k Pompo Læt. de ſacerdot.
l Exo. 29. Leuit. 8.
m 1. Paral. c. 23. & 25. Lucæ, 1.
n hãc formam vide deſcriptam Exo. 29 & Leuit. 8.
o c. tranſlato, de conſtitutio. can. in nouo, 21. diſtinct.
p ad Hebr. c. 2. & 3.
q Matth. 10. ad Epheſ. 4.
r can. vii. 61. diſtin. can. in nouo, can. videntes, 12. q. 1. can dominus, 93. diſtin.
s can. diaconus, can. diaconi ſeptem, & can. diaconi qui, ead. diſt
t can cleros, 21. diſtinct.
u de quib. omnib. & eorum electione, vide Nicola. Giualium, lib. 2. de comm. Roma. c. 2.

ſacerdotibus oppoſiti [a]. Et Romæ, vbi erat caput totius idololatriæ & or-
bis, caput & ſedes poſita præcipua ſanctitatis [b]. Erant anteà apud Romanos,
curiones ſacerdotes, à curiis ex lege Romuli eligendi idolis miniſtrantes,
qui curiarum ſuffragio creabantur [c]. Et iis præpoſitus curio magnus, qui
ſuffragio populi comitiis creabatur, authore Liuio [d]. Chriſtiano autem po-
pulo aucto Romæ, & Euariſtus primus [e] ſacerdotes diſtribuit per ſingulas vr-
bis Romæ curias, qui præberent ſacramenta, & ſacra alia populo: illi autem
quibus præberentur, viciſſim neceſſaria ſuppeditarent victui eiſdem. Inde
partes illæ vrbis diſtributæ, dictæ parœchiæ, & curiones, & ſubditi parochi,
à verbo Græco παροικῶ, id eſt, præbere. Meminit D. Cyprianus [f] primitias &
decimas illis deberi. Per vniuerſum deinceps orbem circa annum domini
166. Dionyſius ſumm. pontifex idipſum fieri curauit, diſtributis locis ſingu-
lis curionibus aſſignatis: pro reditibus decimis, quæ intra limites diſtinctos
continerentur [g]. Et proinde iſti curiones proprij ſacerdotes dicũtur, quibus
animarum commiſſarum cura demandatur ſingulariter [h]. Hinc & titulos
exigi in creandis ſacerdotibus ſtatutum, id eſt, eccleſias proprias, quibus
ſufficerentur, & vnde titulum nonénque presbyteri ſumerent [i]. Quam-
uis poſteà pro illis patrimonium vitæ ſufficiens tantùm requiſitum ſit [k]. Ec-
cleſiis quoque adiuncta ſunt, quæ ad nutriendos cultus diuini miniſtros,
potiſſimùm ſacerdotes proprios, eſſent neceſſaria: & vltra decimas & primi-
tias alia bona temporalia, hæreditates, & patrimonia, potiſſimùm à tempore
Conſtantini, qui ita fieri permiſit [l]. Anteà enim non erat licitum, nec cùm
eccleſia inter Iudæos eſſet vſurpatum: nam futurum transferendam eccle-
ſiam in gentes præuidentes apoſtoli, omnia vendebant & prætium in com-
mune ad pedes ferebant apoſtolorum. At tranſlatione facta, & experientia
edocti, ob tyrannorum perſecutionem, cultum diuinum diſſipari, & ceſſan-
te perſecutione ægrè reſarciri, cùm deficerent bona, placuit & temporalia
eccleſiis addi retinenda [m]. Et ita eccleſiarum reditus, miniſtris etiam in-
ferioribus ſuffecêre [n]. Et cautum, ne baſilicæ ſiue templa ſine congrua dota-
tione rediruum conſtruerentur [o]: vt qui altari ſeruirent, de altari poſſent
viuere [p]. Non enim alligandum eſt os boui trituranti [q]. Idcirco codicilli
ſeu literæ quædam, ſeu reſcripta ſummi pontificis dicuntur iuſtitiæ ad futu-
ra beneficia, quibus iubetur epiſcopo conferre beneficium clerico pauperi,
quem ſine titulo ordinauit: dictæ iuſtitiæ, quia iuſtum eſt eum alere, quem
pauperem ordinauit [r]: aliter dictæ in forma pauperum, quia in ea forma
tantùm pro pauperibus clericis conceduntur [s]. Hinc prouentus, qui ſacer-
dotibus debentur, ſicut & dignitas ipſa ſacerdotium dicitur, cùm apud
ethnicos, tum etiam apud nos. Sic Liuius [t], *Gens Potitia, cuius ad aram Herculis familiare ſacerdotium erat &c.* Meminit Modeſtinus [v], cautum lege Iulia
de ambitu, ne ſacerdotium à populo peteretur. Hermogenes [x] quoque pro-
pter ſacerdotium adeptum, poſſe diſſolui matrimonium bona gratia tradit,
vſurpant ita Cæſares & iuris pontificij authores, pro eo quod alio nomine
beneficium dicimus. Etſi ſciam ſacerdotium & pro presbyteratu, quamuis
non adſint fructus ei eccleſiaſtici, accipi [y]. Et communi vulgatique nomi-
ne dici beneficium [z], quod & ſacerdotium, ſanctuarium [a], eccleſiaq; [b] di-
citur. Sacerdotium vnum præcipuum omnibúſque commune officium eſt,
verùm acceduntillis aliundè tituli & qualitates, quæ augent dignitatem
ſingulorum. Alij namque ſimpliciter ſacerdotes, alij curiones, alij epiſcopi, alij archiepiſcopi, patriarchæ, pontifex ſummus [c] &c. Quemadmodum &
ordo dignitatum ſacerdotum apud gentiles erat, qui ex ſuorum idolorum
dignitate, quos vocabant Deos, vt plerumque gradus habebat. Sicque Feſtus
tradit [d], inter ſacerdotes illorum maximum fuiſſe regem, deinde Dialem,
poſt hunc Martialem, quarto loco Quirinalem, quinto pontificem Maxi-
mum. *Et qui in conuiuijs ſupra omnes rex accubabat, Dialis ſuprà Martialem, Martialis*

a can. vrbes, can. epiſcopi, can in illis, 80 diſtinct.
b can. beatus Petrus & Paul. 2 q. 7.
c Dio Halic. libr. 2.
d Liuius, libr 7. Dec. 3.
e Platina, in Euariſto.
f D. Cypria. epiſt 9. lib. 1.
g can 1. & can. eccleſiaſt 13. q 1. can. 1. 80 diſt. n. can. epiſcopi, 80. diſtinc. c. paſtoralis, de iis quæ fiunt à præl. ſine conſ. capit. Polyd Virg. l. libr. 4. cap. 9.
h c. omnis vtriuſque, de pœn. & remiſſ. can. 1. & 2 70. diſt.
i
k cap. 2. & c. cuius quæ ſtionibus, de præb. ap. Gitego.
l l. 1. de ſacro eccl. C.
m can futuram, & ca. videntes, 12. q 1.
n c ſaluator, de præbend. in Extrauag. communib.
o can nemo, de conſecra. diſtin 1 c. 1. de Gitio ap. Gieg. ad audientiam, in 1 de eccleſ ad if
p c. 2 c. epiſcopus, c. extirpandæ, §. 1. & c. cum ſecundum apoſtolum, de præben. capit. cùm ſit Romana, de ſimon.
q Deutero. 25 ad Gal 6 D Matth. 10. D Mar 6 D. Luc 9.
r c. ſi pro clericis, & c. ſi pauper, de præben. in 6. c non liceat can epiſcopis, de præb. De literis iuſtitiæ, & rationibus eorum, vide Lapum, allegat. 79. & Ioannem Staphileum, in rota forma expectat. Ioan. Andre. & Dominic. in c. ſi pauper, de præb. in 6. Rebuff. tract. de reſcripto in forma communi, & in forma pauperum, de præb. benefic.
s c. poſtulaſti, c. ſi pauper, c ſi pro clericis, de præb. in 6.
t Liut. lib 9.
v Modeſtin in l. 1. ad leg. Iul de ambit.
x Ivitricus, l. 6. de donat int. vir. & exo in fi.
y
z c nemo, de elec. in 6 c. craſſaro, de conſtitut.
a c beneficio, de reg. iur. in 6. clem. 2. de iudic. c. cùm in cunctis § 3. de elect.
b c. conſuluit, de iur. patro.
c c. fin ne prælq. vices ſuas.
d Sext Pomp. Feſt. in lib de verb. ſig. in ver. ordo ſacerdotum.

tialis ſupra Maximum, is dein ſupra pontificem. Rex, quia potentiſſimus: dialis, quia vniuerſi mundi ſacerdos, qui appellatur diuus: Martialis, quia Mars conditoris vrbis parens: Quirinalis, ſocio imperij Romani Curibus aſcito Quirino. Pontifex Maximus, quòd iudex atque arbiter habetur rerum diuinarum & humanarum, hæc Feſtus. 39

De perſonis, quæ ordines conferunt. Cap. 9.

1 *Ordines conferunt ſacros epiſcopi.*
2 *Ordines minores conferunt alij, quàm epiſcopi, & qui.*
3 *Ordines conferens debet eſſe proprius prælatus ordinati.*
Dimiſſoriæ literæ quid, & à quibus concedantur pro ordinibus. eod.
4 *Ordinati ab hæreticis, ſchiſmaticis, & huiuſmodi prælatis, num habeant ordines.*
5 *Ordinandus non eſt Græcus clericus à Latino epiſcopo.*
6 *Monachus ordinandus non eſt ſine permiſſione abbatis.*

ORDINES conferunt epiſcopi, & iſdem epiſcopum ordinant, ſeu conſecrant [a]. Poſſunt & minores ordines conferre alij, quàm epiſcopi [b]: vt abbates [c], ſi agatur de monachis illis ſubditis [d]: dummodo per manuum impoſitionem prælati in eccleſia facti fuerint, ſine ſchiſmate [e]. Proprius eſſe debet prælatus, qui confert [f], vel oportet mandatum eius interuenire, id eſt, literas commendatitias, ſeu, vt vocant dimiſſorias [g]. Quas tamen non concedunt inferiores prælatis, vel eius officiatij, vel alij citra priuilegium [h]: niſi epiſcopus ſpeciali mandato hanc poteſtatem dederit ſuo vicario, vel is epiſcopus longè abſit. Quo caſu vicarius in ſpiritualibus quoque concedit [i], vt ſede vacante capitulum [k], vel capto ab hoſtibus prælato: nam tunc & capitulum eadem iura exercet, quæ mortuo eo [l]. Ordinati ab hæreticis excommunicatis ſchiſmaticis, ſimoniacis, depoſitis, ſuſpenſis, interdictis, vera conferunt ſacramenta, & verum corpus Chriſti conficiunt, dummodo in forma eccleſiæ catholicæ perficiãt [m], quoad caractherem, non quoad executionem: contrà, ſi formam omittãt [n]. Neque extra formam eccleſiæ verus locus eſt ſacrificio [o]. Epiſcopus dum ordinat, conſilium clericorum ſuorum adhibere debet, iuxta Carthaginẽ. 4 ſynodum, quæ refertur à Gratiano in ca. epiſcopus ſine cõſilio, 24. diſt. Græci clerici à Latinis epiſcopis ordinari non debent, ſi in ritu ordinandi ſunt contrarij [p]. Nec ab epiſcopo ordinandus religioſus, ſi prælati eorum contradicunt [q]

1
2
3
4
5
6

a tota 75. diſtinct.
b c. 1. de ordin. ab epiſc. qui tenuntur epiſcop.
c c. cum contingat, de ætat. & qualit. can. abbatibus, 89. diſtinct.
d c. abbates, de priuileg.
e can. Lugdunenſis, 9 q 2.
f c. veniens, de præſcript. c. cùm contingat, de ætat & qualit. in Tridentino concilio, ſeſſio. 7. de reformat. c. can 7. d. ca. Lugdunenſis, 9 q. 2.
g de quib. vide 70. 71. & 72. diſtinct.
h c. 1. de tempor. ordinat. in 6.
i c. 2. & 3. de offi. vicar.
k d. c. 1. §. 2. & 2. de tempo. ordinat
l can pen. de ſuppl. negli. prælato.
m Hoſtien. in ſum. de temp. ordinat. per can. ſecundum 19. diſtinct. can. declaratur, & ca. dominus, 2. q 1. ca. quod quidam, eod. ca. offenditur, & can. quomodo, de conſecrat. diſtinct. 4.
n c. 1. de ſchiſmatic.
o can. extra catholicam, 1. q. 1.
p c. cùm ſecundum regulas, c 9. de tempo. ordinat. vide & c. quod tranſlationem, c. 11. eod.
q c. ad aures, de tempor. ordin.

De perſonis, quæ ordinari poſſunt. Caput 10.

1 *Ordinandorum qualitates animi, corporis, & bonorum inſpicienda.*
2 *Ordinandi vita ſecreta ſit à vulgo, & qualis debeat eſſe.*

3 Caſti

3 Caſtitatem vouent ſubdiaconi, diaconi, presbyteri.
Non lectores, & inferioris ordinis.
4 Eccleſia Orientalis non ſuſcipit in ordinibus votum caſtitatis perpetuum, & de Orientali ordinatorum coniugio.
Conuiuijs nuptiarum arcentur ſubdiaconi, diaconi, presbyteri. eod.
5 Sacerdotes expedit eſſe pauciores bonos, quàm plures indignos.
6 Ordinandus probandus eſſe debet ante examinationem.
7 Ordinandorum examinatio quid contineat.
8 Bigamus ad quos ordines promoueri non poteſt.
Bigamus cenſetur meretricem ducens, vel cognoſcens ſuam vxorem adulteram. eod.
Illiterati omnino non ordinandi, ſed poſſunt & ij ordinari, qui mediocri ſcientia ſunt imbuti.
Tonſura prima illiteratis non confertur. eod.
Ordinandis quæ, & qualis conditio exigatur, pro diuerſitate ordinis. eod.
10 Sacerdotis quæ debet eſſe saltem ſcientia.
11 Epiſcopo quæ debet ineſſe ſcientia.
12 Ordinatus illiteratus recipit ordinis characterem.
Illiteratus ſuſpendendus ab ordine, donec didicerit. eod.
13 Electio illiterati iure irrita.
Epiſcopus pulſus epiſcopatu, quòd Donatum non legiſſet, nec nouiſſet Grammaticam. eod.
14 Serui quando ordinari poterant.
15 Ordinandorum qualitas corporalis, ne ſint vitiati &c.
Corporis vitia quæ impediunt ordinationem. eod.
16 Furtoſi ordinari non poſſunt.
17 Natalibus iuſtis orti debent eſſe ordinandi.
Canonici regulares poſſunt eſſe illegitimi. eod.
Monachi poſſunt eſſe illegitimi. eod.
18 Filij illegitimi cur ab ordinibus arceantur.
19 Illegitimos diſpenſare in quibus beneficiis poſſit epiſcopus.
20 Pœnitens non ordinatur, curialis luxuriosè viuens.
21 Ordinati probati eſſe debent, & bonæ famæ.
Prouinciarum rectores probandi antequàm eligãtur, in vita & moribus. eod.
22 Ordinandorum ætas in ſingulis ordinibus, idem 23. ætas in ſingulis ordinibus minoribus & maioribus requiſita. eod.
23 Ordinans & ordinatus ante legitimam ætatem quomodo plectantur.
24 Mulieres ad nullum ſacrorum ordinum promoueri vel ordinari poſſunt.
Apud ethnicos contrà ſacerdotes erant. 25.
25 Sacerdotes & miniſtri ſacrorum qui, & quomodo delecti apud ethnicos.

1 ORDINANDORVM qualitates p'ures ſunt obſeruandæ. Primùm, illæ quæ animum reſpiciunt. 2. quæ corporis ſunt; dehinc, quæ bonorum. Quæ ſunt communes omnibus ordinibus: nempe [a], vt vita eorum à vulgari abſit, & à mundi diſcreta voluptatibus, ab ſpectaculis, pompis, conuiuiis publicis, & priuatis parum caſtis, ab vſuris, à fraudandi ſtudio, amore pecuniæ, ſecularibus negotiis, ambitione honorum, dolo, odio, detractione, æmulatione, inuerecundo & præcipiti inceſſu & ſermone: non frequentent fœminas, caſtè viuant, obediant ſenioribus, non ſe extollant, pſalmis, hymnis, canticis incumbant. Sint ſine crimine grauiore [b], ſine infamia [c]. Caſtitatem promittunt & vouent perpetuam ſubdiaconi, diaconi, presbyteri, & ſupe

a Iſidorus, de vita cleric. & in can. his igitur, 23. diſt.

b 1. ad Timoth. 5. ca. virum oratium, 25. diſtin. c. fin. de furt.

c ca. placi primum, 34. diſtinct.

ſuperioris gradus clerici [a]: nõ lectores, & inferiores [b]. Qui enim perpetuò debẽt altari aſſiſtere, perpetuò ab vxoribus abſtinere debẽt [c]: ſicuti & ad tẽpus qui expeditius vacare debẽt orationi, ex præcepto D. Pauli [d], & hoc in Occidentali eccleſia. Nã Orientalis in ordinationibus votũ caſtitatis non ſuſcepit perpetuũ [e]. Proinde in eccleſia Occidentali veritum, ne ſubdiaconi, diaconi, preſbyteri, & alij quibus ducere vxores prohibetur, interſint nuptiarum conuiuiis [f], ex concilio Agatenſi. Demoſthenes Chriſtianè hac de re quoque ſentit [g]: ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι, οἷόν τὸν εἰς ἱερὰ εἰσιόντα, καὶ κεκριβωκότα καὶ λελουμένον, καὶ τὰς πρὸς τὰς θεὰς ἐπιμελείας πρασάτην ἐσόμενον, ὀλίγου προσῆκεν τακτὸν ἡμέρων ἀριθμὸν ἀγενεῖ, ἀλλὰ τοῦ βίου ὅλου ἡγνευκέναι τοιούτων ἐπιτηδευμάτων, ἵνα τοῦτο βεβιωκὼς id eſt, *ego enim arbitror, qui ſacras ædes ingrediatur, qui malluuia & caniſtros attingat, qui curæ diuinarum rerum præſit, cum non modo ad certum aliquot dierum tempus caſtum eſſe debere: ſed per omne ſpatium ætatis ab iſtiuſmodi ſtudijs fuiſſe purum oportere, in quibus ætatem iſte conſumpſit.* Refert eadem verba in fine orationis contra Androtionem. *In ſumma*, inquit Clemens [h], *tales ad miniſterium eligantur clerici, qui dignè poſſint dominica ſacramenta tractare: melius eſt enim Domini ſacerdotium paucos habere miniſtros, qui poſſint dignè opus Domini exercere, quàm multos inutiles, qui poſſint grane onus ordinatori adferre. Debéatque iſſe ſine crimine manifeſto* [i]. Et in concilio Carthaginenſi 3. [k] prohibitum, vt nullus examinetur clericus, niſi probatus vel examine epiſcoporum, vel populari teſtimonio populorum. Proinde feria quarta ante ſabbathum ordinationis [l], id eſt, ante ordinationem tribus diebus, debent archidiacon ſiſtere epiſcopo, ſeu præſentare ordinandos, vt epiſcopus eos probet, vel examen eorum committat viris ſacerdotibus bonis, & prudentibus, in diuinis lectionibus & eccleſiaſticis ſanctionibus exercitatis, qui inquirant ordinãdorum genus, patriam, ætatem, inſtitutionem, locum vbi educati ſint: ſi ſint inſtructi in lege Dei, ſi catholici, & de ſimilibus. Bigamus in caſu neceſſitatis quidem poteſt promoueri vſque ad ſubdiaconatum [m], non autem ad alios maiores ordines [n]. Diuiſit enim in ſecundo coniugio, & in bigamia carnẽ ſuam [o], & incontinentiæ ſignum exhibuit [p]. Neque ad viduitatem, quam ipſe ſpreuit, ſuadendam idoneus [q]. Quare qui meretricem vel concubinam duxerit, & viduus voluerit ordinari, non admittitur, exemplo bigami [r]. Nec qui ſe commiſcuit cum propria vxore, quam ſciebat & conſtat commiſiſſe adulterium, ex Neocæſarienſi concilio, & Martini papæ [s]. Illiterati penitus, non debent ad ordines promoueri [t]: mediocris tamen ſcientiæ ſufficit [u]. Imò nec tonſura prima omnino illiterato confertur [x]. Nec cum hoc diſpenſare poteſt epiſcopus, vt fiat clericus [y]: nam eccleſia viris literatis ad ſui regimen indiget [z], & ex clericis ad alios ordines aſcenſus pater. Ius autem diuinum repellit ab officio ſacerdotem, qui imperitus eſt [a], vt & facilè facultas cedendi epiſcopatui concedatur ei, qui propter ignorantiam ſe meritò indignum arbitratur [b]. Pro diuerſitate tamen graduum ordinis, & diuerſi gradus ſcientiæ neceſſarij: vt quò maiores, eò maior debeat eſſe ſcientia. Et in ſumma, vt ſcientia ſufficiat, ſcire quæ miniſterij & officij ſui ſunt. Sic cùm cura maior in ſacerdote, quàm in inferioribus, & maior epiſcopi, & difficilior ſummi pontificis: ideò & in his delectus ſcientiæ habendus eſt. Et ſaltem ſacerdoti neceſſaria ſunt [c] ad diſcendum, ſacramentorum liber, lectionarius, antiphonarius, baptiſterium, computus, cànones pœnitentiarij, pſalterium, homiliæ per circulum anni, dominicis diebus, & ſingulis feſtis aptæ. Epiſcopus autem debet notitiam habere noui & veteris teſtamenti [d], iuris pontificij: nec ſine illis poſſunt commodè onus ſibi impoſitum exequi: neque alienus negotiorum ſecularium omnino, & imperitus eſſe debet [e]. Prophanas autem ſcientias & ſcripturas legere prohibetur, aut vix permittitur, & niſi cum ſobrietate [f]: & quatenus ad faciliorem ſcripturarum diuinarum explicationem conducunt [g]. Norant tamen

[a] can ſex continentię, 31 diſtinct. & 10. 32. diſtinct. in can pen 27 diſtinct. 28 diſtinct. l. eum qui, l. 19 & authẽ multò magis, de epiſcop & cler. C
[b] d auth multò magis, d. can ſex continentiæ, ea ſi quis & ea lectores, 32. diſtinct.
[c] can lacerdotibus, & can epiſcopos, & ſeq 31 diſtinct
[d] 1 ad Corinth 7.
[e] can altare, 31 diſt.
[f] ea preſbyteri, 34 diſtinct
[g] in orat contra Timocratem.
[h] can. tales ad miniſterium, 23. diſtinct.
[i] c. extenore, & c ſi de tempo. ordin.
[k] can multos. 24 diſt.
[l] can quando epiſcopus, & can. fin. 24 diſt c ad noſtram, de offic. archid.
[m] can lector, 24 diſt.
[n] can. voues, 26 diſt. cauſ de bigo non ordin & can præterea. 34 diſtinct.
[o] can acutius, 26 diſtinct.
[p] ea propoſuiſti, 32. diſtinct.
[q] can. vna, 26 diſtinct.
[r] can maritum, 33 diſt ea. certandum, d. can præcipimus. 34 diſtinct can quidam, 40 q 5
[s] ea ſi quis vxorem, & can ſi laici, 34 diſtinct.
[t] can 136. diſtinct. ea. venerum, 1 q 1. ea præcipimus, 34 diſtinct. 6 clericos, de ſanct. epiſcop in authen.
[u] c cum nobis olim, extr de electio.
[x] c fin. de tempo. ordinationum 6.
[y] Innocen in c. d. lectus, ea apud Greg. vide Cardinalem de Turre Cremata, in ea ſi in minoribus, 48 diſtinct.
[z] cap. cum ex eo de elect. in 6.
[a] Oſeæ 4.
[b] c nihil cùm prudens 9 pro defectu, de renunciat.
[c] can. quæ vtilis, 38. diſt. & tot. diſt. ſeq.
[d] can. penult. & fin 38. diſt. c. can omnes pſalteres, & ſeq 38. d. ult.
[e] can. 1. 59. diſtinct.
[f] tota 37. diſtinct.
[g] can. relatum, 37. diſtinct.

men

men interpretes illiteratum omnino ordinatum, accipere ordinis characterem [a]. Suſpendendus tamen hic erit ab exercitio, donec ſe idoneum & 13 ſufficientem huic gradui reddiderit [b]. Quanquam & electio illius qui illiteratus eſt, ipſo iure ſit irrita [c]. Et Honorius 3. ſum. pontifex amouit ab epiſcopatu promotum, qui faſſus fuiſſet nunquam Grammaticam didiciſſe, nec Donatum legiſſe [d]. Nec huic ſuſpenſio conceſſa, vt diſceret: cùm ignomi- 14 nioſum ſit eum, qui alios vt doceat conſtituitur, doceri [e]. Non ordinabantur ſeruilis conditionis homines, quin prius eſſent à propriis dominis libertate donati, ex concilio Triburienſi, & Toletano [f]. De facto tamen ordinatus ſeruus, verè ordinem ſuſcipit [g]. Fugitiuus tamen, & per fraudem ad gradus conſcendens ſeruus, deponitur, & domino reſtituitur, diſtinctione adhibita, c. 2. de ſeruis non ordin. Cæterùm in his quæ corporis ſunt ordinandorum, conſidera primùm quæ ſe offerunt corpora, poſteà morbos, 15 dehinc ætatem. Repelluntur itaque ab ordinibus, corpore vitiati, & imminuti enormiter [h]: ſicuti & olim à miniſterio Dei ex præcepto antiquæ legis [i], qui maculam habebat, cæcus, claudus, grandi, vel paruo, vel torto naſo, fracto pede, mancus, lippus, gibboſus, albuginem habens in oculo, habens iugem ſcabiem, impetiginem, quæ etiam myſticè de vitiis animi intelliguntur, prout explicatur in Paſtorali Gregorij [k]. Atque ita potius accipienda, quàm ad literam tradunt interpretes ſacri. Neque omnem maculam repellere, vel claudicationem, vel ſimilia quæ non impediunt exercitium 16 miniſterij, & quæ ſine culpa contigerunt ordinando [l]. Remouentur & pro- 17 culdubiò ab ordinibus furioſi, & epileptici [m]. Ordinandus inſuper iuſtis natalibus natus eſſe debet [n]: niſi tales fuerint ingreſſi monaſteria, vel ſint canonici regulares [o]. Niſi malimus illos ſequi, qui tradunt & religionem ingreſſos illegitimos quoque arcendos ab ordinibus: verùm facilius cum illis ab epiſcopo diſpenſari [p]. Sic Philo Iudæus [q], *In ſacerdote & hominum*, inquit, *genus examinatur, vt ſit inculpabile, & competens partibus ſuis corpus vſque-* 18 *quaque integrum*. Sex autem rationes adfert præpoſitus, cur arceantur illegitimi [r], & aliquas Hoſtienſis [s], quibus addendus canon ſi gens Anglorum, 56. diſt. Porrò diſpenſatio huic malo medetur, tota 56. diſt. c. niſi cùm pridem 5. perſonæ de renunciat. c. per venerabilem, qui fil. ſint legit. Verùm epiſcopus in minoribus diſpenſat, & in beneficiis, quæ ab iis poſſunt teneri: in aliis, nequaquam [t]. At in promotione debet nominatim exprimi illa diſpenſatio natalium: nam promotione ipſa, ad ordines, vel beneficia quæ iuſtos exigunt natales, non cenſetur tacitè diſpenſatum, etiamſi is qui confert ordines, diſpenſare poſſit aliàs expreſsè [v]. Diſpenſabit itaque epiſcopus 19 in minoribus, & pro canonia etiam cathedralis eccleſiæ, dummodò non ſit dignitas [x]. Poterit & ſum. pontifex diſpenſare in omnibus ordinibus & 20 beneficijs, vt non egeamus epiſcopi tunc ope [y]. Non ordinatur pœnitens [z], aut curialis, vtpote rationibus & debitis implicitus [a]: niſi poſt depoſita onera quæ continent rationum redditionem [b]. Neque is qui in luxu aliquandiu vixerit, etſi poſteà reſipuerit. Sic enim ſcriptum in canonibus Nicephori [c], *Si quis ad annos viginti, & deinceps diſſolutè & in luxu vixerit, deinde* 21 *ſtudioſus apparuerit virtutis, non ordinetur: ſacrum enim impollutum eſt*. Et in ſumma probatos & ornatos eſſe oportet ordinandos à bono teſtimonio. Sic enim & fieri in eccleſiæ naſcentis tẽpore ſolitũ; ſicut Lãprydius docet [d], dum tradit Seuerũ Cæſarẽ, antequàm rectores procuratoréſq; ad prouincias regẽdas mitteret, nomina eorũ propoſuiſſe, hortando populũ, vt ſi quis quid haberet criminis probaret manifeſtis rebus, ſi nõ probaret ſubiret pœnã capitis: dicereq; eum, graue eſſe, cũ id Iudæi & Chriſtiani facerent in prædicãdis ſacerdotibus qui ordinandi ſunt, non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus & fortunæ committerentur & capita. In ſacerdotibus potiſſimùm vitam quoque incontaminatam eſſe debere, docet Deus, dum iuſſit eos deferre

in

a Innocen. & Ioan. Andr. in c. cùm in cunctis, de elect. & Card. de Turre Cre. in can. illiteratos, 36. d. fine.
b Io. Bernardi Dia. in prax. crimin. cap. 18.
c c. cum in cunctis, cap. 7 & c. congregatu, c. 55. de elect. o. ap. Grego.
d c. fin. de ætat & qual. ord. ap. Grego.
e 5 damus, de ſanctit. epiſt. in authẽ col. 9. cit. conciencionibus, 1. q. 7. can. viſſimus, 1. q. 1.
f can. nulli, & can de ſeruorum, 54. diſt. cap. 1. & 2. de ſeru. non ordin.
g Præpoſ. in ſumma 34. diſt. Cardinal. ibi.
h can. Illiteratos, 36 d.
i Leuit. 21.
k in ca. hinc erenim, 50. diſtinct.
l Hoſtien. in ſum. de corpo. vitia. facit c. 2. & c. fin cauſa. 2. & c. latior præſentium, 55. diſtinct. ca. qui partem, eo.
m can. communiter, 23 diſtinct.
n can. canonum ſanctiones, & can. leq 56. diſtinct. cùm in cunctis, de elect. Deutero 21. non ingredietur murum ſer &c.
o tota 56 diſtinct. c. 2. de fil. preſbyt & to utu & cap cùm in cunctis, de elect. can de inceſtis, 25. quæſt 3.
p vide glo. explican rem hanc quæſt in diſtinct. 56. in ver preſbyterorum.
q Philo Iud. in decalo.
r Præpoſ in can. 2. 56 diſtinct.
s Hoſtien. in ſumma, de filijs preſbyter, 5. quæ eſt cauſa.
t c. 1 de fil. preſby. gloſſa. late, in c. cùm in ver diſpenſare, de ætat. & qualit. in 6.
v Ioan. And. in addit. glo c. tua verb. bonæ fidei, de fil. preſbyt. in 6.
x c. 2. eod.
y can. ex pœnitentibus, & can. illud, ca. canones, 50. diſtinct. can. placuit, eod.
z can. 1 & 2. 55. diſt. c. vnic. de obſeq. ad ratio ordin.
a d. c. vnic.
b in cano. Nicepho. Confeſſ. lib. 2. inter Oriental.
c Lampryd. in vita Alex. Seueri.

in pectore אורים ותמים, *haurim veeth hathumim, id eſt, illuſtrationes & puritates* [a]. Conſideramus etiã in ordinãdis ætatis maturitatẽ [b]. In prima tonſura & minoribus aliis ordinibus ſufficit, & ab infantiæ annis qui ſeptem ſunt [c], quis poteſt clericatus officio donari [d]: in acolytatu olim & ſubdiaconatu 14. aliquando viginti anni requiſiti [e]. Poſteà in ſubdiaconatu, 18. annus: in presbyteratu, 25 [f]. ſufficere viſum eſt. Ordinans puerum 13. annorum in diaconum à collatione ordinum ſuſpenditur, & ordinatus vſque ad legitimam ætatem ab executione eorundem [g]. In epiſcopali ordine, 30 expectandus annus [h]. Conſtitutio regia ex conſultatione comitiorum habitorũ Aurelijæ, in presbyteris creandis ſtatuit 30. annos, cum probitate morum, articulo 12. Sexus quoque perpendendus: nam mulieres à ſacro ordinis cuiuſq; charactere arcentur: non enim ordinantur iure Chriſtiano, nec ſacra tangere [i], nec prædicare, nec confeſſiones ſeu exomologeſes peccatorum audire, vel abſoluere, aut benedicere poſſunt [k]. Ethnicis ſeu paganis in ſtatuendis ſacrificulis & ſuis ſacerdotibus, multa quoque fuerunt obſeruata: delata tamen ſacrorum cura & mulieribus. Extántque adhuc antiquatum rerũ publicarum de illis leges. Et primùm Platonis hæc lex [m], *Sacerdotes tam viri quàm mulieres aditus conſtituendi ſunt, partim delectione, partim ſorte. Quæ ad ſacerdotum electionem pertinent, Deo committenda ſunt, vt quemadmodum illi placitum, ita diuina fortuna cui tributum id ſit, ſortes ferat: in eorum autem qui ſortis ſuffragiũ conſecuti ſunt examinatione, ille eſt comprobandus, qui integer ſit atque legitimus. Deinde, à domo quàm maximè munda, expers quoque cædis, omniúmque huiuſmodi quæ aduerſus leges cõmittuntur: cuius pater matérue ſimiliter vixerint. Sacerdotium non diuturnius, quàm annuum: nec pauciores annos, quàm ſexaginta natus ſit, qui ſecundum ſacras leges, res diuinas eſt tractaturus.* Eadémque de mulieribus ſactis, quæ de viris ſtatuta intelligantur. Morem Romuli lege inductum eligendi ad ſacra gentium pertractanda, deſcripſit Dionyſ. Halicarnaſſeus, his verbis [n]: *Cùm alij*, inquit, *temerè plerumque ac inconſideratè ſacerdotes eligant, quidam licitatoribus proponentes hunc honorem, quidam committentes ſortibus, ipſe Romulus, neque venalia voluit eſſe ſacerdotia, neque ſorti ſubdita, ſed lege ſanxit, vt ex ſingulis curiis legerentur bini, annum egreſſi quinquageſimum, qui virtute ac genere præcellerent cæteros, cenſúmque ſufficientem haberent, & integro eſſent corpore. Ius non ad certum tempus, ſed in omnem vitam eum honorem conceſſit, immunibus propter ætatẽ à militia, & propter priuilegium exemptis ab vrbanis negotijs. Quoniam autem quædã ſacra fieri per mulieres oportebat, quædam etiam per pueros patrimos matrimóſque vt ius quoque quantum poſſet, conſuleret: voluit vxores cum ſuis maritis fungi ſacerdotio, eſſi qua ſacra viros obire vetaret mos patrius, ea relinquat fœmineis, in cuiuſque miniſterij partem debitam venire etiam &c.* Ariſtoteles neque agricolas, neque artifices, neque quemquam vilium exercitiorum ſacerdotem eſſe deputandum tradit, propter honorem Deo exhibendum [o].

a Exod. 28.
b c. cum in cunctis, c. 7. de elect. in 6.
c l. ſi infantis, C. de iur. deliber.
d can. de his quos, 23. diſt. n. ea in ſingulis 77. diſtinct.
e d. can. in ſingulis
f ea cuicunque, 77. diſtinct.
g can. de his, 23 diſt. can. ſic. de tempo. ordinat. in 6. clem. fin. de ætat. & qualit. Clemen.
h c. vel non eſt compos, c. 14. de temp. ordin. c. ex ratione, de ætat. & qualit. in 6.
i d. c. cùm in cunctis, de elect. in 6.
k c. ſacratas, 23. diſt.
l can. nouæ, de pœnit. & remiſſ. can. mulierem, 33 q. 1.
m Plato, 6. De legib.
n Dion. Halic. in 2. antiquit. Roma.
o Ariſtot. libr. 7. Polit. c. 9.

De modo & forma ordinationis faciendæ. Caput II.

1 *Ordinari nemo debet ſine titulo. De titulo clericorum ibi plura. eod.*
Titulus presbyterandi cuius reditus eſſe debeat. eod.
Titulus presbyteralis inalienabilis, nec obligari poteſt. eod.
2 *Scrutinium in ordinandis quid, & quale.*
3 *Ordines quis dicatur furtiuè ſuſcipere, & 4.*
4 *Ordines quo tempore conferri poſſint.*
5 *Ordines conferri debent ordine, non per ſaltum, & inordinatè.*

Modus

VTroque ordinandi est, vt non absolutè fiat ordinatio, sed cum titulo, id est, cum ecclesia vel ecclesiastico beneficio, ex cõcilio Chalcedonensi [a], in qua cautum, vt ordinatus ei- a cele. 8. dist. 70.
usque fieret, aut in ecclesia suæ ciuitatis, aut in martyrio, vbi scilicet sunt reliquiæ martyrum, aut in monasterio, alioquin irritam esse, quòd pertinet ad executionem, non quòd ad ordinem. Idem & in concilio Vrbani papæ Placentiæ habito statutum [b]. Et proinde rectè prospectum, ne clericus vnius ciuitatis & ecclesiæ alicuius, in ecclesia aliena ordinari possit sine consensu proprij episcopi, ex cuius ordinatione habuit titulum [c]. Hodie tamen in ordinatione non exigimus, vt ordinandi habeant ecclesiam aliquam pro titulo, sed loco ecclesiæ sufficit, aut exigitur idoneum patrimonium, vnde viuere possint: quod est tituli nomine, sine quo episcopus non debet ordinare [d]. Vel si sine eo ordinet, tenetur ei alimenta exhibere, donec beneficium sufficiens ei conferat [e]. Similiter si repentina clade patrimonium eius exhaustum est: cùm enim propria non sufficiunt clericis ecclesiasticis, ecclesiastica habere debent [f]. Ne clerici in opprobrium ordinis clericalis mendicare cogantur [g]. Aurum enim habet ecclesia, non vt seruet, sed vt distribuat pauperibus [h]. Et fures sunt & latrones, qui conseruant vel propria faciunt, quæ supersunt ex beneficiis, & patiuntur tot egenos esse. Quòd procuratores seu negotiorum gestores Dei & pauperum tantùm sint, bonaque illis & ecclesiis illorum destinata sunt, non vt se solùm nutriant, sed & vt alant pauperes. Sicut & tempore institutionis ecclesiæ, omnia vendebant Christiani, & pretium venditorum ad pedes deferebant apostolorum, vt illi singulis distribuerent egenis pro modo indigentiæ [i]. Proinde qui domestici fidei sunt pauperes, multò magis bonorum ecclesiasticorum participes esse debent [k]. Constitutionibus regiis quoque comitiorum Aurelianensium [l] statutum ex iuris ratione, ne prælati presbyteros sine reditu aliquo vel beneficio creent, quibus se alere possint: eáque causa cautum, vt de eo reditu prius testatio fieret coram iudice ordinario per quatuor ciues, qui sine fraude & bona fide asseruerint patrimonium presbyterandi esse reditus quinquaginta ad minus librarum, pro quibus qui ita testantur, teneantur annuatim, si non adsint ordinato. Et insuper statutum, vt hic reditus temporalis inalienabilis esset, & extra omnem aleam obligationũ & hypothecarũ, post tempus ordinationis presbyteri, & pendente eius vita. Sanctum quoque in iure, vt si alterius episcopi iussu ordinandi generali episcopus sine titulo ordinet, ipse qui ordinauit, teneatur alere: si speciali iussu certos ordinet, is qui iussit. Quòd si ordinentur à non suo episcopo, ex dimissione seu cum literis dimissoriis alterius dioceseos clerici, non qui ordinat, sed qui permisit vt ibi ordinarentur, alere debet, donec titulum vel beneficium nacti fuerint [m]. Dehinc in maioribus scrutinium præcedit ordinationem, per quod archidiaconus qui assistit episcopo, eidem dicit, *postulat sancta mater ecclesia hunc diaconum vel subdiaconum ad onus diaconatus vel presbyteratus assumi*: & interrogatus, num dignus sit, respondet, *In quantum humanæ fragilitas nosse sinit, se tum dignum arbitrari* [n]. Quomodo autem & quare fiat, antè indicauimus. Accedit sententia superioris, quæ accedere debet: aliquin si sine ea, vt si examinationem non fuerit passus, dicitur quis furtiuè ordines suscipere, & castigatur [o]. Prætereà temporibus legitimis ordinatio fieri debet ab episcopis, nempe maiorum ordinum, tantùm in ieiunio quatuor temporum, & sabbatho ante dominicam de passione: minorum tamen fieri potest dominicis & aliis festiuis diebus [p], in quibus maiores ordines non conferuntur ab episcopis, quamuis possint & tunc à sum. pontif. conferri [q]. Verùm ordinatus à pappa, sine licentia sum. pontif. ad superiores ordines non promouetur [r]. Cæterùm extra prædicta tem-

b in can. 2. 70. dist.

c 1. 2. & 3. quæst. 1.

d c. 2. & c. tuis quæstionibus, c. 23 de præbend.

e c. cùm secundum, de præben. & c. 4. eod.

f can. illi autem, 12. q. 1. can. clericos, 12 q. 1 gloss. in d.c. tuis quæstionib.

g can. diaconi, 93. dist.

h can. aurum, 12. q. 2.

i Actuum, 5.

k ad Galat. 6. 1. ad Timoth. 5.

l art. 12.

m c. si episcopus, cap. 37. de præbē. in 6

n c. vni. de scruti. in ord. faciend.

o tex. & glo. in c. 1. in ver. furtiuè, de eo qui furti. ordin. suscep.

p c. 2 & 3. de tempo. ordinat.

q c. 1 eod.

r can. cùm in distribuendis, eod.

pora ordinatus ordinis recipit characterem, sed non nisi pœnitentia imposita & ea impleta permittitur administratio [a]: quia tempus non est de substantia ordinis [b], sed ex iuris positiui cōstitutione. Et proinde trangressio punibilis. Vt & animaduersione dignum est [c]: si duo sacri ordines vno die conferantur, id enim & prohibitum quoque est [c]: & qui contulit episcopus etiam mandato Metropolitani, à potestate conferendi suspenditur [d]. Et furtiuè etiam quis ob id dicitur ordinatus [e]. Obseruandum quoque est, vt ordines serie & gradatim, non inuerso ordine conferantur [f]. Qui enim id molitur, pœnitentiæ subiiciendus est, postquam ordo prætermissus suppleri potest [g]. Inordinatè tamen ordinatus puniendus, & interim suspendendus [h].

a c. consultationi, eo. c. cum quidam, c. fi. eod.
b glo. in d. c. consultationi.
c c. literas, c. 13. eod.
d c. dilectus, c. 11. eo.
e c. 1. & fin. de eo qui furti. ordin. suscep. lib. 5. Decretal. tit. 30.
f can. solicitudo, 52. distin.
g c. 1. de cler. per salt. promouen. libr. 5. Decret. titu. 29.
h ca. salonitana, 63. distinct.

FINIS LIBRI XVI.

DE

DE PERSONARVM EX CAVSA BENEFICIORVM DISTINCTIONE ET DE BENEFICIIS.

LIBER. XVII.

Tractandorum in hoc libro ſumma. Caput 1.

1 Methodus futuræ tractationis de beneficijs.

1 SED hæc hactenus dicta ſufficiant ſpeciali nota, de perſonarum eccleſiaſticarum diſtinctione, & earum quæ aliquid eccleſiaſticum pertractant. Nunc operæpretium eſt, vt quia in beneficia generaliter incidimus, de illis in vniuerſum quædam perſequamur, vt facilius perſonarum beneficiatorum dignitates & iura appareant. Dicemúſque quid beneficiũ, eius ſpecies & nomenclaturas, erectiones, extinctiones, collationes, & prouiſiones, & quæ in his, qualéſue perſonæ cõſiderandæ. Et de vacatione, & iudiciis eorum. In quibus quantum aſſequi potuimus, Deo iuuante, ea quæ vſui quotidiano neceſſaria videbantur, & quibus egemus circunciſis fimbriis, quas poteramus explicare, tranſtulimus.

Definitione beneficij. Cap. 2.

1 Beneficij apellatio lata.
2 Beneficij eccleſiaſtici definitio.
3 Beneficium habet diſtinctam portionem.
4 Beneficium impropriè dicitur ſine fructibus & reditu.
Canonicus ad effectum & in herba quis, nec propriè canonicus niſi ad effectũ, eo.
Canonicatus diu non poteſt eſſe ſine præbenda, eod.
5 Qui habet beneficium in expectatione, non permutat illud.
Mandatarij non ſunt beneficiati quandiu expectantur, eod.
Beneficium eccleſiaſticum conſiſtat officio diuino, & reditibus.
7 Beneficia eccleſiaſtica nec emi, nec vendi poſſunt, quare.
8 Beneficia cum quibus oneribus dari poſſint.
9 Beneficia eccleſiaſtica gratis conferenda.
10 Beneficiatorum quale eſt officium diuinum iniunctum.
11 Horas canonicas, ſeu officium diuinum non dicens beneficiarius, an teneatur ad reſtitutionem fructuum ex beneficio perceptorum.

12 *De reſidentia, ſeu aſſiduitate beneficiatorum in loco beneficij.*
Beneficium omne, etiam minimum, exigit reſidentiam.
13 *Reſidentia in loco beneficij quando excuſata, &* 14.
14 *Epiſcopo aſſidens excuſatur à reſidentia, & percipit fructus ſuæ canoniæ, exceptis diarijs.*
15 *Beneficia perpetuò, non ad tempus poſſidenda dantur.*
Beneficium emittere nemo cogitur, eod.
16 *In commendam quæ beneficia ad tempus dantur.*
17 *Beneficium eccleſiaſticum non datur iure hæreditario proximis.*
18 *Beneficiarius de fructibus beneficij teſtatur in Gallia.*
19 *Beneficia eccleſiaſticis conceduntur, laici interdum eorum capaces.*
20 *Beneficia teneri non poſſunt ſine canonica inſtitutione.*
21 *Beneficij eccleſiaſtici vera notæ.*

VEMADMODVM ſacerdotij appellatio arcta nimiũ videtur, 1
ad ſignificãdos eos, qui eccleſiaſtica bona in titulũ poſſident, vtpotè quòd omnes nõ ſint ſacerdotes: ita & beneficij nomẽ latius eſt, & ad alia, quàm ea quæ cõceduntur & eccleſiaſticis perſonis cõuenire poſſunt, pertinet. Beneficiũ namque largitionis eſt ſpecies, & benenola conceſſio gaudiũ tribuens capienti, captenſq; tribuendo [a]. Qua finitione & beneficiũ principis continetur poteſt, quòd latius interpretari debemus [b]: itẽ & auxiliũ legis, quod & beneficiũ dicitur, quale reſtitutio in integrũ [c], epiſtola Adriani [d], & feuda ſeu clientelæ [e], cõmodatum [f], relictum, & donum omne, [g]. Et proinde illa quoque finitio impropriè transfertur ad eccleſiaſtica bona, quæ nomine beneficij dicuntur: quia latior ſuo finito, contra regulas finitionum [h]. Tum etiam quòd feudalis illa beneficij finitio nõ poſſit quadrare eccleſiaſtico beneficio, bona tamen cum venia eorum, quibus diuerſum placuit. Quorũ ex albo eſt Paulus Romanus antiquus interp. [i] qui ait, beneficiũ dici, quòd bona faciat: alij autem ad hoc omnino transferunt, vt Panormitanus [k], Polyanthea [l], Ioannes de Selua [m]. Proinde diuidimus beneficiũ, in eccleſiaſticum, de quo locuturi ſumus, & non eccleſiaſticũ, de quo alibi. Beneficij itaq; eccleſiaſtici alia eſt 2
finitio, vt ſit diſtincta, & ſpirituali muneri coniuncta iurium eccleſiaſticorum portio, certis ædibus ſacris in hoc aſſignata, vt perpetuò per clericos ad vitam vtenda clerico legitimè aſſignetur. Diſtincta portio eſt in primis: nam antè 3
quàm diſtinctio fiat, non eſt beneficium [n]. Diximus autẽ & paulò antè quomodo diſtincta ſunt beneficia, & decimæ per ſummos pontifices, per loca, & regiones per Euariſtum & Dionyſium. Portio porrò hæc, fructus continet: ideo beneficium ſine fructibus impropriè eſt [o]. Quare canonicus creatus ſub 4
ſpe, ſeu, vt dicunt, cum expectatione præbendæ, qui dicitur canonicus in herbis, receptus. Item mandatarij apoſtolici, in eccleſia vbi completus eſt numerus canonicatuum, vel præbendarum non vacantium, non cenſentur beneficiati, nec capiunt diaria, ſeu quotidianas diſtributiones, nec annonam, quam groſſam vocant, vel de menſa, vt concluſum in Rota eſt [p]. Subſcribit & Ioan. Staphileus auditor quoque Rotæ [q], & Panormita [r]. Quamuis enim præbenda poſſit eſſe ſine canonicatu [s], tamẽ canonicatus ſine præbenda eſſe non poteſt [t]: naſcitur namque præbenda ex canonicatu, tanquam mater ex filia [u]. Atque ideo epiſcopi ſine epiſcopatu, vt comites Palatini ſine comitatu, impropriè dicuntur epiſcopi, & comites [x]. Vt & alij nomine tenus tantùm tales [y]. Accedit, quod qui habent canonicatum ſub expectatione præbendæ, non habent ius in re, ſed ad rem [z]. Nec qui huiuſmodi habent expectatiuas, nõ poſſunt beneficium expectatum (cùm beneficiati non dicantur) cum alio permutare, vt tuentur interprætes [a]: quia nec ius ad rem permutari poteſt, ſecundũ Fridecicũ de Senis [b]. Quocirca quamuis iure cõ- 5

munj

a §. 1. in quib. cau. feud amitt. Seneca, libr. 2. de benefic.
b l. fin. de conſtitut. princ. in Princ. cum ſimilib. ff. de donatio. inter vir. & vxor. de verb. ſignif.
c l. 1. in fin. de reſtitut. in integ.
d
e ſæpè in libr. Feudorum, vt tit. de duob. fratr. de noua beneficij inueſt.
f l. in commodato. §. ſicut commod. l. fin. liberam, de ſ. pactis.
g
h l. 1. §. dolum, de dol. &c.
i Paul. Roma. in tract. de penſio. eccleſ.
k Panor. in c. ad audientiam, de præſcrip. & cap. vnic. de commod.
l Polyanthea, tract. de benef.
m Io. de Selua, tract. de benefic. part. 1. q. 3.
n c. ex parte haſtenſis, de conceſſ. præb.
o c. ſi quis obtenerit, 1. q. 3. Panor. c. de multa, de præb. vide Gomeſ. ad reg. cancellar. de anna poſſeſſ. relatum, de præbend.
p in deciſ. Rotæ 445. item de præb. in nouis.
q Ioan. Staphil. in 1. for. gratian. ſpecialiter.
r Panor. in cap. cùm Martinus, de conſtitut.
s c. ſuper ſpecula, de magiſt. & d. c. cùm Martinus.
t can. ſi quis obtenerit, 1. q. 3. & cap. relatum, de præb.
v d. c. relatum, & c. dilectus, de præben.
x Iaſon, in l. ad quod, num. 23. de leg. 1. vide glo. in can. pudor, 32. q. 2.
y cap. fin. de conceſſ. præb. in 6. c. quoniam, eod.
z Docto. in c. vnic. de rer. permut. in 6.
a Fridr. de Sen. in tract. permutat.

muni nemo poſſit habere duo beneficia, cum animorum cura, vtpote incompatibilia [a]: tamẽ qui vnũ cum cura habet, poteſt nihilominus aliud per mandatum impetrare, nec primũ ideò vacat, niſi conſequatur reipſa quod expectat [b]. Dicitur in finitione poſteà, quòd hæc portio beneficiaria ſit ſpirituali muneri cõiuncta: quia duo ſunt quæ faciunt beneficium, diuinũ obſequium & prouentus [c]. Et meritò eccleſiaſtici prouentus illis ſubtrahuntur, quibus ſubtrahitur eccleſiæ communio [d]: cùm non detur beneficiũ, niſi propter officium, quod qui non exequitur, & priuari beneficio debet [e]. Hinc colligere facilè eſt, omnem pactionem pecuniariam, & nundinationẽ à beneficiis conferendis, vel transferendis procul ablegandam: eccleſiaſtica quippe hæc munera diuini iuris ſunt, nec merce vel pretio comparari poſſunt citra labem & notam ſymoniæ [f]. Neque ſacra in commercio hominum ſunt [g]. Explicat autem latius Ioannes à Selua illam quæſtionem, Num beneficium ſit quid ſpirituale, quam ideo conſulere potes [h]. Recipitur nihilominus expreſſio oneris in collatione eius quod ineſt naturæ beneficij: veluti ſi Theologalis lectura conferatur cum onere lecturæ, reſidentiæ, & prædicationis verbi Dei [i]. Sic & de aliis quibuſdam, quæ poſſunt tacitè exprimi ſine vitio ſymoniæ [k]. Vt & Deus ſub conditione D. Petro dixit, *Si diligis me, paſce oues meas* [l]. Et vt plerumque quæ tacitè accedunt, nominata, ſeu expreſſa non officiunt [m].

Ex præcedentibus colligitur quoque, beneficium à collatore gratis debere conferri, neque eum ſibi quicquam ex collatione reſeruare poſſe [n], nec ſibi conferre [o]. Prætereundum porrò nõ eſt diuinum officium dici quod beneficiatis adhæret, horas canonicas, ſeu ex regula precationes [p]. Defenditque Caldenus [q], clericum nulla rationabili cauſa excuſatum, non exequentem hoc penſum, id eſt, non dicentem horas canonicas, teneri ad reſtitutionem fructuum ex beneficio perceptorum: quia, inquit, propter non reſidentiam priuantur clerici beneficio, & eius fructibus [r]: & datum ob cauſam, cauſa non ſecuta, repeti poteſt [s]. Quam tamen opinionem iure non ſequitur Cardinalis, eiuſque aſſecla Panormita. Sed cum diſtinctione, de qua in c. t. de celebrat. miſſa, numero 8, tractat Panor. Cùm quòd omittentibus diuinum officium alia pœnitentia imponatur [t]: tum etiam quòd diuinum hoc officium non fuerit ſola cauſa inſtituendi beneficij, ſed vt & pauperes clerici de patrimonio Chriſti nutriti mendici non ſint [u]. Et certè alia ſunt officia preſbyteralis præter preces, vt diximus, veluti ſacrificium miſſæ, exomologeſes, & ſimilia. Quò fit, vt etiam ego illorum poſtremæ ſubſcribã ſententiæ. Porrò quomodo, & quo ritu dici debeant horæ canonicæ, & in quo verſentur, iura exprimunt [x]. Adnecimus finitioni deinde, portionẽ hanc eſſe certis ædibus aſſignatã, ex quibus naſcitur titulus & nomẽ beneficij: ad hoc caput refertur dotatio eccleſiæ. Proinde quia ædibus aſſignatur portio, exigimus in beneficiatis, in illis aſſiduitatẽ ſeu reſidentiam, ne conductitiis presbyteris eccleſiæ cõmittantur [y]: & vt fiat ſatis voluntati fundatorũ. Quæ ſi omittatur cõtumaciter, inducit beneficij priuationẽ [z]: omne enim beneficium, quantumuis ſit minimũ, exigit aſſiduitatẽ iure cõmuni [a]. Sic Iuſtinian. Cæſar [b] ſancit, eos tantũ clericos & monachos immunitatis beneficio à cura & tutela gaudere, qui apud ſacroſanctas eccleſias, vel monaſteria permanent, non vagantes, & qui circa diuina miniſteria non ſunt deſides: *cùm propter hoc ipſum*, inquit, *illis indulgeamus beneficium, vt alys omnibus derelictis, Dei omnipotentis miniſterijs inhiarent.* Neque tamen me latet, conniuentia quadã, quam tuentur conſuetudine & ſtatuto eccleſiarum, quædam beneficia eſſe, quæ aſſiduitatem non exigant [c]: quando indulgetur pluralitas beneficiorum vel ſi vnio fit ex causa [d]. Scio & caſus eſſe, in quib⁹ venia abſentiæ ab epiſcopis, & iure cõceditur, vt ei qui in ſeruitio epiſcopi eſt, qui omnes prouentus nihilominus accipit,

a tot. decif. 445. in nouiſſ. dudum, de elect. c. de multa, de præben. ap. Greg. c. ſtatuta, de reſcript. in 6.

b cap. non poteſt, de præb. in 6. & ibi Imol. in clem. ſi plures, eo. in conſtit. Ioan. 22. in c. execrabilis, de præb. in extrauag. comm.

c can. ſi quis obiecerit, 1 q. 3.

d capit. paſtoralis, de appell.

e c. fin. de reſcript. in 6. can. eos, can. ſi quis ſacerdotum, 21. diſtinc. can. eos qui poſt diaconatum, 32. diſtinc. cap. latores, de cler. excom. miniſt.

f Actum, 8. can. Iudæorum, 1. q. 1. can. quàm pie, 1 q. 2. can. ſi quis obierit, 1. q. 3. c. fin. de pact. c. conſulere, de ſymo. c. cõſtitutus, & c. venalis, de tranſact.

g Inter ſtipulatem, § factam, de verb. oblig.

h Ioan. de Sel. in 2. part. tract. de benef. quæſt. 7.

i gloſſ. in §. ſequitur, certificationes, verſ. taliter, in ver. voluerit, de collatio. in pragmatic.

k c. ſignificaſti, de electio.

l can. olim, de reſti. ſpol.

m l. mutuo, § ſub conditione, de tutel.

n c. 1. & to. rubr. vt eccleſ. benef. ſine quaq. dimin. conferan. c. a fratre Gregor. de præb. a. c. Gregor.

o c. nec de inſtitut. perpetuas, de collat. in concil.

p c. 1 de celeb. miſſ. ap. Gregor. & ibi Clem. & extrauag. com. tan. bo. 2 de ſtatu mon. Pano. ibi & c. horarum, 7 de celeb. miſſ.

q Calden. d. cap. 1. de cel. miſſ.

r c. vlt. de cler. non reſid. in 6.

s l. 1 §. fin. de donat. & to. t. tu de cond. ob cauſ. ta.

t can. ſi quis in clero, 7 q. 1.

u cap. 2 de præb. can. diaconi, de 93 diſt.

x in can. pen. 21 diſt. circa vlt. de celeb. miſſa. vtr. quomodo diuinum officium dicendum ſit, cum 4 ſeq. in pragmatic. & titul. quæſt. horæ dic. ſunt extra chor.

y can. pen. & fin. 21. q. 3. c. quoniam, de præſ. vic. finis.

z c. 2. & c. cum tua, & c. tuam, de cler. non reſid. c. conquerente, c. ex parte, eod. tit. a c. quia nonnulli, & c. quia in ſtatum, & fere tot tit. de cler. non reſid. c. ex parte, decret. tit. c. perlatum, de appellat. ca. ſanctorum, 70 diſt. c. execrabilis, circa finem, de præben. in extrauag. b cum non. b i generaliter ſtatuimus, 3. 10 decret. & cler. C. c. cùm tamdudum, de præb. d late per glo. §. ſed & inſuper, in ver. 2 tralatitia, de collatio. in pragmat. ſanct. & extrauag. 1. 3. de præb.

exceptis quotidianis diſtributionibus, vel diaris [a]. Ei quoque qui familiaris pappæ eſt, indulgetur [b], & eis qui ſtudiorum cauſa, ex conſenſu, & licentia epiſcopi abſunt [c]: dummodo in ciuitate, vel loco vbi legitur publicè reſideant, non aliter [d]. Excuſantur & infirmi, eccleſiæ negotiis vacantes, de quibus, & quando recipiant diſtributiones quotidianas, & integros fructus, tractatur in clem. 1. de cler. non reſid. & c. cùm non deceat, de electio in clem. Qui tamen omnes, non obſtante priuilegio, ſi eccleſia patiatur miniſtrorum defectū, reuocari ad eccleſiam poſſunt [e]: alioquin ex fructibus beneficiorum tantumdem impenditur, quod ſufficiat miniſtris ſubrogandis, reſeruato abſentibus reſiduo [f]. Meminimus ſubinde in finitione, perpetuò apud clericos [g] iſtam portionem remanere beneficij, vt oſtendamus beneficia in perpetuum vtenda, non ad tempus concedi, vt poſſeſſores non poſſint ad ceſſionem cogi [h]. Neque alius viuente titulato in locum eius ſubrogari, non ſecus, quàm matrimonio conſtante, alius non poteſt in locum coniugis ſubrogari [i]: quia nec matrimonium ad tempus contrahi poteſt [k]. Nec alij quidam actus legitimi [l]. Sed nec inter ethnicos olim licuit apud Romanos cuiquam viuo pontificatum adimere, quantumuis ſcelerato: ideóque Iulius Cæſar recuſauit pontificatum Lepidi, eo viuente, ſibi à populo oblatum [m]. Neque tamen ignoro, ob ſingularem ſummā poteſtatem, quæ pontifici maximo cōceditur, licere pappæ ad tempus etiam conferre beneficia, quod dicimus dare in cōmendam [n]: eumque poſſe permittere beneficia, retinere vſque ad voluntatem ſui bene placiti [o]. Cæterùm verba illa finitionis, per clericum ad vitam vtenda, edocent clericum non poſſe vltra vitam fructibus gaudere, vel de illis vltima voluntate diſponere [p], vel eius proximos iure ſucceſſionis beneficium nanciſci [q]: nam ſanctuarium Dei iure hæreditario obtineri non poteſt [r]. De fructibus tamen perceptis poſſe nunc beneficiatum teſtari, ait Ioan. Andreas [s]. Quod negat fieri debere Panormitanus [t]. Sequimur in Gallia tamen Andream. Indicant & poſtrema finitionis verba, beneficia non niſi clericis conferri poſſe, atque laicos prorſus eorum eſſe incapaces [u], iure communi videlicet. Nam & ſpeciali priuilegio laici poſſunt poſſidere beneficia: vt notant Innocentius, & Abbas, alique [v]. Sicuti & in multis regni ſui eccleſiis rex noſter canonicus eſt. Et beneficia poſſident eccleſiaſtica ex priuilegio ſenatores curiæ concilij magni, etiā vxorati. Et hæc omnia obtinent, dummodo legitimè fiat inſtitutio. Nam beneficiū ſine canonica inſtitutione obtineri non poteſt, & ab eo qui poteſtatē habet conferendi. Sicque in ſumma Panormitanus, conſilio 47. quod incipit, *Illud quæritur*, beneficium eccleſiaſticum ſex notis cognoſcitur. 1. vt iure communi conferatur à poteſtatem habente, 2. vt qui confert, nihil poſſit iure ſibi ex eo retinere, 3. vt tantùm de eo clerico prouideri poſſit, 4. quod habeat aliquid ſpiritualitatis annexū, 5. quod ſit perpetuū, 6. quod omnis pactio, ſeu nundinatio reiciatur, de quibus & Ancharanus, in regulam primam, de reg. iur. in 6. q. 1. Et Decius, in rubr. de reſcrip.

[a] cap. de cætero, de cler. non reſident. c. ad audientiam, eod.
[b] c. cum dilectus, 14. eod.
[c] c. relatum, eod. tit. & ſi, e ſpecula, de tranſ. lit.
[d] c. ita tractauit 15. de cler. non reſi.
[e] c. ex parte, eod. tit.
[f] c. penult. eod.
[g] c. fin. de cler. ægrotan. cap. vlt. de capel. monacho. in 6. ea ſcripſit, ea. qualiter, can. quamuis triſte, 7. q. 1.
[h] can. ſicut vir, 7. q. 1.
[i] c. fin. de condit. appoſ.
[k] Actus legitimi, de reg. iur.
[l] Dion Caſſius, libr. 49.
[m] c. ſi gratioſè, de reſcript.
[n] can. paſtoralis, 7. quæſt. 1.
[o] c. 1. & 2. & c. cum in officijs, de teſtam. c. pen. de pecu. cleric.
[p] cap. 1. de ſucceſſ. ab inteſt. authē. licentiam, de epiſcop. & cler. C.
[q] c. conſuluit nos, de iure patro. can. apoſtolica, 8. q. 1. c. ex tranſmiſſa, de fil. preſbyt. c. ad extirpandas, eod.
[r] in glo. c. præſenti, de offi. ordin. in 6.
[s] in cap. fin. de pecu. cleri. vide & eundem in c. cum in officijs, de teſtam.
[t] c. cùm adeo, de reſcript. c. ex literis, de tranſ. c. 2. de inſtitut. clem. quia cōtingit. & vtante, de religio. domib.
[u] Innoc. & Abbas, in c. quanto, de conſuet. glo. in can. benè quidē, 96. diſt. in ver. præter Romanum.

De diuerſa beneficiorum nomenclatura, vnde perſonæ eccleſiaſticæ diuerſas appellationes capiunt. Caput 3.

1 *Beneficiorum eccleſiaſticorum diuiſio in propriè & impropriè beneficia.*
Propriè beneficia maiora, & minora quæ, eod.
Prælati appellatio non pertinet ad eccleſiæ rectorem ſimplicem, eod.

2 Beneficium

2 Beneficiorum 3. diuisio, in habentia curam animorum, & non habentia.
Cura animorum quid. eod.
3 Beneficia cum cura, non nisi presbyteris actu, vel qui intra annum tales fiant, conceduntur.
4 Curionis officium.
5 Curata beneficia ratione iurisdictionis quæ habeant.
6 Beneficia non curata, simplicia dicta.
7 Beneficia regularia & non regularia quæ, & ex præscriptione talia.
Beneficia regularia regularibus, secularia, secularibus debita. eod.
8 Commenda, vel beneficium in commendam datum quod.
9 Beneficia duo, vnum in titulum, aliud in commendam habere quis potest.
10 Commendatur beneficium dupliciter, in vtilitatem ecclesiæ, aut præpositi.
11 Beneficia villæ muratæ, & non muratæ, & quibus villæ muratæ conferri possunt.
12 Villa murata quæ dicatur.
13 Beneficia alia ecclesiæ collegiatæ, alia non collegiatæ.
14 Ecclesia simplex, vel capella quæ.
Collegiata ecclesia quæ.
15 Ecclesiæ conuentuales, religiosæ, monasteria, cœnobia.
Ecclesiæ cathedrales quæ. eod.
16 Beneficia alia cum dignitate, alia cum personatu, alia cum officio, administratione, præpositura.
17 Dignitas ecclesiastica & alia quid.
18 Beneficia nominata, & innominata quæ.
Assisij ecclesiarum qui. eod.
19 Beneficia electiua, & non electiua quæ.
20 Beneficia patronata, & non patronata.

1 SED non vno modo beneficia appellata sunt, sed variis: & proinde personæ quæ ea possident, variè quoque nuncupatæ. Aperiamus igitur necesse est diuisiones eorum. Prior, quædam propriè beneficia, quædam impropriè dicta. Propriè dictorum beneficiorum, alia maiora, alia minora vocantur [a]. Inter maiora, summus pontificatus, qui & beneficium dicitur [b]. Maiora à minoribus ex collatione distinguuntur. Et certum est quoque, quæ nomen habent prælaturæ, maiora dici posse, vt pontificatũ summum, patriarchatum, archiepiscopatum, episcopatum, abbatiam: prælati
2 autem appellatione non continentur ecclesiarum rectores [c]. Tertia distinctio; vt alia beneficia habeant curam animorum, alia minimè [d]. Cura animorum dupliciter consideratur, vt notat Innocentius [e]: primùm, quando is, qui beneficio præficitur, tenetur sacramenta præbere certis personis, nempe parochianis eius loci: item prædicare, proponere verbum Dei, confes-
3 siones audire [f]. Quocirca & ista beneficia requirunt præfectos esse actu sacerdotes, seu presbyteratu insignitos, vel qui tales fiant post adeptum sacerdotium intra annum [g]. Non enim aliter possunt deseruire beneficio, ligare vel soluere, vel pascere, nisi potestatem acceperint. Annus autem computandus ex eo tempore, quo quis adeptus est pacificam beneficij possessionẽ, vel per eum stetit quominus haberet. Et cessante alio legitimo impedimento promotionis ad presbyteratum [h]. Vocamus hos beneficiatos, rectores,
4 curatos seu curiones, vicarios perpetuos, pastores, vt suo loco diximus. Pa-
5 storis autem officium legendum apud Ezechielem c. 3. Secundò curata beneficia dicuntur, respectu curæ iurisdictionis contentiosæ seu forensis, quæ beneficiis quibusdam annectitur [i]. Huiusmodi competit visitare, inquirere,

a c. pen. de verbo. signifi. c. maioribus, de præben
b c. 1. de maled. can. cleros §. pontifex, & can. nemo, 21. distinct. can. sacrosancta, 22. distinct.
c gloss. per text. in clem dudum § nos autem, in ver prælati, de sepult. in clem.
d c. cum singula, de præb in 6. c. de multa, eod c. cum satis, de offi archi.
e Innoc. in d. c. cùm satis.
f clem dudum § verum, de sepultu c. 1. de sepult. ap. Grego. c. 2. de paroch. c. omnis vtriusque sexus, de pœnit ca. placuit, de pœnit. distin 6.
g c. licet canon, de elect. in 6.
h c. commissi de elec. in 6. vide quæ latè de his tractat Rebuffus, in praxi benefic, in tit. de non promot. intra annum, quan. priua, vel excus. cessan. & in tit. de dispẽs. de non promouendo.
i c. execrabilis § fin. de præb in extrau. communib. c. dudum, de electio. in 6.

procurationes recipere, ſuſpendere, abſoluere, excommunicare, & abſoluere [a]: quæ etiam ſine beneficio aliquando poſſunt [b]. Non curata beneficia 6
ſunt, quorum præfecti prædicta munera non habent, ſed horis dicendis tantùm obſtricti ſunt [c]. Dicta beneficia ſimplicia [d], ex his duobus compoſita beneficia, quæ principaliter ſine cura ſunt, vt prioratus, ſed habent annexam curam animorum, pro qua habent vicarios perpetuos [e]. Quarta diuiſio, be- 7
neficiorum alia eſſe regularia, alia ſecularia: regularia regularibus, id eſt, monaſtici inſtituti perſonis debentur: ſecularia aliis clericis ſecularibus, id eſt, qui monaſticam vitam vel regulam non ſunt profeſſi [f]. Hæ qualitates beneficiis vt plerumque accedunt ex præſcripto fundationis, ſi in ea regularibus deputetur perſonis vel ſecularibus [g]. Interdum tamen regularia à ſecularibus, & contrà ſecularia à regularibus poſſidentur perſonis legitimè, per præſcriptionem quæ recepta eſt, ſi per 40. annos continuos ſecularis eccleſia à regulari perſona ſit poſſeſſa: vt tunc immutata cenſeatur qualitas, & cenſeatur regularis, hoc eſt, quæ à regularibus poſſit haberi. Et contrà, ſi regularis per tot annos à ſeculari ſit poſſeſſa [h]: nam ordinarij iuris eſt 40. annorum tempus ſufficere in præſcriptione rerum eccleſiaſticarum inter eccleſias [i]. Dummodo in hac poſſeſſione beneficij concurrat cum tempore titulus, id eſt, inſtitutio, & bona fides: alioquin enim non mutaretur qualitas beneficij ſolo tempore, vtpote ſubſtantialibus deficientibus præſcriptionis, titulo & bona fide [k]. Porrò ex regularibus & ſecularibus beneficiis, tertia 8
quædam ſpecies conſtari poteſt beneficiorum in commendam, vt dicimus, datorum, quando ſumm. pontifex ex priuilegio regulari perſonæ beneficiũ dat ſeculare: vel contrà, ſeculari regulare. Hinc intelligimus, quod circum- 9
fertur duas eccleſias aliquem habere poſſe, in titulum vnam, aliam in commendam [l]. Commendantur autem eccleſiæ bifariam, aut in vtilitatem ec- 10
cleſiæ, aut in vtilitatem commendatarij: in primo caſu, non eſt titulus beneficij, ſed potius cuſtodia, à qua quis remoueri poteſt. Diuerſum in ſecundo, vt explicat latè Gomeſius [m], & gloſſa pragmaticæ ſanctionis concilij Baſilienſis [n]. Alia quinta diuiſio, ſeu diſtinctio à loco, vt alia dicantur villæ 11
muratæ, alia non muratæ: ſic enim expedit diſtingui ob præficiendorum diſtinctionem. Nam quæ villæ muratæ ſunt, non poſſunt conferri in Gallia, niſi graduatis in aliqua probata Academia, aut qui triennio ſaltem in Theologia, aut in altero iurium, ciuilis, vel pontificij, aut in vtroque ſtuduerint [o]. Villæ hic nomen, more Gallico, pro ciuitate intelligitur, vel oppido muris 12
cincto, populoſo. Sicuti & in iure pontificio aliquando [p], non pro villa ruſtica, vel ædificio ruſtico, vt apud Latinæ ſermonis authores, apud quos, Varrone teſte [q], villa quaſi vehilla, à vehendo: quòd in eam fructus ex agro inuehantur, & inde in vrbem euehantur. Ioannes 22. ſumm. pont. [r] ciuitates videtur eas tantùm nominare, vbi epiſcopus ſit. Alij autem videntur muratam villam dicere, in qua ſit mercatus, & nundinæ: quod certè non eſt verum perpetuò. Sexta diuiſio, alia eſſe beneficia eccleſiarum collegiatarum, 13
alia non collegiatarum, quæ & ſimplices dictæ eccleſiæ: quarum differentiam vel patroni ſolius diuerſus aſſenſus iudicat [s]. Simplex eccleſia & ca- 14
pella dicitur, in qua vnus, vel duo, vel plures clerici ordinantur, non vt corpus faciant vel collegium, qui nec ſyndicum, nec ſigillum cõmune habent [t]: non enim omnis adunatio clericorum facit collegium, alioquin vbique eſſent collegia. Vix enim poteſt eſſe presbyter ſeu ſacerdos ſine duobus vel vno clericis, qui ſecum pſallant, & in altari adminiſtrent, erudiantque filios parochorum [v]. Qui tamen collegium non faciant: quia in collegio faciendo forma exigitur, ſuperioriſque licentia [x]. Nec numerus perſonarum eum conſtituit, cùm ſufficiant tres in eo conſtituendo [y], & per vnum ius collegij retineri poſſit [z]. Porrò eccleſiæ collegiatæ, regularium perſonarum dicuntur conuentuales [a], cœnobia: aliæ capitula [b]. Omnis eccleſia cathedra-

lis

a d.c.dudum.
b nota. in c. cùm ſatis, de offic. archidiac. & ibi Rod.
c c. 1. de inſtitutio.
d c. fin. de præb. apud Gregor.
e c. ſiue ergo, c. 6. eo. in Sex. c. cum pridem, § quia verò officium. & Gregor. cap. cum de beneficio, eodem lib. 6. § ſtatuimus, de collatio. in concordat. Galliæ, & ſum. pontif. clem. 1. de elect. ap. Cicon.
f gloſſa in § idem dico, in verbo regularibus, de conſtit. in pragmatica. Tract. de Sel. in tract. de benefic. q. 4. nu. 13.
g Rota, in decis. 32. incip. fuit dubitatum, in nouis, Iodoc. Staphil. tract. de litigat. & for. ſpeculari ſortita.
h c. de quarta, de præſcrip. c. cum eccleſia, de cler. non reſid. authen. quas actiones, de ſanct. eccleſ.
i c. regulam, de præſcript. late docent in ſpecie prænotati. Rebuffus, in § volumus, de collatio. in concord. Gall. in verb. regularia.
k can. qui plures, 12. q. 1. c. nemo deinceps, de elect. in 6. vbi gl. in verb. cõmendate, plura tradit, de commenda.
l Gomeſ. in reg. can. cell. de public. reſignat. q. 4. & in reg. de trienn. poſſeſſ. reg. 5.
m gloſſ. in § licet, in verb. euidenti cauſa, de elect. in pragm. ſanct.
n § ſtatuimus, in 2. de collat. in concord. § 11 eccleſijs, de collat. in conc. Baſil. ſeu pragmat. & cõſtit. reg. vt in c. venerabilem, 21. de cenſib. lib. 3. Decret. tituli. 2. p. & in cap. audiẽtiam, in 2. de eccleſ. ædific.
o Varro, lib. 1. De re ruſtica, cap. 2.
p c. ſolitæ, de præbend. in extrauag. cõmunib.
q c. nobis, de rer. permut.
r c. diſtricta, de exceſſ. prælator.
s c. vnuſquiſque, de vita & honeſt. cler.
t l. 1. de collegiat. l. c. in Pl. l. 1. §. quibus permiſſum eſt, quod cuiuſ. vniuerſ. nomine in P.
u c. 1. de elect. in 6. Greco I Neratius, de verb. ſignific.
x l. 1. § ſicut, quod cuiuſque vniuerſ. nomine.
y c. nobis, de iure patro.
z Panor. in c. docere, 25. & c. capitulum, de reſcript.

lis collegiata eſt: quia epiſcopus caput, membra, & conſilium eius, capitu-
lum, quod debet in inſtitutione & deſtitutione clericorum adhibere ſe-
16 cum [a]: quanquam omnes eccleſiæ collegiatæ cathedrales non ſint. Septima diuiſio, vt alia dicantur habere dignitatem, alia perſonatum, quædam officium, adminiſtrationem alia, alia præpoſituram [b]: quorum differentiam vi-
17 de apud Siculum [c], & Archidiac [d]. Dignitatis nomen poteſt latè accipi, pro qualibet prærogatiua in eccleſia, quæ alio nomine perſonatus dici poteſt [e]. Verùm ſingulariter dignitas dicitur, facultas adminiſtrandi in aliqua eccleſia cum aliqua iuriſdictione [f]: cuius tamen erit in vtriſtorum nominũ, dignitatis, perſonatus, officij, ſequi mores eccleſiarum, & in qua ſignificatione, ſententia, & obſeruatione huiuſmodi ſint nomina. Inter dignitates ea quæ præeſt, dicitur prælatura, quare epiſcopus & abbas prælati erunt [g].
18 Octaua beneficiorum diuiſio, vt alia ſint nominata, alia innominata: innominata dicuntur, quæ generali tantùm nomine beneficij ſignificantur, vel canoniæ, vel præbendæ [h]. Sunt & inter innominata, quæ poſſident aſſiſij dicti, in eccleſiis [i] & quæ habent in eccleſiis in minoribus conſtituti, quæ vocãtur tituli [k]. Nominata ea dicuntur, quæ vltra generalem appellationem beneficij, proprio nomine intelliguntur, vt epiſcopatus, patriarchatus, abba-
19 tia, cura animorum, prioratus, & alia ſimilia. Nona, alia eſſe beneficia electiua, ad quæ per electionem quis vocatur: alia ad collationem pertinentia [l]. Et electiua dicuntur, quæ facta electione exigunt confirmationem ſuperioris [m]. Per electionem electus conſequitur ius habitu in prælatura: per con-
20 firmationem, exercitium illius actu [n]. Subinde decima diſtinctio, vt alia ſint patronata, alia ſine iure patronatus, libera in collatione ordinarij. Patronatum eſt beneficium, ad quod vacatione aduenient, præſentat idoneum clericum epiſcopo patronus, & ſine cuiuſque præſentatione rectè non inſtituit epiſcopus [o]: præterquam in caſu negligentiæ patroni, & ſi per eã deuoluatur poteſtas ad eum vt ſuperiorem, & alius caſibus, de quibus proximo agetur capite Deo fauente.

a c. nouit, c. 4. & c. quanto, c. 5. de his quæ fiunt à prælatis cõſ. capit. lib. 3. Decretal tit. 31. Cardi. in clem. vt lis, col. 3. in 2 quæſt. de æt. & qualit.

b c. 1. de conſuetud. in 6 c. de multa, de præb. c. exerabilis, eod. in extrauag. cõmunib.

c Abb. Panor. in c. de multa, in 1. de præben.

d Archid. in c. 1. de conſuet. in 6.

e Io. And. in c. quanõnulli, & in c. ad aures, de reſcrip. & in c. de multa, de præben.

f glo. & Archidia. in d. c. 1. de conſuet.

g c. 2. de tabe apud Greg. de his in tit. de regia ad prælatio. nominatio. in conuentio. Gallic. & pontificis ſum.

h can. ex multis, § ſi ſtatutum, 12. q. 3.

i de quib. in c. pen. de cler. non reſid.

k c. 2. de præb.

l c. cùm in illis, c. 16. §. illis vero, de præben. in 6.

m gloſſ. in clem. qua contingit, § verùm autem, in ver. electiua, de religio. domi. Cardina. in clem. 1. § adhoc, de præb.

n nota. in ca. quãto, 63 diſtinct. C. n. & Bartol. in l. priuatorum, de iuriſd. omn. iudi. C.

o can. decernimus, 7.

De iure patronatus eccleſiæ. Cap. 4.

Lib. 3. Decret. tit. 38

1 Ius patronatus eccleſiaſticum quid.
2 Ius patronatus eccleſiaſticum adhæret ſpiritualitati.
Ius patronatus quare exigit inſtitutionem epiſcopi.
3 Ius patronatus per ſe vendi non poteſt, vel cedi.
4 Ius patronatus indiuiſibile, & quomodo ad plures hæredes vnus pertineat.
5 Patroni plures in præſentando debent conuenire.
6 Patronis pluribus exiſtentibus, à maiori parte eorum præſentandus inſtituendus eſt.
7 Ius patronatus honorem habet in prærogatiua præſentandi.
Præſentatio patroni requiritur in patronato beneficio conferendo. eod.
Præſentatio quale ius conferat præſentato. eod.
8 Beneficia & eccleſiarum cura ad ſolicitudinem pertinent epiſcopi.
9 Patronatus ſeipſum præſentare non poteſt.
Epiſcopus ſibi conferre non poteſt beneficium. eod.
Ex patronis pluribus vnus illorum ab aliis præſentari poteſt. eod.
10 Præſentatio inſtituendi, & per patronum, & per procuratorem eius fieri poteſt, & per

& per literas.

11 Patroni laici, & clerici: & intra quæ tempora præsentare illi debeant.

Patroni clerici non variant in præsentatione, laici contrà. eod.

12 Patronus laicus variare potest tantùm, antequàm vnũ ex præsentatis instituatur, non posteà.

13 Præsentato indigno per laicum, eo repudiato intra tempus quadrimestre patrono datum potest laicus alium, & alios præsentare: nec repudiato indigno episcopus pleno iure potest conferre.

Contrà, si præsentetur indignus à patrono ecclesiastico.

Oeconomus pendente tempore præsentandi datur ecclesiæ vacãti ab episcopo. eod.

14 Præsentandi ius quando adimitur patronis, & plena collatio ad episcopum pertineat.

15 Ius patronatus quibus modis in perpetuum amittitur.

16 Iure patronatus priuatur, qui episcopum curauit occidi.

17 Ius patronatus non amittitur ex condemnatione criminis in alium, quàm in proprium episcopum admissi.

18 Ius patronatus quibus modis acquiratur.

19 Iuris patronatus onera.

20 Patronus ecclesiæ tenetur congruum ei redditum assignare, aut supplere.

Patronus dicitur defensor, aduocatus, vicedominus, custos, gardiam habens ecclesiæ suæ. eod.

21 Patronus in casu inopiæ, & liberi eius ali debent ab ecclesia patronata.

22 Institutio præsentati cur exigitur episcopi.

Institutio debet fieri necessariò idonei præsentati, aliter recurritur ad superiorem. eod.

23 Institutionis, significationis, & acceptionis, & cum collatione differentia.

24 Sede vacante capitulum beneficia vacantia non confert, præsentatos tamen instituit.

25 Patronata & familiaria fuisse ethnicis sacerdotia.

DEFINIVNT interpretes, ius patronatus, vt sit ius honorificum, onerosum & vtile, competens alicui in ecclesia, pro eo quod de diœcesani consensu ecclesiam fundauit, cõstruxit, & dotauit ipse, vel is à quo causam habuit, solus vel alio cõcurrẽte. Quæ finitio latius explicabitur, vt naturã patronatæ ecclesiæ, & qualitates beneficij eius generis euoluamus paucis. Dicitur ius patronatus, ius ecclesiasticum, quia spiritali, id est, sacro annectitur [b]: vt quæ religiosis locis adhærent, religiosa censentur [c]. Non tamen per se est ecclesiasticũ: quò fit vt & laicis competat, qui alioquin à ministerio sacrorum arcentur. Et quia annexum huic aliquid spiritale, pro eo requiritur episcopi institutio, & officium in eorum exequendo iure [d]: nemo enim de manu laici potest ecclesiam, seu eius regimen accipere spirituale [e], neque ab eo qui suis sumptibus ecclesiam ædificauerit vel fundauerit [f]. Facit quoque illud spiritale annexum, vt ius patronatus vendi per se non possit: quia & periculum simoniæ imminet [g], & res sacræ non recipiũt æstimationem [h]: quæ tamen æstimatio per æqualitatem pretij facit emptionem [i]. Cæterùm cùm vniuersitate bonorum vendita transire in emptorem dubium non est, veluti quodam accessorij iure [k]. Vt & eo modo obligari potest [l]. Et quia ius patronatus habet iuris naturam, erit indiuisibile [m]: & ideo vni patrono pluribus succedentibus hæredibus apud omnes in solidum remanet ius patronatus, quamuis sint extranei [n]. Et transit non solùm in masculos, sed etiam in fœminas [o]. Et quanquam plures esse patroni possint in dote constituenda [p], tamen diuidi ius nequit. Possunt tamen conuenire patroni, vel eorum hæredes, vt alterius vicibus præsentent [q], & ita hoc iure

a hãc finitionem tradit & latissimè explicat Rochus, in tracta de iure patron. Ioan. Andre. & Panor. partim in tub. de iure patron.
b c. de iure patronatus, de iur. patron.
c l. quæ religiosis, de rei vend. in P.
d c. præterea, de iur. patro. c. illud, c. cũ laici, c. nullus, eod. titu. can. decimas, 16. q. 7. cap. cùm & plantare, de priuileg.
e c. sacrosancta, & c. necessaria, de electio ca. si quis de inceps, ca. non placuit, can. quoniam, 16. q. 7.
f can. præ mentis, 16. q. 7.
g can. 1. 1. q. 7.
h c. quærelam, de simon. l. sacra loca, in fin. de rer. diuis. in P. § fin. de empt. cum similib.
i l. 1. de contraben. empt. in P. l. 1. de rer. permut. in P.
k c. cum seculum, de iur. patro. ca. neminem, 16. q. 7. l. hãc legem, de contrah. empt. c. ex literis, de iur. patron.
m c. 1. eod.
n c. 1. de iur. patron. cle. fin. eod. titu. ap. Clem.
o glo. in can. quoniã inuestituram, 16. q. 7. clem. fin. de concess. præb.
p glo. in can. in summa, 63. distin.
q d. clem. fin. de iur. patro.

vtantur, ne contrario concursu se mutuò impediant [a]. Conuenire etenim in præsentando debent plures hæredes vnius: nam vnum solum repræsentant, in stirpésque succedunt in hoc, non in capita, siue æqualiter, siue pro maiore parte succedant, nihil enim interest [b]. Quæ & in iure patronatus libertorum recepta ferè sunt [c], & in aliis iuribus [d]. Quòd si plures essent patroni, à maioris partis consensu præsentatus instituendus est [e]: quòd si duo tantùm sint patroni, & duos præsentat, institutio alterutrius in electione & arbitrio est episcopi [f], quamuis alij dissentiant. Ius hoc patronatus tertio loco honorem confert patrono, & honorificum dictum: præcedit enim honore in ecclesia patronata [g]. Sed alius honor & præcipuus, in præsentando episcopo præficiendo ecclesiæ: non enim potest prouidere ecclesiæ sine præsentatione patroni episcopus [h]. Non tamen per præsentationem plenum ius datur administrationis ecclesiæ præsentato, sine institutione episcopi; non enim patronus confert pleno iure [i]. Omnes namque basilicæ pertinent ad curam & solicitudinem episcoporum [k], nisi aliquo priuilegio eximantur [l]. Et institutio, & destitutio præfectorum ecclesiarum propriè pertinet ad episcopos [m]. Neque etiam patronus, quia hunc honorem præsentandi habet, ideò administrandi res dotales, seu ecclesiæ patronatæ, potestatem habet [n]. Neque seipsum, sed alium præsentare potest [o]: sicuti nec seipsum episcopus potest instituere, vel sibi suæ collationis beneficium conferre [p]: vt nec tutor sibi author esse [q]. Quamuis non inficior, si plures sint patroni, quin vnus ex illis ab aliis tamen præsentari possit, vel filius alterius [r]: sicuti ex decurionibus, qui seipsos tutores dare non possunt, vnus ab aliis rectè datur [s]. Portò præsentatio instituendi fieri potest non solùm per patronum, verumetiã & per procuratorem, eius nomine & mandato: nam & electio fieri potest mandato domini à procuratore [t], imò & per literas quis potest præsentare [u]. In hac tamen potestate, & qualitas patronorum, & tempora distinguendo sunt: nam patroni, aut laici, aut clerici sunt: laicis quatuor menses dantur ad præsentandum, clericis sex: quia laici ante institutionem possunt variare, id est, plures præsentare alios post alios: clerici non possunt. Ideo vt maturius præsentandum eligant, longius tempus conceditur [x]. Variatio tamen illa licita in laico, quandiu vnum ex præsentatis non instituerit episcopus: nam post præsentationem & institutionem reiicitur præsentatio [y]. Licita tamen si præsentet laicus indignum, & repudietur ab episcopo: nam potest & tunc intra tempus illi concessum, alium præsentare, & plures, inter quos tamen est potestas episcopo eligendi quem velit, & vt diximus, locus est gratificationi [z]. Nec ante tempus hoc concessum pleno iure episcopus spreto patrono laico conferre potest, sed tantùm de œconomo ecclesiæ patronatæ prouidet pro fructibus regendis [a]. Diuersum tamen in præsentatione indigni, facta ab ecclesiastico: nam tunc episcopus, spreta illa præsentatione, pleno iure confert, cùm ius præsentandi ecclesiasticus amisit, indignum præsentando: neque possit vnquam variare, facta præsentatione semel, id est, alium non possit præsentare [b]. Vt contrà, si ille præsentatus fit idoneus, non possit alium ei præponere episcopus [c]: dummodo præsentatio fiat vacante beneficio. Nam ante vacationem præsentatio inutilis, & aduenientè ea, non obstante prima, rectè alium vel primum præsentat: nec dicitur ideò variare [d]. Quando autem ius præsentandi amisit patronus; plena collationis potestas penes episcopum est siue patronus sit ecclesiasticus, siue laicus. Amittunt autem potestatem præsentandi, & ita ius patronatus, vel pro vna vice, vel in perpetuum. Pro vna vice, hoc est, ratione occurrentis præsentis vacationis, si ecclesiasticus, vt dictum est, indignũ præsentet: vel si is, vel laicus non præsentet intra tempora illis constituta, laicus intra 4. menses, ecclesiasticus intra sex: tunc enim deuoluitur potestas ad episcopum, authoritate concilij Lateranensis [e]. Dehinc & pro occur

a vt apud Iulia in l. quoties duobus, l. 41. de vsufruct. & quemad. qui vtatur. & ibi 7. Fulg. infra, 9. Paul. l. 2. §. fin. quib. mod vsusfru amitt. & cod. lib. tit. 4. l. itinere, de seruit. rust. in fi.

b clem. fin. de int. patro.

c l. fin. cod. in fi.

d l. si sepulchrum, de religio. & sumpt. funer. in fi. l. vlt. de seruit. in fi.

e vide Panor. in cap. quoniam, de iure patro. facit c. eccles. 21. 3. de electio. glo. in can. si plures, 16. q. 7. Innocen. in c. 3. de iur. patro. Panor. in c. eam te, eod.

f cap. nouit, §. fin. de int. patron.

g can. monasterium, & ea. decem, 16. q. 7. c. ex iniunctione, de int. patro.

h quod autem. & c. illud præterea, de, c. ex consultatione, & c. consuluit, c. relatum, de int. patron. ap. Gregg. ea. si plures, & ex. monasterium, 16 q. 7.

i can. omnes basilicæ, eod. ea. obitum, 21. dist. cum similibus tibi nota.

l c. cùm & plantare, de priuileg.

m c. cùm ex iniuncto, de hæret. c. 1. & 2. de capel. monacho.

n can nouerunt, 16. q. 1. c. præterea de iur patro

o c. consuluit, & cap. per nostras, eod.

p c. fin. de institutio.

q l. 1. de autho tutor. in fi.

r glo. in de consuluit, de iur. patron.

s vbi absens, de tu. & cur. dar ab ord. &c.

t l. si is qui filiũm, de procurat. in fi.

u glo. in can non debet, 65. dist. iuxta l. si procuratorem, de procura. in fi.

x cap. 1. §. fin. de iur. patro in 6.

y c. quod autem consulis, de iure patro.

z c. cùm autem aduocatus, eod.

a c. cùm vos plerunque de offi. & pot. iudi. ordin

b c. cùm autem, de iure patrona.

c d. cap. cùm aduocatus, eod.

d c. fin. eod.

e c. 2. de supp. negl. prælat. c. 2. §. fin. de 2. si vero, de iur. patro. c. eam te, eod. c. 2. §. fin. eod. trium. in 6.

currenti neceſſitate deuoluitur ad illum ius, ſi quando plures ſint patroni principales, qui ſine graui ſcandalo in nominatione ſeu præſentatione non poſſint conuenire [a]. Ordine ſeruato, vt primùm quandiu controuerſia, eorum agitatur, epiſcopus interim oſtium claudat eccleſiæ patronatæ, amotis ſacris ipſarum ſeu reliquiis, donec conuenerint [b]. Dehinc vt à maiori parte electus, & maioribus præſtans meritis admittatur: quòd ſi id ſine ſcandalo fieri non poſſit, ipſe epiſcopus prouideat [c]. In perpetuùm patronus hoc ius amittit, ſi donet illud aut cedat alteri, quòd licet etiam ſine licentia epiſcopi [d]: tamen plena collatio epiſcopi eſt, ſed præſentationem expectare debet intra tempora fieri ab eo, in quem ius tranſlatum eſt. Niſi ſimoniacè qui habet ius illud, in ſe tranſtulerit: nam in pœnam dignus eſt qui priuetur iure patronatus [e]: Priuatur & is perpetuò hoc iure, qui per ſe vel per alium procurauerit epiſcopum, vel rectorem eccleſiæ, cuius eſt patronus, occidi: vt nec is, nec hæredes eius vſque ad quartum gradum poſſint hoc iure vel honore potiri [f]. Per condemnationem tamen alterius criminis, hoc ius non eripitur, nec à filiis patroni: quia hoc ius habet ſolùm authoritate canonis, quo non priuatur, niſi à ſolo papa [g]. Conceditur namque hoc ius patronatus, potiſſimum laicis, ſingulari quodam beneficio & priuilegio, fauore eccleſiarum, vt ad conſtructionem & dotationem earumdem imitentur [h]. Proinde fauor ille eccleſiarum remanet delicto etiam interueniente. Acquiritur autem ius patronatus fundatione eccleſiæ [i], ædificatione facta ſuis ſumptibus [k], dotatione, ſeu additione prouentuum [l], ex contractu tranſlatione facta ei vniuerſitate [m], ſucceſſione [n]. Conſtatque ex præcipuis modis acquirendi, onus etiam eſſe ius patronatus patrono potius, nempe quòd ex bonis eius propriis natum ſit, vt & inde aliud ſequatur, videlicet ſolicitudo patroni in his conſeruandis, quæ clargitus ipſe eſt, vel ij à quibus cauſam & ius habet dare namque operam debet, ne bona eccleſiæ patronatæ pereant vel detrimentum patiantur, eámque ob cauſam monere præfectum, poſteà epiſcopũ, áſque negligentibus mederi incommodo, regem ipſum [o]. Quia ſi congruus non ſint reditus eccleſiæ patronatæ, ipſe cogitur per epiſcopum ſupplere quod ſufficiat pro alimentis præfecti præſentati, & ad iura epiſcopalia ſoluenda [p]. Dicitur & patronus ideo defenſor [q] eccleſiæ, & aduocatus [r]: quia eius habet patrocinium, vicedominus, cuſtos, gardiam habens [s]. Quocirca quoque nec ei delinquenti ius hoc adimendum, quod oneroſum alioquin ei eſt, aliquando etiam vtile, vt dum ad inopiam peruenit: nam eo caſu ne ſit ingrata eccleſia patronata, patronum & liberos eius alere tenetur [t], habita ratione bonorum eccleſiæ, & qualitatis perſonarũ patronorum [u]. Animaduertendum autem eſt, in hoc iure patronatus conſtituendo, epiſcopi cõſenſum, vt diximus in finitione, requiri, & tũc dicitur ius patronatus ſpiritualizatum, id eſt approbatum ab epiſcopo: quo nomine eximuntur ab hac tranſlatione oratoria, ſimplicéſque capellæ, quæ beneficia nõ ſunt propriè. Cùm nemo ſine epiſcopi cõſenſu poſſit ædificare eccleſiam [x]. Quare alia ratione, propter authoritatem ab epiſcopo interpoſitam, ipſe epiſcopus habet in eo patronatu ius inſtitutionis, id eſt, facultatem intra eccleſiam, vel in eccleſia ſtatuendi præſentatum. Relatiuumq; hic fit verbum inſtitutionis, ad præſentationem alterius: nã ea inſtitutio libera nõ eſt collatio, ſed ſi fiat præſentatio admitti debet ab epiſcopo, alioquin ſi repudier, patet via refugij: vt dicũt, in refutum ad archiepiſcopum. Lata alioquin eſt inſtitutionis appellatio quæ interdum pro collatione accipitur, nempe pro cõceſſione libera beneficij facta ab epiſcopo iure communi, vel ab alio ex priuilegio, cuius collationis, & prouiſio ſpecies eſt [y]. Interdum inſtitutio, pro cõfirmatione electi, quam facit epiſcopus [z]: & pro approbatione epiſcopali collationis ab alio quàm epiſcopo factæ, dicta authorizabilis inſtitutio [a]. Item aliquãdo pro trãſlatione poſſeſſionis, quam dicũt inſtallationem, & inductionem, in

realem

a c.ij. de iur. patron.
b ca. eod.
c d.c.j eod.
d x.i.in princip. eod. lo 6.
e c. quia clerici quidam, de iur. patro. c. tuam, de priuileg. ca. priuilegiũ, 21 q 3
f § pen. de pœn. mcip. in quib. ſidam
g gloſſ. in can. filij 5, 16 q 7.
h c.j. & c. cùm diſectus, de iur. patro.
i c. nobis, eod. ca pe mentũ, 16 q 7.
k can monaſterium, eod
l can. filij, & can. quicunque, 16 q 7.
m c. cùm ſecundum, & c. ex literis, de iur patron.
n item c. eod.
o ca. filij, 16. q 7.
p c. 1. de iur patro ap. Clem cap 3 de præb. in 6 c. exiit pauda, §. quod verò, cod tit. ap Clem
q can frigentus, 16. q. 7.
r c. quia clerici, de iur patron.
s c præterea in 2. de iur patro.
t c. nobis § fin eod. can. quicunque, 16. quæſt 7.
u can. vir 20 q 3. l. ſed ceſſi quod §. 2. de viuis in t
x can nemo, de conſecra. diſt 1. can. qui religioſis, cum 9 ſeq 12 q 1. c. ne ſus §. fin. de eccle. ædific.
y glo in rub. de inſtitutio. in 6. vide & de aliis acceptionibus Ioan Imolã, in c. ex frequentib. & c. cũ venſſent, de iur. patro
z c. cùm olim, de maior. & obed. & to. tit. de electio.
a vtin c. cùm ſatis, de offi. archid.

realem possessionem [a]. Propriè tamen permultum interest inter collationem
24 quæ est libera, institutionem, quæ necessaria, & præsentationem [b]. Ideò collatio sede vacante loco episcopi à capitulo de beneficiis fieri nequit, institutio debet [c]. Quod & in vicario obseruatũ est [d]. Sed hæc hactenus de beneficiis iuris patronatus dicta sint, quibus plura me posse addere non diffiteor: verùm quia patronatus huius materia & quæstiones, proprio tractatu & celebri explicantur à Rocho, ad eum remittam lectores, ne fuci instar labores
25 aliorum suppilemus. Hoc tantùm adiiciam, apud antiquos idolis seruientes, fuisse olim quoque in diuino cultu quædam sacerdotia patronata, dicta gentilia, id est, generis seu familiæ certæ, quæ reditus annuos sacrificulis suis præbebat. De quibus meminit Cicero de Aruspicum responsis, & alij. Sic Michas vir in monte Ephraim idolum sibi fecit, & ei extruxit ædiculam, fecit Ephod & Theraphin, id est vestem sacerdotalem, constituitque ibi sacerdotem, & illi reditus, vt habetur in libro Iudicum Israelis [e].

a de qua in c. adhæc. c. cùm nostrũ, eod.
b c. cùm in illis, § cũ autem, de præben. in 6
c c. cum olim, de maio. & obed. ap. Grego c. 1. de institut. in 6 c. 2. ne sede vacante ep. Grego c. 2. eod. tit. in 6.
d c. ex frequentibus, de institut. a. Grego c. fin. de offic. vica in 6
e Iudi. c. 17. & 18.

De erectione seu constitutione beneficiorum. Caput 5.

1 Beneficiorum origo. Beneficij fundatio & creatio quid, eod.
2 Beneficij restitutio quid.
3 Beneficia quot modis extinguantur, & restituantur, & 14.
Beneficia quare extingui possunt,
4 Sacræ res à sanctitate eximi possunt.
5 Beneficia intereunt vnione.
De vnione beneficiorum, & quid vnio, eod.
6 Vnio beneficiorum tripliciter fit.
Beneficij impetratio non exigit mutationem vnitæ ecclesiæ.
7 Vnionis faciendæ rationes.
8 In vnione facienda vocandi ij, quorum interest.
9 Beneficium extinguitur, fundatione eius reprobata.
10 Beneficia occupata ab hostibus an intereant.
11 Ecclesiæ parietibus omnino subrutis, an remaneat beneficiũ, & 13. & seq. vsq; ad 22.
11 Altare portatile quid, & priuilegium eius.
12 Euocatio sacrorum, quæ prophanum reddebat locum.
16 Vnio à quo fiat, & dissoluatur.
17 Ecclesia polluta non est iterum consecranda, sed reconcilianda.
Ecclesia quibus polluatur, eod.
18 Ecclesia polluta quomodo, & quibus reconcilietur Deo.
19 Ecclesiæ consecrandæ ceremoniæ.
Ecclesia semel consecrata, iterum consecrari non debet, eod.
20 Templa ethnicorum quomodo ædificabantur, & sacris inaugurabantur.
21 Ecclesiæ & beneficia vt restaurentur.
22 Beneficiorum transmutatio quæ, & quatenus permissa.

1 QVIA in superioribus beneficiorum diuersa qualitas, generali quadam nota nos docuit ecclesiasticarũ personarũ diuersitatẽ, series postulat, vt de erectione beneficiorũ agamus, ex qua vel in qua facilè status & qualitas beneficiorũ, vt à matre originẽ accipit. Erectio itaq; beneficiorũ fit, noua fundatione, restitutione status antiqui beneficij, & immutatione. Noua fundatione, creatum beneficium dicitur à Clemente v. pont. summo [f], & Innocen. [g] 3. Fundatio illa noua fit, quãdo augmẽtatur numerus præbendarũ,

f clem. fi. de rescrip.
g in c. dilecto filio, de præben.

vel eccleſia, vbi prius non erat, erigitur: vt ſi ab Iſmaëlitis, ſeu Agarenis ciuitates & regna à Chriſtianis recipiantur [a]. Reſtitutione fit erectio, cùm extinctum beneficium reſtauratur: tótque modis videtur fieri reſtitutio, quot contrariis extingui vel ſupprimi poteſt. Idcircò non alienum erit, de extinctione ſeu peremptione beneficiorum agere, priuſquam de reſtitutione, quæ peremptionem refert, dicamus. Ergo beneficia extingui & ſupprimi poſſunt, vt amplius non ſint, vel nõ faciant nomen: primùm, quando canonicæ, vel præbẽdæ extinguuntur [b] fructuũ inopia. ſicuti & augmẽtantur pro fructuũ abũdantia [c]. Nec nos remoretur, quòd videtur habere quæſtionem, num poſſint tolli beneficia, vel perimi, cùm Deo ſemel dicatũ, alios in vſus transferri nõ poſſit [d]: ſiue ligna ſint eccleſiæ [e], ſiue veſtimenta [f]. Nam neceſſitas, & maior cauſa huic rei gratiam facit aliquando, & honeſtas eccleſiaſtica, & ratio quædam ſingularis pro negotiorũ occurrentiũ modulo, vt res alioquin inalienabiles [g], propter alimenta [h], & ob redemptionẽ captiuorũ alienari poſſunt [i], etſi debita vrgeant eccleſiam [k]. Atque iure ciuili traditũ eſt lege aliqua, rem ſacrã poſſe prophanã fieri [l]: in quo notat iuriſconſultos Cicero, dũ ait [m], *Cùm leges antiquæ ſacrorũ vetarent interitũ, adinuenit ſubtilitas iuriſconſultorũ, ſenes conſtituere ad cõemptiones ſacrorũ, interimendorũ cauſa faciẽdas.* Sed & alio modo ſecũdò intercunt beneficia vnione, quando duo vel plura beneficia in vnũ in perpetuũ cõiunguntur, id enim eſt vnio [n]: illud enim quod alteri vnitur, extinguitur, neq; amplius per ſe vacare dicitur [o]. Et tunc propriè vnio, omiſſis duabus vnionis ſpeciebus [p]. Vnio quippè tripliciter fieri dicitur: primùm, cũ duabus eccleſiis vnus & idẽ præficitur [q]: 2. quãdo vna eccleſia alteri vnitur, quo caſu quæ vnitur, amittit ius ſuũ, & eo vtitur, cui fit vnio [r], intacto remanente iure epiſcopi [s]: 3. fit vnio, cùm ſimul vniuntur eccleſiæ, nec vna alteri ſubiicitur: & tũc ex duabus quod melius eſt retinetur [t]. Et ad hoc tres vnionis modos reliqui, quos adferunt Hoſtienſis & Godofredus, referri poſſunt. Et quæ ſunt incorporationes & annexiones, quæ eius generis ſunt: nam annexæ eccleſiæ cum illis eædem cenſentur quibus annectuntur, vt non valdè intereſſit in impetratione beneficij, adiicere annexas eccleſias, ſi modo principalis exprimatur, & valor verus annexarum, vt tradit interpres antiquus regularum cancellariæ Innocentij pap. 8. Vnionis cauſa rationem habet, vel propter nimiam vicinitatẽ eccleſiarũ, cùm vtraq; facilè per vnum regi poſſit: vel cùm altera caret populo ob incurſiones hoſtium, vel morborũ luem, vel aliam ob cauſam. Sicuti certis de cauſis imperatores ex duabus dignitatibus vnam facere poſſunt, vel vnam alteri vnire [x]. Item & propter alterius beneficij inopiam. Quare & in vnionibus verus valor vtriuſque beneficij exprimi debet, & vocari oportet in locó, & vt dicunt in partibus, antè, quorum intereſt. alias non valet, vt deciditur regula cancellariæ Pauli pap. 3. de vnionibus. Tertio loco extinguitur beneficium, quando reprobatur eius fundatio vel erectio: veluti primò, ſi in præiudicium ædificetur parochiæ capella, & opus nouum fuerit nuntiatum, debet deiici poſteà ædificatum [y]. Item ſecundo caſu, quo & ſubſtrahitur eccleſiæ epiſcopalis dignitas, ſi aliqui proprij paſtorem occiderint [z]. Et 3. ſi deiiciatur eccleſiæ moles & ædificij [a]. Quarto extingui videtur beneficia, quæ ab hoſtibus fidei occupantur [b]: vel ſaltem ſuſpenſo cultu diuino prope interitum ſunt, vt non poſſit aduerſus ea currere præſcriptio, tanquam viduata paſtore [c]. Et iure ciuili religioſa, ſacráue loca eſſe deſinunt, ab hoſtibus occupata [d]. Accedit quoque ad interitum eccleſiarum, cùm parietes funditus ſubruti ſunt, nec remanet altare conſecratum. Si tamen pars aliqua conflagratione vel inundatione, vel alio modo intereat eccleſia, remanere beneficium dicitur: & in primo caſu eccleſia reædificata debet denuò conſecrari, in altero nequaquam [e]. In concilio

tamen

a vt in c. 1. de verbo. ſig. in 6.
b c. cùm acceſſiſſent, & c. ex parte, de cõſtitut.
c c. fin de verb. ſign. ap Grego.
d cap. ſemel Deo, de regular. in 6. & c. nã cipia, de rer permut.
e ea ligna, de conſecrat. diſtinc. 1. §. ſacræ, de rer. diuiſio.
f can. veſtimenta, de conſecr. diſt. 1.
g tenul de reb. eccleſ. non alien. in authen. iubemus, de ſacroſan. eccleſ.
h can. aurum, 12. quæſt. 2.
i l. ſancimus, l. 17. de ſacroſan eccleſ. C. ea apoſtolicos, ea & ſacrorum canonum, can. ſicut omnino, 12. q. 2.
k authen. præterea, de ſacroſanct. eccleſ C.
l l. inter ſtipulãtem § ſacram rem, de verb obligat.
m Cic pro Mure.
n c. ſicut vnite, de ex ceſſ prælato.
o Doctor in l. cùm acceſſiſſent, per illum text. ibi, de cõſtitut Ludou. Gomes, in regul. cancell. de trien poſſe q. 2 Ioan Andre. in c. 1. de ſupplen. negli. prælato.
p de quib per vlo in c. 1. in ver. vnien do, & ibi interpr. ne ſede vac. ap. Grego. glo. in ca & temporis, 16. q. 3. in verb vnire.
q can. & temporis qualitas, 16 q. 1 c. 3 ne ſede vac. ap. Grego.
r capit. recolentes § fin. de ſtatu mona cho.
s c. 2. de religio. domib.
t acp. ca. medicamentum, de pœnit. diſtinc. 5 glo. in regu. 21 cancellar. Innocen 3.
v ca. & temporis, 16. q. 1. c. 2. de religio domib. ca. fin. §. hoſtilitatis, 23. quæſtio. 2.
x § illud, vt in l. fine quinq. ſuff. in authen collat. 2.
y c. 1. de eccleſ. ædifie l. 2. & l. prætor ait, § prætor, de operis noua nuncia.
z can. fin. 23. quæſtio. 2.
a ca. & hoc diximus, 16. q. 7 ca. placuit, de conſecratio. diſtinct. 1.
b can. paſtoralis, 7. q. 1. c ſancta Roma na, de conſtitu.
c c ex tranſmiſſi, de præſcrip. ca. prima actione, can. ſi facerdos, 16 quæſtio. 4.
d l cùm loca, de religio. & ſumpt. fun. in P.
e capit. ligneis, & capit. propoſuiſti. incerta ſiſtu verbo reconciliari, de conſecrat. eccleſ. can. eccleſia ſemel, & can. de fabrica, de conſecrat. diſtinct. 1.

tamen Triburiensi concessum est, vt sicubi à Normanis, Selanis, Vngaris, à malis Christianis, aut alio quocunque malo ecclesia fuerit incensa & cõbu-
12 sta, liceat in capellis interim cum tabula consecrata missas peragere [a]. Tabula consecrata hîc videtur supplere locum ecclesiæ, vel stabilis altaris: sicut altare portatile [b], quod vbicunque locorum & maximè in bello circunferre potest. Ne defectu ædium consecratarum, vbi opus est, quis carere cogatur pabulo cœlesti, hócque antiquitus permissum Christianis, & vt Sozomenus ait [c], & Nicephorus Callisti [d] hæc tabula vicem tabernaculi præstitit, ad quã diaconi & sacerdotes ministrabãt ministeria diuina, iuxta statas ceremonias
13 ecclesiæ. Verumtamen hîc duco annotandum, non ideò beneficiũ extingui omnino, quòd omnino ecclesia fuerit diruta: nam distinctio beneficiorum non pendet ex ædificio, sed ex sacramentorum administratione, & decimarũ vel reddituum assignatione: & quia possit reædificari iterum ecclesia, vel alibi
14 officium, vel onus beneficij impleri. Quibus præcognitis, facile erit iudicũ, quomodo restituantur vel reuiuiscant beneficia, singulis interceptionibus contrarias causas opponentes: quia restitutio, est prioris status reparatio [e]. Vt quia in primo capite diximus extingui suppressione beneficiorũ, vel deficientibus fructibus, apparebit restitutionẽ fieri reuocatione suppressionis, & fructuum incremento [f]. Et in secundo, si approbentur ædificationes ecclesiarum antè reprobatæ, vel si operis noui nunciatio tollatur, si episcopalis vel alia ecclesia in pristinum restituatur locum dignitatis, si ecclesia deserta reficiatur, & excitetur, & consecretur iterum, si ab hostili occupatio-
15 ne euincatur, veluti iure postliminij [g]. Nisi quando constat locum omnino profanum factum: vtpote quando Deus locum contemnit, & testimonio aliquo diuino deseruisse cum ostenditur. Sicuti refert Iosephus [h], ante excidium Hierosolymitani templi, à sacerdotibus noctu sacrificantibus auditam fuisse vocem ex adytis dicentem, *migremus hinc*. Erat & moris Romanorum in obsidionibus ciuitatum, priusquam irrumperent, euocare earum deos, vt vocabant tutelares, & ita loca à sacris liberare, vt refert Macrobius [i], qui & euocandi ritum tradit. Sic apud Liuium [k], dictator Veios capturus euocauit Iunonem Veiorum conseruatricem, & pollicitus Romæ templum. Quod paucis explicat Vlpianus [l] verbis. *Qui*
16 *sanctum*, inquit, *locum liberare à religione volunt, solent inde sacra euocare*. Dehinc & quæ vnione extincta sunt, per vnionis solutionem restituuntur: hoc enim naturale, eodem vinculo quo quid vinctum est dissolui [m]. Episcopus in sua diœcesi beneficia vnit, & distinguit: summus autem pontifex episcoparus [n]. Episcopus tamen non vnit ecclesias sine consensu sui capituli, & patroni, quem tamen non exigit summus pontif [o]. Et quando vnio fit ad vitam alicuius tantùm, eo mortuo beneficium reuiuiscit, in propriámque redit naturam: quia vnio hæc temporalis cum
17 tempore extinguitur [p]. Sed si ecclesia polluta fuerit, reconcilianda quidem Deo orationibus est: non tamen ideò denuò consecranda, vt si ab hæreticis profanata sit [q]. Nam, vt ait Optatus Mileuitanus [r], non potest esse ecclesia penes hæreticos, sed scimus quod omnes ecclesiæ hæreticorum sunt prostibula, & meretrices: vnus sponsus, vna ecclesia. Sic polluta homicidio, vel sanguinis effusione, vel semine, vel adulterio reconcilianda [s]. Item si in ea sepeliatur excommunicatus [t]: nam & tunc parie-
18 tes sunt abradendi [u]. Reconciliatio autem fit per aquam lustralem exorcizatam, per solum episcopum, non autem per sacerdotem simplicem [x]: idque per aquæ & vini mixtionem & salis, cum aspersione, & m[illegible] [y]. Refert autem Abdias Babilonicus [z] contemporaneus apostolorum, [illegible] Bartholomeum in ecclesia purificanda, quæ prius erat templum idolj Astaroth, crucem per latera infixisse, & benedixisse. Verùm illa sanctificatio ad nouam potius consecrationem, quàm ad purificationem sanctificatæ anteà,

a in ca. concedimus, de consecr. d. 1.

b c. quoniam, de priuileg. in 6.

c Sozomen. libr. 1. hist. Tripar. c. 9.

d Nicepho. Call. lib. 7. hist. cap. 46.

e ca. sacros sanctorum, & cap. inuasos, 35. q. 6. ca. si quem pœnituit 1, 5. li. 2. q. 3. c. quia diligentia, de elect. in 6. & sunt ex pall. Cal. 2. ex quib. eau mairo in P.

f ca. si ea accidissent, de constitutio.

g l. cum hora, de reuocat. & postliminio, & ca. pastoralis, 7. q. 1.

h Iosep. lib. 7. de bello Iudaico, cap. 12.

i Macrob. libr. 3. Saturn. cap. 7.

k Liuius, libr. 5. Decad. 1.

l Vlp. l. Sacra loca. 1. pr. ff. de diuis. in P.

m l. nihil tam naturale, de reg. iur. in P. ca. sed. tutu ap. Greg. 9.

n c. sicut vnitæ, de excess. prælator.

o c. pastoralis, de donatio.

p Gomes, in regul. de triennali possessor. cuæst. 1.

q can. ecclesias Arianor. & can. Arianorum, & can. Agapetus, de consecrand. dist. 1.

r Optat. Mileuit. lib. 1. de schism. Donat.

s cap. significasti, de adulter. c. proposuisti, & c. filii de consecrat. eccles. Leon. c. 14. & 15. can. si motum, consecrat. dist. 1.

t cap. consuluisti, de consecr. eccles.

u can. ecclesia, in 1. & 2. de consecr. dist. 1.

x c. anno per episcopum, de consecrat. eccles.

y can. de fabrica, de consecrat. dist. 1.

z Abdias Babil. in hist. Apostol.

pertinet. Et ideo ritus varij ſunt. Nam cùm conſtruenda eſt, epiſcopus debet vocari, ciuitati qui locum deſignet, crucémque ibi publicè figat, inquirat de reditibus ſufficientibus ad alimenta præficiendorum[a]. Sunt & alia, quæ ad conſecrationem eccleſiarum, & altaris pertinent, de quibus conſulendus Ioan. à Selua[b], & Durandus[c]. Vide & can. 1. de conſecrat diſt. 1. lib. 3. Reg. c. 6. Neque eccleſia conſecrata, eſt iterum conſecranda[d]: niſi, vt diximus, ex integro corruerit, funditus deleta fuerit[e]. Erat & apud ethnicos mos reſtaurandi, & ædificandi, ſeu conſeruandi templa per pontifices ſuos: vt obſeruare poſſumus ex Liuio, dum ait[f], Cornelium Barbarum pontificem maximum, coactum ex conſenſu populi verba præire in dedicatione ædis Concordiæ in ara Vulcani, cùm more maiorum negaret, niſi conſulem, aut imperatorem poſſe templum dedicare. Item ex verbis epiſtolæ Aureliani ad Ceionum Baſſum, apud Flauium Vopiſcum[g]. *De Palmyrenorum bonis*, inquit, *habes gemmas regias: fac cohoneſtari ex his omnibus templum mihi & immortalibus, gratiſſimum faceris: ego ad ſenatum ſcribam, petens vt mittat pontificem, qui dedicet templum.* Alius & referendus Cornelij Taciti locus[h], in quo & ceremoniæ dedicationis priſcæ gentilitatis referuntur, his verbis: *Vndecimo calendas Iulias, ſerena luce, ſpatium omne quod templo dicabat euinctum vittis, coroniſque: ingreſſi milites, quibus fauſta omnia, fœlicibus ramis: dehinc virgines Veſtales cum pueris puelliſque patrimis matrimiſque, aqua, riuis, & fontibus, amnibúſque hauſta, perluere. Tum Heluidius Priſcus prætor, præeunte Plauto Heliano pontifice, luſtrata boue tauriſque area, & ſuper cæſpitem reddita extis, Iouem, Iunonem, Mineruámque, præſidéſque imperij precatus, vt cœpta proſperarent, fedéſque ſuas pietate hominum inchoatas diuina ope attollerent, vittas, quibus ligatus lapis innixique funes erant, contigit. Simul cæteri magiſtratus, & ſacerdotes, & ſenatus, eques, & magna pars populi, ſtudio lætitiáque connixi, ſaxum ingens traxêre; paſſimque iniecta fundamentis argenti auríque ſtipes, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ, ſed vt gignuntur. Prædixêre haruſpices, ne temerarentur opus ſaxo, auróue in aliud deſtinato. Altitudo ædibus adiecta.* Hæc Tacitus. De ſacro Capitolij templo reſtituto à Veſpaſiano tradit, cura L. Veſtini equitis quem monuerunt contracti haruſpices, vt reliquiæ prioris delubri in paludes aueherentur, templum iiſdem veſtigiis ſiſteretur. Poſtremò reſtaurantur eccleſiæ & beneficia, quando priſtini & ante ſublati fines reſtituuntur[i]. Sed tertio loco fit beneficiorum erectio, quando mutatio fit formæ beneficij: veluti ſi ex capella fiat parochia, ex parochia epiſcopatus, & ex epiſcopatu archiepiſcopatus[k]: ſi ex capella ſimplici fiat collegiata, ex collegiata canonialis[l], ex regulari ſecularis, vel contrà ex diſpenſatione: iure enim communi inhibita eſt hæc commutatio[m].

a can. hemo, de conſecra. diſt. 1. c. 1. de cenſib.
b Ioã à Sel. in 1. par. tract. de benefic. q. 5. nu. 65 & ſeq.
c lib. 1. Rationalis diuinor. offi. c. de eccleſ. dedicat.
d can. eccleſijs, de cõſecr. diſt. 1. c. 5 & 6 de conſecrat. nõ iter. c. 1. de apoſta.
e d. can. eccleſijs, Leuit. 14. in fine, arg. l. domum, de cõtr. empt. in P. can. de fabrica, de conſ. diſtinct. 1.
f Liu. lib. 9 deca. 1.
g Vopiſc. in Aurel. vita.
h Cor. Tac. lib. 20.
i vt in capit. pen. de paro.
k vt in extrau. ſaluator, de præben.
l vt in can. ſi epiſcopus, 12 q. 2.
m can. quæ ſemel, 19. quæſt. 3.

De collatione beneficiorum. Caput 6.

1 *Continuatio c. & num prius de collatione, quàm vacatione beneficiorum dicendum.*
2 *In collatione beneficiorum quæ conſideranda.*
3 *In tutoris datione quæ conſideranda.*
4 *Beneficia tantùm idoneis ſunt conferenda, & qui illi.*
5 *Beneficia laicis non conferuntur eccleſiaſtica.*
6 *Fœminæ capaces aliquorum beneficiorum.*
Fœminæ non accipiunt primam tonſuram clericalem, eod.
7 *Beneficium cum ſimplici tonſura quale.*
8 *Curam habens animorum beneficium exigit, ſacerdotem: ſtudiorum tamen cauſa*

per

per quinquennium differtur promotio.

9 *Mores beneficiandorum quales esse debeant.*

10 *Scientia beneficiatorum quæ requiratur.*

11 *Ætas quæ legitima in sacerdotijs obtinendis.*

12 *Episcoporum & prælatorum ætas.*

13 *Episcopus qui indigno beneficium confert quomodo puniendus.*

14 *Regere alios non debet, qui se nequit gubernare.*

15 *Abbati quæ debet esse ætas.*

16 *Ætas prælatorum in Gallia quæ esse debet.*

17 *Ætati beneficiandorum dispensatur à sum. pontif. ex causa.*
Ætatis gratia non fit, nisi duorum annorum, eod.

18 *Episcopi iuuenes non contemnendi.*
Iuuenum prudentia aliquando senum vincit peritiam, eod.
Sed rarò contingentia non sequenda, eod.

19 *Canonicis ætas quæ requiratur.*

20 *Ætas beneficiandorum in non curatis beneficijs quæ requiratur ex antiquo & nouo iure.*

21 *Beneficiandi mores, eod.*

22 *Qualificatus beneficiarius quis.*

23 *Præbenda sacerdotalis tantùm presbyterio ætatis legitimæ, non ante tempus presbyteris factis concedenda.*
Curio debet fieri presbyter intra annum, & quomodo hoc intelligendum, eod.

24 *Beneficio priuatur, qui non est clericus.*

25 *Beneficium habens vxorem per verba de præsenti ducens, eo priuatur.*

26 *Beneficia regularia regularibus, secularia secularibus conferenda.*

27 *Beneficia regularia regularibus ordinis tantùm eius beneficij conferenda.*

28 *Monachis mendicantibus nulla beneficia ecclesiastica concedi possunt.*

29 *Monachis quibus, & quæ beneficia liceat habere.*

30 *Monachi eligi possunt in episcopos.*

31 *Episcopus à quibus debet esse immunis.*

32 *Beneficium conferri non potest ex illegitima coniunctione nato.*

33 *Beneficium paternum filius legitimus, & naturalis immediatè à patre capere non potest, mediatè potest.*

34 *Spurij filij non admittuntur in beneficio paterno, nec nati ex illis, etiam legitimati & dispensati ad beneficia.*

35 *Spurius quis dispensat ad beneficia.*
Dispensatio illegitimis à quo fieri debet, eod.

36 *Dispensatio natalium ad sacros ordines non porrigitur ad beneficia.*
Dispensationes ad beneficia à casu in casum similem, vel maiorem non producuntur, eod.

37 *Dispensatio per simplicem signaturam ad pluralitatem beneficiorum.*
Per, fiat vt petitur, quot contineat beneficia, eod.

38 *Beneficium conferri debet ei, qui idioma loci intelligat.*

39 *Linguarũ & idiomatis intelligentia quid iuuet homines, & quid noceat ignorãtia.*

40 *Patronus debet præsentare episcopo clericum diœceseos, qui intelligat idioma, & intelligatur.*

41 *Alienigena in Gallia beneficia ecclesiastica non potest possidere.*
Albinus in Gallia quid, eod.
Naturalitatis, seu affiliationis in regno litera, eod.

42 *Alienigenæ in Britannia, Hungaria, Bononiæ, Veronæ sacerdotia habere non possunt.*

43 *Beneficiandorum in Gallia qualitates.*

44 *Beneficia quæ vacant certis mensibus, quando graduatis, aut nominatis, vel alijs debeantur.*

Graduatorum ſtudy tempus præſcriptum, eod.

Inſinuatio literarum ſtudy graduum quo tempore fieri debet, eod.

43 *Beneficia in villa murata conferri debent graduatis.*

46 *In nominationibus Academiæ, nominatus debet exprimere beneficium quod poſſidet, & valorem.*

47 *Literæ expectatiuæ ad beneficia debent exprimere poſſeſſa beneficia per impetrantem, & qualitatem eorum.*

48 *Nominationes, quæ ab Academia dantur ad beneficia, referuntur ad qualitatem perſonæ ſecularem, vel regularem.*

49 *Nominatorum ad beneficia præfertur antiquior, qui eo anno debitè quo oportuit inſinuauerit.*

50 *Gratificationi inter graduatos quando locus ſit.*

51 *& 52. Beneficia conferri quibus non poſſint.*

52 *Bannito nõ cõfertur beneficiũ, & tantùm relegatione poſſeſſo beneficio nõ priuatur.*

COGNITA origine, diſtinctione, & erectione ſeu reſtitutione, & ſuppreſſione beneficiorũ, antequam peruenire poſſimus ad perſonas ſacerdotum, mediũ quoddã agnoſci debet collationis & poſſeſſionis beneficiorũ: cui proximè vacationis ſpeculatio innectitur. Sed prius ne de collatione, quàm de vacatione dicendum ſit, dubium quoddã moueri poſſet: vix enim eſt alterum ſine altero cognoſci, vt alterum ũne altero non poſſit eſſe. Niſi erectione facta vacationem exiſtimemus, quæ tamen vacatio verè non eſt, nec vacare dicatur quod prius poſſeſſum non eſt: priuatio enim præſupponit habitum [a]. Et collatio per conſequens prior poſt electionem, quamuis poſt primam collationem non dicantur poſſe conferri, priuſquam vacent [b]. Ergo de collatione prius dicamus, in qua quatuor perpẽdenda capita: genus beneficij, de quo ſuprà diximus in diuiſione eorum. Nam forma mandati habet cauſam determinatã, quã ſequi oportet in cõferendis beneficiis, vt expreſſo vnius generis beneficij ad aliud non porrigatur [c]. Qualitas ſecundò inſpicienda perſonarũ, quibus conferuntur, vt materia: tertiò, qualitas eorum qui conferunt: & quartò, modus conferendi, vt forma. Sic Hermogenianus [d] in tutoris datione cõſiderat, an is tutorem acceperit, cui fuerit dandus, in is dederit qui dare potuit: iſue datus, cuius dandi facultas erat, & num pro tribunali decretum interpoſitum ſit. Summa autem prioris capitis hæc: beneficia non eſſe conferenda niſi idoneis [e]. Capacitas prouidendorum conſiſtit in ordine legitimis moribus, ſcientia, & ætate, & qualitate [f]: quæ in ordinibus ritè exhibendis requirũtur, iam ſuprà exequuti ſumus. Deſideramus autem in perſonis, quæ beneficium accepturæ ſunt, ordinem eccleſiaſticum præcedere, vt cooptati ſint in numerũ eorum, qui in ſortem domini ſe transferunt: Laicis enim conferri beneficia nequeunt [g]. Demptis his beneficiis, quæ mulieribus conferri poſſunt Veſtalibus: quæ, quia clericatus beneficio gaudere nequeunt, ſine clericatu eligi poſſunt ad prioratuum adminiſtrationem [h]. Neque enim aliquam mulierem licere tonſurare ſtatuit Alexander 3. ſum. pontifex [i]. Veruntamen in maſculis obſeruandum eſt, interdum ſufficere clericatus ordinem in beneficio obtinendo [k], quod ideo dicitur beneficium cum ſimplici tonſura. Aliquando & maiores ordines requiruntur aliis beneficiis præficiendo, vt putà ſubdiaconatus: & alij minores etiam ex diſpenſatione, ſi de eccleſia agatur, quæ curam animorum habet annexam [l]. Atque tunc oportet intra breue tempus ad presbyteratum promoueri præfectum, vt ſuprà diximus in diuerſitate nomenclaturæ beneficiorum, in tertia diuiſione: niſi dipenſatio fiat cauſa ſtudiorum per ſeptennium, vel quinquennium, quo caſu ſufficit intra annum ad ſubdiaconatum promoueri [m]. Mores præficiendorum beneficiis eodem modo perpendendi

a c. ad diſſolutẽdum, de deſponſ. impub. l. decem, de verb. obligat. Iaſius, de diuor.

b c. 1. de conceſſ. præb.

c c. cum in illis, c. 16. §. 3 & 5. eod. de iure patr. ſacerd. 27. & cum ecclieſiæ 28. & c. 1. de præb. in 6

d Hermogenianus Inſtitutionalis l. 3 §. ſi quis tutor, de excuſ. tutor.

e c. cum ſicut 29. de præb. c. ex literis, de cleric. quæ de cleric. ap. Gregor. l. vt gradatim, de rescript. & homines Pactenſes, 3. de conceſſ. præb. libr. 3. Decretal. & c. 2. de inſtitut.

f c. 4. de ætate & qualit. cum in cunctis §. interrogata, & c. electus, c. duduum, in 3. eod. tit.

g c. 2. de inſtitutio c. cum, adeo, de reſcript.

h c. inde mandatibus, de elect. in 6

i in c. vxoratus, 2. de conuerſio conjugato libr. 3. Decretal. tit. 32.

k c. ex literis, de tonſ.

l c. præterea, de ætate & qualit. lib. 3. Decret. tit. 14.

m in reg. cancell. Pauli Pont. 2. de non promouendis ad ſacros ordi-

pẽdendi, quo tradidimus in ordinatione faciẽda: nam olim ordinationi, beneficiorum datio in titulum cõiuncta erat [a]. Atque probum argumentum est, vt qui non possit ordinari, incapax sit beneficij [b]. Scientia, seu eruditio in beneficiandis paulò maior, quàm in ordinandis requiritur, in parochialibus potissimùm ecclesiis: quia onus prædicandi quoque eis incumbit, & nosse & iudicium peccatorum in foro pœnitentiali [c]. Nec tanta sufficientia in sacerdotalibus præbendis, quanta in curionibus [d] exigitur. Aetas legitima adesse [e], tempore collationis [f] institutis debet: atque ideò in decanatu, archidiaconatu, & beneficio curam animarum habente annexam, exigitur, vt prouisus 25. annum attigerit, & scientia & moribus commendatus existat, ex concilio Lateranensi [g]: quamuis olim trigesimus annus exigeretur in presbyterandis [h], quales debent esse ad regimen parochialium ecclesiarum vocati [i]. Et trigesimus quoque hodie ex eodem concilio exigitur in prælatis [k], nec dispensari posse per episcopum minori 25. annis contra cõcilium Lateranense, vel in episcopo minori 30. an. placuit [l]. Episcopus porrò, qui hominem insufficientis scientiæ, vel inhonestæ vitæ, vel ætatis illegitimæ prouidendo approbauerit, suspenditur à perceptione proprij beneficij, donec veniam mereatur: nec indigni successorem potest confirmare [m]. Et certè indecorum est, eos ad regimen aliorum promoueri, qui seipsos non norunt gubernare [n]: vnde exigit D. Paulus [o] in eligendo episcopo, vt sit suæ domui benè præpositus. In abbatia, quia in aliis quàm episcopatu sufficiũt 25. anni [p], puto & totidem sufficere conferenda: nisi ius prælaturæ & trigesimum exigat, quódque melius est. In Gallia fũfficiunt 27. anni ad prælaturam obtinendam, & eius ætatis virum potest nominare rex summo pontifici, dummodo aliæ qualitates desideratæ adsint, ex cõuẽtionibus Gallicis [q]. At ad monasteria, & prioratus conuentuales, & electiua alia regularia beneficia, ad quæ rex Galliarum nominat, sufficiũt anni 23. dummodo nominatus aliter idoneus sit [r]. Verùm arbitror ex causa posse per summ. pontif. dispẽsari ætati, si prudentia & rerum scientia eam suppleat [s]. Sicuti veniam ætatis solet princeps iuuenibus probis moribus instructis cõcedere, duminodo impleuerint 20. annum, & mulieres 18. Regula autem cancellariæ Pauli Pa. 3. super ætatis defectu gratiam posse fieri tantùm duorum annorum tradit, habita prius informatione idoneitatis. Erat iuuenis Timotheus episcopus à D. Paulo præfectus, vt ex verbis epistolæ ad eum missæ constat [t], *μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ*, id est, *nemo iuuentutem tuam contemnat, sed esto forma vel exemplum fidelium in sermone &c.* Cuius exemplo D. Ignatius [u] Damam episcopum Magnesiorum iuuenem, honorandum ẽsse docet Salomonis & Iosue quoque exemplo, *Quia non longi*, inquit, *temporis fuerunt, sed spiritus sanctus scientes & sapientes reddit.* Possunt esse quamuis raro cani iuuenis sensus, vt Danielis prudentia senum malitiam aliquando vicit, & sæpe vasa innocentia, & pura iuuenum Deus inhabitare non dedignatur, & erudire præter vulgarem hominum ordinem: neque enim perpetuò ipsi homines sua loquuntur, sed Deus est, qui in illis loquitur. Verumtamen non sunt temerè exempla eorum, quæ rarò accidunt, sequenda: cùm periculum animarum ex episcoporum præfectura non leue sit, sed pernitiosissimum. Et vix iuuenis, qui non expertus est ætate rerum varios casus, potest hanc pastoralem curam probè, quantumuis literarum peritus, exequi. In senibus est prudentia, & iam in iis quantum illorum valeant artus in pugna hac spirituali, licet annotare: in iuuenibus promptus quidẽ ad dignitatis ambitionem animus, & ad bibendum calicem inexpertæ vires & dubiæ, & neophitorum ordinationi succrescit superbia. In nõ curatis beneficiis & minoribus, & intra pupillarem ætatem, quem posse canonicum esse etiam ecclesiæ cathedralis nõ ambigitur [y]: dum pueri nõ sint: quamuis curata non possint consequi [z]. Et hæc est sententia glossarum [a]. Quibus repugnabant alij, vn-

[a] can. 1. & 2. 79. dist.
[b] Interp in c. si cui de rescript. in 6.
[c] clem. dudum, de sepul. can. adijcimus § 1. 16 q. 1. Panor. in c. omnis, de pœnitẽ. & remissio.
[d] cap. cùm in illis, de præbẽd. in 6.
[e] c. cum ex, de ætate & qualit. c. nihil est, de electio.
[f] c. si eo tempore, c. 9. de rescript. in 6.
[g] c. cùm in cunctis, capit. 7. § inferiora etiam, de elect. ap. Grego clem. genetalem, de ætate & qualit. cap. licet canon, c. 4. de elect. in 6.
[h] can. si triginta, & can. presbyter, 79. distinct.
[i] c. præterea, de ætate & qualit. can sicut, 21. q. 2. c. 1. de ætate & qualit.
[k] c. cùm in cunctis, de electio.
[l] glo. in c. cùm dilectus, in verb. ætate, de electio.
[m] c. nihil est, c. 44. de elect. ap. Grego. d. cap. cùm in cunctis § 2.
[n] c. indecorum, de ætate & qualit.
[o] 1. ad Timoth. 3.
[p] d. c. cùm in cunctis § inferiora, de electio.
[q] § 1 de reg. ad præl. nominat. in cõcord.
[r] § monasterijs, de reg. an. præl. nom. in concord.
[s] c. fin. de despons. impub.
[t] l. 2. de his qui veniã. ætat. impetr. libr. 2. Cod. tit. 45.
[u] 1. ad Timoth. 4.
[y] c. ex eo, cap. 22. de elect. in 6.
[z] vide c. super inordinata, c. 35. in fin. & glossã in verb. pueri, de præb. ap. Greg.
[a] in d. c. ex eo, & in per inordinata.

de ſequi oportet nunc regulam cancellariæ 17. quæ ſtatuit prouiſiones, ſeu conceſſiones, vel mandata de prouidendo de cathedralium eccleſiarum canonicatibus, ſeu præbendis, non valere, niſi prouiſus 14. ſuæ ætatis annum compleuerit: & ſi fiant de canonicatibus, & præbendis eccleſiarum collegiatarum, decimum, niſi expreſsè in prouiſione per ſumm. pontif. ætatis fiat diſpenſatio. Notárque ibi glo. antiqua, ordinarium non poſſe in his diſpenſare, aut minoribus illa beneficia conferre. Cæterùm alia beneficia minora 10
poſſe conferre maioribus ſeptennio, vt ſi portio ſit quæ nox ſit canonalis
a Seſſ 7. titu. de reform. can. 5 collata, arg. l. de prætio, de publ. in rem actio. In concilio tamen Tridentino ſtatutum, ne etiam in minoribus ordinibus conſtitutus, poſſit ante 14. annum beneficium obtinere. Vltra ætatem legitimam iura exigunt in eo, qui præ- 11
ciendus aliis eſt, ſummoperè bonos mores, quibus & exemplo cum doctrina
b c. Innotuit, c. 20. de elect. poſſit aliis prælucere, eóſque interdum præferunt iuſtis natalibus [b]. Deinde 12
qui adipiſci vult beneficium, debet eius conditionis eſſe, quæ præſcripta eſt
c §. præſatique ordinarij, de collatio. in concord. Gall. naturæ beneficij; vocant ideò qualificatum qualitatibus requiſitis [c]: vt ſi
d §. ſtatuimus inſuper, de collat. in concord. fin. de magiſt ap Greco. theologalem præbendam nanciſci velit, ſit Theologus bachalaureus formatus, qui per decem annos ſtuduerit, qui legere ſeu interpretari ſacras
e c. ei cui de beneficio, c. 29. de præb. in 6. ſcripturas, & prædicare poſſit [d]: Sacerdotalis præbenda ſacerdotibus in ætate legitima conſtitutis tantùm; non illis qui non ſunt presbyteri, vel ante 13
f c. vel non eſt compos, de tempo. ordinat. ætatem legitimam facti ſunt, conferenda [e]: quamuis ante ætatem ordinatus recipiat verum ordinem & characterem, ſuſpenditur tamen ab exercitio [f]. Datus nihilominus prouiſis de cura parochiali annus ad adipiſcendã
g c. licet canon, & ibi gloſſ. & commilit. de elect. in 6. presbyteratum, computandus à die adeptæ pacificæ poſſeſſionis beneficij, &
h c. licet, de præben. in 6 alio impedimento legitimo ceſſante [g]: niſi etiam ob ſtudium literarum per
gloſſ. in c. licet canon. in verb. idem temporis, & cap cùm ex eo, de præbend. in 6 ſeptennium diſpenſetur, vt fieri poteſt [h]. Sed in omnibus beneficiis opor- 14
i c. ex literis, c. 5. de tranſact. tet tempore collationis, eſſe clericum, id eſt, tonſuratum, aliter non poteſt
k in extrauag. Ioan. 22. antiqua decis. quæſt. Tholoſ. 36. t. poſſideri beneficium [i]: ſine tonſura prima enim laicus quis eſt, & laici incapaces beneficiorum ſunt, vt paulò antè in principio iſtius capitis diximus. Sed & clericum oportet eſſe ſine vxore: nam qui vxorem duxit, etiam per 15
l cap. 1. de cler. coniug. & ibi Collec. decisio. capel. 239. ſimplicia verba de præſenti, & ſine copula, incapax eſt [k]: & ſi habeat beneficium, ſtatim amittit [l]. Regularia regularibus perſonis beneficia, ſecularia 16
m c. cùm de beneficio, c. 5. de præben. in 6 § volumus, de elect. in concordatis, c. nullus, de elect. ap. Greco. ſecularibus conferenda [m]. Neque conferendo beneficium regulare ſeculari, vel contrà, cenſetur ideo diſpenſatum: niſi in ſignatura vel prouiſione, de commenda expreſsè fiat mentio [n]. Rurſum regularia, vt prioratus eccle- 17
n in regul. cancell. Pauli Pap. 2. tituli de commendis ſiarum, vel adminiſtrationes, non debent concedi alterius ordinis monachis,
o c. cùm ſingula, cap. 32. de præb. in 6 quàm eius per quos ſolita ſunt hactenus poſſideri, ſine authoritate ſummi
p in concil. Triden. ſeſſio. 4. in Decr. de reformat. can. 10 pontificis [o]. Itaque debent expreſsè eſſe profeſſi regulam ordinis, vel qui
q Papus, lib. 2. Rhapſo. areſt. tit. 4. ar. 6. emittere omnino profeſſionem, & habitum ſuſcipere teneantur, ex concilij Tridentini Decreto [p]. Quanquam ſenatuſconſulto Pariſienſi anno 1534. 11. 18
r Antiq. interp. in ſegul. 3. cancella. Innocentij 8. Februarij iudicatum ſit, oportere præcedere prouiſionem profeſſionem expreſſam, & certam, nec ſufficere tacitam, vel expreſſam ſine die [q]. Mona-
s clem. exiui, § cùmque annus redit. de verb. ſi. n. chis autem mendicantibus nulla beneficia concedi poſſunt [r]. Quia enim
t can. doctos, can. ſi monachus, & ſeq. 16. q. 1. expreſsè votum emittunt abdicationis proprietatis, & paupertatem profitẽ-
v can. de monachis, § fin. & ca. ſeq. 16. quæſt. 1. tur, incapaces ſunt reditruum & prouentuum animalium [s]. Habent tamen
x c. quondam, 14. de elect. o. in 6. 14. quàm ſit, § nullus. 21. q. 2. can. ſi quis monachus, 18. q. 1. can. legi, 12. t. 1. iſtæ mendicantium ſacræ familiæ, prioratus ſuos, ſed non ſunt beneficia,
y can. 1. 18. q. 1. ſed adminiſtrationes ſui ordinis, & regulæ. At alij monachi non mendican- 19
z can. de monachis, 16. q. 1. tes poſſunt beneficia poſſidere ſibi conuenientia, & ex electione, & confirmatione [t]: propriè tamen parochialibus eccleſiis præfici nõ poſſunt [v]: quia ſecularia beneficia ſunt. Placuit tamen monachos poſſe eligi in epiſcopos: 20
dummodo ſine controuerſia eligantur, & cum conſenſu ſuorum prælatorum, non alio modo [x]: & abſoluuntur à iugo ſuæ profeſſionis [y], tamen non
debent mutare habitum, nec ſubſtantialia ſui ordinis [z]. Neque monachiſ- 21
mus ſolus eſt impedimentum, quominus quis gradum epiſcopalem conſecũdat, neque numeratur inter ea, à quibus eſſe immunis debet, qui in epiſcopum.

pum ordinatur, quæ in concilio Toletano 4. collecta ſunt, & referuntur à
32 Gratiano in ſuo Decreto, in ca. qui in aliquo, 51. diſt. Alia qualitas quoque conſideranda in beneficiis conferendis, vt ſint perſonæ, quibus conferũtur, ex legitimo matrimonio procreatæ [a]: nili cum iis diſpenſatum fuerit, ob morum probitatem, & vitæ integritatem, & literarum ſcientiam, ſuper
33 natalibus [b]. Sic filius legitimis & naturalibus presbyterorum, nempe geniti ex matrimonio ſine bigamia, ab eo qui vxore mortua presbyter fuit factus, poteſt prouideri de beneficio iure communi, etiam in eccleſia patris [c], & de paterno beneficio, quod pater tenuit anteà mediatè, & dummodo id beneficium immediatè non fuerit à patre poſſeſſum [d], vt cuitetur ſucceſſio
34 in beneficiis eccleſiaſticis [e]: nam tunc eſt opus diſpenſatione [f]. De filiis autem presbyterorum illegitimis, Clementis 7. eſt conſtitutio anni 1533. qua inhibetur, ne poſthac ſpurij recipiantur in beneficio paterno, nec cum legitimatione, diſpenſatione, vel alio modo [g]. Quare & oporteret fieri mentionem in diſpenſatione dictæ prohibitionis. Idipſum & in nepotibus locum habere etiam legitimè natis ex ſpurio, vt non poſſint conſequi beneficium
35 autem, iudicatum Tholoſæ anno 1534 [h]. Sed quis beneficiandos natalibus reſtituet iuſtis? quis poteſt diſpenſare? Hîc diſtinctio adhibenda eſt, an beneficia ſint ſimplicia, an verò dignitates, vel curata. Et rurſum in ſimplicibus, an is, cui conferenda ſunt, ſit filius illegitimus presbyteri, qui habuit idem beneficium in eadem eccleſia, in qua filius inſtitui debet, an in alia: & ſi pater illegitimus habuit in eadem eccleſia ſimplex beneficium ſeculare, veluti canoniam, debet diſpenſatio fieri à ſum. pontif. ab epiſcopo non poteſt [i]. Extra eccleſiam paternam, & in beneficio ſimplici ſeculari, diſpenſat epiſcopus, ſi cura non imminet animarum: in perſonalibus autem, di-
36 gnitatibus, & curatis, tantùm ſummus pontifex [k]. Hic obſeruare dignum eſt diſpenſationem natalium, vt poſſit quis promoueri ad ſacros ordines, nõ produci, vt diſpenſatus quis cenſeatur ad obtinenda beneficia [l]: nec diſpenſatus ad habendum beneficium curatum, cenſetur diſpenſatus ad obtinendã dignitatẽ: nec valet argumentũ in diſpenſatione à ſimili, vel à maiori, vel à minori [m]. Nec diſpenſatus ſuper natalibus, ad effectũ obtinendi beneficiũ & ordinem, poteſt impetrare diſpenſationem ſuper pluralitate beneficiorum: non facta mentione de defectu illegitimatis, ſeu natalium, vel ordi-
37 num [n]. Atque in regula cancellariæ Innocentij 8. 50. cautum, vt concedi tantùm poſſint graduatis, vel è magnis parentibus illegitimè natis, per ſimplicem ſignaturam diſpenſationis, per fiat vt petitur, quatuor beneficia, etiã ſi ſint præbendæ cathedralium, vel collegiatarum eccleſiarum, & maiores poſt pontificalem, & poſt principales in collegiatis eccleſiis: aliis verò per fiat, tria: & per fiat vt petitur, quatuor, ſi perantur. Dummodo canonicatus & præbendæ cathedralium eccleſiarum, vel dignitates non exiſtant.
38 Deinceps alia qualitas in iure præficiendis exigitur, vt ſint regnicolæ, vel idioma nouerint eorum, quibus præficiuntur in parochialibus eccleſiis, vt habetur in regula cancellariæ Romanæ Gregorij 11. & Eugenij 4. Cùm enim rector ſiue paſtor eccleſiæ [o], parochorum debeat audire exomologeſes [p], illis verbum Dei interpretari [q], eos viſitare [r], hoc munus rectè impleri nõ poteſt per eos, qui nec poſſunt intelligere loquentes, nec intelligi poſſunt.
39 D. Auguſtinus facilius animalia diuerſi quamuis generis ſibi ſociari tradit [s], quàm diuerſæ linguæ eiuſdem ſpeciei homines, & diuerſitatem linguarum hominem ab homine alienare. Et D. Paulus [t], *Si neſciero virtutem vocis, ero ei cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus.* Et inter ſigna iræ maioris Dei in populum apud Hieremiam [v], illa imprecatio eſt, *Adducam ſuper vos gẽtem, cuius ignorabitis linguam, nec intelliget is quid loquuntur.* Et in Deuteronomio [x], *Adducet ſuper te dominus gentem de longinquo, cuius linguam intelligere non poſſis.* Nec voluit ſeuerius punire ſuperbiam ædificantium turrim Babelis, quàm

per

a c. innotuit, cap. 20. de elect. c. per venerabilem, c. 13 §. fin. qui fil. ſint legit. lib. 4. Decret. d. tit. 17. c. niſi cum pridem §. perſonæ, de renũciat. c. cùm in cunctis, de elect. Deuteto 23.

b d. cap. innotuit, de elect. ea. Canonum nouellam, 56 diſt.

c c. adhæc, de fil. preſbyt.

d c. ex tranſmiſſa, eo. c. præſentium, eod.

e c. Conſtitutus, cap. quoniam, c. ad extirpandas, eod. tit. & ita iudicatum Pap. Rhap. areſto. lib. 2 titu. 4 arr. 1.

f c. ex ma, eod.

g vide Pap. libr. 2. Rhapſ areſt. tit. 4. arr. 1

h Idem, vbi ſup. ar. 2.

i c. cùm decorem, & c. ad abolendam, & ibi glo. in ver. non valere, c. dilectus, & c. fin. de fil. preſbyt. ap. Grego.

k expreſsa in c. 3. eo. in 6. & c. fin. eod. ap. Grego. c. innotuit, § 1 de elect. ap. Gregor.

l de Sancto Gemin. in c. 1. de fil. preſbyt. in 6. Angel. Claua in ver. beneficium, num 22.

m Geminianus, in c. fin. de fil. preſbyt. in 6.

n d. c. fi. & ibi Gemin.

o cap quamuis, de rerudic. ca. quicquid, 2. q. 1.

p c. omnis, de pœnit. & remiſſ.

q clem. 2. de ſepult. ca. eccc, 95. diſtin. c. inter cætera, de offi. ord. cum ſimilib.

r Proverb. 27. Eccleſ. 32 capit. ſedes apoſtolica, de præben. in extra. Ioan. 22.

s D. Auguſt. lib. 19. de ciuit. Dei, c. 7.

t 1. ad Corinth. 14.

v Hierem 5.

x Deutero. 28.

per linguæ confuſionem, vt quid vellent mutuò non intelligerent [a]. Contrà, Deus ſacroſanctum regni æterni euangelium publicaturus, voluit varijs linguis loqui Apoſtolos [b]. Refert Cardinal [c]. Hugonem antiquum interpretem dicere ſolitum, patronum debere præſentare epiſcopo clericum eiuſdem diœceſeos, qui intelligat, & intelligatur. Hoc etiam tradit Rochus de Curte, in tracta. de iure patronatus, in verbo, *honorificum*, q. 18. In Gallia etiam exterus, ſeu alienigena eſt incapax beneficiorum, ex priuilegio regni, & impetrata ab illis poſſunt ab incolis impetrari [d], cuiuſcunq; generis ſint, nec poteſt diſpenſari à pappa alienigenæ, vt ſine literis naturalitatis impetratis à principe noſtro, poſſit beneficia conſequi in hoc regno Galliæ [e]. Cæterùm ſi poſt adeptionem beneficij alienigena, qui albinus, id eſt, alibi natus dicitur, obtinuerit à principe, valebit adeptio, & retinere poterit beneficium, vt refert Rebuffus fuiſſe in ſenatu Pariſienſi iudicatum [f]. Odioſas tamen notabis has conceſſiones naturaliſationis ad conſequenda beneficia, & ea ratione aliquando reuocatæ ſunt à Ludouico 12. quas conceſſerat antè Carolus 8. & nondum ſortitæ erant effectum [g]. In Britannia quoque cautum: *ſacerdos Gallicus, ſacerdotium in Britannia ne occupato.* Bononiæ quoque ſtatuto ſacra beneficia, ſeu publica munera numquam conferuntur exteris [h]. Illud ipſum in Hungaria ſeu Pannonia ſeruatum [i]. Et cautum Veronenſi ſtatuto [k]. In Gallia itaque exigimus, vt is cui confertur beneficium ſit regnicola, vel ius regnicolæ impetrauerit. Deinceps, vt quibus prælaturæ dantur, ſint magiſtri in theologia ſaltem, vel licentiati, vel doctores, aut licentiati in altero iurium, iuris ciuilis, aut canonici, in vniuerſitate approbata: ſint graues perſonæ, 27. annorum ſaltem, nominati à rege ſummo pontifici intra ſex vel nouem menſes. At in minoribus beneficiis, diſtinctio adhibetur beneficiorum debitorũ graduatis nominatis, & graduatis ſimplicibus, & alijs idoneis, per mẽſium anni diſtinctionẽ, in quibus beneficia vacauerint [l]. Nam beneficia vacãtia in menſe Iulij, & Ianuarij [m] debent conferri graduatis, ſaltem bachalaureis nominatis, qui in vniuerſitate regni priuilegiata per debitum, ſeu præſcriptum tempus ſtuduerint, nempe [n] magiſtri, ſeu licentiati, aut bacchalarij in theologia, per decennium: per ſeptennium doctores licentiati, in iure canonico, ciuili, & medicina: quinquennium magiſtri, aut licentiati in artibus: cùm tamen ſexennium bachalaureis ſimplicibus in theologia ſufficiat: quinquennium bachalaureis iuris ciuilis, vel canonici, niſi nobilibus ſint parentibus orti, quo caſu iuris ciuilis & canonici bachalaureis triennũ ſufficit [o]. Debet tamen conſtare de nobilitate, atteſtatione propria, quæ inſinuari debet vnà cum aliis literis ſeu codicillis gradus, & nominationis. Exigit & conſtitutio regia, & conuentiones Gallicæ, & ſummi pontificis, vt qui gradus aſſequuntur ſint graduati in vniuerſitate, ſeu Academia non ſub bulla: ſint deinde nominati [p], quódque literas præſentauerint eis, à quo beneficia obtinere deſiderant, gradus & nominationis debito tempore, nempe quadrageſimæ [q]: & poſteà petant vacantia beneficia, & proſequantur [r]. In menſe Aprilis [s], & Octobris, beneficia quæ vacauerint, debentur quoque graduatis: ſed non ſunt affecta ſolis nominatis, verùm etiam & ſimplicibus, qui literas ſuorum graduum cum tempore ſtudij debitè inſinuauerint. At in reliquis menſibus [t], Maio, Iunio, Auguſto, Septembri, Nouembri, Decembri, Februario, & Martio, beneficia vacantia poſſunt liberè præſentaris à patronis, & ſine præſentatione conferri ab ordinariis, alterius qualitatis hominibus, alioquin tamen idoneis. Hoc obſeruato, vt ſi beneficium ſit villæ mutatæ, teneantur illud conferre graduato, vel ad illud præſentare aliquem graduatum ſeu ſimplicem, ſeu nominatum [v], & qui ſaltem ſtuduerit in altero iurium, vel in theologia per triennium. Obſeruamus quoque in qualitate nominationum, vt in literis nominationum exprimi debeat beneficium, quod tunc quis poſſidet, & verus eius valor, alioquin inutiles illis ſunt.

[a] Geneſ. 11.
[b] Actuum, 2.
[c] Cardin. in c. ſuggerente, de iure patron.
[d] glo. in procem. Pragmaticæ in verb. extorum, in c. ſuſtinuit. Ludo. 12. tuhr. *des priuileges & conſeillers.* Lec. in Rypaſta. de præbend. ordin. 5. Rebuff. in tract. de pacif. poſſeſſo. num. 117.
[e] Rebuff. in 3. part. pract. Benefic. in reg. de idiomate.
[f] Reb. in d. regul. glo. 1.
[g] anno 1580. in Regiſtris antiquis reperiri eſt.
[h] Barba. concil. 13. vol. 2.
[i] Cabotius, in § fin. de poſtul. prælato.
[k] Baltroni 46. vol. 1.
[l] hæc omnia in §. 1. de regia ad præſentat. in concord. Gall.
[m] § præſatique ordinar. 5. de collat. in concord. de menſib. vide Statuta regia facult. primi menſis nominat. in concord.
[n] § præterea volumus, de collation. in concord.
[o] Idem in ordinat. nouis Ludou. 12. anno 1510. N. 11. & in antiq. art. 4. § in § videlicet, de collat. in pragm. ſanct.
[p] § volumus, de collat. in concord.
[q] d. § præſatique, & § ſi-neantur, de collat. in concord.
[r] d. § teneantur, & § hinc cod.
[s] d. § præſatique ordinar. § cod.
[v] § ſtatuimus quoque, in 2. de collat. in concord. § in eccleſijs autem, ordinat. in pragmat. ſanct. in conſtitut. antiq. Ludo. 12. cap. 4.

ſunt [a]. Quia ſi quis poſſidet beneficium, vel beneficia habentia prouentus ducentorum florenorum vel aureorum de camera, non poteſt in vim gradus
47 & nominationum, petere beneficium vacans [b]. Eſtq; regula generalis in gratus ad beneficia, ſeu in expectatiuis beneficiorum: vt qui eas impetrat, teneatur beneficij quod poſſidet verum valorem exprimere, alioquin impetrationes nullæ ſunt [c]. Item & aliæ qualitates beneficij in gratiis, ſeu mãdatis exprimi debent, quòd curata vel alterius generis: aliter nullæ. Quãuis in aliis impetrationibus qualitatis expreſſio omiſſa non noceat [d]. Cæterùm ſingulare eſt & notabile, collationem factam in vim gradus alterius beneficij graduato habenti beneficium ducentorum florenorum auri, ipſo iure non eſſe irritam, & ideò non eſſe eius incapacem: verumtamen poſſe alium graduatum illud beneficium petere à collatore, & ita proſequi. Quia poſtquàm huic graduato non debetur in vim gradus, ergo alteri debebitur [e]. Item notabile, quòd antequàm ſit prouiſum graduato inſinuanti vſque ad prædictam ſummam 200. aureorum, poterit petere aliud beneficium compatibile tamen cum primo, licèt prius haberet vnum, vel plura [f]. Non poterit tamen incompatibile petere, nec conſequi, niſi prius habita diſpenſatione [g]. Dico autem præcedere debere diſpenſationem ipſam acceptationẽ: nam diſpenſatio poſterior non firmat acceptationem [h], nec rehabilitat in
48 præiudicium alterius [i]. Nominationes porrò quæ dantur, tantùm conceſſæ cenſentur ſecundum perſonarum quibus dantur qualitatem: nempe ſi regulares ad regularia, ſi ſeculares ad ſecularia tantùm [k]. Nec diſpenſatio hîc ſummi pontificis iuuare poteſt confuſionem & mixtionem qualitatum [l].
49 Obſeruatur quoque, vt in menſibus, quibus debentur beneficia graduatis & nominatis, antiquior præferatur, qui eo anno literas ſtudij, gradus, nominationis, & atteſtationem nobilitatis, ſi eius vtatur priuilegio, inſinuauerit tẽpore congruo. Quòd ſi concurrant nominatim eiuſdem anni, doctores licẽ
50 tiatis, licentiati bachalaureis (demptis bachalaureis formatis in theologia, quos fauore ſtudij theologiæ, licẽtiatis in iure ciuili, aut canonico, aut medicina præferri placuit) bachalaurei iuris pontificij aut ciuilis magiſtris in artibus, præferuntur [m]: in beneficiis autem debitis ſimplicibus graduatis, qui gradus quoq; literas debitè inſinuauerint, collatores & patroni poſſunt præferre eiuſdem qualitatis quem volent, &, vt dicitur, eſt locus gratificationi [n]. Sicut in nominatis, ſi concurrant doctores cum doctoribus, & licentiati cum licentiatis, bachalaurei cum bachalaureis eiuſdem facultatis, ordinis, & anni, electio erit libera collatori: quòd ſi diuerſæ eſſent facultatis gradibus paribus, theologus canoniſtæ, canoniſta ciuiliſtæ, ciuiliſta medico,
51 medicus artium graduato præfertur [o]. Subinde dicimus beneficia, potiſſimùm curata, non poſſe conferri furioſis [p], coniugatis [q], vel deſponſatis per verba de præſenti, quia & eo ipſo facto poſſeſſa amittunt [r]: nec promotis per ſaltum [s], vel extra tempora ordinatis [t], vel vno tempore ſacros plures accipientibus ordines [v], bigamis [x], ſchiſmaticis [y], ſimoniacis [z], reo criminis læſæ maieſtatis [a], ſortilego [b], ſacrilego [c], relegato ſeu bannito: quia non poteſt deſeruire, & ita iudicatum in ſenatu Tholoſano an. 1539. in vigilia na-
52 tiuitatis domini, licèt beneficio, quod ante condemnationem habet, quis nõ priuetur [d]. Minus conferri poſſunt falſario literatum pappæ [e], excommunicato [f], ſuſpenſo ab officio & beneficio [g], apoſtatæ [h], ſodomitæ, qui peior homicida [i], publico concubinario monito nec emendato [k]: homicidæ [l], quia non poteſt promoueri ad clericatum [m], proinde nec militi, qui bellum frequentauit [n]: morbo comitiali derento [o], periuro [p], ſi de periurio fuerit per ſententiam damnatus [q], vſurario publico [r] & manifeſto.

[a] § volumus autem, de collat. in concord. § item quod vniuerſitates, eod. titul. in prag. ſanctio.
[b] d § volumus, & § quod ſi quis ex dictis, eod. titul. de collat. in prag. ſanctio.
[c] in reg. cancell 61. clem. 1. de præb 12 cui c. poſtulati, & ca. ad audientiam, de reſcript.
[d] Rota, in deciſ. 202. in antiquis.
[e] hoc probat & annotat Rebuffus, in § volumus, ad ver. in vim gradus, de collat. in concord.
[f] Rebuff. in d. § in ver. non poſſit, per c. quamuis primùm, de præben in 6.
[g] c. ordinarij, § 2. de offic. ordin in 6.
[h] c. quamuis, de reſcrip in 6.
[i] c. per venerabilem, qui filij ſint legit.
[k] expreſſ in d. § volumus, in concord. c. cùm de beneficio, de præb. in 6. cap. poſſeſſiones, de reb. eccle non alie. l. plenum, § equitij. de vſu & habit.
[l] d § volumus, verſ. inſuper, de collat.
[m] hæc in § ſtatuimus quoque, § 1. de collatio in concor.
[n] proximè citato §. ſtatuimus, & in ordinat. Ludoui. 12. art. 12.
[o] d § ſtatuimus, & § exhortamur, de collat. in pragm. ſanctio.
[p] vide de his & ſeq. Rebuff in tract. de pacifi poſſeſſi. à numero 185. vſque ad numeros plures.
[q] c. 2 c. cùm decorẽ, de cleri. coniuga.
[r] c. 1. de cler. coniug. in 6.
[s] Præpoſ. in can. ſolicitudo, 32. diſtinct.
[t] c. cùm quidam, de temp. ord.
[v] c. dilectus, & c. litteras, eod.
[x] c. vbi de bega in 6.
[y] can. non conſuetudinem, 12. diſt. cap. quia diligentia, de elect. in 6.
[z] c. cùm clerici, & ibi Panor de pact. c. nobis, & ſeq. de ſimonia.
[a] glo. in ca ſatis peruerſum, 56. diſtin.
[b] Rebuff. de pacif. poſſ. ſto. num. 202.
[c] c. venerabilem, de elect.
[d] Rebuff. de pacif. poſſeſſo num 201.
[e] c. ad falſarium, de crimi. fal.
[f] c. poſtulatis, de clerc. excom. [g] c. cùm bonæ, unde gloſſ. de ætat. & qualit c. cùm dilectus, de conſuet. cum ſimilib. [h] ca. pen. & fin. 50. diſt. [i] ca. ſi quis omnem, 33. q. 1. [k] § 2. de publ. concub. in concord. [l] Apoca. c. fin. ibi, foris homicidæ. [m] c. accedens, de accuſat [n] can. ſi quis omnem, 14. 7. ca. ad aures, de ætat. [o] Præpoſ. in can. miror, 50. diſt. & can. ſtudeat, ibidem Rebuff. de pacif. poſſeſſ. nu. 211. [p] capit. quærelam, de iureiur. cap. conſtitutus, in 2. de appellat. & ibi inter prædict. cum ſimilib. [q] cap. cùm non ab homine, de iudic. [r] can. de Petro, 47. diſtinct.

De

De qualitate conferentium beneficia. Caput 7.

1 *Beneficia conferunt tantùm clerici, non laici.*
2 *Beneficia conferre ex priuilegio quomodo laici poſſint, & qui.*
Pontificis ſummi electio in poteſtate regis Galliæ olim. eod.
Ad beneficia nominat rex Galliæ. eod.
3 *Summum pontific. cardinalatum qui conferant.*
4 *Prælatos quis eligant.*
5 *Beneficiorum collatio iure ordinario pertinet ad epiſcopum diœceſeos.*
6 *Capitulum ſede vacante non confert beneficia collationis epiſcopalis, præſentatos tamen inſtituit: communis etiam collationes cum epiſcopo confert beneficia, & permutationes admittit.*
Collatio beneficiorum inter fructus epiſcopales. eod.
7 *Epiſcopus ante confirmationem non confert beneficia epiſcopatus.*
8 *Archiepiſcoporum, & Patriarcharum in beneficia poteſtas.*
9 *Summ. pontifex quæ beneficia iure proprio confert.*
10 *In beneficiorum collatione concurrit ſumm. pontifex cum ordinariis, & qui prior tempore potior iure.*
11 *Legatus à latere ſumm. pontif. in beneficiorum collatione concurrit cum ordinariis, non alij legati miſſi, aut nati.*
Legati apoſtolici priuilegia remiſſiuè. eod.
12 *Beneficiorum tituli iuris poſitiui, & in arbitrio ſumm. pontificis ſunt.*
13 *Graduatus inſinuans quando præueniat ſumm. pontif. in collatione beneficiorum.*
Patroni præſentatio præuenit collationem Papæ. eod.
14 *In præuentionibus ordinarij, & ſummi pontificis obſeruanda.*
15 *Beneficia confert & vicarius loco epiſcopi.*
16 *Vicarius epiſcopi quando confert beneficia præſente epiſcopo.*
17 *Collatio beneficiorum ad alios quàm ordinarios pertinet conſuetudine, priuilegio, præſcriptione.*
Collationis beneficij capituli cum epiſcopo vnà, vel diſiuncti modi. eod.
18 *Collatio beneficiorum ad laicos, & mulieres interdum pertinet.*
19 *Collationum ius & fructus beneficiorum quomodo ad regem Gallorum pertineat.*
20 *Parochiales eccleſiæ non veniunt in ius regalia principum.*
21 *Imperatorum & regis Apuliæ ius in beneficia.*
Hungariæ ius in beneficia. eod.
22 *Aragoniæ regis ius in beneficia ob Mauros depulſos.*
23 *Regaliorum in beneficiis cauſæ quædam.*
24 *Decimas laici quomodo poſſidere poſſunt.*
25 *Regum authoritas in ſacra.*
26 *Reges ethnici aliquando ſacra tractarunt, & fecerunt.*

a tot. 63. dist. c. ſacro ſancta de electio. can. ſi quis deinceps, 16. q. 7. cap. Maſſanà, cap. quiſquis, de elect. can. imperium, 10. dist.
b c. quamuis ſit grauc, de decimis, cum ſimilibus.
c can. Adrianus, can. in ſynodo, 63. diſtin. can. vota, §. 2. ea quia ſancta, eo.

IN conferendis beneficiis prior regula collatorum conſtituenda eſt, clericos eſſe debere qui conferant: ideo hanc 1
omnino iure communi poteſtatem fuiſſe à laicis perſonis ſecretam [a], quia eccleſiaſtica non poſſunt tractare [b], vt ſæpè diximus [c]. Verumtamen ex priuilegio quædam poteſtas illis in beneficia conceditur, quæ non vſurpatur ex propria 2
authori

authoritate: vt in electione ſummi pontif. olim Galliarum imperatori permiſſum ius, poſteà eiuratum [a]. Habet & ex priuilegio rex Galliarum ad prælaturas nominationem [b]. Item & in aliis, ſi ſibi ius illud in fundatione retinuerit, & ſumm. pontifex approbauerit [c]. Quandoque & aliis laicis ex
3 priuilegio collatio permittitur beneficiorum [d]. Itaque iure communi hodiè ſum pontificatus conceditur per collegium cardinalium [e], cardinalatus à ſum. pontifice [f]: quamuis ex concilio Baſilienſi alijs cardinalibus reſeruetur electio [g]. Ad prælaturas eccleſiarum, in quibus eſt capitulum,
4 iure ordinario eligit capitulum [h], ſeu congregatio, vel collegium, & ſinguli ex illis vocem habent electionis, vt in capitulo, ſi ſint in ſubdiaconatu ordine: non aliter [i]: confirmatio electionem ſequitur, ſed de his poſteà.
5 In alijs beneficijs, collatio iure ordinario pertinet ad epiſcopum eius diœceſeos ſub qua ſint [k]: quia omnes baſilicæ eius curæ in ſua diœceſi commiſſæ [l]. Hæcque etiam in parte ſolicitudinis dati coadiutores epiſcopi ſummo pontifici, vt partitis oneribus mãdata cœleſtia facilius executione demandentur [m]: vocati nãmque in partem ſolicitudinis, non in plenitudinem
6 poteſtatis [n]. Proinde ſede vacante, capitulum non poteſt beneficia conferre, quamuis præſentatos inſtituere poſſit [o]: quòd collatio propriè ad ius epiſcopale pertineat, & inter fructus epiſcopales ſucceſſoribus epiſcopis reſeruanda ſit [p]. Niſi interim ſummus pontifex contulerit, vel miſi adepiſcopum & capitulum collatio cõmuniter pertineat: nam vacante ſede, tunc ſolùm capitulum confert [q], non aliter: ſed tantùm vacanti beneficio œconomum poteſt conſtituere [r], ſicut & ex cauſa permutationis beneficia
7 concedere, ſi credamus Panormitano [s]. Itaque conſtat epiſcopum, qui ſuo iure confert, eſſe ordinarium collatorem beneficiorum [t], ſi modò is epiſcopus confirmatus ſit: nam electus ſolùm ante confirmationem conferre non poteſt beneficia, etſi alia ei quædam, vt in epiſcopo diximus, permittantur
8 epiſcopalia [u]. Cæterùm dum de epiſcoporum poteſtate circa beneficia agitur, non valdè difficile eſt obſeruare hæc eadem locum habere in archiepiſcopis & patriarchis, & ſummo pontifice: ſinguli enim habere dicuntur epiſcoparum, in quo tamen alij alijs maiorem dignitatem & poteſtatem
9 in quibuſdam nacti ſunt, vt apparebit ex ſerie dicendorum. Summúſque pontifex etiam confert beneficia iure proprio ſolus, vt deuoluta [x]:
10 item ſi ei ſubiecta tantùm ſint [y]: vel transferendi ſint epiſcopi [z]. Concurrit autem cum epiſcopi cuiuſque poteſtate ſummus pontifex in conferendo, ideò iuri præuentionis eſt locus inter promiſſos de vno & eodem beneficio à ſummo pontif. & ab ordinario, vt potior tempore, ſit potior iure [a]. Eſt enim paſtor generalis vniuerſi gregis catholici & Chriſtiani ſummus pontifex, alij in partem tantùm ſolicitudinis vocati, vt dictum eſt [b].
11 Quare & legatus à latere ſummi pontificis, qui cardinalis eſt, poteſt quoque in prouincia ſibi commiſſa per concurſum conferre beneficia [c]. Quod alijs tamen legatis miſſis, vel natis ratione adeptæ eccleſiæ non licet: niſi ſpecialiter concedatur [d]. Quam quæſtionem latiùs videbis explicatam apud Ioannem de Selua [e], per ſexaginta duo contraria, vbi fusè de poteſta-
12 te legati apoſtolici, & eius priuilegijs. Summus pontif. in cauſis beneficialibus habet pleniſſimam poteſtatem [f], epiſcopi ſemiplenam, ſecundum interpretes [g]: & papa conceſſit collationem beneficiorum epiſcopis. Eſtque per cõſequens, reuocandi ei poteſtas, vt & legem ex arbitrio reuocat [h]. Quia & tituli beneficiorum ſunt de iure poſitiuo [i]. Ita iure ordinarios priori conceſſione præuenit [k], & mandatis. Non ſecus quàm cùm plures eiuſdem negotij poſſunt eſſe iudices, alius alium præuenire & alij præferri poteſt [l].

a can tibi, 63. diſtinct. decio can. ego Ludouicus, can. conſtitutio, cod. titul.
b de regia ad præſent. nom. in concord. Rubens, in tract. de iure regal.
c can Eleutherius, 38. q. 1. c. quando, de cenſu & ibi Panor. c. dilectus, in 3. c. 34. de præb
d vt in c. c. dilectus.
e capit licet, de electio ap. Gregor. c. vnic, eod. titul in 6.
f clem. ne Romani, de electio
g § tin. de numero & qualit. cardinal. in prag. ſanctio.
h capit. 1. & capit. cum tertia, capit. ne pro defectu, de electio. §. 1 eod. titul. in prag. ſanct. can. congregatio 2. 16. quæſtio 1. c. abbas, can. abbatem, 21 quæſtio. 2 cap. nobis, de iur. patro.
i clem 2 de aetat. & qualit.
k capit eam te, de reſcript. capit. conqueſtus, de offic. ord capit. cùm vacaſſent, de inſtitut. capit. 1. de capell. monach capit. cùm ex iniuncto, de hæreti.
l can. nullus, & can. omnes baſilicæ, 16. quæſtio 7. can. legenda, 10. quæſtio. 1 can. omnes baſilicæ, de conſecr. diſtinct 1. capit. 2. de inſtit.
m capit mandata, de præſumpt.
n cap. ad honorem, de autho & vſu pal. Iuſep Grego
o capit. ne ſed vac. ap. Grego. capit. 1. eod. titul. in 6. can. preſbyteri, 24. diſtinct. cap 1. de inſtit.
p glo. in c. cùm olim, de maio & obed.
q d. c. nunc ſed nec. in 6
r capit. cùm vos, de offi ord.
s Panor. in cap. cùm olim, de maio. & obed in fin. dubitatione.
t d. capit cùm vos, de offi ord. & extra. Ioan. 22. execrabilis.
v c noſti, capit. tranſmiſſam, capit qualiter, de electio. ap. Grego. & auxiliæ, eod. titu in 6.
x cap. licet, de ſuppl. neg prael.
y capit fin. de renunciatio.
z capit. 2. de tranſla. epiſc ap. Grego.
a cap. ſi à ſede, & can-

5 ſ. dum de præbend. in 6. b capit. ad honorem, de autho. & vſu pallij. c capit. 1. de offic. lega in 6. capit. dilectus, eod ap. Grego. d d. c. de offic. lega. in 6. e Io. de Selua tract. de benefic. 2. par. q. 3. f c. 2. de præb. in 6 clem. 1. vt lit pend c. propoſuit, de conceſſ præbend. g ſic intelligunt conſequenter, vt dixit Barbatia in c. quod tranſlationem, num. 52. cum ſeq. de offi. lega. h c. 1. de conſtitutio. i c. 1. 22. diſt. Panor. in c. cauſarum de reſcrip. dom. b. k c. dudum §. nos igitur, de præben. in 6 c. pen. de teſtam. in 6. l l. ſi quis poſteà quàm de iudic. in 2. c. pen. de hæreticis.

Sicut & papa etiam poteſt præueniri per ordinarium in collatione. Etin 13
Gallia quoque, quando ante mandatum ſummi pontificis de prouidendo, graduatus conditionis requiſitæ interpellauit epiſcopum vel capitulum vel alium collatorem, ſibi conferri beneficium [a]: tunc papa, vt prætentus, non poteſt præuenire eum in eo. Idipſum quoque verum eſt, ſi ante collationem papæ præſentauerit patronus, quanquam præſentatus poſt proui ſionem alterius à papa factam inſtitutus fuerit [b]. Cæterùm in præuentionibus ſummi pontificis, & prælatione impetrantium, obſeruandum eſt, vt impetrantes ſint qualitatis requiſitæ in beneficiis collatis, vel ſint diſpenſati legitimè ab eo, qui poteſtatem habet. Item nulla collatio pontificis ſummi non præuenit ordinarium, vt ſi contra priuilegia & conuentiones Galliæ, & ſummi pontif. fiat [c]. Nec præſtat impedimentum, quod de iure non ſortitur effectum [d]. Et quod nullum eſt, effectum non producit [e]. Sicuti etiam ſi præueniat ſummus pontifex conferendo contra regulam cancellariæ 18. de veriſimili notitia, vel ſi ex dolo impetrantis præuentio fiat: putà, quia vt præueniret & deciperet ordinarium, celauit mortuum vltimum poſſeſſorem, donec impetrauerit [f]. Vel quando fieret fraus regulæ cancellariæ de publicandis reſignationibus. Nec confert iure præuentionis ſum. pontifex quæ iure regali ad regem pertinent [g]. Loco epiſcopi vicarius eius poteſt conferre beneficia, ſi epiſcopus illi ſpecialiter concedat & mandet, non aliter [h]. Nec tamen ideò minus poteſtas penes ipſum epiſcopum remanet conferendi, etiamſi ſit & penes vicarium illius: quare & poterit is conferre [i]. Derogat namque reipſa epiſcopus conferendo mandato, & generi per ſpeciem derogatur [k]. Atque vicarij officio ſuo non funguntur, niſi abſente epiſcopo, vel cùm is non poteſt, vel non vult officium præſens exercere [l]. Præter ordinarium epiſcopum ſeu eius vicarium, conferunt & alij, vel ratione conſuetudinis probatæ, vel in vim priuilegij vel præſcriptionis. Quocirca conſuetudine vel ſtatuto ſeu vſu, præbendarum collatio ad alios pertinere poteſt quàm ad epiſcopos [m]. Et aliquando capitulum beneficia confert capitulariter, & vt dicunt, in communi: interdum ſingulares eius capituli canonici, vel iure capituli, vel iure proprio canoniæ, vel ratione dignitatis, vel perſonatus, vel officij, vel de conſuetudine, vel ſtatuto eccleſiæ, vel ratione præbendarum [n]. Ea ratione interdum epiſcopus confert vnà & conjunctim cum capitulo, interdum de conſilio & aſſenſu capituli: vt & capitulum ſecundum ſtatuta, interdum diſiunctim ſine epiſcopo, & aliàs cum conſilio epiſcopi [o]. Conferunt ex priuilegio laici [p], imo aliquando & mulier, vt comitiſſa Flandriæ [q]: niſi caput quod de ea meminit intelligamus donationem præbendarum, eſſe præſentationem, vt alibi etiam donatio pro præſentatione accipitur [r]. Refert & Rota, ad abbatiſſas collationes quoque pertinere [s]: ſicut & aliæ, quæ priuilegio conferunt [t]. Et interdum epiſcopatibus canonum, & viſitatorem eccleſiis vacantibus conſtituit, qui præbendas eius & beneficia conferunt, vt in cano. obtum, 61. diſt & ibi glo. pen. & in can. non liceat, 12. q. 2. Literis quoque ſummi pontificis aliquando cõmittitur receptio canonici & collatio alius, quàm epiſcopis [u]. Rex Galliæ in certis eccleſiis vacantibus, quæ iuris regaliæ ſunt, pendente vacatione beneficia vacantia, quæ ad eius eccleſiæ collationẽ pertinẽt, confert, & fructus alibi percipit [x]: donec pontifices promoti, ſacramentũ fidelitatis ab illo acceperint. Quod priuilegiũ agitatũ fuit ſub Nicolao 3. ſum. pont. in curia Roma [y]. Et conſeruatũ in Gallia, vt conſtat conſtitutione regia Philippi Pulchri an. 1334 menſis Octobris. Quamobrem in vacatione

a in conſtitut regijs ſitu' de gra lect, artic. 14 Mouſſ. in ſub de mand. apoſtol in § declaratis in verſicule præſentationis
b Rebuff in d. §. declarantes.
c Idem in dict de reſeruat. & in § declarantes, de mand apoſto ad ver. iure præſentationis.
d reg. cor in 6. non præſtet
e 1 quoties, qui ſa tiſd cog in P.
f Boer deciſ 287 incipit, in d dn proceſſu, ordin. reg publ. an. 1539 art. 56 facit c. 1. de ſuppul. ap. Gregor.
g e generali, de elect. in 6. Ruſeus, tract. de iure regalium.
h cap fin de off vica. in 6.
i Ioan Andreas, in c. ſi capitulo, in glo. ad verb. excommunic, de conceſſ præben in 6 glo. in c. dudum, & c quamuis, 2. eod. tit. in 6.
k l generi, de regul. iuris l ſanctio legũ, de pœn in P.
l c cum nullus, § ſi ſuper, de temp ordin. in 6 facit l. indultum ſolutum, de indult. P. vide plura de pœnitentiar vicarijs dantia beneficia, apud Ioannẽ de Selua, in tract. de ben. q. 2.
m c fin. de præben in 6. ex frequentibus de inſtitution. appella Gregor. capit ſi capitulo, de conceſſ præbend. in 6
n capit fin de præben in 6. capit cum in dilectis, eod.
o vt c. 10. capit. 1. ne ſed. vacan in 6 capit. cum eccleſia, de elect.
p vt in cap. dilectus, in 2. de præbend. apud Gire, & cap. cum inter de conſuetud cum Abbatemus, in 2 63 diſtinct. hoc que late proſequitur Ioan de Sel. in tract. de benef part 2 quæſtio 23. in vtramque part.
q vt in c. dilecto, de reſt. b.
r capit. fin. de conceſſ præbend.
s Rota, deciſ 190. in antiquis.
t capit. dilecta, de præbend. capit. 35 cur, eod in 6 Zabarella, conſil 176.
u vt in capit. 4. de reſcript. in 6. capitulum cui conceditur, de præbend. in 6.
x Archid in c. in ſpecium, 10. diſtinct. Speculat in tract. ne ſede vacan. vltim col ibi, item omnes ſeqq. Ruſe. in tract. regalium 10 in 1 par præfatio, plura de origin. reg. Corlet in tract. de poteſtate reg. quæſtio. 5 1. y Ioan And in capit 1 poſtul. Mon. ibi, num. 3. de præbend. in 6.

harum

harũ eccleſiarum regalium, manus ei iniicit, ponítque ſub tutela ſua [a], & œconomum conſtituit, qui fructus ſede vacante colligat, & recipiat eo modo, quo viuens præpoſitus faceret. De hoc iure ſic meminit concilium Baſilienſe [b], dum de taxatione quintæ partis valoris agit beneficiorum, *exceptis beneficijs, quorum ius patronatus, præſentatio, collatio, inſtitutio, vel promiſſio ad regem iure regalia vel aliàs pertinet*. Et ad hoc ius plura capita pontificum referenda ſunt [c]. Habet & ius hoc rex Angliæ in quibuſdam eccleſiis cathedralibus ſui regni [d], vt præbendas earum conferat, & alia bene-
10 ficia ſede vacante, (exceptis parochialibus eccleſiis, quæ non cadunt in regalia:) illo etiam tempore percipiat temporalia, & fructus [e], & collationes beneficiorum ad eum pertineant, quæ in fructu ſunt [f], vt & præſenta-
11 tiones, electiones, & ſimilia [g]. Imperator quoque priuilegium habet, quo ei permittitur in qualibet eccleſia Alemaniæ iubere recipi vnum: appellanturque collationes illæ hodiè, primariæ præces, teſte Speculatore [h]. Et rex Apuliæ, cui vult dat beneficia [i], & Hungariæ quoque [k]. Verùm plus eſt regalia in Gallia, quàm priuilegium illud imperatoris, cùm & cuſtodiam & fructus eccleſiarum recipiat ex permiſſione concilij generalis: dummodò de nouo in eccleſiis præter antiquam conſuetudinem nihil vſurpet, quo caſu vertantur regalia [l]. Non enim in omnibus eccleſiis ius regaliorum regi
12 competit, ſed in aliquibus. Vrbanus. 2. ſum. pontifex Petro regi Aragoniæ, quòd Mauros expugnaſſet & depuliſſet, decimas, primitiáſque, & omnia cõceſſit beneficia iuris patronatus omnium eccleſiarum & ciuitatum, à quibus fidei hoſtes eiecerat, vt ipſe & ſui ſucceſſores in perpetuum quibus vellent
13 conferre poſſent, exceptis epiſcopatibus [m]. Cur autem potius in aliquibus, quàm in omnibus eccleſiis permiſſum ius fuit regaliorum, rationem habere poteſt vel à fundationis cauſa [n], in qua qui fundat, vel dotat, poteſt hoc ſibi reſeruare, vt aduenientе vacatione fructus ſuos faciat [o]. Itaq; in eccleſiis, & monaſteriis, quæ fundationis regiæ ſunt, legitima hoc pacto erũt regalia. Vel quia feudi regij ſunt eccleſiæ, & ideo mortuo præpoſito ad regẽ feudũ redit, & beneficia quæ ex eo feudo erecta ſunt [p]. Ita fructibus ad regem deuolutis
14 collatio beneficiorum ad regẽ pertinet [q]. Item etiã ratione vſus vel antiquæ conſuetudinis [r], cuius initij non extat memoria: nã & illa præſcriptio immemorabilis laicis poteſt cõcedere eccleſiaſtica alioquin prohibita. Vt in decimis patet exemplũ quas poſſidere nequeunt [s]: & tamen immemorabili præ-
15 ſcriptione rectè habẽt [t]. Poſſet hìc regũ adferri authoritas, & eorũ cõſecratio, quæ partícipes illos ſacrorũ quodãmodo facere videtur [v]. Sicut & apud Iudæos, regibus circa eccleſiarũ miniſtros conceſſa poteſtas ſede pontificia vacante, aut quãdo reformabãt tẽplorũ ædes vel miniſteria, vt annotare licet in Dauide [x], Salamone [y], Iuda Machabæo [z]. Verùm hæc non ſufficit authoritas, aliquin cõmunis eſſet omnibus aliarum gentium regibus, quibus tamen id nõ cõceditur. Et proinde rectius dixerim cum fundatione, feudo, conſuetudine, authoritate & priuilegiũ concurrere, quod principibus Gallicis Chriſtianis, vtpote in ſedem & fidem apoſtolicam deuotiſſimis & officioſis, con-
16 ceſſum eſt [a]. Nec inficias eundum, Chriſtianis regibus hoc ius concedi potuiſſe, & cuti & ethnicis regibus Romanis conceſſum interdum ſacra publica facere, vt extincto regio nomine, rex ſacrificulus conſtitutus eſt, cuius ſacerdotium poſteà pontifici ſubiectum erat: ne nouæ libertati, additus nomini honos officeret [b]. *Regũ*, inquit, Dio. Halicar [c]. *hæc eximia munera fuerunt, primùm, vt ſacra curaret, atque ſacrificia, per eúmque gereretur quicquid ad placandos deos pertinet. Deinde, vt morum patriorum & legum haberet cuſtodiam, & iuris, ſiue naturalis, ſiue quod ſcripta & pacta continet &c.* Et de imperatore Dion Caſſius, *ſemper*, inquit, *imperator ſummum pontificatum gerit, & inaugurator omnibus ſacerdotijs, idque ſic, vt omnes religiones & ſacrificia in ſua habeat manu* [d]. Idipſum apud Aegyptios obtinuiſſe Plato teſtatur [e], & apud alias quaſ-

[a] vide Rot. deciſ. 31. numer. 3.

[b] § item quod d. &c. de annat. in pragm. ſanct.

[c] c. cùm inter vos, de conſuet. dilectus, 3. de præbend. can. Adrianus, can. ego Ludouicus, 63. diſtinct.

[d] vt in c. ex diligenti, de iure patro.

[e] gloſ. in § item quod dicta, in verb. regalia, de annat. in pragm. ſanct.

[f] gloſ. in cùm olim, de maior. & obed.

[g] Prob. in tract. penſio 4. col. 8 part. primæ.

[h] Spec. in tit. de præben. § reſtat, verſ. item nota Boetium decis. 2. num. 8.

[i] gloſ. in ſumma 17. quæſt. 7.

[k] Bald. in l. præſcripta, 2. col. de præcim. per. offer.

[l] c. generali, c. 13. de elect. in 6.

[m] Franciſc. Tara. libr. de regib. Hiſpa. in Alphonſo 6

[n] c. generali, § qui vero, de elect. in 6.

[o] can. Eleutherius, 81. q. 2. quæ cùm ita ſint, in 2. & c. nobis, de iur. patron.

[p] facit can. in ſacris, 16. q. 1. Ferunt in c. cum venerabilis, 12. col. de excep. Cardinal. conſil. 222. incip. quidam habens feudum.

[q] c. ex diligenti, de iure patron.

[r] d. c. generali § qui vero, de elect. in 6.

[s] c. prohibemus, de decim.

[t] c. cùm apoſtolica, de his quæ fiunt à prælat. ſine conſen. cap.

[v] c. 1. de ſacra vnct.

[x] 1. Paralip. c. 24.

[y] 3. Reg. c. 1.

[z] 1. Mach. 14. vide Cardeleros, cura medium d. fin. 21.

[a] can. e Ludouicus § idemque, & can. Adrianus, 63. diſt. melius in eum hunc eſt, in verſ. ſine regia promiſſione, 16. q. 1. can. in synodo, ead. q. 1.

[b] Pompo. Læt. de ſacerdotijs honorem regis, hunc ſacrum præfectus tradit Dionyſ. Halicar. in 6.

[c] Dio. Halicar. lib. 2. antiq. Roma.

[d] Dion Caſſ. libr. 53. hiſto.

[e] Plato, in lib. ciuili vel de regno.

dam nationes Aristoteles [a]. Imò senatus Roma, aliquando in honorem Iulij Cæsaris constituit, vt si illi filius nasceretur, is summus pontifex esset [b]. Caius Caligula Imper. Germanici & Agrippinæ filius, matrem suam Augustam & Augusti sacerdotem fecit, omnésque Vestalium honores tribuit, eosdem sororibus quoque suis dedit [c].

a Aristot. libr. 3. Polit. c. 14.

b Dion. Cass. lib. 44. histo.

c Idem lib. 59.

De iuribus regaliorum. Cap. 8.

1 Regalia durant vsque ad adeptionem possessionis corporalem.
2 Regaliorum sunt commendæ.
3 Regalis collatio publicanda.
4 Regalista mortuo colligante ab ordinario prouiso, in locum litigantis subrogatur.
5 Regalistam sine aliqua exceptione tenetur capitulum admittere.
6 Regalistæ collatio non vitiatur omissa qualitate eius.
7 Regaliæ beneficia non confert per præuentionem summus pontifex.
8 Regaliæ quæ sint beneficia.
9 Regalia ecclesiis remitti possunt.
Regalia in alios, quàm reges transferri nequeunt, eod.
10. 11. 12. 13. In regalia quæ vacationes incidant.
14 Regaliorum iura rex confert etiam infanti.
15 Rehabilitatio ad beneficium incompatibile non conceditur in præiudicium iuris regaliorum.
16 Regaliorum controuersiæ ad curias tantùm supremas pertinet.
17 Rex confert in regalijs præbendas vnitas & suppressas.
Regaliorum priuilegia iudicata, eod.
18 Regaliorum iura in quibus ecclesiis regi non competant.
19 Collationis plenum ius in quibusdam ecclesiis regni.
20 Regaliorum ius non habet locum in ecclesiis, quæ curam habent animarum.
21 Regaliorum iure quæ conferantur beneficia à rege.

PORRO priuilegia regia, quæ regalia dicuntur, plura sunt, quæ colligit Ruseus proprio tractatu. Primum, vt si sedes beneficij nõ sit repleta tam de iure quàm de facto, aperiatur via regaliorum iuri [d]: vnde si collatio alicui facta sit ab ordinario canonicè, nec is apprehenderit possessionem corporaliter, vacat beneficium iure regaliorum. Aliud, vt beneficium possessum in commendam quocunque tempore quis obtinuerit semper cadat in regalia [e]. Tertium, quòd si quis habuerit collationem à rege in vim aperturæ, vt dicunt, regaliorum, & illam non publicauerit, sed suppresserit, secundus impetrans præfertur primo impetranti, potissimùm quando est in notabili negligentia per lapsum triennij [f]. Quartum, si litigant regalista, & ab ordinario prouisus, qui pendente lite cesserit, vel mortuus fuerit, regalista consequitur voces, vt dicunt, sedem, iura, & emolumenta beneficij, perinde ac si nulla lis mota fuisset: quamuis alius superueniat, nouè, qui ius & litem defuncti prosequatur [g]. Quintum, capitulum non potest reiicere regalistam, quin teneatur eum recipere, etiam si constaret eis de iniustitia & defectu tituli [h]. 6. In impetratione à principe facta beneficij regaliorum, non vitiat gratiam omissa qualitas, quæ expressa remorari posset principem

1
d In constit. reg. Philip. Pulchri, & ita iudicarii refert Ruseus, in 1. priuilegio regalia.
2
e Ruseus, in 2. priuil. regal.
3
f Idem Ruseus explicat in 4. priuileg. reg.
4
g Idem in 5. priuil.
5
h Idem in 6. priuil.
6

principem à collatione [a]. 7. Quod ea beneficia pappa iure præuentionis non confert, ſed ſolus rex [b]. Octauum, cadunt in regalia non tantùm
8 beneficia vel præbendæ, quæ in erectione eccleſiæ fuerunt fundatæ, ſed
9 ea quæ poſteà inſtituta [c]. 9. Regalia poſſunt à rege eccleſiis remitti [d]. Non tamen in alios, quàm reges tranſmitti poſſunt, quia hoc ius eſt an-
10 nexum diademati ſeu coronæ [e]. Decimum, quòd rex apertis regalibus non ſolùm prouidet præbendis & dignitatibus eccleſiæ cathedralis, per mortem naturalem vel renunciationem, ſed etiam ſi quis irregularitatem contraxerit immiſcendo ſe fœuis & enormibus, vel habitu mutato miles ſecularis factus fuerit, vel homicidium fecerit, aut reuerum incorrexerit, ſtatim, non expectata ſententia priuationis [f]. 11. Vt ſi epiſcopus
11 vel archiepiſcopus promoueatur ad cardinalatum ſtatim in regalia cadat ſedes [g]. 12. Vacante eccleſia iure regaliorum, ſi is qui beneficium habet ad
12 eius collationem pertinens, fuerit excommunicatus à pontifice ſeu officiali pro debito ciuili, & denunciatus talis fuerit publicè, poteſt rex iure
13 hoc conferre illud [h]. 13. Per acceptationem ſecundæ præbendæ vocat primum collatum iure regaliorum, & ad regem reuertitur [i]. 14. Beneficia quæ vacarunt ante aperturam regaliorum, ſi regaliorum quoque tempore vacent, iure regaliorum conferri poſſunt [k]. 15. Beneficium vacans vel de iure vel de facto, nonobſtante quod poſſeſſor poſſederit per triennium vel 20. annos pacificè, conferri à rege poſſunt pendente iure regaliorum [l]. 1416. Quod & ſi 14. annis natus tantùm præbendæ metropolit. eccleſiarũ conferantur, tamen iure regaliorum vacante eccleſia, à rege ſeptennii poſſent
15 conferri [m]. 17. Dum ius regaliorum regi aduenit, & beneficium per incompatibilitatem vacet, non poteſt Roma. pontifex per diſpenſationem
16 ſuam, rehabilitare perſonam in præiudicium regaliorum [n]. 18. Cognitio & determinatio collationum beneficiorum in regalibus vacaturorum, ad curias ſũpremas ſolas, ſiue de poſſeſſoria, ſiue de petitorio agatur, pertinet [o]. 19.
17 Hoc iure competente, poteſt rex conferre præbendas vnitas & ſuppreſſas [p]. 20. Regaliſta non tenetur in impetratione mentionem facere debeneficiis aliàs iure regaliæ obtentis [q]. 21. Rex aduenientibus regalis facit fructus ſuos pendentes, ſiue vina, ſiue grana ſint, aut reditus ubicunque nomine cenſeantur: & eſt in electione regis, ſequi locationem à præcedente epiſcopo factam, & ſtare colonis, & percipere fructus, vel ab ea abire. Sicut eſt receptum in domino feudi reſpectu vaſſalli ſui, defficiente hærede ſeu vaſſallo [r]. 22. Conſtitutiones apoſtolicæ, vel ſtatuta & conſuetudines eccleſiarum non impediunt aut vinciunt regem, quin poſſit vti & frui pro voluntate iure ſuo regaliorum [s]. 23. Si reſignatio facta fuit in
18 fauorem certæ perſonæ & non aliàs, apertis regalibus poteſt rex conferre alteri, quàm illi in cuius fauorem ceſſatio facta eſt, & tenet collatio regis [t]. 24. Collatio regis poteſt fieri ſub conditione, ſi noſtris temporibus vacauerit beneficium, quando ignoratur quo tempore vacatio occurrit: licet ex diſpoſitione iuris communis, actus legitimi ſimiles non recipiant diem vel conditionem [u]. 25. In tranſlatione epiſcoporũ vel archiepiſcoporum, non cenſentur aperta regalia, niſi à die præſtiti conſenſus illius qui vult tranſferri, & poſtquàm abſolutus fuerit à priori vinculo epiſcopatus [x]. 26. Per felloniam per epiſcopum, aut archiepiſcopum commiſſam, & per manifeſtam rebellionem in principem, non dicitur ſedes vacare iure regaliorum, vt rex poſſit interim iure regaliorum beneficia vacantia conferre [y]. 27. Regalia ſemel aperta, ſemper durant, neque obitu regis ſuperueniente expirant, donec prælatus iuramentum fidelitatis actu ipſo præſtiterit [z], & perſonaliter, non per procuratorem [a]. 28. Rex recipit iuramentum fidelitatis per ſuos legatos in curia Romana exiſtentes, à prælatis in ea curia promiſſa [b]. Nec tamen ſi dilationem concedat prælato ad præſtandum

[a] Iuenin. 7 Priuil.
[b] Idem in 9 pri.
[c] Idem in 8. priuil.
[d] Idem in 11 pri
[e] Idem priuil. 16 vide & priuilegium 27.
[f] Rufens priuilegio 12 explicato.
[g] Ruf. explicato priuilegio 13. N. 14.
[h] Idem priuil. 20.
[i] Idem priuil. 21.
[k] Idem priuil. 22.
[l] Idem priuil. 23.
[m] Idem priuil. 24.
[n] Idem priuil. 25.
[o] Ruf. in 26 priuil.
[p] Idem priuil. 28
[q] Idem priuil. 29.
[r] Idem priuil. 30.
[s] Idem priuil. 31.
[t] Idem priuil. 32
[u] Idem priuil. 33.
[x] Ruf. priuil. 34. In tribus latissime & Iuenin. diffuse priuil. 9 1. docuerunt.
[y] Ruf. priuil. 35.
[z] Ruf. priuil. 36.
[a] Ruf. priuil. 42.
[b] Idem priuil. 43.

ſacramentum, ideo impeditur regaliorum ius ante præſtationem in conferendis beneficiis [a]. 29. Ad eum modum hoc iure confert rex beneficia vacantia in regalis ſede vacante, quo confert epiſcopus viuens, exceptis eccleſiis parochialibus [b]: niſi illæ eſſent annexæ præbendis, quas confert [c]. 30. Non poteſt impetrari beneficium in regalis, niſi à 3 c. annis [d]. 31. Aperto iure regaliorum, beneficium eius collationis non poteſt per reſignationem cauſa permutationis conferri à ſummo pontifice, ſed vacat in regalis: nisi reſignatio ea fiat coram rege, aliter ſemper vacabit, donec rex prouiderit [e]. 32. In regalis ſi rex conferat vna die beneficium vacans iure hoc, nec expediatur prouiſio ſub ſigillo regio, & ſequenti die idem beneficium conferat alteri cum ſubſcriptione & ſigillo literis appenſo, potior nihilominus prior [f]. Sic & prior, & ſi vna die facta duobus ſit collatio, præfertur [g]. 33. Rex ſi nominauerit ex priuilegio apoſtolicæ ſedis in certis eccleſiis metropolitanis & cathedralibus, ſi poſtea aperiantur regalia, poteſt omiſſo eo quē collatori nominauit, iure proprio cōferre iure regaliorū, non obſtāte inſinuatione & nominatione prius debitè factis [h]. 34. Indultum apoſtolicum de non conſecrandis epiſcopis infra tempus iuris non facit quominus vacet beneficium iure regaliorum, ſi alias eo non exiſtente indulto, vacaret [i]. 35. Rex iure regaliorum conferendo præbendam, vel alia beneficia ſimplicia, tenetur ſequi naturam & qualitatem beneficij actu fundationi appoſitam [k]. 36. Licet in regia prouiſione regaliſtæ nulla reperiatur, de defectu naturalium quem patitur impetrans, mentio facta, ſi prius per Roma. pontif. ſuper prædicto defectu natalium ad obtinenda quæcunque beneficia ſimplicia fuerit diſpenſatus, nihilominus valida eſt prouiſio [l]. 37. Capellanias & alia ſimplicia beneficia in hoſpitalibus exiſtentia, rex iure regaliæ confert [m]. 38 Beneficia pertinentia ad decanum, & capitulum, & archidiaconum coniunctim ſeu diuiſim, non conferuntur à rege iure regaliorum, ſed tantùm illa ſede vacante, quæ ad epiſcopum pertinent [n]. 39. Apertis regaliis rex penſionem ſuper fructibus dignitatis, etiam quando ad ſucceſſores epiſcopatus vel dignitatis extenditur, ſoluere non tenetur [o]. 40. Vacantibus regaliis œconomi, receptores, & alij officiarij ſeu procuratores illis commiſſi, non poſſunt animalia in caulibus ſeu grangiis locorum epiſcopatus extrahere, vel de illis diſponere: quia talia animalia ſunt conſcripto loco data, ſicut oues, boues, & iumenta cum pullis, & reſeruantur futuro ſucceſſori, quòd ſine illis deterior eſſet fundi commoditas vel domus [p]. 41. Cuſtodes, ſeu exactores regaliorum non poſſunt vacante ſede decimas authoritate regis accipere, ſed tenentur eas futuro ſucceſſori conſeruare [q]. 41. Curatores regaliorum conſtituti ſede vacante, durantibus regalis non poſſunt incidere arbores cæduas, nec piſcari in viuariis ichthiotrophis prælaturæ ante tempus debitum, neque alia agere, per quæ deterior fieri poſſet reditus annuus prælaturæ [r]. 43. Durantibus regaliis rex non tenetur ad onera vel ſeruitia, ad quæ epiſcopus in vita tenebatur [s]. 44. Ex conſtitutione Philippina, vt poſtquam epiſcopus ſacramentum fidelitatis præſtiterit regi, requiratur quòd actualis & realis traditio fiat rerum temporalium epiſcopo per officiales regios, quibus ipſa temporalia epiſcopatus gubernanda fuerunt commiſſa: nec ſufficit quod tollatur, ſeu vrdicunt leuetur manus regia per gentes computorum, id eſt, per præfectos ei cūriæ: id enim ita exigitur, vt prælatus poſſit conferre præbendas & dignitates ſuæ eccleſiæ, & vti temporalibus ſui epiſcopatus [t]. 45. Rex non tenetur electum confirmatum in epiſcopum, ſi non ſit conſecratus, ad iuramentum fidelitatis admittere: nec regalia ceſſant per ſolam confirmationem. Quia adhuc eccleſia dicitur vacare, ſed claudentur, id eſt, expirabunt & ceſſabunt regalia, ſecuto iuramento [u]. Et hæc priuilegia per concluſiones ſatis abundè explicauit Ruſeus in ſuo tracta. regaliorum: vt ſatis mihi factum putauerim

[a] Ruſ. priuil. 38.
[b] Idem pri. 39.
[c] Id pri. 40.
[d] Id pri. 42.
[e] Idem pri. 44.
[f] Id. pri. 45.
[g] Ruſ. pri. 46.
[h] Id. pri. 47.
[i] Id. pri. 48.
[k] Id pr. 49.
[l] Id. pr. 50. priuil.
[m] Id. pri. 51.
[n] Idem pri. 52.
[o] Id pri. 54.
[p] Id pri. 54.
[q] Idem pri. 55.
[r] Id pri. 56. ex cōſt Phil. Ful. de droict de regale.
[s] Ruſeus, priuil. 57.
[t] Idem pri. 58.
[u] Id. pri. 59.

&

& lectoribus, summa capita indicis loco hic per epitomen transferre, ne
18 aliena mihi plagiarius vsurpem Plura & videre poteris apud Aegidium Magistrum, in decisionibus & tractatu regaliorum. Qui ex registro cameræ rationum seu computorum notat [a], ius hoc regaliorum non competere regi in omnibus episcopatibus sui regni: sed tantùm in prouincia Senonensi, & eius suffraganeis, excepta diœcesi Antisiodorensi, in qua decani & capitulum dicuntur fecisse permutationem cum rege. Item docet ius hoc ei esse in tota prouincia Remensi, excepta diœcesi Cameracensi: in tota prouincia Bituricensi: exceptis, Lemouicensi, Cathurcensi, Ruthenensi, Albiensi, Mimatensi: & in tota prouincia Turonensi, excepta Macloniensi, Trecorensi, &c. In prouincia Burdegalensi solùm: & in tota Normania. At in tota prouincia Auxitanensi, & Arelatensi, & consequenter in
19 tota lingua Oxitana, nihil habere iuris regaliorum. Aliud ius regaliæ inuenitur, in ecclesiis, quæ ad plenam & liberam collationem regis pertinent, in quibus nec summus pontifex, nec alius quispiam ius aliquod habet, præter solum regem, qui solus ordinarius collator est quale ius illi est in præbẽdis seu canoniis sanctarum capellarum Lutetiæ, Biturigum, Saltus Vincenarum, & in ecclesiis collegiatis de Clery, Sancti Quintini, Virginis Mariæ
20 Montisbrisoni, & similibus [b]. Singulari notatione tamen dignum est, ius regaliorum, quòd ad collationem beneficiorum pertinet, non habere locũ in beneficiis, quæ curam animorum habent. Sic enim ordinatio regia scripta est, in camera [c] computorum: *Dum episcopus alicuius episcopatus, vbi dominus rex habet regaliam, ab humanis decedit, immediatè per obitum seu mortem ipsius est regalia in dicto episcopatu aperta, & succedit rex loco boni & legitimi administratoris in omni temporalitate dicti episcopatus, confertq; beneficia non curata, & hoc durante*
21 *tempore ipsius regaliæ &c.* Confert itaque solùm beneficia simplicia, quales canoniæ, præbendæ, capellaniæ, & similia. Curata autem sede vacante iure cõmuni conferentur, si communis collatio cum capitulo, ab illo capitulo: si solius episcopi, vel reseruantur, vel à summo pontifice confertur [d]. Cur autẽ non possit curata conferre rex beneficia, vt simplicia, diuersitatis rationem adfert Aegidius Magister: quod si is cui conceditur cura, debet habere institutionem authorisabilem ab episcopo, quod pertinet ad curam populi, & sacramentorum administrationem [e]. Quare non potest à rege prouideri in eo cura, quia non potest ea authoritas conuenire alij, quàm episcopo.

a cap. 4.

b meminit Pap. li. 3. Rhapsi. arresto. arest. 2 titu. 2.

c istam ordinat. transcripsit in suis decisio. Aegid. Magi. tract. regal. cap 3. & explicat c. 4. differentiam. Citat & Probum & Rusen eiusd. sent.

d cap. vni. per tot ne sed. vac. in 6.

e Panor. in c authoritas, circa medium, de institutio per c. vni in 6. ne sed vacan. Ioan Andre. in c. de monacho, de præbend.

De iure deuoluto. Cap. 9.

1 *Collatio beneficiorum tribus modis ordinariis impeditur,*
2 *Deuolutio quid.*
3 *Deuolutio iuris ab eo, qui habet in aliũ, fit per donationẽ hæreditatis viuentis, non obtemperando voluntati defuncti, non vindicando mortem defuncti, non petẽdo hæreditatem suo tempore &c.*
4 *Deuolutio potestatis conferendi vel eligendi duplici causa fit.*
5 *Deuolutio fit ad proximum superiorem electione facta indigni.*
6 *Eligens indignum priuatur iure eligendi pro ea vice quare.*
7 *Deuolutio in causa graduatorum.*
8 *Deuolutionis iure impetratio ob incapacitatem prouisi odiosa.*
Impetrans per incapacitatem alterius nõ adipiscitur de facto possessionem. eod.
9 *Deuolutio ob negligentiam conferendi.*
Lateranenses synodi 7. & vnde ita dicta. eod.

10 *Lateranum palatium Romæ.*
11 *Lateranenſes 7. Synodi quo tempore habitæ.*
Nicolai 2. ſum. pontif. tempus. eod.
Berengarij error quando damnatus. eod.
Concubinæ ademptæ ſacerdotibus. eod.
12 *Succeſſio in prædiis ſacerdotalibus ſublata.*
13 *Turcis arma ſubminiſtrare prohibitum.*
Beneficiorum pluralitas prohibita, & promiſſio antequàm vacent. eod.
Epulæ lautiores epiſcopis prohibitæ. eod.
Venationes prælatis prohibitæ. eod.
14 *Devolutio ob negligentiam conferendi, vel ob electum indignum ſtatuta in 4. Synodo Lateranenſi.*
15 *Paganorum officia interdicta.*
16 *Germanorum unitas conſilio procurata.*
17 *Concordata quando peracta.*
18 *Beneficia intra ſex menſes ſaltem conferenda, aliter devoluuntur collationes ad ſuperiorem, & 23.*
19 *Optio beneficij intra 20. dies fieri debet, aliter expirat.*
20 *Patronus laicus intra 4. menſes, eccleſiaſticus intra ſex debet præſentare, aliter devoluitur ius.*
21 *Mandatarius ad beneficia acceptare debet beneficium vacans intra decem dies.*
22 *Electio epiſcop. & archiepiſcop. & aliorum maiorum prælato. fieri debet intra tres menſes: alioquin ius devolvitur.*
23 *Beneficium conferens iure devoluto antequàm devolutio fiat, nihil agit: ideo & poſt devolutionem iterum conferre poteſt.*
Beneficium ſum. pontifex confert, quod devoluto iure conferri poteſt, per concurſum. eod.
24 *Devoluta per negligentiam ordinariorum collatio ad ſum. pontif. redit ad ordinarium poſt menſem.*
25 *Nominatio regis ad prælaturas fieri debet intra ſex menſes.*
26 *Devolutionum ex negligentia ratio.*
27 *Negligentia pœnam habet.*
28 *Conferendi poteſtas cur tantùm habeat ſemeſtre tempus.*
29 *Sex menſes quibus piragendis negotiis conſtituti.*
30 *Sex menſes conferendorum beneficiorum à quo tempore incipiant. & 31. 32. 33. & 34.*
31 *Ignorantia quæ excuſat à mora, & culpa.*
Ignorantia craſſa & ſupina quæ. eod.
32 *Nominandi facultas regi Gallorum à quo tempore currat.*
33 *Menſes conferendi in curia Romana à quo tempore currat.*
34 *Voluntas & poteſtas perficiunt actus ſimul.*
35 *Suſpenſio epiſcopi non devolvit eius iuriſdictionem ad ſuperiorem.*
36 *Impedimentum quod excuſat à præſcriptione lapſus temporis ſemeſtris collativi.*
37 *Impedimentum legitimum quando excuſat à lapſu temporis.*
38 *Devolutio ad quem fiat. & 40.*
39 *Patriarcha Lugdunenſis privilegium in devolutione, & 40.*
41 *Devolutio electionis epiſcopi ad quem fiat.*
42 *Devolutio à vicario epiſcopi ad quem fiat.*
43 *Devolutio ab exemptis epiſcopis ad quem fiat.*
44 *Capitulum ſede vacante iure devoluto confert.*
45 *Inſtituendi præſentatos dignitores nullum definitum tempus epiſcopo.*
46 *Patronatus quando, & quomodo ſummus pontifex derogat.*

Tria

TRIA ordinariorum collationem beneficiorum impediunt præcipuè, deuolutio, reſeruatio, mandatum [a]. Deuolutio eccleſiaſtica, eſt tranſlatio poteſtatis, quæ datur in beneficia ab aliquo, in alteram perſonam ex facto vel negligentia, poteſtatem habentis. Non omnis poteſtatis tranſlatio, deuolutio eſt: contrà tamen, deuolutio tranſlatio eſt, ſiue in rebus ſecularibus, ſiue eccleſiaſticis conſideretur. Exempla breuiter promã ex prophanis negotiis. Primum, in petenda & conſequenda hæreditate: ſi quis enim viui ignorantis hæreditatem, vel cognati alicuius partem donauerit bonorum, non poteſt vti iure ſucceſſionis [b], ſed ad alium deuoluitur. Item ſi quis falſum accuſet teſtamentum, nec obtinuerit, priuatur poteſtate petendi in eo teſtamento ſibi relictum [c]. Eo modo ſi hæres monitus ſoluere legata relicta in teſtamento, contempſerit, anno elapſo ſucceſſionis petendæ ius deuoluitur ad ſubſtitutos, & alias ſuo ordine perſonas [d]. Ob negligentiam quoque, ſi quis neglexerit vindicare mortem defuncti, cùm poſſet & teneretur, nec præuentus ab alio eſt, amittit ius ſuccedendi [e]. Aliud exemplum in bonorũ poſſeſſione petenda, cuius ratione gradibus præſtituta ſunt ſingulis certa tempora, quæ ſi elabantur, deuoluunt ius petitionis ad alios [f]. Ius petendi tutores filiis quoq; à matre, in proximos ob negligẽtiam deuoluitur [g]. Proinde vt alienæ à beneficiis deuolutiones excludantur, reliqua verba finitioni deuolutionis rei beneficiariæ adiecta ſunt: quæ euoluunt ſubſtantiam deuolutionis, quæ fit in cauſa beneficiali. Et in primis nos admonent deuolutionem fieri in alium duplici de cauſa, vel quia is qui priuatur iure collationis, vel alia poteſtate, putà electione, indignum dedit [h]: vel quòd intra tempora præſcripta ſuo munere functus non eſt [i]. Qui abutitur ſibi conceſſa poteſtate, dignus eſt qui eam amittat [k]. Si igitur quis ſcienter indignum ad beneficia elegerit, poteſtatem amittet pro ea vice eligendi alium, ex decreto concilij Lateranenſis [l], deuoluiturque poteſtas ad eum qui proximè præeſſe dignoſcitur [m] ex concilio generali, etiam ſi de epiſcopatibus ageretur, emendato iure, quo electione facta ſcienter indigni prælati, ius electionis non deuoluebatur ad proximum ſuperiorem, ſed ad ſummum pontificem ſolùm [n]. Porrò non redit ius ad delinquentem ea vice, vt in eo, in quo deliquit, puniatur [o]. Et quia qui ſemel elegit, iam functus eſt officio ſuo, nec retractare ſuum factum poteſt: ſicuti in eo, qui ſententiam ſemel dixit, receptum eſt [p]. Cuius notio per appellationem ad proximum ſuperiorem deuoluitur [q]. Statutum & in concordatis Gallicis [r], vt ſi epiſcopus, vel alius conferendi habens poteſtatem, beneficia graduatis & nominatis decreta, aliter qualificatis quàm ſtatuitur, conferat, nullam eſſe collationem, & per refutum eiuſdem, graduatum & qualificatum poſſe recurrere ad proximum ſuperiorem: & ab eo rurſum pari modo committente, ad alium ſuperiorem ad quos deuolutum eſt ius cum iiſdem qualitatibus, quibus conueniebat, conferri ab ordinario beneficium. Notabis hanc impetrationem iure deſoluto, ex eo capite, quòd incapaci ſit beneficij facta collatio, eſſe aliquomodo odioſum, vtpote de beneficio viuentis [s]. Quamobrem placuit ſtatuiregia huius regni conſtitutione [t], ne impetrans hoc iure deuoluto per incapacitatem ingrediatur facto poſſeſſionem beneficij adepti, alioquin priuetur iure, ſi quod habet: neque adiudicari ſequeſtrum ratione illius deoluti. Nam altero de facto poſſidente cum titulo, pro eo præſumitur, etſi malè poſſideat [v]. Et eſſet quædam ſpecies ſpoliationis & intruſionis, eum ab poſſeſſione deiicere, prætextu tituli adepti, quod iura non ſinunt [x]. Porrò ex negligentia fit deuolutio authoritate concilij Lateranenſis, vel alia iuris authoritate, quæ vt liquidò conſtent, annotandum eſt, inueniri ſeptem ſynodos, dictas Lateranenſes à loco vbi coactæ fuerunt. Nam Romæ in Cælio monte erat antiquitus palatium, ſeu ædes eximiæ familiæ nobiliſſimæ Laterano

a vt in c. 4. de reſcti. in 6 c. 19 cui conce datur, c. 19. de præben. in 6.

b Mart Iuriſc. in Lau ſertur, l. 2. de iis quib vt indig. lib. 34. P. titu. 9. l. quidam, §. fin. & l. ſeq. de donat in P.

c Paulus l. poſt repatum, de iis quib. vt indig. in P. l. ita, C. eod. l. Papinianus, § memin ſſe, de inoff teſtam. in P.

d auth. hoc amplius, C de fideicom. § ſi quis autem non impiens, de hæred. & Falc. coll. 1.

e l. 2. 3. 5. C. de iis qb. vt indig.

f tota l. 3. de ſucceſſo. ord. lib. 38. P. titu. 10.

g l. 2. § ſi mater, ad Senatuſc. Tertull. in P.

h c. cùm in cunctis, c. 7 § fin de electio. ap. Gregor.

i c. ne pro defectu, c. 41. eod.

k l. Iudæus, de Iudæis C. l. qui ſine, de nepot. geſt P. ca. vbi 34. diſtinct. cũ ſimilib.

l c. cùm Vintonienſis, c. 23 & c. per tuas quæſtiones, c. 26. de electio. d. c. ne pro defectu.

m d. c. ne pro defectu, idem, in § ſi quis verò de conſtat. in concord.

n c. dilectus, de conceſſ. præben.

o arg. l. ſi fugitiui, l. 3. de ſer. fug. lib. 6. C. titu. 1.

p l. Iudex poſt aquã, & l. Paulus, de iudicijs P. l. 1. C. de ſent. expeſt. recit.

q c. bonæ memoriæ, in 1. & 2. & c. cùm Vintonienſis, c. ne pro defectu §. 1. & c. quamobrem, de electi. capitulo ſi compromiſſarius, de electio. in 6.

r §. ſi quis verò cuiuſcunque, de collatio in concord.

s cap. 1. & 2. de conceſſ. præben.

t in conſtit. Henrici 2. *touchant les impetrations des benefices eccleſiaſtiques* publicat. 1550. 24. Iulij art. 15.

v l. fin. C. de rei vẽd.

x c. cùm noſtris, & c. ſuperas, de conceſſ. præb. c. eum qui, de præb. in 6. l. extat, quod met. cau. l. creditores, ad l. Iul. de vi priua.

teranorum, de quibus & Iuuenalis meminit [a],

Clauſit, & egregias Laterani obſidet ædes
Tota cohors.

Siquidem Iulius Lateranus vir quoque egregius, conſul deſignatus, iuſſu Neronis interfectus eſt [b]. Vbi ædes illæ erant, poſteà D. Ioannis baſilica ædificata eſt, dicta etiam anteà Baſilica Conſtantini, quòd fuerit à Conſtantino magno donata Siluestro ſumm. pontif. authore Blondo [c]. Eo loci ſynodi ſeptem coactæ ſunt: prima ſub Nicolao 2. Sabaudo ſum. pont. in qua damnatus error Berengarij, & pſeudopontifex, præſcriptáque eligendi ſummum pontif. forma per ſolos cardinales [d]. Hic fuit pont. max. anno domini 1057. Secunda ſub Calixto 2. Burgundo, coactis 900. patribus, in qua contra Turcam conſtitutum, & decreta contra imperatores Germanorum à prioribus pontificibus ſtabilita, & ademptæ cõcubinæ ſacerdotibus & clericis, vt ſcribit Albertus Krantius [e]. Tertia ſynodus Laterani habita ſub Innocentio 2. circiter annum domini 1135. coactis mille patribus, in qua potiſſimum decretum, ne quis in prædiis ſacerdotalibus ſibi ſucceſſorem conſtituere poſſet, teſte Othone præſule Frigingenſe [f]. Quarta ſub Alexandro 3. ſum. pontifice, patria Senenſi, circiter annum domini 1170. In qua ne quis Turcis arma ſubminiſtraret etiam cautum, prohibita ſacerdotiorum pluralitas [g], eorum démque ante vacationem promiſſio [h]. Prælatis prohibitæ epulæ lautiores, venationes, & huiuſmodi plura [i]. Inſuper vt per negligentiam collatorum deuoluereturius conferendi, vel ab epiſcopo ad capitulum, vel à capitulo in epiſcopum, vel ad ſuperiorem proximũ archiepiſcopum [k], &c. vt latius poſteà dicemus Deo fauente. idémque ſeruaretur, ſi indignum elegiſſent [l]. Quinta fuit maxima ſynodus ſub Innocentio 3. coactis in concilium 7. archiepiſcopis, & 1300. aliis prælatis, circa annum domini 1210. teſte Paulo Aemilio [m]. In qua plura decreta tunc in Iudæos & Turcas, paganorũ officia interdicta [n]. Iuſſum Metropolitanis ad mores corrigendos ſingulis annis concilia prouincialia cogerent: & epiſcopis, vt ſynodos per ſuas prouincias celebrarent [o]. Et quædam ſtatuta circa præſentationes patronorũ [p], aliáq; de aliis capitulis plura. Sexta Lateranenſis ſynodus ſub Eugenio 4. Veneto peracta anno domini 1446. teſte Platina, qua proſpectum, vt Germani qui nec Romano, nec Allobrogi principi adhærebant, reducerentur ad vnitatem. Septima habita in Laterano ſub Iulio 2. contra Turcas, quam tranſtulerunt concludendam Piſis cardinales, vt ſcribit Paulus Iouius [q]. Dehinc infectare, tractatúque habito ſuper derogatione pragmaticæ ſanctionis in aliquibus, tempore Leonis decimi eius ſucceſſoris, & Franciſci primi regis eius nominis Gallorum, concluſum fuit Lateranenſe concilium, & conuentiones ſeu concordata poſteà ibi publicata & approbata [r]. Ergo hac diſtinctione conciliorum obſeruata, dico in concilio Lateranenſi quarta ſtatutum fuiſſe, ne diu præbendæ eccleſiaſticæ ſeu quælibet alia officia in aliqua eccleſia vacẽt, & vt infra ſex menſes perſonis, quæ dignè adminiſtrare valeãt, conferantur [s]. Verũtamen hoc conciliũ non derogat breuioribus tẽporibus, in beneficiis adipiſcendis ſpeciali iure præſtitutis, quæ in ſuo remanẽt ſtatu Siquidem ſi de beneficio agatur, quod per optionem alicui cõceditur, is, cui optandi ius competit, intra 10. dies optare debet [t]. In præſentatione facienda vacantium, laicus intra quatuor menſes, clericus intra ſex debet præſentare, aliàs deuoluitur ius [u]. Mandatarius, cui motu proprio mandatum ad beneficium dedit ſummus pontifex, intra decem dies, poſt præſentationem mandati factam ei, cui dirigitur, à die vacantis beneficij & ſcientiæ, debet acceptare quod vacauerit: aliter poſteà liber ordinarius in collatione eſt, iure pontificio [x]. In regno tamen hoc Galliarum mandatarius non poteſt requirere, vel intrpellare collatorem ordinariorum, niſi

elapſo

[a] Iuuenal. Satyr. 10.
[b] Iul. Capit. in Aurel.
[c] Blond. libr. 1. inſtaur. Ital.
[d] cap. in nomine Domini, 23. diſt. Platina, in Nicolao.
[e] Albert. Krant. lib. 5. c. 40.
[f] Otho Frigingen. li. 7. c. 23.
[g] c. 5. de cler. non reſid.
[h] c. 1. & 3. & c. ex tenore, de conceſſ. præb.
[i] c. cùm apoſtol. de cenſib.
[k] c. quia diuerſitatẽ, & c. 2. de conceſſ. præb. cum limit. ab
[l] c. cùm Viterbien. ſit, & c. per inquiſitionem de elect. lib. 6. ap. Gr. por.
[m] Paul. Aemil. libr. 6.
[n] c. Iudæor. ita quorundam, c. ad liberandam tertiam ſin. de vſur. c. ex ſpeciali, de iudæis.
[o] c. ſicut olim à ſanctis patribus, de ætate.
[p] c. in Lateranenſi, de præbend. c. cum & plantare, de priuileg.
[q] Paulus Iouius.
[r] ſcribitur in proœm. concordatorum, & in epiſtola Leonis 10. & ſtatuto, de ſup probat. concord.
[s] c. 2. de conceſſ. præben.
[t] c. fin. de conſuetu. in 6.
[u] c. vni. de iure patr. in 6.
[x] cap. ſi pluribus, de præben. in 6.

elapſo menſe à die præſentationis mandati [a]. Maiores quoque dignitates, vt epiſcopales, archiepiſcopales, abbatiæ, & ſimiles, intra tres menſes paſtorem habere debent: alioquin ab iis qui ius eligendi habent ad proximiorē poteſtatem facultas deuoluitur [b]. Aliæ verò dignitates inferiores, reliquaq; beneficia, ex concilio Lateranenſi debent conferri intra ſex menſes, ſiue per electionem [c], ſiue per collationem [d], tam à primo collatore, quàm ab alio in quem fit deuolutio [e]. Incipit enim elapſo termino eius à quo deuoluitur, nō antè, dari ius ei, ad quem fit deuolutio, quíque tot habet menſes cadémque
13 iura, ac prior in beneficio vacanti. Neque ante tempus deuolutionis, facta collatio ab eo, ad quem deuoluitur, valet: niſi & alia poſteà fiat. Et ita iudicatum, etſi quidam pugnent [f]. Neque mutantur qualitates primæ beneficij & perſonarum, quibus debentur, per deuolutum [g]. Vt etiam papa ſemper cum ordinario, qui, vel ſine negligentia, vel iure deuoluto conferre poteſt,
14 poſſit per concurſum cōferre, & iure præuentionis [h]. Cæterùm ſi iure deuoluto gradatim peruenerit collationis poteſtas ad ſummum pontificem, impeditur poteſtas ordinariorum tantùm per vnum menſem, ex cōcilio generali: quo elapſo, rurſum ad ordinarios primos redit poteſtas [i]. Sunt tamen quidam qui rati ſunt, illud verum eſſe tātùm in beneficijs vacantibus in curia Romana, aliter quàm iure deuoluto, vt ait Rebuffus [k]. Neque ſummo
15 pontifici dari poſſe tempus ad ſupplendam eius negligentiam, quia non habeat ſuperiorem [l]. nec inferior corrigit ſuperiorem [m]. Sed addamus hodiè ex conuentionibus Gallicis & ſummi pontificis, dari ſex menſes reg. ad nominationem faciendam ſummo pontifici inſtituēdorum in prælaturis, à die vacationis computandos: & ſi nominatus primùm intra ſex menſes inuētus non fuerit à ſummo pontifice idoneus; conceduntur alij tres menſes ad alū nominandum idoneum, quibus elapſis temporibus, ius plenum conferēdi
26 ſine nominatione regia, ad ſum. pontificem pertinet [n]. Ratio deuolutionis pro diuerſitate iuris deuoluti diuerſa erit, quare & diuerſum nec idem in omnibus tempus. Ad deuolutionem tamen, quæ fit ex negligentia poteſtatem habentium, referri poteſt ea quæ eſt præſcriptionum, ad euitandam ſegnitiem dominorum, camque caſtigandam inductam eſſe [o]. Néue iura eccleſiarum ſub incerto ſint [p]. Nec enim licuit inter ethnicos impunè vineam ſuam inultam habere, vt Romani eum, qui indiligēter fundum ſuum araſſet, vel vineam pro derelicto habuiſſet, nota infamiæ afficiebant, teſte Gellio [q]. Vinea autem Domini Dei Sabaoth, eccleſia eſt [r]: & Chriſtianorum hominum cōgregationes; meſſis, & ſegetes [s]: operarij, curiones, & prælati. Et ne diu eccleſiæ in ſuſpenſo ſint viduatæ paſtoribus & præfectis, deuolutiones inductas iura expreſsè profitentur: cùm diuturna vacatio periculoſa & diſpendioſa ſit animabus, & eccleſijs [t]. Deficiente enim paſtore, lupus ſæpe facilè in gregem, rapit, mactat, vel diſpergit oues [u]. Et poſtremò, vt obuiam caturauaritiæ prælatorum, qui diutius vacare permitterēt eccleſias, vt fructus vacantium vſurparent: cùm permiſſum ſit illis fructus vacantium
29 colligere, & habere: poſt collationem, nequaquam [x]. Et in pœnam negligentiæ deuolutionem quoque inductam conuenit inter interpretes [y]. Sicuti & iudex ob negligentiam ſuam, adminiſtratione ſua priuatur, alio in locū eius ſubrogato [z]. Et laici, ſi negligant ſeculares ius dicere conquærentibus clericis, conueniri poſſunt coram eccleſiaſtico iudice [a]. Vt ſi vaſſallus ſeu dominus clētelaris negligat iuſtitiam reddere vaſſallo, priuatur iuriſdictione, quæ ad ordinarium deuoluitur [b]. Sunt & alijs in reb. negligentiæ ſimiliter vel propemodum nocētes caſus, quos Gomeſius colligit 214. ad finem commentariorum reg. de triennali poſſeſſore in Epilogo caſuum negligen-
31 tiæ. Cur autem ſemeſtre tempus diffinitum ſit collatoribus ordinarijs ex cō-

a cap. de ſor. mand. in concordat.
b cap. ne prodefectu, & poſtquam, ſe de elect. in 6.
c cap. cum ſit, ne prodefectu, cap. 1. poſſet. 18. de conſtit. prabend.
d cap. 2. eod.
e cap. fin. de ſuppl. negli. prælato
f vide Pap. libr. 3. arreſto tit. 9. arc. 2. qui ita iudicant, & Doctor in cap. 2. de præbend. in 6. Felin. & alij in cap. cum ex officij, de præſcript. Boer deciſ. 70. Rebuf. in tract. nominatio quæſt. 9. numer. 12. late d'Ayma in procæ. concord. fol. 75. col. 2. & ſequen.
g cap. vni. de ſuppl. negli. prælat. § ſi quis verò, de collatio. in concord. vide Rebuff. in tract. nominatio. q. 8 numer. 11.
h capit. quia diuerſitatem, & ibi Panor. nota. 5. de conceſſ. prabend. vide Rebuff. in praxi benefic. titul. de deuolutio. nume. 46. 47. 48. 49.
i capit. 3. de præben. in 6.
k Rebuf. in §. 1. de regia ad præſ. nomina. in ver. intra ſex menſes, & in praxi, in titu. de deuolut. nume. 5.
l capitulorum, 9. quæſtio. 3.
m cap. cùm inferior, de maior. & obed.
n § 1. de regia ad præſ. nominat. in concord.
o capit. vigilanti, de præſcriptio. capit. quia diuerſitatem, de conceſſ. præbend. capit. fin. de ſuppl. negli. prælat. cap. placuit, § poteſt, 16 q. 1.
p l. 1. de vſurap.
q Gell. libr. 4. capit. 13.
r Eſa. 5. 5. Hiere. 12. Michæ. 3. & clemen. 1. de ſum. trinit. Matthæi 21. Mar. 12. Lucæ 20. Apocal. 14.
s Matthæi, 9. Luc. 10. D. Ioan 4. can. in nouo, 21. diſtinct.
t quàm periculoſum, de elect.
v cap. 2 ne pro defectu, eod.
x capit. vni. vt eccleſ. benef. ſine quaque diminut. conter. ap. Gregor. capit. auaritiæ, de elect. in 6
y glo. in capit. duobus, de reſcript. in 6.
z capit. ſi quos, C. de epiſc. & cler. a capit. cùm ſit, & capit. ſi clericus, de foro competen. b cap. cæterum, de iudic.

cilio

cilio Lateranenſi ad conferendum potiùs quàm aliud, prætermiſſa forſan ratio à ſummo pont. conſultò eſt: quia hæc quæſtio eſſe ex earum numero videtur, quas arbitrarias vocant interpretes, ſiue iuris poſitiui, ſecuti Accurſium [a], & Ioannem Andream [b]. Quarum nulla vix alia poteſt dari ratio, quàm quòd ita nomotheris placuit [c]. Proinde placuit concilio hic terminus 29
ſex menſium, & ſufficere viſus eſt ordinariis collatoribus. Exempla quoque id efficere aliorum negotiorum potuerunt, in quibus ſufficiunt ad negligẽtiam conuincendam ſex menſium, vt in abſentia clericorum [d], in ædificio edicto [e], in dilationibus [f], in appellationibus [g], & in ſimilibus. Adde archiepiſcopos, & epiſcopos iure teneri viſitare prouinciam ſingulis annis [h], ſaltẽ bis in anno iure Decretalium [i]. Et ideò quia viſitando in ſemeſtri edoceri 30
poſſunt de vacatione eccleſiarum, illud tempus ſufficiens viſum eſt ad cõuincendam negligentiam. Quare & ſemeſtre hoc tempus, vel aliud datum ad eligendum, præſentandum, vel conferendum, initium numeri capiet à tempore notitiæ vacationis veræ vel præſumptę, & ceſſante legitimo impedimento, quo quis officio ſuo fungi non poteſt [k]. Sicuti enim non ſuccurritur negligentibus, ita neceſſitate rerum impeditis auxiliari æquum eſt [l]: 31
nec morioſus quis dicitur, niſi ſciat, vel ſcire potuerit, & debuerit quæ facere oportet [m]. Vt ſcire, & ſcire poſſe paria [n]. Nec diuinare quiſquam tamẽ cogitur [o]: potiſſimùm ſi de facto alieno agatur, cuius ignorantia excuſat [p], & dummodo ea non ſit ſupina & deperditi hominis, quæ craſſa dicitur & inexcuſabilis [q]. Quemadmodum & in affectata ignorantia receptum eſt, quæ æquatur ſcientiæ [r]. Ea enim affectata ignorantia eſt, ex quo quis ſcire potuit, ſed noluit vel diſſimulauit [s], quod ex argumentis & coniecturis 32
quere poterit [t]: alioquin enim vbi ſcientiæ probatio non eſt, quis præſumitur potiùs ignoraſſe, quàm ſciuiſſe [u]. Et hæc certè videtur in epiſcopo craſſa ignorantia, ignorare beneficium vacare, ſi vacet, inquam, de iure & de facto, vt per mortem, cùm teneatur, vt dictum eſt, ſingulis annis prouinciam ſuam viſitare. Quare fit tunc deuolutio tempore elapſo: cõtrà, ſi de iure fuerit vacatio ſolùm, quæ illi incognita eſſe poteſt impunè [x]. Sic currit tempus à die quo ſcire debuit, vt & in aliis collatoribus vel patronis [y]. Et in Gallia 33
nominationis poteſtas & tempus ad prælaturas ſex menſium, vel nouem in reperita nominatione currit regi à tempore vacationis, non à tempore ſcientiæ [z]: quia expreſsè verba illa à die vacationis currere dictum eſt [a]. Sicuti & in beneficiis vacantibus in curia Romana dictum eſt [b], poſt menſem à vacatione cœpta numerandum, redire ius collationis ad ordinarios: & in eccleſiis nuperrimè ædificatis à die quo cœperunt perfici ſeu conſecrari, currunt conferendi ſex menſes: quia ab eo tempore dicuntur vacare [c]. Quæ 34
omnia tamen, vt paulò antè monui, intelligi debent, ſi qui præſentare, nominare, eligere, conferre debebat, potuerit id munus exequi: ſiquidem impedimento concurrente, non nocet lapſus temporis. Vt ſi ſuſpenſus vel excommunicatus fuerit epiſcopus [d], vel vacet ſedes: quo caſu non currit rerum eccleſiaſticarum præſcriptio [e]. Neque negligentia eſt, vbi non negligens adeſt voluntas: cùm poteſtas requiratur ad perficiendam voluntatem 35
& actum [f]. Nec nocet ſcientia, ſi poteſtas non ſit exequendi cognita [g]. Per 36
ſuſpenſionem quidem eccleſiaſticam, à iudice vel lege prolatam, inferdicitur officium vel exercitium aliquod competens perſonæ, ad certum tempus tamen [h], ſicuti & per excommunicationem. At propterea epiſcopo excommunicato culpa, & maleficio ſuo, non dicitur eius iuriſdictio ad epiſcopum ſuperiorem deuolui: quia hoc in iure expreſſum non eſt, ſed alia pœna

impoſita.

a Accurſ. in l. 1. §. initium, in ver. ratus, de poſtulando in P.
b Ioan. And. in c. 2. in ver. reſtringere, de iudic. in clem.
c nou. 22. c. 8. quãdo, de reſcript. facit l. non omnium, de legib. in P. can. in iſtis, 4. diſtinct.
d c. ex tuæ, de cler. nõ reſident.
e l. cùm ſex, de ædil. edic. in P.
f l. 1. de dilat. C.
g l. ſancimus, C. de appell.
h c. 1. & fin. de cõſtit. in 6. c. conqueſtus, de offic. ordin. can. epiſcopum, can. de ecclaniis, can. placuit, 7. q. 1.
i c. cùm venerabilis, de cenſib. c. excommunicamus, §. adjicimus, de hæret. extra.
k c. 2. & c. quia diuerſitatem §. fin. de cõceſſ. præb. c. licet, de ſupp. neglig. prælat. cap. de multa, §. is quoque, de præb. ſexto. annus, de ca ſumma, in P. l. cùm ſex mẽſes, de ædil. ed. ff. in P. can. biduum, 2. q. 6. vide Roman. deciſ. 26. in nou.
l l. nã enim, x quib. cau. ma. C. in P.
m l. quod te, de reb. cred. in P. l. ſi ex legati cauſa, de ſtipulat. obligat. in P.
n l. Iulianus, ad SC. Macedon. l. in bonorum poſſeſſione, de bonor. poſſeſſ. in P.
o c. 1. §. 1. vt eccleſiaſt. benefi. ſine quaq. diminut. confer. l. 11. cùm interuiſſor, §. ſi cùm debitor, mãd. in P. l. ſi putator, ad l. Aquil. in P.
p l. bona fides in P. l. quiſquis, C. de reſcind. vend. l. erroribus, C. de iur. & fac. ignor.
q l. plurimùm, & l. nec ſupina, eod. in P. l. iuris regula §. 1. veſt. de Labeo, eod. tit. cap. de ordin. ab epiſcop. qui renuncia epiſcop. c. apoſtolicæ, de cler. excommuni. can. conſuetudo, 8. diſt. can. fin. 2. q. 4.
r c. 2. de tempo. ord. in 6. c. cùm inhibitio, de clãdeſtin. deſponſat.
s l. qui contra, de in cert. & mutuum nupt.
t c. 2. de renunciat. in 6.
u l. veritus, de probat. c. præſumitur, de regul. iur in 6.

x ita concludit Rota, in deciſ. 163. ſi propter negligentiam, in nouiſs. Ioan. de Selua tract. de beneſ. 3. par. q. 59. gl. vlt. §. idem in ver. componendum, de cõſtitut. prag. ſanct. Rebuff. in prax. tit. de deuolutio. num. 30. & ſequentib.
y c. non de iure patr. in 6. z §. hæc ſcrip. ad præſentat. nom in concord. a l. ad §. 1. b c. ſtatutum, c. 3. de præb. in 6. c c. quoniam, c. cùm propter, de iure patronat. Lapeyr. let. 9. Fridem. de Senis, 129. d c. quia propter, de conſt. præb. l. vni. §. fin. C. de annal. except. l. ſanctimus §. donec, C. de iur. dot. l. 11. in fin. de iure dot. C. can. biduum, 2. q. 6. e c. de quarta, c. cùm nobis, de præſcript. c. 1. & fin. ne ſed. vac. f l. multum intereſt, C. ſi quis ei vel ſibi. g l. ſcientiam, ad l. Aquil. l. in omnibus, de noxal. actio in P. l. ſeruus ignoratẽ, C. en. h gl. in c. ad reprimendam, in ver. in quibus, de offic. ordina. gl. in clem. cupientes, de pœnis in ver. ſuſpenſi, vbi vtrũque ſpecies ſuſpenſionis.

impoſita[a]. Et ſuſpenſus quidem nec eligere, nec eligi poteſt[b]: ſed neque archiepiſcopus, qui poteſt ſupplere in cauſa negligentiæ eius officium, partes eius ſubit, ob cauſam delicti: nec caſus negligentiæ ad alium caſum extendendus eſt[c], nec fit deuoluto[d]. Et impeditur quidem ob prædicta epiſcopi poteſtas, ſed non currit aduerſus eam tempus, & ita reſtituta perſeuerat: vt de ſeruitute itineris ab alluuione interceptis, & poſtea reſtituti, traditum eſt[e]. Subducitur etiam ab omni negligentia, vt tempus lapſum culpa careat, aliud quoduis impedimentum legitimum inuito eo, qui poteſtatem habet, aduemens[f]. Sic impeditus poſtulare, vel præſentare, propter peſtem intra tempus, non currit præſcriptio. Quamobrem nec deuoluitur ius ad epiſcopum[g]. Idem in caſu hoſtilitatis[h], vel aliis legitimis impedimentis[i]. Si tamen impeditus non poſſit remouere ipſum impedimentum, alioquin non excuſaretur[k], debet proteſtari de impedimento, quòd per eum non ſtetit, nec ſtat &c. aliter poſt impedimentum ſublatum, non ageret[l]. Citra impedimenta igitur legitima & ignorantiam probabilem, elapſo tempore fiet deuolutio iuris: ad quem autem fiat, varia habet quæſtio capita ſolutionis. Paucis ergo expico, eſtque in hac princeps & communis regula, deuolutionem fieri ad proximum ſuperiorem, non ad inferiorem. Sic ſi prælati regulares non conferant beneficia ſuo tempore regularia, epiſcopi locorum, in quibus beneficia ſita ſunt, conferunt[m]. Si patroni negligant intra tempus ſibi præſtitutum præſentare, vel ſi alium quàm debitè qualificatum ex tenore concordatorum præſentent, ius deuoluitur ad eum qui inſtituere debet[n]. Si eligentes negligant, ad confirmantem[o]. Et ſi ab inferiore facienda ſit collatio ex conſuetudine, priuilegio, ſtatuto, vel alio modo, ad epiſcopum fit deuolutio: & ab epiſcopo, ad archiepiſcopum[p]: ab eo, ad papam, non ad patriarcham[q]. Excepto patriarcha Lugdunenſi ſeu primate, ad quem & fit deuolutio ex conſuetudine regni ab archiepiſcopis[r]. Olim quando ad epiſcopum & capitulũ pertinebat collatio ſiue conjunctim ſiue diuiſim, altero negligente ad alterum deuoluebatur collatio[s]: niſi in his quæ deuoluta ſunt ad epiſcopum. Nam tũc ex negligentia epiſcopi deuolutio fiebat ad eius ſuperiorem[t]. Hodie quoque ex conſuetudine totius regni Gallici, vt ait Rebuffus[v], ſi collatio pertineat ad epiſcopum & capitulum, deuolutur collatio non ad capitulum, ſed ad archiepiſcopum: ſi amen ad capitulũ pertineat ſolùm, ad epiſcopum fit deuolutio[x]. Notandum tamen in electione epiſcopi diſtinguendum eſſe, num deuolutio fiat propter indignum electum, an propter negligentiam eligendi. Et rurſum, quando electio fit ſcienter indigni, qui eligunt, priuantur quidem poteſtate eligendi ea vice[y]: ſed eo caſu, deuolutio fit non ad archiepiſcopum, ſed ad papam[z], quando videlicet omnes electores ſiue ſimul & ſemel, ſiue ſeparatim, ſcienter indignum elegrint. Quòd ſi non omnes elegrint indignum, ſed aliqui eorum dignum, ad alios etiam minores numero deuolutur ius, non ad ſummum pontif[a]. At ſi propter negligentiam eligentium, non ex delicto fiat deuolutio, ad archiepiſcopum, non ad papam peruenit[b]. Si vicarius epiſcopi malè conferat, vel ſi ab eo deuolutio fiat, ad archiepiſcopum, non epiſcopum eius vicarij fit[c]. Ab exemptis epiſcopis collatoribus, ad papam fit deuolutio[d]: ab exemptis regularibus, ad epiſcopum loci beneficij, qui authoritate apoſtolica confert[e]. Capitulum quoque ſede vacante epiſcopali, poteſt conferre beneficia deuoluta ad epiſcopum ex negligentia vel delicto inferioris[f]. Nam ſede vacante præbendæ vacent, illæ non conferuntur iure deuoluto à capitulo[g]: quia collatio beneficiorũ in fructu epiſcopi ſunt[h], ideò reſeruan-

a c.1. de ſuppl. negl. prælat. 6
b c. cum dilectus §. quia verò, de conſtit. c. 1. in fine, de poteſt. prælat. c. 18. c. 1. extra Ramundum, de electio. c. cum nonnulli, de arbit.
c cap. quanquam, de elect. in 6
d c. ſi compromiſſarius, eod
e Felinus, ſpecular. de attent. in 2.
f c. cupientes. § inſuper, & c. conqueſti, de reſcript. in 6. c. ſi priuilegiate, de priuileg. l. 2. § 1. & 2. ſi quis cautio in fi. l. non ſolum § vlt. de excuſat. tutor. l. ſi cui, quib. ex cauſis in poſſ. l. fin. ad l. Rhod. de iac.
g L. ad conſil. 4. c. 16. § incip. ſanctiſſimus. Franciſcus Marc. tract. de poteſt. fol. 27.
h c. ex conſenſu, de præſcript. cum prima ætas, q. 3. vide Rebuffum, in tractat. de pacific. poſſeſſ. num. 301. & ſeq.
i Quæ ſint illa vide Rebuff. in § in vero impedimento ceſſante, de collat. in concord.
k c. ſui. de elect. in 2. de reſtitu.
l in reg. de prob. in poſſ. & in eam Rebuff. in 3. to lect. fin. de appellat. cap. de latarens, verſ. dummodo, de reſcript.
m cl. nec. vnic. de ſuppl. negl. prælat. & ſibi gloſſ. in ver. loco.
n c. cùm venerabilem, in fin. de elect. in verſ. dilectum nobis, vbi in § quod ſi quis cuiuſcunq; in verſ. proximo, de conſt. in priuil. ſanct. Rochus in tract. de iure patron. in verſ. honorificum, q. 23.
o c. 1. de ſuppleu. negligen. prælat. Docto. in c. fin. de elect. in 6. Panorm. c. 1. de rebus ap. Greg. in numer. 10
p c. 2 de conceſſ. præbend.
q c. licet de ſuppl. negligen. prælato.
r Rebuff. in prax. benefician. tit. de deuolutio. num. 24.
s c. cùm in cunctis. 18. de cõceſſ. prabend.
t Innoc. & Panor. in d. c. cùm in cunctis, gloſ. in fi. & item circa, verſ. viſum, in ver. legatorum, de collation. in pra-

a ſuſtinetur ne pro dicto actu, in fine, de electio. v Rebuff. in prax. benefician. tit. de deuolutio. num. 23. Imola, in clement. ſi de beneficio, vers. vide pleben. in § 2. d. c. 7. de conceſſ. prab. y c. cùm in cunctis, & c. innotuit, de electio. z c. quanquam, de electio. in 6. a c. cum pridem, de elect. glo. in d. c. quanquam, in verſ. deuoluetur. b vide d. glo. in c. quanquam, & Anchara & vide D'arma in § 1. de reg. ad præſa. ſum. in vers. computandos. c Reb. dicit in tract. nominat. q. 14. num. 63. d c. licet, & c. ſicut, de ſuppleu. negli. prælat. e c. cùm ſingulæ, de elect. vnica, de ſuppl. negl. prælat. f c. cùm olim, de mato. & obed. Ioan. And. in c. quanquam, de elect. in 6. vide Rebuff. in prax. de deuolut. num. 31. g c. 2 ne ſede vacan. h glo. in d. c. cùm olim, de mato. & obed.

da futuro successori [a]. Singulare illud est, quòd in institutione facienda 45
ab episcopo præsentatorum, digniorum nullum definitum est tempus, &
ideò ob non factam institutionem non deuoluitur ius ad superiorem, sed
potest qui præsentauit suo tempore, etsi post præsentationem lapsum fuerit
tempus ad præsentandum datum, interpellare pro institutione episcopum [b].
Et potest recurri ad superiorem, qui præfigit terminum inferiori ad institu-
tionem faciendam [c]. Et ideò in refutum vel denegationem, tunc recurri-
tur ad superiorem. Sic & in acceptatione facta intra mensem ex mandato,
negante executore: quia nullum tempus executori est definitum [d]. Et ita
expressè definit Rota in decisione 212. incipiente, *secundum omnes*, in nouis. 64
Quare nec sum. pontifex iuri præsentationis, ante institutionem facit præ-
iudicium patrono, nisi dixerit deuolutum fuisse per vacationem temporis
ad eum beneficium, id est, præsentatione non facta suo tempore, vel deuo-
luto iure ad episcopum & alios negligentes beneficium patronatum, &
quod ita vacauerit: vel nisi in prouisione adiiciatur, dummodo patrono-
rum accedat assensus. Aliter enim non censetur iuri patronorum dero-
gare, vt docetur ex regula cancellariæ 40.

a c. quia sæpè, de electio in 6. clem. penul. eod. titu.

b c. cùm inter. de electio.

c c. reprimendum, de offi. ordin. cap. grau. de præben.

d nor. in clem. cùm ei quem, d. concessio præbend.

De reseruationibus beneficiorum.
Caput 10.

1 *Reseruatio beneficiorum quid, & à quo fiat.*
2 *Reseruationes beneficiorum generales & speciales summi pontificis, vel præter ius, vel in corpore iuris.*
3 *Beneficia quæ dicantur vacare in curia Romana.*
4 *Reseruationes speciales beneficiorum quæ.*
5 *Reseruationes beneficiorum quæ abolitæ sint & permissæ.*
6 *Reseruationes in corpore iuris quæ sint summi pontificis.*
7 *Pensionis reseruationes vsque ad quam quantitatem in beneficijs renunciatis permissæ.*
8 *Pensio iusta quæ, & eius reductio.*

SECVNDO, dicebamus potestatem ordinariam in beneficia, 1
impediri per reseruationes: quæ autem illæ sint, & quales,
nunc tradendum est. Reseruatio beneficiorum dicitur,
quando quis sibi retinet beneficium, vt alij quàm ipse vo-
luerit, conferri non possit. Fitque à summi pontif. legato, &
ab ipso summo pontifice. Legatus authoritate suæ legatio-
nis apostolica, sibi reseruabat beneficij collationem in ecclesia aliqua, vel in-
ter ordinarij collationes, quam reseruationem restrinxit Bonifacius 8. [e]. A 2
summo pontifice fiebant reseruationes generales, & speciales: & istæ vel
sunt præter ius vel in corpore iuris clausæ. Extra ius sunt generales, quando
sum. pont. reseruat suæ collationi dignitates maiores post pontificalem, in
cathedralibus & metropolitanis ecclesiis [f]. Item vbicunq; sum. pontifex se
immiscuit, vel si ipse cõtulit, & quæstio moueatur vel de eius prouisione, vel
nullitate, vel in dignitate prouisi, reseruantur hæ notiones & beneficia ip-
sius potestati [g]. In corpore iuris [h] vnica tantùm reseruatio inuenitur genera- 3
lis, nempe beneficiorum, quæ dicuntur vacare in curia Romana, persona-
rum videlicet existentium & decedentium in summi pontificis comitatu,
quæ conferri possunt à solo summo pontifce intra mensem à tempore va-
cationis

e c. præsenti, c. 3. de offi. legatis lib. 1. sex. tit. 15.

f vt in reg. cancellariæ 3 & seq. in extra. Ioan. 22. execrabilis, de præben. & in extrau. ad reg. imen.

g Panor. in c. inter dilectos, coll. pen. de excess. prælato c. vt nostrum, de appellat. Roma. consil. 335. circa primum.

h hoc disputat glo. antiq. in regu. canc. 33 alias tamen enumerat Probus in c. præsenti, de offic. ordin. in 6. & Rebuff. § 1. de reseruat. in concord. Gomes, in reg. cancell. de triennalibus posse q. 31. vbi tradit 7 reseruationes in corpore iuris clausas, vide cũ.

cationis,& poſteà ab ordinariis [a]. Porrectúmque hoc ius ad beneficia perſonarum curialium, qui extra curiam mortui ſunt, peregrinationis, infirmitatis, vel recreationis cauſa abſentes, intra duas dietas legales: item ad nuncios apoſtolicos à curia abeuntes, vel ad curiam Romanam pontificis redeuntes [b]. Specialis reſeruatio eſt, quando ſummus pontifex ſibi nominatim collationem alicuius beneficij reſeruat: vel ſi in collatione beneficij ex reſignatione, cum penſionis retentione permittat regreſſum, ſi non ſoluatur, vt poſſit eius authoritate apoſtolica ſine alia prouiſione beneficium repetere [c], vel alio modo. Hodiè omnes reſeruationes beneficiorum improbatæ ſunt [d], exceptis vacationibus, in curia, & in ciuitatibus & villis muratis, quæ graduatis [e] & nominatis debentur vi pragmaticæ ſanctionis, & concordatorum [f]: item quæ vacant officialium ſedis apoſtolicæ [g], niſi iure regali vacent in Gallia, vt pronunciatum ſenatuſconſulto Pariſienſi an. 1338. 3. Iulij [h]. Sunt & receptæ reſeruationes, quas ſibi fecit & ſedi apoſtolicæ ſummus pontifex in conuentionibus Gallicis [i], maiorum dignitatum & prælaturarum, vt poſſit ſolus eas conferre, poſtquam intra nouem menſes rex Galliarum ad eas non nominauerit idoneum. Inter reſeruationes in corpore iuris clauſas, i. inter collationes quas ius commune reſeruat ſummo pontifici, Gomeſius [k] ponit tranſlationem epiſcoporum [l], prouiſionem epiſcopatus vacantis per depoſitionem [m], & per caſum c. quanquã, de electio. in 6. ſi epiſcopus captus eſt à paganis, vel à ſchiſmaticis [n]: ſi prouidendum ſit, eo quòd epiſcopus propter ſenium, aut impedimentum aliud corporale, perpetuum non poſſit officium ſuum exercere [o]: ſi ſummus pontifex dederit beneficium vacans antè in commendam, idque ex interpretatione potiùs doctorum [p], quàm iuris expreſſa diſpoſitione, ideò non rectè ſuperioribus annumeratur. Alius tamen proximè accedit, quando cathedralis eccleſia clero & populo Chriſtiano caret, quo caſu reſeruatur collationi ſummi pontificis [q]. Sunt aliæ reſeruationes in collatione beneficiorum factæ per ſummum pontificem, quando per ipſum imponuntur penſiones: iure namque pontificio interdum probatæ reſeruationes penſionis, vſque ad mediam [r] partem fructuum beneficij, à ſummo tamen pontifice, non alio conceſſæ. In patria tamen conſuetudinaria, & in Gallia, ad tertiam vſque partem reformari ſolet, relictis duabus beneficiario [s]. Quinimo & iuſta dicetur penſio, qua deducta ſuperſit beneficiario, vnde ſe alere, & onera beneficij poſſit ferre [t]. Datúrque hæc penſio communiter in quantitate fructuum: in Gallia etiam [v] in pecunia numerata, vbi penſio permiſſa in tribus talibus, ſi beneficium litigioſum, pro bono pacis [x]: 2. ne diſpendium nimium reſignans ex reſignatione patiatur [y]. aliter tamen quàm ex permutatione facta: vel ſi permutatum beneficium ſit, ratione inæqualitatis reditum in fructibus permittitur penſio [z].

[a] c.1 & 3. de præb. in 6.
[b] c. præſenti, de præbend. in 6.
[c] vide Rebuf. in §. 1. de reſeruato. in Concord.
[d] cod. tit. & in pragſanctio
[e] §. præfati, 2. de collat. in concordat.
[f] §. ſtatuimus, eod.
[g] cap. ad regimen, de præb. in extrauag. communib.
[h] Rebu. in §. 1. de reſerua.
[i] titu. de reg ad præſat. nominat. in concord.
[k] Gomeſ. in reg. de trien poſſeſſ. q. 31.
[l] c. quod tranſlationibus, de offi. lega. c. ſi de tranſlat. epiſco.
[m] c. inter, de tranſlat. epiſc. c. poſt tranſlationem, & c. niſi, de renunciat.
[n] c. ſi epiſcopus, & ibi glo. ſi. de ſuppl. negli. prælat. in 6.
[o] c. 1. §. ſi autem epiſcopus, de elect. ægro. in 6.
[p] Feder. in trac. permuta. q. 15. Roma. conſil. 140 Rebuf. in Praxi benefic. tit. de reſeruat. nume. 32. & 38.
[q] clem. in plerisque, de elect.
[r] c. ſuſceptæ, eod. in extr. Ioan 22.
[s] Rebu. in Praxi benef. titu. de reſeruatio. nu. 18. 19. 20.
[t] c. de monachis, c. vacante, c. cùm cauſam, de præben. c. 1. de cenſib.
[v] Rebuf. tit. de reſeruat. nume. 27.
[x] c. niſi, de præbend.
[y] c. ſuper hoc, de renunciatio.
[z] c. ad quæſtiones, de rer. permutat.

De mandatis apoſtolicis ad beneficia, & de mandatarijs. Cap. II.

1 *Mandatum apoſtolicum impedit collationem ordinarij.*
2 *Mandatum apoſtolicum quid.*
Mandatorum apoſtolicorum origo & ſucceſſus.
3 *Litera percepturiæ ſummi pontificis quæ.*
4 *Litera executoriæ ad beneficia quæ.*
5 *Mandatum apoſtolicum dat ius ad futura beneficia.*

Mandata à ſummo pontif. ad beneficia dantur ſemel in vita & quando, & quare, eod.

6 Mandatis qui ordinarij grauari poſſint.

7 Mandata cur ſolus pontifex dat.

8 Mandati forma in Gallia.

9 A mandatis quæ beneficia cenſentur excepta, & 10.

10 Mandatarijs non debentur beneficia villæ murata, niſi graduatis.

11 Mandatarij præferuntur graduatis nominatis.

12 Mandatario beneficia non debentur, niſi à præſentatione poſt menſem.

13 Mandatario tantùm beneficium petitum & acceptatum prius vacans debetur.

14 Mandatarijs ex duobus quis præferatur.

15 Mandati vis quomodo perimitur.

a c dilectus filius, in c dilecto, c inter extera, de præb. ap. Greg. Panorm. c. olim in fin. de verbo ſignif.

b c mandatum, cum 2. ſeq. de reſcript. c ſi capitulo, de cõceſſ præbend in 6.

c c. ſi ſolt, de conceſſ. præb in 6. c dilectus, 2 de præben.

d de tribus ſuperio. literis in c. tapiſſerium, c. literis, c. ex inſinuatione, de reſcript.

e c tibi qui, eo in 6. notat in cap. ſi ſolt. de conceſſ præb in 6. gloſſ in §. ſtatuit autem, in ver. cenſeatur, de colla. in præc. ſanctio.

f c ſi poſtquam, de præb in 6. c duobus, de reſcript. in 6. Felin. in c. ad audientiam col. 8. verſ. literæ nem dãtur, de reſcript. vide de his & ſuperior. glo. in §. ſi ne volunt, in ver. dirigendum de collat. in pragm ſanctio.

g c tibi qui, de reſcr. in 6. & d. c. ſi ſolt

h c ſi apoſtolica, de præb in 6. c ſi capitulo, de conceſſ præbend.

i §. 1. de mand. apoſto in concordia

k l ſi in aliquam, de offi proconſ. lib. 1. Feuda 17.

l tit. de reg. ad præſ. nominat. & de colliſt. in concord. & tit. de reſeruat. lubia in pragm ſanctio.

m ar. 9. l cum qui, de tutelis.

n d. § 1 de mãd apoſto. in concord. in § volent, & § ipſum volunt, de collat. in prag. ſanct conſtitut. Ludo. 12. armo. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

o gloſ in c. 1 in ver. vacaturis, de præb. in 6 c. dilectus, in 2. de præbend. Felin. in c. mandata, de præſum.

p c. 2. de præb in 6 clem. 1. in fine, vt lit pend.

q c. quã nuis, de præbend in 6

x c 2. de conceſſ præben. c. ne captiuæ, c detendanda, eo § in 6.

SErtio loco, ordinariorum poteſtas mandatis apoſtolicis impeditur [a]. Mandatum apoſtolicum, eſt omne reſcriptum, per quod ſummus pontifex mandat & iubet alicui de beneficio prouideri [b]. Hoc mandatum ab initio tantæ non fuit efficaciæ, ac nunc eſt: nam à principio põtifices maximi primùm monitorias dabant literas, quibus vt precibus monebant ordinarios, conferrent beneficia mandatariis, quas cùm facilè contemni ab ordinariis collatoribus viderent, inuenerunt præceptorias, per quas illud ipſum iisdem præcipiebant: quibus etiam nonobſtantibus, collatio ab ordinariis aliis facta, quàm mandatarius valebat, etſi punirentur ordinarij contumaces [c]. Quamobrem & inuentæ dehinc ſunt literæ executoriæ, per quas mandabatur, vt executores compellerent ordinarios ad conferendum [d]. Verumtamen neque iſtæ literæ ligabant ordinarium, quin poſſet alij cui vellet, quàm mandatario conferre: niſi mandatum hoc haberet clauſulam ſeu decretum irritans collationes contrarias, tunc enim mandatum ligabat manus ordinarij ſine alia inſinuatione ſeu præſentatione facienda eidem ordinario [e]: vel niſi mandatarius fuiſſet creatus canonicus [f], autſi executor inhibuiſſet ordinario vel collatori alio collationem, & ſuæ collationi reſeruaſſet [g]. Si quidem & executoribus per literas executoriales dederunt ſummi pontif. poteſtatem conferendi, ſi recuſaret eandem collationem, vel negligeret ordinarius [h]. Per hoc mandatum datur ius ad futura vacatura beneficia, per quemlibet Romanum pontificem ſemel in vita dumtaxat, tempore ſui pontificatus per literas in forma mandati [i]. Idque ratione iucundi ſui aduentus, honoris gratia. Sicuti proconſulibus prouinciam recenter ingredientibus, quædam honoris cauſa olim dari ſolebant [k]. Item 2. in ſignum recognitionis iuris ſupremi. Et 3. quia poſtquam ſummus pontifex grauatur, vt nominationibus academiarum, & principis Galliæ, beneficiorum potior pars debeatur aliis, quàm anteà, & cùm reſeruationes illi ademptæ ſint [l]: æquum viſum eſt, vt in hac prærogatiua honoraretur [m]. Ea tamen lege, vt ordinarium non poſſit grauare etiam vno mandato, niſi habeat collationem 10. beneficiorum; habentem autem collationem quinquaginta & vltrà, in duobus dumtaxat. Ita tamen quod in eadem eccleſia cathedrali vel collegiata, vnum collatorem pro tempore in duabus præbendis non grauet [n]. Mandatum itaque hoc ad beneficia vacatura à ſolo pontifice manere poteſt [o], propter alius authoritatem ſupremam in beneficia & plenam [p]: alioquin odioſa ſunt mandata de prouidendo de beneficio antequàm vacet, tum propter ambitionem eorum, qui poſtulant [q]: tum etiam, quia odioſum eſt per ſe & funeſtum, viuentis beneficium imperrare. Ideo conciliis inhibitum ſacroſanctis, veluti votum mortis captandæ habens [r]. Proinde & ſemel permittitur pontifici ſummo hoc iure vti tempore ſui pontificatus, nec poteſt iam grauatam vel bis pro

modo

modo beneficiorum ordinariam potestatem iterum grauare mandatis Non licebit ergo legato etiam à latere mandata hæc cõcedere. Quamquam iure cõmuni suæ collationi vacaturum beneficium possit reseruare [a], excepto regno Galliæ, in quo placuit ex præscripto concilij Basiliensis vltimi, tolli reseruationes [b]. Quocirca hodiè certa forma mandatorum præscripta est in Gallia, secundum quam oportet omnia mandata de prouidendo, siue ad regularia, siue secularia beneficia pertineant, concipi [c]: per quam remittitur expressio beneficiorũ ab impetrante possessorũ, in aliis gratijs necessaria [d]. Exigítque in Gallia mandatum esse generale, alias non valet, vt placuit senatui Parisiensi [e]: licèt olim & alibi hodiè, quàm in Gallia, mandata dirigerentur singularia vel ad dignitates tantùm, vel ad canonicatus [f], pro certa persona & certo beneficio [g], & incerto [h]. Atque in ea forma in summa omnes formæ antiquæ, quibus ordinarius ad conferendum cogebatur, continentur: quæ diuersæ erant, quas vide collectas apud Ioannem Andreã Perus. & alios in cap. si soli, de præbend. Rebuffum in commentar. ad §. 1. de manda. apost. in concordat. ad verba, *in forma in data*. Verùm ab illa forma generali, vt non contineantur mandato, censentur excludi beneficia electiua in Gallia [i], quæ ad regis nominationem pertinent [k], & quæ in curia Romana vacant, quia reseruantur papæ [l]: vt & beneficium similiter specialiter reseruatum dicitur non comprehensum [m]. Sicuti nec comprehenduntur sub mandato, id est, non debentur mandatariis in vim mandati litigiosum, regularia secularibus, & contrà, & diuersi ordinis quàm sit impetrans, vnitum, paternum, vacans causa permutationis, non liberum vt collatum absenti, de nouo fundatum, vacans per mortem episcopi præbendatarij, quod optioni subiicitur: quæ omnia probat Rebuffus in §. declarantes, in ver. comprehensa, de manda in concorda. Item nec comprehenditur patronatum [n]. Nec ea, ad quæ impetrans erat inhabilis tempore dati mandati: hoc enim tempore capacitas exigitur [o]. Quid si dispensatus ad hæc sit? latè vide apud Ruscum [p]. Continentur tamen sub mandato ea, quæ purè, liberè, & simpliciter in manibus ordinarij renunciata sunt [q]: quia hæc resignatio pura inducit vacationem, & morti æquipollet [r]. At non debentur mandatariis beneficia villæ muratæ, si non sint qualitatis requisitæ [s]. Nec ea quæ sunt iuris patronatus laicorum, de quibus papa non intelligitur velle disponere [t]: vt neque comprehendantur ea, quæ vacante sede cadunt in regalia, & quæ eo iure à principe in Gallia conferuntur [u]. Cæterùm tanta est horum mandatorum [x] de prouidendo, in forma legitima impetratorum potestas, vt mandatarij præferantur aliis expectantibus beneficia, quia apostolici expectatores sunt, & ideo eius ratione præferendi [y]. Et proinde præferuntur etiam in Gallia in beneficiis, quæ sub mandatis continentur, ordinariis collatoribus, & graduatis simplicibus & nominatis [z]: quanquam graduati prius acceptauerint, quàm mandatarius, & quamuis beneficium vacans eius generis esset, quod destinaretur graduatis [a]. Verùm obseruandum hìc est, mandatarium antequam vti possit iure mandati, debere mandatum ordinario semel præsentare [b]. Nam à præsentatione, post mensem tantùm vacans debetur beneficium [c]: dummodo petitum à mandatario & acceptatum fuerit. Tenetur enim in Gallia requirere & acceptare ad summum intra sex menses beneficiũ primò vacans [d], post præsentationẽ mãdatum alibi, quàm in Gallia, intra tempus ad acceptandũ sibi præstitutum [e]. Et quia tenetur ita acceptare primo beneficium vacans, si illud in vim mandati ei conferatur, extinguitur mandatum [f]. Verùm si illa

a cùm dilectus, de iure patronat. cho. præterea, & c. deliberatione, de præbend. in 6.
b tit. de reseruat. in pragmat sanct.
c tit. de for. mand. in concord.
d cap. ad aures, c. in nostro, & c. si proponente, de rescript. c. ii motu proprio, cap. non potest, de præben. in 6.
e Rebuffus prælud. de claus. mand. nu. 29 & 30.
f c. executor, c. si fuli, de præb. in 6.
g c. ex parte, in 2. de eff. deleg.
h c. monitario, de præben. in 6.
i vt in clemen. 1. de præben.
k §. 1. & 2. de regia ad præsentat. romana. in concordat.
l c. 2. de concess. præben. in 6.
m Auferendecis. Thol. 454.
n vide glo. Rebuffi, in §. præterquàm ordinarij, in ver. patronat., de collatio. in pragm sanct. Lapum allegat. 84. dominus papa, col. 3. Rochus, Curt. tract. de imparit. in verbis, quæst. 7.
o c. si eo tempore, de rescrip. in 6.
p Ruse. de mand. apost. 2. par. nume. 2 & seq.
q Ruse hoc tractat. lib. de mand. apostol. 2. par. nume. 14 & seq. text. expre. in cap. dudum, 14 de præb. in 6.
r c. 2. de renunciat. in 6. c. 3 de resignat. in 6. expresse dudum, de præb. in 6.
s Rebuf. in § declarantis, in verbo, cõprehensa, de mãd. in concord. pat. c. quia sæpè, de præbend. in 6. vide Estrarium Buet. de ecclesiis.
t c. cùm dilectus, de iure patro. gloss. & Doctores. c. 1 de præb. Panor. in c. quamvis, de iudic.
u Ruse tract. regal. in 1 pat. præsat. nume. 6 & in 2 par. tract. de mãd apost. nume. 22.
x hìc loquimur de forma expectatiuæ mandati, aliæ enim sunt formæ expectatiuarũ apostol. literar. quas Gallia non recipit, § volens, de collat. in pragm sanct. & de quib. Staphileus, propriò lib. & in cap. ibem, de rescript in 6. y cap. 1 qui, de præb in 6. z § & vt obuietur litibus, de mandat in concord. a d §. & vt obuietur, & ibi Rebuff. & vt nominatis. b capit. tibi, & capit penult. de rescript. in 6 capit si capitulum, de concessio præbend in 6. c in forma mand. in concord. d Rebuff. in §. nósque, in ver. præterendos, de collat & in for. mand. in concord. e gloss in clement. vnica, in fin. finem, de concessio. præbend. Felin. in capit. capitulum, de rescript. f capit. si motu, & c. non potest, de præbend.

collatio non teneat, aut ſi non poſſit effectum ſortiri, ea non obſtante poterit aliud acceptare[a]. Quod ſi duo mandatarij concurrant, qui diuerſa 14
impetrarunt mandata, tempus datæ inſpiciendum[b], & potior tempore potior erit iure[c]: etiamſi in ſecundo eſſet clauſula decreti irritantis, & in primo, non quia præſentario afficit præbendam primo, vnde ſecundus eam non poteſt obtinere[d], etiamſi ſecundus primus præſentauerit, nam ideò primo mandatario non præfertur[e]: niſi ſecundum ius commune, in ſecundo reſcripto poneretur clauſula anteferri[f]. Vult enim ius, ſecundum primo tunc anteferri qui acceptauerit, ſi tamen collatio adhuc ei facta non fuerit[g], tollitque hæc clauſula ius ad rem, non ius in re[h]. Quod in Gallia non obtinet, quia conſtitutio regia declarat papam præueniri per ſolam requiſitionem mandatarij, & nominatorum[i]: præferretur nihilominus ſecundus, 15
ſi primus mandatarius eſſet negligens[k], vel incapax beneficij fuerit poſt mandati inſinuationem factus: putà, quia non ſit capax curati beneficij[l]: ſi ſit mortuus, vel ſi duxit vxorem[m]. Et quando olim formulæ erant variæ & ſpeciales mandatorum ante conuentionem Gallicanam, mandati fines erant diligenter inſpiciendi: neque enim mandatum de beneficio vacanti comprehendit vacaturum[n]. Neque expectatiua vel gratia ſub cauſa, cauſa ceſſante vim habet[o]: vel conditione appoſita, adhuc veniente vel deficiente[p]: vel renunciante impetrante mandato, quia renunciare poteſt[q] expreſsè, vel tacitè id agendo, quod contrarium eſt ſuæ profeſſioni, vt ſi ducat vxorem, vt dixi: nam & tunc quæ habebat beneficia amittit[r], & videtur habere pro derelicto[s]. Item ſi fiat miles, & enormibus crimnibus ſe miſceat, quibus amittit clericatus priuilegium[t]. Item ſi alio modo amittat hoc ipſum, vt in c. 1. de vita & honeſt. cleri. in Sex. & clem. 1. eod. tit. Vel ſi antè aſſequatur beneficium, quod eſt cum eo quod expectat incompatibile[v]. Item ſi mandatum expirauerit, putà morte mandantis re integra[x]: nam ſi vi mandati proceſſum ſit ad aliquem actum tendentem ad effectum mandati, non expirat[y]. Staphileus dicit ante prouiſionem rem eſſe integram, & morte ante interueniente expirare mandatum[z]: niſi executor cui præſentatum eſt mandatum, vel bulla expectatiua, proceſſerit ad fulminationem proceſſus. Nam tunc non dicitur res integra, inquit, poſt Domine[a]. & Lapum, nec reuocatur talis gratia per obitum concedentis, niſi per ſucceſſorem expreſsè reuocetur[b]. Vt ſolet fieri per ſummos pontifices, die ſequente coronationem[c]. Item ſi per mandatum gratia quoque ſit facta, quia contulit ſummus pontifex mandatario canonicam & præbendam, ſi vacat, vel quæ primò vacauerit, nulli alij de iure debitam, morte mandantis antè aſſequutionem præbendæ non expirat[d]. Et ſi gratia facta ſit in mandato, etiam morte mandatis non expirat, vt docet pluribus Matthæus Pacus, in tit. de manda. apoſtol[e].

a vide Rebuf. in praxi, in rub. de mand. apoſto. numero 2.
b c. cum te, & c. conſtitutus, de reſcrip. cap. ſi eo tempore, eod. tit. in 6.
c c. qui prior, de regul. iur. in 6.
d c. ſi capitulo, de cõceſſ. præb. in 6
e c. cum cui, de præbend. in 6 cap. tibi qui, de reſcr. in 6
f glo. in d. c. ſi ſolet, & text. in c. 3. p. n. de conceſſ. præb. in 6
g c. tibi qui, de reſcr. in 6.
h c. quoniam, de præbend. in 6 de hac reg. anteferri Staphileus, in formand de prouiſo. do. Flene Felin. in c. caput nostrum, col 7. nume. 6. cum ſeq de reſcrip. Quib. & quot modis ius ad rem de benefic. quæritur, vide apud Gomeſ. in reg. de non tollendo iure quæſito alteri, q.
i §. declarantes, de mand. apoſtol. in concord. Rebuf. in for declarat nouæ prouiſ. in claus. 2, aut ſi al qui ſuper prouiſionibus &c. in praxi benefic. rum, & in reg. de non tollen. iur. quæſitu alt. gloſſ 4 & in forma mandat apoſtol. in ver. datum, in concord. cap. tibi qui, de reſcrip. in 6. c. ſi clericus, de præb in 6. Felin. in c. cap. ſuper ſuper, de reſcript.
k cap. ſi eo tempore, eod in 6.
l c. cum inter, de renunciat. Rota, deciſio. 123. nota quod vbi, in antiq.
m Felin. in c conſtitutus, gen. col de reſcript.
n c. poſtulaſti, de reſcrip. & cap ſi pauper, de præb. in 6
o Panor. in c. 1. in binis col. de rescindi. Felix l ecclere diem, de verb ſig. c. ſi parte, de reſcr.
p Panor. in 2. notab. ad audientiam, 2. de reſcrip text. in c. veniens, & c. ſane de renunciat.
q c. 1. de clerc conjug.
r arg. c. ex tranſmiſſi, de renunciat ea. cum renunciatione, 32. q 1.
s vide Pacum, de mand. apoſtol. par. 3. nume. 17. Innoc. et Burigu. Panor in c. 1. de apoſta. ita tenent. Carr. tradit Bened. in c. Raymundus, in verbo & vxorem, nomine, nume 441.
t c. gratiæ, de reſcrip. apud Clement.
u c. ſi cui in fine, de præb. in 6. notat in c. ſi ſuper gratia, de offi. deleg. in 6. §. Rede, apud Iuſtinia. manda. l. mandatum, C. eod.
x Alex & alij, in l. cum, verſ. dicebat, ff. eod. de pecu.
y Ioan Staphil. in tract. de litter. gratiæ quib. modo expir. tract. ad benef.
z Dominic. in c. ſi cui, de præben in 6.
a Probus, in caput pen. ff. eod.
b Pacus, de mand apoſto par. 3. num. 4. reg. 18. cancell. Innoc. 8.
c Panor. in c. ſuper gratia, de offi. delega. in 6 vide gloſſ. ad §. item volunt, de collat in pragmat. in ver. mandatum, & in ver. dirigendum.
d c. ſi cui in fine, de præb. in 6. notat in c. ſi ſuper gratia, de offi. deleg. in 6. §. Rede, apud Iuſtinia. manda. l. mandatum, C. eod.
e in §. par. num. 1. & 2.

De modis legitimis dandi beneficia eccleſiaſtica. Caput 12.

1 *Beneficia canonicè dari debent.*
2 *Beneficium prius vacare debet, quàm detur. & 12.*
Beneficium vtentis quando & quomodo odioſum, eod.

3 *Regula de veriſimili notitia quæ, & quare ſit recepta in Gallia, & conſideratio per ſequentes numeros.*
4 *Regula de veriſimili notitia locum habet in ordinariis.*
5 *Veriſimilis notitia mortis beneficiati, & quomodo metienda.*
6 *Curſores quidam expeditiſſimi, & 7. Indacus curſor præſtantiſſimus. eod.*
7 *Philippides curſor eximius.*
Heraclitus Perineus curſor. eod.
8 *Bancarij beneficiorum diem & horam, quibus curſores proficiſcuntur impetraturi beneficia ſcribunt.*
9 *Curſorum publicorum inſtitutio à quo cæpit.*
10 *Beneficiatum mortuum celare non licet, & quid de eo ſtatuatur.*
11 *Beneficium viuentis impetrans per obitum, eo mortuo non poteſt impetrare.*
13 *Beneficia purè conferri debent, & quid purè, & ſine ſimonia.*
14 *Collatio beneficij quando, & quomodo palàm fieri debet.*
15 *Regula cancellar. Roma. de publicandis reſignationibus.*
Renunciationes beneficiorum intra quod tempus publicandæ. eod.
16 *Renunciationes quomodo publicandæ.*
17 *Beneficia duobus modis in ſumma acquiruntur, electione, collatione.*
Electio in quibus beneficiis locum habet. eod.
18 *Electio quid.*
19 *Poſtulatio in beneficiis quid.*
20 *Poſtulare qui poſſunt.*
21 *Poſtulatio admiſſa vim electionis habet.*
22 *Poſtulari qui poſſint.*
23 *Poſtulatio à quibus fit.*
24 *Nominatio ad beneficia quid.*
Nominatio quando tribuit ius nominato. eod.
25 *Nominatio academiarum ad beneficia quid eſt.*
26 *Poſtulatio quæ, & quando permiſſa in poſtulatione, & electione, & nominatione.*
Poſtulationis & nominationis conſenſus & diuerſitas. eod.
27 *Electio valdè adipiſcendi beneficium probatus modus quare.*
28 *Electionis triplex forma.*
Electio per inſpirationem ſpiritus ſancti. eod.
29 *Electio per ſcrutinium quomodo fiat.*
30 *Electionis formula per viam compromiſſi quæ.*
31 *Electionum formula in quibus ſeruanda ſit beneficiis.*
32 *Electioni faciendæ qui, & num omnes vocandi.*
33 *Electio quo loco facienda eſt.*
34 *Eligendi aliæ formulæ per breuia, ſortes.*
35 *In electione quæ conſideranda.*
36 *Electio ſacerdotum ethnicorum à populo fiebat.*
37 *Principibus laicis cur ius aliquod in inueſtitura epiſcoporum.*
38 *Nominat ad prælaturas Andium regulus, & Alanconium nomine regis.*
39 *Nominationis regis ius ad electionem remiſſum.*
40 *Eligere qui non poſſunt ad beneficia.*
41 *Eligi quæ perſonæ nequeunt.*
42 *Electionis peragendæ modus.*
Sepeliri debet mortuus antequàm alius in eius locum eligatur. eod.
Electionis vocem quibus committere, & quomodo abſens poſſit. eod.
43 *Electorum iuramentum ante electionem.*
44 *Scrutatores electionis quomodo eligant.*
45 *Electionis publicatio bis fieri debet, & quomodo.*
46 *Epiſcopi inthroniſatio quomodo fiat.*
Electio quando ab electoribus iterari poteſt.

COMPREHENDITVR vno capite & regula quæſtio, qualiter & quomodo beneficia concedantur: nempe, vt canonicè dentur [a], id eſt, ſecundum præſcripta legum pontificalium. Non enim omnes modi poſſeſſionis, ſeu melius detentionis beneficij, legitimi ſunt: & ideò quædam in genere, quædam alia in ſpecie in proba beneficiorum datione obſeruari operæpretium eſt. Primùm, beneficium vacare debet, antequàm certum detur, potiſſimùm ſi per obitum alicuius [b]: ad euitandas ambitiones, & habẽdi impias cupiditates, votúmque improbatum mortis captandæ, ſi de viuentis bonis fieret donatio. Vt in iure etiam ciuili exoſæ ſunt etiam iſtæ donationes bonorum viuentium, & pacta de futura ſucceſſione [c], vt ſuo loco Deo fauente traditur [d]. Et qui ſcienter paſſi ſunt, ſe in viuorum ſacerdotũ locum poni, ab eccleſiaſtica communione pelluntur [e], & deponuntur [f]: niſi viui iuſta aliqua ratione depoſiti ſint legitimè [g]: vel impetrentur per incapacitatem, vel alio modo, quàm per obitum. Huc tamen non pertinent nominationes, academiarum reſeruationes, gratiæ, mandata, de quibus paulò antè dictum eſt, quæ dant aliquod ius ad beneficia vacatura: nam illa non ſunt proprie de beneficio perſonæ viuentis, cùm non reſpiciant certum poſſeſſorem. Et multa ſint genera vacandi alia, quàm per obitum, per quæ poſſunt effectum prouiſiones illæ ſortiri. Nos autem de beneficio poſt mortem alicuius certi, & ex morte illius obtinendo, agimus nunc. Et extat regula cancellariæ 28. quæ dicitur de veriſimili notitia, ad euitandas fraudes in beneficiis, & vt ambitioſis via præcludatur, & conſcientiæ puritas adſit [h]. Qua cautum, vt impetrationes beneficiorum cuiuſcunque generis, non poſſint impetrari à ſummo etiam pontifice, ex obitu quarumcunque perſonarum: niſi poſt obitum, & ante gratiam ſeu impetrationem, tantùm temporis effluxerit, quod interim vacationes ipſæ, de locis in quibus perſonæ prædictæ deceſſerint, ad eiuſdem pontificis notitiam veriſimiliter poſſint peruenire. Quæ regula recepta eſt in Gallia pro lege, aduerſus quam nec papa in regno diſpenſat, & ita iudicatum [i]: vno caſu dempto, nempe ſi qui mortuus eſt, antè reſignauerit ſeu eiurauerit beneficium in fauorem eius qui miſit Romam, & obtinuerit beneficium in vim reſignationis cum clauſula, vel aliàs quouis modo vacet, etiam per obitum eiuſdem reſignantis, & cum derogatione regulæ de veriſimili notitia. Nam tunc mortuo renunciante ante impetrationem etiam breui tempore, & ante tempus quo fieri nequit, vt veriſimiliter tunc peruenerit notitia ad ſummum pontificem mortis, tempore impetrationis, valet impetratio illa per obitum, etſi per regulã 18. cancellariæ de infirmis reſignantibus & morientibus intra viginti dies, renunciationem impugnet. Et ita iudicatum ſæpè, cò quòd hîc impetrans per reſignationem & obitum iuſtum habeat principium, nempe reſignationem, quod tollit ſuſpicionem captandæ mortis: facta tamen munerationi dierum à tempore, quo quis ad curiam ſummi pontif. arripuit iter, vſque ad tempus prouiſionis vel admiſſæ renunciationis. Vt illud tempus ſit legitimum, etſi à die illa itineris cæpti non ſit veriſimilis notitia obitus tempore prouiſionis: ſi modò appareat tẽpore exhibitæ procurationis vel die præcedente mortuum eſſe renunciantem [k], dolo & fraude, & aliis impedimẽtis ceſſantibus. Habétque locum hæc regula de veriſimili notitia in ordinariis, vt non poſſint per obitum conferre, priuſquàm, veriſimiliter potuerint cognoſcere eum mortuum, ob cuius mortem conferunt: eædem enim rationes in ordinario locum habent, quæ in ſummo pontifice. Et ita iudicatum Tholoſæ in ſenatu, & Pariſiis [l]. Idémque obtinere in legato ſummi pontificis tradit glo. antiqua in prædictam regulam 28. Quia conuenit ſaluti animæ hæc regula, & iuri communi, ne capretur mores alterius: ideò extendenda, & doli, qui in fraudem iſtius legis fiunt, circumcidendi ſunt. Quales hi, qui

fiunt

[a] c. 1. de regul. iur. in 6.

[b] c. 2. & 3. de conceſſ. præb. c. ex tenore, eod. c. deteſtandæ, c. auaritiæ, eod. in 6.

[c] l. fin. de pact. C. l. ex eo, C. de inutil. ſtip. l. 1. ſimulatio hoc modo concepta, de verb. obligat. in P. cùm ſimulatio.

[d] in ſucceſſio. ab inteſtato.

[e] c. 1. de conceſſ. præb.

[f] can. in primis, 12. q. 3. & can. eum qui, & can. non ſuſcen. 7. q. 1.

[g] can. eos, 7. q. 1. can. poſtquàm, 70. d. ſi

[h] iſtæ rationes ponũtur in proœ. regularum, dum publicata fuit à Ioan. 23. ſum pont. Gomez. in illam reg. in præfat.

[i] Pap. in Bhapſo. arreſto libr. 3. titul. 4. arreſt. 1. & 3.

[k] ita iudicatum refert Papus, lib. 3. titul. 4. Bhapſo. arreſto. arreſt. 1. & 3. Rebuffus, in § de la 3. nouelle, ad ver. turpe prætention de collation. Et notat, quòd contrarium alias iudicatum in Rota. Et hãc quæſtionem late examinat Gomezius, in reg. de veriſimili notitia q. 3.

[l] Pap. dict. lib. 3. titul. 4. arreſt. 6. hoc etiam tenent & obſeruat & ſolent contrariam ſententiam in reg. de veriſ. notitia quorum q. 1. Decius conſ. 292. incip. in cauſ. dominus, conſil. Ioan. Franciſ. de Sancto Nazario de Repa, roman. poſtquam in fin. de legib. & longa conſuetud. Ante omnes, Iuſtinianus antiquus præſumit, ſanctio ff. de ſoluto. in ver. ſapientes.

ſunt in curia Romana, vt cùm aliquando veniente curſore, is obtinet quidē ſignaturam, ſed & poſteà ſingulis diebus impetrat alias: vt poſt obitum veriſimili notitia mortis habita, impetraſſe videatur. Quod tamen ſi detegatur, infirmandum vt in fraudem factum erit. Porrò veriſimilitudo illa metienda eſt ſpatio itineris, à loco vbi mortuus eſt, vſque ad locum vbi collatio facta eſt, num veriſimiliter nuncius mortis eo tempore potuerit peruenire à die vero obitus. Quare hîc iudices locorum interſtitia perpendere debent, ſi poſſit ita celeriter nuncius peruenire communi natura, vel ratione expeditioris curſoris. Sunt enim aliqui curſores, qui expeditius alijs itinera peruo-
5 lant, diligentiáque maiori perficiunt. Vt memorat Suidas [a], Indacum quendam fuiſſe ſub Leone Cæſare Marciani ſucceſſore, leua manu robuſtiorem, ſed valentiſſimis pedibus & celeritate præſtantem, velociorem Euchide, Aſſopo, Chryſſomanſo, & Echione, & alijs, qui celeritate pedum celebrabantur. *Is enim*, inquit, *in eundo conſpiciebatur, & rurſum euaneſcebat fulguris inſtar per præcipitia, non currenti magis quàm volanti ſimilis: quam enim viam, homo mutatis equis perficere non poterat, eam hunc pedibus ſuis perficere aſſerebant.* Narrat &
7 idem Suidas [b], Philippidem curſorem noſtre vna mille quingenta perfeciſſe. Et Heraclitum Perineum ob celeritatem in admiratione fuiſſe: vnde & prouerbium de vſura: Θᾶττον ὁ τόκος ἡρακλείτου περινέου τρέχει, id eſt, *celerius currit vſura Heraclito Perineo.* Inuenit Theodoſius Imperator, teſte Caſſiodoro [d], quendam virum, animo habitúque corporis fortiſſimum, qui tanta velocitate veredos agebat, vt tribus diebus peruenerit ad terminos Romanorum
8 & Perſarum, & rurſus totidem remearet Conſtantinopolim. Vult cõſtitutio Henrici 2. regis [e], vt menſarij, quos banquarios vocant, teneantur ſcribere in regiſtro diem & horam, quibus curſores beneficiorum ad Romanam curiam, vel legatos impetratum beneficia proficiſcuntur. Itaque ſi curſorum probetur in individuo diligentia, certè veriſimili notitiæ non erit locus, ſed veritati: vt putà, ſi doceatur tempore mortis in eo loco curſorem fuiſſe, vbi mortuus, & tempore mortis, & eundem curſorem ad locum, vbi impetratio facta eſt, perueniſſe. Ideò veriſimilitudo accipitur hîc, non de celeriore expeditione probata: vt ſi aliquando aliquis eò peruenerit intra breuiſſimũ tempus, non etiam de ſegniore, ſed quod ferè vt plerumque ſolet maritimo vel terreſtri curſu diligenti, per curſores [f] publicos diſpoſitos, vel priuatos,
9 per mutationes frequentes equorum. Quorum inſtitutum, & antiquum, & vtile eſt, quodq; & tribuit Cyro Xenophon [g]: Herodotus, Xerxi [h]: Suetonius, Auguſto [i]. Demitur tamen ex veriſimili notitia, tempus quo dolo malo poſt mortem beneficiati, cadauer vel corpus eius celatum eſt: nam ſi quis ita celauerit, vt interim poſſet Romam mittere ad impetrandum beneficiũ mortui per obitum, & præuenire ea arte ordinarium, non recipitur impetratio, niſi à tempore, quo cognitus fuit obitus, & ita iudicatum [k]. Ne quis ex ſuo dolo lucrum conſequatur [l]. Quod & arbitror verum, ſiue is qui obtinuit, ita reticuerit in fraudem, ſiue ex fraude illa, alius obtinuerit: aliter
10 non [m]. Accedit ad ſuperiora alia regula cancell. 20. [n] per quam ſtatutum, vt ſi quis ſupplicauerit ſibi de beneficio quocunque, tanquam per obitum alicuius licet tunc viuentis, vacante prouideri, & poſteà per obitum eius vacet prouiſio dicto ſupplicanti per obitum huiuſmodi de nouo facienda, nullius
11 ſit roboris vel momenti. Ergo ſi beneficium impetretur, vel conferatur per mortem alterius, oportet conſtitiſſe de morte eius: in alijs etiam conferendis oportet vacent, antequam conferantur. Cùm viuentes alioquin ſuo iure non ſint ſine cauſa, vel facto ſuo priuandi [o]. Et reſcripta principum, vel aliorum cenſentur conceſſa ſine præiudicio alterius [p], etſi præces veritate
12 nitantur [q]. Deinceps beneficia dari purè, palàm, liberè, & ſine diminutione [r]:
13 purè, id eſt, ſine pacto & conditione [s], ne ſimonia locum habeat, quàm pulchrè valdè diximus in criminibus, dum de ſacrilegio agimus. Si palàm non fiat,

a Suidas, in Indaco.
b Suidas, in Philippide.
c Idem in verbo Θᾶττον.
d Caſſiodor. libr. 14. variar. hiſtor.
e Conſtit. Henri. 2. *de la reformation des preſidens des bonſfer.* anno 1550. menſe Iunij, art. 9.
f hoc explicat Gomeſ. in d. reg. de veriſi. notis q. 5.
g Xenoph. li. 8. Cyripæd.
h Herod. in Vrania.
i Sueton. in Auguſto.
k Pap. lib. 5 Rhapſodiarum tit. 4 art. 4. & tit. 10 art. 3.
l c. ſedis apoſtolicæ, & c. ex tenore, de reſcript.
m arg. l. 1. ſi quis aliquem de teſta. prohib.
n hunc ſuũ explicat Gomeſ. in tract. de impetrand. benef. viuent. Eccleſia Cathedralis noſtra, in 3. correctorio, de reſcript. De Scipa. in tractat. benefic. 2. part. q. 12.
o reg. 6 cancellariæ, de non tollendo iure quæſito. et 2. E.
p l. 2. § ſi quis à principe, ne quid in loc. pub. in fi. l. nec anus, Cod. eodem. c. quamuis, & c. ſi propter, de reſcript. in 6. etiam ſi motu proprio concedatur gloſſa in eam ſi Romanus, de præb. facit l. a & l. reſcripta, de præcib. imper. offer. C.
q l. fin. de diuer. reſcript. lib. 1. C. nouel. 26. c. 2. de reſcript. Græco.
r tot tit. de eccl. benef. ſine quæ dimittunt. c. nec monachis, c. auaritiæ, de præb. c. gratis, c. prohibemus, de cenſib.
s c. ſi de pact. c. cùm prædecim, eod. tit. quàm pio. 1 q. 2. cum per laicos, 16 quæſt. 7.

fiat, ſuſpecta eſt collatio in illis, in quibus de fraude dubitari poteſt [a], in aliis nequaquam: dummodo teſtibus præſentibus fiat, & ſecretario, vel duobus præſentibus tabellionibus, vt cautum fuit ſenatuſconſulto Pariſienſi anno 1527. 7. Iunij [b]. Quare & lata eſt regula cancellariæ 54. de publicandis reſi- 15
gnationibus, ad vnguem in Gallia obſeruata [c]: qua cauetur, vt renunciatio beneficij facta in curia Romana, publicetur in loco beneficij intra ſex menſes: ſi extra curiam, intra vnum menſem, à tempore bullæ expeditæ, non à tempore conſenſus procuratoris reſignantis ad expeditionem illarum computandos, & intra id tempus is, cui renunciatum eſt, adipiſcatur poſſeſſionem, alioquin ſuppreſſio illa collationis ſeu renũciationis præſumitur fraudulenta. Et ſi poſt ſex menſes, vel vnum, & ante publicationem reſignans moriatur in poſſeſſione, beneficium dicatur vacare per eius obitum, nec ex renunciatione ius competat. Obſeruandum tamen hanc regulam locum habere, ſi poſt vnum vel ſex menſes reſignans moreretur, & poſt mortem vellet in vim renunciationis reſignatarius vti titulo. Nam ſi poſt vnum aut ſex menſes viuat reſignans, nihil intereſt quo tempore publicet eiurationẽ, etiamſi poſt triennium vel amplius publicata fuerit, dummodo viuente reſignante publicetur, vt ſæpè iudicatum fuit [d]. Sic electiones clandeſtinæ 16
reprobantur [e]. Forma publicandi reſignationes & prouiſiones ſeu collationes beneficiorum in conſtitutione Henrici 2. 23. Iulij an. 1550. tit. *de la reformation des prouiſions des benifices, notaires apoſtoliques* &c. art. 13 & 14 Vti de beneficiis collegialium eccleſiarum agatur, fides fiat adeptionis poſſeſſionis per ſecretarium ſeu ſcribam capituli: vel in refutum capituli, per notarium cum duobus teſtibus. In aliis autem, vt fiat publicatio in ſuggeſtu eccleſiæ beneficij, in mercatibus, & conuentibus publicis illius loci, aut per inſinuationem factam quæſtoribus ſacris eccleſiæ, operariis, parochianis: vel etiam inſinuatis titulis collatoribus ordinariis, & patronis. In ſum- 17
ma formulæ acquirendorum beneficiorum duæ ſunt, ad quas aliæ referri poſſunt: nempe electio & collatio, quæ inſtitutio aliquando dicitur [f]. Electio locum habet in prælaturis collegiatarum eccleſiarum, fitq; ab ipſo collegio ſeu capitulo [g]. Vnde ſecundum Goffredum, electio eſt, alicuius perſonæ idoneæ ad dignitatem vel ſocietatem, ſodalitiumúe ſacrum canonicè, & ſeruata forma, facta vocatio [h]. Electio complectitur poſtulationem & nominationem, & ſine his factam vocationem, quæ electio dicitur: & magis latè & impropriè collationem quandoque & præſentationem [i]. Poſtulatio ad beneficia eſt præparatiua electionis [k]. Atque prout in re beneficiaria accipitur, omiſſis aliis poſtulationis acceptionibus. Poſtulatio, eſt concors 19
capituli, vel aliorum petitio, ſuperiori facta de promouendo aliquem in prælaturam, qui propter aliquod impedimentum vel defectum, quo tamen poſtulatus omnino non eſt inhabilis, iure communi eligi non poterat. Po- 20
ſtulant qui eligere poſſunt, omnes, vel maior eorum pars & ſanior [l]: qui poſtulatione ſemel ſuperiori præſentata, non poſſunt reſilire ab ea, ſed ſuperioris expectant reſponſum [m]. Habétque admiſſa poſtulatio vim electionis, 21
vt alia opus non ſit, poſtulatione admiſſa ab eo, qui ius confirmandi habet [n]. Sola tamen poſtulatio ius non tribuit poſtulato: quia poteſt improbari ſeu reiici per ſuperiorem, ſi illi videatur: & ſi approbet, id ex gratia pendet, & fit [o]. Niſi forſan is poſtulatus valdè ſit idoneus, & ſuperior ſuperiorem habeat, ad quem recurri poterit, vt eius poſtulationem cogat eum admittere [p]. Poſtulantur autẽ, vt finitio notat, quibus oportet ſuppleri vt poſſint eligi, 22
quendam defectum eius quod deſideratur in electo, vt ætatis [q], natalium [r], quod ſit alterius diœceſeos clericus [s]: non autem ſi emendatio vitij vel incapacitatis omnino poſtuletur [t]. Ideò ſit hæc regula firma, poſtulationem 23
ei ſuperiori fieri tantùm, qui poſſit ſupplere, & ita diſpenſare & gratiam facere, aliter inutilis eſt. Veluti clericus à ſuo prælato ab altera diœceſi peti debet,

[a] c. vbi § porrò, vt ecclef. benef. l. non exiſtimo, de admiſſt. tuto. cum clericus, 21 diſt.
[b] Rebuff. in tub. de collato in cõcord. in 4 edito.
[c] Idem in Praxi benef. par 3 tubr. de reg. de public. reſig. vbi rationes adfert, pluraque ſenatuſconſulta ſecundum eas collecta apud Papum, lib. 3. tit. 1.
[d] Pap lib. 3. Arreſt. titul. 1. arreſt. 2 & 6. Roma, conſ 337. in cip. quoad primũ, col 2.
[e] c. quia propter § fin de electio.
[f] cap cum in aliis, de præbend. in 6 c. authoritate, de inſtitut.
[g] c 1 c. ne pro defectu, de electio. cap. cum pro eccleſia, de cau. poſſeſſ. § 1. de elect. in pragm. ſanct.
[h] Accedit Iimi in c. vnic. in ver. vera, de poſtula. prælat. in 6. & probat c. cùm in cuctis, c. cùm eccleſia Vulterrana, c. quia propter, de elect. c. cùm olim, de arbit.
[i] Fruder. de Semis, conſ 70. incip. factum eſt tale, col. fin Rochus in alla de iur p tro 1. 1. 6. facit c. cùm eccleſia Vulterrana, de elect. c.
[k] collige ex c. 1. de poſtulat prælat in 6. ex cap innotuit, c. 30 de elect. ap Grego.
[l] c. 3 de poſt prælat. c. innotuit § fin. de elect. arg. can. 1. 2. 3. 65 diſtinct.
[m] c. bonæ memoriæ, in 2. de poſtul. prælat.
[n] Hoſtien. in ſum. in d. titul. de poſtulat. prælat. § quis ſit ei feſtus, per d. c. innotuit § fin. de elect. c. bonæ, in 2 § fin de poſtul. prælat. & 10. 23 diſtinct.
[o] c. 1. & per. de poſtulat. prælato.
[p] § fin in c. 3. in verb. quam prauam, eo. per c. nul. 16, de iure patrono.
[q] c. cùm nobis olim § pen. & fin de electio. c. dudum, in 2. § ſecund. in fin. à multis, de ætat. & qualit.
[r] c. innotuit § fin de electio.
[s] in private, 71 diſtinct.
[t] c. 1. & 2. de poſtul. prælat. c. ſcriptum eſt, de electio.

debet [a], ſic in ſimilibus. Neque ante admiſſam poſtulationem, poſtulatus vt electus ſeu inſtitutus recipiendus eſt: alioquin electores, qui id commiſe-
14 runt, priuantur poteſtate eligendi [b]. Nominatio, eſt duorũ, trium, vel plurium vt idoneorum electionis cauſa, delectus [c], & expreſſio. Nominatio certitudinem perſonarum, vel per nomen & cognomen, vel alio modo, vt intelligantur, ſine dubio demonſtrat [d]. Dico, duorum vel plurium: quia & vnius interdum poteſt nominari, ſed illius nominatio eſt potius electio, ex qua acquiritur ius aliquod nominato [e]. Sic hodiè rex ex conuentionibus Gallicis debet nominare papæ vnum grauem magiſtrum ſeu licentiatum in theologia, aut iurium doctorem, aut in altero iurium licentiatum, & legitimæ ætatis, ad prælatoris & alia beneficia maiora electiua [f], iuxta formam
15 c. quia propter, de electio. Huiuſmodi nominatio eſt, ea electio, quæ fit tractu & deliberatione antè habita in creando rectore, & decurionibus [g]: quæ tribuit ius, licet aliquando non ſit perfectum, ſi confirmatio petenda vel appellatio ſit interpoſita: vt ex cauſa, poteſt aduerſum nominationem
16 intercedi [h]. Nominant academiæ ad beneficia vt idoneos, plures graduatos, quibus debentur ea beneficia, quæ certis & definitis menſibus vacãt [i], vt etiam antè diximus. Ideò horum nominatorum nominatio dicitur ius quoddam, nominato legitimè qualificato, beneficia certo tempore ei præſtituto vacantia, petendi & acceptandi, competens, vt definit & explicat
18 Rebuffus [k]. Poſtulatio affinis videtur nominationi: quia vt plerumque ante præſentatam vtramque, in vtraque admittitur variatio, poſteà nequaquam [l]. Sicut nec electione publicata, eandem non licet mutare electoribus [m]. Tamen in poſtulatione pro defectu aliquo, & vnius fit delectus, & præſentatio in nominatione plurium vel duorum, inter quos & primò nominatus
17 cenſetur dignior [n]: quibus nec poſtulatio conuenire poteſt [o]. Electio ex modis legitimis præcipuus eſt, quo beneficia conferuntur: nemo enim ſibi ſumere debet honorem, niſi vocatus à Deo, tanquam Aaron [p]. Fitque ex
18 pluribus: nam vbi vnus tantùm, vix electio ſaltem propriè dici poteſt [q]. Vocatio porrò hæc legitima, in triplici forma eſt [r]. Antiquior eſt per ſpiritus-ſancti inſpirationem, quæ imitatur Dei, domini noſtri Ieſu-Chriſti electionem diſcipulorum & apoſtolorum [s]. Et eam, quam apoſtoli vndecim de
19 duodecimo in locum Iudæ Iſcariotidis [t] fecerunt. Hæc videtur ea eſſe, in qua omnes eligentes communiter in electione ſine vitio celebrata, in vnum conſentiunt [v]: nempe tractatu prius habito. Quemadmodum vnanimes Chriſtiani elegerunt ſeptem diaconos, tempore apoſtolorum [x]: & ipſi eccle-
20 ſiæ maiores Paulum, & Barnabam, Silam & Iudam [y]. Secunda electionis forma per viam ſcrutinij [z], in qua moris eſt omnibus eligentibus in vnum conuocatis, abnis tres deligi ex collegio, qui exquirant ſeu ſcrutentur vota ſingulorum ſeparatim, & ſecretò, eaque per ſe vel tabellionem ſcribant, & poſteà publicent, publicata conferant, & numerent vota. Quibus peractis, vnus de capitulo omnium nomine ſeu capituli, per verba numeri ſingularis
21 eligit [a] eum, in quem maior & ſanior pars capituli conſenſit [b]: non quem minor pars elegit, quamuis maior pars poſteà ſubſequentem conſenſum ra-
22 tificauerit [c]. Nam ratificatio conſenſus in electione tantùm recipitur in his, quæ præcedunt & ſequuntur electionem [d], non quæ ipſam reſpiciunt: in
23 ſingulari enim cõſenſu diuiſio videtur ineſſe. Tertia eligendi forma compromiſſi, quando per compromiſſum aliquibus iure idoneis clericis [e] conceditur eligendi poteſtas [f]: vel determinatè, veluti ea lege, vt compromiſſarij eligant ſecundum vota ſingulorum, quæ ſcrutari tenebuntur [g], aut alio
24 modo: vel abſolutè compromiſſo in eos facto. Qui per vnum quoque electionem declarant [h] eius, qui vicit numero votorum [i]. Nec reuocari poteſt

a can. hi cum, 63 dist. can electionis, 25. distinct. in tractatum, 63 dist.
b c. bonæ memoriæ, 12 de electio
c can. 78 dist. archid. in c. nulla, de electio in 6. & ca. quamuis, col. 2. 63. dist. fin.
d l. 3 & fin. de lib & poſth. in fi. certũ, ſi cert. peta
e c. cum olim, de rebus eccl. non alien. quamuis, 63 dist. & in ca. contra, 16 q. 7.
f §. 5 de reg. ad prælat. nominat.
g vsus § præterea, vt iudi. ſine quoq. fuſſa in auth. de nominationes. C. de decurio lib. 10 vt de petit. nominatio. eod. lib
h vt in Lyon. ſi prop. inimici. fac ſit creat. lib. 9 C. vni. de poſtu. ad nume. nominatio. eod. lib. C.
i § volumus, & §. præterea, & § monemus, de collat. in concord.
k Rebuffi in tract. nom. nat. q. 4. & ſeq. & probatur per d. §. præterea § præterea ſique ordinarij, de collat.
l c bonæ, in 2 de poſſul. prælato. Cal dera conſ. 5. inſcrip. an nominatus, tub. de electio Bartho. in l abſenti, de donat. inter P.
m c publicato, de electio.
n c. quorundam, de electio in 6
o c. de poſtul. præfation 6 c innotuit, de elect. ay Greg.
p c qualiter, de electio
q Panor in c cùm nec eccleſia Vulterrana, 2. not 2 de elect. in. eod. can congregationes, 16 q. 1
r can quia propter, 42 diſt. c quia propter, de electio.
s Matth. 10. Luc. 6. Mar. 3 & 6.
t Actuum, 1.
v c. quia propter §. nũ. ſi, de conceſſ præben.
x Actuum. 6
y Actuum, 15.
z d. c. quia propter.
a c. ſicut, c. 21. de electio in 6.
b c. dudum, & c. eccleſia veſtra, de electio.
c c. audiuis, c. 29. eo. arg. can quanto, & eã plebs, 63 diſtinct. can licet, 8 q. 1. c. in Geneſi, cap. quia propter, de elect.
d clem. in cantis, de elect. c cùm dilecti § verùm, de reſtitut. c bonæ, in 2 § ſi de poſtul. præl.

e c. cum contingat, de arbitr. f d. c. quia propter, de electio. g capit. cùm dilecti, eod. capit cùm expediat, eod. in 6. h c. licet, in 1 de electio. i c ſi cui, c. 43. de electio. in 6.

hæc

hæc poteſtas compromiſſis data re nõ integra [a]. Sicut & perfecta à compromiſſarijs electione, compromittentes tenentur admittere electum ab illis, niſi contra formam compromiſſi appareat electum [b]. Iſtarum trium electionum formula vna neceſſariò adhibẽda eſt in prælatis, & epiſcopis eligendis: in minoribus autem beneficiis electiuis, iſtæ ſolemnitates ad vnguem ſequendæ non ſunt, ſed ſufficit maiorem partem & ſaniorem eorum, qui eligere debent, conſenſiſſe in electum [c]. Omnibus ſcilicet electoribus conuocatis: nam facta electio non vocatis omnibus, etiamſi vnus tantùm omittatur, irrita eſt [d]. Qua non obſtante potent fieri ſecunda electio [e]. Et ita vocandi illi, qui commodè vocari poſſunt [f], vt qui ſunt in prouincia [g]: niſi periculum ſit in mora, ſi prouincia latius pateat, quàm expectari vocãdos patiatur eligendi neceſſitas [h], vt quia tempus ad eligendum poſſet elabi [i]. Adhibendaque erit & conſuetudinis in eligendo antiqua obſeruatio, num vocentur abſentes [k]. Sicuti & quãdo de loco, vbi fieri ſolita eſt electio, quæritur [l]: quamuis honeſtius eſt fieri in eccleſia [m]. Erant antiquis etiam cõſuetudines aliæ circa electiones, vt fierẽt vel ſcriptis ſuffragijs, vt apud Occitanos [n]: vel forte, vt electus ſorte D. Mathias: prohibita deinceps in eccleſiaſticis electionibus [o]. Exemplaq; inſpiratione diuina perfecta, in cõſequentiam trahi non debent, vt deinceps temerariæ & caſuali committantur improbitati, etſi in litibus dirimendis, & vbi æqua iura concurrunt, pacis cauſa permittãtur aliquando ſortes [p]. Breuiter per anacephaleoſin, in electionibus conſiderabimus beneficia vacantia, perſonas, & actum eligendi. Beneficia debent eſſe electiua, non alterius generis: rurſum, maiora electionum aliquam formulam c. quia propter, de electio. exigũt, alia non tantam. In Gallia electiones ad prælaturas ſublatæ ſunt, & poſtulationes, & ius eorum ad nominationem regiam tranſlatum eſt [q]: in aliis aliquando receptæ. In perſonis conſideremus eligentes, & eligendos, vt ſint idoneæ. Quibus porrò non inhibetur electio expreſsè, permiſſa eſt. Prohibetur itaque laicis, etiã regibus & principibus in beneficijs [r]. Aliquãdo tamen propter ſchiſmata & ambitionem eccleſiaſticarum perſonarum, & ob populi temeritatem, & duram ceruicem, & odium in eccleſiaſticas perſonas, poſſimùm naſcente eccleſia, cleri & populi adhibitus eſt conſenſus & teſtimonium, vt omnibus epiſcopi & clerici probarẽtur [s]: vt alibi ſuperiori libro diximus in epiſcopo. Sic apud Ethnicos põtifex maximus, & rex ſacrificulus, & flamines à populo creati ſeu electi: põtifex quidem, tributis comitijs: rex, curiatis: flamines, curiatis: tum quum reliqui ſacerdotes à collegis cooptarentur. Quos omnes poſteà Cneus Domitius ad comitia populi tributa tranſtulit anno ab vrbe 651. Mario & Oreſte Coſſ. Cuius legem poſt à Sylla ſublatam & iterum à Tito Labieno trib. pleb. Cicerone conſule relatam, iterum M. Antonius conſul poſt Cæſaris dictatoris necem abrogauit. Qui in ſequenti anno, vnà cum cæteris Antonianis legibus, ſenatuſconſulto ſublata, res iterum ad populi comitia redit [t]. *Poſt deceſſum Iuly Cæſaris*, inquit Dion [v], *veritus Lepidum M. Antonius, ne in actiones ſuas inquireret, Pontif. Max. conſtituit: quod vt facilius efficeret, electionem ſummi pontificis iterum à populo ad pontifices tranſtulit.* Author Diony. Halicarnaſſeus [x], ex lege Romuli cautum, vt à curijs ſingulis ſacerdotes eligerentur. Et hoc ipſum inter Chriſtianos aliquando populo, aliquo modo, conceſſum diximus. Verùm paulò poſt rerum experientia docuit, quantum corruptionis, & vanitatis, & temeritatis eſſet in populo: & ideo nec eius voces eſſe admittendas placuit [y], neque eius requiri conſenſum, niſi forſan poſt electionem, vt probet, admittatur. Principibus aliquid iuris ex priuilegio & propter beneficia in eccleſiam apoſtolicam conceſſa, indultum eſt, potiſſimum Gallicis, vt archiepiſcopi electi & epiſcopi, ſuarum prouinciarum ab illis inueſtituram acciperent [z]. Vtq; occurreretur hæreticis, & tumultibus, néue præponerentur illis inſci, qui regno inſidiari

[a] c. in cauſis, c. 30. de elect. ap. Greg.

[b] c. cùm dilectus, c. 22. eod.

[c] gloſſa c. ſi qui, de elect. in 6. in verſ. conſilium.

[d] c. bonæ memoriæ, in 1. c. 14. c. quod ſi cui, c. 1. grabiolam, de elect. in Greg. c. cùm ſimus, de arbit. ca obeuntibus, 63. dist.

[e] c. conſtitutus, de appellat.

[f] c. in Geneſi, 2. bonæ memoriæ, de elect. in 6. c. cùm in eccleſijs, c. 33. de prab. in 6.

[g] c. quia propter, vt de eo factum eſt, 7 quæſt. 1.

[h] c. cùm inter vniuerſas, de electio.

[i] vt in c. nemo de def. Gu. de elect. & latius ſup.

[k] ſic in c. eorum, de elect. c. 35. in verſ. in prouincia, de elect.

[l] c. cùm terra, de electio. c. in cauſis, c. audiuis, c. in Geneſi, eod. tit.

[m] c. quia ſtante, de appellat.

[n] Bner q. 1. nu. 6. & 19.

[o] c. fin. de ſortile. & ibi Doctores, libr. 5. Decret. tit. 21. can. non ſtatim, & can. non exemplo, 26 q. 2.

[p] l. ſi cùm ambo, familiæ hereſit. un. in fi. l. ſi quæ ſimi, C. communia legat.

[q] § inde rex, ad prælat. nominat.

[r] can. ſi quis deinceps, 16 q. 7. tapit. Meſſana, de elect. & ca laici, 21 quæſtio. ca Adrianus, ca Valentinianus, 63. diſt.

[s] ca plebs, & can ſequenti, 63. diſt. ca in nomine, 23. diſtin.

[t] Vide Manutium, in ſuo libro de legib. & Catol Sicorium lib. de antiq. iure ciuitat. Romanor. c. 9.

[v] Dion Caſſ. libr. 44. hiſtor.

[x] Dio. Halic. lib. 2.

[y] c. 2. de electio. ca. ſi ergo, 8 q. 1. ca de cetenſibus, 16. q. 7. l. decurionum, C. de pœn.

[z] can. Adrianus, & ſeq. 63. diſt. ca hinc eſt etiam, 16. q. 1.

fidian poſſent. Hoc ipſum priuilegium & ad Hiſpaniarum regem prorogatum [a]. Verùm electio illis partim adempta, partim ab illis ſponte eiurata [b] & canonicis, capitulo, & religioſis eccleſiarum conceſſa [c]: legibus illis impoſita, & formulis ex variis capitulis, de quibus ante dictum eſt, & nuperrimè ex concilio Baſilienſi titulo de electio. Quibus tamen derogatum in Gallia concilio Lateranenſi, concordatis ſummi pontif. & regis, in prælaturis, in §. 1. de regia ad prælatu. nominat. non in aliis electionis [d]. Et hodiè etiam reguli Andium, & Alenconius hac nominationis prærogatiua vtuntur in ſuis ditionibus, regis permiſſu, ſed ita, vt huius nomine ac poſtulatione diploma pontificum poſtuletur [e]. Ceſſerat & hoc ius nominationis rex Galliarum in conſtitutionibus comitiorum Aurelię habitorum art. 1. epiſcopis & archiepiſcopis, quibus permiſſa electio, nempe vt vacante epiſcopatu nominarentur per archiepiſcopum prouinciæ, capitulum, per 12. nobiles electos ab vniuerſis diœceſeos nobilibus, & per duodecim ciues delectos à reliquis ciuitatis epiſcopalis ciuibus, vel archiepiſcopalis, ſi de archiepiſcopatu ageretur: & per alios eius archiepiſcopatus epiſcopos, in vnum coactos, nempe tres viri idonei & ſufficientes regi, qui ex illis vnum nominaret ſummo pontifici. Verùm illa conſtitutio malo maximo regni contemnatur, & ſine electionis huius formula rex, vt anteà, nominat ſum. pontifici prælatos. Sed hæc nominatio alterius iuris eſt, quàm electionis, in qua id firmum, laicos non poſſe eligere, nec hæreticos [f], ſuſpenſos [g], quibus interdictum ne eligant abſque ſuperioris authoritate [h]. Qui ſemel indignum ſcienter elegerunt, non repetunt etiam electionem [i]. Nec eligunt negligentes, poſt tempus eligendi elapſum [k]. Item nec excommunicati maiori excommunicatione [l], aliter ſi tantùm minori [m]: item interdicti [n], vel qui ſcienter ſine priuilegio in loco interdicto celebrarunt [o]. Pupilli [p] in eccleſiis cathedralibus, qui non ſunt ſubdiaconi, non habent vocem in capitulo, vel in electione [q]: nec in eccleſiis regularibus, qui regulam expreſsè vel tacitè profeſſi non ſunt [r]: nec conuerſi [s]: non procuratores nomine abſentis iuſtè impediti, ſi habeat votum ſcriptum, aliter contrà [t]. Perſonæ autem quæ non poſſunt eligi, generaliter illæ ſunt quæ beneficia illa, ad quæ eliguntur, poſſidere nequeunt. Sic non eligitur illegitimus [u], excommunicatus maiori vel minori excommunicatione [x], laicus [y], ſuſpenſus interdictus [z], aliàs ex vitio reprobatus [a], neophytus ſeu non profeſſus, ſi de regulari eccleſia agatur [b]. In epiſcopum tamen eligi poteſt nouitius [c]. Neophytus tamen in fide, qui nuper fidem amplexus eſt Chriſtianam [d], in epiſcopum eligi vel ordinari non debet, ne in ſuperbiam erigatur [e]. Nec is qui morbo contagioſo laborat incurabili [f]: plura habens cum electiuo incompatibilia beneficia [g]: qui non eſt de eadem ſocietate & collegio, ſeu, vt dicunt, de gremio eccleſiæ vacantis, ſi in ea ſint idonei [h]. Hoc tamen de honeſtate, non de neceſſitate: nam & de alio idoneo electio facta valet [i]. Non eligitur rurſum illiteratus in epiſcopum [k], non concubinarius [l], & ex concilio Baſilienſi qui actualiter vt dicunt, id eſt, re ipſa in ſacris ordinibus non eſt conſtitutus. Modus eligendi, & actio ex formulis conſtat: ſed explico breuius, primùm debet vacare eccleſia, & vidua eſſe paſtore [m], & paſtor qui deceſſit ſepeliri, antè enim electio facta non valet [n]. Dehinc intra tres menſes ad electionem perueniendum [o]. Debent in ea adeſſe qui ex capitulo vel collegio, & alij qui adeſſe ſolent [p]: & ſi quem alium capitulum velit vocare, qui de iure intereſſe non po-

a can. cùm ſanctum, 63. diſtinct.
b ca. ego Ludouicus, eod. diſtinct.
c can ſacrorum, eod. Regulam § monaſteriis, in ver. capitulis, de reg ad præſen. nomina in concord.
d Chopin. de doman. lib. 2. tit. 10.
e can. ſin. § qui vero, de conſuetu. & cùm hora, de aet. & qualit.
f can. ſi de electi.
g c. cùm in cunctis, de renunciat., de electio.
h capit. ne pro defectu eod.
i capit. conſtitutus, de appell.
k capit. ſin. de elect. et cùm inter.
l capit. cùm inter, de electio.
m capit. ſi quis, de ſent. excom. in 6.
n capit. ex eo, de electio. in 6.
o capit. cùm ſit, de elect. capit. Innocentius, eod.
p Federic. conſt. 107. per electi Chriſtus, ibi, vos & conuicti, quod eſſet fruſtratus, &c. de iureiu. an.
q capit. ſi quis, de electio. in 6.
r capit. cùm in cunctis, de electio. capit. Innocentius, eod.
s capit. ne cleri, ciuitas, in 2. de appell. capit. ſin. de cleri. excom.
t capit. quiſquis, de electio. niſi ex cauſa, can. ſtatuimus § 1. 61. diſtinct.
u capit. de poſt. prælat. capit. cùm dilectus, de conſuet. capit. cū inter, de elect.
x capit. gratum, de poſt. prælat. capit. ſuper eo, de elect.
y capit. cùm cauſam, capit. cùm in magiſterium, capit ad noſtram, de electio. capit. nullus, eod. in 6 clem. cum ratione eod. can. miſerum, 61. diſtinct.
z d capit nullus, de electio in 6.
a can. ſicut, 40. diſtinct.
b can. 1. ead diſtinct. 2 ad Timoth. 3.
c capit. cùm inter canonicos, de elect. capit. tua, de clericis egrot.
d capit. dudum, in 2. §. inſuper, & § penu. & fin. de electio.
e capit. ne pro defectu, in fin. à contra. ſen. de electio.
f Hoſtien. in ſum. in quo eligitur, de electio capit cùm inter, eod.
g can epiſcopum non oportet, 61. diſtinct. cap. cùm in cunctis, de electio. cap. niſi cùm pridem § ne pro defectu, de renunciat.
h can. fin. 23 diſtinct can. maximum, & ibi glo. 34 diſtinct.
i c. cupientes, de elect. c. vt circa, & quæ ibi not. in 6 can. non ſurrexit, 7. q. 1. can. Nouatianus, eod.
k capit bonæ, in 2. & ibi glo. de electio.
l cap. ne pro defectu, & c. cùm in cunctis, ead. can. poſtquam, 30. diſtin. can. obeuntibus, 63. diſt.
m c. in Genesi, c. in eccleſia, 2. 5. Cumana, c. 10. ne prælato. cap bonæ, in 2. de electio. & in eccleſia, de can. poſſeſſ. capit. conſtitutus, de appellat.

est [a], vnà oportet electuros conuenire [b]. Ideò qui in loco, vel ciuitate vbi electio facienda est, degunt, vocantur vel citantur ad sonitum campanæ [c], vel more solito, quo congregatur capitulum. Absentes canonici vocantur, vt in actu alio capitulari [d]. Quidam secundum tempus & loci intercapedinem in prouincia existentes, vocantur ad diem certam, & expectantur: si mora iuri electionis non præiudicet, & si commodè vocari possint [e], idque per litteras, vel per nuncium fit [f], monitione facta vt ad electionem veniant die & loco certis. Si non veniant absentes iusto impedimento prohibiti, vel sine iusto, consentientibus aliis canonicis, possunt per litteras absentes voce sua committere [g]: si modò committant vni de capitulo [h]: nam extraneo non possunt inuitis canonicis præsentibus [i]. Dico autem posse voces absentes per litteras committere, non per litteras dare vel exprimere [k]. Conuenientes itaque hoc modo legitimi electores, & eorum procuratores in ecclesia, ibi spiritum-sanctum inuocent [l]: & concilium Basiliense ideò audire debere eosdem primùm missam de spiritu-sancto tradit [m]. Quem humiliter inuocare debent, vt dignum pastorem possint eligere [n]. Et proinde requirit esse eosdem contritos & confessos, & sacrosanctum Domini nostri IESV-CHRISTI corpus præsumpsisse. Ingressi conclaue, debent tractatum habere de modo futuro electionis, an per viam compromissi, an strutinij, aut spiritus-sancti sit facienda. Et ex concilij Basiliensis 43
forma iurabunt in manibus eius, qui capitulo præsidebit, ipséque præsidens in manibus eius, qui proximè eum sequitur: quod promittant Deo & sancto, sub cuius nomine dedicata est ecclesia, se electuros, quem credent futurum ecclesiæ in spiritualibus & temporalibus vtiliorem, nec promissione, vel datione alicuius rei temporalis, vel prece, aut aliter qualitercunque directè vel indirectè facturos. Dehinc procedendum ad scrutinij vel compromissi formulas, vel via spiritus-sancti, vt superiùs dictum est. In via scrutinij tres scrutatores de capitu- 44
lo [o], plures vel pauciores, dumtamen vnus solus non sit, constituendi sunt, & de eo conscribi debet instrumentum publicum [p]. Subinde scrutatores secedant ad angulum ecclesiæ, vel loci [q], eo separatim compellant singulos vocem habentes, incipientes ab eo, qui primam habet electionem [r]. Ibique quemlibet moneant, vt semotis odio, timore, amore, prætio, prece [s], in eum consentiant, qui magis ecclesiæ vtilis, & idoneus videbitur, adiurantes vt id faciat per Deum viuum, & sanctissimam Trinitatem, patrem, filium & spiritum-sanctum, sub animæ suæ periculo. Respondétque tunc quilibet examinatus, credo talem esse meliorem, & eum nomino & eligo in pastorem. Et hæc omnia in formam publicam redigantur. Posteà scrutatores inter se conferre debent de meritis eligendi quæ visa sunt canonicis, collatione facta numeri ad numerum, zeli ad zelum, eligere debent eum, in quem maior pars capituli consensisse videbitur [t]. Atque canonici singuli se debent subscribere instrumento electionis scrutatorum. Qui posteà publicant electionem, vel nomine suo iubent publicari capitu-
lo. Publicatio porrò electionis bis fieri debet, in capitulo coram ca- 45
nonicis [v], & iterum pulsata campana ibidem per vnum ex scrutatoribus publicatur coram clero & populo ad pulsum campanæ conuocato [x]. Hac 46
peracta decantari debet hymnus, *Te deum laudamus*. Decantato hymno episcopus, si præsens est, ad altare portatur ecclesiæ cathedralis, & ibi in cathedra episcopali constituitur. Nisi electus consentire recuset ele- 47
ctioni, vel post consensum renuntiet [y] iuri suo, aut fortè diem claudit extremum, aut propter occultum eius vitium anteà irritetur electio: quibus casibus, electores, qui iam functi erant officio suo infra

iuris

a c. scriptum, de electio.
b d. c. in Genesi, cap. quanquam, eod.
c c. in causis, eod.
d auth. hoc ius porrectum, & ibi Barthol. & Docto. de sacros. eccles. C.
e c. cùm in ecclesijs, de præbend. in 6. c. cùm inter, & c. ne pro defectu, de electio c. sicut, § si autem, eod.
f glo. in c. coram, & c. Cumana, de electio.
g cap. scriptum, cum glos. & c. quia propter, de electio c. si quis iusto, eo. in 6.
h d. c. quia propter, & ibi gl. & Docto.
i cap. constitutus, de appell.
k c. si quis iusto, in fine, & ibi interp. de electio. in 6.
l c. cùm terra, de electio.
m § 1. eod. in prag. sanct.
n In extrau. Ioan. 22. d. c. quia propter §. nisi, de electio.
o d. c. quia propter.
p hæc Bartachinus, tracta. de episcop. 1. par. 3. lib. num. 2. 2. & 3.
q cap. quod sicut, de electio. c. qua fronte, de appellatio.
r c. auditis, de elect.
s iuxta c. accusatoris, 4. q. 5. & ca. qualiter, 11. q. 3.
t iuxta c. quia propter, de electio. & c. in Genesi, eod.
v c. in causis, c. cùm inter, c. quia propter, eod.
x d. c. in causis, & d. c. cùm inter, & can. licet, 8. q. 1.
y Renuntiare potest electioni, prijusquã ad superiores referatur examen, c. cũ inter canonicos, de electio. c. inter corporalia, de trãslat. epis. c. 2. de restit. in integ.

iuris terminum eligendo, habebunt à dissensu, renunciatione, morte, vel irritatione, ac si vacatio noua esset, tempus integrum ad aliam electionem celebrandam [a].

a c. si electio, c. 16. de electio. in 6.

De confirmatione electionis. Caput 13.

1 Confirmatio sequitur electionem.
Confirmatio dat administrandi ius, eod.
2 Confirmatio à quo fiat. & 5.
Capitulum sede vacante quando electos confirmet.
3 In confirmatione facienda qui vocandi sunt.
4 Electio quid.
5 Legatus sum. pontif. etiam confirmat in prouincia sibi directa.
6 Pontif. summi electio non habet confirmationem.
Imperatoris electionem papa confirmat, eod.
7. 8 Confirmatio exigitur electo ante administrationem, aliàs priuatur iure quæsito, & exceptiones.
8 Abbatissæ electæ ante confirmationem possunt administrare.
9 Confirmatio non validat inualidam electionem.

b cap. postquàm, de electio.
c c. transmissam, cap. nihil est, eod. capit. cùm in cunctis, eo. c. cùm iamdudum, de præben.
d c. fin. de elect. in 6. nos glo. in ca. quanto, 63. dist. quam sequitur Panor. in c. 2. c. quod autem, & c. nobis, de iure patron.
e can. legimus, 93. distinct.
f c. nosti, de electio.
g c. cùm olim, de mato. & obed.
h c. 1. ne sede vacan. in 6.
i glo. & Decto. in c. pen. de supp. negli. prælato Rebuff. in § si quis verò, in ver. dispositiones, de collatio. in concord.
k l. si cõsul. de adopt. P.
l d. cap. cùm olim, de mato. & obed. can. illud, 64. dist. c. cùm dilectus, de elect.
m can. quoniam, 100. dist. c. nosti, c. transmissam, de elect.
n can. quia igitur, & ibi glo. 63. dist. c. 1. de transla. episc.
o cap. si abbatem, de electio. in 6.
p vide Angel. Clauas. in ver. confirmatio 1. nemo. 4.
q in c. fin. de elect. in 6. c. bonæ memoriæ, in 2. eod. ap. Grego. c. 7. § facta, eod. in prag. sanct.
r Bald. in rubri. de elect. col. fin.
s Card. in clem. 1. §. nos itaque, 20. notab. de iureiur.

CONFIRMATIO sequitur electionem [b], tribuitque ius administrandi [c]: ius enim competit electio ex electione [d]. Ita electio prælatum facit, sicut & imperatorem [e]. Confirmationem concedit superior, vt episcopus, & alij superiores gradatim [f], & capitulum sede vacante episcopali [g]: quia confirmare est iurisdictionis episcopalis, quam exercet capitulum sede vacante [h]. Imò si electio alicuius dignitatis pertineret ad capitulum, & confirmatio ad episcopum, vacante sede capitulum eliget & confirmabit [i], quia duplici iure fungitur [k]. Verùm hic obseruandum, capitulum sede vacante, electos confirmare posse in ecclesiis inferioribus, vt abbates: sed electum episcopum non exemptum non confirmat, sed archiepiscopus [l], etiamsi is non fuerit consecratus [m]: Archiepiscopum, Primas seu patriarcha & Papa [n]. In exemptis papa adeundus, vel eius in ea prouincia legatus [o]: si modò exempti immediatè subsint papæ, contrà si mediatè, vt sunt prouinciales, ministri ordinis minorum, qui quamuis sint exempti, tamen habent generalem ordinis superiorem, à quo debent confirmari [p]. In confirmatione facienda, ante ciendi, seu vacandi ij, qui intercedunt seu se opponunt electioni, nominati quidem, si nominatim intercedant, vel si electi ab aliqua tantùm parte sint: quòd si omnium concors sit electio, generaliter vocari debent ij, qui possunt vel velint aliquid electioni obiicere, vt stato die & loco, quibus confirmatio facienda erit, veniant dicturi causas improbationis, electionis, & impediendæ confirmationis [q]. Electio dat principium, confirmatio perfectionem, ingressus officij possessionem [r]. Sic confirmatio secundũ Cardinalem [s], est iuris quæsiti per electionẽ corroboratiua declara-

tio. Quare ab eo fit generaliter confirmatio electionis, qui immediatè eligentibus præest, vt & papa confirmat electos ad dignitates, quæ immediatè subsunt Romano pontifici, siue episcopatus, siue abbatiæ vel aliæ sint [a]. Tradunt quoque & iure concursus summum pontificem posse confirmare electiones ecclesiarum aliarum, quæ sibi immediatè non sunt subditæ [b], & eius legatum in prouincia sibi decreta [c]: quia & is in ea prouincia concurrit cum ordinario [d]. Summi pontificis electionem nullus confirmat: quia superior ei nullus est [e]; is tamen imperatorem confirmat [f]. Cæterùm confirmatio necessaria est, nam antè eam administrans cadit à iure suo [g] ei per electionem in dignitate acquisito, siue tanquam prælatus per se aut per procuratorem, aut tanquam œconomus regimen vsurpet in spiritualibus. Exceptis electionibus abbatissarum, in quibus abbatissa à maiori parte monialium electa, pendente confirmatione propter controuersiam, num rectè electa vel malè sit, potest administrare in temporalibus & spiritualibus: dummodo interim de rebus monasterij nihil alienet, & non recipiat aliquam monialem [h]. Similiter si confirmatio esset à summo pontifice petenda, & longissimis interstitiis distaret episcopatus à curia, potest licita esse administratio, citra alienationem tamen [i]: si electus non sit in mora petendæ confirmationis, quo casu haberet locum pœna iuris [k]. Mora autem fieri videtur, si post præstitum consensum, cessante legitimo impedimento, confirmatio non petatur intra tres menses ab electoribus, vel ab ipso electo, vel ab alio pro eo [l]. Si autem confirmatio petenda est à summo pontifice in cathedralibus & regularibus ecclesiis, seruanda est formula c. cupientes, de electio. in 6. Quærit autem non inutiliter Barthachinus [m], num inualida electio per confirmationem valida fiat? Distinguit & soluit, inualidam ratione personæ electi non validari confirmatione [n]: contrà, si inualida ratione eligentium [o]. At si nulla sit electio ratione formæ, & eligens eius qualitatis sit, qui posset illud munus concedere, validatur, si confirmatio fit ex certa scientia, aliàs minimè: at si eligens non posset illud concedere, non validatur per confirmationem [p]. Verùm quandocunque inualida sit electio, si ea confirmetur in iudicio contradictorio [q], firma est: non idem tamen perpetuò, si summariè & de plano [r].

5

6

7

8

9

a c. nihil, de elect. c. cupient. 2, eod. tit. in 6 vbi forma confirmationis huius.
b Rebuff. in § monasterijs, in ver. solemniter peti, de reg. ad præfat. nominat. in cōcord. per can. ad Romanam, 2. q. 6. can. cuncta per mūdum, & ca. per principalem, 9. quæst. 3.
c Ioan. And. in d. c. nihil, per cap. si abbatem, de elect. in 6.
d cap. 2. de off. legat. in 6.
e can. 1. 23. dist. nct.
f c. venerabilem, de electio.
g cap. auaritiæ, eod. in 6.
h c. indemnitatibus, 43. § si verò, de electio in 6.
i c. nihil, de electio.
k c. auaritiæ, eod. in 6.
l c. quàm sit, eo. in 6.
m Bartha. in 4. par. secundæ partis principalis, lib. 3. de episco. num. 12.
n per l. si constat, de appellat.
o per l. ex consensu § 1. eod. titu.
p Inno. in c. nihil, de elect. Barth. in d. l. si constat.
q Bald. in addit. ad Specul. de appellat. vers. per diffinitiuam.
r Innocent. in d. cap. nihil Ioan. And. in c. fin. de elect. in 6.

De consecratione, & benedictione. Caput 14.

1 *Consecratio prælati sequitur confirmationem, non contrà.*
Consecratio quid. eod.
2 *Episcopi consecrari debent.*
Abbates benedicuntur, non consecrantur. eod.
3 *Episcopus ante consecrationem quæ possit.*
Abbas ante benedictionem quæ possit. eod.
4 *Abbatiæ non omnes egent benedictione.*
5 *Abbatis beneficia antè possessa incompatibilia, eius confirmatione vacant.*
Episcopi possunt sua beneficia possidere vsque ad consecrationem, vel consecrationis tempus. eod.
6 *Consecratio prælatorum non differtur vltra tres menses.*

7 *Episcopus*

7 Epiſcopus à quibus conſecratur.
8 Archiepiſcopus à quo conſecratur.
9 Papa, patriarcha, primates à quibus conſecrentur,
Imperatorem quis coronet, eod.
10 Conſecrandi epiſcopi modus, & tempus.

1 CONFIRMATIO conſecrationem prælati debet præcedere, non ſequi in iis, quibus conſecratio accedit: aliter non veleret[a]. Quia conſecratio eſt, periodus electionis, 2 dedicatio electi facta Deo: id enim generaliter nomen conſecrare ſignificat, Deo dicare, & ſacrare. In epiſcopis neceſſaria eſt conſecratio, in abbatibus benedictio[b]. Verùm diuerſo modo: nam epiſcopus non dicitur, niſi conſecratus ſit[c]. Et proinde poteſt repelli per exceptionem ne fiat epiſcopus, vſque ad conſecrationem[d]. 3 Licet ante conſecrationem electus poſſit concedere indulgentias, conferre beneficia, & ea quæ non ſunt ordinis, ſed iuriſdictionis[e]. At abbas electus, & confirmatus in abbatem, abbas ante benedictionem dicitur, & in negligentiam, vel contumaciam ſuperioris, qui nolit eum benedicere, ipſe ſuos monachos benedicere poteſt, non benedictus, aliáque eius prælaturæ munia obire[f]. Quorum differentiæ ratio, quòd per conſecrationem epiſcopi conferatur ordo[g], vnde dicitur ordinatio[h]: non autem per 4 benedictionem abbatis[i]. Sunt & abbatiæ, quæ non egent benedictione: vt & quædam abbatiſſæ non ſunt ſolitæ benedici, ratione conſuetudinis 5 præſcriptæ[k]. Et proinde beneficia electi, & confirmati in abbatem, poſt adeptam pacificam, vacant ante benedictionem[l]. Epiſcopus autem poteſt ſua beneficia retinere vſque ad conſecrationem, vel lapſum temporis 6 de conſecrandis inclufiuè[m]. Conſecratio epiſcoporum & aliorum ſuperiorum, vltra tres menſes differri non poteſt: niſi ex cauſa rationali[n], impedimentum iuſtum interueniat, veluti hoſtilitatis[o], diſcordiæ circa electionem, vel confirmationem, & ſimilium[p]. 7 Conſecratur epiſcopus non exemptus ab archiepiſcopo cum duobus epiſcopis prouincialibus, aut per tres comprouinciales epiſcopos vocatos ſeu requiſitos ab archiepiſcopo per literas, eóſque conſentientes[q]: exemptus autem conſecratur 8 ab epiſcopo, vel eius mandato. Archiepiſcopus ab omnibus ſuis ſuffraganeis cum conſenſu primatis, ad eccleſiam matricem vocatis[r]. Hodiè tamen papa præſcripſit ſibi ius conſecrandi omnes metropolitanos[s]. Patriarcha, primas, & cardinales à papa vel eius mandato[t], papa ab epiſcopo 9 Hoſtienſi[u], qui & coronat imperatorem[x]. Quòd ſi non adhibeantur prædicti epiſcopi, & archiepiſcopi in cõſecrationibus, poſſunt contempti petere ſuſpendi ordinatum ab executione officij, velut in electione petunt irritam fieri[y], aliáque grauior pœna imponitur[z]. 10 Cùm conſecrantur epiſcopi, inunguntur ſacro chriſmate in capite, & manibus, nec omitti poteſt vncho hæc[a]. Tempus quo conſecratio fieri debet, eſt dum ſacra liturgia peragitur inter epiſtolam & Euangelium[b]. Dum autem papa conſecratur, antequam hymnus decantetur angelicus, die dominica[c], hora tertiarum[d], in ciuitate præcipua diœceſeos[e], in eccleſia[f].

a e prouida, de elect. in 6. glo. & Doctor. in c. cùm olim, de dol. &.
b cap. 1. de ſuppl. negl. prælat. lib. 1. tit. 10. clem. 3. & Fatuus, de ſtat. monach. in clem.
c caue hæc ſolemnitas epiſcop. capit. tua, de his quæ fiũt à prælat. ſine conſens. capitu. Panor. in c. cum ſecundum, de reſcript.
d capit. ſuper his, de accuſat. capit. 30. ſi. de elect.
e Panor. in c. ſuffraganeus, in fine, de elect. n. 4. Greg. f capit. 1. de ſuppl. negl. prælat. capit. memoratus, de accuſat.
g nota. in proœmio Sext.
h can. quondam quidem, 75. diſtin.
i vide Oldra conſil. 14. & gloſſ. aut. in § ſenſum tamen, in ver. benedictionis, de elect. in Pragmatica.
k vide clem. 2. in §. ſtatuimus, iuncta gl. in ver. ſolitæ, & ver. benedici, de ſtat. monachi.
l per cap. de multa, de præbend. & ibi Innocen. notat in d. clemen.
m capit. cùm in cunctis, de elect. gl. in cap. ſi gratioſè, de reſcript. in 6.
n can. quoniam quidem, 75. d. ſt. ca. 71. diſtinctio. can. quoniam, 100. diſtinctio.
o can. fraternitatem, 71. diſtinct.
p ca. 4. de Syracuſino, 25. diſt.
q cap. nec epiſcopi, de tempo. ordinatio.
r can. fin. 51. diſt. ca. 1. 26. diſt. n. & cap. ſi archiepiſcopus de tempo ordin. ex placet 65 diſtinct. glo. in can. fin. 1. diſtinct. per can. pudenda, 24. quæſtio. 1. vide Barthach. de epiſco. 3. par. lib. 3.
s d. ca. pudenda, cum ibi notat, 24. q. 1.
t can. in nomine Domini, 23. diſt.
u cantique, de priuil.
x cap. quod ſicut, de elect. & can. non debet, 63. diſtinct.
y Aug. de Ciuit. in ſum. in ver. conſecratio. num. 1.

1 cap. in plat. de ſtat. vnit. in 1. Decretal. tit. 25. b cap. 1. quod ſicut §. ſuper eo, de elect. c can. fin. 51. diſtin. can. quod die, 75. diſtinct. d cap. fin. 51. diſtin. can. tempus, & can. ordinationes. & ibi gloſſ. adducit rationes, 63. diſtinctio. e d. fin. 51. diſtin. f d. capit. quod ſicut ſuperius.

De collatione beneficiorum in genere, & in ſpecie: dehinc de collatione libera, & eius formis. Caput 15.

1 *Collatio beneficiorum ſine electione.*
2 *Collatio quid.*
3 *Collationis diuiſio.*
4 *Collatio quæ libera, & à quo fiat.*
5 *Collatio libera ſine literis fit.*
6 *Collationis modi.*
7 *Literarum expectatiuarum ad beneficia decem ſpecies.*
8 *Mandatorum ad beneficia formulæ.*
9 *Literæ ad beneficia diuerſorum finium, & nominum.*
10 *Collationum ſpecies à formis prouidendi.*
11 *Signatura in beneficijs quid eſt.*
12 *Signaturæ forma.*
13 *Breue ſummi pontificis quid, & quomodo differat à ſignatura.*
14 *Anullus piſcatoris in breuibus ſummi pontif. vnde.*
15 *Breui quæ expediuntur.*
16 *Signaturæ gratiæ triplex forma, per fiat, per conceſſum, per placet, & de ſingulis.*
17 *Signatura per fiat cæteris paribus, præfertur ſignaturæ conceſſum.*
18 *Signatura ad effectum gratiæ bullas exigit*
Bullarum expediendarum neceſſitas, eod.
Signaturæ ſumptum de regiſtro fidem non facit, eod.
19 *Signatura ſolâ beneficij an det ius adipiſcendæ poſſeſſionis beneficij, niſi bullis expeditis, & 20.*
20 *Beneficij poſſeſſio accipitur cum ſimplici ſignatura verificata in Gallia quomodo.*
21 *Bulla quid, & vnde tranſcribatur.*
22 *Prouiſio noua ſummi pontificis quid.*
23 *Literarum nouæ prouiſionis, & perinde valere differentia, & 25.*
Proinde valere reſcriptum quid, eod
24 *Prouiſiones nouæ & confirmationes quibus caſibus concedi ſoleant in curia Romana.*
26 *Concordia beneficiorum à ſolo papa confirmari poſſunt.*
27 *Confirmatio in forma ſpeciali ſummi pontificis tribuit ius nouum.*
28 *Prouiſio ſeu reſcriptum, ſi neutri, & ſi nulli.*
Si neutri, & ſi nulli reſcript. eod.
Si alteri reſcriptum, eod.
29 *Subrogationis reſcriptum.*
30 *Subrogati in ius litigatorũ per prouiſionem quomodo procedant in Gallia.*
31 Main leuee aux benefices *mortuo collitigante quid.*
32 *Subrogatus in locum beneficiarij præmortui non eſt damnandus ad reſtitutionem fructuum indebitè à prædeceſſore perceptorum.*
33 *Subrogatus tantùm à die ſubrogationis ad expenſas damnandus quando, & ad prædeceſſores.*
34 *Subrogatio intra annum & diem in curia peti debet.*
35 *Commenda quid.*
36 *In commendam quando dari dicuntur beneficia.*

37 *Commen*

37 Commenda ad tempus, & ad vitam.
Capitulum in commendam dat beneficia, ſede vacante ad tempus. eod.
38 Commenda duo fines, vtilitas eccleſiæ, & commendatarij.
Commenda quæ reuocabilis. eod.
39 In commendam quæ beneficia ſoluta dari ſint.

DE collationem iure pontificio beneficiis aliis, quàm prælaturis prouidetur, vel ab vno, vel à pluribus, ſine collegio tamen [a]. Et hodiè etiam prælaturæ, in Gallia, ab electionum poteſtate exemptæ collatiuæ ſunt: nam ad nominationem regis conferuntur à ſummo pontif [b]. Collationis nomen latè patet, & ad alia quàm ſacerdotia pertinet, vt notat plenè Rebuffus [c]: verùm hîc, pro inſtituto ſermone [d], pro donatione beneficij vacâtis accipitur. Potiſſimùm quando libera eſt: nam ea ad liberalitatem pertinet, & donatio dicitur [e]. Hæc collatio aut motu proprio concedentis fit, aut ad petitionem impetrantis [f]. Et rurſum collatio, aut libera eſt, aut non libera [g]. Libera eſt, cùm is qui poteſtatem habet conferendi, ſpontè & liberè confert [h]: & poteſt alterum alteri, idoneum tamen, præferre [i]. Fitq; interdum, vt diximus, à laicis, capitulo, abbatibus, epiſcopis, patriarchis, & ſummo pontifice [k]. Libera cum literis, & ſine his, verbo perficitur [l]: nec ritus, ſeu ſolemnia in hac requiruntur, non vocatio occupãtium beneficia [m]. Vt conſtet tamen de collatione exigi tradit Rota [n], vt præſentibus ſaltem duobus fiat teſtibus. Cætera de ſubſtantia collationis ſunt, de quibus paulò antè, vt ab idoneis & idoneis fiat, canonicè, purè, in perpetuum, palàm &c [o].

Conferũt ordinarij beneficia iure proprio, ex priuilegio, iure deuoluto: iiſdẽ & modis ſumm. pontif. & vacatura, & vacantia. Et ferè tot conferendi ſunt [p] diuerſæ formulæ. Ad futura beneficia dantur prouiſiones, per literas gratiæ, expectatiuas. & mandata. Expectatiuarum decem ſpecies [q]. Prima, quando creatur canonicus in vna eccleſia tantùm, cum reſeruatione eccleſiæ conferendæ [r]. 2. quando creatur canonicus in duabus eccleſiis [s], quæ contra diſpoſitionem eſt iuris communis [t]. Vt 3. ſi creetur in tribus, aut pluribus [u]. 4. quando creatur canonicus in vna eccleſia, & in alia datur, vt dicunt, ad largam [v]. 5. Vt canonicus creatus plura poſſit conſequi præſtimonia vſque ad certam ſummam in literis expreſſam [x]: frequentata forma in Hiſpania. 6. Quãdo in duabus collationibus datur ad largam [y]. 7. pro prælato [z]. 8. pro regulari [a]. 9. Pro pauperibus clericis [b]. 10. Pro pauperibus graduatis [c]. Totidem ſunt formæ mandatorum, de quibus aliqua diximus in mandatis anteà, reliqua videri poſſunt apud eundem Staphileum [d] quæ pertinent ad vacaturã, vt & nominationes. Sed illæ collationes non ſunt, ſed media ad collationem aſſequendam: vt & aliæ poſtulationes [e], literæ electionis [f], tranſlationis [g], annexionis, vnionis, & incorporationis [h], adminiſtrationis, quando datur coadiutor ſuſpecto de dilapidatione bonorum eccleſiæ [i], leproſo [k], & aliis id genus per viam œconomatus [l]. Plures ſpecies prouiſionum vacantium beneficiorum ſunt, ratione formæ prouidendi, vt ſimplex collatio & deuolutum, & ſignatura gratiæ, & bullæ. Signatura, eſt ſcriptura in papyro à ſummo pontifice, vel eius delegato conſcripta, partis, vel impetrantis beneficium, ſupplicationem papæq; conceſſionem breuiter continens [m]. Signatura ſeu applicatio papyro, bulla membrana ſcribitur. Et ſignatur in medio ſupplicatio poſt petitionem ſupplicantis, & poſt ſignaturam ſcribuntur, quæ ſummus pontifex vult concedere. Hæc ſigillo non ornatur, quapropter differt & à breui apoſtolico, quod eſt diploma [n], ſeu reſcriptũ à papa, ſeu pœnitentiario magno conceſſum, ſcriptura videlicet exigua, in paruis

a nota in c. authoritate, de inſtitutio.
b § 1. de electio & arg ad præſat. nouã
c Rebuff. in tubr. de collat in Concord.
d c. intelligẽtiam, de verb ſig
e c. fin. de offi vica in 6. c. pronountiatã, c. aquã dimittitis, c. pe multi. de conceſſ. præben
f c. ſi motu, & c. ſi tibi, de præb in 6.
g tract in c. relatum, de præb.
h d. c. relatum, in glo.
i § ſtatuimus, de collatio. in concord.
k vide Rebuf par. 1. Prax. beneficiarium. de collat.
l ca inſtitutionis, 25. q 2 nota in c. cum te, de reſcript.
m c. licet epiſcopus, c. 23. de præb. in 6. c. cum in aliis, § cũ autem, eod.
n Rota, deciſ. 248. in nouis.
o de quibus antea di ctũ, & vide compilata à Rebuffo in 3. par. Prax. benef ſub rub. requiſita ad collationem bonam.
p quæ tractat ex profeſſo Staphileus, in tract. de lite. gratiæ.
q c. ſi poſſquam, de præben.
r Staph. vbi ſup. in 2 for
s in ſanctorum, 72. diſtinctio.
t Staphil. in 3. for.
u Idem in 4 for. ex Ioan. Andr & Dom. in c. fin. eo. de præbend in 6.
x Idem in for. 5.
y Id. for 6
z Idem for. 7.
a Id for. 8.
b Id. for 9. per tap ſi pauper, de præben. in 6.
c Id in for. 10
d Idem in formis mãdat.
e tot. lib. de poſtu. præl.
f c. quia propter, de electio.
g c. inter corporalia, c. quanto, c. fin. de tranſ epiſc.
h ne quis & for. horum glo. & interp. in c. 1. ne ſede vac. in c. ſicut vnire, de exceſſ. præla. clem. ſi vna, de reb. eccleſ non alien.
i c venerabilẽ, de offic. delegat.
k c. cũa, de cler. ægro. can illud, 12. q. 1.
l c. cùm vos, de off. ordin.
m explicat hanc finitio Rebu. in 2 par. Prax beneficiarũ. de ſignatura, & in ſe-

n ita eius formam affert, & probat. in hac expli. Rebuff in 3. par. Prax beneficiarium. de Breui apoſto. vbi quæ per illud concedi ſoleant o Panormi. & Ioan. Staphileo, in tract. litera gratiæ in fin. de reſcrip. apoſto. in forma breuis.

concessa negotiis,in papyro vt frequenter,cera rubea, anuloq; piscatoris sigillata,ac signo secretarij subscripta. Anulus piscatoris refert formam sigillandi quàm D. Petrus etiam per breue signatum hoc anulo,si sequatur bullę 14
[a] s.1.de constit in 6. & extrauag. de resc. expeditionem, illi derogare possit [a]: non tamen solet huic breui, sicut in signatura summus pontifex subscribere, sed eius secretarius, mentione facta anuli piscatoris. Et ita breue non est omninò vel simpliciter supplicatio. sed
[b] glo.antiqua,in reg. cancell. 29. Gomes. in reg. de non iudic. iusta for. supplicat q. 2. in fine. aliquid mixtum [b]. Neque breue ab beneficiorum collationes pertinet, sed 15
[c] vide d. Staphil. & Rebuff. vbi sup. ad ea quæ iustitiæ sunt: & dum dantur recuperatores, vel dispensationes [c]. Vidi tamen summum pontif. contulisse inquisitoris hæreticæ prauitatis officium,in forma breuis,& sub anulo piscatoris. Quia & hoc munus ad iustitiæ exercendæ causam pertinet, vt potius commissio & officium, quàm beneficium sit. Signatura ad beneficia, & alia conceditur obtinenda. Portò signa- 16
[d] Gomes in 6.reg.de nõ iudic.iusta for. supplica.q.16. tura gratiæ triplici modo facta inuenitur:per fiat,& per concessum est,& per placet. Formulæ verbi,fiat, sunt, aut simpliciter per fiat, aut per fiat vt petitur, vel fiat motu proprio. Formæ concessum sunt,concessum vt petitur, vel
[e] glo.in reg. cancell. 23. concessum in forma,in præsentia D. N. Papæ N. Cardina. vel concessum
[f] can. institutionis, & ibi glos.a 3 quæstio.2 text.cum gl. in q.dudum 5. nos enim, de sepult. Gomes vbi sup. L. Cardi. Forma placet, in commissionibus iustitiam committentes, frequés est. Quando papa signat supplicationes, fit signatura per formulas fiat: quá-
[g] vt in cap. si à sede, de præb.in 6. do autem eas non signat,sed aliis distractus negotiis committit earum signaturam alicui cardinali,vel prælato,vt videant commissiones cum referendariis,illi tunc non vtuntur hodiè in gratiosis,verbis *fiat*,sed *concessum* [g], vel,*placet domino N. Papa constito &c* [h]. Quando papa nouam gratiam facit, signat
[h] vide glo apri. in d. reg.21 Bald in c.1. 2.col per quos fiat innestit colla.10.fi. clt l.contractus,de fid instrum. Alia signaturæ requirunt quoque literarum expeditionem ex regul. cancell. 37. 51.69. per *fiat vt petitur*: & quando est reformatio, per *fiat*, addita tantùm prima litera sui proprij nominis, *vt fiat A*. Cùm tamen in bullis ponat nomen, suiq; pontificatus annum,summus pontifex per verbum *fiat*, statim perficit gratiã, etiam sine expeditione bullarum [i]. Atque si concurrant impetrans per signa- 17
[i] Ioan. de Millis, in ver. gratia apostoll. &. turam,*fiat*,& alter *per concessum*,nec constet de prioritate horæ, ambobus eadem die impetrantibus,præfertur qui obtinuit per *fiat* ex reg. cancellariæ 31. propter authoritatem signantis [k]. Verumtamen quòd pertinet ad effectum, 18
[k] d reg. cancell. 25. gratiæ non censentur in signatura perfectæ,vt de illis secundum illas iudicari possit, nisi bullis expeditis, ex regula cancell. 25. & 29. id est, nisi reductis
[l] Innocent in cap. si episcopi, de reb.eccles. non alien.l.3. de offi præf. signaturis in mundum [l]. Nec ante literas confectas quis dicetur habere ca-
[m] Idem in c.prudentiam,de offi deleg. nonicum titulum [m]: nisi commissiones iustitiæ fiant per verbum, *placet* [n].
[n] Aegid. cons. 24. in 3.col.vers & puto. Quorum signatura est rescriptum ad lites, & plenissimè interpretandum [o]. Sic
[o] Rota,decis. 27. de rescrip. in no Aegidius,decis 310. executor datus in expectatiuis non potest fulminare, vt dicunt, processum, nisi visa bulla [p]. Et de iure communi gratia sub quadam tacita con-
[p] Rota decis. 19. de concess. præben. in nouis. ditione, si literæ expediantur, concedi videntur [q], per quarum expeditionem forma & perfectio gratiæ datur [r]. Ita gratia per solam supplicationem
[q] Rebuffus in 3. par. signat.nu. 1. & 2. in Pra.benef. informis [s]: quia eius clausulæ solent in literis extendi [t]. Nec sumptum de
[r] Aegid. decis. 152. [s] Rota,decis 623. in antiq. registro supplicationum signatarum fidem facit in iudicio [u]: nisi sumptum
[t] c.licet, de cri. falsi Felin. in c. ex diligenti,de fimo. literarum expeditarum extrahatur [x]. Sunt autem literæ expeditæ,quando in
[u] Idem in c.veniens, in 2. col. de accusat. text. in extrauag. communi, de elect. plumbo sunt [y]. Proinde de iure qui nanciscitur beneficij possessionem lite- 19
[x] Gomes.in reg.cancell. de non iudi. iux.for. supplic. q. 5. vide Rebu. in 1. par. Prax. benefic. tit. de missio. in possi.ff num.29. ris nõ confectis,licet habeat supplicationem,omne ius quod habet amittit [z]. Verumtamen Rota tuetur secundum Gomesium [a], & seruat,quòd possessio canonicè ex simplici signatura capi possit,nisi in consistorialibus. Et Cassio-
[y] Cassiod. fin. decis. sub. de restit. spol. dorus [b] ait,signaturam præbere in beneficiis saltem coloratum titulum. Atque Rebuffus [c] tradit regulam de pacificis possessoribus procedere, si quis
[z] Reb tract.de pacif. possess. num. 50. possederit pacificè beneficium per triennium cum simplici signatura. In Gal- 20
[a] de his ita iudicatũ tradit Pap. libr. 2. Rhapso. arest.tit.9. lia hodiè,signatura agnita, vel verificata,vt dicunt,per banquarios seu mensarios,vacante sede Romana, fauore pauperum, vel viuente pontifice itineribus interceptis ob bella vel alio modo,vim bullarum habet;atque curiæ
[b] Cassiod. in d. decis. parùm disquirunt,num bullæ obtentæ sint pro beneficiis modicis,& ita iudicatur [d]. Et in maioribus, etsi signatura non sufficiat ad vindicias habendas
[c] Reb. tract. de pacif. possess. num. 50. beneficij seu recredentiam, tamen pro facienda sequestratione tituli, sufficit

21 cieve iudicatum fuit [a]. Bulla, ſicut inſtrumentum à prothocolo [b], à ſignatura oritur. Bulla hî: dicitur, prouiſio extenſa bulla inſignata: nam bulla
22 propriè dicitur plumbum pendens, ſiue ſigillum auro vel argento excepti [c]. Nec bulla ante appoſitum ſigillum, ſcriptura dici poteſt. Norunt omnes nomen bullæ eſſe Latinis vſurpatum pro re tumida, ſeu in aqua ſunt guttæ, quæ orbiculantur, vel id quod in torquibus pendet, bullæ vel cordis in modum. Ab ea forma authorata poſt ſignaturam prouiſio, bulla dicitur, nempe ſcriptura in membrana plumbo, auro, vel argento funiculis pendente iure
23 inſignita, ſalutationem cum narratione, ac papæ conceſſionem, aliaque necceſſaria continens, ſecundum Rebuffum [d]. Sed hæc hactenus de prouiſione ſignaturæ, & de bulla. Nunc de alia collatione agamus, quæ dicitur noua prouiſio ſummi pontificis, quæ eſt veluti confirmatio prioris [f]. Differtq; à
24 ſimplici prouiſione, quòd noua præſupponit alium titulũ, ſimplex non vtiq; [g]. Eius nouæ prouiſionis impetrandæ ratio eſt, vel quia impetrans dicit ſe dubitare, num electio, præſentatio, vel confirmatio, vel collatio ab epiſcopo facta, vel eius vicario, ſubſiſtere poſſit: & in ſumma ea ad maiorem ſecuri-
25 tatem datur. Si tamen collatio prius eius beneficij, vel prouiſio etiam inutilis à ſummo pontifice emanaſſet, non datur noua prouiſio, ſed aliæ literæ impetrantur perinde valere, id eſt, reſcriptum vt perinde valeat talis prouiſio, ac ſi rite tunc temporis facta fuiſſet [h]. Hæc noua prouiſio nec infirmat primam, ſed ius ei cumulat, ſi illi priori aliquod adfuiſſet: & ſi nulla ea fuiſſet, tamen noua prouiſio ſubſiſtit, vt æquæ principalis, vt notat Rebuffus [i] poſt
26 Gomeſium. Additq; non concedi regulariter in curia Romana hanc nouam prouiſionem & confirmationem [k]: exceptis tribus caſibus, vnionum [l], militarum ſeu præceptoriarum Hieroſolymitanorum S. Iacobi, vel aliorum militum, & in electionibus monialium ad regenda monaſteria [m], non tamẽ
27 prioratuum. Sicut nec confirmatio in beneficialibus vix datur in curia Romana, ſed perinde valere [n]: quæ differunt, quòd confirmatio tantùm à die conceſſionis valet, nec retrotrahitur [o]: perinde valere verò retrotrahitur ad
28 priorem conceſſionem. Concordiæ etiam confirmatio fit à papa, ſed non per cancellariam, quòd de mero imperio & maximo exiſtat [p]: quia ſubolet ſimoniam [q], ideò à pappa tollitur ſuſpitio ſolùm. Species prouiſionum, quibus conſeruantur beneficia, ſunt iſta duo reſcripta confirmationis, & perinde valere: ſuppletur enim ius per ea, quòd dubium vel nullum erat defectu
29 eius quod ſuppletur [r]. Confirmatio portò hæc in forma ſpeciali eſt, & ideo tribuit ius nouum [s], propter poteſtatem ſumm. pontificis [t], qui quia & ſcienter firmat inualidum, vult & poteſt: & ita de nouo videtur nullum actum
30 erigere [v]. Alia etiam collatio ſeu prouiſio ſummi pontifi. quæ dicitur in forma, ſi neutri, vel ſi nulli, id eſt, per quam impetro beneficium, de quo litigant aliqui, & confert ſummus pontifex, vel mandat conferri hac lege, ſi neuter litigantium ius habuerit in beneficio [x]. Item ſi alteri, quãdo vnus ex collitigantibus à ſummo pontifice impetrat gratiam, & confertur, ſi alteri litigatorum non competat. Et tunc reſcriptum conſeruans beneficium, ſi à collitigantibus impetretur, non ſi à tertio alióue quodam. Neque tamen
31 per illud reſcriptum ius alteri iam quæſitum tollitur [y]. Ideo victus trina ſententia, hoc reſcripto ſi neutri, vel ſi alteri, non iuuatur: quia beneficium alteri adiudicatum eſt, & lis finita eſt, de qua mentio fieri debet in his re-
32 ſcriptis. Diuerſum ab his aliud reſcriptum de ſubrogatione in locum præmortui litigatoris: nam per hoc papa confert ius, quod habebat mortuus collitigans ei, quem vult ſubrogari [z]. Fit & ſubrogatio per reſignationem etiam litigantis, vt per eius mortem [a]: iſq; ſubrogatus aliis præfertur, ſi intra
33 mẽſem ſubrogationem petat [b]. Praxis in Gallia eſt, vt poſtquam aliquis ſubrogatus fuerit in ius alicuius à papa, is accipiat ſeu nanciſcatur poſſeſſionem in vim ſubrogationis papæ, & poſteà impetret literas regias, quibus petat ſe

ſubroga

a Pap. cod lib & tit. atteſto 2.
b § 1 de tabellio. in authen. coll 4.
c glo in clemen 1 in ver autem bulla, de ſumma glo antiq. in reg cancell 14. & 69, facit c. licet, de crimi fal.
d Alex conſi 2 1 5. in cap. vltis probatio. in 2 vol.
e explicat hanc finitio. Reb. in 1. par. Pra bene. in bullæ declaratione, vide c licet, & c quàm grane, de crimi. fal.
f c poſt electionem de conceſſ præb.
g glo in reg cancella 61. Gomeſ. in tract de annua. poſſeſſo q 2.
h Reb explicat in d. 2 par Prax otu de nu prouiſ & ſimpl. num 2 & 4.
i Idem vbi ſup nu. 13. 14. & ſeq.
k vt in c quia & poſt electionem, de cõceſſ præb
l c. expoſuiſti, de ẽb.
m c. indemnitatibus, de electio in 6.
n c fin de conſtit vti. vel inuti.
o c. quia diuerſitate, de cõceſſ præb. & tot d. tit. de conſt. vtili vel inut.
p c quod tranſit ſinem, de offic. legat.
q c. ex parte, de offic. deleg. cap cùm eadem, de legat
r vide Rebuff. in 2. par Prax. bull. ſ in titul de reſcript. perinde valere.
s c. 1 de tranſlatio. c quoniam, & pact. vide caput ſeq. diuerſitatem § mandamus, de conceſſ. præb. & ibi interp. & 2 ne ſ. de vac. arg l. legatis inutili cer. d. 30. de legat. in P.
t § propoſuit, de cõceſſ præb.
v a. g. l. adoptio, de adopt. in P. Barth. in l. more maiorum de iuriſd. omn. iudic. Imola, in c. literas, de conceſſ præben.
x Reb. in 1. par. Prax. beneficium titul. de reſcript ſi neutri, vel ſi nulli.
y cap. quamuis, de reſcrip in 6. c ſuper eo, de offi. deleg. reg cancell 16 de nõ toll. iure quæſ. alte.
z c. ſi vt lit pẽd. in 6. c 1. & 2. eod.
a reg. cancell 2 5. de ſubrogan. e litigant. in quam fuſè ſcripſit Gomeſ & Rebuff. in 2. par. Prax. benefic. ſub. de ſubrogatio. vide Rotam, deciſ. 307. incip nota quod ſecundum, & deciſ. 429 nota nũquid, in antiquis.
b

ſubrogari in ius, poſſeſſionem,& inſtantiam mortui. Si tamen præmortuus in poſſeſſione fuerit, alia adeptione poſſeſſionis opus non eſt [a]. Cõtinuatq; ſi velit litem per procuratorem mortui, vel alium conſtituet, cum quo procurator collitigantis ſuperſtitis tenetur litem peragere ſeu perſequi [b]. Non poteſt autem ſubrogatus nouum iudicium incipere, ſed prius in perſonam mortui prolatum, poteſt petere executioni demandari, vel recredentiam, & coram eodem iudice tantùm, vt iudicatum à ſenatu Pariſienſi 9. Februa. 1526 [c]. Cæterùm ſubrogatos præuertunt interdum collitigantes ſuperſtites, qui petunt manum regiam & impedimentum omne, quod in beneficio ob litem impoſitum eſt,amoueri:& vt dicunt, petunt *la main leuée* [d]. Subrogatio iuris & inſtantiæ eſt, non facti prædeceſſoris: vnde illud ſingulare, ſubrogatum non teneri ad reſtitutionem fructuum indebitè à ſuo prædeceſſore perceptorum:quia nihil iuris in eo habet [e]. Et ita iudicatum Paris. ſenatuſc. menſe Februar. 1539. Nec ad expenſas cum eo factas tenetur,niſi à die ſubrogationis, vt deciſum ſenat. eiuſdem curiæ 1508. 7. April. ante Paſcha: niſi ſubrogatus ſuſciperet ſimpliciter in ſe litem, ſeu, vt dicunt, proceſſum & erramenta cauſæ, ex ſententia eius ſenatus 7. April 1516. poſt Paſcha in comitibus iuridicis apud Pictones habitis: vel niſi ſubrogatio petatur poſt ſententiam vindicatum, ſeu, vt clarius loquar, poſt ſententiam recredentiæ,& priuati capitis poſſeſſorij, quo caſu non recipietur ſubrogatus, niſi fructus & impenſas omnes repẽdat & reſtituat, vt iudicatum ab eodem ſenatu 11. Maij, 1542. & hæc me docuit Rebuffus [f]. Obſeruatur quoque, vt quis ſubrogationem in curia petere debeat, quando agitur de poſſeſſorio,intra annũ [g]: aliter non auditur. Quia interdicta annualia ſunt [h]. Item vt qui ſubrogari deſiderat & petit, ſtatim exhibeat titulum ſuum, vt appareat aduerſario an intra annuum veniat [i]. Ad collationes & earum nomen commenda quoque pertinet [k], quæ & promiſſionis nomine venit [l], & eſt canonica inſtitutio, ſeu titulus canonicus [m], etſi in titulum non detur eccleſia, mortuoq; commendatario cenſetur vacare beneficium hoc, vt alia in titulum poſſeſſa [n]. Itaque ſolet etiam ſumm. pontifex prouidere per commendam, quando beneficium dat in cuſtodiam: quo caſu cuſtodiam habens non facit fructus ſuos [o], ſed reſtituere debet [p], niſi in conceſſione id expreſſerit ſumm.pont. vt poſſit fructus in ſuos conuertere vſus, vt ſolet. Per commendam ſit prouiſio, quando cui prouidetur, non poteſt eſſe vel dici eccleſiæ conceſſæ titularius: vel quia aliam habet iam, & cùm ea non poſſit aliam habere in titulum [q]. Eſt enim matrimonium quoddam inter eccleſiam, & eius præpoſitum [r], vt odioſum tam ſit quem habere plura beneficia [s], quantum plures vxores. Quamuis non eam inficias,plura in titulum dari hodiè, ſi modò non ſint incompatibilia [t], etſi nominatim diſpenſatio hoc indulgeat, vt poſſit quis habere in titulum contra c. cùm ſingula §. prohibemus, de prab. in 6 [v]. vel quia beneficium incompatibile eſt cum qualitate perſonæ, cui conceditur. Sic regulare ſeculari, & ſeculare regulari commendatur: ſine expreſſa enim conceſſione, non licet ea illis poſſidere [x]. Eo modo religioſus ſui ordinis beneficium in titulum habet,alterius autem ordinis in commendam: alioquin pro mõſtro eſſet, vt duobus ſubiectus duo capita haberet,. Idipſum in aliis defectibus & impedimẽtis poteris conijcere. Cõmenda vel ad tẽpus, vel ad vitã alicui fit [z]. Ad tẽpus commendat beneficium vacans ſe de vacãte,idoneis capitulum: ſine collatione tamẽ ad ſex vſque menſes, vel ad breuius tempus [a]. Et ſi intra ſex menſes non fuerit epiſcopus,vel à ſuperiori nõ ſit beneficio prouiſum, poteſt commendam prorogare, ex neceſſitate,vt eccleſiæ ſeruiatur [b]: & hoc ſine præiudicio iuris eius qui conferre poteſt, qui confert etiam non vocato commendatario [c]. Tamen ſi illud à ſumm. pontifice impetretur, qui impetrat, debet de commenda mentionem facere, aliter ſubreptitia eſt prouiſio [d]. Sed & ſummus pontifex ad tempus commendat,ſi

[a] Rebuff. d. rub. de ſubrogat. num. 18.

[b] Rot. deciſ. 440. incip. Magens, in antiq.

[c] Reb. vbi ſup. num. 40. & 41.

[d] decem tamen requiſita adiuſt. de quib. Rebuff. in tract. de ſent. excom. artic. 1. glo. 4.

[e] Probatur præſentia, de offi. Iudæ Feriæ ſi me præſenti, de offi. ordin. in 6. facit l. 1. C. de admiſſ. tuto.

[f] Reb. in 2. par. Prax. benef. num. 46. 47. 48. 49.

[g] Idem vbi ſup. nu. 35.

[h] l. 1. de interd. in P.

[i] glo. & Doct. in cap. 1. vlt. per d. in 6. & ibi Gemin.

[k] Reb. in §. ſtatuimus, 2. in vet. conferantur, de collat. in Cõcord. fol. in 3. par. Prax. benefic. de publ. reſig. glo. 16.

[l] Idem in 3 par. Prax. in reg. quod quis intelligatur quæ dubium, in 2. de elect.

[m] vide Reb. de pacific. poſſeſſio. num. 42. 43. 44.

[n] c. nemo, de elect. o. in 6.

[o] can placuit, 10. q. 3.

[p] c. dudum, in 2. de elect. ca. h. 21. q. 1.

[q] ca. licet vt, 7. q. 1.

[r] c. monachi, de ſtat. monach. hoc effici, c. cauſam, de elect. cap. cum de beneficio, de prab. in 6 clem. 1. de elect. § volumus, de colla. in concord. cap. nullus, de elect. in 6. c. 1. de capel. monacho.

[s] c. ne ſede vacca. 21. q. 1.

[t] c. extirpadas, § quia verò, de prab. c. nemo, de elect. in 6

[v] c. ſignificauit, de prab. in 6. c. nemo, de elect. in 6.

[x] vide Rebuff. par. 1. Prax benef. tit. de deuolutio. nu. 77

[z] c. ſi vero, & ibi glo. de iur patron.

[a] glo. & Doct. in d. c. nemo, de elect. Rebuff. de deuolu. nu. 24.

dat,ſi

dat ſi vélit minori 18. annorum prouidere de beneficio curato: nam concedit beneficium in commendam, vſque ad 18. annos, & poſteà in titulum [a], in perpetuum, ſiue ad vitam dum conceditur commenda, vice tituli eſt: nam ad tempus collatio fieri nequit beneficij [b]: etſi in collatione papa ſecundi beneficij poſſit diſpenſare, vt vtrumque retineat, dummodò intra annum alterum eiuret [c]. Quæ diſpenſatio non prodeſt, non impleta conditione [d]: niſi diſpenſationis prorogatio antequam elaberetur annus, peteretur ad vitam, ſecundum Rebuffum [e]. Commenda vel fit ad eccleſiæ vtilitatem, vel perſonæ, dum fit in perpetuum dum viueris, cui commendatur, etiam à ſummo pontifice: illa reuocari poteſt, ſi fit ab alio quàm ſumm. pontif. hæc nequaquam ab eo facta [f]. Imò ſi cuſtodia à ſummo pontif. commendata fuerit ad vitam, nec reuocari poſſe placuit ſine cauſa [g]. Notantur quædam beneficia, quæ non ſolent in commendam dari, veluti S. ſpiritus in Sicilia, S. Ioannis Hieroſolym. S. Antonij, Beatæ Mariæ Theutonorum ex conſtitutione Alexandri ſexti de ſignatura gratiæ, quia fratribus illius ordinis dati debent in titulum [h]. Item & officium clauſtrale.

a Reb. par. 1 Præben. titul. de commendat. nu. 1.
b c. ſi gratioſè de reſcript. can ſatis peruerſum, 56 diſt.
c extra. ex crabilis, de præb. in extra. Ioan 22.
d c. ſuper eo, & c verum, de condit. apoſt.
e Reb. in 2. par. Prax. tit de diſpenſ. ſup. def. 3 ætat nu. 4.
f can. conſtitutum, 7. q. 1. can. obitum, & can. ſeq 63. diſt. c pen. & fi. de ſup. negli prælat.
g c. ſatis peruerſum, 56 diſt.
h Reb tit. de commend nume. 41. in 1. par. Prax. benefic.

De collatione neceſſaria, ſeu non libera. Caput 16.

1 Collatio non libera quæ eſt.
2 Optio beneficiorum quomodo obſeruanda.
3 Inſtitutio collatio neceſſaria.
4 Inueſtitura pro inſtitutione beneficij.
5 Poſſeſſio beneficij non transfertur collatione, ſed adipiſcenda eſt.
6 Poſſeſſio beneficij quemadmodum adipiſcenda.
7 Poſſeſſio beneficij intra quod tempus adipiſcenda.
8 Poſſeſſionis in beneficijs vtilitas.
Poſſeſſionis triennalis vtilitas in ſacerdotijs. eod.

1 COLLATIO non libera, & neceſſaria eſt, illa per quam collator tenetur certis perſonis velit nolit conferre, veluti mandatario [i]. Facit & præſentatio idoneorum per patronos coactam collationem [k]. Itē nominatio quæ fit ad prælaturas ſummo pontifici, intra ſex vel nouem menſes à rege Galliæ [l]. Et ea quæ ab Academiis fit ſcholaſticorum, contingentibus illorum temporibus [m], de quibus latiùs paulò antè tractauimus, facit & collationem non liberam receptio in canonicum præcedens vacationem [n]. Et optio conceſſa in beneficiis [o]. In qua oportet ſequi conſuetudinem, nempe in præbendis & canonicalibus, non diſtinctis actualiter, decem annorum: in diſtinctis 40. ann. vt fusè & rectè explicatur in deciſionibus Rotæ [p]. Item renunciatio in fauorem alicuius, vel cauſa permutationis: ſiquidem in aliis, quàm in quorum fauorem fiunt, collationes factæ non valent [q]. Eſt & inſtitutio quæ fit ab epiſcopis in collationibus ab inferioribus factis, collatio neceſſaria, per quam approbat factum [r]: vel ſi ſede vacante, per capitulum fiat. Sic enim inſtituto eſt, approbatio facta per epiſcopum collationis, ab alio, quàm à ſe vel iuſſu ſuo, vel à ſummo pontifice factæ, de beneficiis in ſua diæ

i cap tibi qui, & c ſi duobus, de reſcrip. in 6. c. ſi tibi, & c. ſeq de conceſſ præbend. in 6. § 2. de mand. apoſto. in concord
k ea decernimus, 16. q 7. c illud, de iure patron.
l § 1 de regia ad præla. nominat. in concord
m § quæ verò & § vlt. de 10. lat. in concord.
n c. relatum, & c diſe ſtus, de præben. c. cùm ſuper de conceſſ præben.
o c. fin. de confuetu. in 6.
p Rota, deciſ 460 in cap. quæritur quanti temporis titu de conſuet. in nouis, vbi de optione plura.
q clemen. vnic de rer. permu. clemen. 2. de renuntiatio. c. olim §. 1. de reſtit. ſpoliat.
r c. 1. de conſtitut. in 6 Panor. in c. poſt electionem, de conceſſ præb.

diœcesi existentibus. Nam per illos prouisi debent episcopo præsentari & approbari per illum antequam quicquam legitimè administrare possint [a]. Quæ approbatio in maioribus beneficiis & prælaturis dicitur confirmatio, de qua suprà dictum est: in minoribus beneficiis & præbendis, institutio [b]. Et 4
quia aliquando illa institutio fit per concessionem possessionis, seu, vt dicũt, per installationem & inuestituram, aut per traditionem alicuius rei corporalis, institutio quoque pro inuestitura vsurpatur [c]. Sed præcedere inuestituram acceptatio beneficij, si absenti conferatur, debet [d]: post eam possessionis figuratæ datio, per pilei, aut clauium, aut anuli traditionem [e]. Et hanc sequitur realis & actualis adeptio possessionis, vel inductio in possessionem.
Beneficij collatio, vel institutio non transfert possessionem, vnde & adhibẽda est [f]: aliter quis, potissimùm in hoc regno Galliarum, possessorio vti non 5
potest remedio, etiamsi in ius alterius sit subrogatus [g]. Potest autem quis 6
induci in possessionem, per clericum, siue notarium, seu presbyterum, adhibitis duobus testibus, iuxta mandatum episcopi vel archidiaconi [h]. Et hæc inductio quidem post collationem facti est, nullum ius tribuens, sed primum exequens [i]. Verùm alio possidente necessario est ius prætendenti, vt agat possessorio, sine quo si alium vellet propria authoritate spoliare, intrusus diceretur, & ius quod habet amitteret [k]. Sed nemine possidente dicitur habere plenum ius prouisus, sine appræhensione possessionis, & tunc in illo administrare beneficio poterit [l]. Proinde nemine possidente beneficium, non 7
est vllum præstitutum tempus ad adipiscendam possessionem beneficij. Si autem alius possideat, contrà, distinctione facta an is qui possidet, eiurauerit ei, qui ius præsuponit, an verò beneficium possideatur ab alio aliter. Nam in primo casu, extat regula cancell. 34. de qua aliquid paulò antè: qua caurum, resignationes beneficiorum in Romana curia factas, infra sex menses; extrà autem, intra mensem publicari debere, vbi beneficia sunt, scilicet si moriatur resignans antè, vt explicauimus [m]. Et dummodò semestre tempus non fuerit prorogatum à summo pontifice, quod posse fieri iudicatum fuisse in senatu Burdegalensi refert Boërius [n]. Quòd si aliter, quàm per renunciationem collatum fuerit alicui beneficium, is tenetur intra annum à die adeptionis possessionis aduersarij computandum, suam possessionem adipisci: 8
alioquin in hoc regno excludetur à possessorio [o]. Extat reg. cancellariæ 32. qua impetrans beneficium pacificè possessum à viuente, tenetur posteà intra sex menses litem mouere & finire intra annum, alioquin impetratio nulla est. Quam regulam explicat Gomesius per octoginta quatuor quæstiones. Sed sex menses in Gallia ad annum extenduntur, non vltrà: hæcq; est vtilitas adeptæ possessionis. Sicut & alia in sacerdotiis, vt qui pacificè per tres annos beneficium cum titulo colorato possederit, tutus sit & præscribat aduersus alios impetrantes, vt habetur in regula cancellariæ 33. quam fusissimè explicat Gomesius per sexaginta tres quæstiones, & Rebuffus tractatu de pacificis possessoribus. Extat & rubrica de pacificis possessoribus in concordatis, quam dilucidiùs explicat Rebuffus, quàm opus sit persequi.

a c. 1 & c. cùm venissent, de institut. c. præterea, c. consultationibus, de iure patron.
b Hostien. Ioan. Andre. Panor. in titul. de institutio.
c in c. adhæc, de offi. archi. § 1. de cõsuetud. recti feudi, c. cùm aliquibus, de rescrip. in 6.
d c. si tibi absenti, de præben. in 6.
e c. 3. de his quæ fiũt à maio. par. cap. 11. 3. Decre. titu. 11. c. adhæc, de offic. archid.
f c. cùm Bartoldus, de re iudic. gloss. c. per tuas, de donatio.
g Rebu. in § declarãtes ad ver. successores, de manda. apostol. in concord.
h Reb. in § 1. de for. mand. apostol. in ver. inducentes, in concord.
i c. cùm olim, de re iudic. Roma. cons. 337. incip. quoad primum, col. 1.
k c. cum qui, de præben. in 6.
l Panor. in c. transmissam, de electio. Rochus, de Curie, tract. de iur. patro. in ver. ius, q. 5.
m & vide Reb. ad tit. de for. mand. ad verb. inducentes, Boerium, decis. 312. nume. 2. Extat constitut. regia Henrici 2. mens. Iunij 1550 de la reformation des prouisions des benefices, art. 13.
n Boer. d. 312. decis. num. 3.
o Boer. vbi sup.

De vacatione beneficiorum. Cap. 17.

1 *Vacatio beneficij quid.*
Vidua vacans mulier. eod.

2 *Refer*

3 *Reſeruationes beneficiorum in Gallia ſublatæ.*
3 *Vacationum modi quot.*
4 *Vacat facto tantùm beneficium, non iure.*
5 *Vacatio ipſo iure quomodo contingat beneficij.*
6 *Vacatio ipſo iure beneficij ex quaſi delicto 10. modis fit.*
7 *Vacatio beneficij ipſo iure ex quibus delictis.*
8 *Vacatio ſeu priuatio beneficij in quibus inducenda criminibus per ſententiam, &*
11. crimine quolibet commiſſo non vacat beneficium, eod.
9 *Vacationis ipſo iure & per ſententiam differentiæ.*
10 *Beneficium criminoſi quo tempore impetrari poteſt, & renunciari.*
12 *Vacatio ipſo iure & facto per renunciationem, & mortem.*
13 *Renunciatio legitima quid.*
14 *Renunciatio de alijs, quàm de beneficijs fieri poteſt.*
15 *Renunciari quæ poſſint beneficia.*
16 *Renunciari poteſt beneficium ante adeptam poſſeſſionem, & bullis non confectis.*
17 *Renunciare non poteſt beneficium legitimè minor.*
18 *Renunciari vel permutari non poteſt beneficium vnitum.*
Commendatum beneficium an poſſit permutari, & renunciari, eod.
Renunciare qui non poſſint liberè, eod.
19 *Renunciationis cauſæ legitimæ.*
20 *Renunciatio cum reſeruatione penſionis odioſa.*
21 *Renunciatio quibus fieri poſſit.*
22 *Renunciatio fit expreſsè & taciè quibus modis.*
Renunciatio, & ceſsio beneficij in quo differant, eod.
23 *Renunciatio expreſſa quid.*
Renunciatione expreſſa facta, non datur regreſſus ad beneficium ſine noua collatione, eod.
24 *Renunciatio quomodo valeat facta coram alio, quàm ſuperiore.*
25 *Ad renunciandum procuratio quomodo noctu fiat.*
Luminaria tria procurationi noctu faciendæ exacta, eod.
Procuratio ad reſignandum quomodo fieri debeat, eod.
26 *Renunciatio expreſſa vel ſimplex, vel conditionalis eſt, & quid vtraque.*
27 *Renunciatio in fauorem quid.*
Et quod non fiat coram ordinario, ſed purè, eod.
28 *Renunciatio in fauorem coram ſummo pontifice tantùm fit, & niſi ea admiſſa vacat beneficium.*
29 *Renunciatio cum reſeruatione penſionis, & non aliàs.*
30 *Renunciationis cum acceſſu & regreſſu quæ, & in Gallia improbatæ.*
31 *Renunciatio à morituro facta ea lege, vt ſibi reſtitueretur beneficium, ſi conua-*
leſceret, conditionem habet implendam.
32 *Renunciatio ex cauſa permutationis, & non alia, & de eius natura.*
33 *Permutatio beneficiorum, & quando quis redire ad permutatum propria autho-*
ritate ſine noua collatione poteſt.
34 *Permutatio beneficiorum conſenſum quando, & quomodo requirat patroni.*
35 *Permutatio beneficiorum cum concordia non fit coram ordinario, & quare.*
Concordia in beneficijs quatenus permiſſa, eod.
36 *Renunciationes beneficiorum coram quibus fiant.*
37 *Renunciatio beneficij fieri poteſt per ſe, per alios procuratores.*
38 *Procurator ad renunciandum & acceptandum, certus & nominatus debet eſſe.*
39 *Procurator ad acceptandum & renunciandum beneficium ſimul non poteſt*
fieri.
40 *Procuratio ad beneficia acceptanda, vel curanda, anno expirat, & reuocari antè*
poteſt.
41 *Procuratio non expedita reuocata, expediri non poteſt à notario ſine falſi crimine.*

DE vacatione beneficiorũ etiam nunc dicendũ neceſſariò eſt, ne beneficiarius falsò titulũ ſibi vſurpet. Proinde breuiter vacatio beneficij erit, deſtitutio clerici, qui in titulũ beneficium tenet, aut illius à beneficio ſeparatio. Quo ſenſu vacantẽ mulierẽ iuriſconſultus Martianus dixit, pro vidua [a]. Sic mortuo cõmendatario, cùm nõ detur ex ea beneficiũ in titulum, non dicitur iure vacatio, nec poteſt cõferri ab ordinario, vt vacans id beneficium quod per cõmendam ſibi reſeruare videtur ſum. pontifex. Tamen in Gallia contrariũ verius, cùm cõmendatarius ad vitam à ſum. pontifice impetrans, ſimilis vero titulario ſit, & omnes reſeruationes in Gallia fuerint ſublatæ [b]. Vacatio pluribus modis inducitur, quorũ aliquos colligit Rebuffus [c]. Sed vt facilius intelligantur, dico beneficia vacare, aut ipſo facto tantùm, aut ipſo iure, aut per ſententiam, aut iure & facto ſimul. Ipſo facto tantùm non iure, vt ſi quis vi vel metu coactus eiurauerit beneficium, vel de poſſeſſione deturbatus: nam verè non vacat [d]: vel ſi metu regis [e] renuntiet. Item quando beneficium collatum eſt abſenti, & adhuc non eſt acceptatum [f]: vacat enim de facto, non de iure [g]. Ipſo iure vacat & amittitur beneficium, quando per iuris conſtitutiones quis priuatur beneficio, eo ipſo quòd quid ſit aliquo, & quãdo propter ipſum factum ſine ſententia priuationis [h], illud poteſt ab epiſcopo, vel alio poteſtatem habente, conferri: quanquam is qui ipſo iure priuatur de facto beneficium poſſideat, nec poſſit ab ea realì detentione ſine vocatione priuari [i]. Portò ipſo iure vacat, vel ex quaſi delicto titularij, vel ex delicto. Et quaſi delicto primùm, ſi ſine diſpenſatione quis conſecutus ſit beneficium habens curam animarum, habens aliud ſimile anteà, quod vacabit [k]: ſi ſit diſpenſatum, contrà [l]. 2. Eodem modo vacant per coniugium beneficiati [m]. 3. Si intra annum, poſt adeptam pacificam poſſeſſionem eccleſiæ parrochialis, citra impedimentum, non promoueatur ad ſacros ordines & presbyteratum: poſt annum enim vacat ipſo iure, & impetrari poteſt [n], incipiente anno à die pacificæ poſſeſſionis. 4. Irrita electione [o], tamen ante annum, cum alio permutare & eiurare rectè poteſt in fine anni poſſeſſor [p]. 5. Vacat prior eccleſia, conſenſu adhibito per epiſcopum tranſlationi [q], ſcilicet adepta poſſeſſione [r]. 6. Ingreſſu religionis [s]. 7. Si electus intra menſem non conſentiat electioni oblatæ, vel intra tempus ad id ſibi præſtitutum [t]. Vel 8. ſi poſt conſenſum intra tempus trium menſium non petierit confirmationem [v]. Et 9. ſi intra tres alios poſt confirmationem, non petat conſecrationem [x]. 10. Si non publicatur ſuo tempore intra ſex menſes renunciatio facta in curia, & extrà, intra menſem [y]. Per delictũ ipſo iure amittit quis beneficia, & ea vacare dicuntur. Primò ſi per ſimoniã ea adipiſcatur, eáq; ſit manifeſta, diuerſum enim in occulta [z]. 2. Si ſit poſſeſſor hæreticus [a]. 3. Si aſſaſſinus [b]. 4. Si falſarius literarũ apoſtolicarũ [c]. 5. Si percutiat, aut proſequutus ſit cardinalẽ [d]. 6. Si propria authoritate & vi beneficia adipiſcatur [e]. 7. Calumniatus electionem, nec probans accuſationem, & intra tempus triennij, per quod ob id ſuſpenditur, ſe ingerit adminiſtrationi [f]. 8. Si Sodomita [g]. Et in his tantùm delictis vacant beneficia ipſo iure, per delictum: in reliquis ſententia, quæ priuationem ſtatuat, deſideratur, antequam vacent, vt notant interpretes [h]. Neq; etiã ob quodlibet crimen, huiuſmodi priuationis ſententiam ferre oportet, ſed ob grauiora, in quibus iudici canones permittant [i]. Proinde etiã quis de crimine aliquo condemnetur, quod non inducat ipſo iure vacationem, tamen non cenſentur vacare eius beneficia: veluti ſi reus homicidij capitali ſententia damnetur [k]. Igitur hæ annotandæ differentiæ ſingulares, inter vacationes, quæ fiunt ipſo iure, & quæ per ſententiam ſeu declarationem vacationis. Quòd quando vacatio ipſo iure

a Martian. in l. qui ea 14, §. 5. & fin. ad l. Iul. de vi publ. lib. 48. Paulus 5.
b Rebuff. in 1. per Praxb. ben. § nn. 59.
c Idem in § monaſter. 131. de reg. ad præſ. nom. in ver. vacantibus, in Concord. & in Praxbenef. 3 pars. de mod. amitt. benefic.
d c. ad aures, de his quæ vi met. cauſ. fiunt.
e c. ad audientiam, eod.
f c. ſi vbi abſenti, de præben.
g Boer. dec. 2. nu. 41.
h Interpun. c. querelam de reſcrip. gin. in c. committa, in ver. iuſto impedimento, de elect. in 6. Felinus c. inquiſitionis de accuſat. gio in l. iubemus, l. 14. §. œconomus, in ver. primerar, de ſacroſ. eccleſ. C.
i vt in c. licet epiſcopus, in 2. de præb. in 6.
k c. cùm ſingula, c. ſi plures, in 6 cap. de multa, eod. ap. Gregor. c. cùm noſtris, de conceſſ. præb.
l c. dudum, in 2. de elect. in 6.
m c. 3. & c. diuerſis, de cler. coniugat. cum ſimil.
n c. licet canon, & c. committa, de elect. in 6.
o c. conſideranimus, et c. ſuper, eod.
p Rota, deciſ. 187. nota quod tenent, in anti. Auſtr. deciſ. cap. 7 bul. 471. etſi Rota pugnet conſtantia 335. vide Rebuff. in 2. part. Praxb. ben. de tranſ. de non promo. int. annum, num. 37.
q can. in 2. libus, 7. quæſt. 1.
r gloſſ. & Doctor. in can. ſi quis in tribulatus, 21. q. 1. c. quia in, de tranſ. epiſc. cap. cùm ſingula, § prohibemus, de præb. in 6.
s c. beneficium, de reg. iur. in 6 cap. ex tranſmiſſa, de rer. permutat. conſiduas, 22. q. 2.
t c. quem ſit, de elect. in 6. in extrau. ſi religioſus, de elect. in extrau. comm.
v d. c. quam ſit.
x c. cùm in cunctis §. cùm verò, de elect.
y reg. cancellar. 34.
z c. inſinuatum, de ſimon. extra. cùm de teſtabile, eod. cauſ. in extr. com. vid. deciſ. capel. Tholoſ. 418.
a c. ad abolendum, de hæret. c. cùm ſecundum, eod. tit. in 6.
b c. de homicid. in 6 c. in quibuſdam, de pœn. c. ad falſarios eod. de crim. fal. d. c. ſolicis, de pœn. in 6. e c. cum qui, de præb. in 6.
f c. 1 § fin. de elect. in 6 g c. clerici, de exceſſ. prælator. h Interpun. c. querelam, de reſcript. in c. clericis, ne cleric. vel mon. &c. c. cùm perueniſſet, 55. diſt. Rebuff. tract. de reſcript. arg. c. fraternitatis, de cleric. excom. i Præpoſitus c. ſtudeat, in d. § in fold. in l. cùm fratres col. 3. de ijs quæ vi, aut dolo. C. Felin. in 32. de reſcript. Auſtrium deciſ. 207. & 416. Conſecta, vt c. inquiſitionis, de accuſatio. Rebuff. in tract. de pacif. poſſeſſ. nume. 262. & 262.

inducitur

inducitur propter crimen, poſſeſſor eius beneficij fructus tenetur reſtituere
10 perceptos vel percipiendos, à die commiſſi criminis. Quando autem alio
modo, à die litis conteſtatæ [a], vel a tempore priuationis. Item cùm ipſo iure
vacat beneficium, etiam ante ſententiam delicti declaratoriam, impetrari
poteſt beneficium: in aliis requiritur prius ſententia codemnatoria, atque ante
illam rectè reus poterit beneficium eiurare, ſeu renuntiare [b]. Poteſt tamen
nihilominus pendente illa accuſatione & ante ſententiam impetrari benefi-
11 cium, lite pendente [c]. Per ſententiam etiam vacabũt ea, quæ adimuntur, quan-
do intra certum tempus decretum, qui poſſident non docent de titulo [d]: ſi
non reſederit monitus [e]. Atque adhuc, ſi quis ſit condemnatus & priuatus
ſententia, ſi appellatio fuerit ab eo interpoſita, ea pendente poteſt eiurare be-
12 neficium [f]. Ipſo iure & facto vacant beneficia per veram renunciationem &
mortem titularij [g]. Et ita ſunt diuerſa genera vacandi, vt aliud ſub alio non
13 contineatur [h]. Renunciatio eſt iuris proprij refutatio ſeu remiſſio ſecundum
Cardinalẽ [i]. At legitima erit, conſideratis rebus ipſis, beneficiis, & perſonis
eiurantiũ, & eorũ quibus fit, & modo renunciationis, vt hæc legibus proben-
14 tur [k]. Sunt res variæ quibus applicari poteſt renũciationis vis, vt priuilegia [l],
actiones [m], iura alia [n], & lites [o], & ſimilia, item & harum rerum quædam
præteritæ, quædam præſentes, quædam futuræ, quibus renunciatur [p]. Verùm
intra fines beneficiorum tractationem renunciationis continebimus, &
omittemus quæ in ſumma tituli de renunciatione tradit Hoſtienſis, quæ
poſſint renunciari, vbi nihil de beneficijs, cùm tamen titulus idipſum deſi de-
15 ret. Beneficia itaque hîc ſunt quæ eiurari poſſunt propria, non ea quæ al-
terius ſunt [q]: nemo enim dat, quod non habet [r]. Latúſque eſt hîc diſputatio-
nis locus, quòd vulgare ſit, de rebus alienis neminem priuatum diſponere
16 poſſe [s], ſine domini voluntate. Poteſt & aliquis renunciare beneficium
impetratum, vel ſibi collatum, antequam adeptus fuerit poſſeſſionem eius,
antequam & bullæ ſeu literæ ſuæ prouiſionis fuerint expeditæ: dummodo
collatio ei facta ſit, & ita iudicatum [t], quia per illam collationem ius illi
17 competit: ſed ante collationem non poteſt fieri [v]. Obſeruandum tamen
non omnem, qui beneficium habet, reſignare ſeu eiurare id poſſe: nec eum
qui poteſt ex nutu, ſed ex certis cauſis. Itaque non renunciant minor 14. an-
nor. [x] furioſus, vel mente captus, qui non contrahere poteſt [y]. Verumta-
men Boërius vſque ad 25. an. poteſtatem pœnitendi in renocanda renuncia-
tione à minore producit, ſi antequam conferat is, in cuius manus renuncia-
18 uit, pœnituerit: niſi ante 25. annum ſit factus doctor minor [z]. Qui poſſidet
quoque beneficium vnitum, non poteſt permutare vel eiurare: quia nec
illud vacare dicetur [a]. Singulare tamen eſt in Gallia, vt beneficium com-
mendæ poſſit cum alio titulari permutari, & renunciari etiam coram ordi-
nario: quia apud nos commenda habetur pro vero titulo [b], extra Galliam
negatur [c]. Neque prætextu ſenectutis, ſi vtilis ſit, abdicare ſe poteſt quis
beneficio [d]: nec abbas exemptus ſine licentia papæ renunciare abbatiæ po-
19 teſt [e]. Item is non poteſt renuntiare beneficio legitimè, qui aliquam cau-
ſam non habet ex iis quæ renuntiationem permittunt, potiſſimùm ſi aga-
tur de epiſcopatibus, de quibus in c. niſi cùm pridem, de renunciat [f].
Illæ porrò cauſæ ſunt, conſcientia criminis, debilitas corporis, defe-
ctus ſcientiæ, malitia plebis, ſcandalum, graue, irregularitas perſonæ.
Datur enim prælatura, non ratione præpoſiti tantùm, ſed populi cui præ-
ficitur, vt proſit [g]. Et æquum eſt quemque in ea vacatione ambulare,

a Panor. in cap. item cum quis, de teſt. c. ſpoliatus in 1. vers. quæ, de ijs quibus ut indig. in 6. ſententias, in ver. nam. bene, de sent. & re iud. lib. 6. & Ancha. in cap. ſi ecclias, in ver. & s, de rer. ecclſ. cap. Rebuff. de pacif. poſſeſſ. num. 261.

b gloſſ. in cap. cum ſit, ad ver. iuſto impedimento, de rerũciatione & tolim. in c. 2. de multa. & collat. de accedat. Rebuff. in tract. de pacif. poſſeſſ. num. 263. vide Boer. deciſ. 206. nume. 1. 2. 3.

c vt ait Dom. conſ. 105. Boer. deciſ. 206. num. 3. & 8.

d Cardinalis, de offic. ordinar. lib. 6.

e ex gratia, cum 3. ſeq. de clericis reſidẽt.

f Boër. deciſ. 206. & Rebuff. in tract. de pacif. num. 62. per 1. quia Patronibus 4. de iur.

g vide Boer. plura cumulãtem quod ita vacent deciſ. 2. nume. 2.

h cap. ſuſceptum reſcripium, de reſcri. in 6.

i Card. in rub. de renunciatione in 6.

k Legitima conuenito, de pact. in P.

l ſi quis in conferi lendo, d. pact. & d. epiſco & cler. C.

m l. quæritur, l. 24. §. ſi vendita, de adi. edict. in P. auchen. præterea, de fideiuſſo. C.

n l. inter, de inoffic. teſtam. in P. l. in bonis, C. ad Velleia.

o l. poſtquam lis, C. de pact.

p vett. ſtatus in l. 5. C. de pact. l. de alimentis, de tranſ. C. l. cum ſi, eod. titul. in P. cæpit nonnulli, de reſcip.

q cap. dilectus, de præben. cap. ſtatuimus, & cap. ad apoſtolicam, de regul. cap. fin. de crim. fal.

r l. ſi venderẽ, C. de legat. l. traditio, de acquir. rer. dom. in P. l. obſeruare, de eſſi. proconſ.

s l. fin. §. bo. de pact. C. res inter alios acta, C. l. in rem mandata, mand. C. l. nemo externus, de iure.

t Pap. l. 2. Rhap. Arreſt. tit. 8. arre. 5.

---

1 Boër. deciſ. 205. nume. 4. & deciſ. 206 gloſſ. in c. 1. in princ. & in ver. vacabat, & verſ. ex parte, in ver. vacet, de conceſſ. præben. nume. text. in cap. populari, eod. tit. Grego. x c. ſi annum, de iudic. in 6. Angel. de Clauaſ. in ſumma in ver. renunciatio, numer. 1. y vide Hoſtien. in ſum. de renunciat. quis renunciare, Gomeſ. in reg. de infir. renun. q. 10. facit l. in negotijs, de reg. iur. in P. z Boer. deciſ. 250. Inci. & videtur, nu. 5. & 6.

1 Fulcin. in tract. petitor. benef. quæſt. 13. Rebuff. in 1. par. Prax. benef. tit. de vita perpet. nume. 18. & in reg. de vnionib. gloſſ. 9. nume. 9. per capitulum, de offic. delega. b Fedeli. d. tracta. de primo. benef. quæſt. 23. Ruſcus, tracta. commen. quæſtio. 6. ita obſeruari & tradit Rebuff. in Praxi benef. tit. de commen. nume. 33. c Ioan. Franc. in tracta. de offic. & pot. capit. ſede vacante, quæſtio 3. primus 2. col. 2. d cap. 1. de renunciat. apud Grego. e capit. fin. eod. f Facit & capit. literas, eod. g can. ſi qui epiſcopi 9. ecce cum honoris, 1. quæſtio. 7. ca. qui epiſcopum, 2. quæſtio. 1.

ad quam vocatus eſt [a]. Et poſtquam quis eccleſiæ alicui coniunctus, veluti vxori fuit [b], nõ debet ab vxore quærere ſolutionẽ [c], nec recuſare laborẽ, ſi ei vtilis ſit [d]. Sed neſcio nũ hodiè renũciationes præter has, alias cauſas habeat legitimas; quas tamen legitimas dicunt: prætexunt enim fucũ, quòd beneficiũ ſint patris, auunculi, vel proximi: ideò proximis reſignãt, ſæpè filiis ſpuris & neporibus. Et hæc abominatio potiùs eſt, dũ hæreditaria eccleſiaſtica bona facere nituntur cũ ſuæ ſalutis iactura certiſſima, & incidunt in prohibitionẽ concilij Pictauienſis, & aliorum canonũ [e]. Et ſunt aliqui tam ſtolidi epiſcopi, vel eorũ vicarij, qui & iuſtã illam cauſam putant, quòd in domo alicuius heros beneficiũ ſucceſſiuè fuit, ideò & illis eſſe donandũ, vel eorũ hippocomis, aut agaſonibus, aut pincernis. Eſt & alia abuſus addita renũciationis cauſa, vt quia eiurãs imbiat pinguion beneficio, quod nõ poteſt aſſequi vel poſſidere ſimul cũ eo ſufficienti quod habet, & ita minus eiurat, & pinguedinẽ, non onus venatur. Et ſæpius ſi totũ ſuæ nõ reſeruat capſæ, & ſi fiduciario nõ tradit, tamẽ pẽſionem oppiparã ſibi reſeruat in eo, cũ prætextu ne maximũ ex eiuratione conſequatur detrimentũ, tanquam ſi ius in beneficio ei eſſet, aut veluti onus aliquod & ſeruitium diuinum ei impenderet, aut penes ſe retineret, quod tamen omnino eiurat, vt nec aliquam partem, imò non memoriam retineat: verè in eo fur & latro, præter fundatorum animum & mentẽ ſibi bona vſurpans quæ non dantur niſi propter officiũ [f]. Vt mihi improbiores videantur iſtæ penſionũ conſtitutiones, debitæ his qui eiurãt nec deſeruiunt, diuiſionibus beneficiorũ in quibus & diuinũ officium ab iis qui diuidunt fructus auctus videtur: quia ab vtroq; præſtatur, & nihilominus prohibitæ meritò ſunt concilio Turonenſi [g]. Videntúrq, in fraudem legis hæ penſiones admiſſæ, proindè vt reliquæ, quæ in fraudẽ fiunt, improbãdæ [h]. Verùm videant qui eas admittunt, reddituri de his rationẽ. Et caueant aliam frequentioré cauſam, ſcilicet vendẽdi cõmertia: ſimonia namq; vt plerumq; facinat oculos. Cæterùm perſonæ, quibus renũciantur vel eiurantur beneficia, diſtingui probè nõ poſſunt, niſi prius repetamus dupliciter fieri renunciationẽ beneficij, tacitè, & expreſsè. Tacitè quis renunciare cenſetur propter iuris regulas ſuo beneficio, ſi illud habeat pro derelicto: nam & tunc vacare cenſetur [i]. Sic & tacitè, adeptione ſecundi beneficij incompatibilis cum primo, primum eiurat [k]: vt ſi beneficiũ curatum habens, nõ promoueatur intra annum [l]: cedendo litì ſuper beneficium motæ [m]: vel per triennium non proſequendo litem [n]. Sic ceſſio ibi differt à renunciatione, vt in aliis notat glo. antiqua reg. cancell. 43. Hæc renunciatio valet, etſi facta non ſit ſuperiori qui poteſt conferre, & vt dicunt, etſi non ſit facta in manibus ſuperioris [o]. Idem de renunciatione iuris ad rem [p]; aliter in renunciatione iuris in re, quæ non tenet niſi fiat in manibus ſuperioris. Nec quis perdidit dominium & proprietatem beneficij, donec ſuperior eam eiurationem ratam habuerit [q]. Sic tacitè beneficium litigioſum quis poteſt remittere ſine ſuperiore, quando notabile eſt dubium, an ius habeat [r]. Renunciatio expreſſa eſt ea, quæ ſponte fit verbis, & explicitè à titulario, per quam ſtatim priuatur beneficio: & ſi ea admiſſa non ſit [s], ſi purè fiat. Neque renuncianti datur regreſſus ad eiuratum beneficium ſine noua collatione, etiam in caſu regreſſus reſeruati expreſsè [t]. Cæterùm quamuis renunciatio non valeat, quòd ad ſuperiorem pertinet, ſi in manibus eius facta non ſit, (nam poteſt illum ſi velit in beneficio non obſtante renunciatione retinere:) tamen quòd pertinet ad eiurantem purè & expreſsè, valet, & definit eſſe titularius [u]. Ita & valet, quòd pertinet ad reſignantem, facta coram laico, vt non repetat beneficium ex priori titulo [x]. Quare qui renuntiat ſine ſuperiore, licet nõ perdat ius, tamen perdit poſſeſſorium: ideò non poterit agere poſſeſſorio coram

iudicibus

a ad Epheſ 4.
b ca ſicut vir, 7. q. 1.
c Primo ad Corinth. 5
d c. niſi cùm pridem § porrò, de renunciat. can quis, non poteſt, 25 quæſt. 1. 4 1. ad Timoth. 2.
e in capit. 1 de præbend can apoſto lica, 8 quæſtio 1. capit. præcentum, de inſt. presby capit. conquerente, capex 1. animilla, eod. capit ad hoc, de decim cap 1. conſuluit, de iur. patron. capit ad decorem, de inſtitut. vide capit. graue, de præbend capit vno, vt eccleſ bineſi can. Moyſes 8 quæſtio. 1. contra renunciãtes proximis.
f capit fin. de reſcri in 6. can. eos, can ſi quis ſacerdotum, 21. diſtinct. can. præter hæc, 32 diſt 1. latores, de cler. ex com. miniſt. c. paſtoralis, de appell.
g capit. maioribus capit. 8. & cap. cum cauſa in, cap. 36. de præbend.
h vt not. Rebuff in 5. volumus, de collation. in ver permutationis, in Concord.
i c 1. de offi. vicar. c. ex parte, 3. de cler. non reſidentr.
k c. de multa, de præben. c gratia, de reſcrip. in 6. clemen. gratia, eod. titul.
l r. licet can. de elect. in 6.
m l poſtquam liti, C. de pact.
n titu. de pacti. poſſeſſ in concord. & regul. cancell. de triten. poſſe. Patil. in vol. 4 incip. in capitula. & conſ. 145 cum exfacto, col. 3. eo. vol.
o c. de multa, de præben. glo. in 5. 1 de ſublatio, clementr. literis, in prag. ſanctio in ver. renunciaſſe.
p c. 2. de cõſt. epiſcop. cum ibi notis cap ſi electio, de elect. in 6 Rota, deciſ. 328 titu. de iure patro in antiquis, & deciſ 290. de renũcia. in antiq.
q c. fin. de renuncat. c quod in dubijs, & ibi no Innocent & Docto co. in. Ioan. And. in reg. In qui tacet, de regul. iur. in 6.
r c. 2. de in inte. reſtitu. Panor in d. c. quod in dubijs.
s Diſputat Rota, in deciſ. 312. titul. de renunciatio. & de reſtitut. ſpoliato. incip. ſi opponatur, in notis.
t can. quàm periculoſam, 7. q. 1. not. in c. inter cætera, de præben. & in c cùm vniuerſorum, de rer. permu. c. vni eod. in 6 ſuè hæc explicantur in deciſ. Rotæ 29. titu. de rer. permut. in nouis. u Rota, in deciſ. 352. in nouis. x d. c. quod in dubijs, & c. 9. de renuncia.

15 iudicibus ſecularibus ſecundum Angelum [a]. Quamobrem dum reſignatio, vel conſtitutio procuratoris ad reſignandum fit noctu, debent ad eſſe tria luminaria [b], ſi interdiu feneſtræ aperiæ, vt cognoſci reſignans indubiè poſſit à notario & teſtibus, vt ait Cæpola [c]. Atque hodiè ex regia conſtitutione ſubſcribi, ſeu ſubſignari debet hæc procuratio, ſeu mandatum ad renunciandum manu infirmi, præſentibus duobus teſtibus, qui domicilium habeant & noti ſint, vbi procurationes fiunt, nec ſint proximi vel domeſtici eiurantium: aut ſi ſe non poteſt ſubſcribere reſignans, debent iidem teſtes ſe ſubſcribere, & notarius apoſtolicus, qui procurationem conſcribit, debet in ea cauſas exprimere, ob quas is non potuerit ſubſignare, vt
16 apparet ex conſtitutione Henrici 2. [d]. Reſignatio expreſſa, vel eſt ſimplex, vel conditionalis. Simplex pura eſt, ſine pacto aliquo vel conditione: alia, contrà [e]. Pura facta reſignatione vacat beneficium, & liberè
17 conferre poteſt cuicunque idoneo voluerit ordinarius [f]. Conditionalis vix recipitur, attamen aliquando & frequens eſt illa, quæ fit in fauorem alicuius, cui conferri eiurans deſiderat beneficium, & non aliàs: nec alio modo quæ non poteſt fieri coram ordinario, vt nec alia conditionalis [g]; quia eſſet ſimonia ea renunciatio [h]. Et quamuis eiurans poſſit ordinarium rogare, vt conferat alicui ſine metu ſimoniæ [i], ſi modo ſit idoneus, aliter enim in ſimoniapeccaret [k]: tamen non tenetur ordinarius illi conferre, pro quo rogatum eſt [l], cùm illa collatio poſt reſignationem ſit ſui arbitrij. Nec legatus ſum. pontif. etiam hanc reſignationem in fauorem admittere poteſt: niſi ea de re poteſtatem nominatim acceperit: eò quòd illa conditio ſimoniacam pactio-
18 nem inducat [m]. Et proinde hæc renunciatio in fauorem poteſt à ſummo pontif. admitti, qui ſimoniam purgare poteſt, non ordinarius [n]. In hac reſignatione ſingulare, vt ſi papa non admittat eam, ſemper remaneat reſignans beneficij dominus [o]. Et non cenſeatur facta, niſi prouiſio fiat illi, in cuius fauorem facta eſt renunciatio [p], iſque acceptauerit [q], & vi prouiſionis illius miſſus fuerit in poſſeſſionem [r]. Sic enim textus prouiſionis admonet fieri, & mens conditionem aponentis quæ in forma in ſpecie definita impleri debet [s]: & deficiente cauſa & conditione, non cenſe-
19 tur facta donatio [t]. Inter conditionales etiam reſignationes eſt illa, quæ fit ſub reſeruatione penſionis, & non aliàs, vel reſeruatis fructibus, vel parte eorum, quæ tantùm à ſummo pontifice ad euitandam ſimoniam
20 admitti poteſt, qui plenum ius in beneficia habet [v]. Item & illa reſignatio conditionalis, quæ cum regreſſu fit, vt ſi is cui confertur præmoriatur, redeat beneficium ad reſignantem, & reſignans retineat ſemper quoſdam fructus beneficij. Item cum acceſſu, idque ex cauſa publicæ vtilitatis [x]. Sed iſtas conditiones latiùs non perſequar, cùm reſeruationes omnium fructuum, & regreſſus & acceſſus, in regno Franciæ non probentur per iſtas renunciationes, quæ ſenatuſconſultis ideò ſæpè improbatæ ſunt [y], & hodiè expreſsè concilio Tridentino etiam coadiutoribus [z]. Singulare tamen placitum curiæ ſecreti ſacri concilij, quo Henricus
21 rex in cauſa Ioannis Benedicti, qui eiurauerat beneficia in fauorē Franciſci Semelle ſui vicarij anteà morbūdus, fide ab eo accepta, vt ſi à morbo, quo laborabat, euaderet, reſtitueret ei beneficia reſignata. Decreuit namq; cogendū eum Semelle reiurare Benedicto beneficia, & iuſsū ordinariis, cuius collationis eſſent, eidē Benedicto conferre, damnato Semelle ad ſumptus, & ad
22 fructuum perceptorum reſtitutionem 29. April. 1558. Eſt alia conditionalis, cauſa permutationis facta, reſignatio: nam aliis, quàm compermutantibus beneficia non cenſentur eiurata, nec aliis conferri poſſunt [a]. Quare ſi quis reſignet beneficium in manibus ordinarij, cauſa permutationis mecum faciendæ, & mihi conferatur, & antequam ego quod habeo & debeo ex cauſa eadem reſignem, mortuus fuerit reſignans, vtrúmque beneficium

[a] Rebuf. in 1. part. Praxi benef. tit. de reſignat. ante num. 1. Angel. in l. pen. de eccleſiaſt. ſanct. P.
[b] argu. l. 1. §. ſin. de ver. inſpic.
[c] Cæpo. in l. 2. de verb. ſign.
[d] Henr. 2. conſtitut. *des impetrations des benefices eccleſiaſt.* 24. Iul. 1550. artic. 5.
[e] cap. tua nos, de fide inſtr.
[f] 1. 1. & 10. tit. de renunciat.
[g] gloſſ. & Doctor. in cap. ſuper parte, 1. de offic. delegat.
[h] can. quam pio, 1. q. 2. cum prædict. & c. fin. de pact.
[i] d. cap. tua nos, de ſimon.
[k] can. ſunt nonnulli, 2. q. 1. cap. nam, de ætat. & qual. gloſs. in can. ordinationes, 1. quæſt. 1.
[l] d. c. tua nos.
[m] gloſſ. & Doct. in c. pactiones, & c. cum pridem, de pact.
[n] c. ex parte, 1. de offic. deleg. Panor. & alij in rubr. de ſimo. Reb. in 2. par. Prax. benefic. tit. de reſignat. condit. quam in fauorem tertiæ num. 1. & 2. & ſeq.
[o] cinter, de præben.
[p] c. cum dilectus, de rer. permut. in 6. clem. vni. de rerum permut.
[q] non intelligitur diſſum quod nondum ablatum eſt l. nec vulcan. ex quib. cauſ. maio. in P.
[r] Reb. in d. tit. de reſigna. condi. in fauo. num. 14. 15. 16. 17. 18. 19.
[s] l. Mœuius, l. 54. l. eō quidam, de condit. & demonſtra. in P. lib. 3. tit. 1. §. de conditio. inſer. C. lib. 6. tit. 46.
[t] l. 2. §. fin. de donat. in P. cum ſimilib.
[v] c. 2. de præb. in 6. Reb. in 3 par. Prax. benefi de reſignat. in fauorem nu. 25.
[x] Idem d. 3. par. tit. de regreſſib.
[y] Idem in rubri. de reſeruatio. in conſt.
[z] In concil. Triden. ſeſſ. 25. tit. 1. de reformat. gener. ca. 7. clem. 1. de rer. permuta.
[a] cap. 1. de rer. permuta.

meum erit, nec cogar meum eiurare. Quòd ſi ab altera parte, facta reſigna-
tione, altera recuſante, moriatur in poſſeſſione recuſans, vacat benefi-
cium eius per mortem [a]. Niſi fierent permutationes, vel reſignationes illæ
in fraudem nominatorum, & graduatorum in Gallia: nam tunc illis debe-
rentur ab ordinariis [b]. Et certè verum eſt, ante permutationem & collationẽ
vtrinque faciendam, reſignatione vacare verè beneficia, aliter beneficia vi-
uentium conferrentur, vt latè explicat D'ayma [c]. Sic enim conſideramus in 32
permutatione valida beneficiorum, vt cõmunis compermutantium volun-
tas accedat, & conſenſus [d]. Item eorum, ad quos pertinet beneficiorum
electio, præſentatio, & collatio [e]. Et ita reſignentur beneficia [f], vt permu-
tentur ſpiritualia ſpiritualibus, ius in re cum iure in re, & non ad rem, vel
contrà [g]. Conſenſus ex cauſa permutationis tantùm reſignatione facta, li-
mitatam cauſam habet expreſſam & conditionalem, ſine qua facta non
fuiſſet: quare, quamuis olim decretalium iure vacarẽt reſignatione facta hac
cauſa beneficia, & poſſent alteri conferri ab ordinario [h], tamen hodiè iure
nouiſſimo placuit, ne poſſint alius, quàm permutantibus conferri [i]. Imò de
conſuetudine non petitur noua collatio, quando quis redit ad proprium be- 33
neficium, reſignatione ex cauſa permutationis non ſortiente effectum [k],
veluti ſi beneficium compermutantis fuerit euictum [l]: etſi iuris rigore di-
uerſum videri verius poſſet, & ſecundum conſuetudinem in Gallia iudica-
tum in ſenatu Pariſ. 1525. 2. Maij, & in vigilia Beatiſſimæ Mariæ 1539. [m]. Quare
qui beneficium tanquam pacificum compermutanti dedit, & lis mota fuerit
tenetur qui dedit litigioſum, vt author pro euictione eius qui accepit, &
litem ſuſcipere & proſequi: alioquin, qui pacificum pro eo dedit, poteſt
reuerti ad ſuum [n]. Diximus autem conſenſum patroni laici requiri in col- 34
latione ex cauſa permutationis facienda, ſi beneficium ſit patronatum [o]:
alioquin enim poſſet irrita eſſe collatio, ſpreto patrono. Quod intelligen-
dum eſt, ſi patronus contemptum proſequatur, non aliter. Et ſic collatio
hæc ex cauſa permutationis neceſſaria annullanda, non tamen nulla ipſo
iure dicitur, vt accidit in collatione alia, quæ fit vacante beneficio per
mortem, vel reſignationem ſimplicem [p]. Et ita iudicatum fuiſſe tradit Gui-
do Papæus, & Rota [q]. Idem de conſenſu illorum, quorum eſt electio, di-
cendum eſt [r]. Verùm ſufficit & patronos & eligentes requiri, nam non ob-
ſtãte illorum diſſenſu poteſt ex cauſa permutationis fieri collatio ab ordina-
rio. Et ſic iudicari tradit Rebuffus [s]. Spiritualia ſpiritualibus hîc permu- 35
tantur, vt æqualitas ſaltem qualitatis rerum in ea permutatione adſit, & eli-
datur nundinationis & ſimoniæ ſuſpicio. Beneficium vnum cum alio, vel
cum pluribus minoribus permutatur [t]: ſine fraude tamen, dolo, vel pa-
ctione. Nam pactio, quam vocant concordiam in permutatione, cùm ha-
beat ſimoniam [x], ab ordinario ceſſatore, qui ei non poteſt diſpenſare, non
poteſt admitti: ſed tantùm à ſummo pontifice, vel eius legato habente po-
teſtatem [y]. Quocirca in hac concordia non debent contrahentes paciſci
abſolutè, niſi & quatenus approbabitur à ſuperiore [z]. In renunciationibus, 36
quæ cum conditione fiunt, vel quæ aliter exigunt collationem, regula
generalis erit: renunciationem fieri debere in manibus ſuperioris eius, qui
poteſtatem habet conferendi [a]. Summus tamen pontifex liberè poteſt ſe
pontificatu abdicare, & illum eiurare [b]: ſuperiorem enim non habet. Supe-
rior in hoc caſu is eſt, qui poteſt inuitum priuare beneficio [c], & qui diœce-
ſeos epiſcopus eſt, in qua beneficium ſit. Nec poteſt alius, etſi ex priuile-
gio vel aliàs conferat beneficium, alterius diœceſeos admittere renuncia-
tionem [d]. Cæterùm poteſt quis eiurare beneficium, & per ſe, & per procu-
ratorem: quòd per ſe poſſit, ex ſuperioribus planum eſt: per procuratorem

[a] hæc tradit, & ratio-
nib. firmat Rebuf. in
tit. de permutat.
num. 21. & 29.
[b] §. volumus, & ibi
Rebuff. in ver. per-
mutationis, de col-
lato. in concord. Na-
tion. ex parte, n. 1.
de offic. deleg.
[c] D'ayma, in præx.
Concor. fol. 119.
col. 2. 3. per clem.
3. de rer. permut.
dum dicit reſigna-
ta &c. & glo. in c. ſi
propter, in ver. va-
cabunt, de reſtit. in
6. & ibi Phil. Frãc.
Andre. Dominicus.
[d] c. 1. de rer. permut.
[e] clem. vnic. cod. tit.
[f] c. 1. cod. in 6.
[g] c. ſi de rer. permut.
Hoſtien. in ſumma
eius tit. 1. § quid
poteſt permutari.
[h] c. inter, de præben.
[i] cap. vnic. de rer. per-
mut. in 6. clem. vnic.
cod.
[k] Ioan. Andre. in d. c.
vnic. in 6.
[l] Reb. in tract. de
pacif. poſſeſſo. num.
243. & in 3. par.
Prax. benef. de per-
mutat. benefic. nu-
me. 12.
[m] Reb. vbi ſup.
[n] cap. ſi beneficia, de
præb. in 6. Rebuff.
vbi ſup. nume. 26.
[o] gloſſ. in clem. vnic.
de rer. permutat.
Cutt. in tract. iur.
patron. in ver. ho-
norificum, q. 3.
[p] can. decernimus,
16. q. 7. gl. in c. cùm
dilectus, de iur. pa-
tron. in ver. præ-
ſentare.
[q] Guido Pap. deciſ.
374. ita etiam Ro-
ta decreuit, deciſ.
390. de rer. permu.
incipp. permutatio
facta per ordina-
rium, in nouis.
[r] d. clem. vnic. de rer
permut. Rebuf. in
3. par. Prax. benefi
tituli. de permut. nu
me. 21.
[s] Reb. d. num. 21. fa-
cit Federic. in tract.
de permut. bene-
fic. q. 24.
[t] c. ſi de rer permut.
cap. ad quæſtiones,
vbi Matthæ. de af-
flict. q. 8. cap. 17.
[u] c. cùm venerabilis,
& ibi Ioan. Andr.
de excep.
[x] c. cùm pridem, de
paſt. Panor. in cap.
cùm vniuerſorum,
7. nota de rer. dini-
ſio Pariſ. conſ. 30.
col. 2.
[y] d. c. cùm pridem, &
c. fin. de paſt.
[z] c. quæſitum, & cum
vniuerſorũ, de rer.
permu. Decius con-
ſil. 141. incipp. ad
plura.
[a] c. ad audientiam, &
ibi gloſſ. in ver. ad
quos, de iis, quæ vi met. cau. fi. c. admonet, c. quod in dubijs, de renunciat. [b] c. 1. de renunciat. in 6. de pontif. ſum. qui renunciarunt vt
de Gomeſ. in reg. de infirm. reſignatio. q. 1. Ioan. Burgund. tract. de renunciatio papæ. [c] gloſſ. in clem. vnic. in ver. in manibus, de rerum. it.
[d] gloſſ. & Gardin. in clc. vnic. 7. q. de rer. permut. Staphil. in 2. modo vacan. num. 15.

aureum,

autem, & renunciare & acceptare poſſe quem beneficia conuenit inter interpretes, & firmat vſus. Porrò procurator ad renunciandum ſit in ſpeciali mandato [a], certus, vel nominatus [b]: nec procuratio ſine nominatione certi procuratoris, vt dicunt, in albo valet: quia nec alienatio ſine ſpeciali mandato tenet [d]. Sicut & in procuratore ad acceptandum dictum eſt [e]: quamuis acceptatio ſine procuratione facta ab eo cuius nomine ſit, rata haberi poſſit, & validetur [f]. Nihil tamen intereſt, clericus ſit an laicus procurator, vterq; enim conſtitui poteſt: honeſtius tamen fiet, ſi clericus ſit [g]. Formam procurationis ex Henrici 2. regis conſtitutione attulimus, dum agemus de renunciatione expreſſa. Obſeruamus hîc procuratorem eodem mandato ſeu procuratione conſtitui non poſſe ad permutandum, acceptandum, & renunciandum, vel contrà, ſimul [h]. Dehinc placuit ſanatuſconſultis ne procuratorium ſeu mandatum duret vltra annum, nec poſteà in vim eius fieri poſſe reſignationes, vel prouiſiones [i]. Antè poſſe, ſi modò procurator reuocatus non fuerit re integra, & dummodo ante reuocationem cognitam, reſignauerit: nam cùm reuocari poſſit procurator, reuocatus nihil agit, ſi cognouerit ante factam ſui reuocationem, non aliter [k]. Etenim non eadē ſunt reſignare, & procuratorem ad reſignandum facere: nam illa reuocari non poteſt, vt diximus, hæc re integra poteſt [l]. Imò ſi facta reſignatione per procuratorem, antequam is conſenſerit, reuocetur, reuocatio valida eſt [m]: & deſinit eſſe procurator, cùm conſenſus eius, procurationis ſit potior pars, & ſine eo non expediantur bullæ, vt ſtatuit regula cancellariæ 43. Boër. deciſ. 348. nu. 1. Si tamen antequam notarius expedierit procurationem, ei fuerit facta reuocatio manifeſtata, nihil operatur procuratio deinceps expedita, & notarius pro falſario habebitur [n]. Sed & ſine intimatione reuocatur procurator, ſi moriatur interim re integra qui conſtituit [o]. Et ſi procuratio eſſet facta ad reſignandum ex cauſa permutationis, ſufficeret intimari reuocationem parti re integra: nam poſt eam monitionem ſi quid fiat, dolo fieri dicetur [p].

[a] c. cùm olim § quia vero, de offic. deleg. I tut. Inſtit. de exceptione § ſi procurator, de iudic. in F.

[b] l. 2. de procur. & c. in I tutor interim, de teſtamen.

[c] Claſſa. in conſil. Burg. rubr. *de deciſis & appar. & gens matris* § . in ver *ſunt procuratores*, num. 2. Boër. deciſ. 274.

[d] c. qui ad agendum, de procurat. in 6. c. in quod noſtrum, de reg. iur.

[e] Docto in cap. accedens, de præb. c. fi. de procur. in 6. clemen. non poteſt, eodē procuratore, de elect. in 6. gl. in § ſtatuit autem, in ver. procuratorem, de collat. in pragmat. ſanct.

[f] Docto in d. c. accedens, & gloſſ. in c. quàm ſit de præb. in 6. gloſſ. & Doct. in canonnullis, de reſcript.

[g] d. gloſſ. in d. ver. procuratorem, Fanor in c. decretum, de iudic.

[h] Rot. deciſ. 529. tit. de procurat. incipit, vtrum quis poſſit conſtituere, Reb. tract. nominat. q. 14. num. 112.

[i] ita iudicatum fuiſſe tradit Rebuff. de pacif. poſſeſſ. nume. 145. & 3. par. Prax. benefic. titu. de procuratio ad reſignā. nume. 18. Extat conſtit. Henr. 2. tit. *de la reformation des procez apoſtolicz, notaires & banquiers* art. 10. *de l'an 1553. en Mars.*

[k] c. cùm vni de renunciat. cap. ſi duo, vbi Docto. de procurat. c. ſin. eod. titul. in 6. facit l. ſi fortè, de offic. præſid. in fi.

[l] Rebuff. in § 2. de ſubla. clementi. liter. in ver. reſignatione, in concord.

[m] Reb. vbi ſup. verſ. nono limitatur.

[n] Idem in 3. parte Prax. benefic. titul. de reuocat. procuratio nume 3.

[o] Felin. in c. ex par. decani, Fallen. § de reſcrip. l. mandati, & ibi Bal. c. mand.

[p] Docto. in c. fin. de procu. in 6. vide de hoc Rebuff. & de aliis 14. cauſis, in quibus non eſt opus, reuocationem notam fieri procuratori in glo. fin. ti. tu. de ſubla. clemē. ti. liter. in concord.

De modo renunciationis. Cap. 18.

1 *Renunciantes quid iurant prius.*
2 *Renunciatio beneficij ſine vi & metu fieri debet, & quò metus reſcindat eam.*
3 *Intruſi in cauſa beneficiali qui dicantur.*
4 *Simonia ipſo iure priuat beneficio poſſeſſorem.*
5 *Renunciatio dolo facta corruit.*
6 *Renunciatio fieri debet ſecundum regulas cancellariæ de infirmis reſignantibus, & de publicand. reſignat.*
7 *De regula de 20. diebus renunciationis, & in quibus locum habeat vel non, & 10.*
8 *Officium regale in Gallia renuncians, debet ſuperuiuere per 40. dies.*
9 *Regula de 20. diebus non habet locum in renunciatione facta coram ordinario.*

1 VT renunciant vel eorum procuratores, prius iurant eam ſine dolo, vi, metu, aut ſimonia factam [q]. Renunciatio itaque debet eſſe ſpontanea, & vi impulſiua metuúe facta reuocatur [r]. Sicut & alia hiſdem modis extorta [s]: & aut nulla eſt [t] renunciatio, aut ſaltem annullanda [v]. Quod & in procuratoris ad renunciandum conſtitutione intelligi debet [x]. Me-

[q] c. nouit hoc, de renunciat. regu. cancell. 43. [r] c. nisi cùm pridem, de renunciat. c. 2. & 4. de his quæ vi met. cau. fiunt, can. presbyteros, 50. dist. c. ſicut, de reſtitut. ſpolia. c. ferunt, de elect. in 6. [s] tota l. 2. & tot. titu. de his quæ vi met. cau. fiunt, in F. & C. & ſequiſiunt, & cap. gemmam, de hæret. Cuiac. [t] ſecundum Rotam, deciſ. 374. fuit dubitatum, in nouis, de renunciat. Butrigarium c. ad aures. de his quæ vi met. cau. fiunt, & Ioſef Tholoſ. 115. [v] ſecundum Calderi. in conſil. 3. de renunciat. per c. ſuper illo, eod. [x] Panor. in c. abbas, de his quæ vi met. cau. fiunt, facit ad intentum, & ibi gloſſ. & capit. cùm dilectus, eod. titul.

tus hìc iuſtus intelligi debet, qui habet reſtitutionis cauſam, & cadere poteſt in conſtantem virum [a]: iuſtus, id eſt, probabilis, & non leuis [b], qui & proximorum eſſe poteſt [c], & ipſius collatoris [d]. Atque ideò in Gallia ita vi & metu ſpoliatus, vti poteſt remedio poſſeſſorio remtegrandæ, cui ſi obiciatur renunciatio, ea non obſtante iudex poſſeſſionem reſtituet, vel vindicatione ad poſſidendum ita extortum [e] tuebitur. Sed operæ pretium eſt prius iniuſtam vim probare illatam: nam ea quæ iuſtè infertur, pro vi non habetur [f]: veluti ſi in controuerſia beneficij, iudex decreget aliquem iniuſtè re ipſa illud poſſidere, poteſt eum cogere ſententia excommunicationis, & alus modis illud eiurare vel renunciare, ſcilicet dum dimittitur illi ipſum de facto [g]. Veluti qui reſtituere iuſſus eſt, ſi non obſequatur, manu militari cogẽdus eſt [h]. Neque qui improbam habent poſſeſſionem, titularij dicuntur [i] & beneficiarij, ſed intruſi: quales ſunt omnes, qui non intrant in beneficium per oſtium, aut ſine canonica inſtitutione [k]: & qui interrogati cur poſſident, nihil aliud quod reſpondeant habent, quàm quòd poſſideant [l]. Item illi qui ſine titulo ſunt, & cauſa poſſidendi [m], ſi poſſeſſionem nanciſcantur beneficij ante collationem [n]: vel poſt collationem, propria authoritate alio poſſidente, poſſeſſionem capiant [o]. Mandatum enim collatoris eſt expectandum [p], & quidam authoritatem & mandatum ipſam collationem & inſtitutionem interpretantur [q]. Quibus addere poſſumus alias intruſionis ſpecies, quas tradit Felinus [r], in quibus ſi per iudicem ademptio vi fiat, non dicetur iniuſta vis, nec metus ille reſignationem reſcindet. Similiter neque vis illegitima illata poſt renunciationem reſcindet actum priorem legitimum & liberum [s]: vel ſi, poſt renunciationem vi metuúe factam, purgata vis metuſúe fuerint, vtpotè ſi facto ſpoliationis, & reſtitutioni pacto renunciaſſet, vel iuramento [t], quanquam non valeat renunciatio beneficij facta poſt ſpoliationem [v], & tamen reſtitutioni ſpontaneæ renunciari poteſt [x]: & inuiolabiliter ſeruabitur iuramentum [y]. Debet etiam eſſe à ſimonia libera renunciatio [z]: nam ſemper probata ſimonia, priuat beneficio, ſiue publica, ſiue occulta ſit, ſimoniacum poſſeſſorem ipſo iure. Proinde beneficium poterit ita obtentum vel reſignatum, impetrari vt vacans ipſo iure: & poſteà poterit probari ſimonia [a]. Et quamuis collatio ex cauſa illa reſignationis ſimoniaca non valeat, tamen qui reſignauit, non poteſt illud beneficium repetere, nec ille qui ſimoniacè adeptus eſt retinere [b]. Dehinc ſine dolo debet eſſe renunciatio [c]; quia in omnibus, & in cauſis potiſſimum beneficialibus, bona fides interuenire debet [d]: & liber conſenſus in reſignatione exigitur [e]. Cui obiicitur, vt vis & metus, ita & dolus [f]. Inſuper obſeruare oportet in reſignationibus, regulas cancellariæ Romanæ curiæ duas. Altera eſt, de infirmis reſignantibus [g], Alterà de publicandis reſignationibus [h], de qua ſuprà diximus, dum egimus de modis legitimis dandi beneficia, dumq; palàm dari debere probauimus. Igitur de priori nunc tantùm. Prior ſtatuit, vt collatio facta in vim reſignationis, vel reſignatio facta in fauorem non valeat, niſi reſignans in infirmitate conſtitutus ſuperuixerit per 20. dies [i]. Ne eccleſiaſticis facultatibus quis abutatur, & ne cùm inſtare vitæ periodum arbitretur, audeat veluti teſtamento aut iure teſtamenti, ſanctuarium Dei transferre [k]. Item ne per huiuſmodi reſignationes, ordinariorum ius, vel expectantium beneficia fraudentur. Cur autem in hac regula 20. dies potius, quàm plures vel pauciores adiiciuntur, diſputat Gomeſius in regulam de infirmis reſig. q. 25. Numerandóſq; dies 20. à die præſtiti conſenſus per reſignantem

1 2 3 4 5 6 7

ſupplicat

a c. ad audientiam, cod. I metum, in f. de eo quod met. cau. in P.
b capit. fin. de appellat.
c c. ſciant, de elect. in 6.
d c. lem. multorum, de præb.
e glo. in § ad tollendas, in ver. I berè, de elect. in pragm. ſanct.
f l. 3. § 1. de eo quod met. cau. in P. l. nec vis, ff. ſtatus, de iniur. in P.
g cap. quia diuerſitatem, de cõceſſ. præbend. capit. ad aures. de exceſſib. prælat. capit. relatum eſt, de iure patro. capit. ex inſinuatione, eod. capit. acceptis, de reſtit. in int.
h l. qui reſtituere, de rei vend. in P. capit. cùm aliquibus, de re iudic.
i l. imperator, C. de poſt. quir. poſſeſſ.
k capit. relatum, de iure patron.
l l. qui interrogatus, de petit. hered. in P. Bald. in capit. nihil eſt, de elect.
m l. nulla, l. nec vlla § omnibus, de acquiren. poſſeſſ.
n Panor. in cap. cùm tamdudum, per illum text. de præbend. capit. ne ſede vacante, capit. paſtoralis, de priuileg.
o capit. ad aures, de exceſſ. prælat. capit. cum qui, de præbend. in 6. can placuit, 14. quæſtio. 6. l. ſi ex ſtipulatione, de reiudic. Socin. de reſtit. ſpoliat. debenciæ per 3. quæſtio 15.
p capit. ne ſede vacan. capit. cùm veniſſent, de reſtit. ſpoliat.
q Panor. & alij in capit. cùm tamdudum, de præbend. Felin. in capit. in noſtra, de reſcript. in capit venientes, de accuſatio.
r Felin. in d. cap. in noſtra, Reb. in § 1. de pacif. poſſeſſ. in ver. violentos, in concor.
s Lepus, allegat. 22.
t gloſſ. in capit. ſingulare hoc, in ver. reſignationis, de renũciat. Rota, deciſ. 65. incip. nota quod poſt ſpoliationem, tit. de renunciat. in antiq.
v capit. ſolicitè, de reſtitut. ſpoliato.
x Rota, d. deciſ. 65. & 418. incip. nota quod ſi ſpoliatus, tit. de renunciat. in antiq. & deciſ. 115. incip. nota quod cauſetur in poſſeſſione, in antiq.
y authen. ſacramenta puberum, ſi aduerſ. vendit.
z capit. ſuper hoc, & ibi gloſſ. in ver. pecuniæ, de renunciat.
a Rebuffus par. Prax. benef. de ſimo. in permutatio num. 11.
b Idem ibi ſup. num. 2. gloſſ. & Docto. in capit. conſtitutus, de teſtam. Guido Pap. conſ. 172. frater Hugo &c.
c d. capit. ſuper hoc, de renunciat.
d capit. cùm dilectus, de elect.
e d. c. ſuper hoc.
f l. mulier. ff. ſi metu quod met. cauſ.
g Reg. 11.
h Reg. cancell. 34.
i d. reg. canc. 11. & ibi gloſſ. facit capit. 2. de renunc. in 6. Guillel. Bened. in repet. Raynutius, in ver. in extremis poſitus, num. 26. de teſta. Explicat hanc reg. Rebuffus in 3. par. Prax. beneficiar. de regulis cancellariæ reſig. & Gomeſ. explicat per 41. quæſtiones.
k capit. 1. de præben. can plerique, 5. quæſtio. 1.

ſupplicatione ſignata in q. 31. Et quomodo de momento in momentum dies computandi, q. 37. & glo. antiq. in illam reg. 18. cancell. Et Rebuff. in eandem 10. in 3. par. Prax. benef. Et hanc regulam fusè probat Gomeſius locum habere in renunciatione facta papatus per ſummum pontificem [a]. Item in cardinalibus [b], & eorum familiaribus [c], in exemptis ab ordinariis [d], in fœminis regularibus habentibus dignitates collatiuas [e]. Item in cõmendis perpetuis, non autem in temporalibus eiuratis [f], & in infirmo qui renunciauit ſeri ſuo quæſito in beneficio, vt alicuius gratiæ [g], & in renunciatione ex cauſa permutationis [h]. Dubitat & de reſignatione facta cum retentione fructuum [i]. Aſſerit autem & in beneficijs patrimonialibus, qui perpetuò dantur in titulũ [k]. At non habet locum in imperatore, qui renunciauit imperio ex conſenſu electorum [l]: nec in ſenibus renunciantibus [m]: in intrantibus mare, & renunciãtibus metu tempeſtatis [n]: nec in peſte infectis [o]: in infirmis vulnere non lætali [p]: & in eo qui ſanus erat tempore renunciationis & conſenſus ſumm. pontif. quamuis poſteà fuerit infirmus mortuus intra 20. dies [q]. Item nec in beneficijs conſiſtorialibus, id eſt, quæ conceduntur per reſignationem in conſiſtorio papæ, nec in beneficio vnito [r], nec in tranſlationibus penſionum [s], vel in eiuratione beneficij patronati cum licẽtia patroni [t]. Nec in officijs curiæ Romanæ, potiſſimùm ſecularibus, quæ teneri poſſunt ab vxorem habentibus, & in alijs quibuſcunque mixtis cum ſpiritualibus [u].

In Gallia, in officijs prophanis renunciatis inter manus regis, qui renunciat debet ſuperuiuere per 40. dies: vnde quando officij regij admittitur renunciatio, ſolet rex in literis excipere, dummodo reſignans infirmus non ſit, & viuat per quadraginta dies [y]. Receptum tamen eſt in Gallia eam regulam de viginti diebus ſeu de infirmis, locum habere in beneficijs & officijs eccleſiaſticis collatis à regeiure ſuo [z]. At inter omnes quoque conuenit tãdem, regulam illam non habere locum in reſignatione facta coram ordinario: quia coram eo non fit reſignatio in fauorem, & ipſe liber in conferendo eſt, vt ei cui conferre rogatus eſt, vel alij poſſit concedere: quod non habet locum in renunciatione, quæ coram ſummo pontif. fit in fauorem, & non alias. Et ſic eſt neceſſaria & conditionalis, & ita iudicatum [a]: quamuis in contraria ſit ſententia Gomeſius [b], & alij. Quando intra 20. dies reſignans moritur ex eadem infirmitate, quamuis verè vacet beneficium per reſignationem poſt impetrationem [c], ob eam mortem nullam: tamen cenſetur vacare per obitum, vt reſignatio habeatur pro non facta [d]. Neque per clauſulas generales, vt illa, vel alias quouis modo vacet poſitas in ſupplicatione reſignationis mortui infra 20. dies, comprehenditur iſte modus vacationis per obitum fictè inductus, per dictam regulam de infirmis quia prædicta reſignatio hîc annulatur, vt latè docet Gomeſius [e]. Receptum eſt tamen ſumm. pontif poſſe huic regulæ de infirmis derogare, & legatũ cum poteſtate derogandi creatum, ſi modò expreſsè deroget [f]. Et ita placitis ſupremarum curiarum ratum eſt [g].

[a] Gomeſ. q. 2.
[b] quæſt 3.
[c] quæſt 4.
[d] quæſt 5.
[e] quæſt. 5.
[f] quæſt. 13.
[g] quæſt. 12.
[h] Idem quæſt 19.
[i] quæſt. 20.
[k] quæſt 21. & 23.
[l] Gomeſ. docet q. 2. in hanc reg. de infir reſig.
[m] Idem quæſt. 7.
[n] Idem quæſt. 6.
[o] quæſt 9.
[p] Idem quæſt 22 gl. antiq. in reg. cancell. 3.
[q] Idem Gomeſ. eod. quæſt 12.
[r] quæſt. 14.
[s] quæſt. 15.
[t] quæſt. 16.
[u] quæſt. 17.
[x] quæſt. 22.
[y] In deciſ Franciſ. Mar. 224. in prima parte Reb in reg. de infirm. glo 5 in 3. parte Prax benefi.
[z] Pap lib 3 Rhapſo. areſt. titu 2. art. 3. & 2.
[a] Idem vbi ſup. art. 2. titu 2 lib. 1.
[b] Gomeſ. in d. reg. de infir quæſt. 16.
[c] aliquin collatio nulla de beneficio non vacante, &c. & 2 & c cùm noſtris, de conceſſ. p. ebend. d eloſſ. ite clem 2 de immunit eccleſ. Gomez in d. reg de infir. reſign. q 30.
[e] Idem Gomeſ. eod. quæſt 34
[f] Idem in d. reg. q. 30. & ſic Rebuf in illam reg. gloſſ. 2. tamen. 24 & 25. & in § vtrũ itaque ordinarij, in ver. vacare, de collat in concord.
[g] Pap lib. 3. Rhapſo. areſt. titu. 2. are. 3.

De vacatione per mortem titularij. Cap. 19.

1 Vacat beneficium ipſo iure per mortem.

RECTE etiam beneficium dicitur vacare iure & facto, per mortem vltimi poſſeſſoris veri titularij. Nam beneficia tantùm conceduntur ad vitam vtenda, vel fruenda, & regenda, vt docuimus in finitione beneficij, nec de his diſponi poteſt, vel iure hæreditatis conſtitui [h]. Mors ſeparat corpus & animam [i], & hæc eſt mors naturalis, de qua hîc intelligimus, quæ

[h] c. 1. de præb.
[i] l. ſi mater, C. de inſtitutio. & ſubſtit.

quæ non continet ciuilem, sicut nec in aliis beneficiorum quæstionibus [a]. Et cùm mors omnia soluat [b], soluet & ius, vsus, vel vsufructus beneficiarij in beneficio [c], morte eius; vt in vsufructu alterius generis receptum est [d].

a glo. in c. susceptum, in ver. non morte. de rescri. in 6. & in c. quamuis, in 1. de præb. in 6.
b § deinceps, in authen. de nupt. colla. 6.
c c. 2. & c. fin. de loca. c. fin. ne præla. vic. suas, clem. 1. de reb. eccles. nõ alie.
d § fin. tur, de vsufr. l. 3 § fi. quib. mod. vsusfr. amitta.

De beneficio litigioso. Cap. 20.

1 Beneficium litigiosum quod dicatur.
2 Beneficiorum lis de possessorio aut petitorio.
3 Beneficiorum possessio & titulus coram iudicibus secularibus in Gallia tractatur contrà iure canonico.
4 Vnionis beneficij controuersia agitur coram iudice regio in Gallia.
5 Possessorij iudicij pro beneficiorum litibus methodus.
6 Dilationes quot dandæ in iudicio possessionis beneficiorum.
7 Possessorij duæ prouisiones, vindiciæ seu recordantia, & sequestratio.

SVPERIORA pertinent ad beneficia, quæ cuiusque dici possunt, vel nullius sunt: nempe ad beneficia iustè possessa, vel vacantia. Postrema nunc his adiicienda est consideratio, personarum possidentium beneficia, de quibus in certum aliquandiu est, num verè possideantur, an verò iniustè, an num vacent. Ea erunt litigiosa, controuersia coram iudice mota, postquam à iudice competenti citatio emanauit, & aduersarium citatum peruenit, vel per eum factum est quominus ad notitiam perueniret: dum in citatione talia sunt expressa, per quæ plenè possit instrui, de quibus in iudicium conuenitur [e]. Porrò iudicium omne & controuersia beneficiorum, vel possessorium respicit, vel petitorium [f]. Iudices vtriusque idonei iure canonico pontifices sunt, seu episcopi ordinarij [g]. In Gallia tamen magistratus regij de his litibus, vbi de possessorio seu interdicto retinendæ, seu *maintenue ou complainte*, & recuperandæ cognoscunt [h]: quamuis Fernandus hoc durum satis & vsurpatum existimet, multis rationibus [i]. Quas tamen vna mea sententia temperare poterit ratio ita expedire fieri, & dum de possessione tutãda, vel defendenda quæritur, potius ad seculares potestates recurrendum, ad quas gladij temporalis executio pertinet contra huiusmodi prædones & spoliantes, quos ecclesiastica censura vix à temeritate posset compescere. Sed & lites beneficiorum, quæ ad ius regaliorum pertinent, & ea ratione collationis regiæ sunt, vel aliter eius liberæ collationis, siue petitorio siue possessorio agatur iudicio, senatus Parisiensis cognoscit & sopit [k]. Cognoscunt & regij iudices in Gallia de possessorio vnionis controuersæ [l]. Sed & in concilio Basiliensi, tit. de causis, approbantur iurisdictiones in litibus beneficiorum. Et placuit senatui Parisiensi interdicta retinendæ possessionis, de omni re spirituali coram iudice laico proponi, & pro decimis [m]. Prius de possessione, quàm de proprietate in omnibus ferè iudiciis agendum est [n]: quanquam vtriusque quæstio simul proponi possit [o]. Præuenta tamen possessorij in curia regia quæstio, in Gallia impedit ne agi possit alibi de petitorio [p]. Istius porrò possessorij iudicij methodus hæc est. Primùm necesse est obtinere ab officina æquitatis siue cancellaria regia diploma retinendæ, seu *Complainte en cas de saysine & nouuelleté*, seu intra annum [q], à die turbatæ possessio

e Clem. 2. vt lit. pendeo. c. non potest, de procur. c. vt circa, de electio. in 6. c. procurator, eod. clemen. causam, de electio. cum sint lib.
f c. fin. de iudic. titu. de cau. possess. & proprie.
g c. 2. & 10. titul. de foro compet. & de iud.
h Guido Pap. decis. 1. disputat. Interp. in cap. fin. de Iudic. Cardin. Zabare. in clem. dispẽdiosam, de iudic. § 1. de caus. in prag. sanct.
i Bereng. Fernan. in reper. § nihil commune, l. naturaliter, de acq. posse. in 5. præsat. num. 3.
k Caro. Mo. in. in regu. cãcell. de infir. resig. nu. 180.
l Rebuff. in § 1. de causis, in concorda.
m notat Rebuff. in cõmen. ad constitut. regi. Tomo 1. Rub. *des matieres possessoyres*, artic. 2.
n l. si de vi, de iudic. in P. § retinendæ, de interd.
o c. cùm dilectus, de cau. posse.
p Const. in Franci. 1. publicata an. 1539. artic. 48.
q ead. constitu. art. 31.

ſeſſionis [a]. Tradit & Rebuffus annum computandum in beneficiis poſt adeptam poſſeſſionem titularij, & non à die mortis prioris titularis, vel vacationis, & ita iudicatum [b]. Interdum à ſeneſcharchis, iſti codicilli quærimoniæ ſeu retinendæ ſolent impertari, quando illi iuridici ſolent iure ſuo, ſiue commiſſione negotij hac de re cognoſcere, cuius generis eſt ſeneſcharchus Cadurcenſis [c]. Horum deinceps diplomatum executio per apparitores fit, & dies nomine impetrantis dicitur aduerſario, vt ſiſtat iudicio coram iudice legitimo, vel eo cui dirigitur reſcriptum [d], inſtructus & paratus ad litem
6 agitandam, nulla alia poſtulanda dilatione [e], niſi pro copia facienda, vocãt communicationem, titulorum, quæ neceſſaria eſt, vna legitima cõcedatur [f]. Interim autem, ſi de vi timeatur, ſequeſtratur beneficium, ne ad arma proſiliant litigantes [g]. Poſteà lis conteſtatur, qua audita, iudex aliam eámque vnicam dilationem conſtituit [h], ad edendos ſeu producendos titulos, quibus vti decreuerint poſſeſſores & litigantes, quorum quilibet ſe dicit iure poſſidere, quæ dilatio niſi à ſenatu prorogari nequit. Hic nullorum teſtium allegatio vel editio admittitur. Et tunc partes iudicis ſunt, habita titulorum
7 ratione, ſecundum eum vindicias vel recredentiam ferre, qui ius apparentius in beneficio videbitur habere [i], vel ſi non liceat ſequeſtrare. Sunt enim duæ prouiſiones in interdicto poſſeſſorio, vindiciarum, & ſequeſtri [k]. In beneficialibus quippe cauſis oportet poſſeſſionem colore aliquo tituli fulciri [l], ne vitioſus ad eam detur ingreſſus [m]: potiſſimùm cùm in beneficiis quæratur de iure [n]. Niſi forſan agatur interdicto recuperandæ, ſeu vt dicunt reintegrandæ vel reſtituendæ poſſeſſionis: quia tunc ſufficit ſine exhibitione tituli, probare ſe fuiſſe in poſſeſſione tempore motæ litis, & ſpoliatum fuiſſe [o]. Atque ante omnia reſtitutio fit [p]. In interdicto retinendæ non item, quia habet cauſam proprietatis annexam [q]. In vindiciis non deſideramus exactã iurisprobationem [r]. Verumtamen hic pro quo ſententia de momentanea poſſeſſione fertur, ſatiſdare debet de fructibus reſtituendis [s], ſi opus fuerit reſtitui poſteà. Subindè in pleno poſſeſſorio lis eſt perſequenda, teſtes ſi quos litigantes allegent recipiendi audiendiue ſunt, & tandem ſummariè & de plano finis negotio imponendus [t].

a in conſtit. Caroli 7. in primis, artic 70. & conſtitut. Franc. 2. art. 21. in publica an 1539
b Rebuff. in concord. ad conſtit. regias tomo 2 conſtit. 51 *des matieres poſſeſſoir.* artic 2.
c Auſtrez, in conſuet. perſan. ad tit de cau. nouit. ad § 31. tum. item in caſu nouitatis.
d In pri conſtitutio. Caro. 7 art. 71.
e in conſtit. Caro. 7. primis art 63. & Caro. 8. art. 32.
f conſtitu Francif 1. an. 1539. art. 46. & 47.
g arg. l. æquiſſimum, de vſufr. P. clemen. vni. de ſequeſtrat. poſſe. & fruct.
h in conſtit. Franc. 1. an. 1539. art 47.
i eo. art 46 an. 1539. & Caroli 7 in primis, art. 58. l fin. C. de ed. & D. Adrian. toll.
k Rebuff. in concord. regias, in conſtitu tomo 2. titul. *des matieres poſſeſſ.* art. 1 nume. 2.
l cap. ad decimas, de reſtit. ſpoliator. in 6. Præpoſitus, in fum. 3. q. 1.
m c. 2. de eo qui mittit in poſſeſſ. in 6. Spoculum in ut. de reſc. §. nunc videndum, verſ. ſed pone ago, glo. in clem. vni. de cau. poſſeſſ.
n c. licet cauſam, de probation. glo. vltima clem. vni. de cau. poſſeſſ.
o Auſtrez, de conſuet. quæ-

p can. reintegranda, 3. q. 1. 10. tit. de reſtit. ſpoliat. q l. 2. §. quidam, de interd. in P. l. ea littera, de reſtit. ſpol. intercipi clem. vni. de cau. poſſeſſ. s l. 8. C. vti poſſidet. t clem. diſpendioſam, de iudic. clem. ſæpe, de verb. ſignific.

DE

FINIS LIBRI XVII.

DE PVBLICIS ET ALIIS SECVLARIBVS PERSONIS.

LIBER XVIII.

De principibus generaliter, & de illegitimis. Cap. 1.

1 *Principatuum, & principum diuiſio.*
2 *Principum illegitimorum ſpecies.*
3 *Othonis imperium.*
4 *Didij Iuliani nundinale imperium.*
Iulianus Imperator magus, capite damnatus.
5 *Gyges Imperator Lydorum ex nece domini.*
Darij imperium. eod.
6 *Regna occupata, ſunt magna latrocinia.*
7 *Regnum vi occupatum, vi tantùm retinetur, & infœlicem habet exitum.*
8 *Reges in tyrannos quare degenerent.*
Tyberij Cæſaris vitium, eod.
Caij Caligulæ Cæſ. vitium. eod.
Claudij Cæſar. vitium. eod.
Galbæ Cæſa. vitium, & mors, eod.
Domitiani Cæſaris vitia, & mors. eod.
Commodi Cæſa. vitia, & mors. eod.
9 *Antonini Caracallæ vitia & mors. Auiti Cæſa. vitia, & mors. eod.*
10 *Gallus Cæſa. crudelis, & mors eius.*
Adorari voluit Conſtantius 2. Cæſar. eod.
11 *Darij ſuperbia.*
Rex regum dici voluit Darius, & conſanguineus deorum. eod.
12 *Reginam reginarum ſe vocari voluit Cleopatra.*
13 *Conuiuiorum inuentores Piſiſtratidæ.*
14 *Regnorum fatum, & morbi.*
15 *Principatum vſurpantes illegitimi.*
16 *Reges & principes temporales, & annui. Eœtarchia quid. eod.*
Reges bini annui Carthagine. eod.

HACTENVS dictum eſt de principibus & perſonis publicis eccleſiaſticis, deque eorum cura, & ſolicitudine, miniſterio, & ſacerdotiis eorum. Agendum nunc eſt, de publicis aliis perſonis ſecularibus, principibus, magiſtratibus, & aliis. Principatuum publicorum alij ſpirituales, alij ſeculares[a], vt diximus: & horum alij legitimi, alij illegitimi dicuntur. Illegitimi ſunt, qui vel malis artibus ad legitimum imperium conſcendunt, vel illud legitimè conſecuti, malè exercent, & tyran-

[a] can. imperium, & ca. quoniam, 10. diſt. can. cum ad verum, 96. diſt.

& tyrannicè imperant: vel qui illegitimum, & præter morem sibi nouum statuunt imperium. Priorum suppetunt exempla eorum, qui regno aliquo, quale Othonis Imperatoris, qui necato Galba, scelestè imperium, & pecunia
4 consecutus est [a]: vt & Didius Iulianus. Nam inter Didiũ Iulianum, & Sulpitianum clausis portis vrbis Romæ, occiso Pertinace, auctioni expositum est imperium & licitationi à militibus: addictione autem vicit Iulianus, & ita Imperator nominatus. Quem tamen populus respuit, indignus alioquin imperio, qui & magiæ causa multos necauit pueros, necatus ipse, & capite
5 à senatu damnatus, & Seuerus imperator nominatus [b]. Sic impiè ex nece domini Caudaulis, Gyges imperio Lydorum potitus est, cuius & vltio in abnepotem Gygis venit [c]. Darius etiam Histaspis filius, dolo imperium
6 Persarum nactus [d]: tandem & ipse miserè obtruncatus [e]. Occupata regna omnia, & vi inuasa remota iustitia, nihil aliud sunt, nisi magna latrocinia: quia nec ipsa latrocinia nihil aliud sunt, quàm parua regna, vt ait D. Augustinus [f]. Vt & eleganter & veraciter Alexandro Magno comprehensus pyrata, & interrogatus quo scelere impulsus, mare infestum haberet vno Myoparone (id est nauicula pyratica) respondit: Eodem, inquit, quo tu orbem terræ [g]. Sic Lucanus [h], Alexandrum Magnum fœlicem terrarum prædonem vocat,

Terrarum fatale malum, fulménque quod omnes
Percuteret populos, partiérque & sydus iniquum
Gentibus.

7 Regnorum horum exitus post illegitimum initium etiam infœlicissimè successit! Regnum enim malis artibus comparatum, & vi retentum non potest perdurare [i]: quia non manent in officio qui vi continentur, sed ad primam occasionem & leuem offensionem dissoluuntur illorum fœdera. Dum spes est in armis, ipsum quidem floret, & vi effici possunt res, sed tempore collabitur. Et vt ædificiorum fundamenta oportet firma esse, ita & causas
8 negotiorum iustas esse. Inter principes, qui legitimè quidem nacti sunt imperij dignitatem, sed qui pessimè & tyrannicè regnarunt, plures enumerare possem, si hic non iura interpretari, sed historiam perscribere vellem. Itaq; supersedebo, & intra fines operis me continebo. Et in summa certum puto, quod rex & tyrannus omnis est, tandem aliquando, libertatis inimicus, & legibus infestus [k], vbi paternum amittit animum. Nec fieri potest, quin nimia principum vsurpata licentia in animo imperandi indigno, multas & ferè intolerabiles nõ excitet tragœdias, & ita imperium in tyrannidem non degeneret, quæ longa distinctione inter se dissident, vt diximus in Feudis circa finem. Neque nisi rarò inuenimus vllos principes legitimè vocatos, qui nimia vt ebrij licentia, in aliquod insigne vitium non inciderint. Tyberius Cæsar crudelis & simulator [l]. Caius Caligula inconstans, prodigus, luxuriosus, parricida, incestuosus cum sororibus, adulter cum aliis [m]. Claudius Cæsar, vxoris Messalinæ & famulorum suorum mancipium [n]. Galba pecunia inexplebilis, ideò occisus à militibus [o]. Tempus imperij Vitellij nihil aliud, quàm ebrietas, & comessationes, ita & turpiter à suis militibus occisus, & ad gemonias proiectus [p]. Domitianus fraudulentus, simulator, crudelis, incestuosus cum nepte: tandem quoque à duobus suis cubiculariis Parthenio & Sigero necatus [q]. Sub Commodo degenerante à probo patre Antonino, respublica venalis, & magistratus: athlætáque is potius, quàm Cæsar, & voluptatis prodigium: tandem & ab athlæta Narcisso in balneo suffocatus [r].
1 Antoninus Caracalla crudelis, lubricus, parricida fratris Getæ, gladiator, tandémque à Macrino, quem occidere decreuerat, obtruncatur [s]. Auitus Cæsar, dictus Sardanapalus, tantæ mollitiei & luxuriæ, vt alios in his quoslibet superarit: tandem etiam necatus, & capite abscisso cũ matris corpore in Tyberim proiectus [t]. Crudeles Constantius & Gallus Cæsa [v]. Et Cõstantius 2.

a Xiphil. ex Dione, in Othone.
b Idem ex Dio. in Didio Iuliano Herodia in 2. histor. Cæsar.
c Herodot in 1.
d Iustin. in 1.
e Q. Curtil. de gest. Alexand. & Iustin. in 1.
f D. Augusti. libr. 4. de Ciuit. Dei, c. 4.
g Cic. 3. de Rep. vt refert Nonius Marcellus.
h Luca. lib. 10.
i Demosth. Olynth. 2.
k Idem orat. 2. contra Philip.
l Dion, lib. 58. histo.
m Idem, lib. 59.
n Idem lib. 60.
o Xiphili ex Dio. in Galba.
p Idem in Vitellio.
q Idem in Domitia.
r Idem in Commodo.
s Idem in Caracal.
t Xiphil. in auito & Eseudo Antoni.
v Ammia. Marcelli. lib. 14.

interfector,& ſucceſſor Galli,ſuperbiſſimus, primúſque extero ritu,& regio more inſtitut adorari,cùm anteà ſemper ad ſimilitudinem iudicum,ſalutatos principes legerimus [a]. Mos autem ille mutuatus à regibus Perſarum,qui volunt ſe adorari ab adeuntibus [b]. Quàm ſuperba & ridicula Darij Arſani filij formula, qui totius orientis monarchiam tenebat, qui antequàm vinceretur ab Alexandro Magno, imperioſiſſima legatione ſe regem regum ac conſanguineum Deorum, Alexandrum verò famulum ſuum appellauit [c]. Vt Cleopatra etiam eò inſolentiæ prouecta eſt, vt reginam reginarum ſe appellaret [d]. Narrat Idomeneus, Piſiſtratides Hippiam & Hipparchum filios ſcilicet Piſiſtratidis,conuiuia comeſſationéſque inuenisſe, quapropter equorum, aliorúmque multorum apud illos erat copia, & ex eo fuiſſe grauecorum imperium [e]. Non percurram aliorum regnorum priuata exempla,ſed ſufficiet res omnes, ipſaáque imperia, & ad ſummum virtutis perducta,& viribus collabi. Et vix filios & ſucceſſores in regno quantumuis legitimo imitari patres, vel ſimiles eſſe maioribus, imò nec ſibi ipſis. Nam quos labor & virtus per electionem ad regna euehit, vel ſucceſſio legitima extollit, ſæpè,& vtplerumque res ſecundæ corrumpunt, vel ſatellites, ſeu conſiliarij improbi, & rerum nimium fœlix ſucceſſus, & voluptas. Quamobrem paulatim imperia, regna, & principatus ſeneſcunt, ægrotant, concidunt,& intereunt, aliáque noua reſurgunt. Quò reſpexit forſan vaticinium, ſi ex iis quæ vidimus, fidem futuris habeamus, Baſſinæ Baſilni Thoringorum regis vxoris, quæ, vt author Aymonius [f], futuras regum Gallorum ſucceſſiones, viſionibus Childerico regi dilucidè oſtendit: quas qui legerit, non minus mirabitur, quàm ſi Sibyllæ oracula legiſſet. Sed omnibus porrò rebuſpub. ruinæ & miſeriarum cauſas ſubiecerunt præcipuè duo vitia crudelitas, & luxuria. Vtrumque in Tarquinio Superbo finem impoſuit regno Romanorum [g]. Mollities & luxuria monarchiæ Aſſyriorum per Ninum vſurpatæ ab Arſace [h]. Quæ & regnum tranſtulit in Carolum Martellum Galliæ. His accedit rerumpub. gubernandarum ignorantia, quæ præcipites agit principes, & ob quam ordinata peruertunt, egentia ope contemnunt, aut prætermittunt, diſcrimen neſciunt inter rectorem & ſubditos, omnia confundentes, in quibus dignitatem conſeruare imperij oportet, remiſſi: in quibus imperium remittere, tyranni. Vera autem imperij regij expreſſio, in filiorum gubernatione eſt: nam & in hos imperium regium dicitur [i]. Quod enim genuit, quódque per amicitiam præeſt, & per ætatem,idipſum eſt idem, quòd ſpecies quædam regij imperij. Et ſic Homerus Iouem omnium regem, hominum, deorúmque patrem vocat. Natura *enim* excellere regem oportet,genere autem eſſe eundem. Quod accidit ſeniori ad iuniorem, & parenti ad natum. Illegitimi quoque habiti ſunt principes, qui imperium ſibi vſurparunt nouum, & præter morem & conſenſum populi, ex temporali perpetuum ſibi fecerunt principatum. Quemadmodum decemuiri Romæ tentarunt. Item & Sylla in dictatura ſemeſtri,& Iulius Cæſar in imperio. Naturale quippe plutibus viſum eſt, ducibus ſubiici & imperium in ſe concedere:at minimè quibuſdam tutum, ſemper vni vel pluribus fidere, vel omni tempore principatum, vel abſolutè concedere. Sicuti lex erat Thebis,quæ morte multabat,ſi quis diutius imperium retinuiſſet,quàm lege præfinitum erat. Ex qua lege in iudicium Epammundas vocatus eſt, ex agro Laconico reuerſus,quamuis tunc viciſſet fuſis Lacedæmonijs,quòd Bœotarchiæ, id eſt, imperio, contra legem quatuor menſes addidiſſet [k]. Romæ conſules, ad quos imperij ſumma deferebatur, annum tantùm [l]. Carthagine quoque,ſingulis annis bini reges creabantur [m].

[a] Idem lib. 15.
[b] Aemil. Prob in Cimone, Xenoph. in Ageſilao.
[c] Quint. Curt. lib. 3. de geſt. Alex.
[d] Suidas, in ver. Ἰσόνικος.
[e] Athenæ. lib. 12. Dipnoſop. c. 25.
[f] Aymoni. libr. 1. hiſtor. Franc. Cap. 2.
[g] Liui. in 1. & 2. Dionyſ. Halicar. lib. 4. Eutrop. in 1. Oroſ. in 2. & alij.
[h] Iuſtin. in 1.
[i] Ariſtot. lib. 1. Polit. cap. 2.
[k] Aemil. Prob. in Epamino. Aelian. lib. 13. de Var. hiſto. Plutar. in Apophteg. reg. in Polit. & in Pelopida.
[l] Liui. in 1. & 2. Dionyſ. in 4. Eutrop. in 1. Oroſ. in 2. D. Auguſt. de Ciuit. Dei, c. 16. libr. 3. & alij.
[m] Aemil. Prob. in vita Hannibalis.

DE

De legitimis principibus. Cap. 2.

1 *Imperia & regna tribus modis hominibus contingunt, armis, electione, ſucceſſione.*
2 *Imperia inſta armis quæſita quædam. Regna in Gallia plura.eod.*
Regna Alemanorum ſublata,eod.
3 *Reges electione facti quomodo,& variè.*
4 *Regna ex infeudatione in clientelam data.*
5 *Electione fiunt principes ſpirituales, & ſeculares.*
6 *Monarchia,& monarcha quid.*
7 *Imperator quis dicatur.*
8 *Reges Romanorum qui,& quot.*
9 *Conſules Romanorum quando cæperunt.*
Dictator Romanorum,eod. Magiſter militum Romanorum,eod.
10 *Imperatoris nomen Romanorum quando cæpit. Cæſares,eod.*
11 *Reges Albanorum,Syriæ: Aegyptiorum Pharaones: Alexandriæ, Ptolemæi.*
Parthorum, Aſcedæ: Latinorum, Murani.
12 *Auguſti unde. Py Cæſares à quo dicti,eod.*
13 *Principi magiſtratuum,& populi delata poteſtas.*
Regnum,nobilis ſeruitus,eod.
14 *Regum duæ artes,militaris, & legum.*
15 *Regnum bifariam ſumptum,ſecundum legem,& ſecundum genus.*
16 *Lacedæmoniorum duo reges,& ex proſapia Herculis.*
17 *Hiala rex ex genere delectus.*
18 *Impery ſecundum genus hiſtoria,& ſucceſſio.*
19 *Cæſar,diſignati reges,poſt mortem viuentis dicti.*
20 *Cæſar e diſignati imperatores poſt mortem patris dicti.*
Princeps iuuentutis quis,eod.
Principes in Hiſpania filius ſucceſſurus in regno dicitur,eod.
Deſpotæ Græci qui,eod.
21 Monſieur *in Gallia ſucceſſurus in regno.*
Delphinus in Gallia quis,eod.
22 *Familiæ & regna moriuntur.*
Regna generis,quæ ob genus interemptum defecerunt.
23 *Imperium quando tranſlatum in Carolum Magnum.*
Et quando tranſlatum ab eius genere in Saxones,eod.
Quando electioni commiſſum imperium,eod.

IMPERIA, regna, & principatus, triplici modo potiſſimùm decernuntur hominibus, armis, electione, ſucceſſione De Regno quod armis paratum eſt, proſtant exempla paſſim, ſed potiſſimùm iuſtum illud quod Iſraelitis, depulſis idololatris regibus, contigit [a]. Et iuſtum quod in vindictam eiuſdem populi delinquens ſtabilitum aliquantulum Babyloniis ſupra Iſraelem [b]. Iuſtum imperium ex iuſta cauſſa ſibi parauerant Chriſtiani Hieroſolymitanum: iuſtum Carolus Magnus in Sarracenos, & contra Arrianos Cæſares nactus, vt illos loco cedere cogens. Exiſtimatur & lex bellorum iuſta, vtpotè victori inferuire, & inferiorē potentiori. Quò factum eſt, vt reguli quàm plures erant in Gallis, tandē ſub vnius imperiū venerint regis Frācorum: vt

a vt conſtat ex tota hiſtoria Iudicum.
b 4 Reg. c. pen. & 5. 2. Paralipo. cap. fin.

vt regnum Sueſſonum, Neuſtriæ, Aureliæ, Aquitaniæ, Burgundiæ, Lugduni, Bituri gum, Tholoſæ, Aluerniæ, & alia quæ in prouincias, ducatus, comitatus, & marchionatus tranſlata ſunt. Sicuti & tempore belli ad Tolbiacum inti Clodoueus victor regulos Germaniæ ſubſtulit, vt author Beatus Rhenanus in 2. Electione fiunt principes & reges, vel infeudatione, 3
vel via electionis ſolemnis: ſeu ſuffragiis populi fiebant conſules Romæ expulſis regibus, illi dictatorem dicebant, hic eligebat magiſtrum equitum. Ante conſules, ſenatus inter regem tempore regum faciebat. Infeudatione 4
pluribus regna data ſunt, & dantur hodiè à ſuperioribus: à ſummo pontifice, in prouinciis & regnis, quæ ſuæ ſunt poteſtatis, vel quæ illi hominium debent, & fidem iurant. Quale eſt rex Hieroſolymorum, Siciliæ Aragonum &c [a]. Dantur & regna in feudum ab imperatore, quæ ſui ſunt hominij, & imperij. Facit & iis ſi velit noua. Illud ipſum & facit Turcarum imperator, & pretioſus Ioannes qui plura habent ſub ſe regna tributaria, & ſuæ fidei. In ſumma per electionem fiunt legitimi principes, ſpirituales & 5
temporales. Legitimi principes ſpirituales fiunt per electionem illi, de quibus dictum eſt alibi, videlicet ſummus pontifex, patriarchæ, cardinales, & alij præpoſiti antiſtites. Secularis porrò principatus & legitimus electiuus erit, ſiue ſit vnius, vel plurium: vnius eſt, monarchia & regnum: plurium, ariſtocratia optimatum: oligarchia, paucorum: democratia, populi. De quorum præſtantia diſputat Dion [b], & in epito. Polybij [c], & nos alibi. Pendet ab iis magiſtratuum poteſtas & electio. Monarchiæ nomine, adminiſtratio illa continetur, quæ vnum tantùm habet dominum, qui ſuperiorem non agnoſcit. Sed abſolutè monarcha totius orbis dominus eſt. Ego plures annotaui, qui ſe orbis dominos dicerent, nullum autem qui talis eſſet adhuc præter vnum, eúmque ſolum Deum inueni, & eius vicarium vnicum papam in orbe Chriſtiano: alij ſua opinione, & adulatorum inflati ventis, tantùm monarchæ. Deus ſolus rex regum, & Dominus dominantium [d]: & ſolus æternè imperans [e]. Alexander ſe monarcham dixit, ſed ſi quis illius imperium expendat, plures nationes inuenet illi non ſubditas, nec quidem Romanos. Imperatores Romanorum etiam orbis dominos dicunt [f]. Sed quàm alienum hoc ipſum ſit à veritate, manifeſtum eſt. Sed iſtos omittamus, & ſimilium monarcharum paganorum, & Turcarum, vanos titulos, vt ridiculos. At fatebimur eos eſſe in regno & imperio proprio monarchas, quandiu præualent ſubditis. Tales & dicemus reges, qui à bene regendo nomen habent [g]: vt imperatores ab imperio. Conniuemus & alium vaniſſimum titulum, quem ſibi vſurpant æternitatis [h]. Et ne in falſis illis inſignibus & inſulis immoremur, de imperatore quædam percurramus, quæ ad iuris ciuilis pertineant cognitionem, & de regno Romanorum, & adminiſtratione reipublicæ eorumdem. Imperator apud Plinium [i] dicitur, qui certum hoſtium numerum ſua manu occidiſſet. Secundum M. Terentium Varronem [k], Imperator ab imperio populi, qui eos, qui id attentaſſent, opprimeret hoſtes. Strabo [l], imperatores præſtantiſſimos eos fuiſſe dixit, qui poſt maris & terræ acquiſitionem, in ciuilem cœtum homines coëgerunt. Cicero cum Plinio conſentit [m], oportuiſſe eum, qui imperator dici vellet, ſua manu mille aut duo millia hoſtium occidiſſe, vel ſeruitutis liberatorem fuiſſe. Explicat idipſum Alexander ab Alexandro [n]. Duces etiam imperatores dicebantur, 8
quòd imperarent militibus. Ex duce militum, vel latronum factus fuit rex Romulus, & poſt eum alij nomen obtinuerunt, vſque ad Tarquinium Superbum ſeptimum, & poſtremum ducem, qui regis nomen habuerit, à primo Romulo, cui ſucceſſerunt ordine Numa Pompilius, Tullus Hoſtilius, Ancus Martius, Tarquinius Priſcus, Seruius Tullius, & vltimus Tarquinius Superbus qui regnarunt per annos 243. [o]. Primus vi conſtituit imperium

alij

[a] de iſtorum regnorũ infeudatione, vt de quæ diximus in feudis, cùm de perſonis idoneis agimus.

[b] lib. 44. & 56.
[c] lib. 7.

[d] Apoca c. 19.
[e] Pſal 9. & Exod. 15.

[f] I. bene à Zenone, de quadriennij præſcri. C. I. de precario ad l. 8. ff. de iſt. & in § omnes verò populi, in proœmio Inſtitutionũ

[g] ea, clerus, ver. ſic. põ tifex, 21. diſtinct.

[h] in L. de fabricenſib. lib. 10. C.

[i] Plinius lib. 7. naturalis hiſtor.
[k] Varro, 4. de ling. Lat
[l] Strab. 1 Geograph. in Cicero, Phil. 14.
[m] Alexan. ab Alex. lib. 1 Genial deor. cap. 2.
[n] de his regibus Liuius, lib. 1. & Flor. Paul. Diacon. in 1. de princip. Roma Sextus Rufus Conſul. In Epitom hiſtor. Plinius, de vir. illuſt. Dionyſ. Halicar. in toto primo volumine Oroſ. in 2. c. 5. & 6 Auguſt. lib. 2 de ciuita Dei, cap. 19 L. 2. de origin. Ouid. 2. Faſtor.

alij, partim ſucceſſione, partim electione facti reges: & aliquo eorum deficiente & mortuo, interdum, vt ait Dionyſius Halicarnaſſæus, interrex à
9 ſenatu electus eſt. Ob ſcelus adulterij in Lucretiam commiſſi per Tarquinium Superbum expulſi reges, & nomen regium à populo Romano: aliúdque nomen ſecum eò, imperantium, conſulum videlicet annuorum ex electione inductum eſt [a]. Et nono poſt anno Tarquinio exercitum inducente, dictatoris poteſtas ſemeſtris addita cum magiſtro equitum [b]. Electi conſules dicebant dictatorem, hic magiſtrum eligebat. Succeſſere poſtea Tribuni, cenſores, conſules iterum, decemuiri, rurſum conſules, & dictatores electi.
10 Donec Iulius Cæſar ſibi pro nomine principatus Imperatoris nomen, quod à militibus acceperat, retinuit: & reipublicæ gubernationem vſurpauit [c]. Cuius ſucceſſores, etſi imperatoris appellatio regia poteſtate inferior eſſet [d], pro inſigniori titulo ſe imperatores nominari maluerunt, quàm reges. Forſan & alia ratione, quòd nomen regis ſummoperè Romanis eſſet exoſum. Ita & Cæſares quoque ab eo dici voluerunt [e]. Sicuti & Albanorum
11 reges Siluij, à Siluio poſthumo [f] eorum rege [g]. Aegyptiorum reges, Pharaones: Alexandriæ, Ptolomæi [h]: Parthorum, Aſcidæ: Latinorum, Murani. Sic & Cæſares Romani ab Auguſto vel Octauiano, dici voluerunt Auguſti [i]: is autem à populo Auguſtus, quaſi venerandus, cognominatus
12 eſt, teſte Dione [k]. Sic & Pius ab Antonino Pio imperatore [l], cui erat è Gallia tranſalpina paternum genus, è Nemauſenſe pater Aurelius Fuluius, ingenio clarus & doctrina, atque mitis, nitidæque literaturæ, Numæ Pompilio comparatus: cognominatus Pius à ſenatu varias ob cauſas,
13 quas recenſet Iulius Capitolinus [l], & Vulcatius Gallicanus [m]. Ad hanc poteſtatem, alia omnis magiſtratuum qui imperabant, populique Romani deuoluta eſt, vt ſuo loco in iure ciuili & poſitiuo explicauimus [n]. Ita ad hanc ſolùm reipub. cura pertinet [o], debétque ſtudere princeps, vt ſubditi in quiete & pace viuant [p]. Et publicis occupari negotiis [q], & alta mente retinere quod Antigonus rex filio ſuo, quem ſe immodeſtiorem & violentiorem quàm par eſſet, gerere videret, dixit:
14 *An non nouiſti, fili, regnum noſtrum nobilem eſſe ſeruitutem* [r]? Regum duæ ſunt artes præcipuæ, militaris, & legum [s]: vt pacis, & belli tempore rectè reipub. gubernet, & tueatur. Arma & leges mutuo auxilio egent [t]. Et princeps ad iudicandum potiſſimùm, & regendum bonis legibus populum, præpoſitus eſt [v]: & pectus eius ſcrinium & promptuarium debet eſſe legum omnium [x], atque philoſophia plenum [y]. Et tum demum felices reſpublicas dixit Plato, ſi aut philoſophi ad regnum promouerentur, vel reges, philoſopharentur [z]. Non oportet certè nauitam nauigandi imperitum, naui regendæ præficere, alioquin periclitantur qui in ea ſunt, potiſſimùm furentibus ventis, & concitato mari. Nec quoque reſpublicæ gubernacula commiſſa imperitis ſucceſſus vel exitus habent felices, vbi illa potiſſimùm ſeditionibus æſtuat. Sic enim optimè Mitylenæus poëta Lyricus Alcæus, rempublicam perturbatam, & ſtatum, pernauim allegoricè deſignat ſub Mycillo tyranno Mitylenæorum, apud Heraclidem [a].

[a] prædict. fidem faciunt authores
[b] Liuius lib. 2. Oroſ. lib. 2. c. 6.
[c] Plutarch. in vita Cæſaris.
[d] Dorotheus Accurſius, in vita Caroli Magni.
[e] Spartian. in Adrio Vero.
[f] Eutrop. in 1. Rom. prin.
[g] Ioſeph. lib. 2 Antiquit. c. 6.
[h] Philip. Beroald. in Suetonium in Iulio Cæſare c. 1.
[i] Dio. Caſſ. lib. 53. hiſtor.
[k] §. fin. vt liberti de cæter. aureo nò indigeãt annulo vol. 6. tit. 6 in authen.
[l] Iulius Capitol. in vita Antonini Pij.
[m] Vulcat. Gallican. in Auidio Caſſio.
[n] § 1 & quod principi, de iure natura. l. 2 § nouiſſimè, de orig. iur. l. 1 de cõſtitutio. princip. Pl. 1 § hoc etiam nihilominus, de veter. Iur. emulea. Zonaras Tomo 2. Barbarus, de officio prætor.
[o] § 1 de hæred. & fal. edict. authent. l. 2. de offic. præf. vrbi. 8.
[p] §. 1 vt dictum Iuſſion. ſubſcrip. habeant ſplor. obſſ. quæſtor. in authent.
[q] § adhæc, vt cùm de appel. cognoſc. in authent.
[r] Aelia lib. 2. de varia hiſtor. c. 20.
[s] §. 1 in proœmio Inſtitut.
[t] l. 1. de tuſtinia. Cod. confirm. C. I. qui reſtituere, de rei vend. P.
[v] 1 Reg. 8.
[x] Omnium, C. de teſtam.
[y] Penult. C. de his quib. vt indig.
[z] Heraclides, libro Allegoriarum Homeri.

En aſperum, inquit, ventorum
Mariſque ſtatum concuti
Fluctus ferunturhinc & hinc,
Nos puppis in medio vehit,
Graniſque tempeſtas premit,
Iam corruit in ſentinam,
Cui malus alligatur.

Lignum, laceráque vela ſunt
Et anchoræ laxatæ. & poſteà,
Hic fluctus velut æſtuans
Rempublicam obruit omnem.
Et nobis hauriendæ
Eſt ſentina malorum,
Quæ plurima intrat nauim.

Regnum bifariam ſcindi Plato dicebat. Aliud enim ſecundum legem, aliud 15
ſecundum genus eſſe: ſecũdum legem conſtare Carthaginenſium regnum, ciuile quippe eſſe. Lacedæmoniorum autem, & Macedonum, ſecundum ge-
a Diog. Laërtius, lib. 3 In vita Plato nus: quòd haberent ſucceſſionem quandam per genus [a]. Morem fuiſſe 16
b Aemil Prob. in vita Ageſila. 1. Lacedæmonijs à maioribus traditum ſcribit Aemilius Probus [b], vt duos haberẽt ſemper reges, nomine magis quàm imperio ex duabus familijs Procls & Euriſthenis, qui principes ex progenie Herculis Sparthæ fuerunt. Harum ex altera in alterius familiæ locum fieri non licebat: itaque vterque ſuum retinebat ordinẽ. Primus in eo habebatur, qui maximus in ea eſſet ex liberis eius qui regnans deceſſiſſet. Si is virilem ſexũ non reliquiſſet, tum deligebatur qui proximus eſſet propinquitate. In Hiala etiam republica Indorum reges ex duabus familijs per ſucceſſiones aſſumebantur, vt author Diodorus 17
c Diodor Siculus, lib 17 Bibliothec. anno. 9. Alexand. Siculus [c]. In Gallia noſtra reges ex genere ſuccedunt primogeniti regis præmortui, cui ſi nulli ſuperſint filij ſuperſtites, ad proximiorem ex genere diadema defertur, excluſis fœminis ex lege Salica: defecit tamen ter recta generis ſucceſſio. Hoc imperium, quod ex ſucceſſione datur, videtur fuiſſe 18
d Ariſtotel. 1. Polit. c. 1. & 2. & 4. primum in orbe, & natura inductum, ſecundum ea quæ docet Ariſtoteles [d]. Vt primùm coniunctione maris & fœminæ facta, imperium fuerit viro, cui erat mulier ſubdita [e]. Et hæc fuit prima ſocietas quotidiana, prima
e Geneſ. 3. domus, primum imperium, quod & genitis inde imperauit qui eſſent cum illa domo ἐμοσιπύοι & ὁμάκαποι. Cùm autẽ nati plures ex prima domo ſunt, & ſeorſum diuerſis domibus habitare cœperũt, reuerẽtia genitoris primi, vt antiquioris, & imperij honos animis adhæſit ſeparatorũ: atque eos, qui domibus ſeparatis imperarunt, maximè primùm ex quo deſcenderant venerari & honorare æquum viſum fuit: illum autem ſingulis proſpicere. Sic pagus cœpit fieri ex natis natorum, & vni ſubditus fuit, omniſque domus regebatur à ſeniore. Et poſteà ſenioris proximiores, priores eſſe cœperunt: & ex pagis ciuitates, ex ciuitatibus regna compoſita, remanente gubernandi paterna poteſtate, cui & regia ſimilis. Priſci reges quidam tamen eli- 19
f Beroſus, libr. 4. de Gestatione hillor. gebant ſibi ſucceſſores in regno, quos vocabant Coritos, hoc eſt, Iones vel haſtatos, ita Sabatius Saga creatus Coritus à Iano [f]. Et Arius 6. Babyloniæ rex Aurunum. Et tempore regis Athladis regis 12. Babyloniæ, Hercules filius eius, Thuſcum filium Iamgenis creauit ſibi Coritum. Tempore Sphæri 15. regis Babylo. Morges filius Itali creauit Coritum ſuum cognatum Combolaſionem, vt ſcribit Beroſus. Apud Romanos, imperio præleeth 20
g Spartianus, in Aelio Vero. principium filij ſeu imperatoris, Cæſares dicebantur, quaſi deſignati auguſtæ maieſtatis hæredes, vt author Spartianus [g]. Et hinc Germani, Romanorum regem Cæſarem appellant. Iidémque principes dicti iuuentutis, teſtibus Tacito, Suetonio, & Lampridio. Eratque hoc nomen auſpicium futuris imperatoribus, ſicut in Hiſpania, qui mortuo parente regnum adepturi ſunt, principes appellantur. Et filii Imperatorum apud Græcos deſpotæ dicti. Vt & hodiè filius regis proximus ſucceſſione, dicitur, *Monſieur*, vel alio nomine delphinus: ab eo tempore, quo Vmbertus, ſecundum 21
h Paul. Aemilius, libro. 9. in fornan. Paulum Aemilium [h], vel ſecũdum Nicolaum Gillium, Imbertus Delphinatium princeps, Philippo Valeſio Gallorũ regi, Delphinatus dominatũ ceſſit,

ea lege

ea lege & conditione, vt proximus regis hæres dominus diceretur [a]: vocabant Allobroges quippe ſuos principes, Delphinos [b]. Fuerunt quatuor monarchiæ principales orbis per ſucceſſionem in filios tranſlatæ, donec incuria, vel vim alia ditione trãſlatæ ſunt, vel deficiẽte genere: deficiũt enim, & ſeneſcũt quoq; familiæ, & moriũtur, vt regna. Expertũq; illud in monarchia Galliæ, quæ etiam ter mutauit ſuccedendi ordinem: non tamen in alterius regis ius, quàm proprii tranſiuit, ex quo confirmata fuit. Imperio quoque Romano idipſum accidit ſæpè, & ſeries familiarum in eo turbata & expuncta eſt. Et tandem deſiit ipſum imperium in oriente, & tranſlatum in occidentẽ, in Carolum Magnum Franconiæ natum in Germania, filium Pipini regis Galliarum & Bertæ, anno domini 801. anno 21. imperii Conſtantini & matris Helenæ. In cuius familia remanſit ad mortem vſque Ludouici Balbi regis Galliarum, poſt cuius à vita obitum, tranſlatum eſt in Saxones Allemanos, penes quos iure ſucceſſionis quoque à patre in filios peruenit, vſq; ad tempora trium Othonum, quorum poſtremus veneno dato à Romanis, Romæ mortuus eſt. Qua ratione Gregorius 5. natione Saxo, qui pulſo ab Othone antipapa Iohanne 17. dicto, reſtitutus in ſedem erat, vt imperii dignitas apud Germanos ſuos maneret, Synodo congregata ſanctionem tulit de imperatore deligendo, quæ vſque in hodiernum diem obſeruatur, anno 994. [c] electionibus Germanis conſtitutis [d]. Poſt quorum electionem triplex diadema, ſeu tres coronas ſuſcipit, primam Aquisgrani in Colonienſi dioceſi: ſecundam, in Modicienſe ciuitate à Mediolanenſi archiepiſcopo: poſtremam Romæ à ſummo pontifice [e].

[a] Vincentius Lupanus, in commentariis de magiſtratibus & præfecturis Francorum.

[b] Paul Aemil. libr. 6. In Philippo Longo.

[c] extat conſtitutio. in c. venerabilem, de electio.

[d] de quib. gloſ. in c. ad apoſtolicæ, circa finem, de re iud. in Sex.

[e] gloſſ. in c. Romani, § porrò, de iurei iuran. in clement.

De Populo. Cap. 3.

1 *Publicum quid.*
2 *Populus quid.*
Collegium quot conſtat perſonis. eod.
Plebs quot conſtat perſonis. eod.
Turba quot conſtat perſonis.
Gens & gentiles quid, & vnde. eod.
3 *Populus diuiſus à Romulo ordine, & dignitate, & quomodo.*
4 *Populo permiſſa ex lege Romuli.*
5 *Democratia quibus conſtet.*
6 *Democratia quid, & finis.*
7 *Grauum imperium reciprocum.*

1 POPVLI eſt, rectè publicum dicitur: quaſi populicum [f]. Et publica, quæ ſunt populi, potiſſimùm quæ ſunt populi Romani propriè: aliorum autem, per ſimilitudinẽ [g]. Populus dicitur multitudinis cœtus, ratione communis iuris, & vtilitatis vnitus: vt definiſſe Ciceronem in libro de republica, cuius pars interit, teſtatur D. Auguſtinus [h]. Duo veltres faciunt congregationem, & collegium [i], quod per vnum retinetur [k]. Decem faciunt populum, & plebem [l]: turbam, quindecim [m]. Gens quoque pro populo accipitur [n]: quãuis alio modo gens, & genus, & gẽtiles à gignẽdo, cognati dicantur [o]. Diuiſit Romulus populum Romanũ, ordine, & dignitate. Multitudinem ordine, in tribus: tribus, in curias: curias, in decurias. Digni-

[f] § conſequẽs, de ſuſpect tutor §. 1. de puls iudic.

[g] l. bona ciuitatis, & l. eum qui vectigal. de verbor. ſignifi. l. inter publica, eo.

[h] Diuus Auguſtinus, lib. 19. de ciuit. c. 21.

[i] capit. 1. de electio.

[k] l. Neratius, de verbor. ſignifi. l. ſicut. § fin. quod ciuil. vniuer. nom. can. vnio, 10. q. 3. c. 1. & ibi gloſſ. de electio.

[l] l. prætor ait, in 2. vi bonor. rap. P. & ibi Bart.

[m] § ius autẽ ciuile, §. quòd verò, de iuſtit. gent. & ciuil. l. omnes, § 1. eo. tit. P. can. ius gent. 1. diſtin.

[n] l. pronũciatio § familiæ, & l. ſæpe, de verbo. ſignific.

tate, in patritios & plebeios [a]. Poſteà & diuiſus populus in ſenatores, equites, & plebem. Et proinde ex recenti diuiſione compoſitus eſt populus ex patritijs ſeu ſenatoribus, equitibus, & plebe [b], de quibus, & de diuiſione populi ſecundum ordinem, iam diximus alibi [c]. Romulus permiſit tria populo; Magiſtratus creare: ius belli inferendi: & conſilium dare, & conſilij dicere, iuſq; legis ſanciendæ [d]. Et in lege 12. tabularum cautum ita erat [e]: *Creatio magiſtratuum, iudicia populi, iuſſa vetita cum ſciſcentur, optimatibus vota plebi libera ſunto.* Pulſis tamen regibus populus omnem poteſtatem ſibi vſurpauit, eamq; per certa tempora, & circumſcriptè exercendam optimatibus, conſulibus, ſenatui, & alijs magiſtratibus & ducibus conceſſit. Poſteà rurſum tranſtulit in principem [f]. Democratia definitur duobus extremis, poteſtate ſummæ populi, ac libertate. Et libertas illa, vt liberum ſit quodcunque velis æquum facere, vt ſcribit Ariſtoteles [g]. Finis popularis adminiſtrationis, libertas: quæ conſiſtit, vt per vices imperent ac pareant, & iuſtũ populare æquũ habeant ſecundũ numerum, non ſecundum dignitatem: Et accidat, vt quicquid multitudo ſtatuerit, id ratum iuſtumue neceſſariò dicatur [h]. Democratia populi reſpublica dicitur, quæ eò diuturnior fuit, quò magis leges conſeruauit, & duxit optimas, vt de democratia Athenienſium ait Pauſanias [i]. In democratia cõmunicatio dignitatum per vices, videtur quandam cõtinere naturalem gubernationem, quale de gruibus ſcribit Athalaricus rex Gothorum. *Grues*, inquit, *moralem quandam nouerunt exercere concordiam: inter quas nulla priuata queritur, quia iniquitatis ambitus non habetur: vigilant viciſſim, communi cautela ſeſe cuſtodiunt. Sic honor nullus admittitur, dum omnia ſub cõmunione ſeruantur. His etiam velatus vicaria æqualitate diſponitur, vltima ſit prima, & qui primatum tenuit, eſſe poſterior non recuſat &c. voluntariè ſeruiendo, libera ſunt* [k].

a Dio. Halicar. in 2.
b §. plebs, de iure nat. gent & ciuil. l. plebs, de verbo. ſignific.
c in c. 9 de iure ciuili numero 12. libr. de iuris arte.
d Dionyſ. Hal. car. in 2.
e Cicero, 1. de legib.
f hæc omnia in tota l. 2. de orig. iur. P.
g Ariſtot. 5. Politi. cap. 9.
h hæc & plura, de hac democratia, & membris eius Poſt Ariſtotel. libr. 6. c. 2. & ſequentibus.
i Pauſanias.
k Caſſiador. lib. 8. Variarũ in capit. 2. in edicto contra curiales.

De Magiſtratibus in genere. Cap. 4.

1 *Magiſtratuum poteſtas vnde & nomen.*
Magiſter populi dictator. eod.
2 *Magiſtratuum diuiſio remiſſiuè.*
3 *Magiſtratus in quorum locum ſuffecti.*
4 *Magiſtratuum publica perſona, & poteſtas.*
5 *Iudicia in portis ciuitatum fiebant.*

POTESTATE olim populi, Imperatoria vel regia nunc, pendent magiſtratus eorumq; poteſtas [l]. Anteà non ita, quando omnia manu regia fiebant [m], & per ſe reges iudicarent, quando vt iudicarent reges eligebantur: vt Deioces à Medis [n], & Saul ab Iſraëletico populo [o] electi ſunt. Et id nomen explicat: quia apud Paulum [p], magiſtros & magiſtratus dici conſtat, qui magis quàm cæteri diligentiam & ſolicitudinem rebus, quibus præſunt, debent, & à monendo & monſtrando. Tum autem dici cœptus magiſtratus, cùm à populo magiſter populi, id eſt, dictator creatus eſt, vt author Pomponius Lætus [q]. Sicut & magiſtrum populi, dictatorem eſſe explicat Cicero 1. de finib. Et Varro [r], *Magiſter equitum, quòd ſumma poteſtas huius in equites & accenſos, vt eſt ſumma populi dictator, à quo is quoque magiſter populi appellatus. Reliqui, quòd minores quàm hi magiſtri, magiſtratus: vt ab albo, albatus.* Et vox magiſtratus ſignificat eos, qui in poteſtate aliqua ſunt conſtituti, vt

l l. 1. ad legem Iul. de ambi.
m l. 2. in pri. de orig. iur.
n Herodot. in 1.
o 1. Reg. c. 8.
p l. quos præcipua, l. 37. de verbor. & rer. ſignific.
q Pompo. Lætus, lib. de Magiſtra.
r Varro, libr. 4. ling. Latinæ.

Cice

Cicero ait [a], *videtis igitur hanc esse magistratus vim vt præsit præscribátque recta & vtilia, & coniuncta cum legibus. Vt enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus: veréq; dici potest magistratum esse, legem loquentem: legem autem esse mutum magistratum.* Aliquando etiam magistratus, pro potestate ipsa seu officio accipitur. Distinctiones porrò magistratuum hic non ponemus, nec alia quæ ad singulorum pertinent authoritatem, & iurisdictionem, vel potestatē: quia de his in perfecta iudiciorum enucleatione, cùm de personis sermo fiet, agetur. Et iam satis arbitror me dixisse, in præludiis optimi Iurisconsulti [b]. Interim sciendum magistratus propriè suffectos esse in locum populi, & principis, vel aliorum, qui per se potestatem quam habent, vel exercere nolunt, vel non possunt: non enim omnia per nos ipsos exequi possumus, semper & vbique. Et proinde magistratibus opus fuit, qui consiliis suis, atq; specie ipsa, dignitatem reipub. sustinerent [c]: eamq;, vt ait Iustinianus quoque, sibi commissam per partes gubernarēt [d]. Sicuti enim principes, sic & isti vicarij eorum, publicam curam suscipiunt, nomine principum, non suo. vnde & publicæ personæ dicuntur [e]. Et principes ciuitatis à Modestino [f], Et authoritatem principis, vt olim populi, referunt [g]. Iusq; publicum & in sacerdotibus, sic in magistratibus, quod ad statum rei Romanæ, id est, reipub. pertineant [h]. Sicuti etiam principes legum publicarum habēt [i] potestatem, sic & istis legum concesserunt executionem & conseruationem [k]. Vnde & pro anima legibus sunt magistratus: alioquin enim parum est iura in ciuitate esse, nisi sint, qui ad effectum ea deducant [l]. Idcirco horum potestas siue iurisdictio, dicitur de publico introducta, cum necessitate iurisdicēdi [m]: cum imperio sæpè [n], & cum maiestate Imperij [o]. Omnibusq; horum copia patere debet [p]: & ideo Deus iussit Mosi [q], in portis ciuitatum fieri iudicia, sic dicens: *Iudices & magistratus constitues in omnibus portis tuis, quas dominus dederit per singulas tribus tuas, vt iudicent iusto iudicio, nec in alteram partem declinent.* Et Amos propheta [r], *odite malum, diligite bonum, & constituite in porta iudicium, si fortè misereatur dominus. Est igitur*, inquit Cicero [s], *proprium munus magistratus intelligere se gerere personam ciuitatis, deberéque eius dignitatem & decus sustinere, seruare leges, & iura describere, & fidei suæ commissa meminisse.* Diximus iam alibi de iudicum, & magistratuum decore, & quæ in illis requirantur in morum grauitate, religione, & sapientia. Et idcirco abstinebo à tractatione, & sufficier indicasse, vbi ea explicuerimus [t].

a Cicero, 3. de legib.
b libro 2. præludiorum, c. 31. 32. 33. 34.
c Cicero, Dial. 2. de legib. in fine & principio 3 lib.
d Iustin. in § final. in proœmio Institut.
e § penul. de Artilia. tutor.
f in l. spadonem, §. si ciuitatis princeps, de excusa tutor.
g l. 1. de offic. præfect. prætor. in P. l. 1. ad leg. Iul. de Annona.
h l. 1. § publicum, de Iustit. & Iur. in P. §. huius studij, eod. titul. apud Iustinia.
i l. leges vt generales, & l. leges sacratissimæ, C. de legib.
k l. iniuriarum actio §. 1. de iniur. in P. l. 3. § sed vim, de eo quod met. cau. P.
l l. 2. § post originē, de orig. Iuris.
m Interpret. post glo. in l. 1. de iurisd. & omnium iud. P.
n l. potestatis verbo, de verbor. signific. l. imperium, de iurisd. omniū iudi. P.
o in l. penul. de Iustitia Iur. P.
p l. obseruandum, de offic. præf.
q Deutero. c. 16. c.
r Amos, 5. c.
s Cicero, 1. officior.
t dixi libr. 2. præludiorum c. 35. 36. 37. 38.

De personarum priuatam vitam agentium generibus. Cap. 5.

1 *Ciuitatum diuidendarum primus inuentor, & in quas partes diuisit.*
Hippodamas Euryphontis Milesius. eod.
Ciuitati optimæ quot hominum genera adesse debent.
2 *Indorum multitudinis distinctio in quot species hominum.*
Sapientum apud Indos munus. eod.
Agricolarum securitas apud Indos. eod.
Pastorum habitatio apud Indos extra vrbes, & oppida. eod.
Milites Indorum quales. eod.
3 *Episcopi Indorum qui & munus.*
4 *Personarum consideratio priuatarum, & earum qualitatum in iure.*
5 *Personarum diuisio in iure secundum scientiam, & artificium.*
6 *Personæ scientiæ factiuæ.*

Hippo

HIPPODAMVS Euryphontis Milesius, diuisionem ciuitatum primus inuenit, & primus aggressus est aliquid dicere de optimo ciuitatis statu. Constituit ciuitatem multitudine decem millium, in tres diuisam partes. Faciebat vnam partem artifices, alteram agricolas, tertiam propulsatores belli atque arma tenentes. [a] Apud Indos septem potissimùm genera hominum [b]. Primum locum sophistæ habebant, seu sapientes, quibus nulla operis necessitas imposita, quàm vt suis diis pro salute communi sacrificia facerent: diuinarent de temporibus anni, aut si quæ publica calamitas immineret. Secundum genus erat agricolarum, qui neque belli curant, nec arma habent, nec tempore belli infestantur etiam ab inimicis. Tertium eorũ, qui οἱ νομέες, οἱ ποιμένες τε καὶ βουκόλοι, καὶ οὗτοι οὔτε κατὰ πόλιας οὔτε ἐν τοῖς κώμοις οἰκέουσι, νομάδες τε εἰσί, &c. id est, sunt pastores, armentarij, bubulci. Et isti neque vrbes, neque pagos inhabitant: sed in montibus degunt & tributum ex armentis & pecore pendunt, auesq; & agrestes feras venantur. Quartum genus, τὸ δημιουργικόν τε καὶ καπηλικὸν γένος, id est, opificum & negotiatorum genus, qui ex artificibus tributa persoluebant. Quo genere etiam & nautæ continentur. Quintum genus eorum, qui πολεμισταί, id est, milites dicuntur, qui solùm bellis deseruiebant. Sextum genus faciebant οἱ ἐπίσκοποι ἐπιλεύμενοι, episcopi, dicti οὗτοι ἐφορῶσι τὰ γινόμενα, κατά τε τὴν χώρην, καὶ κατὰ τὰς πόλιας, καὶ ταυτὰ ἀναγγέλουσι τῷ βασιλεῖ, ἵνα περ βασιλεύονται ἔνδοι, ἢ τοῖς τέλεσι ἵνα περ αὐτόνομοι εἰσί, id est, ij quid in vrbibus, quid in agris agatur, inquirunt, eaque regibus, si per reges gubernentur: aut magistratibus, si liberæ sint ciuitates, denunciant. Septimum genus, est hominum Indicorum, eorum qui de rebus ad publicum pertinentibus consultant: idq; vel cum rege, vel per vrbes, quæ liberæ imperium tenent. In iure considerabimus quoque istas personarum distinctiones, propter diuersa illarum priuilegia, & naturã. Itaque Indorum sequuti partitionem, de sapientibus siue philosophis erit prima personarum notio, & de iis, qui eò tendunt, per gradus: de omnibus enim agit iurisconsultus, qui scientiam aliquam vel artem profitentur. Sed vna diuisione generali, omnium harum personarum nomenclaturas complectemur, vt memoriæ tenacius, quæ proximè explicanda sunt inhæreant. Igitur ratione scientiæ & cognitionis, diuidimus personas: in eas quæ habent cognitionem aut scientiam, vel infusam, seu intellectualem, vel speculatiuam, vel practicam. Infusam habent prophetæ, & diuini. Speculatiuarum scientiarum scij, vel habent realium, vel rationalium cognitionem. Qui realium habent scientiam, dicuntur vel mathematici, vel physici, vel metaphysici. Mathematici in quadruplici sunt differentia, nempè arithmetici, geometræ, musici, astrologi, vel astronomi. Speculatiuarum rationalium personæ, sunt grammatici, dialectici, rhetores, poetæ, historiographi, iurisconsulti. Practicæ scientiæ participes in actiua sunt, qui gerunt honores & munera ciuilia, illi qui œconomi dicuntur. Et qui mores regunt, inspiciunt, & corrigunt, censores: quorum nomenclaturæ variæ sunt. De honoribus & censoribus, vt de aliis magistratibus Deo fauente, in iudiciorum personis agetur. De munerum administratoribus paulò infra. Ad practicam scientiam seu factiuam pertinent milites, de quibus in re militari. Artifices, agricolæ, pastores, armentarij, bubulci, suarij, de quibus mox, venatores, piscatores, aucupes, de quibus diximus alibi [c]. Nautæ, negotiatores, propolæ, mercatores, institoresque &c [d]. Fabri lignarij, ferrarij, metallarij, monetarij, architecti figuli, aurifices. Medici, chirurgi, obstetrices, iatraleptici. Mechanici alij, pictores, baphici, sculptores, celatores, statuarij, plastici, scribæ, pistores, & huiusmodi, fullones, textores, sartores, &c. Item milites, qui in multiplici differentia.

a Aristotel. lib. 2 Polit. cap. 6.
b ex Arriano, libro ter. Indicarum & Strabone.
c dum agimus de extraordinariis criminibus, de venatione.
d de his tractabitur Deo volente, in cõtract. emptionis & venditionis, & de nundinis, & dum de lege Rhodia in quasi cõtractibus, de exercitoria actione, & de institoria.

De

De prophetis & diuinis. Cap. 6.

Sep

1 *hiſtæ India vates.*
2 *Sophiſtæ olim philoſophi dicebantur.*
3 *Prophetæ nomen quid ſignificet.*
Prophetia præteritorum, præſentium, & futurorum. eod.
4 *Prophetæ boni, & mali.*
Prophetæ quando ceſſarunt in populo Iſraëlitico. eod.
5 *Prophetarunt mali & impij homines verè.*
6 *Sibyllina oracula cuiuſ ſint.*
7 *Sibylla mortua adhuc diuinat in ſortibus.*
8 *Lunæ apparens facies.*
Sibyllæ creditur. eod.
9 *Sibyllarum numerus.*
Sibyllinorum librorum combuſtorum hiſtoria. eod.
Sibylla nomen quid ſignificet: eod.
10 *Sibyllini libri Romæ cuſtoditi, & conſulti publicè, & quando.*
11 *Sibyllinis libris Chriſtiani fidem non adhibebant.*
12 *Larginus Proculus prædixit cum vita ſuæ diſcrimine diem mortis Domitiani.*
Domitiani tyranni mors præuiſa, & laniatus à canibus. eod.
Apollony Tyanæi viſio in morte Domitiani.
13 *Antonini Caracallæ imperij prædictio.*
Vates, & diuini gentilium eximij, 12. 13. 14.
14 *Omnes vates.*
Helenus vates. eod.
Caſſandra vates. eod.
Chalcas vates. eod.
15 *Diuinationis & prophetiæ differentia.*

1 SOPHISTÆ, id eſt, ſapientes apud Indos dicebantur, qui futura vaticinabantur, quæ ad reipublicæ vtilitatem pertinebant, vt diximus ex Arrio [a]. Et, vt Terentius ait [b], *Iſtuc eſt ſapere, non quod antè pedes modo eſt, Videre, ſed etiam illa, quæ futura ſunt Proſpicere.* Et Sophiſtæ dicti ſunt olim, qui poſteà philoſophi: rerum enim conſideratione attentiori, rebus futuris, proſpiciebant. Verùm iſta cautio futurorum, ex cauſis naturalibus facta, propriè non pertinet ad profeſſionem, vel diuinationem, ſed ad prudentiam, & aſtrologiam. Prophetæ nomen, ſumpto latè vocabulo, & eum qui futura prædicit [c], & eum qui ſacra ſcripturarum diuinarum myſteria interpretatur abdita, continet [d]. Genus prophetiæ vniuerſum tripliciter diuiditur, in futurum, præſens, & præteritum. Et Moſis eſt prophetia dum narrat de creatione Adami, & de temporibus repetitis ab origine. Tum etiam prophetia eſt eius, quod eſt occultum inuentu: vt dum D. Petrus furtum Ananiæ & Saphiræ detexit. Sed magis propriè prophetia, quæ euentura longè pronuntiat [e]. Prophetarum alij boni, & propheſia illorum vera: alij mali, & prophetia vera: alij pſeudoprophetæ, & prophetia vel vſurpata diuinatio, falſa. Veri prophetę, ſunt & boni à Deo, ad id munus electi, qualis Elias, Heliſæus, Enoc, Eſaias, Zacharias, Hieremias, & alij ſimiles, qui omni tempore ferè fuerunt in populo Dei, vſque ad Aggęum, Zachariam, & Malachiam, quibus mortuis

a Arrius, lib. rer. Indica.
b Terentius, in Adelphis.
c can ſi quælibet, §. Abraam, 22. q 2.
d can. ſit rector, 48. diſtinct. Exod. 7. ibi, Aaron erit propheta.
e D. Chryſoſtomus, in 2. proœmio in Pſalmos tomo 1.

tuis ceſſauit prophetia in Iſrael, anno à creatione mundi 3404. vt ſcribunt
a In lib. Sepher golh, Zuhr. Hebræi in ſuis Chronicis [a]. Prophetarunt alij homines, quamuis improbi 5
eſſent, & habent aliqui mali ſpiritum prophetiæ, ſed non ad meritum, alis
non ſibi vtiles, vt innuitur ex ſacro eloquio, dum Deus dicit non noſſe eos
omnes, qui dicunt ſe prophetaſſe in nomine eius, & à ſe reuelit, vt operarios
b Matthæi, c. 7. iniquitatis [b]. Prophetarunt Balaam, quamuis impiſſimus [c], & Saul perſe-
c Numerorum, c. 22. d 1. Reg. c. 19. & 18. cutor prophetæ [d], & Caiphas prophetauit, cùm eſſet pontifex, quòd expe-
e Diuſtom. cuan. c. 11. diebat vnum hominem mori pro populo, ne tota gens periret [e]. Et plures
alij, quorum ore ſpiritus-ſanctus, vt inſtrumento vſus eſt. Etenim prophe-
f et hoc fusè explicat D. Chryſoſtomus homil. 25. in Matthæ. tia, donum gratiæ eſt [f]. Annotauimus & plures vates veridicos inter gen- 6
tiles, non ſuo quidem merito, ſed ad eorum malitiam adhuc proprio ore
conuincendam. Sunt Sibyllina oracula veridica, ſi tamen ea non ſint alicu-
ius mulieris quæ Deum non nouerit, admiranda. Opinor enim Erythream
ſaltem eam, cuius nobis reſidua ſunt excuſſa fragmenta & reſponſa, Deum
verum nouiſſe: Etenim in eius oraculis legimus, eam ſe profiteri vxorem
vnius filiorum Noachi, iactatamq; vndis in arca, vt quæ intra eſſet vnà cum
g vide in Sibyllaeis oraculis excuſſis Græce & Latine ex verſione Caſtalionis lib. 1 pag. 61. & libr. 3. in fine pag. 153. leuiris & gloſſis [g]. Atque ſe Dei iuſſu, oracula literis mandaſſe teſtatur, his
h lib. 1. Sibyllinorum oraculor. p. 59. verbis [h]:

πάντα γὰρ ἴσθι
ἀθάνατος ὁ σωθὴρ, πανεπίσκοπος ὅς μ' ἐκέλευσεν
ἀγγέλλειν ὑμῖν ἵνα μὴ φρεσὶν ἐξαπολῆσθε,

id eſt, *omnia enim ſcit*
Immortalis ſaluator, qui omnia obſeruat, quique me iuſſit
Annunciare vobis, ne mentibus pereatis.

i Clemens Alexandrinus, lib. 1. Stromatũ. Aiunt, vt ſcribit Clemens Alexandrinus [i], Delphis in curia oſtendi petram 7
quandam, ſupra quam dicitur ſediſſe prima Sibylla, quæ Helicone venerat,
educata à Muſis, cùm eſſet filia Lamiæ Sidoniæ. Sidonius autem dicit in
verſibus, nec mortuam quidem à diuinandi arte ceſſaſſe Sibyllam, & id qui-
dem, quod ex ea in aërẽ receſſit poſt obitum id eſſe, quod in ſortibus diui-
nat & auguriis: Ex eo autem quod mutatum eſt in terram corpore, exortam 8
vt conſentaneum eſt herbam, quam, cùm eam beſtiæ, quæ in eo loco eſſent
comediſſent, ſcribit perfectam futuri cognitionem per exta hominibus ſi-
gnificaſſe: eius autẽ animam exiſtimat eſſe faciem, quæ apparet in Luna. De 9
numero Sibyllarum, non eſt quod poſt tot aliorum labores repleam chartas:
k colligit de his multa Vides in commẽtario ad c. 23. lib. 18. de ciuit. Dei D. Auguſtr. Onuphrius, libro de Sibyllis & Sibyllarũ oraculis. Lactantius, ex Varrone lib. 2 contra gentes c. 6. Suidas, & alij. illorum etenim opera proſtant pertrita [k]. Ferunt ad Tarquinium Priſcum,
vel, vt alij volunt, Tarquinium Superbum, vnam Sibyllarum, oraculorum
libros detuliſſe ſecundum aliquos nouem, ſecundum alios tres, & pro eis
trecentos Philippæos poſtulaſſe, regémque aſpernatum prætij magnitudinẽ,
& mulieris inſaniam denſiſſe: illam autem conſpectu regis tres ex nouem,
vel ſecundum alios vnum ex tribus combuſſiſſe, ac pro reliquis idem prætiũ
poſtulaſſe, Tarquinium multò magis inſanire putaſſe, eam tamen denuò
tribus aliis exuſtis, vel ſecundum alios altero, in eodem prętio perſeueraſſe,
l Plinius, lib. 34. c. 5. in Dionyſ. Halica. m Solinus, c. 2. n Aulus Gellius. o Seruius, in 6. Aeneid. verſ. p Suidas. motumq; fuiſſe regem, ac trecentis aureis emiſſe. Teſtis Plinius [l], Dionyſius
Halicar. [m], Solinus [n], Gellius [o], Seruius [p], Suidas [q], qui & Sibyllæ nomen
dicit eſſe λέξιν ῥωμαϊκὴν ἑρμηνευομένην προφήτην, id eſt, dictionem Romanam ſig-
nificantem Prophetam ſeu vatem. Eſt & Sibylla, ac ſi dicas deorum conſilium.
Vt Aeoles dicebant σίος, deos, & βολὴν, conſilium. Conſeruabantur autem 10
Romæ ſumma cùm veneratione libri Sibyllini, qui magnis in negotiis con-
ſulebantur: veluti quando contra Voſcos bello moto, Romæ laboratum
eſt victus inopia, & magnus metus fuit ne in totum deficeret, terra fructus
r Dionyſ. Halicar. in 6. s Flauius Vopiſcus, in vita Aureliã. t Iulius Capitolinus, in Gallieno. negante [r]. Sub Claudiano quoque, quo tempore Marcomani cuncta vaſta-
bant [s]. Sub Galieno, pro peſtilentia ſedanda [t]. Et ſæpiſſimè aliis quoque

tem

temporibus. Dignum tamen notatu eſt, Chriſtianos nunquam his fidem adhibuiſſe, quod colligo ex Vopiſci verbis dicentis ad ſenatum, cùm eſſet contione ſua de inſpiciendis libris Sibyllinis, Aurelianum ſcripſiſſe: *Mirer patres ſancti, vos tandiu de aperiendis Sibyllinis dubitaſſe libris; proinde quaſi in Chriſtianorum eccleſia, non in templo deorum omnium tractaretis* [a]. Sed nec per ſolas Sibyllas aliquando permiſit verum prædici Deus, ſed etiam per alios. a Flavius Vopiſcus, in Aureliano.

13 Sic Larginus Proculus prædixit in Germania Domitiani diem, quo exceſſit è vita. Hac cauſa Romam miſſus, damnatus capite, tamen executione remorata, Domitianus eo interiit die, & abſolutus à Nerua imperij ſucceſſore, 40. ſeſtertia dono accepit. Alius qui Domitiano & vitam & genus mortis prædixit, & eum laniandum à canibus, quod accidit. Nam cùm rogo vrendus eſſet, imbre ignis extinctus eſt: vbi canes vinctum reperientes, laniarunt. Item Apollo Tyanæus, quo tempore ab Stephano Liberto occidebatur, cùm in præceſſum atque editum aſcendiſſet conuocata magna populi turba, ſiue Epheſi eſſet, ſiue alibi dixit. *Relle Stephane, euge Stephane, percute homicidam, percuſſiſti, vulneraſti, occidiſti* [b]. Quidam vates in Africa prædixit Macrinum præfectum prætorio Antonini Caracallæ, & filium eius Diadumenum imperatoros, quod accidit [c]. Oenone, Cebrenis filia, vxor prima Alexandri filij Priami, Alexandro prædixit, futurum eum rapturum Helenam ex Europa, & bellum ſuæ patriæ inducturum, & quod ipſe in bello eſſet ſauciandus, & à nemine ſanandus. Erat enim numine correpta ſæpè. & futura enunciabat [d]. Quum etiam idem Alexander raptor Helenæ, in Græciam tranſire decreuiſſet, Helenus vaticinari cœpit Graios venturos, Ilium euerſuros, patentes & fratres hoſtili manu interituros, ſi Alexander ſibi ex Græcia vxorem adduxiſſet. Idipſum & Caſſandra vaticinata [e]: Chalcas in exercitu Græcorum vates futurorum eximius [f]. Omitto recenſere reliquos, qui in hac diuinationis arte floruerunt, & ſæpè vera, ſæpius tamen mendacia protulerunt: vtporè potius dictante diabolo, quàm ſpiritu-ſancto loquuti. Quemadmodum illi pſeudoprophetæ, qui diuinationes ſuas profitentes dicebant, *Hæc dixit Dominus*, cùm tamen non fuiſſet eis locutus Dominus, nec miſiſſet eos [g]. Plura de diuinatione & ſpeciebus eius & pœna criminis alibi diximus, quæ ſuo loco videto [h]. Differentia inſignis inter diuinationem, & prophetiam, quam adfert D. Chryſoſtomus [i], eſt: quòd vates gentilium, qui reſponſa canebant & oracula, multa quidem dicebant, eorum autem quæ dicebant, nihil ſciebant. Sed non ita facit ſpiritus-ſanctus, ſed permittit, vt cor cognoſcat quæ dicuntur. Et Hermas diſcipulus D. Pauli apoſtoli, *Diſcernitur*, inquit, *prophetia & ſpiritus Dei ab ſpiritu falſo. Quia Dei ſpiritus deſurſum eſt, quietus, humilis, ſine æquitia, ſine deſiderio vano huius ſeculi, homine omni ſe facit humiliorem: non ſimper omnibus, nec de ſingulis loquitur, interrogatus, ſed cùm Deus vult. Spiritus autem terreſtris, eſt & fatuus, & homo, qui eum habet, primam vult cathedram, eſt improbus verbis ſuis, in delicijs, in voluptatibus multis, & mercedem accipit diuinationis* [k].

b Xiphilinus, ex Dione in Domitiano, Philoſtratus, lib. 8. de vita Apollonij Tyanei.

c Idem Xiphilinus, in Antonino Caracalla.

d Parthenius, in Eroticis, c. 4. ex Nicandro, lib. de poetis.

e Dares Phrygius, li. de excidio Troiano.

f Dictys Cretenſis li. 2. de bello Troiano.

g Hieremiæ, 14. & 23. Ezechiel. 13.

h In criminibus diximus, dum agimus de maleficijs & mathematicis.

i D. Chryſoſtomus, Homilia in Pſal. 44 tomo 1.

k Hermas, lib. 2. Paſtoris, in Mandato, vel c. 12.

De philoſophis. Caput 7.

1 *Philoſophi nomen quid, & quis primus eo ſe nominauit. Pythagoras primus ſe dixit philoſophum. cod.*

Sophistæ nomen quando in desuetudinem abiit, & immensum cœpit esse. eod.

Sophistæ qui, eod.

Protagoras Prodicus mercede docuit philosophiam primus, & Gorgias.

2 *Philosophia quid, & distributio in tres species, & plura membra.*

Philosophiæ qui partes tantùm exercuerunt seorsum, & qui omnes, eod.

3 *Philosophia omnis in actione, & contemplatione.*

Philosophia vera mores componit, eod.

4 *Philosophia vera in vsu & memoria, non in verbis & disputatione.*

5 *Philosophi contemplatiui inutiles & odio habiti.*

6 *Pythagorici philosophi in Italia combusti.*

Plato vendi iussus, eod.

Epicurei locis honestis pulsi, & alij philosophi vrbibus. Item 7. & 8.

7 *Pœna melle nudum inungi, & apibus exponi.*

9 *Aristoteli, & Aristotelicis philosophis inimicus Carracallus.*

10 *Philosophi cur à muneribus non excusati.*

21 *Monachi exire claustrum non debent, vt audiant physicam vel medicinam.*

PHILOSOPHVS nomen habet compositum, vt sit 1
is qui amans est & studiosus sapientiæ [a]. Et hoc nomen sibi primùm imposuisse ferunt Pythagoram, reiecto nomine sophistarum vel sapientum, veluti arrogantiæ pleno. Post quem, sapientiæ qui eum secuti sunt [a] professores, idipsum sibi vsurparunt, Et paulatim sophistæ nomen quod erat amplissimæ antiquitus dignitatis, dedecori quodammodo esse cœpit: honósque paulatim interiit, postquam Prothagoras Prodicus, & Gorgias auditoribus sapientiam, vel philosophiam vendiderunt, vt ait Themistius [b]: atque qui vel quæstus, vel ostentationis causa philosopharentur, posteà dicti sunt sophistæ [c]. Philosophia, est cognitio 2
omnium optimarum rerum, & in his exercitatio [d]. Philosophia, vt ait Cicero, in tres partes distributa est, in naturæ obscuritatem, in differendi subtilitatem, in vitam atque mores [e]. Sic Zeno primus Citticus, libro de oratione, & Chrysippus in primo etiam de oratione, & primo physicorum Appollodorus & Ephillus, Eudromus, Diogenes Babylonius, & Possydonius, tripartitam esse dicunt philosophiæ rationem. Aliam quippe physicen, ethicen aliam, tertiam logicen dici. Has verò partes, Appollodorus locos vocat, Chrysippus verò & Eudromus species, alij genera. Enimuero philosophiam animanti similem dicunt: ossibus ac neruis logicen; carnibus, ethicen, animæ physicem conferentes. Siue rursus ouo: esse quippe superficiem logicem, sequentia ethicen, intima & penitus abstrusa physicen. Ordo autem harum varius. Quidam primam logicen, secundam physicen, tertiam ethicen statuunt, vt Zeno Chrysippus & alij: quidam alij mutant ordinem. Cleantes sex philosophiæ partes ait, dialecticam, oratoriam, moralem, ciuilem, naturalem, theologicam [f]. Possunt & ista membra ad tria referri superiora, quæ diuisione antiqua Hebræorum fluxit, vt monet Eusebius, & inde etiam hausisse Platonem [g]. Qui primus tres illas species philosophiæ coniunxit, cùm anteà separatim circa illas aliqui philosopharentur, non in omnibus [h]. Primùm enim philosophia in physica erat contemplatione. Hic adiecit posteà Socrates ethicen, & Plato posteà vtrisque logicen, & laceram philosophiam coniunxit.

Coluerunt

a Cicero, Officior. lib. 2. & De leg. b. 1.

b Themistius, in sophista oratio. 4.

c Cicero, De natur. De 2 Academicarũ quæst. 9. & Socrates κατὰ σοφιστῶν. Plato in Gor. & Aulus Gellius, noctium lib. 10. c. 22.

d Cicero 3. de Ora.

e Cicer. de Ora.

f hæc & plura Diogenes Laertius, in 7. lib. in Zenone.

g Eusebius, libr. de Præpara Euangelica.

h Aristotel. lib. 7. Philosop. Diogenes Laertius in Platone, Apuleius, in dogmate Platonis.

Coluerunt tantùm differendi rationem Gorgias & Euthydemus, Zeno, & omnes Eleatici, qui dialecticæ studuerunt. Mennon ad mores priuatos instituendos se conuertit, vt & Euryphro, Philebus & Crito, & septem sapientes, Thalete excepto: Alij ad publicos, & ad res publicas & leges formandas vt Plato: alij ad res naturales indagandas, vt Timæus, Thales, & eius discipuli: alij ad μετὰ τὰ φυσικὰ, vt Parmenides, & Sophista, Platonici. Vniuersa porrò philosophia in actione & contemplatione versatur: proinde duæ eius erunt partes, harum altera actiua, altera contemplatiua dici potest. Actiua ad agendam vitam, id est, ad mores instituendos, pertinet: contemplatiua, ad conspiciendas naturæ causas, & syncerissimam veritatem [a]. Socrates, in actiua: Pythagoras, in contemplatiua excelluisse creditur: Plato vtramque perfecit. Et ideo insectatur [b] eos, qui tantùm futili & inani philosophia detinentur toto vitæ tempore, qui sophismatis & dialecticis gryphis vitæ degendæ necessarium tempus reponunt, & senescunt in illis. In quos etiam Architrenius sæpè inuehitur. Diuus Paulus & de ea loquitur, *videte*, inquit, *ne quis vos decipiat per philosophiam. &c* [c]. Vera philosophia, ad morum compositionem & rectam institutionem pertinet [d]. Quia virtutum omnium disciplina est, quæq; in publicis simul & priuatis negotiis excellit. Ciuitates & rempub. si nihil prohibeat, constanter & fortiter & peritè administrat. Quare Vlpianus, iurisconsultos, qui in nodis controuersiarum decidendis versantur, veram tradit profiteri philosophiam [e]. Afranius poëta veram sapientiam opinatus est, esse filiam vsus & memoriæ: vt qui sapiens rerum humanarum esse velit, non libris solis, nec disciplinis rhetoricis opus ei sit, sed oportere eum versari quoque, exercerique in rebus comminus noscendis, periclitandisque, omniáque ad ea & euenta firmiter meminisse. Versus Afranij recitat Aulus Gellius, hos,

Vsus me genuit, mater peperit memoria.
σοφίαν me vocant Gray, vos sapientiam.

Et Macedo philosophus, cuius & meminit Gellius [g], nihil fieri posse indignius & intolerantius dicebat, quàm quòd homines ignaui ac desides, operti barba & pallio, mores & emolumenta philosophiæ in linguæ verborumque artes conuerterent: & vitia facundissimè accusarent, intercutibus ipsi vitiis madentes. Atque ideo rectè Iuuenalis [h],

Vltra Sauromatas fugere hinc libet & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent
Qui turios simulant, & Bacchanalia viuunt.

Improbant hanc sophistarum garrulitatem iura pontificia [i]. Nam via ad cognitionem sui ipsius, & tandem Dei, philosophia vera est: qui autem argutiis vtitur, & vita abutitur in verborum pugnis & contentionibus, aberrat à scopo & via, quam philosophia perquirit & sequitur, & contra ipsissimam philosophiam philosophia abutitur. Qui enim se planè, & Deum cognouerit, non inutilem se putabit & perperàm vel sibi soli creatum, sed & proximis, & patriæ, & omnibus, si quid & illis prodesse possit. Neque philosophum dico, qui sapientiam amat, nisi ipse quoque sapiat: aliter enim & aliquando impij, latrones, & similes, philosophi dicerentur, qui velint nolint amant sapientiam, quæ pulchra per se & amabilis est. Cùm tamen ipsi nec sapiant, nec sapere studeant. Erunt & isti personati philosophi, qui muti & paralytici intra priuatos parietes latent, sibi & aliis inutiles,

a D. Augustinus, lib. 8. De ciuitate Dei cap. 4.
b Plato, in Gorgia. Gellius, lib. 14. c. 22.
c ad Coloss. c. 2.
d Gellius, lib. 5. c. 1. & 10. c. 22.
e l. 1. de iustit. & iur.
f Gellius, lib. 13. capit. 8.
g dicto cap. 8.
h Iuuenal. Saty. 2.
i ca. omnem, & ceu. legimus, 37 distin.

Pondus inersterræ, & fruges consumere nati.

Vel certè infœlicis ingenij habendi sunt, qui per ea tempora, quibus alij in philosophia muta profecerint, vel proficere possunt, nihil se didicisse, nec per totam viram profitentur, quod possit vsu reipublicæ esse. Satius fuisset illos addici globæ vel alio corporali manceparos fuisse artificio, quo sibi, & aliis potuissent vtiles esse. Scio tamen postremis temporibus, philosophos eos tantùm dictos esse, qui speculationi rerum, & sophisticis inuolucris intenti, se à communi hominum vita separarunt, & spontaneam paupertatem elegerunt, saltem diuitias contemnebant [a]. Et aliquando philosophantium horum turbæ & cœtus odio fuerunt reipublicam administrantibus: quòd otiosis declamationibus, cùm praxim non nossent scientiarum quas profitebantur, seditiones & tumultus concitarent: putabant enim qui boni erant, inter illos tam facilè rempublicam posse componi & emendari, vt erat illis facilè de republica optimè constituenda disputare & opinari, reuera ignari non tam facilè facta & actus perfici, ac voces formanturà lingua: & leges antiquas, etsi non omnino vtiles, meliores tamen esse nouis, quæ reipublicæ faciem immutarent, vt alibi docuimus. Erant & alij inter illos superbi sub palliolo & larua philosophica, qui dum opinionem sapientiæ præter alios sibi arrogabant, & contradicendi studio, vt sua firmarent, tenerentur, omnia perturbabant. Et proinde in ea regione Italiæ, quæ tunc magna Græcia appellabatur, cœtus Pythagoricorum ob clandestinam coniurationem concrematus fuit, magna rerum publicarum mutatione facta, vtpote principibus ciuitatis eiusque temerè interfectis, vt ait Polybius [b]. Plato iussus venundari à Dionysio tyranno Syracusano [c]. Epicurei Roma senatusconsulto sunt exacti. Et Messenij, in Archadia, eos, qui eodem quasi præsepi pasti essent, expulerunt. Quos & pestes adolescentum esse dicerent, & philosophiæ labem imprimere, propter mollitiem & impietatem. Eos itaque ante Solis occasum agro Messenio excedere iusserunt iisque pulsis fana lustrari, à sacerdotibus, à Tinuchis (sic enim à gerendis honoribus suos magistratus appellant) totam vrbem purgari, tanquam à sordibus & sentina quadam liberam. Ferunt & à Lyctijs in Creta ex Epicureis eò profectos pulsos esse, legémque populari sermone scriptam, quæ effœminatæ sapientiæ ac degeneris & turpis inuentores & discipulos Lyctio pellerentur. Quod si quis eò per audaciam veniisset contempta lege, eum in catasta vinctum iuxta curiam dies viginti nudum melle & lacte perfundi, vt ab apibus & muscis consummaretur in totum: quibus exactis, si superstes esset, adhuc muliebri veste inductum, de saxo præcipitari iusserunt, vt author Suidas [d]. Quomodo autem mathematici, aliique diuini electi sint Roma, dicitur dum in criminibus de his agimus. Philosophos qui rebus innouandis studerent, deuitandos suadet Agrippa Octauiano [e]. Vespasianus philosophos omnes ob nimiam dicendi libertatem, Stoicos, & Cynicos vrbe expulit, præter Musonium; & Demetrium, & Hostilium in insulas relegauit [f]. Plures tempore Domitiani occisi, quòd studio philosophiæ operam darent [g]. Antoninus Caracallus, philosophes, qui sunt Aristotelici nominati tam magno odio est prosecutus, vt voluerit libros Aristotelis comburere, atque Aristotelicis sodalitates, & cætera commoda quæ habebant in Alexandria sustulerit, criminatus eos, quòd Aristoteles causa mortis Alexandri visus esset [h]. Imperator Valens parui facit philosophos imò contrà eos contorquet philosophiam, nec admittit eam ad excusationem munerum personalium. *Turpe enim*, inquit, *est, vt patriæ functiones ferre non possit, qui etiam fortunæ vim si ferat profitetur* [i]. Minus etiam admittitur in illis philosophis patrimonialium

munerum

a Iosè & reprobati, C. de excusatio tutor. lib. 10 P. tit. 1. in homer. sus §. Philosophis, de vacatio. munerum in P. 1 prætestio, de munic. sib. patrimonial. lib. 10. C.

b Polybius, lib. 2. hist.

c Aemilius Probus in Dione.

d Suidas, in Epicuro.

e Dio Cassius, lib. 52. h. st. Roma.

f Xiphylinus, ex Dione, in Vespasiano

g Xiphylinus ex Dione in Domitiano

h Xiphylinus ex Dione in Antonino Caracallo.

i Iredantur, l. 2. de profess. & medicis, lib. 10. C. mut. 52.

munerum exceptio, dum patrimonia habent, imo & philosophia illos conferre debere arguit, cùm contra professionem bona possideant [a]. Et ex substantia maximè manifestum sit, eos non esse philosophos [b], sed potius philosophos velle videri, vt eo prætextu ditentur. Sunt tamen qui veram philosophiam authoritate publica docent, à muneribus immunes [c]. In concilio Turonensi prohibitum fuit religiosis professis votum regularis vitæ, monasterium exire ad audiendam physicam vel medicinam sub prætextu consulendi languentium fratrum corporibus. Pœna transgressoribus imposita [d], quod & firmauit Honorius 3. sum pontif. [e].

a l. professio, l. 2. de munerib. patrimo. lib. 10. C.
b Vlpia in l. sed & reprobari, ser. 7. de excusa. tutor. P.
c l. fin. de professo. & med. lib. 10. C. d l. sed & reprob. ti. § Romæ philosophantem.
d cap. 3. ne cleri vel mona. lib. 3. c. 1. 5. Decret.
e c. super specula, 10. end. titu. ne cleri, vel mon.

De Mathematicis. Caput 8.

1 Mathematicæ disciplinæ permissæ.
2 Numerarij seu tabularij qui.
Calculator, calculus quid, eod.
3 De Geometris.

AVGVSTVS Imperator, Mathematicos, Geometras, & architectos, qui diuisiones partium omnium, incisionésque seruant, mensurisque vtuntur, ad par studiũ discendi & docẽdi lege compellit, immunitatéque donat [f]. Arithmetici qui numerandi artem tenent, & docent, in iure probantur, vtpote reipublicæ, vel negotiis eius necessarij. Horum nomine continentur, numerarij, qui posteà à Iustiniano tabularij dicti sunt [g]. Et calculatores, qui ad calculum numerant, qui professorum etiam immunitate donantur [h]. Numeratum olim & nunc calculis, id est, lapillis, nemo dubitat: vnde & prostat titulus De errore calculi, scilicet vt non noceat, sed retractetur [i]. Et indicat Persius [k],

Hunc, Macrine, diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.

Musici, qui dicantur & de eorum diuersa nomenclatura, ex his quæ de musica diximus, lib. 12. Syntaxeæn c. 3. & sequentibus collige. De Geometria, & partibus eius, diximus lib. 13. Syntaxeæn. De Astrologia, autem lib. 8. Geometriæ artem discere atque exercere, publicè interest. Ars autem mathematica vana, diuinatio videlicet, omnino interdicta est [l]. Mensuratione terræ, in finibus regundis, & terminis describendis egemus [m], Geometræ à terræ mensura dicti sunt, & agrimensores: qui tamen à tutelis non excusantur, nisi à principe curam arte illa egentem susceperint [n].

f in l. 2. de excusationi. artificum lib. 10. C. titu. 64.
g l. 2. de numerarijs & actuariis lib. 12. C. titu. 50.
h l. 4. de professor. & medic. lib. 10. C. titu. 52.
i de errore calculi lib. 2. C. titu. 5.
k Persius, Saty. 5.
l l. 2. C. de maleficis & mathe. libr. 9. titu. 18.
m titu. finium regundorum, & nos alibi suo loco tit. si mensor fals. mod. dixer.
n Scæuola, in l. Geometræ, l. 25. de excusatio. tutor. in R.

De Physicis, & Metaphysicis. Caput 9.

1 Physici, metaphysici, & theologi qui.

PHYSICI dicuntur, qui rerum naturas considerant, & inquirunt: quomodo autem illud fiat, & de physica satis abunde diximus lib. XI. Syntaxeωn. Physici, olim philosophi nomine dicti sunt, & de philosophis iam dictum est. Ijs continentur & metaphysici, qui altiora, & abstracta contemplantur, de quibus diximus lib. 10. Syntaxeωn. Quorum etiam nomine & continentur theologi, qui arcana & diuina pertractant mysteria, & de rebus quæ naturalem inquisitionem excedunt: de quibus & egimus in sacramentis, & in rebus sacris, & lib. 7. Syntaxeωn. Et agitur in titulis De summa trinitate, & fide catholica, in vtroque iure, ciuili & pontificio, & diuino. Et de sacrosanctis ecclesiis, de episcopis & clericis, de quorum etiam nos ordinibus & officiis, & sacerdotiis, diximus propriis locis. Physicæ appellatione iuris pontificij authores & comprehendunt medicinam, quam & prohibent religionem & claustrum professis [a].

a in c sententiam, c. 3. & c super specula, ne clerici vel monac. ap. Gregor.

De personis vacantibus speculatiuis rationalibus scientiis. Caput 10.

1 Scientijs speculatiuis rationalibus personæ vacantes.
2 Grammatici qui immunes à muneribus.
Professores literarum, rhetores, & dialectici, eod.
3 Poëtæ non habent immunitatem.

INFERIORES ordine personæ, quæ speculatiuis tantùm rationalibus vacãt, & necessariæ tamen, vt basis & fundamentum aliarum, sunt primùm Grammatici, qui litteris cognoscendis, coniungendis, & proferendis, & in componendo sermone studium adhibent, de quorum arte pauca nos tractauimus lib. 16. Syntaxeωn. Grãmaticos sequuntur dialectici, seu sophistæ: rhetores seu oratores. Qui quãdo sunt probati, & recepti ab ordine ciuili, ad erudiendam iuuentutem, iisdem studiis publicè, consequuntur, vt omnium liberalium studiorum professores, immunitatem & vacationem à muneribus [b]: scilicet si ex numero eorum professorum sunt, qui vacationem habent, non aliter [c]. Qui tamen pueros primas literas docent, (vt arbitror in hunc ordinem non allecti publicum) immunitatem à ciuilibus muneribus non habent. Sed ne cui eorum, id quod supra vires sit indicatur, ad præsidis religionem pertinet: siue in ciuitatibus, siue in vicis primas litteras magistri doceant [d]. Poëtæ hoc priuilegio, aut vlla immunitatis prærogatiua non iuuantur [e]: nec calculatores, vt diximus. De poëtica videbis explicationẽ, lib. 19. nostrarũ Syntaxeωn, & de historia, & historiogaphis, lib. 20.

b l. his, l. 10. §. angariarum, de vacat. munier. P. l. oratione, l. 4. l. medicus, 6 & de professor. de medic. libr. 10. C.
c Modestinus, l. si duas habenti, l. 6. de excusat. tutor. P.
d Vlpian. in l. 2. § si de vacatio. & excu. munier. li. 50. P. li. 5.
e l. 3 de professor. & medic. lib. 10. C.

De iurisconsultis. Caput 11.

1 Iurisconsulti verè philosophi.
2 Iurisconsultorum antiquorum responsa prò lege, & quando, 3.
3 Auditorium iurisconsultorum quid.

4 Iuris

4 *Iuris ignorantia non excusat, vbi est copia iurisconsulti.*
5 *Iurisconsultorum opera in omnibus vsus Alexander Seuerus.*
Iurisconsulti qui fuerunt familiares Alexandro Imperatori.
6 *Papiniani mors.*
7 *Monachis iura ciuilia audire prohibitum.*

1 IVRISCONSVLTI aut iurisperiti, & legum doctores, circa speculatiuam primùm versantur, & veram philosophiam, æqui boniq; cognitionem [a]: & eam posteà vtilitati publicæ, peracto legitimo studiorum curriculo, communicant [b]. Atque qui diu versati in ea disquisitione erant, olim responsa dabant consulentibus, quæ pro lege habebantur, quum & quandiu cum ea authoritate respondendi facultas data est [c]. Ad Iurisconsultos veteres olim sic adibatur, authore Cicerone [d], vt non solùm de omni iure ciuili, verùm etiam de omni officio aut negotio referretur: in conficiendis testamentis, contractibus, & obligationibus adhibebantur, eorúmque responsa iudices sequebantur. Auditorium idcirco habere dicebantur iurisconsulti, vt legimus de auditorio Aemilij Papiniani [e]. Et adhibebantur in consilium à magistratibus ipsis iurisconsulti [f]. Reddebant porrò responsa post longam in foro causarum exercitationem: quo tempore oratores senectute graues, deposito causarum forensium onere, domi, quo suam etiam tum dignitatem tuerentur, ius respondere solebant. Et ita Cicero [g], sub Crassi persona iuris interpretationem, non solùm ad vsum forensem, sed etiã ad decus & ornamentum senectutis sibi comparasse dicit. Et in solio sedentes iura priscos iurisconsultos respondisse idem tradit [h]. Et de se, *Ego verò*, inquit [i], *ætatis potius vacationi consulebam, cùm præsertim non recusarem, quominus more patrio sedens in solio, consulentibus responderem, senectutisque non inertis, grato atque honesto fungerer munere.* Paulus refert Labeonem respondisse, iuris ignorantiam non excusare eum, qui iurisconsulti copiam haberet [k]. Alexãder Seuerus imperator, negotia & causas prius ab scriniorum principibus & doctissimis iurisperitis, & sibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinariq;, atque ita sibi referri voluit. Familiaresq; iurisconsulti ei fuerunt, Fabius, Sabinus Sabini filij, Cato, Domitius Vlpianus, Aelius Gordianus Gordiani imperatoris pater, Iulius Paulus, Põponius, Alphenus, Africanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Tryphonius, Metianus, Celsus, Proculus, Modestinus, ferè omnes discipuli splendidissimi Papiniani, omnes iuris professores, vt author Aelius Lamprydius [l]. Quitamẽ Papinianus iussu Bassiani siue Antonini Caracallæ filij Seueri, percussus fuit securi, & à militibus occisus [m]. Simulq; cum eo filius eius, & Petronius, aliiq;, quòd Getæ fratris partes fuissent secuti [n]. Statutum in synodo Turonensi, ne monachi ordinem regularem professi claustrum exeant, legum ciuilium audiẽdarum causa, pœnis etiam id facientibus imposita excommunicationis [o]: *quia absurdum est clericis, imò etiam opprobriosum, si se peritos velint ostendere esse disceptationum forensium* [p].

a l. 1. de Iustit. & Iure
b § fin. in proœmio. P.
c § responsa prudentium, de iure natural. gent. & ciuil. l. fin. § fin. de orig. iur.
d Cicero, 3. de orator.
e l. lecta, si certum petat. in P.
f Gellius, libr. 12. c. 13.
g Cicero, 1. de orator.
h Cicer. 2. de ora.
i Cicero, 1. de legib.
k l. regula est, l. 9. §. sed iuris ignorantiam, de iuris & facti ignorant. in P.
l Aelius Lamprydius, in Alexandro Seuero.
m Aelius Spartianus, in Antonio Caracalla.
n eod. Spartianus, & Xiphilinus ex Dione, in Caracalla Antonino
o in c. 3. & cap. super specula, c. 10. ne cleri vel mona.
p Iustinus, in l. repetita, 36. de episcop. & cleri. C.

De gerentibus munera ciuilia, & eorum generali distinctione. Cap. 12.

1 *Honor municipalis quid.*
Honor à munere quomodo discernatur, & differant. Item 10.

Munus quomodo honorem contineat. eod.
2 *Munus & donum, & onus continet.*
Immunitas vnde. eod.
3 *Municipes qui.*
4 *Munus publicum & priuatum quid.*
5 *Munerum ciuilium diuisio.*
6 *Munerum personalium diuisio, & finitio.*
7 *Munera patrimonialia quæ, & mixta.*
8 *Munera alia ordinaria, extraordinaria, rebus adhærentia indicta.*
9 *Professores artium oneribus hospitiorum militum, & angariarum immunes.*
10 *Munera, & honores in quibus differant: in quibus conueniant, & 11.*
12 *Honorum gradus, & distinctiones.*
Honor delatus à principe dignior cæteris. eod.

PERSONÆ aliæ distinguuntur ratione honoris vel muneris, 1
quod gerunt in ciuitate, municipio, vel republica. Honor municipalis est administratio reipublicæ cum dignitatis gradu siue cum sumptu, siue sine erogatione contingens [a], & ita à munere, quod potest esse sine honore & dignitate secernitur [b]. Inter honores sunt magistratus, decurionatus, & reipublicæ administratio [c]. Et munerũ quoq; appellatione veniunt honores, & ita honor munus dicitur [d]. Sed ea ratione, qua munus pro officio accipitur, non quando pro onere munus. Nam tunc, vt diximus, honor à munere differt: & ita verum est, quod dicitur, honorem sustinenti munus inferri non posse: & contrà, munus sustinenti, honorem deferri posse [e]. Et videtur lex constituere honores duplices personarum, & patrimoniorum [f]. Sunt enim res, quæ possessoribus dant dignitatem, vt comitatus, feuda nobilia, & id genus alia. Munus æquinocationem habet ad donum, & ad 2
onus quod cùm remittitur, vacatio muneris dicitur, & inde immunitas. Et ad officium, vnde & munera militiæ, id est, officia [g]. Munus Martiano, quod necessariò subimus, more, lege, imperióue eius, qui iubendi habet potestatẽ. Et ita distinguitur ab appellatione muneris, quod pro dono sumitur: cùm dona sint, quæ nulla, necessitate iuris, officióue, sed spontè præstantur. Ita latius patet muneris appellatio, quàm doni, quia omne donũ dici munus potest, nõ donũ omne, munus [h]: habet enim munus omne causam quandã, ob quã fit, q; donũ non habet [i]. Honor itaq; cũ dignitate erit munus, & sine dignitate esse possit. Munus secundum Varronem, quòd muniendi causa imperatum, à 3
quo etiam municipes, qui vnà muneribus fungi debent, dicti [k]. Munus aut 4
publicum, seu ciuile, aut priuatum. Publicum munus dicitur, quod in administranda repub. cum sumptu sine titulo dignitatis subimus [l]. Munus publicum, inquit Pomponius, est officium priuati hominis, ex quo commodũ ad singulos vniuersósq; ciues, remq; eorũ, imperio magistratus extraordinario peruenit [m]. Hinc & municipes illi qui aliquo loco munera, idest, officia municipalia capiũt [n]. Priuatũ cõtrà erit munus, cuius vtilitas ad priuatas pertinet personas. Est & quoddã munus publicum authoritate, & priuatum vtilitate: nempe quod authoritatem habet à publica causa, sed vtilitatem singulorum, vt singulorum, non vniuersos simul respicit, quale munus tutelæ, & curæ. Hermogenes Iurisconsultus, munera ciuilia, in personalia, & 5
patrimonialia diuidit, vt Vlpianus [o]. Arcadius Iurisconf. tertium membrũ addit mixtorum [p]. Personaliũ & quædã cũ dignitate & honore, quædam sine 6
dignitate. Personalia munera sunt, quæ animi prouisione & corporalis laboris intentione, sine aliquo gerentis detrimento perpetrantur: veluti tutela, cu

a Callistratus, in l. honor, l. 14. de munerib. & honor. lib. 50. P. titu. 4.
b vt in l. honores, l. 8. de decurion. in P. l. cui muneris, l. 12. l. rescripto, l. 6. § sciendum, eod.
c d. l. cui muneris, l. 12. & l. rescripto, l. 6. de munerib. & honor.
d l. si quis magistratus, l. 9. de muneri. & honor.
e Modestinus, l. honorem, 10. eo.
f Vlpia. l. rescripto, l. 6. §. sciant, & § sciendum, de muner. P. l. 10. de vaca. muner. P.
g Paul. l. munus, l. 18. de verbor. sign.
h Martianus, in l. munus, l. 214. de munerib. & hono.
i Paulus, l. interdum, 194. de verbor. significa.
k Marcus Varro, 4. de ling. Latina.
l l. honor, §. 1. de munerib. P.
m l. puppillus, l. 239. §. pupillus, de verbor. signific. P.
n dicta l. munus tribus modis in l. 18. de verbor. signific. l. 1. ad municipa. in P.
o l. 1. de munerib. in P. l. rescripto, l. 6. § sciendum est, eod. titul.
p in l. 18. l. munerũ, de munerib. in P.

7 la, cura, calendarij curatio, quæstura tyronũ seu equorũ productio &c [a]. Patrimonialia sunt, quæ sumptibus patrimonij & damnis administrantis expediuntur [b]. Et ex his, quædam possessoribus iniunguntur, siue municipes sint, siue non sint: qualia quæ agris vel ædificiis indicuntur: alia quæ non nisi municipibus & incolis [c]. Mixta sunt, in quibus corporale ministeriũ & patrimo-
8 nij onus inest. Horũmq; omniũ munerũ, quædã ordinaria quædã extraordinaria sunt [d]. Rursum munerũ alia rebus adhærẽt, alia indicuntur: adherẽt prędiorum collatio, viæ stratio, angariarum exhibitio, hospitum susceptio, ad-
9 uersus quæ nulla priuilegia excusant [e]. Nisi de his nominatim concessa, veluti nominatim immunes facti sunt ab angariis, & hospitio militum, profes-
10 sores artium liberalium [f]. Differentiæ plures inter honores, & munera, vltra eam, quæ oritur à nominis diuersitate [g]: veluti quòd ad decurionatum, nemo post quinquaginta annos vocatur inuitus, quamuis si consenserit decurionatui etiam post 70. rectè gerat: non tamen munera subire cogatur [h]. 2. surdus & mutus omnino excusantur ab honoribus, nõ à muneribus [i], scilicet patrimonialibus: nam à personalibus excusantur [k]. 3. Vacatio muneris excusat à munere, sed non ab honore [l]. 4. Senium excusat à munere, quod implendum labore & corpore, non autem ab honoribus, qui peraguntur cõ-
11 silio [m]. Commune vtrisque in ciuitatibus & municipiis honores & munera municipij per vices, & ætates, & gradus, iure antiquitatis distribui & deferri [n]. Item hoc generaliter communicant inter se honores & munera, vt in vtrisque considerandi sint primùm ipsi honores, cuius gradus & dignitatis sint, & munera qualia sint: dehinc personæ, quibus deferantur honores vel munerum administrationes: dehinc lex, ex qua deferuntur [o]: & formula seu
12 ordo à lege constitutus. In honoribus ipsis gradus sunt multi, aliiq; aliis maiores & minores, & digniores. Honorum quippe alij municipales, alij regij seu ab imperatore concessi, qui potiores in dignitate [p]. Et qui principi digni visi sunt, multò magis in anterioribus sunt adiuuãdi, vt ait Iustinianus Cæs. [q] Atque princeps qui magistratum dedit, omnia necessaria censetur eidem decreuisse [r]. Et vt scribit Theodericus Gotthorum rex senatui Romano, non est maius meritum, quàm gratiam inuenisse regnantium. Nam quibus fas est de cunctis optimos quærere, videntur semper meritos elegisse [s]. Cæterùm magistratuum & honorum delatorum à principe vel populo, olim gradus maiores & minores fuisse apparebit latius, cùm de magistratibus, & eorum iurisdictione agetur.

a dicta l. munerum, l. 11.
b dicta l. munerum, § 11.
c l. rescripto, l. 6. §. 1. de munerib. & honor.
d l. omnis omnino, l. 4. de anno & tribut. libr. 10. C. l. 1. de indictio. in lib. 10. C.
e l. sunt munera, l. 11. de vacat. minor. P.
f l. in honoribus, l. 10. § angariatum, de vaca muner.
g l. idem, C. de codicil.
h l. 2. §. fin. de decurion. libr. 50. P. titul. 2.
i Paul. l. honores, l. 7. §. 1. de decurio. P. l. 1. C. qui mor. se excus. lib. 10. C. l. frater, de excusat. tutor. § Item surdus, quib. non est permiss. fac. testam.
k l. 1. qui morb. sit excus.
l l. bolen. l. cui muneris, l. 1. de muneri. & honor.
m l. 2. § corporis, de vaca muner. li. 50. titul. 5.
n l. 3. §. præses prouinciæ, de mune. & hon. P.
o Callistra. in l. honor. 14. § de honoribus, de munerib. & hon. in P.
p l. 2. de albo scribendo, lib. 50. P. tit. 3.
q l. restituendæ, l. 6. de offic. diuersor. iudic. lib. 1. C. tit. 1. § eos autẽ, vt ind. sine quoq; suf. in authen.
r Vlp. l. quidem cum filium, l. 57. de re iudica. lib. 42. tit. 1.
s Cassiodor. lib. 2. Variar. epistola 43.

De honoribus municipalibus, & diuersa ex illis personarum distinctione. Caput 13.

1 *Honorum municipalium quædam species.*
2 *Decurionatus quid, & decuriones qui, & quare inducti, & decuria quid, & 4*
Coloniæ ad exemplum ciuitatis Romanæ compositæ. eod.
Tribus & tribuni quid. eod.
Curiones & curiæ quid. eod.
3 *Decuriæ iudicum quæ, & quot.*
5 *Decurionum personæ cuius debent esse qualitatis, & qui possint esse decuriones.*
Salarium ex publico quidam decuriones accipiebant. eod.

Hono

Honores seu officia quis possit subire. eod.
6 *Honoribus & muneribus qui excusentur.*
7 *Bona & facultates honores gerentibus requiruntur.*
8 *Equitum electio ex censu, & aliis rebus quando Romanis.*
9 *Decurionis constituendi census.*
10 *Dos vxoris non obligatur pro decurionatu mariti.*
11 *Honoribus fungi quis cogitur in loco originis.*
Munera vbi quis subire, & honores cogatur. eod.
12 *Municipes qui dicantur.*
13 *Municipem quæ faciant, & 16. & 17. 18.*
14 *Maternam originem qui sequantur potius quàm patris.*
15 *Patria propria, & communis quæ.*
16 *Manumissio facit municipem.*
Libertus patronorum sequitur originem, & domicilium. eod.
18 *Incolatus municipem facit.*
19 *Domicilium vbi quis habere dicatur, & 21.*
Peregrinari quid. eod.
20 *Incola ciuitatis quis dicatur.*
Aduena quis. eod.
Scholasticus decennio alicubi habitans incola fit. eod.
22 *Domicilij transferendi libertas quando.*
23 *Domicilium in diuersis locis quando quis habere dicatur.*
Domus sola in aliena ciuitate domicilium non facit. eod.
24 *Domicilium vbi habet miles.*
25 *Domicilium vxoris, sponsæ, & viduæ vbi sit.*
26 *Domicilium vbi habere dicatur relegatus.*
27 *Honoribus & muneribus gerendis postulatus ab origine, patria, domicilio, cui concedendus.*
28 *Honores & munera non continuanda inter patrem, & filium, & alios.*
29 *Honorum repetendorum quæ intercedant interstitia temporum.*
30 *Honores & munera ordine municipibus deferri debent.*
Legatio decernenda primatibus. eod.
31 *Honoribus maioribus functi, minoribus quando possunt affici.*
32 *Honorati quomodo, & quo ordine sunt in albo scribendi.*
33 *Filij patri dignitatem addunt maiorem.*

INTER honores municipales, est ordo decurionum, opaionum, duumuirorum, & magistratuum municipalium, defensorum ciuitatum, legatorum. Et hinc annotamus pro instituta tractatione, alios decuriones dici, alios duumuiros, alios municipales magistratus, alios defensores ciuitatis, alios legatos. Decurionatus, est dignitas municipalis [a], & honor [b] plebeius. Ex cuius ordine eliguntur tantùm ad duumuiratus honorē, & ad alios, quibus fungi plebeij nō possunt [c]. Sicq; statuit Augustus, vt ad subeunda patriæ munera, dignissimi meritis & facultatibus curiales eligātur [d]. *Decuriones*, inquit Pomponius, *quidam dictos putant, ex eo quod in initio cùm coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur consilij publici gratia conscribi solita sit.* Vocat ferè semper hos, consilij causa delectos, Plinius Secundus buletas, in epistolis, & curiam bulem [f]. Porrò in colonias decuriones instituti sunt, exemplo reipublicæ Romanæ, ad cuius imitationem illæ instructæ sunt: & vt ait Gellius [g], maiestatis & amplitudinis Po. Rom. istæ coloniæ, quasi effigies paruæ simulachraq; esse quædam videntur. Sicq; Iustinia

a Papinius in l. spurij. l. 6. de decurio. li. 50. P. titul. 2.
b l. ad decurionatū, l. 5. de vacatio. munerib. lib. 50. P. tit. 5.
c Paul. l. honores, l. 8. §. 1. q. i. non sit decurio, de decurion. in P.
d l. ad subeunda, l. 46. de decurio. lib. 10. C. titu. 31.
e Pompon. l. pupillus, 139. §. decuriones, de verbor. sign. in P.
f Plinius, li. 10. epist. 116. & alibi.
g Gellius, lib. 16. capit. 13.

ſinianus explicat [a]: δι τὴν πολιτείαν ἡμῖν παλαι καταστήσαντες ὠφέλησαν χρῆναι κατὰ τὴν βασιλευόμενης πόλεως μίμησιν, ἀθροίσαι καθ' ἑκάστην πόλιν τοὺς ἐν γεγονότας καὶ ἑκάστη συνέδριον εἶναι βουλήν, δι' ἧς ἔμελλε τά τε δημόσια πράττεσθαι, ἅπαντά τε γίνεσθαι κατὰ τάξιν τὴν προσήκουσαν, id eſt, *qui nobis olim conſtituerunt rempublicam, ij ex vſu fore rati ſunt, ſi ad imitationem regiæ vrbis per ſingula municipia nobiliores congregarent, & formam quandam ſenatoriæ curiæ conſtituerent, per quam & publica tractarentur, & omnia rectè fierent, & ordine.* Populum autem Romanum ordine & dignitate diuiſit Romulus: ordine, in tres partes, quas tribus vocauit: qui illis præerant tribuni dicti. Dehinc tribus ſingulas in decem diuiſit partes, quas curias dixit, quarum præfecti curiones. Curiæ rurſum in decem curias diuiſæ, quarumq; præfecti decuriones dicti [b]. Itaque primi ſingularum decuriarum, vt ſcribit Varro [c], decuriones dicti: et decurio à decuria Nono Marcello, vt à centuria, centurio. Placuit autem hoc nomen decurionis pro honoribus minoribus vſurpare, non habita ratione numeri, ſed quod in diuiſionibus ſuperioribus, decuriones à Romulo in populo fuerint inferiores præfecti, habentes tamen ſub ſe curam eorum qui in decuria erant. Et proinde decuria effertur pro claſſe & ordine quolibet, neglecto numero denario, vt & apud Vegetium [d]. Decurio is dicitur, qui non tantum decem, ſed triginta duobus præeſt militibus. Et apud Ciceronem [e], decuriones municipiorum, pro ſenatoribus eorum. Sic & Plinius [f]: *D. Auguſto*, inquit, *decurias ordinante, magna pars iudicum in aureo anulo fuit: ijq; non equites, ſed iudices vocabantur. Equitum nomen ſubſiſtebat in turmis equorum publicorum, iudicum quoque non niſi quarta fuere decuria primò, vixque ſingula millia in decuriis inuenta ſunt, nondum principis ad hoc munus admiſſis: ſeruatúmque in hodiernum eſt, ne quis ex nouis ciuibus iudicaret.* Et poſtea [g], *decuriæ quoque ipſæ pluribus diſcretæ nominibus ſunt, tribunorum æris, & ſelectorum, & iudicum. Præter hos etiamnum nongenti vocabantur ex omnibus ſelecti, ad cuſtodiendas ciſtas ſuffragiorum in comitiis, tandem & quinta decuria à Caio adiecta. Et in ferreo anulo iudices equitéſque intelligebantur.* Tradunt decuriam fuiſſe Romæ claſſem & ordinem à decies centenis iudicibus appellatam, qui in ſingulis curiis ſedebant. Hincq; erat decuriatio, in curias deſcriptio: & decuriatus, in curiam adſcriptus. Erant & in palatio principis decuriones, in curia & inter ſenatores eius & ſilentiarios [h]. Meminit Suetonius [i], exẽplo vrbis Romæ, decurias iudicum in coloniis & municipibus, ab Auguſto ordinatas. *Ad hunc modum*, inquit, *vrbe, orbeque rebus adminiſtratis, Italiam duodetriginta colonarum numero deductam à ſe frequentauit, operibúſque, ac vectigalibus publicis, plurifariam extruxit: etiam iure ac dignatione vrbi quodammodo pro parte aliqua adæquauit, excogitato genere ſuffragiorum, quæ de magiſtratibus vrbicis decuriones coloniæ in ſua quiſq; colonia ferrent: & ſub diem comitiorum obſignata Romam mitterent. &c.* Itaque decuriones erunt in municipiis, qui adlecti ſunt in ordinem ex pluribus idoneis ad munera & honores, de quibus lex municipalis diſponit, numero, non quidem denario conſiderato, ſed alio conſtituto, & determinato, qui vbi plenus non eſt, alij in locum deficientium ſubleguntur [k]: quia ex vtilitate ordinis eſt, ordinem ſemper plenum habere [l]. Ita ſecundum ordinem quo adlecti ſunt, niſi quid aliud impediat, deferuntur decurionibus honores [m]: cogíq; illi ſubire, & munera, exemplo tutorum coguntur [n]. Et eo nomine ſi non ſubierint, ad damnũ reipub. tenentur [o]. Ordo gerendorũ etiã honorum adhibitus, facit ne promiſcua facultate, liceat prius maiorẽ magiſtratũ, quàm minorem ſuſcipere, neque omni ætati, nec continuate honores quiſquam poſſit [p]: neque quia magnos honores ſequuntur munera magna, ideo maioribus omiſſis, minores contra ordinem acceptare quiſquam poſſit [q]. In perſonis decurionum & aliorum honorum conſideramus, vt ſint huic muneri idonei, qualitate & patrimonio [r]. Qui non prohibentur, decuriones eſe poſſunt [s]. Minores 25. annis quidem decuriones eſſe poſſunt ex cauſa tantùm,

[a] in nouella conſtitut. 38.
[b] Dionyſ. Halicar. l. 2.
[c] Varro, lib. 4. de lingua Latina.
[d] Vegetius, libr. 2. c. 14. de re milit.
[e] Cicero, pro Sexto Roſcio & pro Cluentio.
[f] Plinius, lib. 33. c. 1.
[g] Plinius, lib. 33. c. 2. vbi vide reliqua de equeſtri & iudicũ decuriis. vide & Suetonium, in Auguſto. c. 32.
[h] de quibus in l. 1 & 3 & toto titul. de ſilentiar. & decurion. lib. 12. Cod. Iuſtinian. tit. 16.
[i] Suetonius, in Octauio, c. 46.
[k] l. 2. de decurion. lib. 50. P.
[l] l. 1. § ſpurius eod. titul.
[m] l. reſcripto, l. 6. de muner. P. l. vt gradatim, eod.
[n] l. ſi quis magiſtratus, l. 9 eod. l. nam quod, ad Trebell. in P. l. filios, C. de decurion. facit l. 3. C. de ſuſpect. tutor. l. 1. de admin. tut. P. § penul. de ſatisdat. tutor.
[o] l. Lucius Titius, l. 21. ad municipal. P. l. honor. l. 14. § finali, de muner.
[p] Vlp. in l. 1. § qui in fraudem de vacat. muner. lib. 50. P. titul. 5.
[q] l. reſcripto, l. 6 de muner. & hono. l. vt gradatim l. 11. eod.
[r] l. excuſantes, l. 14. de decurion. li. 10 C.
[s]

tantùm, & ſportulas accipiunt, verumtamen ſuffragia non ferunt [a]. Salarij eu in quidã accipiebant de publico decuriones [b]. Non poſſunt decuriones creari nauicularij [c], creati tamen muneribus compelluntur fungi [d]. Reuocantur & ſubmoti ab ordine ob crimẽ ignominioſum [e]. Item debitores reipublicæ, ex anteriori adminiſtratione reliquatarij: niſi prius ſoluerint [f], vel cauerint, ſeu fideiuſſores dederint: quia & tunc ſoluiſſe videntur [g]. Exalia tamen cauſa vt ex mutuo debitor reipub. eius honoribus fungi poteſt [h]. Item reiiciuntur à nouo honore, criminum rei facti, ante ſententiam abſolutionis [i]: tamen antiquum & poſſeſſum retinent [k]. Cæterùm ſine legitimo accuſatore, nemo ab honoribus arcetur [l]. Impuberes non ſunt ad honores admittendi, etiam penuria perſonarum, niſi alia ſit lex municipalis [m], & niſi, idq; rarò, ad tribunatum [n]. In adultis tamen, aliter ſtatuitur [o]: quamuis in decurionatu, & patre pro infante ſe obligante, infantem decurionem fieri reſponſum ſit [p]. Admittuntur etiam alioquin idonei, cuiuſcunque ſuperſtitionis ſint, iuretiuſi [q]. Spurij quoque idonei probi, & moribus, & facultatibus: niſi alij legitimi cum illis concurrant, quibus cedunt. Idem de natis ex inceſtu. Nec impedienda eſt dignitas eius qui nihil admiſit [r]. Quãuis in alijs dignitatibus ſine gratia vix admitti poſſint [s]. Nec reatus patris impedit honores filij [t]. Excuſantur tamen à decurionatus honore & alijs muneribus, infantes minores 25. maiores 50. annis [v]. Verum minoribus ætatis annis tot, quot filios ſuſceperunt, liberi ſupplent [x]. Honor quoque excuſat à munere, ſed non munus ab honore [y]. Aliqui nam q; habent vacationẽ munerum, verùm non ideò excuſantur ab honoribus ſuſcipiendis [z]. Quidam etiam, qui iure poſſunt excuſari propter neceſſitatem & penuriam hominum, ad honores nouos vel repetitos præter legem vocantur [a]. Alij qui excuſationem legitimam habent, eam alibi quàm apud iudicem non poſſunt opponere ex arbitrio [b]. Quia & quædam excuſationes tempore & cauſa aboleri poſſunt, vt paupertatis, adauctis facultatibus [c], legationis, intra tempora legationis, & conceſſæ vacationis, non poſteà [d]. Comites in tempore præſidum, proconſulum, procuratorum Cæſaris ſimul & à muneribus [e], & honoribus excuſantur. Proinde notione dignum iudiciali qui excuſantur in perpetuum, & qui ad tempus. Sunt qui non poſſunt dare operam ciuilibus officijs, ob valetudinem, vel ob ſacerdotium perpetuum. Quare merito excuſantur & ob ſimiles cauſas, ob quas impediantur quoque rebus ſuis ſupereſſe [f]. Qui ſponte autem honorem decurionatus ſubiit, cum excuſare ſe poſſet, ab albo eximi nequit poſteà, licet ſe annoſum dicat [g]. Verumtamen ſi pacta quædam adiecta ſunt & conditiones in ſuſcipiendo honore, conſeruari oportet, vt vltrà, qui excuſare ſe poterat, non teneatur [h]. In metallum damnatus & reſtitutus, perinde ac ſi nec damnatus fuiſſet, ad munera & honores vocatur: nec opponet fortunam & caſus triſtiores ſuos, ad hoc ſolùm ne patriæ idoneus ciuis eſſe videatur [i]. In tempus tamen relegatus & reuerſus, in ordinem redigi ſine reſcripto principis non poteſt [k]. Milites quandiu militant & ſunt in caſtris excuſantur à muneribus municipalibus, videlicet perſonalibus [l]. Corporalia munera ſi minus ipſe ſexus denegat, quominus honores vel munera iniungantur [m]: paucis exceptis. Excuſationem ab honoribus non dat decurionatus, etſi ipſe honor ſit [n]. Ætas 70. annorum, nec quinque liberi ab honore non excuſant, niſi à ſacerdotio prouinciæ [o]. Nec patria poteſtas impedit, quin filiusfamilias ad honores vel munera euocari poſſit [p]. Non debent autem nauicularij decuriones creari [q]: ſi tamen honorem decurionatus agnouerint, compellendi ſunt ſubire munera publica [r]. Vtenſilia vendentes, licet ab ædilibus cedan-

a C. Ultra ... 20 tãtum § 1. & Papinianus ... de lib. 6 § 1. de decurion. P. ... de mun. civil. P.

b l. Herennius, l. 10 de decurion. in P.

c Paul. l. Scurras, § 9 § 11. de decurio. P.

d l. temper, § 5. de iure immunit. P.

e l. 2. & l. ad tempus, 3. de decurio. P. l. ordine, 15 ad municipal P.

f l. interpre, 6 § debitores, de muner. & hon. P. l. 8 de debitoribus.

g dicta l. reſcripto, § plane.

h dicta l. reſcripto, § ſed debitor.

i l. reus, 17 de muneribus P.

k l. liberum, l. 17 § in quæſtionibus, ad municipal. P.

l dicta l. reſcripto § ſi quis.

m l. 2 § 1. de iure immunita. libr 50 P. tit. 6.

n l. fin C. de teſtamen. l. Lucr. 6. § fi. ad municipal P.

o l. cũ filius qui ætate excuſ. non tantum, § 1. de decurio P.

p Paul. l. Lucius Titius, l. 27 § pro infante, ad municipal P. l. de muneri & honor. lib. 10. C.

q l. omnes, l. 49 de decurion libr. 10. C. l. 2 § fin. de decurio. P.

r l. Iguri, l. 6. & l. 3 § penult. de decurionibus P.

s ... de filijs preſbyter. 2 col. legum, & l. fin C de natural liber.

t l. 3 § quod ſi pater, de minor. & honoribus P.

v l. 2 § fi. ... decur P. l. 22 reipub. de muneribus.

x l. 2. de minor. 25 ann P.

y ... de lib. hor. l. 9. de muneribus & hono. P.

z l. cui muneris, l. 12 cod.

a l. vt gradatim, § quoniam, Papinianus, ad municipalem, l. 10. § fin. de muneribus & honor. l. honor, l. 14 § fin cod.

b l. 1 de vacat. muner. lib 50 P. tit 6.

c l. honoribus, l. 10. § auctus, de vacat. muner.

d l. legato, l. 12 de vacat. muner.

e dicta l. legato, l. cos, de excuſa. tutor. l. abeſſe, qui bo. ex cauſ. damn. P.

f Vlp. l. prior, cos, l. 13. de vacat. muner. l. miam vi. 1. de decur. on. libr. 10. C. g l. 3 de decurion libr. 10. C. h l. 2 § 3. de iure immunita. P. l. 1. & fin. de his qui ſponte public. munera obeunt. lib. 10. C. tit. 45. i l. 2 § fin municipalium, de muner. & honor. in P. k Paul. l. Imperatores, 32. de decurio. P. l. dicta l. 3 § 1. m dicta l. 3 § corporalia. n de quibus in l. 2 de reg. iur. l. vnic de muneribus. & in quo loco, & cedere C. fa.

o Matt. a l. ad decurionatum, l. 5. de vacatio. muner. p l. 2. & l. in honoribus, l. 2. de vacat. muner. P. l. ſempet, l. 5. de iure immunit. P.

q l. ſi. l. 5. de decurion lib. 10. C. r l. Scurras, § fin. l. 9. de decurio. P. s l. temper, l. 5 § fin. de iure immunit. P.

tur.

tur,tamen decuriones poſſunt eſſe [a]. Libertus ſi ius aureorum anulorum adeptus non eſt, nec reſtitutus natalibus, decurio eſſe non poteſt: & ſi ſe ingerat,aut paſſus eſt ſe creari,punitur,& remouetur [b]. Idem de ſeruo ſtatutum [c]. Tranſmarina legatio à municipibus alicui ad principem decreta, biennij vacationem munerum ciuilium & honorum tribuit [d]: & quandiu eſt in legatione [e], & à tempore quo electus eſt [f] ὁπόσῳ ἀπιμία τῆς ἀιρεθείσης ἐπιτάξεως τῆς στρατείας, δὶς τοσαύτην τιμὴν διωάσεται ἔχειν, ἢ πρόσθεν [g]: id eſt, *ex quacumque cauſa cum ignominia militia eiecti, nullos honores obtinere, aut gerere poſſunt.* Si quis deſertorem prodiderit, mediocris loci ingenuus immunitate quo-
7 que potitur [h]. Facultates porrò & honori publico conueniunt,& ideo conſtitutio, qua cautum eſt, prout quiſque decurio creatus eſt, vt ita magiſtratum adipiſcatur, toties ſeruari debet, quoties idoneos & ſufficientes omnes eſſe contingit. Cæterùm ſi ita quidam tenues & exhauſti ſu nt,vt non modò publicis honoribus impares ſint,ſed etiam vix de ſuo victum ſuſtinere poſſint, & minus vtile, & nequaquam honeſtum eſt, talibus mandari magiſtratum: præſertim cùm ſint, qui conuenienter reipub. & ſuæ fortunæ, & ſplendori publico, poſſint creari. Quamquam nec locupletiores hoc prætextu legis debeant præferri [i]. Quemadmodum in equitum decuriis quatuor, exigebantur quadringenta millia ſeſtertia in cenſu, vt aut Plinius [k], & Martialis [l].

Quadringenta ſecat, qui dicit σύνα μέρος,
Vno credis equo poſſe ſedere duos?

Donec ad tres iudicum decurias Auguſtus quartam addixit ex inferiore cenſu, quæ ducenariorum vocaretur, iudicaréque de leuioribus ſummis [m].
9 In decurionatu etiam obtinendo centum millia requiſita teſtatur & Plinius in Epiſtolis Romantio Firmo ſcribens [n], *Eſſe*, inquit, *tibi centum millium cenſum, ſatis indicat quòd apud nos decurio es: igitur vt te non decurione ſolùm, verùm etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equeſtres facultates trecenta millia numùm.* In perpendendis facultatibus,honorum & munerũ ſubeundorum gratia, dos vxoris deducitur [o]: quia vxor, cuius dos [p] pro marito decurione conueniri non poteſt [q]. Nec enim quia in primipilo dos eſt obærata fiſco [r], ideo putandum eſt obligatam ciuitati, vel municipio: quia ciuitas non habet
11 fiſci erga debitores priuilegia [s]. Conſideratur & lex municipalis vel alia priuata, cui adhæret conditio & formula concedendi honores municipales, item ſubſtantiam & accidentia. Lex communis eſt,vt quis teneatur honoribus fungi in loco originis propriæ vel aui, vt nec adoptio eum liberet,quæ tamen eum nouis adſtringit,vt vbi pater adoptiuus eſt, teneatur quoque gerere, à quibus nihilominus emancipatione liberatur [t]. Et ita lex honores & munera decernit municipibus & incolis etiam inuitis [u], aliis qui ſtant tan-
12 tùm ſine domicilij electione in ciuitate,minimè [x]. Municipes dicuntur proprièmunerum participes,recepti in ciuitatem,vt nobiſcum munera faceret: ſed nunc quoque abuſiuè municipes dicimus cuiuſque ciuitatis ciues,vt putàcampanos, puteolanos [y]. Gellius ferè,ſed ſignificantius eadem refert: & inter colonias, & municipia latè diſtare, & melioris conditionis eſſe quàm colonias municipia:cùm municipia ſuis legibus moribúſue vti poſſint, coloniæ autem Romanorum,iura inſtitutáque omnia populi Romani,non ſui arbitrij haberent. *Municipes itaque*, inquit, *ſunt ciues Romani, ex municipio ſuo iure & legibus ſuis vtentes, muneris tantùm cum populo Romano honorary participes, à quo munere capeſſendo appellati videntur, nullis alijs neceſſitatibus, neque vlla populi Romani lege adſtricti: cùm nunquam populi Romani eorum ager factus eſſet.* Et poſteà diſtinguit inter municipes ratione honoris ab iis, qui etiam ſuffragij ius habebant. *Primos autem*, inquit, *municipes ſine ſuffragij iure, Cerites eſſe factos accepimus, conceſſumque illis, vt ciuitatis Romanæ honorem quidem caperent, ſed negotijs tamen*

[a] l. eos qui, § fin. de decurion. P.
[b] l. 1. ſi ſeruus aut liber ad decurionat. aſpira. lib. 10. C. tit. 32.
[c] l. 2. eo. tit. ſi ſeruus aut liber &c.
[d] l. 3. de legation. lib. 50. C. tit. 63.
[e] l. 4. C. eod. de legation.
[f] Sæuola, l. legato, l. 5 eod. tit.
[g] Iuſtinian. in legib. militarib. l. 2.
[h] l. 1. de deſertoribus lib. 12. C. tit. 46.
[i] Vlpian in l. reſcripto, l. 6. de muneris & honor.
[k] Plinius, lib. 33. c. 2.
[l] Martial. lib. 5.
[m] Sueton. Tranquill. in Auguſto. c. 32.
[n] Plinius Secundus, lib. 1 epiſtola. Romantio Firmo.
[o] l. Lucius Titius, §. idem reſpondit, in 3 ad municipal.
[p] l. in rebus, C. de iure dotium
[q] l. vxorem, l. 17. de decur. lib. 10 C. l. 2. & 3. ne vxor pro mar. C.
[r] l. ſatis, quib. cau. pig. tac. contraha. C. l. 4. de primipilo, lib. 12 C.
[s] l. fiſci, l. 10 & l. Lucius Titius, l. 15. § fin. ad municipa. in P.
[t] Paulus, l. ordine, l. 35 § fin. & Hermogen. l. ſed ſi is, l. 16. in princip. & §. in adoptiuo legis Iuliæ l. 17 ad municipal. l. in adoptio. de adoption. C.
[u] l. 2. & fin. de municip. lib. 10 C. tit. 38. l. priuilegio 6. de incol. lib. 10. C. l. 3. de munerib. in P.
[x] l. 3. de incolis, libr. 10 C. tit. 39.
[y] Vlp. l. 1 ad municipal. P. Paul. l. munus ciuibus modio, l. 18. de verb. ſign.

atque oneribus vacarent [a]. Fuerunt namque varij generis ciues Romani, nempe alij colonl, alij municipes, alij ex præfectura aliqua, alij ciues modò Romani. Nam qui ex nullo municipio, nulla colonia præfecturáue Romana erant, sed in vrbe, suburbanóue agro nati, vel ex seruis, & vllis gentibus externis, libertate, vel ciuitate donatis, speciali priuilegio, quartum quoddam genus ciuium constituebant. Variæ proinde istæ ciuium nomenclaturæ, sicut & externæ gentes, in Romani populi amicitiam aut ditionem venientes, varij generis ac conditionis erant, vt aliæ liberæ, aliæ fœderatæ, aliæ stipendiariæ, aliæ Latinæ [b]. Municipem itaque, teste Vl- 13
piano [c], aut natiuitas facit, aut manumissio, aut adoptio, aut domicilij electio, seu incolatus [d]. Natiuitatis locus proprius, & patris [e], & aui [f] facit aliquem municipem. Ita origo erit propria, & aliena cõsideranda. Qui ex duobus campanis natus est, matre & patre, campanus est: at si pater alterius originis, quàm mater, patris non matris originem domicilium patris filius sequitur [g]; quamuis in matris natus sit ciuitate [h]. Nam certè tunc, natiuitate propria verius est eius loci esse municipem, non matris causa. Qui tamen 14
patrem iustum non habet, primam originem à matre enumerare debet [i]. Legitimatum tamen naturalem sequi originem patris naturalis, exemplo adoptiuorum voluit Accursius [k]. Sed & singulari iure ex filiabus mulierum, & alienæ originis hominibus nati sequuntur iura maternæ conditionis [l]. Sicut ex inquilina domus imperatoris natus [m], & ex adscriptitia & seruo [n], quiue ex matre, quæ priuilegiato loco nata est [o]. Porrò quili- 15
bet habere patriam censetur, vbi natus est [p], videlicet propriam: participat autem cum paterna, vt & communem habere videntur omnes Romani [q]. Manumissio dicitur facere municipem, vt seruus manumissus, seu 16
libertus eius censeatur originarius ciuitatis, & in ea munera, & honores subire cogatur, in qua natus est manumissor patronus, & habet domicilium; nec solus ille libertus, sed filij eius [r]. Et si plures sint patroni, omnium quoque libertus sequitur originem, & domicilium [s]. Adoptio quoque fa- 17
cit, vt quis municeps fiat, etiam in loco cuius est adoptans municeps, vel originarius, vel ratione domicilij, hisque locis vltra propriam originem & patris naturalis, munera cogitur subire [t]: veruntamen si emancipatur ab adoptiuo patre, desinit esse filius, & ciuis ciuitatis, cuius per adoptionem fuerat factus [u]. Incolatus etiam cum domicilio subiicit aliquem muneri- 18
bus [x], & domicilium municipem facere ita potest [y]. Difficile autem est sine domicilio quemquam esse, quamuis aliquando, si quis nauiget vel iter faciat domicilio relicto, quærens quò se conferat, vel vbi consistat, sine domicilio sit [z]. Ciues, inquit Augustus, facit origo, manumissio, adlectio, vel adoptio: incolas autem, ex edicto Adriani, domicilium. Nec 19
ambigitur in eodem loco singulos habere domicilium, vbi quis larem, rerúmque ac fortunarum suarum summam constituit, vnde rursus non sit discessurus, si nihil auocet: vnde cùm profectus est, peregrinari videtur, & si redit, peregrinari desinit [a]. Incola non est ciuitatis, qui in eo agro permanet: quia non vtitur præcipuis eius ciuitatis [b]. *Incola est*, inquit Pomponius, *qui in aliquam regionem domicilium suum contulit, quem Græci παροικον, vocant: nec tantùm qui in oppido morantur incolæ sunt, sed etiam qui in alicuius oppidi finibus ita agrum habent, vt in eum se quasi in aliquam sedem recipiant* [c]. Est incola & quem Græci προσήλυτον, appellant, Latini aduenam [d], dummodò sedem elegerit: alioquin enim ad alios pertinet, quàm incolas aduenæ nomen. Siquidem neque qui studiorum causa alicubi morantur, ideo incolæ sunt, nisi decennio morati sunt [e], nec qui frequentius locum inuisunt aliquem, vel alia de causa inibi quàm animo habitandi degunt, incolæ sunt, nec domicilium habere

ibi

a Gellius lib 16. c 1.
b vide Alciatum, 1. Paræg cap. 14 Budeum annota postrem. n P.
c Vlpian in l. 1. ad municip P.
d dict l. 1. ad municipal Paul l. municipes, l. 238 de verbor. signific. P l assumptio, l. 6 ad municip P. l 4. de municipib. libr. 10. C.
e d l assumptio, §. 2. ad municip. P. l 3. de municipib. libr. 10 C. titul. 38. l exemplo, l. 36 de decurion. l 10. C.
f Paul l libertus, l. 17. § in adoptiua, ad municipal.
g l. 2 §. qui ex duobus, ad municipal. l exemplo, 36 de decurion libr. 10. C l. nullus, l 44. eod
h l. 1 de municipib. li. 10 C.
i Neratius, l eius qui, l 9 ad municipal l. Vlp l. 1. § fin. eod. tit. l. eos, l 22. de decurio. C. libr 10
k Accur. in dicta l. 2. de municip. libr. 10. C.
l l 15 qui, l 22 de municipib. lib. 11. C. titul 7.
m l nati, 29 de decurion. lib. 10 C.
n l ne diutius, l. 20. de agricol. & censit. libr. 11. C titul. 47.
o l. 1. § qui ex duobus, ad municipal. P l. neque Dositheum l. 6 de decurion. lib 10 C
p Vlpian l. qui ex vico, 30 ad municip. P.
q l Roma, 33 ad municip P Vlp. l in vrbe Roma. l. 27. de stat. homin. P.
r d l. assumptio, § fin. l libertus, l. 27 § ex causa, l. libj. 22. l. eius qui, 27. ad municipal. in P. l 3 de municipib. lib. 10 C titu 38.
s l si quis, l. 7 ad municip. P.
t l. ordine, l 15 § fi. ad municipal.
v Hermog. l sed etsi 15, l. 38 ad municipal. l. in omnium, de asop P l penult. § sed hæc omnia, C eod. titu.
x l. 1. de municipi & origin. libr. 10 C. titul 38 l. 1. 2. 4. 5. 6 de incolis, li. 10 C titul 38.
y l filij, l. 22 § municipes, ad municipa P.
z Paul l eius qui, 27 § Celsus, & seq. ad municipal. P.
a l ciues, l 7. de incolis, lib. 10 C.
b Modest. l. fere oportet, l. 34. ad municipal. P. c Pomponius, in l. pupillus, 239. § incola, de verb. sign. d dicta l pupillus, § adnota
e l. 2. de incol lib. 10 C.

ibi dicuntur [a], & tamen aduenæ sunt [b]. Cæterùm alius de causis quis domicilium quàm ratione longæ seu decennalis habitationis sibi alicubi constituisse videtur tacitè, vt si pergulam, officinam, horreum, armarium, tabernam conduxit, ibique distraxit, vel egit: quia is perinde conuenitur, ac si haberet ibi domicilium [c]. Et qui alicubi diutius habitat, censetur ibi elegisse domicilium [d]. Eligitur enim & dignitate, quale habent in vrbe Ro. electi in senatores [e]: retento etiam primo alio, quòd ad honores, non autem quòd ad munera pertinet [f]. Atque re & facto transfertur domicilium, non nuda contestatione [g]. Libertas autem concessa est habendi & transferendi [h], dummodo quis iam ad munera designatus non sit, vel honores non gerat in eo loco à quo transferre desiderat: tunc enim non licet, antequam his perfunctus sit [i]. Sic domicilij ratio temporaria est [k], & ex destinatione. Quò fit, vt aliquando, quamuis difficile sit, duobus locis æqualiter instructis, vtrobique ex destinatione esse domicilium, si æqualiter quis in vtroque frequentet [l]. Sola tamen domus comparatio vel possessio, in aliena ciuitate domicilium non facit [m]. Miles domicilium habet, vbi inhæret [n]. Vxores domicilium & forum maritorum sequuntur, vt etiam viduæ, quandiu viduæ remanent, vt & dignitate mariti gaudent, hoc tempore, & munera vt incolæ subeunt [o], dummodò matrimonium sit legitimum: alioquin enim non ibi muneribus fungi cogi possunt, vnde mariti sunt earum, sed vbi ortæ sunt [p]. Habetur enim pro nullo, & perinde, ac si non esset [q]. Quemadmodum nec desponsata, scilicet per verba futuri matrimonij, ante contractas nuptias, non mutat domicilium [r]. Relegatus & domicilium habere potest in eo loco à quo arcetur [s]: nam & ibi procuratorem habere potest [t]. Interim tamen & domicilium quoque habet necessarium in eo loco, in quem relegatus est [v]. Concurrunt aliquando in deferendis muneribus loca originis propriæ, paternæ, domicilij, & alia quæ diximus, quorum muneribus obnoxius quis est in singulis municipiis, & iurisdictioni municipali [x]. Quo casu, originis causa potior est [y]: quia non sunt eodem tempore honores, in duabus ciuitatibus ab eodem gerendi [z]. Porrò de iure incolarum, quos quæque ciuitas sibi vendicat, præsidum prouinciarum cognitio est. Et si quis se negat incolam esse, apud eum præsidem prouinciæ agere debet, sub cuius cura est ciuitas, à qua vocatur ad munera, non apud eam, ex qua se dicit oriundum [a]. Lex alia de honoribus est deferendis à decurionibus, vt de honoribus non continuandis à patre in filium, in eadem domo [b]: videlicet si in eius sit potestate, non autem si emancipatus filius [c]. Ab honoribus ad honores eosdem, quinquennij datur vacatio: triennij verò ad alios. Legatione autem perfunctis, biennij vacatio concessa est [d]. Nec volens quidem continuare vel repetere honores temporarios potest [e], aliter in legem Iuliam de ambitu incidit: cùm publicæ disciplinæ semel gesta sufficiant [f]. Ne ve ambitione & frequentia ordinationis, & continuatione curæ, & per quandam machinationem munus renouando, fiat aliquibus infinita prædicta gubernatio [g]. Decuriones hinc eximuntur, qui possunt, si velint, non autem inuiti, honores iterum repetere [h]: quia hi potius consilij gratia, & ratione oneris honores habent. Et in alijs adhuc consiliariis licet omnibus iudicibus illustribus præditis potestate consiliarios eosdem secundò & tertiò sibi & sæpius adsumere: quia qui semel bonus cognitus est, non debet ob hoc solùm, quòd iam probatus est, improbari [i]. Cogit etiam necessitas, & penuria hominum, magistratus & honores repetere, si alij idonei non reperiantur [k]: si etiam expedire videatur, ciuitas, vel decuriones & ad honores, non expectato curriculo annorum, eligere potest, vt in defen-

[a] dicta l. 2 & 3. de incol. C.
[b] l. hæres absens, l. 19 § proinde, de iudicijs P. lib. 5. tit. 1.
[c] dicto § proinde & l. eius qui, l. 27. ad municipal. P.
[d] l. lex Cornelia, § si tamen, & § domò de minor. 25 P.
[e] l. eues, l. 7 & l. senatores, 2. de incol. lib. 10 C.
[f] l. penul. de senator. in P. l. municeps, 33. ad municipales P. l. filij, 22 §. senator, & seq. eo. tit.
[g] l. domicilium, 20. ad municip P.
[h] Marcia. l. nihil est impedimento, l. 31. ad municipa. in P.
[i] l. incola, 24 ad municipa. P.
[k] Paul. l. libertus l. 27 § patris, ad municipal. l. non vtiq; & l. Labeo, eod. l. eius qui, 27 § vel sus, ad municipal. P.
[l] l. Liberius, l. 17. §. sola domus, ad municipal. P.
[m] Hermog. l. municeps, l. 23 § fin. ad municipal P.
[n] l. fin de incol. libr. 10 C. l. fil. 31 l. 22 §. vidua, & l. fin §. nè reseripserunt, matrem, ad municipal P. l. exigere, de iudic P.
[o] Callistra in l. de iure l. 17 § fin ad municipal. P. l. vnic. de mulierr. & in quo loco lib 10 C. tit. 62.
[p] § si aduersus, de nupt. Iust.
[q] Molestinus, l. ea quæ, l 33. ad municipal. P.
[r] l. eius qui, l. 27. § fi. ad municip P
[s] l. Papinianus exul, de minor P.
[t] l. filijs, 22 § relegatus, ad municip. P.
[v] l. incola, & his, 29. ad municipal. l. 1. de municipr. lib 10. C.
[x] l. libertus, 17. § præscriptio, ad municipal
[y] dicto § præscriptio l. fin. C. de assessor. l. 1 quemadmodum eiur munera. indicuntur lib. 10. C. tit 42.
[z] Callistratus in l. de iure, l. 17. ad municipal.
[a] l. 1. de muneri & honorib. non continuan. lib. 10. C. tit. 40
[b] l. 2. de fil. fami. & quèd. pro iis part. tenear. lib. 10. C. tit. 60.
[c] Gordian. in l. ab honoribus. l. 2. de

[d] muner. & honor. non continuan. l. 6. 10 C. cum similib. vbi nota. l. Paulus respondit, l. 2. de legation. in P. [e] l. honor municipalis, l. 14 § qui remissum, de muneri. in P. l. nemo, l. 5. lib 1 C. tit. 52. [f] l. vni ad leg. Iul. de ambit. lib. 9. C. tit. 14. [g] §. fi. de defensor ciuitat. auth. collat. 1. tit. 3. [h] l. 1. de muneri. & hon. lib. 10 C. Iidtuus Seuerus, l. 18 ad municip. quando in eorum fauorem concessa sunt tempora, non aliter. [i] l. 2. de assessorib. 1. C. tit. 52. [k] l. honor municipalis, l. 14 §. fi. & l. æstimationē 16. §. fi. de mune. & honorib. l. vt gradatim, § quotes, eo.

sore constat: nullo videlicet reluctante [a]. Deinceps alia lex, vt ordine vnusquisque municipum honoribus & muneribus legatione fungatur, prout quisque prior in ordinem adlectus est; aliter sequentes non coguntur subire [b]. Verumtamen ordo decurionum non inspicitur, quando legatio decernenda: de primatibus, desiderat personas [c]. Sic & statuit lex de gradibus magistratuum decemuiralis, *Magistratibus minoribus ad ampliorem honoris gradum, primus ascensus esto* [d]. Videlicet si digni, & idonei sunt, vt diximus, ita enim verum est, honores non ordinationibus, sed potioribus dandos [e]. Proxima hinc lex, maioribus honoribus functos ad minores deuocari non oportere [f]: præterquam si aliorum ciuium copia non sit, qui obsequiis ciuilibus fungi nequeant [g]. Huc pertinet lex, vt decuriones secundum legem municipalem describantur: quod si lex cessat, dignitates erunt spectandæ, vt scribantur eo ordine primi, quo quisque eorum, maximo honore in municipio functus sit: posteà per gradus, qui secundis. Et mox qui nullo honore functi sunt, prout quisque eorum in ordinem venit [h]. Potiores dignitates à principe, quàm à municipio concessæ [i]. Præfertur & in albo decurionum pater, non habenti filios, cæteris paribus [k]. Et idem ordo in dicendis sententiis in consilio decurionum, qui in describendo albo seruandus est [l]: etiam ratione plurium liberorum [m].

a in § fin. de defensor. ciuit. in authentic.
b l. vt gradatim, de muneri. P. l. 4. §. ordine, de legatio. P. l. 1. de muneri. patrimonior. libr. 10. C. titu. 41.
c dicto § ordine.
d C. ter 3. de Legib. d. l. vt gradatim, & l. potioribus, de offic. præfect. vrb. C. l. honor. §. gerendorum, de mun. & honor. P. l. quæ vtiliter l. 47. de negotiis gest. lib. 3. P. titul. 5. ca. sicut neophytus, 41. distin.
e Paulus, l. honores, l. 7. de decurio. P.
f l. 2. & 3. quemadmod. ciuil. muner. indicantur, lib. 10. C. titu. 42.
g d. l. 1. quemadmod. ciuil. munera indicant. l. honor. § fin. l. vt gradatim § quoties, de muner. & hon.
h l. 1. de albo scribē, lib. 50. P. titu. 3.
i l. 2. eod. titul.
k l. in albo, l. 9. de decurion. libr. 12. C.
l l. 1. §. fin. de alb. scribe.
m l. spurij. l. 6. de decurionib.

De munere, officio, & potestate decurionum, & priuilegijs eorum. Caput 14.

1 *Decurionum officium libros memoriæ companere, iudicare.*
2 *Decurionum decreta quæ, & quomodo firma.*
3 *Ambitiosa decreta quæ dicuntur.*
4 *Salarium ex publico quando decurionibus constituere permissum est.*
Præceptores à quibus eligi debent. eod.
5 *Decuriones nominant ad munera vt idoneos suo periculo.*
6 *Venditio bonorum curialium cum decreto decurionum.*
7 *Decurionum alia munera, & onera.*
8 *Domos curiales in ciuitatibus quas habent, tenentur reparare & nouas constituere.*
Curialium successio. eod.
9 *Decurionum priuilegia.*
10 *Decurionum in officio delinquentium pœna.*
11 *Decuriones habent immunitates ab extraordinarijs muneribus.*
12 *Decurionibus locationes agrorum publicorum, & alia prohibita.*

LAVIVS Vopiscus [a], ad ordinem decurionum pertinuisse ait, res gestas, & approbatos authores describere, quod quidem in vrbe pontificibus incumbebat. Habebat & album, λεύκωμα; & librum, in quo iudices & iudicia describebat memoriæ gratia, vocant matriculam [b]. Munus aliud illorum, sententiam ferre de quibusdam: vnde decreta illorum promanant, firma & stabilia, vt quod semel ordo decreuerit, non rescindatur, nisi ex causa, quæ reipublicæ conducat [c]. Et dummodo legitimè & sufficienti numero decuriones conueniant [d]. Lege autem municipali cauetur, vt ordo non aliter habeatur, quàm duabus partibus adhibitis [e]. Item ne ambitiosa sint decreta eorum, alioquin irrita sint [f]. Vt & huiusmodi aliorum iudicum sententiæ [g]. Ambitiosa decreta videntur illa, quæ largiuntur ex publico sine vtilitate publica, & quæ magis ad captandam gratiam

a Vopiscus, in Tacito Vuolphan. Laxius, lib. 1. commentar. reip. Rom. c. 9.
b de albo, titul. de albo scriben. in P. l. 50. titu. 3. Vlp. l. si quis, l. 7. de iurisd. omn. iud. in P. & Symmachus, lib. 1. epist. ad Theodo.
c Calistrat. l. quod semel, l. 5. de decretis ab ord. facien. li. 10. P. tit. 9. l. nominationum, l. 45. de decur. li. 10. C. l. aliud est, l. 121. § refertur, de regul. iur. P.
d l. 2. de decret. ab ord. fac.
e l. 3. eod. tit. de decret. ab ord. fac. l. nominationum, l. 45. de decurion. li. 10. C. c. qui sicut, de electio. l. nulli quæ cuiusque vniuersi nomine. P.
f l. ambitiosa de decret. ab ord. facien. in P. l. 2. de decret. decur. lib. 10. C.
g l. fin. si tutor vel cura. fals. excus. sit lib. 5. C. titu. 61.

tiam, aliquorum in fauorem decurionum, qui ſtatuunt fiunt [a]. Exemplo torum qui candidati circuebant popu'um, & ſuffragia mendicabant vel lactitione, vel alio modo, ad obtinendos magiſtratus, vel honores, vt ſuo loco de ambitu diximus. Ita communi iure prohibitum præbere ſalarium expublico, ſine ſpeciali principis licentia [b]. Permiſſum tamen eſt decurionibus decretis ſuis, antiſtibus liberalium artium, & medicis, immunitates præbere [c], & ſalaria de publico conſtituere [d]. Quod & in profeſſoribus aliis literarum, & doctoribus legum receptum eſt: quibus Conſtantinus imperator iubet mercedes & ſalaria reddi, quò facilius liberalibus ſtudiis, & memoratis artibus multos inſtituant [e]. Et Vlpianus rectè putat, & horum electionem, potius committendam & permittendam ciuibus, quàm præſidi prouinciæ, vt quia de illorum perſonis, in medicorum electione, & ſuorum agatur periculo [f]: multò magis dum de iuuentutis agitur inſtitutione, in quo animæ grauior iactura [g]. Nominant ad certa munera decuriones quoſdam vt idoneos ſolemniter in curiam conuocati, ſuo videlicet periculo: nam ſi non nominandum nominauerint, & ipſe prouocauerit apud præſidem prouinciæ, & obtinuerit, ſumptus litis à nominatore recipit [h]: alioquin enim is qui nominatus eſt, ſi non appellauerit, vel ſi ſe non excuſauerit, tenetur ſubire magiſtratum. Et ſi aufugerit, requiritur, & captis pignoribus, ſeu eius bonis permiſſis eis, qui in locum eorum ad munera vocabuntur, coguntur: atque inuenti poſteà, biennio munus illud, quod refugerũt, ſubire cogũtur [i]. Adhibet quoq; ordo decurionũ, vel maior pars, decretũ in vẽditione rerũ immobiliũ curialiũ, vel curia, quæ non niſi decurione probante cauſam venditionis, fieri poteſt [k]: alioquin autem fiſco bona vendicantur alienata, & tantumdem [l]. Interponunt & decretum in ſyndico eligendo [m]; conficiunt ſtatuta, quibus teneantur tantùm, qui ſciuerint, non alij [n]. Munera quoque alia decurionatus ſunt plura: inter cætera, vt tenẽatur curiæ, cui adſcripti ſunt atque filij eorum inſeruire, nec vllam audeant affectare militiam [o], nullum munus vel officium extra municipium capere poſſint, & retrahãtur [p]: niſi in certis priuilegiatis dignitatibus [q]. Quinmo & licet duũuiris, ſeu ei qui præeſt decurionibus, ſi præſidis deſit copia, propria authoritate manus inicere in ſuum fugientem, vel alibi exiſtentem decurionem, & curiæ ſuæ vendicare ad examen coguitoris deducendũ [r]. Neque enim per vicariũ ſeruire poſſunt, niſi ſpeciali priuilegio muniantur [s]. Singularum quoq; vrbium curiales, etiam inuiti, vel reparare intra ciuitates, quas olim habuerint domos, vel de nouo ædificare coguntur, illic ſemper muniis inſeruituri, & aucturi propriarũ ciuitatũ frequẽtiã. Proinde decedẽtibus curialibus & ſuccedẽtibus extraneis, curia ſibi vẽdicat quartã partẽ bonorũ [t]: per quam auxilium & opem conferunt ciuitatibus, vel municipiis propriis [u]. Quando autem curialibus, curiales filij, vel fœminæ curialibus nuptæ ſuccedunt, vel extranei curiales: tunc in totũ nulla deductione quarta facta, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato ſuccedunt [v]. Inter viuos verò diſtractio prædiorũ curialiũ facta, aliam in iure habet conſiderationẽ [w]. Inter priuilegia decurionũ, vt facultatibus lapſis alimẽta decerni permiſſum ſit [x]: ne torqueantur, etſi decuriones eſſe deſierint, in honorẽ priſtinæ dignitatis [y]: ne in metallũ damnentur, nec in opus publicũ, nec ad beſtias, nec fuſtibus cædãtur [z]: nec in opus poſſint adiudicari metalli, nec furcæ ſubici, vel viui exuri, nec quoq; parentes vel liberi decurionum ſiue ſuſcepti ante, ſiue tempore decurionatus ſint [a]. Et proinde in capitalibus criminibus, relegatione vel deportatione tantùm puniũtur [b], vel multa pecuniaria [c]. Adoptiui filij decurionũ & hoc gaudent priuilegio [d]. Item auus decurionis, ne nepotes decuriones nota aut a afficiantur, imo & per partẽ decurionatu amiſſo, filius priuilegiis vtitur decurionis. Et eodem quoq; relegato, vt in filio ſenatoris placuit ante

[a] l. priſca prouincia C. de tranſact. l. 12. C. de tranſact.
[b] l. 1. de præb. ſalar. lib. 10. C. tit. 36.
[c] l. 1 de decret. decurio. lib. 10 C.
[d] l. 4. de decret. decurion. vbi ratio
[e] l. medicos, l. 6. § fi. de profeſſor. & medic lib 10 C. tit. 52.
[f] Vlpianus l. 1. de decret. ab ordin. faciend. P.
[g] l. ſancimus, C. de epiſc. & cler.
[h] l. 2 C. de decurion. lib. 10.
[i] l. ſi ad magiſtratũ, l. 18 de decurio. li. 10 C. l. municipalis, de municip. lib 10. C.
[k] l. 1 2. 3. de prædijs decurionum ſine decret. non alien. lib. 10. C. tit 33. nouella 38. §. perficerunt & nouella, 87.
[l] l ord. ne, l. 1. § in ſtantem, de decurio lib. 50. P. tit. 1.
[m] l nullis, quod cuiuſque vniuerſ.
[n] l fin. de decret. ab ordi faciend P.
[o] l. qui delicta, l. 17. l ne qui officia ſuum, 32. & l quam prouinciæ, l. 53. & l. ſi quis decurio, l. 55 de decurio li. 10. C. l. municipalibus.
[p] l 2. de decurion. in P. l. ſi quis decurio, l. 16 l. curiales, 25. & l fabricenſes, 22. l. quidam ignauiæ, l 24 l. omnes omnino, l. 50. l Alexandrinis, 56. de decurio lib 10. C. l vacca, ſi curial. relicta ciuitate res habere inhibuerit, li 10 C tit 37 l 2. de priuileg. corporator. vrb. Romæ, lib. 12 C tit 24
[q] l. curialibus, l. 66. de decurio lib. 10 C.
[r] l. generali, iege, l. 54 de decurion. li. 10 C
[s] l nullus, l 60 de decur. lib. 10 C.
[t] l iuris arã, l. 8 de ædificijs priuat. lib. 8. C tit 10
[u] l. 1 & 2 quando & quib. quarta pars debetur, lib. 10. C. t. 34.
[v] l fin de his qui ſpõte pub. munera ſubcũbũt lib 10 tit. 42.
[w] l. 2 § fin. & l. 3 quãdo & quib. quarta pars debea lib 10. C nouella conſtit. 38. § poſt hæc videamus, & § quoniam verò, vſq; ad § ad hæc quartam. & conſtitue 108. §. quod ſi decurionum, ſum ſequent.
[x] l. 2. de impendend. lucratiua deſcrip. lib. 10 C tit 35
[a] Hermogen. in l de minoribus, l. 3. de decurio. in P. [b] l fin de decurion. in P. l. 4 C. eod. [c] Martianus l. 3. de priuil. veteranor. lib. 49. P. ti 18. [d] l. moris, 9 § ſed quod, & ſeq de pœna in P. l. 5 ſimili, quãdo appella. lit l penul. ad legem Cornel de ſicar l decurionum, & l. decurionẽ, de pœnis C. l. ſi perſeu. & l. C. de quæſtio. l. 2. § in hi 30, de decurio. P. l. omnes iudices, 33. eo C. [e] l. iniet pœnas, de interdict. [f] l. quinque, 57. & l. eum pro, 58. de decurio. lib. 10. C. [g] l. cum adoptiuum, l. 4. de decurion lib. 10. C.

relegationē cōcepto &c [a]. Veruntamē ſi decuriones, vel alij qui aliquod offi- 10
cium gerunt, in ipſo officio deliquerint, veluti ſi decoctores ſint pecuniæ pu-
blicæ, vel fraudulēti in adſcriptionibus illicitis, vel immoderati in exactione
fuerint inuenti, etiā à iudicibus ordinarijs plumbatorū ictibus ſubiiciuntur [b]:
dum agitur criminaliter, cùm ciuili iudicio alia patiātur in iure enumerata [c].
Decuriones quoq; ab extraordinarijs muneribus ſunt immunes, quoniā ſatis 11
onerantur, ſi ciuitatis munera congruè per eos gerantur [d]. Quare nec ideò
quòd conſulant ciuitati vel municipio, ſunt cogendi, prætio viliori fru mentū
quod annonæ temporalis eſt, patriæ ſuæ præſtare [e]. Prohibetur decurionibus, 12
ne per ſe, vel per ſubiectam perſonā prædia publica ſeu ciuitatis cōducāt, vel
colant [f]. Succedentes tamen conductoribus rectè conductiones retinent [g].
Item prohibetur vectigalia alia exercere [h], procuratores [i], fideiuſſores, man-
datoréſue locantium eſſe [k]: néue tabelliones ſint [l].

a dicta l. 2 § in filijs, de decurion. in P.
b l. quisquis principalium, l. 40 de decurion. lib. 10. C.
c l. 2. de exactor. tribut. lib. 10. C. l. 1. p. 2 eod. de exactis muner. lib 10 C. l. de hinc, de ſuper exactor. trib. eo. libr. 10 C. l. iudices, l. 22. de dignit. libr. 10. C.
d l. curiales omnes, l. 21. de decurion. libr. 10. C. l. humilioribus, de ſuſceptor. eod. lib. 10. & l. 2. de ſiſcentarijs, libr. 10 C.
e Paul. l. decuriones. l. 6. de adminiſtrat. rer. ad ciuit. pertin. lib. 50 P. tit. 8. l. non debere, ad municipal. eo. libr. 50 P.
f Vip. a. l. 1 § quod quis, de adminiſtr. rer. ad ciuit. pertinet. lib. 50. P. tituli. 8. l. 11. alias, 116 C. locati. l. ſi quis pro curatione. m. de decurio. lib 10 C
g l. decurio, 4 de decurio C arg. l. milites, § fin. de re milit. 12. P.
h l. ſpurij. ſed § decurio, de d. eu P.
i l. ſi quis procurationem, l. 34 de decurio. libr. 10 C.
k dicta l. curialis.
l l. municeps, l. 25. de decurio. libr. 10. C.
m Varro, lib. 4. de lingua Latina.
n in l. penul. de iure fiſc. lib. 10. C tit. 1.
o l. 9 de apochis publi. lib. 10. C. tituli 22.
p dicta l. penul. de re fiſc. lib. 10. C.

De optionibus. Caput 15.

1 Optiones qui dicti inter decuriones.

ARRO [m] optiones ex decurionibus fluxiſſe ſic notat, *itaque*, 1
inquit, *primi ſingularū decuriarum, decuriones ſunt dicti, qui ab eo-
rum ſingulis turmis ſunt etiam nunc terni. Quos hi primò adminiſtrationi
ſibi adopta bant, optiones vocari cœpit, quos nunc propter ambitionē tri-
buni faciunt.* De iis loqui Cæſares, Honorij & Theodoſium, ac
bitror, dū aiunt in ſuſceptoribus creandis, antiquam conſue-
tudinem, quæ de Irenarcha & optione eſt, obſeruandam eſſe [n]. Sic Theodo-
ſius & Valentinianus, curialibus ſubiungit optionem, tanquā apparitorē, *Nſi
fortè*, inquiunt, *curialis, aut apparitor, vel optio, vel actuarius, vel quilibet publicæ dili-
exactor ſiue compulſor, poſſeſſorū vel collatorū habuerit cautionē &c.* [o]. Scio quid diuer-
ſum ſentiat in hac re Alciatus [p], verùm mihi videtur verior mea ſententia.
Firmat hanc eandē Sextus Pompeius, in libris de Verborū ſignificatione. *Op-
tio*, inquit, *qui nunc dicitur, anteà appellabatur accenſus: adiutor dabatur cēturioni
à tribuno militū, qui ex eo tempore, quē velint centurionibus permiſſū eſt optare, & nonē
ex facto ſortitus eſt &c.* Et Paulus apud eūdē Feſtū, *Optio, eſt optatio, ſed in re militari
optio appellatur is, quē decurio aut centurio optat ſibi rerū priuatarū miniſtrū, quò facilius
obeat publica miniſteria.* Et optionatus, vt decurionatus & pontificatus dicitur.

De duumuiris. Caput 16.

1 Duumuiri qui, & munus.
Conſules, capitolini, ſcheuini, duumuiri municipales, eod. & 5.
2 Duumuirorum municipalium eligendorum formula.
3 Duumuirorum municipalium annalis adminiſtratio.
4 Duumuiri quādo depoſita adminiſtratione cōueniuntur. Et quādo procollegā, eod.
6 Duumuiri, & triumuiri, & decemuiri Romanorum.
9 Duumuirorum capitalium munus.
8 Duumuiri quinquennales, ædilitij ſacri qui.
9 Decemuiri Lacedæmonum.

ACCVRSIVS duumuiros præeſſe decurionibus q tradit: ſuſti- 1
nianus ſimiles municipales duumuiros defenſoribus aliis lo-
corum facere videtur, vt eandem habeant poteſtatem in mu-
nicipio duumuiri, ac defenſores in aliis locis, in quibus con-
ſtituuntur [r]. Et duumuirum ordini decurionū etiam præeſſe,
vel intereſſe apertè docet Papinianus [s]. Et Paulus, dum non

q Accurſ. gloſſ. 1. in l. generali l. 54. de decurio. lib. 10. C. & in l. duumuirum, l. 53. eod titu.
r in l. fin. de iudicijs, lib 3. C. 2 tit.
s l. Imperatores, l. 68. ad municipal. P.

nisi decurionem duumuirum creari posse tradit [a]. Hi, vt arbitror, magistratus municipales sunt, quos hodiè eligi videmus in singulis municipiis, oppidis, & ciuitatibus, qui alicubi dicũtur consules, apud nos capitolini, Burdegalæ iurati, Lutetiæ eschevini. Et proinde illorum tractatio est vtilis, quòd quotidiana sit: & plenius attingenda, vt ait Paulus in similibus [b]. Duumuiri municipales, à consilio decurionum seu burgensium legitimè congregato & conuocato, nominari debent, eáque electio seu nominatio ad nominatum per officialem publicũ perferri debet, vt vel munus accepter, vel prouocet [c]. Deberitẽ nominatione ritè facta per præsidem vel proconsulẽ, vel prouinciæ iuridicũ confirmari. Idcirco, si constat sine ordine, nullo actu ex lege habito duumuirum creatum, sed tantùm vocibus populariũ postulatum, eisq; tunc proconsulem, quod facere non debuit, consensisse, creatio nulla atque appellatio in re aperta, superuacua est [d]. Sequendæ in nominatione & electione horum nunc, ciuitatum & oppidorũ consuetudines, & leges municipales. Administratio horum, & magistratus annalis est, nisi ob pertinaciam, quòd munus hoc recipere subterfugerint, duplicetur in pœnam tempus [e]. Exemplo forsan consulum Romanorum [f], duumuiri in aliis ciuitatibus annui, cum potestate in municipes, constituti & electi: sicuti & de decurionibus, consilióue publico ciuitatis, nempe ad exemplum Romanæ ciuitatis, senatus, delectos fuisse diximus. Nam & duumuiri habent pro territorio, in quo fasces suæ iurisdictionis exercent, metas propriè ciuitatis tantùm [g] nisi aliæ iurisdictiones aliorum locorum priuilegio alio, vel iure alio, vt quilibet domini habeant. Quemadmodum plerumque contigit ciuitatibus habere, vt Cadurcorum. Sed tamen & post annum pro administratione rerum ciuitatum, & in duumuiros; si non in vtilitatem ciuitatis gesserint, etsi benè, & in rempublicam, datur actio ex contractu magistratuum municipalium [h]. Si plures creantur duumuiri, & illud potest adnici creationi, vt mutuo periculo teneantur, quo vicariis damnis sint obstricti; alioquin antequam quis pro collega possit conueniri, eius nominator discutiendus esset [i]. Possemus forsan in municipiis duumuiros, ad imitationem tribunorum plebi Romanorum inductos, dicere, in quorum locum & forsan in frequentioribus ciuitatibus sunt quidam, qui in decuriones seu burgenses, & eius potestatẽ habent: vt Lutetiæ est, quem vocant, *Le preuoſt de Paris*, Burdegalæ *le maire*, Tholosæ & alibi, vicarius dictus, *le viguier*. Qui & possent quoque dici aliquomodo defensores ciuitatum. Et hoc modo capitolini, eschevini, iurati, consules ciuitatum, non duumuiri, sed magistratus potius alij erant municipales. Verùm nec ignorandum est hanc duumuirorum appellationem & mutuatam quoque à generali formula Romanæ ciuitatis, in cuius administrationis genere, & duumuiri, & triumuiri, & decemuiri, & alterius numeri viri præpositi negotijs quibusdam certisue dicebantur, ad plebis euitandam suspicionem. Erantq; diuersi isti duumuiri, & triumuiri, septemuiri, & similes [k], pro diuersitate negotiorũ, quibus tot viri præficiebantur: vt capitales, ædilitij sacrorũ, quinquẽnales, nauales. Duumuiri capitales causas criminũ distinguebant, iudicabant, & perduellionis diem reis dicere solebant. Sicut ex Liuio constat, dum de Horatij, vt perduellionis reo, crimine & iudicio agit [l], & alibi de M. Manlij damnatione agens [m]. Vlpianus horũ duumuirorum etiam in municipiis ait esse potestatem carcerum, & dimittẽdi à custodia [n]. Sicut & Pomponius, dum enumerat triumuiros monetales aus, argenti, aurifatores, & triumuiros, addit capitales, qui carceris Romæ custodiam haberent, vt cùm animaduerti oporteret, eorum interuentu fieret [o]. Erant & Romæ duumuiri quinquennales, à potestate iudicij temporis quinquennalis accepta [p]. Duumuiri ædilitij seu sacri erant, qui ædes dedicabant, qui expiationes vèl melius execrationes, lectisternia, ad placanda sua idola faciebant, publicas ædes locabant [q]. Reliquos non persequar. Admo-

[a] in l. honores, l. 7 §. 12 qui de decurionatu ff.

[b] l. fegatl, de liberis leg. in fi.

[c] l. 2 de decurion. li. 10. C.

[d] Vlpian. in l. si constat, l. 12 de appellatio lib. 49 ff. tit. 1. l. nominationes, l. 27 eod. tit. de appellat. lib. 7. C. titul. 64.

[e] l. si ad magistratũ, l. 11 de decurion. lib. 10. C. titu. 31. l. in honorarijs, l. 33. § si de actionib. ff.

[f] l. 2 § exactis, de origine iur. l. duumuiros, 33. de decurion. li. 10. C.

[g] l. in honorarijs, l. 33 § fin. de actionib. lib. 44. ff. tit. 7. vbi plene distinguitur de l. ciuitas, § de reb. cred. in ff.

[h] l. si ita duumuiri, l. 2 quo quis ordine conuenia. libr. 22. C. titu. 55.

[i] l. 2. § deinde cum esset ne filius, de stat. hom. ff. de quib. omnib. vide Alexan. ab Alexan. capit. 26. libr. 2. Vrolphan. Lazius, lib. 1, reipublicæ, c. 2 & 3.

[k] Liuius, lib. 1

[l] Liuius, lib. 6. Dec. 2.

[m] Vlpian. in l. si quis vxori, l. 32 §. si fugitiuum, de furt. lib. 47. ff. tit. 2

[n] Pompon. in l. 2 § eodem tempore constituti, de origine iur. lib. 2. ff. titul. 2.

[o] Memorat Spartian. in Adriano

[p] meminit Liuius, li. 5 & 6. Dec. 1 & li. 3. Dec. 2. li. 8.

nebo tamen Lyſandrum apud Lacedęmonas, elegiſſe decemuiros in Lacedæmonum ſingulis ciuitatibus, ſed eos tantùm qui amicitia, conuiuio, vel obſequio, vel hoſpitio eſſent coniunctiſſimi, vel quòd ſibi placuiſſet ſe facturos ſpopondiſſent, vt omnia pro nutu ſuo regeret, & crudeliter ageret[a]. Vnde colligimus hos duumuiratus, & decemuiratus municipiorum accedere ad quandam quatenus licet, ariſtocratiam, vel populatem per vices adminiſtrationem ſummam, relictis negotiis communibus aliis magiſtratibus inferioribus, municipalibus.

a Aemilius Probus, in Lyſandro. Diod. Sicul. libr. 14. Xenoph. in 3. Hellen.

De magiſtratibus municipalibus. Caput 17.

1 *Magiſtratus tribus menſibus ante ſubeundam adminiſtrationem nominantur. Magiſtratus municipales plures pro vno ſunt. eod.*

2 *Magiſtratibus municipalibus quæ conceſſa in iure dicendo poteſtas. Appamienſium reſpublica libera. eod.*

LEX decurionibus quoque ad magiſtratus municipales nominantur, idq; ante tres menſes, quàm ſubire magiſtratum debeant[b]. Iſti autem magiſtratus municipales vnam tantum poteſtatem, etſi plures ſint, referunt: quia vnum adminiſtrat, vt collegæ magiſtratum[c]. Habent iure definitam dignitatis curam, & notionem. Atque in ſumma, ea quæ magis imperij ſunt, quàm iuriſdictionis, magiſtratus municipales facere non poſſunt: nec illis permittitur in integrum reſtituere aut iubere, bona rei ſeruandæ cauſa poſſidere, aut dotis vel legatorum ſeruandorum cauſa[d]: nec ſupplicium à ſeruo ſumere, quamuis modica caſtigatio eis non ſit deneganda[e]. Solent maiores iudices magiſtratibus iſtis ea committere, quæ celeritatem deſiderant, & requirunt, ob moram nociuam, expediri citius: vt in damni infecti cautione patet exemplum[f]. Et inter conuenientes, etiam de re maiori apud magiſtratus municipales agetur[g]. Sed & in quæſtione iuriſdictionis magiſtratuum municipalium præcipuè animaduertendum eſt, quid in eorum priuilegiis & legibus vel antiquitate, vel principis authoritate firmatis præſcriptum ſit, illudq; ratum habendum. Quod ex epiſtola Plinij Secundi ad Traianum, & reſponſo Traiani perſpicuum eſt, dum Apamienſes obiecerũt Plinio proconſuli, habuiſſe ſe priuilegium & vetuſtiſſimum morem, arbitrio ſuo rempublicam adminiſtrandi, quod & probauit Traianus[h].

1

b l. 1. de magiſtratib. municipa. lib. 1 C. titu 57.

c l. magiſtratus, l. 25. ad municipa. in P.

d Paul. l. eaquæ, l. 26. ad municipal. libr. 50. P titu 1.

e l. magiſtratibus, 12. de iuriſd. & omnib. iudic. P. lib. 2. tit. 1.

f l. 1. de dãno infect. lib. 39. P. titu. 9.

g Paul. l. 1 ter conuenientes, l. 2 1. ad municipal. P.

h Plinius Secundus, lib. 10. epiſtolarum, epiſto. 46. & 47.

De defenſoribus ciuitatum. Cap. 18.

Defenſores ciuitatis, & locorum auplices, ſine dignitate, & cum eadem. Defenſores vnde dicti.

1 Defen-

3 *Defensores locorum à quibus eligi debent.*
4 *Defensorum electio à quo confirmetur.*
5 *Defensorum temporalis administratio cum iudicandi potestate, & iurisdictione.*
Curatorum ciuitatis, & defensorum penè simile officium. eod.
6 *Defensores quos habeant administros.*
Defensores sine iussu principis non deponunt administrationem impunè. eod.

1 DEFENSORES ciuitatum sunt in duplici ratione: alij namque sunt, qui nomine ciuitatis causas eius, lites atque negotia curant, vt actores & syndici [a], vt dicemus Deo fauente suo loco, in iudiciorum personis, dum de procuratoribus agemus. Alij defensores ciuitatum sunt cum potestate & magistratu, de quibus hic agimus: qui & locorum defensores dicuntur, si ciuitates vel municipia non sint, vel si ab iis non denominentur [b]: vt & prouinciarum defensores alij, quibus latior cura, & plures res & ciuitates defendendæ commissæ sunt [c]. Potest & in ciuitate defensor solus, & cum defensore alij magistratus municipales [d]: vt inde constet, & posse eorum esse separatam iurisdictionem & potestatem, & concurrentem. Defensores dicti sunt à cura rerum quibus præpositi erant, vt eas ab omni iniustitia liberas vindicarent: vnde & paterna voce dicti ita defensores, vt ait Iustinianus, vt eripiant à malis iniuriam patientes [e]. Defensores ex ciuitatum nobilioribus habitatoribus eligi debent, quemadmodum & de duumuiris diximus: neq; licitum est municipibus munus impositum repudiare, quacunq; præemineant dignitate, secundum videlicet circulum idoneorum [f]. Non tamen ex ordine decurionum, vel cohortalium, sed aliorum, qui capaces inueniuntur [g]. Ex decreto reuerendissimorum episcoporum, necnon clericorum, & honoratorum, possessorum & curialium, qui sacrosanctæ religionis imbuti mysteriis, hoc in primis sub gestorum testificatione, præsente quoque religiosissimo fidei orthodoxæ antistite, per depositiones cum sacramenti religione celebrandas patefecerint [h]. Electi confirmantur à præfecto prouinciali, iuramento illi præstito, quod omnia secundum leges ac ius acturi sint [i]: olim à clarissimo prouinciæ iudice præfecto præfectoriano [k]. Defensorum munus olim erat quinquennale [l], ex nouellis autem Iustiniani est biennij [m]. Quibus etiam illis officium iudicis impartit Cæsar, vt honestiores apparerent [n]: quod quidem anteà habuerant [o], verùm successu temporis viluerat [p]. Cassiodorus in formula defensoris cuiuslibet ciuitatis [q], tradit eius officij esse, commertia ciuibus secundum temporum qualitatem, æquabili moderatione disponere: definitè seruare quæ iussissent statuta prætia: tuncque defensorem implere officium suũ, si ciues suos nec legibus patiatur opprimi, nec caritate consumi. Idipsumq; officium postremum alibi [r] ad curatores ciuitatis refert in formula curatoris ciuitatum, nempe vt merces non ad nutum mercatorum, sed æquabili prætio veneant. Gratianus, Valentinian. & Theodos. CCC. Theodoro defensori formam defensionis præscribunt [s]: vt defensor parentis vicem plebi exhibeat: non patiatur rusticos vrbanósque descri, tionibus affligi: officialium insolentiæ, & iudicum procacitati, salua reuerentia pudoris, occurrat: ingrediendi cùm vellet ad iudicem, scilicet prouincialem, liberam haberet potestatẽ: non pati super delegationem solitam quicquam exigi: nec ipsum exigere damna vel spolia, ab iis quos liberorum loco habet. Addunt Honorius & Theodosius, curæ defensorum esse, ne possessores maioribus mẽsuris & ponderibus à susceptoribus prægrauentur, & eos depræhensos, ad iudicium cum fraudis depræhensæ iudicio dirigere [t]. Hoc officium est personale

a in l. 3. § personali. de muneri. & honor. in P. l. final. § defensores, eod. titul.
b l. 3. de defensor. ciuita. libr. 1. C. titul. 56.
c l. 4. C. eod.
d eod. l. 1. ex l. in hac, l. 10. de donatio. libr. 8. C. titul. 54.
e Iustin. § 1. nouell. 15. titul. de defensor. ciuitatis in authẽ.
f authen. præsides, C. de episcopal. audien. § iuratorum & § si qua vero, de defensor. ciuita. in authent.
g l. 2. de defensor. ciuit. libr. 1. C. titu. 56.
h l. iubemus, l. 7. de episcopal. audientia, libr. 1. C. titu. 7. & auth. præsides, eod. titu. & § iuratorum, de defensor. ciuit. in authent. l. defensores, ita l. 3. eod. tit. C.
i § iusiurandum, de defensor. ciuit. in authen.
k d. l. § iusiurandum, & § 1. de defensor. ciuit. in authen. l. defensores, l. 2. C. eod. titu.
l l. 4. C. de defensor. ciuit.
m § iusiurandum, & § fin. eod. titu. in nouell.
n in § 1. vers. nos igitur eod. titu. in nouell.
o l. 1. C. de defensor. ciuit.
p § 1. eod. titu. in nouell.
q Cassiodor. libr. 7. Variar. c. 13.
r Cassiodor. libr. 7. cap. 12.
s l. in defensoribus, l. 4. de defensor. ciuit. C. Item & l. 3. & 5. eod.
t l. iubemus, l. 9. eo. de def. ciuit. C.

a §. nulla exiſtente licentia, eod. titul. in authent.

b l. 1. C. de defen. ciu. & l. defensores ciuitatum l. 7. eod.

c §. & iudicare, eod. tit. in authent.

d dict. §. nulla exiſtente l. in hac, l. 30. de donat. lib. 4. C. titu. 54.

e §. deinde eos, de defensor. ciuit. in authent. l. 3. C. eo.

f §. audient, eod. tit. in auth. l. per omnes, l. 6. & l. defensores, l. 7. C. eo. tit.

g §. ex prouinciali, de defensor. ciuit. in authen.

h l. fin. C. eo. titu.

i §. ſi quis autem, de adminiſtratorib. in authent. eis, collat. 7. titu. 6.

ſonale, in quo nec vicarios admittit ius, nec habere cõcedit [a]. Cognoſcit porrò & iudicat defenſor ciuitatis in ciuilibus negotiis vſque ad quinquaginta ſolidos, actis tamen iudicialibus interuenientibus: de debito iuſto, de ſeruo per fugam elapſo, cætera maiora, rectori prouinciæ inſinuando [b]. Iure nouellarum, vſque ad trecentos aureos [c]. Apud defenſores ciuitatum, inſinuationes donationum & aliorum monumentorum fiunt [d]: per eos cõtumaciæ, tumultus in ciuitate ſedantur [e]. Audient etiam leuiora crimina, & caſtigationi competenti tradent, & maiorum criminum reos detrudent in carcerem, & mittent ad prouinciæ præſidem [f]. Adſunt defenſori per nouellam conſtitutionem, ex prouinciali officio, exceptor, & duo officiales, qui ea, quæ ab illis decernuntur, adimpleant [g]. Ipſi autem defenſores nec ante tempus publicam ſubitam ſolicitudinem eiurare poſſunt, niſi gratia eis fiat à principe [h]; alioquin in crimen læſæ maieſtatis eum incidere ſtatutum eſt [i]. 6

De legatis. Cap. 19.

Lib. 50. tit. 8. P. Lib. 10. C. tit. 65.

1 *Legati ciuitatum & municipiorum qui, & à quibus creentur.*
2 *Legationum liberarum, & non liberarum diſtinctio.*
3 *Oratores dicti legati.*

ALIA ſpecies perſonarum gerentium honores ciuitatis conſtituitur in legatis, quibus mandata reipublicæ ad principes vel alios deferenda, vel exequenda committuntur, ex conſilio ciuitatis vel municipij, interueniente magiſtratu ſummo loci eius [k]. Iſti autem vel præſentes, vel abſentes creantur: abſentibus mittuntur mandata exequenda [l]. Et proinde neque iſti tenentur, ſi gratuitam habeant legationem referre per ſe geſta, ſed per alium poſſunt remittere ad municipes [m]. Legationum aliæ liberæ, ſine mandatis reipub. & tamen cum honore muneris: aliæ cum honore & munere. Et harũ vltimarum aliæ gratuitæ, aliæ cum legatitio, id eſt, ſalario, de quibus, & de iuribus, & priuilegiis legatorum, tractamus abundè in criminibus, dum de crimine læſæ maieſtatis agimus proprio titulo de legatis. Sextus Pompeius Feſtus in libris de verborum ſignificatione, *oratores*, inquit, *ex verbo ἀρᾶσθαι dicti, quòd miſſi ad reges nationéſque, deos ſolerent ἀρᾶσθαι, id eſt, teſtari: ij modò dicti ſunt legati.* 3

k l. fin. de legationibus lib. 10. C. titul. 65. l. 2. eod. in P.

l Modeſtinus, l. Titio, l. 26. ad municipal. lib. 50. P. tit. 1.

m l. ſi abſente, l. 11. de legatio. in P.

De appellatione hominum ratione munerum, & de muneribus ſine honore. Caput 20.

1 *Munerum perſonalium quædam enumeratio.*
Annona cura. eod. Sitona. eod. Frumentatores. eod.

Curæ

Curatores diuerſi. eod. Epiſcopi qui ciuiles. eod.
Aedium ſacrarum cuſtodes. eod.
Rationibus publicis tractandis munera quæ diſtincta. eod.
Xenoparochi. eod. Epiſtathmia. eod.
Cretatores. eod. Mareſchaux de logis. *eod.*
Camelaſia, & camelarij. eod. Maſtigophori. eod.
2 *Munerum patrimonialium quorundam enumeratio.*
Ad munera perſonalia qui teneantur. eod.
Decaprotia, & decemprimatus. eod.
Hoſpites ſuſcipere munus patrimoniale.
Equos alere curiales munus eſt patrimoniale.
3 *Proſtaſiæ quid. Sacerdotiæ munus. eod.*
4 *Munera quomodo à iudice ſint diſtribuenda ciuibus.*
5 *Munera quæ quis non tenetur ſubire.*
Equorum fiſcalium munus ſublatum. eod.
Gleba onus ſublatum. eod.
Salgamum, & alia militibus non præbenda.
6 *Vacationum munerum ſpecies duæ, pleniores & exiguæ, temporales perpetuæ.*
7 *Vacationes ſeu excuſationes munerum perpetuæ.*
8 *Perſonales immunitates quæ tranſeant ad hæredes.*
9 *A muneribus perſonalibus, & patrimonialibus excuſati.*
Artifices qui gaudent immunitate perſonalium munerum. eod.
10 *Muneribus vilibus quorum patrimonia non teneantur.*
Hoſpitia qui non præſtent. eod.
11 *Munera ſordida & vitia quæ dicantur.*
12 *Ad excubias tenentur eccleſiaſticæ perſonæ tempore neceſſitatis.*
13 *Excuſatio munerum ratione vitioſæ electionis.*
14 *Muneribus excuſati ratione officij.*

1 MVNERA perſonalia, quæ honorem non habent, plura ſunt enumerata ab Hermogene [a], & Arcadio [b] iuriſconſultis: quæ nomen aliquod tribuunt etiam eis, quibus conceduntur. Vt defenſio ciuitatis, ex qua ſyndicus: annonæ cura, vnde σιτῶναι, ſitometræ, frumentatores, οἱ τὸν σῖτον ἀγοράζοντες, καὶ ἀποτιθέμενοι, & qui ſeruabant σιτοφύλακες, qui præfecti σιτολόγοι, & coactores. Is adduntur, qui curam habent exigendi cenſus prædiorum publicorum, aquæductus, calefactionis thermarum, tutela pupillorum, cura adultorij, prodigorum, furioſorum, & aliorum, & bonorum, vnde exactores, curatores operum, adultorum, prodigorum, & tutores [c]: curatores bonorum, calendarij rei vehicularis, angariarum: & præfectura diſciplinæ publicæ, & corrigendorum morum, vnde irenarchæ [d]. Epiſcopi [e], qui præſunt pani, & cæteris rebus venalibus in ciuitate, cuſtodes ædium ſacrarum, ναοφύλακες, & æditui νεωκόροι. Archiuis præpoſiti ἀρχειῶται [f], rationibus publicis conficiendis, perſcribendiſq; logographi: & qui in tabulas publicas referunt, tabularij. Qui peregrinis ſalem & alia præbebant xenoparochi, portuum præfecti limenarchæ. Manſionum ſeu hoſpitiorum deſignatio ἐπισαδμεία: vnde dicti manſionarij, deſignatores hoſpitiorum, vel cretatores: quia creta ſignent hoſpitia, nobis *mareſchaux de logis*. Qui curam habent camelorum, ſeu camelaſiæ, vnde camelarij [g]. Adde defenſores iudices [h]: maſtigophoros, qui agonothetas in certaminibus comitantur. Operarum quoque præſtationes, perſonalia erant munera, quæ ſublatæ poſteà ſunt à prouincialibus tributa pendentibus [i]. Inter munera patrimonialia elæcmporia, olei comparatio: oſpriomia,

[a] Hermogen. in l. 1. de muneribus in P.
[b] Archad. in l. fi. eod.
[c] dicta l. 1. & fin.
[d] dicta l. fin. § Irenarchæ, & l. 1 de Irenarch. lib. 10 C. & l. duos de cuſtod. reorum in P.
[e] d. l. fin. § item epiſcopi.
[f] d. l. fin. § hi quoq.
[g] d. l. fi § camelaſia.
[h] l. 1 § 1. & l. fi § defenſores, & § iudicandi eod.
[i] l. vnic. ne operæ à coll. ſtoribus exigantur, lib. 12 C. tit. 24.

ofpriomia, leguminum comparatio [a], poſſeſſionibus indicta: agminales equi, mulæ, angariæ, veredi, ad quæ tenentur domini rerum, etſi non ſint municipes: & qui fœnus exercent, veterani, primipilares, pontifices [b], & alij aliquin priuilegio excuſati à muneribus [c]: niſi expreſſo priuilegio ab iis reiecuntur à principe [d]. Ad munera quoque patrimonij pertinent collationes, quæ quotannis præſtantur, pro modo agri in frumento, vel alia ſpecie [e]: item munera vehicularis, nauicularis, decemprimatus [f]. Quamquam Africanus referat: Herennium Modeſtinum notando, & diſputando optima ratione decreuiſſe, decaprotias, id eſt, decemprimatus tributa exigentes, eſſe inter mixta munera perſonalia, & patrimonialia [g]. Decaprotiam Vlpianus tamen magis patrimonij onus putat, & inde decaprotos dici, quibus imponatur [h]. Exactio tributorum, onus patrimonij quoque eſt [i]: & munus hoſpitis in domum recipiendi [k]. Equos curiales alere, munus quoque patrimonij [l]. Munera quoque proteſtaſiæ & ſacerdotiæ [m], legerem proſtaſiæ. Nam Plutarchus ſcribit [n], Latinos vocare παραστασίαν, quam Græci, dicunt προστασίαν, cùm quiſpiam pro alio liti ſe opponit, & eius defenſionem ſuſcipit, euentumq; præſtat: vnde pro patrocinio ſumitur. Sacerdotia verò hîc, puto dici reditus, vel collationes ad ſacra facienda, ſicut & nos ſacerdotia, beneficia dicimus. Sunt munera quoque patrimonialia ſuperindictiones [o]. Cæterùm ad præſidis prouinciæ curã pertinet proſpicere munera & honores in ciuitatibus æqualiter iuxta ordinem & vices, ſecundum ætates & dignitates, ac gradus munerum honorúmque qui antiquitus ſtatuti ſunt, imungi, ne ſine diſcrimine, & frequentius ciuibus oppreſſis, ſimul vires & viribus reſpublica deſtituatur [p]. Proinde rectè ſtatutum diximus, vt quæ munera nominantur, ante adminiſtrationem ſubeundam tribus menſibus nominentur, vt interim, ſi nominatus cauſas excuſationis appellatione obtiat illæ decidi poſſint [q]. Eò quoque ſpectat conſilium cogendum curialiũ, per quos fieri debet nominatio [r], non ex arbitrio quorumdam, conſideratis muneris qualitate, & perſona, & patrimonio, num poſſit nominandus recte obire munera imponenda [s], & num ea is teneatur ſubire: quædam enim poteſt reiicere. Vt ſi reſpublica impoſuerit alicui neceſſitatem ſtatuatum principi ponendatum, ei qui non promiſit, non eſſe obtemperandum reſcripſit Imperator [t]. Et opera quædam reipublicæ ſunt, quæ inuitis liberis hominibus committi non ſolent, nec poſſunt [u]. Multa quoque patrimonij & perſonarum iure poſteriore Codicis ſublata ſunt, quæ antè obtinuerunt: velut, ne liceat ruſticanæ plebi, quæ capitationem ſuam, congruamq; annonam præſtat, equorum fiſcalium vel mularum imponere, vel alia eius capere [x]. Sublata etiam onera glebæ, follis, ſeptem ſolidorum, quæ erant collationes ex prædiis [y]. Item prohibitum, ne tribuni, comites, præpoſiti, milites, nomine ſalgami, calcitras, lignum, oleum, non pabulum pro ſuis animalibus, vel pro ſe ipſis, non angarias etiam à ſuis hoſpitibus extorqueant: nec volentibus etiam hoſpitibus accipiant, pœna indicta facientibus [z]. Atque ſunt quædam conceſſiones priuilegiorum ſingulares, quæ vacationem, vel immunitatem, vel excuſationem à muneribus præbent. Vlpianus autem vacationum duo genera facit, vnum plenius, cùm & militiæ datur. Aliud eorum cùm nudam muneris vacationem acceperint [a]. Quædam enim vacationes ab omnibus muneribus eximunt: aliæ à certis tantùm. Quædam etiam ſunt temporales vacationes, & excuſationes: aliæ perpetuæ. Vt temporalis, conceditur eis qui reipublicæ cauſa abſunt [b]. Item munera perſonalia, quandiu quis corpore eſt inhabili, ei non conceduntur [c]. In patrimonialibus, quandiu quis deſtituitur facultatibus, temporariam habet excuſationem [d]. Et qui 75. annorum, & qui quinque liberos habet incolumes à ciui-

[a] l. fin. § patrimonio rũ, de muner. P.
[b] d. § patrimonio & l. 2. & l. vlt. de priuil. veteranor. in P.
[c] l. reſcripta, § fi. de muner. P. Vlp. l. 2. § quæ patrimonio rũ, de vacat. muner. lib. 50. P. titu. 4. l. 2. & l. neque, de muneribus patri. lib. 10. C.
[d] l. hi qui, & l. ſunt, munera, de vacatio muner. P. l. ſemper § priuilegia, de iure immunita. vide gl. in l. fin. § patrimoniorum autem, in verbo, ſubmixtus, de muneribus.
[e] § præterea l. fin. de muneribus.
[f] l. 2. § 1. eod. titu.
[g] l. fin. § mixta, eo. tit.
[h] Vlp. l. 3. § decaprotos, de muneri. & hon. de decem primatu & decaprotia vide Budæũ in d. l. fin. § multa munera, Alciatum, & Pyrrum in l. nec proteſtaſiæ, de muneribus patrimon. lib. 10. C. tit. 41.
[i] d. & l. 3. § exact ionẽ, de muneribus. P.
[k] d. l. 3. § munus & § cos, de muner. l. qui immunitatem, l. 3 de muneribus patrimon. libr. 10. C.
[l] l. nõ videtur, l. 4. de muneris, patrimo. lib. 10. C.
[m] l. nec proteſtaſiæ, l. 3 eo. tit. C.
[n] Plutar. in Romulo.
[o] l. 8. de muneribus patrimo. libr. 10 C.
[p] l. 3 § præſes de muneribus in P.
[q] l. 7 de magiſtra. decurion. libr. C. titu. 57.
[r] l. 2. de decurion. lib. 10. C.
[s] Caſtitas. l. honor, l. 14 §. de honoribus, de muneribus & honor. P.
[t] l. rogare, l. 6. §. fi. de poſtulation. in P. lib. 50. titu. 12.
[u] l. 1. & 2. ne quis iudic. actum rei publ. gere. coga. lib. 12. C. titu. 14.
[x] l. 3. & 2. ne ruſticanæ ad vllum obſeq. domin. lib. 11. C. titul. 54.
[y] l. vnic. de ſublat. hoſpitib. non exhibendis lib. 12 C. titu. 41. decurionum, 5. de mercat. co. l. 6 item 43 l. illicitas, de officio præſid. P. § 1. ſed tamen, de mandat. princip. in authentic. titu 4.
[z] Vlp. in l. præter, l. 25. §. duo genera, de vacatio. muneru. lib. 50. P. titu 5. laboleuus, in l. cui, l. 12. & A. cadius, in l. fin. l. 12 § proul. de muneribus & honor. b Neratius, in l. tempus, l. 4. de muner. muner. c l. fin. § cumulasia, de muneribus. P. d l. 4. § deficientium, & ſeq. de muner. P.

libus

libus excuſantur [a], non à patrimonialibus, vel honoribus [b], nec ab aliis ciuilibus ſi capti, vel mortui [c]: Qui procurant patrimonialia principis, quandiu adminiſtratione detinentur [d], excuſationes & immunitates ſordidorum munerum patrimonialium habent temporales: Nam contemplatione perſonarũ & dignitatis, dãtur, nec in hæredẽ tranſeunt [e]. Eſt & excuſatio, ob operum medicationi exercitus præbitã [f]. At quamuis conductores vectigalium principales publicani, habeant immunitatẽ, tamen conductores conductorũ non habent [g]. Perpetuò excuſantur veterani à muneribus ciuilibus: nõ à patrimonialibus [h]. Corporalia munera fœminis ipſe ſexus denegat, quominus iniũgantur [i] perſonalia videlicet, ſed patrimonialia ſubeũt, vbi habẽt poſſeſſionẽ [k]. Perſonis datæ immunitates, hæredibus nõ relinquũtur: ſed & generi poſteriſq; datæ, ad eos, qui ex fœminis nati ſunt, non pertinent [l]. Itaque immunitates generaliter tributæ, eo iure vt ad poſteros tranſmitterẽtur, in perpetuum ſuccedentibus durant [m]. Obſeruamus hîc quoſdam habere à muneribus ciuilibus excuſationes, nõ tamẽ à patrimonialibus: qualis miles veteranus, primipilaris, põtifex [n], minor 25. an. qui decaprotiã ſubit, quia patrimonij magis [o]. Medici, archiatri, grammatici, profeſſores literarũ, doctores legum ab omnibus perſonalibus & ſordidis habent vacationẽ [p]: non autem à patrimonialibus [q]. Niſi quæ eis ſpecialiter remittantur, quemadmodum plura remiſſa ſunt [r]. Sic athletis triplici certamine victoribus, immunitas à ciuilibus [s], non à patrimonialibus data [t] infirmitas corporis à munerib⁹, quæ infirmus non poteſt obire, perſonalibus excuſat, ab aliis minimè [v]: ſtudentes in academia aliqua priuilegiata, habent excuſationẽ vſque ad 25. annũ à muneribus perſonalibus, à patrimonialibus non item [x]. Et à perſonalibus habẽt excuſationem artifices quidã, eò quòd eorũ ars vtilis reipublicæ ſit, nec debeãt inde auocari, & filios ſuos poſſint erudire, à patrimonialibus non vtiq; [y]: niſi ſpeciali nota concedatur, vt factum quibuſdam [z]. Idipſum in præpoſitis laborũ, iudicio principis [a]. Et ſunt ad hæc alia munera vilia quædã extraordinaria, à quibus aliquorũ hominum facultates releuantur, veluti ſenatorum, & qui illorum ſunt [b]. Conſiſtorianorũ comitũ, notariorũ principis, & cubiculariorũ, excubiculariorum eiuſdem [c]. Et quæ patrimonij ſunt principis, quamuis ab aliis locationis nomine colantur [d]. Cõmunicatum & hoc priuilegiũ illuſtribus perſonis aliis [e], rhetoribus, grammaticis [f], eccleſiis quoq;, & bonis perſonarũ eccleſiaſticarum [g]: quia nec hoſpites ſuſcipiunt [h], fiſcalia tamen tributa prædiorũ coguntur perſoluere [i]. Humilioribus etiã aut extraordinariis officiis, curiales non occupantur, ne publica vacillet vtilitas [k]: nec pariter ſilentiarij, decuriones palatij principis [l], ſacris ſcriniis præpoſiti, à libellis & ab epiſtolis principis [m]. Palatini, eorũmq; filij & adiutores [n], Comiculatij præfecturæ, primiſcrinij, numerarij [o], & ſimiles. Munera ſordida dicuntur, cura confectionis pollinis, panis excoctio, obſequium piſtrini, paraueredorum, aut parangariatũ præbitio operæ, in calce excoquenda obſequia, iumenta curare, materiam lignorũ atq; tabulata præbere [p]. In caſibus tamẽ certis omnes immunes conferunt, vel ob neceſſitatem, vel vtilitatem publicam ob quam, vt adrefectionẽ viarum & pontiũ, & eccleſiæ, & patrimonium principis cõferre debẽt [q]. Cõferunt vniuerſi cõparationi trantiectionique ſpecierũ, nec excuſantur tẽpore expeditionis ab angariis, parãgariis, plauſtris, & ſimilibus muneribus neceſſariis [r]. Imò & eccleſiaſtica perſona, impellẽte neceſſitate ad cuſtodã murorũ, ex excubias vrbis, vt ſe & eccleſias cõmiſſas ſibi conſeruent, retinetur & cogũtur [s]. Ex modo quoq; eligendi vitioſo, repudiãtur rectè munera,

[a] l. 2. §. quamuis, & § cura de muner. & honor. P. l. eos, qui numero liberor. ſe excuſ. lib. 10 C. tit. 3. l. de perſonalibus, l. 5. C. eod. l. nõ potes filiorũ loco, l. 3 C. eod.

[b] l. 1. qui numero liberor. ſe excuſant, lib. 10. l. neque, C. eod.

[c] l. 2. qui numero liberor. vel paupertate ſe excuſ. lib 10. C. tit. 51.

[d] l. adminiſtrantes, de excuſat. tutor. in P. l. 1. de excuſatio. munerum libr. 10. C. titu. 47.

[e] l. cum legem, l. 14. & ſequẽ. eod. titul. de excuſa. munerib. lib. 10. C.

[f] l. 1. de profeſſ. & med. lib. 10. C. titu. 52.

[g] l. 1. quib. muneribus excuſ. & ij qui poſt impletam &c. lib. 10 C. titu. 55.

[h] l. à muneribus, l. 6. de vacat. muner. Qui veterani vide l. pen. & fin. de his qui non impleris ſtip. lib. 10. C. titul. 54.

[i] l. 3. §. corporalia, de muner. in P.

[k] l. patrimoniorum, de munc. & in quo loc. C. l. 1. de muler & in quo loc. lib. 10. C. l. cùm prætor. de adic. P. exceptis paucis, de quib. l. 2. de regul. iur. P.

[l] l. 1. § fin. de iure immunitat. lib. 50. P. titu. 6 l. ſemper, §. immunitati cod. titul. l. in honoribus § vacationem, de vacat. & excuſa munerib. 10 P. l. ſordidorum, de excuſat. muner. lib. 10. C. l. priuilegia, de regul. iur P. de excluſione natorum ex filiabus, l. talis pactum §. fin. de pact. P. l. quiſquis, & l. non eſt, de verbor ſign.

[m] l. Modeſtinus, l. immunitate, l. 4 de iure immunitat. P. cum ſimil. ibi notatis à g. off.

[n] Martian. in l. à muneribus, l. 6. de vacat. muner. P. l. fin. §. patrimoniorum, in 2. de muneribus in P. l. 2 & 3. de priuileg. veteran. in P.

[o] l. 3. §. 5. de proconſulibus, de munerib. & honor. in P.

[p] l. medicos, l. 6. & l. fin. de profeſſor. &

[q] Lib. 10. C. tit. 42. [r] l. profeſſio, de muneribus patrim. lib. 10. C. [s] l. 6. § ab huiuſmodi & § ſi de mune. & hon. P. l. ſunt munera de vacat. muner. [a] Antonius, de metatis lib. 12. C. l. his honoribus, § angariarum, de mune. P. [b] l. 1. de athletis lib. 10. C. tit. 53. [c] l. qui immunitatẽ, de muner. & honor. C. [d] l. 1. 2. 3 qui morbo ſe excuſant lib. 10. C. tit. 50. [e] l. 1. & 2. qui ætate vel profeſſione ſe excuſ. lib. 10. C. tit. 49. [f] enumeratur a Scæuola, l. 1. & 2. de excuſat. artifc. lib. 10 C. tit. 64 l. penul. § penult. de iure immunit. P. [g] l. negotiatores, 2. de excuſat. munerib. lib. 10. C. tit. 47. [h] de præpoſitis labor. lib. 11. C. tit. 12. [i] l. 4 & l. nemo, 3. l. quoniã, 7. de dignit. l. 11. C. eod. l. [k] l. maximarũ, l. 13. de excuſat. muner. lib. 10 C. tit. 47. [l] l. eudentes, l. 16 eo. tit. de excuſa. munerũ. l. priuata, 31. eod. l. 1 & l. fin. de priuil. domus Auguſt. lib. 10. C. l. 2 de locator. prædior. ciuil. lib. 10. C. [m] l. fin & l. maximatum, de excuſa. muner. lib. 10. C. [n] dict. l. maximarum, & l. fin. §. fi. de mun. & hon. P. [o] l. placet, l. 1. de immun. eccleſiar. lib. 1 C. tit. 5 l. 2 de epiſco. & cler. lib. 1 C. tit. 6. l. præſbyteros, C. eod. [p] l. 1. C. de epiſc. & cler. l. 2 de immunit. eccleſiar. lib. 1 C. tit. 2. [q] dicta l. placet, & l. de his clericis l. 3 de epiſc. & cler. [r] l. humilioribus, l. 14. de ſuſceptor. lib. 10. C. tit. 70. l. 2. de rebus dom. eo tit. & l. ſi quis procurationẽ, l. curiales, de decur. lib. 10. C. [s] l. 3. de ſilentiar. lib. 12. C. tit. 15. in l. ſubemus, l. 4 & 9. de præpoſit. ſtrator. lib. 12. C. tit. 19. & l. 1. de magiſtris ſacror. ſcrin. eo. lib. tit. 9. [t] l. 1. & l. ab officijs, 6. l. palatinos, 10 de palatin. ſacror. largitionum C. tit. 24 l. 2 & 3 de priuileg. eorum qui in ſacro palat. militant. lib. 12. C. titu. 29. [v] l. 1. & 3. de apparitor. præfector. prætor. libr. C. tit. 51. [x] l. maximatum, de excuſatio. munerũ. lib. 10. C. [y] l. ad municipes, l. 7 & l. ſubemus, nullam & l. nemine, de ſacroſanct. eccleſ. [z] l. maximatũ & ſordidorũ de excuſat. [a] [b] [c] [d] [e] [f] [g] [h] [i] [k] [l] [m] [n] [o] [p] [q] [r] [s]

l.2 de decurionib. libr. 10 C. cũ simil. l. vnic. de ponor. ad munera nominan. lib. 10. C. tit. 65. l. si prases, de muner. & honor. l. vnic. si propter inimic. creat. facta sit lib. 10 C. ti. 66. l. 3. de sumptuum recupera. lib. 10 C. tit. 67. l. 6. ues, C. de appella. l. 1. de vacat. muner. in P. Paul. l. legato, l. 12. §. fin. de vacatio. muner. in P. Vlpia l. prætor, l. 13 eo. P. l. omnes, C. de epis. & cler. l. 1. de apparitor. magistror. milit. li. 12. C. titul. 55. Papi. l. eos qui Roma, l. 9 §. fin. de vacat. muner. P. l. naut. (ular.) de muneribus. P.

vt si non rectè consilium decurionũ initum sit, vt diximus [1]: si alius prior ad munera debuerit nominari, quàm electus [2]: si propter inimicitias, non æstimatione vera & cõmodo reipublicæ, creatio fiat [3]. His enim de causis & similibus, quibus tãtùm alicuius vexandi causa creatio fit apellatione interposita fiet creationis retractatio, & sumptuũ aduersus temerè & inuidiosè nominãtes fiet repetitio [4]. Ratione dignitatis & officij electorũ & creatorũ, plures exsantur à personalibus muneribus [5], vt ex superioribus liquet: sicut adhuc comites præsidũ, proconsulũ, procuratoris Cæsaris [6], sacerdotiũ habentes à quo nõ possint sine religione discedere [7], apparitores magistrorum militũ [8], frumẽtarij [9].

De artificibus diuersis. Cap. 21.

1 Artificium quid.
2 Artificum, & eiusdem quoque artis quid differat.
3 Artificium à professione artis quid differat.
4 Officium & artificium quomodo differant.
5 Officium vnde declinetur, & duplex esse, perfectum, & medium.
6 Artificum auget æstimationem seruus.
7 Artificum plurium nomenclatura.

vide quæ diximus de mechanicis artibus, lib. 24. Syntagm. c. 2.

l. duo societatem, pro socio P.

ARTIFICII nomen plures cõtinet sub se species, quæ artem factitiam seu manualem exhibent certis præceptis definitam, quæ videlicet ingenio & arte perficiatur [1]. Qua ratione etiam ars Grãmaticæ dicitur apud iurisconsultos artificium [2], videlicet quòd & in orthographia quæ eius est pars, manus officij quoddam desideretur, in benè pingendo, & emendatè scribendo. Itaque vt inter artificia est differẽtia, ita & inter artifices quoq; vnus eiusdem artis ratione, ingenij, doctrinæ naturæ & institutionis [3]: cùm omne artificium incrementũ discendo vel experientia recipiat [4], Vt qui artificem promiserit vel dixerit, nõ vtiq; perfectũ præstare debeat, sed ad aliquem modum peritũ, vt neq; eum summæ scientiæ accipias, neque rursum indoctum esse in artificio: sufficiétque talem esse, quales vulgò artifices dicuntur [5]. Artificiũ à professione artiũ putamus differre, quòd professio in docendo vel discendo artes liberales consistat: artificiũ in mechanicis versetur maximè tractandis [6]. Martianus quoq; iurisc. rursum putat, officium latius nomen esse, quàm artificiũ. Et officium artificio adepto mutari, non autem artificiũ adepto officio [7]. Officiũ eius interpres [8] arbitratur, cõtinere omne ministerium siue artificiũ sit, siue sine artificio. Et propriè ramẽ sine artificio officiũ habere eos, qui ministerium tantùm præbent: cuiusmodi ait esse mulionẽ, agasonem, opilionem, saltuariũ, armigerum, dapiferum, cocum, pastorẽ, ostiariũ, pistorẽ, & similes eius generis sine arte. Nã artifex, vt Varro ait, ab arte dicitur [9]. Officium porrò ab efficiendo, quasi efficium, & propter sermonis decorem, vna mutata litera, in officium, vt ait D. Ambrosius [10], qui & alias duas adfert nominis declinationes. Sed hæc magis placet ab efficiendo, quòd officium sit illud, quod quemque pro conditione suæ personæ facere deceat. Ita erit ἔργον, seu opus cuiusque, siue perfectum velis, quod Græci κατόρθωμα vocant, quod omnes numeros virtutis continet [11]: siue medium, quod pertinet ad institutionem vitæ cõmunis [12]. Sic oratoris officium est, quod facere debet orator, vt finis cuius causa facere debet [13]. τὸ καθῆκον dicunt Græci, quod decẽs est, quod cõuenit cuiq;, vt exponit M. Tull. Cicero, [14] *Sed vt aliud exalio*, inquit, *mihi non est dubium, quin quod Græcis καθῆκον, nos officium: tu autem quid dubitas, quin etiam in rempub. præclarè caderet? Nonne dicimus consulis officiũ, senatus officium? præclarè conuenit, aut da melius.* Ex quibus verbis elucẽt propè innumerabilia iuris ciuilis capita, quæ de officio loquũtur vario modo, videlicet, quia non eadem sunt munia omniũ, nec omnibus omnia cõueniunt: eóq; pertinent Rubricæ de officio

Vlpia in l. inter artifices, l. 31 de verbor. obliga. lib. 46. P. tit. 1.

l. legatus seruis, §. 3. §. ornatricibus, de lega. 3. P.

Vlp. l. fœnidum tamen, l. 19 §. illud fœnidum est, de admist. edict. lib. 42 P. tit. 1.

gloss. Rubricar. in titul. de excusatio. artific. lib. 10 C. tit. 64.

Martian. in l. legatis seruis, l. 61 §. si ex offic. eo, de legat. 3. lib. 32. P. tit. 1. & Africanus, l. textotribus, l. 39 eod. tit.

glossa in d. §. si ex officio.

Varro, lib. 4. de lingua Lat.

D. Ambros. lib. 1. offic. cor.

Cicer. 1. offic. or.

Cicero, 1. de finib.

Idem 2. de inuen. 110.

Cicero, lib. 16 epistolar. ad Atticum epistola omnium 331.

de officio præfecti prætorio Orientis, Illyrici, Africæ, vrbis, de officio magistri militum, de officio magistri officiorum, de officio comitis sacrarum largitionum, & similium. De officio diuersorum iudicum, de officio eius cui
6 mandata est iurisdictio &c. In æstimatione faciēda cōditionis seruilis, & cōsequenter plebis, pluris æstimabantur imbuti aliquo artificio, quàm illi qui
7 nullam norent artem [a], & officium præstare tantùm possent. Cæterùm artifices diuersi muneris adfert Callistratus [b], & Augustus quoque [c]. Sunt autem illi architecti [d], medici [e], pictores, statuarij, marmorarij, lecticarii seu actuarij, clauicularij, quadrigarij vel quadratarij, structores seu ædificatores, sculptores [f] ligni, muscarij, deauratores, albini [g], argentarij, branbaricarii [h], diatretarii, ærarii, fusores, signarii, fabricarii, bracharii, perticarii, libratores [i], figuli, aurifices, vitrarii, plumbarii, specularii, eborarii, pelliones, fullones, carpentarii, sculptores, dealbatores, cusores, trigarii, cisiarii, bracthearii.

a l. 1. § ne autem, de commu. seruo manum. ff. lib. 7. C. tit. 7. l. fin. §. sancimus, commu. de legat. lib. 6. C. titu. 43.
b Callistratus, in l. final. de iure immunitat. lib. 50. P. tit. 6.
c August. in l. vnica, de excusatio. artificum, lib. 10. C. titul. 64.
d de 3. posteà
e de his paulò post. de aliis vide Alciatum, in l. vnic. de excus. artif. C.
f lex de sculptore, seu celatore gemmarum, & quando tenentur, & quomodo, l. Item quæritur, §. si gemma, loca. P. l. si seruus seruum, § si calicē ad legē aquil. in P.
g de aurificib. in l. 2. § 3. loca. in P.
h Branbaricarij & argentarij pro eodē, in lib. qui notitia prouinciarū vtriusque imperij, dum de prępositis branbaricariorū seu argentariorum agit.
i libratores erant, qui modum & formam in aquis educendis adhibebāt, de quib. Traianus epistola 41. lib. 10. epistolar. Plinij 2. & l. 2. de excus. artif.

De architectis. Caput 22.

1 *Architecti ars circa quæ versatur, & architecturæ partes.*
2 *Aedificandi architectis dictæ leges.*
Aedificator quandiu de operis vitio teneatur. eod.
3 *Aedificans ædificium perficere cogatur.*
4 *Aedificare non licet in muris vel portis ciuitatis, vel loco publico.*
5 *Priuatorum ædificiorum struendorum leges.*
6 *Sepulchrorum ædificandorum leges.*
7 *Balneorum extruendorum leges. Furnorum & pistrini ædificandi leges. eod.*
Gypsarij extruendi lex. eod. Calcis fornacis ædificandæ lex. eod.
Fullonicæ officinæ struendæ lex. eod. Vitrarij, & ferrarij fornacis ædificandi lex. eod.
8 *Furnus bennarius quis, & quomodo quæratur.*
Molendini seu pistrini bennarij ius, quale, & quomodo quæratur. eod.
9 *Cloacarum leges quædam.*
10 *Fabri lignarij.*

1 ARCHITECTVRAM inter fabriles artes in Syntaxibus nostris constituimus, & inibi abundè de ea diximus [k]: vnde & si egeas depromere possis. Verùm prout iurisconsultè agendum nūc est, quædam iuri familiaria recensebo. Architectus, & eius ars circa tria versatur, quæ in iure quoque considerantur: quia & partes Architecturæ tres sunt, ædificatio, gnomice, machinatio. Aedificatio diuisa est bipartitò, vna est mœnium & communiū operum, in publicis locis collocatio: altera est priuatorum ædificiorum explicatio. Publicorúmq; distributiones sunt tres, è quibus vna est defensionis, altera religionis, altera oportunitatis. Defensionis est, murorū, turrium, portarum ratio, ad hostium impetus perpetuò repellendos excogitata. Religionis, immortalium, fanorum, ædiúmq; sacrarū collocatio. Oportunitatis, omnium locorum ad vsum publicum discretio: veluti portus, fora, porticus, balnea, theatra, inambulationes, & similia, quæ fieri debent habita ratione firmitatis, vtilitatis, & venustatis [l]. Ad hæc opera publica conficienda instituenda, reparandáue & curator publicorum operum creatur [m]. Priuata autem
2 ædificia ex arbitrio dominorum fiunt [n]. Sunt tamen & in publicis & priuatis ædificiis leges dictæ architectis & fabris, quas scire & seruare eos expedit. In publicis, veluti vt de vitio operis teneantur vsque ad quindecimum annum [o]. Alia lex Ephesi, dura conditione, sed iure non iniquo constituta,

k lib. 30. Syntax. artis mirabi.
l vt de his Vitruu. [a], lib. 1. c. 3. l. 2. de excusa. artif. libr. 10. C.
m vt l. 1. de operib. pub. P. lib. 50. P. tit. 10. & nos dum de curatoribus reip. egimus plura.
n est titul. de ædific. priua. lib. 8. C. titu. 10.
o l. omnes quibus, l. 7. de operib. publ. lib. 7. C.

vt architectus cùm publicum curandum opus recipit, pollicetur quanto ſumptu id ſit facturum: tradita eius æſtimatione bona, obligatur magiſtratibus, donec opus ſit perfectum. Eo autem abſoluto, cùm ad dictum impenſa reſpondent, decretis & honoribus ornatur. Item ſi non amplius, quàm quarta in opere conſumitur, ad æſtimationem eſt adiicienda, & de publico præſtatur, nec vlla pœna tenetur. Cùm vero amplius quàm quarta in opere conſumitur, ex eius bonis ad perficiendum, pecunia exigitur [a]. Alia lex, vt qui opus publicum etiam propria liberalitate extruere incipit, imperfectum non poſſit relinquere, ſed ipſe, vel hæredes eius cogantur implere [b]. Quod expreſsè cauit in monaſterijs conſtitutio nouella, quam refert Conſtantinus Harmenopolus: quæ & ne imperfecta eorum remaneat ſtructura, cogi poſſe eorum hæredes ſtatuit [c]. De priuatis quoque ædificijs plures leges, quarum aliquas indico. Vna eſt, ne ædificare liceat in muris, vel portis ciuitatum [d]. Alia huic proxima, ne liceat ædificare opus, in loco publico, contra ornatum, & faciem aſpectúmque decorum ciuitatis: vtque ædificatum diruatur, nulla oppoſita præſcriptione [e], vel principis reſcripto [f]. Néue aliquæ ædes deiiciantur, ſi inde etiam deformetur ciuitatis decor [g]. Priuata ædificia abſint decem pedes à publicis, ne periculum ex illis his accidat [h]. Aliæ leges in titulis παραθεκτῶν ex interdictis ſeu edictis prætoris, ne quid in loco ſacro, ne quid in loco publico, ne quid in flumine publico, & in §. tertia diuiſio, De interdictis apud Iuſtinianum. Fuerunt leges de altitudine parietibus imponēda ſecundū cōtabulationes & contignationes, de quibus in ſeruitutibus oneri ferendi diximus ex Vitruuio, Plinio [k], & alijs. Alia Solonis lex iure ciuili Romanorum recepta, quam etiam alibi explicauimus, quam Cato refert [l]. Sumptuum etiam modum in ſepulchrorum ædificatione, conſtituit lex duodecim tabularum [m], Sicuti & Aegyptij, qui in ſumptuoſa ſepulchra, non niſi talentum expendere permittebant: in mediocria, minas viginti: in humilia, parum quid ſumptus [n]. Balnea priuata conſtructurus dare debet operam, vt camini à vicino diſtent, ob rationem, quam adfert Harmenopolus [o], Vitruuius [p], & Iureconſultus [q]. Oportet quoque piſtrinum à domo, & furno vicini ſex pedes ſeiungi, propter incendiorum periculum [r]. Figulinus furnus, ſi ad boream vel ortum ſpectat, vbi vicina domus habet feneſtram, viginti cubitis ab ea diſtare debet: ſi ad notum vel occaſum, magis duodecim: ſi in auſtrum vel occidentem triginta [s]. Gypſarius diſtabit à vicini ædibus vnius tecti, feneſtris in gypſarium proſpicientibus caminum, ad ortum vergentibus vel ſeptentrionem octo cubitis, ad occaſum vel meridiem quatuor: &c. Calcis viuæ fornax, diſtet ab omni quouis ædificio centum cubitis, propter peſtilentem & grauiorem ab ea miſſum vaporem: ab area autem, quinquaginta cubitis [t]. Opificia infectorum & fullonum abſint ab ædibus plenis, ſex cubitis, & beſſe, vt euaneſcat eorum fumus peſtilens, & extra periculum deflagrationis ſint [x]. Vitrarij & fabri ferrarij, qui bipennes, falces, ſtatuas, & magna organa & machinas faciunt, ob periculum ignis, & peſtilentem corpori vaporem, ne in vrbe opificia habeant, vel ſi habeant, in locis ſolitarijs conſtituantur [y]. Quilibet in ſuo poteſt furnum ſeu clibanum panarium ædificare, niſi ab alio iure prohibeatur: puta ob conuentionem, vel morem, ſeu conſuetudinem legitimam, quibus placuerit, inter incolas loci vel pagi alicuius vnum eſſe, domini vnius putà clientelarij, vel alterius, qui eius oneris cauſa certum exigat cenſum vel veſtigal, ſeu penſionem [z]. Vocant furnum bannatum, qui non ratione beneficiarij tituli, quod quis ſit dominus, vt dicunt, iuſtitiæ inferioris competit, ſed aut ex titulo vel præſcripta & immemoriali conſuetudine [a]. Sicque quibuldam in locis domini inferioris iuriſdictionis, in pago præcipuè, hoc ius poſſunt ſubditis imponere [b], nempe ex conſuetudine recepta: aliquin iure

[a] Vitruuius, in prooemio lib. 10. de Architect.

[b] l. 1. de pollicitat. in f.

[c] Conſtantinus Harmenop. lib. 5. Epitom. iuris c. 2.

[d] l. penul. & fin. ne quid in loc. pub.

[e] l. præſcriptio, de oper. pub.

[f] arg. l. 3. de precib. imperat. offer. C. l. vlt. ſi cōtra ius vel vtilit. pub.

[g] l. 2. de ædif. priuat lib. 8 C. tit. 10. l. ſenatus, de contrahē emp. P. Paul. l. cætera, l. 41. Mattia in l. fideicommiſſa, l. 117. § ædes, de legat. 2.

[h] l. ſi cui, & l. penul. de ædif. priuat. C.

[i] Vitruuius, lib. 2. c. 8.

[k] Plinius, lib. 35. c. 14.

[l] l. ſi finium regandor. lib. 10. Fruct. t. in Cicero, 2. de leg.

[m] Diodor. Siculus, lib. 2. Bibliothec. c. 5.

[n] Harmenop. lib. 2. epit. tit. 6. 4.

[o] Vitruuius, lib. 5. c. 10.

[p] l. quidam Iberus, de ſeru. vrba prædior. P.

[q] Harmenop. d. c. 4. & Vitruuius, lib. 6. c. 9.

[r] Harmeno vb. ſup. de furno figulino, & calcis, meminit, & Paul. in l. veteri, l. 6. de ſeruitut. ruſt. prædior

[s] Harmeno. vbi ſup.

[t] idem ibid.

[x] idem ibid.

[y] idem ibid.

[z] Ioā Fab in § æquè de actioni.

[a] In conſuetud. Turonenſib. titulo. *De baſſe viere* articu. 23. Du Maine, tit. *de bar inſtituere* art. 24.

[b] Vt en *la coſtume de Anion*, article 23. tit. *des ſeigneurs temporels & ſes droits de la diſtinction des iuriſdictions* article 33. cum ſimil.

iure non licet. Itaque ſi præſcripta ſit conſuetudo, quæ ratione præſcriptionis iuſtam facit ſeruitutem [a], per contrariam prohibitionem poterit adimi iuſtè [b], etiamſi de iure fiſcali agatur [c]: pactitia tamen conſtitutio bennarij furni conſeruanda, ob æquitatem pactorum [d]. Idipſum & cenſeo, ſi authoritate principis hoc ius quæſitum ſit, ne alteri quàm certo liceat clibanum eo loci habere [e]. Et ita docuit ſeruari Papæus [f]. Quod & in piſtrinis ſeu molendinis, & torcularibus bennarijs obſeruandum eſt, ex doctrina eiuſdem Papæi [g], & Bartholi [h]: qui & volunt ſine titulo etiam præſcribi poſſe, ne alibi quàm certo loco molantur grana, néue alio torculari premantur vuæ, vel alibi coquatur panis [i]. Atque ita iudicatum fuiſſe in ſenatu Burdegalenſi, anno 1522. pro domino Podij de Verdonne aduerſum eius pagi incolas tradit Papus [k]. Huic tamen rei temperamentum adhibuit arreſtum Tholoſanum 1548. vt ſi dominus piſtrini, non iubeat contundi grana intra 24. horas, dominus granorum, ſeu tritici vel alterius generis, aliò poſſit ad molendum impunè transferre [l]: ſed in viam. Circa cloacas conſtruendas adhuc dictæ leges, quæ ad ſalutem ſecuritatémque ciuium pertinent [m]. Et ad priuatorum quoque periculum, & vicinorum damnum: vnde naſcitur prohibitio, ſi ius non ſit ſeruitutis [n]. Habent & aquæductus ſuas leges, de quibus in rebus publicis ſeu vniuerſitatis proprio iam egimus titulo. Fabri quoque lignarii, & horum artes ſuperioribus annecti poſſunt, qui & tignarij dicuntur fabri, quòd tigna dolent, & ex illis ædificent [o]: qui, vt & cæteri ædificatores omnes, in conſtruendis operibus leges municipales ſequi debent, ne contra eas aliquid fiat.

a l. 1. C. de ſeruitut.
b l. 2. C. eo. de ſeruit.
c l. ſi manifeſtæ, C. eod. tituł. de ſeruit.
d l. ſicut. C. de actio. l. in commodato, § ſicut, commoda. P.
e l. quominus, de fluminibus, in P. l. quod principes, de aqua pluuia P.
f. Guido Papæus, quæſtio. 198.
g Guid. Pap. vbi ſupra
h Bartbol. in dicta l. quominus, de fluminib. P.
i per l. ſiquis diuturno, ſi ſeruit. vendi. in P.
k Papus, in Rhapſodia arreſtor. lib. 12. titu. 8 arreſt. 5.
l Idem Papus, vbi ſupra arreſto. 2.
m l. 4. § ſi quis riuos, de operis noui nūciat. l. 1. § 2. de cloac. P.
n l. ius cloacæ, de ſeruitut. tit. gen. lib. 8. P. l. 2. de ſeruit. ruſtic. P.
o Caius, in l. ferri 4. fabris de verbo. ſignific.

De agricolis. Caput 23.

1 *Agricolatio primum opus homini impoſitum.*
2 *Agricolæ fuerunt viri priſci præſtantiores qui.*
Scipio agricola. eod.
3 *Ager quid.*
4 *Agricolarum ſeptem ſpecies. Cenſiti agricolæ qui. eod.*
Clientes, cenſuales, obliarij. eod.
Coloni tributarij qui. eod.
5 *Coloni propriè qui publici & priuati, antiqui noui.*
6 *Coloni adſcripti qui.*
7 *Originarij coloni qui.*
8 *Inquilini coloni qui.*
9 *Coloni perpetuò obligati.*
Curiales perpetuò curijs obligati. eod.
Mariandyni perpetui coloni. eod.
Arnææ perpetui coloni. eod.
Meneſtæ qui. eod. Peneſtæ qui. eod.
10 *Mendicitas fictitia pœna, amiſſione libertatis, punita.*
11 *Mancipia ruſtica quæ, & ſpecies.*
12 *Ruſtici qui.*
13 *Agricolarum Indorum natura, & munus, ſecuritas tempore bellorum, prohibitione arma deferant.*

14 *Agricolarum ingenuorum differentia, qui sua colunt, & aliena rura: & eorum qui aliena colunt triplex genus.*
Partiarij, coloni qui. eod.
15 *Villici & coloni quid rerum dominis debeant.*
Locationi fundi quæ accedunt & præstantur. eod.
16 *Agriculturæ materia quæ.*
17 *Instrumenta rustica enumerata.*
18 *Rusticæ quædam leges Græcè Iustiniani, de partiario fructus interuertente, non colente.*
Vsuræ à rusticis quæ capiendæ. eod.
19 *De hortulanis, & seplasiarijs.*
Hortulani artifices. eod.
Fossores non sunt artifices. eod.
20 *Hortulanorum leges. Summarij homines æstimatores qui. eod.*
21 *Seplasiarij, & eorum lex. Pigmentarij. eod.*
Venena quæ liceat habere, & vendere. eod.

AGRICOLARVM fuit hominum prima conditio & status: 1
à Deo ipso agricolatio homini mandata post peccatum, & antè. Primùm enim Deus creatos parentes in paradisum introduxit, vt operarentur & custodirent illum [a]: & subinde expulsis inde, vt terram cum labore verterent, & in sudore panem, id est victum, compararent, statuit [b]. Adamus agricola: Cain agricola [c]. Sic & apud Zachariam, *Non sum propheta: homo agricola ego sum: quoniam Adam exemplum meum, ab adolescentia mea* [d]. Agricolæ etiam an- 2
tiqui, plures præstantiores viri, de quibus & iam diximus in lib. 27. Syntaxeon c. 1. & de arte agriculturæ sequentibus cc. in eodem libro. Atque Horatius primis & fœlicibus seculis, homines omnes in agris vitam egisse beatam testatur.

Beatus, inquit [e], *qui procul negotijs,*
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore.
Nec excitatur classico miles truci,
Nec horret iratum mare,
Forúmque vitat, & superba ciuium
Potentiorum limina.

Scribit Seneca [f] Scipionem maiorem abluere solitum corpus rusticis fessum laboribus, & exercuisse corpus suum opere, & terrã, vt mos erat priscis, subegisse. Agricola ab agro qui colitur, dictus est. Est autem ager locus, qui sine villa est, vt ait Vlpianus [g], & Florentinus [h]. Varro agrum dictum putat [i] terram, quòd in ea aliquid agerent fructus causa. Græcis item ἀγρὸς παρὰ τὴν ἄγραν, quòd in eo aliquid fiat semper, vel in eo aliquid, veluti præda capiatur, nempe fructus. Agricolæ in iure in septuplici sunt differentia [k]. Primùm 4
censiti, qui descripti sunt in census libro pro terra, & eius ratione quam possident [l]: putant & conscriptos terras seu agros possessos non potuisse alienare [m]. Et mihi non displicet censitos colonos hodiè dici posse clientes dominorum, quos vocant obliatios, seu censuales, *Seigneurs censuels*, qui liberi sunt, & omnia tributa præstant censibus, dumtaxat adscripti [n]. Dici & possunt tributarij coloni nexu tantum tributi, ob res obligati, & ideo abire liberè à possessione possunt, & vendere ius suum, permittente domino, vt dicimus, directò [o], persolutis illi laudimiis seu authoramento, & saluo ei iure prælationis, iuxta formam iuris emphytheotici agri [p]. Colom dicuntur 5
deducti in aliquem locum agricolæ, agricolendi causa, quemadmodum dicti

a Genes. c. 2.
b Genes. c. 3.
c Genes. 4.
d Zacharias, c. 13.
e Horatius, lib. Epodon ode. 2.
f Seneca, epistola 1. lib. 13.
g Vlp. in l. ager, l. 27. de verbor. signific.
h in l. fundi appellatio l. 211. eod. titu.
i Varro, lib. de ling. Latina.
k examinat glos. rubricam in titul. de agricol. & censi. li. 11. C. glo. in quib. caus. colo. censi. li. eo. 11. C. titul. 47.
l I forma de censib. in P.
m I ij penes quos, & ibi gloss. in verbis suis, de agricol. & censit. lib. 11. C.
n & horum colonorum natura explicatur in l. 2. & 1. in quibus caus. coloni domi accusar. poss. lib. 11. C. tit. 49. iuncta l. 4. de agricol. & censi. lib. 11. C.
o de quibus & intelligi potest l. 1. de colon. Illyricanis libr. 11. C. titul. 52.
p I fin. de iur. emphyteo. lib. 4. C. tit. fin.

dicti coloni & coloniæ populi ad habitandum aliquò miſſi: à quibus ita differentes qui priores eo in loco erant, quàm coloni fuerint adducti. Et ſi alij ſuperinducãtur ad reparãdas colonias, & antiqui & noui coloni rectè dicuntur. Et apud Ciceronem [a], colonus eſt, qui fundum penſione colendum accepit à priuato: exemplo colonorum reipublicæ, qui vt plerumque ad captas bello ciuitates & agros incolendos, cum penſionis præſtatione annua mittebantur: paucis exceptis, vt duodecim coloniæ Romanorum, quæ immunes à penſione erant. Vnde coloniæ publicæ, & priuatorum: cùm
6 ſint qui agros reipublicæ colant, & priuatorum [b]. 2. Alij coloni dicuntur adſcripti, quibus lex ſeu conditio à maioribus conſtituta, vt eos perpetuò æternitatis iure colonos retineat, ita vt illis non liceat ex his locis, quorum fructu releuantur, abſcedere, nec ea deſerere, quæ ſemel colenda ſuſceperunt. Et domino fundi ita tenentur, vt ſine pœna etiam ſuſcipientis non poſſint abſcedere [c]. Cuius conditionis ſunt coloni Paleſtini [d], Thracenſes [e], Illyricani [f], & alij quidam [g]. Illi enim perpetuò adhærent agro, vt nec momento quidem temporis debeant ſeparari à gleba, vel honoris, vel alterius obſequij, vel officij cauſa [h], conditione quidem ingenui, ſed actu, terræ cui adſcripti, ſerui [i]. Et ita quodammodo ſerui eorum, quorum poſſeſſio eſt [k]. Attamen ſi coloni adſcriptitij per triginta annos coluerint fundum domini, libertate quidem plena potiuntur, rus tamen proprium tenentur incolere [l]. 3. Originarij alij coloni, qui ex adſcriptitiis nati, eiuſdem ſunt conditionis ac patres, nomine tantùm diſtincti [m], debentq; & illi terræ inhærere
8 ſemper, quam patres eorum colendam ſuſceperunt [n]. 4. Inquilini coloni erant, qui alibi, quàm vbi nati ſunt, habitant, & agros colunt: vel qui alibi habitant, alibi agros colunt: vt propriè colonus, qui in agro, quem colit, habitat [o]. Transferri enim coloni ab alio in alium locum poſſunt, ſi vtriuſque fundi vel loci vnus ſit dominus, & in quolibet eorum habeat colonos [p], donec ab eius ditione alter locus exeat: quo caſu, ei qui poſteà prædium nanciſcitur, tenetur propriam ſobolem propriorum colonorum reſtituere tranſlatorum [q]. Quando autem, & quomodo cum ſolo & ſine ſolo alienari poſſint hi coloni, vide diſputatum, in l. quemadmodum, l. 7.
9 & ibi gloſſemata, de agricol. & cenſit. C. xi. lib. 11. Coloni hi omnes videntur perpetui fuiſſe, qui principiò ex lege vel pacto, ſe & ſuos culturæ ſubiecerunt nexu certi ſoli [r]: non ſecus, quàm curiales, qui ſe & ſuos curiæ in perpetuum obligant, dum fiunt curiales [s]. Sic olim Mariandyni, ſeſe Heracleotis ſubiecerunt, polliciti ſe pro mercede in poſterum perpetuò ſeruaturos, ſi ſibi neceſſaria ſuppeditarent, ſtipulatione cauentes ne vllius eorum fieret venditio extra regionem Heracleotarum, ſed in ipſa ſolùm propria regione [t]. Quemadmodum &, vt ait Archemachus 3. Euboicarum, ex Bœotis qui Arnçam coluerunt, qui non receſſerunt in Bœotiam propter amorem regionis, ſeipſos Theſſalis in ſeruitutem dederunt, ex ſtipulatione, ne ſe extra regionem reciperent, neque occiderent: ipſiq; regionem illis colentes tributa perſoluebant. Qui ſic ex ſtipulatione autem manſerunt, ſeſeq; ipſos dediderunt, tunc meneſtæ vocati ſunt, poſteà penæſtæ, quorum multi ditiores erant ipſorum dominis [v]. Sunt & quinto loco alij coloni, ratione pœnæ perpetuò colonatui addicti eius, qui fictitiam mendicitatem, & corporis ſimulatam aliquorum ægritudinem derexiſſet [x]. Sexto, alij coloni eſſe poſſunt, dicti propriè mancipia ruſtica, ſerui comparati à patefamilias, vt fundo imponerentur [y]. Suntq; & illi in multiplici differentia, colentes, exercentes agros, præpoſiti eorum, villici, ſaltuarius, qui fructuum conſeruandorum gratia paratus ſit, piſtor, tonſor familiæ ruſticæ, mulieres panem ruſticis coquentes, villam ſeruantes, molitores ad vſum ruſticum pa
a ſcui, focariæ villicæ [z], panificæ ruſticæ, laniæ, fullones [a]: bubulcus, arator, pu-
b tatores, foſſores, paſtores [b]. Septimo ſunt coloni omnino liberi & ingenui

a Cic. pro Cecinna.
b l. 1. vt nemo ad ſuũ patrocinium ſuſcipiat ruſticanos. li. 11. C. titu. 53.
c l. 1. de colon. Paleſtinis, lib. 11. C. tit. 50.
d l. 1. de col. Paleſt.
e l. 1. de colo. Thracenſib. lib. 11. C. titul. 51.
f l. vnic. de colon. Illyricanis, eo. lib. 11. tit. 52.
g l. omnis omnino, l. 6. feſtus, l. 12. coloncs, l. 15. l. colonus, 28 cum ſim l. de agricol. & cenſit. lib. 11. C. & in legibus ruſticis Iuſtinian. tit. 17.
h dicta l. colonus, l. 15 & proximè citata ll.
i dicta l. 1. de colo. Thracenſ.
k l. 2 & 7 vt nemo ad ſuũ patrocin. reip. ruſticanos libr. 11. C. 12 u. 53. l. hæc diuus l. 20 de agricol. & cenſi. vbi gl. in verbo intelligatur, tradit diff. inter ſeruos, & adſcriptitios.
l penul. § 1 de agricol & cenſit C.
m l. 1. de colonis Illyricen. libr. 11. C. l. originarios, 11. de agricol. & cenſit. C.
n l. cum ſatis, l. 22. §. cùm autem Anaſtaſius, de agricol. & cẽſit. lib. 11. C.
o l. de hæmmus, l. 11 & ibi gloſſ. de agricol & cenſit.
p dicta l. de hæmmus, & c. 1. de fundis li. 5. De rectal. titul 6. l. quoties, C. famil. erciſcun.
q l. de hæmmus, in fin.
r l. 1. de colon. Paleſt. lib. 10 C.
s l. cunctos, 2. 3. & ſequen. l. omnes qui curiali, 42 l. in filijs, 2 in ſucceſſione, l. 43 de decurion. lib. 10 C. titu. 32 l. vnic. ſi curiales reliſta ciuitate ius habitandi maluer. lib. 10 C. titul. 33.
t Athenæus, libr. 6. diphnoſo c. 7
v Athenæus, dicto capit. 7
x l. vnic. de mendicit. valid. lib. 11. c. 23.
y l. ſi mancipia, l. 19. de fundo inſtructo, lib. 33. Pirtu. 7. l. cũ delatione, 12 §. cum fundum l. quæſitũ § quæ itur, & l. ſcire, eod. titul. l. in lege, l. 204. de verbo. ſignific.
z l. inſtrumenta, l. 8. de fundo inſtructo. in P.
a l. quæſitum, & l. 12. § fabarios, eo tit. dicta l. cùm delatonis, § de bubulco, & §§ ſeq eod.

rebus ſuis operam dãtes, ruſtici vel ruricolæ dicti [a]. Apud Indos γεωργοὶ, ſeu 13
agricolæ, ſecundum genus hominum poſt ſophiſtas ſeu ſapientes eſt: qui
neque arma habent, quibus in bello vtantur, neque bellicas res curant, agros
colentes, regibus liberiſq; vrbibus tributa pendentes [b]. Sicuti & iure Inſu-
brum inhibitum ruſticis arma vel lanceam portare, vel gladium: alioquin
iudex vel arma collere, vel pro illis viginti ſolidos exigere poteſt [c]. Nam
& illi agricolæ etiam ſæuientibus ad rabiem vſque mutuò prouinciis, inter
medios hoſtes erant ſacroſancti & intacti, agriq; eorum apud Indos, illiq;
iuxta eos tranquillè aut arationi, aut vindemiæ, vel frondationi, vel meſſi
vacabant [d]. Et hoc ipſum in imperio ſeruandum Romano cauiſſe videtur
conſtitutio Friderici Cæſaris. *Agricultores*, inquit [e], *circa rem ruſticam occupati,*
dum villis inſident, dum agros colunt, ſecuri ſint in quacumque parte terrarum: ita
vt nullus inueniatur tam audax, vt perſonas, boues, & agrorum inſtrumenta, aut ſi
quid aliud ſit, quod ad agrorum ruſticam curam pertineat, inuadere aut capere, aut vio-
lenter auferre præſumat. Si quis autem huiuſmodi ſtatutum, auſu temerario violare præ-
ſumpſerit, in quadruplum ablata reſtituat, & infamiæ notam ipſo iure incurrat, impe-
riali animaduerſione nihilominus puniendus. Agricolarum ſeu colonorum, qui ſi- 14
bi viuunt & liberi ſunt in rure, duæ poſſunt conſtitui ſpecies: vna eorum, qui
ſua colunt rura: alia eorum, qui aliena: quorum triplex differentia, vel
cum mercede locantium operas ſuas vna: alia eorum qui parte fructuum ali-
qua accepta ex cultis remanẽte rerum proprietate dominis, alienis inſudant:
vnde & iſti coloni partiarij [f], dicuntur, à parte Græcis μοιρίται: μερὶς γὰρ τὸ
μέρος [g], id eſt, morte pars eſt, vnde mortitæ Græcis. Et apud Athenienſes teſte
Plutarcho [h], ἑκτήμοροι, plebeij dicebantur, quòd ſextam fructuum partem di-
uitibus ſoluerent. Tertia porrò ſpecies eorum eſt, qui fundos alienos condu-
cunt colendos ad certum tempus ſub penſione, vocamus [i], *en arrantement*,
ad ſuam vtilitatem, non dominorum, quiq; fructus ſuos faciũt, vbi primùm
decerpti fuerint [k]. Eorum porrò qui ſua colunt rura, poteſtas & arbitrium re-
rum ſuarum eſt, vt dominorum in propria, liberum [l]: atque priuilegia colo-
norum omnia illis integra ſunt. Eorum autem, qui aliena colunt rura, non 15
ita libera: ſed primùm ex lege locationis omnia agere debent in alienis,
quarum curam ſuſceperunt, & culturam ex ea præſtare [m]. Deinceps, & ea
quæ communiter ex bona fide præſtantur, præter ea quæ expreſsè placuerũt,
veniunt, veluti ex tacita conuentione: vt quæ de relocatione tacita dicun-
tur, ſi dominus patiatur poſt elapſum locationis tempus, colonum eſſe in
fundo [n]. Venitq; vt ſi villa non reficiatur, vel ſtabulum, vel vbi greges colo-
ni ſtare oporteat, vt præſtetur actione ex conducto [o]. Vt dominus deducere
teneatur ex penſione, omne damnum quod in fructibus contigit colono, vi
tempeſtatis calamitoſæ cui reſiſti non poteſt, vt putà fluminum, graculorum,
ſturnorum, vredinis inaſſuetæ, terræ motus [p]. Vt eiecto colono propter,
aliquam etiam legitimam cauſam, reſtituantur ei in res expenſæ vtiliter per
eum factæ [q]. Materia autẽ, circa quam agricultura vel coloni verſantur, ter- 16
ra eſt, quæ omnibus agricolis proſtat communiter: verùm, alij alijs condito-
nibus & legibus eam colunt, vt dixi. Ita terra ipſa & diuerſas leges agricolæ
quoque accipiunt, ex voluntate dominorum, vel paciſcentium vel ſecũdum
conuentiones, vel ſecundum iuris regulas. Quæ omnia & res & perſonas, &
modos colendi & fruendi continent. Et quæ accuratè perſequũtur iuriſcon- 17
ſulti. In rebus diſtinguũt, num propria an aliena: nũ cenſualis, libera, ſeruiẽs,
alodialis, feudalis, vel alterius generis ſit, de quibus ſuis locis tractatur. His
accedũt inſtrumenta, quæ quærendorum, cogendorum, conſeruandorumue
fructuum gratia neceſſaria ſunt. Quærendi cauſa ſunt boues, pecora ſtercō-
randi cauſa, vaſa vtilia, aratra, ligones, ſarculi, falces putatoriæ, bidentes,
& ſimilia. Cogendi cauſa torcularia, corbes, falces meſſoriæ, fœnariæ, quales
vindemiatorij, exceptorij, quibus vuæ exportantur. Conſeruandi, vt dolia,

cupæ

[a] de quib. in l. 3. de agricol. & cenſi. li. 11. C. l. 1. & 2. ne ruſticani ad vilium obſeq. deuocẽt. li. 11. C. tit. 54. tit. nouell. mutantem agricolæ &c. in authenticis.

[b] Arrianus, libr. rer. Indicarum. Strabo. 15.

[c] §. ſiquis ruſticus, de pace tenen. & eius violator. libr. 2. Feudor. titu. 27.

[d] Arrian. in Indicis.

[e] § agricultores, de ſtatutis & conſuetu. contra liberta. eccleſ. editis colla. 10. auth. agricultores, quæ res pignori obli. poſſ. libr. 8. C. titu. 17.

[f] Caius, l. ſi merces, l. 22. §. vis maior, locati, lib. 19. P. titul 2.

[g] Heſychius, in voce ἐπιμοιρίδιον.

[h] Plutarch. in Solone.

[i] de iſtis colonis paſſim in titulo loca. in P. vt poſtea explicabimus.

[k] Paul in l. ſi apes, l. 26. §. 1. de furtis, lib. 47. P. titu. 2.

[l] l. in re mandata, C. mandat. l. nemo externus, C. de iudæis.

[m] Vlpian. in l. ex conducto, l. 16. locat. P. lib. 19. l. ſi merces, l. 22. § conductor. eod. titu.

[n] Vlp. l. nem quæritur, 14. §. pen. & l. qui ad certum tempus, l. 15. locat. in P. l. in rebus, in fin. de præſcr. P. cũ ſimil.

[o] l. ex conducto, 16. loca. P.

[p] dicta l. ex conducto, § ſi vis tempeſtatis, & l. ſi vno anno. l. 17. cum ſuis §§ 1. & 2. & l. ſi merces, l. 22. § vis maior, eod. tit. loca. P. l. licet, C. eo. titu. c. fin. de loca.

[q] l. penul. loca. P.

cupæ[a]. &c. Numerant & inter instrumenta personas, agricolas, colonos, & præpositos illorum, villicos, monitores[b], & alios de quibus paulò antè. Ars autem agriculturæ & plura alia in rebus & personis desiderat, quàm nunc explanemus, cùm id institutũ tractationis iuris non patiatur, & alibi etiam
18 proprio libro pertractauerimus[c]. Rusticas quasdam leges Græcè edidit Iustinianus, ad diuersa capita pertinentes, inter præcipuas, & singulares illæ sunt. *Si colonus partiarius citra voluntatem domini in agro demesso manipulos eius interuerterit, ceu fur, ab omni perceptione excludetur*[d]. Alia, *si colonus fundo suscepto* ἐφ' ἡμισείαν, *id est, sub lege medietatis fructuum percipiendæ, debito tempore eum non excoluerit, sed serius granum coniecerit, nihil ex fructibus percipito.* ὅτι ψευσάμενος διεχλεύασε τὸν τῆς χώρας κύριον, *quod mendaciis fundi dominum deluserit*[e]. Et iterum[f], ἐὰν γεωργὸς λάβῃ παρὰ τινὸς γεωργοῦ ἀπορήσαντος τῇ ἡμισείᾳ ἀμπελῶνα πρὸς ἐργασίαν, καὶ οὐ κλαδεύσῃ κατὰ τὸ πρέπον ἤγουν σκάψῃ χαρακώσῃ, καὶ διασκαφήσῃ αὐτὴν, μηδὲν ἐκ τῆς ἐπικαρπίας λαμβανέτω. id est, *Si colonus ab alio quoptam colono inope, vineam sub lege medietatis colendam receperit, nec vites vt oportet putarit, vel vineam foderit, statumine suffulserit, scrobes fecerit, nihil ex frugibus percipito.* Alia[g] & præstantissima: *Si quis lege medietatis percipiendæ, fundum coloni peregrè profecti colendum susceperit, & posteà mutata sententia eum reliquerit, duplum fructuum percipiendorum dependito.* Aliæ leges Iustiniani de agricolarum terris non oppignerandis ob mutuum, inter nouellas ponuntur. Item ne plus fœnoris ab illis exigatur pro debito, quàm pro singulis modiis rerum aridarum mutuatarum, octaua pars annuatim, & pro singulis solidis,
19 siliqua vna[h]. Ad agriculturam vtcumque pertinent hortulani, olitores, herbarii, seplasiarii. Hortus olitorius ad reditũ & necessitatem potius, quàm ad voluptatem pertinet, vt constat ex Iuliano[i]. Nec addubito hortulanos quoque inter artifices annumerandos, si modò agricultura est ars, vt verè est, quemadmodum constat ex libris Varronis, Columellæ, & aliorum de re rustica, ex Theophastro, & aliis, qui de colendis aruis, herbis, & stirpibus, præcepta tradiderunt: fossores tamen, & euulsores, non putat Ludouicus
20 Romanus artifices[k]. Hortulanis Iustinianus in nouellis leges posuit[l]. Primùm circa fraudes & auaritiam illorum: ii enim cùm hortos à dominis acciperent locationis titulo insitos, vili prætio olus tantùm æstimabant: elapso autem tempore conductionis, vltra veram & iustam æstimationem compendii sui causa. Ea propter statuit, vt talis hortus restituatur, qualis receptus fuerit, siue cum sterquilinio, siue sine eo. Atque ipsam olerum æstimationẽ faciendam non per hortulanos solùm, sed adhibitis cum iis, illis quos vocant summarios, quiq; harum rerum peritiam habent, sacrosanctis pertactis Euangeliis. Statuens insuper, vt si quis incultam terram elocet, persoluatur mer-
21 ces excultæ terræ. De seplasariis, qui tam cultas, quàm incultas norunt & colligunt herbas & radices, eásque præparant; quin ad artem pertineant medicinæ, non est ambiguum. Et de illis quoque, & pigmentariis cautum, ne cui temerè cicutam, salamandram, aconitum, pythiocampas, buprestum, mandragoras, aut vlceramenti causa cantharides, dent: alioquin pœna legis Corneliæ de sicariis ex senatusconsulto imminente. Atque prohibitũ mala venena habere vel distrahere, nisi per se antidotum faciant, aut alexipharmacum, vel aliis venenis mixta remedio sint[m].

a l. instrumẽta fundi. 8 de fundo instructo. lib. 33. P. tit. 7. l. quæsitum, l. 12. §. 1 eod. titul. nos de his plura libr. 27. Syntax.
b dicta l. instrumenta
c in lib. Syntax.
d Iustinianus, in legibus Georgicis, tit. 2. περὶ μαρτῆς leg. 1.
e Iustini. in dictis legibus titu. 3. περὶ ἐφ' ἡμισείας, l. 1.
f eo. tit. l. 2.
g eo. tit. l. 4.
h constitutio. nouell. 33. & 32. tit. nullũ cadentem agricolæ tenere illius terram. in authen. tit. 5 & 4 colla 4.
i l. æquissimum, l. 17. de vsufruc. lib. 7. P. titu. 1.
k Ludoui Romanus, singulari 651. incipiente, nunquid coquus.
l nouella. 64 περὶ τῶν κηπουρῶν.
m l. 3 § alio senatusconsulto, ad leg. Corneli. de sicar. li. 48. P. tit. 6. l. quod sæpè, l. 35 § veneni, de contrahend. empto lib. 18. P. tit. 1. fac. 1 l. qui venenũ l. 236 de verbor. significa. P.

De pastoribus. Cap. 24.

1 *Pastoralis cura, pars agricultura.*
2 *Pastorum distinctio.*

Pastores

Paſtores partiary qui, & lex eorum. eod.
3 *Paſtorum appellationes ab animalibus cuſtoditis diuerſa, & leges. Caprarij lex. eod.*
4 *Bubulcus quis, & eius lex. Artifices bubulci. eod. Agaſones. eod. Muliones. eod. Equiſones. eod.*
5 *Suarij immunitate donati.*
6 *Phaſianary paſtores. Anſerum paſtores. eod.*
7 *Paſcua herbarum mortiferarum locans quomodo puniatur.*
8 *Paſtorum armenti leges, de amiſſione animalis, comeſtione à lupo, de damno ab animali dato, de animali læſo, luxato, interempto.*
9 *Agaſo, an dominus teneatur de damno dato ab equis & mulis.*
10 *Equus dans damnum quem obliget.*

PAstoris ruſticæ vitæ, in illis qui armenta & oues paſcunt, conſiſtere videtur. Et ex duobus filiis primi agricolæ Adami, alter paſtor ouium Abel, alter agricola erat. Paſtores abſolutè videntur dici ouium cuſtodes, cuiuſmodi diximus [a] olim fuiſſe præſtantiſſimos viros. Paſtorū alij mercenarij, alij partiarij, alij domini animaliū. Primi operas ſuas vel diurnas, vel mēſtruas, vel annuas locant [b]. Partiarij extra ſortē, quam capitale vocant, fœtum cum dominis animalium partiuntur, reſtituuntq; ſoluta ſocietate ſortem plenam [c]. Videtur enim hîc iuſta ſocietas, in quam dominus animalia confert: paſtor verò operam, & induſtriam [d]. Sibi & tertio loco animalia ſeruat & paſcit, qui aliorum non vtitur opera. Appellationes paſtorum tot ſunt, quot ferè genera animalium, quæ cuſtodiuntur & ad paſcua ducuntur. Sic Iulianus de caprario meminit, dum ait cuſtodem caprarum non teneri iudicio locati ea-ſum præſtare, ſi ſine fraude capræ à latronibus abactæ ſunt [e]. Caprario legem ruſticam Varro dicta recenſet: *ne colonus in agro ſurculario capras ſinito habeto* [f]. Bubulci ſunt, vel cuſtodes boum, vel qui cum illis arant [g]: atque Celſus, *qui paſcendos vitulos accipiunt, habere artem, & tamquam artifices, ſi quid imperitia peccauerint, teneri ac pro culpa, tradi* [h]. Sunt & iis annumerandi agaſones [i], equiſones, muliones [k]. Sunt & ſuarij paſtores, ſiue porcinarij, qui ciuitatis vel municipii cuiuſdam porcos paſcunt, & ducunt in paſcua publica: donam etiam olim immunitate vilium munerum [l]: eſtque prætor vrbis iudex illorum conſtitutus [m]. Neque mirum, ſi & porcinarii appellatione contineantur, cùm & porci pecorum veniant [n] nomine. Accedunt & phaſianarii, & paſtores anſerum, commemorati à Paulo iuriſconſulto [o]. Animalia & paſcua, res ſunt quibus paſtores incumbunt. Proinde leges de paſtoribus ab illis pendent, & ea quæ de paſcuis alibi tractauimus, huc pertinent, quæ ſuo loco videnda ſunt [p], vt & ea, quæ de lege aquilia dicta ſunt. Inter præcipuas & inſigniores horum leges, iſtæ obiter erunt recenſendæ. *Qui ſaltum paſcuum locauit, in quo cùm male herbæ naſcerentur, & ex his pecora vel dementa ſunt, vel deteriora facta ſunt: ſi ſciebat, quòd intereſt præſtat, ſi ignorabat, penſionem non petit* [q]. De armentariis eſt titulus in legibus Iuſtiniani proprius [r], περὶ ἀγελατῶν, quo leges eorum traduntur. Prior, vt indemnis ſit ab amiſſione bouis, ſi eo die quo amiſerit, indicauerit domino, contrà, ſi non indicauerit, non teneri de boue interempto à lupis, ſi cadauer domino indicet: ſingularis autem illa 3, ἐὰν ἀγελάρχης βοῦν λαβὼν ἀπὸ γεωργοῦ ἑνὸς, καὶ χωρισθῇ ὁ βοῦς τῶν πλείστων τῶν βοῶν, καὶ ἀπελθὼν εἰσέλθῃ εἰς χωράφιον, ἢ εἰς ἀμπελῶνα, καὶ πταίσας ποιήσῃ, τῷ μὲν πταίσαντι διδότω πᾶσαν ὁ ἀγελάρχης, τὸ δὲ μισθὸν αὐτοῦ μὴ πραξάτω, id eſt. *Si bos armentario meo traditus paſcendus, à reliquo armento ſegregatus in ſata vel vineas digreſſus fuerit, pauperiémque fecerit, pauperiem factam præſtato armentarius, non tamen*

a diximus libr. 14 Syntaxeon, c 5.
b Iulianus, in l. ſi quis fundum, l. 10 § Imperator, locati. in f.
c l. ſi paſcēda, leg 3 de pact lib 2. C titul 3.
d l. ſi nō ſuerim, 29 pro ſocio, lib. 17 ff titul. 52.
e Iulia in d l. 6 qui's fundū, § ſi loca. P.
f Varro.
g l. cum ſanionis, l. 18. § de bubulcis, de fundo inſtruct. lib 33 P. tit 7.
h l. ſi quis fundum, l. 22 § Celſus, locati lib 19. P titul 2
i de quib mentio apud Aphricanum in fine ſi quadru pes pau per fec dicat lib 9 P titu. 1
k de quibus Aphricanus, in l. cum quæritur, 38. § ſeruus, & l. ſeruus, § muliones, de legat 3 in l. vrbana, de verb ſignific
l l. 2. de ſuar. is, lib. 11. C titul 56
m l. 2. C. eod. de ſuarijs.
n l. ſeruis legatis, §. penul de legat 3.
o l. ambus, legatis, l. 64. de lega. 1. lib. 32. P. tit. 1.
p proprio titulo de paſcuis in rebus patrimonij principis tractauimus, lib. 3. c. 15.
q l. ſed addes §. 1. ſo ea P. l. penul. C de æditi ed ff
r in legibus ruſticis Iuſtiniani titul 5.

men mercede sua priuator. Alia, *Mortuo boue si armentarius sine fraude sua periisse iuret, indemnus est: idem si luxatus exosculatusq; fuerit casu. Si tamen conuictus iureiurando præstito, de periurio fuerit, per duos vel tres idoneos testes:* γλωσσοκοπησθεὶς, τὸ ἀζήμιον τῷ κυρίῳ τοῦ βοὸς ποιείσθω: *lingua mutilatus, indemnitatem bouis præstato.* Alia postrema, ἐὰν ἀγελάρης μετὰ τοῦ ἐν χερσὶν αὐτοῦ ῥύλου ἀπολλύσῃ, καὶ κλάσῃ βοῦν, ἢ ἐκτυφλώσῃ, οὐκ ἐστὶν ἀθῶος, ἀλλὰ ζημιωθήτω: εἰ δὲ μετὰ λίθου κρούσῃ, ἀζήμιος ἔστω. id est, *Si armentarius baculo quem manu gestabat, vel bouem occiderit, vel membro mutilauerit, vel eluscarit, non est extra noxam, sed damnum præstato: si verò lapide eum petiuerit, à damno liber esto.* Hypothesis de mulionibus, & damno dato à plaustro ex culpa eorum, qua ipsi non dominus mulorum teneãtur, tradit Alphenus [a]: contrà, si mularum facto, quia reformidassent, & ita plaustro conuerso vel acto, aliquem obtruncassent, vt dominus non muliones vel agasones teneãtur. Item & distinctiones de damno dato ab oneratis iumentis supra modum, vel illis ductis per viam peiorem, de quibus suo loco vide [b]. Mulio si per imperitiam impetum mularum retinere non potuerit, si hæ alienum hominem obtriuerint, culpæ nomine tenetur, vel si propter infirmitatem accidat. Idemq; iuris in persona eius, qui, quo vehebatur, propter imperitiam vel infirmitatem retinere non potuit [c]: videlicet si alius firmior retinere potuisset [d]. Bartholus notat agasones, qui impellunt equos, teneri clamare, vt via decedant, obuii: alioquin reos culpæ esse [e].

a in l. si ex plagis, l. 51 §. in cliuo, ad leg. Aquil.

b l. qua actione, § sed si quis plus, ad leg. Aquil. P. l. 1. si quad. pauper, fecis. dies. P.

c Caius, l. idem iuris, l. 1. §. mulierē, ad leg. Aquil. P.

d §. impetu, de leg. Aquil. ap. Iust.

e Barthol. in summario l. si putator, ad leg. Aquil. P.

De medicis. Cap. 25.

1 *Quid medicina, & species remissiuè.*
2 *Medici digniores professoribus artium.*
Medicorum species. eod.
Incantatione curantes non sunt medici. eod.
Medici circulatores. eod.
Parabolani medici qui. eod.
3 *Obstetrices inter medicos.*
4 *Archiatri medici.*
Medicorum immunitates. eod.
Antonius Musa medicus Augusti. eod.
5 *Medico donatio facta num valeat.*
6 *Medici imperitia nocens plectenda.*
7 *Medicus qui sanauit & mercedem accepit, recurrente morbo non tenetur sanare.*
8 *Medicinam qui non possunt exercere.*
Monachis interdicta ars chirurgica. eod.
9 *Medici ne porrigant medicinam, antequàm ægroti aduocauerint spirituales medicos.*
Medici ne quid suadeant ægrotis in periculum animæ. eod.
10 *Medicis deponentibus de vulnere lætali, vel non, creditur.*
11 *Medicorum relationes de morborum iudicio, quomodo exploranda à iudicibus.*
12 *Medicorum relatio de vulnere non lætali facit, vt si moriatur vulneratus, non teneatur vulnerans de homicidio.*
13 *Obstetricum relationes quomodo à iudicibus perpendenda.*

Quid

a l.1 § medicorum. de variis & extraordinar. cognitio.
b dicta l. 1. §. medicos.
c à Modestino, l. si duas, l.6. § 1. de excusatio. tutor.
d l. parabolani, l. 11. de episcop. & cler.
e l.1 §. sin autem aliqua arte, de commu. seruo. manumiss. lib. 7. C. tit. 7.
f l. fin commu. de legat. lib. 6. C. titu. 37
g in l. 1 in princi. de ventre inspiciendo. lib. 25. P. titu. 4.
h l. 1. § sed & obstetrices, de variis & extraor. cognit. P.
i l. 1. de decret. ab ord. faciendo P. archiatri, l. 9. & l. si quis in archiatri, l. 10. de professor. & medi. libr. 10. C. titul. 52.
k Cassiodor lib. 6. Variarum, c. 19.
l in l. vnic. de comitibus archiatris sacri palatij libr. 12. C. titu. 13.
m Ioannes Zonaras, 2. tomo Annalium.
n Dion Cassius, li. 53.
o l. 3. de variis & extraord. cognit. in P. l. illicitas de offic. præfid. l. si per impressionem, quod inter. cauf. C.
p l. archiatri, l. 9. de professor. & medic. libr. 10. C. ti. 52.
q Vlpia. in l. illicitas, l. 6. §. sicuti medico, de officio præfi. lib. 1. P. titul. 18.
r Caius, in l. idem iuris, § multonem ad leg. Aqui. lib. 9 P. titul. 2. §. impera, § iniuria, de lege Aqui. ap. Iustinia. l. cùm plures, §. fernum, loca. l. imperitia, de reg iur. l. damni, de damno infec. P. l. 1 si quad. paup. fecisse dica. P.
s l. qui actione, l. 7. § fin. ad leg. Aqui. in P. § imperit 2, & §. sicuti, eod. tit. ap Iustin. l. si quis fundum loca. P.
t Caius, l. idem iuris, l. 8. ad legē Aquil. P.
v glo. 1. nota in d. l. idem iuris.
x Vlpia. in l. sit si obstetrix, l. 9. ad leg. Aquil. in P.
y Iulian. in l. 30 a vulneratus, l. 52. ad leg. Aquil.
z Alphenus Iurisc. in l. si ex plagis, l. 53. ad leg. Aquil.
a gl. in l. marti, l. 61. loca lib 19. P. tit. 2.
b c. 3. & c. sententiā, c. 9. ne cler. vel monach. lib. 3. Decretal. titul. 50.
c c tua nos, c. 19 de homic. lib. 5. Decretal. titu. 12.
d in c. sū infirmitas, c. 19. de pœnis & remiss. l. b 5. Decretal. titu 38.

VID medicina, quotúe eius ſpecies, & medicorum genera iam fusè explicauimus lib. 28. Syntaxeōn artis mirabilis: potiſſimùm c. 1. 2. 3. 4. Ideo ea, quæ in iure de hac materia euoluuntur, paucis & obiter annotaſſe, vt de cæteris, ſufficiet. 1
Vlpianus medicos ſalutem hominum agere ſcribit, & ideo eos 2
præponit liberalium artium profeſſoribus [a]. Annumerans inter medicos, qui alicuius partis corporis, vel certi doloris ſanitatem pollicentur, vt putà ſi auricularius, ſi fiſtulæ, vel dentium: Non tamen ſi incantauit, vel imprecatus eſt, *& vt vulgaris verbo*, inquit, *in poſterum vtar, ſi exorcizauit.* Non ſunt iſta medicinæ genera, tametſi ſint, qui hos ſibi profuiſſe cum prædicatione adfirment [b]. Sunt & περιοδευται, medici circulatores, cōnumerati [c], & parabolani, qui ad curanda debilium corpora deputantur, ſexcenti in Alexādria ciuitate, arbitrio eiuſdē ciuitatis antiſtitis [d]. Appellatione quoq; me- 3
dici, & medicæ cōtinentur [e], & mulieres, quæ inter medicos enumeratæ ſunt: alibi obſtetrices dicūtur, atq; eodē prætio, quo medici, æſtimantur, ſexaginta ſolidorum [f], & artem habere dicuntur [g]. Inter medicos, quia illæ medicamenta exhibeant, obſtetrices ponit Vlpianus quoque [h]. Sunt & ex medi- 4
cis quidam dicti archiatri, id eſt, principis medici, vel qui principales medici & præcipui ſunt, videlicet delecti, à decurionibus ex publico ſalarium accipientes [i]. Comitatum archiatrorum conſtituit dignitatem Caſſiodorus, eiuſq; formulam tradit [k]. Meminit de hac dignitate comitatus archiatri Auguſtus Cæſar, & ei, vicarij & ducis qui adminiſtrauerit priuilegia concedit [l]. Narrat Zonaras [m], Auguſtū, cùm eſſet cōſul, & ſanatus fuiſſet ab Antonio Muſa, ei conceſſiſſe inter cætera ius aureorum anulorum, nec non immunitatem, & pariter medicis aliorum hominum, immunitatem omnium tributorum, & onerum publicorum: quod & teſtatur Dion [n]. Medicorum 5
leges quædam ſingulares, vna Vlpiani, vt ſi medicus, qui, dum ægrum curaret, eundem compulit medicamenta aduerſa inferendo, vt ei poſſeſſiones ſuas contra bonam fidem venderet, præſes prouinciæ factum coerceat, itemq; reſtitui iubeat [o]. Imperator Valens ait, pari ſe medicos potiſſimùm publicos capere quæ ſani offerunt, non ea, quæ periclitantes pro ſalute promittunt [p]. Alia lex, vt ſicuti medico non imputatur mortalitatis euentus, 6
ita quod per imperitiam commiſit, imputari ei debeat: prætextu enim humanæ fragilitatis, delictum decipientis in periculo homines in noxam eſſe non debet [q]. Nemo enim affectare id debet, in quo ſcit, vel intelligere debet ſuam infirmitatem, vel imperitiam periculoſam alij fore [r]. Et Proculus ait, *ſi medicus ſeruum imperitè ſecuerit, vel ex locato, vel ex Aquilia competere actionem.* Et Caius idem iuris eſſe ait, ſi medicamento perperam vſus fuerit: ſed & qui benè ſecuerit, & dereliquerit curationem, ſecurus non erit, ſed culpæ reus intelligitur [s], ſiue gratis, ſiue mercede conductus operas medicus ſuas adhibuerit [t]. Itaque ſi obſtetrix medicamentū dederit, & inde mulier perierit, Labeo diſtinguit, vt ſi quidem ſuis manibus ſuppoſuerit, videatur occidiſſe: ſi verò dederit, vt ſibi mulier offerret, in factum actionem dandam, vtpote, quòd magis cauſam mortis præſtitiſſe, quàm occidiſſe videatur [v]. Et vulgò tamen occidiſſe videtur, qui & cauſam mortis præbuit [x]. Atque mors ægri ex medici inſcitia, rectè imputatur [y] eidem. Num autem medicus, 7
qui à podagra liberare aliquem promiſerat, pacta mercede & accepta, morbo ſublato eodem recurrente teneatur ſine mercede curare, & acceptam reſtituere, pluribus diſputat gloſſella quædam, & concludit negatiuè [z]. Medi- 8
cinæ exercere artem inhibitum eſt, potiſſimùm chirurgicam ſubdiaconis, diaconis, ſacerdotibus, quæ inciſionem, vel aduſtionem inducit [a]. Et multùm monachus dicitur delinquere, officium chirurgi vſurpando, quod ſibi minimè congruit [b]. In modo curandi, lex illa conſilio generali impoſita [c], 9
vt cùm medici primùm ab ægrotis, videlicet graui infirmitate, & quæ non

indi

indiget cleri remedio, afflictis, vocabuntur, ipsos anteà monere, & inducant, vt medicos aduocent animarum, vt postquàm fuerit infirmo de spirituali salute prouisum, ad corporalis medicinæ remedium salubrius procedatur. Cùm causa cessante, nempe peccatis, ob quæ sæpè morbi à Deo immittuntur, cesset effectus. Deinde alia in eodem conſ. ne quis medicorum pro corporali salute aliquid ægroto suadeat, quod in periculum animæ conuertatur [a], cùm anima multò pretiosior sit corpore [b]. Medicis peritis deponentibus de vulnere, num sit mortale, vel curabile, credi par est [c], vt alijs in sua arte peritis [d]. Imò vni tantùm, si vnum tantùm ciuitas habeat [e]. Nam & iurisconsulti, vnius medici testimonio, in legibus constituendis de his quæ ex medica scientia & physica pendent, contenti fuerunt [f]. Cauere tamen iudices qui relationes medicorum super vulnera factas diiudicant, num pretio, vel amore, vel alio modo illegitimo extortæ sint, an non adhibita vulnerum, vel morbi debita consideratione: ex his enim sæpè imponunt reis ad vitandam debitam vltionem iudicibus, & ipsi vulnerati sæpè ad exacerbandam vindictam, censuram aduersus vulnerantes, seueriorem procurant fieri. Et Paulus iurisconsul. iubet, ictus singulos diligēter inspici [g]. Quod enim relatum est semel à medicis vulnus non fuisse letale, hoc efficit, vt si postea vulneratus moriatur, præsumatur mortuus ex cura non adhibita, vel mala custodia [h]: & ex culpa vulnerati, veluti quòd non adhibuerit medicum, vel malum adhibuerit [i]. Idem in obstetricibus obseruare debet iudex [k], vt perquirat si bonæ famæ, & honestæ, si nihil obijciatur, si expertissimæ in arte [l]: nam istis creditur, si de virginitate probanda, vel de ventre inspiciendo, vel impregnatione, vel potentia coeundi, agatur [m]. Admittuntur autem & probationes contra mulieres huiusmodi, & contra eorum inspectionem: quia sæpè corrumpuntur illorum iudicia, & sæpè quoque manus fallitur, & oculus obstetricum [n].

a c. cùm infirmitas 4. q. 1.

b dict. 4 fin. & can. præcipimus, 23 q. 8. can. si habes 24 q. 3. Iohannitius, C. de sacrosanct. eccles.

c l. Iamel. 6 de remiss. lib. 12. C. tit. 36. & ibi Barth. Ruf. de Platea, Lud. de Penna, lege. si in rapa. tract. de hoc late Bartholi. in l. de ventre inspic. in 1ª per eũ textum. Boerius, decisio 327. numer. 20, 21. 22. 25. Bartholi. Alberic. & alij in prooemio P. & in l. si ad legem Cornel. de sicar. P. Iacob. de Belo visan tract. criminalium. de quæstionibus. Decius, consil. 415. numer. 31.

d l. si mēf. fal. mod. dix. in 1ª Iacus. de acquirend. rer. dom. § quod autem, de non alien. reb. eccles. in authen. Bartholi. in dict. l. 1. numero 4. de vent. inspic. P.

e l. septimo mense, de stat. hominum, in 1ª. 5. vnum, de rer. testam. & ea quæ par. in 21. mens. colla. 4.

f Paul. l. fin. ad leg. Cornel. de sicar.

g Ioan. de Platea, in l. semel, de remiss. lib. 12. C.

h l. quod si nolit, § 1. § si mancipium, de ædil. edict. libr. 21. Ff. tit. 1.

i c. fraternitatis, c. 6. de frigid. & malef. lib. 4. Decretal. tit. 15.

k l. 3. de vent. inspicien. Ff. propositi sit, ex 5. causam, de probatio. c. fin. de frigid. & maleficia.

l dicto c. causam, c. 14. de proba. ap. Gregor. can. nec 33 q. 5. 1.

m dicto c. causam, c. 14. de proba. ap. Gregor. can. nec 33 q. 5. 1.

De variis artificibus obiter. Caput 26.

2 *Pistores.*
2 *Textores artifices, & eorum leges.*
3 *Fullones qui, & de quo teneantur. Item 4.*
4 *Sarcinatores qui, & ad quid teneantur pro rebus acceptis.*
Vestium damna penes sutorem vel fullonem, ad quem pertineant. eod.
Sutor retinere potest vestem pro mercede futura. eod.
5 *Tinctorum lex.*
Baphia Romani imperij. eod.
6 *Balneatores viliores histrionibus.*
Balnea publica, priuata. eod.
7 *Balnea num prohibenda, vel necessaria.*
8 *Coqui an inter artifices.*
9 *Laniones, & eorum instrumenta.*

PIstores erant olim Romæ, vt nunc vbique, qui ex lege constitutâ panem faciebant, & vendebant. Erant pistores in palatio Cæsaris, mancipia & subiecti comitum horreorum, qui ad dignitatem, vel officium aliud non poterant conscendere [a]. Dabatur quippe olim palatinis annona in panibus coctis, nec licebat in frumento exigere [b]. Africanus numerat inter artifices extores [c]. Istis lex à Deo olim imposita, ne vestimentum ex lana linóue contexerent [d]. Prohibitum iure Romanorum priuatis habere vestes sericas intextas auro [e]. Erant principis olim textores, mancipia videlicet ei arti addicta, quos qui occultasset ternis libris auri plectebatur [f]. Fullones sunt, qui lauant, tingunt, poliunt, vel curant vestimenta. Vt sarcinatores, qui sarciunt. Artifices quoque leges habent in iure positas: nam primùm si sine mercede constituta vel promissa quis fulloni polienda curandáve vestimenta, aut sarcinatori dederit sarcienda, mandati competit actio [g]: si mercede constituta, locati; si sine constitutione mercedis, tamen ea spe, vt constitueretur postea, præscriptis verbis in factum [h]. Qui sarciendum quid, vel poliendum conduxit, culpam præstare debere, & quod imperitia peccauit: nam ibi culpam esse Celsus respondit: quippe, vt artifex, inquit, conduxit [i]. Neque enim quis debet affectare opus, in quo scit, vel intelligere debet, imperitiam suam alij fore damnosam [k]. Si vestimenta tua fullo perdiderit, si possis facilè condicere, condicis, & petis sumptibus fullonis: sin minus, potes ex locato cum fullone experiri: iudex fullonem tibi condemnabit, tuas autem actiones tibi ei præstare compellet [l]. Nam potest dominus condictione furtiua, & rei vendicatione, aduersus furem qui accepit à fullone agere: quamquam actio furti soli fulloni competat, non domino, si modò fullo qui tenetur domino sit soluendo [m]. Vlpiani alia singularis, & vsui quotidiano accomoda lex. Si fullo vestimenta polienda acceperit, eáque mures roserint, ex locato tenetur: quia debuit ab hac re cauere, & si pallium fullo permutauerit, & alij alterius dederit, ex locato actione tenebitur, etiamsi ignarus fecerit [n]. De materia fullonum, tractat Speculator, tit. de executione sententiæ, §. 6. versi. 10. Vlpianus etiam aliam addit legem ex Trebatio, posse prohiberi fulloni, qui fullonicas cuca fontem perennẽ currentem instituit, ne aquam contineat, néue eam spurcam immittat [o]. Iulianus etiam refert, eum cui legatus est vsus fructus domus, meritoria ibi facere non debere, videlicet neque diuersoria, neque fullonica [p]. Subuenitur etiam sutori, vt possit retinere vestem pro mercede futuræ [q]. Tinctores legem habent impositam, ne priuatorum vsibus tingant lanas colore simili colori muricis, néue purpuram [r]. Erant in republ. Romana per prouincias imperij certa loca destinata pannis tingendis, vbi baphia erant, id est, officinæ tinctorum, & illis procuratores præpositi: veluti procurator baphij Tarentini, Calæbriæ: procurator baphij Salonitani, Dalmatiæ: procurator baphij Cissensis, Venetiæ & Histriæ: procurator baphij Syracusani, Siciliæ: procurator baphiorum omniũ per Africam; procurator baphij Girbitani prouinciæ Tripolitanæ: procur. insularum Balearium in Hispania: proc. baphij Telonensis Galliarum; procur. baphij Narbonensis [s]. Balneatores sunt balnearibus mancipati obsequiis, qui dicuntur deteriores & vilioris cõditionis, quàm histriones ab Vlpiano [t]. Erat olim valnea, & publica & priuata, & nũc quoque alicubi, Publicũ omnibus patebat, vt qui prohiberetur ab eo, posset etiã experiri actione iniuriarũ [u]. Publicis & expensis fiebant istabalnea publica [x]. Sunt prouinciæ quædã, quæ balneorũ habent necessariã & salutarẽ causam, ob æstus pellendos solis, & fœces ob sudorẽ concretas depellendas. Cuiuscunque modi tamen sint constitutionis cœli loca, putarunt alij ad voluptatem potius & ad effœminandos homines balnea esse inuenta, & improbanda, nisi ad depellendos morbos, vel ex aliis de causis necessariis adhibẽtur: quo casu & clericis religiosi [y], & omni die, etiam festo [z],

perm.t

[a] l. 2 de pistorib. lib. 11. C. tit. 15.
[b] l. 1. de frument. vrb. Constantinopolit. lib. 11. C. titul. 23.
[c] l. textoribus, l. 59. de legat. 3. libr. 32. P. titu. 1.
[d] Deuteron. c. 22.
[e] l. 1 & 4. de vestib. oleber. lib. 11. C. titul. 9.
[f] l. qui textrini nostri, l. 6. de murilegul. libr. 11. C. titul. 7.
[g] § fin. de mandat. apud Iustinian. lib. 3. titu. 2.
[h] Caius, l. si tibi polienda, l. 24. de præscrip. verb. libr. 19. P. titu. 5. §. 1. de locat apud Iustinia.
[i] Iulian. in l. si quis fundum, l. 10 § Celsus, loca. in P. lib. 19. titu 2.
[k] l. idem iuris, in fine ad leg. Aquil. P. § imperita, eo. tit. apud Iustinia.
[l] Iabolen. in l. cũ in plures l. 62. §. vestimenta loca. P.
[m] l. itaque, de furt. P. §. fulloni, de obliga quæ ex delict. nasc.
[n] Vlp. in l. item quæritur, l. 14. §. si fullo, loca. P.
[o] Vlp. in l. apud Trebatium, de aqua pluuia arcend. libr. 39. P. titu 1.
[p] in l. æquissimum, l. 17. § fin. de vsufru. lib. 7 P. titu. 1.
[q] Bald in l fin. C. cõmoda facit Vlpia. in l. huius enim, l. 6. in fin. qui potior in pig habeãt. in P.
[r] l. ante p. & fin. de vestib. oloberis, libr. 11. C. titu. 6.
[s] in libro qui Notitia prouinciarum virorũque imper.
[t] Vlpia. in l. sed & si quid, de vsufruct. lib. 7 P. titu. 1.
[u] l. 2. §. si quis in muri, ne quid in loc. pub.
[x] vt videre est apud Plinium, Secũdum lib. 10 Epist. 36.
[y] can. omnes qui, 23. quæst. 1. acta, peruenit, de cõsecrat. d. 1.

permittuntur. Atque cùm rex Maurorũ Toletã ciuitatẽ amisisset, & palantes militesa eius adorti fuissent, & vicissent septẽ comites Alphonsi Sexti eius nominis regis Hispaniarum in loco vulgo dicto Alcaçar de Cõsnegna, Rex Alphonsus calamitatis huius causam suorũ animis nimia mollitie effœminatis imputãs, balnea, aliáq; id genus illecebras quas Mauri Toleti constituerant, 8 sustulit, & populum ad pristinam virtutem & seueritatem reducere est conatus[a]. Coqui inter artifices connumerantur à Caio[b], & à Martiano[c], 9 d iurisconss. quod & tuentur Ludouicus Romanus[d], & Felinus[e], & Franciscus Cremensis[f]. Andreas, porrò Barbatia multis disputat[g], coquum habere officium: verùm & officium & artem habere simul placuit[h]: & coquum principis habere dignitatem tuetur Baldus[i]. Neque etiam est qui f ambigat, certa esse præcepta benè condiendi edulia, si modò legerit librum 8 Platinæ de honesta voluptate. Putant & alij, & verum est, partem vnam medicinæ in delectu ciborum, & in illis præparandis versari, quæ ἀλωστικὴ est. 9 Sed nos de coqui consideratione, arte, & officio, alibi plura diximus[k], quæ non repeto. Coquorum veluti officiarij, & administri sunt lanipones, quorum instrumenta quædam refert Paulus[l], quæ pro lanianda, & vendenda carne necessaria illis dicit, nempe mensas trutinas, pondera, ferramenta, cultros, dolabras, &c.

a Franciſ. Tarapha, li. de regib. Hiſpania. in Alphonſo 6
b Caius, in l. ſi quid venditor, § 18 § ſi. de actio. ed. Edict. 21. P titu. 3.
c l. ſeruus legatus, l. 65. § ſi tuus ſeruus, de legat. 3. libr. 32. P titu. 1.
d Ludo. Roma. in ſing. 51.
e Felinus, in c. 1. in princip. de offic. & poteſta. iudic. delega.
f Franciſcus Cremẽ. ſingula. 93.
g Andreas Barbatia, ad titul. de officio ordinar.
h canone æquales, de conſecra. diſt. 2. c. 3.
i Bald. ad rub. quis dicat dux, matrich. in vſib. feudorum.
k lib. 23. Syntaxeon artis mirab. c. 36.
l Paul. in l. 1. in declarationis 5. 19. de fundo inſtructo &c. li. 32. P titu. 7.

Ss 2 De

FINIS LIBRI XVIII.

DE MILITARIBVS PERSONIS, ET RE MILITARI.

LIBER XIX.

De militibus, & paganis, & militia inermi. Caput I.

1 *Militia ars eſt.*
2 *Homines milites, aut pagani.*
Pagani qui. eod. Et paganiſmus & paganicum, & 4.
3 *Semipaganus qui apud Perſium.*
4 *Milites vnde appellati.*
5 *Latrones qui milites, & quare dicti.*
6 *Militiæ, & militum ſpecies.*
7 *Militiæ ſpiritualis diuiſio.*
Angelorum militia. eod.
8 *Militia literaria in quibus inueniatur.*
Militia apparitorum, & aduocatorum. eod.
Profeſſores legum poſt 20. annos comites fiunt. eod.
9 *Militia palatina inermis quæ.*
Palatini milites diuerſi generis. eod.
10 *Militia ex caſu quæ.*
11 *Militia honoraria.*

a Lib. 25. Synaxeon, cap. 1.

MILITES artem habent quandam quoque adquiſitiam, vt alibi docuimus[a]: & ita inter artifices annumerari eos par eſt. Ab illis itaque nata & alia perſonarum diſtinctio, quæ, & publicas, & priuatas perſonas poteſt complecti: vt alij dicti ſint pagani, alij milites. Pagani propriè dicuntur, qui habitant in pagis vel oppidis ruſticis, à fontibus ita dicti: quia circa fontes ſoliti erant antiqui ædificare domos & villas, aquationis facilioris cauſa, vt ait Feſtus. ſic ἀπὸ τῶν πηγῶν a in e, Doricè mutato, pagi & pagani ruſtici. Vt & Perſius[b], ſemipaganum, videlicet ſemidoctum, non omnino ablutum, vel ſaturũ fonte muſarum, qui poëtas reddere dicebatur. Sic enim intelligo ponus, quàm ſemiruſticum, vt dicam ſemipaganum, quaſi ſemifontanum, non omnino aqua fontis participem. verborum & contextus id docet.

b Perſius, in principio.

Nec fonte labra prolui caballino,
Nec in bicipiti ſomniaſſe Parnaſſo
Memini, vt ſic repente poëta prodirem.
Heliconiadáſque, pallidámque Pirenen
Illa relinquo quorum imagines lambunt
Hederæ ſequaces: ipſe ſemipaganus,
Ad ſacra vatum carmen adfero noſtrum.

Sic opinor, Diuus Auguſtinus rectè vocat ethnicos ſeu infideles idololatras, paganos, velut barbaros, & ignaros veræ legis. Et inde paganiſmus, error

error,ſiue infidelitas quibus verbis & Cæſares Chriſtiani in eadem ſignificatione vſi ſunt,titulis ,ne Chriſtianum mancipium hæreticus,vel paganus, vel Iudæus habeat[a]: & de paganis , & ſacrificiis eorum[b]. Hinc ſacrificia quoque pagana prohibita apud ſummos pontifices[c]. Alio modo omnes pagani ſunt,qui non ſunt armati milites,vt apud Iuuenalem[d],

citius falſum producere teſtem
Contra paganum poſſis, quàm vera loquentem
Contra fortunam armatt.

Et apud Suidam pagani etiam opponuntur militibus,etſi vrbani ſint,nempe ἐσρατιῶται. adferétque hunc locum σωιδιον γυναικά τε καὶ ἐσρατιὰ καὶ παγανοι. In iure noſtro ciuili familiaris eſt hæc pagani dictio, pro eo qui non eſt miles[e]. Paganum peculium caſtrenſi oppoſitum[f] .Et paganicum ius, quod caſtrenſe non eſt,dicitur,& habere in paganico[g]. Paganorum itaque tot erunt ſpecies & ſectiones , quot ſupra hominum differentias ex qualitate diſtinctas commemorauimus,qui iure communi vti dicuntur,niſi ſi quod priuilegium illis ſingulariter aliunde contingat. Neque itaque de illis plura , ſed de militibus agendum erit. Milites,inquit Vlpianus[h], appellantur,vel à mollitie, 4 id eſt , per antiphraſim , à duritia quam pro nobis ſuſtinent , aut à multitudine , aut à malo quod arcere ſolent , vel à numero mille hominum,vt miles ſit quaſi milleſimus quiſque: & ad priorem accedit Sextus Pomponius 5 Feſtus[i], ad poſtremam,Valla[k]. Militum ſpecies eorum , qui regi adſtabant, latronum eſt. Latrones, inquit Varro[l] ,dicti à latere,qui circum latera erant regi,atque ad latera habebãt ferrum,quos poſteà ab ſtipatione ſtipatores appellarunt, & qui conducebantur. Ea enim merces Græcis dicitur λήϱος. Ab eo veteres poetæ nonnumquã milites appellant latrones: quòd vtique milites cum ferro , aut quòd latent ad inſidias faciendas. Sic Ennius[m] : *Hæc eſtatu vbi, latrones dicta faceſcunt* . Quibus & adſtipulatur Nonius. Idem Varro quoque[n] , rationem nominis militis ſignificantius attulit . *Milites*, inquit, *dicti, quòd trium milium primùm legio fiebat , ac ſingulæ tribus Tatienſium, 6 Rhamnenſium, Lucerum, millia ſingula militum mittebant* . Militia omnis conſtat pugna[o], quæ eſt impugnatio , aggreſſio , & defenſio: Et quia variis modis quis pugnare, obſiſtere & reſiſtere dicitur , eadem ſimilitudine , milites erunt diuerſæ ſpeciei , militia quoque diuerſa, in nomine conſentiens , in pugna & armorum ratione diſtinguenda. Idcirco , vt paucis omnem euoluamus æquiuoci affinitatem,dico militiam , quo nomine & intelligi par eſt milites & arma, eſſe vel ſpiritualem,vel corporalem,ſeu,vt loquuntur patres, 7 carnalem[p]. Rurſum , ſpiritualis,vel eſt purorum ſpirituum inter ſe, vel cum hominibus, vel animæ cum corpore: vel eccleſiaſtica clericorum , vel ſecularis laicorum . Angelos eſſe dictos milites conſtat , & militiam ſummorum angelorum[p] , bonorum[q] , qui pro Dei pugnant voluntate,malorum:qui aduerſantur,quiue impiè volunt,vt dij adorari. Vnde & militiam cœli quidam contrà dei mandata dicuntur adoraſſe[r] , ſiue dicamus ſtellas , ſiue ſpiritus immundos, vtrumque enim probo. Pugnauit angelus Dei Michaël,& angelicus, cum dracone angeliſque eius in cœlo, à quo eum pepulit[s]. Et apud Danielẽ[t], *angelus ei ait, princeps regni Perſarum reſtitit mihi vno & viginti diebus. Et ecce Michaël vnus de principibus primis venit in adiutoriũ meum, & ego remãſi ibi iuxta regem Perſarum, pugnam & virtutem angelorũ homines in exercitu Senaſcherib experti*[v]. Et Iacob cùm rediret in patriam[x]. Deſcribit & pugnã & certamen quod habemus quotidie cum dæmonibus, item arma ſpiritualia nobis neceſſaria, D. Paulus ad Epheſios epiſtola[y] . In ſumma,in carne ambulantes, non tamen ſecundum carnem militamus. Nam arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia , ſed potentia Deo,ad deſtructionem munitionum conſilia deſtruentes[z] &c. Hanc animæ militiam & contra vitia & contra dæmonas , omnes quidem exercent , Chriſtiani potiſſimùm homines , & aduer

[a] lib.1 C.titu.13.
[b] eo.lib 1. C.titu.14. & titul. de Iudæis, ap.Gregor.
[c] cap licet nobis, de præben.
[d] Iuuenal. Saty 16.
[e] l.fruſtra, l.7.de re milit. libr. 12. C. l.ius noſtrum, de regu.iur § 1. de reſtam. militar. apIuſtinian.l. milites,l.12.§ fin.de cuſtod.reorũ, lib 48. P titu.4.l.hæredita re , l. 19.§. filiusfamilias , paganus, de caſtren. peculin P. libr.49.titul. 17.
[f] l fin. de inoffic. teſtam.C.lib 3.C.titt. 28.
[g] l.de teſtamen.milit lib 6. C.tit.21.
[h] Vlp.in l.1.§. fin.de militar. teſtament. lib 29 P titul.1.
[i] Sextus Pompo.Feſtus,lib.de verb.ſignifi.
[k] Laurent. Vall.libr. 1 Elegant.c.14.
[l] Varro.li.4.de ling. Latina.
[m] Ennius , annali, 1.
[n] Varro,in 4.
[o] in ca.niſi bella,23. quæſt.1.
[p] Iob.c.25.
[q] Lucæ,2.can noſtæ faſta, can. de illis, can.hi duo.can. peior,de conſecra. diſtinct. 1.
[r] 4.Reg.23.Hiezem. 19.
[s] Apocal.c 12.
[t] Danielc.10.
[v] 2 Paralipp.32.
[x] Geneſ.32.
[y] ad Epheſ. capi. 6.
[z] 2.ad Corin. 10. Ciniſi bella. 23. q. 1.

sum stimulos inferioris, & irrationalis partis [a] laborant: cùm militia hominis vita sit super terram [b]. Et Seneca [c], *atque viuere, mi Lucilli, militare est*. Verùm magis ex professo clericis illa militia curæ est. Et de istis dictum, nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus, vtei placeat qui se probauit: nam & qui certat in agone, non coronabitur, nisi legitimè pugnauerit [d]. Militant enim clerici Deo diuersis officiis & ordinibus [e]: de quibus ait Zacharias [f], *circundabo domum meam ex iis qui militant*: mihi militum Christi arma, orationes & lachrimæ [g]: nec quis Deo, & hominibus simul rectè militare potest [h]. Alia quoque est spiritualis pugna & militia, quæ personis etiam non ecclesiasticis conuenit; istique milites quando ingenio, vel rationibus, vel officio contendunt & laborant, pro salute humani generis & reipub. cuiusmodi sunt primùm, qui certamine literario verum excutiunt. Cuius concertationes D. Paulus [i] pugnas dicit verborum, & interdum vanas & inutiles, vt sophistarum. Erat militia in prætorio duplex, apparitorum & aduocatorum. Apparitorum Vlpianus describit [k]: & horum manus dicitur militaris [l]. Aduocatorum militiam Cicero, vrbanam vocat, respondendi, scribendi, cauendi [m]. Nec minus etiam militare videntur aduocati seu patroni causarum, qui gloriosæ vocis confisi munimine, se & alios à calumnus & iniustitia defendunt [n]. Vnde & illis dicitur, exemplo militum armatæ militiæ, esse peculium quasi castrense [o]. Ratione officij, proximi sacrorum scriniorum literatam quoque militiam gerere dicuntur. Quare & illis completo tempore suæ militiæ, à principe donabantur cingulo comitiuæ sacri consistorij in diem vitæ [p]. Priuilegium quoq; militiæ & peculij quasi castrēsis, concessum proconsulibus, præfectis legionū, præsidibus prouinciarum, & alus administrationibus à principe præpositis, memorialibus agētibus in rebus, magistris studiorum liberalium, archiatris, & alus omnibus, qui salaria vel stipendia accipiunt publica [q]. Et imperator Valens grāmaticos, sophistas, legū professores, qui per viginti annos probè munere docendi functi sunt, annumerari & honorari cū iis, qui ex vicaria sint principis dignitate iubet, & inter comites [r]. Militia inermis, palatina quoque, de qua Sidonius meminit [s]: vnde Palatini milites, quicumque in augustorum ministerio fuerunt, quos modo aulicos [t] vel curiales dicimus, iura quoque de istis tractant [u]. Isti non armis militabant, sed mensis & consiliis opem ferebant. Erantque aliqui eorum comites palatini domestici comitatenses & mittendarij, id est, qui mitti possent, vel idonei essent, vt mitterentur ab imperatore ad regendas prouincias [x]. Erant & palatini sacratum largitionū & rei priuatæ, militari dignitate decorati [y]. Inter palatinos milites cōnumerantur præpositi sacri, vel principis cubiculi: memoriales, qui seriniis memoriæ epistolarum, libellorum, sacrarúmque dispositionum referūtur, & comitatenses palatini, & singularum vrbium [z]. Et isti omnes castrense peculium habere dicuntur [a]. Dignitate etiam æquāt iura, præpositos cubiculi augusti & augustæ, præfectis prætorio, præfectis vrbi, & magisteriæ dignitati peditum & equitum [b]. Dicuntur & aliqui in schola vestis sacræ militare, priuilegijs militum donati [c]. Militia quoque inermis ex casu appellata quædam, de qua & meminit Iustinianus [d], quando propter aliquem casum fortuitum officiarij principis, officium suum minus implere poterant, & eis coadiutores dabant: camque casu militiam dictam in alios transferre licebat, vt tradit Lælius Taurellus [e]. Quod Arcadius Cæsar sua constitutione latè explicauit [f]. Possumus istis adiungere honorariam militiam, quæ citra cingulū militiæ conceditur. Quales & milites seu equites princeps facit togatos, amplexu vel alio modo seu codicillis: qui videtur milites ostentionales dicti apud Lampridium [g], nempe ostentationis causa & honoris gratia facti, milites.

[a] 1. D. Petr. 2.
[b] ca 1. versi. & quia de consecra. dist. 5. Iob. c. 7. diuus Augustin. 19. de ciuit. 12. c. 27.
[c] Senec. li. 16. epistola
[d] 2. ad Timoth. 2. c. 1 c. sed nec procurationes, ne cler. vel mon. ap Greg. ea consequens, 88 distinct.
[e] can si officia, 59 distinct. can reprehensibile, 23. q. 8.
[f] Zachar. c. 9.
[g] can. conuenior 23. quæst. 8.
[h] ca apostolorum, & can seq. 11 q. 3.
[i] 1. ad Timo. 6. ad Titum 3.
[k] Vlp. in l. in eadem causa, ex quib. caus. maior.
[l] l. qui restituere, de rei vendic. P.
[m] Cicero, pro Murena.
[n] l. aduocati, de aduocat. diuer. iudiciorum.
[o] l. fori. l. 4. de aduocat diuersorum iudiciorum, lib. 2. C. titul 7.
[p] l. proximos, l. 8. de proximis sacror scriniorum, lib. 12. C. tit. 19. l. vniuersi, l. 7 l. peculiari, l. 5 eo. titul.
[q] l. fin §. 1. & § in his itaque, de nouiss. testa. li. 3. C. tit 28.
[r] l. vnic. de profess. qui in vrbe Cōstantinopol. libr. 12 C. titu. 23. iuncta rub & gloss.
[s] Sidonius, lib. 1. epistola ad Eutropiū.
[t] innuit l. 2. & 3 de priuileg eorū &c. lib. 12. C. titul. 29
[u] l. sacrimis, de palatinis sacratum largitionū lib. 12 C. titu 24. & tit. de priuileg. eorum qui in sacro palatio militant eo. lib. 12. C. titu. 29.
[x] l. 1 placuit, 2. de palatinis sacra. largitionū lib. 12 C.
[y] Inter alias, l. 12. & l. ultimum, l. 14 eo. titu. de palatinis sacrar. largit.
[z] l. 2. de priuileg. eorum qui in sacro palat. milit. libr. 12 C.
[a] dict. l. 2. de priuil. eorum qui in sacro palat. milit. l. vnic. de Castrens. omnium palatī peculio. lib. 12. C. titu 31
[b] l. 2. de præpositis sacri cubiculi, lib. 12. C. titul. 5 & l. 1. de præfectis prætorio vrbis. eodem lib. titul. 4.
[c] in l. is qui in schola, l. 3. de castrensianis & numerariis lib. 2. C. ti. 26
[d] Iustinia. nouella 53 & 97
[e] Lælius Taurellus, libr. de militijs ex casu, ad Antonium Augustinum.
[f] Arcad. in l. fin. de priuil. sacrorum scrinior. libr. 12. C. titu. 19.
[g] Lamprid. in Alexan.

DE

De militia armata. Capur 2.

1 *Militia armata quæ.*
2 *Bella & pugnæ vnde oriuntur.*
Bellorum leges à iure gentium quare posita aut receptæ. eod.
Hostis quis eod. Prædo quis. eod.
3 *Bellum ex quibus causis iustum sit, & 7. 11. 13.*
Bellum quomodo solemniter indicebatur. eod.
4 *Pugnæ initij faciendi signa ante inuentionem tubæ.*
Fax proiecta initium pugnæ dabat. eod.
5 Heraux, *seu caduceatores Gallici, & eorum munus.*
6 *Sacerdotes in exercitu instructo pugnantibus cur aderant apud Iudæos.*
7 *Pax belli finalis, causa, & obedientia.*
8 *Milites in institutione rerumpub. additi quare cæterù.*
9 *Gladij potestas magistratuum.*
10 *Arma lex temperat & regit.*
11 *Homicidio excusatur, qui interimit authore lege, vel iubente principe.*

1 MILITIA corporalis, & armata, à qua milites armati dicti [a], est, cùm armis corporalibus extrinsecus, vel cominus vel eminus certatur: quamuis in ea plurimùm ingenium valeat, cùm non tantùm vi corporis, sed virtute animi militia procedat [b]. De qua nunc dicendum, & de eius militibus, qui & à iure nomine armatæ militiæ à superioribus distinguũtur [c]. Pugnarum seu bellorum & controuersiarum fontem ex concupiscentiis hominum & malitiis procedere notarunt sacræ literæ [d], & iurisprudentiæ nostræ authores [e]. Bella autem legitima à iure gentium inducta, vt ab eodem discretæ gentes, regna condita, agris termini impositi [f]. Nec tamen bellum dico per se iuris esse alicuius, sed decernendi belli leges: bellum quippe à bellus, & ferino quodam ingenio manat, & inde dictum autumat Festus, & innuit Cicero [g]. Imò maiori immunitate peccant in eo homines, quàm ferè rationis expertes: neque enim vnquam inter se leones, aut inter se dracones, qualia homines bella, inter se gesserunt [h]. Animalia enim cum suo genere pacificè, degunt, congregantur, & stant contra dissimilia. Et, vt ait Xenophon [i], ἐμοὶ δοκεῖ μέγα ἀγαθὸν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, πόλεμος μέγα κακόν. PAX vi-detur esse homini maximum bonum, bellum magnum malum: quia ab illa εὐθυμίᾳ, animi tranquillitate, quam Democritus summam felicitatem statuit, vt & alij stoici concordiam, homines auocet. Et imperio, vt ait Cornelius Tacitus, vtendum non est, vbi legibus agi potest [k]. Quamobrem in hac corrupta hominum natura, quæ ad dissentiendum prona est [l], & facilè temerè concitatur, aliquomodo consensu publico gentium prospectum est. Et leges iusti vel iniusti belli, & modus inferendi adiectus, secundum quæ tantùm liceat. Sic Vlpianus, *Hostes*, inquit, *sunt, quibus bellum publicè populus Romanus decreuit, vel ipsi populo Romano. Cæteri verò sunt latrunculi, & prædones* [m]. Quod sequitur Pomponius [n]. Ita Cicero tradit [o], Pyratam non esse perduellionis nomine comprehensum, id est, non esse hostem, cum quo belli definitum, sed communem omnium esse hostem. Vocabant enim antiqui quos nos hostes dicimus, perduelliones; & latrones, hostes [p]. Marcus

[a] § quisquis autem, quib. mod. natur. effic. legit. coll. l. 6. tit. 1.
[b] Sallustius, in princ. coniurat. Catil.
[c] Item miles qui, de ac iudic. in P.
[d] Iacobi, c. 4.
[e] l. properandum, C. de iudic. c. Festus de verb. sign.
[f] l. ex hoc iure, de iustit. & iur. in P. Ius autem gentium, eod. tit. apud Iustinian.
[g] Cicero. 2. officior.
[h] D. Augustinus lib. 12. de ciuit. Dei, c. 22.
[i] Xenophon, ἐμοὶ δοκεῖ.
[k] Cornel. Tacitus, li. 3. annal.
[l] l. cum pater § dulcissimis, de legat. 1.
[m] Vlp. l. Hostes, l. 24. de capti. & postlimi. reuer. lib. 49. P. litu. 15.
[n] Pompo. l. hostes, l. 113. de verbor. significa. lib. 50. P. titul. 16.
[o] Cicero, 2. offic.
[p] Cicer. 1. officio 2. Catus, l. quos nos hostes, l. 234. de verb. significa. P.

Tull. Cicero [a], belli æquitatem sanctissimè fæciali populi Romani iure, præscriptam scribit: ex quò intelligi possit, nullum bellum esse iustum, nisi quod aut pro rebus repetendis geratur, & antè denunciatum, aut indictum sit. Liuius [b] quoque & Fenestella [c], de forma belli per fæcialem indicendi tradunt, quæ fiebat verbis conceptis, immisso in hostes telo vel hasta sanguine infecta. quibus & testimonium adferunt, Gellius [d], Dionysius Halicarnass [e]. Plutarch [f]. Atque inter militaria iura hæc in pontificiis sanctionibus [g], belli inferendi inuenitur solemnitas, fœderis faciendi nexus, signo dato egressio in hostes vel pugnæ commissio, signo dato receptio. Flagitij militaris disciplina, stipendiorum modus, dignitatis gradus, præmiorũ honor, prædę diuisio, reseruata principis portione. Erant & ante pugnæ congressum publicæ quædam, & inuiolatæ quædam ceremoniæ: vt ante vsum receptæ in bellis tubæ, moris erat vt vates antè præcederet, lauro coronatus, ac facem gestans ab hoc vim belli vtrique abstinebant. Talem vocabant πυρφόρον, vnde & prouerbium, nec ignifer quidem reliquus factus [h]. Quod & colligitur ex Euripide [i], dum agit de concursu, & certamine Etheoclis & Polynicis fratrum.

a Cicer. 1 offic.
b Liuius, in 1.
c Fenestell cap. 9 de sacerdotijs.
d Aulus Gellius, lib. 16. c. 4.
e Dionys. Halicar. li. 2 histor. Roma.
f Plutarch. Problema. 62.
g canonus militare, 1. distinct.
h Gellius, lib. 1. c. 5.
i Eurip. in Phœnissis, actu, 5.

ἐπεὶ δ' ἀφείθη πύρσος, ὡς τυρσηνικῆς
σάλπιγγος ἠχὴ, σῆμα φοινίου μάχης,
ἤιξαν δρόμημα δεινὸν ἀλλήλοις ἐπὶ. id est,
Vbi autem missa fax esset, ceu Tyrsenicæ
Tubæ clangor, signum cruenti prælij,
Sæuo impetu ruerunt in se inuicem.

Narrat & eodem loco Euripides, eosdem ante pugnam in procinctu, & suos deos orasse. Antonius Panormita autem bellum indici etiam solitum per ferream chirothecam tradit [k]. Ammianus Marcellinus [l], alterius signi meminit, dum agit de oppugnatione Amidæ ciuitatis Romanorũ facta à Grimbate Chiorum rege cum Persis. *Vix*, inquit, *vbi Grimbates hastam infectam sanguine ritu patrio, nostríque more coniecerunt fæciales, armis exercitus concrepans, inuolat in muros.* Cùm belli fidem dabant inter se Galli, vel datis obsidibus peragebant, vel exacto iureiurando & dato ab omnibus collatis signis militaribus, quæ erat more eorum, vt ait Iulius Cæsar, grauissima cerimonia, ne facto initio belli à reliquis desererẽtur [m]. Liuius ait apud antiquos ex cõsensu morem indicendi bellum [n], fuisse per fæcialem hastam ferratam aut sanguineam præustam ad fines hostium ferentem, & non minus quàm tribus puberibus præsentibus dicentem, *Quòd populi priscorum Latinorum, hominésque prisci Latini populo Romano Quiritiũ bellũ fecerũt, deliquerunt; Quod populus Romanus Quiritiũ bellum cũ priscis iussit esse, senatúsue populi Romani Quiritium censuit, consensit, consciuit, vt bellum cum priscis Latinis fieret: ob eam rem ego populusq; Romanus, populo priscorum Latinorum, hominibúsque priscis Latinis bellum indico, facióque. Quod, vbi dixisset, hastam in fines eorum emittebat.* Additq; Liuius, *Hoc tum modo, ab Latinis repetitas res, & bellum indictum, moremq; eum posteros accepisse* [o]. Gellius ex Cincio De re militari 3. libro, refert, fæcialem populi Romani, bellũ indicentem hostibus, telumq; in agrum eorũ iacientẽ, ita loquutum: *Quod populus Hermundulus, hominésque populi Hermunduli bellum fecère, deliqueréque, quodq; populus Romanus Hermundulo, hominibusq; Hermundulis bellum indico, facióq;* [p]. Sallustius namque addit senatum decreuisse suo populiq; iniussu nullum potuisse fœdus fieri [q]. Caduceatores seu fæciales Gallici, Heraldi dicuntur regij, quibus mos est gestandi pacis tempore spinter & armillam: in præliis autem paludamentum, quod eos tutos reddit ab omni iniuria. Ij nomen à quadam prouincia accipiunt singuli, vt heraldus Aquitaniæ, heraldus Normaniæ, &c. Hos in verba principis adigi, immunes esse, monomachiis

k Antonius Panormi lib. 3. de dict. & fact. Alphon. cap. 35.
l Ammian. Marcellinus, lib. 10.
m Iulius Cæsar, lib. 7. Commẽtar. de bello Gallico.
n Liuius, libr. 1. ab vrb. condi.
o hoc idem refert Fenestella libr de sacerdotijs, cap. 9. ex Liuij 1. Plutarch. problema. 62. Dionys. Halicarnass. in 2.
p Gellius, lib. 16. capit. 4.
q Sallustius, in bello Iugurthino.

machiis & decurſionibus intereſſe oportet. Denique ſi de pace incunda agitur, ſi induciæ petuntur, ſi bellum indicitur, peraſſati caduceatores ij mittuntur. per hos maxima quæq; negotia geri etiam conſueuerunt. Si de leuioribus agatur, per tympaniſtas & tubicines, id expeditur, habéntque iſti heraldi, & fœcialis Romanorum & patris patrati officium, vt annotat Vincentius Lupanus [a]. Hoſtes etiam regni Galliarum dici eos, quibus bellum indixit
6 publicè rex plurium authoritate firmat Nicola. Boerius [b]. Aderat in exercitu Hebræorũ ſacerdos domini, qui cohortaretur ad pugnam aduerſus hoſtes populũ, & moneret ne timerent, quod dominus cum illis eſſet, & pugnaret pro illis contra aduerſarios, & eſſet eos liberaturus de periculo [c]. Admittuntq; etiam idipſum iura canonica, vt ſacerdos ea de cauſa interſit pugnæ iuſtæ [d], iniuſtæ autẽm minimè: alioquin ſit irregularis [e]. Quamuis nec in bello iuſto ſacerdotes pugnare poſſint, nec contra infidos ſeu infideles, catholicorum loca inuadentes [f], nec duces eſſe poſſint [g]: repugnat namque ſacerdotio ſanguinem fundere, vt nec clerici ſententiam ſanguinis ſeu mortis, in reos ferre poſſint [h]. Et ideo dictum Dauidi eſt, pio alioquin viro & qui prælia domini geſſerat, à Domino, *Multum ſanguinem effudiſti, & plurima bella beſſaſti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuſo ſanguine coram me* [i].
7 Iuſtum itaque habitum eſt bellum, quod primo habet legis authoritatem [k], vel principis, in cuius manu & poteſtate arma ſunt [l]: qui antequam illud moueat, & cùm exercet vindictam, id ob quod ſuſcipit, debet expendere, num ſit iuſtum, finémque, videlicet pacem. Bellum enim niſi ob legitimas cauſas gerendum eſt: quarum illa prior, vt qui in pace viuere nolunt & rebellant, cogantur. Sic enim arma, & leges quæ pacis ſunt, mutuo ſe fouent auxilio [m]. Et qui iuſſus, ſententiæ pacis & iudicis parere contemnit, manu militari cogendus eſt [n]: quia executio pars iudicij potiſſima eſt, quæ ad effectum ſententiam ducit [o]. Et iura noſtra, & forenſis lius, & induſtria noſtra latet in tutela & præſidio bellicæ virtutis, & omnia quæ in imperio ſunt, & ſtatus ciuitatis per eam defenditur [p]. Bella ita ſuſcipienda ſunt, vt in pace viuatur ſine iniuria [q]: quia nec leges & iudicia eſſe
1 poſſunt pace ſublata. Ideirco in omni ferè inſtitutione rerum publicarum obſeruare licet, ſemper milites fuiſſe additos: vt illi alias reipubicæ partes, & perſonas defenderent [r]. Bellum cogit, inquit Ariſtoteles, homines eſſe iuſtos, & temperatos [s]. Et fortitudo, quæ bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel ab hoſtibus, ſocios, plena iuſtitia eſt [t]. Et Auguſtus ea quæ indicta ſunt ſoluenda in vſum exercitus principis, pro cõmuni ſalute ſolui dixit [v], & Iuſtinianus [x]: vt & Alexãder Seuerus dicebat ſe magis milites ſeruare, quàm ſeipſum: quòd ſalus publica in his eſſet, eoſq;
3 ægrotos inuiſebat, & ſuis expenſis curari iubebat [y]. Sic etiam magiſtratibus opus fuit gladio, & armata quadam militia vti, vt iudiciorum vigor in medio poneretur, ne quiſquam ſibi valeret permittere vltionem [z], néue ſua authoritate quilibet ad arma temerè veniret [a]. Proinde dicuntur habere gladij poteſtatem, ad animaduertendum in facinoroſos homines [b]: vltor enim iniquitatum gladius eſt [c], à maiore poteſtate illis conceſſus [d], vel à princi-
1 pe [e], qui à Deo habet [f]: vel à lege [g], cuius anima eſt magiſtratus [h]. Nam & lex bella, & eorum iura temperat, vt conſtat ex diſciplina militari, & titulis de re militari. Et vim armatam cohibet & punit [i]. Qui ſimul in communione viuunt, vt ait Ariſtoteles, neceſſarium eſt ipſis habere arma, quibus, & magiſtratibus parere inobedientes compellantur,
u & quibus vis propulſetur externa [k]. Aliæ cauſæ belli ſuſcipiendi iuſtè à Platone explicantur. *Animaduerti*, inquit Alcibiades [l], *ad arma nos prouocari, cùm vel decepti, vel aliqua re coacti ſumus, & aduerſus iniuſtos.* Et Ariſtotel. *bellum ſuſcipiendum eſt in eos, qui rempublicam, aut eius ſiue amicos, aut ſocios iniuria violare moliuntur* [m]. Iuſtum item eſt bellum, quod ex edicto

geri

a Vincent. Lupanus, lib. 1 de mag. ſtratib. & præt. Iuris Fetialium.
b Nicola. Boerius, deciſio 172. numero 1. & 24.
c Deuter. 20.
d 23. q. 1. & 2. & 3. & gl. in c. 3. q. 8. gloſſ. penul. in can. ſolidatus, 23. q. 1. & Max. Imolenſis, 23. q. 3.
e Innocent. & Imol. in c. petitio, de homicid.
f in dicto c. petitio, & in c. ex multa, de voto.
g Panor. poſt Hoſtien. in c. ſententiã ſanguinis, colla. 4. ne clerici vel monachi &c.
h dict. c. ſententiam ſanguinis, & c. ſtatuim clericis, ne clerici vel monach. cap. in archiepiſcopatu, de raptor. cum ſimil. 1. Panormit. cons.
i 1. Paralip. 22.
k l. 1. & 2. quando licear vnicuiq; ſine iudice ſe vendic. C. can. quid cuiq; &c. l. 1. vnic. vt nemo in ſua cauſa, &c. l. 1. C.
l dict. l. 1. & 2.
m l. 2. de baliſtario Cod. confirm. C. lib. 3.
n l. quicunq; C. de ſententia in P.
o l. executores, C. de executione rei iudic.
P Cicero, orat. pro Murana.
q Cicero, 1. offic. Ariſt. 7. Polit.
r Idem Cicero, Philip. 8.
s Ariſtot. lib. 7 Polit. cap. 15.
t can. fortitudo, 23. quæſtio 3.
v in l. 2. de exactor. tributorum, lib. 10. Cod. tit. 19.
x Iuſtinian. §. publicorum, de rer. diuiſ. lib. 2. inſtit. & l. 1. de mater. lib. 10. Cod. tit. 9.
y Lampridius in Alexandro Seuero.
z 1. melius, C. de iudæis.
a l. æquiſſimum, de vſufruct. in P.
b l. imperium, de iuriſdict. omn. iudic. ea nõ ſolũ, 23. q. 5. ea eſt tunica, & ea. alter gladius, 23. q. 8.
c ea eſt tunica, & ea. alter gladius, 23. q. 8.
d l. & quia, l. 2. de iuriſdict. omn. iud. P.
e ad Roma c. 13.
f dicta l. & quia.
g l. 2. § poſt originẽ, de origine iur.
h l. ſi quis in tantum, C. vnde vi, & tit. de vi & vi armat.
i Ariſtotel. lib. 7 Polit. c. 8.
k Plato, in Alcibiade 1. vel de natur. hom.
m Ariſtoteles in Rhetor. ad Alexan. in petitione dicto iuſti.

geritur de rebus repetẽdis, aut propulsandorum hominum causa [a]. Naturalis defensio est contra vim [b]. Et Epamimundas Meneclidi dissuadenti Thebanis bellum, & suadenti pacem: *fallis*, inquit, *verbo ciues tuos, quòd hos à bello auocas: oty enim nomine seruitutem imponis. Nam paritur pax bello, itaque qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Græciæ esse vultis, castris est vobis vtendum, non palestra*; vt refert Aemilius Probus [c]. Suadet Demosthenes [d] Athenienfibus, alendas esse perpetuò quatuor legiones, & tempore belli & pacis, ne ex improuiso posthac eos hostis inuaderet, sed suppetiæ præsto essent, si egerent. Diuus Augustinus tradit, excusari ab homicidio, qui Deo authore bella gesserunt; aut qui personam gerentes publicæ potestatis, secundum eius leges, hoc est iustissimæ rationis imperium, sceleratos morte punierunt. Non enim ille occidit, qui ministerium debet iubenti, sicut adminiculum gladius est vtenti [e]. Ideo pleruinque bella geruntur, vt ad pietatis iustitiæq; societatem, victis facilius consulatur [f], permissaq; à Deo, vt priscis temporibus, pro fide & republica Christiana propaganda, dummodo absit desiderium fundendi sanguinem [g], vel prædãdi: siquidem intentio mala, licitum per se bellum, iniustum facit [h]. Generalis intentio quippe & finis gerendi belli, pãcis studium, duo capita habet, vt mali coërceantur, & boni iuuentur, & subleuentur [i]. Et ita etiam bella pro ecclesiæ tutela suscepta meritum habent [k], vt qui in illis ceciderint, salutis æternæ fiant participes [l]. Et summa laus est, militiæ vtilitatis communis causa intendere [m].

a ea iustum est, bellum, 23. q. 1.
b Lvt vim, de iust. & iur. P. l. scientiam, § qui cùm aliter, ad leg. Aquil. P. l. 1. § 1. in vi, de vi & vi arma P. cum simil.
c Aemil. Prob. in Epaminunda.
d Demosthen. in omnib. Philippicis, maximè in 4.
e Diuus Augustin. lib. 1 de ciuit. Dei, cap. 21. can. miles, 23. q. 3.
f can. paratus, & ca. apud, 23. q. 1.
g can. si non, & can. displicet, 23. q. 4. & can. noli, 23. q. 1.
h can. militare, 23. quæst. 1.
i ca. apud veros, 23. q. 1. dicto can. displicet, 23. q. 4.
k can. omnium, & 2. seq. 23. q. 5. & 23. quæst. 1.
l dicto ca. omnium, & ca. omni timore, 23. q. 2.
m ca. summa 23. q. 1.

De personarum militantium distinctione. Cap. 3.

1 *Militiæ armatæ in summa diuisio, & exercitus.*
2 *Milites alij lege probati, alij reiecti.*
3. & 4. *Milites beneficiarij tantùm olim ciues Romani, & qui deligi poterant.*
4 *Capite censi ciues qui, & quando militare licuit illis.*
Proletarij qui, & quando militarent. eod.
Bona obsidis loco rempub. gerentibus. eod.
5 *Militiam detrectasse graue scelus, & acerrimè punitum, & exempla.*
6 *Militare ciues debebant Romani ex lege Decennio.*
7 *Milites ciues quàm peregrini tutius militant.*
8 *Serui militare non possunt.*
Manumissio seruorum tempore belli facta reuocata. eod.
9 *Seruorum bella & rebelliones.*
10 *De statu suo dubitantes à militia reiecti.*
Militare qui prohibiti. eod. & 11.
11 *Poëta ne militet.*
Aetas militaris 17. annor. eod.
12 *Militiæ immunitas quibus data.*
13 *Milites Romani excertis populi classibus delecti, & de modo deligendi. Item 15.*
14 *Cingulum insigne militiæ.*
15 *Militum delectus quomodo fieret.*

16 Mili

16 Militum varia nomenclatura ab ordinibus, armis, & aliis.
17 Militum in Gallia numerus & ordo per Carolum 7. institutus, & per alios reges.
Franci archerij in Gallia qui, & immunitates eorumdem. eod.
Franci talpini milites in Gallia Heluetij. eod.
Aduenturierij milites in Gallia qui. eod.
Legiones 7. peditum in Gallia à quo institutæ. eod.
Colonellus præfectus legionis. eod.
18 Militum alij obtemperantes, alij imperantes.
Manipulus, manipularisue quid. eod.
19 Vexillaris quot militibus præesset. Cohors quid. eod.
Tribunus militum quis, & quare sic dictus. eod.
20 Legio ex quot militibus perficiebatur.
Legionum variæ species. eod.
Legatus legiones administrabat absente prætore.
21 Phalanx quot milites continebat.
22 Acies ex quibus perfecta, & species, & partes.
Centurio quis. eod.
Primipilus quis eod.
Pilum quid. eod.
Miles non dicebatur, priusquam in ordines transferretur. eod.
Tyro quis. eod.
23 Veterani & veteres milites qui.
24 Volones milites.
25 Euocatio militum quid.
Addicti milites qui. eod.
26 Milites desertores, perfugæ, hostes, prædones &c. eod.
27 Cornicularij milites qui.
Eques auratus quis. eod.
Militibus quæ donabantur in signum & præmium strenuè gesti. eod.

MILITIA armata constat exercitu triplici, pedestri, equestri, classico; ea constituta tripliciter, sacramento, coniuratione, euocatione [a]. Ab exercitio militum exercitus dictus [b]. Exercitus habebat ordines, acies, principia, globos, in quibus milites certo ordine consistebant. Acies duæ generales, antesignatorum, & postsignatorum. Hæ sub se habebant ordines distributos, de quibus videndus Vegetius [c]. Naualibus præliis pugnãtes pedites dici possunt [d]. In terra pedestris & equestris militia, & milites [e]. Sub his contineri potest elephantum, & turribus depugnantium copiæ, & curruum phalanges. In vniuersum milites legibus alij probati, alij per easdem à militia reiecti iure Romano. Soli ciues Romani hoc iure beneficiarij milites fieri poterant [f]. Neque tamen ex ciuibus omnes idonei: nam nec capite censi, & proletarij, in militiam allegebantur. Capite censi illi, qui nullo aut modico ære censebantur, qui vel habebant tantùm extremum censum æris, videlicet 375. vel nec ipsum possidebant, tenuissimi & pauperrimi: cùm tamen proletarij, mille quingentum æris, in censum deferrent. Vtrique nisi in tumultu maximo scribebantur: quia familia aut tenuis, aut nulla illis esset, & res pecuniaq; familiaris obsidis vice pignorisq; esse apud rempublicam videbatur: amorisq; in patriam fides, firmamentumq; in ea erat [g]. Et primus C. Marius, capite censos milites scripsisse traditur, cùm id factum antè nulla memoria extaret. Graue delictum habitum est detrectare munus militiæ, & grauius quàm appetere. Nam & qui ad edictum olim non responde

a de quibus tractat Volphan. Lazius, lib. 4. comment. histo. Roma, c. 1.
b l. 1. §. fin. de milit. testam. in P. l. 2. de his qui not. infa. P.
c Veget. libr. 2. de re milita.
d l. 2. de capti. & postli. reuers. libr. 49. P. titu. 15.
e l. pen. de milit. testam. lib. 29. P. titu. 1. l. 1. & 2. de apparitor. magistro. milit. lib. 12. C. tit. 55. l. non omnes §. 2. de re milit. P.
f Cic. pro Arch. poëta, & libr. 6. famil. epist. 20.
g Gellius, lib. 16. c. 10.

spondebant, vt proditores libertatis in seruitutem redigebantur [a]. Et qui filium suum subtrahebat militiæ, belli tempore, exilio & bonorum parte multandus est: si in pace, fustibus cædi iubetur. Et requisitus inuenis, vel à patre posteà exhibitus, in deteriorem militiam dandus est [b]. Lotharius imperator, legem hanc statuit [c], vt quicunque liber homo à suo comite fuerit admonitus, aut ministris eius, ad patriam defendendam, & ire neglexerit, & exercitus superuenerit ad istius regni vastationem, vel ad contrarietatem nostrorum fidelium, capitali subiaceat sententiæ. Vastius qui pedestri imperio præerat, dum sub Paulo pontif. Max. tempore Catoli Maximiliani Christiani in fidei hostes in Africam irent, more militari in quosdam milites animaduertit, qui pertesi nauseam maris, & longinquæ nauigationis incommoda reformidantes, conceptas de victoria spes malignè extenuare, stipendij tenuitatem detestari, consternareq; multitudinem, vt signa desererent, seditiosis sermonibus cœperant, & authores inuolutos saccis, profundo mari spectante classe submersit, tesse Paulo Iouio [d]. Ammianus de Gallis fatetur hoc encomium, *Nec Gallorum al quando quisquam*, inquit, *vt in Italia, munus martium pertimescens, pollicem sibi præcidit, quos mutos appellant* [e]. Caius Vatienus, qui ne bello Italico militaret, sibi manus sinistræ absciderat digitos, à senatu bonorum publicatione, vinculisq; perpetuis punitus. Et Traiani temporibus, pater, qui ne filius militaret, cum inhabilem reddiderat militiæ, deportatus est [f]. Lex erat, vt ciues Romani decennio militarent authore Cornelio Tacito [g]. Demosthènes suadet Atheniensibus, & melius & tutius esse ciues ipsos militare, quàm per milites peregrinos, à quibus asserit causam esse, cur res malè gererentur [h]. Et Polybius ait, magnam stultitiam esse, præsidium præsertim barbarorum hominum inducere, quòd aut viribus, aut multitudine magis quàm ciues polleant [i]. Periculosum quippe est vti ope & auxilio eorum, qui cum natiua ambitione pugnandi multitudine præualent: dum enim superiores viribus vident iis quibus auxilio venerunt, haud facilè regnandi vel prædandi causa, arrepta leuissima qualibet occasione se abstinent. Acciditq; sæpè, vt peregrina accita auxilia, oppida & regna sibi commissa inuaserint: vel statim, vel paulò postquam dimissi fuerunt, vel saltem ad hostes ab iis addictione superati, vt venales transierint. Probabantur idcirco & milites, qui se offerebant, ante quàm in numeros & ordines referrentur [k]. Et primum quidem à magisteria potestate seu ducibus probationes fiebãt, & electiones: Zeno autem Cæsar & alij, principi soli reseruauit [l]. Non possunt militare serui, vel ignorantibus, vel scientibus dominis [m]: & ex Martiani responso, capite puniuntur si attentent [n]. Dio quoque seruis vbique interdictum fuisse militare testatur, eisq; fuisse capitale, si nomen suum militiæ inscripsissent: nisi interdum penuria hominum. Quemadmodum factum Lacedæmoniis ad Messeniam pugnantibus, & Romanis in bello Punico accidit. Et Octauio & Lepido rempub. obtinentibus, seruus inter milites & numeros inuentus, de rupe Tarpeia deiectus est [o]. Idemque Octauius victo Pompeio omnibusq; imperii æmulis, seruos in bello ciuili, ob bella in militiam adscitos & ita manumissos, dominis reddi iussit, cùm illa manumissio tempore bellorum coacta videretur vi bellorum, nec acclamatione populi, vel discessione senatus, quemquam dominum inuitum ad serui manumissionẽ cogi debere sensit [p]. Et Plinius [q], de duobus seruis à Sempronio inter tyrones inuentis à Tiberio responsum accepit, quia in numerum militum nondum essent: si lecti essent, inquisitorem peccasse: si vicarij essent, penes eos culpam esse qui dedissent: si ipsi non incerti suæ conditionis se obtulissent, animaduertendum in illos. Meminit tamen Liuius, Titum Gracchum Volorum seruorum legiones libertate donasse, vt pugnarent contra hostem [r]. Fuerunt nihilominus bella per seruos rebellantes gesta, sed illa præter

a Arcianus Iuris. in l. 4. § qui post desertionem, de re militar. lib. 49. ? titu. 16.
b dicta l. 4. § qui filium
c l. 1. de iis qui ad patriam defendẽdam ire neglexerunt, lib. 3. legum Langobardarum.
d Paulus Iouius, lib. 34. histor. sui tempor.
e Ammia. Marcellin. lib. 15. histor.
f Valerius Maxim. lib. 6. c. 5.
g Cornel. Tacit. libr. 4. annal.
h Demosthenes, Olyntia, 1.
i Polybius, lib. 2. histor.
k l. 1. q. militar. poss. lib. 12. C. titul. 34.
l l. pen. de re milit. lib. 12. C. tit. 36. l. 2. de cohartal. li. eo. 12. titul. 61. l. in his, 6. & l. penul. & fin. de diuers. offic. eod. lib. 12. C. titu. 60. l. probatorias, l. 9. eod.
m l. penul. & fin. qui milit. non poss. lib. 12. C. l. 2. de tyroni. eo. lib. 12. C. tit. 44.
n l. ab omni militia, l. 11. de re milit. li. 40. P. tit. 16. l. generali, C. de tabular.
o Dio Nicæus, lib. 48.
p Orosius, lib. 6. c. 20.
q Plinius, lib. 10. epistolar.
r Liuius, lib. 24. ab vrb. condita.

terius belli cenſentur, & illegitima: quale ab Euno Syro in Sicilia, cū ſexaginta millibus hominū excitatum, quos Perpenna tandem vicit [a]. Vt M. Aquilius alios à Cleone Cilice in eadē inſula coactos. Simile in Italia bellum ferule ab Spartaco & Chryſo motum, à Q. Vario prætore, & M. Craſſo tandem cōfectum [b]. Fuit & aliud in vrbe, Herodiano Sabino duce tentatum [c]. Non militabant quoque, de ſtatu ſuo controuerſiam patientes, aut ab hoſtibus redempti, priusquam ſe luiſſent [d]. Non proditores, transfugæ, qui capite puniūtur, & pro hoſtibus potius, quàm pro militibus habentur [e], non curiales, cohortales, decurionū filij [f], coloni, vel ſaltuenſes [g], negotiatores [h], profugi, ad beſtias damnati, in inſulam deportati, exules, relegati, intra tempus exilij, rei capitalis criminis, adulterij vel aliquo iudicio publico damnati [i], qui parentes maleficos dixit [k]. Cùm Eupolis filius Soūpolis Athenēſis, comicus poeta, qui vicerat in ſeptem fabulis, naufragio periſſet in Helleſpōto, in bello Laconico, edictum factū eſt, ne quis poeta militaret [l]. Non cogūtur quoque militare, qui vel priuilegio, vel ætate excuſantur. Adoleſcentes Romani in toga prætexta erant vſque ad 17. annum, quo anno togam puram & virilem accipiebant [m]. Et tunc in viros recepti, militaris ætatis eſſe incipiebant, & ſic Titus Liuius [n] in anno 17. conſtituit ætatē militarem. Nullus tyro, vagus, aut veteranus, aut cēſibus obnoxius ad militiam accedat [o]. Remittebantur à militia inter Hebræos lege Dei, qui ædificarant domum nouam, qui plantaſſet vineam nec adhuc eam feciſſet eſſe communem: qui deſponderat vxorem, nec adhuc acceperat eam; formidantes, & corde pauidi [p]. Habebant & olim quidam priuilegium, ne militarent niſi certo loco, quod tamen neceſſitas plerumque ſuſtulit, vt cum Chartaginenſes eſſent in Italia, & minus iuuentutis haberent duces, coacti ſunt præter ſanctam vacationem militādi alibi quàm in colonia, nomina ſua dare militiæ coloni maritimi, Hoſtienſes, Alſienſes, Auxuræ, Minturnenſes, Sinueſani, Senenſes, vt ait Liuius [q]. Milites ex certis populi claſſibus Romæ deligebantur, non ex omnibus centuriis [r]: in quo reprehendit Marium Saluſtius dicens [s]: *huiuſmodi oratione habita, Marius poſtquam plebi animos arrectos videt, propero commeatu, ſtipendio, armis, aliiſq; vtilibus nauis onerari, ipſe interea milites ſcribere non more maiorum, neque ex claſſibus, ſed vt cuique libido erat, capite cenſos plerosque.* Plinius refert fortiſſimos viros & ſtrenuiſſimos milites ex agricolis gigni [t]. Polybius de formando milite more Romano ſic ait: *facto delectu militum ex tribubus, ſacramento tribuni ſingulis, maximè idoneū aetatis profiteri obtemperaturum ſe ducibus procul ubiò, atque ea fē mandata ſe pro viribus exequturum, deinde reliqui id omnes facturos ſeſe ordine promittunt* [u]. Cingulū vt inſigne militiæ dabatur militib[us], videlicet zona cū gladio. Quod colligitur ex Suida in Auxentio. *cùm enim*, inquit, *uideretur ille à Licinio imperatore ebrius vnam pedibus Bacchi ſubijcere, & ipſe recuſaſſet Chriſtianus, juſſuſq; id facere vel militiam relinquere, ille nihil cunctatus*, inquit, *zonam ſoluit, & alacer palatio exiuit.* Papinianus etiam in equeſtri militia, eum qui confeſtim cingendus eſt, inter milites numerat: vt priuilegijs vti militantibus poſſit, ſi iam aſſumptus ſit in comitatum principis [x]. *Romæ*, inquit Polybius, *vbi milites iurare coegerint, denunciato die ſingulis legionibus ac loco, ad quem adeſſe debeant inermes, ex congregatis deligunt minimos ætate, fortunaq; perquam tenuis in pilanos: ijs adultiores in eos, quos haſtatos vocant: ætate ac robore præſtantes in principes: natu maximos in triarios. &c.* [y]. Ex militibus legitimis quidam diuerſa fortiuntur nomina. Ab ordinibus, vt gregarij [z], manipularij, legionarij, triarij &c. Alij à diuerſitate armorum, vt caligati, quos viliores dicit Iuſtinianus [a], haſtati, pilani, vnde titulus de pilanipilo, lib. 12. C. de quibus omnibus Varro, libr. 4. de ling. Lati. Quibus ſubiungit tubicines, à tuba qua canebant, liticines, claſſices à claſſe &c. Sunt & equitum alij loricati, cataphracti, ex equo ſagittis vrentes [b], leuis armaturæ, velites ſiue expediti dicti ab Aeliano [c]; à Dione, in Nerone, pſyli. Alij grauis armaturæ &c. Alij electi, perpetui, additi, ſuffulti, ciues,

[a] Florus lib. 3. Abbreuiat. Plutarch. Craſſo. Oros. lib. 5. c. 5. Auguſt. de ciuit. Dei, lib. 3. c. 6.
[b] Flor. lib. 3. c. 20. Abbreuiat. Oros. lib. 5. c. 23. Eutrop. lib. 6. c. 2. D. Auguſt. de ciuit. Dei lib. 3. c. 26. & 28.
[c] Liuius, n. 4.
[d] Vlp. in l. qui ſtatus, l. 3. de re militari. ff.
[e] Martian. in l. proditores, l. 7. de re milit. in ff.
[f] l. 2. & 4. quem dicas quod testes a C. l. 3. c. eo qui milit. poſſ.
[g] l. 1. c. negotiatores ne militarent lib. 12. C. tit. 35.
[h] Arrian. in l. qui cū vno, ſ. 4. ſupr. §§. de re milit. l. 12. & miles, de testi. qui inter. ff. tit. 22.
[i] l. 1. c. obſ. q. a liberis & libertis &c. vel pat. præſtand. in P.
[k] Suidas, in verbo, ἐπώνυμος.
[l] Suetonius in Augusto.
[m] Liuius, ſi ſupra dicta. l. 11. de ritu nuptiarum lib. 23. Cuiac. 44. l. 8. Senat. de veteran. lib. 12. Cuiac. 47.
[n] Liuius, n. 20. in Stachab. cap. 3. iudic. 7.
[o] Liuius, libr. 7. dec. 3.
[p] vide Nicolaū Gerenium, de comitijs Romæ lib. 1. c. 2.
[q] Saluſtius, in bello Iugurtino.
[r] Plinius lib. 18. c. 3.
[s] Polybius, lib. 6. hiſtor.
[t] Papin. in l. penul. de militar. teſtam. lib. 29. Pauto. 2.
[u] Polybius, in 6.
[x] l. fin. de milit. vectig. lib. 12. C. tit. 40.
[y] in § quiſquis autē, quib. mod. ratur. cum legat. colla. 6. tom. 3. nou. auth.
[z] Liuius, in 5. belli Macedo.
[a] vide Aelia. in rem. p.

a L. 1. § fin. de offic. præf. vrb. lib. 1. Pandect. ſtationarij [a], ſtipendiarij. Carolus 7. rex Gallorum poſt Anglos è Gallia ex-
pulſos, regnum per bella exacta lacerum præſidiis, munitionibuſq; firmauit, exemplo Cæſaris Adriani. Et primùm equeſtrium militum turmas centenarias, & quinquagenarias inſtituit. Fuitq; numerus cataphractorũ Francicorũ ad mille quingentos, qui in præſidiis vrbium collocarentur. Poſteà quinque millium peditum cohortes deſcripſit, habituſq; delectus agreſtium peditũ, hos francos archieros dixêre, quòd liberi ab omni tributo fierent, dum militarent, & arcu ſagittisq; vterentur. Et iſti regnicolæ erant. Mortuo autem Carolo 7. tempore Ludouici 11. ab eo Heleutiorum ad quinque millia ſtipẽdium accepêre. Dicti & ſagittarij frãci Talpini, id eſt *τυφλοὶ*, humiles, ruſtici, & bucolici milites. Et qui eos virtute ſuperabant militari, & exercitatione, aduenturierij, i, ad omnem euentũ parati, ſoldati ſeu ſolidari. Dehinc Franciſ. 1. rex ſeptẽ pedeſtres legiones inſtituit. Legio 6. millibus conſtabat, præfectus eius colonellus dictus à colonia. Erant chiliarchi 6. ſingulis legati duo & ſigniferi. Et 15 immunes. Iuſſit & is quinquaginta millia peditũ deligi, quibus ſtipendium ab vrbibus muro cinctis ſolueretur. Et iis aliud genus militiæ additũ euocatorum procerũ, qui ad bãnũ vocati ſuis ſumptibus tribus annis mẽſibus militant. In ſumma ſunt alij imperãtes, alij qui eis obtemperent. Sic enim in

b Liu. lib. 2 decad. 1. militaris diſciplina conſeruabatur. Liuius [b] ordinem obtemperandi & imperandi paucis ſic refert. *Cùm polluta*, inquit, *fuit ſemel militaris diſciplina, non miles centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus conſulis, non conſul magiſter equitum, non magiſter equitum dictatoris parebat imperio.* Decurio decem militibus vtplurimum, manipularis 20. id eſt, duabus de-

c Volaterranus, lib. 22. curiis imperabat, teſte Volaterrano [c]: cuius inſigne fœni manipulus pertice

d Ouidius, 3. Faſtor. alligatus, vt ait Ouidius [d]. Vexillaris ſub vexilli ductu habebat 185. mili-19 tes: vt cohors ſexcentos, quibus præerat tribunus, qui vnum ſignum ducebat; dictus ita, quòd iura militibus ſuis tribueret, quos & ſacramentis adigebat, & quæ eorum erant, curabat, vt arma, veſtes, valetudinem, & ſimilia.

e Liuius, lib. 8. decad. 1. & lib. 7. & 9. decad. 1. Suffragio populi aliquando creatus, poſteà à militibus [e]. Legioni præfectus is ſub ſe, nempe in legione, habebat ſexaginta centurias, manipulos triginta, cohortes decem [f], & interdum plures, interdum pauciores. Nam etãt legio-

f Gellius, lib. 16. capite 4.

g Vide Vuolfium Lazium, lib. 5 Cõmentar. reipub. c. nes quædam perfectæ, extraordinariæ, ordinariæ, quadratæ &c [g]. Legionem adminiſtrabat legatus, & abſente prætore & quæſtore. Plures, totq; legati, quot legiones. Phalanx apud Macedones, Dardanos, Græcos, maior legio- 11 nc, & militum octo millia, vel myriadem, decem ſcilicet millia: de quibus vi-

h Vegetius, lib. 2. de re militar. c. 2. dendus Vegetius [h]. Ex his omnibus acies inſtruebatur, quibus & diuerſæ in

i Liuius, lib. 10 capite 9. partes, & ſingulis præpoſiti diuerſè. Erant enim variæ formæ aciei, frons, ſubſidia, cuneus, orbis, globus, forfices, ſerra, alæ, turres, vt

k Aelian propoſitis de re militar. ſcribit Gellius [i], & Aelianus [k]. Centuriatæ erant cohortes, centurus præ-

l Vegetius, in 2. de re milit. fecti centuriones. Primipilus, qui quatuor centuriones, & eorum milites

m Liuius lib 7 decadis prim. regebat, isque & caput legionis dicebatur [l]. Liuius Salonium tribunum mi-

n Vegetius, lib. 2 capite 8. litum & primum centurionem fuiſſe, quem nunc primum pilum, inquit, vo-

o Liuius, lib 2. decad 3. dum agit de origine Spurii Ligustini centurionis cant, tradit [m]. Iulius Cæſar P. Seſtium Baculum dixit primipili centurionẽ, ab haſtula, pilus dictus. Et huic aquilæ vexillo præerat, & quatuor centuriis [n].

p Varro libr 4 de ling. Lat. De iure primipilorum vide Polyb. lib. 6. Gellium, lib. 12 C. tit. de gener. milit. Dicitur etiam à Liuio primus haſtatus, pro primipilo [o]. Pilum porrò quaſi perillum, quòd hoſtis ab eo periret, ſecundum Varronem [p]. Qui in

q Lex eo, de teſtam. milit. in P. eos ordines ſcribebantur, milites dicebantur, non antè [q]; nam prius erant

r l. 2. de tyronib. lib. 12 C. tit. 44. de horum ſcholis, in tit. de primicer. ſcholar. lib. 12. C. tit. 20 tyrones. Proindealij tyrones, alij veterani. Tyrones erant in ſcholis militaribus artem diſcentes [r], qui nondum erant ſcripti inter fortiſſimos mi-

s l. ex eo, de teſtam. milit. in P. lites [s]: & ideò poſtremum locum in ſcholis militaribus tenebant [t]. Ro-15 manis veterani erant, qui à militia immunes erant, poſtquam per viginti

t l. final. de tyronib. lib. 12 C. annos militaſſent, vt ait Suidas, in verbo *βετεράνος*. Cum iis milites facit Iu-

u Iul. Cæſ. lib. 6 Comment. belli Gall. lius Cæſar veteres, quos diſtinguit à modo conſcriptis & ab imperitis rei militaris, quos tyrones dicimus [u]. Alii voluntarii, alii inuiti. Et volun-14 tarii volones dicti etiam ſunt. Gallis, *aduenturiers & ſoldats de bonne cõte.*

Milites,

Milites, antequàm ſacramentum præſtarent, primùm euocabantur, poſteà addicebantur, & demum ſacramento adigebantur. Euocare erat, ad diuerſa loca diuerſos cogere exercitus, & delectu habito ſcribere exercitum [a]; vt euocatio equeſtris, eſt computatio in numerum equitum. Addicti milites, qui inclinante imperio tyrones nuncupati ſunt. Sic intelligendus locus Liuij, *merces ſeditionis*, inquit, *propoſita, confeſtim ſeditionem exuerunt. Nam & addicebantur multi, & ad Præneſtini famam belli, nouas legiones ſcribendas patres cenſebant. Hinc inclinante imperio, tyronica cogere dici cæpit*, vt apud Ammianum Marcellinum [b]. Cæterùm poſt electionẽ fiebat in ordines diſtinctio, inauguratio militum, & ſtipendiorum aſſignatio. Rurſum militum ſunt alij, qui perſtant in officio, alij qui deſciſcunt, vt emanſores, defertores, perfugæ. Erant duplicarij, quibus ob virtutẽ vt duplicia cibaria darẽtur inſtitutũ, teſte Varrone [c]. Alij verè milites, noſtri: alij hoſtes, prædones, latrones, latrunculi, perduelles, proditores. Alij à triumphis, & victoriis, & muneribus, quibus à principe vel ciuibus diſtincti, vt torquati. Donabantur milites corniculis argenteis, in ſignum ſtrenuitatis; vnde corniculati. Item torquibus aureis, & cingulo, & baltheo ob egregia facta, quæ ornamenta hodiè verſa ſunt in calcaria, & aurũ præcinctũram. Hinc cingulo donari dicimus, more priſco, gladio percuſſi, & auratum fieri equitem, & illuſtris cinguli dignitate præcingi, vt apud Caſſiodorum legimus [d]. Plinius donatos etiam ſtrenuos tradit [e], haſtis puris, phaleris, torquibus, armillis, coronis, cinicis, aureis muralibus, grammineis præſtantiſſimis, & aliis [f].

[a] innuit Liuius, libr. 2. decadis, 4.

[b] Ammian. Marcellin. lib. 19.

[c] Varro, libr. 4. De lingua Lat.

[d] Caſſiodor. 3. Variarum, ad Coloſſum comitem.

[e] Plinius, lib. 7. cap. 28.

[f] de quibus abundè idem Plinius, libr. 22. & 34. & libr. 33. c. 2.

De ſacramento militari, & miſsione à militia. Cap. 4.

1 *Sacramentum militare duplex.*
2 *Iuramentum militare fiebat duci, pollicibus eleuatis, gladijs, ſtrictis, ceruicibus admotis.*
Authoramentum militare quid. eod.
Iuramenti militis formula. eod.
3 *Miſsionis à militia tres ſpecies, explicataq; honeſta.*
Veterani 20. ann. militauerant. eod.
4 *Vacatio militiæ ex priuilegio data temporalis.*
5 *Veterani agris donabantur.*
6 *Miſsio cauſaria quæ. Cauſarij milites. eod.*
7 *Miſsio ignominioſa.*
Sacramento ſolui qui milites dicantur. eod.
Exauthorati milites qui dicantur. eod.

SACRAMENTVM militare ſeu iuramentũ duplex. Alterum eſt, quod præſides & milites limitanei in inauguratione & ſingulis annis, calẽdis Ianuarij dicebant; idq; propriè ſacramẽtũ nominabatur [g]. Alterum, quo milites duci ſuo obſtringebantur, omnia ſe ſtrenuè facturos quæ præcepiſſet, neque deſerturos eum militiamq; illius, iurantes. Idque non ſolum pollicibus eleuatis fiebat, verum etiam ſtrictis gladiis, ceruicibusq; admotis perficiebatur [h]. Sacramento autem exhibito miles habebat authoramẽtum, 1 ideſt, militandi in militia legitima facultatem. *Cùm delectus*, inquit Gellius [i], *antiquitus fierent, & milites ſcriberentur, in iuſiurandum eos tribunus adigebat in hæc verba, In magiſtratu C. Lælij. C. filij conſulis, L. Cornely P. filij Coſſ. in exercitu, decemq; millia paſſuum propè, furtum non facies dolo malo ſolus, nec cum pluribus &c.* Additq;, *Militibus autem ſcriptis dies præfiniebatur, quo die adeſſent, & vt citati conſponderent: deinde ita concipiebatur iuſiurandum, vt adeſſet hic additis exceptionibus, niſi harumce, quæ cauſa erit, funus familiare, feria vindemiales, calendæq; &c.*

[g] de hoc iuramento Suetonius, in Galba, & Cornelius Tacitus, in 3. & 15.

[h] de hoc ſacramento Liuius, in 2. & 5. decad. 3. & libr. 7. decad. 1. Polyb. in caſtramet. Roma. Veget. 2. de re milit. Nonnius Marcellus, lib. 12.

[i] Gellius, lib. 16. cap. 4.

Huic ſacramento connexa miſſionis à militia tractatio, quæ triplex erat, honeſta, cauſaria, & ignominioſa [a]. Sacramento ſoluebantur in honeſta miſſione, & in inhoneſta aliquando [b]; ſed vtplerunque pro honeſta ſacramento remouebantur in cauſaria: ſacramento abiiciebantur in ignominioſa, vt hæc exemplis illuſtrauit Vuolphangus Lazius [c]. Miſſio honeſta fiebat, vel finito bello dimiſſo milite, accepto diplomate à duce ſuo; vel non finito, ſi annos ſtipẽdiorum quis compleuiſſet, ita emeritis ſtipendiis dimiſſione facta [d]. Anni porrò viginti erant, per quos, antequam veterani dicerentur, & honeſtaria militia ſoluti, oportuerat in legione vel vexillatione militaſſe; & tunc decuſſis omnibus ſtipendiis, & vacationem à ciuilibus habebant muneribus & honoribus, & priuilegia veterani [e]: iſti dicuntur dimiſſi cum honore, quibus ætas, & iuſta ſtipendia dicuntur adeſſe apud Cornelium Tacitum [f]. Dabatur & militibus honeſtiſſimis vacatio militiæ, ante illud tempus viginti annorum à principe ex priuilegio [g], vtplerumque per quinquennium [h]. Data & anni Q. Fabio, & Q. Fuluio. CC [i]. Dabantur & ex gratia vacationes centurionibus, quas remitti flagitatum fuit ſub Nerone [k]. Sicuti & ſtatutum ſub Theodoſio, ne quis vacationem obtineret à principe temporalem, niſi ex iuſtis cauſis, iiſdẽq; probatis [l]. Quæ differebat idcirco à veteranorum vacatione: quia illa temporalis & ſine priuilegiis veterani, iſta perpetua & cum priuilegiis [m]. Idcirco & veterani rude donati, in colonias mittebantur vt pro nauata opera tot annos reipublicæ agros acciperent, vt meminerunt Liuius [n], & Tacitus [o]. Cauſaria miſſio eſt, quæ propter valetudinem corporis, vel ægritudinem animi à militia ſoluebat, quòd quis ideo minus idoneus militiæ renunciaretur [p], vt ob prouectæ ætatis ſenium, ob quod eſt & cauſaria honeſta miſſio [q]. Et ſic de ſimilibus, vnde & milites cauſarij apud Liuiũ [r], & Tacitum [s]. Ignominioſa miſſio eſt, cùm quis propter delictum ſacramento ſoluitur [t]: at propriè ſoluebantur ſacramento veterani, exauthorabantur autem puniendi [u]. Exauthorare eſt, inſignia militaria detrahere [x]. Sic enim & omnia priuilegia militaria vnà adimuntur, & ignominia notantur [y] exauthorati.

a l. milites, l. 23 § miſſionum, de re militar. in P. l. 2. §. ignominiæ, de iis qui notant. infa. P. lib. 3 tit. 2.
b l. miles, ad leg. Iul. de adulter. P.
c Vuolphan. Lazius, libr. 4. comment. reipub. Roma. c. 7.
d Liuius, l. 9. de ad. 4. Marcian. in l. milites, § miſſionum, & dicto § ignominiæ.
e l. penul. & l. fin. de iis qui non implet. ſtipen. ſacramento ſoluti ſunt, lib. 10. C. tit. 54. l. viginti, de re militar. lib. 12 C. l. 1. de excuſatione veteran. libr. 5 tit. 65.
f Cornel. Tacit. libr. 20. Annal.
g dicto § ignominiæ.
h apud Liuium, lib. 3. decad. 3.
i Liuius, libr. 3 decad. 3.
k Cornel. Tacit. libr. 15.
l l. vnic. de iis qui à princip. vacat. acceper. lib. 10. C. tit. 44.
m l. 2 de his qui non implet. ſtipen. libr. 10 C. tit. 54. de priuileg. veter. in P.
n Liuius, lib. 2. decad. 3. in oratione M. Portij centurionis.
o Cornel. Tacit. in 3. ſub finem.
p l. 2 § ignominiæ, de iis qui notant. infa. P. l. milites, § miſſionum, de re militar. P.
q l. penul. de iis qui non implet. ſtipend. ſacra. ſoluti ſunt, lib. 10 C.
r Liuius, libr. 6 decad. 2.
s Cornel. Tacitus, in oratione, Diuſi ad tumu. tumultus Illyrici legiones.
t dicta l. 2 § ignominiæ & dicta l. milites, § miſſionum.
u vt apud Ammia. Marcellinum, libr. 24.
x dicta l. 2 §. ignominiæ.
y dicto §. ignominiæ, l. teſtamenta, de militar. teſta. in P. l. relegatorum, §. fin. de interd. & releg. in P. l. 1. de iis qui non implet. ſtip. ſacra. ſoluti ſunt, lib. 10. C.

De legibus militaribus. Cap. 5.

1 *Militarium legum in tria capita digeſtio.*
2 *Armorum cura impoſita militibus, & 3. 4. 5. 6.*
Arma in bello amittere vel alienare, militi capitale. eod.
3 *Clypei fuit, num ſaluus eſſet, Epaminunda letaliter vulnerati cura.*
4. 6. 7. *Gladium conſeruare in bello & extra bellum, militibus bonis commendatum valdè.*
7 *Gladium in palatio principis deferre prohibitum.*
8 *Arma deferre & habere priuatis prohibitum.*
9 *Senatus armorum tractandorum facultatem conceſſit.*

DISCIPLINA militaris ſuas leges habet paulò diuerſas à communibus, cùm & priuilegia multa ſint huic conceſſa, præter & cõtra iuris communis diſpoſitionem. Has in tria capita diſtribuimus ratione rerum, perſonarum, officij, & modi militandi, & ratione negotiorũ & priuilegiorum. De rebus primùm, i, res militares conſtituemus, arma, annonam, veſtimẽta, hoſpitia, prædia illis diſtributa, & feuda, de quibus alibi. In perſonis, qui poſſint militare dicẽdum, de quo paulò antè. De officio eorum, in militia, & pœnis

pœnis,ſi illud omittatur.In negotiis porrò,& illis vetita,& indulta traduntur.

3 Arma itaque milites magis tractare & ſcire, quàm iura debent [a]. Et inhibita illis aliorum, quàm armorum cura & ſolicitudo [b]. Iuſſum militibus in bello cum periculo capitis arma ſeruare. *Miles*, inquit Modeſtinus, *qui in bello arma amiſit, vel alienauit, capite punitur: humanè militiam mutat* [c]. Paulus iuriſ. cum diſtinctione, *arma alienaſſe*, inquit, *graue crimen eſt, & ea culpa deſertioni exæquatur, vtique ſi ſeuta alienauerit: ſed ſi partem eorum, niſi quod intereſt. Nam ſi tibiale vel humerale alienauit, caſtigari verberibus debet: ſi verò loricam, ſcutum, galeam, gladium, deſertori ſimilis eſt. Tyroni in hoc crimine facilius parcitur; armorumq; cuſtodi plerumque eadem culpa imputatur, ſi arma militi commiſit non ſuo tempore* [d]. Et Marcellus, *arma poſtliminio reuerti negantur, quòd turpiter amittantur* [e]. Epaminundas in pugna Mantinea contra Lacedæmonios acriter vulneratus & letiferè, pendente pugna noluit ferrum ſpiculi inflixi euellere: vbi autem pugna abſoluta, quæſiuit, ſaluus ne eſſet clypeus ſuus, quo oſtenſo & ſaluo, intelligēs quoque fuſos fuiſſe hoſtes, iuſſit euelli ferrum, dixitq;, ſatis vixi, inuictus enim morior. & ita mortuus eſt [f]. Lacedæmoniæ mulieres filijs ſuis, quos in militiā mittebant, hoc mandare & præcipere ſolebant cùm clypeum dabant, vt redirent, ἢ σὺν τούτῳ, ἢ ἐπὶ τούτου, aut cum eo, aut in illo. Monentes, vt aut ſcutum referrent, aut ſuper clypeum mortui referrentur [g]. Malebant enim ſtrenuè mori filios, quàm arma cum ignominia amittere. In quam ne incideret Romanus Marcus Catonis filius, Pauli Aemilij gener, cùm poſt multa facinora egregia in pugna contra Macedonas, gladium amiſiſſet, non prius quieuit, quin inter hoſtium turmas, cum ſocijs iuuenibus multis profligatis, inter cadauera animaduerſum tandē non repetiſſet, dolens ne in manus hoſtium gladius ſuus peruenirec [h]. Sic Chabrias Athenienſis cùm fortiſſimè pugnaret in naui, ea in roſtro percuſſa cùm cœpiſſet fidere, maluit in ea fortiter cum armis occumbere, quàm omiſſo clypeo ad proximas naues enatare ſaluus [i]. Neque leges eos militari priuilegio donari voluerunt, qui animum deſpondent, & turpiter voluntariè ſe dedunt hoſtibus, etiam armis victi [k]. Sic Ariſtoteles [l], προστάττει ὁ νόμος, καὶ τὰ τῆ ἀνδρείᾳ ἔργα πράττειν, οἷον μὴ λιποτακτεῖν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα, id eſt, *lex antè, viri fortis munera iubet fungi: vt locum in ordine tenere, non fugere, non arma abiicere*. De horum etiā ignominia Iſocrates ſignificat Lacedæmonium ſententiā, dū ait [m], *eos qui pugnis non audent mortem oppetere in prælijs, maiore ignominia affici, quàm qui ordines reliquūt, & clypeos abiiciunt*. & alibi Ariſtoteles [n], αἰσχρὰ ἐστι, ὅσα ἂν ὁ κακίας ἕνεκα ᾖ, οἷον ἀποβολὴ ἀσπίδος, ῥῖψις δι' ἀπειλίαν γάρ, id eſt, *turpia ſunt & flagitioſa omnia, quæ oriuntur à nequitia: veluti arma abijcere, & fugere, quæ fiunt ab ignauia, ſeu timiditate*. Apud Iulium Cæſarem [o], miles quidam qui in bello Britannico clypeum amiſerat, quamuis victor, tamen ab imperatore veniam petiit. Arma itaque ſunt propria militum inſignia & inſtrumenta, quibus nec honeſtum illis eſt carere, & opprobrium ea amittere. Quod mordicus Galba ſenſit, & defendit aduerſus aliorum opinionem aduerſariam: is enim ob alia laudatus ridebatur maximè, quòd in itinere ſemper gladium accingeret iam ſenex, & corpore imbecillis [p]. Alius Theridates Romam veniens, vt videret Neronem, dum Neronem conueniret, iuſſus gladium quem gerebat deponere, noluit, ſed potius maluit eum clauis vaginæ affigere [q]; receptum enim erat & obſeruatum antè, ne quis in domo ſeu palatio principis arma deferret ſine eiuſdem permiſſione, & eius rogatu [r]. Hócque etiam militibus vetitū, qui alioquin alibi deferre poſſunt, & debent. Adempta alius, id eſt, non militibus, facultate, quibus nec fabricare, nec quibus permiſsū fabricare, vēdere priuato, cui nec habere licet, permiſſum eſt [s]. Nec licet ruſtico lanceā, gladiū, vel arma portare. Nam mercatori, niſi ſi pertranſeat prouinciam, quo caſu gladium ſuum ſellæ alligare debet, vel vehiculo, non vt quem lædat inno-

[a] l. ſciunt. §. 1. de iur. delib. C.
[b] l. milites, de loca. C. l. milites 2. & l. militares de re mil. litter. lib. 12. C.
[c] Modeſtin. l. 9. § miles, de re militar. in P.
[d] Paul. in l. qui commeatu, l. 24. §. arma, de re milit. P. l. 2. de captiuis & poſtliminio reuerſ. libr. 49. P. titu. 15.
[e]
[f] Aemil. Probus, in Epaminund. Diodor. Sicul. libr. 15. Biblioth. Pauſa. in Arcadicis. Cicero. 5 epiſtol famil. epiſtola ad Lucilium. Q. Ioium Valerius Maximus, li. 3. c 2.
[g] vide Plutarc.
[h] Plutarch. in vita Pauli Aemilij.
[i] Aemil Prob. in eius vita.
[k] Paul. in l. poſtliminio carent, l. 17. de capti & poſtlim. reuer lib. 49. P. titul 15.
[l] Ariſtoteles, 3. Ethicor
[m] Iſocrates, oratione de pace.
[n] Ariſtoteles, 2. Rhetoricor.
[o] Iul Cæſar, libr 5. de bello Gallico.
[p] Xiphilin. ex Dion. in Galba.
[q] Idem Xiphilinus, in Nerone.
[r] 5 nemo, & 9 ad palatium comites, de pace tenenda, in eſſ. feudor. l. vnic. vt armor. vſ. inſcio princi retent. fit. lib. 11. C. tit 46. excepto caſu l. fin. de præpoſit. fabricenſium. lib. 12. C titul. 5
[s] toto titulo de armis & archeriis, collat. 9. tit. 15. l. vnic. tit. quorum vſus interdict. eſt lib 15 C. Theodo. titul. 15.

centem, sed vt à prædone se defendat [a]. *Lege Iulia*, inquit Martianus, *de vi publica tenetur, qui arma, tela domi suæ, in agróue, vel in villa, præter vsum venationis, vel itineris, vel nauigationis coëgerit* [b]. *Nisi* vt excipit Vlpianus, *arma commercij causa habuerit, hæreditatéue ei obuenerint* [c]. Annotatum quoque est antiquitus à senatu Romano, armorum mouendorum concedi facultatem etiam sub Romulo primo Romanorum rege, vt scribit Claudianus, his verbis [d], 9

Neglectum Stillico iam per tot secula morem
Retulit, vt ducibus mandarent prælia patres,
Decretóq; togæ fœlix legionibus iret
Tessera.

a § si quis rusticus, & §. mercator, de pace tenen. libr. 2. Feudorum tit. 27.
b Martia. in l. 1. ad leg. Iul. de vi pub. lib. 42. P. titu. 6.
c Vlpia. in l. 2. ad l. Iulia. de vi pub. P.
d Claudian. in laudib. Stilliconis.

De annona militari. Cap. 6.

1 *Annonæ ciuiles.*
2 *Annona militaris, & in quibus ædulijs quotidiè præbebatur.*
3 *Opinatores qui, & officium, & 4.*
4 *Annonæ quomodo fiebat distributio.*
Annonæ ærariæ quæ. eod.
5 *Annonam exercitui missam nemo priuatus emere potest.*
6 *Tribunorum officium circa annonam.*

SVNT in iure reditus seu pensiones, quæ panes ciuiles dicuntur [e], quandoque annonæ ciuiles [f], & salaria, in diuersis speciebus de publico ministrata [g]. Quandoque & de priuato [h]. Annonæ militaris erant ea, quæ victus causa dabantur militibus, De annona hac & publica, nos alibi, vnde pauca subnectã. Præbebant autem qui erogabãt annonam militarem, tẽpore expeditionis, in dies duos bucellatum, in tertio panem: vno die vinum, alio die acetum: vno die lardum, biduo carnem veruecinam [i]. Singulis diebus annona itaque præbebatur, & per capita, idest, singulis, vt dictũ est. Erant & alia quoque, stato tempore, intra annum præbenda, quæ si tunc recusarent fisco post annũ deferebãtur [k]. Nec eorũ quæ quis petere potuisset tẽpore fertilitatis, aut recusasset, poterat repetere tempore caritatis prætium [l]. Post calendas Nouembres militibus pro annona vini, vinum nouum, non vetus tribuebatur; quoniam veteris dispendiosa esset erogatio [m]. Tribuebatur & equitibus fœnum [n]. Qui annonarias species exhibebant, opinatores dicuntur, qui exigebãt à prouincialibus [o], cum quibus nec poterãt cõmertium inire, aut ab illis species mercari, ne fraus ita annonæ fieret [p], & insisteret vt id quod debetur, intra anni metas acciperẽt [q]. Distribuebant autem illi per breuia [r], seu pictatia authentica [s], vel in speciebus, vel æstimatione facta, vnde & ærariæ dicebantur annonæ [t] fideliter ab actuario seu erogatore, prout iuramentum eorum profitetur, præstandæ [v]. Quas si quis immutauerit, pœna sacrilegij qua violantes constitutiones principis, puniuntur [x]. Officium quoque opinatorum, species delegatas annonarias curare excoqui, vt panis bucellatus coquatur ab ijs, quibus priuilegium singulare immunitatem nõ præstat vel consuetudo [y]. Cæterùm σῖτον τῷ στρατοπέδῳ πεμφθέντα οὐδεὶς ἀγοράζειν δύναται. annonam exercitui missam, nemo emere potest: & qui comparauerit, si honestioris fortunæ, confiscatione bonorum multatur: si abiectioris, capitali supplicio afficitur [z]. Officium tribunorum etiam est, frumentationibus commilitonum interesse, frumentũ probare, mensuræ fraudẽ coercere [a]. 1 3 4 5 6

e In l. fin. § fin. de iure dot. lib. 5. C. tit. 12. & nouella 22.
f § hæc ergo, de non alien. reb. eccle. in authen.
g l. priuilegia, C. de sacrosan. eccles.
h dicta l. fin. § fin. de iur. dot. C. l. fin. de eroga. milit. anno lib. 12. C.
i l. 1. de erogatio. militar. anno. libr. 12. C. titu. 32.
k l. fortissimi, l. 6. de eroga. mili. anno. lib. 12. C.
l l. nulli militarium, l. 7. eod.
m l. iubemus, l. 10 eo.
n l. prouincialium, commodis, l. 8. eo. titul.
o l. opinatoribus, l. 12. & l. ijs scholaribus, l. 14. de erog. milita. anno l. 1. de exceptio. & transitio. militar. anno. lib. 12. C. tit. 39.
p dict. l. opinatoribus, & l. 2. de susceptor. lib. 10. C. titu. 70.
q l. missi opinatores, l. 7. de exact. tribu. lib. 10. C. titu. 19.
r l. excellentia, l. 9. de erogat. militar. anno.
s l. actuarij, l. 5. de eroga. mili. anno.
t l. septem diebus, 12. & l. annonas l. 5. eo. tit. C.
v l. Iubem. per hãc, l. 16. eod. titu.
x l. lege repetita, l. 13. eod. titu.
y l. 1. & 2. de exceptione & transit. militariũ annona. lib. 12. C.
z l. 42. in legib. Iustiniani in l. iuribus Græcis.
l. officium, l. 12. §. fin. de re mil. P.

De

De veſte militari. Cap. 7.

1 *Veſtes militares quo tempore anni dabantur.*
Canon exactus ob veſtem militarem. eod.
2 *Stipendia militum veſtes, annona, tergora boum, arma.*
3 *Nudi pugnabant Heruli, & Geſſatæ.*

1 QVEMADMODVM militibus ſtatæ annonæ erant, ſic & veſtes certis temporibus illis præbebantur, à calendis Septembris vſque ad calendas Aprilis [a]. Aliquibus fortiſſimis videlicet & honorationibus in pretio, aliquibus autem vt gregariis in ſpecie [b]. Et harum veſtium onera canon ex prouinciis exigebatur [c]. Tradit Liuius [d] militibus in ſtipendia datam non ſolum pecuniam, ſed etiam veſtimenta, potiſſimum hyeme, & frumentum: diſtributa & in ſtipendia militibus tergora boum, vt innuit Cornelius Tacitus [e], dum ait Druſum Friſiis transrhenanis populis tributum iuſſiſſe, vt in ſtipendia militum tergora boum præberent. Sic & Polybius tradit, arma, veſtes, & frumentum, quæ militibus dabantur imputari eorum ſtipendiis [f]. Plutarchus tamẽ [g], lege Sempronia tradit, imminuto ſtipẽdio, cuilibet 3 militi vnam datam veſtem. Forſan Heruli veſtium militarium indigni non fuerunt, vt Romani: nam ij pugnare nudi ſoliti erant, ſolis campeſtribus pudenda tegentes, vt ſcribit Cicero [h], & Vulcatius Gallicanus [i]. Polybius Geſſatas huiuſmodi deſcribit. *Qui trans alpes*, inquit, *Rhodanum habitant, & propterea quòd militiam mercenariam obeunt, Geſſatæ vocantur, (nam id ea dictio ſignificat,) reges habebant, bello Inſubrum Gallorum cum Romanis peracto, Congolitanum & Aneroſtem. ij cum Boiis & Inſubribus pugnantes contra Romanos, ob magnitudinem animi & incredibilem gloriæ cupiditatem abiectis ſubligaculis & ſcutis, nudi tantùm ante omnes ſtabant, rati per eum modum aptiores ſeſe & magis expeditos ad bellum fore: ſiquidem denſæ in hac locis ſentes implicarent veſtes, & vſum armorum prepedirent* [k].

a l. 1. de militari veſte, lib. 12. C. tit. 40.
b l. fin. eo. tit. de militari veſt. C.
c l. 2. & 3. C. eod.
d Liuius, lib. 3. decad. 3. dum agit de Pub. & Cn. Scipionum literis ex Hiſpania ad ſenatum miſſis & lib. 6. ſeq.
e Cornel. Tacitus, 4. Annal.
f Polybius, lib. 6.
g Plutarch. in vita Gracchi.
h Cicero, pro Celio.
i Vulcatius Gallicanus, in Auidio Caſſio.
k Polybius, lib. 2. hiſtor.

De hoſpitiis militum. Cap. 8.

1 *Hoſpitium alimentis connumeratur.*
2 *Hoſpitia militaria in caſtris tentoria, & alibi domus.*
Hoſpitiorum deſignatores, menſores. eod.
Metator quis. eod. Metatum quid. eod.
Metationis caſtrorum forma. eod.
Tentorij erigendi vel deponendi in caſtris lex. eod.
Fortiers *quare nominati, eorum pœna ſi quid extorqueant ob liberationem hoſpitij. eod. & 11.*
Hoſpitis ſignati nomen delere, falſi habet pœnam. eod.
3 *Hoſpitiorum militum leges quædam.*
4 *Hoſpitij diuiſio inter dominum, & hoſpitem militem vt fiat.*
5 *Hoſpitij nomine quæ militibus hoſpitibus debentur.*

6 *Salgama quæ hospitibus præbenda.*
7 *Metatoris liberatio ab hospitio, non potest alio hospitio onerari.*
8 *Hospitij onus patrimoniale munus, & qui eo non teneantur.*
9 *Hospitiorum immunitas alios non onerat.*
10 *Hospitia militum euntium in bellum, & redeuntium vbi debent constitui.*

INTER alimenta, & hospitia ad habitandum connumerari, quia sine his non potest commodè quis viuere, palàm est [a]: quamquam hospites inter peregrinos sint, nec propriè habitare dicantur [b]. Proinde de hospitiis militum agendum. Erant hospitiorum militarium duæ species, in castris videlicet, & in domibus: in castris tabernacula & tentoria erant. Qui ea hospitia distribuebant mensores & designatores à Vegetio dicti [c]. Metatores vocant iurisconsulti [d], & mensores etiam [e]. In castris metatum, erat spatium loci, intra quod militem se continere & hospitari oportebat. Et Sidonius Apollinar [f].

Contrahis, aggrederis, superas, includis, & vt te
Metato spatio castrorum sardica vidit,
Obsidione premis.

De castrorum metatione & de forma seu figura, & quæ obseruanda in illa, plura colligit Alexander ab Alexandro, quæ apud illum videto [g], & apud Polybium [h], vbi & lex, ne cui militum prius liceat erigere, vel deponere tentorium suum, quàm tribunorum imperatorisue tentorium erigatur deponaturúe. Signabant creta, vel alia re metatores hospitia manu propria, nomine hospitis in foribus domus: quod si quis deleuisset, falsi pœna tenebatur [i]: à foribus & hodiè isti vocantur qui metati, apud nos *forriers, mareschals de logis*. Leges de hospitiis militum dictæ sunt: quarum prima erit, vt illicita ministeria sub prætextu adiuuantium militares viros, ad concutiendos homines procedentia prohibeantur, & depræhensa coerceantur à præside prouinciæ. Et caueatur, ne tenuis vitæ homines, sub prætextu aduentus officiorum, vel militum, limine vnico, id est, eius quod pauperi necessarium est, vel limine seu habitatiuncula vnica, vel breui supellectili, ad aliorum vsus translatis, iniuriis vexentur. Ne quid sub nomine militum quod ad vtilitates eorum in commune non pertinet, à quibusdam propria sibi commoda iniquè vendicantibus, committatur [k]. Lex alia diuisionis domus inter hospitem, & dominum, qua insolentia militum continetur, vt distincta domo in tres partes, duas dominus sibi liberas habeat, tertiam verò, hospes: ex tribus primam eligit primùm dominus, secundam hospes, tertia domino relinquitur. Nisi hospites illustres sint: quia tunc media domus pars ijs relinquitur. Eo tamen in omnibus his obseruato, vt ergasteria mercium causa, extra diuisionis partes dominis libera sint: nisi equites hospites sint, quibus si stabula deficiant in domo, pars aliqua ergasteriorum sine magno incommodo domini, stabulo deputatur, pœna aliter quam diximus tentantibus, si illustres sint 30. librarum auri imposita, cæteris militia priuandis [l]. Hospitiorum nomine domini tenentur præbere hospitibus, quæ habitationis causa tantùm necessaria sunt, non etiam ea animalium pascua vel hominum escas. Quinimo & miles, qui ea exigit, & dominus qui etiam ea spontè exhibet, pœna affici debent [m]. Ideo enim stipendia, & annonas milites accipiunt, ne prouinciales onerent [n]. Forsan veritum non erit salgama rustica militibus petere, videlicet τὰ ταρίχη quæ condita ad vsum domini seruantur, vt putà mala, pyra, ficus, vuas, rapas: nam ea vili prætio sunt, vt innuit Columella dum ait [o].

a l. verbo victus, de verbor. signi. P.
b l. 1. §. habitare de his qui deiecer. vel effuder. in f. l. de notum, l. 5. de metat. lib. 12. C.
c Vegetius, 2. de re militari.
d l. fin. de metat. & ep. de metic. l. 12. C. tit. 42.
e l. 1. & 2. de metat. epidem. lib. 12. C. l. 1. de mensor. eo. lib. 12. c. tit. 28.
f Sidon. Apollin. in Panegyrico Anthemio dicto.
g Alexand. ab Alexand. lib. 1. genial. dier. c. 32.
h Polyb. lib. 6. epit. vid. Iosep. de bell. Iudai.
i l. 1. de metatis, lib. 12. C.
k Vlpia in Iulianas, l. 6. §. illicita ministeria, cum §§. seq. de offi. præsid. lib. 3. P. tit. 18.
l l. 2. de metat. lib. 12. C. & l. hac lege, 10. §. si qui illustres, eo. tit.
m l. deuotum, l. 5. de metat. lib. 12. C. l. 3. de eroga. milit. anno lib. 12. C. l. 2. ne rusticani ad vllum obseq. deuocen. lib. 12. C. titu. 54.
n dicta l. 3. de eroga. milit. anno.
o Columella, lib. 10.

Tempe

Tempore non alio vilis quoque ſalgama merce,
Capparis, & triſtes inulæ ferulæq; minaces
Plantantur.

Verùm cautum, ne quis militum, aut tribunorum, aut præpoſitorum, ſalgami nomine exigat ab hoſpitibus ſuis culcitras, oleum, lignum: nec etiam volentibus iis hoſpitibus auferat [a]: néue balneum à domino ædium poſtulet [b]. Liceat propria authoritate militem expellere cuique domino, ſi prægrauandi cauſa in poſſeſſionem venerit, nec crimen aliquod pertimeſcat: 7 cùm ſibi arbitrium vltionis ſuæ ſibi ſciat eſſe conceſſum [c]. Qui hoſpitia præ- 8 buerunt metatoribus, ſiue quolibet pacto eis ſatisfecerint, nullam vel penſionis vel diſcutionis domus gratia moleſtiam ſuſtinere coguntur [d]. Hoſpitij onus, munus patrimoniale eſt [e]. Idcirco quemadmodum diximus à muneribus patrimonialibus liberos quoſdam eſſe, ſic & ab hoſpitiis quoſdã releuari annotandum eſt. Quamuis non omnes, qui à patrimonialibus excuſantur, ab hoc immunes ſint, ſed quibus indultum lege eſt: quales ſunt archiatri principis, & vrbis Romæ, literarum magiſtri, & artium liberalium profeſſores, inſigneſq; pictores, & doctores legum, ſcilicet profeſſores [f]. Item conſules, & patritij tres domos habent ab hoſpitio liberas, & hæredes eorum: horum filij, pater, mater, ſoror, frater, vxor, duas. Conſules tantùm duas ſemis, & hæredes eius vnam ſemis. Si ſolum conſul, eodem modo. Præfecti & magiſtri militum, dum viuũt, duas: hæredes eorum, vnam: magiſtri officiorum vel quæſtores, vnam ſemis: hæredes eorum, vnam. Comites domeſticorum & protectorum, ſacrarum vel priuatarum largitionum, ſingulas: 9 hæredes eorum, dimidias, vt ſtatuit Arcadius [g]. Immunes quoque facit Leo, decem tribunos poſt primicerium, ab hoſpitiis in domibus, quas habent in vrbe Conſtantinopolitana [h]. Item & prætoria ordinariorum iudicũ [i], & fabricenſium domus [k]. Qui autem immunes ab hoſpitiis ſunt, non de- 10 bent vicinos onerare: nec debent, vt illi onerentur, immunitatem impetrare [l]. Cæterùm & annotandum eſt, militibus ex bello redeuntibus, vel in bellum euntibus non ſemper hoſpitia in domibus priuatorum conſtituẽda eſſe; ſed & in turribus murorum iuxta ſolum, non autem in ſuperioribus contignationibus, forſan metu proditionis, ſed in pedeplanis, vt loquitur Iuſtinianus [m]. Sed & Plutarchus notat, morem fuiſſe Romæ, exercituũ 11 ducibus vrbem non ingredi [n]. At dum in præſidio milites ſunt, placuit Francisco 1. eius nominis Regi Gall. intra mœnia vrbium hoſpitari debere [o], vtq; ſi quis ex ciuibus, vel caminũ vel ſtabulum domus ſuæ corruperit deiecerit ue, ne milites reciperet, domo ita illis reddita inutili, cogeretur reſarcire & reficere, & mobilia inde eiecta reſtituere in formam priſtinam. Cæterùm ſupellectilia militibus concedi cum inuentario iudice loci authore, & ex eodem reſtitui, antequàm inde migrent [p]. Edidit & idem rex ca- 12 put aduerſus metatores militum, vt ſi quis prætextu officij aliquid à dominis domorum extorſerit, ne ibi ſignaret vel deſignaret hoſpitia, furca ſuſpendatur [q]. Demum vt qui ab exercitu cum commeatu impetrato & ſubſcripto à ſuo duce recedunt, non hoſpitentur gratis, ſed in publicis hoſpitiis, more aliorum viatorum [r].

a l vnic. de ſalgamo hoſpit. non præbẽd. lib. 12. C. tit. 42.
b l. hoc proſpectum eſt, de metat. lib. 12. C.
c l denotum, l. 5. eo. titul.
d l omnes, l. 9 de metatis, lib. 12. C. 9 C.
e l. 3 de muner. lib. patrimonial. lib. 10. C. l. 3. §. munus, de muneri & honori. in P.
f l. archiatros de metatis, l. b 12. C. l medicos & l. fina. de profeſſ & med. l 8. 10. C. tit 53 l 6. §. fin. de muneribb. & honorib. in P.
g in l hac lege. l. 10. de metat. lib. 12. C.
h l fina. eod. titul. de meta.
i l. cunctos, l. 3. C. eod titul.
k l fabricenſium, C. eod.
l l. omnes qui, l. 9. de meta. libr. 10. C.
m Iuſtinian. in l. decuriſſimos, l. 7. de metatis, lib. 12. C.
n Plutar. in Pompeij vita.
o *ordonnances du roy François ſur la fueſt de la guerre*, art 31.
p ea. conſtitut. arti. 7. & 8.
q eod. cõſtitutio. art. 22.
r eodem artic. 26.

De prædiis & caſtris militibus aſsignatis. Caput 9.

1 *Prædia militaria.*
Prædia in vſum vel opem militiæ à priuatis relicta.
2 *Caſtella militum limitanea.*
3 *Magiſtri militum cura circa caſtella limitanea.*

1 In

IN feudorum tractatione docuimus, aliquando diſtributos 1
fuiſſe agros, potiſſimùm limitaneos, militibus, vel pro onere
militiæ [a], quos ipſi ſuo labore curarent, eoſdem & defende-
rent, omni tributo remiſſo [b], de quibus iterum non loquar,
ſed addam, & à priuatis etiam in vſum militiæ fundos relictos
aliquoties, vt ex illorũ prouentibus militibus frumenta darentur [c]. Erant 2
& caſtellorum loca, in oris regni, quæ ab alijs quàm à militibus non poterãt
detineri, vt ſi priuati caſtellani inuenti eſſent non milites, capitali ſenten-
tia plecterentur [d]. Quia priuato cuſtodia limitis imperij committi non de-
bet [e], propter periculum vicini hoſtis & proditionis. Quinimo & cura ma- 3
giſtri militum olim erat, ob eundem metum, vt etiam caſtella per milites
poſſeſſa limitanea, & ciuitates per limites conſtitutas, quæ ad iuſtam ma-
gnitudinem accederent, ita diſponeret & circumciderer, vt per paucos
poſſent defendi & tutò conſeruari [f].

a vt l. in agris, de acquir. ter dom. in F. l. omnes fundi, l. 3. de fundis patrimo. lib. 11. C. tit. 61.
b l. fi. de fundis limit lib. 11. C. tit. 59. l. in nomine domini, de offic. præfect. prætor. Affri. lib. 1. tit. 30.
c l. 1. de fundis limitor. lib. 11. C.
d l. 2. eo. tit de fundis patrimon
e l. legatum, de oper. pub. in F.
f dictæ l. in nomine domini, §. interea, de offic. præfect. prætor Affri.

De officiis militum, & pœnis in illis delinquentium. Cap. 10.

1 Militare crimen quod dicatur.
2 Militares leges de non detrectanda militia, de ſe non dedendo, de obedientia præpoſitorum mandatis.
3 Pugnandum non eſſe, niſi iuſſu imperatoris exercitus, exemplis vindictæ docetur.
4 Militum contumacia plectenda.
5 Militibus vallum, aut agmen non licet excedere.
6 Miles manus inferens, aut eum deſerens, aut contumax præpoſito quomodo puniendus. & 12.
7 Seditionem mouens in exercitu miles, vt puniatur.
Commilitonem vulnerantis pœna. eod.
8 Leges de diſciplina militum ab Aureliano præſcriptæ.
9 Pugnæ initium apud Romanos præcedebat adoratio Dei.
Religio in caſtris obſeruata. eod.
Plenilunij in pugna obſeruatio. eod.
10 Miles ab auditu tubæ diſtans inter hoſtes.
11 Miles deflectens à via itinerante exercitu puniendus.
12 Ordines deſerere pœnam habet capitalem.
Cuſtodiam deſerere capitale. eod.
Sortitio ad pœnam militare ſupplicium. eod.
Stare pœna militaris. eod. & 15.
Scutum præ ſe ferre pœna militaris. eod.
13 Stationem relinquere capitale.
14 Militiam duplicem nemo habeat.
Commeatum quo tempore militibus dare non liceat. eod.
16 Deſertionis crimen diuerſum & pœna, & 17.
Deſertor quis. eod. Emenſor quis dicatur. eod.
17 Fugitiuus quis. Erro quis. eod.
18 Pugnantibus alijs non pugnare capitale, & 21.
19 Pœna militaris milites inter ſarcinas & captiuos ponere, fractis haſtis.
20 Miles iniuſſu magiſtratus, ne aliò ſe transferat.
21 Miles ne commilitonem pugnantem deſerat.
Transfuga qui.

Officium

1 OFFICIVM regentis exercitum in duobus conſiſtit, videlicet in danda & conſeruanda militari diſciplina [a]. Quam qui offendunt, militare crimen committunt: vt ſi extra hanc diſciplinæ rationem delinquant, commune crimen admittere dicuntur [b]. Leges militares formulam, & viuendi, & officij 2 præſcripſerunt, quarum aliquas recenſebo, additis pœnis eorum qui ab his declinant: & ita delictum militis eſt, quod aliter, quàm diſciplina militiæ exigit, committitur, vel ſegnitie, vel contumacia, vel deſidia [c]. Prima erit, ne quis munus militiæ detrectet, nec ei ſe vel ſuos ſubſtrahat, alioquin pœna imminente legibus impoſita [d]. Ne ſe dedat cui non licet, hocq; crimen augetur, vt in cæteris delictis, dignitate, gradu, ſpecieq; militiæ [e]. Obediant milites præpoſitis, & mandata eorum exequantur: aliter peccatum deſertoris ſubeant [f]. Ne prohibita à duce faciant, vel mandata omittant: alioquin capite puniantur, etiamſi res benè geſſerint [g]. Q. 3 Fabius Rutilianus magiſter equitum à Lucio Papyrio curſore dictatore virgis iuſſus cædi, quòd exercitum eduxiſſet aduerſus Samnites ſine eius iuſſu, quamuis eos fudiſſet [h]. Vt & Poſthumius Tiburtus, & Manlius Torquatus, filios etiã prouocatos ab hoſte & victores, iuſſerunt occidi, quòd nõ expecta- 4 to Imperatoris iuſſu pugnaſſent [i]. Et multò grauior cõtumacia erit ipſo contẽptu. Nam vt docet exemplo & reſponſo Pub. Craſſi Mutiani Gellius, corrũpitur & diſſoluitur officium Imperatoris, ſi quis ad id quod iuſſus eſt, non obſequitur, & conſilio ducis non conſiderato, arbitrio reſpondeat [k]. Qui 5 agmen exceſſerit, ex cauſa vel fuſtibus cæditur, vel mutare militiam ſolet. Nec non & ſi quis vallum tranſcendat, aut per murum caſtra ingrediatur, capite punitur: ſi verò foſſam tranſiluit, militia reiicitur [l]. Hoc enim & in 6 muris publicis & foſſis capitale perpetuò fuit crimen [m]. Qui manus intulit præpoſito, capite puniendus. Augetur & hoc crimen qualitate, ſeu dignitate præpoſiti [n]. Sicut & contumacia, irreuerentia omnis aduerſus ducem vel præſidem militis, capite punienda eſt [o]. Eadem capitalis pœna ei impoſita, 7 qui præpoſitum ſuum deſeruerit, vel protegere noluerit [p]. Ad contumaciã ſeditio pertinet mota inter milites, quæ ſi atrox, capite punitur: ſi intra vociferationem, vel leuem, habet è gradu militiæ reiectionem [q]. Lex Rotary inter Langobardos, animæ, id eſt, vitæ periculum in eos ſtatuit milites, qui contra principem, vel in eum quem illis præpoſuerit, eam mouerint [r]. Scipio Africanus, in caſtris Hiſpaniæ ſeditioſos milites, nudos protrahi miſſit, & ad palum deligatos, virgiſq; cæſos ſecuri percuti, vt author Liuius [s]. Sed plura alibi de ſeditioſis ſuo loco in crimine læſæ maieſtatis humanæ. Portò qui commilitonem vulnerauerit, ſi quidem lapide, militia reiicitur: 8 ſi gladio, capite plectitur [t]. Leges militares Aurelianus Cæſar tribuno præſcripſit huiuſmodi [v]: *Nemo pullum alienum rapiat, ouem nullus contingat, vuam nemo auferat, ſegetem nemo deterat, oleum, ſal, lignum nemo exigat, annona ſua quiſque contentus ſit. De præda hoſtium, non de lachrymis prouincialium habeat. Arma terſa ſint, ferramenta Samiata, calciamenta fortia: veſtis noua veterem excludat. Stipendium in baltheo, non in popina habeat. Equum ſaginarium ſuum deficet, captum animal non vendat, mulum centuriatum communiter curet. Alter alteri quaſi ferum obſequatur, à medicis gratis curentur, aruſpicibus nihil dent, in hoſpitiis cautè 9 ſeagant. Qui aliter fecerit, vapulet.* Romani quoque, qui maius momentum in religionis obſeruantia, quàm in vincendis hoſtibus poſuerunt, initio pugnæ ex more Deos ſuos adorare & venerari ſolti erant [x]. Lacedæmonius ante plenilunium in aciem prodire, lege non licebat [y]. Aliquando & Iudaicus populus à bello abſtinuit ſabatho, ob Dei honorem: donec neceſſitas 10 Machabeos legem & vitam illo die arma ſumere coëgit. Lex alia militaris, militem ab auditu tubæ exercitus diſtantem, in hoſtium referebat numerum [z]. Alia Alexandri Cæſaris, vt ſi quis de via in alienam poſſeſſionem deflexiſſet

[a] l. officium § 1 de re milit. P. [b] l. 2. eod. [c] l. omne delictum, l. 6. eod. [d] l. 4 § grauius autem, & §§ ſeq. eod. [e] l. 2. § fin. eod. [f] l. 3 § ſi præſides, eo. [g] l. 3 § a bello eod. de re milit. l. omne delictum § contumacia, eod. tit. l. lex 12 in mandatis. Iuſtinian. [h] Valer. Max. l. 2 c. 7. Eutrop. l. 2. Flor. lib. de virtut. Rom. [i] Val. Max. lib. 6 c. 3. Oros. lib. 3. c. 9. [k] Gell. lib. 1. c. 14. [l] in l. 2 p. militia leg. Iuſtinian. l. 3 § in bello, de re milit. vide Conſtant. Harmenopul. lib. 1. tit. 16. [m] l. fin de exer. diſcil. in P. [n] in l. omne delictũ § 1 de re milit. ca. homo chriſtianus, 40. diſt. in l. 11. & 12 & 13. leg in Iuſtinian. [o] d. l. omne delictum § contumacia, l. milites 5. eod. tit. l. 12. § irreuerentia, de re milit. l. [p] l. 3 § fin. & d. l. omne delictum, § fin. eod. tit. l. & l. 2 § item dominus, ad Syllan. D. & l. 3. leg. milita. ff. [q] l. 3. § qui ſeditionem, de re milit. P. & l. 13 leg. Iuſtin. [r] l. 5. tit. de malefic. lib. 1 leg. Langob. [s] Liu. lib. 28. circa 3. [t] l. omne delictum, l. 6. § ſi quis commilitonem, de re milit. in P. [v] Flau. Vopiſc. in Aureliano. [x] Plutarch. in vita Marce. Cæſ. Rhod. lib. 5. c. 27. [y] Suidas, in Hippia. [z] App. Alex. in Lybico.

deflexiſſet, pro qualitate loci aut fuſtibus ſubiceretur in conſpectu eius
a Lamp. vdem Alexã. Cæſaris Alexandri, aut virgis [a]. Sic Philippus rex Macedonum Aphtho-
ter l. 3. verſ. ſed qui autem, de re netum flagris cecidit, quod cùm ſtruiſſet, acie deſerta, digreſſus ab itinere
milit. in P. in publicum hoſpitium diuertiſſet [b]. Refert & Appianus eos qui ſeditionem 12
b Aelian. lib. 14. de varia hiſto. c. 50. in exercitu concitaſſent, qui cuſtodiam, aut ordines in bello reliquiſſent,
c Appia. lib. 3. bello. ciuil. ſorte delectos morte multatos [c]. Eſt enim digna obſeruatione lex, ordines
ne quis deſerat. Atque pœna aliquando non ſeruati ordinis, ignominiæ cauſa ſtare, & ſcutum præ ſe ferre. Qua damnatus ſub Lyſandro claſſis Lacedæ-
d Xenoph. lib. 3. rer. Græcar. monio rum præfectus Dercyllides à Pharnabazo accuſatus [d]. Suidas autem 13
e Suida. in verb. ἐφέδρου apud Romanos capitale fuiſſe tradit deſeruiſſe munus ſuum, ſtationem ſeu aciem [e]. Modeſtinus eum qui ſtationis munus reliquit, pluſquam eman-
f l. 3 § qui ſtationes, de re milit. P. ſorem eſſe dicit, & pro modo delicti, aut caſtigari, aut gradu militiæ deiici [f]. Et ex eodem, legio ſi deficiat, ſolet militia auocari [g]. Gratia. Valens, Theo-
g d. l. 3. § fin. doſ. CCC. iubent, ne milites & tribuni per poſſeſſiones vagentur, ſed vt re-
maneant cum ſignis propriis, & in manſionibus ſolitis ac publicis: aliquam
h in tribuni, l. 11. de re milit. lib. 12. C. grauiori ſupplicio indicto [h]. Hinc mutuatur rationem lex, ne quis duplicem 14
i l. in quo militia, non poſſ. lib. 12. C. ſicut l. 12 ff. de re milit. & l. de militia, de priuileg. C. militiam eodem tempore militiam: quia militia aſſiduum exigit militem, nec momento abeuntem. Imò lex Iuſtiniani Græca ſanciuit [i], vt miles capite
k Cuiac. in feg. militia. ſuſt. m. puniatur, qui tempore pugnæ, vel dum acies ordinatur, ſtatione aut ſigno relicto fugerit, aut ex loco proſiluerit, in quo ordinatus, cadaueris ſpolian-
di cauſa, aut ad hoſtes temerè proſequendos, vtpote qui ordines aciei diſ-
ſoluerit, & ſocios ſuos inſidias paraſſe videatur. Imò nec licet à numero ad
alios numeros milites transferre, niſi auguſta maieſtas vtilitatis publicæ
l l. omnes publicam, § 14. de re milit. lib. 12. C. gloſ. in c. ad apoſtolicam in verſ. ad prohibendum, de regula. cauſa hoc fieri iuſſerit [l]. Neque ipſis ducibus permiſſum paſſim tempore bel-
m l. 1. de commeat. libro 12. Cuiac. 43. l. non omnes § 1. de re milit. P. li commeatum militibus dare, pœna capitali & dantibus & accipientibus
n l per hanc § vt autem, de vocat. mil. lib. 12. C. immanente [m]: niſi paucis & ad breue tempus, & non vrgente oppoſito ho-
o l. in mio amicis, l. 13. cod. ſte [n], & expoſitis prius cauſis profectionis [o]. Gracchus cõſul in ſecundo bel- 15
p Liuius, libr. 4. dec. 3. lo Punico, exercitum Volonum, quòd in prælio ſocios deſeruiſſent, iuſſit ſtando cibum capere per omne belli tempus [p]. Deſertionis crimen gradus 16
q Modeſtinus, l. 3 § deſertor, de re milit. lib. 12. C. habet, quia diuerſo modo habet delictum. Siquidem deſertor in iure dici-
r l. 3 § deſertor, de deſertoribus lib. 12. C. tur ciuis, qui per prolixum tempus euagatus reducitur [q], & qui belli tem-
s d. l. 3. § exonſor. pore abierit à ſignis [r]. In quo poſtremo differt ab emanſore, qui is eſt, qui
t dict. l. 3. § ad diē commeatus poſtquam diu vagatus eſt, in caſtra reuertitur [s]. Is proximus eſt, qui ad diem
v l. qui commeatus, l. 14. de re milit commeatus non venit, & in eum perinde, ac in deſertorem & emanſorem
x l. 4 § edictum Germanici, de re milit. lib. 12. ſtatuendum: facta tamen prius copia dicendi, num qua iuſta cauſa detẽtus
y Vlpia. in l. quis eſt fugitiuus, l. 11. cum ſuis §§. & §. erronẽ. de adilitio edict. lib. 21. P. excuſari potuerit [t]: & qui commeatus ſpatium exceſſit in eadem cauſa eſt [v].
z l. 4 § examinatur, de re milit. lib. 12. Edictum Germanici deſertorem militem faciebat, qui diu affuiſſet vt is in-
a Vlpia. in l. 3 § diſquis retineat de libero homine ducto. lib. 43. P. Paul. in l. 2. de exceg. lib. P. cer emanſores haberetur. Leuius tamen delictum emanſoris, velut in ſeruis, erronis: grauius deſertoris, vt in ſeruis fugitiuis [x]. Planè fugitiuum dicunt 17
leges eum, qui ita conſilio capto à domino aufugit ne ad illum poſtea re-
uertatur. Erronem verò puſillum, fugitiuum, qui non quidem fugit, ſed fa-
cilè quærer ſine cauſa vagatur [y]. Examinantur autẽ cauſæ ſemper emãtionis, quis,
& vbi quis fuerit, quid egerit: & datur venia valetudini, affectioni parentũ &
affinium [z]. Pietas enim in proximos ſæpè præſumptionem doli mali pellit.
Et ſi ſeruum fugientem perſecutus eſt, vel ſi qua huiuſmodi cauſa fuit [a]. Nec
omnes deſertores ſimiliter puniuntur, ſed habetur ordinis, ſtipendiorum ra-
tio, gradus militiæ, loci, muneris deſerti, antè actæ vitæ: ſi ſolus, vel cum alio
deſeruerit: num crimen deſertionis ſolùm ſit, vel aliud habeat connectum,
& temporis, quo in deſertione fuerit. Qui in pace deſeruit eques, gradu pel-
lendus: pedes, militiam mutat. Qui autem in bello, vterque capite punitur.
Crimen adiectum deſertioni grauiorem addit pœnam. Deſertor ex prima
deſertione, capite punitur in vrbe inuentus; alibi, ex prima deſertione deſti-
b l non omnes, l. 5. cum ſeq. §§. de re militari. tuitur, ex ſecunda capite punitur. Deſertor ſe offerens, ex indulgentia prin-
cipis in inſulam deportatur [b]. Iuſtinianus tamen mitius agens, ait deſertore

qui

qui ſponte proceſſerit, peccati anterioris ſupplicium timere eō debere [a]: qui desertorem ſcienter receperit & celauerit in domo vel agro, & is capite punitur, & domus fiſco defertur [b]. *Si quis*, inquit Carolus Magnus, *ideo contumax aut ſuperbus extiterit, vt dimiſſo exercitu abſque iuſſu aut ſcientia regis domum reuertatur, & quod nos Theutonica lingua dicimus eriſlex fecerit, ipſe vt reus maieſtatis perpetuum vitæ incurrat, & res eius fiſco noſtro ſeruentur* [c]. Scipio militarem diſciplinam apud Numantiam corrigens, quem militem extra ordinē deprehendit, ſi Romanus eſſet, virgis; ſi extraneus, fuſtibus cęcidit [d]. Aliquando, ſi miles ad exercitum non reduiſſet, conſul eum, & bona eius vendere iuſſit [e]. 18 Tempore quo eſt pugnandum, non pugnare, & ita munus ſuum deſerere, grauius crimen eſt: vtpote proditionis ſpeciem habens, & ſeuerius ideirco, & morte vindicatur. Eo nomine Lætus dux exercitus Seueriani Cæſaris, capite damnatus, poſt commiſſum prælium Lugdunenſe, quòd alios pugnantibus à prælio ſpectator abſtinuiſſet [f]. Eadem ratione & Metius Suffetius dux Albanorum, cum exercitu ab Alba, à Tullio Hoſtilio in auxilium accitus contra Veientes, cùm à pugna ſe ſubſtraxiſſet in montem, vt pugnantium videret exitum, & fortiori poſteà ſe iungeret, vt proditor in diuerſas partes diſtractus, arboribus in diuerſa tendentibus, pœnas meritas rependit [g]. Scribit & Gregorius Turonenſis [h] Clodoueum Francorum regem indignatum contra Charaticum in auxilium vocatum, quòd is, dum cum Syagrio pugnaret rex, eminus ſteriſſet neutram partem adiuuans, exitum expectans, vt cum eo qui vinceret amicitiam iniret. Et ideo tandem capitali cum filio eum ſupplicio affeciſſe. De his etiam, qui non pugnant aliis pugnantibus, in proditorum ſerie, dum ageremus de crimine imminutæ humanæ maieſtatis, egimus. Subiungam tamen aliam pœnam, quæ eſi capitalis non ſit: attamen ſæuior ob ignominiam diuturniorem videtur nobilibus, & genere illuſtri natis. De qua apud Ammianum Marcellinum [i], qui refert tertiariorum equeſtrem numerum à legionibus incuſatum, quòd cùm ipſæ aduerſum hoſtium irrumperent acies, illi paulatim dilapſi alacritatem penè totius minuiſſent exercitus: vnde commotus ad indignationem iuſtam imperator exercitus, ademptis ſignis, haſtiſq; diffractis, omnes eos qui fugiſſe arguebantur, inter impedimenta, & ſarcinas, & captiuos, agere iter impoſuit, ductore eorum qui fortiter ſolus decertarat, aliæ turmæ appoſito, cuius tribunus turpiter prælium deſeruiſſe annunciabatur. Abiectos quoque fuiſſe ſacramento 20 alios quatuor, ob flagitium ſimile vexillationum tribunos. Huc addenda Lacedæmoniorum lex, quàm ab Aegyptus acceperunt, nemnem bellatorum citra magiſtratuum conſenſum alio ſe conferre [k]. 21 Lex Rotharij Langobardorū regis, *Si quis contra inimicum pugnando, collegam ſum dimiſerit, aut aſſalium fecerit, ſi eum deceperit, & cum eo non pugnauerit, animæ ſuæ detrimentum patiatur* [l]. Fuſtuarium etiam apud Ciceronem meruit, qui cōſalem reliquerit [m]. Et Fræcis etiam, deſeruiſſe exercitum capitale, quod illis ſua lingua, *Heriſchiuz* [n]. Defunctorum in deſertione bona, confiſcari Marcus & Antoninus CC. ſtatuerūt [o]. Diſciplina antiqua Romanorum ſecundum Polybium, ex deſertoribus pluribus, quidam coram omnibus militibus ſorte eximuntur, arguuntur fuſte cæduntur, nulla deprecatione admiſſa. At reliqui, hordeo illis pro tritico demenſo, extra vallum munimēta tendere iu- 22 bentur [p]. Inter deſertores transfugæ quoque annumerandi, qui malo conſilio & proditoris animo patriam relinquūt [q]. Sed deſertoribus quibuſdam leuior pœna. Magis delinquit emanſore deſertor, & deſertore transfuga: & ita oblatus deſertor, vel à ſe, vel ab alio, ex quibuſdam cauſis pœnam euitat deſertionis [r]. Deportatur tamen qui non, niſi poſt quinquennium, ſe obtulit: niſi minuenda pœna ſit deteriore militia, ſi pater filium offerat, ne ad ſupplicium pater videatur obtuliſſe [s].

[a] in L. 1. §. deſertor. de deſertor. lib. 12. C.
[b] l. 1. eod. tit.
[c] in conſtitutionib. Caroli Magni, in capitularib. additis ad leges Lan. ob hoc titulo, de deſertoribus.
[d] libr. 56. Epitome Liuij.
[e] libr. 11. Epitome Liuij.
[f] Herodian. libr. 3.
[g] Liuius, lib. 1. dec. 1. Oroſius lib. 2. c. 4.
[h] Grego. Turonenſ. lib. 2 hiſtoria Franc. c. 41.
[i] Ammian. Marcell. lib. 25.
[k] Iſocrates, oratio. 5 quæ inſcribitur Helenæ encomiū.
[l] lib. 1. legum Langobard. tit. de homicidio. c.
[m] Cicero, 3. Philippica.
[n] Beatus Rhenanus lib. 2 rerum Germanicarum.
[o] l. 4 de re milit. lib. 12. C.
[p] Polybius, in 6.
[q] Paul in l. poſtliminium, l. 19 §. tranſfugæ, de capti. & poſtlimin. reuerſis. lib. 49. Pandect. tit. 15.
[r] l. 4 §. edictum, de re militari P.
[s] l. milites, 22 §. deſertorem, eod. tit. P.

Transfugas, ſicut & conſiliorum noſtrorum renunciatores, ſcilicet hoſtibus, aut vivos exuri, aut furca ſuſpendi debere reſpondit Paulus [a]. Atque Modeſtinus, eum qui ad hoſtes transfugerit & redierit, torquendum eſſe, & ad beſtias damnandum, reſpondit [b]. Marcellus, transfugas, vbicunque inuenti fuerint, quaſi hoſtes interimere licere quoque ſtatuit [c]. Quod & probat Iuſtinianus in deſertoribus, ſi illi armis reſiſtẽdum eſſe putarint [d]. Adrianus iuniſc. ei qui transfugit, & poſteà multos latrones appræhendit, & transfugas demonſtrauit, poſſe parci, ex edicto Adriani C. tradit: & tamen policenti ei, nihil permitti oportere [e].

a Paul. l. ſi quis aliquid, § 2. de pœn. lib. 48 Paulus. 19.
b Modeſtin. in l. 3 § 15 § 1 de re milit. P.
c L. eiuſdem, l. 3 § 6. ad leg. Cornel. de ſicar. lib. 48 P. tit. 8.
d in l. 2. de deſertor. lib. 12 C.
e l. non omne § fin. de re milit. P. arg. l. quiſquis, § fin. ad leg. Iul. maieſt. C. l. 3. c. de his qui ſe deſerunt.

Leges circa ſegnitiam militum. Cap. II.

1 *Miles laboribus aſſuetus eſſe debet.*
2 *Militum pauidorum, & primò fugientium pœna.*
3 *Excubias relinquentium pœna.*
Excubiarum circuitio, & mutatio & partitio vigiliarum. eod. & 4.
4 *Tribunus vigilias circuere debet, & pœna non circuentis.*
Pœna vinum ſepelirí. eod.
5 *Pingues habiti ignaui, & equo priuati.*

MILITES inter cætera & laboribus duratos, & vigilantes eſſe par eſt: cùm in bello non liceat bis peccare: *Miles*, inquit Seuerus Cæſ. *labore probatur, non mollitudine* [f]. Et Vlpia, *milites*, inquit, *appellantur à mollitia*, id eſt duritia, quam ſuſtinent, per antiphraſim [g]. Quemadmodum quoq; Sextus Pompeius Feſtus notat [h]. In hac igitur etiam diſciplinæ militaris parte, & leges conſtitutæ in pauidos & ſegnes. Prior illa, *Qui in acie prior fugam fecit, ſpectantibus militibus, propter exemplum, capite punitur* [i]. In pari pœna caligatus eſt, qui metu hoſtium, langorem ſimulauit [k]. Qui filium ſuum, vt anteà diximus, ſubtrahit militiæ belli tempore, bonorum parte multatur, & exilio: ſi in pace, fuſtibus cædi iubetur: filius in deteriorem militiam mittitur [l]. Qui filium debilitauit, delectum per bellum indictum, vt inhabilis militiæ ſit, deportatur [m]. Puſillanimes quoque exiſtimati, qui ſe impatientia alicuius doloris, aut tædij vitæ, aut morbi, aut furoris, aut pudoris, vulnerauerint vel monẽ conſciuerint, & cum ignominia mittuntur; & ſi nihil horum prætendant, capite puniantur [n]. Iuſtinianus, eum qui flagitioſa ignauia delituiſſe inquirit, & inuentum degeneris mortis gladium ſubire iubet, atque rectores prouinciæ, qui hoc crimen vel gratia vel diſſimulatione diſtulerint vindicare, patrimonij & exiſtimationis damno ſubiicit, & priores officij capitali ſupplicio [o]. Polybius quoque teſtatur, probro fuiſſe inter milites Romanos, falsò dicere apud tribunos ſe ſtrenuè geſſiſſe in hoſtes, diſpoſitiones, præſidij locum metu reliquiſſe, telum aliquod ob metum abieciſſe [p]. Qui excubias palatij deſeruerit, capite punitur [q]. Calliſtratus autem notat milites cuſtodias derelinquentes in periculum deduci, & pro modo negligentiæ vel coërceri, vel militiam mutare, vel vltimo ſupplicio affici [r]. Quod Neratius firmat [s]. Epaminundas, cum cuſtodias ſtationeſque circuiret, vt diſciplinam exemplo ſtabiliret, ſopitum militem gladio trãsfixit, aſſerens quod qualem inueniret, talem reliquerat. *Caſtris metatis*, vt ait Polybius, *tribuni exigunt à ſingulis nihil ſaxo è caſtris ablaturos: poſteà excubias circa caſtra vallata ponunt, vigilias & circuitiones noctu agunt, ſcilicet Romani. Aliqui præcedenti die admonitu per ſingulas vigilias, & aliqui certas circuunt, aly poſt eos ſequuntur. Qui circuit à ſingulis vigilibus accipit notas & ſuas teſſeras. Si inueniat vigiles dormientes,*

f Herodianus, libr. 2. hiſto. Caſarum.
g l. 1 § milites autẽ, de milnar. teſtam in P.
h Pomp. Feſtus, lib. de verbor. ſignific.
i l. omne delictum, l. 6 § qui in acie, de re milit. in P.
k dicta l. omne § exploratores.
l l. 4. § qui filium, eo. tit. P.
m d l. 4. § cum qui filium.
n dict l. omne delictum, l. 6. § qui ſe vulneraverit. eod. l. ſi quis, aliquid § fin. & l reſpiciendum, § 2. de pœn. in P. l. 2. & 2. de bonis eorum qui mor. ſibi cõſciuerũt, l. in ſtipulatione, § cius, de iur. fiſc. cum ſimilib. in P.
o Iuſtinian. in l. 3. § 6. de deſertorib. lib. 12 C.
p Polyb. in 6.
q Paul. l. qui excubias, l. 10 de re militari in P.
r l. milites, l. 12. de cuſtod. reorum li. 48 P. tit. 4.
s l. ſin. eod. tit. de cuſtod. reor. in P. cũ ſimilibus ibi notis.

vel reliquiſſe cuſtodiã, cũ ſocijs atteſtationes accipit, & manè apud tribunos producit teſſeras, ex quibus cognoſcatur qui reliquerint cuſtodiã, & tribuno cuſtodiæ vocato, res agetur; ſi damnetur, fuſte cæditur. Idem & ſi quis vigiles eos calumnietur [a]. Fuiſſe in caſtris vigilias quatuor ternarum horarum, vbi & ſingulis ignes noctu, tradit
4 Diodor. Siculus [b]. Inter ea quæ officij, quæ plura ſunt [c], tribunorũ ſunt, & illud eſt, circuire vigilias ſeu excubias [d]. Quamobrem P. Pilius triumuir nocturnus, à Pub. Aquilio tribuno plebis accuſatus, nam hæc cura ad ædiles tribunoſq; plebis pertinebat, populi iudicio concidit, ob id, quòd vigilias negligentius circuerat [e]. Opilius Macrinus, tribunum qui excubias deſeri paſſus eſt, rotali carpento ſuper annexum, per totum iter viuum atque exanimem traxit [f]. Apud Plinĩ, Liuium, & alios, canes qui cuſtodiæ cauſa nocturnæ, in capitolio alebãtur, quòd obdormiſſent, nec detexiſſent hoſtium aduentum, Romæ furca fixi & ſuſpenſi ſunt, vt hominibus exemplo eſſent, non eſſe cuſtodias & vigilias ſegniter agendas, vel omittendas. Leonem Baſilij imperatoris filium, Cæſarem etiam, excubiarum maximè curam geſſiſſe, factũ eius ſingulare teſtatur, de quo Luithprandus meminit [g]. Is enim vt experiretur diligentiam cuſtodiarum & excubiarum, quæ ob metum vicinarum gẽtium diſponuntur ſingulis noctibus per ciuitatem Conſtantinopolim, edicto, vt ſi quis noctu eat, cæſus carceribus mancipetur, vt poſteà mane de eo iudicium habeatur, ipſemet incognitus ſolus, noctu in cuſtodias data opera ſe coniecit, dicens ſe proficiſci in lupanar, & corrupta prima cuſtodia duodecim aureis, proceſſit; incidítq; in ſecũdam, quam & 20. aureis datis, euaſit: in tertiam poſteà veniens, cæſus & carceribus mancipatus. Verùm ipſe ſe declarans carcerum præfecto, in ſedem veniens, poſteà exilio multauit primam & ſecundam cuſtodiam, & tertiæ harum & alia bona dedit. Ad diligentiam militarẽ pertinet lex antiqua Francorum, ab Herinero rege 19. eorum lata, huiuſmodi. *Princeps ſub rege Francorum in poteſtate ducali conſtitutus, diligenter ſibi commiſſam prouinciam tueatur. Quòd ſi negligentia eius ſubintrauerint hoſtes regionem, fidentem laſerint noſtram, aut ſi incolas terræ ſpoliauerint, medium bonorum ſuorum regi marſupio pendat, & dux non ſit amplius, ſed priuatus viuat honore. Si volens intratum hoſtibus permiſit, ſepeliatur viuus, aut capite puniatur: vxores verò eius cum*
5 *liberis & rebus omnibus regis miniſterio cedant* [h]. Ignauiæ ſignum arbitrati ſunt in milite antiqui, pinguem eſſe: ideo cenſores, vt tradit Gellius, nimium pingui homini & corpulento equum adimere ſoliti erant, minus idoneum cum rati cum tanti corporis pondere ad faciendũ equitis munus, ſine ignominia tamen [i].

a Polybius, lib. 6.

b Diodor Sicul. libr. 19 Bibloth.

c Vndecim munera, & officia tribunorum militum, adfert & probat lib. 4. Cõmentar. reip. Rom. c. 10 Vuolphangus Lazius.

d Martia in l. officiũ, l. 12. § fin. de re militar. in F.

e Valer. Maximus, libr. 2. c. 7.

f Iulius Capitol. in Macrino.

g Luithprãdus Ticinenſis, de reb. per Europam geſtis, lib. 1. c. 1.

h Ioannes Tritemius, lib. 1. Breuiarij hiſtoriæ Francorũ, in 19. rege.

i Aulus Gellius li. 7. c. 12.

Delictorum aliorum in militibus pœnæ ex aliis legibus. Cap. 12.

1 *Militis furantis pœna, & virginem corrumpentis, extorquentis pecuniam tranſeundo.*
2 *Milites vtplerumque iniquiſſimi quare.*
3 *Milites mortui ſepeliendi.*
4 *Predæ diuidendæ lex Dauidis.*
Predam cum hoſtibus diuidens, viuus comburendus. eod.
5 *Impedimenta milites ne ducant.*
6 *Milites ſua animalia à paſcuis publicis & priuatis contineant.*
Milites oppidano pro ſuis equorumue alimentis gratis quippiam, ſineue mercede extorqueant. eod.
7 *Chirographum intercipiens miles puniendus.*
8 *Scorta in exercitu non ducenda.*

9 *Milites ex cuius permiſſione, & quomodo ab vnius ducis in alterum ducatum transferantur.*
10 *Militis legendi cauſa an non accipiendum.*
11 *Pœnæ militares quædam in ſumma.*

ALIÆ ſuperioribus annectendæ leges: *Qui aliquid per vim* 1
fuſtulerit, in illis ipſis locis, in quibus peccauerit, in crucem tollatur[a]. ὁ στρατιώτης διαζέμενος κόρην καὶ φθείρας ἀυτὴν, ῥινοκοπεῖσθω· δὲς τὸν καὶ τὸ τρίτον τῆς ἀυτοῦ ὑποστάσεως [b]. Id eſt, *Miles, qui vi puellam corruperit, naſus amputator: data inſuper tertia bonorum ſuorum parte. Miles quocunque loco furetur rem qualemcunque, duplum reddat, militiaq; ejiciatur* [c]. Reliqua vide de furto, proprio titulo de furtis. Non autem eſt omittenda lex Iuſtiniani, quæ quotidianum crimen habet [d]. οἱ ἡγεμόνες, καὶ οἱ ὑπήκοοι ἐν διαπαίζοντες τὸ στράτευμα, ἐὰν ἀργυρολογῶσι τὰ χωρία, τὸ διπλάσιον καὶ διαπαίζουσι. *Duces, & quotquot exercitum obſeruant, ſi à locis quæ tranſeunt pœnas extorſerint, in duplum condemnentur.* Monuit D. Ioannes Baptiſta, vt milites contenti eſſent ſtipendiis ſuis, neminem concuterent, neminì calumniam inferrent [e]. Militibus quoque edixit Pertinax imperator Romanus, ne cui ex populo contumaciam facerent, néue quem viatorem pulſarent [f]. Quæ lex fuit, & eſt maximè neceſſaria, cũ ſemel ſanguine efferati animi, vix 2
manſuetudine contineri poſſint. Et,

Nulla fides pietaſq; viris, qui caſtra ſequuntur:
Venale q; manus, ibi fas, vbi maxima merces [g]. Et vt loquar cũ Lucano [h],
Quemq; ſuæ rapiunt ſcelerata in prœlia cauſæ,
Hos polluta domus, legeſq; in pace timenda,
Hos ferro fugienda fames, mundiq; ruina
Permiſcenda fides, nullum furor egit in arma:
Caſtra petunt magna victi mercede.

Statuit Iuſtinianus etiam, ne qui relictis militaribus caſtris, ſe ad depredationem, vel latrocinium cõtulerint, ſeueritatẽ iudicis euadant [i]. Anaſtaſius Cæſ. eoſdem iubet à grauamine ſubditorum abſtinere [k]. Lex quoque alia, vt ſepeliantur mortui milites. Hac de cauſa Athenienſes decem imperatores ſuos, & quidem à pulcherrima victoria redeuntes, capitali iudicio condemnarũt, quòd militum corpora, licet maris ſæuitia interpellante, ſepulturæ nõ dediſſent, vt ſcribit Valer. Maxim [l]. Belli lex alia, victos in victorum poteſtate eſſe. de qua iam egimus in ſeruitute perſonali. De præda alia Dauidis, æqualem 4
partẽ eſſe militum pugnãtiũ & remanentiũ ad ſarcinas [m]. Et de præda quoq; paulò poſt inter acquiſitiones rerũ ex iure gẽtium. Addẽda lex, vt qui ſcelerata factione mixta cum barbaris facultatẽ depredationis in Romanos, ſeu ſuos dederit, viuus comburatur: idipſum ſi eam alio modo factã, cũ illis diuerſa. Cauit Franciſcus 1. huius nominis, ne quis miles in expeditione duceret dutellarios, ſeu arcarios, impedimẽta videlicet, quæ dicuntur *bagage* [o]. Et vt mi- 6
litum animalia à paſcuis publicis, & priuatis ſimul prohibeantur, ſtatuit ius ciuile, & ſancit Franciſc. 1. rex Gall. vt ſuis ſumptibus, & ſibi & ſuis equis milites eſcas compararent, néue earũ nomine oppidis infeſti eſſent; aliter latiſculatoris mariſcharchorũ notio & coërcitio eſſet, vel eo diſſimulãte in huiuſmodi locorũ. Inſuper, vt æſtimatione iuſtè impoſita rebus venalibus, eadẽ mercetur [q]. Nihil niſi ab ſpontaneis dominis capiant, & eorum nomine, vel ſolutã, 7
vel caueant chirographis. Et ne licentia armorum aburantur, aduerſus huiuſmodi fidẽ, & ſub ſpe ſolutionis futuræ mutuãtes, atque in eos, qui, vt ait Iuuenalis [r],

Vana ſuperuacui dicunt chirographa ligni,

ſtatuit vt miles, qui extorſerit chirographum ab huiuſmodi creditoribus metu, vel vi, vel iiſdem illicitis medijs ſibi acceptilationem fieri coegerit, vel extortum ruperit inciderit̃ue, exemplari ſupplicio à latiſculatore vel magiſtro militum, ſiue, vt vocat, gubernatore, ſubtrahatur. Alia lex eiuſdẽ optimi Gallorum principis, ne milites in aciẽ ſcutis propria diſtinc-

[a] Vulcatius Gallicanus, in vita Caſſij.
[b] in legib. militaribus Iuſtiniani, l. 36.
[c] l. 18 eod.
[d] l. 43. eod. titul.
[e] Dion. Lucas, c. 3.
[f] Herodian lib. 2.
[g] Lucan. lib. 10.
[h] Idẽ Lucanus, l. 2.
[i] l. fin. de deſertoribus l. 62 C.
[k] l. fin. §. cæterum autem, de re milit. libr. 12. C. Eidem Iuſtiniano in l. 3. de erogat. militar. anno. lib. 12. C.
[l] Valer. Maximus lib. 5. c. 6.
[m] 1. Reg. 30. & Ioſeph lib. 6. Antiquit.
[n] l. ſi quis barbaris, l. 9. de re militar. lib. 12. C.
[o] in cõſtitutio Franciſc. 1. *ſur le faict de la guerre*, art. 4.
[p] l. 2. & 3. de pecuis pub. & priuat. lib. 11. C. tit. 60.
[q] in conſtitu. Franciſc. 1 *ſur le faict de la guerre*, artic. 5. & 6.
[r] Iuuenal. Satyr. 13. & final.
[s] in dicta conſtitutio. Franciſc. 1. articulo 15.

néue communia & vulgaria, equo donent, permiſſione facta cuilibet eas equo deturbare,& equum ſibi habere iure dominij [a]. Ariſtoteles mulieres in exercitu,magis turbam inferre quàm hoſtes tradit [b]. Scipio,ſcorta,aruſpices, vates,caſtris expulit [c]. Alia lex,nemo milites à locis, in quibus conſiſtunt, ad alia loca ſine principis authoritate ſpeciali transferat; magiſter militum cauſam transferendi, ſi vtilis ſit reipub. inquirat,& principi inſinuet [d]. Commiſit tamen Franciſcus, 1. Galliar. rex hoc negotium omne ducibus militum, vt tamẽ non liceat ex ordine vnius ducis ad aliũ ſe trãsferre, niſi cõſulto duce,& eo cum eo ad quem transferũtur conuenente epiſtola mutuò ſubſcripta,imminente alioquin pœna, quòd ære diruti ſint, videlicet priuentur ſtipẽdiis,equis, & armis, & in poſterum inhabiles, ordine deturbati, ad militiam habeantur [e]. Lege Iulia quoque de repetũdis cauetur,ne quis ob militem legendum mittendumúe æs accipiat [f]. Sed longum eſſet leges alias, criminaq; militaria,& pœnas perſequi. Proinde,vt paucis me expediam inde, generaliter monebo,ex ducis & imperatorũ iuſſu præſcribi mandata, quæ inſtar legũ ſunt,inter milites: & ex arbitrio eorumdem,vtplerumque pœnas adnici quæ ſunt,vel pecuniaria multa,munerum interdictio,militiæ mutatio,gradus dejectio, ignominioſa miſſio [g], aliquando fuſtigatio [h], verberatio [i], ad metalla ſuffodienda ablegatio,& tentorij mutatio [k], ex hybernis in campum erectio caſtrorum [l],ſanguinis miſſio,cùm ſolui ignominiæ cauſa militi vena iubebatur [m]. Inter ignominioſas caſtigationes, ſtare tota die tunicatum, diſcinctum ante prætorium [n]. Aliæ quoque plures,quas videto apud Alexandrum ab Alexandro [o]. Militarium itaque pœnarum aliquæ interdum & capitales ſunt, vt ex ſuperioribus legibus conſtitutum eſt [p]; aliæ caſtigationes. Temperantur autem pœnæ,vel ob tyrocinium delinquentis [q], vel licentia militari per vinum aut laſciuiam ad delictum incitata [r], miſeratione [s], & ob alia quæ tradidimus in delictorum tractatione in principio,dum de periſtaſibus criminũ in genere agimus. Ignominioſam miſſionem pœnæ aliæ comitantur,quæ infamiã ſequũtur, vt præcludatur via honorib⁹, nec morari poſſint in illis locis, in quibus ſpecialiter arguuntur [t], neque ingredi ciuitatem [v]. Ne recipiatur poſteà militare volens, ignominia miſſus, etſi poſteà abſolutus ſit [x].

[a] in Conſtit Franc. 34. vide Alex. ab Alex. lib. 3 Genial c 12.
[b] Ariſtotel. libr. 2 Polit.
[c] Suidas, in verbo Σαίσαρα.
[d] l milites, l. 14 de offic. magiſt. mil. lib 1 C. tit. 32. comita publicam, l. 14 de re militar. libr 12 C.
[e] Ordonnance du Roy François premier, ſur le fait de la guerre, artic. 2.
[f] l. eadem lege, l. 6. §. lege Iul. ad legũ repetund.
[g] l 3 § pœna, de re militar in P
[h] dict. l 3 § in bello
[i] l qui commeatus, § fin. eod. tit.
[k] Liuius, lib. 5. decad 3.
[l] Liuius, lib 6 & 9. decad 3.
[m] Gellius, libro 10 cap. 8
[n] Sueton in Aug. in fin. de diſciplina lata
[o] Alexan ab Alex. lib 2. Genial. dier. cap. 13.
[p] l 3 4. 6. 10 13. 14 ac re in l. in P.
[q] l 3 § ſi pluries, & l. 4 in fine & l. 14. de re mil. P
[r] in l 6. §. per vinũ, eod.
[s] l. 4 § qui ſiſtum, l non omnes, l 5 § qui in deſertione & l militares, l 13 § fin de re milit. P.
[t] l. 3. de re militar lib 12. C. ũi famil herciſc. & in l 3 de infimis liberis C. l 2. § ignominioſa, de ſpectac. lib 10 C.
[v] ciuitatem mat. in l. ſed & in ea, l 10 § ſciũ autem, de excuſat. tutor. in P.
[x] l. 4. §. ignominioſa miſſus, de re milit. in P.

De obſidibus. Cap. 13.

1 *Obſides quæ ob cauſas dantur.*
Sunt inter captiuos, non teſtantur: inter Chriſtianos liberi. cod.
2 *Cœlia virgo obſes fugiens hoſtibus reddita.*
3 *Obſides pro fide rupta à datiuis puniti morte.*

OBSIDES, ad ſoluendam inimicorum ſeu hoſtium obſidionẽ dantur,& ad fœdera ſancita firmanda,vel in fidei pignus. Proinde & iſtorum cognitio, & iura ad militiã pertinere mihi videntur:& ij in poteſtatem eorum,quibus dantur, tranſeunt, & ita inter captiuos & ſubditos poteſtati hoſtiũ eſſe eos apparet. Sicuti Martianus ex Commodi reſcripto ait, *Obſidum bona in obſidione quæſita, ſicut captiuorum, ſcilicet decedentium, omnino in fiſcum eſſe cogenda* [y]. Vt nec de his teſtari poſſint [z]. Sicut nec qui apud hoſtes ſunt [a], niſi vel impetrauerint hoc beneficium expreſsè à principe [b], vel vſum togæ Romanæ, vel niſi ciuibus adſcripti fuerint [c]. At detinentur hodiè obſides inter principes ciuitatesq; Chriſtianorum,non tamquam ſerui, cùm liberi homines pignori obligari nõ poſſint [d]: ſed vt eorum periculo & cuſtodia compellantur, qui eos dederunt

[y] l diues Commodus, l 31 dotare ſſei, lib 49 P. ut. 14
[z] Vlpia l obſides, l. 11. de teſtament. lib 28 Paudl 2.
[a] Caius, in l 6.* qui apud hoſtes, l. 8. eod. tit. l. de teſtam P.
[b] dicta l obſides.
[c] Martian. in l. ſed etiã accepto vſu l. 31 de iure fiſci in P
[d] l qui ſiſtos, quæ res pigno obligar. non poſſunt, C. l. Iacet, de pignor. apud Gregor. cum ſimil.

fidem daram præſtare Quod & iure pontificio probatum eſt [a], quod pertinet ad ius retentionis, ſine libertatis & ſtatus diminutione. Quamuis ſeruitum accedat, non poſſe è loco certo liberè abire [b]: potiſſimùm dum conſenſus obſidis acceſſit, qui ſe ad id obligauit, & ob quem poſteà inuitus detineri poteſt, vt fides impleatur [c]. Quamobrem repetita & reſtituta eſt Cælia virgo 1 nobilis Porſennæ, quæ clam ad ſuos transfugerat; quia pignore pacis adempto, fœdus violatum videretur [d]. Et verum nihilominus eſt, obſides luere delictum eorum, qui pro fide eos dederunt, ſi fidem ruperint: vt Romæ, poſtquàm Volſci bellum integrarunt, trecenti anteà dati pacis obſides, ab Appio Claudio in forum adducti, ſpectante & approbante populo virgis cæſi, ſecuri percuti iuſſi ſunt [e].

a c expoſita, c. 17. de arb. tr. libr. 1. Decretal. tit. 43. c. cum ſcripſerit, de iureiurando. & ibi Panormitan. & Abb. vt pariter, 23 q. fin.

b l. 3. de libero homine exhib. P.

c Ioan. Faber in § 6 de iure perſonarũ, Guido Pap. de ciſio 61.

d Liuius, lib. 2. dec. 1. Plinius, libr. de viris illuſtrib.

e Dionyſ. Halicarnaſ. libr. 6.

De negotiis, & priuilegiis militum. Caput 14.

1 Milites quæ bona in prouincijs, in quibus militant, poſſunt acquirere.
Equus militaris extra prouinciam militarem non mittendus. eod.
2 Miles non debet exercere artem ludicram.

NEGOTIA quædam militibus vetita ſunt, quæ paganis ramẽ 1 conceſſa ſunt; & rurſum quædam ſingulari iure illis tributa, quæ non conceduntur paganis. Vetatur itaque militibus, primùm ne prædia in prouinciis, in quibus militant, comparent, etſi alibi poſſint acquirere [f]. Et in prouincia, ſi paterna eorum fiſcus diſtrahat [g]. Item & domum licet inibi impunè emere, cùm ceſſet in ea ratio, cur prædia comparare non poſſint; ne cultus ſtudio, militia ſua auocentur [h]. Quo fit etiam, vt nec locare prædia poſſint [i], parciſſimè eis commeatus detur, nec militarem equum extra prouinciam ducere permittatur, nec ad opus priuatum, piſcatum, venatum miles nõ ſit mittendus, & cæt [k]. Et Gratianus imperator, colonos militare vetat, prohibet & iis, qui caſtrenſibus ſtipendiis otia quieta meruerunt, iam veteranis conſtitutis, tela in vſum vomeris, ligonisque conuertere [l]. Non debet miles cuiuſquam curas arripere, alioquin priuilegiis omnib⁹ militaribus nudatur [m]: qualia ſunt munera perſonalia, quæ illis inhibentur [n]. Militem qui artem ludicram 1 fecerit, vel in ſeruitutem venire ſe paſſus eſt, capite puniendum Menander ſcripſit, teſte Marcello [o].

f Mattha. in l. milites, l. 9. & in l. milites agrum, l. 13. de re mil. in P. l. non licet, & l. qui offerri, de contrah. empt.

g dicta l. milites, l. 9 & l. auferetur, §. quod à præſide, de rure fiſc. P. l. filius, de inoffic. teſtam. P.

h dicta l. milites, agrum, l. 13.

i l. milites, C. loca.

k l. officium, l. 12 §. patronus, de re mil. lib. 12 C.

l l. fin. de municipijs, & colo. patrimonialium & ſalutenſium &c. lib. 11 C. tit. 62. l. milites, 15 de re militar. lib. 12 C.

m l. militares, l. 16 de re militar. libr. 12. C.

n d. l. milites 15. de re milit. lib. 15 C. l. armatæ, qui petunt tutor. C.

o Marcellus, in l. quædam delicta, l. 24. de pœn. lib. 48. P. num. 19.

De peculio caſtrenſi. Cap. 15.

1 Peculium caſtrenſe quid.
2 Peculij caſtrenſis mobilia, non etiam immobilia ſunt.
Peculio caſtrenſi quæ annumerantur. eod.
3 Peculium caſtrenſe nullo modo quæritur patri, nec quaſi caſtrenſe, nec venit in collationem.
4 Peculij caſtrenſis, vel quaſi actio, & diſpoſitio ad filiumfa. pertinet, non ad patrem.
5 Teſtari poteſt filiusfa. de peculio caſtrenſi, vel quaſi.
6 Peculium caſtrenſe quomodo ab inteſtato ad patrem pertineat.

Quæ

QVæ singulari iure concessa militibus sunt, priuilegia dicũtur, personis & rebus indulta, & personis & actibus eorum simul. In rebus, singulare est peculium castrense, nempe id omne, quod à parentibus vel cognatis filiofamilias in militia degẽti donatum est, vel quod ipse filiusfa. in militia ab alijs acquisiit, quod nisi militaret acquisiturus non esset [a]. Verùm hîc obseruandum est, donata à patre ita demũ in peculium castrense filiusfa. militis fore, si mobilia sunt, vel ex mobilibus cõparata, nõ autem si prædia vel alia immobilia, occasione quamuis militiæ donentur [b]. Item nec alia quæ alioquin, & alia occasione filiofamilias aduenũt, vt hæreditas matris, & alia quæ acquisiturus esset sine militia [c]: ea enim castrensia non sunt, neque quæ vxor dederit filiofamilias militi, non tamen militiæ causa [d]: contrà, si quid eidem dederit legauerit ue, contemplatione militiæ [e]. Idipsum in alio instituente militem filiumfal. vel ei donante perpendendum est, vt si cõtemplatione militiæ fiant tantùm, & in militiæ tempore iuris peculij castrensis sint, non aliter, sed sit alterius peculij [f]. Fiunt & empta ex peculio castrensi, id est, eius pecunia, eiusdem conditionis, cuius sunt castrẽsia [g]: vt res succedat in locũ prætij fauore militiæ, vt in quibusdam alijs [h], non tamen omnibus [i]. Peculij castrensis singulare est, vt cùm filiusfamilias propter militiam nõ liberetur à patria potestate [k], & idcirco videatur patri omnia, saltem quod ad vsumfructum pertinet, quærere [l]: nihilominus tamen castrense illi proprium & præcipuũ est peculium, & à patris iure omnino liberum, & ea quæ detulit in militiam cõcedente patre [m]: nec pater enim in adoptionem dando, alij nec in familia retinendo vel emancipando ei auferre peculium potest [n]. Neque patris creditores id vendere, vel aliter inquietare possunt: nec patre mortuo cum fratribus id commune est [o], id est, non confertur cum successione patris: nec quasi castrense [p]. Vt non possit pater filifamilias militis seruum, qui in eius peculio est, manumittere testamẽto, vel ei libertatem legare efficaciter, nisi forsan filius ante patrem mortuus, patrem fecerit hæredem, vel ab intestato ad eum peruenerit filij castrense peculium [q]. Habet itaque actionem persecutionẽq; castrensium rerum semper filius, etiam inuito patre: & quamuis paterfamilias militiæ tempore, postea se arrogandum dederit [r]: imò & cõtra patrem agit [s], & sine voluntate patris alienat [t]. Et si quid seruus peculij quærit vel ipsi alatur, non patri, sed filiofamilias, cuius est peculium, acquirit [v]. In summa Iuuenalis priuilegium hoc militum his versibus absoluit [x].

Solu præterea testandi militibus ius
Viuo patre datur: Nam quæ sunt parta labore
Militia, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet cuius regimen pater.

Disponit namque filiusf. de peculio castrensi vel quasi castrensi testamento, vel vltima alia voluntate [y], & iure communi post militiam, & iure singulari militari, tamquam de propriis bonis & patrimonio [z]. Si tamen intestatus decedat, pater peculium castrense filifamilias retinet, non tamquam hæreditarem, sed tamquam peculium: quòd si testatus sit, ad hæredem, vt hæreditas peruenit [a]. Si tamen filiusfam. hæres fuit alterius, pater qui ab intestato retinet peculium, illi hæres fit vt filio [b]. Et in casu, quo miles filiusfamilias, recusauerit additionem hæreditatis, quę ei ex castrẽsibus occasionibus venit, datur patri adeundi licentia, vt ad illum perueniat pleno iure, cum dominio & vsufructu, ac si pater fuisset ab initio hæres institutus, cum oneribus [c]. Peculium ita vt iure pristino apud patrem remanet, & acquisitiones quoque iacente hæreditate à seruo peculiari factæ [d]. Tenetur tamen pater, qui castrense peculium intestati filii retinet, æs alienum intra modum eius, & annũ vtilem iure prætorio soluere. Et si testamẽto hæres scribatur, perpetuò eiusdem vt hæres conuenietur [e]. Sunt & alia priuilegia, quæ militibus alijs etiam quã

a l. Ponon. in l. castrẽse, l. 11. de castrens. pecul. lib. 49. P. l. 17. l. 1. de castrens. pecul. lib. 12. C. tit. 37.
b dict. l. 1. C. de castr. pecul. l. si filius, C. famil. ercisc.
c dicta l. 1. de castrẽ. pec. C. dict. l. castrense, eod. tit. P.
d l. si miles, l. 6. & l. si forte, l. 8. eo. tit. dicta l. si miles, & l. si forte, & l. denuus Adrian. eo. tit.
e l. 4. de castrẽs. pec. lib. 12. & C. l. milites, l. 5. l. hæredetate, l. 19. l. pater militi l. 15. & l. dotem filiofamil. 16. & l. 4. famil. ercisc. lib. 3. C. tit. 36.
f l. 1. § 6. de castrẽs. pec. lib. 12. C. l. 3. eo. tit. in P.
g l. si proponas, de rei vend. C.
h l. si ex ea, eo tit.
i l. 1. de castrens. pecul. lib. 12. C.
k l. cum oporteat, de bonis quæ liber. cum inter l. placet, de acquir. possi. P. § 1. per quas pers. nob. acq.
l l. cum oporteat, de bonis quæ liber. cum inter l. placet, de acquir. possi. P. § 1. per quas pers. nob. acq.
m l. 4. de castren. pecul. in P. & l. ex renia, l. 10. eod. l. 3. Cleo. ti. l. cũ oporteat, l. 6. § excepto, de bon. quæ liber. lib. 6. C. tit. 60. nouel. constit. 22. §. quoniam verò sequentes.
n l. pater qui dat, l. 11. de castren. pec. in P.
o § ex hoc intelligere, quib. non est permiss. fac. test. l. 1. Institut. tit. 12.
p l. miles licet, l. 12. & l. si de eo. lib. 6. C. tit. 20. l. 1. § nec castrense, de collat. bonor. in F.
q Marcian. in Lex castrensi, l. 16. Tryphon. l. hæreditate, l. 19. § pater, & l. si de castren. pec. in P.
r l. 4. § 1. & si de castr. pecul. in P.
s l. si quis vxore, eo. tit. in P. l. Imperator, ad senat. Trebellian.
t l. 1. de castrens. pecul. lib. 12. C.
v l. pater militi § si seruus, eod.
x Iuuenalis, Satyra. finali.
y l. 1. quib. non est permiss. fac. testament. ap. Iustinia. lib. 2. Inst. tit. 12. l. penul. & l. qui testa fac. possi. lib. 6. C. tit. 22. l. finali, de inoffic. testa. C.
z l. pater qui castrẽ. l. 17. § pater, de castrens. pec.
a l. 2. de castren. pec. in P. l. proponebatur, l. 9. eo. P. l. intelligis 5. C. eo. ti.

b l. eo in P. c l. si § similique modo, de bon. quæ liberis, lib. 6. tit. 60. d l. filiusfamilias, 14. eo. tit. P. e l. pater qui castrense, l. 17. & l. 2. & l. proponebatur, eod. tit. P. l. filius, ad leg. Cor. de falsi. in P.

filiis familias concessa sunt circa testandi priuilegium, de quibus interim vi-
dēdus Azo in summa [a], nos autem suo loco alibi in testamentis, Deo iuuāte,
agemus de illis.

a Azo in summa, tit. de milit. testam. C.

De priuilegiis personis militum concessis, & veteranis. Cap. 16.

1 *Priuilegia personalia militum.*
Ignorantia iuris excusat milites.
2 *Militum iniuriæ ægrè vindicantur.*
3 *Militia paterna filiis data.*
4 *Veteranorum militum priuilegia, & immunitates.*
5 *Veterani ex quibus causis amittunt priuilegia.*
6 *Iniuriarum causa per procuratorem ab illustribus tractatur.*
7 *Pactum de futura successione inter nobiles validum.*
8 *Militarium priuilegiorum ratio.*

PRIVILEGIA personis militum quoque concessa sunt, quo- 1
rum aliqua accipe: nempe, vt iuris ignorantia, vel error in
exceptione, suo loco proponenda, & omissa à milite ante sen-
tentiam, restitutionem habeat in integrum [b]. In aliis etiam
à iure inductis solemnitatibus, militiæ munus releuat: cùm
magis milites arma, quàm iura scire expediat [c]. Aliud mili- 2
tiæ priuilegium apud Iuuenalem [d].

Commoda, inquit, tractemus: primùm communia, quorum
Haud minimum illud erit, ne te pulsare togatus
Audeat, excussos præiori ostendere dentes,
Et nigram in facie tumidis liuoribus ossam, &c.

Filij primipilariorū paternam sequuntur conditionem: & filij qui ex officia- 3
libus nati sunt, in parentū militiam vocantur [e]. Veteranis immunitates con- 4
cessæ onerum & munerum in vniuersis locis ciuilium, & operum publicorū,
collationum, & vectigalium, quæ in nundinis præbentur [f], vt nec volenti
permittatur, nec inuiti militare cogantur [g], nullis iniuriis incongruis pulsen-
tur [h], separentur à cæteris in pœnis, vt non dentur ad bestias, nec fustibus cæ-
dantur [i]. Veteranis & liberis eorum, idem habetur honor qui & decurioni-
bus [k]. A nauium fabrica excusantur, non constituuntur exactores tributorū:
si tamen veterani se passi sunt in ordinem decurionum legi, ex consensu il-
lorum tacito, muneribus fungi coguntur [m]. Quòd si allecti in ordinem non
sunt, sed spontè aliquod munus suscipiant ciuitatis, ex eo ad alia cogi subeū-
da non debent [n]. Subeunt autem veterani vectigalia, & patrimonij onera so-
lemnia [o]: veluti vix sternendæ, & angariationis nauium [p]. Amittunt priuile- 5
gia veterani, si latrociniis sese dederunt [q]. Fauetur nobilitati maximè, quā- 6
do illustres viri inde fiunt, & quando militant: vt neque iudicio, in causa in-
iuriarum, cogātur adesse, sed possint per procuratorem litem exercere [r]. Pos- 7
sunt & pacto hæreditatem suam donare inter viuos, licet in paganis impro-
betur pactum de ea [s]. Et certè, dum res & status militaris ad verū reducitur, 8
vix aliæ personæ mihi videntur priuilegiis, aut maiori cōmiseratione dignæ,
siue boni sint, sine mali milites ob eorum vsum: imò & peiores & truculētio-
res huic muneri meliores, στρατιῶτα οὐκ ἄνθρωπε, inquit Philemon [t], καὶ σιτούμενε
ὡς τὰ ἱερεῖα, ἵν' ὅταν ἡ καιρὸς τυθῇς. id est.

ô miles non homo, qui pasceris
Quemadmodum victima, vt cum tempus fuerit immoleris.

Et incitādi priuilegiis sunt mortem oppetere, quam omnes natura refugiūt.
Et ita vita & morte sceleratorum priuilegiata bonorum hominū, salus & bo-
na

b l. 1 de iur. & fact. ignor. lib. 1. C. tit. 21.
c l. fin. C. de iure de lib. lib. 6.
d Iuuenal Satyr. 16.
e l. 1 & 2. de filiis official. militarium, qui in bello moriunt. lib. 12. C. tit. 48.
f l. 1. de veteran. lib. 12. C. titul. 47. l. 2. de priuil. veteran. lib. 49. P. tit. 18.
g l. fi. C. eod. titul. de vetera.
h l. prouidendum, l. 2. eo. C. de vetera.
i l. 1. & 3. de priuileg. veteran. libr. 49. P. tit. 18.
k l. 3. de priuileg. veteran.
l l. fin. eo. tit.
m dict. l. fi. de priuil. decur. l. volūtarie, C. de excusat. tutor. l. 2. C. de iis qui spōtē munera subeunt. l. penul. §. fi. de vacat. muner. in P.
n l. 2. de priuileg. veteran. in P. l. 3. C. de iis qui spōtē munera subeunt.
o dict. l. 2. §. fi. de priuil. vetera. P. l. 2. & 3. de muneribus patri. C.
p l. viæ l. 4. de priuil. veteran. in P.
q l. 3. de vetera. lib. 12. C.
r l. fi. de iniur. lib. 9. C. tit. 36. l. quicūq; iuncta auth. sequ. de honor. C. l. quoties, de dignit. lib. 12. C.
s l. licet, C. de pact. vide de hoc Nicola Boerium, decisio. 204. numero, 4 & 5.
t Philemō comicus, vt habetur in sententiis comicor.

na cum modico detrimento conseruatur. Sunt & boni & strenui pariter milites, qui pro reipublicæ salute occupati, meritò priuilegiis honorantur, vt benè meriti, alij ad benè merendum eisdem allecti.

De priuilegiis militum circa illorum iudicia. Cap. 17.

1 Milites coram suis ducibus conueniendi.
Magisteriæ dignitatis iurisdictio. eod.
2 Iurisdictio magisteria in milites quatenus extendatur.

1 STATVIT Iustinianus milites cõueniri, tam in causis ciuilibus, quàm criminalibus coram ducibus suis [a]: duces & milites coram magisteria potestate: sic enim ducibus iurisdictio concessa est, vt non imminuatur magisteriæ administrationis eius prouinciæ, vbi duces sunt, potestas [b]: videlicet inter militares viros, & reum militarem aut ciuiliũ quæstionũ [c]. Cùm miles, nisi à suo iudice coërceri non possit.

Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Seruato, miles ne vallum litiget extra
Et procul à signis. Iustissima centurionum
Cognitio est igitur de milite &c [d].

Sic officium regentis exercitum, in obseruanda, sicut in regenda militari disciplina versatur, inque delictis secundum suæ authoritatis modum castigandis [e]. Quò fit, vt iurisdictio magisteria, vel militaris, tum maximè in milites solummodò locũ habeat, quando de crimine militari quęstio est contra militem. In alio autem communi crimine, placuit distinctionem adhiberi; vt si illud atrox sit, iudex eius loci, in quo miles deliquit, habeat cognitionem & coërcitionem: si autem leue, vel mediocre, habeat tãtùm notionem, remittat autem coërcitionem ad magistrum militum [f]. Sancerunt quoque Theodosius & Valentinianus CC. milites armatæ militiæ, cùm in militia sunt, vel in commeatu legitimo, posse vti pro ciuilibus negotiis fori præscriptione, non autem inermis militiæ milites, si cõueniantur pro publicis functionibus, vel priuatis negotiationibus [g], quæ militibus armatis interdictæ sunt [h]. Ex constitutione regis Galliarum Caroli 5. vetitum est, ne pendente tempore hostilis belli tunc vrgentis, quisquam nobilis aut ignobilis, alteri vel mutuò sibi bellum mouerent, clam aut aperto marte: atque decretum in huiusmodi, inquietos iudices locorum, putà senescharcos vel iuridicos, ius dicere posse, & armata manu compescere [i]. Franciscus primus huius nominis rex Gall. statuit quoque, vt stipendiis suis contenti viuant milites: etiam equites, ademitq; licentiam ne in oppida frumentãdi causa exirent, ne quicquam ab his caperent, néue victum inde extorquerẽt gratis, & si comperti fuerint ita prædas vel concutiones agere, notionem & coërcitionem primùm concedit latrunculatoribus marescarchorum, & demùm illis vindictam dissimulantibus, iudicibus locorum ordinariis [k]. Theodosius & Valentinianus, apparitoris magisteriæ potestatis causam de statu, de curia vel officio cohortali, vel de tributis vel functionibus ab eo debitis, in prouincia motam coram rectore prouinciæ, per prouocationem suspensam, terminari debere à præfecto prætorio simul & magistro militum, statuerunt [l].

a in l. fin cõ suis. §§. de re mili. lib. 12. C. tit. 36.
b dicta l. fin § fi. de re milit. l. magisteriæ, l. 6 de iurisdi. omnium iud. c. C. lib. 3 titul. 13 l. 2. vbi quis de curiali vel cohortali aliaue conditione cõuenia lib. 3 C. tit. 23.
c dict. l. magisteriæ.
d Iuuenal in Saty. 16.
e l. officium, l. 12. in princ. & fine, de re militar. in F.
f glossa ind. l. magisteriæ, per l. fina. in fine, de accusatio in F. & l. fin. in princ. de re milita. lib. 12 C. argumento § penul. vt clerici apud proprios episcop. in authenticis, textus in l. 1. 2. & 4. de officio magistri milit. lib. 1 C. tit. 32.
g l. vnic. in quib. cau militan fori præscrip. vti non poss. lib. 3 C. tit. 25 l. 3. de offic. magist. milit. C.
h l. fin. C. loca & tit. negotia. ne milit. lib. 12. C.
i constitu. Caroli, 5. artic. 9. in primis.
k *à l'ordõnance du Roy François premier, sur le faict de la guerre, arti. 5.*
l l. eo. casu, l. 33 de appella. libr. 7. C. tit. 62.

De magisteria militari dignitate. Cap. 18.

1 Magister quis dicatur.
2 Magister populi dictator.
Magister equitum quis. eod.

Præ

3 Præfectus prætorio quis. 4 Magiſter peditum.
5 Magiſtri militum prouinciales.
6 Conеſtabulus Galliarum. Mareſchalli Galliarum, & eorũ poteſtas. eod. & num 6.
Preuoſtz de mareſchaux *qui. eod. Latrunculatorum poteſtas. eod.*
7 Latrunculatores de quibus non cognoſcant.
8 Prendre en partie *latrunculatorem, aut iudicem quando quis poſſit.*
9 Iudicia potiſſimùm capitalia præcipitanda non ſunt.
10 Latrunculatores ſummariè & de plano iudicant.
11 Iuriſdictionis conеſtabuli & tribunorum militum in Gallia leges.

VIA ſuperiori capite meminimus de poteſtate magiſteriæ 1
adminiſtrationis, viſum eſt nõ alienũ à methodo, de ea pauca annotaſſe. Magiſter dicitur is, cui alicuius rei præcipua cura demandatur[a]. Proinde latiſſima eius, vti rerum eſt appellatio. Quare eã reſtringimus nunc ad res & perſonas militares, quibus ſumma militiæ cura demãdata eſt. Cicero magiſtrũ popu- 2
li, dictatorẽ vocauit[b]. Et hic erat militũ omniũ per conſequens magiſter. Verumtamẽ dictatori magiſter equitũ additus eſt, qui, vt ait Polybius, apud Romanos magiſtratus erat officio dictatoris ſubiectus, qui tenebat in exercitu eius locum, ſi quando illum abeſſe neceſſitas reipub. cogeret[c]. Quales tribuni celerũ apud priſcos Romanorũ[d] reges, tales ferè apud dictatores, expulſis regibus, magiſtri equitũ: & vt dictatori ius ſummũ in populũ fuit, ita in omnes milites & accenſos, magiſtro equitum[e]. Deinde cõſtituto imperio ad 3
vicẽ magiſtri equitũ, præfectos prætorio inſtitutos eſſe, à quibuſdã ſcriptoribus traditũ eſt. Nã cùm apud veteres, dictatoribus ad tẽpus ſumma poteſtas crederetur, & magiſtros equitũ ſibi adlegerent, qui aſſociati principali curæ, militiæ gratia, ſecundã poſt eos poteſtatẽ gererent, regimentis reipublicæ ad imperatores perpetuò trãſlatis, ad ſimilitudinẽ magiſtrorum equitũ, præfecti prætorio à principibus adlecti ſunt, data eis pleniore licẽtia ad diſciplinæ publicæ emendationẽ[f]. Inclinante ſubinde imperio & magiſter peditũ factus, 4
quẽ, inquit Vuolfgãgus Lazius[g], hodiè vocamus ſupremum regimentorũ. Et cùm olim, qui in officio præfecti prætorio erat, & magiſter eſſet equitũ & militũ, tandẽ mutata forma, ſeparata officia ſunt. Atq; creſcẽte imperio, per pro- 5
uincias magiſtri militum creati: vt in partibus orientis Conſtantinopoli, magiſtri equitũ & peditum præſentiales duo: & alij tres, equitum & peditum per orientẽ: equitũ & peditũ per Thracias: equitũ & peditũ per Illyricũ[h]. Sub diſpoſitione ſeu cura vnius magiſtri militũ præſentalis, erãt vexillationes palatinæ, vexillationes comitatẽſes, ſeptẽ: legiones palatinæ, ſex: auxilia palatina, 18. Sub alterius viri illuſtris magiſtri militũ præſẽtialis diſpoſitione, alteri⁹ ordinis vexillationes palatinę, ſex: vexillationes palatinę, ſex: vexillationes comitatẽſes, ſex: legiones palatinæ, ſex: auxilia palatina, 17. quarũ nomina & diſtinctiones notat liber, qui Notitia vtriuſq; imperij dicitur. Porrò ſub diſpoſitione magiſtri militũ per orientẽ comitatẽſes vexillationes, ſeptẽ: legiones comitatẽſes, nouẽ: pſeudocomitatẽſes, decẽ. Officiũq; magiſteriæ poteſtatis per orientem, cardinale habitũ: & per orientẽ 25. magiſtri militũ. Sub diſpoſitione illuſtris viri magiſtri militum per Thracias, vexillationes palatinæ, tres: comitatẽſes, quatuor: & legiones plures comitatẽſes: & per Thracias magiſtri militũ quindecim. Sub diſpoſitione viri illuſtris magiſtri militũ per Illyricum, vexillationes comitatenſes duæ, legio palatina vna: auxilia palatina, ſex: legiones comitatenſes, octo: & pſeudocomitatẽſes, nouẽ. Et alij magiſtri militũ per Illyricũ. Addidit & creauit cũ orientalibus magiſtris alium magiſtrũ Iuſtinianus per Armeniã, ſublato comite, cui cõmiſit Armeniã primã & ſecundã, & Auzitenã, Aſithcænam, Balabethenã, & Zophenã, & pontũ Polemoniacum[i]. In imperio occidẽtali erat magiſter peditũ in præſenti, magiſter equitũ in præſenti: magiſter equitũ per Gallias, vltra vnũ illuſtrẽ præfectũ prætorio Italiæ duceſeos. Sub diſpoſitione viri illuſtris magiſtri peditum præſentalis, erãt comites certi militũ, vt Italiæ, Africæ, Tingitaniç, tractus Argẽtoratẽſis, Britanniarum, littoris Saxonici per Britannias. Duces limitum decẽ, Mauritaniæ Cæſa-

rienſis,

a l. cui præcipua, de verbor. ſignif.
b Cicero, 3. de Finib.
c Polyb. lib. 3. Hiſtor.
d de quib. Dionyſ. Halicarn. lib. 1. antiq. Roman.
e l. 2. §. populo deinde auctor. de orig. iur. P. Feneſtellah. de magiſtratibus c. 9. ex lib. 2. decadis pri. Liuij. Eutrop. lib. 1. c. Euſeb. de temporib. Dionyſ. Halicar. lib. 5.
f haec omnia ad verbum ſcribit Auctor iuriſconſ. in l. 1. de offic. præfect. prætor. lib. 1. P. tit. 11. & Põpo. in l. 2. §. populo deinde, & §. hũc magiſtratum, & §. ius dictatorib. & §. quod ad magiſtratũ, de orig. iur. libr. 1. P. tit. 2.
g Vuolfgã. Lazius, libr. 4. de repub. Roma. c. 9.
h in lib. Not. vtriuſque imperij, hæc & quæ ſequuntur.
i l. fi. de offic. magiſt. milit. lib. 12. C. tit. 32.

ricíus, Tripolitani, Pánoniæ secúdæ, &c. Legiones palatinæ 12. vt Iouiani, Herculiani seniores, &c. Auxilia palatina 65. vt cornuti seniores, bracchati &c. Legiones comitatẽses, 31. pseudocomitatẽses, 18. quę numerãtur in Notitia vtriusqueimperij. Subdispositione viri illustris & magistri equitũ prę sentalis, vexillationes palatinæ 9. vexillationes comitatẽses plures in prædicto libro relatæ, vbi & de illis, quæ cum viro illustri comite & magistro equitũ Galliarum erãt.

6 In regno nostro Galliarum, magister equitũ conestabulus est dictus aliquãdo, seu comes stabuli sacri, cuius & meminerũt iura Romana [a], antiquis *Mester*, de quo nos fusè alibi [b]. Sũt & tribuni militũ quatuor, ad quos post magistrũ militũ rei militaris summa refertur, vocamus mareschalchos, vel *mareschauls*, quibus ea potestas in milites, quę magistri equitũ. Eorumq; partes sunt castris locum eligere, vnde à nõnullis magistri castrorum dicti sunt, milites in officio cõtinere, in quos vitæ & necis potestatẽ habent, q; munus latrunculatoribus demãdant, qui ideo dicti sunt, *Preuotz de mareschaulx*, qui propemodum similes illis, quos irenarchos iura dicunt [c], emẽdãdæ disciplinæ publicæ & moribus præfecti. Quibusq; absq; prouocatione ex regio edicto licet emãsores, apolidas, æneos, per lasciuiã quid agẽtes, mulierum stupratores, pœna capitali afficere [d]: demum & qui de omni crimine militari cognoscunt. Et proinde isti latrunculatores magistri militum, vel tribunorum sunt perpetuò castrorũ & exercituum comites, vt prospiciãt quieti subditorum seu regnicolarum, cauẽtúe ne vlla opprimãtur à militibus seu à latronib[9] iniuria, quàm subitò, & quàm citius fieri poterit vlcisci debent [e]. Quibus annexi sunt easdẽ ob causas latrunculatores prouinciales, quibus eadẽ cura demãdata est: hæc tamẽ lege, vt seneschalchos iurídicosq;, & iudices locorum ordinarios cõsulãt, & cũ illis cõferant acta, quæ in reos sibi subditos fecerint, vel quæ inquisierint, vt

7 iudicium ex illorum notione celeriter inferatur [f]. Dicta fuit omnibus latrunculatoribus tamẽ lex, ne de delictis & criminibus nõ militaribus cognoscãt eorum, qui tẽpore, quo delinquunt, domicilũ alicubi & latẽ fouẽt, sed remittant ad iudices ordinarios cum illorum anacrisi [g]: nullum enim est illis certũ

8 territorium, vt iudicatũ in senatu Parisiẽsi, anno 1388. Eodẽq; senatus cõsulto placuit, vt si prouocatione ab illis interposita quis eos aduersarios citet, dicũt *pẽdre en partie*, & benè prouocatũ sententia iudicetur, possint multa, & ad sumptus dãnari [h]. Porrò latrunculatores, & alij cuiuscunq; gradus iudices, tãquã aduersarij in ius vocãtur prouocatione, scilicet, *sont pris en partie*, quando ex officio, sine accusatore vel delatore, vel nõ seruatis iuris solẽnitatibus iudicãt: quia in eo casu, accusatoris vices agunt [i]. Ideo animaduertẽdum est illis, ne reos aliter iudicẽt, quàm secundũ acta & ꝓbata [k], & secundum probationes, quæ sunt luce meridiana clariores [l]: de quibus scriptura iudicialis, quã vocãt, *le procez*, cõstet [m]. Nec sũmario & præcipiti iudicio, adimẽda est reis defensio, quę

9 cũ naturalis: nec inauditum cõdẽnari morte oportet [n]. Sic enim iniuria, ex eo q; iure faciendum cõmissum potestati est, nasceretur cõtra legũ præscripta [o], & præcluderetur innocentibus vel temerè suspectis, vel calumniosè delatis, purgãdi crimnis occasio, vita cum loquẽdi facultate, supplicio intercepta, & daretur latrunculatoribus grassandi impunè occasio: cùm tamẽ satius sit nocentẽ absolui, quàm insontẽ dãnari [p]. Proinde cùm in minimis & ciuilibus negotiis, iubeatur iudici, vt plena disquisitione ea examinẽt [q], multò magis, vbi de vitæ hominis agitur discrimine, cautius & diligentiori calculo res examinari & perpẽdi debet [r]. Nec arbitrio vnius hominis, iudicis videlicet cõmitti debet: neq; vt id cõmittatur à principe iustè impetrari potest: & si impetretur, inutiliter fiet. Quod enim negotij totius cognitionẽ tollit, & vires principalis negotij exhaurit, sine graui alterius partis dispẽdio cõuelli nõ potest [s]. In lege Iulia de repetundis caput est, vt iudex, qui ob hominẽ necãdũ pecuniã acceperit, vel nõ acceperit, calore tamẽ inductus, interfecerit vel innocẽtẽ, vel quẽ punire non debebãt, vel capite plectantur, vel in insulã deportentur, vt pleriq; puniti sunt [t]. Oportet itaq; hos latrunculatores prius crimina reorũ iurisdictionis suæ discutere, quàm damnare, nec ordine turbato prius damnare & deinceps probationes quærere & literis mãdare. Non enim

[a] in l. 2. de comitib. & tribu. Cubicul. lib. 12. C. tit. 7. [b] diximus in Feudis, cap. 1. quo de comitibus tractamus. [c] l. vlt. de irenarch. lib. 10. C. tit. 75. Iulius, de custodia reor. in P. l. h. § irenarchæ, de munerib. & honor. in P.

[d] extat cõstitutio regia Francisci primi, tit. *de la iurisdiction des preuotz de mareschaulx & leurs lieutenantz.*

[e] in constitutionib. Aurelianæ edict. 5. in compertis generalibus, art. 66. 67. & 71. vide Brodeau de horũ iurisdictione in §. 1. de prohibit. feud. alienat. per Federic. in vbi. teuéot

[f] in dict. constit. Aurelianæ art. 65.

[g] eadem constit. art. 70.

[h] Papus, libr. 4. Rhapsod. arrestor. tit. arrest. 1. Auberius, in stylo parlam. in arrestis, arrest. 46. Barthol. in l. 2. § 11. publico ad leg. Iul. de adul. Tholosæ tit., n. 11. de Portis, de pœnis 21.

[i] l. 1. in fin. versus. de crimin. in P. l. 6. de probat. C. in 2. quæstionibus extra, de probat. cap. 3. [k] l. 2. ad l. Cornel. de fals. lib. 9. C. l. 1. de iure emphyt. C. in P. Clem. palatina 10. de re iudic.

[l] memineris, vnde de vi. C. [m] absentẽ, de pœn. [n] iudices, l. 3. & authen. habenti, ne iudex lib. 3. C. tit. 1. § sed hoc, vt cum de appell. cognoscant. authent. coll. 8. cond. 11. ea. quod cauetur, to. q. 5.

[o] l. auditus ab episcop. audi. C. l. ad edictos, ea appellat. C. § vbi pertinaciam, de exactor. infra. [p] l. 2. de priuileg. imperat. offic. libr. 1. Cod. tit. 22.

[q] Marcellus, in l. lex Iulia. 7. § fin. ad l. Iuliã repetũdar. libr. 48. ff. tit. 11.

præ

præpostera diligentia vita homini adempta à iudice restitui potest: & prius à probatione, quàm ab executione incipiendum est [a]. Non diffitemur tamen, sæpius hos latrunculatores summariè & de plano animaduertere debere in latrũculos, & reos suæ iurisdictionis: imò & expedit ita fieri, & ea ratione demãdata cura est, vel ad pacãdã seditionem, vel ad tollendã prouocãdi & euadẽdi scelestissimis hominibus occasionem. Verùm cõstare debet primùm sceleris esse reos, vel q; deprehendãtur in scelere, vel testimonia plana & dilucida sint, quę nõ possunt suppleri vllo modo clausula illa, vt de plano & summariè procedatur [b], vt nos alibi, Deo fauente, docebimus [c]. Leges iurisdictionis magistri equitum, seu conestabuli, & tribunorum militum, quæ iure Gallico ex constitutionibus regũ definiuntur [d], docentur constitutione Iohannis regis Gall. Cautum itaq;, magistrum equitum cognoscere de apparitoribus armorũ, quos vocãt *sergentz d'armes*, si illi cõueniãtur actione personali, nõ etiã si agãt. Similiter & de causis ius dicere tribunorum seu marescharchorum & eorum subpræfectorum, si in acie sint & conueniãtur actione personali, nõ autem si ipsi agãt. Porrò ad curiã magistri equitum, & quatuor tribunorum, quę notionem habet Lutetiæ in mensa marmorea, res bellicæ pertractãdæ referũtur, omnia crimina patrata per milites, qui sub signis & numeris militant regiis, siue ij sint equites, siue pedites, in acie vel stationibus, seu pręsidiis existẽtes: causæ captiuorum belli, & redemptionum eorumdem, de præda, & aliis bellicis negotiis. Si quidã stipendiarij contumaces sint in præpositos, siue si, ordinibus relictis, sine commeatu exercitum reliquerint. Si præpositi numeris stipendiariis, ex ordinibus abiiciãt sine causa, prius inscriptos. De negotiis, quæ suboriuntur cõtra exploratores, proditores, trasfugas, desertores militię: de causis & litibus maximè personalibus, quæ sunt inter admissarios, dictos *huissiers*, & fæciales, tubicines & alios milites, de rebus militaribus vel occasione militiæ: de deditionibus ciuitatum, castrorum, vel oppidorum ex incuria vel perfidia præpositorum: de cõtumacia eorum, qui in euocatione militiæ nõ adsunt, vocant *defaillans au ban & arriereban*. De solutione stipendiorũ militum: de criminibus quæstorum militarium circa solutionem stipendiorum: de delictis & concussionibus latrũculatorum, marescharchorũ, vel suppręfectorũ, & apparitorum eorũ: & de cõtrouersiis, quæ inter eos oriuntur ob depositionẽ seu exauthorationẽ ab officio. Itẽ de codicillis gratiæ, quæ militibus vel quæstoribus dãtur ob cõmissum delictum militare, vel circa militia.

a l. 1. de executio. rei iudica. lib. 7. C. tit. 53.

b §. 1. & ibi gloss. in verbo, summariè, iusè docet. titul. quomod. in læsæ maiest. crimi. proceden. sit, in extrauagan. post vsum feudorum.

c in tit. de iudiciis, dum de ordine iudiciorum agetur.

d vide constitutiones regias in tomo 2. Rebuffi rubric. *du la iurisdiction du conestable*, & seq.

De collegiis militum. Cap. 19.

1 *De collegiis remissiuè.*

SED hæc hactenus de personis, & rebus militaribus dicta sint. Supererat, vt pro superioris libri implenda fide, hoc loco de collegiis, & personarum, ob illa, nomenclatura ageremus. Cæterùm paulò anteà dum de personis à rebus sacris distinctis tractaremus, expedita est hæc pars proprio capite de collegiis: & de militum sodalitiis sacris Melitensium Hierosolymitanorum, & aliorum dictum est. Quocirca non recantabimus hîc eadem, sed ad alia me transferam.

FINIS LIB. XIX. ET SECVNDAE partis Syntagm. Iur. vniuersi, De Personis.

SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI PARS TERTIA.

DE ACTIONIBVS, SEV DE ACTIBVS HVMANIS.

DE MODIS PRIMIS ET GENERALIBVS ACQVIRENDI.

LIBER VICESIMVS.

De modis, quibus res fiunt ſingulorum, & de varia earum rerum natura, & nomine. Cap. 1.

1 *Continuatio libri.*
2 *Ius omne verſatur in acquirendo, minuendo, conſeruando.*
3 *Auaritia turbauit dominia rerum, & poſſeſſionem.*
4 *Cupiditas malorum radix.*
5 *Iubilei lex redemptionis, & redhibitionis rerum.*
6 *Acquirendi leges contra fraudes cupiditatis.*
7 *Acquirendi ſex modi legitimi Varroni.*
8 *Acquirendi modi ex Theophilo 14. iuriſgentium, 2. ciuiles, ſingularium rerum, & per vniuerſitatem.*
9 *Acquirendi modi in certa capita digeſti per diuiſionem.*
10 *Contractus qui ſunt iuris ciuilis.*
11 *Amittimus res tot modis, quot acquirere poſſumus.*

1 REBVS & perſonis præcognitis ſeorſum, & diſtinctionibus earum obſeruatis, reliquum eſt, vt actiones ſeu actus hominum perpendamus: vtpote compoſita poſt ſimplicia: cùm omnia negotia & actus, vel ad res, vel ad perſonas, vel ad vtraſque referri poſſint. Secundum hanc rationem, vera eſt Vlpiani regula[a], totum ius conſiſtere, aut in acquirendo, aut in conſeruando, aut in minuendo. Aut enim hoc agitur, quemadmodum quid cuiuſque fiat: aut quemadmodum quis rem ſuam, vel ius ſuum conſeruet: 1 aut quomodo alienet, vel amittat. Ea namque eſt in omni re animorum conditio,

[a] Vlpia. in l. 6 de legib. lib. 1. Pand. tit. 3.

conditio, vt ait Plinius [a], vt à necessariis primùm orsa, cuncta peruenerint ad nimium. Rectè primùm quidem constituta rerum, vt diximus, diuisio, ad discordias euitandas [b]; huius tamen abusus statim maiora, vt videtur, inuexit mala, & ex lato optimo tritico pernicies soli produxit lolium: exq; cupiditate habendi & auaritia, fines possessionis, & dominij legitimi violati sunt: & is cui permissum erat sufficienter habere, & aliis prouidere, sibi aliena vsurpare vetitis artibus cœpit. Inde malorum omniũ cohors, vt ex Lerna quadã traduxit in nos miserias penè immedicabiles. Cupiditas quippe omnium malorum radix, quam quidam appetentes errauerũt à fide, & inseruerunt se cogitationibus multis [c]. Et qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationẽ & laqueũ diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt hominem in interitum & perditionem [d]. Facilè cupidi à iusto delirãt [e]: mensq; potentiæ auida nec potest abstinere à vetitis, nec gaudere concessis, non pietati adhibere consensum [f]. Excęcat hominem auaritia [g], & reddit insatiabilem [h], vt ait Horatius [i].

Latius regnes auidum domando
Spiritum, quàm si Libyam remotis
Gadibus iungas, & vterque Pœnus
Seruiat vni.
Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore languor.

Hinc vsuræ, rapinæ, furta, delictaq; ferè reliqua omnia; adulteratio rerum, ponderum, mensurarum, fraudes, doliq;, tyrannis, penuria rerum, & fames, & plurium hominum proborum paupertas miserrima, artibus improborum exutorum & spoliatorum propriis. Cui malo vt obuiam iret Deus Optimus Maximusque, post diuisionem per familias terræ subactæ adiecit legem Iubilei. *Sanctificabis*, inquit [k], *mihi annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ vestræ, ipse enim est Iubileus. Reuertetur homo ad possessionem suam, & vnaquæque redibit ad familiam pristinam.* Iure quoque gentium & societatis ciuilis, formulæ quædam receptæ sunt acquirendi, transferendi, & conseruandi res, vt iniiceretur frenum dolis & fraudibus, & vsus facilior esset: ita vsu exigente & humanis necessitatibus, gentes quædam iura sibi constituerunt [l]. Varro [m] sex modos acquirendi legitimos tantùm enumerat, dum ait; *in emptionibus, sex ferè res legitimum dominum perficiunt: si hæreditatem iustam adijt: si vt debuit ab eo accepit, à quo iure ciuili potuit; aut si in iure cessit, qui potuit cedere: & id vbi oportuit; aut si vsu cœpit: aut si è præda sub corona emit.* Latius Theophilus [n] modos acquirendi complectitur, aitq; acquisitiones, aut iurisgentium esse, aut iuris ciuilis. Iurisgẽtium quidẽ esse quatuordecim, nẽpe donationem, hostium spolia, lapillos in litore maris inuentos siue prætiosas gemmas, animalium nostrorum fœtus, alluuiones, insulam in mari aut flumine natam, prædia ad alueum à flumine desertum habere, alienam materiam in eam speciem, quæ in pristinam speciem redire nequeat, mutasse; ex aliena & sua materia speciem fecisse, duorum materias eiusdem vel diuersi generis, voluntate dominorum aut fortuitò commixtas esse, ex materia aliena in solo suo ædificasse, alienam arborem in suo plantasse, cõseuisse in alieno fundo bona fide possesso, thesaurum in suo inuenisse. Ciuiles autem acquisitiones dicit duplices, vel singularium rerum, & quæ per vniuersitatem; singulares, vsucapionem, ius accrescendi, legatum, fideicommissum. Per vniuersitatem, quando vna quidem res geritur, sed multa nobis sub vno acquiruntur: tales quatuor sunt acquisitiones, hæreditas, bonorũ possessio, arrogatio, libertatũ causa bonorũ addictio. Nos ordinis causa sic colligimus. Res nobis acquirũtur vel iure gentiũ, vel ciuili, vel vtroq;. Iure gentium vel facto ipso, vel voluntate eorũ

quorum

a Plinius, lib. 16. c. 4.
b in præludiis Optimi iurisconf.
c 1. ad Timotheum 6. can. bonorum, 47. distinct.
d 1. ad Timoth. 6.
e can. 1. 47. distinct.
f can. virum catholicum. 47. dist.
g c. execrabilis, de præben.
h can. sicut hi, 47. d.
i Horat. lib. 2. Car. od. 2.
k Deuteron. cap. 25. Numeror. c. fin.
l §. ius autem gentium, de iure natur. ap. Iust. l. ex hoc iure, eo in P. l. ergo, l. 39 de legib. in P.
m Varro, libr. 2. De re rustic.
n Theophilus, § fin. per quas personas nob. acquir. lib. 2. Inst. tut. iur. ciuilis titu. 9.

quorum interest: facto ipso vndecim modis, per occupationē, inuentionē, captionem ab hostibus, natiuitatem, alluuionem, sationem, culturam, ædificationem, coniunctionē, vnionem siue confusionem, traditionem. Ex voluntate nostra & aliorum per nos ipsos, & ministerio aliorum, per contractus omnes, paucis exceptis, qui iuris ciuilis dicuntur [a]. Obligationum quippe substantia in eo consistit, non vt corpus nostrum aliquod faciamus, sed vt ad dandum, vel faciendum alium obligemus [b]. Iure ciuili quæruntur, vel contractibus, quatuor, verborum obligatione [c], literarum obligatione [d], emphyteosi [e], sponsalitia largitate [f]. Item vsucapione [g], arrogatione [h], vel successionis iure, & per media quæ inde pendent; per testamenta, codicillos, institutiones generales & particulares, per legata, fideicommissa, bonorum possessiones, addictiones bonorum libertatis causa, & per successiones ab intestato, & per sententiam [i]. Tot modis etiam quis amittit, quibus alius ab alio acquirere potest, cùm duo domini in solidum esse non possint. Proinde si cognoscamus quot modis possumus quærere, propemodum intelligemus quibus possumus res amittere [k].

a l. ex hoc iure, l. 5. de instit. & iur. li. 1. Pitu. § ius autem gentium, eod. tit. ap. Iustinia.
b l. obligationū substantia, de action. P.
c § de constitutis, de action. ap. Iust.
d § 1. de litera. oblig.
e § adeò. de loca. & l. 1. de iur. emphyt.
f § 1. vt sponsali. largitas proprius sit contract. in authē. colla. 9.
g l. 1. tot. tit. de vsucap. in P. cum simil.
h l. si arrogator. de adop. P.
i l. si vt certo, § si duobus, commoda. P.
k l. 1. pro derelicto. l. ferè, l. 196. de regul. iur. in P.

De occupatione. Cap. 2.

1 Possessio de occupatione cœpit.
2 Occupantium fiunt quæ nullius sunt.
3 Nullius sunt insula maris, res pro derelicto habita.
4 Pro derelicto quando quid habeatur. eod.

1 IAM quomodo per occupationem cœperunt res esse, explicauimus, cùm de possessione egimus [l]: quam ab illa occupatione cœpisse demonstrauimus. Idcirco annotabo tātum breuiter ea, quæ nullius in bonis sunt, occupantium fieri [m]. Sic quæ natura nullius sunt, si à possessoribus se in naturalem libertatem asserant, occupantium fiunt quoque [n]. Insula quæ in mari nascitur, occupanti cedit, quia nullius est [o]. Res quoque pro derelicto habitæ, occupantium fiunt [p], quia pro derelicto habita statim possidentis esse desinunt, & ideo occupantis fiunt [q]. Obseruandum tamen pro derelicto haberi, si quis eo animo à se abiiciat, vt nolit amplius ad se pertinere, aliter minimè [r]: & ita ea mente à se, vt amplius nolit, videtur primo occupanti donare [s]. Huc referimus inuentionem thesauri, ex qua inuentor in suo dominus efficitur; in alieno, pro parte: si sine malis artibus inueniat [t], & si non locarit operas suas, vt latè cum suis distinctionibus docuimus anteà, dum de rebus fisco quærendis tractauimus [v]. Est enim thesaurus vetus quædam depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, & ignoratur [x]. Quare cedit inuentori, quod non fieret, si sciretur dominus: nam & eius fit furtum [y].

l suprà libr. 1. c. 13.
m l. 3. de rerum diuis. P. §. ferè igitur, eod. tit. apud Iust.
n l. quod in litore, de acquir. rer. do. l. riparū, §. fin. & l. seq. de re. diui. in P. l. naturalem libertatem § illud quæsitum, de acq. rer. dom. l. interdum, § quod ex naufra., i. de acquir. possess. in P.
o l. adeo, § insulam, de acquir. rer. do. l. ergo si insula, §. fin. eod.
p l. abolea. l. quæcunque, de acquir. rer. dom. P.
q l. 1. 1. & 4. §. hoc amplius, pro derelict. P.
r l. nemo, & l. si quis merces, pro derelict. in P.
s l. quod seruus, de stipula seruor.
t §. thesauros, de rer. diuisio. l. 1. C. de thesaur. lib. 10. C.
v sup. libr. 3. c. 12.
x l. nonnunquam, §. thesaurus, de acquir. rer. do.
y l. peregrè, de acquiren. poss. l. thesaurus, ad exhib. in P. d l. nonnunquam §. fin.

De rerum alienarum deperditarum inuentione. Cap. 3.

1 *Inueniens res alienas, & sibi reseruans, furtum facit.*
2 *Inuentarum rerum deperditarum libelli publicè, vt dominus recipiat, sunt proponendi.*
Inuenta non esse tollenda. eod.
3 *Perdens res remanet earum dominus.*
4 *Inuentor rei deperditæ gratis restituere domino tenetur.*
5 *Iudicium promissum inuentori præstandum est.*
6 *Inuenta non comperto domino in pias causas erogari debent.*
7 *Inuenta vsucapi non possunt.*
Attinia lex. eod.

ACCEDVNT aliqua ex parte ad ea, quæ pro derelicto habentur, res deperditæ. Verùm si quis inuentas in terra iacentes, lucrandi animo sibi vsurpet & occupet, furtum committit: siue ignoret dominum, siue sciat. Nam & libellos proponere tenetur publicè, quibus significet se eas inuenisse, & restituturum ei qui se dominum docuerit earum [a]. Et Lucianus inter laudes Demonacis philosophi, adiicit idipsum eum fecisse, & inuento anulo, de eo publicè schedulam proposuisse. Iosephus [b] inter leges Mosis hanc etiam annumerat, *Siquis aut aurum, aut argentum per viam inuenit, quærat eum qui perdidit, præconem mittens, & in quo loco inuenit, restituat, & ex alieno damno non esse bonam vtilitatem decernat. Similiter & de pecoribus, quas in deserto errare compererit, non inuento repentè domino, apud se reseruet, testem habens in his Deum, quòd nolit aliena lucrari.* Platonis [c] quoque lex hæc, *Si quis rem suam alicubi, volens, vel contrà reliquerit, non tangat qui fortè repererit, sed putet Deum itineris, à lege hæc sibi consecrata seruare: seruus qui exportassit, à quocunque obuiam facto, & vltra annos triginta nato, verberibus multis pulsetur: liber, illiberalis præuaricatorij habeatur, deinde decuplum pretij relinquat, &c. Erat & Stagiritarum lex, plane vt Græcam* inquit Aelianus [d], *agnoscere possis, quod non deposuisti, ne tollas. Et Biblij*, inquit [e], *si in via inciderint in aliquid, nihil tollunt, quod non deposuerunt: non enim hoc inuentum, sed furtum esse arbitrantur.* Diogenes Laertius [f] Solonis legem etiam refert, τῶν ἀλλοτρίων μηδένα μηδὲν φέρειν, μηδὲν ἄγειν: τὸν δὲ κλέπτοντα διπλῶν ἐκτίνειν. *Ne quis quicquam alienarum rerum auferat, agatúe, fur dupli damnator.* Remanet dominus qui amisit [g], & in possessione est ciuili, etsi corporalem perdiderit [h]. Quare retinẽs rem alienam, furtum committit [i]. Itaque pro re inuenta restituenda, quicquam iure capere, nec petere potest: tus enim nullũ nobis in rebus est alienis, & turpiter accipit vt faciat, quod alioquin gratis tenetur facere [k]. Si quid tamen indicij nomine dominus qui perdidit, inuentori polliceatur & restituenti, illud præstari conuenit, & honestè vt ex pollicitatione accipitur: siue is qui inuenit detegat, siue is inuentorem indicet [l]. Multa namque honestè data accipiuntur, quæ non honestè petuntur [m]. Et quæ mercedis nomine non possunt peti, rectè remunerationis gratia capiuntur [n]. Repetit autem inuentor, si quid inuentæ rei causa impenderit, à domino [o]: quemadmodum & rem is cum fructibus perceptis tenetur domino restituere [p].

Quòd

a l. falsus creditor, l. 44. §. qui alienũ quid de furt. libr. 47. P. § fin. de rer. diuis.
b Ios. ph. libr. 4. Antiqu. c. 6. Deutero. 22.
c Plato, 11. de legib. in princ.
d Aelian. libr. 3. de varia histor. c. 46.
e Aelian. libr. 4. c. 1. de varia historia.
f Diogenes Laert. libr. 1. de decret. philos. Alexan. vb. Alexan. lib. 6. c. 10.
g l. Pomponius, l. 44. § fin. de acquir. rerum dominio P.
h l. 1. § Nerua filius, & l. 1. § quod, de acquir. poss. in P.
i § fin. de rerum diuis. dict. l. falsus §. qui alienũ de fur. in P. § furtum, de oblig. quæ ex delict. nasc.
k l. fin. de condict. ob tur. caus. in P.
l Idem § fin. de cõdict. ob tur. caus. Barthol. in d. § qui alienum. Aretinus, in §. fin. de rerum diuis.
m l. 1. § proinde, de variis & extraord. cogni.
n l. salarium, de procur.
o l. 1. C. de neg. gest.
p l. natura. em, l. 3. §. gallinarum, de acquir. rer. dom.

6 Quòd si inuentor perquisitione facta, dominum non inueniat, placet, vt tutior sententia, qua iubetur in pias causas inuenta, nomine eius qui amisit distribuere, vt in pauperum eleemosynam cum authoritate episcopi [a]. Et si ipse inuentor valde pauper & inops sit, nihil prohibet, quin tamquam pauper, non vt inuentor retineat, cum onere orandi pro amittente.
7 Alioquin vt furtiuas res non potest retinere, neque vsucapere, prohibente lege Attinia [b].

a Iuxta auth. omnes peregrini, C communia de successionibus.
b §. furtiuæ, de vsucap. apud Iusti. l. sequitur, § Labeo, cũ §§. seq. & l. non solum, eod. titu. in P.

De acquisitione per captionem ex rebus hostium tempore belli. Cap. 4.

1 *Ab hostibus capta, capientium fiunt.*
2 *Ab hostibus capta & repetita dominis reddenda.*
3 *Serui non fiunt hodiè Christianis ab hostibus capti.*
Postliminij ius num in personis hodiè locum habeat.
Rançon, *seu redemptio capti in bello cuius sit.*
4 *Præda quid. Manubiæ quid. eod.*
Spolia hostium quæ dicantur.
5 *Capta ab hostibus immobilia & mobilia, quorum sunt.*
6 *Præda ab hostibus capta, quomodo diuidebatur militari disciplina.*
7 *Præda aliquando solius populi Romani non militum, aliquando militum.*
8 *Præda pars Deo consecrata.*
9 *Decimæ ex præda Deo datæ.*
10 *Iusta præda ex hostibus, quibus bellum indictum, non capta per latrunculos.*

1 QVÆ ab hostibus capiuntur eorumq; sunt, capientibus etiam quærũtur [c]. Et legem perpetuam esse Xenophon tradit [d] inter homines, quando belligerantium vrbs capta fuerit, cuncta eorum esse qui cœperint, & corpora eorum qui in vrbe sunt & pecunias. Fuit & sentẽtia Periandri, arbitri electi ab Atheniensibus, & Mytilenæis contendentibus pro agro Iliensi, vt quandiu quisque vi oppidum possideat, id eum iure possidere [e]. Pari modo legati Romanorum disceptantes inter Carthaginensem populum, & regem Massinissam, pro agro vi & armis contendentes, possessionis ius non mutarunt, sed causam integram ad senatum reiecerunt [f]. Sic post bella ciuilia, cùm in vrbe essent loca plurima iuris ambigui, & multi multa à possessoribus auocarent: quia sibi vel à senatu, vel à Pompeio, vel à Cæsare, vel à Lepido, vel ab ipso Augusto militibus, pro præmio donata assignatáue forent, contenderent, Augustus imperator ipse
2 cognoscens, secundum possessores pronuntiauit. Si tamen quædam ab hostibus nobis erepta, à nostris repetantur, non fiunt capientium, sed prioribus dominis restitui debent [g]: nec iure prædæ
3 continentur: quia non tam capta, quàm reddita dicuntur [h]. Ex hoc iure belli capientium fiebant serui, qui viui ab hostibus capiebantur [i]. Et hodiè inter Christianos non fiant serui capti, quamuis pro redemptione

c l. naturalem, §. fin. & l. transfugam, de acquiren. rer. dom. l. si quis pro redemptione, C. de donat.
d Xenoph. 7. Cyripædiæ.
e Herodot. in 5.
f Liuius libr. 10. decad. 4.
g l. si captiuus, §. expulsis, de captiuis.
h l. ab hostibus, in 2. de capti. & postlimi. reuers. P.
i §. serui autem, ex eo appellati, & §. serui autẽ nascuntur, de iur. pers. l. manumissionum de sta. hom. P. l. si quis pro redẽptione, C. de donatio

sui prætium dent, quod vocant *rançon*, quasi *reddition*: non secus quam olim captus in ciuilibus dissentionibus, ingenuitatem non amittebat [a]. Itaque ex communi interpretum sententia, iura capriuitatis & postliminij in personis non seruantur; sed capti ad certam fidelitatem, seu homagium obligantur, & redemptionem soluunt pro more nationum, quæ capientis est, nisi redemptio excedat decem millia aureorum: vt si comitis, vel ducis est præhensio, quæ principis solius est. Porrò res quæ occupātur in bello, vel 4
mobilia, vel immobilia sunt: mobilia aut prædę nomine, aut manubiarum appellantur: præda, corpora ipsa capta ab hostibus sunt [b]: manubiæ, pecuniæ, quæ ex corporum captorum venditione, vt notat Gellius [c]. Omnium commune nomen, spolia. Et Labeo, *si quid*, inquit, *in bello captum est* [d], *in præda est*. Immobilia bello occupata, placuit publicari, nō singulorum fieri [e], vel fisco 5
addici [f]: mobilia verò capientium esse [g]. Neque hodiè capta, quamuis fieri aliter deberet, deferuntur duci, sed qui potest capere capit [h]. Obseruandum 6
est tamen, olim ex disciplina militari fuisse, vt non esset præda singulorum occupantium militum, nisi speciali iure concederetur, sed vt in commune in vnumq; redacta delatáue diuideretur à principe vel duce singulis, prout quisque se strenuè in pugna gessisset [i]. Et Polybius meminit: *Nunquam discriminis aliquid*, inquit [k], *Romanis auaritiæ vitio contigit, eò quòd ad signa in cōmune prædam omnem, vel in captione vrbis, vel exercitus deferunt: sic dum alij prædantur, alij constanter in acie permanent: quia non ideo fraudantur. Iurant enim egressuri ad militiam, nihil se ex præda defraudaturos, sed fidem secundum datum sacramētum seruaturos.* Sic Dauid prædā quā acceperat ab Amalechitis, qui exspoliauerant Sicelech, diuisit militibus, nō solū pugnātibus, sed qui remanserāt lassi ad sarcinas; ex quo similis lex sancita est inter Israelitas in posterū. Constat quoque inter Francos, hanc legem diuisionis prædæ inter milites olim fuisse, ex Gregorio Turonense [m]: narrat enim Clodoueum regem Francorum, petenti episcopo vas abreptum in direptione ecclesiæ, respondisse eius legato, vt cum sequeretur vsque ad Suessones, vbi cuncta quæ acquisita erant diuidenda erāt: additque sortitione diuidi solita, vt manifestum ex relata responsione militis, qui vrceum petitum ægrè ferebat regi dari præter sortem. Idipsum & scribit Ammonius [n]. Thebani quoq;, Corinthiiq; legatos ad Lacedæmonios miserunt, qui ex manubiis portionem prædæ cōmunis belli gesti periculiq; cōtra Athenienses, peterent: quibus negatis non quidem apertè bellum aduersus Lacedæmonios decreuerunt, sed tacitis annis tantam iram conceperunt, vt subesse bellum intelligi posset, vt author Iustinus [o]. Extat lex Dei [p], *omnem prædam exercitui diuides, & comedes de spolijs hostium tuorum, quæ dominus dederit tibi.* Inuenio tamen aliquando 7
prædam populi Romani fuisse, non militum: vt ex Dionysio Halicarnasseo [q] colligere possumus, apud quem Decius contra Marcium eximium ducem agens coram populo, sic ait. *Scitis*, inquit, *omnes, prædam ex hostibus nostra virtute partam, legibus addici populo, & nec ducem quidem exercitus in eam tus habere, nedum priuatum aliquem. Sed quæstoris esse eam vendere, & pecuniam referre in ærarium. Hanc legem nullus ab Vrbe condita, non dicam violauit, sed ne repræhendit quidem, excepto hoc vno Marcio.* Asconius quoque Pædianus [r], spolia de viuo hoste quæsita nobili, per deditionem, manubias veteres dixisse ait, & fuisse hanc prædam imperatorum, ex qua quod vellent facerent. Fuit & deinceps tempus, quo partim in publicum duces referebant, partim militibus distribuebant [s]. Pollicebantur & sæpè duces ad concitandos animos militum eisdem prædam; quamobrem exercitus Romanus Posthumium imperatorem inficiantem quas promiserat prædas, facta in castris seditione, lapidauit [t]. Neque semper 8
æquè

a l. si quis ingenuā, §. in ciuilibus, de captiuis, in P.
b Boëtius, decision. 178. numero 3. 4. 5. vbi ita seruari in regno Franciæ, Angliæ, & Hispaniæ ait, & Bald. & Barth. in l. nam & seruus, de nego. gest.
c Gellius, libr. 13. c. 24.
d l. si quid in bello, de capti. l. penul. ad legem Iul. pecula.
e l. si captiuus, § expulsis, de captiuis.
f l. diuus Commodus, de iure fisci in P.
g dicta l. si quid in bello & ibi Barthol. & Albert. & idem Albert. in l. si quis pro redemptione, de donation.
h Boetius, latè decision. 178. numero 6.
i can. dicat aliquis, 23. q. 5. can. iura militare, 1. distin.
k Polyb. lib. 10.
l 1. Reg. c. 30.
m Gregorius Turonen. libr. 2. histor. c. 27.
n Ammonius, lib. 1. hist. Francor. c. 12.
o Iustinus ex Trogo, lib. 5.
p Deuterono. c. 20.
q Dion. Halic. lib. 7.
r In orat. 3. in Verrem, in fine.
s Sigon. lib. de antiquo iure Roma. c. 15.
t Florus, lib. 1. Epitome, Liuij, c. 12.

æquè fuit facta prædæ diuiſio inter milites omnium : ſed & duces præſtantiores ethnici quoque, quibus pugna fœliciter ſucceſſerat, ex præcipuis munera Deo conſecrabant: vt Gelon Syracuſiorum rex, miſit ex hoſtium manubiis, poſt victoriam Amilcaris & Carthaginenſium, Delphos Apollini, quem pro Deo habebat, tripodem aureum ſexdecim talentorum auri. Et Græci poſt victoriam de Perſis habitam Thebis, alium tripodem ex decima delecta ſpoliorum miſerunt Delphos quoq;. Et Athenienſes idipſum fecerunt reportata de Perſis per Cimonem in Aſia victoria, authore Diodoro Siculo [a]. Et Syracuſanos etiam, poſt victoriam contra tyrannos, & ſubuerſionem vrbium eorum, delectum quicquid optimum ex præda & manubiis ac Delphos miſiſſe, idem teſtatur [b] author. Vt & Abraham rediens à victoria
9 regum, ſacerdoti Dei Melchiſedecho, totius prædæ decimas dedit [c]. In ſumma quæ ex præda nobis quæruntur ex hoſtibus, debent etiam habere conceſſionem ducis, vel populi, potiſſimùm in noſtris militibus, qui ſtipendiarij ſunt, & contenti alioquin debent eſſe ſtipendiis [d]. Innuit hoc Philippus rex Macedonum in epiſtola ad ſenatum Athenienſium [e]. *Quæ poſſeſſio*, inquit, *firmior fieri poteſt hac, quæ primùm à maioribus noſtris conceſſa eſt : deinde iure*
10 *belli denuò noſtra facta, poſtremò à vobis conceſſa eſt?* Item obſeruandum, iuſtam prædam eſſe, quæ hoſtibus eripitur, id eſt, quibus publicè bellum indictum eſt [f]. Quæ enim latrunculi à nobis furantur & prædones, iure belli non poſſunt ſibi acquirere, nec quæ in ſeditione concitues ſibi eripiunt.

[a] Diodor. Siculus, lib. 11. Biblioth.

[b] Dion. Sicul. lib. 12.

[c] Geneſ. 14.

[d] Lucæ 3.

[e] apud Demoſthen. poſt. 4. Philippic.

[f] l. hoſtes ſunt, de captiuis & poſtlimi. reuerſ. leg. hoſtes. & l. quos nos hoſtes, de verbor. ſignif.

De poſtliminio. Cap. 5.

Lib 49. P. tit. 15. Lib. 8. C. tit. 51.

1 Res duobus modis exeunt à poteſtate hoſtium, per poſtliminium, & redemptionẽ.
Poſtliminium quid. eod.
2 Statu qua ratione rerum & perſonarum mutetur captiuitate.
3 Poſtliminy fictio quid operetur in ſucceſſione capti, & in alia.
4 In poſtliminij fictione conſideranda.
5 Poſtliminium quid reſtituat.
6 Poſtliminij duplex ſpecies.
Ab hoſtibus repetita reddi debent dominis antiquis, nec repetentibus quæruntur. eod.
7 Poſtliminy ius tempore belli & pacis.
8 Induciarum tempus non habet ius poſtliminij.
Inducię quid. eod. Treugæ quid. eod.
Fœdus quid. eod. Pax quid. eod.
9 Poſtliminij ius non eſt in captis à latronibus, & piratis, & bellis ciuilibus.
10 Poſtliminij iure quæ non poſſunt repeti.

1 RES & perſonæ, quæ in hoſtium poteſtatem peruenerunt, priſtinum ius quod habebant repetunt, vel poſtliminio, vel redemptione. Poſtliminium, in nominis notatione apertè teſtatur, limen prius repetitum poſteà, id eſt, rem vel perſonam recepiſſe primum quem habebat locum, vel fines, vel ſtatũ [g]. At Paulus iuriſconſ. latius ſubſtantiam poſtliminij finitione complectitur. *Poſtliminium*, inquit, *eſt ius amiſſæ rei recuperandæ ab extraneo, & in*

[g] §. ſi quis ab hoſtibus, quib. mod. ius patr. poteſt ſolui. Cicero, in Topic. l. poſtliminium, l. 19. §. poſtliminio de captiuis, in P. & l. fin. eod. P.

priſtinum reſtituendæ, inter nos & liberos populos, regeſq́, legibus ac moribus conſtitutum. Nam quod bello amiſimus, aut etiam circa bellum, hoc ſe rurſus recipiamus, dicimur poſtliminio recipere: eóq́ naturali iure introductũ eſt, vt qui per iniuriã ab extraneis detinebatur, is vbi in fines ſuos rediſſet, priſtinum ius ſuum reciperet. hæc Paulus *. Poſtliminium ſtatus mutationem, itaque rerum & perſonarum præceſſiſſe, & iterum reſtitutionem eiuſdem denotat. Mutatio autem hæc fit captiuitate facta ab hoſtibus, duplici conſideratione: videlicet primùm, dum res capta tranſit in capientis poteſtatem: nam ſi perſona capiatur, ea ſui iuris eſſe iure Romano deſinebat, fiebatq́; capientis, vt ſuperiore capite abundè docuimus, ſicut & res aliæ captæ eximebantur à iure dominorum, & in eoſdem capientes tranſibant. Alia deinceps ratione rerum fiebat ſtatus & perſonarum quoque alteratio, ex parte eorum, qui capti erant, & in patria relinquebãtur: nam & illa quæ captiuorum erant, nec ad capientes, nec ad captiuos tunc pertinebant, ſed alterius iuris vel ſtatus fiebant. Siquidem pro mortuo habetur is, qui captus eſt, à die quo captus eſt, vt notat Papinianus [b]: ſi poſteà inibi moriatur, nec reuerſus eſt; quod & probat Vlpia [c]. Proinde capto parte, & ſeruo [d] ita hoſtium facto, filiusfamilias ſui iuris fit: nam pater, qui alterius iuris captiuitate fit [e], alios non habet in poteſtate [f]. Et ſeruus capti ſtipulatus, acquirit hæredi eius, qui erat ſucceſſurus, ſi mortuus fuiſſet tũc [g]. Captiuoq́; mortuo apud hoſtes ex lege Cornelia fingitur mortuus apud ſuos, vt ei ſuccedat ab inteſtato, ſeu ex teſtamento, qui ſucceſſuri erant, ſi apud ſuos deceſſiſſet tunc [h]. Et medio tempore geſta per filiumfam. poſt patris captiuitatẽ, & ante eius poſtliminium, ſi legitimæ ætatis fuerit, rata ſunt, vt ab emancipato facta, ſi in præiudicium patris non ſint: exemplo geſtorum à filiofamil. tempore deportationis patris, & ante eius reſtitutionem, quæ eodem modo tractantur [i]. Efficit & ius poſtliminij ſua fictione, ac ſi is qui reuerſus eſt nunquam abfuiſſet [k]. Sic in poſtliminio conſideranda: præſens ſtatus captiuitatis, quo ſeruorũ qualitati ſimilis quis eſt, vt per ſe nihil poſſe dicatur [l]. Deinde ſecundò ſuſpenſio iurium, quæ fit, dum expectatur poſtliminium, vt quæ in peculio ſeruorum capta ſunt & filiorum, in ſuſpenſo ſint [m], vt ſi redierit, eius ſint: ſi deceſſerit, lege Cornelia ad hæredes eius pertineant: deturq́ curator interim bonis capti [n]: nam antequam certus quis ſit de morte naturali capti, non adit hæreditatem eius, vel ab inteſtato, vel ex teſtamento. Poſtliminium fictionem inducit, vt quando dominus rerum & perſonarum redit à captiuitate, cenſeantur eius iura fuiſſe in pendenti, dum poſteà rediens ſua recipit priſtina iura [o]. Et ita inſpecto quidem tempore captiuitatis, nullæ res capti erant in pendenti ſtatu. Verùm inſpecto tempore poſtliminij futuro, dum id contigit, fuiſſe in præterito dicimus [p]. Atque poſtliminium id reſtituit, quæ quis antè habebat, & quæ illi medio tempore captiuitatis contingere potuerunt [q]: vt apud hoſtes filius ſuſceptus, ſi poſtliminio redierit, filij iura habet [r]: ita reuerſo filiofamil. iure poſtliminij, pater filium ſuum recuperat [s], & filius ſuum [t]. Conceptus tamen & editus, apud hoſtes, patre exiſtente & ibi mortuo alio iure quàm fictionis legis Corneliæ, vel cum matre rediens, vel ſine ea ſuccedet [v]. Non tamẽ ſicut iura patriæ poteſtatis reſtituũtur poſtliminio, vxores maritis redeuntibus reſtituuntur: nam tantùm conſenſu vxorum redintegrabantur matrimonia [x]. Retro tamen creditur in ciuitate fuiſſe ſemper, qui ab hoſtibus aduenit [y]. Et ita auus etiam emancipati, filium recipit in poteſtatem capto emancipato redeunte [z]. Et in metallum damnatus, de metallo captus, redemptus, in metallum reuertitur, ſeruus ad dominum [a], ſicuti liberi in priſtinam libertatem [b]. Ab hoſtibus captus, ſeruus hoſtium eſt, & poſtliminio ſtatum recuperat priſtinum [c]. Et in ſumma tantum valet poſtliminij ius, quantum ademptio per captiuitatem: veluti tantundem valet deportato ad reſtitutionem indulgentiã, quantum ad pœnam ſententia [d]. Et duæ ita ſpecies poſtliminij ſunt: vt aut nos reuerta-

a l. poſtliminium, l. 19. de captiuis & poſtlimi. reuer. in P.
b l. pater, leg. 29. de captiuis, in P. & l. iuſto errore, l. 44. §. fin. de vſucapio. lib. 41. P. tit. 3.
c l. in omnibus, l. 8. de capti. & poſtli. reuerſ. in P.
d l. lege Cornelia, de teſtament. in P. leg. penu. de lib. & poſtu. l. fin. C. de ſenten. paſſ. l. 1. §. ni pater. ad ſenat. conſ. Maced.
e §. ſeruum, de iure per ſon.
f l. ſic euenit. ad lege Iuliam de adulter. in P.
g l. 1. de captiuis. in P.
h Iulianus in l. bona cauſa l. 24. de captiuis in P.
i l. fin. §. 1. de ſenten. paſſ. & reſtit. lib. 9. C. tit. 51.
k retro. l. 36. cum legib. ſeq. de capti. in P.
l lex ſi poſtliminio, 29. eod. P. l. in bello §. factæ, eod. tit. l. qui in ſeruitute, de regul. iur. P.
m l. bona lex, 22. §. quæ peculiari. eo. tit. de capti. P. l. his qui §. 1. de vſucapio. in P. §. ſi ab hoſtibus quib. modis ius patriæ pot. ſol.
n l. cum cognatos, l. 3. C. de capt.
o l. nec nos, 4. eo. C.
p §. ſi ab hoſtibus, quib. modis ius patr. poteſt ſolu. & ibi glo. l. in bello, 11. §. ſi quis a poſtea, de captiuis, in P.
q facit §. conditiones, de ſatisdo. obligo.
r l. penult. de capti. & poſtliminio reuerſ. C. l. ab hoſtibus, l. 19. eod.
s Paulus in l. apud hoſtes, 20. de captiuis, in P. l. 1. C. eo. l. 2. §. ſed & ſi ad Tertul. in P. l. ab hoſtibus, 6. ex quib. cauſ. maior in P. l. 1. C. de capti.
t Pomponius, in lecũm dux, l. 24. de capti. in P. l. captũ, l. 5. & l. nec poſtliminij, l. 14. C. eod. tit.
v l. 1. C. de capt. l. duus, eod. tit. P.
x d. l. cum dux, § fi. & l. nõ vt à patre, l. in bello, §. medio, eo. tit. de capti. P.
y l. retro, l. 16. eod. tit. P.
z l. ſi me tibi, 12. de capti. P. l. ſi quis pugnãte, l. 19. eo.
a l. in bello, §. ſi quis ſeruum, cum ſequ. §§. de capti. in P. l. mulier inopis, §. 6. eod.
b l. ſicut liberis, le. 20. de capti. & poſtliminio, C.
c Vlpia. l. hoſtes. l. 24. §. fi. de capti.
d l. fi. §. fi. & penult. de ſenten. paſſ. & reſtit. C.

mur, aut aliqua recipiamus vi erepta [a]. Ita expulſis hoſtibus ex agris quos cœperant, dominia eorum agrorum ad priores dominos redeunt, nec publicantur, nec præde loco cedunt. Publicatur enim ille ager, qui ex hoſtibus captus eſt [b]. Vt & virtute noſtrorum militum liberati ab hoſtibus, non redemptione, illicò ſtatum, quem captiuitatis caſu amiſerant, recipiunt: receptos enim eos non captos iudicare debemus, & militem noſtrum defenſorem eorum decet eſſe, non dominum, vt ſingulariter tradunt Diocl. & Maxi. CC[c]. 7 Poſtliminium, ſicuti ius captiuitatis, & in bello & tempore pacis eſt, ſed ratione diuerſa quæ hiſdem verbis explico, quibus Pomponius. *In bello poſtliminium eſt, cùm ij qui nobis hoſtes ſunt, aliquem ex noſtris cœperunt, & intra præſidia ſua deduxerunt. Nam ſi eodem bello is reuerſus fuerit, poſtliminium habet, id eſt, omnia perinde ei reſtituuntur iura, ac ſi captus ab hoſtibus non eſſet &c. In pace quoque poſtliminium datum eſt. Nam ſi cum gente aliqua, nec amicitiam, neque hoſpitium, neque fœdus amicitiæ cauſa factum habemus, ij hoſtes quidem non ſunt. Quod autem ex noſtro ad illos peruenit, illorum fit, & liber homo noſter ab eis captus, fit ſeruus eorum. Idemq; eſt ſi ab illis ad nos aliquid peruenerat, hoc quoque igitur caſu poſtliminium datum eſt* [d]. *Inter fœderatos nobis, & liberos, quamuis extranei ſint, tamen poſtliminium locum non habet. quia illi apud nos & libertatem ſuam & dominium rerum ſuarum æquè ac apud ſe retinent, & eadem nobis apud illos contingunt* [e]. Rurſum Typhonius iuriſconſultus, *In bello*, inquit, *poſtliminium eſt: in pace autem ius eſt eorum qui in bello capti eſſent, de quibus nihil in pactis erat comprehenſum. Quia ſpem reuertendi cuibus in virtute bellica magis, quàm in pace Romani eſſe voluerunt. Item in pace, qui peruenerunt ad alteros, ſi bellum ſubitò exarſiſſet, eorum ſerui efficiuntur, apud quos tum hoſtes ſuo facto deprehenduntur, quibus tum poſtliminij eſt, tam in bello quàm in pace: niſi fœdere cautum fuerit, non eſſe eis ius poſtliminij* [f]. At tempore inducierum, ius poſtliminij non eſt [g]: quia inducię ſunt cùm in breui & præſenti tempore conuenit, ne inuicem ſe laceſſerent [h]. Quæ ſi longiores ſunt, dicuntur treugæ [i], quæ ſi in pacem tranſeant, fœdera [k] dici poſſunt. Dicimus nos Galli inducias, *ſuſpenſion d'armes*, treugas verò, quæ lõgiores inducię ſunt Latinis, *treues*: at fœdera *alliances*, ratione pacis æternæ. Et propriè pax, quando pactionibus fœdus ſancitur & firmatur [l]. Proinde cùm inducierum tempore capta capientium non fiunt, nec capti ſerui [m], non opus eſt poſtliminio, 8 cùm belli iure non ſit captio facta. Sic etiam capti à piratis & latronibus, liberi remanent: quia nullum eis ius belli [n]. Idipſum de captis in bellis ciuilibus ſtatuitur [o]. ideo nec in iſtis poſtliminium [p]. Porrò excipiuntur quædam res & perſonæ, quæ iure poſtliminij non poſſunt repeti. Nam Marcellus ait, naues quidem longas, & oneratias, propter belli vſum, poſtliminium eſſe, non piſcatorias aut actuarias voluptatis cauſa paratas: equos freni impatientes ad hoſtes ſe proripientes poſtliminio repeti, non arma quæ ſine flagitio non amittuntur, non veſtes [r]: quodque in bello captum eſt, & ceſſit in prædam, poſtliminio non recipitur [s]. Ex perſonis, qui armis victi, ſe hoſtibus dediderunt, poſtliminio non gaudent [t]: nec quem nos dedimus hoſtibus, ſi reuerſus eſt, etſi ad nos redierit ab hoſtibus non receptus [v]. Transfugæ etiam nullum poſtliminium eſt. Hoſtium enim numero habetur, qui proditorum animo patriam relinquit [x], ſi liber ſit: nam ſi ſeruus transfugerit, non eius cauſa, ſed domino poſtliminij ius erit, vt ſeruum recipiat [y]; ſi ſine eius voluntate transfugerit [z]. Item ſi captiuus, de quo in pace cautum fuiſſet, vt rediret, ſua voluntate poſteà apud hoſtes manſit, non ei poſteà poſtliminium eſt [a]. Victis hoſtibus etiam recuperati, poſtliminio rediſſe exiſtimantur, & qui ab illis euaſerint: ſi modò ad ſuos redierint animo eo, ne amplius ad hoſtes redirent, non ſi alius ſit animus [b].

De

[a] l. cum duæ ſpeciei, ſe. 24. de captiuis in P.
[b] l ſi captiuus, l 20. § 1. eod. tit.
[c] in ſe. ab hoſtibus, capti, leg. 12 C de poſtlim. reuerſ.
[d] Pompõ. in l. poſtliminij, l. 5 de captiuis, in P.
[e] Proculus, in l. non dubito, l. 7. de captiuis, in P. & ibi traditur quis liber populus, quique ſocii dicatur.
[f] Typhonius, in l. in bello, l. 22. de captiuis, in P.
[g] Paul. in l poſtliminiũ, l. 29 §. inducię. de capti. P.
[h] dicto § inducię. titulo de treugis & pace, lib. 1. Decretalium, 34.
[i] l. hoſtes, & l. non dubito, de captiuis, P.
[k] l. 1 de pact. ap. Gregor. l. 1. eo ti in P.
[l] dicta l. hoſtes, & l non dubito,
[m] dicta l. poſtliminium, l. 19 § 2 pactis,
[n] dicta l. hoſtes.
[o] Vlpian in l ſi quis ingenuum, l. 22 l. 1 de captiuis in P.
[p] l. latrones, l. 27. de captiuis.
[q] Marcell. in l. 2. & Pompon in l 3 de captiuis, in P l 3. § miles qui in bello, de re miſ. in P.
[r] Labeo, in l. ſi quis in bello, leg. 22 de captiuis, in P.
[s] Paulus l. poſtliminium l. 19 de captiuis in P.
[t] l. 24 eo tit P. in dicta l ſi de legatio. in P.
[v] l poſtliminium, l. 19 §. transfugæ, & § ſeq. de captiuis in P. l. ut ei, quib. ex cauſ. manor. in P.
[x] dict § transfugæ,
[y] l. ſi ſeruus ab hoſtibus, de interdict. act in P.
[z] l ſi captiuus, l 20. de captiuis, in P.
[a] Florent in l. nihil intereſt, l. 25. de captiuis in P. Pomponius, in l poſtliminij, l. 5 § h. eod.

De redemptione ab hoſtibus. Cap. 6.

1 *Redemptio captiuorum quid.*
2 *Redimit ſe, vel ſuis nummis, vel alienis.*
Redimens ſuis nummis alium, quibus cauſis non repetit prætium. eod.
3 *Redimens ſuis nummis alium, non eum habet vt mancipium, ſed iure pignoris.*
4 *Redemptioni captiuorum relicta quæ habent priuilegia.*

POSTLIMINII recipiendi modus alius eſt per redemptionem, quando pactione prętium ſtatuitur [a], ob quod hoſtis captiuum reſtituit, & captus à ſeruitute hoſtili, ſi liber antea eſſet, liberatur [b]: ſi ſeruus reſtituitur refuſo prętio dominis [c]. 1
Verùtamẽ obſeruãdũ eſt, ſtatũ reſtitui priſtinũ, ſtatim quidẽ redemptione facta, ſi ſuis nũmis quis ſe redimat: at ſi alienis nũmis redimatur, tum demùm tantùm, cùm prætiũ ſoluerit, vel ei aliquo alio tudicio illud remiſſum fuerit [d], vel ſi alio modo, qui prętium dedit, iure amittere debeat, vt ſi redemptam proſtituat [e]. Item ſi tacitè renunciet prætio: veluti ſi in vxorem redemptam accipiat [f]. Etenim qui redemptionis prætium ſoluit, iure pignoris redemptum retinet [g]: non enim emuntur tamquam mancipia quando à ſuis redimuntur. Nec beneficium debet in calamitatem conuerti [h]: cùm redemptio facultatem redeũdi præbet, non autem ius poſtliminij mutat [i]. Nihilominus tamen æquitas ſuadet prætium reſtitui, iis qui emerint à barbaris, vel pro prætio, laboris obſequio, vel opere quinquennij vicem referre beneficij ab illis qui habituri ſunt incolumem, ſi in ea nati ſint, libertatem. Ne fortè aliquando damni conſideratio, in tali neceſſitate poſitis negari faciat emptionem [k]. Interim tamen antequam prętium redemptori exolutum fuerit, vtentur iuribus poſtliminij, & liberi hominis, & poterunt ſucceſſionis iura ſibi vendicare, hæreditatemq; adire [l]. Et ſi filios quis aliquãue genuerit, nec filij ſerui ſunt redemptoris, nec pignoris nexu apud eos ſunt, reſtituto prętio [m]. Nec remiſſo vinculo pignoris libertus ſit redemptoris, nec obſequium ideo filius eius debet [n]. Quia & inuito redemptore, refuſo prætio priſtinum ingenuitatis conſequitur ſtatum, etiam quocunque offerente prætium ſolutum [o]. Hoc enim pietatis cauſa receptum eſt: 4
ſicuti ea quæ inſtituitur in captiuorum redemptionem diſpoſitio vltima, ſine alio hærede, quæ & recepta eſt, nec ſubuenitur falcidiæ detractioni [p]: & ſi quid ſingulari legato eius pietatis cauſa relictum fuit, redemptioni faciendæ deſignatus cogitur exequi: & ſi nolit, vel nulli mandata eſt hæc prouincia, epiſcopus loci, cuius teſtator eſt, exequitur [q].

a l. cùm non redemptum, l. 5. de poſtlimin. reuer. l. 1. C. tit. 55.
b l. ſi captiuus, l. 20. eo. tit. P. l. commercio, 16 C. eod. tit.
c l. in bello, § ſi quis ſeruum, de capt. P. l. rurſus, 16. eod.
d l. liber captus, l. 27. de poſtlimin. reuerſ. in P. l. ſi liberum l. 21. C. eo.
e l. ſæpiſſimè, l. 7. eod. de cap. C.
f l. ſi quis ingenuam, l. 22. eod. P. l. 2. C. eo. l. ſi is qui ex ab hoſtibus, l. 23. eod. C. arcu. libertis, de oper. libert. P.
g l. 2. l. præſes, § 5. ſi liberũ, 11. l. ſi is qui te, l. 1. de captiuis C. l. ſi quis ingenuam, l. 22. eod. P.
h l. quod fauore, C. de legib.
i in l. ſi captiuus, § ſi. de captiuis in P.
k in l. ſi C. de capti. & poſtlimi reuer.
l l. is qui liber. C. de capti.
m l. præſes, l. 9. de capti. C.
n l. ſi liberũ, 11. eod.
o l. cum & poſtliminij, l. 6. de captiuis, C.
p l. ſi quis ad declinandam, l. 37. de epiſcop. & cler. in C. lib. 1. tit. 6.
q l. nulli, leg. 22. de epiſcop. & cleric. lib. 1. C. tit. 6.

De acquiſitione per natiuitatem. Caput 7.

1 *Bonorum incrementa, vel à natura, vel hominis ope: natura latenter, & apertè.*
2 *Partus ventrem ſequitur, quomodo.*
Natiuitate quomodo res nobis quæruntur.

Acce

ACCEDVNT incremẽta bonis nostris dupliciter, naturæ arte, vel hominis. Natura bifariam, vel apertè per natiuitatem, vel latenter, vt per alluuionem, hominis ope, & per alios modos quærendi. Nata igitur ex his quæ possidemus iure dominij, veluti partus, dominium nostrum consequuntur [a]. Sic partus, naturæ ratione, matrem sequitur, etsi de qualitate dignitatis diuersum respondeatur, & patri assecla fiat [b]. Iubet autem æquitas ex nostris genita, nostra fieri, vtpote qui curam onusq; generantium sustinemus, & proinde commodum ad nos pertineat [c]. Eo modo fructus proprietatis dominum sequuntur, nisi speciali causa vsusfructus, vel vsus ad alium pertineant [d].

a l. in pecudum, de vsur. P. § in pecudum, de rer. diuis. l. 2. de acquir. rer. dom. l. partum, C. de rei vendi. l. idẽ Põponius § idem scribit si equum, eo. tit. P. § item ea quæ, de rer. diui.
b l. nullus, l. exẽplo, l. eos, de decur. lib. 10. C. l. cùm legitimæ, de statu hom. P.
c l. secundum naturam, de reg. iur. in P. c. qui sentit eo. tit. in sext.
d l. bonæ fidei, § fin. de acquir. rerum dom.

De alluuione Cap. 8.

Lib. 7. C. tit. 41.

1 *Flumina censitorum vice.*
2 *Alluuio quid.*
3 *Alueus fluuij exsiccatus cuius sit.*
Insula nata in flumine cuius sit.
4 *Alluuio quando mutet, vel alteret rem cui accedit.*
5 *Census agri non augetur, aucto per alluuionem agro, nec minuitur diminutione alluuionis: contrà, si per inundationem id fiat.*
6 *Alluuionis acquisitio quare iurisgentium.*
7 *Alluuionis ius in quibus casibus locum non habet, & sequent.*
8 *Inundatione in prædia aliena inuecta condici à dominis possunt.*
9 *Alluuionis accessio in agris limitatis & clientelaribus, ad quas pertineat.*

FLVMINA censitorum vice funguntur, vt ex priuato in publicum transferant, & ex publico in priuatum [e]. Alluuione nobis adiicitur rebus possessis, cùm flumen lambendo ripas, in quibus prædia habemus contigua, adiicit eisdem paulatim, vt intelligere non possimus, quantum quoquo momento temporis adiiciatur. Quia si vis fluminis ex prædio alterius partẽ detraxit, eáque iuncta fuerit, & traducta in aliam partem, remanet domini prioris, nec iure alluuionis occupatur [f]. Vt si alueus fluminis exsiccatus fuit, dominorum prædiorum proximiorum fit, quemadmodum & eorum damnũ est, dum ab illis per flumen deraditur & in publicum transfertur alueus [g]. Idemq; ius seruatur in insula in flumine nata, vt si æqualiter distet ab vtraque ripa, dominorum agrorum sit æqualiter distantium: sin autem alicui magis accedat, eius sit [h]. Alluuionis latens incrementum cùm notabilem non habet mutationem, certè rem mutare cui accedit, alterarẽue non potest, vt alia dicatur: sicuti non ideo minus res quælibet eadem dicitur, quæ latentes habet mutationes, & penè incrementa & decrementa momentanea [i]. Et ideo nec augeri potest census agri, si paulatim incrementum alluuione ei accedat; nec minui, si decedat [k]. Contrà, si per inundationem extra alluuionẽ quid decedat, vel accedat. Nam quibus diminutũ est patrimoniũ, diminuitur census, & quibus auctum, augetur [l]: & inundationis ius, aliud quàm alluuionis [m]. Aequum quoq; visum est, eum habere lucrum, qui patitur incommoda [n]. Et ideo, sicut vsufructuarius in decremento non potest conqueri, ita in alluuionis augmento vtilitatem capit [o]. Deinde & iure

e Pompo in l. ergo si insula, § alluuio. de acquire. rerum dom.
f probatur vtrumq; in l. adeò, l. 7. § præterea, de acqu. rer. domi. in P. l. 1. & fi. de alluuion. h. lib. 7. C. tit. 41. § præterea, de rerum diuis. ap. Iustinia.
g l. ergo, de acquir. rer. domi.
h hæc & plura, leg. Martius, & l. insula, de acquir. rer. dominio, in P. l. inter, eos, eo. tit.
i l. proponebatur, de iudic. in P.
k l. h. C. de alluuio.
l sic intelligenda de inundatione, non de alluuione, l. 2. C. de alluuio. l. forma censuali, de censib. P. l. 2. de anno. & tr. hu. lib. 10. C.
m l. 6. de rerum diuis. P. l. 2. in princ. & § 6. ne quid in loco publ.
n l. fin. § sed cùm in secundam, de furt. C. l. secundum naturam, de reg. iur. in P. cum simil.
o l. item si fundum, § sed si metallo, de vsufruct. P. l. si ego § idem ait, de publician. in re actio.

re gentium firma hæc quæſtio, cùm flumen publicum ſit, & quod per illud additur, nullius eſt, & occupanti quæratur, fundo videlicet cui adhæreſcit, iure acceſſionis & conſolidationis [a]. Et cuius eſt totũ, meritò illius eſt pars, quæ toto accreſcit [b]. Ex ſuperioribus acutè conſideratis colligemus certos casus, in quibus alluuionis ius non ſit. Primus eſt, ſi iuxta torrentem, nec iuxta flumen publicum prædia ſint, vt notat Angelus Aretinus [c], poſt Baldum. Iohannes autem Faber quæſtionem illam, num riuus, vel torrens, vel flumẽ, ſit aqua præterlabens, reiiciendam eſſe ad ruſticorum illius loci ſententiam cenſet [d]. Alius caſus ſi alia, quàm terra, prædiis noſtris accedant, & vi fluminis importentur, vt tigna, arbores, aliaq; , quæ alluuione non coaleſcant prædiis: & ideo illa condici poſſunt [e]. Tertius eſt, vt non habeat ius alluuionis locum, in agris reipublicæ limitatis & aſſignatis militibus [f]: ne daretur occaſio militibus proxima prædia occupandi [g]. Quemadmodum, & alia quæ occaſione delinquendi dare poſſent, non conceduntur [h]. Hoc ius ad agros clientelarios ſeu emphyteoticarios limitatos conceſſos cultoribus extendunt, & ad cenſuales, vt velint alluuionis incrementum ad dominium directum pertinere, & inde cenſum augeri poſſe. Quod tamen ita demum probandum opinor, ſi patens ſit incrementum & alueus priſtinus multùm imminutus: ô ſi latenter quid accedat [i].

a l. 9 § Alphenus 2 com. præd. l. cũ principalis, de reiuſt. P.

b l. in rem, l. 23. § item quæcunq; de rei vẽd. l. quicquid, l. 32. de acquir. rer. dom. § ſi tamen, de rerum diuiſ.

c in § præterea, numero 5 de rerum diuiſion.

d Ioan. Faber, in diſt. § præterea.

e l. ſi quis nec tam ſam., § fin. de reb. credit. in P. l. idem Pomponius, § de arbore, de rei vẽdi. in P. l. naufragia, de furt.

f l. in agris, de acquir. dom.

g Angelus, in dicto § præterea.

h l. cõuenire, de pact. dotal. P. l. elegãter, § alia, ſol. matr. P.

i per l. fi. & 2. C. de alluuion.

De acquiſitione rerum alienarum, quæ fit per acceſsionem artificialem, & opera hominum: vt per ſationem, culturam, ædificationẽ, coniunctionem, vnionem ſeu confuſionem. Cap. 9.

1 *Satio in alieno, modus eſt acquirendi domino prædij.*

2 *Arbor radices vel ramos in aliena prædia mittens, cuius: & de interdicto pro damno.*

3 *Fructus ex mea arbore in alienum prædium decidentes tertia quaque die, inuito domino prædij, mihi licet colligere.*

4 *Arborum ſerendarum, vel plantandarum lex ruſtica.*

5 *Aqueductus publici lex.*

6 *Quinque pedum lex Solonis explicata.*

7 *Aedificando in alieno, & ſerendo quando domino prædij acquiritur, & quatenus, & 16.*

8 *Incendio domibus conſumptis, aliis areæ, quàm dominis negligentibus ædificant, data à Veſpaſiano.*

9 *Tignum iniunctum quomodo ædificij fit.*

10 *Acceſſorium aliquando potius deſtinatione, quàm nobilitate & qualitate rei metiendum.*

11 *Scripta eſi aurea acquiruntur domino chartarum & membranarum, & quatenus.*

12 *Pictura in tabula aliena facta quomodo acquiratur domino tabulæ.*

13 *Alienam rem colens, qua actione ſua repetit, & aliena ſuis addens rebus, quibus actionib. à domino conueniatur.*

14 *Conductor in aliena ſumptus faciens repetit.*

15 Aedifica

15 Aedificatum in loco publico cui quæratur.
17 Acquiritur acceſſione, per confuſionem, & commixtionem.
Confuſio quid. eod. commixtio quid. eod.
18 Confuſione rerum quando dominium earum communicatur.
19 Commiſcens res alienas ſuas, quomodo conueniendus.

1 PER A & artificio hominis res alienæ nobis, acceſſione earum facta ad res noſtras, quæruntur. Et primùm ſatione, vt planta aliena in ſolo noſtro fata, ſi ibi radices egerit,
2 caudicemque habuerit, noſtra eſt, non aliàs [a]. Nam ſi radices ex fundo vicini arbor, quæ ibi habet caudicem, immittat in meum ſolum, vel etiam ramos incuruet, non ideo mea eſt. Et tantùm mihi eſt ius agere interdicto contra dominum, non eſſe ei ius ita habere arborem, quæ vel radicibus, vel ramis mihi nocitiua eſt: eoq; negligente poſteà emendare, mihi licet ramos vſque ad altitudinem 15. pedum circuncidere, & radices in meo miſſas ſuccinde-
3 re, & lignum tollere [b]. Et proinde fructus, qui ex arbore vicini in
4 meum ſolum decidunt, non poſſum retinere, nec prohibere quin dominus tertio quoque die ingredi poſſit, vt colligat [c]: potiſſimùm ſi radices, aut vmbra ramorum non noceant, & ſi arbores iuxta legitimas agricolationis leges ſint ſatæ. Inter quas leges illa, vt non valde prope ædes vicinorum plantentur, vel ſerantur. Dum enim radices eraculantur; quia hic motus creſcendi naturalis eis inest [d]; aut dum
5 ngantur vt creſcant, non mediocriter vicinis parietibus nocent, maximè torcularibus, aut hortorum euripis: propius ſi adhæreſcunt, fundamenta deiiciunt, furti anſam per feneſtras præbent, vmbram faciunt, torcularia, hortorumq; euripos ebibunt, & frangunt, quod
6 ne fiat prætoris edicto proſpectum eſt [e]. Vnde & Conſtantinus ſtatuit, ne ij per quorum prædia aquæductus publicus commeat, in dextra lævaque formarum aquæductus arbores habeant, niſi quindecim pedibus intermiſſis; obſeruante quoque officio iudicis, vt ſi quo tempore pullulauerint, exſcindantur [f], ne earum radices fabricam formæ corrumpant. Auguſtus quoque de hac cauſa decempedale ſpatium inter formas & arbores conſtituit [g]. Solonis lex erat, quam refert Plutarchus de iure uſucapionum de arboribus plantandis, *Si quis in agro aliquid plantauerit, quinque pedes à vicino abeſto: ſi ficum vel oleam, nouem pedes abeſto* [h]. Legem de quinque pedibus, cùm conſter eſſe Solonis, ex Caio iuriſconſulto [i], & aliis proximè citatis, exiſtimo legem malè fuiſſe relatam in excuſſis codicibus & exemplaribus Caij [k], τὰ δὲ ἄλλα δένδρεα δύο πόδας, vbi interpres antiquus non legit δύο πόδας, ſed πέντε πόδας, quinque pedes: etſi Alciatus reſtituat [l], δύο pro πέντε: & ita legendum quinque pedes, ſuadet Conſtantinus Harmenopulus [m], Græcus interpres qui eandem legem refert. *Oleam & ficum, nouem ab alieno prædio pedes conſerito, ceteras arbores, quinque.* Eoq; magis impellor, quòd inter vicinos agros olim relinqui debebant quinque pedes à ſatione liberi [n], ſiue ad vertendum dicas aratrum, ſiue ad viam vicinalem, ſiue ad radices arborum, ſiue ne ramis impendentibus ſata læderentur vmbra: nullo enim modo ſenſui noſtro officit l. quinque pedum, finem regundor. C. vt ratus eſt tamen Alciatus [o], quinimo potius conſentit. Satione & ædificatione 2. acceſſorie nobis quæritur. Qui enim in alieno ſolo ſerit & ædificat, domino ſoli acquirit [p]: dummodò ædificium non poſſit à ſolo amoueri ſine magno incommodo, & ſit affixum, aliter minimè [q]. Obſeruato eo, vt ſi quis ædificat in ſolo

[a] l. fin. quod vi aut clam, lib. 43. Pomponius, l. 2. l. Labeo, §. ſi alienam, de acquir. rer. dominio, §. h. Titius, de rei vindic. l. qui ſeit, 25. de vſur.

[b] l. 1. de arbor. cæſis l. 1. C. de interdict. l. ſi plures, §. fin. arbor. furtim cæſar. in P.

[c] l. 1. de glandib. legat. in P.

[d] Pompon. in l. quod aureus, l. 6. de ſeruit. verbum, prædia in P.

[e] l. 1. de interd. lib. 8. C. Theod. 1.

[f] l. 3. de aquæduct. lib. 11. C. Theod. 42. l. omnis, l. 6. & l. decernimus, l. 10. eod. Theod. de aquæduct. lib. 15. C.

[g] memenit Crinit. libr. 25. de honeſta diſciplina, c. 4. Cœlius Rhodiginus, libr. 13. c. 42.

[h] l. fi. finium, regundor.

[i] d. l. 1 fin.

[k] Alciat. lib. 2. diſpunct. cap. 6.

[l] Conſtanti Harmenop. libr. 2. prompt. iuris, c. 4.

[m] l. quinque pedū, finium regundor. C. meminit, Cicero 2. de Legi.

[n] in dicto cap. 6. 2. diſp.

[o] l. ſi ſupra, l. 25. l. qua ratione, de acquirend. rer. dominio. P. l. adeo, §. cùm in ſuo, eod. P. in fundo, §. 1. & l. redemptores, de rei vend. in P. § cùm in ſuo, & §. ex diuerſo, de rer. diuiſ.

[p] l. Titius, de acquirend. rer. dominio, l. grauiora, de actionibus empt. in P.

alieno fide bona, & ædificium amoueri nequeat, poſſit petere impenſas,
quamuis ædificium cedat ſolo [a], neceſſarias tamen [b]. Ex voluntate quo- 8
que principis interdum ſolum ædificio cedit. Quemadmodum quando
Veſpaſianus, vrbe deformi veteribus incendiis & ruinis, diruetas do-
mos, & vacuas areas conceſſit vnicuique occupanti, ſi eas domini ceſ-
ſarent vel detrectarent ædificare, reficere, & extruere. Satius priuati
paucos re ſua dicens, quàm in vrbe vrbem quærere [c]. Obſeruanda quo-
que erit hîc diſtinctio Iuſtiniani in §. cùm in ſuo, & §. ex diuerſo, de
rer. diuiſ. in Inſtitutionibus iuris ciuilis. Item ſi tignum alienum in do- 9
mo mea pono, fit meum; & generaliter quicquid accedit, vt or-
natus alterius cauſa, acceſſione fit eius, quod ornatur: ſi non poſſit
ſalua re ſeparari [d]. Atque ex deſtinatione quoque potius, quàm nobi- 10
litate acceſſorium fit; veluti aliquando domus prætioſior area, cedit ſo-
lo [e]. Item ſi gemmæ ornatus gratia auro incluſæ ſunt, cedunt auro, &
contrà aliquando aurum gemmis, ſi ornatus cauſa illis adhibitum [f].
Dummodò bona fide rebus noſtris res alienæ accedant, non aliter:
nam fraudulenta coniunctio non gignit ius acceſſionis. Quæ & locum
habent in coniunctione rerum, quæ generis ſunt quod vocant συνε-
μένων, id eſt, connexum, qualis eſt in naue, & ædificio, & ſimilibus:
non autem in eo, quod ex diſtantibus conſtat; veluti in grege, le-
gione, & populo [g]; vt notauimus in generali corporum conſideratione [h].
Literæ quoque, licet aureæ ſint, perindè chartis membranisque cedere 11
ſolent, ac ſolo ea quæ inædificantur ac inſeruntur [i]. Verum ſi quis in
illis bona fide quædam ſcripſerit, à petente impenſas recipiet [k]. Paulò 12
autem diuerſum in pictura in aliena facta tabula, vt ei cedat pictura [l],
propter artificium quod in aliam ſubſtantiam videtur transferre tabu-
lam: vnde mutata forma, ea quæ amiſſa eſt cedet exiſtenti: forma enim
dat eſſe rei [m]. Et prætium huiuſmodi picturæ, non in re, ſed in arte po-
ſitum [n]. Obſeruandum autem in prædictis acceſſionibus quæ rei cedunt, 13
& quæ à dominis non poſſunt repeti per rei vendicationem, ſuccurri
tamen dominis per actionem in factum vtilem, pro rei æſtimatione con-
ſequenda [o]. Et ſi quis ex aliena materia in ſuo ædificauerit, duplum
domino pro ea præſtat [p]: & conuictus alienam materiam ſurripuiſſe,
furti actione tenetur [q]. Quòd ſi quis in alieno ſeuerit, ædificauerit ve- 14
ſuis expenſis, idque bona fide, dominum qui ea petet poterit repelle-
re exceptione doli, niſi ſumptus & materiæ æſtimationem præſtet: ſi
autem mala fide, nihil repetit [r]. Hac ratione conductor qui bonæ fi- 15
dei eſt poſſeſſor, impenſas in re aliena, & ſolo alieno faciens repetit [s].
At in ſolo publico ſuis cæmentis ædificans, tenetur demoliri [t]. Item ſi iux- 16
ta ædificia publica, propius 15. pedibus [u], vel ædificia publico addicta,
traduntur vtenda ſub penſione. Sunt hæc de re & leges apud Iuſtinia-
num in γεωργικοῖς; quarum generalis illa, ὁ ἐν ἀλλοτρίῳ ἐδάφει ἢ φυτεύων, ἢ σπείρων ἢ ἄλλο τι ἐργαζόμενος, ἐκπιπτέτω τῆς ἀποβολῆς, μετὰ τῶν δαπανημάτων λαμβάνων. Id eſt, *qui in alieno ſolo vel edificat, vel plantat, vel ſerit, vel aliud quid operis facit, eius dominio excedito, nec ſumptus a ſe factos recuperato*. Addit poſtea quòd & amittat ipſas plantas, & materiam etiam 17
ædificij, vt actionem pro æſtimatione non det [x]. Excipit tamen Iuſtinianus
caſum, quo quis ſterilem fundum alterius abſentis coluit, & ibi plan-
tauit vineam, vel ædificauit vt redeunte domino poſt temporis inter-
uallum, non liceat domino ſoli domum demoliri, vel vineam eradicare:
ſi qui fecit tantumdem terræ, vbi dominus ſoli voluerit [y], paratus ſit red-
dere: quòd ſi id non poſſit præſtare, liceat idipſum domino [z]. Confu- 17
ſio dicitur, cùm materiæ mixtæ non manent in eadem ſubſtantia,

ſed

[a] §. certè, de rerum diuiſio.
[b] l. domum, C. de rei vend.
[c] Sueton Tranquill. in Veſpaſia. c. 8.
[d] c. acceſſorium, de reg. iur. in ſex.
[e] l. 2. de ſuperficieb. in P. l. qui domũ, ad leg. Aquil. in P.
[f] l. & ſi non ſunt, § penultimus, ac auro & argen. leg. § ſi tamen, de rerũ diuiſ.
[g] per l. rerum mixtura, de vſucap. in P. l. in rem, § item quæcunque de rei vendi. in P.
[h] ſupra lib. 2. cap. 8.
[i] § literæ, de rer. diuiſ. l. in rem, l. 23. § 2. de rei ven. in P. l. 3. §. penul. ad exhib. l. qua ratione, § literæ, de acquir. rer. dom.
[k] dicto §. literæ, l. 3. §. interdum, ad exhiben. l. in rem, de rei vend.
[l] § ſi quis in aliena. de rer. diuiſ. l. qua ratione l. 9. §. literæ, de acquirẽ. rer. dom.
[m] l. 9 ad exhiben.
[n] l. mulieris, l. 13 l. Labeo, 14. de verb. ſignifi.
[o] l. idẽ Pomponius, ſcilicet, ſi ſumentum, l. 5 § de arbore, iuncta gloſſ. & l. in rem, § item quæcunque, de rei vendica. P.
[p] l. adeò §. cùm in ſuo, de acquiren. rer. dominio. l. 1. in fin. de tigno iniunct.
[q] l. adeo, § cũ quis, de acquir. rer. domi.
[r] l. qua ratione, in princi. & § 1. & l. adeo, §. ex diuerſo, de rer. diuiſ. l. in fundo, de rei vend. in P.
[s] l. habitator, de rei ven. in P.
[t] l. fideicommiſſa, l. 23. §. ſi quis illiterate, de lega. 1. ne quis in loc. publ. in P.
[u] l. Mœuiana, C. de ædif. priuat. l. 2. §. ſi quis, ne quis in loc. pub. in P.
[x] in legibus ruſticis Iuſtiniani, titulo, 13. περὶ ναυπηγικῶν, de operibus nauis l. 2. 3. 5.
[y] Iuſtinian. in dicto titulo 13. legũ Georgicar. l. 1.

ſed confunduntur ſimul [a], vel diuerſæ ſubſtantiæ, vt dum ex melle & vino, fit mulſum: vel in rebus eiuſdem ſubſtantiæ, vt ſi vina miſceantur, ſi duæ, vel plures maſſæ argenti, vnà confletur. Commixtio eſt, cùm corpora, remanente eadem ſubſtantia ſingulis mixtis, vniuntur, 18 vt dum oues, triticum, & ſimilia iunguntur [b]. Confuſio rerum duorum dominorum ex eorumdem voluntate facta, vel transfert dominium [c], vel communicat pro parte confuſa [d]. Quòd ſi præter voluntatem domini res alienæ confuſæ ſunt ab aliquo cum ſuis, vel mixtæ, diſtinctioni locus eſt, an materia aliena additam formam mutauerit, vt ſi ex mea lana feciſti tibi veſtimentum, ex meis tabulis nauem, tua erit nauis & veſtimentum [e]. Sicuti rebus alienis cum tuis confuſis, quæ eius ſunt naturæ, vt ſeparari non poſſint, eius fiunt cuius nomine factæ ſunt vel confuſæ per ſpecificationem [f]. At ſi materia confuſa, vel in aliam ſpeciem tranſlata poſſit redire in priorem formam, tunc materia remanet prioris domini, vt ſi æs conflatum vel aurum; poſſunt enim in priorem redire materiam, vel ſi alieno argento tuum addideris, ſi ſcipho fundum aut anſam, aut lecto fulcrum, ſi partes duorum dominorum ferrumination e cohærent [g]. Sic in ouibus & granis commixtis, pro quibus datur actio ad repetitionem [h], & arbitrium iudicis 19 eſt quanti æſtimet res illas commixtas [i]. Cæterùm quamuis iure gentium videatur factus dominus, qui ex rebus alienis ſpeciem nouam fecit, vt ex vuis vinum, ex oliuis oleum, ſi in bona fide ſit, tamen iure ciuili, qui mala fide rem alienam in nouam ſpeciem transfundit, non poteſt fieri dominus [k]. Quod & in miſcente & confundente res alienas ſuis locum habet; quin & in furtum incidit ſic contrectando lucrandi animo, inuito domino [l]. Et licet extinctæ res vendicari non poſſint, tamen condici poſſunt, vt à furibus [m]. Ita qui ſciens rem alienam eſſe, ſuis commiſcuerit, tenetur ad exhibendum [n], id eſt, vt ait Accurſius [o], condictione furtiua.

a l. 5. de rei vendic.
b §. ſi duorum materiæ, de rei diuiſ. l. rerum mixtura, §. o de vſucap.
c l. niſi voluntate, l. 25. de acquir. rer. dom.
d dicto §. ſi duorum, & l. niſi, l. 25 de acquir. rer. dom. l. adeo, l. 7. §. voluntas, eod. l. 3. & 5. de rei vendi.
e l. ſed ſi ex meis, l. 26 de acquir. rer. dom.
f l. quicquid, l. 27. §. vbi ſimul, de acquir. rer. dom. in P. l. adeo, §. cùm quis, eo. tit. & cum ex aliena materia, de rer. diuiſ.
g dicto §. cùm ex aliena, l. ſed ſi ex meis, §. 1. & l. quicquid, eod.
h l. 3. in fin. l. 5. l. in rem 13. de rei vendic. in P.
i §. ſi duorum, de rer. diuiſ.
k l. de eo, l. 12. §. ſi quis, ad exhiben. §. 2 de vſucap. l. ſi oleum, l. 78. de ſolutio.
m l. rerum, l. 25. rerum amotarum in P. l. cum procuratori, 14 de condict. cauſa da P. l. ſi pignore 12. §. 1. de pignora. actio. §. ſi tamen, de rer. diuiſ.
n l. de eo, §. ſi quis, ad exhiben. P.
o Accurſ. in dict. §. ſi quis.

De acquiſitione rerum per traditionem. Cap. 10.

1 *Traditio quid.*
2 *Traditio ſola non facit dominij tranſlationem, & quæ requirantur eius rei cauſa, & 3. & ſeq.*
3 *Traditio plus iuris non confert, quàm habeat tradens.*
4 *L. Traditionibus, C. de pact. explicatio.*
5 *Traditionis vim, cauſa tradendi limitat.*
6 *Traditio legitima quarum rerum transfert dominium.*
7 *Mancipi & non mancipi quæ res dicebantur, & quid mancipatio.*
8 *Traditio propriè rerum corporalium, propriſſimè mobilium: in incorporalibus pro traditione patientia, & vſus.*
9 *Traditionis loco fictè ſunt, & transferunt dominium, adeptio poſſeſſionis immobilium, adiunctio, in domum tranſlatio, tuſſus, transferendi aſpectus, vſus cum patientia domini, datio clauium, datio inſtrumenti, vſusfructus retentio, conductio, conſtitutum, verbalis reſtitutio.*
Poſſeſſionis adeptio fictitia quot modis fit. eod.

Dominij translatio quot modis fit. eod.
10 *Possessionem spiritualium seu incorporalium quomodo consequamur.*
Possessio beneficij quomodo detur. eod.
11 *Interdicta adipiscendæ possessionis quæ.*
Interdictum quorum bonorum.
12 *Hæres quando propria authoritate hæreditatem adire possit.*
13 *Interdictum quorum legatorum quando detur.*
14 *Saluianum interdictum pro quibus competat.*
15 *Executor testamentarius est in possessione bonorum hæreditatis, consuetudine regni Galliarum.*
16 *Possessionis bonorum agnitio symbolica.*

TRADITIO est actus quidam corporalis, per quem à nobis res procedens, & in alium, & ad alium peruenit; quasi transitio dicta, vel translatio, à præpositione trans, vltra, quæ in compositione sæpè amittit ns, vt in traduco, traticio, & similibus. Theophilo [a] traditio est, de manu in manum translatio, naturalem miniméque multæ solemnitatis actum, & qui facilè absolui possit, continens. Proinde traditio erit actus per se nudus, nec sufficiens ad dominij translationem, sed tantùm ad corpora danda, & ex vnius manu ad aliam mutanda. Et qui obligatur ad tradendum, non tenetur dominium transferre, sed tantùm res præstare [b]. Et ita olim, teste Vlpiano [c], fuisse propriam rei alienationem, traditionem: per quam nec mancipi rerum dominia, ipsa traditione appræhendimus, scilicet, inquit, si ex iusta causa traditæ sunt nobis. Quare sola traditio & nuda, sufficiens non est ad dominium transferendum, nisi habeat quoque, quæ lex requirit [d], nempe causam & voluntatem domini tradentis eo animo, vt velit rem suam in alium transferri, & quòd ipse tradens sit dominus [e]. Nam dando rem, si non sit dominus, non potest plus iuris in alium transferre, quàm ipse habeat [f]: aut nisi potestatem à domino acceperit, qualis datur procuratori, & creditori [g]. Voluntas est causa cur dominium transferatur; medium transferendi est titulus, veluti voluntatis expressio: traditio autem effectus voluntatis causæ legitimæ, contractus sunt & obligationes, quæ obligant ad dandum vel faciendum [h]. Et proinde qui duobus vendidit eandem rem, & ita in voluntate variauit, etsi is potior sit qui rem habuerit, crimine tamen stellionatus tenetur alteri [i], sed traditio firmat voluntatem. Quare scriptum inuenies, traditionibus & vsucapionibus, non nudis pactis dominia rerum transferri [k]: quia pacta per se non inhibent, vt dominus qui pactus est tradere vni, non possit cum dominij translatione alij dare; etsi ob fraudem, vt proximè dixi, deceptus actionem ex suo contractu habeat, & quanti sua intersit repetat. Quare & qui rem emptam sine voluntate vendentis propria authoritate occupat, prædo, non iustus possessor censetur [l]: vt contrà, qui patitur rem à se donatam voluntate sua extrahi, quodammodo eam traditione transferre videtur [m]. Limitat & causa traditionis effectum. Nam qui ex deposito [n], commodato [o], precario [p] tradit, non transfert dominium: sicuti nec is possidere videtur, qui iure familiaritatis amici fundum ingreditur [q], deficiente voluntate. Ergo vt traditio transferat dominium, concurrat oportet cum ea voluntas domini, quam sequi nos oportet. Quia nihil magis naturale est, quàm voluntatem domini, in alium volentis rem suam transferre, ratam haberi [r]. Deinc & simul causa, & titulus, potissimùm potestas alienandi, quæ & ad voluntatem & modum alienandi pertinet. Nec voluntas sine potestate, nec potestas

a Theophil. in § est & naturalis, de rer. diuis. in Institutio. iur. ciuil.
b Paulus, l. si rem tradi. 28. de verb. obli. P. l. exemplo, de actio. emp.
c in Vlpiani titulis, titul. 19.
d l. nunquam nudæ, de acquir. ff. rer. dom. l. 1. § fin. de publ. in rem act.
e § per traditionem de rer. diuis. ap. Iustinia.
f l. traditio, de acquiren. rerum domin. claudibus, 74. de rei trah. emp. in P.
g l. non est nouum, l. 46. & l. qua ratione, l. 9. § nihil, de acquiren. rer. dom.
h l. obligationis substantia, de actio. in P.
i l. quoties, de rei vendic. C. l. qui duob. ad leg. Cornel. de fals.
k l. traditionibus, C. de pact.
l l. si ex stipulatione, & l. fundi venditor, de acquiren. poss. ff. in P.
m l. qui saxum, de donatio in P.
n l. licet, deposi. in P.
o l. rei commodatæ, & sequent. commod.
p l. certe, § is qui, alieno, de precario.
q l. qui iure, de acquir. poss.
r dicto § per traditionem, l. quod verò, § fin. de acquiren. poss. P.

6 poteſtas ſine voluntate, actum hominis perficit [a]. De hac itaque traditione ſitis vallata ſubſtãtialibus, quã legitimã dico, agamus, & primũ annotemus, eam transferre dominium, ex Iuſtiniani conſtitutione [b] rerum corporalium conſcunque ſint generis, ſublata videlicet diſtinctione rerum mancipi, vel 7 non mãcipi, quæ olim erat in vſu. Mancipi res erant prædia quæ in Italico ſolo erant, tam ruſtica, qualis fundus, quàm vrbana, qualis domus. Item iura prædiorum ruſticorum, vt via, iter, actus, aquæductus. Item ſerui, & quadrupedes, quæ dorſo collóue domantur: velut boues, muli, equi, aſini, quæ res non alienabantur per traditionem, niſi accederet mancipatio, quæ fiebat certis verbis, libripende, & quinque teſtibus præſentibus, & inter tantùm ciues Romanos, & Latinos, colonarios, & Latinos Iunianos, & eos peregrinos quibus commercium datum erat [c]. Erat autem mancipatio, imaginaria venditio, adhibitis quinque teſtibus ciuibus Romanis, pu- 8 beribus, & libripende [d]. Sustulit has ſolemnitates Iuſtinianus, voluit tamen propriè traditionem de rebus corporalibus intelligi: nam & incorporales propriè traditionem non recipiunt [e]. Quare & traditionis loco patientia domini, & vſus illius, cui dominus ius ſuum quæri vult, & ita quaſi traditione, ius reale in his transfertur [f], & per cautionem cum 9 vſu [g]. Proprißimè quoque inter corporalia, traditio dicitur de mobilibus, quæ manu tradi poſſunt. Rurſum & impropriè traditio erit, ficta traditio; ſcilicet id, quod pro traditione rei eſſe placuit. Vt primùm in immobilibus, quæ tradi manu non poſſunt, habetur pro traditione adeptio corporalis poſſeſſionis, quæ tranſire facit tituli dominium in poſſidentem [h]. Quæ & fictiones alias habet, vt tranſlatio facta cenſeatur domini: veluti ſi rem rebus meis adiungi, vel in domum meam transferri iuſſerim [i]: & aliis modis notatis in l. 1. C. de acquiren. poſſeſſ. Supplet & traditionem aſpectus corporalis, quo res ſuppoſita tradenda, tradi transferriue & acceptari cenſetur [k]. Deinc cenſetur facta traditio, ſi quis re, quam legitimo titulo habet, patiente domino cuius ante res erat, vtitur [l]. Item datione clauium cenſentur res, quarum claues ſunt, vel quæ concluduntur claubus, traditæ [m]. Sicuti etiam inſtrumento rerum emptarum, vel debitarum tradito, cenſentur res eo contentæ tranſlatæ [n]. Per acceptilationem quoque in dotis ſpecie [o]. Si quis quoque donauerit aliquid & rei donatæ retinuerit vſumfructum, videtur fictione iuris eo ipſo traditio & tranſlatio dominij in donatarium facta: ſic & in aliis contractibus [p]. Qui donauit per epiſtolam, etiamſi ab eo cui donauit conduxerit rem donatam, videtur traditio & tranſlatio facta [q]: nam & alieno miniſterio, & per alios nobis acquiri poſſeſſio poteſt [r]. Sed & placuit, vt ſi is qui verè dominus erat, poſt alienationem, conſtituat & profiteatur ſe nomine alterius poſſidere, transferre in illum, cuius nomine ſe conſtituit poſſeſſorem, dominium & poſſeſſionem [s]. Pari modo, quando rogatus de reſtituenda hæreditate, ſtatim is cui reſtituitur, in bonis hæreditatem reſtituendam habere videtur, facta verbali reſtitutione: quamuis poſſeſſionem non fuerit nactus 10 corporalem [t]. In rebus ſpiritualibus, vt in beneficiis, fit adeptio & tranſlatio poſſeſſionis iure ciuili, per quaſi traditionem, vt in aliis iuribus, & incorporalibus. Itaque fit miſſio in poſſeſſionem per eum, cui beneficium contulit, aut eius delegatum, vel per ingreſſum eccleſiæ collatæ, aut per tactum vectis, vel campanæ eius, vel alio modo, ſecundum conſuetudinem, vt per ſcotationem [v]. Sic anuli traditio, ſignum eſt inueſtituræ & traditionis [x]: vt & inueſtitura ipſa, eſt ſignum 11 traditæ poſſeſſionis [y]. Eſt & modus poſſeſſionis acquirendæ vel nanciſcendæ per interdicta prætoria adipiſcendæ [z]. Quale interdictum quorum bonorum, quod directum ei competit, cui à prætore delata

[a] l. inultùm intereſt, ſi quis alteri vel ſibi. C. l. 3. de iure codicil. in P.
[b] in § per traditionem, de rer. diuiſ.
[c] tradit Vlpian. in titulis, titulo 19.
[d] Boetius, in Topic. Boetius, lib. 3. commentarior. in Topica Ciceron.
[e] l. ſeruus, l. 42. §. incorporales, de acquiren. rer. dom. l. 3 § ſi inter, de actio. emp. P.
[f] l. 3. de vſufruct. in P. l. 3. § item de actio. emp. l. quoties, l. 20. de ſeruit. l. eſſi ſorte 6. § ſciendum, in fine, ſi ſeruit. vendicet l. ſi ea, 9. § 1. de publi. in rem actio. l. 1. § fin. de ſeruit. ruſtic. l. ſi à te, ſi ſeruit. vendicet. in P.
[g] l. quoties, 2. de ſeruitut. in P.
[h] l. ſiccc. C. de acquiren. poſſ. l. 3. & l. cum hæredes, eo. tit. in P.
[i] l. quod meo § ſi venditorem, de acquiren. poſſ.
[k] l. 1. § ſi meſſorem, de acquiren. poſſ. P. l. pecuniam quã mihi debes, de ſolutio. in P.
[l] l. 2. C. de acquiren. poſſ.
[m] l. ſcambus, de contrah. empt. P. l. 1. § penult. & l. quanũdam, de acquiren. poſſ.
[n] l. 1. C. de donat. l. 2. nec pactum P.
[o] in l. dicere, § 2. de iure dot. in P.
[p] l. quiſquis, l. 2. de ſanction. lib. 5. C. tit. 14.
[q] l. quæ tam mulier, de rei vendic. in P.
[r] l. quod meo, de acquiren. poſſeſſ.
[s] l. ſicut, § ſuperuacuũ, quib. mod. pign. vel hypoth. ſol. in P.
[t] l. facta fideicommiſſi reſtitutione, l. 63. ad ſenatuſcõ. Trebel.
[v] in c. 2. de conſuetud. & vide ibi gl. in verbo, ſignum.
[x] ea ore, de his quæ fiunt à maiore parte capit. vide quæ diximus in feudis de inueſtituræ ſignis.
[y] l. per tuas, de donation.
[z] l. 1. § adipiſcendæ, de interdict. in P. lib. 43. tit. 1. § ſequens, eod. tit. ap. Iuſtinia.

est bonorum possessio, contra eum qui bona defuncti tenet pro hærede vel pro possessore [a]. At vtile datur etiam hoc interdictum ciuili hæredi [b]. Nam tu quamuis hæres institutus propria authoritate possit hæreditatem adire [c], nõ tamẽ hoc facere potest, si alius hæreditatem possideat [d]. Accedit aliud, quorum legatorum, quod competit hæredi contra legatarios, qui propria authoritate legatum acceperint [e]. Item Saluianum interdictum, quo expertur dominus pro rebus coloni pignoratis [f]: quod differt à Seruiana actione [g]. Imbertus scribit [h] ex consuetudine regni Galliarum generali, executores testamentorum esse in possessione omnium bonorum defuncti, quatenus sufficere possint ad implendam eius voluntatem, nulla alia corporali appræhensione possessionis reali requisita; non solùm in exequendis legatis pijs, quod consentit Baldus [i], sed & pro aliis. Erat quædam etiam agnitio bonorum possessionis, ordinandæ tantùm litis causa facta, propemodum symbolica, dum filius emancipatus vel posthumus alienus, vel quilibet alius cognatus iure ciuili exclusus, humanitate prætoria admittebatur, & accusare testamentum volebat. Prius namque quoddam signum, puta anulum, vel quamlibet rem hęreditariã petebat, vt sic à prętore recognitus, à iudice quoque admitteretur [k].

a dicto §. sequens, verſ adipiſcendæ, l. 1. quor. bonor. in P.
b l. 1. quorũ bonorum, C.
c l. 7. de bonor. poſſeſſ P. l. vltima, C. qui admit. ad bono. poſſe. poſſ. l. cũ hæredes, l. 23. de acquir. poſſeſſione, in P.
d l. 3 §. 1. de bonor. poſſeſſio. P.
e l. 1. quorum legator. P.
f l. 1. de Saluia. interd. P.
g §. ité Seruiana, de actio. in P.
h in Enchiridio, in teſtamentaria executione.
i Bald. in c. 2. de conſuetud.
k vide Alciatum, li. 3. parergon iuris, c. 24. citat Accurſ. in l. Papi. §. 1. de inoff. teſta. in P.

Per quas perſonas acquiſitio fiat poſſeſſionis, & dominij. Cap. II.

1 *Acquirimus nobis per nos, & per alios.*
2 *Acquiſitionis perſonæ omnes idoneæ, niſi nominatim prohibeantur.*
3 *Acquirere qui non poſſunt, & ſeq.*
4 *Manus mortuæ homines in Gallia qui dicantur.*
5 *Alienigenæ in Gallia incapaces beneficiorum & officiorum, ſine gratia.*
6 *Acquirimus per eos qui ſunt in noſtra poteſtate, per filios, per ſeruos noſtros, & eos in quibus vſumfructum habemus.*
7 *Et quatenus per tutorem.*
8 *Per hominem bona fide nobis ſeruientem.*
9 *Per procuratorem.*
10 *Acquirimus adiudicatione ſententiæ.*
11 *Emptum meo nomine pecunys alienis, meum eſt.*

1 §. 1. §. adipiſcimur, de acquiren. poſſ. P. §. 1. per quas perſonas nob. obligatio acquir.

IN voluntate noſtra, & per nosmetipſos, & aliarum perſonarum miniſterio, & opera acquiruntur etiam res nobis [l]. Quomodo autem per nos ipſos quæramus, partim ſuperius dictum eſt, partim ex dicendis manifeſtum erit, vt enumeratione opus non ſit. Cæterùm operæpretium eſt, de perſonis noſtris & aliorum, per quas & poſſeſſionem, & dominium quærere poſſumus, breuiter pauca percurrere, quæ ſint omnibus cõtractibus, & ſucceſſionibus cõmunia, aliisq; acquiſitionibus rerum. In quib⁹ ſingulis & res, & perſonas, & negotia ſimul perpẽdere, ad faciliorẽ methodũ, decreuimus. Sunt enim actus hominũ ferè omnes ex his tribus cõpoſiti. Igitur in acquiſitione omni faciẽda, perſonæ acquirendi capaces eſſe debent; quales omnes præſumuntur, niſi iure quodam ſpeciali prohibeãtur vel quærere, vel poſſidere. Prohibentur autẽ primò, damnati *in* metallum.

m l. fi in metallum, de his quæ pro nõ ſcrip. habentur.

In

4 In Gallia iure eius planè incapaces ſunt poſſeſſionis rerum, homines quos dicimus manus emortuæ, ſeu *de main morte*, qui tenentur rerum poſſeſſiones à ſe emancipare, poſſeſſioniue decedere: niſi iure morticinij, id eſt, *par rachapt ou amortiſſement*, à rege poſſideant, nempe ex gratia ſeu diſpenſatione principis [a]. Mortuæ porrò manus illæ dicuntur, quæ dominum non mutant, & perpetuò retinent: cuiuſmodi dicuntur eccleſiæ, capitula, communitates, ſiue vniuerſitates, & fratriæ. In quorum omnium ditionem res peruenientes, vix vnquam dominos mutant: cùm eorum homines perpetuò ſupereſſe per ſubrogationem dicantur idem [b]. Et ſicut eccleſia perpetua eſt, ſic & eius perpetuum debet eſſe patrimonium [c]. Sed de his aliàs. In feudis, & rebus eccleſiæ, iure tamen ciuili, licet eccleſiæ ſine gratia poſſidere, & habere temporalia [d], & pontificio [e]. Alienigenæ quoque in Gallia capaces beneficiorum vel officiorum non ſunt, ſine gratia principis, vel adoptione regia, ſeu iure ciuitatis, vocât literas naturalitatis. De quibus etiam alibi diximus, in perſonis beneficiorum capacibus. Per alios acquirimus, veluti per filios in poteſtate patria conſtitutos, etiam ignorantes poſſeſſionem & dominium in cauſa peculij [f]: ſi verè filius, non alias [g]. 2. Per ſeruum quoque poſſeſſionem, ſi peculium gubernet, acquirimus, etiam ignoranter [h], item & dominium [i]. Et ſi ſeruus communis plurium ſit, dominis omnibus quærit, niſi aliter vni vel certis, ſe acquirere actu vel verbo profiteatur [k]: vel niſi ſeruus ſit furioſus [l]. 3. Per ſeruum alienum poſſeſſionem quærimus, cuius vſumfructum habemus [m]: item & dominium [n], earum tamen rerum tantùm, quæ ex operis ſerui, vel re vſufructuarij quæruntur: non autem alia, quę extra has duas cauſas accedũt ſeruo, veluti ſi iure legati, vel hæreditatis, quæ quæruntur proprietario [o]. Operæ autem ſunt in fructu, & ad vſumfructuarium pertinent [p]: ſi modò in res vſuarij impendantur. Et ideo ratione rerum illarum conquiſita, vſufructuarij ſunt: quæ verò extra rem vſũfructuarij quæruntur, domini proprietatis ſunt [q]. 4. Pupillo per tutorem acquiritur poſſeſſio [r]. Acquiritur & dominium rerum eo nomine quæſitarum [s]: ideo neque adminiſtrans eo nomine non ſatisfdat, cùm quibus agit vel tractat negotia, vel exigendo debita, ſed veluti dominus gerit pupilli negotia [t]. 5. Per hominem liberum bona fide nobis ſeruientem, acquirimus poſſeſſionem [v], & dominium [x]. 6. Et per procuratorem noſtro nomine poſſeſſionem adipiſcentem, non aliter, quærimus & amittimus [y]: ſi modò ad id ſpeciali mandato ſit conſtitutus procurator [z]. Sequitúrque poſſeſſionem tunc etiam adeptam proprietas, quæ à poſſeſſione non ſeparatur [a], exceptis quibuſdam caſibus [b]. Acquiritur etiam & dominiũ per procuratorem [c], imo & eo iuuito quæ quæſiuit, eo nomine dominus exigit [d]. Sic quis per ſe non tantùm præſens, ſed etiam abſens procuratoris miniſterio paciſci, & acquirere poteſt [e]: quia contractus iuriſgentium conſenſu initi, & inter abſentes fieri poſſunt per nuncium, & per literas, vt in emptione erit exemplum [f]. Si tamen procurator ad id conſtitutus, ſuo nomine contraxerit, non mandantis, ex mandato quidem conuenirí poteſt, quaſi malè illud executus, verumtamen ſibi quærit [g]: nam alioquin res ex mandato meo empta, mea non eſt, priuſquàm mihi tradita ſit [h]. Acquiritur 7. nobis à iudice dominium, per ſententiam videlicet, cùm nobis quid adiudicatum fuit [i], cuius adiudicationis effectus & poſſeſſio, ex executione ſequitur ſententiæ [k]: ſufficit namque ſententia ad dominij conſtitutionem, ſed ad poſſeſſionem & traditionem, expectamus executionem, iudicis authoritate, non propria faciendam [l]. Sic enim alterum ſine altero eſt; quia naturâ, nihil commune habet proprietas cum poſſeſſione [m]: & dominium

a vide Aegidiũ Maginſtri, *des amortiſſemens*, in deciſio. & conſtitut. reg.
b argumento l. proponebatur, de iudicijs, P. Paul. l eũ debere columnâ, l. 32. de ſeruitu. vrb. prædio l. 2 P. t. 2.
c l. iubemus, in 2. de ſacroſanct. eccl. C.
d l. 2. de ſacroſanct. eccl. C.
e ca. turutam, & ca. videntes, 12. q. 2.
f l. 5 item acquirimus, de acqu. poſſ. P. l. quicquid, eod. tit. l. placet, de acq. hær. P. § igitur, per quas perſon. nob. acqu. lib. 2 tit. 9 in Inſtit. iu ciuil. & §. 2. per quas perſo. nob. obl. acq lib 3. tit 19 excepta pro prietate, vt in patriæ poteſtatis vtilitate diximus.
g l. iuſto, de vſura. P. l. per eũ quem iuſto, de acq poſſ. P.
h l. 2. § itẽ acquirimus, de acq. poſſ. l. quod ſeruus, eo. dicto §. 2. per quas perſonas nob. acqui. & § 2. per quas perſon. no. oblig. acqu. & Dinus in vtilitate poteſtatis ſeruitis.
i dict l. 2. §. per cõmunem, & §. hæc quæ, & § P. de acqu poſſ. in P.
k l. § cæterum, de acquir. poſſeſſ.
l l. 1. § per eum, & l. poſſeſſio. de acq. poſſeſſ.
m §. 1 per quas perſon. nob. acqui.
n §. de bis, per quas perſonas nob. acq.
o l. 3. & 4. de oper. ſeruor. rust.
p l. per ſeruum, de vſu & habitu P. l. plenum. § fi. eod.
q l. 1. § ſed pupillus, de acq poſſ. diximus in tract. tutelarũ in officio tutor. l. eum qui, §. fi de conſtit. pecun. in P.
r l. tutores debita, de adminiſtra. tutor C.
s l. 1. § ſed & per ſeruum, de acquiren. poſſ. l. qui iundũ, § fi. pro empt. in P.
t l liber homo, de acquir. ter. dominio. § idem, per quas perſon. nob. acq. §. item per literas, per quas perſonas nob. obl. acquir.
v l. § per procuratorẽ, de acqu. poſſ. P. l. poſſeſſio quoque §. 1. elementa. vnica de tenutria.

l ſed ſi, § idem Iulianus, de iniuriis, in P. x l. qui mihi, de donat l per procuratorem, de acquiren. poſſ. C. a d du l per procuratorẽ, & l. per quas perſon nob. acquir C. b caſus enumerantur à gloſſ. in l minorum, C. de præd & aliis reb minor. c §. ex his itaq., per quas perſon nob acquir. l. ſi procurator meus, de procurat P. d l quod procurator de procurat. in P. e l. 1. § fi de procur. P. l. qui autem, §. fi. de conſtit. pecunia. in P. f l. 1. §. fi. de contra. empt. P. g l. ſi procuratores. C. de procura h l res ex mandato, de acquiren. rerum domi. i § fi. de offic iudic. ap. Iuſtin. k l. executorem, de execut. rei iudi. C. l l. extat, quod met cauſ P. l. 1. C. de ſtipula. m l. naturaliter, §. nec commune, de acquir. poſſ. in P.

ad nos pertinere potest etsi adepti possessionem non simus[a]. Generaliter 8. 11
si quis aliquid emat pecuniis nostris, nostro nomine, id nostrum fit, non ementis: si autem ex pecuniis alienis quis suo nomine emat vel quærat, suũ fit, non domini pecuniarum: quamuis ad pecuniæ restitutionem teneatur[b]. Quo casu per liberam personam, etiam sine mandato expresso, quærimus ex nudo ministerio illius[c]. Excepta simulatione, qua quis cùm sibi acquirere vult, subiicit alterius nomen, cui acquirere se dicat: nam hic plus valet quod agitur, quàm quod simulatè concipitur[d].

a l. cum hæredes, de acquiren. possess.
b l. 3. & l. multùm interest, & l. qui aliena, si quis alteri vel sibi C.
c l. & per liberam, de cõstituta pecunia, P.
d l. si quis instrumẽto, C. si quis alteri vel sib. tot. ti. plus valet, quod agit. &c.

De amissione dominij, & possessionis. Caput 12.

1 *Possessio tot modis amittitur, quot acquiritur.*
2 *Possessio naturaliter & ciuiliter amittitur.*
Possessio naturaliter amittitur, naturæ & hominis facto, quomodo.
3 *Possessio quomodo ciuiliter amittatur vel interpelletur.*
Litis contestatione quomodo vsucapio interpellatur.
4 *Vsucapio litis contestatione interrupta possessione 40. annos exigit.*
Vsucapio quando interrumpatur libelli sola oblatione.
5 *Possessio seu vsucapio ciuiliter interrumpitur, innouatione cautionis, precum principi facta oblatione, solutione.*
6 *Possidendi facultas, quòd ad vsucapionem pertinet, quibus casibus suspenditur.*
Possessionis interruptæ & suspensæ in vsucapionib. differentia.
7 *Vsucapio quibus casibus suspenditur, & seq.*
Præscriptio suspenditur contra ecclesiam viduatam pastore.
8 *Præscriptio rerum dotalium suspenditur pendente matrimonio.*
Dotales res quomodo præscribi possunt, pẽdente matrimonio, contra mulieres eod.
9 *Præscriptio rerum minorum suspenditur, pendente tempore minoris ætatis.*
10 *Vsucapio aduersus minores non procedit.*
11 *Præscriptio suspenditur contra filiumfa. in bonis à patre eius iure vsufructus possessis.*

QVIA iisdem ferè casibus & modis quis acquirit possessionẽ 1
& dominium, quibus alius amittere dicitur, qui vltimus dominus est & possessor[e], de amissione possessionis dicendum est. Amittitur possessio, vel naturaliter, vel ciuiliter. Naturaliter bifariam, vel facto naturæ, vel hominis. Naturæ facto, veluti si fundus qui possidebatur, à flumine, vel à mari occupatur[f], retinetur tamen dominium[g]. Facto hominis amittitur possessio, vel eius qui possidet, vel tertij alterius: facto possidentis, si is rem alij tradat, vel ex contractu, vel alio modo: si negligenter res vacare relinquat, vel si dominus sine successore decesserit, vel longo tempore abfuerit[h]. 2. Si constituerit in animo se nolle amplius res possidere[i]. Si abiiciat à se rem, vt diximus paulò antè dum de rerum inuentione & occupatione egimus. In dominij tamen amissione animus solus non sufficit[k]. Amittit & rerum possessionem 3. possessor in captiuitatem hostium, vel in alterius redactus potestatem[l]: qui enim ab alio possidetur, non possidet[m]. Neque hic postliminij ius proficit: quia possessio magis facti quàm iuris est[n]. 4. Si quis ex suo loco puro,

e l. 2. pro derelict. in P.
f l. 3. § Labeo, de acq. possess. in P. l. Pomponius, l. qui vniuersas, §. item quod, eo. tit.
g l. adeo § insula, de acquir. rer. dom. P.
h l. furtum, § fundi, de vsucapion. P.
i l. 3. § in amittenda, de acquir. possess.
k l. si quis vi, de acq. possess.
l l. cùm hæredes § 1. de acquir. possess. P. l. si is qui pro emptore, de vsu. P.
m l. homo liber, §. quicquid, de acqu. rerum dom. P. l. sic euenit, ad leg. Iul. de adult. P.
n l. denique, quib. ex caus. ma. non liber. l. 1. & l. possessio, § qui in aliena, de acquiren. possess. in P.

ro, id eſt, prophano [a], religioſum faciat, & ibi mortuum inferat [b]: cùm religioſa loca in nullius commercio ſint [c], qualia faciunt ſepulchra [d]. Si amittit poſſeſſionem, qui iuſſus cauere damni infecti nomine non cauit, & aduerſarius miſſus eſt in poſſeſſionem eius rei nomine, ex ſecundo decreto [e]. Facto alterius amittitur poſſeſſio rei mobilis, ſi ea ſurripiatur [f]. Item ſi ab alio vi deiiciatur quis à poſſeſſione [g]. Quamuis enim fictione iuris, & ratione ciuilis poſſeſſionis vi deturbatus non videatur deſiiſſe poſſidere, quòd interdicto vnde vi ad poſſeſſionem reſtitui poteſt [h]: & non videatur rem acquiſiſſe, qui ita nactus vi, eam retinere non poteſt [i]: tamen, quòd pertinet ad poſſeſſionem naturalem, & eam quæ ad dominij adiectionem per vſucapionem proficere poteſt, re vera deſinit poſſidere [k], & interpellatur deiectione
3 vſucapio. Ciuiliter interpellatur vel amittitur poſſeſſio, per actus ciuiles. Primùm, ſi cauſa in iudicium deducta & conteſtata, poſſeſſio in controuerſiam deducatur [l]. Et ita litis conteſtatione tollitur, interrumpiturque vſucapionis poſſeſſio [m]: vt ſequens poſſeſſio ſeu continuatio, priori interruptæ non proficiat [n]. Nec tamen exiſtimandum eſt, priuati iure interpellatũ, vt poſteà poſſidendo non poſſit vſucapere: ſiquidem poteſt iterum vſucapionem poſſidendo inducere. Et ita intelligi debet quod dicitur, petitione & conteſtatione litis non interpellari poſſeſſionem: videlicet ratione inci-
4 piendæ vſucapionis. Quæ tamen à die qua quieuerunt contendentes à lite, à die videlicet præſcriptionis interruptæ, exigit ſpatium quadraginta annorum, etſi alioquin ſi nulla interruptio lite facta eſſet, ſufficeret minor ætas & tempus breuius [o]. Quod notandum eſt, ſicut & aliud ſingulare, non ſemper exigi litis conteſtationem ad poſſeſſionem amittendam vel interpellandam, quando videlicet aduerſarius qui poſſidet, ob potentiam, vel abſentiam, vel ob indefenſam ſine tutore infantiam, vel ob penuriam iudicis, lis ſuo marte agitari vel conteſtari nequit: quibus caſibus libellus ſolus ſine conteſtatione, vel proteſtatio ſola ſufficit, ſeruata à iure præſcripta in his
5 formula [p]. Secundò poſſeſſio ciuiliter amittitur, ſi quis, non completa præſcriptione, cautiones, ex quibus poſſidet, innouet; nam tunc prior poſſeſſio amittitur, & interrumpitur [q]: non enim eſt eadem cauſa poſſidendi poſterior cum ſuperiore [r]. Tertiò interrumpitur ciuiliter poſſeſſio, præſertim in præſcriptione longiſsimi temporis, ſi precibus impetretur à principe, & precũ exequendarũ gratia executor datus & miſſus ſit [s]; quod tamẽ in annalibus præſcriptionibus vel actionibus verum nõ eſt omninò; nam in his non requiritur executor, ſed ſufficit preces oblatas fuiſſe [t]. 4. ſi quis præſcribẽs vſuras ex contractu debitas, eas ſoluerit, poſſeſſionem interrumpit ad
6 præſcribendum cœptam [v]. Et hæc ad acquirendam, vel amittendam poſſeſſionem pertinent. Cæterùm caſus quoſdam & tempora obſeruare par eſt, in quibus nec acquiri, nec amitti, nec continuari, ſed ſuſpendi poſſeſſio dicitur ciuiliter [x]. Quod maximè prodeſt annotaſſe in vſucapionibus: ſiquidem dum interrumpitur poſſeſſio, ſequens tempus poſſeſſionis poſt interruptionem, numquam cum præcedente cũiungitur, vel continuatur, ſed amittitur prior, & recens eſt initianda ab interpellatione poſſeſſio. At vbi quieſcit vel dormit poſſeſſio, & ſuſpenditur, finito tempore quietis, ſequens tem-
7 pus priori, deducto medio, annectitur per continuationem. Exempla huius axiomatis probationem exhibent. Primùm in rebus eccleſiaſticis, quæ quando eccleſia habet præpoſitum, 40. annis præſcribuntur, vt vulgaria iura ſunt [y]. At ſede vacante & eccleſia viduata paſtore, quandiu eiuſmodi eſt, non continuatur poſſeſſio aut tempus, ſed quieſcit, & alio accedente paſtore contiⁿuatur tantùm, ſubducto tempore vacationis [z]. Aliud exemplum in rebus dotalibus, quarum præſcriptio tempore matrimonij ſuſpenditur contra mulieres: quia eo tempore ſunt in poteſtate mariti, nec poſſunt mulieres tunc agere: at ab eo tempore, ex quo potuit mulier agere, ſoluitur ſuſpenſio & conti

[a] l. 1 de ſepul violat. 11. P. l. 1 §. purus, de teſt. & ſump. P.
[b] l. qui vniuerſas §. 1. de acquir poſſ. P.
[c] §. nullius, de ſerdiuiſ. l. inter ſtipulantem §. ſacrã. de verb. obliga. cum ſimil.
[d] §. religioſum, de rer. diuiſ. cũ ſimil.
[e] dicta l. qui vniuerſas. § 1.
[f] l. rem, quæ à nobis ſurrepta eſt, de acquir poſſ
[g] l. naturaliter, de vſucapion.
[h] l. ſi quis 51, de acquir poſſeſſio.
[i] l. non videtur, de acquir poſſeſſ P.
[k] dicta l. naturaliter.
[l] l. nemo ambigit, de acquir. poſſeſſ.
[m] l. motæ litis. C. de rei vend l. arc bona fide, C de præſcript. ſon tempor
[n] l. 2 §. ſi pro emp P.
[o] l. 1. § exceptis, de annali excep C l. ſi de præſcrip. 30. vel 40. annor.
[p] l. 2. C de annal. exceptio)
[q] l. cùm noſſimi §. ſed etſi quis, de præſcrip 30. vel 40 annor.
[r] l. 2 § fi. l. qui cùm hærede, pro empt, in P.
[s] l. ſicut, § 1. de præſcrip 30. vel 40. annor.
[t] l. 2. de precib. imper off C.
[v] l. ſi quis emptionis, § 1 de præſcrip. 30. vel 40. annor.
[x] l. cùm hæredes. § 1 de acquir poſſ. P. l. 1. & l. nec bona fide, C. de præſcrip. long. tempor.
[y] auth. quas actiones, C. de sacrosan. eccle.
[z] c. auditis, c. de quarta, c. 1. in dicta gloſſ. de præſcrip.

continuatur poſſeſſio efficaciter, ſubducto tempore quo agere non potuit, tempore matrimonij [a]. Vnicum excipiunt caſum, ſi ante matrimonium ferè præſcriptio conſummata erat, & modicum adhuc ſupererat requiſitum tempus ad perfectionem: nam tunc poteſt cœpta & penè perfecta antè, tempore matrimonij continuari & perfici [b]. Quod enim de proximo futurum eſt impleri, pro iam facto habetur [c], & in mora modici temporis periculum nō eſt [d]. Verùm ego non arbitror demendum illum caſum, nec tunc etiam curare vſucapionem vel continuationem poſſeſſionis contra mulierem, quando ferè antè impleta erat vſucapio. Quia in vſucapionibus, quamquam tēpus à momento in momentum non cōputetur, tamen hora eadem inſpicitur, vt eadem finiat tēpus quæ incœpit, euolutis iuſtis annorum ſpatijs [e]. Verùm lex quæ anſam dederat exceptioni [f], intelligenda eſt, vt vſucapio ſeu præſcriptio incœpta ante matrimonium, continuetur tempore matrimonij in rebus dotalibus, quando res dotales tranſeunt in periculum mariti, & manto non vxori pereunt. Quod accidet pluribus modis, vt ſi negligens in petendo, & in mora ſit [g], vel ſi res æſtimatas ſuſceperit, & ſoluendo eſt: quia illæ, tamquam mariti eſſent, habentur [h]. Contrà, ſi ad inopiam vergeret, vel eius periculo res non eſſet: tunc enim ſuſpenditur præſcriptio [i]: cùm intereſt reipub. dotes mulieribus ſaluas fieri [k]. Tertium exemplum eſt in minoribus, quorum quidem res, pendente minore ætate, nec alienari nec vſucapi queunt, cœptaq; vſucapio aduerſus eos hac durante ætate quieſcit: continuatur autem ea exacta ætate: prior cum ſequente poſſeſſione [l]. Et planum ſ hodiè eſt & exploratum, aduerſum minorem nullomodo procedere vſucapionem [m]: quamquam olim procederet, quæ poſſet nihilominus reſtitutione in integrum reiici [n]. 4. Exemplum erit in bonis filiifamilias, in quibus pater ſi vſumfructum habet: quorum ſuſpenditur vſucapio, quandiu in patris ſunt poteſtate [o]. Et horum omnium æquitas pendet ex regula generali, alteri per alterum, conditionem iniquam fieri non oportere [p]. Neque ei, qui agere nequit, currere tempus vtile [q]. Vacans autem eccleſia, vxor, minor, & filiusfam. nec agere per ſe poſſunt, neque illis ſine facto ſuo imputari debebit mora, vel negligentia aliqua.

[a] l. in rebus, § omni, de iure dot.
[b] l. ſi fundū, de fundo dotal. in P.
[c] l. pen. de mili. teſt.
[d] l. ſi debitor de iudicijs, P. l. ſi in leg. locatronis § colonus, loca. P.
[e] l. in vſucapion. & l. ideoque, de vſucap. P.
[f] dict. l. ſi fundum, de fundo dotal. P.
[g] dict. l. ſi fundum.
[h] l. plerumque §. ſi ante, de iure dot. P. cùm ſimil. iūcta, l. quod ſi pendente, de period. & commo. rei vend. in P.
[i] dicta l. in rebus §. omni, de iure dot. C.
[k] l. 7. ſol. mat. in P. cùm ſimil.
[l] l. ſicut § nec ſuffi ciat, & l. cùm notiſſimi, ibi, ſed impubes ætas exigenda eſt, C. de præſcrip 30. vel 40 annor. l. Aemilius Largianus, de minor. xxv. annis.
[m] l. fin. in quib. cauſ. in integ. reſtit. non eſt neceſſe.
[n] l. 1. C. ſi aduerſus vend.
[o] l. 1. §. ſi. de annal. excep. C. l. 2 § ſi ſi ſta auth. niſi trienale, de bonis mat.
[p] regula ult. non debet cum ſimil. ibi notata.
[q] l. annus, de calum niator. dict. auth. niſi triennale.

De

FINIS LIBRI XX.

DE CONVENTIONIBVS IN GENERE.

LIBER XXI.

De necessitate conuentionum. Cap. 1.

1 *Quibus rationibus diuisio rer. recepta, hisdem, & aliis, rerum cuiq; facta distributio & conseruata: & quare cuique libera rerum suarum dispositio.*
2 *Spontaneæ debent esse conuentiones.*
3 *Commertia & rerum commutationes humanæ societati necessaria quare.*
4 *Primus contrahendi modus per donationem, mutuum, & commodatum.*
5 *Item posteà per commutationem, vnde alij contractus prodierint: & quomodo illa non expedita, & propter necessitatem, & formulas contrahendi inductas.*
6 *Pretium, & munus ad constituendam æqualitatem conuentionum.*

1 QVIA placuit humanæ imbecillitati, pluribus de causis diuisionem rerum admitti, & ita cuique possessionem & partem committendam: hisdem rationibus æquum visum est, vtile, & necessarium, possessa libertati cuiusque, & liberæ administrationi concedere [a]. Et ita communi consensu mutuò sibi in societate sanciuêre, non oportere cum alterius iactura locupletari [b]: nemini ius suum detrahendum esse [c]: & quod nostrum est, sine facto nostro in alium transferri posse [d]. Neque secta nostrorum temporum patitur, vt ait Iustinianus, in alienis rebus contra domini voluntatem aliquid fieri, vel pacisci [e]. Et vltrà iniquum visum, ingenuis hominibus non esse liberam rerum suarum administrationem [f]: cùm liceat per libertatem, viuere vt velis [g]. Multò magis res suas, quæ inferiores personis sunt [h], & ad vsum earum [i], pertractare. Atque nihil tam naturali æquitati conuenit, quàm voluntatem domini rem suã in alium transferre volentis, ratam haberi [k]. Vnde conuentiones voluntarias & spontaneas esse debere, dum concipiuntur, satis superq; constat [l]. Et ita Iabolenus iurisconsultus tradit, in omnibus rebus quæ dominium transferunt, accedere debere affectum contrahentium, sine quo conuentio imperfecta sit [m]. Aristoteles quoque tradit [n], initium contractuum voluntarium esse. Plato etiam, *Sequitur*, inquit [o], *vt dicamus de pactis conuenientium, hisq; ordinem tribuamus. Simplex autem illud sit, vt nec mea quisquam pro viribus tangat, nec moueat meorum quicquam minimum, nisi mihi persuaserit: atque ego dum mentis compos fuero, idem in alienis efficiam.* Idem & Plato alibi [p], speciem acquisitionis quæ fit inter volentes, dixit esse commutationem quæ fit domino, emptione, & mercede. Cæterùm cùm ita singulis rerum dominis, libera esset & sit voluntas erga res suas, & sæpè pluribus egeant mortales quæ apud alios sunt, aliquibus autem superfluis abundent, quæ aliis commoda & vsui sunt, vel possunt esse, suasit eadem societas humana communicationẽ, vicissitu

a l. nemo exterus, de Iustitia, C. in re mãdata, C. mandata.
b l. nam hoc natura, de condict. indeb. in P. l. iure naturæ, de regul. iur. P. 2. locupletari, eo tit. in fex.
c l. 1. de iis qui sunt sui vel alien. iur. in P. § si eo. tit. apud Iustinia.
d l. id quod nostrũ, de reg. iur. l. in dict. de aqua pluuia arcend. in P.
e l. si § si de pact. C. libr. 2. tit. 3.
f Caius, in l. 2. si à parente quis suer. manumiss. lib. 37. P. tit. 12.
g l. libertas, l. 4. de stat. homi. in P.
h l. iustissime, de ædilitio edicto P.
i l. in pecudum, de vsur. in P. cũ simil.
k § per traditionẽ, de rer. diuis. apud Iustinian. l. qua ratione, l. 9. § hæc quoque res, de acquir. rer. dominio.
l l. in cõmodato, § sicut, cõmoda P. l. sicut, de action. C.
m l. in omnib. l. 54. de actio. in P. l. 1. de pact. in P. l. in conuentionibus, l. 219. de verbor. signi. l. si quæ res pignor. oblig. poss. P.
n Aristotel. lib. 4. ad Eudemum.
o Plato, 11. de legib.
p Plato, lib. 15. in Sophista.

vicissitudinem dandi & accipiendi, quam commercium, quod & conuersationem seu conuictum [a], & mercium seu rerum commutationem [b] dicimus, quibus egere humana vita. Natura ipsa primùm hominis, egentibus misereri iussit, cùm nec sit vinculum omnibus communè [c], animalq; homo sit sociale, & interest hominis, hominem iuuare beneficio [d]: cumq; omnes essent eadem necessitatis lege constricti, vt alter alterius ope carere non posset omnino. Et, ni me mea fallit opinio, arbitror primùm modum transferendi res, post diuisionem, à liberalitate processisse, & donationem fuisse [e]: at vtendi modum, sine translatione dominij cum fide restitutionis, fuisse mutuum & commodatum. Potuit autem liberalitas, & donatio inter viros probos sufficere cum mutuo: eò quòd gratia gratum generat, & qui beneficium suscipit, si improbus omninò non sit, natura impellatur beneficium rependere danti [f]. Vnde Cauus speciem lucri dixit esse, ex alieno largiri, & eo modo beneficij debitorem sibi acquirere [g]. Ideo legimus antiquitus, primum genus commerciorum fuisse commutationē: in qua potius habebatur ratio gratitudinis beneficij suscepti, quàm valoris rei. Quod Aristoteles indicat de contractibus agens, *Conseruatur*, inquit [h], *respublica commutationibus gratiarum templa in mediis vrbibus construi solent, vt mutua sit retributio: hoc enim gratiarum proprium est, vt is qui beneficium accepit, vicissim aliquid reddat.* Cùm autem illa commutatio non esset semper expedita, neque omnes pari animo inter se essent, & quia cum extraneis, cum quibus conuictus non erat, esset agendum, & ab illis res nobis necessariæ essent exportandæ, neque illa facilè concederent, & commutatione nostrarum rerum non egerent, vsus & necessitas viam conuentionum inuenerunt [k]: legésque tunc aliquas, & subinde alias, gentes constituerunt pro facili commercio. Accessit & tandem [6] prætium, id est, electa quædam materia publica authoritate, & signata, qua, vt per symbola, consensu res vicissim æstimarentur, loco commutationis rerum aliarum, quæ in permutationis nomine postea propria fuit conuentio [l]. Cum istis simul, crescente habendi cupiditate, & laxatis rationis frenis, & malitia hominum & dolis grassantibus, leges conueniendi & formulæ, deinc & repagula conuentionum firmata sunt, ne vetitis artibus domini rebus suis spoliarentur, vt ex sequentibus apparebit.

[a] c Sortes, de verbor. signif.
[b] c. Conuenit vs, de probibit. feudi alien. in vitb. feudor. cū similib. quæ gloss. addit in § 1. de inutilib. stipul. in verb. commercia ff. Facit subtil. de eōmercio, & mercibus C. l. 3. quæ res vend. possint, C. l. 1. quæ res exportari non queant, C. l. 2. de canonicis.
[c] l. 2. de rūdinis, ff. Plato, 2. de repub.
[d] l. vt vim, de iustit. & iure ff.
[e] l. Fœnus ea lege, de fœnis exportan.
[f] c. 1. de emptio. apud Greg.
[g] l. sed etsi lege, § cū soluit de petitio. hæredit. ff.
[h] l. si pignore, l. 57. de furt. lib. 47. ff. tit. 2.
[i] Aristotel. 5. Ethicor. ad Nicomach.
[k] l. ex hoc iure, de iustit. & iur. ff. § ius autem gentium, de iure nat.
[l] l. 1. de emptio. in ff. l. 1. de rerum permuta. ff.

Quid conuentio, pactumue, & qua methodo, & ordine ad obligationem fiat transitus. Caput

1 *Conuentionis nomen generale est.*
2 *Voluntas fundamentum vnum primum conuentionum cum potestate.*
3 *Voluntas coacta conuentiones reprobat, vt metus & vis.*
4 *Error, vt aduersarius voluntati liberæ, conuentiones vitiat, & quare.*
5 *Dolus vel deceptio, aduersarius voluntati.*
Bona fides aliud contractuum fundamentum.
6 *Potestas debet adesse contrahendi cum voluntate.*
7 *Conuentionis duæ species, contractus & transactio.*
8 *Fide firmantur conuentiones, & fidei laus.*
9 *Fidem frangere graue.*
10 *Fides seruanda ob religionem, vt vitetur mendacium.*
11 *Fidei seruandæ cura apud magistratum: in ea contractuum vis.*
12 *Creditor & debitor, dicti à fide.*

Con

1 CONVENTIONIS nomẽ, inquit Vlpianus, generale eſt, pertinens ad omnia, de quibus contrahendi tranſigendiue cauſa conſentiunt, qui inter ſe agũt. Nam ſicut conuenire dicũtur, qui ex diuerſis locis in vnũ colliguntur & veniunt, ſic qui ex diuerſis animi motibus in vnũ conſentiunt, ideſt, in vnã ſententiã decurrũt. neq; vllus eſt contractus, nulla obligatio, quæ in ſe non habeat conuentionem [a]. Oportet enim venire in vnam ſentẽtiam, & conſentire eos, de quorum rebus agitur, priuſquam res illorũ in aliã potẽ-
2 ſtatẽ veniant vel ſententiam. Voluntas itaque erit fundamentũ vnum præcipuorum contractuũ omnium & pactionũ, quæ tamen ad effectũ producẽdũ, debet habere poteſtatẽ comũctam: cùm perfectio omniũ actuum inde, velut ex materia & forma, abſoluatur [b]. Velle legitimũ, ſeu voluntatẽ habet legitimam, is qui poteſt [c]: & quando voluntas poteſtati conceſſæ eſt conformis [d]. Quemadmodũ contrà, poteſtas deſiderat ſociã verè volũtatem, ideſt, quæ ſit ſpõtanea, ſui arbitrij, ſine errore, non intercepta vel decepta. Proinde, cõuen-
3 tiones metu & vi coactæ, nullius effectus ſunt [e]. Qui per vim aliquẽ ſibi obligauit, lege Iulia de vi publica tenetur, lexq; eã obligationem reſcindit, vt ſcribit Martianus [f], & rem in integrũ reſtituit [g]. Vis quippe habet neceſſitatem aduerſariã volũtati & libertati [h], aduerſum quã patum proficit cuſtodia [i]. Vt & metus, inſtantis periculi eſt trepidatio, maioris impetus non lenis timor, & qui de mente poſſit conſtantẽ virũ deturbare [k]. Vim etiam exiſtimat Harmenopulus, & præter animi ſententiã, ætatis fragile & infirmũ conſiliũ, quod ſuę voluntatis adhuc non eſt ad contractũ hortari [l]. Vt & velle non creditur, qui obſequitur imperio patris [m]. Et ſi volũtas dicatur horũ: tamen non abſolutè,
4 ſed cũ additamento volũtas coacta dicẽda eſt [n]. Voluntate quoque fieri non videtur, quod ignoranter geritur, vel fit [o]: nec videtur conſentire, qui errat [p], nec voluntas accedere dicitur, vbi error [q], neque errando res ſuas tradẽs, eas amittit [r]. Errare ſecundũ Azonẽ eſt, aliud pro alio putare [s]. Ideirco actus erronei effectũ non ſortiuntur, quùm vltra volũtatẽ agentis & intentionẽ nõ ſint porrigendi [t], nec extra cogitata extendẽdi [v]: potiſſimùm, ſi qui conueniunt erret in corpore, vel intellectu, vel in ſubſtantialibus cõuentionis, qua de agi-
5 tur [x]. Proximè errori accedit, decepta dolo alterius voluntas, quæ cùm planè libera non dicatur vel integra, ſed corrupta, & quodãmodo faſcinata, excludit conuentionis effectũ: vt ſi dolus dederit cauſam conuentioni bonæ fidei, corruat ipſo iure; ſi autẽ ea ſit ſtricti iuris, actione vel exceptione de dolo reſcindatur [y]. ſi modò deceptus velit ab hac conuentione abire, non vtique ſi decipiens & doloſus, propoſito à ſe dolo, velit eo prætextu reſilire [z]: nã is nõ admittitur, vtpote propriã turpitudinẽ allegans [a]. bona fides namq; in omnibus conuentionibus aliã baſim & fundamẽtũ facit, & in omnibus, quæ le-
6 gitimæ dici mereantur, exigimus [b]. Poteſtas etiam conueniendi, non minus, quàm voluntas illa libera inſpicienda eſt, quæ vno verbo, legitima erit, ſi legibus non repugnet [c]: alioquin conuentiones factæ lege contrahere prohibente pro infectis habentur [d]: quomodo autẽ prohibeantur, & quibus, ſuo loco poſteà dicemus Deo iuuante. Ex plurium, vel duorum voluntate fit conſenſus. Porrò in conſenſu voluntario ſubnixo lege, vel contrahitur, ideſt, reſtringitur prior voluntas [e], vel omnino à voluntate, quæ prior erat, per aliquem conuenientium receditur. Vnde duo genera prima conuentionum, nempe contractus, & tranſactio [f], generaliter nomine tranſactionis vſurpato. Quando autem ab vtroque conuenientium voluntas decreta & determinata, ſeu in certo certiſue mutuò conſentiens eſt, tunc firmatur reciproca promiſſione, quæ

[a] l. 1. §. conuentionis, de pactis, in P. l. ſi voluntate, C. de reſcinden. vẽdit.
[b] l. multùm intereſt, ſi qs alteri vel ſibi. C. Bortius, in Topic.
[c] l. finus qui, de condit. inſtit. in P.
[d] l. 1 de codicillis in P.
[e] l. 1 & l. ſi mulier, § ſi filios, quod met. cau. in P. l. ſi voluntate de reſcinden. vendit. in P. l. interpoſitus de trã ſact. C.
[f] l. qui cœtu, l. 5. ad leg. Iul. de vi publ. in P.
[g] l. metũ, § ſed quod ait prætor, & § ex hoc edicto, quod met. cau. in P.
[h] l. 1. & 2. eod. titul. quod met. cau. P.
[i] l. ſi ex re, de actio. præt. P.
[k] dicta l. 1. & l. metum accipiendum, l. 5 & l. metum autem, & ſequent. de eo quod met. cau. in P.
[l] Harmenop. libr. 2. P. compluaq; iur. l. 1. de minor. 25 ann.
[m] l. velle, l. 4. de reg. iur. in P.
[n] vt in l. ſi mulier, § penul. de eo quod met. cau. in P. in l. ſi patre cogente, de inſt. nup. P. l. cũ proponas, C. de hęred. inſtituend.
[o] l. non videtur, de libera, auct. in P.
[p] l. vt in l. 2. de iudic. in P. l. ſi per errorem, de iurisd. omn. iud. in P.
[q] l. ſed hoc ita, l. 10. de aqua pluuia arcen. libr. 39. P. tutul. 3.
[r] l. ſi procurator meus, l. 35 de acquirẽd. rerũ domin. lib. 41. P. titul. 1.
[s] Azo, in ſumma tituli de iuris & facti ignorant.
[t] l. non omnis numeratio, de reb. cred. in P.
[v] l. qui cum tutoribus, l. 9. § 1. de trã ſact. in P. l. obligationum ſubſtantia, de actio. in P.
[x] l. in vẽditionibus, l. 9. de contrahen. emptio libr. 18 P. tit. 1. manifeſta l. quod t. men. l. 24 eod. titu. P. & l. ſi id quod aiũt, l. 22 de verbor. oblig.
[y] l. & eleganter, de dolo in P. l. iuriſgentium, §. dolo malo, de pact. in P. & ibi gloſſ. late l. ſi dolo, C. de reſcinden. vend. l. do
[z] l. mem, de inutilib. ſt. pul. C. l. ſi quis cum alter, l. 36 de verbor. obliga.
[a] l. poſtea quam, C. de pact.
[b] l. tranſactione finita, C. de tranſact. l. in prouincia, C. de reuocan. donat. C. l. filios, de reuocan. his quæ in fraud. creditor. C. l. vend. 10zi, C. de reb. alien. non alien. cum &c.
[c] l. bona fides, l. 31. de regul. iur. lib. 16 P. titu. 3. l. bonam fidem, C. de actionẽ.
[d] l. legitima, de pact. in P.
[e] l. ſancimus, de agricol. & cenſuib. 11. C. l. non dubium, C. de legib.
[f] dicta l. 1. § conuentionis, de pactis in P.

pactum poſteà dicitur, à pango pepigi, firmo figoſq; Sic pactum dicitur, duorum pluriumue in idem placitum, & conſenſus: vel, vt Haloander legit placitum conſenſum [a]: diſtinctum à pollicitatione, quæ eſt vnius tantùm promiſſio [b]. Neque per conſequens omne dictum vel promiſſum, pactum eſt. Nam dictum, vt ait Vlpianus, accipimus, quod verbo tenus pronuntiatum eſt, nudoq; ſermone finitur: promiſſum autem poteſt referri ad nudam promiſſionem, ſeu pollicitationem, ſiue ſponſionem [c]. Quare nec verba, contrahere, pertinent ad promiſſiones ſeu diſpoſitiones teſtamentarias [d]: quia teſtamentaria promiſſio, non habet fixam, vel pactam voluntatem, ſed ambulatoriam & mutabilem, vſque ad periodum vitæ vltimam [e]: nec firmam, niſi morte intercedente [f]. Modus præcipuus pangendi & firmandi conuentiones eſt, datio & receptio fidei, quæ vtrinque datur & accipitur ſeu interponitur, quæ vnam facit ſententiam inuiolabilem & indiſſolubilem, & ex proprijs duabus aut pluribus voluntatibus, vnam conuenientibus communem: non ſecus, quàm voluntas duorum dominorum miſcentium materias, commune totum corpus efficit, ſiue illæ vnius generis ſint, ſiue alterius, vel materiæ [g]. Proinde libertas, quæ erat contrahendi vel non contrahendi in initio, fide data & accepta in conuentione, tranſit in neceſſitatem, vt eam implere oporteat [h]. Ita fidem contractus implere debere, æquum eſſe reſponſum eſt [i]: & placita ſeruanda [k]. Sic Conſtan. Arca. & Honor. CCC quamuis improbent ea, quæ ſub tyrannis facta eſſent; non tamen cuerti eas voluerunt pactiones & negotia, quæ priuati ſponte feciſſent [l]. Cùm Anacharſis Solonis ſtudium circa leges componendas irriſiſſet, nempe quòd ridiculum putaret, velle iniurias ciuium, ac cupiditates literis coërcere, quæ nihil ab aranearum telis differrent, quæ ſicut illæ paruas & non magnas muſcas, ſic iſtæ debilles tantùm & imbecilles detinerent, à potentioribus autem & locupletioribus rumperentur: reſpondit Solon, conuentiones tamen ac pacta homines ſeruare ſolere, quæ transgredi ex contrahentibus nemini conducat [m]. Iſocrates admonet, vt in malis reſcindi oportet fidem, ita in bonis ſeruandam eſſe [n]. A Cicerone pactum, quod inter aliquos conuenit, tam iuſtum putatur, vt & iuri præſtare dicatur [o]. Terentius impudentiſſimam orationem exiſtimat eorum, qui fidem negant *Attamen*, inquit, *vbi eſt fides, ſi roges, nihil pudet* [p]. Plato fidem, firmitatem, veram ſyncericatem, veram philoſophiam dicit eſſe [q]. Valerius Maximus, tantum venerationis fidei viribus deberi exiſtimat, quantum cæremoniis immortalium deorum [r]. *Illa enim*, inquit, *publica ſalus, hæc priuata continetur: atque vt illarum ædes ſacra domicilia, ita horum, ſi fida hominum pectora, quaſi quodam ſancto ſpiritu, referta templa ſunt* [s]. Et rurſum, *venerabile fidei numen, dexteram ſuam, certiſſimum humanæ ſalutis pignus oſtentat* [t]. *Neque*, authore M. Tullio Cicerone [u], *aliquid vehementius rempub. continet, quàm fides, quæ eſſe nulla poteſt, niſi erit neceſſaria ſolutio rerum creditarum.* Fidem & Mentem dedicauit in Capitolio, M. Aemilius Scaurus. Antè autem conſecrauit Fidei templũ, Attilius Calatinus [x]. Et priſcis quoque præcedẽtibus temporibus, Fidei templũ publicè ſacratum, vt ſeruandã & venerãdam fidem homines diſcerẽt [y]. Perfidioſum & nefarium fidẽ frangere [z]. & qui fidem violat, oppugnat omniũ commune præſidium [a]. Fides namque iuſtitiæ fundamentum: quia ea dictorum conuentorumq; conſtantia & veritas, creḍamusq;, quia fiat quod dictũ eſt, dictam eſſe fidem [b]. Fides firma oportet nio [c]: fides inquã iuſtitia in rebus creditis [d]. Si enim fides data cõtemnatur, nihil aliud ſequi ex negotiis hominum & conuictu poteſt, quàm confuſio, ſocietas pluſquam ferina, diffidentia, inſidiæ, cædes, & perpetuum inter homines bellum: tantæ namque eſt authoritatis fides, vt etiam fœdera cum hoſtibus iungat, & amicos faciat: non alia ratione, quam quòd iure gentium receptum ſit, cum hoſtibus pacta facta valere [e]: pacta hoſti-

[a] l. 1. §. pactum, de pact. P. l. 3. de pollicita. P.
[b] dicta l. 3. de pollic. P.
[c] l. ſciendum tamẽ, l. 1. §. de ædil. edict. lib. 21. P. tit. 1.
[d] Lectũ contraxerunt, de verbor. ſignific. P.
[e] l. 4. de admẽ legat. P. l. ſi quis in principio, de legat. 3.
[f] c. cum Marthæ, de celebra. miſſar.
[g] l. adeo, § voluntas, de a. quærẽ. rerdom. P.
[h] l. in commodato, §. ſicut, commoda in P. l. ſicut, de actio C.
[i] l. ſed & addes, l. 21. § fin. ſoca. libr. 39 P. tit. 5.
[k] l. nec minorem, C. de rauiſ. l. 1. de pact. in P. l. 4. § 1. de ſeruitut. l. urbi gentium § prætor aut de exact. P. l. 4. §. ſed ſi minor, de manumiſſio. lt. 40 P. tit. 2.
[l] l. 2. & 3. valeat, de infirmandis quæ ſub tyrannis vel latronibus facta ſũt, lib. 12. C. Theodoſian. titulo, 14.
[m] Plutarchus, in vita Solonis.
[n] Iſocrat. orat. 1.
[o] Cicero. 2. de Inuent.
[p] in Andria Terentius, actu 4. ſcena 2.
[q] Plato, epiſtola 10 Ariſtodoro.
[r] Valer. Maximus, lib. 4. c. 7. dum de Pythia, & Damone &c. 1
[s] Idem Valer. Max. in princi. l. 1. tit. 1. lib. 1.
[t] Cicero, 2. Officio
[u] Cicero, 2. de Diuinatio.
[x] Dionyſius Halicarn. in 2.
[y] Cicero, pro Q. Rabirio.
[z] Cato, pro S. Roſcio.
[a] Cicero, 1. Offic. & epiſtolarum familiarum lib. 16. epiſtola 4. 06.
[b] Cicero, in Partitionibus.
[c] idem Cic. in Paradoxo.
[d] Conſultationum, l. 3. de pact. in P.

hosti seruanda [a], & malis hominibus, priuatis, nisi detrimentum patiatur inde respublica, vel iura repugnent [b]. Quæ persequitur Cicero, dum etiam celebre illud exemplum Attilij Reguli refert, qui ne fidem Pœnis datam violaret, elegit potius ad supplicium redire [c]. Nostri quoque pactum à pace dictum autumant [d]: & propter vtilitatem promiscui vsus conuentiones seruari [e]. Accedit, quòd & in fide seruanda vinculum religionis, ne mendacium committatur vel deceptio, contemplemur, in quibus debitum animaduersione dignum versatur [f]. Θέμις, inquit Phronutus, ἐστὶ σωζόμενά τι μεταξὺ ἡμῶν καὶ φυλάττεσθαι. id est, *Themis est, cuius præsidio & contractus facimus & obseruamus* [g]. Et Græci voluerunt religione potius, quàm veritate fidem esse constrictam [h]. Proinde Aristoteles curam esse debere magistratibus, de contractibus priuatis tradit [i]. Et Plato, *si quis* inquit, *non videatur pacta seruasse, nisi lex, aut decretum prohibeat, aut necessitas, aut vis illata cogerit, aut inopinatus casus inuaserit, detrimentum, non seruati pacti causam in alys, tribuum iudices cognoscant, nisi vicini prius, aut arbitri reconciliauerint* [k]. Gellius legem illam fœuissimam de lamandis debitoribus 12. tabularum, inductam fuisse censet, ob fidei promissæ firmitatem; quia populus Romanus tam publicè, quàm priuatim, fidem coluerit, sanctamq; habuerit [l]. Sic enim vt dicebat Theodericus Gothorum rex, Fausto præposito scribens [m], solus metus retinet, quos fides promissa non retinet, Silius [n]:

Vox occulta subit passim diffusa per aures:
Fœdera mortales sæuo ne rumpite ferro,
Sed castam seruate fidem: fulgentibus ostro
Hæc potior regnis dubio, qui frangere rerum
Gaudebit pacta, ac tenues spes linquet amicis:
Non illi domus aut coniunx, aut vita manebit:
Nunquam expers luctus, lachrimisq; aget æquore semper,
Ac tellure premens, aget ægrum nocte diéq;
Despecta ac violata fides.

Fides igitur post consensum interuenit conuentionum, & vt cum Speusippo dicam, fides approbationem & consensum sequitur [o]. Et sic dicimus fidem accõmodari vel interponi [p]. Et in hac fide obligationum versatur maximè substantia: nam conuentiones id non agunt, vt res tunc cõsequamur cùm conuenimus, sed vt obstringamus aliquem ad dandum vel faciendum posteà [q]. Hinc dicimus fidem suam obstringere, idest, vinculum obligationis suscipere [r]. Hac ratione in efficacibus conuentionibus fides præcedit, vinculum sequitur. Ratione fidei datæ & receptæ in placitis conuentionum, creditores dicuntur, qui credunt & confidunt in promissione alterius; & debitores, qui ex ea promissione & fide debent [s]. Ita creditores dicũtur, quibus ex quacunque causa debetur [t]: vt rerum quoque creditarum tractatio & inscriptio, omnes contractus, quos alienam fidem secuti, instituimus, complectatur. nam vt Celsus ait, credendi generalis est appellatio [v]. Obseruamus autem, vt fides, quæ cõuentionibus datur, sit bona, vt monuimus paulò antè [x]; cùm in malis promissis rescindẽda sit fides [y]. Cùm nec directò fieri possit pacto, ne quis de dolo teneatur [z]: cùm pacta bonis moribus, & bonæ fidei aduersantia, reiiciantur [a]. Nam, vt ait apud Senecam nutrix ad Deyaniram [b],

Præstare fateor posse me tacitam fidem,
Si scelere careat: interim scelus est fides.

a l. 1. de constitut. pecunia, lib. 13. P. 1. 3.
b l. bona fides, depos. in P. can. in multis, 22. q. 4.
c Cicero, in 1. & 3. Offic.
d ex c. 1. de pact. apud Gregor.
e Paul. l. si quis mancipio, l. 17. § si impubes, de institor. actio. lib. 14. P. can. beatus, ca. primum, ca. nec pietiosio, can. omne, 22. q. 2.
f Phronutus, lib. περὶ ὁσίων, & περὶ τῶν παραδόξων μαθῶν.
g Cicero, pro Cornel. Balbo.
h Aristotel. 6. Polit. cap. 2.
i Plato, li. 11. de Legib.
k Gellius, lib. 20. capit. 1.
l Cassiodor. lib. 2. variar. epistola, 5.
m Silius Italicus, li. 13.

o Speusipp. in commentar. ad libr. 2. de anima Aristot.
p l. ex facto, l. 43. § fin. de vsu. l. in fraudem legum, l. 30. de ijs quib. vt indig. l. penul. si quid in fraudẽ patro. & l. 13. § cum autem de iur. fisci, in P. l. 25. ad municip. l. Vlpian. Epistola 37.
q l. obligationũ substantia, de actio. in P.
r l. procurator qui pro, l. 67. de procurator. in P.
s l. debitor, l. 108. & l. cum amplius 5. is natura, de verb. sign.
t l. creditores, l. 10. l. creditorum appellatione, l. 11. de verbor. sign. l. si cui l. 12. eod. §. fin. de fideiussor. in authenticis.
v l. 1. de reb. credi. in P.
x l. bonam fidem, C. de actio.
y l. bona fides, depositum in P. ca. in malis, 22. q. 4.
z l. si vnus, § illud, de pact. P.
a l. turpigenium, § pacta quæ contra, & l. contra iuris ciuilis, de pactis in P. l. pacta quæ contra, C. eod.
b Seneca, in tragedia Herculis Oetei.

De obligationibus, & ita de distinctionibus conuentionum generalibus. Cap. 3.

1 *Obligatio ex fide conuentionum, ad rem consequendam.*
2 *Minus est habere rationem, quàm rem.*
3 *Fides pactionis, & fides consensus quid.*

4 *Obligatio quid.*
5 *Obligationum origo, & ſpecies; nec temerè fidendum.*
6 *De obligatione naturali, & eius diuiſione.*
7 *Pacta nuda naturalis vinculo, & diuino, & pontificio firma eſſe.*
8 *Ciuilis obligatio tantùm quæ, & prætoria.*
9 *Ciuilis, & naturalis obligatio ſimul quæ.*
10 *Iuris ciuilis vinculum & ſolemnia, perfidorum hominum teſtimonia.*
11 *Iuris honorarij obligationes.*
12 *Obligationum alia diuiſio, & ex conceptionis formula diuerſitas.*
13 *Obligationum alia diuiſio, ab origine à qua pendent; & de methodo examinandorum.*

EX conuentionibus fide firmatis, ſeu ex contractu, naſcitur 1
obligatio [a], & vinculum, quod fidem conſeruat, ne effluat: non enim præſens eſt tranſlatio rerum, vel factum quod in fidem venit; quia id traditionibus & vſucapionibus conſequimur [b]; ſed futurum aliquid ſperamus [c]. Et dant obligationes ius ad rem, non in re, cùm tamen dominiũ ſit in re, ſecundum Baldum [d]. vnde minus eſt habere actionem, quàm rem, apud Pomponium [e]. Et longè commodius eſt poſſidere, quàm alio poſſidente petere [f]. Quamquam qui actionem habet ad rem recuperandam, & rem habere videatur [g]: verùm minus adhuc, quia multa cadere poſſunt inter calicem ſupremaq; labra, quibus eripiantur res, & inanes ſint actiones: ut quia res duobus vendita, ſecundo tradita [h]: vel debitor deſtituatur facultatibus [i], & ſic de ſimilibus. Nam perfectus quidem ab initio dicitur contractus, ſed executio deſideratur [k], & ipſa ad initium referenda eſt [l]. Et hinc duo differentiam capiunt, fides conſenſus, & fides pactionis: nam conuentio, vbi fides conſenſus tantùm, perfecta eſt: quia tantùm exigit executionem: at fides pactionis imperfectam, & incipiẽdam habet cauſam: veluti ſi quis fidem fecerit pactionis de aliqua vxore ducenda, & aliam poſteà duxerit, cum ſecunda poſſet remanere, vt nondum priore peracta promiſſione: diuerſum ſi cum priore fecerit fidem conſenſus, ad quam redire cogitur [m]. Sed hæc omnia apertius docebit definitio. *Obligatio*, inquit Iuſtinianus [n], *eſt iuris vinculum, quo neceſſitate adſtringimur alicuius ſoluendæ rei, ſecundum noſtræ ciuitatis iura.* In qua tamẽ definitione, poſtrema verba, *ſecundum noſtræ ciuitatis iura*, indicant obligationes definitas, quæ habuerunt vinculum & robur à legibus iuris ciuilis. eaſq; efficaces tantùm conuentiones, quæ vinculum & firmamentum à iure Romano acceperunt, in aliis, nullam neceſſitatem ſolutionis vel coactionis admittens. Quæ vt intelligamus, operæpretium eſt, de vinculis exſoluendæ fidei, id eſt, de membris obligationis cõuentionum annotare quæ à iure naturali, gentium, diuino, pontificio, ciuili, prætorio, & authoritate ſimul horum pendent [o]. Priſcis quidem temporibus, fides ſola ſufficiens viſum eſt vinculum ad confirmandas conuentiones: ſuccedente tamen malitia, nimia fide cœpit innocentia periclitari, & perfidia promiſſiones facilè eludebantur, & experientia illud ἐπιχάρμειον docuit, neruos atque artus eſſe ſapientiæ, non temerè credere, vt ait Cicero [p]. Celebratur enim illud dictum Epicharmi, νῆφε καὶ μέμνησο ἀπιστεῖν, I. *ſobrius eſto, & memento nulli fidere.* Quod exemplis illuſtrat eximiè Dion Pruſæus [q]. Nuſquam enim tuta fides [r]. Nec fidendum filiis hominum, canit Dauid [s].

Et, *Tarda ſolet magnis fides ineſſe rebus* [t].

Nam rata fides vbi iam melior fortuna ruit.
Tu quicunque es qui ſceptra tenes,
Licet omne tua vulgus in aula
Centum pariter limina pulſet,
Cum tot populis, vix vna fides

[a] l. 2. mandat. in P.
[b] l. traditionibus, C. de pactis.
[c] l. obligationũ ſubſtantia, de actio in P. l. quoties, l. 15 de rei vend. C. lib. 3. titu. 32.
[d] Baldus, in l. error, ad leg. Fa'ci.
[e] l. minus eſt, l. 205. de regul. iur.
[f] Cains, l. is qui deſtruatur, l. 25. de rei vendic. libr. 6. P. titu. 1 § commodum, & §. retinendæ, de interdict. apud Iuſtin.
[g] Paul. l. qui actione, l. 15. de regul. iur. P. Vlp. in l. ſi quis vi, l. 17. de acquir. poſſeſſio. lib. 41. P. titu. 2.
[h] dicta l. quoties, de rei ven. C.
[i] l. nam is, de dolo, in P.
[k] l. is qui ſub condi tione, de actio. in P.
[l] l. ſi procuratorem, l. 8. manda. lib. 17. Pitru 1.
[m] c. 1. de ſponſa. duorum, libr. 4. Decretal. titu. 4.
[n] § 1. de obliga. lib. 3. Inſtit. tit. 14.
[o] meminit de naturali, ciuili, honorario, l. 1. § 1. de nouatio. in P.
[p] Cicero, otatio. de petitio. conſulat. & epiſtolarum ad Atticum lib. 1. epiſtola 14.
[q] Dion Pruſæus, principio ſermone, περὶ τῆς ἀνοίας.
[r] Virgilius, 4 Aeneid.
[s] Pſal. 145. vide plura de his libr. noſtrarũ Syntaxeon 39. 2. 16.
[t] Ouid. epiſtol. 16. Helenæ.

Tenet

Tenet auratum limen herilis,
Et cùm magnæ patuêre fores,
Intrant fraudes, cautiq; doli [a].

Quamobrem operæpretium fuit, obuiam iri machinis & fraudibus hominum,& inuici vinculum aliquod authoritate publica placitis nõ tamen omnibus,ſed aliquibus.Hincq; manarunt,à diuerſa videlicet ſtatuentium qualitate, diuerſæ obligationum appellationes, naturalibus admiſſis, approbatis, ſuuatis. Ideò conſtituamus in conuentionibus iuſtis & pactis omnibus
6 obligationem ineſſe naturalem. Omnis enim promiſſio, quæ iniqua non eſt habet vinculum naturale, quod iubeat exſolui promiſſum, naturalem videlicet æquitatem [b]. Nec naturales obligationes,eo ſolo æſtimantur,ſi actio aliqua eo nomine cõpetat; verùm etiam eo quòd ſoluta pecunia repeti non poſſit [c]. Et is natura debet,quẽ iure gentiũ dare oportet, cuius fidẽ ſecuti ſumus [d]. Cæterùm latius naturalis obligatio patet, quàm pacti tractatio.Obligationes naturales,aliquando ſolum vinculũ naturale habent,ideſt,alio vinculo & iure non ſuuantur,& tunc abſolutè naturales dicuntur:interdũ aliud accipiunt vinculum,vel iuris gentiũ,vel alterius. Simplex naturalis obligatio eſt,qua ad antidoron,ſeu retributionem beneficiorum acceptorũ,tenemur [e]. Et hæc ſine pacto expreſſo naſcitur. Alia naturalis, ex pacto vel promiſſione, ex iure gentium quoque habens approbationem,dum accedit aliud vinculũ fidei depactæ. Et vt diximus,nihil magis æquitati conueniens viſum eſt,quã ea, quæ inter aliquos placuerint ſeruari [f].Et pactitiis iſtis naturalibus obligationibus etiam ſine alio iuris ciuilis adminiculo, receptum eſt, vt etiam vinculo ſolo æquitatis ſuſtineantur, & contraria æquitatis ſolutione tollantur [g]. Has ciuilis ratio non impedit, quin naſcantur: quamuis ea aliqua de cauſa iſtis non ſuffragetur [h]. Sic ſerui naturaliter obligantur,& ſibi alios obligãt ex contractu,iure ciuili nequaquã,paucis exceptis [i]. Non tollit etiã naturales ci
7 uilis ratio [k], ſed impedit ne ex illis agatur interdũ. Hãc naturalẽ obligationẽ ex nudo pacto,fouet ius diuinum,& velut contra probitatẽ moriũ Chriſtianæ religionis,infida promiſſio arguitur.Et D.Paulus [l] ἀσωθέλας, ideſt,pacta nõ ſeruantes, annumerat inter capitaliter delinquentes: & iuris põtificij interpretes,inter mortali peccato obnoxios [m]: cùm etiam iure pontificio ex pacto ſiue nudo, ſiue iniurato,detur actio [n]. Et proinde hodiè ex bono & æquo ſummaq; poteſtate curiarũ, pro huiuſmodi pacto iudicatur: cũ adhærendũ ſit ſanctionibus eccleſiaſticis, potiſſimũ vbi de periculo animæ agitur [o]. Et placuit
8 aliquãdo etiã Modeſtino iuriſcõ.nudũ cõſenſum ſufficere obligationi [p].Ciuilis obligatio tantũ ea eſt,quæ à iure ciuili habet vim & vinculũ præter naturalem æquitatẽ.vt in literarũ obligatione accidit [q],& aliis iure ciuili inductis [r], qualis legis Aquiliæ [s],de paupertie [t],furti non manifeſti [v], &c. Aliæ ſpecies ciuilis obligationis ſunt.naturales iure ciuili approbatæ [x],& prætoriæ, quia ius
9 honorariũ pars iuris ciuilis eſt [y]. Sæpius obligatio ex ciuili & naturali vinculo cõpoſita eſt.& mixta,quãdo firmatur fides,& naturali,& ciuili iuſtitia [z]:cuiuſmodi ſunt ferè omnes cõtractus nominati [a]. Cõcurruntq; hæ duæ obligationes in vna conuentione,in eodẽ interuallo vtplerumq;, ſed nõ ſimul ſemper.tollũtur:veluti,quando reus ſuccedit fideiuſſori,tollitur quidem fideiuſſoris ciuilis,remanet tamen principalis & naturalis [b]. Accedit aliquando ciuile vinculum, & ciuilis obligatio naturali iam natæ: veluti. ſi quis mutuò dederit pupillo ſine tutoris authoritate, nulla naſcitur ciuilis, ſed tantùm naturalis obligatio [c]: verùm ſi poſteà creditor pupillo ſuccedat, adeunte eodem creditore in totum hæreditatem, iure ſolutionis cedit ei hæreditas, non ſolùm in quantum pupillus ex mutuo factus eſt locupletior ſecũdum ius commune;ſed in ſolutum ex hæreditate eius retinet debitum:& ita manus anteà obligatio, quòd vinculũ ciuile nõ adeſſet,aditione firmatur. Sicut& mulier,quæ intercedens pro alio non obligatur ciuiliter ob beneficiũ Velleiani: tamen dum ſuccedit, pro eo pro quo interceſſit, tenetur creditori. Quæ

[a] Seneca, in tragedia Hercules Oetæi.
[b] l.1.de pact. in P.l. non minorem, de tranſact.C.
[c] l.naturales,§.g. de act.e in P.lib.44. tit.7 l.actis à debitore,§ ſecundo, & l.fideiuſſor obligatus,l.17 § fideiuſſor autem,de fideiuſſor.in P.
[d] l.cum amplius, l. 25 § fin de regul. iur.in P.
[e] l. ſed cùm lege, §. conſuluit,de petit. hæred. l.1 Attili⁹, de donatio .in P l. ſi pignore, de fur. in P.
[f] l.1 de pact.in P l. iuris, l. non minorem,C. de tranſact.cum ſimil.
[g] l.Stichum aut Pamphilum, 95. §. naturalis ne ſolutio. lib 46 P.tit.1. vt in l.frater à fratre,de condit.indeb in P.
[h] l.ſeruus ex delicto, l.13.vbi gloſſ. de action in P
[i] l.eos,de capit.diminut.in P. § fin de iure naturæ § 6.de legit.me tutela apud Iuſtinian.
[k] D. Paul. ad Roman. cap.1.
[l] gloſſa in c.1.de pact.
[m] c.1. & 3. de pact. ap.Grego.
[n] c.1 & 2 de oper. noui nũcia cũ ſim.
[o] Modeſtin in l. obligamur, 52.verſ paulo.de actio.P.
[p] l. in contractibus, C. de non numer. pec.§ 1. de literarum obliga.
[q] § omnium,de obliga ap Iuſt.
[r] §. 1.ad leg. Aquil. ap.Iuſti.
[s] l.1. quadrup. pauper.fecit.dicit P.
[t] § ſunt autẽ de noxal actio. in P.
[v] §. ius autem gentiũ, de iur. natur. l ex hoc iure, de iuſtit & iur.
[x] prætorum, de iure natur.Ius autem, § prætorum, de iuſtit & iur.P.
[y] Modeſtinus, in l. ſcire oportet,tit.15. § conſequens, verſ. ſufficit, de excuſat. tutor.lib.27 P.titul.1.
[z] l. iuriſgentium, de pact.P.l.ex hoc iure, de iuſtit. & iur.
[a] l. hæres à debitore,l.22. § quòd ſi hic ſeruus, de fideiuſſor in P.
[b] l.pupillus, de condition.indeb.P l. 1.& l.obligari, de authorita.tutor.in P § 1.eod.titu.ap. Iuſtinia.
[c] l.iuriſgentium, de pact.P.l.ex hoc iure, de iuſtit. & iur. l. hæres à debitore,l.22. § quòd ſi hic ſeruus, de fideiuſſor in P.
[d] l.pupillus, de condition.indeb.P l. 1.& l.obligari, de authorita.tutor.in P § 1.eod.titu.ap. Iuſtinia.

ri. Quæ duo exempla nos docuit Paulus [a]. Iuris ciuilis auxilia, & præſidia 10
conuentionibus addita, nihil aliud ſunt, quàm perfidorum hominum le-
ges, & malitiæ humanæ certiſſima teſtimonia, dum contrahentes adi-
guntur ad fidem ſeruandam, & reſtandam, quam naturâ & ſponte co-
lere oportuit. Qua de re ſic Seneca [b] conqueritur; *Vtinam*, inquit, *nulla ſti-
pulatio emptorem venditori obligaret, nec pacta conuentaq; impreſſis ſigna cuſtod-
rentur: fides potius illa ſeruaret, & æquum colens animus. Sed neceſſaria optimis pra-
tulerunt, & cogere fidem, quam ſpectare malunt. Adhibentur ab vtraque parte teſtes;
ille per tabulas plurium nomina interpoſitis pararys facit: ille non eſt interrogatione
contentus, niſi rem manu ſua tenuit. o turpem humani generis & fraudis, ac nequi-
tiæ publicæ confeſſionem: annulis noſtris plus, quàm animis noſtris creditur. In quid
iſti viri ornatiſſimi adhibiti ſunt, ea quid imprimunt ſignis? nempe ne ille neget acceſſe
ſe quod accepit. Hos incorruptos viros & vindices veritatis exiſtimas? at ijs ipſis ſtatim
nō aliter pecuniæ cōmittuntur. Quæque non honeſtius erat à quibuſdam fidem fidi, quam
ab omnibus perfidiam timeri? &c.* Ex iure honorario naſcuntur obligationes 11
prætoriæ: ſic enim Iuſtinianus [c] omnium obligationum ſummam conſtituit,
diuiſionem in duo genera deducens, vt primùm ſint aut ciuiles, aut prætoriæ. Ciuiles ſint, quæ legibus ſunt conſtitutæ, aut certo iure ciuili comprobatæ; prætoriæ, quas prætor ex ſua iuriſdictione conſtituit, quæ etiam honorariæ vocantur. Sunt ſtipulationes prætoriæ [d], quas multis rerum humanarū actionibus & iudicijs adhibuit, & actiones forenſes ſuis vinculis firmauit: vnde & naſcuntur obligationes prætoriæ. Porrò in obligationibus, quæ iure ciuili vel prætorio firmantur, Papiniani regula ſequenda, obligationes quæ propriis viribus non conſiſtunt, nec officio iudicis, neque prætoris imperio, neque legis poteſtate confirmari [e]. Obligari nos etiam iure honorario Modeſtinus ait, ex his quæ edicto perpetuo, vel magiſtratus, fieri præcipiuntur, vel fieri prohibentur [f]. Et iſtæ diuiſiones obligationis, ad pactiones 12
& conuentiones pertinent, & diſtinguntur ab illis, quæ aliundè quàm ex pacto, vel contractu naſcuntur [g]; item à fictis & imaginarijs cōtractibus, in quibus fides facti ſimulatur, non intercedēte veritate, quæ vinculū iuris non obtinēt. Sunt rurſum & diuerſę pactionū obligationes ratione cōceptionis, aut cauſæ: aut enim diē habent, aut modū, aut conditionē, aut acceſſionē [h]. Et conditio, aut poſſibilis, aut impoſſibilis, aut poteſtatiua; aut puræ ſunt, quæ his carent. Subinde & iſtæ omnes, vel principales, vt emptio, vēditio, locatio, &c. aut acceſſoriæ, vt fideiuſſio, &c. Eſt & quædam obligatio, quæ ab initio pura eſt, & tamen reſoluitur ſub conditione: vt pactū de in diem addictione [i], & legis commiſſoriæ. Ratione quoq; originis à rebus vnde deſcēdunt, vel quibus ac- 13
cedunt vincula iuris, obligationes generaliter diſtinguntur. Nam aliæ deſcēdunt à contractibus [m] nominatis, ideſt, qui certum nomen habent [n]: vel ab innominatis, do vt des, do vt facias, facio vt des, facio vt facias [o]. Aliæ ex facto alicuius natæ ſunt, vt ex quaſi cōtractu [p], ex delictis [q], & quaſi delictis [r]. Rurſum vinculū inuiciunt, certis & definitis modis concurrentibus, vel obligant nos & hæc, res, verba, ſeparatim aut ſimul, lex, ius honorarium, neceſſi- 14
tas, factum, nudus conſenſus, & mutuus, apud Modeſtinum explicata [s], literæ [t], aditio hæreditatis [v]; vt poſteà latius Deo fauente. Et ex his, generales hiquēt conuentionū, quæ obligant, diſtinctiones, quas ſi accuratius noſſe deſideres, recurres ad ſingulares cōtractuū tractationes, de quibus agemus. In quibus obſerua; vtrum ſint primò tales, quales putas, & ſi conſtet: 2. tranſi ad ſinimonē, quid ſint: poſteà 3. ad diuiſionē: 4. ad materiam, de quo: 5. ad perſonas, à quo fiant, vel inter quos: 6. deinç ſecundū quid, ad formā veniēdum: 7. cuius quæratur: 8. propter quid, & fines: 9. rationes, ſi ſint, adde totius & actiones. Subinde apparebit facilè in quibus differant, conueniant, vel pugnent, ratione ſubſtantiæ, & accidentium, obſeruatis principijs, mediis, & finibus ſingulorum; & in quibus præualeant alijs, vel alijs ſint inferiores, vel æquales,

Quæ

[a] Paul. in l. Stichum aut Pamphilum, § aditio de ſtipulat. P.

[b] Seneca, lib. 3. de beneficijs.

[c] in §. omnium autem, de obligatio. in inſtitutio. & in l. obligamus, l. 51. de actio. in P.

[d] toto titulo, de prætorijs ſtipulationibus.

[e] l. obligationes, l. 26. de actio. in P.

[f] l. obligamur aut re, 51.

[g] de qua b. in l. obligamur, l. 51. de actio.

[h] l. contractus, l. 53. de actionib. in P. l. quod autem. l. 2 §. ſi vxor, de donation. inter vir. & vxor. to to titu. plus valere quod actū C.

[i] l. obligationum ſcrē, l. 43 de actio. vbi hæc explanantur §. omnis ſtipulatio cum §§. ſeq. de verbor. obliy.

[k] l. 2. de in diem addict. o lib. 18. P. titul. 2.

[l] l. 1. de lege commiſſor. libr. 18. P. titu. 3.

[m] in l. 1. de actio. P. § penul. de obligat. inſtitu.

[n] de quibus in l. iuriſgentium, de pact. in P.

[o] de quibus per totam l. naturaliter, de præſcri. verb. in P.

[p] tit. de obliga quæ ex quaſi contract naſcuntur.

[q] tit. de obliga quæ ex delicto naſcun. l. ex maleficijs, de actio. P. l. 1 eod.

[r] tit. de obligat quæ ex quaſi delict. naſcuntur

[s] Modeſt. in l. obligamur, l. 52. de actio. P.

[t] §. 1. de litera. obligat

[v] l. more, l. 9 de acquirend. hared. P. l. 4. quib. ex cauſ. in poſſeſſ. P.

Quæ facilia tibi erunt, ſi recorderis methodi noſtrarum Syntaxeon artis mirabilis, traditæ in 2. libro, c. 1. & ſi annotes cõuentionum ſingularum bonitatem, magnitudinem, durationem, poteſtatem, cognitionem, voluntatem, virtutem, veritatem, gloriam ſeu laudem, ſeu vtilitatem: & rurſum, accidentia, & ſequentia, quantitatem, relationem, actionem, & paſſionẽ, &c. Quæ certè in ſingulis contractibus integrum volumen tibi pararent, ſi velles me omnia perſequi; & non dubito, quin ætas me prius deficeret, ſi idipſum amoliter. Viam itaque ſufficiat noſſe, vt ſi quando egeas, eam ingrediaris: & mihi ſufficiet quoque, capita præcipua annotaſſe, vt te labore in vtilioribus releuem. Idq; dictum ſemel velim, & obſeruare te deſidero in reliquis aliis meis iuris lucubrationibus, in quibus pleraque artis Syntaxeon latent, quæ proprius artis terminis apertè non indicaui: quia ars eſt, celare artem.

De rebus quæ in conuentiones venire poſſunt. Caput 4.

1 *In omni contractu 4. conſiderando, res, perſonæ, quod geritur, actio.*
2 *Res idoneæ contractibus, ſi non prohibeantur à natura, homine, lege.*
3 *Quæ natura arcentur à conuentionibus.*
4 *Mora, poſſibile ſemel, ſemper fingit poſſibile.*
5 *De prohibitione alienationis per contractum, & ab homine.*
6 *De prohibitione alienationis in vltima voluntate.*
7 *De arctiore prohibitione legis, ſi lædatur ius publicum in pacto tributorum, in turpibus, contra bonos mores, & iura, & exempla.*
8 *A non dominis res alienari nequeunt, exceptis quibuſdam.*

1 VATVR in omnibus conuentionibus præcipua conſiderabimus capita, materiam videlicet idoneam ad ſuſcipiendas formas, de qua conuentio fieri poſſit, primo loco: deinceps perſonas, quæ dant formam, & à quibus fiunt conuentiones [a]: tertio loco, id quod geritur, & qualitas contractus, qui, cùm definitionem præmittit, vt perfectus proponitur, & materiam & formam benè conuenientes ad effectum producendum, ſignificat: ſicq; quarto loco recipit, perfectionis & effectus ſeu actionis etiam tractationem. Proinde generaliter de iſtis prius dicendum eſt paucis: & poſtea propriis locis ſingulari annotatione indigentia, percurremus. Igitur de rebus, quæ conuentionibus ſubiiciuntur, agamus: quia illæ pro materia [b], ex quâ aliquid fit [c]. Atque conſtituamus initiò hoc axioma, res omnes noſtras venire per noſtrum factum in conuentionem poſſe [d], niſi ſpeciali prohibitione impediantur. Impedimur autem, à natura, ab homine, à lege [e]. Natura prohibetur pactio de re, quæ per rerum naturam fieri, vel præſtari non poteſt: ſic impoſſibilium nulla eſt obligatio [f]. Atque ea quæ in rerum natura non ſunt, vel data impoſſibilia, pro non adiectis habentur [g]. Sic non valet conuentio, vel pactum, vt quod factum eſt, infectum ſit: hoc enim impoſſibile [h]. Vt & ſi quis velit pacto ius ſanguinis reiicere, id eſt, agnationẽ ipſum, quod & impoſſibile [i]: quùm iura naturalia perpetuò perſeuerent, remanente propria materia intacta cum forma [k]. Vt & Auguſtus ridiculam illam abdicationem liberorum Græcorum reſpuerit à ſua republica [l]. Quod

a ex rebus & perſonis varietas, l. ſuſcipiendum & ad pecunias, l. 14 § 2. de pign. act. verſum ſi impubes. de iureiurand. P. l. Feſtus, l. 4. de incend. rui & nauf. lib 47 Tit 19.
b l. Pedius, de incend. rui. & nauſrag. P.
c l. adeò, § quin ſuo, de acq. rer. dom. P.
d l. dudum, C. de cõtrah. emptio l. nemo extraneus, C. de Iudæis, l. ante mandata, C. mandati, & ſimil
e l. ſi. de reb. alien. non alien. C.
f l. ſtipulatio, l. 35. & 2. impoſſibilis, de verbor. oblig. l. impoſſibilium, de regulis § ſi impoſſibilis, de mutuat. pecun. l. nõ ſolùm, § 20. de actionib. in P.
g l. ea quæ, de reg. iur. P. l. vb. repugnantia, § ſi quod. l. inter ſtipulantẽ, §. penul. de verbor. oblig in P.
h l. verũ eſt, de regul. iur. P. l. in bello, § factæ, de captiuis in P. Arnob. 1. cõtra gentes, Plinius, lib 2. c. 7. Ariſtot. 6. Politicor. 2. Pindar lib. 1. Olimpio. ode 2. Epod. 1.
i l. ius ſuæ agnationis, l. 3. de pactis, P. l. fina de inſtit. & inſt. l. iuſta ſanguinis, de reg. iur. l. penul. § ſi vero, de adopt. C. lib. 8 tit. 48.
k § ſed naturalia, de iure nat. gent. & ciuil. l. 6. de patria poteſta. lib. 8. C. tit. 47.

de reliquis impoſſibilibus dictum ſit: vt ſi domus vendatur, quæ non eſt, omninoue conſumpta eſt [a]: cùm non entis, nullæ qualitates ſint [b]. Non 4
eundum tamen infinitas, ſuper impoſſibilibus aliquid ex pacto fingi poſſe, habita tamen ratione, quòd fuerint, vel eſſe poſſint poſſibilia, veluti ob delictum moræ [c]. Qui culpa ſua non perſolut rem debitam, cùm poſſet & deberet, tenetur poſt interitum eius, & fingitur res eſſe: non tamen, vt ea præſtetur verè, ſed vt æſtimatio eius perſoluatur [d]. Item, ſi quid impoſſibile videatur fieri vel dari, quando per aliquem ſtat quominus fiat, vel detur, difficultas illa non attenditur [e]. Pari modo, & conuentio valet de re ea, quæ in cõmercio quidem non eſt promittentis, ſed alterius, & poſſit eius eſſe per naturã rerum: ſi tamen qui ſtipulatur, commercium eius habere non poſſit, inutilis [f]. Ab homine prohibitio rerum eſt, ne in commercia & conuentiones veniant, vel ex conuentione, vel ex vltima voluntate, certis de cauſis à iure probatis. In contractu namque cauere poſſumus, & legem rebus ponere, ſi noſtra interſit ita fieri, ne res alienentur [g]. At ſine cauſa, nemo dominum adſtringere pacto poteſt, ne res ſuas alienet [h]. Cauſa autem legitima, ſi paciſcentis interſit: vt ſi quis caueat, ne vicinus quærat aquam in ſuo ſolo, videlicet ne ſtipulantis fons deſiccetur [i], & venæ aquæ præcidantur [k]: vel ſi quis cum debitore paciſcatur, ne is vendat pignus, nempe vt ſaluum ius ſit ſibi debiti [l]. In vltimis autem voluntatibus, prohibitio alienationis & cõmercij rerum ſit, vel ratione, ſeu fauore, vel odio certarum 5
perſonarum: veluti ne alienentur res Titio, Sempronio. Vel ratione certorum contractuum: veluti, ſi prohibeatur venditio, cùm ex ea non prohibeatur locatio [m]. Item ne alienatio fiat extra familiam [n]. Continent & prohibitiones alienationum impoſitæ fiduciariis hæredibus reſtitutiones, quæ hæredibus, & fideicommiſſariis adimunt, exceptis à iure caſibus, diſtractionem rerum [o]: niſi conſentiant, quibus reſtituendæ ſunt [p]. Placuit tamen, & hanc prohibitionem alienandi, in teſtamento non admittendam, quæ cõmercium adimat: niſi iuſtam aliquam habeat cauſam [q]. Facit & hominis error in corpore, ne contractus [r], vel vltima voluntas [s] transferat rem. Lex porrò iuris poſitiui arctiorem habet prohibitionem alienationis, dum eam vetat & nullus dicitur contractus aduerſus eam factus [t], malæque fidei poſſeſſor, 7
qui contra legum interdicta mercatur [u]. Hac ratione, ſi res, quæ in conuentionem deducitur, lædat ius publicum, nihil fit: vt ſi pactum fiat, ne tributa ſoluantur inter priuatos: quia hoc pactum non impedit, quin cenſus, & vectigal, & reliqua à poſſidente non petantur [x]. Iuſq; publicum pactis priuatorum violari non poteſt [y]. Quamquã verum ſit, quòd permittat paciſcentes, & pro eunctione, pactum hoc de cenſibus non præſtandis defendi [z]. Prohibent & improbant leges conuentiones turpes, vel de rebus turpibus [a], contra bonos mores, & leges, ſenatuſconſulta, principum placita [b]: vt, de futura ſucceſſione [c], de monopolijs ineundis [d], de ducenda in vxorem ſorore [e], &c. Summouet & lex commercium rerum ſacrarum, & religioſarum [f], & quæ nullius dicuntur [g]. Generaliter quæ natura, vel gentium ius, vel leges ciuitatis, cõmercio exemerunt, alienari nequeunt [h]. Et quoties pactum à iure communi remotum eſt, ſeruari non oportet, quamuis illi ſubſtantiæ accedat [i]. Atque ea, quæ facta lædunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram, & vt generaliter dixerim, quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos poſſe credendum eſt, vt ait Papinianus [k]. Mores autem, vt varij regionum ſunt, & alij alis probati: ita & pro ratione locorum, & legum, &

a l. domus, de contrah. empt. in f.
b eius quæ in prouincia, de reb. credit. in f.
c ſic vocant mori in l. mora, de vſur. pa. f.
d l. ſi ſeruus, §. ſequitur, & §. nihil videtur, de verbor. obliga.
e dicta l. ſi ſtipuler, §. de verbo. obli. f.
f l. multũ intereſt, l. 34. de verb. obli.
g l. ea lege, C. de cõditione ob cauſ. l. fi. de pactis inter emptor. C. l. ſi ita quis pronũ ſerit, l. 135. §. ea lege, de verbor. obliga.
h l. penul. de pact. in f. l. penul. C. de cõtrahen. empt.
i vt in l. 1. §. ſi quis, de aqua quotid. & æſtiua. f.
k l. ſi creditor, §. fi. de diſtract. pign.
l traditur, in l. codicillis, pr. §. inſtitut. & §. ſeq. de lega. 2.
m l. cùm pater, l. 79. §. liberis, de lega. 2. l. volũtas, de fide. eo. C. cũ ſimil.
n authenti. res quæ, C. commu. de lega.
o l. quoties, in 1. C. de fideicomm.
p l. filiusfamilias, l. 117. §. diui verus, in 2. de lega. 2. in f.
q l. ſi ſtercilia, §. quãdo, de actio. empt. in f. l. cùm ab eo, §. 47. §. fi. de cõtrah. empt. in f.
r l. ſi fortidianum, l. 7. C. de lega. lib. 6. tit. 37. l. 4. de lega. 2. in f. §. ſi quis in nomine, de lega. ap. Iuſtin.
s l. non dubiũ, C. de leg. l. cùm lex, de fideicomiſſ. in f.
t l. quemadmodum, l. 7. de agricol. & cenſit. libr. 11. C. tit. 47. c. 2. de his quæ fiunt à prælat. ſine conſenſ. capit.
u l. inter debitorẽ, de pact. f. l. omnes, ſine cenſu & relig. fund. compara. non poſſ. C.
x l. ius publicum, de pact. f. l. quod de bonis, §. 2. ad leg. falci. in f.
y l. ſepto'a, §. pacta vt ſi quas ſummas, de pact. in f.
z l. ſi vnus, l. 27. §. pacta quæ ſuperem, de pact. in f. c. fi. eod. lib. ap. Gregor. l. generaliter, & l. 6. plan. de verbor. oblig.
a l. iuſtigentium, §. prætor ait, & l. contra iuris cauſtis, de pact. §. in f. l. pacta quæ contra, C. eod.
b l. ſi C. de pact. l. pactum dotali, eod. l. fin. de fœd. & legat. in f. cum ſimilib.
c l. vnic. de monop. C.
d l. ſi ſtipuler, l. 135. de verbor. obligat.
e l. 1. §. ſi quod dan. de actio. in f. l. inter ſtipulantem, §. ſi eram, de verbor. oblig. c. 1. de pignor. c. nulla, & c. ſi quis presbyter, de reb. eccleſ. non alienã. ſubtemus, cum ſequentibus authenti. de ſacroſanct. eccleſ. C. l. ſancimus, eod. tit. lib. cum ſimilib.
f l. quod nullius, l. 141. de regul. iur. f.
g Paul. 3. ſi ita emptione, l. 34. §. omnium, de contrahend. empt. in f. l. non dubium, C. de legib. l. iuſtigentium §. pen. in de pact. in f. l. ſi quis inquilinos, 41. §. fi. de lega. 1. f.
h Papinia. in l. filius qui in poteſtate, l. 5. de condito inſtituto. ſub. 2. f. 17.

morum

morum eorumdem, examinandi contractus, habita ratione temporum, quibus quandoque quid prohibetur, quod aliquando permissum, & contrà. Vt apud Locros aliquando lege cautum, ne quis patrimonium suum alienare posset, nisi euidentem ostenderet calamitatem superuenisse: prætereà, vt antiquæ hæreditates conseruarentur. Quod dehinc sublatum apud Leucadas, valdè popularem eorum ciuitatem effecit [a]. Inhibet etiam ius alienas res, inuitis dominis, in cõuentiones deducere in præiudicium dominorum [b]: etsi in præiudicium contrahentium perperàm, conuentiones de rebus alienis agendi præbeant aliquam occasionẽ [c]. nisi lex ius hoc permittat singulari ex causa in rebus alienis: veluti dum concedunt creditoribus, vt seruatis solemnibus possint res alienas, debitorum videlicet, quæ & quodammodo illorum sunt ob nexum debiti, distrahere [d]. Sic & procurator, qui aliena negotia mandato domini administrat, rectè de rebus alienis domini paciscitur: item magister societatis, tutor, & curator [e], & iudex ratione officij dominia in alios transfert à dominis [f]: potest idipsum, & authoritate propria princeps [g]: quia in eius manu, dominiorum dicuntur esse distributiones [h].

a autior Aristoteles lib. 2. Polit. c. 5.
b l. fi. §. fi. C. de pact. l. 2. § sed dom. notũ, de his qui sunt, sui vel alienat. iur. Plato, 11. de Legib. l. si vnus, §. ante omnia, de pact. l. alienatum, de verbor. signi. l. traditio, de acquirẽ ter. dom. P.
c Vlpia in l. rem alienam, l. 28. de contrahen. emit. in P.
d l. fin. de iure dom. imperan. C. § cõtra, quib. alienare licet vel non.
e l. rescriptum, cum 4. legib. sequẽt. de pact. P. cum simil. ibi nota.
f § fi. de offic. iudic.
g l. benè à Zenone, de quadriẽ. præscr. C. l. Lucius, de euict. in P. l. ita verberatũ, §. 1. de rei vendica. P.
h ea, quo iure defendis villas, 8. distinctio. l. deprecatio, ad legẽ Rhod. de iact. P.

De personis, à quibus concipi, & perfici possint legitimæ conuentiones. Caput 5.

1 *Omnes domini rerum idonei ad contrahendum: nisi specialiter prohibeantur natura, homine, lege & moribus.*
2 *Natura prohibiti contrahere, vt furiosi perpetuò, nisi re obligentur.*
3 *Item pupillus, & quomodo, vel quando.*
4 *Pubes rectè pacisci potest, sed restituitur.*
5 *Mutus contractus, consensu, non voce egentes, peragit.*
6 *Surdus consensu contrahit; non si quæ obligationes auditum exigant. Et de prohibitione ab homine.*
7 *De prohibitione contrahendi lege, & moribus facta, minoribus.*
8 *Prodigis.*
9 *Filiisfamilias, mulieribus.*
10 *Seruis, & quando, & quomodo.*
11 *Quibus prohibentur contractus ratione officij, magistratibus, & nobilibus.*
12 *Prohibitio donationis inter coniuges, & alia genera conuentionis subiuncta.*
13 *Prohibentur & rescinduntur lege, inconsultæ conuentiones.*
14 *Et quæ sine causa fiunt, eas lex nullas dicit, quando, & quales.*

1 SICVT diuersitas rerum, ita & diuersitas personarum varietatem inducit [i] conuentionibus: illæ materiam, istæ agens considerant. Et regulari quidem iure placuit, vt in rebus antè diximus, omnes rerum suarum, & consilij sui esse liberos dominos. Et ita omnes erunt quoque in agendo sui arbitrij, ratione libertatis, quæ agere quæ velis permittit. Verùm his addere quoque expedit, nisi si quid agere vi, vel iure prohibeantur [k]. Omnes namque idonei præsumuntur, nisi speciali nota facultas intercipiatur.

i l. iusiurãdum quod ad pecunias, l. 34. §. ait prætor, versu. non semper, de iureiuran. in P.
k l. libertas, de stat. hom. P.

Ita

Itaque negotium iſtius tractationis expedietur, ex prohibitionis contrahendi & functione. Nam quidam ab omnibus pactis omninò, & ſemper arcentur: quidam à certis & ſemper, vel aliquo tempore: & quidam ab omnibus, ſed tantùm aliquo tempore, non ſemper ſubmouentur. Atque prohibitio, vel à natura, vel ab homine, vel à lege, & moribus pendet. Natura remouentur à pactis omnibus, quæ conſenſum expreſſum, & animi iudicium deſiderant, furioſi perpetuò, qui conſenſu deſtituuntur [a], & voluntate, abſentiſq; loco ſunt [b]: quamuis aliquando ex præſumptione & verſimili cauſa, dicantur videri conſentire [c]. Quod & furioſo, & pupillo, in obligatione, quæ ratione rei, & ob vtilitatem rerum illorum contrahitur, commune erit [d]. quod ad res potius, quàm ad perſonas referri ſatius eſt. Quia & furore affectum, dominum rerum ſuarum eſſe, leges 12. tabularum vetant [e]: & perſona, & familia eius, ad gentiles peruenit [f]. Natura quoque prohibente, quandiu in infantiæ ætate eſt pupillus, nullo modo rectè paciſcitur, & paciſcens nec naturaliter, nec ciuiliter obligatur [g]. Quòd ſi proximus ſit pubertati, verius eſt obligari eum alios paciſcendo per ſe naturaliter tantùm, non autem ciuiliter [h]: cum tutoris autem authoritate pactus, & ciuiliter quoque obligatur [i]: At impubes, rectè alios contrahendo ſibi & ciuiliter, & naturaliter obligat [k]. Et ita hîc, dum de eius commodo agitur, non valdè refert, num doli capax ſit: cùm tamen in illis quæ nocere poſſunt, ſeparemus [l]. Cæterùm puberes poſſunt conuenire & paciſci, & obligantur ſine authoritate curatorũ [m]: quamquam deceptis illis, non aliter, ſubueniatur à iure per reſtitutionem in integrum [n], ob fragile & infirmum huius ætatis conſilium [o]. Mutus, natura aliquarum conuentionum capax eſt, earum ſcilicet quæ ſine voce perficiuntur, & ex conſenſu: at illarum, quæ verba exigunt, incapax [p]. Poſſumus namque paciſci, non ſolũ n voce, & inter præſentes: ſed etiam inter abſentes, per nuncium, per literas & conſenſu [q]. Poſſunt & nutu perfici obligationes [r]: & nutu contrahi poſſe conuentiones, quæ conſenſu conſtant, placuit Paulo [s]. Quod tamen in conuentionibus, quæ verbis vinciuntur, negatur: quia nutus eas non perficit [t]. De ſurdo pari modo ratiocinandum, vt poſſit ea pacta inire, in quibus opus non eſt auditu, ſed intellectu; & conſenſu, & à perficiendis auditu modo explodatur [u]. Ab homine fit contrahendi perſonis prohibitio, vel pacto, vel vltima voluntate: vt in ſuperiori capite annotauimus. Item ſi quis procuratoris poteſtatem reuocet, & reuocationem inſinuet: nam conuenire procuratorio nomine tunc nõ poteſt [x]. A lege, & moribus, variè natæ contrahendi prohibitiones, & ex ſingularibus regionum conſtitutionibus, vel ex iure communi. In Italia, vt notat Panormitanus, contractus omnes cum minore vigintiquinque annor. facti, ſine certa ſolemnitate ſtatuto præſcripta, pro nullis ac fictitiis habentur, nec obligant, etſi iurati fuerint [y]. Theodericus imperator auctoribus Albini, conſultò proinde decreuit antiquis, liberos contractus minores non habere, vt inſidiantium laqueis fruſtrarentur, & lapſis ætas lubrica ſubueniret: obrueretur quippe innocentia, ſi laxaretur audacia [z]. Et iure ciuili, contractus quidem permittuntur minoribus: verumtamen dum de rebus illorum diſtrahendis agitur, adiunctæ ſunt ſolemnitates, ſine quibus tutò quis ab illis non comparat [a]. Prodigis, propter mores animi depraua tos & inconſultos, contractus alienationis rerum ſuarum prohibentur [b]. Et voluntas nulla eis ineſſe, non ſecus, quàm furioſo creditur [c]: contractus tamen per illos in ſuam vtilitatem, rectè facti, non improbantur [d]. Moribus quoque, & iure Romano, contrahendi libertas filiisfamilias adimitur ſuo nomine, & ſine patre. Cæterum quemodo, & à quibus contractibus arceantur, vide Arnoldum Ferronum latè pertractantem [e], & quæ di-

ximus

a l. in negotiis de contrahenda, l. vt tu vos. § fi. de regulis iur. l. § furiolum, de. & non P. l. qui ſe rerum l. 5. de cur. P.

b l. furioſi, ſeu furor. c vtin l. 2. § vol. ſtate, fol. mat. in P.

d l. ii à furioſo, 25 & l. tantolus, de act. & ob. in P.

e Cicero, 3. Tuſcu. lan. etiam de diuiſ. in perſonis, & in curatore furioſi.

f l. pupillus, de actio. in P. l. quod pupillus, de condict. indeb.

g l. 1. de actionib. P. l. § furioſum, & l. obligg. de actio. P. Iulianus, § ſi quis à pupillo, de actio. empt. in P.

h § 1. de authoritate tutor. l. contra iuris ciuilis regulas, de pact. in P.

i proxime citatis in ſcrib.

k l. 1. § hoc edicto, ne vis fiat eis in P.

l in l. pubertes, de verbor. obl.

m l. non omnia l. 45 & l. quod ſi minor, § non ſemper, & l. verum, § ſciẽdum, de min. 25. annis in P.

n l. eo. tit. de minor.

o l. vbi non vocat, de reg. iur. & l. in quibuſcũq; de actio. in P. l. 1. § motus, eo tit. l. 1. de verb. oblig. in P. l. 4. de pactis in P.

p l. 1. de pact. in P.

q l. obligari ſui re. § n de actio.

r l. ſtipulatio, vt id fiat, in l. 5. § ſi de verbor. obl.

s l. 1. § ſi quis ita, de verbor. obl. § in P.

t l. § & in quibuſcunq; pact. actio l.

u l. vero procuratorem, § ſed etſi non ſimulatores, l. ratihabitio P.

x Panormitanus, in quæſtione inſcripta ver. Item tuto cõſto. Caſſiodor. ep. Theod. 35. lib. 4. variarũ. l. 10. 5. titulis de pactis & ſi is cum minore fecerit non ſtare decret. nõ adhib. C. & de reb. eorum qui ſub tutela vel cur. ſunt in P. pupilli minores l. magis puto, l. 5. § neq; pupillus, eo. tit.

y l. ſi cui bonis, de verbor. obl. l. 1. de curat. furio. P.

z l. furioſi, l. 40. de reg. iur.

a in conſtitutione Græca Leonis Cæſ. τὰ περὶ τῶν ἀνηλίκων καὶ συμφέροντα διατάξεις.

b Arnol. Ferronus, in § 1. de ſtat. perſonar. in conſuetud. Burdegalenſib. vide l. filiusfamilias in 2. & in 1. & l. obligari, de actio l. tam de iulie P.

ximus in patria poteſtate. Prohibetur & Macedoniano ſenatuſconſulto, ne-
quis cum filiofamilias mutuum ineat [a]: de quo in mutuo agemus, Deo iu-
uante. Releuat & Velleianum priuilegium, mulieres ab obligatione, & pa-
ctitia fideiuſſione [b]. Apud Athenienſes autem & prohibitum erat, ne mu-
lieres contraherent, niſi ad hordei modium vſque, propter conſilij infirmi-
tatem, vt eſt author Dion Pruſæus [c]. Et Romanis moribus antiquis, mulier
ſui iuris non erat, ſed ſub perpetua tutela, vel patris, vel mariti, vel proxi-
morum, vel tutoris dati à iudice [d]. Ita & receptum erat, ne vxor contrahe-
re poſſet ſine viri authoritate, propter eandem conſilij infirmitatem [e]. Sed de
hoc aliàs diximus fuſiùs [f]: & quando vxor contrahere poſſit, & quo autho-
re, & de quibus rebus [g]. Notabile autem illud eſt, Leonem Cæſarem in con-
tractibus mulieribus inhibuiſſe teſtimonium, & in aliis, præterquam in fœ-
mineis actibus: vt ſi de partu agatur, vel in his in quibus ſola mulier adhibe-
atur conſtitutione 48. Serui quoque, iure ciuili ex contractibus non obligan-
tur ſuo nomine [h]; ex delictis tamen obligantur, vt & ex contractibus natura-
liter [i]. Miniſterium autem in obligatione ciuili præbent dominis, dum pro
illis paciſcuntur [k]; etſi cum dominis paciſci non poſſint [l], nec nomine do-
minorum, contra eorum vtilitatem. Quod & de filiisfamilias reſcriptum
eſt in nouatione obligationum benè conſtitutarum domini, vel patris [m]. Pro-
hibitum etiam à lege certis perſonis, ratione officij, in ea prouincia, in qua
adminiſtrant, contrahere cum ſibi ſubditis [n]. Quare nec nuptias inire, cum
huiuſmodi illis licebat [o]. Quod in Gallia antiquatum eſt in magiſtratibus,
cùm illi hodiè perpetui ſint [p]. Nobilibus tamen, qui priuilegiis nobilitatis
militiæ armatæ vti deſiderant, atque aliis illuſtribus, & magiſtratibus regiis,
hodiè quoque adempta in Gallia negotiandi licentia, iuxta communis iuris
regulas [q]. Extat Nouella Theodoſij: *Ne curialis prædium alterius conducat, neue pro
alio ſe fideiuſſorem præbeat, alioquin res locata in fiſcum deferatur, & actio euanuerit* [r].
Prohibentur & lege donationes inter coniuges [s], inter patrem & filium, qui
eius eſt poteſtatis [t]: conuentiones vi extortæ [u], vel fraudandi animo, vel do-
loſè initæ [x], vel per errorem factæ [y]. Quia generaliter in totum ea, quæ ex
certa animi deſtinatione pendent, non poſſunt, niſi ex certa ſcientia perfici [z].
Alias porrò cauſas, quibus vetant certis perſonis res pertractare, & ita de his
diſponere, ſingularis cuiuſque contractus explicatio latius docebit: hæc au-
tem in ſumma monuiſſe in vniuerſum ſufficiet. Improbat lex & contractus,
ſeu pacta leuitate & inconſideratè facta, de rebus alienandis: vt reuocata do-
natio vel alienatio facta inconſideratè à quadam Agapita, Prouino patritio
de cauſa Arcinatricia, ratione poſtpoſita, per Theodericum Gotthorum regẽ:
quod alienatio rerum, ſolidum deſideret habere iudicium, vt refert Caſſio-
dorus [a]. Reuocatur vt inconſultè facta donatio à liberto, per patronum, ſi ſu-
perſerit liberos [b]: & inofficioſæ, & immenſæ donationes [c]; immenſæ dotes [d].
Item obligationes pactorum nullæ cenſentur, quæ ſine cauſa factæ ſunt: ideò
non pariunt actionem, ſed exceptionem [e]. Et qui promiſit ſine cauſa, condi-
cere ipſam obligationem poteſt, per condictionem ſine cauſa [f], vel incerti
condictione ſine cauſa poteſt agere, vt liberetur [g]. Idem ſi falſa cauſa adie-
cta, videlicet in negotiis, quæ ſine cauſa fieri non poſſunt, & quæ cauſam exi-
gent. Nam donatio ſimpliciter, & ſine alia cauſa, quàm affectionis [h], & libe-
ralitatis [i] fieri poteſt: at ſi cauſa illis adiecta, & illa non inueniatur, inefficax
eſt [k]. Et extat hac de re iudicium apud Valerium Maximum Caij Aquilij, in
cauſa Caij Viſelli Varronis, & Octacilliæ Lateranenſis [l]. *Si quis*, inquit, Vlpian,
ſine cauſa ab aliquo fuerit ſtipulatus, deinde ex ea ſtipulatione experiatur, exceptio vti-

a l. 1. ad ſenatuſc. Mace. P.
b cons. tutilia, ad Velleian.
c Dion Pruſæus, lib. 40. Græcar. l. 2. ad ſchol. Vet. ſet P.
d Cicero, in Topic. & Boetius, Commentariorum in Cic. Top. lib. 2.
e Cicero, pro Murena. Liuius, libr. 1. belli Macedonici, diximus, dum ageremus de poteſtate viri in vxorem
f interim & vide Perionium, in § 2. de ſtatu perſonarum in collect. Berleg.
g l. obligari, ne actio. Iam perſona ſeruili, & l. quod attinet, de reg. iur. P.
h Liciſcus, § 1. & l. ſeruus, in 1. de actio. cum ſimil.
i l. ſin autem dominicam, l. 30. & Iulianus l. ſi debitor, l. 56. de pact. in P. cum ſimil.
k l. accepiſtus, § fi. de tranſact. c.
l l. 3. & l. minus familias, C. de pact. l. perpul. legebat in P. l. mercatori, de reg. iur. in P.
m l. 3. de contract. iudic. C. l. non licet, & l. qui officij, de contrahen. emp. P. l. auctorit. § 2. de iure niſi in ſi. ſimulates, de re militari in P.
n l. ſi quacunque prædius poteſtas, vel ad eum pertinēte, &c. lib. 5. C. tit. 7.
o Guido Papa 18. deciſio. 193.
p in l. 3. de commer. & mercator. lib. C. in non libris conſtitutionis nouellis Theodoſij.
q l. donationes quæ parentes de donation. inter vir. & vxor. C. l. 2. & 3. eo. in P.
r dicta l. donationes. l. nihil conſenſui, de regul. iur. l. metum autem, § ſed quod prætor, de eo quod met. cau. in P.
s l. in ſpectatum, §. ſed ſi fraudandi, & § dolo, & § prætor, de pact. in P. l. cùm poſſe aquā, C. eod. l. 3. C. de exceptio cum ſimil. nūge & qua ſup. in principio conuentionis de dolo diximus
t l. ſi cum te ea cauſa, l. 32 de pact. in P. l. ſi de dotis pecunia & ſup. pauca in principio dicta.
u l. in totum, de re-

a Caſſiodor. in epiſtola 21. lib. 2. variarum Prouino ſcripta. b in l. ſi vnquam, de reuocan. donat. C. c l. 3 & l. ſi filius, & toto tit. C. donat. lib. 3. C. tit. 39. d l. 2. C. de inofficioſ. dot. lib. 3. C. tit. 40. e l. in rigentium, l. 7. § ſi cum cauſa, de pact. P. l. cùm de tranſact. § ſi de probat. in P. f l. 1. de condict. ſine cauſ. lib. 12 P. tit. 7. g l. 3 eo. tit. de condict. ſine cauſ. h l. affectionis, de donat. P. Greg. l. donari, de reg. iur. & de donat. k l. 7 & l. cùm ancillam, l. 6. de condict. ob cauſ. dator. lib. 4. C. tit. 6 l. 2. § fi. de donat. lib. 12 P. tit. 5. l. ſi ex cauſa, C. de non numera. pecu. l Valer. Max. lib. 4. c. 2.

que doli mali ei nocebit. &c[a]. Hinc, si cautio, quam quis proponit à se indebitè extortam, indeterminatè concepta sit, aduersarius tenetur ostendere debitũ esse, quod continetur in ea: sed si causam, propter quam huiusmodi scriptura processerit, expressa est in eadem, confessioni standũ est[b], nisi probauerit reus debendi, se indebitè promisisse[c]: vel obiiciat exceptionem intra biennium non numeratæ pecuniæ, si de ea agatur[d], sine qua, confessio, quod ex præcedenti causa debitum procederet, cum promissione, sufficit pro causa[e]. Et idcirco iudex, priusquàm obligationem esse nullam propter non subsistẽtem causam, declaret, ex integro contendentes in exceptionibus audire debet: vt placuit curiæ Parisiensi anno 1511[f]. Cùm enim in hac quæstione implicita sit doli mali exceptio[g], meritò causæ cognitio exigitur. Quia de dolo non fit iudicium, nisi si qua iusta causa videbitur, & ita cum causæ cognitione[h]. Causæ itaque conuentionibus, vt tutius agatur, exprimi debent, ex quibus fiant: exceptis negotiis, quæ ex qualitate sua, vel creditorum, vel debitorum satis causam manifestant & nominant: vnde & puto dici posse contractus nominatos[i], vt in locatione, emptione, &c. constat: vel in qualitate promissionis scholastici & præceptoris, peregrini & hospitis, ægroti & medici, pragmatici & clientuli, & similium, quibus satis indicatur causam promissi. In quibus si exceptio hæc sine causa obiiciatur, nihilominus interim iubetur, vt satisfactionis nomine, vel soluant, vel pignora dent; vt dictum placito curiæ Parisiens. 2. Decem. 1544[k].

a l. 2. § circa primã, de dol. mal. excep. lib. 44. P. tit. 4.
b c. si cautio, c. 14. de fide instrument. li. 2. Decret. ti. 22. l. generaliter, C. de non numera. pec. c. per tuas, de probat. dicta l. cùm de indebito, § fi. & c. fi. de confess.
c c. fi. de solut. d. c. si cautio, & l. cùm de indebito.
d in l. in contractibus, de nõ numer. pecunia. C. l. si iust. auth. seq. de dote cauta non numera. C.
e dicta l. generaliter.
f Papus, li. 10. Rhapso. arest. titul. 2. arest. 1.
g dicta l. 2. §. circa, de dol. ma. except.
h in l. 1. & l. si oleũ, l. 10. § fin. de dolo mal. in P.
i l. iurisgentium, de pact. P.
k Papus, vbi suprà arresto. 2.

De formis, secundum quas pacta & conuentiones in genere concipiuntur. Caput 6.

1 Ex pactis conuentiones leges capiunt. & pacta expressa, & tacita quæ.
2 Taciti pacti exempla: & remissum debitum, reddito instrumento censeri.
3 Diuersa, instrumentum, vel pignus reddere.
4 Tacitum pactum in inuectis ex locatione.
5 Dotis promissione.
6 Ne totum petatur.
7 In renouatione locationis.
8 In mutuo.
9 Diuisio pactorum, in rem, & in personam: quæ personalia quæue realia.
10 2. Diuisio, alia esse nuda, alia non nuda: & quæ sint.
11 Differunt hæc, dixisse nudum pactum, & nudum contractum.
12 Non nuda pacta, & vestita quæ: & 7. eorum modi vestimentorum.
13 Vestiuntur primò, re. 14 Verbis 2. & 3. literis.
15 4. Consensu. 16 5. Cohærentia contractus.
17 6. Authoritate legis. 18 7. Iuramento.

CONTRAHENTES, id est, qui conueniunt, formam dant conuentionibus[l], & legem, pactis videlicet[m]. Pacta ea sunt, quæ in conueniendo placuerunt, quæ sequenda sunt, vt lex[n]. Porrò ista pacta, vel placita, vel expressè, vel tacitè accidunt. Expressum pactum dicitur, quando aliquid palàm, apertè, & nomi

l l. in conuentionalibus, l. 52. de verborum oblig. in P.
m l. iurisgentium, §. idem Marcellus, de pact. in P.
n l. 1. § si conueniat, depos. in P. lib. 16. P. titul. 3. l. legem quam dixisti, C. de pact. l. dictam legem, de condictio. ob causam dator. C.

nominatim,certo consensu,vel verbis,vel literis,vel alio modo, fieri,dariúe cauetur. Sic enim expressim aliquid fit, quãdo est per declarationẽ,& distinctionẽ voluntatis à cõfusione omni alienã [a]. Dicturq; expressa voluntas,quæ aut ex præcedẽti tractatu, & præfationibus colligitur [b]. Nec opus est me immorari in exẽplis pacti expressi, cùm in singulis cõuẽtionibus ea sese offerãt. De tacitis itaq; paulò latius. Tacitum pactum dicitur, q̃ cùm nominatim nõ fit, inesse tamen negotio, quod agitur, videtur: vel ratione dictorũ, vel prouisione legis,quæ id venire debere cõstituit, vel q̃ inest ex rerum natura,aut cõsuetudine,aut consequẽtia,quorum omnium exẽpla, depromito ex Zazio [c]. Et ex his conjectura facta, tacitum habetur pro expresso [d]. Nec me piget taciti consensus formulas quasdã subijcere. Et primùm, qui reddidit debitori suo cautionẽ seu instrumẽtum debiti, cõuenisse tacitè videtur, ne debitum peteret: & proinde de instrumẽto securus debitor,rectè remissionem petenti obicit [e]: vt qui donat instrumentũ,res eo cõtentas donasse videtur: ũcum si cancellatũ chirographũ, vel instrumentũ debiti fuerit,præsumitur solutũ vel remissũ debitũ: nisi creditor cõtrariã causam docere paratus sit [f]. Vt no cãcellatũ, debiti facit p̃bationẽ, cõtra quã tamẽ p̃batio solutionis rectè obijcitur [g]. Nec me remoratur scrupulus glossematis [h], q̃ arbitratur in chirographi vel instrumẽti redditione, nõ esse liberationẽ: quia cõuẽtiones ex scriptura nõ pendeãt [i]. Nã fateor quidẽ, scripturã obligationẽ nõ perficere in omnibus [k]: verũtamen probationẽ eius fidẽ facere cõsentire oportet [l]. Et ideò remissa scriptura remissum debitũ censetur: cũ in scriptura, ius nominũ sit. In quo diuersa causa est scripturæ redditæ, & pignoris redditi: cũ pignore redditio debitori, nõ cẽseatur remissum debitũ [m]: q̃ in pignore nullũ ius dominij cõstituitur creditori, nec probatio sufficiẽs debiti [n]. Quare redditione pignoris, non soluitur ius creditoris: nã & illud præcariò reddere debitori potest [o]. Et manus sufficiẽs debito pignus accipiẽdo crediter, nõ sibi præiudicat, quin integrũ petat debitũ [p]. Aliud exẽplũ taciti pacti, vt inuecta in vrbanã habitationẽ, tacitè sint obligata pro pẽsione, etsi deterior sit facta resndq; ex natura contractus locationis [q]. Idipsum in inuectis in prædiũ rusticũ, quæ terente domino inuecta sunt: nõ in alios [r]. Tertiũ habeto in dotis promissione, cui inest tacitũ pactũ, si matrimonium sequatur: nõ aliter [s]. Quartũ, in pacto ne totũ petatur quo continetur tacitũ, ne etiã pars eius petatur [t]. Quintũ, vt ex tacita intentione cõtrahentiũ & per vsum rei locatæ renouata videatur locatio per sinistrum tẽpus,& eodẽ quo prius prẽtio, quibus conuentum in principio locationis fuit, videlicet in rusticis prædijs: at in vrbanis, pro rata tẽporis, quo supra definitũ in priore locatione tempus habitauerit [u]. Sextũ in mutuo, ex cuius natura cautũ intelligitur, quãus nihil dictũ sit expressè, vt æquè bonũ & æqualis põderis, numeri, aut mẽsuræ reddatur [x]. Facit & q̃ gentur. tacitũ pactum, dum quis in futurũ vsuras debiti accipit: videlicet inde per cõsequẽtiã depræhensus voluisse, ne intra id tempus sortem suam petat, pro qua vsuras capit [y]. Habes & alibi alia exẽpla [z], quæ prætermitto. Monebo tamẽ & ea quæ in præfationibus dicũtur, censeri tacitè, in sequẽtibus repetita [a]. Generaliter etiã, in pactis, si non valent eo modo quo aguntur, valent tacita pactione meliori modo, quo valere possunt: vt si acceptilatio inutilis sit, tacita pactione id actũ videtur, ne peteretur [b]. Pactorũ horũ, quædã in rẽ sunt, quędã in personã. Inrẽsunt, quoties generaliter paciscor, ne petã. In personã, quando ne à certa persona, veluti à Lucio Titio petã [c]. In eã dicta pacta, nõ q̃ tãtũ res illis adsit, sed quia verba & cõsensus paciscẽtiũ, eũ magis cõsiderãt: vt, hoc debitũ nõ petã, qua pactione eis petitio submouetur, & in petuũ, vt nec à debitore, nec ab hærede eius peti possit. Vt cõtrà fieret, si in personã cõciperetur: quia personale à persona in aliã non porrigitur [d]. Quia in personam fit, cùm consensus intentio, & verba in ipsa persona, qua de agitur, fundamentum accipit: vt, à te Titio mihi petã. Proinde interdum pactum est personale ex parte creditoris, & reale, ex parte debitoris: vt, non petam à te, nec ab hæredibus tuis, quandiu vixeris.

[a] Paul. qui res suas, ff. de § qui fi cularu. lib. aut Titio, de lotar. l. b. 46. P. titio 3. authentica, ea testamento, de tolla C

[b] l. Titia, ff. 34 §. 1. & l. ita si pariens, 123. de verbo. obligat. in P.

[c] Zazius, in l. cùm quæ, ff. rerum pe tia in P.

[d] l. semper in stipulationibus, 34 de reg. iur. vbi Alciat. in l. in conuentionibus, de verbo sign.

[e] l. 2. de pact. in P. l. qui chirographũ, l. 39. de fide & fatione, multa plene in re bus, tendens, de reuocando l. mortis causa capiat, l. 29 § Titia, de donationibus P.

[f] l. 3. de annat.

[g] l. si chirographi, de probatio in P.

[h] l. indebitum, l. 2. C. de solution. l. confessario, C. de non numera. pecunia. de quibus dictum in c. in fine

[i] glo. in l. 3. de pact. in P.

[k] contrahitur, de pignor in P.

[l] non figura, de actio. ad l. contrahitur.

[m] l. in exercendis, C. de pignorat.

[n] l. 3. de pact. in P.

[o] l. scripsit, de distract pignor. l. qui fingit quis, § pignori, de adilit. edict. l. pignoris, l. de pignorat actio C

[p] l. cum in, l. de precar. lib. 4. l. 15. Cæsar, ad creditor. qui non idoneus, l. 22 de reb. credit. in P. Iaduersus, C. de pacto l. quæsitum, de distract pigno. in P. cum similib

[q] l. 4. de pact. in P. l. si non reddita, & l. fin. a quib. mod. pig. vel hypo. tac. contra C. l. 2. 3. 4. in quibus cautis pig. vel hyp. tac. tenetur in P.

[r] l. ex hoc iure, C. de locat.

[s] l. 4 § 1. de pact. in P. l. stipulatione, de iure dot. in P.

[t] l. si vnus ex argentariis, l. 27. § penul. de pact. in P.

[u] Vlpia in l. ità quæritur, l. 24 § quamplures, de l. quando certum dies, 35. loca in P.

[x] l. cùm quid, si certa pecta P.

[y] l. qui in futurum, l. 31. de pact. in P. l. 2. de dol. exceptio in l. de legat. § fin. de lege Rhodia, de in l. 1. cõmissoria, C. de pact. inter emptor. & l. 6. § fin

[z] Ita q̃ dicit certo loco, aliud in l. ea lege, l. 51. loca P. [a] l. 4. § fi. de pact. P. l. Titia quæ ex al. l. 14 § 1. de verbor obligat. in P. [b] l. fin. de pact. P. l. Titio quæ ex al. l. 14 § 1. de verbor obligat. in P. [c] l. 5. § si ex altera parte, de pact. P. Pactum ita tale pactum, l. 41. continui quia tale, solut. matrimo. in P.

Aliquãdo pſonale ꝑtũ ex parte debitoris; veluti, neq; ego, nec hæredes mei à te petemus. Notãt & interpretes, iuramẽtũ ex parte iurãtis ſemper eſſe perſonale: ex parte autẽ eius, cui iuratur, reale [a]. Rurſum, pacta hæc omnia, vel nuda dicũtur, vel nõ nuda, & interpretib⁹ veſtita. Nudum dicitur pactũ, q̃ nõ habet cauſam efficacẽ, vel auxilũ aliud q̃ ſimplicis cõuentionis: vnde, veluti ex infirma cõuẽtione, actio nõ formatur nec datur [b]: ſed tãtũ exceptio ſeu defenſio naſcitur aduerſus eũ, qui pactũ nõ tuetur [c]. Ita dicimus nudũ præceptũ teſtatoris, q̃ cauſam legitimã nõ habet quæ hæredẽ obligare poſſit [d]: nudũ ius Quiritũ, ſine effectu & cauſa legitima [e]: nudã, ratione donationis, quæ ex ſimplici volũtate donãtẽ nõ ligat [f]. Nudũ ergo pactũ, quæ cauſam nõ habet, puta, vt locationis, emptionis, pignoris, vel aliarũ formarum obligãdi, quod ſic in ſe manet, pactũ rectè ſimpliciter cõuentũ dictũ, q̃ ex legibus nõ ſeruatur, ſed ex cõuẽtu, vt ait Cicero [g], ſine actione: q̃ nudè paciſcẽtes, nõ præſumãtur habuiſſe deliberatum conſenſum, ſed magis impetu, & leuitate promiſſe [h]. Vt ſine cauſa dicimus pactum, q̃ nõ habet obligationẽ ciuilẽ: cauſam videlicet nõ habens, q̃ ius iuſtã exiſtimet ad obligãdum, vnde agi poſſit, ideóq; inefficax eſt: quia obligatio, mater actionis eſt [i]. Et id obtinet iure ciuili; nã ſuprà iã monuimus [k], pacta nuda, & naturali, & diuino, & põtificio iure ſeruãda eſſe, & efficacia ad agẽdũ. Obſeruare quoq; hîc etiã in iure ciuili, aliud eſſe nudũ pactum, aliud nudũ cõtractũ. Quia nudũ pactũ remanere exiſtimatur à iure ciuili intra fines obligationis tãtùm naturalis, vel cõuẽtionis ſimplicis: at cũ dicimus nudũ cõtractum, ſecundum eũ cõtractũ, de quo agitur, intelligere debemus, nõ nudũ quidẽ à cauſa, ſed nudũ & purũ à conuentione alia. Vt cùm dicimus nuda voluntate cõtrahentium perfici emptionẽ [m]; in qua tamẽ, & prætium & merx interuenire debet [n]. Sic alibi inuenies, cautionis nomine purã promiſſionẽ ſignificari [o]. Non nudum pactũ ab interpretibus dicitur, per oppoſitionẽ, veſtitũ: quod aliqua cauſa alia, q̃ ſimplicis cõuentionis iuuatur ad producendã actionẽ, & quodãmodo veſtitur. Nec enim hoc nomen in contractibus veſtimenti abhorreo, vt aliqui, qui peritiores antiquis haberi volunt. Cùm & ad alia, q̃ ad hominis corpus, veſtire tranſlatũ apud latinitatis probæ authores inuenĩ: vt apud Ciceronẽ [p]; *Primùm natura oculos membranis tenuiſſimis veſtiuit, & ſeptuit. id eſt, operuit, muniuit, cõtexit.* Et rurſũ, veſtiri pilo dixit [q]. Et Columella, *Vbi arbores ſe frondibus veſtierunt* [r], & Liuius, veſtire parietes tabulis dixit [s]. Veſtiũtur itaq; ſeu iuuãtur & ornãtur pacta nuda, modis 7. re, verbis, literis, cõſenſu, cohærentia contractus, ſingulari authoritate regis, iuramento: quia eo ipſo iure obligamur [t]. Primùm itaque rei interuẽtu, vel ab initio, vt in mutuo q̃ re interueniẽte perficitur [u]; vel quãdo res poſteà accedit, vt in cõtractibus innominatis, qui tũ demùm vires habẽt, cùm res vel factum interuenit [x]. Eoq; modo pollicitatio etiã vires accipit ad agẽdum in pollicẽtẽ: ſi pro parte pollicita quis impleuerit, vt pficiat [y]. Subinde & qualiacumq; pacta fuerint in traditionibus appoſita, valida erunt [z]. Secundò, verbis nudum pactum notabur accipit, videlicet ſtipulatione: quapropter hoc modo nudus conſenſus dicitur, cui ſtipulatio non eſt adhibita [a]. Tertiò, literis nuda conuentio, per biennij lapſum firmatur [b]. Porrò quarto loco diximus, conſenſu nudas pactiones iuuari [c], ideſt, alio conſenſu, quàm pacti prioris, certiorem & cum causa adueniẽdo cõſenſum. Sic enim hîc alius & fortior eſt conſenſus illo ſimplici conſenſu, qui fundamentum & baſis eſt omnium conuentionum [d]. Et ſic tueor Accurſium dũ ait, nudũ cõſenſum, qui in pacto eſt nudo, veſtiri alio conſenſu. Quod Prateiũ preterijt, dũ in eo reprehendit eundem [e], putans, & in contractibus nominatis nudũ conſenſum dici [f]: & ita nuda pacta ratione cõſenſus, poſſe dici cõtractus nõminatos. Cùm tamen proximè monuerimus, nudũ cõſenſum, in emptionẽ & aliis cõnſenſu celebratis contractibus referri ad formã cõſenſus, ſcilicet cõuentionis de qua agitur: vt nudus in emptione cõſenſus dicatur, nõ ſimpliciter nuda cõuentio; perinde ac ſi dicamus nudã emptionẽ, ideſt, purã & verã emptionẽ; & nudũ conſenſum emptionis, ideſt, cõſenſum, qui cũ re & prætio interueniente, faciat emptionẽ, alioquin enim

dicere

[a] Innocent. in c. veritatis, de iureiurand.

[b] l. diuiſionis placitum, l. 45. de pact. in P. l. legem quam dixiſti, & l. traditionibus, C. de pact.

[c] l. iuriſgentium, §. ſed cum nulla, de pact. in P.

[d] l. pater filiũ, l. 36. §. Iulius, Agrippa, de legat. 3. libr. 32. P. tom. 3.

[e] l. vnic. de nudo iure Quirit. tollen. C.

[f] l. nuda ratio, l. 26. de donatio. lib. 39. P. tom. 5.

[g] Cicero, ad Herennium & in l. pacta conuenta, de contrah. emp. P.

[h] iuxta l. ſequendum, de adiil. edict. in P.

[i] l. non dubium, C. de legib.

[k] l. licet, §. ea obligatio, de procurat. diximus ſup. c. 3. in naturali obligatione.

[m] l. 1. §. 2. de rerum permuta. P.

[n] l. 2. de contrahen. empti. P. § 1. de emp. ap. Iuſtin.

[o] l. ſancimus, de verb. ſignif. C.

[p] Cicero, 2. de nat. Deo

[q] Cicero, 6 in Verrem

[r] Columella, libr. 4. de re ruſtic.

[s] Liuius, lib. 2. belli Macedonic.

[t] l. obligamur aut re, l. 52. de actionib. in P.

[u] §. 1. quib. mod. re contrah. oblig. l. legem quam dixiſti, C. de pact. l. traditionibus, C. eod. l. diuiſionis placiti, eod. in P.

[x] notat gloſ. magna in l. iuriſgentium, in §. quinimo, de pact. in P.

[y] l. 1. de pollicit.

[z] l. traditionibus, de pact. in P.

[a] dicta l. legem quã dixiſti C. de pact. § 2. de verb. oblig. l. 1. P. eod.

[b] l. ſufficit, de ſponſal. P. 2.

[c] l. in contractibus, de condit. ex cau. C. l. 2. de litera. obligat. ap. Iuſt.

[d] l. 2. de actio. in P. §. 1. de obligat. quæ ex conſ. naſc.

[e] l. 3. §. penul. de pact. P.

[f] Prateius, in Theſauro ſuæ lexico in verbo, pacta, l. 4. de ſer. permu.

dicere nudũ conſenſum emptionis, nudũ eſſe cõſenſum, ideſt, ſolũ cõſenſum
a ſine alia cauſa, non eſſet emptio, ſed imaginaria & fictitia [a]. Sic diſtinguetur
emptio nudo cõſenſu, à permutatione, quæ rei interuẽtu tantũ ſit [b]. Proinde
b ſecundum aliquid, erit nuda, ideſt, ſine re [c], non autem erit nudum pactum.
16 Quinto loco robur accipiunt pacta nuda, per cohærentiam contractuũ nomi
natorum firmiorũ: hauriũt enim vires ab illis, vt partes à toto: & ab actioni
bus principalibus effectũ ſortiũtur: ſi modò paululũ antè vel pòſt, vel in ipſo
contractu adiiciantur [d]: nã ſi ex interuallo pòſt vel antè adiiciantur, & quędã
17 præter naturã cõtractus cõtineãt, nõ pariũt actionẽ [e]. Sextò, authoritate legis
pacta nuda ſterilia, efficacia reddũtur generaliter illa, quæ approbãtur, & reti
ciũtur: vnde legitima dicta [f]. Singulari namq; iure vires acceperũt nudæ con-
18 uentiones quædã, vt donatio [g], dotis promiſſio [h], & ſimiles [i]. Septimò, maximũ
vinculũ fidei, & nudarũ pactionũ firmamẽtũ, iuriſiurandi religio eſt [k]. Atque
quaſi cõtractũ eſſet, agitur ex iureiurãdo præſtito à filiofamilias vel ſeruo, cõ
tra patrẽ vel dominũ, in quãtum eſt in peculio eorum [l]. Octauò, Leo Cæſar
in cõſtitutione 71. Græca ſtatuit pacta nuda veſtiri per ſcripturam: item, ſi qui
pactum inierunt, ſua manu ſacroſanctæ crucis nota ſcriptum ſignauerint, aut
ſi, τῆς θειοτάτης ἐγκράτου & αἱ πλείονες προσκείσθω, id. ſi diuini ternionis appellationes
adiectæ ſint [m]: vel ſi pœna adiecta ſit.

Propter quid pacta, conuentiones, & contractus fiunt. Cap. 7.

1 *Finis conuentionum, vt obligemus ad dandum, vel faciendum, vel non dandum, & non faciendum.*
2 *Pacta vel conuentiones 4. faciunt: elidunt, perimunt, informant, pariunt actiones, vel exceptiones. Elidunt quomodo.*
3 *Perimunt, quæ tollunt priora ipſo iure.*
4 *Quid reformare, & informare in conuentionibus.*

1 INVENTA ſunt pacta & conuentiones, vt alĩ obligemus ad
dãdũ, vel faciẽdũ quippiã [n]; vel ad nõ dandũ, vel non faciẽdũ.
2 Hoc autem cõſequimur, vel actione, vel exceptione: quæ duo
naſcũtur ex pactorũ & cõuentionũ natura quadruplici. Nã ea
facta, vel elidũt, vel perimũt, vel informãt, vel pariũt actiones,
vel exceptiones. Elidunt, inquã, quãdo exceptione occurrunt
cõuentionibus præcedẽtibus: veluti, ſi depactũ ſit, ne quod ex obligatione de-
betur, petatur: ſi enim petatur in ſpecie, in qua cõuẽtũ eſt, ſubmouetur & eli-
ditur actio exceptione pacti cõuẽti, quod tantũ exceptionẽ habet [o]. Ita elide-
re actionẽ eſt, nõ tollere ſtatim pacto, q̃ factũ reſpicit, ſed obtũdere & repelle
3 re, & reddere ſine efficacia [p]. Perimũt autẽ pacta præcedẽtes actiones, quãdo
tollũt vi ſua & ipſo iure præcedẽtes obligationes. Sic pactũ tollit naturalẽ ob-
ligationẽ, actionẽ iniuriarũ [q], perimit ſtipulationẽ, acceptilatio [r]: quia pro ſo-
lutione [s]. Idipſũ facit Aquiliana ſtipulatio [t]: & nouatio [v]. Illud & facit cõſen
ſus eorũ, quorũ intereſt, quo diſſoluitur obligatio p̃cedẽs [x], vel in totũ, vel in
parte [y]. Eaq; lege, vt actio ſemel extincta, nunq̃ ex iſdẽ prioribꝰ extinctis qua
libus ſuſcitetur [z]. Et generaliter, pacta nouiſſima derogant præcedẽtibus,
& ſe mutuò conſequentia perimunt [a]: vt teſtamẽta [b], codicilli [c], legata [d], mo-
rẽ [e], conſuetudines [f], leges ſcriptę [g]: ſentẽtiæ [h], & ſimilia. videlicet, quando
poſteriora ſunt incompatibilia cũ prioribus, & eis aduerſantur: & quãdo qui
contrahunt, poteſtatẽ habent & voluntatẽ abeundi à prioribus: & ſi ſecunda,

[a] l. nuda, & imagina ria, de contrab. emptio in P.
[b] dicta l. 1 de rei per mor.
[c] l. obligamur aut re, § h de actio. in P.
[d] l. lecta, ſi cert. pe ta P. l. ſi ſterilis, l. 22 § ſi rebus fundũ, de actio emp. in P. lib. 19. et 3 ca. & pacta conuenta de contrah emp. in P.
[e] l. legitima, § quin tus de pact. l. pacta conuenta. l. ſiue apud actũ, C. de tranſact. l. in bonæ fidei. C. de pact.
[f] l. legitima, de pact.
[g] l. ſi quis argentum, § ſin autem, C. de dona.
[h] l. de rei vxor. act. C. l. adea. ſtipulatione. C. de dot promiſſ. cum ſimil. l.
[i] quas ponit gloſſ. in § de conſtitutio. in verb. nulla de actio.
[k] l. vt iuriſiurandi, de oper. liberior. l. ſi dominus ſeruũ, de præſcr verb. in P. authẽ. ſacramẽta puberũ, ſi aduerſus C. c. quamuis pactum, de pactis, in ſex c. cùm cõtingat, de iureiuran. apud Grego. c. licet, eo. tit. in ſex ca. iuramenti, 22 q. 5.
[l] in l. depoſita 1 §. § ſi filiusfamilias, de peculio, Lib 15. P. tit. 1.
[m] in conſtitutione Leonis 72. tit. nl. περὶ τῶν κυρίως τὰ σύμφωνα καὶ ὅρον προσλαμβάνει. ſcil. vt pacta et ſtipulationis pœna vallata.
[n] l. obligationũ ſubſtantia, de act. em P. l. actionũ, cod.
[o] 1 præterea, de excep ap. Inſtit. l. ſi vnus, § pactus ne peteret & l. iurisgentiũ, § ſed cũ nulla, de pact. in P. l. in bonæfidei, C. de pact.
[p] d § pactus, & ſeq.
[q] l. Si chirus, § naturalis, de ſolutionib. P. l. ſi vnus, § ſed ſi pactum, & § pacta quæ turpem, & l. ſi tibi § quędã actiones, de pact in P. l. qui exceptionem, l. 40 § fin. de condic. indeb. in P.
[r] §. item per acceptilationẽ, quib. modis tolli obligatio inſtit. l. 1. & l. an inutilis, §. 1. de acceptilation. in P.
[s] l. ſi ex pluribus, de ſolutio in P.
[t] § eſt autem, quib. mod tolli oblig l. Aquiliana, de tranſactio in P.
[v] § præterea nouatione, quib. mod tolli obligatio nouat P.
[x] § ſi quib. mod tollit obligatio ab emptione, de pact in P. l. quã ſo liceat ab emptio. diſcedere. l. 2. de reſcinden vendit. in P. l. ſi h l tam naturale. de regulis. iur.
[y] l. iurisgentium, § adeo, de pact. in P.
[z] l. ſi res, § aream, de ſolution. in P. l. cùm reus, C. de tranſact. l. ſi res, § ſed ſi pactum conuentum, de pact. in P.
[a] l. pacta nouiſſima, C. de pact. l. ſi vnus §. pactus ne peteret, eo tit in P.
[b] teſtamur, quib. mod teſtamenta infirm. l. cùm in ſcripto, de inoffic. teſtam. l. ſi quis & tibi, § in legatis, de legat. 1.
[c] l. l. dius, § ſicut, de iure codicillor. in P. l. cum proponas, C. de codicill. d l. ſi quis & tibi, § in legatis, de legat. 1.
[e] l. illud, de periculo & commo rei vend.
[f] l. de quibus, de legib. in P.
[g] l. ſed & poſteriores, de legibus P.
[h] l. quod in uſu, de re iudicata. l. ſi opus, de oper. no. nuncia in P.

æqualis vel maioris ſint poteſtatis cum ſuperioribus,& legitimè fiant. Siquidem nouiſſima pacta,quæ ſe cõpati cũ præcedentibus poſſunt,vel addunt tũm,vel diminuunt,incontinenti appoſita, non autẽ priora tollunt [a]. Qui poteſtatem etiã non habent nouando,vel contraria pacta faciendo,nihil agũt [b]. Nec qui poſſunt,ſi nolint,& ſi ſecunda pactio non teneat [c], vel ſi ea iure improbetur [d]. Proxima ſunt nouationibus pacta,quæ reformant, ideſt,quæ formam aliã conuentioni dant, vel eandẽ ſubſtantiam conuentionis,alia forma retractant: veluti,ſi circa ſubſtantialia pactũ adiectum cõuentioni ſit,id enim conuentionem reformat [e];ſeu tollit priorẽ formam. Sicuti & CC Diocletianus & Maximia. dũ tolli pactũ debere vellent exprimere, *Alia ratio*,inquũt, *pactũ reformat* [f]. Informãt autẽ cõuẽtiones pacta,quæ ita appoſita ſunt, vt formã eſſentialẽ ſeu ſubſtãtialẽ nõ tollant, ſed iuuent,vel explicẽt, vel augeant, ideſt, in forma aliquid agant, eadẽ conſeruata [g]: dũmodo in ingreſſu cõtractus,vel paulò antè, vel paulò poſt,& non ex interuallo adiiciatur [h]. Et iſta pacta ſunt,ex quibus dicũtur cõuẽtiones etiã legẽ accipere [i]. Cæterũ pacta veſtita ſeu adiuuata fulcimẽtis & auxiliis, de quibus antè diximus, producũt actiones;at nuda, exceptiones [k]. De his itaque pauca in vniuerſum dicamus.

a l.in bonæ fidei. C. de pactis, l. pacta conuenta, de contrah emp. in P.

b l. 3. & l. in tantũ patiſcendo, de pact. C.l.ſi eo. tit.in P.

c l.1 & 2. de nouat. in P.

d l. iuriſgentium §. ſed ſi fraudandi, & l.ſi vnus, § ſed ſi pactum, de pact. in P.

e l. pacta conuenta, de contrahen. emptio.

f l.interpoſitas,l.13. C.de tranſact.

g l. iuriſgentium, § quinimo, & §.idẽ Marcellus, de pact. in P.

h dicta l. pacta conuenta, de contrah empt. in P. & l.in bonæfides, C. de pact.

i l.1 §. ſi conueniat, depoſit in P. l.legẽ, C. de pact. l.periens,l. 27. eo. C.l. in conuentionalibus, de verbo. oblig in P.

k dictis legib. l. iuriſgentium, §. ſed cũ nulla, de pact. in P. l in bonæfides,& l.legem, C. eod,tit.l.ex placito, de rerum permuta C. dicta l.lecta, de reb. creditis, & l. pacta conuenta, de contrahend.emptio.in P.

De actionibus. Cap. 8.

1 *Actio vnde, differentiáque eius ab actu, qui & actio.*
2 *Actio forenſis quid: & quare actio dicta: & quòd actiones habebant formulas præſcriptas & dictatas,& quomodo.*
3 *Lege agere quid,& quomodo.*
4 *Faſtos quis euulgauit,& actionum formulas:& conceptionis actionis curioſa quælis olim obſeruatio.*
5 *Conceptio vitioſæ formulæ cauſa non priuabat in arbitrariis.*
6 *Sublatæ ſunt hodie actionis formulæ curioſæ;aliæ autẽ neceſſariæ retẽtæ & adiectæ.*
7 *Quãdo liceat mutare,vel emẽdare actionẽ propoſitã & ſemel editã, & quomodo.*
8 *Quomodo ſtatuendum in eum qui plus,quàm debeatur,petit.*
9 *Actionis nomen latè patet,& omnes petitiones continet.*
10 *Actionum diuiſio,in ordinarias & extraordinarias,& quæſint, quidũe officium iudicis mercenarium.*
11 *Ordinariarum actionum,in ciuiles & prætorias, diuiſio, & quæ.*
12 *3.Diuiſio actionum in rem,in perſonam,& mixtas.quid actio,petitio,perſecutio, condictio.*
13 *Mixtæ quæ.*
14 *4. Diuiſio in perſecutorias rei,pœnæ,& mixtas.*
15 *Pœnalium ſubdiuiſio,in eas quæ in duplum,triplum,quadruplum.*
16 *5.Diuiſio in directas,contrarias,vtiles.*
17 *6.In directas & vtiles.* 18 *7. Bonæ fidei & ſtricti iuris.*
19 *8. In vniuerſales,generales,ſingulares,ratione petitionis, vt & ſolidi,non ſolidi.*
20 *9.In naturales,datiuas ſeu arbitrarias: & quæ illæ.*
21 *10. In perpetuas & temporales.*
22 *11.In eas quæ ordinariæ & ſubſidiariæ,& quæ: & quid actio ex contractu, ex facto, in factum.*
23 *Diuiſio actionum in factum.* 24 *Popularia & priuata interdicta quæ.*

VM obligatio pactorũ origo actionũ ſit [l], vel cùm ab ea naſcuntur, vel cũ ex ea,vel ob eam dantur,ſicut explicat Accurſius [m]: recordari oportet & obligationes aliũde,quã ex conuẽtionibus oriri poſſe [n]: & cõſequẽter,aliunde actiones quoq; pẽdere,quã ex placitis. Quæ vt euoluamus, primùm ſeparemus actionem ab actu:quia actus hominũ omnes generali nomine actiones dicuntur. Quemadmodum tertia iuris pars, ad actiones pertinere dicitur, ideſt, ad negotia humana; alia ad res: alia ad perſonas [o]. Actiones autem hic dicuntur, quædam perſequutiones, quæ in iudicio fiunt ratione

l l.licet,§ ea obligatio de procurator. m Accurſ.in l naturales, l. 9. in verbo competat, de præſcrip verb. n §.fin.de obligatio ap.Iuſt n.l.obligamur, l. 51.de actio. o l.1.de ſtatu hominum,§ fin. de iure naturæ. vbi nimiũ ſtrictè actiones interpretatur gloſſa pro forenſibus.

tione alicuius præcedentis cauſæ legitimæ, quæ actum hũc forenſem permit-
1 tit, vel iubet fieri. Et, vt cum Iuſtiniano loquar, actio hîc eſt, ius perſequendi in iudicio quod ſibi debetur [a]. Ius perſequendi, eſt facultas agendi, vel conuenendi [b]. *Sciendum eſt*, inquit Theophilus, *quas Athenienſes δίκας vocabant, eas à Romanis actiones dici. Porrò dicuntur actiones, eò quòd improbos & perfidos ad iudicia agamus* [c]. Sic Cicero [d], *Scribitur Heracho dica.* Et apud Terentium, *Si tu illam attigeris ſecus quàm dignum eſt, dicam tibi impingam grandem.* Vlpianus in titulis, actiones formulas vocat; dum ait, *Fideicommiſſa non per formulam petuntur, ſicut legata* [e]. Sic Suetonius: *Cùm libertino cuidam acerbius debitum repoſcenti, iniuriarum formulam, quaſi eam ab eo impetitus, intendiſſet &c* [f]. Erant namque actiones, præſcriptæ agendi verborum formulæ, pro natura cuiuſque negotij: vt & Cicero indicat, dum de actione, de dolo agit, *Nondum*, inquit, *Aquilius protulerat de dolo malo formulas* [g]. Refert Pomponius [h], Appium Claudium, qui
2 centemanus appellatus eſt, vel cæcus ſecundũ Ciceronem [i], actiones ſcripſiſſe primũ de vſucapionibus. Et Sextũ Aelium, librũ qui tripertita inſcribebatur: quoniam in eo, lege duodecim tabularũ præpoſita, iũgebatur interpretatio: deinc contexebatur legis actio [k]. Atque conſtituebantur actiones agere volentibus, vel à legũ præſcriptis [l], vel à magiſtratibus, apud quos erat legis actio [m], id eſt, iudicãdi authoritas: vel à collegio olim tantũ pontificũ [n]. Qui autẽ agendi à magiſtratu facultatẽ acceperat, iudiciũ dictabat [o], ſeu actionẽ, id eſt, exponebat qua lege agere vellet, vt ex qua lege & quo iudicio certandũ eſſet, conſtaret inter litigãtes & iudicẽ. Inde dicimus editã actionẽ ſpeciẽ litis futuræ demõſtrare [p]: cũ nemo poſſit experiri ſine aliqua actione [q]. Actio
3 enim pendebat ab authoritate, & formula legis, & iudicij eiuſdẽ. Quamobrẽ lege agere dicim⁹, id eſt, experiri ex ꝓſcripto & definitione iudicij legis: exẽpla videto conſarcinata apud Budæũ [s]. Erãtq; in cõcipiẽda actione & tẽpus, & modus, & formulæ, obſeruanda: non enim omnibus diebus, ſed tantùm faſtis licitum erat iudicia exercere, vel iudici illa tria verba effari, *do, dico, addico*: vt ait Ouidius de diebus [t]:

Ille nefaſtus erit, per quem tria verba ſilentur,
Faſtus erit per quem, lege licebit agi.

4 Et pauci quõdã ſciebãt, vt ait Cicero [v], poſſet lege agi nec ne: faſtos enim vulgò nõ habebãt: erantq; in magna potẽtia qui cõſulebãtur, à quibus etiã dies, tanquã à Chaldæis petebãtur. Donec inuentus eſt ſcriba Cnæus Flauius, qui cornicũ oculos cõfixerit, & ab ipſis cautis iuriſconſultis, eorũ ſcientiã cõpilauit, & Appij Claudij librũ de actionibus vulgauit. Et vt Liuius quoq; tradit [x], cauſe ius poſitũ in penetralibus pontificũ, euulgauit, faſtosq; circa forũ in albo propoſuit, vt quando lege agi poſſet, ſciretur. Deinc formulæ ita concinnatæ erãt & præſcriptæ iudiciorũ, vt oporteret ad amuſſim actionẽ cõponere, ne ſi caderent formula, ſyllaba etiã omiſſa, & cauſa, & actione quoque caderẽt [y]. ſic Quintilianus [z]: *Eſt certa*, inquit, *ſeruitus ad certa verba ſe adſtringẽdi: idq; faciẽdum in libro Ciceronis de Oratore vetat M. Antonius. Nã eſt etiã periculoſum, quũ ſi vno etiã verbo eſt erratum, tota cauſa cecidiſſe videamur.* Is autẽ & refert quæſtiones, quæ in hac cõtrouerſia formulæ monebãtur, dũ ait [a]. *Neque ignoro multa transferri, ũ in omnibus ferè cauſis, in quibus quis cecidiſſe formula dicitur, hæ ſint quæſtiones: an haic, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore liceat agere.* Iuſtinianus addit aliam formulæ partẽ, vt in actione quis teneretur in intentione ſua cõplecti vetè, quantum ad eum pertineret: alioquin complexus plus, quàm ad ſe pertineret caderet cauſa, & rem amitteret verè ſibi debitam, niſi ex cauſa reſtitueretur: illamq; petitionem pluris, re, tempore, loco, cauſa, perpende-
5 bant [b]. Cicero, formulam actionum, & pœnam, vt qui à formula caderet, cauſa quoque caderet, locum habuiſſe tantùm in iudicijs, quæ per magiſtratus expediuntur tradit, non autem in arbitriis, idq; tam vatiè, quòd iudicium pecuniæ certæ eſt, arbitrium incertæ [c]. *Ad iudicium enim hoc modo venimus, vt totam litem aut obtineamus, aut amittamus: at arbitrium hoc modo adimus, vt neque nihil, neque tantùm quantum poſtulauimus conſequamur.*

[a] §. 1. de actio. l. nihil aliud, l. 50. eo. in P.
[b] l. 1. de eo quod certo, loc. l. 16. §. vtdeamus, de negot. geſt. in P. l. pure. §. fin. de dol. mali except. in P.
[c] Theophilus §. 1. de actio. lib. 4. Inſtitution. tit. 6.
[d] 3. in Verrem
[e] Vlpian. in titul. iur. tit. 25 & 29
[f] Suetonius, in Vitellio.
[g] Cicero, 3. Officio.
[h] Pompo. l. 2 §. tum ſequẽ, de origiuris in P.
[i] Cicero, 3. Offic.
[k] Pomponius, in d. l. 2 §. deinde Sextus Aelius.
[l] l. 2. §. deinde ex his, legibus, de origin. iur. in P.
[m] l. magiſtratum, l. 4. de adoptio. in P. lib. 1. tit. 7.
[n] d. l. 2 §. omnium tamen, de orig. iur.
[o] Cicero, 1. de Oratore. & 2. de Legib.
[p] Paulus, in l. ſi ſeruus depoſitus, l. 22. §. fi. de noxa. actionib. lib. 3. P. tit. 4.
[q] Paul. in l. non diſtinguemus, l. 3. §. item ſi quis verſ. illud, de recep. arbit. lib. 4. P. tit. 8.
[r] l. 3. de edend. lib. 2. C. tit. 1.
[s] l. quoties, §. idem ſi temporalem, de adminiſtra. tutor. in P. l. ſi pupilli l. 6. §. ſi de neg. geſt.
[t] Budæus, in l. 4. de adoptio.
[v] Ouid. Faſt. libr. 1.
[x] Cicero, oratio. pro Murena
[y] Liuius, lib. 9.
[z] l. 2. de formulis & imperationib. actio. ſubla. lib. 2. C. tit. 58.
[a] Quintilian. libr. 7. inſtitutio. Orator.
[b] Quintil. Libr. 3. Inſtitutio.
[c] l. 6 quis agẽs, & §. plus autem, de actio. ap Inſtitut.
[d] Cicero, pro Roſcio Comedo.

Curare debet iudex, vt ſententiam certam dicat [a]: quæ ita vix ferri poteſt, ſi petitio incerta fiat, ad quam referri debet [b]. Cæterùm, hodiè aucupationes illæ formularum actionum, ſublatæ ſunt: neque idcireo cauſa cadere agentem placuit, neque exceptionem eſſe illius formulæ non ritè conceptæ, ſi modo aptam rei, & propoſito negotio accommodam eſſe conſtiterit [c]. Et iure pontificio, omiſſo nomine actionis, ſufficit eo modo rem, quam quis intendit, exprimere, vt quid petatur conſtare iudici & aduerſario poſſit [d]. Formulæ nihilominus quædam retentæ ſunt, aliæque inſtitutæ, quæ neceſſitatis cauſam habent, & ad circumcidendas lites, & perfidiam actorum pertinere videbantur: vt, cùm de iudiciis agetur, Deo fauente, docebimus. Et nunc qui malè formulam actionis concipit, cadit quidem à formula, & tanquam temerarius litigator plectitur [e], ſed non cadit à cauſa: veluti ſi quis agat aduerſus mẽſorẽ agrorũ ſeu finitorẽ qui falsò modũ renũciauit, actione locati, nõ tenet eius intẽtio, ſed alia agendũ eſt, ũ menſor falſum modum dixerit [f]. Sic Paulus, *ſi ſub conditione homo*, inquit, *emptus ſit, redhibitoria actione ante conditionem exiſtentem, inutiliter agitur: Quia nondum perfecta actio, arbitrio iudicis perfecta fieri non poteſt. Et ideò, ſi exempto, vel vendito, vel redhibitoria ante actum fuerit, expleta conditione, iterum agi poterit* [g]. Et in altis quoque placuit, iterum pro eadem re poſſe agi, ſi prior actio propoſita ſit incõpetens [h]. Et in ſumma. Ver. & Antoninus CC. actionẽ emẽdari & mutari poſſe reſcripſerunt [i]. Noua actio & libellus nouus videtur, ſi adimatur vel addatur quippiam ex ſubſtantialibus [k]. Et proculdubiò, licet actioni, vel libello detrahere vel addere extra ſubſtantialia impunè, vt quæ ad ornatum ſermonis pertinent & alia, remanente ſubſtantia actionis [l]. Atque ſi libellus, vel actio generaliter propoſita ſit, poteſt liberè qui edidit, reſtringere & interpretari in ſui fauorem. At ſi ex editione actionis, ea cognita aduerſario, aduerſarius mutatione vel emendatione lædatur, vix permittitur, niſi cauſa cognita; veluti cùm pluribus actionibus experiri quis pro eadem re poteſt, ſi vnam elegerit & ediderit, non datur facultas mutandi [m]. Et generaliter non datur corrigendi, vel mutandi libellum vel actionem poteſtas, in detrimentum aduerſarij [n]. Ideò & ſi iuſta cauſa ſit, qua id indulgeatur, ſemper oportet iudicem, iubere mutaturem vel emendantem, damnũ, ſiue expenſarũ, vel alterius generis, reſarcire [o]. Sic ſi quis plus petat, nõ ideò, quia formula cadit, cauſa hodiè cadit: niſi dolosè anteà ſe geſſerit [p]. Et puniturimportunitas plus petẽtiũ, ſi ſuper petitione ſua duxerint in iudicio perſiſtendũ. Ita, qui plus repetiũt ſine cauſa, in expenſis aduerſario condemnãtur: qui autẽ plus loco, ad id quod intereſt, tenentur: pro eo quod adimatur debitoribus vtilitas, quæ illis accederet, ſi ſtatuto tẽpore ſoluiſſent. Et verò, à quo amplius tẽpore petitur, inducię duplicantur, nec litẽ excipere cogitur priusquã exſoluãtur expẽſæ, vt ſtatuit Gregorius 9. Sum Põt [q]. Et iure Iuſtinianeo, ſi quis re, loco, cauſa plus petat, & reus circa ſportulas dãnũ aliquod patiatur, pœnã tripli patitur [r], & in alios ſumptus condẽnabitur; niſi pœnitreat eũ petitionis ante litẽ conteſtatã, antequã, ſine pœna & ſumptibus pœnitet [s]. Neque ſi plus petatur, ante diẽ habebitur ratio ad id, quòd oporteat aliquãdo debito rem ſoluere: quòd iudicium, de eo quod eſt in præſenti fit, nec poteſt eſſe in ſuſpenſo [t]: iamque contigit error, qui nocuit aduerſario. Vnde emendandus erit à iudice condemnatione; quum ſibi proſpicere debuiſſet, antè quam in ius aduerſariũ vocaret [u], & certus eſſe de his, quæ proponere decreuerat. Itaq; omiſſis illis antiquorũ formulis, naturas actionũ & ſubſtãtias, quæ vtilitatem conſiderationis exhibent, paucis ſubnotabo per diſtinctiones, ſeu partitiones. Actionis nomine, generaliter petitiones continentur, in rem, in perſonã, directa, vtilis, præiudiciũ, ſtipulationes prætoriæ, dãni infecti, legatorũ, & ſimiles, interdicta, mixtæ, finiũ regundorũ, familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, vt notat Vlpianus [x]. Quibus alias addere licet. Iſtæ autem omnes, vel ordinariæ, vel extraordinariæ ſunt: ordinariæ, habent formam & cauſam legibus determinatam, quæ in iudicio proponi dicuntur coram iudice mercenario, id eſt, coram eo iudice, qui iuris reddundi cauſa

neceſſariò

[a] §. curabit, de actio. l. 1. & 2. de ſententiis quæ ſine certa quant. C.

[b] l. vt fundus, communi diuid. in P.

[c] l. 2. & 3. de formul. & imperm. actio. ſubla C.

[d] c. dilecti, de iudic. ap Grego.

[e] l. eum quẽ temerẽ, de iudic. in P.

[f] l. 1. & l. ſi menſor falſ. mod. dixer. lib. 11. P. tit. 6.

[g] Paul. in l. bouem, l. 41. §. ſi ſub condizione, de edilit. edicto, lib. 21. P. tit. 1.

[h] l. grege, §. ſi ſub cõditione, de pignorib. P. l. ſi mater, §. eandem, de teſtib. in P.

[i] Vlpia. in l. 1. de edend. in P. §. in l. edita, l. 3. C. de edend. vbi fosè gloſſ. & Bartholo. Alexan. Paulus, & Iaſon, de mutatione, & emẽdatione.

[k] Guid. Pap. ſingul. 646.

[l] Ioan. Faber, in §. minus, de actio.

[m] l. quod in hæredẽ, §. 2. de tributor. actio. in P. l. cùm filius, §. variis, de legat. 2.

[n] authen. qui ſemel C. quomodo & quando iud.

[o] l. ſi quis ex argentariis, l. 6. §. ex hoc, de edendo, libr. 2. P. tit. 13. gloſſ. fin. in l. edita, C. eo. & ibi Bart. Alexan. Iaſon.

[p] l. 1. de plus petit. lib. 3. C. tit. 10.

[q] in c. 1. de plus petition lib. 2. Decretal. tit. 11. facit pro intereſſe loci, l. 2. §. ſi. de eo quod cer. loc. facit pro iiſdem §. hodie de exceptio.

[r] §. tripli, & §. ſed hæc quidem antea, de actio. ap Iuſtinia.

[s] l. vni. de plus petit. C. l. ampliùs hic, rem ratam habet. in P. examinat hoc gloſſ. 2. in dicto c. 3. de plus petition. cùm etiã ante ſententiam impunè fieri poſſit pœnitentia, vide, ibi.

[t] l. non quemadmodum, l. 35. de iudic. lib. 5. P. tit. 1.

[u] l. qui accuſare, C. de edend. l. 1. cod. tit. C.

[x] Vlpia. in l. actionum, verbo, 26. de actio. in P.

neceſſariò ſedet [a], quiúe cogitur ſecundum actionis propoſitæ formam, pronunciare [b]. Extraordinaria eſt, cuius debitum non eſt legibus conſtitutum, ſed in cognitione iudicis conſiſtit, vt quod æquitati eius dignum videatur, cauſa propoſita, pronuncier. Et hac extraordinaria actione, imploratur officiũ iudicis nobile: quia in eius arbitrio ſitum eſt, ad agendum admittere, vel nõ. cùm magiſtratus, ſit cuſtos boni & æqui, vt tradit Ariſtoteles [c]. Et vbicumq; æquitas iudicem mouet, ſi expreſsè aliter cautum non ſit, ibi ſecundum eam ſtatuere debet [d]: multa enim expreſsè legibus, quæ generaliter definiunt, cõſtitui non potuerunt, ſed ea arbitrio iudicis, & prudentiæ relicta ſunt [e]. Ignorare ſe dicit Bartolus [f] planè, quid extraordinarium iudicium, quia & illud ab extraordinaria actione differt, qualis eſt reſtitutio in integrum, & alia extraordinaria remedia, quæ ex iure quidem ſcripto, non arbitrio libero iudicis expediuntur, ſed ſine forma communi. Dicemus autem nos, extraordinariũ in hac quæſtione dici remedium, quod præſtatur à iudice, vbi non eſt ciuilis propoſita ſine cognitione eius actio [g]. Et officium iudicis ibi interuenire, vbi nulla eſt obligatio ciuilis ex parte eius, qui petit [h]. Subinde iſtæ ordinariæ, erunt, vel ciuiles, vel prætoriæ: ciuiles ſunt, quæ legibus, ſenatuſconſultis, plebiſcitis, principum placitis, reſponſis prudentum, continentur. Prætoriæ, quas prætor ex ſua iuriſdictione comparatas habet [i]. Inter prætorias, Publiciana, Pauliana, &c. aliæ pleræque [k]. Harum omnium rurſum, vel in rem ſunt quædam, vel in perſonam: aliæ mixtæ ex illis: quam ſummam, & primam diuiſionem dixit Iuſtinianus [l]. *Nam agit*, inquit, *vnuſquiſque, aut cum eo, qui ex obligatus eſt, vel ex contractu, vel ex maleficio: quo caſu proditæ ſunt actiones in perſonam, per quas intendit aduerſarium ei dare (id eſt dominium transferre) oportere* [m], *vel facere*: vt ædificare, rem tradere, &c [n]. *Aut cum eo agit, qui nullo iure ei obligatus eſt, mouet tamen illi de aliqua re controuerſiam: quo caſu proditæ ſunt actiones in rem*, vt ſi ab alio rem poſſeſſam, ſuam eſſe quis intendat vel vindicet, vnde rei vindicatio [o]. Sic enim intendit actor: primùm rem ſuam eſſe, & petit ſe dominum declarari [p]: deinde ſibi poſſeſſionem reſtitui. Specialis in rem actio, quæ rei vendicatio eſt, locum habet in omnibus rebus mobilibus, tam animalibus, quàm in his, quæ anima carent: & in his, quæ ſolo continentur [q]. Excipiuntur liberæ perſonæ, quæ non hac actione, ſed interdictis petuntur [r]: & loca ſacra, & religioſa [s]: quia hæc in commercio hominum non ſunt, nec dominij ſingulorum [t]: & competit tantùm ei, qui aut iure gentium, aut iure ciuili dominium acquiſiuit [v]. Et ideò rectè petit ſe dominum declarari [x], & rei poſſeſſionem ſibi officio iudicis reſtitui [y]. Huic actioni acceſſit ex authoritate prætoris Publicij, publiciana, quæ competit ei, qui verè dominus quidem rei vendicandæ non eſt, ſed qui iuſto titulo, & ad transferendũ dominium idoneo, ſi à domino rem accepiſſet, rem habuit [z], tribus cõcurrentibus, vt bona fide quis primùm, & ex titulo iuſto habeat, putà quòd bona fide emerit, & ei res empta, vel ex alio iuſto titulo comparata, fuerit tradita [a]. Datur & pro ſeruitutibus patientia conſtitutis, publiciana [b]. Exceptio tamen iuſti domini, publicianæ actioni obiicitur: quia ideò ea comparata nõ eſt, vt res domino auferatur [c]. Competunt actiones in rem aduerſus eum, qui nullo quidem iure nobis obligatus eſt, ſed quia rem, quam noſtram eſſe intendimus, poſſidet [d], vel dolo deſiit poſſidere [e]. Formam vindicandi legato apud Ciceronem pro Murena. Hodiè, vt multoties dixi, ſublata formula actionum, ſufficit actorem ſe dominum, vel in publiciana, quaſi dominũ, libello dicere, & ita rem petere ſibi reſtitui, ad idq; cogi aduerſarium: videlicet cum ſua cauſa, habita ratione fructuum, & moræ, & vtilitatum eius [f]. Quemodo autem fructus percepti & percipiendi, in reſtitutione rei conſiderandi ſunt, alibi diximus [g], iuxta diſtinctionem Cæſaris Gordiani, à malæ & bonæ fide ſumpta [h]. Iuratur & in litem, contra contumaciam non reſti-

[a] l. ſi § iudex & quoque, de iudic. l. P.
[b] l. vt fundus, cõmunidiuiden. P. l. 2. de reiudic.
[c] Ariſtotel. l. 5. Ethicorũ ad Nicomach. c. 6.
[d] l. vbicũque, de interroga actio. in P.
[e] l. 1. cum ſi. quibuſdam vſque ad 13. de legib. in P.
[f] Bartholus in l. in teſtamento, de condit. & demõſtra. Iaſon. in l. cum filiusfamilias, de rebus credi. P.
[g] c. ſi. de offic. iudic. ap. Gregor.
[h] vt l. qui per collationẽ, § 1. de actio. eam. in P. & l. Quintus Mutius, de annuis lega. P.
[i] § ſed iſtæ quidem, de actio. l. actionũ, l. 24. eo. iit. in P.
[k] § his legibus. Iura de origin.
[l] § nunquam, & ſeqq. de actio. ap. Iuſtit. de publician. in rẽ actio.
[m] l. vbi. § 5 § ſi de verbor. obl. P. l. vltima de condit. cauſ. dat.
[n] l. ſi rẽ tradi. l. 28. de verbor. ſignific.
[o] § appellamus, de actionũ.
[p] § dicitaque diſcretis, de actionib.
[q] l. 2. de rei vindic. P. lib. 6. tit. 1.
[r] dicta l. 2 § 1.
[s] l. in rẽ, 24 § 1 eo.
[t] l. inter ſtipulantẽ, § faciam, de verb. obli. P. l. 1 § quod autem de rei diuiſ.
[v] l. in rẽ l. 24. de rei vindic. P. docet eam eſſam, l. 9 eo. C.
[x] l. & ex diuerſo 1. l. 33. § 2 de rei vindic. P. l. ſicut. 2 § ſed ſi quæritur, ſi ſeruus vendi P.
[y] l. qui reſtituere, 68. de rei vendi. P.
[z] l. 1. 2. 3. 4. 5. de publice. in rem actio. lib. 6. Inſt. 2. & l. quæcũque, 75 eo. § ſed iſtæ, verſi. adque, de actio. ap. in fin.
[a] l. cum qui à furioſo, l. 2. § fin. & l. ſequent. ne publicio in rem actio. P.
[b] l. ſi ego. l. 13 § 1. de publician. in rem actio. P.
[c] in l. penul. & fin. de pub. in rem actio. in P.
[d] l. officium, 9. & l. is qui deſtinauit, 24. de rei vendic. l. vnic. de alien. iudic. mutan. cauſa fac. l. actionum, l. 24. de actio. P.
[e] l. ſin autem, 9 § 2. &c. vendic. P. [f] l. qui reſtituere. de rei vend. P. [g] l. Iulianus, l. 19. l. præterea. 20 l. ſi natus, 62. de rei vendic. P. l. 3 § 5. l. ſi vſufructuar. peta. la rationẽ, 134 § cùm verbũ, de reg. iur. l. reſtituere, & l. ſi. de reg. iur. [h] in l. domũ, l. 5 de rei vend. C. facit l. ſi rundum, l. 17. eo. C.

tuentis[a]: cuiuſq; habita ratione, fit condemnatio. Sequitur & finis, quem rei vindicatio maximè conſiderat, nempe reſtitutio, probata intentione vendicantis: ne, multis dominis, res penes alios ſit, & cuique ſuum conſeruetur intactum, ſecundum ea, quæ in exordio conuentionum, & in rationibus earum annotauimus. Actio in perſonam, vt plerumque ſimpliciter actio dicitur. Ad actionem autem in rem petitio pertinet: perſecutio potrò, & ad actionem in rem, & in perſonam referri poteſt, reiſque perſequendæ cauſa[b]. Et actionis etiam aliquando verbo, rei perſequutio contingitur[c]: vt & generalius diximus, actionis nomen omnia in vniuerſum actionum genera complecti[d]. Ad actiones in perſonam pertinent, condictiones[e]: nam olim debitor perſonaliter obligatus, ſolebat admoneri, denunciato die, quo aut ſoluendum, aut in iudicio illi ſiſtendum eſſet, ſic condicere, denunciare eſt[f]. *Condicere*, inquit Feſtus[g], *eſt dicendo denunciare.* Ideò olim, quicquid ab aliquo dandum, vel faciendum exigebatur, illud dicebatur condici, ratione obligationis perſonalis ob quam petebatur: vnde in fure ſingulare illud annotatum, vt condictio furtiua in eum competat pro rei ſubſtractæ repetitione[h]. Condictiones itaque plures ſunt, de quibus, Deo fauente, quædam libro ſequenti, in actione ſeu repetitione mutui. Ad actiones in rem referũtur plures: vt quæ pro ſeruitutibus realibus competunt, confeſſoria & negatoria[i], & præiudiciales[k], quæ ideò id nomen conſecutæ ſunt, quòd priores tractãdæ ſint, quodq; præiudiciũ aliis faciant quæſtionibus, ſi in iudicũ deductæ ſint[l]. Mixtæ, quæ partim in rẽ, partim in perſonam diriguntur, ſunt tres inſigniores, familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, finium regundorum[m]. Realis obligatio ſequitur rei poſſeſſorem, non perſonalis[n]. Perſonalis quoque, aliquando in hæredes tranſit, aliquando minimè, actiuè vel paſſiuè. Namſi orta ſit ex contractu defuncti vel quaſi, in hæredem regulariter datur[o], & hæredibus[p]: at ſi ex delicto vel priuato, minimè, niſi cum defuncto lis conteſtata[q], & quatenus ad hæredem peruenit[r]: ex publico crimine nunquam[s]. Obſerua tamen ea in quibus ius pontificium diſſidet[t]. Ex ſuperioribus actionibus, iterum aliæ dicuntur rei perſecutoriæ, aliæ pœnæ ſeu pœnales, aliæ ex illis mixtæ[v]. Rei perſecutoriæ illæ dicuntur, reales & perſonales, quibus tantum exigitur, quod citra pœnam leges in obligationem venire voluerũt: in ſimplum actiones dici poſſunt[x], pro quibus æſtimatio, & id quod intereſt, accedit. Pœnales illæ ſunt, quibus petimus ex delicto, vel aliter obligarum nobis ſoluere pœnam legibus definitam: & hæ in multis differunt ab actionibus rei perſecutoriis, potiſſimùm, ſi prætoriæ ſunt, quæ annales ſunt, exceptæ furti actione[y]: cùm perpetuæ, rei perſecutoriæ ſint[z]. Pœnales in hæredes non tranſeunt eius qui tenebatur, & mortuus eſt ante litis conteſtationem[a]: perſecutoriæ contrà[b]. Eſt & inſignis differentia, vt pluribus perſecutoria vna de re obligatis, vno ſoluente cæteri liberentur: non ita autẽ in pœnali[c]. Mixtæ actiones ſunt, cùm vnà proſequimur rem & pœnam: vt in actione vi bonorum raptorum, contingit[d]. Pœnales ſubdiuidi poſſunt[e], in actiones, quæ in duplum[f], triplum[g], quadruplũue[h] competunt, ſecundum naturam negotij, quod perſequimur, & vnde natæ ſunt: ſiquidem, vt monuimus, non eandem originem omnes habent, & cauſam, vel authoritatem. Et alia diuiſione, quædam ex contractu, quædam ex facto, quædam in factum ſunt: vt explicat Vlpianus ſufficienter[i]. Quò fit, vt etiam ratione originis, quædam infament, quædam minimè. Nam damnatus de crimine publico, infamis perpetuò eſt: qui autem de priuato, non fit infamis, niſi crimen legibus expreſsè inuſtam eam notam habeat, veluti crimen iniuriarum, vi bonorum raptorum, furti &c[k]. Sic ex dolo in contractu admiſſo, aliquis

infamiam

a l. qui reſtituere, de rei vend. P. l. à poſſidentibus, eo tit. C
b Papinia in l. actio in perſonã l. 27 de act. & P. Vlpia in l. pecuniæ verbum, 178 § actionis, de verbor. ſignif.
c Paul. l. actionis, l. 24 de verbor. ſig.
d l. actionis verbo, l. 30 de actionib. P.
e dicta l. actionũ, de actio P. § appellamus, eo tit. ap Inſtit.
f dicto § appellamus
g Feſtus, in 3.
h § ſic itaque, diſtentus, de actio. cum ſimilib.
i § æque, de action l. 2 § ſecund. vers. P.
k de quibus in § præiudiciales, de actio.
l 1 & 3 C de ordine cognit. l. penul. de notatib. actio. in P.
m § quædã actiones, de action. l. ultẽ l. 22 famil. erciſc. in P. l. 4. commun. diuid. in P. l. 1. 2. 3 4. finium regun. in P.
n l. fina omnes line cenſ & relig. fund. cõm. non poſſ. C. l. fin. § fi. de contra. emp. P.
o l. ex contractibus, & l. ex depoſito, de actio l. aut cau. § in cõtractibus, de reg. iur. exceptis caſibus, quos in vtraq; l. gloſſa annotat.
p tit. vt actio. ab hæredib. & cõtra hæred. C.
q tit. ex delicto defuncti or in quã. hæred. conuen. C.
r l. videamus, de eo quod met. cau in P.
s l. ex iudicio, de accuſ. in P. cũ ſimil.
t differentiæ notãtur ab interpretibus in c. fi. de ſepultur. ap. Gregorium.
v § ſequẽs, de actio.
x l. omnes autem actiones, de actio
y § 1. de perpetuis & temporal. actio
z l. in honorarijs, de actiõn.
a l. 1. ex delict. defũct. in quant. hæred. tenerent. C. l. Iulianus, l. 1. de priuat. delict. in P. cum ſimil. l. Iulianus autem, l. 16 de iudic. in P.
b l. ex contractibus, de actiõn. in P.
c l. 1. de cõdictio furt. C. l. fina de liberis cauſ. in P. l. ult. Melia § ſi plures ad legem Aquil. in P.
d § rei perſequẽdæ, & §. ex malefic. de actio. eo P.
e § omnes autem actiones, de actio.
f vt l. in furti, l. 30. de iur P. § ſed furti, de actio. l. 1. de ſeruo corrup. &c.
g vt l. 1 de plus petitio. C § tripli, de actio.
h § quadrupli, de actio § ſi. de furt.
i Vlpia. in l. actionum genera, l. 34. § actionum autem, de actio. in P.
k l. infamem, de pub. iudi. in l. 1. 4. § ait prætor, § qui lenocinium, & §§. ſequ. de his qui notant. infam. cum ſimilib.

infamiã contrahit: & actiones de dolo infamiã irrogant, directa tutelæ, mandati, depoſiti, pro ſocio [a]. Contraria autẽ tutelæ, non irrogat infamiam: quia in ea non agitur de perfidia, ſed de calculo [b]. Pro ſocio autem vtrinque infamat: quia ſingulis ex ſocijs directa competit [c]. Et vt hanc diſtinctionem facilius capiamus, accedet alia diuiſio actionum, in directas, contrarias, & vtiles. Directæ dicuntur hîc, oppoſitione facta ad contrarias: non prout in alia diuiſione, actiones directæ dicuntur, quia opponantur vtilibus. Directæ igitur, vt contrarijs oppoſitæ, ſunt, quas dominus, vel is cuius res curatur, intendit in eos, qui gerunt vel curant: vt quæ datur locatori contra conductorem, deponenti contra depoſitarium. Contrariæ autem, quæ dantur curantibus res alienas, aduerſus eos, quorum negotium geritur, vt illis repetant, ſi quid incommodi ex rebus acceperint: qualis datur conductori, contra locantem: & depoſitario, contra deponentem, &c. vt ſuis locis docebitur. Inde habemus titulos, depoſiti, vel contrà, id eſt, de actione depoſiti vel cõtraria: mandati, vel contrà: locati, vel contrà. & ſic de ſimilibus, vbi dictio, contrà, ſignificat contrariam, ſeu mutuam, ſeu viciſſim datam actionem. Quemadmodum vſurpatur apud Terentium, dum ait [d], *In eo me oblecto ſedulò, ille vt item contrà me habeat, facto ſedulò.* Vtiles ſunt, quæ alijs, quàm contrahentibus, ex eorum tamen contractu & cauſa dantur: & ita dici poſſunt vtiles, directæ, ſi ex cauſa locantis, deponentis: & vtiles, contrariæ, ſi ratione depoſitarij, vel conductoris competant, vt ſuis locis apparebit. Cæterùm directæ actiones oppoſitæ vtilibus, illæ ſunt, quæ dantur ex mente legis, vel contractus initi, alicui: vtiles autem, quæ ex mente legis, vel contrahentiũ competunt, per extenſionem: veluti actio, ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur, per extenſionem mentis, pertinet ad alia animalia, non quadrupedia: eſtq; ita vtilis [e]. Sic in ſimilibus [f]. Porrò non multùm laborandum eſt nunc, in diſtinguendis vtilibus à directis. Nam quòd ad effectum pertinet, nihil refert vtili, an directa quis agat: cùm ſublata ſit, vt dictum eſt, conceptio formularum actionum [g]. Eſtq; conſtituenda regula, vbicumque deficit actio, vel exceptio expreſſa directa, vtilem eſſe dandam [h]. Annectimus alia generalem diuiſionem actionum: vt aliæ ſint bonæfidei, aliæ ſtricti iuris [i]. Bonæfidei dicuntur, non quòd bona fides in his tantùm exigatur, & non in illis, quæ ſtricti iuris ſunt: nam nullæ actiones, nullæúe obligationes, ſine bona fide eſſe poſſunt, vt docuimus [k]: ſed quia in his, quæ bonæfidei dicuntur, amplius quippiam petitur, quàm in obligatione expreſſim dictum ſit, ex æquitate, videlicet acceſſiones omnes rerum, exceptis vſuris, quæ non iure actionis nobis debentur, ſed officio iudicis, nobis petentibus, mora à debitore facta & cognita [l]. Facilis autem actionum bonæfidei cognitio eſt, vt illæ eius generis ſint, quæ à Iuſtiniano numerantur [m]: cæteræ omiſſæ, ſtricti iuris. Ideò autem ſtricti iuris conuentiones dictæ ſunt, & earum actiones, quòd per eas amplius peti non poſſit, quàm per eas conuentum ſit [n]. Nec petuntur vſuræ, nũ vel ſpecialiter depactæ ſint, vel debitor ſoluere ceſſet poſt litis conteſtationem [o], vel factum promiſſum ſit [p]. Ratione eius, quod petitur, actiones diuidi poſſunt etiam, in vniuerſales, generales, & ſingulares. Vniuerſalis eſt, petitio iuris alicuius vniuerſi, vt hæreditatis petitio [q], familiæ erciſcundæ, actio ex teſtamento, actio quæ datur pro tota hæreditate vendita [r]. Huius autem actionis natura, vt in vniuerſum propoſita, contineat ſingularũ rerum, poſteà ſi velimus, petionem vniuerſi, & ad ſingulas iudicium vniuerſalis pertineat petitionis [s]. Generalis eſt, quando variæ res ſunt in obligatione, tamen generali appellatione, vt adminiſtrationis, vel conuentionis, comprehenduntur, vel intelliguntur: quales actiones tutelæ, pro ſocio omnium bonorum [t], & ſimiles. Specialis, quæ petit rem in individuo, quæ qualis, quæúe ea ſit exprimere debet: vt in rei vendicatione apparet [u], & mandati, commodati, depoſiti actione [x]. Cæterùm petimus per actiones, & con

[a] §. et quibuſdam, de pœnis temere litigant. apud Iuſtinianũ, Athletas, §. ſi autem 2. ff. leg. Iul. de his qui notan. infa. in P. cum ſimil. ibi nota.

[b] l. furti, §. penul. de his qui notantur infa. in P.

[c] dicto §. et quibuſdam, de pœnis temere litigant.

[d] Terẽtius, in Adelphis.

[e] l. penul. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicat. P.

[f] alibi exẽplum, in l. empt. hæreditatis, de hæredit. vel actio vend. C.

[g] Paul. in l. actionum negotiorum geſtorũ, l. 49 de negotiis geſt. et de legib. de iudic. l. 2 de formul. & imperial. eſt. ſubla. C.

[h] l. quoties, l. 23 de præſcript. verb. l. 6. in P. Fort. 5.

[i] §. actionum autẽ, de actio.

[k] l. bonæ fidei, C. de eſt. et l. bonæ fides, ne poſſit P. diximus ſuprà c. 2.

[l] l. 4 C. depoſit. l. quia tantũdem, de negot. geſt. in P.

[m] in §. actionum autem, de action.

[n] l. quicquid aſtringendæ, de verbor. oblig. P.

[o] l. videamus, §. ſi actionem, de vſur. in P.

[p] l. ſi quis ab alio, §. ſi. de re iudic.

[q] l. 1. de rei vindica. lib. 6 Par. et l. item videndum, l. 20 de petitio. hæredit. li. 5. P. tit. 3.

[r] l. 2 C. de hæredit. vel actio. vend.

[s] l. 1. l. in conſtituendo, l. de hæreditati. l. 6. §. ſin autem, de petitio. hæred. in P.

[t] Paul. in l. pro ſocio. l. 38 pro ſocio, lib. 17 P. tit. 2.

[u] in l. 1. de rei vend.

[x] Paul. in dict. l. pro ſocio, 38.

consequimur: & ideo illæ quoque variant, vel solidum, seu integrum eius quod nobis iure actionis debetur, idq; vtplerumque vel non solidum, vt dum agimus de repetitione dotis, de peculio: vel contra cedentem bonis[b]; & in alus similibus, in quibus quis tenetur in quantum facere potest tãtùm, nec vltrà[c]. Dici tandem & omnes actiones possunt, vel natiuæ, vel datiuæ, seu arbitrariæ: natiua illa, quæ ex obligatione iure ciuili, vel alio approbata, ex negotio vel contractu nascitur, quæ naturam certam iudici exhibet considerandam, & sequendam. At datiua est, quæ ex arbitrio iudicis admittitur & æstimatur[d]. Inter actiones arbitrarias, sunt actiones subsidiariæ in factum[e], de quibus paulò post. Aduertendum quoque in actionibus, quandiu viuant: vnde & alia diuisio, vt aliæ perpetuæ, aliæ temporales dicãtur[f]. Perpetuę dicuntur, non quòd immortales sint, vel quòd in perpetuum quis illis agere possit: etenim nihil est hoc modo inter corruptibilia perpetuum, nisi per surrogationem[g]: sed perpetuæ, quòd perseuerent vsque ad generalem terminum, & ad tempus, quod longius est præstitutum vitę actionum: quale in personalibus, trigesimus annus est[h]: in alus realibus, 40[i]. Solebant tamen antiquitus actiones, quę dabantur ex legibus, ex senatusconsulto, siue ex sacris constitutionibus, perpetuò competere: donec sacræ cõstitutiones, tam in rem, quàm in personam actionibus certos fines dederunt[k]. Ita anteà dicebatur, *Quod metus causa gestum erit, nullo tempore, vel modo, prætor habebit ratum*[l]. Temporales actiones sunt, quæ breuius tempus, quàm triginta, vel 40 annorum habent vitæ: vt olim annales erant prætoriæ[m], & ciuiles iniuriarum[n], aliq́ş, quarum definita sunt tempora, de quibus Deo fauente in vtucapionibus, quæ numerantur à tempore, quo competere incipiunt, & quo experiri licet[o]. Et vt postremã addamus diuisionibus actionum manum, quasdam ordinarias & præcipuas dicimus, quasdam subsidiarias porrò dicimus, datas quando nullę aliæ dari possunt ordinario iure: nã si quæ dari possunt, ad has non peruenitur[p]. Inter subsidiarias, quę aliis deficientibus tantùm dantur, connumerantur, actio de dolo[q], condictio ex lege[r], restitutio in integrum[s], inofficiosi querela[t], officium iudicis nobile[v]: item & de crimine stellionatus, quo nomine experitur quis, in criminibus, quæ iure certã non habent persequutionẽ[x]. Sunt & subsidiariæ actiones in factum, quas vt cognoscas, distinctionẽ adhibe inter actiones ex facto, & actiones in factũ, & ex cõtractu. Nã, vt ait Vlp[y]. actio ex cõtractu est, quoties quis sui lucri causa cũ aliquo contrahit: veluti emendo, vẽdendo, locãdo, cõducẽdo, & cæteris similibus. Ex facto autẽ actio est, quoties teneri quis incipit, ex eo, quod admisit: veluti si furtum, aut iniuriam commisent, vel damnum dederit. In factum actio dicitur, qualis est, exempli gratia, actio quæ datur patrono aduersus libertum, à quo contra edictum prætoris in ius vocatus est, cùm factum videlicet, in speciale nomine actionis, vel maleficij non cadit. Subdiuiduntur actiones in factum, in speciales, generales, & generalissimas. Iterum speciales, vel ex legibus, vel ex iurisdictione prætoris, veluti ex edictis, & interdictis eius. Sunt specialium ex legibus exempla, ex re iudicata[z], aquæ pluuiæ[a], de pastu pecorum, data aduersus eum qui alienas fruges suo pecore depastus est[b]. Ex edicto in factum est actio, nautæ, caupones, stabularij &c[c]. De pauperie[d], calumniana reuocatoria quæ patrono datur[e], de incendio, ruina, & naufragio: de publicanis, & vectigalibus: si mensor falsum modum dixerit, de iis qui deiecerunt vel effuderunt: de calumniatoribus: de edendo, si ventris nomine mulier in possessionẽ missa: si ventris nomine calumniæ causa mulier in possessionem missa sit: de dãno infecto: de in ius vocando: si quis in ius vocatus non ierit: ne quis eum qui in ius vocatus est, vi eximat: de eo per quem factum erit quominus in ius-

a tractatur in § sunt præterea, de actio. & obligat. iura simil. trad.
b in l. 35 qui bonis, de cessio. bonor.
c vt in § item si de dote, de action. l. etiam filios mulieris, & l. maritum, & l. sequent. tolarmat. l. inter eos, de re iudic. P. l. in cõdemnatione, de regul. §. nẽ & si quis eum patiente, de actio. cũ simul ibi nota.
d vt in l. arbitraria, de eo quod certo loc. P.
e in l. qui restituere, de rei vendic in P.
f toto tit. de perpetuis & temporal. actio.
g § vt autem lex, de non alienan. eccles. in authent. l. eum debere, de seruit. vrb. prad. in P.
h l. sicut l. 3 de præscrip. 30. vel 40. annor. lib. 7. C. titul. 39.
i l. cùm notissimi, l. 7. & l. omnes, l. 4. C. de præscri. trig. vel 40 anno. authen. quas actiones, de sacrosanct eccl. C.
k §. 1. de perpetuis & tempor. action. lib. 4. Institut. tit. 12.
l Paul. in l. si mulier, 21. § 1. de eo quod met caus.
m l. in honorari 1, l. 24. de actio. in P. §. 1. de perpetuis & tempor actio.
n l. si non consistj. de iniur. C.
o l. vnica §. si. de annal. exceptio. C. Cans, l. annus vtilis, l. 6. de calumniator. libr. 3. P. tit. 6.
p l. in causa, in 2. de minor. in P.
q l. 2. C. de dolo. l. falsus creditor, l. 44. § si quis nihil in persona, de furt. in P. l. in princ. & § non sunt autem, de dolo in P.
r Paul. in l. 2. de condictio. ex lege lib. 23 P. tit. 2.
s dicta l. in causa, 2 de minor. 25. ann.
t l. omnimodo, de inoffic. testa. C.
v l. municipio 32. vt in possessio. legat. in P. lib 36 tit. 4 l. si eo autem tẽpore, soluto matr. P.
x l. 3 de crimine stellionat. in P.
y Vlpian in l. actionum, genera, l. 25. de actio. & obligat. in P.
z l. ideoq; C. de reb. credit. l. si se non obtulit, de re iudic. in P.
a tot. tit. de aqua pluuia. arcen.
b l. qui seruandarum §. fi. de præscrip. verb. in P.
c tit. nautæ, caupo stab. in P.
d tit. si quadrupes pauperiem fecisse dicat.
e l. si liberum, de iure patron. in P.

dicio fiſtat: ſi quis ius dicenti non obtemperauerit: de alienatione mutandi iudicij cauſa facta. De quibus propriis ſingulis conſignati in Pandectis tituli. Hîc de eo qui fideiuſſorem accipere nolit [a]; de his, qui ſuſpenſum aliquid habent in loco, vnde noceri poteſt [b]. Subſidiariæ ſpeciales ex interdictis plures. Nam ex popularibus, & rei familiaris tutandæ cauſa proditæ. Inter popularia interdicta illa: Ne quid in loco ſacro, ne quid in loco publico, vel itinere, de locis & itineribus publicis, de via publica, de fluminibus: ne quid in flumine publico, de ripa munienda: quorum etiam extant propriis eius inſcriptionis tituli in Pandectis. Quibus annectitur, de libero homine exhibendo [c]. Ad rem familiarem porrò pertinent prætoria interdicta, quæ ſub propriis examinantur titulis: de aqua quotidiana, & æſtiua, de riuis, de fonte, de cloacis, de arboribus cædendis, de glande legenda, de migrando, de Saluiano interdicto, de ſuperficiebus, de tabulis exhibendis, de operis noui nunciatione, de remiſſionibus, quod vi aut clàm pro ſatisdatione, damni infecti actio, de itinere actuq; priuato [d]. Generales in factum actiones, duplicem habent facti rationem: aut enim in eo facto conuentio eſt, quæ ſit facta abſque dolo, quæ ad aliquam appellationem nominati contractus referri non poſſit, cupimus tamen in quod conuentum eſt præſtari: agitur itaque tunc actione in factum, præſcriptis verbis, qua petimus iuxta verba, in quæ conuentum eſt, præſtari promiſſa [e]. Quæ autem ſint illæ conuentiones innominatæ, quibus poſſimus hac actione experiri, inuenies ab Accurſio explanatum [f]. Quòd ſi in contractibus dolus interuenerit, diſtinguitur, num bonæ fidei, vel ſtricti iuris ſint. & tunc ſi cum contractu, vel extra dolum conſideramus: bonæ fidei reſcinduntur actione de dolo, vel nullæ ſunt [g]. Si ſtricti iuris, tenet contractus quidem, ſed beneficio iuris deceptus vltra duos aureos reſtituitur [h]. Si ſine contractu deceptus, dolum perſequitur, vel ciuiliter actione de dolo [i], vel criminaliter, accuſatione ſi bonatus [k]. Generaliſſima in factum actio dicitur, non quòd ſub ea reliquæ contineantur, ſed quia deficientibus aliis omnibus iſta ſuccedit [l]. Quę omnia quæ de ſubſidiariis in factum actionibus dicta ſunt, accepta fero Conrado Lagò, qui id, iiſdem ferè verbis perſequitur [m]. Inuenio quoque dari actionem in factum vtilem, ſi propter incertitudinem contractus deficit actio [n]. Dicuntur autem interdicta prætoria, extraordinariæ actiones: non quòd in illis, nulla certa petitio conſtituta ſit, ſed quòd abſque ſolemnitate hodiè impetrantur [o]. Imò & ad officium iudicis deuoluuntur, ad quem pertinet poſſeſſionem tueri, vel dando actionem, vel exceptionem [p]. Et hodiè quoque pro poſſeſſione retinenda vel recuperanda, ex regia officina ſeu cancellaria interdicta petuntur, quæ dicuntur *complaintes, maintenues, & fiatuts ſe parelle*. Proinde de interdictis dicendum eſt proprio capite paulò vberius. Interim annotando in actionibus ſuperioribus, & in alis omnibus; res, pertinas, & negotia conſiderari debere: in rebus, ipſas actiones, & pro quibus dentur: in perſonis, qui agant, & num poſſint agere, & contra quos agitur, & coram quibus iudicibus: in negotiis conſideranda ea, vnde oriuntur, num ex contractu, & qualis contractus vel obligatio: vel an ex delicto, & quale delictum: num ex lege, ex facto, & quæ, & qualia illa ſint, ad eſt, quæ ſint omnium illorum ſubſtantia, & accidentia, item quis modus agendi. Quæ omnia ex ſingulis contractibus poſteà, Deo volente, tradendis apparebunt, & iam anteà in generalibus, conuentionum titulo: de rebus & perſonis, partim explicata ſunt.

a l. 2. in ius vocati cant. verſus P.

b l. fi vero, § prætor, de his qui deiecerunt, in P.

c l. 2. de interd. in P.

d de quo l. 2. de interdic. P. de aliis pertinentes ſunt tituli.

e l. 2. 3. 4. de præſcr. verb. in P. l. in stipulationib. de pact. in P. l. 2. de pact. inter emptor.

f gloſſa in l. cæterum, § quod ſi ſaciam, de præſcrip. verbis in P.

g l. e contra. de dolo, in P.

h l. ſi oleum, & ſeq. de dolo, in P. l. auditio. C. de reuoc. iliq.

i l. ſi quis eo 3 penul. & vlt. de dol. in P.

k l. 2. de crimine ſtellionatus in P.

l l. quotus, de præſcr. verb. l. quæ ſcripta ſis, & l. in rem, de rei vendic. in P. l. non debet, de dolo malo.

m Conra. Lagus, in 4 parte ſuæ hiſtoriæ capite 60. vſque ad 67.

n l. 1. de æſtimator actio. P. l. 2. 3. 4. de præſcr. p. vet P.

o § ordine, de interdict.

p in l. ſi iuncta gloſſ. de aqua pluuia arcend. libr. 3 9. P. tit. 2. l. ſtatuas, de acquir. rer. dom.

De

De interdictis. Cap. 9.

Lib.4.Inſtit.tit.15. Lib.43.P.tit.1. Lib.8.C.tit.1.

1 *In locum interdictorum ſunt extraordinariæ actiones.*
2 *Interdictum quid, & quare, & quomodo redditum.*
3 *Interdictorum finis, vim arcere vel emendare: & cur ita dictum interdictum.*
4 *Inter interdictum, & edictum quid interſit.*
5 *Interdictorum diuiſio, in duplicia, & ſimplicia, & quæ.*
6 *Simplicia in prohibitoria, reſtitutoria, exhibitoria, vnde alia compoſita.*
7 *Alia diuiſio, In interdictum eccleſiaſticum, & ſeculare: & ſubdiuiſiones, &c.*
8 *Seculare, aut publicum aut priuatum.*
10 *Interdicta adipiſcenda, retinenda, recuperanda, quæ.*
11 *Vtilitas poſſeſſionis.*
12 *De interdicto recuperandæ.*
13 *Interdictorum adipiſc. retin. recupera. in Gallia praxis.*
14 *Sequeſtratio in interdicto retinendæ qualis, & quando.*
15 *Pro quibus rebus dentur, vel non dentur interdicta.*
16 *Quibus perſonis dentur interdicta, & de iudice idoneo.*
17 *Axiomata generalia de interdictis.*

PRo formulis interdictorum parùm ſeriatis, ſubſtantia & cauſa illorũ cõſeruata, extraordinariis actionibus hodiè vtimur [a], quæ in locum interdictorum ſubrogantur: vt ex conceptione rubricæ P. conſtat, de interdictis, ſiue extraordinariis actionibus, quæ pro illis comperunt [b]. Theophilus vim & ſubſtantiam interdicti explicat, *Interdictum*, inquit, *eſt enuntiatum prætoris inter duos, qui de poſſeſſione contendunt, emiſſum.* Facti quidem ſpeciem cauſamq; non planè definiens, ſed quomodo de ea iudicandum ſit, iudicem informans [c]. Siquidem prætor vel iudicabat ipſe, de controuerſia poſſeſſionis etiam: vel iudices ſeu recuperatores, vt iudicarent, dabat. Namcùm ſummam poteſtatem iudiciorum haberet, præerat quoque ſortitioni, id eſt, electioni per ſortes iudicum, & ſubſortitioni, ſi qui electorum ſuſpecti habebantur, eos ſubſortitus ex decuriis iudicum, qui tunc ſedebant ad iudicandum. Non enim omnes decuriæ iudicum, quæ Romæ erant, conuenù iudicabant [d]; ſed certæ ſuis temporibus ad iudicandum à prætore cogebantur: & ex illis, qui iudicare debebant, quidam rurſum ſorte deligebantur à quibus dirimendis [e]. Interim autem prætor dum cognitionem acciperet, certa forma edicebat, vel vt quid fieret [f], vel ne fieret [g]. Sicque actiones conceptas, ad iudicem diſceptandas mittebat, interdictum ipſe, re cognita, ex officio reddebat, & ex his iudicia, nonnumquam communi ſponſione conſtituebat, delegata cognitione hæc iudicibus, vt & in actionibus faciebat [h], & tum maximè cùm de poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione agebatur [i]. Quarum formularum vnus finis, vis, ad vim coërcendam, videlicet, & ne ad arma deuenirent litigantes, quos poterat ſua iuriſdictione prætor compeſcere [k]: & vt quod propria authoritate, aut contra poſſeſſionem alterius factum eſſet, vt vi factũ reſtitueretur [l]: vt poſtea apparebit. *Et ſunt, qui dicant,* inquit Theophilus [m], *interdicta vocari, quibus quid fieri prohibet prætor. Ab interdicendo ſcilicet, quod denũciare & prohibere* [n] *ſignificat. Reſtitutoria verò, & exhibitoria, decreta dici, nempe ab eo, quod eſt decernere: id enim ſtatuere, & cenſere eſt. Sed iamen*

obtinuit

a § 6 de interdict. l 6. C. eo tit.
b Lib 43. P tit. 1.
c § 1 de interd. apud Theophilum in 4. lib Inſtitutionum iuris ciuil
d vide de iſtis fuſè per Bodũ tractatum, in annotatio poſterior. in P. to l. 6. § inſi. ad quæ neceſſitas, de munerib in 6.
e vtiin interd &o, vbi poſſidens, & vnde vi
f l. 1 & ſi de interd. in P.
g Cice 3. pro Cecina, & in Verrem Quæſt lib 7 C. 5.
h § de interdict. ap Theoph
i l. aqueſtium, de vſur uct in P.
k l. 1. § quod inter eos in P. l. C. de ſuffra. in P. cum ſi mm. b.
l Theophilus § ſumma, verſ. ſunt autem de interdictis, in 4. Inſtit. 2 quid ipſum in § ſumma autem, eo tit. ap. Iuſtinia.
m vt in l. 1. de reb eorum in P. l. mutus & l. ſi. de pecu in P. tit. de interdi. colleg. hæretic. in auth. & l. exclusum, l. 3 & l. relegatorum, 7 § interdicere, & toto tit. de interd. & relega lib. 43. P. tit. 32.
n vide de iſtis fuſè per Bodũ tractatum, in annotatio poſterior. in P. to l. 6. § inſi. ad quæ neceſſitas, de munerib in 6.

ibimus, vt omnia interdicta appellentur, propterea quòd inter duos vel plures quoſdam dicantur. Hæc Theophil. & Iuſtinianus. Verbum tamen illud, interdictum, quod inter duos dictum ſignificare tradunt, mea ſententia, & idem quod interim dictum, vt medium quoddam ſit, & ad iudicium paraſceue, ſuſpendens vel emendans vim, donec de cauſa ex formula cogniſceretur. Bartholus putat interdictum eſſe ſpeciem edicti [a]. Diſplicet hæc ſententia Alciato [b]. Placet autem mihi, edictum eſſe prætoris generalem formulã propoſitam, tamquam legem generalem, nulla adhibita conſideratione perſonarum in individuo: interdictum autem, eſſe formulam conceptam ſecundum edictum, habita ratione perſonarum ſingularium apud prætorem remedium poſtulantium: & ita puto interdictum, ex generali formula edicti, ad litigãtes accommodari, quod ex Vlpiano liquere ſatis arbitror [c]. Edictum ius erat, interdictum ex iure illo prætorio, veluti actio circa item motam. Sic Iulius Frontinus de poſſeſſione agri inquit [d], Controuerſia eſt, de qua ad interdictũ, hoc eſt, iure ordinario litigatur: & poſteà, idem ius ordinarium vocat. Omnia ferè nomina edictorum, de quibus meminerunt iura, coëgit in vnum Azo, apud quem vide [e]. Verùm aliàs in magiſtratibus, dũ de prætore tractabitur, Deo volente, de edicto agemus perpetuo, & temporali. Attamen nota & ſine edicto, & ex edicto, datum eſſe interdictum, poſteà ad interdictum iudicium ſequi, quod aliud quàm interdictum [f]. Diſtinctiones interdictorum plures ſunt, veluti quædam edicta duplicia, quædam ſimplicia [g]. Duplicia ſunt, quæ quemlibet litigantium actorem, & reum faciunt: quæ pari modo, vtroſque litigantium reſpiciunt, vt, vti poſſidetis, ſic interim poſſideatis [h], vtrubi [i], de ſuperficiebus [k], de aqua quotidiana & æſtiua [l]. Item & alio modo duplicia dicuntur, quæ & recuperandæ, & adipiſcendæ poſſeſſionis ſunt [m]. Simplicia interdicta ſunt, quæ duplicia non ſunt: qualia exhibitoria, & reſtitutoria, atque prohibitoria de arboribus cædendis, & de itinere actuq; priuato [n]. Eſtque ita ſecũda interdictorũ diuiſio, ad ſimplicia relata [o]: vt alia ſint exhibitoria [p], alia prohibitoria [q], alia reſtitutoria [r]: vnde & mixta, prohibitoria videlicet, & exhibitoria [s]: phibitoria & reſtitutoria [t]. Exhibitoria porrò, ab actione ad exhibẽdũ differũtq; in iſtis de poſſeſſione tãtũ, in illa ob alia agatur [v]. Cõceptio autẽ interdictorum, vel in tempus præteritũ, vel ad præſens, vel ad futurum refertur [x]. Diuiſionem interdictorum repetunt interpretes quidam altiùs, quàm ſubiecta ſit materia tractanda, occaſione generis, nominis, & prohibitionis. Et interdictum in eccleſiaſticum, & ſeculare diuidunt [y]. Eccleſiaſticũ in reale, perſonale: reale, vel ratione fugiendi loci: vel ratione honoris impartiẽdi. Perſonale, vel vniuerſale, vel particulare. Seculare ſubdiuidunt in publicũ, & priuatũ: vtrumq; in ſimplex, annale, ppetuũ, prohibitoriũ, exhibitoriũ, reſtitutoriũ. Priuatũ, in vniuerſale, & ſingulare. Hæc diuiſio pluribus placet. Porrò hic de eccleſiaſtico interdicto nõ ago: quia alibi de eo dictũ eſt [z]. At ſi illa placeat diuiſio, priora membra retineo, ſed aliter perſequor. Interdictũ ſeculare, vel pœnale, vel non pœnale: vtrumq; vel à principe, vel à iudice, vel à prætore procedit. A principe, & lege eius plura prohibentur, itẽ à iudice: vt quãdo interdicitur adminiſtratio tutori ſuſpecto [a]. Eſt & titulus, de interdicto matrimonio, inter tutor. & pupillam eius [b]. Sunt pœnæ interdictionis locorũ [c], aquæ & ignis, ni ſucceſſit deportatio [d], de quibus alibi [e]. Sunt & à iudice interdictiones indictæ [f], & à prætore. Verùm prætoriæ interdictiones, quædam ſunt extra poſſeſſionẽ, quædam de poſſeſſione, vel quaſi. Extra poſſeſſionẽ & interdicta, de quibus inſtituta eſt tractatio, ſunt variæ prohibitiones: veluti, dũ prohibet prætor poſtulare [g], vel iudicare [h], & ſic de ſimilibus. At in poſſeſſione vel quaſi, verſantur noſtra interdicta. Et poſſeſſio quidẽ eſt, corporalis rei detẽtio: quaſi verò poſſeſſio eſt, incorporalis rei vſus [i]. Et corporalis quidem res eſt veluti fundus, ædes, & quæcunque ijs ſimilia ſunt: incorporalis verò

[a] Bartol. in l. 1. §. 1. de opẽr nũc. nũc.
[b] Alciat. libr. 3. Parerg. c. 5.
[c] in l. prætor ait, l. 20 §. 1 de operis noui nunciat lib. 39. Pitus. l. 1. C. de interdict.
[d] Iulius Frõtin. de cõtrouerſ. agrorũ.
[e] Azo. in Summa in titul. de action. in Inſtitutionibus.
[f] conſtat ex l. 4 de interd. & l. 1. C. eod.
[g] l. 2. de interdict. in P.
[h] d. l. 2. & §. terra, eod. titul. apud Iuſtin. l. 1. §. duo, §. hoc interdictum, vt poſſ. P.
[i] dicto §. tertia.
[k] l. 1. §. propinquit. de ſu. effectib. l. P.
[l] l. 1. §. ſimiliter ſeruitutes, de aqua quotid. & æſtiu.
[m] Paul. l. 2. §. fin. de interdict. in P.
[n] dicta l. 2. §. 1.
[o] l. 1. §. interd. & ſimũ autem, de interdict. in P. §. ſumma de interd. & Iuſtin. vbi ſingulorum ſtatim l. 1. §. hoc interdictum, de tabul. exhibẽ vt in l. 2. §. 1. ne quid in loc. pub.
[p] vt in l. 2. §. prætor ait, ne quid in loc. pub.
[q] vt in l. 1. & 3. de liber. homin. exhibẽ. in P. & in l. 1. de liberis exhibẽ.
[r] vt in l. penult. §. cũ prætor, ne vis fiat ei &c. & l. 1. eod. titul.
[s] in l. 1. & 3. ad exhibendum in P.
[t] l. 1. §. interdictorũ quorundam, de interd. & in P.
[v] in arbore interdictorum, quæ præponitur commentariis gloſſematum ad primum titulum, de interdictis C.
[x] diximus in criminibus, ũ de pœnis agimus, dum q. de relegatis & interdictis & de excommunicatione.
[y] §. ſi quis autem, de ſuſp. tutor.
[z] lib. 5. C. tit. 6.
[a] tit. de interd. & relegat. in P. & l. 4. de pœn. in P.
[b] l. 3. ad legem Iul. peculat. lib. 48. P. tit. 13.
[c] dicimus in pœnis, in exilio & excommunicatione.
[d] l. mors, de pœn. in P.
[e] l. 1. §. quos prohibet, de poſtulan. in P.
[f] l. cũ prætor, de iudic.
[g] Theophilus, in §. 2 de interdict.

vt vſusfructus, ſeruitus, & ſi qua talia [a]. Quare in ſacris & aliis propriè non agitur de poſſeſſione, ſed de quaſi: cùm tamen non ſolùm de humanis, ſed de diuinis quoque locis, & ſacris interdicta competant [b], & de religione, vt, Ne quid in loco ſacro fiat, vel quod factum eſt reſtituatur [c]: &, De mortuo inferendo, & ſepulchro ædificando [d]. Pertinent & ad ea, quæ nullius ſunt, & ideò verè poſſeſſionem non habent, vt de homine libero exhibendo & deducendo [e]. Atque ideo iſta interdicta poſteriora, de rebus ſacris, & libero homine, proprietatis veluti cauſam cõtinent: ſicuti & illa, quæ ad rei perſecutionem pertinent, quale de itinere actúque priuato [f]. Adhuc tamen & verè proprietatem eorum, quæ nullius ſunt, haberi non poſſe certũ eſt [g], vnde & quaſi proprietatem, & quaſi poſſeſſionem in illis ſectamur. Igitur rerum & diuini, & humani iuris, & nullius interdicta dantur. Sed rurſum hæc in duo capita cogimus, vt interdicta quæ de poſſeſſione, vel quaſi ſunt, ſint vel publici, vel priuati iuris. Publici rurſum, vel diuini, vel humani [h]: nam publicum conſiſtit in ſacris, ſacerdotibus & magiſtratibus [i]: & in his quæ ad vtilitatem populi communiter pertinent, & cuique de populo [k]. Enumerauimus autem popularia interdicta proximo capite, ſicuti & priuata. Paulus interdicta iſta, quæ hominum cauſa competunt, vel ait ad vtilitatem publicam pertinentia, vel iuris tuendi cauſa, vel officij, vel rei familiaris [l]. Propoſita autẽ poſſeſſione vel quaſi, pro materia, propter quam tractantur interdicta, tot erunt generalia tria remedia interdictorum, quot ſunt formulæ generales circa bona iuris: quod verſatur, vel in acquirendo, vel in conſeruando, vel in amittendo [m]. Proinde interdictorum ea ratione vtiliſſima diuiſio, vt alia ſint adipiſcendæ, alia retinendæ, alia recuperandæ poſſeſſionis amiſſæ cauſa [n]. Et illa tria genera hodiè dicuntur in praxi poſſeſſoria iudicia, & in iure pontificio [o], quæ interdum miſcentur, & ita ſub membris principalibus continentur [p]: vt & illa quæ cõſeruandæ, & confirmãdæ poſſeſſionis cauſſa competere poſſunt, rectè includi ait Alexander [q] ſub membro retinendæ. Adipiſcendæ poſſeſſionis interdictum eſt, quod competit eis, qui antè non ſunt nacti poſſeſſionem [r]: cuius generis ſunt interdicta quorum bonorum, quorum legatorum, Saluianum interdictum [s]. Quorum bonorum, hodie in Gallia dicitur *applegement*; vt & vnde vi [t]. Iure ciuili interdictum quorum bonorum, quia poſſeſſorium eſt [v], non datur contra debitores perſonaliter obligatos [x]. Iure tamen Gallico, & in praxi cõtrà [y]. Retinẽdæ poſſeſſionis cauſa interdicta ſunt, quibus præſentẽ rei poſſeſſionem retinere, tueriq; prætor contendit. Cùm ab vtraque parte de proprietate alicuius rei controuerſia ſit, & antè quæratur vter ex litigatoribus poſſidere, & vter petere debeat [z]. Namque niſi antè exploratum fuerit vtrius poſſeſſio ſit, non poteſt petitoria actio inſtitui [a]: oportet enim alterum poſſidere, alterum petere, & ſupponi ex parte actoris dominũ, ex parte rei poſſeſſionem [b]: ſiue de ciuili, ſiue de naturali, ſiue de iuſta, aut de iniuſta quæratur poſſeſſione [c]. Et proinde hoc interdictum, quandiu eius iudicium pendet, ex duplicibus eſt, & quilibet contendentium ſe dicit poſſidere, & vterque actoris, & rei perſonam ſuſtinet [d]. Nec tamen ideo exiſtimãdum eſt, vnam & eandem poſſeſſionem penes duos eſſe poſſe: nam duo non poſſunt eandem rem poſſidere: verùmtamen, vnus naturaliter detinens, ſe dicere poteſt poſſidere, alter ciuiliter & ex diuerſis cauſis. Huius interdicti retinendæ, duo ſunt exempla: vnum, pro poſſeſſione retinenda rerum immobilium, quod dicitur, vti poſſidetis [e], cuius verba; *Ait prætor, vti eas ædes de quibus agitur, nec vi, nec clàm, nec precario, alter ab altero poſſidetis: quominus ita poſſideatis vim fieri veto* [f]. Retinendæ poſſeſſionis duplex via; aut exceptio, aut interdictum. Exceptio datur ex multis cauſis ei, qui poſſidet [g]. Alterum, interdictum datur pro poſſeſſione mobilium rerum retinenda, dictum, vtrubi, cuius formula: *Prætor ait, vtrubi hic homo de quo agitur, maiore*

[a] l. 1. de rerum diuiſio. & §. 1. de reb. corpor. & incor. [b] l. 1. de interdict. in P. l. 2. §. 1. eod. [c] l. 1. ne quid in loco ſacro l. 2. §. locorum, ne quid in loco publico. [d] l. 1. in princ. & §. prætor ait, de mort. inferen. [e] l. 2. §. quæ nullius. [f] l. 2. §. quædam interdicta, de interdict. in P. [g] §. nullius de rer. diuiſ. [h] l. 1. & 2. de interdict. P. [i] l. 1. §. publicum, de iuſtit. & iure, §. publicum, eod. ap. Iuſtin. [k] §. 1. de pub. iudic. ap Iuſtin. l. 2. de popula. actio. in P. [l] l. 2. §. 1. & ſeq. & §. hominum cauſa, de interdict. in P. [m] l. fin de legib in P. [n] l. 2. §. hæc autem, §. ſequens, de interdict. [o] in c. paſtoralis, c. 5. de cauſa poſſeſſio. & propr. lib. 2. Decretal. titul. 12. [p] l. 2. in prin de verbor. oblig. l. ſi ita ſcriptum, de liber. & poſth. [q] Alexan. in l. fin. C. de Carbonia. edicto. [r] l. 2. §. adipiſcẽdæ, de interdict. in P. [s] dicto §. adipiſcendæ, & §. ſequens, de action. & proprius titulus, quorũ bonorum, quorum legator. de Salui. interd. [t] Rebuff. in conſtit. regiæ, rubr. *des matieres poſſeſſoires*, art. 5. [v] l. 1. quorum bonorum in P. [x] l. fin. eod. tit in P. [y] Angelus Perutinus, in l. ſi certis annis, C. de pact. Ioannes Fab. in §. 1. in fin. de interdict. ap. Iuſti. [z] §. retinẽdæ, de interdict. ap. Inſtit. [a] l. inter litigantes, l. 62. de iudic. l. ordinarij, l. 3. de rei vendica. l. 3. C. de interdict. l. exitus, de acquiren. poſſ. in P. l. ſi quis C. finium regundor. l. 2. §. 5. vti poſſidet. in P. [b] l. ſeni. C. de aliena. iud. muta. cauſ. fac. [c] l. 2. 3. & fin. vti poſſidet. in P. [d] l. 2. §. 1. vti poſſidetis, l. 2. §. 1. de interd. in P. §. tertia, eod. titu. ap. Iuſtin. [e] l. 3. §. ex cõtrario, de acqui. poſſ. in P. l. naturaliter eo. ti. [f] l. 2. §. 1. retinẽdæ, de interdict. in P. l. 1. §. interdictum, vti poſſid. l. 1. vtrubi, lib. 43. P. tit. 33. [g] l. 1. vti poſſidet. lib. 43. P. titul. 17. [h] d. l. 1. §. retinendæ, vti poſſid.

parte

parte anni fuit, quominus is eum ducat, vim fieri veto [a]. Res immobiles ſunt, quæ ſoli ſunt, & moueri non poſſunt, vt fundus, domus, &c [b]. Mobiles, quæ moueri poſſunt, vel mouentia ſunt, id eſt, quæ ſe mouent [c]. Et iſtius interdicti maxima vtilitas eſt in iudiciis; quia præſtat poſſidere, quàm alio poſſidente petere, propter vtilitatem poſſeſſionis [d]: quæ inter alia, & transfert onus probandi in petitorem, vt ſi ille nihil probauerit, qui poſſidet, abſoluatur, etiamſi dominiũ ipſe ſibi competere non probet [e]. Idipſum & in dubiis [f]: quamuis verum ſit, nec poſſeſſori dominium adiudicari, niſi & ipſe de eo doceat [g]. Accedit ad hæc duo interdicta, vti poſſidetis, & vtrubi, aliud tertium, quod etiam retinendæ & conſeruandæ poſſeſſionis à prætore conceſſæ cauſſa, inductum eſt, quod ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus eſt, interdicit. Fruſtrà enim prætor mitteret in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa, niſi miſſos tueretur, & prohibentes venire in poſſeſſionem coërceret [h]. Interdictum recuperandæ eſt, quo quis amiſſam vi expulſiua, non alia [i], poſſeſſionem recuperare contendit. Si quis ex poſſeſſione ædium, vel fundi vi deiectus fuerit. Nam ei proponitur interdictum de vi, per quod is, qui deiecit, cogitur ei reſtituere poſſeſſionem [k]. Et eſt interdictum rerum ſoli, vnde vi [l], quod non pertinet ad res mobiles [m], pro quibus vi ereptis, repetendis, ſufficere viſa eſt actio damni, iniuriæ, & condictio furti, & vi bonorum raptorum [n]. In interdicta vnde vi itaque, vis eſt expulſiua: in mobilibus, vis ablatiua: de quibus & alijs modis, quibus vis infertur, & de pœna violentiæ, dictum eſt in criminibus dum agimus de lege Iulia de vi. Vbi & tractetur quomodo, & quando ſpoliatus ante omnia ſit reſtituendus: Quare ad ea lectorem remitto. Sed vt iura quoque Gallica explicem, annoto dici in Gallia interdictum retinendæ cauſam nouitatis [o]. *Lettres de complainte, en cas de ſaiſine & nouuelleté*. Cauſam nouitatis prætendit, qui intendit ſe in alicuius rei poſſeſſione de nouo impediri, & in poſſeſſione turbari [p]. In caſu nouitatis inter priuatos, cognitio pertinet ad regem. Et ideo in officinis æquitatis, impetrantur codicilli ſeu litteræ cancellariæ, quibus cognitio committitur magiſtratibus regijs: ſicut per prætorem olim dabantur iudices recuperatores. Exceptis quibuſdam ſenarchis, qui iure ſuo, ſine codicillis regijs, de interdicto hoc cognoſcunt, & ſolent in caſu hoc ſaiſinæ & nouitatis literas ſui ſigilli concedere: quemadmodum ſenarchus Cadurcenſis facit [q]. Dantur autem pro rebus, quæ quis poſſidet vel poſſidere ſe dicit, etiam pro re immobili ſequeſtrata [r]. Et omnibus qui ciuilem vel naturalem poſſeſſionem prætendunt, vel quaſi poſſeſſionem, vt diximus: niſi quando ſubditus conqueritur contra dominum de nouo impedimento. Quia vulgaris eſt regula. *Entre le ſeigneur & le ſubiect, n'a point de nouelleté* [s]. Cauſa nouitatis, vel querimoniæ, vt dicunt pragmatici nouitatis, tria capita in iudicio ſuo habet: primum eſt circa ſequeſtrum rei, ne ad arma perueniatur: ſecundum, vindiciarum, vocant *recreance*: tertium eſt plenum poſſeſſorium, vocant *maintenue* [t]. Et in caſu hoc nouitatis, potior in Gallia habetur, qui poſtremo loco & anno vltimo, de facto poſſedit [u]; niſi excipiatur contra hanc poſſeſſionem, per aliud poſſeſſorium interdictum contrarium, veluti ſi obiiciatur quòd illa poſſeſſio fuit obtẽta & vſurpata per ſpoliationẽ [x], impedit ſequeſtrationem triennalis poſſeſſio alicuius, ſiue de ſecularibus rebus, ſiue de beneficijs eccleſiaſticis contendatur [y]. Atque ita receſſit ab vſu antiquus curiarum ſtylus, quo in hoc interdicto nouitatis, ſtatim ab initio ſequeſtrabatur res contentioſa, nullius exceptionis ratione habita [z]. Recredentiam, Latini dicunt vindicias, à vindicando, item & fiduciarium poſſeſſionem: quia ea prædibus datis aduerſario conceditur plerumque: ne interim qui ſecundum ſe vindicias habet, rem deteriorem

a l. 1 ſtrubi, lib. 43. P. tit. 31. §. ſed interd. & de interd. & l. à diuo Pio. §. in executione, de re iudicata P.

b l. à diuo Pio. §. in executione, de re iudicata P.

c dicto §. à diuo Pio, & l. mouentium, de verbor. ſignifica

d l. is qui deſtinauit, l. 25 de rei vendica. in P. l. fin. C. eod. titul. § retinendæ, de interdict. in P.

e l. fin. de rei vend. C. l. 2. & l. fruſtrà 12 C. de probation. l. negãtes, l. 9 C. de act. & l. quidem, l. 9 de excepti. l. 4. C. de edend.

f cap. cùm ſunt patrum, de regul. iuz. in P.

g in l. cirça, l. 14. de probat. in P. l. ſed ſi 11 de iurejurand. in P.

h l. 3. in principio, & §. 1. & ait Pretor ei & de libr. 43. P. titul. 4

i l. 1. §. 2 & § hoc interdictum ſupra, de vi & vi arma. lib. P. titul. 15

k § recuperandæ, de interd. l. 2 § recuperandæ, eo titul. in P. l. 2 C. vnde vi.

l l. ſi de poſſeſſione. C. vnde vi.

m l. 3. §. penult. & l. 2. §. hoc interdicto. de vi & vi arma. in P.

n l. 2. & 2. §. penult. vi bono. raptor. lib. 47 P. titu. 2.

o Ioannes Faber, in §. retinendæ, de interdict.

p vide in ſtylo curiæ parlam. cap. de cauſa nouitatis.

q notat hoc Aufrerius in dicto ſtylo curiæ parlam. tit. de cau. nouita ad § item in caſu nouitatis.

r Ioannes Faber, in §. retinendæ, nume 10. 4. de interdict. & in l. 1. de prohibe ſequeſtra. pecunix, in breuiario, C.

s in dict. ſtylo parlamenti titul. de cauſa nouitatis, §. item ſi ſubiectus,

t *au Manuel de droict eſcript. de Imbert* in huera 2. ibi, *ſaiſine ſeul.*

u Ioannes Faber, in d. § retinẽdæ, & in §. antiquũ, de vſuca. facit l. 1. & ibi Barthol. vti poſſidet.

x iuxta l. 1 §. fi. & l. ſeq vti poſſidet. in P. § item exceptio, de cauſa nouitatis in ſtylo parlamenti.

y Ita pronunciarum ſenatuſconſulto Pariſienſi in comitijs

Rémenſibus, anno 1531. 24. Octob. z Rebuff. tomo 2. conſtitut. regiarum rubrica *des mainteues poſſeſſoires*, in artic. 2.

reddat, vel lædat ius aduersarij impunè. id dicitur, *bailler la vereance, pour tenir la chose soubs la main du Roy, & de iustice.* Latè de vindiciarum formula & causa
a Budæus, in l. 2. ad verba illa, vindicias filiæ suæ, de orig. iur. in prior. anno. ad Pandectas.
Budæus agit, quem consule [a]. In locum interdicti recuperandæ possessionis vtimur literis seu codicillis regijs, vel senarchi; si is priuilegium habet, quos statutum dicunt quærelæ de nouis dessaisinis, in quo spoliatus dicit se possediſſe, & spoliatum fuisse. Vocant etiam restitutionem, *la reintegrande*: sicut
b can. reintegranda. in 2. & 3. q. 1.
& summi pontifices [b]. Generaliter, postremo loco in interdictis omnibus cõsidera, res, personas, negotium ipsum, quod præ manibus est. Res pro quarum possessione agitur, sunt, vt dixi, prophanæ, sacræ, publicę, priuatæ. Atq; in summa res omnes interdictis suppositæ, nisi specialiter prohibeantur. Prohibentur autem dari pro officijs non regijs, si officiarij deponantur, nisi in duobus casibus: si fauore matrimonij illis officia data sint, vel in remunerationẽ, quibus possunt vti depositi, vel inquietati, interdictis retinendæ, & recuperandæ. Et ita pronuntiatum placito senatus Parisiensis, anno domini 1513 die 12. Iulij [c]. Nota per te similes alias exceptiones. In personis, considera-
c Rebuffus, in annotatio. ad articul. 4. tit. *des maintenues possessoires* to. 2. ordinatio. regiar.
tigantes, & iudices, coram quibus tractari possunt interdicta. Dantur interdicta possidenti, vel qui deiectus è possessione est, cùm possideret vel ciuiliter, vel naturaliter, vel benè vel malè. Datur hæredibus vniuersalibus in Gallia sine alia adeptione possessionis: quia ex generali cõsuetudine mortuus saisit, vt dicũt, viuum, id est, mortuus transfert possessionem in viuum, quem instituit, vel qui ei ab intestato succedit [d]. Distingunt & personas, aduersus quas
d Ioannes Faber, in § retinendæ numero 7. de interdict.
e vide in totum titulum de interdict.
interdicta competant Faber [e]. Sed & obseruandum, non agitari, nisi coram iudice proprio [f]. Sciendum tamen coram iudice laico, alioquin idoneo, videlicet regio, de omnibus rebus possessionis actiones explicari posse, siue illæ sint spirituales, siue temporales, & ita iudicatum senatusconsulto Gratianopolitano, 12. Martij. 1454 [g]. In negotio ipso, considera naturam, sub
f l. 2. C. de interdict.
g Rebuf. in 2. tomo constitut. regiarum titulo, *des maintenues possessoires sur l'article 2.*
17 stantiam propriam, & accidẽtia cuiusque interdicti, de quo agitur. Deinceps ea, quæ cõmuniter efferuntur axiomata de interdictis, quæ sunt hæc. 1. Omnia interdicta sunt personalia, vt ipsa, licèt in rem videantur concepta [h], id est, quamuis dentur contra quemlibet possidentem [i]. 2. In condemnatione interdictorum, habetur ratio fructuum à die contestationis litis: ex quo videlicet edita sunt, non retrò [k]. Excepto interdicto, vnde vi, in quo & fructuum, qui ante interdictum percepti sunt, habetur ratio à die expulsionis [l]. Atque cautum est constitutione regia Caroli 8^m. vt is qui in interdicto possessorio retinendæ succubuerit, damnetur in sumptus, & quanti interest aduersarij victoris, insuper multa erga æraria regis. Idipsum & Ludouicus 12. sanciuit [m]: quãuis gratia interdum à senatu fiat, si bona fide possessionẽ vtrinq; agitatã cognouerit, & paupertati victorum indulgendum ex æquo & bono decernat: vel si defensor vocatus per interdictum ab actore, in limine iudicij, antequam pertinaciter obsistat, profiteatur, se possessioni non facesſere, nec impedire manutenentiam, vt dicunt, id est plenum possessorium. Tunc enim nõ damnatur ad sumptus, nec in id quod interest, neque multam debet, vt placuit curiæ Parisiensi supremæ, 2. Martij 1538. 3. Interdicta ex quibus causis annalia sunt, fiunt perpetua, de eo quod ad eum, cum quo agitur, peruenit [o].
h l. 2. § penul. de interdict. in P.
i l. 2. quoties bonor. in P.
k l. 3. de interdict. in P. l. quæsitum, § ex hoc, de præscr. P.
l l. 2. § ex die, de vi, & vi armat. in P.
m in constitutio Caroli 8. articulo 49.
n in constitutio. Ludouici 12. anno 1512. arti. 50.
4. Per interdictum prius cognoscitur de possessione, quàm de proprietate [p]. 5. Interdicta, quæ annalia sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum [q]. 6. Nullum interdictum infamat [r], & nullum pœnaliter reddituri: quia de facto in interdictis quæritur, non de iure [s]. Et si de vi criminaliter agatur, alia via experiendum sit, de qua dicemus, Deo fauẽte, in delicto legis Iuliæ de vi publica, & priuata. Et interdictis etiam noxalibus, dominus damnum resarciendo, liberatur: vel patientiam in opere facto per seruum præstando [t].
o Paul. in l. 4. de interdict. in P.
p l. incerti, C. de interdict. l. fin. C. quor. bonor. l. 1. quor. lega.
q Licet, C. de excep.
r l. neque, de vi, & vi armat. P.
s l. 2. §. final. si seruit. vendic. in P.
t l. fin. de interdict. in P.

De incre

De incrementis actionum per id quod interest. Cap. 10.

1 *Accidunt communiter omnibus actionibus obligationibusq; augeri, minui, tolli.*
2 *Quibus augeantur, eius quod interest acceptiones.*
3 *Quid id quod interest.*
4 *De lucro, damno, & incommodo: & differentia vsurarum, & pœna ab eo quod interest.*
5 *Diuisio eius quod interest.*
6 *Quid commune id quod interest, & quare petatur.*
7 *Fructus naturales, & industriales qui, & qui restituendi cum re.*
8 *Quid singulare interest, quomodo æstimetur, & de iuramento in litem eius.*
9 *Commune quid.*
10 *Interesse extrinsecum, & intrinsecum quid.*
11 *Pro quibus petatur id quod interest.*
12 *Id quod interest omni iure permissum.*

1 COMMVNE omnibus obligationibus & actionibus, vt possint augeri, minui, & tolli. Primùm itaque generaliter tractabimus de incrementis, deinde ordine de aliis: ne postquam ad particulares peruenerimus conuentionum formas, cogamur sæpius
2 hæc generalia repetere. Augentur, vel ratione accessionis eius quod interest, vel per inficiationem, vel per impensas. De eo quod interest itaque paucis agendum ab initio: in quo iusta vtilitas venit, iniusta relicitur, nec eius ratio habetur [a]. Vnde in hoc augmento, non solùm quod vtile est, pro quo etiam verbum interest pro refert [b] sumitur, extra præsentem tractationis cōsiderationem: sed quod vtile & iustum est, accipitur. Atq; ideo submotis aliis acceptionibus eius quod interest, & illa, quæ pro differre, interesse dicimus [c]. Quod tractandum id quod interest, pro augmento proposito
3 concludemus suis finibus, vt sit, Pecunia accedens rei principali, pro reparatione lucri cessantis, aut dāni emergentis, culpa, aut dolo alterius, eò q; si nō fiat quod promissum est, in pecunia numerata fiat condemnatio, sicuti euenit in omnibus faciendi obligationibus [d]. Accedit autem hæc pecunia rei principali, videlicet post moram [e], vel iudicis officio, summa definita [f], vel partium conuentione [g], vel definitione legis, vel ex facto ipso [h]: vt ex diuisione eius quod interest apparebit. Aequitas huius augmēti ex dāni reparatione, & ex lucro cessante per finitionem ostenditur: finis namque huius, ista duo, quorū habetur ratio à tempore moræ: videlicet quantum affuit, quantumue quis lucrari ex re iustè potuisset [i]. Damna Græci βλάμητα dicunt, Latini, damnum à diminutione patrimonij [k]: separatum ab incōmodo, quod Græcis δυσχρήστημα, quod non diminuit patrimonium, nec iniustum semper sit alteri illatum, si ex opere iustè in nostris rebus facto, proximo incommodum inferatur [l]. Quemadmodum, nec consideratur vtilitas cessans, vel quod nostra interesse poterat: si id aliunde quàm ex re debita
4 oriatur [m]. Hinc fit, vt id quod interest, quod versatur in euitando damno, differat ab vsuris, in quibus agitur de lucro accipiendo sine damno: de quorum prohibitione, Deo iuuante, dicetur in mutuo. Et si quando vsuræ den-

a l. 3. §. si mecum, & l. penul. ad exhiben. in P. lib. 10. titul. 1. Pompon. in l. qui re sibi commodata, l. 72. de furt. in P. libr. 47. titu. 2. Itaque in l. 12. eod. tit. P.
b l. 2. § sed dominorum interest, ne ijs qui sunt iur. vel alieni iur. P. in l. loci corpus, § 1. si seruitus vendic. l. 4. §. in iudicio, finium regun. lib. 10. P. titul. 1.
c vt in l. 3. de condictio. caus. dat. P. l. si ita stipulat., l. 115. de v. 16. ob. P.
d Celsus, l. si quis ab alio, l. 13. § fin. de re iudic. in P. Paul. l. si pulat. non diuiduntur. l. 72. §. Celsus, de verbor. oblig. Caius, in l. liberū est ei, l. 9. de religios. & nup. funer. lib. 11. P. tit. 7.
e vt in l. fin. de eo quod cert. loc. in P.
f l. 1. de senten. quæ pro eo. quod interest C.
g d. l. 1.
h l. quatenus, de reg. iur.
i l. 1. § fin. de sentent. quæ pro eo quod inter. C. Vlpia. in l. 3. de eo quod cert. loc. libr. 13. P. titul. 3. Caius, in l. si de ijs qui detecerūt lib. 9. P. titul. 3. Paul. expressius in l. si commissa. l. 13. rē iur. habet. in P. l. b. 46. titu. 8.
k l. 3. de dāno infect. in P.
l l. Proculus, de damno infec.
m vt in l. si sterilis, §. cum per venditorem, de actio. emp. P. l. fin. de periculo & commo. rei vendit. in P.

tur loco eius quod interest, illæ licitam habent exactionem: potissimùm, vbi is qui exigit, rem suã fructuosam dedit: ita enim loco fructus vsuræ sunt[a]. Et illa postrema verba sinitionis, quæ meminerunt dolo aut culpa alterius id quod interest deberi, aliã exhibent differentiam cum vsuris, quæ etiam quãdo iure ciuili admittantur, exiguntur sine morã vel culpa, interdum[b] & ex conuentione[c]. Quemadmodum & pœna conuentionalis, quæ ideò, & ab eo quod interest in eo distinguitur: quia ex conuentione sæpè & euentu conditionis pendet[d]: tum etiam, ꝙ pœna per se semper certa est inter contrahẽtes, quanta sit futura[e]: & præstari vtplerumque lex decernit, & vsuras, & pœnã[f]. Cæterùm id quod interest, pecunia dicitur, idest æstimatio quæ per pecuniam fit[g] omniũ rerũ: quamuis pecunia non æstimetur per res[h]. Fit enim quanti nostra interest & damni passi æstimatio, quanti plurimi fuit res[i]. Diuiditur id quod interest secundum illam generalem acceptionem eius quod interest, in publicum, & priuatum, videlicet, in id quod publicè, & priuatim interest[k]. Quibus concurrentibus, publica & plurium præfertur vtilitas[l]. Nam, vt ait Cicero[m], dandum non arbitror, vt quisquam de salute suorum consulat, communẽ relinquat. Et rursum[n], non est magis vituperandus proditor patriæ, quàm communis vtilitatis aut salutis desertor, propter suam vtilitatem & salutem. Quòd pertinet autẽ ad institutam tractationem, id quod interest melius diuiditur, in commune, singulare, conuentum[o]. Commune, est emergentis damni, aut cessantis lucri, æstimatio facta, secundum communem functionem, nulla adhibita singularis affectionis consideratione: dum promissum non præstatur, idest, id quod quilibet pati posset ex hoc damno, & ꝙ lucrari posset ex re, si culpa alterius non interuenisset. Et rursum, quod aut consequi potuimus, aut erogare culpa alterius cogimur, vt quilibet alius[p]: quod æstimabit iudex habita ratione prætij & æstimationis communis[q]. Et hoc commune, absolutè id quod interest dicetur: aliæ autem species quandam habent notam distinctionis, vt apud Paulum iurisc. *Vbi dolo æstimatio fit*, inquit[r], *non ex eo quod interest solum*, (vide commune,) *sed & quantum in litem iuratum*: ecce singulare. &c. Etenim singulare per iuramẽtum in litem facta æstimatione, colligitur[s]. Petitur autem hoc commune, vel ratione naturæ rei, vel ratione moræ, vel ratione fructuum. Res enim natura propria habet aliquando accessiones, quæ occasionẽ rei accedunt debito, aut gratia eius adiunguntur[t]. Ex mora tenetur debitor ad fructus ex re perceptos, veluti ad accessiones naturales, & ad vsuras loco eius quod interest, dum petuntur iudicis officio, non iure actionis[v]. In fructibus porrò distinguimus, naturales ab industrialibus. Naturales sine facto nostro ex re prouenunt: vt poma, glandes, nuces & similia. Et hi si extant, possunt simul cum re repeti. Nam nullus possessor rei, quantumuis bonæfidei sit, hos fructus sibi acquirit ante perceptionis tempus[x]. Idcirco si pendeant, cùm res est restituenda, ad eũ cui res restituitur pertinẽt. Industriales dicũtur fructus, qui maximè aduenientẽ nostra cultura & ope, emergunt: vt vinũ, segetes, &c. Hos possessor rei bonæfidei ante litis contestationem consumptos, non cogitur restituere: extantes, domino restituere tenetur. Postlitis autem contestationem, restituit tam extantes, quàm perceptos & consumptos, & qui percipi ab alio potuissent[y]: quia lite contestata, quòd ad fructus pertinet, in mala fide esse incipit[z]. Quia & malæfidei possessor, ad consumptos, & non consumptos: perceptos, & non perceptos tenetur[a]. Diuerso tamen modo, nam si sine titulo possideat cum mala fide, restituit perceptos post litem, cõdictione sine causa: extantes, rei vẽdicatione ex obligatione legis: pro percipiendis, officio iudicis[b] conuentus. Si cũ titulo perceperit, pro cõsumptis quoq; tenetur conditione sine causa: pro extantibus rei vẽdicatione. A petitione tamen percipiẽdorũ per titulũ excusatur, quibusdã casibus exceptis[c].

Singula

a gloss. penul. in l. 2. de vsur. C. arguméto l. socium qui in eo, l. 61 pro soc. in P. gloss. in c. conquestus, de vsur.
b l. recta, si certum pet. in P.
c l. qui Romæ, l. 122. de verbor. oblig. P.
d in l. in illa stipulatione, l. 8 de verbor. oblig. Sap. in lata stipulatus, l. 115 eod. tit.
e l. fin. de prætor. stipulat. l. stipulatio ista, § alteri, de verbor. obligat. P.
f l. 2. de eo quod certo loco. l. Lucius, de acto. emp. in P. l. transactio, de acto & obl.
g l. 1. de contrah. emp. in P. l. fin. in emptionem, de minor. 25. annis
h l. fina si instrumẽta, l. 44. de fide instrum. lib. 46. P. tit. 2.
i l. aut lex, l. 22. ad legem Aquil. libr. 9 P.
k l. locatio, § quod attinet, de publicã l. 3. de præscript. l. 12. C. l. actione, § Labeo, pro soc. in P. l. Lucius, de euict. in P. l. item si verberatum, § 1. de rei vend. P.
l Cicero, pro Sylla.
m Cicero, 1. de Finib.
n glossa in l. 2. de sentent. quæ pro eo quod interes. in P. gloss. in l. 1. de acto. emp. in P. glo. in l. liberius, de regul. iur.
o l. si seruum, ad legem Aquil.
p l. si traditio, C. de acto. empt. l. prima, de rei vind. l. qui deiecerunt, l. in lege Falcidia, & l. prætia rerum, ad leg. Falcid. in P.
q l. non à iudice, de iudic. in P.
r Callistrat. in l. penul. de in litem iurando in P. libr. 12. P. tit. 1.
s l. æquũ, de vsur. in P.
t l. socius qui, pro soc. in P. eam. quonam, 24. q. 4. & ibi gloss.
u l. fructus, de vsur. C.
x l. 4. § item, finium regun. P.
y l. certum, & ibi gl. C. de rei vendica. l. 1. de petitio. hæred. C.
z dicta l. certum.
a l. si mutua, de rei vẽdic. § 1. Iorum, de offic. iud.
b de quib. gloss. ex sententia, l. si mandatum, C. de rei vendic.
c

§ Singulariter quid intereſt alicuius, quando ex patientis affectione æſtimatio facienda eſt, quando alicuius petentis magis intereſſe poteſt, quàm alterius: veluti, vicini magis intereſt confines fundos mercari etiam pluris, quàm alterius non vicini, & maius illi damnum eſt, quàm non vicini, illis priuan[a]. Pendetque ex affectione hoc caput eius quod intereſt [b], non tamen ſecundum affectionem taxatio fit, ſed præſtito iuramento affectionis, id eſt, æſtimationis ſecundum affectionem iurantis. Iudex conſiderata priuata vtilitate, iuratâ æſtimationem moderatur & definit [c]. ſic iuratur in litem affectionis in infinitum, ſed definitur arbitrio iudicis [d]. Conſiderat autem iudex in eo ſingulariter rem, ſuper qua iuratum eſt, num æſtimari poſſet: vix enim iuramentum affectionis inſpicit eius, quod non habet æſtimationem [e]. Item num res ſit idonea, de qua iuratur in litem: non enim in omnibus affectionis iuramentum eſt recipiendum pro eo quod intereſt cenſendo [f], ſed tantùm in bonæfidei iudicijs, in actionibus in rem, ad exhibendum [g], & cùm dolus, vel contumacia non exhibentis, vel non reſtituentis punitur [h]. Conſiderat item perſonam petentis: veluti in fructibus non perceptis, num illa, quæ petit, percipere potuiſſet ſi rem ei poſſidere licuiſſet [i]. Sic & poſtremò affectionem eiuſdem petentis [k]. Cæterùm æſtimatio, quæ fit in iuramento affectionis à iudice, normam & legem accipere debet ex conſtitutione Iuſtiniani [l]: vt in omnibus caſibus, qui certam habent quantitatem vel naturam, veluti in venditionibus, locationibus, & omnibus contractibus, hoc quod intereſt, dupli quantitatem minimè excedat. In alijs autem caſibus, qui incerti eſſe videntur, iudices qui cauſas dirimendas ſuſcipiunt, per ſuam ſubtilitatem requirant, vt hoc quod re vera inducitur damnum, hoc reddatur, & competens moderamen infinito adhibeant. Sic & hodie ceſſante pœna dupli, tripli, vel quadrupli in Gallia, exigitur eius loco quod verè probatum fuerit iudici intereſſe petentis [m]. Non tamen æquum eſſe puto, omne id quod intereſt ad communem æſtimationem, vel ad commune intereſſe reduci, vt quidam putant placuiſſe alijs ſenatui Pariſienſi [n]: nam & ego in his, quæ dolum & contumaciam habent, vidi aliter Tholoſanæ curiæ ſupremæ placuiſſe: idq; æquius ad plectandam malitiam reorum duco: ne in Stoicorum errorem perueniamus peccata eſſe æqualia dicentes, & æquali & vna cenſura digna, quæ ob culpam, & quæ ob dolum, vel contumaciam debentur. Conuentionale id quod intereſt, eſt id quod complectuntur contrahentes ſua pactione, & certum præſtandum pro eo quod intereſt, ſi ea quæ facienda dandaue ſunt, non fiant denturue, eo quo conuentum eſt modo. Quæ conuentio maximè vt vtilis recepta eſt, & iuta creditoribus: cùm alioquin difficile ſit, æſtimare quantum verè noſtra interſit, & ſæpe illa æſtimatio ad minimam ſummam fiat, & deducatur [o]. Adhibendus tamen modus eſt æſtimationi conuentionis, ne dupli quantitatem excedat [p]. Perpendimus rurſum id quod intereſt, vel vt intrinſecùm, vel extrinſecum. Intereſſe dicitur intrinſecum, iactura quæ in re principali, videlicet in ipſa eadem conſideratur: veluti, ſi æſtimatio rei decreſcat; ſi acuat vinum [q]. Idipſum in fructibus [r]. Extrinſecus intereſt, quando iactura contingit aliunde, quàm ex re debita, tamen per occaſionem illius [s]; & circa eam [t]. Porrò id quod intereſt peti poteſt, tam in obligatione principali contracta ex maleficijs, vel publicis delictis: ſicuti in falſo commiſſo, ſi cuiuſquam intereret [v]: in homicidio, raptu, & ſimilibus, in quibus damnum datu, & lucrum amiſſum reſarciri oportet [x]. Quod & in delictis obtinet priuatis [y], in dolo [z], ſi iniuſtè quis ſe probet excommunicatum & conqueratur [a], & petitur à tempore delicti, culpæ, doli, moræ. 2. Petitur in actione reali, id quod intereſt, ſi dolo vel culpa poſſeſſoris actor iacturam patiatur [b]. 3. In obligationibus faciendi, ſuccedit poſt motam id quod intereſt [c]. Quod autem pertinet ad obligationes dandi, adhibenda diſtinctio contractuum bonæfi-

a Lect. ſi quo prætio, de lega. l. ſi cui fundum, de leg. 2.
b l. ſi in emptionem fundi, de mino. 25. ann. l. qui reſtituere de rei ven. in P.
c l. 3 § præterea, ad exhiben. in P.
d l. videamus, § penul. & l. in actionibus, ea in lit. iurã.
e l. item, & l. ſi libet homo, ad exhibẽd. in P. vt l. 1. § proinde, de varijs & extraord. cogn. P.
f l. ſi ſeruum, ad legem Aquil.
g l. in actionibus, l. 5 ad exhibendum P.
h l. 2. de in lit. iurã. in P. l. qui reſtituere, de rei vendic. in P. l. tutor, qui reperitur ff. de adminiſtra. tutor P.
i Papinia. in l. 1. in fin. l. 62 § mutuatus de rei vendic. P.
k l. videamus, l. 3 de in lit. iura. Tutius cùm decreteret, de actio. emp. in P.
l in l. vn. § fin. de iudicijs quæ pro eo quod intereſt proferũt lib. 7. C. tit. 47.
m quæ & probatur à gloſ. in cap. fin. de pœnis in 6.
n Bayhus in libr. gagatis lib. 2. 9. ex arreſto Pariſien. curiæ 4. Decembris.
o l. finale de pactis & ſtipulatis in P. § hæc verb. obſerv.
p dicta l. 1. § 1. de ſententia quæ pro eo quod intereſt.
q l. vinum, ſi certũ pere. P.
r l. fructus, de actio. emp. C.
s exempla ſæpe ex l. 3. de in lit. iurã. ex l. Iulianus, de actio. emp. in P. l. inde Neratius, ad leg. Aquil.
t l. ſi ſtipulatus, § cùm per venditorem, de act. o emp.
v l. qui nomine, ſecũdum gloſſ. in verbo, pœnali, ad legem Corn. de falſ.
x l. 1. & ſi. de his qui deiecer. in P.
y l. antiex, & l. inde Neratius, ad legem Aquil. in P.
z l. arbitrio iudicis, de dol. in P.
a l. ſacro, de ſententi. excommunicat.
b l. qui reſtituere, l. 62. & l. quod ſi poſſeſſor, l. 31 de rei vendicat.
c l. ſi quis ab alio. 3. ff. de re iudicata. l. ſtipulationes non diuiduntur, & l. ſi fundũ, de verb. oblig. l. 1. de actio. empt. in P.

dei, & stricti iuris. Nam in contractibus bonæfidei dandi, quamuis quis ex illis teneatur præcisè ad dandum, tamen si ex mora, vel dolo debitoris intersit creditoris, & patiatur iacturam, peti poterit reparatio [a]. At in contractibus stricti iuris, vtplerumque non habetur ratio eius quod interest [b]: nã sola res ex eo contractu debita petitur [c]. Demuntur autem inde quinque casus, in quibus ex contractibus stricti iuris petitur id quod interest. Primus, si post moram decrescat debitæ rei æstimatio [d]. 2. si actio fiat arbitraria ex loci adiectione [e]. 3. vt quamuis non fiat arbitraria actio, si tamen creditor ex decursu moroso temporis, patiatur iacturam, recipiet quanti sua intererit [f]. 4. est in specie, qua quis stipulatione spopondit se mutuo daturum pecuniã, nec dedit: quo casu, si quid intersit stipulantis non datam fuisse, id petitur [g]. Si non intersit autem, promissor non tenetur [h]. 5. Vt in contractibus innominatis, quamuis sint stricti iuris, tamen petatur id quod intererit [i]. Si tamen quis rem debitam à debitore recipiat nulla protestatione petendi quod interest, adhibita, id quod interest posteà petere non potest [k]. Cauendum in omnibus superioribus casibus, ne vsuræ irrepant, & splendido titulo eius quod interest se exornent: quod fiet, si notæ illæ duæ retineantur, quòd id quod interest sit damni emergentis, & lucri cessantis: vsura, lucri emergentis, & damni cessantis. Quæ si obserues & distinguas, nullo scrupulo poteris id quod interest petere omni iure suffragante. Nam liquet ex præcedentibus iure ciuili concessum [l], iure pontificio [m], & iure diuino [n]. Et si vsurarum nomen pro eo quod interest, accipiatur, id est, pro lucro cessante, rectè eas tibi accipies. Fit enim inter mercatores lucrum ex negotiatione & societate pecuniarum & industriæ [o], de quo arbitror loquutum Dominum apud D. Mathæum [p], *Serue piger*, inquit, *& male, &c. oportuit te pecuniam meam committere numulariis, & ego veniens, cum vsuris accepissem eam.* Intelligo namque ibi vsuras dici, pro iusto lucro, ex negotiatione, non autem agi de vsuris vetitis, de quibus posteà, Deo fauente: neque puto etiam permissum esse, non negociatori, mutuo dare pecunias ad vsuram negotianti, non communicato damno, sed tantum accepto lucro; imò dico hoc esse quærere excusationem in peccatis, & ex labore & industria negotiatoris, furto suppillare labores. Sed hæc hactenus de eo quod interest, nunc de culpa, de qua eius quod interest finitio meminit, & posteà de dolo, agamus.

a vt in l. ea conditione, C. de rescin. vendit. curabit, de actio. empti C. l. 5. de actio. emp. in P.
b gloss. in c. cum venerabilis, de exceptio in verbo, bonæfidei.
c l. vbi autem nõ apparet, § fi. & l. quicquid, adstringẽdæ, de verb. obliga.
d vt in l. vinum, de reb. cre. P. l. si fundũ, l. 124. de verbo. oblig. cum simil.
e vt in l. 3. § fi. & l. centum capitæ, de eo quod certo loc.
f l. quod si Ephesi, de eo quod certo loco. in P.
g l. si poenam, 61. de verbor. oblig.
h l. si quis stipulatus, § fi. de verb. oblig.
i in l. naturalis, § 1. de præscrip. verb.
k vide in decisio. Capellæ Tholosanæ. 50. & ibi Auffrerius & Paul. Castrẽsem in l. 4. C. de deposito, vbi de hoc facit l. terminato, C. de fructib. & lit. expens. addit distinctionem & Barth. in l. si post moram, de eo quod certo loc. in P.
l l. 1. de senten. quæ pro eo quod inter. C.
m c. per tuas, de arbitris, c. 1. de plus petitio. c. sicro, de sentent. excõmun.
n c. 22. & 23. Exodi, vnde c. 1. & 2. de iniur. ap. Gregor.
o l. si nõ fuerint, pro soc. in P.
p D. Mathæ. c. 25.

De culpa. Cap. II.

1 *Culpæ necessaria cognitio.*
2 *Culpa quid sit.*
3 *Culpæ diuisio. & negligentiæ diligentiæq; gradus.*
4 *Culpæ latæ, & doli distinctio.*
5 *De leuissima, & in quibus consideretur culpa leuis, & lata, & leuissima.*

CVLPÆ breuem epitomen adiiciẽdam tractationi eius quod interest conuenit: quia & illud, & contractus, & actiones de ea sæpe notionem exigunt. Quidam enim contractus, dolum malum dumtaxat recipiunt, quidam & dolum & culpam, Dolum tantùm, depositum, precarium: dolum & culpam mandatum, commodatum, venditum, pignori acceptum, locatum, dotis datio, tutelæ, negotia gesta, in his quidam & diligentia: & vlerà

vltrà in omnibus venit quod venire placuit ex iſtis [a]. Culpa eſt, omiſſio culpæ, vel diligentiæ, quam alicui rei adhibere debemus, cum poſſumus. In culpa itaque omiſſio curæ negligentiam demonſtrat: quia magna negligentia, culpa eſt [b]. Culpa ſecundum Baldum eſt, non prouidere prouidenda [c], quo nomine culpa maximè differt à dolo: quia hæc in omittendo, illa in committendo [d]. Et ideò culpa non dicitur accidere, quod caſu malè ſucceſſit, dum quis re vtitur ſuo tempore: vt ſi tempeſtate perierit nauis, quam quis tempore legitimo nauigationis pelago commiſerit: dummodò ei idoneos præfecerit [e]. Nec in culpam, vel reprehenſionem iuſtam incidiſſe dicitur, qui fecit, & eo modo, quo ab aliis publicè ſolet fieri: veluti, ſi quis res oppigneratas depoſuerit in horreis publicis more aliorũ, & inde ſubſtractæ ſint [f]. Culpaq; carere videtur, qui omnia fecit quæ diligentiſſimus quiſque obſeruaſſet, vt ait Caius [g]. Atque cum culpa dicitur in ſumma ſecundum Baldum [h], omne reprehenſibile, ſic vt ait Cicero [i]: *Ne maior pœna ſit quàm culpa, cauendum eſt.* Nec omnis omiſſio cuiuſque diligentiæ, abſolutè culpa eſt, ſed eius tantùm, quàm lex adhibere iubet, & quam cùm poſſumus, non adhibemus: alioquin culpam abeſſe dicimus [k], vt ſi quis extranea vi prohibeatur diligentiam adhibere rebus [l]. Contrà omiſſionis culpæ eſt ex incuria facere aliud quàm facere oporteat, & in quæ facienda ſunt, omittere: vt immiſcere ſe negotio ad ſe non pertinenti [m], ignorare quod omnes ſciunt, vel ſcire debent [n]. Cùm enim non adhibita cura, & neglectu res tractamus, fit quod fieri non debet [o]. Et qui facit, quod facere non debet, non videtur facere quod iuſſus eſt [p]. Ita impetia quoque culpæ annumeratur [q], cùm quis ea præſumit facere, in quo ſuã impentiam alij ſcire poteſt eſſe damnoſam [r]. Diuiditur culpa, in latam, leuem, & ieuiſſimam. Quæ vt facilius appareant, perpendendi ſunt diligentiæ gradus, ex quorum incuria vel omiſſione, gradus culpa ſuſcipit. Cura itaque vel diligentia, circa res conſideratur in iure exacta, communis & minor. Exacta illa dicitur, quam ſuis rebus prudentiores & diligentiores patresfamiliàs ſolent adhibere, præter ordinariam ſeu communem, vel vulgatem modum [s]. Porrò exactiſſimam non conſiderat, nec requirit ius diligentiam, quam vocat delatoriam [t], & nimiùm curioſam, qualis eſt in delatoribus, qui ideo curioſi [u] dicti, & diligentia curioſa quoque delatoria. Diligenta & cura communis illa eſt, quæ communiter à prudentibus & bonis patribusfamiliàs, rebus ſuis adhibetur [x]. Minor diligentia circa res alienas conſideratur, habita ratione moris eius, quo ſolet res ſuas tractare, vt etſi negligens in rebus ſuis ſit, tamen eandem diligentiam quam ſuis adhibet, rebus alienis quoque adhibeat [y]. His ſuppoſitis, nunc cape, latam culpam eſſe, nõ adhibuiſſe diligentiam, curam, vel operam rebus alienis, quam quilibet etiam parùm diligens, rebus ſuis ſolet adhibere. & hæc nimia negligentia dicitur [z]: videlicet declinatio quædam à prudentia naturâ nobis inſita: qualis non cogitare naturales euentus, qui facilè accidunt: vt velle nauigare aduerſæ tempeſtatis tempore: ſupra modum equum conductum onerare, vel longiori itinere vexare, ſeminare, metere temporibus incongruis [a]: ignorare iura [b]. Dicitur quoque hæc culpa, magna negligentia, lata, & latior: magna culpa, & dolus [c], id eſt, dolus præſumptus. & magna culpa dolo proxima, quòd præſumptam in ſe fraudem contineat [d]: quia dolo facere videtur, qui non facit, quod facere poteſt [e]. Vt dolo facere præſumitur & dicitur procurator, qui nõ exigit vel perſequitur, quod exigere vel perſequi poteſt [f]. Non tamen culpa, dolus verè eſt, ſed proxima dolo. ita contractus alij, tantùm culpam: alij, dolum & culpam conſiderant [g]. Proinde non omnis qui in lata negligentia eſt, vel in lata culpa, ſtatim in mala fide eſſe dicetur: puta, ſi in iure erranerit, & arbitretur ſe rectè agere, cùm tamen contra ius agat [h]. Qui autem in dolo eſt, proculdubiò in mala fide erit. Quare in culpa

[a] l. contractus, §. 24 de regul. iur.
[b] l. magna, de verb. ſignif. Lloeus ſocio, l. 72. pro ſocio in P.
[c] Bal. in l. ſolam, C. de teſtib.
[d] l. ſi putator, l. 31. ad leg. Aquil. in P.
[e] l. vtique l. 16. §. 1. de rer. vendita. in P. lib. 6. tit. 1.
[f] l. pignus, l. 18. de pignor. actio. lib. 4. C. tit. 24.
[g] l. ſi merces, l. 18 §. qui colonum, loca. P.
[h] Bald. in l. quæ fortuitis, de pign. actio. Cicero, 1. Officior.
[i] l. cõtractus, §. fi. & l. culpa caret, de reg. iur. l. in omnibus, l. in delictis, de noxal. actio. in P.
[k] vt in l. ſi vehẽdu, ad leg. Rhod. de iact. in P. cum ſimil.
[l] l. culpa eſt, de reg. iur. P.
[m] l. cedere diem, l. 213. §. fi. & l. latæ culpæ, l. 223. de verbor. ſignific. in P.
[n] l. ſi ſeruum, §. 1. de verbor. oblig.
[o] l. qui non facit de regul. iur.
[p] vt in l. imperitia, de reg. iur. in P.
[q] l. ill. Celſus, §. licuit medico, de offic. præſid. in P. § imperitia, de lege Aquilia ap. Iuſtin. in. l. ſi quis fundum, l. 10. § Celſus, loc. in P. Idem ait is, l. 15. § fin. ad legem Aquil. in P.
[r] § ité is cui res aliqua, quib. mod. re contrah. or. l. ap. Iuſtin. l. nec ſtipula, de iur. & iuſt. ignorant. in P.
[s] l. cedere diẽ, §. ſi & l. latæ culpæ, de verb. ſignif.
[t] Bal. in l. quæ fortuitis, §. columna, de pignora actio.
[u] l. de ætate, §. qui iuſſu de interrog. actionib. l. leges, C. de legib. l. 22. de iudic. & facti. ign. in P.
[x] l. magna culpa, de verbor. ſignif.
[y] l. quod Nerua, depoſit. ibi ſi tamen ad ſuũ modum &c. dicto § is cui, quib. mod. re contrah. oblig.
[z] d. l. quod Nerua. ibi ſi tamen ad ſuũ modum &c.
[a] d. l. cedere diẽ, §. ſi & l. latæ culpæ, de verb. ſignif.
[b] Bal. in l. quæ fortuitis, §. columna, de pignora actio.
[c] l. de ætate, §. qui iuſſu de interrog. actionib. l. leges, C. de legib. l. 22. de iudic. & facti. ign. in P.
[d] l. magna culpa, de verbor. ſignif.
[e] l. quod Nerua, depoſit.
[f] l. ſi procurator, l. 8. § ſi manda. l. b. 17. P. lit. c.
[g] l. dolus eſt, l. 44. glo. ſi mãda. P. l. dolo, ad legem Falcid. in P.
[h] l. cõtractus, de reg. iur.

non iuratur in litem; in dolo autem & contumacia iuratur[a]. Atque prima, quæ dolo debetur, in ciuilibus quidem negotiis, ratione præſumptionis doli, ad latam culpam tranſfertur vtplerumque[b]: in criminalibus autem, vbi de pœna agitur corporali, non vtique[c]. Differunt & in aliis pluribus dolus & culpa, quæ prætermitto[d]. Leuis culpa, eſt omiſſio eorum, quæ diligens paterfamilias in rebus ſuis ſolet adhibere: omiſſio, videlicet, diligẽtiæ cõmunis[e]. Hæc culpa leuis ſæpius ſine aliqua adiectione culpa dicitur, & nomine culpæ ſi nihil aliud adiectum faceſſat, pro leui interpretanda[f], quandoq; autem pro lata, quam propriè dicunt vocari culpam. Sed facilis erit diſcretio, pro qua nomen inſertum ſit, ſi obſerues quæ in contextu hypotheſeõn, cui inſentur, dicuntur. Leuiſſima culpa appellatur omiſſio curæ, & diligentiæ exactiſſimæ, quæ vix conſideratur[h]. Leuiſſima, non eſſe diligentiſſimum[i], omittere quæ diligentiſſimus facere poſſet[k]. Culpa leuis & leuiſſima puniuntur in damnis datis[l]: non vtique ſi commodatum factum fuerit gratia dantis tantùm[m]: nec in precario conſiderantur, nec in pignoribus, leuiſſima[n]. Imputatur tamen ei culpa leuiſſima, qui ſuis rebus adhibuit diligentiam, & qui alienis ſibi commiſſis quoque adhibere poterat[o]: ſi depoſitum fiat gratia deponentis tantùm, in actione depoſiti contraria, venit leuiſſima culpa[p]. In directa, ſi ſe depoſitarius obtulerit, tenetur de leuiſſima[q]: ſi ſe non obtulerit, tantùm de leui & latiore[r]. Si depoſitarij tantùm gratia fiat, depoſitarius qui directa obligatus eſt, tenetur de leuiſſima[s]: ſi contraria, tantùm de lata[t]: ſi vtriuſque, de leui[v]. In mandato, quod ſit gratia mandãtis, ſi de directa agatur actione, & in mandato exequendo modica aut nulla exigatur induſtria, procuratori imputatur ſolùm dolus & lata culpa[x]: ſicut in depoſitario dictum eſt. Si autem aliquid, ſed non magnæ induſtriæ exigatur, vt quia oporteat emere, vendere &c. venit dolus, lata & leuis culpa[y]. Quòd ſi exactiſſimam diligentiam mandatum exigat, & quis illud ſuſceperit, videtur ſe obligaſſe ad eam præſtandam: ideò de leuiſſima culpa tenetur: vt ſi agatur de procuratore ad litem[z]; & de ſimilibus. At in contracta actione, agitur quoque & de leuiſſima culpa[a]. In tutela venit lata culpa, & leuis, & dolus[b]. In actione negotiorum geſtorum, venit & lata culpa, & leuis[c]. In precario, & venit dolus, & lata culpa tantùm, ante moram[d], poſt moram, & culpa leuis[e]. Porrò quòd pertinent ad contractus innominatos, habita ratione contractuum nominatorum, ſecundum naturam quibus aſſimilantur, & dolum vel culpam recipiunt[f]. Cæterùm in negotiis, quæ ex vltima pendent teſtamentaria voluntate, aliquando hæres ex teſtamento percipit modicam vtilitatem, legatarij autem, aut fideicommiſſarij magnã, & tunc ſolus dolus & lata culpa conſideratur[g]: interdum hæres magnam, & legatarij & fideicommiſſarij paruam: & tunc venit leuiſſima culpa[h]. Quemadmodum & cùm æqualis vtilitas ex teſtamento ad hæredem, & legatarium pertinet, venit & leuis culpa[i]. In ſumma, debitor ſi conueniatur, pro re actione reali, ſi poſſeſſor ſit bonæfidei, non tenetur de negligentia[k]: ſi malæfidei, tenetur[l]. ſi verò actione perſonali conueniatur, ſi debitor in culpa, & creditor quoque in mora fuerit, debitori culpa negligentiæ ſpeciei non imputatur[m]. Quòd ſi creditor non fuit in mora, diſtinctionem adhibemus, num petam quod meum fuit: & tunc ſemper debitor tenetur de negligentia, ſiue circa rem, ſiue circa fructus[n], aut petam quod meum numquã fuit, ſed mihi debitum eſt: quo caſu ſi circa rem ipſam negligentia ſit, imputatur negligentia[o]. Si autem circa fructus, & ſi in mora non eſt, non tenetur de negligentia[p]: poſt moram autem, tenetur, vel ad fructus, vel ad quod intereſt[q].

a l.2.& l. nationibus § penult. de in lit. iurand. P.
b in l. 3. ſi melior falſum mod. diuer. lib. 12. P. tit 6.
c l. lege Cornelia, ad leg. Corn. de fic. P.
d ſed vide differentias in gloſſ. in l. in actionibus, in verba non etiam, de in lit. iurã. glo. 1a § ſuſpectus autem, de ſuſpectis tutor. apud Iuſtin. vt in l. ſi cùm vendaret, & l. ſeq. & l. ea agitur, de pignor. actio. in P. nihil §. item is cui res aliqua, & §. fi. quib. mod. re contrah. obligat. l. in rebus. commod. in P. l. ſocius ſocio, l. 3. § pro ſocio in P.
e gloſſ. in l. ſi filius familias, in 2. l. 26. § marito, ſolutio matrimo. in P. & in l. ſi conſtante, § ſi maritus eius, co. tit.
f l. cum res, l. 49. §. culpa, de legat. 1. docet gloſ. in l. in vendit. one, l. 2. § de tempore locationis, in verb. ex culpa, de bonis authorit. iudic. poſſidẽt. lib. 42. P. tit. 1.
g l. nec ſuppina, de iur. & fact. ignor.
h Barthol. in l. ſi cùm vẽderet, § fi. de pignor. per. l. in rebus. commo. P. facit textus in l. ſi merces, § qui communem, loca. in P.
i toto titulo, ad legem Aquil. & ſimul dignum, de homicid.
k Baldus, in d. l. quæ fortuitus, pen. colũ.
l Baldus, vbi ſuprà.
m gloſſ. in l. etiam §. ſolut. matr.
n l. ſi ſeruus, § id quod euidentius, de furt. in P.
o l. 1. § ſæpe, depoſi. in P.
p l. quod Nerua, eo. tit. in P. l. 3. C. eo. l. contractus, de reg. iur. in P.
q l. ſi quis nec cauſam, ſi certũ petã. in P.
r argu. l. ſi vt certo, §. nunc videndum, commod. in P.
s l. 1. § ſæpe, depo. P.
t l. ſi fideiuſſor in princ. & § 2. mãda.
v l. in re mãda. mã. C.
x l. à procuratore, manda. C.
y l. ſi ſeruus, §. quod verò, & § ſequẽti, de furt. in P.
z l. quicquid, C. arbitr. tutelæ.
a l. 3. § interdum, de negot. geſt in P.
b l. quæſitum, § illud, de precar. in P.
c dicta l. quæſitum § ex hoc.
d l. eum qui, §. ſi rem inſpectori, cõmo. in P.
e l. mulier, § ſed enim, ad ſenatuſcõ. Trebellia. in P.
f l. cùm ſeruus, § cùm quid, de legat. 1. cuncta l. ſi vt certo, § nunc videndũ, commoda. P.
g l. ex qui, §. fi. de petit. hæred.
h l. ſi quid poſſeſſor, § ſicut autẽ de petit. hæred.
i l. ſi mora de ſaluationib. l. ſi per emptorem, de periculo & commod. rei vend.
k l. videamus, in princ. de vlur. P.
l l. ſi ſeruum Stichum, ff. de verb. oblig. l. quod ſi nolit, § qui mancipia, de ædil. edict. P.
m l. venditor, §. quemadmodum, de hæred. vel actio. vend. in P.
n ſecundum diſtinctionem, Barthol. in l. 6 filius, in fine de verbor. obliga.

De caſibus fortuitis. Cap. 12.

1 Caſus fortuitus quid, & diſtinctio ab improuiſo.
2 Fortuitorum cauſæ, diuinæ & humanæ.

1 QVIA damnum, aut interitus rei, & id quod intereſt quod petitur, tanquam ex culpa vel dolo alterius proueniens, plerumque per exceptionem caſus fortuiti eluditur, paucis quoque de caſibus fortuitis, quorum ratio habetur, agendum eſt. Caſus fortuitus dicitur [a], id cui per humanum conſilium non poteſt prouideri, vel reſiſti, niſi difficilè. Pro quo idcirco nemo tenetur, niſi ſua culpa in eum inciderit [b]. Sunt autem tot caſus fortuiti, vt numerari nequeant. Eſtq; caſus fortuitus, diuerſus à caſu improuiſo. Quia improuiſo caſui aliquando prouideri poteſt, & ob negligentiam, inibi culpa reprehenditur, & ob culpam dãnatio fit: at in caſu fortuito nequaquam [c].

2 Accidit autem caſus fortuitus, vel ex facto ſeu cauſa naturæ, vel facto ſeu cauſa hominis. Quæ ex facto naturæ ex improuiſo accidunt, dicuntur aliquando fatalia [d]: cuiuſmodi ſunt maris tempeſtas, naufragium [e], grandinatio, ſterilitas [f], fluminis impetus, valetudo [g], mors [h], vis maior, quam Græci ἀφορμὴν dicunt [i], ſturnorum & graculorum incurſus & damnum [k], & ſimilia. Facto hominis accidunt fortuiti caſus, quales latronum inſidiæ [l], hoſtiũ inſidiæ [m], incendium à facto hominis [n], furtum [o], vis priuata, falſa teſtium depoſitio, iniqua iudicis ſententia & ſimiles. Fortuito damna accidentia ex fato, non conſiderantur, vtpote quæ ex voluntate fato facientis, facta non videãtur [p]. Cæterùm dolus malus præcedens caſum, caſu ſuperueniente non purgatur [q]. Item ſi culpa præcedẽs veniat vel cadat in moram, proculdubiò poſt moram quis tenetur de caſu fortuito ſuperueniente [r]. Quòd ſi culpa præcedat, quæ in moram non cadat, ſi ea culpa non eſt ordinata ad caſum, id eſt, ſi talis ſit culpa, ex qua non poſſit caſus oriri vel contingere, qui commiſſi non tenetur ob eam de caſu [s]: ſi autem ordinata ſit ad caſum & is ſequatur propter illam culpam, tunc de eo tenetur [t]. At ſi culpa talis non ſit, quæ ſit ordinata ad caſum qui contigit, diſtinguit Bartholus an in faciendo, vel non faciendo conſiſtat, vel commiſſa ſit: ſi in non faciendo, non teneatur quis de caſu ob culpam [v]. Si in faciendo, diſtinguitur, an factum non cadat in delictum, vt tunc non teneatur de caſu [x], aut ſi cadat in delictum, num delictum committatur circa rem aut circa vſum rei. Si enim culpa vel delictum cadat circa rem ipſam, tenetur qui in culpa, de caſu fortuito poſteà euenìente [y]: ſi circa vſum rei, contrà, vt non teneatur de caſu fortuito poſteà euenìente [z]. Si quis tamen periculo temerè ſe obiiciat, reus culpæ, & debiti eſt [a]. Porrò ſi quis velit à damnis caſuum fortuitorum liberari, vel releuari, operæpretium eſt, vt coram iudice loci vbi contigerint, atteſtationes teſtibus adhibitis de illis componat intra annum, nam poſteà non audietur [b]: nec intereſt ſint ne vocati quorum intereſt, ſi longè abſint; verum ſi propè vocandi, ſi vocari commodè poſſint, vel ſalua & remanente illis, quam dicunt ſe habere, exceptione, vt in aliis [c]: quod obſeruare maximè debẽt redẽptores, ſeu conductores fructuum, beneficiorum: videlicet vt ſuo tempore & dum certa iudicia colligi poteſt ex fortuitis caſibus, æſtimatores & teſtes idoneos adhibeãt. Nã qui caſum obiicit, debet illũ probare [d]. Sunt & caſuũ probationes, quæ fidẽ recipiunt ex ipſa naturali iuſtitia, vt non egeant iuris ſolẽnitate [e],

a l. in rebus, cõmod. in P. l. 1. C. eo. tit. L. quæ fortuita, de pign. actio. C. l. 2. §. ſi eo tempore, de adminiſt. ter. ad ciuita. pertinẽt. in P.
b l. penul. C. de vſufruct. l. fi. de præſcr. 30. vel 40. annor. vt in l. qui occiderat, l. 30. § in hac quoque actione, & l. item Mela, ad legem Aquil. in P.
c l. cum duobus, §. damna pro ſocio, in P.
d § ſi in emtore, quib. mod. re contrah. oblig. l. cõtractus, in fine de reg. iu. l. ſi ita eſt, C. loca. e. propter ſterilitatẽ, eo. tit. ap. Gregor.
e l. 2. §. ſi quis in iudicio, ſi quis cautio in P.
f dicta l. contractus, de reg. iur.
g l. ſi merces, §. vis maior loca in P.
h l. ex conducto, § ſi vis tempeſtatis eo. tit. in P. loca.
i §. item is cui res, quib. mod. re contrah. obl. l. 1. C. de depoſit. dicta l. cõtractus, de reg. iur.
k l. 2. commod. C. l. ex conducto. l. 1. §. ſi vis tẽpeſtatis, loca. in P. dicta. l. 1. de depoſi.
l dicto § item is cui.
m l. cum duobus, §. damna pro ſoc. in P. l. dominus horreorum, loca. in P.
n Vlpia. in l. 2. de cõdit. & demonſtra. in P. l. 3. tit. 1. l. nihil intereſt, l. 3. ad legem Iul. de adult. in P.
o l. ſi hæres dolo malo, l. 16. de noxal. actio lib. 9. P. tit. 4.
p l. quod te, ſi certe petam in P. l. ſi ex legata cauſa, de verb. obl. in P.
q l. nõ omne, de ſtat. liberis, in C.
r l. ſi vt certo. § interdũ, & ibi ita Bartholi. cõmoda l. nẽ Mela, & l. qui occiderit, §. in hac, ad leg. Aquil. P.
s l. & in totũ, de impenſ. in reb. dotal. fact.
t l. final. §. 1. ad leg. Rhod. de iact.
v l. ita vulneratus, ad leg. Aquil.
x l. qui furtũ, de cõdictio. furtiua in P.
y l. cum duobus, §. damna & § qui ſagittam loca. in P.
z l. 2. & 3. de nouiſta gius, lib. 12. C. tit. 5. vide Antonium de Corſeto. in ſingul. in verb. teſtis incipient teſtis, vbi aliquis patitur &c.
a quantã frequenter, vt ſine non cõteſtata &c. ap. Gregor.
b l. ſcire oportet, l. 25. §. ſufficit, de excuſa. tutor. lib. 27. P. tit. 1.
c in l. ſcire oportet, l. 25. §. ſufficit, de excuſa. tutor. lib. 27. P. tit. 1.
d l. teſtiũ fidem, C. de teſtib. lib. 4. tit. 20. l. ſi de poſſeſſione, l. 20. C. de probatio.
e generaliter, § his de præſentibus, C. de reb. cred. l. laudabile, iuncta gloſſ. fi. de aduoca. diuer. iudicum facilitatẽ, & ibi gloſſ.

De dolo. Cap. 13.

Lib.4.P.tit.3. Lib.2.C.tit.21. De doli exceptione, lib.44.P.tit.4.

1 *De doli dictione, & quid in genere.*
2 *Doli diuisio in bonum & malum, & quid vterque.*
3 *Dolus reipsa quid.*
4 *Dolus malus quid, & de fraude.*
5 *Dolus bonæ fidei contrarius, & crimen habet.*
6 *Quare non datur nisi ex magna causa actio de dolo.*
7 *Quæ præsumant subesse dolum.*
8 *De actione de dolo, & pro quibus detur.*
9 *Rationes actionis, cùm de dolo agatur.*
10 *Res quomodo in dolo consideranda.*
11 *Quomodo personæ.*
12 *Quomodo negotia.*
13 *Dolus dolo quomodo, & quando compensetur.*
14 *Quomodo dolus admissus emendetur per actionem, & exceptionem.*

IN finitione eius quod interest de dolo meminimus, quare 1
& de illo caput annectimus, quod etiam omnibus conuentionibus commune sit. Doli dictio, tam Græcis, quàm Latinis in eadem significatione communis est, & significat, id omne quod simplex non est. Sicut Aristophani, δόλος est contrarius ἁπλοῖς τρόποις, id est, simplissimis moribus [a]. Et in hac generali appellatione, rectè dicetur dolus, aliud facere, aliud simulare se agere [b]. Ita fraus, & machinatio, ad fallendum aliquē [c] vel ad se suaq; tutāda. Et proinde duæ doli species adseruntur, vt alius sit dolus bonus, alius dolus malus. 2
Non fuit, inquit Vlpianus, *prætor contentus dicere dolum, sed adiecit malum: Quoniam veteres etiam bonum dolum dicebant, & pro solertia hoc nomen accipiebant, maximè si aduersus hostem latronemúe quis machinetur* [d]. Mendacium perplexum est, & dolo plenum [e]: & abiit in prouerbium ἀλλ' ἐστὶν ἡμῶν μεγαρικὴ τις μηχανή, id est, sed adest nobis quædam Megarica machina. Improbitas enim obiiciebatur Megarensibus: quia alia dicerent, alia facerent [f]. Et dolum bonum dixit iurisconsultus, si is qui imprudenter emerat rem domini, cuius negotia administrat, & vsucapiebat, bono dolo aliquem supponat, qui rem ab illo euincat, ne negotiorum gestorum nomine teneatur [g]. Et Lysander Lacedæmonius solebat dicere, vbi leonina pellis non sufficeret, vulpinam esse assuendam [h]. Sic enim sæpiæ in piscatu emittunt attramentum, vt turbato loco, in quo sunt, lateant [i]. Neque dolo malo facere videtur, qui iure suo vtitur [k]. Estq; supplantatio alterius, & deceptio plerumque, si in commodū facientis iure aliquo approbatum, vertatur, iure diuino non improbata, vt quando dolosè Iacob subripuit benedictionem fratri Esau [l]. Et certè in hoc dolo, verè dolus non est: quia intentio non ex malitia consilium capit, alterum vt decipiat, sed consilium capit potius, vt sibi prosit. Quare potiùs astuta suorum negotiorum tractatio, quàm voluntas alterum decipiendi. Quo forsan modo licet se circumscribere inter contrahendum, ratione prætij & valoris, id est, suam meliorem conditionem, sine malitia tamen, facere [m]:

a Aristophan. in Pluto.
b l. iurisgentium, 17. §. dolo malo de pact. in P. Cicero. 3. Officio.
c l. 1 § dolū, de dol. in P. lib. 4 P. tit. 3.
d Vlpia in l. 1 § non fuit autem, de dol. in P.
e Suidas, in verbo ἀλλόλως.
f idē Suidas in verbo ἄλλα.
g l. at qui natura, §. rum ine, de negogest in P.
h Armil. Prob. in vita Lysan & Cicer 1 Off.
i Suidas, in verbo ἐπιβάλλειν.
k Vlpia in l. quod ait lex, § l. 3. § is autē, de libero homi exhibend. lib. 43. P. tit. 28.
l Genes. c. 27 Oseæ, c. 12.
m l. in causæ l. 17 § penul. de mino. in P. l. item si prætio, § quemadmodum loca. P.

vo

voluntates enim hominum non improbantur, quæ ius ſuum melius facere tentant mediis licitis [a]. Eſt & bonus dolus, cùm quis aſtutè alium à malo reuocat, & ita eius intentionem fruſtratur & intercipit: quo D. Paulus Corinthios ad lumen Euangeli deduxit *Ego*, inquit, *vos non grauaui, ſed cùm eſſem aſtutus, dolo vos cæpi* [b]. Sic Dauid quoque, *Supplantaſti*, inquit, *Deus inſurgentes in me* [c]. Accedit dolò bono dolus, qui ſolum reipſa dolus, ſeu deceptio vltra dimidiam iuſti prætij eſt, ſine conſilio vel intentione decipiendi alterum [d]. Cui deceptioni ex re ſi accedat conſilium vel calliditas, fit impoſtura [e]: fraudem tamen melius dici puto, quando re ipſa ſit ſine conſilio deceptio [f]. quamuis & fraus conſideranda, quod pertinet ad pœnam, potius ex conſilio, quàm ex euentu [g]. Dolus malus verè ex qualitate facti, non ex quantitate prætij æſtimatur [h]: & in faciendo potius quàm in re conſiſtit [i]: habetque calliditatem [k], abſcondita videlicet mentis machinatio [l]: atque calliditas in tacendo eo, quod exprimi debebat [m]: & fallacia dum quis falſum aſſerit & mentitur [n], aut mendacium profert, aut machinatur [o]. Inibi & fraus, quando ex facto doloſo alter læditur ſecretò & clàm. Sic enim Cicero, *Vt*, inquit, *aut fraude fit iniuria: fraus quaſi vulpeculæ: vis, leonis videtur: vtrumque ab homine alienißimum, ſed fraus odio digna maiore* [p]. Vt non immeritò maiores, & crimina fraudes dixerint. Et capitalem fraudem admittere dixit Vlpianus, id eſt capitale crimen [q]. Et ita dolo ineſt fraus, quæ conſilium habet [r]. Pluribus autem explicant Vlpianus, Paulus, Caius, quid ſit in fraudem facere, quos conſulas oportet [s]. Referunt & fraudis nomen, ad eum, aduerſum quem dolus admittitur [t]: dolum ad eum, qui committit. Attamen plerumque dolus, & fraus appellatione confunduntur. Labeo, vt omnes doli ſpecies complecteretur, doli mali definitionem latiorem dedit & explicauit, dolum malum dicens, eſſe omnem calliditatem, fallaciam machinationem, ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam [v]. Calliditas aſtutia & dolus, deceptióue in animo [x]: fallacia, in ore & in mendacio [y]: machinatio verborum, ad decipiendum compoſitio & artificium [z]. In ſumma, dolus malus contrarius eſt bonæfidei [a], ex mala fide procedens, & ex peruerſa circumueniendi voluntate. Et proinde criminis habet ſpeciem [b]. Et Deus vt virum ſanguinum, ita & doloſum abominatur [c]. Et eum qui egit dolum in lingua ſua, à regno æterno excludit [d]: imò & viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos [e]. Et filio doloſo nihil erit boni [f]. Atque regnum transfertur de gente in gentem, non ſolùm propter iniuſtitias & iniurias, ſed etiam propter diuerſos dolos [g]. Beatus contra dicitur, cui non imputabit dominus peccatum, nec eſt in ſpiritu eius dolus [h]. Idcircò qui dolum imponit alicui dilucidè materiam doli, conſilium videlicet fraudulentum probare debet, & à quo fiat, ſecundum quid, & cuius, & quare. Nam non niſi ex magna cauſa, & ex euidenti calliditate datur actio de dolo [i]: nec præſumitur dolus facilè, niſi probetur [k]. Nec ſufficit ad dolum imponendum, ſola doli conteſtatio, niſi accedat probatio [l]: paucis tamen exceptis, in quibus præſumptio iuris dolum indicat: veluti in eo, qui ſcit ad quippiam faciendum ſe teneri, facereq; poteſt, ſed non vult [m]. Item ſi actus qui fit, per ſe malus ſit, dolus inibi præſumitur abſque alia probatione, vt ſi homicidium fiat [n] ſubinde tertio loco, ſi actus qui publicè fieri debet & ſolet, clàm fiat, dolum ineſſe oſtendit [o]. Sunt & aliæ peritaſes negotiorum, quæ dolum ineſſe, præſumptione ſignificant, colligendæ ex illis, quæ geruntur, & ex legũ determinatione [p]. Actio de dolo antiquitùs nõ pro omnib⁹ negotiis doloſis erat à legibus prodita [q], ſed tantùm pro aliquibus, atque ſecundum illas formulas tantùm agi poterat. Nam primùm à lege 12. tabularum dolus coërcebatur in tutela commiſſus: ſecundò, ex lege lectoria circunſcriptio

[a] l. ſi voluntate, C. de reſcind. vendit. [b] 2. ad Corinth. 12. [c] Pſal. 7. [d] gloſſ. & text. in l. 2. de reſcindend. vēdit. l. ſi quis cum alter, l. 3 & cum ſimil de verbo oblig. in P. [e] l. 5. § idem ſi quis impoſturā, de crimine ſtellio. [f] gloſſ. in l. iuriſgentium, § ſed ſi fraudādi, de pact. in P. [g] l. fraudis, l. 80. de regul. iur P. [h] l. dolus, l. 10. C. de reſcinden. vendit. 10. l. dolum, C. de dolo, l. ſit prætor, § proinde, de minor. 25. annis. [i] gloſ. in l. iuriſgentium, § dolo, de pact. in P. [k] l. dolo malo, de ſer no corrup. in P. [l] l. fin. & ibi Baldus, C. de litigiof. [m] l. 1. § 1. de actio. emp. in P. [n] l. ſi quis affirmauerit, § 1 de dolo in P. [o] l. Iuliano § idem Iuliano, de actio. emp. in P. [p] Cicero. 1. Offic. [q] in l. 1. § 1 verſic. item ſi quod, de ædilit. edict. li. 21. P. titu. 1 [r] l. iuriſgentium, § ſed ſi fraudandi, de pact. in P. [s] in l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. quæ in fraud. creditor. lib. 42. P. titul. 8. [t] vt in titul. ſi quid in fraud. patron. § in fraudē, ex quib. cauſ. manumittere. non licer. [v] l. 1 § dolum de dolo. P. [x] l. 1 § penul. de act. empt. P. [y] l. falſus, 44. § ſi quis, de furt. libr. 47. P titul 2. [z] l. Iulianus, § idem, de action. empt. P. [a] l. ſi dolo, l. 5 C. de reſcinden. vendit. [b] gloſſ. in l. 1. de fideiuſſ. P. textus in l. 1. § plane ibi propt. delicti pœnā ſubiit, de tutel. & rat. o diſtin. P melius in l. item exigit, l. 17. de dol. P. [c] Pſal. 5. [d] Pſal. 11. [e] Pſal. 54. [f] Prouerbior. c. 14. [g] Eccleſiaſtici c. 10. [h] Pſal. 31. Eſaiæ c. 33. can. ſi enim, § eligas de pœnitendiſtin. 1. [i] l. & eleganter, l. 7. § fin. de dol in P. l. dolum, C. eod. [k] dicta l. & eleganter, § fi. l. quoties, § qui dolo, de procurat. l. ſi procuratorem, Melo, & l. dolus mandat. in P. [l] in l. 1. & ibi gloſſ. ad leg. Cornel. de ſicar. C. e. 1. de præſumptio. [m] l. fin. de rit. nuptiar. in P. & l. non inficiatur § ſi quis paſtùm, de iure Eſt. P. [n] vt in l. omnes, § Lucius, quæ in fraud. creditor. in P. & in § item ſi quis in fraudem, de action. [o] l. 10. § fin. de dolo in P.

adoloſcentum plectebatur [a]. Tertiò, ſine lege in iudiciis, quibus ex bona fide addebatur [b]. C. Aquilius poſteà, prætor ætate Ciceronis, formulas alias introduxit de dolo malo coercendo [c]. Quarum deinceps ſumma in edictum prætorium relata eſt, cuius verba: *Quæ dolo malo facta eſſe dicentur, ſi de his rebus alia actio non erit, & iuſta cauſa videbitur, iudicium dabo* [d]. Si alia actio non detur, inquam, quia ſubſidiaria & generalis actio hæc [e]: & ceſſat, vbi alia datur [f]: potiſſimùm cùm ea famoſa ſit [g]. Rationes autem huius edicti, tres eſſe poſſunt. Prior, quòd cùm crimen dolus ſit, oporteat circumcidi nocendi licentiam: & puniri [h]. Item 2. ne malitia, malis ſit lucroſa [i]. Et 3. ne ſimplicitas ſit bonis damnoſa [k]: Nec malitiis hominum indulgendum eſt [l]. Et inter bonos & graues, bona fide agier oportet: atque ex damnoſo lucrum ſubire æquum non eſt [m]. Conſideramus itaque in dolo res circa quas dolus ſit, perſonas, & quod geritur. In rebus, pro modicis ſummis non dari actionem de dolo, placuit, vſque ad duos aureos [n]. In aliis, pro his actio datur quæ dolo facta ſunt [o]. Vt ſi quis nõ reſtituit, quod poteſt reſtituere [p]. Et generaliter, dolus committitur tam in contractibus, quàm teſtamentis & legibus [q]. Et vix negotium aliquod eſt tam bonum ſanctumúe, quod non ſit expoſitum doloſis hominum machinationibus: vt per ſingula ea perſequi, non tam difficilé, quàm impoſſibilè ſit. Debet tamen qui de dolo agit, ſcire qua in re circumſcriptus ſit, nec in tanto crimine vagari oportet: exigitque prætor, vt comprehendatur, quid dolo malo factum ſit [r]. In perſonis notat Vlpianus, it quibuſdam non dari actionem de dolo aduerſus certa: vt putà, liberis, & libertis, aduerſus parentes & patronos: ſed nec humili, aduerſus eum qui dignitate excellit: non plebeio aduerſus conſularem receptæ authoritatis: non luxurioſo aut prodigo, vel aliàs vili, aduerſus hominem emendationis vitæ, ſed in horum perſona dicendum, in factum, & verbis temperandam, actionem dari, vt bonæfidei nemo fiat [s]. Quamuis aduerſus hæredes harum perſonarum poſſit dari, & hæredibus earum [t] dumtaxat, vt in aliis; in quantum de dolo ad eos peruenit [u]. In municipes quoque de dolo non datur actio: niſi ſi quid ad eos peruenit ex dolo eorum qui res adminiſtrant [x]: nam & ab his, vt decuriones, de dolo ſuo conueniuntur [y]. Sic dominus de dolo procuratoris tenetur, in quantum ad illum peruenit, at procurator de dolo ſuo proculdubiò tenetur in ſolidum [z]. Nec in pupillum de dolo actio datur, niſi fortè hæreditario nomine conueniatur, vel ſi proximus pubertati ſit: maximè, ſi locupletior ex hoc ſit factus [a]. Et proinde in hac actione deſignari oportet, cuius dolo factum ſit, & erga quem [b]. Negotium porrò, & quod, & quomodo actum ſit, expedit in doli quæſtione perpendere, ex ſubſtantia, & accidentibus modiſque diſtinctionis, vt non immeritò huic quæſtioni & edicto, cauſæ cognitionem prætor inſeruerit [c]. Nam qui iure ſuo vtitur, non videtur dolo facere [d], nec is, qui iuſſu iudicis, cui parere decet, fecit [e]. non ſi ius publicum ſequatur [f]: ſi conſentientem & ſcientem fraudaſſe dicatur: non enim huic dici poteſt fieri dolus, vel fraus [g]: inquirimus etiam, vt ſit magna cauſſa, & euidens calliditas [h]. Et num dolus vtrinque inter negotium gerentes fiat: nam dolum dolo compenſari & elidi placuit [i]. Vt paria delicta mutua compenſatione tolluntur [k]. Quò fit, vt contra exceptionem doli mali, non detur doli mali replicatio, inquumq; viſum eſt communem malitiam, petitori quidem præmio eſſe,

a Cicero 3. Off.
b Cicero 1 & 3. Offi. & de Natur. de.
c l. 1. de dolo, in P.
d l. 1. de ſtipul. hoſtio.
e l. 2. in princi. & §. non fuit, & l. & cle gäter. l. 7 & l. ſum à te, 26. de dol. P.
f l. falſus creditor, §. ſi quis nihil, de iure in P. l. 2. C. de dol.
g l. 1. §. ait prætor, de dolo. in P. l. nõ debet, l. 22. eo. tit.
h l. conuenior, de pactis dotal. in P. l. ſin vulneratus, ad legem Aquil. in P.
i l. 2. & l. ne ex dolo, de dol. in P. l. verum, §. tempus, verſ. hoc quoque, pro ſocio, in P. l. non fraudantur, de reg. iur. l. hominem in dubio, in P.
k §. ſed quia, in 2. de fideicommiſſar. hæredit. l. rerum, §. tempus, pro ſocio, in P.
l l. in fundo, de rei vendic. P.
m Cauus l. itaque, l. 29 §. 2. de dol. in P. Vlpian. in l. ſi oleum 1. in §. fin. & Paulus, in l. 1. ſeſt, l. 11. & ſeq. de dolo. in P.
n l. 1. de dol. in P. l. conſili, l. 45. de reg. iur.
o l. ſi procuratore, l. 8. §. dolo facit, mãdati P.
p l. 2. §. ſi. de doli mali exceptio. lib. 44. P. tit. 4.
q l. item exigit, l. 17. de dolo in P.
r l. non debet, l. 22. de dolo in P. de patr. & patron in l. 2. de obſeq. à liber. & liber. parẽt. & parẽt. præſtan. lib. 37. P. tit. 15. l. 4. §. aduerſus parentes, de doli mali excepti.
s l. hæredibus, l. 24. de dolo P.
t Vlpia. l. ſi plures, l. 18. §. 1. de dol. in P.
u l. ſed ſi ex dolo. 3. 16. §. 2. de dolo, l. 1. de libert. vindict. ſiſta.
x dicta l. ſed ſi ex dolo, §. de dolo. de dolo in P.
y dict. l. ſed ſi ex dolo, §. item ſi quid.
z l. hæredibus, §. fin. de dol. in P.
a dict. l. ſed ſi ex dolo, §. fin.
b l. 1. & l. ſi oleum, 10. §. fin. de dolo, in P. l. 2. C. eod.

c l. non videtur, l. 56. de regul. iur. d l. non videtur, l. 128 §. 1. de regul. iur. P. e l. nihil conſenſui, l. 17 §. 1. eo. tit. de reſtitut. l. ſi quis omiſſa cauſ. reſtit. C. f l. nemo, l. 129. de regul. iur. 2. de fideicommiſſo. l. 11. & l. cum donationis, l. 34. C. de tranſactio. l. 4. intelligatur de ædilit. edict. in P. l. 5 §. fin. de actio. emp. in P. cum ſimil. g l. & ſegenter, §. fin. de dol. P. h l. dominus, de contra. emptio. P. l. final. §. ſed etſi ſtipulet, de eo per quem fact. erit quominus in inſtit. P. l. ſi duo, l. 37. de dolo. P. l. ſi ambo, de compenſat. P. i l. vtro & vtroque, ſolut. matr. in P. l. cum par de reſtitut. l. 37. de regul. iur. P.

ti verò, cum quo ageretur, pœnæ esse [a]. Quod intelligendum erit quãdo dolus ex vtraque parte circa eandem rem commissus est: diuersum enim, si ego in vno negotio dolum tibi feci, tu mihi in alio. Nam tunc vterque nostrûm pro dolo agere, sine compensationis doli metu, potest [b]. Subinde ignorandum non est, compensationem hanc in delictis admitti priuatis: non autem in illis, quæ vindictam habent publicam [c]. Siquidem compensatio non fit, nisi cũ vero debitore [d]. Qui autem delictum admittit publicum, obnoxius, & debitor est ratione pœnæ, reipublicæ, cuius interest delicta puniri [e]. Et proinde compẽsari cum priuato crimen hoc non potest: sed vnumquemque pœnam sui delicti pati oportet, & ex suo admisso sorti subiici: cùm, nec alieni criminis successor constituatur [f], neque delictorum concurrentia facit, vt
14 alicuius detur impunitas [g]. Perpendimus etiam modos emendandi dolum commissum, vel per viam actionis, vel exceptionis: nam interdum, vt paulò antè [h] diximus, dolus dat caussam contractui bonæ fidei, & ipso iure tunc corruit [i]. In aliis autem stricti iuris, vel per exceptionem, vel per actionem dolus emendatur [k]. læsus tamen dolo eligere potest, num velit contractum, vel negotium approbare, vel improbare [l]. Is tamen qui commisit, nec allegare, nec improbare potest in proprium commodum [m]. Quinimò priuilegium quod in negotio doloso competeret alioquin, dolo commisso amittitur [n]. Porrò ex eadem causa proposita est doli exceptio, ex qua & actio [o]. Permittitur autem & replicatio de dolo, nunc per biennium: olim tantùm intra annum [p]. Quamuis in factum actio, in quantum quis ex dolo consequitur perpetuò duret, & contra dolosum, & contra hæredes [q]. Singulare & illud est, exceptionem doli perpetuò durare: quia ea vti non possumus [r], nisi cùm contra nos quis experitur. Contrarium autem in actione quæ potest opponi ad arbitrium agentis [s]. Nec obest agenti vel excipienti de dolo, quòd pacto dolus remissus sit futurus: nam pactum illud ratum non est, nec valet in vero dolo qui remitti nequit: quamquam de præsumpto futuro admitti possit, vt de vero præterito [t]. Si quidem pacta, quæ delinquendi præbent ansam, iure repudiantur [u]. Atque ideo in omni generali remissione, & approbatione negotij gesti, continetur exceptio doli mali [v].

De mora. Cap. 14.

1 *Continuatio, & mora quid.*
2 *Diuisio moræ, & materia seu res, & methodus dicendorum.*
3 *Quomodo interpellatione mora committitur, & de diuersis modis interpellandi.*
4 *Vnicam interpellationem ad moram sufficere docetur.*
5 *Mora creditoris quomodo, & quando committatur. Et de oblatione reali & verbali.*
6 *Mora exigit culpam, aliter non nocet.*
7 *Quomodo excusatur mora & culpa ex parte rerum.*
8 *Quomodo ex parte personarum.*
9 *Quomodo ex parte negotiorum.*
10 *Vtilitates & effectus moræ. 1. vt perpetuet obligationem.*
11 *2. Committatur pœna.*
12 *3. Debeantur vsuræ, fructus, & quando.*

a Vlpian. in l. apud Cassum, §. Marcellus, de doli mal. excep in P.
b Marcellus in l. colonus, l. 12. & Papinia. in l. cum fundum, l. 18 de vi & vi arma. P. Vlpia. in l. quemadmodum, l. 38. § 1 de noxal. actio lib 9. P. tit. 4.
c l. 2. § si publico & l. si vxor § iudex, ad leg. Iul. de adulter in P.
d l. 1. & toto titu. de compens. in P.
e l. ita vulneratus, ad leg. Aq. in P.
f l. crimen paternum, l. 26. de pœn. in P. l. sancimus, C. eod. titu.
g l. nunquam, l. 2. de priuat. delict. in P. lib 47. P. titu. 1.
h sup. c. 2.
i l. & eleganter, § de dolo, & l. Iulianus, §. si quis colludente, de actio. emp. in P. l. in causæ. 2. de minor 25. annis P. l. iurisgentium, §. prætor ait, de pact. P.
k l. dolo, C. de inuit. lib. stipula. l. metũ, in magna §. sed quod ait prætor de eo quod met. cau.
l l. qui nondum, de hæred. vel actio. vendit. C.
m l. transactione, C. de transact.
n l. 2. §. verba itaque ad senatusco. Vellei.
o l. 2. de doli mal. excep.
p l. ho C. de dolo
q Vlpian. in l. quæsitũ, l. 31. § fin. de peculio lib. 15. P. tit. 1. l. in hæredem de dolo. in P. glo. in l. quæsitum, l. 13 §. fin. in verbis statutum tempus, per l. purè 5. §. fin. de doli mal. excep. P. l. si pactũ, l. 6 de exceptio. li. 2. C. titu. 36. l. si vnus, §. illud, & ibi Paul. Castre. de pact. in P. l. in commodato, commoda. in P. l. quidam decedens, l. 6. de administ. tut. P.
r l. conuenior, de pact. dotali. P. l. alia causa, § eleganter, solu. matrimo. in P.
v Scæuola in l. Pomponius, de nego. gest. lib. 3. P. tit. 5. l. Aurelio, l. 21. §. Caius, de liberatio. lega. lib. 34. P. titu. 3. l. si quis rationes, l. 10. eo. tit. Modestinus in l. tres fratres, l. 36. de pact. in P.

13 4. *Vt definiat eſtimationem.*
14 5. *Datum condicatur.*
15 6. *Pœnam infligat.*
16 7. *Succedat id quod intereſt.*

ONIVNCTISSIMA ſuperioribus tractationibus eius quod intereſt, culpæ, & doli eſt de mora notio, quæ in debitis perſoluendis frequentiſſimam habet quæſtionem. De ea itaque etiam in genere dicemus, prout iuriſconſultis conuenit. Mora eſt, dilatio temporis, debiti ſoluẽdi, vel recipiendi cum culpa. Mora eſt dilatio temporis [a], & in genere ad alia quàm ad debitum perſoluendum, vel reſpuendum pertinet: & ita dilatio in finitione noſtræ moræ, pro genere: vt & mora, quæ dilatio vel expectatio eſt, vt apud Ciceronem [b], *Cùm bellum nepharium reipub. viderem, nullam moram ſequendi Antonium interponendam putaui.* Et apud Terentium [c], *Sequere me intrò, ne in mora ſis.* Vnde mora poteſt eſſe ſine vitio, ſine culpa, & cum illis, parua & innoxia, quæ non noceat [d]: vt quæ nõ magna, quæ ſine culpa eſt [e]. Veluti ea vitioſa negotiis ſolet vtplerumque eſſe, quæ longa: quia *ſero medicina paratur*

Cùm mala per longas conualuere moras [f].

Verba finitionis debiti ſoluendi & recipiendi, indicant moræ diuiſionem, vt alia ſit debitoris, alia creditoris [g]: apparet quoque materia moræ, nẽpe debitum [h]: & à quo mora committatur, & ex formulis legum, ſecundum quas, per interpellationes & alias modis cõmittitur, & cuius cauſa, & propter quid inducta hæc moræ punitio, & quare, effectibus demonſtratis, conſideratisq; reliquis claſſibus ſpeculi artis Syntaxeωn noſtrarũ, ex quibus ſtrictim methodum ſubſtruam. Moram debitor committere dicitur, in non ſoluendo: creditor autem in debito non recipiendo [k]. Committitur autem tunc debitoris mora, ſi is ſtatim cùm ſcit, vel poſſet intelligere ſe debere ſtantem rem, nõ ſolut vel non præſtat [l], vel occidit [m]. Dico ſtantem rem, quia ſi ante moram res perierit, non tenetur [n]. Et ſic impoſſibile, remanet ſine obligatione [o]: vt non exigatur ideò ſolutio, neq; mora fieri dicatur, quia nulla datur petitio [p]. In alijs autem vbi petitio locum habet, mora fit, ſi nõ ſoluatur debitum cùm quis ſciret, vel ſcire poſſet ſoluendum eſſe. Poteſt autẽ ſcire multis modis, veluti ſi interpellatus congruo tẽpore & loco, ſeu legitimè monitus debitor, nõ ſoluat [q]. Et hæc interpellatio triplicis generis eſt, diei, legis, & hominis. Dies namque adiecta ſolutioni faciendæ, ſatis interpellat, & morã inducit efficiciter, ni ſatisfiat [r]. Lex autem inſtat & monet ſine hominis facto: & ideò ſi ſecundum eam, quid non fiat, vel non præſtetur, moram quis incurrit & damna eius; veluti ſi conſtituat tempus ſoluendi, vel faciẽdi [s], aut ſi cõſtituat moram ratione rei ſine interpellatione committi: quo caſu reipſa mora cõmittitur, & mora in rem [t], & irregularis mora dicitur: veluti ſi non ſit cui denuncietur [u]: vel ſi de ea agatur quæ fauore minorum, perinde debitores eorũ facit morioſos, ac ſi moniti fuiſſent [x]. Nam & hæc, vix aut nũquam in maioribus locũ habet [y]. cùm iure communi, non ex re, ſed ex perſona mora oriatur [z]. Alia item ſpecies moræ legalis in fure, qui ſemper in mora cenſetur eſſe, quòd non reſtituat furtum, cùm ſciat, vel ſcire debeat, vtque interpellatione non indigeat. ſe alienum poſſidere, & tenen reſtituere. Et ita perpetuò tenetur de interitu [a]: quia perpetuò per eum ſtetiſſe videtur, quominus non ſoluerit: eoque exiſtimare deberet rem, quæ ad ſe non pertineret, ad alium pertinere debere [b]: retinendo per eum ſtetiſſe certum eſt, quominus dominus poſſideret: quare ex culpa & de interitu rei tenetur [c]: a quo tamen liberatur, ſi ante interitum moram purgauerit, & rẽ obtulerit [d]. Interpellatio per hominem fit, vel voce, vel alijs modis, quibus moneri

& inter-

1

2

3

a l. quod debetur, de pecul. o in P. l. contra maiores, l. 16. de inoffic. teſtam. lib. 5 C. tit. 11. l. ſi debitori, de iudic. P. auth. ſed & his, de rem. appel. C.
b Cicero Philip 6.
c Terentius in Andria.
d l. ſi debitori meo, de iudic. P.
e l. item verberatũ, l. 15 § ſi de rei vẽd. lib 6. P tit. 1.
f Ouid. de Triſt.
g l. illud, 17. de pericu & commo. rei vendi libr. 18. tit. 3.
h l. ſed ſi ex ſtipulatu, de verbor. obliga P.
i l. quod te, l. ſi certum petat, l. ex legati cauſa, 3 de verbor obliga.
k l. incipiẽ, de vſur C. l. debitor vſuras, 7 cod. tit. ul. in P.
l dict. l. quod te, & dict. l. ſi ex legati
m l. fundum Corneliv. de nouat P.
n l. ſi homo mortuus, de verbor. obligat. § conditiones, cod. tit. ff Inſtit.
o l. non ſolum, de actionib. § impoſſibilium, de reg. iur. c. nemo potest, extra ſex § 2. de ſanctim. ſtip. cum ſimilib.
p l. ſi pupill⁹, de verbor. obliga. & dicta l. ſed ſi ex ſtipulatu, cod. tit.
q l. ſi ex legati cauſa, de verb obl. l. ſi fund, de periculo & commo rei vend. l. mora, 23 de vſur. in V. l. Titia 36. § fin. de legat. 1.
r l. magnam, de cõtrahen. & commit. ſtipulatio. & de cõ. & mittend.
s vt in l. fin. § præterea, C. de aſſe. dotium, & in l. 2. C. de iur. emphyteo.
t l. fin. C. de condictio ob turp. cauſam.
v vt in l. ſed etſi reipub. 23. § 1. de vſuris, P.
x l. in minorum, C. in quib cauſis in integ. reſtitui non eſt neceſſar.
y glo in l. videamus generaliter, l. 32. in verb ſi in rem, de vſur. in V.
z l. mora, de vſur. in P.
a l. ſubſtracto, C. de furt. l. ſi C. de condictione ob turpẽ cauſ. l. ſi de condictio. furti in P.
b l. fin C. vnde vi
c l. 2. § denique Iulianus ſcribit, de vi & vi armata, in P. lib. 43. tit. 16.
d vi l. fin. de condictio. furt.

& intelligere poteſt debitor ſe ſoluere oportere [a]: vel in iudicio petitione expoſita [b], vel extra iudicium [c], vel per literas: nam & per eas voluntas cognoſcitur ſcribentis [d], dummodò fiat interpellatio loco, & tempore debito, non aliàs [e]: & ſint perſonæ, quæ capaces ſint denunciationis, alioquin & fruſtrà interpellantur: veluti ſi pupillus interpelletur [f]: quia nec is capax, eſt ſolutionis faciendæ. [g]. Item ſi perſona non adſit quæ interpellanda, pro interpellatione habetur proteſtatio creditoris, quòd non poſſit interpellare & teſtatione cõprehendere, & pro petitione id erit [h]. Porrò controuertunt interpretes, num vnica interpellatio ſufficiat extrà iudicialis, an plures exigantur ad moram conſtituendam. Ego autem vnicam ſufficere legitimè factam, ex qua intelligere debitor poſſit, ſe ſoluere, vel facere, vel dare oportere [i]. Nec qui ſatis certus eſt, amplius certior fieri debet [k]. Atq; in hoc diſtinguo moram, quæ vna interpellatione committitur, à contumacia, quæ non niſi tribus, aut vna ſolemni, quæ tres contineat, naſcitur [l]. Cuiuſmodi cauſæ aliæ ſunt à morę conſideratione alienæ, quæ exigunt triplicem monitionem præcedentem: veluti dum agitur de iudice deponendo, ob denegationem iuris factam clerico, trina requiſitio præcedere debet [m]. Et ſi quis ſuſpectum cum vxore de adulterio velit occidere, ter ante congreſſum vxoris, prohibere debet [n]: & feudo priuandus cliens, prius ter vocari debet [o]. Sunt & alia his ſimilia [p]. Verùm non inficias eo, & poſſe ſæpius interpellationẽ factam inueniri [q]. Cæterùm dico, & quamuis ſæpè non interpelletur debitor, vnica legitima interpellatione poſſe in mora conſtitui. Mora creditoris tunc committitur, quando oblatum debitum à debitore, & depoſitum legitimè, ſuo loco & tempore, creditor illud non capit, quo caſu mora nocet creditori, & à periculo interitus liberatur debitor [r]: quia damnum hoc culpa creditoris aduenisſe videtur, & illi imputandum. Vt quando eius opera res perit [s]. quæ omnia intelligẽda cum tẽperamento. Primùm vt ita demùm periculum & mora creditoris ſit, ſi res, quæ oblata & conſignata eſt, fuerit ſine die purè debita: nam ſi dies dicta fuit ſolutioni cum pœna, & poſt moram ſuam, debitor tranſacta die obtulerit, pœna ſemel commiſſa præſtanda eſt, nec purgatur mora commiſſa oblatione. Contrà, ſi quid dare quis dumtaxat teneatur [t]: quia ſemel mora facta à debitore, qui rem integrã obtulit & obſignauit creditori, per moram creditoris tollitur [u]. dummodo quod obſignatum eſt, alij obligatum non ſit [x], & conſignatum debitor in vſus ſuos non conuerterit [y]: Nam nec aliena res in ſolutum dari poteſt: nec conſignatio conſtare videtur, quæ reuocata eſt. Et proinde, ſola labialis oblatio extra iudicium, non conſtituit creditorem in mora: quia nulla cõſignatio ſeu depoſitio adeſt quæ requiritur, & realis eſt. Quamuis in iudicio labialis oblatio pro conſignatione habeatur [z], propter iudiciorum authoritatem, quę ſine effectu oblationes, ſi acceptarentur à creditore, non paterentur abire [a]. Quare his obſeruatis, vltima mora, ei qui eam commiſit nocet [b]. Ita mora ſua cuilibet erit nociua [c], ſed poſtremâ prior emendatur. Cæterùm ita demùm mora debitori vel creditori nocet, ſi ea culpæ ſit, ideſt, ſi culpa interueniat: ſic propter culpam mora quæ ſuo nomine adiaphorum quid reſert, tranſit in reprehenſionẽ & pœnam, atque ſingulari tractatione hæc mora reprehẽſibilis, ab alijs generibus moræ de quibus hîc nihil agitur, ſecernitur, & mora hæc delictũ dicitur [d], & fruſtratio [e]: alioquin nõ omne, quod differendi cauſa optima ratione fit moræ eſt annumerandũ [f]. Sed perpendimus num culpa debitoris, vel creditoris, res deterior facta fuerit, vel perierit, ne eius ſit damnum [g]. Nec æquum eſſet, vt ſine facto ſuo quis rebus ſuis per alterius factum priuaretur [h]: & mora ſua cuique nocere debet, non alij [i]. Atque qui culpa vacat, & immunis à pœna eſſe

[a] dicta l. quodcte, & certi per P l. ſi ex legati cauſ. de verbo oblig Clemen. final. vt lite nõ cõteſtat. in Clemen. l. vnum, ibi per ea dicem petitum, de verb. obl.

[b] l. nemo rem ſuam 82. § 1 de verbor. obliga.

[c] l Paul. l. 47. § quæro de bonis libertor. lib. 35. P tit. 3.

[d] l. cùm filiusfamilias, § fin de verb. obliga. l mora de vſur.

[e] l. ſed ſi ex ſtipulatu, & l ſi pupillus, de verbor. obliga l. nulla mora, de reg iur.

[f] l. quod ſi fortè, §. fin. & l ſequent. de ſolutio in P.

[g] l. 2. de nautico fœnor. in P. libr. 22. titul. 2

[h] d. l quod te, ſi certũ petam in P. l. ſi ex legati cauſa, de verbor obligat P.

[i] l 1 § fin de actio. empt. in P. l. 1, de dot. prælat. P.

[k] l tres denũciationes, C quomo. & quand de iud C. l. ad perẽptorij, de iudic. in P l contumacia, § cõtumax, de re iudica in P.

[l] l ſtatuimus, C. de epiſcop. & cler.

[m] authentic. ſi quis ei quem, C ad leg. iul de adul.

[n] § 1 de milite vaſſal lib. 2. Feudorũ titu 22.

[o] vt in c. ex literis, de conſtitutio. & c 1. de ſupplenda negligent. prælat. l. ſi conuenerit de pignora & P. l. Acmilius Largia de minor. l. 1. de libell dimiſſ P.

[p] vt in l ſi mandato, § illud tamen, mandat. in P.

[q] cod. l. acceptam, C de vſur. & l. debitor vſurarius, eod tit in P. l 2 §. fi. C. de iur emphyteo l. obſignatore. C. de ſolutio. l. ſi ſoluturus, 39 & l qui decem, 72. eod titu P l illud, de perie. rei ven. P.

[r] l ſi opera creditoris, de dol. mal. exceptin P.

[s] l. Celſus ait, l. 22. de recept. arbit. in P.

[t] paulò aliàs prænimè legibus & l. ſemel mora ſolut. mat. l ſi duo, l 16 §. fi. & l. ſed etſi alia die, l. 17 de conſtito pecunia, lib. 13. P. titu 5.

[u] l creditor, 101 de ſolutio in P.

[x] l. confeſſus. de

[y] ſidebit vſurarius, de vſur. in P l. 1. qui potiorum pignor habeant. C.

[z] l ſi rem alienam. in 3. §. fin. de pignora actio. miſſ P. l. ſi quis nomine, 65 § cũ prætor, ad ſenatuſc Trebel P.

[a] l. hominem, manda P. l illud, de petic & cõmo. rei ven. P.

[b] c. mora, de reg. iur. P.

[c] Accurſius in l mora, § 1 in verbo teneatur, de reg. iur. P.

[d] l. hominem manda. P.

[e] l. ſciendum, de vſur. in P.

[f] l. ſi filiusfamilias, in P 1. § ſi poſt diem tum, ac inre dot. P l rem vi rem ſimulat, § 1. de verbor. obliga.

[g] l. id quod noſtiũ, de reg. iur.

[h] c. mora, de reg. iur. in ſex l. in cõdemnatione, § vnicuique, cõtinu. in P.

[i] l. Celſus ait, l. 22. de recept. arbit. in P.

debet [a]. Sicuti ei non eſt quippiam imputandum, qui facit quod poteſt [b]. Quamobrem in mora cenſenda vel excuſanda, ad culpam tranſeundum 7
eſt, num ea ſit, an verò excuſari poſſit. Quando autem culpa dicitur, antè iam explicaui [c]. At quando culpa excuſari & mora poſſit, paucis ex re-
bus, perſonis, & negotiis quæ geruntur colligere licet. Ex parte re-
rum quidem excuſatur quis à mora, ſi res debita difficilis ſit præſtatio-
nis, propter caſum aliquem fortuitum [d]. Si alibi res ſit, quàm vbi præſta-
ri iuſſit teſtator, neque intra tempus à teſtatore dictum adduci queat [e]:
quia tunc verum eſt, non ſtare per debitorem, quominus res detur: id-
circò ceſſat ratio moræ, culpa videlicet, & effectus quoque [f]. Idipſum
quoque locum habebit, ſi res pereat ante moram [g], vel intra dilatio-
nem conceſſam ad ſoluendum debitori, ſine eius dolo tamen, vel abſ-
que culpa alia [h]. Nam ſi interpellatio ſoluendi fiat intra hanc dilatio-
nem, nocere non poteſt debitori, neque ſi res intereat poſt eam inter-
pellationem: intra tamen dilationem, ei officit [i], non ſecus ac ſi nulla
facta fuiſſet. pœna quippe ſunt, aliquid non fieri, vel fieri inutiliter [k].
Nec præſtat impedimentum, quod de iure non poteſt ſortiri effectum [l].
Factaque in diem promiſſione, inſpicitur tempus ſolutionis faciendæ [m]:
quia medium tempus, adiectum cenſetur in gratiam debitoris [n]. Neque
propriè videtur debitor, qui in diem debet, vtpote qui exceptione aliqua ſe
tueri poteſt, etſi verè ſit debitor, ſi ſub conditione debeat [o]. Stratim enim
quidem quod in diem promiſſum eſt debetur, ſed non ſtatim peti poteſt,
niſi adueniente die [p]. Et plus petit quàm debeatur, qui antè tempus quod
debetur petit [q]. Item ex parte rei impeditur mora, ſi ea, quæ petitur vel debe-
tur, non ſit liquida [r]. Nec incerta veniunt in certam conſiderationem, ne-
que in præſtationem vel collationem [s], nec in condemnationem [t]. Ex parte 8
porrò perſonarum, excuſatur mora ſeu dilatio, & culpa, variis modis: vt ſi pu-
pillus ſine tutoris authoritate promiſerit, & res promiſſa pereat: ibi enim
nulla mora, quia nulla poteſt eſſe petitio [v]. Item ſi cui contingat abeſſe rei-
publ. cauſſa iuſtè, vel capiatur ab hoſtibus [x]. Nec abſentia iuſta & neceſſaria
ſolet obeſſe, vbi agitur potiſſimùm de damno abſentis euitando [y]. Aut ſi mo-
ra fuerit poſteà commiſſa per creditorem: nam prior debitoris tunc excuſa-
tur, vt purgata [z]: & aliis quibuſdam modis excuſatur quoque, vt ſi pupillus 9
cui ſoluendum eſt, tutores non habeat [a]. At ex ratione eius, quod geritur
mora excuſatur, ſi negotio quod geſtum eſt, anguſtius tempus ſoluendæ
vel faciendæ rei, quàm exigatur, adiectum ſit [b]. Neque anguſtia tempo-
ris nocere debet rebus quibus adiicitur [c]. Idipſum cenſeo, ſi quis moras ne-
ctat ſolutioni, dum iuſtas cauſſas litigandi perſequitur [d]. Iuſta enim liti-
gandi cauſſa, & à culpa liberabit, & mora, ſicut & ab impenſarum &
ſumptuum periculo [e]. Et proinde ius ſuum bona fide in iudicio defen-
dens, non tenetur de interitu rei ſuperueniente lite pendente [f]. Quem-
admodum contrà malæfidei poſſeſſor in mora conſtituitur per petitio-
nem iudicialem: quòd maluerit litigare, quàm ſoluere [g]. Et qui ante
litem in mora iam erat conſtitutus, per litis defenſionem, ab ea non li-
beratur, vt in fure dicimus, qui perpetuò in mora cenſetur eſſe, ob ma-
lam fidem [h], ante oblationem [i]. Subinde probabilis ignorantia eximit
à periculo moræ debitorem, ſi ignoret quid, quantum, quale, &
quando, ſoluendum ſit: facti quippe ignorantia, potiſſimùm al-
terius, excuſat [k]. Idcirco ad tollendam hanc excuſationem, inuen-
tæ ſunt interpellationes, quibus ignorantia monetur, quid, quale,

quan

[a] cap. 2. de conſtitutio. ap. Gregor. 1. ſine culpa, de regul. iur. in ſexto l. ſi ideo, l. 7 C. de his qui ob. vt indign.
[b] l. contra, l. 16 de inofficio teſta. l. 2 C. tutores
[c] ſupra huc libro. cap. 1.
[d] vt in l. ſi vehenda, §. penul. ad leg. Rhodiam de iact. in P.
[e] l. cum ſeruus, de legat. 1.
[f] cum ceſſante, de appellat. ex lege, de conditio. ob cauſam, C. l. §. ſi de donat. in P.
[g] l. ſi deceſſerit, qui ſeruos. ſuos ex legat. cauſa, & l. ſi Stichus, mortuus, de verbor. oblig. P.
[h] l. ſi Stichus, de verbor. ob. P.
[i] l. cum filiusfamilias, §. fin. de verbor oblig.
[k] l. quoties, quæ ſtatui. coganan P.
[l] regulariter, non præſtant, in ſexto.
[m] l. quoties, de verbor. obligat.
[n] l. quod in diem de ſolut. l. eò tempus, de regulariis.
[o] l. is cui, de act. o. P.
[p] l. omnis ſtipulatio, de verbor obligat.
[q] §. plus autem, de actio. ap. Iuſt. c. 1. de plus petito ap. Gregorium §. non ſolum, de fideicommiſſ.
[r] l. ſtatu liberi, de ſtatu libero. in P.
[s] l. 1. §. ſed cum, de collat. bonor P.
[t] l. quidam refert, de reb. cred. in P. l. fin. de compenſat. § cuiare de actio. l. 1. & 2. de ſenten. quæ ſine certa quantit. proferun. C.
[v] l. ſi pupillus, de verbor. obliga. l. nulla mora, de regul. iur.
[x] l. ſed etſi reipublicæ, de vſur. in P.
[y] l. nec non, & l. non negligentibus, & l. fin. ex quib. cauſ. maior. in P. l. abſentia, de reg. iur. in P.
[z] l. illud, de pericul. & cõmod. rei ven. in P. l. hominem, mandat. in P. cum ſimilib. ſupra notat. dum ageremus de mora creditoris.
[a] l. pecuniæ. § fin. & l. cum quidam, §. ſi pupillo, de vſur. in P.
[b] vt in l. inſulam, §. 2. loca. P. & l. non vtique, § ſi quis ita ſtipuletur, de eo quod certo loco.
[c] l. ſi mihi & tibi §. 1. delegat. 1.
[d] l. qui & ne dolo malo, de regul. iur. in P. l. ſi quis ſolutioni & l. faciendum, de vſur. in P. l. 3. § ſi quis paratus ſit, quod vi aut clam.
[e] l. cum quem temere, de iudiciis P. l. qui ſoli dum, § etiã res publica, de legat. 1.
[f] l. illud, de peric. hæred. P.
[g] l. nemo rem ſuam, in 2. § 1. de verbor.
[h] l. fin. de condictio furtiua in P. l. in re furtiua, cod. tit.
[i] l. fin. C. de condict. furt.
[k] l. 1. & 2. de iur. & fact. ignorant. P. l. qui in itinere, de regul. iur. l. fin. pro ſuo.

quantum, & quando, & quomodo ſoluendum, dandum, faciendumúe ſit: ſed etſi nouatio debiti facta poſt moram eſt à creditore, interitus ſequens
10 ad moram non pertinet [a]. Diriguntur autem iſtæ tractationes moræ, ad ſingularia quædam commoda conſequenda, quæ ſeptem vtilitates præbent: prior, vt ſi res perierit poſt moram, perinde habeatur, ac ſi ſupereſſet, ratione æſtimationis faciendæ quanti plurimi à tempore moræ: idq; eſt quòd dicimus, moram perpetuare obligationem [b], ſi mora non fuerit purgata & abolita [c], vel ſi poſt moram facto creditoris, vel dolo non perierit: veluti ſi creditor poſt moram, debitoris ſeruum debitum non interemerit vel aliter res eius facto non ſit ſublata [d]. Ita enim dolus culpæ præponderat [e]: neque malitiis hominum indulgendum eſt [f]. Obſeruandum autem hîc extra moram, ſeu ſine mora, & ob culpam poſſe pro interitu rei debitorem, vel alium teneri [g],
2 aliámq; ob cauſam [h]. Quare cauendum eſt, ne diuerſa confundamus, néue miſceamus debitũ ſpeciei, de cuius cõtrouerſia mora agit, cum debito generis, vel quantitatis. Siquidem mora in debito ſpeciei ſeu individui, facit vt teneatur debitor poſt moram: anteà verò peremptа ſpecie, non teneatur. At hæc conſiderari non expedit in debito generis, vel quantitatis: quia genus, ſeu ſpecies ſecundum dialecticos, & quantitas, perire non poſſunt [i]: quia individua etſi pereant, tamen eiuſdem generis & eiuſdem quantitatis alia dantur, & ſolui poſſunt [k]: niſi quantitas in individuũ tranſeat demonſtratione, aut conſignatione: quia tunc illa quantitas individui natura cenſetur, & periculum eius pertinebit ad morioſum, & ante moram peremptа liberabit debitorem [l]. Cùm tamen in alijs, incendium, vel interitus æris alieni in ge-
11 nere & quantitate conſiſtentis, non liberet debitorem [m]. Secunda moræ vtilitas & effectus: vt ea commiſſa, qui in eam incidit, pœnam debeat cõprehenſam conuentione debiti, ſi non ſoluiſſet, vel feciſſet, vel tradidiſſet [n].
12 Tertia, vt in contractibus & negotijs bonæfidei, poſt moram quis teneatur ad vſuras, ſi conuenerit à die conuentionis: ſi non conuenerit à tempore moræ [o], & ad fructus ab eodem tempore [p]. Fructus autem in contractibus ſtricti iuris, à tempore litis conteſtationis [q]. Et fructus quoque rei legatæ debentur à tempore litis conteſtatæ, ſi quidem anteà non fuerit hæres in mora: nam eo caſu à tempore moræ præſtat [r], videlicet quòd pertinet ad fructus percipiendos reſtituendos. Nam pro perceptis, tenetur eos hæres reſtituere à tempore mortis teſtatoris [s]: quia ab eo tempore, recta via, niſi ſi qua cõ-
13 dito prohibeat, tranſit in legatarium legatum [t]. Quarta vtilitas, vt moræ
14 tempus æſtimationem rei definiat [v]. Quinta, vt poſt moram faciendi, datũ
15 ob cauſam poſſit condici [x]. Sexta vt hæres qui partem relictam à patre filio inficiatur ſoluere, ob moram damnatus, eam cum alia tertia parte præſtare cogatur [y], vt qui morioſus eſt in reddendo depoſito, incendij, ruinæ, nau-
16 fragiue cauſa, ſupra illud duplum reddat [z]. Septima, vt in obligationibus faciendi, poſt moram ſuccedat repetitio eius quod intereſt [a].

De actionibus quæ augentur per inficiationem, & condemnationem ſumptuum ſeu impenſarum. Cap. 15.

1 *Acceſſio fit obligationi per inficiationem, vt in lege Aquilia, & depoſito, relictis, præ actibus, & aliis.*

2 *Mendacium quando punitur.*

3 *Augentur & obligationes & actiones condemnatione expenſarum.*

[a] l. qui decem. l. 92. §. ſi cùm mihi, de ſolut. in P.
[b] Paul. l. ſi ſeruum, l. 91. § nunc videamus, & ſequentibus, §§. & l. hæres legatarius & l. memoriam ſuam vtiliter, § ſi poſt moram, de verb. oblig. l. quod te, de reb. cre. in P. l. 2 de fund. & lit. expeſ. C. l. certum, de rei vendic. in P. l. apud Iulianum: alias Africanus, l. 40 §. de lega. 1. l. Titia, Seio, l. 89 §. vltimo, de lega. 2.
[c] l. illud, de pet. & cõ. rei ven.
[d] dicta l. illud, & l. Legis Aquiliæ, ad leg. Aquil. in P.
[e] item ſi obliterata, § ſi ad leg. Aquil.
[f] l. in ſundo, de rei vendic. in P.
[g] vt in l. ſi § ſi ea cõditione, ad leg. Rhod. de iact.
[h] vt in l. 2 § ſæpe eſt. de pecul. in P.
[i] l. in ratione. § interea, ad leg. Falc.
[k] l. 2 de reb. cred. P.
[l] vt in l. qui decem, de ſolutis in P.
[m] l. in cendiũ, ſi certa pecu. C. § item si cui res aliquis, qui, modo rẽ tibi obl.
[n] lita ſtipulatus, §. itẽ ſi quis ita ſtipu. de verb. oblig. l. ſi pœnã, quãdo dies, lega. ced. in P. l. 1. §. itẽ ſi ita legatum, ad leg. Falc. in P. l. ſi homo mortuus, ſumpta à contrario ſenſu, de verb. obl. l. Celſus, de recep. arb. P.
[o] l. in bonæfidei, C. de vſuris l. mora §. in contractibus, & l. cum quidã § Labeo. eo. tit. in P.
[p] l. quis de vſu in P. l. in fideicommiſſ. & l. perdulante ad ſenatuſcõ. Trebell. in P.
[q] l. cum fundus ſi cert. petat. in P.
[r] gloſ. in l. 1. de fructib. & lit. expenſ. C. pro l. Titia, Seio l. 89 § vſuras de lega. 2. & l. ſi quis ſeruo 35. eo. tit. facere l. adiſes etiã in 1 §. item ſciendum de ædilit. edicto.
[s] l. Hermẽnius de vſur.
[t] l. à Titio de fur. in P.
[v] l. vinũ de reb. cred. P. l. in hac actione & l. ſi. de condict. triticar.
[x] l. 3. §. 1. de condict. cau. dat. l. ſi pecuniã § ſi. eo. tit. l. naturalis de præſc. verb. P.
[y] l. ſi quis in fine C. de inoffic. teſta.
[z] l. 1. §. prætor ait depoſit. in P.
[a] l. ſtipulationes non dantur, §. Celſus de verb. oblig. l. ſi quis ab alio 11. §. ſi. de re iudica. in P. l. ſi tibi dedero vt manumittas de præſc. verbis in P.

VEMADMODVM exculpa, mora, acceſſiones fiunt actionibus & obligationibus, ſic aliundè etiam aliæ his accedunt & peruntur: vt in quibus his creſcit per inficiationem, ſicuti in lege Aquilia [a]. Nam contra negantem, ex lege Aquilia, ſi eum damnum per iniuriam dediſſe probetur, dupli procedit condemnatio [b]: in confitentem in ſimplum [c]. Idem in actione depoſiti ex incendij, ruinæ, naufragiúe occaſione [d], & in relictis, pijs & venerabilibus locis [e]. Si quis hæres contumax fuerit in reddenda filio teſtatoris relicta legitima [f]: ſi quis inficiatus ſit numerationem pecuniæ [g], ſi ſe dicat non poſſidere: nam conuictus ob mendacium priuatur poſſeſſione, quæ traditur in rem agenti [h]. Sicq; in aliis pluribus in quibus mendacium, mala fides, & dolus puniuntur, quando in præiudicium alterius vergunt [i]. Alioquin enim mendacia quæ neminem lædunt, etſi quòd ad Deum pertinet digna ſint pœna [k], tamen iura politica non valdè perſequuntur [l]. Augentur & actionum vtilitates, condemnatione expenſarum, quibus damnatur aduerſarius, qui in manifeſta contumacia fuit [m]: & qui deficit in probatione exceptionis propoſitæ calumniosè [n]: ſi non habuerit iuſtam cauſam litigandi [o]: quin & antequam vlterius contumax audiatur, expenſas contumaciæ refundere debet [p]. Qui tamen agit, rectè ſibi conſulet, ſi petat de expenſis ſententiam ferri: quia omiſſa condemnatione ſumptuum, poſt terminatam litem, petitio eorum non admittitur [q].

1

2

3

a § ſi de obligat quæ ex quaſi contract. b l. 4 & 5. de lege Aquil lib 9. C. tit. 45 l. inde Neratius, § hæc actio eo. ff § finitum, de testam. & ſemiſſium authen c § ſed ſiuſti, de actio. l. eum qui, de iure iurand. d § in duplũ, de actio eo § ſed iuſti l. 3 § merito, depoſit in P. e § ſi de obligat quæ ex quaſi contract naſc. d § ſed iuſti quidẽ, de actio. § at aduerſus, de pœna temere litigã. f l. ſi quis in hoc teſtamẽto. C. de inofficioſ. teſta. g Inſtitut. eo. contra qui propriã, de pœnis temere litigã. C. § ſtatuimus, vt ſi eundem proponat error, de testam. & ſemiſſium authen h l. in diuersis, vendic. lib. 6 P. tit. 1. i l. eum qui ſe patrẽ, l. a quod cũ eo qui in alien. &c l. 11. P. tit. 1. cum ſimil. k ea ne opinor q. a. & tota l. a quaſi l. ſi. quinũ, l. ſi tutor, antiqui &c. de arrat. § ſi de interrogãd. l. rando, § ſi de emt. & ibi glo. quãdo autem nocear tractatur in l. aſſumpſit, ad municipa. l. ſi legibus, ſi contra ius vel vtil publicũ. ſuper litera, & c. fides, de reſtitu. m l. conſtitutos, de procura. n c. exceptionem, de exceptio. o l. eum quem reme. rè, de iudi. l. propter andum § ſin autẽ, & § veſi quidẽ, de iudic. C. c. delicti, de dolo & calũnia. c. calũniam, de pœn. p l. quoniã, § malus, vbi nor. co. eſtat. l. finimus, C. de iudicijs, quãdo autem appellans cõdẽnandus ſit in expenſis appellationis, vide gloſ. in c. fin. de dol. & cõtu. & in c. 1. § veruẽſſent, expe. de ind. q l. terminato, de iudi. & l. in. expenſ. r l. in cuiuſdã patrone, l. 34 de reg. iur. l. ſunt qui, 15 de re iudic. lib. 42. P. tit. 1. s § ſi de actio. l. qui bonis, de ceſſio. bonor. in P. t dicta l. ſunt qui. v l. verũ, pro ſocio. x dicta l. ſunt qui, & l. ſeq. y l. patronus, l. 19. de re iudic. z dicta l. patronus, & l. mariti, ſol. matr. § item ſi de dote P. de actio. l. intereos. de re iudic. § item miles, de execu. re iudic. C.

De quibuſdam modis, quibus minuitur aut tollitur obligatio, & actio: & de impenſarum repetitione. Cap. 16.

1 *Authoritate legum quando minuuntur actiones.*
2 *Perſonæ quæ damnatur, inquantum facere tantùm poſſunt.*
3 *Minuit actionem, compenſatio.*
4 *Et deductio impenſarum factarum, & de impenſarum diuiſione.*
5 *Quomodo, & quales impenſas bonæfidei & malæfidei poſſeſſor repetat.*
6 *Expenſas factas quales pro uratori reperit.*
7 *Ad expenſas condemnandus improbus litigator.*

OBLIGATIONES potrò & actiones minuuntur, & minus quàm natura prior illarum poſcebat, conſequimur pluribus modis: vel authoritate ſeu præcepto legum, vel reipſa. Authoritate & præcepto legum, ſunt quædam perſonæ quæ in plus non condemnantur, quam facere poſſint, à quibus non totum, quod habent extorquendum eſt, ſed habenda ratio eſt ipſarum, ne egeant [r]: & ita non datur actio in ſolidum. Sic inhumanum viſum eſt, cum qui bonis ceſſit, & ſpoliatum fortunis ſuis, in ſolidum damnari [s]. Cuiusmodi & ſunt ſocij, omnium bonorum maximè [t], & alij [v], parens [x], patronus, patrona [y], liberíq; eorum: maritus in dote [z], miles qui ſub armata eſt militia [a]. Quod & ad aduocatum extendit Accurſius [b], cui prin-

a l. miles, l. 2. l. 6. & l. item miles. l. 3. de re iudic. l. ſtipendia, & l. 6 b glo. ſin dicta l. miles in verbo facere.

legum

legium caſtrenſis peculij à iure communicatur [a]. Item & multò magis ad militem cœleſtis militiæ, clericum videlicet, & ad eccleſiaſticam perſonam pertinere diximus [b]. Is quoque cui ex cauſa donationis conuenitur, in quantum facere poteſt, condemnatur, ſi ab eo cui donatum conueniatur [c]. In eum quoque qui emancipatus, aut exhæredatus erit, quiue ſe abſtinuerit ab hæreditate eius, cuius in poteſtate, cùm is moritur, fuerit, eius rei nomine quæ contracta cum eo fuerit, cùm is in poteſtate eſſet, ſiue ſua voluntate, ſiue iuſſu eius, in cuius poteſtate fuerit, contraxerit, ſiue in ipſius peculiũ, ſiue in patrimonium eius, cuius in poteſtate fuerit, ea res redacta fuerit, actio, cauſa cognita datur, in id quod facere poteſt [d]. Pater quoque pro debitis filiæfa. aut ſerui conuentus, non in ſolidum, ſed in quantum in peculio eſt, tenetur, & damnatur [e]. Minuit quoque quantitatem actionis comprehenſam obiecta compenſatio, vel debiti ad debitum [f], prout proprio titulo de compenſationibus paulò poſt, Deo fauente, diſtinguemus.

4 Item minuuntur actiones, per deductionem impenſarum, vel in iudicio factarum, ſi condemnetur actor ad eas: vel ſi extra iudicium fiant, pro re, vel circa rem, vel in re; cum diſtinctione tamen. Nam impenſarum aliæ ſunt neceſſariæ, aliæ vtiles, aliæ voluptariæ [g]. Neceſſariæ quæ in ſe habent neceſſitatem impendendi [h]: quæ ſi factæ non ſint, res aut peritura, aut deterior futura ſit [i]. Vtiles Fulcinus eſſe ait, quæ meliorem rem faciant, deteriorem eſſe non ſinant: ex quibus reditus acquirantur domino [k], & quæ rem meliorem, cui adhibentur, faciunt [l]. Voluptariæ ſunt, quæ ſpeciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent: vt ſunt viridaria, aquæ ſaliẽtes, incruſtationes, loricationes, picturæ [m]. Sunt & voluptariæ & vtiles, quæ exornant & delectant & ſimul vtilitatem quandam adferunt [n]. Neceſſariæ itaque ſemper deducuntur de fructibus rei: vel detentionem rei, ad ſolutionẽ vſque permittunt [o]. Ad neceſſarias etiã illæ pertinent, quæ cogẽdorum cõſeruandorũq; fructuũ gratia fiunt, & ideò ſemper deducuntur [p], ſi fructus reſtituuntur, non etiam ſi retinentur [q]. Vtiles autem non perpetuò deducuntur. Nam harum nomine onerari dominum ignorantem vel inuitum

5 non oportet, ne cogatur re carere [r]. Rurſum in repetendis expenſis ad rei perpetuam vtilitatem factis, à poſſeſſore rei alienæ, diſtinctio adhibetur: nam quis ædificauerit in alieno, vel refecerit rem alterius: ſubinde, an ædificans ſit bonæfidei, aut malæfidei poſſeſſor. Bonæfidei namque poſſeſſor de recedenda interpellatus, poteſt ſe tueri exceptione, donec repetat vtiles impenſas: quòd ſi illis non petitis cedat, ab earum poſteà petitione excluditur, quia domino ſoli cedit ædificium [s]: atque iudex in his impenſis cenſendis, ex qualitate rerum & perſonarum, arbitrium interponet [t]. Qui autem in mala fide conſtitutus ſciebat ſe in alieno ædificare, nihil impenſarum nomine à domino petere poterit, quia dediſſe videtur [v]. Et ſi qui cœpit ædificare in bona fide fuerit, poſteà in mala fide perfecerit, non vtetur quidem exceptione doli ad conſequendas impenſas, contra agentem dominum: verùm ei conceditur, vt ſine diſpendio domini areæ, tollat ædificium [x]. Quod ſi de impenſis in refectionem rei, vel ſoli alterius quærimus, qui bona fide impendit, neceſſarios & vtiles repetet ſumptus. Voluptarios poteſt auferre, citra læſionem tamen ſtatus rei prioris, niſi dominus paratus ſit tantum dare, quantum habiturus eſſet poſſeſſor ex his rebus ablatis [z], id eſt, conſideratis rebus, non prout in re aliena ſitæ ſunt, ſed quantum ſeparatæ valere poſſent. Qui autem mala fide impendit, voluptarias amittit [a], vtiles aufert, ſi non lædatur prior rei ſtatus, neceſſarias quoque deducit [b].

6 Expenſæ factæ ſupra modum à negotiorum geſtore, & à procuratore, catenus repetuntur, quatenus fieri debebant [c]. Nec expenſæ maiores faciendæ ſunt, quàm prouentus, & commodum ſit [d], Ob pietatem, vel amicitiam

[a] l. fori, de adiuerſ. iudic.
[b] gloſſ. in dicta l. miles, per legem ſacroſanctæ, de epiſcop & cler. C.
[c] l. inter eos, l. 19. §. is quoque, de re iudic.
[d] Vlpia. in l. 2. & 4. & l. pater, 7. quod cũ eo, qui in alien. poteſt. eſt negot. geſt. eſſ. dicet. lib. 14. ff. tit. 5.
[e] § ſunt præterea, de actio. in P.
[f] §. penult. de actio. inſtitut. l. 2. de compenſatio in P. § in bonæfide, de act. l. vlt. de compenſ.
[g] l. 1. de impenſ. in reb. dotal. fact. lib. 25. ff. tit. 1.
[h] d. l. 1. §. 1. de imp. in reb. dot. fact.
[i] l. impenſæ 79. de verb. ſignif. impẽſæ, l. 14. de impen. in reb. dot. fact.
[k] d. ll. impenſæ § 1.
[l] Vlp. l. quod dicitur, l. 3. § ſi & Paul. in l. ſeq. de impenſ. in reb. dota. fact.
[m] dicta l. impenſæ. §. ſi l. voluptarias, de impenſ. in reb. dotz. fact.
[n] dicta l. voluptarias.
[o] l. 2. § æquiſſimum, ad leg. Rhod. de iact. l. 1. § ſed nec ob impẽſas, de rei vxor. actio C. l. 1. § in neceſſariis, de impen. in reb. dot. fact.
[p] Vlp. in l. quod dicitur in 5. de impẽſ. in reb. dot. fact.
[q] l. ſi à non domino, § ſi de petitio hæredit. l. fundus qui, familiæ ercis. l. fructus, ſoluto matr. ff. l. fi. de impẽſ. in reb. dotal. ff. C.
[r] l. impenſæ, de verb. ſignif. l. in fundo, de rei vend. in ff. l. ſi fetus, de pign. actio. ff. l. vtilium, l. 3. de impenſ. in reb. dot. fact.
[s] l. ſi in area, de cõdict. indeb.
[t] l. in fundo, de rei vend. ff.
[v] l. in hac iudicium, comm. diu. d. §. ex diuerſo, de rerum diuiſ.
[x] l. Iulianus, de rei vend.
[z] l. in fundo, § æſtimamus, de rei vendi.
[a] gloſſ. in l. in fundo, de rei vendi.
[b] l. dominus, C. de rei vend.
[c] l. ſi quis negotia aliena, & l. ex duobus, de negot geſt. in ff. l. qui prouiſio, & l. qui procurator, de procura. in ff. cũ ſimi. ibi nota.
[d] l. mediterraneorũ, l. 3. de anno & tribut lib. 10. C. tit. 16.

citiam factæ, non repetuntur [a]: niſi cum proteſtatione repetendi fiant [b]. In expenſis aduerſarij quoque condemnatur improbus litigator, ad viatica, litiſq; ſumptus [c], aliáſque impenſas, quas quis ſe feciſſe iurauerit iudici, qui illas minuere non debet [d]. 7

a dict. Lex duobus, §. fi. & l. vlt. ib. cum de nego geſt. P.
b l. Nec potest, de nego gest. P.
c l. cum què emere l. 29 de iudic. in P. l. operandum, § ſin autem, C. de iudic.
d §. oportet autem, de iudic. collat. 6.

De exceptionibus. Cap. 17.

Lib. 4. Inſtitut. tit. 13. Lib. 44. P. tit. 1. Lib. 8. C. tit. 36. Ap. Gregor. lib. 2. tit. 25.

1 *Continuatio & ſumma dicendorum.*
2. *Exceptio quid, & quomodo contineat replicationes, duplicationes, triplicationes, &c.*
3 *Qui excipit, non negat, nec probat actionem agentis.*
4 *Reus in exceptione, actor ſic qua replicat: tamē actionis nomine exceptio nō cōtinetur.*
5 *Exceptionis nomen hic generale pro omni depulſione aduerſarij.*
6 *Exceptionibus, & actionibus pluribus vti licet.*
7 *Exceptionum aliæ reales, aliæ perſonales, & quæ.*
8 *Harum rurſum quædam temporales, quædam perpetuæ, & quæ item, &c.*
9 *Temporalia ad agendum ſunt, perpetua ad excipiendum.*
11 *Exceptionum item aliæ peremptoriæ, aliæ dilatoriæ; peremptoriæ quæ.*
12 *Dilatoriæ ſolutionis, & iudicij quæ.*
13 *Communia exceptionibus peremptoriis, & dilatoriis.*
14 *Exceptiones rurſum aliæ, quæ iudicij, aliæ quæ facti nomine proponuntur.*
15 *Exceptiones proponuntur tantùm, ſi noſtrâ intereſt, non ſi tertij.*
16 *Exceptiones pro tribus cauſis generaliter opponuntur.*
Exceptiones ratione formularum aliæ prætoriæ, aliæ ciuiles.
Exceptiones quomodo proponendæ.
17 *Exceptionibus ne quis vtatur, pacto fieri nequit expreſsè.*

IAM vidimus inſigniores, vt opinor, modos, quibus actiones & obligationes augentur, & differentias, & ſimilia earum. Nunc ſequitur agamus de illis, quæ aduerſantur eiſdem, & quæ vel reiiciunt, vel tollunt eas. Proinde primùm de exceptionibus generaliter dicendum: ſubinde particulares quoſdam modos tollendæ obligationis & actionis Deo mánente, percurremus. Et de ſolutionibus, acceptilationibus, nouationibus, ceſſionibus bonorum, & compenſationibus: ſed de ceſſionibus poſt mutuum, Deo fauente: nunc de aliis. Exceptio generaliter dicitur, omnis depulſio intentionis agentis: & interdum pro præiudicio [e], aliquando pro reſcriptione [f]: quæ tamen propriè ad exceptionem, temporis cauſa, refertur [g]. *Exceptio*, inquit Vipianus, *eſt dictio, quaſi quædam excluſio, quæ interponi actioni eius qui vel ſolet, ad excludendum id quod in intenſionem condemnationemue deductum eſt* [h]. Et vt Paulus, *exceptio eſt conditio, quæ modò eximit reum à damnatione, modò minuit damnationem* [i]. Quo nomine & continentur replicationes, quæ exceptiones ſunt ex parte actoris, quibus reiicit exceptiones rei, & tuetur ſuam actionem. Item duplicationes, quibus reiicit rurſum replicationes actoris, & tuetur ſuas exceptiones: item & triplicationes his obiectæ ab actore, & quadruplicationes actoris [k]. Exceptiones ſunt reorum arma, quibus ſe tuentur legitimè, iuſta cauſa propoſita, qua docēt actionem actoris

quan

e l. generaliter, l. 22. & l. fundum, 16. de except. P. facit §. prætor. iudiciales, de actionib.
f l. ult. de except. P. l. 3. C. de quæſtion.
g vt ait. de vſucap. & de præſcrip. 30. vel 40. ann. tit. de diuer. & tēpora præſcrip. in P.
h l. 2. de except. P. § 1. de except.
i l. exceptio eſt, l. 22. eo in P.
k l. 2. de exceptio P. & l. excep. hi. eo. § 3. de replicatio l. nō exceptionibus, l. 10. C. de except. a nobis & e diuerſi filij eo ap. Greg. ex parte de ſor comp

quantumuis per ſe iuſtam, tamen iniuſtam eſſe in eum cum quo agitur [a]. Neque tamen ob id approbare vel fateri dicitur actionem: vt iuſtam qui excipit, neque etiam ex natura propria exceptionis, negare: quia propriè qui negat, non cenſetur excipere, vt viſum fuit interpretibus [c]. Et Cæſares Diocletia. & Maximia. non opus eſſe reo exceptione dixerunt, ſi is conſideret, actorem ſuam intentionem probare non poſſe, id eſt, ſi eam negaret: at ſi confitendo exceptionem haberet, poſſe eam proponere: & ſi dubitaret, num actor probare poſſet [d]. Exceptio quodammodo dici poteſt actio [e], & replicatio etiam [f]: quia is qui aſſerit, non qui negat, probare tenetur: potiſſimùm in præiudicialibus exceptionibus [g], & ita actoris in eo ſubit officium [h]. At propriè verbo actionis non continetur exceptio [i]: quia propriè ad actionem interimendam proponitur, & nulla eſt actio, quæ exceptione remoueri poteſt [k]. Nec videtur cõpiſſe, qui per exceptionem remouetur à petitione: cùm deſinat debitor eſſe, qui nactus eſt exceptionem iuſtam, & ab æquitate naturali non abhorrentem [m]. Nihilq; intereſt ipſo iure, quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur [n]. Proinde latiori ſignificatione exceptiones hîc tractabimus, prout omnem intentionem agentis repellit, vel negatione iuris, vel facti, vel replicatione, vel duplicatione, vel triplicatione, ſiue agens de facto ſine actione, ſiue cum legitima actione repellatur, ſiue conatus agentis quis exceptione remoretur [o], ſiue elidat. Siue vnica exceptione, ſiue pluribus vtatur: id enim licet, pluribus defenſionibus vti & exceptionibus, quæ tamen inter ſe non pugnent [p]. Diſtinctiones exceptionum tres ſunt potiores: prior, vt aliæ ſint reales, aliæ perſonales [q]. Reales ſunt, quæ rei cohærent & rem ſequantur, quæ principalibus debitoribus, & fideiuſſoribus, & mandatoribus competunt: veluti rei iudicatæ, doli mali, iuriſiurandi, pactionis in rem. Perſonales, quæ non egrediuntur perſonam cui conceduntur: quales quæ dantur perſonis certis, vt ſocio, parenti, patrono, & ſimilibus. ne conuenientur vltra id quod facere poſſunt, quæ non dantur fideiuſſoribus eatum perſonarum [r]. Harum omnium altera diuiſione, quædam ſunt exceptiones perpetuæ, aliæ tẽporales [s]. Perpetuæ ſunt, quæ ſemper obici poſſunt, & in qualibet parte iudiciorum, agẽtibus. Quales penè omnes ſunt quæ perẽptoriæ dicuntur. Sed & placuit, vt quæ temporalia ſunt ad agendum, ſint perpetua ad excipiendum [t]. Temporales, quæ non ſemper, & niſi certo tempore obiici poſſunt, vt pacti conuenti, ne intra quinquennium petatur. Atque illæ exceptiones aliis nominibus, peremptoriæ & dilatoriæ dicuntur [v]. Peremptoriæ, quæ decidunt & perimunt ſeu tollunt omninò intentionem agentis: quales exceptiones iuriſiurandi, doli mali [x], metus [y], erroris [z], rei iudicatæ [a], non numeratæ pecuniæ [b], pacti de non petendo in perpetuum [c]. Et generaliter ſi obici poſſit, intentionem vel actionem agentis eſſe contra leges vel ſenatuſconſulta, quod obiicitur erit peremptoria exceptio [d]. Dilatoriæ exceptiones ſunt, quæ non perimunt intentionem agentis, ſed tantùm differunt [e]. Harum pro negotiis plures ſpecies notari poſſunt: vel quæ ad differendam ſolutionem, vel ad iudicium, vel forum declinandum, pertinent. Exceptiones dilatoriæ ſolutionis ſunt, vt ex pacto de non petendo ad certum tempus [f], vel quia ſub conditione promiſſum, vel debitum, ante diem eius peti non poſſit [g]: ſiue ex conuentione, vel vltima voluntate pendeat, ſiue ex lege priuilegium differendi [h], vel à principe habeat [i]. Iudiciales exceptiones, ſunt quæ iudicium ipſum reſpiciunt: dilatoriæ, vel quæ aduerſus iudicem proponuntur [k], vel aduerſus iuriſdictionem eius, vt non

a d § 1 de excep.
b l. non etiqueo ff. de excep.
c Baldus, Panor. Felinus, & reliq; feriuris põtif. interp. in rubric. de excepti. ap Greg. Bal. in l. 1. numer. 6 de iur. & fact. ignor.
d l. ſi quidem, l. 9 C. de excepti.
e l. 1. de excep. ff.
f l. ſi pro parte § ver. ſunt de in rẽ ver. ff.
g l. 2 de probatio. in ff. l. generaliter, l. 5. de excep. ff. & l. fundum, 16. & ſequentibus, eo. ff.
h l. actor C. de prob. l. quicunque, C. de dedent. res C. de rei vẽ. cũ ſimil.
i l. verbum oportebit, l. 1 § 1 de verbor. ſignif.
k l. & eleganter, l. 7. § ſeruus, verſ. eo nomine or. de dolo. l. b. 4. Frit. 3.
l l. non videtur, l. 33. de reg. iur. in ff.
m l. Marcellus, ait, l. 67. de reg. iur.
n l. nihil intereſt, in. de regiur.
o gloſſa in l. qui ſe debere, de iudicio. conſ. dat in ff. in verb. exceptionẽ, gloſſa l. 2 in verb. mentionem de excep. ff.
p l. is qui, 5 & l. nemo, de excep. ff. & l. nemo de reg. iur.
q l. exceptiones quæ, l. 2 de excep. in ff. de rei. l. 2. § ſequitur de excep. ff. & quod cũ per. petitionis acceſſionis quoque, l. omnes l. 9 de excep. ff. l. diſtinctiones, C. eo. l. in addition. C. de non numer. pec.
r d l. exceptiones, quæ § in de replic.
s l. 7. de excep. in ff.
t l. pure § 5. vbi ſolet notari ratio de dolo malo. exceptio in ff. l. ſi patrem, 8 C. de excep. ſi ex teſtam. § 1 de pec. ff.
v d l. 2 de excep. & l. 2 § ſi eo ti § appellantur eo. titul. ap. Inſt. nis.
x toto tit. poſſ. t. & 2. de dol. mal. excep. lib. 44 ff. 4 & ſeqq. in dolo.
y l. 4 § metus, de dolo malo excep.
z l. 2 § 3. & l. 4 §. aduerſus, & l. Iuſtinian. l. 7. de dol. mal. excep. ff. l. ſi quis per errorem de iuriſ. § ſtd. l. nihil. de reg. iur.
a titul. de excep. reiiud. ff.
b n de non numera pec. C. § idẽ iuris, de excep. ap. Inſt. l. qui pecuniã, l. 2 ſi rei vend. in ff. l. 2. § 3 de dol. ma. excep. ff.
c l. ſi vnus, §. pactus ne peteret, de pact. ff. § præterea, de excepti.
d l. 3. in princip. de excep. in ff.
e dicto §. appellatur, de replic.
f l. 3 § 1. de excep. ff.
g l. quod in diem, l. 9. de ſoluto ff. l. cedere diem, de verbor ſignif. l. 2. quand dies leg. eod. tit. cui de actio.
h vt in l. vnica §. exactio, de rei vxor. act. C.
i l. 2 de priuilegiis imperator offeren. lib. 12. C. tit. 22.
k vt in d. ad probandum de excepti. c. poſtremò, de appellat. ca. quia ſæpe, 2. q. 3. l. peruiſſimi C. de iudic. cum ſimil.

com

competentem [a], vel ratione personarum agentium, vt quia legitimam personam non habent standi in iudicio [b]. Excipitur & contra iudicia, quia non in loco debito, tuto, non statis, vel fastis diebus fiant [c], quòd procurator nõ sit legitimus [d], & huiusmodi. Illud cõmune est vtrisque, vt exceptiones quæ 13
in iudicium deducuntur, vel de iudicij ordine, vel solemnitate sunt, peremptoriæ regulari iure vsque ad sententiam proponi in iudiciis possint [e]. Dilatoriæ solutionis ab initio litis, vt & aliæ dilatoriæ, & declinatoriæ iudicij seu fori, quæ omissæ non repetuntur post contestationem litis [f]. Diuisionem 14
aliam ponit Vlpia. earum, quæ proponuntur vel iudicij, vel facti nomine [g]. Traditur autem, exceptiones de eo tantùm, quod nostra interest rectè pro- 15
poni, non si excipiatur de iure tertij [h]. Et in summa exceptiones opponuntur, aut quia factum est, quod oportuit: aut quia factum est, quod fieri debuit, quæ exemplis illustrat Paulus iurisc [i]. Propositæ autem erant exceptio- 16
num formulæ à prætore quoque, & à iure ciuili, sicut actionum, vnde prætoriæ dicuntur, aliæ ciuiles. Formulæ autem nunc exoleuerunt, sicut in actionibus annotauimus Proponendæ autem sunt secundum negotia pro- 17
posita, vt intelligamus quid relicere velimus, ab iis quibus agendi & defendendi potestas est facta à lege, secundum æquitatem naturalem [k], cuius defensio est [l]. Vocantur namque & defensiones exceptiones [m]. Quamobrem 18
& rectè placuit, neminem posse pacisci generaliter, ne sibi liceat vti exceptione: etsi specialibus quibusdam expressè renunciare liceat [n].

a vt in c. de causis, de offic. [illegible] l. 1. C. de arbit. l. si à nõ compet. iudi. C. l. si parti, ne de sta. defunctor. C.
b vt l. 1. ad Macedo. C. l. 1. & [illegible] legit. personam statu iuo non hab.
c l. omnes C. de feriis, l. si feriatis eo. tit. P.
d l. 2. § fi. de excep. P. l. licet C. de procura.
e l. exceptionem, de exceptio. l. peremptorias, C. sententiam rescind. non poss.
f l. penul. & si C. de excep. l. ita demũ, C. de procur. l. exceptionem, C. de probatio. l. sed etsi susceperit, l. 52. de iudic. in P.
g Vlp. in l. si post litẽ, l. 11. & Labeo. l. penult. de excep. P.
h l. 4. § competit, si fecerit. ven. lib. 5. P. tit. 3. l. si quis, l. 1. de præs. 30. vel 40. ann. Barthol. Paul. Castrens. in dicto § competit, & in l. 1. de re iudic.
i Paul. in l. exceptio. opponuntur. l. 20. de excep. in P.
k l. qui æquitate, de dolo mal.
l l. vt vim, de iusti. & iur.
m l. [illegible] inter, de exceptio. l. defensionis, C. eo tit.
n l. 4. §. quæsitum, si quis caution. lib. 2. P. tit. 13.

De modis quibusdam, quibus præter exceptiones liberamur ab obligationibus, & actionibus: & primùm de solutionibus. Caput 18.

Apud Iusti. lib. 3. tit. fi. Lib. 46. P. tit. 3. Lib. 8. C. tit. 43.

1 *Obligatio aut naturaliter, aut ciuiliter soluitur.*
2 *Solutio opponitur ex diametro obligationi, & quid solutio.*
3 *Solutionis loco quæ sunt.*
4 *In solutione quæ sunt consideranda.*
5.6.7.8. *Solui aliud pro alio non potest, quando.*
6 *Pecuniæ numeratæ valor in solutione quomodo æstimandus.*
8 *Necessitas cogit creditorem aliud pro alio à debitore accipere.*
9 *Pignora cedunt solutioni debiti, quomodo.*
10 *Solutio solidi debiti facienda, & quando fieri dicatur.*
11 *Solutio partis an pro parte liberet ab obligatione.*
12 *Soluere qui possint, & debeant.*
13 *Debitor liberari à debito potest inuitus, quare, & quomodo.*
14 *Debitum à creditore remissum non potest repeti.*
15 *Liberatio debitoris quomodo liberet eius intercessores.*
16 *Fideiussoris liberatio quando liberet reum principalem.*
17 *Pupillus non soluit debita sine tutoris authoritate.*
18 *Debita defunctorum quando, & quatenus hæredes soluunt.*
Hæredes in quantũ pro debitis, & delictis iure ciuili & pontificio tenentur. eod.
19 *Beneficij successor in quantum teneatur pro debitis prædecessoris.*
20 *Solutio quibus fieri debet.*

Pupillo

Pupillo quomodo ſolui poſſit debitum. eod
Diſtractus & contractus ſimilitudo. eod.
21 *Minori num ſolui, & quomodo debeat, & furioſo.*
22 *Reo criminis num ſolui poſſit.*
23 *Solutio cui ex pluribus reis ſtipulandi facienda eſt.*
24 *Hæredibus creditoris vnius quomodo, & quibus ſoluendum.*
25 *Procuratori vero aut falſo facta ſolutio quomodo liberat.*
26 *Seruo ſolutio facta quomodo liberet.*
27 *Matri facta ſolutio pro filio, cùm non eſt adminiſtratrix, non liberat.*
28 *Non ſoluitur marito, vxore creditrice.*
29 *Filiofamil. an rectè pro ſtipulatione patris ſoluatur.*
Solutio ex iuſſu creditoris facta liberat. eod.
30 *Solutio in alternatiua ſtipulatione quomodo liberet.*
De ſtipulatione alternatiua, vel adiectionis perſonæ diſſoluenda. eod.
31 *Solutio quomodo facienda eſt.*
Solutio ante diem conſtitutam an fieri poſſit. eod.
32 *Debitoribus dilatio ad ſoluendum danda.*
33 & 35 *Solutio debitoris ex pluribus cauſis, in quod debitum imputetur.*
34 *Delictum grauius, & durius, quod cenſendum eſt.*
36 *Solutionis effectus, liberatio eſt ab obligatione.*
37 *Euictionis cauſa in ſolutione promitti intelligitur.*
38 *Chirographi condictio competit ſolutione facta.*
39 *Chirographi redditio, vel poſſeßio, cancellatio quid operetur.*
40 *Apocha quid.*
Quitantia quid. eod.
Solutionem factam fuiſſe quæ faciant præſumptionem. eod.
41 *Alternatiua dandi plura promiſſio, vnum habet in ſolutione.*

1 VERBORVM *obligatio, aut naturaliter aut ciuiliter*, vt ait Pomponius, *ſoluitur. Naturaliter, ſolutione, aut cùm res in ſtipulationem deducta, ſine culpa ſtipulatoris, in rebus humanis eſſe deſiit: ciuiliter, velut acceptilatione, vel cùm in eandem perſonam, ius ſtipulantis promittentisq; deuenit* [a]. Quæ verba ſignificant varios modos recedẽ
1 di ab obligatione eſſe. Obligationi opponitur ex diametro ſolutio, qua quod ligatum eſt, diſſoluitur [b], & liberationis verbum, eandẽ vim habet quàm ſolutionis [c]. *Solutionis verbo*, inquit Vlpianus, *ſatisfactionem quoque omnem accipiendam placet.* Et ſoluere dicimus eum, qui id facit, quod facere promiſit [d]. Et Paulus ait, ſolutionis verbum pertinere ad omnẽ liberationẽ quoquomodo factam, magisq; ad ſubſtantiam obligationis referri, quàm ad numorum numerationem [e]. Ita ſatisfactio, datio pignoris, vel fideiuſſoris, pro ſolutione eſt [f], ratione liberationis [g]: quamuis alioquin diuerſa ſunt [h]. Proinde generalis conſtituta regula à Iuſtiniano, ſolutione eius quod debetur, tollimnem obligationem [i]. Modi itaque erunt diuerſi ſoluendi, quia & multi modi ligandi: & prout quiſque contractus ſit, ita & ſolui poteſt [k]. Veluti cùm re contraximus, re ſolui poteſt: cũ verbis, vel rẽ promiſſam præſtando, vel verbis, ſtipulatione [l]: quod conſenſu nudo, & contrario diſſenſu, re integra [m]. Quamuis propriè ſolutio ea dicatur pecuniæ, naturaliter, ſi vtrique ea numera-
3 ta eſt creditori, vel alij eius conſenſu [n]. Porrò alia, vi & effectu ſolutioni paria ſunt: vt obſignatio cum legitima depoſitione, & oblatione, vt anteà in mo
n dixim⁹ crediteris: ea enim parit liberationem debitori [o]. Item confuſio, q cũ hęreditatẽ creditoris debitor adit, vel cõtrà, creditor debitoris: tunc enim obligatio ſoluitur, confuſis actionibus: vel omnino, ſi in vniuerſum ius ſuc-
cedat [p], vel pro parte, ſi tantùm pro parte ſint hæredes [q]. Interitus rei ante moram [r]: item iuſiurandum [s], nouatio, acceptilatio, & alia ſimilia, de quibus poſteà. Pro ſolutione & delictum, ſi vi quis ſibi res debitas,

a l. penul. de ſolut. P.
b l. nihil tam naturale, l. 36. de reg. iur. l. ferè, l. 198. eod.
c l. liberationis, l. 47. de verb. ſignif. in P.
d Vlpia. in l. ſolutionis, l. 176. de verb. ſignifi.
e l. ſolutionis verbum, l. 54. de ſoluto. in P. l. amplius, rem rat. hab. in P.
f l. ſatisfactio. 52. de ſolu.
g l. item liberatur, §. qui paratus, quib. mod pign. vel hypot. ſoluit, P. l ſi rem, § fin. & l. ſeq. de pignorat. actio. in P.
h l. ſolutam, l. 49 de ſolut.
i §. 1. quib. modis tollitur obliga. li. 3. Inſtitutio. tit. 30.
k l. pront. l. 2. de ſolutt. P. vbi ſequentia exempla. l. nihil tam naturale, & l. ferè, de reg. iur. l. quamuis ſaltus, de acquiren. poſſeſſ. P.
l l. verbotum, de ſoluto. P.
m l. 1. quando liceat ab empto. diſced. C. l ab emptione, de pact. in P.
n l. ſolutum, l. 49. de ſolut P.
o l. acceptam, C. de vſur. P. l. obſignatione, de ſolut. C.
p l debitori, l. 7. C. de pact. l ſicut acceptulatio, l. 5. & l. qui hominem, 34. §. quidam filiumfamil. l. cùm quis, 52 § qui parte, l. Stichum, § adito, de ſolut P. l. cũ ſecundum, C. de fideicom. l. licet, ad leg Falc. P. l ſi debitori, de fideiſſor. in P. l penul. de hæredit. actio. C. cum ſimilib.
q l. ſi vxor tua, de bonis authorit. iudicum poſſi. C.
r l. verbotum. l 107. de ſolut. P. l ſi ex legati cauſa, de verbor. obl. l. quod te, ſi certum petat. P.
s l iuſiurandum, de iureiurand. in P.

& propria authoritate inuito debitore repetat [a]. Si pœnam pro delicto, quo obligatus eſt, ſubeat: nam & tunc ſoluiſſe videtur, & liber à crimine dicitur [b]. In ſolutione conſiderabimus, res quæ ſoluuntur, de quibus fiat ſolutio, perſonas à quibus, & quibus fiat, & negotium ex quo, vel ob quam cauſam fiat, & cuius contingat liberatio debiti, pluribus obligationibus concurrentibus, ex qua cauſa, & propter quid, & quare fiat. Res in ſolutionem veniunt legitimam, prout in obligationem deductæ ſunt. Nam generaliter aliud pro alio, inuito creditore ſolui non poteſt, nec peti inuito debitore [c]. Hicque notandum, quaſdam res eſſe in obligatione, & alias pro illis in ſolutione [d]. In obligatione, & ſolutione facienda, ſunt eædem res in hoc exemplo. Mutuo vel do in dotem centum aureos liliatos, quos mihi reſtitues intra calendas Martij. Sunt enim iſti aurei & in obligatione & in ſolutione, vt ſi decreuerit, vel accreuerit valor, tantùm aurei & peti, & reddi debeant liliati, totidem numero: videlicet id tantùm, quod eſt in obligatione [e]. Et Paulus reſpondit, creditorem non eſſe cogendum in aliam formam numos accipere, ſi ex ea re damnum aliquod paſſurus ſit [f]. Quia natura eſt mutui, vt in eadem ſpecie & bonitate reddatur [g]. Et alia ratione, cùm periculum decremento monetæ pertineat ad creditorem, ſi decreuerit valor tempore ſolutionis faciendæ, æquum eſt & commodum, ſi quod per incremẽtum adueniat ſpeciei monetæ, ad eundem pertinere [h]: debiti ita in ſpecie monetæ comprehenſæ faciẽda ſolutio, vel in æſtimatione quanti valet tempore ſolutionis faciendæ [i], ſi antiqua moneta non eſt in vſu. Sicuti in mutuo vini vel tritici, ſi debitor ante moram vinum, vel triticum ſoluat bonitatis eiuſdem intrinſecæ cum mutuato, non quæritur plus aut minus valeat bonitate extrinſeca, videlicet num pluris vel minoris veneat: ſed cogitur eo modo creditor accipere, & contingit liberatio [k]. Interdum res ſunt in obligatione quædam, & aliæ in ſolutione, vt in hoc exemplo: ſi quis ſtipulatus fuerit decem in melle ſolui, decem ſunt in obligatione, & mel in ſolutione [l]. Item, ſi quis mutuo centum aureos liliatos dedit valoris tot librarum Turonenſium, vel vnoquoque valente 50. ſolidos Turonenſes: vel conſtituo tibi, & do in dotem tot libras Turonenſes in centum aureis liliatis, centum aurei ſunt in obligatione, ſed libræ vel valor in ſolutione, imò etiam libræ Turonenſes verus quoque in obligatione, nempe quòd tot libras Turonenſes vel ſolidos reddere oporteat. Ita æſtimatio eſt in ſolutione adhibenda, nec habetur ratio valoris, vel æſtimationis aureorum, quæ eſt tempore ſolutionis faciendæ, ſed veræ æſtimationis factæ tempore mutui vel debiti, vel alterius obligationis [m]. Et ita placuiſſe ſenatui Pariſienſi vltima Decemb. 1532. & ſenatui Burdegalenſi 3. Auguſti 1530. tradit Ioannes Papus. [n]. Niſi æſtimatio adiecta fuerit cauſa demonſtrationis, quod liquidò conſtat, quando adiicitur, vt ſumma reddatur in tot aureis, centum putà iuſti ponderis, & notæ lilij aurei &c. ſic enim placita ſeruari æquum eſt, & præſtari ſpeciem, non autem æſtimationem, vt verba aliquid operentur [o]. Nec adiectio æſtimationis, ſi conſtet mentem fuiſſe, vt res æſtimata reddatur, facit quominus repeti poſſit [p]. Compoſita itaque hac quæſtione, nunc ex illa quæritur, vt ſi aurei vel numorum certa ſpecies in obligatione & ſolutione facienda ſit, quomodo facienda ſolutio ſit. Et placet quidem extra controuerſiam eſſe ſoluendam rem, ſi res ipſa vel ſpecies detur. Sed ſi in ſpecie non poſſit dari, putà in tot aureis, quia ad æſtimationem peruenientum eſt [q], cuius temporis fiet æſtimatio, an eius temporis, quo datæ ſpecies monetæ ſunt, an medij, an ſolutionis faciendæ. Et certè breuiter dixero, inſpiciendum tantùm eſſe, ne quid depereat creditori. Si quidem, q̃ pertinet ad debitorem dando ſpeciem

[4] [5] [6]

a l. ſi quis in tantum, C. vnde vi. l. extat quod met. cauſ. l. 11. C. de ſuffrag.

b l. penul. C. de pœn.

c l. 2. §. 2. de reb. credit. in P. l. eum, 16. C. de ſolutio. l. 1. quib. mod. tollit. obligat. ita iudicatum tradit Guido Papæus deciſione 558.

d tractatur hæc quæſtio, in l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem, 37. de ſolut. in P.

e Guido Papæus, deciſione 492. in fine, Barthol. in l. Paulus reſpondit, de ſolutio P.

f l. Paulus reſpõdit, l. 99. d ſolut P.

g l. cùm quis, 12. de reb. cred. in P.

h l. ſecundum naturam, de regulur. l. 13 qui fœdere, in P. l. fin. § ſed cùm in ſecundâ, C. de ſurr. monet. Barth. in dicta l. Paulus.

i c. olim, & c. penul. de cenſib. ap Gregor.

k l. vinum, de reb. credit. in P. l. cùm certũ, & ibi Bartol. conſ. 1 tu.

l dicta l. ſi quis ſtipulatus, l. 37. de ſolutio.

m l. æſtimatis, cum ſeq. ſoluto matri l. cum dotem, C. de iure dot. Bald. conſilio 329. Anchar. clemens vlt. de decimis, Barthol. in dicta l. Paulus, quæſt penul.

n Ioannes Papus l. 20 Rhapſod. Arreſtor. tit. 1. arreſt. 2

o hoc tractat, & diſputat late de hac monetæ quæſtione Bodin. 5. reſponſ. 327 numero, 3 4. 8. 9. 13. facit l. ſemper in ſtipulationibus, de regulur. l. ſi quando, de legat. 1. c. ſi papa, de priuileg. in ſex.

p l. ſi inter rerum, 22. de iure dot. C.

q l. fideicommiſſa, l. 115 ſi ſeruo, de legat. 1. l. non dubium eſt, l. 14. 60. ſatul.

ſpeciem numorum, liberabitur [a], at quòd pertinet ad creditorem, aliud pro alio inuitus non cogatur accipere, ſi damnum inde patiatur [b]. Ideo habebitur ratio æſtimationis eius temporis, quo facienda eſt ſolutio, vt tantundem ei æſtimetur aureus,& tanta moneta, quanta aurei tunc haberi poſſunt,eiuſdem bonitatis intrinſecæ,& cuius eſſe debebant reddendi,vel dandi. Sic enim indemnis erit,& nihil ſua interereſt,quia tantundem æſtimatione accepta conſequitur aliundè ſi velit: niſi quædam legitima cauſa à creditore proponatur, qua intereſſe ſua dicat potius in ſpecie mutuata, quàm in æſtimatione mutuum conſequi. Nam & eius habebitur ratio,per regulam, qua dicimus in obligationibus dandi, poſt moram conſequi nos quanti intereſt [c]; putà ſi Hiſpanus centum ducatos Hiſpanos mutuo Gallo det, ea lege, vt tot eius generis ei reddantur, & velit: & Gallus capitatis ſummam ſoluat,ſecundum Gallicam æſtimationem,maximè poſſet intereſſe Hiſpani, quòd id genus monetæ in Hiſpania non admittatur, ſicque habebitur ratio eius, quod ſua intereſt mutatæ ſpeciei, & ei reſarciendum ſupplemento æſtimationis maioris. Alioquin minus, quàm debeatur, ſolutum videbitur: cùm non ſit eiuſdem bonitatis ſolutio, ac debitum [d]. Poſſunt huic caſui alia exempla coniungi ſimilia, eadem conſideratione terminanda. Verùm remanet alius ſcrupulus, vt ſi pactum ſit inter nos, vt ſpecies certæ monetæ ſoluantur, putà centum aurei liliati, & poſteà tempore ſolutionis faciendæ, illi aurei fuerint intrinſeca bonitate minuti, putà imminuto pondere, & facta deteriori materia, tantundem tamen valeant, aut minus, vel plus, num tenear ſpecies, vel valorem, qui tempore erat contractus accipere? Et Ioannes Faber reſpondet [e], ſuppoſitam monetam priori ex lege principis, qui poteſt ſtatuere materiam & valorem [f], ſi per monetam vſualem poſſit æquè æſtimari, rectè ſolui: ex arbitrio tamen creditoris,cuius erit electio [g]. Nam ſi deterioratur moneta,in materia,forma, & pondere, periculum pertinet ad debitorem, qui tenetur ſoluere æſtimationem prioris monetæ [h]: contrà, ſi tantùm mutetur in extrinſeco, videlicet in valore,remanente forma,& materia & pondere. Nam tunc debitor liberatur,numerata quantitate in ſpecie monetæ, etſi minus valeat tempore ſolutionis [i]: quia & ſi valor augeretur, ijſdem, materia,& forma & pondere remanentibus, cogi poſſet in numero quantitatis ſoluere, vt dictum antèà. Cæterùm ſi pecunia mutetur, aut varietur poſt moram, vel decreſcat, quam in ſpecie tenebatur accipere creditor, tunc debitor tenetur ſoluere æſtimationem quanti plurimi à tempore moræ [k], & habetur ratio damni, & ita iudicatum eſt à ſenatu Burdegal. anno 1522 [l]. Et ſi moneta inſerta cõtractui, quæ tempore contractus obtinebat, poſteà ab vſu omnino receſſerit, tradit etiam ſoluendam in vſualibus numis, quibus tempore ſolutionis vtimur, habita ratione temporis contractus, & æſtimationis eius [m]. In his tamen omnibus iudex debet ſeriem, & verba obligationum diligenter perpendere: num æſtimatio monetæ adiectæ, an non, & quomodo de ea reſtituenda cautum ſit,vel ſoluenda [n]. Neque eſſet audiendus debitor,qui reprobata in totum pecunia,quæ in obligationem venit, & proba erat tempore contractus,vellet in ea poſteà ſoluere,ſed cogi debet ſoluere in vſuali [o]; quia & id ex mente contrahentium fuiſſe videtur. Exiſtimat autem Boërius conſuetudine eſſe ſeruatum in contractibus redhibitionis, ſeu, vt dicit recobrij, ſeu de retrouendendo, vt venditor qui tractu temporis redimit rem venditam, teneatur reſtituere prætium, in hisdem ſpeciebus, ſeu numero monetæ auri vel argenti receptis: licet valor mutatus fuerit, & conſuetudinem eſſe in his attendendam [p]. Ego quidem & in contractibus morem regionum,in quibus contractũ eſt admitto [q].

7 Verùm inſpiciẽdũ prius & quid actũ [r], vt in ſuperioribus diſtinxi. Sed progrediamur & cõſtituamus & exequamur generalẽ regulã, Aliud pro alio inuito

[a] dicta l. cùm quid & l. vnum, de reb. cred. ff.

[b] dicta l. Paulus reſpondit, de ſolutio.

[c] l. ea conditione, C. de reſcind. vend. l. curabit, de actio. emp. C. l. recodi. tur. in ff. l. vnum, de reb. credi. in ff. l. ſi fundum, l. 14. de verbo. oblig.

[d] cõtra l. cùm quid, de reb. cred. & § 1. quib. mo. re cõtr. oblig.

[e] Ioannes Faber, in § 2. quib. mod. re tollit. obliga.

[f] l. 2. & fi. de veter. numiſma. poteſta. C.

[g] Boerius, dicta deciſio. 327. in fine Bald. in dicta l. Paulus, de ſolu. & conſil. 339.

[h] Panor. & alij, in c. quanto, & c. olim, de cenſib.

[i] quando mutatur valor pecuniæ in plus vel minus, vtrum ratio haberi debeat temporis initi cõtractus, vel ſolutionis, vide latè Oldradum, cõſil. 161 Franciſcũ Aretinum conſil. 13. Bald. in l. fin. C. de non numer. pec.

[k] Barthol. in l. cùm quid, de reb. cred. in ff. Boerius, dicto conſil. 327 numero 13. in 5. caſu.

[l] Boerius, dicto conſil. & numero 13. in fine. Et hoc defendit Molinæus, quæſtio 97. numero 733. 734. 735. in tractatu de contractib. vſurarijs.

[m] iuxta c. olim, & c. penult. de cenſib. c. quanto, de iureiuran. & ibi interpret.

[n] Nicol. Boer. deciſ. 327. nume. 10.

[o] Bar. in d. l. Paulus reſpondit, de ſolutio. per l. elegantes, § qui reprobos, de p̃gnora. actio. & ita re ſoluit Boerius, dicta deciſ. 327. numero 12.

[p] Boer. dicta deciſ. 327. numero 4.

[q] c. cùm venſſent, de eo q̃ metuit in poſſeſſ. ap Grego. l. ſemper in ſtipulationibus, l. 25. de regul. iur. ff.

[r] dict. l. ſemper in ſtipulationibus, & l. Labeo, de ſupellect. leg.

creditore, in detrimentum creditoris ſolui non poſſe [a]. Inuito primùm dici-
mus creditore [b]: nam eo conſentiente poteſt [c]. Verumtamẽ ſolura ſpecie pro
alia ſpecie, ſi ſoluta in parte vel in totum euincatur, remanet priſtina obliga-
tio [d]: niſi pro pecunia in ſolutũ ſit ſpecies data [e]. Non poteſt ſolui æs pro au-
ro [f], nec id infactum, pro facto [g]. Nec artifex, qui operas ſuas, & factum ſuum
promiſit, per alium faciat, ſoluit ſe ab obligatione: cùm inter artifices lõga ſit
differentia & ingenij, & doctrinæ, & naturæ, & inſtitutionis [h]. Facit tamẽ ne- 8
ceſſitas, vt creditor teneatur à debitore, qui pecuniam non habet quam pe-
tit, vel ſpeciem debitam, in ſolutum immobilia capere: facta tamen æſtimatio
ne legitima, ſi emptorem non inueniant: non aliter [i]. Quod & in inopia do-
natoris releuanda, qui aurum vel argentum, vel aliam ſpeciem quam promi-
ſit, non poteſt ſoluere, recipit Iuſtinianus [k]: nam & quod maius eſt, debitum
admittit, & ceſſio bonorum debitoris, neceſſitate ſimul cũ humanitate ſuadẽ
te [l]. Et olim, vt ait Dion Caſſius, licitum erat creditoribus cedere pignoribus 9
debitorũ, & nihilominus petere argento ſibi de ſumma ſatisfieri: Iulius tamẽ
Cæſar, dictator, oppignorata in ſolutionem cedere ſtatuit, æſtimatione facta,
atque iudices, qui ea æſtimarent, ſorte delegi [m]. Demceps noto, ſolidum debi-
tum eſſe ſoluendum [n]. Porrò ſolidũ non ſoluitur, non minus quantitate, quã
die [o] exceptis cauſis, in quibus quis nõ poteſt cõuenirì vltrà quàm facere po-
teſt, de quibus paulò ante diximus [p]. Obſeruare tamẽ oportebit, ex ſolido par-
tis, ſolutionẽ pro parte ab obligatione liberare, in illis quæ ſolutionem partis
admittũt [q]: minimè autẽ in illis, quæ ſolutione & obligatione indiuidua ſunt,
vel ſolutione [r]. Sed alibi de materia diuidui & indiuidui copioſius agimus [s].
In acceſſorijs obligationibus, quæ pro toto debito fiunt, ſolutio partis obliga-
tionis principalis, non tollit pro parte acceſſoriã: & ita pignus pro ea parte ſo-
lura non liberatur, nec repetitur [t]. Sic in pœna, ſi ea eſt adiecta obligationi di-
dæ quantitatis ſpeciei, vel generis, ab ea non liberabitur, qui tantùm partẽ ex
ſoluet [v]. Idipſum, ſi obligationi faciendi adiecta ſit, & illud factum indiuiduũ
ſit [x]. Paulò aliter, ſi factum diuiduum ſit: nam qui implere non potuit, pro par-
te facta liberatur proculdubiò [y]. Si autem potuit, & non fecit, non iuris rigo-
re quidẽ, ſed ex æquitate pro parte liberatur [z]. At in principalibus obligatio-
nibus, ſi aliquid eſt dandum, vel faciendum, cauſa implendæ conditionis ab
vno vni, non poteſt agi pro parte, niſi totum, quod inũctum eſt, fiat [a]. Si quid
autem dandum, faciendumúe à pluribus, ſi pecunia debetur pro parte, facta
ſolutio partis liberat [b]. Idem in ſpecie certa [c]: in incerta minimè [d]. Si factum
diuiduum ſit, & pro parte factum liberat [e]. In indiuiduo non idem [f]. Et ſi ipſa
datio, vel factum ipſum ſint in obligatione, qui cœpit facere non liberatur ab
ea, niſi conſummauerit [g]. Pecuniæ autẽ datio facienda, pro parte facta, pro
parte liberat: licet eam creditor non teneatur accipere [h]. Idem in ſpecie certa
ta [i]. In genere autem, ſolutio partis non liberat [k]. Et ita annotauit rectiſſimè
Bartholus [l]. Item, ſi vnus ex duobus vel pluribus correis debendi, qui nõ ha-
bent beneficium diuiſionis, partem creditori ſoluat, creditor partẽ accipien-
do videtur diuidere: ideo ſoluentem conuenire vlterius non poteſt, alios
poteſt [m]. Itẽ tertiò, quale eſt cùm petitur, tale dari debet. Ac propterea poſtea
captos fructus, partumq; editũ reſtitui oportet [n]: videlicet in his, quibus hæc
accedunt. Numeratio autem pecuniæ alienæ in ſolutione, liberationem vel
obligationẽ non parit, niſi ea conſumpta, vel domino ſatisfacto [o]. Quòd ſi res
aliena in ſolutum detur, quæ poſſit euinci, in pendenti erit liberatio, donec

a d.l. Paulus resp. de ſolut. P.
b §. a quib. mod toll. obl. l. 2. §. mutui, de reb. cred. in P.
c l. cum à quo, l. 16. C. de ſolutio. l. ſi ſic, l. 4 § ait prætor, de rei vindica. in P. l. promiſſor, § 6. de conſtit pec. P
d l. manifeſt. iuris, l. 17. & l. ſi ſaltore, 20 C de ſolutio. l. pupilli, 96 § ſoror, eod. titu. P. l. ſi non ſortem, l. 26 § ſi centum, de cõ ſtitu. pecu l. 1 § an poteſt, de condit pecunia, l. 2. & l. ſi in ſolutũ, de actio C. lib 4 titu. 10. l. ſin quando vel pr. uit. &c lib 4. C. titu 15.
e Marcell. in l. ſi quis aliam 2 in fin, l. 46. de ſolutio P. l. libera, de leuitẽ. C. l. quod ſi vno, de in diem addict in P.
f l. reſeripſerunt, de pignora actio in P.
g Paulus, l. ſi cum autem, l. 50. de ſolutio. in P.
h Vlp in l. inter artifices, 31 de ſolutio in P.
i § quod autem, de fidei ſſor. & mandat. in authen ſecundũ conſtit 4 authentica, hoc niſi debitor, de ſolutio. C. authẽ. hoc ius non poteſt. in, de iudic. ecclef. C.
k in l. ſi quis argentarius 3 in principio § fin. aurẽ, de donat C.
l d. Gio § quod autem, de fidei ſſor. l. & toto titu. de ceſſion bonorũ. in P.
m Dion Caſſius, libr 4 hiſtor
n l. ſi quis aliam, l. 46. de ſolu P.
o Calliſtratus, in l. ſolidum, l. 85. de ſolution. P. l. ſi cui, in fine, & l. minus, de verbor ſignific P. & §. plus, de actio.
p ſupra. 16
q vero l. ſi ſtipulatus ſum, l. 3 § 1. de ſolut. P. l. obſidi iuſſor, l. 24. eo titu. P. l. quidam exiſt maueruntq, l. 23 de pecul. hared lib 5 P. tit 4 l. 2. de verbor. obl. l. ſi ea mancipio, l. 7 C. de exceptio.
r vt in l. qui hominem, l. 34 § ſi decem, de ſolut in P. l. 2 & l. in executione, in princ. l. 85. & § item ſi ita, de verbor obliga.
s tracta. in rebus, c. de communi diuidundo.
t l. quandiu, l. de diſtract pignor.
u l. hæredes, § in nouella, famil erciſcun P.
x l. eadem, § Cato, de verbor obliga P.
y d. l. & § Caro.
z l. ſi ſe unus, § ſi quis plurium, ſi quis cautio. in P
a l. qui à nobis, de conditio. & demonſtra. iunge dictum § ſtipulatio.
b l. cui fundus de cond & demonſtra in P.
c arg l. ſi ſtipulatus, § 1. de ſolut in P.
d l. 2. § quidam, & l. in executione, § pro parte, de reb obl.
e l. ſi plures, C. de condition. inſert
f in l. ſi ita ſeruus, § 3 de manumiſſ. teſtam.
g l. ſtipulationes non diuiduntur, & l. in executore, de verbor obligat.
h l. tutor, § Lucius, de vſur.
i l. ſi ſtipulatus, § 1. de ſolut
k l. § hoc ius, eod. § 5. de condition. inſert
l Bartol. & l. ſi ſeruus, § ſi plurium, & ibi gloſſ. ſi quis cautio. in P
m in l. ſi creditores, C. de pact. inter eos. § 1. de ſolut.
n l. 2. & 3 de vſur in P.
o l. ſi alieni nummi, l. 78. & l. ita cui nummos, l. 3. de ſolut. P. l. non omnis numeratio, l. 19 § fin. de reb. credit. P.

definat

desinat posse euinci [a]. Non potest etiam liberatio consequi si creditori ex suis numis solutio fiat [b]: quia sicut in re mea danda non potest constitui obligatio [c], ita nec solutio [d]. Ad personas transgrediamur, & qui soluere primùm possint vel debeant, discutiamus. Generaliter omnes qui obligati sunt, soluere obligationem, & se liberare debent. nisi si qua exceptio legitima illis competat, aut priuilegium. Idcircò & obligatio iuris vinculum dicitur, quo necessitate adstringimur ad dandum, vel faciendum &c [e]. Et actio obiid aduersus debitores prodita [f], aduersus correos debendi, aduersus fideiussores, aduersus mandatores, expromissores, nominatores & hæredes eorum: vt singulis horum capitum tractationibus fusè, & passim in iure agitur. Proinde & si isti soluant, quatenus obligati sunt, certè se liberant: & aliqui non tantùm se, sed alios quoque vnica solutione. Et qui non est obligatus, alium liberare pro eo soluendo potest, etiamsi pro inuito soluat, & inscio [g]. Et quamquam is, qui debitore prohibente soluit, negotiorum gestorum pro expēsis cum liberato non habeat actionem [h], tamen verum est, eum liberatum esse inuitum; quia hoc beneficium liberationis, non tam pendet ex voluntate liberati, quantum ex voluntate creditoris, cum quo magis quàm cum debitore negotium gestum esse videtur, vtpote, qui distrahere possit nomen, seu obligationem inuito debitore [i]. Qua ratione seiungitur hæc causa à regula iuris, qua dicitur, Inuito beneficium non dari [k]. Atque ideò cùm ea solutione debitor liberatus sit, nihil prohibet, quin soluens ab eo, eam pecuniam, quam soluit, negotiorum gestorum actione consequatur: nisi quid debitoris interfuit eam pecuniam non solui [l]. Oportet autem, qui alterum liberaturus est, soluere debitoris nomine, aliter non sequitur liberatio [m]. Vel creditorem ipsum, qui inuitum præsentem debitorem liberare non potest, personam aliam supponere, qui nouatione liberet [n]. Sed debitum debitori remittere in præiudicium creditoris, & ita liberare debitorem, sine voluntate eiusdem creditoris non licet: neque procuratori [o], nisi liberam habeat alicuius administrationem [p]. Ita nec filiusfamilias, patre inuito, liberare eius debitorem potest [q]. Nec administratores reipub. vel ciuitatum, vel municipiorum, possunt etiam gratuitò debitoribus eorumdem debita remittere & ita liberare [r]. Soluere quis & per se, & per alium potest: & qui mandat solui, ipse videtur soluere [s], dummodo eius nomine soluatur: non aliter [t]. Potest autem creditor debitum remittere, si velit & liberare, vel perse vel per alium, suum debitorē: vt pote liber in perdendis [v], & dispensandis bonis suis [x]. Nec remittentibus actiones suas, posteà ad illas ex eadē causa datur regressus [y]. Et qui se negauerit iacturum, non est posteà audiēdus [z]: vt nec in perpetuū sublata obligatio, restitui potest [a]. Nisi alia causa, vel pactio noua nouū ius det, vt si posteà placeat peti, quod antea ne peteretur, placuerat [b]. Prodestq; liberatio, vel remissio facta à creditore debitori, fideiussoribus quoq; eius [c]. Itē, si reus debendi soluerit, etiam illi, qui pro eo interuenerint, liberantur [d]: si de integro satisfactum fuerit, non aliàs, iure regulari [e]. Sine solutione autem liberato reo debendi, non semper liberati dicuntur fideiussores [f]. Nec cum solutione quidem, si pluribus fideiussoribus existentibus vnus debiti, debitor partem soluendo, nominatim aliquem tantùm liberandum statuat, non alios [g]. Ex contrario, si fideiussor soluerit, liberatur ab eo creditore, cui solutū est, debitor principalis [h]: considerato ipso effectu, nō etiā

[a] l. is qui alienum, ff. 50. & l. qui res, l. 98. §. item autem, de solutio. l. Iulianus, l. 47 §. fi. mand. P.

[b] Paul. l. si mandatario, l. 22 §. si mandatum, mãd. P.

[c] l. nemo rem suam 82 & 86 de verb. oblig. § sic itaque discretis, de actio. cum simil.

[d] l. qui decem, l. 72. § Stichum, de solutio. P.

[e] § 3 de obligatio l. obligationū substantia, de actio.

[f] §. 1. de actio. l. nihil aliud, eod. titul. in P.

[g] l. manifesti, l. 19. & l. nulla, l. 5. C. de solut. § 1 quib. mo. toll. obliga l. solutione, 23 l. cum iussu, l. 64. l. soluere, 53 l. si pro me. 40. de solut. in P. l. soluendo, 39. de nego. gest.

[h] l. fi. C. de negot. gest. lib 2. titul 19.

[i] l. 2. & tot. tit. de hæredit. & actio. vend lib. 4. C. titul. 39.

[k] l. inuito, l. 70. de regul. iur.

[l] Libeo, in l. cùm pecuniam, l. 45. de nego gest. in P. libr. 5. titul. 5. vbi gloss. in verb. interfuit, adfert casus 3 quibus interesse potest debitoris non solutam debitum, quos nota.

[m] l. Cassius ait, l. 17. de solu. P. l. multùm interest, C. si quis alteri vel sibi.

[n] l. si debitor tuus, l. 91 de solut in P.

[o] l. 4 de noua. lib. 8. C. titu. 42. l. transactionis placitum, C. de transa. l. procurator tutorum, de procura. P. cum simil.

[p] in l. procurator cui, de procura in P. l. nouare, de noua P.

[q] l. filiusfamilias, 22. de solut. P. l. 9. §. si filius, quod quisque iur. P. l. nec sit, C. de reb. credi. l. filiusf. C. de pact.

[r] l. præses, C. de transactionib. l. imperatores, l. 32 de pact. in P.

[s] l. qui mãdat. l. 56. de solutio. in P. & l. solutum, 49 eod. titul.

[t] J. Cassius ait, l. 17. de solution in P. l.

[v] l. si à reo, § fi. l. si vnus, § si à reo, de pact in P. [x] § 5. nē si reus, quib. mo. re cōtrah. oblig. l. in omnibus, l. 49. ff. l. si quis, l. 35 § de peculio, & § 2 l. Stichū, l. 95 § naturalis, eo tit. 2. l. 2. C. eo. [y] l. qui homines, l. 14 § quidam filiumfamilias § fi. de transa. l. si creditor de solutio in P. [z] l. 1. & 2. de fideiussor. minor. lib 2. C. tit. 24 l. in causa. 2. de minor. 25. ann. & 45. de personis de non petendo, l. & hæredi, 21 § fin. & l. sequent. de pact. in P. [a] l. in 15. l. 5. § 1. & l. quotiès, l. 37. de solutio in P. gloss. & Bal. in l. creditor, § si duobus, mandat. P. cum simil. [b] § idem ex contrario, quib. mod. toll. obligat. l. omnis, l. 16 de fideiussor in P.

ipſo iure, quia debitoris nomine ſolutio facta non eſt, ſed ſoluentis [a]: Quare etſi actum ſit ſoluendo, vt ſoluenti cedantur actiones, conuenirí his debitor poterit [b]. Sed neque liberatio per pactum de non petendo perſonale contingens fideiuſſori vel mandatori cum creditore proderit reo debendi [c], niſi in rem ſuam fideiuſſor fuiſſet [d]. Pupillum ſine tutoris authoritate, nec ſolue- 17
re palàm eſt [e]. Tenentur autem tutores ſoluere debita pupillorum ſuorum, & eos liberare [f]. Item hæredes defunctorum, vel in totũ & ſupra vires hære- 18
ditarias, ſi ſine inuentarij confectione creuerint, & receperint hæreditatem: vel ſi confecerint inuentarium, quatenus bona hæreditatis ſupperunt [g]. Ita omnes actiones creditorum perſonales, quæ illis competebant cõtra defunctum, contra vniuerſales eius hæredes, non autem contra particulares legatarios diriguntur [h]. Et contra legatarios quoque hypothecariæ [i], vel aliæ, ſi hæres ſoluendo non ſit [k]. Quæ tamen vera ſunt in debitis ex contractu, vel quaſi per defunctum contractis: at in debitis ex delicto natis, vel ex quaſi delicto, non tenentur ſucceſſores, niſi in quantum ex delicto ad eos peruenerit, vel ſi ante mortem defuncti lis cum eo conteſtata fuerit [l]. Quamuis ſecundum canones pontificij iuris, & pro delictis ex delicto teneantur [m]. Sue- 19
ceſſor in beneficio, vt prælatus & alius curio, debita quoque ea prædeceſſoris ſui ſoluere tenetur, quæ pro eccleſiæ neceſſitate contracta ſunt [n], vt hæres eius [o]: ad alia autem non tenetur [p]; nec ad ea quoque, quæ ratione eccleſiæ contracta ſunt, ſi ſupra modum grauant eccleſiam: niſi quatenus conuerſum eſt in eius vtilitatẽ [q]. Perſonæ, quibus ſolutio fit, debent eſſe quoque idoneæ, 20
vt poſſit liberatio ſequi. Primumque generaliter notamus, ei ſoluendum eſſe, cum quo obligatio eſt contracta, vel eius conſenſu alteri: aliter ſolutio non liberat [r]. Neque ſi leges eam inhibeãt: veluti debitor pupillo, ſine tutoris authoritate ſoluens non liberatur [s], ſi conſumpſerit pecuniam pupillus, vel furto amiſerit: ſi tamen eã ſaluam habeat, aut ex ea locupletior factus ſit, & adhuc eãdem ſummam petat, per exceptionem doli mali poterit ſubmouerí: vtpote bis petens, quod ſemel debetur [t], & ex quo ditior factus eſt [u]. Habetur autem in his cenſendis ratio temporis, quo ipſe agit, nũ locupletior tũc: qui talis & cenſetur ex eo, quòd non eſt ideo pauperior factus [x]. Aliter ſicut pupillus ſine tutoris authoritate nõ obligatur, etſi alios ſibi obliget [y], ita nec ſine eiuſdem authoritatè diſtrahere poteſt, vel tollere obligationem: quia & ipſa diſtractio contractus quodammodò eſt [z]. Et idem ius in diſtractu, quod in contractu eſt [a]: potiſſimùm cùm in vtroque poſſit pupillus ſibi nocere. Quò fit, vt in ſolutione, quæ fit in commodum pupilli, ſi ea fiat pupillo, etiã ſi non adhibeatur tutoris authoritas, contingat liberatio ſoluenti, vt Pompo nius reſpondit [b]. Rectè autem tutoribus, & curatoribus pupillorum, furioſorum, minorum ſoluitur [c], etiam illis, qui pro tutore negotia gerunt, dummodò in vtilitatẽ pupilli pecunia peruenerit [d]. In minore 25. annis eadem ferè 21
placuerunt Vlpiano, vt ſine curatoris authoritate debitor ei non ſoluat: & ſi ſoluẽdum ſit, potius in ædem ſacram deponat, ne vſuris vltrà oneretur, & ne minor perdat pecuniam, vel ad ſuſcipiendum curatorem in hac cauſa cogat authore iudice [e]. Itaque rectè in his curatori ſoluetur, ſicuti & curatori furioſi, vel tutori pupilli: non minori, non pupillo, non furioſo, ne datum ex illorũ imbecillitate pereat, vt reſpõdit Marcellus [f]. Reo criminis poſtulato interim nihil prohibet, rectè pecuniã à debitoribus ſolui, alioquin pleriq; innocentiũ neceſſario ſumptu egebũt [g]: niſi fuga reus ſe ſubduxerit, & bona eius interim

[a] l. Papinia. l. 28. mãdata. in P.
[b] l. cum is qui, l. 36. & l. Strchum, l. 95. § ſi mandata, de ſolut P.
[c] l. fideiuſſoris, l. 24. de pact in P.
[d] l. ſed etſi fideiuſſor, l. 25. & l. ſeq. de pact in P.
[e] l. quod ſi forte, l. 14. § fin. de ſolut l. non omnis, § ſi pupillus, de reb. credit. in P.
[f] l. quoties, l. 10. § ſicut autem, de adminiſtr. tutor. lib 26. P. titu. 7.
[g] l. ſcimus, l. 22. in princ. & § etſi præfatam, de iure deliberan lib. 6. C. ti. 30.
[h] l. fin. C. de hæreditariis actio. tit. vt actio. ab hærede & contra hæred. l. 1. C. ſi certum petatur, l. quotiens, C. de hæred inſtituend. cum ſimil.
[i] l. de rebus, de donat. ante nup. C. l. ætis ahem C. de donatio.
[k] l. final § etſi præfatam, C. de iure deliber.
[l] l. vnica, ex delict. defunct. in quantũ hæred. conuenia.. lib 4. C. titu. 17 § pœnales, de perpetuis & temporalib. l. omnes actiones, de regul. iur. in P. l. in hæredem, de calumniat. l. videamus, quod met. cau. in P.
[m] c. vlt. de ſepultur. & in literis, de raptor
[n] c. 2 de ſolution.
[o] ca fin. 12. q. 2. can. conuenior, 21 q 3 c. quod quibuſdã, de ſponſalib.
[p] ca. hoc ius, § & in creditor, 10. q 2. c. gratum, de depoſito. c. quod quibuſdam.
[q] c. 2 de ſolutio.
[r] l. qui hominẽ, 34. § ſi nullo, l. ſi quis offerente, 58. de ſolut in P. l. inuito, l. 11 C. eod. tit.
[s] §. at ex contrario, quib. alienare licet vel non. lib 2. Inſtit. titu. 8. l. pupil lo, l. 15. de ſolut. l. ſi ſeruus, l. 63. eod. tit. l. ſancimus, l. 25. de adminiſtra. tutor C.
[t] dicto §. at ex contractu, l. ſi pupilli debitor, l. 66. de ſolut.
[u] l. bona fides, l. 52. de regul. iur. § ſi res, de lege.
[x] l. 4 § ſi quis, de dol. mal excep.
[y] Marcellus l. in pupillo, l. 47. de ſolut l. ſed etſi lege, §. 1. de petitio. hæred l. in pupillo, l. 4. de exceptio libr. 43 P. tit. 1.
[z] §. 1. de authorita. tutor l. contra iuris ciuilis regulas, de pact. in P. l. Iulianus, 24 § ſi quis à pupillo, de actio empt in P.
[a] § fin. de obliga quæ ex quaſi contract.
[b] l. ab emptione, de pact in P. l. de tutela, l. 5. de in integ. reſtitut.
[c] in l quod ſtipulatus ita ſum, l. 72. de ſolut. in P.
[d] l. quod ſi forte, l. 14 § ſunt quidam, & ſequent de ſolut. in P.
[e] l. debitores, l. 28. de ſolutio. P.
[f] l. ait prætor, l. 7. § ſed etſi pecunia, & ſeq. de minor. 25 an P. l. 2 C. ſi aduerſus creditor lib 2 C. tit. 28.
[g] l. ſi ſeruus, l. 61. de ſolutio. P.
[h] l. reo crimine l. 41. de ſolutionibus, in P. l. quamuis, l. 45 § 2. eod. l. auferitur, §. ea reco. de iure fiſci, P.

annotata

annotata sint, & sequestro commissa [a]: vel perduellionis crimine sit incu-
satus, quo casu suorum bonorum liberam, crimine ipso commisso, non ha-
bet tractationem [b]. In aliis contrà, in quibus & ipsi aliis liberè soluere pos-
23 sunt [c]: si non in fraudem fisci faciant [d]. Quando autem sunt plures rei sti-
pulandi, cui solutio facienda sit, & dum plures promittendi correi, quomo-
do, & in quantum teneantur, Deo fauente posteà in fideiussionis tractatio-
24 ne dicemus. Potest & rectè & debet solui hæredibus creditoris [e]. Sed etsi
plures hæredes sunt vnius creditoris, & pars illorum debitum reposcat libe-
ratur debitor, si soluat illis: melius tamen aget, si per magistratum faciat, vt
re ab aliis cohæredibus posteà conueniatur [f]. Sed & si ei, qui pro hærede pos-
sideat, vel alio modo iniustè hæreditatem creditoris, solutum fuerit: ita de-
mùm liberationem nanciscuntur à vero hærede debitores, si is qui antè exe-
gerat, restituerit hæredi exactum [g]. Tamen ante restitutam hæreditatem
fideicommissariâ, liberationes & solutiones factæ ab hærede, ratæ omni-
nò habebuntur [h], & quæ aliquando post fiunt [i]. Qui falso procuratori cre-
27 ditoris etiam ignorans soluit, non liberatur à creditoris obligatione [k]. Ve-
ro tamē procuratori rectè soluitur, & ei cui mandatum est, vel specialiter, vel
cùm omnium negotiorum administratio mandata est [l]. Sed etsi non vero
procuratori soluam, ratum tamen habeat dominus quod solutum est, libe-
ratio contigit [m]. Rati enim habitio mandato comparatur [n]. Quin & si quis
mandauerit vt Titio soluam, deinceps vetuerit eum accipere, si ignorans
prohibitum eum accipere soluam, liberor: sed si sciero, non liberor [o]. Idem si
dispensatori, qui ignorante debitore remotus est, soluatur [p]. Sed & si qui re-
uocauit mandatum, solutionem factam à sciente reuocato procuratori exe-
15 gerit, æquè fit liberatio [q]. Item si soluam seruo, exigendis pecuniis creditoris præposito, liberor: etsi is manumissus, vel remotus ab hac cura, sed me
17 ignorante fuerit tunc [r]. Si solutio facta sit matri quæ ius administrationis
filiæ creditricis non habebat, per debitores id scientes, maximè matre non
existente soluendo, non liberantur: si per ignorantes bona fide, cùm ea se
18 pro administratrice gereret, liberantur [s]. Nec quod debetur vxori, potest
19 solui marito, nisi ea consentiat, vel ratum habeat [t]. Quod filiofamilias pa-
ter dari stipulatur, cùm id sibi acquirat, & agatur de obligatione, rectè di-
citur filiofamilias id solui sine consensu patris non posse: si tamen quis sibi
dari aut filio stipulatur, rectè filiofa. & emancipato datur: quia tunc con-
iuncta persona filij fuit, non acquirendæ obligationis gratia, sed solutio-
nis causa [v]. Iis tamen, qui in nostra potestate sunt, rectè solui potest, quod
ipsi crediderint [x]: vt seruus quod peculiari nomine crediderit, exigēdo libe-
rat creditorem [y], etiam si adempta potestas fuerit tunc, dum soluit, & debi-
tor ignoret [z]. Rectè ex iussu etiam creditoris, debitor alij soluere potest [a],
nisi post mortem suam creditor alteri soluere iubeat: quia morte soluitur
2 mandantis mandatum [b]. In alternatiua stipulatione Titio aut mihi dari, so-
lutione facta vni, liberatio fit ab altero: quia solutio ex arbitrio stipulantis
in alterum potius, quàm obligatio collata est [c], vt nec nouare is, nec acce-
ptum facere queat, sed tantùm solui ei possit [d]. Estq; sola accessio facta per-
sonæ in obligatione, cùm mihi, aut Titio stipulor [e]. Sicuti & accessio illa
rei, cùm mihi decem, aut Titio hominem stipulor: vbi quæritur, an ipso iure
fiat liberatio, homine soluto Titio [f]. In qua & liberari per exceptionem de-
bitorem soluentem hominem Titio placuit [g]. Neque enim vtrique vtrum-
que soluere, sed alterum secundum conceptionem tenetur [h]. Si is, qui stipu-

[a] l.fi.§.fi.de requisit. reis, P.
[b] l fin C. ad leg. Iul. maiestat. & l donationes, 12. § fi. de donat. lib. 39. P. tit. 5
[c] l.sed nec illud 42. de solut.
[d] l.post contractum, de dona. P.
[e] tit vt actio ab hæredi. & contra hæred C.
[f] l si stipulatus, l.11. de solut. in P.
[g] l sed etsi lege, l. 21 § si minori prætio, & l. si quid possessor, l 24 § fi de petitio. hæred lib. 5 P. tit. 3. l qui hominem, l. 34. §. si prædo, & l. filius qui, l. 90 de solut. P. l. si quis duobus. de legat. 2.
[h] l.ante restitutam, 204. de solut. P. l. Marcellus, § res quæ, & l. mulier, §. sed enim l. si hæres §. si hæres, ad Trebell. P.
[i] l fi. de traslat P.
[k] l.qui hominem, l. 34. de solutio P. l. si vrbana § nā etsi seruus, & § quod si nec de cond. ind. indebi l. cùm fundus, § 1. de reb. credi. in P.
[l] l.vero procurat. l. 12. l solutam pecuniā, 40. l hoc iure, l. 18. de solut P.
[m] dicta l vero procurator, l. 12 § 6. & l ratum, l 13 l. si quis offerēti, l. 51. de solut
[n] d.l. vero procuratori, § fi. & l soluta, de solu. l. 3 §. sed cùm quis, de vi & vi armata. in P l. hoc iure, §. 1. de regul. iur l. licet, de iudi.
[o] d l.vero procura. l. 12 §. sed etsi quis l. qui hominē, l 34 § si Titiō, & l. cùm quis, l 38. § si debitorē, l si forte, de off. præsid § idē se adhuc, mandat. l. si autem sciente, ad Macedonia.
[p] l. dispensatori, l 51. de solutio. P.
[q] l si verò nō remunerandi, l. 12. § si mandauero, mand. lib. 17. P. tit. 1.
[r] l si quis seruo, l. 18. de solu. P. l. r C. de pec. eius qui manet liber. l. qui fundū, §. seruus, pro emp. P. l si vn', de pact. l. serui, de act. in P.
[s] Sequola, in l filiæ intestato, 8 l. de solution. in P. l. qui alien l. 33. § quæ-

quæ, de negot gest P. lib 3 tit. 5. [t] l cùm maritum, l 11, C. de solut l. si Stichus, § fin. de nouatio. P. l. soluendo, de pecun. quæsita, l. 46 § qui sibi aut filio, de verb. oblig. P. l. Stichum, § quæsitum, de solut. P. l sed si filio, § si mihi, de constit. pecunia. [u] l. si vero, l. 21. de pact. in P l nonidem l 25. de nouat. P. lib 46 tit. 2. [x] l fugitiuus seruus, l. 19. de solut. d l si vnus. [y] l si seruus peculiaris, l sed quod seruus, 35 de solu P. [z] l.Iulian l. 7. de dot mal. except P. l. solutum, l. 21 § solutam, de pign. act. lib 13 P. tit. 7 l cū iussu, 64. de solu. P. [a] l si de solu. in P l si quis alicui § morte, l inter causas manda P. [b] § plane, soluto, de inutil. stip. l. vero procurator, §. interdum de sol. P. l. qui hominem, l 34. § stipulatus, & l. si sta stipulatus, l. 49. eo. tit de sol. [c] l quod stipulatus, l. 10. & l si stipu. l. 11. l. vero procurator, § interdum de solu P. [d] l. obligationum ferè, l. 41. § accessio, de actio. in P. [e] dicto, § accessio. [f] Catus, in l. si. §. cùm quidā, de verbo. oblig P. [g] l. qui hominem, l. 34. de solut. in P.

latus eſt ſibi, & Titio dari petat, amplius Titio ſolui non poteſt, quamuis ante litem conteſtatam poſſit [a]: quamquam prohibuerit, qui ſtipulatus eſt illa conditione debitori Titio ſoluere. Nam & poſt prohibitionem, ante tamen petitionem ſtipulantis, Titio ſoluendo liberatur, quia certam conditionem habuit ſtipulatio, quam mutare non potuit ſtipulator [b]. Contrà tamen, ſi poſt ſtipulationem Titio ſolui permittat: nam vetare pòſt poteſt [c]. Quin & ſi debitor poſteà conſtituat ſe ſtipulanti ſoluturum, quamuis illi creditori comperat de conſtituto actio, tamen poteſt debitor rectè Titio adiecto ſoluere [d], & mediam partem ſtipulanti, & mediam adiecto [e]. Si moriatur tamen adiectus Titius, hæres eius non poteſt ſolutionem accipere, nec ei ſoluendo debitor liberaretur [f]: quia perſonalis hæc cauſa [g], & conditio ei ſtipulationi de ſoluendo Titio videtur ineſſe, ſi in eodem ſtatu maneat: vt neque etiam ei deportato poſteà, vel exilio damnato, vel aqua & igni damnato, vel ſeruo facto, vel adoptato, ſolui poſſit [h]: niſi minutio capitis, vel mutatio ſtatus in melius fieret: vt ex cõſenſu interpretum receptum credo [i]: vel ſi adiectio perſonæ facta ſit, quæ aliam quoque perſonam adiecti ratione contineat: vt ſi mihi dari, aut pupillo, vel furioſo ſtipuler, rectè liberatio cõtinget, ſi tutori vel curatori eorum ſoluatur [k]. Verumtamen ſi mihi, aut Titio dari ſtipulatus fuerim fundum, quãuis is datus fuerit Titio, nihilominus poſſum petere fundum, vt mihi de euictione caueatur [l]. Generaliter porrò ſolutio fieri debet ſecundum iuris communis diſpoſitionem [m]. Sed quomodo, & ſecundum quam formulam ſolutio facienda ſit, videamus: atque negotium, quod geritur, videlicet ipſam ſolutionem, contemplemur. Solutio ex lege obligationis facienda eſt in loco congruo, quod placuit [n], & in tempore debito vel conſtituto [o]: aliàs non fit liberatio. Nec tenetur etiam quis ante diẽ ſoluere, quia debitori tempus dilationis liberum eſt ad ſoluendum: vt ſi velit, poſſit intra illud ſoluere, antè verò non cogatur [p]. Niſi in gratiã creditoris adiiciatur dies: quia tunc inuito eo per debitorem non poterit anticipari ſolutio [q]: vel niſi prorogatio termini fiat debitori, per quam tempus obligationis vitat ex voluntate creditoris [r], vel authore iudice [s]. Vel etiam iuris authoritate, qua qui certo tempore ſoluere debet, non ſtatim precisè ſoluere cogetur, ſed cum aliquo temperamento, vt non debeat venire in momento cum ſacco paratus accipere [t]. Ideò olim debitoribus debitum confitentibus dabatur ſpatium duorum menſium ad ſoluendum [u]: hodiè quatuor [x], interdum quinquennale ſpatium, ſi de euitanda ceſſione bonorum agatur [y], vel aliud quodpiam à lege definitum [z], vel iudicis arbitrio ſtatuendum ex legis permiſſione, habita ratione debiti, facultatum reorum, & perſonarum, & loci [a]. Et hìc fit calculus num poſt moram, vel diem promiſſum ſolutio fiat, num moram emendauerit debitor [b], num obtulerit [c], obſignauerit [d]: aliáque perpenduntur, quæ anteà de dolo, culpa, caſibus fortuitis, & mora diximus [e]. Sed ſi ex pluribus obligationibus debitor quis ſit, & ſoluat pecuniæ aliquam quantitatem, vel quid aliud in ſolutum det, ſecundum quid, & cuius cõtingat liberatio, videamus. Itaque primùm inſpiciemus, propter quod debitũ fiat expreſsè ſolutio, ſi id dixit debitor, in quod debitum velit ſolutum, & id ſequimur [f]: ſi debitor nihil de eo dixit, in arbitrio accipientis eſt, in quod velit acceptum. *Dummodò*, inquit Vlpianus [g], *in id conſtituat ſolutum, in quod ipſe, ſi deberet, eſſet ſoluturus, quodq; debito ſeſe exoneraturus eſſet, ſi deberet, id eſt, in debitum, quod non eſt in controuerſia: aut in illud, in quod quis fideiuſſerat: aut cuius dies nondum venerat. Aequiſſimum enim viſum eſt, creditorem agere rem debitoris, ſi ſuam ageret. Permittitur ergo*, inquit, *creditori conſtituere in quod ſolutum velit, dummodò ſic conſtituat, vt in re ſua conſtitueret. Sed conſtituere in re præſenti, hoc eſt ſtatim*

a Vlp. ſi quis ſtipulatus, l. 57 § fi. de ſolut. P.
b l. vero procuratori, l. 12. § ſed etſi quis, verſ. alia cauſa, de ſolu. P.
c l. aliud l. 108. de ſol. P.
d l. ſi ita ſtipul. l. 39. de ſolu. P. vide l. ſi vero mihi, de conſtit. pecunia.
e l. cum decem, 71. de ſolu. P.
f l. ſi ſtipulatus ſum, l. 27. de ſolu. tutiã. l. cùm quis, 55. de verbo. oblig.
g l. quia tale, ſolut. matri. P.
h Aphrica. in l. cùm quis, § 38. de iud.
i l. Stichum aut Pamphilũ, l. 93. § vſum fructũ, & ibi gloſſ. in verb. interciderit, de ſolu. in P. l. cum qui ita, 56. § qui ſibi, de verb. obliga. in P.
k l. Stichum, l. 95. § vſumfructum, de ſolut.
l l. Iulianus, 131 § fi de verb obligat. § at ex contrario, quib. al. ex. licet, vel non.
m l. obſignatione, l. 9 de ſolu. C. l. ſi ſoluturus, eo. ti. P. l. mora, de vſur. in P. l. qui Romæ, de verb oblig. l. 21 & l. centum capus, de eo quod certo loc. lib. 13. P. tit. 4.
n l. magnam, de contrah. & committẽd. ſtip. C. l. cõtinuus, 137. § cùm ita, de verb. oblig. l. ſoldum 35. de ſolu. P.
o l. quod in diem, l. 70. l. qui res ſuas, l. 98. § mihi decem, de ſolu. in P. l. poſt mortẽ, C. de fideicom. l. ſtipulata, l. 32. § inter certã, ſ. qui Romæ, l. 122 de verb. obligat. ſi ita, § Pegaſus, de legat. 2. l. fideicommiſſi, § 16 Polidius, de vſur. P. l. ſi ita, de cõtin. pecunia.
p l. cùm ſtipulatus, l. 113. de verb. obli.
q l. ſi debitori, l. 21. de iud. lib. 5 P. tit. 1.
r l. quod dicimus, l. 105. de ſolut. P.
s l. debitor hus, 31. de re iudic. lib 42. P. tit. 1. & ibi gloſſ.
t in l. 2. de vſur. rer. iud. C.
u l. fin qui bonis cedere poſſ. C. lib 7. tit. 71. nouella 115.
x vt in l. in fraudẽ, § fiſcalibus, de iur. fiſc in P.
y d. l. debitoribus, & l. 17 § item qui, de verb oblig.
z Paul in § ſi ſeruũ, l. 91. § ſequitur, & l. cùm ſtipulatus, l. tione, de ſolu C. l. de ſorte, de ſolut. P. l. 1. C. quod.

113 & l. ſi fundum, l. 114 de ſolu. P. c l. traiectitiæ, l. 21. § de illo, de actio. P. l. creditor, l. 107. de ſolut. d l. obſignatione, de vſur. e ſuprà c. 12. 13. 14. f l. 21. & l. vbi fideiuſſor, l. 24 l. Paulus, l. 101. & l. creditor. 102. § cum

atque ſolutum eſt, debet, hæc Vlpianus cui adiicit rationem Florentinus [a]. Quòd in re agenda hoc fiat, vt creditori liberum ſit non accipere, vel debitori nõ dare, ſi alio nomine exolutum quis eorum velit. Cæterùm addit Vlpianus [b], poſteà non permittitur: & paucis concludit, Hæc res efficit, vt in duriorem cauſam, ſcilicet debitoris, ſemper videatur debere ſibi accepto ferre [c]. ita enim in ſuo cõſtitueret nomine, id eſt, in ſua obligatione. Grauior & durior cauſa eſt, & prior imputãda, debere ſuo nomine quàm alieno, id eſt ex fideiuſſione [d]. Et grauius quod cũ pœna, quàm q̃ ſine pœna debetur [e]: quod ſatisdato quàm q̃ ſine ſatisdatione. Itẽ id quod ex famoſa cauſa, eo quod ex nõ famoſa debetur [f]. Id quod ex cauſa iudicati, eo quod non ex cauſa iudicati [g]: quia maiores vſuræ ex iudicato debentur [h]. Grauius debitum etiam, quod creſcit perinficiationem, quia pœnam habet, eo quod non creſcit [i]. Prægrauat & magis debitum, quod præſenti die debetur [k]. Sed & inter debita illud atrocius, quod vſuris ſeruit, propter pernitiem & impietatem vſurarum, quæ bona ſenſim debitorum paucis diebus depopulantur, vt Deo fauente dicemus in vſuris. Si par cauſa ſit debitorum aut nominum, antiquiori adſcribenda eſt ſolutio, quando nihil in ea aliud expreſſum fuit [l], & debitum eſt efficax, quod peti poterat [m]: quod verò ſoluto priore debito, ex ſolutione ſuperierit, in ſequens debitum computabitur [n]. Quod ſi par & dierum, & contractũ cauſa ſit, ex omnibus ſummis pro portione videtur ſolutum [o]. Diſparem autem cauſam debiti non facit maior vel minor ſumma, ſed cauſa, ex qua debentur res [p]. Porrò ſi vſuræ cum debito debentur, nihilq; dictum ſit ſoluendo, num pro vſuris vel ſorte ſolutum velit debitor, in ſolutione vſurarum, nõ ſortis [q], reputatur ſolutio: aliter tamen caueri poteſt [r]. Effectus propter quem fit ſolutio, eſt liberatio, vt diximus, ab obligatione [s], vt fides data non ſit irrita, vt exigere obligationes ab initio huius tractationis diximus [t], vtq; quod cuique competit, & obligatione quæſitum eſt, tribuatur, ſecundum iuris præcepta [v]. Et proinde impleta fides cenſebitur, quoties id quod tibi debebam ad te peruenit, & tibi nihil abſit, nec quod ſolutum eſt, repeti poſſit: tunc enim & competit liberatio [x]. Abeſſe autem mihi quippiam videtur ex re debita, ſi eam alio modo, quàm quo debebatur à te, conſequar, non ratione rei, ſed ratione obligationis, quæ mihi ſalua remanet ad æſtimationem, vel quod inde pendet conſequendum [y]. Quemadmodum & qui ſic ſoluit, vt repetat, non liberatur: quia nec alienantur nummi, qui ſic dantur, vt recipiãtur [z]. Pari modo, ſi res in ſolutum data euincatur, non ſequitur, donec euidio luatur, liberatio [a]. Et ideo in hac cauſa, vt ſequatur liberatio, de euictione quoque promitti debet [b]. Nam qui rem in ſolutum accepit, ſimilis eſt emptori [c]: vnde nec quòd poſteà ea res à creditore melior, & maioris valoris effecta eſt, repeti à debitore poteſt [d]. Obſeruatur, vt cùm ex pluribus debitoribus vnius creditoris, vel in ſolidum, vel pro parte obligatis, vnus integrum debitum pro aliis, vel vltrà, quàm pars ſua depoſcat, ſoluit, conuenire is creditor poſſet, vt in alios ſibi cedat quas habet actiones, pro repetitione eius, quod pro cæteris debendi ſoluit [e]. Eaq; pactio ceſſionis fieri debet ante ſolutionem, nam poſt ſolutionem nõ admittitur [f]. Datur tamen in rem actio vtilis pro non ceſſa, aduerſus alios ſoluenti [g]: vel negotiorum geſtorum actione; remanente tamen exceptione aduerſario, ſi locus ei poſſit eſſe doli mali [h]. Qui ſolutionem probat, chirographum debiti condicere poteſt [i]: vtpote chirographo debiti inanifacto, & pignoribus ſolutione liberatis: vtq; tã a creditore, quàm ab alio, ſi detineatur, & reliquæ eius debiti ſcripturæ, vt exhibeantur, & reſtituantur debitor agere poteſt [k]. Intereſt enim debitorũ

[a] l. 2. de ſolut. in P. eadem in l. cùm ex pluribus, l. 97. eo. titul.
[b] l. 3. eo. ti. P.
[c] ſimile in l. 5. de ſolut. in P.
[d] Pompo. l. 4 & l. obligatus, 73 de ſol. P. l. ſi reſpolena, in fine ad Trebell. P.
[e] d. l. 4 de ſolut. & l. cùm ex pluribus, 97. eod.
[f] Vlpianus in l. ſi quid ex famoſa, l. 7. de ſolu. l. cùm in duabus, 105. de regu. iur. l. hæc enim, de ſuſpect. tutor.
[g] dicta l. ſi quid ex famoſa, & dicta l. cùm ex pluribus.
[h] l. 1. & 3. de vſur. rei iudica. C.
[i] dicta l. ſi quid ex famoſa
[k] l. in his verò, l. 5. de ſolut. in P.
[l] l. in his, l. 5. de ſol. P. l. vbi fideiuſſor, l. 24. l. ſi ex pluribus, l. 89. § ſi l. pupilli, 96. § cùm in eodẽ, & dicta cùm ex pluribus, & l. creditor, l. 102. de ſolut. P.
[m] l. filius cui numos, l. 94. § Flauius, de ſol. P. l. cùm ex pluribus, l. 105. eo.
[n] l. pupilli, 96. § cùm in eodem, & dicta l. cùm ex pluribus, 97. de ſol.
[o] Paulus, in l. illud, l. 8 de ſolut.
[p] l. ſi in duabus, l. 105. de reg. iur.
[q] l. Titia, l. 45 de ſolut. P. l. 1. C. eo. tit.
[r] l. creditor, l. 102. § cùm de ſorte, de ſolut.
[s] l. ſolutionis, l. 54. de ſolu. l. amplius, rem tat. haber. P.
[t] ſuprà c. 2. huius lit. § iuris præcepta, de iuſt. & iur.
[v] l. quoties, l. 61. de ſolu. P.
[x] vt apud Iu'ia in l. ſi is qui Stichum, l. 27. & l. ex promiſſione, 32. de actio. in P. l. non eſt nouum, C. de action. emp. l. 2. C. de re iudicat. l. nõ ſolùm, ſolut. matri.
[y] l. qui ſic ſoluit, l. 55 de ſol. P. l. non videtur, de donat. cauſ. mor. l. 3 § fi. & l. ſeq. cõmod. P.
[z] l. ſi quis aliam tẽ, l. 46 de ſolu. P. l. liberæ, de ſenten. & inter in P.
[a] Scęuola, in l. Iulianus, l. 131 § qui fundũ, de verbor. obligat. in P.
[b] Vlpianus in l. ſi quis ex cauſa poſſeſſio. cat. lib. 42. P. tit. 4.
[c] l. Stichum, l. 95. § ſi mandato, de ſolu. P. § quod ſi tempus, eodem. 4.
[d] l. Modeſtinus, l. 76 de ſolu. P. l. cum is, de fideiuſſor. l. nulla, l. 5. C. de ſolu.
[e] l. 2. § nunc tractemus, de tutel. & ratio. dictat. l. de actio. & oblig. lib. 4. C. tit. 10.
[f] Iulianus in l. de qua re, l. 74. § ſi de iudic. lib. 5. P. tit. 1.
[g] l. fi. C. de ſolutio. l. 2. de condict. exigẽ, lib. 4. C. tit. 9.
[h] l. Vlpianus in l. ſolutione, l. 18. ad exhibend. libr. 10. P. titul. 4. inſtrumenta, l. 6 & l. fi. eo. tit. lib. 5. C. tit. 42.

tabulas

tabulas,& inſtrumenta,ſeu chirographa debiti penes ſe habere ſolutione facta: quia plerumque creditores calumniantur non factam ſolutionem,& ne controuerſia rerum moueatur: eáq; ratione qui eas tabulas amouet furti tenetur, & in duplum damnatur ſummæ his comprehenſæ [a]. Eſt præſumptio iuris vrgentiſſima, ſi penes debitorem eſt inſtrumentum,vel chirographum debiti ſit, ſolutum fuiſſe vel remiſſum debitum in eo contentum [b]. Niſi creditor contra voluntatem ſuam, ad eum peruenisſe chirographum doceat [c]: vel alio modo conſtet, & probetur non eſſe ſolutum. Sicuti & in chirographo cancellato reſponſum eſt,qui certè præſumptionem facit ſolutum fuiſſe debitum: cæterùm non excludit probationem contrariam creditoris [d], Quemadmodum ſolutionem probanti debitori nihil obeſt inductum,vel non cancellatum fuerit [e]. In dubiis porrò promior erit ſententia ad liberandum,quàm ad obligandum [f]. Fiunt & contra chirographorũ,vel cautionum,ſeu nominum probationes, recanta ſeu apochæ per creditores debitoribus,quas vocamus quitantias,quibus creditores ſe debita,ſeu res recepiſſe fatentur [g]; tutiq; euadunt debitores à petitione debiti [h]. nam illæ fiunt pecunia ſolura [i]. Et ſi de triburis annuis ſoluẽdis agatur, & apochas trũ proximè præteritorum annorum debitè, & ab iis qui poteſtatem faciendi habent factas quis exhibuerit,anteactis annis ſoluiſſe quoque præſumitur,vt nec præteritorum annorum apochas teneatur exhibere: niſi antapochæ,vel contrariæ adſint probationes [k]: & hoc fauore liberationis receptum. Nam alioquin præſtatio certorum annorum,ſeu ſolutio,non cõſtituit aliquem debitorem in poſterum:niſi contrarium probetur [l]: niſi à ſciente indebitum ſoluatur, & fauor alimentorum concurrat [m]: vel decennio quis ex eadem cauſa, id eſt,longo tempore,ſoluerit [n]. In fauorem quoque liberationis,proximitas ſanguinis,longinquitas temporis, & ſæpius habita ratio inducunt remiſſionem debiti,& præſumptionem ſolutionis faciunt [o]. In promiſſione alternatiua,dandi,veluti dandi, aut hominẽ,aut decẽ,quis tantùm ad vnius extremi ſolutionem tenetur,& eo ſoluto ab alio liberatur;& ſi alterum ſoluitur, condicitur [p]. Si quis alternatiuè ſic Stichum aut Pamphilum ſtipulatur, vel alias duas res,quarum vna eſt tunc in dominio creditoris, putà Pamphilus, vna tantùm in obligatione, & ſolutione eſt,nec ſi poſteà ea, quæ tunc in dominio eſt,exeat poteſtatem creditoris,peti poteſt [q]. In ſtipulatione alternatiua hæc,vt Stichum aut pamphilum vtrum ego volam,dubis,altero mortuo,ille ſolus,qui viuit,peretur:niſi mora fuerit facta in mortuo quem petitor elegerit,quia ille tunc perinde debetur, ac ſi in obligatione ſolus deductus fuerit [r]. Quòd ſi promiſſoris fuerit electio,defuncto altero, qui ſupereſt æquè peti poterit [s]: niſi etiam promiſſor alium iam elegiſſet [t]. Enimuero ſi facto debitoris alter ſit mortuus,cùm debitoris eſſet electio: quamuis interim non alius peti poſſit,quàm qui ſolui etiam poteſt: nec defuncti offerri æſtimatio poteſt, ſi forte longè ſit vilior, quoniam id pro petitore in pœnam promiſſoris conſtitutum eſt. Tametſi alter ſeruus ſine culpa debitoris moriatur, nullo modo ex ſtipulatu agi poterit, cùm illo tempore, quo moriebatur, non commiſerit ſtipulationem. Sanè quoniam impunita non debent eſſe admiſſa, doli actio non immerito deſiderabitur, aliter quàm in perſona fideiuſſoris, qui promiſſum hominem interfecerit, quia tenetur ex fideiuſſione fideiuſſor: quemadmodum tenebatur, ſi ſine hærede debitor deceſſiſſet, vt hæc latè Paulus hiſdem verbis explicat [u]: & alij alus iuriſconſul [x].

[a] Vipian.in l qui tabulas.l.27.de furt. lib 47.F tit.2.
[b] l.2.de pact P.l.qui chirographũ,l. 57. de leg 3.c.ſanè, ibi glo. in verbo, reddens, de rendita.l.inortis cau. l. 18.§.Titia, de donat.cauſ.mor. P.
[c] l.quod debitori,l. 15 de ſolut.C.
[d] Modeſt.in l ſi chirographum, l. 24 de probat.lib.22.P. ritul 3.
[e] l.indictum,l.12.C. de ſolut.
[f] l.Arrianus,de act. in P.
[g] meminit de recantis nouella 119.D. Auguſti de cota & mor.agen.
[h] l. de apoch. lib 10.C.tit.22.
[i] l.ſi acceptio latum. l.39 §.1.de accept. in P.
[k] l.quicunque, l.4 de auctor.pub.lib 10.C.l. pluies, de fid.inſtrument C.
[l] ſi certis annis,18. C.de pact l. creditor,C. de vſur.
[m] l.2 C.de ſi ei cõ. in l. cùm de in rem verſo,de vſur.in P.
[n] l.Proculs,de procurat.in P. Bartholin l. libertus, de alimẽt.& cibar.leg P.
[o] l.qui hominẽ, 24 de ſolut.in P.
[p] Martia.l qui decẽ, l 72 §.Stichum,de ſolut.
[q] l Stichum aut Pamphilũ,l.95 de ſolu. in P.
[r] d l.Stichum,§.1.
[s] l huiuſmodi,§ Stichum,de lega 1.l. ſtatu liberis,§ fin. de lega 2.l.2 §.qui Stichũ,de eo quod certo loc. l.ſi quis ſtipulatus,de verb. obli. l. cùm is qui, de condict indeb. P.l in emptione,§. penul de contrah. emp. l.Stichum, ad legem Aquil.
[t] dicta l. Stichum, aut Pamphilum, l. 95.§ quod ſi,verſ. enimuero, & verſ. tametſi,de ſolut.P.
[u] l ſi à reo, §. fin. de fideiuſſor. l. mora, §.fin de vſur P. repete hic l.ſi ſeruũ, & l.mora,& l.ſi ex lega cauſ. de verb. oblig. & l. cùm ſi. iuſta. eod.

39

40

41

De

De acceptilationibus. Cap. 19.

Inst.lib.3.tit.6. Lib.46.P.tit.4. Lib.8.C.tit.44.

1 *Acceptilatio quid.*
Apochæ & acceptilationis solutio. eod.
2 *Acceptilationes vtiles & inutiles.*
3 *In acceptilatione quæ consideranda.*
Acceptilationis quæ res sint capaces. eod.
4 *Aquiliana stipulatio.*
Gallus Aquilius. eod.
Acceptilatio vel solutio nec ante diem, vel pendente conditione. eod.
5 *Fieri propriè dicitur.*
6 *Acceptilatio non valet partis rei indiuiduæ, quæ tota debetur: & quæ alia accepto fieri nequeant.*
7 *Accepto ferre quæ personæ possunt.*
8 *Pacti & acceptilationis differentia.*
9 *Acceptilationis diuersa, in rem & in personam, conceptio.*
10 *Acceptilationis formula.*
11 *Liberatio acceptilationis finis est.*
12 *Acceptilatio facta irreuocabilis est.*
13 *Præscriptis verbis actio datur ex acceptilatione.*

1 ACCEPTILATIO, imaginaria solutio est [a], id est, solutio sine rei interuentu [b]: liberatio, quæ solutioni comparatur [c]: vt enim naturaliter obligationem tollit solutio, sic ciuiliter acceptilatio [d]. Et hoc interest inter acceptilationem, & apocham: quòd acceptilatione omnimodò liberatio contingit, licet pecunia soluta non sit; apocha non aliàs, quàm si pecunia soluta sit [e]. Modestinus acceptilationem definit, vt sit liberatio per mutuam interrogationem, qua vtriusque contingit ab eodem nexu absolutio [f]. Acceptum ferre, est confiteri accepisse, quod non accepimus [g]. Acceptilationum aliæ vtiles, aliæ inutiles [h]. Vtiles sunt, quæ sui natura liberant; inutiles, & quæ inefficaces omnino sunt, vtpote, quæ neq; consensum, neque pactum habent [i]. Et illæ quoque quæ habita ratione naturæ acceptilationis, stricto iure liberationē non pariunt: vt si acceptum fuerit ei, qui re, non verbis obligatus erat. Verùm is, cui acceptilatio facta est, potest se exceptione doli mali, vel pacti conuenti tueri [k]: quia si acceptilatio inutilis fuit, tacita pactione id actum videtur, ne pereretur [l], inutilis videlicet, ratione conceptionis ineptæ, quòd inter absentes fiat, vel sub conditione, vel in diem [m], vel ratione rei [n]. Consideramus in hac quoque acceptilatione res, de quibus fiat, & personas à quibus, & quibus, & ipsam formā, secundum quam fit, & intentionem, & finem propter quid, & quare fiat. Res, quæ in acceptilationem deducitur, debet esse in obligatione, & debita, alioquin quæ extrà adiiciuntur, superfluè veniunt: vt si tantùm decem debeam, & dixero, quòd tibi decem promisi, viginti ne habes accepta, decem tantùm erunt in stipulatione [o]. Et in summa, nisi consentiat acceptilatio cum obligatione, & nisi verum est, quod in acceptilatione demonstratur, imperfecta est acceptilatio [p]. Proinde sola verborum obligatio, accepto ferri potest, & verbis promissio verbalis tolli [q]; & ideo, si quis voluerit ea,

a § item per acceptilationē, quib. mod. toll. obl.
b l. imaginaria, de reg. iur. P.
c Vlpia. in l. non solùm, §. si is qui, de libera lega. lib. 34. P. tit. 3.
d l. verborū, l. 107 de solut. P.
e Vlp. in l. si accepto latum, l. 19 § si de acceptila. P.
f l. 1. de accepti. in P.
g l. si ex pluribus, 87. de solu. in P. l. si fer tuus, 6 de manumis. l. tali, l. 42 § 1. de iure dot. l. cùm & sortis, l. 55. de pig. actio.
h l. an inutilis, l. 8 de acceptil. in P.
i d. l. an inutilis,
k Vlp. l. si accepto latum, l. 19. de acceptila. P. l. cùm emptor, de rescindē. ven. l. si vnus, § penul. de pact. in P.
l l. si vnus, l. 28 § si acceptilatio, de pact. in P. & ibi Accur.
m arg. l. 1 §. eum qui, de consti. pec.
n l. cum emptor, de rescin. vē. d. l. si accepto latum.
o l. Pomponius, in l. si is qui Stichum, l. 15 de acceptila.
p Paul. l. nisi cōsentiat, l. 14 de accep.
q l. an inutilis, l. 8 §. acceptum ferre, & d. l. nisi cōsentiat, & l. si accepto latum, de acceptila. in P. §. item per acceptilationē, quib. mod. tolli. oblig. l. nihil tā naturale, de reg. iur.

rit ea, quæ ex alio contractu, quàm verborum debentur, accepto ferre, prius debet debitum, per Aquilianam ſtipulationem ab Aquilio iuriſconſulto æquiſſimo, quem laudat iudicem magnæ authoritatis, & ſcientia iuris ciuilis excellentem Valerius Maximus [a], inductam, debitum nouare, & in verborum obligatione conuertere: & ſic poſteà accepto ferre [b]. Et ita eſt prodita Aquiliana acceptilatio ex formula ſtipulationis Aquilianæ, cuius verba concepta, hæc. *Quicquid te mihi ex quacumque cauſa dare, facere oportet, oportebitúe præſens, in diem ue, quarumcumque rerum mihi tecum actio, quæque aduerſus te petitio, vel perſecutio eſt, eritue, quódue tu meum habes teneſue &c. accepta habeo* [c]. Quæ formula generalis eſt, & pro certis tamen concipi poteſt [d]. *Aquiliana*, inquit Vlpianus, *ſtipulatio omnimodò omnes obligationes præcedentes nouat & perimit, ipſáque perimitur per acceptilationem. Et hoc iure vtimur. Ideóq; & legata etiam, & fideicommiſſa ſub conditione relicta in ſtipulationem Aquilianam deducuntur* [e]. Aquiliana ſtipulatio viam ſternit acceptilationi, & materiam diſponit, redditúque idoneam, quæ aliter reſpuit acceptilationem. Nam acceptilatio ſub conditione fieri non poteſt [f], nec in diem [g]: quia imitatur acceptilatio ſolutionem [h]. Solutio autem vera fieri non dicitur eius quod in diem, vel ſub conditione debetur, niſi aduenientе die & conditione [i]. Et quamuis dicamus valere ſolutionem, & acceptilationem debiti ſub conditione, conditione aduenientе, & haberi rationem temporis, quo accepto latum, vel ſolutum fuit [k], tamen intelligendum eſt nec alterutram liberare cùm ſit, quia nondum debebatur, pendente conditione [l], cùm priuatio præſuponat habitum [m]: ſed aduenientе ea, retrotrahi, & quodam nouo iure firmari, & fieri liberationem, vt de donatione, quæ fit vxoribus & filiisfamiliàs ſcriptum eſt, & in aliis ratihabitionibus [n]. Explicat Pomponius. *Quod in diem, inquit, aut ſub conditione debetur, acceptilatione tolli poteſt, ſed ita id factum apparebit, ſi conditio ſtipulationis extiterit, vel dies venerit* [o]. Vt autem contingat ſtatim liberatio, ſub conditione debitum per nouationem transfunditur in puram obligationem, poſteà acceptilatione tollitur, vt author Venuleius [p]. Quare ex ſententia Vlpiani, ſi Stichum, aut decem ſub conditione ſtipulatus, Stichum acceptum fecerit, & pendente conditione Stichus deceſſerit, decem in obligatione manebunt, perinde ac ſi ea ſtipulatio interpoſita non fuiſſet [q]. De acceptilatione, quæ concepta eſt ante debitum factum, eadem dicenda ſunt quæ de conditionali obligatione [r]. Sed etſi quis ignorans ſolutionem debiti factam fuiſſe procuratori ſuo, ſeruo debitoris filióue acceptum fecerit, poſteà autem reſciuerit, & id ratum habuerit, confirmatur ſolutio, & quod accepto latum eſt nullius fit momenti: & contrà, ſi ratum non habuerit, quod acceptum fecerit, confirmatur [s]. Solutione enim facta definit obligatio [t], vt ſuperiori capite diximus: ideo acceptilatio rei quæ non eſt, non fiet aut ſine debito, quod magis ea reſpicit, quàm rei exiſtentiam. Quia alioquin quandiu res peti poteſt, etiamſi res facto interierit, vt in mora accidit, acceptilatio fieri poteſt, & nouatio [v]. Obligatio tamen poteſt per acceptilationem tolli [x], re in ſtipulationem deducta. Et ſi diuidua ſit, & pro parte acceptilatione tolli poteſt: ſi indiuidua, non vtique [y]. Qui accepto facit, vel totum, vel partem eius quod ſtipulatus eſt, debet accepto facere. Quare qui totum eſt ſtipulatus, ex eo non poteſt quod nec totum eſt, nec pars accepto ferre: veluti qui fundum ſtipulatus eſt, non poteſt vſumfructum cauſalem, vel viam fundi accepto ferre: quia partes fundi hæc non ſunt. Et ita qui domum ſtipulatus eſt, non poteſt accepto ferre cementa, vel feneſtras, vel parietem, vel dietam [z]. Aliud non debitum pro alio debito quoque accepto ferri non poteſt, vt ſi vſusfructus mihi debitus, eum tamquam vſu tantùm debito, accepto ferre nequeo: poſſum tamen vſum acceptum ferre, vt deducto eo à fructu: cùm vſus ſine fructu conſtitui poſſit [a]. Dolus committendus accepto ferri non poteſt

4

5

6

a Valer. Maxim. lib. 8 c. 2.

b l. 1 C. de acceptil. l. 4 C. de tit. ac. d. § item per acceptilationem.

c d. § item per acceptilationem, veſtiebat autem l. & vnus ex pluribus, l. 18. § 1.

d Papil. rum Aquiliana, l. 5. de tranſ. in P.

e Vlpia. in l. Aquiliana, l. 4. de tranſa. in P.

f Pōpo. l. 4 de acceptilatio P. l. actus legitimi, l. 77. de reg. iur.

g l. in diem, l. 5. de acceptil. P. d. l. actus, de reg iur.

h d. l. in diem.

i l. non ſolum § 3. de liberat. legat.

k l. ſub cōditione, l. 16 de ſolut. in P.

l l. is cui, de act. o. mi. in l. Iulianus, de diuor. P. l. decem, de verb. obl. P.

m l. donationes quas parentes, l. 23. § ſi de dona. inter vir. & vxor. in P.

n Pompo. in l. quod in diem, l. 12. de accept.

o Venul. in l. ſi ſub. cōditione, l. 21 de acceptila. in P. l. & per iuſiurandum, l. 23. § ſi legatorū, eo. tit.

p d. l. & per iuſiurandum, § ſi Stichum, de accep. P. l. ſi vnus, § ſed ſi ſtipulatus, de pact. P.

q d. l. & per iuſiurandum, § qui ita ſtipulatur, verſ. nam etſi fideiuſſorem.

r Celſus, l. enim decē, l. 75 de ſolut. in P.

s § 3. quib. mo. tollit. obl.

t Paul. in l. ſi ſeruus, 91. § eſt ſtius, & ſeq. de verb. oblig. in P.

v Vlpi. l. & per iuſiurādum, l. 21 de accep. P. l. vtitur iuſtitia, de oper. liber. in P.

x d. l. & per iuſiurandum, l. 23. § 1. ſtipulationes nō dum dātur, de verb. oblig. l. ſed etſi nō numerata, l. 10 de acceptila. in P. formula partis accepti ferendæ in l. pars ſtipulationis, l. 9 eo. tit. P.

y d. l. & per iuſiurandum, § illud, cum ſimil. ibi nota

z d. l. & per iuſiurandum, § ſi quis vſumfructum,

poteſt,nec doli clauſula [a]: commiſſus.poteſt [b]. Si aliud accepto tuli, aliud tu rogaſti,non valet acceptilatio,nec ſequitur liberatio [c]. Vna acceptilatio plu-
ribus contractibus præcedentibus, dummodò de his agatur, ſufficit [d]. Fieri tamen poteſt de vno ex pluribus,vel certis,vel incertis,vel quibuſdam excep-
7 tis [e]. Perſonæ quæ alium liberare per acceptilationem poſſunt,ſunt tantùm ipſi creditores,& qui rogare poſſunt,ipſi tantùm debitores, videlicet qui de-
bent,& quibus debetur [f]. Acceptilatio quippe,ſtipulatio eſt verbis facta: ſti-
pulatione autem nemo alteri quærere regulari iure poteſt [g]. Per procurato-
rem itaque nec liberari, nec liberare quiſquam acceptilatione ſine manda-
to poteſt [h]. Sed nec is,nec tutor,nec curator furioſi, vel prodigi acceptum
ferre poſſunt: niſi prius nouarint obligationem, & in ſuam perſonam tranſtu-
lerint [i]. Seruus quoque nec iuſſu domini acceptum ferre poteſt [k], videlicet
quod domino debetur:niſi prius ſibi ſtipuletur,& nouet [l]. poteſt tamen & ſer
uus, & alius filiusfamilias, quique ſeruus vſufructuarius eſt, liberare domi-
num vel patrem ab eo debito, quod, debent, rogando per acceptilationem:
quia hæc liberatio eſt ſpecies acquiſitionis [m]. Pupillum & ſine tutoris auctо-
ritate liberari poſſe per acceptilationem placet [n]: at liberare ſuum debitorẽ,
niſi cum tutoris authoritate, interuenientibus ſolemnibus verbis, non po-
teſt [o]. Abſentem quis & inuitum ab eo,quod debet liberare poteſt, creditо-
re conſentiente. Hæres quoque & liberari, & liberare accepto poteſt: &
honorarij ſucceſſores [p]: quia hæredes pro eadem perſona cum defuncto [q] cẽ-
ſentur conſentiente & accepto ferente, facta prius nouatione in perſonã ro-
8 gantis [r]. Et ex pluribus reis ſtipulandi ſi vnus acceptum fecerit,liberatio con
tingit in ſolidũ [s]. Quo differt acceptilatio à pacto, vbi diuerſum ſtatuitur [t].
Et in hac,reſoluta vna parte contractus, ſi quid aliud non excipiatur, omnis
9 contractus ſoluitur [v]. Cæterùm hîc animaduertendum eſt,formam & inten
tionem acceptilationis bifariàm contrahi ex præſcriptis à iure:nam acceptila
tio, vel in rem, vel in perſonam fit: ſiquidem ſi concipiatur in rem,vera ſunt
quæ diximus,vni ex cohæredibus accepto lato debito,vel vni ex correis, li-
berari & cohæredes & correos alios [x]. At quando in perſonam rogantis acce
pto fertur,liberatur tantùm is,cui accepto fertur,non alij [y]. Quod in fideiuſ-
ſoris rogatione,& acceptilatione docetur,illa diſtinctione,An ei in rem acce
pto latum ſit à creditore, vt tunc quoque liberetur creditor [z]:An in perſo-
nam,vt tantùm liberetur fideiuſſor [a]. Verùm nihilominus erit,liberato prin-
cipali acceptilatione, & liberari fideiuſſorem [b]: nam principali obligatio-
ne ſublata acceptilatione, omnes clauſulæ eius ſublatæ videntur, & aliæ
10 eius partes [c]. Forma & negotium acceptilationis in illius conceptione ap-
paret:qualis ea, cùm promiſſor ita accepto rogat, *quod ego tibi promiſi, habes*
ne acceptum? Si quidem apparet quod actum eſt, id ſolum per acceptilatio-
nẽ ſublatũ eſt:ſed ſi nõ apparet,omnes ſtipulationes ſublatæ ſunt [d].Sanè & ſic
acceptilatio fieri poteſt, *accepta facis decem?* ille reſpondet, facio [e]. Nec in-
tereſt quo idiomate, Græco vel Latino fiat,dummodo qui agunt, ſe intelli-
gant [f], vel per ſe, vel per interpretem: quia id receptum eſt in ſtipulationi-
11 bus [g]. Acceptilationis maximè finis inſpicitur, propter quem fit liberatio [h],
quæ ex voluntate pendet creditoris & ex cõſenſu [i], vnde iuris gentiũ dicitur:
quamuis ciuilem habeat formã & authoritatem, ſeu approbationẽ à iure ci-
12 uili [k], cùm & ſtipulationem habeat, quæ iuris ciuilis eſt [l]. Receptæ itaque ſti-
pulationes acceptilationum ob fauorem liberationum, quem amplectuntur
iuriſcõſulti [m], liberalemque animũ creditoris remittentis ſuũ ius,quem etiã
tractare, aut reuocare non patiuntur, vt in donatione apparet [n]. Et tertiò,
ob liberationem debitori cõceſſam eadẽ ſtipulatione,obligatum ad aliquod
faciendũ vel dandũ,cõpellere poſſumus. Quandoquidẽ duo ſunt fines præci-
pui acceptilationis: vnus, vt donationis cauſa debitũ remittamus,poſtquam
omnis agendi via perimitur [o]: alius, vt dum ob aliam cauſam liberamus, ad
aliud adſtringamus:veluti vt nomẽ quis Titij debitoris delegaret. Quo caſu

[a] d.l. & per iuſiurandum, § cum qui. [b] l.ſi vnus, § illud, & § pacto quæ inſ pein,de pact. in P. [c] l.pluribus, l. 6. de accepti P.l. in omnibus, de actio. P. [d] l.pluribus,l. 6. de accep. P. & l. ſi ex pluribus 16. eo. l. cum Aquiliana, de tranſac P. [e] l & vno, l.18.de accepti. P. l. qui hominem,l. 17. eod. l an inutilis,§ fin. verſ. pater, de accep. [f] l. ſtipulatio hoc modo concepta, l. 22.§.alteri, de verbor.obligа. [g] Paul.l.per procuratorem,l.3. de acceptil. [h] l. & per iuſiurandum,l.12.§ tutor, de acceptil. [i] Cæius,l. ſeruus, l. 22 de acceptil. [k] dicto §.tutor. [l] l.ſpecies, l. 11. de acceptil. [m] l. 2. de acceptila. in P. [n] l.1.C. de acceptil. [o] eiſta,l.& per iuſiurandum, §. hæres. [p] l fin. de hæredib. inſtit.in P. [q] l. ſi debitor, l. 92. de ſolutio. P. l. & per iuſiurãdum, §. tutor, de acceptila.P. [r] dicta l. & per iuſiurandum,§ fin.& l. 2 §.fin de nouat. lib. 45.P.tit.2. [s] l.ſi vnus,verſ. 1.de pact.argumento l. ſi quis reum, § fi. de libera.lega l cũ duo de duob. erit, P l ſi rẽ, §. ſi duo, de nouat.P. [t] l.fin.de acceptil.P. [v] l. ſi ex pluribus, l. 18.de acceptila P. [x] l.2 § ſi tamen hominem, de verbo. obl. in verb. accepto latum. [y] l. & per iuſiurãdũ, §.erſi fideiuſſoris,de acceptil P. [z] dict. l. & per iuſiurandũ,§ ſi legatorum,& ibi gloſ. in verbo,delebuntur, & § quæſita. [a] l. ſi ex pluribus, l.18,§. fin. de acceptila.P. [b] l ſi accepto fuerit, l.20. de acceptilatio.in P. [c] Vlp. l. plutibus, l. 6.de accepti. [d] l.ſanè,l.7.de accepti.§ item per acceptilationẽ,quib. mod toll.obli. [e] dicto §.itẽ per acceptilationem, & verſi. ſed & Græce, l. an inutilis, l. 8.§ fi.de accepti.P. [f] l. 2. §. eadem antè lingua, de verbo. obl.P.§.vtrũ,de verbo.obligap. inſtit. [g] l. ſicut acceptilatio,l.75 de ſolu.& ſup dictum.

[a] mutuis,§ fi.de accep.P. [k] l.penul.de ſolu in P. [l] §.de conſtitutis, de actio. [m] l.Arrianus,de actio. [n] l.ſi quis argentũ,§ fin au [illegible],de donat. C.l.vlt.de non nu,de reuoca.dona.C.c.1.de dona.ap.Gregor. [o] l.2.C de acceptilatio.

qui fidem contractus non implet, incerti præſcriptis verbis actione tenetur: neque enim officio iudicis vetus obligatio reſtaurabitur, ſed promiſſa præſtabuntur, vt condemnatio ſequatur, vt reſpondit Papinianus [a]: vel, vt ait Vlpianus, ſi conuenerit, dum quis accepto tulit, vt debitor expromiſſorem daret, nec ille det, condici poteſt ei, qui accepto ſit liberatus [b]. Hic tamen obſeruandum eſt, obligationem ita demùm peremptam eſſe acceptilatione, vt ex ea agi non poſſit, nec reſtituatur, quando cum eo facta eſt qui ex nulla cauſa reſtitui poteſt in integrum, non aliàs [c]: veluti ſi reſtitui poſſit ob ætatem, dolum, metum, quibus inductus fuerit ad accepto ferẽdum [d]. Alio enim modo agitur hîc, & alio ſi rectè conſtituta acceptilatione nõ ſeruatur fides [e].

a Papinia. in l. ob eã, l. 9. de præſcrip. verb. in P. libr. 19. titul. 5.
b l. 4. de rõditione, cauſ. dot. lib. 12. P. titu. 4.
c l. 6. C. de acceptile.
d gloſſ. in dicta l. 6. per l. ſub prætextu inſtrumẽti, §. fin. de tranſact. C.
e l. actione, C. de trã ſact.

De nouationibus, delegationibus, & ceſſionibus actionum. Cap. 20.

Quib. mod. tolli. oblig. lib. 3. Inſtitu. in fi. Lib. 46. P. titu. 1. Lib. 8. C. titu. 41.

1 *Nouatione tollitur obligatio.*
Nouatio quid. eod.
2 *Nouatio diuiſa in nouationem, & delegationem.*
In voluntariam, & neceſſariam. eod.
Delegatio fit aut per litis conteſtationem, aut per ſtipulationem. eod.
3 *Delegatio debitoris quid, & quomodo fiat.*
4 *Nouationis materia quæ.*
Et quomodo nouentur res, tempus, perſonæ, conditiones obligationum. eod.
5 *Nouare quæ perſonæ poſſint.*
6 *Delegatio quomodo efficax, & quomodo differat à nominis venditione.*
Ceſſio debiti quomodo fiat, & differat à delegatione. eod.
7 *Ceſſiones debiti quæ prohibitæ, & permiſſæ.*
8 *Litigioſa res fit per citationem.*
9 *Ceſſio debiti in procuratorem à cliente ſuo, vel in ſcholaſticum num valeat.*
Ceſſio permiſſa debiti quales exigat perſonas. eod.
10 *Ceſſio debiti permiſſa debet eſſe totius debiti, non partis.*
11 *Litigioſæ rei ceſſio ſcholaſtico quomodo fiat.*
12 *Litigioſæ rei vitium in Gallia literis cancellariæ remittitur.*
Litigioſa res in Gallia liberè alienatur, duobus exceptis caſibus. eod.
13 *Nouationis faciendæ formula ex priſco, veteri, & nouo iure.*
14 *Nouatio voluntaria vtplerumque fit per ſtipulationem, & per alia.*
15 *Delegatio quomodo fieri poſſit.*
16 *Nouatio contractuum quid operetur.*
17 *Debitor debitoris quando poteſt à creditore conueniri.*

PRÆTEREA nouatione, inquit Iuſtinianus, tollitur obligatio [f], nã noua fit: vnde nouatio dicta tantùm, ſi quid in poſteriore ſtipulatione noui fit [g], id eſt, cùm ex precedente cauſa, ita noua cõſtituitur, vt ait. Vlpianus, vt prior perimatur. Nouatio enim à nouo nomen accepit, & à noua obligatione [h]. Nouatio itaque, eſt prioris debiti in aliam obligationem, vel ciuilem, vel naturalem transfuſio, atque tranſlatio [i]. Nouatio in nouationem & delegationem 1

f §. præterea, quib. mod. tollit. oblig. l. Paulus, l. 30. de nouat. P.
g dicto §. præterea, verſ. ſed ſi eadem perſona.
h l. 1. de nouat. in P.
i dicta l. 2. de nouatio. in P.

legationem diducitur [a]. Nouatio rursum, in voluntariã, & necessariam [b]. Delegatio iterum, in eam quæ fit per stipulationem, & eã quæ per litis contestationem [c]. Nouatio, est propriè ex priore obligatione diei, vel conditionis, vel fideiussionis, remanente eadem persona debitoris, in aliam obligationem nouam transfusio, vel translatio. Voluntaria est, quando ex consensu contrahentium fit. Necessaria, quãdo per litis contestationẽ, inter easdem personas, sine interuentu alterius, nouatio fit. Delegatio in mutatione & nouatione personæ debitoris, & creditoris. Delegare, inquit Vlpianus, est, vice sua alium dare reum creditori, vel cui creditor iusserit [d]. Qui enim debitorẽ suum delegat, pecuniam dare intelligitur, quanta ei debetur [e]. Et ita delegans aliũ debitorẽ, liberatur, nõ minus, quàm solutione facta, vt in eum non possit dirigi actio, sed in delegatũ [f]. Et si fideiussor sit, qui delegauerit, statim, perinde ac si soluisset, aduersus debitorẽ, pro quo mãdante fideiusserat, mãdati actionẽ habet [g]: quamuis delegatus soluendo non sit [h]. Sibi enim creditor, qui delegatũ accepauit, & eo cõtẽtus fuit, imputare debet [i]. In hac delegatione seu cessione actionũ, duobus modis firma fit nouatio, per stipulationẽ, & contestationem litis, vt dixi: inter quæ plurimùm interest. Nam stipulatione nouatione facta, vtpote ex voluntate contrahentium, perit actionis priuilegium præcedens: non autẽ dum fit per litis contestationẽ [k]. Dicemus autem hîc de nouatione per alium facta modũ quàm per litis cõtestationẽ, de qua in sequenti capite, Deo fauente. Igitur qui cedit actiones suas, vel delegat debitorẽ suũ creditorẽ, prius debet iure nouationis delegatione facta liberari stipulatione. Quamuis enim, inquit Gordianus, creditori tuo aduersus eũ solutionis causa mãdaueris actiones, tamen antequã lis contestetur, vel aliquid ex debito accipiat, vel debitori tuo denuntiauerit, exigere à debitore tuo debitã quãtitatem nõ vetaris, & eo modo tui creditoris exactionẽ contra eũ inhibere [l], quia remanet adhuc actio penes mandantẽ seu delegantem [m]. Neque enim incorporalia, qualia iura sunt, facilè à domino separãtur: vel nõ tã facilè, ac corporalia [n].

4 Materia, de qua nouatio & trãsfusio fit, siue res nouationis sunt, obligationes omnes præcedentes, quocunq; modo contractæ fuerint, vel re, vel verbis, vel literis, vel consensu [o], vel ciuiles, vel naturales [p]. In quibus innouantur res, tẽpus, personæ, cõditiones seu qualitates negotiorum. Res, veluti si fundũ Cornelianum stipulatus, posteà nouãdi animo stipuler æstimationẽ eius, alioquin si non faciam nouandi animo, duæ essent stipulationes, & vtrumque deberetur [q]. Fit nouatio legatorum & fidecommissorũ relictorum [r]. Nouatur & futura stipulatio, & obligatio [s]: & vna nouatione plures [t]. Nouatio tẽporis, vt si dies obligationi adiiciatur, vel detrahatur [u]. At conditionis si priori puræ adiiciatur conditio [x]: dummodò ea adueniat, & antequam res interiit [y]: vel si detrahatur [z]. In diem autem obligatio ex pura potest nouari, priusquã dies aduenerit: sed statim ex ea stipulatione agi nõ potest, priusquã dies venerit [a]. At si in diẽ existens in puram nouetur, statim agi poterit [b]. Nouatur quoque ex persona, delegatione facta debitoris vel creditoris, vt anteà monuimus: etsi fideiussor addatur, vel detrahatur [c]. Quo tamen casu non fit delegatio: quia hæc personalis adiectio principalis nõ est, sed accessoria [d]. Veruntamen actio iudicati nõ nouatur per stipulationẽ, quia per eã noceretur

5 fideiussoribus [e]: quod cauendum est in pactis, ne videlicet alios noceant [f]. De personis, quæ nouare possunt, Paulus generaliter respondit, *Cui rectè soluitur, is etiam nouare potest: excepto eo, si mihi aut Titio stipulatus sim. Nam Titius rectè nouare non potest, etsi is rectè soluatur* [g]. Nouant qui sui iuris sunt, aut per se, aut per alios, qui voluntate eorum stipulantur [h]: si nouationem absente se cum debitore suo factam, posteà ratam quis habeat [i]. Portò admittur nouandi potestas, iis qui in nostra potestate sunt: quamuis quod ab illis creditũ est, rectè eis soluatur [k]. Nisi peculij administrationẽ habeant, ipsíque crediderint, & in melioremcausam nouent [l]. Alioquin nec seruus peculiarem obligationẽ citra domini voluntatem nouare potest [m]. Nec filius patris actionem, ignorante eo [n]:

[a] delegatio, nouatio dicitur, in l. 2. C. de nouat.
[b] sent in l. aliam. 2 9. & glo. in l. 1. in verbo, nouatio, de nouat. P. Azo in Summa, tit. de nouat. numero. 7. explicat diuisionẽ glos. in l. 1. in verbo posse C. de iudic.
[c] l. delegare, 11. de nouat. P.
[d] l. delegare, l. 11. de nouatio. dicto §. præterea, qb. mod. toll. obl.
[e] Iulian. in l. qui debitorem, l. 19. de fideiuss. in P. l. mortis causa sapiunt, l. 28 §. 7. de mortis causa donatio. libr. 39. P. l. 16. l. 2. C. de condict. indeb. l. quamuis, 5 plane si mulier, ad senat. Vellei. in P.
[f] l. 2. C. de nouatio.
[g] dicta l. quod debitorem.
[h] l. 3. de fideiussor. in P. l. inter causas, §. abesse, mandat. in P.
[i] Paulus, in l. aliam tuam, l. 19. de nouat. P. l. non solet, de reg. iur. l. lite, de vsur. P.
[k] Gordia. l. 2. & 3. de nouat. C. l. si ea vendidit, in princ. de emt. in P.
[l] l. si puer, mãdat. P.
[m] l. quis ergo, & l. si Sticho, de peculi. in P. l. 3 §. pro soc. in P.
[n] l. 2. de nouat P.
[o] l. 3. de nouat P.
[p] l. fundum Cornelianũ, 2. de nouat.
[q] l. si Stichum, 9. de nouat P.
[r] d. l. si Stichum, § si quis ita.
[s] l. fin § si. eo. de nouat P.
[t] § sed si eadẽ persona, qb. mod. toll. obl.
[u] dicto § sed si eadẽ.
[x] l. quoties, l. 14. & l. nouatio, 24 de nouat l. si rẽ aliquã, 5 1. eod titul P. §. quod autẽ dixim⁹, quib. mo. toll. obl.
[y] dicto § sed si eadẽ.
[z] Vlp. in diem, l. 5. de nouat. P.
[a] gl. in d. l. in diem, argumento, l. 3 §. fi. de cõdi. pecunia. & probant l. si Stichũ, l. 8 §. 1. de nouat. l. quod in diẽ, de compensat.
[b] d. § sed si eadem persona.
[c] l. fin. C. de nouat.
[d] l. si Stichum, l. 3 §. sed Celsus, de nouat. P.
[e] l. in rẽ gestum, § ante omnia, de pact. P.
[f] Paul. in l. cui rectè, l. 10. de nouatio.
[g] l. nouare, l. 20. de nouat. in P.
[h] l. si quis absente me, l. 22. de nouat. Celsus, l. nã ideo, 25. de nouat. P.
[i]
[k] l. 6 de nouatio. P. l. si rem, de pact. P. l. hunc, de iurei iuran. in P.
[l] Florentinus, in l. seruus, l. 16 de nouat.
[m] l. filius, 29. de nouat.
[n]

nec ſuam, vel peculij peiorem faciendo [a]. Et ſeruus creditoris meliorem quidem cauſam domini facere poteſt, in deterius autem reformare nouo pacto non poteſt obligationem rectè conſtitutam [b]. Pupillus ſine tutoris authoritate non poteſt nouare [c], niſi meliorem ſuam faciat conditionem [d]: tutor eius poteſt, ſi pupillo expediat [e]. Item procurator omnium bonorũ [f]: videlicet cui libera adminiſtratio conceſſa, non aliter [g]. Cui bonis interdictum eſt, quoque nouare obligationem ſuam non poteſt: niſi meliorem cõditionem ſuam fecerit [h]. Meliorem porrò intelligimus conditionem factam, ſi deterior facta non ſit [i]. Agnatus furioſi, & prodigi curator, ius nouandi habet, ſi hoc furioſo, vel prodigo expediat [k]. Vnus ex duobus reis debendi, poteſt in præiudicium alterius nouare, delegare, & nomẽ debitoris cedere. Nouationem debiti rectè quis pro alio facit, ſi ea illum quamuis inuitum liberet: non autem non nouatione ius alteri adimere poteſt [m]. Delegatio per nouationem non fit, niſi demùm conſentiente debitore per ſtipulationem [n]; quia delegatio per nouationem fit & perficitur: nouatio autem, per ſtipulationem. Stipulatio demùm à volente tantùm, & præſente contrahitur. At nominis venditio aut ceſſio, etiam ignorante eo, aduerſus quem actiones mandantur, contrahi ſolet [o]; quia noua obligatione hîc non implicatur debitor, ſed tantummodò veteris obligationis ſolutionem & exactionem creditor alteri mandat [p]. Quod inuito etiam debitore fieri poteſt [q]. Iſque, qui actionem redemerit, ſiue ſit perſonalis, ſiue realis, ſuo nomine exercere eam poteſt [r]: & eodem iure, ac qui ceſſit vtitur, demptis priuilegijs perſonalibus, quæ à perſona cedentis non transferuntur in ceſſionarium, vt ſi pupillus vendat nomina: quia priuilegium perſonæ, non cauſæ datur [s]. Ceſſionem porro dicimus neceſſariam in tranſlatione iurium, aliorumque incorporalium, perinde ac traditionem in translatione corporalium [t]. Tranſeuntque poſt venditionem ceſſione facta legitimè, & mandatis actionibus in ceſſionarium pro ceſſo, actiones directæ & vtiles. Nam priuſquam ſint mandatæ, vtilibus [u] tantùm vtendum eſt. Cæterùm annotandum eſt ceſſiones non omnes legitimas, 7
vel permiſſas, ſed alias improbas, alias fictas, alias legitimas. Improbæ ceſſiones cenſentur illæ, quæ vexãdi aduerſarij ſeu debitoris cauſa ſunt, quales quę in potentiores fiunt: cuius facti creditores rei, debiti iactura puniuntur. Quia aperta credẽtium videtur voracitas, qui alios actionum ſuarũ redimunt exactores [x], videtur enim per hanc ceſſionem qui duriorem aduerſarium in ſui locũ ſubrogauit, mutaſſe quodammodò ſubſtãtiam obligationis: eò quis, vel priuilegio, vel potentia ſuperior ſit futurus [y]. quia potentioribus pares eſſe non poſſumus [z]. Extat regia cõſtitutio Caroli 5 [a]. qua ceſſiones actionum generaliter inhibentur fieri, pœna prædicta in officiarios regis, vel reginæ, aut in alias perſonas priuilegiatas, ratione ſcholaritatis, vel alterius priuilegij homines. Idipſum repetitũ cõſtitutione Ludouici 12. in priuilegijs ſcholaſticorũ, ne ipſis ceſſiones fiãt actionum, præterquã à fratribus, patre, vel auunculis, in quibus perſonis potius ſit amicitiæ, quàm aduerſarij vexãdi præſumptio. Eaq; de cauſa iubet eos, quibus cedituꝛ, iurare priuſquã experiãtur eãdem ceſſionem eſſe verã, realem, ſine fictione, vt ex integro & omninò conuertatur in vtilitatẽ ſcholaſtici. Quę verba ex fontibus iuris ciuilis deprõpta ſunt. Quia eo etiam reprobata ficta ceſſio vel venditio actione, & ea tantùm approbatur quæ ſine ſimulatione facta eſt, ex mera liberalitate, vel iuſto prætio, aliis reiectis [b]; quia hæc duo, vel iuſtum prætium neceſſitatem ceſſionis, & liberalitas animum gratum, non vexandi arguunt. Nec tenetur edicto de alienatione iudicij mutandi cauſa facta, qui ex iuſta cauſa, putà ob valetudinem, ætatem, aut occupationes neceſſarias, item in alium tranſtulerit [c]. Prohibetur autem ceſſio actionum & nominum in ſuperioribus iuribus & conſtitutionibus regijs, etiam rerum, quæ item non patiantur, ſi nobiles:

non

[a] l.6. § hoc procul dubio, de bon. quę liber C. l. ait prætor, §. eſt enim abſurdũ, de iure deliberã. l. nec ſit us, C. de reb. cred
[b] l. 3. C. de pact. l. ſi debitor, eo. tit. in P. l. ſeruus cum, de legatis, § 1. de legat.
[c] l. nouare, l. 20 § 4. & l. ſi pupillus, & de nouat. l. pupillus, de ſolut. in P.
[d] gloſſ. in dict. §. 1. l. nouare, arg. l. cui bonis, de noua. P.
[e] d. § 1 l. nouare.
[f] dict. § 1. l. nouare.
[g] l. procurator cui, de procurator. in P. & l. procurator furiorum, eod P. l. non abſtulit, C. de noua.
[h] l. 3 de noua. P.
[i] l. in pupillo, de ſolut P. l. in cui de verbor obl.
[k] l. fin § agnatum, de noua P.
[l] l. ſi idem aliquam, l. 31. § ſi duo, ne noua
[m] l. Stichum, l. 1 § 6 de noua.
[n] l. 1. de noua C.
[o] l. 1 de verbor. obl notat gloſſ. in l. 3. C. de hæred. vel act. vend.
[p] l. 1. C. de noua.
[q] l. 3. C de noua.
[r] dicta l. 1. in fine C. de nouat. l. nominis, 3. de hæred. vel actio. vendi lib 4. C. tit. 39 l. nomina eorum, eo. tit. P. l. 2 C de donat.
[s] l. fin. C de hæredita vel actio. vẽdit.
[t] l. ſi Titius, l. 33. de nouat. l. ex plurib⁹, de admi. tuto. l. quia tute. ſolut. mat. in P.
[u] l. fin quãdo fiſc. vel priuat. debitor. & e. lib 4 C. tit 15
[x] l. fin C de hæred. act l. fin quand. iſtius vel primaris debi. debitoris ſui exig poſ C. l. emptor hæreditatis, C de hæred. vel act. ven. l. ſi C. mandat.
[y] l. 2. ne liceat potentior. patrocinium litigantibus præbere, vel actiones in ſe trãsferre, lib 2. C. tit. 14 Guid. Papæus, ſingula § 34.
[z] l. 1. 2 3. de alien. iud. mutã. cauſ. fac. lib. 4 P. titu 7.
[a] dicta l. 3 de alien. iud &c. l. 1 § ſi ne liceat potẽtior. P.
[b] in conſtit. Caroli, 5 arti 4.
[c] in cõſtit Ludouici 12. de priuil. ſcholaſt. art. 3.
[d] l. penul. & fin mandat. lib. 4. C. tit. 35.
[e] l. non ſolum, l. 5 § 2. de alien. iudic. mutã. cauſa fact. P.

non autem rerum immobilium, vt iudicatum à curia Parisiensi, in causa Seneronis triũuiri, seu procuratoris regij in Abbauilla, anno 1513 18. Februarij quippe q̃ permittatur in immobilibus [a], si litigiosę res nõ sint, iuxta edictũ,
8 De alien. nul. muta. causa facta [b]. Et fieri litigiosas declaratum quoque est placito senatus Parisiens. anno 1521. 18. Martij, per solam citationem,
9 vel vocationem in ius [c]. Sed maximè improbata cessio litigiosæ rei, si fiat procuratori suo per clientem [d]. Cuiusmodi cessio nulla dicta olim fuit placito eiusdem curiæ Parisiens. 4. Decemb. 1542. alia ratione etiam, quàm prohibeantur aliæ aliis factæ cessiones, quæ erat, ne fieret mutatio iudicij: vnde tanti condemnatione plectuntur, quanti nostrâ interest non fuisse duriorem aduersarium subrogatam [e]; nempe quòd procurator, qui officium gratuitum exhibere debet, contra bonos mores litem redemisse dicatur [f], & pœna dignus sit [g]: vt & aduocatus ex eadem causa [h]. Et ita cum sine dolo malo non possint isti litem redimere, rectè incidunt in hoc edictum, De alienatio. iud. mu. cau. fact. quòd & sine dolo alienatione facta, vt iudicio non murato [i], vel parato alienante defensionem nihilominus subire [k] excusat à pœna. In scholasticos porrò cessio de re non litigiosa ante litem permittitur, etsi illa ad iudicij mutationem propter priuilegium studij inducat, affectionis causa, in filium, fratres, nepotes, scholasticos tantùm facta: nam in alios alterius priuilegij quàm scholasticos eius gradus etiam, non permittitur, vt iudicatum Parisiis in Senatu, 7. Ianuarij. 1538 [l]. Non enim censuerunt patres, priuilegia regiæ constitutionis, extra qualitatem personarum insertam, proroganda, iuxta iuris præscripta [m]. Neque etiam cessio hæc hæc quæ est permissa in prædictas personas gradibus certis coniunctas, in alias vlteriores gradus, vel alterius proximitatis porrigitur. Nec valet cessio actionis huiusmodi facta à patre lustrico, seu batismatis vel confirmationis, filio spirituali [n]. Non in arrogante, vel adoptante [o]: non in vxore auunculi, fratris, patrui cessio valebit [p]: non in vitrico [q]. Ratione tamen extensionis approbatæ à iure ob communem appellationem, retenta qualitate scholastici, in quem fit cessio: illa eadem recipietur in sorore, vt cedat fratri scholastico: quia fratris appellatione continetur [r]: in facta ab amita, nepoti: à matre, filio [s]. In filio quoque naturali ratione studij, vt placuit senatui [t]. Idipsum in fratribus spuriis, nisi adulterini, vel incestuosi sint, vel ex alio priori con-
10 cubitu, vt placuit etiam curiæ Paris. 19. Maij, 1545 [u]. Cæterùm in istis quoque personis, in quos constitutio Ludouici 12. artic. 3. fieri permittit cessionem, oportet totius summæ actionis cessionem fieri, non partis tantùm, vt dictum à senatu Parisien. 1543. 12. Februar. Quia eiusdem debiti fieret controuersia coram duobus iudicibus, & distraheretur iudicium contra iuris regulas [x], coram videlicet iudice scholasticorum, & coram iudice alio ordinario. In hac quoque causa, exceptio aduersario permissa est, si dicat cessionem simulatam fuisse, & tantùm nomen cessionarij cedendi subseruire, cùm nihil reuera cessum sit, quàm si elidere velit cessionarius, in contrarium iurare cogetur, aliter his reciperetur ad iudicem alium, quàm cessionarij priuilegiati, vt decretum placito curiæ Parisiens. in comitiis Molinensium 3. Octobr. 1550 [y].
11 Cæterùm rem litigiosam in scholasticum transferri non posse, duo singularia, quæ in eãdem personam vix concurrunt [z], iubẽt. Primùm, edictũ de non alienando, iudicij mutandi causa: vnde contrahitur pœna eius quod interest, vt dictum [a]. Aliud, quod vitiũ litigij est, quo qui rem litigiosam scienter emit vel accipit, priuatur prætio, quod fisco adiicitur: & qui alienat, punitur in simplum. At si quis ignoranter emat, prætium recipit, & vltra tertiam partẽ prętij a fraudulosо vendente [b]. Quamobrẽ oportet in hoc capite scholasticũ,

[a] & ea intelligendæ ll. penal. & mandato C.
[b] & ea quæ tes. 11, q. 1. ff. C. de litigios. gloss. in c. fin. de rei iudic.
[c] Clement. 1. vt lit. non contest. & facit l. 1. C. de litigios. vide Papon. l. 12. Rit. Arrest. tit. 1. arresto, 2. & 3.
[d] Item C. de procur.
[e] l. 2. & 3. § ea quibus, de alienat. iudic. mutan. caus. fact.
[f] dicta l. Item, C. de procur. l. si contra hæreticum, C. mãdat.
[g] l. si remunerandi, § maurus, mandat. in P.
[h] l. si qui, C. de postul.
[i] l. 4. § fin. de alienat. iud. mut. caus. fact.
[k] in l. 3. § fin. eod. de alienat. &c.
[l] Papon, vbi sup. arresto, 7. & Rebuffus qui latius explicat tom. 2. Ordinat. reg. tit. *des cessions & transports*.
[m] l. cum prætor, de iudic. l. Paulus, de regul. iur. c. quæstelam, de elect. o.
[n] Guillel. Bened. in verb. & vxorem nom. numero, 762. c. Raynutius, de testam.
[o] eo. Bened. numer. 749.
[p] Rebuff. in ordinat. regias, tomo 2. tit. *cessions & transports*.
[q] l. 1. C. de in ius vocan.
[r] l. tres fratres, de translat. in P.
[s] Tiraquellus, in repet. l. si vnquam, in verb. liber. de reuocandis. C.
[t] Arnal Conradis, in tractatu bonorum possessionis in bonorum possessione, vide Liberi, Rebuff. vbi sup.
[u] Papon, vbi supra, arrest. 9.
[x] l. nulli, C. de iudic. ex rescripto, de rescrip. ap. Gregor. dispendia, eod. tit. in fin.
[y] Papon, vbi sup. arresto. 8.
[z] l. singularia, fin. de reb. credit. in P.
[a] ex tit. de alien. iud. mut. cau. fac. in fi. Et C. lib. 2. tit. 55.
[b] l. fin. de litigios. lib. 8. C. tit. 36.

cui ceſſio rei litigioſæ fieri poſſit ex iure Gallico, contentum eſſe foro ce- 12
dentis,& ibi litigare, impetratis codicillis ab officina æquitatis ſubrogatio-
nis in locũ cedentis,quibus vtiũ litigij in Gallia remittitur,& ita pronũciatũ
a Papus,lib.11.Bibl. Arest. tit.2.arr. 1. ſenatuſconſ. Pariſienſ.13. Octob. 1531.refert Papus [a]. In Gallia namque pla-
cuit, quod obſeruandum eſt,res litigioſas liberè alienari,& cedi poſſe: excep-
tis duobus caſibus:primus,quando id fit,vt traducatur cauſa in forum priui
legiatum:alius,ſi ceſſio fiat in potẽtiorem. Et ita ſtatuit curia Pariſienſis an-
b Pap.dicto lib.11. tit.2.arreſto 1. no.1548 [b]. Notabimus tamen in omnibus ceſſionibus permiſſis, caſdem ex-
c Anchara cõſ.244 incip. qa quæſtio, col.2.Hyppolit.de Marſ.ſingul.333. incipit,coram. ceptiones, quæ competebant contra cedentem, competere contra
ceſſionarium [c]. In forma & modo contrahendi & faciendi nouationem, 13
conſideremus nunc iura, ſecundum quæ fieri debeat, & voluntatem con-
trahentium,cuius cauſa dicatur fieri:diſtinguamus ita iura antiquiſſima Pan-
dectarum,& noua. Ante tempora Pandectarum,ſi per ſtipulationẽ ſimplicem
addebatur, vel detrahebatur priori obligationi, interuentu cuiuslibet nouæ
d meminit iſtius iu- ris l fin. C. de nouat. § præterea, & ibi gloſſ. quib. mo. pig. ſol. perſonæ, præſumebatur facta nouatio [d]. Secundum ea quæ iure Pãdectarum
obtinuerunt, ſi de prætoris ſtipulationibus quæſtio eſſet, an illis ageretur,vt
fieret nouatio,rectè fieri placuit ipſo iure nouationẽ:at ſi nõ expreſſum illud,
e l. Valerianus, de præuar.stipulat. ipſo iure quidẽ nõ fiebat ſed ope exceptionis [e]. In cõuẽtionalibus portò ſtipu
lationibus eodẽ iure Pãdectarũ,ſi ſecũda ſtipulatio cõtineret plus,quã prima,
f l. qui vſumfructũ, de verbo obl. l. ſi papillus § qui autem, de noua P. præſumebatur nouatio [f]: contrà,ſi minus ſecunda,quàm prima haberet, non
enim præſumebatur [g]: videlicet ſi contineret minus re,non ſi minus tempo-
g dict. l. qui vſumfructum, & § qui autem. re: nam eo caſu præſumebatur nouatio, non tamen ipſo iure, ſed ope excep-
tionis [h]. Quòd ſi ſtipulatio tantundem, quantum prima cõtinebat, & in-
h l. cùm ſtipulatus ſim mihi, & ibi Bartol. de verbo. oblig. P. teruenieſſet noua perſona,præſumebatur nouatio, niſi expreſsè conuenũ eſ-
i l. 3. de duob. reis P. ſet, vt eſſent duo rei [i]; ſi verò nõ interueniebat noua perſona, nequaquam
præſumebatur nouatio, ſed alia ſtipulatio & obligatio, remanente quoque
k l. ſcire debemus, de verbor. ſignific. prima [k]. Quemadmodum ſi ſecunda ſtipulatio, nec plus,nec minus, quam
l in § fundum Cornelianum, de nouat. in P. prior contineret: niſi nominatim de nouatione & peremptione prioris ſuſ-
ſet cautum [l]. Iure nouo ſtatuit Iuſtinianus voluntate ſolùm, non lege nouã-
dum,quæ ſi non verbis exprimatur, ſine nouatione cauſa procedat: etiamſi
m in l.fin.de noua P. noua perſona accedat,vel in tempore,vel conditione detrahatur [m]. Et ita ſi
nihil actum in ſecunda ſtipulatione vel conuentione de nouatione prioris,
remanet efficax vtraque obligatio: niſi actum tacitè de prioris nouatione in
ſecunda videatur:nam tunc manet quidem prior ipſo iure, ſed per exceptio-
n glo.fin.in d.l. ſi de noua l. 2. de nouat. P.l. penul. de prætor.ſtip. P. nem meritò tollitur, videlicet in quibus olim diximus tacitè præſumptam
nouationem, vt ſi tempus muretur prioris [n]. Dummodò ſit prioris debi-
o l. ſi non ſortem, 26 § ſi centum, de cond. & indeb. ti, & ſecunda conuentio. Nam ſi aliud debitum in obligationem deducatur,
nouatio non erit, ſed ſeparata obligatio [o]; niſi aliter actum ſit inter contra-
p l. ſi Sachum, l. 2 §. fin. l. alia, 29. l. Paulus reſpondit, 30. de nouat. P. hentes. Nouatio voluntaria vtplerumque fit per ſtipulationem, per quã de- 14
q Caſtrenſis, numer. 5, & alij in l. 2. C. de iudic. cedit aliquid,non autem accedit obligationi [p]. Paulus Caſtrenſis,& alij [q],tra-
dunt & nouationem fieri poſſe alio modo,& per alium cõtractum, quàm per
r notatur in l. ſi mãdato meo, §. 1. mãda. P. ſtipulationem, & citra illam, ſi modò hoc agatur expreſsè [r]: aliter, ſi non
agatur expreſsè,minimè tacitè fieri nouationem, quamquam interueniat no
s Item illa, §. fin. de conſtitu. pec. in P. t l. 2. de noua. l. qui vſumfructum, de verbor. oblig. u not. gloſſ. finalis, & Alexand. & Ia ſon, in l. 1. C. de iudic. ua perſona [s]. Quo nomine nouatio illa, ab ea quæ per ſtipulationem fiebat,
differt: in qua, vt diximus, & nouatio interdum tacitè fieri prioris obli-
gationis cenſebatur [t]. Notant & gloſſ. Alexand. & Iaſon per litis conte-
ſtationem etiam, voluntariam nouationem fieri, quando videlicet volens
debitorem meum liberare, litem conteſtor contra alium: vt neceſſaria il-
la ſit, quæ litis conteſtatione fit contra debitorem meum mihi ſol-
uere nolentem, ita lite compulſum [u]. Cæterùm, quia in delega- 15
x §. ſi quis delegauerit, l. 12. de nouat. P. tione debiti, mandatum eſt [x], delegare quis poterit ſcriptura &
y l. delegare, l. 17. de noua P. nutu, vbi fari non poteſt ſuum debitorem [y], & aliis modis, quibus
z l. 1. mandat. in P. conſenſus exprimi poteſt: quia mandati contractus conſenſu perficitur [z].

Conuenit

16 Conuenit autem propter plura in contractibus obseruasse, num nouatio facta fuerit obligationis. Primùm, quia nouatione facta obligationis prioris, illa perimitur, vt diximus[a]. Deinc nouatione legitimè facta, voluntaria videlicet, & hypothecæ liberantur & pignus, & vsuræ non currunt[b]: nisi contrarium caueatur, & excipiatur[c]. In necessaria autem durant hypothecæ, pignora, & vsuræ[d]. Hinc fit; vt res per nouationem ab obligatione semel liberatæ, rursum à posteriore debitore sine consensu nouo prioris obligari possint[e]. Quia actio semel extincta, non reuiuiscit[f]. Nec amplius potest dirigi actio aduersus debitorem, qui suum debitorem creditori delegauit, sed aduersus delegatum nouatione facta[g]. Notandum tamen in delegatione, delegatum à debitore frustrà conueniri à creditore, nisi ille delegatus constituerit se soluturum nomine suo, & ita nouauerit: quia creditor debitorem debitoris sui conuenire non potest, sine consensu eius debitoris, qui debitori debet[h]. Nisi in obligatione prima creditori obligauerit omnia bona, aut saltem illud nomen[i]: vel nisi in causa iudicati, pignoribus, & bonis debitoris principalis solutioni non sufficientibus, perueniendum sit ad nomina eius ordine seruato[k]. 4. Facit nouatio, vt si creditor stipulatus fuerit à te pœnam, si ad diem promissam pecunia soluta non fuerit, nouatione facta non committatur stipulatio[l]. 5. Si in mora promissor esset quominus daret, & rursum creditor stipuletur, desinit nouatione periculum ad promissorem pertinere, quasi mora purgata[m]: dummodò tempore nouationis res superesset: quia censetur tunc oblatio facta, & per eam mora purgata[n]. Imò & de mortuo, post moram nouatio, si actum ita sit, fieri potest[o].

a ex l. 1. de noua. P. l. aliam, 29 eo. l. 2. C. eod.
b Paul. l. nouatione, l. 19. de noua. P.
c l. vni etiã ob chirograph. pecuniã pign. retineri pos. lib. 1. C. tit. 27. l. nouatione, C. de fideiussor.
d l. aliam & l. empt. 27. de nouat. l. 3. C. de iudic.
e l. Paulus respõdit, l. 30 de nouat. l. itẽ quæritur, § fin. loca. P.
f l. qui res, § aream, de solu. cum simul.
g l. 2. C. de nouat. l. à te, 32. eod. P.
h l. si soluere, l. 7. C. de nouat.
i l. si conuenerit, de pig. actio de grege § 2. de pignorib.
k l. à diuo F. o § 1. de re iud. P. l. 2. quando fisc. vel priua. debitor debito. iu. conuen. post. C.
l l. si creditor, l. 15. de nouatio. in P.
m l. si Stichum, l. 8. & l. quoties, l. 14. § vnde Marcellus, l. si rem aliquam, l. 11. de nouat. P.
n Martia l. qui decẽ, l. 72. §. si cùm mihi, & seq. de solut. in P.
o l. si seruum, l. 91. § si de verb. oblig. lib. 45. P. tit. 1.

De nouatione per litis contestationem facta. Cap. 21.

1 Nouatio litis contestatione quomodo fiat.
2 Actiones plures quando se mutuò impediunt, & tollunt contestatione.

NOVATIO quæ fit per litem contestatam[p], potest esse voluntaria, & necessaria, vt suprà monuimus[q]. Nouatur itaque, vel tollitur hoc modo obligatio vel actio, si res semel in iudicium deducta sit, & vel cum alio actum est, vel ab alio[r], vel alia actione, quàm ex priore obligatione. Interdum pluribus actionibus etiam simul experiri receptum est, vt si ex vno delicto plures nascantur, inquantum vna alia plus continet[s]: nisi lex, vna tantùm vti iubeat[t]. Ita nunquam in pœnalibus actionibus, de eadem pecunia concurrentibus, alia aliã consummit[v]. Nisi in exactione: quia tunc in quantum exigi potest per secundam actionem, ex eodem facto post primam, in tantum dabitur[x]. Et si plura delicta in vna re concurrant, & cum illa plures concurrunt actiones, sed vna tantùm vtendum est[y]. Cùm autem ob diuersa negotia, diuersis vtimur actionibus, litis contestatio vnius alteram non tollit[z], nec impediunt se in exactione vel petitione[a]. Quando etiam ciuilis & criminalis pro re familiari competunt, vna post aliam intentari potest[b]. Sic electa hypothecaria actione, aduersus debitorem, pignore non sufficiente ad solutionem integri debiti, potest redire creditor ad

p l. delegare, l. 11. de noua. in P.
q ex glos. fin. l. 1. de iudic. C.
r l. solutionem, l. 23. de solutio. in P. l. si pro parte, de in rẽ vers.
s Hermog. in l. cùm ex vno, l. 31 de act. & oblig. P.
t l. quoties lex, l. 40. de actio.
v l. nunquam, l. 59. de act. P.
x l. 1. vi honorũ rapto P. l. qui seruũ, & d. l. cum ex vno, de actio.
y l. plura delicta, l. 52 de act.
z l. fundum Cornelianum, § 1. de nouatio. P.
a l. nunquam, de priuat. del. &
b l. 1. quando ciuil. act. criminal. præiud. lib. 9. C. tit. 31.

perſonalem, vt reliquum conſequatur [a]. In his itaque, in quibus variatio eſt actionum permiſſa, electio vnius, ad aliam redire, poſt conteſtationem, iure regulari non impedit: at in quibus electio facienda ex pluribus, litis conteſtatio in vna aliam excludit, tollit & nouat neceſſariò. ſi creditor hæreditatis, qui obligationem, paratamq; habet actionem contra hæredes teſtatoris, qui vendiderint hæreditatem, experiatur contra emptorem hæreditatis, & illi defenderint, tacitè facta nouatio videtur, nec agere poteſt cõtra hæredes [b]: veluti cùm alius pro reo iudicium ſuſcepit [c]. Quemadmodũ etiam cum duo aduerſum furem experiri poſſunt pro vna re, duobus ſimul commodata: ij enim commodantis duo rei debendi ſunt, & ſi alter conuentus preſtiterit, liberabit alterum: atque ambobus quidem competit furti actio, ſed altero agente, alterius actio contra furem tollitur [d]. Item ſi quis ſtipulatus fuerit alternatiuè, aut Titium, aut Sempronium, quem voluerim: petito vno, ad alterum actio præcluditur [e].

a Ladueſſus, l. 10. de actio lib. 4. C. tit. 10. l. creditor qui non idoneum, de reb. cred. in P. l. ſi pro mutuo. C. ſi cert. pet. l. ſi de tu re domi. impetrã l. quæſitum, de diſtract. pign. P. cum ſimil.

b l. 2. C. de pact.

c l. ſolutionem, l. 23. de ſolut. P.

d l. ſi vt certo, l. 3. §. ſi duobus, & l. & alteutro, in commo. lib. 13. P. tit. 6.

e l. ſi quis ſtipulatus, l. 122. de verb. obligat.

De compenſationibus. Cap. 22.

Lib. 16. P. tit. 2. Lib. 4. C. tit. 31.

1 Compenſatio tollit actionem.
2 Compenſatio quid.
Diuiſio. eod.
2 & 3 Compenſari quæ res poſſunt.
4 Et quæ non.
5 Compenſatio non fit cum inuito ſpeciei, & pecuniæ.
6 Quando obſtat poteſt reipublicæ.
7 Compenſatio non obijcitur à depoſitario creditori: iniuſtè poſſeſſore damnato ex re iudicata: alternatiuæ promiſſionis creditore: in criminibus publicis. eod.
8 Compenſatio quibus, & à quibus obijcitur.
9 Compenſationis faciendæ forma.
10 Compenſatio vbi, & quando opponi poteſt.
Compenſatio in Gallia in iudicio non opponitur ſine literis regijs. eod.
11 Compenſationes quare inuentæ ſunt.

f l. 2. de compenſat. in P.

g l. 1. de cõpenſatio.

h l. vel permutauit. de liberal cauſ. l. ſi debitor, qui potior in pigno hab. l. amplius item rat. hab. P.

i l. etiam, l. 7. de cõpenſ. P.

k l. cùm alter alteri, l. 11. & l. idem ait, l. 12. de cõpenſ. in P. l. ſi cõſtat l. 4. & l. etiamſi, C. eo tit. l. & in actis, § in bonæfidei, & § penul. de actio

l Vlp. l. ſi ambo, l. 10. de compen. P.

m l. viro & vxore, ſolut. matr. P. Azo. in Summa, de compenſat. l. ſi. duo, de dolo.

n l. ſi ambo, § 1. de cõpenſ. P. vide quæ dixi ſuprà in dolo c. 13. Conſtitutus, de pœnis.

VEMADMODVM ſuperioribus exceptionibus, ſic & compenſatione vnuſquiſque creditorem ſuum, eundemq; debitorem petentem ſubmouet, ſi paratus eſt creditori compenſare [f]. 1

Compenſatio eſt æqualitatis, vel æqualis ponderis retributio, ἀμοιβή: & vt cum Modeſtino loquar, eſt debiti & crediti inter ſe contributio [g]. Ideóque propter illam æqualitatem dicetur ſolutio [h] duplex, naturalis & ciuilis, pro eo quod debetur naturaliter [i], vel ciuiliter, vel vtroque iure competens. Itẽ alia eſt, quæ fit ipſo iure, ad impediendum curſum vſurarum: vt ſi debeo centum aureos cũ vſuris, tu mihi quinquaginta ſine fœnore, vſque ad concurrentem ſummam fit cõpenſatio [k]. Vel quando cõpenſatur negligentia cũ negligentia, quæ habet par damnum [l]: vt & in delictis priuatis, quæ cõpenſatione pari modo iure ipſo tolluntur [m]. Alia eſt, quæ non fit, niſi opponatur. Res itaque, quæ 2 venient in compenſationem, erunt quæ ex quacumque ciuili vel naturali obligatione debentur, ex contractu, vel ex maleficio, vel quaſi, ſi ciuiliter actum ſit [n]. Naturale tamen & ciuile debitum compenſari poterunt, ſi

modò

modo exceptione perimi non poſſint [a]: videlicet ſi lex exceptionem peremptoriam non tribuat, vt accidit in Macedoniano ſenatuſconſulto, in quo ratio naturalis, ne detur occaſio delinquendi, & inſidiarum in patrem, permittit exceptione actionē [b]. Naturale autem debitum, & compenſationem habet: quia ſolutum non repetitur [c], etſi peti non poſſit [d]. In ſumma in cōpenſationem etiam inuito altero veniunt tantùm quæ debita ſunt [e] aliquo iure nobis, putè, ſine conditione, vel dilatione diei, ex obligatione pendente [f]: liquida vtrinque [g]. Quæ pondere, numero, aut menſura menſurari poſſunt [h]: vel in ſpecie generaliter promiſſa ſunt, vt equus, ſeruus &c. 4 Demuntur à compenſatione, primùm, vt eius, quod non ei debetur qui cōuenitur, ſed alij, compenſatio fieri non poſſit [k], id eſt, creditor compenſare non cogitur, quod alij, quàm debitori ſuo debet: quamuis creditor eius pro eo qui conuenitur ob debitum proprium velit compenſare [l]. Qui tamē ceſſum habet debitum, & ita procurator in rem ſuam ſit factus, rectè obiicit compenſationem [m]. Item fideiuſſor ſi ſibi debeatur, vel reo principali [n]: & ſocius, ſi debeatur ſocio [o]: & filiusfamilias conuentus, ſi debeat creditor 5 patri ſuo, & ratum habiturum caueat patrem [p]. Non admittitur altero inuito compenſatio debiti quantitatis, cum debito ex altera parte ſpeciei, vel 6 pecuniæ loco ſpeciei debitæ: contrà ſi voluerint vterque [q]. Tertiò reipublicæ debitrici, eius debitor obiicere poteſt compenſationem, ſi neque ex calendario, neque ex vectigalibus [r], neque ex frumenti vel olei publici pecunia, neque alimentorum, neque eius qui ſtatutis ſumptibus ſeruit [s], neque fideicommiſſi ciuitatis debitor quis ſit [t]. Ob negotium copiarum expeditionis tempore mandatum, curator damnatus pecuniam cum ſibi debito non cōpenſat [u]. Itē emens à fiſco prætiū debitū, cū ſibi debito per fiſcū nō cōpenſat, quāuis extra fiſcū in alius diuerſum verius ſit [x]. Neq; etiam quod debetur reipublicæ cōpenſari à debitore poteſt cū eo, quod adminiſtrator, vel curator 7 eius debet debitori nomine proprio [y]. 4. Non habet locū compenſatio, nec poteſt opponi ab eo, qui depoſitam rem habet debitoris [z], propter maximā bonam fidem, quæ deponenti rem reddi iubet [a]: nec depoſitum cum depoſito compenſatur, ſed qui primùm depoſuit, primus recipiat [b]. Nec 5. poſſeſſionem alienam perperàm occupantibus compenſatio datur [c]. 6. Ex cauſa iudicati, debitum ſolutum non compenſatur [d], niſi ſoluendo, cōpenſatio deſideretur [e]: nam poſt ſententiam in executione, dummodò non ſit appellatum, obiicitur [f]. Et debitum quoque litigioſum in compenſationem venire poteſt, ne diligentior quiſque deterioris conditionis videatur, ſi ei cōpenſatio denegetur [g]. Non ſolet enim deterior cōditio eorū fieri, qui litem conteſtati ſunt, quàm ſi non eſſent, ſed plerumque melior [h]. Nemo enim perſequendo deteriorem cauſam, ſed meliorem facit [i]. 7. In alternatiuè debitis, vt ſi de eas decem, aut hominem, vtrum aduerſarius velet, ita tantùm compenſatio horum debitorum admittitur, ſi aduerſarius palàm dixiſſet, vtrum voluiſſet [k]. 8 In crimini publicis non fit compenſatio [l]. 1 Quòd pertinet ad perſonas, à quibus, & quibus compenſatio fit, vel obiicitur, obligationum & actionum cauſa ex qua fit, ſatis denotant earum qualitatem. Obiicitur autem in ſumma, & contra priuatos, & contra fiſcum debitores [m], paucis, de quibus antea, exceptis. Item in rem ſuam procurato-n, poſt litem conteſtatam [n]: & fideiuſſori [o], & ei, cui datur actio ad repetendum ſibi debitum, cui multò magis dabitur ad excluſionem debitoris exceptio [p]. Forma, ſecundum quam nunc compenſatio fit, eſt vt fiat debiti ad debitum contributio, & ita ex actionis petitione tantùm minuatur, quantum ſimile creditor debet. In reliquum autem, ſi quid ſupereſt, is, quo cum actum eſt, condemnetur [q]: omiſſa doli mali exceptionis formula, per quàm olim

[a] l. quicumque, l. 4. de compenſ. P.
[b] l. a ſenat. mac. P.
[c] l. naturaliter, de condi. & indeb. l. naturales, 9. de act. P. l. fideiuſſor § 1. de fide iuſſ. P.
[d] l. frater à fratre, de cōdict. indeb. P.
[e] l. quicumque, & l. neque ſi per vim, l. 9. C. eo tit.
[f] l. quod in diem, l. 6. ſi cum mulier, l. 10. § 1. de compenſ.
[g] l. ſi C. de cōpenſat.
[h] l. in conſtat, l. 4. C. eod.
[i] Gloſſ. in l. fin. C. de compenſat. l. 1. § ſi minus me. in pars hæred. pera. l. qui nō nubebat, de hæred. inſtitu. in P. l. unum ex familia § ſed ſi vnus, de legat. 2.
[k] l. eius, 9. de compenſatio. C. l. cum eo tit. in P.
[l] l. in rem, l. 15. § 1. & l. rem ſolitam 16. de compenſa. P.
[m] d. l. in rem.
[n] l. ſi quid, 5. de cōpenſa. P.
[o] l. duo, de duobus reis.
[p] l. ſi cum filiofamilias, l. 5. § 1. de cōpenſa. 1.
[q] l. ſi conuenerit, de pignor. act. P. ſi ex ea pecunia, de tranſact. l. ſi rem ſortem, § ſi certū, de condict. indeb.
[r] l. 3. de cuitgere. C. l. vectigalia, C. de vect. gr.
[s] d. l. 3. & l. 1. C. de compenſat.
[t] dicta l. 3.
[u] l. Papinia. l. ob negotium, l. 20. de compenſ. P.
[x] l. ſi ita vendidero, l. 7. C. de compenſ.
[y] l. pen. C. de cōpenſ.
[z] l. in C. de compenſ. § in bonæ fidei, de act. qui compoſ. in de depoſit. 2.
[a] l. bonæ fidei, 5. de poſ. P. l. 1. § ſi prædonibus, 22. d. proſ. in c. h. de depoſit.
[b] l. fin. § ſi de cōpenſ. C.
[c] l. 2. C. de cōpenſat.
[d] l. ſi cum mulier, § 1. eod. P.
[e] Iaſo docet Felinus, in c. ſubcorſa, rotula 10. 2. & 3. de ſent. & re iud.
[f] Cauſa, litem cōm. ſtatione, l. 2. de cōpenſa. P.
[g] l. nō ſolet, l. 16. de reg. iur. in P.
[h] l. nemo, l. 67. de reg. iur. P.
[i] Scæuola, l. ſi debeas, 22. de compenſa. P.
[k] l. 2. § ſi publico, & l. ſi vxor, § iudex, ad leg. Iuliam de adult. P. [l] l. in priuatis, l. 12. & l. ſi de nouo P. [m] l. C. eo tit. l. auferetur, § qui compenſationem, de iur. fiſc. [n] l. in rem Iuſſu, 15. de act. P. [o] l. item, l. 4. l. ſi quid, 5. eod. tit. P. [p] l. minutus § cui damus, de reg. iur. [q] § cum quidam, de act.

com

compensationes opponebantur[a]. In hac electio fit à fideiussore conuento, vt vel quod sibi, vel quod reo debetur, compenset[b]. Item qui compensationem obiicit, in quam compensat causam dicet, si ex pluribus debeat[c]. Fit etiam compensatio cum sua causa: veluti, si Titius petat eam quoque pecuniam, quam certo loco promisit in compensationem venire: quod fiet, sed cum sua causa id est, vt ratio habeatur quanti tua interfuerit eo loco quo conuenerit pecuniam dari[d]. Opponi poterit compensatio & in iudicio, & extra iudicium & post iudicium. Et si iudex non admittit propositam compensationem, post sententiam potest opponi[e]: nisi eam expressè in sententia reprobauerit[f]. Ex consuetudine tamen Galliæ, compensatio non proponitur, nec proposita admittitur, sine codicillis regis impetratis ab officina æquitatis, seu à cancellaria, vt decisum arresto Parisiensi 29. Iunij, 1541[g]. In patria tamen iuris scripti, frustrà precibus impetratur, quod iure communi conceditur[h]. Inuentæ autem sunt, & admissæ compensationes, potissimùm ad sopiendos litium circuitus, vt in plerisque aliis obseruarum: ne fiat per plura, quod fieri potest per pauciora[i]. Deinceps æquissimum est, vt eo iure quis vtatur in alium, quo alium erga se vti desiderat[k]. Et eum, qui alium sibi soluere desiderat, eidem quoque satisfacere. Item dolo malo postulat sibi dari, quod statim restituturus est[l]. Et Pōponius, *idem* inquit, *debet iudex compensatio necessaria est, quia interest nostra potius non soluere, quam solutum repetere.*

a § in bona fide, de actio. l. fi. C. de compensat.
b l. si quid, de compens. P.
c l. quod Labeo, eo. d l. pecuniã, eo. e gloss. in c. subeo, de appellat. in verbo, sepissime, de sententia & re iudic. ap. Greg.
f l. quod in diem, §. fin. de compens. l. fin. autem § si quo quomodo, de rebus eo qui sub tut. P.
g Philipp. Bugnon. in legib. abrogatis.
h l. 1. de thesaur. lib. 10. C.
i vt in l. cum fundus, l. 32. §. 1. de rebus credit.
k ampliorem, §. in refutatoris, C. de appellat. l. nulli, C. de iudic. l. fi. C. de donat.
l l. 2. quod quisque iuris in Pand. dist. 1.
m l. dolo, de dolo. in P. c. dolo facit. de reg. iur. in sex.
n in l. 3. de condict. l. si stipul. esses, in fine, de fideiuss. in P.

De

FINIS LIBRI XXI.

DE MVTVO.

LIBER XXII.

De quatuor generalibus contrahendi modis. Cap. 1.

1 *Quatuor conuentionum omnium habentium synallagma formulæ.*
2 *Certum quid, & quomodo fiat, & qui contractus re fiant.*
3 *De contractibus verbis initis, in genere.*
4 *De formula contractuum, qui literis, & qui consensu celebrantur.*
5 *De contractibus innominatis, & vagis.*

1 POSTQVAM superiori libro, per genera, conuentionum naturam, obligationem, actionem, & dissolutionem explicauerimus, operæpretiũ est ad singularia cuiusque contractus perueniamus, quæ cum superioribus certam & definitã tractationem & formulam exigunt. Itaque omnes contractus, qui συνάλλαγμα habent, id est, vltrò citroq; obligationem [a], ad quatuor formulas, vel quatuor capita, seu species reducuntur: vt vel re, vel verbis, vel literis, vel consensu iniri & perfici dicantur [b]. Sunt enim hæc quatuor media, res, verba, literæ, consensus, quibus voluntas dominorum contrahentium exprimi & certa reddi potest. Cùm res oculis subiicitur vel
2 demonstratur, certa est [c]. Certum quoque, cuius quantitas, quæ in obligatione versatur, ostenditur qualis quantáque sit, aut suo nomine, aut demõstratione quæ nominis vice fungitur [d]. Est & certum per nomen proprium, quod ad recognoscenda singula impositum est [e]: vt nomina appellatiua certa sunt quidem pro determinatione substantiæ, & naturæ speciei, quia rerum naturæ confundi prohibentur [f], incerta autem ratione indiuiduorum, quæ communem habentes substantiam, per propria discernuntur, tamquam per rerum notas [g]. Ita certũ est, cum apparet quid, quale, quantũ: incertum contrà, cum istis terminis non distinguitur [h]. Quamobrem in his per cõmertia pertractandis, quæ reipsa certa esse possent, quæ, qualia, quantáue essent quæ darentur & trãsferrentur, placuit & vnum gradum formulæ constitui, eorum contractuum qui re possent fieri, ne superfluis & non necessariis onerarentur commertia. Superflua enim & perperàm posita, a conuentionibus [i], & legibus [k] expungi oportet. *Huius formulæ censentur* [l],
3 *mutuum, indebitum, commodatum, depositum, sequestratio, pignus, hypotheca.* At vbi non possunt re ipsa commodè definiri negotia conuenientiũ, verbis vtendum est. Ideò & aliæ conuentiones quæ ex verborum definitionibus perficerentur, inductæ sunt [m]: vnde prodierunt stipulationum variæ species, vt
4 suo loco tradetur. Fuerunt & ad commodiorem vsum inuentæ obligationes literarum [n], & alia generalis consensus formula: quia, inter præsentes

& ab

a l. Labeo §. contractus de verbor. & rerum signi.
b Paul. l. in l. 1. §. 1. & Modest. in l. obligamur, aut re, de act. P. §. sequẽs, de obl. ap. Iusti.
c l. cũ olim, de verb. sig. l. 4. de lega. 1. l. si fortidianum, C. de lega. l. si in nomine, C. de testa. l. si in nomine, de verb. obl. § si quis in nomine, de leg.
d Paul. l. certum, l. 6. de reb. credit. P.
e l. 1. de mutat. nom. C. tit. 25.
f l. 4. de lega. 1. Plato in Cratylo.
g Cicero 5. de Finib. & 1. de Inuentione vbi agit de confirmatione.
h l. stipulationũ quædam 74. l. vbi autem non apparet, 75. Papin. an. l. ita stipulatus, 115. Venule. ar. l. qui ex pluribus, 106. Marcell. in l. triticum 94. de verb. oblig. P. Pap. in l. cũ post. § gener. à socero, de iur. dot. l. 2. §. si quis insulã, de eo quod certo loc. 1. l. cum qui insulã, de iudic.
i in l. si. C. de donat. l. 2. de formul. & imper. action. subla. C.
k l. 1. §. quib. de nouo. C. iac. C. l. 1. & 2. de veter. iur. enucleat. C. l. 1. de mo. iur. quin. toll.
l l. 1. §. de contrahitur, oblig. cum seq. §§. de actio.
m l. 1. § verbis, de act. l. 1. de verb. oblig.
n §. 1. de litera. obli-

a l.1.de actio.§.1.de obl. quæ ex conſ. naſc.
b l.1.de ritu nuptia. in P.de nuptiarum ritibus.& cõſenſu. dict. in perſonis de alijs hoc libro.
c de quib l naturalis de præſcr verb.
d de quib in tit de obli quæ ex quaſ. contract naſc. ap. Iuſtinianum.

& abſentes, contrahi commodius poſſet: quales conuentiones [a], emptio & venditio, locatio, cõductio, emphyteuſis, nuptiæ [b], mandatũ. Et hi omnes contractus nominati dicti ſunt, veluti proprio nomine diſtincti. Quibus minimè ſufficientibus, alij anonymi additi [c] ſunt: qui quatuor generalibus formulis, do vt des, do vt facias, facio vt des, facio vt facias [d], vagos & dubij nominis, vel generales contractus authoritate firmant. Ad quos adhuc quaſi contractus comprobati adiecti [d] ſunt, de quibus ordine, Deo iuuante. 1

De mutuo. Cap. 2.

Inſtit. lib. 3. tit. 15. Lib. 12. P. tit. 1. de reb. credit. Lib. 4. C. tit. 2.

1 Mutui etymon, & finitio, & differentia à commodato.
2 Quatuor ſpecies mutui, ex quatuor modis contrahendi: naturale, ciuile, naturale & ciuile ſimul, & ex fictione iuris: quid naturale.
3 Ciuile ſtipulatione vallatum, vel literarum obligatio: & de quarta ſpecie.
4 Quomodo inſtrumenta mutui, vbi non eſt numeratio, intelligenda.
5 Conſideranda in mutuo, res, perſona, negotia.
6 Quæ perſona mutuo non dent, non dominus, fur, nec alij qui nequeunt alienare, filiusfa. ſeruus, furioſus, &c.
7 Adminiſtratores reip. an mutuent.
8 Quomodo mutuari poteſt filiusfamilias: & de ſenatuſcon. Macedoniano.
9 Filiusfamilias non poteſt renunciare ſenat. Macedo.
10 De lege quina vicenaria.
11 In quibus caſibus rectè filiusfamilias mutuatur quid, non obſtante Macedoniano.
12 Quomodo reconſtituetur mutuum.
13 Vtilitates domini ex mutuo tranſlationis.

SI datur, inquit Varro [e], quod redditur mutuum eſt, quod Siculi μοῖτον: ita ſcribit Sophron, μοῖτον ἀντίτιμον: & munus, quod mutuo animo qui ſunt, dant, officij cauſa. Et ſic Heſychius μοῖτον ἀντίτιμον παροιμία Σικελοῖς, ἡ γὰρ χάρις μοῖτος. Mutuum quaſi meum, quia mihi reddendum: & tuum, quia eo vtaris: vel, quòd de meo tuum fiat dum datur [f]. Mutuum re contrahitur [g]. Mutuum itaque eſt contractus initus re, & de rebus quæ põdere, numero, vel menſura conſtant, ea lege gratis & liberè traditis, vt accipientis fiant, & vt in eãdem ſpecie, eãdem bonitate & modo aliquando reſtituantur. In qua finitione verba contractus, & quod re initus, pro genere: reliqua diſcernunt contractum hunc à reliquis re initis, & pro differentijs ſunt. Nam quòd gratis fiat à locatione, quæ conſenſu & mercede interueniente celebratur [h], ſecernitur, & cùm eadẽ res in individuo impleta locatione reſtituatur. Et in pondere, numero, & menſura diſtinguitur ab alijs modis crediti & debiti, in quibus & ſine rei interuentu debitum conſtituitur [i], & ſine illis definitionibus certitudinis. Porrò quod dicimus in eãdem ſpecie reddi mutuum, excludit commodatum, quo reſtituitur in eodem individuo idem corpus [k]: nec fit res commodata commodantis, quemadmodum mutuum accipientis: quia commodato non transfertur dominium [l]. Itaque illud proprium mutui eſt, vt nuda pactione conſtitui non poſſit, ſed vel re interueniente & tradita [m], vel interueniente ſtipulatione de re tradita. *l. ſi ex pretio. C. ſi cert. pet.* Ex Odofredo [n], & Paulo

e Varro. 4. de ling. Latina.
f §. 1. quib mod. re cõtra. oblig. l 2 §. appellata. de reb. cred. in P. l. 1. § re cõtrahitur, de actio. in P.
g dicta proximè in. riõ & in l. certi cõdicto, l 9 § quoniam igitur, de reb. cred. P.
h l. 1. Iora P.
i l 2 § creditum & l. 3. § 2. de reb. cred. P § quib. mod. re contrah oblig
k l 2 de reb. cred. P. § itẽ cui res, quib modo re cõtrah. obl. l. 1. § ri quoque, in 2. de actio. P.
l l nemo, commod. in P
m Aphrica in l. qui negotia, 14. mandat. P.
n Odofred. in l. quãpia C. ſi cert. pet.

lo Caſtrenſi [a], & aliis tamen quatuor ſpecies mutui colligi poſſunt [b], ex quatuor modis quibus contrahi, vel conſtitui dicunt: naturale, ciuile, naturale & ciuile ſimul, & ex fictione iuris. Naturaliter tantùm re contrahitur, interueniente cum conſenſu re conſtante, aut numero, aut pondere, aut menſura: ſine ſtipulatione de reddendo in eadem quantitate, & qualitate ſeu bonitate, pondere, & numero, & menſura: nam ex natura contractus illa veniunt in reſtitutionem [c]. Ciuile 3 mutuum, quod per ſtipulationem quæ ciuilis eſt [d], cautionem habet de reſtituendo in eadem bonitate, quantitate, & qualitate. Quia, inquit Paulus Caſtrenſis [e], ex numeratione tunc non naſcitur actio, ſed ex ſtipulatione quæ præceſſerit eam, vel ſecuta fuerit [f]. Et numeratio tunc potiùs implere ſtipulationem quàm parere actionem videtur: & proinde ab ea non fit denominatio. De Ferrarius [g] ciuile mutuum eſſe ait, quod per ſimplicem tantùm oris confeſſionem contrahitur, putà, cùm dicitur talis confeſſus fuit ſe habuiſſe & recepiſſe centum mutuo. Et talis modus, inquit, contrahendi eſt in commun ſtylo & vſu, de quo ita loquuntur in literarum obligatione [h]. Verùm hic non agitur vt ex mutuo, ſed 4 ex literarum obligatione [i]. Quare hanc tertiam mutui ſpeciem, ex literarum obligatione, conſtituimus ciuilem, vt ſuperiorem. Quarta autem eſt naturalis, in qua tamen cooperatur iuris ciuilis fictio: quando per iuris fictionem quippiam mutuò datur, quod fit de meo tuum, perinde ac ſi naturaliter ita fieret, vt in caſibus leg. ſingularia, & l. rogaſti, de reb. credi. in P. Ex quibus vtiliter colligitur, vt ſi quando tabellio ſeu notarius, qui mutui inſtrumentum fecit, in eo ſcripſerit, quòd Titius, putâ, confeſſus ſit ſe centum mutuo accepiſſe, teſtes autem inſtrumento ſubſcripti negent pecuniam fuiſſe numeratam, vel vllam interueniſſe, inſtrumentum ideo falſum non eſſe: quia inſtrumentum ſit de mutuo ciuili, teſtes autem teſtentur de naturali: ideo diuerſi ab inſtrumento, non autem contrarij [k]. Addit Paulus Caſtrenſis [l], ex diſputatione Iacobi Butrigarij, illud verum eſſe, quamuis in inſtrumento apponatur verbum, numerauit. Quia verbum illud poteſt intelligi de ficta numeratione, quæ fit alicuius dati in mutuum. Et ita, ſi notarius atteſtetur numerationem factam fuiſſe, quamuis teſtes præſentes negent vllam factam, ideo non reprobatur inſtrumentum, tamquam falſum: quia poſſit intelligi de ficto ſeu ciuili, non naturali mutuo. Nec probat hoc eſſe, quod aliquando contingit abeſſe [m]. Ponderanda quoque illa verba, confeſſus eſt ſe recepiſſe, quæ ſunt præteriti temporis, vt præſumatur potius præceſſiſſe numerationem, quàm præſentem fuiſſe [n]. Quamuis in contraria ſententia ſit Bartholus [o], ratus verba dubia referenda eſſe ad tempus inſtrumenti, quando actus eſt eius naturæ, vt ea de quibus meminit, poſſint interuenire. Putarem autem ego hæc poſſe facilè decidi, inſpectis & perpenſis ad amuſſim verbis inſtrumenti de quo agitur, & ex his quæ geruntur, num fraus vlla poſſit ex ſimulatione numerationis præſumi, vt in locis in quibus redhibitio gentilitia locum habet, vel de vſuris veritis quæritur, adhibitis aliis rerum, perſonarum, & geſtorum circunſtantiis. 5 Quia & hæc in mutuo conſiderari, vt in aliis, decet. Et primò, res pro materia ex qua fit mutuum, quæ idonea erit ad formam ſuſcipiendam: dummodò res ſint eiuſmodi quæ in commercio hominum ſint, vt in rebus generaliter, in conuentionibus conſiderandis, monuimus [p]. Deinceps quæ pondere, numero, aut menſura menſurari poſ- 6 ſint [q]. In perſonis, à quibus mutuum dari, & quibus mutuari poſſimus, perpendendum. Nam debent eſſe qui dant, domini rerum: alioquin mutuum non eſſet de meo tuum [r], ſed de alieno, quod nec qui

[a] Paulus Caſtrenſ. conſil. 186. volumine 1.
[b] Ioannes Petrus de Ferrariis in pract. tituł. de forma libelli pro actio. hypothecaria, in verbo mutuo, & ex cauſa mutui, & quot modis mutuum acquiratur. Bald. ad rubr. ſi cert. pet. tradit. & Alexand. in l. ſi ita ſtipulatus §. Chryſogonus, de verb. obligat. P. Angelus ad tit. quib. mod. re contrah. obliga.
[c] l. cùm quid, & l. 2. §. mutui, de reb. credit. in P. l. ſi quis nec rauſam, eod. §. 1. qui. mod. tollit. obligat.
[d] §. de conſt. tuta, de actio.
[e] dicto conſi. 186. volumen 1. facit l. 2. C. ſi cert. pet.
[f] l. ſi ita, l. 5. §. ſi cum l. ſeq. de nouat. P. l. ſi ita ſtipulatus, §. Chryſogonus, de verbor. obl.
[g] De Ferrarius in formula libelli pro actione hypothecaria, in verb. mutuo.
[h] l. 1. & 2. de nõ numer. pecunia C. §. 1. de litera obligatos. de hac literarum obligatione infrà, ſuo loco, Deo fauente lib. 2. cap. verbis antè credimus, ſi cert. pet. in P.
[i] De Ferrariis vbi ſup. notant dicto. in l. ſingulares de reb. credi. P.
[k] Caſtren. dicto cõſilio 186. numero 5. vol. 1.
[l] l. non hæc, C. vnde cognat. l. neque natales, de probatio.
[m] l. Antelius §. Titio Seio de liberal. lega. P.
[n] Bartholus in l. ſi ita ſtipulatus, §. Chryſogonus, de verb. oblig. & in l. certi conditio.
[o] ſuperiori lib. cap. 1. de conditio. tritic. in P. cum ſimil.
[p] l. 2. §. appellata, de reb. credi. l. in natum Saufrij, l. 34 loca. P.

dominus non eſt, in alium transferre poteſt [a]: niſi nomine eius mutuet cuius ſunt [b]. Quare nec fur, quas furatus eſt pecunias, mutuo dare poteſt [c]. Et de communi mutuo dans, non poteſt conſtituere mutuum, niſi in ſua parte [d], ſiue communes numos dicas pro indiuiſo: ſiue ratione quantitatis [e]. Atque extantibus pecuniis alienis penes eos qui acceperunt a non dominis, vendicari à dominis poſſunt ab eis, daturque pro conſumptis vtilis actio [f]. Et qui alienas pecunias ſuo nomine dat mutuo, accipientem ex mutuo ſibi non obligat, quandiu illæ extant. quamquam, ſi conſumptæ ſunt, reconcilietur mutuum, & condictione à numerante repeti poſſint [g]. Et tunc inſpicimus, non vnde originem pecunia habuerit, ſed quòd quis quaſi propriam numerauerit pecuniam [h]: tuncque maximè quæritur numeranti actio, ſi mutuum ſit cum ſtipulatione ſibi reddendi contractum [i]. Sic per ſe, non omnis numeratio mutuum rectè conſtituit [k]: & proinde poterit conſtitui hæc regula, Vt non niſi qui alienare rem poſſit, mutuum dare poſſit ſuo nomine. Quare nec filiusfamilias, nec ſeruus, nomine ſuo dare poſſunt [l]: & ſi dent extra cauſam peculij, condictio domino vel patri competit [m]. Neque ſeruo, ſine voluntate domini, extra peculium ſolui ex mutuo debitum poteſt [n]. Dico autem in cauſſa peculij, mutuam pecuniam à filiofamilias dari poſſe, vt à ſeruo qui peculiarem cauſam tractat [o]: dummodo alteri filiofamilias non mutuauerit: nam tunc condicere pater poterit: quia non videtur filiofam. peculij adminiſtrationem conceſſiſſe, vt perderet [p], alius autem mutuare poſſe, non dubito, quia mutuare non eſt tunc perdere, ſicuti in mutuo filiofamilias facto, cuius non eſt repetitio [q]. Non mutuat autem furioſus, etiam paterfam [r]. Quia conſenſu deſtituitur [s], quem conuentiones omnes deſiderant [t]: & potiſſimùm numeratio in mutuo exigit, vt eo nomine fiat, alàs mutuum non ſequitur [v]. Furioſus autem non poteſt dici animum habere deſinendi poſſidere, vt transferre in alium velit [x], abſentis, & quieſcentis, & non intelligentis perſonam referens [y]. Adminiſtratores reipub vel rectores prouinciarum, iure Romano, ſi temporales ſunt, mutuum dare non poſſunt ſuo nomine, neque per interpoſitas perſonas: ſi perpetui ſunt, poſſunt [z]: vel etiam temporales, alius quàm ſibi ſubditis mutuare poſſunt. Et vtrique, tam temporales, quàm perpetui, mutuo accipere poſſunt, pro vt negotiis illorum expediet, dummodò commertium inde feneratoris non exerceant [a]: turpe enim viſum iſtis hominibus in dignitate conſtitutis, commertia exercere [b], & iniuſtum rectoribus & adminiſtratoribus publicis, cum ſubditis contrahere, ob metum quē præſumit lex poſſe illis inferri [c]. Idq; præcipuè in contractibus magni momenti, & qui quæſtus cauſſa, & qui cum damno maximo contrahentium cum illis, locum habēt: non autem, in his quæ ad vitæ communis vſum & neceſſitatem magiſtratuum & adminiſtratorum reipublicæ pertinent [d]. Et in Gallia liberi magiſtratibus contractus ſunt: quia perpetui. Si tamen ſuſpicio ſordium eſt & metus, rectè ex qualitate perſonarum, ad reſciſſionem cōtractuum, & vindictam eorum qui abutuntur officio ſub authoritate regia procedi poſſe arbitror, imò expedit durius in eos animaduerti, qui praetextu authoritatis regis ſubditos deuorant, & eorū res populātur [e]. Duplex enim in illis crimen, & q̄ circunſcribant ſubditos, & q̄ authorem & velut defenſorem obiiciant principem, ob cuius maieſtatem plurimùm illis defertur. Porrò adminiſtratores ciuitatum, & municipiorum, & ipſa municipia ex mutuo accepto obligantur, mutuóq; dare poſſunt: dummodò ad vtilitatē municipiorum fiat mutuum, eoq; modo res eorum contractui ſubiiciuntur [f].

[a] l. non videtur, 118. & l. nemo plus iuris, 54. d. lōd. quod noſtrum, de regul. iur. l. fin. de cōdict. cauſa dat. in c. l. fi. & tot. tit. de reb. alien. non alien. C. l. mater, C. de rei vendic.

[b] l. certi condictio, §. ſi numos meos tuo nomine, de reb. credit. P. l. fin. gulata, & l. 2. §. penul. eo. P.

[c] l. tam etſi fur. l. 12. de reb. cred. P.

[d] l. ſi ſocius propriā pecuniam, 76. de reb. credit. dicta l. nam etſi fur. §. fin.

[e] Paul. in l. ſi is cui numos, l. 94. de ſolut. lib. 46. P. tit. 3.

[f] l. ex facto. 33. §. pia ne ſi ex re pupilli, de pecul. lib. 15. tit. 1. C.

[g] l. ſi à furioſo, & l. nam etſi fur, §. 1. de reb. credi. l. ſi à furioſo, §. fin. de actio.

[h] non vnde originē, C. ſi cert. petat.

[i] l. 2. C. ſi certum petat.

[k] l. non omnis 2. de reb. cred. P.

[l] l. 2. §. credit ū, vetſ. in mutui datione, de reb. cred. in P. m l. rogaſti. §. fin. eo.

[n] l. eius qui in prouincia, ſi cert. petat in P.

[o] dicta l. rogaſti, §. ſi.

[p] Paul. in l. ſi filiusfa. l. 4 ad ſenat. Macedo lib. 14. P. tit 6. ſic ibi Accurſ. in verb. credidiſſet.

[q] l. 1. ad ſenat. Macedo. P.

[r] l. ſi à furioſo, de reb. cred. P.

[s] l. in negotiis, & l. furioſi de regul. iur. P.

[t] l. 1. §. penul. de priſt. P.

[v] l. nō omnis, de reb. cred. P.

[x] vt l. ſi is qui animo, de acquirend. poſſeſſio.

[y] l. 2. §. furioſus, de conſtitu. in P. cum ſimil. ibi à gloſſ. notā. in verbo abſentis.

[z] Mod. l. principes lib. l. 33. Paul. l. præſid. prouinciæ, l. 34. de reb. cred. P. l. 3. C. ſi cert. petat.

[a] dicta l. præſidis, in §. fin. & in l. eos, C. de vſur. & l. quamuis, ſi cert. petat. C.

[b] l. 3. de commer. & mercat. C.

[c] l. non licet, l. qui offici de contrahen. emtio. l. 2. de contract. iudic. C. l. 1. ſi quacunque præſid. & l. poteſtate C. l. 1. ſi præſes prouin. vel ad eum pertinentes, &c. C. l. ſeruitutis de numer. & actuar. lib. 12. C. d. notat. Ioſſ. in l. miſtos. & in l. fin. C. de loca facit l. qui ſtipendia C. de procura. & l. filiusfamilias, § veteranus, eod. tit. in P. e l. memuerint, vnde vi C. l. 3. §. fin. de ſcrut. a tus cauſa, P. l. quemadmodum, § magiſtratus, ad leg. Aquil. in P. tit. de concuſſio. P. f l. omnis, l. 27. de reb. cred. in P. l. 5. de reb. cred. P. l. fin. de vendendi reb. ciuita. lib. 11. C.

§ Filiisfamilias autẽ mutuare nemo regulariter poteſt, prohibente ſenatuſconſulto Macedoniano, quod etiam inhibet repetitionem, aduerſus factum ſui iuris: visáque eſt pecuniæ datio pernitioſa parentibus, occaſioque delinquendi, qua filiusfam. ante tempus patrios inquireret in annos, vt poſſet ab hoc mutuo citius ſe expedire [a]. Solusq; hic contractus mutui cum filiofamilias ne fiat, prohibitus, cæteris ferè omnibus cum eodem permiſſis [b]. Senatuſcõſultum hoc latum tempore Veſpaſiani, refert Suetonius [c]. Quod quidem eã mutui ſpeciem tantùm improbaſſe videtur, quæ in pecunia fit filiofa. non autem alterius rei [d]: niſi aliæ res in fraudem eius, pro pecunia, vel vnde pecunia conflari poſſit, quæ in mutuum venirent, datæ eſſent [e]. Sic placuit ſenatui Pariſienſi, irritas eſſe venditiones mercatorum, quibus filiisfamilias merces ſine conſenſu patrum: vel minoribus, ſine authoritate tutorum vel curatorum vendunt, & eos obligant vt certo præſcripto tẽpore ſoluant, nempe quòd iſtæ ſimulatæ vẽditiones mutuo proximiores ſint: ideo vetauit mercium fieri illis mutuum, imminente & ſtatuta in pœnam mercium amiſſione. cautum autẽ id vigilia natiuitatis dominicæ 1526 [f]. Porrigit Philippus Cæſar ſenatuſcõ. ad nepotes & pronepotes [g], vt nec pater teneatur de peculio, nec filiusfamiliâs poſſit huic ſenatuſcõſulto renũciare: quia non tã in eius fauorem, quãtum in odium creditorũ latum eſt [h]. Vnde alia ratione, quàm qua mulieri permiſſum ſit Velleiano in ſui tantum fauorem lato renũciare [i], hæc facultas filiofamilias adimitur, nec vlla dignitas filiumfamilias ab hac eximit exceptione [k], imò & trãſit in hæredem filiufamilias, & hæredem patris [l], vt eã opponere tutò creditori poſſint. Plautus [m] meminit cuiuſdam legis, quam quinauicenariam nominat, quæ non ſinit pecuniã à damſta mutuo adoleſcẽtibus dari. Sic enim loquitur apud eum adoleſcens: Perij, an non tum lex me perdidit quinauicenaria, metuunt credere omnes. Narrat Plutarchus [n] Xantippum filium Periclis, patris nomine argentum accepiſſe ab vno ex eius amicis, quo repetente, tantum abfuit vt pater ſolueret, vt eo etiam nomine creditori iudicium dictaret, &, vt opinor, quaſi filio corrupto, ſicuti quià filiofamilias, vel fœnus ſciens prudẽsq; emit, ſe furti obligare videtur [o].

Excipiuntur tamen caſus, in quibus mutuum factum filiofamiliâs valet, nec locum habet ſenatuſconſultum. Primus ſi filiusfamiliâs miles ſit [p], vel ſi caſtrenſe peculium habeat [q], videlicet vſque ad quantitatem peculij: in quo pro patrefamiliâs habetur [r]. 2. Si ſtudiorum cauſſa, filiofamilias mutua moderata pecunia detur [s]. 3. Si filiusfamilias ſe patremfamilias eſſe, mutuum accipiendo, mentitus ſit [t]: iura enim decepti, non decipientibus ſubueniunt [v]. 4. Si is publicè pro patrefam. haberetur [x], communis enim error, ius facit [y]. 5. Si voluntate patris contraxit [z]. 6. Si pro negotiis patris accepit [a]. 7. Si maior, & ſui iuris factus, vel nouarit, vel alio modo agnouerit debitum [b]. Item 8. tunc ſenatusconſultum locum habet, ſi tunc obligatio, cùm mutuum datur, naſcitur: non autem, quando aliud debitum à filiofamil. in mutuum conuerſum eſt, veluti quod ex pretio emptionis deberet [c]. 9. Si & mutuum filiofamiliâs factum pater ratum habeat: reconciliatur enim mutuum [d]. Ex ſuperioribus, ex re, & ex perſonis, forma mutui & negotium quod geritur apparebit num ſit ſecundum leges & regulas mutui, & ſi non ſit, quemadmodum ad formam reduci poſſit, hoc eſt, vt loquar cum interpretibus, quomodo reconciliari poſſit. Deficit à formula mutuum, ſi res non ſit idonea [e], puta, quia alieni numi numerantur, ratione perſonæ, ſi illa non conſentiat [f], ſi à furioſo [g], pupillóue fiat [h], ſi filiofamiliâs detur, vt antè diximus. At in mutuum, quod

a l. 1 ad ſenatuſconſul. Macedon. l. br. 14 Ff. tit. 6.
b l. 4. §. is autem ſolus ad ſenatusconſul. Macedon. P. § . idem quoque, quod cum eo qui in alien. poteſt &c.
c Sueton. in Veſpaſia cap. 11.
d l. ſed Iulianus 21, §. mutui datione, & l. quia quod vulgo, eo. titul.
e dicto § mutui datione, & l. quia quod vulgo, eo. titul.
f Papus libr. 1 Aſſiſor. tituli. 4 ſtatuto 1 & 2.
g l. ſi filius tuus, l. 6. §. ad Macedonian. libr. 4. C. titul. 28.
h gloſſ. in l. fin. ad ſenatuſcon. Macedon.
i in l. fin § penul. ad ſenat. Velleian. l. fi. & authen. mitis. quamuis offi tutor. fungi pot. C.
k l. 1 §. 1. ad Macedo P.
l l. ſed Iulianus, l. 9, §. quanquam autem, ad Macedo. in P.
m Plautus in Pſeudolo.
n Plutar. in Peric.
o l. eos, C de furt. l. ſi quis, & l. 12. ad legẽ Fabiam de plagiar. lib. 9. C. titul. 20. l. ſi liberum, l. 10 quod cum eo qui in alien. pot. eſt negot. geſt. eſt. die. libr. 4 C. titul. 26.
p l. fin C. ad Macedon.
q l. 1 §. fin ad Macedon P.
r l. 3. de caſtrenſi peculi. l. fin. § fin ad Macedonia. C.
s l. ſed Iulianus. 9. §. quod dicitur, ad Macedon. P. l. Macedonian C. eo.
t l. 1. & 2 C ad Mac.
v l auxilium, de minor l 2 & 3 ſi minor ſe mai. dixerit C. l 2. ad ſenat. Velleian P.
x l. 2. C. ad Macedon. l patremfamilias, eod P.
y l. 1. C de teſtamen. l Barbarius. de offic. preſid.
z l. 1. & 4 ad Macedon. C.
a dicta l. 2. ad Macedon. C l. ſed Iulianus, l. 9. eod P.
b dicta l. 2. C. ad Macedon.
c l. 3. C. ad Macedonia.
d l. fin. ad Macedonia C.
e l. 1 § appellata, de reb. cred. P.
f l. 3. P. § pen. de pac.

1 l. 1 § à furioſo. h §. nunc admonendi, quib. alien. licet, vel non.

inutiliter datum eſt, poſtea venit, ſeu illud reconciliatur, ideſt, fit mutuum quod non erat, pluribus modis: veluti primò: ſi conſumatur ab accipiente mutuata pecunia aliena [a]: conſumpta porrò dicitur, vel cùm expenſa eſt, vel cùm aliis mixta [b]. 2. Vſucapione, ſi non conſumpta pecunia, triennio fuerit penes accipientem [c]. quia & per vſucapionem transfertur dominium [d]. Eodemque modo reconciliantur, ſeu vires capiunt, dos [e], indebitum [f], donatio cauſa mortis [g]. 3. Vires recipit mutuum inutile, per ſtipulationem quæ fit ab eo qui dat alienos numos, & ſibi reddi ſtipulatur [h]. 4. Ex repudiatione iuris eius qui impedire mutuum poteſt, vires accipit. Vt ecce, te inſtituto hærede, teſtator mihi legauit pecuniam quam habebat in arca, huius pecuniæ a morte teſtatoris in me tranſit dominium [i]. Si tu mutuo des interim illam pecuniam, mutuum non eſt, vtpote rei alienæ, meæ videlicet: ſi tamen repudiem legatum, cùm ad te pertineat, conualeſcit mutuum & retrotrahitur, vt cenſeatur tua fuiſſe pecunia cùm eã numeraſti [k]. Idipſum conſidera in conditionis euentu: vt ſi mutuas pecuniam ſub ea conditione, ſi nauis ex Aſia venerit, pendente conditione quidem mutuum non eſt, & repeti ſolutum poteſt, & pendet: at ſi conditio aduenerit, vires accipit [l]. Reconciliatur & ſextò, tempore, vt poſt biennium in literarum obligatione [m]. 7. Debiti agnitione, vt ſi tibi ſub ſpe numerationis literis ſignificauerim, me fateri in centum tibi eſſe obligatum, ſi, quamuis non acceperim, poſtea agnouerim debitum, & incipiam illud ex ſoluere, reconciliatur debitum [n], & ceſſat exceptio non numeratæ pecuniæ [o]: nam qui indebitum ſcienter ſoluit, donare videtur [p]. Et filiusfamiliâs, patrefa. ſui iuris factus, qui mutuum, dum eſſet filiusfam. factum agnouit, & partẽ ſoluit, obiicere non poteſt ſenatuſconſultum Macedonianum [q]. Et pro parte, nemo voluntatem approbans eandem, & ex eadem cauſa reprobare poteſt [r]. 8. Reconciliatur inficiatione propriæ ſcripturæ, qua mutuum continetur [s]. Vtilitas vna ſingularis, ex illa translatione dominij quæ fit rerum mutuo datarum in accipiente, eſt vt in eã qui rogauit periculum rei tamquam in dominum trãnſeat, & poſſit ei condici [t]. quò pertinet illa regula, incendium æris alieni non liberare debitorem [u]: quod de alio quoque caſu fortuito quàm incendij intelligi par eſt [x]. Quia ſpecies vel genus, ideſt, quod debetur in ſpecie vel quantitate, vel genere, perire non poteſt [y]. Porrò in hac ſpecie contractus, in mutuo videlicet, cauendum eſt: ne quis ſub prætextu beneficij accepti lædatur, cùm interſit noſtrâ beneficio non decipi, ſed iuuari [z]. Videtur enim mutuum proximum eſſe donationi & munificentiæ, & pietati. Quod à Deo iuſſum etiam eſt ijs, qui alioquin parum proximorum egenorum miſerentur, multis abundantes. Si vnus, inquit Moſes [a], ex fratribus qui morantur intra portas ciuitatis tuæ, in terra quam dominus Deus tuus daturus eſt tibi, ad paupertatem venerit, non obturabis cor tuum, nec contrahes manum, ſed aperies eam pauperi, & dabis mutuum quo egere eum perſpexeris. Et rurſum Deus ipſe [b]: qui petit à te, da ei, & volenti mutuari à te, ne auertaris. Lege antiqua, quam renouauit Iulius Cæſar conſul, ſtatutum, ne quis in auro vel in argento puſſideret plus pecuniæ quàm ſexaginta ſeſtercia, vt indigentibus aliis mutuo darent [c].

a l. ſi à furioſo, in fi. & l. 10 caſti, in fine l. ſi filiusfamilias, ad Macedon.
b l. ſi alienum numi, l. 78 de ſolutio. in P.
c l. vnic. de vſuca. transfer. C. 4. 1. de vſura.
d l. 2. de vſuca. in P.
e l. Procul. us, de iure dot.
f l. indebiti, § ſed etſi numi, de condict. indeb.
g l. ſi alienatu, de donat. cau. mort.
h l. ſi furi, C. de pignor. l. quamuis, ſi certum peta. C.
i l. à Titio, de fur. in P.
k l. omnia, l. 7. & l. proinde, de reb. cred. P.
l dicta l. omnia, & l. ſeq. de reb. cred.
m l. in contractibus, de non numera pecun. C.
n l. cum fidem, l. 3. de non numera pecunia.
o Odofredus, in l. quamuis, C. ſi certum peta. facit l. 1. §. 1. & l. rotulus 16. de pollicita P.
p l. Campanus, de operis liberor.
q l. item ſi filiusfamiliâs. l. 9 ad ſenatuſcon. Maced. P.
r extrem. in l. 1. de acquir. hæredi. l. 1. C. de fideiuſſor. l. parẽtibus de inoffic. teſtam. § nõ autem, de hære. & falci.
s auth. contra qui proprium, C. de nõ numera pecun.
t l. rogaſti, & vlp. l. ſi qs nec cauſam, l. 4. & l. certi condictio, §. fin. de reb. credit. in P. § item is cui, quib. mod. re contrah. obli.
u l. medium, ſi certum peta. C.
x § item is cui res, quib. mo. tolli. obli. l. 1. § is quoque cui, de actio. P.
y l. in ſtipulatione, in 2. § diligẽter, ad leg. Falci. P.
z l. in commodato, § ſicut, cõmoda. P.
a Deutero. 15.
b Matthæi, 5.
c Dion Caſſius, lib. 42. hiſtor. Romã.

De fœnore ſeu de vſurario mutuo, & de vſuris. Cap. 3.

Lib.12.P.tit.1. Lib.4.C.tit.32.
Lib.5.Decreta.titu.19. Lib.5.Sext.titu.5. Lib.4.Clement.titu.6.
De nauticis vſuris, in auth.coll.8.titu 6.
De nautico fœnore. Lib.12.P.tit.2. Lib.4.C.tit.33. Nouella 110. & 130.

1 *Mutui & fœnoris differentia.*
Fœnerare quid. eod.
2 *Vſura quid.* 3 *Vſus cauſa, & vſura triplex.*
4 *Vſuræ propter moram licitæ.*
5 *Vſurarum finitio.*
Diuiſio. eod.
6.7.8.9.10. & ſeq. *Vſuræ omni iure prohibitæ, diuino, & humano.*
6 *Lepores ſuperſœtant.*
Vſura mordet, redit facultates, trucidat. eod.
7 *Fœnerandi vſus non eſt diutinus.*
8 *Pecunia pecuniam naturâ parere non poteſt.*
9 *Vſuras mutuum naturâ reſpuit.* 10 *Vſuræ diuino iure prohibitæ.*
Vſura & mentalis à Deo prohibita. eod.
11 *Vſuræ prohibitæ iure pontificio.* 12 *Concilijs ſacris.*
Et pœnæ vſurariorum eod.
Concilia Elibertinum, Nicenum, Lateranenſe,
Lugdunenſe, quando fuerunt prohibita.
13 *Vſurarij manifeſti qui dicantur, & quomodo tales eſſe probentur.*
14 *Vſurarium contractum quæ arguant.*
15 *Vſuræ lege Indorum, Platonis, Oxei, Chiorum, Byzantiorum, Cæſaris prohibitæ.*
Tributum ex vſuris. eod.
16 *Vſuræ Gallico iure prohibitæ cum pœna. Vſuræ nundinales Gallicæ. eod.*
17 *Fœneratores magis quàm fures puniti.*
18 *Fœnerandi licentia omnino prohibita, & quando alias coërcita.*
19 *Vſuræ iure ciuili Romano ſcripto prohibitæ.*
20 *Vſuræ permiſſæ, nec tamen ideo approbatæ.*
21 *Vſurarum permiſſio conſiderat res, perſonas, taxationem.*
Vſuræ ex quibus rebus capi poſſunt. eod.
22 *Fœnerari quæ perſonæ poſſint.*
23 *Iudæi vſuras non debent accipere à Chriſtianis.*
24 *Vſuras permiſſas taxatio legitima facit.*
25 *Vſuræ ex nudo pacto non debentur.*
26 *Vſurarum ſolutio non probat illas eſſe debitas.*
Vſurarum amiſſa ſolutio arguit remiſſionem. eod.
27 *Vſuræ in ſortem conuerti nequeunt.* 28 & 31. *Vſuræ centeſimæ quæ.*
29 *Vſuræ apud Romanos menſtruæ, & ſingulis menſibus ſolutæ.*
Calendarium quid: & quare. eod.
30 *Calendæ quare primi dies menſium dicuntur.*
Luna noua olim initium menſis faciebat Romanis. eod.
31 *Vſura aſſalis, & libra.*
32 *As quid, & in quot vncias vel partes diuidatur.*
33 *Vnciales vſuræ quæ.*
Vſuræ vnciales. eod.
34 *Sextantes.* 35 *Quadrantes.*
36 *Trientales.* 37 *Quincunces.*
38 *Semiſſes.* 39 *Septunces.*

40 Besses.
41 Dodrantes.
42 Dextantes.
43 Deunces.
36 Vsuras trientales exercuerunt Antoninus, Alexander Seuerus &c.
37 Pensio legitima fundi, quæ intra viginti annos æquat valorem fundi.
44 & 46. Traiectitiæ & nauticæ vsuræ.
45 Vsuræ maiores, minores, mediæ quæ.
46 Vsuræ centesimæ quibus permissæ fuerunt.
47 Vsura nautica, traiectitia marina quid.
Periculum pecuniæ traiectitiæ ad quem pertineat. eod.
48 Nautica vsura duplex.
Eteroplon & ampheteroplon quid. eod.
47 & 49. Vsuræ nauticæ improbatæ.
49 Nicephorus Orientis imperator Christianis inimicus.
50 Centesimæ vsuræ lex renouata sæpè.
In quibus casibus permissæ. eod.
51 Periculum suscipere maris temerarium.

MVTVVM propriè sine vsuris est, at fœnus cũ vsuris est: vt notauit Philippus Beroaldus [a], ex Plautino amatore dicente [b], Nam si mutuo non potero, certũ est, sumam fœnore. Sic etiã distinguere videtur Cicero [c]: vt enim, inquit, benefici liberalesq; sumus, non vt exigamus gratiam: neque enim beneficiũ fœneramur, sed natura propẽsi ad beneficiũ sumus. Et Terentius [d]: fœneratũ isthuc hoc beneficiũ tibi pulchrè dices. Et aliquãdo fœnerare est idẽ, quod mutuo dare: vt apud Pliniũ [e], Sol fœnerat lumen suũ cæteris sideribus. Apud Græcos eadẽ ferè obseruatio, nã vt notat Vlpianus apud Demosthenẽ [f], τὸ δὲ ἐδανείζοντο δοκεῖ δὲ ὑβριστικὸν εἶναι, ἐπειδὴ ἐκακίζετο ὁ τόκος, ὑπέμνησε μὲν ἐξ ἀρχῆς, χρηστῷ δὲ ὀνόματι, τὸ ἔχρησεν, ἐκφεύγει τὸ ἄτοπον. idest, verbum ἐδανείζοντο. i. fœnore petebant, cõtumeliosum esse videtur. Cùm vsura malè audiret, initio quidẽ eius rei commonefecit, sed cõmodo verbo, τὸ ἄχρησεν, mutuarant vitat offensionẽ. Vsura dicitur quicquid præter sortẽ principalẽ ob eandẽ capitur, siue pecunia sit, siue gratia, siue aliud quidquis [g]. Vsura dicitur ratione vsus, vsus ipse, apud Latinitatis emendatioris authores: & sæpè pro cõmodo, quod ex vsu accipitur [h], vt & hîc nũc accipietur: & pro fœnore pecuniæ, vel pro eo quod ratione vsus pecuniæ accedit. Accedit autẽ domino pecuniæ, præter pecuniã, & eius occasione: vel lucrũ sine damno: vel ratione dãni, quod sentit & patitur ex vsu quẽ alius habet suæ pecuniæ, vel rei: vel in pœnã, q; alius pecuniã suam, vel res suas se inuito retinet, vel se nolente vsum rerũ suarũ habet. Hinc capita tria vsurarum diuersæ naturæ colligũtur. primũ caput prohibitas vel odiosas habet vsuras, quando sine damno lucrũ ex vsu quẽ alius habet suę pecuniæ, consequitur. Aliud caput pertinet ad id quod interest, quando quis propter vsum rerũ suarum quẽ alius habet, damnum consequitur, vel lucrum amittit, & pro eius reparatione aliquid consequitur ex illo vsu, & istud constituitur inter vsuras licitas, vt docuimus in capite de eo quod interest, libro superiori. Tertiũ caput vsuras ad morã pertinentes, licitas quoq; tractat, quãdo inuitis dominis interpellatus, vel morosus alio modo, rerũ vsum detinet. Et eò pertinet parœmia, vsuras nõ propter lucrũ petẽtiũ, sed propter morã non soluentium infligi [k]. Et ideo venire istæ dicuntur ex natura quorundam contractuũ [l], liciteq́ue exiguntur, in pœnam contumaciæ, & vsurpationis rerum alienarum, contra iuris præceptum, ius suum cuique tribuẽdum. Et de istis, & de mora iam proprio capite superiori quoque libro diximus. Et superest, vt dicamus de vsuris quæ ratione tantùm vsus penduntur, sine damno. Istæ igitur vsuræ sunt, lucrum emergens sine damno [m], ex vsu pecuniæ mutuo

datæ

a Philipp⁹ Beroald. in 1. Apuleij de Asino aureo.
b apud Plautum, in Asinaria.
c Cicero de amicit.
d Terẽt. in Phormione.
e Plinius libr. 2. c. 6.
f Vlpia. in commentar. ad oratione in Demosth. de falsa legat.
g can. fin. 14. q. 1. can. putant. eod.
h Varro, 4. de ling. Lat. circa finem.
i vt in l. 1. §. 1. de vsur. l. qui negotia, l. 34. manda. P.
k l. cum quidam, §. si pupillo, de vsur. in P.
l l. videamus, de vsur. P.
m gloss. in l. 1. de senten. quæ pro eo quod inter. C.

datæ mutuâti accedẽs. Lucrũ dicitur, deducto omni dãno, & damnũ deducto
6 omni lucro [a]. Dicũtur autẽ vel terreſtres, vel nauticæ [b]. Has vſuras in ſumma, omnia iura diuina & humana, & boni mores reprobarũt, ad maius autẽ malũ euitãdũ, aliquatenus permiſerunt: idq; per ea quæ dicemus manifeſtũ erit. Naturale ius ratioq; naturalis, rerumq;, nempe pecuniarum & contractus mutui natura, primùm illas abhorrent & reſpuunt, & quale malum ſit vſura, ipſa ſeipſam, veluti ſorex, indicio ſuo demonſtrat, ſeipſamq; condemnat. Ea apud Hebræos נשׁך morſus neſchec dicitur, corrodit enim & viuos deuorat debitores: vnde Alphonſus Hiſpaniarum rex, fœneratores labores mortalium depaſcentes, harpyas dicebat [c], & fœnus ipſum quaſi funus animæ [d]. D. Ambroſius vſuram ab vſu dictam ait, quòd, vt veſtes vſu, ita vſuris patrimonia ſcindantur [e]. D Baſilius [f] ideò Græcis vſuram τόκον dici ait, quòd ſupra fœcunditatem leporum, quos dicunt ſimul & vno tempore gignere, & ſuperfœtare agnaſcendo, etiam vſura nondum data, alteram gignat, & alteram ex altera, vſque ad infinitum: & inde dolores. vt parturientis, inferre debitoribus. Vocat hoc iniquitatem abſolutè Dauid, & pro magno beneficio concedendo à Deo populo commemorat, quòd ex vſuris & iniquitate eruet animas eorum [g]. Pleraque autem adfert quæ ad dolos & iniquitatẽ pertinent fœnerantium D. Ambroſius, quæ apud eundem legito, & de miſeriis debitorum [h]: & apud Plutarchum proprio libro [i]. Nec impropriè Cicero fœnore trucidari dixit, dum ſcribit [k], Parcat iuuentus pudicitiæ ſuæ, ne ſpoliet alienam, ne effundat patrimonium, ne fœnore trucidetur, nec incurrat in alterius domum atque famam. Demoſthenes, ὁι δανεζόμενοι ῥᾳδίως ἐπὶ τοῖς μεγάλοις τόκοις μικρὸν ἐυπορήσαντες χρόνον, ὑστερὸν καὶ πᾶν ἀχθόμενοι ἐπέσκηψαν, id eſt, qui facilè pecuniam magno fœnore ſumunt, illâ paulìſper locupletati, pòſt etiam patrimoniis euertuntur [l]. Plato reddens rationem, cur democratia tranſit in potentum dominatum, & contrà, cùm plures ſint mutationis cauſæ, eas non dicit, ſed vnam ſolùm, quòd prodigaliter viuentes, vſuris confecti, pauperes efficiuntur [m]. Ariſtophanes [n] vſuram etiam deſcribit pro fera, τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ τόκος τι θήριον, id eſt, nihil aliud vſura eſt, quàm fera quædam. Paria putat D. Ambroſ. gladio in hoſtes fœuire, & vſuras extorquere, & quos occidere licet iis tantùm fœnus extorquendum [o]. Sequitur & plerumque eadem pœna & damnum fœneratores, quibus debitores ſuos diuexarunt. Et vix vſus ipſius pecuniæ fœnerandi diutinus, vix cõtinuus, ſed ſterilis eſt: quo ſubſecuto, intercidente ſæpe pecunia ad minimũ minorum, vel aliorum patrimonia deducuntur [p]. Sed & pro monſtro eſt, vt pecunia quæ ſterilis per ſe, & ſine vſufructu eſt, & ciuili & naturali ratione [q], contra naturam generet, & proferat vtilitatem, & fœtum domino mutuãti, vt ait Plutarchus [r]: ſiquidem fœnus dicimus, quaſi fœtum & partum [s], vt Græci τόκον, cùm tamen vſura quam ex pecunia percipimus, in fructu non ſit [t]. Pecunia inuenta, non ad pariendum, ſed ad prætium æſtimationemq; faciendam [v]. Aduerſatur & tertiò naturæ mutui vſura, in eo, quòd mutuũ ad iuuandos egentes maximè inductum ſit, & ex humanitatis officio, quo intereſt hominis hominem affici beneficio [x], ob cognationem quæ natura inter omnes homines eſt [y]. At nihil magis aduerſatur officio pietatis & amici, quàm merces [z]. Natura item & formula contractus mutui eſt, vt nec minus, nec plus quàm datum eſt reſtituatur, & in eodem numero, pondere, & menſura, & in eãdem bonitate, & quantitate [a]. Nec in eo caueri poſſet, vt ſi decem dem, vndecim vel amplius reddantur: vel ſi cautum ſit, non erunt in obligatione plura quàm decem, & quatenus tantum datum eſt [b]. Proinde cùm contra ſubſtantiam contractus adiecta varient contractum ipſum [c], nõ eruntadmittendæ vſuræ in mutuo contra eius naturam, quandiu voluerimus mutuum dici, alioquin degenerabit in locationem, quæ ratione mercedis vſum rei concedit [d]. Iure diuino prohibitas eſſe vſuras, manifeſtè do-

[a] l. Mutuas, pro ſocio. P.
[b] Budæus lib. 1. de Aſſe. & ex ſequentibus apparebit. & tit. de vſuris, & de nautico fœnere.
[c] Antonius Panormit. lib 4. de dictis & factis Alphonſ. c. 16. hoc ipſum & Plutar. lib nõ eſſe fœnerãd.
[d] Anto Panor lib 3. de dict & fact. Alphon c 34.
[e] D. Ambroſ. lib. 4. de Tobia. c. 13.
[f] D Baſilius, in pſal. 14.
[g] Pſal 71.
[h] D. Ambroſ lib. de Tobia c 4. & 6. & de miſeriis debitorũ lib c 7. & 9.
[i] Plutarch. lib. non eſſ. fœnerandum.
[k] Cicero pro Cæcin.
[l] Demoſth. 1. Olynthiaca.
[m] Ariſtoteles 5 Polit c 6.
[n] Ariſtopha. in Nebulis.
[o] ca. fin 14 q 4.
[p] l. lex quæ tutores, de adminiſt. tut. C.
[q] l. 2. in prin. & §. 1. de vſur. eaquæ vſucõſumũ §. conſtituitur, de vſufruct.
[r] Plutarch lib de vitanda vſura.
[s] Gellius, lib. 11. c. 16.
[t] l. vſura, l. 121. de verb ſignif.
[v] l. 1. de contrah. emp P. ea. eximens, 88 diſtin.
[x] l. ſeruus ea lege, de ſeruis exportã. P.
[y] l. 3. de juſt. & iur. P.
[z] l. 1. mandat. P.
[a] l certi condict. de reb. cred § 1. quib. mod. re contrah. obligat.
[b] l. rogaſti, & l. ſi tibi dedero, de reb. cred. P. l. ſi tibi decem miſer, de pact. in P.
[c] l. cum precario, de precar. in P. l. vbi ita donatur, de donatio. cauſ. mor. in P.
[d] l. 1. loc.

cetur ex lege antiqui & noui ſacroſancti Teſtamenti: ſi pecuniam, inquit Deus, dederis populo meo, pauperi qui habitat tecum, non vrgebis eum quaſi exactor, nec vſuris opprimes[a]: & iterum, non fœnerabis fratri tuo ad vſuram[b]. Et Dauid ait, non ingreſſurum tabernaculum Dei, qui pecuniam ad vſuram dederit[c]. Apud Ezechielem iuſtus dicitur victurus & non moriturus in æternum, & is quoque qui ad vſuram non commodauerit, nec amplius acceperit quàm datum[d] erit. Iubet Dominus noſter IESVS-CHRISTVS, mutuum dare, & nihil non ſolùm accipere, ſed nec ſperare[e]. Vnde & mentalis vſura, videlicet mutuare ea mente vt plus inde ſperemus, quemadmodum realis prohibita eſt[f]. Iure pontificio prohibitas eſſe iura expreſſa docent[g], & inibi hæreticus declaratur, qui dixerit licitum eſſe exigere vſuras[h], damnationisq; æternæ pœna indicta exigentibus[i]: & vt remoueatur à promotione ad ſacros ordines ſancitum[k], vtque iam promoti expellantur à clero, & vſuras reddant[l]. Tranſlatæ & in iuris pontificij corpus prohibitiones & pœnæ ſacrorum conſiliorum, vt ex conſilio Apoſtolorum, presbyter exigens vſuras, ſi non reſipiſcat, deponitur[m]: vt quod conſilio Eliberitino celebrato ſub Conſtantino Magno, circa annum domini 336. ſub Iulio ſumm. pontif. coactis in Hiſpania 19. epiſcopis[n], ſancitum eſt, clericum qui vſuras acciperet exauthorandum[o]. Prohibitæ item ſynodo Truſſana[p], quæ ſexta dicitur in generali Nicena prima[q], cui interfuerunt 318. epiſcopi, contra Arrianam ſectam maximè coacti, circa annũ domini 328. ſecundum hiſtoriã Tripartitam[r], & Rufinum[s]: ſecundum alios anno 324. vel anno 326. vt ſcribit Nicephorus Caliſt.[t] ſub Conſtanti. Magno, & Syluestrio ſum. pontif. Item circa annum domini 1370. ſub Alexandro Senenſi eius nominis ſummo pontifice, concilium Lateranenſe ſubmouit à communione ſacroſanctæ euchariſtiæ, & à ſepultura eccleſiaſtica vſurarios publicos, ni ſatisfacerent[v], quod confirmatum eſt concilio Lugdunenſi[x], coacto anno domini 1373. teſte Paulo Aemilio[y]. Ex canonibus Nicephori confeſſoris, vſuram accipientibus non ſunt elargienda ſacramenta, nec cum perſeuerantibus in illis cibus ſumendus[z]. Quæ pœnæ de manifeſtis vſurariis intelligi debent: tales autem ſunt qui diffamati ea de re ſunt, & cõtra quos certa extant argumẽta[a]. Teſtiũ porrò hîc non ſufficit probatio, dicentium aliquẽ eſſe vſurariũ, quia vſuras illi ſoluerint[b]: quia deponunt in cauſa propria[c], vtpote quibus vſuræ reſtituendæ eſſent acceptæ, & vltrà, vt participibus ſceleris, nec eis creditur[d]. Tria autem arguunt contractum emptionis fictum & vſurarium, vtilitas pretij, fama qua quis vſurarius dicatur, & quòd pactum adiectum ſit, ne liceat venditori adhibere venditum, niſi poſt certum tempus[e]. Hæc autem concurrere debent. Nec ſola conſuetudo fœnerandi ſufficit ad probandum cõtractum fœneratitium, quamuis ſemel malus, præſumatur ſemper talis in eodem mali genere[f]: nam & fœneratores aliquando legitimè contrahunt, & ita Boerius tradit[g]. Nec ſola pretij vilitas probat, quia contrahentibus licet in pretio ſe circumuenire[h]: facit tamen præſumptionem fictionis contractus, vilitas pretij[i]. Adfert Fridericus & alias vſurarum probationes ex confeſſionibus & libris rationum haberi poſſe[k]. quamuis difficilimum omnium, vt ait Iſocrates[l], cum talibus aduerſariis habere negotium: etenim commertia quæ fiunt cum menſarijs citra teſtes fiunt, vnde quibus ab illis impoſitum ſit, neceſſe eſt imminere periculum. Moribus & iure ciuitatum, ſeu ciuili nationum, vſuræ quoque improbatæ fuerunt, ſicuti Indi pecunias ſuas ad vſuras nõ locãt, nec accipiũt[m]. Platonis eſt lex, Nemini liceat fœnerari: liceatq; ſi quis in fœnus acceperit, nec vſuras, nec ſortẽ reddere[n]. Lex Oxei legiſlatoris, ne cuiquã ſuper aliqua fundi parte fœnerari liceret[o]. Chij, vt vſuras coërcerent, ex mutuo polliciti vſuris tributum acceperunt. Et Byzantij, cùm nonnulli incolarum fœnerati eſſent ſuper poſſeſſiones ſuas, ſtatuerunt, vt quicumque debiti tertiam partem ferre vellet, liberè poſſeſſionem ſuam

a Exodi. c. 22.
b Deutero. c. 23.
c Pſal. 14.
d Ezechiele. 18.
e D. Luc. 6.
f c. cõſtituit, de vſur. gloſſ. & Panor. in c. cùm in tua, de vſur.
g in c. 1. c. conſuluit, c. ſuper eo, c. debitores, de vſur.
h Clemẽ. 1. de vſur.
i c. 1. de vſur. in ſext. Clem. 2. & ſi quis. tit. ap. Clementem.
k can. de Petro, 47. dist.
l ea qui accipit, & ca. ſi quis obiitus, 14. q. 4. ca. ſi quis, 47. dist.
m ca. epiſcopus, 47. diſtin.
n Iſidor. 1. parte cõſitior.
o ca. ſi quis clericorum 47 diſtinct.
p in ſynod. Truſſana 10.
q in Nicena 1. ſyn. ca. 17.
r in hiſtoria Tripar. lib 1. c. 8.
s Ruffinus lib. 1. c. 8.
t Nicephor. Caliſt. lib. 8. hiſtoriæ eccleſiaſticæ. c. 14.
v c. 3. de vſur. c. quia in omnibus, eo.
x c. 1. & 2. de vſur. in ſext.
y Paul. Aemil. lib. 7.
z lib. 2. iuris Orientalis, in can. Nicephori confeſſor.
a c. cum in tua dioceſi, de vſur.
b Frederic. de Sen. ſ. conſil. 61.
c l. omnibus, C. de reſtit.
d c. de confeſſ. l. fi. C. qui à cauſa poſſ. c. venient, & c. per veſtras, de reſtit. Ludouic. Rom. ſingu. 353. Bald. l. diuantibus, C. de teſtament.
e c. ea noſtram, de emptio.
f l. Cæſius, de ſenat. in fi. l. ſi ea crimẽ. §. vltiũ, de accuſ. P.
g Boerius deciſione 102.
h l. in cauſa, 2. §. idẽ Põponius, de minori P.
i §. 1. verſ. quis enim dubitat quod feudo olim alien. poſſ. in vſib. feudal. ſi quis dixerit, loca. in P.
k Fridericus, de Senis conſilia.
l Iſocrates oratio. 5. in Trapezita.
m Aelianus, lib. 4. de var. hiſto. c. 1.
n Plato 5. de Legib.
o Ariſtoteles lib. 6 Politic. c. 4.

suam haberet [a]. Refert Suetonius Tranquillus Iulij Cæsaris legem, qua statuit de pecuniis mutuis, deiecta tabularum nouarum expectatione, quæ crebrò mouebatur, vt debitores creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti quasque ante ciuile bellum comparassent, deducta summa æris alieni, si quid vsuræ nomine numeratum aut perscriptum fuisset: qua conditione ferè quarta pars debiti deperibat [b]. Apud nos prohibitæ vsuræ ab optimis principibus Philippo Pulchro [c], & Ludouico 12. [d] quorum postremus delatoribus vsurariorum pollicetur tertiam partem multarũ imponendarum reis. Ex eadem constitutione Philippi statutum quoque, ne quis in communibus vsuris exigat vltra vnum denarium Turonensem in hebdomada, vltra quatuor denarios in mense, vltra quatuor solidos Turon. in anno, pro libra Turonensi. In nundinis verò Campaniæ, vbi pro nundinarum, vt putatur, faciliori commercio, mutuo datur pecunia, vel aliæ res, in dilationem singularum nundinarum, vt pro singulis nundinis, quæ sex in anno sunt, pro eo quod interest mercatorum dentur 50. solidi tantùm Turonen. pro centum libris. vnde consurgunt singulis annis ratione sex nundinarum 15. libræ pro centum Turonen. Apud Romanos legibus maiorum magis inuisi fœneratores ipsis furibus: nam furem dupli, fœneratorem quadrupli condemnabant, vt testis M. Cato [e]. nempe vt furem manifestum [f], & perfrictæ frontis & impudentem. Lælius Genutius tribu. pleb. rogationẽ etiam tulit ad populum, ne fœnerari liceret [g]. Et inclinatis in concordiam animis noui consules fœnebrem quoque rem, quæ distinere vnanimes videbatur, leuare aggressi, solutionem æris alieni in publicam curam verterunt [h]. Meminit quoque alibi Liuius [i], solutionem fœnoris, quam vocat fœneralia, in Vrbe aliquando factam publicè: In tali, inquit, fœnore obruebantur debitores: cuius coërcendi cùm ratio quæreretur, diem finiri placuit fœneralia, quæ proxima fuissent, vt qui post eam diem socij ciuibus Romanis credidissent pecunias, profiterentur, & ex ea die, pecuniæ creditæ, quibus debitor, creditori ius redderetur. Cornelius Tacitus refert [k], primùm lege 12. Tabularum cautum, ne quis amplius vnciario fœno refœnus exerceret, cùm anteà ex libidine locupletum ageretur: deinc fuisse hoc ipsum ad semiunciã redactum: posteà & vetitam omnino versuram, multisque plebiscitis obuiam itum. Iure hoc Romanorum ciuili scripto prohibitas quoque existimo vsuras, potissimùm nouissimo. Nam Cæsares postremi, & ipse Iustinianus eandem fidem Christianam amplectuntur, qualem & summi pontifices [l], & Christiani reliqui sequuntur, & ecclesiasticas synodos, potissimùm Nicenam primam [m], & alia generalia concilia, quibus diximus prohiberi vsuras. Cæterùm in omni iure inuenimus, & aliquando vsuras permissas in certis rebus, & causis, & personis, & modis negotiandi. Non tamen idcirco approbatas dicere oportet, sicuti Deus ob duram ceruicem Iudæorum illis permisit repudium, sed non probauit [n]. Tanta enim hominum est improbitas, vt omnino à nomotheta tam benè emendari vel purgari non possit, vt scoriæ aliquid perpetuò non remaneat: aut, si omnino tollere velit, in peius vitium non degeneret: in quo discrimine peius malum euitandum est & fugiendum [o]. Hoc modo in vsuris, si vetantur omnino, facit diuitum pessima auaritia & crudelitas seu immisericordia, vt malint potiùs arca numos rubigini committere, quàm iuuare gratis indigentes: vel si mutuent gratis, ita truculenter repetunt, vt omni inquietudine debitores infestent. Proinde & modus quidam fœnerandi permissus propter peruicaciam creditorum, & ad iuuandam inopiam debitorum. Consideramus itaque in vsurarum permissione, res, personas, & taxationem. Res in quibus permitti dicuntur vsuræ, comprehenduntur his versibus.

a Aristotel. libr. 1. Oeconomicor.

b Sueto. Tranqui. in Iulio Cæsare c. 42.

c in constitutione Philippi Pulchri publicata, anno domini 1312.

d in constitutio Ludouic. 12. publica. anno 1312. artic. 64. 65. 66.

e Cato in principio de re rustica.

f § præterea, de obl. quæ ex delict. nasc. § ex maleficiis, de actio. cum simil.

g Liuius in 7.

h idẽ Liuius, lib. 7.

i Liuius in 5. belli Macedonici.

k Cornel. Tacit. lib. 5. Annalium.

l l. 1. de summa Trinit. & fid. cathol. C.

m l. nos reddentes, de summa Trinit. C. § 1. de ecclesiastic. titul. in auth. ẽ.

n D. Matthæi c. 19. & Mar. 10. Deut. 24.

o cau. quod Dauid. 22. q. 4. ca. si aliquid, cum 2. sequ. eo. ca. duo, & ca. sequẽ. 13. distinct.

Feu

Feuda, ſi deiuſſor, pro dote, ſtipendia cleri,
Venditio, fructus, cui velles iure noceri.
Vendens ſub dubio, pretium poſt tempora ſoluens,
Pœna, nec in fraudem, lex commiſſoria, gratis
Dans, ſocij, pompa, plus ſorte modis datur iſtis.

Quæ omnia latè explicantur & probantur à gloſſa, & Henricho Bohic, in c. conqueſtus de vſur. Ioanne Fabro [a], Angelo de Clauaſio [b], Baldo, Fulgoſio, & Iaſone [c], Hoſtienſi [d], Chaſſaneo [e]. Iſti tamen caſus non propriè pertinent ad mutuum, & ideo neque ad vſuram illam illicitam pecuniæ ex mutuo, ſed vel ad iuſtam negotiationem rationemque eius quod intereſt, vel ad pœnam, ſeu ad moram plectendam debitorum alio modo quàm ex mutuo. Cui autem negotiationi, & quatenus permiſſæ vſuræ, poſtea paulò Deo fauente intelliges in taxatione, vbi & de rebus & perſonis plura. In perſonis diſtinctio iure diuino in permiſſione foenerandi facta, vt lege antiqua liceret extraneis ad vſuram dare: proximis ſeu illis qui eiuſdem populi eſſent, non liceret. Non foenerabis fratri tuo ad vſuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, ſed alieno: fratri autem tuo, abſque vſura, id quo indiget commodabis [f]. Alienum intelligi volunt interpretes, hoſtem fidei, vt ab eo liceat fœnus accipere, quem liceat occidere [g]. Et ideo non eſſe permittendum Iudæis à Chriſtianis vſuras exigere [h], tradunt rectè interpretes, cùm & illis dictum ſit, foenerabis populis multis, & ipſe à nullo foenus accipies [i]. Num autem ſummus pontifex poſſit diſpenſare vt à Iudæis accipiantur vſuræ in aliqua ciuitate, diſputat in vtramque ſententiam Alexander Immola [k], & tandem concludit, poſſe: quia vix quærendum ſit de peccato mortali inter Iudæos, qui iam comdemnati ſint. Mihi ſuſpecta eſt illa ſententia, & pugnantia mihi videntur, velle amicitiæ & humanitatis beneficium mutui in Iudæos concedere, & poſtea hoc prætextu velle bona illorum vt ab hoſtibus exercere: cùm potius Iudæi qui inter Chriſtianos cõuerſantur, inde poſſint legem noſtram improbare potiùs, quàm ad fidem ſuſcipiendam impelli. Quamobrem exiſtimo vel omnino à cœtu Chriſtianorum explodendos, vt in Gallia, vel ſi aliqua ex cauſa ferantur, bono exemplo legis Chriſtianæ inſtruendos, vt videant opera noſtra bona, & ne ſimus illis ſcandalo. Facit auaritia, cæca cupido, minuſtum lucrum, quòd in re quæ fructum non generat, in pecunia videlicet, fructum quærat & lucrum, vt non minus reprehenſibilis videatur qui à Iudæo ea mente capit, quàm is qui ab alio: quia vſura vetita non naſcitur ex perſona, ſed ex re. Improbat & D. Auguſtinus cogitationem eorum qui dicunt, multi ſunt Chriſtiani diuites, auari, cupidi, non habeo peccatum ſi ſuum illis abſtulero, & pauperibus dedero: vnde enim illi nihil boni agunt mercedem habere potero. Quia, inquit, hæc cogitatio diaboli calliditate ſuggeritur. Nã ſi totum tribuat pauperibus quod abſtulerat, addit potius peccatum quàm minuat [l]. Taxatio vſurarum, ſeu æſtimatio, vel definitio legis, eas licitas facit: & eas tantùm exigi poſſe reſponſum eſt, quæ intra fines legitimos continentur, alias nequaquam [m]. Et ſi ſupra definitam quantitatem vel retentæ, vel ſolutæ ſunt, in ſortem ſeu debitum principale, quatenus excedunt, imputantur. Et ſi ſors quoque ſoluta ſit, in quantum excedunt, repetuntur [n]: conſtitutúmque lex cum definitione quantitatis, pro quibus, & quando deberentur, ſemper, quantum conſequi potuit, eas finibus anguſtiſſimis cõcludens. Veluti, ne illæ ex nudo pacto peti poſſent, niſi ſtipulatione quoque promiſſæ eſſent [o]. Cuius ratio eſt, quòd acceſſio hæc vſurarum ſit ciuilis, non naturalis: nec natura prouenit, vt ait Papinianus, ſed iure percipitur, propter periculum etiam, quando periculo dantis pecunia foeneratur [p]. Paulus tamen excipit ciuitatum debita, quibus & ex nudo pacto vſuras præſtan

[a] Ioã. Faber. in Breuiar. tit. de vſur.
[b] Angel. de Clauaſ. in ſummula, in verb. vſura.
[c] Baid. Fulgo. Iaſon in l. 1. de ſumma Trinit. C.
[d] Hoſtien. in ſum. de vſu. §. an aliquo caſu, & in c. cum cõtrah. de pignor.
[e] Chaſſaneus in § 23 des droicts appartenans aux gens mariez, in conſuetud. Burgund.
[f] Deutero c. 23.
[g] ca. ſi. 14. q. 4.
[h] Panor. in c. poſt nonnullos, de iudæis, & alii ibi. Hoſtien. in c. ſalubriter, de vſur.
[i] Deutero c. 28.
[k] Alexan. in conſil. 60. tomo conſilior. conſ. 2.
[l] ca. fortè aliquis, 14. q. 5.
[m] l. placuit, de vſu. p.
[n] l. ſi nõ ſortem, de condictione indeb.
[o] l. 3. & l. pignoribus, C. de vſur. Titius, de præſcrip. verb.
[p] Papinian. in l. ſi nauis, 52. de ſeruit. r. p.

das voluit[a]: item Iuſtinianus argentariorum[b]. Quamobrem ſi creditor ex re ſibi pro mutuo oppignerata percipiat fructus, vel prouentus aliquos, ſuos non facit, ſi vſuræ non ſunt illi legitimæ debitæ per ſtipulationem, vel legis, vel iudicis definitione, ſed vel reſtituere, vel in ſortem imputare tenetur[c]. Imò iure pontificio ſtatutum, debitores ſe non poſſe obligare ad ſoluendas vſuras: & ſi quando iuramento ſe præſtaturos firmauerint, tenentur quidem ſoluere ſe à iuramento, & præſtare, verùm ſtatim compelluntur creditores reſtituere, & remittere iuramentum[d]: neque valet iuramentum debitorum, quòd non poſſint repetere ſolutas vſuras[e]. Alia lex vſuris reſtringendis impoſita, vt propter earum ſolutionem præteritam, non cenſeantur debitæ, niſi doceatur[f]: & contrà, vt lapſu temporis non ſolutæ, remiſſæ cenſeantur[g]. Et ante Iulium Cæſarem tribini pleb. creditoribus, modum rei fœnebri poſuerant[h]. Prohibitum etiam, ne fœnus non ſolutum in ſortem conuertatur, hoc eſt, ne ex vſuris debitis vſuræ capiantur, ac ſi pro ſorte deberentur[i]. Vetitumq; anatocismum eſſe, multa indicta, & ne fœnus in ſortem transferretur, vt ſcribit Appianus Alexandrinus[k]. Notauit aliquos Auguſtus, quòd pecunias leuioribus vſuris mutuati, grauiori fœnore collocaſſent[l]. Et infames hoc fœnus improbum exercentes iure ciuili eſſe conſtat[m]. Cæterùm pro vſurarum definitione & diſtinctione facili methodo intelligenda, proponimus ſupremas in iure vſuras, ad quas minores referuntur, centeſimas dici. Centeſimæ vſuræ non ſunt, vt exiſtimant vulgares interpretes, quæ æquent ſortem intra annum, & vt dicunt, quando centum pro centum ſingulis annis creditor lucratur[n]: nuſquam enim iuratam execrabiles vſuras permiſerunt: ſed centeſimæ ſunt, quæ intra centum menſes æquant debitum, videlicet, quando ex centum denarius duodecim ſingulis annis penduntur, vt obſeruarunt Budæus[o], Hermolaus Barbarus, Aegidius Doſanus[p], Alciatus[q], Molineus[r]. Centeſimæ itaque habent rationem temporis quo æquabant ſortem, videlicet menſium, non quantitatis. Soliti enim erant antiqui, ſingulis menſibus vſuras exigere, & rationes cum debitoribus inire: idque docet nomen quo rationum libri, ſeu nominum, & debitorum breuiaria nominabantur, quippe quæ appellatione Calendarij[s] dicebantur. indicat Horatius, dum ait[t]:

Odiſti, & fugâ, vt Riſſonem debitor æris,
Quem niſi cùm triſtes miſero venere Calendæ,
Mercedem, aut nummos vndevnde extricat amaras:
Perrecto iugulo hiſtorias, captiuus vt, audit.

Et rurſum[v].

Hæc vbi locutus, fœnerator Alphius[x],
Iamiam futurus ruſticus,
Omnem redegit idibus pecuniam,
Quærit Calendis ponere.

Calendæ dicebantur ſinguli dies primi menſium, eoq; quòd ab initio ſtatuit, vt Græci, & Hebræi, Romulus menſem quẽlibet à noua Luna incipiendum: quo & factũ vt alij aliis fuerint lõgiores, prout tardius vel citius Luna appareret: vocabatur autem populus initio eius apparitionis à minore pontifice, & rege ſacrificulo in curiam Calabram, vt quot dies ſupereſſent vſque ad nonas, quibus venire debebant in Vrbem ruſtici ad feriarum cauſas cognoſcendas, ſignificarent. Et inde à καλῶ, quod eſt voco, Calendæ, vt notat Macrobius[y]. Quare cùm menſtrua eſſet vſura, quòd qui tabulas conficerent menſtruas penè rationes in eas transferrent, vt ait Cicero[z], ſolebant Calendarũ diem execrari debitores, quod indicat & Plutarchus cùm ait in libro, non eſſe fœnerandum, ὀδὲ ἀναμίσει τῶν καλανδῶν καὶ τῆς νουμηνίας, ἣν ἱερωτάτην ἡμε-

gῶν

[a] l. etiam ex nudo, l. 30 de vſur in P. § quia vero & ſequent. nouella 136.
[b] c. 1 & 2. & 6. conqueſtus, de vſur. ap Gregor. c. ad noſtram, de iureiurãdo l. c. de dictapignor. C. l. 1. & 2. de pignor actio.
[c] c. 1. & c. debitores, de iureiuran. c. ad noſtram. in 2. de iureiuran. P.
[d] l. creditor, C. de vſur.
[e] l. cum quidam, § 2. de vſur. in P. l. qui ſemiſſis, eo tit.
[f] D. ô Caſſius lib. 41. hiſtor.
[g] in l. fi. C. de vſur rei iudicat. & in l. fi. C. de vſu. l. fi. ô ſortem, §. ſupra duplũ, de condict. ind.
[h] Appia. lib. 1 bello. ciuil. initio.
[i] Sueto in Octauio. c. 39.
[k] l. improbum, l. 20 ex quib. cauſ. infa. Trioga. C. lib. 2. tit. 12.
[l] vt ſcripſit Accurſius l. ſi non ſortem, §. ſupra duplum, in verbo, duplum, de condict. ind.
[m] Budæus lib. 2. de Aſſe.
[n] Aegi. Doſanus lib. de Aſſe.
[o] Alciat. lib. 2. Parerg. c. 15.
[p] Molineus de vſur.
[q] Lpen. de reb. cred. P. l. nepoti, l. 6. de fundo inſtru
[r] Horatius Sermo. 1. ſatyr. 3.
[s] Horat. lib. Epod. ode. 2.
[t] de Alphio fœneratore memant quoque Columella, lib. 1. de re ruſt. c. 7.
[v] Macrobius lib. 1. Saturnaliorum. c. 15.
[x] Cicero pro Q. Rab.

ἐφ' ἅσε, ἐπιστῆσαι πρόσεστι δὲ Δανασὰι καὶ σύγκρ. &c. id eſt, inſuper & Calendarum aut neomeniæ recordaberis, qui dies etſi ſacratiſſimi exiſtant, nefaſti tamen & execrandi ab vſurariis reddantur. Nam pignora ipſis præſtita nec Iupiter ipſe ſaluare poſſit. Paulus iuriſconſ. in formula ſtipulationis vſurarũ, etiam idipſum docet in hæc verba. Lucius Titius ſcripſi me accepiſſe à Publio Mevio quindecim mutua numerata mihi de domo tua: & hæc quindecim proba rectè dari Calendis futuris, ſtipulatus eſt P. Mevius: ſpopondi ego Lucius Titius &c [a]. Eſt & alia apud eundem, Lucius Titius ita cauit, Accepi & habeo in locum depoſitionis ea quæ præſcripta ſunt, argenti denarii decem millia, & omnia faciam, & conuenio, & confeſſus ſum, vt præſcriptum eſt: & conceſſi tibi tribuere vſuram vniuſcuiuſque ſummæ vnoquoq, menſe obolos quatuor, vſque ad reddditionem totius argenti [b]. Erat & alia formula deducendi vſuras in ſtipulationem, in ſingulos dies, id eſt, vt certa vſura pro ſingulis diebus penderetur, quæ tamen legitimam non excederet taxationem & definitionem [c]. In centeſimis itaque vſuris erit calculus, vt ex centum partibus, 12. ſingulis annis pendantur, vel ſingulis menſibus vna pars, vt intra centum menſes æqualis ſit præſtatio vſurarum ſorti, id eſt, debitoriſortem enim debitum vocat Papinianus [d], & alij. Vocare poſſumus hãc maximam vſuram, *an decies centeſ*, in qua pro ſorte 10. librarum Turonenſũ, vna quaque exiſtente 20. ſolidorum, & ſolido 12. denariorum, vſuræ centeſimæ ſingulis annis ſunt 16. ſolidorum Turonenſium & 8. denariorum: & pro centum libris Turonen. vſura centeſ. 12. lib. Turon. quæ intra 8. annos & menſes 4. æquat ſortẽ. Volo autẽ iſtam centeſimã vſuram aſſem nuncupare, totum quippiam & ſummum inter vſuras legitimas, vt ratione iſtius aſſis cẽteſimæ, alias explicem. Martialis ideo rectè centeſimam libram vocauit, dum ait [e]:

Mittebas libram, quadrantem Gaurice mittis,
Salem ſemiſſem Gaurice ſolue mihi.

Porrò prænoto, id totum quod aſſis nomine effertur in vncias 12 poſſe diuidi, hoc in duodecim partes: quarum nomina ſunt propria ab vncia & ſemũcia, vſque ad aſſem. Vncia eſt duodecima pars aſſis: texcans, duæ vnciæ, quę faciunt ſextam partem aſſis: quadrans quarta pars aſſis, tres vnciæ, quia quater tria 12. faciunt: triens, quatuor vnciæ, quæ conficiunt tertiam aſſis partem: nam ter quatuor conſtant 12. Quincunx, eſt quinta pars aſſis, quinque vnciæ: ſemis, ſex vnciæ media aſſis pars. Septunx, ſeptem vnciæ: bes, octo: dodrans, nouem: dextans, decem: deunx, vndecim: as, 12 [f]. Ergò dicamus primùm vnciales vſuras eſſe, quando vna vncia, ſeu vna pars centeſimæ ex duodecim tantùm ſoluitur, quando videlicet pro centum ſingulis annis, tantùm vna pars ex centum ſoluitur, & æquatur ſors tantùm intra centum annos, vt ſi pro centum denarijs vnus vſuræ nomine annuatim ſoluatur. Intelligitur Cornelius Tacitus facili negotio, dum ait [g], lege 12. Tabularum cautum, Ne quis amplius vncias in fœnore vſuram exerceret, cùm antea ex libidine locupletium agerentur: deme fuiſſe hoc ipſum ad ſemiuncias redactum: poſtea autem nõ ueteram verſuram, ne luſiſque ſenatuſconſultis obuiã itum vſuris. Sextantes dicuntur vſuræ, dum ſexta pars centeſimæ penditur annuatim, ſeu duæ vnciæ centeſimæ: ita æquant hæ ſortem intra 50. annos. Quadrantes vſuræ, quando tres partes vel vnciæ centeſimæ ſoluuntur annuatim: & æquant ſortem intra 33. annos, 4. menſes, id eſt, intra 400. menſes quartæ videlicet centeſimæ [h]. Trientales, quando quatuor vnciæ, id eſt, quarta pars centeſimæ præſtatur annuatim [i]: æquant ſortem 25. annis, dicta hæc vſura & tertiæ centeſimæ [k]. In iſtis erat terminus virorum illuſtrium fœnerantium, vt amphores non poſſent accipere ex mutuo [l]. Atque hoc trientarium fœnus exercuit Antoninus Cæſar, vt patrimonio ſuo plures adiungeret, vt ſcribit Iulius Capitolinus [m]. Item & Alexander Seuerus, ita tamen

vt

[a] in l. Iſta l. 40. de reb. cred. in P.

[b] Papinia. in l. Publia Mevia l. 26 §. Lucius depoſit. lib. 16. P. III. 3.

[c] vt in l. nihil intereſt l. 4. § quod in ſingulos, de nauti. fœnor. in P.

[d] l. vxori vſufructu bonorum, l. 24. de vſu & vſufruct. lega.

[e] Martial. libr. 11. Epigrammat. ept. 106.

[f] § hæredipas, de hæreditat. inſtitut. ex applicatione l. ſecundum mentem, § fi. Cod. tit. in P.

[g] Cornel. Tacit. lib. 15. Annal.

[h] de hac ſit mentio in quæſtionibus, hoc tempore eſtant, de iſocroſa. Cod. [illegible]

[i] de iſis meminit, tutor qui pupillum, § qua ſint, verſi. ſed eſt de adminiſtratore P. l. 1. § final. ad leg. Falc. P.

[k] l. cùm quidam. § l. de vſur. P. l. cod. Cod. eo

[l] Leos. § ſuper vſurarium, vel quantitate, de vſu. C.

[m] Iulius Capitolinus in Antonino.

vt plerisque sine vsuris pecunias dederit [a]. Hicque imperator vsuras fœneratorum contraxit ad trientes, & simul pensiones, pauperibus consulens: senatoresque si fœnerarentur, primùm vsuras accipere vetuit: nisi si quid muneris causa acciperent. postea tamen iussit vt semisses acciperent, munera tamen quia sæpè excedebant, sustulit [b]. Iustinianus, pro dote promissa & non soluta, post biennium tertiam centesimæ vsuram deberi statuit [c]. Prohibitum tamen aliquando his qui gerunt officium temporale & administrationem reipublicæ, inter sibi subditos fœnerari vllo modo [d]. Cùm ex spoliis victoriæ Octauiani cõtra Cleopatrã & Antonii plurimũ auri Romam delatũ esset, fœnus quod antè denario pendebatur, ad trientẽ tũ recidit [e]. Quincunces vsuræ habent quintã tantùm partem centesimæ, æquantes sortem 20. annis [f]. Ideò dici possunt *au dixiesme vngt.* quæ hodiè solent viduis adiudicari ob dotem non solutam, post annum à morte maritorum [g]. Quia & legitima censetur pensio rei, vel pro fundo, ea quæ intra 20. annos æquat sortem seu valorem rei pro qua fit pensio [h]. Semisses dicuntur vsuræ, dum sexta pars centesimæ soluitur [i]: æquantq; sortem 16. annis. & mensibus dictaque interdum hæc vsuræ species, media centesimæ [k]. Istæ semisses erant supremæ in communibus vsuris, nec vltra hunc limitem transcendebant: quare & semisses vsuræ ciuiles dicuntur à Plinio. cõmunes ijs qui in ergasteris negotiabantur [l]. Vsuræ septunces, quando septem vnciæ centesimæ penduntur, quæ æquant sortem, 14 annis, ſ. idest, mensibus, 171. ſ. Besses, quando 8 vnciæ centesimæ soluuntur, quæ æquant sortem 11. annis, ſ. vel 150. mens. quas iustè negotiantibus extra nauticum fœnus excedere non licebat [m], nec argentariis [n]. Suidas hanc vsurã τριτόδιον τόκον, vsurã octauam dicit, cùm sortis octaua pars fœneratori datur. Veluti, in quaternis drachmis, quatuor oboli: drachma enim senos valet obolos, vt idem postea etiam notat [o]. Dodrantes vel dodrantales vsuræ, dum nouem vnciæ vel partes centesimæ soluuntur, quæ æquant sortem. 11. annis & ſ. & istæ dicuntur minores nauticæ, seu minores traiectitiæ. Dextantes, dum decem partes centesimæ soluuntur, æquantque sortem 10. annis, seu 120 mensib. mediæ nauticæ seu traiectitiæ. Deunces, dum vndecim partes centesimæ soluuntur, quæ sortem nouem annis, 1. mense, ſ. videlicet. 109. mens. ſ. æquant. Centesimæ postremò, prout diximus, quæ intra centum menses æquant sortem, videlicet annis 8. & mens. 4 P. quæ supremæ sunt nauticæ & traiectitiæ. de qua statuit Iustinianus, vt in traiectitiis contractibus, vel specierum fœnori datione vsque ad centesimam tantùm liceat stipulari, nec eam excedere, quamuis veteribus legibus hoc esset concessum: cæteros autem homines dimidiam tantùm centesimæ posse stipulari [q]. Et ex istis colligimus tres species vsurarum, summarum, minorem, & inferiorum [r]. Prima species illustrium, quarũ summæ trientes, mediæ quadrantes & sextantes, inferiores semunciales & vnciariæ. 2. species communium negotiatorum, quarum summæ Besses [s], mediæ semisses, inferiores quincunces 3. species traiectitiarum & nauticarum, quarum summæ centesimæ, mediæ deunces & dextantes, inferiores dodrãtales. Sed & maximæ, & minores vsuræ, secundum etiam mores & cõsuetudinem locorum [t], & habita ratione negotiorum intelligendæ sunt: neque nomẽ maximarum vsurarum semper ad centesimam referendum est, vt plerique falsò interpretantur [v]. Quare cùm Triphonius respõdit tutorem qui pupilli pecunias clàm accepit condemnari ad maximas vsuras [x], id explico, vt non ad cẽtesimas, quia illæ ad nauticam & pecuniam traiectitiam pertinent, nec ad cõmunes, sed ad eas maximas teneatur, quas quis ex pecuniis pupillaribꝰ negotiando, vel fœnerãdo consequi potuisset, perpendẽdo mores diuersos regionum [y]. Sic enim etiã iubetur iudicibus in definitione vsurarum, morẽ & consuetudinẽ regionũ sequi [z]: dũmodò quãtitas definitionẽ legis non excedat [a].

[a] Lamprid. in vita Alexan. Seueri.
[b] Idem Lampridius eod.
[c] Iust. p. in l. fin. § fi. C de iure dot.
[d] l. 3. C. ſi certum petat à principalibus, eod. in P.
[e] Dion Cassius lib. 51. Historiæ
[f] de quib. in l. tutor qui repertorio, § quæ sint vers. sed etsi de administr. tutor. l. alimenta, § basilica, ne alimle, a
[g] Papin. lib. 15. Responsorum tit. 4. arest.
[h] § si verò alienus, de non alienã reb. eccles. in Authen.
[i] de quib. sit mẽtio in l. qui ſemisses, 122. l. cùm quidam, 17. de vsur. P. l. Titius, 26. de præscr. verb. P.
[k] l. fin de fiscal. vsur. lib. 6. C.
[l] dicta l. eos, § super vsurarum, vers. illos verò C. de vsu.
[m] § quæ verò, in Novell. const. 136.
[n] Suidas in verb. ἐπιγόλαιον τόκον.
[o] in verbo ἐπιβολὴ.
[p] Sidonius Apollinaris lib. 4. epistol. 24. bi lustre ita el conflictuit tempus. Iussio autem erat 4. annorum.
[q] l. eos, 26 § super vsurarum, vers. in traiectitiis, & sequentis, C. de vsuris.
[r] colligitur & ex l. fin. de vsur. rei numer. & l. 7. C. tit. l. 31.
[s] in Iustinian. dicit besses centesimæ, summas argentariorum, & mensationum, in § quia verò constitu. novell. 136
[t] l. 1. de vsuris P.
[v] vt gloss. in l. 1. de vsur. pupill. C. vt in l. qui sine vsuris. l. 40. de negot. gestis, & l. non eximus, 55. de administ. tutor in P.
[x] proximè citatis legibus
[y] iuncta l. tutor, § si post depositionẽ, & § quæ sunt & seq. §§ de administ. tutor P.
[z] Paulus l. Aphricanus, alias apud Iulianum l. 40. § in vsurarum, de legat. 3. & l. 3. de vsuris P.
[a] l. eos § cæterum de vsur. C.

Centeſimæ vſuræ graues certè viſæ ſunt antiquis, vt eas niſi certis permiſe- 46
rint negotiis, idque potiſſimùm ratione periculi quod in ſe creditor ſuſcipiebat tranſuectionis ſpeciei, vel pecuniarum: nam aliter prohibitæ [a]. Et traiectitia pecunia, quæ periculo creditoris datur, tandiu libera eſt ab obſeruatione communium vſurarum, quandiu nauis ad portum non appulerit [b]. Maritimas vſuras [c], & nauticas dicimus, & traiectitias. Traiectitia pe- 47
cunia eſt, quæ trans mare vehitur. Cæterùm ſi eodem loco conſumatur, non erit traiectitia [d]. Pro traiectitia pecunia, & merces ſunt pecunia data comparatæ, & tranſuehendæ [e]. Verùm obſeruamus non ſufficere pro exigendis centeſimis vſuris cautum eſſe, vt res, vel pecunia tali loco transferrentur, vel redderentur, niſi adiectum ſit quoque, vt periculo creditoris transferrentur [f], idque merito. Nam qui ſuſcipit in ſe periculum pecuniæ traiiciendæ, ſi ea caſu aliquo pereat, antequam ad deſtinatum locum perducatur, perit ei, non debitori: niſi debitoris culpa vel facto pereat [g]: contrà autem, ſi non ſuſcipiat in ſe periculum mutuatæ & tranſuehendæ, quia perit debitori [h]. Quare non debentur vſuræ iſtæ, niſi à tempore, & tempore periculi ſuſcepti, videlicet nauigationis, ex quo ad creditorem periculum pertinere incipit [i]: & finita ſuſpicione periculi deſinunt deberi centeſimæ, & tantùm communes petuntur [k]. Omnem rationem & cauſſam maritimarum vſurarum inuenies explicitam apud Iuſtinianum in nouella 130. vbi & inter cæteras rationes cur ita magnæ eſſent, illæ duæ comprehenduntur, quòd telonea ſeu vectigalia nauigantibus ſoluenda eſſent, & in eo, ratione eius quod intereſt, probarentur, ſi nunc ex tranſuectione pecuniæ vectigalia debeantur: item propter periculum fortuitorum caſuum. Quæ tamen excuſatio non placet Pontificij iuris decretis. Sic enim Gregorius nonus reſcripſit, Nauiganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, eò quòd recipit in ſe periculum, recepturus aliquid vltra ſortem, vſurarius eſt cenſendus [l]. Quibus verbis illæ vſuræ ſceleſtiſſimæ argentariorum ſeu menſariorum [m], quos vocant bancarios, quæ ſingulis quatuor nundinis Lugdunenſibus 15. pro centum exigunt, optimè damnantur, cùm Iuſtinianus tantùm beſſes argentariis permittat [n]. Et leges nauales tamen videntur vſuras nauticas ſine periculi ſuſceptione inhibere, terreſtres verò & ſine eo permittere, dum aiunt [o], ὁ κύβερνήτης κελεύει· τὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ δεδανεισμένα, ἔγγυα, καὶ ἀκίνδυνα, μὴ γραφέτωσαν· ἃ δὲ καὶ ἐπιγραφθῶσιν, ἄκυρα ἔστω, ἐπὶ τὸν γῆϊνον νόμον. τὰ δὲ ἐν ἀγροῖς ἢ ἐν ὄρεσι διανεμόμενα, ἔγγυα καὶ ἀκίνδυνα ἐπιγραφέτωσαν, ideſt, legis iuſſio eſt: ſi quid in mari mutuo datur, tutũ ac periculi offenſione carẽs, in tabulas fœneratitias relatũ, vſuras nõ pẽdito. Quòd ſi relatũ erit, irritũ id ac nullius valoris eſto, iuxta legẽ Rhodiã. Ea verò quæ in terra mutuo dãtur, licet tuta ſint, ac ab omni periculo vacua, in libros rationũ relata, vſuras ſoluunto. Duplicẽ vſuram nauticã cõſtituit Iulius Pollux, habita ratione periculi, heteroploon, & amphoteroploon. heteroploos, cũ fœnerator tãtũ cõmeatus periculũ ſuſcipit, ideſt, alterius nauigationis. Amphoteroplus, quæ cõmeatus & remeatus periculũ ſuſcipit: quæ ita cõtrahitur, vt nec vſura, nec ſors debeatur, niſi nauis cũ mercib⁹ ſoſpes in domicilũ reduſſer. Nicephorus Oriẽtis imperator ſuſtulit etiã vſuras nauticas omnibus, dẽptis Chriſtianis, quorũ odio flagrabat. Sic enim in eius conſtitutionibus legimus, quòd in Chriſtianos τοκισμὸς ἐν πλοίοις, ὁ πᾶσι νομοθετῶν τὸ μὴ τοκίζειν, καὶ ἄλλας μυρίας κακῶν ἐπινοίας ἐπέτεινεν. ideſt, vſuras de nauigiis captatas, cũ interim re fœnebri alias omnibus interdixiſſet, aliaq; infinita mala excogitauit [q]. Fuit & decimũ eius tyrãnicũ inſtitutũ, q̃ inſignes Cõſtãtinopoli naucleros in vnũ cõduxit, ijsq; duodecim cuiq; libras auri tradidit, ea lege vt in ſingula nauiſmata vſuræ nomine quatuor ſiliquas ſolueręt: ſic enim in Græco exẽplari, δώδεκα ἐπὶ τόπῳ τετρακεράτια τὸ νόμισμα, ἀνὰ χρυσοῦ λίτρας δώδεκα [r]. Lex de cẽteſima vſura ſępè renouata, vt à Lucullo ĩ Aſia: à Ciceroneĩ Cilicia: à Iulio Cęſareĩ toto imperio. Permiſſę & in quibuſdã aliis cauſis q̃ piculi nautici in iure ciuili veluti

[a] l. nihil intereſt, l. 4. de nautico fœnore ff.
[b] l. 1 C. de naut. fœn.
[c] l. fœnerator, l. 6. de nauti. fœnor. ff. nouella 120. §. 1.
[d] l. 2. de nauti. fœn. ff.
[e] dicta l. 1. §. fin. de naut. fœn.
[f] l. 2. C. de nauti. fœn.
[g] l. 3. C. eo.
[h] vtrumque probat l. 5. C. de nau. fœn. l. 4. & l. periculi, l. 5. eo ff. finaliter, 62. de rei vẽdica. ff. poſtremum, in l. incendium, ſi cert. peta. C. §. 2. quib. mod. re contrah. obl.
[i] l. 3 de nau. fœn.
[k] l. 1. C. eod. tit. idẽ in 18. lege Rhodia. Gaeta.
[l] in c. fi. de vſur. ap. Gregor.
[m] menſarios olim publicas rationes confeciſſe, argentarios priuatam, docet Sigonius, libr. 2. de antiquo iure Roma. c. 12. dicunes videlicet quaſtum facientes, ex permutandis aut fœnerãdis pecuniis. etiã oppro brio Romanis, permiſſi Lugduni ſub tempus Franciſci principis nominis rey. Gallia.
[n] §. quia verò. nouella 136.
[o] in legibus nauticis ſuffiniant. lege 55.
[p] Iulius Pollux, lib. 3. Onomaſt.
[q] lib. 2. iuris Orientalis, in conſtitu. Nicephori 12.
[r] tod. in lib. 1. iuris Orientalis conſtitut. 2.

veluti quando quis post tempus quadrimestre non soluit iudicatum [a]. Ponũt [b] exemplũ & in vsuris debitis à tutore pro pecuniis pupillaribus [c], sed ego quid in hoc sentiam paulò antea exposui, neque puto permissionem centesimæ in iure permissam, nisi expressè ius eam concedat stipulari: & ideò iura quæ trahuntur ad centesimam [d], eò quòd maiores permittant, propter incertitudinem fructuum remanere apud creditorem, & si maioris æstimationis sint, videntur intelligenda infra centesimam. Temerarius porrò videtur is esse qui periculum in se & aleam nauigationis suscipit: vt non immeritò etiam à summis pontific. prohibita videatur [e]. Rectè enim & Bias ob infinita propè pericula, nautam neque in defunctorum, nec in viuentium numero computat. homo namque terrenus, tanquam vtriusque ac dubiæ vitæ particeps, sese mergit in aquam, totus fortunæ subiectus, vt scribit Xenocrates [f].

a l. fin. de vsur. rei iudica. lib. 7. C. titul. 54. l. si vt proponis, 4 de ædif. priua. libr. 1 C. titul. 10.
b Accurs. in l. eos, §. in traiectitiis, in verbo specierum, de vsur. C. & alibi.
c ex l. qui sine vsuris, de negotiis gestis. P.
d vt l. si ea lege, l. si ea pactione, l. frumenti, l. oleo, C. de vsur.
e cap. nauiganti, de vsur.
f Xenocrates philosop. lib. de morte.

De extinctione & sublatione vsurarum, & fine, & rationibus permissionis illarum. Cap. 4.

1 *Vsuræ non exiguntur extra definitionem iuris, vel extra duplum sortis.*
2 *Vsuræ tolluntur solutione debiti principalis.*
3 *Consignatio debiti legitima inhibebat cursum vsurarum.*
4 *Vsuræ nauticæ quando desinunt deberi.*
5 *Vsurarum finis lucrum.*

1 MVLTIS modis vsuræ peti posse desinunt: vel ex eo quòd supra legitimam iuris definitionem promissæ sunt [g], vel quia duplum attingunt, & supra duplum exigi nequeũt [h], etiam lege Aegyptiorũ, de qua meminit Diodor. Siculus libro 2. c. 3. & qui exigunt infames habentur [i]. Duplum est sors, & vsuræ præstitæ vsque ad summam sortis, cumulantur autem in hac cõputatione ineunda vsuræ annuatim præstitæ iure Nouellarũ, donec æquẽt
2 sortem, & tunc, dum pares sunt sorti, desinunt deberi [k]. Intercipitur quoque cursus vsurarum solutione debiti principalis seu sortis [l], veluti principali causa & radice vsurarum sublata [m]: quia solutione eius quod debetur tollitur omnis obligatio [n]: & tutus exceptione pro debito principali, & tutus est à petitione vsurarum [o]. Quòd si creditor debitum recuset accipere consignatione debiti, & vsurarum debitarum, legitimo modo, & congruo loco, & tẽpore facta, cessat vsurarum in posterum debitum [p]: quia inde sequitur liberatio [q]: nisi debitor rursum consignatis vsus fuerit, quia tũc reuiuiscunt vsuræ, & perficiunt institutũ cursum [r]. Item vsuræ nauticæ, vt diximus proximo capite [s], desinunt præstari aut deberi cessante periculo, & naui
3 in portum delata. Finis omnium vsurarum lucrari est: vt finis eius quod interest, damnum vitare. Finis & caussa permissionis vsurarum in mutuo quæ sit, ex superioribus quoque colligere licet, vt permissione facta aliqua fœnerãdi, iuuẽtur pauperes indigui rerũ, qui aliter numos à digitis & loculis diuitũ extrudere nequeũt, quàm aliquo lucro concesso. Alia, vt taxatione, sæuiente tanta diuitum immisericordia, frenum iniiceretur fœnori, & modus lucro, quod alioquin, si ex arbitrio sumeretur fœneratorum,

g l. placuit, de vsur. in P. l. eos, l. 26. §. cæteros, & l. de vsuris C. eod. titu. l. si non sortem, l. 26 de condict. indeb. P.
h dicta l. si non sortem, § supra duplum, § 1. nouell. 121. & nouella, 128, l. vsuræ, & l. de vsuris, C. de vsur. l. pecuniæ eod. P.
i l. improbum, C. ex quib. caus. infa. irroget
k dicta nouella. 121. & 138.
l l. eos, C. de vsur.
m l. cum principalis, de reg. iur. r. accessorium. eod. titu. in Sex.
n §. 1 qb mod. toll. oblig. & suprà diximus in c. de solutionibus.
o dicta l. eos.
p l. ex prediis & l. acceptã, & l. 2. C. de vsur. l. tutor condẽnatus, §. Lucius, eod. titul. P.
q l. obsignatione, C. de solu.
r in l. debitor vsurarius, de vsuris in P. d. l. acceptam, C. eod. l. 1. § si eo. P.
s sup. c. 3. nume. 47

breui futurum eſſet, omnes facultates, & patrimonia, imò perſonas ipſas in ditionem illorum venitura. Prolubitionis vſurarum rationes, & iura nationum, ab exordio tractationis earum expoſuimus, vt ordinem & rationem permiſſionis faciliùs explicaremus, cò itaque pro reliquis recurrendum eſt.

De mutui repetitione & eius certicondictione. Cap. 5.

1 *In mutui repetitione quomodo peccent debitor & creditor.*
2 *Creditores in repetitione mutui in quibus reprehenduntur.*
3 *Creditor propria authoritate debitum repetens, quando in Gallia iure ſuo priuetur.*
4 *Debitores improbi exoſi quibus rationibus.*
Mutuum repetendo ex amico fit inimicus. eod.
5 *Certi condictio ex mutuo quid, & quando datur.*
Certi condictio generalis & ſpecialis quid. eod.
Certi condictio triticaria & ex mutuo ſpeciales. eod.
6 *Pecunia æſtimationem dat rebus, illa non æſtimatur rebus.*
7 *Certi condictionis mutui, & aliarum rerum differentia.*
8 *Condictio ex lege quid.*
9 *Condictio cauſa data, condictio ob turpem cauſam dati, ſine cauſa, incerti, indebiti, furtiua.*
10 *Mutuum num nomine alieno fiat.*

a Ariſtopha. in Nebulis.

OVIA & mutui negotium, non tantùm in ipſa obligatione, ſed in ipſa repetitione quæſtionem habet, de ea agamus. Vere certè paucis apud Ariſtophanem [a] Straſiclates reſpondit Socrati interroganti in hæc verba. 1

Soc. σὺ μνημονικὸς εἶ? Straſ. διττὸν τρόπον, νὴ τὸν Δία: εἰμὲν γὰρ ὀφείλεταί μοι, μνήμων πάνυ: ἢν δ' ὀφείλω, σχετλιῶς, ἐπιλήσμων πάνυ.

ideſt, Soc. *memórne es:* Straſ. *duplici modo, per Iouem? Si quidem debetur mihi, memor valdè: Si autem debeo, miſer, obliuioſus valdè.*

Quibus verbis manifeſtum eſt, duplici modo, & ex parte creditoris, & ex parte debitoris peccari in mutui repetitione. Creditores namque præter modum æris memores, ſeueriſſimè debitores vrgent & inſectantur: contrà debitores ingrati, & beneficij accepti & diei ſolutionis facilè obliuiſcuntur. Creditores in debitores exacuit auaritia ſeu habendi intemperata præcepsq; cupiditas, & immiſericordia, vel debitorum perfidia & peruicacia, quos aliquando dignos miſericordia facit inopia fortuita, & ſine culpa contingens ſuorum bonorum deperditio, quos iuuat lex, vt alios contumaces cogit & caſtigat vſuris, & pœnis, actionibus, commodis, creditoribus conceſſis, & ne ſuprà quàm par ſit ſæuiant, iniectis frenis. Et in ſumma, leges vtrisque poſitæ. Si mutuum, inquit Deus, dederis 2 populo meo, non vrgebis quaſi exactor [b]. Reprehendit & Dominus noſter IESVS-CHRISTVS immiſericordem exactorem [c]. Prohibet & lex præcocem vel ſæuam exactionem, néue corpora pro debitis affligantur [d]: & ne propria 3 authoritate res ſuas repetãt, indicta alioquin id facientibus debiti amiſſione, & pro

b Exod. 22.
c Matthæi. 18.
d l. nemo, de exact. tributor. lib. 10. C.

& pœna legis Iuliæ de vi [a]. Et quamuis in Gallia ob eam temeritatem creditor ſuo iure non priuetur, niſi ſententia expreſsè dictum ſit [b], tamen puniendus acerrimè ideo venit poſtea [c]. Datur & dilatio debitoribus ſoluere volentibus, etiam non petentibus [d]. quamuis dies ceſſerit & venerit ſolutionis, vt renunciatur creditor qui venit ſtatim paratus cum ſacco [e]: vt tamenne quidem nimium delicatus debitor, neque oneroſus creditor audiantur [f]. Monebat rectè Phocilides, Debitor ne improbi vim ſis caue, ne vbi dederit, moleſtus ſit intempeſtiuè [g]. Deteſtantur autem leges improbos debitores
4 qui, vt ait Phalaris [h], imitantur mores cameleontis, qui pro tempore colores mutat: quippe qui & beneficium accepturi, laudant velut beneficum dantem, reddituri vt tyrannum exiſtimant & impium: quibus ſimilia Eccleſiaſticus refert in ſacris Bibliis [i].

Nam ferè maxima pars morem hunc hominum habet: quod ſibi volunt
Dum id impetrant, boni ſunt: ſed id vbi iam penes ſe habent,
Ex bonis peſſimis ac fraudulentiſſimi ſunt: vt ait Plautus [k]. Et rurſum [l],
Si quis mutuum dederit, fit pro proprio perditum:
Quem tam repetas, inimicum amicum beneficio inuenis.

Sic Rabinus Simeon interrogatus à Rabino Iochanna [m], הוא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם hi derek ragah ſcetrahek mimenah haadam. ideſt, quæ eſſet via, à qua abſtinere deberet homo? Reſpondit, חלוה ואובר לשלם אחד לוה מן האדם כאלו לוה מן המקום ושאפר לוה רשע ישלם וצדיק חנן ונותן lege, halouch veæno meſchalem hechad loue min haadam ceilo loueh min hamakom: ſceneamar, louch raſagn ieſalem, tzadik chonnen ve nothen, ideſt, qui mutuo accipit & non reſtituit: qui enim mutuum accipit ab homine, perinde ac ſi à Deo accipiat: ſecundum illud quod dictum eſt [n], Peccator mutuabitur, & non ſoluet: iuſtus autem miſeretur, & retribuet. Et vt ait Columella, in totum debitoribus non eſt remittendum, quoniam vel optima nomina non appellando fieri mala fœnerator Alphius dixiſſe veriſſimè fertur [o]. Proinde proditæ ſunt actiones ad compellendos debitores ad ſolu-
5 tionem, & poſt illas alia ſeueriora remedia conceſſa. Naſcitur namque ex hoc contractu actio quæ vocatur certi condictio, ſpecialis ex mutuo [p], [q]. Siquidem quemadmodum in aliis obligationibus quàm mutui, certi appellatio communis interuenire poteſt, & certum in illis inuenitur, ſic generalis quædam eſt certi condictio ſeu petitio perſonalis, quæ cum aliis actionibus propriis concurrere poteſt in contractibus ex quibus certum petitur [r], aliud de quàm ex mutuo [s]: interdum remanet ſola [t]. Speciales porrò duæ conſtituuntur, triticaria, & ex mutuo. Si pecunia numerata repetitur, datur condictio mutui ſi certum petatur: ſi alia res certa extra pecuniam numeratã petatur, datur triticaria: ſiue menſura, ſiue pondere cõſtet: ſiue mobiles ſint, ſiue ſoli: ſiue iura, vt ſeruitutes vtrorumque prædiorum, & vſusfructus, ſiue illæ res certæ, ſiue incertæ ſint [u]. Extenderũt & poſtea mutuum ad ea quæ certitudinẽ ferè æqualem rebus pondere, numero, vel menſura conſtantibus habent: ſimiliter & eius certi cõdictionem [v]. In quo aliquo modo cõdictioni triticariæ videtur accedere, cùm tamen triticaria ad alias res pertineat incertas, ob quas triticaria poteſt dici arbitraria actio; quia iudex arbitrio ſuo, rem quæ per eam petitur æſtimat, habita ratione loci, & temporis condemnationis, ſi res extet: ſi autem interierit, temporis mortis ſeu intentus [x]: excepta pecunia, quæ certam habet nec arbitrariam æſtimationem,
6 & qua res aliæ æſtimantur [y], ipſa rebus aliis non æſtimatur [z]: quæ & ideo pecuniæ nomine dicuntur [a], ſicuti illa à pecudibus, quibus ante materiam electã conſtabat rerum æſtimatio ſeu permutatio frequentior rerũ quotidianarũ, & patrimoniũ præcipuũ [b]. Quare in mutuo actio nõ eſt arbitraria, ob pecuniã ex qua cõſtat [c]. Et in eo nihil amplius minusúe quã datũ ſit, aut cõuentũ

[a] L. ſi quis in tantam C. vnde vi. l. Paulus, 48. ad Trebell. P. l. creditores, ad leg. Iul. de vi priuat. in P. l. exist, quod met. cau in P. l. 1. C. de ſuffrag. l. 1 quorũ bono P.
[b] Guiſc. Benedic. in repet. c. Raynutius, in verbo ſi absque liberis, nume 147.
[c] gloſſ. in l. rubricus œconomum § ſane, in verb puniatur, de ſacroſanct. eccleſi. C
[d] l. debitoribus 3 de re iudicat. in P.
[e] l. quod dicimus, l. 105. de ſolut. l.
[f] l. ſi ſeruos, l. 25 de pœnis actio. li. 13 P titu. 7.
[g] Suidas in verbo ἀπαρρήσιον.
[h] Phalaris epiſt. 83. Eunuchis ſcribit.
[i] Eccleſiaſticus c. 29.
[k] Plautus in Captiuis actu 2. ſcen. 1.
[l] Plaut. in Trinumo.
[m] in lib. qui Pirkei abot, ideſt, capitula patrum, c. 7.

[n] Pſal. 37.

[o] Columella, libr 1. de re ruſtica, c. 7.
[p] §. 1. quib. mod. ex contra. oblig.
[q] l. certi condictio. l. 9. & ibi gloſſ. ad verba certi condictio circa fin. & in §. 1. de reb. credit. P.
[r] l. ſi ego. l. 17. & ibi gloſſ. in verbo condictione, de reb. credit. P.
[s] vt in caſu dictæ l. ſi ego, & l. ſi à furioſo, l. ſi & me. de reb. cre. P. item l. de condictio. generali P. Petrus Iacobi. in titul. de condictione certi generali.
[t] l. 1. de condict. triticar p.
[u] §. 1. quib. mo. ex cõtrah obl.
[v] l. 3. de triticar. actio. in P.
[x] l. 1. de contrahen. emp. P.
[y] l. ſi ita, 41. de fideiuſſ P.
[z] l. ici appellatione, l. 5. l. pecuniæ verbum l. 178. l. pecuniæ nomine, l. 222. de verbor. ſignif. P.
[a] Plinius lib. 33. c. 3. Varro 4. de ling. Latina.
[b] l. 2. §. idem mutuũ de reb. credit.
[c]

est, peti potest [a]: quod in his quæ pondere, numero, & mensura consistunt dictum est, quæ certitudinem habent maiorem, & ideò rectè hoc modo pecuniæ nomine intelliguntur [b]. Quòd si æstimatio quædam maior rei in mutuo accedat, habita ratione temporis & moræ, ea non tam augmentatio rei, quàm rei ipsius valor dicetur [c]: vel ad pœnam ob moram, vel ad quod interest referre oportet. Certi condictio verè ergò 7
in hac mutui repetitione propria, pro re certa debita mutuata repetenda. quibus verbis seiungitur ab aliis condictionibus certis, quæ non pro mutui repetitione, sed ex aliis causis dantur: cuiusmodi est condictio ex lege, quæ restringitur ad legem ob quam obligatio producit vim petendi [d]; vt ex l. omnimodo de inofficios. testam. C. pro donatione ex lege, si quis argentum. §. sin autem, de donatio. C. ex lege Iulia, l. dotalem, & l. si verò, & l. seq. soluto matrimo. in P. sic de similibus. Est & 8
condictio causa data, quando data causâ alicuius rei faciendæ, ea non facta repetuntur [e]. Condictio ob turpem causam dati, si ex parte dantis quoque non adsit turpitudo [f]. Condictio sine causa, qua repetit obligationem qui promisit vel soluit sine causa [g], quæ & est condictio incerti [h]. Quibus accedit & condictio indebiti ignoranter soluti [i]: condictio furtiua [k], & similes. Nec tamen si quis certum stipulatus fuerit, ex stipulatu actionem habet, sed illa condictione id persequi debet ex qua certum peritur [l]: potissimùm si de mutuo agatur per alium nomine nostro facto. Nam libera 12
persona mutuum dans, & nobis redditionem stipulatus, nihil agit, nec nobis quærit: si autem numeret nomine nostro, ex ea numeratione, non ex stipulatione, nobis quærit, & certi condictione ex mutuo agere possumus [m]. Quæritur autem stipulanti actio: & si absens cuius nomine facta erat stipulatio, repetat, negotiorum gestorum actione tenetur eidem restituere [n]: vel si ex persona mutuantis non possit ei dari actio, putà, quia filiusfamilias mutuo dedit viaticum suum studiorum causa datum, & absens pater eius est, dabitur extraordinarium iudicium ex officio iudicis [o], vel vtilis certi condictio [p]. Pro mutui solutione conuenitur non tantùm qui accepit, sed & hæredes eius, pro portionibus hæreditariis [q]. Lex Luithprandi Longobardorum regis statuit, vt si quis neglexisset petere debitum per quinquennium, non posset postea petere: quòd si iudicio intra illud tempus interpellasset, interrumperetur præscriptio vsque ad decennium: & si in secundo quinquennio, vsque ad quindecim annos, & sic deinceps interpellatio adiiceret 5. annos [r].

a l. si tibi decem. 18. de pact. P. l. rogasti, §. si tibi decem, de reb. cred.
b l. talis scriptura, l. 30. de lega. 1.
c l. vinum, si certũ, peta. in P.
d Paul. in l. 1. de condict. ex lege.
e in l. 3. de condict. caus. da. P. & C. de condictio. ob cauda.
f l. 1. 2. 3. de condictio. ob turpem caus. in P. & C. eo. titul.
g l. 1. & 2. de condictio. sine caus. in P.
h l. 3. de condictio. sine caus.
i l. 1. & seq. de condictio. indebi. P.
k titu. de condictio. furti. P.
l Vlpia. in l. si quis certum, 24. de reb. cred. in P.
m Paulus l. si ita stipulatus, l. 126. § superest, de verbor. obliga.
n l. 3. de contrahẽd. & cõmit. stipu. lib. 2. C. titu. 38.
o l. cum filiusfamilias, l. 17. de reb. cred. in P.
p l. si longius, §. 1. de iudic. in P.
q l. 1. de reb. cred. C.
r l. si quis mutuauerit, tit. de debitis. Gadimo lib. 2. legum Longobar.

De prehensione debitorum, & carcerum mancipatione, aliisque quibusdam ad solutionem consequendam remediis. Caput 6.

1 *Incarceratur debitor triplici causa.*
2 *Fugientem debitorem quando prehendere licet propria authoritate.*
3 *Debitor prehendi potest suspectus, vt caueat.*
4 *Debitor non soluens olim conijciebatur in carcerem.*
5 *Debitores secandi ex lege 12. Tab.*
Legis 12. Tabular. de debitorib. ordo. eo.
6 *Lex Roma. ne corpus pro debito in vinculis esset, & 8.*

7 Debi

7 Debitores apud Iudæos ſeruibant creditoribus.
8 Debitor an poſſit obligationi carcerum obſtringere ſe, & 9. & 10.
9 Hominis nobilitas ſuper omnes res.
10 Debitoris obligatio ad carceres cur in Gallia admittatur.

1 COGVNTVR etiã debitores ſoluere mutuũ per prehenſionẽ, & per carceres, idq; triplici ratione: vel quia fugiant, vel quia
2 carceribus ſe obſtrinxerũt, vel quia damnati à iudice, cõtumaces in reſtitutione ſunt. Licet namque in primis fugientẽ cum debito debitorem creditori etiam propria authoritate prehendere, & iudici exhibere [a]. Quod & ſingulari edicto & priuilegio conceſſit Lugdunenſibus mercatoribus Princeps noſter, 21. Iunij 1533. Et hodie hoc iure vtimur, vt ſi debitor mobilia ſua bona transferat extra prouinciam, reſcripto iudicis ſupplicationi eius rei cauſa porrectæ inſerto, debitor capi poſſit. Quia certè hîc fraudem ſolum vertendi ſuſpicamur, potiſſimùm quando ſunt alienigenæ debitores, quorum fuga cum inopia rectè cauendum eſſe & proſpiciendum admonet. Et ſecundum Iaſonem debitor ſuſpectus capi poteſt ante diem, vt caueat [b], quem ſequitur Matthæus de Afflictis [c]. Quemadmodum ſi debitum quid ſit ſub conditione, ante tempus quoque deſtinatæ ſolutionis, ex cauſa legitima peti poteſt cautio à debitore [d]: qualis eſſe poteſt, ſi debitor cœperit diſſipare vel abligurire bona, vel condemnatus fuerit [e]. Et quamuis in Gallia prehenſiones fugientium debitorum non probentur, tamen qui ita carceribus mancipatus eſt, ſiue benè ſiue malè, non prius ab illis emittitur, quàm ſoluendo cauerit, aut
4 ſoluerit: vt extempore iudicatum [f] in ſenatu Pariſienſi 28. Maij. 1538. Et moribus antiquis receptum quoque fuiſſe, non ſoluentem debitorem conijci in carcerem, conſtat ex eo, quod ſcriptum eſt apud Matthæum de creditore immiſericorde, dum dicitur [g], ἀπιλθὼν ἔλαβεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν, ἕως ἀποδῷ τὸ ὀφειλόμενον, id eſt, abiens miſit ipſum debitorem in carcerem ſeu cuſtodiã,
5 donec reddidiſſet debitum. Durior lex 12. Tabularum, & crudelis viſa Phauorino apud Gellium [h], de immanitate ſecãdi partiendiq; corporis humani, ſi vnus debitor ob pecuniam adiudicatus addictusq; fuiſſet pluribus, per quam artus inopis debitoris breuiſſimo laniatu diſtrahebantur: ſicut nunc bona venum diſtrahuntur. Nam ea confeſſi æris ac debiti iudicatis, triginta dies dati ſunt, conquirendæ pecuniæ cauſa, quam diſſoluerent: dixerunt iuſtos hos dies decemuiri, vt iuſtitium quoddam, id eſt, iuris quaſi inter eos interſtitionem, & ceſſationem quandam, quibus diebus nihil cum iis iure agi poſſet. Poſt deinde, niſi diſſoluerant, ad prætorem vocabantur, & ab eo quibus erant iudicati addicebantur, neruo quoque ac compedibus vinciebantur. Erat autem interea ius illis paciſcendi, niſi pacti in vinculis habebantur ſexaginta dies. Inter eos dies, tribus nundinis continuis ad prætorem in comitium producebantur, quantæq; pecuniæ iudicati eſſent prædicabatur: tertiis autem nundinis capite pœnas dabant, aut trans Tyberim peregrè venum ibant. Ait autem Aul. Gellius, hanc pœnam fidei ſanciendæ gratia fuiſſe impoſitam, neque peius facinus habitum, quàm contra fidem egiſſe: nunquam tamen aliquem ea pœna punitum fuiſſe, eò quòd horror
6 illius effecit, ne in crimen quis committeret. Scribit & Liuius lib. 8. ob repentinum tumultum ex populi concurſu ortum, ex indigno actu à fœneratore facto in C. Publium ætate formáque præſtantem adoleſcentem, qui ſe ei ob æs alienum paternum nexum dederat, conuocato ſenatu negotium conſulibus L. Papyrio, & C. Petilio datum, vt legem ad populum ferrent, Ne quis, niſi qui noxam meruiſſet, donec pœnam lueret, in compedibus aut in neruo teneretur. Pecuniæ debitæ bona debitoris, non corpus obnoxium

[a] l. ait prætor, § ſi debitorem, quæ in fraud. creditor. P. gloſ. in § 1. in verbo, in iudicio, de actio. & ibi quoq; Angelus Aretinus.
[b] Iaſon in l. ſi abarbitro: qui ſatisdãre cogãtur, numer. 4.
[c] Matthæus de Afflictis, deciſio 102.
[d] l. in omnibus, 41. de iudic. in P.
[e] vt in c. ſi. de fideiuſſo. lib. 3. Decretal. & 22. in l. Lucius, mandat. P.
[f] Refert Papus lib. 18. Rhapſodiæ arreſtor. tit. 3. arreſt. 27.
[g] D. Matth. c. 18.
[h] Gellius lib. 20 c. 1. tractat, & Quintilianus lib. 3. Inſtitutio. c. 6. & lib. 7. c. 4.

eſſet. Inter Iudæos, & ſeruituri creditorum mancipatos fuiſſe debitores, 7
ex ſacra pagina liquet: vt ex Salomone, dum ait, Diues ſapiens pauperibus
imperat, & qui accipit fœnus ſeruus eſt fœnerantis [a]. Et rurſum exemplum
viduæ cuiuſdam id teſtatur, dicentis, Creditor venit vt tollat,& vendat fi-
lios meos,&c [b]. Iura Romanorum ciuilia poſtrema iſta ſubmouerũt atrocia, 8
cautumq; à Conſtantino, vt nemo carceres, plumbatarumq; pondera, aut
verbera, aliáque ſupplicia in debitorum ſolutionibus,vel abstratis,vel à per-
uerſis iudicibus expaueſcat [c]. Quia nulla res eſt rerum corporearum extern-
narum,quæ in debitum venit, quæ poſſit ad pretium corporis humani con-
ferri, vt æquum videri poſſet, corpora pro rebus minus nobilibus torquen.
Cùm quia liber homo functionẽ non recipit [d], tùm quia res omnes inſigni- 9
ter anteit, illiſq; præſtat [e], Et propter hominem res omnes creatæ, ille autẽ
non propter res [f]. Et Demoſthenes, hoc intereſt, inquit, inter liberum &
ſeruum,quòd ſeruis omnia ſint corpore luenda: ingenuis autem, etſi maxi-
ma facinora admiſerint, tamen corpus ſuum tueri licet [g]. Tradit ideirco
Panormitanus, neminem ſe ob debitum, vel æs alienum poſſe nexui carce-
rum obſtringere [h]: quia nemo dominus membrorum ſuorum [i]. Et Diocle.
& Maximia.CC.ob æs alienum ſeruire liberos creditoribus compelli iura
non pati teſtantur [k]; nec obligari filios pignoti [l], excepto caſu neceſſitatis
famis [m]. Imò ex Iuſtiniani lege, creditor à debito cadit, & tantundem ei
qui retentus, vel parentibus eius dandum ab eo qui retinuit, & ipſe cor-
poralibus pœnis nihilominus à loci iudice ſubiiciendus [n]. Species ſeruitu-
tis carcer eſt,nempe retineri & concludi loco vnde exire liberum non ſit [o].
Sed & prehenſio & detentio hominis pro mutuo plus continere videtur
quàm mutuum,cùm pretioſior & melior, vt dixi, ſit omnibus rebus homo:
quia omnes res in ſe continet. Fertur namque Prometheus addere principi,
id homini, hinc coactus particulam vndique diſſectam [p], vnde epitoma,ad
vniuerſi mundi habitum, homo inſtitutus dicitur ab Ariſtotele [q], & à Pro-
tagora,omnium menſura [r]. Et plus petit qui corpus hominis pro re debi-
retinet [s]: quod tamen mutuum non patitur, in quo plus quàm datum eſt
peti non poteſt [t]. Accedit quòd Chriſtiana lex iubet dimittere inopibus
debita, ſi nobis à Deo noſtra cupimus dimitti, vt oratio quam dominus nos
docuit, admonet: dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus de- 10
bitoribus noſtris [v], Eſt conſuetudo quoque generalis Galliarum, vt nemo
pro debito ciuili carceribus mancipetur,niſi his ſe nominatim obligauerit [x]:
quia valet ea obligatio non iniquis rationibus. Prior,quia indignus eſt bene-
ficio libertatis,qui ſciens prudensúe ad pretium participandum ei ceſſit [y].
Deinc 2. ad fidei cautionem quis ſe in obſidem dare poteſt retinendum,
hæcq; obligatio pacis cauſa recepta iure gentium: quæ tamen non ius ſerui-
tutis,ſed retentionis tantùm præbet [z]. Sed & 3. nemo ambigit, eum qui ali-
quem ab hoſtibus redemerit, poſſe eundem iure retinere quoadvſque ex-
ſoluatur ei debitum, citra tamen pœnalem cuſtodiam [a], neque ideò in le-
gem Fauiam de plagiariis, vel in edictum de libero homine exhibendo [b]
incidit, iure pignoris, non iure ſeruitutis retinendo [c]. Et valere conſueta-
dinem, vt quis ſe obligare poſſit ad carceres pro compulſione ſolutionis
mutui,notant Petrus Iacobi [d], Ioannes Petrus de Ferrariis [e]. & ita ſeruan
curiis Galliæ ſcribunt, Guido Papæus [f], Ioannes Andreæ [g]. Et Iohannes
Gallus [h], ita deciſum placito curiæ ſupremæ,atque Boërius [i] teſtantur. Nec
tam lex emolumentum actionis videtur intueri, in eo qui exutus eſt bonis
malæ fidei, quàm pœnam, vt ait Venuleius [k]. Sed & citra obligationem
carcerum,debitores fiſci proculdubiò, ad ſoluendum moroſi, carceribus
mancipari poſſunt: primùm tamen interdicitur ne loco exeant aliquo defi-

a Prouerb.c 22.
b 4 Reg.4.adde c 18. D.Matthæi.
c l nemo, 2. de exactor tributorum, lib 10.C tit. 19
d l.1.§ ſed cùm liber homo, de his qui decoct. in P.
e l iuſtiſſimi, de æd lit. edict.
f l.in pecudũ, l. 28. de vſur. lib. 22. P. tit 1. in peculium, de rer.d.uſ.
g Demoſthenes cõtra Androt.onem.
h Panor.per c.2. de pignor.
i liber homo, l. 11. ad leg. Aquil. lib. 9.P ti. 2.
k l.ob æs alienum, l. 22.de actio.lib.4. C tit.10.
l in l.qui filios, quæ res pign obl poſſ. C l ſi eo.P.
m l.2.de patrib.qui fil.diſtrax.
n in §.quia verò, vt nulli iudic. liceat habere loci ſeruũ, lib.Authen. collat. 9.tit.9.
o l.2.de libero hom. exhib.lib 43.tit.28.
p Hora lib.1.carm. od 16.
q Ariſtotel, 6.de hiſtor animal.c. 15.
r Plato.in Cratylo.
s l.2.de plus petit. C.lib 3 C.tit.10.
t l.rogaſti,§. ſi deſe de reb cred.P l ſi tibi decem milliã de pæt.P.
v D.Matthæi c.6.
x Iohannes Faber in §. fin. de actio. Stephanus Aufrerius in additione fin 61.queſt.Tholoſa.
y §.ſerui autem,in 2. de ingen.l.1.quib. ad libertã. proclam non lic in P. l. 1. liberis, & § ſi quis ſciẽs,& l ea pœna de libera cauſa, l. homo liber, de ſtat.hõ P.
z c ex reſcripto, de iureiuran.c.ex 30 ſitis,de arbitris, l. obſides,de teſtam. c.2 de pigno. viãe ſaue Felinũ de his in d. c. ex reſcripto,numer 7.& 8.
a l.2.& l.ſi de captiuis,& poſtlimin.reuert, lib 8.C tit.50.
b l.3.§. ſi quis eũ de liber.homin.exhib. in P.
c d l.2 de poſtlimin reuert.C.
d Petrus Iaco.in prin.tit.de ceſſio bonorum in fine.
e l. Ioannes Petrus de Ferrariis in ſua prax.tit. de execution ſentent.
f Gui Papæus queſt. 61.numer.1.
g Ioannes Andreas in c. ex reſcripto, de iureiur.
h Iohannes Gallus queſt.111.
i N.col Boer.deciſio.349 numer.7.& 8.
k l.ſi §.ſi.de his quæ in fraud.cred.P.

nito,

nito, donec ſoluerit, vocant *bailler l'arreſt*, deinc adhuc ſolutionem differentes in carceres detruduntur [a]. At priuatorum debitores ex dolo quoque & contumacia nimia, authoritate quidem propria, & vi obligationis debiti, quæ hunc nexum corporis non habet, detineri & incarcerari nequeunt: ſed authore iudice, poſſunt [b]: & ſi condemnati ſint ſententia, cui non ſatisfaciant [c]. Accurſius quoque tradit [d], carcere debitorem detineri poſſe ob inopiam, ſi non habeat vnde ſoluat, verùm ſeruandum prius ordinem executionis, & diſcuſſionis bonorum [e]: mobilium, ſe mouentium: immobilium, nominum, & his deficientibus permitti carceres & prehenſionē: quod ſequitur Petrus Ferrarienſis [f]. Imbi tamen creditor debitorē carcere concluſum omnino egenum, officio iudicis alere cogitur [g]: quod & ſeruari in curiis ſcribit Guido Papæus [h]: exemplo fiſci, qui ſibi obnoxios carceratos inopes, hoc eſt reos criminum, quos reipublicæ pœnas exſolucre par eſt [i], tenetur alere donec iudicati fuerint: quod & iudicis ſollicitudini annexum eſt [k]: quamquam, niſi quia pœna ad exemplum quoque pertinet [l], expediret dicatur malos fame perire [m]: alioquin, ſi creditor alimenta debitoribus renuat, iudex rectè illis carceres patefacit [n]. Singulare tamen eſt quod notat Angelus Aretinus [o], incarceratum pro debito fiſcali, poſſe commendari à creditore commentarienſi, vt eum pro ſuo priuato debito retineat, ſi eum abſoluat à debito fiſci accideret. vocant pragmatici, *faire refermer le priſonnier & commander*. Quod & Bartholus, poſt longam in vtramque ſententiam cōtrouerſiam probat [p], & Guido Papæus [q]. Cæterùm, dum de carceribus loquimur in cauſa mutui, intelligimus de his tantùm qui ad cuſtodiam, vt ferè omnes, eſſe debent [r], non de his qui ad pœnam ſunt [s], vel de mala manſione, quæ tormentum continet [t]. item de his tantùm carceribus qui publici ſunt, non de priuatis, qui prohibiti [v]. Sed & opinor mulieres debitrices pro nullo debito, vel obligatione ſpontanea carceris, prehendi, & carceribus mancipari debere, imò & iudicem qui hoc fieri permiſerit, pœnis ciuilibus & criminalibus caſtigandum [x]. Pudicitia enim matronalis, & ſexus fragilitas hoc ne fiat ſatis admonet: cùm mulier, propter honeſtatem vitæ, ſe monſtrare viris non conſueuerit [y]. Caius impuberes, & puellas, quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt, in ius vocari poſſe negat [z]: & ob verecundiam mulieri hac in parte parcitur [a]. Niſi mulier probata fuiſſet publica negotiatrix, quia tunc poteſt in carcerem pro debito detrudi, vt placuit ſenatui Pariſienſi, teſte Ioanne Lucio [b]. In conſtitutionibus Molinenſium cautum ad præcidēdas lites, vt omnes condemnationes pecuniarum, vel iudiciorum decreta, quàm citius fieri poſſit fortiantur effectum, omni iuris remedio & coactione: & ſi intra quatuor menſes à condemnatione inſinuata ipſi reo, vt aiunt, perſonaliter, vel ad domicilium, is non ſatisfaciat, comprehendi & carceribus mancipari poſſit, & imbi detineri, donec vel fecerit ſatis, vel bonis ceſſerit: & ſi prehendi non poſſit, vel creditor prehenſione vti nolit, iudex ſoluendi contumaciam, poſſit in duplum vel triplum debiti reum debendi damnare [c]. Apud Aegyptios cautum adfirmant, vt vltra bona & res debitoris, nulla in corpus animaduerſio foret: nam pecuniæ creditæ bona, non corpus dixēre obnoxium. In vſu tamen erat illis, defunctorum corpora vnguentis delibuta, ac ſi viui eſſent creditori oppignerare, & ſuper iis fœnerari, magno dedecore eorum qui conſtituta die non redemiſſent: non permittebant autem pro vſuris in carcerem duci, vel pro mutuo: nec corpus addici creditori. Placuit etiam curiæ Pariſienſi 19. Aprilis 1550. non licere creditoribus prehendere debitores cum ignominia, vel ideò poſſe turpiter alligari, nec efficere poſſe in carcerem ita reunctos duci, nec prehendi alterius quàm ſui iudicis authoritate: & qui ſecus faxit, damnum, & quanti debitoris interſit rependere te-

a ſic notat Bartholus in l. cum eo, l. 10. per illū textum, ad leg. Iul. pec. n. 7 l. nemo 3. de exact. trib. lib. 10. C. Petrus de Ferrariis, in tit. de exec. ſent. cōt. in 3. remedio.

b l. ſi verò, de exhibend. in Authen. l. conſentaneum, C. quomo & quando, Ioan. Fab. in §. fide actio.

c l. 1. C. qui bonis cedere poſſunt.

d gloſ. in l. 3. §. interes, de ſuſpect. tutor. P.

e oldo ponitur in l. à Diuo Pio, §. in venditione, de ſe iudicin. P. 3 etiam, C. de exec. rei iud. Petr. de Ferrariis in d. tit. de execut. ſenten.

f

g gloſ. in l. ſi de erogat. milit. anno. lib. 12. C. Aretinus in §. ſi de actio iudic. & lege 12. Tabularum cautum, Gellius, libr. 20. c. 1.

h Guid. Papæus queſtio. 211. numer. 2.

i Iuſta vulneratus, ad leg. Aqu. l.

k Iudices, l. 10. de epiſcop. audient. C.

l Capitalium, §. famoſos, de pœn. P. cum ſimil. & l. 1. de abigeis, P. &c.

m l. bona fides, de poſit.

n Aretinus, & Guid. Papæus vbi ſupra proximè.

o Angelus Aretinus in §. eum quoque, de actio in 3. col. in verbo adueritas.

p Bartholus in ſua diſputatione 6. quæ antiqui, lepius ſint, & in l. 2. de cuſtod. reorum in P.

q Guid. Papæus deciſio 61. numer. 3.

r l. aut facta, §. ſolet, de pœnis, in P. l. verum eſt, de verb. ſignif. P.

s l. quiuis, de pœn. in fin.

t Item apud Labeonem l. 13. §. quæſt. verbo, de minor. P. lib. 47. tit. 10. l. ſi hominem, l. 7. de poſit.

v l. 1. de priua car. C.

x l. 2. & auth. ſed hodie, de offic. ducis. iudic. lib. 1. C. tit. 49. §. neceſſarium, vt nullis ind. liceat hab. loc. ſerua in Authen. l. quoniã & authẽt. ſequ. C. de cuſtod. reorum, §. 1. verſ. ſi verò mulier, vt latiùs. ſtatuerent in exor. Iuſtiniani 9. in Authẽt.

y l. neque impuberes, l. 22. de in ius voca. P.

z l. 2. §. ſin autem de iureiurand. propter calumniam dam. C. b Ioannes Lucius, lib. 10. placit. tit. 3. arreſto 2. c in conſtitutio. reg. Nouariēſium tenuit. 48. lata anno 1566. menſe Februario. d 1tem, Diodor. Siculus lib. 2. Bibliothec. c. 3.

nea

neatur[a]. Item ne is qui carceribus ex sigillo Parisiensis vel Montispessuli curiæ, alibi carceribus mancipetur, quàm loci sui domicilij, neque inde aliò transferatur[b]. Baldus quoque notat[c], non ideò suspectum haberi de fuga debitorem, quòd talem esse iurauerit creditor. Et Angelus, non sufficere suspicionem de fuga, nisi concurrant cum illa septem[d]. Nempe quòd constet de debito, eoq; liquido[e]. 2. quòd probetur suspicio per duos testes summariè[f]. 3. quòd suspicio nuperrimè orta sit, quæ non fuerit tempore debiti. Nam qui alienigenæ primò mutuauit, & posteà eundem vt alienigenam suspectum facit, non auditur. 4. item si tempore cõtractus erat diues, nunc pauper, non etiam si pauper cùm contraheret[g]. 5. vt non habeat immobilia, vbi habitat, aliter contrà[h]. 6. quòd statim vbi sciuerit suspectum creditor debitorem, petat incarcerari; nam si diu tacuerit, non licet[i].

a Papus, lib. 11. Rhapso. arestor. tit. 5. aresto 5.
b aresto. 1531. 21. Nouẽbris, Papus vbi suprà, arest. 6.
c Bal. in l. apertissimi, C. de iudic.
d Angel. in l. si ab arbitro, § qui ex causa, qui satisdar. cogant. P.
e l. 1. de prædiis curial. lib. 11.
f Bald. in l. & qui de bon. author. iud. possi. C.
g d. l. si ab arbitro, § qui ex causa, vt itẽ l. qui bona, § de illo, de cãno infect.
h l. sciendum, § possessor, qui satisd. cogat.
i l. si creditores, de priuileg. credit.

De dilationibus solutionis mutui, & aliorum debitorum. Cap. 7.

1 *Debitoribus quæ, quando datur, & cur à iudice dilatio.*
2 *Annale quid debitorum.*
3 *Quinquennale debitorum quid, & quando detur, & eius vis.*
4 *Cedere bonis non potest, qui impetrauit quinquennales inducias.*
5 *Cessio bonorum non potest impediri à creditoribus.*
6 *Banchary seu mensary solum vertentes, non vtuntur beneficio quinquennalis dilationis, vel cessionis.*
7 *Dilationis biennalis, vel quinquennalis moratoriæ causæ.*

IVDEX qui medius est inter instantiam seu persequutionem creditorum, & moram debitorum, sua sententia statuit solutionis terminum, & dilationem debitori concedit ex æquitate, vt possit pecunia facilius cogi, & minori cum incommodo: dantúrque vel decem dies[k], vel aliud tempus, pro ratione personarum, summæque[l], interdum quadrimestre[m], quod datur à tempore condemnationis & sententiæ, si ab ea non sit prouocatum: & si prouocatum, à die confirmationis[n]: interdum annus, cum causæ tamen cognitione[o]: & quinquennium aliquando datur, sed volentibus creditoribus, vel maiori eorum numero. Nam quinquennium petitur, cùm debitor paratus est vel bonis cedere, vel inducias quinquennij postulat, quibus pendentibus & debitores in eodem statu manent, vt non possint vllo modo à creditoribus molestia affici, vel in ius vocari, vel incarcerari: manent & iura creditorum in eodem quoque, vt omnis præscriptio aduersus eos suspendatur. Proinde omnes creditores debitoris, qui quinquennium petit vel cessionem offert, vocandi sunt antequam concedatur[p] à iudice alterum eorum. Solebant olim in Gallia, eius rei gratia, impetrari codicilli seu literæ ab officina æquitatis seu regia cancellaria, dicebantur literæ annales, & quinquennales. Placuit tamen Principi in comitiis Aureliacensibus, non esse opus remedio illarum literarum, nec amplius à cancellaria impetrandas: sed iudices ordinarios per supplicationem petentis, vocatis creditoribus, & consensu illorum secundum iuris regulas exquisito, causa cognita an concedi oporteret, statuere posse[q]. Expedit autem creditoribus potius

k l. si debitori, de iudiciis, P.
l l. 2. & in l. debitoribus, de re iudicata, P. l. promissor, de constit. pecun. P. glos. in §. si de mutili stip. glos. in § omnis stipulat. in verbo confessum, de verbo oblig.
m l. 2. & 3. de vsur. rei iud. C. c. quæ tenti, c. 26. de offi. iudic. d. lega lib. 1. P. tit. 20.
n l. 2. de vsur. rei iud. P.
o dicto c. quærenti.
p l. si in qui bonis cedere possunt, lib. 7. C. tit. 72.
q in comitiis Aureliacensibus, artic. 61. cõstitutionum.

potius inducias concedere, quàm cessionem admittere: eò quòd inducias quinquennales concedendo, iam renunciasse censentur beneficio cessionis debitores, vt nec elapso quinquennio eo vti possint, sed carcere concludantur[1]. Quæ sunt autem cessionis beneficia, intelliges, Deo iuuante, ex illis[2] quæ in cessione bonorum dicemus. Cæterùm in electione debitoris est, vel vti quinquennali dilatione, vel cessione: quo fit, vt si creditores offerant petenti cessionem, vel inducias quinquennales, vel velint super debitum cōponere, debitor inuitus non cogatur à voluntate cessionis abire, sed nolentibus creditoribus admittatur[b]. Extat constitutio Caroli quinti Cæsaris in comitiis Augustæ Vindelicorum habita anno domini 1548.[c] edita in odium mensariorum, qui cum fraude & periculo multorum sedes vertunt, dicuntur *faire Banquerouti*: contráque institores vel negotiatores dolosos, qui consultò, sine infortunio, magno reip. detrimento, & creditores fraudant, & confugiunt in alteras nationes: qua statutum, vt comprehendantur, carceréque castigentur vt fures, & respondeant creditoribus, nulla habita ratione τῶν καλουμένων λόγων, id est, vt vulgus loquitur, salui conductus[d], vel fidei publicæ datæ itineris non impediendi: prohibitumq́; ne posthac illa moratoria quinquennalia concederentur ab alio, quàm à principe imperatore, qui ante concessionem instrueretur à magistratibus locorum vbi habitarunt isti mercatores, vel institores qui illi supplicant, & ad inopiam casu se redactos profitentur, de casibus fortuitis: vel nisi alio modo per testes idoneos, de iisdem priùs fidem fecerint: alioquin rescripta hac de re, veritate suppressa, irrita esse. Et certè moratorias illas dilationes maiores, iure ciuili impetratas fuisse annotaui, quæ etiam inuito creditore inducias præberent[e]. Theodericus Gotthorum rex scribens Fausto præposito, Sipōtinis negotiatoribus, qui se dicebant hostium populatione vastatos, concedit priuilegiū, ne per annos duos continuos à creditoribus possent fatigari: quatenus his induciis & datam possent reparare pecuniam, & aliquatenus debitorum valeat respirare substantia. Quid enim, inquit, proficit debitorem vrgere, quando in cassum nudatos nititur exigere? quibus magis prospicimus, si ad mutuata sustinendo peruenire faciamus[f]. Asperrima in Sardianos lues, plurimum misericordiæ in eosdem tribuit: nam cēnties sestertiùm pollicitus Cæsar Tiberius, & quantum ærario, aut fisco penderent, in quinquennium remisit[g]. Vlpianus Christianè certè tradit, creditorem, etsi is sit respublica, præbere se debere exactorem non acerbum, vel contumeliosum, sed moderatum, & cum efficacia benignum, cum instantia humanum[h]. Et prohibita, per Nouellam Valentiniani Cæsaris, exactoribus publicorum vectigalium, dura exactio à ciuibus velut ab hostibus, statutumq́; potius iustitia, & miseratione, debita finiri[i].

[1] glos. si in l. si. C. qui bō. cedere possūt.

[b] Salic. in l. fina. C. qui bo. ced. poss. Angelus Aretinus in § fin. de actio. numer. 8 per l. 1. C. qui bo ced poss.

[c] articu. 22.

[d] Alciatus enim vult, τὸν καλουμένων λόγον esse, quod dicimus saluum conductum, seu fidem publicam esse in Authen de mādat. princ. § sed neque Alcia lib. 7. Parergon c. 6. & lib. 8. Parc. c. 2.

[e] l. quoties, l. 2. de precib. impera. offerē. lib. 1. C. ti. 22.

[f] Cassiodor. libr. 2. Varia, epistol. 38.

[g] Cornelius Tacitus lib. 2. Annalium.

[h] Vlpia. in l. si benè collatæ, l. 33. de vsur. lib. 22 P. ti. 1.

[i] in Nouellis Valentiniani, excussis cū fragmentis Codicis Gregoriani, Hermogeniani, & Theodosiani, titu. 7. de indulgentiis.

De cessione bonorum. Cap. 8.

Lib. 42. P. tit. 3. Lib. 7. C. tit. 71.

1 *Cessio bonorum in duplici differentia.*
2 *Cessio bonorum quid erga creditores.*
3 *Quotuplex cum infamia, & sine infamia.*
Cessioni faciendæ quid considerandum. eod.
4 *Cedenti quæ relinquantur.*
Vestis quæ relinquenda sit cedenti bonis. eod.

5 *Zona*

5 Zona cedentibus bonis quare adimitur.
6 & 8 Cedens poſt ceſſionem quatenus conueniri poteſt in poſtea quæſitis.
7 Ceſſionis beneficium, ne conuentetur quis vltrà quam poſſit facere in quæſita poſtea, non competit contra creditores poſtea factos.
8 Cedens bonis quæ retinere poſſit bona.

DVÆ ſunt ſpecies ceſſionis bonorum: vna, dum quis pro derelicto habet bona ſua, & à ſe abdicat ea mẽte vt nolit eſſe amplius dominus [a]: cuiuſmodi & ſunt ceſſiones actionum, cùm in alium iura noſtra transferimus [b]. Eſt & ſimilis illa ceſſio, qua quis res pro quibus controuerſia eſt cedit & relinquit actori, vt in tributoria actione receptum eſt [c]. Species altera de qua hic tantùm agemus, dum oppreſſus inopia debitor, cumq; facultatibus deſtituitur, & nihilominus inſtant creditores & vrgent, beneficium hoc habet vltimum à iure conceſſum, vt bonis ſuis cedat ſponte, confeſſus debitum. Eſt autem ceſſio bonorum, profeſſio voluntatis debitoris, æs alienum confitentis [e], ſe relinquere bona ſua creditoribus, & à ſe abdicare, vt beneficio iuris vſus à moleſtijs eorum eximatur [f]. Duplex, & ſine infamia, ex iuris communis beneficio, & cum infamia, ſecundum diuerſarum regionum mores, vt paulò pòſt latiùs dicendum, Deo fauente. Conſideramus hic & res, perſonas, formam cedendi, cuius debiti fieri poſſit ceſſio, ob quem finem, & cauſas & rationes. Ceſſio bonorum de omnibus bonis fit, vt nec denarium ſolum debeat debitor ſibi retinere, & excutiatur omnis res debitoris, vſque ad baculum, & peram, vt ſcribit Petrus Iacobi [g]: & ſi is retineat denarium, nec ceſſionem valere tradit Baldus [h], & Iaſon [i]: relinquuntur tamen cedenti veſtes quotidianæ quas defert ſecum dum cedit, quemadmodum & damnato ad mortem [k]. Et hæc eſt communis opinio, quam probat Cynus [l], & Imola [m], quia nec in obligationem generalem cenſetur venire veſtis [n]: & ſi debitor carcere concluderetur, relinqueretur ei veſtis [o]: nec honeſtum, nec Chriſtianum quoque inferre, cùm turpis ſit nuditas [p]. Petrus Iacobi tamen tradit, relinquendam eſſe tantùm veſtem viliorem, & depilem, cæteras cedere creditoribus, qui contendunt de damno euitando, & de recuperatione propriorum [q]. In ſymbolum quòd omnibus bonis ſe exuerint debitores, ſoluitur etiam hodiè illis zona, more antiquo ſignato, quo, potiſſimùm milites, quicquid haberent æris in zonis ferrent: vide apud Aulum Gellium [r]. Catus Gracchus, zonas, inquit, quas plenas argenti extuli, eas ex prouincia inanes retuli. hinc & is dicitur zonam amiſiſſe, qui nihil ex bonis reliqui habet, vt Horat. Ibit eò, quò vis, qui zonam perdidit. Adimuntur cedenti itaque bona omnia quæ tempore ceſſionis habet: porrò in his quæ poſtea quæſiuit, ex ceſſione hoc conſequitur beneficium, vt conuentus tãtùm debitoribus teneatur, deducto eo quod victui eius neceſſarium eſt [s]. Et ita ſubductis ex poſtea quæſitis alimentis, omnia creditoribus dantur. Inhumanum namque, inquit Iuſtinianus [t], viſum eſt, ſpoliatum fortunis ſuis in ſolidum damnari, ſicut & Venuleius iniquum putat in eum actionem dari cui bona ablata ſunt [u]. Singulare tamen annotandum eſt, nec acquiſita poſt ceſſionem obnoxia eſſe creditoribus, ſi debitor ceſſionem fecerit infamem [x], ſi ad pinguiorem fortunam peruenerit, vt ſi nudato ano inſediſſet lapidi cedendo, quia iam pro debito ciuili, pœnas videtur luiſſe corporales [y]. Quod firmat Guido Papæus, atque tradit hanc formam ceſſionis infamem eſſe [z], ex conſuetudine curiarum Lugdunenſium, & aliorum locorum. Quod non ſeruari quidam putant quod placuerit ſenatui Pariſienſi [a], ceſſionem, cùm ſit beneficium

[a] l. 1. pro derelicto in ff. lib. 41. tit. 7. l. ſi quis vt, & differentia, de acq. poſſeſſ.
[b] l. pen. & ſi mandaſti, nos etiam de iſtis libro ſuperiore, C. lib. 2. de nouationibus.
[c] l. illud § quod ratione, de tributor. ff. l. 4. § ſi de alieno iudicio mot. cauſ. fac. in ff.
[d] l. in omni. l. 6 qui bon. cedere poſſ. C.
[e] l. pen. de ceſſion. bonor. in ff.
[f] l. 1. 4. & 7. C. qui bon. ced. poſſ. nouella. 135. gloſſ. in l. pen. de ceſſion. bonor. ff. gloſ. in l. 5 qui bo. ced. poſſ. C. Bald. in § ſi ne actionis ap. Iuſtin. in.
[g] Petrus Iaco. in prax. tit. de ceſſio. bonorum.
[h] Bald. in l. ſi qui bo. ced. poſſ.
[i] Iaſon in § fin. in me. ro 27. de actio.
[k] l. damnas, de bonis damnator. ff. de cuius explicatione vide Cuiacium Rhodigin. lib. 3. c. 26.
[l] Cynus in l. 3 qui bon. ced. poſſ. C.
[m] Imola in c. Odoardus, de ſolutio.
[n] l. obligatione generali, de pign. ff.
[o] ſi victum, de rei vindicata, ſiſta l. verbo victus, de verb. ſig. ff.
[p] l. cùm ſuprà, & l. non patietur. de curſis public. lib. 12. C. vide quæ dixi de nuditate, lib. 4. Syntaxeon in pudicitia.
[q] Petrus Iacob. vbi ſupra.
[r] Gellius lib. 5. c. 12.
[s] Horat. lib. 2. Epiſtol. epiſt. 2.
[t] intelligenda l. qui bonis, de ceſſio. bon. ff. Ianoẽ in ind. c. Odoardus.
[u] § fi. de actio.
[x] in l. ſi § penul. de his quæ in fraude cred. lib. 42. ff. et p. notarij in § fi. de actio.
[y] per gloſſ. in c. ſicut dignum, § hi quidem, verſ. ſi habet de homic. & in c. penitentiam, de regul. iuris in 6.
[z] Gui. de Papæus, deciſ. 347.
[a] arreſto lato, 1542. 28. Septembris, probat & l. debitores, ex quib. cauſ. infam. irrog. C.

ficium iuris non infamare. Ego vero vel modum infamem cedendi tollendum putarem, vt arbitror sensisse senatum: vel remanente forma infami, creditoribus sufficere debere, quòd ignominia, quæ maioris est ponderis
7 omni ære [a], debitores affecerint. Aliud singulare contra cedentes, ne ij vt possint exceptione, ne conueniantur post cessionem vltrà quàm facere possint, deductis alimentis, aduersus eos creditores cum quibus post cessionem contraxerint [b]. Quam sententiam probat Iason, Ioannes de Platea, Ioannes Faber, Iacob. Aretinus [c]. Et argumento esse potest, quòd filiusfam. tenetur & conuenitur de his quæ contraxit cum esset in patris potestate, in quantum facere potest in sex casibus [d]. Et tamen in his
8 quæ postea contraxit, in solidum tenetur [e]. Potest tamen debitor renunciare huic priuilegio cedens, vt possit conueniri vltrà quàm facere
9 possit, non deducto ne egeat [f]. In cessione bonorum omnium, retinent cedentes bona eis relicta testamento, cum prohibitione alienationis: item feuda, non tamen vsumfructum eorum, vt notat Baldus [g]: quia vsufructuarius vsumfructum quandiu vixerit in alium transferre potest [h]: resoluto tamen iure dantis, & ius accipientis resoluitur [i]. In cessione bonorum patris non veniunt bona filiorum [k].

a l. iiii quidē, quod mer. caus. in P.
b Petrus Iacob. in titulo de cessio. bonorum, argumen. l. ex contractu, de bonis author. iudic. possiden. C.
c prædicti interpretes ad § fi. de actio.
d l. qui ponitur, in l. 2. quod cum eo. P.
e l. 3. eod. tit. quod cum eo. P.
f Bald. l. 1. qui bon. ced. pos. C. Guid. Pap. quæst. 211. Aretinus, § fin. de act.
g Baldus in l. 1. versic. nunquid ille qui cedit bonis, qui bon. ced. poss. C.
h l. arboribus, l. 17. de vsufruct. lib. 7. P. titul. 1.
i l. lex vectigali, de pignor. P. l. 3. § fi. quib. mod. vsusfru. amitta. P. l. si propter, C. ne filius pro patre, § finitur, de vsufruct.
k l. 3. C. q. bon. ced. poss.

De personis, & qui cedere bonis possunt. Cap. 9.

1 *Cedere bonis quis possit.*
2 *Cessio spontè debet fieri.*
3 *Verba temerè prolata non semper nocent.*
4 *Cedere non possunt bonis qui non habent bona, nec habere possunt.*
5 *Clericus an possit bonis cedere, & quomodo.*
6 *Bonis cedere an possit miles.*
7 *Scholasticus cedens bonis retinet libros.*
Libri scholasticorum num possint capi vel retineri pro eorum debitis? eod.
Libri scholasticorum non tenentur pro hospitij mercede. eod.
Libros, scholastici boni, tamquam vxorem diligunt. eod.
Libros scholasticorum comburentes laqueo suspensi sunt. eod.
7 & 8 *Conueniri & condemnari quæ personæ non possunt vltrà quàm facere possunt.*
9 *Cedere bonis personæ quædam non coguntur, possunt autem si velint.*
10 & 11 *Aliæ, etiam si velint, non possunt.*
11 *Argentariæ mensæ & argentarij vbi Romæ, & de fraudibus eorum.*
Mensarij qui. eod.
Collybus, collybistæ, campsores. eod.
Tabernæ argentariæ publicæ vbi, & à quibus extructæ. eod.
10 11 12 *Banqueroterij à cessione bonorum reiecti, & puniti.*
13 *Decoctores bonorum seu prodigi arcentur à beneficio cessionis bonorum.*
Cessio bonorum denegatur prodigis. eod.
14 *Spoliatoribus:*
15 *Iis quibus lex negat:*
16 *Alienigenis in Gallia:*
17 *Deportatis, bannitis:*
18 *Voluntariè turpibus:*
19 *Si non placeat iudici:*
20 *Qui contraxit sciens se non esse soluendo.*

IN perſonis quæ poſſint cedere conſtituimus omnem debitorem cedere poſſe, ſiue is paterfamilias, ſiue filiusfamilias ſit [a]: quia filiusfam. bona habere poſſunt quæ patri non quæruntur, vnde & qui habent aliquid cedunt, & qui nihil habent, cuiuſcunque ſexus ſint, mares, vel fœminæ, ad flebile ceſſionis adiutorium confugere poſſunt [b]: quia & habere poſſunt, & illis hoc proderit, vt ſi quid quærant poſtea à carceribus liberi, non conueniantur in ſolidum [c]: quamuis in mulieribus nunc ſubſiſtam, vtpotè quæ iure nouo [d] carceribus pro ciuili debito concludi nequeant. Oportet autem ceſſionem fieri à volente [e], & in voluntate perſeuerante. Nam qui dixit velle bonis cedere, poteſt pœnitere re integra [f], i. antequam reipſa cedat: quemadmodum, ſi priuſquam res pignorata diſtraheretur, debitor debitum conſignauerit & depoſuerit, impeditur venditio: non aliter [g], veluti re non exiſtente integra [h]. Sic enim excuſatur quis à temeritate, quæ alicui non nocet [i], & temeritas facilitatis veniam continet, vt inconſultus calor calumniæ vitio careret [k], & ſæpè in aliis temerè facta, ſine aliquorum tamen detrimento, reuocari poſſunt [l]. Ira re integra quis à conſenſu diſcedere poteſt præſtito, qui à ſe vno dependet [m], potiſſimúmq; hoc verum, ſi debitor ſolutionem offert, qua eâ tollitur omnis obligatio [n]. Et re integra reuocatur rectè mandatum [o], cùm nihil interſit mandatarij [p]. Quamobrem quoque, ſi lite pendente debitor poſtulat ſe admitti ad ceſſionem bonorum, eaque de cauſa vocarit creditores, poſſunt nihilominus interim mandari actiones cõtra eum executoni: niſi conſtaret indici, debitorem ad beneficium ceſſionis prouocantem nulla habere bona [q]. Qui non habent bona, neque habitu, neque potentia, ideſt, qui nec poſſident propria, nec poſſidere poſſunt, non poſſunt cedere, vt notat Angelus [r]: cuiuſmodi ſunt perſonæ eccleſiaſticæ regulares, quibus propria ſeparatim habere inhibitum eſt [s]. Poſſunt itaque alij clerici, & eccleſiaſticæ perſonæ qui proprium habent, vel habere poſſunt, bonis cedere, vt putant ex c. Odoardus, de ſolut. colligi [t]: vbi tamen de ceſſione nulla mẽtio, niſi pro ceſſione dicamus quod ibi ſcribitur, Clericũ nõ ſoluẽdo ſi iuret, ſi ad pinguiorẽ peruenerit fortunam ſe ſoluturũ, non debere excõmunicari, & excõmunicatũ abſoluendũ. Secundum tamen Ioannẽ Imolenſẽ fructibus ſui beneficij cedet, ſine famæ ſuæ iactura [u]. Quãquã & idẽ notet aduerſus ſententiã Panormitani, & gloſſæ, his clericis datũ beneficiũ ne conueniãtur vltrà quàm facere poſſint [x]: quod probarẽ in eccleſiaſticis perſonis; quia nec illæ poſſint pro debito ciuili in carcerẽ detrudi, ſed excommunicari, vt ſcribit Ioannes Andreæ [y], quẽ ſequitur Panormitanus [z]. Iſq; tradit, nõ eſſe cogẽdũ clericũ cedere bonis, eò quòd à clerico debitore oĩa non ſint extorquẽda, ſed debet ei relinqui vnde viuere poſſit [a]: cui & cõſentit iuris pontificij vulgaris interpres [b]. Ne propter mẽdicitatẽ & inopiã alimẽtorũ, cõuertatur in cõtumeliã cleri ad turpia lucra [c], ad quæ paupertas cogit [d]. Quare nec armatæ militiæ miles, ſecũdũ eundẽ Panormitanũ [e], adigitur ad ceſſionẽ bonorũ, & hic habeat beneficiũ ne cõueniatur niſi in ꝙtũ facere poteſt, & deducto ne egeat [f]. Notat & Baldus cedẽti bonis ſcholaſtico nõ poſſe auferri libros, nõ magis quàm militi armatæ militiæ arma [g]. Quia ſcholaſticorũ arma, libri ſunt [h]. videlicet ne ſtudiũ deſeratur, cũ & interſit noſtra libros habere, per quos doctrina & ſcientia repleamur, & meliores reddamur [i]. Quo fit vt libri eorũ nunquã capi vel retineri poſſint pro eorũ debitis, niſi ſcholaſtici mortui ſint, vel diſcoli: tũc enim pro impẽſis funeris, & ceſsãte cauſa priuilegij, ceſſabit diſpoſitio [k]; ſicut & pro expẽſis vectus ſcholaſtici, eius libros retineri poſſe putat Bartholus [l]: ſi fiat etiã deſertor ſtudiorum, quia & tunc priuilegiatus non eſt, ſed alienus à beneficio, vt deſertor militiæ [m]: non aliter, vt neque libri eius ab hoſpite pro hoſpitio

a l.cũ & filijs 7. C. qui bon.ced.poſſ.
b dicta l. cum & filiſam.
c d.l. cum & filiſa
d vt ſuperiori c. diximus per authẽ ſed hodie, C. de epiſc.audien. auth. hodie, de cuſtod.reor.
e l. in omnibus, C. qui bon.ced poſſ
f l.2. C eo qui bon. ced. poſſ. l. quem pœnitet, & l. is q bonis, l.1. eo. in P.
g l.ſi pignora, & l.ſi reſiduũ, de diſtractio. pignor. lib.8. C. titul.28.
h vt in c. in cauſis, § fin. de vſuris.
i vt in l. ſi quis ſcius, l.8. P. titul.2. C. de int. delib. lib.2. P. titul.8.
k can. ſi quem, §. notandum. 2 q 1.
l vt in l.3. de dotor. in P. l. famoſi, ad leg. Iul. maieſtat. P. l. quod calore, de regul. iur. in P. l. ſi quis libellos, de appellatio. libr.7. C. titul.62.
m l. ſi quis, in princ. pro, de legat. 1.
n §.1. quib. mo. toll. oblig.
o § certè mandati.
p l. ſi pecuniam, de condictio. cauſa dat. libr 12. P. titul. 4 l. verùm, § ſi pro ſocio. l. 3 §. penul. depoſ. &c.
q in deciſione Tholoſanæ Capellæ 28.
r Angelus in l. penul. C. qui bon. ced. poſſ.
s c. cùm ad monaſterium, de ſtat. mona c. Ioannes, de regular.
t gloſſ. in c. Odoardus, de ſolutio. li. 3. Decretal. tit 28.
v Ioannes ab Imola, in dicto c. Odoardus numero fin.
x idem ab Imola, eo. numero 5.
y Ioan. Andreas in c. fin. clericus, de ſenten. excommunicat. in ſext. in nouella. qui ſenent.
z Panor. in c. Odoardus nume. 3.
a Panor. in dic. cap. Odoardus, nu. 2.
b gloſ. in ca ſtadeat, 30 diſtinc.
c can. reſcripſum, 84. diſtinct.
d l. palã, de rit. nup. P. l. ſpadonem, de excuſa. tutor.
e Panor. in dicto c. Odoardus, num 3.
f l. item miles, & l. milites, de re mi. duc. in P.
g Bald. ad rub. qui bon ced poſſ.
h gloſſ. in l. nepos Proculo, de verb. ſigni. i l penul. ad exhib. P. k expreſſ. Bald. in l. in reſtituendo, & in l. fin. commod. Petrus de Vbald. in tractatu de duob. fratr. in. 2. parte q. fin facit in arg. c. cum ceſſante, de appellat. l Bartholin l. ſi non ſortem, §. ſi ſeruum, de condict. indeb. Rebuff. in lib de priuileg. ſcholaſticor. priuil. 123 m l deſertorem, de re militar. P.

retineri

retineri poſſint, ſeu pro eius mercede [a]. Ceſſatque iuris communis diſpoſitio, quo inuecta in prædium vel domum, locatam cenſentur tacitè obligata pro mercede [b]: etiamſi ad tempus non conduxiſſet hoſpitium, ſed vna tantùm nocte in eo habitaſſet [c]. Quæ enim veriſimiliter obligari non ſolent, non veniunt in generali obligatione [d]. Scholaſticus autem bonus cùm libros ſuos tanquam propriam vxorem, & amplius quàm amaſiam, aut proprium corpus, vt ait Ioannes Faber [e], diligat, non cenſetur eos voluiſſe vnquam obligare. Referéque Rebuffus anno 1525. ex placito curiæ Tholoſanæ, laqueo ſuſpenſos qui ſcholaſticorum libros combuſſiſſent, huiuſq; 8 ſe fuiſſe teſtem oculatum negotij [f]. Extendunt & interpretes iura, quæ militibus concedunt, ne conueniantur ſuprà quàm facere poſſunt, ad ipſos aduocatos, & clericos milites cœleſtis militiæ [g]: milites namque ſunt & aduocati [h], & eccleſiaſticæ perſonæ [i]. Accedit quòd militibus ſtipendia retineri non poſſunt propter debita, illis etiam ſententia condemnatis [k]. Sunt & aliæ perſonæ quæ non ſunt tanto fauore dignæ ac eccleſiaſticæ, quæ vltrà quàm facere poſſint conueniri nequeunt: vt maritus, ſocrus, patronus & aliæ ſimiles [l]. neque pactum ea de re in contrarium valet [m]. Debent & eſſe priuilegia actoris, & rei, quod fieri poteſt, in iudicio communia, vt quo iure quis in alium ſtatuerit, hoc & ipſe vtatur [n]. Eccleſia autem debitores ſuos, vltrà quàm facere poſſunt nõ debet conuenire [o]: æquum itaque eſt ne ea debitrix à ſuis creditoribus 9 conueniatur duriori modo. Verumtamen ita receptum eſt, vt quamuis clericus & eccleſia non cogantur cedere bonis, poſſint tamen admitti, ſi velint [p]. Idipſum & permiſſum eſt vniuerſitati cuilibet, vt ſcholaſtico- 10 rum, fabrorum, & ſimilium [q]. Excipiendi autem ſunt qui non poſſint cedere etſi velint, breuiter. Primùm enim tradunt non eſſe admittendos ad beneficium ceſſionis, eos qui in fraudem creditorum alienarunt [r]. Nemini enim fraus & dolus patrocinari debet [s]. Eadem ratione ſecundò reiiciuntur ab ea, qui ſpe ceſſionis futuræ contraxerunt, ſi de ea voluntate 11 liquidò apparcat [t]. Tertiò loco, & menſæ argentariæ euerſores, qui dicuntur Italis *banquefalliti*, Gallis *banqueroutiers*, beneficio hoc non gaudent, propter dolum, cùm ceſſio miſerorum ſit [v]. Iſti quippè cedunt foro doloſè, & multorum pecuniis interceptis contra fidem publicam, quam dederũt, cum multorum permitie ſolum vertunt, hoſq; quos Vipianus dicit foro cedere [x], Paulus dixit fraudatores [y]. Aliud enim eſt foro cedere, aliud bonis cedere [z]: erãt quippè in foro Romano, vt nunc Lugduni, mercatorum numulariorũ tabernæ, pone & iuxta ædem Caſtoris, vt ex Terentio [a], Plauto [b], & Iuuenale [c] conſtat, & latè docet Budæus [d]. in publico videlicet loco, vbi menſæ argẽtariæ [e], & vbi publicam egentibus præſtabant operam, veluti fide publica. Obſeruauit & Sigonius [f], menſarios publicam rationẽ confeciſſe, argentarios priuatam. Argentariam facere Cicero ait [g], more diuitum & copioſorum hominũ, qui quæſtum facerent aut permutandis pecuniis, aut fœnerandis, ex permutatione pecuniæ lucrum corrogatum, collybus Græcis, qua voce & Cicero vſus ad Atticum, vnde & ipſi argentarij collibiſtæ, campſores nunc numulariij qui & per partes pecuniam erogant, vt ſcribit Paulus [h]. Et menſæ argentariæ exercitores ab Vipiano [i], & apud Græcos quoque ἀργυραμοιβοὶ, & ἀργυραμοιβεῖα, apud Iulium Pollucem [k]. Tabernas argentarias conſtruxit in foro Luc. Tarquinius Priſcus Romanorum rex [l], quarum & meminit Liuius [m]. Inibi & auctiones licitationum fiebant [n]: & ob id officium argentariorum, atque miniſterium publicam cauſam habet, eſſéque principalis [o] eorum opera, vt auctus ſui diligenter rationes cõficiant. quia frequẽtiſſimè

a Angelus, & Iaſon in §. 12 Semproniana, de actio.
b in §. item quæ, de pact. I.I. 3. & toto titulo. vide Cauſ. prop. vel hypothecaria ex edicto I. ex tabulis, C. de loca. Alexan. in l. diuortio 4 ob donationem, in fin. ſolut. matrimo.
c l. generaliter, de priuil. in quarto pagnb. pecu.
d Ioannes Faber in §. item de inoffic. Rebuffus ex priuil. ſcholaſtic. priuil. 23.
e gloſſ. in l. milites, de remiſſ. P. ita iudicat in eccleſiaſticis ſuetis perſonis Pariſiis. 19. Decemb. ann. 1573. Papon, l. 18 Ibliplo. arreſtor. tit. 1. arreſt. 4.
f l. aduocati, de aduocat. diuerſor. iudicum, l. ſeruus, de aduoca. diuerſor. iudicum. C. cap. ſpecialibus, 23. q. 8. ea Chriſtiana, 23. quæſt. 1. facrorum, & de ſacroſanct. eccleſ.
g ſtipendia, l. 4. de executo. rei iudicatæ lib. 7. Cod. tit. 53.
h ſtipendia, l. 4. de executo. rei iudicatæ lib. 7. C. tit. 53.
i inter eos, cum 4. §. 9 de re iudic. P.
k alia cauſa, §. elegenter, ſolut. matr. §.
l l. 1 quod quiſque iur. in P.
m gloſſ. in ea quidem, in l. 16 q. 7. can. quicquid 16. q. 1 can. non ſatis, 36 diſt. 1 & 2.
n §. ſi quis autẽ, ibi, res minutes velint creditoribus cedere, vt determinat ſtatutum Antuerpiense in Authen. Aperiens Aperiens in §. Lo romero, 12. de actio.
o l. 4 verſ. ſtor. de re iudica. F. li. & ibi interpret. de inſtit. & iure iudic. l. 6 & ibi Barthol. de colleg. illic. P. Bal. in §. 11 & §. item, ſi quis in fraudẽ, de actio. facit l. hin. §. ſi quæ in fraud. creditor. in P. exactæ ratio in l. aere proximum, l. 5. de fabricenſi, lib. 11. Cod. 9.
p l. 1. & l. nec ex dolo, de dol. ex. P. l. non fraudẽtur, de regu. iur. in P.
q Gabriel. Benedict. in 1 parte, in quæſtio. ab occidente pectatorem locat.

r Paul. ſent. 3. facit Pelinus in c. fin. de teſt. x Bald. conſil. 219. volu. 5. incipiente, inſuper libris inſtruxerit. Pœnius de reb. 215 numero 5.
s l. item ſi. 7. § quoties foro depoſit. in P. lib. 16. tit. 3. z l. quod priuilegium, l. ſi quod non depoſit. P. a in quo lapſus Accurſius die l. quod priuilegium. b Terentius in Phormione c Plautus in Perſa & Curculione. d Iacuit pl. Sect. 34. ibi. quotio capitol. ſummæ conſtituit &c. e Budæus in explicat. dictæ l. ſi homo nem, § fin depoſi. in prior annota. in P. f Vip. in l. quin tabernæ, 3 ad de contrahend. emptio. lib. 18. Cod. 11. g Carol. Sigon. lib. 2. de antiquo iure Rom. c. 13. h Cicero pro Cecinna. i Paul. in l. quæſtam perſonæ, § 3 § fide cedẽ. P. k in l. 4 § primo, de cedẽ. P. l Iul. Pollux lib. 3 Onomaſtic. c. 9. m Liuius ſæpe, vt in 9 & 26. n Cicero pro Cecinna, dum ex Arbuſcula loquens, & Quintilia 6. Inſtitutio. o Cauſa, in l. argentarius, l. 10. verſ. ideo, de edendo in P.

ad fidem eorum codicum recurritur [a]. Et proinde ne facilè quis decipiatur 12
ſub prætextu fidei publicæ, tantùm abeſt vt hi qui dicuntur à Demoſthene
ἀναστυλίζειν τὴν ἰζάπεζαν [b], menſam ſubuertere, beneficio ceſſionis digni ſint,
quin vel ex eo ſolo, quòd foro cedunt, & ſolum vertentes alió confugiunt,
pœnam merentur. Qui enim rationes publicas habẽt, ſemper paratas habe-
re debent præbendas poſcentibus eo loco vbi argentariam habent [c]: maxi-
meq; vel in eo peccant qui inſtrumenta debiti tranſtulerint in aliam, quàm
vbi argentariam exercuerint prouinciam [d]. Proinde horum, vt latitantium
fraudationis cauſa, bona poſſideri vendiq; iubẽtur, vt ſatisfiat creditoribus [e].
In hos quoque in Gallia commitiis habitis Aurelię anno. 1560 [f], pœna
impoſita, & conſtitutione Franciſci primi eius nominis regis capitalis, die 10.
Octobris. 1536. Carolus 5. etiam imperator in conſtitutionibus editis in cõ-
mitiis habitis Auguſtæ Vindelicorum. 1548. articu. 22. in hos menſarios ſolũ
vertentes, & trapezam euertẽtes, tamquam in fures animaduerti iubet, com-
prehendi & carcere detineri, donec creditoribus ſatisfecerint Gratianus Cæ
ſar, 4. loco, decoctores publicæ pecunię vel fraudulẽtos in adſcriptionib⁹ illi-
citis, iubet ſubinci per iudices locorũ plumbatorũ ictibus [g]. Inhibet & Archa
dius, ne is qui interuerſione facta rationum ſemel conuentus, id officium ru
ſus gerat, in quo antè decoxit [h]. Indigni quoque ceſſionis beneficio, quintò, 13
qui prodigè & luxuriosé ſua conſumunt & decoquũt, infamia olim meritò
donati. Sic enim & legem poſuit Solon: τὸν ἐκνίζοντα τὰ πάτρια διαπαίσαντα, ἄτιμον εἶναι.
id. Qui patrimonij ſui verſuram fecerit, ignominius eſto [i]. Eoſdem quoque
apud Corinthios multa, vt ſontes, damnatos relatũ eſt [k]. Adrianus, decoctó-
res bonorũ, ſi ſuæ eſſent authoritatis, catamidiari in amphitheatro & dimitti
ſtatuit [l], vocant Galli catamidiare vulgò *mitiner*, ludibrio habere. Sed in for-
mula ceſſionis de infamia latũs, Sextò, ſpolians aliquem non auditur recur- 14
rens ad beneficium ceſſionis [m], indignus quippè legis beneficio eſt qui cõtra
leges facit [n]: & iura non decipientibus, ſed deceptis ſubueniunt [o]. 7. Non te-
netur creditor ceſſionem debitoris admittere, ſi lex municipalis ceſſionem 15
prohibeat: veluti ſtatutum eſſe in ſua ciuitate tradit Odofredus [p], & ideò ini-
bi eſſe carcerẽ, in quẽ omnes debitores connectantur ſi non ſoluerint. 8. In Gal- 16
lia alienigenis denegatur ceſſionis bonorum auxilium: vt decreuit ſenatus
Pariſienſis hora pomeridiana extẽpore 4. nonas Aprilis. 1565. cõtra Danum
quendam Lubecẽſem [q]. Sicut in Flandricis prouincis Belgæ indigenę nõ in
uãtur hoc beneficio ceſſionis bonorum, niſi impetrauerint à principe magna
cum cautione, & multis interpoſitis conditionibus, ex ſanctione Caroli 5. im
peratoris, lata. 1541 [r]. Apud Romanos quoq; olim legis Iuliæ ceſſionis bene-
ficium ciuibus tãtùm indultum erat [s], poſteà tamen & ad prouinciales proto-
gatum eſt [t]. 9. Deportatus ſeu relegatus, & qui dicitur bãnitus ſeu exul, cui po 17
ſteà bona & ciuitas reſtituuntur, non admittitur petens ad ceſſionẽ [u]. 10. Tra- 18
dit Burrigarius voluntariè inopem cedere non poſſe, quia ceſſio nõ admitti-
tur niſi vrgentibus creditoribus, & ſi velint carceribũs mancipare, vel detine
re debitorem, facta bonorum diſquiſitione cum vicinis per apparitorẽ: quam-
uis contrarium opinetur Bartholus [x], tamen omnes formulæ ſeu ſtyli curiarũ
Galliarum, ſequuntur ſententiam Burrigarij, vt notat Boërius [y]. 11. In religio- 19
ne iudicis ſitum erit, perpendere cauſas, propter quas ceſſionis beneficiũ de-
bitor mereatur, nam caſus repentini, vis maior, incurſus latronum, & cætera
fortuita digna ſunt quibus releuentur debita: at miſereri certè eum nõ opor-
tet, ſed potius iraſci & carceres inferre, prodigalitate, luxuria, & cauponatio-
nibus aliena profundentibus. 12. Tradit Bartholus [z], & Iaſon [a] debitorẽ non 20
vti ceſſione, ſi eo tempore quo contraxit ſciebat ſe non eſſe ſoluendo [b].

[a] l. quædam ſunt l. 9. § nummularios, eo. titu. de eden. P.
[b] Demoſthenis oratio. περὶ παραπρεσβείας.
[c] l. argentarius de eden. P.
[d] l. 4 § fin. de eden. in f.
[e] l. 1 & Fulcinius, l. 7. e bon. auctor. iudic. poſſi. libr. 42 P. tit. 4.
[f] in conſtitutio. regis cõtra ciuitũ Aurelia an. 1543.
[g] Gratia. in l. quibus l. 40. de decurio. libr. 50 Cod. tit. 53.
[h] l. ſi aliquid, l. 12 de iudic. pro & ait extra lib. 10 C. tit. 70. verum. & capiendæ gloſ. cur. ea executionem
[i] Diogenes Laertius lib. 1. De ſectorum philoſo.
[k] idẽ Diogen. Laert. lib. 6
[l] Spartia. in Adriano.
[m] Rotæ dec. 80. 83. tit. de reſtitutio. ſpolia. incipiente, nota quos vbi Imola, Panormitan. Felin. Decius, Alexand. Iaſon, Curtius, Auxilius, § in delictis, de minor. 25. annis, & verum, in princip. pro ſocio. P.
[n] c. 3. de regul. iur. l. 2. ad ſenatuſ. Velleian. in P. l. ſi vnus. C. eod. tit. l. 2 ſi minor ſe maior. dixerit. l. 1. & 2. ſi aduer. def. & C.
[o] Odofredus, in l. 1. in hac, qui bonis ceder. poſſ. C.
[p] refert Rhenat. Chopinus libr. 2. Domanij Franciæ tit. 12.
[q] refert Baldinus 2 in § fin. de act. o.
[r] Iulius Cæſar. libr. 3. Commen. bell. Gall. Socio in C. Cæſare, c. 42. Tacitus lib. 5 Annal.
[s] l. 4. qui bon. ced. poſſ. C.
[t] l. 2. C. de ſententi.
[u] paſſis Iaſon in § fi. num. 22. de act. o.
[x] Bartholus in l. ſtipulatio. § habet, de oper. non nunc.
[y] Boer. deciſio. 349. numero 8.
[z] Bartholus in Lalia, § eleganter, ſolu. matri.
[a] Iaſon in § fin. numero. 19. de act. o.
[b] facit l. penult. in fine, de in rem dot. P.

De

Quibus, & pro quibus debitis cessio fieri non possit. Cap. 10.

1 & 3 Cessio non fit pro multa debita ex crimine.
2 Pro debito facti.
1 Pœna pecuniaria quando commutari potest in corporalem, ob inopiam condemnati.
3 Cessio fieri nequit pro debito fiscali.
Debitor fisci in carcerem detrusus etiam iure antiquo. eod.
3 & 4 Carcerari num quis possit pro debito fiscali.
4 Tributum pro pauperibus.
Tributorum magnitudo imposita à Chilperico migrare colonos coegit. eod.

1 PLACVIT non admittendam cessionem bonorum pro multa debita ex crimine, siue ad eam damnatus sit clericus, siue laicus [a]. Veluti si quis debitor sit ex maleficio, & litis æstimatio fiat: quo casu vera est regula, vt qui nõ habet in ære, luat in corpore [b]: quando videlicet multa ex delicto est applicãda fisco, non etiam si parti, siue ex cõtractu, siue ex maleficio: tũc enim multa pecuniaria nõ potest commutari in pœnam corporalem, nisi authore consentiente [c], sed expectanda est pinguior rei fortuna [d]: in multa autem ciuili nũquam, aut rarò commutatio eius facienda est in pœnam corporalem [e]. Apertiùs hoc explicat distinctione Ioannes Andreas [f]: aut, inquit, ex maleficio, siue ex contractu debitor cõuenitur ad præstãdũ id quod interest, & tũc potest bonis cedere: aut agitur nõ tantùm ad id quod interest, sed ad pœnam quoque, vel ad pœnitentiam imponendã, veluti in furto [g]: tunc, si placet actori, multa in pœnam corporalem poterit conuerti [h]: illud ipsum & licebit iudici, cùm de pœna imponenda tractat. 2. Non habet locum bonorum cessio in obligatione qua quis tenetur ad factum, quia factum pro parte restitui nõ potest [i]. Et sic in hac hypothesi resoluũt Masuerius [k] & Iason [m]. Etenim quãdo quis ad cessionem admittitur, fit ex impotentia soluendi: qui autẽ ad factum tenetur, illud præstare potest, quare non liberatur cedendo, sed præcisè ad factum tenetur [n], vt & ad dandum [o]. Si tamen factum habeat præstãdi impossibilitatem, arbitrantur Iason & Faber cessionem admittendam [p]: videlicet ratione eius quod interest non fieri, quod & in obligationibus facti locũ habet [q]. 3. In causa fiscali, vel ære reipublicæ, si quis æstimata lite damnatus pecunia ob maleficium sit, non potest liberari carceribus cedendo, sed quandiu non soluerit illis constringitur. Sic cùm pater Cymonis Miltiades litem æstimatam soluere populo non potuisset, ob eamq; caussam in publicis vinculis decessisset, Cymon eadem custodia detentus fuit, neq; legibus emitti potuit, nisi pecuniã, qua pater multatus erat, ex soluisset, vt author Aemilius Probus [r]: erat autẽ condemnatio illa multæ litisúe æstimatio 60. talentorum, ex crimine suspicionis proditionis, cui[s] insimulatus erat Miltiades [s]. Suidas quoque, qui reipublicę, inquit, debebat ex multa, nec nouo senatus cõuẽtu exsoluerat, in carcerem detrudebatur, repudiatis etiam sponsoribus [v]: ἀδικίς actionis nomen erat id, quando quis non solueret quod debebat, eiusq; ratione simplum pendebatur, si ante nouum senatus conuentũ solueretur: sin minus, duplũ [x], in priuatis videlicet debitis, at in publicis, carcer parat[s], vt dixi, erat. Stephanus Aufrerius probat in debitis quidẽ fisci, ratione criminis, non posse

a Boërius decisione 349 facit can. episcopis, §. libertis, 12 q 1.
b l. 1. § fin. de pœn. in P. lib. 48. tit. 19. l. 2. de iniur. voca. lib. 2. P. tit. 4. l. quicunque, § quod si, de seruis fugit. C. l. fin. de sepul. viola. C. l. si quis id quod, § in seruos, de iurisdict. omn. iud. c. fin. de maledic. cum simil.
c Stephanus Aufrerius, in additio 2 ad decisionem Capellæ Tholos. 61. facit ca fraternitas, 12. q 2.
d iuxta c. Odoardus, de solut.
e l. illicitas, § fin. de offic. præsid. l. 1. fin. de lit. bu. de dot. & contum. ap. Gregor.
f Ioannes Andreas in dicto c. Odoardus.
g c. iuxta, de pœnis.
h dict. ca fraternitas, 12. q 2.
i c. 2. vers. etsi nec, de maledic.
k l. stipulatio § fi. de oper. no. nunc.
l Masuerius in iudiciorum praxi, titu. de obligation. §. item venditor, ad impediendam bonorum suorum vẽditionem, addi. 2.
m Iason in §. fi. de actio. num. 10. 12.
n l. stipulationes nõ diuiduntur l. 72. de verbor. obliga.
o l. vbi autem nõ apparet l. 75. eo titu. de verb. oblig.
p Iason & Faber in dict. §. fi. de action.
q l. stipulationes non diuiduntur & l. in stipulationibus. § fin. de verb. oblig. P.
r l. nemo, de exacto. trib. libro 10 C.
s Aemil. Prob. in Cymone.
t idem Prob. in Miltiade.
v Suidas, in verbo, ἀπεγράφειν.
x Suidas in verbo, ἀδικίς.

ceſſione damnatum liberari à carceribus: at ſi debitor, inquit, ſit tributorum nomine, non debet carcerari, ſed honeſtè ſub cuſtodia detineri [a]. Lycurgus quoque ſtatuit ob vectigalia non ſoluta, quemquam in carcerem nō eſſe detrudendum, liberauitque Xenocratem eam ob cauſam incarceratum, & publicanum in carcerem ob iniuriam coniecit [b]. Tradit & idem Auſterius ob collectas impoſitas neminem bonis poſſe cedere [c], videlicet, ſi ſoluēdo ſit, & cedere velit, vt ſe à publicis muneribus liberet, quod non licet [d]. Exiſtimant autem, Ioannes Faber [e], Cynus [f], Bartholus, Ioannes de Platea [g], fiſcales debitores ob tributa, ceſſione bonorum liberari poſſe à carcere. Fuit aliquando lex Baſilij iunioris Porphyrogenetæ Cæſaris, qua conſtitutum, tributum pauperum qui ſoluendo non eſſent à locupletibus exigēdum eſſe, quod ἀλληγγυᾶν dictum eſt [h]. Hoc tamen poſtea Romanus Argyrus Cæſar ſubſtulit, quod etiam Conſtantinus erat ſublaturus, niſi mors eum anteuertiſſet [i]. Verumtamen, quamquam propter adminiſtrationem ciuilem quem bonis poſſe cedere conſtat [k], tamen receptum eſt, debitorem fiſcalem non poſſe bonis cedere: & ita ſeruatur in curiis huius regni [l], niſi in caſibus in quibus paupertas excuſat [m]. Quare & Baldus, & Salicetus [n] tradunt ſubditos volentes cedere bonis propter collectas, quæ impoſni debent pro modo patrimonij per æs & libram, & vt dicunt, pro ſolido & libra, non audiri: idq; iuſtiſſimè, cùm vnde ſoluant in eo caſu habeant ſufficiens patrimonium, cuius ratio habetur, & dolosè diffugere, onus videantur. Scio tamen aliquando onera inter tyrannos principes tam grauia indici, vt ſæpè incolæ cogantur res ipſas relinquere, & aliò migrare, vt quo tempore Chilpericus Galliar. rex nouas & graues impoſuit deſcriptiones, accidiſſe refert Gregorius Turonenſis [o]. Sed iſtæ ceſſiones bonorum erant potius diſceſſiones, quàm ceſſiones, de quibus nūc quæſtio. Cur autem pro oneribus & muneribus perſonalibus ceſſio non fiat, ratio certiſſima, quòd inops, propter neceſſitatem non habendi, onera patrimonij non ſuſtinet, corpori autē indicta obſequia ſoluit [p]: quodq; perſonalia munera in ſolicitudine animi principaliter, & vigilantia potius quàm ſumptibus conſiſtunt [q].

a Auſterius in deciſ. Capell. Tholoſ. 28. per Inemo, de exact. tribu. lib. 10. C.
b Plutar. in vit. decē oratorū.
c Stephan. Auſter. dicta deciſ. 28 & in deciſion. Caſ. Tholo. 134. in additionibus.
d l. propter, l. 5. qui bon. ced. poſſ. C
e Faber in §. fin. de actio
f Cynus in l. 1. qui bon. ceder. poſſ.
g Barthol & Ioā de Plat in l nemo, de exact tributor.
h lib. 1. iuris Orientāl. in conſtitutio. 2 Baſilij.
i in eod. 1. libr. iur. Orienta. in conſtitutio. Argiriji περὶ περιοδῶν τῆς μεγάλης κωνσταντίας, id. de redditu maior. eccleſ.
k l. 1. & 3. C. q bon. ced poſſ.
l Guido Papæus quæſt. 217. numer. 3 Barthol. in l. cū autem. ad leg. Iul. peculat. P. Bald. Cynus. in l. 1. qui bon. ced. poſſ.
m Baldus, & Cyn. in dict. l. 1.
n Bald. & Salicet. in l. propter honorē, qui bon. ced. poſſ. idque ſentiat Angelus Aretin. §. fin. de actio.
o Gregor. lib. 3. hiſtoriæ Franc. c. 17.
p l. cura extruendi, l. 4. §. inopes, de muneribb. & honor. P.
q l. 1 § illud tenendum, de muner. & honor. in P.

De præſcripta cedendi formula. Caput. II.

1 *Diſtributio bonorum, prodromus ceſſionis bonorum.*
2 *Diſtributionis bonorum, & dationis in ſolutum, & ceſſionis differentia.*
3 *Ceſſione facta petunt creditores ſe mitti in poſſeſſionem bonorum.*
Curator bonis ceſſis poſt ceſſionem datur. eod.
4 *Ceſſio iure ciuili quomodo fiat, & in Gallia.*
5 *Ceſſio cur ignominiam non habeat.*
Carcerum mancipatio non infamat. eod.
6 *Paupertatis publicæ profeſſio ſatis affligit.*
7 *Paupertatis mala.*
8 *Ceſſio bonorum inter bonos & graues infamiam habet.*
9 *Ceſſio etſi infamiā non ſit, tamen ſit modo vituperabilis.*
10 *Decretorum lex Roſcia de gradibus in theatro.*
11 *Vita inops morte peior.*
12 *Debitorum inopum apud Baotios infamia.*
13 *Cedentes bonis ab actibus humanis tanquam infames non reiiciuntur.*
14 *Cedens bonis quam cautionem præbere debeat.*
15 *Ceſſionis ſubſtantiale, eſt fateri debitum.*
16 *Cedens omnia tenetur bona indicare.*

1 PRODROMI & anteſignani ceſſionis bonorum diſtributiones fiunt, quando debitores in ſolutum relinquunt creditoribus, vt diſtribuantur inter illos ſecundum ordinem nomi-
2 num [a]. Intereſt autem inter dationem in ſolutum, & ceſſionem in multis, ſed potiſſimùm quòd dominium tranſeat in creditores rerum in ſolutum datarum: quæ autem per ceſſionem ad creditores perueniunt iure domini, ad eos non pertinent, nec eorum inter ſe creditores diuidere poſſunt [b]. Neque enim qui cedit bonis deſinit eſſe dominus bonorum ſuorum ante diſtributionem factam pecu-
3 niæ, vel æſtimatione facta ante addictionem rerum [c]. Quo fit vt ceſſione facta, petere debeant creditores ſe mitti in poſſeſſionem bonorum, iuxta titulum, de bonis authoritate iudicum poſſidendis. Et interim datur bonis curator [d]. Is autem vendit bona, & ſatisfacit creditoribus [e], exercetq; actiones vtiles contra debitores cedentis [f]. Et ſi poſt ceſſionem bonorum ſtatim curator dari non poſſit, iudex interim inuentarium fieri bonorum ſtatuet,
4 vel ea ſequeſtrabit poſtulantibus creditoribus, ne bona interim ſubtrahantur, & vt conſulatur omnibus. Neque cogetur vnus ex chirographariis creditoribus bona ſolus capere, cum onere ſoluendi cæteris [g]. Ceſſio iure ciuili, ſine aliqua ſolemnitate fit, ſola voluntatis expreſſione [h], & profeſſione, & per nuncium, & per epiſtolam [i]. Hodiè in Gallia non ita, ſed fit in iudicio, ſedente iudice pro tribunali, die & tempore, quo publicè cauſæ in iudicio explicantur in auditorio publico, ex conſtitutione Ludouici
5 12. anni 1512 [k]. Verumtamen in eo conſentiunt noſtri cum iure communi, vt ignominiam ceſſio non habeat, cùm beneficium iuris ſit [l]. Et vetita ignominioſa ceſſio, quæ antea fiebat à Iuſtiniano [m]: nec beneficium permitioſius eſſe debet ipſa cauſa cui accedit, & à qua liberat, nempe ipſa carcerũ detentione ob debitum, quæ non infamat: nec enim ideo infamis quis eſt, quòd in carcerem ſit conjectus, vel cui vincula juſſu legitimi iudicis iniecta ſunt [n]: niſi ob pœnam explorati criminis id fiat [o]. Neque afflicto affli-
6 ctio danda eſt noua [p]. Satis autem & abundè quis affligi videtur, ex illa cõfeſſione paupertatis publica, qui cedit, vt alia infamiæ nota grauandus nõ ſit, intereſt enim noſtra alioquin ſecreta domus noſtræ non pandi, & æs alienum detegere, quod melius eſt interim taceri [q]. Quid enim tam durum, tamq; inhumanum eſt, quàm publicatione pompáue rerum, familiarium & paupertatis detegi vilitatem, & inuidiæ patere diuitias, vt ait Theodo-
lius [r].

Nam, vt ſcribit Plautus [s], *vbi ad paupertatem acceſſit infamia,*
Grauior paupertas fit, fides ſubleſtior,
Fugiunt amici.

7 Et paupertas, cùm de mutuo agitur, ſuſpectum reddit debitorem: quamuis ſuſpectum non faciat tutorem [t]. Et ſatis ipſo facto ridiculoſa, & metuenda paupertas, vt alia nota non opus ſit grauiori.

Magnum pauperies opprobrium, iubet
Quicquid vis & facere, & pati,
Virtutisque viam deſerit arduæ [v].
Nil habet infœlix paupertas durius in ſe,
Quàm quòd ridiculos homines facit [x].

Et apud Plautum,

Iam, inquit, *inde à pauxillo pueror iiiculus fui,*
Eò quòd paupertas fecit ridiculus forem.

8 Atque ita inter bonos & graues ſemper infamiam facti habet ceſſio, quia

a in nouella. 4. §. quod autem.
b l. 4. C. qui bo. ced. poſſ.
c l. is qui, & ibi Bartholi qui bon. ced. poſſ. C. in deciſio. Capell. Tholoſan. 134. Petrus Iacob. tit. de ceſſ. bonor. d ſecundum l. 2. & ff. de curat. bonis dando, lib. 42. P. tit. 5. l. 2 quãdo fiscus, vel priua. C.
e d l. fi. de cura. bon. dando
f l. 2. eo. tit. P. lib. 42. tit. 5.
g l. inciuile eſt, l. 4. de bon. authori. iudicum poſſ. lib. 7. C. tit. 72.
h l. in omni, C. qui bon. ced. poſſ
i l. fi. de ceſſio. bõ. P.
k conſtit. Ludo. 12. anni 1512. artic. 70.
l in ſi debitores, l. 32. de iis qui notantur. inf. lib. 2. C. tit. 12. dictũ, & arreſto Pariſienſi, 18. Septem. 1543. Philipp. Bugno. lib. 2. leg. abrog. ar. 225.
m in nouella 135. & l. fi. hoc tit. qui bõ. ced. poſſ. C.
n l. 3. ex quib. cauſ. inf. irroget. C.
o l. nullatẽ. C. eo. tit. ex quib. ca. inf. irrog. l. 1. & 2. de cuſto. reorum. P.
p l. tam dementis, C. de epiſcop. aud. l. dimus, de off. præf. P. l. pœna §. fin. ad leg. Pom. de parri. c. ex parte de cler. ægrota. c. cùm percuſſio, 7. q. 1.
q l. 2. de alimẽtis pupillo præſtan. lib. 5. C. tit. 30.
r in l. 2. quã. & quib. quarta pars debea. lib. 10. tit. 34.
s Plautus in Perſa actu 3. ſcen. 1.
t l. ſi creditores, l. 25. de priui. leg. cred. lib. 42. P. tit. 8.
v Hora. lib. 3. carmi. ode 24.
x Iuuenal. Saty. 3.

& ob miſeriam fit, & flebile auxilium dicitur ſeu adiutorium[a]: & in pluribus iuris articulis paupertas detrahit integritati & exiſtimationi perſonarum[b]. Atque, vt ait Cicero, cuius bona ex edicto poſſidentur, huius omnis fama & exiſtimatio ſimul cum bonis poſſidetur eius, de quo libelli in celeberrimis locis conſtituuntur &c[c]. Iuſtinianus quoque iniuria affici defunctum tradit ſi ſine hærede decedat, quòd bona eius publicentur, non exiſtente qui reſpondeat creditoribus[d]. Pro iniuria etiam graui habitum, aliquem dixiſſe debitorem, cùm non eſſet[e]: vt ſignaſſe domum debitoris abſentis ſine authoritate iudicis, iniuriam habere reſpondit Caius[f], prohibitumq́, ſine iudice ſigna rebus alienis imponere[g]. Apud Tyrrhenos, ſi quis æs alienum quod conflauerat non diſſoluiſſet, ſequebantur eum pueri vacuum geſtantes marſupium ignominiæ cauſa[h]. Craſſus, cui pecuniæ magnitudo diuitis nomen dedit, ab eadem poſteà turpem decoctoris ſuperlationẽ accepit, ſiquidem bona eius à creditoribus, quia ſolidum præſtare non poterat, venierunt: itaque amara ſuggillatione non caruit, cùm egens ambularet, diues ab occurrentibus ſalutabatur[i]. Sic quamuis iuris infamia non notetur cedens, tamen ea non fit, potiſſimùm hodiè, niſi modo vituperabili, tempore quo in forum iudiciale omnes conueniunt, nec ſufficit verbo facere[k]: ideo fugienda. Ita Guido Papæ, ait ceſſionem Lugduni fieri in curris cum vituperio & ignominia, quia remotis fœmoralibus, culo lapis percutitur[l]. Angelus Paduæ quoque ceſſionem fieri tradit à debitore publicè, poſteriora nuda oſtendendo, & dicendo, Cedo bonis, teſtatúrque ſe Perufij vidiſſe in columna hoc modo cedentem[m]. Paulus Caſtrenſis, & in aliis locis morem eſſe teſtatur, circumducendi eum qui cedere vult per ciuitatem, cum tubis & vituperio vſque ad locum in quo cedat[n]. Lege Roſcia decoctoribus bonorum obæratis, quamuis fortunæ vitio, aut parentum, nec ſuo decoxiſſent, erat in theatro publicè ſeparatus ab omnibus locus, quatuordecim graduum[o]: ideò hanc legem vocat theatralem Plinius[p], quæ lata à Lucio Roſcio tribu. pleb. Luc. Piſone & M. Acilio Coſſ. gradus porrò illis dati 14. proximè equitibus in theatro, in ludibrium, vt author Florus[q]. Et certè, rectè peiorem vitam, quæ in perpetua inopia eſt, mortem, & ſupplicium iuge dixit lex[r]: vtq; Eccleſiaſticus dicebat, Melius eſt mori quàm indigere[s]. Suprà etiam retulimus Solonis legem de decoctoribus, quæ volebat huiuſmodi eſſe ἀτίμους, infames[t], & legem Adriani, quæ eoſdem in amphitheatro catamidiari iubebat[v]. Apud Bœotios qui æs alienũ nõ diſſoluiſſet, in foro ſedere cogebatur, & circũſtãte plebe, in os & ora corbem accipere, qua nulla fuit ignominia maior[x]. Cæterùm nobis proderit obſeruiſſe, infamia iuris cedentes iure non notari: & ideò in his negotiis in quibus infames reiciuntur[y], eos qui calamitate, & infortunijs in paupertatem inciderint, & bonis cedentes, non reici tamquam infames Gregorius 9. ſum. pontif. ceſſioni videtur addidiſſe formulam cautionis prębendæ idoneæ percedentem, vt ſi ad pinguiorem fortunam peruenerit debita perſoluat[z]. Ideò autem cautio in pignorum, vel fideiuſſorum datione conſiſtit[a]: quemadmodum & placuit eum qui dilationem conſequitur ad ſoluendum, cauere debere de ſoluendo[b]. Cæterùm, cùm hîc potius ſit beneficium ob inopiam, nec propter dilationem ſolũi conceſſum, conſtetq́; ex eo quia bonis ceſſit, nulla eum bona cedentem habere quæ pignori dare poſſit, & proinde neque fideiuſſores vllos ei ob inopiam apertam velle accedere, idonea cautio, cùm nomen hoc latè pateat[c], intelligetur de ea quam præſtare poterit, vt caueat quãtùm poſſit[d], videlicet iuret & præſtet cautionẽ iuratoriã[e], ſe diſſoluturũ æs alienũ, ſi ad pinguiorẽ venerit fortunã. Ex ſubſtantia ceſſionis cenſetur fateri debitũ[f], id eſt, agnoſcere debitũ vel in iudicio, vel extra iudicium[g]. quibus paria ſunt, ſi non contradicat, ſi patiatur ſe condemnari, ſi fateatur coram teſtibus, vel notario[h]. Nam ſi negauit à principio, & fuerit condemnatus, & poſteà debitum confiteatur, confeſſio hæc, ſi repugnet creditor,

nihil

a l. cùm & ſanſeni. l. 2. l. 7. C. de bo. cedere poſſ.
b Vlp. § ſcimus, de teſtam. Authent. de pœnis, de iuſpet. tutor. C. l. de ciuitate rerum, & fimil.
c Cicero pro Quintio.
d §. ſed et autem dominio, cum verbis ſequẽt. quibus exaut man. non licet
e Vlpian. in l. ſiẽ, apud Labeonẽ, l. 14 § ſi quis non debitore, de iniur. lib. 47. Paſtect.
f l. ſi iniuriæ faciendæ cauſa, l. 20 de iniur. P.
g l. 1. & 2. & tot. tit. vt bona, licet ſine iuſſu iudicis poſſeſſ. ſigrenalem impon. C.
h Heraclides in politicis, & in politia Tyrrhenorum.
i Valer. Max. lib. 6. c. fin. in Craſſo
k Barthol. in l. ſi qui bo. cedere poſſ. C. Iaſon in § in quo que, de actio.
l Guid. Papa in quæſt. 341.
m Angel. in l. omni, qui bo. ceſſ. poſſ. C.
n Paul. Caſtr. in dict. l. in omni
o Cicero Philippi. 2.
p Plinius lib. 33 c. 2.
q Florus in epitome Liuij, lib. 59.
r l. quiſquis, § 1. ad leg. Iul. maieſt. C.
s Eccleſiaſtici c. 40
t Diog. Laert. lib. 1. de vit. philoſ.
v Aelius Spartian. in Adriano.
x Alexan. ab Alexa lib. 6 Genial. dier. c. 10.
y vt in l. 1. de infamibus, lib. 10. C. tit. 57. & inter delictos, de excuſ. pig. l. infamia, de decurio.
z Ioan. Odoranus, de ſolut. c. cùm conſtet de pig.
a l. in mãdato 39. § ſi mandat. P.
b l. vniuerſi, de precib. imper offer. C.
c l. ſanctimus, C. de verb. ſig. l. plus cautionis, de reg. iur. in P.
d ea facta, 2. q. 8.
e gloſſa in c. Odoardus, per c. ex parte, de verb. ſig
f l. penu. & ſi de ceſſion. bono.
g Angelus in §. 6. de actio. numer. 4. per l. cùm notiſſimi, § ſed etſi quis, de preſcr. 30. vel 40. annor
h c. ſi cautio de fid inſtru. Imola in c. Odoardus numer. 20. de ſolu.

nihil ad impetrandam cessionem prodest. Exciperéque potest eius creditor, se non acceptare cōfessionē, quia ei nō expediat [a]. denique quòd vel ex eo quòd in negatione vsque ad sententiam perstitit, dignus pœna est [b], & amissione beneficij, propter mendacium [c]. Et in hac sententia totus est Baldus [d], & ita intelligendam putat legem 1. C. qui bonis cedere possunt, in qua post sententiam condemnatus, ad cessionem admittitur, videlicet, si vsque ad sententiam non fuerit debitum inficiatus, vel si is sit qui inficiatur, qui vsque ad sententiam, iustam causam habuerit, vel dubitandi, vel diffitendi [e]. Cum hac confessione debiti, debet quoque debitor bona omnia vsq; ad quadrantem, vt dictum est, indicare, & indicata relinquere, aliter non admittitur [f]: quia subtrahens quippiam ex bonis similis, est negauti [g].

a iuxta l. ùm qui, in princ. de iureiurā.
b § item mixta, de act. o. l. conductores, C. de fœca.
c l. si dubitetur, l. 12. §. 1. de fideiuss. P.
d Bal. in l. 1. qui bon. ced. poss.
e argumento l. sciēdum, de vsur. P.
f gloss. in d. l. fin. de cess. bo. in P. per l. si § licēti, de iure deliberā. C. facit l. 2. quan. & quib. quar. pars debea. lib. 10. C.
g l. hæreditatem, § f. ad leg. Fal. in P.

Cessionis bonorum auxilium non porrigi ad fideiussores cedentium. Cap. 12.

1 Cessio debitoris non prodest fideiussoribus eorum.
Fideiussores debitorum cedentium, quare per illorum cessionem non liberantur. eod.

1 AVXILIVM hoc legis cessionis, tantùm cedentibus & debitoribus, non fideiussoribus prodest [h]: nam vbicumque reus ita liberatur à creditore, vt natura debitum remaneat, teneri fideiussorem respondit Scæuola [i]. Sic apud Verum & Antoninum damnato debitore, & bonis illis pro tertia parte fisco confiscatis, creditorem contra eum pro duabus tantùm debiti partibus posse agere: at fideiussorem conueniri in solidum rescriptū est [k]. Quinimo paratior & aperta iam censetur ex cessione bonorum contra fideiussores via, videlicet iam satis superq; ex illa cessione discusso principali debitore, postquàm tantùm ad fideiussores ordo iuris accedere permittit [l]. Accedit & alia ratio, quòd finis fideiussionis hic sit, vt creditor sibi prospiciat, vt cùm debitor facultatibus lapsus fuerit, possit ab iis quos pro eo obligauit suum consequi [m]. Item quia fideiussor non tam ex contractu principalis debitoris, quantùm ex suo proprio, videlicet ex sua fideiussione conuenitur [n]. Et postremò, quamuis creditor sit missus in possessionem bonorum sui debitoris, nihilominus potest vltrà eum prehendere, & personam in carcere detinere: vnáque via electa alteri, sibi non præiudicat, vt notat Angelus [o] ex Barthoso [p], & Baldo [q]. Receptum etiam est, exceptiones quæ cohærent personæ debitoris contra creditores, non communicari fideiussoribus [r], vt in fideiussore minorum liquet [s], & in reis damnatis, quorum bona fisco sunt delata [t]. si illi habeant priuilegium, ne vltrà quàm facere possint damnentur, vel conueniantur [v]: quamuis contrà, exceptiones quæ rei vel debito adhærent, communes sint fideiussori cum debitore, vt pacti conuenti, rei iudicatæ, & similes [x].

h § fi. de replicat. lib. 4. Institutio. tit. 14. facit l. hæres à debitore, § quod si stipu. & ibi Barth. de fideiussor. in P. Gui. Papeus quæst. 21. num. 3. Angelus in § fi. num. 13. & inibi quoq; Iason nu. 25. de act. l. vbicumque, l. 61. de fideiussor. lib. 46. P. tit. 1.
k l. 2. de fideiuss. lib. 8. C. tit. 41.
l authent. præsente, de fideiuss. C. § si quis igitur, & §. non solùm, eo tit. in Authenticis.
m § 1. de fideiuss. §. fi. de replicatio.
n l. blanditiis, C. de fideiuss.
o Angel. in dic. §. fi. numer. 13.
p Barth. in l. consentaneam quomodo & quando iud. C.
q Bald. in l. 2. de resti. minor. C.
r vt in l. 3. C. de exceptio. l. exceptio. quæ personæ, eo. in l. in causæ, de minor. in P.
s l. 1. C. de fideiusso.
t l. verùm, §. 1. pro socio. l. alia, § eleganter, sol. mat. P.
x l. defensiones, C. de excep. l. omnes, eo tit. P. l. ex persona 32. de fideiussor. P. § exceptiones, de replica. l. fi. de pact. P. l. nouatione, de nouatio. C. cùm principalis, de regul. iuris.

De fine præcipuo cessionis. Cap. 13.

1 Cessionis finis liberare debitores à molestiis creditorum, non à debito.
2 Banchatoiario cessio debiti pro parte facta, num repeti possit eo facto diuite.

Finis

FINIS præcipuus, ob quem conceditur beneficium hoc ceſſionis, eſt liberare à carcere debitorem, & ab aliis iniuris creditorum: non autem liberare à debito [a]. Quare interim ſuſpenditur actio, donec ad pinguiorem fortunam venerit debitor: & eatenus in poſterum conuenitur, in quantum facere poteſt [b]; vt ceſſio non impediat ſubſtantiam obligationis, ſed effectum, durante inopia [c]. Nec probè mihi ſentire videntur, qui dicunt bonis cedentem liberari à ciuili obligatione [d], non à naturali: verum enim non eſt liberari à ciuili, ſiquidem ſi hoc admitteremus, ſequeretur, poſt ceſſionem nullo modo debitorem ditiorem factum conuenii poſſe: quia actio ſemel extincta reuiuiſcere non poteſt [e], nec liberatus conuenii poteſt ex naturali ſola obligatione [f]. Proinde, ceſſio bonorum non reſpicit eliſionem ſententiæ, qua damnatus eſt debitor, neque tollit obligationem, ſed moderatur & ſuſpendit vtriuſque executionem [g], potiſſimùm, cùm beneficia principum conceſſa intelligantur, quantum fieri poſſit, ſine alterius ſaltem omnimoda iactura [h]: alioquin debitor peruenieus ad ſecundam fortunam & proſperam, fieret ditior, contra naturæ leges [i], cum alterius damno. Sed & receptum eſt in iure, remiſſionem penſionis factam conductori propter ſterilitatem extingui, & penſionem reparari tempore aduenieute fertilitatis [k]. ita exceptio hæc ceſſionis temporalis contra creditores eſt, vt agere vel conueniri non poſſint debitores, quandiu in eâdem remanſerint paupertate, & ne conueniantur vltrà quàm facere poſſint: & ita iura quæ de hac exceptione loquuntur [l], intelligi debent, id eſt, deducto ne egeant [m]. Sed inutilis, mea ſententia, hîc non erit ea inquiſitio caſus quotidiani: quia ſolent creditores fugacibus iſtis & ingratis debitoribus qui bonis & foro ceſſerunt, modico accepto præſenti, reliquum debiti remittere, vel accepto ferre: num ſi illi debitores ad pinguiorem fortunam peruenerint, poſſint integrum debitum & remiſſum repetere. Et paucis hîc moneo & verba remiſſionis, & quod geſtum eſt inſpici [n]: an dolo debitoris impulſus remiſerit, dicendo ſe non habere vnde ſolueret integrum, & partem ſe ſoluturum, ſi partem remitteret: & tunc remiſſum repeti poteſt [o], vt propter turpem cauſam acceptum, nempe vt faceret, ad quod alioquin iure teneretur [p]: Et quia ſpontè aliud creditor eſſet facturus, nec remiſſurus [q]. Sic Nicolaus Boërius [r], ex authoritate & ſententia Lupi [s], tradit decoctores bonorum qui bonis & foro ceſſerunt, quos vocant *banqueroutiers*, & pactum huiuſmodi cum creditoribus fecerint, medietatis vel portionis lucrandæ debiti, parte alia ſolura, non habere exceptionem pacti, ſed ſi ſoluendo ſint, ad integri debiti ſolutionē teneri, ad fraudem horum hominum plectendam. At ſi creditores miſerti debitorum, partem debiti accipiendo, reliquum dimiſerint, ſuſtinenda erit hæc ſpontanea, & pia remiſſio, & ſi petant remiſſum, exceptione ſubmouebuntur pacti [t].

a l. 1 & l. cùm & filiifamilias, l. 7. qui bon. ced. poſſ. C.
b § ſi de actio.
c ex ſo l. ex diuerſo, ſolut. matr. in P.
d ita gloſſ. in l. vbicũque, de fideiuſſ.
e l. quæres, § item ait, de ſolut. l. ſi vnus, §. pactus ne peteret, de pactis P.
f l. ſi frater à fratre, de condict. indebi. l. Sic ſcham, § naturalis. de ſol. P. & hîc quæſtionē tractat Iaſon in § ſi de actionum. a Baldus & Salic. in l. 1. qui bon. ced. poſſ. Angelus, Imola, Cumanus in l. vtrique, de fideiuſſor. Bald. in § ſi de act. ap Iuſtinia.
g d. l. ex diuerſo, ſolut. matr.
h l. 2. § nemo, & §. ſi quis à principe, ne quis in loc pub. P. l. fin. ſi contra ius, vel vtilita. public.
i l. nam hoc naturæ, de condict. indeb. P. & iure naturæ, de regu. P. & loquitur ratio tit. in Sex.
k l. ſi vno anno. loc. in P.
l vt l. ex contractu, de bon. authorit. iud. poſſ. C. item ſi vnus, l. 19 de recep. arbit. libr. 4. P. tit. 8.
m l. in condemnatione, l. 124. de regul. iur in P.
n l. ſi ita ſtipulatus, l. 115 §. Chryſogonus, in fine & l. ſi ita ſtipulatus ſit, de verb. oblig. P. l. fideiuſſo. magiſtratui, de fideiuſſ. P.
o l. ſi intra, de pact. P.
p l. 2. § 1, de condict. ob turp. cauſ. d. l. ſi intrà, in fin. & hoc ne notat Alexand. ab Imola, & Iaſon in l. ſi de condict. ob turp. cauſ.
q vide gloſſ. in l. apud Celſum, Mollex. in prin. de dolo, exceptio P.
r Nicolaus Boerius, deciſ. 215 num. 8
s Lupus in repetitio. rubricæ, de donat. in antiq. numer. 15.
t l. ſi intra illum diē, l. 42. de pact. in P.

De ratione inducendi beneficium ceſſionis. Cap. 14.

1 *Ceſſionis bonorum beneficij inducendi cauſa, & author.*
2 *Paupertatis miſeria ceſſionis bonorum beneficium inuexit.*
3 *σεισάχθεια, lex ſeu alleuatio debiti Solonis.*
4 *Debitorum corpora pro debitis non capienda. Bocchoris legiſlator Aegyptiorum. eod.*

SI cauſæ impulſiuæ quærantur, cur hoc beneficium ceſſionis fuerit introductum, plures adferre poſſemus: verumtamen aliquot contenti erimus. Iulius ipſe Cæſar, ad quem huius origo refertur[a], vnam ponit his verbis, Dictatore habente cõmitia Cæſare, conſules creantur Iulius Cæſar, & P. Seruilius. is enim erat annus, quo per leges ei conſulem fieri liceret. His rebus confectis, cùm fides tota Italia eſſet anguſtior, neque creditæ pecuniæ ſolueerentur, conſtituit vt arbitri darentur, per eos fierent æſtimationes poſſeſſionum, & rerum, quanti quæque earum ante bellum fuiſſent, atque ex creditoribus tranſderentur. Hæc & ad timorem nouarum tabularum tollendum, minuendumq; qui ferè bella & ciuiles diſſenſiones ſequi conſueuit, & ad debitorum tuendam exiſtimationem eſſe aptiſſimum exiſtimauit[b]. Hoc ipſum ferè eodem modo notauit Suetonius[c]. Alia ratio, ob quam beneficium hoc aliis prouincialibus quàm ciuibus Romanis communicatum eſt, inopia ipſa, cuius miſereri oportet. vt etiam Cæſares dicant in gratiam egenorum condi poſſe, & conditas emendari leges[d]. potiſſimùm cùm inanis ſit actio quam inopia creditoris excludit[e]. Expreſſit paucis Martialis[f].

Sexte nihil debes, nil debes Sexte, fatemur:
Debet enim ſi quis ſoluere, Sexte, poteſt.

a in l legis Iul. ꝛ. l 4. C qui bo. ced. poſſ.

b Ipſius Cæſar in initio 3 belli Gall. et.

c Sueton. Tranquil. in Iulio Cæſare, c. 42.

d § 1. de non eligẽd. nec habent in Authẽt. collat. 3. l. aſſiduis, qui potior. in pig. hab.

e l. manis, de dolo. l. Pomponius, de reſtitutio. ſpol.

f Martial. lib. 2. epigram. epig. 2.

Huius generis eſt ceſſor bonorum, cui omnia bona adimuntur, vt obſeruauimus anteà, per ceſſionem, vt nequicquam & temerè poſteà detineatur carcere pro reliquo ſoluendo, cùm vnde ſoluat non habeat. Nemo enim dare poteſt quod non habet[g]. Et qui ex integro ſoluere non poteſt, ſoluendo nõ dicitur eſſe[h]. Satis eſt, inquit Cicero, homines imprudentia lapſos non erigere: vrgere verò iacentes, aut præcipitantes impellere, certè eſt inhumanum[i]. Et præſes prouinciæ, ſi multam quam irrogauit, ex præſentibus facultatibus eorum quibus indixit redigi non poſſe deprehenderit, ob neceſſitatem debet moderari, repræhenſa exactorum illicita auaritia[k]. Deinde inops confeſſus debitum cedens, à iudicio videtur exemptus, & à cuſtodia iudiciali. Ea enim ratione quòd quis cedat confeſſus eſt debitum[l], & perinde ac condemnatus, nullæq; aliæ in confeſſum partes ſuperſunt iudicis[m]. Ea autem ratione quòd is inops ſit, ſententia ob inopiam in eum dicta inutilis remanet[n], in eo in quo cogeretur reddere vel præſtare amplius quã non poſſit, & iubeatur: tunc enim impoſſibile iudicis præceptum videbitur, nec ſequendum[o]; alioquin, ſi perpetuis detineatur carceribus qui præſtare nec obolum poteſt, incidimus in prohibitionem iuris ciuilis, quæ cauet ne quis perpetuis vinculis contineatur, vel perpetuo carcere[p]. Eſſet enim ſpecies quædam ſeruitutis, quam iura quoque ſubmouent liberis hominibus[q]. Ab hac lege σεισαχθείᾳ, fœlix initium ad cæteras leges condendas fuiſſe Soloni tradit Diogenes Laërtius, & eum fuiſſe primum qui σεισάχθειαν inuexit Athenienſibus, τὸ δὲ, inquit, ἦν λύτρωσις σωμάτων τε καὶ κτημάτων· καὶ γὰρ ἐπὶ σώμασιν ἐδανείζοντο, καὶ πολλοὶ διὰ ἀπορίαν ἐβάστευον, ἔστι δὲ παλαίστων ὀφειλομένων αὐτῷ πάλιν, σωτχώρησε πρῶτος, καὶ τὸς λοιπὸς τὸ ὅμοιον ποιῆσαι πρᾶξαι. id eſt, ſic appellabatur corporum poſſeſſionumq; redemptio, plures enim propter ſummam inopiam fœneratoribus corpora ſua exponebant, ac ſuper his fœnerabantur. Cùm igitur ſeptem illi, videlicet Soloni, talenta ex patrimonij ſui iure deberentur, ea primò remiſit, ac reliquos idem facere exemplo ſuo prouocauit[r]. σεισάχθεια, lex dicta ἀπὸ τὸ ἀποσείσασθαι τὰ βάρη τῶν δανείων, vtait Heſychius, aut ἀπὸ τὸ σείειν τὸ ἄχθος, ab excutiendo onere: quam legem poſteà induxiſſe Romanis Iulium Cæſarem hoc capite diximus: ſic enim de ea lege Plutarchus, καὶ σεισαχθείᾳ τινὶ ἐκούφισε τὸς ὀφειλέτας, & ſeſachthia alia leuauit debitores[s]. Verùm non omnes, nec ſemper, nã Varro ſuperato, poſt ſeditio

g l. ſi vniuerſæ, C. de legat. l. unq; Iulio, de fortis, in P. ca. Dalberum 1. q. 7.

h l. ſolutio de verbor. ſig. P. l. Iulianus de obligat. quæ ex delict. nafcun.

i Cicero pro Rabirio Poſthu.

k l. illicitas, § præſes. de offic. præſid. in P. l. h de mœnib. multer lib. 1. C. tit. 54.

l in l. penul. & fi. de ceſſio bonorum P.

m l. quidam, de reb. cred. glo. ſine dubium, 2. in verbo dedit, de electio.

n l. qui ex parte, de iniuſto &c. & in P.

o l. Paulus, qua ſententi. ſine vlla appella reſcin. l. impoſſibilium, de reg. iur. P.

p l. incredibile, Cælio

q l. Titio centum, in 2. l. 72. § Titio, in 2. de condito & demonſtra. l. 2. deliberat. hon. exhi. P.

r Diogenes Laert. lib. 1. de vitis philoſoph. in Solone.

s Plutarchus in Iulio Cæſare.

seditionem in exercitu suo iuxta Placentiam pacatam, Romam rediens, petentibus absolutiones ob bellum seditionésq; peractas, ignominiámque exinde secutam, eis qui talia egissent debitorum absolutiones renuit. Censorésque rerum emptarum instituit, qui debitores creditoribus pecuniæ loco adscriberent [a]. Diodorus Siculus Bocchoridem, latorem legum quæ ad cõmercia pertinent, apud Aegyptios arbitratur legem tulisse quoque, vt solutio solùm ex bonis debitoris fieret, nec addiceretur creditori corpus. Putabat enim, inquit, oportere bona tantùm subdita esse debitis: corpora, quorum opera & bello & pace vterentur, ciuitatibus addicta esse. Non enim æquum videbatur, milites qui pro patriæ salute pericula subirent, pro vsuris in carcerem duci, aut ob vnius auaritiam in periculum agi patriæ salutem. & addit, hanc quoque legem videtur Solon ad Athenienses transtulisse, quam seisachthiam appellauit, decernens, ne ob vsuras ciuium corpora necterentur. Nec iniuria quæruntur quidam de nonnullis Græcis legum latoribus, qui arma, aut aratrum, aut aliud quiduis operi necessarium prohibeant ob fœnus addici creditori; corpora verò quæ his vtuntur tradi permittant. hæc Diodorus [b].

a Appianus Alexan. lib. 2. bello. ciuil.

b Diodor. Siculus lib. 2. Bibliothe. c. 3.

Num hoc beneficium cessionis locum habeat, quando quis pro debito se obstrinxit carceribus, & num renunciare ei expressè possit debitor. Cap. 15.

1 & 2 3 4. Cedere bonis num possit qui se carceribus obligauit, in vtramque partem excussa quæstio.
2 Carceribus se obligans quibus exceptionibus potest se tueri ne capiatur.
5 Carcerum mancipatio debitorum compendiosa via repetitionis debiti.
6 Carcerum obligatio quando cessionem impedit.

AGITANT quæstionem quotidianam interpretes, num quis possit admitti ad cessionem bonorum, si se obstrinxit in obligatione debiti carceribus, & an beneficio cessionis renunciari possit, Salicetus, Baldus [c], Cynus [d], Dynus, Bartholus, Innocentius, Cumanus, & alij [e], Felinus [f]. Et visum est Petro Iacobi: eum qui se carceribus obligauit posse in carcerem, nõ obstante cessione, detrudi, si obligatio ad carceres consuetudine vel alio modo comprobetur, huicq; beneficio renunciari posse [g], eiusdem est etiam sententiæ Iacobus Aretinus, Fridericus [h], Imolensis [i], nisi calamitas cedentis esset notoria. Ita & decisum fuisse scribitur in decisionibus Capellæ Tholosanæ [k]. Quia, inquit P. Iacobi, verba in obligationis nexu posita debent aliquid operari [l]. Cùm etiam is qui hoc nexu vincitur possit concludi carcere, vt idem ait, licet dicat solutionem factam, donec de ea liquidò constet, & quandiu litigabitur ea de re [m]. Nisi negaret quoque se captioni seu præhensioni obstrinxisse, & clausulam illam instrumento diceret falsò appositam: tunc enim non esset carcere detinendus [n], nisi de veritate obligationis doceretur. Et eò magis veram esse hanc sententiam firmant, si iuratum est

c Sali. Bal. in l. 1. qui bon. ceß. poss. C.
d Cynus in cad. l. 1. 6 quæstio.
e in c. aita, § eleganter, solut. matri. P.
f in c. si diligenti, de foro competen.
g Petrus Iaco. in practi. tit. de cession. bonor.
h Frideric. consil. 60.
i Imolensis in c. cùm contingat, de iure iuran.
k decisio. 61. vbi Stephan. Aufrerius diuersas refert sententias.
l l. si quando, de legat. 1.
m citat l. 3. de exactor. trib. lib. 10 C.
n Petrus Iaco. in dicto tit. de cessione.

est pactum [a]. Hoc ipsum sequitur Speculator [b]. Secundò, huic sententiæ suffragari videretur, cuilibet esse liberum renunciare priuilegio in sui fauorẽ introducto [c]. Et Tryphonius respondit, licere sui iuris persecutionẽ, aut spem futuræ perceptionis deteriorem constituere [d]. Porrò per expressam obligationem carcerum videtur tacita renũciatio facta, ne vtatur cessione debitor qua liberatur à carceribus [e]. Quemadmodum 3. loco, quis potest tacitè renũciare cessioni, eligendo quinquennales inducias [f], vel in fraudem creditorũ alienando [g]. nihil itaque prohibere videtur quin eodem modo possit expresse, & obligando se carceribus, hoc beneficium eiurare. 4. Valebit hæc renunciatio ratione cohærentiæ contractus, secundum ea quæ in Velleiano locum habent [h], quãdo & pacta quæcunque fuerint in rerum traditionibus apposita valeant [i]. 5. Cùm non inueniatur hoc pactum prohibitum expressè, non est q; dicamus stare non posse [k]. 6. Secundum Baldum [l], à contrario ducto argumento [m], pactum est receptũ ne quis possit carcerari: ergò valebit vt possit carcerari. 7. Quemadmodum respuendum est pactum quo datur ansa delinquendi, vt mali exempli [n], ita citiùs illud admittendum, quod ansam & occasionem benè agendi præbet [o]. Porrò, inquiunt, boni exempli est, & dat ansam benè fideliterque contrahẽdi, pactum ne quis vitare possit carceres, & diligentiores & solicitos magis ad soluendum æs alienum reddit debitores, vt olim lex illa seueriſſima 12. Tabularum [p]. 8. Aiunt prouisionem hominis superare prouisionem legis [q]: & proinde pacto rectè tolli beneficium cessionis, quod ex prouisione legis est. 9. Videtur hanc iuuare sententiã, q; quis se seruitutis perpetuæ pacto subiicere potest, venundari se passus ad pretiũ participandũ, maior & sui iuris existens [r]. Licebit itaque quod minus est [s], pretiũ participanti ex mutuo se carceribus eiurata cessione subiicere. Potissimùm, & 10. loco, cùm volẽti nõ fiat iniuria, nec dolus [t]. Postremò, & facto amitti posse priuilegium dicitur [u]. Quibus argumentis firma videtur sententia, quæ nõ admittat cessionẽ post obligationem carcerũ, vel eiurato cessionis beneficio. Verũtamen & iustior & æquior contraria videtur mihi, vt neq; huic beneficio expressè renũciare possint debitores, neque cũ iuramento. Quamobrem, & admitti renunciantes etiã cum iuramento, & nõ impetrata iuramẽti gratia, placuit rectè senatusconsulto Gratianopolitanæ supremæ curiæ 24. Nouembris, 1459. vt scribit Guido Papæus [x]. Et eius est sententiæ Ioãnes de Bellousu [y], & alij quidã [z]. Cuius ratio reddi potest, q; hæc renunciatio sit contra cõmunem omnium hominum humanitatem naturalẽ: cùm interſit hominis hominẽ afficiri beneficio [a], propter illã omniũ hominũ coniunctionẽ [b]. quare contra bonos mores conuentio rata nõ est, qua maritus teneatur suprà quàm facere possit: neq; ideirco iuramẽtũ appositũ eã firmare potest [c]. 12. Proniores sunt semper leges, & iudices ad liberãdũ, quã ad obligandũ [d]: fauorabilioresq; rei debẽdi [e], illisq; potius dilationes, quàm actoribus dantur [f]. 13. Cùm plenissimè beneficia principis interpretari oporteat [g], & in hoc cessionis auxilio benignioẽ amplectamur sententiã. 14. Hæc cõuentio, vt sine cessione quis possit carcere detineri, ex diametro aliquid repugnãs iuri cõtinere videtur, vt cõtra ordinẽ iudiciorũ, priꝰ psona molestus afficiatur, & iniurias, quã bona discutiãtur, cõtra quã iura iubeant [h]: & prius, cõtra iuris præcepta [i], incipiatur ab executione, quã à petitione. Et in ciuilibus præcedit captionẽ pignorũ libelli porrectio [k]: neq; fas est conuentio partiũ, qua conuenit, vt si debitor nõ soluat constituta die, possit excommunicationi subiici, nulla præcedente vocatione, vel contumacia [l]: vtpote prætermissa forma iuris communis & publici [m], quod pactis priuatorum lædi non potest [n]. 15. Hoc ius fauore humanæ conditionis

[a] iuxta c. liuer. de iure iurando in fex. cũ concordãt. & tua ap. Greg. & quamuis, de pact. in 6.
[b] Speculator. tit. de renunciatione, §. 2. vers. item est beneficium
[c] l. penul. C. de pact. l. si quis in conscribendo, C. de epiſcop. & cleric.
[d] l. pactum, l. 47. de pact. in fi. l. si quis index, de minor. 25. annis. P. Iurisc. ibi num. 4. si pactum, de pact. P.
[e] argumento l. qui in seruitute, l. 58. de pact. P.
[f] l. fin. & ibi gloss. qui bona cedere poss. C.
[g] Ioannes & Lucas, quæ in fraude cred. P.
[h] Iubemus, ad senatusc. Velleia.
[i] l. in traditionibus, de pact. P. l. legem quã dixisti, C. eod. tit. vel
[k] argumento l. sanctimus, C. de testã.
[l] Baldus l. 1. qui bonis ceã poss
[m] l. 1 de his qui sunt sui vel alien. iur. P.
[n] l. conuenior, de pact. dotal. P. l. si quis aliquid, in 2. §. qui abortionis, de pœnis, l. 3. §. q. ex senatusconsulto, ad leg. Cornel. de fals. P.
[o] l. fine, vt in possessio lega P.
[p] de qua apud Gellium, libr. 20. c. 1.
[q] l. fin. de pact. conuen. C. l. antequã, 3 comm. de succeſſio. C.
[r] §. fœtus autem, de iure personar. l. si mihi seruum, de liberat. cauſ. cum ſimil.
[s] cui licet, de reg. iur. in ſex.
[t] l. cum conuentionis, C. de transact. l. nõ videtur, de regul. iur. l. ve. dirus, de reſcind. vẽdit. cum ſimil.
[u] l. penult. de iure dot. P.
[x] Guid. Papæ, q. 211.
[y] Ioan. de Bellousu in § quod autẽ, de fideiuſſ. in Authen.
[z] glo. in Authẽtico, de actio. C. Barthol. in l. alia, § elegenter, ſolu. matr. P. Cardin. & Imola, in c. 1. de or. de pignor.
[a] l. ſeruus, ea lege, de ſeruis expor. tan. P. l. vt vim, de iuſti. & iur. P.
[b] d. l. alia, § elegenter. l. Azzianus, de
[c] l. non est obligatorium de regulis iur. in ſex. l. ſi quis inquilinos, § fin. de leg. 1. l. non dubium, C. de legib.
[d] l. fauorabiliores, de reg. iur.
[e] l. ſi quando, de diſtract. l. petendæ, de temporibus integr. reſtitut. C.
[f] l. fin. de conſtitut. princ. P. § verò ſalua ſtatu ſcutũ, ſe nup. in Authen. coll. 4. l. 4. de iure immunit. in P.
[g] l. à diuo Pio, § in vendatione de reſcind. vend. P.
[h] de excom. in iud. P. l. l. conſentaneum, & ibi Barthol. & alij C. quorum & quam iudex, idem Barthol. in l. cum eo ad leg. Iul. peculat. Socin. & Hoſtien. in c. 5. & 6. de offic. delega. Felin. in c. ex teſtimonio, de iureiurand. nume. 13.
[i] de qua in c. facto, de ſentent. excommun.
[k] de pact. P. l. non dubium, C. de legib.

potiùs indultum eſt, quàm ſingulorũ, vt à priuatis vis illi fieri non poſſit, nec renuntiari, imò inuitis conferri poſſit [a]: non ſecus quàm nõ auditur perire volens, & pro illo qui ad mortẽ damnatus eſt, etiam inuito, prouocatio admittitur [b]; nec ratum pactum eius qui in cauſa ſtatus promittit ſe nõ defenſurum: quia hoc ne ratũ ſit & aliorum proximorum intereſt [c]. Sunt ſæpiſſimè debitoribus liberi, vxor, quibus ille alimenta debet, quoſque occidere videtur ſi nõ alat [d]: & proinde quamuis ſui cauſa quis indignus ſit, qui iuuetur beneficio, monent tamẽ iudicẽ iſtæ illi tã cõiunctæ & ferè inſeparabiles perſonæ [e], vt earum cauſſa, vel illius miſereatur, vt carcere liberatus victũ eis aliquẽ quærat. 6. Quanquã quilibet rerum ſuarum liberũ habeat arbitriũ [f], hoc tamẽ verũ eſt, vt eatenus illud approbetur, ſi benè ſentiat, & agat: non aliter, ſi aduerſum leges [g]: leges autẽ prohibent ne quis ſeipſo abutatur [h]: & ideò ſtatuunt neminem eſſe dominũ membrorum ſuorũ, vt deberet vt illis ad nutũ, vt dominus, abuti poſſit [i]. Proinde mirũ non eſt, ſi in eã incidam ſententiã, vt dicã, nec in hac pactione debiti poſſe hominẽ ſibi hãc legis benignitatẽ adimere. Septimo loco, nec ferẽda eſt inhumanitas creditoris, qui hanc pactionẽ tueri deſiderat, nec malitiis indulgendũ [k]. Poteſtq; 8 loco is depelli ab hac petitione, per exceptionẽ iure probatã, tua nõ intereſt [l]. Quid enim intereſt detineri, vel abſolui inopẽ à carceribus, qui relictis omnibus creditori quæ habet, quęſtus habiturus eſt, nudus, vt ira loquar, è carcere in publicũ emittitur? quid inde lucrabitur creditor, ſi ſqualore & pœdore carceris, & moleſtiis, fameq; conficiatur, & vnà cum eo eius liberi, & vxor, ob pecuniam vilem pereant? Quinimò magis creditorum intereſt hos ſolui debitores pauperes, vt labore & artificio vel induſtria, quædam alia præter dimiſſa comparent, ex quibus ſatisfieri illis poſſit, pinguiore redeunte fortuna. Neque enim quod differatur ſolutio, ideò illis aufertur debitum [m], imò potius illud deperibit, ſi otioſi pauperes ab illis, vt par eſt, & vt ſuprà notauimus, expenſis propriis nutriti nihil lucrentur, & antequam alia quærant moriantur. Neque me remorantur aduerſariæ paulò antè relatæ interpretum rationes: quandoquidem, vt ordine ſatisfaciam, prior illa P. Iacobi, quæ verba operari aliquid debere probat, vera eſt rebus ſtantibus in eodem ſtatu quo erant tempore cõuentionis, nõ vtique illis mutatis [n]. Iſti autẽ caſus fortuiti quibus nonpia miſericordiâ digna ſit, nõ poſſunt intelligi cogitati tẽpore cõuẽtionis, cũ non ſint in poteſtate hominũ, nec in culpã veniũt [o]: & aduerſam liberi hominis fortunã expectare, neq; ciuile, neque naturale eſt [p]. Et proinde obligatio carcerũ tẽpore contracti debiti, nõ poterat intelligi, neq; fas erat cõprehẽdi, vel dicere ad ceſſionem bonorum pertinere. Sic ad nõ cogitatam ceſſionẽ [q], vel ad peſſimè cogitatã [r] carcerum obligatio pertinebit. Renuntiantur & 24. §. 10. 11. rationes aduerſariæ, quæ cuiq; iuri ſuo & priuilegio aiunt volentibus permiſſum renunciare: nam hoc verum eſt quando lex non vetat, vel ſi priuilegium illum qui renuntiat tantùm reſpicit; at quando plures tangit, non licet [s], vt hoc caſu, in quo auxilium ceſſionis prodeſt non tantùm cedenti, ſed liberis, & vxori eius, & creditori: & ad communem hominum ſocietatem pertinet, vt docuimus; lex quoq; ſtatuit, ne audiatur qui ſponte perire vult [t]. Et ſi quando denegetur ceſſio, vt eligenti quinquennales inducus, vt in tertio contrario proponitur, id non fit propter renunciationem expreſſam, vel tacitam, ſed propter pœnam quæ imponitur abutenti priuilegio moratoriæ dilationis in fraudem creditorum. Porrò argumentum 6. à contrariis quod putat ſe conficere Baldus, nec tale eſt, neque concludit aliquid. Minus ad rem facit 7. quod dicunt anſam delinquendi ſubmoueri, ſi renunciatio fiat ceſſionis. Nam hæc anſa ſatis recepit cautionem à lege, per quam & perfidi, ſine fortuito caſu, in paupertatem lapſi, & qui celant res ſuas, & qui dolosè in impetranda

ceſſione

[a] l. ſi diligenti, de fo ro comp.
[b] l. ſi non tãtum, de appellat. & P. Laddi &c. de epiſc. aud. C.
[c] l. 3. & 4. de libera cauſa in P.
[d] l. necare de liber. agnoſc. P.
[e] l. 2 & 4. de vſu, & habita. lib. 8. P. tit. ſul. §. l. reprehendenda C. de inſtitutio. & ſubſtit. ſub cond fac. l. cũ tale, §. ſi arbitrio, de additio. & de demonſtra. P.
[f] l. in re mãdata, C. mãda. l. nemo extorus, de Iudæis, C. cum ſimil.
[g] l. iuris gentium, §. prætor ait, & l. cõtra iuris, de pact. P. l. pacta quæ contra. C. eod. tit.
[h] l. palàm, de ritu nupt. l. fin. de his qui mortem ſib conſcierũt, cum ſimil.
[i] l. liber homo, l. 13. ad leg. Aquil. P.
[k] l. in fundo, de rei vendica. in P.
[l] vt in cap. 3. de his quę fiunt à maiori parte cap.
[m] l. quoties, de præſcrib. imperat. offert. C.
[n] c. quemadmodum, de iureiurán.
[o] l. quæ fortuitis, de pignora. actio. C. l. 2. § ſi eo tẽpore. de adminiſtra. rerũ ad ciuita. pertinẽt. P. l. in rebus, commod. P. l. 2 C. eod tit. l.
[p] l. inter ſtipulantẽ, §. ſacram de verbor. obligs.
[q] in l. tres fratres, de pact. in P. l. qui cum tutoribus, §. fin. de tranſa. P. l. fin. § penul. de cõdict. indebi.
[r] l. quoties, qui ſatisfac.
[s] l. ſi diligenti, de for. comp. l. eius milites, §. milit. miſſus, de milit. teſtam. P.
[t] l. non tantùm, de appella. P.

cessione se gerunt, ab ea remouētur, vt docuimus dum de ijs qui cedere possunt ageremus: quare contenti esse debemus pœnis lege comprehensis, & de hisdem pacta vt superflua rata non erunt[a]. Quod autem proponitur de licita sui ipsius venditione in ratione contraria 9. casum continet alienum ab obligatione carceris, & cessionis, in quibus quis libertatem suam non imminuit. Præterea qui se vēdit, præsentem habet causam seruitutis, ideò rectè ei iugū volenti imponitur nullo tempore excutiēdum, quòd libertatem præsentem pecunia seruili animo volens absolutè à se abdicauerit. At qui mutuum accipit, & se carcerum nexui subiicit, eius non est, imò diuersi generis: nam mutuum reddere decreuit, ratione naturæ obligationis & ita de libertate amittenda nūquam turpiter cogitauit, nec cogitasse credendus est. & quamuis se carceribus obligarit, illud tantùm vt detineretur saluis facultatibus & bonis sufficientibus, cōcessisse videtur creditori, vt illi expeditior via esset solutio-
5 nis faciēdæ. Nam eâ viâ & minoribus sumptibus, quàm executione & discussione bonorum, creditoribus consultum est[b]: & demus expressè renunciatū cessioni, hoc, vt diximus, factum est, ex cōditione subintellecta, rebus sic extantibus, vt dictum est, cùm casus fortuiti præuideri nō possint, nec de ijs cōgitauerit qui contraxit, & renunciauit, videlicet, quòd tunc cùm contraxit esset soluendo. Nam qui cùm contrahit scit se non esse soluendo, posteà cessio-
6 ne vti nō potest[c], vt nec is qui spe cessionis cōtraxit[d]. Sunt adhuc tamē quædam distinctiones, secundum ea quæ placuit auditoribus Rotæ, perpendendæ. Nam, inquiunt[e], si detentio carceris posset iuuare aliquo modo creditorem, valeret eiuratio cessionis: veluti, si debitor amicos habeat, vel proximos, qui verisimiliter non patiantur eum carcere detineri, sed sint pro illo potius soluturi: vel quòd fugere velit debitor: vel ei paulò post sint bona obuentura, ex quibus debitum vel pars solui possit: vel forsan, quia erro & vagabundus, nec curaret quippiam sibi quærere, cùm posset, vt solueret: aut si iurata esset renunciatio cessionis: dummodò à carceribus adimatur sęuitia, nec inde tollatur libertas. Ego in istis iudicium eius qui de lite cognoscit maximè desidero, vt prouidè dispiciat, num iustum sit molestari debitorem, sub spe quòd alius illum adiuturus & redempturus sit: anúe mala facienda sint, vt inde eueniant bona, contra decretum ecclesiasticum[f]. Ideò autem carcere torquendum esse debitorem, quòd erro, quòd acquirere sibi non procuret, minus certè ex authoritate priuatæ obligationis mihi pēdere posse videtur: cùm, quòd non sint singulis concedenda quæ per magistratus fieri possint[g]: tùm etiam, quòd debitor in fraudem creditoris facere non videtur, si nō acquirat quod quærere potest[h]. Satis quoque mihi non probatur vim in iuramento cōstituere, quando iuramentum vinculum iniquitatis non esse rectè placuerit[i], & singulari decisione mandatum sit iuramenta illa irrita esse, eorum qui pollicentur iuratò se humanitatis subsidia denegaturos[k]. Ideò tutum Christiano non erit, his excusationibus & circunstantiis personam propter pecunias affligere. Tutiùs autem illis erit qui immanes ita ex professo esse decreuerint, si caueant cautiùs negotiari.

a l. si ita stipulatio l. 9 de verbo. obl. P.

b vt ait Paul Castrē. in l. 1. qui bo. cedet. poss. C.

c Iason in §. fin. de actio. numero 19. fac. l. penul. in fin. de iure dot.

d Ioannes de Platea, & Iason numero 28. in § fi. de actio.

e decisione Rotæ 567. in antiquis.

f

g l. non est singulis, de regul. iur. in P.

h l. qui autem, quæ in fraudem creditor.

i c. quāto, & c. quia uallis, de iureiur. cap. inter cætera, 22. q. 4.

k c. cùm quidam, c. 12 § 1. de iureiur. ap Grego dicto c. quinta uallis, eod. titul.

De condictione indebiti. Cap. 16.

Lib. 12. P. titu. 6. Lib. 4. C. titu. 5.

1 *Condictio indebiti affinis mutuo.*
2 *Quid condictio indebiti.*
3 *Ex æquitate hæc condictio indebiti quomodo dicatur competere.*
4 *Indebitum quot modis, vel ciuili, vel naturali, vel vtroque iure: in quibus, res, personæ, & modi soluendi considerantur: propter quid, & quare.*

5 *Naturaliter debitum per errorem ſolutum non condicitur, nec aliquo modo debitum.*
6 *Et indebitum quid dicatur, ſi exceptione perpetua tolli petitio poſſit.*
7 *Condictio indebiti quomodo differat à condictione cauſſa dati, cauſſa non ſecuta, antinomiaq; conciliata.*
8 *Indebitum 2. ex cauſſa inutili ſolutum.*
9 *3. Quomodo indebitum ratione perſonarum dicitur.*
10 *Ex parte modi debiti indebitum ſoluitur, quomodo.*
11 *Scienter indebitum ſoluens, non repetit.*
12 *Finis condictionis huius, repetitio indebiti, & aliorum quæ ſimul reſtituuntur.*
13 *Rationes huius condictionis.*
14 *Condictio indebiti competit pro promiſſione etiam ſoluendi indebitum, ſi erronèè fiat.*
15 *Qui aſſerit indebitum, probare debet.*

a §. item is cui, de obligat. quæ ex qua. cõtract. naſc. § is quoque, quib. mod. re contrah. oblig. l. 1. §. fin. de condict. indebiti, C.
b §. actionum genera, de actio. §. appellam⁹, de actio ap. Iuſti.
c l. ſi mihi area, l. 33. de condictio. indebi. P. l. ſi is qui, l. 15. commodatum, § fin. commoda. P.
d dicto § item is cui per errorẽ, de oblig quæ ex quaſi ex. & l. 4. § is quoque, de actio. C.
e l. licet, §. ea obligatio, de procurat P.
f §. ſic itaque differetis, de act. e. P. & § appellamus, eo. ti.
g l. indebitum, §. 1. de condict. indeb. P.
h l. naturaliter, 17. de condictio. ind. P. l. frater à fratre, 31 §. quæſitũ, eod. titul
i l. in diẽ, 10. de condictio indeb P.
k l. ſub conditione, l. 16. eo titul P.
l in l. ſi non ſortem, 26. §. indebitum, & §. adeò, eod titul.
m l. qui exceptionẽ perpetua. l. 49. eo P.
n l. Iulianus, 60 & l. iudex, 28 eod. tit de condict. ind. P.
o l. in diem, eo ti P.
p l. ex his omnibus, l. 54. eo titu.
q l. elegantèr, 25. § fin. eod.
r l. ſi non ſortẽ, 26. § ſi quis falsò, & § ſi quis quaſi, eo titul.
s l. 1. de condictio cauſa dati, cauſ non ſecutæ, lib. 12 P. tit. 4. l. ſi cùm exiguã, l. 4. & l. diſtam legem. 2. de condict. ob cauſ l. 4. C tit. 6. l. 2 de condi. ob. cau. P.
t vt in l. penul & fi. de cõdict. ob cau. C. l. ſi pecuniam, l. 5. eo. de cond. cau. datã P.

A FINIS mutuo videtur tractatio condictionis indebiti, qua ſolutio erronea, vel mutui præſumpti, vel alterius generis emẽ datur, & aliud ex ſolutione hac mutuum, vel quaſi mutuum ex quaſi contractu re celebrato naſcitur [a]. Quid condictio ſit, ſatis alibi explicatum eſt, & eſſe actionem in perſonam [b], cùm agimus cum eo qui ex cõtractu obligatus nobis eſt. Porrò cõdictio indebiti eſt, actio perſonalis, qua repetimus quod indebitè ſolutum eſt ignorãter: nam, vt ait Iulianus, is qui non debitam pecuniam ſoluit, hoc ipſo aliquid negotij gerit [c]. Verùm illud, ſi certiorem rationem ſequamur, potiùs ad diſtractũ, quàm ad contractũ pertinet: nam qui ſoluẽdi animo dat, in hoc dare videtur, vt ex ſua parte potiùs diſtrahat, quã contrahat: ſed ex parte eius qui accipit, is perinde obligatur ac ſi mutuum ei daretur, & proinde cõdictio indebiti contra eum cõpetit [d]. Et ita fictio quædam contractus, quã quaſi contractum nominamus, in hac cõdictione intercedit ex æquitate, vt adſit actio, quæ ſine aliqua obligatione eſſe non poteſt [e]: nec datur condictio pro repetitione rei propriæ, niſi contra furem [f]. Atq; ita in indebiti cõdictione oportet quodãmodo, vt in mutuo pecuniæ alienæ conſumptæ & confuſæ, exiſtimare ſolutum tranſiſſe in dominiũ accipientis [g]. Indebitum dicitur, vel naturaliter, vel ciuili, vel vtroque, & in his cõſideramus res ſeu obligationes & cauſas ſoluẽdi: perſonas à quibus, & quibus fit ſolutio: & modos ſoluẽdi, quorũ ſit cõdictio: propter quid, & quare concedatur. Condictio indebiti ſoluti exigit, ex parte rei ũ & pro materia, vt ſolutũ omnino indebitũ ſit quod ſoluitur, & ciuili & naturali iure. ideſt, vt nullo modo debitũ ſit. Nam ſolutũ debitũ naturaliter tantùm, per errorem, non repetitur condictione hac [h], nec in diem. Nec debitum ante diem ſolutum [i]: nec ante conditionem impletã, quæ certò implenda [k]. Itaq; indebitũ accipitur, nõ ſolùm ſi omninò nõ debeatur, ſed ſi per aliquam perpetuam exceptionem peti nõ poterat [l]: ſi exceptio perpetua, fauore ſoluentis inducta, non autẽ ſi tertij cauſa [m], vel ſoluentis etiam, ſed iuris rigore [n]: vel ſi temporalis ſit exceptio [o]. Et in ſumma, ſolutio facta ex his cauſis quæ iure nõ ualuerũt, vel effectũ non ſortiũtur, cõdictione repetitur [p]. Indebitũ itaque primò erit, ſi nulla ſubeſt cauſa ob quam debeatur, ſubeſſe tamen putatur: vt ſi quis ſoluat ex cauſa quaſi facta, quæ facta nõ eſt: vt ſi pœnã dupli vel quadrupli ſoluat ex falſa cauſa [q]: ſi putans ſe debere ſortem, vſuras ſoluerit [r]. Et hanc condictionem indebiti, in hoc capite, puto differre à condictione cauſa dati, cauſa non ſecuta: quod in hac indebiti ſolutio repetitur, quia facta ob id quod factum credebamus, & in ea iam factum præſuponimus: at in condictione cauſa dati, iam datum erat, vt quid fieret, & quia factum non eſt, datũ repetitur [s]: niſi cõditio ob quã datur, pro impleta habeatur [t]. Magis accedit noſtræ condictioni ſolutionis indebitæ ex falſa,

vel

vel nulla cauſa, ea condictio quæ ſine cauſa eſt, quæ cum hac concurrere poteſt, per quam condicitur, quod vel ex non iuſta cauſa ad aliquem peruenit, vel ex eo quod redit ad non iuſtam cauſam [a], vel ſi ob cauſam impoſſibilem datum eſt, non turpem tamen [b]: nam ob turpem cauſam datum non repetitur à dante, ſed vel remanet penes accipientem, concurrente ex vtraque parte, dantis & accipientis, turpitudine [c]. qui tamen ſi ante ſolutionem peteret, § rectè propter turpem cauſſam à petitione ſubmoueretur [d]. Item ſecundò, indebitum dicitur, cùm ſubeſt quidem cauſſa, ſed inutilis: vel quia ipſo iure cõtractus non valet, aut is poſteà inutilis factus eſt: vt, ſi quis rem ſuam emerit, & pretium ſoluerit [e], quia rei ſuæ emptio non valet [f]: vel ſi quis ſeruum manumiſerit, & ei pecuniam ex teſtamento dederit, & poſteà ingenuum eſſe pronunciatum eſt [g]: ſi poſt ſolutum legatum, indebitum fuiſſe appareat [h], & ſic 9 de ſimilib. Tertiò, indebitum ratione perſonarum dicitur, cùm ſubeſt cauſa, eaq; iuſta, ex qua debetur, ſed vel is qui ſoluit non debet, vel ei cui ſoluitur non debetur: itaque is qui ſoluit, ſi nõ debeat ſoluere, repetet, vt ſi furioſus, prodigus, pupillus ſine tutoris authoritate ſoluant [i], & ſic in aliis [k]. Notant in hac parte Tribunianum Laurẽtius Valla, & poſt illum Budæus [m], dum duo loca, in conſarcinatione legum, ex diametro pugnantia poſuiſſe illis videtur. Vnus eſt ex Pomponio, dum ait [n], Quamuis debitum quis ſibi recipiat, tamen ſi is qui dat, non debitum dat, repetitio competit. Quod pugnare dicunt cũ Paulo, dum ait [o], Repetitio nulla eſt ab eo, qui ſuum recepit, tametſi ab alio quàm à vero debitore ſolutum eſt. Ego tamen arbitror ibi nullam eſſe antinomiam: nam vtrunque verum eſt, & diuerſum. aliud eſt enim quod Pomponius ait, nõ debitum dare ei qui ſibi recipit: & aliud ſuum dare, vt ait Paulus. Nam qui debitum dat, reſpectu dantis debitum non eſt, dum quantitatem creditori quidem, ſed non ſuo, ſoluit: at quando ſuum cuique redditur, ſiue à debitore, ſiue ab alio, nihil intereſt creditoris. Putà, commodaſti Sempronio librum, Caius, qui librum apud ſe habebat, tibi reddidit: ſi reſtituat, ſoluit tibi tuum, & tamen ipſe debitor non erat, ſed quia tuum repetiſti, nihil intereſt à quo, nec reſtituere cogeris vt indebitum. At contrà in aliis debitis quæ 10 ſunt ex obligatione ſolutionis faciendæ alterius rei quàm indiuidui. Ex perſona eius cui ſoluitur, ſi ei non debeatur, repetitionem competere docet exẽplum ſolutionis falsò procuratori factæ, rato non habente domino [p]: cui alia ſimilia pleraq; occurrunt. Item quartò, ex ratione ſolutionis, & quãtitatis indebitũ dicetur, & repetitio cõpetit, vt ſi plus debito ſoluitur [q]: ſi ſub cõditione debitũ, ante eius euentũ ſoluerit [r]. In ſolutione quoque indebiti, nõ ſufficit ſolui indebitũ ad effectũ repetitionis, ſed exigimus quoque, vt ignorãter indebitum pro debito ſolutũ ſit. quippè quia indebitũ ſciens prudẽsq; ſoluẽs nõ repetit [s], eò q; qui ſciẽs indebitũ ſoluit, donare videtur [t]: & proinde, qui, cũ ſciret ſe exceptione perpetua tutũ, ſoluit, nõ repetit [v]. Qui dubitat autem nũ 11 debeat, pro ignorãte habẽdus eſt, & pari modo repetit [x]. Verũ hîc ignorãtia facti, nõ iuris, intelligẽda eſt excuſabilis [y]. Finis propter quẽ inducta eſt cõdictio hæc, eſt repetitio eius quod ſolutũ eſt, aut eius quod tãtũdẽ habeat [z], vel eius quod verũ excedit debitũ [a]. In frumẽto indebitè ſoluto & bonitas eſt, & ſi cõſumptũ ſit frumẽtũ, pretiũ repetitur. Sic habitatione data, pecuniã cõdicam, non quidẽ quanti locare potui, ſed quanti tu conducturus fuiſſes qui accepiſti [b]. Paulus quoq; in condictionem venire indebiti ſoluti, id quod rei ſolutæ accedit, reſpondit: vt putà, partum qui ex ancilla natus ſit, vel quod alluuione acceſſerit: imò & fructus, quos is cui ſolutum eſt bona fide percepit [c]: & vſuras [d], deductis tamen impenſis quas fecerit reſtituens in reſconſeruandas, vel excolẽdas, aut ad fructuum collectionem [e]. 13 Cur autem indebiti repetitio fiat, ratio prior eſt, quòd actus agentium, non

a l 1 & 4 de condictio ſine cauſ. lib. 12 P. tit. 7 l. perpetuo 16. de condictio. ob turp. cauſ. fact in P.
b l. fi. de condictio. ſine cauſa in P.
c dict l. fin de condict ſine cauſ. P. l 2 & l mercatorem, l. 5. de condictio. indeb. ob turp. cauſ C. l. 1. & penul eo titul. P.
d l 1. & l mercatorem, l 5. de condict. ob turp cau C. l ſi ob turpem. l. 8 eo tit. in P.
e l. letum meum, l. 39. de cond. ind. P.
f l ſuæ rei, & l. ſi in emptione, § rei ſuæ, de contrahen. emptio P.
g l ſeruo manumiſſo. l 52 de condic. indeb P.
h l. frater à fratre, 32 § fin. eod. titul de condict. ind P.
i l in ſumma. l. 65. §. fin eod. P.
k Vlp. l. interdũ perſona 29. eod tit P.
l l ſi pœnæ, l. 9 § 1. l repetitio, 44. l. in ſumma l 65 de cõdictio indeb P.
m Budæus ad l. fin de ædil. lit. ad. ſi in anno. prioribus ad Pã.
n Pomponius, in l. ſi pœnæ l. 19 § quãuis, de condictio. indeb P.
o Pau. in l. repetitio, l. 44. de cond. ind.
p l ſi procurator l. 24 de condictio. cauſ dat P. l. procuratoris, l. 8. & l. indebitum ſolutũ, l. 9 de condict. indeb. C. l ſi procurator. § Celius, eod. titul in P.
q l ſi pœnæ, l. 19. §. fin. & l. cum duo, l. 25 l ſi non ſortem, 26. in princ. & § ſi centum, l. ſi is qui l. 45 & l. ſi. § Scribonius, de cond. ob. indeb in P. & l. 23 de ſolutio li. 46 P. tit. 3.
r Pompo. in l. ſub cõditione, l. 16. de cond. ob. indeb. P.
s l quod ſi ſub ea, 38 eo. tit. ibi d. dum ob. obſeruanda. in l. 1. & l quod indebitum, de cond ob. ind. in P. l. indebitum, C. eo. tit.
t l cuius per errorẽ. de reg. iur l enim §. l. 21. § 1. de inoffic. teſtam.
u l. Campanus, de oper. libertor
v l ſi non ſortem, §. indebitũ, & l. qui exceptione perpetua, de condictio. indebiti in P.
x l. p dubitatur, de cond ob. indeb C.

y l § per ignorantiam, C eod. titul de condi. indeb. l. error. C ad leg. Falcid. z Pomponius, l. quod indebitum, l 7. de cond. ob indeb. P.
a l ſi non ſortem, § ſi centum, & leg d cond. ind. P. Scæuol. l tutores, 61. eod tit. l cùm amplius, l. 35. de reg iur in P. b l. in ſumma 65 §. ſin fructuario, de condict indeb. c in l. indebiti ſoluti 25 & l. ſi non ſortem, § ſed ſi operas, verſ & interdum. l. ſi vxor dos, 55. § fin. l in ſumma. l. 65 § ei qui, de condict. indeb. P. l. videamus, l. 38 §. item ſi indebitum, de vſur. lib. 22. P. tit 1. d l. 8. § ſi de conſtitu. pecunia. lib. 13. P. tit. 5. l. 1. C. de condict. ind. e l. in ſumma. 65. §. ei qui, de condict. ind. in P. per rationem l. fundus, famil. erciſcun. P.

operantur vltra illorum intentionem [a], neque præter naturam & ſubſtantiam ipſius actus [c]: ſoluentis autem intentio, & natura ſolutionis alia nõ eſt, quàm vt liberatio ſequatur debiti [c]: & proinde, cùm liberatio ibi dici non poſſit, vbi obligatio non præceſſit, cùm priuatio præcedatur ab habitu [d], & cùm non entis nullæ ſint qualitates [e], rectè introductum eſt, vt eius quod ita datum eſt condictio danti daretur ex æquitate naturali, per quam, quod alterius apud non dominum ſine cauſa reperitur, repeti conſueuit [f]: & ſic rectè iubet præſes ab alieno abſtinere, & ſuum cuique domino reſtitui [g], ſecundum iuris commune præceptum, Ius ſuum cuique tribuendi [h]. Et ſecundò, iure naturæ æquum non eſt, locupletari quenquam cũ alterius iactura [i]. Item 3. Qui ſoluit, præſumptione generali præſumitur nolle iactare ſuum [k]: & idcircò pactum tacitum ſubintelligi debet, ſi debeatur. Itaque ſolutum, vt indebitum repeteretur. Quod & locum habet in promiſſione eius indebiti ſoluendi, quod promittens putabat errans debitum. ideſt, vt promiſſio condicatur, & conuentus ad ſoluendum, quod, vt debitum, indebitum cùm eſſet ſoluere promiſit, exceptione doli tutus ſit, & incerti cõdictione agere poſſit, vt liberetur à promiſſione per errorem facta [l]. Nam dolo facit, qui petit quod ſtatim reſtituturus eſt [m]: repeteret autem ſolutum ex illa erronea obligatione, ſi ſoluerer promiſſor [n]. Item dolo facit, qui petit, cũ poſſit qualibet exceptione excludi [o]. Quare, tertio loco, cùm ſoluta ab ignorante indebita quantitas repeti poſſit, multò faciliùs quantitatis indebitæ, interpoſitæ ſcripturæ condictio competet: veluti doli exceptio agenti interponitur [p]. Nam cui damus actionem, multò faciliùs ei damus exceptionem [q]. Sunt & iura, quæ præter intentionem cum errore cauta condici iubent [r], quod & in cautione indebitæ pecuniæ locum habet, ſi quis vltrà quàm debuit cauerit [s], veluti, ſi quis plus, quàm ſit hæreditaria portio creditori hæreditario caueat [t], condicet vel hac condictione indebiti, vel condictione ſine cauſſa [v]. Cæterùm obſeruandum, vt is qui ſe indebitum vel ſoluiſſe, vel promiſiſſe aſſerit, teneatur probare [x]: niſi mulier, minor, agricola, & aliæ ſimplices perſonæ ſoluerint [y].

a *l. nom omnis numerario, de reb. credit. in P.*
b *l. vbi ita donatur, de dona cau. mor. P. l. cùm precario, de precar. P.*
c *l. ſolutionis 5, §. 176. de verbor ſignifica l. ſolutionis, de ſolutio. in P.*
d *l. Iulianus, de diuor. in P. l. decem, de verbor. obliga.*
e *l. eius qui in prouincia, de reb. credit. P.*
f *l. hæc condictio. l. 66 de condict. indeb. in P.*
g *l. ſi irruptione, l. 8. finium regundor. P.*
h *§. iuris præcepta, de iuſtit. & iure. ap. Iuſti.*
i *l. nam hoc naturæ, de cond. & indeb. P. l. iure naturæ de regul. iur. c. locupletari, eo. tit. in ſex.*
k *l. cùm de indebito, de probatio. P.*
l *l. ſi hæres teſtamẽto, l. 3. de actio. emp. P. l. 1. §. aliud, de donatio. in P. l. 1. 2. 3. de cõdict. ſine cau.*
m *l. dolo facit, 2. de exceptio doli.*
n *l. ſi cum te, de pact. P.*
o *l. 2. §. & generaliter, de dol. mali exceptio P.*
p *l. 3. C. de condict. indeb.*
q *in l. 1. §. is autem, de ſup. ſtipulat.*
r *l. ſi in debitum, & l. nec intentio, de tranſac. C. l. ſi non eſt, de condict. ex lege, l. 2. C. de condict. ind. l. ſi non tranſactionis, l. 6. de int. & fact. ign. C.*
s *l. 4. de condict. indeb. C.*
t *l. is qui plus, l. 51. eod. titu. de cond. indeb. P.*
v *l. qui ſine, de condictio. ſine cauſſ. in P.*
x *l. cùm de indebito, c. 25 de probatio in P.*
y *dicta l. cùm de indebito.*

1 Non repetitur ſolutum ex cauſa iudicati vt indebitum.
2 Nec ſolutum ex iurciurando delato.
3 Nec ex cauſa tranſactionis.
4 Nec ex cauſis quæ creſcunt per inficiationem.
5 Nec ex ſoluto ex pia cauſa.
6 Pia cauſa quæ.

De caſibus exceptis à condictione indebiti. Cap. 17.

Can. hæc imago 83. q. 5. cap. 1. de conceſſio. præben. L. 1. de diuortiis in P. L. 2. de iureiuran. C.

DVANT interpretes [a] caſus quoſdam ſingulari iure à condictione hac exceptos, in quibus ſolutum indebitum per errorem non eſt repetendum: quos tamen ego non pertinere ad regulam repetitionis indebiti arbitror, & ita perperàm eximi ab ea, cùm exceptio debeat eſſe de regula [b]. Verùm nihilominus eſt, ex il-

a *gloſſ. in l. 1. C. de condict. indeb. gl. in l. eleganter, §. fi. eod. P.*
b *l. nam quod, §. penul. de lega.*

lis

lis causis solutum, occasione indebiti non repeti: proinde hos casus referam cum stricta diuersitatis ratione. Primò, ex causa iudicati solutum hoc prætextu, tanquam fuerit indebitum, non repetitur [a]. Idq;, quia sententia quæ transit in rem iudicatam, pro veritate habetur [b], & sententia inducit obligationem [c], & datur actio in factum ex re iudicata [d]. Nec mirũ si condictio indebiti non competat hîc, si forsan dolosè quod non debebatur persecutus fuerit actor, & accepit: quia & alia remedia dantur reo pro repetitione, indebito detecto, contra sententiam, vt restitutio in integrum, si non legitimè quis fuerit defensus: & ex modico restituitur ad totam causam [e], si sententia contra absentem non contumacem sit lata [f], si supplicatio aduersus eam proponatur [g], si agatur crimine stellionatus, pro
2 recepto indebitè, ex causa sententiæ [h]. Secundus casus, quando ex iureiurando præstito ab aduersario ei delato, indebitum solutum apparet: nam habito respectu ad iusiurandum, solutum ex eo non dicitur omninò indebitum, sed vel ex iureiurando debitum, quod controuerti non potest [i], quòd ex eo quæratur actio & exceptio [k], quia multò maioris est authoritatis quàm res iudicata [l]. Tertius casus est in transactione, ex qua solutum,
3 quamuis antè videatur fuisse indebitum, tamen non repetitur [m], quia indebitum propriè dici non potest, aut sine causa solutum: satis enim lucratur qui à lite discedit, & ideò transactio causam potius habet soluendi litem,
4 quàm debitum, vel indebitum præcedens [n]. Quartus casus in soluto indebito ex causis quæ crescunt per inficiationem, quod non repetitur [o]: veluti in soluto ex causa legis Aquiliæ [p], legati [q], depositi ob ruinam, incendium, aut naufragium [r], & similium. Quia in his quæ crescunt per inficiationem, qui soluit, licet indebitè, videtur transigere, ideò, quod supra de-
5 bitum soluitur, tanquam ex transactione solutum, non repetitur. Quintus casus in indebito soluto ex pia causa [s], quia quæ in piam causam erogata sunt, etsi iure ciuili non habeant obligationem, tamen naturâ & officio Christia-
6 næ religionis obligationem habere videntur. Pia causa dicitur, omnis actus qui ad salutem animæ principaliter pertinet [t], si fiat legatum, vel donatio monasterio, vel pio loco [v], si in dotandas inopes puellas collocentur solutiones, vel in alendos pauperes, & sic de similibus. Pia quoque loca, ecclesiæ, hospitalia, & alia loca vbi sunt miserabiles personæ [x]. pietas in deum, parentes, & patriam: nam & quæ quis misericordia motus in hos expendit, non repetit, vtpotè qui velle donare videatur [y]: item si in propinquos, vxorem vel maritum [z].

a l. 1. de condict. indebi. l. e. antei, §. 1. & l. Iulianus, eo. titu. in P. l. si fideiussor, in 1. § in omnibus, manda.
b l. ingenuũ, de stat. hom. l. res iudicata, de reg. iur.
c l. quoties 1. 7. de noxa. actio P. l. 3. § idem scribit, de pecul.
d l. actori, de reb. cred. C.
e l. quia absentem, C. de procurator. l. si prætor, de iudic. P. l. 1. qui b. ex caus. maior. l. pen. quomo & quando iudex.
f si vt proponis, 1. l. ea quæ, l. penul. C. quo & quan. iud. l. absentè, de pœn. C. ea caueat, 1. q. 9.
g authen. quæ supplicatio, de preci. impera. off. C.
h l. si fideiussor, in 1. § in omnibus, mãda P.
i vt in l. 1. de reb. credit. C. l. admonendi, § fi. de iure iuran. in P.
k l. nam posteaquã, l. 9. § 1. & l. si duo patroni, l. 13. § si quis iurauerit, de iureiurand. in P.
l l. 2. de iureiur. in P.
m l. 2. C. de reb. cred. l. si non transactionis causa, de iur. & fact. ignorãt. C.
n l. in summa, § 5. de condict. indebi. l. fratris, C. de transactio.
o l. ea quæ, de cond. indebi. C. §. fin. de oblig. quæ ex quasi contract. nascunt.
p l. ea quæ, C. de lege Aquil. § fin. de oblig. quæ ex quas. contrac. nasc.
q § fi. de oblig. quæ ex quas. contract.
r § in duplum, de actio l. 1. § merito, deposit. P.
s dicto § fi. de oblig. quæ ex quas. contract. facit l. cõmis, §. penul. de condictio. indeb. t Bald. in l. 1. 4. columna. C. commu. de lega.
v c. fi. de testa. x in l. si quis ad declinandam, & l. orphanotrophos, de episcop. & cleric. C. l. illud, & l. sancimus, C. de sacrosanct. eccles. C.
y l. si quis, § sed interdum, de religio. & sump. fun. cum distinctione ibi apposita. l. alimenta, C. de negot. gest. z l. Nesennius Apollinaris, & l. is qui. 46. de negot. gest. P. l. 1. & l. si paterno affectu, eo. tit. C.

MMm 4 De

FINIS LIBRI XXII.

DE ALIIS CONTRACTIBVS QVI RE FIVNT.

LIBER XXIII.

De Commodato. Cap. 1.

Ap. Iustinia. lib. 3. tit. 15. §. item is cui. P. lib. 13. tit. 6. C. lib. 4. ti. 23. in Decretalib. lib. 3. tit. 15.

1 *Commodatum re celebratur, vnde dictum, & quid.*
2 *Quæ res in commodatum veniunt, alienæ, soli, mobiles.*
3 *Personæ idoneæ commodato, quæ se possunt obligare, prædones, non domini, filiifamilias, serui, &c.*
4 *Conuentiones, & modi adiecti sequendi circa periculum, & alia.*
5 *Gratuitum esse debet commodatum.*
6 *Rei commodatæ vsus tantùm, isq; certus conceditur, quo differt à mutuo.*
7 *Commodatum non potest reuocari, nisi expleto vsu ad quem datum, & tempore concesso.*
8 *Differentia commodati, depositi, & precarij.*
9 *Qui vtitur re commodata vltra vsum certum, & tempus, inuito commodante, furtum facit.*
10 *Distinctio in periculo, vel interitu, vel damno rei, cuius gratia commodata sit.*
11 *Quomodo culpa interitus, vel detrimenti rei perpendenda sit ex vsu.*
12 *De tribus actionibus commodati, directa, contraria, vtili.*
13 *Directâ repetuntur commodata, & accessoria, & id quod interest, non obiecta compensatione, nisi ex causa contraria.*
14 *Directa datur commodatario pluribus de causis enumeratis, vltra exceptionem compensationis.*
15 *De vtili, directa, & contraria.*

a §. item is cui res, quib. mod. re contrah. oblig.

b pro mutuo accipit Cicero commodatum 6. in Verren.

c l. qui iē, 15. deposi. P. l. neque pignus, de reg. iur. in P.

d l. 1. §. inter cōmodatum, cōmo. in P.

OMMODATVM inter contractus qui re contrahuntur annumeratur [a]: commodatum, quasi cum modo datum. modus autem dandi præscriptam habet formam, quæ sic in finitione substātiali euoluitur. Commodatum, est rei alicuius, inter idoneas personas, facta ad certum vsum, vel tempus gratuita cōcessio. Diffinimus hic in specie commodatum, non prout potest in latissima significatione mutuum continere [b], & precarium, de quo paulò post Propriè res quæ commodantur, eius cui commodantur esse non debent, quia res domino non possunt commodari [c], alienæ ergò commodantur, siue illæ sint mobiles, siue soli, sublata differentia Labeonis, qui commodatum dicebat esse rei mobilis, non etiam soli, & vtendam dari soli: nam & Iulianus ait, & habitationem commodari posse [d], id est, domum commodari gratia habitandi: verùm pro implenda promissione, actio præscriptis verbis, non commodati, da

ti, datur[a], ſic enim habitandi ius, id eſt, vſus domus commodatur. Rectè & ſeruitutes ad certum tempus conceſſæ alicui commodabuntur, vel melius accommodabuntur, id eſt, aptabuntur vſui alicuius, permittendo alicui illis vti: vnde & merces quæ pro domo alio modo ſoluerentur, donata videtur. In ædibus enim alienis, inquit Pomponius[b], habitare gratis, donatio videtur: id enim idipſum capere videtur qui habitat, quòd mercedem pro habitatione non ſoluit. Et Cicero[c] ait, cuidam ædes maximas ad nuptias accõmodaſſe. Commodari & noſtra, & res aliena poteſt[d]. Quare & prædoni, commodati, pro re ab illo data, datur[e]. Non poteſt commodata res dici, id eſt; non poteſt commodari res quæ vtendo conſumitur[f], niſi fortè quis ad pompam vel oſtentationem accipiat. Et ſæpè etiam ad hoc commodantur pecuniæ, vt ditis gratia numerationis loco intercedant, vt numerentur, vt quis ditior appareat: vel quæ numerantur diuitis gratia qui ſoluendo aliunde eſt, in negotio in quo numerationem interuenire opus eſt, rationem cõ-
5 modati habent. Perſonæ idoneæ ad contrahendum commodatum, & ad obligationem eius ſunt, quæ per ſe obligari poſſunt generaliter: quo fit, vt impuberes commodati actione non teneantur, quoniam non conſiſtit commodatum in pupilli perſona ſine tutoris authoritate: vſque adeo, vt etiam ſi pubes factus dolum aut culpam admiſerit, hac actione non teneatur, quia ab initio non conſtiterit[h]. Nec in furioſum commodati actio danda, ſed ad exhibendum, vt res exhibita vindicetur[i]. ſi locupletiores tamen facti ex cõmodato ſint, datur vtilis actio in eos commodati[k]. Filiofamilias maiori, & ſeruo commodari poteſt: & agitur cum patre, & domino, in quantum eſt in peculio cum filiofamilias directo[l]. Et prædo, & fur, vt dictum eſt, commo-
4 dare poſſunt. Inſpicimus quod contrahitur, & modum adiectum, qui pro formula & lege habetur, & ſequimur quod placuerit: vt ſi conueniat vt dolus, caſus fortuitus, & culpa præſtetur ab eo qui accipit, vel contrà[m], ſit gratuito[n]: aliter commodatum non eſt, ſed locatio[o]. Conceditur quoque res commodata ad certum vſum: & ita res quæ non poſſunt eſſe cum vſu, ſed
5 vſu conſumuntur, non veniunt in mutuum[p], quia vſus dicitur eſſe, ſaluâ rerum ex quibus percipitur ſubſtantia. Quare nec pecunia commodari poteſt[q]: quia vſusfructus nec vſus propriè in ea eſſe poteſt: & Vlpianus vſumfructum & vſum earum rerum quæ vſu conſumuntur, vocat abuſum[r]. Certus vſus eſt ille, qui deſtinatur ab eo qui commodat: ſicut enim voluntatis & officij magis eſt commodare, quàm neceſſitatis, ſic etiam modum commodato adſcribere[s], quòd ſi incertus & indeterminatus fuerit vſus conceſſus, tutiùs erit vti actione præſcriptis verbis[t]. Nec tam res, quàm vſus eius conceditur in commodato, quo nomine valde differt à mutuo, in quo quod datur fit accipientis[v]: cùm tamen qui commodat, remaneat, ſi ſit antè, dominus & poſſeſſor ciuiliter rei commodatæ, detentione
7 naturali in commodatarium tantùm tranſlata[x]. Certitudo vſus operatur ex parte dantis, vt ante expletum vſum per accipientem, res repeti non poſſit, cùm interſit accipientis iuuari, non decipi beneficio[y]. Et ideo commodans probare debet vſum impletum, quem conſtituit[z], idipſum in tempore probandum, vt ante tempus definitum non poſſit commodans, inuito
8 cõmodatorio, repetere, quo nomine differt commodatum à depoſito, quod arbitrio deponentis poteſt repeti[a], quamquam appoſitum ſit pactum de non repetendo[b]. Differt quoque à precario, quod qui dedit, quandocumque
9 voluerit poteſt repetere[c]. Ex parte porrò commodatarij, determinatus vſus, & definitum tempus, faciunt ne is extra conceſſum tempus, & vſum, vti re poſſit rectè. Et ſi vtatur, veluti inuito domino rem contrectans, furtum facere rei videatur[d]. Et ſcribunt Valerius Maximus[e], & Aulus Gellius, furti aliquando eum damnatum, qui equo commodato ad eundem certum vſq;
10 locum paulò longius vſus fuiſſet. Fit commodatum[f] vtplerumque commo-

[a] l. ſi gratuitam, l. 17. de præſcrip. verbis lib. 19. P. tit. 5.
[b] l. in ædibus, l. 9. de donat. lib. 39. P. tit. 5.
[c] Cicero 4 ad Attic.
[d] Paul. in l. commodare poſſumus, l. 25. Martia. in l. ita vt is, commo. in P.
[e] l. non à iudice, l. 64. de iudic. lib. 5. P. tit. 1. & dicta l. ita.
[f] l. 3 §. fin. commo. in P.
[g] Cuias in l. 4 eo ti.
[h] l. 1 § fin. commo. in l. 2. eo. tit.
[i] l. 3 eo. P.
[k] l. 3 § ſi filiofa. commo. in P.
[l] l. ſi vt certo, l. 5. § nunc videndum, commod. l. 1 C. eo tit.
[m] § item is cui in ſi quib. mod. re contrah. oblig. l. ſi gratuitam, l. 19. & l. ſi rem tibi inſpiciendam, l. 19 § ſi cùm vnum bouem, de præſcrip. verb.
[n] l. 2. & l. ſi quis conduxerit, loca. in P. § ſi de mãda. § 1. de loca
[o] l. 3 §. 6. & ſeq. commo. P. l. 2. de vſufruct. in P. §. 1. de vſu & habitatio
[p] l. numiſmatum, de vſufruct. l. 1. & 2. de vſufruct. earum rer. quæ vſu conſumuntur, § conſtituitur, de vſufruct.
[q] l. hoc ſenatuſconſultum, § 1. de vſufruct. earum rer. quæ vſu conſum.
[r] l. in commodato, § ſicut, commo. P.
[s] l. ſi gratuitato, iuncta, l. ult. de præſc. verb. P.
[t] § item is cui rei aliqua, quib. mo. re contrah. oblig. l. 2. de reb. cred. P. l. 3 & § 16 quoq;, de actio in P.
[v] Pompon. l. rei commodatæ, l. 3 Vlp. l. mensio 19. cõmo. P. in l. in commodato, § ſicut commoda. P. l. 3 § ſi de cõmo. ap. Gregor.
[x] l. 2 C. de cõmoda.
[y] l. 2 § penult. depoſit. in P. vbi §. ii. de depoſit.
[z] l. 4 ſi ſic depoſitio, depoſi. in P.
[a] l. 1 & l. cum precario. & l. habet, de precar. in P. c. 6. de precariis, ap. Gregor.
[b] l. qui iumenta, de iur. in P. l. ſi vt certo §. nunc videndum, in verſ. placet commo. § furtum, & § placuit, de obliga. quæ ex delict. naſcunt.
[c] Valer. Maximus, lib. 8. c. 2. & Gellius, lib. 7. c. 3.
[d] c. 1. de commoda.

[e] l. ſi certo, §. commodatum, & ſeq. eo. P.

data

datarij gratia, interdum & commodantis, vel vtriuſque, quod maximè intereſt annotaſſe: quia qui gratia ſui tantùm commodatum accipit, de leuiſſima culpa tenetur pro rei interitu, vel deterioratione, alioquin enim ſine culpa vel dolo per ſenectutem contingens, vel morbo, vel vi latronum ereptum, nihil eſt imputandum ei qui commodatum accepit: nec quod incendio, aut ruina, ſine culpa contigit. niſi forſan cùm poſſet res commodatas ſaluas facere, ſuas prætulit [a] ſic de aliis fortuitis [b], niſi aliter conuentum ſit [c]. At cùm commodantis gratia tantùm fit commodatum, eo caſu tantùm commodatarius de dolo tenetur, vt ſi quis ſponſæ ſuæ vel vxori commodauit, vt comptior incederet, vel ſi quis prætor ludos edens ſcenicis commodauit, &c [d]. Si vtriuſque cauſa commodatur, dolus, & leuis culpa veniunt, non autem leuiſſima [e]. Perpenditur culpa in eo qui ſui cauſa commodatum rogauit, ex modo conceſſionis: nam ſi res intereat in eo vſu ad quem commodata eſt, vel ſi deterior facta eſt, periiſſe videtur culpa potiùs dantis, quàm rogantis: vt, inquit Pomponius, ſi commodauero tibi equum, vt eo vtereris vſque ad certum locum, ſi nulla culpa tua interueniente, in ipſo itinere deterior equus factus ſit, non teneberis commodati: nam ego in culpa ero, qui in tam longum iter commodaui, qui eum laborem ſuſtinere non potuit [f]. Et Vlpianus ait, eum qui rem commodatam accepit, ſi in eam rem vſus eſt, in quam accepit, nihil præſtare, ſi eam in nulla parte deteriorem fecit ſua culpa, ſi culpa eius fecit deteriorem, teneri [g]. Pro commodato tres propoſitæ ſunt actiones, directa, contraria, & vtilis, ex quibus in primis agitur pro his, de quibus conuentum eſt inter contrahentes, quia ſeruanda ſunt: vt ſi rogans ſuſcipiat in ſe caſus fortuitos, de quibus ſine pacto non teneretur [h], niſi culpa ſua in caſum ſe coniecerit: vt ſi quod domeſticis vſibus commodatum eſt, ſecum peregrè quis detulerit, & ita caſu perierit: vel ſi vſus ſit alio vſu quàm deſtinato [i]. Nulla tamen pactio efficere poteſt ne dolus præſtetur [k]: maximè quia & bonæfidei hoc iudicium eſt, vt etiam pro eo in litem iuretur [l]. Directa actione petitur res commodata à commodatario qui rogauit, vt ea reſtituatur quæ deterior facta non ſit, alioquin reſtituta non videtur quod pertinet ad hanc actionem, niſi & quod intereſt præſtetur [m]: & fructus quoque rei commodatæ [n], item acceſſoria rei commodatæ, quæ cum re commodata erant. ſiquidem & cuſtodia vtriuſque rei, & periculum ad commodatarium pertinet: vt ſi equa commodata ſit, & eam pullus ſequeretur [o]: ſi ſeruus cum lance [p], & ſic de ſimilibus. Si tamen quædam res extrinſecus rei commodatæ occaſione accedãt roganti, non repetuntur à commodante: vt putà, ſi res commodata furto ſubſtracta ſit, & crimen commodatarius fuerit perſecutus, ad cuius periculum res pertinet, pœnalis condemnatio furis ad eum, non ad dominum pertinebit [q]. Nam & dominus extra periculum eſt in furto, cui ad æſtimationem rei condemnatur qui accepit, per quam litis æſtimatione ſuſcepta, res transfertur in commodatarium [r]: & ideò cautionem illi præbet de re reſtituenda, ſi ad ſe peruenerit, & ſi reperiatur [s]: vel contrario iudicio commodatarius cogere poteſt commodantem, aut rem præſtare, aut quod acceperit reddere [t]. Singulare eſt, quod notat Vlpianus in reddendæ rei interitu, Si dum refertur res ad commodantem perierit: ſiquidem ſi commodans mandauerit per quem commodatarius remitteret, periculum mandantis eſt: ſi verò ipſe cui voluit commiſit, æquè culpam præſtabit, ſi ſui cauſa accepit [v], quòd non tam idoneum elegerit hominem, vt rectè perferri poſſet, vt ait Paulus [x], Si mei cauſa, dolum tantùm: vt idem Vlpianus ait, l. ſi mei l. 12. commo. P. Et mala electio culpam habet [y]. Nõ excipit contra agentem directa commodatarius de debito quo obnoxius eſt illi commodans, nec vtitur iure compenſationis ſeu retentionis regulariter [z]: niſi illud debitum procedat ex re commodata, quod poſſit petere contraria commodati actione [a]: cui enim damus actionem, multò magis & exceptionem

[a] d. l. in § commodatum, & ſ. quemcumque, l. 18. commo. P.
[b] l. in rebus, 18. commo. P.
[c] dicto §. commodati, & l. 1. C. eo.
[d] dicta l. ſi vt certo, § interdum, commodati qui rem, l. 30 § 1. d. ſi mei cauſa, l. 12. commo. P.
[e] l. in rebus, vt iuncta glo. in verbo æſtimatio, commodati P.
[f] l. ſi commo. P. Vlp. in l. cum qui ſeruũ, l. 10. eo. P.
[g] l. 1. C. de commodato, & l. eo ap Greg.
[h] l. in rebus, & l. ſi vt certo, § hîc vt denatum, in fi. cum §§ ſeq commo. P. l. 1 § is quoque, de actio.
[i] l. in commodato. commo. P. l. non à iudice de iudic. & l. contractus, de reg. iur.
[k] l. 3 § in hac actione commo. P.
[l] l. 1. § in hac actione commo. P. & l. non à iudice, l. 46 de iudicijs lib. 5. tit. 1.
[m] Paul. l. videamus, 38. § ſi poſſeſſionem, de vſur. lib. 22. ff. tit. 1.
[n] l. ſi vt certo, § vſq; adeo commo. P.
[o] d. l. ſi vt certo, § ſi me rogaueris.
[p] l. in § ſed cùm in ſecundam, de tut. C. lib. 5. tit. 2.
[q] l. ſi vt certo, § 1. commodati commo. P.
[r] l. ſi is qui commodatum, l. 23. eo. P.
[s] l. in commodato, l. 17 § ſi commo. P. l. item in hac commodato, l. 21 eo. P. l. 1. § penul. ad legem Rhod. de iact.
[t] Vlp. in l. eum, qui, l. 10 § ſi commo. P. l. idem, & l. ſi § ſeruorum, nauis caupo. ſtabular. P. lib. 4. tit. 9.
[v] Paul. l. qui non eã, l. 21 commo. P. vt de ibi Accurſ.
[x] l. ſi procuratorem, § & tutores, mand. P. l. ſi § ſeruorum, nauis caupo. ſtabular. P.
[y] l. 6. C. de commo. l. ſi. § fi. C. de compenſatio.
[z] l. in rebus, l. 18. § fi. commo. P.
[a] l. in rebus, l. 18. § fi. commo. P.

14 ptionem [a]. Contraria actio datur commodatario : quamquam enim is ea quæ contrario iudicio à commodante conſequi poſſit,per compenſationem & retentionem rei ; tamen quia iudex compenſationis ſemper rationem non habet, aut aliquando res perit,& ita de reſtituenda re cum eo non agatur,aut ſine iudice reſtituta eſt, dicemus neceſſariam eſſe contrariam actionem [b], per quam conſequitur quanti ſua intereſt ex reſtitutione rei, & ſine principali eam mouere poterit [c]. Vt ſi vſu non expleto, & ante tempus rem commodatam commodans repetat:cùm non decipi beneficio ſed iuuari interſit noſtra [d]. Item ſi ſciens quis vitioſas res,ex quibus damnum datum eſt, inſcio commodatori commodauerit:vt ſi vitioſa dolia, vel vaſa, in quę infuſum vinum, vel oleum, effuſa ſint, vel corrupta : nam eo nomine condemnandus eſt commodans [e]. Item ſi commodatarius graues impenſas in ſerui commodati morbum fecerit, vel in inquiſitionem fugitiui, non tamen repetit modicas, & quotidiana alimenta factas : quia illæ ad eum qui vtitur pertinent [f]. Item pro his contraria conuenietur,quæ furatus eſt ſeruus commodatario,ſi ſciens furem eum commodauerit [g]. Si commodans vel eius ſeruus, rem commodatam furentur [h], datur rogantiiudicium contrarium vtile: datur & contraria, ſi codicem cùm mihi dediſſes commodato, ego debitorem meum in eo cauere fecerim, & tibi codicem reſtituens, tu inter 15 leueris [i]. Vtilis actio eſt quæ datur ex commodato alij quàm commodanti, ſed eius loco, & dicitur, vtilis directa [k]:vel alij quàm commodatario qui rogauit, ſed eius loco, & dicitur, vtilis contraria.

[a] l.1. verſi. nam eſt damus, de ſuperficieb. in P.

[b] l.in rebus,l.12 §. 6.commoda. P.

[c] l. in commodato, § 1.commo.P.

[d] d. l.in commodato,§ ſicut,commo. l.in rebus,§. ſi.eo. tit.c.1 § ſi.eo. tit. ap. Greg.

[e] l in rebus,l.12. §. item qui,& d l. in commodato, § ſicut,commo. P.

[f] d l in rebus,§ poſſunt, & l. item ſi ſerui,§ ſi.de ædil. edic.in P. l.diuortio,§ ſi.ſolu.matr.

[g] l penul.commo. P.l.ſi ſeruus pignori datus,l.31.§ ſi. de pignor.actio P. lib.13.ti.7.

[h] l.rem mihi commodaſti,l. 21.commodo P.

[i] l.ſi vt certo,§ idē denique, commo. vt in l. ſi res tuas, l.2. ad exhibendū, lib.2.C. tit. 42.

De precario. Cap. 2.

Lib.43.P.tit.25. Lib.8.C.tit.7. Decretal.lib.3.tit.14.

1 *Precarium affine commodato.*
2 *Precaria,precaria,precarium quid,& quomodo differant.*
3 *Renouatio precariarum expreſſa,vel tacita.*
4 *Precaria & precariorum eadem cauſa, & diuerſum tempus.*
5 *Coloni eccleſiaſtici qui.*
6 *Precarium quid.*
7 *Quæ res precariò dari poſſint:poſſeſſio vna eadem apud plures eſſe ſimul nequit.eo.*
8 *Qui rogare & dare precario poſſint.*
9 *Forma precarij quæ.*
10 *Antinomia de tempore adiecto precario diſſoluta.*
11 *De interdicto, de precario.*
12 *Precarias & precariam, eſſe precarium cum tempore.*
13 *Interdictum eſt reſtitutorium de precario, & quid per illud conſequamur,& contra quos competat.*
14 *Dolus tantùm,non culpa, in precario conſideratur.*
15 *Quibus modis ſoluatur vel tollatur precarium.*

PRECARIVM eſt genus liberalitatis, affine commodato & donationi [l]: ſed per repetitionem rei datæ diſtinguitur à donatione [m], quæ transfert dominium [n]. Antequam autem definiatur, diſtinguendum eſt inter precarias, precariam, & precarium,quæ maximè apud iuris pontificij authores variatur, apud quos verſus differentiam produnt [o].

[l] l.interdictum,l.14. de precar.P.

[m] l.ſi precatio, 17. comm predi.P.l.e. de precar. P.

[n] l.ſi quis argentum § ſin autem,de donatio.in P. & toto tit.de reuo. dona.

[o] refert, & explicat Hoſtienſis,in Summa,& gloſ.in c. ſi. de precariis apud Gregor.

Rū,

Ria, ria, rium, srta sunt quibus est caput vtrum.
Ria sunt festa per singula lustra renasci:
Ria sit ad mortem, nec citrà vsque revocari:
Rium finitur tunc, quando auctor vitâ revocatur. id est,

Præcariæ dicuntur conceſſiones, vſus vel vſusfructus rerum, in luſtrum, vel in quatuor, aut quinque annos, poſt quos extinguitur conceſſio, niſi renouetur: renouata autem cenſetur, ex preſsè, vel tacitè. quomodo expreſsè fiat prorogatione, vel alia conceſſione, palam eſt [a]: ſed tacitè fieri intelligitur, vt in precario, in quo qui rogauit ad tempus, finito tempore, etiamſi ad hoc tempus nõ rogauit, tamen precariò poſſidere videtur; intelligitur enim dominus, cùm patitur eum qui precariò rogauerit, poſſidere, rurſus precariò concedere [c]: argumento etiam locationis, quæ hoc tacitè admittit [d]. Efficit autem iſta annorum adiectio vel renouatio, ne obliuioni detur cauſa poſſidendi, & ne poſſint poſſidentes præſcribere. quamquam diutiùs poſſederint [e], etſi nec pro voluntate concedentium reuocentur [f]. Precaria eſt cõceſſio vſus vel vſus fructus, facta ea lege, vt is qui rogauit, tandiu vtatur fruatur, quandiu vixerit qui conceſſit. Quæ facta ab eccleſiaſtica perſona de bonis eccleſiæ, non poteſt obſtringere ſucceſſores in benehcio [g], neque etiá de rebus eccleſiæ precariam facere ab aliqua poteſtate cogitur [h]. Videntur mihi eadem eſſe precariæ & precaria, nec quicquam intereſſe aliud inter hæc, quàm quòd precaria vna ſit conceſſio, veluti ad tempus vitæ, vel concedentis, vel accipientis: precariæ autem ſint veluti plures conceſſiones tẽpore continuatæ. Proinde vnam ſpeciem deſſinire, ſufficit in ſingulari, vt precaria videlicet poſſeſſio ſit, ceſſio vſus vel vſusfructus rei immobilis, poſſeſſuro ad tempus, vel quandiu vixerit, dans vel accipiens eos qui precarias habent, aut precariam, ab eccleſia dici colonos eccleſiaſticos non ambigerem, ex ſententia Beati Rhenani [i], qui originem aperit, dum ait, poſt victoriam illam præſtantem ad Tolbiacum de Alemanis per Clodoueum obtentam, quoſdam, in illo recenti Chriſtianiſmo, res ſuas eccleſiæ donaſſe, & rurſum agros aut domum in beneficij modum recepiſſe ad vitæ ſuæ tempus, non tamen citra penſitationem, nec poſt mortem patris, filios, aut hæredes vindicare ſic data potuiſſe, & hos colonos eccleſiaſticos dictos. Sic & ex concilio Mediomatricis, qui res dederunt eccleſiæ, eas proprias, & eccleſiaſticas pro illis fructuario vſu tenere poſſunt, non aliter [k]. Dantur & ita res eccleſiaſticæ ad vſum tantùm vitæ clericis [l], cum conſilio eccleſiæ, & à perſonis legitimis, alioquin reuocantur [m]. Poſſunt & alius dari cum aliqua penſione, in ius colonarium, quod differre à iure emphyteutico docet Iuſtinianus [n]. Precarium eſt, quod precibus petenti vtendum conceditur tandiu, quandiu is qui conceſſit patitur: quod genus liberalitatis ex iuregentium deſcẽdit [o]. Habere precariò videtur, poſſeſſionem vel corporis vel iuris adeptus, ex hac ſolummodò cauſa quòd preces adhibuit, & impetrauit precibus vt ſibi poſſidere, aut vti liceat [p]. Res precariò concedi poſſunt vtendæ & immobiles & mobiles [q], & iura ſeruitutum [r]: rei ſuæ tamen precarium non conſiſtit [s], niſi poſſeſſionem rei ſuæ oppigneratæ rogat precariò à creditore debitor [t]. Vnuſquiſque autem poteſt rem ſuam, quamuis non poſſideat, precariò dare ei qui poſſideat [v]: & poteſt qui ex alia cauſa poſſidet, poſtea precario poſſidere, rogando dominum vt ſibi poſſidere liceat, mutata videlicet priore poſſeſſione [x]: quia nec duæ iuſtæ, nec iniuſtæ duæ poſſeſſiones ſimul eſſe poſſunt, vel concurrere in eodem homine, & ad eandem rem [y]. Poteſt & rogare precariò ſeruus, & filius familias, & proprio, & domini, vel patris nomine. vnde ſi eorum nomine, in ſolidum tenentur, ſi ſuſſerint, vel ratum precarium habuerint: ſi ſuo nomine, tantùm quantum eſt in peculio [z]. Idem in procuratore, vt pro alio rogare poſſit qui mãdauerit vel ratum habuerit [a].

Rogat

[a] c. 1. de precariis, ap. Greg. ca precariæ, 12 q 2. & ca. precariæ, 10. q 2.
[b] Pomponius, in l ſed etſi, l. 5. de precario. P.
[c] Vlpia. l. in rebus, l. 4. de precat. in P.
[d] Item quæritur, §. ſi & l. qui ad certum, l. 12. P. l. lege quidem C. locat.
[e] ca clerici quilibet, & ca. leq. 16 q. 4.
[f] c. fi. §. fi. de precar.
[g] c. 2. de precariis, 10. q. 2.
[h] ca. precariæ in 1. §. 1. 10. q. 2.
[i] Beatus Rhenanus, lib 2 rerum Germanicarum, ubi de ſtatu Alemanorũ agit.
[k] ca. precariæ in 1. 10. q 2.
[l] ca. huiuſmodi, § fi. 10 q. 2.
[m] ca. precariæ, 12. q 2.
[n] §. lex itaque, de l. 6 alien. reb eccleſ. in Authent.
[o] Vlp in l. 1. de precar in P.
[p] Iulianus l. 2 §. fi. de precar in P.
[q] l. 4 Item precario 21. & fi. de prec. P l. fi C. eo.
[r] l. 3 & habet, l. 15. § precar de precario. P
[s] l. 4 verſ item, & l. certe, 6 § quæſtiõ.
[t] l. ſi debitor, & l. certo eo.
[v] l. vnuſquiſque, l. 28 de precar. P.
[x] l. ſi de preca. P. l. certe, l. 6 §. Iulianus, eo tit.
[y] l. duo in ſolidum, l. 19 enim de prec. l. 3. § ex contrario de acquir. poſſeſſ. P. l. ſi vt certo, §. ſi duobus, commod.
[z] in l. 4 §. 1 & l. ſi ſeruus, l. 13. de precar
[a] l. certe, l. 6. § ſi procurator meus, de preca. l. poſſeſſio, § hn de acquir. poſſeſſio.

Rogat & pupillus precariò, ſine tutoris authoritate [a]. & qui rogat vt precario alicubi morari ſibi liceat,& pro ſuis rogare videtur [b]. Forma ſubſtantialis in eo conſiſtere videtur precarij, vt liberalitas precibus cõceſſa ad nutum & arbitrium repeti poſſit [c]: eſt enim natura æquũ tandiu te liberalitate mea vti quandiu ego velim,& vt poſſim reuocare quãdo mutauero voluntatẽ [d]. Conſtituitur autẽ precaria poſſeſſio vel inter præſentes,vel inter abſentes, veluti per epiſtolam vel nuntium [e]. Sed num ad tempus fieri poſſit; quidam putant precariò ad certum tempus rogari nõ poſſe: quod firmatur ex Celſi reſpõſo, Cùm precariò,inquit, aliquid datur, ſi conuenerit vt kalendas Iulias precariò poſſideat,nunquid exceptione adiuuandus eſt, ne antè ei poſſeſſio auferatur:Sed nulla eſt vis huius conuentionis,vt rem alienam inuito domino poſſideat [f]. Vlpianus tamen [g], & Pomponius [h] ad tempus rogari,& finito tempore precarium renouari tradunt. Venulenus quoque nonnunquàm in longum tempus concedi precarium reſpondit [i]. Et Celſus etiam poſt verba ſuperiora ſic ſubijcit [k], Precarij rogatio ad hæredem eius qui precariò conceſſit, tranſit: ad hæredem eius qui precariò rogauit non tranſit: quippè ipſi dumtaxat, nõ etiam hæredi eius conceſſa poſſeſſio eſt. Quid autem ego in hac antinomia ſententiam lubens explico, ad quam alios connuere certum eſt. Dico igitur, ex natura precarij propria eſſe, certum tempus vtẽdi non præſcribere,aut legem,vt non liceat reuocare intra illud tempus. verumtamen & poſſe concedi longum tempus, & breue, ſed non ideò minus in poteſtate dantis repetere cum voluerit. Ea de re iure ciuili nulla actio competit, ſed propter æquitatem naturalem competit interdictum de precario [l], ſi nihil cautum eſt de reſtitutione: nam ſi concedendo precarium cautum fuerit de reſtitutione per ſtipulationem,ex ea ageturſi autem alio modo,ceſſat interdictũ [m], & datur cõdictio incerti præſcriptis verbis, quæ ex bona fide oritur [n]. Quamobrem, quemadmodum in hoc contractu cautio de reſtituendo mutat actionem contractus: ſic & arbitror pactionem de reſtituẽdo poſt certum ratũm tempus expreſſam recipiendam eſſe [o],& adnecere cõtractui, vt æquum ſit implere,veluti in commodato,cui ſimile eſt precarium, intereſt noſtrà dictam legem vſus vel temporis ſeruari,ne decipiamur beneficio [p]. Neque pactione adhibita certi temporis Celſi habebit locum ratio [q], quæ ideò ad arbitrium concedẽtis reuocari precarium putat, ne inuito domino rebus quis vtatur [r]: nam conſenſit, adhibito pacto, non inuitus, ſed volens in id conſenſiſſe videtur [s], vnde poſteà traditione ſecuta, liberum non erit recedere a placitis [t]. Et inde petitas puto precarias,& precariam pontificij iuris, eusque eſſe precarium verum, ſed cum definito tempore,vel luſtrali,vel vitæ, vel alterius generis. Et ſic Gregorius [u] ſtatuit, precarias, quæ quandoque de eccleſiarum poſſeſſionibus fieri ſolent, non eſſe pro voluntate concedentiũ reuocandas [x]. Per interdictum itaque reſtitutorium qui precarium dedit,ſuo tempore (& aliter quãdo placuerit) precarium reuocat ab eo qui poſſidet,vel dolo deſiit poſſidere [y]: itẽ quanti ſua intereſt non reſtitutum, cum re precariò data, ab eo tempore à quo petitum eſt, & fructus conſequitur [z]: quod hãc ex re natum erit [a], cumque omni cauſſa. Nam in priſtinam cauſſam rès data, hãc interdicto reſtitui debet nõ deterior,& cum ſuis iuribus [b]. Experitur ãhtem & poſt annum [c], & is qui precariò dedit, & hæres eius, ad quem & precarium trãſit,hoc eſt,à quo & qui rogauit habere precariò videtur [d]: & ita contra accipientem, & contra hæredes quoque eius competit [e], ſiue habeat, ſiue deſierit dolo habere:ex dolo autem defuncti hactenus,quatenus ad eum peruenit [f]. Neque hæres vſucapere poterit quod defunctus precariò poſſidebat [g]: potiſſimùm, quia morte eius cui conceditur precarium finitur, nec commutatur in hæredem eius [h]. Idèo reſtituere alienũ debet, in quo nullum ius ei eſt [i]. In re autem reſtituenda ſi ſit deterior, vel interierit qui rogauit, tantùm de dolo, non de culpa niſi ea dolo ſit proxima

[a] l. fi. § 6. de precario. in P.
[b] l. penult. de precar. P.
[c] l. cùm precariò. 12 & l. & habet. 15 de prec.
[d] l. 2 § 3 eod. tit. de precar. P.
[e] Gaius, in l. precaria, 1. eod. titul.
[f] Celſus in l. cùm precario, 12. de precar. P.
[g] Vlpian. in l. 4 § fi. de preca.
[h] Pomponius in l. ſed eſſi § eo
[i] Venulen. in l. quæſitũ l. 8 § interdictum hoc, de precar. P.
[k] Celſus in dicta. l. cùm precario, 12. § 1.
[l] Paul. l. interdictum, 5. 13 de precar. l. cum qui, § 1. qui precario, de furt. in P.
[m] l. & habet, l. 15. § eũ quis, de precari. P.
[n] l. duo, l. 19 § fi de precat. in P. l. 2. § 1. eod.
[o] l. 1. § fin de preca.
[p] l. in commodato, § ſicut, commo. § fin. de commod.
[q] in l. cùm precario, 12 de precar.
[r] arg. l. 1 § 1 de poſſ.
[s] l. ſi tutor, C. de auct. l. in traditione 21. de pact. in P.
[t] in cap. fin § non de precar. in 6.
[u] dict. l. 1. l. interdictum, l. & habet, de prec. & l. quæſitum § cum quoque, eod.
[x] l. quæſitum, to. §. ex hoc interdicto, de precar.
[y] Pompo. l. quãdiu, 30 de ſtipu. dicto § ex hoc interdicto, & §. ſeq.
[z] l. 1 § interdictum, eod. tit.
[a] dicta l. quæſitum § quod a Titio & l. cum precar. 12. § fin. de precario
[b] l. fin. de precar. C.
[c] l. quæſitum, § fin. in P.
[d] l. cum hæres, l. 12 de diuerſ. & tempora præſcriptio. l. 44 P. tit. 3.
[e] dict. l. cum precario, § fin.
[f] l. fin. in fin. C. de pact. l. 2. de his qui ſunt ſui vel alieni.

tenetur: quia totum hoc precarium ex mera liberalitate eius descendat, qui precariò concessit [a]. Agitur precarij nomine quod iussu, & de in rem verso, cõtra dominũ & patrẽ serui & filijfamil. qui precarium rogarunt [b]. Precario nomine possidens quoque ob rem illã, interdicto vti possideris, aduersus omnes agit, præter eũ quem rogauit [c]: siquidẽ ambo rem eandem possident, videlicet qui rogauit naturaliter, & qui concessit ciuiliter [d]. Et translata videtur in dubio, hoc est, si nihil aliud cautum est, naturalis possessio [e]: imo aliquando trãslata ciuilis, & naturalis possessio, si credamus Accursio [f]: vt aliquando ex verbis cõcessionis liquet neutrã concessam, veluti si quis precariò cõcesserit morari in fundo [g]. Hoc porrò ius quod in precaria re quis habet ratione subsistẽtis precarij, possidẽti cõceditur, & tandiu vsu & vsufructu eius potitur, quandiu non soluitur. Soluitur autem pluribus modis, Primùm reuocatione facta à domino & à concedente, vt dictum iam abundè est. Item si expressè quidẽ non reuocet, sed tacitè, vt si qui concessit rẽ precariò datã, alienauerit: nisi volũtate noui domini res eadẽ permaneat penes eundẽ [h]: vt & finitur precariũ pignoris, soluẽte debitore debitũ creditori, qui rẽ pignoratam precariò dedit eidẽ [i]. Si precarium, vt in precariis fuerit cõcessum temporis definitione, eo aduenienté finitur [k]. Item morte concedentis, si dictum, si non dictum non vtique [l]: quamuis morte eius cui cõceditur, finiatur, quia ad eum nõ trãsit [m], vt in precaria superiùs annotauimus etiam.

a l. quæsitum, 1. § eum quoque, de precar. P. l. contractus, de regul. iur. in P.
b l. 4. §. & tenebitur l. 2. & l. 13 eod. de precar.
c l. qui precariò, 17. eo l. 1 in fine, & l. seq. vti possid. in P.
d l. & habet, l. 15 § eum qui, de precar.
e l. in rebus, § 1. eod.
f gloss. in l. Pomponius, l. 11. § si is qui, de acquiren possessio P. lib. 41. titul. 2.
g Vlpia in l. certæ, l. 6 § is qui rogauit, de precario. P. l. si quis ante, §. idem Pomponius, de acquiren poss. P.
h l. quæsitũ, §. quod à Titio, & § illud, de precar. P.
i l. si debitor, de precar.
k l. 4. & 5. de precar. c. 1. de precarijs.
l l. 4. loca. P.
m l. cùm precariò, l. 32. §. fi. de preca.

De deposito. Cap. 3.

Lib. 3. Iusti. titu. 15 §. præterea. Lib. Pandect. 16. titu. 3. Lib. C. 4. titu. 33.
In Authenti. colla. 6. titu. 14 de deposito. Lib. Decreta. 3. titu. 16
De sequestratione. Lib. 4. C. titu. 4. Lib. 2. Decretal. titul. 17. Lib. 2. Clementi. titu. 5.

1 *Depositum re contrahitur, commendatum & depositum, idem.*
2 *Depositum quid. Voculæ in iure non sunt otiosæ. eo.*
3 *Diuisio depositi.*
4 *Res depositæ quæ, & quæ sequestri & depositi: & sequestri differentia.*
5 *Sequestri nomen vnde, & quid olim.*
6 *Sponsio qualis species depositi, & quando permissa.*
7 *Sponsio litis caussa, & de his quæ inde accipiebant iudices. Prytannea pecunia vnde. eod.*
8 *Quæ res deponi possunt.*
9 *Qui deponant.*
10 *Et apud quos.*
11 *Deponitur obsignatum, & non obsignatum.*
12 *Praxis sequestri committendi an vnus, vel plures sint statuendi.*
13 *Collitigans, neq; sequester, neque conductor sequestri res litigiosæ esse potest: & de alijs qui sequestres fieri non possunt, vel possunt.*
14 *Quæ res sequestrari possunt, & quid operetur sequestratio beneficij.*
15 *De sequestratione personarum.*
16 *De forma deponendi, quæ simplex, vel composita: & quomodo à mandato, locatione, & mutuo differat.*
17 *Depositarius de dolo, non de culpa, tenetur.*
18 *Quo loco rei controuersæ depositum fieret, & faciendum sit: depositasq; olim tutius pecunias in templis.*
19 *In cheimiliarchio ciuitatis, ecclesiarum, apud numularios, & alibi penes priuatos fide delecta.*
20 *Quare temerè non fit sequestratio: & quando in sequestrum transit possessio, & possidenti anteà adimitur.*
21 *Iniectio manus regiæ*, id. mettre soubz la main du Roy, & de Iustice, *non ad[illegible]t possidenti possessionem.*

22 Benefi

22 *Beneficium triennio pacificè poſſeſſum ſequeſtrari non poteſt, neque pecunia ex cõtractu petita.*
23 *Finis ſequeſtrationis & depoſiti quis.*
24 *Rationes ſequeſtri.*
25 *Satisdatio ſequeſtrum fieri impedit, & factum reuocat, & quando.*
26 *Quæ præcedant ſequeſtrationem faciendam.*
27 *Iudex poteſt inhibere ne pendente lite fiat alienatio.*
28 *Sequeſtri officium quale.*
29 *Sequeſter impenſas repetit, & ſalarium petere poſſit.*
30 *Sequeſter num cogi poſſit ſuſcipere ſequeſtrum.*
31 *Quæ obſeruanda in ſequeſtro poſſeſſionis contumacis.*
32 *In cauſam debiti pignora capta poſſunt ſequeſtrari, vel, conſentiente creditore, penes ipſum debitorem depoſiti nomine capta relinqui.*

DEPOSITVM, re etiam potiſſimùm [a] cõtrahit obligationem, idem ac commendatum [b]. Depoſitum porrò eſt, quod cuſtodiæ cauſſa apud aliquem gratuitò poſitum & commendatum eſt [c]. De, præpoſitio, auget vim poſiti, vt non ſimpliciter poſitũ cenſeatur, ſed & totum fidei eius qui capit commiſſum, quòd ad cuſtodiam rei pertinet [d]: ſic enim voculas iuriſconſulti cõfiderant, ne perperàm non ſint poſitæ [e], aut expungant [f]. Depoſitum diuiditur in propriè depoſitum, & ſequeſtrum, & ſpõſionem: differunt autem, materia, rerum videlicet cauſſa, & formula. Res propriè in depoſitũ venũt mobiles: in ſequeſtrationem propriè immobiles [g]: quanquam & aliquãdo ſequeſtrum rei mobilis, vel ſe mouentis, vt hominis, ſit [h]. Item depoſitũ eſt, quando vnus, vel plures rem deponunt quæ eſt ſine controuerſia ex plena & libera volũtate. ſequeſtratio, quando fit depoſitum ex controuerſia rerum ipſarum depoſitarum [i]. Eſtq; ſequeſter, medius inter litigantes [k], vt etiam in eũ tandiu trãsferatur poſſeſſio ſolùm adempta litigantibus, donec dirempta ſit controuerſia, vel ſolutum ſequeſtrũ: quod tamen aliter in depoſito ſtatuitur, in quo qui deponit & dominium, ſi habet, & poſſeſſionẽ ſibi retinet, nec tranſit in depoſitarium [l]. Hocq; proprium in ſequeſtro, qui vt plerumque iudicis authoritate, quamuis ex conſenſu partium, vel illis conſentientibus, conſtituitur, vt is ſe exonerare depoſito ſeu ſequeſtrato non poſſit, niſi ex iuſtiſſima cauſſa, & authore iudice [m]. Sequeſtrum dictũ putant, ab eo q; occurrenti, aut quaſi ſequẽti eos qui contendunt, committitur [n]. Et Gellius, ab eo q; litigantes fidẽ eius ſequantur, olimq; dictum ſculnam [o]. Sequeſter apud Ciceronem paulò aliter quàm apud iuriſconſultos accipitur, pro eo apud quem pecunia corrumpẽdi iudicij cauſſa, aut tribuum deponebatur, vt ſuffragia obtinerentur: vt dũ ait P. [p] *Quo ſequeſtre, in ipſo iudice corrumpendo eſt vſus.* & alibi [q]: *qui aut ſequeſtres, aut interpretes corrumpendi iudicij ſolent eſſe.* Et in Deuteronomio ſacro, ſequeſter dicitur medius, qui diſſidentes partes ad pacem reducere curat. Ego, inquit Moſes [r], ſequeſter & medius inter vos & Deum fui. & in iure quoque tertia perſona ſequeſter dicitur [s]. De alijs differentis inter ſequeſtrum, & depoſitum, in ſequentibus ex tractationis ſerie apparebit. Spõſio quoque depoſitum eſt, ſed quæ ad certas res depoſitum contrahit. hęc habet controuerſiã ob quã fit, ſed nõ rerũ depoſitarũ, vt ſequeſtrũ, ſed ob alias, easq; honeſtas, quãdo aliquæ res ea lege apud aliquẽ deponuntur, vt qui victor aliqua in re honeſta fuerit, accipiat, dicunt Galli *Gagure*: depoſitis enim pignoribus id fit. Cuius exemplum refertur à Plinio, cũ narrat de vnionib⁹ quos Cleopatra partim abſumpſit, vt ſponſionem cũ Antonio factã ipſa vinceret [t]. Sic Damætas apud Virgilium [v].

Vtrum ergò inter nos quid poſſit vterque vicißim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes?

a §. præterea, quib. mod. re contrah. ob.
b l. Lucius 24. depoſit. l. commendare, de verb. ſignific.
c colligitur ex l. 1. cum ſuus §§ depo. in P.
d dicta l. 1. in princ. Semini in eclog. 2. Virgil. in verb. detexere.
e vt in l. triplici, de verbor. ſignific. l. te conuenit, de legat. 3. l. fin. de impube. C.
f l. 2. quod met. cauſ. F. l. fin. C. de donatio.
g titul. de prohib. ſequeſtra. pecuniæ, C. lib. 4. tit. 4.
h vt in l. ſi hominẽ, 7 depoſit. P.
i l. licet, 17. & l. propriè 6. depoſit. in P. l. 109. ſequeſter, de verbor. ſignifi.
k l. ſi apud te, 19 de præſcrip. verb. P.
l dicta l. licet.
m l. ei apud quem, 5. §. fin depoſ.
n in l. ſequeſter, 109. de verb. ſignific.
o Aulus Gellius li. 20. c. 10.
p Cicero pro Cluentio.
q Cicer. 1. in Verr.
r Deutero. c. 5.
s l. ei apud quem, in fine, & l. ſequ. depoſi. in P.
t Plinius, lib. 9. cap. 35.
v Virgil. eclog. 9.

Theocritus eidyllio 1.

Quod excerptũ videtur à Theocrito[a], apud quẽ Menalcas primus ſic ait:

Χρήσω ὄς σ' ὦν ἐσιδῆν; χρήσω κατὰ θεῖναι ἄεθλον;
Daphnis. χρήσω τὰν ἐσιδῆν, χρήσω καταθεῖναι ἄεθλον.
Men. ἀλλὰ τί θησεύμεθ', ὅκεν ἁμὶν ἄρνιον ἔσσῃ;
Da. Μόσχον ἐγὼ θησῶ, τὺ δὲ λὶς γ' ἰσομάτορα ἀμνόν. &c.
id. *Vis ne igitur videre, vis ne deponere præmium victoriæ?*
D. *Volo hoc videre, & volo deponere præmium.*
M. *Verùm quid deponemus, quod ſatis dignum ſit?*
D. *Vitulum ego deponam, tu verò depone agnum æqualem matri.*

Prohibebat lex Publicia, Titia, & Cornelia, vt author Martianus iuriſcõſulti ſpõ
b Martia. in l. 3. de alea lusu, & alea tor. l. b. 11. P. tit. 5. ſionẽ fieri ex aliis rebus, quã pro certamine q̃ virtutis cauſa fieret[b]. Quemad
c Paul. in l. 2. de aleator. modũ ſenatuſcõſultũ vetuit in pecuniã ludere, præterquã ſi quis certet diſco, vel pilo, iaciẽdo, currẽdo, ſaliendo, luctãdo, pugnãdo, virtutis cauſſa[c]. Ex qua
d l. ſi rem, l. 19. § fin. de præſcript. verb. in F. 19. lib. tit. 5. ſponſione victori cõtra depoſitariũ datur præſcriptis verbis actio vt detũ honeſta cauſſa, ſin min⁹, datur depoſiti deponẽti tantũ repetitio[d]. Notat Philip-
e Buignon. in legib. abrogatis. pus Buignonius[e], ſenatuſcõſulto Pariſiẽſũ ſpõſiones, vt inhoneſtas, quæ fierẽt ſuper mulieribus prægnãtibus, & q̃ ob eas ſuppoſitiones fieri partus poſſent, meritò reiectas 29. Martij. 1563. Erat & ſpõſio in litibus, pecunia videlicet deſ 7
nita, apud Græcos potiſſimùm, quæ ante actionẽ ab accuſatore & reo deponẽ da erat: victus verò vtrorumq; depoſitũ p̃ſoluebat, eoq; fruebãtur iudices. Pu rò, à cẽtũ drachmarũ multa vſq; ad mille dãnari, tres drachmas deponebãtq autẽ à mille vſq; ad decẽ millia, triginta. Nõnulli tamẽ Prytaneã pecuniã, de cimã multæ eſſe arbitrantur, & hãc à ſubituris iudiciũ, in iudicum mercedem deponi. Stipulatio verò erat eorũ quæ de publicis cotrouertebantur, quinta pars: ſed illorũ quæ de priuatis, decima. Epobeliaq; erat ſexta multæ pars, quã
f Iulius Pollux, lib. 8. c. 4. vict⁹ ſoluebat, ſic dicta, q̃ obolus ſexta drachmæ pars eſt, vt ſcribit Iulius Pol lux[f]. Adſtipulatur Suidas dũ de ἐπωβελία loquitur, Cũ, inquit, Athenis multi
g Suidas in verbo ἐπωβελία. forcẽſes & in mercatu verſantes, potiſſimũ viros bonos, & quietos ciues pecu niæ cauſa calumniarẽtur, decretum factũ eſt, vt qui reum nõ pegiſſet, ſexta li tigioſæ pecuniæ parte multaretur, hoc eſt, de ſingulis drachmis, quę ſenos va lerẽt obolos, ſingulos obolos ſolueret[g]. Meminerũt Latini de ſpõſionib⁹ quę
h Quintilia. libr. 7. interdictorũ cauſſa fiebãt, vt Quintilianus[h], & Cicero: erat enim, inquit, Ca
i Cicero, pro Cecina. cinna de fundo vi armata deiectus: propterea p̃tor interdixerat, vt vnde deie
k Suetonius, in Caligula c. 40. ciſſet, reſtitueret: reſtituiſſe ſe dicit, ſponſio facta eſt: hac de ſpõſione vobis iu
l l. qui rem l. 5. de poſit. P. l. neque pignus, 46. de regul. iur. dicandũ eſt. Caius Caligula ſtatuit, pro litibus acq; iudiciis, vbicunq; concep
m l. bona fides 31 depoſ. in P. ptis, quadrageſimã ſummæ de qua litigaretur p̃ſtari: nec ſine pœna, ſi qs cõpo
n l. ſi res tuas, l. 2 C. ad exhiben. lib. 3. tit. 42. ſuiſſe, vel donaſſe negotium conuinceretur[k]. Vidimus & in Gallia iſtas ſpon
o l. 1. §. non ſolùm, depoſ. P. ſiones litium cauſſa, p̃ modo ſummæ cõtentioſæ, vel pro modo æſtimationis
p dict. l. 1. §. non ſolũ, & § ſi ſeruus, & l. quod ſeruus, depoſ. in P. rerum, & poſteà, vt a regno legitimo alienas, expũctas, vocabant cõſignatio
q dicta l. bonafides, l. 2 §. ſi prædo, depoſ P. l. non à iudice, 64. de iudic. nes litiũ. Sed hactenus de diuerſitate depoſitorum: p̃ſequor de rebus idoneis
r dicta l. bonafides, depoſ. depoſito tractationẽ. Ergo deponi non poſſunt res propriæ depoſitarij apud 8
s vt in l. dominus teſtamento, de cõdictio. indebi. clementi. auditor. de reſcrip. apud Clement. eundem, ſicut nec is proprias res cõmodato, vel p̃cario capere poteſt[l], res tu
t Bonafides, depoſ. men aliena non à domino deponi poteſt[m]. Non ideò tamẽ impeditur domi 9
v per l. Stanius Florus, § Cornelio, de iure fiſc. P. nus rei, quin à depoſitario per actionẽ ad exhibendũ, & rei vendicationẽ repe
x l. Iulianus, l. 19. de poſ. P. l. filius familias, de actio. P. l. § longè, § ſi filiusfa. de iudic. in P. tere poſſit[n]. Deponimus autem non ſolũ p̃ nos ipſos, ſed etiã & p̃ eos quorũ obligationẽ acquirimus[o], per ſeruos, & filiosfa. & p̃ alios qui nobis bonafide ſeruiũt: & nobis ex eorũ depoſito actio cõpetit[p]. Deponit & dominus, & non dominus, ſibiq; actionẽ quærit, vt prædo, fur, ſi deponãt rẽ alienã[q]: nã & horũ intereſt rẽ ab illis depoſitã ſibi reſtitui, quia & illi reſtituere coguntur, & illis fides data eſt[r]. Concurrente tamen domino cum non domino in repetitio ne rei, conſultius fiet ſi domino, dummodò talem eum eſſe conſtet, reſtitua tur, ad euitandos circuitus[s]: nam ſi reſtituatur non domino, & eum rurſum domino reſtituere neceſſe eſt. Et ſi qui depoſuit damnatus ſupplicio ſit, non ei quidem, ſed fiſco reſtituitur[t], eadem ratione, quia fiſcus dominus factus rei ſit[v]: filiusfamilias quoq; deponit nomine ſuo, & agit rectè[x]. Deponi 10

portò

portò apud omnes poteſt, niſi ſpecialiter prohibeatur, etiam apud iudicem [a], non poteſt autem vtiliter deponi, vt inde detur actio, per ea pupillũ doli non capacẽ, & ſi deponatur, actio depoſiti in cũ tantùm cõperit, in quantũ locupletior factus eſt, nõ vltrà [b]. Neque depoſitũ rectè fit penes ſeruũ, neq; in eum datur actio, etiãſi poſteà fuerit manumiſſus, depoſito facto pendente ſeruitute: niſi eo tẽpore dolosè & malitiosè circa depoſitũ ſe geſſerit: tunc enim delictũ noxã ſequitur [c]: & niſi poſt manumiſſionem ſeruus teneat adhuc depoſitũ [d]. Penes filiumfamilias rectè deponitur, iſq; pro depoſito conuenitur [e]. Deponi 11 tur autẽ vel obſignatũ, vel reſeratum. Obſignatæ pecuniæ vſus non conceditur depoſitario, nõ obſignatæ concedi poteſt, & ſine vſuris: niſi morã faciat in 12 reddendo [f]. Si ſignato depoſito vtatur, furtum facit [g]. In ſequeſtro idipſum ſerè ſtatuitur, paucis exceptis quæ ex quotidiana praxi haurienda ſunt. Poſtquã iudex ſequeſtrationẽ fieri debere ſtatuit, definit diẽ certam, intra quã litigãtes de ſequeſtro conueniant, eaq; exacta ex officio ipſe ſequeſtrum cõſtituit, non antè [h]: & ita iudicatum in curia ſuprema Pariſior. anno 1531. 25. Aprilis refert Papus [i]. Nec tamen patietur iudex cõſtitui plures in ſequeſtro regẽdo, 13 nec vltra tres, vt dictum eiuſdẽ curiæ placito, 12. Aprilis 1533 [k]. Niſi bona ſequeſtrata in diuerſis prouinciis ſita eſſent, nã tũc ſingulis præfici poſſũt. Vnum tã tùm ſequeſtrum cõſtitui debere voluit Ioannes Andreas, idoneum tamẽ fide & facultatibus [l]. Quòd clemen. vn. de ſequeſtra. poſſe. de vno in ſingulari loquatur, quæ ſi plures etiã admiſiſſet, de illis & memin. ſſet [m]. Idq; ad vitandos ſumptus, qui à plurib⁹ quã ab vno plures fiunt [n]. Cõtrariũ tamẽ ſeruari in ſacro palatio Romæ tradit Octauianus Veſtrius, & duos ferè ſemper dari, alte- 14 roq; mortuo, & rurſum aliũ in eius locum ſubrogari [o]. Sequeſter, qui litigat, eſſe non poteſt eius rei, vt differẽtia inter dantẽ & accipientẽ ſit [p]. Quocircà & placuit ſæpè prædictæ curiæ [q], vt anno 1538. mẽſe Nouẽbri, & anno 1543. menſe Februarij, nõ licere litigãtibus cõducere fructus rei ſequeſtratæ cõtẽtioſæ: vt euitetur occaſio vim cõmittẽdi, & vt recta via litigãtes & ſine dolo ſuẽ cõpoſãt [r]: quanquã iure ciuili forſan ſuſtineri poſſit locatio [s]. Sequeſtrũ officij cuiuſdã clauſtralis cõmittitur vni ex religioſis eiuſdẽ monaſterij & regulæ, pro 15 faciliori officij diſpenſatione & neceſſitate [t]. Ex cõſtitutione regia Ludouici 11. Reg. Gallo. publica. 1499 [v]. cautũ habemus, ne ſequeſter fiat proximus vel cõſanguineus iudicis qui ſequeſtri ſententiã tulit, ſiue agatur de cauſſa eccleſiaſtica beneficiaria, ſeu de tẽporali. Quo fit vt multò magis prohibeatur ipſi iudici ſequeſtrũ ſuſcipere à ſe decretũ. Neq; etiã id honeſtati congruere tradit Tiraquellus [x]: quãuis poſſe cũ eſſe ſequeſtrũ qbuſdã placuerit, vt Baldo, Roma. Alexandro, Iaſoni [y], & Curtio [z]. Sed mihi probabilior conſtitutio regia, & vtilior reipublicæ. Probo nihilominus quod eadẽ cõſtitutione Ludoui. 12. cautũ alio capite [a], & à Frãciſco primo [b], vt cõſignationes, ius pignoratitiũ, q⁹ vocãt *garniſon de main de iuſtice*, depoſitũ, cõmittãtur ciuibus inſignioribus locorum, 16 vocãt Burgẽſes, electis cõmuni cõtendẽtium, ſi fieri poſſit, cõſenſu: ſin minus, remanere tanẽ penes ſimplices depoſitarios, penes actuarios ſeu amanuenſes iudicis. Sequeſtrãtur mobilia & immobilia, p̃dia, & fructus, imò eccleſiaſtica 17 ipſa beneficia [c]: facitq; ſequeſtratio ſacerdotij, vt q̃ ante ſequeſtrationẽ poſſidebat, nõ poſſit ſolũ de fructib⁹ nõ capere, ſed etiã ne poſſit officijs diuinis et⁹ eccleſiæ vel p̃dicationi ſe immiſcere, niſi ab habẽte poteſtatẽ miſſus fuerit [d]. Proindè ſequeſtrum beneficij eſt p̃ficere amonibilem qui eccleſiam regat, & 18 iura ſequeſtratæ eccleſiæ exerceat, etiam in iure eligendi, & præſentandi, ſi durante ſequeſtro vacauerit beneficium ad eam eccleſiam pertinens [e]. Octauianus Veſtrius hanc facultatem ſequeſtri arbitratur extendi poſſe ad ius conferendi, vaſſallumq́ue vel emphyteotam inueniendi, & alia quæuis 19 ſequeſtratæ eccleſiæ iura exercẽdi [f]. Fit & ſequeſtratio perſonarum, ſi de illis,

[a] Bal. gloſſ. in verb. beneficium. Doctores in c. examinata, de iudic. [b] in decisio. Bellemere, 429. ritul. de ſequeſtratione. [c] Octauianus Veſtrius, lib. 7. introductionis in Romanæ aulæ actionem, c. 2. nume. 3. per gloſſ. in dicta verb. beneficium, & per doctores ibidem, & in c. examinata, de iudicus.

[a] gl. in l. ſeruus ſcõtoli, l. 16 § fin. in verb. deponatur, de offic. præſ. l. ſi fideiuſſor. §. fin. qui ſatisda. cog. l. ſed & ſi, §. plane, ad exh.
[b] l. 1. § an in pupillum, depoſ.
[c] dicta l. 1 §. ſi apud ſeruũ, depoſ. in P.
[d] l. apud fibiũſanũ. depoſi. in P.
[e] d. l. 1 § filiumfamil. depoſit. P.
[f] l. Luc. 24 & l. diẽ ſponſalitiũ, 25. §. 1 & l. publica. 24. eo P.
[g] l. ſi ſacerdũ, 19 eo. P. § placuit, de obliga. quæ ex delict. naſcun.
[h] l. i vẽditione, l. 8 §. fi. de bonis authorita. iudic. poſſidẽ.
[i] Papus libr. 1. Rhaplo arreſtor. titul. 10. areſt. 1.
[k] Papus vbi ſup. arreſto. 2 & 3
[l] Ioannes Andreas in additio. ad Speculatorem, titu. de ſequeſt. verſa. quæro.
[m] arg. can. vni de elect. in 6. in ſex.
[n] c. fin. de conceſſ. prębend. in ſex.
[o] Octauia. Veſtrius in introductione in aulæ Romanæ actionem, libr. 7. cap. 2.
[p] tap. fi. de inſtitut.
[q] Papus vbi ſuprà areſt. 9.
[r] argum. l. æquiſſimum, de vſufruct. l. ſi pignore, 22. §. ſi poſt diſtractum pignus, de pignor. actio in P.
[s] Papus vbi ſup. areſto. 4. tradit Pariſijs ita iudicatum 29 Ianuarij, anno 1534.
[t] conſtitutio. Ludo. 12. anni 1499. arti. 86.
[v] Tiraquellus tractatu de retractu conuentio § 4 in gl. 7 num. 1 & ſequ.
[x] Bald. Alex. Roma. Iaſon in l. ſi fideiuſſor, § fin. num. 2. qui ſatisdar. cogãt. Iaſon in tertium l. cũ filiusfamil. columna 4. verſic. tamen iudex, de lega. 1.
[y] Curtius in l. 1 qæſtione 4 de ſequeſtra pecuniæ.
[z] eadem cõſtitutio. Ludoui. 12. anni 1499. artic. 87.
[a] in conſtitutione Franciſci. 1. titul. *de la reformation de la iuſtice de Normandie*, artic. 43.
[b] clement. vnica, de ſequeſtra. poſſeſſio. & fructuum, apud Clementem
[c] Rotæ dec. ſiorent. 143 antiqu.
[d] Rebuffus in decisio. Bellemere, 429. titul. de ſequeſtratione.
[e] Rotæ dec. ſiorentina vnic. in clementina vnic.

vel cõtra illas ſit controuerſia [a]. Paulus Caſtrenſis quoque in praxi eſſe teſtatur: ſi viator tranſeat alicubi ducens animalia alterius, aliena videlicet, quæ à domino agnoſcantur, dominum poſſe curare commẽdari, vel ſequeſtrari penes hoſpitem, mandato iudicis: eum tamen, vocato & comparente coram ſe viatore, & ſatisdationem de ſiſtẽdo dante in iudicio, reuocare debere ſequeſtrum, & vindicias viatori concedere [b]. Si de perſonis etiam exhibendis, vel liberis, vel vxoribus conſequendis, & deducendis fiat controuerſia, interim apud matrẽfamilias eſſe etiã prætor ſeu iudex iubet [c]. Forma & ſubſtãtia deponendi, vel ſimplex, vel ex pactis interuenientibus quæ ſeruari debent [d] cõpoſita. Simplex eſt, cùm res deponitur cuſtodiæ præſtandæ cauſſa gratis à depoſitario: nam ſi alio animo detur, tranſit in alium contractum, veluti ſi dedero vt alij perferas, erit mandatũ [e]: ſi merces cuſtodiæ cauſa accipiatur, erit locatio [f]. Fit gratia dantis, nõ accipiẽtis ſimpliciter depoſitũ, quo & diſtat à mutuo, quod fit gratia accipiẽtis, vt & commodatũ. Quare ſi rebus depoſitis vtatur depoſitarius ex conſenſu deponentis, vel ſine conſenſu, degenerat in aliã ſpeciem cõtractus [g], quàm *depoſiti*: aut depoſitarius vtẽdo re depoſita inſcio & inuito domino ſeu deponente, facit furtũ [h], maximè ſi pecunia obſignata depoſita vtatur: alioquin ſi depoſita non obſignata ſit, videtur eo animo depoſita vt vtatur depoſitarius [i]. Ex ſubſtantia depoſiti eſt, vt depoſitarius tantũ de dolo teneatur, nõ de culpa [k], quæ tamẽ dolo ꝓxima nõ ſit: qa ſibi imputare debet q talẽ amicũ depoſitariũ ſibi elegerit [l]. At ſi placuerit vt de caſu fortuito, de culpaúe teneatur, id ſequendũ: & in ſumma, quod placuerit [m], eo excepto, ne dolus præſtetur: nã hoc cũ contra bonos mores pactũ ſit, & ad delinquendum impellens, reiicitur [n]. Ad formã quoq; deponendi, leges quæ de loco in quo deponendũ eſt præſcribunt, referendæ ſunt: nã in certis depoſitis, quę ad liberationẽ deponentis pertinent obſeruandũ eſt, num legitimè depoſitũ ſit [o]. Moris erat antiquis, pecunias mercatorũ, & fœneratorum in foro Romano deponere, in æde Caſtoris, vt ex Iuuenalis verbis conſtat, dum ait [p]. *erata nullus in arca Numus, & ad vigilem ponendi Caſtora numi.* Herodianus, in templo Pacis pecunias ſuas deponere ſolitos Romanos tradit [q]. Iureconſulti noſtri ſæpè in æde ſacra deponi iubent [r], vt & depoſitum fuiſſe apud Iudęos ex libris Machabęorum apparet [s]. Athenienſibus ærariũ primum, vbi cuſtodiẽda pecunia publica deponebatur, erat Delus, in cuius templo & cõuẽtus fiebãt, vt ſcribunt Thucydides [t], & Aemilius Probus [v], qui & alicubi [x] meminit de depoſito Gorthynis præſentibus facto in tẽplo Dianæ Marcus Tullius Cicero ſcribit [y], Alexãdrũ in Cilicia, apud Solẽ in delubro depoſuiſſe pecuniã: & Athenienſem ciuẽ egregiũ Chiſthenẽ Iunioni Samiæ, cũ rebus timeret ſuis, filiarũ dotes depoſuiſſe: & Plautus [z], *Nos apud Theotimũ omne aurum deponimus, Quę illic ſacerdos eſt Dianæ Epheſiæ, Quin ipſa in æde Dianæ conditũ eſt ibi.* Et Macrobius, deponi ſolitas pecunias publicas in ærario, quod erat in templo Saturni Romæ tradit [a]. In Ceimeliarchio quoq; ciuitatis aut eccleſiæ deponebãtur & olim res [b]. Itẽ penes numularios q in foro ſunt, quo fit vt cũ foro cedũt, depoſitorũ habeatur primũ ratio [c]. Porrò in iſtis locis publicis deponebãtur res, vt tutiùs eſsẽt cõſeruatæ: prohibitũ tamẽ nõ eſt alibi deponere, & penes alios priuatos, quorũ fides eligitur à deponẽte [d]. Paulus etiã tradit, theſaurũ eſſe pecuniã cõditã in agro cuſtodię cauſſa [e]: & alibi dicitur pecuniã alioquin niſi ob cuſtodiã ſepeliri non poſſe [f]: quãuis alibi theſaurus diſtinguatur à depoſitione pecunię cuſtodię cauſſa, q; hęc habeat dominũ, theſauri verò antequá ob depoſitionẽ dominus ignoretur [g]. Portò ad ſequeſtrationẽ temerè putandũ nõ eſt, nec cuiuſcũq; cõtẽdẽtis ſeu litigãtis arbitrio & voluntate: qa reipublicę intereſt, ne rerũ dominia in incerto maneãt [h], q; accidere ꝓpemodũ videtur in ſequeſtratione, per q̃ poſſeſſio trãſit à litigãtib⁹ in ſequeſtrũ, ſi ea lege deponatur apud illũ vt victori detur [i], non aliter [k]. Maximè quãdo cõſenſu vtriuſque partis fit ſequeſtratio: tunc enim Cardinalis notat eos priuari poſſeſſione,

[a] vt in c. literas, & cap. ex tranſmiſſa, de reſtitut. ſpoliator.
[b] Paul. Caſtrenſ. ad §. fi. legis, ſi fideiuſſor, qui fœdar. coga. adde Alexãdrũ conſilio 61. 5. volumine.
[c] l. 3 §. in hoc interdicto, § pen. de liberis exhiben. lib. 43. P. tit. 29.
[d] l. 1. § ſi conueniat, depoſit.
[e] l. 3. §. ſi te rogauero, depoſit. in P.
[f] l. 1. §. ſi veſtimenta, & §. ſi quis ſeruum, eo. ti. depoſit. P.
[g] Lucius, in 2. l. 24. depoſ. in P.
[h] l. 2. C. depoſit. l. ſi ſacculum, eo. in P.
[i] dicta l. Lucius, & l. ſi ſacculum §. fi.
[k] §. præterea, quib. mod. re contrah. oblig. l. cõtractus, de regul. iur. l. 1. §. illud, depoſit. l. 2. C. dep. l. & Neratius, depoſit. in P.
[l] dicto §. præterea, & §. fin. de locat. l. cum mãdato, l. 24. de minor. 25. ann.
[m] l. 1. C. depoſit. l. 1. §. ſi conuenerit, eo. tit. l. 10 traditionibus, de pact. P. dicta l. cõtractus de regul. iur.
[n] l. 1. §. illud nõ probandum, depoſit. in P. l. ſi vnus, §. illud, de pact.
[o] vt in l. acceptam, C. de vſur. in l. obſignatione, C. de ſolutio.
[p] Iuuenalis ſatyra, 14.
[q] Herodian. in 1.
[r] l. aut prætor, l. 7. de minor. 25. ann. P. l. et apud quem, §. fin. depoſit. in P. l. acceptam, de vſur. C.
[s] 2. Machabęorum, c. 3.
[t] Thucydides in 1.
[v] Aemil. Probus in Attilide.
[x] Aemil. Probus in Annibal.
[y] Cicero 2. de Legibus.
[z] Plautus in Bacchidibus.
[a] Macrob. lib. 1 Saturnalior. c. 8.
[b] l. latitus, de aqueduct. & cenſit. libr. 11. C. l. fin. § fi. de bon. authorit. iudic. poſſid. C. l. ſi hominem, § ſi depoſ. in P.
[c] l. 1. depoſ. P.
[d] l. peregrie, l. 44. de acquir. poſſeſſio.
[e] l. ſi quis l. 34. §. funeris, de religios. & ſumpt. funerũ l. 6. § fi. de auro & argen. lega. lib. 34. P. tit. 2. l. 4. §. penul. ad leg. Iul. peculat. l. nunquam 30. §. theſaurus, de acquiren. rer. dominio.
[f] l. ſi quis l. 34. §. funeris, de religios. & ſumpt. funerũ l. 6. § fi. de auro & argen. lega. lib. 34. P. tit. 2. l. 4. §. penul. ad leg. Iul. peculat.
[g] l. nunquam 30. §. theſaurus, de acquiren. rer. dominio.
[h] l. 1. de vſuca. P. § 1. eo. tit. ap. Iuſtinia.
[i] l. licet, depoſ. P.
[k] l. intereſſe, 19. de acquir. poſſ. 2.

non

nonetiam ſi inuito poſſidente, penes quẽ ratus eſt poſſeſſionem etiam poſt ſequeſtrationem manere, quod ei obſeruaſſe prodeſt in vſucapione perficiẽ-
11 da in ſui fauorem contra alium. Quodq; probat Henrichus Boik [a]: additq; iniectionem regiæ manus, quæ dicitur, *miſe ſous la main du Roy, & de iuſtice*, in rem contentioſam non adimere poſſeſſionem. Subſcribunt, Felinus [b], Gomeſius [c], & alij. Facit in argumentum, quod de nouatione dicimus, vt voluntaria tollat priuilegia quæ erant ex priore obligatione, cùm tamen per neceſſariam nouationem priora maneant, vt ſi per litis conteſtationem fiat [d]. Neque quiſquam ſine cauſa re ſua priuari poteſt [e], cùm ſemper præſumatur pro poſſeſſore etiam iniuſtè, donec de iure ſuo actor aut petitor docuerit, vt
12 neque rem reſtituere teneatur, niſi ſuam intentionem implenti [f]. Proinde beneficium quod quis per triennium poſſederit pacificè, ſi de eo moueatur controuerſia, ſequeſtrari non debet, quamuis antè poſſet ſequeſtrari [g]. Sic etiã iure ciuili pecunia debita ex aliquo contractu ſequeſtrari non poteſt, donec ſoluendi gratia debitor vocetur in ius, & fuerit de debito conuictus [h]: neque enim contractus ius in re, ſed ad rem præbet [i], minuſq; eſt habere actionem, quàm rem [k]. Et ideò à ſequeſtratione incipiendum non eſt, ne contra
13 iuris regulas ab executione his incipiat [l]. Quemadmodum finis propter quẽ ſit depoſitum, eſt cuſtodia, ſic ſequeſtrationis finis is eſſe poteſt: ſed vltrà alij quoque addendi ſunt, & rationes eiuſdem, quarum aliquas referam.
14 Prior erit, & præcipua, poſſeſſionis rerum ſequeſtrum ſtatui, ne contendentes ad arma proſiliant [m]. Iudicis quippè partes ſunt, priùs tentare, num amicè poſſit lites componere, & ſi nequeat, poſteà iudicare [n], & curare vt pacata ſit reſpub. & prouincia quam regit [o]. Quamobrem Baldus notat ad officiũ & arbitrium iudicis pertinere, proſpicere num ſequeſtrum decernere expediat [p]: durabitq; ſequeſtrum eadem ratione, donec etiam appellationis cauſa, ſententia terminetur [q]. Alia ratio ſequeſtrationem ſuadet, vt obuiam fraudibus & malitiis litigantium eatur [r], & res in tuto ſint [s], & conſeruentur illeſæ ſine diſſipatione [t]. Tertiò, inductam ſequeſtrationem, vt dum ſub iudice lis, & in dubio ius eſt, ad conſeruationem iuris alterutrius, interim fructus ab interitu & difficili recuperatione vindicentur, lite & appellatione pendente & indeciſſa [u]. Hac ratione ſi ſatisdatum pro re mobili non ſit, & perſona ſuſpecta ſit à qua ſatisdatio deſideratur, apud officium deponi debet, ſi hoc iudici ſederit, donec vel ſatisdatio detur, vel his finem accipiat [x].
15 Hæc ſuſpicio perſonæ ſuſpectæ in duobus potiſſimùm: ſi non poſſideat immobilia [y], vel ſi poſſideat, ſed pauca [z]: item ſi malis moribus imbutus poſſeſſor ſit [a], ſi antèà in rebus malè ſe geſſerit [b]: multúmque ad ſuſpicionem augendam, vel minuendam facient periſtaſes à perſonæ qualitate depromptæ [c]. Hoc tamen ſingulariter notandum, per datione fideiuſſoris ſequeſtrum impediri ne fiat, & ſi conſtitutum ſit, reuocari [d]: niſi in caſu clemen-
16 tinæ vnicæ, de ſequeſtrat poſſeſſ. Notat autem Baldus [e], antequam ad ſequeſtrum perueniatur, præcedere debere quandam inquiſitionem ſuſpicionis [f], in qua tamen aduerſarium, id eſt, litigantem, vocandum eſſe vult, niſi de fugæ eius ſuſpicione agatur: nam tunc vocandus non eſt, ne de fuga inſtruatur, & cùm in fugæ ſuſpicione de facto procedi poſſit [g]. At dignum ſcitu
17 eſt, in his in quibus ſine ſuſpicione ſequeſtrum fit, iudicem ſtatim mota lite præceptum decernere poſſe, de non dilapidando, vel de non alienando [h].
18 Sequeſtri officium eſt, interim fructus cuſtodire, & vendere, exemplo boni patrisfamilias, pecunias conſeruare [i], deductis ſumptibus: minimè tamen debet eas in emptionem prædiorum conuertere [k], ſed eas & reliqua victori

a Henr. ch Boik in c. examinata, de iudic.
b Felinus, in c. illud. col. 22. de prater.
c Gomeſius in regu. Cancell. de annali poſſe. quæſt. 46.
d glo. in prag. ſanct. § item voluit, in verbo vicario, de coſtis.
e l. aliam cauſam, l. 29. de nouatio.
f l. ſed quod noſtrũ, de reg. iur. l. 2 de his qui ſunt ſui vel al. iuris.
g l. ſi C. de rei vend. l. qui accuſare, de edict. l. exact 25. de iure fiſci, § cõmodum, de interd. l. negantes, C. de actio. l. cogi, de petitio. hared.
h l. clemẽt. 1 de ſequeſtra. poſſeſſion. facit c. ad noſtram, de regularib. l. 1. C de fideiuſſ.
i l. vn. de prohibit. ſequeſt. pecuniæ, Baldus in Cerrot, ad leg. Falc. C.
k l. minus, de regul. iur. l. obligationũ ſubſtãtia, de actio. in P.
l l. 1. & fi. C. de execut. rei iudic.
m l. ſi vſusfructus, 26. § ſi & l. æquiſſimũ, l. 27. de vſufruct. in P.
n c. querelam, c. 15, de Symo. lib. 5. De cretal. tit. 5.
o l. congruit, l. 13. de offic. præſ. lib. 1. P. tit. 18.
p Bald. in l. ſi fideiuſſor, §. fi. pet. illũ, § in verb. ſi hoc iudici ſederit, qui ſatisda. cogi. in P.
q l. tribus, de agric. & cenſi. lib. 11. C. tit. 47.
r clement. vni. de ſequeſt. et poſſ. & ſuadet facit l. in fundo, de pig. vend. P.
s l. 1. § ſuper pecunia, de alienat. tol. lend. lib. 7. C. tit. 23. dicta l. tribus, de agris & cenſi. lib. 11. C. c. literas, & c. ea tranſmiſſa, de reſtitu. ſpolia l. ex ſenatuſconſulto, §. ſi de off. præf. P.
t l. ſi cùm dotem, l. 23. §. ſin autem in nouiſſimo, ſol. matrim. P.
u c. 2 & 3. de ſequeſtratio. poſſ. 19. Grego l. 1. § ſubet prætor, de collatio bonorum, in P. l. imperatores, l. 21. § fi. de appella. lib. 49. P. tit. 1.
x l. ſi hoc iuſſor, §. ſi. qui ſatisd. cogan. P.
y l. ſequendum, 15. qui ſatisd. cogan. P.

a l. ſi creditores, 15. de priuileg. creditor. lib. 42. P. tit. 6. b § fi. de ſuſpect. tutor. l. ſuſpectum tutorem l. 3 eo de ſuſp. tuto. lib. 26. P. tit. 10. c l. ſi cui, § iiſdem crimĩbus, de accuſa. in P. d l. ſi de actio in P. l. 1 ſi quis imperator maledix. C. e d. § fi. l. ſi fideiuſſor qui ſatisd. cogi. vbi Iaſon notat exceptiones vt canoniſtæ, in ea examinata, de iudic. & ibi glo. 2. f Bald. in d. § fi. l. ſi fideiuſſor. g l. ait prætor, § ſi debitorẽ, quæ in fraud. creditor. in P. l. pen. C. de pig. actio. l. qua ſtipulatione, de pignor. P. h Bald. in d. § fi. l. ſi fideiuſſor. i l. 1 in vend. rem, § ſi quis fructus, de bon. author. iudicum poſſ. c. 2. de ſequeſt. poſſ. clem. 1. eo. tit. k glo. in dicta clemẽ. vn. de ſequeſtra. poſſeſſ. in verbo reſtituat.

reseruare & restitue re. In hoc præstare tantùm operas tenetur, non impen- 29
sas, ex suo, ne officium sit illi damnosum [a]. Negant tamen Angelus, Imola,
Romanus. Aretinus [b], sequestrem posse petere stipendium laboris. Verum- 30
tamen indemnem seruari sequestrem in omnibus æquum existimo, potissi-
mùm, cùm possit cogi sequestrum subire, secundum Baldum [c], & Curtium [d];
quorum opinio in Gallia recepta est, cùm tamen cogi non posse, Bartholus [e],
Baldus alibi [f], Paulus Castrensis, Alexander atq; Iason [g] tueantur, sed & cō-
stitutio regia Francisci 1. anni 1539. arti. 8. salarium dari per iudicem mode-
ratum sequestris permittit, vt clem. 1. de sequest. poss. Bald. in sua pract. tit. de
offic. iudicis, facit l. in eos, de tutel. Quædam tamen vltrà in specie seque- 31
strationis alia, quæ ob contumaciam possessoris fit [h], obseruanda sunt: vbi
tamen officium iudicis potiores partes obtinet. Nam dum quis contumax
est, & ideò ferè pro conuicto & damnato habetur, contumacia litis damno
plectanda est [i]. Fitq; interim sequestratio multæ causa, quando & in potesta-
te iudicis situm sit multare vocatum, & venire contemnentem [k], & interim
iudicium præparando mittere petitorem in possessionem, rei seruandæ cau-
sa [l], non tam vt possideat, quantùm vt custodiat [m]: quamuis si ante annum
non veniat contumax, fiat verus possessor, qui missus est in possessionem [n].
Qua ratione ante lapsum anni adeptio possessionis illa similis est sequestra-
tioni, & qui missus est in eam rei seruandæ causa, vt sequester colet rem, &
fructus ne dissipentur domino custodiet, ex iudicis authoritate [o]. Quòd si
in causam debiti pignora à debitore per apparitorem capiantur, rectè pla- 32
cuit non obstante debitoris exceptione, re ipsa à possessione seu detentione
debitoris eximi, & apud tertium, vt sequestrum, deponi, non apud eundem
depositi nomine relinqui, nisi consentiente creditore [p].

a l. si § si. de bon. eu thor. iu. re possidē
b Angel. Imol. Rom. Aretin. in l. inter esse, de acqui. ē possessio.
c Bal. in l. 1. in fi. vbi pupill. ed. ac. deb.
d Curtius in l. 1. de prohi. sequestrat. pecun. quæst. c.
e Barth. in l. 1. tibus, § si de agricol. & censit. lib. 11. C.
f Baldus consil. 180. 4 volu.
g Angel. Paul. Castrē. & Ias. in l. si fideiussor. §. si qui satis. coga.
h c. ex literis, de dolo & contumacia.
i l. contumacia, de re iud. P.
k l. 2. si quis in ius voca. non ierit, c. si. de dolo.
l l. 1. ne vis fiat ei qui in possession. mitt. c. 1. de dolo, & contumac.
m l. possideri, § si de acquiren. possess. melius in l. cū legati, l. 12. quib. ex ea. in possessio. eatur lib. 42. P. cum similib. ibi nota
n c. contingit, de dolo & contumac.
o l. is cui, §. qui in possessionem, vt in posse. lega. P.
p ita iudicatum arresto Parisiensi, 26. Februar. 1515. refert Papus lib. 18. Rhapso. arestor. ti. 15 arest. 22 facit l. 1. § inde quæritur, de oper. nouncia.

De repetitione & actionibus depositi. Caput 4.

1 *Actiones 3. pro deposito, directa, contraria, vtilis.*
2 *Directa pro quibus datur deponenti.*
3 *Cum directa competit & actio ad exhibendum, & rei vendicatio aduersus tertium possessorem.*
4 *De perfidia depositariorum.*
5 *Quantùm peccet qui inficiatur depositum, & de pœna eius diuina.*
6 *Pœna inficiantis depositum apud Pysidas, & Glauci Spartiatæ inficiantis diuina vltio.*
7 *Condemnatus depositi inficiati iure ciuili infamis: alia Caro. 5. lex de eodem.*
8 *Iniquius depositum negare quàm mutuum.*
9 *Actio depositi directa in simplum, & in duplum quando competat, & in quintuplum.*
10 *Depositi species, thesaurus fisco datus.*
11 *In depositi actionē quæ veniant, de vsuris & iuramento in litem dolo depositarij, & 12.*
12 *Quibus detur directa.*
13 *De actione contraria depositi.*
14 *De vtili actione depositi.*
15 *De sequestraria actione.*

Alius

1 ALIVS finis, aliáve ratio tractationis depositi est, vt restituatur idem corpus depositum deponenti ex eius arbitrio, præcedente decreto, vel sequente [a]. Quamobrem si spontè non fiat, & si legibus dictis deposito satis non fiat, proditæ sunt actio-
2 nes, directa, contraria, vtilis. In primis directa datur deponenti contra depositarium, vt fidem datam custodiæ impleat, ex conuentionis lege [b]. Deinc 2. datur, vt cogatur depositarius restituere depositum statim, nulla compensationis etiam exceptione tutus [c]. Producit hic contractus actionem sui nominis [d], rei persequendæ causa proditam [e], quæ, etsi dolus interueniat, mista fit, & ad pœnæ, & ad rei persecutionem
3 pertinet. Petuntur res depositæ à depositario, vel si is eas dolo desierit possidere, actione hac, & ad exhibendum [f]. Et rei vendicatione aduersus tertiũ possessorem, si apud alium sint: nam depositi actio non datur contra ter-
4 tium [g]. Exigit infida conditio hominum sic dominis actionibus consuli, & pœnis: nam, vt loquar cum Iuuenali [h]:

Nunc si depositum non inficietur amicus,
Si reddat veterem cum tota ærugine follem,
Prodigiosa fides, & Thuscis digna tabellis,
Quæq; coronata lustrari debeat agna.
Egregium sanctumq; virum si cerno, bimembri
Hoc monstrum puero, & miranti iam sub aratro
Piscibus inuentis, & fœtæ comparo mulæ.

5 Et quò frequentior & pernitiosior hæc fallacia & deceptio, certè maiori legum cautione indiguit. Improbè enim facit, qui reddere recusat [i]: tum quia fidẽ fefellit datam, quod grauè est [k]: tum quia contra æquitatem naturalem alienis ditari, & cum aliena iactura desiderat [l]. D. Ambrosius docet summa fide depositum omnium esse custodiendum, sed maximè viduarum [m]. Anima quæ peccauerit, inquit Deus ad Moysem, & contempto domino negauerit proximo suo depositum, quod fidei suæ commissum fuerat, &c. conuictus delicti reddet omnia quæ per fraudẽ voluit retinere integra, & quin-
6 tam insuper partem domino cui damnum intulit [n]. Apud Pysidas abiurans depositum morte plectebatur [o]. Narrat Herodotus insignem quendam aliquando virum apud Spartiatas nomine Glaucum, hospitis cuiusdam Milesij pecuniam ingentem in depositum & custodiam receptam eidem denegasse, & ab oraculo Apollinis responsum accepisse, nulla venia dignum fore, eumq;, prolem, & domum in posterum delenda è vita, idq; accidisse, &
7 domum eius ex Sparta radicitus extritam [p]. Iure ciuili quoque suo nomine ob depositum reddendum & qui est inficiatus, conuentus & damnatus, infamis fit [q]. Carolus 5. Cæsar hac de causa sic statuit: Quisquis cum alterius bonis, quæ sibi bona fide conseruanda custodiendaúe commissa sunt aut deposita, vltrò siue malitiosè in præiudicium creditoris seu deponentis agit,
8 hoc quidem scelus delictumq; æquè vt furtum puniatur [r]. Aristoteles pluribus rationibus docet, iniquius esse depositum denegare quàm mutuum. Primùm, quia qui deponit confidit depositario tamquam amico: qui mutuat, facit non tamquam amico, alioquin daret. Secundò, quia maior iniuria fit: quia præter dãnũ depositi fides negligitur, cuius gratia depositũ fit. itẽ qui deposuit, reddẽdi custodiẽdiq; gratia dedit: qui mutuauit, fructus etiã sui gratia dedit. Postremò addit necessitatẽ deponendi, qua, qui perfidiam hominũ vitant, vel fortuna laborant aduersa, deponere impelluntur: qui verò mutuãt, fortunis abundant fortunatéque degũt. Iniquius autem est, iniuriam homini infortunato, quàm fortunato intulisse. Hæc Aristoteles [s]. Et iterum, cur, inquit depositum etiam paruum denegare turpius est, quàm debitum magnum?

a l. Lucius, l. 24. l. 1. §. est autẽ, & § pen. deposit.
b l. si is qui depositam, l. 1. C. de poss. l. 1. §. si conueniat eo tit. in P. l. is penes quem, l. 6. C. eo §. de deposito, in authent. colla. 6. tit. 14.
c l. penul. C. deposit. l. si § excepta. de cõpensa. C.
d l. 1. C. deposit.
e § rei persequendæ causa, de actio.
f l. 1. § si depos. C.
g l. si is qui depositam, C. deposit. l. si res tuas, C. ad exhiben.
h Iuuenal. satyr. 13.
i l. desiderium. C. deposit.
k l. 1. de constit. pecu. P.
l c. locupletari, de regulis iur. in sext. l. nam hoc natura, de condict. indeb. in P. l. iure naturæ, de reg. iur. in P.
m D. Ambros. 2. Officiorum, c. 29.
n Leuiti. c. 6.
o Alexander ab Alexandro, lib. 6. Genial. dier. c. 14.
p Herodot. in 6.
q l. qui depositum, l. 10. deposit. C. l. 14. de iis qui notat. infa. P.
r in Constitutionib. Caroli 5. de rebus capitalibus, artic. 170.
s Aristoteles libr. Problemat. sectio. 29. q. 2.

gnum? an qui depoſitum negat, hominem fraudat à quo bonus ipſe exiſtimatus eſt? an quoniam qui hoc facit, illud etiam facere velit[a]? Eadem ferè diſputat Cicero[b]. Ex nouella Iuſtiniani etiam proſpectum eſt contra denunciantes depoſitario ne reſtituat depoſitum deponenti, vt teneantur deponenti quanti ſua intereſt non fuiſſe redditum depoſitum, & vſuram terniam centeſimæ[c]. Adiecit lex ciuilis, vt ſi quidem ſimplex negetur depoſitum, in quo potuit qui depoſuit eligere depoſitarium, actio pro repetitione in ſimplum eſſet[d]: at ſi vrgente neceſſitate incendij, ruinæ, naufragij ſit depoſitum, in duplum in depoſitarium ratione pœnæ, & in hæredem in ſimplum[e]: lex diuina & quintam partem, vt diximus, reſtitui iubet[f]. Depoſitum, cuius ignorabatur dominus propter antiquitatem, Theodericus Gotthorum rex, per comitem rerum priuatarum iuſsit iungi fiſco[g]. Bonæ fidei hæc actio eſt[h], ideò res cum omni cauſa, fructibus & partu reſtituenda eſt domino[i]. Sed contra bonam fidem & depoſiti naturam eſt, vſuras à depoſitario deſiderare temporis ante moram eum qui beneficium in ſuſcipienda pecunia vtendi dedit: poſt moram tamen veniunt[k], vel ſi pacto cautum eſt, vt vtens depoſito præſtaret, ficq; ex lege contractus vſuras præſtabit[l]: quemadmodũ etiam, ſi inſcio domino depoſito vtatur[m], quia & id ſpeciem furti habet. In repetitionem etiam non veniunt, res quæ ex pecunia depoſita à depoſitario ſuo nomine ſunt emptæ[n]: ſi tamen pecuniæ adhuc extant, rei vendicatione à tertio poſſeſſore vendicari poterunt[o], vel, ad id quod intereſt depoſitum non fuiſſe in emptiones conuerſum, agetur[p]: eáque de cauſa, propter perfidiam, iuratur in litem à deponente[q] contra depoſitarium: non autemà depoſitario agente contraria actione depoſiti contra deponentem, qui non de fide rupta, ſed de indemnitate agit[r]: & ideò non habet infamiæ notam, vt directa[s]. Deinceps per actionem directam depoſiti, repetitur quod datum ſeu extortum eſt à deponente per depoſitarium, vt depoſitum reſtitueret, tamquam turpiter acceptum[t], vt fieret quod gratis & ſponte fieri debebat: cuius nomine prodita quoque eſt condictio ob turpem cauſam[v]. Agunt & hæredes deponentis, & maiori parti reſtitutio fit, videlicet iis qui maiorem habent bonorum portionem[x]. Si plures depoſuerint, reſtitutio fiet ex lege conuentionis, aut pro parte[y]: ſi apud duos, aduerſus vnumquemque: ſi alter tamen id quod intereſt preſtiterit, alius quoque liberabitur[z]. Tenetur item depoſitarius de eo quod doloſè contigit in re gratia tantùm deponentis depoſita, de dolo tantùm[a], & latiori culpa[b], quæ dolo proxima eſt[c], nec pacto fieri poteſt vt de dolo non teneatur[d]. Latiſſima hîc culpa, non adhibuiſſe rebus depoſitis eam diligentiam, quã adhibuit ſuis, ſi cùm poſſet & ſuas & depoſitas curare, vel ſaluas facere, non fecit[e]. Quòd ſi non potuerit omnes æquè alienas ac ſuas iuuare, excuſatur ordine charitatis, quo quis primùm ſuis, deinceps alienis proſpicere debet[f]. Si tamen depoſitum fiat vtriuſque cauſa, videlicet & deponentis & depoſitarij, de leui etiam culpa tenetur depoſitarius[g]. Item & ſi depoſitarij tantùm cauſa depoſitum fiat[h], ſi is ſe depoſito obtulerit, vel ſe periculo illigauerit: quo caſu, & dolum, & culpam præſtare tenetur, non tamen caſus fortuitos[i], qui ad deponentem pertinent, ſi non aliter ſpecialiter conuenit[k]. Hinc patet ceſſare actionem directam depoſiti pro rei repetitione, ſi ſine dolo, & culpa depoſitarij res interierit: quia tunc perit domino[l], poſt litem conteſtatam inficiante reddere rem depoſitario, periculum ad eum pertinet tamquam ex dolo[m], ſi æquè res non erat interitura penes deponentem, non ſi natura æquè peritura apud eum eſſet[n]. Contraria depoſiti actio datur depoſitario, vt is indemnis fiat[o],

a idem eo. Ariſtot. quæſtio 6.
b Cicero, pro Sexto Roſcio.
c nouella, de depoſito in Authẽticis, colla. 6 tit. 14.
d l. 1. §. prætor ait, & §. merito, depoſit. P. § rei perſequendæ, & §. in duplũ, & §. ſed fruct. de actio.
e l. quod tumultus, §. depoſ. P.
f Leuit. 6.
g Caſſiodor. libr. 6. Variar. c. 8 in formula comitiuæ priuatarũ rerum.
h §. actionũ, de actio. l. 1. §. eſt autem, verſ. hanc actionẽ. depoſit. in P.
i dict. verſ. hanc actionem. Paul. in l. videamus l. 31 § ſi poſſeſſionem, de vſur lib. 22 P. v. l.
k l. Lucius, l. 24. depoſ P. l. die ſponſalitorum, 25. § fin. eo. P. l. 1. C. eo. ut nouella. 81. §. agnoſcat iuſtipers.
l dicta l. Lucius, in 2. l. Quintus, 28. & l. Publii. Mœuia 20 § Lucius Titius, depoſ. P. d. l. 2. C. eo & l. in bonæfider, C. de vſur & l. mora. §. in bonæfidei eo. tit. de vſur. in P.
m l. 3 & 4. C de poſſ.
n in l. ſi ea pecunia. 3. 6. de rei vendic. lib. 3. C. tit. 32. l. 1. C. ſi quis alteri, vel ſibi, l. ſi patronus C. communia vtriuſque iudicij.
o l. ſi is qui, l. 2. C. depoſit.
p l. 1. §. ſi apud duos, depoſit. in P.
q dicta l. 1. §. inde poſit. eo. tit. P. l. 2. & l. in actionibus, de in litem iu ran in P.
r l. et apud quem, l. 3 depoſi.
s l. furti §. fin. de iis qui not. inſa. in P.
t l. ſi. depoſit. in P.
v l. ſi. de condict. ob turpem cauſam, P. l. ſi. & pen. C. eo.
x l. ſi plures, l. 14. de poſit. P.
y l. 1. §. ſed ſi duc. depoſit.
z l. 1 § ſi apud duos depoſ.
a l. torti. actos, de reg. iur. l. 1. §. ſi quis ſeruum cuſtodiendum, in fine, depoſ. in P. l. ſi vt certo, §. nunc videndum. commod. P. § præterea, quib. mod. re contrah. obligl. 1. § is quoque apud quem, de actio P.

b l. 1. §. nõ ante alias, ſi quis teſta. libet eſſe inſt. fuer. l. magna culpa. de ver. ſig. in P. ad fin. c l. 1. §. illud, depoſiti. P. l. ſi vnus, §. illud, de pact. in P. l. conuentor, de pact dotal. P. d l. quod Nerua. & c ſi. le depoſit. ap. Gregor. e l. præſes prouinciæ. C. de ſeruitute. f l. ſi vt certo, l. 5 § nunc videndum, commoda. P. g l. ſi quis nec cauſam, ſi certum peta. in P. h l. 1. § ſi conuenit, & § ſæpè euenit, depoſit. c ſi. eo. tit. ap. Grego. i l. 1. C. depoſi. d. § ſi conuenit, & d. l. ſi vt certo, §. nunc videndum. l l. ſi plures hæredes, l. 14. § ſine autem, depoſi. 14. d. l. 1. C. eo. tit. c ſi. eo tit. § preterea, quib. mo. re contrah. ob. m l. ſi in Aſia, 12. §. ſi. & l. ſeq. depoſ. P. n l. ſi plures, l. 14. §. 1. eo. o in l. et apud quem, depoſi. P.

& ratione exceptionis, ſi cautum fuerit ne culpa præſtaretur, & eo nomine conueniatur [a]. Repetit & per hanc impenſas in rem depoſitam factas, ſiue in rem deducendam vel deferendam [b], ſiue in alimenta fiant [c]: item pro fu-
14 ro à ſeruo depoſito commiſſo [d]. Vtilis, tam directa quàm contraria, ex pacto extranei & alterius perſonæ, quàm contrahentium [e]. Eſt & vtilis, qua creditor depoſitam pecuniam à debitore repetit à depoſitario [f]. item vtilis quã-
15 do depoſitum eſt ea lege vt tertio reddatur, & tertius repetit [g]. Sequeſtraria item actio, directa, contraria, vtilis. Directa datur ſequeſtranti contra ſequeſtrum [h], vt reſtituat ſequeſtrata, ſi dictum ſit [i]: damnum, & culpam, & dolum reſarciat. Datur & vtilis contra ſequeſtrum, ſi authoritate iudicis ſequeſtratio facta fuit, officiumq; imploratur iudicis [k]. Per hanc ſequeſtrariam opinor expediri poſſe quæ ad ſequeſtrum pertinent, ſi ex lege præſcripta per regias conſtitutiones non fuerint peracta omnia, qualia vt recuperatores, vocant *commiſſarios*, ſeu apparitores & ſequeſtri, ex iudiciali authoritate res locent licitatione peracta, atque vt conductores earum penſiones in domum ſequeſtrorum ſeu commiſſariorum, ſine fraude, ſuoq; tempore, deferant: & rebus ipſis tanquam boni patresfamilias vtantur, ex conſtitutione Franciſci primi [l]. Item vt decreto ſequeſtro, ſtatim intra tres dies, litigantes res ſequeſtratas eiurent, alioquin iure ſuo cadant [m], ſicuti ſi ſequeſtrationis poſſeſſionem impediant [n]: tuetur enim iudex eum quem in poſſeſſionem mitti iuſſit [o], datúrque turbato actio in factum ad intereſſe, & qui vim facit amiſſione rei punitur. Quamquam non obſtante ſequeſtri ſpolatione, ſequeſter poſſidere nihilominus dicatur [p]. Ita & is venit ante omnia reſtituendus, & antequam ſpolians audiri poſſit [q].

a l. ſi vt certo, § ita-
rerdum, cõmo. P.
b l. ſi in Aſia, depoſit. P.
c l. actione, 23. depoſit P.
d l. ſi ſeruus, de pignor. actio.
e l. ſi res tuas, C. ad exhib.
f l. acceptam. C. de vſur
g l. Publia, depoſi P.
h l. ea apud quem, §. in ſequeſtr. depoſit l. ſi in Aſia §. cũ ſequeſtro eo.
i l. propter inſtrumenta l. 5 & l. 16 penes quem, l. 4 C. eo. lite regulariter finita. Bartbol. in l. ſi oleum, de dolo.
k Bartbol. in l. intereſſe, numer. 5 de acquir. poſſ. per l. poſtquam, §. imperator, vi lega. nocaue.
l in conſtitutio. Fabriſer primo, publicata, 1539. artic. 82.
m eodem artic. 105.
n eo artic. 71 l. ſi quis in tantam C. vnde vi.
o l. 1 § hoc interdictum, ne vis fiat ei qui in poſſeſſ. miſſ. eſt.
p argumento l. quãuis, l. 23. de bon. author. iudi poſſiden. lib. 42 tit. 5 & c. contingit, c. 9 de dolo & contuma. lib. 2. Decret. tit. 14.
q iuxta canonẽ, reintegrãde, 3. q. 1 c. ſ. de ordine cognitionis, c. in literis, c. literis, cũ quis, c. ex quæſtione, de reſtitut. ſpolia l. ſi quis ad ſe fundũ, ad l. Iul. de vi publica. l. ſi matrimonio, de donat. inter vir. & vxor. C.

De pignore & hypotheca. Cap. 5.

P. lib. 20. tit. 1. Lib. 2. C. tit. 4.

1 Pignoris diuiſio generalis: & antichreſis quid.
2 Fiduciaria poſſeſſio quid, recredentia, vindiciæ.
3 Pignus quid, & hypotheca: & differentia.
4 Hypothecæ nomen omne pignus continet, & pignus hypothecam.
5 Pignus quid, & quæ in ipſo conſideranda.
6 Pignoris diuiſio in 4. ſpecies.

r in l. ſi is qui bona. l. 12 § 1 de pig. P.
s Conſtantinus Harmenopulus, in Prochiro. legum, titu. περὶ ἀντιχρήσεως.
t l. ſi ea lege, l. 17. l. ſi ea pactione, 14 C. de vſur. l. ſalubriter, eo. tit. ap. Greg.
v l. § pacto. de pig. P.
x l. 2. de diſtra pign. C. l. 2. de partu pignor. C. l. ſi dominum C. de pignor.
y explicat Budæus in l. 2. dum de vindiciis agit. de origine iur. ex Aſconio Pediano in Verrinas Ciceron.

1 PIGNVS & in genere, & in ſpecie acceptionem habet. In genere continet antichreſim, fiduciariam poſſeſſionem, ſeu fiduciam, pignus, hypothecam. ἀντίχρησις eſt poſſeſſio rei vtenda data creditori, pro vſu pecuniæ ei debitæ [r]: mutuus vſus rei pro pecunia, vt ſi domum oppigneratam creditor vſurarũ vice inhabitet, tandiu quandiu pecunia non ſoluitur, vt ait Conſtantinus Harmenopulus [s]. Exempla in iure probata ſunt [t], ex pacto
2 videlicet [v], cùm alioquin fructus pignoris computentur in ſortem [x]. Fiduciaria poſſeſſio, eſt ex iudicio litis vindiciarum petitarum poſſeſſio, non iuſta vel abſoluta, ſed veluti depoſitaria [y], quæ poſtea reddendis rationibus & fructibus eſt obnoxia: vocamus hanc fiduciariam in Gallia, recredentiam, & poſſeſ

possessionem concessam sub manu regis, quasi fide data de ea restituenda, si dictum fuerit. Sicut scribit Liuius, Philippo visum fuisse optimum, Nabidi tyranno Corinthum dare fiduciariam, vt victori sibi restitueret: si quid autem aduersi accidisset, vt ipse haberet [a]. Sicut Iaboleno dictus fiduciarius hæres, qui fideicommissarius, qui ex fide hæreditatem acceptam restituere debet [b]. Fiduciariam possessionem pignoris loco esse puto, in prima missione ex cautione de damno infecto [c], quæ tamen dissimilis est pignori [d], idipsum patet in missione in possessionem creditorum, rerum seruandarum causa [e]. Sunt & illis plura similia. Pignus appellatum est à pugno, quia res quæ pignori dantur, manu traduntur: vnde etiam videri potest verum esse quod quidam putant, pignus rei mobilis constitui, vt notat Caius [f]. Et Vlpianus, propriè, inquit [g], pignus dicimus quod ad creditorem transit: hypothecam autem, cùm non transit possessio ad creditorem. Vnde hypothecam rerum immobilium esse propriè quoque placuit, vt pignus mobilium. Verumtamen ista differentia à nominis sono tantùm pendet, vt verum sit quod Marcellus ait, nominis tantùm sono differre, in aliis, potissimùm in natura obligationis & actionis, propemodum similes [h]. Nam generale verbum hypothecæ est, ad omnia pertinens quæ subiiciuntur in cautionem obligationis. ὑποθήκη ἀπὸ τοῦ ὑποθέσθαι, quod idem est, ac supponere. Sicq; vsurpant Græci hypothecę nomen, pro omni re quæ obiicitur vel subiicitur obligationi: alio nomine apud Demosthenem [i] ὑποκείμενον: ἐὰν δὲ μὴ παράσχωσιν ἐμφανῆ τὰ ὑποκείμενα καὶ ἀνέπαφα. id est, quòd nisi libera exhibuerint pignora, omniq; alij creditori intacta: vt alibi ait, παρέξουσι τοῖς δανείσασι τὴν ὑποθήκην ἀνέπαφον, ἕως ἂν ἀποδῶσι γιγνόμενον ἀργύριον, id est, præbebúntque iis qui crediderint pecunias, pignus purum ab omni manus iniectione [k]. Et hypothecam vertit etiam pignus iurisconsultus Scæuola, dum explicat epistolæ quæstionem, in qua in hæc verba cautum erat. δανεισάμενος παρὰ σοῦ δηνάρια πεντακόσια, παρακαλῶ σε μὴ βεβαίωσιν, ἀλλὰ ὑποθήκην παρ' ἐμοῦ λαβεῖν. &c. id est, fœneratus à te denaria 60. rogaui te non certificatorem, sed ὑποθήκην, à me accipere. &c. an pignus, inquit Scæuola, contractum sit, cùm sine die & consule sit? quia verba epistolæ post præcedentia hæc addita, οἶδας γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι ἡ ταβέρνα, καὶ οἱ δοῦλοι μου οὐδένι κατέχονται ἢ σοι, ὡς εὐχήμονι ἀνθρώπῳ πιστεύσας. id est, nosti enim profectò, quoniam & taberna, & serui mei à nullo detinentur, quàm à te, & vt seuero homini fidem habuisti. Et respondit Scæuola de pignoribus conuentum fuisse [l]. Sic legimus quoque apud Aristotelem oleum hypothecæ suppositum, & ita rem mobilem. ὑποθήκης γενομένης τῆς τοῦ ἐλαίου τιμῆς [m]. Vt contrà apud Latinos, pignus pro re immobili ponitur, vt apud Terentium [n],

Ager oppositus est pignori, ob decem minas,
Aediculæ item, ob decem altas.

Pignus itaque seu hypotheca, est res obligata pro debito. Cæterùm quotuplex sit, res, personas, formam, cuius generis cõtractus, actionẽ, propter quid, & rationes consideremus latiùs. Nihil autem pro substantia interesse docuimus, num res mobiles, vel soli, vel se mouentes sint [o], sed alioquin idoneas exigimus, quæ alteri obligari possint. Generaliter itaque diuisionem vel pignoris distinctionem tradamus, & posteà materiam, & formam, & reliqua cuiusque. Pignus, aut prætorium, aut testamentarium est, aut legale, aut conuentionale [p]

a Liuius libr. 2. de bello Macedonico.
b l. Seius, ad senatus. Trebell. a.
c l. 4. § si intra, de damno infect. l. 6. § 9. P. tit. 2.
d l. si sinita, l. 15. § si quis damni infecti, & l. his qui, l. 12. de damno infec. P.
e l. prætor ait, l. 9. cũ suis §§ & 4. ll. seq. de bonis author. iudic. poss. lib. 42. P. tit. 5.
f Caius in l. plebs, 217. § pignus, de verb. signi.
g Vlpian. in l. si rem alienam, l. 9. § non tantùm, vers. propriè, de pign. actio. lib. 12. P. tit. 7.
h Marcel. in l. res hypothecæ, l. 3. § fin. de pig. § item Seruiana, vers. inter pig. de actio.
i Demosthenes contra Dionysodorũ.
k vide Budæum in Cõmenta. Linguæ Græcæ.
l Scæuola in l. cùm tabernam 14. § itẽ quæsitum, de pig. P.
m Aristotel. libr. 2. Oeconomic.
n Terentius, in Phormione.
o l. 2. de prætorio pig. C.
p meminit de prætorio & iudiciali l. 2. de prætor. pignor. C.

De

De prætorio & iudiciali pignore. Caput 6.

Libr. 8. C. titul. 22.

1 *Pignus prætorium duplex, prætorium & iudiciale, prætorium quid.*
2 *Prætorium duplex, coactionis & rei ſeruandæ cauſſa, horumq; exempla.*
3 *Aliæ ſpecies prætorij pignoris pro rebus pupillorum locatis, & apotimitæ qui.*
4 *Iudiciale pignus quid, & rationes eius.*
5 *Quæ bona capi poſſunt in pignus rei iudicatæ, & quo ordine mobilia, ſe mouentia, immobilia & nomina capiantur.*
6 *Quæ bona clerici poſſunt pro pignore iudiciali capi.*
7 *Quæ præxi capi debent pignora pro debito vniuerſitatis, vel collegij.*
8 *Ordo & praxis capiendi pignora iudicialia & prætoria à priuato, vel per viam actionis, vel per executionem.*
9 *Executioni facta vi ſigilli regij opponuntur tantum 3. exceptiones ſolutionis, falſi, pacti de non petendo, rei iudicatæ.*
10 *Mortuo debitore obligato ſigillo regio, non fit executio contra hæredes via executionis obligationis.*
11 *Forma pignoris capiendi ex cauſſa iudicati, vel obligationis debiti.*
Garnir la main de l'executeur *quid eſt.*
12 *Ex idiochiro, ſeu chirographo poſt verificationem, locus fit pignoribus, vide & 14.*
13 *Quis iudex competens in recognoſcendo chirographo.*
15 *Pignus in cauſſam iudicati captum, authoritate iudicis vendendum.*
16 *Forma & praxis Gallia pignorum capiendorum & vendendorum.*
17 Oppoſition aux fins de diſtraire, & aux fins d'hypoteque *quid.*
18 *Qui in licitatione admittuntur prius eligere debent procuratores in ſede iudicij, & domicilium, aliter auctio illorum non admittitur.*

1 PIGNVS prætoriũ diducitur in pignus propriè prætoriũ, & iu-
1 diciale [a]. Prætorium eſt, quod datur à iudice ante rem iudicatam, coactionis, vel rei ſeruandæ cauſa: veluti vt cogatur dominus ædium ruinoſarum cauere de damno infecto, alioquin aduerſarius vicinus qui petit mittatur in poſſeſſionem, ex primo decreto pignoris cauſsa [b]. Si reus in ius vocatus cõtumax ſit, captis pignoribus venire cogitur [c]. Sic bona P. Quintij cùm abſens non defenderetur, iuſſit Burrienus prætor à Nævio poſſideri [d]. Erat enim, & nunc eſt ſpecies coactionis quæ fit captis pignoribus, dicebant antiqui coercitionẽ captis pignoribus. Sic Cicero, Philippus, inquit, grauiter exarſit, pignoribuſque ablatis, Craſſum coërcere cœpit [e]. Meminit & Dio Caſſius, captis pignoribus, olim ſenatores in curiam venire coactos [f]. Formulam edicti prætoris recenſet Cicero hanc, his verbis conceptam: Cuius ex edicto prætoris latitantis bona, per triginta dies poſſeſſa eſſent, is reuerſus poteſt, ſi edictum induci poſtularet, & admitti ad rem defendendam, cum prius iudicatum ſolui ſatisdare oportere [g]. Vlpianus autem ſic; Prætor ait, qui fraudationis cauſſa latitat, ſi boni viri arbitratu nõ defendatur, eius bona poſſideri vendíue iubebo [h]. Alia forma: Prætor ait, in bona eius qui iudicio ſiſtẽdi cauſſa fideiuſſores dederit, ſi neque poteſtatem ſui faciat, neque defenderetur, ire iubebo [i]. Ita cauſſæ ſunt, ex quibus in ſumma, vt ait Vlpianus [k], in poſſeſſionem mitti ſolet: rei ſeruandæ cauſſa [l]: legatorũ ſeruandorum cauſſa [m], & ventris nomine [n], & dãni infecti cauſſa [o], ex Carboniano [p]. Erat prætoriũ etiã

a l.2. de prætor. pignor. C.
b l.4.§. ſi intra, de dãno infect. P. lib. 39. P. titu. 2.
c tit. de eo qui mittit. in poſſeſſio. bono rei ſeruã. cauſ. libr. 2. Decret. tit. 35. c. contingit, c. 9. de dolo & contuma.
d Cicero pro Quintio.
e Cicero 3. de Oratore.
f Dion Nicæus libr. 54.
g Cicero pro Quintio.
h Vlpia. in l. Fulcinius l. 7. § prætor ait, quib. ex cauſſis poſſeſſ. ea. libr. 42. P. titu. 4 vbi & per §§. ſeq. explicantur verba prætoris.
i l. 2. eo tit. quib. ex cauſ. in poſſ. eat.
k l. 1. eod titul.
l vide § ſi vero, de exhib. reis, l. 2. § ſed ſi hoc, de his q. ad eccleſ. confu. l. 2. & fin. de eo qui mit. in poſſ. cauſ. rei ſeruandæ.
m l. certa, C vt in poſſeſſion. legat. l quamuis eod titul. in C.
n l. de vent. in poſſeſſio mitten.
o dicta l. 4 § ſi intra, de damno infect. titu. de Carbonia. edict. P.

aliud pignus, dum qui pupillorum rem familiarem à prætore conducebant, pignora locationis ijs quos mittebat illic exhibebant, qui & ἀποστιμηταὶ, idest, æstimatores dicti, vt etiã de dote vxoribus caueba-
a Suidas in verbo ἀποστιμηταὶ. tur, ædibus aut fundis tanti preti appositis [a]. Iudiciale pignus est, quod post rẽ iudicatã capitur exequẽ- 4
b I à diuo Pio, l. 15. §. in Venditione de re iudica. in P. dæ sententiæ causa, & contumace existente in soluendo damnato. Idemq; operatur in constituendo pignore iudicis authoritas q̃ in conuentionali cõ-
c l. 1 C si in causam, iudica. pignus capi. trahentiũ cõsensus [c]. Nec mirũ est, si magistratus possit pignus cõstituere, quã & quilibet in testamẽto id facere possit [d]: cumq; nec priuatis quibuscunq; sine
d l. non est mirum, ad de pignora. affecto. in P. iussu iudicis liceat capere pignora maiorũ. Capiũtur istius pignoris nomine iure ciuili, primò mouẽtia, deinc se mouẽtia, tertiò immobilia, q̃ solisunt, 5
e l. nominatori, l. ult. de pignor C. &, his solutioni nõ sufficiẽtibus, nomina [e]. postquã monitio verbalis præcesserit tamẽ, & iudicis nuncta fuerit authoritas, nõ aliter vt sæpe iudicatũ [f], & vt
f dicto §. in rẽditionem à diuo Pio. iura quoque statuunt [g]. In Gallia tamen mobilium nõ fit perquisitio, nec seruatur ille ordo, sed q̃bus sibi citius putat pecuniã cõfici debitor, ea authorita-
g Papus, lib. 18 Rhapso. arrest. 5, arresto 25. & 45. te iudicis per apparitorẽ capit, vt distrahantur [h], eademq; authoritate & nomi-
h l. extat quod metus cau. in P. na capit, & sequestrari procurat debitũ debitoris sui apud debentẽ, & eo voca-
i constitutio regia Principis 30. anno 1519. artic. 74. to & confesso se esse debitorẽ, petit à iudice banniri pecuniã, & bannitã in iu-
k ex ecclesiarum seruo, 12 q. 2. glo. in fin. de vitu & honestate clericor. ita iudicatum etiam Parisiis anno 1543. vltima Iunij scribit Papus lib. 18 Rhapso arrestor. tract. 5. arresto 7. dicij deferri, & sibi dari. Placuit aliquando ex cõstitutione Philippi Pulchri, 6
l c. olim de restitut. spol. c. peruenit, de fide instr. clericorũ cælibũ bona mobilia nõ posse venire in pignus iudiciale, vel executionẽ in illis nõ fieri, sicut nec in animalibus eorũ, quibus vtuntur, vel ex quibus vtilitatẽ quandam percipiunt, quod hæc bona annectãtur eorũ personis,
m refert Papus, libr. 18. Rhapso arrestor. titul. 5. arresto 14. & ita priuilegiata sint [k]. Possunt nihilominus ecclesiasticarũ personarum bona temporalia capi pro debitis illarũ, vt fructus pendentes, reditus, & proven-
n hæc praxis Galliæ, hausta ex l. si se nõ obtulerit 4. §. adeo, de re iudica. in P. f. l. §. quod si nemo, iunct. glo. in verbo procuratui, quod cuiuisque vniuersitatis. in P. & ita iudicatum in senatu Parisiorum, anno 1523. 11. Decemb. vt refert Papus, vbi suprà, arresto 20. tus sacerdotiorum nondum percepti [l], subducto eo quod alimentis illorũ necessarium est, ne egeant. Et ita iudicatũ 7. Februarij 1510. à senatu Parisiensi: cui tamen placuit, fructus beneficiorũ perceptos, inter mobilia clericorũ priuilegiata, intacta à pignore debiti esse debere. 10. Decembris 1513 [m]. In debitis 7
o l. debitores, l. 10 C. de pig. §. enimuero, in Nouella constitut. 4. per corpus aliquod vniuersitatis, puta ciuitatis aut municipij, executio ordine hoc fit: vt primùm administratores eius, consules seu decuriones, aut exactores interpellentur & moneantur soluere ex bonis vel pecunus cõmunibus. Quòd si inficientur, vel dicant non esse huiusmodi bona, apparitor ex authoritate iudicis iubet & imperat per syndicos aut consules imponi & exigi
p l. quidam Iberus, de seruitu. vrban. prædio summam petitam à singulis eius vniuersitatis intra certum tempus, cum hac interminatione, vt si non impleuerint iussa, futurum vt propriis bonis & personis ipsi luant, cum regressu tamen indemnitatis in reliquos, si visum illis ita
q l. distractis 1. 14. iunct. auth. seq. C. de pignorib. fuerit [n]. Generaliter primùm debitores de soluendo interpellandi, posteà hypothecaria vtendum [o]: monitio enim ferè rem omnem præcedere debet. 8
r in 1. parte stylii parlamenti, titulo de actio personali. Indebitis personarum singularium, creditores prosequuntur repetitionem, vel per viam actionis personalis, interdum per viam executionis [p], quæ ratione obligationis hypothecæ nomine fit, dum contrahendo quis se subiicit figillis regijs, ex quorum authoritate, figillo impetrato, debitor interpellatus vel soluere debet, vel pignora dare, non habita ratione propositæ
s Paulus Castrensis in l. 1. de re iudica. C. exceptionis, qua non obstante & sine præiudicio illius, suo loco discutiendæ, tenetur dare pignora antequàm audiatur, vel mobilia vel immo- 9
t in dicto stylo Parlam. & titul. de actio. perso. §. item si mortuus fit, Chasseneus in §. 9. ad verba, quant ils sont mis, verſ. & no est dubium, titul. des rentes vendues à la chapt. in consuetu. Burgundiæ. bilia: neque aliæ obici possunt exceptiones, quàm solutionis, falsitatis instrumenti debiti, pacti de non petendo [q], rei iudicatæ [r]. Si tamen 10
v auth. hoc si debitor, de pig. C. §. sed neque, de fide instr. in Authen. l. Mosghas, de instr. fisc. P. moriatur debitor obligatus sub figillo regio, creditor non potest vti via executionis cõtra hæredes eius, sed debet actionẽ persequi, via actionis personalis, & iudicio ordinario [s]. Nam nec venditis obligatis rebus existẽtibus penes tertios possessores, nõ fit hypothecaria executio, nisi discusso principali & interuentore [t], & nisi litigiosa res super hypotheca vendatur, l. distractis, & auth. hoc ita, C. de pigno. Forma pignora capiẽdi, vel propter obligationẽ, vel pro- 11
pter iudicatũ ferè eadẽ est: nisi quod ex lege dicta in instrumẽto obligationis

capi oporteat: ſic enim traditū eſt, obligationis inſtrumẽta authentica ſub ſigillo regio cõfecta, & publica, habere paratã executionẽ, vt per ea præcipi poſſit per apparitorẽ debitori, vel ſoluere, vel pignora [a] dare, vocãt *garnir la main de l'executeur*, nõ obſtantibus oppoſitionibus aut appellationibus quibuſcunque, ſine præiudicio tamẽ earũ [b]. Exigitur autẽ exequẽdi licẽtiã ex cõtractu ſigillatam eſſe, alioquin nulla eſt executio, ſi vi ſigilli fiat. Quòd ſi de idiographo ſeu chirographo agatur, eo agnito, vel ſi pro agnito habeatur, prima vocatione debitore nõ cõparente, poteſt fieri iniectio manus in pignora authore apparitore, ſi modò coram iudice cõpetente agnitio, vel cõtumacia fiat, ab eo enim die qua pro agnito habetur, inducitur ius hypothecæ contra debitorẽ [c]. Contrà, ſi fiat agnitio vel vocatio & contumacia corã iudice incõpetẽti placuit ſenatui Pariſienſi 20. Nouemb. 1533. q̃ intellige de incompetẽtia ommoda, vt q̃ clericus vocetur corã laico iudice, vel cõtrà: alioquin laicus corã quocunq; iudice laico, ſi in eius territorio cõprehendatur, vocari poteſt, vt agnoſcat, vel inficietur chirographum [d]. Chirographũ tamen q̃ quis corã ſuo iudice etiã eſt inficiatus, non inducit pignerãdi ius, quãus ex cõparatione literarũ, vel teſtibus creditor intẽtionẽ ſuã docuerit, vt dictũ areſto ſenatus Pariſienſis, 9. Decembris, 1539 [e]: quia chirographarij creditores non habent hypothecæ ius [f]. Pignus in cauſſam iudicati captũ, non per creditorẽ, ſed per iudicem, publica licitatione venditur, nec creditoris arbitrio conceditur [g]: poteſt tamen creditor cum cæteris ad licitationem admitti, & vt alius quilibet emptor addictione pretij certare [h]: quemadmodũ & pignora capta et addici poſſunt, ſi non inueniant emptorem [i]. At poſt venditionem iudicialem, ſequitur ius dominij impetratio, per decreti iudicialis interpoſitionem, data aliqua dilatione debitori, intra quam poſſit rẽ venditam immobilem ſoluendo repetere [k]: hacq; impetratione & decreto dominij fit translatio in emptorẽ [l]. Qua ſolemnitate etiam venduntur pignora cõuentionalia ex authoritate iudicis, quam nec debitor, niſi integrum debitum ſoluat, impedire poteſt [m]: ſi tamen antè monitus fuerit, & dies debiti ceſſerit, & venerit [n]. Exigitur & miſſio in poſſeſſionem emptori, alioquin [o] nullam in rem actionem habet. In Gallia cũ plures fraudes in his vendendis pignoribus committerentur, ex conſtitutione regia Henrici ſecũdi, anno, 1551. 3. Septembris [p] forma pignorum capiendorum & vendendorum edita eſt, cuius ſumma hæc ſunt capita. Primùm, vt apparitor ſeu hoſtiarius qui pignora immobilia capit, & notat in vim obligationis debiti, vel ob rem iudicatam, in locum quo ſitæ res ſunt, perueniat: & dũ proclamat licitationes primas iure prioris haſtæ, nominatim & ſigillatim exprimat in illis res proclamatas & proſcriptas, earumq; limites, cenſus vicinos, clientelarij domini iura [q]. Secundò captis pignoribus, apparitor cõſtituit adminiſtratores ſeu curatores bonis, qui ea regant [r], alioquin irrita & nulla dicẽda eſt captio, & quæ poſt eã ſequũtur; ſiquidẽ præfecti illi ſeu curatores bonorum, excurrente ſubhaſtatione mora, donec ad decretum translationis dominij faciendum emptori peruentum fuerit, ex officio fructus locant cum licitatione idoneis, quos nec domini rerum, vel creditores interim à poſſeſſione deturbare poſſunt, alioquin turbantibus pœna imminente rebellium iuſtitiæ, & confiſcationis bonorum [s]. Hæc captio pignorum iure executionis fit, non obſtantibus exceptionibus, vel appellationibus quibuſcunq;, vt paulò antè in pignore ratione executionis pro chirographi debito dictum eſt, ſine tamẽ earũ præiudicio: quia meri apparitores ſeu executores, cauſæ cognitionẽ non habent vllã, quæ penes mandantẽ exequi retinetur [t]. ideò ab hoc executore non appellatur, niſi mandatum excedat [u]. Obſeruandi itaque modi in quibus excedere dicatur [x]. Ideò contra hãc executionem, per viam recurſus ad iudicem procedendum erit [y]. Et ſi appellatione interpoſita, excedente apparitore, is non deſiſtat ab executione quæ per iudicem po-

[a] Paulus Caſtrenſis conſil. 67. in antiquis.

[b] cõſtitutio Caroli 8 anni 54. Francof. 1. in pub. anno, 1539 5 art. 65. & 66. vide Rebuff. in 1. parte commẽtariorum ad regias conſtitutiones, titul de literis obligatorijs, quid authenticationes, & diuerſi modi, ſint eruſ P. in conſtitutio. Franciſ. 1. edita 1539. articulo 92 & 93. & hic verum quod dicitur, in rubricã ob chirographariam pecuniam ſi pignus ſentiat quæſtio. libr 4 C. titu 17.

[c] in dicta conſtitut. Franciſ 1 anno 92.

[d] Notat Rebuffus in ſcholijs ad tertiã 2. ordinat omnium titulo *des recognoiſſances de fedueſ*, vt ait ipſe.

[e] 1 cum ubi l. 10. qui potior, in pignoribus habeatur C. lio 8. titu 1.

[f] l. 2. & 3. ſi in cauſſam iudica pignoratum fit. lib. 8. C. titu. 22 l. 4 ſi ex vendito 2. 4 C.

[g] dicta l 2. & 3. ſi in cau iudic.

[h] l à diuo Pio, §. ſi pignora, & 3. ſi poſt, de re iudic. l. d. t. l 3 ſi in cauſ. iud. C.

[i] l 1. & 2. de iure dominipeccdibr. 8. C titu. 34.

[k] Vipia in l. magiſtratus 5. verſic ſi papilio, de rebeurum qui ſub tutel. libr 3. ff titul 9.

[l] l 1. & 2 debitorẽ vend tion pignor. impedit non poſſe lũt 2. C titul 29.

[m] l 4 & 5 de diſtract. pignor in P.

[n] l qui prædium 13. de diſtract pignor. in collatione Hẽrici 2. *de reglement ſur le fait de crees & decrets*

[o] hæc pertinent ad rem iudicatã, nẽ, ſeruos cẽſuali, de cẽſibus P & ad tre, in definitionem eam pertinent, l 1 6 vend tor, & l 2. & l 4. § in de actio. emp. ff. lib 19 titu 1.

[p] excerptum ex l. 2. de curat. bonorum ti. 42 ff. in 8 conſtitutiõe & conſtitutione regia Francifci 1. anni 1539 artic. 77. quæ tulit tutatque ſuos ſui præſidij, ſi nulla habita ratione cõtumacia, cõſequitudinum.

[q] *proclamationi* ſuæ proprij, & multa tradit Franciſc 1. dicta conſtitut articulo 92.

[r] 1 ſi vt proponis, C. de executo rei iudicat, e ſuper qua ſtione

[s] turbantibus ſequeſtrum vt ſup diximus c. 3. dum de ſequeſtro egimus.

[t] § non autem, de offic deleya c paſtoralis, § ſi vero, eod titu.

[u] ab executore, C. quorum appell non recip

[x] modos quibus excedi pp

[y] dicta l. ſi vt proponis.

ſteà, ea facta, reparari nequiret, licet executori impunè reſiſtere de facto[a]. 3. Ablatione mobilium, vel captione, vel proſcriptione immobilium ſic facta, proclamata & deſcripta, operæpretiũ eſt pro ianuis eccleſiæ parœchialis eius loci vbi ſitæ res ſunt proponi programma ſeu exemplar licitationis præcedẽti forma factæ: & ſi res in diuerſis parœchis ſitæ ſint, præfigere & ſingulis[b]. 4. Ante proclamationes ſeu proſcriptiones, apparitor inſignia liliata, ſeu vela regia[c] imponet rebus captis & proſcriptis, quò proſcriptio palam ſingulis ſit, idq; ſe feciſſe, actis ſuæ executionis teſtatò inſerere debet idq; alij quàm apparitori nõ licet[d]. 5. ſubinde ſingulis diebus dominicis, dum è ſacris ſolemnibus abeunt parœchiani, in atrio vel in valuis eccleſiæ repetuntur per præconem licitationes, pro more regionum[e]. 6. Suo ordine, & ex more, probè decurſis & peractis hactis[f] cum actionibus poſtremis, quæ geſta rectè in his ſunt, ſeu certificatio proſcriptionum[g] apud iudicem in cuius territorio fiunt, eo ſedente pro tribunali palàm perleguntur & homologatio fit. Deinc vocatur dominus & proprietarius rerum, vt interſit decreto interponendo, poſtulato per creditorem, lectione apud mandantem iudicem[h] peracta. Et tũc interceſſiones ſeu oppoſitiones vel exceptiones aduerſus proſcriptiones examinantur, quarũ fines docere, aut res diſtrahi non poſſe, intercedente excipiẽte pro dominio & proprietate, vocãt *oppoſitions aux fins de diſtraire*[i], ideſt, quibus obiiciuntur cauſſæ, per quas res diſtrahi, etũ proſcriptæ, non poſſunt: vel vt doceant prædia obnoxia cenſibus & reliquis[k], vel peccatum in forma proſcriptionis, vocãt *nullités d'incanter*. Quæ interceſſiones, ante decreti interpoſitionẽ decidũtur vt præiudiciales. 7. His exceptionibus proprietatis cẽſus, & nullitatis cõpoſitis, eodẽ iudicio quo cõponũtur, ſtatuitur futurũ poſt quatriduũ proximũ decretũ adiudicandũ, ea lege & exceptione quod notio erit, iusq; reddetur & diſcuſſio fiet de aliis exceptionib[l] oppoſitis, ſeu de aliis oppoſitionibus, vt dicunt pragmatici, ratione hypothecæ prioris, ſi qua ſit, vel alterius debiti actionis perſonalis. 8. Poſtquam omnia, iudice ſedẽte pro tribunali, tẽpore actionũ forenſium perfecta fuerint, quæ in proſcriptione, ſubhaſtatione & addictione continẽtur, eadẽ debent pro fonibus auditorij eius curiæ figi, & inibi per 15. dies cõtinuos remanere immota[m], vt pateat cuilibet adhuc licitandi & adiiciendi pretio licentia: nã poteſt qui amplius aducere cupit, in officina actuarij vel amanuenſis eius curiæ qui adiudicauit pretiũ augere, iſq; præfertur vltimo anteà licitanti, dũmodo ei ſuã auctionem ſignificauerit: vel eius procuratori[n]. Atque qui intra hoc tempus licitatione & addictione vicerit emptor, pretiũ tenetur deponere & conſignare penes eum quẽ creditores qui proſcriptionẽ & diuenditionem proſequuntur, vel maior pars eorũ, pro modo quantitatis[o] debiti, elegerint. 9. Ea ratione, licitatores, licitando eligere tenentur procuratorẽ in ſede iudicij, apud quẽ domicilium eligant, aliter illorũ non recipitur licitatio vel auctio[p]. 10. Statutũ eſt, vt res diuenditæ addicãtur vltimo licitatori[q], cũ onere cenſus[r]. 11. Vt qui ſibi ius reliquorũ prætẽdit in cenſu eſſe ex rebus ſub haſta diuẽditis, vel aliud (præter dominicale q vocãt *foncier*, vel patronatũ, quibus nullũ fit vẽditione præiudiciũ[s],) teneatur ſe vẽditioni obicere[t]. 12. Cautũ, vt qui intercedũt pro impendiẽda diſtractione, q ſuam rem dicant, vel cenſum ſibi deberi, vel nullas eſſe ſubhaſtationes, probent de iure ſuo inſtrumentis authenticis; vel, ſi vti velint teſtibus, intra tẽpus illis cõſtitutũ faciant[u]: alioquin interpoſito ex præcedenti formula decreto, non admittũtur. Et ſi in probatione propoſitæ exceptionis defecerint,

ob

a l. prohibitũ, de iure fiſci C. lib. 10. c. ex literis, de offic. deleg. c. ſi quãdo. eod.

b ſic olim & programmata rerum vendendarum per prouincias mittebantur. Ioã. Faber. in l. ſi eo tempore 26 de remiſſ. pig. C. l. 3. de iure dom. imp. C.

c apud antiquos locus æri alieno obſtrictus; ſignabatur lapide vel columna, Iulius Pollux lib. 8. Onomaſticõ cap. 9.

d l. 1. & 2. & rubr. vt nemini liceat ſine iudicis authorit. ſigna reb. alien. impon. lib. 2. C. tit. 27. l. 1. & 2. vt nemo priuat. ſtipul. præd. fiſci. eo. lib. C. tit. 16. l. ſi vt rem ſin. §. ſi ad ianuam, quod vt aut etiam, in P. lit. 43. num. 23.

e Ioan. Faber in l. 1. de ſacroſanct. eccleſ.

f l. 1. & 2. de fide inſtr. lib. 10. C. tit. 21.

g homologatio ſeu certificatio quod ſubhaſtationes factæ ſint ſecundum mores regionis, fiunt coram loci iudice, qui pro tribunali examinat præſentes aduocatos num ex cõſuetudine rectè factæ ſint, & poſtea id teſtatur, vel certũ fit, ſumptum ex l. in ſacris, §. exceptoribus, de proximis ſacro ſcrinio. l. 12. C. Baſilian. l. 3. de teſt. b. in P.

h argumento l. de vnoquoque, de re iudicat. P.

i iuxta l. ſi eo tempore, de remiſſio. pign. C.

k iuxta tit. ſine cenſ. & reliq. quæ compara non poſſ.

l in rebus eccleſiæ, iure per dies 20. res deberi p. liam proſcribi venales au. h. hoc ius porrectum, de ſacroſ. eccleſ. C.

m addictio quippe, antequàm progrãma proponatur publicè pro foribus curiæ in diem adiici videtur, & cũ cõditione niſi ſit intra 15. dies meliorem conditionem obtulerit, l. 1. de in diem addictio. lib. 2. P. tit. 1. n iuxta l. 2. de curator. bon. dan. in P. o nec enim per oblationem ſecundi adiicientis liberatur qui primus obtulit, Bartbol. in l. Iuuentio, l. 2. de publican. P. per l. Sabinus, l. 12. de in die addict. niſi ſecũdus procuratorẽ deferat. puto enim tunc primũ liberari ſi illi ſignificatum fuerit, per l. Valerianus, 20. de præſcr. ſtipula. Lucius Titius ex opus, de hæreditor. l. cum plures, §. lege diſtaloca. p reuocare perfecta incepit, perfectis ſubhaſtationibus per addictionem in diem. nam ante addictionem æquius puto, ſecunda adiectione præter licitandum primam rolli, etſi ſecundus non ſit ſoluendo, poſtquam ad licitationem admiſſus fuit ſecundus. q l. ſi tempore. C. de ſe. de inſtrumentor. & iure haſtæ fiſcal. lib. 10. C. r ſic res tranſit cum onere cenſus, l. nemo, & tanto tit. ſine cenſ. & rel. ſtipul. cenſ. non poſſ. C. l. alienato, 67 de contrahen. empt. s in P. l. traditio, de acquir. rerum dom. P. l. nemo de regul. iur. P. t dicta l. nemo. u debet enim maximè rationibus libelli proponuntur rerum diuendendarum publico loco, cùm vt facilius inueniatur emptor, tum etiam, vt ſi res quæ vendi debet, fuerit alicui addicta, cognoſcatur, iſque venire admoneatur exceptiones ſuas allegaturus: ſunt enim exceptiones animorum, l. 1. & 2. de excep. §. 1. eo. ap. Luſitanis quibus priuari non debent, vtpote iure naturali conceſſa defenſione, l. vt vim, de iuſt. & iur. P. l. 1. C. vnde vi. t opponens executioni ſententiæ, non d ffert executionem, niſi ſtatim doceat de iure ſuo. c. veniens, extra, de teſt. l. fin. in fine C. de compenſatio. l. fin. in fin. de ordine cognit.

ob moratum decretum, multa 30. librarum Parisiensium erga fiscum damnãdi erunt [a]. Qui se obiicit executioni, dicens rem suam esse, si non possideat, tenetur probare [b]: quòd si possideat, exequentis probationis est onus [c].

a Constitutio regia Francisc. 1. anni 1539. articulo 10. statuit iis multam similẽ ei quæ indicitur temerè appellantium in curiis supremis, & inferioribus subsellij, 20. librarũ vel maiores arbitrio iudicum.

b gloss. in l. 1. de priuil. fisc. C. l. 2. c. ne vxor pro mari.

c glo. in d. l. 1. de priuil. fisc. & dict. l. 2. ne vxor pro mari. l. à diuo Pio, § si super rebus, & ibi Barth. de re iud. P.

De pignore testamentario. Caput 7.

1 *Res testamento in pignus dari potest.*
2 *Legatarij & fideicommissarij habent hypothecariam in bona defuncti.*

1 REM in pignus testamento dari posse, dubium non est [d]: vt si testator leget annua alimenta, & statuat vt pro illis sint obligata certa prædia [e]. Nec dubium est hæredem ea oppigneratione constringi, quando aditione hæreditatis videatur contrahi cum defuncto [f], & contractu pignus rectè fiat, vt posteà, Deo fauente, dicemus. Hinc fit etiam, vt legatarij & fideicommissarij possint quoque vti actione Seruiana & hypothecaria, pro his quæ testamento illis fuerunt relicta, ex tacita hypotheca, quæ potuit à lege induci, vt expressa in testamento [g].

d l. nec mirum, de pignor. actio. P.

e l. Lucius Titius, l. 12. de alimẽtis & cibar. lega.

f l. 3. §. fin. & l. 4. quib. ex caus. in possessio. ear. P. §. hæres quoque de obliga. q̃ ex quas. contract.

g l. 1. C. commu. de lega.

De pignore legali, & de tacitè in pignus venientibus. Cap. 8.

Lib. 20. P. titu. 2. Lib. 8. C. titul. 15.

1 *Lege statuente quædam tacitè obligantur: pro censibus obligatur res. eod.*
2 *Inuecta in prædium pro pensione.*
3 *Tacitè obligata est domus pro pretio refectionis eiusdem.*
4 *Qui vxorem secundo matrimonio ducit, non redditis tutelæ filiorum rationibus, sua hypothecæ subijcit pro eadem.*
5 *Vxoris bona obligata pro primipilo mariti.*
6 *Obligantur tacitè hypothecæ nomine, & pro dote, tutela, pro contractu fisci.*
7 *Clausula obligationis præsentium & futurorum bonorum omissa, pro expressa habetur.*
9 *Alij casus in quibus fit tacita rerum obligatio, quindecim numero.*

1 TACITE, idest sine expresso consensu, quædam in obligationem pignoris aliquando veniunt, lege sic decernente [h], vt primùm, pro censibus & tributis bona debitorum censentur tacitè obligata [i]. 2. Illata in fundum vrbanum, tacitè obligantur pro pensione, hypothecæ nomine, & pro rei dãno [k]: videlicet quæ vsus perpetui causa illata sunt, non alia [l]: nec

h l. 1. communis, de lega. C.

i l. 2. in quib. caus. pig. vel hypothec. tacit. contrahi. C. l. 1. C. si prop. publicam pensitatio. vendi. fuer. celeb. lib. 4. C. titul. 46.

k l. 4. de pact. P. l. 2. §. 4. in quib. caus. pign. vel hypoth. tac. contrah. in P. l. si non inducta, & l. fin. C. eod. titul.

l l. solutum non videtur, l. 12. §. planè, de pignora actio. P. l. debitor pactus est, 32. de pignor. P.

ca quæ inuecta ſunt in prædium ruſticum, quæ hypothecam tacitam pro penſione locationis prædij eius non admittunt [a]. niſi cum diſtinctione leg. certi iuris. l. 15. de loca. C. 3. Qui mutuat in refectionem domus, eam 3
ſibi tacitè hypothecæ nomine obligatam habet [b]. 4. Qui vxorem ducit 4
tutricem filiorum prioris matrimonij, non redditis rationibus eorum, pro
ratiociniis eius hypothecæ bona ſua ſubiicit tacitè [c]. Vt 5. contrà, vxoris 5
bona, pro obligatione primipili mariti, hypothecam tacitam ſubeunt [d]. Et
item 6. res mariti tacitè lege obligata pro dote vxoris [e]. 7. hypotheca ta- 6
cita in tutelis [f], 8. Qui cum fiſco contrahit, bona veluti pignoris titulo
obligat, quamuis ſpecialiter id non exprimatur [g]: non idem tamen, ſi quis
contrahat cum ciuitate, vel municipio [h]. Hoc tamen notandum eſt. 9. lo- 7
co, conſuetudinem eſſe in omni inſtrumento obligatorio, apponi clauſu-
lam hypothecæ omnium bonorum, præſentium & futurorum: quamobrem
& hodiè ſi incuria omiſſa fuerit tabellionis, pro expreſſa habetur [i]. 10. In 8
prædiis ruſticis fructus qui ibi naſcuntur, tacitè intelliguntur pignori eſſe
domino fundi locati, etiamſi nominatim id non conuenerit [k]. 11. Venditor
pignoris loco quod vendidit retinet, quo ad emptor ſatisfaciat [l]. 12. Pignoris
quoque loco rem commodatam commodatarius retinet, pro impenſis in eam
factis [m]. 13. Qui obligat inſtrumenta emptionis, ipſas res emptas obligare vi-
detur [n]. 14. In pacto quòd liceat rem vendere, intelligitur facta obligatio hy-
pothecæ [o]. 15. Bona patris tacitè obligantur pro aduenentiis filiorum, & eo-
rum pretijs: quamuis ei non imputetur ſi malè illis vſus fuerit [p]. 16. Tacitè
obligantur bona prælati vel præpoſiti pro malè adminiſtratis eccleſiæ [q]. 17 Si
alicuius bona pro debito alieno eo inſcio obligata ſint, & poſteà is fideiuſſit,
tacitè videtur ratam habere obligationem: diuerſum autem, ſi poſtquàm fi-
deiuſſit, eo inſcio res eius obligentur [r]. 18 Pro bonis paternis quæ reſtitui de-
bent filiis prioris matrimonij, tranſeunte matre ad ſecundas nuptias, bona
propria matris ſunt per legem ſuppoſita hypothecæ [s].

a l. 1. in quib. cauſ. pig. vel hypo tac contrahat. in P.
b l. 1. in quib. cauſ pig. vel hypo. tac. contra P.
c l. ſi mater legitima, l. 6. C in qb cauſ pig vel hypo. ta contra. l omnẽ matr. ad ſenat. Tertul C.
d l. ſatis notum, C. in quib. cauſ cau. pignoris vel hypo C. l fin. de primipil. lib. 12 C.
e l. aſſiduis, qui potior. in pign. habeant. C l. vnica, § 2. de rei vxoriæ actio. C.
f l pro officio, 20. de adminiſtra. tut lib. 5 C. tit. 37.
g in l 2. C. in quib. cauſ. pig. vel hyp tacit contrah. 12. & 3. de priui. fiſc. C.
h l ſimile, 10. ad municipal P.
i Cepola, in l. ſi notit. § quia aſſiduo, per illu textũ, columna 3. verſi vltimo, per illum textum, de ædilit. edict. Iuſtus & de hoc Nicolaus Boerius, quæſt. 122. numer 54.
k l. in prædus, l. 7. in quib cauſ. pign. vel hypo. tac. cõt. P. l. ſi in lege locationis, l. 27 § pri. & l qui fidẽ iuſſor, 55. loca. in P libr. 19. titu. 1.
l l. quod ſi nolit, l. 31. § idem Marcellus, & l illud, 20. de ædils. ed. & P l. Iulianus, § offerri, de actio. emp P.
m l. creditoris, l. 15. §. fin. de furt. libr. 47 P. titu. 2.
n l. 2. C. quæ res pignor. obliga poſſ. tit. 17. l. b. 8. l. 1. C. de dona.
o l. creditor, l. 3. §. fi. qui potior in pigno habeant. libr. 20 P. titu. 4.
p l. ante pen. & fin. & l. fin. § vbi autem, l. penul § non aliẽ, de bon. quæ liber. C.
q can. illud 12. q. 2. ca Iator, 2 q. 7. c. ex præſentium, de pignor.
r Marcell. in l Pomponius, l. 5. in quib. cauſ. pig. vel hyp. tac. contrah. P.
s l. hac edictali, §. omnibus, de ſecũ. nup. C.

De pignore conuentionali.
Caput 9.

Lib. 20. P. titul. 1. Lib. 8. C. titul. 14.

1 *Pignus conuentionale quid.*
2 *Pignus hoc duplex, tacitum & expreſſum.*
3 *Pignus expreſſum generale omnium bonorum: & ſpeciale aliquorum.*
4 *Res quæ hypothecæ ſubiici poſſint, & quæ non.*
5 *Pignorari quando poſſint res eccleſiaſticæ.*
6 *Pignorari non poſſunt homines liberi pro debito.*
7 *Obſides tamen dari poſſunt.*
8 *Seruitutes oppignorari nequeunt vrbanæ, aliæ poſſunt.*
9 *Res alienæ oppignorari nequeunt, niſi conditionaliter, ſi non ſuæ fiant, vel ſi dominus diſſimulet & permittat obligari.*
10 *Pignorari non debent, nec in pignus iudiciale capi poſſunt res agriculturæ deſtinatæ.*
11 *In generali omnium bonorum hypotheca, quæ excepta cenſentur, arma non poſſunt obligari. eod.*
12 *Perſonæ quæ poſſunt hypothecæ nomine obligare, vel in pignus dare.*

13 Pignus quomodo contrahatur re.
14 In pignoris conſtitutione pactum admitti, vt ſi intra tempus debitum non ſit ſolutum, iure emptionis poſſideatur.
15 Pactum legis commiſſoriæ in pignoribus improbatum.
16 Purè & ſub conditione pignus conſtitutum omnium, & aliquorum bonorum.
17 Finis & rationes conſtitutionis pignoris.

1 CONVENTIONALE pignus, res de qua inter debitorem & creditorem conuenit, vt ſit pro debito obligata [a]. niſi enim cautum de hypotheca ſit in obligatione, vel pro cauto habeatur lege, vel tacitè, non venit hypotheca vel pignus: quemadmodum nec chirographarij creditores, ob ſolam illam obligationem habere dicuntur hypothecam [b], vt ſuprà monuimus [c]. Diuiditur hoc pignus in tacitum, & expreſſum. Tacitum à lege ſubauditur, vel ex eo quod agitur inter contrahentes, vel ex eo quod à iure definitum eſt, vt ſuperiori capite docuimus. Expreſſum, verbis contrahentiũ declaratur, illudq; vel generale omnium bonorum, præſentium & futurorum [d], vel ſpeciale aliquorum, vt tractat l. ſi. quæ res pigno. ob. poſſ. C. Ideóq; in primis res contemplabimur quæ in obligationem pignoris ſeu hypothecæ veniunt. Et generaliter affirmatiuè omnes res quæ emi vendíue poſſunt, pignori & hypothecæ ſubiici poſſunt [e]. Quod negatiuè verum non eſt: nam & res quæ vendi non poſſunt pignori & hypothecæ obligari poſſunt aliquãdo: & in quorum finibus quis ratione prohibitionis emere prohibetur, non prohibetur pignori accipere [f]: quando videlicet prohibitio alienationis aliã cauſam quàm rem ipſam reſpicit, nam ceſſante illa cauſa ceſſat prohibitio [g]. Aliter autem, quando prohibitio rem ipſam cõſiderat, ſtatuendum eſt: nam tunc prohibitio venditionis ad pignorationem quoque pertinet [h]: item ſi prohibitionis cauſa, quæ habet locum in emptione, locum etiam habere poſſit in pignore [i]. Proindè res quæ à commercio hominum exemptæ ſunt, 3 vendíq; ideò nequeunt, neque etiam pignerari poſſunt, veluti ſacræ [k]. Et ex concilio Remenſi cautum, ne quis calicem, pateram, veſtem ſacerdotalem, vel libros eccleſiæ, pignori ſubiicere poſſit laico, vel mulieri [l]: vt iure ciuili, prohibetur oppigneratio rerum eccleſiaſticarum [m]: excepta cauſa neceſſitatis ipſius perſonæ quæ eccleſiæ præficitur, ob quam poſſunt oppignerari eadem: & redimi debent de fructibus eccleſiæ, vel à ſucceſſore in beneficio, vt notant Ioannes Andreas, & Panormitanus [n], vel ab ipſo cuſtione, vel alia eccleſiaſtica perſona quæ oppigneraunt, vel ab eius hæredibus, ſi ſoluendo ſint [o]. Quin & ob vrgentem neceſſitatem pauperum, & adminiſtrorum, & captiuorum, non ſolùm pignori dari, ſed etiam vendi poſſunt [p]: cùm perſonæ ſint vaſa Deo ſacra quoque [q], & pretioſiora vaſis inanimatis [r], templa Spiritus-ſancti [s], portantes theſaurum in vaſis fictilibus [t]. Et ita iudicatum ſolemni ſenatuſconſulto, conuocatis in vnum decuriis ſenatus, Pariſiis. 7. Septemb. 1548. in pignore calicis etiam à monacho dato ſoluendi ratione mutui centum aureorum, quod abbas, mortuo monacho qui exuuias monachorum iure percipiebat, non reſtituto mutuo repetere volebat: placuit autem, non priùs calicem reſtituendum, quàm mutuum exſolueretur [u]. Et quia in commercio liberi homines non ſunt [x], neque illos in 6 pignus dari poſſe manifeſtũ eſt, vt creditoribus ſeruiãt [y], & qui ſcienter in pignus eos acceperit, debito cadit [z], & relegatur [a]. Solon etiam prohibuit apud Athenienſes, ne corpora pro debitis in pignus darentur, ne tandem omnes in ſeruitutem redigerentur, propter improbitatem fœneratorum [b]. Plu- 7 ra autem de obligatione carcerum ſuprà videbis explicata. c. 6. lib. 23. Receptũ

tamen

a l. 2. quæ res pig. ob. poſſ. C. l. pen. § 2. & l. contrahitur, l. 4. de pign. in P.
b l. cùm ibi, l. 10. quæ potiorum in pig. hab. C.
c ſuprà c. 22. in forma pig. iudi
d l. 2. de pignor. P. & l. & quæ nondum, eo. tit. l. fin. C. quæ res pign. obl. poſſ.
e l. ſed & quod ad eas res, l. 9. de pignor. P.
f l. in quorum, l. 24. de pign. in P.
g c. cum ceſſante, de appella
h l. fi. de reb. alien. non alien. C.
i l. non licet, de contrah. emptio. P. ſúbſt. l. 1. § eam rem, quæ res pign. obl. poſſ. P.
k l. 1. § eam rem, & § ſi quæ res pign. oblig. poſſ. inter ſtipulantem, § ſacram, de verb. ob. l. ſancimus, de ſacroſan. eccleſ. § ſacræ, de rer. diuiſ.
l c. 1. de pignor. lib. 3. Decret. tit. 21. ca. eadem. 10. q. 2.
m l. ſubeimus, & l. ſancimus, & authẽtic. hoc ius porrectum. C. de ſacroſ. eccleſ. d. § ſacræ, de rerum diuiſ.
n Ioannes Andreas, & Panor. in c. 1. de pignor.
o c. 3. de pignoribꝰ.
p ea autem, 12. q. 2. ſancimus, de ſacroſanct. eccleſ.
q 2. ad Timo. 2. & ad Roma. 9.
r d. l. ſancimus.
s 1. ad Corinth. 12.
t 2. ad Corinth. 4.
v refert Papus, lib. 1. Rhapſod. arreſtor. tit. 1. arreſt. 8.
u d. l. inter ſtipulantem, § ſacram, de verb. ob. P.
x c. 2. de pign. l. qui filios, quæ res pig. oblig. poſſ. C. l. ea res alienum, 22. de action. C.
y authentica ſimo. C. de actio.
z l. ſi quæ res pigno. ob. poſſ. P.
a Plutarch. in Solone.
b

tamen, obſides dari poſſe pro pignore fidei ſeruandæ [a]: ſed illi, non vt ſerui, ſed vt liberi detinentur [b]: & ſublatum quoque hodiè erit quod iure permittitur, ob inopiam & famen poſſe patrem filium diuendere [c]: quòd extra cõmercium eius eſt. Quia etiam iura ſeruitutum vrbanorum prædiorum, non ſunt in bonis, nec extra bona [d], oppignerari non poſſunt: tum etiam quia nullius vſus ea poſſint eſſe alij, quàm ei qui ædificium habet proximum, ex ea parte qua debetur, qui alius, præter eum cui conſtituta eſt, eſſe non poteſt [e]. In ruſticis autem prædiis ſeruitus conſtituta obligari poterit alteri vicino vtilitatis cauſa, quia & alij vendi poteſt [f]: quamuis corpus quod debet ſeruitutem, alienum prædium ſit [g]: multò magis & vſus, & vſusfructus [h]. Deinc placuit, oppignerari non poſſe res alienas [i], ſi illæ nobis aliquo modo obligatæ non ſint: quippè quia aliena res quæ nobis aliquo modo obligata eſt, dari in pignus ratione eius obligationis per nos alijs poteſt [k]. Si tamen tollatur obligatio eius, qui pignus pignori dedit, & ſoluitur pignus ſecundum reſoluto iure dantis [l]. Poſſumus & aliena oppignerare ea lege, ſi noſtra, vel cùm noſtra erunt [m]. Quia & quæ nondum ſunt, tamen futura ſunt, poſſunt obligari, vt fœtus & fructus futuri [n]: quamuis quæ in incerto futura ſunt, vt præmium futuræ victoriæ, ab hac obligatione reſciantur [o]. Singulare autẽ illud eſt, rem alienam rectè hypothecæ nomine teneri, ſi dominus ſciens prudensq; diſſimulet in fraudem alterius rem non eſſe ſuam, quæ datur in pignus [p]. Nam & volente, aut ratum habente domino aliena obligantur [q] expreſsè, vel tacitè, vt & ſi inſtrumentum alterius obligationis ſcribens, rem ibi ſuam obligatam vidẽs nõ reclamet [r]. Porrò res agriculturæ deſtinatæ obligari pignore multis debitoribus nequeunt, vel capi in pignus iudicati [s]: quamquam pro penſione prædij ruſtici, quæ inuehuntur in prædium preſente domino, tacitè obligata cenſeantur, vtpotè priuilegiata cauſa [t], vel ſi placuerit pacto conuento, vt etiam agriculturæ cauſa parata eſſent obligata [v]. Cautũ & eſt non licere fœnerari ſuper terram agricolæ, id eſt, eam in pignus dari non poſſe [x]. In generali omnium bonorum hypotheca quædam non veniunt iure, de quibus veriſimile non eſt cogitaſſe debitorem: ideò & debitori relinquuntur libeta ſuppellex, veſtis, & alia quæ in vſum habet quotidianum [y]. Prohibuit quoque Deus, ne veſtis pauperis in pignus acciperetur, ne retineretur vltra Solis occaſum [z]. Non admittunt pignus etiam res litigioſa [a], arma ſecundum Suidam [b], res proprijæ apud dominum [c], nec pro matrimonio contrahendo pignus dari poteſt [d]. In ſumma, ſi non ſpeciali prohibitione res remoueantur ab obligatione pignoris, in eam venire poſſe putamus, vel ipſa nomina debitorum [e]. In perſonis, & dantes, & quibus datur pignus conſideramus, vt illis id liceat: licebit autem omnibus quibus non eſt prohibitum. Veluti prohibetur non dominus aliena pignori obicere, vt proximè diximus: niſi ſit procurator, ex mandato domini de pignore conuenĩs, vel ratam eius conuentionem habuerit dominus [f], vel vniuerſorum bonorum ſit procurator. Sic tutor ſi lege non refragante dederit rem pupilli pignori, tuẽndus erit: ſcilicet ſi in rem pupilli pecuniam accipiat: idemq; eſt in curatore adoleſcentis & furioſi, vt Paulus reſpondit [g]. Reſiſtit autem lex pignotationi rerum mobilium eorumdem [h], & in quibuſdam alijs [i]. Qui bona quoque reipublicæ adminiſtrat, ſi is mutuam pro ea pecuniam accipiat, poteſt rem eius obligare [k], ſi in rem eius cõuerſa pecunia ſit [l]: idipſum pro negotijs eccleſiæ prælato licet in eius bonis [m]. Pupillus ſine tutoris authoritate hypothecam dare non poteſt [n]: nec cum tutoris authoritate, ſine decreto [o]. Filiusfamilias autem, cui peculij adminiſtratio conceſſa eſt, in vtilitatem quidem peculij res obligare eius poteſt [p], non aliter [q]. Et filius-

a c. ex reſcripto 6. de iureiurand. lib. 2 Decretal. tit. 24.
b c. expoſiti, de arb.
c l. 2. de patri qui filios diſtra.
d l. 1. de vſufruct. leg.
e in l. ſi is qui bona reip. l. 1. § fin. de pignor. P.
f l. ſed an vix, l. 12. eo. tit.
g l. locat corpus, § ſi ſeruit. vendic.
h l. & quæ nondum de pignorib. P. & l. ſi is qui. §. penul.
i l. 1. ſi com. res pignori data ſit, C. l. quæ prædium, §. ſi aliena res pig. data ſit nouella conſtit. 52. & 134. §. quoniam.
k l. grege pigno. obl. l. 13. § 1. de pign. P. l. 1. & 2. ſi pignus pignor. data ſit. C. lib. 8. tit. 24. l. tutor. § 1. de pig. actio. P.
l l. lex vectigali fundo, de pign. P.
m l. ſi fundus. l. 6. § aliena, de pignor.
n l. 1. & 1. & quæ nõ dum, de pign. P. l. ſi quæ res pi, nor. oblig poſſ. C.
o l. ſi geminus communi, quæ res pign obl poſſ.
p l. 2. C. ſi aliena res pignor. data ſit
q l. aliena. de pigne. actio.
r l. fideiuſſor, § 1 de pignorib.
s l. pignorũ, & l. antepen. & authẽt. agricultores, quæ res pignor. obligare neque. C.
t l. certi C. loca.
v l. debitor pactus, de pignor.
x tit. vt pullus mutuans agricola teneat eius terram, in Authent coll. 4. art. 4. & poſtea tit. 5. nullum creditorem agricolæ tenere illius terram.
y l. obligationes generali, & vel quæ in vſum, & l. denique, de pignor. P. l. 1. C. quæ res pig. ob. poſſ.
z Exod. c. 22.
a l. 2. § quid ergo quæ res pig. ob. nõ poſſ P.
b Suidas in verbo ἐνέχυρον. facit l. 3. §. mutes. de re mil. P. l. 2 de capt. & poſtlim. reuer.
c l. neque pignus, l. 46. de regul. iur.
d Auſtrerius in additionib. ad deciſio. Capellæ Tholoſa. 207. poſt alios quos ibi citat.
e l. grege, l. 13 § ſed poteſt dubitari, de pig. P. l. nomen, l. 4 quæ res pig. obli. poſſ. C.
f l. ſi inter colonum, l. 11 de pig. in P. Vlp. l. ſolutum, l. 11 § 6 & Cattus in l. vel vniuerſorũ, l. 12. de pigne. actio. lib. 13. P. tit. 7.
g Paul. in l. tutor, l. 16 de pign. act. in P. idẽ in l. curator. 1. & 7 ſi aliena res, pig. da ſit. C.
h l. 1. & quæ tutores, C. de adminiſtra. tutor. lib. 5. tit. 47.
i de quibus, vide gloſſam in l. tutor.
k Marcellus in l. ſi is qui, l. 11 de pignor. P.
l l. cunctis, de reb. cred. P.
m authen. hoc ius porrectum, C. de ſacroſa. eccl.
n l. 1. quæ res pignori vel hypot. obligari non poſſunt, lib. 20. P. tit. 3.
o l. 1. de reb. rorum qui ſub tutel. vel cura ſunt, P. l. lex quæ tutor. de adminiſtra tutor. C.
p l. ſi conuener. 6, 16. § fina. & l. ſequent. de pignora. actio. P.
q l. 1. § 1 quæ res pignor. obliga. poſſ. in P.

fami

familias poteſt in cauſam patris mutuum accipere, ſed eius rem pignori non poteſt obligare: ſi tamen obliget, & ei ſuccedat, non poteſt reuocare, excepine doli mali ſubmotus [a]. Et in ſumma, nexum non facit prædiorum, niſi perſona quæ iure potuit obligare: per ſeruum autem [b], aut per procuratorem [c], colonum [d], vel actorem, ſeu conductorem [e] vllum præiudicium poſſeſſioni, inuito vel inſcio domino, imponi non poſſe, & iure & legum authoritatibus declaratur, vt iſdē verbis reſcripſere Honorius, & Theodoſius Cæſares [f]: non poteſt etiam mulier res ſuas pro alterius debito pignori ſubiicere, quia iuuatur Velleiano [g]. Porrò per liberam perſonam pignoris obligatio nobis non acquiritur ſemper iure P. neque plerumque per procuratorem, vel tutorem: & ideò ipſi actione pignoratitia conuenientur [h], niſi ceſſiſſent actiones hodiè, ex conſtitutione Iuſtiniani, ſicuti per procuratorē mutuantem pecuniam domini quærebatur & quæritur actio domino mutui, ita & pignoratitia & hypothecaria ipſo iure ſine ceſſione [i]. At pupillo capiēti pignus, propter metum pignoratitiæ actionis neceſſaria eſt tutoris authoritas, vt reſpondit Modeſtinus [k]: nec ſi adiectus alius ſolutioni faciendæ, ei
13 pignus dari poteſt [l]. Pignus re contrahitur, rei traditione facta, vel ſine traditione conſenſu [m], & conuentione pro aliqua obligatione, re obligationi hypothecæ ſuppoſita conſenſu debitoris & creditoris, vel eius qui rem oppignerat inter præſentes, vel abſentes [n], per literas [o]: ex quibus conuentionale differt à iudiciali, quod non cenſetur conſtitutum, priuſquam poſſeſſio corporalis ſequatur [p]: dicitur & conuentionale pignus quod conſtituitur, id eſt, quod ex expreſſa determinatione contrahentium fit, quo nomine & à tacito ſecernitur [q]. Nihil autem refert in hoc contractu, quibus verbis fiat, ſicuti eſt in illis obligationibus quæ verbis contrahuntur, neque ſcriptura
14 neceſſaria eſt, niſi ea accedat ad faciliorem geſti probationem [r]: ſi vitioſè tamen vel inutiliter contractus pignoris intercedat, retentioni locus non eſt, vel ſi bona creditoris ad fiſcum pertineant [s]. Admittuntur in pignoris conſtitutione pacta, quorum illud inſigne & validum, vt ſi intra certum tempus non ſit ſoluta mutuata pecunia, iure emptionis poſſideat rem hypothecatam tunc iuſto pretio æſtimandam creditor, quo caſu videtur conditionalis eſſe venditio [t]: & ita iudicatum à ſenatu Pariſienſi, 19. Maij. 1552 [u]. Refert Dio Caſſius, olim more antiquo licitum fuiſſe creditoribus cedere pigno ra debitorum, & nihilominus petere argento ſibi de ſumma ſatisfieri. Iulium tamen Cæſarem dictatorem, oppignerata in ſolutionem ſtatuiſſe cedere æſtimatione facta, atque iudices qui ea æſtimarent ſorte deligi [x]. Alexander Cæſar quoque hanc ceſſionem nihil iuris creditori dare ſupra ius com-
15 mune ſtatuit [y]: alioquin namque pactum legis commiſſoriæ in pignoribus reprobatur, quo cauetur, vt ſi intra certum tempus pecunia debita creditori non ſoluatur, pignus creditoris ſit [z], videlicet & adhuc debitum debeatur: alioquin enim iure communi vtimur, vt liceat creditori, debitore ſtato tēpore non ſoluente, pignus vendere, niſi contrarium cautum ſit, & adhuc ſi cautum ſit, ne liceat: tamen ſi ter denuntiauerit debitori vt ſoluat, poteſt vendere, non autē ante trinam denunciationē, quia contra pactum vendens,
16 tunc furtum faceret [a]. Poteſt purè, & ſub conditione conſtitui pignus: quomodo purè, patet ſub conditione, etiam de re aliena, ſi debitoris facta fuerit [b]. Fit & generalis omnium bonorum iis omnibus obligatis, vel ſpecialis
17 aliquarum rerum [c], vt dictum anteà. Finis hypothecæ & pignorum duplex eſt, videlicet quod facilius & promptius debitum accipit, qui pignus ſubiicit obligationi, & creditor debitum in tuto ponit. & ſic vtriuſque gratia fit [d]. Et plus cautionis eſt in rem quàm in perſonam [e]: actio hypothecaria in rem: quo fit vt creditor qui pignoris cautionem habet præferatur in debiti repe-

a Vlpia. in l. ſ. d Iulianus, l. 9 § 1. ad ſenatuſc. Macedo. in P. l. nec ſi maior l. 4. & 5. C. ſi alien res pign. data ſit.

b l. ſi ſeruus, quod ēo qui in alien. poteſta. C. excipitur. l. ſi conuenerit, 2. § fi. de pign. actio. l peregit §. penul. & l. 31. §. quod ſi ſeruus de acquir. poſſ P. quando ſeruus habeat peculij liberam adminiſtrationem.

c l fi. C. de acq poſſ. l. procurator totiū, de procur. P.

d l. ſi probatum, cōmuni diuid. l. per colonum de agricol. & cenſit.

e proximè citata l. ſi. de acq poſſ. C. l fi. ſi aliena res pign. oblig ſit.

f d. l. ſi aliena res pig. da. ſit C. & l. ſi. de acq. poſſ C.

g l ſi ſciens l. 7. & l. ſequ. ad Velleian. C lib. 9. tit. 19.

h Vlpia in l. ſolutū, l. 11. § per liberā de pignora act. P.

i in l. a per quas perſon. nob acquir li. 4. C. tit. 27.

k Modeſt. in l pupillo. l 18. de pignor. actio. P.

l l. is qui promiſit, l. 33. de pignor.

m l. 1. 9 creditor. & ibi gloſſ de actio. § fi. quib. mod. re contrah obl & ibi gloſſ.

n l. contrahitur, 4. de pig. P. & l creditor 21 eo tit P. l. 1. de pign. actio. P.

o l. penul. § penu. de pigno P. l res hypothecæ eo. tit.

p l non eſt, de pign. actio

q de vtroque, in l ſi non indulſa, l. 5. C. in quib. cauſ. pign vel hypo. tac. contr.

r l. 4 de pignor P l. 4 de bā. inſtitumē. P lib 22 P. tit. 4.

s l. ſi vitioſe, l. 23. de pign.

t Martian. in l. ſi fundus hypothecæ, l. 16 § 2 de pign. P. l h. de contrahen. empt. P.

v Papus in Rhapſod. arreſtor. lib. 11. tit. 3 arreſt. 2.

x D ō Caſſius li 41.

y 11 de pact. pign. C.

z l. h de pact. pign. lib. 8 C tit. 35. c ſi. ſignificante, de pignoribus.

a Vlpia in l. ſi conuenerit de diſtractione, l. 4. de pig. actio. P. § contra autem quib alien. licet vel nō, ap tu.

f l. plus cautionis de regu. iur. in P.

citione

Ania. & vide ibi gloſſ & in l. fina. § 3. de iure dom. impetran C. b Martianus, l. ſi fundus l. 16. § alienā res, de pign. gatione generali, de pig. l qui generaliter. l 2 qui potior P l ſi generaliter C eo ti. qui potior. d § 6 quib. mod. re contrā. obl. l. 1 § creditor, de actio e l. plus cautionis de regu. iur. in P. f Vlpia in l pignoris perſecutio, l. 17. de pignor. P.

titione ei qui habet tantùm actionem personalem [a], experiturque aduersus quoscumque pignoris detentores [b]. Et proinde hæc cautio solet adhiberi non tantùm in mutui debito, sed & in aliis conuentionibus [c]. Et non tantùm res eius qui principaliter contrahit hypothecæ nomine veniunt, sed & alterius, pro contrahentis nomine, ab alio obligari possunt [d]. Et pro quacumque obligatione ciuili, aut naturali [e]: vel altera illarum, conditionali, aut pura, in diem [f]. Accedit & obligationi serui [g], mulieris [h]: non autem pro mutuo filiifamiliâs, nisi is qui hypothecam subiicit eius nomine, animo donandi fecerit, sicuti in fideiussore eius responsum est [i].

a l. eos qui, l. 9. qui potior in pig. habeant. lib. 8. C. tit. 18.
b l. si fundus, l. 16. § in vẽdicatione, de pignor.
c l. si rem alien. l. 9. § non tantùm, de pignor. actio. & l. res hypothecæ, de pig.
d l. res hypothecæ, § si de pign. P.
e l. quæsitum, l. 14. § si de pigno.
f dicta l. res hypothecæ.
g l. naturaliter, l. 13. de condict. ind. P.
h l. 2. quæ res pign. vel hypothec. obl. non poss. in P.
i dicta l. 2. quæ res pig. obl. non poss. iuncta, l. sed & si pater, § penul. & si ad senatusc. Macedon. in P.

De hypothecaria, & pignoratitia. Caput 10.

§. si. quib. mo. re contra. obl. Lib. 13. P. tit. 7. Lib. 4. C. tit. 24.

1 *Actionum quæ pro pignore, aliæ ciuiles, aliæ prætoriæ: ciuilium alia directa, alia contraria, alia vtilis: & de illis.*
2 *Pignoris interitus, cuius periculo sit.*
3 *Pactum, vt pignoris interitus liberet debitorem, valet.*
4 *Creditor non factus fructus suos pignoris, sed restituit, vel reputat debito.*
5 *Contraria ex quibus agat creditor pignoratitia. & 7.*
6 *Creditor antequam hypothecaria agat contra tertios possessores, debet discutere facultates debitoris.*
8 *Vtilis pignoratitia cui, & quando detur.*
9 *Prætoriæ actiones pignoratitiæ, Seruiana qualis.*
10 *Quasi Seruiana, & vtilis actio Seruiana, quales.*
11 *Saluianum interdictum quid, & quale.*
12 *Interdictum de migrando, directum & vtile.*
13 *Morientibus debitore aut creditore, hæredibus pignus obligatum quomodo remaneat.*

INTER actiones quæ pro rebus pignoratis cõpetunt, quædã sunt ciuiles, quædã prætoriæ. Actio hypothecaria, directa, cõtraria, & vtilis est. Directa pignoratitia datur debitori solutione debiti, aut satisfactione alia creditori facta, pro repetitione pignoris [k]. 2. Pro dãno reparãdo, si pignus deterius factũ fuerit redditum [l]. 3. Si creditor pignus vendidit, & pretium acceptum debitum excedat, vt reddat superfluum pignoratitio iudicio conuenietur [m]. Quartò si res interierit, sed distinctio adhibenda est. Nam generaliter exacta diligentia adhibenda est per creditorem in custodienda re oppignerata, quam si adhibuerit, pereunte re casu fortuito, sine culpa eius, securus est, nec tenetur, & nihilominus debitum suum reposcere suo tempore potest [n]. Venitq; tantùm in hanc actionem dolus, & culpa, & custodia, vt in commodato: vis maior non venit, nec alia quàm ea quæ diligens paterfamilias in rebus suis curandis præstare solet [o]. Quia pignus etsi detineatur à creditore, tamen in dominio debitoris remanet, & ideò illi perit [p]: sicu

k l. peteri, l. 27. & l. si rem alienam l. 9. § omnis, de pignor. action. P. l. pignoris causa, 10. C. eo.
l l. 2. & l. creditor qui fundos, l. 6. C. de pignor. act. o. l. eleganter, 24. § si eo. tit. in P.
m d. l. elegãter, l. 24. § si vendiderit, de pignor. actio.
n §. si. quib. mod. re contrah. oblig. l. 4. & l. quæ fortuitis, 5. & l. si nulla culpa, 7. de pignora. actio. C.
o l. si cum venderet l. 13. § si. l. ea igitur, 14. de pignor. actio. in P. l. sicut vini, C. de pignor.
p l. pignus in bonis, l. 8. C. de pign. act. l. quis sit fugitiuus, § pignori. de ædil. edict.

ſicuti & ſine dolo & culpa creditoris decrementum accedens domini eſt, vt
3 & incrementum [a]. Poteſt tamen pacto cauēri, vt amiſſio pignorum liberet
4 debitorem [b]. Reſtituitur itaque pignus hac actione cum fructibus domino, ſolutione debiti facta [c]: vel ſi debitor velit, fructus percepti à creditore computabuntur in ſortem principalem, & attenuabunt debitum [d], exceptis fructibus prædiorum, in quorum poſſeſſionē miſſus eſt creditor ex decreto iudicis, qui non repetuntur, nec reputantur [e]. Sicuti quando pactum fit in antichriſi de lucrandis fructibus vſurarum nomine, quandiu non exſoluetur debitum [f]. Quintò, debitor qui ſpe accipiendæ pecuniæ pignus dedit, ſi numeratio ſecuta non fuerit, poteſt agere pro reſtitutione actione in rem [g].
5 Contraria hypothecaria agit creditor pluribus quoque de cauſis. 1. ſi debitor quaſi ſoluturus pignus abſtulerit, & non ſoluerit: tenetur enim tunc hac actione contraria, & de dolo, & ad exhibendum, & furti [h]. 2. Et ſi debitor deceperit creditorem in pignore, agetur contraria, in quam veniet quanti intereſt non eſſe deceptum [i]. Decipit autem, ſi pro pignore auri æs dederit [k], vel rem alij obligatam ſcienter [l]. 3 Eſt etiam criminis ſtellionatus reus, qui alienam rem pignori dedit ſciens, prudenſq; [m], & nihilominus hac
6 contraria tenetur: vt ſi alio modo malè in pignore verſatus fuerit [n]. 4 Agit hypothecaria creditor pro perſecutione pignoris, vt ſolutionem perſequatur, poteſtq; eligere hypothecariam, hoc eſt, rem obligatam perſequi, omiſſa perſonali, nili res obligata ab alio tertio poſſideatur. Nam tunc debent diſcuti facultates debitorum antequàm ad tertium hypothecæ poſſeſſorem perueniatur; ſiue hypotheca fuerit generalis, ſiue ſpecialis [o]: imò fideiuſſor debitoris, ante tertium poſſeſſorem rei hypothecæ obligatæ conuenien-
7 dus erit [p]: venditæ enim rei pignoratæ ius tranſit in emptorem [q]. 5. Si debitor pignus deterius fecit dolo malo, tenebitur quanti intererit creditoris, vt ſi eluſcauerit ſeruum pignoratum, & ſic de ſimilibus [r]. 6. Si poſt diſtractū pignus, debitor qui precariò rogauit, vel conduxit, pignoris poſſeſſionem non reſtituat, contrario iudicio tenetur [s]. 7. Si debitor ſcienter & ignorante creditore furem ſeruum pignori dederit, propter furtum aget creditor, pignoratitia videlicet contraria, vt aut damnum reſtituatur, aut pro noxæ deditione hominem relinquat [t]. 8. Si ſumptus in rem, vel ob rem pignori datam creditor fecerit, hac actione repetet [u]. Nam & expenſæ iſtæ in ſummam
8 debiti principalis reducuntur [x]. Actio vtilis in quibuſdam caſibus datur, vt quando res aliena obligatur ſcienti: tunc enim non datur directa vel contraria, ſed ex æquitate vtilis [y]: datur & ei qui rem pignori obligatam pignori accepit [z], item contra eum contraria vtilis datur, non ordinaria, qui rem alie-
9 nam ſciens prudenſq; obligauit, quæ poſteà eius facta eſt [a]. Prætoriæ porrò ſeu honorariæ actiones ſunt, quæ dantur quoque pro hypothecis, vt primùm Seruiana, quæ conſeruat ius domino fundi, & competit pro rebus coloni inductis in fundum, ex pacto pro penſione obligatis. Seruiana dicta eſt [b], quòd à Seruio prætore inducta: quæ datur creditori, pignoratitia Seruiana dicta [c]: ad cuius exemplum quaſi Seruiana data eſt, qua creditores pigno-
10 ra hypothecáſque perſequuntur [d]. Eſt & vtilis actio Seruiana, quæ datur ei qui negotia amici debitoris gerens, & pignora eius citra emptionem pecunia ſua liberauit [e]. Oportet autem eum qui vti Seruiana, vel quaſi deſiderat, probare rem pertinuiſſe ad ipſum inquilinum vel colonum: datur enim
11 hypothecaria aduerſus eum qui poſſidet, vt actio in rem [f]. Saluianum interdictum aliud eſt remedium prætorium, ſi fundi dominus res illatas coloni pro mercede pignori ſibi eſſe pepigiſſet, quod tantùm poſſeſſionem reſpicit nudam: competitq; contra tertios poſſeſſores ei qui probat colonum, vel

a l. ſi inter, 21 § quæ quid, de pign.
b l. quæ fortuitus, de pign. actio.
c l. ſi pignore, 22 §. ſi prædo, de pign. actio. P. l. 2. C. de partu pig.
d c. cùm contrà, de pignor. l. 2. de diſtractio. pignor ſi. 8. C. l. 28 l. 2 de part pignor lib. 8. C. l. 5. l. ſi dominum c. de pignor. l. cum debitor, in quib. cauſ. pig. tac. contra P. l. 1 & 2. C. de pignor. act. l. ſcriptum § 1 de diſtract. pignor in P. l. ex prædiis, C. de vſur.
e l. Fulcinius, § finca quib. cauſ. in poſſeſſion. ea P. Conſtantinus Hat menopul. libr. 1. Propius tur tit 3. in l. ſi ea lege, & l. ex prædiis, C. de vſur. l. fin. qui bona reipub. l. 1. §. 1 de pign P. & ſupra c. 11.
f l. 1. & 2. ſi pignoris conuentionem numera. ſecuta nō fuerit. l. 3. C. l. 12 l. 2 de pign. act. P.
g l. ſi in pignore cunctando. 55. de fideiuſſor.
h l. 1 § 6. de pignor. act. o P.
i l. tutori, § contrariam, de pignor. actio. P.
k l. 1 § 1. l. ſi quis in pignore, de pignora act. l. ſi. de crimi. ſtellio P.
l l. ſi rem alienam, in l. 19 de pignora. act. o. l. cum debitore, 22 eo. tit. P. l. quæ prædium, C. ſi alien. res pignori da ſit.
m l. perſecutione, ſi. de actio. hoc ſi debitor. C. de pignor. l. Molch 8, & ibi gloſſ. de turc ſile in P.
n gloſſ. in d. authent. hoc ſi debitor, in verſ. quæ ſit.
o l. obligatis, l. 13. de diſtractio pignor. lib. 8. C. tit. 24 l. obligatis, l. 24. de pignor. act. o P.
p l. terrā quem quis, l. 27. de pign P.
q l. ſi pignore, 22. §. ſi poſt. de p. g act.
r in l. ſi ſeruus pignoratus, l. 33 de pign act. P. l. ſi ſeruus communis, l. 63 § hinc etiam, de furt. in P.
s Pomponius, in l. ſi neceſſarius l. 8. & Vip. in l. ſi ſet ius l. 5 de pign. actio l. creditor, l. 6 C. eo tit.

a l. in ſumma, l. 6 de pign C. y l. 5 in princ. de pignor. in P. z l. grege, § cùm pignori, de pignor. a l. cùm res, ſi aliena res pignori da. fuit C. b § item Seruiana, de act. o. c dict. § ité Seruiana, & l. 3 § eſt autem ad exhibē. lib. 10. P. et 4 §. interd. ſtā. de interd. & in tit. inſtitutionū ciuil. Theophili. d 6. § item Seruiana. e l. 1 quib. mod. pign. vel hypoth. ſolui. tranſla gloſſ. 2. in verb. in vendicatione, & l. pignoris, 17. de pignor. P. f l. ſi ſumptus, l. 16. l. ſi ſumptus, l. 16.

inqui

inquilinum, iuncta quæ alius possidet dum agitur, tunc possedisse, id est, tempore obligationis, eáque inuecta fuisse. Hocq; interdictum vtile ex mente prætoris, non ex verbis: competit quoque pro partu, & fructibus perceptis ex re quam quis sibi obligatam per inuectionem inquilini, vel pacto coloni contendit [a]. In Saluiano interdicto, inquit Vlpianus, si in fundum communem duorum pignora sunt ab aliquo inuecta, possessor vincet, & erit eis descendendum ad Saluianum interdictum [b]. Proximum his est aliud interdictum de migrando, quod directum & vtile est. Directum competit inquilino aduersus locantem, si soluta pensione vult migrare, vel si per locantem stat quominus soluat, vt eo nomine obligata pignora inuecta, nata, factáue inibi recipiat [c]. Vtile, vt eadem repetat inuecta, natáue, sed quæ non fuerunt obligata, & tamen retinentur [d]. Defuncto creditore multis relictis hæredibus, actio quidem personalis inter eos ex lege 12. Tabularum diuiditur [e], pignus verò vnicuique in solidum obligatum est [f]. Et contrà, si debitor decedat, pluribus relictis hæredibus, personalis actio qua tenebatur diuiditur inter illos, sed hypothecaria quilibet conuenitur, non pro modo singularum rerum, sed in solidum, vt vel totum debitum reddant, vel eo quod detinent, cedant [g]. Qui prædium obligatum à creditore comparauit, si in vacuam possessionem inductus non est, nullam in rem actionem habet, neque directam, neque vtilem [h].

a l. 1. de Saluiano interdicto. lib. 43. P. tit. 32. §. adipiscendę, vers. interdictũ, de interdi.
b l. 2. de Saluiano interd. P.
c l. 1. de migrando lib. 43. P. tit. 31.
d dicta l. 1. §. 1 de migran.
e l. ea C. fami. ercisc. l. pacto C. de pactis, l. 1. C. de exceptio.
f l. 1 C. si vnus ex plurib. creditor. vel debitor. partẽ suam debiti soluerit, lib. 8. tit. 32. l. solutum, § si creditor, de pignor. actio. in P. l. vnus, C. de distract. pign.
g l. 2 de hæredi act. C. l. 2 si vnus ex plur. credit. &c. C. l. hæredes § an ea fami. ercisc. in P.
h l. qui prædium, l. 13. de distract. pig. C. l. seruum, de rei vendica.

De prioritate hypothecarum, seu de iure προτοπραξίας. Caput II.

Lib. 10. P. tit. 4. Qui potior in pig. habeant. Lib. 8. C. tit. 18.

1 *Hypothecariam habentes præferuntur non habentibus creditoribus.*
2 *Quis creditorum hypothecam habentium præferatur.*
3 *Mobilia primo creditori occupanti in Gallia cedunt.*
4 *In immobilibus creditores potiores tempore, potiores sunt iure regulariter.*
5 *Videlicet nisi disparitas sit priuilegiorum. idem 6.*
7 *De fisci & priuati concursu circa prioritatem hypothecæ.*
8 *Princeps & Romana ciuitas iure donantur prælationis.*
9 *Qui ad totius pignoris conseruationem mutuauit, posterior quamuis, præfertur.*
10 *Præferuntur & in causam pietatis impendentes, vt si in morbum, in funus &c. impendant.*
11 *Digniori priuilegio fulciti quoque, quorum exempla subiiciuntur.*
12 *Depositarij in repetendis pecuniis cæteris non priuilegiatis præferendi.*

CVM pignoratitia actione creditor repetat debitum per pignoris vel hypothecæ persecutionem, scire expedit aliquando per viam executionis contra debitorem procedi, captis mobilibus vel immobilibus. Qui hypothecariam habent, primùm in his præferuntur habentibus solùm personalem actionem [i]: & persecutionem rei hypothecæ suppositæ habent [k], &, si non fiat solutio, distrahere possunt [l]. Verumtamen si plures creditores sint concurrentes iure hypothecæ vtentes, quis præferatur quæritur. Quare & hic

i l. eos, l. 9. qui potior. in pignor. habeant C.
k l. pignoris, l. 17. de pignor. in P. l. pignoris, l. 18 C. eo.
l l. 1. & tot. titul. de distract. pign. in P. & C. eo. tit.

& hic res,& perſonas quoque,& cauſſas obligationis diſtinguere oportet. Et enim in mobilibus regula erit generalis,in Gallia trita:Bona mobilia, primo creditori occupanti vel capienti cedere. Sic enim in his comparatum eſt, vt creditor qui primus in ſuum debitum cęperit, authoritate publica, præferatur aliis etiam priuilegiatis, vel anteriorem habentibus hypothecam. Galli dicunt,*biens meubles n'ont point de ſuite en hypoteque, quand ils ſont mis hors la puiſſance du debteur, de qui eſtoint les dictz meubles: ſi non en tant qu'ils ſeront de plus grand valeur que le debte du creancier qui les auoit faict prendre, nõ obſtant priorité ou poſteriorité d'hypotheque* [a]: quia rerum mobilium vilis & abiecta eſt poſſeſſio, & ideò facilius amittitur, & facilius quæritur quàm immobilium [b]. Quod verũ etiam arbitratur eſſe Chaſſanęus,quamuis expreſſa hypotheca alteri res mobilis pignori ſuppoſita fuiſſet [c]. Excipitur tamẽ cauſſa locationis,ratione cuius inuecta mobilia,vt in tacita diximus obligatione, cenſentur obligata pro mercede:nam in illis præfertur dominus prædij, ſi ab alio creditore conductoris capiantur,ſi modò ſe obiiciat captioni ante vẽditionem pignorum, nã poſt eam nullam mouere poteſt emptori controuerſiam, vt ex conſuetudine Bleſenſium apparet [d]. In immobilibus,ſi eadem res ſit pluribus obligata diuerſis temporibus,qui potior eſt tempore,potior eſt iure:id eſt,is præfertur in hypotheca & prior debitũ ex ea repetit, qui prius ſibi hypothecam acquiſiuit [e]. Neque intereſt cuius ſpeciei pignus ſit, an fuerit cõuentionale,an iudiciale, an prætorium [f]:ſiue res generaliter,ſiue ſpecialiter fuerit obligata [g],ſiue tacitè [h]: & ſi duobus vel pluribus eodem die fuerit obligata,quiſque aget in ſolidum,vel pro modo debiti,ſi ſufficiat vtrique [i]. Verumtamẽ hæc regula intelligenda eſt,cùm in aliis quàm in tempore creditores pares ſunt, tũc enim ea obligatio quæ prior tempore eſt,dat ius potius. Et inſpicimus tempus conuentionis etiam conditionalis,ſi extra poteſtatem debitoris eſt, an debitum contrahatur,vel conditio impleatur [k]. Hoc explicat Caius, Potior, inquit, in pignore qui prius credidit pecuniam,& accepit hypothecam, quamuis cũ alio antè conuenerat, vt ſi ab eo pecuniã acceperet,eſſet ei res obligata Contrarium tamen,ſi ſub ſtipulatione facta,hypotheca data ſit:cùm enim ſemel conditio extitit,perinde habetur ac ſi illo tempore quo ſtipulatio interpoſita eſt, ſine conditione facta eſſet [l]: & conditione exiſtente refertur hypotheca ad tempus contractus [m]. Cur autem diuerſum in mutuo,ratio eſſe poteſt,q̃ mutuum ex genere contractuum eſt, qui re celebrantur [n], & proinde antequàm res interuenerit non videtur contractum, nec obligatio eſt principalis, ideò nec acceſſoria hypothecaria [o]. Sed & ſi quis prior ſine hypotheca credidit,& poſt ſecundũ qui cum hypotheca dedit hypothecã acceperit, quamuis prior ſit in debito,tamen poſterior in hypotheca eſt, niſi antè de hypotheca in diẽ cõuenerit [p]. item ſi idem bis eidem credidit, cum hypotheca ante ſecundũ, & poſt,in prima pecunia credita potior,in ſecunda tertius eſt [q]. At extra temporis rationem alia concurrere poſſunt,ex perſonis & cauſſis, quæ ſuadẽt potiorẽ eſſe, etiam tempore,poſteriorem. Veluti ex priuilegio perſonæ,ſi ex pupilli pecunia,res alteri obligata iure hypothecę cõparetur,potior eſt pupillus etſi tempore poſterior, etiam ex tacita hypotheca [r]. Sicuti & mulier pro dotis repetitione præfertur, etſi poſterior ſit [s]: vt & abũdè explicauimus libro 9. proprio capite 24. Contra bona tutoris & curatoris, pro eorum adminiſtratione, & eorum qui pro tutore ſe geſſerunt, pupillus ſuper cęteros creditores habet priuilegium, quod non tranſmittit in hæredes, vt ait Vlpian. in l. 4. §. fin. de priuileg. cred. P. idem in curatoribus debilium, prodigorum, ſurdorum & aliorum de quib. in l. 5. 6. 7. eod. titul. De fiſco placuit cæteris paribus,& fiſcum,& priuatũ,& rempublicam concurrere,& potiorem, priorẽ tẽpore eſſe [t], & priuatũ ambobus præferri, primum contrahentẽ cũ generali tuã hypotheca [u]. Notat tamẽ Vlpianus, vt ſi is q̃ mihi obligauerat quæ habet habiturusue eſſet cum fiſco contraxerit, fiſcum in re poſteà acquiſita potiorem eſſe ex reſponſo Papiniani, *præuenit enim*, inquit, *cauſam pignoris fiſcus* [x].

[a] in conſuetud Burgundiæ. § 3. titul. *des Rentes vendues à rachapt* Idem cõſuetud. Alterius titul *des executions* artic. 58. *de meubles*, titulo, *des preferences*, artic. 436. *Amiens* eod. titu. artic. 421. *Paris* titu. *des actions perſonelles, & hypot* artic. 97. *Bourges* titul *d'hypothq* artic. 2. &c.

[b] l. ſi rem mobilem 47. l. pereg̃rè, 44. de acquirend. poſſeſſion.

[c] Chaſſa in dicto §. 3. *des rentes vendues à rachapt* verſi. intelligenda.

[d] *coſtume de Blois, titre des diptes perſonelles* artic. 208. facit l. ſi eo tẽpore, C. de remiſſ pign.

[e] l. 2 & 4. & l. diuerſis, qui potior. in pign. habeam. C. l. 2 & l. potior, 11. eod. P. l. qui balneũ, 9. eod. de reputationib. in ſexto, qui potior

[f] l. 2 C. qui potior. Negozant. in tract. pignorum 2. 2. membr. 5. partis, num. 6 facit l. ſi ex iure iudicatũ, l. 10. in illis verbis, priuilegio ſẽpotũ, qui potior. in P

[g] l. 2. & 1 § 1 q pot P l. 2. C. eod.

[h] Dynus, in cap. qui prior, numero 12. de reg. iur. in ſexto.

[i] in l. ſi fundus, l. 16. § ſi duo. de pig. C.

[k] l qui balneum, l. 9. qui potior. in pignor. habeat. in P.

[l] Caius in l. potior. l. 11. qui potior. idem in l. 1 eod. P. Paul. l neceſſario

[m] §. quod ſi pendente, in princip. de peticu & commodi rei vẽ P l. nec emptio, 8 de contrahen. empt. in P. cum ſimil.

[n] l. 1. §. re, de actio. P l. 1. quib. mo. re contra ob.

[o] eium principalis, de regul. iur

[p] l. creditor, l. 12. §. ſi primus, qui potior in P

[q] dict l. creditor, § ſi idem bis.

[r] l. idemque, l. 7. qui potior. in P

[s] l aſſiduis, cũ auth. ſeq. C. qui potior. l. 2 § fi. & l. 3 4. de priuil. cred. P.

[t] l. 17. ſi pignus, l. 8. qui potior in pign. hab P l. 14. C. qui per l. 2. de iure fiſc libr 10. C.

[u] l. ſi ignorãte, l. 1. C. de rem. fiſc. pign. lib 8 titu. 16

[x] l. ii ſq. qui, l. 28. de iure fiſc in P. libr. 49 titu. 14.

Intelligimus autem illa verba, poſteà acquiſita, referenda eſſe ad tẽpus quod ſequutum eſt obligationem fiſci, non ad tempus quod interuenit poſt obligationem prioris, ante obligationem fiſci; nam illa quæ medio illo tẽpore quæruntur & ante fiſci obligationem, priori potius creditori, quàm fiſco obligata cenſentur, & is in his præferendus fiſco [a]: poſt obligationem autem fiſci quæſita, fiſco: vt priori cenſentur obligata, niſi de pœna agat aduerſus priuatũ fiſcus: nam tunc in debito pœnali fiſcus poſtponitur creditoribus [b]. Ita priuilegia non ex tempore æſtimantur, ſed ex cauſſa, & ſi eiuſdem tituli ſint, concurrunt, licet diuerſitates temporis in his fuerint, vt reſpondit Paulus iuriſcon [c]. Pœna autem cauſſam habet odioſam, & creditorum debiti perſecutio, ſuorũ repetitionem fauorabilem. Atque fiſcus in pœna loco debitoris ſuccedere videtur, ideò nec plus iuris vel bonorum habebit, quàm is in cuius locũ ſuccedit [d]. Nec bona dicuntur niſi deducto ære alieno [e]. Vtitur priuilegio prælationis princeps, & reſpublica Romanorũ, & illi qui principis locũ tenent, quibus fiſcus, ærarium, quibus cõmunem omnium vtilitatẽ hoc indultũ ſingulari iure eſt. Neque hoc ius dicit [f] πρωτοπραξίας, ciuitatibus aliis quàm Romæ cõpetere iudicatũ eſt, contra ciuitates Bithynas & Ponticas, per C. Plinium, ex ſententia Traiani Cæſaris, pronuntiauitq; vſum in his rebus ac conſuetudinem, citra legem totius reipub. aut principale beneficium non valere [g]. Item poſterior ob cauſam præfertur, qui ad totius pignoris ipſius conſeruationẽ mutuo dedit vel impendit [h], vt ſi in refectionem [i], vel in redemptionem ſerui pignorati, vel ſi proprius pecunus procurauerit agrum emi [k], videlicet ſi emẽdo ſibi nominatim eum ſibi obligauit [l], aliter enim ſtatuẽdum ſi pactum obligationis non interuenerit [m], niſi pupilli pecunia ſit, ex quam empta res ſit, cuius priuilegio res hypothecæ obligata cenſetur [n]: & qui in cauſſam pietatis impendunt, ſolent præferri anterioribus creditoribus anteriorem habentibus hypothecam, vt ſi in morbum, funus, exequias, crediderint [o]. Præfertur & inter priuilegiatos qui dignius & potius habẽt priuilegium. Sicut mulier pro dotis repetitione præfertur priuilegiatis qui aliis præferuntur, & qui crediderint in refectionem rerum, vel emptionem, & mulieri præfertur qui credidit in emptionem militiæ [p]: & olim fiſcus præferebatur mulieri tacitam hypothecam habenti, non autem ſi expreſſam habuiſſet [q]: hodiè tamen & cũ tacita ea fiſco præfertur pro dote, veluti res proprias repetens [r]. Excepta cauſſa primipilari pro qua non ſolùm bona mariti qui primipili officium geſſit obligata cenſentur, ſed etiam obligata pro dote, id eſt, dos data ei ab vxore [s], & bona filiorum, quamuis hæredes patris non exſtiterint diſcuſſione fideiuſſorum & nominatorum prius facta [t]. quod vtilitatis publicæ ratio ſuaſit [u]. Si tamen liquidò conſtet res & corpora dotis eſſe, illæ vt propriæ pro primipilari cauſſa mariti non poſſunt à fiſco capi, ſed mulieri reſtituuntur [x]. Sic aliud eſt hypothecam pro repetitione datorũ in dotem mulierem amittere, aliud, res proprias mulieris capi pro mariti debito, quod iniquiſſimum eſſet [y]. Præfertur etiam qui credidit pecuniam vt militia emeretur quæ emi ſolet, mulieris hypothecæ quæ datur pro dotis repetitione: alioquin, ſi eo nomine vt militia emeretur credita non eſt, etſi empta fuiſſet, vxor aut filij defuncti omnibus præponerentur [z], niſi ageretur de ſimili priuilegio dotis, quæ tempore prior, potiori iure vtitur [a]. Deinc Vlpianus in bonis menſularij vendendis, poſt priuilegiatos, potiorem cauſſam eorum eſſe tradit, qui pecunias apud menſam, fidem publicam ſecuti, depoſuerunt [b]. Et iterum, quoties foro cedunt numularij, ſolet primò haberi ratio depoſitatiorum, hoc eſt, eorum qui depoſitas pecunias habuerint, (non quas fœnori apud numularios, vel cum numularijs, vel per ipſos exercebant:) & ante priuilegia. Igitur ſi bona venerint, depoſitatiorum ratio habetur, dummodò eorum qui poſteà vſuras acceperunt, ratio non habeatur, quaſi renunciauerint

depo

a L. fin. qui potior in pignor. hab. P.

b L. 1 de pœnis fiſci cred. ptæd. lib. 10. C. cum 7 Modeſtinus, l. in ſumma, l. 17 Papinian. l. quod placuit, & 7 Paul. in l. Statius Florus, l. 49 § Cornelio, de iure fiſci. P.

c Paul. in l. priuilegia, l. 26 de priuileg. creditor. lib. 42. tit. 6.

d l. Statius Florus. §. Cornelio, de iure fiſci. P.

e l. ſubſignatum, § bona, de verbor. ſignific.

f Plinius Secũdus lib. 10 epiſtola.

g l. interdum, l. 5 & l. hi autem, l. 6 & l. qui potior in pign. P.

h dictis legibus, & l. qui in nauem & l. quod quis, de priuileg. credit. P. l. 1 de c. ſſion. bonor. P. lib. 42. tit. 5.

i l. in bello, l. 12 § ſi pignoris ſeruus, de capti & poſtlimin. reuert.

k dicto § his conſequens.

l l. licet, qui potior in C. l. quamuis, C. de pignor.

m Idemque qui potior P.

o Inſt. & interpretes, in l. fin. § in compurationc, de iure delib. C. eſt textus in l. at ſi quis, l. 14 § 1. & l. penul. de reſcind. & ſumpſ. fun. nec in l. 2 de priuil. credito P.

p dicto § his conſequens, & authen. quo iure, qui potiores, C.

q l. 2. C. de priuileg. fiſc.

r in l. aſſiduis, qui potior C.

s l. ſatis notum, in quib. cauſſ. pig. vel hypoth. tac. contrah. lib. 8 C. tit. 15. l. fi de primip. lib. 12. C.

t l. fin. eod. tit. de primipil. lib. 12. C. ti. 63. & dic. l. ſatis notum.

v l. 3 de primipi lib. 12. C.

x l. 5. de iure fiſc. C.

y l. 2 C. ne vxor pro marit. l. res, C. de donatio. int. vir & vxor.

z l. ſi iuncta authen. quod obtinet, pignor. C.

a dicta l. fin. § excepto de pignor. C.

b l. ſi venerit. l. 5 § in bonis, de priuileg. creditor. P.

depoſito [a]. Is etiam qui prior tempore paſſus eſt,& voluit ſecundo obligati rem ſibi obligatam,efficitur ei poſterior: vtpotè qui ſuo iuri cenſeatur renũciaſſe [b]. Et ſublata cauſſa primi, quæ pluribus modis euaneſcit, locum facit aliis,vt ſequenti capite explicandum eſt.

a l.ſi hominem, l.7. §.quæries, depoſit in P.

b l.quæſitum, l. 14. qui potior. P.

Quibus modis tollatur vel mutetur hypothecaria ſeu pignoratitia actio. Caput 12.

Libr. 20. P. titul. 6.

1 *Hypotheca tollitur mutata obligatione, ſolutione, remiſſione, oblatione, conſignatione q.*
2 *Quando qui ſoluit priori creditori, in locum eius ſuccedere dicatur.*
3 *Tollitur hypotheca oblatione & conſignatione debiti integri.*
4 *Hypotheca tollitur, ſi pecunia credita non eſt, ob quam facta eſt.*
5 *Item remiſſione expreſſa, & tacita.*
6 *Exting. hypotheca, re acquiſita per creditorem, per ſententiam, per iuramentum.*
7 *Item abuſu pignoris, reſoluto iure dantis.*
8 *Reſoluto contractu, interitu rei, mutata & nouata obligatione.*

1 SI hypothecaria prima obligatio tollatur,aut mutetur, placuit & mutari effectum,& fieri creditores ſequentes potiores. Veluti ſolutione debiti tolli hypothecariam dubium non eſt,vel ſi recedatur volẽte creditore à pignore [c], nec tantùm ſolutione debiti, ſed etiam eius legitima conſignatione & depoſitione poſt oblationem, per quæ impeditur ius pignoratitium ne rectè diſtrahi poſſit pignus [d]. Verumtamen hîc annotandum eſt, ſoluentem pecuniam priori & priuilegiato,interdum in locum eius ſuccedere, interdũ minimè,ſed efficí ſecundum priorem. Sic creditor nõ ſuccedit in ius prioris, etiamſi ita contractum eſt vt antecedens dimitteretur,niſi conuenerit,vt ſibi eadem res eſſet obligata,quando videlicet alius, quàm ſecundus,vel tertius, vel vlterior,ſoluit pro debitore ſine retẽtione pignoris [e]: quamuis priuilegiũ eius perſonale ſuccedat,l.12.de ceſſi. bono.P. alioquin ſi is qui ſoluit creditori primo pro debitore pactum ineat,vt in ius hypothecæ eius ſuccedat, prẽferẽtur vt prior [f]: & ſine pacto ſecundus creditor ſuccedit loco primi,ſi modò ei ſoluat pecuniam debitam ante venditionem pignoris, vel eo recuſante offerat & deponat [g]. Verumtamen qui à priore creditore emit remoppigneratã, cæteris etiam præfertur,veluti in locum eius ſubſtitutus, & ad priuilegiatos pecunia illius perueniente [h], ceſſa illi à creditore actione [i]. ſi modò ſine dolo & gratia veneat legitimè pignus,nõ aliter [k]. Nec qui emit à creditore antiquiori, perſecutione hypothecaria aliis tenetur: quãuis creditor, ſi in ſolutũ pignus acceperit,vel iure venditionis à debitore habuerit, perſecutione nihilominus teneatur,ac ſi debitor aliis eaſdem res vendidiſſet: ſed ita qui perſequitur res obligatas audietur, ſi quod eidem poſſeſſori propter præcedentis contractus authoritatem debitum eſt, obtulerit [l]: cùm & vendente primo creditore pignus,poſſit poſteriòr, offerendo & conſignando debitum priori, impedire [m] venditionem. Receptum etiam eſt pactum inter creditorem & emptorem, vt ſi debitor ſolueret pecuniã pretij emptori, liceret ei recipere rem ſuam [n]. Sicuti poteſt reſcindi vẽditio pignoris, ex cauſa perſonæ pupilli, vel minoris 25. annis, vel abſentiæ reipublicæ cauſa [o], vel ſi à debitore vẽdatur

a l.1.quib mo pign. vel hypotheca ſoluit. P. l. ſi rem alienam l 9.§. omnia, de pignor.actio P. l.rem liberatur pignus, cum ſimilib. ibi notates, quib. mod pign vel hypot.ſoluit.

d l.ſi priuſquàm, l.2. de diſtract. pign. C. l.2. C. debitore vẽditio pig impedire non poſſ. l. 1. C. de iuriſd. pign. C.

e l.1.quæ res pignor. vel hypothec. obligat. non poſſ in P.

f l.ſi prior, l. 15.§ 2 Titio, qui potior. in pign. hab. P. l. penultim. & l. 2. de his qui in prior. cred lo ſu. C. l. ſi eum, de priuil. fiſc. C.

g potior, §. fin. qui potior. in pign P. lib. 2. C. eod l. fin. C de his q in priorem creditor. loc. ſucced.

h l.ſi prior creditor, § ſi ſimpliciter, q potior. in P. l. ſi vetus, l. 2 § eorum, de priuileg. credito. P. l. 2. de iis qui in prior. credit. loc. ſucced C. l. 6. § tit/ re l ſi geneſtabret, l. 4 qui potior. C. in l. 2. & fin. de priuileg fiſc C. lib. 7. titul. 73. l. 2 § ſi antiquior. credit pigno vendider. lib. 8. C. titu 20 l. ſi Titio, & l. creditor, de pignor. P. l. qui à creditore, C. de diſtract pigno l. ſi in ſolutum, l 6. de actio. libr 4. C. tit. 10.

i l. 2. § 3 ſi vendita pigno. agat. lib. 8 C titu. 30.

k l. 1. ſi antiquior, credit. pig. vendid. C.

l l fin C eo. ſi antiquior credi pign vend. l 3. debitore vendit pigno. imped non poſſ. C.

m l ſi cum venderet, l. 13 de pig. actio. P. l ſi creditor l. 7. in prin & §. illud, de diſtract pigno. Marcellus in dicto §. illud.

n

o

contra pactum cum creditore factum ne venderetur [a]. Quemadmodum autem ſecundus creditor offerendo primo,& ſoluendo,ſibi ius hypothecæ [b] facit, & veram emptionem emendo,ſic non obſtante emptione,tertius ſecundo offerre poterit,& debitor ipſe,& ita poterit liberare pignus. Quia poſterior creditor qui à priore pignus emit, non tam acquirendi dominij,quàm ſeruandi pignoris ſui cauſſa intelligitur pecuniã ſuam dediſſe [c]: etſi venditione à creditore facta extraneo aliter ſtatuatur,& ſit irreuocabilis emptio, paucis exceptis [d], vt monuimus. Ergo ex ſuperioribus conſtat ſolutione ſeu ſatisdatione primùm hypothecam tolli. Non idem tamen ſtatuendum in ſatisdatione, quæ hypothecã non liberat [e]. Deinceps tollitur & facta legitimè oblatione & cõſignatione [f] totius debiti: nam pro parte,ſiue actiuè ſiue paſſiuè diuiſo pignoris non fit [g]. Tertiò,ſi pecunia nõ fuerit credita, ob quam pignus obligatur, deſinit hypotheca vel ius pignoris [h]. 4. Remiſſione tacita vel expreſſa: tacita, vt ſi præſens creditor nec repugnans,permittat debitorem ſuũ rem pignori obligatam diſtrahere [i],vel pignori alij dare [k]. Qui tamen nõ ſuccedit in locum eius [l], ſi reddat chirographum obligationis [m], vt nec redeunte poſteà re alienata in poteſtatem diſtrahentis debitoris, recidat in obligationẽ pignoris [n]. niſi aut dolus debitori obiiciatur [o],aut reſoluatur venditio [p]. cùm tamẽ diuerſum ſtatuendũ ſit, ſi inſcio creditore debitor rem pignori obligatã alienauerit,tunc enim alienatio pignori non obeſt [q]. Expreſſa autem pignoris remiſſio proculdubiò creditori remittenti nocet qui ius habebat,ſicuti in aliorum iurium remiſſionibus rectè placuit [r]: neque remittẽtibus actiones ſuas, ad eaſdem datur regreſſus [s]. Item 5. ſi pignus fiat creditoris,extinguitur hypotheca [t]. 6. Fit abſolutio pignoris & per ſententiam,& per iuramentũ non deberi,ſi deferatur ab aduerſario [u]. 7. Si creditor abutatur ancilla oppignerata, vel proſtituendo,vel aliud turpe agere cogendo [x]. Item 8. reſoluto iure dãtis, reſoluitur ius accipientis [y]. Et 9. ſi reſoluatur obligatio cõtractus principalis cui acceſſit [z]. Et 10. ſi res intereat [a]. 11. Si mutetur obligatio à re in rem, nulla mentione facta hypothecæ,& ſi fiat nouatio [b]: vel à perſona in perſonam [c], vt ſi quis emendo à priore creditore, vt paulò ante explicauimus,in ius eius ſuccedat [d]: nam tũc ſoluitur prioris obligatio,& alius ſuccedit: vel ſi alius quàm creditor vendat: vel debitor ſoluat: vel alius pro eo, non retenta nominatim hypotheca, ſoluitur eadem [e].

[a] dicta l. ſi creditor, § ſi. de diſtract. pignor. P.
[b] l. cùm ſecundus, 5. de diſtractio. pignor. P.
[c] dict. l. cùm ſecundus, § fin & l. cùm poſterior, l. 6. de diſtract. pig. l. 12. quamo pig. vel hypoſol P.
[d] l. ſi creditor, de diſtract. pignor.
[e] l. item liberatus, l. § fin
[f] l. ſi priuſquam, C. de diſtract. pign l. 2. C. debitorem vel dom. pignor. imped. non poſſ l. ſi. C. de luitio. pign.
[g] l. 2. de lutio. pign. C. l. 1. C. ſi vnus ex plurib. hæred. debitor, vel creditor partem ſuã debi. ſoluer. vel accep. C. l. qui pignori, l. 18. de pignor. P. l. quandiu, de diſtract. pign. C. l. in executione. 25. § penul. de verbor. oblig. P.
[h] l. 1. & 2. ſi pignoris conuentio. pecuniæ numera. ſi quid non fuer.
[i] l. 1. 2. 4 2. C. de remiſſio. pignor.
[k] l. Lucius Titius, & l. Paulus quib. mod. pign. vel hypo. ſoluan. P.
[l] dicta l. Paulus.
[m] l. creditorem, 7. C. de remiſſ. pignor.
[n] l. fin. C. de remiſſ. pign. l. 4. § ſi in vẽditione 2 quibus. mod. pig. vel hypoth ſol. P. l. 5. & 6. eod. tit.
[o] l. ſicut, 5. §. ſupermacum, quib. mo pign. vel hypo. ſolu. P.
[p] l. voluntate, 12. eo. ti. q l. penul. de remiſſ. pign C.
[q] l. 1. de remiſſion. lib. 45. P. tit. 24. l. ſi quis in conſcribendo, C. de pact. & de epiſcop. & cler. C.
[r] l. ſi res, § aream, de ſolut. P. l. quæritur, l. 24 § ſi venditor, de addict. edict. in P.
[s] l. ſi rem alienam, in 2. de pignor. actio. in P.
[t] Tryphon. in l. ſi defetente, l. 23, & l. 3. § fin. quib. mod. pign. vel hypo ſolu. P.
[u] l. elegantes, 24 § fin de pign. act. P.
[x] l. 2. & 4. quib. mod pign. vel hypoth. ſolu. P. l. lex veſtigali, de pignu in P.
[y] l. voluntate, quib. mod pignus vel hypot. ſolu. P.
[z] l. ſicut eod. tit. b l. creditor, 3. qui potior. in pignor. habent. in P.
[a] l. 3. § fin. quib. mod. pignor. vel hypo. ſolu. P.
[b] l. 1. ſi antiq. creditor. pignor. vendi. C.
[c] l. 1. 2. 3. & fin. C. de iis qui in prio. creditor. loc. ſucced. l. 1. quib. mod. pign. vel hypo. ſolu. P.

FINIS LIBRI XXIII.

De

DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.

LIBER XXIIII.

De ſtipulationibus. Cap. 1.

Lib.3.Inſtit.titu.16. Lib.45.P.titu.1. Lib.8.C.titu.38.

1 *Oratio imago mentis, vnde conſenſus certior ſignificatio & obligatio.*
2 *Sponſio quid, & ab ſponte dicta.*
3 *Stipulatio quare verborum dicta obligatio, quid ſtipes, ſtipendiaue.*
4 *Stipulationis definitio: & num contractus.*
5 *Stipulationum diuiſio, in conuentionales & non conuentionales.*
6 *Rurſ. non conuentionales prætoriæ, iudiciales, communes, & quæ.*
7 *Prætoria iudiciales, iudicatum ſolui, rem ratam habere, &c.*
8 *Procurator ad lites quando ſatisdare tenetur, & quid ſatisdatio.*
9 *De ſatisdationibus iudicialibus.*
10 *Cautionales ſtipulationes quæ.*
11 *Communes quæ.*
12 *Duplæ ſtipulationes, & adilitia.*
13 *Communia prætorijs ſtipulationibus.*
14 *Stipulationum conuentionalium ſubdiuiſio, in principales & acceſſorias; & quæ ſint, quidq; in illis conſiderandum, resq; primùm quæ in ſtipulationem ve niunt.*
15 *Res ſtipulata quid producat, ſi in commercio non ſit.*
16 *Stipulari non poſſunt res propriè, poſſunt facta, ſed poſsibilia, nec tur.pi*
17 *Conſenſus in re ſtipulata adeſſe debet.*
18 *Perſonæ quæ idoneæ ſunt ſtipulandi, & 20.*
19 *Stipulatio iuris ciuilis eſt.*
20 *Alteri facta ſtipulatio quando valet etiam abſenti. iung. 26.*
21 *Reus ſtipulandi, & reus promittendi quis.*
22 *Stipulandi quæ forma: ne inter abſentes, per epiſtolam, nutu, ſed vtroque loquen te & præſente in continenti fiat.*
23 *Verborum ſtipulandi antiquæ formulæ, illæq; ſublatæ.*
24 *Stipulatio quando, & in quibus pro facta ſuppletur.*
25 *Stipulationum vtilitas.*
26 *Stipulatio abſenti an fiat.*
27 *Stipulationes tranſeunt in hæredes.*
28 *Stipulationum duo fines, ad dandum, aut faciendum, aut vtrumque: vnde ſtipula tionum alia diuiſio, in dando, & faciendo conſiſtentium.*
29 *Agere, facere, gerere, differunt.*
30 *Verborum obligatio habet actionem præſtationis fidei, quare.*
31 *Stipulationes ſua natura omnes cautionales.*

IMago mentis & animi cuiuſque, vt ait Dionyſ. Halicarnaſæus, eſt oratio [a]. Et Ariſtoteles [b]. ἔστι μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ φωνῇ, τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα, καὶ τὰ γραφόμενα, τῶν ἐν τῇ φωνῇ. *Sunt igitur voces, eorum quæ in animo ſunt ſymbola: & ſcripta, eorum quæ in voce.* Et proinde ex verbis conſenſus iudicium certius habitum eſt, quàm ex rei interuentu, cùm homo animal ſit λογικὸν, quod Græcis & rationale & loquens dicitur: quare & D. Baſilius ait, ἐν γνώρισμα τὸ ζῆν τὸν λόγον. *Indicium quod viuamus, rationem eſſe vnum* [c]. Traditq; idem author, ſermonem ſeu locutionem Deum hominibus largitũ, propter conſeruationem cõmunionis ſocietatis humanæ, & ad cõmunicationẽ ſecretorũ mẽtis, quæ alius niſi eo modo cognoſcere queat [d]: neq; ęquã aliud voluiſſe pſumitur, quã dixerit: nec dixiſſe, quã q; prius mẽte agitauerit [e]. Et cũ in verbis nulla eſt ambiguitas, fruſtrà volũtatis q̃ſtio mouetur [f]. Si igitur quis verbis promiſerit, placuit inde, veluti ex cõſenſu expreſſo naſci obligationẽ. Et cornu bos capitur, verbis ligatur homo: aut vt alij notãt,

Verba ligant homines, taurorum cornua funes [g].

Concipiuntur autẽ verba eo modo, quo mens obſtringendi cõſtet, quibus de voluntate ſua propria ſponte teſtãtur contrahentes, vt certũ quid liberè cõſtituant. Hoc enim, verbũ ſponſionis, authore Varrone, ſignificat. *Deſpondiſſe* inquit [h], *quis filiam dicebatur, quòd de ſponte eius, id eſt voluntate, exierat.* Et poſtea, *Sic deſpondiſſe animum quoque dicitur, vt deſpondiſſe filiam, quod ſua ſponte ſit actum finem.* à qua ſponte dicere, conſpondere quoq; dixerunt, cũ à ſponte reſponderetur, id eſt, ad voluntatẽ rogantis. Verborum obligationẽ, ſtipulationẽ dicimus, q; ſtipulũ apud veteres firmũ appellabatur, fortè ab ſtipite: non vt voluit Varro, ab ſtipe, pecunia ſcilicet quã ſtipulari ſolemus [k]: quãuis ſecundum eundẽ, qui pecuniã alligat ſtipulari & reſtipulari dicatur, & inde ſtipendia, q; æs antiqui ſtipẽ dicerent, ab ſtipãdo, id eſt, cõponendo, quò minus loci cõtineret pecunia. Eſt & ſponſio ſtipulatio, iuxta Varronẽ, à voluntario & ſpontè, vnde & ſpondere & reſpondere, cũ ad voluntatẽ rogantis dicitur & ſponderur, id eſt, inquit, reſpondetur [l], quod & probãt iura [m]. Stipulatio eſt verborũ conceptio, quibus is qui interrogatur, daturũ, facturumúe ſe id quod interrogatus eſt, reſpondet [n]. Stipulor ſecundũ Priſcianũ idẽ q; interrogo [o], & inde ſtipulatus, interrogãs: in finitione nõ memini cõtractus, cũ omnis ſtipulatio cõtractus nõ ſit niſi cõuẽtionalis, & poti⁹ refertur ad actũ: vt q; ſine verbis ſit, ad geſtũ: & ad contractum *συναλλαγμα* [p]. Stipulationũ aliæ conuẽtionales ſunt, aliæ non conuentionales [q]. Conuentionales vocat Pomponius, quæ ex cõuentione reorum fiunt: quarum totidem genera ſunt, quot penè dixerim rerum cõtrahendarum. Nam & ipſæ ex verborum obligatione fiunt, & pendẽt ex negotio contracto [r]. Iuſtinianus conuentionales dicit, quæ ex conuentione vtriuſque partis concipiuntur, hoc eſt, neque iuſſu iudicis, neque iuſſu prætoris [s]. Sic liberq; ſunt conuentionalium formulæ, quia contrahentibus pactum temperare pro arbitrio liberum eſt [t]; cùm diuerſum ſit in prætoris, ex quibus nihil immutandum eſt [v]. Non conuentionales ſunt, aut dumtaxat iudiciales, aut prætoriæ, aut communes [x]. Prætoriæ rurſum, aut iudiciales, aut cautionales, aut communes [y]. Iudiciales ſunt dumtaxat, quæ à mero iudicis officio proficiſcuntur [z]. Prætoriæ quæ à mero prætoris officio proficiſcuntur [a]. Inter iudiciales ſunt [b], de dolo cautio [c], de perſequendo ſeruo qui in fuga eſt, & de eius reſtituendo pretio [d]. Differunt autem in pluribus iudiciales quæ prætoriæ non ſunt, à prætoris, quod prætoriæ ex prætoris authoritate ſeu edicto proponantur, & poſſint ſine iudicio præcedẽte peti. Iudicialis porro, ex alio rum quàm prætorum authoritate, putà, Cæſarum vel aliorum nomotheterũ, habent definitam naturam ob iudicia iam cœpta per conſequentiam præſtãda [e]. Habent tamẽ prætoriæ & ſuas iudiciales, quæ propter iudiciũ interponũ tur, quales ratũ iudiciũ haberi [f], iudicatũ ſolui [g], de operis noui nũciatione, de

opere

a Dionyſ. Halicar. in præfatio. hiſtor.
b Ariſtoteles περὶ ἑρμηνείας.
c D. Baſil. epiſtola 176.
d idem D. Baſilius in homil. ad illa verba, Moſes astitẽ de tibi.
e l. in ambiguis, de rebus dub. in P. l. Labeo, de ſuppellect. legat.
f l. ille, aut ille, & l. non aliter, de legat. 1.
g glo. in §. 1. de obl.
h Varro, 5. de ling. Lat.
i §. 1. de verbor. obl.
k Varro, 4. de ling. Lat.
l Varro in 5. de lin. Lat.
m l. 2. de ſponſali P. l. ſponſio appellatur, de verbor. ſign.
n l. 5. §. ſtipulatio, de verbor. obl. l. 1. §. verbis & l. obligamur aut re, de actio. §. 2. de verb. oblig.
o glo. in §. præterea, in verb. ſtipulatus, quib. mo. tollit. ob.
p l. ſi non ſortem, 26. §. ſi depem. de vſur. in P.
q l. ſtipulationum annuæ, l. 5. §. conuentionales, de verbor. obliga. P.
r l. Labeo, 29. de verbor ſignif. in P.
s §. conuentionales, de diuiſion. ſtipulatio. & inſt. de inutil. ſtipul. §.
t l. 1. §. l. conueniat, depoſit. l. 1. in conuentionibus, §. 2. de verbor. obliga.
v dicta l. in conuentionalib⁹, & l. nec ex prætorio, de tutel. in P.
x dicta l. 5. de verbor. oblig. l. 5. §. 2. de diuiſion. ſtipular.
y l. 1. de prætor. ſtipulatio. l. 46. P. tit. 5.
z dicta l. 5. §. iudiciales, de verbor. oblig. & §. 1. verſi. iudiciales, de diuiſion. ſtip.
a dicta l. 5. §. prioræ, & in §. prætoriæ, de diuiſ. ſtip.
b dicto §. 1. de diuiſ. ſtip.
c dicto §. 1. & §. iudiciales, l. 5. exemp. in l. creditor de pignor. actio. P.
d d. §. 1. & l. ſi cum exceptione, §. ſi homo, l. reddibere §. fi. de rebꝰ edi. P.
e notat glo. in §. prætoriæ, ad verbum veniũt, de diuiſio ſtipul.
f l. 1. §. iudiciales, de prætor. ſtipula. P. tot. tit. rem ratam haberi l. 46. P. tit. 1.
g dict. §. iudiciales, & toto tit. iudic. ſoluantur. lib. 46. P. tit. 7.

opere demoliendo ſi iudicatum ſit [a]. Per iudicatum ſolui ſtipulationem olim quis antequam litem conteſtaretur, tria promittebat. Primùm quid defenderet, quòd dolus abeſſet, quòd iudicatum ſolueret. Atque qui ſuo vel alieno nomine conueniebatur, hac ſtipulatione cauebat: & ſi alieno, adhuc, ratũ habiturum dominum. At hodiè, qui nomine ſuo agit vel defendit, nullam ſatiſdationem pro re reddenda, aut pro litis æſtimatione præſtat, ſed pro ſua tantùm perſona, quòd in iudicio permaneat, cum iure iurando, vocantq; hanc cautionem iuratoriam [b]. Alienæ autem litis defenſor ſiue procurator, ſiue alius, non niſi cum ſatiſdatione & ſtipulatione idoneus eſt: ideò promittere debet iudicatum ſolui, vel defendere, vel in iudicio, vel extra, eáque ſtipulatione ſe & hæredes obſtringit [c]. Et ſi non doceat procurator de mandato, de rato quoque cauere debet, per tit. rem rat. hab. P. Niſi apud acta datus ſit: quia tunc non de rato, ſed tantùm de defendendo cauere debet [d]. Satiſdare porrò nihil aliud eſt, quàm quando aduerſario, pro eo quod à nobis petit, ita cauemus vt eum ſecurum reddamus, l. 1 qui ſatiſdar. cogant. in P. Quo titulo & traditum de ſatiſdatione iudicio ſiſti, iudicatum ſolui, & quæ perſonæ ſatiſdent, vt quæ per ſe iudicio intereſſe nequeunt, condemnationis ſubeundæ cauſa: tractatur autem de effectu cautionum iudicij ſiſtendi cauſa factarum, titu. ſi quis caution. & in eius l. 2. de impedimentis legitimis quæ committi ſtipulationem non ſinunt. Sicut & in toto titul. de eo per quem fact. erit. Cautionales ſtipulationes prætoriæ, quamuis omnes dici poſſint generaliter, quòd per eas omnes nobis proſpicimus & caueamus, tamen ſingulariter illæ huiuſmodi dicuntur, quæ ad inſtar actionis nobis cauere proſpiciunt: vt quæ nouando robur debito addunt, qualis eſt ſtipulatio de legato præſtando, rem ratam haberi, de damno infecto [e]. Communes ſunt, quæ & à prætoris authoritate nullo præcedente iudicio, vel eo intercedente ex iudicis alterius officio, ſi expedire illi videatur, interponi poſſunt: qualis, rem ratam haberi, & rem pupilli ſaluam fore [f]. Addit Pomponius, ſtipulationem duplæ, quæ & à iudice, & ab ædilitio edicto venit [g]: ædilitiæ namque ſtipulationes, iuris prætorij cenſentur [h]. Commune prætoriis ſtipulationibus, vt ſatiſdetur [i], id eſt, dentur fideiuſſores, non pignora [k], & procurator per eas quærat domino [l], pœnaque illis inferri [m] poſſit, & repeti poſſint, ſi ſine culpa ſtipulatoris, cautum eſſe deſinat [n]. Sunt aliæ diuiſiones ſtipulationum, de quibus in actione earum poſteà. Alia diuiſio ſtipulationum conuentionalium vt aliæ fiant per ſe principaliter, aliæ ſint cum aliis. Principaliter fiunt quæ ſine alio contractu fiunt: aliæ ad alios contractus referuntur, vt fideiuſſio, expromiſſio, adpromiſſio, conſtitutum, adiicitur & pollicitatio. In omnibus, cuiuſcunq; ſint ſpeciei, res contemplabimur quę in ſtipulationem veniunt, perſonas ſtipulantium, & quod geritur, ſeu formulam contrahendi vel ſtipulandi, & reliqua quæ in aliis contractibus. Res omnes quæ dominio noſtro ſubiiciuntur, ſiue mobiles, ſiue ſoli ſint in ſtipulationem deduci poſſunt. Sicuti contrà, quæ non ſunt in commercio noſtro, excluduntur [o]: vt ſacræ, religioſæ, liber homo, &c [p]. Si tamen res in commercio promittentis non eſt, ſed tamen in alterius, & in ſuo etiam aliquo modo eſſe poſſit, rectè ſtipulationem admittet [q]: nam etſi præſtare non poſſit facto alienam rẽ ſtipulator, nihilominus tenetur ad id quod intereſt [r]. item erit inutilis ſtipulatio, ſi quis ſtipuletur dari vel fieri, quod natura non concedit, vel ſi lex fieri prohibeat, idq; habeat perpetuam prohibitionis cauſam [s]. Res ſuas nemo ſtipulari dari ſibi non poteſt, niſi in eum caſum quo res ſua eſſe deſinere poteſt [t]. Quia ſcilicet dari cuiquam id intelligitur, quod ita datur vt eius fiat: nec res quæ iam domini eſt, magis eius fieri poteſt [u], quamuis rectè rem ſuam ſibi tradi ſtipuletur ſeu reſtitui [x]. In ſtipulationem veniunt & facta [y], non tamen facta impoſſibilia, iure, aut natura [z]: potiſſimùm ſi impoſſibile affirmatiuè concipiatur, vt ſi cœlum digito tetigeris. Quia ſi negatiuè, non vitia-

[a] ſtipulatio, de operis no. nunc. in P.

[b] §. 1. & § ſed hodie, de ſatiſdatio. ap. Iuſtin. lib. 4. Inſtitut. tit. 11.

[c] § ſin autem per procuratorem, & § ſequitur de ſatiſdationibus.

[d] l. 2. C. de ſatiſdat.

[e] ial. l. 1. § cautionales, de prætor. ſtip. P.

[f] §. fi. de diuiſ. ſtipul. ap. Iuſtin. l. 3. § communes, de prætor. ſtip. P. l. 3. § communes, de verbor. oblig. P.

[g] d. l. 3. § communes h. emptori, de euict. in P.

[h] § prætoriæ, de diuiſ. ſtipula. § proponebant, de iurisdict.

[i] Paul. l. 3. de prætor. ſtip.

[k] l. prætoriæ ſtipulationes. 7. pro. t. t.

[l] l. in omnibus, l. 5. eo.

[m] l. in omnibus, l. 6. eo.

[n] l. prætoriæ autem, l. 4 eo P.

[o] § 1. de inutilib. ſtip.

[p] l. inter ſtipulantẽ, § ſeram de verb. oblig. § idem iuris, de inutil. ſtipul.

[q] l. multum intereſt, l. 14 de verb. ob. P.

[r] l. mortuo bouẽ, §. Labeo de legat. 2.

[s] l. ſi ſtipuler l. 93. de verb. oblig.

[t] l. nemo rem ſuam, in 1. & 2. & l. ſi ſeruus meam, de verbor. obl. § item nemo, de inutilib. ſtipul.

[u] § ſic itaque diſcretis, de actio. l. 3. § ex plurimis de acquiren. poſſeſſ. § ſed etſi rem legatarij, de legat. 3.

[x] l. nemo in reſpõ. de verb. obl.

[y] §. fi. de verb. oblig. l. 2. eo tit. P.

[z] l. ſi ſtipuler, § generaliter, l. veſtri, de verb. oblig. P.

tur ſtipulatio: vt ſi digito cœlum non tetigeris [a]. Turpis itaque cauſa, vtiure impoſſibilis [b], & contra bonos mores, ſtipulatione non rectè comprehendetur: veluti ſi de futura ſit ſucceſſione [c]. Et iure ſubmota eſt Octaciſia Lateranenſis, quæ commercium libidinis habebat cum Viſellio Varrone, à petitione trecentûm millium numûm, quos ſtipulata erat, & ſpoponderat Caius Viſellius Varro, dum graui morbo laborabat, ſed eo conſilio & animo, vtſi quid humanitus ei contigiſſet, tum à ſuis hæredibus Octacilia peteret, velut genus aliquod legati, ita ſub titulo creditæ pecuniæ tecta inhoneſta liberalitate [d]. Conſentire autem debent qui contrahunt de re ſeu materia, cuius 17
error & diſſenſus vitiat ſtipulationem [e]. Perſonæ, quæ huic ſtipulationi ido- 18
neæ, illæ erunt quæ pacifci liberè poſſunt, ſi modò loqui poſſint, & niſi expreſsè prohibeantur. Et proinde excipimus mutos, ſurdos [f], furioſos [g]. Neque enim verba obligant, niſi adſit voluntas obligandi [h], quæ nulla ineſt furioſis [i]: ita & infans reiicitur ab ſtipulatione [k]. Pupillus autem ſine authoritate tutoris non obligatur ſtipulatione, alios tamen ſibi obligat [l]. Pubes tamen ſine curatoris authoritate obligatur ex ſtipulatu [m]: quamuis & huic ſi læſus ſit per reſtitutionem ſubueniatur [n]. Sic cui bonis interdictum eſt ſtipulando ſibi acquirit, aliis non obligatur [o]. At qui in aliena poteſtate ſunt, vt ſerui, ſuo nomine rectè ſibi non ſtipulantur quæ iuris ſunt, ſed quæ facti [p]. Extant tituli de ſtipulatione ſeruorum [q], qui hac de re plenius do- 19
cere poſſunt: ſtipulatio quippè iuris ciuilis eſt [r], cuius incapaces ſunt ſerui [s]. Filiusfamilias ſi pupillus, nec cum patris authoritate obligatur: ſi impubes 20
cum eo rectè ſtipulatur ſibi [t], at ſine patre rectè ſtipulatur cùm patri acquirat, & ſeruus domino [v]. Eſtque hîc caſus, quo licet alteri ſtipulari, videlicet ei cuius iuri quis ſubiectus eſt, non alij, niſi noſtra interſit [x], vel procuratorio [y] nomine, vel nobis ſubditis fiat [z]. Iure tamen canonico valet ſtipulatio in alterius fauorem facta, potiſſimùm ſi adiiciatur iuramentum [a]. Solétque hodie ſtipulatio alteri abſenti facta valere, propter ſponſionem & acceptationem, quam tabellio vel alius abſentis nomine facit. Inutilis porrò illa ſtipulatio, ſi vel ab eo ſtipuleris qui tuo iuri ſubiectus eſt, vel ſi is à te ſtipuletur [b]. Filiusfamilias maior rectè aliis ſtipulatur & obligatur [c]: niſi quatenus faceſſit ſenatuſconſ. Macedonianum [d]. Qui ſtipulatur reus ſtipulandi 21
dicitur: qui promittit, reus promittendi habetur, vt notat Modeſtinus [e]: & vnus & duo, & plures rei promittendi & ſtipulandi eſſe poſſunt [f]. Reus à re dicitur, dum de re eius agitur [g]. Plurium autem cum res ſtipulando & promittendo agatur, illi & rei promittendi & ſtipulandi dicentur, ſi plures ſimul interrogent, ſimúlque plures promittant [h]: quamuis ſit diſparitas modi promittendi, vt ſi alter purè, alter cum conditione promiſerit [i], vel quãuis adſit diſparitas locorum [k], vel perſonarum [l], & quamuis alius ſit contractus quàm ſtipulationis, cùm in alijs quoque conſtitui poſſint duo rei vel plures, vt in emptione, venditione, depoſito, commodato, locatione [m], diſparitas tamen rei debitæ vel cauſæ debendi, impedit duorum reorum conſtitutionem [n]. Forma ſubſtantialis ſtipulationis habet expreſſionem ſerò 22
factam [o] conſenſus, per verba vtriuſque contrahentium, & vtroque loquére, præſente, & vocem intelligente [p], metu & dolo non interuenientibus [q], interrogatione præcedente, & reſponſione ſubſequente quæ interrogationi conueniat [r]: vnico contextu fiat, non diuertentibus contrahentibus ad extraneos actus, nec aliis interuenientibus negotiis mediis, niſi exigua quæ-

dam,

a impoſſibilis, & l. ſi homo mortuus, de verbo oblig. P. b l. impoſſibilium, de reg. iur. c l. filius qui, de cõdit. inſti. P. § item cõtra, de inutil. ſtip. d Valer. Maximus, lib. 4. c. 2. e § ſi de alio, de inutil ſtip. f § mutum, de inutil. ſtipula l. 1. de verbor. ob. l. 2. § ſi de actio. P. g § furioſus, de inutil. ſtip. l. ſi à reo, l. 70. § 3. de fideiuſſ. P. l. in negotiis, § furioſi, 40. de reg. iur. h l. omnis, l. 10. de contra ſtipul. C. & in l. non ſolum, 31. de actio. P. i l. furioſi, 140 de reg. iur. l. 2. § 2. de tut. codic. P. k § pupillus, verſ. nã quod diximus, de inutil. ſtip. l l. in tutelis, & l. ſi pupillus, de verb oblig. l. ſi §. 1. eo. dicto. § pupillus, l. 2. C. de inutilib. ſtip. lib. 8 tit 39. m l. puberes, l. 101. de verb oblig. l. neque intorib. l. 7. de cõtra. & cõ. ſtip. C. n l. ſi curatorem, de in integ. reſtitu. o l. is cui bonis, l. 6 de verbor obliga. p l. ſtipulatio iſta habere litere, l. 3 v §. 2. qui ſunt. de verbo. obl §. 1. de ſtip. ſeruor. q lib. 45. P. tit 2. & lib. 3. Inſtitut. iur. ciuil. tit. 17. r §. de cõſtitu. de cõſt. l. ſi. de duob. reis P. l. ſi debitori, 47. de fideiuſſ. s l. quod attinet, de reg iur. t l. ſi §. 2. de verb ob. v dict. l. ſtipulat. iſta, § 2. qui. u l. ſtipulatio iſta, § alteri, de verbor. obl. § alteri, & § ſi quis alij & § ſi quis alii, de inutil. ſtip. l. 3 C. eo tit. y l. ſi procurator præſentis, de verb ob. P. z l. 2. de cõtra & cõſtip C. l. fina. C. de inutili. ſtipu. a glo. in ca. quoties, in 1 in verbo, parte 1. q. 7. arg. ca. inſtrumenti, 22. q 5. l. 1. de conſtitut pecunia. b § item inutilis, de inutil ſtip. l 2 de contra emp. C. c l. cum filiusfamilias. 49 & l ſi ſeruus, l. 141. § 1. de verbo. oblig §. item inutilis, de inutil ſtip. l ſi quis, 44 de pecu d l. ad ſenatuſc Maced. P. e l 1 de duob. reis. lib. 45 P. tit 2. f l. 5. 4. de duo. reis l. nemo. 5. eo. g c. forus, de verbo ſignif Cicero. 2 de Orator. h l duos reos, in princi & § 1 de duob reis l ſi ex duobus, §. 12. eo. i l. ex duobus, l. 7. eo. k l eandem rem, l 9 §. fi. eo tit. l l ſi ex duobus, l 12. § ſi a Titio eo. tit. m l. eandem rem, l. 9. eo. l. item quæritur, § duo, & l. eum apparebat, loca P. l. ſi duo de conſtitu pecunia P. n l. ſi id quod, l. 15. de duob. reis. P. o Varro. 5. de ling Lat. l. 5. § ſi. de actio. P. l non ſolum, 31 eo. tit. p l. 1. de verb. ob. q l. ſiquidem, 9 de contra ſtip C. l. dolo, c. de inutil. ſtipula. r § item inutilis, & § præterea, de inutilib. ſtipul. l. 45. § quis ſimpliciter, de verbor. oblig §. 2. de verb. oblig.

dam obiter interponantur modico interuallo, quæ non nocent [a]. Nec modicum tempus interrumpit continuitatem ſtipulationis, quemadmodum lõgius interuallum [b]: ſicuti in aliis in quibus forma ex vnico contextu pendet, & diuidi non poteſt [c]. Inter abſentes autem fieri non poteſt: quia ſe illi mutuò exaudiri non poſſunt, neque idcircò per epiſtolam, vel literas [d], vel nutu [e]. Verba ſolẽnia olim erant quibus cõcipiebantur ſtipulationes, ſpõdes? ſpondeo: promittis? promitto: fideiubes? fideiubeo: fide promittis? fide promitto: dabis? dabo: facies? faciam [f]. Erat & alia formula promittendi, probadari [g], apud Varronem [h]: & alia priſca formula de qua his agit verbis, cùm de ouibus mercandis tractat. De reliquo, antiqua ferè formula vtũtur: cùm emptor dixit tanti ſint mihi emptæ? & illæ reſpondit, ſunt, & ex promiſit numos. Emptor ſtipulatur priſca forma ſic, illaſce oues, qua de re agitur, ſanas rectè eſſe vt pecus ouillum, quod rectè ſanum eſt, extra luſcam, ſurdam, minam, id eſt ventre glabro: neque de pecore morboſo eſſe, habereque licere, hæc ſic rectè fieri ſpondes? Hodiè verborum formulæ ſublatæ ſunt, lege Leonis, quę tantùm ſenſum & conſonantem verborum intellectum ab vtraque parte ſolùm deſiderat, quibuſcumque verbis expreſſus ſit [i], ſiue Latinis aut Græcis, aut quibuſcumque aliis, dummodò à contrahentibus intelligatur quid dicatur, ſiue per ſe, ſiue per interpretem [k]. Liberumque eſt interroganti verba ſtipulationis ex arbitrio componere. Ideò verba ſi dubia ſunt, contra eum, vt qui potuerit componere & dictare interpretantur, authore Celſo [l]. Sic apud Plautum [m]. Bal. *Rogato obſecro, hercle geſtio promittere.* Sim. *Nullum periculum eſt, quid ſciam, ſtipulari vt concepiſti verba. Viginti minas dabis?* Bal. *dabuntur.* Fiunt inque ſtipulationes ex mente contrahentium, purè, in diem, ſub conditione, ſub modo, cum acceſſione perſonarum & rerum [n]. Imò ſi quis interrogatus num ſpondeat, & reſpondeat, quod vis faciam, verbis obligatus cenſetur [o]: adiicitur & pœna aliquando, & plerumque ſine pœna [p] fiunt ſtipulationes. Cæterùm ignorandum non eſt, ex legis authoritate in aliquibus ſtipulationem fingi interueniſſe, ſi omiſſa fuerit, & hæc fit ſine verbis: vel melùs verba ſupplẽtur, dum effectum ſtipulationis, perinde ac ſi interpoſita eſſet, lex indulget, vel præſumit. Eſtque tacita ſtipulatio, qualis intelligitur in dotis datione, de ea reſtituenda [q]: & in arrogatione, de bonis arrogati poſtea mortem reſtituendis [r]: & in cauſa fideiuſſorum tutorum, qui nomina ſuam acta redigi paſſi ſunt [s]. Præſumit & lex ſtipulationem verè interueniſſe, ſi inſtrumentum de ea compoſitum id referat [t]: item ſi quis literis ſe præſaturum cauerit, id eſt promiſerit, ſi inter præſentes actum eſt, intelligi vult lex verba præceſſiſſe ſtipulationis [u], & omnia præſumuntur ſolemniter acta, niſi de contrario non conſtat [x]. Vtilitas huius ſtipulationis, ſtipulantis eſt, ſi is qui ſtipulatur ſibi quærere poſſit: ſin minus, domini, ſi per ſeruum [y]: & patris, ſi per filium familias fiat [z]. Pater ſtipulando filio qui eſt in ſua poteſtate, ſibi ſtipulari videtur [a]. Qui ſtipulatur cum moritur, ſibi & hæredi ſtipulari videtur [b]. Si ſibi & alteri quis ſtipuletur abſenti iure ciuili, in perſona abſentis eſt ſtipulatio inutilis, pro parte autem ſtipulantis valet [c]: & in totum ſi ſua interſit [d]: vt ſi ſtipulando pecuniam ſuam crediderit [e]: habetur namque ratio tunc contractus bonæfidei mutui, in quo vt in ſimilibus adiectio perſonæ alterius non obeſt quin ex integro quæratur contrahenti [f]. Tranſit & omnis ſtipulatio quæ in dando vel in faciendo, vel in vtroque conſiſtit, in hæredes, ſiue hæredum ſpecialis mentio fiat, ſiue non, cùm factum per alios quàm contrahentes impleri poſſit [g]. Porrò ſtipulationes duos fines habent, vt obligent ad dandum, aut ad faciendum quippiam, vel ad vtrumque [h]: ita, quædam in dando, quædam in faciendo conſiſtunt [i]: & ſub his, & non dare, & non facere continentur: qualis illa, per te non fieri, quominus mihi ire agereue liceat [k]: ne dolus fiat, vel dolum abeſſe [l]. M. Terentius Varro conſtituit differentiam inter facere, agere, & gerere: vt poeta facit fabulam, non

[a] d. l. 1. in princip. de § qui præſens, & l. quæ extrinſecus, & l. continuus, l. 137. de verb. obl.
[b] l. duos reos, § duo rei, de duob. reis, P. l. ſi ex duobus, eo. tit.
[c] l. hæredes palam, l. 22. § vnico. de teſtament. P.
[d] l. 9. C. de inut. ſtip. § item verborum, eo. ap. Iuſtin. l. 3. de verb. obl. his verbis, de duob. reis.
[e] l. 2. § ſi quis ita, de verbor. oblig.
[f] § in hac re, de verbor. oblig.
[g] l. dicta, ſi cert. pet. P. l. ſi ita, l. 126. § 1. de verb. oblig.
[h] Varro, lib. 2. de re ruſtic. c. 2.
[i] § in hac re, de verb. obl. l. omnes ſtipulationes, l. 10. C. de contra & com. ſtip.
[k] in l. 1. § ſi de verb. ob. P. § vtrum, eo. tit. ap. Iuſtin. l. Græce, de fideiuſſor. P.
[l] l. quicquid aſtringendę, de verb. ob.
[m] Plautus Pœnulo.
[n] § omnes ſtipulationes, de verb. oblig. l. obligationũm ſpecies, de action. P.
[o] l. Sticho ſtipulatus, C. de fideiuſſor.
[p] l. cùm quid, l. 71. de verb. obl.
[q] l. vel. C. de rei vxor. actio.
[r] l. non enim aliter, & l. his verbis, de adopt. P.
[s] l. cum oſtendimus, l. 4. § 1. de fideiuſſor. tutor. & cur. P.
[t] l. optimam, l. 14. de contrah. & cõ. ſtip. C. l. 17. C. eo.
[u] l. Titio, l. 114. § idẽ reſpondit, l. 122. de verb. obl. P.
[x] l. ſciendũ de verb. oblig. l. ex hac de ſol. in P.
[y] l. ſeruo ſtipulanti ſeruor. P. § ſi. eo tit. ap. Iuſtin.
[z] l. ſi filio inſtit. p. C. l. 2. C. de contrah. ſtip.
[a] l. 4. de contrah. ſtip. C. l. ſi. C. eo.
[b] l. ſi mihi & Titio, & Leon quæſita, de verb. ob. § quod ſi quis ſibi, de inutil. ſtip.
[c] l. inter ſtipulantẽ, § alteri. de verb. obl. l. 3. C. de inut. ſtip.
[d] l. 3. C. de cõtra ſtip.
[e] l. in C. de inut. ſtip.
[f] l. iundus, de contrah. empt. P.
[g] l. veteris iuris, l. 13. C. de contra. ſtipulatio.
[h] l. veteres, 38. de contra ſtipulatio. C. l. 2. de verb. obl. P.
[i] l. 2. § ſi & l. 3. de verb. obl.
[k] l. 4. de verb. oblig.
[l]

agit: actor agit, non facit: & imperator dicitur res gerere, id eſt, ſuſtinere, nec tamen facit, nec agit, & proprio nomine dicitur facere, à facie, quòd rei quam facit imponit faciem, à qua facie illud quod fit diſcernitur: verum hæc aliquando tranſlatitiis confundi verbis [a]. Quemadmodum & Papinianus [b] verbum facere tradit, omnem omninò faciendi cauſam complecti, dandi, ſoluendi, iudicandi & ambulandi. Sic etiam & Caius [c] hæc promiſcuè vſurpari notauit. Placuit autem pluribus de cauſis, verborum promiſſionem efficacem ad coactionem præſtationis fidei pertinere. Nam & verbum à veritate dictum autumat Varro [d], & mentiri viſum turpiſſimum, imò delictum animaduerſione apud Perſas dignum [e]: & Antigonus Monoculus mendacij ab Alexandro Magno conuictus, aula pulſus, præfecturaq; priuatus [f]: vt & in iure pœna mendacio plerumque indicta [g]. Cicero verborum promiſſionem iure duodecim Tabularum firmitatem habuiſſe, & deceptionem in his iure ciuili punitam tradit. Et cum lege 12. Tab. ſatis eſſet, inquit [h], præſtari quæ lingua nuncupata eſſent, vt qui inficiatus eſſet, dupli pœnam ſubiret, à iureconſultis etiam pœna reticentiæ eſt ſtatuta. Et inde iure ciuili verborum conceptiones inuentæ & definitæ [i], ad fulciendam innominatarum & alioquin debilium conuentionum cauſam, & vt vberiùs & eutiùs nobis conſuleremus [k]. Et verbis credimus, quodam actu ad obligationem comparandam interpoſito, veluti ſtipulatione [l]. Fuitq; neceſſaria hæc contrahendi per verba formula, firmandaq; fuit iuris authoritate & vinculo, cùm res ad manum perpetuò non ſint, quibus quando volumus poſſimus transferre dominium traditione, quod nec nuda pacta efficiunt [m], nec nuda pollicitatio: niſi & promiſſio interceſſerit [n], & cum promiſſione ſtipulatio, id eſt interrogatio & reſponſio [o]. Quamobrem omnes ſtipulationes ſui natura cautionales ſunt, hoc enim agitur in ſtipulationibus, vt quis cautior ſit & ſecurior, interpoſita ſtipulatione [p]. Sic enim oritur inde actio perſonalis.

a Varro l. 5. de ling. Latina.
b Papinian l. verbum facere, 218. de verbor ſignif.
c Caius, l. licet, 38 eo.
d Varro de ling. Latin 5.
e Herodot lib 1
f Plutarch. in Alex. vita.
g Vlpian. in l. 4. §. 1 quod cum eo qui in alien. poteſt ibique gloſſ. in verb. propter mendacium notat iura ſimilia
h Cicero 3. Officior.
i § de conſtitutis, de actio.
k Iaſon in l. cum mota C. de tranſact
l l. 2 § fina. de reb creed F.
m l. traditionibus, C. de pact.
n l nuda, l 5 de contra. ſtipul. C
o l. 1 § qui præſens, de verbor. obligat.
p Vlp in l. 1 §. communes ſunt, de pact dotalis ſtipula. F.

De actionibus obligationis verborum. Caput 2.

1 Actiones vim obligationum oſtendunt.
2 In actione ſtipulationis res num certa vel incerta perpenditur, & quæ ſtipulationes certæ, vel incertæ.
3 Certi condictio pro certa, pro incerta ex ſtipulatu actio.
4 Incerta res hìc quomodo accipienda.
5 Actio hæc ex ſtipulatione, pro quibus & quibus detur: & contra quos.
6 Quando ex ſtipulatione agi poteſt, & forma.
7 Id quod intereſt venit in ſtipulationem, poſt moram.
8 Stipulatio contractus ſtricti iuris.
Pœnam ſoluendo quando liberatur promiſſor. eo.
9 Fructus quando ex ſtipulatione rei petitæ ſoluantur.
10 Stipulationum formulæ, & pacta obſeruari debent.
11 Stipulationum aliæ purè, aliæ ſub conditione, aliæ in diem fiunt: & de earum effectu.
12 Faciendi ſtipulationes quomodo examinandæ.
13 Dandi ſtipulationes quomodo producant effectum.
14 Stipulationum aliæ diuiduæ, aliæ indiuiduæ, quomodo.

Actiones

1 ACTIONES vim ineſſe conuentionibus indicant,& propter illas vinculum quoque iure firmatum fuiſſe apparet. *Si quis*, inquit Cicero, *quod ſpopondit, quamue re verbo vno ſe obligauit, id non facit, maturo iudicio ſine vlla religione iudicis condemnatur*[a]. In actione itaque res primùm perpendendæ quæ in ſtipulationem veniũt,ex quibus certa vel incerta ſit ſtipulatio. Certa dicitur ſtipulatio, quando id quod in eam deductum eſt, quid, quale, quantumúe conſtat: & contrà, incerta, ſi non appareat quid, quale, quantum[b]. Incertæ quoque ſunt ſtipulationes, vel ratione futuri temporis ad quod referuntur: vt,promittis mihi in annos ſingulos quoad viuam[c]: quamuis enim moriendum eſſe certiſſimum ſit, mortis tamen dies incertus eſt[d]: aut ratione quantitatis: vt,promittis te mihi pecuniam crediturum: petam 3 enim ſi non credas quanti mea interierit[e]. Si certa res in ſtipulationem venit, datur certi condictio ſpecialis, ex ſtipulatione: ſi autem incerta ex ſtipulatu, ſi non fiat, vel ſi non detur quod conuentum eſt: vel ſi aliter fiat, vel 4 contrà quàm fieri oportuit[f]. Incerta porrò res hîc accipietur, non quidem omninò incerta ex genere ſuo toto quod definiri non poſſit: nam eius generis ſtipulationes inutiles omninò ſunt, ſed tantùm ea hîc incerta dico ratione ſpeciei, in qua quamuis quid, quale, quantúmue contineatur,non appareat ſtatim: declarari & apparere poſteà tamen poſſit. Vt ſi quis boni vim Campani amphoras decem ſtipuletur, vel quid ſimile[g]: vt fructuum prouẽ 5 tus[h], & ea quæ in faciendo conſiſtunt[i]. In ſumma actio datur, ſi contra fidẽ datam fiat, vel ſi fiat aliter quàm promiſſum ſit, quod pluribus exemplis fuſiſſimè in titulo de verborum obligationibus explicatur. Datur ei qui ſibi ſtipulatur, non abſenti, cui ſtipulatio ab alio quàm procuratore, vel ſeruo facta eſt[k]. Et ſi quis ſibi & Titio ſtipulatus eſt, ſibi non Titio actio competit[l]: ex ſtipulatione filiifamilias actio quæritur patri[m], habita ratione temporis quo filius contraxit: quamuis poſteà fuerit emancipatus, cùm in ſtipulationibus inſpiciamus tempus quo contrahimus quòd ad acquiſitionem paternam pertinet, ſi vires accipiat eo tempore ſtipulatio[n], non quando tempore emancipationis vires capit, vtin illa, quantam pecuniam Titio credideris[o]: quæ omnia & conuenit in ſerui ſtipulatione obſeruare,qui ſtipulando extra factum domino quærit actionem[p]: vt procurator, domino vtilem[q]. Hæredibus & cõtra hæredes contrahentiũ datur etiam actio ex ſtipulatione, ſi facti & realis ſit[r],non etiam ſi perſonalis: niſi de hærede nominatim caueatur[s]. Qui agere vult vtiliter, expectare tempus quo agi poteſt[t], & petere 6 loco debito, & deſtinato ſolutioni non alibi[v]: alioquin plus tempore & loco petereturˣ. Sicut & contrà, minus ſoluitur, quando non ſuo tempore, & loco ſoluitur: quare ratione eius quod intereſt alibi peti vel ſolui quàm vbi placuerit, prodita eſt arbitraria actio vtilis[y]. Et datur quidem in bonæfidei iudiciis actio ex eo contractu quo conuenit certo loco præſtari, veluti ex emptione, & locatione, ſi in his placuerit idipſum, ſed ſi ſtipulatio in- 7 tercenerit, ex ſtipulatu dabitur actio quod certo loco[z]. Venit & in ſtipulationem quantum mea intereſt fidem non fuiſſe impletam ſtipulationis, poſt moram[a]. Si tamen pœna adiecta fuiſſet, de ea primùm agendum erit[b], & eius præſtatione liberabitur qui promiſit: quia ſola pœna in ſtipulatione 8 eſt[c]: niſi ſi quid aliud dictum ſit, quod palàm exprimi debet: vtpote exiſtẽte contractu hoc ſtricti iuris[d], vel niſi pœna pro ſolutione facienda debiti adiecta: nam tunc debetur ſemper debitum, ſed mora facta ſoluendi die dicta, pœna vltrà debetur[e]. Et duæ ſtipulationes cenſentur, & vna alteram non 9 cenſetur nouare[f]. Qui vacuam ſibi poſſeſſionem tradi ſtipulatus eſt in ven-

a Cicero pro Ceciſna,paulo poſt principium.
b l. ſtipulationem quædam,l. 74 & l. vbi autem,l. 75.de verb.oblig facit l. certũ,de reb credit. P.
c l. ſi Stichũ aut Pãphilum,de verbo. oblig.
d l. 1.de condit. & demonſtrat. P.
e l. ſi pecuniã ſtipulatus fuero, l. 58. de verb oblig.
f § 2.de verb.obl.
g l.ita ſtipulatus 115. l.tritricum, 82 de verbo oblig
h l.vbi autem,§.fundi,de verb.obl.
i d l.vbi autem.& l. quoties,& l.ſtipulatio iſta, de verb. obl g.
k l.ſi ita ſtipulatus,l. 126 § Chryſogonus,de verbo.obl. l.6.§.ſi eo tit. l. 3. C.de contra ſtip.
l in l ſi vero, l 8.de conſtitu. pecunia. lib. 13. P. tit. 5 l. quod ſtipulatus, l. 10.de ſolu. lib.46. P.tit 3
m Paul.l.filiusf.11. & Vlp.l. quodcumqi l 45. in prin. & §. fi.de verb oblig.
n l. ſi filiusfamiliar, 78.de verb.ob.
o l. quidam cùm filium,112.§ fin. de verb.ob.
p l.ſi de ſtipula. ſeruorum,P.l quę legata l 18. de acqu. hær. § ſiue autem, de ſtipula ſeruor.
q l. ſi procuratori, 79.de verb.obl P.
r l. ſtipulatio iſta, l. 38.in prin.& § ſicut autem & § ſed ſi quis,de verb.ob. P l ſi ita ſtipulet.l. 92 eo l.veteris,13. de contrah.ſtip C.
s §.at ſi ita, de verb. oblig,.dict.l ſtipulatio iſta,§ ſi quis ita, & l. eum qui 56. § qui ita, de verb.obl.
t § omnis,de verbo. oblig.l.eum qui calendis,& l.quę hoc anno. cũ ſimil. eo. tit.in P.
v l.1.& 2.§ fi. de eo quod certo loc P.
x § plus autem,& §. loco plus de acti. c. 7. de plus petit. ap. Greg.
y dict.l.12 § fi. & l.2. de eo. quod cert. loc.
z l in bonæfidei iudiciis,de eo.quod cert.loc.
a l ſi pœnam,l 68.l. quoties,82.l cum ſtipulatus,l. 122. § f.& l. ſi fundum certa die,l. 114 l.

ſunt qui prom ſerit,135 § ea lege,de verb.ob.P l ſi quis ab alio.13 §.ſi de re iudica P.l.ſi quis in ius voca. non ier lib 3. P. tit. 6.
b d l. quoties 41.de verb ob & l qui Romæ,122 §.Flauius Hermes,50. c l obligationũ ſere,l 43 §.fi ita, & § ſed ſi nauẽ,de verb obli. l.45 Labeo ait,de dol. exceptio lib 44 P.tit 4. d l quicquid adſtringendæ,de verb ob.in P. e l tranſ&tit,l.22. de actio. P. f vt in Liam ſtipulari ſumus, l. 90.de verb obrig.P.nuncha l obligationum ſere § fi.de actio.in P.

ditione

ditione, fructus ex ſtipulatione petere non poterit, quamuis exempto conſequatur[a]. Sic & Paulus reſpondit, *Si actionem*, inquit, *habeam ad id conſequendum quod meum non fuit, veluti ex ſtipulatu fructus non conſequar, etiam ſi mora facta ſit, niſi acceptum ſit iudicium, & poſt acceptum*[b]. Vlpianus tamen cum qui ſtipulatus ſit rem dari & vacuam poſſeſſionem tradi, fructus poſteà captos, incerti actione ex ſtipulatu petere poſſe tradit, & partus[c]: quia qui vacuam poſſeſſionem tradi promiſerit, non nudum factū ſtipulatur, ſed cauſam bonorum[d], id eſt, præſtari rem in eo ſtatu quo erat cum ſtipulatio facta eſt: vnde rectè acceſſiones quæ poſteà aduenerint, petentur. Perpetuò tamen obſeruandæ ſunt cōceptiones ſtipulationum, & quæ in illis placita fuerint: quia contrahentes illis formam dant: vt prætoris, prætor[e]. Et clauſulæ nominatim appoſitæ, ſequendæ ſunt. Et plerumque in præfationibus conuenta cenſentur in ſtipulationibus repetita[f]. Sed & doli clauſula generalis ad ea quæ nominatim cauta non ſunt pertinet[g], nec ſolum ad ea quæ per ſe antè definita, quæ ex propria definitione intelligenda ſunt[h]. In actione, vel agendi tempore, rurſum alia diuiſio ſeu diſtinctio obligationis verborum obſeruanda eſt: vt aliæ puræ ſint ſtipulationes, aut in diem, aut ſub conditione fiant[i]. Quod purè ſtipulatione concipitur, ſtatim peti poteſt[k], cum aliquo tamen temperamento: non enim venire debet creditor cum ſacco paratus[l]. Niſi etiam locus adiectus ſtipulationi, ſpatium temporis inducat[m]: nam adiectio loci quo dandum ſit, tempus tacitè inducit quod expectandum eſt, donec eò venire poſſit arbitratu iudicis, id eſt, boni viri decernendum, qui æſtimet, quanto tempore bonus paterfamilias efficere poſſet id quod aliquis ſe facturum promiſit[n]. Sic & ſi ex diuerſis locis, aliquis vel plures Capuæ dare promiſerint, ex perſona cuiuſque ratio temporis habebitur[o]. & vocabitur hæc conditio taciti temporis[p]. Eadem in faciendo obſeruanda, vt tempus puræ quamcumuis ſtipulationis expectandum ſit, quo opus perfici poſſit. Et modus adhibendus eſt ſecundum rationem diligentis ædificatoris, & temporum locorumque. Item ſi non inchoetur opus, id tantum æſtimatur, quod in illo interuallo effici poſſit, tranſactoq; tempore quo opus conſummari oportuerit, ſi poſteà ædificetur, liberatur reus: ſicuti liberatur qui ſe datorum ſpopondit, ſi quando tradiderit[q], videlicet, ſi ſtipulatoris non interfuerit[r], & niſi his cenſeſtata ſit[s], & mora commiſſa. Nam qui fundum dari ſtipulatur, vel hominem, non poterit continuo agere, niſi tantum ſpatium præterierit quo traditio fieri poſſit[t]. Verumtamen vbi iam cœpetur mora faciendæ inſulæ fieri, tunc agetur, dieſq; obligationis cedit[v]. Si in diem quis ſtipulatus ſit, ſtatim quidem debetur, ſed ante diem peti non poteſt[x]: quia dies in gratiam promiſſoris appoſita[y] eſt. Et idcò medio tempore ſoluere quidē, ſi velit, poteſt, ſed non cogitur: neque ea die vel menſe quo dari ſtipulatus eſt, tota namq; dies & menſis arbitrio debitoris tribui debet[z]. Quo fit vt ſtipulatio faciendi *in* diem cōcepta, non committatur niſi tranſacta die, quamuis anteà conſtet intra breue reſiduum tempus impleri non poſſe promiſſionem[a]. Conditiones de futuro euentum expectant ad actionem proponendam, & ex conditionali ſtipulatione tantum ſpes eſt debitum iri, & ea in hæredes tranſmittitur, ſi priuſquam exter conditio mors contigerit ſtipulantis[b]. Si in præteritum vel præſens fuerit collata conditio, aut ſtatim infirmat obligationem, aut omninò non deferunt[c]. Ex his mora perpenditur & interitus periculum. Sic enim reſpondit Pomponius[d]. *Si ex legati cauſa, vel ex ſtipulatu hominem certum mihi debeas, non aliter poſt mortem eius tenearis mihi, quàm ſi per te ſteterit, quominus viuo eo, eum mihi dares.* Quod ita fit, ſi aut interpellatus non dediſti, aut occidiſti eum. Porrò de mora iam libro ſupe-

a l.3 §.ſi emptor, de actio empti. lib. 19. P. tit. 1.
b Paul. in l. videamus, l. 38. §. ſi actione, de vſur. lib. 22. P. tit. 1.
c Vlp. in l. 4 de vſufr. in P.
d l. in conuentionalibus, l. 59. §. fin. de verb. ob.
e d. l. in conuentionalibus, l. 5 §. ſi heres, depoſit. in P. l. de pact. in P.
f l. Titia quæ ex alio, l. 134 §. 1 de verb. obl.
g l. ſtipulationis cōmodi ſimum, l. 53 §. fin. de verb. obl.
h l. doli clauſula, l. 129 & l. ſiue quis, l. 113 §. fi. eo tit. de verb. obl.
i §. 1 inſt. de verſion. obliga. l. 1. obſeruanda, de obſeruan. in P.
k d. §. omnis, l. cum qui calendis, l. 41. §. fin. de verb. obl.
l l. quod dicimus, de leg. inſtr. P. l. in omnibus, de regul. iur.
m l. Iulianus, l. cum qui. §. f. n. Ioannetti, l. 73. l. continuus, l. 137 §. continua, de verb. obl. & loca. eo tit. ap. Iuſt.
o l. eandem rem, l. 9. §. fi. de duob. reis lib. 45. P. tit. 2.
p l. ſi teſtamento, l. 50 §. quæſitum, de fideiuſſor. lib. 46. P. tit. 1.
q Venuleius, in l. continuus, l. 137. §. ita quæſitum, de verb. obl.
r l. ſi ita quis, §. 1. de verb. obl.
s l. ſi inſulam, eo tit. P.
t §. ſi de mutuis ſtipula. l. ſi ita ſtipulatus, l. 24. & l. & ideo. l. 15 l. vltimo, 20. §. nam de verb. obl.
v l. ſtipulationes nō diuiduntur, 72. §. ſi de verb. obl.
x §. omnis, de verbo. obl. l. cum qui calendis, 41. de iudicentiſmis, 46. l. qui hoc anno, eo tit. P.
y dicta l. cum qui, 41. §. fi. l. cum tempus, l. 17. de reg. iur. in P. l. quod in diem, de ſolution. in P.
z dicto §. omnis ſtipulatio. de verbo. obliga. §. qui hoc anno, de inutilib. ſtipula. l. qui hoc anno 42. l. veluti, 27 §. fi. l. quicquid, 99 §. fi. l. cum qui certatum, 132. de verbor. oblig.
a l. inſulam, 124. l. in illa ſtipulatione, l. 8. d. l. veluti, 27. §. fi. de verb. ob.
b §. ex conditionali, de verbo. obliga. l. 25 cui. l. 41 de actio in P.
c §. conditiones de verbor. obligi. l. conditio. l. 100. eo. P.
d Pomp. in l. ſi ex legati cauſa. l. 23. de verbo. oblig. factum l. cum filius familias, eo. tit. quod ſe, ſi cert. pet.

riore

14 riore copiosè egimus [a], nec repetere dicta expedit. Conuenit & in actione proponenda obligationis verborum expendere, num illæ diuiduæ vel indiuiduæ sint obligatione, vel solutione, & quæ partis præstationem recipiunt, quæ non: vt explicat Paulus [b], & Vlpian [c]. à quibus quis cognoscet quando diuisim, vel coniunctim possint agere hæredes, vel correi. Tractauimus & nos alibi diuidui & indiuidui strictum distinctionem [d]

[a] supra lib. de generali contentio. c. 14. libr. 21.
[b] in l. 2. §. & harum & §. Cato, de verb. obliga.
[c] Vlp. in l. in executione. 85. cum suis §§.
[d] Maximus in Rebus, titulo de communium rerum diuisione, lib. 5. cap. 3.

De fideiussoribus. Cap. 3.

Institutio. Lib. 3. titu. 21. Lib. 8. C. titu. 40. Lib. 46. P. titu. 1. Lib. 3. Decretalium, 22.

1 *Fideiussio, accessorius contractus verbis fit.*
2 *Fideiubere quid.*
Fideiussionis comes miseria. eod.
3 *Fideiussor nec in maiorem summam, vel duriorem quàm sit obligatio principalis non tenetur.*
4 *Fideiubens pro eo qui non potest contrahere tenetur, tanquam ex proprio debito.*
5 *Fideiussoris nomen continet mandatores, sponsores, constituentes, expromissores, adpromissores, correos.*
Fideiussor propriè quis sit. eod.
Mandatores qui dicantur. eod.
6 *Sponsor quis dicatur.*
Vtilis actio est actio efficax. eod.
7 *Constituens quis dicatur.*
Constitutum. eod.
8 *Expromissor quis.*
9 *Adpromissor quis.*
10 *Correi qui.*
11 *Fideiussores principales & subsidiarij.*
12 *Obsides qui.*
13 *Prædes.*
Vades qui. eod.
14 *Vadimonium quid.*
Cautions de soymesmes *quid. eod.*
15 *Author quis.*
Confirmatur quis.
16 *Fideiussor pro quibus fieri potest.*
Fideiussor criminalibus negotijs in quantum accedat. eod.
17 *Fideiussor & pro parte, & pro toto debito accipitur: & pro fideiussore, & pro omni obligatione, & pro præsenti & futuro.*
Megaleas dux Philippi. eod.
18 *Fideiussor non accipitur à meretrice, quæ meretriciam vitam pollicetur, pro debito impossibili, pro facto indiuiduo.*
19 *Pro dote reddenda.*
Factum alienum in quantum quis efficaciter promittere potest. eod.

20 *Fideiubere qui possunt.*
21 *Fideiussor idoneus quis.*
22 *Fideiubere miles num possit.*
23 *Et ecclesiasticæ personæ.*
24 *Qui non habet bona in loco vbi fideiubendum*
25 *Mulieres.*
26 *Serui, filijfamilias.*
Velleianum senatusconsultum in quibus mulieribus subueniat, in quibus non, & quòd Tholosæ non seruetur. eod.
Fideiussores dare promittens, vbi, & quos dare tenetur. eod.
27 *Fideiussores non idonei ratione malæ fidei.*
28 *Fideiussores repelluntur ob malam fidem, & vitia.*
29 *Fideiussores pro quibus obligari nequeunt.*
30 *Fideiussor minoris num restituatur in integrum restituto minore.*
31 *Aqua & igni interdicto num accedat fideiussor.*
32 *Fideiubendi forma legitima.*
Curaturum se fieri aut dari promittens fideiussor non est, & ad quid tenetur. eod.
33 *Fideiussionis desistendo vel exhibendo duplex.*
34 *Fideiubens sub conditione quando obligetur.*
35 *Fideiussio quibus verbis fiat.*
36 *Fideiubendi formula ex Platone.*
37 *Fideiussio naturam induit contractus cui accedit.*
38 *Fideiussores stipulationum iudicialium.*
39 *Fideiussoris accipiendi causa.*

STIPVLATIONVM, vt diximus, quædam principales sunt, quædam aliis contractibus accedunt, & eos firmiores reddunt. Sed maximè illæ per quas aliæ personæ pro aliis obligantur, & fidem suam obstringunt, & repromittunt: satis enim datum creditori videtur per repromissionem [a]. Fiunt autem per stipulationem fideiussiones, quibus satisdatur etiam [b]. Neque aliud est fideiubere, quàm pro alio alterius obligatione fidem suam obstringere: & fideiussor est, qui alieno nomine obligatur [c]: pro se enim fideiubere nemo dicitur nec potest [d]: ita vt rectè Thales vnus ex septem habitis sapientibus dixit, idque exaratum in templo Apollinis, *Comitem æris alieni, & sponsionis esse miseriam* [e]: vt & Salomon. *filij mi, si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum animam tuam, illaqueatus es verbis oris tui, & captus proprijs sermonibus tuis: fac ergo quod dico, filij mi, & temetipsum libera: quia incidisti in manum proximi tui, discurre, festina, suscita amicum* [f] &c. Et alibi [g], *noli esse cum illis qui defigunt animas suas, & qui vades se efferunt pro debitis*. Et proinde fideiussio accessoria dicetur obligationibus aliis, & sine illis esse non poterit [h]. Et eiusdem naturæ erit cum illis principalibus. Nec fideiussor in duriorem causam quàm fuerit obligatus debitor pro quo intercedit, obstringitur: quamquã obstringi in leuiorem possit [i], vt in partẽ tantũ pecuniæ [k]. Et principali contractu infirmato & ruẽte omnino, corruit & fideiussio: vt si sub impossibili conditione contractũ sit [l]. Atq; exceptio liberationis sine priuilegio debitori concessa, vel acquisita, & ad fideiussorem pertinet [m]: nisi is animo donandi fideiusserit, quia tunc etiam non

obstricto

a l. satisdationis, l. 61. de verb. sign.
b § si quis autem, de fideiussor. l. Græc. eod. titu. P. l. blandius C. eod. § 1. eod. titu. ap. Iustin.
c l. 1. § qui autem, & § sed aut proprio de actio § 1. de fideiuss.
d l. hæres à debitore, 22. § seruo, & § rectiq; de fideiussor. P.
e Plato in Carmide.
f Prouerb. c. 6.
g Prouer. c. 22.
h l. qui contra, l. 12. & l. fideiussor, l. 17. de fideiussor. P. §. fideiussores, eo titul. ap. Iustin.
i l. Græc. 9. § illud commune, de fideiussor. P. l. is qui accessionis loco, l. 35. l. fideiussor, 17. § 1. & § fideiussores, eod. titu.
k l. fideiussores, 10. eod. titul. de fide.
l in l. si sub impossibili, l. 30. de fideiussor. P.
m l. fin. de pact. in P.

obſtricto debitore teneretur, videlicet alia ratione, quàm fideiuſſionis [a], 4 alioquin fideiuſſor, antequam reus debeat, conueniri nequit [b]. Quare fideiuſſor, qui pro minore & pupillo qui obligare ſe nequit interuenit, ex ſuo facto & propria obligatione videtur ſe obligare principaliter: non tamquam fideiuſſor [c]. quod & in fideiuſſore ſerui, prodigi, & furioſi receptum eſt [d]. Et qui contra ſenatuſconſultum Macedonianum filiofamilias crediderit, mortuo eo, fideiuſſorem à patre accipere non poteſt: quia neque ciuilem, neque honorariam actionem aduerſus eum habet [e]. Nec fideiuſſor hoc nomine obligari poteſt ei, cui reus pro- 5 mittendi obligatus non eſt [f]. Fideiuſſorum nomine aliquo modo dici poſſunt mandatores, ſponſores, conſtituentes, expromiſſores, adpromiſſores [g], correi. Fideiuſſor is propriè, qui ante & poſt obligationem principalem accipi poteſt [h]: mandatores illi, qui tantum antè rogati & ex mandato fideiubent, qui ſi ſoluant à mandantibus repetunt actione mandati [i], etſi pro præſente ſoluant, vel pro mandante [k], vno tantum caſu excepto, quo etiam poſt obligationem mandator accedit [l]. Eſtque mandator quaſi affir- 6 mator & ſuaſor vt contrahatur [m]. Sponſor eſt, qui ſine rogatione pro alio intercedit, qui ſi accedat præſente debitore, habet quoque actionem mandati, quum is qui paſſus eum fideiubere, mandaſſe videatur [n]: contrà ſi inuito reo debendi fideiubeat [o]: vt ſi quis pro abſente fideiuſſerit, non mandati actione, ſed negotiorum geſtorum actione experitur [p]; ſi tamen quis pacta mercede pro alio fideiubeat, diſtinctio adhibenda, num actum ſit, vt ſuo periculo fideiuberet: & tunc non datur actio mandati, nec alia: ſi actum non 7 eſt, datur actio vtilis, ideſt efficax [q]. Conſtituens eſt, qui poſt obligationem tantum accedit [r], ad ſimilitudinem fideiuſſoris [s]: ſicuti conſtituere, eſt denuò pacíſci, & ſine ſolemnitate vel ſtipulatione [t] ſtatuere & conuenire de pecunia ſoluenda, quæ anteà ex aliqua obligatione debebatur [u], de quo poſteà, Deo fauente, agetur proprio capite. Verum non in omnibus ſimile conſtitutum eſt fideiuſſioni, quia vt paulò antè diximus, nemo pro ſeipſo fideiu- 8 bere poteſt [x]: conſtituere tamen, & pro ſe, & pro alio quis poteſt [y]. Expromiſſor eſt, qui promittit pro eo, qui efficaciter obligatus nō eſt: veluti ſi quis domino pro ſeruo, ſi eum manumiſerit promittat: non enim poteſt cum ſeruo vera ciuilis naſci obligatio [z]. Hunc quidam & conſtituentem eſſe dicunt, & ἐνεχυροπλήν, vt Budæus. Adpromiſſor is eſt, qui idem cum alio promittit, cum 9 ſatisacceptio fit [a]. Correi quoque fideiuſſores ad inuicem videntur [b], de quibus & Deo fauēte paulò poſt. Rurſum fideiuſſorum, alij principales, alij ſubſi- 11 diarij. Principales, qui ſe obſtringunt expreſsè: ſubſidiarij iis non exiſtentibus ſoluendo, qui eos nominarunt [c], & nominatoribus non idoneis, in tutelis 12 magiſtratus, qui admiſerunt [d] eoſdem fideiuſſores. Inter fideiuſſores quoq; & obſides ſunt, potius quàm inter pignora: pendet enim ex voluntate & promiſſione, vt tandiu retineantur quandiu fides ab aliis data impleatur [e]. Sunt & prædes & vades, de quorum differentia ſic tradit M. Terent. Varro [f]. *Sponſor & præs & vas, neque idem, neque res à quibus y, ſed diſſimiles. Itaque præs qui à magiſtratu interrogatus in publicum vt præſtet, à quo & cùm reſpondet dicit, præs: vas appellatus qui pro altero vadimonium promittebat.* Conſuetudo erat cùm reus eſſet parum idoneus, inceptis rebus, vt pro ſe alterum daret, à quo caueri poſteà lege cœptum eſt ab his qui prædia venderent, vades ne darent: ab eo ſcribi cœptum in lege mancupiorum, vadem ne poſcerent, nec dabitur. Et Feſtus, præs eſt is qui populo ſe obligat, interrogatus à magiſtratu ſi præſit, ille reſpondet, præs. Prædes hodiè ſunt qui ſponſores reipublicæ vel principi facti ſunt pro iis qui pecuniam publicam diſpenſant, quos receptores vocant, eorumq; bona prędia dici poſſunt, ideſt ἐνεχυρα, vt explicat Budæus [g], ij etiã qui publicanos aut eorũ fideiuſſores locu-

[a] l. quoſi ſtum ō p.ã. P. l. ſtione, C de fideiuſſor.
[b] l. fideiuſſor antequam, ꝙ de fideiuſſor. in P.
[c] l. 2. de fideiuſſ. minor lib. 2. C.
[d] l. Marcellus, 56 & l. cum fideiubet ar, l. 45 de fideiuſſ. P.
[e] l. qui contra, l. 12. eod. tit. P.
[f] l. fideiuſſor obligati, 17. eod.
[g] horum differẽtias refert gloſſa in § 1. in verbo fideiuſſorum, de fideiuſſor. in Authent.
[h] § 2 de fideiuſſor.
[i] § ſi quid, de fideiuſſor.
[k] l. qui fidem alienas, mandati in P.
[l] qui petiit, in l. ſi vero remunerãdi, § ſi petit, & § plane ſi poſt, mandati P.
[m] l. in cauſa, l. 34. § 1 de min. 25 ann.
[n] l. ſi remunerandi, § ſi paſſus, l. 6 prote, & l. qui patitur, mandati P.
[o] dicta l. qui fidem, l. 53 mandati.
[p] Paul. l. ex mandato, 20 § ſi mandati P.
[q] dicta ſi remunerãdi, § in mandati P.
[r] l. 1. de conſtit. pecunia P. lib. 13. titul. 6.
[s] l. fin. C. de conſtit. pec. l. 4. C. tit. 18. § de conſtituta. de actio.
[t] l. hactenus, l. 21. in princ. & § 1. & l. item illa, l. 18. § quod adiicitur, de conſtit. pecu. in P.
[u] l. hæres à debitore, § ſeruo, de fideiuſſor. P.
[x] § adhoc aliud, vt eũ de appellatio. cognol. in Authẽ. authentica ſi quando, de conſtitu. pecunia C.
[y] ita intelligen l. ele gãter. § ſecundus, de dolo l. hoc iure, § ſi quis ſeruo, de dolo.
[z] l. 5, § ſatis acceptio, de verb. obli. quo loci Alexatus lib. 1. Pract. cap. 22. pro verbo, expromiſſores, contendit legi debere ad promiſſores.
[a] l. reos, 31. de duob. reis P.
[b] l. cum oſtendimus, de fideiuſſor. tuto. in P.
[c] l. 1. de magiſtra. cõmenten in P.
[d] c. ex reſcripto. ea. de iureiuran. libr. 2. Decretal.
[e] Varro libr. 5. de ling. Latin.
[f] Budæus in l. 2. de orig. iur. dum de vindicijs agit.

pletes eſſe affirmant. Supprædes & dici poſſunt quos contraplegios vocant. Ad cauſam pecuniariam prædes pertinere ſatis exploratum eſt, ſicut & vades, vtplerumque ad criminales, & alijs in quibus oportet ſiſti aliquem iudicio, & quando fideiuſſores dantur, ratione perſonæ ſiſtendæ. Concludit vtrumque duobus verſibus Auſonius [a],

Quis ſubit in pœnam capitalis iudicio? vas.
Quis cum lis fuerit nummaria? quis dabitur? pras.

Et Conſtantinus Cæſar fideiuſſores pro reſponſione perſonæ adhibendos, vades nuncupat [b]. Hinc vadimonium præbere, cauere per ſe ſua fide, vel adhibito fideiuſſore ſe interfuturum iudicio die certa, aut quandocunque iudici viſum fuerit, & vadimonio obſtricti, qui in iudicium vocari ob crimina, ea lege dimiſſi ſunt, vocamus *ſtargis aut cautions*. Quia Pius imperator ad epiſtolam Antiochenſium reſcripſit, non eſſe in vincula conijciendum eum qui fideiuſſores dare paratus ſit: niſi tam graue ſcelus admiſiſſet, vt neque fideiuſſoribus committi debeat: verum hanc ipſam carceris pœnam, ante ſupplicium ſuſtinere debere [c]: ita in criminibus pro qualitate eorundem & perſonarum, interdum carcere recipitur reus, alias militi traditur, vel fideiuſſoribus committitur: vel etiam ſibi [d], quæ fideiuſſio ſui ipſius dicitur, *caution de ſoymeſmes* [e]. Liuius vades pro liberatione à carcere dari docet etiam dum ait. *Tribuni omiſſa multæ certatione rei capitalis, diem Poſthumio dixerunt, ac ni vades daret prehendi à viatore atque in carcerem duci iuſſerunt* [f]. Idem Liuius ſcribit Cæſonem Quintium vades publicos dediſſe. Sic enim in cauſa eius appellati tribuni, medio decreto ius auxilij ſui expedierunt, in vincula conici vetarunt, ſiſti reum, pecuniamque niſi ſiſtatur populo promitti, placere promittant &c [g]. Auctor ſecundus etiam inter fideiuſſores ponitur, videlicet is qui cum vendente, de euictione cauet [h]: qui & alibi confirmator dicitur [i]. Res quæ pro materia fideiuſſionis, obligationes naturales, ciuiles, prætoriæ, & cuiuſcunque claſſis ſint, erunt [k] pro criminis tamen pœna corporali exſoluenda dari non poteſt [l]. Fideiuſſor quia perſonalis eſt, & ad caſtigandos tantum nocentes inuenta & impoſita [m], & pœnas exſolui à fontibus ob maleficia magna ratio ſuadet [n]. At pro actione quæ ex delicto oritur, teneri fideiuſſorem receptum eſt, & pro pœna pecuniaria [o]. Et ſi quis promittat ſiſtere reum ſeu repreſentare, non vt pœnam pro eo non repreſentato corporalem patiatur, ſed tantum pecuniariam, vel ſi dolo malo fecerit quominus exhibeat, extraordinariam [p]. quamquam ex D. Hieronymo videatur poſſe colligi, aliquando fuiſſe ſumptum ſupplicium de fideiuſſore rei, eo non comparente [q]. Fidem facit hiſtoria Pythagoreorum amicorum Damonis & Pythiæ, quorum alter pro reſtitu alterius qui morti erat addictus vadem ſe tyranno Dionyſio dare non dubitauit, vt gladio caput ſuum ſubiiceret, is cui ſecurè viuere licebat [r]. Poteſt & accipi fideiuſſor & in partem rei, & in partem pecuniæ quæ eſt in obligatione principali [s]. Et pro fideiuſſore iterum fideiuſſor accipi poteſt [t]: & tam pro futura quàm pro præcedente obligatione: dummodo ſit aliqua vel naturalis futura obligatio [v]. Et pro multa ſeu æſtimatione litis criminalis, quemadmodum cum Megaleas dux Philippi regis Macedonum, ab eo multatus 20. talentis, & in vincula coniectus, propter iniuriam illatam cum ſeditione Arato fideliſſimo etiam regis duci, fideiuſſione debiti Leontij alterius ducis dimiſſus eſt [x]. Fideiuſſor rurſum exigi non poteſt ab iis quæ ſe proſtituunt, quod hoc genus vitæ deſerturæ non ſint [y]: nec pro debito ſub impoſſibili conditione l. ſi ſub impoſſibili 30. de fideiuſſ.

pro

[a] Auſonius in fidy lis.
[b] in fin. final. de caſtrenſianis & miniſterianis, lib. 12. C. tit. 26.
[c] l. 3. de cuſtod & exhibitio. reo. lib. 49. P. tit 3.
[d] l. 1 eod. de cuſtod. reo.
[e] de qua & in l. cum clericis, § 1 de epiſcop. & clericis, C.
[f] Liuius lib 5. 2. bel. belli Punici,
[g] Liuius, libr. 3. de cad. 2.
[h] l. illud, l. 4 de cuſtod. libr. 20. P. tit. 1.
[i] § & non ſolùm, de fideiuſſor. in Authent.
[k] l. 1 & 2. de fideiuſſ. l. quod enim l. 8. l. Græce, l. 9 § prætereà, & ſeq. & §. ſed etſi l. ideirò ſoleo agari, l. 17. §. fide iuſſor acceptæ, d. fideiuſſ. P. § 1 conſtituti, ap Iuſtinian.
[l] l. ſi a reo. l. 71 § illud quod vulgo, de fideiuſſ.
[m] l. ſi pœna, l. 20. & l. crimen paterni, 26. de pœn. in P. l. Iaonimus, C. eod. tit. ne filius pro patre C. cum ſimil.
[n] l. 6. l. ſi a reo § illud quod vulgo, l. ſi vas, § pacta quæ turpem, de pact. P. l. illud, ad leg. Aquil. P.
[o] l. Græce, l. 9 §. ſed etſi ex delicto, de fideiuſſ. l. ſi quis pro eo, 57. eod. tit. l. 1. de cuſtod. reorum. P.
[p] l. ſi quis rei, 4. de cuſtodia reorum P. can. cum homo, & ibi gloſſ. in verbo ſupplicium, 23 quæſt. 5. Angel. in tract. malefic. in verbo fideiuſſit, in princip.
[q] in ca. cùm homo, 23. q. 5.
[r] Valerius Maximus libr. 4 c. 7. Lactantius lib 5 diuinar. inſtitut. fuſe de iuſtit. c. 19 Cicero 3. Officior.
[s] l. fideiuſſores, l. 10. de fideiuſſor. P. l. quæro, loca. in P.
[t] l. Græce, l. 9 §. fide fideiuſſ. P.
[v] l. ſtipulatus ſum, l. 7. & l. 14. de fideiuſſ. P. & l. nō quemadmodum, de iudic. P. § fid. iuſſor, de fideiuſſor. ap. Iuſtin. l. eo tempore de peculat. in P.
[x] Polybius, in 5.
[y] in conſtit. 51. Nouellarum.

pro facto indiuiduo promiſſo non poteſt accedere fideiuſſor: veluti ſi reus principalis promiſerit, per illum non fieri quominus ire, agereue liceat: quia nemo promittere poteſt factum alienum, niſi pœnam promitteret, pro qua obligaretur [a], vel niſi promittat fideiuſſor, ſe effecturum vel curaturum vt alius faciat [b]. Quinimo ſi quis fide ſua factum alienum ſuſceperit, ad in-
15 tereſſe obligari poteſt [c]. Item cautum ne fideiuſſores dotium reddendarum
20 poſt ſolutum matrimonium petantur vel dentur [d]. Perſonæ idoneæ à quibus fideiuſſio perfici poterit, etunt omnes quæ aliorum contractuum capaces ſunt, exceptis quibuſdam, quæ ratione priuilegij, ſi eidem non renunciauerint, non admittuntur, vel recipi non debent in fideiuſſores, & quilibet po-
21 teſt pro alio, quamuis abſente, fideiubere [e]. Item idoneus etiam exiſtimandus eſt fideiuſſor, qui quamuis talis non eſſet, attamen tanquam idoneus à creditore admiſſus eſt [f]: maximè ſi cùm talem, ideſt non idoneum ſciuit, cõprobauit: quia bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum [g]: & periculum ad eum debitoris non idonei pertinet [h]. Dum autem idoneus fideiuſſor exigitur, & facultatibus, & facilitate conueniendi eſſe idoneus debet, præcipuè in iudicio ſiſtendi cauſſa datus [i]. Locuples porrò eſt, qui ſatis & idoneè habet pro magnitudine rei quam creditor petit [k], ideſt, qui pro rei qualitate ſatis habeat, exceptis fideiuſſoribus, qui in iudicio deſiſtendo dati pro neceſſarijs perſonis, quos qualeſcunque recipi iubet lex, vt pro parente, patrono, & aliis perſonis quibuſdam [l]. Difficultas conueniendi vel ex priuilegio perſonæ fideiuſſoris pendet, vel ex mala fide, vel vitio eiuſdem. Ex priuilegio perſonæ, veluti ſi ſit alterius fori quàm ſit is pro quo fideiuſſit [m]: nam citra priuilegium, nihil intereſſe puto cuius ſit fori, eò
11 quòd conueniri poſſit in loco vbi contraxit. Fauore quoque militiæ, ne auocentur ab armorum meditatione milites, prohibetur militibus fideiube-
13 re [n]: quamuis priuilegio renunciare poſſint [o]. Atque prohibitum clericis & eccleſiaſticis perſonis, ne poſſint fideiubere [p]. Si tamen ex pietate aliis ſubuenire defiderẽt, & fideiubeant, tenẽtur obligati [q]: vt & ſi fideiubeãt pro eccleſijs ſuis [r]. Regularibus etiam fideiuſſiones ſunt ademptæ [s]: qui tamen & pro
14 monaſterij facto obſides eſſe poſſunt, & fideiuſſores [t]. Qui non habet bona immobilia vbi fideiubendum eſt, tamquam non idoneus difficultate con-
15 ueniendi reiici à creditore etiam poteſt [v]. Sic ex ſenatuſconſulto Velleiani priuilegio mulieres à fideiuſſionis nexu immunes ſunt [x]. niſi priuilegio renũtient [y], aut poſt biennium fideiuſſionem confirment [z], vel in rem illarum alienum debitum conuertatur [a]. Quemadmodũ nec illis ſubuenitur, quando ex promiſſione ſuo nomine facta perichitantur [b]: cautius enim ſe gerunt cum de ſuis rebus agunt, quàm cum de obligatione alterius: & facilius ſe obligat mulier quàm alicui donet [c]; vt auariſſimum eſt genus mulierum [d]: neq; quilibet etiam alius præſumatur iactare ſuum [e]. Senatuſconſultum itaque Velleianum mulierbus ſubuenit, in negotiis vbi cum miniſterio earum verſaretur quoque periculum rei familiaris [f]: & cum edictis ſub Auguſto, & Claudio CC. interdictum eſſet anteà, ne pro viris intercederent, ſenatuſconſultum poſteà factum eſt, authoribus & conſulibus M. Syllano & Velleio, quo & in aliis quàm viris idipſum ſtatutum eſt: dummodò dolosè mulieres non intercederent, infirmitati non calliditati auxilium præbendo [g]. Quamobrem quoties pro debitore interceſſerit mulier, datur in eum priſtina actio, etſi ille prius acceptilatione liberatus ſit, quàm mulier interceſſerit [h]. Et proinde habetur ac ſi fideiuſſor

[a] l. ſicut reus, de fideiuſſ. P. l. ſtipulatio iſta, in 1. reſpõ. & §. ſed ſi qs promittat, de verbor. obliga. P. verũ vice de inuti ſtipul. [b] § ſi quis alium, de inutilib. ſtipulatio. l. cum qui, de reb. credit. P. [c] per l. ſi quis ab alio, §. fi. de re iud. [d] l. 1. & 2. ne fideiuſſio dent. C. l. b. 5. titul. 20. [e] l. fideiubere, 26. de fideiuſſor. P. [f] l. 2. de fideiuſſ. P. Paul. in l. inter cauſas, l. 26 §. abeſſe, mã. P. l qui debitorẽ, 19. de fideiuſſ. in P. l. ſi ab arbitro. 10 qui ſatisdã. cog. P. l. 7. §. illud de iegara P. [g] l. promittendo, 46. de iure dot. P. [h] l. 2. qui ſatisdar cog. ſi 2. P. tit 8. [i] Caius in l. quoniam. 224 §. 1. de verbor. ſignific. [k] l. 1. & 2. in ius vocati vt cant, vel ſatis vel caution. dent l. 2. P. tit 6. [l] l. 1. ſi quis in ius vocat. non ierit, li. 2. P. titu. 5. [m] l. omnem, & l. cum furioſus, §. 2 de iudic. l. contraxiſſe, de actio. P. [n] l. milites, C. de iurat. [o] l. ſi quis in cõſcribendo C de pact. & de epiſcop. & cler C. [p] in canonib. Apoſtol. ca. 20. ca. te quidem, 11. quæſtio 3. cap. 1. de fideiuſſor. in Decretal §. aliud, de ſanctiſſ epiſc. in P. ca. non latis, 22. diſtinct cap. 2. de fideiuſſor. & c. conſtitutus, cod. titul. [q] § alium autem, de ſanctiſſ. epiſcop. in Authen. [r] cap. quod quibuſdam de fideiuſſor. [s] cap. ex reſcripto, de iureiurand. [t] in § ſanctimus, de exhib. reis, in Authen. [v] l. 3. & l. ſi Titius, 49. de fideiuſſor. in P. & l. mulieté, & l. antiquæ, & tot tit C. ad ſenatuſconſ Velleia. & in P. & ap Iuſtinia. [x] l. fin. § fin. eo. in P. l. fin quando mul. affic. tutor. frugpot. C. §. quia vero, vt matres debitric. in Authent. [y] l. ſi mulier, in 2. C. ad ſenatuſ. Velle. [z] l. quamuis 8. § ſi mulier ad Velleian. [a] l. ſed ſi ego, l. 4. ad Velleian. P. [b] l. ſi ab ſponſo, §. quòd ſi ſponſa de donat. ante nup. C. l. ſi ſtipulatus, de donat. inter vir & vxor. P. [c] l. cùm de indebito, de probat. in P. [d] l. 3. ad Velle. P. lib. 16. tit 1. [e] l. 2. eod. in P. [f] in l. 1. & l. quamuis 8. § quoties ad Velleia. P. Paul. l. ſed ſi pro alieno, l. 9. eod. P. l. ſi mulier C. eo. titul.

non eſſet datus [1]. Inhoneſtum quoque viſum, mulieres aliorum ſumere defenſiones [b]. Placuit tamen Tholoſanæ ciuitati, ne locus eſſet inter ciues, ex lege municipali, ſenatuſconſulto Velleiano [c]. Sunt & iure ciuili caſus vltra prædictos quibus mulier Velleiano non iuuatur, quos colligit Hoſtienſis [d]. Fideiuſſores idonei quoque non ſunt ſeruus, aut filiusfamilias, ex quibus caſus actio de peculio non datur [e]. Verum ſerui interceſſio, ſi peculiatem rem non agat, non obligat dominum: contrà, ſi agat [f]. Filiusfamilias, qui pro patre fideiuſſit tenetur [g]: ſi minor tamen 25. annis pro extraneo fideiuſſit, reſtitutione in integrum vtitur [h]. Item & ſi pro patre, ſi non ei ſucceſſerint [i]. Maior rectè obligatur, quia poteſt habere peculium caſtrenſe vel quaſi, item bona aduentitia, quibus conueniri poſſit, & ſui iuris effectus poteſt teneri & conueniri in id quod facere poteſt [k]. Minor autem paterfamil. reſtitutione quoque iuuabitur contra fideiuſſionem [l]. Legatione fungens non impeditur fideiubere [m]. Neque duo rei pro inuicem [n]. Notant & interpretes eum qui voluntariè fideiuſſorem promittit [o], intelligi promiſiſſe dare in ea ciuitate, vel loco vbi promiſit, & de perſonis eius loci &c. Ratione malæ fidei, vel vitij, fideiuſſores quoque idonei non cenſentur, cauillatores, litigatores, vt notat Bartholus [p]. In fideiuſſione etiam perſonæ conſiderandæ, non ſolum fideiuſſorum, ſed & eorum pro quibus fideiuſſor interuenit, vt idoneæ ſint. Quædam namque ſunt, quæ quia ſe efficaciter non obligant, ita neque fideiuſſores ſuos obligant: veluti ij quibus bonis interdictum eſt, ſeu prodigi, & furioſi qui ſe obligare non poſſunt [q]: in quibus autem obligantur, aliunde quàm ex ſua mente, putà, re ipſa [r], vel quòd obligato ſucceſſerint, vel authoritate curatorum conſequens eſt fideiuſſores quoque obligari acceptos, neque eis, videlicet fideiuſſoribus eorum, nec pupilli rectè obligati, ſubueniendum eſſe reſpondit optimè Vlpianus [s], & Caius [t]. Pro pupillo quoque promittente ſi naturaliter is non obligetur, ſine authoritate tutoris, vt ſi proximus infantiæ [v], neque fideiuſſor eius obligabitur. Si autem naturaliter obligetur, tenebitur [x]. Sicut & pro debito à ſeruo naturali obligatione poteſt accedere fideiuſſor [y]. Minoris 25. annis fideiuſſor iure obligatur, etſi is reſtituatur in integrum aduerſus contractum, ſi ſciens prudensque pro eo fideiuſſerit creditori, qui alioquin cum minore contrahere nolebat [z], niſi dolo malo inductus ſit minor ad contrahendum; nam tunc vterque & minor & fideiuſſor reſtitutione iuuantur [a]: imò ſi pupillus nollet reſtitui, poſſet & impetrare ſui cauſa reſtitutionem fideiuſſor [b]: vt etiam reſtituitur, reſtituto minore, ſi per reſtitutionem minoris creditori datur in alium regreſſus, nec iniuriam patitur creditor [c]. Qui contra ſenatuſconſultum Macedonianum filiofamilias crediderit, mortuo eo, fideiuſſorem accipere non poteſt: quia antè nulla obligatio nata fuit [d]. Si quis tamen non credenti filiofamilias contra ſenatuſconſult. fideiuſſor acceſſerit, vel ſi dum creditor dubitaret num contra ſenatuſconſultum crederet, quidam aſſeruerit non eſſe contra ſenatusconſ. & dixerit meo periculo crede, efficaciter fideiuſſione tenetur [e]. Poteſt & dari fideiuſſor ab eo cui aqua & igni interdictum eſt, ſi remaneat adhuc is in obligatione iam facta, pro qua dedit fideiuſſorem [f], diuerſum tamen ſi obligatio in eius perſona extincta eſt, & in fiſcũ deuoluta [g]. In negotio quod geritur fideiuſſionis, forma debet adeſſe legitima, per quam qui fideiubet, daturũ factarumúe ſe, non aliũ promittat [h]: quia factum ſuum non etiam alienum quis vtiliter ſtipulatur [i]. Et proinde qui

a d. l. qui non rog. §. ſi conuenerit.
b l. alienam, C. de procur. §. pen. inſt. de mand.
c §. 2. de debitis, & §. 1. de fideiuſſor. in conſuetud. inſtit. Tholoſan.
d Hoſtien. in ſumma. titul. de fideiuſſor. §. & quis.
e dicta l. 9. de fideiuſſ. P. l. licet §. 6. inſt. de pecul.
f l. 3. §. ſi filiusfamilias, de pecul. lib. 15. P. item l. ſeruus infero domino, l. 20. de fideiuſſ. P.
g l. filiusfamilias, l. 8. C. de fideiuſſ.
h l. 1. de his qui ſui vel alien. iuris. libr. 2. C. titu. 23.
i dicta l. 1. eo. titul. de filiofamil. non.
k l. ſi dubitetur l. 23. §. fin. de fideiuſſor. P. l. ſi ex aſſe, & quod cum eo qui in alien. poteſt &c. C. lib. 4. tit. 26.
l l. 2. Titius, & Seia, 49 de fideiuſſ. P.
m l. cum tutorius, l. 29. §. fin. de rud. P.
n l. eos promittendi, l. 11. de duo. reis, libr. 45. P. titul. 2.
o l. 6. fideiuſſor, §. ſi neceſſaria, & ibi Bartol. Bald. Caſtrenſ. quæſtiones. Roga. Paul. Boerius de cauſis 99. numer. 4.
p Bartholus in l. qui fundum. rog.
q l. ex his quibus, l. 6. de verbor. obliga.
r l. ſi à furioſo, l. 2. & l. Titius, de actionib. emp. in P.
s Vlpia. in l. Marcellus, 16. de fideiuſſorib. in P.
t Caius l. ſi à reo 71. §. ſi a furioſo de fideiuſſ.
v l. quod pupillus de condict. indeb. P. l. pupillus, de actionib.
x d. l. Marcellus, & l. ſi pupillus, 129. de verbor. obliga.
y §. in omnibus, de hæreditat. l. cum fideiuſſor, 35. & l. ſi à reo, l. 71. §. adeo, eo titul. P.
z l. in cauſa, 4. in princip. & §. 1. de minor. 25. ann. l. 1. de fideiuſſ. minor. lib. 2. C. titu. 24.
a l. 2. de fideiuſſor. minor. C. l. ſi Titius, 49. §. 2. de fideiuſſor P. l. exceptio. §. rei autem de exceptio P.
b l. ſi poſt mortem §. fin. de bonor. poſſeſſ. contra tabul.
c notat gloſ. in l. minor. l. 31. in verbo factuerint, per illam leg. de procura. in P.
d l. qui contra, l. 12. de fideiuſſor. in P. l. creditorem l. 29. ad ſenat. Macedonian.
e l. 6. vt 20 nõ remuneriãd. l. 12. §. in quis manſauerit, mandat. P. libr. 17.
f l. ſi. de duob. reis, libr. 45. P. titu. 2.
g Paulus. in l. ſi debitori 41. de fideiuſſor.
h l. ſuus reus, l. 66. de fideiuſſor. P.
i l. ſtipulatio iſta, & l. inter ſtipulantẽ, de verb. obliga.

se curaturum tantum vt fiat vel detur, promittit, non est fideiussor: quia promittit diligẽtiam se daturum, & ea data liberatur, etsi non fiat ab alio [a]. Estq; obseruandum, quid, & quantum in formulam sponsionis venerit, ne
33 præter eam teneantur fideiubentes [b]. Forma fideiussionis qua quis promittit alium exhibere, vel sistere iudicio, duplex est: cum scriptura, quæ in perpetuum obligat, & sine scriptura, quæ vsque ad duos menses efficax est [c].
34 Sub conditione comprehendi fideiussio potest, eáque contingere debet an-
35 tequam obliget [d]. Nec interest quibus verbis fiat, sicuti in verborum obligatione dictum est, dummodò qui contrahunt se intelligant, an Græcis vel Latinis [e]. Fideiubet & qui interrogatus num fideiuberet, responderit, quod vis faciam [f]. Voluntas namque expressa per interrogationem, illa responsione fideiussionem constituit. Ex subscriptione tamen tabularum principalis obligationis quam quis adhibet vt testis, non nascitur obligatio fideiussionis [g]. Si quem tamen fideiussisse scriptum est, omnia præsumũ-
36 tur solemniter acta [h]. Plato formam fideiubendi statuit hãc [i], fideiussor quilibet palàm fideiubeat, totumq; negotium conscriptum, coram tribus, nec paucioribus testibus fateatur, si citra mille drachmas fideiussio fiat: sin vltra mille, quinque ad minus testes adhibeantur, fideiussor autem sit qui prius vendidit, eius de quo an iure possit vendere dubitatur, atque eius qui videtur minus ad promissa sufficere, similiterque tam qui præuendidit, quàm qui vendit, tamquam obnoxius iudicio subii-
37 ciatur. Cui autem naturæ fideiussionis forma tribuatur iam ab initio in summa monuimus, neque alterius esse posse, quàm fuerit præcedens obligatio cui accedit, nec in duriorem posse causam fideiussorem eo nomine obli-
38 gari. Solet ex natura stipulationum iudicialium, iudicio sisti, iudicatum solui, & similium fideiussores interuenire [k]: nisi forsan lex remitti permittat, propter qualitatem personarum, de quibus agitur, vt si illustres [l], clerici [m],
39 proximi sacrorum scriniorũ [n], & his similes. Causa finalis & ratio fideiussionis est, vt fideiussores accipiant homines, dũ curant diligentiùs sibi caueri [o]: & sicuti satisfacere dicimur ei cuius desideriũ adimplemus: ita satisdare dicimur aduersario nostro, cui pro eo quod à nobis petiit ita cauemus vt eum hoc nomine securum faciamus, datis fideiussoribus [p]. At creditores ea ratione alios pro debitoribus suis sibi obligant, vt cùm lapsi facultatibus erunt debitores, possint ab illis quos obligant debitum consequi [q].

a § si quis alium, de inutil. stipulatio.
b l. fideiussores magistratuum, l. 69. in princ. & § 1. de fideiussor. in P. l. fideiusso. l. 17. § cùm fideiuss. eo. P.
c l. si fideiussor, l. 27. C. de fideiussor.
d l. fideiussor, l. 17. §. stipulatione, eo ti. P. l. si à reo l. 70. eo.
e § Græce. de fideiussor. l. Græce, 9. eo. P.
f l. blanditus, l. 12. C. eo.
g l. si pater tuus, l. 6. de fideiussor. C. l. si non, C. de administra. tutor. l. mutuæ. C. si cert. pet.
h in stipulationibus, de fideiuss.
i Plato lib. 12. de legib.
k in l. generaliter, de præror. stipula. P. l. 3. §. 1. rem rat. habet. in P.
l l. quoties, C. de digni.
m l. cum clericis, de episco. & cleri. C.
n l. 1. de proximis sacror. scrinior. lib. 12. C.
o §. 1. de fideiussor. lib. 1. § verbis, 2. de actio.
p Caius in l. 1. qui satisda. cogan. lib. 2 P. tit. 8.
q § fi. de replicatione.

De actionibus ex fideiussione: & primùm contra fideiussores. Cap. 4.

1 *Fideiussionis actio data contra fideiussores, & fideiussori contra debitorem. Quando detur contra fideiussores, & ordo executionis. eod.*
2 *Fideiussor quando conueniri potest sine discussione principalis debitoris.*
3 & 4. *Fideiussores plures vnius debiti, quo ordine, & quomodo conueniantur.*
4 *Adriani beneficium diuisionis inter fideiussores.*
7 *Quando non detur.*
5 *Correorum & confideiussorum similitudo, & causa diuersa.*
6 *Confideiussor quis dicatur.*
8 *Fideiussor se & hæredes suos obligat.*
9 *Fideiussores pro quo, & quantum teneantur.*
10 *Fideiussor quando teneatur pro vsuris.*

11 Mora debitoris quando noceat fideiussori.
12 Fideiussor iudicatum solui in ciuili negotio in quantum teneatur.
13 Fideiussor in causâ criminali de iudicato soluendo in quantum teneatur.
14 Iudicatum solui, fideiussio quid contineat, & ad quid obliget.
15 Fideiussio de iudicato soluendo mutatur foro, & iudice.

ACTIO ex fideiussione dari potest creditori contra fideiussores: fideiussori contra debitorem principalem, & contra confideiussores. Contra fideiussores iure ordinario agunt creditores, quando debitor præsens apparet esse non soluendo, discussis & perquisitis eius rebus, neque sufficientibus inuentis. Hoc enim primùm expedit periclitari [a], sicq; ordinem exequendi his verbis tradit Iustinianus. *Sed neque ad res debitorum, quæ ab aliis detinentur veniat prius (scilicet creditor) quàm transeat viam super personalibus contra mandatores, & fideiussores, & sponsores: sicq; ad res venientes principalis debitoris, siue ab alio detineantur, & detinentes eas conueniens. Si neque inde habuerit satisfactionem, tunc veniat ad ipsius res fideiussorum, & mandatorum & sponsorum, &c* [b]. Extat & nouella 4. Iustiniani, qua expressè cauetur, vt creditores aggrediantur primùm principales debitores: mox illis soluendo non existentibus, secundo loco mandatores etiam, aut constitutæ pecuniæ reos, aut fideiussores. Idipsum & cautum §. 1 & 2. constitutio, nouel. 136. quæ est de argentariorum cõtractibus Cogere poterit iudex debitorem in hac discussione, indicare bona mobilia & immobilia quæ habet [c]. Cùm autem constat debitorem non esse soluendo, ad intercessores peruenitur actione personali, priusquam ad hypothecariam & ad tertios possessores experiri liceat [d], præsentibus videlicet vtrisque: nam absentibus debitoribus ad hypothecariam rectè fit transitus [e]. Cæterùm sine discussione principalis debitoris conuenitur fideiussor, quando is debitor discuti non potest, vt si sit seruus [f]: si notoriè sit non soluendo, & apparitor vel nuncius cui mandata est executio, & pignorum captio, refert se non inuenisse bona debitoris, cui creditur [g], si bona eius sint penes fideiussorem, & alias ob causas, quas excipit Andreas Barbatia [h]. & decisio vna capellæ Tholosanæ [i]. Item si debitor noluerit domum aperire executori [k] item; absente reo principali, fideiussor priori loco cõueniri potest. Ipso tamen desiderante, iudex definiet tempus intra quod deducat reum primò conueniendum, ipso in subsidium reseruando: nam transacto tempore, cogitur intercessor soluere, cessis sibi à creditore actionibus, absque distinctione contractus siue intercessionis [l]. In quo antiquatum est ius codicis per nouellam Iustiniani [m], nec liberum est conuenire prius fideiussorem quàm reum, vt licebat anteà [n], nisi inter contrahentes aliter placitum esset [o]: quod hodiè pro placito habetur, præsente debitore & eo existente soluendo: non eo absente, vel latitante: quia & qui latitat pro absente habetur [p]. Si fideiussor quoque renunciauerit huic priuilegio ordinis, rectè prior conueniri potest, vel si se obliget tamquam principalis, sine discussione præcedente, quod renunciationi simile est [q]. Item fideiussor fictus potest æquè citò conueniri ac principalis debitor [r]. Fideiussores quoque de iudicato soluendo, vt in criminalibus accidit, possunt discuti, non discusso principali [s], videlicet quando reus principalis debere cœpit, non antè [t]. Quando autem ordo postulat conueniri fideiussores, alia opus est distinctione: vt si plures pro vno interuenerint, singuli quidem teneantur in solidum, etsi expressè id dictum non sit, si alter eorum non sit soluendo: si vterque tamen sit soluendo, & sunt omnes idonei, in portiones obligatio diuiditur [u]. Beneficium namque diuisionis ex epistola Adriani illis conceditur [x]. Si confideiussores sint eiusdem

1

2

3

4

a authent. præsente de fideiussor. C. l. 2. de decurion. lib. 10. C. § si quis igitur, & § non solùm de fideiusso. in Authen. lib. 2. ibi bonis eius excussis, c de renoca. hæ quæ in fraud. creditor lib. 7. C. tit. 73. l. Moschus de iure fisc.

b in § fin. neque, de fideiussor. collat. 3. tit. 4 facit l. 1. §. si intra, de magistr. conuenien. in P.

c l. sanctimus. § licentia, de iure deliber. C. l. 2. § in exigendis, quando & quib. quar. Pater. deb. lib 10. C. quo modo d. iscussio fiat tradit Lucas de Pẽna in l. 3 de decurio. lib. 10 C.

d authentica, hoc si debitor, de pignor. C.

e § 1. §. 2. & eadem, de fideiussor b. in Authent.

f l. Marcellus, de fideiuss P.

g Barthol. in l. stipulatio, §. habet, de no. oper. nuncia. per l. sanctimus. § 1. ad Trebell. C. & Boerius decision. 277. numero. 1. tuse docet, Iason Alex Paul. Castrèf. in l. decẽ, de verb. oblig.

h Barbat. ad c. per uenit, de fideiusso.

i in decision capellæ Tholos. 196.

k Boerius, decis. 277. numer. 1. & 2.

l authent. præsente, C. de fideiussor.

m § si quis igitur, & § non solum, de fideiusso. in Auth. &

n l. 2. & 3. & l. iure nostro, l. 5 de fideiussor. C.

o dicta l. iure non

p l. Fulcinus, 5. qui b. caus. in possessio. eat

q § sanctimus, nouel 136. ita iudicatè refert Papus lib. 10. Rhapso arest. tit. 4 arresto 14.

r Nicola. Boerius, decis. 217. numero. 13.

s idem Boerius, de cisio. 277. numero. 3 per glos. in l. 6. §. h. in verb. persone re quã ibi sequuntur Martinus Odofred Cynus, Falcer. Barthol. Paul. Castrens C. de usur. rei iudic.

t l fideiussor. l. 51 de fideiuss. P.

u l. 5. C. de fideiuss

x § si plures de fideiusso. l. si plures eo. tit. P. l. fin. C. de constit. pecunia.

dem ſtipulationis: non ſi diuerſarum [a]. 2. Idipſum in pluribus mandãtibus vel iubentibus [b], & in hæredibus fideiuſſorum [c], & fiſco ſuccedente ob bonorum proſcriptionem fideiuſſori [d]. Non tamen fit diuiſio ipſo iure, niſi petatur per exceptionem [e]. Quo fit vt ſi vnus ex fideiuſſoribus moriatur ante diuiſionem, cæteri pro illo teneantur [f]: niſi dum fideiuberetur, dictum fuerit expreſsè, quoſdam fideiubere in ſolidum, vel in partes viriles: nam ab initio fideiuſſio cenſebitur diuiſa [g]. Summam autem æquitatem habere videtur diuiſio ex epiſtola Adriani, vt videlicet, quod aliis correis debendi quàm fideiuſſoribus iure communi indultum erat, vt liceret illis diuiſione cæteris vti [h], liceret quoque fideiuſſoribus, qui intuitu debiti quo præmuntur nomine alieno, correi rectè dicuntur, quamuis aliqua ratio diſtinguendum inter iſtos ſuadeat, nempe quòd rei principales ſint debitores, fideiuſſores verò ſecuritati debiti addantur. Obſeruandum autem eſt, pluribus fideiuſſoribus in ſolidum obligatis, liberum quidem eſſe ante litem conteſtatam creditori alterum illorum eligere, ſi modò cæteros minus idoneos exiſtimaret, neque impediri quominus poſteà contra alium confideiuſſorẽ habeat regreſſum: verum ſi ab initio litis diuiſerit in ſingulos pro rata actionem, non poteſt poſt litem conteſtatam petitionem reintegrare [i]. Confideiuſſores portò dicuntur, qui pro eodem reo debendi, & eodem debito, & eadem ſtipulatione interuenerunt: non ſi pro diuerſis reis, quamuis pro eadem ſumma [k]. Sed & annotandi ſunt caſus in quibus diuiſio ex epiſtola Adriani, non competit fideiuſſoribus, veluti, ſi vnus iam ſolidum debitum ſoluerit: nam quamuis is partem à confideiuſſoribus repetere poſſit, tamen ſolutione facta, vti non poteſt epiſtola Adriani contra creditorem, vt ab eo repetat ſupra partem ſuam ſolutum [l]. Non competit etiam fideiuſſoribus inficiantibus fideiuſſionem [m], in fideiuſſoribus vnius tutoris agente pupillo [n]: quamuis inter fideiuſſores diuerſorum tutorum locum habeat [o]: quia & plures pupilli vnius tutores diuidere inter ſe poſſunt, & implorare beneficium Adriani [p]. Fruſtrà etiam impetratur diuiſio contra alios confideiuſſores qui ſoluendo non ſunt: nam ſi quis ex fideiuſſoribus litis conteſtatæ tempore ſoluendo non eſt, cæteros onerat [q]. Si tamen diuiſione facta lite conteſtata aliquis confideiuſſorum deſinat eſſe, vel non inueniatur idoneus, confideiuſſoris non eſt periculum, ſed creditoris [r]. Præterea ſi duò rei promittendi ſeparatim fideiuſſores dederunt, inuitus creditor inter omnes fideiuſſores actiones diuidere non cogitur, ſed inter eos dumtaxat qui pro ſingulis interuenerunt [s], id eſt, inter confideiuſſores. Et rurſum inter confideiuſſores diuiſioni locus eſt, ſi omnes poſſent fideiubere: alioquin, ſi quis cum eo qui fideiubere iure non poterat ſciens prudensque fideiuſſerit, vt cum muliere, vel cum minore, ſubductis perſonis horum, in ſolidum tenebitur [t]. Si tamen vnus ex fideiuſſoribus paciſcatur cum creditore, ne à ſe petatur, non prohibetur creditor aduerſus alios ex integro experiri, imputato tamen eo quod ab eo cum quo depactus eſt, acceperit [v]. Poterit & debitor partem debiti ſoluendo, ita ſoluere, vt vnum ex fideiuſſoribus ſuis volente creditore liberet [x]. Verum quando fideiuſſor fideiuſſoris eſt, hic fideiuſſor non poteſt petere diuidi cauſam debiti, ex epiſtola Adriani, cum eo fideiuſſore cuius fideiuſſor eſt: quia fideiuſſor principalis reus debendi eius reſpectu eſt [y]. Cæterum cùm non tantum fideiuſſor ſe ipſum obliget, ſed etiam hæredes [z], ideò & in eos agitur quoque. Tenenturautem fideiuſſores creditoribus, in id pro quo fidem ſuam adiunxerunt expreſsè, non vltrà, etſi in obligatione rei principalis plures ſint [a]: quia fideiuſſio ſtricti iuris eſt [b]. Et proinde quæ palàm in illa expreſſa non fuerint, omiſſa cenſentur: nec veniunt tacitè [c]. Quare ſi ſimpliciter accedat fideiuſſor obligationi cuidam, peræquè quidem obligatur ac principalis debitor, videlicet ad id quod tempore fideiuſſionis erat in obligatione

[a] l. ſi à Titio, l. 44. de fideiuſſ.
[b] l. ſi quod iuſſ. in P.
[c] l. inter eos 52 § ſi. de fideiuſſ. l. ſi plures l. 2. P. § 1 & § ſi cui ſi & l. ſi teſtamẽto, l. 30 § quod ſi duo eo tit. P.
[d] dicta l. inter eos, § ſi. P. l. 3 C. eo.
[e] l. ſi conueniat 29 de fideiuſſ. l. ſi fideiuſſ. l. 10 C. eo.
[f] l. inter fideiuſſores 27 & l. inter eos 32 de fideiuſſ. P.
[g] dicta l. inter fideiuſſores 27.
[h] l. eos 3 de duob. reis in P.
[i] l. liberum 16 & l. eos, 25, & l. ſi. de fideiuſſ. C.
[k] l. à Titio, 44.
[l] l. teſtamẽto, 30. § quod ſi dict. de pact. ſunt in P. § ſed ſi ab vno eo. tit ap Iuſtinian.
[m] l. ſi dubitetur, l. ult. de fideiuſſor. P.
[n] l. ſi cum pup. 1. Iulie Lib 40. P. in 6.
[o] l. pupillus 6 de fideiuſſor tutor. P. lib 27. tit 7.
[p] l. 45. nunc tractemus, de tutel. & ratiocinat lib. 27. tit. 3.
[q] § ſi plures. verſiculo ideoque, de fideiuſſo. P. Cauſa, l. inter hæc actiones l. 27 & l. ſi plures ſint, l. 28. in princ. & § præterea, & l. ſi contendat. 29
[r] l. inter eos, l. 52 § cum tutr. de fideiuſſor. l. am. ſſi. 55. § reo P. l. liberũ, l. 36 eo. C. § ſi vero minus idoneus, in nouella. conſti. 99.
[s] l. inter eos, 52 § duo dici, de fideiuſſor P.
[t] l. ſi Titius & Seia, l. 49 de fideiuſſo. Africanus, in l. vir uxori, l. 67 § ſi. & l. ſeq. ad ſenatuſc. Velle. lib. 16. P tit. 1. l. ſi paternam, l. 9. C eo. tit lib. 4 tit. 29
[v] Iulia in l. ſi ſtipulatus eſt. 56. 16 § 2 de fideiuſſor.
[x] Vipia. in his, l. 5. § duos, de ſoluto P. v. de iure Baldum in l. ſi paternam, C. ad ſenatuſc. Velleia.
[y] l. ſi plures, l. 28. § ſi de fideiuſſor.
[z] l. poteſt, l. 4 § ſi de fideiuſſor. P. l. fideiuſſores, l. 24 C. de fideiuſſ.
[a] l. ſi vltra l. 22. de fideiuſ C.
[b] Decius conſ. 107. numer 2.
[c] l. quicquid edict. in gl. nota, de verbor. obl. g P.

gatione, pro ſorte videlicet, non ad vſuras quæ poſteà inde naſcuntur [a]: niſi pro vſuris quoque fideiuſſerit [b], vel in omnem cauſam [c]. Qui tamen ſe obligat pro liberando à carceribus ſub fideiuſſione, ſimpliciter accedendo in omnem cauſam videtur accedere [d]. Citra quam promiſſionem nec fideiuſſor tenetur pro mora debitoris [e]. Nec fideiuſſores magiſtratuum in pœnam, vel in multam quam non ſpopondiſſent, debere conuenire imperator decreuit [f]: niſi in ſtipulationis fideiuſſione, per te non fieri: in qua ex mora ad intereſſe condemnatur fideiuſſor [g]: mora quoque rei fideiuſſori obeſt [h], in eo vt pro re is teneatur quæ interiit, nam perpetuatio obligationis, ſine incremento & ad fideiuſſorem pertinet [i]: non quod intereſt ex ea [k]. In hac etiam quæſtione in quantum teneatur fideiuſſor, diſtinguere oportet cauſas ciuiles à criminalibus: ſiquidem qui fideiuſſit de iudicato ſoluendo ſub obligatione bonorum, & perſonæ in cauſa ciuili, poſt condemnationem rei principalis, poteſt ſine alia condemnatione, & abſque diſcuſſione alia bonorum cogi per prehenſionem & ductionem in carcerem cogi ad ſolutionem, tranſacto tempore ſolutioni & executioni conceſſo. Quia ſtatim atque iudicatum eſt, id eſt, quando ſententia tranſiuit in rē iudicatam, ſtipulatio iudicatum ſolui committitur [l]. Et ita alias iudicauit ſenatus Pariſienſis in comitiis Turonenſibus anno domini 1533 [m]. Proſpexit autem conſtitutio Iuſtinianea fideiuſſoribus & mandatoribus debitorum, vt eadem dilatio quæ poſt rem iudicatam conceditur debitoribus principalibus damnatis, & porrigeretur ad fideiuſſores & mandatores, ſublato iure antiquo, quo induciæ nullæ illis dabantur, poſt iudicatos reos, qui tamen his fruebantur [n]. Diſputat Guido Papæus [o], ſententiam latam contra principalem debitorem, executionem paratam habere contra eius fideiuſſorem datum in iudicio, de iudicio ſoluendo, ſine alia lite, ſeu proceſſu, vt loquitur, nouo [p]: diuerſum autem in fideiuſſore contractus [q]. Cæterum in cauſa criminali, qui vadem pro alio ſe præbuit, quia placuit neminem ſe poſſe pro alio obligare in omnem cauſam iudicati, quùm perſonales ſint pœnæ [r], (vt ante diximus) non poteſt in carcerem duci pro multa ex damnatione criminis impoſita, ſed patitur executionem in bonis tantum: vt iudicatum in capitalium cauſarum ſummæ curiæ Pariſienſis Tholo. 26. Februarij 1546 [s]. Quamobrem contra fideiuſſores, ſeu vades cautionis iudicio iiſti, via duplici proceditur. Nam, aut promiſerunt ſub certa pœna accuſatum iiſtere, & tunc ad pœnam promiſſam agetur [t]: aut promiſerunt ſimpliciter exhibere, & in hoc caſu ſi non exhibeant, vt non obtemperantes iudici, pecunia multari poſſunt [v], in fiſcum vel ærarium deferenda [x]. Et ſi dolo malo factum per eos fuerit, quominus exhibeant, extra ordinem iudex vel punire, vel relegare ad tempus, alióue modo acerbiùs plectere contumaciam poterit & dolum [y]. Forma tamen qua quis ſe obligauit ſequenda eſt, nec præter illam cogi fideiuſſor poteſt: vt ſi aliquis apud aliquem iudicem iturus, ſtipulatus eſt iudicatum ſolui, & egit apud alterum, non committitur ſtipulatio: quia non huiuſmodi iudicis ſententiæ fideiuſſores ſe ſubdiderunt [z]. Sicuti & mutatio actionis, & rei, impedit ne committatur ſtipulatio iudicatum ſolui, nec fideiuſſor huiuſmodi acceptus in cauſa, ſi de ea iudicatum ſit & appellatum, non cenſetur obligatus in cauſa appellationis per eam clauſulam quod talis primus iudex iudicaſſet, niſi & adiectum ſtipulationi, quiúe in eius locum ſubſtitutus erit [b].

11 12 13 14 15

a l. fideiuſſores, l. 65 §. pro Aurelio. de fideiuſſ. l. 8 b l. fideiuſſor, l. 10 C. de fideiuſſ. l. b mandator l. 8 quod cum alio. &c. lib. 4 C. tit. 26. c d l. fideiuſſores, §. 1. & Iuntius, l. 5. de pecul. inter cæpt. lib. 4 C. tit. 54 Iunii. l. quæres, l. 56 locat. ff. l. b. 19 tit 2. d Ilarius deciſion. 314 numero 3. & 4 per. ii quis pro eo, §. ſi tamen, & ibi Alber. & Paul. Caſtenſ. de fideiuſſor. P. e l. centum Capuæ, de eo quod certo loco l. cum quis, ff. de actio. P. f l. fideiuſſores, l. 29 de fideiuſſor. P. ff. eo ? g c. cum filiusfamilias, 49. §. de verb. obligat. & ibi Barth. h l. mora, 82. de verb. obl. P. ff. libertus mora, 44 de oper. liber. lib. 38 P. ff. eo. i l. ex filiusfamilias, 49. l. ſi tenuam, l. 91 §. nunc videamus, de verb. ob. l. P. k l. fin. de eo quod certo loc. l l. 1. iudica. ſolui. lib. 46. P. tit. 7 l. fi. de executio. rei iudic. lib 7 C. tit. 53. l. ſi a colono. 59. §. ſi. de fideiuſſ. in P. m refert Papus lib. 10. Rhapſo. arreſtor. tit 4 areſt. 1. n l. ſi. § fi. de vſur. rei iudica. lib. 7. C. tit. 54. o Gui. Papeus, queſt. 26. p per gloſam l. fi. § fin C. de vſur. rei iudicatæ, quam ſequitur Iacob. de Arena. per l. ſi quis. § numos, de fideiuſſor. P. q per l. grege § a de pignor. & l. a ſententia, in princip. de appell. r ſupra in preced. c. in perſonis. s Papus vbi ſuprà in 10. Rhapſo arreſtor. tit 4 areſt. 1. t vt dictum ex l. ſi quis reum, de exhiben. reis, P. l. 1. ſi quis cautio. P. v l. 1. ſi quis ius dicenti obt. in P. x l. multatum, C. de mod multar. y dicta l. ſi quis reū, de exhiben. reis P. l. ſi quis Barſatoram, C. de fideiuſſ.

a l. 3 iudicat. ſolui, lib. 46. P. tit. 7. a l. olim quærebatur, l. 13. eo. tit. iudic. ſol. P. b l. penul. iudic. ſol. P.

De

De actione quæ datur ex fideiussione fideiussori contra debitorem principalem. Cap. 5.

1 Fideiussori ex quo obligatur reus principalis.
2 & 5 6 7 8 Fideiussor experiri potest contra debitorem vt se liberet.
3 Fideiussor num liberetur inope facto debitore, si anteà denunciauerit creditori vt ageret.
4 Fideiussor qui accedit mutuo faciendo, num teneatur si ante numerationem denunciet creditori, nolle se fideiubere, quòd debitor dissipet bona sua.
8 Fideiussor condemnatus quando non potest agere contra reum debendi.
9 Euictionis causam quando author damnato possessore non tenetur suscipere. Fideiussor quando agit contra reum debendi, vel mandantem. eod.
10 Remuneratio habet causam obligationis præcedentem aliquam.
11 Fideiussor vltra debitum principale, & alia in rem debitoris impensa repetit.
12 Fideiussor soluendo pro reo melius, cùm pessimo soluto reus se potuisset liberare, illud quod plus est non repetit.
13 Fideiussionis actio hæredibus & in hæredes datur.
14 Fideiussor ex quibus casibus non potest agere contra reum, debitorem soluendo pro eo.

1 IMPLETO mandato de fideiussione facienda, siue man-
1 dando, siue fideiubendo, obligatur reus principalis [a]. Agere potest fideiussor aduersus reum principalem antequam soluerit, & pòst: antè, in quatuor casibus [b], potissimum. Primus si incipiat post fideiussionem debitor bona dilapidare & dissipare & ad inopiam declinet [c]. Contrà si ante fideiussionem cœperat bona perdere, & posteà perseueret, & inopinata non superuenerit causa [d]. Rectè tamen in hac quæstione facturum arbitror iudicem, si prospiciat fideiussori ex æquo, prohibendo debitori abusum rerum suarum, iuxta
3 alia iuris capita [e]. Et cui affinis quæstio, num si fideiussor denunciauerit creditori vt agat, vel compellat debitorem, aut pignus distrahat antequam dissipet debitor bona, reddito debitore non soluendo, fideiussor possit agentē creditorem submonere, veluti actione de dolo. Ad quam respondit Scæuola non posse [f]. Quia non videatur dolo facere qui iure suo vtitur [g]. Scęuolæ responsum intelligunt quidam, quando simpliciter fideiussor accessit obligationi, quia tunc nulla fuit consideratio num principalis esset vel non idoneus, & ideò imputari non posse creditori, quod non egerit: diuersum autem si fideiussores accepti tantùm fuerint in id quod à principali exigi non posset [h]. Et proinde cùm ordo iuris conueniendi fideiussores hodiè is sit, vt, si aliter cautum non sit, conueniantur prius debitores præsentes, & excutiantur eorum facultates [i], arbitratur Bartholus responsum Scæuolæ esse antiquatum idipsum, & locum habere, si in necem ipsius fideiussoris creditor nolit experiri contra debitorem qui dissipat patrimonium, monitus à fideiussore, ne malitiis hominum indulgeatur [k]: quod & Accurs. & Castrensis probant [l]. Sed vltrà Barthol. tutius fideiussori suadet [m], elidendā excusa

a l. si § si. mandat. P.
b c si. de fideiussor.
c dict. c. si & l. si pro eo l. 10 mand. lib. 4 C. tit. 35.
d l. 3 § si & l. 4 vt in possessio legat. lib. 36 P. tit. 4 l. penu. § si de vacat. munc. P.
e vt in l. 2 de iis qui sunt sui vel alienius. in P.
f in l. si fideiussor, l. 63. de fideiusso. P.
g l. nullus videtur, l. 15. de regul. iur. P. l. 4 § is tamen, de liber. homine exhib. l. iniuriarū § 1. de iniur. P.
h l. si fideiussores, l. 42 de fideiusso. & ibi Paul. Castren. facit l. si cum venditor, de euict. in P.
i § 1 de fideiussor. in P. & authent. præsente, eo tit. C. cū simil. inprà citatis.
k Barthol. in d. & a. l. si fideiussor. 63. numero 1.
l Accu. Paul. Cast. c. & Barth. numer. 2. in d. & a. l. si fideiussor creditoris, l. 63.
m Barthol. in d. & l. 63 numer. 2.

excuſationem creditoris, quòd non agendo vti ſe iure ſuo dicit, vt offerat creditori debitum, & petat ſibi actiones cedi. Nam fideiuſſor qui creditori pecuniam obtulit & conſignauit, confeſtim agere aduerſus mandantem poteſt, vt reſpondit Hermogenianus [a]. Et cum hoc Iulianus quoque reſpondit fideiuſſoribus ſuccurri ſolere, vt ſtipulator compellatur, ei qui ſolidũ ſoluere paratus eſt, vendere cæterorum nomina [b]. Huic ſuccedit alia con- 4
trouerſia, ſi ſpe numerationis futuræ debitor ſe obligauit, dato fideiuſſore, & is fideiuſſor ante numerationem denuntiet creditori ne numeret, eò quòd ſoluendo non ſit debitor & diſſipet bona, num fideiuſſorem conuenire poſſit, ſi poſteà numeret. In qua probabilior videtur ſententia Caſtrenſis, & Panormita [c], diſtinguentium: vt ſi cauſa ſuperuenit de nouo ante numerationem, & poſt fideiuſſionem, creditor qui poſt denuntiationem illius cauſæ numerat pecunias, ſuo periculo numeret, non fideiuſſoris: nam monitus de cauſa illa ſuperueniente de nouo, cur fideiuſſor nolit ſtare poſteà promiſſioni, videtur numerando dolo facere [d]. Et ſi noua non fuerit cauſa, reſtè etiam reſpondetur eundem creditorem debere abſtinere à numeratione, ſi honeſtè à promiſſione poſſit reſilire; quia promiſſio de mutuando ante numerationem, non conſtituit obligationem [e]. Alius & ſecundus caſus quo 5
antequam ſoluerit fideiuſſor poteſt agere contra debitorẽ vt ſe liberet eſt, ſi diu in ſolutionem obligationis ceſſauit [f]. Illud diu, bienniũ intelligi poteſt, vt docet Guido Papæus [g]. Verum rectiùs quòd pertinet ad præſentem tractationem, temporis huius determinatio relinquenda eſt arbitrio iudicis [h]. Ter- 6
tius, ſi ea lege quis fideiuſſit pro aliquo, vt poſſit ante ſolutionem eũdem debitorem conuenire [i]. Quartus, ſi fideiuſſor velit in longinquas regiones 7
proficiſci, agere poterit contra debitorem vt liberetur ab obligatione [k]: quemadmodum præter iuris communis regulas, reus qui dedit procuratorem, poſt litem conteſtatam eum mutare poteſt, ex ea cauſa quod longam peregrinationem inſtituerit [l]. Quintus, ſi condemnatus eſt fideiuſſor, age- 8
re poteſt aut vt defendatur, aut vt liberetur [m]. Verumtamen condemnatio legitima eſſe debet ſine fideiuſſoris culpa, ratione fideiuſſionis. Nam ſi fideiuſſor vel mandator exceptione munitus, iniuria iudicis damnatus eſt, neque is vſus fuerit prouocatione, non poſſe mandati agere contra debitorem manifeſtum eſt [n]: ſicuti in euictionis cauſa decretum eſt, vt non teneatur venditor pro euicta re iniuſticia iudicis, vel per errorem lata ſententia [o], ſi non denuntiauit ei qui opponere potuiſſet exceptionem [p], vel ſi oppoſitam legitimè non probauit [q]. Quæ intelligenda ſunt de exceptione quæ competere poterat reo principali, alioquin omiſſa exceptio quæ competere poterat ex perſona ſua fideiuſſori, non officit quin agere is poſſit, damnatus contra debitorem principalem [r]. Idipſumq; verum ſi omiſerit proponere actionem parum honeſtam, quæ propoſita pudori ei foret [s]. Item ſi ei cui damnatus ex cauſa fideiuſſoria fueram, hæres poſteà extitero, habebo mandati actionem [t]. Qui tamen cùm adhuc damnatus non fuerit creditori ſucceſſit, non mandati, ſed principali experitur [v]. Poſtquam fideiuſſor ſoluit, 9
habet etiam actionem contra mandantem, vel reum debendi principalem, vt ſolutum conſequatur [x]: ſi depoſuit poſt oblationem factam creditori [y], vel aliud egit quo debitorem à creditore liberauerit: vt ſi debitorem ſuum etiam qui ſoluendo non eſt, volenti creditori delegauerit [z]. Si fideiuſſor 10
creditorem, qui debitor ſibi erat, liberauit [a]: ſi creditor accepto tulerit fideiuſſori debitum, vel ei donauit, vel legauit remunerationis cauſa [b]; non autem ſi ſimpliciter donauit fideiuſſori actionem [c]: quia remuneratio habet vim ſolutionis potiùs, quàm ſimplicis donationis, & qui ad remunerationẽ tenetur, vinctus eſt naturali obligatione [d]. Et ita remuneratio ſolutionis

a l. fideiuſſo. qui minor l. 6 §. de fideiuſſor. P.
b l. fideiuſſoribus, l. 28. de fideiuſſo. P. facit l. Modeſt. nus, de ſolutio P.
c Paul. Caſtr. ind. & l. ſi fideiuſſor creditori, & Bartholi. numero 3. de fideiuſſo. Panormi. c. ex pro quo. eo. tit. ap. Greg.
d l. cum Cornelius & l. cum quis, de ſolutio in P.
e l. qui pecuniam, de reb. cred. l. P. nifi actionem eius ſi quid interſit non dari, l. qui Romæ, de verb. obli. P.
f d. loco ſin de fideiuſſor l. Lucius, § mandã P.
g Guido Papæ. qu. 117.
h Guid. Pap. in d. q. 117.
i l. ſi pro ea cum quam, l. 10 mandã. lib. 4. C. tit. 35.
k Panormi. & alii de fideiuſſ. Chaſſan. ad § 2. in verbo. *le trouuer plus*, verſi ſed iterum quæro, *ſi des rantes tombent à rachapt, a* conſuetu. Burgun dix.
l Vlpian. in l. poſt litem, l. 19. iuncta l. aut longa, § 22 de procura. lib. 3. P. tit. 3.
m Scæuola, in l. ſi fideiuſſor pro vendit. tore, l. 46. de fideiuſſo. l. ſi pro ea, C. mandã.
n l. ſi pro ea, § ſi mãda. C. l. exceptione, 61. de fideiuſſ. P.
o Vlpian. in l. ſi per imprudentiã l. 3. de euictio. lib. 21. P. tit. 2.
p l. ſi procuratorem, l. 3 § ſi ignorantes, mandã. P.
q Iudemque § generaliter, mandã P.
r d. § generaliter & l. in fideiuſſ. 29. in princ. & § quidam, mandã.
s d. § generaliter, & l. Quintus Mutius, 42. § ſi reus, mandã P.
t Pompo. l. ſi ei cui, l. 11. mandã. P.
v l. hæres à debitore, § fi. de fideiuſſo.
x §. ſi quid autem, de fideiuſſor. apud Iuſt. l. inter cauſas, 26. §. præterea, mandã. P.
y l. fideiuſſor, qui minor. l. 6 §. de fideiuſſor P. l. qui mutuum, 16. mandã. P.
z Paul. l. inter cauſas l. 26 § abeſſe, mandã. P. Iulian. l. qui debitorem, l. 29. de fideiuſſor. in P. mandat. P.
a d. l. inter cauſas, § ſi is qui fideiuſſori.
b d. l. idemque, l. 10 § ſi mandã. P.
c l. ſi reiò non remunerandi, l. 11.
d l. Ariſtius Regulus. de dona. in P. l. ſed niſi lege, §. conſtituit, de petitio. hæredi. P.

cauſam

causam habet: & solutione facta agere potest in mandantem, etiam si sine iu-
11 dice soluerit [a]. Vltra principalem causam pro qua accessit fideiussio, si fide-
iussor multiplicauerit summam in quam fideiussit, sumptibus ex iusta ratio-
ne factis, totam eam præstabit is pro quo fideiussit [b]. Veluti & sumptus in li-
12 tem factos [c], in collectionem fructuum [d], & similes. Si tamen fideiussor me-
liorem rem, quàm obligatio posceret, soluerit, à reo non amplius repetet
quàm pessimum quod dando à creditore se liberare poterat [e]. Nec similiter
repetet vsuras quas soluit pro reo, reo cõtendente debitas non esse, nec ad-
huc eo damnato [f]. At repetet rectè æstimationem rei à se solutæ nomine fi-
deiussorio, habita ratione temporis solutionis, etsi posteà res deterior facta
fuerit, vel interierit [g]. Et quamuis fideiussor non teneatur pro vsuris rei
principalis, si pro illis nominatim non fideiusserit, vtpote contractu existente
stricti iuris, vt antè monuimus, tamen aduersus mandantem & debitorem
principalem, si pro eo soluit, veluti ex contractu bonæfidei, si cessauerit in
solutione, aget vsurarum quoque nomine [h], & pignorum in obligationem
13 deductorum [i]. Dabitur autem & hæc actio non tantùm fideiussori qui sol-
uerit, sed & hæredi eius [k], & aduersus mandantem & eius hæredes [l]. Si quis
mandauit, vt pro alio fideiuberẽ, datur actio mãdati cõtra mãdantẽ tantũ, nisi
& vterq; mãdauit, aut & reus, alio mandante, fideiuberi patiatur vel mandari
pro se [m], vel pro absente nec mandante fideiubens, negotiorum gestorum
14 experietur actione [n]. Excipiuntur casus, quibus fideiussor non experitur
contra reum principalem, mandati vel actione alia. Si pro inuito fide-
iussit [o], aut animo donandi [p], aut negotiũ suũ gerens vt procurator in rẽ suã [q]:
si pecunia accepta spopondit suo periculo fideiussor [r]: si pro absente fide-
iusserit, negotiorum gestorum, non mandati datur actio [s]. Qui man-
dante muliere fideiussit, ob Velleianum, in eam actionem non habet [t]:
Qui spondet aut soluit plus quàm mandatum ei sit, non habet actionem
mandati in eo quod plus est quàm mandatum est [v], quòd fines manda-
ti excedere non liceat [x]. Si fideiussor, vel alius quis pro reo ante diem cre-
ditori soluerit, expectare diem debebit quo eum soluere oportuit [y]. Nec
agit fideiussor minoris contra eundem, si is minor restitutionem in in-
tegrum aduersus quoque fideiussorem petierit: diuersum tamen si non
petierit contra eum restitutus in integrum [z]. Nec agit etiam qui pro pu-
pillo, sine tutoris authoritate obligato, vel prodigo, vel furioso fi-
deiusserit [a]. Vlpianus alios addit his verbis casus [b]. *Si adolescens lu-
xuriosus mandet tibi vt pro meretrice fideiubeas, idq; tu sciens mandatum susce-
peris, non habebis mandati actionem: quia simile est, quasi perdituro pecuniam
sciens credideris. Sed & si vlterius directo mandauerit tibi, vt meretrici pecu-
niam credas, non obligabitur mandati: quia aduersum bonam fidem mandatum
sit.* Nec Iulianus bonæfidei emptorem eum esse dicebat, qui emit à
luxurioso, quem sciebat pretium statim scorto pecuniam daturum: &
ideò non vsucapere posse [c].

a l. idemque, § fideiussores, manda. P.
b l. si mandato mon, 45. § si fideiussor, man. P. l. si is qui, l. 50 § fin. eod. titu.
c l. qui pro pro, § lites, de procura. in P.
d dicta l. idemque c. idem Libro. manda. P.
e l. si fideiussor sine adiectione bonitatis, l. 32. manda. P.
f l. Quintus Mutius, 48. manda. P.
g l. hominem, manda. P.
h in l. 1. & in l. post solutionem, l. 18. manda. C. dicta l. si verò non remunerandi, § si mihi, eod. titul. mand. P.
i l. 1. C. manda.
k l. hæredem, 14. mãda. P.
l l. post solutionem l. 18. manda. C.
m l. cum mandati, 21. l. qui fide alterius, 53. manda. P.
n l. ex mandato, § fi. manda. in P. l. quãquam, l. 7. ad senatusconsul. Velleia.
o l. si remunerandi, l. 6. § si passus, mãda. l. fi. C. de nego. gest.
p dicto § si passus, l. quod dictum, de pact. in P.
q dicto § si passus, & l. de die, § 1. qui satisd. cog. in l.
r dicta l. si remunerãdi, 6. § fin. mand. P.
s l. ex mãdato, l. 20. § fin. manda. P.
t Papin. in l. quamquam igitur, l. 7. & l. si mulier, l. 32. §. 1. ad senatusconsul. Velleia. P.
v §. is qui exequitur, de manda. ap. Iustinia lib. 3. Institut. titu. 27.
x l. diligenter, manda. in P.
y l. si fideiussor, l. 32. de fideiussor. P. l. si mandauero, l. 22. manda. P.
z in l. 1. & 2. de fideiussor. minor. lib. 2. C. titu. 34.
a l. Marcellus, 26. de fideiussor.
b Vlp. in l. si verò nõ remunerandi, l. 32. § si adolescens, mãda. P.
c l. si quis cũ sciret, l. 8. pro emptore lib. 41. P. titu. 6.

De actione quæ datur fideiussori soluenti contra alios fideiussores. Caput 6.

Fideiussori vni ex pluribus soluenti creditor tenetur cedere nomina.

a l. fideiussoribus, l. 18 de fideiuss. P.
b l. vt fideiussor, 40. & l. si fideiussores 42 eo. tit. de fide. P. § plures, vers. si ab vno, eod. titul. ap. Iustinia. l. cum alter, l. 11. eo. tit. C.

FIDEIVSSORIBVS, inquit Iulianus, succurri solet, vt stipulator, id. creditor, compellatur ei qui solidum soluere paratus est, vendere cæterorum nomina [a]: nam nisi ei cessæ sint à creditore actiones, iure ciuili nec à debitore, nec à confideiussore petere poterit [b]. 1

De constituto. Cap. 7.

§. de constituta de actio. Lib. 13. P. titu. 5. Lib. 4. C. titu. 18.

1 *Constitutum dupliciter fit: & quod est quando alieno nomine se constituit possidere.*
2 *Constitutum aliter quid, & anthiphonisis.*
3 *Constitutum, & de constituta pecunia actio ex nudo pacto.*
Nuda pactio in constituta pecunia efficax ad actionem. eod.
4 *Constituti & fideiussionis differentia.*
5 *Constitutum pro debito & indebito.*
Actio receptitia quæ. eod.
Constitutum de quibus, quomodo fit. eod.
6 *Constitutum facere quæ possint personæ.*
7 *Constituendi quæ formula.*
Satisfiet à me vel ab alio, clausula quomodo obligat, eod.
8 *Constitutum cuius nomine fieri possit.*
9 *Constituens sine die & quantitate, quando & in quantum tenetur.*
10 *Constituti finis.*
Constituti & nouationis differentia. eod.
11 *Constituens pro alio conuenitur tamquam fideiussor post reum principalem debendi.*
12 *Constituens quo ordine conueniatur pro constituto.*
13 *Constituti actiones quibus dantur, & in quos diriguntur.*
14 *Constituti actio quæ, & quid contineat.*
15 *Constituto quare oriatur actio, rationes.*

a citatur l. quædam mulier, & ibi glos. Barthol. & alij de rei vendica in P. & l. quamuis, & ibi Angelus l. quod meo, & ibi Barthol. de acquiren. possessio & inter modos fictos transferendæ possessionis ponitur, & constitutum à gloss. in l. 3 & ibi interpretes de acquir. poss. & in c. 2 de consuetu. ap. Grego. & extat de iure constituti possessorij peculiaris tractatus Andreæ Tiraquelli eruditus & copiosus.
d vt apud Demosthenem in oratione κατὰ Θεοκρίνου.
e Iusti. nouel. 136. § δεσπίτομεν τοίνυν. sanctimus igitur, & § 1 nouellæ 4 & nouellæ 115 § fin.
f authen. si quando, de consti. pecu. C. & §. de constituta, de actio. ap. Iustinia.

OMNE æquiuocum prius distinguendum est quàm definiendum. Quamobrem constitutum duplici significatione vsurpari admonendi sumus. Primùm constitutum, est fictus modus transferendæ possessionis: cùm scilicet vendens, donans, aut aliter concedens, rem quam vendit donat, aut aliter concedit, seseque constituit possidere, vel simpliciter, vel præcatiò eius nomine cui ea conceditur. Siquidem per eam constitutionem transfertur possessio sine alia traditione [c]. De hoc constituto non est nunc instituta tractatio. Alio modo constitutum de quo hic loquuturi sumus, est, quum quis constituit se id quod debetur, daturum, facturumúe, pro se vel pro aliis, quod Græci κατάξασθαι dicunt [d]. Iustinianus vocat in Nouellis ἀντιφώνησιν [e], atque constituentem ἀντιφωνητήν. Affinis tractatio fideiussioni, est hæc de constituta pecunia: pro qua, cum omnibus agitur, quicunque pro se vel pro alio soluturos se constituerint [f], verbis simplicibus, constituo me soluturum, quod ego vel ille debet, 1 2 3

prodita

prodita obligatione & actione ſingulari,& prætorio iure [a], ex nudo,vt dicunt pacto,quod iure ciuili communi ad hoc inefficax eſt [b]. Quia tamen differt in
4 multis à fideiuſſione, ſeparatim tractari oportet quæ eius ſunt. Siquidem qui conſtituit ſe ſoluturum, pro ſe & pro alio poteſt conſtituere [c]. Fideiuſſor nõ niſi pro alio intercedit [d], & conſtitui aliud pro alio poteſt [e]: non ita in fideiuſſione [f]. Conſtitutum conſenſu, quibuſcunque verbis fit [g]: fideiuſſio non niſi per ſtipulationem, vt antè diximus. Et fit conſtitutum nulla ſtipulatione interpoſita, & ideò actio prætoria eſt [h]. Alioquin ſi ſtipulanti conſtituens pro-
5 miſerit, iure ciuili tenetur [i]. Duplex cauſa olim conſtitutum bifariàm variabat,debitum videlicet & indebitum.Pro debito conſtituto, dabatur tantùm de conſtituta actio: pro indebiti conſtitutione,receptitia [k]: hodiè ſublata receptitia, & materia, quæ olim tantùm erat debitorum conſiſtentium in numero,pondere & menſura, prorogata eſt ad omnes res debitas,ex quacunque cauſa, & dũmodò debitę aliqua obligatione vel ciuili vel naturali ſint [l], pro quibus tantùm cõſtitui poteſt,& pro omni debito aut purè,aut in diem [m], aut ſub conditione, aut alio modo [n], & pro omni re quæ pecuniæ nomine continetur [o]. Pro non debito ex aliqua præcedenti obligatione conſtitutũ non poteſt fieri [p]. Sic enim prætor ait: Qui pecuniam debitam conſtituerit [q]. Sufficit autem debitam fuiſſe pecuniam tunc cum conſtituebatur, quamuis poſteà & nunc debita non ſit, vt teneat conſtitutum. Quia retrorſum ſe hæc actio refert [r]. Sic quia mora perpetuat obligationem [s], poſt moram quod periit, ſeu æſtimatio eius, in conſtitutum deduci poteſt [t]. Fit etiam rectè conſtitutum, ſi quis pignus ſe daturum [v], aliquem pro ſe fideiuſſurum [x], & aliud dicat pro alio quod debetur ſoluendum [y], non tamen plus quàm debeatur, & ſi in amplius fiat conſtitutum, non tenetur conſtituens vltra ſummam debitam [z]: in minorem tamen ſummam quàm debeatur, poteſt fieri conſtitutum [a]. In maiorem quoque quàm is pro quo conſtitutio fit,ſoluere poſſit,ſed quæ debita eſt,& exigi non poteſt tunc,quis ſe conſtituto obligare poteſt:vt pater pro filio,qui tantum in peculio quinque habet, in decem ſe obligare poteſt [b]. Et maritus pro dote in plus quàm facere cogi nõ poterat [c]. Fit & conſtitutum, pro iniuriarum, furti, ví bonorum raptorum
6 actione [d]. Perſonæ idoneæ huic conſtituto, ſunt omnes quæ ſe obligare poſſunt:nam & mulieres obligantur [e], & pupilli proximi pubertati ſine tutoris authoritate [f],& filiusfamilias, & pater pro eo in quantum eſt in peculio [g]. Et conſtituitur alij quàm creditori,& ab alio quàm à debitore.Nam vt ait Vlpianus,quod ego debeo,tu de eo cõſtituendo teneris:& quod tibi debetur, ſi mihi conſtituatur,debetur [h].Conſtituitur itaq; rectè,& actori reipub. tutori pupilli,curatori furioſi,vel adoleſcẽtis, & procuratori ita,rectè municipibus ſolutur,pupillo,furioſo,adoleſcenti, ſeruo quoq;, ratione cuius conſtituti, datur illis & domino ſerui actio de conſtituta vtilis [i]. Idipſum ſi conſtituatur ei qui bona fide nobis ſeruit [k], & filiofamilias [l]. Non valet autẽ,ſi quis cõſtituent alium pro ſe ſoluturũ,non ſe pro alio [m].Quòd pertinet ad formu-
7 lam conſtituendi,olim quidem certis erat definita cancellis & terminis, hodie minimè [n]. Sed ea ex placito & lege conueniendi libera eſt:& inter abſentes,per nuncium vel epiſtolam conſtituere poſſumus, & inter præſentes. Et per nosmetipſos, & per alios [o]: & quibuſcunque verbis, quæ tamen volũtatem conſtituentis exprimant; vt ſi dicatur ſatis tibi faciam,& ſi dicat ſatisfiet aut à me aut ab illo:nam & alio nolente ſatisfacere,is ſolus tenetur.Et ſi dixerit & à me & ab illo,illo quẽ nominauit recuſante,pro parte tenebitur. Si autem dixerit imperſonali verbo,ſatisfiet,non tenetur [p].Tenebitur & de cõſtituto qui hac forma epiſtolam miſit: remanſerunt apud me quinquaginta ex credito tuo:ex contractu pupillorũ meorum &c [q]: vel ita, decem quæ Lucius Titius ex arca tua mutuò accepit, ſalua ratione vſurarum apud me habes [r].

[a] l.1.& l.qui autem 14 de conſtit. pecun.P. d § de conſt. ita pecun.
[b] l.ter ignotum, §. quamuis §. ſed tum nuda de pact. l. legem quam dixiſti, & l. traditionibus,C eod titul.
[c] dict § de conſtitu. & cum ſigillo.
[d] § 1.de fideiuſſ
[e] l.1. § an poſſit,de conſtitu pec in P.
[f] l ſi ita de fideiuſſ. P.
[g] l.1.de conſtit pec.
[h] dict l.2. de conſtit. pecun.
[i] d.l.§ de conſtituta de actio.
[k] l 2. C.de conſtitu. pecu §. in perſonã quoque, de actio.
[l] l 1.§ debitum, de conſtit.pec.P.
[m] l.3 § fin eod. P. & in dicta lege 2. de conſtitut pec C.
[n] l id quod ſub conditione,l 19.de cõſtit.pecun.P. dic l. 2 C eod.
[o] dicta l. 2. § & nemine mouear, de conſti pecun.C. l pecuniæ verbum, de verbor ſign nec.
[p] l.3. §. ſi quis, & l. hactenus,l. 12. de conſtitut pecu. P. l.2.C eod.
[q] l.1 eod P.
[r] l.item illa,l 18 §. quod adiicitur,eo. titu.P.
[s] l.ſi ſeruum,§ nunc videamus, & § ſequitur,de verbor. oblig.
[t] l.promiſſor Stichi, l.21 & l. promiſſor hominis, l.23. de conſtit.pecu.
[v] l qui autem,l. 14. §.ſi quis conſtituerit.
[x] dict. l qui autem, verſ ſed etſi qu s.
[y] l 1 § an poſſit, eo. P.
[z] l hactenus,l 11.§. ſi quis centum, & l.ſed & ſi l 12 eo. P.
[a] l.ſed etſi quis,l.17. eod titul.
[b] l.2.de conſtit. pecu in P.
[c] l 3 eod.P.
[d] l Paul. l. qui iniurarum,l 29. eod. P.
[e] l.1.§ 1 de conſtit. pecu P.
[f] dict.l 1 § de pupillo.
[g] dict.§ 1.de pupillo,verſic. ſed ſi filiusfamilias.
[h] l.cum qui, l. 3.§ quod exigitur, eo.
[i] d l.cum qui § fin.
[k] l idem eſt,l 6.1. & licet, l. 15. eod.
[l] l ſed etſi,l.17. eod.
[m] dict.l. cum qui, §. Iulianus, quoque.
[n] dict.l.2.C. de conſti.pec.
[o] l qui autem,l. 14.
[p] Authen E quando,de conſtit pecu C.§ ad hæc,& aliud, & ſequentib. in nouell. conſtit. 24.
[q] l.Titius

§ ſin & l.& licet 15 eod in P. p Authen E quando,de conſtit pecu C.§ ad hæc,& aliud, & ſequentib. in nouell. conſtit. 24. q l.Titius

Legitimè etiã fit cõſtitutio, & præſente, & abſente, imò & inuito debitore [a]. 8
Cuius autem nomine quis conſtituere poſſit, ſatis ex ſuperioribus manifeſtum, & pro ſe & pro alio [b], abſente & præſente, & inuito [c], pro omni debito anteà ex aliqua obligatione: & pro debito hæreditario, & eius qui captus eſt ab hoſtibus [d]. Dummodò error abſit, vt ſi conſtituẽs quod alius debet, tanquã ipſe deberet, conſtituat ſe ſoluturum, quod non valet [e]. Qui conſtituit, poteſt 9
ſimpliciter id facere, non adiecta quantitate: nam & pro ea quæ debito continetur, de quo agebatur conſtituiſſe intelligitur [f]: at ſi ſine die cõſtituat, ſtatim quidem debet, ſed ſtatim peti non poteſt, & modicum tempus ſtatuendum eſt, non minus decem dierum, vt exactio celebretur [g]. Non enim venire debet creditor cum facco ſtatim paratus accipere debitum [h]. Finalis cauſa conſtituti eſſe videtur, vt alius liberetur debitor, per eum qui conſtituẽdo recipit alienum debitum ſoluendum: vel ſi pro ſe conſtituat, vt actio ſecurior & firmior creditori reddatur. Notandum tamen ex Caio, quod vbi quis conſtituit pro alio ſe ſoluturum, adhuc eum pro quo cõſtituit obligatum manere [i]. Et qui conſtituit, ſe quidem obligat, ſed obligatum non liberat [k] niſi ſi nouandi animo fiat conſtitutum, & tunc degenerat conſtitutum in nouationem. Proinde in conſtituti exactione prius cõueniri & excuti debet reus 11
debendi principalis, vt in fideiuſſione, ſi præſens ſit: & eo abſente fideiuſſor, mandator, conſtituens, qui & dilationem monendi abſentem reum conſequitur à iudice, coram quo res agitur, niſi ipſe obligando & conſtituendo, huic ordini renunciauerit [l]. Et ſi plures rei conſtituti ſint, datur quoque illis epiſtolæ Adriani Cæſaris beneficium, vt fideiuſſoribus [m]. Et ſi alter illorum ſoluit, ei datur & contra alios, & contra reum principalem debẽdi actio ceſſa à creditore [n]. alioquin ſi duo rei conſtituendi ſint, vel cum altero in ſolidum agi poteſt [o]. Conueniuntur autem conſtituentes iſti, ſiue expromiſ- 12
ſores, & excutiuntur, antequam ad tertios poſſeſſores rerum diſtractarum per debitores principales deueniatur [p]. Creditore ergo petente nullam pati exceptionem placet, quia petitione non tollitur actio prima, quę remanſit conſtitutione facta: ſolutione tamen, vtraque, & principalis videlicet, & de conſtituta tollitur, quod pertinet ad creditorem [q]. Agit hac actione is 13
cui conſtitutum eſt in conſtituentem directa [r], & hæredibus & in hæredes per ſpatium 30. annorum [s]. Si verò mihi aut Titio conſtitueris te ſoluturum, mihi non Titio datur actio, nec ſi Titio ſolueris, quia is tãtum adiectus eſt, liberaberis [t]. Si municipum actori, tutori pupillorum, curatori minorum, vel furioſorum, ſeruo conſtitutum eſt, quia iſti nomine alieno rectè contrahũt, datur actio municipibus pupillo, minori, , furioſo, non directa ſed vtilis: ſeruo autem & ſolui & domino poteſt [v]. Habet hæc actio rei perſecutionem, non 14
autem pœnæ [x], & prætoria eſt, & in perſonam [y]. Venit tamen in eam vt quod conſtitutum eſt fiat, aut in id quod intereſt promiſſor condemnetur [z]. Satis 15
autem per ſe apparere ratio videtur, quare ex conſtituto obligationem naſci placuerit, ex eo quòd primùm accedat naturæ vel ſubſtantiæ fideiuſſionis: & quemadmodum in obligatione fideiuſſionis vterque contractus principalis, & acceſſorius vim accipit, ſic & in cõſtituto recipiatur, vtpotè quod ex diuerſis cauſis oriatur obligatio [a]. Altera ratio quòd contra naturalem æquitatem viſum eſt prætori eſſe fidem datam fallere, & ideò ea quæ nudo pacto anteà debebantur, fide data rurſum per conſtitutum iterum promiſſa præſtanda eſſe [b]. Sed tertio loco mihi videtur duplex vinculum firmius vno eſſe debere [c]. Et conſenſu nouo conſtituti, inefficax iure ciuili ad agendum pactum veſtiri ſeu firmari, ſicuti conſenſu firmari dicuntur generaliter conuentiones [d]. Quod Vlpianus indicat, dum ait. Hoc edicto prætor ſatuet naturali æquitati, qui conſtituta ex conſenſu facta cuſtodit [e]. Sic Iuſtinianus rectè voluit obligari mulierem in interceſſione, , ſi ſecundò priorem interceſſionem quam eludere poterat beneficio Velleiani, cõfirmauerit:

ſibi

[a] l. verum. l. 17. eod.
[b] dict. §. de conſtituta, & auth. ſi quando.
[c] l. 17 eod titul.
[d] l. hactenus, 13. eo. l. ſi ita ſtipulatus, §. 97 §. poſſum, de verbor. oblig.
[e] l. fin. de conſtitu. pec. P.
[f] l. qui autem 14. de conſtit pec. P.
[g] l. promiſſor, l. 21. §. ſi ſine die, eo. tit.
[h] l. quod dicimus, de ſolut. P.
[i] l. vbi quis, l. 25. de conſtitut pecu. P.
[k] Vlpia. l. ſi huius ſimilius, l. 15. de in rem verſo, lib. 15. Paul. l. 31. Papinianus l. 28. mandat. P.
[l] §. 1. de fideiuſſor. §. ſancimus, conſtit. 126. nouellarum.
[m] l. fin. C. de conſtitu pecunia.
[n] §. ſi vero interceſſerit, verſic. ſi vero reperiatur, de fideiuſſ. nouell conſtit. adde l. Papinianus 28 mandat. P.
[o] l. ſi duo, l. 16. de cõſtitut pec. P.
[p] §. ſed neque, ad ſen. ve l. fideiuſſor. in Authentic.
[q] l. item illa, 18. de conſtit pecun. P.
[r] l. 3. C. de conſtitu. pecu. & de conſtituta, de actio.
[s] dicta l. 3. & 2. C. de conſtitut.
[t] Paulus, l. ſi verò mihi, l. 5 de conſtit. pecun. P.
[v] l. eum qui Epheſum, l. 5. §. fi. de cõſtitu. pecu. P.
[x] l. item illa, l. 12. §. pen. de conſtitut. pecu.
[y] §. in perſonam, de actio.
[z] l. qui autem, §. 1. de conſtitut pec. P.
[a] l. item illa, §. fin. de conſtitut. pec.
[b] in l. 1. de conſtitut pecu P.
[c] l. reconuenti, de lega 3. authen. ceſſante, de fidei & iegit hæred. C. §. ſed hodie, de adop. cũ ſimilib.
[d] l. 2. de actio. in P.
[e] l. 1. de conſtitu. pecun. P.

sibi enim, inquit, imputet, si quod sæpius cogitare poterat & euitare, non fecit, & vltrò firmauit [a]. Et fortiores debent este duæ cautiones quàm vna [b].

a l. si mulier perfectæ ætatis, l. 22. ad senat. Velleian. C. lib. 4. titu. 29.
b l. 1. de plus petitio. C. l. cum notissimi, § sed etsi qs, de præscri. 30. vel qua. annor. C. l. in contractibus, de non numera. pec. C.

De duobus reis constituendis. Caput 8.

Institut. Lib. 3. titu. 17. Lib. 45. P. titu. 2. Lib. 8. C. titu. 40. Constitutio. nouella. 99.

1 *Duorum reorum tractatio ad quæ pertinet.*
2 *Reus vnde dictus.*
3 *Duorum reorum vel plurium constitutio quomodo fit.*
4 *Constitutionis duorum vel plurium reorum vtilitas & finis.*
4 & 6 *Correi debendi quando, & quomodo pro inuicem teneantur.*
5 *Correi stipulandi quid, & quantum petere possunt.*
7 *Correorum adiiciendorum rationes.*

1 AD stipulationes [c], fideiussiones [d], constitutum [e], aliasque conuentiones [f], pertinet duorum reorum tractatio: ideò ante pollicitationem de illa pauca explanabo. Rei à re dicti sunt, quorum res agitur [g], vel promittendo, vel stipulando, vel patiendo accusationem: qui sibi stipulantur, rei stipulandi: qui promittunt, rei debendi dicti [h]. At qui accusantur, rei criminis: qui conueniuntur rei [i], vt qui agunt vel petunt actores: vt dicimus iudicium constare tribus saltem personis, actore, iudice & reo [k]. Sunt & alia exempla, vnde & iudicium quoque controuersiæ dicitur, res iudicata, vt liquet ex proprio titulo in iure ciuili & pontificio: rei quoque appellatione & causæ & iura continentur [l]. Hic plures rei credendi sunt, quando pluribus in solidum idem debetur, verè, vel fictè ex vna eademque causa principaliter. Sic rei debendi contrà qui ex pluribus in solidum singuli debent idem, verè vel fictè, ex eadem causa principaliter. Constitutio duorum pluriumúe reorum est [m], sed numerus distinctionem non facit. Item alia constitutio reorum promittendi, alia stipulandi, vt monuimus. Materia porrò & res de quibus constitui rei possunt, erunt omnes quæ in obligationem veniunt, & quarum contrahentibus est commertium: quæ autem eiusmodi sunt, superioribus libris tradidimus [n]. At personæ idoneæ huic constitutioni, & illæ erunt, quæ se obligare, & quæ sibi acquirere possunt, de quibus quoque anteà diximus [o]. Quare vt vterque vel omnes rei obligentur, operæpretium est esse idoneos, alioquin altera, vel aliqua eorum persona obligationis incapace, alter vel alius, seu alij capaces subductis incapacibus soli obligantur [p]. Formulæ constituendi duos vel plures reos stipulandi hæc, si post omnium interrogationem promissor spondeat: vt putà cum duobus separatim stipulantibus, ita promissor respondeat, vtrique vestrũ dare spondeo Nam si Titio spoponderit, deinde alio interrogante spõdeat, alia atq; alia erit obligatio, nec credũtur duo rei stipulãdi esse [q]. In promissione autem Pomponius respondit, duos reos promittendi rectè obligari, siue ita interrogati, spondetis? respondeant, spondeo, aut, spondemus: siue ita interrogati, spondes? respondeant, spondemus [r]. Neque etiã interest ex sententia Vlpiani, in duobus istis reis promittendi, alter post alterũ respon-

c passim in omnibus legibus, de duob. reis.
d l. reos promittendi, l. 11. de duob. reis, P.
e l. idem est, l. 10. de constitut. pecu. P.
f l. eandem rem, l. 9. de duob. reis P. §. 1. const. nouel. 99.
g Cicer. 2. de Oratore, c. forus, de verbo. significa. vide Sextũ Pompeiũ, Festũ in verb. reos.
h l. 1. de duob. reis P.
i l. properandum, §. etsi quidem de iudic. C. l. 2. de iure calumniæ.
k l. inter litigãtes, & l. Iulianus, de iudic. P.
l l. rei appellatione, 23. de verbo. sign.
m §. 1. de duob. reis, ap. Iust. l. 1. eod. in P.
n superiori libr. 22. cap. 4.
o superiori libr. 22. cap. 5.
p vt in l. si ex duob. l. 12. §. 1. & l. his verbis, 2. de duob. reis P. l. vir vxori, l. 27. § fin. & l. idẽ est 18. ad senatus. Velleian. P.
q §. 1. de duob. reis.
r l. duo rei, l. 4. & l. duos reos, l. 6. §. duo rei eod. tit. §. duo plures ne, eo. ap. Iust. n. 2.

derit, seu separatim, dummodò respondeant in vno contextu, & antequam ad alia diuertant: an vterque simul. Non enim in illa constitutione timendũ est de nouatione, videlicet, vt tunc accedente secundi correi responsione, prioris nouatio fiat: cùm hoc actum inter eos sit, vt duo rei constituantur, neque vlla nouatio fiat [a]. Quocirca nihil prohibet quominus rei duo dicantur, quamuis alius priùs, alius in diem se obligauerit, vt ait Florentinus iurisconsultus [b]. vel quamuis ab vno tantùm fideiussor acceptus fuerit [c]. Proculdubiò enim duo rei debendi erunt, si actum ita sit [d]. Quòd si actum non sit, si tamen se obligarint alternatiuè, idem erit dicẽdum: vel si testator alternatiuè plures obligauit [e]. At si copulatiuè, in vno actu quidem duę reorũ promissiones constituunt duos reos debendi [f]; si duo actus per verba diuersa, efficiuntur duæ obligationes [g]: sic ferè in reis stipulandi seu credendi, vt si dictũ sit, id seruetur, sin minus, vt si alternatiuè, inspiciamus num vterque possit acquirere, & in personam debitoris sit collata electio, & duo correi fiũt [h]. Quòd si non fuit collata, idipsum hodiè receptum, cum alternatiua inter personas posita resoluatur in copulatiuam [i]. quamquam olim antiquum ius aliter decideret [k]. In copulatiua eadem ac in reis debendi dicit Barthol [l]. Disparitas tamen rerum pro quibus fiunt rei vtriusq; generis debendi & credendi separatim impedit duorum reorum constitutionem [m]. Per constitutionem seu stipulationem hanc reorum, non solùm quis sibi, sed alius quandoque etiam, vt dominis seruus, quærit obligationes: & totidem reos stipulandi facere dicitur, quot adiecerit dominos quibus dari stipulatus est [n]. Vtilitas & finis istius constitutionis plurium reorum est, vt ait Iabolenus, vt cùm duo eandẽ pecuniam aut promiserunt, aut stipulati sunt, ipso iure & singulis debeatur, & singuli in solidum debeant: ideoque petitione & acceptilatione vnius, tota soluatur obligatio [o]: partes autem à singulis peti posse nemini dubiũ est [p]. Et potest actor aduersus correos debẽdi agens, quod pertinet ad quantitatẽ, actionem diuidere, si velit, non enim diuidere cogendus est [q]. Hodie quædã in hac re innouata sunt, & placuit ex duobus reis promittendi, ita demum quemque teneri in solidum, si pactum fuerit speciale: & si alter inops sit, in solidum, vel in partem, vt id saltem ab altero petatur, vel si absens sit: sin autem non fuerit conuentum specialiter, ex æquo sustinebunt onus: & si conuenerint, vt vterque eorum sit obligatus, si ambo præsentes sint & idonei, simul cogendi sunt soluere [r]. Et ita correi habent beneficium diuisionis, exemplo fideiussorum [s]. Solutione tamen aut nouatione vnius ex correis, tota tollitur obligatio: cùm enim vna res tantum in stipulationem vel constitutionem deducta fuerit, eius vnica solutione tollitur obligatio [t]: quia semel solutum, amplius solui non potest, non secus quàm res quæ semel mea est, amplius mea fieri non potest [v], cùm ex pluribus causis dominium quæri non possit [x]. Qui autem ex correis solidum soluerit, habet regressum pro parte aduersus correos promittendi: nisi illi exempti sint ab obligatione. In stipulandi reis, antequã cõtestatio lis facta sit, locus est electioni, vt debitor possit cui voluerit ex pluribus soluere: vbi autem vnus ex correis primum in iudicium venit, & petit debitum, intercipitur illa præuentione libertas debitori soluendi alteri, cui si offerat pecuniã minime liberatur [y]. Duo rei debendi respectu quidẽ creditoris, vt fideiussores pro inuicẽ conueniuntur, si actum sit expresse [z], vel si color est quæsitus [a]: & tunc habent beneficium fideiussorum. At habita ratione actionis quæ inter ipsos reos exigitur, si ex mera liberalitate se reos constituant, & socij sint, videntur mutuò fideiussisse [b]: non socij, nequaquam [c]. Extra liberalitatem vero promittens, tunc earenus pro inuicem tenentur fideiubere, quarenus negotium ad alterum in rei veritate pertinet [d]. Quo casu habent beneficium authenticæ de duob. reis. Sententia lata pro vno ex correis debendi, ita demum aliis prodest, si pronuntiatum

sit

a l. 3. de duob. reis P.
b in l. ex duobus, l. 7. de duo. reis P. §. fin. cod. item ap Iustin.
c dicta l. duos reos l. 6. de duo. reis. P.
d l. reos, 11 §. cum ita Paulus, de duo. reis P. auth. hoc ita, eo. C.
e l. si ex toto, § 1 de leg. 1. l. siue, de duob. re. P. auth. si quando, de constitut. pec.
f l. stipulatio ista, §. eum qui, de verb. oblig.
g § 1 de duo reis.
h l. si Titio aut Seio, de lega. 2.
i l. cum quidam, de verbor obligat. C.
k l. 1. § si tiudurus, & l. item seruus § fin & l. seq. & l. seruus, de stipula. seruo P.
l Barthol. in l. cum duo, numero 3. de duob. reis.
m l. illud quod ego, l. 15. de duob. reis P. sunt & alia quæ impediunt constitutionem plurium reorum, quæ videto apud Barthol. ad l. cum duo, numero, 1. de duob. reis in P.
n Paulus in l. si seruus communis, l. 29. de stipula. seruor. lib 45. P. et 3 o l. 2 & l. 1 § fin. de duob reis P.
§. ex huiusmodi, cod. iustin. ap Iustin.
p dicta l. 2. §. fin. de duo reis. l. si ex toto, § 1. de lega. 1. inter, § duo rei, de fideiuss. l. anal. latum, §. illud, de pecul. cum fili. q l. reos promittendi, l. 11. de duob. reis. l. 1. C. eo. t. autem hoc ita, de duob reis C. & § 2 & eo tit in authent collat. 3. constitu 9.
r authent præsente, de fideiuss
s l. 2. & 4. de duob. reis. P.
v § sic itaque de actio l. & eadem, l. 11 § pen. de exceptio. rei iudica. P
x l. 3. §. ex pluribus, de acqui. possessio.
y in l. 2. C. de duob reis.
z l. reos, de duob. reis P.
a l. sed Iulianus, §. 1. ad Macedo. P.
b l. 3. & l. in lege Falcidia, ad leg. Falc. P.
c dicta l. in lege Falcidia.
d l. vir vxori, ad senat. Velleian. in P.

fit in facto, non debitum, vel non contractum [a]. Si tamen in iure, vel ex persona sua correus absolutus fit, non prodest, si socij non sint [b]. Quia exceptiones personales ad alium, nec ad ipsum fideiussorem porriguntur [c]. Rationes quorsum pro vna & eadem obligatione, plures correi adhiberi possint, possunt eædem esse ac quæ fideiussionem firmant: & vltrà, quòd egredi contractus fidem non liceat etiam ex rescripto principis [d].

17

a argumento l. duobus. § à fideiussore, de iurejur. P.

b l. si ex duobus. § 1. de duo. reis, P. l. 3. rem rat. hab P.

c l. exceptiones, de except. P. cũ simil. l. si duo rei, de duob. reis, P. vide hac de re Barth. in l. ex duobus num. 22. de duo. reis.

d l. expungere l. 5. de duo. re. C. l. quoties, de precib. imper. offerend.

De pollicitatione. Cap. 9.

Lib. 50. P. tit. 12.

1 *Pollicitatio verbis fit, & per epistolam.*
2 *Pollicitationis nomen generale & speciale.*
Pollicitatio quid, & quomodo à pacto differt. eod.
3 *Pollicitationum distinctio.*
4 *Polliceri quæ res possunt.*
5 *Pollicitatio quando obliget.*

1 VIA pollicitatio verbis fit, vt & alias inter absentes, epistola [e], ne quid intactum quod ad contrahendi seu obligandi verbis
2 formulam relinquamus, pauca de illa agemus. Nomen pollicitationis aliquando generale est, ad omnes promissiones pertinens [f]. Propriè tamen pro vltrò facta, & spontanea promissione accipitur, & vt Vlpianus ait, pollicitatio est solius offerentis promissum, cum tamen pactum à quo differt, sit, duorum pluriumúe in idem placitum & consensus [g]. Pollicitatio distinguitur ratione
3 eius cui fit: nam fit publico, vel priuatæ personæ, vel Deo, quæ & votum dicitur. Item alia cum causa iusta, alia sine causa impulsiua vel finali fit. Res
4 quæ in pollicitationem venire possunt, illæ erunt quæ in conuentionem aliã deduci possunt. Quæ non possunt, nec rectè in pollicitationem veniunt, nec in votum. At personæ idoneæ quoque debent esse contractui, neque
5 sexum distinguimus [h]. Quando autem obliget pollicitatio, causa propter quam fit, docere poterit. Qui sine iusta causa pollicetur non obligatur, contrà si ob iustam causam [i], veluti ob honorem sibi vel alij decretum vel decernendum [k], vsque adeò vt transeat ad hæredem obligatio [l]. Et videtur hic esse contractus innominatus, do vel facio vt des. Et proinde si quis ob honorem aut sacerdotium promiserit opus aut pecuniam, & antequam sacerdotium vel magistratum ineat, decedat, hæredes in pecuniam promissam vel opus pollicitum non possunt conueniri: nisi fortè ab eo vel à repub. opus ipsum fuerit inchoatum [m]. Siquidem qui pollicitus est, si cœperit opus vel solutionem polliciti, adigi ad implementum iure ciuili potest: vt pote qui deliberatam mentem præcessisse facto ipso comprobauerit, nec licet pœnitere [n]. Tum quòd iam rei interuentu videatur contractum efficaciter, non nudè [o]. Quemadmodum & accidit in donatione, quæ quamquam non esset iure Pandectarum efficax, ex nuda ratione & constitutione volentis largiri, tamen si acceptata esset à donatore rata erat [p]. Sicq; Papyrius à donationibus ad pollicitationes argumentatur, vt in vtrisque quæ in rempublicã

e l. Charidemus, l. 5. de pollic. P.

f vt in l. pollicitatione, C. de dona. ant. nup. l. pen. C. de dot promiss. l. si C. ad Velley.

g l. 3. de pollicit in P. l. 1. de pact in P. l. non minorem, C. de transact.

h l. teties, l. 6. de pollicit.

i l. 1. § non semper, de pollicit. iuris gentium, §. sed cum nulla, de pact P. l. 1 & tot tit de condictio. sine causa.

k dicto § non semper, & l. ex pollicitatione, l. 9.

l l. teties l. 6. §. 1. de pollic. P & l. pen. eo tit.

m l. si quis ob honorem, eo. de pollicit. & l. penul. eo. Pap in l. æstimationem, l. 36 §. 5. de muneribus P.

n l. 1 §. non semper, & seq & l. 3. & pe. de pollicit P.

o vt in l. legem qui dixit, C. de pact. l. diuisionis placitum, eo. tit P.

p l. nuda ratio, de donation. in P.

fiunt, conditiones appositæ, ita demum ratæ sunt, si reipub. vtilitatis interest: si damnosæ, non seruentur [a]. Ad hæc causa legitima efficacis pollicitationis censetur, propter incendium, vel terræ motum, vel aliquam ruinam quæ reipub. contigit [b]: isti enim casus miseratione digni visi sunt, & donatio quæ alioquin prohibita, ob illos permissa [c]. Sic & Paulus generaliter respondit: ob casum quem ciuitas passa est, si quis promiserit se aliquid facturum, etsi non inchoauerit, omnino teneri [d]. Si quis autem ne honoribus fungeretur opus promisisset, tam honores subire cogendum, quàm operis instructionem, Antoninus rescripsit [e], si idoneus honoribus esset. Etenim dignus pœna est, qui patriæ munera subterfugere, etiam pretio tentauit: & eos qui idoneos eligunt, à procuratione vtilitatis reipub. auocare [f]. Et Papinianus, æstimationem, inquit, honoris aut muneris, pro administratione offerentes audiendi non sunt [g]. Quæ per se rationes docent pollicitationis efficacis, quòd ea non tã merè liberalitatis, quàm iustæ & penè necessariæ finalis causæ sit, qua cessante, & ipsa corruat [h], quod in impulsiua verum vtique non esset [i]. Illud autem erit constituendum, vt in pollicitatione licita, forma ei data sit sequenda, nec alio modo à repub. acceptari, vel peti possit [k].

a l. imperatores, l. 13. de pollic. in P.
b Marcell. in l. propter incendium, l. 4. de pollic. P.
c l. quod si vir de donat. inter vir. & vxor. P. l. penul. §. 1. C. de dona.
d l. ob casum, l. 7. de pollic.
e l. in priuatis, l. 12. §. fi. de pollic. P.
f l. qui cum vno, § qui post desertionem, de re militar. l. 1. § item de offic. præfect. vrb. P.
g l. æstimationem, l. 6. de munerib. & hon. P. l. illud, l. 10. de excusat. muner. lib. 10. C. tit. 47.
h l. 2. § fi de donati. in P. c. cum cessante, de appellation. in Sex.
i l. 6. & 8. de pollic. gloss. in l. 1. §. secũdo loco, de postulan.
k l. Septitia, l. 10 de pollicit. P. l. 2. de iure immunitatis, P.

De voto. Cap. 10.

Lib. 3. Decret. tit. 34. Lib. 3. Sext. tit. 15.

1 Votum quid.
2 & 3 Voueri quæ res possunt.
3 Euocatio deorum, vt dicebant, tutelarium.
4 Deuouentes seipsos pro salute populi.
5 Voti diuisio, in bonum, malum, simplex, solemne.
7 Purum conditionale, commutabile, incommutabile.
6 Votum ordines sacros suscipientium & religionis.
Votum tacitum religionis. eod.
8 Vouere quæ personæ possunt.
9 Votum filij intra quod tempus reuocari possit à patre.
10 Vota pupillorum reuocare possunt tutores, monachorum abbates, vxorum mariti.
11 Filijfamilias quæ possunt vouere.
12 Vouendi formulæ.
13 Voti finis.
14 Vota plura enumerata Paganorum pro re familiari & publica.
15 Votum quare obligat personam.
16 Vota reddi debere omni iure probatur.
17 Votorum excludendorum modus.
18 Voti commutatio seu dispensatio quid, & à quo, & in quod fiat.

VOTVM, voluntas est spontanea [l]. Et ideò & consensus votum dicitur [m]. Votum inter pollicitationes annumeratur [n]. Votum est promissio aliquid faciendi, dandi, aut non faciendi vel non dandi, Deo facta. Apud theologos est [o], propositi supererogantis promissio Deo facta, propter bonum finem, ex deliberatione firmata. Viguerius [p], alio modo definit

l l. 1. de oblatio. votor. C
m l. 2. de electio. in sex.
n l. 2. de pollicita. P.
o Ricard. in 4 Sentẽ. 36. distinctio arti. 2. 3 q. 2 Angel. de Clauas. in Summa in verbo votum 1.
p Ioannes Viguerius, in Institutio theologic. c. 5. §. 5. versicu. 14. de voto.

fuit,& plenius,vt sit deliberata, & discreta ac possibilis promissio, ab existẽte in libertate,Deo facta, de bono cõsilij vel præcepti, cum proposito seu intentione seruandi, & ad id se obligandi. Marsilius Fisc inus ex Orpheo & Platone votum definit, vt sit arduus affectus casti animi, Deo deditus, & quod bonum videtur exoptans [a]. Plato, vouere esse à Deus, vt ait, petere [b]. 2 Res quæ vouerí possunt, & facta sunt,& dicta, & res aliæ exempla facti patent in Iepte, qui vouit se præstaturum & oblaturum quod prius è victoria redeunti sibi occurrisset [c]. Sic Iacob post visionem scalæ, vouit votum dicens,si fuerit Dominus mecum, & custodierit me per viam per quam ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendũ, reuersusq́, fuero prosperè ad domum patris mei,erit mihi Dominus in Deũ, & lapis hic quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei: cunctorumque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi [d]. Et probant iura ciuilia votum decimarum, & obligationem etiam eius in hæredem transire statuunt [e]. 3 Inter ea quæ vouentur sunt peregrinationes, subuentio seu transitus in Hierosolymitanam expeditionem, ad liberandam Syriam ab infidelium occupatione [f], ob quam principum & populorum olim facta vota frequentius recente clade, Vouentur & animalia, domus,ager,anima propria, id est,personæ siue masculi siue fœminæ, siue pauperes aut diuites [g], & alia quæ præstari possunt,alioquin quæ possibilia non sunt,nec promitti queunt,nec obligant [h]. In euocatione tutelarium,vt vocabant, deorum, olim qui obsidebant ciuitates in carmine euocationis, quo relinquere eos rogabant quos 4 obsidebant,& transire ad se, vouebant illis templa se ædificaturos [i]. Seipsos etiam aliqui apud gẽtiles pro salute & victoria Romani populi deuouerunt Deo & manibus,vt duo Decij,pater & filius [k], Quintus Curtius: & apud Græcos pro Athenienſibus Codrus: Menœceus pro Thebanis: pro Celæneis 5 Anchurus. Votũ aut malũ,aut bonũ. Malũ non est obligatoriũ sed rescindendum [l]. Bonum votum generaliter duplex dicitur esse, simplex,& solemne. Simplex, quod priuatim promittitur nulla extrinseca adhibita solemnitate, aut persona publica nulla recipiente vel acceptante. Solemne contrà quod professionem habet publicam [m]. Et sunt quidam actus, qui dum fiunt 6 habent votorum expressam confessionem. Quemadmodum tria,paupertas, obedientia, castitas, promitti censentur in susceptione ordinum maiorũ [n], & professione solemni alicuius religionis [o]: vel tacita, quæ tacita triplex. 1 Si nouitius se ingerit actibus ex certa scientia professorum [p]. 2. Si deferat habitum professorum in eo monasterio vbi habitus professorum & nouitiorum distinctus est [q]. 3 Per delationem habitus nouitij vltra annum in eo monasterio, vbi non distinguitur à professorum habitu [r]. In baptismo emittitur votum solemne legis Euangelicæ obseruandæ,necessarium ad salutem 7 æternam consequendam [s]. Quædam etiam vota sunt pura, statim obligantia, quædam sub conditione, quæ non obligant nisi existente conditione [t]. Item votum quoddam commutabile in aliud pro eo quod quis vouit, re- 8 demptione facta: aliud incommutabile [v]. Personæ omnes vouere possunt, [x] cuiuscumque sint generis, qualitatis, aut sexus,nisi nominatim prohibeantur. Et voto obligantur patresfamilias,puberes [y], sui iuris: non autem filiusfamilias,aut seruus,sine patris dominiue authoritate [z]. De muliere sic cautum in lege diuina: Mulier si quippiam vouerit & se constrinxerit iuramento,quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari, si cognouerit pater votum quod pollicita est & iuramentum quo obligauit animam suam,& tacuerit, voti rea erit. Quod pollicita est & iurabit,opere cõplebit. Sin autẽ statim vt audierit cõtradixerit pater,& vota & iuramentum eius irrita erũt,nec obnoxia tenebitur spõsioni,eò quòd cõtradixerit pater. Si maritũ habuerit & vouerit aliquid & semel de ore eius verbũ eggrediẽs,animã eius obligauerit iuramento, quo die audierit vir,& non contradixerit, voti rea erit, reddetque quodcumque promiserat: sin autem audiens contradixerit, & irritas fecerit

[a] Marsil. Fisc. in comment. ad 2. Platonis Alcibiadem.
[b] Plato. in Euthyphrone.
[c] Iudicum, c. 11.
[d] Genes. 28.
[e] l. 2. de pollicit.
[f] c. 2. c. non est vetitus 33. c. magnæ. 7. c. quod super 2. & c. 5.
[g] Leuitic. 27.
[h] l. quemadmodum, de iustitia.
[i] vt apud Liuium in sub verb. con.
[k] Liuius lib. 8 ab vrbe. deducta. De eo sic formulam pronũciabat præsente vrbis Pontifice publico populi Romani.
[l] can. malus, 22. q. 4. cano vi a sola, 34 q. 5.
[m] consuetudines, 27. q. 1.
[n] c. vnic. de voto, in Sexto.
[o] c. vnico de voto, in Sexto.
[p] Ioan. Andreas & Franc. in c. viduæ, de regularibus de regu. in Sexto.
[q] Ioan. in d. c. viduæ, de regular.
[r] c. 1 de regularibus Sexto.
[s] ea sunt quidã 27. q. 1. ea primo, de cõsecrat. dist. 4.
[t] c. votum, de conditionalibus appositis cum vnic. 32. q. 5. si quis pro dote. à contra ibi.
[v] c. 1. 2. & seq. de voto ap. Gregor.
[x] l. 2. de pollicit. c. 5. c. nullus nisi nostã. 2 fi de regularibus, c. si quis latens, 16. q. 1.
[y] d. l. 2 de pollicit. c. 2 si quis seruum. 27 q. 4 ea ex antiquis, 54 distinct. ea. 2. & 2. c. 6. q. 2.

fecerit pollicitationes eius, verbaque quibus constrinxerat animam suam, propitius ei erit Dominus. Vidua & repudiata, quicquid vouerint reddent [a]. 9
Hodie pater reuocare votum filiæ potest intra annum & diem tantùm [b], neque peccat pater reuocando intra illud tempus; nec filius patri reuocanti consentiendo, eò quòd pater faciat authoritate canonis [c]. Sic & tuentur 10
posse tutores suorum pupillorum vota reuocare [d]. Et Abbates suorum monachorum, etiam facta ante monachatum, vt & maritus potest omnia vota abstinentiæ & continentiæ ab vxore facta reuocare, etiamsi ante contractũ matrimonium fuerint emissa [e]. Potissimùm cum illorum interest, nec consenserunt. Proinde quoque præpositi ecclesiarum administrationibus & curis, antistites & curiones, abbates, non possunt in præiudicium suarum ecclesiarum vouere [f], sine licentia summi pontificis, id quod vinculum, quod inter ipsos & ecclesias est dissoluere possit, vel ob quod diu ab ecclesiis abesse possent [g]. Nec prælati episcopi, & iis superiores, absque summi pontifi. licentia votum religionis faciunt, nec se monasteriis deuouent [h]: quamuis inferiores, vt decani, præpositi, archidiaconi, archipresbyteri & curiones possint [i], etiam inuitis suis episcopis [k]. Monachi sine consensu abbatis non vouent. Neque ipsi abbates sine licentia superiorum [l]. Putant autem, quod & ve- 11
rum est, seruum vel filiumfamilias qui temporalia vouere non possunt, posse spiritualia vouere, quibus nullũ fit præiudicium iis quorum in potestate sunt: putà quòd certas preces dicent, vel alia similia [m] vouebunt. Ita filiusfamilias qui habet peculium castrense vel quasi, de illis in quibus habetur ac si sui iuris esset, rectè poterit vouere, vt & testari. Forma vouendi efficaciter est, vt diximus, simplex, aut solemnis, verbis conceptis purè, vel cum 12
conditione expressa, deliberatè & maturè [n]. Etenim quod sine discretione vel temerè emittitur, obligatorium non est [o]: neque sola deliberatio sine animo obligandi, nisi vltrà fuerit processum obligationem voti constituit [p]. Proinde omnia ex voto excusare debent quæ solent voluntati liberæ obesse, & pactiones & consensum impedire, veluti, error, metus, deceptio, dolus & similia [q], de quibus suis locis dictum est. Accedit formæ aliquando & promissioni voti iuramentum promissorium, quod certè efficacius reddit promissum inter homines. Nam quod ad Deum pertinet, inter simplicem loquelam & iuramentum Deus non constituit differentiam [r]. Apud Liuium vouendi formula præscripta, dum de bello decreto à Romanis contra Antiochum agit, vtiq; M. Attilius inquit, consul ludos magnos Ioui vt voueret, placuit (scilicet senatui,) id votum præunte P. Licinio pontifice Maximo, consul nuncupauit: si duellum, quod cum Antiocho rege sumi populus iussit, id ex sententia senatus populique Romani confectum erit, tum tibi, Iupiter, populus Romanus ludos magnos dies decem continuos faciet: donaque ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia, quantam senatus decreuerit &c [s]. Perpendimus hîc quoque Dei maiestatem cui fit promissio & votum [t]. Item 13
& finem propter quem quis emittit votum, qui est vel salus æterna, vel temporalis, aut alius bonus, & vtilis, nec damnosus proximo, vel superstitiosus, quo fit vt concep tio votorum seu promissio facta in pernitiem alicuius, vt Deus occidat inimicum, vt adultera quis, vel aliqua adultero potiri possit, & ob similia impia & vana, sacrilegia potius & superstitiosæ preces haberi debent. Mores antiquorum gentilium, & votorum religionem, & causas docent: tum etiam eorum qui verum Deum colebant. Refert Cato verba 14
concepta quibus vota fiebant pro bubus [x]: & quomodo ante messem porcã præcidaneam vouebant & sacrificabant [y]. Sueronius tradit omnes ordines Romanorum, in lacum Curtij, pro salute Octauij Cæsaris, quotannis ex voto stipem iecisse [z]. Sicuti & posteà pro salute principis vota fuerunt præstita summa cum populi iucunditate, vt Adrianus Imperator non luxerit Actium Verum adoptatum mortuum Calendis Ianuarius, quòd vota præsta-

rentur

a Numero. 30 vide Philonem Iudæum lib. de iureiurand. si vxor coniugũ sine alio continentiam vouerit, non tenet votum. ca. si in. 27. q. 2. idem in abstinentiæ voto. ca. mansuetũ, 31. q. 3.
b ca. puella, 20 q. 2. ca. nullus 32. q. 2.
c gloss. in Summa 20. q. 2.
d dicto ca. puella, & Pano. in c. 2. de regular.
e gloss. 2. in can. noluit lex, 33. q. 5.
f dicto ca. noluit lex.
g ca Clemens 8. q. 1.
h c. magnæ, de voto. c. nisi cum pridem, de renuncia. ca. nõ oportet, in 2. de conuers. distinct. 5.
i c. licet de regular. ca. dux, 19 q. 2.
k ca. monacho. 20. q. 4.
l ca. abbates, 18. q. 2.
m Angelus de Clauasio in Summa, § votum, 2. numero 7 arguit relatum, de sponsa. excom. ca. si seruus sciente, 54. distinct.
n ca de viduis, 27. q. 1.
o c. veniens, de voto ap. Greg. c. charissimus, & c. veniens de conuers. cõiug. c. ad nostram, de regular.
p c. literarum, de voto. arg. l. obligationum, de action. Philegon, de reb. cred.
q per totum 22. q. 4.
r ca. iuramenti, 22. q. 5.
s Liuius lib. 6. dec. 4. in principio.
t c. magnæ, de voto.
x Cato de re rusti. c. 83.
z idem Cato. eo. c. 134.
y Sueton. in Octauio c. 57. Dio Gassius lib. 50.

rentur pro ſalute principis [a]. Etenim poſt calendas Ianuarias pro ſalute principis vota ſuſcipiebantur [b]: nuncupabantur autem à conſulibus & reliquis magiſtratibus, vt narrat Plutarchus [c], & meminit Plinius Iunior ſe ita feciſſe [d]. Exegit votum Caligula Cæſar ab eo qui pro ſalute ſua gladiatoriam operam promiſerat [e]. Tum præcipuus votorum locus eſt, cùm ſpei nullus eſt [f], & ad Dei opem tum maximè cogimur peruenire, cùm humanum deſperamus auxilium. Proinde vota ritè facta Deo exſoluenda eſſe, & habere obligationem perſonalem vouentis, non rei quæ vouetur, placuit, atque ad hæredem tranſire [g]. Potiſſimùm ſi iuſſerit qui vouit hæredi, illud exequi [h], vel ſi votum reale ſit, cuius executio non pendeat ab ipſiſſima perſona vouentis [i]. In lege 12. Tabularum ſcriptum refert Cicero 2 de Legib. ſanctè vota reddunto. quare & voti cauſa ſoluendi magiſtratui licuit fines prouinciæ exire, quos alioquin non licebat tranſilire, dum tamen non abnoctaret [k]. Iubet ius naturæ primùm reddere Deo vota, quia naturæ iure æquum eſt, quæ placita ſunt ſeruari [l], & graue fidem fallere [m], & multò magis impium Deo fidem datam, irridere: eędemq; rationes quas paulò antè docuimus firmare pollicitationem, accedunt votis, ſed firmius ius diuinum ad votorum exſolutionem adigit. Eccleſiaſticus, *ſi quid vouiſti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio* [n]. Et in libro Numerorum. *Si quis votum Domino vouerit, aut ſe conſtrinxerit iuramento, non faciet irritum verbum ſuum, ſed omne quod promiſit implebit* [o]. Et in Deuteronomio [p], *cùm votum voueris Domino Deo tuo nõ tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus. Et ſi moratus fueris reputabitur tibi in peccatum. Si noluerís polliceri abſque peccato eris: quod autem ſemel egreſſum erit de labiis tuis, obſeruabis, & facies ſicut promiſiſti Domino Deo tuo, & propria voluntate, & ore tuo locutus es.* Et Dauid, *vouete & reddite Domino Deo veſtro, omnes qui in circuitu eius offertis munera* [q]. Iure quoque pontificio vota præſtanda, fidem faciunt, quæ propriis integris titulis de voto traduntur [r]. Quibus & ius ciuile conſentit [s]. Obſeruandus tamen in votorum ſolutione, modus quo quis vouerit, an purè. Et tunc ſtatim tenetur, ſi poſſit ſoluere, aliter dilatio permiſſa [t]: an ſub conditione, quo caſu non obligatur, niſi prius conditio extiterit [u]. Rurſum, qui ſimpliciter ſe daturum vouerit, in ſpecie, non debet deterius indiuiduum ſoluere. Maledictus enim doloſus, qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens immolat debile Domino [x]. Et quamuis in indefinitis, quod minimum eſt, veniat ex interpretatione, fauore promittentis [y], tamen fauore religionis de melioribus eſt offerendum [z]. Sic enim qui ſe voto obligauit, teſtabitur ſuam erga Deũ piam voluntatem. Vel ſi iudicio cogendus ſit, quod inter melius & peius eiuſdem ſpeciei eſt, præſtabit [a]. Et quod conſuetum eſt in præſtatione ſimili, ſeruabitur [b]. Interdum in pollicitatione voti exequenda accedit diſpenſatio, vel commutatio, ſeu redemptio voti. Diſpenſatio de non implendo voto fit, dum quod vouetur, vel malum eſt, vel inutile, vel impedimentum eſt maioris boni, remittitur ab eo qui auctoritatem habet propter iuſtam cauſam [c]. Diſpenſare creditur ſolus ſummus pontifex in quatuor generibus votorum, religionis, profectionis Hieroſolymitanæ, pro ſubſidio, & ad ſanctum Iacobum, & viſitationis liminum SS. apoſtolorum, Petri & Pauli: in aliis diſpenſat epiſcopus [d]. Commutatio eſt, quando pro voto, aliud imponitur vouenti, eſtq; etiam dicta redemptio: nam ſolutione impoſiti, liberatio fit ab eo quod quis vouit, etiã iure diuino recepta [e]. Et hodiè quoq; pontificio iure permiſſa ſuperioris authoritate, inſpecta qualitate perſonarum & cauſa [f]. Cõmutatio porrò in melius ſemper fieri debet. Vnde quia creditur religionis ingreſſum vt obſequiũ, perpetuũ arctius eſſe votũ, placuit in eum omnia vota temporalia conuerti poſſe [g]. Nec videtur votum & propoſitum infringere, qui in melius commutat [h]. Hîc conſidera quoque res, perſonas, & propter quid votum factum ſit. Res promiſſæ enim voto interdum non poſſunt

[a] Plinius in Panegyr. Traian.
[b] Cauſa in l. ſi talem merer, ſ. 233. de verb. ſig. & Dio Caſſius, lib. 44.
[c] Plutarchus in Cicer.
[d] Plinius, in dicto Panegyrico.
[e] Suetonius Tranquil. in Caligu. c. 27.
[f] Plinius li. 2. Natural. hiſtor. c. 16.
[g] l. 2. de polic.
[h] c. liter, c. 6. de vot.
[i] d. c. licet, & c. quod iuper, eo. i. veteres, de contra. & cõmiſſipul. C. l. vlt. vt actio. ab hæred. & contra hæred.
[k] Iſidor. li. 5. de offic. præſid. in P.
[l] l. 2. de pact. l. non minorem, de tranſac. C.
[m] l. 1. de conſtit. pecunia.
[n] Eccleſiaſtic. c. 5.
[o] Numero 30.
[p] Deuteronom. 23.
[q] Pſal. 75.
[r] potiſſimum in c. licet, eo. ap. Greg. & tota. 27 quæſt. 1.
[s] l. 2. de polici. P.
[t] c. non eſt, de voto.
[u] ca. non ſolum, 32. quæſt. 5 c. veru, de conditio apposit. c. ſolent autem, de reſtit. ſpoliator. ea. nõ ſolum, 32. q. 1.
[x] Malach. 1.
[y] l. finis, in fine, de leg. 1 l. numis, de lega. 3.
[z] arg. l. ſunt perſonæ de religioſ. & ſum. fac in P.
[a] l. Titia, § fi. de auro & argen. lega
[b] ex parte, de vnſi.
[c] c. 1. & c. magnæ, de vot gloſ in c. non eſt, eo tit.
[d] Angelus de Clauaſio. in Summa, in verbo, votum 4. numero 6.
[e] Lemme 27.
[f] 1. & 2 & ſeq. de voto.
[g] c. ſcripturæ 4. de vot ea admonere 33. q. 2.
[h] c. peruenit, de translat.

possunt redimi, interdum possunt, secundum finem diuersum: quod enim magis Deo acceptum est, id tenendum [a]. Et non commutat summus pontifex votum quod emissum est in baptismo, necessarium videlicet ad salutem consequendam, vt in baptismo diximus: nec enim dispensatio, vel gratia fieri potest contra Deum & salutem, sed potius esset dissipatio [b]. Personæ vouentium quoque cum votis conferendæ sunt, vt si vouerint auxiliatrem manum propriam, pro repetitione terræ sanctæ, si sint debiles, infirmi, seniores, laboribus bellicis impares, peregrinationi inhabiles, iure, vel facto, in alias res personalis deuotio rectè à summo pontifice conuerti possit: nempe in expensas quas facturus fuisset in vigilias, orationes, ieiunia, & similia [c]. Et in summa tria in hoc negotio Innocentius 3. iubet obseruari, quid liceat secundum æquitatem: quid deceat secundum honestatem: quid expediat secundum vtilitatem [d].

a c.1 de voto.

b ea sunt quidã, 15. q. 1.

c magne, 7 & c quod super his, 2. & c. ex multa, 9. in princ. & 5 fi. de vot. ap. Greg.

d dicto c. magnæ, & ea aliud, 22 q. 1. & ea denique, 4. dist.

De nouationibus, & delegationibus, & cessionibus actionum. Cap. 11.

1 De nouationibus & recessionibus actionum remissiuè.

IVRIS ciuilis acquirẽdi modus est perstipulationẽ, nouatio [a]; & ideò de illa dicendum hîc esset inter conuentiones quæ stipulatione fieri solent: verum quia hæc quoque ad solutionem & distractum magis mihi pertinere visa, alibi de ea, & de delegatione, & cessione actionum, post caput de solutionibus tractauimus [f]. 1

a l. ea quæ ciuiliter. l. 53. de æquitẽ ver. dominium. ff. lib. 41. tit. 1.

f in fin. 23. obligationum c. 20.

De acceptilationibus, & de Aquiliana stipulatione. Cap. 12.

1 Acceptilationis, & Aquilianæ stipulationis tractatio remissiuè.

IAM de istis etiam copiosè alibi dictum est [g], ideò nec verbum amplius addam. 1

g superiore libro 2. fi. c. 18.

De literarum obligationibus, & de exceptione non numeratæ pecuniæ. Caput 13.

Lib. 4. C. tit. 30.

1 Literarum figuræ ad quid adhibitæ conuentionibus.
2 Notæ scribendi prohibitæ ob fraudes.
3 Literarum obligatio vnica est, & quid sit.
4 Calendarij mercatorum fidem faciunt.

5 Litera

5 Literarum obligatio, materia perſonæ vt conſideretur.
6 Forma.
Nomina quæ debita dicantur. eod.
7 Mutuum ciuile quid.
1 & 4 Non numeratæ pecuniæ exceptiones quæ, & quantò durent.
9 Literarum obligationis rationes.
10 Mutuum fictitium improbatur.
11 Non numeratæ pecuniæ exceptio poſt biennium obyci poteſt, quando.
12 Chirographum quando probet mutuum, & quando habeat ius hypothecæ. eod.
13 Chirographum viri vxor, & hæredes, abbatis monachi, beneficiati mortui ſucceſſor coguntur agnoſcere vel negare.
15 Dotis non numeratæ exceptio quandiu competat.
16 Pecuniæ non numeratæ exceptio non datur conſtituenti ſe debitorem pro alio.
17 Pecuniæ non numeratæ exceptio in quibus caſibus non admittitur.

DIALAM omnibus eſt, pleraque eſſe negotia, & hominum varios actus, quæ ſcripturæ adminiculo ad ſui robur & firmamentum indigent [a]. Literæ autem, & figuræ earum non tam ad obligationem, quantum ad fidem, & ſolemnitatem rerum geſtarum pertinent [b], vt fraudibus & perfidiæ obuiam facilius iretur. Vt alias Baſilius imperator orientis aduertens occaſionē malefici prauis hominibus eo dari, quòd numeri quibus, verbi gratia, ſemis, ſextans, vncia, & ſimilia deſignantur per notas recepta antiquitus conſuetudine ſcriberentur, loco notarum literis vti iuſſit, quas etiam ruſtici legere poſſent, & de ſuo, ſumptus in chartas, literas, atque ſcribas ipſe ſuppeditauit [c]. Iuſtinianus quoque cauit, ne, imminente pœna ciuili & criminali, quiſquam poſt hac librarius, libros iuriſprudentiæ per notas ſeu abbreuiaturas, & compendioſa ænigmata, quæ multas per ſe & vitio ſuo antinomias induxerunt, ſcriberet, ſed per literarum conſequentiam [d]. Cæterùm placuit vnicam eſſe obligationem, quæ ex ſola ſcriptura pendeat, nullo alio auxilio iuuata, non expreſſo conſenſu, non verbis, non re, non authoritate alia quàm legis: videlicet cùm quis fatetur ſcriptura accepiſſe ſe certam pecuniam, quam tamen non accepit: nec intra biennium confeſſionem eā reuocauit, vel de ea conqueſtus non eſt [e]. Hinc enim naſcitur obligatio, etiam ſi cauſa debiti ignoretur: ſi ea ſcriptura fiat ab ipſo contra quem profertur, tunc enim propria ſcriptura contra ſcribentem probat, non in eius fauorem aut commodum [f]: multò magis ſi authoritate publica fieret, quia fide publica firma manet [g]: vel ſi ab ijs fiat & inter eos qui fide eadem vtuntur, vel vti debent, quales ſunt, probi ſi ſint, mercatores, qui quaſi publicum gerunt officium [h]: item argentarij, qui nihil in calendarijs ſuis aliud quàm ex partium conſenſu annotaſſe cenſentur [i]. Excipio, vt dixi, alias ſcripturas, quæ cauſam habent, vel præſumuntur habere aliam quam mutui: quæ ſi admittantur, ſeu vt dicunt confeſſentur ab ijs qui obligati inde dicuntur, ſtatim non expectato biennio obligant [k]. aduerſus illas tamen, per apertiſſima adhuc argumenta ſcriptis inſerta, religioſus iudex poteſt inſtrui, ꝙ in alium quemquā modum, & non in eum quē cautio perhibet, negotiū ſubſecutū ſit [l]. Sunt & diſpoſitiuè conceptæ ſcripturæ, quæ tunc non pertinēt, quæ ſi cōtineāt verba obligatoria, alia ratione, videlicet ex cōſenſu vel ſtipulatione, pariunt obligationē: vt ſi ꝑ epiſtolā ꝙs polliceatur

a glo. ſi nec ſ. poſtquam autem, ex eō ſib. in fi. enumerat 14 caſus, vtrum de gloſſa cum textu in c. fin. de loca. apud Greg. or

b l. contrahitur, de pignor. l. non figura, de actio

c lib. 1. iuris Orientalis, qui ſtatuerat a Baſilio: πρὸς τὸ μὴ ἐξεῖναι τοῖς ἀγραμμάτοις ἐξαπατᾶν τοὺς ἐντυγχάνοντας ταῖς ἀριθμητικαῖς σημειώσεσιν, ἃς ἐκ παλαιᾶς συνηθείας ἔθος ἐστὶ γράφεσθαι, ἀντὶ τούτων ἐκέλευσε γράφεσθαι τοὺς ἀριθμοὺς, καὶ ἐπὶ τῶν ἐγγράφων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων.

d § vlt. de inutil. ſtipulat. l. 1. de inſtrumentis, § & l. exemplo P. & l. ſanctiones C. de probation.

e § de literar. obligat.

f l. de miſſus, § pater, & ibi gl. de probat. l. 1. de inſtrumentis, § & l. exemplo P. & l. ſanctiones C. de probation.

g l. optima, de contrah. & com. ſtip. C. cum precibus, C. de probat. l. antiqua, C. an ſenat. Velleia. l. fi. C. arbitrium tutelæ, vide gloſſam l. ſi de non numerat. pecu. C.

h l. ſi in quibuſdam, § nouimus, de cauendo. P. arg. l. ſi quis ex argentariis, § ratione, de edend. l.

i l. in contractibus & l. generaliter, C. de non numer. pecun. l. hac nouā, § ſi quis, ex quibus caſi. maior. P. l. aduerſus, hic § fi. C. de non numera pecu.

k l. generaliter, C. de non numer. pecu.

a I. Titius Seio, le cõfitn pecunia P.

se centum amphoras vini daturum, vel aliud quippiam [a]. Materia namque 5
propria istius obligationis circa quam versatur est mutui non recepti, vel nõ
soluti confessio: vnde literarum obligatio bifariàm consideratur, vel quando
quis se recepisse mutuo quod non recepit faretur, quod fit per syngrapham: vel quando is qui verè mutuo dedit, scribit sibi solutum fuisse, quod tamen
solutum non est: quod fit per apocham: vnde sequitur liberatio, vt ex syngra-

b l. in contractibus, l. 14 §. sup exteris, de non numera. pecunia.

pha obligatio [b]. Materia porrò ex qua conflatur obligatio hæc, sunt literæ
per debitorem scriptæ, in his confessio mutui accepti vel redditi. quamuis
alij extendant ad alia quàm ad mutuũ, except istantùm casibus in quibus lo-

c gloss. in d. l. in contractibus, §. sed quoniam in verbo penit', in fine.

cum non habet exceptio [c]. Personæ autem hic eius generis esse debent cu-
iusmodi exiguntur in mutuo constituendo, & in liberatione facienda, de
quibus in mutuo, & titulo de solutionibus, & de acceptilationibus, dictum
est. At forma obligationis literarum hodiè alia est à prisca, per quam teste 6

d Theophil. in §. 1. de litera. obliga. lib. 3. Institut. iur. civ. tit. 21.

Theophilo [d], quod ex aliis cõtractibus debebatur in hanc literarum transfun
debatur obligationem, acceptis nominibus. Quo factum est, vt & nunc no-

e l. nomina & res, de verbor. signific.

mina dicantur debita omnia [e]: antèa non nisi literis consignata, & forma certa præscripta, vt apud Ciceronem, *hæc pacta non verbis, sed & nominibus & prescriptionibus multorum tabulis cũ esse facta dicerentur, prolata à Memio est nominibus inducta, authore Pompeio* [f]. Et Pomponius iurisconsul. nomina ex hac literarum ob-

f Cicero lib. 4. Epistola ad Attic. epistol. vlt. in hac et à acceptione alibi idẽ Cicero accipit, & pro Cluentio, & alibi.

ligatione orta, subindicat. *Si vero*, inquit, *nomina ita fecerit dominus, vt quasi debitorem se seruo faceret, cum debitor non esset, contrà puto. Re enim non verbis peculium agendum est* [g]. Separat Vlpianus ex stipulatu debitum, & debitum nomine fa-

g l. 4. de pecul. lib. 15. Festus.

cto [h]: vt & Iustinianus & alij verborum, & literarum obligationem [i]. Solebat
debitores in calendariis creditorum nomina sua scribere, & ita rationes cre-

h Vlp. in l. 3. de annuis & mensibus, cibar. lega. lib. 33. Festus.

ditorum obsignare, & nomina ita facere dicebantur. Alia nunc obligationis
literarũ forma, quæ quidẽ verborũ delectũ & conceptionẽ certam nõ habet à
iure impositã, cũ leges nõ verbis, sed rebus imponi debeãt [k]. Et sufficit talia es-

i §. 1. de litera. obliga. l. nõ sufficit, 31. de actio. Fest. l. 7. § quod scit. de pact. Fest.

se quæ obligationẽ arguãt, vel obligandi animũ: veluti si quis mutuo accepta
rus ita scribit in schedula seu syngrapha. Ego ab illo mutuo accepi, & hęc de-
beo: vel si alia similia, eiusdẽ tamen substãtiæ scribat & subscribat nihil inter-

k l. 2. C. communi. de lega.

est. Pro nominum constitutione, syngraphis vti cœperunt postèa mutuum ac-
cipientes [l]. Et secundum harũ conceptionẽ quæritur obligatio ei qui credi-
disse dicitur. Iam autem in mutuo diximus in hac literarũ obligatione, ciuile 7

l Ioannes Plateus, de fide contra Cuiacium de apoch. libr. 10 C.

m Ioannes de Ferrariis in titul. de iniuriosis libellis in addit. ad hypothec. a. in verbo mutuo

mutuũ constitui [m], quod per simplicẽ oris confessionẽ cõtrahitur: vt, talis fuit
confessus se habuisse & recepisse centum mutuo [n]. In hac specie conuentio- 8
nis, est prodita exceptio non numeratæ pecuniæ: si quis contendat ita quidẽ
se cauisse, sed pecuniã seu rem ea cautione, & illis literis cõprehensam nõ re-

n de qua intelligenda l. 3. de non numera. pecunia. C. § 1. de liter. obliga

cepisse: cõpetebat autẽ olim hæc vsq; ad quinquennũ principalibus constitu-

o d. § 1. de oblig

tionibus, ante Iustinianum editis [o], vt constitutione Aurelij [p]. Erat & ex iuris-
consultorum responsis protinus perpetua: cùm apud illos nulla ad obligandũ
sola literarũ scriptura reperiatur sufficiens [q], nisi vel verborum, vel consentius
fulciatur adminiculo [r]. At tempore Iustiniani facta est tẽporaria ad biennĩ: 9

p quæ scripta est in fragmento Codicis Gregoriani, titulo, de cauta & non numera. pecunia.

q dicta l. non figura

r l. 1. de actor. Fest. l. 2. de noxal. Fest. Græc. de fideiussor.

vsque tantũ permissa [s]. Quia propter silentiũ biennij præsumitur secundum
scripturam & numerationem sequutam: & nisi numerata fuisset, non ita fa-
se stolidũ qui scripsit, quin eam repetisset: quia nemo præsumitur velle iactare
suum [t]. Addit Iustinianus metam huic præscriptioni adpositam, ne credito-
res diutius possint suis pecunijs forsitan defraudari [u]. Sed & tertio loco qui
scienς prudensque fassus est se accepisse mutuo quod non acceperit, donasse
videtur [x], quia nullo iure cogente fassus est se debere [y]. Quare in hac obliga-
tione non potest agi vt ex mutuo, quia in eo amplius quàm datum sit non
redditur [z]: sed ex literarum obligatione, veluti ex promissione: verbis enim
etiã credimus & literis [a]. Verumtamen si spe futuræ numerationis facta fue- 11
rit debiti recepti cõfessio, rectè dicemus creditorem satisfacere debere pro-
missioni, & si non satisfecerit, iniquum esse eum quod non tradiderit velle
repetere, quantumuis prætextu mutui fraudem tegere velit. & fictitius

s l. si tibi decem, de pact. F.

t l. cum de indebito, de probat.

u §. 1. de literar. oblig

x l. Campanus, de oper. libertor. F.

y l. donari, de regul. iur. l. donari, de donat. P.

z l. si tibi decem, de pact. F.

a l. 2. si certi. pet. P.

ille

iſte contractus iuſtiſſimè reiicietur. Et plus valet quod agitur, quàm quod ſimulatè concipitur [a]. Quamobrem ſi in hac confeſſione acceptæ pecuniæ literis comprehenſa interuenerit error, ſcriptura nõ ſufficit ſi de errore doceatur, etiam poſt tempus biennij, nec ex ea naſcetur literarum obligatio, per iuris vtriuſque regulam, iure naturæ æquum non eſſe quemquam locupletari
11 cum alterius iactura [b]. Qua ratione Dynus tuetur [c] ex æquitate canonica, debitorem poſſe obijcere hanc exceptionem non numeratæ pecuniæ poſt biennium. Notat tamen Baldus, & gloſſa ex quorundam interpretum mente, nec audiendum eum eſſe, qui velit poſt biennij probare non fuiſſe numeratã pecuniam: quam ſententiam Salicetus & Caſtrenſis ſequuntur [d]. quod verum credo, quando in ſcriptura dictũ fuit, fateri debitorẽ tunc ſe accepiſſe, numerationemque tunc factam: diuerſum autẽ, quãdo quis in ſcriptura indefinitè
12 dicit, fateri ſeu confiteri ſe accepiſſe [e]. Cæterum hodie cautum eſt, chirographarias ſcripturas, quibus quis fatetur ſe mutuas accepiſſe pecunias, non probare mutuum ſupra quinquaginta libras auri, ſanctione Iuſtiniani [f], & ex nouella conſtitutione ſupra libram auri [g]: niſi ſimul adhibeantur ſcripturæ maioris ſummę tres teſtes ex lege Codicis, probatæ opinionis, & ſi fiat in ciuitate ab imperito literarum, quinque ex nouella Iuſtiniani [h]. In minoribus igitur ſummis idiochæra, ſeu priuata ſcriptura confeſſata ſeu agnita, vel ſi trium teſtium habeat ſuſcriptionem in maioribus, probabit debitũ. Et ſi debitor inficietur, poteſt ſcriptura conuinci per comparationẽ literatũ in præiudicium ſcribentis [i]. Atque in Gallia debitore inficiante idiochæron, in ius vocari poteſt coràm quolibet iudice eius loci vbi is debitor cõpertus fuerit: vt inibi per ſeipſum vel procuratorem cum ſpeciali mandato cogatur vel agnoſcere vel negare ſcripturam: quod ſi non fecerit ex prima dilatione vel vocatione contumax, ſcriptura pro confeſſata habetur, & eius generis & efficacię renunciatur per iudicem eiuſq; ſententiã, à cuius prolationis die idiochæron hypothecam contrahit, ex conſtitutione regia Franciſci primi, anni 1539 [k]. quamuis iure Nouellarum, ex ſcriptura debiti, vel ſyngrapho, actio quidem perſonalis naſcatur, non hypothecaria [l]. Item ſi vocatus debitor & inficiatus fuerit, & actor, creditor videlicet, probauerit, à tempore denegationis hypotheca incipiet [m]: & ex nouella Iuſtiniani damnandus erit in duplum [n]. Nec hîc præſcriptio ſeu exceptio fori, vel non fui iudicis obiici poterit, dũ agitur de agnitione chirographi, eò quòd res eſt peritura tempore: quare neceſſitas exceptionis ius ſuperat, vt in alijs [o]. Placuit autẽ non tantùm debitorẽ cogendũ agnoſcere, vel inficiari proprium chirographum, verumetiam & eius hęredem, & vxorem viri [p]: monachorum collegium abbatis mortui: & ſucceſſorem in be-
14 neficio mortui anteceſſoris [q]. Agetur itaque intra biennium ad ſummouendam ſcripturam eius quod quis faſſus eſt falsò, ſe debere, condictione l. in cõtractibus, C. de non numerata pecunia: nam condictio ex lege competit vbi alia non datur actio quàm ex ipſa lege [r]: poteritque per condictionẽ ſine cauſa, obligationem, ideſt, inſtrumentũ cautionis cõdicere [s], vel ſi creditor agat, exceptione non numeratæ pecuniæ vti [t]. Competit & actio in rem pro repetitione pignoris, ſi pignore cautum ſit [v], item & exceptione doli aduerſus agentem [x]: & ipſe actione in factum quoque agere poterit, ſi cauta fuerit quantitas cum ſtipulatione: nam ſine ſtipulatione promiſſione facta, non numeratæ pecuniæ remedium datur [y]: quod & querela non numeratæ pecuniæ dictum [z]. Atque intra tempus conceſſum biennij, licet ei cui hæc exceptio competit, vel denunciationibus ſcripto miſſis, querelam non numeratæ pecuniæ manifeſtare ei qui numeraſſe eam, vel alias res dediſſe inſtrumeno ſcriptas, vel ſi abeſſe eum his locis in quibus contractus factus eſt, contigerit. Conſtantinopoli apud quemlibet ordinarium

a & ita Bal. in l. fi. de dot. notat in l. quamuis 5. C. ſi certum pet.

b c. locupletari, de regul. iur. in Sexto. l. iure naturæ, ff. de condict. indeb. in P. l. vlt. hoc natura, de condict. indeb. in P.

c Dynus in dict. c. locupletari.

d Baldus in l. ſi ex cautione quæſtione, 9 & in l. in cõtractibus, & ibi gl. in verbo nollemo do Cynus Caſtrẽſ. & Salicetus, C. de non numerata pecunia.

e gloſſa iuncta textu, in l. ſi ex cautione, C. de nõ numerata pecunia

f l. ſuper Chirographariis 2 fin. C. ſi certum pet.

g authen. ſed nouo iure, eo. tit. ſi certum pet. § oportet de inſtrumentorum fide & cautela, in Authentic

h dicta lege ſi. & authent. c. ſed nouo iure.

i l. ſcripturas, & authent. ſi quis vult enutẽ, quo potior. in pigno habeant. C.

k in conſtitu. Franciſci. 1. anno 1539. artic. 92.

l § inſuper, nouell. 136.

m in eadem conſtitutione Franciſci. 1. articu 92.

n nouella 18 § ſtatuimus vero. videl. 4. C. de non numerata pecu.

o Alexan. in l. 2 de iuriſdict. omnium iudi. P. tantã. l. 2. de eo quod cert. loco P. l. vni. C. vbi conuenia. qui certo loc. dar. præſcrip. Ioannes Gallus in Deciſio. 61. ſiue per ateſta. Parlamenti, arreſto 157.

p apud eundem Gallum eod. lib. ateſt. 172.

q l. 2. de condictio. ex leg. P.

r l. ſi quaſi acceptum, l. 7. de non numera. pec. C. l. qui ſine, de condict. ob. ſine cauſa, l. cum & ſoluto, de condictio. indeb. C. l. fin. de ſolut. C. cum ſimil.

s dicta l. ſi quaſi, & l. 3. & l. adeuerſus, l. 5. C. de nõ numerata pecunia.

t l. 1. C. de non numera. l. ſolutum, §. ſi quaſi, de pignorat. actio P.

v l. 3. C. de non numera. pecun.

x l. cum vltra. l. 9 ff. & ibi gloſſ. penul. C.

y l. 1. C. de non numera. l. ſolutum, §. ſi quaſi, de pignorat. actio P.

z l. 3. C. de non numera. pecun.

iudicem in prouinciis apud viros clariſſimos rectores earum, vel defenſores locorum eandem querelam manifeſtare, eóq; modo perpetuã ſibi exceptionem efficere licere, ſancitum eſt [a]: dummodò in ſcriptis querela fiat, aut ſi quis eam in iudicio proponat, etiamſi agatur de exceptione non numeratæ dotis, in qua hæc locum habent [b], oporteátque mulieri & ei qui dotẽ conſcripſit, querelam innoteſcere [c]. Adhibenda tamen in non numerata dote circa tempus alia diſtinctio, vt intra biennium ſoluto matrimonio, ſiue morte, ſiue diuortio, tam ipſi marito de dote non numerata queri liceat, quàm eius inſuper hæredi intra alterum annum. Si verò matrimonium vltra biennium vſque ad decimum annum extendatur, & marito eiusque inſuper hæredi intra menſes tres querela concedetur. Si autem decennium decurrat, tunc neque marito, neque eius hæredibus querelæ mouendæ poteſtas eſt, ex nouella [d] Iuſtiniani. Sed & adhuc poſt decennium ad duos annos facultas extenditur, ſi minor fuerit maritus, vel hæres eius, per auxilium reſtitutionis in integrũ [e]. Hinc caſum demit lex, vt in illis ſecuritatibus, vt ait, ſeu confeſſionibus, quæ poſt confectionem dotalium inſtrumentorum de ſoluta dote ex parte, vel in ſolidum exponuntur, nulla exceptio non numeratæ pecuniæ locum habeat [f]. Idq; ob geminatam & præmeditatam eiuſdem ſolutionis confeſſionem, quæ proculdubiò vel donandi iudicium conſultum, vel ſolutionem arguit, ſaltẽ quæ efficaciores vnà ſunt [g]. Vnde & tracta videtur ratio, cur is qui ſe conſtituit debitorem in locum alterius non obiiciat hanc exceptionem [h]: quamuis hæc exceptio quæ competit reo, competat & fideiuſſori, ſi reo debendi numerata non ſit [i]. Alius caſus in quo non numeratæ pecuniæ exceptio nõ obijcitur, in inſtrumento ſecuritatis depoſitionis rerum certarum, vel pecuniæ. Item tertius, quando publicus officialis fatetur ſe recepiſſe publicas functiones [k]. Quò pertinet 4. quando procurator fiſci, rerum venditarum pretia ſe recepiſſe, ſcriptura profitetur [l]. 5. in cauſa tranſactionis quoque ceſſabit [m]: vt & ſexto loco, ſi quis partem pecuniæ, quam numeratã fuiſſe diffitetur, perſoluerit [n]. Septimò, ſi creditor aſſeueret ſe pecuniam dediſſe, ob cuius petitionẽ debitor obiicit exceptionem non numeratæ pecuniæ, poteſt probare vſque ad 30. annos, nec ei nocebit exceptio illa [o]. Actione vel exceptione non numeratæ pecuniæ propoſita, opus eſt probatione: proinde illa ſolet expedire, vt ſi agente creditore, neget debitor numeratam fuiſſe, probare debeat creditor numeratam biennio nondum exceptionis elapſo [p]: poſteà nequaquam, quin nec de eo iuramentum ſubire cogitur [q].

[a] dict. § in omni querela.
[b] l. 1. & fin. de dot. cauſ. non numer. C.
[c] dicta l. in contractibus § an & auth. hanc autem, de nõ numera. pec. C. & nouella 100.
[d] nouella 100. inde deſumpta authen. quod locũ de dote cauſ. non numera. lib. 5. C. titu. 15.
[e] proximè citatis in locis, & authen. ſi minor de tempo. in integ. reſtitutio. C. lib. 2. titu. 33.
[f] dict. l. in contractibus, §. ſed quoniã
[g] l. 1. de plus petit. C. authen. ſiue à me, & l. ſi mulier l. 22. C. ad ſenatuſconſ. Velleia.
[h] l. fruſtrà, l. 6. C. de non numera. pec.
[i] l. tam mandatori, l. 22. C. eod.
[k] dict. l. in contractibus, §. ſed quoniã, verſ. ideóque.
[l] l. omnes, §. fin. de quadrien. præſcrip. C.
[m] l. ſi tranſactionis, l. in C. de non numer. pecunia.
[n] l. 4. C. de non numer. pecun.
[o] l. aſſeueratio, l. 10. C. de non numer. pecunia.
[p] l. 1. & 3. C. de non numera. pec.
[q] l. in contractibus, §. ſuper cæteris, in fine, iuncto §. illo videlicet.

FINIS LIBRI XXIIII.

De

DE OBLIGATIONIBVS, ET CONVENTIONIBVS CONSENSV INITIS.

LIBER XXV.

De emptione, & de distinctione nominis emptionis. Cap. 1.

Apud Iusti. Lib 3. titu. 24. P. lib. 18. titu. 1. C. 4. tit. 36.

1 *Emptionis nomen in genere & specie quid contineat.*
2 *Emptionis formula omnibus conuentionibus adhibebatur.*
3 *Mancipi res quæ, & quomodo transferrentur.*
Aere & libra quomodo fiebat venditio. eod.
4 *Emere & vendere quando promiscuè, & quando distinctè accipiantur.*

1 FREQVENS vsus emptionis cùm sit, operæpretium esse duco diutius in ea pertractanda immorari. Proinde prius monendi sumus, emptionem in genere & specie accipi: siquidem generali emptionis appellatione, omnis contractus ex quo dominium transfertur, continetur, & ita in lege 12. Tabularum vsurpatum nomen notat Pomponius [a]. Quare & alibi in iuris corpore, in ea lata significatione comperitur [b], vt & legatum contineat [c]. Sic apud Varronem, *In emptionibus*, inquit, *dominium legitimum, sex ferè res perficiunt: si hæreditatem iustam adijt: si, vt debuit mancipio accepit, à quo iure ciuili potuit: aut si iure cessit cui potuit iure cedere, & id vbi oportuit: aut si vsu cœpit: aut si è præda sub corona emit: tumúe, cum in bonis sectioneúe cuius publicè emit. In horum emptione solet accedere peculium, aut si excipiet stipulatio, intercedere, sanum eum esse, furtis noxysq; solutum: aut, si mancipio non datur, dupla promitti: aut si ita pacti, simpla.*

1 Hæc Varro [d]. Porrò hæc appellatio perextensionem ad alia, quàm quæ verè emuntur, extenditur, vel quòd firmissimus transferendi dominij modus sit emptio vera: vel quòd nullus ferè translatitius dominij olim titulus esset, cui non adhiberetur emptio, vtrumque summo digito indico. Primùm ostendit Horatius [e]:

Si proprium est quod quis libra mercatur & ære,
Quædam, si credis consultis, mancipat vsus.

a l. statu liberi 29 §. 1 de stat. liber. li. 40. P. titu 7.

b § 1. de contentio inter. domi & emptorem feudi, lib. 2. Feudorum titu. 42

c l. sicut, l. 2 § venditionis autem, qb. mod pig. vel hypothec. soluit. lib. 20. P. titu 6.

d Varro, lib 2. de Re rustica. c. 10.

e Horatius 2. epistola ad Iulium Florum.

Et Martialis [a].

Carmina Paulus emit, recitat sua carmina Paulus:
Nam quod emas possis dicere iure tuum.

Neque quisquam eam rem videtur vendere, de cuius dominio agitur, ne ad emptorem transeat: sed hoc locatio est, vel genus alterius contractus [b]. Et Phœnicides cùm apponebat pisces in conuiuio, sed ijs dumtaxat qui symbolum dedissent, dicebat, mare quidem esse commune, sed pisces in eo natos, eorum qui emissent [c]. Quocircà in emptorem, inita semel emptione, omne periculum, vt in dominum, transit [d]. Alterum autem quod diximus, antiquis placuisse titulos transferendi dominij habuisse vtplerumque additam emptionem, quod fiebat adhibito libripende, ære & libra [e]. Vnde ius mancipi & dominij. Sic 3
etenim Plinius consuetudinem fuisse seruatam in emptionibus quæ mancipi sunt, libram interponere [f]. Mancipatio χείρωσις, Græcis est in manu positio: qua ratione res alienabiles nostræ, mancipi dictæ: aliæ non mancipi, liberæ & nullius [g]. Macipatio, inquit Boëtius [h], imaginaria quædam venditio est: quod ipsum ius, proprium est ciuium Romanorum: & res ita agitur, adhibitis non minus quàm quinque testibus ciuibus Romanis, puberibus, & eo qui libripens dicitur. is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: hunc ego hominem ex iure Quiritum meum esse aio, isque mihi emptus est hoc ære, æneaq; libra: deinde ære percutit, idq; æs dat ei à quo mancipium accipit, quasi pretij loco. Inde mancipare pro vendere, imò emphaticῶs, plus quàm vendere, & maiori solemnitate. Quemadmodum apud Ciceronem [i]: Tum ipse venditum atque mancipatum tribunatum consiliis nostris opposuit. Iulius Paulus rem emptam mancipatione & traditione perfecta, si euincatur, auctoritatis venditorem duplo tenus obligari tradit [k]. In specie, emptionis nomen 4
accipitur prout est contractus nominatus ab aliis, proprius & separatus, de quo nunc agimus. Relatiuum porrò emptionis, venditio est, quibus promiscuè aliquando vsi sunt veteres [l]. Emptor tamen propriè is qui comparat vel acquirit: venditor is qui distrahit: sic in veteri verbo rusticorum, bonum patremfamilias, dictum est, esse debere vendacem, non emacem [m]. inter quæ multum interest, cùm plerumque alicui vendere prohibitum sit, non autem emere [n]. Et vt ait Paulus, aliud vendere, aliud emere: alius emptor, alius venditor, sicuti aliud pretium, aliud merx [o].

a Martia. libr. 2. Epigram. epig. 20.
b Iabolenus, in l. cũ manu fata, l. 20. §. fin. de contrahen. emp. P.
c in Apotheg. Erasmi lib. 6. in variorum Apoth.
d l. necessariò, & l. id quod post semel perfectã, de peric. & commo. rei vẽ. P.
e §. sed vt nihil antiquitatis, de testam. apud Iustinia.
f Plinius lib. 33. histo. Na. c. 3.
g Cicero in Topic.
h Boetius lib. 3. Topic.
i Cicero. Philip. 2.
k Iulius Paul. libr. 2. Recep. sententia ti. 17. de empto. & vendito.
l Caius in l. veteres, l. 20. de actio. empt. libr. 19. P. titul. 1. l. ex conuentione, C. de pact. l. cũ apparebit, l. 50. loca. lib. 9. P. titu. 2.
m Cato de Re rust. c. c. 2. Plinius lib. 18. cap. 5.
n vt in personis docebitur, & l. in quorum, de pigno. P. l. multum interest, de verb. obl. P. l. suæ rei, l. non licet, de contrahen. emptio. P.
o l. 1. §. penul. de contrahen. emptio. P. l. 1. de rerum permuta libr. 19. P. titul. 4.

De definitione emptionis, & de re vendibili, & distinctione mercaturæ & negotiationis. Cap. 2.

1 *Emptionis definitio.*
2 *Bona fides quo tempore in emptione adesse debet.*
3 *Emptionis diuisio, in imaginariam veram, & litis æstimationem.*
4 *Emptionis substantialia tria, res, pretium, consensus.*
Emptio scriptura quando perficiatur. eod.
5 *Emi vendiue quæ res possunt.*
5 & 6 *Merx, mercatus quid.*
5 *Commercium quid.*
6 *Emptio sine re existente vel futura esse non potest.*

7 *Merca*

7 Mercator & mercatura quid.
Negotiatio quid, & negotiator quis. eod.
8 & 9 10 Mercaturæ duæ ſpecies, & ſubdiuiſio.
8 Commercorum ſpecies.
9 Caponaria ars quæ.
Præceptoribus mercedes ſoluendæ. eod.
11 Nauigationem & eius negotiationem qui inuenerunt.
Nauis, nauarchi, nauicularij, quid. eod.
12 Ratis quid.
13 Mercaturæ inuentum refertur ad Pœnos.

1 MISSIS aliorum finitionibus quæ de emptione fiunt, vel nimium anguſtæ, vel latiores quàm ſubſtantia poſtulet, noſtram exhibemus, vt Emptio ſit contractus [a], nominatus [b], bonæfidei [c], iuris gentium [d], per quem fit commutatio rei cum certo pretio [e], ex cõſenſu [f]. Bona fides exigitur in emptione & tẽpore cõuentionis [g], imò dolus abeſſe debet à vẽditore, nõ tãtùm tẽpore vẽditionis, ſed omninò, & omni tẽpore ſequẽti, vt notat Cinus [h], & Baldus [i]. Dolusq; venditoris nocet emptori [k]. Quia emptor nõ poteſt eſſe melioris cõditionis in re empta quàm venditor [l], & eadem cauſa debet eſſe emptoris in agendo, quæ fuerit venditoris [m], cùm in locum eius ſuccedat [n]: & ab eius 3 perſona, omnes exceptiones in perſonam emptoris tranſeant [o]. Diſtinguunt inter veram & imaginariam venditionem, quòd illi res & pretium accedat: imaginaria autem fit, pretio non accedente, quæ pro non facta eſt, & idcò nec alienatio intelligitur rei [p]. Poteſt etiam diuidi emptio in eam quæ conſenſu ſolo fit, de qua loquimur: & in eam quæ per mancipationem fiebat, per æs & libram, quam etiam imaginariam, ratione aliorum negotiorum cui adhibebatur extra contractus, dixere [q]: de qua ſuperiore capite dictum eſt. Litis æſtimationem, inter ſpecies venditionis poni non ambigitur [r], vel ſaltem ſimilem emptioni eſſe in aliquibus [s], non enim vere ſimplex venditio eſt [t]. In emptionibus tria ſubſtantiam conſtituunt, quæ neceſſariò requiruntur, res, pretium, & conſenſus [v]: nam quod relatum eſt 4 de neceſſitate ſcripturæ, non prius emptionem eſſe, quàm ea perfecta ſit, intelligitur ſi ita lex emptioni dicta ſit, vt de ea fieret ſcriptura [x], non aliter: quia ſine inſtrumentis alioquin valent, quæ conſenſu peraguntur [y]. Et de illis ſoleant tantùm inſtrumenta, probationis facilioris cauſa conſcribi [z]. Res, in materia, merx dicitur etiam [a], id eſt, res vendibilis, vnde & mercipices mercales dicuntur, quæ pretio proſtituunt & vendunt pudicitiam [b]. 5 Inde & mercatus & nundinæ [c]. Commercia etiam, quorum quoque appellatio ad alios contractus extendi à commutatione mercium poteſt [d]: commercium quippè eſt libera communicandi, contrahendi & commercandi facultas, Græcis συναλλαγμα, ἀλλαγὴ, ἐπιμιξία: vt nundinatio per emptionem, ἐμπορία. Sine re quæ veneat, nec emptio, nec venditio contrahitur [e]. Suffícit autem rem eſſe, etſi ea præſens non ſit, attamen quæ eſſe poſſit, vt & alea ſeu euentus dubius [f], & ſpes emi poſſit futuræ rei [g], & fructus futuri [h]. Generaliter regulari iure, res omnis quæ non habet prohibitionem alienationis, vendi poteſt, & emi, quam quis poſſit habere & poſſidere, quæúe à commercio non eximatur, vel à natura, vel iure gentium, vel iure ciuili:

a l. Labeo, §. contractus, de verb. ſig.
b l. Iuriſgentium, de pact. P.
c l. ſi dolo aduerſarij, l. 5 de reſcind. vend. C. l. ex empt. l. 11. de act. empt. P.
d dicta l. Iuriſgentium de pact. l. 1. §. h. de contra. empt. P. l. ex hoc iure, de iuſt. & iur. §. ius autem gentium, de iur. natural.
e l. 1. de rer. permu. in P. §. 1 de emptio. ap. Iuſtin. l. 3 §. ſi de contr. empt. P.
f l. 3 de contra emp. P. l. 2 de actio. §. 1. de obligat. quæ ex conſen. l. 2. C. de contra. emptio.
g l. 1. §. 1. pro empt. l. 1. pro ſoluto. in P. l. ſi cum alienã, in princ. de vſu. P.
h Cinus in authentica ſacramẽta puberum, quæſt. 17 ſi aduerſ. ven. C.
i Baldus in l. ſi cum fundum, per eum textum, §. 1 de contrah. empt. P.
k l. ei qui, §. prætor, de public. in rem actio P.
l in l. in his, §. non debeo, de reg. iur.
m l. minus, §. plerumque, de regul. iur. P. l. ſi quando, §. hæres, de legat. 1. n l. 2 §. ſi de hæredi. vel actio vendit.
o l. ſũte, §. fi. & l. ſi mater, in fine, de excep. rei iudic.
p Paulus, l. nuda. l. 3 §. de contr. empt. l. contractus, l. 13. de actio. vel fini. ibi notata.
q §. ſed vt nobil. antiquitatis de teſtam.
r l. 2 pro emptio lib. 41. Digeſt. §. 1 plerumque l. 11. §. ſi ante matrimonium, de iure dot. P.
s l. 3 pro emptio in P. l. eius, & l. 1. §. q. de rer. vend. P.
t l. quoties l. 17. ſoluat. P.
v §. 1. 2. 3. de emptio. ap. Iuſtinia. l. in vẽditionibus, l. 2 C. eod. l. 2 de actio
x vt in l. contractus, de fide inſtrumentor. C. §. e de empti. ap. Iuſtin.
y l. cum inſtrumentis, C. de fide inſtrumentor. l. cum rei, C. de probatio. l. non ſi quis, de actio. P.
z l. contrahitur, de pigno P. l. pactum, C. de pact.
a l. 1. de contra. emp P.

b Lucrale, de condictio ob tur. cau. C. c l. 1. de nundi. C. d gloſſ. in §. idem iuris, de inutil. ſtipul. in verbo commercium, ſubti de commer. & mercator. in l. 3. quæ res vendi non poſſũt, C. l. 1 quæ res exporta neq. C. l. 2. ac Eunuchus, C. e Põpo. l. nec emptio, l. 3 de contrah empto. f dicta l. nec emptio, & ſi ſaltum rei. C. de actio. emp. l. de iuſto reus empto. Valer. Max. lib. 4. c. 2. Suetonius, lib. de illuſtrib. Rhetoribus, Plin. en Laert. in 1. g in l. Item, C. de dona. h l. ſi debitor, l. 39. de contr. emp. P. dicta l. nec emptio.
i l. ſi in empt. ne, §. Iulianus ver. de contrah empt.

siue mobiles siue immobiles, siue corporales, siue iura sint[a]. Nec tamen me preteriit mercis nomen ad res tantùm mobiles pertinere, ex sententia Vlpiani[b], neque adhuc omnes venire eo nomine, cùm nec mercis nomine contineri seruos Aphricano placuerit: ex Melæ sententia. Quamobrem non mercatores, sed venalitios dici eos qui vendunt[c]. Verumtamen ex nominis extensione venalitiariam vitam exercentes, & mercatores dici posse receptum est: & seruos venales ex interpretatione in merce esse[d]. Mercatorem tamen existimamus & mercaturam circa res mobiles. Mercatorem videlicet, qui plures facit emptiones vt vendat. Non enim qui semel aut aliquando emit vt lucretur, & vt aliquando vendat, mercator dicitur, sed qui ei rei omni studio & potissimùm incumbit[e]. Vt apud Callistratum negotiator dicitur, qui maiorem partem facultatum in negotiationibus adhibet, non qui aliquam particulam[f]. Quamquam & iterum negotiator paulò aliter quàm mercator dicatur, à negotio: negotium autem quod negat otium, vt is negotiator verè dicatur, qui omni genere lucri laboriosè vitam exercet: siue emendo, siue vendendo, aut locando, aut conducendo, teste Martiano iurisconsulto[g]. Plato, mercaturæ species alias hoc modo & commerciorum explanat. *Commercij*, inquit[h], *duæ species: vna in largitione: altera in emptione & venditione consistit. Eam rursum, quæ ad emendum vendendumq; pertinet, bifariàm diuidimus. Qui opera sua venalia facit, propriorum venditor nominatur: qui aliena vendit, commutator.* Commutatio autem, aut inter eiusdem ciuitatis ciues conficitur, quam cauponariam, καπηλικὴν, vocamus: aut inter ciues & peregrinos, emendo vel vendendo. res ex vrbe alia in aliam permutatur, & mercaturam dicimus. Mercatura præterea duplex, altera ad victum corporis spectat: altera ad animi disciplinam, commutatq; numis eruditionem, si quis ea quæ didicit ære doceat, atque hunc mercatorem scientiæ vocat sophistam. Quo loci arguere videtur & reprehendere, vendentes eruditionem: non tamen eos qui honorarij loco mercedem laborum, qua digni sunt capiunt licitè, & ideò annonæ illis qui publicè erudiunt, ex ecclesiasticis prouentibus per sacra concilia, & comitia Gallica assignata sunt, vt gratis pauperes potissimùm erudirent[i]. Et Paulus iurisconsul. mercedes præceptoribus soluendas à tutore tradit, non quas minimas poterit, sed pro facultate patrimonij, & pro dignitate natalium[k]. Neque tamen ideò rectè dicetur venalis scientia, sed potius remuneratio debita præceptoribus[l], illis maximè qui iura docent. Est enim sanctissima ciuilis sapientia, sed quæ pretio numario non sit æstimanda, nec dehonestanda, dum in iudicio honor, id est, salarium petitur, qui ingressu sacramenti offerri debuit[m]. Mercaturæ rursum, quæ ad victum corporis spectat, apud Aristotelem tres species ponuntur: nauigatio, deuectio, negotiatio[n]. Tradit Dionysius[o], Phœnicum mercaturam nauigationis esse inuentum de illis enim ait.

οἱ δ' ἄλος ἐγγὺς ἐόντες ἐπωνυμίην φοίνικες,
τῶν δ' ἀνδρῶν γενεὴς οἱ ἐρυθραῖοι γεγάασιν,
οἱ πρῶτοι νήεσσιν ἐπειρήσαντο θαλάσσης,
πρῶτοι δ' ἐμπορίης ἀλιδινέος ἐμνήσαντο. &c. id est.
Ij verò mari vicinè existentes Phœnices,
Eorum hominum originis qui Erythræi nati sunt.
Qui primum nauibus periculum fecerunt maris,
Primi item negotiationem mariuagam fecerunt. &c.

Inde naualia commercia, & leges nauales, quæ de eis dictæ aliter & Rhodiæ[p]. A naui nauigatio, nauigans[q], & nauicularij[r], qui nauium sunt domini. Et nauicularij quoque, teste Vegetio, qui Græcis nauarchi, qui in classe

a toto tit. de hæred. vel actio. ven. C.
b in l. mercis appellatio. l. 66. de verb. significa.
c l. mercis appellatione, l. 249. de verb. sign. f. l. 1. § licet, de tributor. actio.
d l. seruos, l. 71. § fi. de leg. 3. dicta l. 1. § licet. de tributo.
e l. 1. iuncta glos. in verbo, omnes, de tributo. act. P. l. legatis seruis, & ibi Barthol. & alij interpret. de lega. 3. Angel. Aret. in § introducit, in vers. in glos. negotietur, quod cum eo qui in alien. potestat. ap. Iustinia.
f Callistra. l. semper, l. 5. § negotiatio, de iur. immunit. 1.
g l. legatis seruis, 63. de lega. 3. lib. 22. P. tit. 1.
h Plato lib. de ente, siue in Sophista.
i c. quia nonnulli, de magistris ap. Greg. & in constitutioni comitiorum generalium, artic. 9.
k l. cum plures, l. 13. § cum tutor. de admonist. tutor. lib. 26. P. tit. 7.
l vt in l. Attilius, de dona. P. l. qui filiũ, vbi pupilli educa. deb. P. l. fin. de aliment. pup. præst. C.
m l. 3. § proinde, de variis & extraordina. cog.
n 1. Pol. ticor. c. 7. Arist.
o Dionysius, lib. de situ orbis.
p ca. Rhodiæ leges 2. distinction. extant & leges nauales Iustiniani Græcè excussæ.
q c. nauigãti de vsur.
r toto tit. de nauicula & nauclerij, lib. 11. C.

classe singulis nauibus præsunt [a]. Nauis porrò hîc erit, siue sit fluuiatilis, siue marina, siue in aliquo stagno nauiget, siue σκαφία [b], id est, quæ in portu
12 seu in statione consistat. Continetur & nauis nomine ratis, quæ Græcis σχεδία, quæ est, compago connexarum trabium, qua vtebantur antiqui ante nauiũ
13 inuentionem, quæ tamen accedere tutò mare, ob fluctus non potest [c]. Mercaturas ad inuentum Pœnorum refert Plinius [d], cui & consentire videtur illud Ezechiæ, *Chartaginenſes negotiatores tui à multitudine cunctarum diuitiarum, argento, ferro, ſtanno, plumboq; impleuerunt nundinas tuas* [e].

a Vegerius lib. 4. de Re milit. & de illis intelligi debet rubrica & l. 1. de hæreditat. decurio. & nauicular. lib. 6 C. & l. semper, 5. negotiatores, de iure immunit. P.
b in l. 1. 5 nauem de exercitoria actio.
c l. soler, de feriis P.
d Plinius lib 7. histor Nat. c. 56.
e Ezechiel. 27.

De mercatibus & nundinis. Cap. 3.

Lib. 50. P. tit. 11. Lib. 4. C. tit. 60.

1 Nundinæ feriæ Paganorum ethnicũ.
2 Mercatus & mercatorum vtilitas.
3 Mercatuum inſtitutor primus Iphitus Elius.
4 Nundinarum ius & mercatus quũ concedere poſſit.
5 Mercatus & nundinarum differentia.
6 Nundinarum & mercatuum priuilegia.
Anglis nundinarum Lugdunenſium priuilegia negata. eod
7 Nundinarum priuilegia quas res afficiunt.
8 Nundinæ & mercatus ne fiant diebus & in locis ſacris.
9 Nundinarum introducendarum finis & vtilitas.
10 & 11 Rationes.
Nundinarum priuilegia decennio vel 30. annis extinguntur.
12 Collegium mercatorum imperialium.

1 NVNDINÆ feriæ Paganorum, id est, rusticorum apud Romanos erant: quibus conueniebant negotiis propriis vel mercibus prouisuri [f]. Fiebant autem nono quoque die, vnde etiam nomen habuerunt [g]. Mercatus & pro nundinis, seu loco & tempore nundinarum, ἐμπόριον vbi conueniunt mercatores. Nundinæ, inquit Dionysius Halicar. nono quoque die celebrabantur, vt nunc etiam, quo plebs agrestis in vrbem ad mercatũ conueniebat, finiendisque litibus, & ad suffragia ferenda de negotiis publicis, quorum ius erat penes populum, aut de quibus senatus retulisset ad eum. Reliquis septem diebus ruri degebant, quòd magna pars operaretur ob
2 paupertatem suis manibus [h]. Et Callistratus [i], ex sententia Platonis [k], duo genera personarum in mercatibus, & nundinis constituit: vnum rusticorum & habitantium, aliud eorum qui illis ministrant, qui euehunt & inuehunt singula, vel vtilia & necessaria: ἕτοι δ' εἰσὶν ἐμποροι, inquit, *isti sunt negotiatores seu mercatores:* afferentem autem agricolam aliquid eorum quæ facit, vel alium conductorum illis distrahere citò, & ad opera redire debere, quod non fieret nisi stati certis locis & temporibus adessent mercatores huius rei administri. Qua & ratione si cupiditas lucri nimia à mercatoribus absit, mercatura erit vtilissima commerciorum causa: & vt Cicero scribit [l]. *Mercatura ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt: ſi magna & copioſa, multaq; vndique apportans, multisque ſine vanitate impartiens, non eſt admodum vituperanda: atque*

f Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 16.
g Plutarch. in Coriolã. vita, & Dionyſ. Halicar lib. 2. Dionyſ. Halicar. lib. 7. hiſtor. Rom.
h l. 2. de nũdinis lib. 50 P. tit 12.
i Plato. lib. 12. dialogo 2. de republi.
k
l Cicero. 1. de Offic.

etiam

etiam ſi ſatiata quæſtu, vel contenta potius, vt ſæpè ex alto in portum, ex ipſo portu ſe in agros poſſeſſiones ſuas conulerit, videtur iure optimo poſſe laudari. Genus emptionis celebre ait Velleius Paterculus [a], negotiationem: & mercatum quidem prius inſtituiſſe apud Græcos, ſicut & certamen primum Olympicum, Iphitum Elium. Ius concedendi nundinas, olim ad ſenatum pertinebat Romanum [b]; à conſulibus quoque petitum innuit Suetonius, cum ait, *Claudium imperatorem legibus ſeipſum ſubiicientem publicis, à conſulibus petuiſſe ius nundinarum in ſua prædia* [c]. Petitæ & à principe poſteà [d], vt & hodiè in Gallia, mercatus, nundinas & legitimationes, non concedunt alij quàm ſolus Rex [e], Hiſpanica etiam lege, ſola conſuetudo, vel regis priuilegium nundinas concedit, & tributum in eis maius exigi non poteſt, quàm à rege permiſſum. Nec aliud peti à territorij domino vel alio, quàm nundinarum ius, vel æs alienum in nundinis conflatum [f]. Non omnis mercatus nundinalis eſt, ſed omnes nundinæ mercatum habent. Erenim mercatus eſt locus & dies deſtinatus vendendis rebus, forum venale certis diebus deſeruiens cum modico priuilegio. At nundinæ hodiè dicuntur ſtati dies in locis vel ciuitatibus certis, mercandi cauſa liberè conceſſi cum immunitate à principe donata vectigalium ſeu gabellarum, & pedagiorum [g]. Forma mercatus & nundinarum ex lege conceſſionis pendet, priuilegia enim alia aliis irrogari ſolent, quæ communia non ſunt. Valens & Valenti. CC. beneficij huius vilitatem indulgent, vt nullum in mercatibus atque nundinis ex mercium negotiatoribus conueniant, vel in venalitiis, aut locorum temporali quæſtu, & commodo priuata exactione ſectentur, vel ſub pretextu priuati debiti, aliquam ibidem concurrentibus moleſtiam poſſint inferre [h]. Anno 1480. lata lex à Ferdinando & Iſabella regni Hiſpaniarum conſortibus, vt commeantium ad nundinas priuilegiatas, nullus comprehendi poſſit iure oppignerationis, ſeu repreſaliarum ſeu clarigationis. Et alia lege cautum, ne regnum adeuntibus ſeu nundinas, aliuſq; mercatoribus bona per vim auferrẽtur, rerum alioquin reſtitutione ſummatim iureiurando in litem decidenda [i]. Negotiatoribus vt Romam volentes concurrerent maximam dedit immunitatem Alexander Seuerus imperator [k]. Quatuor nundinis Lugdunenſibus, immunitates quoque reges Galliæ plures præbuerunt, ab omnibus vectigalibus, prout priuilegiorum reſcriptis & edictis principum confirmatorum extat iuſtum volumen, quod priuilegia docere poterit [l], in quibus libera omnium nationum & populorum datur his temporibus Lugduni negotiandi licentia, publica adhibita fide, & ſecuritate: exceptis nominatim à Ludouico 11. Anglis ſeu Britannis, vt antiquis Galliæ hoſtibus, quibus non temerè fidendum cenſebat, hocque ita ſanciuit edicto quo tranſtulit nundinas Genεua Lugdunum, 25. Octobris 1462 [m]. Sicuti & Honorius & Theodoſ. Cæſares, inhibuerunt nundinas frequentari gentium cum Romanis diſſidentium, vel non confœderatorum: ne alieni regni, quod non conuenit, ſcrutentur arcana, & ad nundinas quoque Romanorum extraneos venire eadem ratione prohibent [n]. Priuilegia nundinarum, res afficiũt in nundinis earum tempore durante emptas, etſi non tempore nundinarum, ſed paulò poſt efferantur, vel longo poſteà interuallo [o]. Et contrà ſi ante nundinas res vendita ſit, quamuis tempore nundinarum tradita, priuilegium locum non dat, niſi intuitu & cauſa nundinarum contractum fuerit, vel ea lege vt nundinis ſolueretur. Extat placitum concilij ſanctioris iudicio contradictorio latum. 27. Septembris 1553. quo declaratur, priuilegium immunitatis vectigalium conceſſum rebus emptis in mercatibus nundinalibus Lugduni, durare à nundinis ad proximas nundinas: niſi longius tempus ſuadeat neceſſitas, quæ intercepit occaſionem intra prædicta tempora euehendi. Locus negotiandi, & mercatus, & tempus, à ſacris ſecerni debent locis, & feriis in quibus orationibus vacandum eſt [p]. Et apud Ezdram prohibitum

[a] Velleius Paterculus in priore lib. Romanæ hiſtoriæ, circa principium.

[b] Plinius lib. 5 epiſt. ad Valerianum ita ſcribens.

[c] Suetonius in vita Claud.

[d] l. 1. de nundinis F. l. 3. C. eo. tit.

[e] in conſtitutione Ludouici 12. publicata anno 1512. cap. ſeu artic 21.

[f] in legibus Alphonſi 5. parte. tit. 3.

[g] l. vnic. C. de nund.

[h] l. 2. de nund. C.

[i] in codice legum Hiſpaniarum, in 5. particula, tit. 7 l. 2.

[k] Aelius Lampridius in eius vita.

[l] hic liber extuſus ab Antonio Gryphio Lugduni, 1574. in folio, titulo *edictæ & ordinationes, &c. des Foires de Lyon.*

[m] extat hoc edictũ in prædicto volumine priuilegiorũ nundinarum Lugdunenſium, p. 38. & 42.

[n] l. mercatores, l. 4. & l. fin. de cõmer. & merca. C. l. 1. quæ res exportari nequeant, C. l. b. 4. tit. 41. l. 2. quæ res ven non poſſ. C.

[o] Bal. in l. vnica. C. de nundinis, argumento l. 3 §. ſcio, de minor. ff.

[p] D. Matthæi, c. 21. ca. & hoc diximus, 16 q. 7. ca. cuiciès, 88. diſt.

hibitum vendere ſabbati die [a]. Carolus Mag. impera. prohibet mercatum & nundinas haberi diebus dominicis [b]. Et in Gallia noſtri reges repetitis conſtitutionibus vetant. Finis præcipuus nundinarum priuilegiatarum eſt, vtilitas ſocietatis humanæ, cui facilius conſulitur, data immunitate, & releuatis oneribus vectigalium, quæ ſæpè deterrent à commercio mercatores, dataque ſecuritate & ſub tutela publica extraneis receptis, qui alioquin ſibi metuentes, nobis nequaquam ſua communicarent. Ideò ſi earum vſus omittatur per decennium, iure ciuili extinguntur, veluti inutiles [c]: aliquando & per triginta annos. Sed & rationes aliæ poſſunt addi priuilegiorum nundinarum, & delectus locorum. Prior, quia inde barbarorum neceſſitudines, regumque amicitias comparemus, mores ritusq; gentium addiſcamus, hiſq; ſi meliores ſint noſtras emendemus, ſi peiores, noſtros vt emendentur communicamus. adde ſecũdò vtilitatem, quam magni facit Cicero publicã *Nam* inquit, *cùm vectigalia ſint nerui reipub & ea ex vectionibus mercatorum ſumantur, conſtat hunc ordinem eſſe negotiatorum fauore dignum* [d]. Et Valens & Valentinia. CC etiam à mercatoribus ſeu negotiatoribus, quæ ad domum imperialem pertinent exigi neceſſitatem debitam penſionum ex emolumentis negotiationum volunt [e]. Erant quippè in collegio negotiatorum qui ad domum principis pertinebant, quingenti ſexaginta tres [f]. Subinde ex loci & temporis certitudine, & ordine qui adhibetur circa venalia, fraudes multæ extruduntur: & ne vetita veneant, vel transferantur, prohibetur: néve vagi ſint mercatores, & ne pecunias in conquirendis ciuitatum mercibus temerè perdantur proſpicitur, conuenientibus vnum in locum diebus decretis ementibus & vendentibus. Quare & proba lex illa Caroli Magni, ne mercatus vllo alio loco habeatur, quàm vbi antiquitus fuerit, vtque legitimus ſit [g].

a Exdræ, c. ſi
b Ita 2 legum Longobard. 1 de feriis.

c l. 1. de nundinis P.

d Cicero pro lege Manilia

e l. 2 de commer. & mercat. C.

f l. vltim. de ea tit. de commerc.

g lib. 5 legum Longobard. tit. vbi mercat. haben. &c. l. vnica.

De rebus quæ vendi vel emi nequeunt. Caput 4.

1 Vendi emiue res quid prohibeat.
2 Emere & vendere aliquando lege apud Spartiatas inhoneſtum.
3 & ſeq. Vendi nunquam poſſit res ſubiecta reſtitutioni.
3 Reſtitutioni ſubiecta quando dotis cauſa vendi poſſunt à grauato.
4 Pia cauſa gratia reſtitutioni ſubiecta alienari poſſunt.
Funeris teſtatoris cauſa res ſubiecta reſtitutioni alienari poteſt. cod.

PROHIBENTVR res emi & vendi, vel abſolutè, vel cum aliquo temperamento, vel à natura, aut à lege, vel ab hominis contractu, vel vltima voluntate, vt alibi annotauimus [h]. Hic tamen latiùs res vendi & emi prohibitas percurremus. 1. Lycurgus lege ſancit apud Spartiatas, emere & vendere eſſe inhoneſtum: donare autem, vel teſtamento relinquere licere. Quæ lex quia inæqualitatem magnam genuerat in ciuitate, alios opulentis, alios pauperibus ob commercia vetita, abolita eſt, vt cuique, & cuicumq;, & quomodocumque res ſuas dare permiſſum eſſet [i]. 2. Res quæ ſubiecta eſt reſtitutioni vendi non poteſt in præiudicium eius cui facienda eſt reſtitutio:

h in lib. 21 de generali inſtauratione cõtractionum c. de Rebus 4

i Ariſtotel lib. 2 Politico. c. 7.

tutio: vt in fideicommiſſo apparet[a], ſiue purè, ſiue ſub conditione impoſitum ſit reſtituendi onus[b]. Notatur tamen, vt ſi emptor & venditor ignorauerint reſtituendi onus, non reuocetur venditio, ſed is cui reſtitutio facienda erat, repetat legitimam eius rei æſtimationem[c]: ſi tamen ipſa ignorantia cauſam habet à facto teſtatoris. Similiter quoque receptum, vt ſi propter dotes filiarum teſtatoris, vel ob donationes propter nuptias, vel alimentorum earum cauſa fiat venditio, tamquam licita probetur[d]. Quod locum non obtinet in dote conſtituenda liberis deſcendentibus ex feminis præmortuis & onus reſtituendi imponentibus, quia regulariter officiũ maternum non eſt, dotare filias[e]. Sicque notant interpretes[f]. Ita filia graduata à patre de reſtituendo, non poterit pro filia ſua, ex bonis ſubiectis reſtitutioni dotem conſtituere, vt ait Bartholus[g]. quia non ſequitur matris ſed patris familiam[h]. Atque quod dictum eſt licere ſubiecta reſtitutione, per filium in dotem conſtituere, adhuc verum tantum eſt, quando prohibitio fit à patre in vltima voluntate, vbi latius placita explicantur, & extenſionẽ verba ſeu interpretationem accipiunt: non autem ſi res reſtituenda eſſet ex contractu, in quo nec fauore dotis admittitur ea interpretatio[i]. quod contractus ex conuentione legem accipiant[k]: & ex duorum vel plurium conſenſu quæ ex pactione reſtituenda ſunt, habent prohibitionem[l], vt in præiudicium alterius illorum, inuitis aliquibus non poſſint immutari[m]. Cùm tamen vltima voluntas ex vnius pendeat arbitrio[n], & ex mente illius præſumptionem admittat, teſtantem ſemper dilexiſſe deſcendentes: & ſi illorum inopiam cogitaſſet, illis proſpexiſſe, potiſſimùm ſubſtitutis extraneis, quos veriſimiliter non prætuliſſet[o]. Proinde eadem præſumptione, fauore piæ cauſæ, & vt impleri poſſit voluntas teſtatoris in ea, placuit reſtitutioni ſubiecta alienari poſſe[p]: quia hæc cauſa ad teſtatorem pertinet, ſiue ſalutem animæ, ſiue implementum mandatorum teſtamento contemplemur, cùm intereſſit defunctorum ſupremum eorum iudicium impleri[q]. Vt & funeris cauſa permiſſa eſt diminutio & diſtractio hæreditatis, quæ habet reſtitutionem, etiam non præbita cautione[r]. Atque res quæ ex neceſſitate præcedenti alienatur, non imputatur in quartam: niſi conuerſum ſit quod prouenit ex illa alienatione in vtilitatem hæredis, tunc enim alienatio redderetur iniuſta[s]. Hac ratione ex neceſſaria cauſa, & fauore ipſius teſtatoris, res ſuppoſitæ per eum reſtitutioni, vendi per creditores eius poſſunt, ſeruato iuris ordine, ad diſſoluendum æs alienum in præiudicium fideicommiſſi[t]. Tantum enim ſolum in bonis habere videtur teſtator, quantum ſupereſt deducto ære alieno, & in illis ſolum legem dicere poteſt[u]. Vt & ob æs alienum patris minorum bona alioquin inalienabilia, rectè vendi poſſunt[x]. Quin & is cui reſtitutio facienda eſt, pro parte eius quod ex hæreditate conſequitur, ad æs alienum teſtatoris diſſoluendum tenetur[y]. Cæterum obſeruandum eſt, prohibitionem alienationis ob fideicommiſſi reſtitutionem, intelligi debere venditionem vel alienationem ita demùm impedire, ſi tempore reſtitutionis faciendæ valere poſſit. Nam ſi ſub conditione fiduciaria fiat inſtitutio, pendente conditione, valebit alienatio & empno, ratione fructuum qui non ſunt reſtituendi, medio tempore percepti[z]: aduenientе autem tempore reſtitutionis, alienatum reſtituendum in priſtinum redit ſtatum[a]. Et reſoluto iure dantis reſoluitur ius accipientis[b]. Neque tamen prohibita rei alienatione, cenſetur prohibita fructuum eius rei diſtractio[c]: niſi ſi ſine temporis præfinitione, vel in perpetuum fructus alienati eſſent: quia illa cenſetur rei alienatio[d]. Alioquin autem res poterit alij quoque

a l 6. § ſed quia noſtra matertus, C. commu de lega.
b § 4. de reſtitutio. & ea quæ parti in 11 mens. cuſta 4 v de gloſ. cum tex- tu in l. Marcellus, § res qua, ad ſena. Trebel.
c l 82 § ſi de lega. 2. Bal. is, Cynus, in authent res quæ, omnia de lega C. Ba. anus de mutuo Sabinus, in tracta. de empcione, quæſtio. 2. quæ ſtionis 4 principalis
d authentica res quæ C. comm. de lega authen cohabita to gamus C. ad ſenatu. Trebell. ſuntne? 22 § cum propo- neretur, eo tit ad Trebellia l. ſed eſt lega § quod autem cod. ad Trebell.
e l. ſi quis mater, C. de iure dot
f in fin. dotale, C. ad ſenatuſco Velleia
g Bartho. in 2 à filia C. ad Trebell.
h l. 2. ne ex legatario, de reg. iuris agna- tor.
i Paulus in l. nulla, in fin. pergloſ. ibi poſita, de iur. dot C.
k l. 3 § ſi conuenerit, de pact. D.
l l. 2. C. de pact. l. pacti nus, de pactis, in P.
m l. nihil tam naturale, de reg. iur. 6
n l. illa inſtitutio & l. captator 2 de hæ red inſt. in P. conſtituit
o l. cum acutiſſimi, C. de fideicommiſſ. l. cum anus, ne condat & alienet, & ſi generaliter, § ea autem de teſtib. ſub conditione
p l. quidam, 5 § ad ſenatuſ. Trebell.
q l. vel ne are, quæ æſtimatio aperiun
r l. dum non, quæ pe tuus tutor. Imperos hæres, de reſ legio & ſumptu ſuo C.
s gloſ. in l. Marcel lus, § res quæ, & ib. Bartho. Paul. Alexan. & Iaſ. in ad ſenatuſ. Trebell.
t l. Chuſtamillas, § dum de lega. 2. ſi tundem per fideicommiſſum, de le. 3. l. 1. & 2. C. de bonorem venditio- nem pignoris inire ne poſſ. Bald. in hoc ſenatuſ. C. de fideicom.
v l. ſubſignatum, 6. bona, D. de verbor. ſignif.
x l. ob æs alienum, 1 de prad & alior. minor. C. lib 5 tit. 1. y l. 2 ad Trebellia. C. l. 1. § ſi eo. in P. z l. 1 § finem ſub condi- tione, commu. de lega. 1. § quæ in fin. de reſtitutio & ea quæ par. in 11. menſ. in Authent. a l. ſi tundem, l. 104 de condi. & demonſtra. P. l. 6. cum l. 1. § ſi quis mod ſcripta ſimilan, Mevio legato. l. 72. § 2 de lega. 1. l. Marcellus, § res quæ ad ſenatuſcon Trebellia b in l. ex effugit fundo de pignor c l. codicillis, 57. § cum inſtituto, de lega. 2. l. in ædibus, § ex rebus de donatio. P. d l. 1. § quod autẽ ait de ſuperficieb.

obnoxia

obnoxia, alienari cum onere ſuo, & ſaluo iure aliorum [a]. Res quoque aliquando poſtea reſtituendæ mobiles, quæ ſeruando ſeruari non poſſunt, vendi poſſunt, nec prohibitione generaliter alienandi facta contnentur [b]. Huius generis ſunt res, quæ tempore pereunt & facilè corrumpuntur, vt fructus & ſimilia, quæ etiam procurator ſine ſpeciali mandato poteſt diſtrahere [c]. Item res attritæ, ſuperfluæ [d]. Poſſunt & res fideicommiſſo oneratæ, immobiles, alienari, vendi & diſtrahi, conſentientibus illis quorum fauore fideicommiſſum factum eſt [e]; cùm cuique ſuum beneficium eiurare liceat [f], ſiue expreſsè ſiue tacitè, diſtinctione legis adhibita [g].

a l. C temalien ge tenibus rō interdict. ceti ſuar alienat l nihil ppoſit. l 123. de lega. 1 l. item Labeo, § 1 fa mil. erciſcun. P l 1. de fund. patrimo. l. 21 C e. ex literis, cum ſimil. ibi notata. de pignor.

b l. ſimus, de perit. hæred l pto hærede, § 1. verſ. proinde, de acquir. hæred data.

c l. procurator totorum, de procuratorib. in P l. 3. ſi adnec ven. C.

d l. lex quæ tutores de admin tuto C. l. fin. quando decreto opus nō eſt.

e l cum patet, §. liberis, de lega 2. l. nihil § omnibus, de leg 1 l quoties, l 22 C de fideicōmiſſ.

f l ſi qua 22 conſtit bendo, C. de pact.

g de qua in l ſi fundum, l. 94. de lega. 1.

De prohibitione alienationis rerum dotalium. Cap. 5.

1 & ſeq. Dotales res mobiles, aut immobiles quando alienari poſſunt.
2 & ſeq. Maritus pauper an poſſit res dotales mobiles diſtrahere ſine cautione.
3 Dotales res inæſtimatæ marito datæ, cuius periculo intereant, an mariti, aut vxoris.
4 Veſtis æſtimata data vxori, in dotem eſt, & teritur periculo mariti.
5 Dotales immobiles res, inæſtimatæ, non poſſunt à marito vendi: ſed num conſentientibus vxoribus poſſint.
6 Dotalis res alienata à marito & vxore repeti poteſt.
7 Dotales res quibus caſibus, pendente matrimonio, alienari & repeti poſſint.
8 Dotales res æſtimatæ à marito quomodo vendi poſſunt.
9 Donata propter nuptias immobilia an alienari à marito, conſentiente etiam vxore, poſſunt.

1 IN quæſtione quotidiana, an res dotales quæ ſubiectæ ſunt reſtitutioni poſſint alienari, diſtinguendum cenſeo: an illæ ſunt mobiles, an immobiles. Rurſum num immobiles datæ æſtimatæ, an ſine æſtimatione. Et iterum ſi mobiles in dotem dantur, an ex earum genere ſint quæ functionem in ſpecie accipiant, ideſt, quæ conſtent numero, pondere, aut menſura, an contrà. De mobilibus igitur primùm. Mobiles res, quæ functionem in ſua ſpecie recipiunt, in dotem datæ, periculo mariti ſunt; & ea lege ei datæ cenſentur, vt eas ſi velit diſtrahat, & ſoluto matrimonio, ipſe vel hæres eius, eiuſdem generis & qualitatis alias reddat, vt tradit Caius [h]. Neque arbitror poſſe prohiberi marito, quamuis inopi, harum rerum diſtractionem. Quia neque pro his fideiuſſor ab eo peti poteſt [i]: niſi forſan conſtante matrimonio, vergente marito ad inopiam, res dotales repetere velit, ex legis authoritate [k]. Quòd ſi mobiles alterius generis ſint, diſtinguitur, an æſtimatæ datæ fuerint ſimpliciter: an æſtimatæ ea lege, vt illæ ipſæ reddantur an inæſtimatę. Inæſtimatæ namque, cùm attritæ, vel conſumptæ periculo

h l res in dotem, 43. de iure dot in P. lib 23. P. tit 4.

i l 1. ne fideiuſſor. dot. dent.

k l vbi adhuc, C. de iure dotium, c per veſtras, de donatio. inter vir & vxor. ap. Gregorii.

vxoris ſint, vt veſtimenta, animalia, & ſimilia [a], vendi non poſſunt à marito, inuita vxore. Si tamen ea conſentiente venduntur, valet venditio dummodò ſoluendo ſit maritus [b]. Quia & res dotales meliores facere tenetur maritus [c]. Si dotales res mobiles æſtimatæ ſimpliciter ſunt mobiles, liber & in illarum venditione eſt maritus: quia ab vxore liberatur, vel à repetitione, ſoluendo æſtimationem: niſi vxori relicta ſit electio, num potius res quàm æſtimationem velit repetitionem intentans, tùm enim libera non eſt venditio marito [d]. In dubio æſtimatio rerum datarum facit emptionem [e]: ideò vt emptor maritus rectè & liberè, vt dominus ſolus, vendet. Etenim res mobiles ita æſtimatæ, periculo ſunt 4 mariti, etiamſi vſu mulieris deteriores fiant [f]: vt ſi panni in dotem dati æſtimati ſint, & mulier eos conſumpſerit, ad æſtimationem maritus tenebitur [g]. Cæterùm immobilis res in dotem ſimpliciter ſine æſti- 5 matione data, vendi non poteſt, nec alio modo à marito alienari, etiam mulieribus hodie, iure ciuili, conſentientibus, quamuis per legem Iuliam de fundo dotali olim liceret, illis volentibus [h]. Nec poteſt renunciare huic priuilegio vxor conſentiens [i], cùm non tantùm in ſui, quantum in reipublicæ fauorem inductum ſit, cuius intereſt mulieribus dotes conſeruari, & dotatas eſſe fœminas, quò facilius nubant, ſobolem relinquant, & ciuitates liberis hominibus repleant [k]. Melius enim nubunt cum dote, quàm ſine ea [l]. Sed & arcet maritos ab harum dotalium immobilium venditione C. [m] alia ratio, quòd dos naturaliter dicatur eſſe in dominio vxoris, & ideò liberè non diſtrahatur à marito, tamquam à non domino. quare & pro oneribus matrimonij ſubeundis, ab vxore, tamquam à domina repetitur aliquoties [n]. Etſi dotis cauſa ciuili modo in dominio mariti dicatur [o]. Subinde neque res immobiles inæſtimatæ dotales, in noſtro commercio eſſe dicuntur [p]: & ideò inalienabiles. Quinimò tradunt, maritum ipſum vendentem dotalem rem, eandem iterum poſſe vendicare, nullo exiſtente præcedente contractu eius 6 qui contra leges, vel earum prohibitionem mercatus fuerit [q]: videlicet pendente matrimonio: & ipſam mulierem etiam ipſo ſoluto [r]. Notabile tamen arbitror, vt muliere defuncta in matrimonio, ſi tota dos lucro mariti cedat, vt fit vel ex pacto, vel conſuetudine, venditionem dotalium rerum à marito factam confirmari. Quemadmodum qui emit à non domino, ſi venditor cœperit fieri dominus, vel domino ſucceſſerit, ratam habet ius venditionem & efficacem [s]: neque maritus ex mulieris mortuæ perſona venditionem reſcindet; quia obſtrictus iam cuictionis nomine eſt [t]: neque ex ſua, vtpotè improbus qui factum ſuum impugnet [u]. Huc tamen referri oportet exceptiones, & quoſ- 7 dam caſus, in quibus, & quemadmodum ante ſolutum matrimonium à marito reſtitui poteſt dos, ita & alienari poſſunt dotalia: vt ſi prouocetur ad diuiſionem fundi dotalis maritus [x]: quod pendet potius ex neceſſitate cogente extranei, quàm ex voluntate mariti, cùm inuitus in communione nemo cogatur manere [y], etiamſi cum pupillo rem habeat communem, à qua velit diſcedere [z]. Eſtque hæc, vt neceſſaria alienatio, permiſſa [a], vt in alijs pijs & honeſtis cauſis, de quibus in l. quamuis, l. 21. ſolut. matrimo. P. & in l. Mutius. 76. §. manente, de iure dot. P. Permutari etiam poſſe res dotales, ſine præiudicio vxoris in confeſſo eſt [b], cuius nihil intereſt: ſicuti quando per vniuerſitatem tranſeunt in hæredem mariti [c], vel vſucapiuntur ſine eius incommodo. Neque etiam negandum eſt, ex iuris pontificij placitis, vxores conſentientes alienationi rerum dotalium, & reuocationi cum iuramento renunciantes, non poſſe venditionem ex eo capite, quòd dotales

fuerint,

a l. ſemmque, §. 11. de iure dot.
b l. ſeruum dotalem 21. de manumiſſionib lib 40. P. tit 1. l. 3. de iure dot. C. l. ſi ex lapicidinis, eod tit. P. l. 2. & fin de ſeruo. pign. da manumiſſ.
c l. etiam, 29. §. 3. ibi in ratione ſui. ſolut. matrim. P.
d l. plerdmque, §. fin. de iure dot. P. l. ſi æſtimatus l. 55. ſolut. matrim. P.
e glo in l. ſi inter viri, C. de iure dot.
f l. æſtimatæ, l. 52. ſolut. matrim. P.
g glo in dicta l. æſtimatæ.
h in l. vni §. & cum lex Iulia, de rei vxor actu C. §. 1. quib. alien lic. vel non. l. lex Iulia, de fund. dotali in P.
i l. de die, de pact. dotal in P.
k l. 2. ſoly matrimo P. l. 1. de iure dot. P. l. fi. & 3. de ritu leg. reduntor. l. patet, de dote prælega. l. 2. de pact dotal P.
l § quia vero, de æqualita. dotis in Authent. dict. l. 2 de iure dot. l. qui liberos, de ritu nupt P.
m l. in rebus, C. de iure dot.
n dicta l. vbi adhuc, C. de iure dot. l. ſi conſtante ſolu. matrim. P.
o § 1. quib. alienat. liret vel non. l. de re ancillam, C. de rei vendi.
p glo ſin l. dotalem, de minis. reſtim. l. morsuo bouis. § La beo refert, de legat 2.
q l. quemadmodum, de agricol. & cenſit. lib. 11 C. l. non dubiũ C. de legib.
r l. in rebus, C. ſolut. matrimo.
s l. cum vir, l. 4. de vſucapion P. lib. 41. P. tit. 3.
t l. vindicantem, de euictio. in P. l. nec nos, de captiuis C.
u l. cum profiteatis, C. de rei vend. donation.
x l. communi diuidũdo, §. ſi debitor, cõmu diuid. P. l. ſi C. de fundo dot. l. cum in fundo, 81. §. pen. de iur. dot.
y l. in C. commun. diuidun.
z l. inter omnes, de pred. & alis reb. minor. C.
a l. & ideo, & l. elegantet de condict. fur. P.
b l. ſi. de iure dot in P. l. ita cõſtante, 27. & ſeq. 23. l. mutuis, §. manente, eo tit.
c l. 1. de fund. dot. P.

fuerint, reſcindere[a]. Niſi cautela adhibeatur, ad euitandum alienationis effectum, vt iuret mulier in datione doris, quòd poſtea non conſentiet alienationi: iuramentum namque poſtmodum adhibitum non valebit, vt contrarium primo [b]. Et primo iuramento ſtandum erat [c]. Valebit quoque alienatio rerum dotalium, in eius præiudicium, qui ſe pro ea venditione obligat, vt pro euictione teneatur [d]: non autem in
§ vxoris præiudicium. Quòd ſi prædium, vel aliæ res cum æſtimatione dentur, diſtinctio quoque adhibenda, num ſimpliciter æſtimatæ datæ, & tunc à marito liberè vendi poſſunt [e]: quia emptor & dominus cenſetur, quòd in dubio, vt dixi, æſtimatio faciat emptionem [f], & maritus tantùm ad ſolam tenetur æſtimationem [g], videlicet quando poſt æſtimationem matrimonium ſequutum fuerit. alioquin enim non ſequuto matrimonio, res ipſa, non pretium reſtitui debet [h]: in omni enim dotis conſtitutione & promiſſione, tacita pactio ſubintelligitur, ſi matrimonium ſequutum fuerit [i], quòd dos ſine eo dici non poſſit [k]. Quòd ſi æſtimatio rerum dotalium facta fuerit, ea mente vt intelligatur quantum valeat prædium, alienatio libertatis mariti non erit. Similiter ſi æſtimatione facta electio reſeruetur vxori, num potius fundum, aut pretium velit: quo caſu & eius conſenſus venditioni adhibendus, & lex Iulia locum habet [l]: quippè quòd pro non æſtimato habeatur [m]. In rebus immobilibus porrò, quæ titulo donationis propter nuptias ſunt, alienationem quoque marito interdictam eſſe conſtat, & conſenſum mulieris nihil eam iuuare, nec officere quominus ſoluto matrimonio detur ei pro ſponſalitia largitione in rem actio: niſi ea poſt biennium iterum eidem alienationi conſenſum adhibuerit ex iure Codicis, & viro aliæ res ſuperſint quibus indemnis reddi poſſit [n]: ſitque perfectæ ætatis mulier [o], ideſt, 25. annorum [p]. In rebus aliis vxotis vendendis, quæ paraphernales dicuntur, conſentire poſſe mulierem, tradit Hermonopulus [q].

[a] c. licet mulieres, de iureiuran. in ſex. c. cùm contingat, eo. tit. ap. Grego.
[b] gloſſa d. & doc. licet, Imola, in l. ſi æſtimatis, de ſolut. P.
[c] c. intellecto, de iureiuran.
[d] l. cũ vir, de vſur. ap.
[e] l. quod ſi fundus, l. 21. de fundo dot. P.
[f] gloſſ. in l. ſi inter virum, C. de iure dot. l. cum fundus, Iaſon P.
[g] l. quoties, & l. cum dotem, C. de iure dot.
[h] l. in rebus, § fin. de iure dot. P.
[i] l. 4. § 1. de pact. P. l. ſtipulationem, de iure dot. in P.
[k] l. cum mulier, 22. de donat. inter vir. lib. 5. Cœtus 3.
[l] l. 1. de fund. dotal. C. l. ſi fundum, eo. tit. P.
[m] l. plerumque, § fi. de iure dot. P.
[n] authent. ſine à me, ad Velleia. § ſi quis igitur, vt immobilia, nuptialis donat. &c. collat. 3. conſtit. 14.
[o] l. ſi mulier, l. 22. ac ſ. ratificõ, Velleia. C.
[p] l. fin. de 25 qui veniam ætat. impetra.
[q] Hermenop. lib. 2. promptuar. titu. 3. ſicut l. ſi ego, § dotis, de iure dotium l. hac lege, C. de pact. conuent.

De fructuum futurorum venditione. Caput 6.

1 *Vſufructuarius non ius vendi, ſed fructus poteſt alienare.*
2 *Fructus herbarei, vel antequam ſint maturi, an vendi poſſint.*

I[1] VS vſusfructus, & quod alimentorum nomine debetur, vendi omnino non poteſt [r]. Quia hoc ius perſonæ adhæret [s], & cum perſona extinguitur [t]: quamuis contrà proprietarius rem debentem vlumfructum poſſit liberè diſtrahere [u], licet tamen vſufructuario, vendere fruendi commoditatem, & fructus quos ipſe percepturus eſſet [v]. Sic & annuus reditus emi poteſt [x]: non autem fructus perſonalis vſum, qui nec cedi, nec legari alteri quàm domino, ſeu proprietario, poteſt [y]: qui & fructus rei ſuæ ad certum vſque tempus vendere poteſt [z]. Sicuti &

[r] Baſil in l. cum Titio, ad leg. Falcid. per l. ſi vſusfructũ, 87. de iure dot. P.
[s] § finitur, de vſufru. l. ſtipulatio iſta, § ſi quis ita, de verbor. ob. l. 3. § mortuo, quib. mod. vſusfruct. amitt. l. non ſolum, § rali, de libera. lega. P.
[t] l. fundi Trebatiani, de vſufruc. lega. l. fin. § fin. de contrahend. empt. l. nihil in princ. de lega 1. l. liberto, de annuis lega.
[u] l. neceſſario, § fina. de peric. & commod. rer. vend. P. l. arboribus, § vſufructuarius de vſu fruct P.
[v] l. inbem', in 2 quæſtio. 14 in fin. C. de ſacroſ. eccl. § vult enim, de nõ aliena. reb. eccleſ. in Authentic.
[x] dicta l. ſi vſusfructus de iure dot. l. ſi vſufructuarius, de nouat. § item ſi, de vſu, & habitatio. l. ſi nec locabant & l. plenè, § ſi vſus, eo. tit. P. l.

[y] emptionem, C. de vſufru. [z] Petrus Iacobi, in prax. titulo de gargeria, lex in l. ſi debitor, 33. de contrahend. empti. in P.

promittere alicuius rei futuros, pro quibus tunc incipiet deberi actio, cùm per rerum naturam præstari poterunt [a]. Permittit & ius vendere fructus herbaceos [b], dicunt Galli, *le semè & la cueillete*, vel fructus in herba. Effecit tamen nimia habendi cupiditas aliquorum, vt lex fieret ad intercipiendas fraudes negotiatorum, ne fructus in herba, antequam maturescerent, emerentur, quæ à Carolo magno [c] primùm lata, deinceps à Ludouico vndecimo [d], & subinde à Francisco primo huius nominis Rege [e] repetita.

a l. interdum pute, l. 73. & l. vbi autē, l. 75. § illud, de verbo obl.
b l. qui fistulas, 72. § frumenta quæ in herbis, de cōtrah. emp. P.
c titu. de prohibitione alienationis futurorum fructuū, lib. 2. legum Lōgobardorum.
d constitutio Ludouici 11. anni 148. 2 artic. 1.
e constitutio. Francisci, 1. titu. *de la traite des bledz.*

De rebus quæ vendi non possunt, ob prohibitum earum commercium. Caput 7.

1 *Vendi, quæ non sunt in commercio, non possunt.*
Hominis liberi venditio non valet, & quando sustineatur. eod.
2 *Pater filium tempore famis lictiè vendit: non etiam mater.*
3 *Vendi non possunt res diuinæ & sacræ.*
4 *Sacra quibus modis prophana reddantur.*
5 *Publicæ res à priuatis vendi nequeunt impunè.*

NATVRA liber homo ab emptione eximitur [f]. Sustinetur tamen inter ignorantes liberum esse venditum, eatenus vt emptor consequatur quanti sua interest non emisse talem [g]: quòd pertinet autem ad liberum venditum corruit, eò quòd pretio res vendita æstimatur legitimè in emptione [h], libertas autem inæstimabilis est [i]: vt & liber homo [k]. Qui tamen, si seipsum vendi patiatur, maior viginti annis [l], ad pretium participandum [m], sciens conditionem suam liberam [n], ignorante emptore, priuatur libertate, & vt seruus perpetuæ mancipatur ex illa venditione seruituti, sine spe redeundi ad libertatem [o]: velut indignus qui abusus eadem ita sordidè [p]: vt neq. proximi eius qui hoc admisit, quamuis, ignominia seruitutis, labem illis inferat, reuocare possint libertatem officio iudicis, nec alio modo rei vendicationis remedio [q], quod alioquin possent, si non interuenisset pretij participatio [r]. Locuti nos autē sumus de plagiariis in criminibus proprio titulo, quocircà de illis nec verbum aliud adiiciam, sed eò lectorem reiiciam. Licuit aliquando iure ciuili, patri filios vrgente necessitate famis vendere, conseruata redimendi potestate [s]. Et iure antiquiori ter vendere licebat, imò & occidere, quæ fusè alibi tractauimus in effectibus patriæ potestatis, vbi ea videbis, in personarum explanatione. Sed num matri tempore famis liceat quoque filium vendere, expeditum est non licere [t]: quia nec transactione matris serui filij fiunt [u], nec in iure concessum inuenitur, nec habent liberos in potestate [x]. Natura quoque non patitur res diuinas, & sacras venire in venditionis commercium [y]. Qui emit Simoniacus, qui vendit Giezita dicitur, à duo

f § fin. de emptio l. si in emptione, § liberum, de contrahen. empt.
g l. liberi hominis, l. 70. & l. & liberi, 3. & l. 4. & l. sed Celius, 4. de cōtrahen. emp.
h l. 1. de contrahen. emp. P.
i l. libertas, de regu. iur. cum simil. ibi nota.
k l. 1. §. sed cum homo de p. qui deiecer P.
l l. si ministerium, de libera caus.
m l. non ideo, eo. titu. de libera cau. l. si quis sciens, § liberis, de liberal. cau. P.
o § serui autem aut nascuntur, de iure personarum, l. & seruorum & l. homo liber. de sta homi. Hermogen. l. cū pacto, l. 40. de libera. caus. libr. 40. P. titul. 12.
p ea priuilegium. 11. q. 1.
q in l. tutelas, § si libertate de capt. diminutio.
r l. 1. 2. 3. 4. 5. de libera. caus. P. de rei vendic. P.
s l. 2. patribus qui filios distrax. C. vide Azon. in Summa de contrahen. emptio C.
t Hostiens. in Summa, & facit dict. l. 2. de pat. qui fil. dist. C.
v l. transactione matris 26. C. de transactio.
x § fœminæ, de adopt. l. nulla, de suis & legit. in P.
y l. sacra loca, §. fin. de rerum diuisio. l. inter stipulantē, § sacram rem, de verbor. oblig.

à duobus huius ſceleris authoribus, Simone Mago, & Giezi, de quibus & de ſimonia copiosè dictum à nobis eſt, in criminibus, inter crimina lęsæ maiestatis diuinæ, proprio titulo de ſimonia. Quare nec ſacerdotia, nec ſacramenta, nec imperium vendi poterunt: maxima enim ſunt dona Dei, ſacerdotium, & imperium, illud diuinis miniſtrans, hoc humanis [a]. Nemo ſanctorum reliquias diſtrahat [b]. Et Gordianus ſtatuit, non ſolùm ſacratum, vel deſtinatarum religioni rerum venditionem nullam eſſe, verumetiam quoque eas ſcienter ementes & vendentes, reos eſſe lęsæ religionis [c]. Iuſgentium quippe ea nullius eſſe voluit, quæ ſacra, religioſa, Deoúe dicata ſunt, ſed diuini iuris [d]: nec loca ſacra aut religioſa quaſi noſtra, in rem actione peti poſſunt [e]. Si tamen aliquod ſacrum modicum cum rebus prophanis veneat, non reſcinditur venditio, ſed pro eo quod per ſe non poterat vendi, agitur per conſequentiam ex vendito [f]. Quædam enim ſpiritalia & religioſa per ſe ſeparatim vendi nequeunt, quæ tamen ex conſequentia in emptorem puri loci, vel rerum prophanarum, per vniuerſitatem tranſeunt [g]: vt & ius patronatus eccleſiaſticum, quod cùm per ſe vendibile non ſit [h], tranſit tamen cum venditione vniuerſorum [i]: vt pleraque alia quæ per ſe inalienabilia ſunt, cum vniuerſitate tranſeunt [k]. Ceſſabit autem ratio prohibitionis, ſi res ſacra prophana fiat: quod quamuis fieri non debeat [l], & ſemel Deo conſecratum, non debeat ad vſus hominum transferri, tamen aliquando contingere poſſe creditum eſt: vt ſi capiantur res ab hoſtibus [m], conflatione, vel confractione vaſorum ſacrorum [n], ademptione ſacrorum [o], & euocatione, qua loca ſacra liberari à ſanctitate ſolent, & pura fiunt & prophana [p]. Erant & apud antiquos conſtituti ſenes ad coëmptiones ſacrorum faciendas, interimendorum ſacrorum gratia, vt ait Cicero [q]. Res quæ ſunt in publico vſu, vendi quoque non poſſunt [r], potiſſimum à ſingulis: quia ſingulorum non ſunt [s], ſed vniuerſorum. Quare P. Scipio Numantia deleta, cùm domum reuerti decreuiſſet Iugurtham ſecretò monuit, vt potius publicè quàm priuatim, amicitiam populi Romani coleret, neúe aliquibus largiri inſueſceret: periculosè à paucis emi quod multorum eſſet [t]. Puniuit lex aliquando publicas res vendentes vltimo ſupplicio [v]: verùm illam legem emendauit Leo conſtitutione nouella 62 [x], & ad quadrupli pœnam reduxit.

a §. 1. quomo oporteat epiſcop. & cæt. tertos alien. & in Authent. c. ex inſinuatione, de ſimon. & l. ſi quemquam, l. 29. de epiſcop. & cleric. C.

b l. 2. de ſacroſanct. eccleſ.

c l. 1. de ſepul. violat. lib. 9. C. titul. 19.

d §. nullius, de rerũ diuiſ.

e Paul. in Lin. Zenonian. §. 1. de rei vendic.

f Vlpia. in l. hanc legem l. 22. & l. in modicis, de contrahend. emptio. P.

g l. de ſacra, 73. §. 1. de contrahen. emptio P.

h c. quia clerici, c. 6. c. de iure patronat. c. 16. de iure patronat. ap. Gregorii. c. cum Bertoldus, de ſententia & re iudicat. ap ex litteris, de iure patronat. c. cum ſtudium eod. titul.

i l. quadam, de acquir. rerum domin. l. 1. ſi mercedem, §. 1. de actio. emp. l. ſi ſepulchrum §. 1. de religio. C.

k l. in tãtum, §. quod ſemel, de rerum diuiſio §. ſacra, eo. ap Iuſtinian. ca. quæ ſemel, 19. q. 3.

l l. cũ loca l. 36 de religio. & ſumpt. funer. P. can paſtoralis, 7. q. 1. vide quæ diximus de modis extinctionis beneficiorum, in perſonis eccleſiaſticis, dũ de beneficiis agimus.

m l. cũ loca l. 36 de religio. & ſumptu. funer. P. can paſtoralis, 7. q. 1. vide quæ diximus de modis extinctionis beneficiorum, in perſonis eccleſiaſticis, dũ de beneficiis agimus.

n authentica, præterea, C. de ſacroſanct. eccleſ.

o vt ſi caput hominis ſepulti adimatur ſepulchro, l. cũ in diuerſis, & l. antepen. de religio. & ſumpt. funer.

p l. ſacra loca, §. ſacer, de rerum diuiſio. P.

q Cicero pro Murena.

r §. ſi de emptio ap. Iuſt. l. ſi in emptione, §. comm. eod. P.

s l. 2. §. ex autem, de rerum diuiſio. P. cũ ſimil.

t Saluſtius in principio belli Iugurthini.

v vide l. 3. & 4. quæ res vendi nõ poſſ. C.

x in cõſtitutionibus Leonis, conſti. 62. titu. μήτε τῶν κοινῶν πραγμάτων τι ἀποξενοῦσθαι τινὰ μηδὲ ἀναγκαίως.

De venditione & alienatione rerum temporalium, eccleſiaſticarum prohibita. Caput 8.

De non alienan. rebus eccleſ. in Authencic. collat. 1. titu. 1. Lib. 3. Decretal. tit. 13. Lib. 5. Sexti. titu. 9. In Clement. Lib. 3. titu. 4. 12. q. 2. in decreto Gratian.

1 & 2 Eccleſiæ res immobiles, iure communi inalienabiles, & alienantium pœna. eod.

2 *Manus mortua eccleſia cur dicatur.*
Collegiorum bona inalienabilia. eod.
3 *& ſeq. Eccleſiæ res quibus concurrentibus, & quomodo alienari poſſunt.*
4 *& 5 Alienationis rerum eccleſiaſticarum cauſa debet eſſe neceſſaria & vtilis.*
6 *Vtilitatis cauſa alienata quando, & quomodo vtilitatem conſideratam habeant.*
7 *Redemptio captiuorum, & piæ cauſæ permittunt eccleſiaſticarum rerum alienationem.*
8 *Reipublicæ, ciuitatis, minorum, eccleſiæ rebus vendendis eadem requiritur ſolemnitas.*
9 *Tractatus præcedens alienationem rerum eccleſiaſticarum quid, & modus tractatus habendi.*
10 *Tractatum facientes de quibus conſultare debent.*
8 *& 10 Minorum res qua ſolemnitate & conſultatione vendantur.*
11 *Tractatus rerum eccleſiaſticarum vendendarum in quibus eccleſijs non fit.*
12 *Tractatus inſtrumentum quomodo confici debeat.*
13 *Ratificatio non prodeſt, quando conſenſus exigitur pro forma.*
14 *& 16 & 17 Eccleſiaſticis rebus vendendis exigitur præcedens inquiſitio vtilitatis & incommodi, & poſtea authoritas ſuperiorus.*
15 *Patroni conſenſus in vendendis rebus eccleſiaſticis neceſſarius.*
18 *Eccleſiaſticis rebus vendendis, ſolemnitates iure ciuili requiſitæ.*
19 *Eccleſiaſtica res quæ vendi ſine ſolemnitate poſſunt.*

a c. nulli liceat, de reb ecclef pō alie. l. iubemus, C. de ſacroſan. eccleſ.
b can. non liceat papæ, 12. q. 2.
c c. ſi quis preſbyterorum, de reb. eccleſ. non alien.
d glo. in §. 1. quibus aliena non licet, in verbo interdicta.
e Polydor Virgil li 17. hiſtoriæ Angli cæ, in Edoardo.
f c. 3 de ſchiſmat. c. fin. de reb. eccleſ. non alien.
g ea. quicũque, in 1. 17 q 4 ca. diaconi 12. q. 2 dicto cap ſi quis preſbyterorũ, & c. ſtatuimus, de reſtitutio ipoliator.
h clem. vnica de reb. eccleſ non alien.
i d. dicto c. ſine exceptione.
k dicto c ſi quis preſbyterorum, & d. c. grauis.
l l. quemadmodum, de agricol. & cẽſ. lib. 11 C.
m l. cũ fundus, ſi certum pet. ff.
n can omnes eccleſiæ, 17 q 4.
o c. prohibemus, de cenſib. dicto cap ſi quis preſbyterorum.
p §. non igitur, de nõ alien. reb. eccleſ. in Authent.
q Rebuffus, in repetitio. can. ſine exceptione, numero 51. 12. q. 2.

RES temporales immobiles, vel quæ pro immobilibus habentur, eccleſiis donatæ ad cultum diuinum exequendum, alienari aut vendi nequeunt regulari iure [a]: non à prælatis, nec ab ipſo ſummo pontifice [b]: imò & ſi ipſi alienauerint, poterunt iterum reuocare [c]: vt maritus prædium quod alienauit dotale [d]. Et idcircò vocamus manum mortuam eccleſiam: quia ſicuti mortui non alienant, ſic & bona quæ ad eam peruenerunt ſunt inalienabilia, vt notat Polydorus Virgilius [e]: reditque res ad eccleſiam, nullo pet eam etiam reſtituto pretio [f]. Et qui emit retentione non vtetur, aget tamen, ſi velit, contra venditorem pro repetitione pretij: & in hoc punietur qui vendidit. Et hanc pœnam aliæ comittantur: nempe depoſitio ab ordine [g], ſuſpenſio [h]. Quibus additæ aliæ ciuiles, de quibus in l. iubemus nulli. l. 14. C. de ſacroſanct. eccleſ. Sed & emptio ipſo iure irrita fit [i], & emptor idircò tenetur eccleſiæ perceptos fructus reſtituere [k]: qui enim contrahit, lege prohibente contrahere, malæ fidei poſſeſſor fit [l], quare nec facit ſuos, quos percipit, fructus [m]: imò & pro ſacrilego habetur [n], & periuro, quòd eccleſiæ præfectus, iurauerit non ſe alienaturum vel imminuturum res ſuæ eccleſiæ [o]. Quæ omnia extenduntur ad omnes eccleſiarum præpoſitos, epiſcopos, abbates, curiones, vicarios, œconomos: ad hoſpitalium, monaſteriorum, leproſariarum, curatores ſeu rectores, aut præfectos, & prædictorum locorum, & aliorum piorum res [p], & collegiorum, & ad eorum œconomos, & collegiatos [q]. Leo Czſar rationem huius prohibitionis addit: ea enim, inquit, quæ ad eccleſiæ

cleſiæ iura pertinent, vel poſteà peruenerint, tamquam ipſam ſacroſanctam ecclefiam, intacta conuenit cuſtodiri: vt ſicut ipſa religionis & fidei mater perpetua eſt, ita iugiter patrimonium eius perpetuum ſeruetur[a]. Eccleſia nunquam moritur[b], & bona eccleſiæ, non perſonis ſingularibus dantur: & caput eccleſiæ Chriſtus, cuius vices agit prælatus[c]. Quare bona eccleſiæ potius Dei ſunt, vt Deo conſecrata, quàm adminiſtrantium eadem. Proinde alia ratione vetanda alienatio, quòd ſacrilegium graue inde ſequatur, ſubtrahendo alimenta illis qui Dei cultui deſeruiunt: cùm ſanctum ſit, altari miniſtrantem de altaris reditibus viuere[d]. Poſtremò dominium rerum eccleſiæ penes Chriſtum dominum eſt: vſuarius tantùm eſt clericus eis præpoſitus, vel ad ſummum, vt ſibi vſurparunt, fructuarius[e], & vt de ſacerdotiis & rebus eorum, non poſſint diſponere, niſi quandiu vixerint[f]. Et quamuis ex permiſſa licentia Gallica, innixa opinioni Ioannis Andreæ[g], aduerſus quam meritò ſtat Panormitanus[h], teſtentur de fructibus ſacerdotiorum curiones & beneficiati: hoc tamen ſemper remanet veriſſimum, ſaluam & intactam remanere debere rerum ſubſtantiam & proprietatem eccleſiæ, quã contemerare non poteſt vſufructuarius[i]: cùm hic adhuc præpoſitus eccleſiæ minus iuris habeat vſufructuario, ſi onus ſuum exequatur, vt ſit procurator tantum, in ſuperfluis victui ſuo, pauperum[k]. vnde nec alienare res eccleſiaſticas poteſt, ſicuti nec procurator alienat eas res, quarum habet adminiſtrationem[l]. Cæterum permittunt iura quæ prohibuerunt venditionẽ & alienationem rerum eccleſiaſticarum, certis ex cauſis, certáue adhibita forma, eaſdem diſtrahere, interuenientibus & concurrentibus quinque periſtaſibus. 1. cauſa legitima alienandi, 2. tractatu capituli, & 3. conſenſu interueniente eorum qui capitulum faciunt, vel clericorum deſeruientium eiecclefiæ cuius res alienandæ erunt: item 4. accedente inſtrumento alienationis, cum ſubſcriptione canonicorum vel clericorum, & 5 adhibita licentia ſeu conſenſu epiſcopi[m]. Cauſa alienandi debet adeſſe vel neceſſaria, vel vtilis eccleſiæ[n]. Neceſſitas interdum ratione qualitatis perſonarum eccleſiaſticarum cogit alienare & vendere: veluti ſi res immobilis ſacris ſodalitiis mendicantium in Gallia donetur: non enim licet in hoc regno illis immobilia poſſidere[o], nec alia præter peram & eleemoſinas, à quibus nomen & appellationem retinent mendicantium. Idcircò relicta immobilia intra annum & diem coguntur vendere, & pretium recipiunt, vt fiebat olim naſcente eccleſia[p]. Quamobrem & iſti hæc ſine ſolemnitate rerum eccleſiarum aliarum vendunt[q]. Quod & receptum eſt, quando eccleſia cui relictum eſt, grauata eſt, de alienando & vendendo relicto, quo caſu à ſolemnitate ſeruanda immunis eſt[r]. Iuſtiſſimam quoque alienandi neceſſitatem præbet debitum, & creditorum æs quod debet eccleſia[s]. Sic & alicubi ſcriptum[t]: ſi debitum vrget in rebus eccleſiaſticis immobilibus, aliunde quàm ex liberalitate regis prouenientibus, ſi ex mobilibus ſolui non poſſit, nec ex fructibus immobilium, vendantur, ſed pretium in illud conuertetur, & antè proponetur per viginti dies, rem eccleſiæ eſſe venalem, vt plus offerenti detur: & ſi non inueniat emptorem, in ſolutum dabitur æſtimatione diſtrictè facta. Cauſa vtilitatis eccleſiæ in alienatione eſſe poteſt: ſi res penes eccleſiam exiſtens ſterilis ſit, plus ſumptuum quàm prouentuum habens, quare & vendi, & tradi culturæ cauſa ſub annuo cenſu poſſunt[v]. Sic minus vtiles, vtilioribus ex conſenſu quorum intereſt permutari ab eccleſia poſſunt[x]: vt ſemper vtili cauſa, vt proſpiciatur eccleſiæ in melius[y]. Sufficit autem vt tum temporis cùm fit alienatio, videatur ea profutura eccleſiæ iis quibus poteſtas alienandi forma ſeruata conceditur, etſi re ipſa non profit[z],

[a] l. iubemus nulli, l. 14 de ſacroſan eccleſ C.
[b] ca liberti eccleſiç, 12 q 2 c cum veniſſent de inſtitut.
[c] cano. mulier 33 q. 5.
[d] c. extirpandæ, & c. cum ſecundum apoſtolum, de præbend. c cum ſit Romana de symonia, non alligabis os. &c Deuter. 25. ad Galat. c. 6. D. Matthæi. c. 10. D. Mar c. 6. D. Lucę 9.
[e] c. ſuper eo, de elect. ca expedit. 12 q 1. ca. qui abſtulerit, 12. q. 2.
[f] c. 1. 2 & c. cum in officiis, de teſtam. c 1. de peculi. clericor. authen. Item tam, de epiſco. & cleri.
[g] Ioannes Andreas, in gloſſella c præterea, de officio ordinarij, in ſexto.
[h] Panor in c. 1. & fi. de peculi clericor. & in c. cum eſſet de teſtament.
[i] l. 1. de vſufruct P. §. 1. eo tit. ap. Iuſtinia.
[k] ca aſtorum, 12. q 2.
[l] in l. procurator ſuorum, de procurat. F.
[m] in ca. ſine exceptione, 12. q 2 clement 1. de reb. eccleſ non alien in Clem c. 1. eo. tit. in ſexto § 1 de eccleſiaſticarum rerum alien colla. 4 ti 7.
[n] ca. ſicut § fi. 12. q. 2.
[o] Barth. tracta. minorita. 1 parte, Barth. Bal. Arcu 1 apud Iulianum, § fin de lega. 1.
[p] Adnum 4.
[q] gloſſ in c. vnic. in verbo domum, de religio. domi in ſex Bald in authẽ. ſi qua mulier, numer. 4. de ſacroſa. eccleſ C.
[r] Lapus allega. 26. Hippolitus de Mar cu. ſingul 121.
[s] c. 1. de pignor. ca. hoc ius, 10. q. 2. authẽ. hoc ius porrectum, de ſacroſ. eccleſ. §. hoc igitur, de non alienan. aut permu. rebus eccleſiaſt. colla. 2. tit. 1.
[t] § hoc etã, de alienatione & emphyth. in Authẽ. colla. 9. tit. 1.
[v] c ad aures, c. 7. de reb. eccleſi. nõ alie.
[x] c. vt ſuper, § fi. eo. tit. de reb. eccleſ. non alien.
[y] c. cum apoſtolica, 5, 7. & c. cua nuper c. 3. de his quæ fiũt, à præla ſine cõſen. cap. diſtoca. ſine exceptione 12 q. 2.
[z] l. tutor qui, l. 18.

§. competit, de adminiſtratio. tutor.

Atque vbi forma alienandi ſeruata fuerit, & decretum ſuperioris interpoſitum, præſumitur alienatio facta ſemper in vtilitatem eccleſiæ [a]. Potiſſimùm ſi iam emptor longo tempore poſſederit [b]: alioquin non præſumitur, & debet vtilitas exprimi in venditione, vel alio modo probari [c]. Quin & ſolemnibus adhibitis, ſi probet eccleſia ſe læſam, reſtituetur [d]. Verumtamen in iudicio num læſio adfuerit, habebitur ratio qualitatis rei, ſecundum tempus contractus, neque enim ſi ope & induſtria & labore emptoris, vel temporis incremento, melior fuerit facta res & vtilior, conſiderabitur [e]. Vt contrà, ſi tempore contractus res alienata fertilior eſſet, & incuria emptoris ſterilis facta fuerit, emptor damnum reſarciet eccleſiæ [f]. Subinde res magis damnoſa, quàm vtilis eccleſiæ, alienari debet [g]. Sicuti enim alienatio rerum eccleſiæ interdicitur, ita & prohibetur ne qua ſterilis ei detur [h]. Quamobrem ædes quæ ruinam minantur, quas non poteſt reficere eccleſia, in perpetuam emphytheoſim dare poteſt [i]. Recenſenda inter cauſas iuſtas 7
eſt pia cauſa [k]: vt pro redemptione captiuorum parrochianorum, res parrochiæ diſtrahi poſſint [l]: & pro alendis fame pereuntibus pauperibus [m]. Adduntur & nunc cauſæ aliæ, vt bellorum in hæreticos ſumptus, releuatio æris principis, & ſimiles quibus Gallia noſtra premitur. In cauſæ legitimæ 8
vtilis & neceſſariæ conſideratione, vt in ſolemnitate alienationis ſeruanda, affines ſibi ſunt, eccleſia, reſpublica [n], & minores [o]. Quippè quòd in rebus immobilibus reipublicæ, vel ciuitatis diſtrahendis, commodum & vtilitas eius inſpicitur, & vt pretium ex venditione conflatum in eius vtilitatē conuertatur [p]. In rebus fiſci diſtrahendis, ordo & ſolēnitas hæc [q]: vt debitū ſubſit, fit ceſſatum in ſolutione, fiat interpellatio coram [r] iudice, fiat ſubhaſtatio [s], res proſcribatur, & libelli proponantur publicè per 20. dies, rē venibilem eſſe declarantes [t]: iuſto pretio vendantur [u], & procurator fiſci adſit [x]. In minorum rebus, fermè eadem veniunt conſideranda [y]. Sed hactenus de cauſa vendendi dictum ſit, dicamus pauca de tractatu capituli & cle- 9
ricorum, qui interuenire debet in eccleſiæ rebus [z] vendendis. Eò quòd in negotio quolibet vocandi ſunt illi quorum intereſt [a]. Tractatus eſt conſultatio de faciendā alienatione, & num ea expediat, & quæ res potius alienari debeant: & proinde tractatū præcedit vocatio ſeu congregatio capituli, vel clericorum, & tractatus eorum conſenſum [b]. Conuocatur capitulum huius rei cauſa ad ſonitum campanæ, vel modo alio, quo ſolet conuocari in aliis capitularibus negotiis. Et quemadmodum rector ciuitatis vel magiſtratus, ius cogendi concilium habent, & conuocandi decuriones in curiam, vt vocati ad certa munera nominent [c]: ſic conuocabit epiſcopus vel maior capitulum. Conuocatos ſacramentum illud præſtare non erit alienum à ſolemnitate legitima, quod præſtare ſolent ſinguli in vendendis rebus ciuitatis in prouinciis curiales, habitatores, & poſſeſſores rerū, ſacroſanctis tactis Euangeliis: vide licet ſe ſententiam quam putent vtiliorem patriæ ſuæ dicturos: itaque dicere debent, vt poſteà decreti venditionis recitatione in prouinciali iudicio interueniente, emptor competentem poſſit habere cautelam, & ita contractus ſit ſtabilis [d]. Capitulo, vniuerſitate, vel collegio legitimè congregatis, per eum qui eis præeſt, vel alium habentem poteſtatem, qui venerint vel interfuerint, etiam ſi maiorem non faciant numerum, vel partem totius, ſed longè minorem, poſſunt explicare ea quæ propoſita tunc ſunt [e]: abſurdum enim eſt in numero computare eos qui vocati noluerunt venire [f]. Aliter ſi per ſe non per alium conuocetur vniuerſitas vel collegium, tunc exigitur ad authoritatem conſtituendam decretorum, ſaltem duas par-

a Bal. in §. 1. in verſi. quærit, qui feudū dare poſſit in vſib. feudor.
b cognoſcitur, de his quæ fiunt à prælatis ſine conſenſu capit. c. 1. iuncta gloſ. & ibi Domin. de Sanct. Gemi. de reb. eccleſ. non aliena. in ſexto. Guido Papæus quæſt. 151
c 2 de in integr. reſtitu. notat gloſ. in diſt. c. apoſtolica, in verbo, profuturum, de his quæ fiunt à prælat. &c.
d c. cum dilecti, de empt. l. ex mille & 3. §. 1. de contr. o. l. fi. C. de alluuio. l. fi. de omni agro de terro. lib. 11. C.
e c. ad noſtram, de reb eccleſ nō alie. l. ſi voluntate, de reſcinden. vendi. C.
f ca. non licet, & cauſine exceptione, 12 q 2.
g authent. ſicut alie nato, de ſacroſanct. eccleſ §. ſicut autē, de non aliena. cui permittā reb eccleſ. in Authen.
h authen. ſi quas ruinas, de ſacroſanct eccleſ. l. C. §. ſi vero quando ſine, de aliena. & emphytheo. in Authenti. collat 9.
i l. hinc inde, C. de epiſco. & cler. ca caſellas 19 q. 1.
j ca. ſicut omnibus 12. q 2. & ca & ſacris, eo.
m ca. aurum, & ca apoſtolicos 12. q. 2.
n ca. quid ergo, 23. q. 4.
o gloſ. 1. in l. 2. de ſenten aduerſ fiſc. retract. lib. 10. C. 17. l. imperatores, de re iudica. c. 1. & 2. de reſtit. in integrum.
p l. fi. de vendē reb. ciuita. lib. 11. C. 11.
q de qua in gloſ. in l. 1. in verbo, omni ordine, de fide inſtrumento. & iure haſtæ fiſcalis, lib. 10. C. tit. 3.
r l. 2. & 3. ſi propter pub. penſitatio. C.
s l. 2. & fin. de fide inſtrumentor. lib. 10. C.
t iuſta authent. hoc ius porrectum, de ſacroſanct eccleſ.
v l. 2. de fide inſtrumento. & iure haſtæ. lib. 10 C.
x l. 1. eo. de fide inſtrumen. lib. 10 C.
y iuxta formam l. magis puto. §. non paſſim de reb. eorū his quæ fiunt à
z l. 2. de decurtion. & obſequent.

qui ſub. tutel. vel cura ſunt in F & tit. C. de prædiis & aliis reb. minor. a d. cto c. cum apoſtolica, & c. ita ſuper de prælat. ſine conſen. capi. b l. de vno quoque de re iudica. P. c vt conſtat ex ordine literæ cano. ſine excerpt. ote. lib. 12. C. tit. 31. d l. fina. de venden reb. ciuitat. lib. 11. C. e Innocen. in c. 2. de oper. no. nuntiato. & in c. 1. de margumento c. cum nobis, de electio. f d. c. cum nobis & clementina, quod circa, de electio. ap. Clement.

res

res vniuersitatis conuenire in vnum[a]. Inquiritur autem in hoc tractatu inter conuenientes, quod in bonis minoris alienandis consultatur: an aliunde pecunia quàm ex venditione ad extenuandum æs alienum possit expedirj: num pecunia sit ecclesiæ in numerato, vel in nominibus quæ conueniri possint, an in fructibus conditis, an etiam in redituum aut obuentorum spe: an res aliæ sint præter prædia, quarum pretio satisfieri possit: quibus cessantibus prætor permittit, si modò vrgeat creditor, & vsurarum modus, æstimabitq; an vendere potius aut obligare permittat, néue possessio magna ob modicum æs alienum distrahatur[b]. Quod si ecclesia cuius res alienandæ sunt, non habeat conuentum clericorum vel capituli, rector eius non adhibebit tractatum seu consultationem hanc, sed sufficit si adhibeat consensum prælati sui[c]. Nisi ecclesiæ cathedralis sedes vacaret: quia tunc, defensore seu œconomo ei dato, sufficit consensus capituli eius, & tractatus[d]. Tractatu habito, excussis omnibus quæ deliberationem mereri visa sunt, instrumentum horum omnium gestorum confici debet, formula hac communi. *Episcopus vel abbas, vel prior, vel præpositus talis, congregato capitulo ad sonum campanæ, vel alio modo solito, præsentibus P. Pau. &c. canonicis talis: canonicus, &c. proposuit debitum vrgens, &c. Visum est expedire capitulo, talem rem vendi, minus vtilem &c.* Hoc modo consensus exprimitur capituli, vel clericorum necessarius[e], & exprimendus in conuocatione illa, non enim post alienationem prodest ratificatio. Videlicet quòd consensus requiratur pro modo solemnitatis, & ita sit pro forma, & ideò nisi is in actu interueniat, actus nullus est. Tradunt tamen, non exigi consensum inferioris prælati, vel capituli in alienatione, si ei suam authoritatem summus pontifex impertiat[f]: nam æquiparatur ea solemnitatibus[h], debet tamen præcedere inquisitio facta per delegatum seu commissarium huic negotio datum à sum. pontif. num expediat ecclesiæ illam alienationem fieri, eiusq́ue rei, num ea minus vtilis: alioquin inutiliter venderetur[i]. Apparere deinceps debet de clericorum seu canonicorum consensu, qui interfuerunt: quod fiet si nomina eorum instrumento consultationis inscribantur, cui & se subscribere debent[k]. Sic enim hîc, vt in aliis subscriptione fraudes vitabuntur[l]. Hodiè tamen clerici, aut canonici, aut collegiati non subscribunt, sed omnibus præsentibus, tabellio publicus, vel illorum scriba instrumenta capitularia, & alienationis scribit & perlegit: & se subscribit fide publica, hæcque forma pro singulorum habetur subscriptione[m]. Verum cum istis nunquam omittendus cõsensus patroni, si agatur de alienatione rei patronatæ[n], quia eius maximè interest res ecclesiæ conseruari[o]. His omnibus postremò loco accedere debere episcopi proprij vel superioris authoritatẽ, licentiam aut consensum[p]. Et si ecclesia illa de cuius rebus agitur exempta sit priuilegio à potestate episcopi loci, ad summum pontif. recurritur[q]. Si tamen ecclesia quæ eximitur à sui diœcesani potestate subiiciatur abbati cuidam, vel alteri superiori, vt quibusdam aſcetertis & monasteriis concessum est, illi, veluti etiam in sacris sodalitiis mendicantium ordinis minorum vel prædicatorum, ministri, generalésque & alij qui prope episcopalem habent in suos iurisdictionem, consulendi sunt, vt consensum & robur alienationi præbeant[r]: videlicet expressè[s], adhibita cognitione anteà causæ, sine qua consensus vel authoritas superioris perperàm impetratur. Hîc[t], quemadmodum de authoritate prætoris interponenda transactioni, de alimentis responsum est, vt si prætor aditus sine causæ cognitione transigi permiserit, transactio nullius erit momenti. Prætori enim ea res quærenda commissa est, non negligenda, neque donanda. Sed etsi de omnibus non inquisierit, quæ oratio (Marci Catia. scilicet,) mandat, hoc est de causa, de modis, de personis transigentium, dicendum est: quamuis de quibusdam quæsierit, transactionem esse irritam[v]. Et cùm de rebus minorum vendendis agitur, non sufficit adire

[a] l. nominationum, de decurionibus, lib. 10. C.

[b] l. magis puto, § 15. non patitur, de prædiis & aliis reb. minor. ff.

[c] clement. 3. de reb. eccles. non alien. e cæteris, de donatio. Gemma, cõsil. 48. incipiente, presbyter. col. 2.

[d] c. 1. de reb. eccles. non alien. in sexto. e cum vos, de his quæ fiunt a prælat. sine consen. capit.

[e] Bartol. in l. Gallus Aquilius, in princip. de liber. & posthu. Imol. in d. loc. c. cũ vos. glos. & interpretes in c. potuit, Ioan. Decius consil. 141.

[f] l. quando decret. op. non est C.

[h] ea non liceat papæ, 12. q. 2.

[k] c. ea nuper, de his, quæ fiunt à prælat. sine consen. capit.

[l] l. penult. de diuers. offic. lib. 12. C. l. sacri afflatus, de diuers. rescript. C.

[m] Socinus consil. 15. inc. prænie vitæ, columna 14. volumine, Rebuff. in repert. ea. sine exceptione 22. q. 2. numero 19.

[n] Decius cõsil. 174. in hac sui in ea constitutio, 16. q. 3. Card. Imol. in clement. 1. colum. 2. de decim.

[o] ea filii, & ea quicunque 16. q. 3.

[p] authent. hoc inter posit. de sanctiss. & reuerend. eccles. clement. vna verbo consistente, de reb. eccles. non alien. Clement. gloss. ind. & clement. 1. in verb. propter, de reb. eccles. non alien.

[q] Bart. in l. 1. consil. 40. inc. præmie præclari. col. 3. volumine 1. & consil. 14. incipiente clementissimi, col. 1. vol. 2. Rebuf. in dict. cano sine exceptione 22. q. 2. num. 10. 17.

[r] l. negotium, de negotiis C.

[s] Gemma consil. 48. incipiente presbyter. colum. 3.

[t] l. cum hi, § 2. prætor adiens, de transactio. ff.

[v] l. 1. prætor adiens, de transactio. ff.

præto

prætorē libello, niſi apud acta cauſa vendendi deferatur, & probetur [a]. Nec procuratoꝛ Cæſaris res Cæſaris conſenſu ſuo ſolo trāsfert, cū illæ cōmiſſæ illi ſint diligenter tractandæ [b]. Si epiſcopus velit res ſuæ eccleſiæ alienare, cadē 17 obſeruare debet, & petere authoritatem vel à ſuo archiepiſcopo, vel à ſummo pontifice, ſecundum ſententiam quorumdam [c]. Ioannes tamen Andreas [d] diſtinguit, an epiſcopus iurauerit ſe non alienaturum, vt tunc requiratur ſuperioris authoritas: aut non iurauerit, vt non requiratur. Et hoc ipſum probant Innocentius, & Hoſtienſis [e], & ſecundum horum ſententiā iudicatum tradit Guido Papæus [f]. Cuius autem epiſcopi conſenſus ſit adhibendus, quando eccleſia, & eius præfectus & clerici ſunt vnius diœceſeos, & res alienanda alterius, pugnant interpretes. Et videtur authenti. hoc ius porrectum, de ſacroſanct. eccleſ. C. decidere, ſequendam authoritatem eius cui perſonæ ſubiiciuntur, non epiſcopi in cuius ditione res ſita, ex illis verbis, accedente conſenſu ordinatoris & maioris partis ibidem ſeruientium &c. Et in eam authenticam notat Baldus [g], & alij alibi [h]. In contraria tamē ſententia alij, & adhibendum concenſum epiſcopi, cui res ſubeſt, defendunt [i]. Tutiùs autem & conſultiùs facturos qui diſtrahunt ego arbitror, ſi vtriuſque adhibeant. Et hæc dicta cenſenda ſunt, de ſolemnitatibus iure pō- 18
tificio requiſitis: ſiquidē ex iure ciuili aliæ exiguntur, quæ referuntur in dicta authentica hoc ius porrectum, videlicet, vt contractus ſcriptus fiat, & ſequatur ſubhaſtatio, antequam vendatur res, iuret venditor, nihil imprēiudicium eccleſiæ ſe facturum, fiat vendendorum proſcriptio publicè libellis per viginti dies antè propoſitis: quæ tamen omnia non exigi tradunt Cynus, Barthol. Baldus, Angelus [k]. Qui nec faceſſere aiunt, quod dicta authentica ſit inter decreta per Gratianum tranſlata, nempe, quòd dicant idcò tranſlatam, non vt ius faceret, ſed vt oſtenderetur ſollicitudo imperatorum in defendendis rebus eccleſiaſticis, quod & alij admittunt [l]. Imò Gofredus ait, in rebus eccleſiæ alienandis ſuffi- 19
cere concenſum epiſcopi & capituli [m]. Et procul dubiò in rebus penè nullius momenti, vel minimæ vtilitatis, remittuntur in alienatione ſolemnitates [n]: at in alijs quæ etiam modicæ vtilitatis ſunt, non ſunt omittendæ, præcipuè cauſa neceſſitatis, ſine qua infirma alienatio, & inutilis, etiam rerum exiguarum [o]. Remittuntur etiam ſolemnitates in rebus quæ ſeruando nequeunt ab interitu vindicari [p]: item & in diſtrahendis rebus acquirendis, & quæ nondum quæſitæ ſunt, quales quæ præſcribuntur, ante præſcriptionem completam [q], res legatæ non traditæ. Subindè ſolutæ à ſolemnitatibus res alienandæ, ſi conſuetudo loci remittat, aut illis deroget [r]: ſi bona eccleſiaſtica quæ ſolēt diſtrahi vel infeudari redierint ad eccleſiam [s], ſi liquidò conſtet in vtilitatem eccleſiæ factam alienationem [t]. Quibus addere poteris alios caſus, quos ex profeſſo pertractat Rebuffus [v].

a l. minorum 6. de præd. & alijs reb. minorum C.
b l. 1. de offic. procur. Cæſar. lib. 12. C. tit. 19.
c Bald. Angelus, in authent. hut ius porrectum, de ſacroſanct. eccleſ. glo. in c. 1. in verb. defenſore, de reb. eccleſ. non alien. in ſex.
d Ioann. Andre in d. c. 1. de reb. eccleſ non alien.
e Innocen. & Hoſtienſis in c. 1. de his quæ fiunt à prælatis ſine conſen. capit.
f Guid. Papa. q. 149.
g colu. 4.
h glo. in ca. ea enim ſimilimodi, in verbo duos, 10. q. 2. facit ca. fin. 10. q. 3. Felinus, in c. dilectus, 2. col. 6. verſ. 7. de reſcript.
i glo. in cauſis et conditionibus, 17. q. 4. facit l. ſi pendente, de pœnis, & alias vide Imol. in authen. hoc ius porrect.
k in d. § authen. hoc ius porrect.
l glo. & Innocen. in c. dudum, de reb. eccleſ. non alien. Guido. Papæ. q. 149.
m Gofredus in Summa, in tit. de reb. eccleſ non alien.
n ca. fin. exceptione, & ca ſeq. & ca. fugitivum 12. q. 2. Guid. Papæ quæſt. 150. c. vt ſuper, § fin. reb. eccleſ. non alien. in fin. argumento l. lex quæ tutores, de adminiſtratio C. ſic intelligenda ſententia 12. q. 2.
o ca. caſtellas, 10. q. 2. ca. quicumque, 17. q. 4.
p glo. in Summa 12. q. 2. c. 1. de reb. eccleſ non alien. c. 1. in fin. acquiritur à Doct. l. lex quæ tutores.
q vide de præſcriptione per tot. ſponſus, § 2. de non. inter var. & vxor.
r c. cauſas, de donat. glo. in ca alienationes 12. q. 2.
s c. vt ſuper, de reb. eccleſ non alien.
t glo. in c. de accuſationibus. in fin. l. 2. qui legit mam poſſeſſionē habere, C. de ſacra, de re iudica. l. 1. nō communis. C. de procur. Bald. in l. cum § cauſa, de tranſac. l. quicumque, de bon. quæ libet. C. arg. l. quod fuore, C. de legib.
v Rebuf. in compendio alienationū, ver. eccleſiaſticarū nūmer. 24. & ſeq.

De rebus in titulum clericis ad ordines ſacros promotis, num vendi poſsint, & quomodo. Cap. 9.

1 *Ordinandus in clero nemo ſine titulo.*
2 *Titulus clericalis, vel presbyteralis, num vendi poſſit.*

Cum

1 CVM exploratum sit, iure cautum fuisse antiquo, clericos nõ potuisse ordinari vel promoueri in sacrum ordinem, nisi beneficio seu titulo aliquo ecclesiastico ab episcopo, vt digni tam sacro cœtu, donati fuissent, vnde commodè viuere possent [a]: placuit optima ratione etiam posteà, vt episcopus eos in ordines sacros non scriberet, quibus, vel sacerdotium seu aliud beneficium non esset, vel nisi sufficiens haberent patrimonium quo ali possent, quod tituli loco episcopo proferrent: aut si ordinasset inopes, de suo aleret [b]: ne paupertas seu mendicitas in opprobrium ordinis clericalis
2 conuertatur [c]. Quamobrem vtiliter quæritur, num clericus bona quæ à seipso, vel ab alio eius nomine supposita sunt, titulo clericali, possit alienare seu vendere. In qua ordinarius Decretalium interpres, hoc patrimonium vendi posse absolutè respondit [d]. Quòd qui pretium habet, rem habere videatur [e]: posse & donare: quemadmodum vero titulo, sacerdotio videlicet, seu beneficio ecclesiastico renunciari potest. Hanc tamen quæstionem latius Panormitanus tractat, & inquirit [f], num & in hac alienatione huius tituli, exigantur solemnitates requisitæ in distrahendis rebus ecclesiasticis [g], de quibus proximo capite diximus. In quo Ioannes & Gofredus sequuntur Vincentij opinionem, & requiri, quamuis illis non inhæreat ius spirituale, & quamuis prohibitio non extandatur vltra vitam clerici, & post mortem eius, res titulares liberæ, vt reliquæ, dominis sint. Hostiensis autem distinguit, an patrimonium expressè in titulum assignatum sit, & tunc veram esse sententiam Vincentij [h]: non habita ratione quod pretium succedat loco rei: quia facilius consumitur pretium quàm res immobilis: cùm & pecunia sit inter res, quæ seruando conseruari nequeunt [i]. At si clericus sine determinatione tituli fuit ordinatus, existimat clericum bona sua & patrimoniũ posse vendere. Addit insuper, videri sibi opinionem meliorem Innocentij [k], vt in venditione patrimonij assignati etiam in titulum, non requiratur consensus episcopi. Nec obesse quod eo vendito, nihil habituri sint clerici vnde viuant: quia quod ad episcopum pertinet, sufficit si tempore ordinationis haberent sufficiens patrimonium [l]: & quod clericum tangit, non improbari in clericis voluntariam paupertatem, imò illis necessariam [m]. Imola quoque tradit [n], patrimonium expressè in titulum assignatum non posse vendi simpliciter, sine consensu episcopi: vendi autem posse exemplo fundi dotalis, & transire in hæredes [o]. Ioannes Andreæ etiam id tuetur, exemplo fundi dotalis. Quare & iisdem casibus quibus fundus dotalis alienari posse conuenit inter omnes, & hunc titulum alienari posse constabit. Item pro oneribus ecclesiæ administratæ. Et nunc in Gallia constitutione regia, lata in Aureliacensibus comitiis, cautum est, hæc bona titularia clericorum, inalienabilia esse, & reditum eorum: neque obligationibus vel hypothecis obnoxia à tempore promotionis presbyteri [p].

a ca. 1. & 2. 70. dist. c. cùm secundum apostolum, c. 16. de præben.
b c. 2 & 4. de præbẽ. apud Gregor. & c. tuis quæstionibus, c. 23. eo. tit.
c ca. diaconi, 53. dist.
d glos. in dicto c. tuis quæstionibus, ad verbum sustẽtare.
e Caius in l. quia qui pretio, l. 46. de vsufruct.
f Panor. in dicto c. tuis, numero 2.
g quæ ponuntur, in ea. sine exceptione, 12. q. 2.
h de qua in dicta glos. c. tuis quæstionibus.
i l. 1. § fuit quæsitum, ad Trebellian.
k Innocent. in c. cũ episcopus, de præben.
l facit l. 2. §. si eo tempore, de administra. rer. ad ciuit. pertinentium P.
m Actuum 3. & 2.
n Immol. in d. c. tuis, numero 2.
o vt in l. 1. de fundo dota.
p in constitutio reg. Aureliæ hab. artic. 12.

De rerum alienarum venditione. Caput 10.

1 *Principis ius, de rebus subditorum disponere.*
2 *Vendi non potest res aliena in præiudicium domini.*

2 & 3 *Alie*

2 & 3 Alienæ rei venditio in quantum, & quando valet.
3 Emens rem alienam ſcienter, non agit contra vendentem.
4 Præſens alienationi rei ſuæ, nec contradicens, conſentire videtur.
5 Aliena mobilia vendens furtum committit.
6 Furtiuam rem in publico loco emens an teneatur reſtituere, non reſtituto pretio.

IVs propriè imperatoris eſt, res aliorum pro nutu & arbitrio 1
diſtrahere: vel nullo [a], vel modico dato pretio [b]. Is enim &
populi cauſam ſeu publicam agit [c], quæ præferenda priuato-
rum commodis [d]. Atque huius authoritate, & dominia rerũ 2
diſtributa ſingulis, & conſeruata [e]. Vnde & dominus omniũ
dicitur, & pro ſententia ſua diſponit cuiuſque. At priuati hoc
iure non vtuntur. Quamobrem res aliena ſiue mobilis, aut immobilis ſit,
vendi non poteſt, inſcio & inuito domino, in præiudicium eiuſdem. quam-
quam in præiudicium venditoris ſuſtineatur, vt obligatione & actione ex
empto teneatur emptori ignoranti alienam, damnum omne reſarcire [g]; te-
netur quippe de euictione venditor pro re immobili proculdubiò [h], vſque
adeò vt ſi is qui vendidit alienam efficiatur aliquo modo rei venditæ domi-
nus, firmetur venditio omninò [i]. Scribit Gellius lib 11. c. 18. colonum, fundũ
quem à domino conduxerat vendentem, furti nomine condemnatum. Si 3
tamen venditore ignorante rem alienam, emptor ſciens prudenſque eam
emerit, nullo modo experiri poterit aduerſus venditorem, quanti ſua interſit, nec melioratorum aut refectionis nomine, vt malæfidei poſſeſſor [k]; niſi emptor ſtipulatione ſibi proſpexerit [l]. Quòd ſi vterque ſciens rem
alienam contraxerit, venditor tenetur pretium reſtituere, ſecundum Bar-
tholum [m], ſecundum alios nequaquam: niſi is qui ſciens alienam emit, cau-
tionem acceperit de euictione, quo caſu purgata videtur mala fides [n]: alio-
quin minimè. Quia in primis, qui mercatur rem alienã cuius ſcit diſtractio-
nem iure prohiberi, non emere ſe rectè arbitratur, lege contrahere prohi-
bente, nullo exiſtente contractu [o]: proinde ſoluens ſcienter indebitum,
repetere non debet [p], quia donaſſe videtur [q]. Deinde cùm vterque ſciat,
rem alienam non eſſe in commercio illorum, mutuò ſe decipere videntur,
nec valet venditio [r]: & ita dolus dolo compenſabitur [s], vterque malè in eo
verſatus in aliena reſtatuendo [t]. Quare iniquum eſſet emptorem ex ſua
improbitate conſequi actionem [v]: & in pari cauſa turpitudinis, melior eſt
cauſa poſſidentis [x]. Neque aliter tertio loco quis agit ad repetitionem pre-
tij, quàm ſi ignoranter deceptus fuerit [y], vt neque malæfidei poſſeſſor agat
pro repetitione pretij [z]. Cuius generis eſt qui rem ſciens alienam emit [a].
Hoc tamen nullum incommodum adferre poteſt domino rei. Quia nemo 4
vendere rem ſuam inuitus cogitur [b]: cùm liber quilibet ſit in rebus ſuis per-
tractandis [c]. Obſeruandum autem, dominum qui viderit rem ſuam ab alio
vendi, non repugnantem, conſentire videri, vt ſcribit Conſtantinus Her-
menopulus [d]. Qui tacet, non vtique conſentit: ſed tamen verum eſt, eum
non negare [e]. Et conſenſiſſe videtur pater filij decurionatui, ſi præſens no-
minationi eius non contradixit [f]. Quando videlicet potuit reclamare &
aduerſari venditioni, non aliter [g]. Nam qui patitur, ſe præſente, rem ſuam
obligari, ſi non reſtitit, videtur velle decipere ementem, ideò indignus qui
rem ſuam repetat [h]. Et hæc quæ diximus maximè locum habent in rebus 5

a l. Lucius, de euict. in f.
b l. ea verberatus, §. 1. de rei vend. in f.
c l. Barbarius, de offic. prætor. § ſed & quod pr. inſtit. de iure natur. cum ſimil.
d l. vtilitas, de municipal. l. 6. l. 12. C. l. actione, § Labro, pro ſoc. P. cum ſimil.
e ex quo iure, 1 diſt.
f l. bene à Zenone, de quadrien. præſcr. C.
g l. rem alienam, de contrah. empt. P. l. nemo, de reb. alien. non alien. C.
h l. ſi fundum, C. de euictio.
i l. cum vir de vſur. l. ſi à Titio, de rei vendic. l. cum mater C. eo.
k l. cum quæreba tur, C. vnde vir & vx. §. emptor. com. de legat. C. vide de his quæſtionibus Ias. de monet. Natta. in tract. de emptio. quæſt. 4.
l dicta l. ſi fundum. ſi ſeruus, C. de euict.
m Bartholus in l. continuas, § cũ quis, de verbor. oblig. & in l. cum lex ocreat. in, de legat. 1. P.
n argum. dictæ l. ſi fundum, de euict. C. à contrario ſenſu, Cynus in l. ſi ſtatres, C. communia vtriuſque iudic. C. vt in l. quem admodum, de agr. co. & cenſit. lib 11. C.
o l. non dubium, C. de legib. l. ſi. C. de pact.
p l. 1. de cond. & indebi. P. l. cum per errorem, de regul. iur.
q l. cãnanus, de oper. lib. P.
r in l. dominus, l. 57. de contrah. empt. P. l. ſi fundum, empt. ſi e, § item ſi emptor, & ibi gloſſ. eo. P.
s d. l. ſeruus, & l. ſi duo, de dolo
t l. 1. C. de vſucap. pro emptore.
v l. itaque ſallo. l. 32. de iure in P. cũ ſimil. ibi notat.
x l. ſi ſeruum, § ſequitur, de verbor. obligat. P. l. 3. & 4. de condict. ob turp. cauſam. P. cũ ſimil. ibi notat.
y § 1. de correct. emp. l. ſi in emptione, § item ſi emptor, eo tit. P.
z l. 1. de præſcr. p. 30. vel 40. anno. C.
a dicta l. cum quæreba tur. ff. de præſcr. c qui contra iura. de reg. iur. in ſex. atq; à contrario ſenſu, l. à quolibet. l. 27. de contrah. empt. P.
b l. nec emere, de iure delib. C. l. inuitum, & l. dudum. C. de contrah. empt. l. inuitos. C. loca. l. ſicut ab initio. C. de actio. l. nec ab initio. C. de nupt.
c l. nemo l. in re mandata. C. manda.
d Harmenop. lib. 3. c. 2. vbi de tutore agit.
e l. qui tacet. l. 143. de regul. iur. l. vñ quatenus. loca. P.
f l. 2. ad municipales, lib. 50. P. aut. 1. ſatis, l. quidam, 12. de euictio. P.
g l. ſæpe conſtitutum, § 3. § cæterum, de reb. alien. non alien. l. 5. ad ſenatuſconſ. Velle. C. l. 2. ſi alienum res pignor. dat. eſt.

immo

immobilibus alienis venditis, in mobilibus autem quædam alia ſingularia quoque locum habent: ſiquidem alienatio mobilium alterius eo inuito, furtum conſtituit [a]: ſi ſciat qui emit potiſſimùm, vnde nunquam horum ſit vſuca pio [b]: & qui ſciens rem alienam vendiderit, fur eſt [c]. & qui emit à fure, incidit in crimin is ſuſpitionem [d]. Quinimò & placuit ementē res peculij, ab eo qui nō habet eius liberam adminiſtrationem, etiam furti actione teneri [e]. & qui rem furtiuam accepit à fure pignore, ſuſpectum quoque furti [f]: contrà tamen ſi ignoranter. Improbata, & meritò, conſuetudo noſtræ ciuitatis Tholoſæ, qua qui emiſſet à fure in loco publico, & palàm, non tenebatur domino rei eam reſtituere, niſi reſtituto pretio [g], quòd aduerſabatur iuris cōmunis diſpoſitioni [h]. Cæterum quæſtio illa, num is apud quem res aliena, vel furtiua repetta eſt, qui dicit ſe ab alio comparaſſe, furti dicatur eſſe particeps, diſtinctionem accepit ab Aufrerio [i], an is improbæ famæ ſit, apud quem enim res inuenitur furtiua, niſi venditorem demonſtrauerit, fur præſumitur [k]. Contrà ſi is fuerit bonæ & hilaris famæ [l]. Suſpectus quoque & is qui conſueuit res furtiuas emere, ſi clam emit, ſi modico pretio [m], non etiam, ſi palàm & iuſto pretio [n]. Alterius autem ſcribit ob rem alienam etiam inuentam, abſconditam apud alium, licet ea perſona aliàs conſueta fuerit furari, non tamen inde colligi poſſe neceſſariò, probationem eſſe ſufficientem furti, ad ſubeundam cōdemnationem ſufficere tamen ad torturam, ſi malæ famæ is alias ſit, & vitæ culpabilis, nec oſtendat à quo emerit [o].

a l. 1. de vſucap. pro emptore lib. 7. C. in fur. 1. 6.

b l. Iulianus, pro emptore C. & furtiuæ, de vſucap. l. Liberam, C. quod cū eo. l. Si ferōum. & l. ad emū C. de furt. l. 2. C. de vſucap. pro dona

c dicta l. alterum, C. de fur. l. emptione, & ſi emptor, de contrah. emptio l. 4. & ſi de pignor. & h. P

d l. ante, & l. interdū le, C. de fur

e dicta & ſi furtiuę & l. interdum, & ſi res, de fur. l. C. de ſeruis fugitiuis l. 3. ſi ſeruus cuiuſq. l. 1. de condict. ob turp. cauſ.

f occaſion. capel. Tholoſ. lib. 1.

g l. 2. C. de furt. & obſtam Rebuf. Ioſ. Stammatici de pignorib. & remiſſio. §. ſi verſ. quid ſi quis emat rem furtiuam, facit l. ſi ſeruus, de condict. indeb.

h quæſtio. 51. Tholoſa.

i l. 1. vſucap. C. de fur. Bal. in l. fin. C. de fundis inſtitutor.

k l. non omnes, § ſi de re iudicata. P

l Bartholom. in l. incuſ. le, C. de fur.

m Imola in dicta l. fi. de hæred. inſtitut. Albericus de Rotate, in dicta l. mutuale

n Bartholom. in l. fin. de quæſtion.

o Bartholom. in l. fin. de quæſtion.

De emptione rei ſuæ, & aliarum quarundam. Cap. II.

1 *Emptio rei ſuæ non valet.*
2 *Ciuitates non debent ruinis ædificiorum deformari.*
Ædificiorum ciuitatis res vendi quæ non poſſint. eod.
3 & ſeq. *Vendi res quæ non poſſint.*
4 *Acquiſitio prædiorum certo modo limitata.*
Stolonis lex, & Licinia de agris comparandis. eod.
Lege ſua damnatus Stolo. eod.
5 *Feudi quomodo permiſſa venditio*
6 *Emphyteuticariæ rei quomodo permiſſa venditio.*
Laudimium quid. eod.
Prælationis ius, domino vendente clienti emponemata, quando competit. eod.
7 *Iuriſdictiones an rectè vendantur.*
8 *Piſces ſcamoſi ne venderentur lex.*
Pollinctura cœna quæ.
Seruos vendere non licebat, vt ad beſtias depugnarent. eod.

p l. ſuæ res, l. 16. & l. ſi emptione, § res ſuæ, de contrahen. emp. P. l. ſeruus, C. eod. tit. l. ſeruū, de cond. ob. indebi. P. l. debitor, de pignor. actio. P

q l. in fundum, qui ex parte, manda. P. l. ſi conſtituas. l. 2. de actio. emp. P

r dicta l. ſuæ rei

s l. nemo rem ſuam in ſtipulatu, & l. ſi rem furtiuam, de verb. obligat. cætera de legat. l. ex ſtimo de contrah. emp.

§ ſicutque diſcretis, de actio. l. in bello, § ſi quis ſeruum, de captiuis, P.

1 EMPTIO eius qui rem ſuam, ſiue ſcienter, ſiue ignoranter ſuam emit, non valet [p]: niſi ratione partis ſociorum [q], vel vſusfructus qui alterius eſt [r]: & niſi in eum caſum, vel tempus aut conditionem conferatur emptio quibus res eſſe ſua deſierit [s]. Alioquin quod ſemel meum eſt, amplius meum fieri non poteſt [t]. Neque dominium ad nos niſi

ex vna cauſa pertinere poteſt [a]. Vnde notat Angelus, eum qui ſcienter rem ſuam emit, vel conducit, videri iuri ſuo renuntiare & tenere contractum, pretiumque ſoluendo ſcienter indebitum, non poſſe repeti [b]: contrà ſi ignoranter. Per ſenatuſconſultum factum Auriola & Panſa coſſ. prohibentur venditiones rerum quæ ædificiis ciuitatum adhærent, quibus ſublatis corruunt domus, vel deformatur vrbis aſpectus, pœna dupli pretij impoſita [c]. Cautum & edicto Veſpaſiani, ne negotiationis cauſa ædificia demoliri liceret, non marmora diſtrahere & transferre [d]. Prohibentur etiam vendi mala venena [e]: libri improbatæ ſcientiæ & lectionis [f]: purpuratæ veſtes, alij quàm principi [g]: ne vinum, oleumue barbaris [h]: ne arma hoſtibus [i] diſtrahantur: ne frumentum publici canonis, niſi in locis deſtinatis [k]. Sancit lege Baſilius Iunior Porphyrogeneta, Cæſar orientis, ne prædus acquirendis diuites incumberent, modumque illis impoſuit. Quod & à Conſtantino auo eius, & ab eius ſocero Romano cautum [l]. Et Romæ lege Stolonis prohibitum, ne ciuis Romanus vltra quingenta iugera agri compararet. Fuit enim lex Licinia ea quoq; dicta, à C Licinio tribunopleb. qui ei[o] author fertur poſt exactos reges, anno 365. [m] Definitus etiam eadem lege fertur ſeruorum & liberorum numerus, per quos ea iugera cuſtodirentur. De numero tamen iugerum Plinius Iunior diſſidet [n]. Nec ita multò pòſt Stolo ipſe lege ſua damnatus eſt, quòd mille iugerum agri cum filio poſſideret. Sunt ſingulis regnis, & prouincijs, & ciuitatibus impoſiti modi certi vendendarum rerum, quos transgredi impunè non licet, & quibus non obſeruatis, irritæ venditiones ſunt, de quibus latiùs agere faſtidioſum eſſet. Sunt etiam & iure ciuili venditiones quædam, quæ quidem abſolutæ non prohibentur, ſed quæ non niſi certa forma permittuntur: veluti iure feudorum, non poteſt feudum à cliente vendi, ſine authoritate domini patroni [p]: niſi inter agnatos [q]: qua de re nos proprio loco in rebus, cùm de feudo agimus, tractamus. Ex generali tamen Galliarum conſuetudine, feudalia redacta ſunt ad formam, & naturam patrimonialium, quòd pertinet ad ius ſucceſſionis particularis, & vniuerſalis, paucis exceptis [r]. Iure quoque ciuili emphyteota non poteſt vendere ἐμφυτεύματα ſua, ideſt meliorationes, ſeu prædium clientelare, niſi conſulto domino, & denuntiatione ei prius facta, vt vel emat, vel aliis emere permittat, & alterutrum eligat intrà duos menſes; quibus elapſis ſoluta quinquageſima parte pretij venditionis, iure cliens liberè vendit [s]: vocant hanc quinquageſimam, laudimium, quòd quamuis iure ciuili 50. pars pretij ſit, tamen hodiè ſecundum conſuetudinem locorum, vel ex lege traditionis exigitur. prælationis iure tantùm locum habente, ſi ſibi dominus clientelaris, non ſi pro alio, quantumuis amico, retinere velit, nomine ſuo fucum faciente [t]: & ita iudicatum [u], vt nec prælatio, poſt laudimia probata & electa habet locum [x]. Iuriſdictiones propria natura quoque, nec vendi, nec emi poſſunt. Quia perſonæ, in quas exercentur, liberæ, æſtimationem nullam ſubeunt [y]: & cùm omnis iuriſdictio, & magiſtratus, à lege, vel à principis manu pendeat [z], non auſim aſſerere honeſtum eſſe, ſi non dicam iniuſtum, hoc munus iudicandi publicum, & diuinum, à quo iudices Dij, mercatoribus & propolis pretio diſtrahere, quibus occaſio delinquendi porrigitur, vt, dum ea quæ emerint, charius diſtrahere & vendere lucri cauſa, & damni reſarciendi, quod ex emptione paſſi ſunt, conantur, promiſcuè aliena à boni iudicis officio, & indigna dictu amoliuntur, & ſedem iuſtitiæ ſordibus polluunt, in magnum dedecus eius qui clauum iſtis committit, atque in perniciem totius populi. Sed cùm res ipſa facis de ſe loquatur, omittamus iſtam iuſtiſſimam, & alibi à nobis relatam, querelã, quę tandiu

[a] l. non vt ex pluribus, de regul. iur. l. 3 § ex pluribus, de acquiren. poſſeſſio. P.

[b] l. 11. de condictio indeb.

[c] l. extera, l. 43. in principi. de legat. 1. l. ſenatus, l. 32. de contrahend. emptio.

[d] l. 2 de ædif. priuat. libr. 8 C. titul. 10. Idipſum probatur l. fin. ne quid in loc. publ. P. l. 2 § ſi quis, l. neminem, eod. titul. l. prætor, § hoc interdictum, de damno infect. P.

[e] in l. quod ſæpè, § venenum, de contrahend. emp. P.

[f] l. extera, famoſi eſt ciſcum. P.

[g] l. fin. de veſti holob. lib. 11 C. mutat. l. 1 quæ res vendi non poſſ. lib. 4 C. titul. 40.

[h] l. 1 quæ res exportari nõ poſſ. lib. 4 C. titul. 41.

[i] l. 2 C. eo quæ res expor. neq. & nouella 85.

[k] l. 3. C. eo quæ res ven. non poſſ.

[l] lib. 1. iuris Orientalis, cõſtitutio 3. περὶ κτήσεως καὶ διαιρέσεως.

[m] Varro lib. 1 de Re ruſtic. cap. 2.

[n] Plinius lib. de viris illuſtr. b. dum de Stolone agit.

[o] § 1. de controuer. feud. inter dom. & emptorem § imperialem, & § callidis, de prohibita feudi alien. per Lotharium in vſib. feudor.

[p] § 1. de aliena. feud. de pater. in vſib. feudor.

[q] Ioannes Faber. in proœmio Inſtitutionum Iacob. de Belo vſu tract. in quib. cauſ. feudum amittat. in praxi. Guido Papæ. deciſio. 59 & 257. Petrus Iacob. in praxi tit. ulo. de cõditione ex lege commiſſoria, § callidis.

[r] l. fin. de iure emphy.

[s] l. fin § ſed nec hac occaſione, de iure emphyteo.

[t] Guido Papæ. quæſtio. 421.

[u] dicta quæſtion. 421.

[x] l. liber homo, ad leg. Aquil.

[y] l. 2 § nouiſſimè de orig. iur. l. 3. ad legem Iuliam de ambitu.

[z] in l. quippe, de iudic. l. fi. § iudicãdi, de muner. & honor.

deſpe

deſpectui erit, quandiu pecunia oculos principum & aures faſcinauerit Iam enim receptum eſt conſuetudine, vt dicũt, Galliæ iuriſdictiones reductas ad rem & naturam patrimonij, vt & feuda: & exemplo aliarũ rerum à priuatis emi & vendi [a]. Rectiùs tamen Zoa imperatrix Orientis, cum ſorore Theodora conſorte, ſtatuit, ne magiſtratus vel principatus venderentur, vt anteà factitarum [b]: ſicut & Alexander Seuerus imperator, honorem iuris & gladij nunquam vendidit: dicens, *neceſſe eſſe vt qui emit, vendat: & ego non patiar mercatores poteſtatum, quos ſi patiar, damnare non poſſum: erubeſco enim punire eum hominem qui emit & vendit* [c]. Fertur Numæ edictum, ne piſces qui ſcamoſi emerentur, ad pollinctum emere fas foret, ſcilicet ne nimis magno in funeralibus cœnis mercarentur obſonia: quam cœnam pollinctiuram dixêre: in qua etſi nihil deeſſet, omniaque affatim ſuppeterent, lætari tamen minimè decebat [d]. Martianus etiam reſpondit, dominos ſeruos ſuos, quantumuis criminoſos, ea lege vt cum beſtijs depugnent [e], vendere non poſſe. Rei litigioſæ quoque odioſa venditio eſt, & improbata [f].

a Petrus Iacob. tit. de litereſſio fiscal. & de cauſis ex quibus iure feudum amittitur.

b Libr. 3 tutis Orientalis ex eius conſtitutionibus ex eodem titulo, εἰς τὸ μηδένα ἀρχὴν ἀγοράζειν Ideſt, de non vendendis magiſtratibus

c Aelius Lampridius in vita Alexand. Seueri

d Alexan. ab Alexã. Genial. libr. 2 cap. 3.

e Idem, ad de cõtrab. emp. in P.

f Cenſemus, de litigioſ. C. vide decad. venditione Guidonem Papæum, q. 3 & 7. Bartol. in l. quod ſæpè, § ſi quis autem, de cõtrab. emp. P. Petrũ Iacobi in tract. de re litigioſa.

De pretio. Cap. 12.

1 *Pretium pro ſubſtantia in emptione.*
2 *Prety nomen & generaliter æſtimatio eſt, & propriè emptionem indicat.*
3 *Pretium in pecunia conſiſtit numerata in emptione.*
Emptionis & permutationis differentia, & ſimilitudines. eod.
4 *Pretium in emptione quid faciat.*
Emptionis & locationis differentia. eod.
5 *Fidem haberi de pretio quid eſt.*
6 *Emptio quando tranſferat dominium.*
7 *Procurator vendens, an poſſit habere fidem de pretio.*

g l. ii & rem, de petitio. hæredit. l. quia pretio, de vſufruct.

h l. 1. de contrahen. emp. P.

i l. 2 § ſine pretio, & l. in venditionibus de contrah. empt. in P. § pretium autem, eod. ap Iuſtin. l. empti C. eo. titu. § de locat. & conduct.

k J. nuda, l. 55 de cõtrahen. emp. P.

l Iulius Pollux, libr. 3 Onomaſticõ, cap. 16

m l. 1 de prædio emptionis, l. 10 C. de pretijs, de reſcindẽd. vend.

n vsq; Paulum, in l. cui a empt. l. 32. § ita de minoribus & P. & in l. in ſummis, § inſtrumento, de cũdict. indeb. P.

o in l. lex Cornelia, l. 5 § fin. de iniuſt. in P.

p l. & hæc diſtinctio. § cum fundus, l. quod ſi domus, & in inſulam, loca. P.

q l. etiam, in fin. de petit. hæredita. P. ea totum 1 q. 3 l. 2 C. de conſtit. pecunia l. pecuniæ verbum, l. 178 de verbor. ſignifica. P.

r Paulus l. 1 § ſed an ſine numis, de contrah. emptio

s glo. in l. naturalis § & eudo. de præſcrip. verb. P. Bartol. in l. quoniet. de iure dot. extra dot. empt. de contrahen. empt.

1 IAM dictum eſt de rebus, quæ ex parte venditoris in emptionem veniunt, pro merce: dicendum nunc de pretio, quod accedit loco rei [g], veluti per contributionem, ex parte emptoris, ad æqualitatem materiæ conſtituendam [h]. Sine pretij itaque conuentione, emptio non poterit conſiſtere [i]: eſtque imaginaria, & nulla venditio, quæ pretium non habet [k]. Et proprium ſymbolum emptionis, pretium, vt Iulius Pollux inter eius ſynonima annumeret, argẽto commutare, pecunia amittere [l]. ita propriè emptionem pretium arguit [m]. Latiùs tamen vſurpata acceptione nominis pretij, eo omnem æſtimationem contineri placet [n]: & pro premio apud Vlpianum [o]: pro mercede locationis, ſiue pro penſione [p], pro pœna, vt quidam volunt [q]. Sed id metaphoricẽs potius: vt & pro alia qualibet æſtimatione, quæ pecunia fit. Omnia enim pecunia æſtimari poſſe in dubium non venit, & ideò pecuniæ nomine res alias contineri [r]. Hic tamen pretium dicitur numis facta æſtimatio, nec ſine numis facta emptio propriè dicitur, ex Neruæ & Proculi ſententia, quæ vt verior probatur à Paulo iuriſconſulto [s]. Pretium in pecunia numerata conſtitui debet [t]; vel quæ numerari poſſit.

Qua nota à permutationis contractu, qui valdè affinis est [a], emptio distinguitur: cùm in permutatione res pro re detur, at in emptione pretium pro re [b]. Et alio modo, quòd emptio cõsensu fiat [c], vt posteà, Deo fauente, dicetur, permutatio, rei traditione [d]: & in permutatione contrahentium vterque permutator: cùm in emptione, alius emptor, alius venditor sit: in aliis ferè pares. Nam vtraque conuentio est bonæ fidei [e]. Ex vtraque vsucapiendi paratur causa [f]. Ex vtraq; euictio [g], redhibitio [h]: quia in vtraque sanitas promittitur [i]. Atq; Plinius permutationem emptionem dixit [k], his verbis: *commercia victus gratia inuenta, alios corys bonis, alios ferro, captiuisq; rebus emptitasse tradit Homerus*, de quo & nos alibi, dum in criminibus agitur de falsa moneta, & dum de caractere, materia & pondere numi. Ex illa enim communi, & rerum commutatione, qua inutilia vtilibus tantùm permutabantur, nata permutatio emptionis, electa materia quæ ex consensu fieret rerum æstimatio [l]. Sic enim Plato [m]. ἀγορὰ δὴ ἀρχὴ καὶ μόνωσις τῆς ἀλλαγῆς ἕνεκα γενήσεται. id est [n]: *forum & pecunia erit commutationis causa*. Et Aristoteli ὑπ' ἀλλαγμα τὸ νόμισμα, *fiduciaria commutatio, numus*. Pretium, in emptione, est æstimatio valoris rei venditæ. quo nomine pretium emptionis differt à locatione, in qua & datur pecunia pro mercede seu pensione [o], non pro æstimatione rei [p], pro vsu vel vsufructu, & commoditate: quamquã & catachristicôs locationis merces, dicatur pretium [q]. Sicuti & aliquoties magis impropriè emere & vendere, pro conducere & locare [r]: cùm tamen longè lateque inter se hæc differant & distent: vel eo maximè q per locationem res non mutet dominum vt in emptione [s]. Et proinde diuerso modo fiunt [t]. Fit & pensio locationis causa alio modo, quàm pecunia, vel tritico, vel aliis rebus: sine pretio tamen emptio non est. Et ita in ea vel pecunia numeranda est, vel fides de pretio haberi debet, id est, debet emptori credi quod soluet, si præsentem non habet pecuniam [v]. Datur & interdum res pro pretio venditore volente in solutum [x]: vt & quandoque pactũ pro pretio [y]. Et Pomponius iurisc. *Quod vendendi*, inquit, *aut traditi, non aliter fit accipientis, quàm si aut pretium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum, vel etiam fidem habuerimus emptori sine vlla satisdatione* [z]. Videtur autem fidem sequi emptoris, qui & diem ad soluendum debitori constituit [a]. Alioquin venditor rẽ vendicat venditam, si is qui emit, dicebat se paratam habere pecuniam, nec dedit [b]: nisi & paratus sit dare pretium [c]. Si tamen dum emptio facta est, emptor non dixit se paratam habere pecuniam, videtur emptor pecuniam præsentem non petendo, fidem habuisse de pretio, nec rem ideò repetit [d], nec retractatur venditio, sed agitur rata manente emptione ad pretium [e]. Si tamen antequam emptæ rei dominium traditione, vt fit [f], non fuerit translatum, ante numerationem pretij, venditor non tenetur rem tradere, nec potest dici in mora tradendi, minusque conuenire potest ad tradendum, nisi dato pretio, si ea lege, vt pecunia traderetur emptio fiat, vt solet, id est non habita fide de pretio: imò hoc casu partem pretij numerando non potest partem rei petere: quia ita contractum æs alienum diuidi non potest [g], & venditor vsque ad integram summæ solutionem, retinere potest rem venditam in pignus [h]: neque enim dominium pro parte quæritur, neque pro parte, & nisi totum, venditor [i] alienasset. Aequius tamen visum est, vt pro parte soluti & admissi pretij, fructus pertineant ad emptorem [k]. Sicut tradita re, emptor qui percepit fructus, qui pretium integrum nõ soluit, tenetur ad vsuras pretij [l]. Obseruãdum hîc, ita demũ sine pecunia præsenti, fide habita pretij vel expressè, vel tacitè, transferri dominiũ rei traditione, quãdo à domino vẽditio fit & traditio. At si mãdato domini veneat res, dubio nõ caret quæstio. Quare distinguẽdum: vt si officio iudicis vẽdãtur pignora, ea oportet præsente

[a] l. 2. C. de rerum permuta. l. fin. eo. P. l. si ex quib. can. in possessio. eadem 42 P. titu 4.
[b] l. 1. de rerum permut P. l. 1. § penul. de cõtrah. emp. P.
[c] dicta l. 2. de contrah emp. P.
[d] l. ex placito, de rerum permuta.
[e] l. actionũ, de actio. l. 2. C. de rerũ permuta.
[f] l. 1. de rerum permuta. C.
[g] l. 1. de rerum permuta. C.
[h] l. sciendum, §. penul. de ædilit. edict.
[i] l. 2. de rerum permuta. & l. ex empto. §. animalium de actio. empt. P.
[k] Plinius lib. 33. capit. 1.
[l] dict. l. 1. de rerum permuta. & l. 1. de contrah. emp P.
[m] Plato 2. de Legib.
[n] Aristo. 5. Ethic. c. 5.
[o] l. 1. §. si quis seruũ depos. in P. gloss. in l. qui quatuor, §. qui hortos, de legat. 3. l. 1. loca in P. gloss. in l. 1. §. 1. in verbo in agendo de superficie.
[p] vt in l. si quis antre, in fin. de acquirend possessio l. qui insũl. 8, §. qui ædem & l. ea lege, 55 §. locant, & l. in fulam, 60. locat.
[q] l. ver in l. 3 qui, C. loca in l. insulam, § qui ædem & in l. ea lege, §. qui ædem, eod. titul. in P. l. cotem § Cæsar de publica.
[r] l. conuenit, de contrahend. emp. P. l. non solet, loca. P.
[s] l. sciendum, de ædilit. edict. P.
[t] §. 1. de emptio.
[v] l. cum pro pecunia, § manifestum, & auth. hoc nisi, de soluto. C. authen. hoc ius porrectum, de sacrosanct ecclesi. l. pretij causa, C. de rescinden vend.
[x] Iabol. in l. fundi partem, l. 79. de cõtrahen. empt.
[y] l. quod vendendi, l. 19. de contrahen. emptio. idem in l. procuratoris, l. 5. §. penul. de tributor. lib. 14. P. tit. 4.
[z] l. ad solutionem, de rei iudic. C.
[a] dict. § penul. l. pro curatore l. 3. de pignora. actio.
[b] l. diligenter, mandat. in P. l. si ventri, § in bonis de privil. creditor.
[c] §. vendita, de rerũ diuis. l. ex empto, de actio. empt. l. vt C. l. 2. C. de actio. emp.
[d] Lineiuile l. 12 de rei vendic lib. 3. C titu. 32. l. non idcirco, l. 32. de contrahend emptio. emp.
[e] l. quoties, C. de rei vendita.
[f] l. fistulas, l. 78 §. qui fundũ, de contrah. emp. P. l. Iulianus, 14 § offerri, de actio. emp. P.
[g] dicto §. offerri, l. quod si nolit, 31. §. idem Marcellus, de ædilit. edic, libr. 21. P. tit. 1. l. hæreditatem venditæ, de hæredita. vel actio. ven.
[h] dicto §. offerri, l. quod si nolit, 31. §. idem Marcellus, de ædilit. edic, libr. 21. P. tit. 1. l. hæreditatem venditæ, de hæredita. vel actio. ven.
[i] l. si rem, de solut. P.
[k] vt in l. si. de fund. dotal. C. in P. Barthol. in dicta l. qui fundũ, l. fistulas.
[l] l. cutabit pẽs, l. 5. de actio. emp. P.

pecunia

pecunia distrahi, non ea lege, vt post tempus pecunia soluatur [a]: nec enim distractio pignoris concessa alia ratione est, quàm vt ex illa pecunia conflctur:
7 definitaq; est potestas vendendi. Si tamen procurator sit qui vendit, qui mãdatum habeat cum libera administratione, poterit vendendo habere fidem de pretio, nisi nominatim à domino prohibeatur [b], vel colludat in fraudem domini cum emptore [c]. Lex Platonis de pretio statim soluendo hæc. *Quæcunque emendo, aut vendendo commutantur, in statuto fori loco permutentur, dando accipiendoq; vltrò citroq; rem, & rei pretium illicò, nec alicubi alibi. Nulla verò emptio, aut vẽditio ad terminum fiat: quòd si aliter, aut in alijs locis permutatio facta fuerit, nullum sit secundum legem, de ipsa iudicium* [d].

a l. à diuo Pio, l. 15. § sed etsi emptor, de re iudica. in P. l. si procurator, l. 5. § 1. de iur. fisc. P. l. 1. C. eod. titu.
b Bartho in dicto §. sed etsi emptor, l. à diuo, & in l. cui cunque, § si de institor. actio.
c l. qui fundum l. 7. § procurator, pro emptor. lib. 41. P. titu. 6.
d Plato, li. 12. de Legibus.

Quomodo pretium emptionis certum esse debeat. Cap. 13.

1 *Pretium emptionis certum esse debet, quomodo.*
Certum quid dici possit. eod.
2 *Pretium certum & definitum statuitur, à contrahentibus, magistratibus, & lege.*

1 PRETIVM in emptione constitui debet certum [e]: videlicet de quo inter contrahentes conuentum sit. Ideò non valet emptio, cuius pretium in ementis, aut vendentis relatum est arbitrium [f]: quamuis in arbitrium tertij possit conferri, vt quanti is æstimauerit, tanti vendita sit, qui tamen si noluerit, vel non potuerit æstimare, irrita sit emptio, vt pretio destituta [g]. Sic relatione facta ad æstimationem alicuius, eius æstimatione in certum pretium certum erit. Sicuti quando relatio fit ad aliam emptionem, vt quanti eum tu emisti, aut quantum pecuniæ habeo in arca, tanti emo [h]. Huius rei fortissimum argumentum à sententia, quæ cùm certa dici debeat à iudice [i], certa dicitur, relatione ad petitionem certam facta [k], vel ad aliud certum, vt ad solutum [l]. Eiusmodi quoque ea erit valida, relatiua venditio certa: esto mihi emptus fundus centum, & quanti eum pluris vẽdidero: augeturque pretium, si pluris emptor vendiderit [m]. Certum quoque pretium dicetur, cuius species, qualitas & quantitas apparet, aut no-
2 mine suo, aut demonstratione, quæ vice nominis fungitur [n]. Certum porrò pretium debet esse, vel authoritate conuentionis eorum qui contrahũt, vel authoritate magistratus, vel authoritate legis [o]. Contrahentes ad certitudinem & placitum reducunt pretij causam, minutis interrogationibus [p]. Sic enim dominis rerum tantum concessum est, iure communi, rebus suis pretia statuere [q], neque cogi alio quàm quo voluerint pretio ad arbitrium ementis distrahere [r]. Quòd inuitis nobis, nemo res nostras retinere debeat [s]: neque in alienis rebus, quid fieri, vel pacisci contra domini voluntatem, secta nostrorum temporum patitur [t]: vti neque emere, vel vendere quisquam cogendus est [u]: si de non venalibus, placuit Seuero & Antonino CC. ius non esse ordini cuiusque ciuitatis pretium grani quod inuenitur statuere ciuibus [v]. Lex & magistratus etiã certũ pretium cõstituũt,

e §. pretium autem, de emptio. & vendi.
f l. in ementis, C. de contrahend. empt. l. quòd sæpè, §. 1. eod. titu. P.
g l. fin. C. de contrahend. empt. § pretium, & seq. eo. ap. Iustinia.
h l. hæc venditio, l. 7. § huiusmodi, de contrahend. empt. P.
i § curare, de actio. l. 3. de sentent. quæ sine certi. quanti. lib. 7. C. titul. 36. l. quid tamen, § Pomponius, de arbit. P.
k dicta l. 3. de senten. quæ sine cer. quãt. l. 1. in fine, si pars hæred. peta. l. ait prætor. § 1. de re iudicata. l. quæ de tota. § fin. de rei vend. P. § si quis agens, de actio.
l l. ait prætor, § 1. & l. in summa de re iudic. in P.
m Vlp. in dicta l. hæc venditio, § 1. fin. de contraria emptio. Paul. l. si pater, l. 12. § penult. de pact. dotalib. P.
n Paul. l. certum est, l. 6. de reb. credit. in P. l. stipulationum, & l. sequent. de ve bor. obliga.
o l. si voluntate C. de rescind. vend.
p l. nemo exterus, de Iudæis, C.
q Pau. in l. non enim æquum est, l. 9. rerum amotar. li. 25. P. titu. 2. l. si tutor, l. 8. de in litem iuran. lib. 11. P. tit. 5.
r l. si filius familias, 25. § 1. solu. matrimon. P.
s l. fi. C. de pact. l. 2. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. P. l. in diem, de aqua plu. arcen. P.
t l. nec emere, de iure deliberan. C. l. inuitum, C. de contrahend. emp.
v l. 3. § 1. ad legem Iul. de anno. P.

lex Platonis de pretio certo hæc: *Qui vendit in foro aliquid, nunquam ſuaret venalia duo pretia dicat, ſed cùm ſimplex impoſuerit pretium, ſi non vendiderit, refe-*
a Plato lib. 11. de Legib. *rat: iterum & eadem die nec maius, nec minus pretium petat* [a]. Athenæus, ex Alexide in Pyleis, ſimilem legem Ariſtonici refert his verbis [b].
b Athenæus libr. 6. Deipnoſo. c. 2.

Ariſtonico nullus fuit prudentior,
Latore legum: ponit hic legem quoque.
Nunc, venditor ſi piſcium quis vendidit
Pretio minore quàm petiuit, illicò
In carcerem vt ducatur: æquo ſint vti
Pretioq; contenti, domum vel putridos
Piſces ferant hi veſperi. Mittas anum,
Mittatur aut puer, ſenexúe, protinus
Omnes ement ex lege.

De pretio iuſto. Cap. 14.

1 Pretium iuſtum quod eſt.
2 Monetæ valor quomodo perpendendus, ſi in diuerſis locis & temporibus varietur.
3 Pretium emptionis legitimum triplex, commune, formale ſeu conuentionale, & legale.
4 & 8 Pretium rei verum & iuſtum quomodo metiendum.
5 Pretium venalibus rebus iuſtum ſtatuendum à quibus.
6 Monopolia vendentium improbata, & punita.

c l. & ſi æquo pretio, & l. ſi fundum, de lega. 1.
d l. ſi quis ante, de acquirē. poſſ. P. l. ſi quis conduxerit, loca. P.
e vt in c. ad noſtram de empt. & vend. Greg. l. per diuerſas, 22. mand. libr. 4. Cod. titul. 35.
f l. 1. de cōtrah. emp. P.
g l. ita autē, in princ. de adminiſtratio. tutor. P.
h gloſſ. in l. 2. §. 1. de ſuperfic.
i l. cum in fundo, §. vxor, de iure dot. P facit l. 4. de reb. dub. P. l. quotiēs ad Trebell. P.
k l. idco in arbitriū, de eo quod cert. loc. P.
l gloſſ. in l. ſemper in ſtipulationibus, de regul. iur. P. ibi, in regione in qua actum eſt, frequēta tur, in l. imperator, de contrahen. emp. in P. ibi præſertim ſi nihil contra conſuetudinē.
m gloſſ. in l. ſed etſi ſuſceperit, & liber tus, de iudic. in verb. ex genere cōparationis.
n l. ratio, in fin. de actio. emp. P. l. contractile, de actionib. in P. l. 2. de bonis author. iudic. poſſi dē. l. virum ſi cert. pecu. in P.
o l. 3. & fin. de veteris numiſma. potēſta. lib. 10. C.
p l. ſi fetus pluriū, de lega. 1. l. imperator de contrahen. emp. Clement. beneficiorum, in verbo monetam currētem, de decimis: facit l. nummis de lega. 3. l. cum de lationis, §. aſſignari, de fundo inſtruct.
q l. 1. § 1. de fluminū. l. pretia rerum, ad leg. Falcid. in P. l. fin. de admin. tut. C. l. mortis cauſa, §. fin. de donat. cauſa mort. P.

PRETIVM certum, iuſtum quoque eſſe debet, æquum & legitimum, ideſt, congruum & valori rei accommodum [c]. 1
Nam ſi quis viliſſimo vendat pretio, alius cenſetur contractus, quàm emptionis: videlicet aut donatio [d], aut contractus ſimulatus [e]. Pretium quippè ad æquandum valorem mercis adiectum eſt emptioni [f], & ad magnam rem comparandam pretium modicum non ſufficit [g]. Quo fit vt ſi ex pluribus rebus, non conſtat quantum venditum ſit, recurrendum eſt ad quantitatem. Sic quantitas pretij & rei, eiuſque qualitas, declarant qualis fuerit contrahentium mens [h], & ex quantitate pretij plus minuſve venditum præſumitur [i]. Iuſtum itaque pretium dicetur, ratione habita æſtimatio- 2
nis, & valoris monetæ, ſecundum vſum loci eius in quo ſoluitur [k], vel vbi contractus fit [l]: ſi tamen locus vbi ſolutio facienda exprimatur, habenda eſt ratio valoris, & monetę quæ ibi ex vſu ſit [m]. Sicuti in dubio, eius loci vbi certa res tradi debet, pondera, & moneta ſeu pecunia conſiderari [n] debet: ſi quid de numorum qualitate inter contrahendū placuerit, id in primis, vt in aliis cōuentionibus, vt placitum ſeruandū eſt: ſin minus, vēditor ex omni genere monetæ quam obtulerit emptor, ſumere pretium cogitur, dummodò ſit authoritate donata à principe, & iuſti ponderis [o]. nam eā quæ ab vſu receſſit, nō tenetur accipere, quia in vſuali contractum fuiſſe videtur [p]. Prætiū 3
emptionis legitimū triplex, cōmune, & formale ſeu cōuētionale, & legale. Cō
mune, quale eſt illud, quo ſimiles res in eodē loco vēdūtur, & æſtimātur [q]: formale ex conuentione cōtrahentiū formam accipit, quod pretium differtab

æſtima

æſtimatione facta, ſecundum rei veritatem, apud Vlpianum[a]: poſſunt enim contrahentes ſe mutuò circumuenire, id eſt, minus plusúe circa æſtimationem veram pretio adhicere[b]: plura enim ſunt, quæ poſſunt ratione perſonarum, vel rerum contrahentium, pretium minuere vel augere licitè extra communem functionem[c], vel quia res maiorum fuit emptoris, qua de cauſa etiam pluris, quàm valeat, intereſt ſua à ſe emi[d], vel quia res nobis confines ſunt, & nobis accomodæ[e]. Legale ſeu propriè legitimum pretium dicitur, quod à lege iuſtum dicitur, & vera cuiuſque rei, ſemota omni affectione, æſtimatio, quando iuxta reditum fit pretium[f]. Iuſtinianus verum pretium rei putat rerum eccleſiaſticarum, quantum de reditibus in quinquaginta annis colligitur[g], & alibi[h], in viginti. In ciuitatibus benè gubernatis, rebus quotidiani & neceſſarij vſus, pretium iuſtum taxari & definiri ſolet, rebus venum expoſitis: neque debet permitti arbitrio mercatorum, vel propolarum[i]. Agoronomorum, ædilium vel aliorum qui præpoſiti ſunt politicis negotiis, cura eſt, vt ſtatuant rebus venalibus iuſtum pretium, habita ratione temporum & locorum, efficiantque ne fraus legi horum fiat[k]. Huius rei etiam cura ad decuriones, & ad eos quos epiſcopos vocatos conſtat[l]. Sic enim & auaritiæ, & fraudibus via præcludetur, & commercia facilliora erunt, alioquin futurum, pretia in immenſum excreſcere, vt remedio ſubueniri oportunè[m], ſatius ſit. Quare rectiſſimè, Caroli noni conſtitutione apud Molineos lata, anno domini 1566 ſtatuitur[n], vt pretium imponatur à iudicibus rebus venalibus, potiſſimùm edulijs: & vt caupones, ſeu hoſpites, tabellis palàm ſuſpenſis ſingularum æſtimationem continentibus, fraudem ne faciant. Et hoc ipſum lege alia edictali nuperrimè renouatum eſt à rege noſtro Henrico eius nominis 3. Galliarum, & Poloniæ ſeu Sarmatiæ rege, latiuſq; de ſingulis taxandis decretum. Quas vtinam tam benè executioni mandarent magiſtratus, quantum videmus hanc turbam ſordidam mercatorum, & dardanariorum & artificum, lucris intentam ex arbitrio vendentem, monopolijs tam iniquis & frequentibus, vt ipſa non legem accipere velle à ſuperioribus, ſed Regi ipſi dare videatur. Sed incuria magiſtratuum, regum imminuit ſemper authoritatem in omnibus. Extant iura ciuilia & regni, qui illos officij admoneant, & tamen ſine lege viuitur, & nihil vanæ proſunt leges ſine moribus: improbant & iura imperatorum monopolia, & ſæuerè puniunt, ſpoliatione omnium bonorum & perpetuo exilio[o]. Caſtigant & imperatoriæ nouiſſimè latæ in Germania leges, tempore Caroli 5. in comitijs Auguſtæ Vindelicorum habitis, anno 1548[p]. eadem pœna publicationis bonorum & exilij. Franciſcus quoque primus Galliarum rex, prohibuit artificum monopolia, néue ex compoſito res artificij ſui vnâ pertractarent: pœna confiſcationis corporis, & bonorum indicta[q]. In iuſto deinceps pretio iudicando, conſideratur valor rei, & monetæ ex tempore quo emptio facta eſt, & loci vbi facta, non habita ratione ſtatus, aut qualitatis rei, anterioris vel ſequentis[r]. Sicuti enim pretia ex diligenti cultura prædiorum augentur, ita ſi negligentius habita ſint, minui ea neceſſe eſt[s]. Sed inſpicimus generaliter in conuentionibus, tempus quo contrahimus. Sic habita eius ratione, facilè erit ſtatuere num deceptio in pretio fuerit. Ex his enim variant rebus pretia legitima, vt & ex aliis quæ ex commoditate, fertilitate, vel ſterilitate rerum contingere poſſunt, vt his verbis Plinius paucis admonet. *Pretia rerum quæ vſquam poſuimus, non ignoramus alia in alijs locis eſſe, & omnibus penè annis mutari prout nauigationes conſtiterint, aut vt quiſque mercatus ſit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, non obliti Demetrium à tota Aſia Neronis principatu accuſatum apud conſules*[t].

a l. in lege Falcidia, 62. ad legem Falcid. in P.

b l. in emptis, § idem Pomponius de minorib. P. l. ne pretio § ſi loca P.

c vers. l. pretia rerũ, ad leg. Falc.

d l. ſi in emptione, de minorib. P. l. lex quæ tutores, de adminiſtra. tutor.

e l. ſi cui fundus, de lega. 2. l. ciſi æquo pretio, de lega. 1. vel ſi quos debitorum, l. ita de rescind. vendit. C. l. penul. de reb. eorum qui ſub tu. vel cura ſunt P. l. Cæſus, § Titius de lega. 2.

f § ſanctiſſimus, de aliena & emphyſthe. colla 9. tit. 3. ex nouella 120.

g § quia vero Leonis, verſiculo ſi vero alius, de rẽ aliena rẽ eccleſ. colla. 2. tit. 1 in Authen eſt in Nouellis ordine 7.

h l. de monopol. C. lib 4 tit. 59.

i l. 1. 4 §. cura cæſus, de offic. præf. & vicar. P. l. vlt. C. de epiſcop. aud.

k l. munerum, § ſacerdotum, de muner. & honor P.

l l. de ætate, § ex cauſa, de interrog. act P.

m articulo 82.

n d. l. vn. de monopol lib 4. C. tit. 59. vide Ioannem Bertherium in Vaterio, iuris, 11. de collegijs illicitis & monopolijs, Franciſcum Lucanum in ſuo tractatu celebrimo in 2 parte principali, de caſibus bonorum publicandorũ, numero 5 & 6 Ludochum Damhoudetum Pragenſem, in enchiridio præceptorum rerum criminalium

o c. ſeu articulo 18. in cõſtitutio. Franciſci, 1. de abbreuiatio. librorum, artic. 191.

p c. cum cauſa, 42. de teſtib. & c. cũ dilecti, de emptio. c. dudum de elect. ap. Gregor. l. 2. & l. ſi voluntate, in fine, de teſtamẽt. vẽ. C. l. ex mille § 1. de emptio. P. cum ſimil.

q l. 1. § diui fratres, de iure fiſc in P. l. ad reſcindendam de reſcindẽ. vendi. C. l. fin. C. de alluuion.

r Plinius lib. 32. hiſtor. Natur. c. 11.

De consensu, & de personis quæ emptionem, vel venditionem perficiunt. Cap. 15.

1 Vendi cur res in solidum eadem duobus possit.
2 Consensus emptionem perficit.
Emptionis cum permutatione, & locatione distinctio. eod.
3 Emptio dissensu vitiatur.
4 Vendens aliud pro alio quomodo teneatur.
5 Mendacium in emptionibus, & venditionibus puniendum.
6 Adulterantis res venales ex Platonis lege pœna.
7 & 13 Emere, aut vendere qui non possunt.
8 Negotiatio quare nobilioribus, & palatinis inhibita.
Mercatura sordida est, & remouet à Reipublicæ administratione, & inibi mercaturæ detestatio, & de mercatorum vili ingenio & auaro. eod.
9 Negotiatio prohibita ciuibus Romanis.
10 Clericis.
11 Cum barbaris & hostibus.
12 Emere non licere nisi à cognitis venditoribus.

MIRVM certè videri posset, cur pluribus separatim vna eademq; res vendi in solidum possit [a], & vtrique emptori in solidum obligatum vnum censeri [b]: nisi nobis rationem suggerat consensus, & obligationum eius substantia, quæ res nostras non faciunt, nec in nos transferunt, sed tantùm obligant ad dandum, vel faciendum [c]. Proinde rectè tertium, quod substantiale esse dicebamus, emptioni consensus erat, quo, veluti instrumento, forma adhibetur, & res, & pretium, certitudinem, distinctionē, & pacta suscipiunt [d]: inuitus quippè & non consentiens, vendere non cogitur sua, vt diximus [e]. Et grauis videtur iniuria, quæ inani honestatis colore velatur, vt aliquid de rebus sui homines cogantur facere inuiti [f]. Itaque & inter absentes per nuncium, per epistolam, & alia mediante persona, ex consensu fieri poterit [g]. Hacque essentiali differentia abest à permutatione emptio, quæ rei interuentu tantum perficitur [h]: & consensus in pretio, eam distinguit à locatione [i]. Quare dissensu vitiabitur emptio, siue is in corpore sit, vt si vna res pro alia vendatur: secundum eam quam adfert distinctionem Vlpianus, num præsens sit & demonstratum corpus, vt tunc error in substantia non vitiet emptionem: si non certum sit, vitiet [k]: vel si demonstratum sit cæco, qui non videt; nec consentire videtur, si ei æs demonstratum pro auro vendatur [l]. Idipsum, si mensam argēto coopertam mihi ignoranti, pro solida imprudens vendidisti, nulla est emptio, pecuniaq; eo nomine data condicetur [m]: vel si partem argenti retinere velit, quanti sua interest non fuisse deceptum, actione ex empto consequetur [n]. Quod latiùs explicat alio exemplo Marcellus ex Labeonis responsis, in eo qui interpolata vestimenta pro nouis emerit, cui ex Trebatij sententia, quam Pomponius probat, præstandum id quod interest: si ignorans emerit, etiam si ignoraret venditor: & si sciebat, ad damnum quod ex eo contigit teneri. Quemadmodum, si vas auricalchi pro aureo vendidisset, præstari debere aurum [o], quod

a l. quoties, de rei vend. C.
b l. si venditor. l. 17 de in diē addict. P.
c l. obligationis substantia, de verbor. oblig.
d l. 1 §. fi. & l. in venditionibus, 9. de contra. empt. in P. l. 2. de act. o. cum fi. n. l.
e l. inuitum, & l. in vendendis, & l. dudum, de contrah. emp. C. l. sicut, C. de act. o. l. nec emere, C. de iure deliberan. l. nemo exterus, de Iudæis, C.
f d. l. dudum, l. 14
g l. 1. §. fi. de contra. empt. in P. l. si C. si quis alter vel sub.
h l. ex placito, de rerum permut.
i l. si quis antè, § fin. de acqu. possessio.
k d. l. in venditionibus. l. 9. de contra. empti. Paulus in l. aliter, l. 10. & l. quid tamen, 14. contrul.
l l. alioquin, l. 11. de contrah. empt.
m l. cum ab eo l. 4 §. fi. de contr. empt.
n § fi. de emptio. ap. Iustin. Paul. in l. si fieri, 22. §. quāuis de actio. emp. P.
o in l. Labeo, l. 45. de contrah. empt. P. l. Iulianus, de actio. emp. P.

quod vẽdidit. Hic enim & inæqualitas pretij cum minoris valoris re, & fraus reſiliri à conuentione ſuadet, dolíq; mali exceptio, quæ contractus infirmat [a], vt latiùs alibi proprio loco traditum eſt. Et conſenſum liberum impedire mẽdacium ignotum non eſt: & quamobrem iuſta lex fuit, qua ædiles, ſeu fori curatores, duas res curare debent: cùm vt in foro modeſtia ſeruetur, tum vt mendaciis abſtineant, non vendentes modo, ſed etiam ementes, vt ait Theophraſtus de Legibus, quem citat Suidas [b], dum explicat illud: κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν δεῖ. Plato ad vitandum mendacium, & ne quis verbis ad emendum cariùs falsò alliciatur, legem præſtantem condidit, quæ in noſtris mercatoribus deſideratur. *Laus*, inquit [c], *rei venalis, & iuramentum longè abſint. Eum verò qui hanc legem tranſgreditur, quilibet ciuis non pauciores quàm triginta natus annos cùm iurantem audierit, impunè verberibus cædat: quòd ſi non fecerit, legum proditor habeatur. Eum verò qui legi non obtemperauerit, remq; adulteratam vendiderit, quicumque aduerſi, voteſtq; arguat: & qui coram magiſtratibus redarguerit, ſeruus quidem aut inquilinus, rem adulteratam ſecum aſportet. Ciuis verò ſi accuſare neglexerit, improbus habeatur: ſin accuſauerit conuicerit q;, diis qui foro præſunt dedicet. Huius autem rei qui manifeſtè deprehenſus fuerit venditor, non ſolum reipſa priuetur, verum etiam tot verberibus publicè cædatur, quot drachmas vendebat, phœnicum verbo, cauſa cur verberetur declarata.* Valet nihilominus & emptio, ſi ego me virginem emere putarem, cùm eſſet iam mulier, in ſexu enim non eſt erratum [d]: ſed valet eatenus, vt actione ex empto agatur ad reſoluendam emptionem [e]. Ignorantia tamen emptori prodeſt, quæ non in ſupinum hominem cadat [f]. Quia itaque conſenſus exigitur, furioſi nulla erit venditio, vel emptio: quia nec is cõſentire dicitur, niſi in dilucidis furoris interuallis [g]: non vendit pupillus ſine authoritate tutoris [h], nec emit, cum ſuo incommodo: alios namq; in hac emptione, vel venditione ſibi obligat, ipſe autem aliis non obligatur [i]. Idipſum ſi quis emat ab eo cui ſit bonis interdictum [k]: iſtius namque nulla veluti furioſi voluntas eſt [l]. Neque tutor à pupillo ſuo, ſe authore, emere poteſt: alio authore, poteſt [m]. Sicuti & aliis adminiſtratoribus publicis temporalibus rectè interdictum eſt, emere à ſubditis [n]. Notantur & caſus aliqui ſimiles, à gloſſ. l. dudum, in verbo, niſi lex, de contrah. emp. C. Nobiliores natalibus, & illuſtres, non quidem ab emptionibus neceſſariorum, vel immobilium arcentur, ſed à vili negotiandi exercitio, vt tenuioris vitæ homines facilius commercia exerceant [o]: néue dignitatis impreſſione voluntates contrahentium intercipiant: quare & militibus [p], & palatinis [q] negotiatio inhibetur. Et Generaliter indigna & à probis honeſtiſq; viris ſemper aliena viſa eſt negotiatio, quæ lucri cauſa exercetur. Et proinde lex negotiatores hos ſummouit ab officiis prouincialibus [r]: à militiæ ſacramento [s], ab omni ferè dignitate [t]. Et apud Thebanos quoque lex, vt nemo habilis eſſet ad reipub. munera ſuſcipienda, niſi per decem annos à mercatura deſtitiſſet [v]. Cicero ſordidos exiſtimat eos, qui mercantur à mercatoribus: nihil enim proficiunt, niſi admodũ mentiantur [x]. D. Chryſoſtomus ſcribit, nullum Chriſtianum eſſe debere mercatorem: quòd nullus mercator Deo poſſit placere &c [y]. Etenim mercator, ex diametro peccat in illud quod monet D. Paulus [z], ne quis in iudicio circumueniat fratrem ſuum. Et Plato, genus mercatorum maximè vitioſum eſſe docet, dum ſcribit longè à portu maris ciuitates eſſe ædificandas: ne commercijs ciues ſe dedant: quòd ciuitas cauponando cum mercibus & diuitijs, repleatur moribus infidis & inſtabilibus, fiantq; ciues doloſi animi [a]. Annotauit & Cicero Phœniſſes primos mercatores, mercibus ſuis auaritiam, magnificentiam, & inexplebiles cupiditates primùm in Græciam intuliſſe [b]. Vilem, & virtuti aduerſam mercatorum & artificium vitam, dixit & Ariſtoteles [c]. Et Leo. ſum pontif. melius ait eſſe diſpendia pati, quàm negotiationis periculis adſtringi: quia difficilè ſit inter mentis vendentisq; commercium,

non

[a] l. elegantes, de dolo.
[b] Suidas in dictione, κατά.
[c] Plato. 11. de Legib.
[d] l. ſi quis in quin, l. 11. quòd ſi de contrahen emptio.
[e] l. exempto, § ſi quis virginem, de actio. emp. P.
[f] Paul. l. ſi conſenſum, l. 15. § ignorantia, de contrah. emp. P.
[g] l. 2. C de contrah. emp. § 1. eo. tit. apIuſtinia.
[h] l. pupillus, l. 5. § pupillus de authori. tutor. P. l. quæcumque, l. 13. § 6 de pub in rem actio P. lib 6. l. qui à quolibet, l. 27. de contrah. empt. P. l. ſiad quod, l. 7. § ſi pupilli, de reſcind. ven. P. lib. 18. tit 5.
[i] l. Iulianus, 14. §. ſi quis à pupillo. de actio empt. P. lib. 19. tit 1.
[k] Põponius l. ſi ſcien 26 de cõtrah emp. in P. l. is cui bonis, l. 6. de verbor. obl.
[l] l. furioſi, l. 40. de reg iur. in P.
[m] l. pupillus, § ire ipſe tutor, de adminiſtr tutor l. nõ eximus, de adminiſtra tutor. in P. l. ſi in emptione, § f. de contra emp. P.
[n] in l. qui officij, & l. non licet de cõtrah. empt. P. l. auferius, § quod à præſide, de iure fiſ. l. 5. C de commer & mercat.
[o] l. minores C. de loca l. minores de remiſſ. lib 11. C. l. vnic. tit. negotiator. ne minent lib. 12 C.
[p] l. ſi. de reſcinden. vẽ. C. l. ſeruatur, de muneratis & actuarijs lib. 12 C.
[q] l. 6 cohortalis, de cohortali. lib. 12. C.
[r] l. ne negotia. ne mi l. 1.
[s] l. ne quis, de dignitat. lib 12
[t] Ariſtot. 3. Politic. c. 3.
[v] Cicero. 1. Officio. ca. artifices, 42 diſt. ca quid aliud eo.
[x] 1 ad Theſſa 4.
[y] Plato in principio lib 4 de Legib.
[z] Cic. 2 de Repub
[a] Ariſtotel. 7. Polit. c 9.

non interuenire peccatum [a]. Heſiodus imprudentem animum vocat, qui ad mercaturam conuertitur, his verbis [b].

a ca. qualitas lucri, de pœnit. diſt. 5.
b Heſiod lib. 1. operum & dierum.

ἔνθ' ἂν ἐπ' ἐμπορίην τρέψας ἀϊσίφρονα θυμὸν,
βούλῃσαι δὲ χρέα τε φυγεῖν, καὶ λιμὸν ἀέρσαι. &c.

id eſt, *Quando ad mercaturam, verſo imprudente animo,*
volueris & debita effugere, & famen inamœnam. &c.

Et Demoſthenes [c], ἔστι δ' ἐν ἐμπορίᾳ, καὶ χρήμασιν ἐργαζομένοις ἀνθρώποις, φιλεργὸν δόξαι, καὶ χρηστὸν εἶναι τὸν αὐτὸν, θαυμαστὸν πλῆθος. *id. eſt autem in mercatu, & inter homines pecuniarum quæſtum facientes, eundem induſtrium videri & probum eſſe, ingens miraculum.* Nec ad rem facit, quòd ij ſint valde vtiles reipublicæ, quòd neceſſaria vt vendant egentibus comparent: hoc enim verum eſt, ſed ideò non illi meliores, quòd nobis vtilia adferant, & diſtrahant: id enim potius ſui lucri quàm noſtri cauſa agitant. Licetque de mercatoribus dicere, quod Iſocrates Rhetor de Athenienſiũ ciuitate, *eos ſcortis ſimiles eſſe: etenim qui illarũ venuſtate caperentur, velle quidem omnes rem cum ipſis habere: verũtamen eſſe tam ſui ipſius contẽptorem, qui matrimonium cum ipſis iungere dignetur.* vt refert Aelianus [d]. Cauſas quæ ad mercaturam hos homines compellunt rectè expreſſit Horatius [e].

c Demoſthenes pro Phormione.
d Aelianus lib. 12. de varia hiſtoria c. 13.
e Horatius lib. 1 carmi. Ode 1
f Horat. 1. Ep. 11. epiſt. 7.
g Iſai 70.
h Eccleſiaſtic c. 26.
i Dionyſ. Halicarn. lib. 5. antiquit. Romanæ
k ca. negotiatorem, 88 diſt.
l ex canonum ſanctionibus, 14 q. 4 c. 1. nec cleri. vel monachi. ſecul negotiis immiſcean. 1. ad Timotheum 2.
m diui Ioan Euang. c. 2 Zachar. c. 14.
n l. 2 & 4 de commer. & mercat. l. 2 quæres Vend non poſſ. C.
o l. penul. quæres ven non poſſ.
p in capitularibus Caroli Magni, capitulari quod de minutis 4. c. penu.
q l. meminiſſe. C. de iur.
r & nemo de reb. alien. non alien. C. & ſi quis alteri vel ſib. C.
s l. Iuliano § ſi vero curator & § ſi qs colludente, de act. empt. lib. 19. Pau. 3.
t l. 1. & l. malum in. 1. emit. 6 & l. ſi C. ſi quis alteri vel ſib. & c. lib. 4 tit. 50
v vt in l. ſi liberam l. 10 & l. dominũ l. 12. quod cum eo qui in alien. poteſt &c. lib. 4. C. tit. 26. toto titulo quod juſſu
x l. cui ius eſt, l. 124. de reg. iur.
y de quib. gloſſ. in d. l. cui ius eſt.

Horatius lib. 1. Epiſt. 1.

Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium, & oppidi
Laudat rura ſui: mox reficit rates
Quaſſas, indocilis pauperiem pati.

Et alibi [f].

Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare, pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.

Dauid, *Quoniam*, inquit, *non cognoui negotiationes, intrabo in potentias Domini; Domine memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius* [g]. Et Eccleſiaſticus, *difficilè exuitur negotians à negligentia, & non iuſtificabitur caupo à peccatis labiorum* [h]. Aliquando Romæ, nemini ciuium Romanorum licebat comparare, aut ſordida opificia exercere: ſed qui Romæ hæc faciebant inquilini erant [i]. D. Hieronymus, *mercatorem clericum quaſi peſtem fuge* [k]. Prohibitum & in concilio Terraconenſi clericis, ne negotientur, etſi ſint, cohibeãtur à clero [l]. *Nolite*, ait Dominus, *facere domũ patris mei, domũ negotiationis* [m]. Zacharias prædixit. *Nõ erit mercator vltrà in domo domini exercituũ in die illa* [n]. Prohibentur cõmercia, & emptiones cum barbaris, & hoſtibus: ne ematur publica annona à priuatis, niſi in locis deſtinatis [o]. Lex Caroli Magni. Nullus comparet caballum, bouem & iumentum, vel alia, niſi hominem agnoſcat qui vendidit, aut de quo pago eſt, aut vbi manet, aut quis eſt eius ſenior [p]: quod iuri ciuili accedit [q]. Qui domini non ſunt, ſuo nomine vendere nequeunt, vt in rebus alienis non alienandis paulò antè diximus [r], niſi vel procuratorio nomine pro aliis vendant [s], vel emant [t], vel iuſſu aliorum [v]. Et generaliter domino cui licet donare, & de rebus ſuis liberè diſponere, licet & vendere [x], paucis exceptis [y].

De laudimiis, ſeu de obuentionibus aduentitiis fundi cenſualis ſeu beneficiarij Cap. 16.

1 Clientelare prædium non poteſt vendi ſine conſenſu ſuperioris domini.
1 & 2 Laudimiorum iure quantum præſtetur.

1 *Venditio,* à priz d'argent,& à francz deniers,*quid.*
2 Quintz & requintz *in laudimiis quid.*
3 *Laudimia debita tantùm ex vera venditione.*
4 *Laudimia ex quibus non debentur.*
5 *Laudimia num debeantur ex redhibitione gentilitia, vel pactitia.*
6 *Num ex donatione.*
7 *Permutatione.*
8 *Re feudali.*
9 *Precary conſtitutione.*
10 *Ex tranſactione.*
11 *Venditioni prædij, debet apponi in inſtrumento,cuius dominij ſit cenſualis.*

1 QVIA de conſenſu perſonarum præcedenti capite actum eſt, ordo poſtulat,vt de conſenſu dominorum agamus [a], qui prædia ſub cenſu ſeu penſione annua in emphytheoſim dederũt agricolis, vel alijs, vt per ſe, vel alterius induſtria, ſuis tamen ſumptibus excolerent. Et proinde quando hæc prædia, quæ in ſuperioris clientela ſunt, veneunt, conſenſus patroni clientelaris beneficiarij habendus eſt: iſque interpellandus, num velit iure ſibi retinere, vel probare alteri factam venditionem. Huiusque authoramenti gratia, partem pretij rei venditæ quinquageſimam ab emptore recipit iure ciuili [b]. Cui tamen hodiè conſuetudo longiſſimo tempore vſurpata, vel priuilegium, vel pactum,derogat,vt plus,minusue ſoluatur [c]: & ita quod obtinuit ſingulari iure inſpicimus: conſuetudine namque Turonum 12.pars pretij,vt 20.denarioli pro libra laudimiorum nomine,ſeu,vt dicunt, vẽtarum, ſoluitur [d]: receptum idipſum apud Bleſios [e]: apud Bituricenſes in laicorum cenſualibus,nam in eccleſiæ fundis beneficiatis debentur duo ſolidi pro libra [f]. In alijs locis hoc quoque ſeruatur, alibi tamen diuerſo modo. Et longum eſſet me ſingula perſequi, quæ etiam abundè ſubminiſtrabit liber qui 2 inſcribitur,*Le grand coſtumier de France.* Monebo ſolùm in iſtis cenſendis laudimiis,diſtingui inter iura debita laudimiorũ ex venditione facta *à pris d'argent*, & debita,ex venditione facta,*à francs deniers.* Nam quando fit *à pris d'argent*, ſoluuntur laudimia ab emptore,iure communi, ſeu ex conſuetudine communi: at quando fit *à francs deniers*,id eſt, pecunia libera,& non onera- 3 ta laudimijs. Quando videlicet venditor ſuſcipit onus ſoluendorum laudimiorum,& vendit liberam rem à præſtatione laudimiorum, tunc dicunt ſoluquintum,& ſub quintum, nomine laudimiorum domino cenſuali,id eſt, *quint & requint du pris*: vt in hoc exemplo explanatum habe: veluti ſi res veneat mille lib. liberis pecunijs, ſeu *à francs deniers*, quinta pars pretij, erunt ducentæ libræ: harum autem ducentarum quinta pars erunt quadraginta. Sic habes pro quinto & ſub quinto 240. libras. & ita ſi occurrant hæc verba intellige, in conſuetudinibus [g], & regijs conſtitutionibus, & in 4 feudorum alienatione. Aduertendum igitur hæc laudimia integra, ſecundũ conſuetudinem locorum, deberi tantùm ex vera venditione, quæ conſtat pretio, & merce: non autem in alijs alienationibus, niſi quatenus accedunt emptioni, & pretium referunt,& verè alienationem faciunt. Proinde non debentur laudimia ex remiſſione,quæ fit inter ſocios cohæredes [h]: nec ex emptione neceſſaria [i], qualis accidit in diuiſione rei communis,quæ non niſi ex licitatione fit [k]: & in datione rei in dotem filiæ, etiam ſi res æſtimata ſit [l]: & in redhibitione ſeu retractu rei venditæ,ſi cùm contractum eſt, eodem inſtrumento & tempore, pactitia redhibitio adiecta eſt: quia vna eſt venditio conditionalis, & ideò ſemel tantùm laudimia debentur [m]: contrà ſi poſtea & pretio ſoluto redhibitio permiſſa [n]. Quod & arbitror locum habere

[a] Quid emphytheoſis, docet § adeò, loca.& l.1.de iur. emphyt C. l. 1. ſi agcr veſtigal. vel emphy pera P.
[b] l.6 C. de iure emphyth.
[c] l 1 & argumento l 2 C de iure emphy.
[d] in conſuetud. Turonen c. *de rachapt & vsages*,article 1.cap.15.
[e] in conſuetud. Bleſorum titu. *de la maniere cenſ.* art.c.36 87
[f] in conſuetudinib. Biturig titulo. *des coſtumes des fiefs*,§. 11.
[g] in cõſuetudinibus *de Paris*,t 1 *de cenſiues & droicts ſeigneuriaux*,art c. 4. 51. 55. *& ceux de Nyuernois, Orleans, Meaux, Bloys &c*
Barth in ſũ de cõdicto facti in P. Eiundo Papinn, in dec 1411.
[h] ita iudicatum dicit Imo nes Papin, lib 13.Rhapſo Arreſtor 1.arreſtm. 22. arçumento l. Cæſar,de publica. P. l. magna C. de fur.
[i] § eadẽ, de officio iudic ap Inſti.
[k] Anfrerius in queſtio. Tholoſ. 278. & ita iudicatum vt non debeatur ex illa datione refert Papus dicto libr.13. tit.2.arreſto.24.
[l] Papus dicto tit. 2. arreſt. 23. arg. l ſi pro fundo C. de tranſact.
[m] l ſi à me, ad leg. Falci. in P. Tiraquel. §. 6 de retract conuentio. numero, 4. 7. 12. 19.

bere in redhibitione gentilitia. Nã ſi laudimia ſoluerit emptor, à quo proximus venditoris retrahit, tenetur emptori rependere, & rurſum ex retractu alia laudimia perſoluere: quia hæc retractio noua cenſetur venditio [a]. Et ita de conſuetudine ſeruari tradit Boerius [b]. Imò & placuit eundem emptorem rurſum teneri ad alia laudimia, ſi proximus ceſſit emptori ius retractus, accepta pecunia, quòd noua venditio cenſeatur, per ſuppiementum pretij [c]. Et ita ſeruari idem Boerius de conſuetudine vult [d]. Num autem pro donatione rei cenſualis debeantur laudimia, controuerſum aliquando, nec deberi voluit Speculator [e], & Petrus Iacobi [f]: conſuetudine tamen Dalphinali receptum eſt, dimidiata laudimia pro donatione deberi, & ita iudicatum [g]. Idipſum & in permutatione traditur, vt iure ciuili non debeantur, ſed tantum ex conſuetudine Delphinali, media [h]. Et ita in capella Tholoſana concluſum, citra conſuetudinem non deberi ex permutatione ſimplici, vbi pretium non adeſt, laudimium. In regno Galliæ etiam, pro rei feudalis venditione, & pro inueſtitura, non accipiuntur laudimia à domino directo, excepta patria Dalphinali, & aliis quibuſdam ſingularibus locis [i]. Item placuit vt ex ſimplici conſtitutione precarij, aut alia ficta traditione, dominus directus non poſſit petere laudimia, antequam emptor adipiſcatur realem poſſeſſionem, cùm laudimia, de iure debeantur domino directo pro labore inueſtituræ, & vt in poſſeſſionem emptorem inducat realem [k]: & ante eam, potent pro canone & penſione agere contra venditorem. Cautum conſtitutione regia vt tabellliones qui ſcripturas venditionum conficiunt, in illis exprimant cuius dominiúe directi clientela ſit, quantumúe cenſus nomine penditur, imminente commiſſo [l]: à quo tamen venditor liberã rem exiſtimans, & pro tali vendens expreſsè liberam, excuſatur ignorantia, quòd dolosè non ſit inficiatus dominium. Non debentur etiam ex tranſactione, per quam res controuerſa relinquitur alicui, quamuis dato penes anteà poſſidentẽ [m]: contrà ſi à poſſidente in non poſſidentem tranſeat [n].

[a] Albericus de Roſate in 1. patrem n. 11. quæſt. 95. & 96.
[b] Boerius in gloſ. 1. §. ſi autem fundum.
[c] Ioan. Cinus de Piſtorio, in l. 1. §. ſi quis ex fundo, de fideiuſſor. minor. C.
[d] Boerius in dicta gloſ. 1.
[e] Speculator tit. de locato §. 1. 27. & 28.
[f] Petrus Iacobi in praxi tit. de actio quę pro re emphyteotica quæ dari in commiſſum competit.
[g] Guido Pap. quæſt. 42 Papæ, lib. 11. Rhapſod. q. Arreſtum 1. ariſt. 19.
[h] Guid. Pap. in d. q. 42.
[i] Idipſum Guid. Pap. decis. 402. & decis. 442. vbi Ioan. Iacobi in praxi, titulo de locatio actionis in rem, quę competit ad inducendum emptorem in poſſeſſionem a venditore pro re emphyteotica in l. 1. C. de iure emphyt. q. 6.
[k] Guido Pap. decis. 402. num. 12. & Petrus Iacob. tit. de actione rei, quæ pro re feudali competit.
[l] Guido Pap. quæſtion. 103. num. 10. & 11. lib. 6. C. de iure emphyt.
[m] Guido Pap. q. 24. numer. 11.
[n] Soncinus in conſuetudin. Turonen. tit. comme le fief ſe doibt offrir au ſeigneur, § 1. conſuetud. Tiraquellus tract. de retractu gentilitio, § 1. glo. 14. numero 63.

[a] Arræ datio quid efficiat in contractu emptionis. anulus pro arra.
[b] Scriptura de emptione conſenſu facienda ſuſpendit emptionem.
[c] Additionis in diem, pacti natura & forma.
[d] Venditio per additionem in diem, quid differat à conditionali.
[e] Conditio melior in pacto additionis in diem qua ſit.
[f] Et quis poſſit offerre.
[g] Additionis in diem duo ſingularia.
[h] Venditio per additionem in diem quando reſoluatur.
[i] Fructus percepti, pendente additione in diem cuius ſint.
[k] Commiſſoria legis pactum in emptione quid.

De forma quæ conſenſu per pacta accedit emptionibus, & venditionibus, de arra, ſcriptura, de in diem addictione, de lege commiſſoria, & aliis quibusdam. Cap. 17.

10 Fructus

10 *Fructus percepti reſoluta emptione per legem commiſſoriam cuius ſint.*
11 *Commiſſoriæ legis pacto quando vti non poſſit venditor.*
12 *Commiſſoria lex reprobata in pignoribus.*
13 *Pactum, ſi res diſpliceat, ſit irempta, validum.*
14 *Reuhibitionis pactum in emptione validum.*
15 *Pacta, quæ adjici emptionibus poſſunt, ſeruanda.*
16 *Seruus venditus ne certo loco maneat, num pacto fieri poſſit.*
Aliaq. pacta ſeruorum venditorum. eod.
17 *Simplæ & duplæ pro euictione pacta in emptione.*
18 *Habere licere promiſſio quid contineat.*

1 QVAMQVAM conſenſu ſolo perficiantur emptiones & venditiones, vt monuimus, nihilominus ex conſenſu alia accedunt, quæ vel emptionem factam docent, vel modum adiiciunt, & vberiorem formam contractui. Et ex placito datur extra ſubſtantiam contractus arra, quæ addit probationem futuræ emptionis, vel contractæ, & conueniſſe de pretio [a]. Verùm hoc efficit arræ datio, vt liceat pœnitere poſt factam emptionem, antequam pretium & res tradantur: cum pœna tamen, vt ſi emptor pœniteat, arras datas perdat: ſi venditor, duplicet eaſdem emptori [b]: nulla tamen alia fit petitio eius quod intereſt, quando quis reſilijt arris datis: nam accipiendo, vel dando arris, hoc conuentum videtur, vt liceat pœnitere tantummodò cum iactura, vel duplicatione arrarum, etſi nihil de hoc in arrarum traditione dictum ſit [c]. Sic qui emptionem tueri vult, non poteſt actione ex empto: quia eligendo ſibi præiudicium fecit, & ſibi viam præcluſit [d]: videtur enim arra tantùm ſponſionis perficiendæ pignus: quod & Plinius indicare videtur de anulis loquens. *Celebratior*, inquit, *quidem vſus, ſcilicet anulorum, cum fœnore cœpiſſe debet, argumento eſt conſuetudo vulgi ad ſponſiones etiamnum anulo exiliente, tractu ab eo tempore, quo nondum erat arra velocior: vt planè affirmare poſſimus, numos antè apud nos, mox cœpiſſe anulos* [e].

a l. quod ſæpe l. 35. de contrah. emp. P. §. 1 eo. ap. Iuſt.

b dicto §. 1. de emptio an. Iuſtinia. de pacto arrarũ in l. 1. de pact. inter empt. C. l. de lege comm ſſaria 6. & l. ſi. de leg. commiſſor. P.

c dicto §. 1 & ibi gl. in verbo compelli tur.

d arg. l. quod in hæredem, de tributoria in rem act. P.

e Plinius lib. 33. c. 1.

2 Affinis eſt conſenſus de ſcriptura emptionis facienda, ante cuius perfectionem, antequam videlicet à tabellione fuerit recepta, & in mundum trãslata, non dicitur emptio perfecta: non quòd ex ſcriptura pendeat emptionis ſubſtantia, ſed quòd de ea conſenſus placitus fuit [f]. Tertio ex conſenſu additur forma pacti addictionis in diem, cui modus non conditio ineſt, quamuis illud ſub conditione reſoluatur [g]. Eius pacti exemplar eſt: ille fundus centum eſto tibi emptus, niſi quis intra calendas Ianuarias proximas meliorem conditionem fecerit, quo res à domino abeat [h]. Emptor qui hoc modo emit, ante oblatam conditionem meliorem, dominus rei eſt, rem vindicare, & pignori dare poteſt: meliori tamen conditione oblata, pignoris cauſa deſinit [i]: item & interdicto quod vi, aut clàm vti poteſt. Et in ſumma, commodum & incommodum omne ad eum interim pertinet, quandiu nullus exiſtat qui meliorẽ conditionem adferat, vel falſus, qui offerat, exiſtat [k]. Verum exiſtente offerẽte meliorem, fructus refundere debet venditori emptor, quos perceperit ex re, eíque omnes cedere actiones [l]: à quo tamen repetet pretium ſolutum [m], & quæ legitimè in rem impenderit [n]: & ex Iuliani ſententia, is cui res in diem addicta eſt, vſucapere poteſt, & fructus, & acceſſiones lucrari, cùm periculum ad eum pertineat, ſi res interierit [o]. Quoniam poſt interitum rei, iam nec adferri melior conditio poteſt [p]. Quod longè diuerſum in conditionali venditione, in qua vſucapere emptor non poteſt, nec fructus ad eum pertinent [q]. Porrò melior conditio offerri videtur, ſi pretio fuerit adiectum, aut ſi fiat ex ſecunda emptione locus oportunior, vel ſolutio facilior,

f §. in his autem de emptio. l. contractus, de fide inſtrumentor. C.

g l. 1. de in diem addictio lib. 18. P. Iuſtul 2.

h l. 1. de in diem addic. P.

i l. ſi ex duobus §. 5. P. §. ſed & Marcellus, de in diem addictio.

k l. eum qui emit, l. 7. l. item quod dictum, l. 9. eo. tit. P.

l prox. mè citatis ll. item, & item quod, m l. fin. de in diem addict.

n l. imperator Seuerus. eod. tit. o l. 2. eo. tit.

p l. 3. eod.

q l. 4. eo. l. 2. §. ſi ſub conditione, pro emptore.

vel perſona magis idonea emptoris ſecundi, ſi leuioribus ematur conditionibus: & breuiter, ſi quid vltra priorem venditionem ad vtilitatem venditoris in ſecunda fiat, melior dicetur conditio [a]: idoneusque emptor non tam ex patrimonio, quàm ex fide exiſtimatur [b]. In hoc pacto duo ſingulariter obſeruanda ſunt. Primum, quod venditor qui dicit ſe inueniſſe meliorem venditionem ſecundi emptoris, certiorem faciat priorem emptorem. Eò quòd in poteſtate prioris ſitum eſt, tantundem offerre, vt ita ſecundo præferatur, pari oblata conditione [c]. Alterum, quòd re ſoluta priore venditione, per meliorem oblatam conditionem ſecundæ, addictione, fructus qui percepti ſunt à priore emptore, qui reſtitui debent, venditoris ſunt, neque tranſeunt in ſecundum emptorem, niſi aliter cautum ſit [d]. Item & illud ſingulare, vt extincta vel interempta re vendita principali, fructuum nomine vel acceſſionum, addictio fieri non poſſit: quia alterius rei, quàm eius quæ diſtracta eſt, non ſolet addictio admitti [e], niſi ex duabus rebus venditis, altera adhuc ſuperſit [f], pro parte denegata quoque addictione [g]. Perſonæ quæ meliorem conditionem offerre poſſunt, & quibus addicere poteſt venditor, diſtinctionem non habent, ſi modò ſint ad contrahendum alioquin idoneæ & ſubſiſtat emptio ſecunda [h], & verè offerant: nã falſus emptor ſubiectus, priori non nocet [i]. Itaque & ipſe emptor, licitatione vincere poteſt, & ſeipſum, & ſecundũ emptorẽ, & ita vti in diem addictione: & ſi duo eo pacto emerint, alter illorum offerre meliorem conditionẽ poteſt, & addictione vincere [k], & reſoluitur venditio prior, videlicet ſi venditor oblatam meliorem conditionem admittat, non aliter: quia in eius poteſtate eſt reijcere, niſi actum quoque ſit in pacto, vt oblata meliori conditione, liberum ſit priori emptori reſilire. Nam tunc oblata meliore, volente emptore, etiam repugnante venditore diſſoluta erit emptio prior [l]. Cauendum tamen eſt, vt notat Paulus, ne emptor, alium non idoneum emptorem, qui ſoluendo non eſt, ſubiecerit, cui maiori pretio res addicta eſt. Nam tunc datur actio venditori aduerſus priorem emptorem, & pro fructibus, & quanti ſua intereſt non eſſe id factum, vt & ſi deterior res facta eſt. Si autem nec emptor, nec venditor ſubiecerint eum, qui cũ idoneus non eſſet, tamen pluris ei addicta eſt res, abitum eſt à priore emptione [m]. Quòd ſi emptor ipſe primus licitatione ſecundum offerentem meliorem conditionem vicerit, & tantundem obtulerit, illud dignum obſeruatione eſt, vt ex noua emptione cenſeatur dominus: & ita fructus antè perceptos reſtituere cogatur à priore emptione venditori, & [n], præter corpus, nihil ſequitur quod venerit. [o]. Si autem intra certum tempus pacto placitum non offeratur, melior conditio, pura emptio cenſetur: & à tempore emptionis facit fructus ſuos [p]. Quarto loco, ex conſenſu forma emptioni datur, per pactum legis commiſſoriæ. Lex [q] commiſſoria, eſt pactum in pura venditione, quæ tamen ſub conditione reſolui poteſt [r], ea lege factũ, vt ſi ad diem dictam pecunia ſoluta non ſit, res ſit inempta [s]: ſcilicet ſi venditor, in cuius fauorem hoc pactum ſit, inemptam eſſe velit, non aliter [t]. In qua lege hoc agi intelligendum eſt, vt emptor rei emptæ ſibi, ſuoque iure fructus percipiat. Sed ſi res reuenijſſet, vt vtar verbis Neratij iuriſconſul. ideſt per conditionem redeat ad venditorem, non ſoluto, intra tempus conſtitutum, pretio, de his datur iudicium in emptorem. Quòd nihil penes eum reſidere oporteret ex re, in qua fidem fefelliſſet [v]: niſi partem pretij emptor iam ſoluiſſet, & illud perdat, non exſoluta fide, quemadmodum fit de arris [x]. Nam tunc Neratij humanior ſententia viſa eſt, vt qui ita perdidit, fructus interdum lucretur [y]: ſiquidem plerumque in emptionibus dantur arræ, vt dixi, quæ, ſi intra definitum tempus non ſoluatur pretium, reſoluta emptione, remanent penes venditorem [z]. Cæterum cùm in ſolius venditoris poteſtate ſit, vti effectu huius pacti [a], elegan

a l. eum qui emit. § fin. & ſ. quicquid enim, de in diem addict. facit § plus. de actio. eap. l. de petitio.
b l. ſi quis ita ſtipulatus. § fin. de verbo. oblig. l. fideiuſſor locuples, qui ſatisda cog. P
c l. Pomponius, in l. licet ro & l. in l. neceſſe eſt, l. 17. de in diem addict.
d l. ſi venditor l. 17. §. fin. de in diẽ addict. l. item quid dictum, § eo l. Valerius patronus, l. 50. de iure fiſc. li. 49. P. ittu. 14.
e l. ſi res, l. 5. de in diem addict.
f l. ſi ex duob. l. 6 eod.
g l. quod autem, § fi. cum. 1 ll. ſeq. eod.
h l. ſi venditor, l. 17. §. ſed etſi, eod.
i l. eum qui §. cum igitur, de in diem addict.
k l. quod ſi vno l. 16. §. verum eſt, eo. ti.
l l. Sabinus, l. 32. de in diem addict.
m Paul. in l. ſi venditor l. 17. de in diẽ addic.
n l. Sabinus, l. 12 de in diem addict. eo. P.
o l. ſi venditor, 17. § præter, eod.
p l. 2 de in diem addict.
q lex, ideſt pactum l. 1. §. ſi conuenias depoſiti. l. legem quam dixiſti, C. de pact.
r l. 1 de lege commiſſor. lib. 12. P. tit. 3.
s l. 2. eo titu.
t dicta l. 1. & 3. eod.
v Neratius, in l. lege fundo dicta l. 5. de leg. commiſſ
x § 1. de emptio ap. Iuſtinia.
y l. 4. §. 1. eo.
z l. de lege commiſſoria, l. 6 eod. l. 1. de pactis inter emp. & ven. C. lib. 4. tit. 54
a dict. l. 2 & 3. de in diem addic.

eleganter reſpondit Papinianus, ſtatim vt commiſſa lex eſt, hoc eſt, vbi aduenit dies conſtituta ſolutioni, & ea facta non eſt, ſtatuere venditorem debere, vtrum commiſſoriam velit exercere, an potius pretium petere: nec poſſe, ſi commiſſoriam elegerit, poſtea variare [a]. Quamobrem, ſi poſt diem lege commiſſoria comprehenſum venditor legem dictam non exercuit, ſed partem reliquæ pecuniæ accepit, videtur receſſiſſe à commiſſoria [b]. Idipſum quoque, ſi poſt diem debitum [c] pretium, vel vſuras pretij [d] petijt, nec poſteà ad eam redire poteſt. Simili modo, ſi die ſtatuta, vel antè, emptor obtulit pretium, vel abſente vẽditore, ſe ſolutioni faciẽdæ paratum eſſe conteſtatus eſt, & pecuniam conſignatam depoſuit, euitabit legem commiſſoriam [e]. Cui rei ea quæ de mora anteuertenda dicuntur, conuenire poſſunt [f]. Quod & in aliis ſimilibus caſibus ſtatuendum, quibus conſtabit per emptorem factum non eſſe, ſeu non ſteriſſe, quominus ſolutio fieret: nam quemadmodum factum eius, mortuo venditore, ſi cùm poſſet ſoluere tutor pupillis venditoris datus, non ſoluit, ei nocet, quia per eum ſtetit [g]: nec moram purgat [h]: ita contrà, ſi per eum non ſtetit, nocere ei lapſus temporis non debet. Diſſoluta per legem commiſſoriam emptione, agit venditor actione ex vendito, pro repetitione rei venditæ & traditæ, item & rei vendicatione [i]. Eademque actione ex vendito repetit fructus ex re perceptos, & in quantum deterior facta ſit res [k]. Item ſi conuentum ſit in eo pacto, vt ſi eandem rem alij vende-
11 ret venditor, quanto minoris à priori repetat [l]. Hoc pactum legis commiſſoriæ in emptionibus probatum eſt, at in pignorum conſtitutione reprobatũ, vt impium: vt ſi quis ita pignus ob pecuniam datam mutuo acceperit, ſi intra
13 certum tempus pecunia ſoluta non ſit, pignus repeti non poſſit [m]. Aliud pactum adiici poteſt emptioni, vt ſi res vendita, diſplicuiſſet emptori intra certum tempus, ſit, redderetur: ratione cuius, actio ex empto eſt, vel proxima in factum datur [n]. Si enim res diſplicuerit, ſub conditione venditum reſoluitur, & redhibitoria actio aduerſus venditorem competit [o], valetque hoc
14 pactum & ad tempus certum conceptum, ſi intra diem certum diſplicuerit: & in perpetuum, ſi in perpetuum diſplicuerit: & ſine tempore quo caſu num diſpliceat intra ſexaginta dies exprimendum eſt [p]. 6. aliud pactum redhibitionis adiicitur, quod vocant pactum de retrouendendo, vel reemere, de quo poſteà, Deo fauẽte, dum de redhibitione agetur. Eius forma eſt, vt emptor rem reſtituat, ſi intra certum tempus ei pretium reſtituatur, vel quando-
15 cumque reſtituetur [q]. In ſumma alia pleraque pacta, tempore contractus inter emptorem & venditorem poſſunt fieri, quæ ſeruanda ſunt, ſi iure non reijciãtur, & ab emptione poſteriore pacto non recedatur [r], obſeruatis pactis quæ
16 addunt, vel detrahunt emptioni ex diſtinctione Papiniani [s]. Meminit ius ſingulariter de pacto valido in venditione ſerui, ne aliquo loci maneat propter ſecuritatem domini [t], vtq; exportetur [u], ſi interſit vendentis, non aliter [x], ſi ita veneat vt manumittatur [y], ſi mãcipium veneat ea lege ne proſtituatur [z]. Item de cautione ſeu ſtipulatione ſimplæ, qua euictionis nomine ſimplum pretiũ
17 venditor reſtituere promittebat [a]: & de dupla re, ſeu pretio rei reſtituendo in cauſa euictionis, quando res precioſiores venduntur, non in aliis [b], pro qua etiam cõueniri poteſt vt ſimpla: & duplum, & triplum, aut quadruplum promittatur, agiturq; eius nomine ex empto, etiam ſine ſatisdatione, ex nuda re-
18 promiſſione, niſi aliud cõuenerit, vt vtrumq; docuit Paulus [c], & Herennius [d]. Sed & hæc cautio pro euictione, vbi nihil dictum de ea eſt, ex conſuetudine locorum, vbi fiunt contractus, legẽ accipit, ex reſponſo Caij [e]. Qua in re etiã diſtinguitur, de modo ſtipulationis, num ſit habere licere per venditorẽ, & hęredem eius: quo caſu non tenetur, niſi pro pretio, ſi ab alio, quàm à ſe, vel hæredeſuo euincatur: ſi tamen & per ſe, & per alias perſonas omnes non fieri, quominus rem habere liceat, promiſerit, quanti emptoris intereſt non habere, etiã ex facto alterius, vltra pretiũ tenetur [f]. Accedit & emptioni ſeruitutũ,

[a] l. ſi fundus, §. 4. §. eleganter, eod.
[b] in dict. l. de lege cõmiſſoria, §. fin.
[c] l. penul. eod.
[d] l. 4. C. de pact. inter emptor.
[e] l. 4. §. fin. & l. fin. eod.
[f] l. traiectitiæ, de actio. l. 1. accepti. de vſur. C. l. obſignatione, C. de ſolutio.
[g] l. Scius, l. 10. de reſcinden. vend. lib. 18. Partu 5.
[h] l. traiectitiæ, l. 12. §. fin. de actio. P.
[i] l. 3. & 4. C. de pact. inter emptor. l. ſi quis hac, 2. de rei vẽdi P. l. ea lege, de condict. ob cau.
[k] l. 4. de lege commiſſ. P.
[l] dicta l. 4. §. in commiſſoria, l. ſed Ciel ſius, l. 6. §. ſi fundus de contrah. empt. in P.
[m] l. fin. de pactis pignorum, & de lege commiſſoria in pignoribus retinendis, lib. 8. C. tit. 35. & ſignificante, c. 7. de pignor. lib. 5. Decretalium tit. 21.
[n] l. ſi cõuenit, l. 6. de reſcinden. vend. P.
[o] l. penul. de adilit. act. C. lib. 4. tit. 58.
[p] l. quod ſi notar, l. 31. §. ſi quis dixit, venditum, de ædil. edict. lib. 21. P. tit. 1.
[q] l. 2. de pact. inter emp. & vend. C.
[r] l. penul. de pact. inter emp. & venditor. C.
[s] Papin. in l. pacta conuenta l. 71. de contrahẽ empt. C.
[t] in l. 1. de ſeruis exportan. lib. 11. P. tit. 7. l. 13. & l. C. eo tit. lib. 4. tit. 44.
[u] l. 2. eod. tit.
[x] l. ſeruus ea lege, l. 7. eod. tit. P.
[y] l. quæſtum, 5. & l. fin. eod. toto tit. ſi manc. ita vendit. alienat. vt manumitt. lib. 4. C. tit. 57.
[z] l. 3. & toto tit. ſi mancip. ita veneat ne proſtituat. lib. 4. C. tit. 56.
[a] l. cuicta lite de euictio. P. & l. cuicta, l. 70. & l. 6. in venditione 60. eo. tit.
[b] l. emptor, l. 37. de euictio. lib. 21. P. tit. 2.
[c] in l. ſi dictũ, l. 56. eod. tit. de euict.
[d] l. ſi plus, 74. eo. tit.
[e] l. ſi fundus, l. 6. eo. tit.
[f] l. emptorem, l. 11. §. qui autem, de act. emp. P. l. ſi pactus ita, de verb. obl. P.

in quibus vacuæ poſſeſſionis traditio, vt incorporaliũ, nulla eſt, cautio illa patientiæ, quæ inſtar eſt traditionis, per venditorem ſeruitutis per ſuum prædiũ
a l. 1 §. fiter, de actio. empti. P. eundi, quominus emptori ire agereque liceat [a].

Cuius ſit naturæ, ſuperioribus legibus definita emptio & venditio, & de fine eius. Caput 18.

1 *Synallagma contractuum quid.*
2 *Duo genera eius.*
3 *Emptionis vis, & quomodo differat à donatione.*
4 *Emptionis contrahendæ finis.*
Emptio quomodo dominium transferat. eod.
5 *Venditione duobus eiuſdem res factâ, an traditio in ſecundum dominium transferat.*
6 *Conſtitutum eius eſt natura contractus cui accedit.*
7 *Clauſula &c. notariorum quas clauſulas contineat.*
8 *Emptæ rei cuius periculum, vel commodum.*

b l. Labeo, § contractus de verb. ſign.
c l. ſeruent, l. 65 de contrahe empt.
d l. Atiſto, §. fin. de donatio l. ſi quis argentum. § fin. autem, C. eo tit. l. ad res donatas, de adil. ed. l. ſi libr. ab emtu, de præbe in ſex.
e l. nemo, de regul. iur. P.
f Vlp. in l. cum quis l. 36 de contrahē empt. l. 1. & l. empti. ſides l. 5. § fin. C. eo tit.
g Vlp. in l. ſi quis donationis cauſa, l. 35 de contrahen. empt. P.
h l. iuriſgentium, de pact. P.
i Vlp. in l. ex empto, 11 de actio. empt. P.
k l. ſi dolo aduerſarius l. 5 de reſcindē vend. C. l. eleganter, de dol. in. vide quæ in libro proteſtat. conſectationum de dolo diximus.
l l. ex empto, de cōtrahend. emp. § 1. de author. iudic.
m l. cum manifeſtarius, § fin. de contrahe empt. l. contractus de fid. inſtr. mentorum. § 1. de empt. act. l. baſtia.
n l. ſi vir, 25 de contrah. emp. P. l. ſed 25 eod.
o l. 3. C. de ſpōſal.

NOn dubium eſt emptionem eſſe ex contractuum numero 1
qui συναλλαγμα habent, ideſt, vtrinque obligationem [b]. συναλλαγμα porrò Græcis, propriè, quando permutatione exercetur commercium, vt & illis ἀλλάσσω, & Atticè ἀλλάττω, muto, & ἀλλάττομαι, permutro, commuto, vnde τὸ ἄλλαγμα, & ἀλλαγὴ, & ἄλλαξις commutatio: & compoſitum συναλλάττω pacifcor, ſcilicet interueniente commutatione, & συνάλλαγμα. Sic Ariſtoteles §. Etinicor. ad Eudemum, duo genera facit συναλλαγμάτων, ἑκουσίων & ἀκουσίων, voluntariorum, & non voluntariorum. Voluntaria eſſe dicens, emptionem, venditionem, fœnerationem, &c quæ inter volentes fiunt. Inuoluntaria autem, vt, furtum, veneficium, adulterium: quæ quidem fiunt à volẽtibus, ſed quæ inuitos obligant ad pœnam dum contrahunt. Emptio itaque maximè συναλλαγμα 2
eſt, quia ea res fit emptoris, pretium venditoris. Quo nomine diſtat à locatione, in qua non tranſit dominium in conducentem [c]. Diſtat & ab aliis contractibus, quibus ex altera tantùm parte obligatio naſcitur, vt in donatione, in qua qui donat, obligatur ad dandũ [d]: at is cui donatur, ſi nolit, non cogitur accipere [e]. Proinde cùm quis pretium rei ponit, non exacturus, donationis cauſa, non videtur vendere [f]. non eo tamen inficias commiſceri poſſe donationem & emptionem [g]. Item emptionis contractus eſt, nominatus, habens nomen elegans & proprium, prout ab aliis emptionibus generali nomine intellectis explicatur [h]: bonæ fidei [i], vt valde & ei ad interitum vſque officiat dolus [k]. Finis ad quem dirigunt actum contrahentes, in emptione, eſt, vt emptor det pretium, & faciat eius dominum vẽditorem [l], & venditor faciat dominum emptorem rei, eamq; tradat, ideo eaque eſt intẽtio [m]. Tale autem ius 4
transferre venditor debet, quale venditi: non tamen rem emptoris precisè facere tenetur [n]: ne propter difficultatem, quæ eſt in probatione dominij [o],

imp-

impediatur hic contractus, maximè commerciis vtilis. Quare & res aliena vendi poteſt: quamuis res auferri emptori à domino poſſit [a]. Neque ideò emptio corruit, quòd euincatur res: nam ex eadem agitur pro euictione, per quã proſpectum emptori pro repetione, in quantum ſua intereſt [b]. Sic qui vendit ſe obligat ad tradendum: & ſi dominus eſt, rem tradendo ſtatim dominum emptorem efficit [c], ſi purè vendat, nec iure communi licet pœnitere impunè: & neceſſitatem habet implementi perfecta venditio [d]. Verumtamen venditor ante traditionem dominus remanet, & quamuis per actionem ex empto cogi poſſit, precisè, ſi poſſit, tradere, tamen interim alij poteſt vẽdere, & dominium in eum tradendo transferre: & ſic ex empto actione à priore emptore cogetur quanti ſua intereſt præſtare [e], aliisque pœnis, vt lege Cornelia de falſis [f]. Attamen dura hæc mihi videtur ſententia, vt non obſtante prima venditione, liceat domino rem vendere alteri, & tradendo dominium transferre. Duram porrò arbitror, quòd non liceat, vt fatentur omnes, perfecta emptione pœnitere, niſi arris datis, & amiſſis: & iam videatur perfecta emptione deſiiſſe dominus, nec amplius poſſidere ciuiliter. Sed huic morbo remediũ facilè adhibitum eſt, vt in prima venditione, in qua traditio realis non eſt, fiat ficta, & conſtitutum, quo venditor transferat poſſeſſionem per traditionem inſtrumenti, vel alterius rei, & conſtituat ſe precariò & nomine ementis poſſidere: quo caſu aduerſus hanc venditionem ita factam primam, nihil obeſt, pactum aliud, vel venditio, vel traditio alteri à venditore facta [g]. & ſic conſtitutum trãsfert poſſeſſionem [h], & dominium, & alia quæ ſuo loco diximus, pro traditione haberi. Et fortius conſtitutum eſt pacto de non alienãdo: nam per illud non impeditur dominij in alium tranſlatio [i]: etiamſi dictum fuerit, vt res alienata redeat dominium ad priorem dominum, tamen ſi vltrà dictum fuerit, vt is in quem res ea lege transfertur, conſtituit ſe nomine cedẽtis poſſidere, & alienauerit; continuò dominium ad priorem redit [k]. Singulare itaque, quod notat Oldradus [l]: Conſtitutũ eſſe de natura contractus, per quem quis intendit transferre dominium: & conſuetum quoque apponi id, per quod mens efficacius aſſequitur ſuum finem ſeu effectum [m]: ideò omiſſum pro appoſito haberi & contineri ſub illa abreuiatione notarij, & cætera, qua omnes conſuetæ clauſulæ continentur: etiamſi à contrahentibus non ſit expreſſum, vt ait Socinus [n]. Hæc ſententia vel ex eo præter interpretum rationes, videtur æquiſſima, quòd natura emptionis ſit: vt poſtquam perfecta eſt, ſi ea pura ſit, periculum rei & commodum ad emptorem pertineat [o]. ſi res certa & in individuo vendita ſit, nõ ſi in genere, ſeu in ſpecie, nondum per individua diſtincta, per menſurationem, vel alia certitudine [p]: quamquam res emptori tradita non fuerit [q]: vt eius interitus pro traditione habeatur in præiudicium emptoris [r]: dummodò cuſtodiam ante traditionem venditor præſtet [s], nec ſit in culpa, dolo, moraúe tradendi [t], vel delicto ſuo nõ adimatur [u]. Quorſum igitur iuſtè dici poterit eum dominum non eſſe, cui res perit: & ſi ſit, qua fronte admittemus venditionem rei alienæ, ſi qui vendit antè, vendita eadem iam deſierit ſuo periculo tenere? Quid intereſſet inter puram & conditionalem venditionem, in qua, ſi res ſub conditione vendita pereat ante conditionis implemẽtum, damnum, ſicut & fructus pertinẽt ad venditorem? niſi emptor periculum in ſe huius temporis ſuſceperit [y].

a Vip. l. 1 mihi hæc, l. 28 de contrah. emp.

b l. in vendendo, l. 66. de cor trahend. emp. P. l. ex empto. 21. de actio. empt. P.

c dicta l. ex empto.

d l. hoc ius, de actio. C. l. 3. ne reiicien. ven. C.

e l. quæ hi, l. 6. de hæredit. vel actio. ven. C. l. quotes. de rei vend. C. l. ſi antichram. 11. & l. ſi pater, 8 de actio. emp. C. l. ſi tibi, C. de ſp. qui à non domin. parum ſi fuit l. Quintus, de actio emp. P.

f l. qui duobus, ad leg. Corne. de falſ. in l. ſi per ſundũ, quemadmod. ſeruit amitta. l. ſi qs, § ſin autem, de dona C.

g

h l quædam mulier, & ibi gl. Bartbol. Angel & alij, de rei vendita. P. l. quamuis, § 1 & ibi Angelus, de acq. poſſ l. quod meo, & ibi Barthol. eo. tit. l. certe § 1. de præca e cum veniſſent, & ibi gloſſ & doctor. de reſt iur. ſpolia

i l. a lege, de conſtit ob eam C

k Odofredus, Dyrus, Paul. Caſtren. Barthol. Alexander in cõſil qui abſent, § 1. de acquiren. poſſ ff.

l Old ad conſil 239. incip. ad hæc dam aliquãdo notarius, &c.

m l. ſi quis incuſſer, de manumiſſ. teſtã l. quiſquis, de leg 3 l. cum mediꝰ, com de leg.

n Socinus cõſil. 239. incipit, ſed ad hæc, lib 2 & conſil 231. lib. 4 incip præſentis conſultationis, vide hæc de quæſtione, late Tiraquellum, tracta. de iure conſtitut. part 1. limita. 31. numero 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

o l. 12 penul. & fin. de peric. & cõmo rei vend. C. l. fruct, C. de act. emp § cum autem, de empto. ap. Iuſtin.

p l ſi in venditione, l. 10 § 1. de peric. & cõmo rei vend. C. l. ſi fundũ locã. P. x l. neceſſariò, § quòd ſi penarium, ac periculo & commo. rei vẽdi in P.

q d & o § cum autem, l. fin. C. de peric. rei ven. lib 4 tit. 43. r l. cum emptor, l 5 § moueo, de reſcinden. vẽdi P. ſ l. quæ in ſtit. l. 4 de iuſt. P. t l. venditor damus, l 37. & ſeq. de actio. emp P. u l. cum inter empt. rem, l 4 C. de peric. & commo rei vendi l. Iul. & l. teſtam. 2. & l. ſi vendita, eo. tit. P.

y l. in venditione eod. tit. de peric. & commo. P.

De actione empti & venditi. Caput 19.

Libr.19.P.titul.1. Libr.4.C.titul.49.

1 *Emptionis & venditionis actiones ciuiles & prætoriæ.*
2 *Empti & venditi actiones pro quibus competunt.*
3 *Acceſſiones quæ ſint rebus venditis.*
4 *Empti & venditi actio, quibus perſonis datur.*
5 *Aeſtimatoria actio quæ, & pro quo detur.*

ACTIONES ex emptione, ciuiles & prætoriæ proditæ ſunt. Ciuiles empti, venditi [a], & vtiles. Prætoriæ redhibitoria, æſtimatoria quantò minoris, ædilitia in factum. Actiones empti & venditi primùm competunt, vt fides conuentionis, & lex impleatur: quòd ſi nihil conuenit, tunc ea præſtabuntur quæ naturaliter inſunt huius iudicij poteſtate: vt res emptori tradatur, pretium vēditori [b]: vt habere, licere emptori caueatur, & poſſeſſio detur, vel in id quāti interſit condemnetur [c], à tempore moræ, id. ab ea die qua ſine difficultate tradere potuiſſet [d]. Si quid circa venditionem celauit emptorem ignorantem, & improbato more in eo verſatus [e], vt præſtet quāti intereſt emptoris: vt ſi celauerit fundum vendens, ſeruitutem [f]: ſi vas non integrum pro integro, vnde effuſum quid ſit, vendidit [g]: ſi ſeruitutem deberi mentitur [h], vel qualitatem iugerum [i]. Et breuiter ne exemplorum obruamur turba, ſi diſſimulet venditor rei conditionem, onus, vel vitium, vel obſcurè loquatur, hac actione conuenietur [k]. Repetitur & per hanc actionem ex empto ab emptore, omnis acceſſio rei venditæ, & fructus etiam, ſi pretium non fuerit numeratum, ſecūdum noſtros, ſi modò conſtitutum, & fides de pretio fiat: at ſecundum Paulum, à tē pore tantùm pretij numerati [l]. Acceſſiones ſunt quæ accedunt rebus venditis cōmuniter [m], & ſi nihil dictum ſit, propterea quòd ſit hoc iudicium bonæ fidei: niſi nominatim quædam excipiantur, vt ædibus venditis, veniunt putea, & partes earum, funes, labra, fiſtulę ſalientes, ſeræ, claues, clauſtra & cæt. [n] vendita piſcina, piſces [o]: fundo vendito, ſterquilinia ſi eius cauſa parata, ſtramenta, & quod intra ſe tenet [p], aqua, & iter ad aquam [q]: & ſic de ſimilib. & ſi quid aliud acceſſurum præter naturam rerum, dixerit venditor [r]. Petitur & per hanc actionem ab emptore, omne commodum quod poſt vēditionem rei venditæ acceſſit, vt partus, & alia [s], fructus, medio tempore poſt emptionem & ante traditionem à venditore percepti [t], vel pendentes, niſi aliud excipiatur [v]. Datur emptori proculdubiò [x], & dominis quoque communis ſerui ementis, non tamen alteri illorum volenti agere pro parte [y]. Agunt & ex empto domini, & patres, pro emptione facta ab iis qui eis iuriſq; illorum ſubiecti ſunt [z]: datur & emptori cui inſcio res aliena vendita [a]. Datur & aduerſus ipſos contrahentes, & eius hæredes [b]. Et ſi procuratorio nomine alius quàm dominus vēdidit, & actione vtili in dominum agi poteſt [c]: agitur & pro eunctione, de qua paulò pòſt, Deo fauēte: & pro dolo. l. emptorē l. 12. §. deniq, & §. ſeq. de actio empt. in P. Actione venditi experitur venditor, vt conſequatur quæ ei emptorem præſtari oportet, vt pretium quanti res emit, item vſuras pretij poſt diem traditionis. Aequum enim eſt cùm re emptor fruatur, vſuras

1 a l. proinde l. 37. de ædilit. edict.
b l. ex empto, l. 11. l. 1. & 2. de actio. emp. Paul. l. in emptioni b, l. 44. de pact. P.
c d. l. ex empto, §. ex empto, & l. 2. eo.
d l. 3. §. fin. de actio. emp. P.
e dicta l. 1. §. 1. eod.
f dict. l. 1. §. 2. & l. quæro l. 40. §. 1. & hoc l. in vendendo 66. de cōtrah. emp. P.
g l. tenetur, l. 6. §. ſed ſi vas, de action. emp.
h l. ſi quis fundum emerit, l. 36. de action. emp. P.
i l. ſi fundo, 15. eod.
k l. ea quæ commendandi, l. 43. de contrahend. emp. P. l. Iulianus, l. 14. §. idem Iulianus, de actio emp. P. l. ſi ſteril. 3. §. 1. & l. quæro, l. 40. eo. tit. l. quod ſi nolit, 31. §. qui mancipia, de ædilit. edict.
l Paul. libr. 2. Recept. ſententiarum titul. 17. l. 3. §. 1. & l. ex empto, §. ſi quis, de action. emp. P. l. penul. C. eo. facit l. Iulian. c, §. offerri, de actio. emp.
m l. qui fundum, 40. §. qui agrum, de cōtrah. emp. P. l. de ſacra. 37. §. fin. & l. in lege fund. 77. & l. cum manu ſacra, 80. eo. de contrah. emp. cum ſimil.
n in l. Iulianus, 14. §. fin. cum 4. ſeq. de actio. emp. P. l. qui fundum, l. 40. §. fi. & l. & quamquam, 49. de contrahen emp. cum ſimil.
o l. funes, l. 36. eo. ti.
p l. fundi, in princ. & §. 1. eod.
q l. qui fundū, l. 40. §. ult. de fundi, de contrah. emp. P.
r l. ſi in emptione, l. 34. l. qui fundum 40. §. in lege, l. comprehenſum. 60. l. ſi cum fundum, 68. de contrah. empt. P. l. tenetur, l. 6. §. ſi tibi iter, l. ſi quis cum fundum, 27. & l. quæquid, 28. de action. empt. P. cum ſimil.
s l. ſed etſi quid, l. 31. de contrahen emp. P. l. Iulianus. l. 14. §. ſi quid, de actio. emp. P. l. penul. C. eo. tit. l. ſi ſtipulatus, l. 4. §. ſi vero poſt, de vſur. l. 22. P. ti. 1. l. Thais, 41. §. Lucia Titia de fideicommiſſ. libertat. lib. 40. P. titul. 5
t l. fructus, l. 13. de actio. emp. C. l. cum manu ſata l. 80. §. ſyrus, de contrah emp. l. vlt. deamus, l. 38. §. ex cauſa emptionis, de vſur. in P. cō ſimil.
v l. Iulianus, l. 14. §. ſi fructibus, de act. emp.
x l. 3. & l. qui alienā pecuniā l. 3. ſi quis alteri vel ſibi l. b. 4. C. titu. 30.
y l. quod ſi nolit l. 31. §. idē Marcell. c, de ædilit. edict. P. & l. bouem 45. §. fin. eo tit. l. cùm fundus, l. 31. §. ſeruum de reb. eorū in P.
z l. cum pater eos, l. 7. §. quis alteri vel ſibi C.
a l. ſeruus quē, 31. §. fi. de act. emp. P.
b l. ex contractu, l. 49. l. creditor. 54. §. prædium, de actio. emp. P.
c l. Iuuenes, §. ſi procurator, eo. titul. P.

pretij

pretij pendere[a], vel fructus, ſi percepti non ſint, cum vſuris pretij compenſabuntur[b]. Tradita namque re vendita, quamuis ſolutum non ſit pretium, non datur condictio, vel repetitio rei, ſed agitur vt pretium ſoluatur[c]: quia non in rem actio eſt ex vendito, ſed perſonalis[d]. Neque idcò reſcinditur emptio, cùm actio ſuperſit pro pretio repetendo[e], & pro vſuris poſt moram repetendis, officio iudicis[f]: niſi emptor obiiciat compenſationē[g]. Imò ſi dolus factus eſt ab emptore in emendo, & is alij vendiderit, non aduerſus eum in quem emptor dominium tranſtulit, rei vindicatio venditori, ſed contra illum, cum quo contraxerat, in integrum reſtitutio competit[h]. ſic enim de dolo emptoris quæri poteſt. Si venditor in rem venditam poſt perfectam emptionem fructus fecerit, repetet hac actione venditi[i]: & damnum parit, quod ex illa re ſentit[k]: vt ſi ſeruus venditus ei furtum fecerit[l]: item ſi emptor fructus ad venditorem pertinentes inuaſerit[m], ſi per emptorem ſteterit quominus conditio emptionis impleatur[n]. Datur & generaliter actio ex vendito, pro eo quod conuenit in pacto emptionis, in continenti appoſito[o]: ſi ei non ſatisfiat, vt in pacto legis commiſſoriæ[p], pacto de arratum amiſſione, ſi emptor die dicta non ſoluat pecuniam[q]. Et ſic de ſimilibus pactis iudica: item vt empta emptor tollat[r], & aduerſus eum qui venditori perſuaſit rem minus, quàm valeret, valere, in tantùm quantò pluris eſſet[s]. Si ab emptore, adhibitis iniquis ponderibus, circumſcriptus fuerit in modo rei venditæ venditor: vt contrà ſi emptor in eo à venditore circumſcriptus, aget ex empto[t]. Aliquando autem dubitatum fuit, num quando res æſtimata, vendenda alicui datur, vtrum ex vendito ſit actio, propter æſtimationem: an ex locato, quaſi rem vendendam locaſſe videar: an ex conducto, quaſi operas conduxiſſe: an mandati. Et tandem melius viſum eſt actionem propriam proponi, quę dicta eſt æſtimatoria actio, per quam qui accipit, vel tenetur rem quam accepit incorruptam reddere, aut pretium quod conuenit[v].

[a] d. l. Iulianus, § ex vendito § pretiū, de empt. ap Iuſtinia. l. liberalitatis, § 1 de vſur P. l. 2. C eo tit.
[b] l. cutabur 5. de act. empt. C.
[c] l. ſi nō donationis cauſa, l. 5 C. de cōtrah emp.
[d] l. 1 C. de act. emp. in l. vendit actio, l. 6 de actio. em. p. C
[e] l. fructus, l. 11. §. venditor C. de act. empt.
[f] l. 2 C eo. de actio. emp.
[g] l. dolus emptoris, l. 10. de reſcinden. ven. C
[h] l. venditor, l. 11. de reſcind ven C.
[i] l. Iulianus, § prętea, l. ſi venditor, 29 § per emptorē, de act. emp. P. l. penul, C. eo. tit.
[k] l. ſeruus quem. l. 31. de actio. emp. P. l. quoties ſeruus l. 29. de cōtrah. emp. P.
[l] l. 2. § fin. de actio. emp C.
[m] l. Labeo ſcribit, 50. de contrah. emp. P.
[n] l. qui fundum vendidit. l. 75. de contrah emp P.
[o] l. ſed Ceſſus, l. 6 §. 1. de contrah. emp. P. l. 4. de lege commiſſor P.
[p] l. 1. de pact inter emptor. C. lib. 4. tit 54.
[q] l. ſi is qui lapides, l. 19 de actio. emp.
[r] l. Iulianus, § per contrarium, de act. emp P
[s] l. ſi quis à me, 31. de act. o emp.
[t] l. 1. in prin. ip. & §. fin. de æſtimator. act. lib. 19. P. tit. 3.

De redhibitoriis actionibus, & quàm diuerſa ἀντιπαράσασις, ſeu redhibitio. Caput 20.

1 *Redhibere quid.*
2 *Redhibitionis ſpecies.*
3 *Redhibitio pactitia, temporalis, & perpetua: id eſt, 30. annorum in hæredes transfunditur.*
4 *Redhibitio pactitia non eſt pactum vſurarium.*
5 *Redhibere ne liceat, niſi poſt certum tempus, quando facit pactum vſurarium.*
6 *Redhibitio legis duplex, emphiteotæ vna &c.*
Prælationis iure quando, & quandiu vti poteſt dominus in re clientelari. eod.
7 *Prælationis ius iure vendita quando non conceditur.*
8 *Redhibitio proximitatis præfertur redhibitioni, & prælationi domini.*
9 *Prælationis iure dominus clientelaris non vtitur, niſi ipſe velit rem venditam, non ſi alius velit dare.*

[x] l. redhibere, l. 23. de ædil. edict. lib. 21 P. tit. 1.
[y] l. qui redhiber. l. 10. de alien. rudic. mutan cauſ fact. P. l. voluptate, l. 20. quib. mod pig vel hypo. ſol. lib. 20. P. tit. 6. l. Pomponius, l. 12. § prætereà de acquir. poſſeſſio in P.

REDHIBERE ſecundum Vlpianum eſt, facere rurſus habeat venditor quod habuerat. Et quia reddendo id fiebat, idcircò redhibitio eſt appellata, quaſi redditio[x]: quia redhibitione omnia retrò aguntur[y]: cùm res in priſtinam cauſam redeat, reſoluta venditione[z], perindè ac ſi nulla venditio fa-

cta fuiſſet [a]. Apud Plautum redhibeo, pro reddo ſimpliciter accipitur [b], *Aſrodidwpi. Saluum tibi vt mihi dedi: redhibeo mancipium.* *Redhibitum*, inquit Sextus Pompeius Feſtus lib. de verbor. ſignificatione, *id propriè dicitur, quod redditum eſt, improbatúmque, & quo dedit ius coactus eſt habere quod antè habuit.* Redhibitio, vel ex conuentione fit, vel authoritate legis, ſeu conſuetudinis: vel ex ædilitio edicto, ſeu authoritate magiſtratus. Conuentione fit pactitia redhibitio, quæ dicta Budæo [c] fiduciaria venditio, aut mancipatio, quæ pactũ de retrò vendendo vel reuendendo, aut reemendi nominatur, perpetuum, aut temporale. Perpetuum vt quandocumque venditor, in cuius fauorem fit, pretium rei venditæ refuderit, retrahere rem ei liceat [d]: perpetuum ideò, quòd vt perſonalis omnis actio [e], vſque ad triginta annos viuit, non vltrà [f]: quo tamen pendente tempore facultas redhibendi non tantùm venditori, ſed etiam eius hæredibus competit, in quos transfunditur: ſiue de iis nominatim fuerit habita mentio, ſiue omiſſi fuerint inter conuenien- 1 2 3
dum [g]. Temporale eſt, quando conuentum eſt, vt ſi intra certa tempora vẽditor, vel hæredes eius, emptori pretium obtuliſſent, reſtitueretur res [h]: qua in pactione, oblatio, conſignatio, & depoſitio pretij per venditorem facta, etiam ab inuito emptore rem retrahit [i]. Huic pacto, affinis illa redhibitio ex alio pacto, vt ſi intra certum tempus pecunia reſtituatur emptori, res ſit inempta, ex quo pecuniæ quoque oblatione, & conſignatione cum depoſitione, res redhibetur [k]. Et quia fuerunt quidam qui abhorrebant pactitiam redhibitionem, tamquam vſurariam, Martinus 5. eius nominis ſummus pontifex, licitam pronunciauit [l]. Eſt tamen pactum tamquam vſurarũ, valde improbum, vt non liceat niſi poſt aliquod tempus, redhibere [m]. Facit enim ſimulatam venditionem, & quod venditur, in pignus datum videtur, ea lege vt fructus illius temporis, ſint pro vſuris pretij in fraudem prohibitionis vſurarum, titulo venditionis fuco facto: cùm lex commiſſoria non poſſit approbari in pignoribus, ne fœnerandi occaſio permittatur [n]: cùm & fructus pignorum imputari debeant creditori ad ſolutionem debiti [o]. Ex pacto etiam, vt, ſi diſpliceat, res ſit inempta, competit redhibitio, ſi non placeat intra certum diem, vel tempus [p] conceſſum. Item in pacto addictionis in diem ſi melior oblata conditio fuerit [q]: & legis commiſſoriæ, ſi ſolutum pretium ſtata die non ſit [r]. Exempla redhibitionis, quæ authoritate legis ſeu conſuetudinis fit, duo proponam. Vnum de redhibitione ſeu retractione rei emphyteoticariæ, venditæ per emphyteotam, quam dominus directus eiuſdem, iure prælationis poteſt ſibi retinere, vel laudimia, ſeu obuentionis illius aduentitias recipere [s]: quemadmodum & metallarij qui reipublicæ inſeruiunt ſi quid extra penſionem ordinariam haberent, & qui reipublicæ inſeruiunt, ſi quid extra penſionem ordinariam haberent & colligerent, tenebantur potius fiſco diſtrahere [t]. Sicque & conſuetudine ferè generali totius Francogalliæ receptum eſt ius hoc prælationis domini cenſualis. Neque præſcribitur hoc ius aduerſus eum, priuſquam venditio ei nota fiat, vel explicato pretio, & niſi fuerint oblatæ obuentiones, ſeu laudimia: nam à nunciationis tempore, dantur ei, electionis faciendæ cauſa, num malit præferri, an laudimia, duo menſes [u]: ex conſuetudine 40. tantùm dies [x]. Inhibita tamen hæc redhibitio, ſeu retentio, quæ iure fit prælationis in duobus caſibus: prior quando eccleſia habet hoc dominij cenſualis & directi ius: nam ea non poteſt retinere prælationis iure hodiè, vt notat Baldus [y], ex cuius ſententia ſenatus Tholoſanus aliquando ex tempore, me præſente iudicauit, propter morticinij cauſam, quamuis iure pontificio contrarium reſcriptum ſit [z]. Alius caſus, quando iure proximitatis, ſeu protomixeos, redhibitione gentilitia, aliquis retrahere deſiderat, qui præfertur domino cen- 4 5 6 7 8

[a] l. ſiſta l. 2. de æſtimat. ed. P. l. ſi hom nem, l. 29. de vſur. P. Iulius lib. 2 ſent. tit. 17.
[b] Plaut. in Stichum.
[c] Budæus ad l. 2. vbi de vindicta agit, de orig. iur. P.
[d] l. 2. de pact. inter emp. C.
[e] l. ſicut, l. 3. C. de præſcrip. 30. vel 40 annor.
[f] Ioann. Faber, in Inſtit. cum noſtrum, col. 2. de præſcrip. 30 vel 40. at no. Bald. conſil. 252. col. 2. vers. quæro. Virum, volumine 3. Auchara conſil. 27. in cipiente viſis diligenter, Felinus in c. cum acceſſiſſent, columna 15. vers. ſecundo declaratur. de conſtitutio. Boerius ad conſuetud. nos Byrus gũ, in gloſſ. 2. circa fin. §. 31. de præſcriptionibus.
[g] gloſſa & Ioan. Fab. ballucer. Cynus, & Baldus l. 2. de pact. inter empt. C. Bartholus, Bald. Angel. & Ia'on, in l. ſi decem, cum per eo, de verb. ob. P.
[h] l. 3. ſi fundum, l. 2. de pact. inter emp. C.
[i] d. l. 2. & ibi gloſſ. & l. ſi te, l. 7. de actio emp. C. l. fin. de lege cõmiſſor. P.
[k] dicta l. ſi te.
[l] in extrauag. ſanct. regiminis. de empt. o.
[m] de quo in c. ad noſtram, de empt. o. ap. Gregor.
[n] l. 2. de pactis pignor. C. l. 1. & 2. de pignorat. act. o. C. ſignificãs, de pignor. ap. Gregor. l. ſi dominum C. de rit. l. 1. de diſtr. Cap. pign.
[o] prox. me citatis iuribus.
[p] l. penul. de ædilit. actio emp. imol. C.
[q] l. 2. 4. & 5. de in diem addict. P.
[r] l. 2. & 4. de lege commiſſor. P.
[s] l. 3. vbi ſiqua dem dominus C. de iure emphyt. C. F. de loca ap. Gregor. § porro, qualitercũque ſcud. pot. alien.
[t] l. 2. de metallar. lib. 11. C.
[u] d. l. 3. vbi & Immola & Caſtrenſis C. de iure emphyt. fact. l. qui Romæ §. cohærides, ibi ſupra teſtato cõmenerit, de verbor. oblig. P.
[x] Boerius in commenta ad conſuetudines Burgũdiæ in §. 31. de conſuetud. retention. retrum feudalium.
[y] Bald. conſil. 230. vol. 2. Boerius in proximè citato §. 31.
[z] in c. potuit de locat.

9 ſuali [a] vt ſuo loco latiùs, Deo fauente, ſequente libro. Sed nec cenſualis dominus huius iuris occaſione pro alio, quantumuis affini, vel amico, vel pro alio quàm pro ſeipſo, retrahere poteſt [b]. Alterum exemplum redhibitionis ex conſuetudine, eſt in redhibitione gentilitia [c], de qua, Deo fauente proximo libro agemus fusè.

[a] §. porrò, qui ſuet. Inſt. de rer. diuiſ. poteſt alienar.
[b] dict. l. 1. §. ſi hac occaſione, & iure emptionis. Cui d. l. 2. prima. de uſ. & c. c. conſtitutus, de reſtitut. & in integr. ap. Gregor.

De redhibitione quæ fit authoritate magiſtratus. Cap. 21.

1 Redhibitio ædilitia, ſeu magiſtratus authoritate facta, qua.
2 Ædilitium edictum morbos & vitia exprimi in venditione iubet.
3 Morbus, & vitium quid, quidue perpetuum, & temporale.
4 Morbi & vitia quæ redhibitioni ædilitiæ viam parant.
5 Vitia rerum quæ redhibitionis locum faciunt.
6 Vitium loci duplex, accidentale, & naturale.
7 Simplariæ res quæ, & non redhibentur.
8 Redhibitoria ædilitia quâ agere, & contra quos poteſt.
9 Redhiberi vitioſa duo maximè ſuadent.
10 Vitia apparentia exprimenda non ſunt.
11 Commendandi animo dicta non obligant.
Quanto minoris iudicium eſt, maiorium eſt, eod.
11 & 16 Æſtimatorium iudicium quid.
12 Redhibitoria ædilitia habet locum tantùm in emptione, & permutatione, non in aliis contractibus.
13 Redhibitoria, & quanto minoris actiones concurrunt.
14 Vitium in redhibitoria debet probari fuiſſe tempore emptionis.
15 Redhibitoriæ actionis finis.
16 Redhibendi tempus ſex menſes.

1 VOD ait Feſtus redhiberi, id dicitur, quod redditum eſt improbatumque: & qui dedit rurſum coactus eſt habere, id quod antè habuit, docet coactionem fieri iure magiſtratus: cùm actio intentatur in eum qui quid vitio corruptum commutauerit vendiderittue, vt cogatur & & reſtituere pretium, & quod tradiderat accipere: ſi pro ſano & integro vendat [d]. [d] l. 1. de ædilit. edic. p.

2 Sic enim edicto ædilium cautum eſt, vt qui vendunt, teneantur palàm vitia, & morbos exprimere [e]: & in ea parte qua agitur de mancipiis vendundis, ſcriptum ſic ſunt, *Titulus ſeruorum ſingulorum, vt ſcriptus ſit curato, ita vt intelligi rectè poſſit, quid morbi vitiiq; cuiq; ſit: quis fugitiuus, erroue ſit, noxaue ſoluta non ſit* [f]. Rurſum ædiles aiunt, qui iumenta vendunt, palàm rectè dicãt, quid in vnoquoque eorum morbi vitiique ſit, vtique optimè ornata vendendi cauſa fuerint, ita emptoribus tradantur [g]. Pro cauſa in animalibus, ſeu brutis aut rationalibus, cur redhibitoria competat, vitium & morbus ſunt [h].

[e] dicta l. 1. & l. ædiles aiunt, de ædil. edict. p.
[f] Gellius lib. 4. c. 2.
[g] d. l. ædiles aiunt, l. 38.
[h] d. l. ædiles aiunt, §. loquuntur, verſ. cauſa

3 Morbum Sabinus definit, habitum cuiuſque corporis contra naturam, qui vſum eius ad id faciat deteriorem, cauſa cuius natura nobis eius corporis ſanitatem dedit [i]. Vlpianus parum, aut nihil differre vitium & morbum ratus

[i] l. 1. §. intelligatur, verſ. ſed ſciendum, de ædil. edic.

tus eſt, & ædiles tollendæ dubitationis gratiâ, κατὰ τὸ ἐντὸς bis dixiſſe, ne qua dubitatio ſupereſſet. Et vitium, & morbum corporis & animi perpetuũ aliquem conſtituit, alium temporalem [a]. Gellius in libris veterum iuriſperitorum ſcriptum eſſe ait, vitium perpetuum, morbum cum acceſſu diſceſſuq; eſſe [b]. Morbum, inquit Cicero, appellant totius corporis corruptionem: ægrotationem, morbum cum imbecillitate: vitium, cùm partes corporis inter ſe diſſident, ex quo prauitas membrorum, diſtortio, deformitas [c]. Vetus nullius iuriſcon. animi potius quàm corporis vitium, hominumq; eſſe dixit, veluti ſi quis velit ludos aſſiduè ſpectare, aut tabulas pictas ſtudioſè intueatur, ſtrúe etiam mendax, aut ſimilibus vitiis teneatur [d]. Idipſum quòd ſeruus erro ſit, quod obſeruare Pomponium video, vt velit animi vitia non pertinere ad bruta, quæ rationis expertia ſunt, quamuis eadem faciant, quæ homo non niſi ex animo facit, veluti in iumento docet, quod quamuis errare & fugere poſſit, tamen non ideò erro dicitur, aut fugitiuum [e]. Eoq; erro non dicitur nec fugitiuus ſine mente, & propoſito [f]. Vitiorum & morborum ſpecies plures ſunt in homine, attamen omnes non faciunt redhibitioni locum, niſi miniſterium vſumq; hominis impediant [g], eaq; ſint corporis vitia vel morbi, non autem animi ſolius, pro quibus non redhibitoria, ſed ex empto dabitur actio [h]. Qui ſint morbi quæue vitia quæ redhibitionẽ ſuadent non perſequar, quando iuriſconſulti copioſè explicauerint [i], & eoſdem eruditè Budæus [k]: vitia quoque iumentorum, pecorum & morbos [l]: nosq; de morbis animalium alibi [m]. Vitia ad res quoque inanimatas corporales pertinentia ædilitio edicto ſubiiciuntur, ſiue mobiles ſint, ſiue ſoli, vt & ad ſe mouentes [n]: veluti ſi fundo ſint peſtilentes herbæ, & celatum fuerit emptori [o]. Vitium loci duplex, accidentale, & naturale. Accidẽtale, quod accidens extrinſecus infirmiores res facit. Naturale, quod ita natura perpetuò rei hæret: vt quod locus ſit paluſtris, vel arenoſus [p]. Quæ redhiberi poſſint Plato exprimit [q]. Simplarium venditionum cauſa ne ſit redhibitio, in vſu eſt [r]. Simplarias res, quidam arbitrantur dictas minutas, & nullius propè pretij, pro quibus tantum in ſimplum venditori cauendum eſt [s]. Agunt redhibitoria non tantùm emptores, ſed etiam ſucceſſores eius, ad quos res pertinent [t]. Et ſi plures hæredes ſint emptoris, omnes conſentire ad redhibendum, dareq; vnum procuratorem eius rei gratia debent: ne fortè venditor iniuriam patiatur, dum ab alio partem hominis ſeu rei recipit, alij non in partem pretij condemnatur, ſed quanto minoris is homo ſit [u]. Idipſum ſtatuendum, ſi ſeruus communis emerit, vt vnus dominorum ſine alio, vel aliis redhibere non poſſit [x]. Agit & redhibitoria procurator qui mandato domini rem emit: ſi tamen dominus rem vitioſam ſciuerit, & mandauerit nihilominus emi, exceptione vtili agens procurator ſubmouetur [y]. Contrà, competit hæc actio non tantùm aduerſum venditorem, ſed etiam aduerſus eius ſucceſſores [z]. Atque ſecus quàm dictum eſt in hæredibus emptoris: ſi venditori plures extiterint hæredes, ſingulis pro portione hæreditaria poterit redhiberi [a]: quia venditoris cohæredes conueniuntur pro re diuiſili, videlicet pro pretio & parte ea quam conſequuti ſunt. Idipſum dicendum, ſi res plurium vendita ſit, pro qua redhibitoria conueniantur [b]. Si ſeruus ſit qui vendidit, vel filiusfamilias, in dominum vel patrem de peculio ædilitia actio competit [c]: aduerſus fiſcum, res fiſcales vendentem, locum tamen non habet: quamuis & aduerſum rempub. & pupillos agi poſſit [d]. Duo autem potiſſimum, vt vitioſa & morboſa redhibeantur faciunt: videlicet, ſi ignorante emptore, vitium venditor tacuerit, pro ſano & ſine vitio vendens [e]. Sic M. Porcius Cato cum Claudio arbiter, Calpurnio Lanario Claudium Centrimmalum damnauit, quòd Claudius ab auguribus iuſſus altitudinem domus ſuæ, quam in Cœlio monte habebat, ſubmittere, quia iis exarce augurium capientibus officiebat, vendiderat Calpurnio, de induſtria

[a] §. ſed ſcientibus. & ſequentibus §§
[b] Aul. Gellius, lib. 4. c. 2.
[c] Cicero 4. Tuſcu.
[d] l. fi. de ædil. edict.
[e] l. pen. §. 2. de ædil. edict.
[f] l. quis eſt fugitiuus, l. 17. an prætor & §. idem ait, & § vtrũ, de ædilit edict. P. l. fugitiuus, l. 223 § h. de verbo. ſignif. in P.
[g] in l. 1. verſ. proinde, de ædilit. edict.
[h] l. 1. § penul. & fi. & l. 4. eo. l. cũ manci pium l. 31 eod. tit.
[i] in titulo de ædilit. edict. P. à l. 1. vſque ad 15. & poſtea 50. §§ 63. vſque ad §. ſi ſeruus.
[k] Budæus commentariis ad Pandect.
[l] l. ædiles ait, § 5. § loquuntur, & ſequentibus l. bouẽ, l. 45.
[m] lib. 22. Syntaxẽ artis miræ.
[n] l. 1. in princip. de ædil. edict. P. l. ſciẽdum eſt 61. eo. P.
[o] l. etiam in fundo. l. 43. de ædil. edict. P. l. ſi prædium l. 4. § h. C. de ædil. act.
[p] l. fluminum, l. 24. § vitium, de damno infect. P.
[q] Plato lib. 11. de Leg. lib.
[r] l. ſi tamen l. 42 § ſi de ædilit. edict.
[s] Budæus in dict. l. ſi tamen, annota in P. per l. emptori, de euictio. P.
[t] l. 1. § 1. l. ſciendum tamen l. 19 § de is de aliud ædiles, de edict. P. l. ſi tamen, 42. § ædilitiæ, eo. tit. de ædil. edict.
[u] l. quod ſi nolit, l. 31. § ſi plures, eo. tit. de ædilit. edict.
[x] d. l. quod ſi nolit, §. Marcellus
[y] l. cum mancipium, l. 51 de ædilitio.
[z] l. cum autem, l. 23. § hæc actione, & dict. l. ſi tamen, l. 42. § ædilitiæ, de ædilit. edict.
[a] l. quod ſi nolit, l. 31. § ſi venditori, de ædil. edict. & dicta l. quod ſi nolit, § venditori
[b] l. cum autem, de redhibitio, l. 23. § 6 ſeruus, eo. tit. de ædil. edict. P.
[c] l. 1. § illud ſciendum eo. tit
[d] l. 1. de ædil. edict. P. l. quæritur, 14 § & venditor eo. tit.

ſtria edictum ſacerdotum ſupprimens. Probatque Valerius Maximus vt æquiſſimum hoc arbitrium, quod bonæfidei venditorem, nec commodorum ſpem augere, nec incommodorum cognitionem obſcurare oporteat [a]. Placuit quoque venditorem, etiamſi ignorauit ea, quæ ædiles præſtari volunt, tamen teneri debere. Neque hoc eſſe iniquum ait Vlpianus: potuit enim ea nota habere venditor. Neque intereſt emptoris, cur fallatur, an ignorantia venditoris, an calliditate [b]. Si tamen vitium intelligatur, morbusue rei venditæ, vt plerumque ſignis quibuſdam demonſtrari ſolent vitia, poteſt dici edictũ ædilium ceſſare: hoc enim tantùm intuendum eſt, ne emptor decipiatur [c]: quæ enim apparent, perinde habentur ac ſi expreſſa & exceptа nominatim eſſent, vt putà, ſi cæcus homo veniebat, aut qui cicatricem euidentem & periculoſam habebat in capite, vel alibi: nec eius nomine idcircò tenebitur venditor [d]. Scienti enim & volenti non infertur dolus, vel fraus [e]. Aliud quod redhibitoriam quoque dat, ſi actu & fraude quædam ineſſe rei, quæ non ſunt, affirmauerit: idipſum ſi temerè ignorans vitium, idipſum non ineſſe indicauerit. Quia non debuit facilè quæ ignorabat aſſeuerare [f]. Quia vt ait Horatius [g]:

Multa fidem promiſſa leuant, vbi plenius æquo
Laudat venales qui vult extrudere merces.

a Valer. Max. in lib. 8. c. 1. Cicero. Offic. 3.

b dicta l. 1. §. cauſa huius, de ædilit. edict. P. l. 22. empto. l. 11. §. etsi ſi ignorans, de act. emp. P.

c l. 1. §. ſi interrogatus, de ædilitio. ed. & P. l. ſi tamen ſine culpa 48. §. in ædilitiis, l. cum mã cipium, l. 53. eo. tit. P. l. ſi ſi ignoro l. 13. de contrah. emp.

d l. quæritur, l. 14. §. final.

e l. 1. §. ſi. de act. emp. l. cum donationis, C. de tranſactio.

f l. Iulianus, 14. §. quod autem diximus, de act. emp. P.

g Horatius, lib. 2. epiſtola. ad Lucium Piſonem.

11 Attamen regulari iure, quæ commendandi rei venalis cauſa venditor dixerit, præſtare non tenetur, ſi ea eius generis ſint quæ palàm apparere poſſint, num talia ſint: veluti ſi dicat ſeruum ſpecioſum, domum benè ædificatam, ſi cæcum benè videntem: at de his quæ non apparent loquutus, tenetur: veluti ſi dixerit hominem benè literatum, & artificem [h]: ſi conſtantem aut laborioſum, aut curacẽ, aut vigilacem &c. pro quibus redhibitorio aut æſtimatorio, id eſt, quãto minoris iudicio, agere poteſt emptor [i], Vlpianus ea quæ ad nudam laudem dicta ſunt, non præſtare venditorem ait, vt ſi dixerit, frugi ſeruum, probum, dicto audientem. Si verò ea ſe præſtaturum promiſerit, teneri ex ſententia Pedij iuriſcon. Similiter ſi dixerit aleatorem non eſſe, non furem, ad ſtatuam nunquam confugiſſe [k]. Commendatoria verba quoque idem Vlpianus à venditore dicta, pro non dictis haberi cenſet, niſi decipiendi emptoris cauſa dicta ſint, quo caſu de dolo agi in venditorem etiam poſſe [l]. Florentinus adſtipulatur. *Dolum malum*, inquit, *à ſe abeſſe præſtare venditor debet: qui non tantùm in eo eſt qui obſcurè loquitur, ſed etiam qui inſidioſè, obſcurè diſſimulat* [m]. Vt ſi dicat, vt explanat Accurſius, equum quem vendit non aſcendere arborem, intelligens per pontes, vel ponticulos non tranſire equũ [n]. Quare venditoris partes ſunt, ſi vitare velit redhibitionem, palàm morbos, & vitia, ſi rebus inſint, excipere nominatim, & de cætero ſanum promittere: nam de expreſſis liberatur, vtpotè renunciante emptore ſilente redhibitioni [o], Conſequenter, ei qui ſeruum vinctum vendiderit, ædilitium edictum remitti æquum eſt. Multò enim amplius eſt id facere, quàm pronunciare in vinculis fuiſſe [p]. Obſeruandum eius eſſe hanc redhibendi facultatem, qui emit, ob pretium datum pro re, vt non liceat idcirco vti redhibitoria, ei cui fuit donatum [q], vel locatum [r]: in permutatione autem vtrique compermutãtium ædilitia licet vti redhibitione [s]: quòd ratione rerum & commutationis, valdè emptioni affinis eſt [t] permutatio: & æqualitas in vtraque rerum, vel pretij & rei intercedit: & quod de vitiis & morbis in permutatione quoque, vt in emptione, caueatur [v]. In arbitrio quoque emptoris ſitum eſt, num velit redhibitoria, aut æſtimatoria actione, quantò minoris, agere: videlicet, vt ei reſtituatur pretij pars à venditore, quam non fuiſſet damnus, id eſt, minoris emiſſet, ſi ſciuiſſet fuiſſe vitioſam [x]. Cæterum, quia propter vitium emptioni vis fit per redhibitionem, & de fraude conqueritur

h l. ea quæ commendandi, l. 43. de contrah emptio

i Cauſ in l. ſi quid venditor, l. 19. de ædil edict. P.

k in l. ſciendum l. 19. de ædil. ed. &.

l l. quod venditor. 38 de dolo malo. lib. 4. P. fit 5.

m in d. l. ea quæ, 5 ſi. l. 1. § ſi de lege venditorem, de act. emp.

n Accurſ. in d. § ſi l. ea quæ in verbo fallendi

o l. quæritur, 14 § ſi venditor, de ædil. ed. &. P

p in l. ſi tamen 48 §. ei qui, eo tit. P.

q l. ad res donatas l. 62. de ædil ed. &.

r l. ſciendum, 63 eo. P.

s l. ſciendum tamen, 19 eo.

t l. de contra emp. P. l. 2. de rerum per. P.

v l. ſi de re permut. 2.

x l. quòd ſi pelit, 31. § ſi quis ſciens, & l. ſi quid venditor, de ædilit. ed. &. P.

tur emptor, operæ pretium eſt docere agentem [a], tempore venditionis rem fuiſſe vitioſam, aut morboſam. Nam non habetur ratio morbi, vel vitij, quod anteà fuit, ſi modò ſanatum tunc fuiſſet [b]: vt nec ſuperueniens nocet venditori ſed emptori, ita exiſtēs tempore venditionis, venditori officit [c]. Finis huius redhibitoriæ actionis, vt omnia in integrum reſtituantur, perinde ac ſi emptio, vel venditio non interueniſſet [d]: quamuis in ea cauſa non ſit, vt perinde habeatur atque ſi res tradita non fuiſſet [e]. Et proinde qui agit emptor, rem reſtituendo tenetur & omne id quod venditum acceſſit reſtituere, & quod occaſione rei percepit, vel dolo eius factum eſt, quominus perciperet [f]. Et ſi res deterior facta eſt eius culpa, & totam etiam cauſam poſt iudicium acceptum [g]. Et contrà venditor reſtituere pretium debet quod ab emptore accepit [h]. Ordine tamen fecerunt edicto ædiles, vt ea omnia, quæ ſuprà ſcripta ſunt, venditori anteà reſtituat & præſtet, ſic deinceps pretium cōſequatur [i]. Præſtabit & vltrà venditor emptori omne damnum, quod contigit emptori ex re vitioſa [k], vſuras pretij, & ſumptus, quos rei venditæ cauſa fecit, maximè cùm ipſe fructus reſtituat. Tamen ſi quid damni inde ſenſit, aut ſi quid impendit pro re, conſequetur officio iudicis [l]. Harum omniū præſtationum faciendarum cauſa, cautiones vtrinque dantur, vel in præteritum, vel in futurum conceptæ. Et cùm redditur mancipium ab emptore venditori, de dolo malo repromitti oportet: & ideò cautio neceſſaria, inquit Pomponius, ne fortè, aut pignori datus ſit ab emptore, aut furtum eius damnum, ſiue furtum alicui datum ſit, vt hæc reddantur, ſi expediat. Item ſi ſeruus ſine culpa emptoris in fuga eſt, nihilominus condemnetur venditor, ſed cautione interpoſita, vt emptor hominem perſequatur, & in ſuam poteſtatem redactum venditori reddat [m]: & neque per ſe, neque per hæredem eius fieri, quominus eum venditor habeat [n]. Cauendumque ex vtraque parte, vt ſiquidem ſine dolo malo condemnatus ſit, vel ſi quid ex eo quod egerit ad eum peruenerit, doloue malo eius factum ſit, quominus ad eum perueniret, id reddat [o]. Affinis actioni redhibitoriæ, eſt æſtimatorium iudicium, ſeu quanto minoris, vt quanto minoris emiſſet, ſi ſciuiſſet vitium, pretium ei reſtituatur [p]. Ideircò enim æſtimatio rei fit, & ſæpius pro eadem re agi poterit, quantò minoris, dummodò caueatur, ne bis eiuſdem rei æſtimationem, qui agit conſequatur [q]. Atque in hac æſtimatione facienda, inſpicimus num duo, pluraue animalia, vel duæ, pluresue res certo vſui æquè neceſſariæ venant vno pretio, an verò plura ſimpliciter. Nam in primo caſu, ſi vnum animal vitioſum ſit, non ex pretio vitioſi tantùm pretium erit componendum, ſed ex omnibus quanto minoris ſit: in alio contrà, prout Vipianus adfert exempla [r], & Pomponius [s]. Et ſi vnum ex pluribus redhibeatur, vt ſimul alia redhibeantur iudicium pollicentur ædiles [t]. Tempus redhibitionis ſex menſes vtiles ad agendum habet: ſi autem res non redhibeatur, at agatur quanto minoris, annus vtilis eſt: ſed tempus redhibitionis ex die venditionis currit: aut ſi dictum, promiſſumue quid ſit, ex eo, ex quo dictum promiſſumue quid eſt [v]. Verumtamen cum ſex menſes vtiles, quibus experiundi poteſtas fuit, redhibitoriæ actioni præſtatur, non videbitur poteſtatē experiundi habuiſſe, qui vitium fugitiui latens ignorauit: non ideircò tamē diſſolutam ignorantiam emptoris excuſare oportebit [x]. Sic non valenti agere, non currit vtile ad agendum tempus [y]. Propter edicti ædilium etiam caput de iumentis vendendis, vti optimè ornata fuerint vendendi cauſa, ita emptoribus tradantur: ſi quid ita factum non erit, de ornamentis reſtituendis, iumentisue ornamentorum nomine redhibendis, dies ſexaginta conſtituti ſunt [z]. Eſt in factum ædilitia actio huic proxima, ſi quid ita venierit, vt ſi res diſplicuerit, non adiecto tempore, redhibeatur: ob quam dantur ſexaginta quoque dies vtiles emptori ad redhibendum, non vltrà: niſi cauſa cognita aliud iudici videatur, veluti ſi mora facta ſit per venditorem, aut nō

ſunt

a l. fi. C. de ædilit. act.
b l. 1. §. fi. & l. quod ita ſanatum, l. 16. de ædil. edict. l. cum pretor, 5. §. 6. miles, C. de nego. geſt. l. ſeruum, 9. eo tit. P.
c l. fi. quod priorem, C. de ædilitis act. l. actionem, l. 54. eo tit. P.
d l. facta redhibitione, l. 60. de ædil. edict. P. l. cum autem, l. 23. §. Iulianus eo.
e l. ſeruus & filius, 37. § cum autem, de furtis.
f l. 1. §. ſi quid autem & ſ. cum autem, 23. §. cum redhibetur, &. & generaliter, l. 24. l. quod ſi nolit, l. 31. §. ſi ancilla. § ſi peculio, §. reſtitui, § in his autem. l. proinde, l. 33. § fin. de ædil. edict. P. l. item Mela. l. 21. §. fi. eo. de ædil. ed. & l. 1. C. eo.
g l. ædiles etiā, l. 25. in princ. & § item ſciendum. de ædil. edict. & d. l. 1. § fi. quid autem eo. cū ſimil.
h l. debet autem, l. 27. l. aliud ſciendū, 29. l. ſi plura, 36. l. cum in ea cauſa, 59. de ædil. ed. & P.
i l. ædiles etiam, 25. §. fi. de ædil. edict.
k l. 1. C. de ædil. act. l. cum autem, l. 23. §. Iulianus aut, eo. P. l. ſeruus, & filius, 37. § cum autem & l. ſeruus 63. de furtis in P.
l l. illud ſciendum, 29. eo. l. quæro 58. eo. tit. P.
m l. redhibere l. 21. § cum redditur, & § ſi eo tit. de ædil. edict.
n l. & neque l. 22. eo.
o l. item ſi ſeruus, l. 30. eo.
p l. quotes, de ſeruitute, 61. eo.
q l. quod ſi nolit, 31. § ſi quis egerit, eo. l. quia id certum, § 32. de eu & in P.
r Vipia. in l. ædiles aiunt, l. 38. § hoc autē iuſtum mutatū, de ædilit. edict. P.
s in l. Labeo ſcribit, l. 64. eo titul.
t l. ædiles aiunt 38. eo tit.
v l. ſciendum tamē l. 19. § fin. l. ædiles aiunt l. 28. de ædil. edict. l. 2. C. eo. tit.
x Papinian. in l. cum ſex menſes, l. 55. de ædil. ed. & P.
y l. annus vtilis de calumniator. in P.
z l. ædiles aiunt, l. 22. de ædil. edict. P.

15

16

17

fuit præſens cui redderetur: aut iuſta cauſa interceſſit cur intra diem redhibitio facta non fuit, eius quod ei diſplicuerit [a]. Si venditor quoque non caueat de his quę edicto ædilium curulium continentur, pollicentur aduerſus eum edictum redhibitorium intra duos menſes, vel, quāti emptoris interſit, intra ſex menſes [b]. Datur & actio in factum re redhibita ad recipiendum pretium, nec amplius controuertitur tunc an in ea cauſa res fuerit: an redhiberi debuerit, vel num ante legitima tempora redhibita ſit [c]. Aliquando etiam redhiberi mancipiū debebit, licet æſtimatoria, ideſt, quanto minoris agamus: veluti, ex reſponſo Pauli, ſi adeò nullius ſit pretij mancipium, vt ne expediat quidem tale habere domino: veluti ſi furioſum, aut lunaticum ſit: licet æſtimatoria actum fuerit, officio tamen iudicis continebitur, vt reddito mancipio, pretium recipiatur [d].

[a] l. quod ſi nolit, l. 21. §. ſi quid ita venierit, de ædilit. edict.

[b] Caius, in l. ſi venditor, l. 28. eo. titul.

[c] dicta l. quod ſi nolit, §. in factum & ſeq.

[d] in l. bouem 42. §. aliquando de ædil. edict. P.

De euictionibus. Cap. 22.

Lib. 21. P. titu. 1. Lib. 8. C. titul. 35.

1 *Euictionis actio quid, & Græcè.*
2 *Euictio, quamuis nihil fuerit de ea actum, venit in venditione.*
Mancipio dare quid. eod.
3 *Euincere quid.*
4 *Euictionis diſtinctio.*
Euictio in alijs quàm emptis locum habet. eod.
5 *Euictionis materia & perſonæ.*
6 *Euictio pro parte, & pro tota re vendita quomodo intentetur.*
7 *Euicta res quando verè dicitur.*
Euictione obligatus non agit. eod.
8 *Author primus & ſecundus in emptione.*
9 *Euictionis petitio quid contineat, duplum, vel ſimplum.*
10 *Euictio in quibus cauſis non competat.*
11 *Alienum vendens in quantum, Boeoariorum lege tenetur.*

1 GRÆCI appellant actionem βεβαιώσεως quam intendūt empto res venditori, ſi alio quopiam rem ſibi venditam vendicante, venditionē non confirmet venditor, vt ſcribit Suidas [e]. Actionem ex empto pro euicta re decernunt leges emptori contra venditorem, per quam emptoris rem facere teneatur venditor, ſi dominus eſt, ſicut emptor pretiū venditoris. Quòd ſi dominus non fuerit qui vendit, qui emit euictionis nomine venditorem obli-
2 gat [f], ex natura contractus emptionis: quamuis de ea nihil nominatim cautū eſt [g]: vt neque pacto generaliter fieri poſſit, ne emptor de euictione teneatur, propter doli ſuſpicionem: cumq; emptio bonæfidei iudicium ſit [h]. Erat antiquitùs etiam hoc ex ſubſtantia mancipationis. Nam mancipio dare rem, nihil aliud erat, quàm euictionē promittere. Mancipium enim dominiū & poſſeſſionem ſignificat, vel dominij traditionē: & mancipio accipere ea lege emere. quod pluribus illuſtrat proborum authorum exemplis Budæus [i], vt re-
3 petitione hîc non cenſeam vtendum. Euincere in genere eſt, rem auferre. Sed in iure cùm de euictione agitur efficaciter, intelligi par eſt,
4 euictam & ablatam rem à venditore, authore iudice [k]. Sic conſtituemus euictionem ea qua agi non poteſt: & euictionem ex qua rectè, & efficaciter agitur. Item efficacem aliam, quæ ex alijs contractibus, quàm ex emptionis alienatione datur, ſiue eius nomine cautum eſt [l], vt pro fundo

[e] Suidas, in dicto verbo βεβαίωσις.

[f] l. ex empto, l. 11. de actio empt.

[g] l. non dubitatur, de euict. C. Pompo. in l. in vend. l. 66. de contrah. emp P.

[h] l. tenetur, §. fin. de act. emp P. cum ſimil. ibi nota. vt l. Iulianus 14 §. idē Iulianus, eod. titu.

[i] Budæus, in annotat. ad Pandectas, in l. 2. vbi de vindicijs agit, de orig. iuris

[k] l. non tamen 24. de euict. P.

[l] l. ſciendum eſt, 52. de euict. P.

dato in dotem [a]: vel ſi ex natura negotij legis authoritate detur, veluti ex permutatione, ex qua pro euictione dabitur actio in factum [b]. Et ſi res in ſolutum data creditori euicta, vtilis ex empto pro euictione competit [c]. Porrò in donatione ſimplici, euictionem non deberi placuit, ſi res aliena donetur, & euincatur, ſumptuſue in eam facti ſint: niſi vel pacto, ſeu ſtipulatione placuerit de euictione teneri donantem [d], vel ſi dolosè verſatus eſt qui donauit: quo caſu & de dolo agitur [e]. item & niſi donatio eſſet remuneratoria [f]: nec tamē in donatione omnium bonorum habet locum euictio [g]. Aliam autem ponimus euictionis cauſam ex emptione, quando res vendita, aliquo & certo modo, iudice authore euincitur, vel aufertur emptori: & ita hîc empta res, propria eſt materia euictionis de qua agimus: perſonæ, emptor, venditor, & dominus qui rem ſuam ab emptore euicit. Siue enim pars rei venditæ euincatur, ſiue tota, habet regreſſum emptor in venditorem, cum diſtinctione: ſi quidē pars pro indiuiſo euincatur, regreſſum habet pro quantitate euictæ partis. quòd ſi certus locus euictus ſit, non pro indiuiſo portio fundi, pro bonitate loci erit regreſſus: videlicet habita ratione num viliſſimus, vel præcioſiſſimus fuerit euictus [i]: quod maximè in his, quæ citra corruptionem formæ ſubſtantialis diuidi poſſunt. In aliis autem corporibus, quę formæ non patiuntur ſectionem in formas ſimiles, pro parte euictio fieri non poteſt, ſicuti in ſtipulatione duplæ. Cùm homo venditur, partis adiectio, inquit Vlpianus, neceſſaria eſt: quia non poteſt videri homo euictus, cùm pars eius euicta eſt [k]. Item Paulus de rebus diuiduis diſtinguit: ſi fundo vendito pars euincatur, ſi ſingula venierint certo pretio, tunc non pro bonitate, ſed quantum ſingula venierint, quæ euicta fuerint præſtandum: etiam ſi ea quæ meliora fuerint, euicta ſint [l]. Tunc autem res euicta eſſe videtur, ſi ita amittatur, vt eam emptori habere non liceat, vt ſpes habendi ſit abſciſſa [m]. Quod enim euincitur in bonis noſtris non eſt [n]: ſi quidem res aliena vendita ſine conſenſu domini, per dominum emptori auferri poteſt [o]: niſi dominus poſteà ratam habuerit alienationem [p]: vel niſi res quæ aliena vendita eſt, peruenerat in dominium vēditoris, quo caſu firmatur venditio, neque poteſt eandem, tamquam alienā vēditā ab emptore petere. Vnde nata regula, eū quē tenet de euictione actio, agentē repellere exceptionem: q̄ is qui alienā rem vendidit, ſi adeptus rem fuerit, teneatur implere emptionē [q]. Quamobrē hinc conſtat, venditorē euincere rē nō poſſe: nec etiā eius hæredē eo nomine, quòd hæres ſit: proprio tamē nomine poterit: verū ſi obtineat nomine hæredis, de euictione tenetur [r]. Idem ferè dicēdū in perſona fideiuſſoris venditoris, qui nō poteſt rē euincere: quia per fideiuſſionē de euictione ſe obligauit [s]: dolo quippè facit, qui petit quod ſtatim reſtituturus eſt [t]: in hærede tamen fideiuſſoris, quamuis de euictione poſſit teneri, tamē ſingulare eſt, vt poſſit ſuo nomine euincere [u]. Auctorem leges eum dicunt, qui de euictione tenetur [x]: item & eū qui pro vēditore fideiuſſit authorē ſecundū [y]. Petitio autē fit euictionis cauſa, ſecundū ea quæ præſcripta ſunt in venditione: vt ſi in ſimplum eius nomine in ea promiſſum ſit, pretium tātùm reſtituatur [z]. Quòd & ſi dictū nō ſit, tamen ex natura emptionis præſtatur [a]. Pari modo agitur ad duplū, triplū, quadruplū, ſi ita cōuentū ſit, videlicet pretij conuenti, non bonitatis rei [b]. Si nihil ſtipulatione conuentū eſt, agitur ex empto ad id quod intereſt, quamuis de euictione nominatim non fuerit promiſſum [c]. Sic iudicatū olim referunt, Valerius Max. & Cicero, in cauſa vēditionis ædium Claudij Centimali, quas in Cœlio monte habens, vendiderat P. Calphurnio Lunario: cui tacuit ſe iuſſum ab aguribus eas demoliri: quare & Catone iudice damnatus emptori damnum præſtare [d]. Sunt tamen caſus, pro quibus non competit euictionis actio. 1. Si ſciente quis alienam rem emerit [e]. 2. Si emptor ab eo qui rem repetit, in ius vocatus venditorem in initio litis non vocauerit vt defenderet, qua ratione, auctore non defendente, in defectum probationū, euicta ſit res [f]. 3. Si ob contumaciā

[a] l. non ſolum 56. de iur. dot. P.
[b] l. 2. §. vnde ſi ea res, de rerum permut. lib. 19. P. titul. 4.
[c] l. 4. C. de euictio.
[d] l. 2. C. de euictio.
[e] l. Ariſto, l. 12. §. fi. de don. lib. 39. P. titul. 5.
[f] diſputat & probat latè Boetius decis. 67. num. 1.
[g] idem Boetius decis. 33. num. 26. per l. 2. de hared. vend. P.
[h] l. 1. de euictio. P.
[i] l. ſi dictum, l. 56 §. in ſtipulatione, de euictio. P. vide Boetium, deciſio. 46. num. 3.
[k] l. ſi fundo vendito, l. 53. de euictio.
[l] Vlp. in l. ſi ſeruus l. 21. §. ſin maius, Paul. in l. euictus, l. 85 de euict. P.
[m] in l. quod enim l. 150. de regul. iur.
[n] l. ſero alienam, l. 28. de contrahen. emp. in P. l. 6 hinc, § 1 ſolutum mari. in P. l. ſi fundum tuū, l. 5 de reb. alien. non alien. lib. 4 C. titu. 51.
[o] l. venditioni, l. 4 de vſucap. pro empt. lib. 7. C. titu. 26. l. exceptione, C. de euictio. l. iuſto errore, l. 44. §. conſtat, de vſucap. lib. 41. P. titu. 3.
[p] l. vendicantem, l. 27. & l. ſed etſi, de euictio. in P. l. 1 & l. 2. de exceptione rei vē. l. 21. P. titu. 3 l. ſi qs alienā, l. 47. de act. emp. l. 25 de Celſus, l. 4 § ſi a Titio, de dol. mal exceptio. libr 44. P. titu 4. l. cum vir l. 42. de vſucap. 41. P. titu 3. l. ſine profeſſo. l. 14. C. de euict 0.
[q] l. Seia fundos, l. 75. de euictio. P. dicta l. ſiue poſſeſſio. C. end. l. 1. de exceptio. rei vēd. in P. l. vēditori l. 3. C. de reb. alt. non alien. lib. 4 C. titu. 51.
[r] l. exceptione doli, l. 11. C. de euict.
[s] l. dolo, de exceptio. dol. P.
[t] l. fin. C. de euictio.
[u] l. 1. de periculo & commo. rei vend l. auctor, & l. emptor, C. de euictio.
[x] l. 4 de euictio. P.
[y] l. euicta, l. 16. de euictio. P.
[z] l. ſi in venditione, 60. & ſeq. eo tit P. l. ex empto, de euictio. emp. P.
[a] l. ſi fundo l. 53. & l. cum fundus, l. 41. l. vēdicantem, 27. de euictio.
[b] l. nō dubitatur, 6. & l. ſi tibi liberā, C. Valer. Max. lib. 3. c. 2.
[c] Cicero 3. Offic. ex
[d] l. ſi fundum, C de euictio.
[e] l. emptor, & l. auctore C. de euictio l. item, & l. ſi fundo, § fin eod. titul P.
[f] de euictio. l. in vendendo l. 66. de cōtrah. emp. P. l euicta re. 2. l ſi dictū, l. § plus de euictio. P.

emptoris

emptoris res ei adimatur [a]. 4. Si venditore absente emptor condemnatus nõ appellauit [b]. 5. Si per imprudentiam & iniuriam iudicis, res euincatur [c]. 6. Si spontè emptor cum euincente compromiserit [d], & eo arbitrio re priuatus fuerit: diuersum tamen si coactus compromittat [e]. 7. Si cùm emptor potuisset rem vsucapere, non vsucœperit [f]. Nam qui alienam rem vendidit, desinit post longi temporis præscriptionem emptori teneri [g]. 8. venditor vendẽs pignus, de euictione, eius nomine non tenetur: nisi aliter conuentum sit [h]. 9 Qui vendit hæreditatem, non tenetur pro rebus singularibus: nisi aliud dictum sit [i]. 10. Placuit etiam, in ius vocatum euictionis nomine, quod Galli dicunt, *à prandre le garand*, non posse de euictione in alium agere, quin prius ipse euictionis defensionem in se susceperit, vt decissum placito curiæ supremę
11 Lutetianæ 12. Ianuarij 1538 [k]. Lex Boioariorum est, vt qui alienum sine voluntate domini vendiderit, ipsam rem reddat per legem, & consimilem aliã: & si illam rẽ inuenire nõ potest, alias duas res consimiles [l]. Qui vẽdiderit hominem liberum, si ille suam probat libertatem, venditor emptori reddat [m]: & similiter in aliena re vendita [n].

a l. si ideo, l. 55. de eu. & P.
b l. Extraneos, l. 165. eod. titu. P.
c l. si per imprudentiam, l. 51. eo. titul.
d l. si dictum 56. §. si cõpromisero, eod. titul.
e Barthol. in d. § si compromisero, & Bald. in l. 2. de peric. & commod. rei. ven. P.
f dicta l. si dictum, § si cum posset.
g l. qui alienam, 54. de euictio. P.
h l. 1. & 2. creditorẽ euictio, pigno, non debere.
i l. 1. C. de euict.
k Ioannes Gallus, in quæstionib. decisis per arresta, quæstio. 318. in 5. parte styli parlamenti Aufrerij, secũdum ordinem Molinei.
l in legibus Boioariorum c. 20. de vẽditionibus titul. 1.
m eo lib. & cap. ti. 5.
n eod. c. titu. 4.

De rescindenda venditione.
Caput 23.

Lib. 18. P. titul. 5. Lib. 4. C. titul. 44.

1 & 9 Emptio aut nulla, aut rescindenda, & nulla quæ.
2 Venditiones quæ, & quibus causis rescinduntur.
Volentibus, aut inuitis contrahentibus. eod.
3 Venditionis rescissio quid efficiat.

1 EMPTIO aut nulla est, aut rescindenda. Nulla ipso iure corruit, nec eget rescissione, sed interdum exigit vt talis à iudice declaretur: tum propter peruicaciam contrahentium, tum ob repetitionem traditorum. Sic imaginaria venditio nulla est [o]: & quæ contra legum prohibitionem fit [p]: vel si ei dolus venditoris causam dederit [q], vel errore fiat [r]: si vsuraria sit, cuius generis species declarauit Carolus 5. Cæsar in comitiis Augustæ Vindeliciorũ habitis 1548. quum merces pluris, quàm valeant, in contractu venditionis
2 æstimentur &c [s]. Rescinduntur autem venditiones quæ aliquo modo subsistere poterant: verum ab illis discedi, ratio maior quædam suadet. Et quia plures possunt occurrere causæ iustæ, plures etiã rescindendi erũt modi: quorum insigniores aliquos explanabimus, Deo volente. Et in summa, aut volẽtibus, interdum & inuitis contrahentibus abitur ab emptione: id tamen regulari iure obtinet, vt ab ea non discedatur, altera partium inuita: quia non est huic contractui, sicut nec in cæteris nominatis, locus pœnitentiæ [t]. Rescindetur itaque emptio vtriusque cõtrahentium consensu solo, existente re integra [v]. Quòd si nõ sit integra, pretio soluto, vel re tradita, cũ consensu & res restitui, vel ptiũ debet [x]. Fit & p acceptilationẽ hæc rescissio [y], sed & pacto addictionis in diẽ [z], & legis cõmissoriæ [a], redhibitione pactitia: de qb⁹ paulò antè dixim⁹.

o l. nuda, l. 55. de cõtrahen. emp. P.
p l. quemadmodum, de agricol. & cẽsi. lib. 11. C. l. non dubium, C. de legib.
q l. & eleganter, de dol. in P. l. si dolo, C. de rescind. ven.
r l. nihil. l. 116. de regul. iur.
s in dictis comitiis, cap. 17.
t l. 3. de rescindend. vendit. l. sicut, de actio. C. l. in commodato §. sicut, cõmoda. P.
v l. 1. & 2. quan. lice. ab empt. receder. C. l. 3. de rescind. vend. § si qui mo. toll. obl. l. nihil tẽ naturale de regul. iur. l. sed Celsus, §. fin. de cõtrah. emp.
x l. 2. de rescindend. vendi. P. l. ab emptione de pact. P.
y l. fin. de acceptilatio. P. l. cũ emptor, de rescind. ven. P.
z l. si debitor, de in diem addict. P.
a l. sed Celsus, §. 1. de contrahend. emptio. P.

Cæterùm redhibitio pactitia nouam venditionem continere videtur, priore resoluta, vt etiam à rescissione simplici ex consensu facta, aliquomodo separari mereatur, in qua sine reuenditione resoluitur consensu contractus [1]. Inuito altero rescinditur, ædilitia actione, de qua etiam iam tractatum: item & ob defectum legitimi pretij, redhibitione gentilitia, de quibus mox, Dei cum auxilio: item si metu fit facta. Rescissio restituit conuenientes seu cõtrahentes in pristinum ius, quod illis erat antequam contraherent [b]: & proinde res, & pretium restituuntur, si datum fuerit [c]: etiam si minor velit improbare venditionem rerum suarum sine solemnitate factam, & pretium acceperit, quod in sui vtilitatem sit conuersum: nam illud restituet, non aliter [d]. Restituitur & pretij, & rerum accessiones [e]. Sed & emptor qui rem restituit, repetit quanto plurimi res meliorationibus aucta est [f]: nisi illicitè, alienatione prohibita, facta fuisset venditio quæ rescinditur [g].

a gloss. in l. 8. quando licet ab emptione discedere tam emptori, de pact. ff.

b l. cum autem, § 3. de ædil. edict. l. hominem, de vsufr. ff. voluntate, § 1. quib. mod. pig. vel hypo. fol.

c l. exacto, si aduer. ven. C.

d l. vlt. in fi. l. 14. ff. prædiorum rust. l. pig. diem, 16. de præd. & alijs reb. minor. lib. 5. C. tit. 71. l. vlt. de reputa. l. br. 2. C. tit. 48. l. quod minor, § restituto, l. patri, § & pecuniæ, & l. si iudex, circumuento, & l. tutor, § 1. de minor. 25. ann.

e dicto § 1. l. cum autem de ædil. edict. ff.

f l. 3. & 2. de alluuio. l. in re, vtile, § vendêdibus de minor. l. in fundo de rei vendica.

g l. chirographis, § 3. de admin. tut.

De rescissione venditionis ob pretij modicam quantitatem. Cap. 24.

1 *Venditio rescinditur ex modico pretio, vel illud suppletur.*
2 *Pretium modicum, & vile quod.*
3 *Deceptio re ipsa, & dolus re ipsa quid.*
4 *Rescissione l. 2. de rescind. vend. C. qui vtantur.*
5 *Emptor supra verum pretium, plus dimidia parte soluens, num possit rescissionem, aut supplementum petere pretij.*
6 *Rescissio l. 2. C. de rescind. venditio. non fit authoritate propria, sed iudicis.*
7 *Rescissio l. 2. præscribitur 30. annis.*
Officium iudicis intra quadriennium tantùm imploratur. eod.
8 *Venditæ actio datur etiam pro pretio, & lege commissoria &c.*
10 *Rescissio emptionis iure singulari & communi petitur, vario modo.*
11 *Rescissio contractuum ex quacunque causa, in Gallia, proponi debet intra decennium, aliter reiicitur.*
12 *Pretium in rescissione l. 2. C. de rescind. vendi. definiri debet à iudice.*
13 *Pretij læsio supra dimidiam iusti pretij in rescissione l. 2. de rescind. vendi. C. quomodo computanda in læsione emptoris & venditoris.*
14 *Rescissio læsionis vltra dimidiam iusti pretij pro quibus non detur.*
17 *Non dari contra venditionem iudicialem.*
18 *Item re interempta.*
15 *Rescissioni l. 2. de rescind. vendi. renunciari potest expressè & tacitè. Sed num censeatur renunciasse per clausulam generalem donauit pluris valorem. eod.*
19 *Rescissionis l. 2. de rescinden. venditio. C. rationes.*
20 *Et finis.*
21 *Rescissionem l. 2. num impediat iuramentum de contractu seruando.*

SI venditor circunueniatur in pretio, vltra dimidiam partem iusti pretij, constat quidem emptio [h]: sed subuenitur ei ex humanitate, vt, vel pretium eo restituente emptori, rem recipiat, authoritate iudicis intercedente: vel, si emptor elegerit, quod deest iusto pretio, recipiat [1]. Minus autem pretium esse videtur, si nec dimidia pars veri pretij 1 2

h nec ob vilitatem pretij irritari tradit lex Baiuariorum c. 20. tit. 19

1 l. 2. de rescind. vendit. C.

pretij ſoluta ſit: ſic Diocletianus, & Maximinus reſcripſerunt [a]. Extat conſtitutio Græca Romani, Cæſaris Orientis, qua cauetur, vt ſi quis ad iudicium prouocauerit pro reſcindenda venditione, ei non reſtituatur res, ſi emptor iuſtum pretium ſupplear ac perſoluat: & ſi nolit ſupplere, vt recipiat rem venditor, ſed pecuniam reſtituat, vnà cum eius cauſis & vſuris [b]. Hæc reſciſſio ſpecies alias quàm vnius modi non habet. Reſciſſionis huius materia eſt, vtilitas pretij, dum illud non eſt media pars veri, & iuſti pretij [c]: quod autem ſit iuſtum pretium, paulò antè tradidimus. Licet autem contrahentibus ſe mutuò in pretio circumuenire, ideſt, præter vel
3 citra verum pretium, ſtatuere ex conſenſu rei æſtimationem [d]: at minus dimidia conſtitui æquum non eſt: & dicitur deceptio hæc in re, ſeu pretio, & dolus reipſa commiſſus: nam verus dolus emptoris qualitate facti, non quantitate pretij æſtimatur [e]: & hic ex calliditate & inſidijs emptoris argui debet [f]. Perſonæ quæ poſſunt vti hac reſciſſione ſunt, emptor & venditor, &
4 eorum hæredes [g]: nam ſicuti venditor vtitur hoc remedio, ſi infra dimidiam veri pretij æſtimationem tantùm acceperit: ſic & emptor, ſi ſupra veram æſtimationem dimidiam partem addiderit pretio, poteſt petere ad verum pretiũ
5 reduci, & reſtitui quòd plus dedit, vel reſcindi emptionem [h]. Qua in quæſtione ſi in pretio circumuentus vẽditor ſit, in electione emptoris eſt, vel rem reſtituere; vel ſupplere pretium: & ſi emptor ſupra dimidiam veri pretij ſoluerit, & agat, venditoris electio quod ſupra verum eſt pretium reſtituere, vel ab emptione recedendum eſt [i]. Porrò, ſecundum æqualitatem veri & iuſti pretij, ſuppliendum venditori, vel minuendum emptori pretium eſt, vt ſumma captio euitetur [k]: potiſſimùm quia agitur de contractu bonæ fidei, in quo, vt in cæteris id genus, iura etiam maioribus per officium iudicis ſubueniri
6 volunt [l]. Igitur non authoritate contrahentium liquidò apparet poſſe cogi reluctantem, pretium ſupplere vel reddere, aut emptionem reſcindere, ſed iudicis [m]: cùm in cauſa propria nemo ius ſibi in præiudicium alterius ſtatuat impunè [n]: nec ſingulis concedendum eſt, quod per magiſtratus expediri ſo-
7 let [o]. Eius autem notio in pluribus neceſſaria: videlicet num intra tempus legitimum qui experitur, agat, qui ſe læſum emptione conqueritur, quod eſt triginta annorum [p]: quia vi & ratione actionis ex empto agitur, ad ſupplementum, vel ad æqualitatem iuſti pretij, vel ad emptionis reſolutionẽ [q]: in qua & prætor officium exercet [r]: quare hæc actio perſonalis [s], ex aliarum perſonalium communi natura triginta annorum curriculo concludetur [t]. Et in hac ego ſum ſententia, quando de iure ciuili diſputatur. Nec me latet tamen aliquos, ad quadriennium vſque tantummodò hanc reſciſſionis actionẽ retuliſſe, eoq; officio iudicis agenti ſuccurratur [v]: & officium iudicis non poſſit lapſo quadriennio implorari [x]. Quæ tamen ratio non planè probat, quando officium iudicis hæret alteri actioni, cuius vitam ipſum ſequitur, illudque officium pro iudicis authoritate accipitur [y]. Quæ longè diſtat à ſimplici officio iudicis, quod ſine alia actione reſtituit negotium, veluti iure quodam
8 extraordinario [z]. Minus etiam me mouet, quòd actio venditi, ſi non aliud ab initio conuenit, non facilè ad reſcindendam venditionem perfectam, ſed ad pretium competat exigendum, vt reſcripſerunt Diocletianus & Maximian. CC [a]. Siquidem quòd non facilè detur, idcirco non ſequitur, aliquando ex iuſta cauſa non dari: nam & dari conſtat interdum ad ſubuertendam emptionem ex pacto legis commiſſoriæ, vel legis addictionis in diem, in contractu appoſito [b]. Sed & præter conuentionem aliquoties ea actione ad reſcindendum agitur [c]. Poſſunt & verba illa Cæſarum [d], ad pretiũ exigendum cõpetere venditi actionẽ, accommodari huic reſciſſio-

[a] d.l.2.
[b] lib. 7. intit. Orientalis titulo περὶ ἀγορασμοῦ καὶ πράσεως & de reſcin. vendit.
[c] dicta l.2.§ fi. ſic & innuit l. ſi maior. fuit altera rat. habet. lib. 5. C. tit. 74.
[d] l. in cauſa, §. idem Pomponius, de minor. 25. annis l. ſi pretio, § fin. loca. P.
[e] l. dolus emptoris, l. 10. de reſcinden. vend. C.
[f] l. ſi voluntate, l. 8. eod. tit. de reſcin. vend. C.
[g] dict. l. 2. de reſcin. vend. C.
[h] glo. fin. & penul. in dicta l. 2.
[i] gloſſ. nuncupat. l. 2. de reſcinden. ven. C. facit l. cum ſcripta ſolut. matrimo. P. l. 1. § ſi quis, de iure patro. P.
[k] vt in l. ſi vxori, de auro, & argento leg. in P.
[l] l. in contractibus, l. 3. garb. ex cauſ. maior. in P. l. maioribus, commu. vtriuſ. iud. & C. Ioannes Andreas in c. cũ dilecti, de empt. gloſſ. in l. ſi olei, C. de loca.
[m] dict. l. 2. de reſcin. vend.
[n] l. 1. ne quis in ſua cauſa iudic. C. l. 7. C. de ſuffrag. l. extat, quod met. cauſ. in P.
[o] l. non eſt ſingulis, de regul. iur. P.
[p] gloſ. in dic. l. 2. de reſcin. vend. & gl. in l. in contractibus, quib. ex cauſ. ma. eatur C.
[q] l. ſi d. Celſus, § ſi fundus, de contrahen. emp.
[r] l. metum autem præſentem, § ex hoc edicto, quod met. cauſ. P.
[s] l. 3. C. de action. empt.
[t] l. fin. de præſcripto. 30. vel 40. annor. C. l. 2. de conſtitutio. pecu. C.
[v] gloſ. l. in contractibus, quib. ex cauſ. maior. C.
[x] l. ſuperuacuum, de tempor. in integr. reſtitut.
[y] de quo officio quod hæret actioni, in l. officium, & ferè toto titulo de res vendica. C. l. 2. de reſcind. vend. l. cum 4. de tranſac. P.
[z] vt inſ. quod ſi minor. 25. annis in P.
[a] l. venditi. l. 6. de act. emp. C.

[b] l. ſi fundus, de lege commiſſor. P. l. 1. & 2. de pact. inter emptor. C. l. cũ te eod. titul. l. ex empto 5. is qui, de actio. emp. l. ſed Celſus, §. ſi fundus, de contrahend. emp. P. [c] dicta l. ex empto, §. ſi quis virginem. [d] dicta l. venditi.

ni deceptionis circa pretium, in qua & de exactione pretij iusti agitur alternatiuè, rescissionis petitione [a]. Quorum & gratia dignam censeo obseruatione Angeli Perusini [b] distinctionem, dum ait, ad rescissionem contractus quandoque agi ipso iure, quòd contractus ab initio nullus fuerit: quo casu petitur rescissio, quatenus de facto fuit factus, vt si dolus det causam contractui bonæfidei, & traditio ex eo fuerit secuta: quamobrem agitur actione de dolo [c]. Aliquando autem ab initio contractus fuit aliquis, idest, potuit aliquando probari: sed ex alia causa eiusdem rescissio petitur, ex contrahentium dispositione: quo casu agitur ex eo contractu [d]. Interdum petitur eadem rescissio propter dispositionem contrahentium, vel fauore personæ: & tunc iure singulari agitur, vt si minor, ecclesia, & similes petant rescissionem: quibus succurritur per restitutionem in integrum [e]. Multoties etiam petitur rescissio, non iure singulari, sed communi. Quo casu quærendum, an prodita sit eius rei gratia specialis, & propria actio à iure, qua exprimendum est, cuiusmodi quod metus caussa [f]. Quod si nulla sit propria, tunc agendum est actione contractus eius, qui rescindi postulatur, vt in nostra rescissione, quæ proponitur pro iniusto pretio ad æqualitatem reducendo, vel pro resoluenda emptione [g]. Cæterum iure nostro Gallico, nemo potest vti rescissoria actione, prætextu læsionis, doli, fraudisue, vel alio modo post decennium, quo vita eius actionis concluditur. Nisi fortè quis reipub. causa absit, computata præscriptione à die contractus, ex constitutione Ludouici. 12. eius nominis regis, lata anno 1512. articulo 46. quæ inuiolabile ius facit. Hæc itaque digna sunt primùm notione, & discussione iudicis. Sed deinceps iudicis authoritas necessaria erit, in definienda pretij iusti petiti quantitate, & in iudicandis probationibus quanti verè, vel vero proximè res fuerit tempore venditionis [h]. Aestimationem porrò faciet, iuxta ea quæ de iusto pretio diximus, habita ratione temporis & locorum: nam ea augent, vel minuunt pretia rerum [i]. Sunt & rebus interdum definita singulis pagis, & diebus pretia, publica authoritate, & actis publicis, quæ agoranomi, siue ædiles, aut consules conficiunt, ex quibus quanti res tunc fuerit, potest facilè probari, quanti tunc vendi res potuisset. Et si res definitum non habuerit pretium, poterit idem iudex rem subiicere propriis oculis & ita æstimare [k], vel per se, vel adhibitis peritis æstimatoribus [l]. Cùm enim intellectu percipitur æstimatio, peritorum in arte creditur iudicio [m]: videlicet quando secundum præsens tempus facienda æstimatio, quæ tamen in hac rescissione referenda est ad tempus emptionis, vt monui: probi tamen æstimatores ex præsentibus temporibus, facilè argumentabuntur quanti tunc esse potuerit, subductis eorum, quæ præterierunt, rationibus. Lex modum huic iudicio hunc ponit, vt deceptio debeat esse vltra dimidiam iusti pretij, cuius definitione iudex contentus esse debet [n]: ideò si vno numo tantùm supra mediam iusti pretij partem læsio sit, rescindi debet emptio, vel æqualitas pretio statui: nec licet iudici pretium statuere supra verum pretium, & ita reformare pretium ad eam quantitatem, quæ non excedit dimidiam veri pretij partem: quamquam contrahentibus, dum contraherent, licuerit, se in pretio circumuenire, dummodò supra dimidiam iusti pretij non se lædant. Exemplum cape in venditore læso. Res vendita valebat verè viginti aureos, vendita fuit nouem tantùm aureis: ecce deceptionem vltra dimidiam iusti pretij: nam media pars est 10. aureorum, vltra quam adhuc vnus aureus, & deceptio est vndecim aureorum. Potuit emptor sine metu rescissionis lædere in dimidia parte pretij, & emere tantùm decem aureis, vel 12. vel 15. nec ob id rescindere-

a dicta l. 2. de rescin. den. ven. C. l. si voluntate, in fine, eod. titul. l. 1. § sed si rem, versi. si forte, si quid in frau. pat. P. lib. 38. tit. 5.

b Angelus de Perus. in l. 2. de rescind. vend.

c l. si dolo, de rescin. ven. l. quamquam glos. ibi repugnet.

d dicta l. ex empto, § si quis vina, & § si quis virginem. de actio. empt. & dict. l. sed Celsus, § si fundus, de cõtrah. emp. P.

e l. 1. & 2. si aduer. vendit. C. l. 1. si aduersus transac. C.

f l. 2. quod metu cau. l. 1. C. de rescin. vẽ. C.

g dicta l. 2. de rescin. vẽ. C. & dicto §. si quis virginem.

h l. 1. si ma. fac. alien. ra. habuer. C. l. si voluntate, in fine C. de rescindend. vend.

i l. spadonem, § qui absolutus, de excusa tut. P. l. pretia rerum, ad leg. Falc. P.

k l. fin. de iure domi impet. C.

l l. hac ed. dicta, § 15. illo, & § quia vero in Leonis, & § illud, de secund. nup. C.

m l. comparationes, C. de fid. instrum. l. 1. & l. fin. de ventre inspicien. P. l. semel de re milita. lib. 12. C.

n gloss. in l. si non fuerit, pro socio. P.

tur

tur venditio, neque ob id ad ſupplendum verum 20.aureorum pretium agi poſſet: quia non eſt deceptio vltra dimidiam partem iuſti pretij, ſed intra dimidiam. At ſi vltra dimidiam deceptio eſt, agitur à venditore, vel, vt emptor totum pretium 20. aureorum ſuppleat, vel reſcindatur venditio: nec liberatur emptor tunc addendo ſupra mediam partem, veluti dando duos aureos, vel tres, vel quinque; ſed aut viginti aureos complere debet, aut ab emptione omninò abire [a]. Ratio mea hæc eſſe videtur, quia non poteſt addi vel minui pretio emptionis, quin non mutetur ipſa emptio: cùm ſubſtantialis eius pars ſit pretium, vt me docuit Papinianus [b]. Et proinde, quamuis liceat in contrahenda emptione circa verum pretium ſe circumuenire, tamen vbi ſupra dimidiam pretij partem læſio in emptione intèruenit, & dum agitur de ſupplemento, vel reſciſſione eius, non potuit addi ab emptore aliquid ad pretium ſupplendum vt dimidiam ſuppleat; nam hoc eſſet nouam conſtituere emptionem, cùm tamen de prima quæſtio ſit reparanda integrè, vel de reſcindenda. Quia etiam in toto ab initio deceptus [c]. Hæc eadem in emptore decepto concedenda ſunt, dummodò exemplum, in quo variant interpretes, compoſuerimus deceptionis. Res vendita vera æſtimatione 10. aureorum erat: emi eam ſexdecim aureis: dico me deceptum ſupra dimidiam iuſti pretij: nam media pars 5. erant: dicipior itaque vno plus dimidia, videlicet 6. aureis. Quod eſt exemplum gloſſæ, quod ſequuntur Azo & Odofredus [d], improbato exemplo Cyni [e], qui ratus eſt in valore rei 10. aureorum deceptionem emptoris eſſe, ſi emat 21. aureis, quod tamen apertè docet deceptione ſupra mediam partem iuſti pretij, quæ eſt 5. aureorum, ſed ſupra totam æſtimationem, vt eſſet æſtimatio potius ſupra duplam, quàm partem mediam. Igitur & emptore decepto in re valente 10. aureos, qui emerit 16. vel amplius, ſecundum gloſſam, Azonẽ & Odofre. vel reſtituetur pretium à vẽditore, vſque ad verum 10. aureorum, vel omni pretio reſtituto, reſcindetur emptio. Siquidem in contractibus ſeruanda eſt æqualitas [f]: & quod vni contrahentium licet, alteri quoque licere debet [g]. Sed mihi probatur verior cõ-
14 putatio Cyni, & aliam reiicio. Tertiò iudicis partes hîc ſunt, num negotiũ reſciſſioni obnoxium ſit. Quippe quod non ſemper defectus pretij, vel exceſſus ſupra dimidiam iuſtæ æſtimationis, reſciſſionem permittit: veluti primùm, ſi caſus dubius ſit [h]. 2. Si agatur de tranſactione, quæ non poteſt prætextu læſionis ſupra veram æſtimationem dimidiæ partis iuſti pretij, retractari [i]. 3. in æſtimatione rei datæ in dotem, hoc remedium reſciſſionis ceſſat ſi tempore reſtitutionis faciendæ non extat, ſed ſtatur æſtimationi factæ [k]. 4. Qui prudens ſciensq; valorem rei eſſe ſupra dimidiam pretij quod accepit, eiurauit hoc remedium expreſsè, vel tacitè: cùm ſuo priuilegio ſponte & li-
15 berè cedere cuique liceat [l]. Expreſsè poteſt quis ſcienter, rem quam nouit maioris pretij, vilìori vendere, & reliquum pretium expreſsè donare [m]: vel ſi nominatim dicat, ſe cedere beneficio l. 2. de reſcinden. vendit. C. nam remittenti non datur regreſſus [n]. Niſi tam ruſticus eſſet venditor, vel mulier improuida, qui neſcirent quid, qualeue eſſet illud beneficium vel remediũ, vt potius facilitate, quàm conſulto & ex liberalitate remittere videantur: & ita ruſticitas, vt in alijs, excuſat [o]. Alioquin ſcienti, & volenti non videtur inferri dolus, vel læſio [p]; cùm maximè, ſi is qui vendit, nominatim expreſſerit, vel inſtrumento inſeruerit, ſe rem quam decem ſcit valere, quatuor vel tribus, vel minori pretio vendere, & remittere remedium l. 2. de reſcind. vendi. donatéque quanti pluris vendi poteſt. Speculator [q] quoque tacitè remiſſum hoc remedium ſcribit, ſi conſtet venditorem ſcire valorem verum rei venditæ, & nihilominus minoris vendidit, neque iuuandum hunc remedio poſteà. Et ſubſcribit Baldus [r]: quia ſciens æquiparatur remittenti [s]: atque excepta rudi ſimpliciitate, & ruſticitate, nemo præſumitur velle iactare ſuũ [t]. Partim autem tacitè, & partim expreſsè quis videtur remittere remedium, ſi

a Cynus, in l. 2. queſt. 8 de reſcin. ven. C. facit & l. ſi voluntate, de reſc. vend. C. l. ſi res, § mulier. de iure dot. in P.

b l. pacta conuenta, l. 72. de contrah. empt. in P.

c ita tradit Odofredus in l. 2. de reſc. vend. C. in fine, ibidẽ & Paul. Caſtrenſ. numero. 2. & Bal. facit. in argumentum, l. quid tamen, ſi quis cautio. in P. l. 2. § 2 in fine de minor P.

d gloſ. 10. & Odofred. in d. l. 2. de reſcin. vend. C.

e Cyn in d. l. 2.

f l. ſi ſocius pro filiaſpto loc P. arg. l. ſi. de conſtit. princ. C.

g l. 2. de rupteſſ lib. 12. C.

h l. habitationem, de petic. & communi. rei ven P.

i Bal. in rub. de tranſact ap Greg. num. 7 Iaſon in l. ſtatris C eo Panor. in c. 1. eo. titul ap Greg. Alexan. Immo. in tomo 1. conſilio. conſ. 42. Innocent. Ioan. Andre. Petr. de Anchara. in c. peruenit, de empt. Speculator, in tit. de emptione, §. nõc dicẽdum eſt, verſ. quod de tranſact.

k l. ſi circumſcripta, C. ſolut. matrimo.

l l. ſi quis in conſcribendo de epiſco. & cler. C. l. pen C. de pact. cum ſimil.

m l. ſi quis donationis, l. 38 de contr. empt. in P.

n l. quæritur, § ſi vẽditor, de adil edic. in P. l. ſi quis, de rebus creditis. C. l. qui res § aream, de tolla P.

o l. athletæ, § de iuſtiers, de excuſa. tutor. l. ſi C. de teſt.

p l. cum donationis, C. de tranſact l. 2. § ſi de actio. emp. P.

q Speculator in tit. de empt. § nunc dicendũ, verſ. quid ſi aliquis.

r Baldus in l. 1. in fine de act. empt. P. per l. donum, de contrah emp. P. locit l. ſi quis cũ alter, de verbo. obl. P.

s dicta l. quæritur, §. ſi venditor, de adil. edict. P.

t l. cum de indebito, de probat. P.

ignorãs veram æſtimationem rei ſuæ, ſpeciali nomine remiſerit omnem fraudem veri pretij, & deceptionem vltra dimidiam eius: cogitauit enim fraudem in genere iuſti pretij, ſed non in ſpecie [a]. Quo fit, vt hæres à teſtatore damnatus vendere alicui rem certo pretio [b], non poſſit vti hoc remedio reciſſionis, re vendita: quòd teſtator partim donare voluerit legato, partim vendere: & ita notat Baldus [c]. Sed inutilis quæſtio non eſt, Num ex clauſula illa quæ frequens in inſtrumentis, & ferè ſemper adiicitur, ſi quid pluris valeat, donauit venditor &c. cenſeatur remiſſum remedium l. 2. de reſcin. venditio: Cui reſpondendum cenſeo cum diſtinctione Bartholi, an ſciuerit iuſtũ valorem rei venditor, an verò ignorauerit [d]. Nam ſciens certò valorem, arcetur à reſciſſione. Quia ſcienti, vt dictum antea, dolus non fit [e]: nec ſcienti remedium datur [f]. Contrà ſi ignorauerit: quia ſi ſciuiſſet, non contraxiſſet [g]: neque captioſæ donationes ratæ ſunt [h]: & tunc donationis nomen ab hoc ignorante prolatum, de modica re intelligi debet [i]. Potiſſimùm cum clauſula prædicta non inducat veram donationem, ex facilitate potius prolata [k], ob illã facultatem, qua licet intrà dimidiam iuſti pretij contrahentibus meliorem ſuam conditionem facere [l]. Si tamen adieciatur eidem clauſulæ, vẽditorem donare, quanti plurimi res eſt; ſiue magna, ſiue ſit exigua quantitas, prorogatur intentio; & ad quantitatem ſupra dimidiam iuſti pretij extenté, & donatio fit maioris partis præter pretium [m]: præſertim quòd in dubio quilibet præſumitur ſcire vires ſui patrimonij [n]. Et res pro parte vendi poteſt [o], exceptis incorporalibus, quæ hùiuſmodi ſectionem non admittunt, & in ſolidum aut vendi, aut donari debent [p]. Quintò non competit hoc remedium l. 2. de reſcind. ven. C. in venditione facta iudicis decreto, ſeruatis ſubhaſtationis ſolemnitatibus, lege & edictis principum ſtatutis [q]. Nã ſi iudex abutatur facultate, vel excedat eandem in aliquo, ſaluum prouocationis venditori ius eſt [r]: maximè ſi debitor, cuius res veneunt, contumax fuerit, qui abſens pro præſente habetur [s]. Subinde, cùm creditor addictione dominij deceptus, vel venditione læſus, non poſſit conqueri [t]: non erit etiam audiendus læſus eadẽ debitor, vt æqualitas debita vtrique cõtrahentiũ conſeruetur [u]: tum etiam quòd inter ſolẽnia alienationis rerũ debitoris, non adiicitur mentio, vt iuſtum pretium adſit [x]. Firmant autem iſtæ ſolẽnitates venditiones iudiciales, vt vix conuelli poſſint [y], & intereſt reipublicæ decreta iudicum non eſſe eluſoria [z]: niſi ex iuſta cauſa debitor eſſet abſens, vel minor [a]. Non imus tamen inficias, cauendum eſſe, ne ſub nomine ſubhaſtationis, fraus fiat priuatis debitoribus, rebus viliore pretio diſtractis, neúe plus exactor ex gratia, quàm debitor ex pretio conſequatur: néue gratioſæ auctiones fiant, & totum pereat debitori: nam certè efficax ea ratione erit, refuſo pretio, reſciſſio [b]. Oportet enim bona fide emi, & auctiones & haſtas legitimè & ſine fraude decurrere: ne iniuriarum occaſio oriatur, vnde iura naſci ſolent [c]. Neque etiam æquum eſt tueri emptiones, in quibus per obreptionem iudici impoſitum eſt [d]. Cæterum niſi probationibus liquidis impoſtura venditionis iudicialis oſtendatur, vix, aut nunquam à venditione iudiciali obſignata decreto, recedere licet: quia omnia præſumuntur ſolemniter acta [e], & pro veritate res iudicata habebitur [f]. Quamuis iuſtum pretium requiri in venditionibus iudicialibus admittamus [g], tamen nihil prohibet verum & iuſtum pretium illud dici, quod tot proſcriptionibus, tot diebus palàm expoſitis, conquiſitum eſt, & tantum inuentum. Si enim minoris, & ſupra dimidiam iuſti pretij læſione interueniente venibilis fuiſſet, veriſimilè & certo certius ab aliquo pluris empta fuiſſet. Quare rectè iuſtum pretium erit, quod in eo loco maius non potuit inueniri [h]. Quòd ſi quis conqueratur de fraude, de ſolemnitatibus omiſſis, illi proſpectum eſt, vt li-

16

17

[a] vt in l. ſub prætextum 2. de tranſact. C. & Paul. Caſtrenſ. in l. 2. de reſcind. vend.

[b] vt in l. erſi quis pretio. 69. de legat. 3. l. ſi cui fundus, de legat. 2.

[c] Bald. in l. ſi fideiuſſ. §. memini ſe, de legat. 1. facit textus, Imperator, l. 72. §. ſi cenſum, de legat. 2.

[d] Barth. in l. ſi quis cum aliter, de verb. obligat.

[e] l. 2. de act. emp. in fin. cum ſimilib.

[f] l. ſi libertus, & l. capitaneus, de oper. libert. P.

[g] dict. l. ſi quis cum aliter.

[h] l. cum Aquilianus, de tranſact.

[i] l. hæc adiectio, de verbor. ſignif. l. 6. de menſ. §. incepiſſe de arbitr. l. ſi libertus.

[k] Angelus in l. ſi tibi decem, de pact. P.

[l] l. ſi voluntate, de reſcind. ven.

[m] l. ſi donationis, de contrah. empt.

[n] l. quiſquis, C. de reſcind. vendit.

[o] d. l. ſi quis donationis, de contrah. empt. P. l. ſponſus, §. acta, de donat. inter vir. & vxor. P.

[p] l. ab Anaſtaſio. C. mancip. Odofredus in d. l. 2. de reſcind. vend.

[q] l. 2. de prædis & de curio. lib. 10. C. tit. 33.

[r] l. ab executore, §. totum appella. non recipiam. Last prætor, §. permittitur de minor. 25 ãn. 7.

[s] auth. qua in prouincia, vbi de crimi. agi. oport.

[t] l. à diuo Pio, §. ſi ignora, de re iudic. P.

[u] l. in ſacris, de prædiis minor. ſacror. lenitor. lib. 12. C.

[x] l. Publicius, §. cum hoc edictum, ex quib. cauſ. in poſſeſſio ea P.

[y] gloſſ. in l. 2. §. ſi de admen. leg. P.

[z] l. ſi prætor, de iudic. P.

[a] l. ignorare, de reſtitut. mil. C. l. ſi finita, §. ſi forte, de damno infect. P.

[b] l. ſi quos debitorũ l. 16. C. de reſcind. ven. l. fundus qui Lucij Titij, l. 9. ibi da gloſ. eo. tit. P.

[c] l. meminerint C. vnde vi.

[d] l. 1. §. hæc verba, ne vis fiat ei. &c. P.

[e] Speculator in tit. de emptione §. nũc videndũ, in 1. verſi. nihil breuius ſcias.

[f] l. ingenuum, de ſtat. dict. co. tit. in P.

[g] l. ſi. de fide inſtr. & iure haſtæ lib. 10. C. l. minori, de iure fiſc. eo. lib. 10. C. l. 3. §.

[h] l. ſi. C. de adminiſt. tutor. l. pretia rerum ad leg. Falcid. in P.

ceat

ecat ea proponere, antequam decretalis fiat venditio: quòd ſi non fecerit, mora ſibi nocere debet [a]: via enim poſt decretum, ſeruatis omnibus ſolem-
18 nitatibus agendi, præcluditur ex capite inuſti pretij Sextò non habet locum remedium dictæ l. 2 de reſcin. vend. C ſi res vendita perierit ſine culpa poſſeſſoris [b]: quia hoc remedium tantùm competit pro re repetenda, vel pretio ſupplendo, ſi elegerit emptor [c]. At re ante moram perempta, liberatur debitor ab eius præſtatione [d]: nam æquè erat peritura apud ipſum petentem ſi habuiſſet. imò & modico pretio accepto, iuſtiſſimum eſt perempta re eſſe contentum, & lucro ſibi aſſignare: quoniam ſi reſtituta fuiſſet illi res, reſtituiſſet pretium, & ita tunc & re & pretio priuaretur [e]. Neque in repetitionem veniunt, quæ à fortuitis contingunt caſibus [f]. Deinc res tantum erat in petitione, ſupplementum autem in electione emptoris conuenti, quare re perempta, rectè pretium non petitur [g]. Si tamen qui emit minori pretio, iuſto pretio eandem rem alij vendiderit, æquum eſt vt prior venditor cum primo emptore poſſit agere: quamuis res apud eum non ſit, & deſierit poſſidere, vel quamuis perierit. Quòd, qui pretium habet, rem habere videatur [h]: vt & qui dolo deſiit poſſidere, perinde eſt ac ſi poſſideret: quia per eum factum, quominus poſſideat [i].
19 Actionis reſciſſoriæ huius Cæſares Diocl. & Maximian. fundamentum in humanitate conſtituiſſe videntur, dum aiunt [k]. *Humanum, vel pretium te reſtituente emptoribus, fundum venundatum recipias &c.* Scilicet, quod labi, errare, & falli in negotiorum tractatione humanum ſit: & proinde expedire deceptis communi fragilitate, ſubuenirī. Facilè decipiuntur in rerum ſuarum æſtimatione venditores, qui non emerunt, ſed aliunde gratis, vel ſucceſſione acceperunt: & habent iuſtam ignorandi cauſam [m], qui alibi quàm vbi degunt bona ſita habent [n]: qui labore & ſudore acquirunt, res pluris æſtimant, quàm qui relictis potiuntur. Eſt & vitium commune, vt amplius, quàm in his ſit, de facultatibus ſuis ſperent homines [o]: quo fit, vt qui ſibi hoc modo plaudunt, vtilius ſæpè vendant, dum plura ſibi ſupereſſe arbitrantur. Sunt & aliqui, qui dum modico præſenti indigent, rerum valorem verum, vt id conſequantur, non conſiderent, quod & remedio dignum eſt [p], videlicet ſi læſio excedat dimidiam veri pretij partem: alioquin enim, non ſufficit ad reſcindendam actionem, obuicere quòd vrgente debito, viliore pretio quis coactus fuerit, vel negotijs diſtantibus familiaribus, vendere [q]. Qui enim
20 ſibi neceſſitatem impoſuit, reſtitui non debet [r]. Finis propter quem huic remedio locus, eſt æqualitas, ad quam reducitur pretium, in emptione proba [s]: iuſtis rationibus, ne quiſquam cum alterius iactura locupletetur [t]: nec tamen modica inæqualitas, quæ mediam partem iuſti pretij rationem non excedat, conſiderabitur, propter vtilitatem & frequentē vſum contractus emptionis, in quo propter minimam cauſam,
21 bona fide res vendita, inempta fieri non debet [v]. Remanet tamen adhuc tollendus ſcrupulus, num ſi contrahentes emptionem, iurent non ſe receſſuros à contractu, & illum inuiolatè ſeruaturos, locus ſit huic remedio, ob læſionem ſupra dimidiam iuſti pretij partem. In quo Odofredus [x], tradit iuramento excludi remedium, nec iurantem expectare debere principem, vel legem ſibi fore authorem periurij [y]; quem aliqui ſequuntur [z]. Contraria tamen mihi verior videtur ſententia, nec ad ſupplementi iuſti pretij petitionem iuramentum pertinere, nec ex generali clauſula iuramenti firmari quod legibus improbatur [a]. Et cùm iuramentum hoc ſit contractus confirmatio, non poteſt confirmatio impedire quominus agatur ad ſupplementum [b]: quia & remanet contractus. Eadem enim leuitate, qua circumuenti vltra dimidiam partem pretij inducti ſunt ad contrahendum, & iurarunt, & remiſerunt generaliter

[a] l. mora, de regul. iur.
[b] gloſſ. in l. 2 & in eam Cyuus, quæſt. 30 de reſcind. vend.
[c] dicta l. 2 de reſcind. vend.
[d] in l. quod ſi ea, pro ſocio. Si eo legato cedere, oportebit de legat. 1.
[e] l. ſi res, § ſi mulier, de iure dotium, in fi.
[f] l. quæ fortuitis, c. de p. & c.
[g] l. electio, § fin. de noxalib. act. P.
[h] l. qui pretium, de vſucapion. P.
[i] l. damnum, de act. vtili. P. l. ſeruum, § ideo. de verb. obl. P.
[k] dicta l. de reſcind. vend. C.
[l] l. 2. de act. emp. C. ſi tibi in conſilio errore, &c. ſi minor fact. alien. ad. habuer. l. fin. C. com. de.
[m] l. qui in alterius, de reg. iur.
[n] l. in fraudem, qui & à quib. b. l.
[o] § præterea hi, quibus manu miſſis, l. qui nondum, de hæredit. vel actio. vendit. C. l. militer, § à barbaris de re militari in P. l. cum ſi, de tranſact. in P.
[p] l. non ideo, l. 12 de reſcind. vend. C. l. cum te, de pignor. C.
[q] l. ſi mulier, quod metu cauſ. P. l. ſi fideiuſſor, § penul. qui ſtatu. ſegu. in P. l. 3 § ſubuenitur, ad Senatuſcon. Syllan. 4
[r] l. 2 de rebus auct. iud. poſſ. l. nam hoc naturale, de condict. indeb. l. pure mihi 20, de reg. iur. P. l. locupletetur, eo titulo.
[s] l. res bona fide, 34. de contrah. emp. P. l. licet, de in integr. reſtit. P.
[t] Odofre. in d. l. 2. de reſcind. vend. C.
[v] per l. 1 & 2 hadauer. vend. C. l. 2 de indict. viduit. toll. C.
[x] Paul. Caſtrenſis in l. 2. n. 17. concluſione numero 15. & ea de reſcind. vend. Archidiac. & Ioannes Andreas in c. 1 de p. & in ſexto, oſtien. in dicta l. 2 de reſcind. vend. & ibi Bartol. numero 9 & 10 verſi. inquirit, de leſ. vel metu factum.
[a] l. non quamuis C. de iuram. l. ſi conſtet C. de tranſact. l. ſi quis ſtipulatione, § generaliter de pact. P.
[b] l. ſi conſtet C. de tranſact. l. ſi quis à matre C.

taliter facultatem remedij huius : parq; ius introduci debet [a]. Cùm neque ad incognita trahi possit conuentio [b] : nec censetur periurus qui ex causa legitima à iuramento recedit [c]. nisi nominatim contrahentes fuerint certiores facti de vi remedii huius rescissionis, & posteà iurauerint, vt diximus paulò antè, alioquin generalis clausula remissionis supplementi petendi, de modico intelligitur [d]. Suadeo tamen, vt tutius alea iudicij procedat, postulari ab episcopo gratiam iuramenti, antequam qui iurauit agat : quod & melius esse ait Cynus [e].

a l. dolus, diuersum, de noua. P. Iacob. Burrygarius in authen. sacramentum, pubertatem, si aduer. ven. C.

b l. tres fratres, de pact. P. l. de tutela, de in integ. restit. minor. C. l. fin. de nõ numer. pecunia, C. l. fin. qui satisda. cog. P. l. si ad sim. nuptia. l. mater, de inoffic. testa. in P.

c dict. l. fin. qui satis. scinden. vend. C. cuga. P.

d l. hæc adiectio, de verbor. signif. l. cum furti, de in litem iura. P.

e Cynus in dicta l. 2. quæst. 14. de re propter. c. cùm contingat, de iureiuran.

FINIS LIBRI XXV.

De

DE REDHIBITIONE GENTILITIA.

LIBER XXVI.

De frequenti inter nationes plures consuetudine redhibendi, & de redhibitionis finitione. Cap. 1.

1 & 2 Retractus gentilitius apud Romanos aliquando probatus iure pontificio, & Gallico, & altarum nationum.

2 Iubileus Hebraeorum.

Vicinis ius prælationis in emptionibus rerum vicinarum, quo ordinem. eod.

3 Retractus gentilitij synonima.

4 Retractus gentilitius quid.

1 MEMINERVNT Cæsares Valentinus, Theodosius, & Arcadius, dudum concessum fuisse proximis, consortibusque, vt ab emptione extraneos remouerent, vt homines suo arbitratu vendenda non distraherent [a]. id fiebat offerendo, & soluendo venditori, vel restituendo emptori pretium venditionis per proximiorem, intra annum & diem [b]. Hanc consuetudinem in Gallia ferè tota seruari, tradunt Chassaneus [c], & Guillielmus Benedictus [d]: potissimùm in Aquitania. Et in Feudorum legibus quoque obtinuisse, fidem, quæ de his scripta iura sunt, faciunt [e]. Receptam & in patria Briansonij tradit Guido Papæus [f]: in Picardia, Odofredus [g]. Lutetiæ, Aquitaniæ, & in Germania
2 Nicolaus Boër [h]. Apud Hebræos redhibitio, vel redemptio rerum venditarum duplex. Vna quam imitatur Solonis lex σεισαχθεία, seu releuatio debiti [i]: Hebræi iubileum vocant. *Sanctificabis*, inquit Dominus, *annum quinquagesimũ, & vocabis redemptionem omnibus habitatoribus terræ vestræ; ipse enim est iubileus: reuertetur homo ad possessionem suam, & vnusquisque ad familiam pristinam* [k]. Alia redhibitio fiebat iure proximitatis, quo proximior in emptione, remotioribus & extraneis præferebatur [l]: de hac nos loquimur. Extat Romani, & Michaelis, imperatorum Orientis, constitutio nouella [m], qua cauetur, vt in venditione rerum immobilium, primùm moneantur testato cognati, quos succedere inquit, dicimus κατὰ τάξιν, id est, ordine: deinceps & illi cum quibus res communes erant, etsi extranei sint: postremò & vicini vniti aliqua ex parte rei: cum his moneri eosdem, vt intra triginta dies verum pretium, si velint

a l. dudum, l. 14. de contrah. emp. C.
b c constitutus, de in integ. restitutio.
c Barth. Chassaneus in cõmentariis ad consuetudines Burgundiæ, tit. *de retractis* § 1.
d Guilliel. Benedict. in repetit. Reynũtius, ad verba, & vxorẽ nomine, decisio. 1. numer. 156. & decis. 5. numer. 44.
e § sed etiam res, per quos fiat inuestitura, lib. 2. Feudor. tit. 3. § si qualiter poterat olim feudum alienar.
f Guid. Pap. quæst. 257.
g Odofredus, in l. dudum, de contra. emp. C.
h Nicol. Boerius, in commenta. ad cõsuetud. Byturiguin. titul. *de retract. lineger.* § 1.
i de qua Plutarc. in politic.
k Leuit. 25. & Numero c. 5.
l d. Ro. c. 25. Leuit. Ruth 4. Hiere. 32.
m in iure Orientali, lib. 1. in constitutione Romani & Michaelis, titulo, περὶ τῶν πρωτιμήσεως. id est, de iure prælationis meminit & Constantinus Harmenopulus lib. 3. prõptuarii tit. 9.

si velint, quem verus emptor daret, præstent. Et post hæc liberè aliis posse alienare. Extat & imperatoris alterius Orientis, Phocæ alia constitutio, quæ hoc ius prælationis sustulit proximis & vicinis pauperibus[a]. Redhibitio gentilitia variis nominibus ab interpretibus, & iure dicitur: vt redemptio, ius πρωτιμήσεως, id est, prælationis ius, ius retractus[b], ius congrui, Gallis, *retrait linager*. Finitio autem substantiam omnem redhibitionis huius euoluēs hæc erit: vt sit facultas redimendi rem immobilem venditam, æquali pretio, iure proximitatis, intra certum tempus competens. Quæ nostra methodo nunc explicanda per singula copiosiùs est: quòd frequens eius sit in vsu quæstio: considerantes ordine, res, personas, & reliqua negotij propositi per nostram artem Syntaxeos Diuisionem hîc huius retractus substantialem nullam apposuimus, cùm de vnica tantùm specie eius sermo sit institutus: quamobrem & ad res properamus.

a dicto lib. 1. iuris Oriental.

b iuxta l. 1 de natur. lib. C. l. 1. de fundis rei priuat. lib. 11. C.

De rebus pro quibus locum habet redhibitio gentilitia. Cap. 2.

1 Redhibitio gentilitia quare tantùm habet locum in immobilibus.
2 Mouentia sese inter mobilia sunt.
Mobilia non dicuntur, nec immobilia nomina. eod.
3 Reditus annui, & pensiones, quando inter mobilia, & immobilia.
2 & 3 Immobilia quæ dicantur.
4 Redhibitio gentilitia locum habet in vsufructu vendito.
5 Vectigalibus & portoriis.
6 Retrahi à proximis nequeunt, quæ venditor nuper quæsiuit.
8 Limitanea re qui.
10 Vendita regi.
11 Num confiscata.
12 Non vendita ab ecclesia: contrà si ei vendantur.
14 Non hæredibus vendita.
15 Non vna ex pluribus rebus venditis, vel pars ex toto.
16 Non vendita ecclesiis, vel scholis ædificandis.
17 Num feuda.
6 Biens de l'estoc *quid.*
7 Nouueaux acquestz *quid.*
9 Fines regni maxime à regibus obseruandum ne à priuatis periculosè teneantur.
10 Regum admonitio de non vsurpandis priuatorum bonis.
12 Ecclesia quomodo consuetudine laicorum, & statutis obligetur.
13 Decimæ venditæ ecclesiæ an retrahi à proximis possint.

RES quæ retrahi possunt hoc iure, immobiles tantùm sunt non autem mobiles[c]. Mobilium rerum, vilis & abiecta est possessio[d], vt & facilè ab ignorante amittatur[e]. Et in his non cadit affectionis consideratio, cùm natura illarum fluxa & mutabilis sit, vt vestigia maiorum, virtutisq; memoria illorum retineri non possit. Et proinde sine solemnitate alienari pos

c ita iudicatū refert Ioānes Lucius, lib. 9. placitor. curiæ, tit. 1. plac. to. 1. tradit & Massuerius, in praxi iudiciorū tit. de retractu.

d l. si rem mobilem, l. 47. de acqu. poss. P. l. peregrè, 44. eo. titul.

e glos. in proximè citatis legib. & in l. si post acceptum l. 12. de rei ven. P.

sunt: diuersum in immobilibus [h]. Quo fit, vt neque bona mobilia, hypothecæ nomine data, retrahi possint iure prioritatis, quod regulæ Gallicæ dicimus, *que biens meubles n'ont point de suite* [b]. Inter mobilia, mouentia sese annumerari possunt, vt animalia [c]. At nomina neque mobilium neque immobilium nomine continentur, sed tertium quoddam genus faciunt [d]: si tamen ius consideretur quod ex illis pendet, pro immobilibus inter immobilia nō dubitandum annumerāda [e]. Annui quoque reditus, si illi perpetui sint, & inter immobilia sunt: si breui tempore diuraturi, inter mobilia [f]. Quare pensiones perpetuæ debitæ ecclesiæ, easdem solemnitates exigunt, si alienentur, quas res aliæ immobiles [g]: ita tedicus, census, pensiones, inter immobilia annumerantur [h]. Et sancitum in Burgundiæ consuetudinibus retractum hunc locum habere in censibus perpetuis venditis [i]. In fructibus tamen semel venditis [k], vel certo tantùm tempore percipiendis, vel post aliquod tempus redimendis, redhibitio gentilitia non admittitur [l]. si vsusfructus fundi [m] vendatur, quia interres immobiles computatur, vt pars fundi [n], facit locum huic redhibitioni [o]. Idipsum censendum in vectigalibus, & portorijs, quæ vocant guidagia, portoria, pedagia, & in similibus, quæ vendita subiiciuntur redhibitioni [p]: quia hæc inter immobilia venire notat Baldus [q]. Placeret etiam, si mobilibus pretiosis accedant quædam immobilia, ne prætextu immobilium, mobilia redhibeantur, neque etiam immobilia. Ridiculum enim est, vt pretiosius vilioni cedat [r]: vt sæpe in permutationibus fit [s]. Sed latiùs adhuc percurramus res immobiles, quæ venditæ non possunt redhiberi à proximis, vel ob naturam rerum, vel ob priuilegium personarum, quibus veneūt, vnde & dilucidior erit notio rerum quæ retrahi possunt. Primùm itaque locum non habet hæc redhibitio, si venditor eas res, quas vendidit, nuperrimè quæsiuit. Quia tunc verum est eas non esse de genere, vel familia vel è bonis maiorum, antiquæ hæreditatis, aut, vt cum cōsuetudinibus loquar, *de l'effoc* [t]. Quòd liberior sit distractio rerū à nobis acquisitarū, quàm alioūdè relictarū [u]: nec proximiorum in illis dicatur affectio esse, cùm maiorum nō fuerint, quorū ratione redhibitio videtur inducta [x]. Contrarium tamē seruari apud suos, & in Germania scribit Mascuerius [y]: sed communis vsus firmatur consuetudine feudorum, in quibus alienatio, alijs quàm proximis fieri nō potest, si feudum sit paternum, vel antiquum: contrà si feudum nouum, aut de nouo quæsitum [z]. Notandum tamen nouam acquisitionem, & vt dicūt consuetudines, *nouueaux conquests*, non dici, si aliquādo rem venditam per proximum, retraxerit nam ea tunc maiorum censetur: quare si vendatur ab eo, huic iuri subiicietur [a]. Item singulare quod obseruat Boerius & alij, rem quæ diu possessa fuerit, à venditore qui eam acquisiuit, posse retrahi per filios vltimi vēditoris [b].

2. Liberum non est ius retractus proximioribus vendentis, si fundi, castrum, aliæue res in regni limitibus constitutæ vendantur, & proximior, cui parū fidit princeps, aut rex, velit retrahere [c]: quia fines publicos detineri à priuatis temerè non oportet, cùm suspicio mali imminet in rem publicam [d]. Narrat Ammianus Marcellinus [e], belli & cladis Romanæ à Persis susceptæ, causam produsse ex Antonino quodam, qui ex opulento mercatore euaserat rationarius apparitor, vexatus potentum iniustitia, & oneratus fisci rationibus, fundum pretio in Hiaspide, qui locus vicinus Tigridis fluentis, magno mercatus est iuxta oras Persicas: vnde proditionem à nullo animaduersus mollitus cum Sapore, qui pro Persis oras circa Tigridem obseruabat regni. Fuerunt, pro finibus agrorum inter priuatos, aliquando à paruis initijs atrocia bella: vt inter Iapygas & Tarentinos in Italia [f]: inter Corinthios & Mega-

a l. lex quæ iubet de administrat. tut. C. l. fi. C. quæ res pign. obl. non est l. & C. fine. §. quæsitum, de vsufr. P. b Mathæus de Afflictis in consuetudinibus Burgundiæ, titul. *des rentes rendues à rachapt* & seqq. Chassan. §. 3. c l. quoniam, de verborum significat. l. a diuo Pio. §. 2. de reiudicat. d dicto §. 2. l. a diuo Pio & l. quæ Tuberonis, §. in pecunia. 30. de peculio. Aufrerius quæstio. Tholo. 315. Bal. in fin. de feud. cognit. Alexan. consil. 32. vol. 1. e Bertr. in Dictionario iuris, in verb. immobilibus. f Alcia. in l. mouentia, de verbor. signific. per quæsitam, de excus. g in l. iubemus, & antiquum hoc ius porrectum, de sacrosanct. eccles. h §. vult enim, de non alien. reb. eccles. colla. 2. in Authen. l. fi. §. præterea, de iure dot. C. clemētina exiui. §. cumque, de verb. sign. in consuetu. Burgun. in *desrentes*, §. 8. i in cōsuetud. in Turenen. c. 31. glos. in dicto textu, in tit. de rer. alien. reb. eccles. colla. 2. clemen. 2. de reb. eccles. non alien. l. fi. de requirend. reis. l. 2. & 4. de vsufru. lib. 7. Feudor. k Matthæus de Afflictis in consuetud. supra suis proprijs sedibus. Chassan. in comment. ad cōsuetud. Burgund. titul. *des retraicts*, in §. 1. in verbo *heritages*, vers. quæritur. l Chassane in præmemorato loco. m in c. 2. de feud. cognitio. & in cap. quæ sunt regalia. in vsib. feudor. n §. si quis in alienatabula, de rerum diuis. l. 30. l. quæ tutore, §. sed non vt litera, de acquirend. dom. l. impossibile, de edilit. ed. & vide Boerium ad consuet. Bytur. titul. de consuetud. retract. §. 1. vers. quod si permutans. o ad quæstiones, de permutat.

1 Boerius in comment. ad cōsuetudines Byturicū, tit. *de retraict.* §. 2 glos. 1. versic. quod si permutans, & in decis. 36. num. 1 & consil. 42. num. 9. Bald. consil. 369. incipit in primis vol. 2. Masuer. in praxi iudicior. de de retract. §. 3. Chass. in cōsue. Burg. in tit. de retract. in 1. verbo *parens*. m Imbert. presbyteros, in 1. de episcop. & cler. n l. fi. in emptione, de minor. P. o Masuer. in praxi tit. de retract. §. 3. p Boer. in d. §. 1. de retract. vers. secundum quod si quis. q Boerius dec. sio. 36. num. 10. per c. cōsuetus, & ibi Henrichus Bohic, de interpret. statut. Chassaneus ad consue. Burgun. titul. de retractu §. 1. ad verb. *le pins prochain*, vers. aduerte. Baldus consil. 310. vol. 4. Ludouic. Bolognin. consil. 43. r l. quicunque, & l. fin. de iudiciis. lib. 11. C. s non licere habitator. metatoc. lib. 11. C. t l. si legatum, l. 3. de operib. publ. lib. 50. P. tit. 20. l. opus nouum, l. 3. de operib. publ. P. u Ammian. Marcellin. libr. 18. x Diodor. Sicu. lib. 12. Biblio.

lenſes [a]; inter Egeſteos & Selinuntios [b]: multò magis inter principes de finibus regni conſeruandis curandum eſt, quos obſeruant diligentiùs & pertinaciùs hoſtes, vt via facta regni potiora inuadãt. Tertiò, ceſſat retractus in rebus venditis regi, vt iudicatum in ſuprema Pariſiorum curia, in vigilia omniũ Sanctorũ, anno Domini 1283. in cauſa comitatus Guinenſis venditi Principi [c]: iura quippe regum & eò extenduntur, vt conſuetudines poſſint abrogare lege [d]: & res poſſeſſoribus nullo, aut modico pretio dato, adimere [e], vtpotè domini rerum regni [f]. Et quod principi placuit, legis habet vigorem [g]. quamquam aliquando verum ſit, aliquos principes hac licentia abuti, degenerante imperio paterno in tyrannidem: ipſi tamen viderint, & ſciant, non omne quod licet honeſtum eſſe, nec ſemper iuſtum: proponantq; ſibi exemplũ Achabi regis, & quid illi acciderit, ob vineam ereptam Nabotho præter illius voluntatẽ [h]: qualeſue iudicium diuus Chriſoſtomus tulerit de vineis ab Auguſta viduæ ereptis. Meminerint dignam eſſe vocem in maieſtate regnãtis, ſe profiteri ſubditum eſſe legibus [i]. In bonis porrò delatis ad fiſcũ per cõtractum, certè iuſtior eſt opinio, redhibitionẽ gentilitiam loci habere [k]: quod in contractibus inſtar priuati ſit [l]: & ſuccedens priuato eius iure vtitur [m], neque priuilegio vtitur, niſi quatenus expreſsè illi priuilegium cõceſſum reperitur [n]: & proinde ſi ratione pecuniariæ multæ, quæ in ærarium, vel fiſcũ exſoluenda eſt, res alicuius diſtrahantur, vel fiſco addicantur, redhiberi à proximo poterunt: cùm rem ſuã perſequẽtibus pœnæ fiſcales poſtponãtur [o]. Cæterum ſi alia ratione ob crimẽ fiſco bona rei adiudicentur, ceſſabit redhibitio: quia nulla ibi emptio, ex qua ius retractus oritur [p]: & quia fiſcus tunc ſuccedat, & teneat locũ, non alterius poſſeſſoris, ſed rei ipſius [q], veluti hæres eiuſdem aliquando, ſi cum filio rei bona partiatur [r]: & vltrà, delatis bonis in fiſcum, mutatur eorum qualitas, & ex priuatis, publica fiũt, vt notauit Speculator [s]. Quòd pertinet autem ad bona quæ vt vacantia, ad fiſcum perueniũt, perperàm diſputatur, num proximis liceat à fiſco redhibere: nam ſi proximi ſint, vacantia non dicuntur [t]. Quartò, extra aleam quidem eſt, res venditas ab ecclеſia non eſſe obnoxias redhibitioni, eò q; eccleſia non habeat proximos, nec eius bona iure hæreditario deferantur [u]. Verum non caret dubio, an dũ ipſa emit, poſſit res à proximis venditoris redhiberi. Et tandem pluribus placuit poſſe [x]. Videtur namque eccleſia huic iuri ſe ſubmiſiſſe, eoq; in ſanciendis ſtatutis, ſolent intereſſe vnà cum populo & nobilibus perſonæ eccleſiaſticæ. Neque etiam ignoratur conſuetudines efficaces, quòd à principe firmatæ, vel expreſsè, vel ſilentio tacitè ſint. Proinde, vt princeps ius habet ſanciendi de bonis temporalibus eccleſiarum, ſintq; ea ratione iuriſdictionis principis, vt ait Baldus [y], & conſuetudines obligabũt in his eccleſias: præſertim quum vis non fiat ideo priuilegiis eccleſiaſticis [z]: imo & perſonæ eccleſiaſticæ in rebus à proximis venditis, hoc iure vti poſſint. Singulare tamen hoc eſt, in decimis eccleſiaſticis eccleſiæ venditis, per laicos, proximos non poſſe retrahere, niſi ante conſilium Lateranenſe permiſſum laicis decimas illas retinere. Et ita deciſum alias [a]. Decimæ quippe propriè ſunt in bonis eccleſiæ, & eorum qui inſeruiunt [b]. Quintò, in hæreditate, vel parte hæreditatis vẽditæ nõ datur proximiori vẽditoris redhibitio gẽtilitia [c]: q; in hæreditatis vẽditionẽ veniãt ſimul mobilia cũ immobilibus, & mobilia non redhibentur, vt diximus: proinde neque immobilia: quia hæreditas ſectionẽ non patitur [d]. Neque hæreditate vendita, res ſingulares cenſentur venditæ [e]: quia ius hæreditas eſt [f]: & iura indiuidua ſunt [g]. Sed & hæreditas vices defuncti gerit,

[a] eod. Diodor.
[b] Idem Diod. in 11 Refert. Papus libr. 11. Rhapſo. areſt. tit. 7 areſt. 11
[c] Baldus in authen. qui hoc amplius, colum. 2. vers. quæro an filij regis. C. de fide comm.
[d] l. ult. verberatus de rei vendic. P. l. Lucius, de cuſtod. Reg. d.s.
[e] l. bene a Zenone de quadrien. præſcrip. C. l. deprecatio. l. ad leg. Iulio de iud. p.
[f] l. 1. de conſtitutio. principum. §. ſed & quod. pr. neque de iure naturæ agentes ff. eod.
[g] Reg. e. 25 & 13 Achab. de pœnitentiis diſtinct. 3. in l. digna vox C. de leg. Boerius in deciſ. 279.
[h] l. 1. de iure fiſci lib. 10. C.
[i] l. 2. de fiſcal. vſur. lib. 10. C. l. cum quidam. §. fiſcus de vſur. P. glo. ſed. l. item ver. nũt. §. in publicorum, in verbo publica, de petition. hæred. ff.
[k] l. vlt. pœnis fiſcalibus creditores præferri, lib. 10. C.
[l] l. cohæres, de reſtitutio in integr.
[m] l. Status Florus, §. Cornelio, de iure fiſci P.
[n] l. ſi deportatus, l. 2. de bonis proſcriptorib. 9. C. in fi.
[o] Speculator in titu. de obligatio. & ſolutio. §. 2. vers. illud autem.
[p] l. 1. & l. vacantia, de bonis va. ant. lib. 10. C. l. 2. §. dinus, de iure fiſci in P. l. 1. C. vnde vir & vxor. l. fin. quorum bonor. C.
[q] l. 1. de conceſſ. præben.
[r] Matthæus, de Afflict. in tractatu protomiſeos, verſic. quæro an iſtud ius congruat. Bartholom. Chaſſanæ ad conſuetu. Burgun. tit. de retract. §. 21. in verbis *Homme ou femme* verſic. quæro quid ſi eccleſia. Boerius deciſio. 251.
[s] Baldus in c. cùm venijſent de eo qui mittit. in poſſeſſ. cauſa rei ſeruand. col. 3.
[t] ca. 2 & 2. 10. diſt. can. ſi quidem 37. diſtinct. c. 2. de priuil. leg. c. 3. de oper. Areſtor. titul. 7. areſt. 12.
[u] Leon 27 Numeror. 1 & 2 cauſa Carpenſis 14. de verb. ſignifi. ex Saluator 1. q. 3. c. tua in 2. de decimis, cum ſim.
[x] Maſues in prax. titul. de retractu §. item ſi hæres vendiderit.
[y] l. 1. & l. ſi ſolus, §. nemo puto, & l. ſi ea aſſe, de acquirend. hæredit. l. quidam in fine de iure delib. C. l. quidam in fin. de omni agro deſer. lib. 11. C. & l. 1. C. de cenſitio.
[z] in l. nihil aliud de verborum ſignifica. l. hæreditas, de reg. iur.
[a] Ioannes Lucas in placit. curiæ, & Papus libr. 11. Rhapſod. Areſtor. titul. 7. areſt. 12.
[b] Leon 27 Numeror. 1 & 2 cauſa Carpenſis 14. de verb. ſignifi. ex Saluator 1. q. 3. c. tua in 2. de decimis, cum ſim.
[c] Maſues in prax. titul. de retractu §. item ſi hæres vendiderit.
[d] l. 1. & l. ſi ſolus, §. nemo puto, & l. ſi ea aſſe, de acquirend. hæredit. l. quidam in fine de iure delib. C. l. quidam in fin. de omni agro deſer. lib. 11. C. & l. 1. C. de cenſitio.
[e] in l. nihil aliud de verborum ſignifica. l. hæreditas, de reg. iur.
[f] l. ſtipulationes non diuiduntur, de verbor. obligat. l. 3. incorporales, de rerum diuiſion. ff.

& perſonam defuncti repreſentat:& proinde per hæreditatis venditionẽ om
15 ninò ius familiæ nõ videtur immutatum [a]. Ex quibus, ſextò, ſequitur, vt vna re, vel pluribus, vna emptione & ſimul diſtractis, proximus partem rei, vel vnam vel aliquas tantùm ex pluribus, redhibere non poſſit: quod & in dominio feudi, & dominio directo ſtatuitur [b]. Neque totius rei dominus efficere poteſt, vt partẽ rei pro derelicto habeat, partem verò retineat dominij [c]: neque minòr pro parte agnoſcere poteſt, quod tutor geſſit in contrahendis nominibus: ſed in totum, aut à toto recedere debet [d]. Idipſum in procuratoris amotione reſponſum [e]: & pluribus rebus venditis addictione in diem, non auditur, qui partem pretij, & partem rerum offert [f]. Sciò tamen antiquũ anonymum interpretem in 2 conſideratione retractus, quæſtio. 9. exiſtimaſſe veriorem contrariam ſentẽtiam, propter l. vxorem, l. 39. §. agri plagam, de legat. 3. vbi diuiſio rei fit. Sed nihil ad ius hoc pertinent; quæ ibi traduntur: nec l. legatarius 38. de legat. 2. nec alia quæ ille perperàm, vt mihi videtur, adiicit: neque animaduertit in redhibitione ædilitia priorem ſententiam expreſsè firmari [g], & facultatem in dando vel faciendo conſiſtentem, nõ poſſe pro parte impleri [h]: qualis eſt redhibitio hæc [i]. Nam & ex empto actio cõtinet rem tradi [k], cõtractusq; vt in facto conſiſtentia, indiuiduus [l]. Prohibet & lex in fundis vnà conceſſis, retrahi fertiles ſine ſterilibus [m]. Meminit Ioannes Lucius, placuiſſe Pariſiorum curiæ ſupremæ pridiè calendas Iulij, 1550. in venditione prædij cum debitis aliquot annorum fructibus venditis, eum qui prædium ſibi gentilitio iure redhiberi petebat, cùm de fructibus controuerteretur, qui mobilium appellatione cenſentur, non poſſe prediũ ſine fructibus redhibere, quia fundus, & prædium vno pretio empti eſſent [n]. Receptum quoque vt quando res in parte fit deterior, habeatur ratio non partis, ſed totius [o]. Cæterùm ſi vno inſtrumento, vel diuerſis, diuerſæ res diſtinctim certo pretio venduntur: vt vendo prædium cẽtum aureis, domum quinquaginta, poterit proximus quã voluerit hatũ retrahere [p]: quia diuerſæ vẽditiones cẽſentur [q]. Idipſum ſi vno pretio veneant, quod poſteà diuidatur: vt vendo tibi centum aureis prędium & domum, videlicet prędium 50. domum quinquaginta [r]: niſi cõſtituerit emptorem non aliter empturum fuiſſe alteram rem ſine altera: tunc enim nõ officiet diuiſio pretij: quare vel vtramque redhibendum, vel ab altera abſtinendum eſſe ſatius eſt dicere [s]. Septimò, non retrahuntur res pro ædificandis vel
16 augendis ſcholis [t] vel eccleſijs vẽditæ: & vtilitas publica, priuatorum præfertur commodis: & quod pluribus expedit, quàm quod paucioribus [u]: nec quiſquam dubitat ea loca, & perſonas earum, militari iure vti & priuilegio [x], in militię autem fauorem, certum eſt & à dominis propria in milites trãsferri [y].
17 Octauò, quando iura vaſſalli venduntur, ceſſat retractus [z]: ne coganturvaſſi ſeu vaſſalli, inuiti habere quem nolint dominum [a]. Videtur enim electa perſona domini, ſeu patroni à ſubditis, & eius fides, cui forſan ſimilis futura retrahentis eſſe non poſſet, cùm variæ ſint hominum voluntates [b]: & electa alicuius induſtria, per alium preſtari non poteſt, inuito ſtipulante: cùm inter artifices magna ſit differentia [c]. Cæterùm in Gallia hoc non exiſtimo verum, quòd feuda patrimonialia facta ſint, ex beneficio principis diſtributa in perpetuum poſſidenda, vt quolibet titulo in alios inſtar patrimonij alterius generis, alienari poſſint [d].

a l. cùm hæreditas, l. 9 C depoſit lib 4. C. titu 34. l. hæreditas de acquiren. rerum domi §. 1. de ſtipula. ſeruo. l. nouatio in 2. in fine de nouatio. P.

b Maſſuerius in dicto titul. de retractu §. item vna vel pluribus. huc pertinere poſſunt quæ de redhibitione ædilitia diximus.

c l. an pars, pro derelicto in P.

d l. cum quæreretur, de adminiſt. tutor. P.

e Vlp. in l. in cauſa. 24. de procurator. P.

f l. quod ſi vno, de in diem addict. P. facit l. ſi duos, de contrahen. emp P. l. ſi quis aliam rẽ, l. 40. de ſoluto. in P. l. ſcire debemus 22 de verb. obl P. expreſsè l. fiſtulas 78 §. qui fundum, de cõtrah. emp. P.

g l. ædiles ainnt, § ſi, & l. penul. de ædil. edict.

h l. ſi ita fuerit, §. 13. § ſtipu, de manumiſſa. in P. l. ſi plures penul. de condition. inſertis C. gloſſ. in l. cum conditio, ſi certum pecu. P.

i l. ex empto 11. de actio. empt. P. l. ſi traditio, C. eo. l. in cõuentionalibus 3. in fine, de verbor. obliga.

k l. Lentilio, de curator. furioſ C. l. qui quadraginta 3. ad leg. Falcid l. 2 §. item ſi in facto l. 4. §. Cato, de verbor. obl. l. nam abſentiũ, de bon. libert. l. quidam eleg. l. 20. C. de iure delibet.

l l. quinque, & l. qui vtilia, de otioſi agro. deſert. lib 11. C. & l. 2. de fund. rei priua.

m Ioan. Lucius libr. 3. Pariſior. curiæ, titul 3 placito 4.

n in l. legatus, 61 §. in fundo, de leg. 2.

o Tiraquellus tract. de retractu § 23. gloſſ. 2 numer. 20.

p l. ædiles autem, & l. ſi plura de ædil. edict. l. quod ſæpe, §. in his, de cũtrah. emp. l. in bello, §. vlt. de capti.

q gloſſ. in dicta l. ædiles autem, §. ſi plura, verſic. ſi forte, de ædil. edict. & l. ſcire debemus, eod. tit. r l. cum eiuſdem § interdum, de ædil. edict. P. s Ioannes de Platea, ad leg. vnicam, per illum textum in fine, de ſtud. liberal. verb. Rom. libr. 12. C. titul. 23. poſt Guillel. de Cuneo in Lectoreuimus, de epiſcop. & cleric. facit l. ædificia, l. 33. de oper. pub. libr 38 C. titul. 12. l. ſi cui ſoc l. 9. de ædific. priuatis lib 38 C. titu. 30. t l. vtilitas de primi lib. 12. C. l. actione § Labeo, pro ſocio P. l. vnica. §. pen de cad. tolien. u l. filius familias, de milit teſtam. P. ibi gloſ. in l. nepos Proculo, de verbor. ſignifica. in l. aduocati, de aduoca. diuer. iud. x l. Lucius de euict. §. ita verberatũ, §. 2. de rei vendica P. anonymus antiquus author, de iure retract in 12. regula 7. limitatione a arg. l. inuitus, l. 24. de fideicommiſſ. liber. lib. 40. Petru 5. & ibi gl. ibique l. generaliter, l. 24 §. fin eod tit. l. Titius cum decederet, l. 44. de actio. emp P. § præterea, in 2. de prohibita feud. alien. per Federic in vſib. feudor. b l. quia poterat, ad Trebellia. c. quia diuerſitatem, de conceſſio præbend. c l. inter artifices, de verbo. obligin P. d Bald. in l. fin. de conſtitu. princi. Guillel. Benedict. ad verba & vxorem nomine 3. deciſion. numero 6.

De rebus ex aliis contractibus, quàm per venditionem ſimplicem diſtractis, in quibus non admittitur redhibitio gentilitia. Cap. 3.

Redhibitio gentilitia, ſit de rebus tantùm venditis.
Redhibitio gentilitia an locum habeat in venditione conditionali. eod.

a Tiraquellus in tract. de retract. gloſſ. 2. in verbo hæ vendæ, numer. 20. & in gloſſ. 1. verb. à nu. 22. vſq. ad 34. hoc explicat.

NOno regula generalis eſt, res venditas tantùm retrahi, non alio titulo diſtractas. In quo dubium tamen adhuc eſt, an venditæ res ſub conditione poſſint retrahi. Quam quæſtionem pluribus vtrinque depromptis rationibus problematicè tractauit aliquando Cadurci, explicans huius poteſtatis redhibendi quæſtiones, quas ſi vellem huc transferre, in immenſum libellus hic augeretur: & ſufficere mihi videtur indicare Tiraquellum, virum certè multæ lectionis & eruditionis, & diligentiſſimum, ſcriptis mandaſſe, locum eſſe redhibitioni in conditionali de futuro venditione, & ita iudicatum in ſuprema curia Lutetiæ. Quia in contractibus conditionalibus, inſpicitur tempus contractus: non tempus impletæ conditionis [b]. Quamobrem creditor, cui ſub conditione debetur, de iure ſuo excipere debet, & vt noſtri loquuntur pragmatici, *eſt tenere ſoppoſer*, licitationibus, ſeu ſubhaſtationibus, vel proſcriptionibus bonorũ debitoris, intra tempora præſtituta ab ſtatuto, exceptionibus proponendis, etiam pendente conditione: alioquin aduenientе conditione, poſtea excluderetur, lapſo termino, vt ait Iaſon [c]: videlicet, ſi certum ſit conditionem exituram, non aliter. Hac ratione & creditores ſub conditione mittuntur quoque in poſſeſſionem [d]. Et hæc præſertim vera ſunt, vbi traditio rei venditæ, pendente conditione fit: nam tunc ante implementum dominium transfertur [e]: niſi etiam eſſet traditio conditionalis, vt notat Tiraquellus [f]. Sed & nihil intereſt emptoris, vel venditoris, ſi exiſtente etiam conditione incerta, proximus, ſi velit, poſſit retrahere, oblato pretio cum onere conditionis, & qualitatis venditionis. Intereſſe autem poterit proximi retrahentis, quia pendente conditione, forſan habet in numerato pecunias, quas tempore impletæ conditionis non eſt habiturus [g]. Erit itaque in arbitrio proximi, pendente conditione, num velit retrahere: ſiquidem non cogitur, nec currit præſcriptio temporis anni & diei, niſi à tempore impletæ conditionis [h].

b l. ſi ſtipulatus ita, de verb. obligat. & de regulari. §. ſi quis quoque, de legat. Bonor. Pinel. Tract. de ſtatut. part. 4. Pet. Gregor. l. 9. de legat. & ſideicommiſſ. de re, quæ iur. P.

c Iaſon in l. ſi ſtipulatus ſum ſacrum. §. cum ſi polamus. de verb. obligat. P.

d l. in poſſeſſionem. 16. Nicol. Boer. quæſt. aut in poſſeſſionem. de acquir. poſſeſſ. 5.

e l. diuus Traianus. §. fin. & ſeq. de iure dot. P. Menoch. l. 1. de retin. poſſeſſ. remed. 3. l. 1. de rei vendit. Cuiac. 22. ſub conditione, ad. de iure P.

f Tiraq. in l. ſi quis vendiderit. verb. hæredes. gloſſ. 1. num. 56.

g Tiraq. vbi ſupra gl. 1. num. 28.

h Guillel. de Cun. in c. 1. & 2. hæreticos. in 6. §. ſecundo, per illam textum, quando actio. de pecul. in P. Titius, 49. §. vtrum autem. de acquirend. rer. dom. Ioſeph. Alberti. 1. parte Statutor. quæſt. 197. verſ. ſed vnquid pro eximendum, & ſeq. erit tam, de iure dotium, l. 1. bonæ, §. ſi fuit conditione, de excuſat. tutor. l. ſi. §. fin. autem, C. de legat.

Nam

Num retrahatur res vendita cum redhibitione temporali pactitia, vel pacto legis commissoriæ, vel addictionis in diem. Caput 4.

1 *Retrahi non potest à proximis res vendita cum pacto de retrouendendo, vel legis commissoriæ, vel addictionis in diem.*

2 *Dummodò fiant in ipsa venditione, non si postea.*

1 IN hac quæstione duæ sunt pugnantes sententiæ, verior tamen est, venditam rem pactis de reuendendo, vel sub lege commissoria, vel addictionis in diem, non posse retrahi iure gentilitio, priusquam tempus pacto appositum elabatur, post quod etiam tantum tempus vtile anni & diei incipit currere contra proximum. Et ita iudicatum [a] secundum sententiam Baldi, & Cyni in l. contra maiores, C. de inofficioso testa. Vbi Cynus in versi. vltimo, tradit posse agi etiam aduersus debitorem post triginta annos, sine metu præscriptionis, si pactum anteà appositum fuisset de non petendo per triginta annos. Ratio, quia per hæc pacta resoluitur venditio ipso iure, & redit res sine alia traditione ad venditorem, modo impleto [b]. Sic nec currit tempus adipiscendæ possessionis, quandiu dubium est, ex quo capite delata est [c]. Estque in prædictis conuentionibus, pendente potestate, concessa retrahendi ipsi vēditori, potius res penes emptorem commodati vel precarij nomine, quàm alienationis perfectæ titulo. Ioannes Faber autem in plerisque locis refert, ex consuetudine seruari, vt præferatur consanguineus pacto de retrouendendo: iure communi autem diuersum, si semel venditor rem vendiderit. Quia, inquit, ex eo ius est quæsitum consanguineo [d]. Idipsum tuetur Matthæus de Affli ctis [e]: cuius ratio, quòd contrahentes expressè pactum nequeunt facere inter se, ne proximus retrahere possit, igitur nec tacitè, per pactum redhibitionis, vel legis commissoriæ; vel modi alterius [f]. Quæ tamen rationes parum accommodæ videntur: cùm traditio quidem simpliciter pura, dominium transferat: at non ea quæ cum modo, vel sub conditione fit. Et aliud est pactum expressum, quo non potest præiudicium fieri proximo retrahenti, aliud sibi prospicere, vt res aliquando ad se redeat. Quemadmodum neque obici potest, quòd in conditionalibus venditionibus locus sit retractui, vt dictum proximè est: nam aliud est conditionem,
2 aliud modum adnectere venditionibus, vt in aliis [g]. Verùm sciendum est pactum redhibitionis, vel, vt interpretes loquuntur, de retrouendendo, ita demum redhibitionem impedire gentilitiam, si in ipso venditionis contractu fiat. Idipsum & in pactis aliis legis commissoriæ, & addictionis in diem & similibus: tunc enim pactum, rei pars & emptionis censetur [h]. & pacta contracta insunt bonæ fidei iudicijs: si ex cōtinenti subsecuta sint, non si ex intervallo [i]. Nā si ex interuallo fierēt, ipso iure resoluerētur vēditiones, non secus quàm ex nouatione, & pacto sequente [k]: neq; posset pactis huiusmodi semel

a Ioannes Papus, li. 1. Rhapsodiæ Arestor lib. 3. arest. 8.

b l. si quis hac lege, l. 42 de rei vendic. & l. fi de leg cōmissor.

c Decianus, l. 5. qui aduersus ad bonor. possess. & Paris. cons. 1. C. de bonor. possessio. secundum tab. lib. 6. tit. 10.

d Ioannes Faber, in §. 7. de empt. ap. Institu.

e Matthæus de Afflictis tract. prætumissus in verbis licet enim supra diximus, colum. antep. versic. item quæro de alia quæstio.

f per l. cum quid. §. certum pere Matthæ. de Afflictis, decisio. 3. 8. Tiraqueilus, in tract. de retract. conuentionali §. 1. gloss. 3. numero 2.

g l. 2. de his quæ sub modo legis vel die cōmiss. reinq. item si pactum, de contrah. emp. l. pacta conuenta, cod. tit.

h l. si ego fundum, §. qui animo de pact. l. cum hi inter fratres.

i gl. in l. ab emptione, ff. de verbo oblig. & pacta in 8.

anteà perfecta vēditione pura, ex qua iam ius quæsitum est proximo, pactum in præiudicium eiusdem efficax esse [a]: & perfecta ita venditio, in damnum alterius nec diem, neque conditionem accipit [b]: sic & animaduertit Tiraquellus [c].

a l. si rem, §. ante omnia, de pact. in F.
b l. perfecta, C. de donat. quæ sub mo.
c Tiraquel. in tract. de retractu conuentionali, §. 1. glo. 7. numero 4.

De re vendita in venditione nulla, an retrahi possit. Cap. 5.

Redhibitio gentilitia non habet locum in venditione nulla.

NON potest agi iure hoc redhibitionis gentilitiæ ex venditione nulla, veluti si ea facta contra iuris communis, vel municipalis prohibitionem, veluti si minor vendidit [d]: quia appellatione venditionis venit propriè valida [e]. Neque ex inutili, & nulla, iura accessionis fundi clientelaris, seu laudimia debentur [f]. Ex nullo nihil sequitur [g], & pro pretio repetendo condictio indebiti competit ex emptione nulla [h]. Obseruandum tamen, emptorem obijcientem proximiori redhibita agenti nullitatem, non audiri: cùm illius non interfit recepto pretio: & qui excipit, potest repelli per replicationem, quòd sua nihil interfit [i]. 1

d Tiraquell. tract. de retractu gentilitio, §. 1. gloss. 2. nume. 5 Capola, consilio causar. ciuil. 44. quæstio. de præsentatione col. 2. vers. de prima quæstione.
e l. 4 §. condemnatum, de re iudic. l. 3. §. hæc verba, de ædil. edict.
f Ioannes Faber in l. 1 quando hic. ab emp. dilect. in C. & in l. fin. col. 2. in verbo irritum, cōmun. dele. 2 C. & in lu. Barthol. & Paul. Castrens. ad §. sed cum nulla, etsi §.
g l. 1 eius qui in prouincia, de rebus cred.
h l. seruum meum, l. 39. de condict. indebit. lib. 12. Ff. rium §
i l. illi à quo, §. 2. ad senatusconsult. Trebellian. fuse Carol. Molinæus, in consuetudines Parisien. tit. 1. §. 18 gloss. 5 in verbo, vendit, in fi. quæst. & Tiraquellus de retract. conuentionali §. 1. gloss. 2. numero 15.

De re quæ redit ad dominum iure commissi, an à proximo redhiberi possit. Caput 6.

1 *In commissum quando iure scripto, & Gallico incidit res.*
2 *Redhibitioni rei venditæ quis præferatur, dominus ne censualis, an proximus.*
In commissum re incidente, quis præferatur, an proximior alienanti, an is cui commissum debetur. eod.
3 *Feudo incidente in commissum quis præferatur, proximus agnatus, an dominus.*
Feudum quibus modis incidat in commissum. eod.
6 *Commissum ob inficiationem domini, in Gallia.*

CVM census domino directo non soluitur, vel iura fisco non penduntur, res cadit in commissum, idest, res adimitur possessori [k], & redit ad dominum: vt & quando emphyteota, alterius quàm ecclesiæ, per triennium cessauit in solutione pensionis [l]: si ecclesiasticus, si per biennium [m]. Quæ in publicis pensionibus, quibus res onerantur, locum habet [n], extra ius Gallicū, 1

quo

k l. commissa, l. 4 & l. fin. diui quoniam, de public. & vectig. vide de commissione rei, vel de vsu pignoratione debiti non soluti, glo. in l. 1. & 2. de vectigal. & commiss. l. 4 Cuiac. 41. & interpret. in dicta l. commissa, & in dict. § diui.
l l. 2. ne fur. emphy C.
m c. portus, de locat. authent. qui rei. de sacrof. eccles. &
n l. obliteres. 2. anno & tribut. in fi. Gutier. 16.

quo non est locus commisso, ob moram solutionis, nisi quis inficietur dominum petentem. In hac itaque causa quæritur, num proximior, qui vult redhibere rem hanc, quæ in commissum cadit, potior sit domino censuali, vel
2 alio, cui res iure commissi competit. Et distinguunt aliqui, num proximior nomine suo, an eius qui cecidit in commissum soluat: si pro suo, non prosit solutio debitori: si eius debitoris, audiatur, vt eum liberans, cùm inuitum quis liberare possit pro eo soluens [a]. Quod tamen respuit Ludouicus Romanus [b], qui scribit solutionem factam censûs à tertio, etiam suo nomine liberare debitorem, & prodesse emphytheotæ [c]. Quamobrem dicemus in specie proposita dum commissum sit: & locum habere redhibitionem gentilitiam, & proximiorem reddito, vel oblato debito censûs, retrahere. Quod & est ex sententia Boërij [d]. Quia & concurrente domino, & proximiore, in iure redhibitionis, præfertur proximior [e]. Quã-
3 quam Albericus in contraria videatur esse sententia [f], & Iason [g]. In feudo tamen quo priuatur vassallus, num ei præferatur dominus, distinctio adhibenda ex modis, quibus feudo quis priuatur. Feudum quippe in commissum incidit, vel ex negligentia recognitionis domini, vel ob delictum in dominum commissum, vel ex inficiatione domini [h]. Negligitur dominus quando non negatur quidem, verumtamen ius illi debitum, quando, & modo quo oportet non præstatur: vel si inuestitura, seu adeptio possessionis ab eo non petitur, intra annum & diem, vel aliud tempus à consuetudine, vel lege feudi definitum, quo casu fidelitatis prætermissa professione, vt ingratus beneficio priuatur. Ex delicto priuatur quis feudo, pluribus de causis, vel delicto commisso contra ipsum dominum, vt si periclitantem dominum in prælio non iuuerit, si eum aggrediatur: si filias eius corruperit, & ob alias similes causas feudorum vsibus explicitas [i]. Vel etiam ex delicto in alium, quàm in dominum commisso. Cùm autem quis priuatur feudo, delicti in dominum commissi causa, præfertur dominus proximioribus: in aliis proximiores ei præferuntur [k]: redit enim facilè ob ingratitudinem donatoris, res ad pristinum donantem dominum [l]. Casu tamen quo quis fratrem domini occidit, proximiores tantùm post tertium gradum, non intra, admit-
4 tuntur, propter vicinitatem coniunctionis [m]. In inficiatione porrò domini, ademptio prædij clientelaris, proculdubiò ad dominum, vt ab ingrato erepti [n] pertinet, expulsis proximioribus. Quod arbitrantur & verum esse plerique in inficiatione domini tacita, putà, quia vassallus, seu cliens dominum patronum non conuenerit, nec professus est apud illum acquisitionem, id est, recognouit, vt dicunt, dominum, quo casu & priuari tradunt feudo [o]. Hodiè tamen in Gallia generali vsu receptum est, ne ob inuestituram non petitam vassallus feudo priuetur. Sed remedio alio subuenitur dominis, vt possint sui mancipi res facere, & in eas manus inicere, veluti rebus vacantibus, & à nullo vassallo occupatis, donec vassallus fidelitatis se adstringat sacramento [p].

a Barthol & Bald. in l. arborib. §. quod tamen, de vsufr. in fi.

b Ludou. Roma. sing. 556.

c per l. formæ censuali, §. si cum ego, de censib.

d Boer. decisio. 279. numero. 1.

e in consuetud. Burgundiæ tit. de retractu, §. 10. quam consuetudinem cõmunem esse omni patriç consuetudinariæ mihi tradit Chassanæus.

f Albericus, in l. imperator in 2. de pact. in fi.

g Iason in l. 3. col. 4. ibi iuxta singularia notabilia, C. de iure emphyth.

h §. 2. & 3. quæ sunt prima caus. benef. amittend.

i §. item qui dominũ suum, cum §§. seq. quæ sit prima causa benef. amittẽd. in vsi feudor.

k §. si quæ sit prima causa benef. amitt.

l l. si de reuoc. dona. C. & fin. eod. vt ap. Gregor. l. 1. de ingratis liberis octauã, 11. 9. 12. de liber. & eor. libet.

m §. fin. si vassallus feudo priuet. cui differa lib. 2. Feud. tit. 31.

n per §. si vassallus, si feudum, & §. pen. vers. vassallus feudum quod legens, vt si de feud. defunc controuers. fuerint inter. domi. & agna defunc. lib. 2. feudo tit. 26.

o vt in §. 2. & 3. quæ sunt prima causa benef. amittend. & ita tradit Ioan. Andreas, in additionibus ad Speculatorem titu. de feudis, §. quoniam & in additio. discrète Baldus, Alexan. in 3. volumine consilio cons. 10. col. 3. vers. si denique se petiatur, Laurentius Syluanus lib. de feudi recognitio. c. 15.

p Boerius in consuetudines Biturigũ, tit. de contract. feudi §. 6. & 13. Ioannes Sablon, in consuetud. ant. Turoniæ, titul. *comment hommage si doibt estre, à fin seigneur. ou principe.* & alij Chassanæus, tit. *des fiefs* in principio, & in glos. *ardans l'an*, numero 12.

Num redhibitio hæc fiat in donatis, & de relictis titulo generali, vel particulari institutionis. Cap. 7.

1 *Redhibitio gentilitia in donatis locum non habet.*

2 *Proximus quis.*

Fraterna amicitia. eod.

3 *Redhibitio gentilitia non fit de relictis institutione, vel legato.*

IN summa, redhibitio gentilitia in donatis locum non habet: 1
quemadmodum ædilium curulium redhibitio, ad res donatas quoque non pertinet. Ne, quod quis benignè in alium cõtulit, fraudis consilio reuocet, vt ait Modestinus [a]. Præfertur emptori proximus venditoris, quòd pretium restituendo, & satisfactum est emptori & venditori: at in donatione id consequi non possumus, nec proximus qui vult redhibere, potest præstare, quæ donans à donatore accepit bene merita, sine detrimento donatoris [b]; qui præstitit: affectionis quippe gratia fiunt donationes, & liberalitates, nec decipi, sed iuuari beneficio nos oportet [c]. Isque verius dicitur proximus, à 2
quo auxilium & gratiam suscipimus, quàm cognati à quibus contemnimur, vt Dominus noster Iesus-Christus, per parabolam eius qui inciderat in latrones, docuit [d].

ἐπεὶ οὐ μὲν τῇ κασιγνήτοιο χερείων
γίνεται ὃς κέν ἑταῖρος ἐὼν πεπνυμένα εἰδῇ [e]. id est,
Quoniam non sanè frater inferior
Est, qui socius existere prudentia sciat.

Quamquam Sotion [f] rectè dixerit, οἱ ἀδελφοὺς παρέντες, καὶ ἄλλους φίλους ζητοῦντες, παραπλήσιοι τοῖς τὴν ἑαυτῶν γῆν ἐῶσι, τὴν δὲ ἀλλοτρίαν γεωργοῦσιν. id est, *Qui relictis fratribus alios amicos quærunt, similes illis sunt qui suum rus inculcum sinunt, & alienum excolunt.* Concludunt itaque Fridericus [g], Matthæus de Afflictis [h], Chassaneus [i], & alij, donationem huic redhibitioni non subiici: neque prohibita venditione, censetur prohibita donatio [k]. Quamobrem neque in re- 3
lictis titulo institutionis generalis, vel particularis, erit locus redhibitioni gentilitiæ: quia in illis donatio & propter bene merita, & legata, & hæreditates testamento [l] relinquuntur. Estq; legatum, donatio à testatore facta, ab hærede præstanda [m]. Sæpius quoque dictum est, & hæreditatem & hæredẽ, defuncti personam referre [n], quam bonis propriis non priuaret proximus.

a l. ad res donatas, l. 61. de quibus in ct. f.
b l. affectionis, & l. donari, de donatio. P. c. 1. eod. tit. ap. Greg.
c l. in commodato, §. sunt commo. P.
d Lucæ c. 10.
e Homerus sine lib. 8. Odysseæ.
f apud Stobæum.
g Fridericus, in constitutione sua contractus protomiseos.
h Matthæus de Afflictis, eodem tracta. protomiseos §. licet enim, 4. col.
i Chassaneus in §. 9. §. sed quid in donatione tit. de retract.
k l. 1. & si de prædiis decus. libro C. l. 1. de fundis patrimonial. lib. 11. C. Cynus & Bald. in l. voluntas, C. de fideico.
l l. nec adiecit, pro socio in P. l. item legatam, de adiuc. legat. in P.
m §. legatum, de lega. ap. Iustinia. l. legatum, de lega. 2.
n l. denique, quod vi aut clam, in P. §. 1. de iureiuran. à moriente præsti. coll. 5. in Authen. l. si C. de impub. cr.

Num in datis, causa transactionis, redhibitio hæc admittatur. Cap. 8.

1 Redhibitio gentilitia locum non habet in datis ex transactione.
2 Laudimia quando debeantur ex transactione.
3 Redhibitio num locum habeat in litis æstimatione.

CLASSICI omnes consuetudinum ferè interpretes defendunt, in datis ex causa transactionis, vel remissis retractui locum non esse [o]. Quemadmodum feudum quod per se inalienabile est, sine consensu domini, iure feudorum [p], potest liberè, dummodò absit fraus, transactione remitti [q]. Transactio quippè refert causam dubiam, & dominium incertum qua de controuertitur, dubiúsue litis euentus [r]. Quamobrem ex transactione datum, vel acceptum, incertum remanet num accipientis vel dantis esset [s], vt proximus inde non possit conqueri fuisse maiorum. Atque hic non mouen

o Matthæus, de Afflic. in tracta. protomiseos, §. licet. 8. columna. Chassa. ad consuetudines Burgundiæ, tit. de retractu §. 1. in verba hæredum vers. quod in transactione. Arnol. Ferro. in tit. de retractu, §. 25. & 28. in consuet. Burdegalen.
p §. 1. de controuer. feud. inter vassal. & alium, de beneficio, in vsi. feudo.
q §. penul. vers. si vassallus, de beneficio, tit. si de feudo defuncti contentio sit inter dom. & cogna. vassalli.
r l. 1. de transact. P. l. 2. C. eo tit. c. super eo eod. tit. ap. Gregor.
s l. quod dicitur, de peculio. in P.

mouendam esse camerinam rectè iuris prudentes censent: ne lites sint immortales, quas tollit transactionis authoritas [a]. Tiraquellus [b], temperamentum huic quæstioni cum distinctione adfert, inspiciendum esse, num per transactionem fundus, vel res immobilis relinquatur ei, qui antè non possidebat, dato ab illo aliquo pretio: an verò apud eum qui antè possidebat: inter quæ multum interest [c]. Et quando relinquitur penes anteà possidentem, non esse locum retractioni: sin contrà, esse [d]. & ita intelligendam esse Chassanei sententiam [e], quam & idem Chassaneus alibi apertiùs explicat [f]. Sicuti nec debentur laudimia ex transactione, per quam res remanet penes anteà possidentem, non contrà [g]. Quamobrem & in transactione, quæ propter suscipiendam litis æstimationem fit, locus erit redhibitioni gentilitiæ, vt tradit antiquus interpres anonymus [h], de retractu. Quod dicit obseruari contra sententiam Ludouici Romani, qui arbitratus [i], ex necessaria alienatione nō esse locum iuri retractus. Ratio, quòd litis æstimatio, similis sit emptioni [k]. Quamobrem & Tiraquellus ratus est, ius retractus habere locum in transactione, etiam quando res remanet per eam penes possidentem anteà, dato aliquo pretio, non ipsius quidem rei, sed iuris ipsius [l]. Quòd ea transactio habeat speciem venditionis [m]

a l. fratris, C. de trāsact.
b Tiraquellus, in §. 1 de retractu gentili gloss. 14 nume 20 & 5.
c l. si pro fundo, & ibi Barthol. & Bal. C. de trāsact. glos. Barth. & alij in rubri. pro emptore gloss. Barthol. & Alberi. in l. 5 eo titulo P.
d consuetu. Andegauensium artic. 160.
e Chass. in d. §. 11 de retract. in consue. Burgundiæ
f Chassaneus, in tit. *des fiefs*, §. 1. ad verba, *alienation, & transport*, vers. non quid iuré vassallus possit super feudo transigere.
g Sauxonius in consuetudines Turoniæ tit. *comme le fief se doit offrir au seigneur*, §. 11 col. 1.
h antiquus interpres anonymus, in tractatu de retractu, penul. consideratione, quæstio 10.
i Ludoui Roma. consil. 107
k l. 3 pro emptor in P. Cicero latè pro Cluentio, quid sit litis æstimatio.
l Tiraquellus tract. de retractu gentilitio §. 1 gloss. 14. numero 64 & 74.
m citat glos. in l. cū 13 § si vni, in verbo transactionis.

De datis ex compensatione, & acceptilatione, num hoc iure retrahantur. Caput 9.

1 *Redhibitio gentilitia, quando locum habeat in datis ob compensationem. Et in acceptilatione. eod.*

1 IN hac quæstione, distinctione adhibita, respondet Chassaneus [n]: an contractus, in quo ius retractus præcedat compensationem, & tunc in compensatione ius congrui, seu redhibitionis vtilis tantùm locum habere [o]: an verò nullus præcesserit, & tunc locum non habere: quia compensare sit donare [p]: imò potius & habeat speciem permutationis, quæ respuit ius retractus, cùm liquidi, ad liquidum fiat tantùm compensatio [q]. Proinde etiam ex accepto latis non erit danda redhibitio, eoq; ex parte remittentis censeatur esse donatio, in qua iam diximus non habere locum redhibitionem hanc gentilitiam.

n Chassaneus, in cōsuetu. Burgundiæ tit. de retract. §. 9. vers. item quærit Matthæus de Afflictis
o l. causa de libera lega P.
p l. Iulianus, de condict. & demonstra. l. si tundum, l. 23. §. Titio fundum, de lega 1.
q l. 1. de compensa. P. l. si cōstat. C. eo. tit.

De remissis in diuisione. Cap. 10.

1 *Redhibitio gentilitia, non fit de rebus diuisis.*
2 *Adiudicatio in diuisione facta, similis emptioni, verùm alia ab emptione.*

Placuit

a Chaſſaneus, & conſuet. Burgun. tit. de retrah. § 9. verſ. item in diuiſione.
b l. 2. commu. prædior.
c l. ſerui electione, § fi. de legat. 1. & illud, de tit. nupt. P. l. 2. de condit. inſtitut. l. 1. § fi. Dominici, ad Senatuſ. Syllan. in P. cum ſimil. l. merito, pro ſocio. P.
d l. fi. in fine, de liti. glof. C. l. fi. C. comm. diuidun. l. fi nō ſtetrem, § ſi certu, de condit. indeb. P. cum ſimil.
e l. cùm pater, § duo ſtiſſimus, de legat. 1. l. quando no petétium partes lib. 10. C.
f l. cum pater, § hæreditatem in 2. de lega. 2. gloſſ. in l. communi. vtriuſ. iud. C. in verb. vlatur.
g l. 1. l. diuiſionem, communi vtriuſque iudic. C.
h l. 2. § cum autem, communi diuidun. C. § quod ſi commodi. de offic. iuris ap. inſtit. in.
i § actionum, de act.
k l. ſi vxores, C. communia vtriuſ. iud. & tit. de euict.
l l. ſi idem, C. de codicil.
m l. 3. § appellat. de reb. credi. in P. § 1. quib. mod. re contrah. obliga
n l. rei commodatæ, commo. P.
o l. in commodato, § ſicut cõmodatum. P. vnde ea tam apud Græcos.
p l. 1. & l. 2. & l. cum precario, de precario P.
q l. non ſolet ſoca. P. l. qui rem ſuam, l. 20. de l. C. l. comicillis, l. 9. § inſtitutor. filio, de lega.
r Franciſcus Mignō in communiar. conſuetu. Andeg. artic. 34. conſuetudinum, 2. parte, vbi agitur de retractu.
s l. 1. § mutui datio de reb. credi. P. § 2. quib. mod. re con trahi obli
t vt in donationibus in tractu paulo ante diximus.
v l. 2. & l. cum quod ſicut. poſt. P.
x conſuet. Bytur. ſi in titu. de retract. § 9. in additione 2. ad § 1. tituli de retractu apud Mal ſiacum, in prælectionibus Fabri in l. ſi prædium, C. de cui. & facul. ſenatus l. 45. de legat. 2.
y l. nummis, de in lit. iurand. P.
z l. 2. pto emptore P. l. ſi. ex quib. cauſ. in poſſ. eat. P. l. ſi prædium, l. 4. C. de euict. a in l. alienatio, & l. qui tiberius, de contrah. emptio. in P. l. Statius Florus, de iure fiſc.

DILATVM etiam in diuiſis non eſſe locum redhibitioni gentilitiæ [1]. Diuiſio namque nullum tribuit ius nouum, ſed quæſitum antè, diſtinguit [b]: quod commune quippe eſt, meum eſt [c]. Sed ne quis in communione contra iuris regulas remanere cogatur [d], liberè partem ſuam ab aliena ſeparare poterit, ne communio pariat diſcordias [e]. Et conſtat ex his quæ paulò pòſt, Deo fauente, dicentur, ex permutatione redhibitionem non dari, cui proxima & ſimilis eſt diuiſio [f]. Nec nos mouet, quòd inter diuidendum interdum iudex adiudicatione vtitur, & eius remunerationis cauſa, pretio alteri ſociorum adiudicato, vt emptioni tunc diuiſio accedere videatur [g]. Siquidem imitatur quidem emptionem in eo diuiſio, facilioris diuiſionis ratione [h]: ſicut & ſimilis quòd vtraque ſit bonæ fidei [i]: vtraque habeat euictionem [k]: at nullum ſimile idem eſt [l].

[1]

[2]

De rebus mutuatis, locatis, in ſolutum datis, num redhiberi poſsint. Caput II.

1 & 2 Redhibitio gentilitia non habet locum in mutuatis, commodatis.
In locatis. cod.
3 Redhibitio gentilitia habet locum, in datis in ſolutum.

DVBIVM potuit eſſe in mutuo, num retrahi poſſet, quòd mutui dominium tranſit in eum qui mutuatur, & fiat quod mutuo, de meo tuum [m]. Minus autem in commodato vrget quæſtio, quòd per illud non fiat rei alienatio, vel dominij mutatio [n]: eademque res expleto vſu in quem commodatur, reuocatur ad dominũ [o]: multò minus quoq; dubiũ in precario, quod ex arbitrio dantis repetitur [p]. Sic nec in locatione retractionem gentilitiam ceſſare palàm eſt, quia nec ex ea cenſetur alienata res [q]: etſi locatio fieret in longum tempus per contractum libellarium. Cæterum neque etiã mutuum retrahi poſſe verius eſt [r]. Quia tantùm, vt monuimus, in rebus ſoli, non in mobilibus, in quibus ceſſat affectio, retractus gentilitius locum habet. Conſiſtit autem in mobilibus tantùm mutuum [s]. Sed & gratia, quæ in mutuo eſt, affectionis eſt, & veluti liberalitatis, quæ perſonam egredi non debet debitoris [t]. Inſuper non videtur res alienari, quæ ea conditione datur, vt eodem numero, pondere, & menſura, & bonitate reſtituatur, quemadmodum fit in mutuo [v]. Sed quid ſtatuendum in rebus, quæ in ſolutum dantur videamus. Verior certè eſt ſententia, qua aſſeritur in his rebus locũ fore iuri retractui, & in decretali venditione [x]. Neque intereſt emptoris, ſi numos quos tantùm credidit, recipiat cum acceſſionibus legitimis: cùm in numis non cadat affectio [y]. Eſtq; datio in ſolutũ, inſtar emptionis [z]: ſed vtrà, res quæ in ſolutum datur alienari cenſetur cum onere ſuo [a], quale eſt, vt res poſſit à proximiore redimi: accideret alioquin, vt quod via vna prohibetur, videlicet per emptionem, ne fiat fraus proximo, alia per obliquum

[3]

permitte

permitteretur [a]. Et hanc quæſtionem quoque alias in publicis prælectionibus problemmaticè diſputaui: ſed nunc ſufficit, ſi quod verius mihi videtur explicauerim breuius.

a vsoria l. cùm quid, de reg. iur. & tut. de procura l. fi. C. ſi mancip. ita vendat ne profiſcuad. ſcire oportet, §. mater, de tutel. l. oratio. de ſponſalib. P.

De rebus permutatis, num ſubiiciantur retractui. Cap. 12.

1 Redhibitio gentiſlita non habet locum in permutatis.
2 Niſi in fraudem fiat.

1 NON habere locũ retractũ in permutatione notãt conſuetudinũ enarratores [b]. Quia qui prohibetur vẽdere, nõ prohibetur permutare [c]. Deinc permutatio nõ videtur omnino alienatio, eò quòd alia res in locũ datæ ſubrogatur, quę naturam prioris referre videtur [d]. quod tamen ita accipi debet, ſi res permutata ſit eiuſdem qualitatis, vt ſi immobilis cum immobili permutetur [e]. Quamobrem ſi ex vno latere res immobilis vna, ex alio res alia, & pretium permutentur, dubium eſt, an tamquam emptio cenſeatur contractus: an tamquam permutatio. Proinde Ioannes Andreas [f] inſpiciendam arbitratur eſſe mentem eorum qui agunt: num velint permutare, an vendere. At cùm de ea non conſtet, inſpiciendum eſt, num pretium excedat valorem rei, cum qua pretium pro vna re datur, & an ei res accedat, & tunc dicetur emptio: tunćque erit locus retractui, quia quod præpollet inſpicitur [g]: an verò pretium rei accedat ad perficiendam æqualitatem, quo caſu cenſetur permutatio [h]. Quòd ſi nec de hoc quoque conſtat, aiendum arbitratur Bartholus, eſſe contractum innominatum [i], & agendum eſſe præ-
2 ſcriptis verbis actione [k]. Et hæc vera ſunt, quando ſine fraude permutatio fit [l]. In fraudem tamen feciſſe non videtur, is qui cùm vellet ius protomiſeos declinare, & vellet prædium emere, aliud prædium dedit, quod pro pretio, nomine permutationis, tradidit: quod is cum quo permutauit ſtatim vendidit, vtroque ſibi ita proſpiciente [m]. Hoc quippe non fraudi, ſed prudentiæ adſcribitur [n]: vt non reprehenditur is, qui ſibi proſpiciens, ſubiiciat aliquem, qui à ſe procuratore rem emptam nomine domini petat [o]. Et ſic conſilium fraudandi potius, quàm euentum conſideramus [p]: cùm in fraude vtrumque conſideretur, animum, & euentum [q]. Neque nos mouere debet, quòd permutatio vicina ſit emptioni [r], & ideò admittere videatur eandem redhibitionem: quandoquidem & verum eſt in aliquibus cum ea, vt cum cæteris conuentionibus, conuenire: verumtamen diuerſum habere natura [s]: vt in redhibitione, & aliis quibuſdam.

b Chaſſaneus in § 9 des vsemges in conſuet. Burgund verſ. quid autem Matthæus de Affl. in conſuetud. Neapol. in conſtit. Regni proœmialeos, in gloſ. Ieet consi. Boetius in § 1. de retract. in conſuet. Bituric. Ioannes de Platea in l. ſi de prædiis decurio. fine decre. non aliẽ. lib. 10. C. verſ. & ſi ita hæc lex.

c vt in l. 3 de prædiis rural. lib. 10. C. ad quæſtiones, de rerum permut. ap. Gregor.

d l. ſi cum iudicio ff. §. qui autem, 2. quis cautio P. l. parabolã C. de epiſcop. & cler. § fuerat, de actio.

e Boetius in dicto §. 1 de retract.

f Ioan. Andr. in c. ad quæſtiones, de rerum permuta.

g l. mariten, de pact. l. quod in dubiis, de conditionib. ſi ſic inſtit. l. quæſtus, de ſtatu homin. Hermaphrodiens 4 q. ad teretur § 1 de actio.

h d. l. ad quæſtionem 5 de rerum permut. l. cum in prædio § 1. loca

i Bartholus in l. 1. numerum 7 de rerum permut.

k Rainbal. in l. 2 & 3 C. de contrahen. emptio. l. 2 § ſi cum, de præſcr. verb. in f.

l præſertim interpretes citati in hac cap.

m Tiraquel. in præmio retract. lin. 7 & 8 circa fin. l. ſi cum nummis 3 § ait prætor, de acquirend. hæred. f.

n l. ſi pupillus, 14. in f. de acquirend. hæred.

o l. acquiritur, 20. §. ea re ambitione, de negot. geſt. l. 1 ſeruus dotalis, 5 ſolutum matrimonio in f. l. cum pater, §. Titio, de legat. 2.

p vt in l. 4 § ſi quis autem de fideiommiſſ. libertat.

q in l. ait prætor, § 1 quæ in fraud. credit. l. ſi ita ſcripta in 2 vi de quæſtion. fac. dicit, l. quia autẽ. § ſi patronus in fine. l. ſi quis omiſſerit relata in f.

r l. permutationum, C. de rerum per-

De perſonis quæ retrahere poſſint. Cap. 13.

1 Retrahit proximior venditori.
2 Propinquus & proximior quis dicatur.
3 Redhibendi facultas ad quem gradum extendi poſſit perſonarum.

mut. s l. 1 de rerum permut. l. 1 in fine de contrah. emptio. in f. l. naturalis § 1 de præſcript. verb. t

4 Redhiben

4 Redhibendi facultas à tempore venditionis incipit quari tunc proximo.
5 Redhibere num poſſit proximus, qui ex mandato venditoris vendidit.
6 Redhibent proximi omnes, ſi velint, ſi ſint in eodem gradu, aliquin ordine proximiores.
7 Redhibitio num fiat à proximiore, facta venditione vni de genere.
8 Redhibent proximiores, ſi velint, ab emptore: non tamen cogi poſſunt ab empture redhibere, ſi nolint.

ACTENVS de rebus, vt de materia: nunc de perſonis quæ retrahant agamus. Conſtat itaque proximum eſſe debere retrahentem, qualis dicetur is, quem nemo in gradu cognationis antecedit [a]. Fluctuant tamen interpretes in definiendo propinquo, ſeu proximiore. Nam aliqui rati ſunt proximos conſiderari debere, reſpectu eius à quo proceſſerunt res, non habita ratione venditoris [b]. At Tiraquellus melius refert proximitatem ad vendentem [c]: non ad eum à quo prius bona deſcenderunt, vel adſtipitem: dum enim moritur poſſeſſor, non eis bonis, proximi eorum à quibus bona proceſſerunt, ſuccederent, ſed proximi poſſeſſoris, vtpotè mutata iam familia per acquiſitionem, vt per additionem bona defuncti fiunt hæredes [d]. Sicuti & in ſucceſſione feudorum, in quibus & ius retractus locum habet, perſona vltimi vaſſalli, non primi acquirentis, inſpicienda [e]. Verumtamen quæritur, vſque ad quem gradum porrigitur facultas redhibitionis. Et certè ſi ius ſucceſſionis ſequamur, ad decimum vſque gradum prorogabimus nomen agnationis. ſi autem conſideremus proximitatis nomen, vſque ad ſextum, & ſeptimum à ſobrino ſobrinaque natum [f]. Hancque poſtremam ſexti gradus, & ſeptimi proximitatem in retractu admitterem tantùm, propter affectionem rerum quæ in eo conſideratur, quæ certè affectio, neque in perſonis vltra ſeptimum gradum conſeruatur [g]: attamen ſequor graduum computationem pontificiam, iuxta canonem, ad ſedem 35. q. 5. cuius gradus 7. eſt in iure ciuili 12. Obſeruandum autem proximum hunc venditoris, tempore venditionis, ſibi quærere ius, facta venditione, vſque adeò vt ſi emptor, pendente tempore anni & dici, quod indultum eſt proximo ad redhibendum [h], rem alii vendiderit, & ſecundus venditor alij, & quamuis per mille manus, vt dicunt, alienatione res peruenerit: nihilominus tamen proximus prioris emptoris à quocunque poteſt intra tempus repetere, & præfertur, proximis 2. & 3. & vlteriorum venditoris: ſemel enim ei ius quæſitum, ab emptore vendente, auferri ſine facto eius non potuit [i]. Et pendente conceſſo tempore redemptionis, res alienata cenſetur cum ſuo onere ab emptore primo diſtracta [k], & cum iure tantùm vendentis [l], cumque cauſa rei [m]. Quâobrem proximus, durante ſua facultate, aget non tantùm aduerſus emptorem primum, ſed aduerſus quoque quoſcunque poſſeſſores rei: quia hæc actio perſonalis eſt in rem ſcripta, rei perſecutoria, quæ naſcitur ex contractu, & ſemper dicitur eſſe poſſeſſoris comes & veluti inhærens, vt realis natura aſſumat [n]. Quamobrem & euitandi circuitus gratia, datur tantùm aduerſus vltimum poſſeſſorem, ex lege municipali directè [o]. Sed agitata quæſtio eſt, num proximus, qui ex mandato venditoris rem vendidit, poſſit iure propinquitatis redhibere. In qua dicendum videretur cum Matthæo de Aſſlictis, non poſſe, quòd is qui ſe alterius facto ſubſcripſerit, videatur conſentire, & iuri ſuo cedere [p]. Verior tamen eſt contraria ſententia, vt qui alterius facit mandato, ſibi non præiudicet [q]. Neque enim poteſt videri remiſiſſe alterius nomine contrahens ius retractus, quod adhuc ſibi nõ competebat, cùm fieret emptio, vt ius non competens [r]. Et qui mandato

1 2 3 4 5 6 7

a l. ex acobus, de vulgar. & l. proximi, de verbor. ſignif. & l. proximus, vnde cog.
b Bartholomæus Chaſſaneus, in § 1 ad verba *d'un meſme lignage*, de retrait en coutume Bourgon. Tiraquell. adfert rationes in tract. de retractu gentilitio, in § 11 glo. 1. numero 12. 13. 14. 15. 16. 17.
c Tiraquel. in d. § 11 glo. 1. numer. 19. 20. qui ille § 11 loquitur nominatim de proximo vendente.
d l. ſed ſi plures, § fil. o impubem, de vulg. in fi.
e § 1. & ibi Andreas Iſernia, de natura ſucceſſio. feudi in vſib. feudo. & Bal. contil. 200. vol. 5.
f § fi. de ſucceſſio. cognator. v. du Theophil. in d. § fin. tit.
g Gazzi ſede, § 5.
h c. conſtitutus, de reſtitutio in integ.
i Add. quod naſcitur, de legatis 2. & ſi per terſum, ff. de conquirend. & de reſtitutio ſpolia. ff. de præſcr. P. I. nonnationis, de ſ. Senatuſ. Libertum C. de iure
k Leo. rem alienam gerent non interdictum ſuam alien. C. l. 1. & 2. ſine cẽſu & reliq. ſunt ſi compara nõ poſſ. C. l. inſul. proponis, l. 12. 3. de legat. 2.
l l. qui tabernas, de cuntabulen. ejus v. l. via, l. 2. § ſi eundus, de ſeruit. rufrect. prædior.
m l. animat. 9. cum fit, de ædil. edict. emp. P.
n Barthol. poſt glo. in l. ſi ceruus, C. ſi quis prius, de aqua pluuia arcen. Iaſon in § quadam d. actio.
o argumento l. domus teſtamento, ad ſpem, de conditio. indeb. P. in l. cum fundus, § ſi ſeruum ruum
p l. 1. § ſed verſi, quod iuſſ. in P. l. penul. de in rem verſa non licere in 1. 12. cum rẽdator, 12. q. 2. l. Titus Sed procura l. de reſcind. vend. l. ſi. de inofficioſ. teſta. in P. cum ſimil.
q Chaſſaneus, ad conſuet. Burgund. § 110. in vltima glo. ſibi, ſed quæro, pone quod cõſanguineus
r l. qui ſi. poſſeſſis, & l. 19. qui hæres, § ſi quis, de acquir. hæred. l. ſi ita ſcripſ. § ſi ſub cõdit. de lega. 2. l. ſpem eorum præmiorum. C. qua res pign. ob poſſ. l. 1. § quod ait prætor, in 2. quorum lega. in P.

alterius

alterius quippiam agit, nudum ministerium præstat, eiusq; negotij, sicut nec commodum, ita nec incommodum ad eum pertinere potest: & nemini officium suum debet esse damnosum [b]. Nam qui mandato vendit, facere id videtur, non tamquam proximus, sed tanquam extraneus, & proinde nō no-
6 cebit actus, tamquam à proximo factus [c]. Quando plures proximi sunt in eodem gradu, omnes admittuntur, si velint, vt in iure successionis: omissa tamen differentia fratrum consanguineorum, & vtrinque coniunctorum, quam paulò aliter consuetudines hîc, quàm in successionibus obseruant [d]. Vocantur autem proximiores, sed ordine prioritatis, nisi si quid priores impediat [e]. Sed rursum hic obseruandum absolutè verum esse, extraneo facta venditione,
7 proximiorem idoneum retrahere posse. Porrò si alicui de genere, & proximitate vendatur res, variant consuetudines: nam ex cōsuetudine Campaniæ & communi, admittitur proximior ad retrahendam rem remotiori venditam, vt annotat Ancharanus [f], & Baldus [g]. Talisque consuetudo est Engolimensis, Xantonensis, Pictauiensis [h]. At ex consuetudine Byturigum, emente remo-
8 tiori, non retrahit proximior [i]. Item regula de proximiori intelligenda est, si ipse proximus vel proximiores agant: alioquin tacentibus illis, emptor non potest conqueri [k].

a l. qui proprio l. 45 § procurator de procurat. in P.
b cum nō debeat, de elect. in sext. l. seruus communis, §. quod verò, de fur. sed si qs, ex filiabus, quemadmod. testam. aperiant P.
c argumento l. si patrissamilias l. 2. §. 3 quos, de adopt. P. l. cum quidam, de administr. tutor. item rerū, quod cuiusq; vniuer. P.
d Chassaneus in §. 4 vltima glos. 12. ne retrait in consuet. Burg. Ioan. Faber § si plures de leg. tutel. agnatisne cess.
e l. vt gradatim de munerib. & honor. in P.
f Ancharan. consil. 307 & seq.
g Bald consil. 25 volumin. 3. incip. dominus Thomas.
h Ioannes Faber in §. ita de rerū, de hæreditat. quæ ab intestat. deffer. antiquorum decis. 76. numer. 7.
i in tabul. de retract. §. 4. in consuetud. Bytur.
k Iacob. de sancto Georgio in l. si mulier §. cæterùm, de iure dot. argum. l. si ad legem falc. de plag.

Sed num is qui vendidit, aut filius eius possint retrahere. Cap. 14.

1 Retrahere non potest, tamquam proximus, qui vendidit ex noua, etiam iure.
2 Retrahere rem venditam à patre num filiusfamilias possit.

1 IN quæstionem venit, num is qui vendiderit, possit retrahere, si post venditionem intra tempus quo retrahi possit, decedant proximi, ita vt is solus remaneat. Et quidē Franciscus Mignon [l] posse sensisse videtur [m]: quòd receptum etiam sit, patrem instituere posse petitionem, vt procuratorem filiorum, vt retractetur venditio per illum facta [n], etiam filius inuitis [o]: vt nec is præiudicium sibi facit, qui tutorio nomine & pro pupillo hæreditatem adit, quominus suo nomine contra testamentum eius, qui pupillum, hæredem instituit, possit mouere actionem [p]. At diuersas partes lubentiùs sequor, & eundem venditorem etiam solum reiici à redemptione rei: ægrè enim iura patiuntur improbare quę quis iam approbauerit, & contrà: & qui vendidit, iam remisit affectionē rerum maiorum, vt recursus eò iterum redimendi non debeat patere [q]: præsertim cùm liceat proximo vel expressè, vel tacitè, per lapsum anni & diei, remittere hoc ius emptori [r]: faceſſereq; huius intentioni ex diametro videtur, eum quem de euictione tenet actio, agentem repellere exceptione [s]: iusq; superueniens venditori, confirmat vēditionem emptori [t]. Sed & valida & efficax erat venditio, quam retractare conatur. Qua ratione hæc prohibitio cō stituit differentiam cum redemptione quæ fit à vendente, quando facta fuit lege cōtrahere prohibente, & cōtractus ideò nullus est [u]. Et quāuis verū sit, cū qui alieno nomine quid gessit proprio posse retractare, vt dictū est: tamē non sequitur vt quod quis proprio gessit, idē possit dissoluere in damnū alterius.
2 Admittunt tamē, filium venditoris, vt proximiorē, retrahere posse venditā rē

l Franciscus Mignon, in consuetud. consuetud. Andegauēsium in 12. parte, vbi agitur de retract. quattuor 246 numero comment. 16. videtur id probare l. si in emptionem, de minor 25 ann.
m l. a. de liberis exhaer. C.
n l. 1. & 2 eo tit. de liberis exhaer. P.
o cum quidam, C. de administr. tutor.
p l. Pomponius, l. 10 de negot. gest. P. l. si vxor, de adulter. in P. c. cū Virtoniensis de elect. can. eiusdem. sanctimonialē 9 q. 2. vt hortenōs, 32. q. 2.
q l. quæritur § si vēdidit de rēdit. edict. l. postquam iter. C. de transact.
r § porro quib. modis potest olim feud. alien. in fin. Feudor.
s l. vendens autem, 17. de euict. & to. P. l. de reb. alien. non alien. C.
t l. si quis alienam rem. 47. de act. empt. P. l. cum vir prædium, de fundo dot. P.
u vt in l. qui mandauit, de agricul. & cē sar. lib. 11. C. & in l. seruo, qui & à qb. manumissi liberi non fiant.

a Boër. decisio. 76. nume. 10. per cap. conquestus, & ibi Henricus Bohic de restit. in integ. Bald. consil. 310. vol. 4. Ludo Bolognious consil. 41. Chassaneus in consue. Burg. tit. de retract. §. 1. ad verbe, *de plus prochain*, vers. sic aduerte.

b l. si venditor, §. sed & si pupillus, de in diem addict. P.

c §. ei vero, de instit. stip. §. fin. C. de impubet.

d dict. §. ei vero, & l. plures, de acquir. hæred.

e c. cum quid 19. de reg. iur. in sex l. scire oportet l. 21. §. si mater, de tutor. & curator. dat. ab hostibus &c. lib. 26. P. tit. 5. c. 1. de clerico coniuga. in fin.

f l. non solum, §. 1. de bon. quæ liber. C. in mutua ibi anth. posita Ioan. Faber in Inst. de bonis quæ lib. C. Masuerius in prax. titulo de retractu §. item filiusfamilias pœn. & §. seq.

g Masuer. in prox. cit. §§. per l. Seruius 73. de euictio.

h titu. vt actio ab hæred. & contra hæred.

à patre [a]: verumtamen in eo remanet gryphus, num filiusfamilias, vt emancipatus, rem à patre venditam possit retrahere. Quandoquidem filiusfamilias non potest in venditione addictionis in diem, emptorem excludere [b]: cumq; eadem persona patris & filijfamilias videatur [c], & quæsita filio per patrem acquiri patri [d], absurdum videtur non benè considerãti, redhiberi à patre vendita per filium, vt rursum in patris redeat potestatem: & quod vna via prohibitum sit, alia permittatur aduersus iuris regulas [e]. Verior tamen est sententia, quæ permittit etiam filiofamil. retrahere, si res sit de rebus maiorum, vel diu à patre post acquisitionem nouam possessa. Maximè, cùm hodiè quæsita per filiumfamilias patri non quærantur, nisi ratione vsusfructus [f]. Et hoc verum esse Massuerius ait, quamquam filiusfamilias fiat hæres patris [g], nec in eo habere locum arbitror regulam, Quem de euictione tenet actio, eũdem agentẽ repellit exceptio; quia hoc ius ex lege consuetudinis competat: nisi, inquit, pater pro euictione se obligarit: quia tunc hæres factum defuncti præstare cogeretur [h].

Num in hæredem ius accrescendi transeat. Caput 15.

1 *Retrahere rem venditam non potest hæres venditoris.*

2 *Retrahere debetur proximiore mortuo.*

Num transmittatur ius redhibendi in hæredes eius, in præiudicium aliorum proximiorum. eod.

i l. vendicantem, de euict. P.

k l. ex qua persona, 192. de regul. iur. facit l. venditrici l. 3. C. de reb. alie. non alien. l. cum à matre, l. 24. C. de rei vendic.

l Ioannes Faber in §. econtrario, in fine de legat.

m & hæc est quæstio formal. Boeri, in §. 3. glos. 5. n. 13. de retract. in cõsue. Burgundiæ.

n Ioannes Faber in dicto §. econtrario, facit l. ventre præterito, de acquir. hæredit. l. vnica, de ijs qui ante apertas tabulas, l. vnic. §. in nouissimo, de cad. tollen. C.

o l. 3. §. fin. ad senatusconsul. Syllenian.

p l. sed etsi decesserit, l. 1. de bonor. possessio. contra tab. lib. 37. titul. 4.

q l. si quis filium, in 2. lex 34. de inoffic. testam. C.

r l. cum antiquioribus 19. de iure deliber. C.

VÆSTIO num in hæredes transeat ius retractus, duplicita tione explicationem popoſcit: videlicet, num hæres vẽditoris possit retrahere: & an hæres quoque proximioris retrahere possit. Quòd ad primum caput pertinet, expedita solutio est, hæredem vendentis non posse retrahere: quia quem tenet de euictione actio, &c [i]. Et ex qua persona quis lucrum capit, eius factum præstare quoque debet [k]. Et Ioannes Faber in ea sentẽtia est, vt hæres nequeat redimere: quòd res peruenerit ad eum casum à quo incipere non potuit [l]: nisi hæres qui successit esset proximior, vt diximus proximo capite, & ex sua persona, non hæredis nomine, vellet retrahere [m]. Cæterum in secundo capite non proximior decedens, transmittat ius retractus ad hæredes, distinguitur: an hæres qui succedit proximiori, sit de suis, vel extraneus. In suis trãsmissio locum habet, secundum Ioannem Fabrum [n]: quia si pater proximior sit, erit & filius proximior. In extraneis distinguitur, num defunctus cœpit retrahere, vel meminit se velle retrahere: an verò nihil horũ fecerit. Et in duobus prioribus casib*, actiones vtiles petitionis hęreditatis, si quis impediatur aliquo modo petere, transmittuntur ad hæredes, siue illi sint sui, siue extranei [o]. Quemadmodum petitio bonorum possessionis, siue secundum, siue contra tabulas, transmittitur [p]: videlicet quando intra tempora petẽdi retractum, proximior moritur, relicto vel instituto hærede: alioquin si tacuit per annum & diem, etiam præparata actio vtilis non trãsmittitur, exemplo querelæ inofficiosi testamenti, quæ tantùm intra quadriennium transmittitur [q]: & ius deliberandi intra annum [r].

1

2

Sed

Sed in tempore propinquitatis quæritur, si post venditionem factam, & ante retractum, intra tempus retrahendi, si alius nascatur proximior, an excludat eum qui tempore venditionis erat proximior. Cap. 16.

1 *Retrahendi in facultate proximior dicitur, qui tempore venditionis proximior erat, etiamsi alius nascatur posteà proximior.*
Nisi conceptus fuerit tempore venditionis. eod.

IN hac quæstione Chassaneus tradit [a], potiorem eum esse, qui tempore venditionis proximior erat: neque excludi à proximiori, posteà nato: quia ante natiuitatem proximioris nati, ius nato quæsitum fuerat [b]. Et ita actio quæ ab initio nata non erat, oriri nequit [c]. Et hanc sententiam iuuare videtur §. protinus, de legitima agnator. success. Alij arbitrantur temperamentum adhibendum, vt si natus posteà conceptus fuerit tempore venditionis, præferatur, nõ autem si conceptus non erat: argumento à iure succedendi ducto, in quo hoc ipsum admittitur [d]. Et qui in vtero est, pro nato habetur, in his quæ ad eius vtilitatem pertinent [e]. Ita Boërius tuetur, natum & conceptum proximiorẽ intra tempus contractus admitti: & ita iudicatum fuisse annotat [f]. Quemadmodum, extante testatoris prohibitione, ne res alienetur extra familiam, quãdo cõsentientibus proximis alienatio fit, efficax ea quidem, sed si filij ex illis nascãtur, reuocare possunt alienationem [g]: & sunt iura expressa, quæ dum de deferenda successione loquuntur, & conceptos, viuo eo de cuius successione agitur, proximiores, quamuis postea nascãtur præferri natis velint [h]. Cautum in consuetudine Turonens [i]. ius retractus, quòd pertinet ad ordinẽ proximitatis, hiisdem legibus regi, quibus successio ab intestato.

a Chassaneus, in tit. de retract. §. 1. ad verba, *le plus prochain*, vltima annotatione, de consuetud Burgun.
b per l. 1. s, cui sub cõditione, de actio. P. l. fin. de stipula. seruo. in P.
c l. serui & filij, in princip. de furt. l. si tutoris, §. fin. quod iussu in P.
d § cum autem, de hæreditat. quæ ab intesta. deferunt.
e l. qui in vtero, de stat. hom. n. l. cum inter, C. de fideicõmissa. liber. l. anti qui, si pars hæredita pera.
f Boerius decisio. 12. num. 3. & ad §. 3. eod. 6. de retrac. in consuet. Byturigum.
g l. pero, § fratre, & ibi gloss. in verbis, ex familia, de legat. 2. & in l. si cognatus, de reb. dub.
h l. 1. §. si quis proximior vnde cognat P. lib. 38 tit. 9. l. Titius, l. 6. de suis & legi. hered. lib. 38. P. titul. 17.
i titul. de retract. artic. 5.

Qui non sint idonei ad retrahendum, quamuis sint proximi. Caput 17.

1 *Redimere vendita possunt proximiores tantùm, qui emere possunt.*
2 *Fæminæ an feudorum, & vbi capaces.*
3 *Feudum an personæ ecclesiasticæ tenere possint.*
4 *Monasteria in Gallia quæ bona temporalia non possident.*
Monachi num iure retractus proximitatis vti possint. eod.
Retrahere iure proximitatis num possint ecclesiasticæ personæ. eod.
5 *Retrahere iure proximitatis nequeunt, qui pro mortuis habentur.*
6 *Retractus gentilitius impeditur, interitu rei.*

7 Retractio num negetur proximis, ſi pactum appoſitum ſit, ne res veniat extra rectam lineam.

8 Retrahere qui poſſint ex pluribus, quibus ius eſt.

9 Proximitas in retractu gentilitio, ciuilis & naturalis eſſe debet. Baſtardi non retrahunt vendita iure proximitatis. eod.

10 Niſi bona matris.

11 Nec filij eorum legitimi.

9 Retrahere non poſſunt iure proximitatis affines, nec legitimi tantùm, aut naturales tantum filij.

10 Poſſunt legitimati per ſubſequens matrimonium, non alij.

a §. fi an mutus feud. retinere poſſ. lib. 2. Feudor. titu. 56. §. fi. epiſcop. vel abbu. vel abbatiſſam, feudum dare non poſſe. li. 1. Feudo. titu 6.

b §. 1. de natura ſucceſſio. feud. §. 2. de filiis nat. ex matrimo. ad morgana. contract. in libi. Feud.

c §. fin. an mutus feudum retinere, poſſ.

d Guillel. Benedict. in verb. duas habens filias, numero. 67. & 69. in c. Raynutius, de teſtam. rationes adfert

e Guillel. Benedict. in verba & vxorē nomine, §. decisio. nu. 1. & 10. & ſeq.

f idem Guillel. Bened. in dicto cap. Raynutius. in verba & vxorem, deciſio. 5 numero 1 Angel. in §. 1. de ſucceſſ cogna. nu. 2. gloſſ. in § nullã, de ſanctiſſ. epiſco. in verb. ingratos, c. exiit qui ſeminat, §. porrò de verbo. ſignif. in ſex.

g l. Deo nobis, de epiſcop. & cleric. Bartholo. in l. patre furioſo, de iis qui ſunt ſui vel alieni iur.

h gloſſ. in § nullam, de ſanctiſſ. epiſco. in Authen. in verbo ingratos, D. Paulus ad Philipenſ. 3 noſtra conuerſatio eſt in cœlis.

i ca. non dicatis, 12 q. 1. c. cum ad monaſterium, de regula.

k anony. interpres in 1. parte de reſtitu. tegn. 5.

l verum, de procurat. P. §. 1. & 2. & 3. de capit. dimi. ap tuſtenia l. ſi con. in P. l. ex facto, ad Trebell. P.

m l. quidã ſunt ſerui, l. 17. de pact. in P.

n vt in l. in metallũ, 22. de pœn P.

o contra l. quod ſæpe, C. de legib.

p l. 2. vbi ſenator. vel clariſſimi

q Bocrius, in §. 4. de retract. in conſuet. Burgon verſic. ſed quæro.

r §. fi. de vſufruct.

s l. qui rem. §. areã, de ſolutio. P. l. inter ſtipulantem, §. ſacrã, de verb. ob. P. l. 2. cepti, l. 5 § pẽ nul quib. mo. vſufruct. amitta.

t § vnico, de feudo marchiæ in vſib. feud.

u l. in traditionibus, de pact. in P. l. ſi ea lege, C. de condit. ob cauſ. dat.

NO N omnes qui proximi ſunt, idonei cenſentur ad redimendã venditionem: ſed tantummodò, qui emere poſſunt. Et proinde prohibitis ijs ex capite perſonarum, vel rerum retrahendarum, retractus intercipitur: veluti ſi proximus non eſt idoneus ad præſtanda officia vel numera, quæ redhibendis rebus hærent [a]. 1

Ea ratione proximus à feudi venditi retractione arcetur, & facit locum habili: vt fœmina quum feudum, non fœmineum, habere nõ poſſit [b], alienatum 2
à proximo non redimet iure proximitatis, propter defectum qualitatis perſonæ legitimæ [c]. niſi agatur de conſuetudine Galliæ generali, qua mulieres feudorum capaces ſunt, & per alios illis inſeruire poſſunt, niſi ſi qua alia lex ſpecialis inhibeat [d]. Simili exemplo obſeruato in perſonis eccleſiaſticis, quæ 3
feuda temporalia iure cõmuni poſſidere nequeunt [e]: tamen regni noſtri conſuetudine, approbante principe poſſunt: & monachi quoque, vt in minoribus feudis monaſteria, agnatis monachorum ſuccedere poſſint [f]. Exceptis 4
quibuſdam ſacris familiis monaſticis, quibus nec in Gallia immobilia poſſidere licet, nec ex ordinis ſui inſtitutione [g]. Putarem tamen monaſticas perſonas, quæ per monaſterium proximis ſuccedunt, vt nec poteſt pater per filium, dominus per ſeruum, non poſſe retrahere iure proximitatis, cùm ob paupertatem, quam profeſſi ſunt: tum etiam, quòd nulla in eos affectio rerum, quòd maiorum fuerunt, cadere poſſit. Dixerunt namque vltimum vale rebus temporalibus, & reliquerunt omnia, exuentes affectionem omnem temporalium, vt ſe liberiùs obſequio diuino manciparent, vt pro mortuis habeã tur ſeculo [h], & eorum cognatio ſit in cœlis [i], etiuratis propriis [k]. Author tamẽ antiquus tractatus de iure retractus, anonymus, ſeculares clericos eccleſiaſticos, capaces eſſe retractus aliarum rerum quàm feudorum ait [l]. Subinde per- 5
ſonæ incapaces ſunt retractus, quæ iure ciuili pro mortuis habẽtur, veluti deportati [m], quibus quæ iuris ciuilis ſunt adimuntur [n]; & quamuis agnationem naturalem retineant proximitatis, habeantq; agnatos [o], tamen ſuccedendi agnatis ius non habent. Neque etiam honeſtum eſſet vt bona, quæ ad teſtandam amplitudinem, & nobilitatem maiorum in familiam per retractum reducuntur, à deportatis & ſceleratis hominibus poſſiderentur, qui potius titulos maiorum hoc modo dehoneſtarent. Ne quod fauore inductum aliquorũ eſt, in odium cõuertatur eorumdem [p]: cùm & reatus omnem dignitatem excludat [q]. Ratione rerum impeditur retractus, vt diximus ſuprà in rebus, ſi res 6
interierint, vel in totum, vel pro parte, vt ſi domo vendita, ea combuſta ſit, area retrahi non poſſit [r]. Quia domus deſtructa, amplius non eſt domus, nec pars eius [s]: etſi ex hiſdem cæmentis & materia fuerit refecta [t]. Item, ſi res, vt monui, non poſſit poſſideri per perſonas, qui ius habent. Sed 7
& pactum rebus in principio appoſitum, in prima traditione, ne vllus extra lineam rectam poſſit retrahere, impedit ex latere proximiores ne retrahant, vt in feudo receptum eſt [v]: pacta namque in traditionibus rerum appoſita ſeruanda ſunt [x]: dummodò in ipſa venditione prima fiat.

Quia

Quia ſi poſt venditionem pactum fieret, iuri retractus vis fieri non poſſet per
8 contrahentes [a]. Item ſi plures proximi venditoris agant pro retractu, ſi in æquali gradu, omnibus pro virili datur, ſi in diuerſis, proximioribus: ſi tamen proximior pretio non ſatisfaciat emptori, remotior, qui ſatisfacit præfertur [b]. Præferuntur quoque remotiores, ſi illi intra tempus retractus agant, & proximiores non niſi poſt tempus [c]: inter agnatos tamen ex conſuetudine Pariſienſi ille præfertur ſolùm, qui primus emptorem in ius vocauerit, licet alij fuerint proximiores [d]. communi tamen vſu vlteriores non excludunt proximiores [e]. Proximitas quoque in retractu perſonarum, ex naturali & ciuili
9 ſimul vinculo pendet: neque proximi, ciuili vel legali vinculo tantùm, vel naturali tantùm, retrahunt. Proinde legitimi tantum filij: adoptati, vel arrogati, non poſſent retrahere [f]: non etiam filij ex ſpirituali regeneratione nati, affines: item nec ſpurij, qui patrem certum non habent [g], & ideò ſe illorum familiæ non poſſunt inſcribere, veleis ſuccedere [h], non poſſunt retrahere [i]: eſſet enim dedecori potius familiæ, ſi ſpurij legitimis & naturalibus proximis anteferrentur. Neque hîc immorabor diutius in diſtinctione naturalium & ſpuriorum, cùm nullo modo hodiè inter Chriſtianos concubinatus permiſſus ſit, & ſimiles ſint concubinæ meretricibus, & naturales ſpurijs, & turpitudo & delictum in vtriſque, vt alibi ex profeſſo docui-
10 mus. Cæterum ſpurij, quòd pertinet ad matrem, certò ſunt eius filij: ideò ſi de retrahendis maternis bonis & familiæ eius agatur, proximitatis ius retinent cum proximis matris, & ſucceſſionis capaces ſunt [k]: niſi, ſiquidem de iure Romano agatur, tam illuſtris mater ſit, quæ hunc ſpurium genuerit, qui ad contumeliam familiæ vitandam repellitur à ſucceſſione [l]: quod tamen in Gallia non obſeruatur. Succedent autem patri etiam & retrahent legitimati per ſubſequens matrimonium, non aliter [m]: quia tantùm ea legitimatione, non alia eluitur criminis macula tota [n]: & capax ſit filius ſucceſſionis proximorum patri: cùm tamen per alias legitimationes habilis fiat tantùm ad ſuccedendum patri, non proximis [o]: vt nec in feudo paterno ſuccedat, niſi expreſsè dictum fuerit in reſcripto legitimationis [p]. Quia igitur filij ſpurij à retractu excluduntur, neceſſarium eſt & liberos eius etiam legitimos, & naturales excludi: quia nulla eſt filiorum proximitas, quæ patris eorum eſſe non potuit [q]: ita perſona media non idonea, vt fœmina quæ feudum, non fœmineum, non poteſt poſſidere, impedit ius ſequentium, & filiorum: vt prædium medium inter ſeruiens & quod dominatur, impedit ſeruitutem [r], eſtque locus regulæ, ſi vinco vincentem te, à fortiori vinco te [s].

a §. 10. de retract. in conſuetu. Burgundiæ.

b in conſuetu. Turonenſi, tit. de retract. artic. 6. & 7. & Burdegal. conſtitut. artic. 6. & 7.

c conſuetu. Burdegal. dicto artic. 7 Pariſienſi conſtitut. artic. 178. & ſeqq.

d in conſuetud. Pariſienſi tit. de materia retractus, §. item *le parant*. Guillel. Benedict. in repetit. cap. Raynutius, in verba & uxorem nomine, deciſ. 5. nume. 45.

e Benedict. vbi proximè, nume 44. Iuan. nes Faber, in §. ita tamen, de hæreditatib. quæ ab inteſtat. defer. Baldus conſ. 289. 3. parte conſ. & idem, in §. 1. de vaſſallo qui contra conſtitutio. Lothar. textus, in §. Titius ſi de ſeruo contrahen. iuris inter dom. & agna. defunct. lib. 2 Feudor. tit. 26. facit l. peto, 71. §. ſi ars. & l. cum ita, 33. §. fin. de legat. 2. vide Ranum in commentariis ad conſuetud. Pictau. art. 246.

f Guillel. Benedict. in repet. c. Rayneſius, ad verba & vxorē nomine, deciſione 5. nume. 158 textus in §. adoptiuus, ſi de feudo facta conuen. inter dom. & agna. defunct.

g l. vulgo concepti, de ſtatu hom.

h §. vulgo concepti, de ſucceſſ. cognat. l. 1. de natural. liber. C.

i §. naturales, ſi de feud. fuer. controuer. inter dominū & cognat. def.

k l. hac parte, vnde cognat. §. vulgo quæſitos, de ſucceſſ. cognat.

l auth. ſi qua illuſtris, ad ſenatuſcō. Orphe. C. l. 1. §. quibus, de vent. inſpicien.

m Matthæus de Affli ctis, tractatu proximiorum §. 1. penul. col.

n cap. tanta, qui filij ſint legit. l. cum quis, & l. nuper, de natura liber C. §. 7. quib. mod. natur. efficiant legit.

o §. filiū vero, quibus non natu efficiant. ſun in auchen. collat. 7. l. commun

p gloſſ. in §. naturales, de feudis. §. 1. ad verba, *de plus prochain* verſ. ſed quid de legitimis.

q l. qui ſella, §. ſi de ſeruit. ruſticorū prædi. Notat Guillel. Benedict. in c. Raynutius, ad verba, duas habens filias, numero 32. de teſtam.

r l. de ſucceſſionibus, de dinet. & temporā. præſcrip.

An ius retrahendi poſsit cedi. Caput 18.

1 *Retrahendi poteſtas num cedi, aut vendi extraneo, vel proximiori poſſit.*
2 *Redhibendi facultas pactitia extraneo etiam cedi poteſt.*

IN quæſtionem venit ſæpè, num proximus hoc ius retractus 1
alteri poſſit cedere, vel vendere alij quàm proximo: placuit autem non poſſe [a]. Etenim propter affectionem in res maiorũ, & vt conſeruentur integrę familię, & res in familia, priuilegiũ hoc indultum eſt proximis: & proinde per ceſſionem ad extraneos extendi non debet [b]: vt neq; alia perſonalia [c]. Quemadmodum nec ius prælationis, quod competit dominis directis, vendentibus clientibus res emphyteoticarias, vel cenſuales, non poteſt cedi extraneis, nec pro alio, quàm pro ſeipſis ab illis retineri [d]: nec dotis priuilegium ad alios tranſit ab illis quibus nominatim datur [e]; in quo lapſus eſt Franciſcus Mignonus, ratus hoc ius cedi poſſe [f]. Quod intelligendum eſt, quando proximi alij ſuperſunt: nam ſi nullus alius, quàm is qui poteſt redhibere, ſupereſt, is potent extraneo hoc ius vendere, & cedere, aliter nequaquam. In 2
quo differt hæc redhibitio gentilitia à pactitia, quæ cedi liberè poteſt extraneo & cuilibet [g]. Quia ex ſententia Bartholi, qui habet ius ingrediendi fundum debitoris propria authoritate, poteſt illud cui libuerit liberè cedere [h]. Notat & Ioannes Faber, axioma hoc, cedi non poſſe ius retrahendi, interpretandum, vt non poſſit cedi ante obſignationem, & oblationem pretij: verùm poſteà poſſit, & intra annum & diem [i], atque ſecundum hanc ſententiam iudicatum fuit [k].

a ir §.6 conſuetud. Burgund. tit. de retract. Paul. Caſtren. in l. 3. in fin. comm. diuidund. G. & conſil. 45. Bal. Cyn. in dict. l. 2 comm. diuid. Boerius in conſuetud. Bytur. tit. de retract. §. 3. verſic. ſed an ius retractus, & deciſio. 179. ita & in Arreſtum tradit Parliſijs Tiraquell. tract. de retract. gentil. § 26. glo. 3. numero 45.

b ſic etiam Ioſ. Mynſinger. de adminiſtr. tutor. P. & in Iuſtin. tit. quib. modis tutores excuſent. §. ſi poſt ſingulam tutelã, vel adminiſt. &c. In 10 C. ſi nemo, de reſtit. tutelæ.

c l. quia tale, ſolut. matrim. Pil. pater, de ſeruit. lega. in P. l. iuriſgentium, §. pactorum, de pact. in P.

d Boerius, in commenta. ad conſuetud. Bytur. titul. *de la retenue des cinſs vendues ou fiefs* §. 1. verſ. & intelligo per l. 3. § ſed ne hac occaſione, de iure emphyt. C. Guid. Papæus, deciſ. 411.

e l. 1. de priuileg. dot.

f Franciſc. Mignon. in commenta. ad conſuetud. Andegaueo. parte 12. artic 347.

g Barbatia. conſ. 51. 1. volu. col. 24.

h Bartol. in l. 1. §. vſufructuarij per eum textum, numero 2. de operis noui nunciat.

i Ioannes Faber in § ex non ſcripto, de iure naturali.

k Ioannes Papus, li. 11. Rhapſod. arreſto. 1111 & arreſto 4.

De legibus, ſecundum quas retractus fieri debet. Caput 19

1 *Retractus gentilitius conſuetudinibus regitur locorum, vbi res ſitæ ſunt.*
2 *Et lege conuentionũ.*

IN forma præſcribenda retractui, ſequendæ ſunt conſuetu- 1
dines locorum, in quibus res ſitæ ſunt, quæ veneunt: non autem locorum, quæ incolunt vendentes, aut retrahentes. Quia hoc ius maximè res ipſas conſiderat: ideò ſi alienigena vendat rẽ in loco conſuetudinario, vti retractus ſit, ſitam, retractui ſubiicitur: & contrà ſi is qui in loco retractus habitat, alibi ſitam rem, vbi retractus non eſt conſuetudo, vendat, illa libera à retractu erit [l]. Sic enim generaliter, dum de rebus agitur, ſequimur conſuetudinem locorum vbi ſitæ ſunt [m]. Adhibenda tamen venditionis formula, & perpendendum num con- 2
ditionalis, an cum pacto redhibitionis, vel alio modo facta, vndè gentilitia redhibitio, vt ſuprà docui, diſtinctionem recipit.

l Tiraquel. in tract. de retract. gentil. § 1. glo. 1. numero 1 2. 3. Ioannes Faber, in l. cuncios populos col. 5. de ſumma trini.

m l. ſi fine hærede, § Lucius, de adminiſtra. tutor. P. l. venditor, §. ſi conſtat commu. prædior. l. forma cenſuali, de cenſibus P.

Praxis & modus conſtituendi & proſequendi actionem in retractu, cuius ſit generis. Cap. 20.

1 *& ſeq. Retrahendi res venditas per proximiorem praxis & methodus.*

Nunc,

1 NVNC, explicata ferè omni ſubſtantia retractus, de methodo agendi pauca ſubiiciamus. Primùm itaque proximus extra iudicium debet interpellare emptorem, vt ſecundum conſuetudinem iuri huic ſatisfaciat[a]. Sic enim olim proponebantur omnes actiones perſonales, denunciatione præcedente, vnde condictiones dictæ[b]. Quòd ſi extra iudicium amicè non poſſit conſequi quod petit, inſtituit actionem perſonalem in rem ſcriptam, quæ & comitatur rei detentorem, ſicut & realis, & quæ ad exhibendũ intentatur[c]. Et exemplo reſtitutionis in integrum, proximus experietur, nõ ſolum aduerſus emptorem, ſed & adeum qui ab emente emit[d]: quod non propriè actioni perſonali, ſed petitioni in rem competit[e]. Atque quando conſuetudo tribuit ius in re, agi actione reali tradit Ioannes Faber[f], & poſſe etiam in hac retractus cauſa agi reali defendit[g]. Ego lubens huic ſententiæ accedo, quamquam ſciam alios opinari agi oportere condictione ex lege ſtatuti: & Chaſſaneum in definienda hac actione variaſſe, modò perſonalem nominans[h], modò non purè perſonalem, ſed perſonalem in rem[i]. Alios ſcio perſonalem tantùm arbitratos, vt Catonem Ruinenſem[k], Bartholomæm Cœpolam[l], Arnoldum Ferronum[m], qui ideò conueniendum à proximo emptorem putat, in loco domicilij tantùm: cùm tamen alij dicant poſſe conueniri emptorem ad redhibitionem faciendam, non tantùm in loco domicilij, ſed etiam vbi res ſita eſt, realium actionum exemplo[n]. Secundum quam ſententiam, vt æquiorem, iudicatum fuiſſe in curia ſuprema Lutetiæ Pariſiorum, 22. Decemb. 1545. refert Papus[o]: vtroque enim in loco, in actione perſonali in rem ſcripta, ſicut in actione in rem conueniri reus poterit[p]. Atque conſuetudines quædam de retractu agentes, nominatim iubẽt adiri iudices locorum, vbi res ſitæ ſint[q].

a vt Ruth. c. 1. quidam Theſeus, de ſent. vbi prad. b § appellamus, de actio.
c l. 2. § ſed autem & ibi gloſſ. ad exhib. in P. & ff. § ſi de cõtrah. empt. in P. l. metum 19 § 1. de eo quod met cau
d l. minor 25. annis l. 9. de eu & an P. l. actionum, de act. in P. l. cum quis, C. ſenat. Iurisd. § vnde quæritur, ad Tebellia.
e Ioannes Fabet in l. 4. capite, quæ ſit longa conſuet. C.
f Ioannes Faber, in § ex non ſcripto, verſ. circa 4. colu. 3. de iure natural.
g Chaſſaneus, in rubrum de retract. § 2. ad verba *de poſſit racheter*, in conſuet. Burgund.
h eadem Chaſſa. in d. rubr. § 12. ad verba *le demeure*, verſ. ſed qua actione.
i Cato Ruinenſis, conſ. 76. volum. 1. numero 5. libro 1.
k Cœpola cons. 42. cauſa retract. incipiente Aemilia, col. 3. vers. 2. & conſ. 6. verſ. principium quia dominus.
l Ferronus, ad conſuetud. Burdegal. 15. de retractu § 1.
m vtpote l. 6. C. vbi in rem act. n. l. 2. C. vbi de hæredit. agi oportet, gloſſ. & doctores ibi. de de foro cõpetent.
n Papus, in § ſi ita ſit, de actionum, lib. 11. tit. 3. num. 24.
o C. de Paris, & vbi Innocent. de foro compet. & poſt eũ Hoſtien. & extens.
p in conſuet. Boreonenſi c. 427. Cerimanenſi c. 392. Andegauẽſi 322. &c.

Quid præſtare, vel offerre debeat proximus emptori, & emptor proximo. Caput 21.

1 2 *& ſeq. Redhibere volens quid iure proximitatis, quid præſtare debeat emptori.*
2 *In redhibitione adilitia quid reſtituendum vtrinque.*
3 *Damnum vnde dictum.*
4 *Proximus quale pretium emptori ſecundo, redhibendo reſtituat.*
5 *Impenſæ quæ repetuntur, quando retrahitur res.*
6 *Fructus perceptos emptor à quo redhibetur, non tenetur reſtituere.*
7 *Redhibitionis gentilitia & adilitia differentia.*

1 STATVVNT vno conſenſu conſuetudines omnes, partes proximi in retractu eſſe, vt pretium emptori reſtituat, cum impenſis legitimis in rem factis. Pretium æquale dato ab emptore eſſe debet[r]. Et pretij quoque nomine intelligitur, 2 quodcũque pretij cauſa additum eſt emptioni[s]. Ordo namque redhibitionis ædilitiæ etiam eſt, vt qui petit alium aliquid dare, vel facere, vt ipſe faciat, vel det, primum ex ſuo præſtare, quàm recipere[t]. Et notant interpretes, pretium ſtatim ei ſoluendum, qui vendere

r c. conſtitutus, de reſtitution. in integr. § penultimo. olim poterat feudũ alienari l. ſi in emptionem, in fine, de minorib. 25. ann. l. intra vtile, § ſicco 11. § 1. per quos fact. inueſt. in vſi. feudor. l. ad officium, C. commun. diuid.
s l. fundi partem, de contrah. empt. P.
t Vipian. l. adiles etiã 1. 25 § fin & Paul. in l. videamus 26. l. cum autem, § Iulianus, de ædil. edict. l. Iacet. l. Iulianus, § offerri de actio. empt. P. l. venditor § final. commun. prædior. P.

cogitur [a]. Quia ſi ipſe liberè vendidiſſet, non teneretur habere, ſi nollet, 1
fidem de pretio [b]. Quæ pretio accedunt quoque, emptori ſoluenda, vt vſu-
ræ, & ſi quid emptionis nomine erogatum eſt: ſi tamen propter neceſſitatem
contractus dederit, non autem ſi ſponte, vt rectè docet Vlpianus [c]. Item om-
nia reliqua præſtantur, quæ indemnem reddant: ſi quid propter rem con-
demnationis emptor ſubierit [d]. Damnum porrò cùm dicatur à diminutione 3
patrimonij [e], intelligitur deducto omni lucro, vt lucrum deducto omni dã-
no [f]. Si tamen prior emptor, alteri pluris vendiderit, quàm ement, proximus, 4
qui ratione prioris emptionis retrahit, pretium tantùm prius, non quod
pluris vendita res eſt, tenetur exſoluere poſſeſſori [g]. At impenſæ neceſſariæ
in rei conſeruationem factæ, augent pretium [h]. Vtiles autem ex arbitrio
iudicis temperamẽtum accipient, vt neque delicatus retrahens, neque one-
roſus creditor ſeu emptor, audiatur, vt ait Vlpianus [i]. Et vt Celſus [k], ne
plus in rem verſum videatur, quàm res ſit, etſi plus expenſum ſit [l]. Eſt tamẽ 5
aurea, vt opinor gloſſella [m], quæ tradit ex mente Azonis, quòd ſi dines ſit
qui repetit, vel retrahit rem, exceptione ſubmoueri poteſt, niſi impenſas
quoque vtiles cum neceſſariis ſoluat. Cui ſubſcribit Angelus Aretinus [n],
cùm æquum non ſit aliquem locupletari cum alterius iactura [o]. Et quili-
bet bonæfidei poſſeſſor, neceſſarias ſemper recipit impenſas [p], & earum
nomine ius retentionis rerum habet [q]. Vtiles autem eatenus repetit, aut ſubdu-
cit, quatenus locupletior eſt futurus dominus: niſi paratus ſit petitor, pa-
ti factum in re tolli, ſi fieri poſſit [r]. Malæfidei quoque poſſeſſor interdum etiã
vtiles repetit, ſed non exceptione doli, vt bonæfidei poſſeſſor, ſed officio iu-
dicis [s]. Et ſic ante litem conteſtatam, per exceptionem doli repetit vtiles:
poſt litem conteſtatam, vt effectus malæfidei poſſeſſor, officio iudicis [t]. Et
proinde hic proximus, qui retrahere rem deſiderat, ad eas omnes emptori,
qui eſt bonæfidei poſſeſſor, tenetur, vtpote qui mercatus eſt nulla lege pro-
hibente [u]. Et hoc expreſsè reſpondit Angelus Aretinus [x], quem refert Gui-
do Papæus [y], & Baldus probat [z]. Succurrit huic ſententiæ Scæuolæ reſpõ-
ſum, quo idipſum in reſtitutione in integrum minorum cauetur [a]: maximè
quia emptor habuit titulum à vero domino [b], & quando factum tranſit in
retrahentem. Quo fit vt exiſtimet Chaſſaneus reddi debere emptori, quæ
impendit circa confectionẽ inſtrumenti venditionis; quia & tenetur ipſum
cedere retrahenti [c]. Porrò quòd ad voluptarias impenſas pertinet, proxi-
mus ad eas non tenetur: ſi tamen facta commodè euelli à re poſſint, debet
pati ea tolli [d]: quæ auferri nequeunt, donata videntur [e]. Quare emptor nõ
petet rectè quæ impendit voluntariè in proxenetam, qui curauit, vt res ven-
deretur [f]. Niſi communi conſenſu emptoris & venditoris ad proxenetam,
vt ad medium & arbitrum pretij itum fuerit [g]. Emptori hęc itaque præſtari 6
quæ diximus, proximum retrahentem debere conſtat. At emptor contrà re-
ſtituit rem his acceptis. Cæterum num fructus ex re empta ſuſceptos reſti-
tuere, aut ſaltem compenſare cum impenſis factis teneatur, quæſtionis eſt.
In qua breuiter reſpondeo, emptorem pendente tempore, quo non retra-
xit proximus, fructus ſuos facere quos percepit: ideò eos nec compenſare,
nec reſtituere teneri [h]. Quia hic fuit bonæ fidei emptor & poſſeſſor, qui fa-
cit fructus ſuos: & tenetur tantùm ante litis conteſtationem ad extantes
poſteà, ad conſumptos [i], vti à tempore moræ, quæ tantùm à tempore
conſignationis, & depoſitionis pretij per proximum factæ committitur [k].
Quia neque rem habere, vel ſibi deberi dicere poteſt proximus, eo quòd
ius habeat tantùm acquirẽdi, ſi velit: nam inter acquiſita & acquirenda mul-

a gloſſ. in l. ad verb. neceſſitatem, & ibi Bald. de contrah. ſeruo, manum. ff.
b § item pretium, de emp. ap Iuſt.
c Vlp. in l. adhuc, 27. & in l. illud, 29. de ædilit. edict. ff.
d l. item ſi ſeruus, l. 30. de ædilit. edict. P.
e l. 3. de damno in. f. & 7.
f l. Maurus, pro ſoc.
g Chaſſaneus, in tit. de retrait. § 12. ad verba *ſi detenteur*, gloſſ. 1. ad contue. Burgund. accedit Paul. Iuriſc. in l. poſſ. hominem, § 19. ſi is qui emerat, de capt. lib. 49. P. tit. 15.
h in l. in ſumma, l. 6. de pign. C. lib. 8. tit. 4. Pompo. in l. ſi neceſſarias, l. 20. de pignorat. act. in lib. 13. Pandect. & tit. de credit. qui, in eo tit.
i in l. ſi ſeruus pignoratus, 25. de pignorat. act. P.
k in l. in fundo, 29. de rei vend. in P.
l Cæſar in fin. tendũ, Iaſ. de in rem verſo P. lib. 15. tit. 3. in gloſſ. in fundo, in verbo plus pretio, & res vẽ. in P.
m Angelus, in § certe aliud, verſ. ſed eſt adhibenda diſt. de rer. diuiſ.
n c. locupletert, de regulur. in 6. c. inter naturæ, eo tit. in P. & l. natura hoc naturali, de condict. indebi. P.
o l. dominus quamvis, 5. de rei vendicat. lib. 3. Cod. 32.
p l. ſi in arca, 38. de cond. & indeb. l. 12. P. tit. 6. § cæterũ lled. de rer. diuiſ.
q l. ſi in arca, 38. § in repetenda, & ſeq. l. in fundo, de rei vendit. P.
r gloſſ. in d. § in repetita, in verb. ſi poſſeſſor, per totam, l. in fundo, & per l. pla. e, 42. de petitione hæred. lib. 5. P. tit. 31. Vlp. in l. Iulianus in 2. 3. F. de rei vendic. P.
s l. ædiles, in 1. § ſi ſeruum, de ædil. edict. & l. placet, argument. l. quidam ſi modũ, de agnoſc. & cenſuib. 11. C.
x Angelus Aretinus, in l. 3. § fi. de operis noui nuncia.
y Guido Pap. quæſt. 257. numero 3.
z Bald. conſil. 250. vol. 3.
a l. intra viſe, l. 46. § vendentibus, de minor. 25. annis P. facit l. 1. C. de repudiis. b l. ſi communem, de donat. c Chaſſaneus in conſuet. Burgun. tit. de retract. § 12. ad verba *les frais raiſonnables* d l. pro voluptariis, de impenſis in rem dotal. fact. e § ex diuerſo, de rer. diuiſ. f gloſſ. in l. deber, de ædilit. edict. g Azo in ſumma tituli de ædilit. edict. numero 12. h Ioannes Faber in § adhuc, col. 2. verſi. & ſic facit, de act. Albert. de Rotate, in 1. parte ſtatutor. quæſt. 57. i l. certũ, l. 22. C. de rei vendic. l. quæſtus, l. 25. de vſur. in P. l. ſi apes, in fine, de furtis, P. l. bonæfidei, 48. ſecũdum gloſſ. illa, in verbo, penè, de acquir. rer. dom. k l. bene conditio, de condit. & demonſtra. P. l. 2. de fundo. & lit. expoſ. lib. 7. Cod. tit. 51.

tum

rum interest. Quemadmodum neque is cui adeundi ius est, ideò hæres dicetur, nisi adierit. Et præposterum est, nos antè locupletiores dici, quàm acquisierimus [a]. Sic in pacto redhibitionis, seu de retrouendendo, emptor medii temporis fructus perceptos, suos facit [b]. Et maritus qui fundum habet
7 æstimatum, quandiu pretium non soluitur à muliere, fructus facit suos [c]. In quo nostra gentilitia redhibitio, differt ab ædilitia, in qua restituit emptor fructus, recipiendo pretium [d], eo quòd emptio omninò per illam redhibitionem resoluitur: quod aliter in gentilitia obseruatur, in qua ea non potest cõpetere proximo, nisi firma manente prima, veluti iure prælationis in valida emptione, concurrente proximo cum extraneo, vel remotiore. Eadem quoque distinctione resolutionis distat à pacto addictionis in diem, quo locũ habente, fructus restituuntur ab emptore primo [e]: quia resoluatur omnino emptio [f]. Idipsum in lege commissoria dicendum [g].

a l. pretia rer. l. 63. ad legem Falc. lib. 35 P. tit. 2.
b Bald. & Paul. Castrē. in l. 2. de pact. inter emptor. Angelus consi. 51.
c l. fi. §. fi. de fun. dot. in P.
d l. illud sciendum, l. 29. & l. cum autē, l. 23 § cum autem redhibetur, de ædil. edict.
e l. si venditor §. fin. de in diem addict. P.
f l. 1 & 2. eo. tit.
g l. leg. fūdo l. 5. & l. 2. de lege commiss. in P.

Quantum pro iusto pretio solui in redhibitione debet à proximo emptori. Caput 22.

1 Pretium iustum in redhibitione, est quod solutum est.
2 Idem in retentione iure prælationis dominicæ.
3 Proximus creditor quomodo cæteris præferatur.
4 Retractio proximi non mutat formam emptionis.

1 PRETIVM solui, vel offerri debet emptori, non quod iustũ videbitur, proximo retrahere volenti: sed illud ipsum quod extraneus, vel remotior paratus est dare, vel dedit pro re: alioquin, proximus non admittitur tamquam non offerens iustũ pretium [h]. Et quamquum illud verè excedat iustum pretium quod datum est, tamen restituendum est [i]: vt contrà, emptor non potest maius pretium, quàm cum venditore conuenerit petere [k]. Resq; tanti est, quanti vendi potuit [l], tantumque reddendum emptori: vel contra naturam emptionis esset, vt ea ex vnius penderet arbitrio [m], & vt gra-
2 tiosè quis cogeretur contrahere. Facit quòd dominus, emphytheota vendente suas meliorationes, non vtitur iure prælationis, nisi quanti plurimi
3 alius obtulerit, ipse offerat [n]. Similiter antiquior fiscalium rerum cõductor, debet præferri extraneis in noua conductione, dummodò idem pretium, quod cæteri offerat [o]. Neque præferuntur cognati creditores, ratione sanguinis cæteris creditoribus, in rerum debitoris emptione: nisi tantundem
4 ac cæteri offerendo [p]. Atque hic perpendendum est, proximum non alio modo postulare retractum, quàm per viam subrogationis, vt in locum emptoris veniat: & proinde eodem iure vti debere [q], rata manente conuentione, quam vel amplecti, cum suis conditionibus debet, vel eam prætermittere.

h l. ad officium, commu. diuid. in P. Aluarotus, in §. sed & res, per illum textũ, col. 2 vers. quid autem si agnatus, per quos fiat inuestito, seu. in Feud. Bald. in l. 2. in fin. quæstio. de rescin. vendi.
i Ioannes Andreas, titu. de emptione, §. nunc videndum, in additionibus ad Speculatorem, Tiraquel. in titul. de retract. gentil. §. 1. glos. 18 numero. 4. & 5. & 10.
k Arnol. Perronus, tit. de retractu §. 7. in consuet. Burdegalens.
l l. pretia rerum, ad l. g. Falc. P. l. fi. §. f. C. de administrat. tutor.
m l. in vendentis, de contrah. emp. C. l. quod sæpe § 1. eo. tit. in P.
n l. fi. C. de iure emphytheo. c. potuit, de loca. ap. Grego.
o l. fin. de loca. fundorum ciuita. lib. 12. C.
p l. 1. de priuileg. creditor. in P.
q c. ecclesia, vt lite pendente l. imperator, 72 §. fi. & l. seq. de lega. 2.

De

De oblatione, & conſignatione pretij, & impenſarum. Cap. 23.

1 *Oblatio & conſignatio pretij, & aliarum rerum qualis fieri debet in retracta. Retrahens iure proximitatis quomodo debeat offerre & conſignare. eod.*
2 *Oblatio realis eſſe debet, & in numerate, nec verbalis ſufficit, niſi in iudicio.*
3 *Oblatio pecuniæ rectè noctu non fit.*
4 *Oblatio legitima debiti vbi, & quomodo facienda eſt.*
5 *Depoſitio legitima debiti oblationem ſequitur, & vbi fiat.*
6 *Depoſitæ pecuniæ periculum ad quem pertineat.*

PROXIMVS, qui retrahere deſiderat, debet pretium offerre cum impenſis omnibus, ad quas diximus eum teneri: nec 1
expectare debet peti ab emptore, cùm oblatio ſit vltronea & ſine petitione [a]. Pretium integrum offerri debet [b], cum eo quod intereſt [c], realiter, non verbò tenùs. Nam qui aliquid facere tenetur, vt quippiam aliud conſequatur, vel facere vel offerre tenetur [d]. Si conſtet proximiori quàle, quantumque ſit pretium, illud debet offerre: ſi ex parte conſtet, id quod liquidum eſt ſoluat, vel deponat, & pro parte non liquida ſe paratum eſſe offerat [e]. Ratione enim nõ liquidi, non ſoluti, in moram non poteſt incidere [f]. Si ignoret pretium emptoris proximus, ſufficit ſi aliquam certam pecuniam offerat, conſignet & deponat pro pretio, & impenſis legitimis, cum proteſtatione & oblatione, ſe paratum eſſe reſtituere, ſi quid amplius exſolutum doceatur [g]. Verum, quod liquidum eſt debet re ipſa offerre, & præſente pecunia: aliter nihil pro- 2
deſt oblatio [h], nam in illa ad effectum conſequendum exigitur, vel ſolutio, ſi emptor accepter, & ſe paratum accipere dicat, & tunc nihil verbo opus eſt offerre, & ſe paratum dicere ſoluere, ſed facto & numeratione [i]: vel ſi nolit, depoſitio & conſignatio realis exigitur, aliter inefficax eius interpellatio, qui verbis offert [k]: niſi fortè verbalis oblatio in iudicio facta fuerit [l]. Quamobrem cauere ſibi debent emptores & diligentiùs proſpicere, ne temerè credant offerenti, & dicenti proximò ſe pecuniam in præſenti habere in ſacculo, vel loculis paratam & integram. Etenim non ſufficit emptori eam conſignatam loculis offerre, aut palàm effundere in menſa, vel alibi, niſi ea numerata ſit præſente emptore, & præſente creditore, aut teſtibus [m], cùm alioquin non conſtaret, quid offerretur, & quantum [n]. Conſtituitque Papinianus differentiam, inter pecuniam debitam numeratam, & pecuniam demonſtratam debitoris, propter numerationem [o]. Sufficiet tamen, recuſante pecuniam emptore, proximum offerre pecuniam concluſam marſupio, quam tamen antea numerauerit præſentibus teſtibus [p]. Sed etſi parato numerare offerente, emptor non fuerit paſſus, vt, putà recuſans & pretium & retractum, ſufficiet obtuliſſe & depoſuiſſe ſine numeratione [q]. Vitioſa eſt tamen oblatio quæ clàm fit [r], nec ſufficiens: non ſecus, quàm ea 3
quæ noctu fit, quæ merito vt non probè facta, reiici poteſt [s]. Nec ſolidum quoque non contineat, cùm ſolutio partium, non minima incommoda habeat [t]. Atque oblatio proba, debet fieri in domo creditoris, ſi ſit eiuſdem fori cũ 4
offerente, non aliter [v]: niſi alibi de ſolutione faciendæ conuentum eſſet: nam

a gloſ. in element. lege in verbo neceſſario. poſt principium de verbo. ſignifi. l. fideicommiſſa, § ſi res, de legat. 3. vide hac de re ſu é tractantẽ Tiraquel lũ in retractu gentilitio, § 1 gloſſ. 17. numero 2. & 3
b Iulianus, §. offerre, de actio. emp. l. ſi plures, C. de conditio inſertis.
c l. acceptam, & ibi Bald. quæſtio. 8. de vſur. Barthol. in l. ſed ſi alex, de conſtitut pecunia.
d Bal. in § 1. cer. ſi de fraude detunctꝰ fuerit contributa. inter. domo & ogna. d. funct. peri, ſi reſiduum, l. 5. de diſtra & pigro C. ſubſt. obit Iaſon in præludijs Tractatus col. 2. ver. ſi quæritur ad id addatur.
e Iunia l. quidem de reb. credit. in P. l. ſimul liber & l. ſi cernus de ſtatu lib. v.
f l. in ſuæ communiſſi, de vſur. in P. l. cum fideicõmiſſum, de conſeſſ. l. 2. C. de vſur.
g Bocerus in § 4. de retract. in conſtic. Burgun.
h l. qui decem, § ide reſpõſum, de ſolu. in P. Matthæus Matheſilanus ſing. 1. poſt Barthol. in l. prętor ait, § ſi quis alias, l. ſi quis, de oper. no. nuncia.
i l. qui decẽ § 1 verſ. idem reſponſum, de ſolutio. P. 2. & ibi gloſſ. de eo qui mittit. in poſſeſſ. cauſ. rei ſeruandæ.
k l. obſignationes, C. de ſolut. l. fundum quem Lucij Titij. l. 3 de reſcind. vend. P. l. ſi reſiduum, de diſtract. pig. & l. ſi prius, C. eod. l. ſi à te. C. de pact. l. dos data, C. de donat. ant. nup.
l in l. ſi rem, in 1 §. ſi de pignor act. P. in Ludouic. Roman. conſil. 5 2.
m l. 1 § merita depoſ. in P. & l. in l. ſi ſeruus, de vulga. in 11 quæſt. & Barthol. in l. acceptam, C. de vſur.
n in l. ſed ſi certos numos, l. 5 de leg. 2. l. hac venditione, § 1. de contra emp.
o gloſ. in § illud, in verbo conteſtetur, ut. vt ex actio. in ſtante dotis &c. in Authẽticis, Barth. in l. cum ſeruus, de condit. & demõſt.
p Alexã in ſ ſi mutuo, colum. 4 ſolu. matrimo. q l. 5. de rit nupt. P. r gloſſ. in 1 nunc, & l. ſi ſoluturus, de ſolut. P. s l. 3. fami. erciſcun. t Baldus in l. acceptã, quæſt. 12. & ibi gloſſ. de vſur. & l. fideicommiſſo inſertis, & l. 3 nul. d. de conditio. & demonſtra.

ibi

ibi offerendum vbi ſoluendum. Et ſatius etiam erit, ſi proximus curet oblationem fieri in loco vbi reſidet emptor, vel ſi, alibi eum reperent commodè: neque hic cùm diuerſi eſt fori expectare debet, vt creditor, emptor, cum interpellet, vt in cæteris creditoribus & debitoribus paratis ſi interpellentur, receptum eſt [a]. Quia proximi cauſa agitur, vt intra tempus præſtituendum redimat, & elapſo offerre non poſſit. Abſente emptore, aditur iudex qui ea de cauſa ſtatuit, de oblatione l. ſi creditori, de vſu. C. l. in pignoribus §. penul. de non nu.pec. Si emptor interpellatus de retracto renuciat oblationem factam, à proximo, conteſtatione facta, proximus conſignabit, & deponet pecuniam oblatam [b], & ita ius ſibi acquiret [c], non aliter [d]. Oblatio depoſitionem præcedit, non contrà: quamquam aliquando depoſita ſufficiat indicare aduerſario, qui rem dare debet, vbi poſſeſſio non eſt tradita [e]. Deponitur pecunia, vel apud ædem ſacram, vt plerumque olim [f], vel alio loco publico tuto [g], vel apud quẽ iudex iubebit [h]. Tutiúſq; ſibi proximus conſulet, ſi, authore iudice, locus vel depoſitarius oblatæ pecuniæ eligatur, eóque à periculo pecuniæ omni ei electioni ſatisfaciens proximus deponens, liberatur, ſi loco minus tuto committatur pecunia: cuius tamen eſſet obſtrictus ſi ipſe deponeret ex arbitrio [i].

a l. Mœuia § ſi de annu. legata. l. in l. item illiaru, 12. in verbis petitor nõ venit, & ibi gloſſ. de conſtitu. pecunia. l. mediterranea, leg. de annu. & tribut. lib. 10. C. ti. 16. l. pro locis, l. 5. eo. tit.

b in l. ſi priuſquam, de diſtract. pigno. C. d. & § illud, vt exactio initiabile primæ dot. &c.

c l. 1. §. ſin autem, de commu. ſeruo manumiſſ. C. l. aut prætor, § ſed eſti pecunia, de minor. 25. ann. l. 3 § ſi pecuniã, depoſ. P. l. 1 §. ſin autem ſocius, de commu. ſeruo manumiſſ.

d l. 2 debitorem vẽdit. pignor. impedire non poſſ. lib. 9. C. ti. 29. l. obligationẽ C. de ſolutio. l. acceptam C. de vſu. l. ſi C. de uſuris pag. l. ſin de lege commiſſ. P. l. 2 quæ poſſunt in pigno. C.

e gloſſa l. 2. C. de vſur. l. cauabit, de actio. emp. C. l. Iulianus. § ex vendito, & l. liberalitatis, § ſi. eo. tit. in P.

f l. 1. § ſin autem ſocius, de commu. ſeruo manumiſ. C.

g l. acceptã, de vſur.

h l. fin. de lege commiſſ. P. l. ſi ſtipulatus § ſi locum, de ſolu. in P. l. aut prætor, §. permittitur, de minori in P.

i Bald. in d. l. acceptã l. 10. de vſur. facit l. ſi ſoluturus, 39. de ſolut. 46. lib. P. tit. 3 & ibi Bartol. k l. conſtitutus, de teſtatio. in integr. l Ioannes Gallus in quæſtio. deciſion. per arreſta parlamen. arreſto incipiente, cũ domina Iſabella.

m Paul. Caſtrenſ. cõſil. 330. incipiente præſata reformatio, & conſil. 429. incipiẽte, circa primum, volumine 2. probat §. porro, qualiter olim feudi poterat alienari. in lib. Feud.

n l. ſi emancipata, 3. de iur. & fac. igno. lib. 3 C. ti. 22. l. 2. quis ordo in bonorũ poſſeſſ. ſeruc. in P. l. 4. qui admit. ad bonorũ poſſeſſ. poſſ. C. l. 2. § largiẽ de ſucceſſor. edict. l. fabia, §. ſi quis ad conſuetudinem Aut Lucius, de adminiſt.

De tempore ad retrahendum conceſſo. Caput 24.

1 *Retrahendi tempus datum iure proximis, annus & dies à die ſaiſinæ. Conſuetudines tamen locales potiores. eod.*

1 IVS pontificium refert retrahendi tempus datum proximis, eſſe annum & diem [k]. Ioannes Gallus meminit, curiæ ſupremæ Pariſiorum placito, anni 1269. pronunciatum, retrahentem venire debere intra annum & diem, à die mueſtituræ & ſaiſinæ, id. adeptionis poſſeſſionis emptoris [l]. Quod intelligendum, ſi localis conſtitutio aliud, vel breuius, vel longius deſſinierit tempus, quod ſequendum eſt, nec dubium quidem eſt, elapſo termino ſcientibus non dari regreſſum [m], veluti ſequuta ex lapſu termini tacita, & irreuocabili iuris conceſſi repudiatione, quæ nec prætextu ignorantiæ iuris redintegratur [n]. Currit & præſcriptio hæc annalis vt & triennalis contra minores etiam, ex ſententia Franciſci Mignonis [o]. Quia conſuetudines ſunt ſtricti iuris [p]: & conſtringunt etiã minores [q]. Sed nũ poſſint aduerſus hanc moram reſtitui, ſubſiſto, & ſi liceat ſententiam proferre, puto reſtituendos [r]. Sed num venditione facta cum pacto redhibitionis, ſeu, vt dicunt, de retrouendendo, tempus redhibendi proximis conceſſum, incipiat à tempore contractus, aut à tempore diei appoſiti venditioni, non explicabo: cùm hanc quæſtionem doctè & fusè Tiraquellus explicauerit, quem conſules [s]. Sunt hic namque & interpretum contrariæ ſententiæ: quia & conſuetudinum varij vſus, quibus potius adhærendum cenſeo.

honorum, ad ſenatuſ. Trebellia. l. 2. de vſucc. tranſfor. C. l. annua, de calumnia. in P. o Franciſcus Mignõ. in cõmẽta degancenſii, parte 12. in articulum 346. numero, 20. p l. 1. §. ſi is qui nauem de exerci actio. q l. ſi ſine hærede § minor. l. Aemilius Largianus de minorib. P. r per l. ſi in emptionẽ, de minori C. cõſtitutus, de reſtit. in integ. Bottus ad §. 3. de retract. in conſuet. Byturg. Guido. Papæ deciſ. 257. s Tiraquellus, in tractu. de retractu conuentionali in §. 2. gloſſ. 1. numero 32.

De

Finis, rationes, & causæ iuris retractus gentilitij. Cap. 25.

1 *Redhibitionis gentilitiæ finis præcipuus conseruatio familiarum.*
Hæreditaria maiorum vendere turpe Lacedæmoniis. eod.
Familiarum splendorem conseruari Reipublicæ interest. eod.
2 *Consuetudo cur seruanda.*
3 *Et quid.*
Proximitatis ius dat causam successioni, & retractui. eod.
Et gradus affectionem auget, quo proximior. eod.

FINIS, vt opinor, redhibitionis gentilitiæ præcipuus est, conseruatio bonorum in familia, ne maiorum splendor, & eorum insignia in extraneos transeant: & ne misceantur familiaria[a]. Quare apud Lacedæmonios, aut prædia, aut terram vendere de vetusta maiorum hæreditate, turpitudo non exigua putabatur: neque verò licebat, vt refert Heraclides[b]. Et Menander dicebat: 1

ὀδυνηρὸν ἐστιν εὐτυχοῦντα τῷ βίῳ
ἔχειν ἔρημον διαδόχου τὴν οἰκίαν. id est.

Res est plena doloris, ei qui vixit beatus, successore desertam domum relinquere. Reipublicæ quoque interest, vt ordinum & familiarum dignitas salua sit[c], & ne sordidæ stirpes splendidissimis & ingenuis natalibus subrogentur[d]. Et Augustus ad populum, nec domum, inquit, pupillorum, tutoribus vendere liceat, in qua defecit pater, minor creuit, in qua maiorum imagines, aut non videre fixas, aut reuulsas videre, satis est lugubre[e]. Atque proculdubiò valet lex imposita rebus à priuatis, ne extra familiam res alienetur[f]. Rationes 2
potrò, quæ consuetudines fulciunt retractus, plures sunt: sed potissimùm quòd mores recepti, sint legum nerui[g], veluti ex conuentione seruantibus morem incolis: siquidem & conuentionem inesse consuetudini dixit Plato[h]. Facit & causa proximitatis locum retractui potiorem, quæ & causam 3
potiorem habet succedendi ab intestato deficientibus[i]. Et quia potest efficere lex ne res ad extraneos alienatione perueniat[k], poterit & idipsum cõsuetudo, quæ vim legis habet[l]. Et Cicero vel alius, ad Herennium, *Consuetudo est*, inquit, *id quod sine lege, æquè ac si legitimum sit, vsitatum est. Ius videlicet moribus institutum quod pro lege suscipitur*[m]. Proximitas affectionem auget secundum gradum eius propinquiorem, de quo & responsum est, pacto fieri non posse, vt vlterior agnatus præferatur in bonis[n] paciscentis: omitto reliquas rationes, quæ communes sunt cum successione intestati proximiorum, ad quos ordine peruenit succedendi facultas. Neque optio est hac consuetudine reseruata vendenti, vt possit remotiorem præponere, ratione eiusdem ordinis præscripti. Neque rigor iuris scripti[o], qui improbare videtur has consuetudines consideratur nunc, cùm leges posteriores derogent prioribus, etiam ex tacito vtentium contrario vsu[p].

Finis libri XXVI.

a Numero. c. si. Leuit. 35.
b Heraclides lib. de politiis, in repub. Lacedæ.
c l. 1. § quamuis, & §. sed etsi seruus, de ventre inspiciẽ. in P.
d l. super statu, de quæstio C.
e l. lex quæ tutores, 22 §. & collectabilius, de administra. tutor lib. 5. C. tit. 37.
f l. cum pater, §. libertis, de lega. 2. l. peto l. 71. § fratre hærede instituto. eo tit.
g l. de quibus, l. sed & ea quæ, l. ergo. de legib. in P. § sine scripto de iure natur. in P.
h Plato in Cratylo.
i Massuerius in sua practica iudicior. in princi. vers. ille tamẽ tit. de retract. Boerius quæst. 13. numero 22.
k l. 1. non licere habitator. metroco. & c. lib. 11. C. titu. 55. l. dudum, in fine, de contra emp. l. vni. ne Christiã. mãcip. hæretic. vel iud. hab. C.
l l. diutina l. Imo. l. si de interpretatione & l. nã imperator, de legib. P. cum dilectus, c. cum olim de consuetud. c. certificari, de sepult.
m can. consuetudo. 1 distinc.
n l. si fratres 53. §. idem respondit. pro soc. P.
o l. dudum, C. de cõtrah. emp. l. 1. commu. diuid.
p l. de quibus de legib.

De

DE CONTRACTIBVS RELIQVIS, QVI CONSENSV FIVNT.

LIBER XXVII.

De locatione, & conductione. Caput 1.

Inſtitutio. Lib.3.tit.25. P.Lib.19.tit.2. C.Lib.4.tit.65. Decretal.3.tit.18.

1 *Locationis & conductionis nomine olim promiſcuè vſi veteres, vt emptionis & venditionis.*
2 *Locatio vnde dicta.*
Locator & conductor qui. eod.
3 *Locationis definitio.*
Res quæ locari poſſunt. eod.
4 *Emphyteſis quid.*
5 *Commiſſum ob defectum ſolutionis, penſionis, emphyteoſeos, an habeat locum in Gallia.*
6 *Libellarius contractus quid.*
7 *Emphyteoſis, & locationis differentia.*
8 *Operæ locari poſſunt.*
Redemptores qui dicantur. eod.
9 *Mercenarij qui.*
10 *Merces locationis certa eſſe debet.*
11 & 12 *Locare & conducere quæ perſonæ poſſint vel non.*
12 *Milites conducere bona alterorum prohibentur.*
13 *Eccleſiaſticæ perſonæ non poſſunt eſſe conductores bonorum ſecularium.*
14 *Magiſtratus conductores eſſe non poſſunt.*
15 *Tutores, curatoresue conducere non poſſunt.*
16 *Famuli non poſſunt relinquere temere dominos ſine illorum iuſſu.*
17 *Locationi conſenſus dat legem.*
Locatio tacito conſenſu quando, & quomodo renouatur. eod.
18 & ſeq. *Locati & conducti actiones quæ.*
Locati pro quibus datur. eod.
19 *Colonus vendens rem quam colit, furti damnandus.*
Locare inuitus non cogitur dominus ſuam rem. eod.
20 *Iuratur in litem pro locatione, quando.*
21 *Conductor non ſoluens mercedem expelli poteſt à re locata.*
22 *Conductor mercedis, vel penſionis remiſſionem quando, & pro quibus petit.*
23 *Sterilitate quando remittatur penſio conductori.*
Sterilitas fructuum quomodo metienda. eod.
24 *Animalia varia quæ vaſtarunt ciuitates, & oppida, & depopulata ſunt fructus.*
25 *Peſtis cauſa migrans num renunciet conductioni, vel ſoluat mercedem.*

16 Domus à laruis vel ſtrigibus agitata, an renunciari poſſit à conductore ſine mercede.
27 Locatorum quæ reparanda, vel reſtituenda vtrinque.
28 Locator operis quandiu de vitio eius teneatur.
Operis vitium quandiu obliget eum qui fecit. eod.
17 & 29. Operis aduerſi periculum quid, & ad quem pertinet.
30 Nauta de iactu mercium quando teneatur.
31 Ex conducto actio cui detur, & pro quibus.
32 Conductor rei, ſi frui vel vti ea non poſſit, ad quid agat.
33 Locans prædium, vbi mala herba, ad quid teneatur.
34 Conductor quibus ex cauſis, tempore conductionis re conducta expelli poteſt.
35 Conductor nulla quantumuis longæua poſſeſſione, præſcribere rem locatam contra dominium poteſt.

a l. 1 demqi, de actionib. P.
b l. veteres, eo. titul.
c l. 2. C. de loca §. actionum, de actio.
d l. origentium, de pact. l. 1. loca. P.
e l. 2. loca. § 1. eo. tit. in ap. Iuſtinia.
f Varro lib. 4. de lingua Latina.
g l. 2. loca. P.
h vide Budæum in annotationib. prior. ad Pand. in l. 2. ad leg. Rho. de iac
i l. locare, 47. loca. P.
k l. arbores, de vſu fruc. P.
l §. item is cui, & §. ſed ſi cui, de vſu & h. t.
m cap. 2. de loca. ap. Gregorium in c. præſentis de offic. ordin. in ſex. vide Boerium quæſtio. 253.
n l. ſi quis domum, l. 9 & l. ſi hi. al. enam, l. 7. loca. P.
o l. nemo, C. de loca.
p l. nemo prohibetur, l. 6. C. loca. l. Molah. 5. § fin. de iure fiſci.
q l. æquiſſimum. § fi. & l. ſed & ſi quid. §. mancipiorum, de vſufruct. l. non alter, de vſu & habit.
r l. quitem propriâ, 20. de loca. C. l. ad probationem, 23. C. eod. titul.
s l. ſi quis fundum, l. 10. §. fin. locat. P.
t l. ſicut emptio, l. 25 § fin. cum 2. ſequenti loca. P.
u c. 2. de loca. P.
x l. 3 ſi ager vectigal. vel emphyteo petatur P.
y l. 1. de iure emph. C. §. adeo, locatio.
z d. l. 1. & 2. de iure emphyteo. C. de Bonis non tenentibus ob longi temporis locationem, decif. 234
a l. 3. & fin. C. de iure emphy.
b l. 2. de iur emph. C.
c l. potuit, de loca §. ſcire autem oportet, de non alienand. eccleſiaſt. in Authentic. 12.
d Philip. Bafilon in ſuo tract. de emphyteuſi, & Brodeau ſuper quod & Coquil. Bardo conſil. 161.
e l. quisquis de fund. patrimon. lib. 11. C.

LOCATIONIS & conductionis nomine promiſcuè, & pro eodē antiqui vſi ſunt [a]: ſicut & emptionis & venditionis [b]. Affinis autem cum ſit emptioni locatio, & in bona fide [c], & origine iuriſgentium [d], & in aliis [e], ſubiicienda eius emptioni tractatio; & ea percurrenda, quæ ab emptione etiam diſcedunt, & propriā huic contractui ſubſtantiam conſtituunt. A loco locationem & collocationem fieri, tradit Varro [f], vbi quicquam conſiſtit locus, inquit. Ab eo præco dicitur locare, quoadusque id emitur, quoad in aliquo cōſiſtit pretū: inde locariū, quod datur in ſtabulo & taberna vbi cōſiſtant. Sic loci mulierbres, vbi naſcendi initia conſiſtūt, &c. Vt certè ratione definitæ mercedis, quia in definitione locatum ſit pretiū, videatur dicta locatio [g], qui rē vtendā interuentu pretij dat, locator dicitur: qui accipit pretio dato, conductor [h]. Erit autem eius ſubſtantialis finitio, vt ſit, vſus rerū vel operū, mediante mercede certa ex cōſenſu, cōceſſio. Ex reb⁹ pēdet diuiſio locationis. Res porrò quę in ea cōſiderātur ſunt, res ipſæ, quatū vſus locatur, & merces. Res omnis quæ vendi poteſt, & locari poteſt: exceptis ſeruitutibus realibus [i], cùm tamē mixtæ locentur, vt vſusfructus [k]: dempto vſu qui perſonę adhęret [l]. Locare poſſunt ideo eccleſiaſticæ perſonæ fructus beneficiorū, vſque ad decē annos [m]: quia ille ſe fructuarios eſſe arbitrātur [n]. Poſſunt res alienæ locari [o], ſed maximè ſi quod ius in illis locāti ſit: niſi aliud cōuenit [p]. Quare nemo prohibetur rē quam cōduxit fruē dā, alij locare, ū nihil aliud conuenit [q], æquè tamen idoneo [r]. Res propria conduci non poteſt [s]: quare ſi locata res incipit eſſe conductoris, ceſſat locatio [t]. poteſt tamen emptor fundū, quē emit, cōducere à vendente, donec pretium exſoluat, veluti celebrata emptione & locatione ſub cōditione [u]: locantur & fructus decimarū [x]. Locantur res mobiles, & immobiles, in perpetuum & ad tēpus [y]. Dum in perpetuū, fit contractus medius inter emptionē, & locationē, videlicet emphyteuſis [z]: quæ ex ſcriptura, quā deſiderat, prout placuerit contrahentibus, naturā & ſubſtantiā capit [a]: datur enim res per eā perpetuò fruēda, retenta certa annua pēſione, & iuribus prælationis, vel præſtationis quinquageſimæ partis, iure ciuili, vel alterius partis pretij, iure conſuetudinis definitæ, dum res ab emphyteuta diſtrahitur [b]: legibus quoque traditioni rerū appoſitis conſeruandis, cum neceſſitate præſtandi penſionē annis ſingulis: immi nēte aliquam ceſſatione ſolutionis per triennū in rebus ſecularibus [c], & per biēnium in eccleſiaſticis [d], rerum datarum ademptione, quæ vocatur ius cōmiſſi. Quamquam in Gallia deffectus ſolutionis, cenſus, vel penſionis nō inducat ius hoc commiſſi, niſi nominatim in traditione fuerit cautum [e]. Emphyteoſi quoque accedit locatio rei immobilis ex contractu, vt dicunt, libellario, quo res datur vtenda ſub annua mercede, à viginti nouem annis vſque ad viginti nouem annos, & ſic in perpetuum. Notandum autem in multis differre [f] emphyteoſim à locatione: ſed maximè quod emphyteotæ non [g] fit remiſſio penſionis ob ſterilitatem. Locantur etiam ope-

1 2 3 4 5 6 7 8

12 sed non in perpetuum [a], quoties quid mediante mercede faciendum datur [b]: dicebantur redemptores, qui certa mercede aliquod opus susciperent certo pretio faciendum, cuiusmodi plures hodiè sunt artifices lignarij materiarij, architecti & id genus alij, quos vulgo, *entrepreneurs de besongne* ἐργολάβους [c]. Sunt & redemptores vectigalium conductores [d], vocant, *fermiers*. Festus libris de verborum significatione, *Redemptores propriè*, inquit, *atque antiqua consuetudine dicebantur, qui quid publicè faciendum aut prabendum conduxerant, effecerant, tum demum pecunias accipiebant. Nam antiquitus emere pro accipere ponebatur. At nunc ij dicuntur redemptores, qui quid conduxerunt vtendum prabendumue*, hæc Festus. Salaria mercedes operum esse conductorum videntur: qualia constituuntur nautis [e], & alijs personis, vel conuentione, vel lege, vel consuetudine [f], vel officio iudicis [g]. Cicero eos qui suas operas locant, mercenarios vocat [h], Græci, θῆτας vocant, postremi ordinis in populos homines, secundũ Plutarchum [i]. Quamuis Dionysius Halicarnasseus scribat, θῆτας Athenis appellatos, quos Romani dicunt, clientes, Plutarchus nominat πελάτας. Plato, eos qui pretio roboris vim vendunt, & exercent præmio, à mercede mercenarios dictos tradit, & complementum esse ciuitatis, paucis contentos, & deos, vt loquitur, inter paucula obsonia venerãtes [k]. Merces, vt notat M. Terentius Varro, à merendo, quod manu factum erat, & datum pro eo manu pretium, à manu & pretio [l]. Marcellus dicit mercenarium, eum qui operas suas locauerat [m].
10 Idipsum Paulus [n]. Ex parte eius qui locat, res vel opera datur in locatione: ex parte conductoris, merces. Itaq; merces etiam pro substãtiali consideratur in locatione, qua nõ interueniente, locatio non est [o]: deberéq; esse ea certa [p], idonea & satis magna, vt cõtractus hic distinguatur à donatione [q], quæ gratis fit. licet tamen in mercede definienda maiore vel minore cõtrahẽtibus, vt in emptionibus, se circumscribere [r]. At alieno arbitrio generaliter promissa nõ constat: si tamen in alicuius arbitriũ definitio deferatur, si ipse statuat, stabit locatio, si non definiret, nequaquam [s]. Merces in pecunia, vt in pretio consistit [t]: verum & eius nomine aliæ res dari possunt [v]. Extat formula edicti in Nouellis de mercede hæc: *Omnis artifex, aut mercenarius, aut mercator, secundum formulam operas locato, mercesue vendito: nam si quid amplius locauerit, pœnæ tripli subiacebit* [x].
11 Personæ à quibus locatio & conductio fiat, considerari subinde debẽt, vt instrumenta quæ materiam ad formam reducunt. Capaces erunt itaque generaliter locationis & cõductionis, qui emere, vendere, & cõtrahere possint: quãuis aliquando, qui vendere res prohibita alienatione nõ possunt, possint tamẽ locare easdem, vt in vsufructuario constat [y], & decimis. Transit & in hæredes
12 locatio fructuũ & rerum vtrinque [z]. Prohibentur tamen conducere reditus bonorũ aliorũ milites, ne auocentur à meditatione artis militaris, rusticis operibus, nundinationibus, & quæstui intenti: permissa tamẽ rerum conductione quæ ad vitæ subsidia quotidiana, & militiæ necessaria sunt [a]: alioquin & miles qui conduxit, & qui illi locauit pœnis à Iustiniano subiicitur, irrita locatione [b]: nisi forsan locator ignorauerit conductorem esse [c] militem. Interdictum quoque curialibus aliena prædia cõducere [d], permissum tamen succedẽtibus
13 in conductione ab alijs facta conductionem retinere [e]. Quantò magis clericis hæc conductio interdicta esse debeat, qui eiuratis rebus & negotiationibus secularibus omnino Dei obsequio se manciparunt, nemo est qui non nouit, ne à militia ecclesiastica auocẽtur. Sic in concilio Maguntino inter negotia secularia, à quibus abstinere iubetur persona ecclesiastica, & illud est, conductores secularium rerum, aut procuratores esse [f]. Carolus 9. rex noster, mẽse Ianuarij, anno 1572 [g]. edicto cauit, ne posthac nobiles, vel magistratus regij, vel eius officiales, recta via, vel obliquè per alios, fructus sacerdotiorum conducerent, néue locationem alijs faciendam impedirent: quòd si amoliti fuissent, vel fecissent, adimit nobilibus priuilegia & insignia nobilitatis, & immunitatem à vectigalibus & censibus, & vt paganis

[a] l. 3 de liber homin. exhib. P. l. Titio cõtum. § 2. de condit. & demonst. vide Dom. Bocerium in Additio. ad tractatum de authorit. magni consilij, numero 4.
[b] in Litem si pretio non soluto, § 5. vers. quoque, loca. P. l. naturalis, § at cũ do, de præscrip. verb. P. § item quæritur, de loca. ap. Iustinia.
[c] vt in Litem si pretio, § 2. & § ea lege, § 1 loca.
[d] l. Cæsar, de pub. & vect. § P.
[e] § hoc ita, § sed si iuris, naut. caupon. § stab. & c. P.
[f] Barthol in l. 1. de var. & extraord. cognit. l. excepto, C. loca.
[g] in dicta l. 1. de variis & extraordin. cognit. l. 3. de proxenetis P.
[h] Cicer. 1 Officior. Plutar. in Solone & Suidas
[i] Plato 2 de repub. Varro 4 de ling. Lati.
[k] in l. respiciendum § furta domestica, de pœn. in P.
[l] in l. si liberum, l. 52 de furt. in P.
[m] l. 1. loca P. l. naturalis, § at cum do, de præscr. verb. P. l. 3. § si quis seruum, depos. P. § 1. de loca.
[n] l. si vir vxori, de don. inter vir & vxor. P. l. si conuenerit, communi. diuidun.
[o] l. si quis cõduxerit, 49 loca P. l. finit. etiam 20, 23 eod.
[p] item si pecunia, 25. § si locatis P. l. in cautis § idem Pomponius, de minor. 25 ann. P.
[q] l. si merces 28 loca P.
[r] § præterea, de loca. ibi glos. & doctores in l. 3 § si quis seruum depos. P. & in § 1. de loca. l. naturalis, § at cũ do de præscr. verb. P.
[s] Africanus, in l. & hæc distinctio, 38. § fin loca. P. l. si olei, C eo tit.
[t] in Nouell. institut. 122.
[v] l. arborib' de vsufruct. P.
[x] l. sum veritatis, C. de loca § fin. eod. tit. ap Iustinia.
[y] in l. milites, l. 31. & ibi glo C. de loca.
[z] l. fin C eod.
[a] l. si ignorans, 52. constitutum P.
[b] l. equitalis l. 30. C. loca.
[c] l. 4 de decurio P. in c. nec clerici. vel monach. secula ne

go se immisc. fac. cum negotiatorem, & can. formicarij, 88. distin. g in constitutione eius anni, *de fesis de la Iustice & rebelles aux officiers Estats*, a. c. 8.

censibus inscribantur, eorumq; res statuit. Officialibus autem seu magistratibus regijs, iudicij potestatem ne posthac vllo regio officio fungi possint, irritas & nullas renuncians illis factas conductiones. Principalibus etiam constitutionibus cauetur, ne ij qui prouincias regunt, quiue circa eos sunt, negotietur[a]. Rursum qui tutores facti sunt, aut curatores, priusquam officio fungantur, eō ducere aliquid à Cæsare prohibentur[b]. Neque etiam idoneus conductor, vt diximus, rei suæ quisquam est[c]. Sed & extat constitutio Caroli Imperatoris, edita anno 1548. in comitijs habitis Augustæ Vindelicorum, quæ statuit[d], ne famuli qui nobilibus, & equitibus inseruiunt, possint ab alio conduci, neue illi heros possint relinquere, vt solent leui negotio ab aliis corrupti, nisi illi testimonium prius habeant honestæ dominicæ missionis, quod testimonium si herus testato interpellatus recusauerit concedere, tunc liceat postulare à magistratu eius loci. Quod & in constitutione pacis publicæ Crolarts repetitum est[e]. Simile edictum aliquando à nostro rege Gallorum promulgatum iustissimis de causis, hocque obseruari expediret ob artes & malitiam famulorum, & ancillarum. Consensus insuper huic conuentioni formā præscribit, secundum quam vel experiri, vel excipere oportet. Consensus, & vsus, qualitatem, & modum, & mercedis quantitatem determinat, nulla verborum solemnitate necessariò requisita[f], & sine scriptura[g]. Consensus porrò, vel expressus est, si quid nominatim conuenit: vel tacitus, veluti quando censetur renouata conductio, si locator patiatur in rustico prædio, vel vrbano esse vltra priorem temporis locationis constitutionem conductorem, aut inquilinum, aliqua tamē inter hæc prædia distinctione adhibita[h]. Consensu rei purè, vel sub conditione locatio fit[i], vel pacta adhibentur, vt quādo opus adiectione locatum, quod donec approbetur, conductoris periculo est[k]: si dicti locando conductori, ignem ne habeto, vel ignem innocentem habeto[l]: ne in villa vrbana fœnum componeretur[m], ne mulæ locatæ vltra certum pondus onerentur[n]. Sunt his aliæ similes conuentiones quæ obseruandæ, in locatione decidenda, sunt. Ex quibus actionis modulus & iudicium colligitur, ex locato, vel conducto. sunt enim duæ istæ actiones, priore locanti, altera conductori data[o]. Primum enim, quod conuenit inter contrahentes, deinc mos regionis inspicitur[p]. Et dictum, non propositum in mente retentum[q]: & si conductor omnia secundum legem conuentionis non agat, vel si id quod prætermissum est ex æquo & bono non præstat, ex locato actione conuenitur[r]. Item vt accepta mercede teneatur operas, quas locauit, præstare[s]: & vt finita locatione rem restituat liberam, vt accepit, & ab omni alterius controuersia soluram[t]. Meminit Gellius, colonum per quem possidemus, qui à domino fundum conduxerat & vendiderat, & ita possessionem fundi interuerterat domini, furti condemnatum: quia furripi & condici possessio possit, quemadmodum re mobili surrepta[v]. Nullum enim ius retentionis prætextu dominij, & proprietatis conductori est, cùm nec de proprietate agere possit, nisi restituta possessione[x]. Neque etiam dominus, nisi conuentione aliqua adstringente, alicui inuitus rem suam locare cogitur[y]: exceptis prædijs fiscalibus[z]. Sicuti & pro re mobili locata, si conductor surripiat, & locati & furti actio competit[a]. Atque si recuset conductor locatam rem reddere, in litem iurat locator, vt secundum iusiurandum damnetur conductor: agit & pendente locatione[b], si seruum locatum conductor vulnerauerit, & nolit vti Aquilia[c]: si deteriorem rem reddat, vel deteriorem ab alio reddi patiatur[d], si destruxerit ædificia, vt reædificet[e]: si arbores exciderit vicinus, ob inimicitias conductoris, vel ipse conductor conueniri potest ex locato, ex lege Aquilia, ex lege 12. Tabularum arborum furtim cæsarum, & interdicto quod vi, aut clàm, cum electione tamen vnius tantùm[f]. Potest & conductor cogi mercedem placitam soluere, & non soluens expelli à re locata, etiam propria autho-

14 15 16 17 18 19 20 21

a l. principalibus, l. 13. de reb. cred. l. 1. de commissoria l. 2. l. fœminalios, de numerat & adiunct. li. 22. C.

b l. si cui locauero, l. 51. §. Modestinus, loca. P. l. vnic. ne tutor. vel cura. reipu. vel conduc. C.

c l. qui rem suam, loca P.

d in cap. 22.

e cap. 24. & 25.

f l. 3. locat. l. 5. 1. ap. Iustinian.

g l. contractus locationis, l. 24. eō tit. C. l. qui in perpetuum eod. titul.

h iuncta l. item quæritur, 14 §. qui imperfecte & §. si vrbanis, & l. qui ad certum, 15. loca in P. l. Iegem quidē 16. eo. C.

i l. sicut emptio, l. 27 eod tit P.

k l. opus adiectum, l. 39. & seq. loca. P.

l l. videamus, l. 32. §. si de habitat.

m dicta l. videamus §. fin.

n l. qui mulam, l. 33 §. qui mulas, loca P.

o l. ex conducto, l. 16. eod. P. §. de loca. ap Iustin.

p l. circa locationes, l. 19. & l. legem l. 16 C. loca. §. conductor, eo.

q l. cum in plures, 61. §. locator eod. titu. P.

r dicta l. circa, & l. si merces l. 21. §. conductor, l. vidiam, §. fin eod. ap Iustin.

s l. si qui à vobis, C. de loca P.

t l. videamus 32. §. qui venū de Campania, eod P.

v Aulus Gellius lib. 12. c. 18.

x l. si quis cōductionis, l. 25. C. loca.

y l. hæc cui, 2. C. eo. titul.

z l. cōcurrit, & l. prædia, §. fin. de locat. fiscal. prædior. lib. 11. C.

a Paul. in l. si locatum, de loca. P.

b l. si cui locauero, 51 §. eod titu. P. l. in actionibus, de in litem iurand. P.

c l. si vulneraueris, 46. eo. P.

d l. videam, l. 12. §. nisi prospexerit l. si merces 21. §. conductor l. in lege locationis, 33 l. sed adde, 27 §. illud & §. si inquilinus, eod titul. P.

e l. cum conductorem, 19. C. eo.

f l. si merces, 22. §. culpæ, eod. P.

authoritate [a]: ſi ceſſauerit in ſolutione per duos annos [b]. Quamquam de ex-
22 pulſione nihil nominatim fuerit conuentum [c]. Tuetur tamen ſe exceptione aduerſus hanc petitionem mercedis conductor, ſi re locata vti non potuit ſine culpa ſua: vt ſi domus, vel alia res conducta euicta ſit, in quo caſu fit ſubductio mercedis pro tempore quo vti re quis nō potuit [d]: ſi vi tẽpeſtatis fructus conſumpti ſunt: ſi labes contigerit illis, ſi vredo, ſi vis fluminum, ſturnorum, gracculorum, incendij, terræ motus, incurſus hoſtium [e]: locuſtarum exeſio [f], & id genus ſimilia, ſi acciderint, quibus plus quàm tollerabile ſit, læſi fue-
23 rint fructus [g]. Fit & propter ſummam ſterilitatem remiſſio, non etiam ſi cum vbertate poſſit compenſari [h]. Sterilitatem porrò fructuum, quidam ad morem loquendi, & conſuetudinem referunt: quidam, dum nec ſemen colligitur [i]: quod poſtremum magis probarem, cùm nec exiguitas fructuum ad remiſſionem penſionis pertineat [k]: cui accedit Panormita. dum ait, ſterilitatem fructuum dici, dũ conductori fructus percepti, ſoluta penſione, non ſufficiũt, vt deceptus non videatur vltra dimidiam iuſti pretij [l]. Et certè ſterile dicitur
24 στεῖρον ἄκαρπον, quod nullum fructum fert. Cæterum exempla minutorum animalium, quæ ſubuerterunt, vel vaſtarunt oppida & fructus aliquando, lege Plinium lib. 11. c. 29. & c. 40. & de cæli tempeſtatibus idem lib 8. c. 28. circa finem. Subinde ſi non poſſit commodè habitari in domo locata, remiſſio, non
25 pernio fit mercedis, vel ſi iuſto timore inde cõductor migrat [m]. Num autem, ſi peſtis ſuperueniat in loco eius pagi, in quo conducta domus, poſſit repudia-
26 ri locatio, & peti remiſſio penſionis, vel ſi domus infeſtetur à laruis & ſtrigibus non explico, quando iam abundè & elegãtiſſimè Arnoldus Ferronus, ad §. 3. conſuetud. Burdegalenſ. titulo de locato, explicauerit: & Chriſtophorus
27 Porcus [n], & Guido Papæus [o]. In ſumma tamen in contractu locationis, veniũt reparanda & conſideranda quæ dolo vel culpa alterutrius contrahentium cõtingunt, non autem quæ ex caſu, cui reſiſti non poteſt [p]: culpa & negligentia ex facto conductoris circa rem, & in re cuſtodienda [q], vt ex parte locatoris, ſi
28 alienam rem vel vitioſam locauit [r], & ſic de ſimilibus: remittitur & penſio ſi vti, frui fundo non poteſt locato conductor [s]. Agitur & ex locato contra eum qui opus faciendum conduxit, vt faciat, & ſi fecit de operis vitio teneatur, videlicet ſi opus perficiendum conduxit, non etiam ſi diutiam operam conduxit [t]. Et in operibus publicis, qui ædificat hæredesq; eius vſque in quidecimũ ab opere perfecto annum, tenetur de vitio reſarciẽdo, ſi quod in opere ratione ædificij vitioſum acciderit [u]. Diſtinctionem aliam quoque huic rei addit
29 Florentinus. Opus, inquit, quod aduerſione locatum eſt, donec approbetur conductoris periculo eſt: quod verò ita conductũ eſt, vt in pedes menſura ſúe præſtetur, eatenus conductoris periculum eſt, quatenus admenſum nõ ſit, & in vtraque cauſa nocituri locatori, ſi per eũ ſteterit, quominus opus approbetur, vel admetiatur: ſi tamẽ vi maiore, opus prius interciderit quàm approbaretur, locatoris periculum eſt, niſi aliud actum ſit [x]. Lex eſt apud Platonem,
30 *Statuficum aliquis in tempore ſtatuto opus per malitiã non perfecerit, primùm Deo pœnas dabit: deinde hac lege reus factus, operis quod in tempore non fecit, mercedem perſolua: tum ab initio rurſum in eodem ſpatio temporis opus gratis efficiat* [y]. Ex locato quoq; agitur contra magiſtrum nauis, pro mercibus amiſſis ex iactu facto, laborante naue, ſi merces vehendas locauerit: is denique cum reliquis quorum merces
31 ſaluæ ſunt, vt contribuant ex lege Rhodiorum [z]. Ex conducto datur actio cõductori, ſi quid ſua interſit, vel ſi damnum ex locatione ſentiat, ex re locata:
32 vt quia vitioſa dolia locata ſint, vnde vini ſui iacturam ſit paſſus [a]. Si res locata aliena euicta ſine dolo malo & culpa locatoris ſit, vel perierit, ex conducto repetitur merces, ſi data ſit [b]: vel vt ei præſtetur, frui quod conduxit licere. Et ſi dominus non patiatur, vt teneatur dominus [c] æquè commodam habitationem, vel rem præſtare: vel ſi culpa locatoris non poſſit frui, quòd rem alienam ſciens locauerit, ad id quod

[a] l. penul. & l. ſi in lege locationis, §. eo omnis loca P.
[b] l. quæro, § interdum locatorem, eod. & fortè 2. poſſet, de locat. l. 2. de rure emphyteo. dicta l. quæro, § interdum.
[c] l. ſi domum, §. fin. loca P.
[d] in l. ex conducto 9. § ſi res, eod.
[e] l. excepto, 18 C. eod.
[f] l. ſi merces, 22. §. lis maior, loca. in P.
[g] l. licet certis, l. 9. de loca. C. l. ex cõducto, § ſed etſi, & l. ſi vno anno, in princ. & § vb. cunque eod. in P. cap. propter ſterilitatẽ, 2 eod. ap. Gregorium.
[h] gloſſ. in dicta l. licet, per dictum §§. ſed etſi, & § vbicũque.
[i] & l. ſi vno, § cũ quidam.
[k] Panorm. in c. ſi propter ſterilitatem, de loca.
[l] l. habitatores, in princ. & § ſi. eo. P.
[m] Chriſtophor. Porcus, in § fin. de loca.
[n] Guid Papæus deciſ. 610
[o] l. rudium, l. 21. C. loca l. qui mercedẽ, l. 43. & l. ſeq. eo. in P.
[p] vt in l. naues, nautæ caupo. ſtabula &c. P.
[q] l. ſed addes, § 1 & l. eum in plures, §. ferunum meum, loca P.
[r] l. ſi fundus, l. 36. §. fin. & li. ſ quent. eo. loc. P.
[s] l. ea lege, §. locaui, locar P.
[t] l. omnes, in 1. de operib. pub P.
[u] in l. opus, l. 39 & l. ſeq & de fortuito caſu, in l. Martius 61. & l. fin. loca P.
[x] Plato 11. de Leg.
[y] l. 2. in princi & §. cum in eadem naue, & l. deprecatro, l. 9. ad leg. Rhod. de iac. lib. 14. P. tit. 2.
[z] l. ſed addes, l. 21. § ſi quis dolia, loca P.
[a] l. ſi fundum, loca. P. l. ſi quis domũ, 9. eod.
[b] l. ſi quis domum, 9. loca. P.
[c]

intereſt condemnetur [a]. Idipſum fit, ſi vendiderit ædes locatas, vel fundum, & emptor expulerit conductorem [b]: non enim tenetur colonum, vel inquilinum pati & retinere emptor prædij: niſi pactum cum venditore factũ fuerit [c]. Si commodè non poſſit habitare in domo conducta, conductor hac actione etiam aget, vel ad mercedis reputationem, & imminutionem, vel licebit illi relinquere habitationem [d]. Si paſcuum locaſti, in quo mala herba naſcebatur, ſi inde pecora demortua, vel deteriora facta ſint, quantum intereſt petet conductor, ſi ſciens locator ita locauerit: ſi inſcius autem, mercedem non petet [e]. Agit & conductor, vt ei liceat efferre commodè quod intulit [f]. Agit & ſi à locatore indebitè à fundo, vel re locata expulſus eſt: & pœnam, ſi qua eſt adiecta, vt rupta fide contractus, conſequatur [g]. Non enim à locatore ſoluta mercede expelli poteſt, niſi aut dominus propriis vſibus domum neceſſariam ſibi eſſe probauerit, aut corrigere domum maluerit: aut conductor malè in re locata verſatus ſit [h]. Obſeruato tamen, vt neceſſitas proprij vſus ſuperuenerit locanti poſt conductionem, & tempore conductionis non fuerit præuiſa, vt ſi domus alia corruit, vel vxorem duxerit poſtea, aliter non habetur ratio neceſſitatis propriæ, quæ præuideri potuit [i]. Sicut & in refectione non licet, niſi neceſſaria fuerit refectio, alioquin ad omne damnum, & quanti intereſt inquilini tenetur dominus [k], & remittit mercedem [l], aut ſi velit conductor impunè eiicere volẽti domino poterit reſiſtere [m], vt in alijs caſibus, extra prædictos, & extra caſum. l. emptorem C. de locat. Nullo modo tamen colonus perpetuus expelli poteſt, cùm habeat ius in re, & naturalem poſſeſſionem [n]. Cùm tamen conductor alius temporalis verè non poſſideat [o], ſed nomine alterius, nempe domini & locantis [p]: & proinde quia non poſſident ſuo nomine, nullo quantumuis longęuo, contra eum, cuius nomine poſſidẽt, præſcribere poſſunt [q].

[a] l. ſi tibi alienam, l. 7. eo. P.
[b] l. ſi merces, 22. §. qui fundũ loc. eo. P.
[c] dicto §. qui fundũ l. emptorem, C. de loca. l. qui fundũ, eod. P.
[d] dicta l. ſi merces, §. ſi vicino, & l. habitatores, l. ex conducto 36. loca. P.
[e] l. ſed addes, 22. §. ſi dolia eod. l. penul. de ædil. actio. C.
[f] dicta l. ſed addes, §. ſi inquilinus.
[g] l. ſi de fundo, l. 25. C. de loca.
[h] l. arte. 9. C. loca.
[i] gloſſ. & Docto. in dic. l. arde per l. ſi is à quo, § fin. & l. ſeq. vt in poſſ. lega. P. de ætate, § ex cauſa, de interro. actio.
[k] glo. in dicta l. ede, per l. qui inſulam, & l. hæc diſtinctio loca. in P.
[l] l. habitatores, cotinl.
[m] glo. in d. l. arde, per l. coloni de vi & vi arma l. ſi duo § ſi inquilinus, vti poſſid.
[n] l. 2. ſi aget veſtigal. vel nihil partic. petat. l. 1. de ſuperficib. in P.
[o] l. cum in plures, § hæredem, loca. P. l. emptorem. C. eo.
[p] l. qui vniuerſas, l. 32. §. quod per colonum, de acquir. poſſeſſio. P.
[q] l. male agitur l. 2. de præſcript. 30. vel 40. an. C.

De mercede laborum. Cap. 2.

1 *μισθὸς quid.*
Merces quid. eod.
Honorarium quid. eod.
2 *Præmium quid.*
Salarium quid, & vnde dictum. eod.
Stipendium vnde. eod.
3 *Salaria quomodo debeantur, & peti poſſint.*
4 *Præceptorum ſalaria, & donationes, ſunt remunerationes.*
5 *Præceptoribus & doctis viris quibuſdam ſalaria, & qualia, & quare conſtituta.*
6 *Præceptoribus ſalaria ex publico conſtituere licet municipibus inconſulto principe.*
7 *Magiſtratibus ab Octauio ſalaria conſtituta.*
8 *Salaria & in pecunia & alijs rebus conſtitui poſſunt.*
9 *Salarium promiſſum, debitum etiam in agritudinem incidenti ſeruiendo, & hæredibus officiarij morientis intra annum.*
10 *Salarium ex pacto, vel more regionis præſtandum.*
11 *Merces laborantis ſeu ſalarium non eſt intercipiendum.*

12 Mercedem laborantium retinentium execratio.
13 Præceptorum seu doctorum salarium quando, & quomodo soluendum.
14 Salarium, vel stipendia retinere, vel minuere ad ignominiam aliquando laborantis pertinet.
Aere diruti qui. eod.

1 Μισθὸς, inquit Vlpianus Demosthenis enarrator[a], κατημερινὴ δόσις ἐστὶ χρημάτων, id est, merces pecunia est quæ quotidiè numeratur. Estq; propriè hic authoramentum seruitutis. Et proinde primùm, salaria, & stipendia, quæ iuris professoribus debentur, honorarium dici placuit Vlpiano, cùm sanctissima sit ciuilis sapientia nec pretio numario æstimanda vel dehonestãda: ius tamen de his dici vt de mercedibus præceptorum artium liberalium
2 respondit[b]. Premium, inquit Marc. Terentius Varro, à præda, quod ob rectè quid factum concessum[c]. Salarium quoque laboris remunerationem iusta ratione salis dici tradit Plinius. Nam, inquit, ita sales appellantur, omnisque vitæ lepos & summa hilaritas, laborumque requies non alio magis vocabulo constat. Honoribus etiam, militiæque interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos authoritate, &c[d]. stipendia quoque ab stipe erogata[e], si-
3 ne ære graui dicta sunt. Salaria seu mercedes, vel ex conuentione locationis debentur, vel sine conuentione: quædam enim salaria præbentur extra conuentionem, remunerandorum laborum gratia, quæ aliquando conuentione non possunt honestè vel licitè promitti, vt in salario procuratoris receptũ, quod in euentum litium maioris pecuniæ premio non permittitur, contra bonos mores redemptione procuratoris facta, quamquam remunerandi causa & constitui ei honor, & peti extra ordinem ab eo possit[f]: dummodo salarium procuratoris vel aduocati non excedat summam cẽtum aureorum[g]: constitutio tamen salarij procuratoris, non locationis titulo rectè fieri potest, cùm hoc officium gratuitum sit[h], sed honoris & remunerationis causa
4 & donationis forma, vt quum etiam donatur præceptoribus: remunerationis namque & ea donatio caussam iustam habet[i], cùm in docendo & labor ingens versetur, & inde discenti à perito & bono, præstantissima accedat vtilitas, & morum informatio, & vitæ agendæ peritia, quæ satis non possunt
5 remunerari, quando spiritalia corporalibus omnibus præstantiora[k] sint. Et Prodicus Sapiens, gratis nullum erudit, & semper habebat in ore Epicharmi illud, manus manum lauat: dans aliquid, aliquid accipe vt scribit Xenocrates[l]. Vespasianus ingenia maximè fouit, & primus è fisco Latinis Græcisque Rhetoribus, annua cẽtena sestertia constituit[m], id est, bis mille quingentos nostri temporis aureos[n], vt Antonius, singulis philosophorum cuiusque sectæ primoribus pro salario μύριας δραχμάς, id est, decem mille denariùm, nostræ monetæ mille aureos constituit[o]. Et leges statuunt præceptoribus danda salaria & mercedes non quam minimas, sed pro facultatibus discentium, & dignitate natalium eorundem, vt scribit Paulus iuriscon.[p] nec præceptor sine mercede esse debet[q]: studiorum quippe labor secundum sententiam Diocletiani & Maximiniani, meretur, vt ij qui in publicis administrationibus constituti sociari sibi consiliorum participes cupiunt, spe præmiorum atque honorificentia sua prouocent eos quorum prudentiam putãt sibi esse necessariam, non metu terribili, & necessitate incongrua libertati[r]. Sapientiores habiti, & qui docendi artem professi sunt, re ipsa satis nõ posse mercedẽ rependi docuerunt, vt Abderites Protagoras, ipse qui præstantissimus in omni philosophia habitus est, artẽ dicendi docuit Euathlum cum mercede & salario decem milliũ[s]. De quo & Aristoteles refert eũ discipulos interrogare solitũ, quanti putarent disciplinam quàm ab eo petiissent, & ab eis

a Vlpian. in 3. Olympi. Demosthenis.
b Vlpian. in l. 1. de variis, & extra. cognitio. lib. 50. P. tit. 13.
c Varro lib. 4. de Ling. Lat.
d Plinius lib. 31. c. 7.
e l. ager, de verbor. signif.
f l. si remunerandi l. 6. in princ. & §. monemus & l. salarium, 7. mandati, P. l. 1. C. eo. si quis, de postulan. C.
g l. 1. §. aduocatos, & §. licita de variis & extraord. cog.
h l. 1. §. fin. manda. P.
i l. Attilius Regulus, de donat. in P.
k in l. sancimus, l. 17. de sacrosa. eccles. C.
l Xenocrates philosophus Platonius lib. de morte.
m Sueton. in Vespasia.
n Alciat. lib. 6. Parer. c. 27.
o Lucia. in Eunucho.
p Leum plures, 13. §. si de administra. tutor lib. 26. P. tit. 7. facit Iulia.
q l. qui filium, l. 4. vbi pupill. educa. deb. lib. 27. P. tit. 2.
r l. 1. de assessor. lib. 1. C. tit. 52.
s Quintilia. lib. 2. Institu.

a Aristoteles Ethico. b Theocritus, eclyllio 16 c Scævola, in l. Titia hærede, l. 19. §. qui Marco de annuis, lega.

eis tantum accipere [a]: infectatur illiberales erga literatos, potissimùm qui eos immortalitati consecrant, laudat verò liberales Theocritus [b]. Dabantur & à priuatis antiquitùs stipendia doctis, etsi non docerentur ab illis [c], in gratiam eruditionis, & vt mœcenatibus plurimis existentibus, plures ad bonas artes impellerentur. Non est, inquit diuus Paulus magnum, cùm spiritualia vobis seminauerimus, si spiritalia metamus [d]. Constantinus Cæsar, professoribus bonarum artium, & legum doctoribus, mercedes & salaria reddi iubet, quo facilius liberalibus & aliis studiis multos instituant [e]. Et hic est 6

d 1. ad Corinth 9. e l. medicos, l. 6. de profess. & medic. lib. 10 C. tit. 52.

casus, in quo præter iuris illam regulã, qua nemini licet constituere salariũ ex iuribus reipublicæ, nisi cui speciali nota iusserit constitui princeps [f], liceat tamen in gratiam bonarum artium sine principe stipendia statuere à municipibus ex publico [g]. Accedit his ratio, quam in magistratibus honorandis 7 Mœcenas protulit: suadebat enim is grauis vir Octauiano Cæsari vt institutione suæ reipublicæ præmium constitueret magistratibus, tum laborum, tũ dignitatis nomine. Neque esse consentaneum in alienis locis eos suis facultatibus viuere [h]. Quod & executus est Octauianus, atque primùm sub eo, acceperunt stipendia magistratus, cum anteà propriis stipendiis reipub. munera obirent [i]. Salaria possunt & in annonis, & edulijs, & pecunia constitui. Personæ quibus salaria debentur, sunt qui operam suam impendunt, 8 vel per eos non stat, quominus impendant, vel præstent, & eodem tempore 9 alteri non locauerint [k]. Quare & famulis, quorum operæ per annos locantur, debentur, si sine dolo, vel culpa, potissimùm dominorum negotijs insudantes, in ægritudinem inciderint [l]. Atque ita iis præstantur Sunt qui pacti sibi dari sunt, vel qui operas suscipiunt, vel eorum curam gerunt qui suscipiunt, quales tutores, curatores. Mortuo officiali in administratione, hęredibus datur etiam eius anni, quo administrauit, integrum salarium [m]. Sed & mortuo officiali domestico, & protectore principis, hæres eius non tantũ salarium anni intra quod moritur, & præcedentia debita consequitur, sed & alterius post mortem anni [n]. In præstatione & forma præstandi, obseruare 10 oportet contractus legem, si certa est: nam incerti salarij pollicitatio non obligat [o]. Si nihil pactum sit, consuetudo loci spectanda, operæ ipsæ, & personarum qualitas [p]. Et in summa nunquam merces laboris retinenda. *Non* 11 *negabis*, inquit Deus, *mercedem indigentis, & pauperis fratris tui, vel aduenæ, qui moratur tecum in terra tua, & intra portas tuas est. Sed eadem die reddes ei pretium laboris sui, ante Solis occasum: quia pauper est, & ex eo sustentat animam suam: ne clamet contra te ad Dominum, & reputetur tibi in peccatum* [q]. Rursum apud Tobiam, *quicumque tibi aliquid operis fecerit, statim ei mercedem restituas, & merces mercenarij tui apud te omnino non maneat* [r]. Et apud Malachiam, *ero*, inquit dominus, *testis velox maleficis, adulteris, periuris: & iis qui calumniantur mercedem mercenarij sui* [s]. Et Dominus noster Iesus-Christus, voca mercenarios, & reddes eis mercedem suam [t]. Quia, vt Diuus Paulus ait, dignus est mercenarius mercede sua [v]: & iniustè denegatur [x], vt, qui effuderit sanguinem fratris sui, & qui fraudem facit mercenario fratres dicantur [y]. Non 12 enim minus occidere videtur qui alimenta denegat, quæ sibi mercenarius tantùm labore parat, quàm qui alio modo occidit [z], quare vterque impijssimus, & vt Mero scribit, ἐν τοῖς ἀρατοῖς, in execrationibus. Alcinoës ira Minervæ periisse fertur, quam inuocauit Nicandra, quod cùm ei deseruisset Alcinoæ in arte textrici qua docta erat, illamque domo expulisset, neque integram mercedem exsoluisset. Cuius ob vltionem, ipsa in tantam insaniam peruenit, vt hospitis peregrini Xanti nauem sequeretur, relicto patre Polybio Corinthio, & Amphilocho Driantis filio marito, & liberis, cuius conscientia se postea in mare præcipitauit [a]. Lex Platonis, *qui pauperis accepti mercedem, tempore quo pactus est non obtulerit, duplum reddat: & si annus præterierit, quamuis pecunia accepta mutuò sine vsura reddi debeant, hîc tamen pro singulis drachmis singulas drachmæ sextas partes, singulis mensibus dato. Si quis*

f l. 1 de præbē salar. lib. 10. C. tit. 37. g glossin d l. 1. de præben. salario l. ambitiosa, de decret ab ordine facien. P.

h Dio Cassius, lib. 52.

i idem Dio. lib. 53.

k l. qui operas, l. 40. & l. sed aides, l. 23. & fi. loca P. l. diem functo, 4. de off. assessor P. lib 1 tit. fi. l. diem functo, 22. loca P. l. penul. de condict. ex iniusta causa non sol. legatum § 1. de leg. 3. l. fi. de var. & extraordina cog.

l dicta l. cum plures, § fin. de administra tutor. P.

m l. post duos, l. 15. de aduoca. diuersorum iudicum C. l. si quis in facris, de proxim. sacr. scri. lib 12. C.

n l. lege pragmatica, de domest. & protector. lib. 12. C.

o l. salarium, C mandat.

p l. 2. de variis & extra cog.

q Deutero. 24. Leuit. 19.

r Tob. 4.

s Malach. c 3.

t Matthæi, 20.

v 1 ad Timoth 5. ca. quicumque suffragio. 12. q 2.

x ca. non sanè, 14. q. 5.

y Ecclesiastici, c. 34. ca. Imolatus, 14. q. 5.

z l. 4. de liber. agnos. in F.

a Parthenius in Erotic. c. 27.

opifici mercedem, secundum pacta, non dederit, vt societatem hominum dissoluens lex
13 *ciuitatis vnioni patrocineur, tribuũ iudices de his cognoscant* [a]. Salariũ lectionis doctoris debet solui in principio anni, vt ait Baldus [b], vel in medio anni [c]. Et si iusta causa impediatur lectiones perficere, nihilominus integrũ accipit salarium [d], contrà si negligentia officium prætermittat: nam tempus tunc cessationis subducendum, veluti in aliis locationibus conductor subducit mercedem, pro eo quo culpa locantis non licuit frui fructibus rei conductæ [e]. Si tamen ob non soluta stipendia omittat lectiones, vel officium alius qui operas præstat, distinguitur, an potueris in eo loco viuere pendente mora solutionis, & agere locati nomine pro mercede, vt tunc non possit petere cessationis pecuniam: si autem non potuit ibi, ob inopiam pecuniæ, fungi officio, repetet, quia per illum non stetit [f]. Insuper si in defectum solutionis ipsius cui mandata soluendi prouincia est, mutuum cum vsuris doctor sumat, oportet
14 easdem vsuras is quoque refundere [g]. Retinere stipendia laboris alicuius, non tantum ad iacturam pecuniæ laborantis pertinere, quãtum ad ignominiam eiusdem aliquando videtur: quemadmodum, teste Nonio, ære diruti appellabantur milites, quibus propter ignominiam stipendium, id est, merces menstrualis, vel annua quæ esset in nimis æreis subtrahebatur. Vnde Varro libro de vita populi Romani 2. *stipendium appellabatur, quod æs militi semestre aut annuum dabatur: cui datum non est propter ignominiam, ære dirutus esset.* Aere dirutum militem etiam tradit Festus ab antiquis dictum, cui ignominiæ causa stipendium non esset datum. Quod æs diruebatur in fiscum, nõ in militis sacculum: alioquin non erat licitum, nec esse debet, mutare vel subtrahere vel minuere, vt quæstores solutioni præpositi solent, sudoris & laboris meritum. Et sic etiam Theodericus Gotthorum rex respondit, cùm conquererẽtur domestici milites equites, & pedites excubias agentes, quòd ab arcario præfectorum non integros solidos, sed imminutos acciperent, curans vt emendarentur, dicensq́; *Mutari certè non debet, quod laborantibus datur: sed à quo fidelis actus exigitur, compensatio imminuta præstetur* [h].

a Plato 11. de Legib.
b Bald. in l. 1. de suffra. C.
c Bald. in l. per hanc, de aduoca. diuersor. iud. C. Alexan. in l. diem functo, de assessori P.
d Bald. in rub. de magistris.
e l. si fundus, loca. P. l. ædiles, in fine de ædil. edict. Panor. in c. peruenit, in 2. in 3. col. de iureiuran. Felinus, in c. quia, de magistris.
f Panor. in d. c. peruenit, per l. qui operas, & l. si in lege, §. colonus loca. in P.
g Arg. l. per hanc, de eroga. militar. anno. lib. 12. C.
h lib. 1. epistolarum variarum Cassiadori epistol. 16. Theodericus Boëtio.

De reliquis quæ pertinent ad locationem & conductionem. Caput 3.

1 *Locatio non transfert dominium, sed vsum.*
2 *Furti actio pro re conducta cui competat, dominóne an conductori.*
3 *Locationis finis, quòd sit contractus iurisgentium, & bonæ fidei.*
4 *Locatio habet latam, leuem & leuissimam culpam.*
5 *Sarcinator tenetur pro veste ei data sarcienda, si mures corroserint, vel si permutauerit.*
6 *Casum fortuitum præstat, qui se ei exposuerit.*
7 *Iuramentum in litem pro bonæ fidei actionibus.*
8 *Vsuræ debentur pro mercede suo tempore non soluta.*
9 *Conductor inficiatus rem locatam restituere quomodo condemnetur.*
10 *Locatio quomodo finiatur.*

1 LOCATIO, non censetur esse translatio rei, sed concessio tantum vsus, fructuum, operum, remanente dominio rei penes locantem [i]: nec solet locatio dominium mutare [k]. Et
2 proinde, si quis messem, id est, fructus pendentes inspiciente partiario colono furetur, condictio furtiua domino tantum

i l. 2. loca. P.
k l. non solet, 42. loca. P. l. qui rem, C. eo.

com

competit, & colonus cum domino ex conducto, vt id faciat agere poteſt [a]: neque enim colonus antequam fructus perceperit, eorum ſit dominus [b]. Poteſt tamen furti agere quoque in quantum ſua intereſt furatos fructus non fuiſſe, ſicuti & fullo actione furti experitur quanti ſua intereſt rem recipere, quam reſtituere cogitur domino [c]. Colonus tamen qui ſuis numis colit, qui vniuerſos fructus rei ſibi percipiendos conduxit, cum eo quoque qui fructus ſtantes ſurripuit, agere furti poteſt: quia vt primùm decerpti eſſent, eius eſſe cœpiſſent [d]. Itaque etiam fullo qui pollienda ſarciendaúe veſtimenta accepit, ſemper agit: præſtare enim debet ſemper cuſtodiam [e], Itaque vt is cuius intereſt non furtipi, furti agere poteſt [f]. Si autem ſoluendo fullo non eſt, ad dominum redit actio [g]. Finis itaque locationis erit, vt communicatione vſus, ſocietas hominum conſeruetur, & facilius volentibus dominis, homines inter ſe res communicent. Quare rectè placuit, vt qui beneficium ex re alterius ſuſcipit, quiúe mercedem capit, teneatur pro rei interitu, vel deterioratione ex dolo & culpa ſua, ſeu negligentia, non etiam ex caſu [h]: quia contractus iſte eſt bonæfidei [i], & naturalis, & iuris gentium [k]. Et proinde in eo omnia iuſtè, & ſine damno contrahentium conſeruari debent, tamquam contractu neceſſitate vrgente inducto, vt in cæteris ſimilibus [l]. Multò magis qui expreſsè operam ſuam in cuſtodia locauit, de negligentia tenetur, de lata, leui, & leuiſſima culpa, ſi quid ſiniſtri rebus contingat, quas vel vehere, vel cuſtodire promiſerat [m]: de leuiſſima videlicet tenetur, ſi damnum ex eius culpa qui promiſit contingat [n], non item ſi alterius culpa: nam eo caſu excuſaretur per diligentem cuſtodiam [o]. Ad culpã pertinet imperitia [p]: ſi quis errauerit putans domino veſtem reddere, quam pretio polliendam, vel ſarciendam ſuſceperat, reddiderit alij, vel inſcius cum alio permutauerit [q], vel ſi eam à muribus corrodi permiſerit [r]. ſunt his caſus alij plures ſimiles [s]. Culpa quoque præcedens caſum fortuitum, vel quãdo quis caſui fortuito ſe commiſerit, facit vt ex caſu quoque quis teneatur, non aliter [t]. Hinc accidit, vt ſi non reſtituatur res locata, vel id ad quod propter culpam quis tenetur, in id quod intereſt communi æſtimatione cõdemnetur [v]. Et ſi contumaciter adhuc ſe gerat, quantum ſingulariter interfuerit per in litem iuramentum damnabitur [x], exemplo aliarum actionum bonæfidei, in quibus iuramentum in litem locum habet [y]. Et ſi merces ſuo tempore non ſoluatur, vt in iudiciis aliis quoque bonæfidei, vſuræ debentur cum mercede [z]. Et ſi pertinaciter conductor vſque ad ſententiam perſeueret in inficiatione reſtitutionis poſſeſſionis, ſeu detentionis rei locatæ, petente domino, exemplo inuaſoris rem locatam, & æſtimationem inſuper eius cogetur perſoluere [a]. Finitur namque locatio adueniente tempore dicto canductioni, poſt quod impletum, inuitos conductores ſeu hæredes eorum non eſſe retinendos ſæpè reſcriptum eſt, neque fideiuſſores eorum [b]: neque locatores iterum relocare cogi eidem, vel alij [c]: niſi tacito conſenſu renouetur locatio conductori, quem locator in poſſeſſione rei locatæ eſſe patitur [d]. Quibus modis autem aliis finiatur locatio, iam antè dictum eſt, dum de actione ex conducto egimus [e]: quibus & adde conſenſum quo diſſolui poſſe omnes contractus, qui conſenſu tranſacti ſunt, liquet.

a l. cum in plures, § meſſor. loca. ta. P.
b l. nullo, vel ſatis natur, l. 34 §. ſed ſi fugitiuus, de furt.
c dicta l. nullo, § ſi fugitiuus, & l. iuſto, 91. de furt. P.
d l. ſi apes, l. 26 § ſi ro. tit. de fur. P.
e l. itaque fullo, l. 12. de furt P.
f l. cuius, l. 10. & 16. eo.
g d. l. itaque fullo.
h l. an iudicio, & l. 3. C. de loca. l. v. dicimus in princi. cum duob. ſequentibus. eo. ti. P. l. cõtractus 24. de reg. iur. P.
i in l. 2. & 17. C. de loca. §. actionum, de actio.
k l. 1. eo tit. P.
l l. ex hoc iure, de iuſtit. & iur. §. ius autem gentium. de iure natur.
m d. l. in iudicio, 18. & l. ſi vt certo, §. nunc videndum, cõmo. P. § qui pro vſu de loca. apud Iuſtin. l. 4. C. eo.
n gloſſ. in l. qui merces eadem enim l. ſequent. loca. P.
o Barberius in 1. poſt te Varerij iuris ti. de loca.
p l. item quæritur, 24 in princ. & § ſi gemma, loca P.
q dict. l. item quæritur. § ſi ſi pallium.
r d. l. item, § ſi fullo.
s in dicta l. item quæritur.
t l. ſi merces, §. vis maior, & l. videamus, § ſi hor, loca. P.
v l. videamus, §. qui vnum, loca. P.
x l. ſi cui, § 1. eo.
y l. in actionibus, de in litem iur.
z l. præſes prouinciæ, 17. C. loca.
a l. penul. C. de loc.
b in l. imitos, l. 11. C. de loca.
c l. ſi cum Hermes, l. 7. C. eo.
d l. ne cui, l. 2 C. eo.
e l. legem, 16. C. eo. l. item quæritur §. 14 § qui impleto, & l. qui eo perpetuum, l. 15. loca P.
f per l. de & l. emptorem, C. de loca.
g l. nihil tam naturale, de reg. iur. P.

De ſocietate. Cap. 4.

Inſtituto. lib. 3. tit. 26. P. lib. 17. tit. 2. C. lib. 4. tit. 37.

1 *Societas quid.*
2 *Diuiſio bonarum & malarum rerum.*

3 *Alia*

3 Alia diuisio ex contractu & sine contractu.
4 Communi diuidundo, & actionis pro socio familiæ erciscundæ differentia.
5 & 6 Societas personarum, vt in matrimonio & rerum.
7 Affrayramenta coniugum.
8 Societas conuentionalis.
9 Vel rerum singularum, vel bonorum vniuersorum.
10 Societas damni & lucri, industriæ, industriæ & pecuniæ.
Industria interdum præponderat rebus & pecuniis. eod.
11 Societatem quæ personæ inire possint.
12 Socij hæres in societate non remanet: nisi in locatione vectigalium.
13 Societas quibus modis contrahitur, & vsque ad quod tempus.
14 Societas simpliciter coita quæ requirit communicari, & quæ non.
15 & 25 Societatis lucra & damna quomodo diuidantur.
15 Lucrum & damnum quid.
16 Societatis contrahendæ finis quæstus est.
17 Societas quibus modis soluitur.
18 Societatis fraudulenta renunciatio non officit sociis.
19 Societatis intempestiua renunciatio æstimationem habet.
20 Societatis dissoluendæ iustæ causæ.
21 Societatis pactum non valet, ne omnino diuisio fiat.
22 Pro socio actio quando, & pro quibus datur.
23 Socium fallere turpissimum.
Ideo actio famosa. eod.
24 Sociorum quæ culpa consideranda.
25 Societati vniuersarum fortunarum quæ conferantur.
26 Societatis actio cum aliis quibusdam concurrit aliquando.
27 Sociorum condemnatio, in quantum facere possunt.
Fideiussor socij gaudet priuilegio socij, ne vltrà quàm facere possit condẽnetur.

1 SOCIETAS generaliter, est aliquorum in aliquo negotio fortunæ, periculorum & spei communicatio seu communio.
2 Quo fit, vt ferè infinitæ sint species societatis & sociorum, & bonarum & malarum rerum: spiritualium, & corporalium: cùm socij sint, inter quos res aliqua communicata est [a]. Eius itaque appellatio, & ad omnem communionem, coniunctionem, communitatem commercium, comitatum, pactionem, fœdus, conuictum, cohabitationem, ordinem & amicitiam referri poterit: in his enim omnibus quædam res communis aliquo modo res fit. Et longum esset de his omnibus singulariter loqui, dissuta & aliena cùm sit tractatio omnium,
3 ab ea quæ in manu est contractuum. Proinde vt conueniat & intelligatur de qua societate dicturi sumus, paucis societatum species duobus capitibus secerno: vt alia societas sine contractu contrahatur, alia ex conuentione & consensu fiat. Sine consensu & pactione in societatem homines incidunt, si res vna pluribus aut duobus adueniat aliquo titulo emptionis, donationis, legati, institutionis [b], seruitutis constitutione [c], vel ex similibus. Res enim sunt omnes quæ possidentur, aut propriæ, aut communes, aut confusæ. Propriæ dominorum singularium sunt: communes, plurium: confusæ, incertorum. harum diuersa natura: propriæ in libera dispositione dominorũ sunt [d]. Pro confusis prædiorum finibus, finium regundorum, non etiam communi
4 diuidundo datur iudicium [e]. Pro rebus sine conuentione sociorum communibus, datur communi diuidundo remedium, diuidere, & à communione abire volentibus [f], si de corporalibus agatur: si autem de iuribus, vt de hæreditate,

a Cicero. 3. in Verrẽ oratio.
b l. vt sit, cum a. ll. seq. pro socio. l. fi. C. eod.
c l. vnus ex sociis, de seruit. P. l. Sabinus, commu. diuid.
d l. in re mandata, C. manda. l. nemo exterus, C. de Iudæis l. 2. de his qui sunt sui vel alieni iur.
e l. 2. 4. & l. eos, finium regun. P.
f l. iudicium, n. 2. finium reg. P. l. inter cohæredes. §. si familiæ, famil. ercisc. l. 3. commu. diuid. P.

reditate, familiæ erciſcũdæ, nõ cõmuni diuidũdo [a]: neq; pro ſocio [b], quia actio pro ſocio magis ad perſonales præſtationes pertinet, quã ad cõmunium rerum diuiſionem [c]. Et quamuis in communi diuidundo contendentes ſocij [d] dicãtur, tamen non omnis communio ſocietatem habet [e]: neque actio pro ſocio, communi diuidundo tollitur [f]. De his omnibus iudicis finium regundorum, communi diuidundo cùm iam alibi dixerim, nunc plura non adiiciam. Porrò ſocietas, conuentio perſonas magis quam res reſpicit, vnde & ius quoddam fraternitatis dicitur in ea eſſe, vt ne virtà quàm facere poſſint ſocij ad inuicem damnentur [g]. Sed ea non tantùm perſonarum, ſed & rerũ eſt. Eſt itaque hæc ſocietas contractus iuris gentium [h] nominatus [i], quorum, vel operarum lucri & damni [k] communicatio fit, ad commodiorem vſum, vel facilitorem quæſtum ex conſenſu [l]. Conuentionalis ſocietas alia eſt, in qua fit præcipuè communicatio perſonarum quandiu vixerint, & conſequenter aliquomodo, non tamen omnino, rerum quæ perſonarum ſunt. Quæ ſocietas meſt matrimonij coniunctioni: ſunt enim coniuges ſocij diuinæ & humanæ domus, & conſortes omnis vitæ [m]: ob quam, bonorum propriorum mutuò dicuntur domini quodammodo [n], ob commixtam familiã, facientes vnam domum [o]. Quamuis verè, potiſſimùm prohibente vxore, in bonis vxoris maritus ius non habeat, & contrà [p]: niſi ex pacto inter coniuges fiant ſocietates rerum, quæ dicuntur affrayramenta, quæ etiam ex conſuetudinibus quorundam locorum matrimonio inito, cenſentur fieri, vt Lutetiæ & alibi [q], quibus acquiſitiones inter coniuges communicantur & onera. Sed de ſocietate nuptiali nihil amplius repetam, cùm de nuptiis in perſonis verè dictum à nobis ſit. Alia conuentionalis ſocietas eſt, quæ vtilitatem potius, quàm perſonarum amicitiam reſpicit, perſonas tamen conſiderat [r], & induſtriam illorum, vt plerumque commerciorum cauſa inita, de qua nunc agendum. Res ſeu materia quæ communicatur, eſt res ſingulatis vel certa ſpecies negotiationis, aut vniuerſa bona ſociorum [s]. Aliquando ſocietas tantum initur operarum & induſtriæ, & damni & lucri inde aduenturi [t], dummodo rerum honeſtarum, nec maleficij fiat ſocietas. Quia generaliter traditur rerum inhoneſtarum nullam eſſe ſocietatem [v]. Aliquãdo qui minus habet communicat rectè, & cum æqualitate plus habenti: cum pauperior plerumque operã ſua ſuppleat, quantum ei per comparationem patrimonij deeſt [x]. Fit & interdum ſolius induſtriæ vnius, cum pecunia alterius ſocietas efficaciter, quia interdum induſtria præponderat rebus, & lucrum accelerat [y]. Perſonæ quæ ſocietatem inire poſſunt hanc erunt illæ, quæ contrahere poſſunt, & ſe obligare. Ideò pupillus ſine tutoris authoritate ex ſocietate coita, non tenetur: attamen de communiter geſto negotio tenetur [z]. Cum filiofamilias iniri poteſt ſocietas [a], & cum ſeruo [b]: ſocius tamen ſocij mei, cum quo non contraxi, meus ſocius dici non poteſt [c]. Neque ita quis hæredi ſocietatem parare, vt ipſe ſocius ſit: quamuis in hæredem actio tranſmittatur [d], & cum hærede, nouo tamen conſenſu renouari poſſit ſocietas [e]. Exceptis publicis vectigalium locationibus, in quibus ratione locationis, hæres ſocij, & ſocius remanet [f]. Forma ſocietatis ex conſenſu naſcitur [g], & ſecundum ea quæ placita ſunt. Et coitur re, verbis, & per nuncium [h]: in perpetuum, id eſt, quoad vixerint contrahentes [i], non vtrà [k]: ad tempus, ex tempore, ſub conditione [l], & tandiu ſocietas durat, quandiu conſenſus partium integer perſeuerat [m]. Et quia voluntates legitimæ contrahentium omnimodo conſeruandæ ſunt, ſocietas & purè & ſub conditione fit [n], & ſimpliciter, & pactionibus adhibitis. Simpliciter facta, nulla adhibita diſtinctione, videtur coita vniuerſorum, quæ ex quæſtu aliquo veniunt [o], hoc eſt, ſi quod lucrum ex emptione, vel venditione, loca-

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14

tionis

a l.3.comm. diuidũ. P l. 1 & 2. fa. erciſ. P.
b l. item cum, l. 32. & ſeq. & l. quibus caſibus 34. pro ſoc.
c l. 1. cõmu. diuid. P
d l. 1. diuiſi reguu. P.
e l. 2. commu. diuidundo P.
f in l. ſi actum ſit l. 43 pro ſoc. P.
g l. verũ eſt, pro ſoc.
h l. ex hoc iure, de iuſtit. & iur. P.
i l. iuriſgentium, de pact. P.
k l. ſi vnus, pro ſocio, l. qui admittitur, l. 19. l. ſi ita ſcriptum l. ſeq. l. plane 37. l. ſi margaritã, 44. pro ſoc. P. de quæſtu in l. quæſtus, 8. & in l. ſed nec, eo. tit.
l l. 1. de rit. nuptiarum lib. 23 P. lib. 2.
m l. 1. rerum amota lib. 25. P. vt ad aduerſus C. eo. t.
n l. 2. §. ſi vir aut vxor, ad Senatuſc. Vellæianum P.
o l. hac lege, l. 1. de pact. conuentis lib. 5. C. et l. 4 l. ſi lege, §. doris, de iur. dot.
p materiam affrayramenti tractat Boerius, in conſuetud. Bituricenſi de conſuetudine Bocrij, et Ioan Berbet. in Viatorium, de ſocietate.
q §. ſolutur, de ſoc.
r §. 1. de ſocietate l. ſocietas contrahitur, 5. eo. P.
s l. cum duobus, 52. §. quidam ſagaciſ, pro ſoc. P.
t l. nec prætermittendum, l. 5 §. pro ſoc. P. l. ſi remunerandi, § ret. 9. mand. P. l. quod ſæpe, 35. § venenati, de contrah. emp P.
v l. ſocietas, 5. § ſocietas, 1. 10 ſoc. P.
x l. ſi fratres, 53. § idem erit facto, & l. ſi nõ fuerint, 29. pro ſoc. P. §. de illo, eo. ap. Iuſſi. l. 2. C. eo tit.
y l. vt in conductionibus, 33. pro ſoc. P l. furioſus, de act. l. 2. com. diuid.
z l. ſi id quod, 55. §. ſi filiusfamilias, pro ſoc.
a dicta l. ſi id, § ſi ſeruus.
b l. qui admittitur, l. 25. & l. nam ſeruus, l. 20 pro ſoc. can. l. quia, 82. diſtinct. l. actione, 66 § ſocietas, pro ſoc. P.
c l. nemo poteſt l. 25. & l. & act. 32 & l. hæres ſocij, 40 pro ſoc P. l. verum §. in hæredes, eo. tit.
d l. plane, 17. eo.
e l. adeo, & l. verum pro ſoc. in P. § reſpõdit eo. ti. l. l. qui admittitur, 19 pro ſoc l. 2. de actio P. h l. 4. pro ſoc. P i l. 1. pro ſoc. k in l. noſſa, 71 & l. ſi fratres, 53. § idem d l. 1. pro ſoc. P. m l. tãdiu, l. 5 pro ſoc. C. n l. de ſocietate, C. eo. l. 1. eo. t. in P. o l. ſi ſocietatẽ, l. 6 & toti, l. 7. eo. P.

tione, conductione deſcendit, ex opera cuiuſque, non quæ aliundè proueniunt[a]. Quare non cõmunicantur aduenientes hæreditates, legata, donationes cauſa mortis, debita ſucceſſio à parente, vel liberto, æs alienum[b]: niſi omnium bonorũ fiat ſocietas, præſentium & futurorum[c]: & præterquã ſi pactum nominatim adiiciatur, vt ſi qua iuſta hæreditas contigerit, cõmuniceturnam tunc hæreditas ab inteſtato obueniens, non ſi ex teſtamento, communicabitur[d]. Quod communicatur donationis cauſſa, non conſtituit ſocietatem[e]: ſi
15 dolo malo, aut fraudandi cauſſa coita ſit, ipſo iure nullius momẽti eſt[f]. Fiunt & pacta circa partes ſocietatis diuidendas, pro modulo induſtriæ & bonorũ cõmunicatorum, quæ ex arbitrio interdũ boni viri diuidũtur, ſi de diuiſione cautũ in ſpecie non eſt[g]: & ſi cautũ, ſecundũ legem contractus[h]: ſi nihil de partibus lucri, & dãni conuenerit, æquales partes, in lucro & dãno ſpectantur: ſi expreſſæ fuerint partes, ſeruari oportet, nec dubiũ valere conuentionẽ: ſi duo pacti ſunt, vt ad vnũ quidẽ duæ partes lucri & damni pertineant, ad alium tertia[i]. Item vt quis lucri partẽ ferat, & de damno non teneatur, eo adhibito tẽperamento, vt ſi in aliqua re damnũ, in aliqua lucrũ illatum ſit, cõpenſatione
16 facta, ſolùm quod ſupereſt intelligatur lucri eſſe[k]. Lucrum enim dicitur, deducto omni damno, vt & damnũ, deducto omni lucro[l]: quare pactũ illud cõtra naturã ſocietatis erit & inutile, vt alter omne damnũ ſentiat, alter omne lucrũ ex ſocietate ferat[m]. In ſocietate non ſufficit rem eſſe communem, niſi
16 ſocietas intercedat[n], quæ fit & tractatu ſeu contractu habito[o]. Finis propter quem ſolet hæc contrahi ſocietas, eſt quæſtus, qui ex conſtituta opera, vel pecunia venit[p]. Et quia quæſtus ille duo fundamenta habet, res, & operam, ſubrutis illis corruit ſocietas & ſoluitur, ex perſonis, ex rebus, ex voluntate,
17 ex actione. Itaque ſiue homines, ſiue res, ſiue voluntas, ſiue actio interierit, diſtrahi videtur ſocietas, vt ait Vlpia[q]. Intereunt homines maxima, media, capitis deminutione, aut morte[r]: res, ſi fiãt ex prophanis ſacræ: & Modeſtin[s], diſſociamur, inquit[t], renunciatione, morte, capitis deminutione, & ægeſtate, videlicet incidente, ſeu ſuperueniente: putà, ceſſione bonorum, vel eorundẽ publicatione[u]. Rei quæ iam nulla ſit, nec quiſquã ſocij eſt[x]: ſi finis negotio ſocietatis impoſitus ſit[y], voluntariè quoque diſtrahitur ſocietas, & renũciatione[z]: verumtamen diſſenſu ſoluitur ſocietas, ſi omnes ſocij diſſentiant. Nam
18 ſi alter inuitis aliis renunciet ſocietati, à ſe quidem liberat ſocios ſuos, ſe autẽ ab illis non liberat. Sed & ſi dolo malo renunciatum eſt, vt qui renunciat bonorum obuenientium, lucrum ſolus haberet, & damnum poſt illam doloſam renũciationem bonorum ad illum quidem pertinebit: attamen, ſi quod lucrũ ſit ex illis, communicare tenebitur. Et ita qui poſt initam ſocietatem pro re aliqua emenda, ſolus voluerit emere, renuncians ſocietati, in id quod inter-
19 eſt ſociorum damnabitur: non ita, ſi ſine fraude renunciauerit[a]. Porrò in ſocietate coëunda nihil attinet, de renunciatione cauere: quia ipſo iure ſocietatis, intempeſtiua renunciatio in æſtimationem venit[b]. Si tamen conuenerit, ne intra certum tempus diuidatur, non videtur conueniſſe, ne à ſocietate abeatur: verum ſi conuenerit, poteſt aliquando quis iuſtè à ſocietate abire, & poteſt rationem habere renunciatio, ne ideò quis teneatur actione pro ſocio:
20 putà, quia conditio fortè ſub qua coita ſocietas erat, non præſtatur: aut quia damnoſus, & iniurioſus ſocius ſit, vt non expediat eum pati[c]: vel quòd ea re frui non liceat, cuius gratia negotiatio ſuſcepta eſt[d]: ſi ſocius reipublicæ cauſſa diu ſit abfuturus, quamuis nonnunquam obſtet, poteſt, quòd potuit & per alium ſocietatem adminiſtrare, vel ſocio committere, ſi is ſit valde idoneus, non aliâs: niſi aut facilis per alium adminiſtratio[e]. Sine dubio etiam ius ſocietatis ſoluitur, ſi vnuſquiſque ſociorum ſibi negotietur, & agere pro ſocio cœperit[f], non ſecus quàm ſi paciſcatur, ſocius ne ſuam partẽ petat: quo caſu & effectu ſocietas tollitur[g].

a dicta l. coiri, & l. quæſtus, l. 2. eod.
b l. nec adiecit, l. 3. cum 3. ſequentib. l. 1. §. fin. & l. 2. §. 6. pro ſoc.
c l. 3. §. de illo, pro ſoc.
d l. ſocietas, 5. §. donationis, eo titul.
e l. 3 §. fin. eo. P.
f l. ſi ſocietatem, l. 6. pro ſoc.
g §. etſi quidem, & §. nec enim, de ſocietat l. ſi non fuerint l. 29 eo. P.
h §. de illa facè eo. de ſocict.
i l. mutuum, 30. pro ſoc P.
k l. §. non fuerint §. 6 & l. ſi vnus §. ſed ſi pretium, pro ſoc P.
l l. vt ſit, pro ſocio, l. 31. pro ſoc. P.
m l. nam cum tractatu l. 32. & l. ſeq. eod titul.
n l. coiri, l. 7. eod. P.
o l. verum, 64 §. ſocietas, eo. P §. ſoluitur eod titu ap. Iuſt.
p §. ſocietas, tit de capit. deminu. in P. ap Iuſt.
q l. ſtipulationes nõ diuid §. factam rẽ, de verb ob
r l. 4 §. 1 pro ſoc. P. vide l actiones, §. renunciare, & §. morte, eod.
s §. item ſi de ſocietate.
t l. actione 66 §. publicatione, pro ſocio. P. §. publicatione, eo. tit ap Iuſtin.
u dicta l. verũ, §. ſocietas, l. dicta l. verum, §. fin. §. manet autẽ, eod apud Iuſtinia. l. 1 C. eod.
x l. actiones, §. item ſi alicuius l. ſi id quod, eod titul P.
y dicta l. actione, §. diximus, & §. item ſi ſocietatem, & l. ſed & ſocius pro ſocio. §. ſed planè ſi quis, eo. titu ap. Iuſtinia.
z l. ſed & ſocius, l. 17 §. fi. pro ſoc P. l. ſemique, 16 §. fi. l. actione, l. 66. §. Labeo, eo titu
a l. ſi conuenerit, l. 14. in princ. & §. 1 pro ſoc P
b l. vel quod, l. 15. eod.
c Iidem que, l. 16 §. fin eod.
d Calliſtratus in l. itaque 6 §. eo tit. P.
e in hoc iudicium, l. 4 §. in commu. diui lib. 10 P. tit. 3.

Pactum tamen in ſocietate factũ non valet, ne omnino diuiſio fiat, ſed ne in- 21
tra certũ tempus diuidatur: quod etiã ipſius rei qualitati prodeſt, valet [a]. Quo
etiam caſu, permiſſa quidẽ eſt rerũ communiũ venditio intra tempus, ſed &
emptori obiici poteſt exceptio de non diuidendo pacto, per exceptionẽ [b]. Sic
ratione pacti in cõmunione quis eſſe cogitur, præter iuris cõmunis regulã [c],
niſi mors, vt diximus, interuenerit, vel furere ſocius cœperit [d]: diſtracta autem
ſocietate, diuiſio rerũ ſupereſt [e]. Sed videamus de actione, quare, & quatenus, 22
& pro quibus actione pro ſocio experiamur. Ex hoc igitur contractu oritur
actio directa, vtrique ſociorũ cõpetens [f], & pendẽte, & diſſoluta ſocitate. Pen-
dente, veluti ſi agatur ne recedatur à ſocietate: quia non expediat, propter va
rios contractus: item vt cõmunicetur, vel refferatur in medium quod ad alte
rum peruenit [g], vt pacta ſeruentur [h]. Poſt ſolutã ſocietatem, variæ ſunt etiam
cauſæ agendi: & in primis, quia hoc iudiciũ bonæ fidei eſt [i]: & in eo venit bo-
na fides, & dolus, & culpa præſtatur à ſociis inter ſe [k]: & pro eo quod factum
non eſt dolo ſocij, vel pro eo quod impenſum eſt, datur [l]. Cicero [m], ſociũ falle- 23
re turpiſſimũ eſſe dicit, etiã in rebus minoribus: eò q; quis lædatur per eũ cu-
ius fidei ſe cõmiſit, nec ſatis hunc puniri poſſe. Et alibi [n], *ſi qua ſint*, inquit, *pre-
uata iudicia ſummæ exiſtimationis, & penè dicam capitis, tria hæc ſunt, fiducia, tutela, ſo
cietatis*. Et Iuſtinianus actione pro ſocio damnatũ, ignominia affici tradit [o]. Iu-
lianus quoque iuriſconſultus idipſum reſponderat [p], videlicet ſi ratione doli,
non etiã culpæ damnetur [q]. Et culpa itaque damnũ datum à ſe ſocius præſta- 24
bit, ſocio nulla compenſatione facta lucri per eũ ſocietati facti in aliis [r]: tamẽ
hîc exactiſſimam diligentiã non conſideramus: ſufficit enim talẽ diligẽtiam
cõmunibus rebus adhibere ſociũ, qualem ſuis rebus ſolet adhibere: nã de ſe
queri debet, qui parũ diligentem ſocium ſibi adhibuit [s]. De caſu fortuito nõ
tenetur ſocius, ſed periculum & damnũ commune eſt ſocietati omniũ [t]: niſi
culpa ſua in caſum incidat. Hac actione quoque cogitur ſocius omniũ bonoꝝ
rum, conferre in mediũ vniuerſa quæ quæſiuit [u]: niſi ex prohibitis cauſis ac-
quiſierit [x]: ſi ſocius certarũ rerum, ea quæ inde quæſita tãtum ſunt [y]. Societas
coita vniuerſarum fortunarum, coita cenſetur & de his quæ poſteà obuenirẽt,
cui ineſt, vt quicquid erogandum erit, quodcunq; etiã lucrum obueniet, cõ-
mune ſit [z]: vt etiam ſi quis exceperit, vt ſi quid emeret ipſius ſit, non cõmune,
tamen actione pro ſocio cogatur cõmunicare [a]. Et fructus quoque [b], dotes [c],
cum onere [d], omne id quod impenſum eſt occaſione ſocietatis, vel damnũ ac
cedens ſine culpa alicuius quoque cõmunicãdum, ad modulum lucri [e]. Illud 25
& poteſt eſſe conueniens boni viri arbitrio, vt non vtique ex æquis partibus
ſocij ſimus, ſi alter plus operæ, induſtriæ, gratiæ, pecuniæ in ſocietatẽ collatu-
rus eſt [f]. Concurrere poſſunt cũ hac actione & aliæ aliquando, ex eo quod pa 26
ctum, factumúe eſt, vt præſcriptis verbis [g] actio furti [h], legis Aquiliæ [i], ſi plagiũ
fiat, Fauia [k]: eſt hæc actio pro ſocio rei quoq; perſecutoria [l]. Condemnatio por 27
rò hîc fit inter ſocios, ſiue vniuerſorum bonorũ ſint, ſiue alicuius tantùm rei,
in id quod facere poſſunt, ideſt, omni ære deducto alio, quodúe dolo malo fe
cerint quominus poſſint, propter fraternitatis ſpeciem, quæ verſatur in ſocie-
tate [m]. Hocq; beneficium datur fideiuſſori, defenſori ſocij, non autem hære-
dibus, neque patri, aut domino, iuſſu quorum ſocietas contracta ſit, cum filio
aut ſeruo [n]: ſed ita demum priuilegio ſocius vtetur, ſi ſe ſocium fuiſſe fatea-
tur, non aliter [o].

[a] in d.l.in hoc iudicium, §. ſi conueniat l. ſi fratres, 52. §. idem reſpondit, pro ſoc.
[b] dict.l. in hoc iudicium §. ſi inter ſocios, l. idemque, l. 16. §. fi. pro ſocio.
[c] quæ ponitur, l. fin. commun. diuid. C. li. 3. titu. 36. cum ſim.
[d] in l. fin. pro ſocio, C.
[e] dicta l. actione, §. ſi poſt diſtractam, verſi. nam erũ,
[f] §. ex quibuſdam, de pœna temerè litigant. ap. Iuſtin. nio.
[g] dicta l actione, §. penult. & l. ſi quis vniuerſorum, eod. pro ſoc. P.
[h] l. ſi fratres, 52. §. 3. eo. tit. P. l. cum ſocietas, l 70. eod.
[i] l. in propoſita, l. 72 pro ſoc. P.
[k] in l. cum duobus, 52. §. venit autem, & § 2 in ſecundo, pro ſoc. P.
[l] l. ſi fratres, §. idem reſpondit, & §. ſi quis vel ſocius.
[m] Cicero pro Sex. Roſc.
[n] Cicero pro Sex. Roſcio Comœdo.
[o] d. §. ex quibuſdã. de pœna tem. litig.
[p] in l. 2. de iis q. no. inſa lib. 4. P. tit. 2.
[q] glo. in d.l. 1. in verba qui pro ſocio.
[r] l. de illo ſanè, 22. & l. non ob eam rem, 25.
[s] l. fin. de ſocietate. ap. Iuſtin. l. ſocius ſocio, l. 79. pro ſocio in P.
[t] l. cum duobus, l. 25. §. damna fatalia, pro ſoc. in P.
[u] l. 1. §. 1 & l. actione, §. ſocium pro ſoc P
[x] dict. §. ſocium, & l. quod autem, l 54. & l quod eum, 53. & 2. ſequẽtib. eo.
[y] l. cum duobus, 52. §. cum duo. eo.
[z] l. ſi ſocietatẽ 74. eo.
[a] l. ſi quis ſocietatẽ, l. 75. eod.
[b] l. videamus, 32. § fiat. Fauia ex cauſa de vſur. lib. 22. P tmul. 2.
[c] l. ſi ſocius pro ſocio 82. pro ſoc.
[d] l. actione, §. ſi vn', eod.
[e] l. ſi vnus ex ſociis, § 2. § ſi vnus, l. ſi fratres, l 33. §. ſi quis ex ſociis, l. cũ duobus, §. quidam ſagacium, l. omnes alienum, 27. l. pro ſocio, 28. pro ſoc P.
[f] l. quid enim, 81. §. 1. pro ſoc.
[g] l. ſi margaritam, l. 54 pro ſoc.
[h] l. rei cõmunis, 45. cũ 2. ſeq. & ſoc. P.
[i] l. ſed etſi, 47. cum 2. ſequent eod.
[k] l. merito, l. 51. eo.
[l] l. ſed actione, 50. eod.
[m] l. verum 84. in prin. & §. id quod ſocius, pro ſoc. [n] dict. l. verum, §. ſed ſi fideiuſſor, & l. 6. pro ſoc. P. [o] l. ſi vnus, 81. § fin pro ſoc P.

De mandato & procuratore. Cap. 5.

Inſtitutio. Lib. 3. titu. 27. P. 17. titu. 1. C. 4 titu. 35.
Lib. 3. P. tit. 3. Lib. 2. C. tit. 13. Lib. 1. Decretal. tit. 38. Lib. 2. Sext. tit. 19. Lib 1 Clemen. tit 11.

1 *Mandati diuiſio, in coactum & ſpontaneum.*
2 *Mandati & iuſſus diſtinctio.*

3 *Mandatum vt contractus quid.*
4 *Mandatum gratuitum fit propriè.*
5 *Impropriè mercenarium.*
6 *Mandatorum tot species, quot res mandatæ, vt ad lites, negotia, beneficia &c.*
7 *Mandati diuisio ex conceptione, generale, speciale, cum libera potestate.*
Procuratorum distinctio, ex distinctione mandatorum. eod.
Tituli de procuratoribus, & mandati differentia. eod.
8 *Procurator cum libera, totorum bonorum, & specialis qui, & potestas.*
9 *Procurator ad lites de mandato fidem facere debet.*
10 *Syndicus quis dicatur, & quomodo differat à procuratore.*
Actor quis. eod.
Procurator quis. eod.
Oeconomus quis. eod.
11 *Mandati materia & res.*
11 & 12 *Mandatum fit de futuro, & re honesta.*
12 *Meretrici dans, vel pro ea fideiubens alterius mandato, non habet mandantem obligatum.*
13 *Euictio in delictis locum non habet, etiamsi mandato alterius delinquat.*
14 *Famulos delinquentes iussus domini non excusat.*
15 *Mandatum quibus & à quibus fieri potest.*
16 *Mandati forma diligenter seruanda & sequenda, etiam si vtilior alia procuratori videatur.*
17 *Negotiorum gestorum actio affinis mandato.*
18 *Mandatum expressè & tacitè fit, quomodo.*
19 *Mandati tenetur qui mandatum susceperit, non aliter.*
20 *Mandatum quando reuocari non possit à mandante.*
21 *Mandatum quomodo morte mandantis, vel procuratoris reuocetur.*
22 *Procuratoris reuocandi iustæ causæ.*
23 *Mandati actiones, directa, contraria, vtilis.*
Et pro quibus, & quibus dentur. eod.
24 *Procurator pro quibus tenetur actione mandati domino.*
25 *Procurator non tenetur de casu fortuito, nisi se ad illum obliget.*
26 *Procurator ex dolo condemnatus infamis est.*
28 *Procurator actione contraria mandati pro quibus dominum conueniat.*
29 *Procuratoris impensæ quomodo sunt taxandæ.*
30 *Procurator conuenit dominum, vt eum indemnem præstet.*
31 *Procuratoris damna, & ægritudinis impensas an restituere teneatur mandans.*
32 *Salarium procurator quando, & quale petere possit.*
33 *Mandati vtilis actio cui datur, & pro quibus.*
44 *Mandati finis, & cuius gratia fieri possit.*
35 *Mandati ratio cur actionem producat.*

1 MANDATVM aliud cui coactio inest, quod pro iussu à superiore factum sumitur, cui parere necesse est [a]: aliud spontaneum, quod à volente tantùm suscipitur ex conuentione, de
2 quo, omisso priore, instituta tractatio. Alia species contractuũ, qui consensu fiunt, mandatum est [b]: quo & operam nostram aliis, vt in societate, accommodamus: longeque aliud man-
3 datum, aliud iussus, ex quo specialis prodita actio [c]. Mandatum est, contractus nominatus [d], iurisgentiũ, bonæfidei, quo alter alteri negotiũ alterius ge-

a l. non videntur, 128 § qui iussu, & l. velle, 4 de regu. iur. quod quis, entitu in Sca.
b l. 1. manda. P.
c l. 1. quod iussu P.
d l. iurisgentium, de pact.

rendum committit: alter autem conſentiens ſuſcipit, qui procurator dicitur, à cura ſuſcepta ex mandato domini [a]. Hoc mandatum, propriè & impropriè 4
ſumitur. Propriè eſt quod gratis ſuſcipitur. Nam mandatum niſi gratuitum nullum eſt: nam originem ex officio atque amicitia trahit: contrarium
porrò officio merces: & interueniente pecunia, res ad locationem & conductionem potius reſpicit [b]. Aliud impropriè mandatum dicitur, quod eſt mer- 5
cenarium, dum ſalarium vel debetur, vel promittitur, vel à iudice taxatur procuratori [c]. Alia mandati diſtinctio fertur à fine [d], de qua, Deo fauente, mox. Et rurſum tot mandatorum conſtitui poſſunt diſtinctiones 6
ſeu diuiſiones, quot ſunt negotiorum diuerſitates, vt ad lites, ad negotia, ad conferenda beneficia [e] &c. Iterum alia ratione mandati, conceptionis mandati: mandatum aliud generale, aliud ſpeciale, aliud cum li- 7
bera poteſtate. Hinc & procuratores veluti relationem facientes ad mandatum, diſtincti, vt ad lites quibus mandatur litis perſecutio, ſeu defenſio ad
negotia adminiſtranda, de quibus potiſſimùm agitur in titulo mandati, vt de procuratoribus ad lites maximè in titulo de procuratoribus [f]. Sic
dicimus conſtitui procuratores omnium rerum, vnius & rei [g]. Procu- 8
ratorem generalem, vel cum generali mandato, quando ſine vlla definitione negotium alicui committitur, vel mandatur [h]. Hic & procurator
totorum dicitur bonorum, cui eatenus conceſſa videtur poteſtas, vt tantùm adminiſtrare poſſit, & fructus tantùm alienare bonorum qui ſeruando corrumpuntur: non autem res mobiles, vel immobiles: vt nec tranſigere poſſit ex vi mandati generalis, niſi approbante, vel ſpecialiter mandante domino [i]. Procurator tamen qui generaliter conſtituitur, cum libera ad- 9
miniſtratione rerum, poteſt nouare, exigere, aliud pro alio permutare [k]: procurator contrà cum mandato ſpeciali, cuius ſolicitudo certis limitibus circumſcripta eſt, commiſſa egredi efficaciter non poteſt [l]. Sed & id notabile,
non licere quoque procuratori cui data eſt adminiſtratio libera, id agere, quod dominus non fuiſſet veriſimiliter facturus [m], quodúe fraudem habet [n].
Procurator ad lites maximè & ex mandato ſit, & ideo debet antè quam 9
ad litem admittatur docere de mandato, & procuratione ſolemniter teſtata [o]. Procurator propriè priuatorum dicitur: at qui tractat negotia vniuerſi- 10
tatis, reipub. eccleſiarum, aut collegij, ſyndicus dicitur, & actor, & defenſor [p]. Qui autem eorundem bona adminiſtrat, œconomus dicitur: neque ciuitas
dicitur conſtituere procuratorem [q], neque etiam tutor, vel curator pro negotiis pupillorum, ſed & ij tantũ dant actorem, vel defenſorem [r]. Materia, & res 11
quæ in mandatum veniunt, ſunt lites, & negotia, perſecutio, defenſio [s], adminiſtratio [t], factum: vt ſi mandentur pollienda, farciendaúe veſtimenta [u], vt fideiubeat quis, emat aut vendat, & ſic de ſimilibus: hoc tamen obſeruato, vt
mandatum de facto futuro, non de præterito ſit: quia mandatum non poteſt interuenire de eo quod iam factum eſt [x]: & rurſum quod mãdatur honeſtum eſſe debet: quòd mandatum obligatorium non ſit contra bonos mores [y], aut 11
rei turpis [z], veluti ſi adoleſcens luxurioſus mandet tibi, vt pro meretrice fideiubeas, & tu ſciens mandatum ſuſceperis, non habebis mandati actionem. Idipſum quoque obtinet, ſi mandauerit tibi, vt meretrici pecuniam credas: quia ſimile eſt, ac ſi perdituro ſciens crediderit, & aduerſus bonam fidem [a]. Eodẽ
modo, qui ædem ſacram ſpoliandam, hominem vulnerandum vel occidendum, mandatum ſuſcipiat, nihil iudicio mãdati conſequi poteſt, propter turpitudinẽ mandati [b]. Quod intelligi par eſt, videlicet ne poſſit experiri contra 15
mandantẽ, vt à delicto, qui mandatũ executus eſt liberetur à pœna, vt in alijs fit [c]. Siquidem vterque, & qui mãdat delictum fieri, & qui exequitur, reus eſt criminis, & pœnæ obnoxius [d]: quia obligatio naſcitur ex maleficio, & ex re ipſa quæ fit [e]: & in delictis non eſt locꝰ euictioni, vt nec imminutus à pœna ſeruus 14
ſit, ſi iuſſu domini vel furtũ, vel homicidiũ, vel aliud delictum cõmiſerit: nec

12

a l. 1. de procura li 3. P
b l. 1. § fin manda. P. § fi. eo. tit. ip Inſt.
c l. ſi remunerandi, 6. l. ſalarium, 7 mãda. P l. 1 eo. tit. C.
d in l. 2. manda P. § 1. eod ap. Iuſtinia.
e c. mandatum, de reſcrip. ap. Greg ix. de mãda apoſtolicis, in conuẽtionib⁹ Gallicis ſum mi poſſit.
f l. 3. l. ante litem, l. 15 l. poſt litem, & l. 17. cum ſimil. de procur. P.
g l. 1. de procura. P
h l. procuratore totorum bonorum, l. 63 de procura. in P.
i l. mandato generaliter, l. 60. de procurat. P. l. tranſactionis placitum, C. de tranſact.
k l. procurator, cui generaliter, l. 58. & ſeq. eod tit. de procur. in P.
l c. qui ad agẽdum, de procurator. in Sext. l. diligenti, mãda. P.
m l. ſolus procurator, C. de furt.
n l. ſi ſolitus, § 9 Lucius, manda. P.
o c. 1. de procur ap. Gregor. l. licet eod. tit. C. eod. in 6.
p l. 3. § quib⁹ permiſſum eſt quod cuiuſ. vniuer. nom. l. item eorum, § ſed ſi ita decreuerit. eod. tit. l. muneſtum, § defenſores, de muner & honor. in P
q l. iubemus, de ſacroſ. eccleſ. C. l. omnes. § præterea, & § hoc ſalubriter, de epiſc. & cler. C.
r l. neque ciuitas, de procura. P.
s l. neque tutores, C. eo. tit. de procura. P
t vt diximus ex tit. de procura.
u l. ſi remunerandi, l. 6 § ſi cui mãd. l.
x § fin. mãd. ap. Inſt.
y l. ſi vero non remunerando, l. 12 § ſi poſt creditam, mãda. P. l. ex mandato, 20. eo.
z § illud, de manda. ap. Inſt.
a l. ſi remunerãdi, l. 6 § rei turpis, mãd. P. l. quod ſæpè, § venenũ, de cõtrah. emp P.
b d l. ſi vero non remunerando, l. 22. § ſi adoleſcens, l. ſi quis cum pro emptor in P.
c l. ſi mãdauero tibi, & pro me, l. 22. § qui ædem ſacrã, mãd. P.
d Fau l. ex mandato 20. eo P.
e 6. 1 & fin. de homi. in Sexto.
f l. ex maleficus, l. 4. de actio. in P.

15 in omnibus rebus ſine pœna domini dicto obediens eſſe ſolet [a]. Perſonæ à quibus mandatum fieri poteſt, & à quibus ſuſcipitur, ſunt, ita ſumma quæ ſe obligare efficaciter poſſunt, & quibus non eſt prohibitum [b], de quibus in vniuerſali libro contractuum tradidimus: poteſt & procurator, qui adminiſtrationem ſuſcepit, & alteri mandare vel aliũ ſubdelegare, & in lite proſequẽda lite conteſtata, non antè [c]. Et tutores mandare contutori poſſunt, vt ſeruũ emat pupillo, naſciturque obligatio inde [d]. Mandat abſens abſenti, & dominus libero homini, qui ſibi bona fide ſeruit [e]: dummodo ſciret ſe liberum: alioquin enim, ſi putaret ſe ſeruum, non naſcitur actio mandati, quòd non habeat ſeruus actionem, & voluntatem liberam, ſed negotiorum geſtorum, apparente poſteà eum eſſe liberum [f]: mandat tamen rectè ſeruus alteri, veritamen non ſibi, ſed domino acquirit actionem [g]. Et ſi ſeruus extero ſe mandat emendum, nullum mandatum eſt [h]. Poſſunt vnus & plures mandare [k], vni & pluribus [l]: filiofamilias quoque mandatur rectè [m]: & ipſe quoque mandare poteſt in negotus, in quibus datur ei ſuo nomine actio [n]. Similiter & in ſeruis, in his quæ facere poſſunt dicendũ [o]. Plura de ijs qui conſtituere procuratores, quiue cõſtitui poſſint, tradit Hoſtienſis de procuratoribus in Summa, videto. Forma mandati autem inſpicienda eſt, vt ſecundum eam probè
16 exequatur procurator mandatum: nam qui exceſſit, aliud quàm mandatum eſt facere videtur, vt reſpondit Paulus. Et ſi ſuſceptum non impleuerit tenetur [p]: cui adſtipulatur Iulianus [q], & alij [r]. Conſenſus porrò huic formam dat, ideò per nuncium quoque, vel per epiſtolam mandatum ſuſcipi poteſt: item ſiue per rogo, ſiue volo, ſiue mando, ſiue alio quocunque verbo ſcripſerit, mãdati actio eſt. Et in diem differi & ſub conditione contrahi poteſt [s]: dummodo animus & obligandi adſit, & conſenſus: & verba quodam modo mandatũ
17 referant. nam ſi aliunde ſine mandato quis gerat negotia abſentis, non dantur actiones mandati, ſed negotiorum geſtorum [t]. Quare neque verba alia mente prolata, quàm mandandi, inducunt obligationem hanc, veluti exhor-
18 tatoria [v], perſuaſoria [x], commendatitia [y]. Fit & mandatum, vt quid fiat poſt mortem mandantis [z]. Et expreſsè & tacitè mãdatur: expreſsè quomodo fiat, dictum: cui ratihabitio iungi poteſt eius quod factum eſt [a]: tacitè autem qui
19 patitur ab alio mandari, vt ſibi mandetur, mandaſſe videtur [b]. Cæterum ſciendum eſt, ita demum obligationem ex hoc contractu oriri, ſi is cui mandatur, ſuſceperit, vel acceptauerit mandatum, non aliter. Sicut autẽ, inquit Paulus, liberum eſt mandatũ non ſuſcipere, ita ſuſceptum conſummari oportet, niſi renunciatum ſit. Renunciari autem ita oportet, vt integrum ius mãdatori reſeruetur, per ſe, vel per alium eandem rem integrè explicandi: aut ſi non, re-
20 dundet in eum captio qui ſuſcepit mandatum [c]. Item exigitur vt perſeuerauerit mandator in voluntate mandata vſque ad executionem mandati: nam antè quàm procurator conſtitutus exequatur, mandatum poteſt reuocare, & ceſſat mandati actio, quia extinctum eſt mandatum finita volũtate [d]: re enim
21 integra, ſi reuocatum fuerit, euaneſcit [e]. Idipſum accidit, ſi integro mandato, mors alterius interueniat, vel eius qui mandauerit, vel eius qui mandatum ſuſceperit [f]: ita eſt locus in hoc contractu pœnitentiæ, eo tamen obſeruato, vt qui mandatum reuocat, ſignificet procuratori, alioquin nõ officiat reuocatio, re integra, quominus geſtum per procuratorem eũ non obliget [g]. Et vtilitatis quoque cauſſa receptum eſt, vt iuſta ignorantia mortis mandatoris interueniente, quod geſtum eſt à procuratore eius poſt mortem euiſdẽ non reuocetur [h]. Ex parte etiam eius qui ſuſcepit mandatũ, ſi poteſt id

[a] l. ſeruus nõ in omnibus, cod. titu. de actio
[b] l. mutus & furdus, 43. de procura. in P.
[c] l. ſi procuratorem, 8 § ſi quis, manda. Lucque, C. de procurat. l. ſeruum, & l. mutus de procura P.
[d] dict. l. ſi procuratorem, 8 § ſi tutores
[e] l. ſi hereditatem §. fin. l. manda. P.
[f] Pompo. l. ſi is qui, 13 § fin. commo. de. lib. 13 P. in. 5.
[g] Paul. l. ſi qui naturalia e § ſi liberto de nego geſt libr. 3 P. titu. 5.
[h] Paul. l. ſi mandauero 22. § fugitiuus, manda P.
[i] Vlpia in l. ſeruus, 38 Papinia in l. cũ ſeruus 54. man P.
[k] Vlp. in l. cum mandato 21. man. P. l. 3. de neg. geſt P.
[l] Scæuola l. creditor, 60. § duobus, mand. P.
[m] Paulus, l. quod ſi libera manda. l. 61. manda. P. l. mandati, de nego geſt P.
[n] Vlpia in l. filiusfamilias, 2. § ipſe quoque, de procura P.
[o] dicta l. ſi ut familias, in princ.
[p] l. ſeruum quoque, de procura P.
[q] l. diligenter, l. 5. manda P.
[r] l. ſi quis pro eo, l. 46 cod. titul. P.
[s] l. cum mandati, l. 12. cod. 12 C.
[t] Vlp. l. 1 man. P. §. mandatum 2 cod. titu. mandati l. iuſtitiæ. Iulian. l. 2 hereditatem, 32. cod. l. 1. §. fin. de procurat. P. l. 3 & 4 cod. titu. P.
[v] l. ex maleficio, l. 45 r. deadio. P.
[x] l. ob hoc, de his qui notantur infam P.
[y] l. 3. §. idem Pompo nius, depoſi P.
[z] l. idem § ſi quis ea quæ l. ſi vero non remunerandi § cũ quidam manda. P. l. item ſi ſeruus, §. non commendando tantum, de nego geſt. P.
[a] l. ſi verò, non remunerandi, 12. & l. ſeq. manda. P. l. ſi quis alius, l. 27. § 1 eo. l. 6. ad ſolut. in P. lib. 46 titu 3.
[b] doctores in l. Iulianus qui ſenſit. co. gan. P.

[c] Vlpia in l. qui patitur leg. & ſ. qui

ſſe, l. 33. manda. P. l. ſi deroſſor l. 6. C. eod. titul. [d] Paul in l. ſi mandauero, § ſicut autem manda. P. § man. cum eod. titul. ap Iuſtinian. [e] l. ſi vero non remunerandi, l. 12 § ſi mandauero mand P. [f] §. recte quoque eod. t. ap Iuſtinian. capitu. in conſilio, & ibi gloſſ. de relatio, & indicium ſiſtendi, de iudicio [g] §. item ſi adhuc, de manda ap Iuſtin. l. Paul. in l. & quia, 8. de iurif. om. iud. lib. 2. P. titul. 1. Paul. Lanzi caulas l. 26. Cæcus, ſi quis, 27 §. morte, manda. P. l. mandatũ, 57 eo. P. & l. mand 15 C. eod. [g] Paul in l. ſi mãdaſſem, 13 mãda. P. l. pater, de manu. vind. & P. in ex parte decretal. 33. de reſcrip. [h] dicto § item ſi adhuc, & dicta l. inter ſponſa, & l. ſi præcedente mãdato, 18 manda. P.

explere, deſerere officium non debet, alioquin quanti interſit mandatoris damnabitur. Si verò intelligat ſe id officium implere nõ poſſe, idipſum cùm primum poterit debet mandatori denunciare, vt is, ſi velit, alterius opera vtatur. Quòd ſi, cùm poſſet denunciare, ceſſauerit, quanti mandatoris interſit tenetur. Sed ſi aliena ex cauſa non poterit renunciare, ſecurus erit [a]. Libe- 22
ram eſſe reuocationem mandati conſtat, vt, ſecundum Bartholum, hunc facultati pacto renunciari non poſſit [b]. Nam iuſtæ cauſæ oriri poſſunt, ex quibus etiam is qui cœpit mandatum exequi, reuocari poteſt, vt ſi is furere cœperit [c]: ſi inimicitiæ capitales inter dominum & procuratorem interuenerint, vel dignitas acceſſerit procuratori, vel reipub. cauſſa affuturus ſit [d]: aut ſi valetudinem, aut ſi neceſſariam peregrinationem alleget [e], vel hæreditas ſuperueniens eum occuper, vel ex alia iuſta cauſa [f]. Ex hoc mandato dantur 23
actiones, directa, contraria, vtilis. Directa perſonalis eſt [g], quæ datur mandatori [h], & eius hæredibus [i], & ei qui mandatum ſuſcepit, in eum cui iterũ mandauit [k], agit; & dominus ex mandato ſerui [l], videlicet, contra procuratorem, & hæredes eius [m]. Nam etſi extinguatur, vt anteà diximus, mandatum morte alterutrius, tamen obligatio aliquando durat [n]. Filiofamilias mandato facto, eoq; emãcipato, & in eum, & patrem de peculio intra annum agitur, vt ait Paulus [o]. Agitur directa, ſi procurator fines mandati non ſeruauerit, ſi 24
interſit mandatoris, alio modo quàm mandatum erat, non fuiſſe factum, non aliter: non enim datur niſi quatenus intereſt mandatoris, non etiam ſi nõ interſit [p]. Bona fides maximè in hoc mandato quoque conſideratur: nam & electio ſit fidei certi hominis in hoc contractu [q]. Et proinde ſi mandatarius mandatorem in aliquo decipit, vel ſi quid dolo malo gerat, hoc iudicio mandati reſarciet, vt ſi mandauero tibi vt executeres vires hæreditatis, & tu, quaſi minoris ſit eam à me emeris, vel ſi vt executeres vires eius cui eram crediturus, & tu idoneum eſſe renũciaueris [r]: ſi nolit perſequi procurator quod perſequi poteſt, aut non exegerit quod exigere poteſt, aut nolit ſoluere quod exegerit, in quo dolosè verſare dicitur ab Vlpiano [s]. Reſtituere quoq; cogitur procurator omne emolumentum, quod ex mandato ſuſcepit: quia bonæfidei hoc congruit, ne de alieno lucrum ſentiat: & ſi pecuniam mandantis habeat, ex mora vſuras dependet, & ab aliis acceptas [t]: ſi tamen ſine mora geſtor apud ſe pecunias domini habuit otioſas, Scæuolæ diſtinctio ſequenda: num dominus fœnerari ſolitus fuiſſet, vt teneatur ad vſuras, contrà, ſi non ſolitus eſſet fœnerari [v]. Et adhuc adhibita, cum debentur vſuræ, legitima taxatione [x]. Si culpa ſua non fecerit emens procurator fundum domino vt oportuit, condemnabitur; & ſi fructus ex fundo empto perceperit, reſtituet [y]. Item cum per procuratorem cauſa læſa eſt mandatoris, mãdati actio aduerſus eum competit [z]. Et in ſumma, vt aiunt Diocletia. & Maximia [a]. procurator non tãtùm de his quæ geſſit, ſed etiam de his quæ gerenda ſuſcepit, tenetur. Et tam propter exactam ex mandato pecuniam, quàm non exactam, tamq; dolum, quàm omnem culpam, ſumptuum ratione bona fide habita, præſtare neceſſe eſt. Sic de dolo & lata culpa, & de eo quod ad eum peruenit tenetur [b]: & vltrà, ſi non præſtat quod inde aduenit, tenetur ad id quod mandatoris intereſt [c]. Porrò 25
de caſu fortuito non tenetur procurator [d], niſi ad illum ſe obligauerit, vt hi- 26
cet, in hoc contractu [e], & ſimilibus [f]. Qui iudicio hoc condemnatur procurator, infamis fit [g], ſi propter dolum ſuum damnetur, non etiam ſi propter culpam [h]: & Cicero pro Sex. Roſcio, mandati non minus turpe eſſe iudicium, quàm furti tradit. Si omnia autem procurator ex lege mandati fecerit, nihil eſt quòd illi poſſit imputari, ſi quid in præiudicium domini, ſecus quàm arbitrabatur recidat,

a l. 6. qui alienus, 27. §. qui ſuſcepit, mãda.
b Bartol. in l. cum precario. de precar. in P.
c l. qui ſeruum, l. 47. & l. ſi quis alicui, 48. de acquirend. hæred. P.
d Vlpia. in l. filiusfamilias, 2. § fin. de procurat. P.
e Cæſus l. aut ſi valetudinem, l. 9. eo. tit. de procur. P.
f Vlpia in l. vel hæreditas, l. 19. eod. tit.
g l. mandati, 4. de fideiuſſor. lib. 8. C. tit. 41.
h l. ſi vero 12 §. fin. manda. P.
i l. ſi mãdauero, 22. §. fin. manda. P. l. ſi mandato 7. tit. 39. eod. P.
k l. ſi procuratorem, l. 2 §. ſi quis mandauerit, manda. P.
l dicta l. ſi mandauero, § ſuprimus.
m videlicet vtili actione, vt paulò poſt dicemus.
n l. inter cauſas, 26. manda. P.
o Paul. l. quod filiofamilias, 6 2. manda P.
p Vlpian. in l. ſi procuratorem 8. mãda. in P. l. ad comparandas, C. eod.
q Iaſon in l. mandatum l. 57. manda
r Vlpian. in l. ſi mandauero, 42. eod. P.
s in l. dolus eſt, 44. l. ſi procuratorem, § dolo, eod. tit. l. 7. in fine, depoſit. P.
t Vlpian. in l. idemque l. 10 §. ſi procurator, & ſequẽ. Paul. in l. ex mandato, l. 20. l. ſi vero non remunerandi l. 22. §. fedi tribi, Africanꝰ, in l. qui negotia. 34. manda. P.
v l. qui ſemiſſes, 13. §. fin. de vſur. in P.
x l. ſæpe 19. C. manda.
y dicta l. idemque, l. 10. & l. ſi manda to 10. tit. 39. eod ti tui P.
z l. cum per procuratorem, l. 11. C. eod.
a l. ſi remunerandi, §. 1. eod P.
b l. contractus 24. de regul. iur. l. 2 procuratore, l. 33. C. manda. l. ſi procuratorem l. 8 §. fin. manda. P.
c dicta l. ſi procuratorem, § mandati, actio. & l. ſi mandauero, l. 21 §. Iulianus, & l. ſi qs alicui, l. 27. §. qui contractus. f de p
g. actio. C. l. quæ fortuita, & an l. depoſit. C. l. negotium, de nego. geſt l. C. eorum. g l. re mandata, 11. C. mandati. l. 1. §. qui pro ſocio, & l. ſæpe §. manda. de ijs qui notan. infa. in P. h gloſſ. in dicto, § qui pro ſocio.

Nam

Nam qui propria negotia facit, pleraque, vt rerum suarum arbiter & moderator, ex animo facit & arbitrio, aliena verò negotia exacto officio geruntur: nec quicquam in eorum administratione neglectum, aut declinatum, culpa
27 vacuum est[a]. Et quæsitum in philosophia, quidnam foret in recepto mandato rectius, id ne omnino facere quod mandatum est, an nonnunquam et contrà: si id speres ei qui mandauit vtilius fore. Quam quæstionem variis argumentis problemmaticè illustrauit Aulus Gellius, apud quem perleges, si egeas[b]. Graue quidem est falli, & decipi, sed grauius & pernitiosi valdè exempli, ab eo qui fidem dedit, & nominatim pollicitus est supplantari, etsi
28 hostis is sit[c]: proditionis enim crimen huic facto ineſſe videtur. Contrario iudicio seu actione mandati agit procurator, seu mãdatarius[d], executus mãdatum, non antè[e]. Atque illa contraria dominum mandatorem conuenit, vt deducat, imputet, vel recipiat ab eo, quæ eius nomine in sortem & vsuras impendit[f], alioſq; sumptus ligitimos, quæ in negotia, vel lites expoſuit, vel ad fructus percipiendos[g]: etsi procurator negotio finem adhibere non potuerit[h], & quamuis in iudicio non obtinuerit, dummodò ex mandato pro-
29 sequatur litem, non aliter[i]. Ita omnia impendia exequendi mandati gratia facta, si bona fide facta sunt, restitui omninò debent. Neque ad rem pertinet, inquit Caius, quòd is qui mandaſſet, potuiſſet, si ipse negotium gereret, minus impendere[k]. Nisi forsan salarium procuratori ea lege datum fuiſſet, & hoc conuenit, vt sumptus de suo faceret, id est, de salario[l]: & nisi persona procuratoris, & qualitas impensis minor esset, vt putà, si rusticus qui pedes ire debet voluerit sibi reputari equi impensas[m]: vel si fiant ad voluptatem[n], vel procurator litis sit in rem suam datus[o]: aut fines mandati exceſſit, & deteriorem domini causam fecerit: si determinata forma sit mandati, nam si indefinita & incerta, sufficit vtiliter negotium gestum esse, nec meliorem
30 fieri desideramus pro hac actione, sed ne deterior fiat[p]. Agit insuper hoc iudicio mandatarius, vt mandator eum liberet ab obligatione, quam hoc nomine contraxit, & suscipiat in se obligationẽ[q], indemnemq; in summa præstet, si quid ex re empta hoc nomine damni passus est: si sine culpa sua passus
31 sit[r]. Cæterum non omnia quæ impensurus non fuit mandator, ei imputabit, veluti quòd spoliatus sit à latronibus, aut naufragio res amiserit, vel langore suo suorumque apprehensus, quædam erogauerit. Nam hæc magis casibus, quàm mandatori imputari oportet[s]. Tradit tamen Accursius hoc de curialitate non debere seruari[t]: æquum enim est, vt qui amicè pro aliorum negotiis se periculis sine culpa expoſuit, damnum ex officio non sentiat[v]. Potest & ante executionem mandati, eo tamen suscepto, mãdatarius agere cum eo qui mandauit facere quippiam, vt sibi pecuniam det ad faciendum, maximè
32 si iam quædam ad faciendum parauit[x]. Petit & constitui salarium, vel constitutum exsolui, procurator, adhibito officio iudicis interdum, non ex mandato[y]. Et petitur promiſſum, dummodò non sit constitutum pacto aduersante bonis moribus, vt sit de litis quota vel parte lucrandâ per procuratorẽ, vel
33 quod improbum[z]. Vtilis actio directa domino datur ex negotio gesto per procuratorem, aduersus eum qui cum procuratore contraxit[a]. Quia & is in dominum, qui pro procuratore fideiuſſit, agit[b]. Vtili, contraria etiam experitur hæres mandatarij, qui directa agere non potest in mandatorem[c]; sicut nec directa mandator in hæredem mandatarij[d]. Est enim hæc actio personalis & in ea de fide certi tantùm hominis agitur: & post mortem tamen durat obligatio. Ita M. Drusus prætor vrbanus iudicium reddidit. Et quamquam subtilitas iuris hoc non admittat, propter quam Sextus Iulius prætor, ei qui cum hærede agere vellet mandati, iudicium non reddidit, tamen id causa vtilitatis admittere debet, vt refert author Rhetoricæ ad Herennium[e].

a d.l. in re mandata. b Aul. Gellius, lib. 1. c. 13.
c l. 3. de constitut. pecunia in P. l. 2. de P. & in P.
d d.l. si vero non remuneranti, § contrario inan P.
e Paul. l. si mandato, 45 eo tit.
f l. 1. C. man.
g c. cum pro causa, de procurat. ap. Gregor. l. qui proprio, § item super dos, eo tit. de procur. P. l. idem ait, h. 20 § idem Labeo, l. si vero non remunerand. l. 12. § si mandauero. & l. si quis mihi mandauerit, 26 mandat. P. l. procuratorem, 21 l. si secundum mandatum, 24 & l. si contra, 20. C. eo tit.
h Papinia. in l. qui mutuam, l. 56 § fi. mand. P.
i l. etiam, C. mand. l. ita tamen, § in hac iudicia sol. in P.
k l. si quis alium, l. 27. § super dat mandat. in P.
l d. l. ademptæ, l. 60. § idẽ Labeo, mandat. P.
m Gloss. in d. l. § idẽ Labeo, ad verba cum oportere. n dicta l. idemque, versi. idemque ait.
o Vlpia. in l. si seruus l. 21 § 1. & l. si commendat. 66 § fi. secundus de curiator. P. lib. 27. tit. 2.
p Paul. l. præterea, l. 3 § 5 Caius l. potest. 41. Iulian. in l. si quis pro eo l. 46. mandat. P. l. cũ iuran. data, 12. C. eo.
q Lucius Titius 28. & l. si mãdato, 45. & § 1 & l. 9. mandat. P.
r inter causas, 26. §. sed cũ seimus, mandat. P. l. si seruus l. 43 §. quod vero ad mandati de furt. P.
s d. l. inter. causas § non omne.
t Glos. in dicto § non omnia, in verbo mandatarius in fine.
v in l. si quis ex fugitiuis, quem animo restituendi appetiant. P.
x l. si vero, l. 12 § fi. & l. idem ait, l. 13. mandat. P.
y l. salarium, 7. & l. qui mutuam, 34 §. in mandat. P. l. 1. C. eo. tit.
z l. salarij, 7. de procurat. C. l. si contra. 20. mand. C. l. inde de procurator
a l. in causa cognitione l. 57. & l. si procurator meus, 32. de procur. P. l. quod procurator 58. eo. P.

eo. tit. b l. idẽque § item Papinianus, mãdat. P. c l. si quis alicui, 27 § morte mand. P. ita intellige l. si præcedente d l. mandatum, 57. eo. tit. P. e lib. 2.

Fines propter quos mandatum fiat, ſunt ſex. Nam interdum mandatum fit 34
à nobis: vel noſtra tantùm cauſa, vel aliena tantùm: vel noſtra & aliena ſimul:
vel noſtra & mandatarij: vel mandatarij & alterius cuiuſdam: vel ſola man-
datarij, quod vltimum non parit obligationem, ſed propriè inſtar conſilij eſt [a],
cuius nulla eſt obligatio, ſi fraudulentum non ſit [b], cùm liceat cuique apud
ſe explorare num conſilium illi conueniat. Verumtamen ſi quis aliquid non
fuiſſet aliter facturus, niſi mandatum illi fuiſſet, nec illi denegandam actio-
nem mandati contrariam, placuit [c]. Ratio iſtius contractus eadem quæ 35
procuratorum eſt, quorum vſus perquàm neceſſarius eſt, vt qui rebus ſuis
ipſi ſupereſſe vel nolunt, vel non poſſunt, ſaltem per alios poſſint vel agere,
vel conueniri [d]. Ita, vt ait Cicero, in mandatis, operæ noſtræ vicaria fides
amicorum ſupponitur [e]. Nam & officium amici eſt mandatum ſuſcipere gra-
tis [f]. Quare & voluntatis dicitur eſſe ſuſcipere mandatum, neceſſitatis con-
ſummare: ſuſcepiſſet enim forſan alius, ſi is non ſuſcepiſſet [g].

a l. 2. manda. P. §. 2. eo tit. ap Iuſti.
b l. conſilij, 47. de reg. iur. c. nullus, eo. tit. in ſex.
c l. ſi remunerâdi 6. §. ſi ubi, manda. P.
d Vlpia. in l. 1. §. verſus, de procura. P.
e Cicero. pro Sex. Roſc.
f l. manda. P.
g l. in commodato §. ſicut, commod. P. 17.

FINIS LIBRI XXVII.

De

DE CONTRACTIBVS ANOMALIS.

LIBER XXVIII.

De contractibus innominatis, & de specie illorum, do vt des. Cap. 1.

1 Contractus innominatus quare dictus sit.
2 Contractuum innominatorum quatuor species.
3 Permutatio an sit contractus innominatus.
4 Permutatio tripliciter fit.
3 & 4 Præscriptis verbis actio.

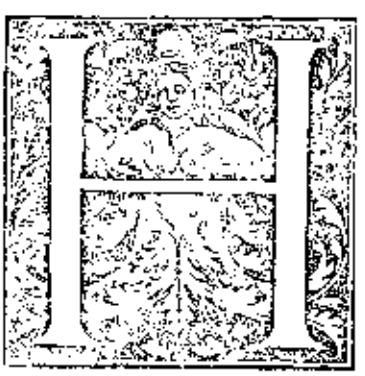

1 HACTENVS de nominatis cõtractibus egimus, nunc vt de innominatis pauca agamus operæ pretium est Porrò innominati dicti, non quidem quòd nomine aliquo omninò careant, sed quòd vnius nominis negotium tantùm non habeant, & ad multa negotia vnica appellatione pertineant, & ad plura extendantur, nulla data vel prodita vulgari vel singulari à iure pro negotio, actione. Quo fit, vt cessantibus iudiciis proditis, & vulgaribus actionibus, cùm proprium nomen inuenire non possumus, facilè descendamus ad
2 eas, quæ in factum appellamus [a], & præscriptis verbis [b]. Generale nomen tractationis horũ cõtractuũ, ob rẽ dati dicitur, quod diuiditur in quatuor species: aut enim do tibi, vt des: aut facio, vt des: aut do, vt facias: aut facio, vt facias [c]. Simplices hîc duæ species, do vt des: facio vt facias: ex quibus aliæ mistione nascuntur. Pertinere autẽ istæ formulæ contrahẽdi possunt ad alias nominatas conuentiones: verumtamen tunc illæ proprium nomen accipiũt omisso communi [d], quare generale non consideratur, nec genus, sed species. Hoc planum fiat exemplis: si do pecuniam vt rem accipiam, est contractus, do vt des [e]: tamen transit in nomen emptionis [f], videlicet si in quantitate & ratione æstimationis & pretij rei detur ea pecunia, non aliter [g]. Rursum qui rem dat, vt rem accipiat, permutare videtur, & re ipsa contrahere [h].
3 Et ita permutationem quidam connumerãt inter contractus innominatos: eoque officia hominum, & actiones, & res mutuò commutantur. Et iterum Paulus permutationem restringit ad speciem contractus, do vt des specialiùs: ibi & siquidem pecuniam dem vt rem accipiam, quia non placet permutationem rerum emptionem esse &c. non dubium est nasci ciuilem obligationem [k]. Quamobrem rubricæ de rerum permutatione, in Codice Iustinianeo, statim annectitur, & de præscriptis verbis [l]: quòd ea actio etiam detur pro permutatione. Et in Pandectis eadem ratione subiicitur titulus de præs

a l. 1. de præscr. verbis, lib. 19. P. tit. 5.
b l. 2. & l. si tibi ore æ, 14. §. fi. eo. tit.
c l. naturalis, l. 3. §. 1. eo. P.
d l. iurisgentium, de pact. in P.
e l. 11. de condictio. ob. caus. da. P.
f l. naturalis 3. § et si quidem de præscrip. verb.
g l. 1. de cõtra. emp. P.
h l. 1. de rerum permut.
i l. 3. Ios. in epigram. tituli de rerũ permut. C.
k dicta l. naturalis § eiũ quidem.
l l. 4. C. Iust. tit. 6.

præscriptis verbis, titulo de rerum permutatione. Veluti actione generali existente præscriptis verbis, quæ & datur pro permutatione aliquando [a]. Tripliciter namque fieri potest permutatio. Primùm nuda & sola promissione, quo casu non oritur actio [b]. 2. Interueniente stipulatione, ex qua datur actio ex stipulatu [c]. Tertiò intercedente ex vtraque parte rerum traditione [d], in qua si ex altera parte res aliena tradita permutationis nomine sit, agitur condictione tantùm ab eo, qui rem suam tradidit vt repetat, quasi re non secuta, non ad id quod interest [e]: præscriptis tamen verbis actione id quod interest petetur [f], vt in reliquis contractibus innominatis, do vt des obseruandum est.

a l. rebus certa lege traditis, l. 16. de rerum permuta.
b l. ex placito 3. C. de rerum permutatio. § permutatio autem, eo titulo in 2.
c dicta l. ex placito.
d dicta l. 1. § permutatio autem.
e dicta l. 1. § fi. de rerum permut. P. l. quoniam asseueras, l. 5. l. emptionem, l. 7. C.
f l. naturalis, § etsi quidem, de præscr. verb. P. l. cum precibus, l. 4. § fi. & l. fi. C. de rerum permut.

De transactione. Cap. 2.

Lib. 2. P. tit. 15. Lib. 3. C. tit. 4. Lib. 1. Decreta. tit. 36.

1 *Transactio quid.*
2 *Num contractus innominatus.*
3 *Quòd seruari debeat vt res iudicata.*
4 *Transactio generalis, & specialis.*
5 *Transactio generalis, vniuersalis, indefinita, ad quæ extendatur.*
6 *Transactio specialis quæ, & quomodo transactio concipienda sit.*
7 *Transactio de quibus fieri possit rebus.*
Lis dubia semper. eod.
8 *Transactio de iudicato non fit.*
9 *Transactio de crimine quomodo valeat.*
10 *Adulterij de crimine transigi nequit, quare.*
10 & 11 *Transactio de raptu, vt nec de transactione, valet.*
12 *Transigere non licet de criminibus quæ non habent pœnam sanguinis, excepto crimine falsi.*
13 *Transigere de vllo crimine non licet iure pontificio.*
15 *Transactio de criminibus quæ infamiam habent, & infamat.*
De iniuriis transactio quando infamet. eod.
16 *Transigere non licet de beneficio, & re spirituali, sed componere licet.*
18 *Non de iure subiectionis, vel præsentationis.*
Et de quibus licet, in seq. nu.
16 *Compositio, & transactio differunt.*
17 *De matrimonio & contra illud nec transigere, nec componere licet.*
19 *De fideicommisso transigere quomodo liceat.*
20 *Alimenta quæ transactionem recipiunt.*
21 *Acquisita per nos magis diligimus & conseruamus, quàm relicta.*
22 *Transigere quæ personæ possint.*
23 *Administrator Reipublicæ de quibus transigere potest.*
24 *Procuratores qui, & quando transigere de re domini possint.*
25 *Mandati fines excedit efficaciter qui excedit præsentibus iis, qui reclamare possunt.*
26 *Transactio inter virum & vxorem prohibita.*
27 *Consensus perficit legem transactionis.*
28 *Transactio quo dolo, & quando vitietur.*
Remedium l. 2. de rescindenda venditio. non habet locum in transactione. eod.
29 *Calculi error quo tempore præscribatur.*

30 *Transa*

30 Transactio quibus modis concipi potest.
31 Transactio sine datione, aut retentione non fit.
32 Transactio quibus extra contrahentes obest, vel prodest.

1 HAEC formula do vt des, videtur quoq; transactionibus inesse: non enim illa fit nisi aliquo dato & retento [a]. Transactio, est conuentio [b], de re dubia & lite incerta [c], non gratuitò facta [d]. 2 Alexander [e] Immolensis arbitratur transactionem contractũ innominatum esse. Quia ei qui ex ea causa possidet, datur tantùm exceptio pacti conuenti, neque non possidenti datur actio ad implendam traditionem [f]. Quamobrem iuuari dicitur, vel, vt dicunt nostri, vestitur hæc nuda pactio, vel rei traditione, vel Acquiliana stipulatione [g]. Et pacto conuento transactionis Acquiliana stipulatio subiici solet, & adhuc consultiùs pœnalis stipulatio, vt rescisso pacto, pœna ex stipulatione peti possit [h]. Acquiliana stipulatio omnes præcedentes stipulationes nouat, & perimit, ipsa autem per acceptilationem perimitur [i]. Neque nominatum contractum esse persuaderi potest, eo quòd nullam sui nominis trãsactio producat actionem [k], sed vel ratione adiectæ stipulationis, actionem ex stipulatu: vel quemadmodum anonymi alij contractus, actionem generalem, præscriptis verbis [l]: vel ex certa stipulatione, certi condictionem [m]. 3 Quamuis exemplo contractuum nominatorum [n], non liceat pœnitere [o], non minore vi transactionibus, quàm rei iudicatæ concessa [p]: & placitis transactionum stare necessarium sit, siue scriptura fiant: & siue in acta publica redigantur, siue priuatim tantùm fiant [q]: neque etiam rescripto principis tollantur [r]. Acutiùs tamen indagantibus visum est propriè distractum potius, quàm contractum transactionẽ dici [s]: vt Baldo, qui & simul contractum, habita ratione obligationis dici admittit, & nominatum, si acceptilatio interueniat [t]. In his tamen valde non immorabor, cùm hodiè ex æquitate pacta nuda in curiis supremis vim habent, sublatis scrupulosis illis antiquorum solemnibus, cùm circa nomina actionum, tum etiam circa nuditatis causam. 4 Diuiditur porrò transactio, sicut petitio cui accedit, dũ eam summouet, vt alia sit generalis, alia specialis. Generalis est, quæ sopit controuersiam iuris alicuius vniuersi, vt si de testamentaria fiat successione, quæ in omnes partes vniuersi diffunditur [u], & ad omnia, quæ mala fide tamen suppressa non sunt, non expressa extenditur [x]: nisi quædam, veluti instrumenta, aut alia dolo supprimantur alterutrius transigentium [y]. Non potest enim referri transactio ad incognita transigenti: quippe quòd ignorans non remittit [z]: in odium tamen supprimentis generalis transactio rectè potest comprobari, ex mente Scęuolæ [a]. 5 Annotatu tamen dignum, petitione generali in lite proposita, in qua solum fuerit prosecutio certarum rerum, transactionem de ea lite factam tantùm ad prosecuta capita, non ad generalem pertinet petitionem [b], quemadmodum & iudicis, si lata fuisset sententia [c]. Atque eadem, quæ de generali, vel vniuersali petitione dicta sunt, in indefinita intelligenda sunt transactione: postquam receptum est, indefinitam æquipollere vniuersali [d]. 6 Specialis transactio est, quæ de re aliqua certa, & singulari lite nominatim fit, & ideò ad alia, quàm expressa nunquam porrigitur [e]. Quamobrem commodè monet Panormitanus contrahentes, ne inter transigendum parcãt verbis, & ita componant transactionem, quòd partes venerint ad transactionem, compositionem & conuentionem: & quod conuenerint & transegerint super omnibus actionibus, & super omnibus rebus, cognitis, competentibus, & incognitis, tam in hac re, quàm in

a l. transactio nulla dato C. de transa.
b l. cum mota, C. de tran. l. 1 §. conuentionis, de pact. in P. l. vt sint iudicio l. 2 § eo citat. de transact. P.
c l. 2. de transact. P.
d in dict. l. transact. C. de transa. l. 3. C. de repudian. hæredit. lib. 6. tit. 31.
e Alexa in l. cũ proponas C. de pact. l. 9 C. de transa.
f d l. cum proponas 2. C. de pact. l. fæpe apud acta C. de transact.
g l. age cũ Geminiano, l. 3. & l. vbi pactum transact. l. 2. eo. P.
h Paul. l. pacto conuento 15. de transactio. P. & Hermogen. l. qui fidem 16. eo tit.
i l. Acquiliana, l. 4. de transact. P. § est autem prodita, & § item per acceptilationẽ, quib. modis tollit. oblig. P.
k l. iuris gentium de pact. in P. l. siue apud acta 28. de trãsa. P.
l l. si pro fundo, l. 33. C. de transact. l. cum meta C. eo.
m l. si pacto quo pœnam, C. de pact. § 1 de verbo. oblig.
n d. l. sicut C. de act.
o l. quamuis, 29. de transact. C.
p l. non minorem, & l. 2 C. de transact. totus & in hoc decendo, Demosthenes in paragraphe seu exceptione *iuris pagesium*.
q l. si maiores, 25. & l. siue apud acta, 28. l. cũ te trãsegisse, de trans.
r l. causas vel lites, 16. eo. tit.
s Bald. in tubri. de transact. numero 10. & 11.
t per l. vbi pactum, C. de transact.
v l. non est ferendus, l. 12 de transact. P.
x c. 1. de transact. sp. Greg. c. inter monasterium, & c. seq. de re iudicata. l. sub prætexta, in vtraque, C. de transac. l. plurib. de receptis. P.
y in l. tres fratres, de pact. P.
z l. nec ignorans, C. de donatio.
a in l. de rebus, de recep arbi. P.
b l. qui cum tutoribus, d. 19. § 1. & final de transact. in P.
c l. licet, C. de iudic.
d c. vt circa, de elect. in sex l. fin. §, age cũ Geminiano,

finæ de critico, vino oleoque lega P. l. si is qui decem, § virum de reb. dub. P. l. si pluribus, & l. si ita, de legat. 1. l. 3. & l. penul. C. de transact. l. si ita quis § fi. de verbor. oblig. P.

quacum

quacumque alia. Res quæ veniunt in tranſactionem ſunt, lites indeciſæ, 7
res dubiæ [a], quæ pro dubiis habentur motæ, aut mouendæ [b], dubius litis
euentus [c], donec res iudicata ſequatur, quæ, abſolutione vel condemnatio-
ne, decidit omne ambiguum [d], & pro veritate habetur [e]. Quare ſi poſt ſen-
tentiam appellatum ab ea ſit, adhuc pendere lis dicitur, & dubia, vt de ea 8
tranſigi rectè poſſit [f]. Poſt ſententiam autem à qua prouocatum non eſt, vel
à qua prouocari nequit, reiicietur tranſactio, & ſi fiat eo nomine, datum
repeti poteſt [g]. Ita Iulius Paulus ſcribit, poſt rem iudicatam, pactum, niſi
donationis cauſa interponatur, ſeruari non poſſe [h]: ſuperfluum enim eſt iam
terminatum authoritate publica, priuata componi tranſactione: vel ignoran-
tem ſententiam, ab aduerſario dolosè, vt lite pendente, tranſactione decipi.
Reus criminis publici capitalis, de criminis lite licitè tranſigit [i], & ipſe ac- 9
cuſator quoque cum eo, ſecundum Barthol. & alios interpretes: dempto Ac-
curſio, qui in contraria eſt ſententia [k]: licet enim cuique quomodocumq;
ſanguinem ſuum, id eſt vitam [l], redimere [m]. Et pendente iudicio, & reus &
accuſator in periculo pœnæ ſanguinis ſunt: reus vt damnetur, ſi peractus reus
fuerit: accuſator quoque, ſi non peregerit, tamquam calumniator, ſimili pœ-
na afficiendus [n]. Atque ſatiùs eſt accuſatori, in prænaricatoris, & Turpiliani
ſenatuſconſulti pœnam de prænaricatoribus incidere, quæ pecuniaria eſt [o],
quàm reo non peracto, talione affici ob calumniam. Sic tranſigentium quiſq;
eadem tutela deffenditur, redemptionis ſanguinis, ſine præiudicio tamé rei-
publicæ, & iudicij publici, ad quæ non extenditur tranſactio, nec ea impe-
dit quominus triumuiri capitales, detecta vel colluſione, vel impoſtura, &
veritate criminis ſufficienter probata, poſſint reos ad ſupplicium vocare: quia
intereſt reipub. puniri delicta [p]. Fert autem & patitur reſpublica incerta ad-
huc probatione delicti redemptionem hanc ab accuſatione, ne in diſcrimen
capitis & vitæ homines ſint, qui naſcuntur, vt ſint & inſeruiant publicis
vſibus potiùs, quàm tollantur è vita [q]: retenta communi de omnibus præ-
ſumptione, vt boni potiùs, quàm mali ſemper præſumantur [r], donec liquidò,
& probationibus luce meridiana clarioribus de crimine appareat [s]. Quo fit
vt ad mortis pœnam imponendam maturiùs deliberandum ſit, cùm ea de-
mandata executioni, non reuocetur, & non liceat bis peccare. Et vt ait Iuue-
nalis [t], *Nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa eſt.* Ab hac tamen regula 10
excipitur crimen adulterij, de quo tranſigere prohibitum ſit [v]. Forſan quod
probo, quia non ſemper pœna ſanguinis pro adulterio impoſita fuerit [x],
& vt noſtro ſeculo, quod abominandum, ludibrio pœna habeatur mortis, à
Deo etiam impoſita [y], vt abundè locis propriis docuimus [z]. Sed potuit quo-
que monere nomotheram, vt prohiberet adulterium tranſactione ſopiri,
delicti grauitas, & pondus, quod grauius homicidio ducatur [a], vt nos & ali-
bi docuimus [b]. Incideret quoque in lenocinij crimen maritus, vel alius, qui
pro comperto adulterio aliquid caperet, & ita præmium ex eo, ex quo pœ-
nam meretur, non ſecus quàm is qui detexit pactionem vel trãſactionem de
adulterio factam, dignus publico præmio habitus eſt [c] à legibus, quæ caſti-
tatem Deo quoque acceptam, ſummopere amplectuntur [d]. Quod & in ra- 11
ptu locum habere arbitror, qui per caput vnum legis Iuliæ de adulteriis pro-
hibetur, & ſub lege Iulia continetur [e]: atrociuſque eſt adulterio, & ſæpe
adulterium habet [f]. Hanc quæſtionem latè vide ap. Boërium [g]. Porrò crimi- 12
na quibus non imponitur pœna ſanguinis, in tranſactionem venire non poſ-
ſunt [h]: ceſſat enim prior ratio redemptionis ſanguinis: cui & alia adjici-
tur, ne detur occaſio delinquendi facilitate redemptionis delicti per pecu-
niam ſperata [i]: & pœnas ob maleficia ſolui magna ratio ſuadet [k]. Quo fit, 13

vt nullo

a l. 1. de tranſact. P. l. caulas, l. præter. C. eo. tit.
b l. 2 C de tranſact.
c l. quod debetur, de pecul.
d l. 1. de re iudic. P.
e l. ingenuũ, de ſtat. homin. in P. l. res iudicata, de reg. iur. P.
f l. etſi poſt rem iudicat, & l. poſt rẽ iudicatã 11. eo. de tranſact. P. l. ſi cauſa cognita, 22. C. eo. tit.
g l. eleganter 23 §. ſi poſt rem iudicatam, de condict. indeb. P. l. cum poſteaquam, de pact. C. expoſuit de arbitr.
h Iulius Paul. lib. 1. receptar. ſentẽtiar. tit. 1 numero 3.
i l. tranſigere, 18. C. de tranſac. l. fin. de prætureca P.
k Barthol. & alij, & gloſſ. in d. l. tranſigere.
l l. ſi de iudic. C. Gelaſ. 4.
m in l. 4. de his qui mor. ſibi cõſciſcer.
n l. 6. C. de accuſa.
o l. 3 & in l. ab accuſatione, ad ſenatuſc. Turpill. P. l. ſi fœmina, C. eo. tit.
p l. ita vulneratus ad legẽ Aquil. P. l. ſi longius, §. 1. vbi quis agi vel ſi deb. P. l. in delictis, §. cum dominus, de pœna. adhib.
q l. ad buſtias, de pœn. in P. l. 1 §. & generaliter, de ventre. in poſſeſſ. mittẽd. lib. 25. P. l. 8 l. 12 §. l. 2 etſi, de ventr. inſpician. P. l. poſt furtum, l. 19 §. filius, de capit. & poſtlimin. 5 P.
r l. in 110. pro ſoc. P. l. ſi. de præſumptio.
s l. 11. C. de probat.
t Iuuenal ſaty. 6. vide l. ſi vind. cari, C. de pœnis.
v dict. l. tranſigere l. de crimine ad legẽ Iul. de adulter. C. l. miles, l. 11. eo. tit. P.
x l. ſi quis viduam l. 3. de quæſtio. lib. 48. P. tit. 18.
y Deutero 22. Daniel. c. 13. D. Ioan. Euang. c. 8.
z lib. 2. præſudior. c. 17 & in criminib. infrà tit. de adulteriis.
a l. codicillos, 91. §. matre, de legat. 2. iuncta annotatione marginali.
b in prædict. proxime citatis locis.
c l. ſi quis ſeruus, C. quib. ex cauſ. manumiſſ. non liber. præmiũ accip.
d §. 1. de lenoni. in Auth. e l. vni §. ſi. de raptor. virg. C. f l. qui cœtu, §. qui vacantem, ad leg. Iul. de vi pub. P. g Boërius quæſt. 91. numero 12. 13. h d. l. tranſigere de tranſact. C. l. ſi quidem l. 9 §. 6 de contra & commiſſ. ſtipula. C. lib. 8. tit. 37. l. in ſtipulationẽ, l. 4 §. fin. & l. eius qui delatorem, 29. de iure fiſc. l. ſi de præſumptione. in P. i contra l. conuenerit, de pact. dotal. k in l. ſi à reo §. ſi. de nouat. actio.

vt nullo modo iure pontificio, nunquam criminis trãſactio admittatur: quia nullum crimen iure pontificio pœnam mortis, ſeu ſanguinis habeat: & illud manifeſtum ex eo axiomate, quòd eccleſia non nouerit ſanguinẽ: quamquã iura pontificia referant pœnas mortis, ſed aliud eſt referre, aliud ſtatuere & 14 condemnare. De crimine falſi tamen licet iure ciuili trãſigere [a]: quamuis aliter explicet Alciatus [b]: contra cuius tamen ſentẽtiam iudicari ſcribit Imber- 15 tus [d], & meritò. Tranſigere tamen de actione iniuriarum pecuniis datis infamiam inurit danti [e]: ſi ex criminibus famoſis iniuria pendeat, qualia, iniuriarum, de dolo malo, rapina [f]: non etiam in actionibus famoſis ex contractu ortis [g]. Quia crimen intelligitur fateri, qui de eo paciſcitur [h]: in l ſi quis maior C. de tranſact. Duo ſunt caſus excepti, quorum prior receptus eſt, alterum nõ 16 admittit vſus, vt notat Molinæus [i]. Reuocatur tranſactio de beneficio litigioſo: quia ineſt ſpecies ſimoniæ huic conuentioni, cùm tranſactio non fiat niſi aliquo dato, vel retẽto, & aliquid pro ſpiritualibus date, ſimoniacum ſit [k]. Gratis tamen, & amicè litigantes inter ſe rectè componere negotium poſſunt [l], vt receptum eſt in aliis controuerſiis rerum ſpiritualium, vt poſſit de illis gratis 17 tantum compoſitio fieri: vt in decimis, & aliis [m]. Contra matrimonium tamẽ tranſactio, vel compoſitio non admittitur [n]: propter indiſſolubile eius vincu- 18 lum [o]. De ſpirituali quoque ſubiectione non licet tranſigere [p], nec de iure præ- 19 ſentationis [q]. Tranſigitur etiam inter fratres de fideicommiſſo relicto, ea con- 20 ditione, ſi alter illorum ſine liberis deceſſerit, in ſuperſtitem deuolutẽdo [r]. At de alimentis teſtamento relictis, aut alia voluntate, quæ ſpeciem habet vltimæ voluntatis, temerè tranſigere non licet. Etenim liberè quidẽ licet de præteritis debitis tranſigere ex cauſa, de futuris autem, non niſi conſulto prætore, & ab eo prius cauſa cognita, licet [s]. In aliis portò alimẽtis aliũdè quàm ex voluntate vltima debitis, libera eſt tranſactio [t]: in legatis enim duplex fauor verſatur, alimentorum & vltimæ voluntatis, quam ſortiri effectum reipublicæ expedit [v]. Quocirca ne alimẽta ita debita remittãtur modico accepto, lex 21 cauet: tum etiam quòd hominum ſit natura, vt leuiùs & minori negotio cedant, quæ ſine labore relicta ſunt, vtpote ignari quanti faciẽda eſt acquiſitio, quàm ea quæ ſummo ſudore comparârunt, quæ ideò tenacius retinent [x], magisq; diligunt, & non niſi multis conditionibus præſumuntur cedere. Fidemq; nobis horum faciũt, nepotũ ſeu prodigorũ quotidiana exempla, qui hæreditaria maximis laboribus conquiſita, & conſeruata multis annis, exiguo tẽpore abligurũt, & modico ære diſtrahunt: tranſigitur & de ſtatu & conditione 22 perſonæ [y]. Perſonæ huic conuentioni tranſactionis perficiendæ, idoneæ erũt, quibus paciſci licet, & quo nomine licet, vel ſuo, vel alieno: ſi mentis compo- 23 tes [z], maiores [a], non nobis ſubditi [b]. Alieno, ſi ſint aut tutores [c], aut adminiſtratores reipublicæ, aut fiſci procuratores: ij enim dubiam litem, eo nomine, non 24 ambitioſa rei indubitatæ remiſſione, ſopire & tranſigere poſſunt [d]. Nulli autẽ procuratori principis, incõſulto principe tranſigere licet [e]: niſi tranſigendo rẽ retineat, quia meliorẽ conditionẽ eius facere poteſt [f]. Procuratores quoque priuatorum etiam cum mandato generali nequeunt tranſigere [g], niſi aut ex preſſè hoc mandatum, vel in rem ſuam ſint cõſtituti, vel habuerint omnium bonorum adminiſtrandorum mandatum, cum libera adminiſtratione [h]. Si tamen alius à procuratore ſpeciali ſine mandato tranſactis, dominus ratihabi- 25 tione conſenſerit, valebit tranſactio [i]. Vel ſi præſente domino procurator ſine mandato tranſegerit: eo enim non reclamante præſente, rata erit tranſactio [k]. Quia ſi procurator excedit, præſente domino, fines mandati, ſi is non contradicat ſtatim, præiudicat eidẽ [l]. Quemadmodũ iudex qui præſentibus,

a c. clericus, & c. ſententiam ſanguinis, ne clerici vel monach. in archiepiſcopatu, de raptor. ap. Gregorium.
b dict. l. tranſigere, & ibi interpretes.
c Alcia. ad dictam l. tranſigere
d Imbertus, in Enchiridio, dum agit de tranſactione.
e l non damnatos, ex quib. cauſ. infa. irroget.
f §. ex quibuſdam, de pœna temere litig. l. athletas, §. fin. de ij qui notant inſa. P.
g l. in actionibus, eod. tit. de ij qui notantur infa. P.
h l. 14. de iure fiſc. P. Carol. Molinæus in 2. parte tract. diuidui & indiuidui, numero 574. c. conſtitutus, 4. & c. ſuper eo. c. 7. de tranſact. ap. Gregorium.
i can. quamuis pio 1. q. 2. c. cum prudem, & c. patiuntur, de pact.
k dicto c. ſuper eo. c. ad quæſtiones, de rerũ permutat.
l in c. ſtatutum, c. 2. c. de rateio. 5. de tranſact. ea generalis, ca. ex antiquis, 54. d. ſt. catellas, 12. q. 2. c. ad quæſtiones, de rerum permutat.
m cap. fin. de tranſac. can. quod, & ca. quos Deus. 32. q. 2. c. inter corporalia, de tranſact. can. deinde opponitur, 26. diſtinct.
n præterea, c. 10. de tranſac.
o c. terca, in 2. eo. titul.
p l. de fideicommiſſo, C. de tranſact. l. C. de pact.
q l. cum ij, de tranſact. & ibi Paul. Caſtren. l. de alimentis, C. eod. tit. l.
r dicta l. cum ij.
s in l. vel negare, quemad. teſtamen. aper.
t facit l. quod tradit Bartholus in tract. alimentorum.
v l. fin. & l. fratres, 10. C. de tranſac.
x l. ſanctum, 21. C. de tranſac.
y l. ſi quis maior, 41. eod. l. ſi maior eo. titul.
z l. in corpoſitus, §. fi. C. eod.
a l. 1. C. de tranſactio.
b l. præſes prouinciæ, l. 13. & ibi interp. C. eod. l. cum quis §. in populan. l. ij. de tranſact.
c l. ij. de mandato generali, l. 1. tranſactionis placitum, l. 7. C. de tranſact. Equi Romæ 122. §. Calpurnius, de verbo. obli.
d gloſſa in dicta l. tranſigendum, per l. penult. de procurat. l. ſuburanum, quod ex communi, §. ſi & l. ſeq. de minor. l. teſtes, de pact. P. e quæ agenda, §. fin. de procurat. in Sex.
e dicta l. mandato generali de procurat. P.
f gloſſa cap. cum olim. in 1. in verbo promouendi contrahit, de offic. & poteſta. iudic. delegat. Franciſcus Curtius, in additionibus ad Alexandrum in l. tranſactionis placitum, C. de tranſact.
g l. cap. ſi ſeruus fugiens, 54. diſt. c. 2. de his quæ fiunt à præla. ſine conſen. capit. l. 2. quod cum eo qui in aliena pot. P.
h l. filiusfamilias, ad ſenatuſ. Macedo. P. l. ſi vt proponis, C. de nup.

nec cõtradicentibus litigantibus fines mãdati ſui excedit, proculdubiò præ-
iudicium eiſdẽ facit [a]. Prohibetur & tranſactio inter virum & vxorẽ aliquã 26
do [b]. Forma, ſecundũ contrahentiũ cõſenſum imponitur trãſactionibus. Et 27
proinde reuocatur tranſactio facta, vbi non eſt conſenſus liber, quæ vi metuúe
ſit: vel errore, vel dolo [c]. Verumtamen non ſufficit dolum obiicere, niſi probe-
tur [d]: & fiat nolenti [e] conſilio, non re ipſa ſolum: quia deceptio vltra dimidiã 28
iuſti pretij, quæ dolus reipſa dicitur, non habet locum in tranſactione [f]: neque
dolus, vel deceptio in tranſactione præſumitur interueniſſe, quæ præſentibus
communibus amicis facta eſt [g]. Non nocet tamen quod errore calculi factum 29
eſt, nec vitiat tranſactionem [h]: niſi præſcriptio 20. annorum aduerſus eum cu-
ius intereſt, & aduerſus eius hæredem 10. annorum obiiciatur [i], per gratiam
expunctis rationibus: aliter autem calculi error vltra 20. annos reparari po-
teſt vſque ad trigeſimum [k]. Concipi poteſt tranſactio & purè, & ſub cõditio- 30
ne [l], ſub Aquiliana ſtipulatione, & pœnali pacto, & ſtipulatione [m]: cum iuramẽ
to, ſine iuramento [n], cum iuramento, & ſine eo [o]. In controuerſiis teſtamen-
tariis forma quædam, vt legantur, videãtur verba teſtamenti, prius quàm va-
lere poſſit tranſactio de his [p]. Alia forma, de alimentorũ tranſactione autho-
re prætore facienda, præſcripta etiam [q]. In omnibus aliquid dari, vel retineri 31
neceſſarium eſt, aliter non dicitur trãſactio [r], ſed pactum [s], aut donatio [t]. Et 32
autem prodeſt vel nocet tranſactio, qui tranſegit, non alijs: ideò tranſactio
facta cum putatiuo hærede, non porrigitur ad verum hæredem [u]: cum vero
hærede facta à debitore hæreditatis, vendita hæreditate nocet emptori [x], &
facta cum principali debitore, prodeſt fideiuſſori [y]: at facta cum quibuſdam
tutoribus, vel curatoribus ſeparatim adminiſtrantibus, alijs non prodeſt [z]: ſi-
cuti nec alijs obeſt [a].

a l. 2. C. communia vtriuſ iudic.
b vt in § illud, tit. neque virum quod ex dote eſt, &c. in Authent. collat. 2
c l. inter poſitas, 13. l. ſub prætextu, 19. § fi l. 4. de tranſact. C. l. non intereſt l. 3. de his quæ vi metuúe cauſa fiũt. lib. 2 C tit 20. l. qui cũ tutoribus l. 9 § qui per fol a ciam, de tranſac. P.
d l ſi maior, 22. C. de tranſact. inter poſitis, cod tit l dolum, de dol, C.
e l. cum donationis, l. 4. C. de tranſac
f l de fide commiſſo, l. 11 l nec interſtio, 23. C. de tranſ act. glo. & Doctores l. 2. de reſcindendi. C. Bald. in rub. de tranſa. ap. Gregor, Panor. ad c. 1. co tit Alexand. tomo primo conſiliorum conſi. 42 Innocẽt. Anchar. Ioan Andreas in c perue nit de empt.
g l. tranſactionẽ quę 3. C. de tranſact.
h l. vnic. de erro. calculi. lib 2. C. tit. 5.
i l in omnibus, l. 13 § fin. de diuer. & te por. præſcrip. libr. 44 P. titu 3.
k l. calculi, l. 9. de adminiſtr. rerum ad eaſ pertinent. lib 30 P. titu. 8.
l l ſi lager geſſ. filio, l. 9 C. de trãſac.
m l. 4. l vt teſtatum, 35. l. vbi poſtum, 9. C de tranſact. l. 2. l. Aquiliana, 4. & ſeq. l. pacta conuentorum, 27. prod. P.
n l ſi quis minor, 41. C. de tranſac
o l cum te tranſegiſſe & l. ſiue apud actã C de tranſa. l. pactio, quod bona fide, C. de pact. l non ideo, iuris. etcitc. C l. 1. de fide inſtrumen.
p l de his, l. 6. de trã ſact.
q l cum hi. l. 2 de trã ſact P.
r l. tranſactio, C. de trãſactio. l. 3 de re pud hære. C l. conſtitutus, de tranſa.
s l 2. de tranſact. P.
t 2. l. de trãſac l. donare, de regul. iur. cap veniens de teſti l. ſi maiores, l. 25 C. de tranſact.
v l. 3. § fi. de trãſa. P.
x l. ſin. eod. titu.
y l. & poſt rem, l. 7. § 2. eo P.
z l. 1. C. eo tit. l. 2. ſi tutor vel curator interuenerit lib. 2. C. titu. 25.
a l. ſi maiores, l. 25. & l. tranſactione matris, l. 26 C. de tranſac. b l. non minorem, de tranſact C. c l. fratris 30. de tranſ. C. & l. 1. eo. tit.
d l properãdum, de iudic C l. 2. de aqua pluu. arc. P. c. ſinẽ litibus, de dol. & contum. l. 1. de nouo co. facien. C. clemen. de ſpendioſis, de iudic.
e dicta l. fra. tis. f l. 4. § fin. de alien. iudi. muta. cauſa fac. P. lib. 4. titu. 7.

De fine & rationibus tranſactionis. Caput 3.

1 Tranſactionum inuiolabilium finis lites ſopire.
2 Litium finiendarum cauſa plerag, ſtatuta, & litium execratio.
3 Camerinam mouere quid eſt.
2 & 3 Tranſactione facta cur non licet pœnitere.
3 Tranſactionis ſeruandæ cauſa, quæ datur actio.
4 Tranſactionis dolo tactæ remedium.
5 Dolus in tranſactione dupliciter conſideratur.
6 Conditio dati innominatis non impletis.

1 IN IIS propter quam tranſactio vim & authoritatem inuiolabilem, & æqualem ſententiæ [b] obtinet, eſt litium determinatio, & vt ab illis diſcedatur [c]: ſicuti pleraque non alia ratione à legibus recepta, quàm vt lites ſopiantur, quibus omni ſtudio finem imponere properant [d]. Et nunquam eſſet litium finis, ſi 2
à tranſactionibus bona fide interpoſitis liceret recedere [e]. Et
verecunda cogitatio eius qui lites execratur non eſt vituperãda: neq, eius fa
ctũ improbat prætor, qui aliquãdo maluit re carere, quã ſæpius pro ea litigare [f].

Litem

Litem incipere temerarium eſt: perſequi, oneroſum, ſolicitudinibus & ſumptibus refertiſſimum opus: & cum poſſis nolle pedẽ inde retrahere ſtultiſſimum, aut impium. Nam, vt ait Heſiodus [a], παθὼν δὲ νήπιος ἔγνω. *Stultus & poſtquam paſſus eſt, cognoſcit,* & reſipiſcit quamuis ſerò litigioſus homo, vt ſcribit Plato, varium eſt animal: atque vt fertur prouerbio, non altera manu dumtaxat, ſed vtraque apprehendendum [b]. Ideò quamuis contractus ſit innominatus, in quibus licet pœnitere [c], tranſactio, tamen ab ea non licet recedere, nec pœnitere, nec lites ſopitas reſtaurare [d]: & vt aiunt Græci, expedit μὴ κινεῖν καμεφίνας, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων, ideſt, μὴ κινεῖν κακὸν ἐν κόσμῳ. Scilicet, *non mouendam eſſe camerinam, non enim tangere præſtat: nec mouendum eſſe malum benè conditum.* Quemadmodum enim camerinæ fruticis rami commoti, & concuſſi tetrum quendam odorem edunt, vt notant Stephanus & Suidas [e], ſic ex litibus quò magis agitantur, eò maiores inimicitiæ, & odium capitale, & ſæpè cædes naſcuntur [f]: multumq; lucratur, qui à lite diſcedit, vt Deo fauente, cùm de iudiciis tractabimus apertiùs explicabitur. Subinde per tranſactionem receditur à priore actione ex qua lis introducta fuerat, accedente Aquiliana ſtipulatione & acceptilatione [g]. Ita actio ſemel extincta non poteſt reuiuiſcere [h]. Et iterum ſatis ſuperq; conſtat, ſententiæ æquatam & rei iudicatæ tranſactionem [i], & poſt rem iudicatam litem non reſurgere [k], ne lis ex lite oriatur [l]: propterq; authoritatem rerum iudicatarum, ob quam conſeruandam, etiam conuenit malè iudicata mandari executioni [m]. Poſſunt huc accedere rationes, quæ in libro generali conuentionum in primo capite tradidimus, de fide ſeruanda ob neceſſitatem commertiorum. Extat Caroli 9. Regis edictum, de tranſactionibus ſeruandis, promulgatum anno 1561. menſe Ianuarij [n], quo ſtatuitur, tranſactiones ſine dolo, & fraude initas inter maiores, de rebus, quæ in illorum commertio & poteſtate ſunt, firmas ratasq; eſſe, nec quemquam aduerſus eas conqueri poſſe, prætextu deceptionis vltra dimidiam iuſti pretij, quæ dolus reipſa dicitur [o]: neque admittendos codicillos regios ab officina æquitatis ſeu cancellaria impetratos, per iudices, illis, ne admitterent: & cancellariæ, ne hæc reſcripta concedant, inhibens [p]. Dari itaque actionem, & exceptionem ex trãſactione, indubitati iuris erit, cùm efficacem
4 obligationem habeat. Sed quæ detur, ratione eorum quæ adiiciuntur, venari oportet: ſi Aquiliana vel alia ſtipulatio, vel acceptilatio, vel pactum conuentum adiiciatur, vt in ſuperiori capite ab initio notauimus. Parum autẽ in nominandis actionibus laborandum nunc eſt, formulis ſublatis, & donata vi indubitatè tranſactioni, ob quam ſufficit intentionem iudici, vel oratione, vel libello exponere [q]. Cauendum tamen, ne dolus interueniat, tranſactioni faciendæ cauſſam dans: nam tunc quamquam prior actio non reuiuiſcat, tamen ſubſidiaria actio de dolo ſubueniret, vel exceptio [r]. Nemo enim ex dolo ſuo lucrum percipere debet [s], potiſſimùm in contractibus, qui bonam fidem exigunt [t]: ſemper enim intelligitur in remiſſione omni, exceptio vel excluſio doli [u]. Et ſi acceptilatione prior actio non fuit extincta, ipſo iure erit propter do-
5 loſam conuentionẽ, nulla tranſactio [x]: & reditur ad actionem primã [y]. Verum hic aduertendum dolum in tranſactione, triplici modo conſiderari poſſe: primùm, quando dolus dedit cauſam tranſactioni, & de hoc locuti ſumus: ſecundò, prout erat iam commiſſus in negotio, de quo tranſigitur: tertiò quando dolus verſatur in non ſeruanda tranſactione. Dolus iam commiſſus, admittit quidem tranſactionem: quia dolus præteritus, non futurus, pacto remitti poteſt [z]: qui enim de negotio trãſigit in quo aduerſarium doloſè verſatum ſcit, remittere videtur dolum. Nec ei ſcienti hoc modo dolus fit, & proinde tunc vt deceptus non poteſt abire à tranſactione [a]. Sicuti neque is qui doloſè contrahere impulit deceptum, etiam prætextu ſui doli, tranſactionem reuocare non poteſt, vt propriã allegans turpitudinẽ [b]. At quando dolus dicitur meſſe

[a] Heſiod. in Ergis.
[b] Plato lib de Rege, ſiue in Sophiſta.
[c] l. ſi cum fundum, de pact. P.
[d] l. cum te, & l. quamuis, C. de tranſact. c. contingit, eo. tit. ap. Grego.
[e] Suidas.
[f] dicta l. properandum, de iud. C.
[g] l. 4 C. de tranſact. l. cum mota 1 ſub prætextu, C. eod l. cum poſſes quam, 9 C. de pact
[h] l. qui res, § aream de ſolutio. P. l. quæritur, § penul. de edil. edict. & P. l. poſtquam 11, C. de pact.
[i] l. non minorem, C. de tranſactio.
[k] l. 1 de re iudica. l. res iudicata, de regul. iur.
[l] l. ſi pro eo, de fid. & l. 1 expen.
[m] l. cum prætor § ſeruo in fine ad ſenatuſcõ Trebellia. P. *donné Suiſſi Germain en l'hiſt. mem. ſi Iarnac* l. 1. 5. 6. r.
[n] de hoc ſuperiori capite.
[o] ſimile in l. cauſſa, C. de tranſact.
[p] l. 2. de form. & impetra ſubſc. C. cum ſimil.
[q] l. 4 de tranſact. C.
[r] l. 1 & 2 nec ex dolo, de dol. P.
[s] bonam fidem, C. de actio. i bona fides, depoſit
[t] l. tres fratres, 36. de pact. in P. l. Pomponius, 2 de negot. geſt l. Aurelio 21 § Cauſus, de liberal. leg. P.
[u] l. in ſumma, de cõdict. indeb l. ſi quis cum alter, de verbo oblig.
[x] l. cum proponas, C. de pact.
[y] l. ſi vnus, § illud nulla, de pact P. l. quidam debitores, de admin. tut. in fi
[z] l. cum donatoris, 34 C. de tranſact. primo videtur de regul. iur. l. 1 de non de reſcind. vend. C.
[a] l. cõſtat, one ſtipulatio C. de tranſact. & l. cum profitearis, C. de reuocan. dona.
[b] l. cõſtat one ſtipulatio C. de tranſact. & l. cum profitearis, C. de reuocan. dona.

transactioni, vel transigentibus, quod alter illorum noluerit mala fide transactionem implere, tunc certè non rescinditur, nec vlla fit transactio, nec agitur actione de dolo: etsi dolosè faciat, qui non facit quod facere debet [a]. Eò quòd contra non implentem proditæ sunt actiones, vt cogatur, veluti actio præscriptis verbis, non de dolo [b]: & condictio ob causam, vt restituatur pristina actio [c]: ageturque vel ex stipulatu, vel interest non impletam fuisse transactionem [d]. Et nascetur ea ratione ex cõtractu stricti iuris arbitraria actio [e], ob pactum non seruatum [f]: sicuti etiam in contractibus innominatis, vbi non subsistunt, quia non implentur, si interfit, agitur ex eo, condictione dati [g].

a l. dolo, de dol. P.
b in l. solent, de præscrip verb.
c l. si quis accepto tuleris, de condict. caus. da.
d l. cum mota, c. c. de transac.
e l. in bonæ fidei, de eo quod cert. loc. in P.
f l. centum Capuæ, eod. titul.
g l. si tibi decem dedero, l. 7. de præscrip. verb.

De alia specie contractuum innominatorum, do vt facias. Caput 4.

1 *Do vt facias, contractus innominatus, quos contractus contineat.*
2 *Condictio dati, si non fiat quod dictum est, competit.*
3 & 2 *Contractus do vt des actiones.*
3 *Casus fortuiti interitus in contractibus innominatis, ad quem pertineant.*

HÆc species innominatorum contractuum, do vt facias, continet contractus in quibus aliquid datur, vt aliud fiat: si modò in propriam formam nominatam non veniant: nam tunc eius nominis, non generalis censebuntur. Exemplum Paulus adfert, cùm do vt facias, si tale sit factum, quod locari soleat, & pecuniam dem, erit locatio: si non dem pecuniæ quantitatem vt facias, sed rem aliam, quamuis locari soleat factum, non erit locatio, sed contractus, sine nomine: item si factum est eius naturæ, quod locari non possit: quamuis pecuniam pro eo dem, non erit locatio, sed anonymus contractus [h]. Aliud à Papiniano relatum, si quis pretij explorandi causa rem tradat: neque depositum, neque commodatum erit, sed non exhibita fide, in factum ciuilis actio competit, vel ex contractu anonymo [i]. Idipsum obtinet, si mulas experiundas dedero, aliquo singulis diebus accepto, donec reddidisses, imperfecta emptione [k]: si vestimenta cum velles vendere, te rogauero, vt ea apud me relinqueres, vt peritioribus ostenderem, eaque apud me pericrint [l]. Sunt his plura similia, quæ à contractibus nominatis diuersas notas habent, retentis duobus illis extremis, do vt facias. Si non fiat quod dictum est qui dedit condicere poterit, vel præscriptis verbis agere vt fiat [m]: quòd si is qui facere tenebatur fecerit quidem, sed quod ei datum est eo nomine eum factum sit, si sciens alienum dedit, de dolo actione tenetur: si ignorans, in factum, ciuili actione [n]. Et Papinianus, eum qui dedit vt quid fieret, si alter cessaret facere confestim, tradit posse agere præscriptis verbis, vt soluat quanti sua interest: aut si nihil interest cõdicere posse vt datũ raddat [o]. Et rursum, ob eã, inquit [p], causam accepto liberatus, vt nomẽ Titij debitoris delegaret: si fidem contractus non impleat, incerti actione tenebitur. Itaque iudicis officio non vetus actio restaurabitur, sed promissa præstabuntur, vt condemnatio sequatur. Casus fortuitus, qui circa interitum rei accidit, si, dum apud me inspiciendi causa reliquisses, interierit, pertinet ad dominum [q]. & si margaritas, vel alias res tibi dedero, vt eosdem mihi adferres, aut pretium

1

2

3

h l. naturalis, § at cũ do, vt facias, de præscrip. verb.
i l. 1. § fin. eod.
k l. apud Labeonem l. 22. eod. P.
l l. si rem tibi 19. § si cum mihi eo.
m dicta l. naturalis § at cum do, & l. si dominus seruum, 8. de præscri. verb.
n d. l. naturalis, § at cum do. vide l. negligentium, § 1. de pæn. P.
o l. si tibi decem, l. 7. de præscrip. verbo.
p l. ob eam causam, l. 9. eod. tit. P.
q l. si rem tibi, 19. § si cum mihi, de præscript. verb. P.

pretium earum, si quidem ego te venditorem rogaui, meum est periculum, si tu me rogasti, tuum, si perierint ante venditionem [a]. Sed si neuter nostrum, sed dumtaxat consensimus, teneri te hactenus vt dolum & culpam mihi præstes: & ex hac causa erit vtique præscriptis verbis actio.

a l. si gratuitam, 18, §. 1. de præscript. verb. P.

De contractu innominato, facio vt des. Caput 5.

1 *Contractus innominatus facio vt des, quas actiones producit.*

1 QVOD si faciam, inquit Paulus, vt des, & posteà quàm feci cessas dare, nulla erit ciuilis actio, & ideò de dolo dabitur [b]. Dolosè enim, vel callidè versatus est, qui passus est alium facere, facto irreuocabili, quod pro infecto haberi nequit [c], & posteà non vult ex sua parte implere fidem: si tamen facto opere, quiddã, quod dandum sit, ex eo supersit, rectè Pomponius experiri posse ad exhibendum respondit [d]. Et hodiè si permittatur aliquid fieri, vt inde commodum detur facienti, condictione donationis factum tolli petiúe potest [e], cessabitque subsidiaria de dolo [f]. Posset tamen dari actio ciuilis præscriptis verbis, vt cogatur dare ei qui fecit promissum, si pactio intercessit: vt apud Iulianum, si promissum aliquid sit, si furatum detegat [g]: quod tamen potius ad do vt facias, quàm ad facio vt des, quidam referri dicunt, & ideò actionem præscriptis verbis dari autumant, vt in transactione quoque [h].

b dict. l. naturalis, §. quod si faciam & Pompon. in l. permisisti, 27. §. fin. eod.
c l. in bello, §. factæ de captiuis in P.
d dicta l. si permisisti §. 1.
e l. si quis argentum, §. penult. de dona. C.
f gloss. fin. in §. fin. l. permisisti.
g l. solent 16. de præscrip. verb.
h l. cum mota, de transact. C.

De facio vt facias, & de rationibus contractuum innominatorum. Caput 6.

1 *Contractus innominati facio vt facias natura, & actiones.*
2 *Contractuum innominatorum finis, idem ac nominatorum, implementum fidei datæ.*
3 *Præscriptis verbis actio quæ, & quare prodita, & pro quibus.*
In factum actio generalis quæ, & pro quibus.

1 IN hac specie, facio vt facias, prospiciendum est similiter ac in prioribus, ne in nominati contractus formam incidat: nam tunc ex eo contractu non præscriptis verbis agendum esset [i]. Vbi autem præscriptis verbis agitur, & ex altera parte, factum sit, ex altera non fuerit factum conuentum, fit condemnatio quoq; quanti interest factum non esse [k]. Finis tractationis contractuum innominatorum est idem, qui & nominatorum, vt fides seruetur: ne prætextu nominis contractus promissum

i dicta l. naturalis, §. sed si facto, eo. de præscript. verb. P. l. rogasti, 22. §. fin. eo titul.
k dicta l. naturalis in princi. iuncto §. fi.

fraudetur. Nec enim oportuit tam curiosè nomina inquirere, quantum præ-
a l.1.de pact. P. b l.4. de præscript. verb. standæ fidei æquitatem [a]. Plura enim sunt negotia, quàm rerum vocabula [b]. Quare sufficit iurisconsultis quædam nomina, vel communia præscribere, quibus admonerentur contrahentes, etiam ea quæ sine proprio contractus nomine venirent in placitum, præstanda esse. Et ita etiam actiones, quibus ad effectum promissa duci possent, generales in factum, & præscriptis verbis
c l.1.2.3. de præscri. verb.P. proposuerunt, aliis deficientibus actionibus [c]. Actio dicta præscriptis verbis à iure ciuili concessa, & ciuilis dicta, si quicquam verbis fieri dariue placuisse expressum sit, & non possit in formam propriam nominatam reduci: vt
d l.si rem inspiciendam eod.titul. si rem inspiciendam dem, & tu eam amiseris [d]. Et sic de similibus. Quòd si nihil dictum sit, vel nihil expressè conuentum sit, tamen factum quoddam interuenerit, ex quo nominata non detur actio, pro eo facto in factum dabitur actio: vt si cùm ostenderem tibi anulum, dū ambularemus circa Tyberim, in
e l. duo secundum Tyberim, de præscrip. verb.P. Tyberim is decidit à manu tua, agam in factum contra te [e]. Et generaliter
f l.quoties, eod.l.rebus, de rerum permuta. quoties deficit actio, vel exceptio ex eo negotio, propter quod agi æquum est, datur actio vtilis in factum [f]. Videto autem latiùs in gloss. l. ex placito, de rerum permutatione, in quibus locum habet actio in factum, & actio præscriptis verbis. Porrò, res, personæ, quæ idoneæ sint his innominatis conuentionibus, reliquaque ferè omnia, quæ consideranda sunt, affinem & similem ferè in omnibus habent tractationem cum nominatis contractibus.

De donationibus, & primùm de finitione. Caput 7.

Institutio. Lib.2.titu.7. P.Lib.39.titu.5. C.Lib.8.titu. 54.

1 *Donatio inter anomalos contractus.*
2 *Donatio etiam hodiè nudo pacto fit, validè olim minimè.*
3 *Donationis nomen vnde declinatum.*
4 *Munus, & donum quomodo differunt.*
5 *Donationis finitio.*
6 *Diuisio in propriè liberalitatis puram, & impropriè donationem.*
7 *Donationes impropriè, conditionalis, causa mortis, ob causam &c.*
8 *Donationum alia obliquæ, alia directæ, & quæ.*
9 *Donatio alia inter viuos: & modi vary quibus concipiatur, pura: non pura, conditionalis, & cum modo. eod.*
10 *Donationes ob causam quomodo perpendendæ.*
11 *Donatio propter nuptias quæ, & an, & quando reuocabilis, & de differentia cum sponsalitia largitate.*
Sponsalitia largitas quæ. eod.
12 *Donationis causa propter quam fit considerandæ pro reuocandæ.*
Causæ finalis & impulsiua distinctio. eod.
13 *Donationis ob causam differentia cum datione ob causam contractuum innominatorum.*

g l. Labro, §. contractus de verb. sign. CVM iam locuti simus de contractibus nominatis, & innominatis, habentibus synallagna, vtrinque videlicet obligatibus: & [g] de formis eorum, re, verbis, literis, consensu perfectis: series postulat, vt de donatione agamus, quam in hunc locum inter anomalium conuentionum reiecimus, quòd non potuerit sub aliqua prædictarum formarum abso-

luè

lutè reponi: quia nec vtrinque obligationem habeat, videlicet liberum exiſtente ei cui donatur, repudiare donationem [a]: fiatq; interdum nudo pacto hodiè, olim tantùm ſtipulatione [b], vel traditione [c] interueniẽte.

3 Donatio itaque ſecundum M. Terentium Varronem, à Siculo nomine δωτὸν, vt donum declinatur: & à Græco nomine δῶρον, alius δῶρεα, Atticis doſis, traditio, datio [d]. Subſcribit Paulus [e], qui κατὰ ἀντίλεξιν, ait donationem doni dationem. Plinius quoque in præſenti rerum traditione, donationem ea ratione conſtituiſſe videtur, dum ait. *Græci antiqui dôron palmum vocabant, &*

4 *ideò dôra munera: quia manu dentur* [f]. Labeo donum à donando trahi vult, & genus eſſe: eiuſque ſpeciem munus, quod eſt donum cum cauſa [g]. Illud dixit antidorum Vlpianus [h]: quamquam munus in latiori, aliáque ſignificatione, & pro onere & officio accipiatur [i]: & vtrumque etiam hoc nomine contineri Ariſtoteles notat. *Munus*, inquit, *eſt rei alicuius donatio, ac honoris ſignum. Quamobrem, tam aru auidi, quàm ambitioſi donari cupiunt. Cùm id donatio habeat, quod vtrique appetunt. Nam & res eſt quam auari deſiderant, & honorem*

5 *adfert, quem ambitioſi expetunt* [k]. Quòd pertinet autem ad ſubſtantiæ donationis finitionem, Donatio eſt contractus [l], ſtricti iuris [m], quo quid transfertur [n] in alterum [o], gratis [p], & irreuocabiliter [q]. Vlpianus [r], diuidit donationem, in eam quæ propriè donatio eſt, & in eam, quæ propriè non eſt. Propriè donationem eſſe dicit, cùm quis dat ea mente, vt ſtatim velit accipientis fieri, nec vllo caſu ad ſe reuerti: & propter nullam cauſam facit, quàm vt liberalitatem, & munificentiam exerceat. Non propriè donatio, ſi

1 quis dat, vt tum demum accipientis fiat, cùm aliquid ſecutum fuerit: quæ tota ſub conditione donatio eſt: item cùm ipſe ea mente dat, vt ſtatim quidẽ fiat accipientis, ſi tamen aliquid factum fuerit, aut non fuerit: veluti, ſi cùm conualuerit velit ad ſe reuerti: nam & hæc donatio ſub conditione reſoluitur. Quamobrem quæ dantur, neceſſitate cogente, ſub impropriæ donatio-

7 nis appellatione continentur: cùm in neceſſitatibus nemo liberalis dici poſſit [s]. Huius generis erunt ob cauſam data [t], remunerationes, quæ ideò vt alienæ à donatione, ab inſinuatione liberæ ſunt, iure ciuili [u]: contractus innominati do vt des [x]. Docet & id titulus de condictione ob cauſam datorum [y]. Simili cenſura & donatio cauſa mortis impropriè donatio dicitur [z]: idem in dote. Receptum tamen eſt, & modum poſſe apponi donationi, & conditionem, nec ideò minus puram, & verè donationem dici, dummodò

8 ex illa commodum non accedat donanti [a]. Rurſum donationum aliæ obliquæ, aliæ directæ [b]. Obliqua donatio eſt, quæ præſtatur ab alio, quàm à donante poſt mortem eiuſdem, qualis legatum, quod eſt donatio ab hærede præſtanda, à teſtatore relicta [c]. Item donatio cauſa mortis [d], æqualis legatis

9 ferè [e]. Alia quoque diuiſio, in donationem quæ fit inter viuos, & eam quæ cauſa mortis, vel occaſione mortis [f]. Donatio inter viuos ea eſt, quæ ſine mortis aliqua cogitatione fit, & eſt irreuocabilis [g]: de qua primùm dicetur. Donationum inter viuos, alia purè concipitur, alia non purè. Pura & ſimplex dicitur: Non pura, cui adiicitur aliqua cauſa, vel modus, vel tempus, vel conditio. hæc enim licet in traditionibus rerum adiicere [h]: cauſæ adiectæ, & ex-

10 preſſæ, nota, dictio Quia: modi, vt conditionis, Si [i]. Cauſa ob quam donatio fit, conſideratur aut vera, aut falſa, id videlicet, per quod, vel à quo, vel propter quod aliquid fit. Et diuerſæ tot ſunt donationes cauſales, quot poſſunt eſſe diuerſæ cauſæ, & proinde per ſingula eas perſequi tædioſum eſſet. In-

11 ter inſigniores porrò donationes ob cauſam eſt donatio propter nuptias, quæ cauſam præſuponit nuptiarum, propter æqualitatem dotis: quemad-

a c ſi tibi abſenti, de præbend. ſex ſanctor. de reg. iur. l. hoc iure, § ſi ſ. ſi poteſt, de donatio. cum geſta, 24. d. l. § penult. de donationib. ap. Iuſtin. l. ſanctimus, § ſi quis argentum, C. eod. tit.

b l ſi quis alienam. C. de actio. l. traditionibus, C. eo tit.

c Varro 4. de ling. Lat. cõſent. Feſtus, de verb. ſignif.

d l. ſi natus certum, l. 35 § donatio. de mort. cauſ. donat. P.

e Plinius lib. 35 c. 14.

f Paul. in l. inter donum, 194 de verb. ſignifi

g l. ſed etſi lege, 28. § conſulum de petitione in P.

h l. munus tribus modis, de verb. ſignific. tit. de muneribus, & honoribus.

i Ariſto. 1 Rhetorum ad Theodect. c 3.

k ſi vertant donationem cõtractum l. ſi donationis, quod met. cauſa. l. ſi quis emptionis, de præſcript. 30 vel quad. annor. Cod. contractus, 4. de fide inſtru. C. e præterea, de iure patron.

l l. cum quidam donationis, 22. de donat. P. ſ. ſacrilegium, de act. & obl. tamen contractus nominatus ſecundũ Bartholum in l. ſacrilegium, de pœn. & Alexã. in l. inde condict. ob. cauſ. dator.

m dominij tranſlatus eſt titulus § in ædibus, 9 § fin. de donat. P. l. donatio § 1. § 1. donatio de donatio. cauſa mor. P. l. eum qui, l. § 1. de pub. in rem actio P.

n quis nemo ſibi dat. c. ſi de Inſtitutio. ap. Gregor.

o c. 1. de nona l. 1 & l. donari de donat. P. l. donari de reg. iur. l. Arrianus & l. pater, § ſi l. in ædibus, de donat. P.

p l. 1. de donat. l. 1. de preca. P. l. ſi. C. de vſu capto. pro dono. l. veſtes, & l. poſſeſſionẽ, C. de reuoca. dona. Aſſiſto, de dona. P. l. vbicunq; dotium erat, de dona cau mort. P. Vlpian. l. 1. de dona. P.

q l. 1. de donat. l. 1. de preca. P. l. ſi. C. de vſu capto. pro dono. l. veſtes, & l. poſſeſſionẽ, C. de reuoca. dona. Aſſiſto, de dona. P. l. vbicunq; dotium erat, de dona cau mort. P. Vlpian. l. 1. de dona. P.

r l. rem legatam, de adim. leg. P.

s l. hoc iure, § ſi de dona. in P. Cipianus, de oper. liber. t l. ſi pater § 5 iuncta l. Arrianus, de dona. P. u in l. naturalis, cum ſeq. §§. de præſcrib. x vt in l. ſi donat. meus, de condit. ob. cauſ. y l. natus, § 1 de donat. cauſa mor. z l. donatio. de donatio. quæ ſub modo C. lib. 8. tit. 55. a l. donatio ſub modo directa C. de dona. b § legatum, de legat. l. legatum, de legat. l. 2. de publican. rer. ſect. c l. 1. de mortis cauſ. dona. P. § 2. de donatio. d l. ſi C. de dona cau mor. e l. vbi nũ donatur. de dona cauſ. mor. P. f l. vbi ita donatur. g § alia autem de donatio. apud Iuſtin. h l. in traditionibus, de pact. P. cit. de dona. quæ ſub mod. l. ea lege, de condict. ob cauſ. l. 1. § 1. de dona. P. l. 2. § 6. 49. P. i l. demonſtratio falſa l. 17. § ſi de condit. & demonſtra. in P.

modum & dotis donatio, pro causa habet matrimonium [a]. Quocirca cessantibus his causis reuocantur, nisi pactum de lucranda dote, præmoriente vxore, vel de lucranda donatione ante nuptias, præmoriente marito adiectum sit [b]. Quod paulò diuerso modo in sponsalitia largitione perpenditur: nam si ex mera liberalitate fieri eam dictum sit, non redit ad donantem [c]: & si nihil de eo expressum, iure quidem antiquo præsumebatur ex mera liberalitate facta [d]: hodie autem tantùm ob causam futuri matrimonij [e]. Quamobrem in repetitione nunc adhibetur distinctio, num matrimonium secutum non fuerit, casu aliquo interueniente, & tunc seruatur l. si ab sponso, de donat. ante nup. C. aut num steterit per alterum contrahentium, quominus sequutum sit: qua in causa si per donantem steterit, is amittit donatum, nec reuocat: si quid autem ab alio acceperit, restituit [f]: aut consensu vtriusque abitum à contractu est, tumq; erit repetitioni locus [g]. Causa finalis generaliter propter quam donatur, consideranda est præcipuè: 12 vt si non impleatur, vel si nõ sequatur, reuocetur donatio: quæ autem sit finalis, facilè est cognoscere: nempe cùm aliter donatum non fuisset, nisi illud factum fuisset [h]. Idipsum tamen obtinet in causa impulsiua, vt si donaui quod arbitrarer me posse repetere, & ita facere decreuisse [i]. Nec enim cessante illa causa, reuocatur donatum, dummodò non steterit per accipientem, sed per casum fortuitum, vel alio modo, quominus impleatur [k]: quod & in modo placet obseruari [l]. Neque existimo pendente conditione, & modo, & causa, interim posse donantem abire ante moram donatoris à donatione: quia contractu inito, obligatio perfecta est, quamuis pendeat executio [m]. Cæterum hîc annotandum est donationem ob causam, diuersam esse à da- 13 tione ob causam [n], quæ potest interuenire contractibus innominatis do vt des, & do vt facias: in quibus tamen non priùs translatum est dominium rei datæ, quàm fuerit impleta conuentio ex vtroque latere, vel per acceptantem steterit [o].

a authent. dos data. & l. cum militæ in princ. & §. 1. de donat. ant. nup. C.
b authent. æqualitas, & authen. sed quæ nihil de pact. conuẽt. C. § 1. de æqua li. doc. in Authent.
c l. 1. de donat. in P. l. si mater, de donat. ante nupt.
d l. si filiæ, & l. si tibi, & l. 2. C. de dona. ante nup.
e l. cum veterum, C. eo. tit. de dona ante nup.
f dicta l. cum veterũ
g l. si diuersa, C. de transact.
h l. 2. §. fin. & l. 3. de donatio. in P. l. si militem, & l. dicta legem, l. si cum exiguam, & l. cum ancillam, C. de condict. ob caus. dato.
i l. si repetendi, C. de cõdict. ob cau. dat.
k l. penul. & fi. de cõdict. ob caus. C. l. qui operas, loca P. l. 1. § pen. de var. & extra. cogni. l. 3. & 4. de condit. insert. lib. 6. C. tit. 46.
l in l. 1. de his quæ sub mo. legati vel fideic. relinq. C. li. 6. tit. 45.
m l. sicut C. de actio. l. 16. cui sub conditione, 42. eo. in P. l. ex conditionali, de verbor. ob. l. no omne, de reg. iur. l. si filius familias, de verbo. ob. l. potior. §. l. qui potio. in pig. hab. P.
n l. hoc iure, l. 19. §. l. abeo & § fin. de dona P.
o l. si pecuniam, cum suis §§. & l. 3. §. 1. de cõdictio caus. dat. caus. non sec. l. naturalis, §. etsi quidem, de præscrip. ver.

De rebus quæ in donationem veniunt. Caput 8.

1 *Donari possunt res quarum dominia transferri possunt, non aliæ.*
2 *Hæreditas viuentis quare donari non potest à successore.*
3 *Donari possunt iura certò aduentura.*
4 *Donatio omnium bonorum, præsentium & futurorum, sine vlla reseruatione nõ valet.*
5 *Si fiat aliter valet.*
6 *Donator an teneatur creditoribus donantis.*

RES quæ donari possunt, illæ erunt, quæ in commertia liberè 1 venire possunt hominum: quare donari non potest, quod fieri non potest accipientis [p], vt res aliena [q], res quæ eius est, cui donatur [r]: quòd pertinet tamen ad vsucapiendi facultatem, donationis rei alienæ titulus prodest [s]. Sed id non facit sola donatio, sed & temporis lapsus, ex negligentia domini. Quæ in commertio hominum non sunt, vt res sacræ, religiosæ, donari nequeunt [t]: nec à personis, & prælatis ecclesiasticis res ecclesiæ in præiudicium eius donari possunt [v]. Non valet quoque donatio hæreditatis viuentis ab eo facta, 2

p l. in ædibus, l. 9. §. f. de dona P.
q l. si filius, 14. C. eo. l. constante, 21. eo.
r Paul. l. etsi consensum, l. 13. § fin. de contrah. emp. P. §. sic itaque discretis, de actio.
s l. 1. & 2. pro dona. P.
t l. inter stipulantẽ, §. sacram, de verb. ob. l. si in emptione, §. omnium de de contrah. emp. P.
v c. 2. de donat. ca. ea enim, § sui vero res, 10. q. 2. ca. exceptione 12. q. 2. tit. de reb. eccles. non alien. ap. Gregor. in sexto. & clement. 1. de nõ alienan. reb. ecclesiast. in Authen. l. iubemus, cum suis authenticis C. de sacrosanctis eccles.

qui

qui ſe ſucceſſurum viuenti ſperat[a]. Quia pactum futuræ ſucceſſionis viuentis reprobatur[b], tum quòd indignus hæreditate cenſetur, qui ad eam viuente domino aſpirauit[c]: tum quòd eius quod non eſt, nullæ ſint qualitates[d]: viuentis autem nulla eſt hæreditas. Quare autem nihilominus retineantur donationes, quæ in conuentionibus matrimonij fiunt de hæreditate futura, ſuo loco, Deo fauente, in vltimis voluntatibus, & teſtamentis explicabimus. 3 Iura tamen quæ nobis competunt, habent ſuſpenſam ex tempore executionem[e]: & in ſpe quæ ſunt certa, poſſunt donari[f]: non ſecus quàm fideicommiſſum à nobis relictum, & præſtandum ſub dubia conditione[g]. 4 Omnium bonorum donationem, præſentium, & futurorum, nulla reſeruatione facta, verius eſt non valere[h]. Quia per illam clauſulam, præſentium & futurorum, præcluditur via donanti, habendi hæredis, qui non niſi aliquo lucro non præſumitur velle defuncti adire hæreditatem[i]: ita hoc donationis placitum, vt reliqua quæ adimunt teſtandi facultatem improbatur[k]. Sed & inde votum improbatum captandæ mentis viuentis, vt mox dixi, inducere-tur[l], inſtarq; prodigi hic videtur, qui profuſa liberalitate, omnia ſibi ademit: & proinde exemplo prodigi, rata non erit eius alienatio[m], nec auditur, ita perire volens[n], qui ſe omnibus bonis, & vitæ præſidiis exuit, & priuat, vt nec is qui ſupra modum inconſideratè onerat promiſſione operarum libertatem[o]. 5 Si tamen fiat donatio omnium bonorum præſentium, non tamen futurorum, vel beſſis, vel alterius partis, recepta erit: dummodò querela inofficioſæ donationis non expugnetur, vel ne ſupra legitimum modum fiat[p]. 6 Sic enim poteſtas quærendi donanti in poſterum relinquitur, largitis omnibus facultatibus: & ſic videtur hic donator omnium bonorum alicuius tantum partis ſucceſſor, habita ratione futuri temporis, & quærendorum, vt non poſſit conueniri à creditoribus donantis, vt communis eſt ſententia interpretum[q]. Quia actio perſonalis non ſequitur fundum, nec bona[r]. Et ita à curia ſuprema Aufrerius refert iudicatum[s]. Niſi agatur à creditoribus, primùm contra donantem reuocatoria, veluti in fraudem creditorum facta donatione[t]. Ita ſi donator eſt ſoluendo, vel hæres eius prùs bona eius, quæ poſſident excutienda ſunt, quàm perueniatur ad tertios poſſeſſores[v]: ſi autē ſoluendo non ſit, vel ſi nullus eius hæres ſit, ex æquitate agi poſſet directè contra donatarium etiam directa perſonali, nulla intentata reuocatoria[x]. Et ita ſeruari teſtatur in curia ſuprema Gratianopolitana Guido Papæus[y]: vt euitetur conuentionum circuitus, quod in aliis receptum[z]. Potiſſimùm, vt ſcribit Guillelmus Benedictus, quòd in Gallia paruifaciamus iuris ſolemnia, quæ vocat ceremonias, nec inſpiciamus actionum ineptam conceptionem. Et conceduntur hodiè literæ, ſeu codicilli vocatioque in ius in regno, contra hæredes, & contra eos, qui bona poſſident debitoris, quocumque titulo poſſideant, ſi alius non ſit, qui eius nomine non ſoluat[a]. Alibi Aufrerius[b] poſt Cynum[c], donatorem non teneri reſpondere creditoribus donantis tradit, quando videlicet ſub nomine quotitatis, ex conuentione partium fit donatio[d]: contrà, ſi bona ad alium defferantur, per modum quotitatis, ex diſpoſitione iuris[e], vel ſub nomine hæreditatis[f]: aut ex reſcripto principis[g]. Idem Aufterius tamen fatetur donatorem teneri pro donatariis, ſi illi debitores inueniantur non ſoluendo[h]. Verum nihilominus erit, perpetuò onus æris alieni, ſingularis rei donatorem non ſequi, ſi alia bona debitoris ſint, vel ſi ante contractum debitum donatio fiat, & res donata, non erat obligata[k]. Donantur & remittuntur iura actioneſq;[l].

a l. quidam in iure, l. 30 § fi. de dona. P.
b l. pactum quod dotali, & l. hæc. C. de pact. l. ſtipulatio hoc modo concepta, de verbo ob. l. eo, C. de mutuit. ſtip cum ſim. l.
c dicta l. quidam in iure, § fi. & l. nam vt indigno, de donat. P. l. 2. § fin. de his quib. vt indignis
d l. eius qui in prouincia, de reb. cred. P.
e l. pro hærede, P. l. 1. de hæredit. vel act. vend. P.
f l. ſperm. C. de dona.
g l. 2 C. de pact. l. de fideicomm. lib. de tranſact. C.
h Bartholus in l. ſtipulatio iſta, numero 6 de verbo ob. l. 6 in l. ſi quis, in principio, de legat. 3 & in l. f. & ibi Cynus, C. de pact. Panor. in 2. parte conſi. 10 tum, conſi. 42 Bal. in l. ſi C. de pact
i de lege Falcidia, l. quod de bonis, eo tit. P.
k l. ſi fatetur, § idem reſpondit, pro ſoc. P. dicta l. ſtipulatio hoc modo concepta, de verb. oblig.
l d. l. ſi C. de pact. c. dereſtadq, de præb. in ſex. l. 2. de cōceſſ. præb. ap Greg.
m l. 1. de curat. furioſ. l. is cui bonis, de verbo. obl. P.
n l. non tantum, de appellationibus
o l. 1 § quæ oneratā quarum rerum act. nō dat. l. 2. de oper. liber. in P.
p l. ſi quis argentum § ſed etſi qua 2, C. de donatio. 2. vt mihi donares, 21. & l. fideiuſſori, eo. tit. l. pupil. 5 § ſi donauit, & § ſi cum de dol. ma except. in P. lib. 44 tit. 4 toto. & de inof. dona C. l. ſi vnquam, de reuoc. C.
q Guillel. Benedict. in c. Raynutius, in verb. cætera bona, numero 46 de teſtament. gloſ. in l. hæreditatem faciunt leges proxime citatæ.
r l. 1. § ſi hæres, ad Trebellia. l. actis C. de dona. facit l. 2. C. de hæredit. vel act. ven.
s Aufrer. in tractatu arreſtor. c. 12.
t l. vt mihi donares, l. 23 de dona. in P. gloſ. in l. 9 cis, & ibi Bal. Sal. & Angel. § item ſi quis in fraudem de act.
v l. Moſchis, 47. de iure fiſc. P.
x argumento l. ſi maritus, de fundo dot. in P. gloſ. in l. 1. de hæred. vel actio. ven. C.
y Guido Papæus, quæſtio 145.
z l. dominus, de cōdictio. indeb. P.
a Guillel. Benedictus ad dicta verba, cætera bona, numero 46. & 47
b Aufterius deciſ. capellæ Tholoſ. 186.
c Cynus in l. 2. ad leg. Iul. de vi pub.
d vt in l. cum res, C. de aquæd. in l. omnes, § Lucius, quæ in fraud. credit.
e d. l. 2. ad leg. Iul. de vi pub.
f l. hæreditatem, de donat. P. l. mulier bona de iure fiſc. P.
g l. princeps bona & ibi Barth. de iure fiſc.
h Aufrer. in dicta quæſt. 36 per l. planè ſi filium, § 2 de legat. 2 & per l. 1. & 2. de hæred. vel actio. ven. C.
i dicta l. actis, 25. C. de dona.
k l. 2. § ſi hæres, ad ſenatuſ. Trebell. l. ſi fideicommiſſum, § tractatum, de iudi, l. ſi donationis l. 1. C. de dona.

De personis quæ donare possunt, & quibus donari licet, & de donationibus filiisfamil. factis Cap. 9.

1 *Donantes domini esse debent rerum donatarum.*
Donare quæ personæ possunt, & quæ non. eod.
2 *Reus criminis quis donare, & de rebus suis disponere possit.*
3 *Donatio quando in fraudem fisci, & creditorum censeatur facta.*
In fraudem creditorum quando censeatur donatum. eod.
4 *Donare possunt mutus, surdus, senex &c.*
5 *Per se, per alios, per epistolam, per nuncium &c.*
6 *Meretricibus donatio num fieri possit validè.*
Donari quibus personis possit. eod.
7 *Absenti facta donatio quomodo valeat.*
8 *Donare sibi nemo potest.*
9 *Donatio filiofamilias fieri non potest.*
10 *Aduentitiorum vsusfructus patri quæsitus etiam hodiè, profectitia bona etiam hodie, quòd pertinet ad proprietatem, à filiofa. patri quæruntur. eod.*
11 *Donatio filiofamil. facta à patre cur non valeat.*
12 *Valeat autem facta emancipatis.*
12 & 13 *Donatio filiofa. facta à patre morte & emancipatione firmatur.*
14 *Dotis & donationis in filiumfa. distinctio.*
15 *Donatio causa militiæ & studiorum causa filiofam. facta, non imputatur filio in legitima, & valet vt irreuocabilis.*
16 *Donatio filiofamilias rectè à patre fit ob bene merita, & quæ sint illa.*
17 *Donatio filiofamil. facta fauore matrimonij valet vt inter viuos: sed conferenda, si succedere velit patri.*
18 *Donationes causa mortis non conferuntur.*

PERSONÆ quibus licet munificentiam exercere, proculdubiò domini rerum donatarum esse debent[a], mentis compotes[b], suorum bonorum legitimi moderatores, sine interdictione[c]: non filijfamilias, qui nisi patris permissu donare non possunt, etiam si peculij habeant administrationem[d]: nō minor 25 annis[e], non qui crimen maiestatis humanæ imminutæ admisit, etsi adhuc damnatus non fuerit, vel accusatus adhuc[f]. Idem & in reo diuinæ maiestatis, seu in hæretico[g]: alioquin post contractum, aliud capitale crimen, donatio facta ante rem iudicatam, irreuocabilis est[h]: maximè si moriatur reus ante condemnationem. Quia mors omnem reatus accusationem, paucis exceptis, extinguit[i], vel si reus factus absoluatur[k]. Neque ex eo quod crimen quispiam admisit, statim administratione & dominio rerum priuatus est, vel interdicta censetur ei rerum suarum tractatio[l]: quia ante condemnationem præsumitur innocens[m]: & quilibet bonus, nisi contrarium appareat, habetur[n]. Nisi constiterit reum, veluti conscientia sceleris tortum, cùm supplicium sibi instare & parare videret, in fraudem fisci, in quem bona perueniunt, donasse: tunc enim donata reuocantur[o]: non enim malitiis hominum indulgendum[p]. Cæterùm in fraudem præsumitur donasse, 1. si omnia bona sua donet[q]. 2 si donet coniunctæ personæ[r]. 3. si debitor reperiatur possessor posteà rerum donatarum[s]. 4. Si clàm fiat, vicinis

a l. portionem propriam, l. 12. C. de dona.
b l. Modestinus, l. 23. § fi. eo. tit. P.
c l. is cui bonis, de verbo ob. l. 1. C. de cura furios.
d l. 2 & l. filiusfami. l. 7. & l. in ædibus, 9 § quod filiusfamilias, de donatio. in P. l. si filiusfamilias, ad senatusconsul. Macedo P. l. contra iuris ciuilis regulas, § si filiusfa. de pact. P.
e l. fin. si maior fact. aliena ra hab. C.
f l. post contractum, & l. donationes, 32 § fi. de dona. P. l. n. ad leg. Iul. maiest. C.
g l. anthon. Gazaros, C. de hæretic. cum secundū leges, eo. tit. in sex.
h l. post contractum, l. 1. de dona. & l. si aliquis, 7. de mort. cau. dona.
i l. 1. & l. defunctus, si reus vel accus. mort. fuer. C.
k l. licet, § 1. nauta caupo. Hab. P.
l in l. reo criminis, de solutio. P. l. si forte, § quid ergo eo. tit.
m l. quoties, § qui dolo de dolo.
n l. merito, pro fer. P. c. si de præsump. per rationem l. fi. C. de probat.
o l. si in fraudem, de iure fisc. P. l. sed si maritus, § si qui & à qui manu. l. bet. non fiant § in fraudem de actio.
p l. in fundo, de rei ven.
q l. omnes, § Lucius, quæ in fraud. creditor.
r l. data, C. de donat.
s l. pignus, § superuacuum, quib. mo. pig. vel hypot. sol.

cinis ignorantibus [a]. 5. Si ſtatim poſt donationem crimen fieret [b]. 6. Si donatio fiat ſub conditione, ſi bona publicentur [c]. Ceſſat tamen fraudis præſumptio, ſi is qui dedit, & ſine crimine fuiſſet donaturus [d]. Condemnatione autem facta, per quam bona deferuntur fiſco, non valebit donatio: quia iam tunc bonorum adempta eſt reo adminiſtratio [e], ſcilicet ſi condemnatio ſit ex ſententia, quæ tranſit in rem iudicatam [f], alioquin ſi appellatum à ſententia ſit, à condemnatione, interim donec ſupremo decidatur cauſa iudicio, donatio poteſt fieri [g]: quia appellatio ſuſpendit iudicatum [h]. Et quamuis prouocatum à ſententia condemnationis non ſit, placuit & interpretibus, intra decem dies, qui conceſſi ſunt ad appellandum, poſſe donationem fieri [i]. 4 Mutus & ſurdus donare non prohibentur [k]: quia conſenſu donatio fit: niſi à natura quis mutus & ſurdus ſimul eſſet, nec intelligere poſſet quod fieret [l]. Idipſum in ſene conſidera, vt is qui mente conſtat donare poſſit, 5 qui autem delirare, & deſipere incipit, non poſſit [m]. Subinde & per nos ipſos, & per interpoſitam perſonam donatio conſummari poteſt [n], per nuncium, & inter abſentes, & per epiſtolam [o]: nemo tamen vel inuitus, do- 6 nare dicitur [p]. Conſiderantur quoque perſonæ in donatione, quibus datur, cùm non omnes capaces ſint: etſi tales præſumãtur, niſi ſpeciali prohibitione excipiãtur. Itaq; donationes affectionis cauſa factę, neq; honeſtæ, neque inhoneſtæ, ſunt prohibitæ. Honeſtæ, erga bene merentes, amicos, vel neceſſarios: inhoneſtæ, circa meretrices [q] in extraneos: & ſæpe ignotos [r]. Et affectio dantis potiùs, quàm perſona cui datur cõſideratur. Neq; meretrices, quia turpiter viuant, turpiter ideò accipere videntur [s]. Si tamen donationes in meretrices conferantur, vt copiam ſui corporis faciant, vel vt luxuriosè viuant, Chriſtianum eſſe non arbitror has probare donationes, veluti ab omni virtute, & iuſtitia alienas: & à meretricibus, vt pauperibus vel fiſco deſcribantur, eſſe extorquendas, vt turpitudinis fomitem & incentiuum. Quemadmodum traditum quoque iure ciuili, eum mandati agere non poſſe, qui meretrici ex mandato dedit [t], & à minore factam huiuſmodi donationem inutilem [u], vt à milite in focariam [x], nec ſpurio [y]. Multò magis etiam prohibebitur perſonis eccleſiaſticis, quæ militant ſub nobilioribus ſignis, in exercitu Dei, bona eccleſiæ pauperum alimẽtis derelicta, in ſcorta, & nephanios filios profundere, maximo cum religionis ſcandalo, quo ſummopere hodiè concutitur eccleſia Dei, quæ huiuſmodi hominibus illegitimis regitur, & quos tulit ætas patribus vitioſiores, vt digni duplici, & maximo honore ſint viri pij catholici, præfecti ſacris, quòd poſſint, inter tot indignos, & inter tot tene- 7 bras lumen ſuum incontaminatum præferre nobis. Donatur rectè & abſen- 8 tu [z], & pupillo ſeu infanti, alio pro illis acceptante [a]. Sibi tamen nemo donare poteſt, cùm debeat eſſe diſtinctio inter dantem, & accipiẽtem [b]: quodque ſemel meum eſt, ampliùs meum fieri non poteſt [c], vt neque in ciuili, aut naturali obligatione, quis pro ſeipſo fideiubendo obligari poteſt. Proinde cùm filios & pater pro eadem habeantur perſona, durante patria poteſta- 9 te [d], non valet donatio quam pater filio in ſacris conſtituto facit [e]: rediit enim quod huic dedit ad ipſum recta via, quicquid enim filiusfamilias quęrit patri ſtatim quęritur [f]. Sic qui ſic ſoluit vt ſtatim repetat, nõ videtur ſoluiſſe [g]. 10 Siquidem vt eximiè Paulus Caſtrenſis annotat [h], quamquam hodiè ius anti-quum ſit mutatum in acquiſitione aduentitiorum, vt ea non quærantur vltra vſumfructum patri [i]: tamen quod pertinet ad profectitia, id quod ex re patris filius aduenit in poteſtate conſtitutus, ex integro patri quærunt, & antiquum ius incorrectum remanet. Quæ enim, inquit Iuſtinianus, inuidia eſt, vt ſi quid ex re patris obueniat, hoc, ſecundum antiquam obſeruationem to-

[a] l non exiſtimo, de adminiſtra tutor l. ſi de minore P.
[b] l venire, § fin. de pœn recti P.
[c] arg l fin de ſtipul. ſeruor.
[d] l 6 iuncta l. 5. de requirendis.
[e] l. ex publicatorum, de publicatio. l. vnic. pœn filiæ. antefol. lib. 10 C.
[f] in l chirographis, § ſi de adminiſtra. tutor.
[g] l 1. § fi. ad ſenat. Turpill.
[h] l ferte, § fi. de iis qui manant inla. P.
[i] gloſſ in dicta l. ex publicatorum, in verbo ſcientia, Aſtens. Corſetus, co ſingu. appellatio facit c. ſi ſolũ, & ibi Philipp. Franc. de appellat. & ſi quis filio, § 1 ubi omnes, de inoff. teſt.
[k] l. quid quod l 34. § mutus, de donat. P. l in quibuſdam, de actio. P.
[l] gloſſ in d. § mutus, in verb. donare cum prohibetur per l diuersus, C. de reſtam.
[m] l ſenectus, l. 16 C. de donat. l. ſanam, de tranſact. C. l. ſenium, qui reſtam. facere poſſ C.
[n] Pomponius in l. 4. de donat. P.
[o] l. nec ambigi. 6. & l ſi aliquid, 13. C. eo tit. de donat.
[p] l nec ignorans, l. 10 C eo
[q] l. eſſ. ſi omnis, l. 5 de donatio. l. donationis, § 2. eo tit.
[r] l. in extraneos, l. 29. C. d. donat.
[s] l. 4. § ita quod meretrici, de condict. ob turp. cau
[t] l. ſi vero non renunciãdi § ſi autem ſeiens, mandat
[u] ſi quis cum teſtet, pro emptor in P.
[x] l 2. de dum. inter. vir & vxor. C. l nec teſtia hæreca §. mutier, ne nulla. teſta l mulierem c de his quib. vt indig.
[y] l. 1. C. de natura li.
[z] l. nec ambigi l 6 C. de dona c. ſi tibi abſenti, de præben. in ſex.
[a] l. ſi quis, l. 26. C. de donatio.
[b] l ne de minoribus. 25 Gregor. l. de auctoritate tutor.
[c] §. ſic ſiquę dilectę 2 ne eſt. de nouem. non tenet. de verb. obl.
[d] l hæres à debitore § ſeruo tuo & §

quod ſi ſtipulator, de fideiuſſ P. e l ſi C de impub. § ei vero, de inoffic. ſup l. cum ſemel, de agricol & cen ſit. lib 11 C. f l. donationes quas parentes, 25 de donat. inter vir & vxor l. b. C. nec. 24 l 2 C. de inoffic. teſta. g Iplacet de acquir hæredit. P. h l. quæ ſe ſoluit de ſolutio P. l. non videtur 33 de reg iuris P. i Paul. Caſtrenſ. in l. 22. C de inoff. dona. numer. 2. k in l. eũ oportet, de bon quæ libert. C.

tum

tum parenti acquiratur [a]? neque quicquam magis profectitium dici poteſt, quàm quod ab ipſo patre procedit [b]: vt certè hac ratione pater non donaſſe filiofamil. inter viuos, ſed poſt mortem ſuam deſtinaſſe poſſidenda videatur [c]. Antoninus Cæſar nec inter eas quidem perſonas, quarum iuri ſubiecti ſunt vir & vxor, qui, quæue in eorum poteſtate ſunt, donationes iure ciuili fieri poſſe reſcripſit [d]: quod & firmat Alexander [e]. In emancipatos autem 12
poſſe fieri donationes non ambigitur [f]. Nec intereſt emancipatúsne fuerit filius, cui donatur, quando fit donatio, an ſuus: dummodò ſi facta ſit ſuo, ante quàm eum emancipauerit, in donatione perſeueret [g]. Sicuti enim mor- 13
te patris, firmatur donatio filiofamilias facta, eo vſque ad finem perſeuerante [h], eodem modo & emancipatione, quæ pro morte habetur, quòd ad effectum ſolutionis poteſtatis paternæ pertinet, vt liquet ex Galli Aquilij formula [i]: Si voluntate patris emancipatus poſſideat rem: conſenſus quippe inducere videtur nouam donationem eiuſdem rei [k]. Sic opinor in l. Pomponius 14
Philadelphus, familiæ erciſcundæ, iure illo filiam habere præcipuam dotem à patre acceptam vt donatam, quòd pater decedens iure legati id ſtatuerit, mandans reditus prædiorum in dotem datorum genero ſolui. Et liqueretiã dotis cauſam aliam à donatione eſſe. Siquidem, vt monui, donatio nullo iure cogente fit [l]: at dos à patre, etiam inuito filiæfamil. conſtituenda eſt [m], vt non videam cur voluerint interpretes cauſam hanc dotis excipiendam à regula, quæ prohibet donationem fieri filio filiæue familias: cùm hæc exceptio non ſit à regula, ſed caſus proculdubiò diuerſus: potiſſimùm cùm dos non tam filiæ, quàm marito, qui extraneus patri eſt, concedatur, pro onetibus matrimonij [n], quos ſuſtinet, patriſq; loco qui filiam alere cogitur [o], nutrit, vt is dotem poſſidere adhuc videatur cum filia, non titulo donationis, ſed cum onere, & pro mercede & expenſis. Iiſdem ferè de cauſis, ad exceptionem re- 15
gulæ reuocandum non cenſeo, militiæ cauſa data à patre, quæ non infirmãtur [p]: vt nec ea, quæ ſtudiorum cauſa ſubminiſtrauit [q]: nam hæc æquum non eſt imputari filio, quòd ex officio & debito paterno facta ſint. Debet enim pater filiis, non tantùm alimenta corporalia, verùm etiam & ſpiritualia, & artem modumq; viuendi, vt alibi docuimus [r]. Et placuit etiam in- 16
terpretibus, donationem liberis in poteſtate conſtitutis, validè nec expectata donantis morte, fieri poſſe propter benemerita: quia illi tunc conſiderantur vt extranei, non vt filij [s]. Benemerita legitima eſſe poſſunt, quæ iuſtæ manumittendi cauſæ purantur, vt ſi patrem iuuerit in vitæ diſcrimine, contra latrones, in bello: ſi inſidias in eum detexerit: ſi ſanauerit, & his ſimiles [t]. Poteſt & pater aſſerere donando, filium benè de ſe meritum, etſi cauſam non exprimat, eique creditur [u]. Rurſum receptum eſt, donationem fi- 17
liofamilias factam, fauore matrimonij, valere ſtatim, vt donationes aliis factas [x]. Verumtamen debet hæc donatio conferri cum fratribus, poſt mortẽ patris, ſi velit vnà cùm illis patri ſuccedere [y]: cùm tamen donatio cauſa 18
mortis, vel alia quæ filiofamilias fit, & confirmatur morte tantùm, & ſilentio patris, non debeat conferri, quia habeat vim relicti [z].

a § 1, ita, verſi. ſanctius, per quas perſonas, ſub aliquo.
b l. prof. §. ita duos, de iure dot.
c l. cũ de bonis, ſupra, 11. C. de dona.
d l. nec inter, 4. C. de dona. inter vir. & vxo.
e l. ſi vt propon. 8, l. 5. C. eod.
f l. ſi quis in emancipatũ, C. de dona.
g l. filius emancipatus, C. de donatio.
h dicta l. donationes quas parentes, C. de dona. inter vir. & vxor. & l. cum oportet, § ſi autẽ de bonis quæ liber, C.
i in l. Gallus, § & quid ſi tantum, de liber & poſthumis P. & § præterea, quib. mo. ius patr. poteſta. ſol.
k l. cenſuales profeſſio. § 1. C. de dona. l. donationes in concubinam, § pater de donatio. P.
l l. 1. & l. donari, de donat. P. l. donari de reg. iur.
m l. qui liberos, de ritu nupt. P.
n l. dotis fructus, & l. quamuis, de iure dotium, P. l. pro oneribus, C. eo. l. docet ancillam, de rei vendi.
o l. ſi quis à liberis, de liber. ag.
p l. ſi filiusfamilias C. fami. erciſc. l. 1. C. de caſtrẽſ. pecul. milit. lib. 12. l. 4. de caſtrenſi pecul. P.
q l. quæ pater, 2. famil. ercis. P.
r lib. 2 præludiorum optimi iuriſconſ. c. 40. & 41.
s gloſſ. in l. ſi donatione, § poſtulas, de collat. C. Paul. Caſtrenſ. in l. 2. C. de inof. dona.
t l. etiam, verſ. 1 & l. iuſta, de manumiſ. vind.
v l. ſeruos, de manumiſſ. teſtament.
x explicat & ita iudicari docet Guido Papæus, deciſ. 145. Barthol. Chaſſa. ad rub. *des biens appartenants à gens mariez*, verſ. quinto quia habet donatio. &c. ad conſuetud. Burgund.
y Barth. Chaſſaneus, ad § 5. ad verba, *le reſtacent par teſtament*, in 4 regula, verſic. aduertendũ eſt, an *des ſucceſſions* in conſuet. Burg.
z Chaſſaneus in d. 4 regula.

De donationibus inter virum & vxorem. Caput 10.

Lib. 5. C. tit. 16. 24. P. tit. 2. Decretal. lib. 4. tit. 20.

1 *Donationes inter coniuges cur non valeant.*
2 *Amor nimius ſpoliat facultatibus amantes.*

Amorã

Amoris vis. eod.

3 *Coniugum contractus præter donationes valent.*

4 *Matrimonia venalia esse non debent.*

5 *Fœminæ facilè decipi possunt.*

6 *Liberorum educatio iussa coniugibus.*

7 *Amor verus solis animis constat.*

8 *Donatio facta à plebeio vxori nobili, vel à sene vxori iuueni, quare valeat.*

9 *Vxoris iuuenis cum sene viro periculum.*

Vxorem licebat mutuo dare ad sobolem concipiendam senibus lege Lycurgi. eod.

10 11 12 13 *&c. Donatio inter coniuges in quibus casibus valet.*

11 *& 10 Monilia, & xenia seu strenas rectè vxori maritus donat.*

10 *& 12 Donatio marito ab vxore facta dignitatis habendæ causa cur valet.*

16 *Donationum à principe factarum priuilegia.*

17 *Donatio ob reparationem exustæ domus vxoris valet.*

18 *Lana vnde vestes conficiat vxor rectè vxori à marito donatur.*

19 *Vestes quas vxor accepit à marito viuo, an relinquantur eidem post mortem mariti.*

20 *Donatio inter coniuges quomodo, morte secuta, traditione confirmetur.*

21 *Donatio propter nuptias, pendente matrimonio inter coniuges facta, cur valeat.*

23 *Donatio inter sponsos de præsenti, an valeat.*

24 *Dotem num lucretur maritus, moriente vxore ante consummationem matrimonij: aut vxor incrementum dotis, moriente marito.*

1 RATIONE personarum quoque, prohibetur donatio inter cõiuges, pendente matrimonio [a], & directè & per obliquum [b]. Atque quo tempore coniuges non sunt, donatio facta, in tempus nuptiarum relata, valet [c]. Hoc autem receptum est, inquit Vlpianus, ne mutuo amore inuicem spoliarentur donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate abutentes [d]. In qua ratione videntur contraria contineri, nempe profusa liberalitas, quæ ex amore nimio est, & amore se spoliare: quæ tamen vera sunt, & non simul quidem concurrunt, sed se consequuntur: nam primùm amor nimius profusam facit liberalitatem: inde autem paupertas & inopia: ex inopia de-
2 mum amicitiæ deliquium. In primis enim, vt vulgari prouerbio dicitur, πράσου φύλλῳ τὸ ἐρώντων δέδεται βαλάντιον. idest, *porri folio ligantur marsupia amantium.* Sic imperator Antoninus, milites meos, inquit, à focariis suis, fictis adulationibus, facultatibus suis spoliari nolo [e]: & sæpe vxoria delinimenta, mutant, imò verò corrumpunt vsque adeo mentem & voluntatem maritorum, vt adigant eos iudicium ferre contra proprium sanguinem, teste Caio [f]. Et cõtrà, sermone maritali, & blanditiis facilè procuratur vxoris liberalitas [g]. *Nihil est*, inquit Iustinianus, *furore amoris vehementius, quem retinere est Philosophiæ perfectè monentis* [h]. *Me tamen vrit amor, quis enim modus adsit amori?* inquit alius [i]. Infœlix certè cupiditatis captio, quæ & propriam personam, omni substãtia chariorem, prostituere suadet, vt misericordia factum visum fuerit dignum [k]: & quò ardentiùs quis diligit, eò profusior in amatum est: & ita, non vt inter maleuolos & infestos prohibita hæc donatio, sed vt inter coniunctos, ne nimio affectu alter fiat pauperior [l]. Quia amoris profusi, potissimum venerei, filia est inopia, secundum Plautum [m]. Et vt canit Ouidius [n], *inuenit artem*

Fœmina, qua cupidi captat amantis opes.

Plautus rursum significantiùs explicat [o]:

Velut meretrix meum herum sua blanditia intulit

a l. penul. C. de donatio inter vir. & vxor C. l. 1. 2. 3 eo. titul. P. c fin. eod.

b l. creditor, C. eod. titu l. si vir vxori, eod P.

c l. 2. & l. quod sponsæ, de donat ante nuptias, C. lib. 5 titul 3 l cum hic status, § sponsus, de donat inter vir. & vx.

d l. 1. de donat. inter vir. & vxor. P.

e l. 2. de donat. inter vir. & vx C.

f in l nõ est consentiẽdũ, l. 4. de inoffic. testam. in P.

g l. fi. si quis aliq. testa prohibuer. C. l. fin. eod. titul. in P.

h § illud quoque, quib. mod. natur. efficiãt leg coll 6.

i Virgil eglog. 2.

k l. 1. de senatusceen. Claudia C. § fin. de successio. subla. quæ fieb. per honorum vendi.

l in l fi. d quod, § si quis, & l. sed si vir, § quod legitur, de dona. inter vir. & vxor P.

m Plautus in proœmio Trinum.

n Ouid. 1. de Arte.

o Plaut. in Truculento.

In pauperiem, priuauit bonis, luce, honore, atq; amicis.
Diuitys alitur luxuriosus amor [a]. Et,
Diligitur nemo nisi cui fortuna secunda est [b].

a Ouid. 2. de rem. Amor.
b Ouid. 3. de Ponto.

Et proinde diruto fundamento facultatum, amore se spoliat.

At vulgus infidum, & meretrix retrò
Periura cedit: diffugiunt cadis
Cum face siccatis amici,
Ferre iugum pariter dolosi [c].

c Horatius libr. 1. Oda. ode 35.

Quamobrem & dissolueretur his liberalitatibus, succedente inopia, coniugum affectio, quæ vix coire potest, si ea adsit. Notum enim,

Cur nemo est Hecalem, nulla quæ cæperit Irum?
Nempe quod alter egens, altera pauper erat [d].

d Ouid. 2. de rem. Amor.

Sic omnes contractus alij inter coniuges, hoc excepto, permissos non ignoramus, si in fraudem prohibitionis donationum non fiant, quòd illis non redduntur pauperiores [e]. Satiusq; visum iuueniles maturè coercere calores, ne cupiditati dediti coniuges, tristem exitum sentiãt [f]. Accedit ratio Sexti Cecilij, quia sæpe futurum esset, vt discuterentur matrimonia, si non daret is qui posset: atque ea ratione euenturum, vt venalia matrimonia essent [g], nec libera, contra iuris regulas [h]; quamquam pro reparando diuortio matrimonij, donatio non fuerit improbata [i]. Forsan & alia efficax ratio prohibitionis, propter fragile consilium mulierum, quòd facilè ad donandum à maritis allici possent [k]; facilis enim ad decipiendum mulier [l]. Et vt Hero Ouidiana scribit. 1 2 3

e l. 1 § sponsus, §. cit. ca. de donat. inter vir. & vx. P. l. si vir vxori, eod. tit.
f l. si § filius autem, de bon. quæ lib. C.
g l. 2. de donat. inter vir & vx. P.
h c. femina. de sponsa. C. l. 2. C. de inutilib. stipulat. o, p. &. Tiraq. in 4. de verbo. oblig.
i l. vir mulieri, 75. de donat. inter vir. & vx. P.
k § 3. vers. si cõsentiat, vt immob. ante nupt. donat. iure hypot. dentur. collat. 5.
l § quæsitum, de acquirend. dom. in Auth. Coll. 9. Aristotel. lib. 9. de anim. text. in princip. l. cum multa. de donat. ante nupt. C.

Vt corpus tenerum, sic mens infirma puellis,
Fortius ingenium suspicor esse viris. Et Faustus [m],
Scilicet ista fuit veterum natura virorum,
Fallere fœmineum, credula corda, genus.

m Faustus lib. 4. Lunæ.

Quia vt scribit de Neëra Tibullus [n].

Sed fleti potuit; mens est mutabilis illi.

n Tibull. lib. 4.

vt certè est varium, & mutabile semper fœmina [o]. Paulus adhuc & aliam rationem huic prohibitioni donandi cõiugibus adfert, ne si permitteretur, adimatur coniugibus studium liberos potius educandi [p]. Vlpianus & moribus receptum esse, ne donatio hæc valeat inter viuos coniuges scribit [q]. Et iterum ex Antonini Augusti oratione subijcit [r], maiores nostros inter virum & vxorem donationes prohibuisse, quòd amorem honestum solis animis æstimarent, famę etiam coniunctorum consulerent, ne concordia pretio constare videretur, neue melior in paupertatem incideret, & deterior ditior fieret. Equidem & ratione istius famæ coniunctorum, opinor, propter futurum matrimonium contingendum donatum ab alterutro coniugum, non habere vim donationis [s]. Nisi vxor esset nobilis, & inops, maritus autem qui ei donat esset plebeius & diues: aut illa iuuenis hic autem senex [t]: tunc enim non esset simplex donatio, quæ hic prohibetur, sed remuneratoria, quæ admittur etiam erga personas, quibus alioquin donari non potest [v]. Porrò nobilitatis caussa nõ eò pertinet, vt propter matrimonium nobilis plebeius fiat, sed propter affinitatem coniunctarum personarum nobilium, quæ ex matrimonio nascitur [x], alioquin tantum abest vt nobilitatem suam viro mulier cõmunicet, quin contrà iũcta plebeio, plebeia fit, quan diu mariti vtitur vinculo, & lege [y], & ratione sexus maior est quilibet homo, cuiuscunque dignitatis mulieribus [z]. Porrò quod de iuuene vxore dicitur, quod senis viri in eam admittatur largitio, exemplo iuuari posset Sunamitidis, dictæ Abisag, 4 5 6 7 8

o Virg. libro 4. Aeneid. fortunate verborum figura, de virgine, q. 1. l. fin. C. de inoffic. testam.
p in l. 2. de donat. inter vir & vx. P.
q Vlp. in l. 1. eod. tit.
r in l. 2. eod. P.
s l. si ita stipulatus fuero, l. 97. § si tibi, de verb. oblig.
t Franc. Curtius, cõsil. 6. Boerius ad § 3. de consuetud. matrimonij & dotis, in consuetud. Bituricum. Barthol. Bald. & Iason, in l. Si ita stipulatus, § si tibi nupsero, de verbo. oblig.
v l. si pater, § fin. & l. Attilius, de donat. in P.
x l. 4. de gradib. affinit.
y l. 2. de dignitat. lib. 12. C. l. mulieris, cod. fin. de incolis lib. 10. C. §. fin. autem, de consul. in Authen.
z l. 1. de senator. in P.

quæ

quæ ſpecioſa conquiſita curioſè fuit, iuuenis, vt dormiret cum Dauide rege, vt frigiditatem ſenectutis calefaceret [a]. Et donatio hæc, huius rei cauſſa, potius ad retinendum matrimonium videtur admittenda, ac illæ quæ fiunt,
9 diuortij ſubterfugiendi gratia [b]. Verumtamen putarem conſultiùs facturos ſenes, ſi à iuuenibus ducendis abſtinerent: res enim habet periculum caſtitatis. Et verendum, ne illæ ſibi contra præceptum non mœchaberis, Lycurgi legem amplectantur, qua permiſſum aliquando ſenioni viro, vxori iuueni probum & honeſtum adoleſcentem admiſcere, & vbi eam generoſo illius ſemine compleſſet, ſuum ipſorum quod natum eſſet efficeret, vt narrat Plutarchus [c]. Abhorrere autem debet ab hac ſententia ingenuus & Chriſtianus vir:
10 cùm neque concubinos, neque iſtos emiſſarios fides noſtra patiatur. Sed prætermittendi caſus non ſunt, quibus donatio inter coniuges procedere poteſt [d], in quibus tamen, ſi ſeriò cauſſa perpendatur, apparebit, nõ tam iure donationis inter viuos, quantum alia ratione firmari. Et in primis, ſi maritus in annos ſingulos, vel menſes vxori, proprij vſus gratia promittit, ſi ex ea cauſſa numi ſoluti erogati ſunt, non datur repetitio [e]. Non quidem quòd promiſſio & donatio ſit valida inter viuos: nam hoc falſum eſt, etenim pro ea promiſſione mulieri non competit petitio [f], quæ tamen competit ex valida donatione [g]; ſed non competit repetitio conſumptorum, quòd mulier in vſus ſuos conuerterit, & ita impenſa marito reputantur, qui onera matrimonij
11 ſubire cogitur [h]. Et quæ maritus vxori tradit, vt comptior ornatioríue eſſet, ſua cauſſa potiùs, quàm vxoris, tradidiſſe dicitur [i]. Si ex annuo donato vxori ea ratione quid ſupereſt, anno elapſo reuocatur [k]. Quamobrem hæc donatio, nec propriè liberalitatẽ habet, nec inde alter coniugum pauperior redditur: neque etiam improbat lex xenia & ſtrenas, quas calendis Ianuarijs vxoribus
12 donant mariti: ſi quid autem donatur vt in vſus ſuos conuertat, contrà [l]. Secundò, probant iura donationem, quam in maritum vxor facit obtinendæ dignitatis cauſſa [m], qua donatione vxor pauperior non cenſetur facta, imo ditior: quia ex dignitate mariti, ſplendor & honor vxori accedit [n], quo magis ſæpius, quàm mariti delectantur, vt quæ cæteris præferri natura deſiderent, vt honore ſolo potiantur, onere interim maritum durè prem. ẽte, propter onus quod ſuſtinent, qui habent dignitatem [o]. Et ita ſatis compenſata videtur mulieris pecunia, cum honore, viro induſtriam, illa pecuniam contribuente ſocieta-
13 ti [p]. 3. Caſus notatur in donatione ſerui, facta vxori, ea lege vt manumittatur [q], quæ probatur: quia non inde mulier ditior fiat, quæ tamen nudum miniſterium manumittendi habet [r]. 4. In donatione ad ſepulchrum coniugis [s], quæ tamen ſpecies donationis ad pietatem, & tempus poſt mortem referen-
15 da eſt, quo nõ fiet locupletior cõiunx [t]. 5. Conſtituitur in marito, qui rogatus de reſtituenda hæreditate certa ſumma retenta vxori reſtituit, nullo retento, vt id donationis iure valere dicatur. Quod tamen Vlpianus magis ad plenã fidem reſtitutionis pertinere, quàm ad donationem arbitratur. Quia, inquit, ſæpe credimus aliquid defunctum voluiſſe, & tamen non rogaſſe [v]. Sextus, vt valeat donatio facta marito ea lege, vt filiæ communi in dotem det: verum tunc tantùm valeat, quando in dotem dederit, non antè. Et ſic cauſa dotis illam ſuſtinet [x]. Et nullum lucrum ex ea apud maritum remanet [y]: neque prohibita eſt donatio quæ fit à ma-
16 tre, conſtante matrimonio, in filium vel filiam, ſed permiſſa [z]. Septimus, in donationibus quæ inter Auguſtum & Auguſtam fiunt conceſſis [a], neque illud rationem obſcuram habet: quòd princeps ſolutus ſit legibus [b], & quòd eius præſentia iuris ſolemnia ſuſpleat [c]. Habẽtq; alia priuilegia donationes à principe factæ etiã in priuatos, vt nõ quærãtur vllo modo patri: vt enim principalis fortuna ſupereminet omnes alias, ita oportet principales liberalitates culmẽ habere præcipuũ [d]. Quare rectè Cæſares, quę ſibi vindicãt

[a] 3 Reg. 1.
[b] Hermogen. inſt. vltimus, §. fin & Cæſar in l. vel propter, de donat. inter vir. & vxor.
[c] Plutarch. in vita Lycurg.
[d] l. ſi quidem, 13 §. 1. de donation. inter vir. & vxor. C.
[e] in l. ſicut ceſſat l. 31. C. de donat. inter vir & vxor. l. ex annuo 16. cum 3 ff ſeq. eo. tit. P.
[f] d. & l. ſicut.
[g] l. ſi quis argentum, §. fin autem, de dona. l. qui ex donatione, cod. P.
[h] l. quod in vxorẽ, de negot. geſt. C. l. quod nulla, de relig. & ſumpt. funer. P.
[i] l. ſi vt certo, § interdum, ſoluto matrimonio, de dona. P.
[k] d. l. ex annuo.
[l] l. ſed ſi vir, § ſi vir. vxori nummos, de donat. inter vir. & vxor P.
[m] l. quod adipiſcendæ 41 cum 2 ff ſequent. de donat. inter vir. & vx. P. Vlpia in titulis tit. 8. §. 7.
[n] § fin de conſulib. in Authent. l. fœminæ de ſenator. P. l. & l. mulieres, de dignit. lib. 31 C. l. fin de tutel. lib. 12 C.
[o] l. 1 § ne caſtrenſe, de caſtr. bonor.
[p] l. ſi nõ iuerint, pro ſocio. in P.
[q] l. quod autem, §. fin. de donat. inter vir. & vxor. P. Iul. Paul. lib. 2 Recep. ſententia tit. 24.
[r] Sulpitius Marcellus, de donat. inter vir & vx.
[s] l. ſi ſponſus, 5 § cõſtat donat. inter vir. & vx.
[t] in d. & l. 1. ſi ſponſus, § fin.
[v] l. fine vxor, de donat. inter vir. & vxor.
[x] l. prefectus, § ſi quis vero, & l. 4 vers. de iure dot. P.
[y] l. ſi conſtante, 19. de donat. inter vir. & vx. C.
[z] l. penul. C. de donat. inter vir. & vxor.
[a] l. princeps, de legib. P.
[b] l. omnium, de teſtament. C.
[c] l. cum multis, de bonis quæ liber. C.
[d] l. ſancimus. § 3. C. de donat.

in his donationibus, dicunt eſſe meritò priuilegia. Qui enim ſuis conſiliis, 16
ſuisq; laboribus, pro toto orbe terrarũ die noctuq; laborãt, quare non habeãt
dignã ſua prærogatiua fortunam [a]. Octauus, valere donationem pecuniæ pro- 17
batur, quæ in domus vxoris exuſtæ refectionem impenſa eſt [b]: in hoc enim ca
ſu ceſſare omnes prohibitionis rationes videntur: & ſumma æquitas ſuadet,
coniuges, ſuperuenientibus aduerſis caſibus, compati, vt iura maritũ impro-
bant, qui ſpernit nec curat infœlicitatem vxoris [c]. Nonus caſus, in lana data 18
vxori à marito, ex qua veſtimenta facta, vxoris ſunt [d]. Cuius ratio, quòd hæc
officio, & debito quoque maritali impenſa videntur, non iure donationis: ſi-
cut & licet dotem reddere vxori, quæ eam perditura non eſt, vt ſe & ſuos
alat [e]: quod & muneris eſt mariti, dote penes illum exiſtente [f]: ſunt autẽ in-
ter onera mariti vxoris alimenta [g], quamquã etiam eã indotatã acceperit [h].
Nam & ei, eorũ ſaltẽ nomine, poſt mortẽ quippiã tenetur relinquere [i]. Potrò
alimentorũ appellatione, & veſtes veniũt [k]. Quare, quia marit⁹ tenetur viuus
vxori præbere alimẽta, mortuo marito, vidua per annũ luctus, quo maritũ lu-
get, & pẽdẽte tẽpore quo ei⁹ dotẽ hæredes retinẽt, & veſtes, & vnde viuat ſup-
peditare tenẽtur [l] hæredes. Frequẽs tamẽ, nec inutilis quæſtio eſt, Num veſtes 19
quas viuẽs marit⁹ vxori reliquit, vxori relinquãtur, eo mortuo, an verò reppe-
ti poſſint ab hæredib⁹ mariti, vel illa p̃mortua penes ſuos hęredes ſint. In qua
Bartholus [m] rat⁹ eſt, veſtes p̃torias reſtitui marito vel eius hæredib⁹, quotidia-
nas minimè. Et hũc ſequũtur reliqui ferè omnes interpretes, vt Angelus [n], Pau-
lus Caſtrenſis [o], Baldus [p], Boërius [q], & alij [r]. Quod intelligi par eſt, quãdo ſim-
pliciter tantũ, & in vſum conceſſę ſunt prætiolæ veſtes: diuerſum ſi eo animo
concedantur, vt perpetuò vxorũ & hæredũ earũ ſint [s]. Aliter non omnia quæ
vxoris cauſſa parata ſunt, vxoris ſunt. Quamobrẽ ad maritũ, vel eius hæredes
redeunt, & legari ſecundæ vxori poſſunt [t], vel ipſi primæ [v]: quod non fieret ſi
eius eſſent, cùm nemini res omnino propria, legari poſſit [x]. Vbi porrò donatio 20
facta expreſsè horũ eſt à marito, perdente matrimonio, & ſecuta fuerit tradi-
tio, & in ea voluntate ſine reuocatione perſeuerauerit, rectè dicemus hãc do-
nationẽ, vt reliquas inter coniuges morte firmari [y]. Obſerua tamen ſingulari
nota, vt res tradita ſit, alioquin enim nulla traditione ſecuta, nõ cõfirmaretur
donatio hæc ſilentio & morte [z]. Itẽ obſerua morte cõfirmari hãc donationẽ
re tradita, morte videlicet donantis, non autẽ morte coniugis cui donatur:
nam eo mortuo reuocatur tacitè. Sicut & tacitè quoq; reuocata cẽſetur, ſi res
tradita coniugi, alij poſteà tradatur [a]. Et hæc eadẽ obſeruari debere exiſtimo,
in mundo omni mulierebri, torquibus, bullis, cæteriſq; monilibus vxoris gratia
paratis, niſi cõtraria ſit conſuetudo, vel municipalis lex alia, aut conuentione
nuptiali aliter placuerit. Attamẽ vbi municipij iure ornamẽta, & mũdus vxo-
ri relinquũtur, voluerũt interpretes, res & monilia magni p̃tij nõ cõtineri [b].
Decimus caſus validæ donationis inter coniuges, eſt in dote, & donatione 21
propter nuptias, quæ augeri poſſunt pendẽre matrimonio [c]. Cùm tamẽ dona-
tio propter nuptias potius remuneratio dotis, & æqualitas eiuſdẽ dici poſſit,
nõ ex voluntate, ſed neceſſitate orta [d]. Et rurſum aliena à vera donatione, quæ
irreuocabilis eſt, cũ tamẽ donatio propter nuptias ſoluto matrimonio reuoce
tur ſecũdũ modũ reuocationis dotis [e]. Vndecimò, valet donatio cõiugi facta 22
ea lege, vt pro cognato expẽdatur, vel pro alio [f]: quia tũc potius extraneo, quã
vxori facta videtur donatio. 12. vt valeat donatio inter cõiuges vſusfructus [g].
Item 12. proprietatis, ſi mutuò fiat inter coniuges, ea quæ inter viuos eſt [h].
Nec hoc loco oportet donationes ante nuptias, quæ in nuptialibus in-
ſtrumentis, vel antè fiunt, miſcere: cùm nos loquamur tantùm de do-
nationibus, quæ inter coniuges, & conſtante matrimonio fiunt. Cæte- 23
rùm dubium eſt, num donatio facta inter ſponſos, qui per verba de præ-
ſenti contraxerunt, & tamen publicè adhuc non celebrarunt nuptias, valeat.

Et

a l.fi.§.fi.de quadrũ. prælegat C.
b l.quod ſi vir, l. 15. de dona. inter vir. & vx.
c l.ſi cum dotem, § fin autem, in fauſtiſſimo furore, ſolummarmo. P.
d l.ſi mulier ex pecunia, l. 10. § fi. de donat inter vir. & vxor. P
e l. unus, § fi. de iure dot. P.
f l. pro oneribus, de iure dot C.
g l. vbi adhuc, C. eo. h can. omnino, 31. di ſtin.
i l. 1. & authent. præterea, C. vnde vir & vxor.
k l. legata alimentis de aliment. & cibar leg. l. verbo victus, de verb. ſignifica.
l in l. fin §. vidua, ad municipal. Accurſ. & alij interp. in l. vnic § cum autem & § exactio. de rei vxor, actio C. l. 1 § mulier, & l. curatorem, de vent. in poſſeſſ. mitten.
m Barthol in l. penult § ferius vxoris ſoluto. matrimo.
n Angel. conſil. 101.
o Paul. Caſtren. in § 4
p Bald. in l cum te, de dona. ant. nupt. num. 3. & 4.
q Boërius ad conſuetudines Byturigum, tit. de conſuetudine matrimonij
r denſie quæſt. Thoſ. 336
s argumẽto l id teſtamentum, 25. de peculio,
t l. ſi quod eorum, 41 in princ. & §. de lega 3 l. quicõque rogauerit, l. 29. eo. titul.
v l. hoc legatum, 45. de lega 3
x l. proprias tuas res, C de lega.
y l donationes quas per patentes, & l. res vxoris, C. de dona. inter vir. & vxor l. cum hoc ſtatus, § otario, & l ſi ſtipulata fuerit, eo. titu. in P.
z l. Papinianus, de dona. inter vir. & vxor. P.
a l ſi maritus tuus, C. de donat. inter vir. & vx C.
b Barthol. in l. quãtus, de auro & argen. lega P. ita iudicatũ tradit Boërius titul. de conſuetud. Byturig
c l. ſi conſtante, 19. de donatio. ante nup. C.
d authentica ſed tũ neceſſe eſt, eo. tit. de dona. ante nup. C.
e l. fin. de donat ante nupt C.
f l ſi mulier, l. 6. de dona. inter vir. & vx. g Franciſ. de Cutre conſ. 6. & 7. Feudor. Boërius conſil 44. numero 1. & in 3. 1. de conſuetud. matrimo. in fin. conſuc. Byturi. h Boërius quæſt. 355. numero 4.

Et Cynus,& Baldus,& Salicetus rati sunt non valere [a]. In contraria sententia sunt Oldradus [b], Ludouicus Romanus post Imolam [c], Aso [d]: quamquam matrimonium esse cõsensu per verba de præsenti perfectum dicat, tamen quod pertinet ad prohibitionem donationis; antequam sponsa in domum mariti ducta fuerit, non esse perfectum arbitratur. Et ideò, inquit, cùm vxor deducitur, potest in itinere rectè donari. Quod tamen Cynus ait per doctores improbari [e]. Et ego sequor sententiam, vt improbetur donatio, veluti matrimonio per consensum sine traductione perfecto, per verba de præsenti [f]: & nuptias non concubitus, sed consensus facit [g]: & Scæuola etiam expressè secundum hanc sententiam respondisse mihi videtur [h]. Byturigum cõsuetudo est, vt matrimonio consummato, vir non possit inter vinos, vel vltima voluntate
24 donare, directò, aut per obliquum [i]. Sed illa perdifficilis quæstio est, disponente consuetudine, vel lege municipali, vt si vxor decedat sine liberis, vir superstes lucretur dotem aut partem eius: & cõtrà, si prædecedat maritus, vxor lucretur incrementum dotis vel donationem propter nuptias, num decedente altero desponsatorum, per verba de præsenti, ante cõsummationem, seu ante celebrationem nuptiarum, lucrũm illud obtineant [k]. Qua in quæstione tres sunt sententiæ, alij adfirmant lucrari: alij negant: alij medium secuti, ita lucrari maritum dicunt, si onera matrimonij inceperit sustinere, non aliter. Qui affirmant, sunt Bartholus [l], Baldus [m], Matthæus Matheſillaus [n], Atque Angelus [o] ait, hanc sententiam in praxi seruari posse, potissimum si sponsus de præsenti sustinuisset onera, & ita tamen successurum pro media parte lucri. Accedit quòd appellatione vxoris, venit sponsa de præsenti [p], nõ extenuuè, sed ex propria significatione, etsi in cubiculum ducta nõ fuerit [q]. Item neque matrimonium ideo minus consistit, quòd seorsum coniuges habitent [r]. In sponsa adulterium, ac in nupta vindicatur [s]: adulterium autẽ nihil aliud est, quàm alieni thori violatio [t]. Et lex Iulia quæ prohibet marito alienare fundum dotalem, & in sponso locum habet [v]. Cæterum Baldus, vt plerumque sibiipsi in aliis etiam contrarius est, & in hac quæstione sibi repugnat, & contrariam aliquando secutus est sententiam [x]: vt & Petrus Ancharanus [y]. Quod statutum, vel lex quæ de matrimonio loquitur, debeat intelligi de cõsummato [z]: alioquin initiatum tantum per sponsalia, non cõsummatum dici [a]: & statutorum verba sunt strictè accipienda, & propria significatione [b]. Atque causſam dicũt lucri onera matrimonij, quibus cessantibus neque susceptis, non habere locũ lucrum tradunt [c]: neque ad rem facere, quòd onera quædam ante copulam suscepta fuerint, quòd illa sint voluntaria, & impensæ voluntariæ non minuãt dotem [d]. Sed plura in facienda vxore, quàm in ducenda spõsa requiruntur, maiorq; ratio viri quã spõsi in luctu [e]: & ecclesia vix probat illa spõsalia, vt matrimonij clandestinũ, si nõ fiãt publicè in ecclesia, cũ sacerdotis benedictione [f]: & proinde illa sponsalia etiã per verba de præsenti inita, sine sacerdote, indigna videntur præmio nuptiarum, vt cõtra legẽ inita [g]. Tertia sentẽtia sunt Raphaëlis, & aliorũ quorumdã, qui arbitrantur spõsum pro ratione tẽporis, quo subit onera ante nuptias, habere debere lucrũ, non vltrà [h]. Verior tamen habita est sententia, & iustior, qua sponsus de præsenti excluditur à lucro, donec publicè nuptias celebrauerit, & deducta fuerit vxor in domũ eius. Idipsum & in sponsa, præmoriente sponso ante nuptias, seruandum: & ita iudicatum in curia suprema Parisijs refert Nicolaus Boerius [i]. Et notabile tamen adhuc quod scribit Felinus [k], & Salicetus [l], virum lucrari dotem traducta in domũ vxore, si ea moriatur etiam, antequã cognita fuerit. Quia de proximo cognoscenda, pro cognita habetur [m], & præsumitur cognita, aut casu superuenĩente, per eum non stetit quominus fuerit cognita, & idcirco conditio pro impleta habenda sit [n]: dummodò, inquit Felinus, traducta sponsa de præsenti,

a Bald. & Cynus in l. cum te, de donatio. ante nupt. Bald. & Salicet. in l. cum te, eodem titul.
b Oldrad. consil. 5.
c Ludou. Roma in l. si fecer, §. Lucius, soluto matri.
d Aso in Summa de donat. ante nupt.
e Cy. in dicta l. cum te
f can. de illis, de desponsat. impub. c. de illis, de conditio. appos.
g l. nuptias, de regu. iur.
h l. penul. de donat. inter vir. & vxor.
i Boerius consil. 44. & in §. 1. de cõsuetud. matrimo. in consuetud. Byturig. hanc quæstionem plenè explicat Angelus, in § fuerat, de actio. numero 24. Felin. in rubr. de sponsa. Boerius, in §. 1. de consuetud. matrimon. in consuetud. Byturigum.
k Bartholus in l. nihil refert. amotarum, adducuntque gloss. in l. ea quæ in 2. ad municipales.
m Baldus per l. Deo, volens, de episcop. & cleri. & in l. fin. de dot. prom. ff.
n Matthæus Matheſilan. in c. si vero in 1. de sententia excommunica.
o Angel. in dicto §. fuerat
p l. cũ patet, de pact. l. nõ sine, C. de bo. qui ex fiber
q l. cum fuerit, de condition. & demonstra. capit. fin. de desponsa. duorum cum sufficiat, & cum tum renunciatur, 27. q. 2.
r l. nihil interest, rerum amota l. mulierem arcentis, l. denique, & l. seq. de rit. nup. ff.
s l. si vxor, ad leg. Iul. de adult. ff.
t can. §. cùm ergo, 32 q. 2.
v in l. lex Iulia, de fundo dotali in ff.
x Baldus in l. non sane, de bonis quæ liberis & in authentica dos data, de dona ante nup.
y Anchara. in repetit. fol. 47. vers. quæro de quæstione quæ sæpe occurrit. de constitut.
z l. ex publico, § fin. de commerc. con ge.
a can. Institutum, §. 1. & ea cum similitu., 27 q. 2.
b Paul. in l. si quis contra, de fer cõ
c l. cum cessante, de appella. l. 2. §. fi de donat. inter vir. & vxor. d l. 1. & quod dicitur, & l. nuptiarum, de impensis in reb. dotal. fact. e l. vxoris, §. 1. & l. solet, de iis qui notan. infam. f 1. C. de secund. nupt. g l. qui contra, de incest. nup. C. h si quis aduersus de nup. ap. Iustin. auxilio de quinquenal. facere videtur l. creditor, § fi. inter maritum, mandat. & l. diuortio facto solutum matri. i Boerius ad §. 1. de consuetud. Byturig. k Felinus in rub. de sponsal. n. 5. l Salicetus l. cum te, de donat. ante nup. C. m [illegible] mihi testam. n l. 2. & l. si quis hæredem, C. de inst. mat. sub conditio. fact.

dos quoque data fit, non aliter, videlicet ſi fit tantùm promiſſa [a]: cui adſtipulatur Salicetus [b]. Baldus tamen ſimpliciter ſine hac exceptione pro lucro pugnat, cui accedo. Ea ratione, quòd idem ſtatuendum ſit in lucro vxoris nuper traductæ, præmoriente marito: & ideo propter ancipitem & communem aleam fata non erunt & fortuita conſideranda [c], neque damnum quòd accidere poteſt, cùm & lucrum quoque eadem cauſſa poſſit cõtingere [d]. Et vnicus tantùm mihi videtur textus qui probare videbatur in ſponſo de præſenti lucri cauſſam locum habere, caſu mortis, in l. Deo nobis, in §. nam & maritus, de epiſco. & cleric. C. quem intelligi volunt de ſponſo, per verba de præſenti, non de marito, qui cognouit vxorem, idque adſtruunt, propter ingreſſum religionis, de quo ibi tractatur. Verumtamen textus de eo non poteſt intelligi neceſſariò, cùm etiam coniuges, conſumato matrimonio, ex conſenſu poſſint, vtrinque caſtitate promiſſa, religionem ingredi [e].

a Felinus in dict. rubr. de ſponſal. numero 1.

b Salic. in l. ſi conſtante, C. de dona. ante nup. facit tamen hẽ, ſed quæ, de pact. conuen. C.

c l. 2. de condict. & demonſtra. in f.

d l. ſi pater puellæ, l. 12. de inoffic. teſtam. C. l. ſi ea lege, C. de vſur. l. penul. de ſolut. C.

e c. 1. & c. cum ſit, & c. coniugatus, & c. ſane, de conuerſ. coniuga.

Quomodo confirmentur donationes inter patrem & filiumfamilias, & inter coniuges factæ. Caput II.

1 & ſeq. *Donationes inter patrem & filiumfa. & coniuges, morte & ſilentio confirmantur, quomodo.*

2 *Quomodo differant à legatis, & cauſſa mortis donationibus.*

3 *Conſtitutum num æque firmet donationes inter coniuges & filiosfam. facta ac traditio.*

4 *Donatio filiisfamiliàs facta iuramento confirmatur, ſi inſinuata pendente vita patris.*

5 *Donatio inter coniuges num iuramento firmetur.*

DONATIONES quæ filiisfamilias fiunt à parentibus, & inter coniuges, firmantur iure ciuili, ſilentio, & morte donantis, ſi vſque ad quantitatem legitimam fiat, vel eã excedentes actis fuerint inſinuatæ, vel ſi ſpecialiter in ſuprema voluntate donator vel donatrix cõfirmauerit, quo caſu ſine illa diſtinctione ratæ habebuntur: ſiue intra ſummam non inſinuandam, ſiue ſupra eam ſint. Sed in eo diſtinctio adhibenda, vt ſi ſupra ſummam inſinuandam ſint, nulla inſinuatione præcedente, tunc ratæ tantùm cenſeantur à tempore confirmationis; ſi autem inſinuatæ ſint, retrahatur confirmatio ad tẽpus quo factæ ſunt, & conſcriptæ [f]: videlicet ratione fructuum & partuum, vt cenſeantur fuiſſe eius cui donatum eſt, & vt de dãno dato in re non teneantur [g]: videlicet, quando is qui donat præmoritur, alioquin ſi ſuperuiuat ei cui datũ eſt, extinguitur omnino donatio [h]. Nec ideò hæc donatio legatum, vel donatio cauſſa mortis dicenda eſt, ſed inter viuos: nam ſilentium, vel expreſſio teſtatoris qui donarit, eſt tantum confirmatio [i] eius, quod prorſus non erat inutile, ſed ratione aliqua impediebatur ſortiri effectũ, vt inter coniuges, matrimonium, quo dirempto impedimentũ ceſſat, & perſeuerante voluntate rata fit donatio [k], veluti ex noua cauſſa priori addita: quod & de poteſtate conſtituendũ in filiofa. Obſeruandũ autẽ hîc hãc donationẽ intelligẽdã eſſe,

f hæc in l. donationes quas parẽtes, de donatio inter vir & vx. C.

g l. cum pater, §. pater filiæ, de legat. 2. §. ſi mortis cauſſa, inter virũ & vxorẽ, de dona. cauſſa mor. in f.

h l. cum hic ſtatus, §. ſi ambo, de dona. inter vir. & vxor. l. 2. de bon. quæ liber.

i l. ex verbis, 14. de dona. inter vir. & vx.

k l. 2. C. de dote, cam. nõ numera. l. quia in hoc tempus, l. ſi quis vxori, & l. quia interim, de dona. inter vir. & vx.

esse, de ea quæ purè fit filiisfa. vel coniugi, non etiam de ea, quæ conditionem habet, aut modum, in qua lex sequenda contractus: veluti, si fiat donatio peculij profectitij nomine: nam donatum non confirmatur vt præcipuum filio morte patris, sed vt peculium communicatur [a]. Subinde silentiũ ita demum has donationes firmat, si anteà fuerit traditio rerum donatarum, non aliter [b]. Remanet tamen dubium, num ficta traditio constituti pro vera possessione hîc habeatur: veluti si pater dans filiofam. aut coniunx coniugi, se constituat nomine filij, aut coniugis quibus donatur, possidere. Et certè placuit Angelo illam sufficere fictam traditionem in donatione coniugi facta [c]. Et in eadem sententia sunt, Ioannes Berberius [d], Socinus [e], Philippus Decius [f]: & alij [g]. Et Alexander idipsum statuit, si retineatur donando vsus fructus [h]. Idem in filiorum fa. donationibus obseruari tradidit Baldus [i], Paulus Castrensis [k], Cœpola [l], Socinus [m]. Cæterum Massuerius scribit, solam fictam traditionem factam per patrem, non sufficere: nisi huiusmodi donatio fiat in contractu & fauore matrimonij [n]. Quia possessio, est corporis, non iuris [o]. Huius sententiæ fuit etiam, etsi obscurè, Paulus Castrensis [p]. Quia ficta, inquit, possessio exigat causam legitimam præcedentem [q]: in hac autem donatione in filiumfam. vel coniugem nulla est præcedens legitima causa, imò, nec probata ad vsucapiendi facultatem adipiscendam [r]. Et superuacuum esse videtur credere agrum venisse, aut alienatum fuisse, cùm ipse debitor reperiatur possessor [s]. Admittam tamen, vt si translatione facta rei, iterum præcariò acceperit eandem qui dedit, non esse fictam traditionem
4 nec obesse precarium confirmationi [t]. Sed vlteriùs inquiramus, num donatio filiisfam. aut coniugi facta, firmetur iuramento ante mortem donantis. Et placuit iuramento firmari eam quæ filiisfam. fit. Eò quod impedimentũ donationis ex arbitrio patris pendet, qui potest emancipare quandocumque voluerit [v]. Et proinde iuramentum supplere poterit hanc solemnitatem, vt alias supplet [x]. Et iuramentum validos efficit contractus, alioquin inter patrem & filium inualidos [y]. Et secundum hanc sententiam iudicatum fuisse tradit Guido Papæus [z]: quod ego ita demum verum puto, si fuerit insinuata donatio propter constitutionem regiã Molineis latam, anno 1566. quæ id ca-
5 uet articu. 58. Verumtamen num donatio inter coniuges facta, iuramento firmetur, & sit irreuocabilis, valdè difficilem habet quæstionem: siquidem confirmari placuit Bartholo [a], Guillelmo de Cuneo [b], Cardinali [c], Guillelmo de monte Lauduno [d], Ioanni ab Imola [e], Panormitanus [f], Alexander [g]: refert, & Nicolaus Boërius [h]. Et ita conclusum fuisse in capella Tholosana scribit Aufrerius [i]. Contraria tamen mihi & iustior, & melior videretur sententia, ob rationes quibus diximus meritò inhiberi donationes has, pendẽte matrimonio, quarum aliquæ naturalem causam habent, quia contra bonos mores, quia tollat vinculum matrimonij, amorem, contẽnatur liberorum cura, quæ iuris naturæ est [k], &c. Et procul à controuersia est, iuramentũ non esse vinculum iniquitatis [l]. Hoc enim impium & scelestum esset, vt ait Demosthenes, vt quæ nullo pacto demonstrare possunt, æquum esset eripere, ea prætextu religionis perficere: an non facinus atrocissimum & impiissimum suscipiunt? decet enim, mea quidem sententia, quæcumque diuino nomine geruntur, talia videri, vt nec ab homine facta improbarentur [m]. Deinc nominatum cautum est, non valere iuramentum, per quod promissum est abalienatio vxoris, vel exhæredatio liberorum [n]: quod sequeretur ex hac firmata donatione, prohibita, ne mutuo amore se spolient [o]. Et 3. cùm dixerimus contra bonos mores esse donationem hanc [p], non erit obligatorium contra bonos mores præstitum iuramentum [q]. 4. Iuramenti tres comites sunt, sine qui-

a l. si donatione, C. de collatio.
b l. Papinianus, de dona. inter vir & vxor. in P. l. 2. & ibi Barthol. si quis alteri vel sibi C. l. 3. & si vir vxori, de acquir. poss. P.
c Angel. in l. 2. in 3. notabili, C. de mort fic. testa.
d Berberius, in Viatorio iuris tit. de dona. inter. vir. & vxor.
e Socinus in l. 2. §. si vir vxori, in vltima cõe ufione, de acquiren. poss.
f Philippus Decius, consil. 102 col 4. 3 fundamento.
g Alexan. consil. 7. col 1. lib. 6. gloss. Barthol. Bald. Alberic. in l. 2 de dote cauta. C
h Alexan. dicto consil 7.
i Bal. 430 consil.
k Paul. Castrẽs. cons. 343 primo vol. si pater præmoriatur filio.
l Cepol. in 1 fin. col. 18 item hoc protedit, de vsur.
m Socinus lib. 4. cõsil. 115.
n Massuerius in prax. iudicior. § item donatio facta § per patrẽ, de dona.
o l possessio. § 43. §. qui in aliena, de acquiren. poss. P. l. cũ hæredes, 23. eo. tit.
p Paul. Castrensis in l. 1. § si vir vxori, de acquir poss.
q l. quod iemina tuus, de acquir poss. P. l. nunquam nuda, de acquir. rer. dom.
r l. 1. §. 1. pro dona. in P.
s l. fiunt, §. supernacuum, quib. mod. pig. vel hypot sol.
t l. cum hic status, §. si maritus, de dona. inter vir & vxor.
v l 6. C. de emancip. liber.
x authent ea, facta menta puberum, si aduers. vend C.
y quamuis pactum, de pact. in fin. C. cũ contingat, in fi de iureiuran.
z Guid. Papæus, q. 146.
a Barth. in l. si quis pro eo numero 17. de fideiussor. in l. Seius & Augerius, numer 7. ad leg. Falc.
b Guillel. de Cuneo. in l. 1. de dona. inter vir & vxor.
c Cardinal. in clem. 1. § porro, in 5. quæst. de iureiura.
d Guillel de monte Laud ad clement. ne Romani. de iur.

iurand. e Imola ad c. cum contingat, de iureiuran. f Panor. in cons 83. in 2. vol. g Alexan. in l. si donante, de collat. h Boer. decis. 32. numero 6. i Aufrerius in decisio. capellæ Tholo 265. k § 1. de iure naturali. 2. § fi. de iustit. & iur. in P. l ea. inter extera, 23 q. 4. quito, de iure int. m Demosthenes oratio. in Leptinẽ. n c Quintanallis, de iureiur c quẽadmodũ, eo. o l. 1. de dona inter vir. & vxo. P. p l. 1. de don. inter. vir. & vx P. q cnõ est obligatorũ, de reg iu. l. si quis inquilinos, § fi de leg. 1 c si diligẽti, §. fi. de foro cõpet.

bus non subsistit veritas, iudicium, & iustitia[a]. Hic autem obest iustitia, ex qua donatione alter inops blanditiis alterius, qui ditior fit, redditur. Iustitia, quod æquum & bonum est dicitur[b]: æquum, quod æqualitatem conseruat[c]. Neque me mouet quod Panormitanus occurrens, vt illi videbatur rectè, rationibus, dicat liberorum causam in hac donationis prohibitione esse causam remotam, & ideò non esse considerandam[d]. Potissimùm, inquit, quia bona donatione perueniunt ad patrem, aut matrem, quibus maxima cura liberorum, vtpotè qui in illorum torqueantur magis iniuriis, quàm in propriis[e]. Etenim liberorum causa hic, non remota, sed propinqua est[f], & præcipua, quemadmodum & matrimonij est finis proles[g], & ob eam nuptiis donatus fauor[h]: neque est inspiciendus hic communis amor in liberos, cùm iam videamus ex hac aucupata donatione, affectionem in liberos sublatam, & vxorem vel coniugem prælatos liberis, vt verissimum sæpe experimur delinimentis muliebribus corrumpi iudicium patris circa filios, & contra proprium sanguinem iudicium iniustæ exhæredationis constituere: vt contrà fœminas omni mobilitate leuiores, & feris omnibus crudeliores, prurientes libidinis ardore, nouis maritis, non solùm filiorum res proprias, sed etiam vitam addicere[k], tantum abest vt illis sua conseruent. Minus 2. loco diffugium Panor. facit, dicens, verendum non esse hodiè ob donationē diuortium fieri, cum diuertere non liceat[l]. Nam quamquam diuertere non liceat, tamen quod grauissimum est, remanent perpetuæ domesticæ querelæ, & intollerabiles ferè causæ diuortij. Et proinde præcauendum nunc magis est, vt cùm diuertere non liceat, sedatum & benè conueniens perpetuū retineatur matrimonium. Tertio loco quoque leue videtur argumentum, quòd donatio firmari possit morte, ergo iuramento. Distant enim firmari iuramento inter viuos irreuocabiliter[m], & testamento, vel vltima voluntate firmari, libera semper remanente reuocatione vsque ad vltimam vitæ periodum[n]. Quare 4. loco nō facessit quod iuramentum debeat seruari, si non vergat in detrimentum salutis æternæ[o], quod tutius sit in dubiis animæ, quàm bonis consulere[p]. Nam hoc quidem verum est, si legitimum iuramentum, si non contra bonos mores: vt antè diximus. Neque quicquam prohibet, quin etsi seruandum sit iuramentum, cogi possit qui exegit remittere, & datum restituere[q]. Et actus contra iuramentum tenet regulariter, licet qui iurauerit sit periurus, nisi gratia iuramenti ei fiat[r]. Neque 5. loco validum iuramentum capitis, quamuis pactum de pactis in sexto simili negotio adiectum dicetur in donatione inter coniuges: neque enim similes sunt prohibitionis rationes.

a c. etsi Christus, de iureiuran.
b l. 1. de iusti. & iur.
c Aristot. 5. Ethic.
d glos. in ca. de cætero, de homicidio, & ca. de occidendis, 23. q. 5.
e l. isti quidem, quod met cau. l. fin. C. de cura fur.
f l. 2. de dona. inter. vir. & vxor.
g ca. omne, 27. q. 2. ca. si ut, in fin. 32. q. 2.
h l. 1. solut. mat. l. 2. de indict. vidui. tollen. C. §. 1. de nup. ap. Iusti.
i l. 4. de inof. testa. C. in P.
k l. lex quæ tutores, de adoptiuis, tutor.
l ca. 1. 2. 3. 32. q. 7. c. gaudemus, de diuor. c. ex publico, de conuers. coniuga.
m l. vbi ita donatur, de dona. cau. mor. P.
n c. cum Marthæ de celebra. miss. l. 4. de adimen. legat. l. cum hic status § si maritus de dona. inter vir. & vxor.
o c. si vero, & c. cum contingat, de iure iuran. c. debitores de vsur.
p c. iuuenis, de spon. sal. c. venerabilem, de electio.
q dicto c. debitores, & c. 1. de vsur.
r c. dilectus, 5. de præben.

De aliis personis donationum. Cap. 12.

1 *Iudices munera accipere in Gallia edicto vetantur.*
Munera quæ iudices non possunt accipere. eod.
2 *Donare non possunt iudicibus litigantes, nec ob iudicandum, nec aliis ob magistratum consequendum.*
3 *Donatio quibus facienda non est.*
4 *Donatio non valet facta tutori, vel curatori suo à minore.*
5 *Missilia in vulgus quando permissa & prohibita.*
6 *Donationem pro rebus sacris accipere symonia.*
7 *Munera prohibita accipere & dare, quæ corrumpunt animos.*

Regiis

1 REGIS constitutionibus noſtris inhibitum eſt, ne iudices à quocumque ſubdito, vel litigante accipiant cuiuſcumque ordinis ſint, ſeu inferioris, aut curiæ ſuperioris munera, quibus deprauari iudicia eorum poſſint [a]. Atque pragmatici, patroni cauſarum procuratores qui in largitionibus his interuenerint, & ſubſellis remouent, & omni officio iudicandi indignos in poſterum declarant [b]. Inhibetur quoque triumuiris capitalibus, ne à litigantibus munera vel penſiones capiant [c]. Samuel & ab hoc crimine abiturus magiſtratu, ſe immunem eſſe, inter cætera, voluit palam populo docere [d]. Proconſulibus, quibus prouinciæ regendæ demandatæ erant, iuſſum etiam erat, neque in totum à xeniis capiendis abſtinere debere, neque auarè modum xeniorum excedere. Quòd valde inhumanum eſſet à nemine accipere: ſed paſſim, viliſſimum: & per omnia auariſſimum. Mandatiſq; continebatur, ne donum, vel munus ipſe proconſul, vel qui in aliquo officio eſt accipiat, ematúe quid: niſi vſus quotidiani cauſa, quæ non pertinere Vlpianus ait ad xenia, ſed ad ea quæ eduliorum excedant vſum [e]. Et Modeſtinus, plebiſcito continetur ne quis præſidum, munus, donumúe caperet: niſi eſculentum poculentumúe, quod inter dies proximos prodigatur [f]. Claudius Cæſar præfectum quendam prouinciæ, propter dona capta exilio puniuit, omniaq; eius bona præfecturæ tempore acquiſita, in publicum redegit [g]. Ob iudicandum ne quid acciperetur prohibitum, & caſtigatum lege Iulia repetundarum, in proprio capite in criminibus explicamus: nam aiunt πείθειν
2 δῶρα θεὸς λόγος, *dona perſuadere Deo ſermones*. Prohibitum etiam olim pro conſequendis magiſtratibus largitiones facere [h], alioquin lege Iulia de ambitu locum habente, de qua in criminibus diximus proprio capite de ambitu. Extat & titulus in libro 12. C. publicæ lętitiæ, vel conſulum nunciatores, vel inſinuatores conſtitutionum, vel aliarum ſacrarum, vel iudicialium literarũ,
3 ex deſcriptione, vel ab inuitis, ne quid immodicum accipiant. Malis largiendum non eſſe antiqui Ethnici quoque rati ſunt. Bonis, inquit Iſocrates, benefac. Nam bonus theſaurus apud hominem virtutibus præditũ, debitum beneficium eſt. Qui in malos beneficium confert, idem patitur cum eis qui alienas canes cibant: illæ namque perinde dantes ac occurrentes allatrant. Sic mali commodantibus æquè ac lædentibus vim faciant [i]. Suidas autem, ne benefacias, inquit, ſeni, nec puero inuido, nec loquaci mulierculę, ne vici-
4 ni cani, ne garrulo remigi [k]. Sanctum conſtitutione regia Franciſci primi, omnes donationes nullas, & inutiles eſſe, quæ fiunt à minoribus tutoribus, aut curatoribus ſuis, aut adminiſtratoribus ſeu cuſtodibus ſuis [l]. Eò quòd nec
5 iure ciuili contractus inter has perſonas initi efficaces ſint [m]. Solebant conſules, vbi erant deſignati, vel renunciati, miſſilia in vulgus ſpargere, habendæ gratiæ populo cauſa, vt ait Leo imperator, conſtitutio. 14. in nouellis Iuſtiniani. At poſteà prohibuit Martianus imperator, ne quid æris in populum ſpargerẽt: ſed ſtatutam pecuniam ad reparandum vrbis aqueductum depen-
6 derent [o], quam legem rurſus abrogauit Iuſtinianus [p]. Pro rebus ſacris, vel pro ſacramentis munera accipere, vel petere, iam non eſt quod moneam eſſe prohibitum [q]: quia ſymonia fit, de qua proprio titulo in criminibus diuinæ
7 imminutæ maieſtatis, dictum eſt. In ſumma quandocumque ſuſpitio eſt deprauationis animi, per munerum largitionem, inſpecta qualitate perſonarũ, & rerum, & quantitate [r], improbantur donationes. Munera namque excæcãt oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum [s]: impios & viros ſanguinum, Dauid dixit habere dexteras repleras muneribus [t]. Qui proiicit, inquit Ieſaias, auaritiam ex calumnia, & excutit manus ſuas ab omni munere, ipſe in excelſis habitabit [v]. Quia munera de ſinu impius accipit, vt peruertat ſemitas iudicij [x]. *Et diſſidit portas* *Reges, muneribus: munera nauiũ*
Vrbiũ, vir Macedo & ſubruit æmulos *Sæuos illaqueant duces* [y].

[a] conſtitutio. Philippi Pulchri, in primis artic. 13. Caroli 7. artic. 118 & 119. Caro 8. artic. 16. & 18. Ludouici 12. ibi publicat. 1499 art. 140.
[b] in conſtitu. Carol. 7. artic. 120.
[c] conſtitu. Aurelianenſi art. 42.
[d] 1. Reg. c. 8.
[e] Vlp. in l. ſolet l. 6. de offic. proconſ. lib. 1. Pand. tit. 16.
[f] plebiſcito, ff. de offic. præſi. lib. 1. Pand. tit. 19.
[g] Dio Caſſ. lib. 60. hiſtor.
[h] l. 6. ad legem Iul. repetundar.
[i] Iſocrates, in Parænęſi, oratione 1.
[k] Suidas in verbo ὄφελος.
[l] conſtitutio. Franciſ. 1 anno 1539 artic. 111.
[m] l. 1. de l. vpp llius §. itẽ ipſe, de authorit. præſt. Pand. tit. de contract. iudic. C. l. 2. de conſul. & nõ ſpargendis pecu. Cod. lib. 12. C.
[o] nouella. 105. de conſulib.
[p] cota 1. q. 1.
[q] ſi quaſi omes, § in hoc itaque, de ſimonia.
[r] Deute. 16. Exo. 23. Eccleſiaſtici c. 20.
[s] Pſal. 25.
[t] Eſay. c. 33.
[v] Prouerb. c. 15.
[x] Horat. in Odis.

De

De forma donationis. Cap. 13.

1 *Donatio consensu & dantis & accipientis perficitur, inter præsentes & absentes. Quibus verbis, eod.*
2 *Et ex conuentione legem accipiunt, & quæ pacta eis apponi soleant.*
3 *Donationis insinuatio quæ, & quando requiritur.*
4 *Coram quo fiat iudice.*
5 *Et quare inuenta.*
6 *Quæ donationes insinuari debeant.*
7 *Solidus in iure quid.*
9 *Et quando aurei solidi.*
7 *Libra auri quot aureos numos recipiebat.*
8 *Marca artificum & aurificum quot vncias habeat, & quid vncia.*
10 *Donationes quæ insinuatione non egebant.*
11 & 12 & 13 14 15 16 *Militibus factæ aliquæ, & quando, largitiones.*
17 *Insinuandæ sunt omnes donationes iure Gallico.*
18 *Insinuationi faciendæ num iuramento renunciari possit.*
19 *Insinuationi donans, quando cogitur consentire.*
20 *Donationis faciendæ ex diuersis rationibus formulæ.*
21 *Thingare Langobardis quid.*
Donatio à la pareille, *Langobardis lannechid. eod.*
22 *Donandi formulæ in iure ciuili.*

CONSENSVS requiritur in donationibus, & dantis, & eius 1
qui acceptat donationem: ideò fieri potest inter absentes[a], per nuncium, & per epistolam, & acceptante[b] tabellione pro alio[c]. Nuda enim ratio donationem non constituit[d]. Et perficiuntur cùm donator suam voluntatem scriptis, aut sine scriptis manifestauerit[e], per verba præsentis temporis, vt dono, do: sitque nunc & nudo pacto, & sine stipulatione, aut traditione, quæ olim requirebantur[f]: nec tamen prætextu absentiæ eius cui donatur, reuocabilis efficitur[g]. Donationes vt reliquæ pactiones, ex conuentione le- 2
gem accipiunt[h]: quamobrem quid placuerit inspiciendum est: interdum enim ea lege donatur, vt alimenta donatarius donanti præbeat: quare illis non præstitis, reuocatur donatio[i]. Interdum, vt post mortem donatarij, res donata ad donantem redeat[k]: vt donatarius mutuò statim redonet donatori[l]. Sunt his similia, quæ apponi possunt donationibus, dum fiunt, non posteà quàm factæ sunt. Quia perfectæ donationes inuito altero contrahentiũ, neque diem, neque conditionem recipiunt[m]. Et sub modo factæ statim valent, quamuis modus impletus non sit, nec impleatur: non enim donatum propter non impletum repetitur: nisi dictum sit[n], vel coactus renuat satisfacere conuentioni, tunc enim rem donatam condicere licet[o]. Conditio quoque apponitur donationi, quæ & suspenditur, vt non valeat, donec cõditio impleta sit: quia hæc est natura conditionis in omnibus[p]. De forma 3
substantiali aliquarum donationum iure ciuili est insinuatio, seu professio facta in acta publica. Insinuatio, est donationis iam factæ, & in scripturam redactæ, eodem tempore quo fit, vel alio apud iudicem competentem facta publicatio, vel testificatio. Primùm enim iubent leges in scripturam redigi donationem, eamq; complecti, & nomen donãtis & donatoris, & rei donatæ, & ius

a c. si tibi absenti, de præben. in sex.
b l. absenti, de dona. P. l. absenti & l. si aliquid & l. donatio. C. eo.
c l. si quis in emancipatum C. eo.
d l. nuda ratio, de dona P.
e §. perficiuntur de dona. ap. Iusti.
f §. & ad exemplum eo. tit. & l. si quis argentum, §. fi de dona.
g dict. c. si tibi absenti, & l. velles nec ne, 6 de reuoc. dona. C.
h l. 1 § si conueniat deposit. in P.
i l. 3 C de dona quæ sub mod.
k l. 2. de dona. quæ sub mo C.
l l. qui id quod 34. §. 1 de dona P. l. si tibi pecuniam donassem, l. 20. de reb. cre. lit. P.
m l. perfecta, C. de dona quæ sub mo. l. 1 de solutio facit l. cum dos, de pact. dotal. l. tempore, de pact. inter emp.
n c. verum, de conditio apposit. l. si vt proponis, de condictio. ob. caus. dator. dicta l. 2. de dona quæ sub mo. l. Mutua de manumiss. testa.
o l. 1 de dona quæ sub. mod. l. ea lege de condictio. ob caus. dator.
p l. qui hæredi, § fi & l. qui sub conditione de conditio. & demonstr. l. hæc venditio, de contra emp. l. si tibi legatum de leg. 4. cum simil.

& ius donatum [a]. Potest tunc insinuari cùm fit, & postea, vt in donatione ante nuptias facta apparet, quæ potest insinuari tempore nuptiarum [b]. Authoritas porrò per insinuationem accedit publica, coram iudice prolata, & firmata donatione, & inter acta publica descripta [c]. Iudex idoneus qui adiri in hac insinuatione debet, est in ciuitatibus magister census, in aliis locis, vel municipales, vel præsides prouinciæ [d]: nec corâ incõpetenti, vt dicunt, facta, valet insinuatio [e], ne turbentur promiscuè in actibus officia certis distributa [f].

5 Fuerunt & adinuentæ istæ insinuationes, ad euitandas fraudes, quæ fraudes frequenter accidunt donationibus, non solùm in factis inter extraneos, sed & inter coniunctas personas. Siquidem, inquit Constantinus, domesticis ac clandestinis fraudibus facilè quiduis pro negotij opportunitate confingi potest, vel id quod verè gestum est, aboleri [g]. Facit & quantitas summæ maioris: quia maius damnum & periculum in summa maiori: ideo cautiùs est agendum [h], & maior solemnitas est adhibenda [i]. Accedit quòd in his, quæ coram iudice fiunt, dolum & metum abesse præsumitur [k]: quare & ad probationem sufficientem donationis, sufficiunt acta illa sola publica [l]. Sed & partes in ea iudicis sunt [m], inquirere de causa donationis: & donanti explicare, donare esse perdere [n], & multos patrimonia effudisse inconsultè largiendo, & inde sequi furta, & rapinas, deficientibus propriis, vt ait Cicero [o].

6 Olim donationes ferè omnes iure ciuili exigebant insinuationem, quamuis antè nuptiales essent, quæ ascendebant ad summam vsque ducentorum solidorum [p]. Postea Iustinianus statuit, vt illæ tantùm insinuarentur, quæ trecentos solidos excederent [q]. Postremò tamen loco cautum, vt non nisi illæ, quæ summam quingentorum solidorum excederent, necessitate insinuationis tenerentur [r], quòd antè erat tantùm singulare in donationibus ad pias causas factis, quæ valebant etiam sine insinuatione vsque ad quingentas libras [s]. Obserua tamen in æstimatione rei, non computari fructus eius, nisi ipsi seorsum donentur [t]. Sed & illud in insinuatione obseruatione dignum est, quantitatem seu summam 500. solidorum vnius tantùm actus donationis debere, antequam egeat insinuatione. Nam nihil prodest, ad infirmandam donationem non insinuatam, dicere plures donationes ab eodem eidem factas diuersis temporibus, quæ si cumulentur summam quingentorum solidorum, vel maiorem redderent summam. Nam si singulæ seorsim factæ legitimam illam non excedant quantitatem, non egent insinuatione [v]: dummodò plures donationes vnica stipulatione non fuerint factæ: vna enim tũc

7 erit donatio [x]. In constitutionibus Iustiniani solidi aurei intelligendi sunt, qui eo tempore sescupli erant priscorum aureorum, ita vt triceni solidi vicenos aureos valerent, teste Budæo [y]. Tempore Iustiniani, argenti libra æstimabatur quinis solidis auri [z], & viginti æris libræ, vno solido auri [a]. Tempore Vlpiani, & Hermogenis, qui vixerunt tempore Alexandri Cæsaris, nondum imminuta prisci numismatis forma, nisi in paucis scrupulis, centum aurei erant pondo duarum librarum auri [b]. Postea fuerunt 72. aurei in libra

8 auri positi [c]. Diuersam tamen hanc libram aurificum notat esse à libra aliorum artificum Molinæus [d], & in hac esse duas marcas. Quælibet marca aurificum habet 9. vncias: quælibet vncia grossos 8. quodlibet grossum 3. denarios: quilibet denarius 24. grana. Communiter auri pondus, valet duodecies

9 quantum argentum. Dicti porrò aurei, solidi nomine, à tempore Alexandri imperatoris: siquidem is vectigalia publica ita contraxit, vt qui decem aureos sub Heliogabalo præstiterant, tertiam partem aurei præstarent, hoc est, tricesimam partem, habita ratione decem aureorum: tunc & semisses & tremisses formati sunt, vt scribit Lampridius [e]. Quamobrem & tunc aurei, qui diminuti non fuerunt, dicti sunt solidi, id est, integri aurei. Atque & subinde tempore Iustiniani dictos fuisse aureos, & solidos, constat ex collatione duarum legum, quarum vna, libertum, qui patronum in ius vocauit venia

non

[a] l. donatio sue dicta, § in conscribendis C. de donatio.
[b] l. fi § pen de donat. ante nup.
[c] dicta l donatio, & l. data C. de donat.
[d] in Lio hac sacratissima, C. de donatio.
[e] l. secundum dni Leonis, C. de donat.
[f] l. consulta diualia, § repetita, de testam. perierunt, 21 q 1.
[g] l. data C. de donat.
[h] c. vbi periculum, de elect. 6.
[i] l. iuncta glos. fi cui pecta C. authent. sed nouo iure, co. tit. § oportet vero, de instrument. hu. & cautel. 6.
[k] l. penult. quod met. cau. l. 2. C. de prædiis & aliis reb. minor. l. si quos sponsalitios, de executionib. lib. 10. C.
[l] l. in donationibus, C. de donat.
[m] Petrus de Petrariis, in praxi, tit. de donat.
[n] l. filiusfamilias de donatio.
[o] Cicero in Off.
[p] § & cum retro, de donat. ap Iustinia.
[q] l. sanctimus, C. de donat.
[r] l. penult. § fi C. eo. de donat.
[s] l. illud, de sacrosanct. eccles. C.
[t] l. in rebus, l. 2. § ex rebus de donat. P. l. cum de donationi, ff. eo. tit.
[v] l. sanctimus, §. si quid autem, C. de donat.
[x] in l. senatus, § si de donat. cau. motis.
[y] l. si duobus, l. 1 rõmanus de lega.
[z] Bureus lib. 5. de Ass.
[a] l. 1 de argent præto. thesaurus inferendo, l. b. 10. C.
[b] l. 7. de coins. æris, lib. 11. C.
[c] de quib in l. 5 de variis & extraordina. cogni. & in l. nonnulli de act. fi.
[d] l. quotiescumque, de suscept. & ar char. lib. 10. C.
[e] Molinæus in fine tractat. de usur.
[f] Lampridius in vita Alexan.

non impetrata, condemnari in 50. aureos tradit. Iustinianus autem & de eodem loquens libetto, & in eadem specie, 50. solidos nominat [b]. Ex his igi- 10
tur colligimus insinuandas esse donationes, quæ excedunt quingentos aureos: intra autem illam summam factas, non insinuari iure ciuili. Verum secundo loco insinuatione non egent donationes cuiuscumque summę sint, quæ in redemptionem captiuorum fiunt [c]: nec 3. illæ quæ fiunt à ducibus 11
militibus [d]: fiebant enim largitiones militibus, vel ex præda hostium, vel ex publico: vocabanturque aliquando donaria clauiarium [e], congiarium [f], quod in principum inaugurationibus plerumque largitio militaris, vel castrensis militibus à principe fiebat, ob res bene gestas. Fiebat & in aliis publicis largitionibus donatiuum militi, sicut & congiarium plebi [g]. Dona amplissima imperatorum, ac fortium ciuium, vt scribit Plinius [h], quantum quis vno die plurimum circum arauisset: item quartarij farris, aut heminæ, conferente populo. Quartò, insinuatione non egent cuiuscumque quantitatis sint 12
donata, iis quorum domus incendio, vel ruina corruptæ sunt: ita tamen ne pecuniæ in aliam rem, quàm in refectionem conuersæ earum fuerint [i]. Quin- 13
tò, non insinuantur donationes imperiales: siue illæ fiant à principe priuatis [k]: siue à priuatis principi [l]: vel inter Augustum & Augustam [m]. 6. Nec do- 14
nationes ante nuptias iure Codicis: si ipsæ sponsæ, quibus donatum est, minores sint, & patre destitutæ [n], contrà si maiores essent [o]. Quamuis iure Nouellarum promiscuè, quòd pertinet ad lucrum vxoris, donationes ante nuptias valeant, sine vlla insinuatione, non etiam quòd ad maritum pertinet [p]. 7. Donatio quæ ad remunerationem fit, vel ob defensam salutem, 15
non eget insinuatione [q]. Quia ea quæ remunerationis causa, vel ob causam fiunt, propriè liberalitatis nomine, & donationis propriæ non continetur [r]: nec ea quæ quis in alieni fundi, vel rei cultura scienter impendit, quæ donare videtur, at non voluntate, sed iure ipso cogente, & ita statuente [s]. Idipsum in indebito soluto, in pacto quoque de non petendo, etiam ex causa lucratiua [t]. Octauò, non egent etiam insinuatione, ea quæ mortis causa do- 16
nantur, quæ vicem relicti causa mortis habent, & quæ transeunt in vim legati [v]. At iure Gallico ex constitutione Francisci primi [x] statuitur, omnes 17
donationes insinuari debere apud acta iudicum ordinariorum locorum, vbi sitæ res donatæ sunt, vel vbi degunt contrahentes, alioquin declaratis nullis donationibus, nisi à tempore insinuationis, nulla distinctione minoris, vel maioris summæ adhibita. Et quia plerique ambiguis interpretationibus mẽtem constitutionis distrahebant, liteſq; veluti ex equo Troiano inde egrediebantur, placuit principi Carolo. 9 y. apud Molinenses statuere, & interpretari edictum aut necessitatem insinuandi esse impositam omnibus quibuscumque donationibus, siue illæ essent inter viuos, siue mutuæ, seu reciprocæ, siue in fauorem matrimonij, siue ob causam onerosam, & cuiuscumque alterius generis, videlicet à die quo fiunt, intra quatuor menses, si res & personæ contrahentium regni sint: etsi extra regnum, intra sex menses, alioquin eas renunciat inutiles, & sine effectu, & actione. Et proinde, & donatio facta in præmium emancipationis filio in quantum legitimæ summam & modum excedit, egebit insinuatione [z]. Cæterum scrupulus remouen- 18
dus est, num iuramento possit renunciari insinuationi, iuramento adhibito, vt quamuis insinuata non sit, nequeat reuocari. In quo Guido Papæus tradit, posse iuramento remitti insinuationem, & ita fuisse iudicatum in curia suprema Gratianopolitana [a]. Is tamen contrarius sibi est in Singularibus suis [b]. Videtur & sententiam priorem sequi Ioannes Faber [c], Ioannes Andreas in additionibus ad Speculatorem [d]: dummodò dolo, vel metu non fuerit iuratum. Quemadmodum, inquiunt, quando quis nequit eurare priuilegium sibi concessum, tamen si renunciationi adiiciat iuramentum, sequimur iuramentum, vt in mulierum contractibus alienationum apparet [e].

Et

a l. 5. si liberius, & l. in eum, de in ius vocan.
b §. fide pœna temere litigan.
c l. penul. C. de donatio.
d l. eos l. penul.
e Tacitus meminit, & Guid. Clarius mẽsura cosdra est.
f meminit Herodia. in 5. vbi de Heliogabalo.
g vide Tacitum 12. & 14 Herod. in 3. & 4. Lamprydium in vita Alexandri.
h Plinius lib. 18 hist. Nat. c. 3.
i dicta l. penul. de dona. C.
k dict. l. sancimus, C. de dona.
l auth. item à priuatis C. eo. de dona.
m l. penul. C. de dona. inter vir. & vx.
n l. minoribus, de dona. ante nup. C.
o l. fi. §. similique modo, de dona. ante nup.
p §. 2. vt sponsalitia largit. prop fit contractus, colla. 9. authent. eo. decretum. C. de dona. ante nup.
q l. si pater, §. 5 & 6. Attilius, de donatio. P.
r l. hoc iure, § perfici de donat. in P.
s l. in fundo, & l. redemptores de rei vẽn. P.
t l. si donationis, C. de donatio. gloss. in l. fi. C. ad Macedo. fact. l. quidam in iure, in princi. de dona. P.
v l. donationes quas parentes, §. 2. de dona. inter vir. & vx. l. fin. C. de donat. caus. mort. nouella 87. §. nam cum sciant
x in constitu. Francisci. 2. publicata 1539. artic. 132. & 133.
y in cõstitutionibus Molinensib. lat. 1566. art. 58.
z iuxta l. si quis emã cipa is C. de dona. potest. late quæst. Thoꝛ. 460.
a Guid. Papæus decisio 151 & 342.
b Singula. 348. §. ex his.
c Ioan. Faber. in §. alia, de re na.
d tit. de instrumentor. editio §. porrò.
e c. cũ contingat. de iureiurã. ap Greg. licet, eo. tit. in sex.

Et videtur inſinuatio inuenta in fauorem dantis, ne decipiatur: & proinde, vt putant, poterit ab illo iurante remitti, cùm prouiſio hominis tollat prouiſionem legis [a]. Contraria tamen ſententia verior mihi videtur, vt non valeat donatio ſine inſinuatione, quantumuis fuerit iurato inſinuationi renunciatum: vt Paulus Caſtrenſis quoque ratus eſt [b], & Ioannes Andreas [c], Baldus [d], Barthol. [e] & alij [f]. Quia enim hæc ſolemnitas inſinuationis eſt de ſubſtantia actus, non poterit ea remiſſa actus ſubſiſtere [g]. Et cùm hæc inſinuatio non tam in fauorem donantium inducta ſit, quantum in odium fallentium, qui aucupantur bona aliena illicitis artibus [h], ideò nec poterit remitti iuramẽto, ne illud fiat vinculum iniquitatis [i]. Non ſecus quàm inutilis eſt remiſſio ſenatuſconſulti Macedoniani, quã facit filiusfamilias mutuum accipiẽs: cùm non tam in fauorem filiorumfamiliâs, quantum in odium fœneratorũ ſenatuſconſultum factum fuerit [k]: neque malitiis hominum indulgendum eſt [l]: & intereſt reipublicæ, nequis etiam volens, re ſua malè vtatur [m]: atque ideo ei qui voluerit à donatione non inſinuata & iurata abire, facilè gratiam iuramenti faciendam arbitror. Et proinde etiam nõ ſufficit in donatione inſertum fuiſſe, eam inſinuatam: ſed oportet de inſinuatione, fidem facere: quia
19 quod de ſolemnitate eſt, oportet probare interueniſſe [n]. Puto tamen intra tẽpora inſinuandi, donatorem poſſe cogere donantem, vt conſenſum præſtet
20 inſinuationi, ſi pollicitus eſt in donatione. Formæ aliæ donationibus faciendis, ex more regionum vbi fiunt, impoſitæ ſunt, vt apud Longobardos Caroli Magni lex: *Si quis Longobardus ſtatum humanæ fragilitatis præcogitãs, de rebus ſuis pro ſaluta animæ chartam donationis quamlibet facere voluerit, non ſicut hactenus fieri ſolebat, ius ſibi eandem rem vendendi, commutandi, & per aliam chartam alienandi reſeruet: ſed abſolutè vnuſquiſque de rebus ſuis faciat quod velit, & nouerit à noſtra authoritate ſibi penitus interdictũ, duas de eadem re facere donationes &c. poſſit tamen vſumfructum per precariam retinere* [o]. Alia eorumdem lex à lege Rhotario lata. *Si quis res ſuas aly thingare voluerit, non abſconsè, ſed ante liberos homines ipſum garantix* (id. claram donationem,) *faciat, quatenus qui thingat,* (i. donat vniuerſa. vel ſimpliciter,) *& qui giſiles.* (id. teſtes) *liberi ſint, vt nulla in poſterum oriatur contentio* [p].
21 Habent Longobardi ſpeciem donationis remuneratoriæ, quam vocant lannechild, Galli vocant, (*vne pareille.*) in legibus Longobardorũ, de ea lex hæc. *Si quis res ſuas cuicunque donauerit, & poſtea qui donauerit, lannechild requiſierit: tunc ille qui acceperit, aut hæredes eius, iurent quod lannechild redditum ſit. Et ſi auſus nõ fuerit iurare, quod compoſitum, reddat ei ſerquidium*, (id. ſimile quantum in illa die
22 fuit, qua datum eſt) *& ſi iurauerit, ſit abſolutus* [q]. Forma donãdi in iure recepta eſt, vt donatis & traditis inſtrumentis emptionum rerum, res illæ donatæ cẽſeantur [r]. Item ſi quis patiatur ſciens res ſuas, ab alio veluti proprias in cẽſum deferri, donaſſe videtur [s].

a l. ſi. de pact. conuen. C.
b Paul. Caſtren. in 2. parte conſiliorum conſil. 91.
c Ioannes Andreas, in additio ad Speculatorem § porrò. in fine de inſtrumentorum editione.
d Baldus in l. illud, de ſacroſ. eccle. C. & in l. 2. C. vt in poſſeſſio. lega. & in l. data, C. de donat.
e Barthol. in l. Modeſtinus, de donat. & in l. ſanctimus § fin. C. eod. tit.
f vide Cynum in l. ſi quis pro redemptione, C. de donatio.
g l. cum hi, § ſi prætor aditus, de tráſact. P. l. vbi ita dicitur, de donat. cauſ. mor. P. l. cum precario, de precario P.
h d. l. data, C. de donat.
i c. quanto, de iureiurando.
k l. 1. men ſi non oppoſita, & l. 2. ad ſenatuſconſult. Macedo.
l l. in fundo de rei vend. P.
m l. 2. de iis qui ſunt vel alien. iur. P.
n l. cũ ſatis. de agricolis & cenſi. l. tutores de adminiſtra. tutor. C.
o in capitulis additis ad leges Longobardorum per Carolum Magn. c. 1.
p l. 1. de donationibus quæ cum thingatione, id. cum donatione vniuerſorum ſeu ſimpliciter ſiũt, vel cum lannechild, id eſt, ſpecialiter vel ob remunerationem, lib. 2. legum Longob.
q l. ſi quis res ſuas, 3. eod tit. de donatio. lib. 2. Lõgobar.
r l. 1. C. de donat.
s l. conſulis, l. 7. & l. ſi præſes, 3. C. eo

De donatione cauſſa mortis. Cap. 14.

Lib. 2. Inſtitut. tit. 7. Lib. 39. P. tit. 6. Lib. 8. C. tit. 57.

1 *Donatio cauſa mortis quid.*
2 *Differentia eius, & mortis cauſa capionis.*
3 *Eius tres ſpecies.*
5 *Forma.*
2 *Mortis cauſa capio quid.*
4 *Donare quæ perſonæ cauſa mortis, & quibus poſſint.*
6 *Donationis cauſa mortis finis, & cauſa.*
7 *Donationis cauſa mortis effectus perpendit mortis tempus, non donationis factæ.*
8 *Donatio cauſa mortis quos modis reuocari poteſt.*

9 Et quando irrenocabilis.
10 Quod in ea ſubſtitui poteſt.
11 Eiuſdem formula ſubſtantialis.

DONATIO cauſſa mortis, aliam à donatione, quæ inter viuos valet, formam recipit. Et ea eſt, quæ propter mortis inſtãtis ſit ſuſpicionem: cùm quis ita donat, vt ſi quid humanitùs contigiſſet, haberet is qui accepit: ſin autem ſuperuixiſſet, is qui donauit acciperet, aut ſi eum donationis pœnituiſſet, aut priot deceſſerit is cui donatum ſit [a]. Et in ſumma hæc donatio continet, vt is qui donat, malit habere, quàm eum cui donat, & eum cui donat, quàm hæredem ſuum [b]. Ita imperfecta hæc erit donatio, pendens ex euentu mortis, quo perficitur [c]. Differt à mortis cauſſa capione donatio cauſſa mortis, vt ſpecies à genere. Quia quicquid occaſione mortis alterius capitur, mortis cauſſa capio dicitur, etſi donatio non ſit: veluti quæ capiuntur legati iure, vel conditionis implendæ gratia [d]. Quò fit, vt quamuis mortis cauſſa donationes ad exemplum legatorum dicantur redactæ per omnia [e]: tamẽ legatum non eſt donatio cauſſa mortis, ſed in multis differunt: quæ colligit & probat Accurſius fusè [f], vt non opus ſit hîc tranſcribere. Item mortis cauſſa capimus, & alterius quàm donantis mortis occaſione, & eo modo donatio cauſſa mortis ſub ea continebitur, ſi occaſione mortis alterius donetur [g]. Vlpianus ex Iuliani ſententia [h], tres ſpecies donationum mortis cauſſa ponit: vnam, cùm quis nullo præſentis periculi metu conterritus, ſed ſola cogitatione mortalitatis donat. Aliam, cùm quis imminente periculo commotus ita donat, vt ſtatim fiat accipientis [i]. Tertiam, ſi quis in periculo mortis, non ſic det vt ſtatim fiat accipientis, ſed tum demum, cùm mors fuerit ſecuta. Res quæ veniunt in hanc donationem, & perſonæ illæ ſunt, quæ & alias donationes facere, & capere poſſunt. Et vltrà filiusfamilias, & coniunx, quibus inter viuos non poſſe donari diximus, iſtius capaces ſunt [k]. Cui permittitur teſtari, & mortis cauſſa donare permiſſum eſt [l]. quamquam de facto teſtamẽtũ non condiderit, cùm facere tamen poſſet [m]: excepto filiofamilias, qui cùm rectè teſtamentum non faciat, tamen rectè, permittente patre, donare cauſſa mortis poteſt [n]: & quibus legari poteſt, ijsdem mortis cauſſa, relinquere licet [o]. Forma ſecundum quam actio poſtea, & effectus huius ſequatur donationis, ex conſenſu & authoritate legum pendet. Olim præſenti tantùm fiebat [p], & ſtipulanti tantũ, aut interuemẽte traditione [q]: hodiè exemplo aliarũ donationum fieri poteſt [r]: nec actis tamen publicis indigere eas, ſeu inſinuatione reſcriptum eſt: ſed tantùm exemplo vltimarum voluntatum, ſi fiãt extraneis, præſentia quinque teſtium: ſi fiant liberis, duorum [s]. Poteſtq; in ea fideicommiſſum inſeri, vt altero defuncto, ad alterum portio earum retũ quæ donabantur pertineret [t]. Oportet autẽ in omni ſpecie donationis, mortis cauſſa, mortis mentionem interuenire, alioquin ex eo ſolo, quòd quis moriturus donat, non videtur ea cauſſa mortis, niſi adiiciat, donare ita [u]: neq; etiam mortis mentio donationem cauſſa mortis facit, niſi expreſsè dicatur [x]. Atq; aliud eſt mortẽtem abſolutè donare, aliud mortis cauſſa donare [y]. Eſt enim ea cauſſa mortis, propter quam fiat donatio, videlicet mortalitatis cogitatio, intuitu præſentis, vel inſtantis periculi mortis [z]. Inſtans periculum continet hoſtes, prædones, potentis hominis imminẽtem crudelitatem, nauigationẽ, iter per inſidioſa loca, ſenium infirmã valetudinem [a], ex quibus mors poſſit ſubitò ſequi, interim volente donante ante mortem, potiri rebus donatis [b]. Quamobrem inſpicimus ad perfectum huius donationis effectum, mortis tẽpus [c]:

1 2 3 4 5 6 7

a §. mortis cauſſa, de dona. ap. Iuſtinia. l. 2. 3. 4. 5 6. de donatio. cauſ. mor. P.
b l. 2. & l. ſenatus, 35. de mort. cauſ. dona §. & in ſumma de don. ap. Iuſt.
c l. non videtur perfecta, de dona. cau. mor.
d l. qui in pretio accepto. 8 de mortis cauſ. dona. P. l. interest mortis cauſſa, 29. eod. titu.
e §. hæ mortis cauſſa donationes, de donatio. l. illud 37. l. 4. l. Marcellus, 15. § fin. & l. ſeq. & l. ſi debitor conſtitũ, de mort. cauſ dona. P. §. nam ea ſeiret, nouell. 87.
f Accurſ. in § nam cum prudentibus, in verb. ſeiret, de dona. ap. Iuſti.
g dicta l. qui pretio, 8 & l. ſi mulier, 32. & l. mortis cauſſa capimus, 18. & 31. de mortis cauſ. dona l. 3. & eo titu.
h in l. 2. de donat. cauſ mor.
i ſed reuocatur conualeſcente donante, l. 2. §. item cum ipſe, de dona. P.
k l. donationes quas parentes, de donat. inter vir. & vxor. C. & l. penult. de dona. cau. mor. P.
l l. Marcellus, 15. de dona. cauſ. mor. P. l. cum hic ſtatus, 33 § ſi miles, de dona. inter vir. & vxor. P.
m l. tam 16 25. de dona. cau. mor. P. l. cõficiuntur § 1. & l. diuꝰ Seuerus, § penul. de iure codicill. P.
n l. qui in poteſtate de teſtã. P. l. 1. qui teſtam fac. poſſ. C. § quib. non eſt permiſſ. fac. teſta.
o dicta l. tam 16 § fi.
p l. omnibus, & l. ſenatus, de donatio. cauſ mort. P.
q l. inter mortis, 38. de mort. cauſ. dona.
r l. mortis cauſſa donatio, 34 & l. ſenatus 35. de donat. cauſ mor. P.
s per l. ſi quis argentum §. fin. de dona. C.
t l. fin. C. de dona. cauſ mor. l. fin. C. de codicill.
u in l. 1. C. de donat. cauſ mor. C.
x l. Seia 42 § fin. de mor. cau. dona. P.
y Barth. peri. nam ſi cum mortar. de cõdict. indeb. Bal. in l. pro hereditatis, de hæredit. actio. C.
z l. Seia. §. fi. de don. cau. mor. P.
a l. 2. de donat. cauſ. mort. P.
b l. 3. 4. 5. & eo titu.
c l. 1. eod. titu.
d l. in mortis cauſſa donationibus, eod titulo.

quod

quòd pertinet videlicet ad translationem dominij rei donatæ, & ad exe- [a] l 6 de dona. inter vir & vx.
cutionem donationis, veluti tunc veniente & cedente die, & imple- [b] l cum hic ſtatus § pœnitentia, de donatio. inter vir. & vxor l. qui mortis cauſſa, l 30 & l ſenatus § 1 de mor. cauſ. dona l § 2. de donatio ap. Iuſtin. l 3 C. de mort. cau. don. nouell. conſti. 87. § cæterum.
§ mento conditionis [a]. Reuocari itaque poterit hæc donatio, quæ morte tantùm confirmatur: primùm, ſi ante pœniteat donantem [b]. 2. Si is cui donatur ante donantem moriatur [c]. 3. Si ob imminens periculum facta ſit, & tamen periculum non ſit mors ſecuta [d]. Nam actus fiebat eo animo, qui non operatur vltra eius intentionem [e]: & ceſſante cauſſa, ceſſat effectus [f]. Quæ
9 intelligenda ſunt, quando donatio cauſſa mortis ſimpliciter facta eſt. Nam ſi in ea adiectum ſit, ne reuocari poſſit, lex ſequenda eſt. Quia & iura ſtatuunt [c] I Seia, l. 42. & l. ſi 33 qui inuicem, 26. l. ſi mortis, cauſ. 29. de dona. cauſſ mor. P.
ita fieri poſſe donationes cauſſa mortis, vt irreuocabiles ſint [g]. Alioquin enim reuocabiles ſunt natura, per condictionem cauſſa data, cauſſa non ſecuta, aut actione in factum [h]: vel vtili in rem, vel condictione [i]. Quando [d] l mortis cauſſ. capitur, § ſi donaturus, de dona. cauſ. mor. P.
autem reuocatur, reſtitui debent vnà cum re fructus [k]: poteſt & ſubſtitui, ei
10 cui mortis cauſſa donatum eſt [l]. At in petitione, detrahi poteſt à donatione [e] l. non omnis numeratio, de reb. cred P.
cauſſa mortis per hæredem donantis quarta Falcidiæ ex ea [m]. Quamobrem
11 in hoc, vt & in reuocatione, conſentit legatis & in aliis. Quocirca animad- [f] c tum ceſſante, de appella. l. diligete. § quamuis, de iure patron. in P.
uertendum iterum moneo, benè conſideremus hoc ſubſtãtiale eſſe, huic do- [g] Iulia. in l. ſi alienã l 13. §. Marcellus, & l. ſenatus, §. ſi ſic, de mort. cauſſ. dona. P.
nationi, vt nominatim fiat propter periculum mortis aliquod, quod timeatur: alioquin ſi de eo nihil expreſsè dictum, exiſtimatur eſſe ſimplex inter [h] l. mortis cauſſa capitur, § ſi donaturus, de mor. cauſ. dona. P.
viuos, & irreuocabilis donatio, quamquam is qui donat ſit mortis proximus. Nam infirmus ſimpliciter donans, donare videtur inter viuos [n], etiam ſi men- [i] l qui mortis cauſſa, l 30. eod titul.
tio mortis fiat, quæ pro hac donatione non ſufficit: niſi & cauſſa mortis fiat. Nam poteſt eſſe adiectio mortis, taxatio temporis donationis inter viuos: [k] l. cum quis mortis cauſſa, de condict. cauſſ ob
veluti ſi dicatur, vt poſt mortem donata perueniant ad eum cui donatur: in quo tamen donatio ſimplex & inter viuos, cum modo conſtituitur [o]. Quo [l] l. ei cui l. 10. de mor. cauſſ dona P. l. vt hæredibus, 51. de lega. 2.
caſu differtur actio tantùm poſt mortem donantis [p]. Cuius exemplum extat apud Tobiam [q], quando Raguel ſocer Tobiæ iunioris, eidem dimidiam partem bonorum omnium, quæ poſſidebat, dedit, fecitque ſcripturam pars dimidia, quæ ſupererat, poſt obitum eius, ad eundem Tobiam peruenire. Notat & Alexander, non ſufficere in donatione cauſſa mortis, mentionem facere in genere mortis, niſi in ſpecie fiat [r]. Poſſumus tamen aliquando ſine expreſſione mortis, cauſſam mortis colligere: veluti ſi iturus peregrè, vel mare intraturus, aut in expeditionem militarem profecturus eſſet, aut graui infirmitate detentus: nam tunc cauſſa & metu mortis donatio facta colligitur, & ideo erit reuocabilis [s]. Videntur Longobardi eam donationem ſimplicem inter viuos, cuius executio poſt mortem differtur donantis, nominare *idolaip*, cuius lex illorum hæc eſt. *Si quis res ſuas alij thingauerit, & dixerit in ipſo thinx, idolaip:* ideſt, quod in ipſo die ſui obitus ei relinquet, *non diſpergat poſtea ipſas res doloſo animo. Et ſi talis aduenerit neceſsitas, vt terram cum mancipijs vendere, aut loco pignoris ponere debeat, aut ſine mancipijs, dicat prius ei cui thingauerit, Ecce vides, quia neceſsitate compulſus res iſtas volo vendere, ſi tibi videtur ſubueni mihi, & res iſtas conſeruo in tua proprietate: tunc ſi noluerit illis ſubuenire, quod alij dederit, ſit illis ſtabile & firmum qui acceperit* [t].

[m] l. vbi ita donatur, l. 27. & l. Seia, l. 42. de dona. cauſſ. mortis, l. 2. & l. penult & l. in donationib', C. ad leg. Falci.
[n] l Seya, §. fin. de dona. cauſ mor.
[o] Bald. poſt Petrum & Cynũ, in l. quæ dona, ſolut. matri. Franciſc. Aretinus conſil. 41. & 64. Petrus de Ferrarijs in libello pro dona. in verbo, ex cauſſa donationis, inter viros. Oldra. conſil. 239.
[p] l. 1. vt actio. ob hær. & contra hæred.
[q] Tob. 8. in fine.
[r] Alexan. in d. ſt. l. quæ dona, per illum textum ſolut. matrim
[s] Iaſo Guillel. Benedict. in c Raynutius, in verb

ho teſtamentum, 4. numero 23. & 24. de teſta. [t] lib. 2. legum Longobar. titulo de donationib. l. 2.

De fine, causis, & actione donationis. Caput 15.

1 *Donationis constituendæ finis, societatis humanæ conseruatio.*
2 *Dominia rerum tribus modis, primùm post diuisionem translata, permutatione, donatione, successione.*
3 *Donatio quare irreuocabilis.*
4 *Donatarius quomodo agat, & pro quibus in donantem.*
5 *Euictio num locum habeat contra donantem rem alienam.*
6 *Donans qua actione, & pro quibus agit contra eum, cui dedit.*
7 *Donatio quibus ex causis reuocetur.*
Ingratitudinis causa quando, & quas reuocat donationes. eod.
8 *Ingratitudinis causa hæres defuncti non conquesti donationes non reuocat.*
Vel si præmoriatur ingratus ante querelam. eod.
9 *Donatio inofficiosa quando, & quatenus reuocatur: & quando ex susceptione liberorum.*

FINIS propter quem donationes inductæ firmæ sunt, societatis humanæ conciliatio videtur, & conseruatio, vt virtutem illam liberalitatis exercentes, & multos nobis amicos comparemus, & comparatos retineamus: inimicos conciliemus. Atque hanc quodammodo sibi nobilitas legem imponit, vt debere se, quod sponte tribuit, existimet, & nisi beneficiis creuerit conferendis, nihil se præstitisse putet [a]: donatio liberalitas dicta ideò [b]. Et, *Beneficium est*, inquit Seneca [c], *quod quis dedit, cùm ei liceret non dare*. Et ad excellentiam pertinere dicitur, aliis in necessitatibus liberaliter prouidere [d]. Et in Possidippi fragmentis, ὁ διδοὺς ἐπιφανὴς, ἐπιφανὴς ὁ λαμβάνων. *qui dat illustris est, & qui accipit illustris quoque*. quamquam vt scribit Suidas, καὶ δὸς πᾶς ὁ βίος, λάβεδ' οὐδ' ἐπὶ ναυσὶν ἀκούσης. idest, *da, omnis vita est: cape autem, neque in nauibus audiueris* [e]. quod tamen ad ingratos omnino pertinet. Nam alioquin vt Phallaris ἀσυπαλλαιεῦσιν scribit [f], τίς γὰρ ἂν ἀγνοήσειεν, ὅτι τὸ μὲν χαρίσασθαι τῆς τοῦ διδόντος ἐπιμελείας ἔπαινός ἐστι: τὸ δὲ χρήσασθαι τοῖς δοθεῖσιν ὡς πρόσηκε τῆς τοῦ λαβόντος εὐλογιστίας; idest, *largiendi curam pertinere ad laudem donantis, vsum autem datorum vt oportet, esse accipientis, & rationis benè compositæ*. Tres, vt opinor, modi fuerunt transferendi dominij præcipui, & primi post rerum diuisionem: quorum vnus permutatio fuit, inter eos qui superflua, vel minus vtilia, vtilioribus & necessariis commutabant. Alter fuit hominum ingenuorum & præstantiorum, donatio. Tertius fuit omnibus communis, successio ab intestato proximiorum: ex quibus alij nati breui tempore, & vrgente commerciorum necessitate sunt. Aristoteles largitionum caussas duas generales sic exprimit. *Largitionibus vtuntur omnes, aut quoniam aliquid inde sperant, aut quòd susceptorum beneficiorum gratiam referant* [g]. *Qui dat consideratè, nihil ex dono sperans, & nihil anteà acceperit, verè liberalis, qui accepit & remunerat laudabilis. At qui accipit semper, & nihil dat, verè auarus*. de quo Iob scribit, *ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera lubenter* [h] *accipiunt*. Cæterum quia nos iuuari, non decipi oportet beneficio [i], voluerunt iurisconsulti donationes effectum sortiri. Etsi quidem donatio

Prouerbio. 21. & 22.
a c. 1. de dona. ap. Gregor.
b l. hoc iure, l. non potest, de donat.
c Seneca 3. de benef. l. donari, de regul. iur. l. donari, de dona. P.
d cap grandi, de sup pleo neclig. prælat. in Sexto.
e Suidas in verbo δίς.
f Phallaris epistola, 101.
g Aristotel. in fine Rheoticorum ad Alexandr.
h Iob. c. 15. in fine.
i l. in commodato, §. sicut, commodati. P. c. fin. eo. titul. ap. Grego.

donatio cœperit à traditione, nulla ſupereſt actio, eoque nulla relinquitur obligatio, ea euacuata ſolutione eius quod debetur [a]. Contrà, ſi à promiſſione cœperit, quia ex promiſſione obligatio, etiam ſi nuda ſit & ſine traditione, ex lege ſeu conſtitutione Iuſtiniani [b]; ex obligatione autem
4 legitima actio [c]. Agit igitur donatarius contra donatorem, vt donatam rem conſequatur, ex ſtipulatu videlicet, ſi res per ſtipulationem incerta donetur, aut actione certi, ſi certum donetur [d]. At ſi ſine ſtipulatione facta fuerit donatio, agetur ex condictione legis, ſi quis argentum §. fin. de donatio. C. [e]. Interdum ſi quis conſtituat pro alio ſe ſoluturum, actione de conſtituta pecunia agitur [f]: vt & is ager contra eum qui dare iuſſit ſuo nomine, actione mandati. Qui fundum, vel aliam rem fructuoſam donauerit, ſi non reſtituat vt poſſeſſor damnandus eſt, & fructuum nomine, ſi non conſumpſerit in ſolidum, condemnandus [g]: potuit enim non pericliari, inquit Paulus, ſi ſtatim reſtituiſſet: ſi dolo malo deſiit poſſidere, in litem iurabitur, & tanti ſequetur condemnatio [h]. Verumtamen non teneri donatorem ob moram ſolutionis ad vſuras, ſummæ æquitatis eſſe dixit Modeſtinus, cùm inter contractus bonæfidei non numeretur donatio [i]. Imò & placuit damnatum in ſolidum donatorem, tamen non teneri vltrà, quàm facere poſſit, deducto ære alieno [k]: & deducto ne egeat [l]. Vtitur & hoc priuilegio, qui conſtituit ſe ſoluturum pro eo qui ex cauſſa donationis ſtipulanti ſpoponderat [m]. At, vt notat Tryphonius, ſi Titius mihi volens donare, delegatus à me creditori meo ſtipulanti ſponderit, non habebit aduerſus eum illam exceptionem, vt quatenus facere poteſt condemnetur. Nam aduerſum me tali defenſione meritò vtebatur: quia donatum petebam: creditor autem debitum perſequitur [n]. Hocque fit, quia qui donat delegationem accipiens debiti eius, cui donauit, ſtilando creditori donatarij nouam obligationem cum creditore contraxit, & ideo ei non vt donator debitoris, ſed vt debitor ex promiſ-
5 ſione conuenitur à creditore. Sed quæritur, num donatarius poſſit etiam experiri de euictione contra donatorem, ſi is alienam rem donauerit, & ea euicta ſit: & Labeo reſpondit, ſi quis mihi rem alienam donauerit, inque eam ſumptus magnos fecero, ſi ea mihi euincatur nullam mihi actionem contra donatorem competere: & planè de dolo poſſe me aduerſus eum habere actionem, ſi dolo fecit [o]. Sed hanc ſententiam Labeonis veteris fuiſſe iurisprudentiæ Aſo putat, & hodie teneri donatorem de euictione. Alij melius diſtingunt [p], num donando nominatim de euictione cautum ſit: & tunc teneri, ſi dictum [q]: aut ſi cautum non ſit, quærunt an à traditione inceperit donatio: an verò, à promiſſione ſeu ſtipulatione, vt in traditione non ſit locus euictioni, ſed actioni de dolo ſi adſit, vt conſequatur ſumptus [r]. ne quod benignè contulit, fraudis conſilio reuocet [s]. Quòd ſi à promiſſione cœperit, locus erit euictioni [t]: quia ſimilis donatio emptioni [u], in qua euictio locum habet [x]. Et qui tenetur ad dandum, præcisè ad dominium transferendum ſe obligat [y]: nec antè ab obligatione ſe liberat, quàm dominium tranſtu-
6 lerit, quod alienam rem tradendo implere nequit [z]. Datur contrà etiam actio ex donatione donatori, contra donatarium, pluribus ex cauſſis: veluti ad implendam donationē, ſi donatarius non impleat ad quod cogi poteſt, & actione præſcriptis verbis [a], vel incerta ciuili actione [b], vel ex ſtipulatu, ſi ſtipulatio interuenerit [c]. Licet etiam in hac cauſſa donatori agere actione vtili rei vendicationis, vt dominium priſtinum non implente donatario legem donationis, ei reſtituatur: & poteſt quoque condictione, ideſt, actione in perſonam vti [d]. Quatenus autem repetat, Marcellus paucis præſcripſit [e]. In donationibus, inquit, iure ciuili impeditis, hacten⁹ reuocatur

[a] §. 1. quib. mod tol. ob.
[b] l. ſi quis argētum, § ſi C de donatio.
[c] l. licet, § ex obligatione, de procura.
[d] l. ſi quid certi, ſi certum petatur, P. l. ſi quis argēum, a 5. C. de dona ta prin. & §. 1.
[e] l. 7. de condict ex leg P.
[f] l. quid quod, 34. de dona. P.
[g] l. hoc iure l. 19. §. ſi quis dederit, de donat. in P.
[h] l. Mezennius, l. 41. §. fundum, de re iudic. P.
[i] l. eum qui, l. 22. de dona. P.
[k] d. l. Neratius, §. fin. de re iudic & l. diuus eod. titul. l. qui ex donatione, 32. & l. quid quod. l. 34. § fin.
[l] l. in condēnatione, de reg. iur & l. ex cauſſa, de re iudic P.
[m] dicta l. 9. id quod 34.
[n] l. ſi Titius l. 31. de noua. lib. 46. P. titul. 2.
[o] l. Ariſto, l. 13. §. fin. de dona. P. vid. iet. Caſtrenſem.
[p] glo. in d. §. ſi l. Ariſto.
[q] l. 2. C. de euict.
[r] dicta l. Ariſto. § 5. nili in caſu l. qui alienum 14 eod. titu. P.
[s] l. ad res, de ædili. euict.
[t] per l. 1. de inre dot. C.
[u] §. alia, de dona. tor tit de euict.
[x] l. vbi autem non apparet, § fin. de verbor. obl.
[y] l. eum quis. § ſi homine, de ſolutio. l. ſi rem meam eod. titu P.
[z] l. eum qui. s. 3. C. de dona.
[a] in l. hæreditatem, 22. de dona. in P. l. legem quam dixiſti, l. 9 C. eod titu.
[b] l. eum qui, 22. C. de dona.
[c] dicta l. legem quam dixiſti.
[d] l. ſi de donato quæ ſub modo lib. 8 C. titul 55.
[e] l. ſi mulier, 16 de dona. inter vir. & vxor. P.

donum ab eo, vel ab ea cui donatum eſt, vt ſi quidem extet res, vendicetur: ſi conſumpta ſit, condicatur, eatenus, quatenus quis locupletior factus eſt. Quia, inquit Caius [a], quod ex non conceſſa donatione retinetur, id aut ſine cauſſa, aut iuſta cauſſa retineri intelligitur: ex quibus cauſſis condictio naſci ſolet. Agit & ex certis cauſſis tantùm reuocatoria donator: non tamen ex arbitrio, quia pœnitentia non reuocatur [b] nec reſcripto etiam principis [c]. Cauſſæ porrò ſunt, ingratitudo liberti, vel filij, quibus donatum eſt [d], videlicet, ſi de donatione ſimplici agatur. Nam ſi agatur de donatione ob cauſſam, vel de remuneratoria, illæ non reuocantur propter ingratitudinem [e]. Parum autem in alijs pactum de non reuocãda donatione prodeſt, ne reuocetur ingratitudine commiſſa [f]. Ingratitudinis cauſſæ, atroces iacturę, molem ſubſtantiæ eius ingerere, vitæque diſcrimen, conditiones donationis non implere [g]. Mater tamen quæ donauit filius, non poteſt iure Codicis reuocare, propter ingratitudinem filiorum, donationem, ſi ea turpiter vixerit & luxuriosè poſt mortem mariti, vel ad ſecundas peruenerit nuptias [h]. Quod hodiè iure nouiſſimo temperamentum habuit, vt liceat reuocare in tribus tãtùm caſibus: ſi eius vitæ filius inſidietur, ſi manus impias ei intulerit, ſi totius ſubſtantiæ molitus ſit ei iacturam [i]. Obſeruandum tamen, cùm de reuocatione ob ingratitudinem agitur, queri poſſe tantùm de ea donatorem, qui ſiluerit, & non fuerit conqueſtus: poſt eius mortem non licet, propter ingratitudinem agere reuocatoria eius hæredibus. Idipſum ſtatuendum, ſi donatarius ingratus moriatur, antequam contra eum ſuperſtes donator conqueſtus fuerit, vt non liceat donatori contra eius ſucceſſores conqueri, vel reuocare donatum [k]: quia delicta ſint perſonalia [l]: & remiſſa videatur diſſimulatione iniuria [m], cùm viuens non fuerit conqueſtus de iam facta: nam ſi poſt mortem donatoris ingratitudo committeretur in defunctum, æquum puto priuari donato, perſequentibus hæredibus [n]. Alia cauſſa reuocationis donationis eſt, ſi ea inofficioſa ſit: interdum enim & ipſe donator reuocat totum, vt ſi libertis vel extraneis nulla cogitatione liberorum futurorum tactus donaſſet liberto [o]. Præſumit enim lex donatorem, ſi cogitaſſet de liberis, immenſam hanc donationem vel nullam liberto feciſſe; nemo enim præſumitur alienam ſobolem ſuæ antepoſuiſſe [p]: vel ita præſumitur donaſſe ex illa legis prouiſione, ſi liberos non ſuſcepiſſet. Et proinde eadem locum non habent in donatione facta ab eo, qui iam habebat liberos, vel qui in negotio quod agit mentionem fecit de liberis, vt non poſſit ea ratione, quòd nõ cogitarit, defendi [q]: vel ſi donauerit eccleſiæ, quæ fauorabilior eſt liberis [r], & loco liberorum eſt [s]. Tradunt etiam interpretes, donationem extraneo factam, ſuſceptione liberorum non reuocari, ſi ea facta ſit in remunerationem beneficiorum à donatario acceptorum [t]. Item Socinus notat, non reuocari natiuitate liberorum donationem factam in contractu matrimonij donantis, quem alij plures ſequuntur [u]: quia tunc de liberis procreandis cogitaſſe videtur. Quamobrem idipſum verum non erit, ſi in contractu matrimonij alterius, quàm ſui donauerit, quia tunc non præſumitur de ſuis liberis cogitaſſe [x]. Placuit etiam liberos naturales tantùm natos tempore donationis non eſſe impedimento, quominus natis naturalibus, & legitimis, reuocetur donatio, per l. ſi vnquam: imò legitimatione eorumdem ſequuta, tamen per ſubſequens matrimonium reuocari [y]. De filijs autem naturalibus, & legitimis iam natis, quando donatio fit, num illis cogitationem inferant futurorum liberorum, & num poſteà ſuſcepti reuocent ex integro, diſtinctio adhibetur: an patet habeat exoſum filium iam natum, & tunc reuocetur donatio tantùm vſque ad legitimam natorum, querela inofficioſi [z]: aut non haberet exoſum, & tunc non reuocet: quia cogitaſſe videtur de liberis, nec maiorem, imò minorem videatur habuiſſe in naſcituros, quàm natos affectionem [a]. Alio autem

7

8

9

modo

[a] l. quia quod, l. 7. eod tit. ff.
[b] l. 2, 3. 4. & l. veliſi nec ne l. 6. C. de reuoca. donat. lib. 8 C. tit. 56.
[c] l. ſi donationem, l. 5. C. eod tit.
[d] l. 2. eod tit.
[e] Boërius deciſion. 27 gloſſ. 2 in l. fin. & ibi Bald. Salicetus, de Ripa de reuocan. dona.
[f] Idem Boërius conſil 48. numer. 31. & 32.
[g] l. fin. C. eod. de reuocą. dona.
[h] l. his ſolis, 7. de reuoca. dona.
[i] § mater tamen, de nup. collą. 4. in Authen. vnde iunctą authent. quod mater, C. de reuoca. dona.
[k] l. 7. his ſolis l. fin. C. de reuocan. dona. l. omnimodo, de inoffic. teſtam. C. l. quę à patre, de reſtitut milit. C.
[l] l. ſi pœna, 20 & l. crimẽ, 36. de pœn. in fi. l. fin. cunctis C. eod.
[m] § fin. de iniur. inſtit.
[n] l. 1. de his quib. vt indig. ff.
[o] l. ſi vnquam, § 5. C. de reuoca. dona.
[p] l. cum acutiſſimi, C. de fideicõmiſſ. l. cum auus, de conditio. & demõſtra. ff. l. tale pactum 5. fin. de pact. ff.
[q] vt in l. ſi Titia, § imperator de legą. l. ſi ſiquem, de inoff. dona. l. 1. C. de pact.
[r] can fin. 17. q. 4.
[s] c. in præſentia, de probat.
[t] Angel. in dict. l. ſi vnquam. Ludouic. Roma. conſil. 26.
[u] Socinus conſil. 53. vol. 4. & conſil. 247. vol. 1. & in l. 2. & ibi alij quoq; interpretes ſolent matr. P. Tiraquel. in l. ſi vnquam in verb. prima nume. 67 & ſequent. vide Boërium deciſ. 159. numer. 8. 9. 16.
[x] vt aiunt proximè citati & Tiraquel. & Stepha Bertrand. conſil. 137. incipiente, ſine donatione, & conſ 333. incipient. viſo caſu ſuperius volumi. 2.
[y] diſputat Bertus in deciſio. 159. numero 12.
[z] Bal. in l. 1. de inoffic. don. & ibi Paul. Caſtren
[a] Iacob. Butrigar. in dict. l. 7. de inoffic. dona.

modo distinguit Ioannes de Ripa: aut pater, inquit, donando partem facultatum, plura retinuit pro se, filio iam nato, quàm donauerit: quo casu constat filium iam natum dilexisse, & consequenter nascituros prædilexisse, si de iis cogitasset. Aut plus donauit, quàm pro se, vel filio nato retinuerit, & tunc debeat natiuitate filij reuocari, videlicet si pater filium natum habebat exosum, pro portionibus filiorum supernascentium [a]. Si verò exosum non habuisset, natiuitate filiorum, in totum reuocari donationem, & habere locum decisionem legis, si vnquam. Sic ex persona donatoris, & eius præsumpta voluntate de liberis, reuocatio fiet donationis, illis susceptis: neque priùs ad inofficiosæ donationis querelam perueniendum est quandiu ex persona donatoris, vel restitutione eius in integrum reuocari poterit datum [b], cùm hæc querela, exemplo inofficiosi testamenti, sit tantùm subsidiaria [c]. At vbi restitutio illa deficit, tunc per querelam inofficiosæ donationis reuocabuntur donationes immensæ, liberis vel extraneis factæ, per liberos alios, vel per natos posteà, quatenus pars quarta, & legitima illis suppleatur [d], siue parens testatus, siue intestatus decesserit [e]: dummodò qui conqueri vult, non agnouerit iudicium defuncti [f], aut non sit ingratus [g], & intra tempora constituta huic querelæ, id est, intra quinquennium experiatur [h].

a Ioannes de Ripa. & Boerius decis. 159. numero 16.
b arg. l. is qui, de iure codicill. P.
c l. si filius tuus l. 4. & l. cum donationibus l. 6. & l. fi. de inofficio. dona. lib. 3 C. tit. 29.
d l. 1. & 2. & l. si totas 5 & l. si mater l. 7. & l. si licuerit, 8 de inof. dona. C. l. authent. vnde etsi parēs C. de inof. test.
e l. 3. C. de inof. donatio.
f l. cum donationibus, C. de inof. donat.
g § hæc itaque, de inof. dona.
h l. fin. eo. de inof. dona.

FINIS LIBRI XXVIII.

DE OBLIGATIONIBVS QVAE EX QVASI CONTRACTV.

LIBER XXIX.

De obligationibus quæ ex quasi contractu. Caput 1.

1 Obligatio ex quasi contractu vnde.
2 Obligatio ex quasi contractu quinque habet species, & quas.
3 Negotiorum gestorum species, vel viuorum, vel mortuorum.
4 Negotiorum gestor quis propriè.
Et quos species eorum qui negotia viuorum gerunt. eod.
5 Negotiorum mortuorum gestores, quot species.

EXPEDITI ab explicatione contractuum nominatorum, & innominatorum, pauca de quasi contractibus persequamur operæpretium esse duxi. Ex his enim quæ gerimus, aliis nos teneri, & alios nobis obstringi aliquando æquum est, idq́; quia non ex contractu accidit: quia nullum fecimus contractum, neque ex delicto tenemur: quia nullum crimen adest, ex quasi contractu obligari dicimur [a]. Obligationum ex quasi contractu species quinque, ortæ, 1. ex negotiorum gestione [b]. 2. ex tutelæ iudicio [c]. 3 ex communione rerum aliunde quàm ex societate [d]. 4. ex aditione hæreditatis. 5. ex indebiti solutione [e]. Et hac diuisione vtitur Iustinianus. Ego memoriæ facilioris causa, omnia sub negotiorum gestorum nomine contineri dico. Negotia porrò alterius geruntur, vel viui, vel mortui [f]. Rursum qui aliena negotia viuentis gerunt, vel cum mandato, vel sine mandato gerunt: cùm mandato, procuratores, quorum consideratio in proprium tractatum mandati reiicitur, vtpotè à generali nomine in proprium nomen conuentione transeunte [g]. Qui sine mandato gerunt, sunt propriè negotiorum gestores: & ij vel obligatos in solidum habent dominos, quorum negotia gerunt, vt rerum administratores, absentium tutelæ, & curæ, & reipublicæ: vel ob communionem rerum, per actionem communi diuidundo, vel familiæ erciscundæ, vel finium regundorum, vel ob solutionem indebiti: aut ad exhibendum. Aliquando gerentes negotia cum personis, quæ in potestate alterius sunt, vel quibus res quædã commissæ sunt, habent dominos obligatos, non in solidum, sed aliquatenus, pro varietate causarum titulorum. Quòd cum eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicatur: quòd iussus de exercitoria, de institoria, tributoria causa, de peculio, de in rem verso. Morientium, vel mortuorum negotia, procuratores interdum gerunt, & alij, & qui adeunt hæreditatem eorum, qui funeraria vti possunt.

1
2
3
4
5

a §. 1. de obligatio. quæ ex qua. cont. nasc. lib. 3. Insti. ti. 28
b §. igitur, eo. tit.
c §. tutores, eo.
d §. item si eo.
e §. item is cui, & seq. eo. tit.
f l. 1. de nego. gest. P.
g l. item si cum putaui, de negot. gest. dicto §. igitur, de obligatio. quæ ex quasi delict.

De

De obligatione ex negotiis geſtis, eiúſque actionibus in genere. Cap. 2.

Lib.3. P.tit.5. Lib.2.C.tit.19.

1 Negotiorum geſtor proximus procuratori.
2 Negotia alterius quis gerit, vel ſua tantùm, vel alterius, vel vtriuſque cauſa, vnde diuerſæ naſcuntur actiones.
3 Negotiorum geſtorum actiones mutuæ ob abſentis negotia geſta.
4 Negotiorum geſtor exactiſſimam debet negotiis diligentiam, dolum & culpam latam, non caſum: & pro quibus tenetur.
5 Negotiorum geſtor ibi conuentendus, vbi geſſit, non obſtante fori priuilegio.
6 Negotiorum geſtorum actio directa cui detur.
7 Quandiu duret.
8 De contraria cui detur. eod.
9 Negotiorum geſtor quando non repetit impenſas in negotia.
10 Negotiorum geſtorum actio vtilis, directa, & contraria.
11 Negotiorum geſtorum actionũ finis, & ratio.

1 VI negotia alterius gerit ſine mandato, ſimilis propemodum eſt procuratori: ideò & res, & perſonæ eadem ferè tru-
2 tina, qua in mandato dictum eſt, examinari debent. Interdũ autem negotia aliena geruntur, gerentis tantùm, aut domini cauſa, aut ſui & gerentis cauſa. Qui ſui tantùm lucri cauſa gerit aliena negotia, putà prædandi, ipſe quidem actione negotiorum geſtorum conuenire poteſt, at ipſe conuenire non poteſt dominum, niſi quatenus locupletior factus eſt [a]: animuſq; inſpicitur, qua mente quis aliena tractet, & quas res, & num animo repetendi ſumptus, negotia gerens faciat: quòd vel ex expreſſa voluntate gerentis, vel qualitate rerum, perſonarum [b], & negotiorum diſtinctionem accipit, vt in actionibus apparebit. Contemplatione quoque perſonæ alterius, quàm ſuæ, gerit quis aliena negotia, vt ſi contemplatione domini, vel patris, quiſpiam negotia peculiaria ſerui, aut filiifamilias gerat: nam patrem, aut dominum tantum obligatum habet de peculio [c]: vel ſi pupilli negotia geſſerit mandato tutoris, vel minoris, mandato curatoris: nam hîc ex mandato habet obligatum tutorem vel curatorem: ſed negotiorum geſtorum cauſa, etiam pupillum & minorem [d]. Quare quando quis alienum negotium, vt ſuum tractauerit, non naſcetur vtrinque negotiorum geſtorum obligatio: ſi tamen, vt alienum & ſuum, contrà [e]. Nec intereſt ſciente, vel ignorante domino, negotia
3 eius quis adminiſtrauerit [f] Cùm quis itaque abſentis negotia geſſit, naſcuntur vltrò citroq; actiones inter gerentẽ, & eũ cuius ſunt negotia. Directa competit domino aduerſus eum qui geſſit, & cõtraria geſtori, aduerſus dominũ [g]; nec intereſt cuius ſexus fuerint hæ perſonæ [h]. Directa agit dominus vt geſtor actus ſui rationẽ reddat, & eo nomine condẽnetur ſi quid vel vt nõ oportuit
4 geſſit, vel ex his negotiis retinet [i]. Nõ geſſiſſe autẽ videtur vt oportuit, ſi exactiſſimam diligentiam non adhibuit: nec enim ſufficit talem adhibere, qualem rebus ſuis adhibere ſolet: ſi modò alius diligentior eo commodiùs adminiſtraturus eſſet negotia [k]: ſi neglexit ea agere, quæ alius fuiſſet geſturus [l]: & præſtat dolum, latam & leuem culpam [m]. Tamen alienum negotium gerentes

[a] l.ſi pupilli §.ſ ſed etſi quis, de nego. geſt. P.

[b] l. Pomponius, 18. eo.

[c] dicta l.ſi pupilli, §. ſed ſi ego.

[d] l. qui pupillæ, l. 4. C. de nego. geſt. dicta l. ſi pupilli

[e] l. ſi pupilli in s §. ſi quis ita ſimpliciter, de neg. geſt. P.

[f] ignorante, l 50. de nego geſt. P. l. 21. & l ſi negotia, 12. eo. tit. P.

[g] § igitur de obligquæ ex qua cõſen. l. 2 de nego. geſt P.

[h] l. 1. eo. P.

[i] l. 2 de nego geſt.

[k] d. l. 6. igitur verſ. ſic autem

[l] l. ſi pupilli, l. 6 §. videamus, de neg. geſt P. l. Proculus, 19 eo.

[m] l. tutori 20. de nego geſt. C.

rentes caſum fortuitum non tenentur præſtare: niſi ſpeciali pacto fuerit conuentum [4]: vel culpa ſua in caſum inciderit, iuxta l. debitor 14. de nego. geſt. P. & l. ſi negotia 12. eo. Hic tamen conſiderandus animus eius, qui geſſit, an tanquam omnia negotia alicuius geſturus ad adminiſtrationem acceſſerit [5], & ita omnia tractauerit, ſed ita quædam ſegnius, quàm oportuerat, & tunc tenetur pro omiſſis & negligentia: aut verò, tantùm quædam voluerit gerere, & tunc de illis tantum, quæ circa ea commiſſa ſegniter, vel malè ſunt, tenetur [6]. Nam ſatis abundéque ſufficit, ſi cui vel in paucis amici labore conſulatur [7], potiſſimum ſi rem deſertam & derelictam amici curauerit, quo caſu tantùm de dolo tenetur [8]. Verum arguitur culpa, ſi quod cœperit, legitimè non impleuerit: quia iuuari, non decipi beneficio nos oportet: quod in hac ſpecie in hanc ſententiam reſpondit Paulus iuriſconſultus de commodato: geritur negotium, inquit, inuicem, & ideò inuicem propoſitæ ſunt actiones, vt appareat quod in principio beneficij, ac nudæ voluntatis fuerat, conuerti in mutuas præſtationes actioneſque ciuiles, vt accidit in eo, qui abſentis negotia gerere inchoauit. Neque enim impunè peritura deſeret. Suſcepiſſet enim fortaſſis alius, ſi is non ſuſcepiſſet: voluntatis enim eſt, ſuſcipere mandatum, neceſſitatis conſummare &c [9]. aliquin culpa eſt ſe immiſcere rei ad ſe non pertinenti [10]: neque excuſatur quòd non impleuerit negotium imperitia, cùm imperitia quoque culpæ [11] annumeretur, neque quiſquam affectare negotium debeat, in quo ſciat operam ſuam alij fore damnoſam [12]. Inſuper & quicquid negotiorum geſtor ex negotio geſto recipit, hac actione cogitur reſtituere [13], vt ſi pecuniam, vel aliam rem perferendam acceperit, reſtituat [14]: vt pecuniam exactam nomine domini ratam exactionem habentis exſoluat [15]: & non tantùm ſortem, verumetiã vſuras ex pecunia aliena perceptas, vel quæ percipi potuiſſent [16]: niſi dominus non conſueuiſſet fœnerari otioſas pecunias [17]. Sed in his, & ſimilibus, perſona quæ geſſit conſideranda: nam ſi pupillus geſſerit, conueniri quidem poteſt, ſed in id quo factus eſt locupletior [18]. Sic ne ſeruus ex eo quod in ſeruitute geſſit, manumiſſus etiam, non conuenitur, niſi geſtio connexa ſit actui, qui poſt manumiſſionem duret [19]. Attamen priuilegium perſonale gerentis, & fori præſcriptio non obiicitur: ſed ibi reſpondere & conueniri debet geſtor, vbi negotiũ geſſerit [20]. Datur autẽ hæc actio negotiorũ geſtorũ, non tantùm domino, ſed & illi cuius intereſt experiri: nec intereſt directa quis, vel vtili actione agat, vel conueniatur, ſublatis formularum conceptionibus [21], admiſſis ad agendum ſucceſſoribus [22], etſi perſonalis hæc actio ſit [23], & aliquando in rem, vt quando pro officio adminiſtrationis tutoris, vel curatoris bona, ſi debitores exiſtant, tanquam pignoris titulo, minores ſibi vendicare non prohibentur. idem eſt, ſi tutores vel curatores conſtituti non adminiſtrauerint [24]. Verum obſeruandum eſt, vt tempus agendi duret, quod non finitur ſpatio longi temporis, ſed tantùm triginta annorum [25]. Contraria actione negotiorum geſtor agit & eius ſucceſſor [26], & is cuius intereſt [27]: ſi vtiliter negotia geſſit. Is autem vtiliter negotia non gerit, qui non neceſſariam rem, vel quæ oneratura eſt patrem familias, aggreditur [28]. Æquum autem eſt, ei qui vtiliter geſſit, præſtare quicquid eo nomine vel abeſt ei, vel abfuturum eſt: ſufficit autem vtiliter negotium eſſe geſtum [29], quamuis ex ſententia domini res non ſucceſſerit, aut quamuis interierit: dummodò culpa nulla adſit geſtoris [30]. Repetet itaque quæ impendit in negotia, & ſumptus honeſtè per gradus pertinentes factos [31]: ſi ſe alterius nomine obligauit, non donandi animo [32], vel ſoluit [33]. Et qui ſeruum non inutilem domino curat, ſumptus à domino hac actione repetit [34]: repetet & vſuras, quas exſoluit pro pecunia in aliena negotia impenſa, quaſque ex ſua pecunia percipere potuit [35]. Agentiq; domino pro his exceptione

propo

a l. negotium 12. de neg. geſt. C. l. 1. cõtino. C. l. quæ formi tus, de pigno. act. C.
b l. ſed & cum l. 17. de neg. geſt in P.
c l. Pomponius, 2. & l. ſeq. & l. nam & ſeruus, §. ſi vino, de nego. geſt. P.
d l. aut prætor, 3. §. interdum de nego. geſt. P.
e dicta l. tutori, C. eo. l. tutores qui, l. 40 §. curator qui, de adminiſtra. tutor. lib. 26. P. tit. 7. l. qui proprio, §. 1. de procura. P.
f l. In commodato, l. 17. commo. P.
g l. culpa eſt l. 36. de reg. iur.
h l. imperitia 122. de reg. iur.
i l. idem iuris l. 8. §. ſi. ad legem Aquil. P. §. iniuria. eo. tit. ap Iuſt. l. ſi. de aſſeſſor. C.
k dicta l. 2. de nego. geſt. P. & l. ſi autem l. 2 §. 1. eo. tit.
l l. ſi pupilli, §. ſi quis pecuniam, de nego geſt. P.
m l. ſi pecuniam, l. 9. C. eo.
n l. at qui natura, 20. §. non tantum & l. qui aliena, 53. & l. Iulius 33. §. 1. de nego geſt. P.
o l. qui ſemiſſes, 13. §. fi. de vſur. P.
p l. 3 §. pupillus, P. l. 2. C. eo. tit.
q l. cum actum 18. eo. P. l. ſi cognati tui, 21 C. eo. ti.
r l. interdum, 36. §. 1. de iudic. in P.
s Paulus l. actione, 49. de neg. geſt P.
t l. ſucceſſori, l. 13 de neg geſt P. l. ſin autem 21. eo. P.
v l. negotia geſta, 23 C. eo. tit. de nego-geſt
x l. pro officio 20. de adminiſtra. tutor. C. l. 3. arbit. tutel. C. cum ſimil.
y l. aduerſus 10. 8. de nego geſt. C.
z l. 3. §. hæc actio. & l. ſin autem 21. de nego. geſt. P.
a l. actio 49. eo.
b l. ſed an vltro, l. 11. §. 1. de neg. geſt. P.
c l. 2. §. ſi. eo. tit. P. §. igitur de obliga. quæ ex quaſ. contract. naſc.
d d. l. ſed an vltro, §. 1. & l. qui mulctam 56. §. ſi. mand. P.
e l. quæ vtiliter, l. 47. de nego. geſt. P.
f l. 3. §. ſi. & l. 4. eo. P.
g l. cum pecuniam, l. 45. & l. ſi. de neg. geſt. P. l. 3. C. eo. titulo.
h l. ſi ſeruum alienum, 10. de nego. geſt. C.
i dicta l. at qui natura, l. 20. §. non tantum, eo. P. l. ob negotium, l. 18. C. eo. tit.

proponere poterit de eo, quod sibi debetur[a]: imò & compensationem[b]. Aequum enim est, gerentem in damno non versari[c], & quæ in rei conseruationem facta sunt repetere[d]: æquum quoque nemini officium suum esse
9 damnosum[e]. Sunt tamen casus, quibus quis non repetit, quod in res alienas fecit. 1. si supra summam, quam destinauerat testator[f], aliquod opus erogauerit. Et qui plus, quàm debuit, impendit, recuperat tantùm id quod præstare debuerit[g]. 2. qui malè gessit, seu non vtiliter, non repetit impensas nisi ratum habuerit dominus gestum[h]. Item nec si condemnatus non appellauerit[i]: si impensas voluptatis causa fecerit[k], vel aliud gesserit, quod non expediat domino[l]: si indebitum soluit[m]: nisi quoque ratum habitum sit negotium[n]. Tertiò, non repetit negotia gerens, quæ impendit alio animo quã repetendi, vt si donandi animo expendat[o], vel si affectionis & amicitiæ causa eius, cuius negotia sunt, vel patris eius[p]: si pietatis causa, veluti alendo sororis filiam[q], si mater, auia, nutriant descendentes sine protestatione repetendi, vel nulla facta, dum viuerent, reputatione sumptuum[r]: si vitricus paterno affectu priuignas aluerit & pro eis mercedes aliquas magistris fecerit: nisi habuerit animum repetendi[s]. Item nec quæ affectione aliqua in vxorem impenduntur ægram, repetuntur[t]: sicut nec quæ affectione domestica, vel materna fiunt[v], si quis officio, & obsequio liberti functus sit, & impenderit, non repetit[x]. At quæ mater circa res filij impendit, rectè etiam, si non in rationes retulerit, ab ea, vel successoribus eius petentur[y]: & quæ filius pro patre[z], & frater pro sorore[a]. Quartò, non potest agere contraria negotiorum gestor, si gesserit postquam dominus ei interdixit ne ge-
10 reret[b]. Actio etiam ex negotiorum gestione vtilis, esse potest directa, vel contraria, quæ datur aliis, quàm prædictis personis ex iure illorum[c]: quod non pluribus persequar, submota, vt monui, formularum actionum differentia.
11 Finis, & causa cur iure prætorio hæc negotiorum gestorum formula, & actiones inducuntur, est absentium vtilitas, ne indefensi rerum possessionem, aut venditionem patiantur, vel pignoris distractionem, vel pœnæ committendæ actionem, vel iniuria rem suam amittant, vt scripsit Vlpianus[d], & Iustinianus[e]. Sic alibi placuit imperatori Constantio, pro recuperanda possessione, quia absens spoliatus est, admitti etiam sine mandato amicum, colonum, libertum, seruum, propinquum[f].

a l. 3. de tutel. & ratio distrah. lib. 27 P. tit. 3.
b l. qui aliena, l. 36. de neg. gest. P.
c l. quæ vtiliter, 47. § fi. eo. in P.
d l. si pupilli, 6. § si Titij eo.
e l. quæ vtiliter l. 7. § f. quéad. test. aper.
f l. qui aliena, 33. §. libertos de nego. gest. P.
g l. si quis negotia, 26. eo. l. qui proprio, § qui procurator, de procura. P.
h l. Pomponius, l. 10. de neg. gest.
i l. liberto 31. § fi. de neg. gest. l. quoties §. illud, de administratione tutor. in P.
k l. ex duobus, 28. de neg. gest. P.
l l. sed an vltro, l. 11. §. is autem, de nego. gest. P.
m l. si quis negotia aliena, 24. eo.
n l. si pupilli, 6. § itã quæritur eo.
o l. si filius, l. 12. C. de nego. gest. l. 4. eo. tit. P.
p l. si qui amicitia, 46. eo. P. l. si remunerandi § si passus, mandat. P.
q l. ex duobus, 28. §. fi. eo. P.
r l. Nezennius, l. 36. eo. P. l. alimenta, l. 11. C. eo.
s l. si paterno affectu, l. 15. eo. C.
t l. quod in vxorem.
v l. 1. C. eo. tit.
x l. officio, 5. C. eo. de nego. gest.
y l. alimenta, 12. C. eo.
z l. si filius pro patre, l. 12. eo. C.
a l. si negotium, 16. eo. C.
b l. fi. C. de neg. gest. l. si ex duobus, l. 9. eo. tit. P. l. si remunerandi l. 6. § si passus, & l. si pro re l. 40. & l. qui fide alterius, 55. mand. P. Aulus Gellius, lib. 1. cap. 18.
c l. curatoris 17. & ibi gloss. C. de negot. gest.
d l. actio. 49. de neg. gest. in P.
e l. 2. de nego. gest. in P. l. ex maleficiis l. 4. §. si quis absentis, de acti. in P.
f l. 1. si per vim, vel alio mod. lib. 8. C. tit. 5.

De actionibus tutelæ, & curæ directis, contrariis, & vtilibus, & subsidiariis in contutores, fideiussores, & magistratus. Cap. 3.

1 *Tutelæ & curæ actiones directæ, contrariæ, & vtiles remissiuè.*

1 DE his copiosè diximus in personis, dum de poteste in liberas personas agimus, post tutorum & curatorum tractationem. Et proinde nihil de his in hoc caput transferam.

De cautione, & actionibus reipublicæ, & aliorũ contra gerentes munera, & honores, & de iis qui pro illis tenentur. Cap. 4.

1 Ad

1 *Administratores reipubli. pro quibus tenentur.*
2 *Calculi error retractari potest vsque ad 20. annos.*
Magistratus & reipubli. administratores vsque ad 20. annos conueniuntur de gestu, & eorum hæredes. eod.
3 *Iudex faciens litem suam non obligat hæredes suos.*
4 Εὐθύνη *actio in gubernatores reipubli. quæ.*
5 *Fideiussores magistratuum pro illu tenentur.*
Pater quando pro filiisfamilias decurionatu, vel honore obligare se videatur expressè, vel tacitè.
6 *Magistratibus conuenientis, & eorum fideiussoribus, & nominatoribus ordo.*

INDVBITATI primùm iuris est, eos qui gerunt honores, 1
& reipub. munera, pro sua administratione, quam gesserint, vel exercere debuerint, teneri ex dolo, lata negligentia [a]: ij enim rempublicam saluam fore promittunt [b]. Tenentur etiã 2
magistratus municipales, Aquilia lege, si damnum iniuria dederint [c]: viuitq; hæc obligatio etiam post decennij & vicẽnij tempora, post quæ calculi erroris retractatio admittitur: nisi gratiosè expunctæ dicantur rationes, quia tunc non retractantur [d]. Et proinde hæredes quoque eius magistratus, qui cõueniri potuit pro eius debitis, non pro pœnali iudicio conueniuntur. Et ita demum conueniuntur hæredes, si post creationem defuncti administrauerint, & die administrationis faciendæ nõ gesserint, prout tenentur [e]. Aliquin si ante diem subeundi muneris, seu honoris mortui fuerint, non tenentur [f]. Atque in hæredes iudicis qui litem 3
suam fecit, actione dari Iulianus dixit, sed verum non esse Vlpianus notat [g]: quia nec pœnales in hæredem transeant [h]. Εὐθύνη, inquit Suidas [i], actio fuit 4
in eos, qui aut vrbem non rectè gubernasse, aut legationem perperàm obiisse, aut publicum aliquod munus malè administrasse viderentur. Ac iudicia quidem decemuiri logistæ, seu ratiocinatores dicti fortiuntur: accusat autem eos, qui vult, & iudicibus permissum est multam irrogare. Tenentur & 5
pro iis, qui gerunt munera & honores, qui pro illis fideiusserint tacitè, vel expressè. Extat Vlpiani huiusmodi hac de re responsum [k]. Quoties filiusfamilias voluntate patris decurio creatur, vniuersis muneribus, quæ decurioni filio iniunguntur, obstrictus est pater, quasi fideiussor pro filio [l]. Consensisse autem pater decurionatui filij videtur, si præsens nominationi filij, non contradixit [m]. Proinde quicquid in republica filius gesserit, pater, vt fideiussor, præstabit. Gestum autem in republica sic accipere debemus: pecuniam habere, debitam tractare, siue erogandam decernere. Sed & si curatores operum, vel alterius alicuius negotij creauerit, tenebitur: sed etsi sibi successorem nominauerit, patrem obstringet: sed etsi publica vectigalia locauerit, pater erit obstrictus: sed etsi filius tutores dare non curauerit, vel minus idoneos elegerit, nec pupilli rem saluam fore satis exegerit, vel non idoneum acceperit, ipse quidem, quin sit obstrictus nulla dubitatio est: pater verò ita demum obligatur, sicut fideiussores hoc nomine obligari solẽt: obligantur tacitè etiam, qui filium decurionem adoptauerint. At si non cõsentiat, sed proclamet, vel appellet super nomine, non tenetur [n]: nisi de peculio [o], vel si filius sit emancipatus [p]: vel quia filiusfamilias non sit idoneus ex sua ætate, vt infans [q]. Cæterum in quibus causis obligatur pater pro filiofamilias, honores vel munera publica obeunte, obseruandum est ita demũ ex tacito consensu eum, & hæredes eius conueniri, si viuo eo filiusfamil. munera susceperit: non si post mortem patris [r]. Nisi expressè fideiusserit: tũc enim iure communi fideiussoris constringitur: accedit namque huic functioni munerum & honorum fideiussio. Verùm in conueniendis istis, qui 6
debitores

a Paul. l. magistratus L. 7. de administratio. rerum ad ciuit. pertinent. lib. 50. tit. 8.
b l. 1 de magistrat. conuenien. lib. 27. P. tit. 8.
c Vlpia. l. quemadmodum, l. 39 § magistratus, ad leg. Aqui P.
d Modestinus in l. calculi, l. 9. de administra rerum ad ciuit pertinent. P lib. 50. tit. 8. l. in omnibus, de diuer. præsius decurio.
e l. quamquam, de excusat. tutor. C. l. 12 si tutor vel cura. &c. P. l. 1. in fi si pẽdent. appella. mors interuen P.
f l. vnic. si post creationem quis decess. lib 10 C. tit 69 l. si ad decurionatũ, si pendente appel. mors inter P.
g l. Iul. anus autem, l. 16 de iudi. lib. 5. P tit 1.
h l 1 de priua. delict. in P.
i Suidas in verbo Εὐθύνη.
k Vlpia in l 2 ad municipal. lib. 50. P. tit. 1.
l l. 1. de filiisfam. & quemad. pater pro his tenea lib 10 C. tit 60 l si filius, de administra. rer. ad ciuit. pertinent.
m d l. 2 § consentire, ad municipa. & dol l § fi. de fi-isc fimi quõ. pa. &c. lib. 10 C. l honores, l. 2. § fi de decurion in P.
n l. Lucius Titius, l. 21 § idem respondit, eam quæ, de muner. & honor. l penul de adop. P. l. si adoptauerit de prec in P.
o l 1. & 2. de filiisfa. & quemad. &c lib 10. C. l spurij 6. § pater. de decurio P l si pater, quand prouoc. nõ est necess. l. 3. ne filius pro patre lib. 4 C tit. 13. l fi hos 5. de decurio. lib. 10 C. l. 1 quod cum eo qui in alie. pot. l. 3 § fi & l. fi. de pecul. P.
p d l 1 de filiisfam. &c. lib 10 C.
q Paul. l. Lucius Titius l. 21 § proinfante de muneri. & honor. in P.
r Paul dict l Lucius, Titius, 21 § idem respondet, hæredes. & § seq de muner & l. 1. de decurionibus lib. 10 C.

debitores sunt, ex administratione munerum publicorum, ordo seruandus est: vt, primùm, si collegæ sint, quilibet eorum pro administratis à se teneatur, etsi magistratus indiuiduus sit, & hæredes eius. Dehinc illi qui pro malè gerẽte interuenerunt: & si cautio eorum depositi muneris tempore non sit idonea, tunc tantùm collega vel nominator ex negligentia & pœnæ causa tenetur [a]. Dehinc & hæc vera sunt, vt & nominatores, & fideiussores magistratuũ subsidiaria actione teneantur, quando de conseruanda indemni repub. agitur: si enim agatur de damno contingenti particularibus, veluti pupillis, ex negligentia magistratuum, quòd nõ satis idoneos tutores dederint, subsidiaria quidem actione ipsi tenentur: nominatores verò eorum, vt ordo decurionum, nisi id nominatim polliceantur, nec eorum pro magistratu fideiussores, qui rempublicam, non pupilli, saluã fore promiserũt [b], neque ob culpam, nec ob delictum, fideiussores eorum conueniri possunt [c].

[a] Paul. l. imperator. l. 11. & l. quid ergo, 13 ad municipal. l. 1 de decurion. lib. 10 C. l. 2. & 4 in princ. & §. ante penul. & fi. de administra. rerum ad ciuit. pertinen. P. l. 3. de conueniend. fis. debitor. lib. 10 C. titul. 2. l. 1. 2. & si quo quisque ordine conueniatur, lib. 11. C. titul. 35.

[b] l. 1. de magistra. cõueniendis. l. br. 27. P. titu. 8.

[c] l. vnic. de periculo eorum qui pro magistratu interuener. lib. 21. C. ti. 34.

De negotiorum gestione rerum communium. Caput 5.

De iudicijs familiæ erciscundæ, communi diuidundo, finium regundorum remissiuè.

1 DE iudiciis familiæ erciscundæ, communi diuidundo, finium regundorum, diximus in rebus post nunciationem noui operis, de rebus communibus agentes: & de falso modo renunciato pauca in criminibus priuatis, titu. de termino moto.

De quasi contractu indebiti soluti. Caput 6.

1 *De conditione indebiti remissiuè.*

1 DE hoc etiam iam diximus in contractibus, post mutuum, & cessionẽ bonorum.

De obligatione, velut ex quasi contractu, vnde actio ad exhibendum. Caput 7.

Ad exhibendum. Lib. 10. P. titu. 4. Lib. 3. C. titu. 42.
De libero homi. exhi. P. 43. titu. 28. De liberis exhiben. eod. lib. titu. 29. & C. lib. 8. titu. 8.
De tabul. exhib. P. Lib. 43. titu. 5. C. Lib. 8. titu. 7.

1 *Ad exhibendum actio vnde nata, & natura eius.*
2 *Exhibere quid.*

Et cum restitutione differentia. eod.

3 *Exhiberi petuntur res mobiles, non immobiles.*

7 *Serui.*

9 *Et alia.*

4 *Interdictum de libero homine exhibendo cur introductum, & in quos detur. eod.*

5 *Interdictum de liberis exhibendis & deducendis pro quibus, quibus, & in quos detur.*

6 *Maritus interdicto repetere potest vxorem, etiam à patre detentam.*

7 *Interdictum de tabulis exhibendis cui, & pro quo datur.*

8 *Ad exhibendum actio, mutatur aliquando in actionem in factum.*

9 *Tignum iniunctum alienum non petitur vt soluatur, quare.*

10 *Exhiberi res etiam non stantes, & non possessæ quare petantur.*

11 *Ad exhibendum actione qui agere possunt.*

12 *Et contra quos.*

13 *Ad exhibendum agens rem planè describere debet, vt in rei vendicatione.*

14 *Ad exhibendum conuenti quæ sunt partes: & in quantum condemnetur. eod.*

16 *Ad exhibendum actionis finis vt agatur rei vendicatione.*

17 *Exhiberi vbi debeat res petita, & cuius expensis.*

ACTIO ad exhibendum personalis est [a]: competens aduersus 1
rei detentorem, qui tamē obligatus nobis expressè ex aliquo contractu esse non potest: ita nata, ex quasi contractu [b], in rem scripta, quæ semper detētorem comitatur [c]. Exhibere, est face- 2
re in publico potestatem, vt ei qui agit experiundi sit copia [d]. Ita minus est in exhibitione, quàm in restitutione. Nam restituere, est etiam possessorem facere, fructusque reddere: pluraq; præterea restitutionis verbo continentur [e]: Exhibere verò, est præsentiam corporis præbere [f], tangendi, videndiq; facultatem facere: & propriè exhibere, est extra secretū habere [g]. Et in criminibus exhibitio reorū, est reos sistere iudicio [h]: omissa exhibitionis alia acceptione, quæ ad educationē refertur [i]. Exhiberi petimus, vel res nobis ex aliqua obligatione, aut pacto, aut contractu debitas & tradendas [k]: aut sine illis. In prioribus non actione ad exhibendum agimus, sed ex actionibus, quæ oriuntur ex caussis seu pactis, & obligationibus dādi, putà ex stipulatu, ex empto, societate, mandato, negotiorum gestorum, tutelæ [l], & similium. Quando autem rem nobis exhiberi desideramus, non certi omnino, an ea de re cum quopiam agere expediat, nisi prius eam viderimus, tunc actione hac ad exhibendum agimus [m]. Res, quæ exhiberi petūtur, mobi- 3
les esse debent: immobiles quippe exhiberi frustrà petimus, cùm latere facilè non possint: quamuis & res immobiles demonstrari interdum, & oculis subijcere necesserium sit [n]: sed aliis de caussis & actionibus, quàm per ad exhibendum iudicium. Neque etiam pro omnibus rebus mobilibus agitur ad exhi- 4
bendum: nam hæc actio ad eam rem inutilis est, si liber homo retinetur, creditur enim tantùm competere, ei cuius pecuniariter interest [o]: homo autem liber non recipit æstimationem [p]. Proinde ad æquitatis prætoriæ officinam itum est, & prospectum per interdictum de libero homine exhibendo, qui dolo malo retinetur, ab eo qui ius in personam retenti non habet [q]. Hocque interdictum propositum tuendæ libertatis caussa [r]. Nihil enim multum à specie seruientium differunt, quibus non datur recedendi facultas [s]. Quo fit, vt omnibus competat, cùm nemo pro

a l. 1. §. hæc actio. ad exhib. P.
b gloss. in dicto §. hæc actio, in verbo personalis, arg. § 1. de oblig. quæ ex qua. cont.
c l. 3. §. fin. ad exhib. P.
d Pau. l. 2 ad exhi P.
e l. plus est, 22. & l. fin. de verbo. sign. P. & l. restituere, eo. l. videamus § in Fauiana, de vsur.
f dicta l. plus est, & l. locum 3. §. hoc interdictum, de tabu. exhi.
g l. quod & lex, §. ait prætor de liber. homine exhi. P.
h l. si quis. & toto titul. de exhibitio. reorum.
i l. si quis à liberis, l. 5. de liberis agnosc. P. lib. 25. tit. 3. l. Nesennius, de nego. gest.
k vt in l. instrumenta, 14. C. de fideicom.
l vt in l. Titius hæres, 50. de action. emp. P. l. quædam l. 9. de eden. P. cum simil.
m l. meminimus, §. sed vbi, quando, & quib. quar. pars de bea. lib. 10. C. l. ad rem mobilem, 56. & ibi gloss. de procura P.
n vt in l. si irruptione, 8. finiū regun. P.
o l. si liber homo, l. 13. ad exhiben. P.
p l. 1. § sed cum homo, de ijs qui deiecer. P.
q l. 1. & l. 3. § is tamen, de liber. homi. exhib. P. dict. l. si liber homo, ad exhib. P.
r dicta l. 1. § fin. eod. de liber. homi. exhib.
s l. 2. eod. tit. P. l. antiquitas C. de vsu. fruct. cum simil.

prohibeatur libertati fauere [a], remanente etiam pœna legis Fauiæ [b], quæ acerrimè punit eos, qui liberas perſonas concludunt, & inuitas retinent [c], vt latiùs diximus in plagio, inter crimina, vt nec tempus modicum pro exhibitione liberi hominis concedatur ei, qui dolo malo inuitum retinet: quoniam præteriti facti pœna eſt [d]: volentem autem retinens, non tenetur hoc interdicto: niſi calliditate priùs circunuentum, vel ſeductum, vel ſolicitatum antèà retineat, aut ſi non bona fide, vel probabili ratione hoc faciat [e]. Nec debitorẽ latitantem quiſquam exhibere cogitur: quia ſponte videtur latitare, & retineri, & in bona eius à prætore fieri poteſt miſſio [f]. Qui etiam bona fide hominem liberum emit, quem putat eſſe ſeruum, vel dubitat eſſe ſeruum, antequã certior fiat, dolo malo poſſidere vel retinere non videtur, nec hoc interdicto tenetur [g]. Neque is quoque qui neſcit hominem liberum apud ſe retineri [h],

5 Ad hoc interdictum, de libero homine exhibendo, pertinet aliud interdictũ de liberis exhibendis, & deducẽdis [i]: ſed hoc intereſt inter hæc duo: quòd interdictum prius de libero homine, fit cuique permiſſum, & poſſit is qui non detinet dolo malo, obijcere exceptionem: at in hoc, in quo agit qui in poteſtate habet, contra detinentẽ eum qui ſub ſua eſt poteſtate, omnimodò ſine exceptione debet fieri exhibitio: niſi mater poſſideat, agente patre: vel maritus, agente eodem de filia [k]. Quia & apud matrem quoq; debet ſæpe potius morari, quàm apud patrem filius [l]. Et obtinuit aliquãdo ob nequitiam patris, vt apud matrẽ ſine diminutione patriæ poteſtatis moraretur [m]. Inuitus aliquin filiusfamilias detentus, patre agẽte interdicto hoc, & de liberis deducendis, non ſolum exhibendus, ſed etiam deducendus: vel quin deducatur ab eo exhibitus, prohibere non poteſt is aduerſus quem actum eſt: nulla habita ratione volũtatis filijfamilias: neque exigitur ea de re alia notio prætoris, præterquam, ſi is qui conuenitur contendat ſe patrem eſſe [n]: vel ſi filiusfamilias di-

6 cat ſe patremfamilias [o]. Maritus rectè etiam cum patre vxoris edicto de liberis exhibendis & deducendis, videlicet de vxore retenta à patre exhibenda, & deducenda, contendit, & potior eſt [p]. Quia ſcriptum, relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori: & quos Deus coniunxit, homo non ſeparet [q]. In perſonis quæ ſeruituti obnoxiæ ſunt, & pretio æſtimantur, non egemus alio remedio, quàm ad exhibendum actione, vt ſi criminis alicuius reus

7 ſeruus poſtulatur [r]. Non datur autem actio ad exhibendum, pro tabulis exhibendis, ſi quis extra hæredẽ, tabulas teſtamenti, aut codicillos, vel quid aliud ad teſtamentum pertinens exhiberi velit: ſed datur interdictũ de tabulis exhibendis [s]: hæredi tamen datur [t]. Præparatorium nihilominus hoc interdictum de tabulis exhibẽdis, ad alias actiones eſt [v], vt actio ad exhibendum, cui & affine [x]. Quinimo Valerius & Gallienus pupillari ſubſtituto, mortuo pupillo, hoc interdicto experiri permittunt [y], cùm tamen, quia hæres poſſet, vt dixi mox, experiri actione ad exhibendum. Datur porrò hoc interdictum, non aduerſus quemlibet poſſidentem tabulas teſtamenti, vel ad teſtamenti cauſſam pertinentes: ſed aduerſus detentorem qui negat ſe tabulas poſſidere, vel exhibere ob certam probabilem cauſſam oportere [z], vt cogatur exhibere. Experiuntur autem eo interdicto, omnes quorũ intereſt exhiberi [a], vel quia quippiam in illis ſibi relictum putant, vel impugnare tabulas decreuerũt, vel alio

8 modo ſua intereſt exhiberi. Facit & æquitas exhibitionis, vt quamuis ad exhibendum agi non poſſit, tamen in factum actio detur, vt Iulianus tractat [b]. Et quandoque ad exhibendum actio in actionem, in factum mutatur: vt ſi exhibeatur res deterior facta, & mutata priore ſpecie, Dioclet. & Maximia. dicũt dari actionem in factum [c], quã tamẽ Vlpianus ad exhibẽdũ in eadẽ ferè quæ-

9 ſtione dixit [d]. Prohibet lex duodecim Tabularũ, tignũ ædificio inſertũ, ſolui, & ideo tignũ nõ poteſt per ad exhibendũ peti [e]: ne vrbis facies deformetur [f], & quia propriè nõ dicitur poſſideri [g]. Diuerſum tamen in gẽma auro [h] alieno incluſa, quæ etſi vẽdicari nequeat, tamẽ per ad exhibẽdũ, vt ſeparetur petitur.

[a] l. 1. § hoc interdictum omnibus, de lib. homin. exhib. P.
[b] dicta l. 1.
[c] l. non ſtatim, § fin. ad leg. Fabiam, de plagia. P. l. ſi fratrem, C. eod. tit. l. 4. § 1. de liber. homin. exhib. P.
[d] l. 3. § ſi quis volentem, eod. tit. P.
[e] l. fina. § fin. de liber. homi. exhibẽ. l. plerique, & l. ſatisque, de in ius vocan. P.
[f] l. 3. § is qui neſcit. & l. fin. de liber. hom. exhib.
[g] dicto § is qui neſcit.
[h] l. 2. §. in hoc interdicto, de liberis exhi. P.
[i] dicta l. 1. § penul. & fin. P. & l. 2. C. eo. titul.
[k] dicta l. 1. § ſi verò mater l. 1. & 2. C. de ſuor. l. penul. C. de pat. poteſta.
[l] l. 1. § et amſi, de liberis exhib. P.
[m] dicta l. 3. § hoc autem, eo. titu. P. l. 3. C. eod. titu.
[n] l. penul. & fin. eo. l. 2. de liberis exhi. P. l. fin. C. eod. titul. l. ſi iuuenis, C. de nup.
[o] Genes. 2. D. Matthæ 19.
[p] l. 2. C. ad exh. ben. l. ſi eod. titu. in P.
[q] l. 1. §. ſi quis extra hæredem, ad exhibend. P. l. 5. §. ſolent, & § condemnatio, de tabul. exhi. P.
[r] l. 2. & 3. quemadm. teſtam. aperia. P.
[s] l. de his, 6 de teſtam. P. l. 2. quemad teſtam. ap. P.
[t] l. de eo l. 12. §. fin. ad exhib. P.
[v] l. vnic. de tabul. exhib. C.
[x] l. 1. § 1. & l. 2. § 1. de tab. exhi. P.
[y] l. 3 § interdictum, verſ. ſolum, de tab. exhi. P.
[z] l. 3 § interdictum, verſ. ſolum, de tab. exhi. P.
[a] l. 5 § interdum, ad exh. ben. P.
[b] l. exhibitionis, l. 7. ad exhiben. C.
[c] l. Iulianus, l. 9 § ſi quis item, eo. tit. P.
[d] l. gẽma, l. 6. ad exhiben. P.
[e] l. prætor, §. hoc interdictũ de oper. nou nunt. P. l. 2. § ſi quis neminẽ, ne quid in loc. publ. P.
[f] l. qui vaſuerſus, de acquirend poſſeſſ.
[g] dicta l. gemma.
[h] dicta l. gemma.

Idipſum in tota vehiculo alterius iuncta ſtatuendum cenſet Vlpianus, ex ſententia Pomponij: & in tabula mea, armario tuo, vel naui iũcta, vel anſa ſcipho vel emblemmate phialæ, vel purpura veſtimento, vel brachio ſtatuæ iunctis [a]. Agitur & ad exhibendum pro rebus extantibus, & pro non extãtibus, & non poſſeſſis, ſi is qui conuenitur dolo deſiit poſſidere, vt ſi hominem quẽ poſſidebat occiderit, ſiue in alium tranſtulerit: ſi ita rem corruperit, ne haberi poſſit: ſi vinum, vel oleum, vel aliud quippiam effuderit: ſi glandem ex arbore tua in fundũ meũ decidentẽ, immiſſo pecore depaſco dolo malo [b], videlicet, ratione æſtimationis faciendæ litis. Perſonæ quibus licet hac actione experiri, generaliter omnes ſunt, quorum exhiberi rem aliquam intereſſe videtur [c], iuſtè & probabiliter [d], tempore videlicet, quo ſit litis conteſtatio, & quo fit cõdemnatio [e]. Quamobrem & iudex hac de actione aditus, hactenus cognoſcet, an iuſtam & probabilem habeat cauſam actor actionis, propter quam ſibi exhiberi deſideret [f]. Et ſi plurium vna de cauſſa vel ex pluribus interſit rem exhiberi, & illi agere omnes poſſunt [g]. Neque qui ad exhibendum agit, vtique dominum ſe dicit, nec debet oſtendere, cùm multæ cauſſæ agendi ſint, & contra poſſidentes ex his cauſſis, vel qui dolo deſierint poſſidere dentur, vt contra creditorem rem pignoratam poſſidentem, contra depoſitarium, commodatarium, conductorem, & hæredes eorum [h], municipesq; [i]. Hæres non quaſi hæres, ſed ſuo nomine vti hac actione poteſt, item hæres poſſeſſoris, ſuo nomine tenetur. Igitur non procedit quærere, an hæredi & in hæredẽ danda ſit: ex dolo tamen defuncti in hæredem datur actio, ſi hæreditas eo nomine locupletior ſit [k]. In hac actione actor omnia noſcere debet, & dicere argumenta rei, de qua agitur [l], ideſt, ita deſcribere & demonſtrare rem petitã, vt quam petat intelligatur, vt & in rei vendicatione receptum eſt [m]. Et ſi de ſtercore congeſto in aream alicuius ea actione agatur, de toto, non de parte exhibendo agendum [n], & ſi de rate, vel naue delata vi fluminis in agrum alterius agatur exhibenda, priùs cauendum eſt de damno dato, & futuro [o]. Contrà qui conuentus ad exhibendum eſt, vel exhibere debet, vel ſi dolo deſijt poſſidere, cauere debet ſe exhibiturum, ſi in poteſtatem eius peruenerit [p]. Quòd ſi non reſtituerit, cùm poſſet, vel ſi dolo deſierit poſſidere, tenetur in quantum in litem iurabitur ab actore eius intereſſe non fuiſſe rem ei exhibitam, iudice quantitatem taxante [q]: nec abſolui conuentus debet niſi paratus ſit repetita die intentionem ſuſcipere, ita vt fructus ſecundum legem æſtimẽtur, & ideo reſtituuntur partus vtilitates, ſi quæ amiſſæ ſunt ob hoc, quòd nõ exhiberetur, vel tardius quidem reſtitueretur: quæ æſtimandæ ſunt à iudice non quanti res ſit, quia vtilitas actoris interdũ maior eſt, quàm res. Nam quãtum ad hanc actionem attinet, exhibere, eſt in eadem cauſſa præſtare in qua fuit cùm iudicium acciperetur, vt quis copiam rei habẽs, poſſit exequi actione, quod deſtinauit [r]. Finis propter quem hæc actio introducta eſt, rei vendicatio eſt, quia maximè propter vendicationes inducta [s]: quamuis & alij poſſint ex ſuperioribus colligi. Et ita in gratiam actoris etiam datur. Et proinde eius periculo, & impendiis perferenda, perducendáue eo loci vbi actum ſit, alioquin ibi exhibenda, vbi fuerit, dum lis conteſtaretur [t].

a l. tigni appellatione, l. 7. §. 1. & 2. ad exhi. P.
b l. Iulianus, l. 19. cũ ſuis §§ eo. P.
c l. ſi liber homo 13. & l. 3. § ſciendum eſt autem, & l. ad exhibendum, l. 19 ad exhib. in P.
d l. 3. § ſi menſa & l. pẽnult. ad exhi. P.
e l. tigni appellatione, l. 7. §. fin. eo tit.
f in dict. l. 3. § ſi mecum verſ. eleganter.
g dict. l. 3. § Pomponius ſcribit.
h l. 3. § fin. & l. 4. & 5. ad exhi. P. l. ſi ad exhibendum, l. 2. l. ſi vir nomos, 14. cod. l. ad exhibendum, 5. C. eod. tit.
i l. tigni. § item municipes, eo d. P.
k l. de eo, l. 12. § hæres, eo. titu P.
l l. 2. ad exhiben. P.
m l. ſi in rem, de rei vend P.
n l. Celſus, l. 5. §. itẽ Celſus, eod.
o dict. l. Celſus, §. ſed etſi ratis & l. theſaurus meus, l. 15. ad exhi P.
p dict. l. Celſus §. itẽ ſi quis & l. de eo, § ſi inſta cauſſa, eod tit. l.
q l. 2 § præterea, & l. Celſus, l. 5 §. idẽ Iulianus, eod. titu. l. 4. C. eod.
r hæc omnia in l. Iulianus 9. § quantũ, vſque ad finem legis, ad exhibẽd. P. l. ſi optione, l. 30. & l. ſed etſi l. 11. eod. P.
s l. 1. ad exhib. P. l. 2. C eod.
t l. ſed etſi, l. 11. §. quo autem loco ad exhi. P.

De negotiis geſtis cum ijs qui in aliena poteſtate eſſe dicuntur, & de actione quod iuſſu. Cap. 8.

Inſtitut. Lib. 4 tit. 7. P. Lib. 14. tit. 5. C. Lib. 4. titu. 26.

1 *Negotiorum geſtio cum perſonis, quæ alienæ ſunt poteſtatis, quam producat obligationem.*

2 *Filiusfamilias in quantum tenetur emancipatus pro geſtis in poteſtate exiſtens.*

3 *Iuſſu*

3 *Iuſſu patris, vel domini cum filioſa. & ſeruo contractum, quam producat actionem.*
4 *Iuſſus quid, & quomodo à mandato differt.*
Liber, generalis, ſpecialis q. eod.
5 *Iubere quæ res poſſunt geri, qui iubeant, & quibus.*
Quod iuſſu actio pro quibus, & quibus detur. eod.
8 *Eſt honoraria, eius finis.*
6 *Iuſſus obligatory forma.*
7 *Commendatitiæ literæ patris, vel domini pro filio, vel ſeruo, non faciũt quod iuſſu obligationem ſi quis contrahat cum illis.*

1 SVNT perſonæ quæ in alterius poteſtate eſſe dicũtur, vel quæ alterius nomine gerunt, cum quibus negotia tractata, pariunt actionem, non tantùm contra ipſos, ſed & contra eos quorum poteſtati ſubiici dicuntur. Sed diuerſo modo, ratione perſonarum ſeruorum, & filiorumfam diuerſa & ratione mutationis ſtatus earumdem, & aliarum peritatium annotatione. Siquidem cùm conſtet iure ciuili, ſeruos omninò eſſe incapaces conuentionum [a], proculdubio neque tenentur manumiſſi ex eo quod nomine proprio contraxerunt, adempto illis peculio, ſi mutuum acceperint [b], ſi fundum domini quis coluerit, & ſit ei reliquatarius [c]: quamuis aliquando dominus per actionem in factum poſſit petere, quod ei ſeruus in ſeruitate promiſit, vt cum
2 manumitteretur [d]. At filiusfamilias, cùm rectè obligetur, dummodò minor non ſit [e], de eo quoque quod eo tempore, quis cum illo geſſit, tenebitur. Non tamen in ſolidum, ſed in quantum facere poſſit [f]. Hæres tamen filij hoc beneficium non habet, ſed ipſe tantum [g], neque adhuc ipſe, ſi ſit mentitus ſe eſſe patremfam. [h] Proinde in iis perſonis ſeruorũ, & filiorumfa. ſi quis cum illis negotia geſſerit, non inutiliter quæritur, quomodo ei conſulatur.
3 Quatre ſi iuſſu domini cum ſeruo negotium geſtum erit, vel cum filiofa. in ſolidum aduerſus dominum & patrem, actionẽ prætor polliceetur. Scilicet quia
4 is qui ita contrahit fidem domini, vel patris ſecutus videtur. Iuſſus, eſt mandati ſpecies: verumtamen perſonæ, quæ in poteſtate ſunt, faciunt differre iuſſum à mandato [k]: ideò, vt mandatum, iuſſus erit generalis, & ſpecialis. & liber, ideò ſi ſic quis conteſtatus ſit, quod voles cum Sticho ſeruo meo negotium gerere, potes periculo meo, videtur ad omnia iuſſiſſe, in certa lex aliud prohibeat [l]. Specialis autem iuſſus, ſi certam ſeruo, adornáue dominus, vel pater iuſſerit numerare pecuniã [m], vel aliter cõtrahere [n]. Res quæ geri iubẽtur,
5 ſunt quælibet negotia, quæ alius, quã poteſtati ſubditis mandari poſſunt. Perſonæ quæ iubent, ſunt pater & dominus, quibus poteſtas permittitur [o]. Item ſi tutoris iuſſu ſeruo pupilli creditum ſit, ſi ex vtilitate pupilli ſit, in pupilium datur actio quod iuſſu, vt ſi iuſſu domini, ancillæ, & iuſſu patris filiæ creditũ ſit [p]. Item ſi iuſſu eius, qui adminiſtrationi præpoſitus eſt, cum ſeruo cuiuſquis contractum eſt, quod iuſſu cum eo agi poſſit [q]. Si iuſſu fructuarij erit cum ſeruo contractum item eius cui bona fide ſeruit, Marcellus putat in eos dandam, quod iuſſu actionem, quod Vlpianus probat [r]. Item ſi curatore adoleſcẽtis, vel furioſi, vel prodigi iubente, cum ſeruo contractum ſit, putat Labeo quoq; iuſſu dandam actionem, in eos quorum ſeruus fuerit. Idem eſt & in vero procuratore ſed ſi verus procurator non ſit, in ipſum potius dandã actionẽ, idem Labeo ait [s]. Si pupillus iuſſerit, vtique non tenetur, niſi authore tutore iuſſerit. Item nec obligatur quod iuſſu, qui iuſſit cum alieno ſeruo contrahere quamuis ille ſeruus in poteſtatem iubentis poſtea venerit [t]: mandati tamẽ nomine obligatur iubẽs. Si vnus ex dominis ſeruũ iuſſit cõtrahi cũ eo, is ſolus tenebitur: ſed ſi duo iuſſerint, cũ quouis in ſolidũ agi poteſt, quia ſimiles ſunt
6 duobus mandantibus. Forma iubẽdi in mente conſiſtit, & voluntate, neque interest quis teſtato, ſiue per epiſtolam, ſiue verbis, aut per nuncium, ſiue

a l. ſeruus, ff. de actio. inſt. l. ſeruus ſimil. l. quod attinet, de regul. iur.
b l. an ſeruus pro ſuo, ff. ex quib. cauſ. maiores. l. ſeneca. in. fi. C. eod. tit.
c l. ſi vt allegas 3. eo. tit.
d l. 3. C. eod. tit.
e l. tam ex contractibus, de iudic. l. filiusfamilias, ff. de ædilit. edict. l. nullatenus, § quod tutor. eo. C.
f l. 2. & l. pater, § quod cum eo qui in alien. pot. ff.
g l. ſed filius, § 2. § ſed autem, eod. tit. l. condemnatione, 22. ff. de re iud. l. 1. in fi. & l. ſi filius, ff. de ſenatuſ.
h l. quod cum eo. &c. in l.
i § 1. & § ſit autem, quod cum eo. ff. l. 3. in fi. quod iuſſu. in ff. l. 5. in fi. eod. tit. 4.
k l. 5. § ſed differo. ff. eod. l. 1. § iuniores autem.
l l. quod cum eo qui in alien. poteſt. ff.
m l. ſi domina, ad ſenatuſ. Velleian. ff.
n l. poteſtas, de verb. ſignif.
o l. 2. quod iuſſu. ff. l. ſi iuſſu, 3. eod. ad ſenatuſ. Velleian. ff.
p l. 4. quod iuſſu. ff. l. 11. § ſi teſſe, quod iuſſu. ff.
q l. 5. § fin.
r l. 1. § ſi quis, 3. eod.
s l. 1. § ſi quis. 2. eod. l. 3. § quod ſi quid. l. 5. § quod ſi quis. eod. l. 11. § ſi extraneus, de oper. lib. l. 1. § ſin autem. ff.
t l. 1. § ſi quis quod iuſſu. ff.

ſpecialiter in vno contractu iuſſerit [a], ſiue mandauerit dominus [b], aut ſerui chirographo ſubſcripſerit [c], vel ratum habuerit quod ſeruus eius geſſerit, vel filius [d]. Commendatitiæ literæ domini, vel patris, pro ſeruo & filiofamil. non 7
dant actionem quod iuſſu, ſi ij quibus cõmendantur harum intuitu contraxerint cum illis [e], quia ea non fuit mens ſcribentis. Quæ inſpicitur, quẽadmodum ſi dominus, vel pater eſſet principaliter contracturus, putà pecuniã mutaturus, iuſſerit ſeruo, vel filio numerari, ceſſat actio quod iuſſu, & datur in 8
dominum, aut patrem certi condictio [f]. Eſt enim hæc prætoria actio quod iuſſu [g], vnde & abſolutè dicitur honoraria [h]: & ceſſat vtpleturmque vbi ciuilis locum habet. Finis eius actionis, conſequi quod fide alterius geſtum vtiliter eſt: vnde & diligenter fines eius quod iubetur ſeruandi, quia non tenetur ex hac quis, niſi quatenus iuſſit [i], vt & in commodato placuit [k].

a l.1.§. iuſſum autẽ, quod iuſſ.
b dicta l.1 §. ſed etſi mãdauerit, l. ſi mãdator 2. quod cũ eo. C.
c dicta l.1.§. ſed etſi ſerui.
d dict. l 1 § ſi ratum, l. hoc iure, §. 1. de regul. iur. P.
e l. fin. C quod cum eo q in alien. pot &c.
f l 5 in quod iuſſ P.
g dicta l. 5. quod cũ eo qui in al. pot. C.
h l ſi domina 2 §. ad ſenatu Velley. P.
i l 3. quod iuſſ P.
k l diligenter, mandat. P. cum ſimil. ib. nota.

De exercitoria actione. Cap. 9.

P. Lib. 14. tit. 1. C. libr. 4. tit. 25.

1 *Exercitoria actio quæ.*
2 *Res de quibus in ea contrahitur.*
1 *Exercitoria in dominum nauis, pro præpoſito in ſolidum datur.*
3 *Nauis quid.*
4 *Exercitoriæ cauſæ perſonæ.*
5 & 9 *Exercitor nauis quis eſt.*
6 *Auerſione nauem conducere quid.*
7 *Magiſter nauis quis.*
8 *Nauta quis.*
9 *Nautæ caupones ſtabularij &c. edictum quando competat.*
10 *Caupones nautæ, & ſtabularij ſuorum famulorum præſtant factum male.*
11 *In nautas pro rebus illatis actiones vltra prætoriam, nautæ caupones &c.*
12 & 14 *Nauta, & caupo, aut ſtabularius, quando pro rebus illatis non teneantur.*
13 *Caupo hoſpites non poteſt recuſare.*
Nauta non poteſt nauigare volentes reijcere, ſed cogitur ſuſcipere. eod.
15 *Nautæ caupones ſtab. &c. actio rei perſecutoria eſt, & in hæredem, hæredi datur in ibi, & reliqua quæ huius actionis ſunt.*
16 *Exercitoria actione quid conſequamur, & eius differentia cum ea quæ nautæ caupones ſtabu. &c.*
17 *Exercitor quando non tenetur de facto magiſtri nauis.*
18 *Exercitoria quomodo teneatur exercitor pro præpoſito nauis.*
19 *Exercitor tenetur de contractu facto cum magiſtro, non ſi cum remigibus nauis, quamuis de eorum delicto teneatur.*
20 *Exercitoriæ actionis finis, & nautæ caupones &c.*
21 *Rationes.*

l §. eadem ratione, quod cum eo. &c. apud Iuſtin. ibiſſ. in l 6. de inſtitor. act. C.
m dicto § 1. eadem & l. 1. de exercit. act. P l. 1. C. de inſtit. act.

IVSTINIANVS exemplo actionis quod iuſſu, & eadem ratione, prætorem pollicitum duas alias actiones in ſolidum, exercitoriam, & inſtitoriã, tradit [l]. Exercitoria tunc habet locum, cùm quis ſeruum ſuũ, vel aliũ magiſtrũ naui præpoſuit: & quid cum eo eius rei gratia cui præpoſitus erit, cõtractũ fuit [m]. 1

Res

2 Res quæ huic actioni dant cauſam, & de quibus contrahitur, ſunt nauis, merces emendæ, vel vendendæ, conductio vectorum, armamenta [a], onus vehendum locatum, aliæque res vtiles nauiganti emptæ, vel ad refectionẽ, vel mercedes vectorum. Si quid enim extra vſum nauigij, vel nauis contractum eſt, hac actione à domino præponente non repetitur, niſi & ad aliud 3 expreſsè mandatum fiat [b]. Nauem accipere debemus, ſiue marinam, ſiue 4 fluuialem, ſiue in aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſynedria ſit [c]. Perſonæ quæ interueniunt in hac cauſa, ſunt dominus præponens, ſeruus, vel alius præpoſitus inſtitutor, exercitor, magiſter, nauta, remiges. Dominus qui præponit aliquem naui, & dominus nauis eſt, & aliquando non eſt dominus [d]: nihil 5 autem intereſt cuius ſit ſexus [e]. Exercitor, is eſt, qui præpoſitus eſt naui regendæ, ad quem obuentiones & reditus omnes nauigationis perueniunt: ſiue is dominus ſit, ſiue à domino nauem per auerſionem conduxit, vel ad tempus, vel in perpetuum. Neque intereſt, is ne fuerit, maſculus, fœmina, ſeruus, liber, paterfam. an filiusfam. In pupillo tamen exigimus tutoris authoritatem [f]. 6 Auerſione nauem conduci dicunt, quando non ad numerum certarum amphorarum [g], ſed vniuerſa nauis quicquid potuerit deferre, cõducitur, periculo conducentis [h]. 7 Magiſter nauis is, cui totius nauis anchora, id eſt, adminiſtratio mandata eſt [i]: ſiue is præpoſitus ſit ab exercitore, ſiue ab alio magiſtro [k]. Magiſtri porrò imponuntur, vel locandis nauibus, vel ad merces, vel vectoribus condũcendis, armamentiſue emendis [l]: de inſtitore 8 proximo dicetur capite, Deo fauente. Nautam accipere debemus, inquit Vlpian. cum qui nauim exercet, quamuis nautæ appellentur omnes, qui nauis nauigandæ cauſa, in naui ſunt: ſed de exercitore ſolummodò prætor ſenſit [m]. Neque enim debet, inquit Pomponius, per remigem, aut meſonautam obligari, ſed per ſe, vel nauis magiſtros. Nautarum quoque nomine venient exercitores ratium, lintrarij, nauicularij, nauphylaces, præpoſiti cuſtodiendis 9 nauibus per exercitorem, qui & horum nomine tenetur [n]. In forma exercitoriæ actionis, diſtinguendæ ſunt formulæ contrahendi: nam aut nautæ (quod & in cauponibus, & ſtabulariis receptum eſt,) recipiunt quod cuiuſque ſaluum fore. Et tunc ſi non reſtituant, datur actio prætoria ex edicto nautæ, caupones ſtabularij, & in eos qui nauim, cauponam, aut ſtabulum exercent, ad quos videlicet quæſtus, & reditus nauis, cauponæ, aut ſtabuli peruenit. Ex eo enim quod exercent nauim, & cauponam, & ſtabulum, videntur polliceri ſecuritatem & cuſtodiam rerum nauigantium, viatorum & iumentorum: & ideò æquum eſt ipſos de eorum periculo & damno teneri, quod ibi per ſe, vel ſuos datum fuerit: quia neceſſe eſt plerumque eorum fidem ſequi, reſq; cuſtodiæ eorum committere. Nec putet quiſquam, ait Vlpianus, aduerſus eos grauiter hoc conſtitutum: nam eſt in ipſorum arbitrio ne quem recipiant [o], ideſt, liberum eis eſt, num velint cauponam, vel nauim exercere vel habere ſtabulum: at cùm ſemel cauponam habent, non eſt eis liberum. Nautæ periculo ſunt omnes res in nauim miſſæ, & aſſignatæ, & non aſſignatæ, & eo ipſo quod in nauim miſſæ ſint, receptæ videntur. Recipit itaque omnũ cuſtodiã, quæ in nauem illata ſunt, & factum non tantum nautarum, ſed etiam vectorum, ideſt, eorum qui vehuntur exercitor debet [p]. Sicut & caupo viatorum [q]: ſed & merces nõ receptæ in nauim, quæ in littore 10 perierint, ad periculum eiuſdem pertinent [r]. Factum & præſtant iſti exercitores ſuorum nautarum, & famulorum: quia ipſi eos ſuo periculo adhibuerint [s], culpæ videlicet nomine, quia tales qui nocuerunt, vel damnum fecerunt, adhibuerint: ideò ſi illi deceſſerint, non releuabuntur [t]. At diſtinctio tamen de ſeruis adhibenda, in condemnatione: nam ſuorum nomine noxali duntaxat tenentur, in ſolidum pro alienis. Nam cum alienos adhibent, explorare eos oportet, cuius fidei, cuius innocentiæ ſint. In ſuis venia digni ſunt, ſi qualeſcumque ad inſtruendã nauim adhibuerunt [v]: nec tamen

[a] l. 1. § magiſtri autẽ, de exerci actio.
[b] dict. l. 1. § non autem ex omni causa
[c] d. l. 1. § nauem autem
[d] dict. l. 1. § magiſtros autem, & § exercitorem.
[e] dict. l. 1. §§ magiſtrum autẽ, & executorem, & in poteſtate, l. ſi à muliere, l. 4. C. de inſt. actio
[f] dict. l. 1. § exercitorem
[g] l. ſi § ſ. ad leg. Rhod. de iact. P.
[h] l. 4. § f. ſi quis vinum, § auerſione, de peric. & comm. rer. ven. P. l. quod ſæpe, § in his, de contrah. empt. P. l. opus quod, § locat. P.
[i] l. 1. § magiſtrum nauis, de exercit. P.
[k] dict. l. 1. § magiſtri autem.
[l] dict. l. 1. § magiſtri autem
[m] l. 1. § 1. nautæ caupo ſtabular. vt recep. reſt. lib. 4. P. tit. 9.
[n] l. 1. § & ſunt quidã, & § ſeq. eo tit. nautæ, caupon.
[o] dict. l. 1. § 1. nautæ, caupo.
[p] l. 1. § f. & 2. & l. debet, 7. nautæ caup.
[q] l. 2. eo tit. P.
[r] l. 3. § idem ait, nautæ, caupo ſta. P.
[s] l. 6. in prin.
[t] d. l. 6. § hæc autem actione.
[v] dict. l. 6. § ſeruorum l. 1. § ſeruus furti aduers. nautas lib. 47. P. tit. 5.

immunes ab edicto ſunt: nè materiâ daretur, cum furibus aduerſus eos, quos recipiunt coëundi, cùm ne nunc quidem abſtineant ab huiuſmodi fraudibus [a]. Pomponius etiam hanc honorariam actionem inductam eſſe putat, vt innoteſceret curam prætorem agere reprimendæ improbitatis huius generis hominum: quamuis actiones ciuiles pro iiſdem cauſis dentur: vt ſi perferendas res nauta conduxerit, ex locato, ſi gratis res ſuſceperit, ex depoſito: eò quòd in locato, & conducto culpa: in depoſito dumtaxat dolus præſtatur. At hoc edicto omnimodò qui cœperit tenetur, etiam ſi ſine culpa eius res perierit, vel damnum datum eſt: niſi ſi quid damno fatali contigerit, vel naufragio, vel vi pyratarum: aut ſi in ſtabulo, aut caupona, vis maior contigerit [b]: teneturque de incendio [c], furto, & ſimilibus [d]. Et licet gratis nauigaueris, vel in caupona gratis diuerteris, non tamen actiones tibi denegabuntur, ſi damnum iniuria paſſus [e] es. Obſeruatur tamen in factum actione cauponem teneri, pro iis qui habitandi cauſa in caupona ſunt, non etiam pro eo qui hoſpitio repentino recipitur, vt viator eſt [f], ſi ex maleficio eius agatur per eum commiſſo: contrà ſi de illatis agatur receptis [g]. Sic etiam nauta, vectorum in naui factum non præſtat, quia quemadmodum caupo non poteſt repellere iter agentes, ſic nec nauta nauigaturos, ſeu vehendos eligere vel rencere poteſt [h]. In electione autem eſt eius, qui furtum paſſus eſt in naui, caupona, aut ſtabulo experiri actione honoraria aduerſus nautam, cauponem, aut ſtabularium: aut ciuili contra furem [i]. Excipit Vlpianus caſum, vt ſi prædixerit nauta, caupo, ſtabularius, vt vnusquiſque vectorum, aut viatorum res ſuas ſeruet, neque damnum ſe præſtaturum, & conſenſerint vectores prædictioni, vt tunc non cõueniantur [k]. Item 2. Si extra nauim damnum datum ſit [l]: & 3. ſi damnum ſibi nautæ dederint, non teneatur exercitor [m]. 4. ſi extra negotium quod gerendum ſuſceperint, nauta, caupo, ſtabularius, aliquid ſuſceperint, non tenetur dominus, aut qui præpoſuit [n]. Actio edicti nautæ, caupones, ſtabularij, &c. rei perſecutionem, vt Pomponius ait, continet, & ideò hæredi & in hæredem, & perpetuò datur [o]. Et in duplum [p]: vtpote ex quaſi maleficio, quando datur ob furtum, vel damnum admiſſum à præpoſitis contra præponentem, vtpotè quòd à ſuſpitione maleficij alienus non ſit, qui maleficos præpoſuit [q]. Verumtamen in quantum pœnalis eſt, & extra rerum perſecutionem in hæredem non datur [r]. Si plures nauem exerceant, vnuſquiſque pro parte, qua nauem exercet conuenitur [s]. Quid tamen verum tantùm eſt, in hac formula nautæ caupones, &c. dum de receptione rerum per has perſonas, & poſteà de earum amiſſione quæritur. At paulò aliter in alia formula directæ exercitoriæ actionis: in qua agitur de contractu initio cum præpoſito, vel magiſtro nauis: in qua ſi plures nauem exerceant, cum quolibet eorum in ſolidum agi poteſt [t]: remanente tamen facultate ſoluendi, agendi contra alios iudicio ſocietatis [v], daturq; hæredibus, & in hæredes, & perpetuò [x]. Eſt autem electio actoris, qui contraxit cum magiſtro nauis, num contra magiſtrum, ſeu inſtitorem, an contra exercitorem velit ex perſona magiſtri agere: ita tamen, vt electione facta vnius, ad alium non poſſit redire [y]. Poteſt ſe tamen tueri exercitor contra factum magiſtri, ſi is modum cui præpoſitus fuit egreſſus eſt [z]: & ſi ei in aliam rem, quàm eſſet præpoſitus mutuatum eſt [a]. Verumtamen non ideò creditor onerandus probatione eſt, quòd pecunia mutuata ſit erogata in rem cui inſtitor, vel magiſter fuit præpoſitus: ſed ſufficit exigere, vt ſciat in hoc ſe credere, cui rei magiſter ſit præpoſitus: & in eo aliquam diligentiam creditor debet præſtare contrahendo cum inſtitore, vt ſciat inſtitorem in eo quod contrahit præpoſitum, & ne mutuet amplius, quàm neceſſarium ſit rei: non enim illud quod ſupra neceſſitatem negotij commiſſi impenderet, & mutuaret, repetere ab exercitore, vel domino poſſet [b]: quamuis rectè cum inſtitore, vel magiſtro, ex eo quod cum eo contraxit agere poſſet [c]. Diuerſa quoque ratio in eo quod

exer-

[a] l. 1. §. 1. nautæ caup. P.
[b] l. 3. §. ſed ſi cora. cum §§ ſeq. eo. nautæ cauſ ſta
[c] l. ſi vendita, 11. de peric. et. ven. P.
[d] l. cum duobus, 52. §. ſi dãno pro ſoc. l. nauta, 3. §. ſi nau. caup. ſta
[e] l. licet, 6 eo tit.
[f] dicta l. licet §. in fin. & l. 1. §. caup. autem, fur. aduerſ. naut. P.
[g] gloſſ. in dict. l. 1. et 3. §. in f. eod.
[h] dicta l. 1. §. fi. fur. aduerſ. nau. P
[i] dict. l. 1 §. 1. furti aduerſ. naut. P. l. penul. §. poſſumus. nautæ caupones, l. 1. §. fi. eo titulo in l. fi. § item ſi prædixerit, nauta caupo ſta P. arg.
[k] itaque, 32 de ædil. edict. in P.
[l] dicta l. fi. in prin.
[m] eod. d. l. fi. § hac actio.
[n] l. 3. § eodem modo, nau caup ſtab.
[o] l. 3. §. hæc autem actio, naut. caup P
[p] l. fi. § hæc actio eo. duplii eſt pœna gloſſ. in rubrica nautæ caupo ſtab.
[q] § penul. de obligq. ex quaſi delict.
[r] l. fi. §. hæc iudic. a penat caup ſta P
[s] nift. l. fi. § ſi plures.
[t] l. 1. § fi & l. 2 & l. fi tan. C. l. 4. de exercit. P.
[v] l. 1. eo.
[x] l. ſi tamen l. 4. § 6. eo. tit.
[y] l. 1. § eſt autem nobis & § hac actio eo tit
[z] l. 1. § ſcitur præpoſitus & § ſed etſi certus, de exercit. P.
[a] in d. l. 1. § non autem & l. fi. eo. tit.
[b] d. l. fi.
[c] l. ſi enim 3 § item ſi ſeruus, eo.

10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

exercitor tenetur ſolùm de contractu facto cum præpoſito, ſeu magiſtro nauis: non autem de contractu facto cum nautis, ſeu remigibus: quanquam ex delicto cuiuſuis eorum, qui nauis nauigandæ cauſa in naui ſunt, detur actio in exercitorem. Alia enim eſt contrahendi cauſa, alia delinquendi. Siquidem qui magiſtrum præponit, contrahi cum eo permittit: qui nautas habet, non contrahi cum eis permittit, ſed culpa, & dolo carere eos curare debet [a]. Eſtq; naualis lex ea de re Iuſtiniani hæc, ὁι ναύκληροι ἀπὸ τῶν συναλλαγμάτων τῶν ναυτῶν οὐκ ἐνέχονται, ἀπὸ δὲ τῶν ἁμαρτημάτων ἐνέχονται. id. *Nauclerꝰ, ex contractibus nautarum non obligantur, ex delictis tamen eorum, qui nauis nauigandæ cauſa in naue ſunt tenentur* [b]. Finis iſtius actionis, vt cæterarum eſt, vt tuta ſint ab omni damno nauigantium, vt in edicto nautæ caupones ſtabularij, viatorum res. At cur exercitor tenetur de nautis, & magiſtro, & caupones, & ſtabularij de præpoſitis & ſeruis ſuis, iam ratio tradita eſt, quòd participes videantur ſcelerum, qui tales præpoſuerunt [c]. Alia, neceſſitas, quæ ſæpe nauigare vrget, & quia locus, nec tempus patitur deliberandi conſilium, & ita cùm ignari interdum cuius ſint conditionis, vel quales ſint magiſtri propter neceſſitatem nauigandi, cum illis contrahamus, æquum fuit eum, qui magiſtrum naui præpoſuit, teneri [d]: alioquin contrahentes deciperentur [e]. Quo fit, vt ex contrario nauem exercenti, aduerſus eos qui cum magiſtro contraxerunt, actionem prætor eandem non polliceatur: quia non eodem auxilio indigeant [f]: ſed datur in eos alia actio, mandati ceſſione facta actionum à magiſtro exercitori [g]. quod tamen diuerſum eſt in inſtitoria actione [h].

[a] l. 1. § ſed ſi cũ quolibet nautarum, de exercito. act.

[b] in legibus naualibus Græcis Iuſtiniani, l. 16.

[c] § ſi de obliga. quæ ex quaſ. de.

[d] l. 2. de exerc. actio.

[e] dicta l. 1. § magiſtrum autem.

[f] l. 1. § ſed ex contrario eo tit.

[g] l. ſi eũ qui, § eo. ti.

[h] l. 1 §. 6. & l. 2. de inſtit. actio. P.

Ad legem Rhodiam de iactu, & de quibuſdam aliis legibus nauticis. Cap. 10.

tit. 2. lib. 14. P.

1 *Rhodienſes leges vnde dicta.*
Nauticas leges Rhodos conſtituit.
2 *Nauales leges potiùs locorum, quàm communes ſequenda.*
3 *Nauales leges de rebus nauigationis quæ.*
4 & 5 *Naues facere, & fabricare, & nauigare quibus permiſſum, aut prohibitum.*
5 *Claudia lex de nauibus ſenatorum.*
5 *Negotiatio interdicta ſenatoribus.*
6 *Nauis in refectionem, armamentum, & conſtructionem mutuans, habet priuilegium prælationis.*
7 *Nauta ne conuertat in negotiationem vecta.*
Ne oneri publico aliud adiciat priuatorum. eod.
Nauem habens in flumine publico ſubire cogatur onus publicum. eod.
9 *Ne naui veteri pretioſa imponat.*
In naui re perdita quis teneatur lex Rhod.
10 & 14 & 16 & 18 *Iactus naufragij vt reſarciendus à vectoribus & nauta.*
11 *Nauigationi quod eſt idoneum tempus.*
12 *Nauta commodo tempore, vel itinere non nauigans in culpa eſt.*
13 *Nauta portum tenens tempore commodæ nauigationis punitur.*
14 *Iactus periculum pertinet ad nautam, ſi plus æquo nauem onerauerit.*
15 *Nauta aduerſa tempeſtate ne nauem derelinquat.*
17 *Inſtrumentorum fractio, quibus vtitur qui locauit operas, pertinet ad eum qui locauit ſuas operas.*

18 *Naue*

18 *Naue incurrente in aliam nauem damnum datum quomodo, & à quo reſarciendum ſit.*
19 *Naui à pyratis ſpoliata an contributionis locus ſit.*
20 *Nauis damnum ad quem pertineat.*

VIA nauiũ exercitiũ ad ſummã reip. vtilitatũ pertinet [a], de nauticis legibus pauca percurrere alienũ abinſtituto ſermone nõ erit. Dictæ portò leges iſtæ Rhodienſes, à ciuitate & inſula Rhodienſi, quę eſt in mari Carpathio, Cariæ adiacens, in Aſia, quæ legũ præſtantia & naualis rei peritia adeò valuit, vt annis multis maris imperio potiretur, & pyratarum latrocinia ſtuleri: ita nauigandi ſolertia, naualibuſq; victoriis celebrata [b]. Proinde, illa aliquando & leges mari, & nauticis rebus conſtituit, ſecundum quas & reliquæ nationes, niſi ſi quas contrarias haberent, iudicabant [c]. Solent enim litora & maria eis adiacentia leges quaſdam iure ſuo conſtituere: quales pleræque & vtiliſſimæ in Amorica, ſeu in Britannia: & nullus ferè fluuius nauigabilis, nullúmue pelagus, quibus non ſit quædam ex conſuetudine vſurpata lex à iure communi, & Rhodienſium diuerſa. Quare illæ potiùs in locis quibus dictæ ſunt ſeruandæ erunt. Porrò leges omnes reſpiciunt aut res, aut perſonas, aut negotia nautica. Ad res pertinent leges, quæ de ipſis nauibus & armamentis, & rebus vehendis, vel transferendis ſtatuunt, & de iactatis & conſeruatis. Qualis illa, vt priuatis etiam naues habere & nauigia exercere ſit permiſſum: dummodò id fiat ſine fraude reipub [d]. exceptis ſenatoribus, quibus interdictum erat naues habere [e]. Liuius ſcribit illam legem fuiſſe Romanis antiquiſſimam tribunitiam Claudiam, P. Cornelio, & Ti. Sempronio Coſſ. ne quis ſenator, quiúe ſenatoris pater fuiſſet, maritimã nauem, quæ plus trecentarum amphoratum eſſet, haberet: id ſatis habitum ad fructus ex agris vectandos, quæſtuſq; omnis patribus indecorus viſus eſt. Vtitur & ea lege Cicero oration. de ſuppli. Quod quis nauis fabricandæ, vel inſtruendæ quoque modo crediderit, vel ob nauem venditam petat, habet priuilegium poſt fiſcum [f]. Priuilegio quoque prælationis vtuntur, ea quæ in cibaria nautarum fuerint credita, ſine quibus nauis ſalua in portum peruenire non poterat: item ſi quis in merces ſibi obligatas crediderit, vel naulum exſoluatur [g]. Alia lex mercium electarum eſt, ne ſuſceptas ſpecies vehendas in negotiationis emolumenta conuertant [h]. Item ne quid oneri publico à priuatis imponatur: alioquin & diſpendio naufragij, & publicæ coercitionis experitur condemnationem [i]. Et qui naues habet in Tyberi, publica ſubire cogatur [k]. De onerandis quoque nauibus ſic in Rhodijs naualibus legibus cautum: φορτία μεγάλα, καὶ πολύτιμα μὴ ἐμβαλλέσθωσαν οἱ ἔμποροι, καὶ οἱ ἐπιβάται εἰς πλοῖον παλαιόν [l]. &c. id eſt, *merces non ponderoſas ac pretioſas, mercatores & vectores nauigio veteri ne imponunto.* Iubet & eadem, conducentes naues antequam eas onerent exquirere an nauigium integra armamenta habeat, malum, antennas vallidas, vela, & cilicia, anchoras, funes canabinos, eoſq; varij generis, ſcaphas nauigium affectantes, temones neceſſarios, nautas ſufficientes, ſocios nauales, vigiles, latera nauis minime diſſoluta. Iubet lex alia Rhodia etiam [m], ἐὰν ἀνὴλθε ἐπιβάτης εἰς πλοῖον, καὶ ἔχει χρυσίον ἢ ἄργυρόν τι, παραδιδόσθω αὐτὸ τῷ ναυκλήρῳ, ἐὰν δὲ μὴ παραδόμενος εἴπῃ, ὅτι χρυσίον ἀπώλεσα, ἢ τὸ ἀργύριον, ἄκυρα ἔστω τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα ὅτε ναύκληρος, καὶ οἱ ναῦται, ὁμοῦ οἱ ἐμπλεύσαντες ὅρκον παρεχέτωσαν. Id eſt, *ſi vector nauigium ingreſſus, pecuniam, aut aliud quid habet, apud naucleruin deponito. ſi verò re non depoſita dixerit ſe aurum perdidiſſe, aut argentum, dicta ipſius inualida aut irrita ſunto. Naucleru tamen & nautæ alyq, una nauiganies, iuramento ſeſe purgante.* Lege Rhodia etiam cauetur [n], vt ſi leuandæ nauis gratia, iactus mercium factus eſt, (videlicet vrgente periculo, & imminente naufragio,)

[a] l. 1. §. licet autem, de exercitor. act. lib.
[b] lib 7. Aulus Gell c. 3.
[c] in l. de precario 19 ad leg. Rhod. de iact. ea. Rhodiæ leges 2. diſt.
[d] l. 1. de naui. non excuſan. lib. 50. C. ti tul 3.
[e] l. 3. de vacat. muner. P.
[f] Marcell. in l. quod quis, 5. 18 & Paul. in l. qui in nauem, 20 de priuileg. creditor. lib 42. P. tit. 6.
[g] qui potior in pigu. hã F. l. huius enim, l. 6.
[h] l. 2. de naticular. ſeu naucler. public ſpecies tranſportanti. lib 11 C. tit 7
[i] l. vni. ne quid oner. pub impo. lib 11. C. tit 4
[k] l. vni. de nauis Tybe. non C. lib. 11 tit 11
[l] in legib. nauali. Græcis Rhodienſ c. 11.
[m] l. 11 Rhodienſium leg. 1.
[n] 10

gio,) omnium contributione ſarciatur, quod pro omnibus datum eſt [a]. Verba legis Rhodiæ [b], ἐὰν πλοῖον ἐπὶ χειμῶνι καταληφθῇ καὶ ἐκβολὴν ποιήσῃ τῶν φόρτων, καὶ κεραίαν ἢ κάδον ἢ ἱστία, ἢ ἀγκύρας, ἢ ἐφολκίδα, πάντα ταῦτα εἰς συμβολὴν ἐρχέσθωσαν ἅμα τῇ ζημίᾳ τοῦ πλοίου, καὶ τῶν σωζομένων φορτίων. id eſt, *ſi nauigium tempeſtate oppreſſum fuerit, & vna cum mercium iactu antennarum cornua, malus, gubernacula, anchoræ, epholtiaq́ fracta ſint: hæc omnia in conſortium contributionis veniunto, vna cum naui & ſaluatarum mercium æſtimatione.* Iactu facto, laborante naue, amiſſarum mercium domini, ſi merces vehendas locauerint, ex locato cum magiſtro nauis agere debent. Is deinde cum reliquis quorum merces ſaluæ factæ ſunt, ex conducto, vt detrimentum pro portione communicetur, agere poteſt. Aequiſſimum enim eſt, commune detrimentum fieri eorum, qui propter amiſſas res aliorum, conſecuti ſunt vt merces ſuas ſaluas haberent. Et ideò eius rei cauſa, poteſt vti magiſter nauis donec ſatisfiat, iure retentionis ſarcinarum & mercium, ſi quas ibi vectores habeant [c]. Exequendum autem eſt hîc, num magiſter nauis in culpa ſit, aut dolo: quia tunc omne in eum periculum conuertitur, veluti ſi in alia naue, deteriore, nauta nulla coactus neceſſitate merces poſuerit, vel traduxerit, cum id fieri nolle ſciret dominum, dummodò eadem nauigatione vtraque nauis non perierit, cumq; id ſine dolo & culpa nautarum factum eſt [d]. Tenetur etiam ſi imperitè, vel temerè in periculum nauigationis, extra tempora conuenientia ſe commiſerit, aut ſi minus idoneis nauigationem commiſerit, vt ait Paulus [e], Caius [f], & Vlpianus [g]. Sanè, vt ſcribunt Gratianus, Valētinia. & Theodoſius, CCC. placuit, vt Nouembri menſe nauigatione ſubſtracta, Aprilis, qui æſtati eſt proximus, ſuſceptionibus ſcilicet nauigiorum, applicetur: cuius ſuſceptionis neceſſitas, ex calendis Aprilibus, in diem calen. Octobr. menſura ſeruetur [h]. Hyemis nauigatio ſæpe periculoſa eſt, & ſemper incerta [i]. Et Vegetius, de menſibus loquens: *ex die*, inquit [k], *tertio iduum Nouembris, vſque ad diem ſextum iduum Martij, maria clauduntur. Nam lux minima, noxq́ prolixa, nubium denſitas, aëris obſcuritas, ventorum, imbrium vel niuium geminata ſæuitia, non ſolum claſſes à pelago, ſed etiam commeantes à terreſtri itinere detinebat.* Nauta itaque aut magiſter, qui pelago non idoneo tempore commiſit, ſiue imprudentia fecerit, in culpa eſt [l]: & ſi per inſidioſa loca miſerit [m]. Non effugit etiam damnum, imò deportationis pœnam ſuſtinere debet nauta, qui publicas ſpecies defert, ſi & conuenientе flante vento portum tenet, pœna etiam ad iudices, & municipes prorogata, qui in portu tunc eſſe paſſi ſunt [n]. Sed & ad culpam pertinebit nautarum ſolum iactus, ſi plus æquo naues onerarias, quæ Græcis φορτηγοὶ & φορτάγωγοι, onerauerint [o]: & ita qui oneri publico ſarcinam adhuc priuatam ſuper impoſuerint, diſpendio periculi & naufragij tenentur [p]: non enim audiuntur, ſi ſe ignorare dicant poſt damnum acceptum calculum modiationis nauis, id eſt, quantæ menſuræ & capacitatis eſſet [q]. Sic enim olim modiorum numero amplitudo oneris nauis menſurabatur, vel ex culeis, vt hodie ex doliis ſeu tonellis [r]. Et mandatum erat, nauicularię functioni obnoxiis, ad neceſſarium, & conſtitutum modum ædificare naues [s]. Item in culpa eſſe videtur is nauta, & magiſter, ſi aduerſa tempeſtate nauem dereliquerint: nã & eadem culpa cæteri vectores puniuntur, ea lege, quam refert Cicero. *Lex eſt*, inquit [t], *Qui in aduerſa tempeſtate nauem reliquerint, omnia amittunto: eorum nauis & onera ſunto qui in naui remanſerint.* Sunt alia his ſimilia, quibus & fraus & dolus nautarum, & imperitia, & culpa iactatum, & iacturam in magiſtros rectè ſolos retorquet. At quando his ceſſantibus, caſu fortuito, vel ſuperiori vi & tempeſtate exoneranda nauis eſt, iuſtum non eſt, vt qui in eadem naui periclitatur magiſter damnum omne ſubeat: proinde contributio facienda eſt, habita ratione rerum, & perſonarum. Nam, ſi laborante naue, conſeruatis mercibus deterior facta ſit nauis, aut ſi quid exarmauerit, nulla facienda eſt collatio: pro his enim mercedem

a Papinia. in L. 1.

b in legibus nauall. bus Rhodiensium, l. 43. & in L. 31. & 34. 35.

c l. 2. ad leg. Rho. de iact. P.

d l. 6 § ſi ea conditione, ad leg. Rho. de iact. P.

e l. vtique 26 §. 1. de rei vend. P. l. item quæritur §. 1. loca. P.

f l. qui periculo. 27. § 3. commod. de rei vendic. P.

g l. item quæritur 14. § ſi magiſter nauis loca. P.

h l. 3. de nauftagiis, lib. 13 C. Theodoſia. ti. 9. l. 3 de naufra. lib. 11 C. Iuſtinian. tit 5.

i l. ciuitas Rhodiorum, l. 6 de offic. rectoris prouin. lib. 1. C. tit. 44 Adnum 26.

k Vegetius l. b. 4.

l l. 2. §. quod diximus, ſi quis cautio. lib. P. 2 tit 11.

m dicta l. qui periculo 27. § qui in rem de rei vendi. P & l. item quæritur, § ſi quis ſeruũ loca. P.

n l. fin. de nouicula. lib. 11. C.

o in l. 49. Rhodienſium & l. 1. ne quid oneri pub. impona lib 11 C. tit. 4.

p l. ſi ſeruus ſeruum, 27 § ſi quis de manu, verſi ſed etſi mulũ, ad leg Aquil. l. qui inſulam §. qui mulas loca. P. meminit de modiatione.

q l. cum nauthonum l. 31. de nauicularijs in Codice Theodoſiano, lib. 13. tit. 5.

r l. tubemas nullam, 30. de ſacroſanct. eccleſ l. 2. de naub. nõ excuſa. lib. 11. C. tit. 3.

s l. prouideatur l. 2. 8. de nauicula. lib. 13. Theodoſ.

t Cicero de Inuētio.

cedem capit magiſter, non ſecus, quàm ſi faber incudem, aut malleum fregerit, non imputatur ei qui locauerit opus. Niſi voluntate vectorum, vel propter aliquem metum hoc detrimẽtum factum eſt: hoc enim ſarcire oportet [a]. Oportet autem omnes qui remanſerunt, iactu facto in naui, quorum 18
interfuit iacturam fieri, conferre qui res haberent, cuiuſcumque ponderis, maioris vel minoris ſint, pro rerum pretio, corporum liberorum excepta æſtimatione, quæ nulla ſit, vt & dominus etiam nauis pro portione ſit obligatus [b]: portione menſurata pro æſtimatione rerum quæ ſaluæ ſunt, & earũ quæ amiſſæ ſunt, obſeruato & eo, vt in æſtimatione facienda rerum amiſſarũ habeatur ratio damni, non lucri, ideſt, æſtimentur quanti emptæ ſunt, non quantum vendi potuiſſent. At in his rebus quarum nomine conferendum eſt, æſtimatio haberi debet, non quanti emptæ ſunt, ſed quanti venire poſſunt [c]. Non computantur inter iactum ſerui, qui ſe præcipitarint, qui morbo interierint [d], nec res quæ poſtquam iam iactæ ſunt apparuerunt: hæ enim exonerant collationem, & quod earum nomine exactum eſt, repetitur [e]: res tamen iacta domini manet, nec pro derelicto habetur [f]. Si tamen res quæ remanſerunt, deteriores factæ ſunt, æſtimandæ ſunt ſecundum præſens pretium, ne in contributionem vt meliores veniant [g]. Eſt & hic annectanda Calliſtrati ſuis verbis deciſio. *Sed ſi nauis*, inquit, *quæ in tempeſtate iactu mercium vnius mercatoris leuata eſt, in alio loco ſubmerſa eſt, & aliquorum mercatorum merces per vrinatores extractæ ſunt, data mercede, rationem haberi debere eius, cuius merces in nauigatione leuandæ nauis cauſa iactæ ſunt, ab iis qui poſteà ſuas per vrinatores ſeruarunt.* Sabinus æquè reſpondit. Eorum verò qui ita ſeruauerint, inuicem rationem haberi non debere, ab eo qui in nauigatione iactum fecit, ſi quædam ex his mercibus per vrinatores extractæ ſunt. Eorum enim merces non poſſunt videri ſeruandæ nauis cauſa, quæ periit [h]. Neque nauis amiſſæ damnum collationis conſortio ſarcitur, per eos qui merces ſuas ex naufragio liberauerint [i]. Et cùm depreſſa, aut derelicta nauis eſt, quod quiſque ex ea ſuum ſeruaſſit, ſibi ſeruare reſpondit Paulus, tamquam ex incendio [k], videlicet, vt naue naufraga non teneatur ad contributionem. Sic quiſque ſuum periculum ſentiet: immunis erit quoque à pœna magiſter: ſi caſus ſit fortuitus, & ſi ſine culpa & dolo ſuo nauis eius vitium, vt ait Labeo, fecerit [l]. Optimè autem Vlpianus notat, vt ſi nauis impacta in nauem, vel in ſcapham alterius, damnum dederit, diſtinguendum ex Proculo: ſi in poteſtate nautarum fuiſſet, ne id accideret, & culpa eorum factum ſit, & tunc teneri ex lege Aquilia aduerſum nautas: ſed ſi fune rupto, aut cum à nemine regeretur nauis incurriſſet, cum domino agendum non eſſe [m]. Item Labeo ſcribit, ſi cum vi ventorum nauis impulſa eſſet, in funes anchorarum alterius, & nautæ funes præciduiſſent, ſi nullo alio modo, niſi præciſſis funibus explicare ſe potuerint, nullam actionem dandam [n]. Si autem nauis alteram contra ſe venientem obruiſſet, aut in gubernatorem, aut in ductorem actionem competere damni iniuriæ, Alphenus ait: niſi tanta vis fuit nauis, quæ temperari non potuit: quia tunc nulla in dominum danda actio. Si culpa nautarum fiat, Aquilia ſufficit. Sed ſi funem quis quo religata erat nauis, præciderit, in factum actio erit [o]. In lege Rhodia [p], ſi nauigium paſſis velis prouectum, in aliud nauigium in ſtatione agens, aut vela demittens interdiu incurrerit, omne damnum colliſionis nauclerus, & vectores reſarcire iubentur. Si noctu acciderit, qui vela ſubduxerit, ignem accendere debere: aut ſi non habeat ignem, clamorem edere. Et ſi his neglectis damnum ei infertur contigerit, hiſce per teſtes probatis, exitij ſui ſibi eſſe cauſam, & indemnem aliam eſſe nauem. Veniunt & in contributionem res nautarum, & vectorum, 19
ſi pecuniæ, vel res aliæ ex naui diripiantur ab hoſtibus, aut latronibus, aut ab exercitu publico, ex lege Rhodia [q]. At Seruius Offilius, & Labeo, ſi nauis quidem à pyratis redempta ſit, omnes quidem conferre debere aiunt.

Quod

[a] l. 2 §. ſi conſeruatis, l. 3. ad leg. Rhod. de iact. l. amiſſæ §. ſi eo in legib. Rhodiẽnibus l. 1.

[b] l. 2. §. cùm in eadẽ naue, ad leg. Rhod. de iact. l. 40. Rhodienſium.

[c] dicta l. 2 §. portio. & ſeq.

[d] dicta l. 2. §. ſeruorũ.

[e] dicta l. 2 §. 3.

[f] dicta l. 2 §. 5. l. qui leuandæ, eo §. fin. de rerum diuiſ.

[g] l. nauis, 4. §. cum autem, & §. ſi ad leg. Rho. de iact.

[h] d. l. 4 §. ſed ſi nauis, eo.

[i] l. amiſſæ, l. 5. eo.

[k] l. cum depreſſa. 7. eo. ad leg. Rhod de iact.

[l] in l. ſi §. idem di cemus, ad leg. Rho. de iact. ff.

[m] l. quemadmodum, §. 9. §. ſi nauis, ad leg. Aquil. ff.

[n] dicta l. quemadmodum, §. ité Labeo.

[o] dicta l. quemadmodum, §. ſi nauis alteram, & § ſeq.

[p] l. 56 Rhodienſium naualium.

[q] in l. 9. legum Rhodiarum.

Quod verò prædones abstulerint, eum perdere, cuius fuerit: nec conferendum eis, qui suas merces redemerint [a]. Iulianus quoque, naui aduersa tempestate depressa, ictu fulminis deiectis armamentis, & arbore, & antenna, quæ onus integrum retulit, non teneri eos quorum onus fuit nautæ pro damno conferre respondit. Quia hic sumptus instruendæ magis nauis, quàm seruandorum mercium gratia factus sit [b]. Extat iudicium nauticum huius seculi, vt si magister nauis imperitia in agenda naui erret, & ea ratione deterior fiat, mercatoribus damno inde affectis, teneatur damnum resarcire, si soluendo sit: si autem non sit, capite plecti debet: si priùs constiterit eum non esse soluendo [c].

a l. 2. § si nauis, ad leg. Rhod. de iact.

b l. nauis, l. 6. eod. ti. ad leg. Rhod. de iact.

c *au libre du grant Rotorier, & pilotage de pierre Garcie aux ingements D'oleron touchant les faicts des nauieres.*

Aliæ leges nauales circa personas. Caput II.

1 *Nauigantium tres species.*
2 *Nauta tenetur de damno, si inuitis vectoribus in locum periculosum nauim deduxerit.*
3 *Nauta pernoctans extra nauem de damno adueniente mercibus tenetur.*
4 *Nautarum merces & victus.*
Vinum nautæ non semper bibunt. eod.
5 *Nauigantium nauis quantum spatij occupare debet.*
6 *In naui non licet frigere, vel lignum findere.*
7 *Nauticæ quæstiones quædam.*
8 *Furta in naui facta vt plectantur.*
9 *Nautarum in naui contendentium, & contumeliam inferentium punitio.*
10 *Inuenta in mari cuius sint.*
11 *Nauigationis mora quando nautæ non imputatur.*

1 TRIA sunt genera personarum nauigantium, nempe magistrorum, nautarum seu remigium, & vectorum, qui vel mercatores, vel viatores sunt. De exercitore, nauclero, & nautis satis in exercitoria dictum est. In legibus Rhodiis [d], si nauicularius in locum furtis obnoxium, aut latronibus infestum applicuerit, vectoribus testatò ei loci vitium denuntiantibus, furto facto, ad rerum ablatarum restitutionem nauclerus adstringitur. Si verò nauclero prædicente, vectores eò nauem appulerint, de damno, quod ibi acciderit, ipsi tenentur.

d l. 4.

3 Alia [e]. ἐὰν τινὸς τῶν ναυτῶν, ἢ ναυκλήρου ἐκκοινοῦντος ἐκτοῦ πλοίου, συμβῇ ἀπώλειαν γενέσθαι τοῦ πλοίου νυκτὸς, ἢ ἡμέρας, πᾶσαν τὴν ζημίαν ἐφορῶν τοὺς ἔξω κοινοῦντας νάυτας ἢ ναυκλήρους: τοὺς δὲ εἰς τὸ πλοῖον μείναντας ἀζημίους μένειν: τοὺς δὲ ἀμελήσαντας, προσφέρειν τῷ δεσπότῃ τοῦ πλόου τὴν διὰ τῆς ἀμελείας αὐτῶν προσγινομένην ζημίαν. Idest, *si quo nautarum aut nauclero extra nauim dormiente, nauigij*

e 26.

iactura noctu aut interdiu acciderit, omne damnum nautæ atque nautelarum extra nauim dormientes præstanto. Qui verò in nauigio manserint, indemnes sunto. Qui autem negligentes, aut oscitantes inuenti fuerint, omne quod per negligentiam illorum damnum illatum est, magistro nauis pendunto. De mercedibus personarum nauis, vt naucleri, gubernatoris, proretæ, naupagi, carabitæ, tractant leges nauales Iustinianæ sex priores, quas non refero, cùm mercedes ex conuentione ferè, vel ex regionum consuetudine constituantur, sicuti quæ ad victum pertinent, & alimenta: siquidem & hæc moribus reguntur: vt Britannicæ nautæ vnico ferculo cocto semel in die contenti esse debent: eò quòd potionibus quibusdam præter aquam naugantes fruantur. Nortmaniæ verò nautæ, duobus & bis in die ferculis pascuntur, quòd potione alia, quàm aquæ non vtantur, donec portum appulerint, quo tempore vinum magister eis præbere tenetur [a]. De rectoribus sic statuit lex Iustiniani, *Mercatori locum in naui duorum pedum habere licitum esto, vecturam tamen persoluito* [b]. *Vectoris locus in naui in longitudine cubitorum trium, in latitudine cubiti vnius esto* [c]. *Mulier in naui locum cubiti vnius capito: puer verò nondum adultus, cubiti dimidij* [d]. *Vector in naui piscem ne frigito* [e]: *lignum ne findito* [f]: *aquam ad mensuram sumito* [g]: *pecuniam si habeat apud naucleram deponito* [h]: *vnà cum nautelo, nautis, simul naugantibus iuramentum præstato* [i]. In negotiis nauticis conuentiones excutiuntur, vsuræ quoque nauticæ, & contractus cum nautis & magistris initi, de quibus suo loco. Item nauli solutio, mercedes nautarum, & vectionum num pro mortuis mancipiis in naue debeatur vectura [k], vt non debeatur quippiam pro infante nato in naui, ex muliere quam quis vehendam naui conduxisset prægnantem, cum neque vectura eius magna sit, neque his omnibus vtatur, quæ ad nauigantium vsum parantur [l]. Sunt hîc quæstiones de criminibus intra nauim commissis, ad quæ pertinet prætoris edictum nautæ caupones stabularij, de quo paulò anteà diximus. In selectis legibus Rhodiis, tormentis subiici iubetur, qui anchoras furtò è naui quæ in portu est subtraxit, & damnũ quod inde accidit in duplum sarcire [m]: sicuti & cum qui armamenta nauis subduxerit, aut aliquid aliud à naui, veluti funes canabinos, aut vela, aut cilicia, aut simile quid [n]: at ὁ ἁρπάζων τι ἐκ τῶν ναυκλήρων, τετραπλάσιον ἀποδιδότω [o]. ideſt, *Si quis quid ex rebus nautelariorum rapuerit, quadruplum reddito.* Et nos alibi in furti tractatione, dum res considerabamus, explicauimus latiùs. Inhibetur & Rhodiensibus legibus, ne nautæ aliter inter se contendant, quàm verbis, si vulnus infligatur mercedes medicorum, & operæ neglectæ æstimationem præstari [p]. Et sic impunita cædes eius, qui occisus ab eo est, qua primus vulnerauerat, vel ligno, vel lapide percusserat [q]. Sunt & quæstiones de inuentis in mari, quibus acquitantur, quæ si iactata sunt in mare, & habita sint pro derelicto, quæruntur inuentori: sin minus, nempe sint necessitate iactata cum spe repetendi, vel naufragio appellentia portum, salua mercede capientium, redeunt ad dominos [r]. Tractatur & de excusanda mora nauigij, si publicè nauigare prohibitus fuerit nauta, si per eum non stetit, quominus nauigaret, vel stata die merces certo loco non reddantur: si morbo impeditus: si vitium nauis sine dolo malo eius, vitium fecerit [s].

1 *in Iure du grant rotlet & pilotage au regement de l'ordre touchant les nauiere.*
2 in nauali b. legib. Iustinia. l. 6.
3 l. 7. eod.
4 l. 11. eod.
5 l. 8. eod.
6 l. 9 eod.
7 l. 10 eod.
8 l. 12. eod.
9 l. 13. eod.
10 vt in l. fin. ad leg. Rhod. de iactu.
11 l. sed addes, 22. §. si quis mulierem lora P.
12 l. 1. Rhodiensium.
13 in l. 2. eorumdem legum. l. 42. co. l. 3. de nauicula. l. b. 11. C.
14 in l. 5. Rhodiensium, & 7.
15 l. e eod.
16 auth. nauigia de fur. C. Panor. in c. cùm dilecti, de accusa. l. qua ratione. 9 §. de acquirend. dom. P. l. falsus, § si iactum, de fur. & §. 5. de rer. diuis. l. 1 § fin. & l. quæ leuandæ, ad l. Rhod. de iac.
17 l. fin. §. idem iuris cum 4. §§. seq. ad leg. Rhod. de iac. R.

De

De institoria obligatione & actione. Caput 12.

Lib.14.P.titu.3. Lib.4.C.titu.25.

1 *Institoria actio quando locum habet.*
Institor quis. eod.
2 *Institoria vtilis actio quæ.*
3 *Institores qui possunt præponere, & præponi.*
4 *Institoria actio ex forma præponendi metienda est.*
5 *Institoria actio datur in eum, qui institorem præposuit, pro gesto ab institore.*
6 *Institoris potestas morte præponentis num expiret sine reuocatione.*
7 *Institoria quasi actio quæ, & quibus competit.*
8 *Institoria non datur domino præponenti contra alios, sed alijs contra.*
9 *Institoriæ actionis rationis & finis.*

1 INSTITORIA tunc locum habet, cùm quis tabernæ fortè, aut cuilibet negotiationi seruum suum præposuit, & quid cũ eo, eius rei caussa, cui præpositus erit, contractum fuit [a]. Ideò autem institoria appellatur: quia qui negotiationibus præponuntur, institores vocãtur. Institor à Paulo dicitur, qui tabernæ, locoúe ad emẽdum vendendumúe præponitur: quiq; sine loco ad eũdem actum præponitur [b]. Appellatus, vt ait Vlpianus [c], ex eo, quòd negotio gerendo instet: nec interest cui negotio præpositus sit, siue ædificio faciundo, siue emendo frumento, siue agris colendis, seu mercaturis, seu redemptionibus, aut alijs quibuscunque [d], propter quæstum videlicet, non aliter [e]. Et dũmodò negotiationes sint terrestres: vt magister nauis dicitur, qui maritimis & nauticis instat [f]: quamquam nec impropriè putarem quoque dici institorem, cum qui mercaturis etiam naualibus instat: si modò vterq; negotiationem generaliter sibi commissam habeat, alioquin enim, si res in indiuiduo tractanda alicui detur, non institor dicetur, vt si res aliqua emenda, vel
2 vendenda cõmittatur: neque institoria cũ huiusmodi aut cũ domino directa agi potest, sed vtili institoria, idest, ad exemplum institoriæ [g]. Species itaque duæ institoriæ actionis, directa, cùm verus institor contraxit: & vtilis, quæ exẽ
3 plo institoriæ directæ datur. Personæ quæ institores præponere possunt, & institores esse, seu præponi parui refert quales sint, nũ masculus, fœmma, liber, seruus proprius, aut alienus, filius filiaúe familias [h], minor viginti quinque annis, qui auxilio tamen ætatis, sed non sine caussæ cognitione vti potest [i]: nisi cum curatore præposuerit [k]. Sicuti pupillus non potest sine tuoris authoritate præponere, neque obligari, nec datur tunc in eum ex facto institoris actio, nisi quatenus factus est locupletior: cum authoritate tamen tutoris posset [l]. Et tenetur: vt queque tenetur, si patri qui institores iam præposuit hæres fiat [m]. Pupillus tamẽ præpositus, obligat eũ qui præposuit institoria: quoniam sibi imputare debet qui eum præposuit [n]. Et pleriq; pueros puellasq; tabernis
4 præponũt [o]. Hic tamen forma præponendi inspicienda, quãdo de actione mouẽda agetur: etenim cõditio præpositionis obseruanda, si certa lege, si in certis rebus, certoúe tempore quis velit cum institore tantùm contrahi [p]. Si quis quasi procurator fuerit præpositus, an quasi institor [q]. Neq; enim omne quod cum institore gestum est obligat eum, qui præposuit, sed ita, si eius rei gratia

a § eadem ratione, quod cum eo qui in alien. potest. est. &c.
b l. institor est. l. 18. de institor. act. P.
c l. 3. eod. P.
d l. cuicunque, 5. eod. de institor.
e l. si cum villico. 16. eod. titu.
f l. 1. de exercito actio.
g l. Iulianus, 14 § si procurator rem, de actio. emp. P. l. in eum, 19 de instit. act. l. si mutuã. 5 C. eod.
h l. sed si quis, 7. §. parui refert de institor. act. l. 4. C. eo.
i l. sed etsi pupillus l. 11. de instit. act. P.
k l. 3 de in integ. restitu. mino. libr. 2. C. titu. 22.
l l. verum, 9 & l. extenus, 10. de institor. act. P.
m in l. si quis mancipiis l. 17 §. si impubes, eo titu.
n l. sed etsi quis. l. 7. de institor. act. P.
o l. nam & pleriq., 8. eod.
p l. sed etsi pupillus, l. 11. § cõditio. de instit. P.
q l. cuicunque, 5. §. sed & cum suilo, eod. P.

cui præpoſitus fuerat contractum eſt, ideſt, duntaxat ad id, ad quod eum præpoſuit [a]: atque in ea cauſſa, ſicuti in mandato, diligenter fines ſunt ſeruandi: quia inſtitor nō ſuo nomine, ſed eius qui præpoſuit ſe obligat [b]. Et ex facto inſtitoris dominus tenetur, ſi ei hoc gerere permiſit, alioquin in quantum in tē ſuam erit conuerſum [c]: quandiu tamen gerit inſtitor, ſuo nomine conueniri poterit, ab his cum quibus contraxit [d]. Verùm inſtitoria actio propriè datur 5
in eum, qui præpoſuit inſtitorem, ex prætoris authoritate [e]: quia iure ciuili receptum non eſt perſonali agere contra eum qui nobis non eſt obligatus, vel qui nobiſcum non contraxit [f]. Quòd ſi plures præpoſuerint, datur quoque in omnes, vel in alterum in ſolidum, exemplo exercitorum, & de peculio [g]: niſi dominus qui præpoſuit nouauerit contractum inſtitoris [h], vel deinceps contrahere prohibuerit cum inſtitore, & ne cum illo poſthac contraheretur denunciauit: quo caſu non cōuenitur inſtitoria [i], ſed ipſe inſtitor [k], vel alia actione dominus, de in rem verſo, vel quòd iuſſu, vel de peculio [l]. Alioquin nulla 6
interueniente prohibitione, & ſine reuocatione, durat facultas ſemper cōueniendi præponentem, vt neque eius morte cenſeatur inſtitor reuocatus, quām quam in aliis mandatis aliter ſtatuatur [m]: quare & actiones hæ perpetuæ, & hæredibus & in hæredem dantur [n]. Accedit actioni inſtitoriæ, actio quæ quaſi 7
inſtitoria & vtilis dicitur, quæ datur contrahenti cum eo quem inſtitorē credebat, cùm is inſtitor verè non eſſet, aduerſus eum cuius ipſe negotia gerebat [o]. Domino porrò qui præpoſuit, nulla inſtitoria ex edicto prætoris data eſt actio. Nam ſatis iure ciuili ei ſubuenitur. Quia ſi præpoſuit ſeruum, vel filiū- 8
familias, iam ratione poteſtatis habet ſibi quæſitas actiones ciuiles ex eorum contractibus. Si alienum ſeruum, vel liberum præponit, poteſt conuenire vel dominum inſtitorem actione mandati, vel negotiorum geſtorum. Poteſt & ſibi ceſſis actionibus agere cum illis, qui cum inſtitore contraxerunt, vel vtilibus [p]. Finis autē & ratio huius prætoriæ actionis eſt, vtilitas promiſcui vſus [q]. 9
Et æquum eſt præponentem ex ea perſona inſtitoris actiones pati, ex qua cōmoda ſequitur [r].

a dicta l. cuicunque, §. non tamen. & l. in eum, l. 19 § ſeruus eod. P. l. 3. C. eod.
b l. fin. de inſtitor. P.
c l. 1. de inſtitor. act. P.
d d. l. fin. & ibi interpretes, de inſtitor. Paul. Caſtenſ. in l. 1. & 3. § exercitorem. num. 4. de exercit. actio. P. Iaſon in l. ſi inſtitorem, 29. numer. 2. ſi certum peta P.
e Paul. lib. 3. Receptar. ſententiar. titul. 8. l. ſi quis mācipius, l. 17. de inſti. act. P.
f §. 1. de actio. l. ſi vnus §. ante omnia, de pact. P.
g in l. habebat, l. 13. §. fi. & l. idem erit, 14 de inſtit. P. l. 2. & 6. C. eod.
h l. habebat §. memi miſſe, eod. P.
i l. ſed etſi pupillus, l. 11. § de quo & l. ſi quis municipius, l. 17 § fin. eo. dict. l. ſi qua § ſi ſeruum l. ſi quis cum filio f. 45. & l. ſequ. de pecul. P. dicta l. ſi quis, § ſi ne inſtit. P.
k intes cauſſas, mādat. P. § recte eo. tit. ap. Iuſtin.
l l. nouiſſimè 25. de inſtit. in P.
m vt in ſpecie. l. cuicunque, l. 5. § idem ait de inſtit. P.
n l. 1. & 2. de inſtitor. actio. P.
o l. ſi quis mācipius, 17. § ſi impubes eod. tit. P.
p l. ex qua perſona, de reg. iur. P. l. 11. de inſtitor. act. P.
q l. ſed etſi pupillus, l. 11. § ſi inſtitoria, de inſtitor. act. P.
r l. 1. ſed etſi pupillus, l. 11. § ſi inſtitoria, de inſtitor. act. P.

De tributoria actione. Cap. 13.

Lib. 14. P. titu. 4.

1 *Inſtitoriæ & tributoriæ actionis differentia.*
2 *Tributoria vnde dicta actio.*
3 *Peculij & mercis peculiaris differentia.*
4 *Tributoriæ actionis quæ ſunt perſonæ conſideranda.*
5 *Tributoriæ actionis, & de peculio differentia.* *Alia* 7.
6 *Tributoriæ actionis forma, & obligatio vnde.*
7 *Tributoriæ actionis contribuendi formula.*
8 *Ratio & finis.*

ACCEDIT proximè actioni inſtitoriæ tributoria: verùm differunt, quòd ſeruus ſi præponitur inſtitor in merce dominica, inſtitoria cōpetat: ſin autem in merce quæ peculiaris, ſeu peculij eſt permittatur, vel iubeatur à domino negotiari, videlicet 1
ꝓprio nomine, tributoria datur [a]. Introduxit ꝓtor aliā actionē, 2
inquit Iuſtinianus, quæ tributoria vocatur. Namque ſi ſeruus

in

in peculiari merce ſciente domino negotietur, & quid cum eo eius rei cauſſa contractũ erit:ita prætor ius dicit,vt quicquid in his mercibus erit,quodq; inde receptum erit,id inter dominum,ſi quid ei debeatur, & cæteros creditores,pro rata portione,tribuatur.Et quia ipſi domino diſtributionem prętor permittit, ſi quis ex creditoribus queratur,quaſi minus ei tributum ſit,quàm oportuerit, hanc ei actionem accommodat, quæ ideo tributoria appellatur [a]. Ex quibus verbis apparet primùm, tributoriam à diſtributione crediti inter dominum, vt inter extraneum, & alios creditores, dictam [b]. Deinde appa-
3 ret, rem ex cuius tractatione naſcitur cum domino actio tributoria, eſſe peculiarem mercem,quæ alia eſt, quàm peculium. Peculiarem enim mercem, inquit Vlpianus,non ſicut peculium accipimus. Quippe peculium, deducto eo quod domino debetur, accipitur. Merx peculiaris, etiãſi nihil ſit in peculio, dominum tributoria obligat, ita demum ſi ſciẽte eo ſeruus negotiabitur: ſi dominus ſciat,vel patiatur,nec de contraria voluũtate proteſtetur [c]. Et extra mercem aliquando peculium eſt [d]. Oportet autem mercem ad dominum
4 ſerui pertinere, in qua peculiariter negotietur [e]. Quòd ad perſonas pertinet, illæ ſunt dominus,& ſeruus quem ſinit is peculiari merce negotiari [f]: & non ſolùm ad ſeruos noſtros pertinebit tributoria actio, verùm ad eos quoq; qui nobis bona fide ſeruiunt,ſiue liberi,ſiue ſerui alieni ſint, vel in quibus vſumfructum habemus [g].Et ſi vicarius mei ſerui negotietur me ſciente,tributoria tenebor:ſi me ignorante,de peculio [h]. Sed etſi ancilla negotiabitur,admittẽdam tributoriam dicimus [i]:& parui refert an cũ ſeruo cõtrahatur, an cum inſtitore eius [k]. Quare datur actio tributoria contra eũ,qui in poteſtate habet negotiantem in peculiari merce creditoribus mercis [l]: & ſi plures ſint domini,contra omnes [m]. Datur hæredi & in hæredem,de eo duntaxat,quod ad eũ
5 peruenit [n]. Et poſt mortem ſerui perpetuò in dominum,& eius hęredẽ [o],contraq; alios eius ſucceſſores [p]:non tamen contra emptorem ſerui,in quo & diffe-
6 rt actio hæc ab ea quæ de peculio [q]. In forma obligationis tributoriæ,inſpicienda eſt mens domini,& modus contribuendi: nam dominus non alio modo tenetur, quàm ſi patiatur negotiari in merce peculiari, ideſt,ſi ſciat, & velit [r]. Datur & tributoria in pupillos, & furioſos,& minores,ex ſcientia tutorũ & curatorum,qui paſſi ſunt in peculiari merce ſeruum eorum negotiari,ſi tamen dolosè pertractauerint & permiſerint eũ negotiari,non in amplius actio hæc pupillos, & minores, & furioſos dabitur,quàm fuerint facti locupletiores [s]. Et ſi pupillus doli capax ſit,& dolum admittat:ita ſi pupillus cuius tutor ſcierit,pubes factus, vel furioſus ſanæ mentis,dolum admittant,tenentur ex hoc edicto [t]. Procuratoris autem ſcięntiam & dolum nocere debere domino, conſtat [v]: dummodò is fuerit generalis, & cum libera adminiſtratione [x]: non aliter [y]. Si duo ſunt domini,alter ſciat, alter ignoret negotiationẽ, quod de-
7 bebitur ignoranti deducitur in ſolidum,nec venit in tributum [z].Contribuẽdi formula eſt, vt quicquid in merce peculiari erit,quodq́ue inde receptum erit, nõ quicquid in peculio,id inter dominum,ſi quid ei debetur, & cæteros creditores,pro rata portione [a] diſtribuatur,ſine vllo occupationis priuilegio, æquali conditione exiſtente agentium: quamuis in peculij actione aliter [b]:in quo actio de peculio & tributoria inter ſe quoque differunt,quemadmodum & in hac contributione,dominus priuilegium deductionis perdidit, ob permiſſionem negotiandi [c]. Præfertur tamen is qui contraxit cum ſeruo in hac cauſſa,& mercẽ pignori accepit, etiam domini debito,propter pignoris ius [d]. Ex contributione ſeu diſtributione dominus deducit, & pro parte accipit quodcumque debet ei,& ex quacunque cauſſa ſeruus, paruiq; refert an ante mercem, an poſteà ei debere cœperit ſeruus [e]. In diſtributione quoque aduertendum, vt ſi ſeruus plures habuerit creditores, ſed diuerſos in mercibus certis: quia duas negotiationes exerceret, puta ſagariam & linteariam, ne confundantur hæc. Sed qui crediderunt in ſagariam rem, illi tantùm

a hanc Iuſtinia. in §. introduxit, quod cũ eo quem ſeruus pot

b l. 1. & fin. de tributor. act. P.

c l. 1. peculiarem mercẽ, de tributor. P.

d l. fin. eod. P.

e l. 2. eod. tit. P.

f l. 2. de tributor. P.

g dicta l. 1. §. fi.

h l. procuratores, §. 5 §. fi. vicarius, eo. dicta l. procuratores, §. ſed miſi ancillam, l. 1. & ancillam, 2. de peculio P.

i dicta §. ſed etſi ancillam.

k dicta l. procuratores §. in tributum.

l l. 2. eod. P.

m l. ſi fundum 7. §. fin. eo.

n l. quia non de dolo, 8. eod. tit.

o l. quod in hærede, 9. eod.

p l. ne peculio, 10. eod.

q l. 1. & ſcient am, & l. 3. in princ. de tributor. P.

r dicta l. 3. §. 2. & ſe.

s dicta l. 3. §. fin. & l. 4. de tributo P.

t l. procuratoris, l. 5 eo. l. cuncque, §. fin. de inſtitoria, act. P.

v l. procurator cui libera. de procur.

x l. ſi procurator, de dolo mal. excep.

y l. 3. §. 2. de tributor. P.

z §. introduxit, quod cũ eo quem alie. &c. apud Iuſtin. l. procuratoris l. 5. §. per hanc actionem, & §. non autẽ & l. penul. de tributor. P.

a l. non enim, l. 6 de tribu.

b dicta l. procuratoris, 5 §. in tributo.

c dicta l. procuratoris, §. in tributum, verſ. quid tamen.

d dicta l. procuratoris, §. in tributum, verſ. ſed quæſitum.

in illa merce ſibi contribuant,& alij in alia:ſic ſi duas tabernas eiuſdem negotiationis exercuit, ſed in diuerſis locis, merces locorum eis tantum creditoribus, qui in eo loco vel ratione eius tabernæ contraxerunt, in tributum venient [a]. Si omnes autem merces in vnam tabernam deferebantur, & aliquæ extẽt tantũ,quæ vnius creditoris pecunia fuerint cõparatæ,dicendũ eſt tamẽ omnes in tributum venire, niſi fuerint creditori pignoratæ [b]. Et ſi res extat creditoris vnius,ſi quidem illa in creditũ abijt, in tributum venit: ſi nõ abijt, putà, quia res vendita ſeruo,vel alteri non prius deſinunt eſſe meæ, quamus vendidero,niſi ære ſoluto,vel fideiuſſore dato,vel ſatisfacto, dicendum eſt rẽ vendicari poſſe [c]. Videlicet ſi fides habita non ſit de pretio, in quo exquiri oportet quando cenſeatur traditione habita [d]. Cauere quoque debẽt qui pro rata debiti merces inter ſe diſtribuũt, vt ſi alij creditores eiuſdem cauſſæ ſub oriantur & emerſerint, pro rata ſe illis debita refuſuros [e]. Munus autem diſtribuendi has partes incumbit domino:& ſi nolit,arbitrium in hãc rem dat prætor [f]. Idcirco ſi dominus,vel alius dolo malo fecerit,quominus in tributũ veniant omnes res,vel pro rata,prout expedit,non diſtribuantur, et qui conqueritur in eum datur actio, vt cogatur,tributoria.Eadémque tenetur dominus ſi mercem perire paſſus eſt,aut eam euertit, aut vilioris data opera diſtraxit,vel ab emptoribus pretium non exegit dolo, ſi negauerit cuiquam deberi [g].Finis eſt æqualitas damni & lucri pro rata [h]:cauſſa autem & ratio cur non in ſolidum dominus conſequatur ſibi debitum, ſed pro rata mercis, eſt quòd tamquam extraneus in hoc ſit [i],& quemadmodum alij creditores aliquantũ ſibi imputare debeant,quòd cum ſeruo contraxerint,qui iure ciuili, per ſe & ſuo nomine obligari nequit [k]: æquitas autem ſuaſit edictum prætoris, vt qui iure ciuili nihil ab eo petere poſſint, ſaltem in quãtum merces comparatæ ex eorum pecunia extantes inueniuntur, inter omnes pro rata debiti diſtribuãtur. Quamobrem,cùm ex eadem cauſſa poſſit eſſe actio creditori de peculio, & tributoria contra dominum, nempe quod in parte peculij mercem peculiarem exercuit ſeruus,eligere debet qua experiri velit: nam altera electa ad aliam redire nõ poteſt [l]. Planè ſi quis velit ex alia cauſſa de peculio, & ex alia tributoria agere,audiendus erit [m].

a dict. l. procuratores,§. ſi plures.

b dict. l. procuratoris,§. plane.

c dicta l. procuratoris,§ ſed ſi.

d iuncta §. vendit. de rerum diuiſ. & l. 3. de pig. actio. P.

e dict. l. procuratoris & l. non cum. 6. & l. illud, 7. de tributor. P.

f dicta l. illud.

g dicta l. illud §. ſi eius dolo.

h l. non cum, de tributu.

i l. 1. eod.

k in l. ſerui. & l. ſeruus, de actio. l. quod attinet, de regul. iur. P.

l l. quod in hæredc, § eligere, de tributor.

m dicto §. eligere.

De peculio. Caput 14.

Lib. 15. P. titul. 1.

1 *Peculium & pecunia quid, & vnde.*
2 *Diuiſio in illud quod eorum eſt, qui ſui iuris, & eorum qui alieni iuris.*
Rurſum quod eorum qui alieni iuris, vel ſeruorum, vel liberorum: & hoc profectitium, aduentitium, caſtrenſe vel quaſi &c. eod.
3 *Peculium hominis ſui iuris quid.*
4 *Peculium profectitium quid.*
5 *Aduentitium quod.*
6 *Caſtrenſe.*
7 *Quaſi caſtrenſe.*
8 *De peculio in patrem actio, intelligitur de peculio profectitio, vel ſerui.*
9 *Peculium ſeruorum & filiorumfamil. cum libera & ſine libera adminiſtratione.*
10 *De peculio actio contra quem, & pro quibus detur.*
De peculio pro ſeruis & filiisfamil. datur actio in quantum eſt in peculio, non in ſolidum, & pro quibus. eod.
11 *In peculio quæ res eſſe poſſint.*
12 *Peculium ſeruis & filiisfamil. expreſſè vel tacitè conceditur.*

13 *Peculium qui concedere poſſunt & capere, & quibus, & in quos detur actio. eod.*
14 *Peculij conceſſio diuerſa cum libera, & ſine ea quid contineat.*
15 *In peculij actione & condemnatione, quæ prius deducenda ſunt.*
16 *De peculio actionis finis & rationes.*
17 *Peculium minuere quando domino, vel patri non licet.*

1 PECVLIVM & peculatus à pecunia dicitur [a], quaſi puſilla pecunia, ſiue patrimonium puſillũ [b]. Pecuniæ nomen omnes res, quæ in patrimonio noſtro ſunt, complectitur: & omnia corpora [c]. Sic Cicero, *ait*, inquit, *à vobis iudices expoſtulat, vt quoniam in alienam pecuniam, tam plenam atque præclaram nullo iure inuaſerit, cumq; ea pecuniæ vitam Sexti Roſcij obſtare atque efficere videatur, deleatis ex animo omnem ſuſpitionem, animémque metum tollatis* [d]. Et paulò pòſt, quod plenam pecuniam dixerat, vocat amplum patrimonium. Pecunia porrò è pecudibus, quòd antiquis omne patrimonium ferè pecudibus conſtaret, vnde & munus ſignatus primùm pecuniæ nota [e]. Sic Plinius, pecunia ipſa à pecore appellabatur. Et etiam nunc in tabulis Cenſorius, paſcua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet: quia diu ſolum hoc vectigal erat [f]. Peculium autem Tubero ſic definiuit, quod ſeruus domini permiſſu, ſeparatim à rationibus dominicis habet, deducto eo, ſi quid domino debetur [g]. Et Pomponius, peculium eſt, non id cuius ſeruus ſeorſum à domino rationem habuerit, ſed quod dominus ipſe ſeparauerit, ſuam ſubſtantiam à ſerui ratione diſcernens [h]. Cæterum hæc finitio ad vnã ſpeciem
2 peculij pertinet ſeruorum. Etenim diuidendum eſt peculium in peculium eorum qui ſui iuris ſunt, & eorum qui alterius ſunt poteſtatis. Rurſum peculium eorum, qui alterius ſunt poteſtatis, in peculium liberorum, & ſeruorum. Seruorum vnius generis eſt, liberorum multiplex, videlicet
3 profectitium, aduentitium: & hæc vel caſtrenſia, vel quaſi [i]. Cuiuſlibet hominis liberi patrisfamilias poteſt dici exiguum patrimonium, peculium [k]: vel quod ipſe ſeorſum à facultatibus ſuis alius ſeiunxit, præſidij cauſa, vt ſi quando egeret in ſubſidium eſſet, vt eſt apud Celſum [l]. Gallos quoque teſtatur Vlpianus, peculium dicere, quæ Græci parapherna vocant, bona
4 mulierũ ſeparata à dote, quæ datur maritis [m]. Peculium profectitium dicitur, quod à patre, vel patrẽte profectũ eſt de bonis, vel facto eius: ſiue pater dederit, ſiue procurator eius, vel alius eius iuſſu, vel alius contẽplatione patris [n].
5 Aduentitium dicitur id, quod aliundè, quàm ex præcedenti cauſa ad filiofam. venit, quod parentibus, niſi quòd pertinet ad vſumfructum, non acquiritur: cuiuſmodi ſunt bona materna, & quæ ex maritali lucro ad eos
6 perueniunt [o]. Caſtrenſe peculium eſt, quod à parentibus, vel cognatis, vel vxore in militia degenti donatum eſt: vel quod ipſe filiusfam. in militia ac-
7 quiſiuit: alioquin, niſi militaret, non acquiſiturus [p]. Quaſi caſtrenſe dicitur, quod exemplo militiæ armatæ & militum dicitur eſſe illis, qui quodammodo militare creduntur: cuiuſmodi ſunt ea quæ ab aduocatis quæruntur, ex cauſarum patrocinio, illis propria, & quæ patri non quæruntur, exemplo caſtrenſis peculij [q]. Sic & quæ clerici, & perſonæ eccleſiaſticæ acquirunt, peculiaria, & ſeorſum à patre quaſi caſtrenſia habent [r], vtpote
8 militiam cœleſtem exercentes. Porrò quando agimus de actione, de peculio, in patrem danda, propriè ſubintelligimus de peculio profectitio filiifamilias, quod omninò quæritur patri [s], vel de peculio ſeruorum ſeu liberorum nobis bona fide ſeruientium [t]: antiquitùs enim vna erat propemodum conditio poteſtatis in filios & ſeruos, & filius inſtar ſerui aliquando in

a Varro 4. de Ling. Lat.
b l. depoſiti, l. 5. §. peculium de Ædem. de pecul. in F.
c l. pecuniæ appellatio. l. 4. & l. ſeq. & l. pecuniæ verbum, l. 178 de verb. ſignif. P. l. ſi de cõſtitu. pecu.
d Cicero pro Roſc. Amerino.
e Plutarch. in vita Publicol. Plinius lib. 33 c. 3.
f Plinius lib. 18. c. 3.
g l. depoſiti. § 5 ſi. de pecul. P.
h l. peculium, 4 in princ. & §. ex his, de pecul.
i l. ſi. C. de inoff. teſt.
k l. cogi, l. 14 ad ſenat. Treb. l. ſi
l l. ſi chorus, 27 § 1. de lega. 3
m l. ſergo l. 10 § do tis autem cauſa, de iure dot.
n l. profectitia, l. 5 de iure dot. P. l. ſi plures, l. 1. § 1. in princ. de reg. de vſufr. P. l. adiuſ. 45 § præterea de acquir. hæred. P.
o l. cum oportet, 6. de bonis quæ liber. C.
p l. caſtrenſi, 11 & l. ſi miles 6. de caſtrenſi pec. Fide caſtrenſi peculio res putã in perſonis, cum de militum privilegiis agimus.
q l. fori, in. cuiuſmodi, 4 & l. aduocati, 14. de aduoca. diuerſ. iudicum lib. 2. C. in 7.
r l. ſacroſanctæ, l. 32. de epiſco. & cler. C.
s § 2. per quas perſon. nob. acquir. lib. 2 inſt. tit. 9
t l. 1. § poteſtatis, de pecul. P. l. 2. eo. P.

patria fuit poteſtate [a]. Peculium hoc duplex, cum libera adminiſtratione, & ſine libera [b]. Res ex qua naſcitur hæc actio, eſt contractus filij familias, ſeruíue pro cuius obligatione pater, dominusúe tenentur, non in ſolidum, ſed in quantum eſt in peculio [c]. Habemus autem hîc rationem facti, nam quòd pertinet ad ius ciuile, nec ſeruus quicquam debere poteſt, nec quicquam ei deberi [d]. Ita, tantùm ſi ratione rei peculiaris contractum ſit, de peculio agitur, vt ſi fideiuſſerit filiusfamilias, vel ſeruus, vel mandauerit rem peculiarem gerens, vel alius pro illo ſoluerit, vel fideiuſſerit [e]: ſi filiusfamilias iuſiurandum detulerit, & iuratum ſit. Sed tamen in ſeruo diuerſum eſt [f], niſi & is extra iudicium, vel liberam habens peculij adminiſtrationem iurauerit [g]: ſi depoſitum ſuſceperit: ſi precario acceperit [h]: ſi dolo malo ſerui, vel filiusfamilias, depoſiti cauſa agatur: alioquin ſi de dolo malo domini, vel patris agatur, in ſolidum pro filiusfam. & ſeruus tenentur: vt & in alijs contractibus bonæfidei, in quibus dolo malo pater, vel dominus aliquid geſſerit: vt ſi agatur de dote, vel pignore, vel commodato reſtituendo per dominum, vel patrem retinentem, ex contractu ſerui, vel filiſam [k]. Ex compromiſſo tamen ſerui non datur actio de peculio in dominum: quia nec ſi iudicio condemnetur, datur in eum actio [l]. Ex condemnatione tamen filij, & iudicato, in quo quaſi contrahitur cum illo, in patrem datur actio de peculio [m]: cum filiofam. quippe iudicium eſſe poteſt [n]. Ex contractu quoque delicti, filiſa. vel ſerui, vt ex cauſa furtiua non obligantur dominus aut pater, nec ex peculio, niſi in quantum locupletiores fiunt [o]. Et generaliter, ex pœnalibus actionibus non ſolet in patrem dari actio de peculio: ex alijs peculij cauſa geſtis datur: quamuis dominus prohibuerit cum ſeruo contrahi, cui tamen peculium permiſit [p]. Res in peculio eſſe poſſunt mobiles, & ſoli, vicarij, & vicariorum peculia, nomina debitorum, hæreditas, legata, ſi quid ex actione furti ſeruo debetur, vel alia actione: quod dominus ſeruo debet, ſi fortè in rationes eius impendit, & dominus eius debitor manere voluerit, nec in peculium voluerit conuerti. Item ſi quid conſeruus ei debet, erit peculij [q]: quod parſimonia ſua ſeruus parauit, vel officio ſuo promerut ſibi donari [r]. Et in ſumma peculij erit, non id cuius ſeruus ſeorſum à domino rationem habuerit, ſed quod dominus ipſe ſeparauerit, ſuam ſubſtantiam à ſerui ratione diſcernens. Quia in arbitrio domini eſt, peculium totum adimere, vel augere [s]. Sic tempora in peculio inſpicienda ſunt [t]. Quia peculium naſcitur, creſcit, decreſcit, moritur, non ſecus ac homo. Creſcit cùm auctum fuerit: decreſcit, cùm ſerui vicarij moriuntur, reſúe intercidunt: moritur cùm ademptum eſt [u]. Concedit dominus vel pater ſeruo & filiofa habere peculium, vel expreſſa voluntate, vel tacita, vt ſi ſciens eum habere non ei adimit [x]. Niſi agatur de peculio cum libera adminiſtratione, quæ non niſi expreſsè conceditur [y]. In perſonis conſiderandis dominorum, qui obligentur ex peculio ſerui, parui refert maſculi aut mulieris quis ſeruus fuerit: nam & impuberes dominas de peculio obligari Seruius air: quia non contrahitur cum illis, vt tutoris authoritatem ſpectes [z]. Attamen pupillus non poteſt, vel cum tutoris authoritate, ſeruo peculium conſtituere [a]. Furioſus quoque, ſeruum habentem peculium poteſt habere, ſed non illi conſtituere: quare & in curatorem eius datur actio de peculio [b]: & in venditorem, aut in emptorem ſerui, qui peculium habet electione relicta actori in quem horum velit experiri [c]. Cum diſtinctione tamen primùm Vlpianus: nam venditor ſerui ſi cum peculio ſeruum vendiderit, & tradiderit peculium, ne intra annum quidem de peculio conuenietur: neque enim hoc pretium ſerui, peculium eſt, vt Neratius ſcripſit [d]. Sed ſi quis ita ſeruum vendiderit, vt pretium pro peculio acciperet, penes eum videtur eſſe peculium, ad quem peculij pretium peruenerit [e], non penes quem res peculiaris ſit [f]. Alioquin generaliter, vt morte filiſamilias, vel emancipatione, ita manumiſſione, vel

alienā

[a] l. 6. C. de patr. poteſtat. in ſuis l. 11. de liber. & poſthum. C. Dionyſ. Halicarn. 2 & 3. nos in perſonis dū de poteſtate in liberis agimus.
[b] l. quā Tuberonis, l. 7 §. ſunt quidam & §. alia, de pecul. P.
[c] §. præterea, quod cū eo qui in alien. poteſt. apud iuſtinian. l. 1. de pecul. P.
[d] l. nec ſeruus, 42. eo. tit. P.
[e] l. 3. §. ſi filiusfamilias & 55. ſequentib. & §. ſed in filius & l. quotes, 48. §. Sabinus, de pecul. P.
[f] in l. depoſiti, l. 5. §. 1. eo.
[g] l. quidam, de iureiuran. P.
[h] l. depoſiti 5. de pecul.
[i] l. 1. §. filiusfamil. depoſ. P.
[k] l. in bonæfidei l. 37 de pecul. l. 3. §. ſi filiusfamilias, cōmo. P.
[l] l. 3. §. ſi ſeruus, de pecul P.
[m] dict. l. 3. §. idem ſcribit, de pecul. P.
[n] l. quanto magis de iureiuran. in P. l. quotes ſi quis ratio.
[o] dict. l. 3. §. ex furtiuis, de pecul.
[p] l. ex pœnalibus, 39 de regul. P. l. 2. §. ſi filiusfa. & §. fi. de vt & vi arma P. l. 1. §. cum ſeruus de his qui deleter.
[q] l. ſi quis ſeruum, 30. §. hoc & l. quotes 48. de pecul.
[r] l. quam Tuberonis, l. 7 §. fi. & l. ſi ſeruus 18. eo. tit.
[s] l. peculium, l. 40. eo. P.
[t] l. 4. de pecul.
[u] l. eo tempore 51. eo.
[x] l. peculium ita ſeruus 42. eo. tit.
[y] l. quam Tuberonis l. 7. §. ſunt quidam eo. tit. P.
[z] dict. §. ſunt quidā Verſ. alia eſt cauſa.
[a] l. 3. §. parui autem refert, de pecul. apud Iuſtinian. l. 3. §. ex quib. cau. in poſſeſſ. l. 2. l. 42. P. tit. 3.
[b] d. §. parui.
[c] dicto §. parui.
[d] l. ſi notarius iudicio, l. 52. §. idē ſcribit, verſ. nam eſt alius de pecul.
[e] l. ſi ex duobus, l. 32. §. fi. de pecul
[f] Labeo ait, l. idē ſi quis, l. 34. eo.
[g] Pompon. in l. non penes 35. eo.

alienatione ſerui, extinguitur ipſo iure peculium [a]. Et idcirco æquitate & remedio prætoris opus fuit, vt quia ceſſat perpetua in dominum & patrem actio, ſit facultas agendi contra patrem emancipantem, vel dominum manumittentem, de peculio: & quandocumque deſinunt ſerui, vel filij eſſe in poteſtate [b], computato anno vtili, ex quo peti potuit conditione exiſtente, vel ſi purè debitum, à tempore emancipationis, vel alienationis [c]. Intereſt autem hoc obſeruari, quia ſi agatur contra emptorem, vel contra eum in quē tranſlatus alienatione aliqua ſeruus, poſt annum agi poſteà non poteſt contra alienantem: contrà ſi intra annum agatur [d]: nam poteſt poſteà experiri contra alienantem, in quantum minus conſequutus eſt ab eo, in quem alienatio facta eſt [e]. Datur & hæc actio de peculio, in dominum liberi hominis, bona fide ei ſeruientis [f]: in vſufructuarium ſerui [g]: in maritum pro ſeruo dotali [h]: in hæredes dominorum [i]: in arrogatorem filiifamilias [k]. Datur autem interdum fructuario aduerſus proprietarium de peculio actio, vt, putà, ſi apud eundem habeat peculiū; apud ipſum autem, aut nihil, aut minus quàm fructuario debetur: & contrà [l]. Inter ſe tamen ſocij de peculio agere non poſſunt [m]. Si quis etiam crediderit ſeruo ſuo, vel ſeruus conſeruo, alienato ſeruo, in emptorem non competit actio [n]. In ſumma plures creditores concurrere poſſunt in actione de peculio: ſed occupantis melior erit conditio [o]. Si plures ſint domini, creditoribus liberum eſt, vel cum ſingulis agere in partes, vel cum vno in ſolidum, l. & ancillarum, l. 28 §. illud & §. fina. de pec. ſi tamen plures vnius ſunt hæredes, ſeorſum in ſolidum conueniri ne-
14 queunt, l. quæſitum, l. 31. §. ſi cùm ex parte eo. Forma peculij in conceſſione conſiſtit, vt monui, quæ conſideranda, num ea cum libera adminiſtratione fuerit [p], an ſimpliciter Nam libera non conſiſtit in fugitiuo ſeruo, neque in
15 ſubrepto, neque in eo de quo viuátne an mortuus ſit quis neſciat [q]. Forma etiam in deductione facienda de peculio ſeruanda: nam de peculio cuius nomine obnoxius pater vel dominus eſt creditoribus, deducendum primùm eſt, quod patri & domino debetur. Quia illi præueniſſe videntur, & cum ſeruo & filio egiſſe creduntur [r]. Ideoq; ſi quid furati fuerint domino vel patri, deducetur [s]: deducitur & ſi quid iis debeatur, qui ſunt in poteſtate patris vel domini: ſi ij in tutela vel cura domini vel patris ſunt, vel quorum illi negotia adminiſtrant: dummodò illi dolo careant, & dolo non ademerint, vel non minuerint peculium [t]: item quod debetur hæredi patris, vel domini [v]. Sed deductiones iſtæ ita demum ex peculio faciendæ ſunt, ſi aliunde pater, vel dominus conſequi non poſſint [x]. Atque ſi pater vel dominus conſtituerint ſe ſoluturum quod fuit in peculio, nō minuetur peculium: eò quòd ex ea cauſa obſtrictus eſſe cœperit: & licet interierit peculium, non tamen liberabitur [y]. Neque enim quòd creſcit peculium aut decreſcit, pertinet ad con-
16 ſtitutoriam actionem [z]. Finis huius actionis eſt, vt creditores ſuum conſequantur, iuxta præceptum iuris, ius ſuum tribuere cuique ſtatuens [a]. Ratio autem naturalis in dominum, vel patrem in quantum eſt in peculio, ne contra naturæ ius, acquiſitione eorum qui in poteſtate noſtra ſunt, in præiudi-
17 cium & cum damno alterius locupletemur [b]. Quare non licet domino in fraudem creditorum, facta deductione eius quod ſibi debetur, per dolum vel fraudem adimere, vel minuere peculium [c]: quamuis ſine fraude poſſit [d].

[a] l. 1. in princip. & §. merito. & l. ſi quādo de pecul. actio, annal. ſit lib. 15. P. tit 2.
[b] dicta l. 1. & toto tit. quando de pec. act. annal. ſit P. l. & ancillar. l. 28 § ſi ſeruus. de pecul. l. quoties. 41 § final. eo. P.
[c] dicta l. 1. § annus autem, quando act. de pecul. anna. ſit.
[d] l. ſi creditor, l. 31. §. ſeruum de pecu. P. l. 3 § in alienatione, quando act. de pecul. anna. ſit. l. de peculio. 10. de tributor. act. P.
[e] l. quoties, l. 41 § ſi creditor, de pecu.
[f] l. 1 § poteſtatis, de pecul.
[g] l. 2. eo. tit P. l. 7 §. vſufructu. quā act. de pecul. anna. ſit.
[h] l. hinc quæritur, l. 20. de pecul.
[i] l. 1. § item eius hæres, quan actio de pecul. annal. ſit, l. quoties, § 1. de pecul. P. l. item cum l. 45.
[k] l. in l. in arrogatore, 43. de pecul. P.
[l] Vip. in l. hinc quæritur 20 § ſi. & l. ſi creditor, § 1. § ſi. eo. tit.
[m] in l. nam inter ſe, eo. tit.
[n] l. & ancillarum 28. § ſicut autem, eo. de pecul in P.
[o] l. non enim 16. de tribut actio. P.
[p] l. ſi liberam 10. quod cum eo. C.
[q] l. libera, 49. de pecul. in P.
[r] l. peculium, l. 10. in princ. & § ſiue autem, de pec. l. ſi noxal. l. 12. l. ex facto 51. § nam ergō Titij, & l. quod ſeruus 57. eo.
[s] l. 4. §. & opem eo. de pec. edict. §. ſiue autem.
[t] dicta l. peculium, l. 10. in princ & §. præterea,
[v] d. l. peculium, 10. §. ſed & creditor ſerui.
[x] l. ſi noxali, l. 22. §. quod autē de pec. & l. hinc quæritur, § 1. eo.
[y] l. id quod, 19. de conſtitut. pecuniæ, lib. 13. P. tit. 5.
[z] l. nec enim l. 20. eo. tit. de conſtitu. pec. P.
[a] l. iuſtitia, § iuris præcepta, de iuſtit. & iur. §. iuris præcepta, eo. tit. inſt.
[b] l. nam hoc natura, de condict. indeb. l. iure natur. de reg. iur. in P. l. locupletari eo. ti. inſtit.
[c] §. præterea quod eum eo.
[d] l. peculium, 40. de pecul.

De in rem verſo. Cap. 15.

Lib. 15. P. tit 3.

1 *De in rem verſo actione quando agitur.*

2 *Vir*

2 *Versum in rem alicuius quando quid dicatur.*
3 *In de in rem verso actione quæ personæ veniunt, & forma, & substantia eius actionis.*
4 *Finis.*
5 *Rationes.*

LICET vna sit actio, qua de peculio, deq; eo quod in rem domini, vel patris versum sit, agitur: tamen duas habet condemnationes. Itaque iudex apud quem de ea actione agitur, antè dispicere solet, an in rem domini versum sit: neque aliter ad peculij æstimationem transit, quàm si aut nihil in rem domini versum intelligatur, aut non totum [a]. Et regulariter, ait Vlpianus, toties de in rem verso est actio, quibus casibus procurator mandati, vel qui negotia gessit, negotiorum gestorum haberet actionem. Quoties aliquid consumpsit seruus, vt aut meliorem non dominus haberet, aut non deteriorem [b]: si necessariò impenderit in rem dominicam, si mutuatus pecunias, creditoribus eius soluerit, aut ædificia ruentia fulserit, aut familiæ frumentum emerit, aut fundum, aut quamlibet aliam rem necessariam [c]. Nec interest dominus ratumne habuerit contractum serui, qui in rem eius vertit, an non: tenetur enim vtique [d]. Res enim consideratur quæ vtiliter fiat, & in rem vertatur domini, sufficitq; ad hanc actionem intentandam, negotiũ vtiliter cœptum in vtilitatem domini, vt in mandato dicitur: quamuis vtilem exitum non fortiatur, vt si seruus vtiliter in rem domini pecuniam mutuatus, sine culpa eius perierit [e]. Versum tamen sic accipimus, vt duret versum, 2 id est, vt factum remaneat in eadem qualitate. Et ita demum de in rem verso competit actio, si non sit à domino seruo solutum, vel filio. Si tamen in necem creditoris, id est, perdituro filio, vel seruo solutum sit, desinit quidem esse versum: sed æquissimum est in patrẽ vel dominum dari actionẽ [f]. Quòd tamen pertinet ad patrem & dominum, si ex eadem causa pluribus adtricti sint, & conueniantur de in rem verso, præoccupanti agere tenentur tantũ [g]. Filiusfamilias pro patre fideiubens & soluẽs, in rem patris vertisse videtur: si iudicio susceptio pro eo, condemnatus eum liberauit [h]. Si filia mutuum acceptum in alimenta conuertit, pater qui non soluit dotem, tenetur de in rem verso [i]: item si pater togam filio mutuatam in vsus suos conuertat, sed tamen filio emere debuerat [k]. Personæ quæ considerantur hîc, sunt patri, fi- 3 liusfa. dominus, & qui contrahunt principaliter cum seruis & filiisfamilias [l]. Forma & substantia illius actionis est, secundum quam experimur, vt doceatur in rem versum domini, aut patris, vel ea ratione vtiliter contractum. Fi- 4 nis, vt prospiciatur creditoribus, qui bona fide contraxerunt cum filiisfamilias, vel seruis, intuitu peculij, vel parentum, vel dominorum: ne cùm deficiat sæpè actio de peculio, videlicet adempto sine fraude peculio, vel diminuto, credito suo priuentur, vel morte serui, vel emancipatione, vel alio modo deficiente actione peculij. Et proinde hæc actio perpetua est, contra dominum, & patrem, quorum negotia gesta sunt [m]. Eadem autem ratio, quæ 5 de peculij actione est, ne locupletẽtur domini, aut patres ex alterius iactura [n]. Et vltrà, quia quandoque contractus in rem vertitur eorum, potiùs cum illis, quàm cum seruo & filiofamil. videtur contractum [o]: quemadmodum in obligatione furiosi responsum est, ratione impensi in rem illius [p].

a §. præterea, quod cũ eo qui in alien. pot. & l. 1. & l. si res 5. § quod seruus, de pecul. P. l. 6. de in rem vers. P. l. cum ancilla, 11. & l. penul. & l. ei qui seruo 7. & l. 1. & 2. C. quod cum eo qui in alien. potest &c.

b l. 3. § in rem vers. & regulariter de in rem verso P.

c d. §. præterea, & l. 2. in princ. & §. 3. & l. si res 5. de in rem vers. P.

d dict. l. si res, § 1.

e l. seruus si in rem 17. de in rem vers. l. quod si seruus, 3. §. sed etsi seruum, eo.

f l. si pro patre, 10. §. versum, & §§ seq. eo. de in rem vers.

g l. 1. § fin. & l. 4. de in rem vers. P.

h l. si pro patre, 10 eo.

i l. pater pro filia, 10. & l. si. eo tit.

k l. filiusfamilias, 19 eo.

l l. quamuis, l. 11 eo

m l. 1. §. 1. de in rem vers. l. ei qui seruo 1. 7 quod cum eo qui in alien. C

n c. locupletari, de reg. iur. in 6. x. l. iure naturæ, 10. in P. cum simil.

o l. 1. de in rem vers. P.

p l. furiosus, 45. de actio. in P.

De his qui mortuorum negotia gerentes quasi contrahunt. Caput 16.

1 Ne

1 *Negotiorum mortuorum geſtor habet pro eo actionem.*
2 *Hæres cum defuncto adeundo quaſi contrahit, & obligatur legatariis.*
3 *In funus impendens defuncti, defunctum, non hæredem ſibi obligat.*
Funeraria actio quæ, & quare detur. eod.

1 IN edicto prætoris negotiorum geſtorum eſt, *ſi quæ negotia alterius, ſiue quis negotia, quæ cuiuſque, cùm is moritur, fuerint, geſſerit, iudicium eo nomine dabo*[a]. Quæ verba ſignificant illud tempus, quo quis poſt mortem alicuius negotia geſſerit, videlicet, vt pro tali etiam geſto detur actio: hæc nego. geſtorum [b] directa & contraria hæredibus & in hæredes [c]. Et qui negotia hæreditaria gerit, quodammodò ſibi hæreditatem, ſeq; ei obligat [d]. Suntque hîc & tres, perſonæ, negotia, & forma, finis & cauſæ conſideranda, quæ in negotiis viuentium pertractatis excuſſimus, vt & ſicut in negotiis viuentium ſufficit vtiliter fuiſſe geſtum, ita & in bonis mortuorum, licet diuerſus exitus ſit ſecutus [e]: neque in vtriſque geſtor tenebitur de caſu, niſi præceſſerit caſum eius culpa [f]. 2 Hæres quoque legatorum nomine non propriè ex contractu obligatus intelligitur: neque enim cum hærede, neque cum defuncto vllum negotium geſſiſſe legatarius propriè dici poteſt. Et tamen quia ex maleficio non eſt obligatus, quaſi ex contractu debere intelligitur [g]. Illud tamen veriſſimum eſt, adeuntem hæreditatem defuncti, videri cum illo contrahere [h]: item ſi filius ſe paternæ hæreditati immiſceat [i], tacita voluntate & conſenſu quaſi inter abſentes præſtito, firmans teſtatoris mentem. Idipſum ſi pro hærede aliquo modo ſe gerat, agnoſcendo voluntatem defuncti [k]. Et proinde obligatur legatariis quibus præſtari iuſſit quippiã teſtator: & inſuper omnibus onetibus hæreditatis obſtrictus remanet. 3 At qui propter funus defuncti aliquid impendit cum defuncto, non cum hærede contrahere creditur [l], quòd pro ſeparatione bonorum quæ fit inter creditores defuncti & hæredũ, annotandum eſt [m]. Eſt itaque hæreditaria actio hæc, quæ funeraria dicta [n]: quæ datur quoties nulla alia actio de funeris impenſa conſequenda competit [o]: ex iuſta & æqua cauſa, ne inſepulta corpora remaneant, néue quis de alieno funeretur [p]. Sed de hac actione nihil amplius addam, eò quod plura alibi tractauerimus [q].

a l. 1. de nego. geſt. P.
b dicta l. 3 §. hæc verba & l. ſucceſſori, 11. eo.
c l. fin autem l. 21. eo.
d l. nam & Seruius, l. 22.
e dicta l. ſucceſſori, § fi.
f l. debitor meus, 14. & l. ſiue hæreditaria 21. de neg. geſtis in P.
g §. hæres quoque, de obliga. quæ ex quaſ. contract. l. ex maleficiis l. 4. §. hæres quoque, de actio. in P.
h l. 5. § fina. ex quib. cauſ. ea. lib. 42. P. tit. 5.
i l. 4 eo. tit. ex quib. cauſ. in poſſ. ea.
k l. pro hærede, de acqui hære. P. § penul. & ſi de hæred. qual. & differen.
l Vlp. in l. 12. de relig. & ſump. funer. P. lib. 11. tit. 7.
m iuxta l. 1. de ſeparatio. lib. 42. P. tit. 7.
n l. at ſi quis, 14 §. hæc actio. de relig. & ſump. funer.
o dicta l. at ſi quis § Labeo.
p dicta l. at ſi quis, §. hæc actio & l. ſi quis 12. § prætor ait, eo. tit.
q diximus in lib. de rebus ſacris c. 3.

FINIS LIBRI XXIX.

De

DE CRIMINIBVS IN GENERE.

LIBER XXX.

De ſimilitudine conuentionum, & delictorum. Cap. 1.

1 *Conuentionum, & delictorum ſimilitudo.*
2 *In delictis quomodo obligamur, & cum lege contrahatur.*
3 *In contractibus quæ perpendenda.*
4 *In criminibus quæ perpendenda.*
5 *Maleficij nomen quid complectatur.*
Criminis nomen quid contineat. eod.
6 *Delicti & peccati diſtinctio.*
Peccare quid apud Ariſtotelem, & alios. eod.
7 *Crimina, morbi Reipublicæ.*

DArs alia contractuum, ſed alterius generis, in delictis conſiſtit: nam delicta contrahi dicuntur ſpontè, & ignorantia [a]: quemadmodum & expreſsè, & tacitè conuentiones contrahi citra delicta diximus [b]. In leges, omnes æquè iurare cenſentur: quia illæ, veluti ex ſponſione, omnes tenent [c]: illæ imperant, prohibent, & conſulunt, & puniunt [d]: quia quid peccatum, quid iuſtum & iniuſtum ſit, monuerint [e]: alterũ non lædendum, honeſtè viuendum, ius ſuum cuique tribuendum [f]. Proinde cùm omittimus quæ iubentur, vel admittimus quæ prohibentur, in leges incidimus, & obligamur & legi [g], & proximo læſo: nam & lex & læſus reſarciri damnum poſtulant à nobis ita commiſſum, & pœnam repoſcunt. Obligamur itaque ex maleficiis, & delictis [h]. Et conſequitur neceſſariò inde quædam coacta ſolutio, cùm obligatio ſit iuris vinculum, quo neceſſitate adſtringimur alicuius ſoluendæ rei, ſecundum noſtræ ciuitatis iura [i]: & cùm ex contractu naſcatur obligatio [k]. Quod ſolui ergò debet, pœna vel multa eſt. Sic enim & Caius ait [l], *pœnas ob maleficia ſolui magnam rationem ſuadere.* Solutio autem hæc, quæ petitur accuſatione, ad modum contractus, & delicti referenda erit: quemadmodum ex conuentionum diuerſa formula, diuerſæ naſcuntur actiones, quibus quis repetit in iudicio quod ſibi debetur [m]. Quod enim in conuentionibus actio, in criminibus accuſatio erit propriè: quanquam interdum & actio accuſationis nomen non reſpuat, vt dicemus, Deo fauente, paulò pòſt. Conſideras in conuentionibus idoneis & aptis ad effectum aliquem, voluntatem primùm liberam ab errore, metu, ſeu vi & dolo alienam: ſecundò, conuenta & modũ

con

a l. 7. de legib. lib. 1 P.
b l. 2. & 4. de pact. in P.
c l. 2, & 2. de legib. in P. l. leges ſacratiſſimæ, & l. leges vt generaliter, C. eod. l. Iudæi in 1. C. de Iudæ.
d l. legis virtus, de legib in P.
e nam concupiſcentiam, c. 4. de conſtitut ap. Gregor.
f §. iuris præcepta, de iuſt. & iure, l. iuſtitia, l. 10. §. 2. eod. tit. in P.
g l obligamur autem §. fin actio. in P. l ſi quis homicidij, l. 11 de accuſat C.
h l. ex maleficio, l. 4. de actio. in P. § ſequens diuiſio, de oblig ap Iuſtinia. & §. 1. de oblig. quæ ex del naſc. & §. 1. de oblig quæ ex qua. del.
i §. 1. de oblig. ap. Iuſtin. l obligationũ ſubſtantia, de actio. in P.
k l. 2. mandat in P.
l Caius, l. ſi à reo, l. 71 §. fi. de fideiuſſo. in P.
m §. 1. de actio. l. act. eod. tit. in P.

contractus, seu formulas quatuor illas generales, rei, literarum, verborum, consensus: tertiò, obligationem ad quid quis teneatur & vinciatur: quartò, actionem propositam: quintò, iudicium: sextò solutionem, vt docuimus in cõ
4 tractibus. Ad eum modum in criminibus, animaduerte primò voluntatẽ delinquentis: deinc actum, & delicti speciem [a]: tertiò pœnam, ad quam obligatur: quartò, accusationem: quintò, iudicium: postremò, executionẽ pœnæ. Et in his perpetuò res, personæ, & negotia quæ geruntur obseruanda: & ad hæc referemus quæ alia methodo tradit consideranda Claudianus [b], nempe cau-
5 sas, personas, locum, tempus, qualitatem, quantitatem, euentum. Quæ breuiter explicabimus, dummodò anteà monuerimus, in hac tractatione maleficium, scelus facinusque omne continere, vt alibi [c], & κακόργημα maiè actum: etsi κατ' ἐξοχὴν aliquando pro insigni scelere veneficij, & sortilegij maleficium accipiatur [d]. Criminis etiam appellatio hic complectitur omne id, quod accusatione & reprehensione dignum est, omne scilicet peccatũ, vt decisum quoque in concilio Toletano [e]: atque promiscuè hæc vsurpantur, delictum, cri-
6 men, peccatum [f]: omissa illa subtili distinctione, qua propriè delictũ in omissione, quasi derelictum dicitur: peccatum autem in cõmittẽdo [g]. Atque peccare nihil aliud est Aristoteli [h], quàm rem reddere deteriorem: &, vt ait Cicero [i], transilire æqui boniq́ue lineam, vel excessu vel deffectu. Cui adstipulatur Aristoteles [k]. Crimen autem hic dicemus graue peccatum, accusatione & dã-
7 natione dignum. Et vt significantius substantiam exprimam, *crimen omne, est morbus quidam, quod subrepit in republica, ab rationis temperamento deflectens, à bono auersio.* Sunt enim crimina inter homines, veluti morbi, ex quibus, nisi obuiã eatur citò, pernicies, & tandem interitus reipublicæ imminet. Proindè sicut medicus optimus morbi est, qui iam methodum eius curãdi nouit, & causas & propria remedia, vt ait Galenus [m], & Hippocrates [n]: ad eum modum de criminibus ita agendum est, vt primo crimina, & quæ in illis obseruãda sunt generaliter, & deinceps in specie cognoscamus, methodúmque puniendi, & remedia, pœnas inquam generaliter, & in specie. Sic facilè erit hoc reipub. corpus integrum conseruari, & morbosum curare.

a de quo tractat. infrà in diuisione criminum.
b I aut facta, l. 16. de pœn. in P.
c L. 1. si famil. furt. feci dica. in P.
d vt in tit. de malef. & Mathemati. C.
e ca. vnum otarium § nomine autem crimina, & §. criminis, 25. dist. can. 1. & ca. apostolus, 81. dist.
f l. 1. si aduers. delict. C.
g gloss. in c. peccatũ, de reg. iur. in 6.
h Aristot. 11. Problema. sectio. 19. q. 26.
i Cice. in Paradoxis.
k Aristot. περὶ ἀρετῶν.
l ca. Apostolus, 81. distin.
m Galen. libr. 3. Methodi meden.
n Hippocr. lib. de arte, & libr. de prisc. medici.

De causa, & voluntate in delictis perpendenda. Caput 2.

1 *Crimina circa inæqualitatem, & extra temperamentum, vt morbi.*
2 *Delinquunt homines proposito, impetu, casu, quomodo.*
3 *Voluntas quid. Et causa delictorum. Et de voluntate coacta, nume. seq. 4. 5. & 6.*
4 *Ex proposito quæ dicantur fieri. Et quid propositum.*
Cor origo bonarum vel malarum actionum. eod.
5 *Voluntarium, consultò & inconsultè factum quomodo.*
Crimina inuoluntaria quando punienda. eod.
7 *Cogitationis solius pœna cur nulla apud iurisconsultos: & contrà, cur puniatur in lege diuina.*
8 *Purgatio canonica cur reis indicitur.*
9 *Voluntas & cogitatio quando puniatur.*
10 *Voluntaria crimina ex tacita voluntate quædam.*
11 *Delinquere iubens quatenus ex mandato teneatur.*
12 *Libertas arbitrij non excusat delicta.*

SICVTI in morbis nullum temperatum inuenias, ſed intemperatum plus, minusúe, ſecundum gradus deſciſcentes à ſalubri [a]: ſic in criminibus abeſt illud medium æquũ, quod aginæ ſtateræ iuſti inſidet, & iuſtitiæ, quæ ars boni & æqui [b]. Quocirca laborant hominibus regendis præpoſiti in ſtatera dirigenda, & emendando quod ab eo declinat, cauſas inæqualis vitæ corrigendo. Delinquunt homines aut propoſito, aut impetu, aut caſu. Ex propoſito, latrones, qui factionem habẽt: impetu, veluti cùm propter ebrietatem ad manus, vel ferrum itur: caſu, vt ſi venando in feram, emiſſum fortuitò hominem necauerit [c]. *Voluntas eſt animi motus liber ad aliquid inuitandum, vel adipiſcendum, vel in contrarium [d] virtutis, & vitij cauſa* [e]. Propoſito ea fiunt, quæ ſecundum voluntatem agentium, ſponte & libertate mentis fiunt vt tradunt Damaſcenus [f], & Nemeſius [g]. Propoſitum hoc, & intentio maleficia diſtingũt [h]: ſic ex corde exeunt cogitationes prauæ, iniuriũditia, adulteria, &c. [i] Et verbũ nequam immutabile cortex quo bonum & malum, vita & mors [k]. Et ideò Sapiẽs iubet [l] omni cuſtodiæ cõſeruari cor, quòd ex eo vita procedat, Deúsq; illud interroget, nõ manũ [m]. Nec re vera nõ polluitur caro, niſi antea mẽs fuerit corrupta [n]. Ariſtoteles [o] προαίρεσιν conſtituere videtur, propoſitũ, ſcilicet, in eo quod præmeditatè fit à ſciẽte, prudenteq; ἑκούσια voluntaria, inuoluntaria autẽ ἀκούσια dicũt Græci. Voluntariè ſciẽter prudentérq; delinquere, ait Canus [p]. Ariſtoteles [q] propoſitũ & cõſiliũ, omnis actionis principiũ dixit: ex quo motio ſequitur, nõ finis, vt extremũ. Arq; idẽ [r] poſt multa diſputata cõcludit, nullũ facinus malũ eſſe, niſi voluntariũ. Cæterùm tamẽ illud ἑκούσιον, ſeu voluntarium, habere ait, & quod cõſultò, & quod inconſultè ſeu temerè facimus. Et alibi [s] etiã, id quod per vim vel per ignorantiã fit, ſcilicet quia volũtas quædã, nõ pura tamen, ſi quis vult coactus: nã coactioni poteſt accedere volũtas, & tũc verũ eſt voluntatẽ coactã eſſe voluntatẽ [t]. Poteſt tamen & aliquid vi cogẽte ab aliquo fieri, in quo volũtas nulla eius eſt, neq; ex volũtate aliquid is qui agit, confert, quãdo vis extrinſecus accidit: veluti ſi quis aliũ habentẽ gladium impulerit, illeq; gladio necauerit alium. Si vi ſtuprũ patiatur, nec probet, fed cõtradicat [v]. In quibus delictum admiſſum hoc pacto ſine vllo cõſenſu, peccatũ non eſt eius qui fecit: quemadmodũ ſi quid coactè benè factũ ſit, non habet meritũ [x]. Et ita hoc genus facti peccati pœnã nullã habet, ſi culpa non præcedat in hac violentia, cui nihil mens contribuit. Eſt autẽ alia violentiæ ſpecies, quæ mixtã habet cauſam, voluntarij, & inuoluntarij: quemadmodũ iuſſus es à tyranno occidi, ni parentẽ occideris: item iuſſus es à domino delinquere: vel metu alicuius deliquiſti, vel ebrius factus culpa tua. Et hæc inuoluntaria crimina puniri non obſtãte vi, & metu conſtat [y]: mitiùs aliquando tamen, quàm ſponte cõmiſſa [z]. Potius enim moriendũ, quã delinquendũ, vt bonus ille Eleazar dicebat [a]. Cauſa itaq; delictorũ vna erit, volũtas ita diſtincta, an ſpõtanea, vt tũc magis puniẽda: an coacta, & tũc, quia cõſentiat, aliquo modo puniẽda: ſed mitiùs. Si autẽ volũtas alia ſit agentis vel delinquentis, quàm delinquẽdi, alia ſit conſideratio, quàm delicti, veluti ſi quis verberet diſciplinæ & emẽdationis gratia, alia cauſa erit, quàm in verberibus iniuriæ cauſa illatis [b]. Et ſi ex bonis, quæ licitè fiunt, mala contigerint, non imputantur [c]. Rurſum hîc obſeruo, volũtatẽ aliã eſſe ſimplicẽ, & nudã ab omni actu extrinſeco: aliã, quæ actu aliquo expreſſa eſt. Nuda cogitatio dicetur ſola, quæ apud iuriſcõſultos nõ punitur, ſi nõ exierit volũtas fines cogitationis [d]. Quia lex ciuilis, & eius adminiſtri, actus tãtũ ſua politia dirigũt & emẽdãt, & quæ probata ſunt, iudicãt [e]: nec niſi ꝓbationibus luce meridiana clariorib⁹ crimina colligũt [f]. Neq; cordis cogitationes ſunt fori, vel iuriſdictionis ſeculariũ magiſtratuũ, ſed Dei, q illud ſolus ſcrutatur [g], quiúe punit & remunerat ſecretã mẽtis intentionẽ [h]: præceptaq; cogitationis ſolius adiecit, vt, *non cõcupiſces: non deſiderabis proximi tui res*, &c.

a Galen. lib. de Conſtitut. artis medicæ.
b l. 1. de iuſt. & iur.
c l. reſpiciendũ, l. 1. de pœn. in P. l. abſentem §. ſi. eo. tit.
d ca. 1. 15. q. 1.
e can. naſci, 36. diſt. ca ſciẽdum, 8. q. 2.
f Damaſc. libr. 2. de orthod. fid. c. 25.
g Nemeſ. lib. de natu. hom. c. 39.
h l. qui iniuriæ, l. 55. de iniur. in P. §. ſed placuit, de obligq. quæ ex del. naſc. l. fœdiſſimũ, ad l. Iul. de adult. l. Cattiſtra. l. denique Adrianus, & l. 1. §. diuus, ad l. Cornel. de ſicar. libr. 48. P. tit. 8.
i Matthæi, c. 15.
k Eccleſiaſti. c. 36.
l Prouerb. c. 4.
m ca. ſi quid inuenti ſit, 24. q. 3. can. ſi propterea, de pœnit. diſt. 1.
n can. non poteſt, & tota 32. q. 5. can. nõ eſt, 15. q. 1.
o Ariſtot. l. 3. Ethic. c. 1.
p Canus in l. qui ædes, l. 9. de incendi. & naufr. libr. 46. P. tit. 9.
q Ariſtot. 6. Ethicor.
r Ariſto. 5. Ethicorũ.
s Ariſtot. 3. Ethico. vt in l. ſi mulier §. ſi metu, de eo qui met. cau. in P.
t l. vim paſſam, l. 3. p. ad l. Iul. de adulte. in P.
v tota 15. q. 1.
y l. ſeruus nõ in omnib⁹, l. 19. de actio. in P. l. 2. de leg. P. cap. ſacris, de his quæ vi met. cauſ. fiunt, ca. quiſquis, metu, 11. q. 3.
z c. ſacris, can. in primis, 2. q. 1. can. fin. 11. q. 3.
a 2 Machab. c. 6 & 7.
b cap. presbiteri, de homici. l. aut fœta, § cauſa, de pœn. l. 1. de emẽda propinq. C. l. ſed & ſi quecũque, § fin. ad l. Aquil. l. quæritur, § idem Iauolenus locum in P. l. 3. §. ſi cũ de lib. hom. exhib. cum ſi mihi. l. ſi conſtante, § ſi maritus, ſolu. matr.
c can. de audendis, 23. q. 5.
d l. cogitationis, de pœn. in P. l. 1. §. fin. quod quiſque iur. in P.
e ca. ſi quis, 15. q. 1. l. illiteratus, §. veritas, de offi. præſid.
f l. fin. C. de probatio.
g 1. Reg. cap. 16. & Pſal. 43. Hieremi. c. 17.
h ca. cogitatio, & ca. cogitationis, can. homicidium, & ferè tota de pœnit. diſtinct. 1.

&c.

&c [a]. Homo videt ea,quæ parent: Deus autem intuetur cor. Nec poteſt humano examinari iudicio,vel præſumptione, quę Deus ſuo reſeruat iudicio [b]: nec hic de ſuſpicione quiſquam damnandus [c]. Nec contrà,quia quis accuſatus non eſt,vel quia delictum non eſt cognitum,ideò innocens eſt: ſed is, cuius latent peccata,timere Deum debet, propria conſcientia accuſatus. Nam vt Lucianus ait, ἀνθρώπους μὲν ἴσως λάθοις, ἄλοπόν τι ποιήσας, ὁ λήσας δὲ θεὸν οὐδὲ λογίζῃ. i. *homines quidem celabis aliquid inſolens faciendo, at non celabis Deum*
8 *etiam cogitans.* Quò fit, vt in his, in quibus animi ſolius, & cogitationis eſt ſuſpicio,& controuerſia non poteſt factum docere,recipiatur iuramẽtum eius, de cuius intentione quæritur:eíq; credatur,quia aliter ſciri nequeat [d].Hùcq; pertinet purgatio canonica, quæ per iuramentum infamati de crimine fit [e]:
9 crimen quippe probabile,hoc iuramentum reſpuit [f].Si tamen cogitatio eruperit,& ex ſecreto apparuerit,nempe quòd quis moliatur illã exequi, & cœperit,nec per illum ſteterit,ſed alundè,quominus exequatur eandem,in criminibus potiſſimum maioribus, pœnam habet volũtas ita cognita [g]. Proinde hinc aliam conficimus regulam, voluntatem (ſcilicet iam decretam & in lucem editam) in maleficijs ſpectari,non exitum [h]. Et quamuis ſcelus imperfectum minori pœna puniatur,quàm perfectum aliquando [i],vt in Gallia,puniẽdum tamen eſt:quia voluntas pro facto reputatur,cùm per volentem non ſte-
10 tit,quominus fieret [k]. Voluntaria crimina cenſentur ex conſilio & conſultò facta,vel conſenſu expreſſo, vel tacito: veluti in ſenatuſconſulto Syllaniano liquet [l]. Item,ſi quis refugio ſit delinquenti: vt ex tit de receptatorib. in P. [m] & de ijs qui latrones vel alterius criminis reos occultarunt C. [n] Si quis indulgeat nimiùm delinquentibus,nec corrigat, dum poteſt [o]. Si laudet delictum
11 alterius [p]:ſi irritet innoxium [q]: ſi iubeat delinquere aliquem [r].Quomodo autem,& quatenus quis ex mandato [s] delinquendi dato teneatur, latè tractat Bartholus [t]:& ideo hic non immorabor. Cæterùm, vt ait Demoſthenes [u], τοῖς ἐκ προαιρέσεως ὑβρισαῖς, χαλεπὰς εἶναι δίκην ἐκ τῶν νόμων. i. *vt qui de induſtria contumelioſi ſunt, leges acerbas eſſe cernere licet.* Et rurſum [x], ἀδικεῖ τις ἑκών; ὀργὴ καὶ τιμωρία κατ' αὐτοῦ. ἐξήμαρτέ τις ἄκων; συγγνώμη ἀντὶ τῆς τιμωρίας τούτου. i. *iniuriam*
12 *infert aliquis ſua voluntate? ira & ſupplicium contra ipſum: peccauit quiſpiam inconſultò? venia pro pœna huic datur.* Nec nos remoretur vllo modo, quòd quidam ſibi licere putant peccare impunè,cùm à Deo data ſit arbitrij libertas:nã vt protſus ſtollida hæc ſentẽtia eſt & impia,ita luce clarius eſt, quòd vt Deus & lex bonam remunerant voluntatem,& actus eius bonos, ita proculdubiò puniendam malam meritò, & eius ſcelera [z].Et quamuis voluntas liberi arbitrij ſit,tamen mala voluntas libertati non conceditur, ſed & iuſtè ad bonum cogitur [y]. Eſt enim libertas,naturalis facultas agẽdi quæ velis,niſi ſi quid iure prohibeatur, aut vi [z].

[a] Exod 20.

[b] can.ſi quando que, 15 q 6 can. ſi omnia,6 q 1.

[c] l abſentem, de pœn.in P.

[d] Hoſtien in e licet de reguſ.cur gloſſ. magna in §. ſed iſtæ,de actio.

[e] c.1.de purgat.can. tota 2. q. 5. & 15. q. 1.

[f] c.ſi quis, de grad. c.4 de purg.cano. l.ſi quis non dicã, de epiſco & cler. l.ſi quis,C de furt. l & generaliter,de calumnia. P. l. ſi à ſeruo, de condict. ob turp. cau 10 P. l.D. Adrianus, ad l Cornel. de ſicar. l. is qui cum telo, C eod titul.l 7. de extraord. crimin.in P.

[g] l.qui falſam monetam.l. 19 de falſ. in P.

[h] can. qui peccare, 22.q.5.ea ſuppoſitum, 17.q.1. can.ſi Paulus, 32 q 5.

[i] lib 29.P.titu.5.

[k] lib.47 P.tit.16.

[l] lib.9 C.

[m] c.licet hely, de ſimon.

[n] l.1 de ſer corrup. vt in lege Aquilia

[o] l cùm ratio § fin. de bon. damnato.

[p] Bar.ho in l. non ſolum,§.ſi mandato,de iniur in P.

[q] Demoſthe. orat. contra Midiam.

[r] Demoſt de Coro.

[s] D.Matth c.24.l 1. de ruſti & ruic. ea diſplicet, & ca. ad fidem,& ſeq ta 23 q 4.

[t] l libertas, de ſtat. homi.in P.

[u] Phantaſia quid,& non eſſe voluntatẽ.

[x] Motus primi animi non ſunt in poteſtate hominum.

[y] Impetus animi excuſabilis,& qualis is ſit.

[z] Vini præter modum epoti vis habet impetum.
Ebrietas conſilium animi adimit. Et vt eius delictum puniatur. eod.

Laſciuia commiſſa peccata vti leuiùs puniantur.

De criminibus, quæ impetu animi committuntur. Caput 3.

6 *Iræ impetus quatenus, & quando puniendus. Et 8.*
7 *Damnati mortis ſententia principis, ſuſpendenda executio in 30. diem.*
9 *Amoris violentes impetus.*
Amicus quis dicitur. eod.
Voluptas & libido temerè, impetuq; mouet mentes. eod.
10 *Amicitia vera, & bonæ leges: non peccandum amicorum cauſa.*

a Gell. lib. 19. Noct. c. 1.
b D. Auguſt. lib. 9. de ciuita. Dei, c. 4.
c Dioge. Laert. in vita Ariſtipp.

EPICTETVS, & poſt eum Gellius [a], & D. Auguſtinus [b], Diogenes Laërtius [c] referunt viſiones animi, quas Græci philoſophi φαντασίας vocant, quib us mens hominis, prima ſtatim ſpecie accidentis ad animum rei pellitur, non voluntatis eſſe, ſed vi quadam ſe inferre hominibus. Quare & ſapientis animum ex ſubitis paulìſper moueri, quibuſdam motibus rapidis, & inconſultis, officium mentis atque rationis præuertentibus. Neque 2
d Quintil. in 6. enim primi illi motus in poteſtate noſtra ſunt, vt ait Quintilia [d]. Et hos mode
e Cic. ad Q. fratrem. rari non mediocris ingenij, ſed perfectæ ſapientiæ putat Cicero [e]: vt etiã inde
f id. in Topic. quæ voluntaria ſunt, neceſſaria interdum, aut ignorata videantur [f]. Declinant à voluntate libera, quæ impetu fiunt, & ex perturbationibus mẽtis, quas 3
Græci dicunt πάθη. Eſt enim impetus, perturbatus animi motus rationi non obtemperans: cùm quis inconſideratè in aliquid fertur, commotus ſubitò, ve-
g Ariſtot. lib. 3. Ethico. luti ebrietate, vel calore iracundiæ, vel laſciuia. Ariſtoteles [g] ἁμαρτάνειν διὰ ἀγνοιαν, peccare per impudentiam, ex impetu ait: ſubitaneo namq; quodam irrationali motu irrationalis partis obſidetur ratio, & incurſione quadam facta eam temerè animæ partem, mentem commouet, vt prius effectũ parturierit,
h Cic. 1. Offic. dũ de iuſtitia diſputat. quàm cõſultauerit. Cicero impetum opponit iudicio, his verbis [h]. *Multa faciũt multa temeritate quadam, ſine iudicio, vel modo in omnes, vel repentino quodam, quaſi vento, impetu animi incitati: quæ beneficia æquè magna non ſunt habenda, atque ea quæ*
i idem, 1. Off. *iudicio, conſideratè conſtanterq; delata ſunt.* Et rurſum [i]. *Leuiora ſunt quæ repentinò, & motu aliquo accidunt, quàm ea quæ meditata & præparata inferũtur, hoc & inſtum,*
k Demoſth. con. Midiam. *quod fit voluntarium.* Et Demoſthenes [k]. *Seuerius & grauius eos puniendos eſſe leges ſtatuerunt, qui data opera, conſultò, & per contumeliam delinquunt, quàm reliques, qui alio quoptam modo delinquunt.* Vis vini præter modum ſumpti, ſæpè pacatas mẽ- 4
tes ſui impetu inuadit, & rationem intercipit, & delictorum cauſa eſt quam-
l Eſdræ 4. Eccleſ. 19. plurimùm. Vinum namq;, & mulieres, ſeu fornicatio excæcãt cor [l]: *Vno namq;*
m Virgil. in epigram. *modo vina, Bacchusq; nocent* [m]. Et pari modo mentem funeſtant & decipiunt [n].
n gloſſ. in § erat, de ſucceſſion. ſubla. Ebrietas ſuſcitat vitia [n]. Sicq; ex Heſiodo [p] Athenæus [q],

Gaudia quanta viris Bacchus dedit, atq; laborem.
Si quis multa bibit, ſunt inſania vina.
Illa pedes, mentémque ligant, linguamq;, manúsque.

quæ fieb. per bono vendit. apud Inſtin. lib. 3. titu. 13.
o ea ſexto die, & ea tumultuoſa, § 5. de ſtinct.
p Heſiod. in Diebus.
q Athen. libro 10. c. 9.

Et Theognis, *Nam quicunque modum ſuperauerit,* (ſcilicet bibendi) *ille nec vltrà*
Conſilij compos, is neque mentis erit.
Plurima nugatur tetunus turpia, & idem
Turpe nihil cernit, quod temulentus agit. In ſumma vinum non habet gubernacula.

Ebrius ignoranti ſimilis, ideo mitius punitur eius delictum, propter culpam potius, quod nimium biberit [r], vt in criminibus extraordinariis docemus, dũ de ebrietate agimus. Ebriiq; ideò ſæpè manus ſibi iniiciũt, vt ait Ariſtoteles [s]: facit tamen is differentiam inter eos, qui leuiter à vino tenẽtur, *Qui,* inquit [t], *magis peccant & delirant, & eos qui grauiter ſe inebriarint, & ſobrium, quis ſobrius recte iudicat: qui autem penitus vinolentus eſt, quòd ſenſibus interceptis omnia ſiſtinere non poteſt, nihil dijudicat. At verò qui leuiter ſe inebriauerit, iudicat quidem, quia non multum hauſerit: ſed quoniam à vino aliquatenus detentus eſt, & poteſtatem recte iudicandi amiſit, peccet neceſſe eſt.* Per

r l. reſpiciendum, de poen. in P. l. omne delictum, § qui vinum, de re milit. in P.
s ea. ſanè, & ea. inebrianerunt, 35. quæſt. 1.
t Ariſtot. problemat. ſectio. 30. q. 1.

laſci

laſciuiam commiſſa habent fontem quoque, animum impetu irrationali cõmotum, dum nimia iocandi vel ioculandi voluptate, nimiumúe exultando, vel intempeſtiuè dicacitatem exercent & mordent, vel aliud temerè procaciter faciunt, quod crimen habeat. Non enim cogitat nocere animus, ſed tamen dum habenas nimium laxamus, non iocus, ſed culpa punitur: mitiusque in eos, qui per laſciuiam delinquũt, animaduertitur [a]. Et lubricũ linguæ quo-
6 que ita veniam quodammodo habet [b]. Ira deinde impetum animi habet, & acerbum, niſi ſtudioſè deuiteretur. Ira furor breuis eſt: ſibi enim ſtatim quod concipit, iuſtum perſuadet [c]: ideò ſi poteſt, intrepidè exequitur. Proinde quæ reuocari poſſunt, per iram facta, non priùs rata habentur, quàm ſi quis in mente deferuente ira perſeuerauerit [d]. Hinc ex rixa oriuntur ſæpè inconſulta delicta, eius impetu concitatis animis [e]. Commouet iram, & quodammodo delictum admiſſum excuſat iniuria illata, & iuſtus dolor: vt ſi quis vxorem [f] in adulterio reperta necauerit, vel pater filiam [g]. Animus perturbatus & commotus nec ſe cohibere poteſt, nec quo loco vult, vt ait Cicero [h]. Et vt ait Philemon.

μαινόμεθα πάντες ἅπαξ ὀργιζώμεθα, i.
Inſanimus omnes, quando iraſcimur.

Et Iaſon apud Euripidem [i],

ἐκ νιῶ κατεῖδον πρῶτον, ἀλλὰ πολλάκις,
τραχεῖαν ὀργήν, ὡς ἀμήχανον κακόν. id eſt,
Nunc non primùm vidi, ſed ſæpius,
Iram aſperam, quàm ſit ferum malum.

Ira, inquit D. Ambroſius [k], etiam innocentes ad crimen adducit: quia dum iuſto amplius iraſcimur, & volumus aliena coërcere peccata, grauiora cõmittimus. Et lex monet ideo iudices, ne corripiantur ira [l]: nam ira perturbat ma-
7 ximè iudicium animi. Vt exemplo Theodoſij conſtat, quo ipſemet in poſterũ cautior factus, poſtquam furoris illati in Theſſalonicenſes pœnituit, ſtatuit,
8 vt ſententiæ principum ſuper animaduerſione prolatæ, in diem trigeſimum ab executore differetur [m]. Demoſthenes [n], τῶν ὀργιζομένων ἐστὶ, inquit, ἁρέσαι τί *πακῶς τὸν λελυπηκότα ἐργαζόμενον, i. iratorum eſt, cum à quo moleſtus affecti ſunt, ſubito impetu vlciſci.*

πολλαὶ ὁ' ἀπειλαὶ, πολλὰ δὴ μάτην ἔπη
θυμῶ κατηπείλησαν, ἄλλ' ὁ νοῦς ὕπαρ
ἀνῆκε γενέσθαι, φρόνιμα τ' ἀπειλήματα. id eſt.
Multæ ſunt minæ, multaq; inania verba
Per iracundiam effutiuntur: ſed mente
In integrum reſtituta, comminationes euaneſcunt.

9 Impetus ſuos, valdè animi oculos perſtringentes, habet etiam amor, ſiue is bonus ſit, ſiue malus, cogitéque quodammodo mẽtem ea facere, quę alioquin quis non eſſet admiſſurus. Amicos autem bonos ſcilicet appellare debemus, vt ait Paulus [p], non leui nomina coniunctos, ſed quibus fuerint iura cum patrefam. honeſtis familiaritatis quæſita rationibus. In malo voluptas præſens mouet impetu ſuo animum, vt in beluis, quæ nihil, vt ait Cicero [q], ſentiunt, niſi voluptatem, ad quam feruntur toto impetu. Et is etiam [r] definit libidinẽ eſſe impetum quendã animi non rectum. Cœlius Aurelianus ex Platone duplicem furioſorum ſpeciem cõſtituens in vna eum collocauit, qui ἐρωτικὸς eſt, id eſt, amatorius. Eoque pertinet fabula Alexandri Aphrodiſei, qua proditum eſt Erynnim furiam à Cupidine adamatam, quòd videlicet amantes furioſis quibuſdam affectibus agitentur. Amoris furore nihil eſſe vehementius dicebat Iuſtinianus [s], & perfectæ philoſophiæ eum cohibere: hocq; amore cõrreptos, bacchantes veluti furore vini affectos dixit [t]. Domat enim omnia, vt his verbis ſcribit Heſiodus [v].

[a] d l. omne delictum, § per vinum, de re milit. in P.
[b] l. 1. ſi quis imperatoria, maledix. C.
[c] can illa, 33. q. 3.
[d] l. quicquid, de reg. iur. P. l. diuortium non eſt, de diuort. in P. l. 17. ſi quis imperatoria maledix. C.
[e] l. ſi in rixa, ad l. Corne. de ſicar. in P. l. iuſtas facta, § qualitate, de pœn. in P.
[f] I. Gracchus, ad l. Iul. de adult. C.
[g] Papi. l. nec in ea lege, l. 21. & l. quod ait lex, l. 22. cum § ſequ. tit. in P. l. b 4. t. titul. 5.
[h] Cicer. 3. Tuſculan.
[i] Euripid. in Medea, actu 3. in princip.
[k] D Ambroſ. de ſancto Ioſepho, & in ca ira, 33. q. 3.
[l] l. obſeruandum, de offic. præſid. P. cæſum impone re, 33. quæſt. 3.
[m] ea cùm apud Theſſalonicen. 33. q. 3.
[n] Demoſt. con. Timocra.
[o] Suidas in verb. πολλαχοῦ.
[p] l. Iuſtæ culpæ, l. 221. § 2. de verbo. ſignifi. in P.
[q] Cic. in Offic.
[r] idem, de Orato.
[s] § illud quoque, quib. mod natur. effic. legi. in Auth.
[t] § erat, de ſucceſſio. quæ fiebant per bono. vend.
[v] Heſiod. in Theogo.

ἢ δ' ἔρος, ὃς κάλλιστος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι
Δυσιμελὴς, πάντων τε θεῶν, πάντων τε ἀνθρώπων,
Δάμναται ἐν στήθεσσι καὶ ἐπίφρονα βουλήν.
Atque amor, qui pulcherrimus inter immortales Deos,
Soluens curas & omnium Deorum, & omnium hominum,
Domat in pectoribus animum & prudens consilium.

Paulus etiam Ægineta eos, qui hoc amore detinentur, perinde ac insanos pharmacis curat, eisque obliuionem vel nouam solicitudinem ratione victus inducit [a]. Iracundis si parcendum est aliqua ex parte, & mente captis certè, & amantibus: iracundos enim esse, qui amant, docuit Lucianus [b]. Non dubitauit Timagoras iussu Melotis, quem amabat valdè, ex altissimo saxo, se præcipitem dare, vt ait Pausanias [c]. Fiunt plura per sordes pecuniarum, plura amicorum causa aliena à iustitia, quæ certè alioquin non fierent, si extra impetum amicitiæ adhiberetur rationis consilium. Quod viri probi adhibere & sapientes solent. Sic cùm Periclem amicus quispiam rogaret, vt in causa quadam sua gratia deieraret: respondit, δεῖ με συμπράττειν: ἀλλὰ μεχρὶ βωμῶν [d]. Quia in amicitia vera leges quidem sunt positæ, non oportere vltra id, quod fas est opitulari amicis, neque eorum gratia malè agendum. Sed quis eas studiosè possit obseruare quæritur, dum amicitiæ vis vrget. Vt non immeritò dubitauerit Chilo eximiæ sapientiæ vir, quonam vsque debuerit contra legem, contraque ius pro amico progredi, eaq; res in fine quoque vitæ ipso animum eius auxit. Eaque quæstio à philosophis posteris examinata, vt latè ostendit Gellius [e], apud quem videto. Disseruit & de ea copiosè Cicero [f]. Et non tantùm timore, cupiditate, odioue: sed etiam amicitia humanum peruertitur iudicium [g]. Et amicitię affectio solet ad blasphemias, seu mala in hostes amicorum concitare [h]: ideò & reddit testem suspectum de fide [i]. Eoq; referendæ affinitates, proximitates sanguinis, quæ quò gradu sunt sibi proximiores, eò sunt vehementiores [k]. Proinde si ex ipso impetu amoris subito quid commissum est, temperanda pœna est [l]. Attamen si quid pro amicis extra impetum malè patratum sit, non est amicitiæ vlla excusatio [m]: veluti si tempus deliberandi adfuerit: si adulterium vel stuprum amoris turpis illecebris factum, quod non nisi consulto inferri, & sine colloquio præcedente vix potest [n].

a Paul. Ægineta, lib. 3.
b Lucia. in dialo. Maiæ & Mercurij.
c Pausan. libr. 1. Atticar.
d περὶ δυνωστείας.
e Gell. lib. 1. c. 3.
f Cic. in Lælio, seu de amicitia.
g can. quatuor modis cum 2. can seq. 12. q. 3.
h c. repellantur, c. 7. de accusat. libr. 5. Decreta tit. 1. can. accusatores, & ca. 1. 2. 3. & sete tota 3. q. 5.
i l. 4. de testib. in P.
k l. isti quidē, quod met. cau. in P.
l l. verū, l. 4. de furt. P. l. 2. de receptar. lib. 47. P. titu. 16. l. 4. §. fin. de re mili lib. 49. P. titul. 16. l. 3. §. si eū, de lib. homi. exhib. P.
m l. etsi amicis, ad l. Iul. de adulter. in P.
n l. qui domum. & l. etsi amicis, ad l. Iul. de adulter. in P.

De casu fortuito, & euentu.
Caput 4.

1 *Euentus in criminibus quid.*
2 *Casu commissa crimina vt puniantur. Et 3.*
Vrbes refugij Hebræis. eod.

QVOD nascitur ex eo quod delinquitur, euētus dicitur, vel ex voluntate, vt diximus, vel præter voluntatē, vel contra voluntatem. Sine volūtate furiosus necare potest, & infans, ideò sine pœna [o]. Præter voluntatē etiam si ex intētione alicuius nō illiciti actus, delictūoriatur: veluti vt si pila ludēs aliū occiderit [p]. In quo ad pœnam imponendam inspicimus, an quis in culpa sit [q], an dederit operam rei licitè [r]. Solius euentus nulla, vel leuiores pœnæ [s], veluti exilium voluntarium. Erant & ea de causa apud Hebræos ciuitates

o l. infans, ad l. Cornel. de sicar. in P. l. pen. ad l. Pompe. de parric. in P. l. diuus, de offi. præsid. in P.
p vt in l. item Mela, ad l. Aquil.
q d. l. item Mela, & l. si putator, ad l. Aquil. P.
r to. tit. de homicid. cas. & volunt. & dicemus posteà, Deo fauente in crimine homicidij.
s l. aut facta, §. euentus, vbi versus ex 23. Iliade Homeri, de pœn. in P.

ciuitates refugij [a]. Quod sine proposito fit, fortuitum erit [b]. Et casus in euentu erit, vt ait Aristoteles [c]. Hicque confundunt iurisconsulti casum, & fortuitum, de quibus aliàs. Multùm autem refert in maioribus delictis, an quid consultò admittatur, an casu & fortuitò: ibi enim venia locum non habet: in his contrà [d]. Et casus fortuitus nemini imputandus [e], quia nullum hominis consilium potest præuidere [f]. Tot enim sunt, quot numerari nequeant [g].

Sic tanta homines rerum inconstantia versat, vt ait Ouidius [h].

Et Cleon apud Thucididem [i] dicebat, id dignum esse venia, quod citra voluntatem fit. Idemq; Thucidides [k] arbitratur omnia licere bello, & necessitate aliqua circumuentis: & veniam etiam esse apud Deum: etenim delictis non voluntariis, refugium esse aras (vt & nos in sacrilegio, dum de asylo agimus). Scelusque eorum vocari, qui nulla necessitate sunt mali: non
3 autem eorum qui propter aduersa aliquid audent. Verumtamen si quis voluerit delinquere, verùm euenit, vt plus quàm voluerit, peccarit, distinguẽdum est cum Bartholo [l]: an plus deliquerit in specie delicti sibi proposita, an in aliam transierit. Et si in eadem specie, aut deliquit circa res, aut circa personas. Si circa res, aut delictum, quod exequi proposuerat, tendebat ad id quod commissum est: tunc inspicitur delictum seu euentus, non animus, vt qui vim fecerit non cogitans de homicidio, quod facilè in vi illata interuenit, punitur ac si occidere voluisset [m]. Et qui decreuit tantùm incendere domum vnam, & pro combustis vicinis tenetur: hoc enim natura incendij habet, vt ad vicinia transeat [n]. Si autem delictum non tendebat ad id, quod euenit, aut plus delinquitur circa eandem rem, & tunc inspicitur euentus [o]: vt si quis consecratum vas furetur, putans esse prophanum, punitur pro sacrilegio: quòd si circa diuersas res plus delinquatur, inspicitur animus, non euentus. Si autem circa personas plus delinquatur, inspiciendum an ex proposito, vel sine eo contingat delictum: si ex proposito, pœna quidem spiritualis, vt excommunicatio, & similes, ad cogitationem magis pertinent [p]. In temporali autem, aut plus delinquitur circa eandẽ personam, & tunc inspicitur euentus [q]: aut plus illud circa alias personas per accessiones & cõsequentiam, si aliam personam & quam offendere volebat, percutiat, vel lædat, pro vtraque tenetur: & euentus, non animus inspicitur [r]. Si autem realiter non lædat aliam personam, sed tantùm per consequentiam, animus inspicietur, non euentus [s]. Quòd si non ex proposito delinquatur, illud plus ad animum non ad euentum referendum [t]. Cæterùm si illud plus tendit in aliam speciem delicti, quàm quod facere quis decreuerat, si vtrumque crimen habet eundem finem, euentus, non animus inspicitur [v]: sin minus pro proposito, non pro euentu tenetur [x].

a Deutero 19 vt infrà latius in homicidio, Deo fauente.
b l. qui ædes, de incen. rui. & naufr. in P.
c Aristot. lib. 3. Ethicor. c. 7.
d l. absentem, l. 5. §. si de pœn. in P. l. 1. & l. eum ad l. Cor. de sicar. C. l. 2. §. si. de termin. mot.
e l. Iulianus, qui & à quib. manumit. lib. non fiant.
f l. 2. §. si eo tempore, de admini. rer. ad ciuit. pertin. in P. c. fi. in fi. de homic.
g l. pen. de vsufr. C. l. fi. de præscr. 30. vel 40. an C. l. 2. §. 2. & 3. si quis caut. in P.
h Ouid. 13. Metam.
i Thucid. in 3.
k idem in 4.
l Bart. in l. diuus, ad l. Cornel. de sicar.
m l. quoniam, C. ad l. Iul. de vi.
n l. 1. § incendio, de rui. & naufra.
o l. vulgaris est quæstio, §. si quis, de furt.
p glos. in l. si ignorans, loca.
q l. eum qui nocentem, § pen. & §. fi. de iniur. in P.
r l. scientiam, §. qui cùm aliter, ad l. Aquil.
s l. eum qui nocentem, §. pen. de iniu.
t l. apud Labeonem, § si quis virgines, eod.
v l. fi. de crim. expil. hæredi C. c. fin. de homicid. in 6.
x l. vtrum, de furt. in P. l. qui iniuriæ, cotit.

De personis considerandis in delictis. Caput 5.

1 *Personarum acceptatio an sit habenda in iudicio, explicata quæstio. & 2.*
2 *Proportio geometrica, non arithmetica seruanda in pœnis, & quæ sit vtraque.*
3 *Vitia personarum in dignitate positarum maiori pœna quare digna sint.*
4 *Paupertas quando partim à crimine excusat, & quando grauius punitur, & 5.*
5 *Punitur ignobilis grauius nobili.*
6 *Aetatis in delictis distinctio adhibenda. & 7. & 8.*
7 *Puer punitus cothurnicibus oculos ruens.*

8 *Puerorum delicta non punienda.*
9 *Perſonæ laſæ in criminibus conſiderandæ.*
10 *Mulierum delicta quælibet argentea multa vbi redempta.*

RAVISSIMA quæſtio illa, num in iudiciis ratio perſonarum habenda ſit. Siquidem iura ſunt, quæ vtramque partem fouent, quædam enim diuina [a], & humana [b] negant eſſe acceptionem faciendam perſonarum: quædam non tantùm ſuadent, ſed & conſiderari iubent [c], & delinquentium, & eorũ qui læduntur [d]. Proinde quomodo hæc explicanda ſunt, paucis meo ſenſu explicabo, Deo volente. Iura, quæ volunt non accipiendam eſſe perſonam, intelligi debent, non eſſe detrahendum iuſtitiæ in fauorem vel odium perſonarum, nec parcendum diuiti, vel in dignitate poſito, quòd talis ſit: vel pauperẽ ob id nõ opprimẽdũ, neq; illi iuſta petentẽ ab aduerſario reſpuendũ, vel contemnendũ: vtroſque audiendos, omnes puniẽdos, omnes iudicandos ſecundum legum præſcripta. Neque aduerſari arbitramur, quòd iubeant perſonarum qualitates inſpici, non quidem ad corrumpendum iudicium, prout iura aduerſantia cauent, ſed ad illud inſtruendum & temperandum: aliud enim eſt perſonas conſiderare ad ſubuertendum iudicium, aliud eaſdem oſeruare, vt iuſtum fiat iudicium. Sic reatus grauior quidem omnẽ dignitatem excludit [e]: nihilominus & dignitas in pœnæ conſiderationem quoque venire debet, non vt tollat reatum, vel vt à pœna eximat, ſed vt eã legitimam & aptam delicto iudex exigat. Non enim omnibus perſonis, etſi eodem morbo laborent, eadem omnino medicina exhibetur, ſed pro corporis ægri temperamento iuſta & ſalubris dicitur, quæ per conuenientia miſcetur, & propinatur. Sic verum eſt quod ait Demoſthenes [f], delicta ſine diſcrimine perſonarum diuitis & pauperis pari ſeueritate vindicanda. Cæterùm par ſeueritas non conſiſtit in æqualitate Arithmetica, veluti vt omnes, qui homicidium fecerint, capite priuentur: ſed in æqualitate Geometrica, vt ſecundum id, quod iuſtum videbitur, puniantur æquali ſeueritate. Sicut enim Geometræ proportionem metiuntur ex æqualitate vel inæqualitate figurarum, non inſpecta quantitate, vt Arithmetici, ſed qualitate: ſic iuriſconſulti in diſtributione quod cuiuſque eſt [g], & pœnarum, ſecundum qualitatem delinquentium, & delicti pœnas ſtatuunt. Cùm enim ratione perſonarum, & circunſtantiarum qualitatum earundem, minus vel magis peccetur, non poteſt eſſe legitima pœna, niſi eiuſdem quamuis criminis, ratione earundem, vel minor vel maior ſtatuatur. Exemplis probatio apparebit, quædam ſunt delicta pagano nulla, vel leuia, quæ militi grauiora: vt ſi is artem ludicram exerceat [h]. Qui in exemplum aliorum præpoſiti ſunt, qui ſedent in conſpicuis locis & ſummis, maiori aliorum pernicie & ſui labuntur & peccant, & pœna exemplari digni ſunt [i].

Celſæ grauiore caſu
Decidunt turres [k].

Et [l], *Omne animi vitium tanto conſpectius in ſe*
Crimen habet, quanto maior, qui peccat, habetur.
Scilicet [m], *in vulgus manant exempla regentum,*
Vtque ducum lituos, ſic mores caſtra ſequuntur.

Et Demoſthenes [n], omnes legum violatores coërcendos quidem eſſe docet, ſed maximè qui magiſtratu funguntur, & in rep. verſantur. *δι' ὰ γὰρ τύτων τὰ καινὰ τῆ βλάπτεσθι πέφυκεν, ὰν ὦσι φαῦλοι: καὶ τὰ μέγιστα πάλιν ὀφελεῖσθι, ἐὰν ὦσιν ἐπιεικεῖς, καὶ θέλωσιν ἐμμένειν τοῖς νόμοις*, id eſt, *per hos enim & maximas clades reſpublica accipit, ſi mali ſint: & viciſſim iuuatur plurimùm, ſi ſint boni viri, & legum ſtudioſi. Horribile iudicium fiet in eos, qui præſunt* [o]. Et, *potentes tormenta acerba patientur* [p].

a Leuit. 19. Deuter. 1. 2. Pſalm. 19. C. Iacob 2.
b in iudicijs, c. 12. de reg. iur in 6. conſ. Laodi in c. nouit, de iudic. c. ſtatuim. §. inſuper, de reſcr. in 6.
c Calliſtr in l. 2. de extraord. cognit. lib. 47. P. tit 21 Paul. l. 1. diuus, l. 4 §. ſi de incen. ruin. & naufr. eod. lib. tit 9. cauqui contra, 24 q. 1. Modeſt. l. qui cædẽ, l. 16. ad l. Corn. de ſicar. lib. 48 P. tit 8.
d l. aut facta, §. perſona, de pœn. in P. pulchrè in l. famoſi, ad l. iul. maieſt. in P. l. pen. ad l. Cor. de ſica. P. l. præiori art. §. præterea, cũ §§. ſeq. de minor. l. atrocem, C. eod. §. attox, eod. tit. & Iuſtin. ca. 1. 40, dict. can. cum beatus, 45 dict. ca. nobiliſſimus, 97. dict. ca. qui contra pacem, 24 q. 1. cap. ſanè, in 2. de electio. c. 2. de offi. deleg. c. quàm periculoſũ, de ſent. excom. l. moris, l. 9. §. ſimiliter, & ſeq. de pœn. in P. l. 1 & 3. de priuileg. veter. lib. 49 P. tit. 2. c. 1. de talum
e l. 1. C. vbi ſenat. vel clar. cum ſimil. ibi notis l. captores, C. de epiſc. & cleri.
f Demoſth. con. Midiam
g vide Ariſtotel. de hac præpoſtero. iuſta geometrica lib. 1. mag. Mota c. 34. & 5. Ethic. c. 3. & 4.
h Marcell. l. quædam delicta. l. 14 de pœn. l. 2. de re milit.
i l. 2. & ibi glo. ſ. ad verb. ceteris, de petit. bono. ſubl. lib. 10. C.
k Horat. lib. 2. car. ode 10.
l Iuuenal. Saty. 8.
m Claudia.
n Demoſthe. ſtatim in princ. 2. oratio. con. Ariſtogito.
o Sapien. 6.
p Sapien. 6.

Is enim,cui maior dignitas conceſſa eſt, ſi ea abutatur, grauius quàm plebeius coërcendus [a], & aliis pœnis [b]. Sunt propria etiam dignitatum crimina, & quælibet perſonarum qualitas habere quoddam peculiare crimen præter communia poteſt. Peccata regum alia,alia populi. Atque aliter liberi, aliter ſerui puniendi ſunt [c]. Imò & cùm ad dignitatem perſonæ pœnæ referuntur, non tam habetur ratio delinquentium, quantum & aliorum innocentium,qui in eadem dignitate ſunt,vel dignitate reguntur. Sic clerici ſecundum ordinem, quem tenent, vel minorem vel maiorem, non æquè puniuntur [d]. Nec incognitum eſt,ſæpè à viris illuſtri familia ortis, delictis impiis ſupplicium clàm vel in carcere ſumptum, ne eius generis clari viri notam aliquam incurrerent. Paupertas interdum pro parte crimina excuſat, vt
4 ſi famis tempore quis edulia ad leuandam famem rapiat [e]. Si neceſſitas nimia non vrgeat.

Maximum paupertas opprobrium
Iubet quiduis facere, aut pati,
Virtutisq; viam deſerit arduæ. vt ait Horatius [f].

5 Et aliquando omnino adimit pœnam, ſi nimium vrgeat [g]. At quãdo neceſſitas nulla impellit,interdum grauius ſupplicium paupertas patitur, dum quis luit corporali pœna æs,quod non poteſt diluere [h], quando debitum contrahitur ex multa criminali: alioquin enim ciuilis ſolet ob inopiam potius remitti,quàm in corporalem pœnam transferri [i]. Et vbi nobilis ſuorum bonorum proſcriptione multatur, ignobiles corporali ſupplicio caſtigantur [k], ſi
6 nihil habeant ſcilicet. Diſtinguit etiam perſonam infantis ab adulto iudex. Infantes omnino doli incapaces, delinquentes ob conſilij infirmitatem, abſoluit: vt & furioſos [l]. Si aliquo modo capaces ſint doli, non omnino excuſat. Nec malorum morum infirmitas animi defendit [m]. Sic malitia ſupplet ætatem illis [n]. Mitiùs tamen cum iſtis agitur, quàm cum ſenioribus [o]: ſi modò iuuenili calore delinquant. Alioquin exiſtimarunt aliqui,iuuentutem præmaturè corruptam citiùs exterminandam, ſi immane ſcelus aliqua malitia admittat: ne ſeminarium malorum in illis nutriatur. Sicq; malitia punitur, non ætas innocens. Refert iudicium Areopagitarum M. Fabius Quintilianus [p], quo fertur damnatus puer,quòd inuentus eſſet oculos cothurnicũ omnium eruens, quas poſſet comprehendere: quòd ſignum id eis videretur perniciosiſſimæ mentis,multisque malo futuræ, ſi adoleuiſſet. Sine malitia delinquentes pueros non puniendos quoque, eſt exemplum apud Pauſaniam [q]: is enim narrat pueros circa templum Dianæ ludentes in funiculũ incidiſſe, quo collo Dianæ iniecto ſtrangulatam Dianam conclamarunt: hocque deprehenſo facinore,Caphyenſes pueros lapidibus obruiſſe. Verùm eorum liberos morbum inuaſiſſe, vt abortum vxores facerent, donec ſepeliendos eos pueros Apollo reſpondit, eisque quotannis eſſe ſacrificandum. Et Neratius iuriſconſultus dixit, in paruulis nullam deprehendi culpam [r].
8 De ſenibus autem, qui iterum pueri ſunt, non æquè ſumitur ſupplicium, ac de aliis ætatibus,ſed indulgentia quædam lenitur pœna aliquando [s]. Et in ſumma,vt loquar cum lege Vuiſigothorum,nomotheta & iudex erit in indagando viuax,in præueniendo fixus,in decernendo non anxius,in percutiẽdo parcus, in parcendo aſſiduus, in innocente vindex,in noxio temperatus, in aduena ſolicitus, in indigena manſuetus, perſonam tantò neſciat accipere,
9 quantò & contemnat eligere [t]. Circa perſonas læſas,qualitas etiam conſideranda, vt in adulterio, in ſtupro,in inceſtu,in iniuria, & aliis, de quibus ſuis locis. *Vtique*, inquit Paulus [v], *in accuſatione criminis locus deſignandus eſt, in quo adulterium commiſſum eſt, & cum qua perſona admiſſum dicitur, & menſis: hoc enim lege Iulia publicorum iudicorum cauetur, & generaliter præcipitur omnibus, qui reum aliquem deferunt.* Refert & Diodorus Siculus [x] apud cæteras,
10 quàm

[a] l. presbyter, de epiſc.& cler.C.ea. præcipuè,11.q 3.
[b] l. milites, C. de quæſtio.
[c] l. in ſeruorum.& l. capitalium,§. 1.& fi.de pœn. in P.
[d] ca.contumaces,50. diſt.ca.ante omnia, 25 diſt. ca. ſi qui clericorum,11.q.1. ca. fraternitas,11. q 1.ca quiſquis, 2. q 5.
[e] c.2. & ibi glos de ſuer.ca.fraternitas,12.q 2.ca.diſcipulos,de cõſecrat. diſt.5.c quod non eſt licitum,de regiur.
[f] Horat.lib. 3. ode 24.
[g] vt in ea diſcipulos, de conſecra diſt.3. Math. 12. Lucæ 6. Marc.2. & 7. Reg. 21.ca.diſcipulus*, 22 q. 2.
[h] l.1.§ fi.de pœn. in P.l quicunique,de fer fugit.C l.fin.de ſepul.vio.C. l. qui ædes. 3. de incen. ius.& nauf.lib. 47. P tit 9.
[i] l.6 §.fin. de mod. multa lib.12.C. tit. 55.l fin. de iniur voc.P. l. illiteras, § ſi de off.præf. P. ca.qui contra, 24. q. 1 d l fi de iniur voc. ca. ſi res alienas,14 q 6.
[k] l. infans.ad l. Cor. de ſicar.ca. illud de latum, 15.q 1.l.illud,de iniur.in P.
[l] l.2. & 3.ſi aduer. delict.lib.2. C. tit. 30.l. ſi quis, ad l. Cor. de ſicar. C. l. impunitas, C. de pœn.c. ex literarũ, de apoſta.
[m] l 2.C.ſi in.fe mal. do.dix.lib 2 C.tit. 43.c.de illis, in 2. c 9. de deſponſa. impub. lib. 4. Decreta.tit. 2.
[n] l.1.de delic. puer.& l impunitas, C. de pœn l.ſi fratres, l.20.de his qui no. infa lib 2.C tit.12. Quintil.lib. 5. Inſtit c 9.
[o] Pauſa.lib 8.Arca. Nerat.in l. pen. l. 55.de fideicom. libert lib.40 P.tit. 8. Calliſt. in l. 2.de term.mod.lib. 47. P.tit.21.
[p] ca.tanta,26.diſt.
[q] l.7.tit.2.lib.1.Cod. leg. Viſigotho.
[r] l.3.de accuſat.lib. 48.P.tit.2.
[s] Diod.Sicul.libro 1. Bibliorh.

quàm Thurios, gentes, mulieribus cunctis argentea multa redimendis ius fuisse: hoc tamen non receptum in viris.

De loci obseruatione in delictis. Caput 6.

1 *Loci diuisio.*
2 *Locus quid. Quòd in delictis considerandus, quia auget vel minuit delictum.* 3.
3 *Viuendum secundum leges, & mores regionum, ad quas peruenerimus.*

ARISTOTELES [a] diuidit locum, in communem, & proprium. Proprius dicitur proximus cuique rei, inane, quo quid proximè continetur: communis, qui & hunc & alia continet. Locus pro communi comprehensione fundorum vrbanorũ, & rusticorum [b]: aliquando pro loco proprio, non communi accipitur [c]. Considerandus autem iudici quoque is locus, ad distinctionem criminis, & pœnæ constitutionem. Locus sacer, sacrilegum facit [d]: prophanus, furem: & alio modo ille, alio hic puniendus, vt dicemus, Deo fauente, propriis titulis. Maior iniuria verberari in theatro & publicè, quàm priuatim [e]. Grauius adulterium in domo mariti, & patris: ideoque ibi occidere adulterum marito, & patri licet, alibi non licet [f]. Proinde Daniel ab accusantibus de adulterio Susannam, quærebat de loco [g]. Loca cõferunt & adimunt dignitatem, veluti prætor sua vtitur concessa potestate in prouincia ei decreta, & ibi vtitur insignibus [h]. Sicut & de insignibus pallij archiepiscopalis alibi [i] scriptum. Consideratur & locus, in quo erat qui deliquit: vt si quis pilam proiecerit, qua homo occisus, inspicitur, an ibi esset ludendi consuetudo, num verò quis periculoso in loco temerè periculo se exposuerit [k]. Item locus, ex quo quid raptum, num sit ex incendio, ruina, vel naufragio, vt ait Bartho [l]. & Cynus [m]. Et quædam commissa pro crimine habentur alicubi grauia, quæ alibi leuia, vel nulla sunt: veluti in Aegypto dissoluere aggeres continentes aquam Nili, vel chomata rumpere, sycomorũ succidere. In Arabia scopelismum committere [n]. In Africa grauius puniti messium incensores: in Misia, vitium: & vbi metalla sunt, adulterantes monetã [o]. In summa, vt ait & docet Aemylius Probus [p], non eadem omnibus sunt honesta, & turpia: sed omnia maiorum institutis iudicantur pro morũ, locorum diuersa ratione. Sic & Plutarchus [q], ὦ ξένε, νόμοι διαφέρουσιν ἀνθρώπων: ἄλλα ἄλλοις καλά. καλὸν δὲ πᾶσι τὰ οἰκεῖα σώζειν καὶ κοσμεῖν. id est, *ô hospes, leges hominum inter se differunt: alia autem aliis pulchra, & honesta. Honestum porrò omnibus est, quæ propria sunt seruare, & ornare.* Sic vitio non datur vti moribus locorum. Cretizandum enim, inquit Polybius [r], cum Cretensibus. Quinimo statutum est, ne quis peregrinus violet mores regionis vel loci, ad quem peruenerit [s]: alioquin enim delinquit. Humanæ leges moribus constant, ideoque hæ discrepant: quoniam alij aliis gentibus placent [t]. Si agatur quoque de notione iudicis, cuius sit, de loco fit quæstio, vt puniatur in eo loco, in quo deliquit [v]. Et in summa leges ipsas & negotia, locorum diuersitas distinguit [x]: vt tempus, & persona. Et quædam constitutiones locales sunt, quædã generales, quædam ratione propinquitatis loci receptæ tantùm, vel ob intercapedinem [y] diuersæ. Inspicimus & ad delictum perpẽdendum locum personæ,

1
2
3

a Aristo. lib. 4. Physi. c. 2.
b l. locus, & l. fundi, de verb. sig.
c l. 2. §. 1. & l. ossa, § in hac autẽ, de relig. & sumpt. funer. in P.
d l. aut factã, § locũ, de pœn. in P. l. sacrilegij, ad leg. Iul. peculat. in P. l. quis sit fugitiuus, § pen. de ædil. edic.
e l. sed est quæst. omnis, §. 1. de iniur. in P.
f l. quod ait lex, & seq. ad leg. Iul. de adult. P. cum similib. ibi nota.
g Daniel. c. 13.
h l. r. de offi. procõs. in P.
i c. cùm sis, de autho. & vsu pallij.
k Item Mela, ad l. Aquil.
l Bartho in l. libello sum, num. 6. & 7. de accusatio.
m Cyn. l. qui de crimine, de accusatio.
n l. sacculani, de extraord. cr. nu. 10.
o l. aut factã, § cuenit, de pœn.
p Aemil. Pro. in prin. lib. de vit. imper.
q Plut. in vita Themistocl.
r Polyb. 8 histor.
s ca. quæ contra, 8. dist. ca. illa. 12. dist.
t can. omnes leges, 1. dist. ca. ille, 12. dist. ca. placuit. 32. dist.
v l. defensorem, de re milit. in P. l. si cui, §. pen. de accusat.
x ca. c. 2. 3. 29. dist.
y ca. cùm longè, 63. dist. ca. pudenda, 24. q. 1. ca. erit autem, dist. 4.

ſonæ, cui vulnus illatum, num oculus, num facies, crus, vel aliud membrum nobile neceſſarium artificio, vel ignobile, & minus neceſſarium [a]. Facies nobiliſſima hominis pars cenſetur: quia ex ea, qui ſimus, cognoſcitur [b], & ſimilitudinem habet diuinæ imaginis [c]: & in ea pupilla oculi læſa, crimen habet grauius [d]. Et in lege Burgundiorum [e] lex, *ſi quis cuicumque in faciem vulnus inſtixerit, in triplum ſoluat vulneris, quod veſte tegitur.* Non negamus autem interdum crimina ſine loci conſideratione poſſe decidi, quemadmodum alia quædam, quando ſubſtantia negotij ſine loco conſtat: tunc quippè abſurdum videtur ex differentia locorum, aliquid induci [f]. Aliter non inde ſequitur, in aliis non conſiderari, in quibus locus addit, vel minuit periſtaſes: veluti ſi dicas, in carcere contractum cum eo qui detruſit initum, improbari rectè dices ratione loci, qui metum infert [g]. In vrbe autem libera, vbi quis iuris publici tutores contra vim inuocare poteſt, metum veriſimiliter non fuiſſe illatum concludes [h]. Sic etiam habendam rationem rerum pro more locorum [i].

a in legib. Boiariorũ, toto tit., & in legib. Anglorum 2 & ſequ. usque ad 8 lege Saxonum, toto tit. de vulneribus. in lege Salica, tit. 29. & Frisionum, tit. 22. de dolo. vulneris magnitudo, de iniur. in P. §. attrox, eod. tit. ap. Inſtitu. Ariſto lib. Problẽ. ſect. 36 q. 1.

b Ariſto lib. Problẽ. ſect. 36 q. 1.

c l. ſi quis in metallum, de pœn. C.

d l. aut facta, § qualitate, de pœn. P. lib. 22 § fi.

e l. fide tempo in integ. reſtit. in P. l. vni. de vſuc transfor. C. l. cum interdum, de inſtit. actio.

f l. qui in carcerem, de eo quod metu can. lib. 4 P. tit. 2.

g l. qui in carcerem, de eo quod metu can. lib. 4 P. tit. 2.

h l. fin. eod.

i l. pretia rerum, § f. ad l. Falc. P. l. ideo in arbitrium, de eo quod cer. loc. P.

De tempore commiſſi delicti perpendendo. Caput 7.

1 *Tempus iudicibus, & aliis obſeruandum quomodo ſit.*
2 *Tempus in criminibus, & pœnis diſtinguendis vt eſt conſiderandum.*
3 *Tempus quid, & vnde conſtituatur.*
4 *Quare in criminibus conſiderandum. & 5.*
5 *Criminum accuſatio quo tempore præſcribatur.*
6 *Accuſationis libellus tempus, diem, & horam complecti debet*
7 *Tempus quare in pleriſque conſiderandum, & diſcutiendum.*

1 DEBEMVS, inquit Cicero [k], *conſiderare in omni re, quid aptum ſit & conſentaneum tempori, & perſonæ, quid in dicto factoque deceat.*

Iudicis officium eſt, vt res, ita tempora rerum
Quærere: quæſito tempore tutus eris [l].

k orat. ad Brut.

l Ouid. de Triſt. 1.

2 Regulæ enim, & iura loco, perſona, tempore, & negotio diſtinguntur [m]. Tempus diſtinguit crimina, vt emanſorem à deſertore, furem nocturnum à diurno [n]. Lex 12. Tabularum furem nocturnum deprehenſum cum clamore teſtificatum impunè permittit occidere, diurnum nequaquam: niſi ſe telo defendat [o], vt dicemus in furto, Deo iuuante. Legis eius verba hæc. *Si nox* (pro noctu) *furtum factum ſit, ſi im* (pro eum) *quis occiſit, iure cæſus eſto* [p]. Quod & iure diuino antè ſtatutum [q]. Demoſthenes etiam [r] grauiorem pœnam nocturno tempore delinquentibus deberi teſtatur. Ad quem Vlpianus Sophiſta [s] eius interpres ſic addit, ἐν νυκτὶ δὲ μείζονα τὴν τιμωρίαν ἐπάξειν· ἐν αὐλῇ πεῖρα μείζονος τοῦ κλήματος τῆς νυκτός· ἐν γὰρ ἡμέρᾳ δύναταί τις καὶ βοηθῆσαι ἑαυτῷ, ἐν δὲ νυκτὶ οὐκέτι, id eſt, *Noctu autem maiorem eſſe pœnam oſtendit, quia nocturnum crimen grauius: interdiu enim adiutores licet accerſere, noctu non item.* Anguſtiæ quoq; tẽporis excuſant à crimine, vt ſi quis neceſſitate hoſtis inſtantis preſſus, non poſſit aliter euadere mortis periculum, quàm eum occidendo [t]. Et grauius crimen ducitur, tempore cultus diuini excitare tumultum in eccleſia, quàm alio tempore [v]. Licent quædam aliquo tempore, quæ alio prohibentur: veluti licet mercatores debitores conuenire, excepto nundinarum tempore, vbi nundinæ

m ea regulæ, ea neceſſe, 29 diſt.

n l aut facta, § tempus, d pœn. in P. quis enim fur, quaſi deſertor tradatur l. 3. § fin. de re milit in P.

o l. 4 ad l. Aquil. cum ſimilib

p Macrob. lib. 1. Saturn c. 4

q Exod. c. 22. & c. 3. de homicid.

r Demoſthe. con. Timocra.

s Vlpia. in eam oratio. contra Timocratem.

t l. ſcientiam, § qui cum aliter, ad l. Aquil. cum ſimilib. in homicidio etiãdis, Cic. pro Milo.

v l. ſi quis in hoc genus, C. de epiſc. & cler.

nundinæ exercentur[a]. Quod fieri certo tempore debet: posteà si fiat, non prodest[b]. Incertáue sunt, quæ tempus determinatum non habent, & ac si non essent, habentur. Sic enim cecinit Lucretius[c],

Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
Consequitur sensus, transactum quid sit in ævo,
Tum quæ res instet, tum porrò quid deinde sequatur.
Nec per se quemquam tempus sentire fatendum est.

Mensura motus namque tempus est, vt ait Eusebius[d]. Et Luna, & Sol in signa & tempora constituta sunt[e], vt opera certa & stata essent, & disposita commodè. Et ferè solet omnia tempus ostendere, vt ait Iustinianus[f]. Et Aeschylus[g], ἀλλ' ἐλαύνει κἀκλέπει πάνθ' ὁ γηράσκων χρόνος, id est,

Sed omnia ducit senescens tempus.

Mutantur & leges & mores cum tempore, & secundum eius necessitatem oportet eas ferri[h]. Et idcircò habita ratione temporis, iudicem considerare oportet, num crimen sit, & quale, quáue pœna cùm commissum, qua cùm iudicar puniendum Si tunc cùm illatum vulnus lætale, num diu superuixerit vulneratus[i]: & similia, quæ mouere calculum possunt. Sed alia de causa tempus obseruandum in criminibus, propter præscriptiones, quæ accusantibus obici possunt, vel crimine tempore ipso abolito. Generalis enim regula est, crimina non posse accusari post viginti annos, à tempore, quo commissa sunt elapsos[k]. Minori etiam spatio temporis quædam præscribuntur, vt adulterium quinquennio[l]: nisi misceatur incestus adulterio, quo casu exigunt quoque iura viginti annos[m]. Et ita quoque obseruatur in supremis istius Galliæ curiis[n]. Sunt & leges proprio titulo insertæ, ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur. Proinde voluerunt iurisconsulti inseri libello accusationis tempus quoque delicti[o]: imò & diem & horam aliquando, si inde delicti possit esse peristasis necessaria iudicio, vt notat Bartholus[p]. Veluti quando quis in ius vocauit eum ea hora, quæ ius dicit, vel funus ducit, vel vxorem &c. quod non licet[q]. Si quis cùm esset in sacerdotio, & dignitatis habitum & ornamenta præferret, iniuria afficiatur, sine dubio atrociorem iniuria[r]: vel si sedente iudice pro tribunali[s]. Alioquin autem si alioquin de certitudo negotij constare potest, non exigimus diei vel horæ expressionem[t]. Vt nec instrumenta ideò vitiari quis dixerit, quòd hora transacti negotij non sit apposita: hoc enim iure cautum non reperitur[v]. Si tamen expediat negotij determinationi, & illud coarctari debere placuit[x]: veluti in ciuilibus negotiis, cùm cõcursus est rescriptorum ad beneficia, horæ prioritas multùm prodest[y]. Et in legibus Alemannorum tit. 44. lex est, vt scriptura non valeat, nisi in qua annus, & dies euidenter ostenditur. Sed & habenda ratio temporis, in dissimulandis, vel non grauiter puniendis delictis, si necessitas quædam vrgens viuere delinquentes suadeat[z]. *Semper*, inquit Cicero[a], *tempore sit, vt quod plerumque turpe haberi soleat, inueniatur non esse turpe.* Et alibi[b], *In omnibus quid tempora petant, aut quid personis dignum sit, semper considerandum est.*

a l vni. C. de nundi
b l. Thars. 41 § inter certa, de hæred. inst. liber. Pecunia
c Lucret. 1. de rer. Natu
d Euseb. de præpara Euangel. lib. 11 c. 11
e Genes. 1
f § 1 de testat. & ea quæ pertin. in Instit. Iustin. Auth.
g Aeschyl. in tragœd. Prometheo
h ea ab exordio, 25 dist. si pacis. & ea seq. to. 9
i vel l. nihil minus est, ad leg. Iul. de adulter. l. l. Iuuenes ptuerã, § 1 & l. si vulneratus, ad l. Aquil. in fi. C. 2 de ædif. priuat. c. significasti nobis, in 2 § & quidem si hoc ita se habet, de homicid.
k l. queritur, ad l. Cor. de falsis. C. 1 & 3 de requir. reis, in Fc. cùm venerabilis, § intelligimus, de exceptio.
l l. mariti, ff. ad nouell. § hoc quinquennium, & § quinquennium, ad l. Iul. de adulter. in fi. l. adulteri. C. eo
m l. vnic. passim, § præscriptione, eo in fi.
n Paul. lib. 24. Rhapsod. tit. 1. & 2
o l. libellorum, de accusat. in fi.
p Bart. ad d. l. libellorum, nu. 52 & in l. non solum, § sed vt prohiberi, num. 3. de oper. no. nunciat.
q l. 2 de in ius voc.
r l. atrocem, l. 4 de iniur. lib. 9 C. tit. 34
s § atrox, Instit. de iniur. in fi. præterea cum aut, § atrox actione, & § si quod in fi.
t l. librorum, de accusat.
v Ioan. Andreæ in addit. ad Specul. de instrumen. editio. in princ. 3 col. Bald. in l. imperator, si contra ius vel vtil. publ. & in l. fi. de edict. diui Adriani.
x Vip. in l. eum actũ, de negot. gest. in fi. l. 1 § sed vtrum, de edend. in fi.
y c. fi. à sede, c. 31. de præben. in 6
z ea requiritur, cum 2 seq. q. 7. cum similibus notis.
a Cic. 3 Offic.
b C. 21 de Inuentio.

De qualitate delictorum obseruanda. Caput 8.

1 *Peccata non esse æqualia, vt dicunt Stoici.*
2 *Delictorum qualitas, & atrocitas distinguenda pro pœna imponenda.*

Iam

1 IAMDIV explosa est, & meritò, Stoicorum sententia, peccata esse æqualia existimantiũ [a]. Proinde & pro peccatorum varia qualitate pœnas esse debere diuersas placet. Et, vt ait Horatius [b]:

Nec vincet ratio hoc, tantundem vt peccet idemq́,
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus sacra diuum legerit: adsit
Regula peccatis, quæ pœnas irroget æquas,
Nec scutica dignum horribili sectêre flagello.

2 Distinguenda sunt crimina atrocia à leuioribus [c]. Hinc cauendum iudici, ne quid remissius, vel durius statuat, quàm crimina, vel eorum causa exigant [d]: veluti cùm intelligimus amplius puniẽdum esse grassatorem, quàm furem [e]. & sic de similibus quæ facilè colligi possunt ex his, quæ Deo fauente, in singulis criminibus seorsum castigandis, obseruabimus. Nec tamen, vbi pœna certa certis criminibus præscripta à lege est, cõcurrentibus in crimine omnibus legis circunstantiis, iudex potest mitior esse lege [f]: ex causa tamen potest augere, vel minuere pœnam [g].

a Cic. in Parado.
b Horat. li. 1. Saty. 3.
c l. aut facta, §. qualitas, de pœn.
d l. respiciendũ, eod. l. Pedius, de incen. rui. & naufra. in P. l. 1. §. diu', de quæstio P. l. qui sententiam, C. de pœn.
e l. capitalium, §. famosos, de pœn.
f §. oportet, de iudic. in Auth. l. fi. ne manci Christ. vẽd. C. d. l. respiciendũ.
g l. hodiè, de pœn. in P. l. quid ergo, §. pœna grauior, de iis qui not. infa. P. vide Hippol. de Marsil. sing. 382.

De quantitate obseruanda in criminibus. Caput 9.

1 *Quantitas in criminibus puniendis consideranda.*
2 *Puniuntur grauius qui in crimen recidunt, quàm cùm primò commiserunt.*

1 QVANTITAS crimina quoque, & pœnas distinguit: qui vnã ouem surripuit fur, qui gregẽ abigeus [h]. Sic qui supra vel quinque solidorum valorẽ surripuerit, suspenditur: sin minus, scopis & forcipibus excoriatur, & tunditur [i]. Ad quantitatẽ pertinet consideratio, num semel quis aut pluries deliquerit: nã qui recidunt in crimina, grauius plecti debent [k]. Item si plura cõcurrant crimina, in eodem actu [l]. Sic Phallaris [m] Zeuxippo vtrique patri & filio, quibus antè pepercerat, scribit, se posthac non parciturum, sed grauius in illos animaduersurum, δι' αὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ μᾶλλον κολασθήσεσθε, δι' ἃ νῦν συγγνώμης ἀξιοῦσθε. *eò vos grauiori supplicio afficiemus, quò maioris veniæ nũc dignos existimauimus.*

h l. aut facta, §. quantitas, de pœn. in P. l. 1. & fi. de abig. in P.
i §. si quis quinque solidos, de pace tenen. & eius violator. in vsib. Feudo.
k l. capitalium, §. solet, de pœn. in P. l. seruos, l. 1. ad l. Iul. de vi publ. lib. 9. C. titu. 12. l. 3. §. fin. de episc. aud. C.
l l. 1. §. quæ multò magis, de rapto. virg. C.
m Phallar. in epist. ad Zeuxippum.

De ignorantia, quæ, & quando in delictis excuset. Caput 10.

Lib. 22. P. titu. 6. Lib. 1. C. titu. 21.

1 *Ignorantes triplicis differentiæ.*
2 *Ignorantia, error, & titubatio in quo differant.*

Errare quid, & titubare. eod.

3 *Ignorantia turiſconſultũ iuris & facti quid.*

Facti, proprij & alterius: iuris, naturalis vel ciuilis quid, & quando excuſationem admittunt. eod.

IGNORANTIA triplex eſt: prima eorum, qui ſcire nolunt, 1
cùm poſſunt, quæ non excuſat: quia & ipſa peccatum eſt. Alia eſt eorum, qui volunt ſcire, ſed non poſſunt: & eſt pœna peccati, non peccatum. Tertia eorum, qui quaſi ſimpliciter neſciunt, non renuentes vel proponentes ſcire, quæ neminẽ plenè excuſat, ſed ſic fortaſſe, vt minus quis puniatur, vt conſentiunt patres ſancti in Sententiis [a]. Vlpianus [b] enarrator Demoſthenis, ἰσὼς, inquit, μὲν ὡς ἀνθρώποις ἀγνοεῖν· τὸ δ' ἐν ὁ δέονσι τοῦτον ἐστιν· οὐκ ἀγνοεῖν διδαχθέντας ὑπὸ τοῦ ῥήτορος &c. ideſt, *humanum quidem eſt quædam ignorare: illud autẽ in hi non oportet, eiuſmodi eſt. Non oportere ignorare ab oratore edoctos.* Facilius, vt hæc expli- 2
cem, monebo, primùm Azonem [c] inter ignorantiam, errorem, & titubationem diſcrimen poſuiſſe. Ignorare eſt, neſcire nec cognitum habere. Errare, in inſcitia aliud pro alio putare: titubare ſeu dubitare, cum aliqua ſed obſcura notione, circa electionem in vtramque partem animi inflexio. Ignorantia 3
duplex apud iuriſconſultos, facti, & iuris [d]. Facti, quando id quod caſu, vel natura aduenit, accidiſſe neſcitur, vt quãdo ignoramus mortem eius, cuius ad nos pertinet hæreditas [e]. Iuris, quando id quod iure cauetur, ignoratur. Rurſum facti eſt ignorantia, vel proprij, vel alieni. Iuris autem, vel ciuilis, vel naturalis. Itaque in facto proprio error, vel ignorantia craſſa eſt, & ſtolidi hominis, quæ nullo modo excuſatur [f]: potiſſimùm ſi agatur de lucro captãdo, vel de damno euitando cum alterius iniuria [g]. Poſſet namque excuſare in facto proprio error, ſi alterius non eſſet iniuria [h], vt ſuum indebitè ſolutum repetẽdo, vel etiam ſi factum nimium eſſet antiquũ: cùm memoria ſit labilis [i]. Alieni autem facti ignorantia excuſat, ſi illud publicè nõ ſit notum [k]: aliter, ſi publicè notum ſit [l]. In aliis diuinare nemo tenetur [m]. Proinde ignorantia facti alieni delictum excuſat, niſi culpa præceſſit in delinquente [n]: vt ſi daret operam rei illicitæ [o]. Ignorantia iuris naturalis, & diuini neminem excuſat [p], nõ ſexum, non milites, non ætatem, rationis compotem. Signatum enim eſt ſuper nos lumen vultus domini, ratio, conſcientia, quibus quæ bona, quæ mala ſint, docetur. In iuris autem poſitiui ignorantia diſtinguendum, an error ſeu ignorantia iuris huius in iudicio interueniat, an extrà: ſi in iudicio, ante litem conteſtatam, tunc excuſat probata cauſa legitima erroris [q]: ſi poſteà, non excuſat [r]: exceptis militibus, quibus indulgetur propter ſimplicitatem armatæ militiæ, vt poſſint errorem ignoratiæ iuris competentis, non propoſiti in iudicio ante excuſationem rei iudicatæ, nõ poſteà, opponere [s]. In errore iuris extra iudicium, vel agitur de damno euitãdo, vel de lucro captando: ſi de damno euitando, aut erratur in eo, in quo requiritur verus dolus, & tũc iuris ignorãtia excuſat [t]. Aut in eo erratur, in quo nocet dolus præſumptus, lata culpa, vel leuis, vel leuiſſima: tunc vide an ius illud poſitiuũ alijs fuerit publicè notũ, vt quia iã duo menſes tranſierũt à tempore publicationis, & tunc non excuſat [v]. Sic qui peccant aduerſus ea, quæ legib⁹ prohibẽtur, nõ excuſantur eo prętextu ignorãtiæ. Aut ius illud poſitiuũ nõ erat adhuc publicè notũ verè, vel præſumptiuè: & tũc ignorãtia excuſat [x], ſi delictũ vel ius ex ijs tãtũ cõſtitutionib⁹ cẽſendũ ſit. Quòd ſi ius illud ignorãtũ verſetur ĩ lucro captãdo, diſtingue adhuc an illud accedat cũ alteri⁹ iniuria ſeu dãno ſi repetatur, & tũc nõ excuſat ignorãtia [y]: veluti ſi de vſucapione agatur pfecta. Aut agitur de lucro captãdo, ſine tamẽ alteri⁹ iniuria: tũc q. ex

ignoran

a lib. 2. Sentent. diſt. 22. in lit. k

b Vlpia. in enarrat. oratio. Demoſthe. de falſ. legatio.

c Azo in Summa C. titu. de iur. & facti ignor.

d ſic enim concepti tit. P. & C.

e l. 1. & 3. eod P.

f l. quanquam, l. 7. ad ſenat. Velleia. l. item quæritur, § ſi fullo, & l. ſed ades, § 3. loca. l. cũ fallum, de acq. hæred. l. in furti, l. 51 de furt. P. l. 3. l. ſupina, de iur. & fac. igno. P.

g l. quanquam, ad Vellei. diu. ad cap ignorantia, de reg. iur. in 6. numer. 12.

h l. ſed etſi me putẽ, l. 22. de cond. indeb. P. l. ſi tibi libertũ, de actio. empt. in P. Bart. in l. cum de indebito, de probat. P.

i l. peregrè, l. 44. de acqui. poſſeſſ. Bartho. in l. ſi quis delegauerit, de nouatio. in P.

k l. fin. proſun. P. l. cùm putarem, ſententiæ P. l. error, C. de iur. & facti igno. l. regula, eo. P.

l l. ſed etſi, § præſens hæres, de inſtitu. actio. l. pen. de iur. & fac. ignor. P. cap quanto, & c. quandam, de præſcrip. cum in tua, de accuſatio.

m l. ſi ſide uſſor, mandati l. ſi putator, ad l. Aquil. P. C. vt noſtrum, vt eccleſ. beneficia ſint quæ. cum nunc. confer

n Bald. in c. § ſi vaſſalli, 2. de feu. defunct. in vſib. Feudo & in l. error, de iur. & fac. igno. C.

o Bartho. in l. eũ qui, § pen. de iniur. P. facit l. 2. C. de iniuſt. voc.

p d. l. 2. & l. ſi adulterium, l. 38. § nõ nunquam, ad l. Iul. de adult. P.

q l. de ætate, § qui in Ro. de interrog. actio. P.

r l. non fatetur, de confeſſ. P.

s l. 2. de iur. & fa. igno. C.

t l. ſi quis in graui, § ſi quis ignorans, ad ſenatuſc. Sylla.

v l. leges facrat ſimæ, C. de leg. l. omnes Claudius, ad l. Cor. de falſ. l. vlt. §. licet, de publica.

x l. fin. de decret. ab ord. fac.

y l. iuris ignorantia, de iur. & fac. igno. P. l. ſi fur, & l. ſi nunquam, de vſucap. P.

ignorantia labitur iuris poſitiui, ſi potuit peritiores conſulere, nec fecit, non excuſatur ignorantia [a]. Si tamen non patuit copia peritorum, excuſatur ſingulari priuilegio ab hac ignorantia iuris. Minores viginti quinque annorũ [b], milites [c], mulieres [d], ruſtici [e], in caſibus à iure expreſſis [f] illæſi manent.

a l.regula, §. ſed iuris, de iur. & fact. igno. in fi. l. iuris, l. 4. C. qui admi. ad bono. poſſe. poſſ.
b l.penult. de iur. & fac ignor. fi. l. 2. C. eod.
c l. 1. C eod. titulo.
d l. pen. fi. eod. l. fin. C. eod.
e l. ſi quis, l. 7. & ibi glo. in ver. ruſticitatem, de iuriſd. om. iud. fi.
f l. fi. C. de iur. & fac. ign & ibi glo. vide Neguzand. in tract. pigno. par. 3. membro 2.

De diuiſione, ſeu generali diſtinctione criminum. Caput II.

1 *Delictorum in Repub. & morborum in corpore ſimilitudo, & varia ſpecies.*
Morborum in corpore humano genera, & cauſa. eod.
2 *Criminum prima diuiſio, in peccata, & delicta, & quomodo ea differant.*
3 *Maleficia, & quaſi maleficia quæ crimina.*
4 *Delinquitur quatuor modis, re, verbis, literis, conſenſu.*
Re commiſſa delicta quæ. eod.
5 *Verborum delicta.*
6 *Conſenſu commiſſa delicta quæ.*
Conſilium delinquendi dans quando, & quatenus teneatur. eod.
7 *Criminum 4. diuiſio, in voluntaria, & inuoluntaria. Et alia 5. in clancularia & violenta. Et alia 6. in publica, & priuata: capitalia, non capitalia. S. p. 11.*
8 *Clàm delinquentes grauius quando puniantur.*
10 *Accuſator legitimus in Gallia procurator regius, non priuatus.*
11 *Capitalia crimina, & non capitalia quæ dicantur.*
12 *Priuata crimina in duo capita reducta, iniuriarum, & furti.*
13 *Criminum alia diuiſio, in maiora & minora, ſeu grauiora & leuiora.*
14 *Criminum diuiſio ſecundũ theologos, in originale, & actuale: & rurſum actualis ſubdiuiſio.*
Peccatum mortale, & veniale quid. eod.
15 *Venialia peccata quæ, & quomodo fiunt mortalia, vel tollantur.*
16 *Originale peccatum quid.*
17 *Crimina quædam pœnitentia aboleri poſſunt, quædam non, & quæ.*
18 *Crimina priuilegiata, & communia.*
Clericalia priuilegia quibus modis quis amittat. eod.
19 *Criminum diuiſio, in regia, & non regia.*

1 SICVT in corpore humano morborum propè infinitę ſunt ſpecies, & tot, quot intemperaturæ [g]: quos ad quatuor claſſes tamẽ generales reducũt, nẽpe in eos, qui ex calore, frigore, humiditate, ſiccitate inter ſe diſſident [h]. Quibus alias differẽtias adnectũt, ratione partiũ, quibus inſunt, ſimilariũ vel diſſimilarium: perpenſa rurſum intemperie, num ibi ſimplex vel compoſita [i]. Conſtituuntq; alias ſubdiuiſiones morborum acutorum, chronicorũ, ſimplicium, grauium, & ijs ſimiles. Sic operæpretiũ eſt & in criminibus, vtpotè morbis reipublicæ, adhiberi quaſdam diſtinctiones pro poenarum ſeu remediorum conſtitutione. Quia igitur mulctæ ſunt ſpecies diuidendi, plures etiam adferri poſſent criminum diuiſiones: verumtamen eas tantùm hîc adferemus, quæ vſu quotidiano inſeruire poſſunt, reliquas filebo. Nam, vt cum Virgilio dicam [k]:

g Galen. lib. de conſtitut. art. medi.
h idem lib. 2. de natur. facult.
i idem lib. 9. Metho. meden.
k Virg. 6 Aeneid.

Non mihi ſi linguæ centum ſint, oráque centum,
Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas
Datum eſſet.

2 Prior itaque huiuſmodi eſt, vt criminum alia peccata, alia delicta dicantur. Peccatum dicunt prauum actum, cùm quis agendo malè operatur. Delictum

omiſſio actus boni,à delinquendo dictum [a]. *Scienti bonum & non facienti, peccatum eſt illi* [b]. In hac non immorabor, cùm ſæpiſſimè cõfundãtur [c]. Deinc quędam maleficia,quędã quaſi maleficia dicuntur, ſeu delicta,vel quaſi delicta [d]. Exempla aliqua quaſi delictũ enumerata videbis apud Iuſtinianum [e]: & pro his actionem in factum hæredi eius,qui læſus eſt, non autem in hæredẽ eius, qui ea tenetur,dari reperies [f]. Tertia diſtinctio quatuor habet capita,ad quæ crimina referri omnia poſſunt,ratione modi quo fiunt, vel accidunt. Sicuti enim diximus in conuentionibus humanis formulas contrahẽdi quatuor eſſe,vt quis obligetur aut re, aut verbis,aut literis,aut conſenſu [g]: ità quoq; crimina contrahi dicemus totidem modis,re,verbis,literis,conſenſu. Sic aut facta puniuntur,vt furta,cędes:aut dicta,vt conuicia:aut ſcripta,vt libelli famoſi,& ſcriptura falſa:aut conſilia, vt coniurationes, vt ait Claudianus [h]. Sed latiùs re ipſa poteſt delinqui ſolùm,vt ſi ignorantia quid fiat [i],ſi caſu fortuito,ſi errore,vt diximus paulò antè: contrahitur namque delictum, quamuis ſemper pœna non imponatur. Poteſt enim eſſe delictũ ſine pœna, veluti ſi furioſus,ſi infans occiderint,vel damnum dederint [k]:& tamen pœna ſine crimine, legitima ſaltem,eſſe nõ poteſt [l]. Scio tamen Caium voluiſſe [m],omnes ex maleficio natas obligationes vnius generis eſſe,& tantùm re conſiſtere:i. ex ipſo maleficio,*Cùm alioquin* inquit, *obligationes ex contractu non tantum re cõſiſtant,ſed etiam verbis & conſenſu*. Cæterùm, ibi res latiùs accipitur pro omni facto, vt & rei appellatio alicubi latiſſima eſt,omnem cauſam continens & iura [n]. nos autem hic facilioris explicationis cauſa aliter diuidimus. Verborum ſeu linguę peccata,ſeu delicta,varia ſunt,vt blaſphemiæ, maledicta,exprobrationes,contumeliæ,mendacia,falſa teſtimonia,periuria, de quibus ſuis locis: item arcanorum proditio,ſeu detectio. Conſenſu crimina contrahuntur,expreſſo, vel tacito:expreſſo,veluti quando quis iubet [o], mãdat,ſuadet, & hortatur delinquere [p]: q enim principes delictorum admiſſorum ſunt, & ita meritò tenentur [q]. Et ſicuti conſilij non fraudulenti nulla eſt obligatio [r]: ita fraudulenti obligatio & pœna eſt [s]. Verùm hic obſeruare expedit diſtinctiones ſplures adhibendas:num is,cui conſilium criminis admittendi datum, aliter nõ erat cõmiſſurus, vt tamen cõſulẽs pari pœna puniẽdus ſit:ſi autem erat ſe horturus, etiã ſine cõſilio, minus puniatur [t]. Si tamẽ maleficij pœna,mors ſit, aliud obſeruandum eſt,minus adhuc puniri debere cõſulentẽ,non coõperantẽ,quàm cõmittẽtem,hoc eſt, non eſſe morte plectendũ,vt placuit Rocho de Curte [u]. Si tamen atrociora ſunt crimina,verior erit ſententia dicentium, pari pœna agentes & conſentientes eſſe puniendos, vt in crimininibus maieſtatis [x] parricidij [y],ſodomiæ [z], raptus [a]. Tacitè etiam delicto conſentire videtur, qui cùm poſſet impedire ne cõmitteretur,non prohibuit [b]. Qui q; defendit malefactorem ſciens prudensq, dolo malo,obnoxius videtur quoq; criminis [c]. Et patiẽtia pro ſcientia habetur,& arguit conſenſum [d]. Quarta diuiſio ratione voluntatis,vt alia ſint voluntaria,vt diximus [e],alia inuolũtaria, quæ vel impetu,vel caſu fiunt, vt paulò antè docuimus in c. 3. huius libri. Quinta ex Ariſtotele [f], alia ſunt clanculatia,alia violẽta:clanculatia,vt furtũ,adulteriũ,veneficiũ,ſtupriũ,occultæ cædes,falſum teſtimoniũ. Violenta & coacta,vt flagella,vincula, mors,rapina,mutilatio, accuſatio. In quibus hæc ſingularis notanda regula, delinquentes, quorũ ignorantia aliqua ex parte relenare poteſt vindictam,ſi clàm delinquant,grauius,quàm ſi palàm cõmittant,puniendos. Sexta diuiſio eſt ratione ꝓſequutionis criminis,vt alia ſint publica,alia priuata,alia neutralia,vt ſtellionatus [g]. Publica,quaſi populica dicta [h],quorũ accuſatio,ſeu proſequutio cuilibet de populo cõcedi poteſt [i]:ſcilicet nõ expreſsè lege ab accuſatione remoto [k]. Sicuti in popularibus actionibus quilibet ex populo ideneus

actor

---

a gl. in c. peccatum, de reg. iur. in 6. & ibi Ioan. And. & Abb. in c. peccatum 6 tum eſt illi. de pœnit. dist. 1. Ange. in quæſt. in Lect. Inſt.

b Ibidem.

c c. peccatum, de pœnit. dist.

d § ſequens, de obl. quæ ex del. vel quaſi del. naſc. & tit. de obl. quæ ex del. vel quaſi del. naſc. l. 1. ex facto in P.

e in § fin. de obligq. quæ ex quaſi del. naſc. cum ſimilib. ibi nota.

f § fin. eod. tit.

g § hoc de obligat. Iuſtin.

h Liuius facta, l. 26. de pœn. in P.

i l. 13. de legib.

k l. infans, ad l. Corn. de ſicar. in P. l. penult. ad l. Pomp. de parricid. in P. cum ſimilib.

l c. 2. de conſt. cui ap. Greg. Illatemus, C. de pœn. l. Gracchus, ad l. Iul. de adu. l. C. cum ſint lib.

m Caius, in l. ex maleficio, 3. l. 4. de actio. in P.

n l. res, l. 5. & l. rei appellatione, l. 23. de verb. ſig. in P.

o l. cum ratio, § fi. de bon. damnato.

p l. 1. § perſuadere, & § ferrum, de ſer. corrup. l. qui ſeruo, § 36. de furt. in P.

q Ian. hoc delictum. l. 10. & l. Neratius. l. 11. de ſer. corr. l. quoties, § mutata cauſa. cod. l. Iul. de vi publ.

r Iuuenti. l. 48. de reg. iur. § qua ratione, ad ſ. Aquil. l. ſi remonere, de § fur. cod. tit. in P. nullus, c. 62. de reg. iur. in 6.

s d. l. conſilij, & cùm quis, de teſtib. ſpoliato.

t c. ſicut dignum, § qui verò de homicid. l. non ſolum, § ſi mãdato, de iniur. in P. gloſ. in § ſubeo, in ver. certe, de obl. quæ ex del. naſc.

u Rochus de Curte, in repe. c. fin. de conſuet. col. 2. verſ. cõtra tamen.

x c. ſolet 5. de pœn. in 6. Clem. 1. eod. in Clem. 1. quia, ad l. Iul. maieſt. C. & nos in hoc crimine latius.

y Iuuenis, l. 6. ad l. Pompe. de parricid.

z D. Pau. ad Roman. 1. a l. 12. de rapto. virg. C.

b l. 3. § occiſorum, de ſenatuſc. Syllania. lib. 29. l. 11. 3. l. 3. § ſi maritus, eod. tit. Vlp. in ſua lege Aquilia, l. 45. & Paul. 3. ſententiarum, l. 46. ad l. Aquil. lib. 9. Pſal. 1. l. ſi ferarum, C. de noxa. actio. l. in omnibus, eo. tit. in P. c. l. 3. ſi quis quemad. ſenat. Syllan. in P. l. 1. de receptis. P. l. 2. C. de ijs qui dare vel aliter cui reſt occulta. d. l. ſententiam, ad leg. Aquil. e ſupr. c. 2. & docet adhuc Ariſto. lib. 4. Ethicorum ad Eudemum. f At ſtol. b eod. l. in c.

g l. 3. de ext. ſtellio. in P. h § conſequẽs, de iuſtit. & iure ap. Iuſt. i § 1. de publ. iudic. ap eundẽ, l. 1. eo. tit. P. k l. qui accuſare, de accuſ.

10 actor ſit [a]. Quamuis hodiè in Gallia receptum ſit, neminem præter triumuiros regios, ſeu procuratores fiſci, poſſe accuſare: ne potentioribus opprimantur innocentes, & calumniandi detur occaſio: vtque cõcordia inter regnicolas conſeruetur, vt ait Guilelmus Benedictus [b]. Neque enim ad quenquam magis pertinet, quàm ad principem, ſalutem reipub tueri: nec quiſquam alius videtur ei rei ſufficiens [c]. Aliter & potentium impunita delicta, & tenuiores oppreſſi erũt, quod fieri non debet [d] (nemine accuſante). Solet tamen in Gal-
11 lia priuatus iungi procuratori regio, vt in lite non vindictam publicam, ſed quanti ſua intereſt, perſequatur. Publicorum hinc ſeptima diuiſio ratione pœnæ, vt alia ſint capitalia, alia non capitalia [e]. Capitalia ſunt, quibus pœna capitis, ſeu periculum capitis imminet: non capitalia, quorum pœnæ non ad periculum capitis, ſed ad exiſtimationem pertinent [f]. Vlpianus [g] rei capitalis dãnatum ſic accipi debere tradit, ex qua cauſa damnato vel mors, vel ciuitatis amiſſio, vel ſeruitus contingit. Et ab Africano [h] rei capitalis damnatus intelligitur is, cui pœna, mors, aut aquæ & ignis interdictio ſit. Per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. Quod & Paulus probat [i], qui & non capitalia dixit, quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coercitio, pœna eſt. Nota alia publicorum delictorum eſt certiſſima, ſi ad ſtatum reipub. faciunt, ſi illum conturbent potiſſimùm, & diſſipent: hoc enim publicum ius dicitur, quod ad ſtatum reipublicæ principaliter pertinet: vt priuatum, quod ad ſingulorum [k]. Et priuata erunt crimina, quibus priuatæ vitæ affligitur commoditas, vt iniuria, furtum. Publica iudicia ſeu delicta enumerantur legibus publicorum iudiciorum ab Vlpiano [l], Iuliæ maieſtatis de adulterijs, peculatus, de vi publica, de vi priuata, de ambitu, repetũdarum, de annona, legis Corneliæ de ſicariis,
12 de veneficijs, de teſtamentis, legis Pompeiæ de parricidijs. Priuata delicta plura ſunt, quæ ad furtũ, & iniuriã referũtur, quorũ plures ſunt ſpecies, de quibus ſuo loco, quorum perſequutio ad priuatos etiã pertinet, quorũ intereſt [m].
13 Octaua diuiſio Bartholi eſt [n], alia eſſe ferè propè nulla, leuia, grauia, grauiora, grauiſſima. Ferè nulla, quæ & leuiſſima dici poſſunt: in quibus dolus nõ interuenit, nec inquiritur, vt damnum iniuria datum [o]. Leuia, in quibus dolus requiritur: verùm circa rem modicam verſantur [p]. Grauia, quæ admittuntur cũ dolo, in re magni præiudicij, quorum & pœna grauis ſtatuitur, vt ſi furtum rei eximiæ [q], ſi iniuria perſonæ inferatur [r]: eſt enim iniuria perſonalis grauior reali [s]. Grauiora ſunt, delicta publica, quibus tam ẽ pœna mortis naturalis nõ eſt impoſita [t]. Grauiſſima ſeu atrociora, ex pœna mortis cenſentur [v]. Grauiſſimum enim eſſe debet ſcelus, vt delinquens incorrigibilis iudicandus, cuius
14 pœna opus illud diuinum vitæ diſſolui iubet [x]. Diuidunt nonò & Theologi crimen [y], in actuale, & originale [z]. Rurſum ſubdiuidunt actuale, ſcilicet quod quis agit, ratione triplicis obiecti in quod peccatur: in peccatum in Deum, in proximum, & in ſeipſum. Per modum autem agendi quædam cogitationis, quædam ſermonis, quædam operis dicuntur. Item commiſſionis, & omiſſionis. Diſtinguunt & actuale per peccatum veniale, & mortale: mortale dicitur, quando anima per peccatum venit vſque ad auerſionem ab vltimo fine, ſcilicet Deo: quia enim ille lapſus naturaliter eſt irreparabilis ſine medio, dicitur peccatũ mortale, quòd vita animæ, gratia Dei ſit. in ipſo enim viuimus & ſumus, ſicut ait D. Paulus [a]. Et D. Ioannes, *in ipſo vita erat* [b]. Et Aratus, πάντῃ δὲ Διὸς κεχρήμεθα πάντες *vbique autem omnes Deo indigemus*. Quando autem fit deordinatio citra auerſionem à Deo, & circa media, deordinatio reparari poteſt, dicituréq; veniale. Sic ſtipendia peccati mors: gratia autem Dei, vita æterna [c]. Mortale aliter dicitur, voluntas retinendi aut conſequendi q, iuſtitia vetat [d]. Dicuntur mortalia peccata, criminalia, & capitalia [e]: nam peccatum cùm conſummatum fuerit, generat mortem [f]. *Et eſt*, inquit D. Ioannes, *peccatum ad mortem, aliud non ad mortem* [g]. Septem mortalia peccata eſſe

[a] l. 1. & 2. de popul. actio. lib. 47. P. tit. 23.
[b] Guill. Bened. in repet. c. Raynutius, in ver. mortuo itaque teſtatore, nu. 200. de teſta.
[c] Paul. l. 3. de offic. præf. vigil.
[d] Iuſtinian. de offic. præfi.
[e] Paul. l. 2. de publ. iudi. lib. 47. P. tit. 1.
[f] l. capitalium, l. 2. 8. de pœn. in P.
[g] Vlp. in l. 2. eod.
[h] Africa. l. edicto prætoris, l. 13. de bono poſſe. li. 37. P. tit. 1.
[i] l. 2. de publ. iudic.
[k] § huius ſtudij, de tutel. & ratio. ap. Iuſtin. l. 1. § huius ſtudij, eod. P.
[l] Vlp. l. 1. de publ. iudic. in P.
[m] glo. rubri. in tit. de popul. actio. in P.
[n] Bartholus § ſi mandatu meo. l. non ſolum, de iniur. in P.
[o] d. l. non ſolum, § ſi mandatu, & ibi gl., l. liber homo, & ibi nota de iniur. in P.
[p] vide l. leuia, cum glo. de accuſatio. in P. l. ad ea, de regul. iur. l. ſi liberis, de furt. & l. reſpiciendum, § ſorte, de manumiſſ., & reſpiciendum, de pœn. d. l. ad ea, de regul. iur.
[q] l. auxilium, § in delictis, de minor. 25. anni in P. l. reſpiciendum, §. furtis, de pœn. d. l. ad ea, de regul. iur.
[r] d. l. non ſolum, § ſi mandatu.
[s] l. in ſeruorum, de pœn.
[t] glo. in l. auxilium, § in delictis, de minor. P.
[v] glo. in d. § in delictis.
[x] c. cùm non ab homine, de iudic. ap. Gregor.
[y] Vide Viguer. in inſtit. Theolog. c. 32. ver. 1.
[z] tota fere 4. diſt. de pœnitent. in vol. Decret. Bonifacij D. Paul.
[a] D. Ioan. Euang. c. 1.
[b] D. Paul. ad Roma. 6. c.
[c] ca. 2. 15. q. 1.
[d] ca. quum oriretur § aliàs, 25 diſt.
[e] D. Iacob. c. 1.
[f] D. Ioan. epiſt. c. 5.

inter Chriſtianos nullus, vt opinor, ignorat: ideò de his nihil vltrà, cũ eo modo non tractentur in foro contentioſo, ac in foro cõſcientiæ, & exomologeſeos. Venialia peccata ſunt quæ ex fragilitate hominis contingũt, quæ nullus homo vitare poteſt [a]: non enim eſt homo, qui non peccet [b]. Quæ ſi negligantur, etſi minima, tamen conſuetudine diſponunt hominem ad mortalia [c]: veluti cùm per rimulas aqua nauim ingreditur, ſi non proſpiciatur, tandem naui ſubmerſionẽ minatur [d]. Et veniale dũ placet, mortale fit. Venialia peccata [e] D. Auguſtin[o] enumerat, ideo nõ repeto. Venialia arbitror dici, ob facilẽ viã veniæ impetrãdæ: nã illa delẽtur facilè modis in iure põtificio relatis, oratione dominica, eleemoſinis [f], ieiunijs, euchariſtia ſacroſancta [g], p̃sbyteri benedictione [h]. Originale peccatũ eſt, q̃ ex traductione naſcitur Adæ in omnes poſteros, qui ab eo per rationem ſeminalem proceſſerunt, in primo inſtanti creationis & transfuſionis animæ rationalis. Quod in Adamo quidẽ actuale fuit: nam per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. Et ita in Adamo omnes peccauerunt [i]. Originale peccatum dicitur, infirmitas carnis, languor naturæ, & concupiſcentia carnis [k]: cuius particeps omnis, qui ex coniunctione humana in lucem editur [l]. Quodque olim in lege, & tempore Abraami circunciſione, in Euangelica nũc baptiſmo elitur [m]. Decima diuiſio, vt quædam ſint delicta, in quibus eſt locus pœnitentiæ: quædam quæ non admittãt. Quæ vt intelligamus apertius, diſtinguimus hic forum conſcientiæ à foro ciuili, & controuerſiarum. In foro namque conſciẽtiæ perpetuò pœnitentiæ locus eſt [n]. Venit enim Deus vocare peccatores, & eos ſaluos facere, ſi pœniteant [o]: quia in perfecta pœnitẽtia Deus intuetur cõtritionem, confeſſionem, & ſatisfactionem, & miſericordia ſua gratiam ſuppeditat & facit [p]. At in ciuili foro contentioſo diſtinguitur, an poſſit fieri declaratio, in præteritum non fuiſſe delictum: & tunc illud admittit pœnitentiam [q]. Aut delictum nõ poteſt reduci in priſtinum ſtatum, ſed remanet actus, vt homicidiũ, falſum, & ſimilia, & tunc crimina illa non admittunt pœnitentiam [r]. Aut ſi poſſit in priſtinum actum reduci, iterum quæritur, an is qui deliquit concitatus vel commotus à re, in quam deliquit, fuerit: & tunc admittitur pœnitentia [s]. Vel an aliundè, quàm à re ea commotus deliquerit: & tunc ſi ex eo delicto datur actio ad conſequendũ quantum interſit, admittitur pœnitẽtia, ſi ex ea deſinat intereſſe [t]. Si verò actio datur ad pœnã, & actio eſt pœnalis ex origine, nõ admittitur pœnitẽtia [v]. Vndecima diuiſio, vt quædam crimina ſint priuilegiata, alia quædã communia. Quæ diuiſio obſeruanda eſt in Gallia, vbi magiſtratus regij ſeculares habent poteſtatẽ iudicandi & condemnandi eccleſiaſticas perſonas criminali iudicio, in caſibus priuilegiatis [x]. Alioquin enim iure cõmuni nullo modo eccleſiaſticæ perſonæ de crimi nibus coram iudicibus ſecularibus accuſari, vel damnari poſſunt: quantũuis contraria ſit conſuetudo, quæ improba eſt [y]. In ſtilo parlamenti [z] caſus priuilegiati & regij ponuntur, de quibus principis magiſtratus cõtra clericos etiã cognoſcũt. quod firmauit regia iuſſio [a]. Delatio armorum vetita, & crimina, quæ ex ea ſequuntur. Quando poſtquã iniecit manũ rex bonis, contra tutelã vel clientelã regiam, quã vocãt ſauuagardiã, quippiam fuerit quis amolitus quod pluribus ſenatuſconſultis ratum eſt. Addit Boërius [b] crimen falſæ monetę, læſæ maieſtatis, ſeditionis. Guido Papæus [c] latè etiã diſputat aduerſus eccleſiaſticas perſonas, de crimine per illas cõmiſſo, notionẽ temporalis iudicis eſſe, ſi eaſdem in ipſo crimine etiã communi deprehendat in habitu, vel cum veſtibus nõ clericalibus. Inter crimina etiam priuilegiata, quibus ratio eccleſiaſticæ qualitatis nõ habetur, eò q̃ ex his priuilegiũ clericale permittur, ſunt aſſaſſinatus [d], apoſtaſia [e], ab armato clerico vt dictũ cõmiſſum, quia is priuilegiũ amittit fori [f]. Si clericus ſit hiſtrio, mimus, nec tertiò monitus deſiterit [g]. Si de gradu deiectus, exauthoratus clericꝰ delinquat: mutat enim foro amiſſo

priuile

a ca. medicina, § tres ſunt, de pœnit. diſtin. 1.
b 2. Paralip. 6. ad Roma. 3. D. Ioan. epiſt. 1. c. 1. ca. vt cognouerunt, §. opponitur, de pœn. diſt. 3.
c ca. vnum oratium, § criminis, 25. diſt.
d d. ca. vnum oratiũ, § alias, 25. diſtinc.
e D. Auguſt. ad Seleucianum, epiſt. 108.
f ca. medicina, § primo, de pœnit. diſtin. 1.
g ca. ante finem, can. panem de aliis, de pœnit. diſtin. 2.
h can. presbyterum, 24. diſt.
i ad Roma. c. 5. vide can. quæris, de conſecr. diſt. 4. & can. placuit vt quicunque, eod. diſt. Magiſtr. ſentent. libr. 2. diſtin. 30. viden D. Thomas, 1. 2. q. 81. art. 1.
k ca. illud relatum, § itaque, 15 q. 1.
l Pſal. 50. Ecce enim iniquitatib &c. can. firmiſſimè, de conſecrat. diſt. 3.
m ca. ex quo, eod.
n l. inter claras, de ſum. trinit. C.
o Sapien. 11. Eccleſi. 2. ad Rom. 2. Apocal. 2 can. diaconi, 93 diſt.
p ca. non ſuffic. it, de pœnit. eſt 1. ca. 1. de pœnit. diſt. 3.
q vt in l. 1. de crim. ſellio. C. & in l. ſi adulterij cum inceſtu, § 1. de adulter.
r l. hi qui ſanctam, de apoſta. C.
s l. 1. § 1. de ſer. fugi. in P.
t l. ex hoc edicto, § pen. de alien. iudi. mut. cau. fac. in P.
v l. qui ea mente, de furt. in P.
x Chaſſa. in titul. des ſuſpects & droit de recuſer, §. 5. ad verſ. il naguere, in conſuetu. Burg. Boer. deciſ. 297. num. 1. Guiſl. Bened. in repe. c. Raymundus, ad verba & vxorẽ, deciſ. 2. num. 141. & ſeq.
y can. 1. & 2. 11. q. 1. c. ſi clericꝰ, de iudic. c. ſi diligenti, de foro compe. c. ſi iudex laicus, de ſent. excom. § nẽ ſtatuimus, de ſtatu. & conſuetud. collat. 3. in Am. bauth. ſtatuimus, de epiſ. & cler. C.
z in ſtil. parlam. tit. quor. cogn. ſpectat. pertin. ad regem.
a Guiſl. Bened. vbi ſup. n. 144.
b Boer. deciſ. 297. nume. 14.
c Guid. Pap. deciſion 338. facit c. ex parte, de priuileg. c. perpendimus, de ſentent. excomun. dummodo monitio præcedat c. ſi iudex, eod. in 6.
d c. 1. de homicid. in 6.
e c. 1. de apoſta.
f c. in tua mente, de ſent. excom.
g cap. 1. de vita & hon. cler.

priuilegium [a]. Veluti si tanquam incorrigibilis anteà fuerit depositus [b]. Si clericus sit coniugatus, non deferens tonsuram [c]. Item si non sit forum ecclesiasticum, cuius defectu secularis de ecclesiastica persona delinquente cognoscet [d]. Si clericus carnifex, lanio, caupóue factus sit, nec monitus abstinuerit ab his [e]. Si bigamus [f], si post admissum crimen fiat clericus [g]. Communia crimina dicuntur itaque, de quibus iure communi potest iudex ecclesiasticus inter personas sui fori cognoscere, non autem temporalis.

19 Duodecima diuisio, alia esse regia crimina, alia non vtique. Regia illa sunt, quorum notio ad magistratus regios, non autem ad magistratus iuridicos dominorum locorum pertinet: nisi ex indulgentia illis à rege permittatur. Inter hæc, regia crimina sunt, delatio armorum, si cum turba, & hominum collectione fit [h], crimina, quæ admittuntur contra tutelam regiam seu saluagardiam, seu fidem publicam, vel aduersus manus regiæ iniectionem [i], notio de falsa moneta, de hæresi.

[a] c. neminē, de verb. sig. c. 21. de pœn. in 6.
[b] c. cùm non ab homine, de iudic.
[c] c. 1. de cler. coniu. in 6.
[d] ca. princeps seruli, & ibi glos. 24. q. 3. clem. 1. de vit. & hon. cler.
[e] c. 1. de biga. in 6.
[f] Bart. in l. 1. de pœn. P. Iason, in l. cùm quædam puella, col. 34. de iurisd. om. iudi.
[g] in fin. curi parlam. tit quor. cog. perr. ad regem, §. 1. de armis, in Auth. 1. vt armo. vsus inscio princ. inter d. fit lib. 11. C. c clerici, de vit. & hon. cleric.
[h] d. tit. fi. parlam.

FINIS LIBRI XXX.

De

DE POENIS.

LIBER XXXI.

Quid ſit pœna. Cap. 1.

Lib. 48. P. tit. 19. Lib. 9 C. tit. 47. In Decret. & in Sex.

1 *Pœna ſynonima, ſupplicium, vindicta, vltio.*
2 *Pœna vnde declinatum nomen habet.*
3 *Quid ſit.*

EQVITVR nunc vt in vniuerſum de pœnis tractemus, & generali quadam conſideratione quæ ad illas pertinent annotemus. Et primùm quid pœna, & quare impoſita ſit, & deinc de diuerſitate pœnarum. Pro eodem ponuntur pœna, vindicta, ſupplicium, vltio. Pœna, inquit Varro [a], à puniendo, vel à ponendo, aut quòd peccatum ſequitur, quaſi ponè peccatum. Adrianus Turnebus [b] notat in vetere codice Varronis legi à pœniendo, pœnam dictam. Item legit & pœnam à ponè, quod eſt poſt, declinari. Arbitror autem punio eſſe à pœna potius deriuatum verbum: vt enim dicebant antiqui pro munio moenio, ſic pro punio poenio. Vtrũque autẽ à Græcis defluxit à ποινὴ, ῆς, poena. ποινὴ autẽ à πένος, teſte Gaza, vt annotat Iacobus Tuſanus [c], ποινὴ ἐστὶ ἀμοιβὴ πάσχοντος ἀνθρώπου τι. id eſt, *pœna eſt peccati vltio.* Nam vt ait Pauſanias [d], τὰς τιμωρίας ἐπὶ πλεῖστα τῶν ἀνθρώπων, ἀνόμασαν ποινάς. id eſt, *vltiones ſeu punitiones hominum antiqui dixère pœnas* Poenæ itaque appellatio generalis eſt, ad omnia delicta pertinens. *Pœna,* inquit Vlpianus [e], *eſt noxæ vindicta: & pœna fraus, & ipſa noxa dicitur, quaſi pœnæ quædam præparatio.* Et Labeo poenas eſſe ſingulorum peccatorum ait [f].

1

2

3

a Varro, 4. de Ling. Lat.

b Turneb. in commentar. in Varro. annot. 42.

c Iacob. Tuſanus, in lexico.

d Pauſan. in Laconicis.

e Vlp. in l. aliud eſt fraus. l. 231. de verb ſig. P

f Lab. in l. ſi qua pœna, l 244. eod.

De diſtinctione pœnarum ex cauſis puniendi. Caput 2.

1 *Pœnarum tres appellationes ex diuerſis cauſis puniendi.*
κόλασις pœna quid. eod. νουθεσία pœna. eod. παιδεύσεως pœna quid. eod.
2 *Caſtigationis pœna qua.*
3 *Pœna inuenta ad emendationem delinquentium: & aliorum, qui eorum exemplo delinquere poſſent.*
Venia facilitas dat delinquendi occaſionem. eod.
4 *Mala impunita diuturnitate temporis creſcunt.*
5 *Puniendæ quare citò delicta.*

6 *Peccatum ob vnius sæpè affligitur ciuitas.*
7 Τιμωρία *species pœnæ quid.*
8 *Pœnæ imponendæ ratio alia, conseruatio dignitatis læsi.*
9 Esmande honorable *quid.*
10 παράδειγμα *quæ pœna.*
11 *Pœnæ alia ratio statuenda, vt cæteri à simili maleficio punito terreantur.*
12 *Pœna affecta quare interdum bruta, & res inanimata.*
Canes furca suspensi. eod.

1 EX causis tribus puniendi, tres quoque poenæ diuersas appellationes philosophis placuisse refert Aulus Gellius [a]. Vna est, quæ νουθεσία, id est, commonitio, in mentem reductio. Vel κόλασις, id est, animaduersio scilicet, vel punitio. Vel παραίνεσις, id est, admonitio, dicitur. Cùm pœna adhibetur castigandi atque emendandi gratia, vt is, qui fortuitò deliquit, attentior fiat, & emendetur. Simplicem & leuem correctionem esse νουθέσιαν, admonitionem existimo. Et plus est ἐπιτιμᾶν, increpare, quàm νουτετεῖν, vt constat ex loco Synesij νουθετήσας οὐκ ἔπεισα, ἐπιτιμήσας οὐρέθισα. Ideo præcedere hanc monitionem, seueram pœnam existimo, vt apud D. Paulum [b], αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπτε ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει, ὢν αὐτοκατάκριτος, id est, *hæreticum hominem post vnam aut alteram admonitionem deuita, sciens quia subuersus est, qui huiusmodi est, & delinquit, cùm sit proprio iudicio condemnatus.* Correctio illa & potest esse priuata, dum verbis quis monet, vt desistat à peccato, vt apud D. Matthæum [c] Dominus ait, *si peccauerit in te frater tuus, corripe eum, inter te & ipsum solùm.* Alia publica & manifesta, quam pœna sequitur, vt illa, *si non audierit ecclesiam, sit tanquam ethnicus & publicanus.* Plus autem proficit correctio apud prudentem, quàm decem plagæ apud stultum [d]. Quia peruersi difficilè corriguntur [e]. Et qui odit correctionem, minuetur vita [f], & hoc odium est vestigium peccatoris [g]. Nec amat pestilens eum, qui se
2 corripit [h]. παραίνεσις idem est, sed correctionem explicat κόλασις: nam & medici κολάσαι, dicunt emendationem redundantis alicuius per alterius rei admixtionem, hoc est, καθελεῖν est ταπεινῶσαι. Nam & habet castigatio hæc seu emendatio, temperamentum supplicij cum misericordia: castigatur enim delinquens, vt peccator, sed ei indulgentur aliquantum pœnæ, vt homini & ad peccandum prono [i]. Sic publicam correctionem debet præcedere admonitio priuata, qua tentemus, num ægroto delinquenti possit salubre remedium esse [k]. Et post priuatam, publica admonitio hæc; quæ correctio est, sequitur, id est, pœna est quædam ad emendandum homines inducta, qua tẽtant nomothetæ meliores reddere. Et quamuis aliquando videatur reus incorrigibilis, & insanabilis: tamen remedia quædam & pœnas ordine seruato imponi oportet, vt exploremus si forsan emendetur. Non secus quàm in morbis desperatis medici, quamuis mortis proximæ præsagia cognouerint: tamen pharmaca propinare non omittunt ægrotis, & congruè
3 medentur [l]. Proinde prior hinc colligenda ratio, cur poenæ inductæ sunt: nempe ad emendationem & correctionem hominum delinquentium [m], & aliorum, qui horum exemplo delinquere possunt. Quod & firmat Demosthenes [n]. Et Plato [o], *Conuenit*, inquit, *omnem, qui ab aliquo rectè punitur, vel ipsum fieri meliorem: vtilitatémque percipere, vel cæteris exempla dare, vt illi pœnas aspicientes meliores efficiantur. Quidam verò apud Deos & homines ita dant pœnas, vt vtilitatem aliquam referant, si sunt qui peccata sanabilia commiserint, quibus dolor cruciatúsque prodest & apud homines, & apud inferos: non enim potest aliter quis ab iniustitia liberari. Qui autem extrema iniustitia detinentur, ac propter huiusmodi delicta sunt insanabiles, non pro eorum vtilitate dant pœnas, sed in exemplum aliorum.* Sic interest semper reipub. delicta puniri [p], & poenas ob maleficia solui magna

a Aul. Gell. lib. 5. c. 14.
b ad Titum, c. 3.
c D. Math. c. 18 ca si peccauerit, 2. q. 1. ca nouit, de iudic. c. 2. c cùm dilect. c. pen de accusat. ap Grego.
d Prouerb. 7.
e Ecclesiastes c. 3.
f Eccles. c. 19.
g Eccles. c. 21.
h Prouerb. 15.
i ca. duo, 23. q. 4. ca. qui syncera, 45. dist. ca. disciplina, eod. ca. fraternitas, 12. q. 2.
k ca. accusatio, in 1. § fin. 2. q. 7. ca. ad finem, 23. q. 5.
l ca. Nabuchodonosor, §. item qui, 23. q. 4.
m l. si pœnam, de pœn in P. ca. prodest seueritas, 23. q. 3. l. 1. de iustit. & iure.
n Demosthe. contra Neæram.
o Plato, lib. 34. in Gorgia.
p l. ita vulneratus, ad l. Aquil. l. si longius, §. 1 vbi quis age. vel conuen. deb. l. in delicta, §. cùm dominus, de nox act. o. l. Stichum aut Pamphylũ, de solutio. in P.

gna ratio ſuadet [a]: vt quos maiorum exempla à malis non reuocant, pœna caſtiget [b]. *Quoniam*, vt inquit Theodericus rex Gothorum, *emendatio malorum rerum nos delectat, ne conceſſa videatur ex taciturnitate malè agendi licentia* [c]. *O conſuetudo peccandi*, vt ait Cicero [d], *quantam habes iucunditatem in improbis & audacibus, cùm pœna affuit, & licentia conſequuta eſt!* Iuſſum eſt rectoribus prouinciarum, ne ſinant crimina coaleſcere, ſed puniant [e]: ne facilitas veniæ incētiuum tribuat delinquēdi [f]. Quia impunitatis ſpes, magna, teſte M. Tullio Cicerone [g], eſt peccādi illecebra. Et ita metu pœnæ futurum, ne quis temerè ad delinquendum proſiliat [h]: ſitque inter homines innocentia [i]. Alioquin enim ſocietas hominum vlla vix conſiſtere poterit, niſi corrupti mores emēdentur. Ex quibus paulatim tabe infecta, neceſſarium eſt, vt tandem intereat, niſi celeriter ab initio ſubueniatur: vt in morbis corporis accidit, teſte Dione [k], & Cicerone [l]. Nam vitio, aut poena, remedium eſt, ſecundum Ariſtotelem [m]. Malum autem, cùm perſeuerat, augetur: & remedium eſt contra peccatum accelerata correctio [n]. Tantò enim ſunt grauiora peccata, quantò diutius detinent animam alligatam [o].

Nam [p] *mora dat vires, teneras mora præcoquit vuas,*
Et validas ſegetes, quæ fuit herba facit.
Quæ præbet latas arbor ſpectantibus vmbras,
Quo poſita eſt primùm tempore, virga fuit.
Tunc poterat manibus ſumma tellure reuelli,
Nunc ſtat in immenſum viribus aucta ſuis.
Principiis obſta, ſerò medicina paratur,
Cùm mala per longas conualuēre moras.

Et paulò poſt,

Vidi ego quod fuerat primò ſanabile vulnus
Dilatum longæ damna tuliſſe morę.

Erit itaque è republica, citò de maleficiis exigi pœnas, & tunc ea probè gubernari dicetur, authore Platone [q], quando improbi dabunt poenas, exiguas inquam, ſi emendari poſſint delinquentes: ſin minus, extremas & ſeueras. Poenarum namque acerbitas ſæpè cogit eos, qui leuitate peiores fiunt [r]: idcò in illis plus ſeueritatis, quàm benignitatis accedere expedit [s]. Et mors, vbi deſperatio emendationis eſt, infligitur. Atque neceſſarium eſt ferro abſcindi vulnera, quæ fomentorum non ſentiunt medicinam [t]: vt vulgare axioma medicorum eſt, extremis morbis extrema eſſe remedia adhibenda. Et non corripere malos, ſed eos fouere, eſt eoſdem occidere [v]. Meliuſq; cum ſeueritate diligere, quàm cum leuitate decipere [x]. Et charitas non eſt, ſed langor, vbi mali mores digna pœna non caſtigantur [y]. Atque de his, & de puniendorum delictorum ordine audiamus Polybium ita loquentem [z]. *Non modò*, inquit, *vlcera in corpore hominum quædam recrudeſcere, vt ſanari nullo modo poſſint: ſed id longè magis humanis animis accidere. Vt enim vlceribus euenit, vt ſi illis medicamentum curandi cauſa adhibeas, vlcus ipſum vi medicaminis refricatum augeſcit: ſi verò curam eius negligas, longè magis ſua ipſius natura extenditur, neque prius deſinit, quàm omne ſubiectum corpus corruptum, labefactumue ſit. Ita animis quoque conſimiles interdum morbi & tales accidunt, vt nullum ex reliquis animalibus homine atrocius atque efferatius ſiat; cui ſi interdum veniam, aut impunitatem conceſſeris aliquam, aut benignitate fueris eum promeritus, id omne, dolum fraudémque exiſtimans, erga beneficium longè ſit magis infidus. Si verò ei te oppoſueris, nihil eſt adeò ferum, crudele, nepharium, quod non facilè aggrediatur, laudem ſibi eam temeritatem exiſtimans, donec ad extremum omnino efferatus animus, humanam naturam eruit. Quarum rerum initium, ac ſanè maiorem partem, mali mores adferunt, & depraua à teneris annis educatio.* Hactenus Polybius. Hoc itaque commodum reſpub. recipiet ex pœna debita immedicabili malo, vt ſaltem alij non inficiantur ab hoc qui ſublatus erit. Item ne ob delictum impunitum, grauius in alios eiuſdem

ciuita

[a] l. ſi à reo, l. 7. §. fin. de fideiuſſo. I.
[b] Lt. de emend pro pinq. C. & vt clericorum, de vit. & hon. cleri. c. cùm in cunctis, § clerici quoque, de elec. ap. Gregor. ca. plurimos, 82. diſt. c. fuſtibus, §. in pœnis, de pœn. in 6.
[c] Caſſiod. lib. 3. Variar. 31. & Theoderic. ad ſenatū Roma. & lib. 2. epiſtol. 13. Sidon.
[d] Cic. 3. in Verrem.
[e] l. per omnes, de defenſo. ciuita. C.
[f] c. vt clericorum, §. 1. de vita & hon. clerico.
[g] Cic. pro Milo.
[h] l. ſi operis publici, C. de pœn.
[i] ca. factæ ſunt autem leges, 4. diſt.
[k] Dion Caſſius, lib. 42. Iuſtor.
[l] Cic. in Vatinium, & Philipp. 9.
[m] Ariſtot. 2 Rhetor. ad Theod. c. 14.
[n] Theodericus Aurigemi viro venerabili apud Caſſiod. lib. 3. Variar. epiſtol. 24.
[o] c. cùm ſapto, c. 11. de conſuet. lib. 1. Decre. tit. 4. c. cùm in eccleſia, de ſimo. c. cùm haberet, de eo qui duxit in ma. quam poſt. per ad.
[p] Ouid. 2. de remed. Amor.
[q] Plato, lib. 1. dialo. de Amato. vel de philoſop.
[r] l. 3. de iuſt & iur. 7. ca. fraternas, 12. q. 2. ca. ſeq. & ca. illud, 24. q. 3.
[s] ca. quia aliquanti, 82. diſt.
[t] ca. qui vtilis, 23. q. 5. ca. ſed illud, 45. diſt.
[v] ca. non omnis, & ca. non oſculatur, 5. q. 5.
[x] ca. non pates, & ca. ſeq. 23. q. 5.
[y] Polyb. in fine 1. lib.
[z]

ciuitatis homines contingat: sæpè enim ob vnius delictum, dum non vindicatur, Deus in vniuersum iratscitur populum. Sicuti explicat Hesiodus,

πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις ἐκακῆ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ,
ὅς τις ἀλιτραίνει, καὶ ἀτάσθαλα μηχανάαται. id est,
Sæpe ciuitas vniuersa ob malum virum punitur,
Qui peccat, & iniqua machinatur.

Polluitur ex vno peccatore populus, sicut ex oue morbida grex vniuersus inficitur. Et vno fornicante, vel aliud quodcumque scelus committente, plebs vniuersa poenas patitur [a]. Ex scelere vnius Achami, quòd de anathemate hostium accepisset pecuniam & regulam auream, Deus vniuersum populum Israelem affligebat, donec is fuit de medio poena sublatus [b]. Propter peccata non castigata filiorum Heli sacerdotis, populus in manu Philistinorum corruit [c]. Ob Ionæ peccatum suscitata periculosa in nautas tempestas, donec ille fuit in mare proiectus [d]. Sunt his similia exempla, quibus ostenditur dilucidè vnius ob delictum alios sæpè puniri [e]. Et interdictio sacrorũ
7 fit pluribus, pro vnius cuiusdam delicto [f]. Item & excommunicatio [g]. Altera species & nomen aliud poenæ, Τιμωρία Græcis dicitur, eamque causam animaduertendi esse tradunt, cùm dignitas authoritasq; eius, in quem peccatum est, tuenda est: ne prætermissa animaduersio eius contemptum pariat, & honorem eleuet. Idcirco id ei vocabulum factum à cõseruatione honoris putant [h]. Est enim τιμὴ, honor. Vnde etiam & apud Homerum τιμὴ quoque pro poena, pro vindicta, ad resarciendum honorem, vt [i],

τιμὴν ἀρνύμενοι Μενελάῳ, σοί τε ἄνωγα
πρός Τρώων.
A Troianis pœnas repetentes.

Et rursum apud eundem [k], conuenit in monomachia Alexãdri, & Menelai.

εἰ δέ κ' Ἀλέξανδρον λάχοι ξανθὸς Μενέλαος,
Τρῶας ἔπειθ' Ἑλένην, καὶ κτήματα πάντ' ἀποδοῦναι,
τιμὴν δ' Ἀργείοις ἀποτινέμεν ἣν τιν ἔοικεν. id est,
Vt si Alexandrum (seu Paridem) *occideret flauus Menelaus,*
Troianos præstò Helenam, & omnes opes reddere
τιμὴν, id est, mulctamq; illam honoris, *largiri pendere, quam oporteret.*

Aristoteles [l], inter δίκασιν, & τιμωρίαν hoc discriminis constituit, quòd ἡ δίκασις sit ἕνεκα τοῦ πάσχοντος: ἡ τιμωρία autem, τοῦ ποιοῦντος, ἵνα ἀπολαύσωσι. id est, *Cognitio seu pœna eius gratia, qui patitur*, scilicet vt corrigatur: *timoria seu mulcta vel*
8 *vltio, eius qui facit* (scilicet qui expetit) *vt impleatur.* Quamobrem inde aliam poenarum rationem constituimus, poenam & ad conseruandam dignitatem, & legum quæ prohibent admissa, & eorum qui læduntur inductam. Non enim licet impunè leges irridere transgrediendo [m]. Sic etiam prætor titulum præscripsit de postulando, habendæ rationis, suæq; dignitatis tuendæ, & decoris gratia [n]. Debet enim dignitatem suam conseruare magistratus illæ-
9 sam, quantum fieri potest, ne illo abutantur subditi [o]. Et poena quoque ad solatium eorum, qui crimine læsi sunt, statuitur [p]. Inductæ etiam sunt multæ pecuniariæ & honorariæ poenæ, quas in Gallia nominamus *Esmandes honoraires*, quasi honori satisfacientes, quæ timoriam explicant in criminibus,
10 tum priuatis, tum publicis. Tertia ratio vindictæ est, quam Græci παράδειγμα
11 dicunt, id est, exemplum, cùm punitio propter exemplum necessaria, vt cæteri à similibus peccatis, quæ prohiberi publicè interest, metu cognitæ poenæ deterreãtur [q]. Idcirco veteres quoque nostri exempla pro maximis, grauissimisq; poenis dicebant. Plato [r] supplicium hoc παράδειγμα dicit ἄλλοις γενέσθαι, ἵνα ἄλλοι οἱ ὁρῶντες πάσχοντα φοβούμενοι, βελτίους γίνοιντο. id est, *exemplum alijs fieri, vt alij videntes patientem*, scilicet supplicia, *sibi timentes reddantur meliores.* Poena hæc exemplatis maior est, non absolutè tamen, sed ratione delicti, cui imponitur: vt ratione eius & secundum quid maior sit. Nec putandum

[a] ex Hieronym. in Hieremiam in ca. sed plus, 45 dist. ca fertur, 1 q 1. ca. resecandæ, 24 q. 3.
[b] Ioſue, 7. ca. ecclesia, 1 q 4.
[c] 1 Reg. 4.
[d] Ionæ 1.
[e] ca. gens Anglorũ, 56 dist. ca si ea, 23 q 4 ca non turbatur, 24 q. 1 ca. si quis cum militibus, 1 q. 2. ca in summa, 1 q 4.
[f] ca si quis episcopus, 11 q. 3. & ca. seq. ca. non est vobis, de sponsalib.
[g] ca nimor, 17 q. 4.
[h] Gell. lib. 6 c. 14.
[i] Homer. Iliad. 1.
[k] Iliade 3.
[l] Arist. 1. Rhetor.
[m] li. & 2. de legib. in P.
[n] Vlp. l. 1. de postul. lib 3. P sit 1.
[o] l. obseruandum, de offi. præsid. P. l. 1. §. si seruus hæres, de ver. insp. in P.
[p] l. capitalium, §. famosis, de pœn.
[q] Aul. Gell. lib. 6. c. 14.
[r] Plato, in Gorgia.

est,

est, eam mortem semper habere: quamuis & in ea etiam, & in modo inferendi supplicij sit paradeigma. Sic Thucidides [a], κολάσατε δὲ ἀξίως τούτους τε καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις, παράδειγμα σαφὲς κατασήσατε, ὡς ἂν ἀφίσηται θανάτῳ ζημιωσόμενον. Plutarchus pro infamare, hoc verbo vsus, cùm dixit [b], Archilochum obscœnis versibus seipsum, παραδειγματίζειν, id est, *infamen reddere*. Sic D. Paulus ἀνασταυροῦντας τοῖς ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας. Imperator Alexander [c], execrabile delictum eius, qui dominum vendiderit ea lege, vt exportaretur, capitali pœna in exemplum vindicari iubet. Callistratus [d] quoque, famosos latrones in his locis, in quibus grassati sunt, furca figendos compluribus placuisse scribit, vt & conspectu deterreantur alij ab iisdem facinoribus. Ea ratione Vlpianus respondit [e], abigeos durissimè puniendos, non vbique tamen, sed vbi frequentius est id genus maleficij: eademq; in aliis plerisque iuris capitulis in pœnis statuendis receptum [f]. Tryphoninus etiam expressè [g], *malè meritus*, inquit, *publicè, vt exemplo cæteris ad deterrenda maleficia, etiam egestate laborare debet*. Proinde in detestationem criminum, sæpè in inanimata & bruta animaduersum legimus, quorum occasione delicta contigêre, vt obseruatum in brutis, cum quibus nephariè se quis coniunxerit [h]. Docuit & exemplarem illam pœnam Plato [i]. Legimus anseres Romæ olim ob conseruatum Capitolium, quòd clangore canibus dormientibus aduenientem hostem prodissent, præmio affectos, & canes suspensos, quòd non latrassent, ac si illorum factum ad perfidiam & proditionem facere videretur. Et posteà eadem de causa supplicia annua canes pendebant inter ædes Iuuentutis & Summaui, viui in furca sambucea in arbore fixi, vt narrat Plinius, & alij [k]. Refert Aeschines contra Ctheſiphontem, Athenis lapidem, ligna, ferrum, quòd delapsa hominem occidissent, exterminata esse, non alia de causa, quàm vt homines exemplo discerent, quale supplicium pararetur illis, si simile admitterent, cùm vsu rationis donati essent. Iubent leges sæpè domos etiam, in quibus crimina admissa sunt, dirui, in exemplarem & grauiorem pœnam, & detestationem delicti [l].

a Thucid. in 3.
b Plutar. lib. de curios.
c Alex. l. monere, l. 4 si ser. export. vē. lib. 4. C. tit. 55.
d Callist. l. capitaliū, l. 28 § famosos, de pœn. in P.
e Vlp. in l. 1. de abigeis lib. 47. P. tit. 14.
f l. 1. ad l. Iul. reper. C. l. aut facta, § fin. de pœn. l. sed si ego, § 1 ad Velleia. P. l. quamuis, de reb. eor. qui sub tute. in P. c. clericos, de cohabitat. cleri, & mulier. ca. Anastasius, 19 dist.
g l. bona fides, l. 31. depos. lib. 16. P. tit. 3.
h Leuit. 20. Ioseph. lib. 4. Antiq. Iudaic. fin.
i Plato, 9. de legib.
k Plin. lib. 19. c. 4. & 3. & lib. 10. c. 22. Limus, in 7.
l vt in l. 1. C. de fal. mone.

De diuisione pœnarum, & de multa. Caput 3.

1 *Pœna ciuilis, alia criminalis, & quid vtraque.*
Ciuilis rursum triplex, conuentionalis, legalis, iudicialis: & quid qualibet. eod.
2 *Pœna conuentionalis quando vsurarum loco est.*
Non potest applicari fisco. eod.
3 *Pœnæ conuentionalis, & vsurarum differentia.*
4 *Pœna legalis ciuilis quæ, & species.*
5 *Pœna iudicialis quæ.*
6 *Multæ condemnatio in fiscum quando infamiam irroget.*
Pœnam pecuniariam cui iudici liceat conuertere in corporalem, & contrà. eod.
Pœna diuisa in pœnam, & multam. eod.
Multæ & pœnæ differentia. eod.
7 *Num multam omnes iudices infligere possint. & 9.*
8 *Multæ cui loco adiudicarentur.*
Modus, & quantitas. eod.
9 *Aeterina lex de multa.*
10 *Multa fiebat olim in pecore antiquitùs. Et in ære posteà. & nu. 13.*
11 *Multa vnde dicta.*

11 Pœ

12 *Pœna criminalis in corporalem,& pecuniariam diuiditur.*
13 *Pœnarum criminalium aliæ capitales,aliæ non capitales: & capitalium aliæ maiores,aliæ minores.*
14 *Pœna capitalis vix primis temporibus rerumpub.fuit in vſu.& num.ſeq.*
15 *Sylla morte primus Romæ multauit.*
16 *Anglorum pœnæ capitales vix mortem habent.*
17 *Draconis leges quare crudeles.*
De morte homini inferenda nulla ſatis longa cunctatio. eod.
18 *Exilium antiquis pœna grauiſſima.*
Aquæ & ignis interdictio olim grauiſſima pœna. eod.
19 *Pœnæ ſeueriores eſſe debent creſcente audacia.*

1 PRIMA diuiſio ſeu diſtinctio pœnæ,vt alia ſit ciuilis, alia criminalis.Ciuilis eſt,quæ aliundè pendet, quàm ex cauſa criminis. Ciuilis triplex,conuentionalis,& legalis, & iudicialis. Pœna conuentionalis vna, quæ damni emergentis, vel lucri ceſſantis æſtimationem præſtat certam ex cõuentione:vt ſi intra certum tempus quid datum,factumúe non ſit,in pœnam aliquid pendatur [a]:certa ſemper inter contrahentes [b]. Et vſura quæ non præſens eſt, ſed ſub non ſoluendi conditione, quam quis ſtipulatur,poena eſt [c]. Sicuti & 2 poena,quæ inſerta eſt contractui mutui, loco vſurarum eſt:veluti ſi intra certum tempus mutuum non eſſet redditum. Quare & ad debitum modum, vſurarum poena reducitur [d]: quamuis aliàs ſæpè lex iubeat & vſuras, & poenam exolui [e]. Nam cum adiicitur poena excedens quantitatem contractus, præſumitur in fraudem vſurarum extorta [f]: non autem ſi facto ſeu faciendo inferatur.Et hæc poena vſque adeò ciuilis eſt,vt non poſſit ex conuẽtione applicari fiſco [g]. Huc itaque pertinent poenæ debitæ ob non impletos ex lege 3 contractus.Item quæ compromiſſis accedũt [h].Poenæ iſtæ in conuentione appoſitæ & petitæ,ratione fidei non ſeruatæ præſtãtur:vſura autem ratione moræ [i].Legalis poena ciuilis eſt,quãdo lege poena imponitur pecuniaria,pro reparatione dãni: cuiuſmodi ſunt illæ, quas per actiones poenales cõſequimur 4 ciuiliter,etiamſi ex crimine deſcendant, vt dupli,tripli,quadrupli [k]. In factũ, de effuſis,dereictis,ſuſpenſis [l],ſerui corrupti,& ſimiles [m].Eſt etiam hæc præſtãda,vel ratione fidei non præſtitæ,ſi lex imponat poenam non implenti:veluti pro ceſſatione,& moroſa dilatione [n],vel ob contumaciam,contemptemúe [o], 5 quam propriè & poenam dici autumat Alciatus [p]. Poena iudicialis etiam legalis eſſe poteſt,pecuniaria,à iure ſtatuta,à iudice prolata: interdum à iudice decreta [q], quæ dicetur multa pecuniaria:videlicet,vt ſemel moneam, poena 6 adiudicata parti pro damno, non autẽ ea,quæ pro reparatione & vltione criminis publica,fiſco adiudicari ſolet,quæ ciuilis nõ dicitur, vtpotè aliquomodo irrogans infamiam [r]. Cùm tamen ſimplex pecuniaria damnatio per ſe nõ infamet [s],etſi alia ratione,quàm criminis,æratio applicetur [t].Sic Vlpianus dixit agere poſſe aliquẽ pro crimine pecuniariter, iure ordinario [u]: quod & in eadem hypotheſi dixit agere ciuiliter [x]. Interdum ex legibus publicorum iudiciorum,& priuatorum criminum,qui extra ordinem cognoſcunt, præfecti vel præſides,in eos,qui poenam pecuniariam egentes elodunt, coërctionem extraordinariam indicunt [y]. Verùm non ab omnibus iudicibus iſta pecuniaria poena in corporalem conuerti poteſt,ſed tantùm à ſenatuſc. cui & corporalem in pecuniariam transferre tantùm licet, vt ait Guido. Pap.[z] Vlpianus [a] poenam,in poenam & multam diuidere videtur. *Pœna*,inquit, *generale nomen eſt,& omnium delictorum coërctio:multa,ſpecialis peccatis, cuius animaduerſio hodiè pecuniaria eſt. Pœna autem non tantùm pecuniaria, verùm & capitis, & exiſtimationis irrogari ſolet*. Alia differentia, multa ex arbitrio eius venit, qui multam dicit, & vbi poena delicto lege certa non imponitur: poena autem non irrogatur, niſi ex lege decreta. Proinde à poenæ determinatæ irro-

a Paul.l.in illa ſtipulatione l. 8. & Pap.in l ſi ita ſtipulatus,l.115.de verbo ob ig.
b l fin.de prætor.ſtipul.in P.l. ſi pulato iſta § ulteri. de verbor. big.
c ſecundum Hotoma. in l. l. Iulia, ſi certi pet. & in l. 1. de vſur.
d Gozã Cęſar,l.cum allegas,l 15. & l. cùm non frumentum,l 16. de vſur. libr.4 C. titul 32.
e l. 2 de eo quod certo loc. in P.l. Lucius.de actio. P. l. trairectitiæ,eod
f d.l.cum allegas, notatin l. ad noſtrã, de compens. l. vnic. de ſenten quæ pro eo quod inter profert C.
g l arbitrer inter certum,de arbit. in P.
h c dilecti, de arbit.
i l.qui ſine, de negeſtis.in P.l cu quidam, § ſed pupillo, de vſur.in P.
k § quadruplũ, de act o §. omnes autẽ eod
l l.6 verò, §. prætor, de his qui deiecer. P.
m § pœnalis, de actio.
n l.mora l. 32. & l. cum quidam, l.17. § ſi pupillo, de vſur.in P.l. lecta, ſi certi,pet.
o l. vnic. ſi quis in dic. non obtẽp.cer.
p Alciat libr. 1. Parad c.11.
q l.1. ſi quis ius dic. non obtemp.libr. 2 P tit.2.
r l.3.& ibi glo.ne ſepul.viol in P Bartholus l. licita, §. quod illicitæ, nu. 2.de public.& vectig.
s l.2.ex quib.cau.infa mis irrog.lr 2.C.tit. 21.l.ad modestum.mul ta lib 1 C tit. 55. vera l. multarum, eod.
t l.fin de priuil. delict.lib.47.P. tit.2.
u l fin.de iniur.eod. lib.tit.10.
x l.1.§ hu de pœn.in P.l. quicunque, §. quod ſi, de iur. fiſc.l.fi.C. de ſepul.viol.
y l.1.§ hu de pœn.in P.l. quicunque, §. quod ſi, de iur. fiſc.l.fi.C. de ſepul.viol.
z Guido. Pap deciſ. 579.
a Vlpia. l. aliud eſt ſtatu,l.132.de verbo.ſign.P.

gatione non appellatur: à multa autem contrà. Nam illa certa conuicto, hæc arbitraria [a]. Obſeruãdum tamen interdũ multæ nomen generalius vſurpari pro poena certa, ſiue criminali ſiue ciuili [b]. Quo caſu hæc ita ad amuſſim non reguntur. Vnde nec valdè laborandum cenſeo tironi iuris in diſtinguendis his, quæ confunduntur, potiſſimùm in Gallia, vbi poenæ ferè omnes ſunt arbitrariæ: tamen oportuit me illas differentias monere, quæ iura aliquando conſtituunt inter poenam, & multam. Secundum quæ adhuc alia erat, vt non ab 7
omnibus magiſtratibus concederetur multandi facultas: ſed ijs tantùm, quibus adiudicatio data eſſet, vt præſidibus prouinciarum: cùm, tamen omnes iudices, quibus criminis executio cõperebat, poſſent poenam eius criminis infligere [c]. Quæ etiam hodiè diſtinctio confuſa, nam & multare hodiè delegatus poteſt [d]: non tamen procuratores principis, vel rationales [e], neque legiſtæ ſeu curatores reipub. iure Codicis. Quo etiam alia erat differentia, vt nõ ni- 8
ſi ærario, vel operibus publicis [f] multæ adiudicarentur, paucis exceptis [g]: & ne extra modum & quantitatem determinatam à principe liceret multare, videlicet ne illuſtres multarent vltra quinquaginta libras auri [h]: moderatores prouinciarum, vltra ſummam duarum vnciarum auri: proconſulares, comitesq; orientis, & præfectus Auguſtalis vltra ſummam ſenarum vnciarũ auri, ſpectabiles, vltra tres vncias auri. Nec liceret multam eam in vna perſona pro eodem delicto, niſi ter repetere vno anno [i]. Vocabant ad populum ædiles 9
curules, & plebeij quidam, & multam dicebãt, de qua & certabatur coram tribuno plebis [k]. Et anno vrbis 300, Spur. Tarpeius, A. Aternus CC. legẽ cẽturiatam tulerunt, qua omnibus magiſtratibus multæ dicendæ poteſtas facta eſt [l]. Atque ea eſt lex Aterina, cuius meminit Gellius [m]. Multa antiquatum 10
legum conſuetudine priore conſtabat etiam Romæ, quo tempore adhuc arum ſignatum non erat, vt ait Plinius [n]. Et alibi poſteà etiam obſeruatum tradit, inuenta pecunia, *Multatio quoque*, inquit [o], *non niſi ouium boumq; impenſate dicebatur: non omittenda priſcarum legum beneuolentia.* Secuta eſt alia deinc conſuetudo multandi, qua pro grauioribus criminibus ſummæ æris ingentes irrogãbantur in poenam à tribunis pleb. & aliis magiſtratibus: de qua poſteà citabatur coram populo, an iuſtè vel iniuſtè inflicta eſſet vel dicta, vt explicat ex Liuio, & aliis Budæus [q], apud quem videto, & apud Grucchium [r]. Mutationem priſcæ multæ in æratam annotat Gellius [s], *Cùm eiuſmodi*, inquit, *multa pecoris armentíque à magiſtratibus dicta erat, adigebant oues boúesque, aliàs pretij parui, aliàs minoris: eáque res faciebat multæ punitionem. Idcircò poſteà lege Aterina conſtituti ſunt in oues ſingulas æris deni, in boues æris centeni. Minima autem multa eſt ouis vnius, ſuprema in ſingulos dies duarum ouium, triginta boum, pro copia ſcilicet boum, & penuria ouium.* Plutarchus [t] autem multam fuiſſe quinque boum, & duarum pecudum: pretiumque pecudis obolos decem, bouis autem centum. Cornitus viginti quinque aſſium aliquando fuiſſe multam dicit [v], maximam Pompeius trium millium, & viginti aſſium: pro ratione ouium 2. & 30. boum. Multa 11
autẽ vnde dicta ſit, tradit perſpicuè Varro [x] his verbis in emẽdatis exẽplaribus. *Multa à pecunia, quæ à magiſtratu dicta, vt exigi poſſit ob peccatum: quòd ſingula dicuntur appellatæ eſſe multæ, quòd olim vnum ducebant multa.* Qui locus variè & legitur & explicatur. Mihi autem, ſi coniecturis locus intercipiatur, videtur dicendum multam, hoc nomine plura ſignificante, poenam hanc pecuniariam appellatam: quia non pro crimine primo, ſed pro ter repetito imponi ſolùm poſſet. Neceſſarium quippè erat, vt magiſtratus ter reum antè accuſaret, quàm multam irrogaret: hac verò irrogata, trinundino prodenda erat dies, qua ad populum multa certanda eſſet, vt ſcribit Cicero [y]. A. Gellius [z] duas alias adfert nominis ſignificationes, vnam ex Varrone lib. 11. rerum humanarum, non Latinum, ſed Samnitum eſſe nomen: alteram Grammaticorum, vt multa per ἀντίφρασιν dicatur, i. per con-

contrariam

[a] Labeo in l. ſi qua pœna, l. 244. de verbo. ſignif. P. Iul. in multis, & l. certa ratione, quam pro hoc non eſt neceſſe.
[b] l. præuaricationis, de præuaric. in P. l. 2. de epiſc. aud. C. l. abſtinendum, C. quor. appellat. non recep. cum ſimilib.
[c] Iaſius eſt, ſ. fin. de verb. ſig. l. 2 §. fin. de iudic. in P. libr. 5 tit. 1. l. fin. de mod. multar. C.
[d] C. de cauſis, in fine, de offi. deleg. l. 2. C. de ſportul. vt de plura de magiſtratibus, qui poſſint multare apud Bart. in l. 2. ſi quis jus dicen. non obtẽperau. & interp. ad tit. de mo. multa.
[e] l. 2. C. de mo. multa.
[f] l. 3. C eod.
[g] l. multatum, l. 5. eod.
[h] l. diuus, 2 §. fin. de iur patro. l. à de epiſc. aud. C.
[i] l. illuſtres, l. 4. de modo multa.
[k] l. fin. eod.
[l] paſſim apud Liuiũ.
[m] Dionyſ. Halic. libr. 10.
[n] Gell. lib. 11. c. 1.
[o] Plin. lib. 33. c. 1.
[p] Id lib. 18. c. 3.
[q] Budæ. in annotat. priot. ad Pand. in L. 2 in fine, de iudic.
[r] Grucchius, libr. 2. de comit. Rom. c. 3.
[s] Gell. lib. 11. c. 1.
[t] Plutar. in Valer. Public.
[v] Cornit. libr. 25. de honeſta diſcip. capit. 2.
[x] Varro, 4. de ling. Lati. C. tit & hunc Sextus Pompeius Feſtus, lib. de verbo. ſignif. in verbo multam.
[y] Cicer. pro domo ſua.
[z] Gell. lib. 11. cap. 1.

trariam dictionem,quaſi non multa Sed hæc omnia latiùs perſequi,vt dixi,parùm ad iuuanda ſtudia diſcentium iura conducere opinor: cùm & videã paſſim apud Ciceronem,& multam & multandi nomen,pro punitione qualibet
12 vſurpari.Sicut & apud alios authores,& iuriſconſultos.Quare & hic eius tractationis metam conſtituo.Criminalis pœna,quæ pro criminibus imponitur, varia eſt,& de ea eſt præſens tractatio, quæ diuiſione ſcinditur in pecuniariã, & corporalem,quæ corpore exſoluitur.Et interdum illa pecuniaria in corpo-
13 ralem extraordinariam commutatur [a].Paulus iuriſconſ.pœnas & crimina diuidit pari modo [b].Et vt crimina alia dicit capitalia, alia non capitalia: pœnas etiam capitales dicit, in quibus mors aut exilium eſt.1.aquæ, & ignis interdictio.Quia per has pœnas eximitur caput à ciuitate.Non capitales pœnas tradit eſſe pecuniarias,aut in corpus aliquam coërcitionem.Innocentius & Felinus [c] ſecundum leges ſeptem genera pœnarum ponunt,3. capitalium,videlicet,mortis,quę multipliciter infligitur [d],metalli [e],deportationis [f]:quatuor autem non capitalium,relegationem [g],infamiam [h],amiſſionem dignitatis [i], verborum admonitionem [k]. Quæ poenæ, & in iure pontificio variantur, & pro morte aliæ ſubrogantur. Sunt autem rurſus capitales poenæ maiores & minores,vt annotat Accurſius,in §.eſt & inter,ad verb. capitis poenam,de publ. iudic.Nam crimina cùm diſparem habeant cauſam,vt docuimus,nõ eadem poena punienda ſunt, nec leuiora delicta extremis ſupplicijs plectenda [l], vel caſtiganda:ſed reſpiciendum iudici, ne quid durius aut mitius agatur [m]. Sic apud Germanos antiquos diſtinctio poenarum erat ex delicto, ex arboribus
14 proditores & transfugas ſuſpendẽtes, ignauos & imbelles coena ac palude iniecta,ſuper crate mergebãt.Et leuioribus delictis pro modo poenarũ,equorum pecorumq; numero conuicti mulctabantur,pars ipſius multæ regi vel ciuitati,pars ipſi qui vindicatur,vel propinquis eius exſoluebatur, teſte Cornelio Tacito [n]. Communis omnium ferè gentium ab initio rerum publicarũ conſenſus,capitales,& corporales poenas vix & ratò recipiebat,quantumuis graue ſcelus,vt homicidium,commiſſum eſſet:ſed pecuniarias pœnas imponebant,vt liquet ex legibus Salicis,Allemanicis,Saxonicis,Anglicis,Thuringorum,Burgũdiorum,Francorum, Ripuariæ, Boioatiorum,Vueſtphalorum,
15 Vnerinorum,Frigionum,Langbardorum,Theutonum.Meminit Appianus [o] crudelem Syllam primum inuentum eſſe,qui morte multaret, Romæ videſi-
16 cet.De Anglis Polydorus Virgilius [p] ſcribit,apud illos nec ob crimẽ maieſtatis affici morte ſacris initiatos,quos dicimus,clericos.Imò nec eos, qui legere norunt pro crimine primo, veluti illis affines: ſed inuri tantùm literas illis criminum cõmiſſorum indices, nempe homicidis,in palma ſub pollice literã M.quæ Anglicè *murdre*, id eſt,homicidiũ ſignificat: pro furto litera T. id eſt, *theft*, hoc eſt,furem ſignificans. Idque ex ſanctione Henrici 2. Anglorum regis. Quæ tamen lex in deſuetudinem abiit. Crudeliſſima viſa lex Draconis,
17 qua ἅπασι τοῖς ἁμαρτάνουσι μία ζημία θάνατος, *Omnium flagitiorum vna pœna mors*:quã temperauit humanitate & æquitate Solon [q].Nulla enim ſatis magna cunctatio videtur vel deliberatio, vbi de vita homini tollẽda agitur. Et ideo tot tãtæque ſolemnitates præcedere debere prudentiſſimè ſtatutum eſſe iuribus, Deo fauente, docebimus. Innuit & his verbis Iuuenalis [r],

Pone crucem ſeruo,meruit quo crimine ſeruus
Supplicium? quis teſtis adeſt? quis detulit? audi,
Nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa eſt.

Vnde eccleſia eam nunquam infligit [s]. Quamuis enim quis morte dignus ſit,aut videatur ob immaniratem patrati ſceleris: tamen ſemper eccleſia ſperat de emendatione & poenitentia reorum delinquentium, neque ſtatim curiæ ſeculari etiam depoſitos ſupplicio afficiendos tradit [t]. Et quando incorrigibiles & noxios omnino gregi, & cæteris hominibus videt, dum

[a] l.1. de pœn. in P. vide l ſin. de in ius voc l quicunque, § quod ſi, de f r ta. g l fin. de ſep viol. C.
[b] Paul.l 2. de publ. iudic. § publicorũ. conf tit ap Iuſtin. in e quatites, in 2. § conſ 2 5.
[c] laur damnum, §. vira, & l capitalia, de pœn P
[d] l quidam, de pœn. P l. aut damnum, § inter reos, & §. eſt pœna, eod.
[e] l quidam. l relegatorum, de interd. P l 2. de publicand. P.
[f] d.l aut damnum.
[g] l mores, de pœn.
[h] l ſi quis forte, § fi. & l ſeq de pœn P.
[i] Cicer. apud Dion. C ff lib. 44. hiſtor.
[k] l. recipiendum, de pœn.
[l] Tacit libr. de mor. tib. Germano.
[m] Appia. Alex lib 1. de bellis ciuil. b.
[n] Polyd. Virg. lib 26. hiſtor. Angli.
[o] Plutar. in Solone
[p] Iuuenal. ſatyr. 6.
[q] e clericis, & c. frementem ſanguinis, ne clerici vel mona. ſecul. negot. ſe immiſc. ea. in archiepiſcopatu, de raptor.
[r] e ac ſi clerici, & c. tum non ab homine, de indic. ap. Gregor.

eos laicis puniendos remittit, adhuc etiã pro illis intercedit, ne morte afficiã-
a c nouimus, de verbo. sign. tur [a]. Omnes enim morimur, & dilabimur in terram, quæ non reuertitur:
nec vult Deus perire animam, ſed retractat, cogitans ne penitus pereat, qui
abiectus eſt: vt in hanc ſententiam, pro vita conſeruanda Abſaloni qui fratri-
b lib. 2. Reg. c. 14. cidium commiſerat, dicitur regi Dauidi [b]. Grauiſſimæ antiquitùs pœnæ, exi- 18
lium, & aquæ & ignis interdictio, quibus homines etiã improbiſſimi, tantùm
à ſocietate ciuili pellebantur. Et quandiu minores pœnæ humanam cohibe-
bant audaciam, non opus fuit maiore, ſine qua homines arcere à malis pote-
c Thucid in 3. rãt, vt ait Diodotus apud Thucididem [c]. Et Cicero [d] tradit, puſcos Romanos
d Cic. pro domo ſua ad Pont. f. quos rerum capitalium damnaſſent, tecti tantummodò, aquæ & ignis inter-
e Lactan lib. 5. diuin. inſtit. dictione damnare ſolitos fuiſſe. Et Lactantius [e], interdicto earum rerum vſu,
quibus vita conſtat hominum, perinde habitum, ac ſi eſſet, qui eam ſentẽtiã
exceperat, morte multatus. Adhuc enim, inquit, videbatur nephas, quamuis
malos homines, ſupplicio capitis afficere. Vetuit Deus Cainum, quamuis fra-
f Geneſ 4. tricidam, occidi [f]. Et Lamechi homicidæ ſanguinem fundi [g]. Erant & condẽ-
g Geneſ. 7. nationes pecuniariæ graues veteribus, ob magnam ipſorum paupertatem. Et
h § pœna autem in- iuriarum, de iniur. apud Iuſtin. Quod & latius explicat Theophi in ſuis Inſtitut iur. e. t. l. § pœna, eod. tit. l. lib 4 titu 4 proinde pro delictis grauibus erant & tales impoſitæ [h]. Sed vt monui, hæc tũ 19
demùm obtinebant, quãdo homines leuioribus pœnis caſtigari poterant, cũ
probitas leges reuerebatur: verùm vbi creuit improbitas & contumelia, tunc
opus fuit ſaltem poenarum grauitate & mortis metu deterreri ſceleſtos [i], gla
diuſq; datus magiſtratibus ad vindictam malefactorum [k], idque propter ra-
i l. 1. de abroge libr. 47. ff. tit. l. 14. cõſimili. lib. à g. off. lib. nota in ver. id ge nus. tiones, quas ſuprà commemorauimus, quibus intereſſe reipub. delicta puniri
docuimus. Sic Deus in pacto renouato Noacho poſt diluuiũ, cùm pronos ad
malum & ſanguinem fundendum vidiſſet homines, & ad delinquendum fa-
k ad Roma c. 13. l. imperium, de iuriſd. omn. iudi. ciles, cœpit ſeuerius leges ponere, dixitq; [l], *Qui effuderit ſanguinem humanum, fundetur ſanguis illius*. Et rurſum in lege Moſaica [m], mortis pœnã ſæpè delictis
l Geneſ c. 9. ſtatuit. Et in Euangelica [n], πάντες γὰρ οἱ λαμβάνοντες μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται, *Omnes qui gladium acceperint, gladio exterminabuntur*. Cæterùm diuerſæ leges di-
m Exodi 19. 21. Leuit 20. Numer 35. Deute 22. uinæ ab humanis: & rurſum diuerſæ inter ſe diuinæ. Diuerſæ quoque, & va-
n Matthæi, c. 26. riæ humanæ.

De pœnis diuinis in genere. Cap. 4.

1 *Pœnarum in genere criminalium, diuinarum & humanarum diuiſio.*
2 *Pœnæ diuinæ quæ, & quomodo dicantur.*
3 *Pœna diuina temporalis, & perpetua. Temporales in hoc & alio ſeculo, & quæ eius generis.*
4 *Pœna quare interdum tranſit in ſucceſſores, & poſteros.*
Filij quando afficiantur pœnis pro parentibus. eod.

SED vt criminalium poenarum gradus, & varias paucis cõplectamur differentias: earũ, de quibus iã meminimus, & de quibus dicturi ſumus, poenas diuidemus, in diuinas, & humanas. 1
Rurſum diuinas, in eas, quas in hoc ſeculo Deus infligit, & eas quæ in alio, tẽporales vel perpetuas. Humanas rurſum, in eas quæ fori ſunt eccleſiaſtici, & quæ ſecularis. Quæ omnes ſunt vel ſpirituales, vel corporales, vel mixtæ. Et rurſum corporales, vel capitales, ſeu ad vitæ naturalis vel ciuilis priuationem pertinentes: vel non capitales, ad exiſtimationem & famam pertinentes, vel ad membrorum aliquorum abſciſſionem. Quas omnes ſuis gradibus & exẽ-

plis

2 plis illuſtrare expedit. Humanæ ſunt ab hominibus impoſitæ, vel per homines repoſcuntur: vt & ratione exequutionis pœnarum à Deo indictarum, pœnæ humanæ & temporales dici poſſint, inſtitutione & conſtitutione diuinæ: non tamen omnes diuinæ, humanæ ea ratione dicentur. Sunt enim quædam, quæ ſalubri tantùm admonitione ſunt corripienda ab hominibus, non autem corporalibus flagellis animaduertenda, quorũ vindicta diuino examini tantũ eſt reſeruãda. Quãdo videlicet, in delinquẽtes diſciplinã exercere nõ poſſumus, vel qa nõ ſunt noſtri iuris, vel quia illorũ crimina, & ſi nobis nota ſunt, tamẽ manifeſtis indiciis probari nõ poſſunt [a]. Benignitas etiam Dei pœnas differt, & maleficiis aliquando infert ſeras, nunquam tamen irritas, vt ait Plinius [b].

3 Et Iuuenalis [c], *Vt ſit magna, tamen certè lenta ira Deorum eſt.* Diuinarum pœnarum aliæ temporales, aliæ perpetuę. Temporales pœnæ à Deo imponuntur in hoc, & alio ſeculo [d]. In hoc ſeculo, ægritudo, paupertas, mors, & ſimiles anguſtiæ, ſeu exercitia bonorum, quibus caſtigantur delinquentes & corrigũtur, ne in æternum pereant [e]: quare nec mala dicuntur, quum bonos reddãt malos, vel bonos meliores [f]. Qui ſi obdurauerint, & illis flagellis non caſtigentur, certè

4 temporales pœnæ æternarum initium ſunt. Ideò non eſt mirandum, ſi aliquã do maiorum pœnas luant temporales ſucceſſores, qui non offenderunt: nam ſine culpa quidem ſunt, verùm ſine cauſa non affliguntur. Et ita pœna iuſta [g]. Plutarchus [h] hoc ad exẽplares poenas pertinere ratus eſt, *Vindictam verò*, inquit, *quæ ob maiorum facinora in filios, ac vniuerſum debacchatur genus, manifeſtè aliquando cernimus: quandoquidem multos à ſceleribus auertit, ac ne ſimilia audeant, deterret ac admonet.* Variis ærumnis & poenis temporalibus cõſeruantur iuſti, ne cadant: qui iam ceciderunt, releuantur. Sunt pharmaca, quæ præueniunt morbum, & anteuertunt, alia quæ curant. Et præſtantior mihi & magis amicus videtur cẽſendus medicus & medicina, quibus auertuntur & præcauentur morbi, illis quibus ſanantur. *In* vtriſque bonum nihilominus: ſed non eſſe ægrotum, quàm curari, melius. Sodomitarum [i] pueri tẽporali ſupplicio ignis & ſulphuris extriti ex hoc ſeculo ſunt: attamen maximum beneficium illis diuina hæc poena tẽporalis, qua eos Deus præcociter deleuit, ne in æternum, ſi actu deliquiſſent, punirẽtur. Sic & iuſtus cum iniuſtorum poenis plerumq; inuoluitur, & vtrique plectuntur: ſed rapitur iuſtus, ne ſi viuat, malitia mutet eius intellectum [k]. Sic Deus dicitur Zelotes, viſitans peccata parentum in tertiam & quartam generationem [l]. Sicuti peccati Dauidis poena temporalis tranſlata in poſteros, quando prædictum illi, ab eius domo nõ abiturum gladium [m]. Dictum & ad Heli per prophetam, ob peccatum eius, quòd nõ corrigeret filios [n]. *Ecce dies veniunt*, ait Dominus, *& præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt non ſit ſenex in domo tua omnibus diebus.* Et Achabo conuerſo ad poenitentiam, poena eius peccati trãſlata in poſteros [o]. Vt & in iure ciuili aliquando, & gentium ob crimina quædam atrocia extenditur poena in proximos, & filios, vt in crimine maieſtatis [p], & hæreſeos [q]: in quibus metuitur, ne filij imitentur parẽtum ſcelera, & ideò illis occaſio ſubducitur. Proinde dum quis videt flagellari in hac vita homines à Deo, nõ ſtatim arguere debet, ideo illos improbos: nec cõtrà, dum videt impios omni humana foelicitate cumulari, & proſperè viuere, non ideo illos probos & Deo gratos opinari. Nã quos amat Deus, caſtigat, vt præmiis æternis reſeruet: quos autem contemnit, permittit bona in hac vita recipere, vt æterna ſupplicia conſequantur [r]. Quod exemplis diuitis, & Lazari parabola colligere licet in ſacro Euangelio. At nõ ita in poenis, quæ in vltionem peccatorum & delictorum feruntur, ſiue illæ temporales, ſiue æternæ ſint, ſtatuẽdum. Nam hæ perſonales ſunt, nec perſonas egrediuntur [s], vt alius pro alio puniatur [t]: ſed anima, quæ peccauerit, ipſa morietur, nec filius portabit iniquitatem patris [u]. Et vnuſquiſque pro peccato ſuo morietur [x].

a ca. cùm in lege, §. his itaque, 23. q. 4. ea eorum, 11. q. 3. ea noſtra, 30. q. 5.
b Plin. lib. 2. c. 7.
c Iuuenal. ſatyr. 13.
d ea ſunt plures, de pœnit. diſt. 3. can. qui in aliud, 25. diſtinct.
e ea ſunt plures, §. authoritas, & can. quæ ergo, 23. q. 5.
f can. illa, can. nec in quo, 25. q. 1.
g can. qui in aliquo, 1. diſt.
h Plutch de Sera numi. vind.
i Geneſ. 19.
k Sapien. 4.
l Exo. c. 20.
m 2. Reg. c. 12.
n 1. Reg. c. 2.
o 4 Reg. 21. can. illud, §. fin. & can. Achab, & ea ratio, de pœnit. diſt. 3.
p l. quiſquis, ad l. Iul. maieſt. C. & in crimine illo non plura conſiderantur in hanc rem.
q can. quæro ego, §. verum, & § ſeq. 6. q. 1. cum ſimilib.
r can. ſi quando, de pœnitent. diſt. 3.
s l. quia tales, fol. matrim.
t l. crimẽ paternum, & l. ſi pœna, de pœn. & l. ſanctimus, C. eod. tit. ne fil. pro parte &c.
u Ezechi. c. 18. can. ſi habes, & ca. 1. 24. quæſt. 3.
x Deuter. 24. c. Paral. 25. 4. Reg. 14.

De duabus primis pœnis homini, & mulieri impoſitis. Caput 5.

1 *Mors pœna peccati.*
2 *Pariendi dolores mulieribus in pœnam dati.*
Vxor quare marito ſubdita. eod.
3 *Parere durum mulieribus.*

POENÆ temporales diuinæ, de quibus ſacra Biblia meminerunt, ſunt plures: verùm quaſdam tantùm indicabimus, easq; quoque ab hominibus vſurpatas, vel exẽplo, vel præcepto per earum expoſitionem, ne cogamur eadem ſæpius ſub diuerſis recãtare locis. Prior impoſita pœna homini mors temporalis, huius vitæ ſolutio animæ & corporis, ob primũ peccatũ Adami & Euæ [a]. Et cum hac labores, ſolicitudines omnes, morbi aduenerunt. Siquidem omnia ferè negotia labore neceſſariò ſubimus, vt habeamus alimẽta, quibus decidentem per ſingula momenta vitam corporis reficiamus. Morbi autẽ ſunt monitores mortis, veluti particulares corporis lites, quæ vniuerſam ſyſtaſim & naturæ temperamẽtũ paulatim rodunt & debilitant. Ex terra facti ſumus, & in terram ob peccatum reuertimur [b]. *Omnes morimur, & dilabimur in terram, veluti aquæ, quæ non reuertuntur* [c]. Pœticè egregiè tamen Heſiodus depingit vitæ prioris hominis fœlicitatẽ, & ex peccato mulieris ex malo ſuccedentem infœlicitatem [d].

1

a Geneſ. 2. & 3. ad Roma. 5. can. cùm ergo, §. 1. 24. q. 3.

b Eccleſ. 3. & 17. Geneſ. 3. ca. in eccleſiaſtico, 11. q. 2.

c 2. Reg. c. 14.

d Heſiod. 1. Ergon.

πρὶν μὲν γὰρ, inquit, ζώεσκον ἐπὶ χθονὶ φῦλ' ἀνθρώπων,
Νόσφιν ἄτερ κακῶν, καὶ ἄτερ χαλεποῖο πόνοιο,
Νούσων τ' ἀργαλέων, αἵ τ' ἀνδράσι κῆρας ἔδωκαν.
Αἶψα γὰρ ἐν κακότητι βροτοὶ καταγηράσκασι.
Ἀλλὰ γυνὴ χείρεσι πίθου μέγα πῶμ' ἀφελοῦσα
Ἐσκέδασ', ἀνδρώποισι δ' ἐμήσατο κήδεα λυγρά. &c. quæ ſeq. id eſt,
Prius namq; viuebant familiæ hominum
Omnino abſque malis, & ſine difficili labore,
Morbiq; moleſtis, qui hominibus ſenectam adferunt.
Mox enim in afflictione mortales conſeneſcunt.
Sed mulier inanibus vaſis magnum operculum dimouens
Diſperſit, hominibus autem machinata eſt curas graues.

e Geneſ. 3.

f Geneſ. 2. can. cùm ſocietas, 27. q. 2. ca. lex diuina, 33. q. 2. n. debitum, de biga.

Secunda diuina pœna mulieribus impoſita, dolor eſt in pariẽdo, & alia ſeruitus maritalis [e]. Duæ pœnæ certè grauiſſimæ per eã, quæ in pariendo, voluptas in decipiẽdo viro præcedens vindicatur: in ea quòd viro ſubdita ſit, punitur temeritas, q; abuſa fuerit viro, cui data erat in auxiliũ, & facta anteà adiutoriũ illi ſimile [f]. Meritò & facta non amplius æqualis authoritatis, ſed ſubdita viro [g]. De hac poteſtate nos tractamus, in perſonarũ liberarũ poteſtate. Atq; pœnã parere eſſe, & gemitũ mulieribus acerbũ, cõſtat ex præcepto Dei [h]. Et Eſaias [i], *Sicut mulier, quæ concepit, dũ appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus ſuis, ſic facti ſumus.* Et mulier cũ parit, triſtitiã habet [k]. Ante partũ oneroſa, in partu dolẽs, poſt partũ laborioſa [l]. Et cõmodè plerunq; ſacra pagina vtitur ſimilitudine doloris parturiẽtium, cũ ſummos exprimere vult labores: veluti, ibi, *dolores, vt parturientium* [m]. Et, *doluerunt quaſi parturientes* [n]. Fœminæ vita animalibus in pœnam data cenſetur à Platone teſte, Alcinoo [o]. *Matri, inquit,* D. Ambroſius [p], *debes pudoris iniuriam, virginitatis diſpendium, partus periculo, vteri*

2

g d. c. 2. Geneſ. ca. fœmina, 33. q. 5. can. ordo, & ca. ſeq. 33. q. 5. ca. manifeſtum, can. cùm caput, eod. ad Roma. 7.

h d. c. 2. Geneſ. ca. fi mulier, 5. diſt. ca. fi ſerpens, de pœnit. diſt. 1.

3

i Eſaiæ, c. 26.

k D. Ioan. Euang. c. 16.

l c. ex literis, de conuerſ. coniugato.

m Pſal. 47.

n Eccleſ. 48. & Eſaiæ, c. 13. Hierem. c. 6. & 22.

o Alcino. de doctr. Plato. c. 15.

p D. Ambroſ. ſuper Lucam, c. 12.

ueteri longa diſcrimina. Iuſtinianus[a], mulierum eſſe miſerendum circa dotiũ hypothecas arbitratur, propter obſequia, quæ maritis præſtant, propter partus periculum, & ipſam liberorum procreationem.

[a] Iuſtin. in l. ſi deſponſa. l. 12 § quis enim illarum, qui pignora in pignor. habe. lib. 8. C. ut. 28.

De pœna exilij. Caput 6.

1 *Exilium pœna primi hominis.*
Vita hominis, peregrinatio à patria. eod.
2 *Peregrini voluntarij, & diſtinctio eorum à ciuibus.*
Prætor peregrinus. eod.
3 *Peregrinationis, in voluntariam, & inuoluntariam, diuiſio.*
Peregrinationem voluntariam qui, & quare ſubierunt. eod.
4 *Peregrinatio religioſa cur inſtituta.*
5 *Peregrini religionis cauſa in tutela S. pontif. & fori eccleſiaſtici, & in tutela imperatoris.*
6 *Oſtraciſmus genus peregrinationis, quid.*
Hermodorus author Romanis habendarum legum à Græcis. eod.
Chriſtiani exilio omnes affecti, ſub Nicephoro imperatore. eod.
7 *Deportatio quid.*
8 *Exilij nomen quid contineat. Triplex. eod. 9. Alia diuiſio, 10.*
11 *Homicidia fortuita exilio voluntario punita.*
Vrbes refugij quæ apud Hebræos. eod.
Solum vertere quid, & quare verterent antiqui. eod.
Fortuiti caſus quomodo punirentur. eod.
12 *Profugus quis.*
Solum ſponte qui verterunt, eod.
Magiam didiciſſe Aegyptiorum accuſatus Protagoras. eod.
13 *Deportatio quid adhuc, & deportatorum conditio.*
Exilium inuoluntarium propriè, & improprie quid. eod.
14 *Relegatio quid, & quomodo differat à deportatione.*
15 *Hebræorum exilia, & tranſmigrationes.*
16 *Interdictio loci quid.*
17 *Interdicere quid.*
Banniſſement *quid. eod.*
18 *Exilium gradus pœnarum.*
Exulum ante tempus in prouinciam redeuntium pœna. eod.
Banniti quando à quolibet, & vbi occidi poterant. eod.
19 *Banniti ad tempus, ſi carcere detineantur, imputant illud tempus exilio.*
Carceris tempus damnatis ad remos, vel ad exilium in tempus imputatur in diminutionem pœnæ. eod.

1 EXILIA pœna homini impoſita eſt exilij: nam poſtquam deliquit primus homo, eiecit eum de paradiſo, ſeu loco voluptatis Deus, vt terram coleret. Itaque peregrinus, & exul factus à patria, eiuſq; poſteri[b]. Et proinde omnes verè philoſophantes patres antiqui, & Chriſtiani ſe peregrinari in hac vita, & peregrinos eſſe profeſſi ſunt[c]. Peregrinamur namque verè à domino[d]. Nam patria noſtra, ad quam properamus, æterna vita eſt, nec habemus hîc ciuitatem permanentem, ſed futuram inquirimus[e]. Eſt autem

[b] Geneſ. 3. ca. Adami de pœnitent. diſt. 1. ca. in capite, 50. diſt.
[c] Geneſ. 23. Pſal. 38 Hieron. 35. ad Hebræ. c. 11. 1. Petri c. 2. ad Corinth. c. 5.

illa ciuitas Hieruſalem cœleſtis, quam D. Ioannes in Apocalypſi deſcripſit [a]. Hoc etiam Plato dixit, παροικία τις ἐστὶ βίου, vita peregrinatio quædam eſt. Hanc peregrinationem vniuerſorum hominum ſequuta eſt alia particularis peregrinatio, quando à loco natiuitatis quis in aliam tranſit patriam, vel ciuitatem, vel coloniam. Peregrinique dicuntur, omnes extranei alienigenæ [b]. Atque etiam Romæ, illi peregrini, qui non adepti erant ius ciuitatis: vnde & prætor peregrinis, qui ius dicebat inter alios, quàm ciues Romam venientes [c]. Proinde peregrinatio eſt, vel voluntaria & ſine ignominia: alia ob crimen, coacta. Voluntarias peregrinationes plures obierunt, vel vt vitæ neceſſaria pararent, alios docerent, vel vt diſcerent, & vt laboribus ſuis peccatorum pœnitentiam agerent: cùm poſt diluuium homines multiplicati ſunt, ædificata vel cœpta turri Babel, ſeſe in nouas colonias diuiſerunt [d]. Peregrinatus Loth, Abraham [e], Iſaac, Iacob, & alij patres Hebræorum. Peragrarunt ferè vniuerſum orbem D. Petrus & Paulus, vt conſtat ex hiſtoria Actuum apoſtolorum, & ex libris recognitionum D. Clementis. Idipſum fecerunt & cæteri apoſtoli, & diſcipuli Domini, diſſeminandi Euangelij cauſa, vt in ſacris literis apud Abdiam Babilonicum, & in recognitionum libris Clementis, & alus hiſtoriarum monumentis legimus. Diſcendi cauſa philoſophi & præſtantes quidam viri orbis perluſtrarunt magnam partem: vnde ſapientiores facti creduntur, vt Empedocles, Pythagoras, Democritus apud Magos verſati in Babylonia, Platóq;, vt illi, in Aegyptum profectus. Apollonius Tyanæus quoque fuit in Babilonia cum magis, in India cum Brachmanis, in Aegypto cum Gymnoſophiſtis [f]. Strabo, & Diodorus Siculus, & Herodotus ferè ſtudio inquirendi, vniuerſum orbem peragrarunt, vt ipſi teſtantur. Vlyſſes heroum ſapientiſſimus habitus, quòd ſæpius aduerſam fortunam expertus, multorum vrbes ac mores conſpexit, vt ait Diodorus Siculus [g]. Hoſque Fridericus Cæſar, qui diſcendi cauſa peregrinantur dignos miſeratione & fauore arbitratur [h]. Dicebat Apollonius Tyanæus [i], adoleſcenti maximè cõuenire, ne ſecus ac ũ patria pulſus eſſet, quàm longiſſimè peregrinari. Galenus quoque in Iudæam nauigauit, vt verum balſamum à falſo dignoſceret [k]. Memorat idem Galenus ſe ſphragillis ſeu terræ ſigillatæ noſcendæ cauſa in inſulam Lemnon nauigaſſe [l]. Ex hoc exilij genere, peregrinationes temporales introductæ ſunt, quibus pœnæ loco plura peregrinantes patiuntur, vel viſitandi ſacra loca gratia, aut ſanctorum baſilicas [m], quarum conuentus qui contempſerit per ſuperbiam, anathema dicitur [n]. Finis namq; harum eſt, non vt nouæ quippiam curioſitate quadam impulſi videamus, aut veterarum cladium rudera, ob quæ peregrinati quidam hiſtorographi, & quidam nunc antiquarij: ſed vt labores ob peccata ſuſcipiantur, vt D. Petrus formam conſtituit [o], *Chariſſimi*, inquit, *nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem vobis fit, quaſi noui aliquid vobis contingat: ſed communicantes Chriſti paſſionibus gaudete.* Tales peregrini ſunt in tutela ſummi pontificis, ſeu eccleſiæ [p]: atque qui eos ſpoliauerint, excommunicantur [q]. Et ita ſunt de foro eccleſiaſtico [r]: quamuis & imperator eos tueatur quoque [s]. Frequens erat olim modus *in* pœnis *imponendis* in foro eccleſiaſtico peregrinatio: vt presbyter, qui reuelat exomologeſim ſibi commiſſam, iure antiquo debebat deponi, & omnibus diebus vitæ ſuæ ignominioſus peregrinari [t]. Erat Oſtraciſmus [v] apud ciuitates quaſdam populari impetu gubernatas, quo tollebant eos ex ciuitate, qui ſupereminebant, & in exilium pellebant, propter æqualitatem conſeruandam, quam complectebantur. Ob quam, qui ſuper excellere videbantur, vel propter diuitias, vel propter amicos, vel propter aliquam aliam ciuilem potentiam, extra ciuitatem relegabantur in tempus aliquod terminatum. Hermodorus Epheſius exulare iuſſus, quòd vir probus eſſet [x]. Cui poſteà ſtatua Romæ poſita eſt, quòd author fuiſſet habendarum legum à Græcis [y]. Huic exilio ſimilis

videtur

[a] Apocal. c. 21.
[b] §. 3. de non elig. nec nub. to Auth §. fi. de hared. inſtit. ap. Iuſt. nta.
[c] l. 2. §. cumque conſules, de orig. iur.
[d] Geneſ. c. 10 & 11.
[e] Geneſ. 12.
[f] Iambli. in prime libri de myſter. Aegyptio. Philoſt. in 1. de vita Apollonij
[g] Diod. Sicul. in prim. Biblio. in proœm.
[h] conſtit. habita, ne filius pro patre, lib. 4 C. tit. 13.
[i] Philoſtr. in 1. de vita Apollonij
[k] Galen. lib. de Antidot. Amatus Luſitanus, lib. 1. enarratio. in Dioſcorid. enarrat. 13.
[l] lib. 9. ſimpli. medica.
[m] can. ſi quis Romipetas 24. q. 3.
[n] ca. ſi quis per ſuperbiam, 30. diſt. ex Gangren. conſ.
[o] 1. Petri epiſt. c. 4.
[p] ca. inuouamus, de treu. & pace, c. ſuſ. de peregri
[q] d. c. ſi quis Romipetas, cum 2. ſeq.
[r] Speculat. tit. de cõpend. iudic. §. 2. verſ. 28.
[s] Omnes peregrini, C. commu. de ſucceſſio.
[t] ca. ſacerdos, de pœnit. diſt. 6.
[v] Ariſtot. 3. Polit. c. 9.
[x] Cic. 5. Tuſculan.
[y] Plin. lib. 34. Strab. lib. 14. Pompo. l. 2. §. poſteà ne dictum, de orig. iur. in f.

videtur illud, quod indixit impius Nicephorus imperator Orientis, qui Irenem expulit: is enim coegit Christianos ex omnibus regionibus in Sthlabi-
7 nas demigrare, & eorum habitationes diuendidit [a]. Coacta peregrinatio, quæ criminis causa imposita fuit, dicitur deportatio, *Qui deportantur*, inquit T. Aelius Antoninus [b], *si hæredes scribantur, tanquam peregrini capere non possunt.* Per eam enim deportationem quis ciuitatem amisit [c]. Proinde ad peregrinitatem redactus dicitur ab Vlpiano [d]. Et per consequens erat eius iuris aquæ & ignis interdictio, in cuius locum successit deportatio [e]. Et hi propriè
8 deportati exules, cæteri relegati. Attamen exilij nomen peregrinationem hanc complectitur, & alias: quia exul, si Nonio Marcello & Festo credamus, dicitur, qui extra solum proprium positus est, id est, siue eo, vel extra solum seu locum. Et Seneca, *Exilium loci*, inquit, *commutatio est* [f]. Et Cicero, *Iam verò exilium, si rerum naturam, non ignominiam nominis quæramus, quantum demùm à perpetua peregrinatione differt* [g]? Et Ouidius [h],

Per externas profugus pater exulat oras.

Et Philiscus apud Dionem Cassium [i], *Exilium est, peregrinatio quædam cum*
9 *ignominia coniuncta.* Marcellus exilium triplex constituit [k], *aut est*, inquit, *certorum locorum interdictio: aut lata fuga, vt omnia loca interdicantur, præter certum locum: aut insulæ vinculum.* id est relegatio in insulam. Exilium quidem semper in pœnam non vtique impositum est: verùm illud contendo, si in pœnam non fit, tamen ob pœnam euitandam frequentius esse inuentum solum vertere & mutare. Proinde in malam partem perpetuò exilij nomen accipien-
10 dum: cùm tamen peregrinatio sæpius laudabilis dicatur. Proinde, vt de exilio, & quæ exilij sunt, inuoluta euoluamus, dico exilium aliud esse voluntarium ob pœnæ metum: vel ex iudicio in pœnam, decretum. Vtrumque &
11 perpetuum, aut temporale esse potest. De voluntario primùm inuenio profugum & exulantem Cainum, qui postquam Abelem fratrem occidit, egressus à facie Domini, factus est profugus ad orientalem plagam Edem [l]. Qui non præmeditatè, sed casu occiderant in lege antiqua proximum, fuga mortis periculum vitabant [m], in ciuitatibus refugij exulando: lex enim erat à Deo constituta [n], *si interfector extra fines vrbium, quæ exulibus deputatæ sunt, inuentus fuerit, & percussus ab eo, qui vltor est sanguinis, absque noxa erit, qui eum occiderit.* Debebat enim exul in vrbe vsque ad mortem pontificis residere: postquam autem decessisset, homicida reuertebatur in terram suam. Hoc ipsum inter Ethnicos & alios populos, quàm Hebræorum obseruatum cognoscimus ex M. Tullij Ciceronis [o] verbis, *Exilium*, inquit, *non est supplicium, sed profugium, portusq; supplicij. Nam qui volunt pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, eò solum vertunt, hoc est, locum & sedem mutant. Itaque in nulla nostra lege reperietur, apud cæteras ciuitates maleficium vllum exilio esse multatum: sed cùm omnes vincula, neces, ignominiásq; vitant, quæ sunt legibus constitutæ, confugiunt quasi ad arma in exilium. Qui si in ciuitate legù vim subire vellent, non priùs ciuitatem, quàm vitam amitterent.* Et alibi. *Quid enim exul? ipsum per se nomen calamitatis, non turpitudinis.* Memphitarum lege homicida, qui etiam inuitus occidisset, exulare debebat, & proficisci ad Gymnosophistas: neque priùs in patriam redire poterat, quin ab illis fuisset absolutus: & si illi absoluere nollent, in montibus errabat, donec Gymnosophistas illius misereret, vt ait Philostratus [p]. Apud Græcos fortuiti casus voluntario exilio damnabãtur [q]. Et erãt homicidarum homicidia permissa, donec de his cognitum fuisset. Sicq; refert legem Demosthenes [r], ἐὰν δέ τις τὸν ἀκούσιον κτείνῃ, ἢ αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ ἀπεχόμενον ἀγορᾶς ἐφορίας, καὶ ἀθλων, καὶ ἱερῶν ἀμφικτυονικῶν, ὥσπερ τὸν Ἀθηναῖον κτείνας, &c. *Si quis homicidam occiderit, aut cædis eius causa fuerit, is abstineat foro colli-*
12 *mitio, & ludis & sacris Amphictyonicis, perinde ac si Athenaeum occidisset.* Hi qui ita se voluntario exilio ob metum alicuius rei se patriæ subtrahebant, mea sententia profugi nomen merentur, ἀντόμολοι, vt apud Plautum,

Quid

[a] lib. 7 hist. Orient. in constit. Nicephori. περὶ σπορίδων τῶν ἀνέρων, de militia pauper.
[b] l. 1 de hæred. inst. lib. 6. C. tit. 24.
[c] l. inter pœnas, l. 6. de interd. & releg. P. l. amissione, l. 5. de cap. deminut. lib. 4 P. tit. 4.
[d] l. 2 de pœn. in P. & l. 3. ad leg. Iul. precul. in P.
[e] l. sed si, l. ro § Iubetos, de in ius voc. lib. 2. P. tit. 4.
[f] Seneca, de consola.
[g] Cic. 5. Tuscula.
[h] Ouid. 3 de Tristib.
[i] Dion Cass. lib. 38. histo. Roma.
[k] Marcian. exilium est, l. 5. de interd. & releg. lib. 48. P. tit. 22.
[l] Genes. 4. Iosue, 20.
[m] Deuter. 4.
[n] Numero. 35.
[o] Cic. pro Aul. Cecin.
[p] Philost. lib. 6. de vita Apollon. c. 2.
[q] Xenoph. lib. 4. de Cyri minoris expedit. Homer. Ilia. 2 l. aut fidia, 5 cuëtos, de pœn. in P.
[r] Demost. aduers. Aristocratem.

Quid nunc agam nescio, nisi vt improbos famulos imiter, ac domo profugiam.

a Liui.lib.29.

Ita ferunt Cononem ducem Athenienſium, impatientem cladis acceptæ à Lyſandro Lacedæmonio, in prælio nauali, ſpontaneum delegiſſe exilium, & fugiſſe ad Artaxerxem Perſarum regem in Cyprum, cuius auxilio poſteà patriam in libertatem aſſeruit [a]. Et Protagoras Abderites Menandri filius, & auditor Democriti, accuſatus ab Athenienſibus, quòd Perſarum magiam & diſciplinam didiciſſet, ſponte exulauit. L. Apuleius Saturnius trib. pleb. cùm ſe videret odioſum ob legem Agrariam, aliaſq; factiones, Rhodum profectus eſt in voluntarium exilium. Exilium inuoluntarium, & in pœnam inflictum, 13
propriè & impropriè, vt monui, dicitur, propriè deportatio eſt, quæ erat perpetua in exilium, ſeu in inſulam commutatio: quæ pœna, quia adimebat

b l. inter pœnas, l. 6. de interd. & releg.
c d. l. inter pœnas.

ciuitatem [b], erat grauiſſima, & capitalium criminum, vt eam non liceret præſidibus prouinciarum inconſulto principe, aut ſine eius conſenſu imponere, etſi præfecto vrbis liceret [c]. Et, vt Plinius ait, non liceret de exilio niſi

d Plin. lib. 29. c. 12.
e l. 2. de interd. & relega.
f l. 10. § hi, de leg. 3.
g l. 3. de interd. & releg. P.
h § cùm autè, quib. mod. ius pat. pot. ſol.

die quadraginta quinque electis viris dare tabellam [d]. Deportati cùm ciuitatem amitterent & bona, nec manumittere poterant [e], nec teſtari [f], non ab inteſtato filiis hæreditatem relinquere [g], nec poteſtatem in eos habere [h], non legatum accipere [i]. Omnia quippè bona deportati fiſco applicabantur [k].

i l. fi deportati ſerui, § 1. de lega. 3.
k l. deportatorum, C. de pœn. cum ſimil.

Proxima morti eſt in inſulam deportatio [l], nam apolides, omnib. iuris ciuilis priuilegiis exuti, retinent tantùm quæ iuris gentium ſunt [m]. Et in ſumma deportatio, rerum omnium ſpoliatio eſt. Sicut reſtitutio deportati indicat, quæ bonorum ac dignitatis vno nomine amiſſorum eſt recuperatio [n]: ita amiſſis bonis, ciuitate relicta, nudus exulat, vt ait Paulus iuriſc [o]. Philo Iudæus [p] tradit ſecundam ab extrema capitali pœnam atrociſſimorum criminum conuictis imponi à iuriſperitis exilium: ſuo autem iudicio, vltimo eam eſſe ſupplicio grauiorem. Siquidem mors calamitatum finis eſt: exilium verò non finis, ſed malorum nouorum initium, dum euitata vna ſenſu carente, innumeræ mortes ſentiuntur. Et certè quò magis ſupra omnia nobis chara patria, & proximi, & amici ibidem exiſtentes, eò maior & aſperior quotidiana pœna, diuulſum & priuatum illis ſe videre. Formam habet de- 14
portationis, relegatio, quæ in perpetuum, vel ad tempus fit: verùm non ita ſeuerum habet iudicium, vel exilium. Nam in deportatione locus certus deputatus & definitus pœnæ cauſa, ex quo excedere non licet, vt in Pathmon inſulam deportatus fuit D. Ioannes Euangeliſta. Vocaret idioma tritum confinatos deportatos, quaſi intra fines concluſos. Hoc ipſum in relegatione, ſed eius mitior cauſa. Siquidem relegati in poteſtate liberos ſuos tetinent, & omnia alia iura ſua, & bona, præter ea, quæ eis per ſententiam multæ nomine erepta ſunt. Sicuti poteſt adimi iis, qui in perpetuum exilium relegati

l l. capitalū, de pœn. in P.
m Marc. l. quidam ſunt, l. 17. de pœn. in P. l. ſi deportati ſerui, § 1. de lega. 3. l. conſi 10 § pen. de cutat furio. C. l. legatum, de cap. denim.
n vtrúque Conſtart. in l. fin. § fin C. de ſenten paſſ. & reſt. lib. 9 C. ut ſi & l. 2. eod. tit.
o Paul. l. interdictos, l. 7. § fin. de cap. dem. put. lib. 4. ff. tit. 5.
p Philo Iud. lib. de Abrahamo.

q Marc. omnia hæc in l. relegati, l. 4. de interd & releg.
x l. relegan, & l. exilium, l. 5. eod.

funt [q]: etſi iis quoque inſulam deſignatam egredi non liceat [r]. At deportatione in perpetuum quis inſulæ vinculum ſubit: relegatione ad tempus, & in perpetuum, ſed cum retentione bonorum ſuorum, & factionis teſtamenti actiuæ & paſſiuæ, & ciuitatis [s]. Ideò præſidibus prouinciarum permiſſum eſt in inſulam relegare, ſi ſuæ prouinciæ inſula ſit: vel ſi alterius, conſulto principe [t]. Et iſtæ propriæ differentiæ ſunt iuriſconſultorum, cùm apud Latinitatis authores deportatio pro relegatione, vel in aliam regionem vel ciuitatem tranſlatione ſimpliciter accipiatur, vt notat P. Crinitus [v]. Hebræi populi ob ſcelera in ſeruitutem ducti & capti exula- 15
runt à propriis pœnatibus, tranſlati in Babilonem per tranſmigrationem ſub Nabugdonozor, anno eius imperij 5. Et poſteà aliis duobus temporibus. Iterum tempore Veſpaſiani capti Iudæi, deportati in Hiſpanias, & aliò [x]. Tranſtulit Sabnanaſar rex Aſſyriorum capta Samaria, Iſraëlem in Aſſyrios, tempore, quo Acham erat rex Iuda [y]. Et iterum anno 9. Oſeæ regis Samariæ, capta Samaria, rex Aſſyriorum tranſtulit Iſraëlis populum in Aſſyrios, & conſtituit eos in Haila, & Abor fluuiis. Gozam in ciuitatibus Medorum [z].

s l. relegatorum, l. 7. § hæc eſt differentia, & § ſeq. ff. de interd & releg. P. l. capitalū, de pœn. P.
t d. l. relegatorum.
v Crinit. lib. 22. de honeſt. diſcip. cap. 5.
x in lib. qui ſcribitur, ſedec Olã Zutha, breue chronicum mundi Hebræorum.

y 4. Reg. 17.

z 4. Reg. 18.

Rece

Recepta etiam exilij deportatio iure pontificio, poſtquam quis verberibus publicè caſtigatus clericus, primùm ordine priuatur [t]. Prodeſt interdum cõuerſis, pro ſalute animæ ſuæ, mutatio loci. Plerumque enim, dum mutatur locus, mutatur mentis affectus [b]. Facit & c. 1. de raptor. vt poſſit latam fu-
16 gam reo epiſcopus imponere. Alia relegatio eſt, quæ non habet aſſignationem loci, intra quem quis ſe debeat continere, vt præcedens: imò contrà habet liberas nationes, & vagandi, dempto vno loco, qui interdicitur. Et ita relegatio ab illo loco, vel exulatio dicitur [c], & interdictio. Sic in exilium damnatus Cicero à Craſſo, Cæſare, & Pompeio. Facultates tamen eius publicatæ, ædeſque eius, tanquam hoſtis, ſolo æquatæ, & earum area templo Libertatis conſecrata fuit, iuſſus abeſſe Roma 468 millia paſſuum: præterea{q;} edictum, vt ſi intra eos fines veniſſet, & ipſe, & qui eum ſuſcepiſſent, impunè à quouis occidi poſſent [d]. Eam pœnam quoque Fridericus [e] imperator imponit pacis initæ violatoribus, vt ſi bona non habent, ex quibus multa indicta ſolui non poſſit, corporis ſui correctionem in verberibus patiantur, & procul ab eo loco, quem inhabitabant quinquaginta milliaria, per quinquennium vitam agant. Ad hanc interdicti ſpeciem pertinet illa, quæ Mariæ ſorori impoſita eſt, vt extra caſtra moraretur, neque in ea reuerteretur per aliquot dies [f]. Interdictio etiam aliquando continet, ne quis certum locum egrediatur, vel domum ſuam [g], vel alterius, nos dicimus *bailler l'arreſt en ſa maiſon, ou ailleurs*. Si autem quis in certo loco concludatur ad tempus, vel in perpetuum, tunc non erit interdictio ſimplex, ſed potius carcer, cu-
17 ſtodiaue publica, vt infrà in carceribus, Deo fauente, dicemus. Et generaliter interdicere, nihil aliud eſt, quàm prohibere & denuntiare [h]. Sic dicimus adminiſtrationem interdici tutori accuſato de ſuſpecto [i], & prælato res eccleſiæ diſſipante [k]. Ita & interdicere patria [l], & ſic de ſimilibus, nos *banniſſement* dicimus interdictum hoc, exulare: quod generale eſt, vel particulare. Generale, eſt lata fuga dictum [m], quando vniuerſorum locorum fit interdictio: vt cùm quis iubetur fines regni, vel prouinciæ excedere. Particulare certorum locorum fit interdictio: vt cùm quis iubetur fines regni, vel prouinciæ excedere. Particulare certorum locorum eſt prohibitio. Omitto interdicta locorum & perſonarum, quæ ex cenſura eccleſiaſtica pendent, de quibus, Deo fauente, paulò poſt. Eſt & pœna illa ſtatuta interdictio, quæ patronis cauſarum fit ex cauſa, ne intra annum, vel in perpetuum poſtulent, ne certis perſonis adſint, ne in tribunali prætidis cauſas agant, vel in alio certo tribunali. Interdicitur & foro, id eſt, forenſibus negotiis, & aliis priuatis actionibus, quæ explicat Vlpianus [n]. Et apud Demoſthenem [o] de homicidæ inuoluntarij exilio, ἔστι πάσιν ἄρος τοῖς ἀνοσίοις, τῆς τε παιδίσκης εἰργεσθαι
18 πατρίδος. id eſt, *terminus eſt homicidis omnibus, interfecti patria prohiberi.* In exulibus gradus pœnarum ſunt. Ideo ſi qui ad tempus relegatus eſt ſimpliciter, antè redeat, in inſulam relegatur: ſi is qui relegatus eſt inſulam, eam exceſſerit, deportatur: qui deportatus euaſerit, capite puniatur [p]. Non enim licebat excedere præſcriptos exilij fines, ne pœna & iudicia illudantur. Proinde relegatus quidam à Iulio Baſſo proconſule, ante tempus elapſum in prouincia interdicta morari repertus, vinctus ad præfectos prætorio miſſus eſt per proconſulem Caium Plinium, qui deſpicerent, num damnari in metallum, an ſummo ſupplicio, ſecundum gradus qui in pœnis obſeruantur, affici deberent [q]. Draconis leges permittebant exules capere propria authoritate, deferre, & occidere [r], ſcilicet ſi in locis interdictis reperiebantur. Et diſputant noſtri, num hodiè id liceat [s]. Et ex præſcripto conſuetudinis rati quidam ſunt, & licere propria authoritate: mihi id non placet, ſed capi quidem poſſe arbitror, & non niſi iudicis authoritate necandos. Nam & in deportato, iudicis pronunciationem, vt capitali ſententia mul-

retur,

t c.1. de calum. lib. 6. D. certa tit. 2 ca. hi qui, 1. q. 4. Barbat. in c. cùm non ab homine, col. 6. vers. & dic. hoc, de iudic. vide Prepoſitum ca. in primis, 2. q. 1.

b ca. valet, 11. diſt.

c l. exilium, 5. de interd. & releg. in P. l. relegatorum, l. 7. § ſolet, eod. tit.

d Dion Caſſius, lib. 38 hiſtor. Roma. in § 3. verſ. qui verò ad præditam pœnam, in pace tenenda, lib. 2. Feud. tit. 52.

e 1 Numerot. c. 22. l. fin. de interd. & relegat.

f

g

h § ſunt tamen, de interd. ap. Iuſtin.

i § ſi quis autem, de ſuſp. tutor.

k c. vltimo, extra de accuſatio.

l l. nulli, § 10. de ſentent. & interlocut. omn. iudi. lib. 7. tit. 45.

m l. exilium, l. 5. de interdi. & relega.

n Vlp. l. moris, l. 9 de pœn. in P.

o Demoſth. aduerſus Ariſtocra.

p Marcel. relegati, l. 4. & Calliſtra. l. capitalium, l. 28. de pœn. in P.

q Plin. Nepos, lib. 10 Epiſtol.

r Demoſthe. contra Ariſtocratem.

s Bart. Baldi. Paul. Caſtrin l. 1. C. de ſum. trinit. Alberi. de Roſato in l. ſeruus, C. de his qui ad eccleſ. confug. in ca. ſtatu. 17. q. 4. lib. 4.

a l.4.de pœn.in P. cetur, exigit Martianus [a]. Nec eſt ſingulis concedendum, quod per magiſtratus fieri poteſt [b]. Idcircoq; iudiciorum vigor eſt, ne quiſquam ſibi valeat indulgere vindictam [c]: etiamſi quis ſceleſtiſſimus dicatur, ne prætextu zeli Reipub. quis vindictas exerceat priuatas [d]. Et inauditum, & aliquando antè necauerit, quàm examinauerit: cùm tamen indicta cauſa nemo damnari debeat [e]. Quod & ſenatuſconſulto eſt Romæ ſancitum, teſte Tacito [f]. Verumtamen obſeruandum eſt damnatos in exilium temporale, ſi poſt ſententiam retineantur carcere, tempus illud carceris computari pro tempore exilij. Et ſi pendente cuſtodia lapſum ſit tempus, non poſſe in exilium mitti, ſed ſolui à carcere liberos, ac ſi impleſſent exilium [g]. Veluti & qui verè exularunt, tempore implero, nec in carcerem conijci ex priore delicto, vel loco interdicto anteà arceri nequeunt [h]. Quæ notabilia ſunt in fauorem reorum, qui damnati ad remos ſunt, & in ſimilibus, quos vocant bannitos. 19

b l non eſt ſingulis, de reg. iur.
c inuitus, C. de iudæis.
d l. fin. de malef. & mathem. C.
e l 2. de ſicar. in P.
f Cornel. Taci. Annal. lib. 11.
g l omnes quibus, l. 23. C. de pœn. lib. 9. tit. 47.
h l. pen. C. de pœn.

De pœna ieiunij & abſtinentiæ à cibis. Caput 7.

1 *Ieiunij laudes.*
2 *Ieiunium in pœnam quomodo datum.*
3 *Ieiunium abſtinere à peccatis optimum, quod iungitur corporali.*
Ieiunium purgare animam à peccatis ex religione, & Ethnicorum comprobationibus oſtenditur. eod.
Ieiunia ſtata, & indicta quæ. eod.

VARTA pœna diuina erit ieiunium, & abſtinentia ciborũ. 1
Scio ieiuniorum vires plures eſſe, verùm & illa eſt pro peccatis eluendis, ſicut ex D Ambroſio [i] comicimus. *Quid eſt*, inquit, *ieiunium, niſi ſubſtantia & imago cœleſtis, refectio animæ, cibus mentis, ieiunium, vita eſt angelorum, ieiunium culpæ mors, excidium delictorum, remedium ſalutis, radix gratiæ, fundamentum caſtitatis.* Omittam reliquas vires eius, tantùm illud, quod inſtitutum 2
eſt, perſequar: in pœnam ieiunia indicta, vt ſoluatur delictum & reconciliatio fieret cum Deo, qui inimicus erat ob peccatum. Alia ex theologis cognoſcenda relinquam intacta: nam in illis copioſè demoſtrandis laborarunt & antiqui, & recentes ſacri patres, vt D. Baſilius [k], D. Ambroſius [l], Bernardus [m], D. Chriſoſtomus [n], & alij. Ieiunium quidem magnum & optimum, eſt abſtinere à peccatis, & illecebris voluptatum [o]. Et ſine quo cor- 3
poris ieiunium parùm prodeſt [p]. Verùm & hoc, quod à cibis eſt, corpus affligit & diuexat, vt melius ſpirituali ieiunio obſequatur [q], & iam immiſſas eluat antidoto ſordes. Sicut initio abſtinentia & ieiunium ligni vitæ inditum, ne incideret homo in peccatum [r]. Ergo ad pœnam quoque pertinere ieiunium doceo ex ſacra ſcriptura, & ſacris patribus. Etenim per Iohelem Deus ſic loquitur [s], *Conuertimini ad me in ieiunio, fletu, & planctu, & ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra.* Audita prophetæ comminatione ieiunauit Achab rex Samariæ, & dormiuit in ſacco [t]. Et Iudith [u] dicebat, *ſi in ieiuniis & orationibus permanſeritis coram Domino, exaudiet preces veſtras.* In pœnam eſſe & docet Dauid [x], *humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in ſinum conuertetur.* Et Moſes in Numerorum libro [y], *ſi mulier iura-*

i D. Ambroſ. ſermo. de Helia, & ieiunio. c. 3.
k Baſil. ſermo de ieiunio.
l D Ambroſ de Helia & ieiunio, & ſerm. 40 de ieiuniis Niniuitarum.
m Bernard ſerm. 4. in initio Quadrageſ.
n D Chriſoſt. de ieiunio & tentat. Chriſti. Greg. Nyſſenus orat. de pauperibus amandis.
o ca. ieiunium, de conſecrat. diſt. 3
p Iſa. c. 58. Eccleſ. 34. can. nihil prodeſt, de conſecrat. diſt. 5. ca. authoritatem, 26. q. 6.
q D. Chriſoſto. tom. 3. homil. 8. in Geneſ.
r ca. ſexto die, 33. diſt.
s Iohel. c. 2.
t 3. Reg. 21.
u Iudith 8.
x Pſal. 34.
y Numero. c. 30.

iuramenti

mento & voto ſe conſtrinxerit, vt per ieiunium & cæterarum rerum abſtinentiam affligat animam ſuam, in arbitrio viri erit, ſi faciat &c. Solentq; oratione & ieiunio dæmones, qui corpora obſident, & mentes edomari [a]. *Sicut in viſceribus puerorum*, inquit D. Baſilius [b], *vermes acuta medicina expelluntur: ſic peccatum in animo radicatum, ieiunium interficit.* Et D. Ambroſius, *appetentia voluptatum conſtat Adamum à mandatis Dei exciſſe. Quomodo igitur nos voluptas ad paradiſum reuocare poteſt, quæ ſola nos paradiſo exuit? Vnde Dominus volens nos aduerſus diaboli tentamenta fortiores reddere, certaturus ieiunauit, vt ſciremus quia aliter illecebras mali non poſſe nos vincere. Aut quæ ſalus nobis eſſe poteſt, niſi ieiunio eluerimus peccata noſtra?* &c. Athanaſius [c], *Amplectamur valde ieiunia, magnum enim munimentum eſt ieiunium, & oratio, & eleemoſyna, cùm ex morte homines liberet: vt enim ob eſcam & inobedientiam pertubatus eſt Adam ex paradiſo, ita rurſum per obedientiam & ieiunium in paradiſum, qui volet, redibit.* Cùm per id ieiunium Dei gratia ad miſerendum flectatur, ieiuniũ delinquentis vulnera curat, curatos ſanctificat [d]. Satisfacit pro commiſſis [e] nõ tantùm viuentium, ſed & eorum, qui iam hinc emigrarunt [f]. Neque ſoli populi, qui Dei veri cognitionem habuerunt, ieiunia ad expiãda delicta valere, & ad purgandas animas exiſtimarunt: ſed & inter Ethnicos ij, qui ſeriò philoſophati ſunt. Atque Clemens Alexandrinus [g] myſteriorum Eleuſmorum ſignum fuiſſe hæc verba tradit. *Ieiunaui, potum cõfectum bibi, ex ciſta accepi: poſtquam feci, depoſui in calathum, & ex calatho in ciſtam.* Porphyrius teſtatur [h] theologos gentilium iubere ſuis ſacrificulis, antequã ſacrificarent, purgare animum ieiunio, ac præcipuè animalium abſtinentia. Exiſtimant namq;, inquit, ſanctam animi puritatem, ſymbolum eſſe characteremq; diuinũ, quo cuſtodiaris: adeo vt nihil patiaris ab ſpiritibus dæmonum. Quamobrem quia in pœnam delicti & ieiunia inflicta, quia omnibus temporibus anni peccatur, omnibus quoque ſtata quædam ieiunia [i]: quædam etiam indicta & repẽtina, vel à nobis ipſis, vel à ſuperioribus. Stata ſunt in tẽporibus decretis, prout refert Gratianus per totam ſeptuageſimam ſextam diſtinctionem, vbi & patrũ leges adfert. Et Innocẽtius tertius in c. 1. & 2. de obſeruat. ieiunio, [k] & alij [l]. Vt immorari hîc non expediat. Aduiciam tantùm Aerium hæreticum fuiſſe olim iudicatum, quòd tempora præſtituti ieiunij non debere dixerit, teſte Epiphanio. Indictum ieiunium eſt, q̃ extra tempora decreta ieiunij ob placandã irã Dei indicitur, vel ob aliam cauſam: quod niſi quis ſeruauerit legitimè indictum, cõcilio Maguntinẽſi anathematizatur [m]. Sic filij Iſrael cõtra Philiſtæos pugnaturi indixerunt ieiunium: ieiunauerunt, & clamantes dixerũt Deo, *tibi peccauimus Domine* [n]. Et Dauid propter infirmitatem filij ſui ſibi indixit ieiunium [o]. Et Iudith tempore indictum populo metu Holofernis [p]. Et cùm tradẽda eſſet Iudæorum gens ab Aſſuero, inuidia Amanitis, per Heſter indictum ieiunium [q]. Et tempore Iohelis [r], & Ionæ inter Niniuitas [s]. Gradus abſtinentiæ plures ſunt in ieiunio ſtato, vel indicto. Nam aliis licet aliquibus temporibus lacticinia edere, aliis non licet, aliquando oleribus tantũ & vino vti, aliquando pane & aqua ſolùm. Quæ omnia vel lege, vel cõſuetudine recepta ſunt, vel proprio ſtatuto. Vnde ieiunium aliud alio leuius & grauius, ratione rerũ, perſonarum, & temporis, & criminis, vt licet obſeruare ex canonibus pœnitentialibus [t].

a Marci 9.

b D. Baſil. ſermo de ieiunio.

c Athanaſ. lib. de virginitate.

d ea ſint tibi ieiunia de conſecr. diſt. 3. can. ieiunet, 76. diſt. can. animæ defunctorum, 13. q. 2.

e

f

g Clem. Alexandri. orat. adhorta. ad gentes.

h Porphyr. libr. 2. de abſtin. animal. vbi de his plura vide.

i ea huius obſeruantiæ, 76 diſt.

k lib. 3. Decretal. tit. 47.

l Alberi. in D. Ioan. in verb. ieiunium.

m in concil. Magũti. can. 35.

n 1. Reg. 7.

o 2. Reg. 3. Reg. 12.

p Iudith, 4.

q Eſter, c. 14.

r Iohel. 1. 4.

s Ionæ, c. 3. Matth. 12. Lucæ, 11.

t ea hæc omnia, 72. diſt. c. acceptiſti, de ſponſal. duor. can. admonere, 33. q. 1. c. accuſaſti, de accuſat. ext. ea. quicquæ, 6. q. 1. can. qui compulſus, 22. q. 5. can. ſi quis contra, eod. ca. dæmon, 22. q. 2. c. licet, de pœnitent. & remiſſ.

De excommunicatione. Cap. 8.

1 *Excommunicatio pœna diuina eſt, & quomodo. Quid, & ſpecies. Et 2.*

3 *Excommunicatio ciuilis quid, & à quo fiat.*

4 *Aquæ & ignis interdictio quid.*
Regis delinquentis modus punitionis. eod.
5 *Aquæ & ignis in nuptijs mysteria. Extorris quare quis dicitur. eod.*
6 *Aqua & igne expiata crimina.*
Expiatio criminum aqua & igne quomodo fiebat ethnicis. eod.
7 *Igne expiari posse scelera quomodo ethnici & nostri docent.*
8 *Deportatio successit in locum interdictionis aquæ & ignis, quare.*
9 *Excommunicatio ecclesiastica quæ, & minor, & maior.*
Sacrificijs interdicere maxima pœna. eod.
Execrationum diræ atroces. eod.
10 *Excommunicatio minor à quo, & ob quæ infligatur, & quis soluat.*
11 *Interdictum ecclesiasticum quid, & species.*
12 *Suspensio ecclesiastica ab officijs, & beneficijs quæ.*
13 *Excommunicatus excommunicatione minori à quibus abstinere debeat, & quibus ex causis quis ipso iure in eam excommunicationem incidat.*
Excommunicati ecclesia remouendi. eod.
14 *Excommunicatis non communicandum, imminente pœna simili excommunicationis, exceptis quibusdam personis. Et 15. 17.*
Abstentus, excommunicatus dicitur. eod.
16 *Hæreticum hæredem instituens, excommunicatus est.*

QVINTA pœna diuina excõmunicatio erit: quæ posteà ab ecclesiastica disciplina vsurpata est. Ad cuius vim & authoritatẽ explanandam primùm admonebimus quid sit, & quomodo diuidatur. Nomen generale quippè excommunicatio, estq; à communione depulsio seu separatio. Proinde tot possunt esse excommunicationis species, quot communionis seu communicationis, à quibus quis eijcitur. Est communicatio cum Deo, & cum hominibus. Rursum ea, quæ cũ hominibus, vel est societas ciuilis, seu ecclesiastica. Igitur tot excommunicationes. Prior ea, quæ separat à Dei gratia: alia, quę separat à societate ciuili: alia, quæ à Deo, & societate ciuili piorũ. De prima certum est, vt ait quinta synodus [a], impium esse omnino separatũ à Deo, quandiu nõ reconciliatur. Quod & firmat D. Hieronymus in eo, qui in peccatum mortale incidit, ob quod recedit Deus ab eo [b]. Ciuilis excõmunicatio fit authoritate hominum, & sententia, sicuti superior à solo Deo. Eius generis sunt exilia, interdictiones, relegationes, & deportationes, quibus cõmunio certæ societatis, ciuitatis, oppidi, regionis, regniúe interdicebatur, de quibus suprà. Sed illa acrior, quæ erat aquæ & ignis interdictio: nam quibus aquæ & ignis interdicebatur, societas omnino hominũ & commertium prohibebatur, ne quis eos vrbe, mensa, lare, tecto reciperet [c], non ad sacra admitteret. Plinius [d] scribit, in Taprobana insula, ferè extra orbem relegata, rege, si quid delinquat morte multari, nulla vi interueniente, sed auersantibus cũctis, & commertia etiam sermonis denegãtibus Herodotus de Aristodemo loquens, qui saluus ex trecentis Lacedæmoniis, qui fortiter cum Leonida cõtra Persas occubuerant, euaserat: *Nullus*, inquit, *ei ex Spartiatis ignem accendebat, nullus ei colloquium communicabat.* Sic Cæsares [e] voluerunt Theod. Valent. & Arcad. eos, qui à fide Christiana in idololatriam lapsi sunt, à consortio omnium hominum segregari: maioremque poenam illam existimarunt, versari inter homines, & hominum carere suffragiis, quàm procul abiici, & longius amandari. Cicero [f]. *Qui erant reorum capitalium damnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quàm erant in eam recepti, quo vertendi, hoc est, mutandi soli causa venerant. Id autem vt esset faciendum, non ademptione ciuitatis, sed tecti, & ignis & aquæ interdictione faciebant.* Sic lege Draconis iussum [g], χερνίβων εἴργεσθαι τὸν ἀνοσιοφόνον, σπονδῶν, κρατήρων, ἱερῶν, ἀγορᾶς. *homicidam arceri ab aquæ lustralis expiationibus, libationibus, crateribus, sacris, & foro.* Et vt ait Iuuenalis [h],

a ca. certum est, 24. q. 3.
b D. Hierony. in lib. Iudic. & can. audi, 11. q. 3.
c Alex. ab Alexand. lib. 3. Genial. dier. cap. 5.
d Plin. lib. 6. c. 22.
e Ihi qui sanctam, l. 3. de apostat. libr. 1. C. titu. 10.
f Cicer. pro domo sua.
g Demosth. in Leprinem.
h Iuuenal. Satyr. 4.

vlti

vltimus autem

Aerumna cumulus, quòd nudum, & fruſtrà rogantem,
Nemo cibo, nemo hoſpitio, tectóque iuuabit.

5 Appellatione aquæ & ignis, videbantur omnia auxilia humana denegata: quòd aqua & ignis, duo hominibus ſummè neceſſaria viſa ſunt, vt explicat poſt Lactantium [a], Budæus [b]. Et Scæuola [c], aqua & igne inter coniuges cõmunicatis, fieri nuptias olim tradit, & inſeparabilem ſocietatem. Et certè maximum eſſe videtur delictum, ob quod, quæ communia omnibus ſunt, denegãtur. *Cauſa naſcendi*, inquit Varro [d], *duplex, ignis & aqua: ideo ea in nuptijs in limine adhibentur: quod coniungit hîc, & mas ignis: quòd ibi ſemen, aqua fœmina, quòd fœtus ab eius humore, & eorum inſtione ſumit Venus.* Meminit & eius ritus Nonius, ſed addit maritum item à foco titionem accipere ex fœlici arbore, & cum eo, aquali aquam deferre. Proinde is, qui his priuatus eſt, extorris dictus. Interdicebatur autem illis duobus, quos vita priuandos notabant. *Initium neceſſariæ rei vitæ hominum*, inquit Eccleſiaſticus, *aqua, ignis* [e]. Proinde libertas viuendi quoque in his duobus. Sic enim ſcriptũ eſt, *apposui tibi ignem & aquam*, inquit Deus, *porrige manum tuam ad quod volueris* [f]. Explicat deinc ſtatim, ante hominem vita & mors, bonum & malum. Seruius in illa verba Virgilij [g], *Qui fœdera fulmine ſancit.* Ad facienda fœdera ignis & aqua adhibebantur. Vnde contrà, quos arcere volebant à conſortio, eis aqua & igni interdicere ſolebant, id eſt, rebus, quibus conſortia copulabantur. Sed & nihil prohibere mihi videtur dicere, ignis & aquæ interdictione, ſignificari tam impium eſſe crimẽ, cui imponebatur, vt nulla expiatione remitti poſſet. Accepimus enim illis duobus elementis creditum apud omnes ferè gentes expiari poſſe delicta, & purificari.

[a] Lactan lib. 2. diuinar. inſtitut.
[b] Budæ. in l. 2. de pœn. in poſterio. annotat in P.
[c] Scæ in l Seia, l 67. §. 2. de donat. int. vir. & vxo lib. 24. Pitin. 1.
[d] Varro, 4. de ling. Lat. & 12. de vita popu. Roma.
[e] Eccleſiaſt. c. 39.
[f] eod. c. 15.
[g] Virg. 12. Aeneid.

6 Virgilius [h], *Tu genitor cape ſacra manu, patriósque penates:*
Me bello ex tanto digreſſum, & cæde recente
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.

[h] idem 2. Aeneid.

Sic marina aqua purificari omnia ait, dum agit de pœna parricidarum culeo inſutorum. Ingredientes & egredientes domo, vbi mortuus erat, aqua ſe aſpergebant Græci, vt ſe purgarent, quam ſemper eius cauſa tunc pro foribus habebant in vaſe, quod illis dictum ἀφεδρώνιον, vt ait Suidas [i]. Dido apud Virgilium ſacrificatura inferis ait [k],

[i] Suidas, in verbo, ἀφεδρώνιον.
[k] Virgil. 4. Aeneid.

Annam, chara mihi nutrix, huc ſiſte ſororem,
Dic corpus properet fluuiali ſpargere lympha.

Et dum de Miſſeni ſepultura, decq; aſperſione ſociorum loquitur, ait [l],

[l] Virgil. 6. Aeneid.

Idem ter ſocios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, & ramo fœlicis oliuæ.

Vtebantur & pro ramo lauri, aut oliuæ, aſpergillo: aquam etiam luſtralẽ habebant in ingreſſu templorum, quam ſacrabant extinguendo in eam torrem ex altari, vbi ſacrificaſſent [m]. Sicut & apud Hebræos aquæ lotiõ ad emundationem pollutionis ſæpè vſurpata eſt [n]. Vſurpant eandem Machumetiſtæ in Alcorano ſuo. Et Moſcouitæ, aqua cõſecrata, quam hauſerunt ſacerdotes & ſacrarunt in die Epiphaniæ. Vtuntur poſteà toto anno poſt confeſſionem ad expiationem peccatorum, teſte Sigiſmundo Barone [o]. Melius nunc apud Chriſtianos in baptiſmo verbis ſacramentalibus conſtituto, ex Dei virtute, ex ſacroſancta paſſionis dominicæ efficacia & præcepto, eluũtur omnia peccata, & mortalia [p]: luſtrali autem cõſecrata, venialia [q], ex adumbratione & prædictione legis antiquæ Moſaicæ [r]. Vt & erat baptiſmus D. Ioannis in pœnitẽtiam [s].

[m] vide Liſium Gregorium Giral. de diis gentium Syntag. 17. dum de ſuppliciationibus agit.
[n] vt Leuit. 16 & 25. Exod. 30. Deuter. 21 4. Reg. 5. cum ſimilib.
[o] Sigiſmũdus Liber Baro, libr. de reb. Moſcouitarum.
[p] D Ioan. euang. c. 3 & 19 can filius, in fine, de cõſecr. diſt. 4 c matores, de baptiſ. Matthæi. c 28 cum ſimilib.
[q] ea aquam, de conſecra. d. ſt. 4.
[r] cum. hæc quemquã, ead diſt.
[s] Matthæi, 3. Mar. 1.

7 Igne quoque putaſſe expiari crimina antiquos apparet, quòd cum aqua & eũ in ſacrificiis adderent: vt conſtat ex illis verſibus Virgilij,

Fontémque, ignémque ferebant,
Vel Atilino, & verbena tempora vincti.

Et Iuuenalis [a], *Cuperent luſtrari ſi qua darentur*
Sulphura cum tedis, aut ſi foret humida laurus.

Virgilius purgationem omnem olim factam aut per aquas, aut per aërem ſic innuit [b], aut per ignem animarum, *Aliæ panduntur manes*
Suſpenſæ ad ventos, alys ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.

In ſumma & expiationes animarum fieri igne crediderunt Plutarchus in Solei hiſtoria [c], & Plato [d], & D. Paulus [e]. Vnde ſcriptum, *Tranſiuimus per ignem & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium* [f]. Proinde ignis & aquæ interdictio docet inexpiabile ſcelus. In locum autem iſtius pœnæ interdictionis aquæ & ignis ſucceſſit deportatio. Succeſſit autem, vt opinor, quãdo nullo modo commoti illa priuatione damnati, ſolum non verterent, nec abirent ſponte, frontem fricantes, & impudenter ſibiipſis conſulentes, & malo eſſent exemplo. Quare & quia ſponte mutare ſolum, pudore nullo ſuffuſi nolebãt, rectiſſimè inductum, vt inuiti deportarẽtur in inſulam, & inuiti tecto, lare communioneue, patria carerent. Sic enim deportatio à communione damnatũ eximit, vt poſt mortem eius poena maneat, nec liceat mortuum ex loco deportationis trãsferre aliò, vel ſepelire inconſulto principe [h]. Alia & tertia excommunicatio- 9
nis ſpecies eſt eccleſiaſticà, quæ duplex eſt, minor, & maior. Minor arcet aliquem à communione templi, & à participatione ſacramẽtorum [i]. Hanc ſummoperè poenam metuũt Vtuopiẽſes in republica ſua ſupra alias, ſacris inquã ſibi interdici, teſte Thoma Moro [k]. Sacerdotibus Druidis etiam Gallias adminiſtrantibus maxima ſacrificiis interdicere. *Si quis*, inquit Iulius Cæſar [l], *aut publicus aut priuatus eorum decreto non ſteterit, ſacrificys interdicunt. hac pœna apud eos grauiſſima, quibus ita interdictum eſt, hi numero impiorum ac ſceleratorum habentur, his omnes decedunt, aditumq́, ſermonemq́, defugiunt: ne quid ex contagione incommodi capiant. Neque hu petentibus ius redditur, neque honos illis communicatur.* Teſtatur & Aemilius Probus [m] Eumolpidas ſacerdotes à populo Athenięũ cõactos fuiſſe, vt Alcibiadem deuouerent, eiuſque deuotionis, quo teſtatior eſſet memoria, exemplum in pila lapidea inciſſum, poſitum fuiſſe in publico. Idipſum & Plutar. [n] & Iuſtinus [o] tradũt. Liuius [p] & eius execrationis morem refert. *Qui victus acie exceſſiſſet*, inquit, *eum ne quis urbe, tecto, menſa, lare reciperet: diram execrationem in populares, obteſtationemq́, quam ſanctiſſimam potuerant aduerſus hoſpites compoſuerant.* Et iterum alibi [q], *huius atrocitas facinorũ nouam veluti flammam regis inuidiæ adiecit, vt vulgò ipſum liberóſque eius execrarentur. Quæ dira breui ab omnibus dys exaudita, vt ſæuiret ipſe in ſuum ſanguinem effecerunt.* Minor 10
infligi poteſt ab epiſcopo, & à quolibet inferiore minore iudice eccleſiaſtico [r], & pro cõtumacia, & aliis culpis. Sicut etiã & proprius ſacerdos ſcilicet, qui habeat exomologes audiẽdi poteſtatẽ: is enim proprius eſt [s], poteſt ab hac excõmunicatũ ſoluere [t]: nõ autẽ à maiori [u]. Huc pertinere poteſt interdictũ 11
eccleſiaſticũ [x], quod certa ſpecies cẽſuræ eccleſiaſticæ eſt, quando prohibetur adminiſtratio ſacramẽtorũ, vel celebratio diuinorũ officiorum, vel executio ſpiritualiũ quorũdã actuũ, in pœnã ob delictũ. Eſtq; interdictũ ſeu interdictio, vel locorũ, aut pſonarũ, dũ ciuitas, clerus, popul[s], regnũ, & ſimilia interdictione plectũtur [y]. Interdicti & excõmunicati celebrãtes, deponũtur [z]: & qui in loco interdicto ſacra facit [a]. Sic duplex interdictũ, reale, & perſonale. In reali res interdicitur. locus, vel prouincia [b]. I dq; vel in vniuerſum, vel ſingulariter, vel in horrorẽ, vt ſi pollutus locus [c], vel in honorẽ loci, ne ipſe inhonoretur [d]. Interdictũ interdũ certis pſonis fit, vel à diuinis, vel ab ingreſſu eccleſiæ [e]. Fit & in genere: ſicuti ſi interdicatur clerus, vel popul[s], collegiũ, vel vniuerſitas, in quo & ſingulares eorũ pſonæ ſunt interdictæ [f]: cõtra vniuerſitatẽ verò nõ poteſt ferri ſentẽtia excõmunicationis, ne cõtingat ide inſontes quoq; puniri [g]. Huc etiã referẽda ſuſpẽſio, cẽſura inquã, qua certæ pſonę eccleſiaſticę, officiũ vel exercitiũ ei cõpetens interdicitur, interdũ, ab homine, interdum à lege [h]. Caſus autẽ q́bus incidit in ſuſpẽſionẽ iuris, colligũtur ab ſcholiaſte iuris põ- 13

rificij.

[a] Iuuenal.
[b] Virgil. 6. Aeneidos.
[c] Plutar. lib. de conſola.
[d] Plato.
[e] D. Paul. 1. ad Corinth. 3.
[f] Pſal. 65.
[g] l. 2. §. ũ de pœn. in fi. l. 3. ad l. Iul. peculat.
[h] Marc. in l. 2. de cadauer. punito, lib. 48. ff. titu. 24.
[i] can. ad mentem, § euidenter, 11. q. 3. c. fin. de cleric. excom. miniſt. Thomas Mor. libr. 2. Vtuopiæ.
[l] Iul. Cæſar, libr. 6. Commentar.
[m] Aemylius Probus, in vita Alcibiad.
[n] Plutar. in Alcibia.
[o] Iuſtin. in 5.
[p] Liuius, libr. 6 de ca. 3.
[q] idem, libr. 10. decad. 4.
[r] c. cùm ab eccleſiarum, de offic. ordinã.
[s] ca. præſertim, 3. q. 1 & ca. audi, 5 q. 3.
[t] c. duobus, & c. nuper, de ſent. excõ.
[v] d. c. nuper, & c. ab excommunicato, de reſcrip.
[x] de hoc interd. eccleſiaſt. & variis membris vide arborẽ interdictorum, quæ in princ. lib. 2. C. ponitur in commentariis.
[y] de quib. in cũ ſententia, cum capp. ſeq. de ſentent. excommunic. in 6.
[z] c. latoris, c. 4. de cler. excom. miniſt. c. fraternitatis, c. 6. eod.
[a] c. poſtulaſtis, c. 7. § quæſiuiſtis, de cleric. excomm. in juſt.
[b] c. in partibus, de verb. ſig. vide gloſſ. in prag. ſanctio. titul. de interd.
[c] vt c. conſuluiſti, de conſecr. eccleſ.
[d] ca. ſin de conſecr. diſt. 2.
[e] c. is qui, de ſenten. excom. in 6.
[f] c. ſi ſententia, eo. tit. in 6.
[g] c. Romana, § ſi eo in 6.
[h] c. ad reprimendã, de offic. ordin. ap. Gregorium clem. cupientes, de pœn. apud Clemen.

tificij [a]. Excommunicatus excõmunicatione minori abſtinere debet à ſacroſancta dominica euchariſtia, & aliis ſacramentis eccleſiaſticis: alioquin illa in ſui damnationem aliquãdo ſuſciperet [b]. Ipſo iure in hanc excõmunicationẽ minorem incidere notatur ſacrilegũ [c], notorium fornicatorẽ [d], ſimoniacũ [e], à manu laici euchariſtiam ſuſcipientem [f], Baliſtariorum in Chriſtianos artẽ exercentẽ [g], & alios, de quibus in rubricam, & Summ. de ſentẽtia excõmunicationis interpretes. Reducũtur autem omnes caſus ad duo capita: primum, vt hac minori cẽſeatur excõmunicatus, qui incidit in peccatũ mortale quodlibet [h]. Proinde is non debet ad ſacroſanctum pabulũ accedere, niſi confeſſus illud fuerit, & fuerit abſolutione & pœnitentia Deo reconciliatus [i]. Et ſi peccatũ ſit occultum, ea excõmunicatione minori certè à Deo ſeiunctus eſt [k]: ſi manifeſtũ, & quoad hunc viſibilem fidelium eccleſiã excõmunicatus minori ſententia iure ipſo fit [l]. Et ideo ſæpè olim à ſocietate eccleſiæ, ſcilicet piorũ, & à ſacris, donec poenituiſſent, pellebantur publicè peccantes. Sic D. Ambroſius Theodoſiũ imperatorem, ob perpetratam in Theſſalonica ciuitate cædẽ, cum Mediolanum veniſſet, & ſolemniter templum ingredi voluiſſet, enarrata primùm immanitate ſceleris, & quod minimè diceret, vt iniuſtæ cædis ſanguine pollutus, ſanctum Dei templum ingrederetur, ab ingreſſu prohibuit, dixitque, *Recede, recede, ne altero peccato priora crimina augere contendas, ſuſcipe vinculum, quo te omnium Dominus nunc ligat* [m]. Eſt enim hæc excommunicatio medicinalis [n], qua quis reſipiſcere adigitur [o]. Et ideo poſteà cum illis communicamus, dum ſe fideles eſſe futuros promiſerunt [p]. Et excommunicatos ab eccleſia remouendos, donec poenituerint, ſtatuit concilium Antiochenum [q].

14 Aliud caput excommunicationis minoris, qua quis ipſo iure notatur, eſt, ſi quis excommunicato maiori excõmunicatione cõmunicat [r], ſermone, oratione, ſalutatione, commeſtione, oſculo, quæ vitari debent [s]. Et in canonibus apoſtolorum [t] ſic cautum ὁ τις ἀκοινώνητῳ, καὶ ἐν οἴκῳ συνευχήσῃ, ὅτι καθαιρεθήσῃ. *Si quis cum excommunicato, etiam in domo preces coniunxerit, & ille communione privetur.* Et in ſynodo Carthaginenſi idem ſtatutum fuit [u]. In Braccarenſi concilio primo [x], qui pro hæreſi, aut pro crimine aliquo excommunicantur, nullus ei cõmunicare præſumat. Quæ ſi quis ſpernit, voluntariè ſeipſum alienum à communione facit. Et concilio Toletano primo [y], ſi quis laicus abſtinetur, ad hunc, vel ad domum eius, vel clericorum, vel religioſorum nemo accedat. Similiter & clericus ſi abſtinetur, à clericis deuitetur. Si quis cum illo colloqui vel conuiuari fuerit deprehenſus, etiam ipſe abſtineatur: ſed pertineat ad eos clericos, qui eius ſunt epiſcopi, & ad omnes qui commoniti fuerint de eo qui abſtinetur, ſiue laico quoliber, ſiue clerico. Quo loci abſtentus pro excõmunicato accipitur, ſicut apud D. Cyprianum, dum ait [z], *Et idcirco conſultè & cũ virgore feciſti, frater charißime, abſtinendo diaconum, qui cum virgine ſæpè manſit, ſed & cæteros, qui cum virginibus eo more conſuerunt.* Simile etiã ac in ſuperioribus conciliis ſtatutum in concilio Antiochenſi [a]. Accedit huc fundamẽtum præcepti Dei, vt qui nolunt audire eccleſiam, ſint tanquam Ethnici & publicani nobis [b], cum quibus nulla erat legitima Iudæis participatio, non commertiũ, ſeu communicatio [c]. Et D. Paulus poſtquam ob fornicationem excommunicauit Corinthium, ſubiungit [d]. *Si is, qui frater nominatur, eſt aut fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, cum huiuſmodi nec cibum ſumere.* Et D. Ioannes [e], *ſi quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, nolite eum recipere in domum, nec aue ei dixeritis, quia qui dicit ei aue, communicat operibus eius malignis.* Et in ſumma qui extra nos ſunt, iure communicare nobiſcum non poſſunt [f]. Eo pacto & excommunicatus eſt, qui excommunicato literas mittit [g]: quia & per literas loquimur, vel per nuntium [h]. Quamobrem colligimus, excommunicato non eſſe communicandum, ne excõmunicatio in alium ſic tranſeat [i]. Et Zonaras videtur ſanctionis iſtius reddere rationem, cõtemptũ & calumniã eius, qui ſeparauit, ſi non vitetur ſeparatus, quaſi is malè ſeparauerit [k]. Sed & contem-

[a] gloſ. in d clem. cupientes.
[b] cap. fi. de cohabit. cler. & mulier. can. audi. 32 q. 2.
[c] can miror, 17. q. 4.
[d] c. veſtra, de cohab. cler. & mulier.
[e] c tanta, de ſimon.
[f] ca. ſi qs deinceps, 17 q 4.
[g] c. de ſagitar.
[h] Angel. de Claua. in Sum. in verbo, excommunicatio, 4 probat d. c. audi. text. in ca. illi qui, 6 q 1.
[i] c fin. de clerici, excom minist.
[k] d. ca. audi.
[l] c veſtra, de cohabi clerr. & mulier.
[m] in hiſtor. Tripartita, lib. 9 cap. 19 & Theodo. libr. 5. hiſtor. c. 18.
[n] c. 1 de ſent. excom. in 6.
[o] ca multi, 2. q. 1. d. ca. audi. ca certum, & ca. corripiuntur, 24. q 3. ca. notandum, eod. can. eſti, 11 q 3.
[p] ca. ſanè, 24. q. 2.
[q] conc. Antioch. ca. 2
[r] ca præcipuè, & ca. ſi quis epiſcopus, & ſeq. ca. ſicut apoſtolis, can. epiſcopi, ea placuit, & can. fin 11 q. 3. Panor. in c. multi, de ſent. excommunicat. c. nuper, eod.
[s] ca. ſi inimicus, & ſ. q 93. dift. ca. illi qui, 4 q. 1. can. ad menſam, ca. rogo, ca quatuor, cũ ſequen. can. excommun. catos, ca. anteceſſorio, 11. q. 3. in can. 10.
[t] can. 9.
[u] ca. 3.
[x] ca. 15.
[y] Cypr. lib. 1. Epiſtol. epiſto. 11.
[z] ca. 1.
[a] Math. c. 18.
[b] Thobiæ, 1. 7. Matthæ 3. ca. ſicut ſanctus, 28 q 4 c. veſtra. c ſicut, de cohabita cler. & mulie.
[c] 1 Corint 5.
[d] D. Ioan. 2. epiſto. c. 1.
[e] ca. illi qui illa pec cata, 4 q 1.
[f] c. vbi periculum, ſ. nullr eriam, de elect in 6 & ibi Archidia & Ioan. Andr.
[g] l. & licet, de conſti pecu in P. 1. con ſenſu, de actio. in P.
[h] ca ſi quis laicus, & ca excellentiſſimus, 11. q. 3. & can ſanè quod, 24 q 2.
[i] Zonar. ſuper ca. 11. Apoſto.
[k]

tus Dei adeſt, quia non homo ſolus ligat excommunicatione, ſed Deus [a], qui authoritatem ligandi & ſoluendi dedit [b]. Ideo ſiue iuſte, ſiue iniuſte late fecerit, propter authoritatem ligati eis timenda [c], antequam de iniquitate appareat [d]: vt ſi quis eam contemnat, ipſo facto incurrat excommunicationem [e]. Quanquam iniuſta coram Deo non ligat [f]. Proinde & magis licere reſponſum eſt cum pagano communicare, quàm cum excommunicato [g]. Is enim gentilis cùm melior fieri poſſit, nondum veritatem amplexus, intra eccleſiæ eſſe poteſtate excõmunicatus in communionẽ admiſſus, deterior fiet impoenitẽs, & ideirco commercium nobiſcum habere prohibetur, vt erubeſcat, & cõfuſus reſipiſcat [h]. Quare & qui ſcit ſolus occultum eſſe excõmunicatum, & is cum deuitare tenetur. Et ſi manifeſtè excõmunicatus ingrediatur eccleſiam, reliqui, qui in ea eccleſia ſeu fabrica bibliothecæ ſunt, egredi potius debẽt, quàm cũ ibi pati [i]: excepto ſacerdote, qui ſacram liturgiam perficit, & incœpit ſacrũ diuini officij canonem [k]. Quinimò & is excõmunicatur poſt mortem, qui hæreticum conſtituit hæreticũ [l]. Is namq; excõmunicatus eſt hæreticus [m]. Ideo nec viuis nec mortuis cum eis cõmunicare oportuit, cum quibus nec viuentibus licuit [n]. Debet etiam & is ſuæ rationibus prælatus ipſe ab altero prælato excõmunicatũ vitare, & iubere à ſibi ſubditis euitari [o], aliter deponẽdus eſt [p]. Sunt tamen perſonæ aliquæ, quæ poſſunt impunè perſonis excõmunicatis cõmunicare, ob neceſſitudinẽ & præcedentem coniunctionẽ: qualis vxor, filius, ſeruus, qui ignorat excõmunicationẽ [q]: & qui impellitur neceſſitate, vt cũ excõmunicato participet, vt mendicus [r]: quãuis ea mente cũ eo communicat, vt corrigat [s]. In Gallia ex ſynodo Baſil ẽũ [t] receptũ, ne teneamur euitare excommunicatos ab homine, vel à iure, ſiue ſuſpenſos, ſeu interdictos: niſi ſuſpenſio, interdictũ, prohibitio, vel excõmunicatio, quæ contra perſonas, vel collegiũ, vel vniuerſitatem, aut alicui locũ certũ, fuerint à iudice pronunciata vel denũciata ſpecialiter aut expreſsè: aut ita notoriè in excommunicationis ſententiam conſtiterit eos incidiſſe, quòd nulla poſſit tergiuerſatione celari, aut aliquo iuris ſuffragio excuſari.

a ca nemo contemnat, 11 q. 3
b Matthæi, c. 16.
c can. 2. 11. q. 3. can. qui iniuſtus, eod.
d can. ſi epiſcopus, 11 q. 3.
e d. can. qui iniuſtus.
f ca quomodo, 11. q. 3.
g ca ad menſam, 11 q. 3.
h ca. ſi inimicus, 93 diſtinct.
i can. ſi tantùm, & can. ſeq. 6 q. 2.
k can. omnis qui, 24 q. 2. & ca. ſacerdotes Aquiſgranenſi, 11 q. 3
l ca. hæreticos, 7. q. 1.
m ca. dare, 7 diſtinct. 24. q. 2.
n ca quod autem, 24 q. 2. c excommunicatos, c. ad abolendam, de hæret. in 6. cap. 2
o ca. fateri, 24 q. 2.
p ca. cuncta, 11 q. 3
q can. Theupaldum, & can. quicunque communicauerit, 11 q. 3
r ca quoniam multos, 11 q. 3. & can. exiſtè iſſimas, eo
s ca. anteceſſores, 11 q. 3.
t in Synodo Baſil. ſeu prag ſanctio tituli de excommunic. & vitan. & in Concord. Leo. Pap. & Franc. I. rex. in tit. de excom. non vitan.

De maiori excommunicatione.
Caput 9.

1 *Maior excommunicatio quæ.*
Synagogæ priuatio maxima Iudæis pœna. eod.
2 *Anathema, excommunicatio maior ſolemnis. Anathema quid. eod.*
3 *Sacer homo quid, & deuotus.*
4 *Excommunicatio in locum mortis legis Moſaicæ ſubrogata.*
5 *Excommunicatus ipſo iure, & ab homine.*
Excommunicationem ipſo iure quibus caſibus quis incurrit, & abſoluitur tantum à ſummo Pontifice, vel tantùm ab alijs in mortis articulo. eod.
6 *Excommunicationis maioris caſus, quibus abſolui quis poteſt ab ordinarijs.*
7 *Excommunicationis maioris mala.*
8 *Excommunicatio pro quibus cauſis infertur ab homine, & excommunicare qui poſſint.*
9 *Excommunicatio non leuiter proferenda, & quomodo.*
Monitio ſententiam iuſtam excommunicationis præcedere debet. eod.
10 *Excommunicationi cauſa inſeri debet. idem in abſolutione.*
11 *Abſolutio ad cautelam in quibus caſibus detur.*
12 *Excommunicatio debet proferri ſtudio corrigendi.*
13 *Formula certa eius, & debet fieri in ſcriptis.*
14 *Excommunicatio, vel monitio num poſſit ferri nemine excepto.*

Maior

1 MAIOR excommunicatio dicitur, per quam quis ſeparatur non tantùm à ſacramentorum participatione, ſed etiam ab
2 omni eccleſiaſtica communione: quandoquidem extra congregationem omnino fidelium eiicitur [a]. De hac intelligitur illud [b], *ſi non audierit eccleſiam, ſit tibi tanquam ethnicus & publicanus.* Horum corpus dicitur dari Sathanæ [c], vt anima eorum reſipiſcat. Nam Sathanæ conceduntur qui cum eccleſia non ſunt fidelium. Quemadmodum & apud Iudæos, qui grauiter peccaſſent, apoſynagogi fiebant, id eſt, eiiciebantur extra ſynagogam eorum. Sic apud D. Ioannem [d] ſcriptum eſt, Iudæos decreuiſſe, vt ſi quis confiteretur Dominum noſtrum Ieſum, eſſe Chriſtum, extra ſynagogam fieret, quod maximè timebant Iudæi. Vnde & Dominus prædixit, tanquam pœnã grauẽ diſcipulis infligendã, quòd abſq; ſynagoga eos facerẽt [e]. Erãt Samaritani apud Hebræos huiuſmodi, quorum vitabant communionem [f]. Eſt ſolemnis excommunicatio execratio
2 grauis, quæ anathema dicitur [g]. Et propriè hæc dicitur mucro epiſcopalis [h]. Et aliquando, cùm ſit anathema ſeparatio à Deo, ponitur pro excõmunicatione maiori [i]: verùm execratio maior in anathemate propriè vſurpata. Nã illud infligitur adſtantibus 12. presbyteris cum candelis accenſis, quas poſt prolationem ſententiæ extingunt, abiciuntque, & pedibus conculcant [k]. Dicitur & anathèma æternæ mortis damnatio [l]. Nam & anathematis abominatio in lege Moſaica mortem habebat [m]. Et D. Hieronymus notat [n], anathema eſſe victimam execrationem. Apud Ioſuam legitur חרם pro eo quod vertimus anathema, à radice חרם & חרמן id eſt, occidit, exterminauit, & חרם dicunt quoque interitum, rem, vnde nihil colligitur commodi. Græcis ἀνάθημα, ſeu ἀνάθεμα eſt, Deo conſecratum & dicatum: & ita à commercio & vſu hominum ſeparatum, & inde relictum Dei vindictæ ob iniquitatem. Sic enim ſcribit Iuſtinus Martyr [o], ἀνάθεμα λέγεσθαι τὸ ἀνακείμενον καὶ ἀφορισμένον θεῷ, καὶ εἰς ἰδίαν χρῆσιν μηκέτι λαμβανόμενον, ἢ τὸ ἀπειλούμενον θεοῦ δίκῃ βαλεῖν. id eſt, *Anathema dicitur ſepoſitum & ſeparatum Deo, & in communem vſum nunquam aſſumptum, relictum Deo propter malitiam.* Sacrum Latini dicunt hominem impium, execrandum, κατάρατον, κάθαρμα, vt apud Horatium [p],
3

Inteſtabilis, & ſacer eſto.

Macrobius [q] tradit morem antiquum fuiſſe, veteres apud ſe nullum animal dijs illis ſeu idolis ſacrum, non paſſos, ſed abegiſſe ad fines Deorum, quibus ſacrum eſſet: animas verò ſacrorum hominum, quos Græci ζωοτὰς vocant, dijs debitas exiſtimabant. Quemadmodum igitur quod ſacrum ad Deos mitti non poterat, à ſe tamen dimittere non dubitabant: ſic animas, quas ſactas in cœlum mitti poſſe arbitrati ſunt, viduatas corpore quamprimùm illo ire voluerunt. Ita hominem ſacrum dicebant, quem licebat occidere, deuotum inquam morti. Sic in Deuteronomio [r], *non inferes quicquam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema.* Et D. Paulus, *optabam ipſe anathema eſſe à Chriſto, à fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ*, &c. Et rurſum [s], *ſi quis non amat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit anathema maranatha*, id eſt, execratio extra communionem bonorum, vſque ad aduentum Domini [t]. Grauiſſima eſt pœna in iure excommunicatio [u], potiſſimùm inducta ad caſtigandos cõtumaces & inobedientes prælatis, ſubrogata in locum mortis corporalis, quæ dicebatur lege Moſaica iis, qui per contumeliam refragabantur iuſſis ſacerdotis [x]: quia eccleſia nunc non infert iudicium, vel ſententiam ſanguinis [y]. Sicque D. Cyprianus [z] gladium hunc ſpiritualem, quo quis extra communionem eccleſiæ eiicitur, ſubrogatum exiſtimat in locum gladij temporalis, quo occidebantur corpore homines tempore legis Moſaicæ à ſacerdotibus. Demceps & inducta, vt mali à

a ca. euidenter, 11. q. 1. & fere tota q. 3. ca. Eugeniuſ. d. 3 q. 4. c. à nobis, de excom. & c. pen. de ſent. excom.
b D. Matth. c. 18.
c 1. Corinth. 5.
d D. Ioan. Euan. c. 9.
e D. Ioan. c. 16.
f D. Ioan. c. 4.
g Glo. in extra excommunicamus, in verb. anathema, de ſent. Excommunic. in 6. ex tan com. Panor. in c. cùm ab eccleſiarum, de off. & pot. iud. ordin. c. cùm non ab homine, de iudic.
h ca. vt ſis, 16. q. 2.
i ca. certum eſt, 24. q. 3. ca. ſi 3. q. 4.
k ca. debent, & ca. cùm à quibus, 11. q. 3. ca. in epiſcopum, 11. q. 3.
l Deutero. 7. & Ioſue, c. 7.
m D. Hieron. ſuper c. 9. ad Roma.
n Iuſt. Mar. lib. reſponſ. de orthod. ad. q. 121.
p Horat. lib. 2. Serm. ſat. 3.
q Macrob. lib. 3. Saturnal. c. 7.
r Deutero. 7.
s 1. Corinth. 16.
t Guilielmus, in verb. maranatha, 23. q. 4.
u ca. corripiantur, 24. q. 3.
x Deutero. c. 17.
y c. in archiepiſcopatu, de raptor. c. ſicuti, c. 5. & c. ſententiam ſanguinis, c. 8. nec enim vel Simonis lib. 5. Decretal. tit. 39.
z D. Cypria. epiſt. 11. lib. 1.

bonorum communione priuati, bonos non inficerent[a] contagione peccati, & ipſi præ pudore erubeſcerent, & ad meliorem redirent frugem. Hac maiori excommunicatione excommunicantur quidam ipſo iure, alij ab homine. Ipſo iure caſibus plurib⁹, delicto commiſſo, incurrit quis in excommunicationem maiorem, à qua ab alio non poteſt abſolui, quàm à ſede apoſtolica, aut aliquando ab aliis, in moriendi puncto. Primus, ſi quis deliberatò malitioſè, manus iniurioſas iniecerit in clericos, & eccleſiaſticas perſonas, cuiuſcumque ſint ſexus[b]. Cuius quidem regulæ verba ſunt ad amuſſim obſeruanda, cùm extra illa qui nec deliberatè, aut ſine malitia clericum percuſſerit, non incidat in canonem[c]. 2. Incidit ipſo facto in excommunicatio. qui per annum pertinaciter contempſit obedire ſententiæ iudicis delegantis[d]. 3. Qui poſt monitionem prælati ſui falſis literis poſt 20. diem non renunciauit[e]: qui falſas conficiunt, ſcienterúe his vtuntur[f]. 4. Communicantes ſcienter excommunicatis à ſummo pontifice[g]. 5. Incendiarij[h]. 6. Effractores eccleſiarum, & ſacrilegi[i]. 7. Qui inconſulto ſummo pontifice rectorem, ſenatorem, vel patritium in vrbe Roma. eligunt, conſentiunt eligentibus, obediuntúe electis[k]. 8. Omnes qui perſequuntur & capiunt Cardinales[l]: ſocij, & fautores illorum. 9. Et ij qui eos, qui ſententiam excommunicationis tulerunt, & qui ferri curarunt[m]. 10. Qui officium nacti inquirendi in hæreticos dolo malo conniuent hæreſes, vel præter ius prætextu officij in inſontes animaduerterint[n]. 11. Religioſi ſeu monachi, qui præter caſus ſibi à iure vel ex priuilegio conceſſos, vſurpant authoritatẽ conferendi ſacramenta, quæ à proprijs exhiberi debent presbyteris[o]. 12. Qui iniuriosè vel temerè percuſſerit, vel expulerit, ſeu exilio affecerit epiſcopum[p]. Qui & in cœna Domini excommunicati declarantur. Et 13. pyratæ[q], & eorum auxiliares. 14. Qui inuitis ſubditis noua vectigalia ſeu pedagia imponunt[r]. 15. Hæretici[s]. 16. Qui arma Agarenis & infidelibus, equos, aliaque militaria vetita inferunt[t]. 17. Qui impediunt annonam deferri Romam[v]. 18. Qui per iuriſdictionẽ prohibitam aliquos ſpoliant, rapiuntque & iudicant. 19. Qui in inuidiam, quòd quis negotium Romanæ curiæ iudicandum conceſſerit, vel quia mihi litiget, damnum, iniuriam ei, vel verbera intulerit[x]. 20. Qui impediunt ne literis apoſtolicis obediatur, vel ſatisfiat[y]. 21. Qui ſe à Romanæ ſedis obedientia ſubtrahunt, ſubtrahentibus opem, cõſiliumúe dant[z]. 22. Qui iuriſdictiones eccleſiaſticarum perſonarum vſurpant[a]. 23. Qui Romipetas expoliant[b]. 24. Qui ditionis apoſtolicæ terras, ciuitatéſue vel oppida inuadunt, & vſurpant[c]. Sunt & alij caſus apud Angelum Clauaſium[d] ex diplomatibus ſummorum pontificum extracti, quos apud illũ videre licet. Itẽ alij caſus, in quibus maior quidem excõmunicatio incurritur: verùm abſolutio etiam quibuſlibet ordinariis conceditur. Vt 1. Si iudices vel principes temporales recuſant ius dicere eccleſiaſticis perſonis implorantibus[e]. 2. Qui à paucioribus, quàm à duabus partibus collegij cardinalium electus in pontificem ſummum, ſibi poteſtatem vſurpat[f]. 3. Qui ſe inuito epiſcopo in eius eccleſia miniſterij occupat[g]. 4. Qui hoſpitia ſcholaſticorum, vel doctorum Bononiæ ante lapſum temporis conductionis illorum conducunt[h]. 5. Qui indebitas exactiones ab eccleſijs & earum perſonis extorquent[i]. 6. Religioſi clauſtrum exeuntes audiendarum legum cauſa[k]. Idemque ſtatutum in archidiaconis, decanis, præpoſitis, cantoribus, & aliis perſonatum habentibus[l]: niſi intra duos menſes reſipuerint. Sunt his alij caſus ſimiles, quos idem Angelus Clauaſius percurrit[m]. Colligit & is quoque[n] vnum & viginti mala, quæ infert excommunicatio, vt priuet eum communione[o], ſacramentis[p], ſuffragijs eccleſiæ[q], diuinis officijs[r], regno cœlorum[s], fama[t], poteſtate adipiſcendi beneficia[u], à quibus

a ca. relicandæ, & ca ſeq. 24 q 1.
b ca. ſi quis inſidente, ca. non dubium, ca. veniens, ca ad audientiam, ca. cùm illorum, ca. de monachis, 17 q. 4. c. religioſo, de ſenten excom. in 6.
c c. 1. & c. cum voluntate, eod.
d c. querenti, de offic. deleg.
e c. dura, de crimi. falſi.
f c ad falſitatem, eod ca ſi epiſcop⁹, 50 diſt.
g c. ſignificauit, de ſenten. excommunicat.
h c. ſua nos, eod.
i c. conqueſti, eod ca canonica, 11. q 3. ca. omnes eccleſiæ. & ca. ſiquis 1. eo. ca. ſi quis, 4 q. 3.
k c. fundamenta, de electio in 6.
l c. ſolent, de pœn. in 6.
m ca. quicunque, eo. in 6.
n clem. multorum, de hæretic.
o clem. religioſi, de priuileg.
p clem. 1. de pœn.
q in bulla Xisti 4 hi caſus pronunciat, & Pauli 2. ſum. pont Xistus in Extra in cipiente, & dominici gregis.
r ca. ſi quis Romipetas, & ſeq 24 q. 3. clem quoniam, de immunit. eccle.
s ca quod autem, 4. q. 3. c. excommunicamus, de hæretic.
t Angel. Clauaſ in ſuiſb. excõ. maio. caſu 22.
v idem, vbi ſup c. 23. 24.
x idem, caſ. 25.
y idem ca. 26.
z idem. caſ. 27.
a idem ca. 28.
b idem ca 29. d. ca ſi quis Romipetas, 24 q 3.
c Clauaſ. ca. 30.
d idem Claua in 56. in ver. excommunicatio 5.
e ca. adminiſtratores, 23. q 5.
f c. licet, de electio.
g c quoniam, de offic. ordin.
h c. 1. de loca.
i 4 non minus, & c. aduerſus, de immunit. eccleſ.
k c. non magno, ne cleri. vel mona.
l c. ſi eod. tit.
m in d. Summa, in ver. excommunicatio 7.
n Clauaſius verſ. excommunicatio vir.
o ſupra dixim⁹, ca. primâ, & ſeq. 11. q. 3.
p & dictum ſup.
q ca. nihil 11 q. 3. ca. quicunque, 11. q. 3. ca. de communione, & ſeq. 24. q. 2. r c. quod inter, de pœnit. & remiſſ. s ca. quodcunque, 24 q. 1. d. c. nihil. t ca. infames, 6 q. 1. vt ſi

bus ſuſpenditur [a], obſequio fidelitatis [b], vita æterna [c]: quia & bona opera mortificat [d], & repellit à ſepultura [e]. Omitto reliqua, quæ per ſingulas
8 ris, & criminum tractationes occurrent poſteà. Ab homine excommunicantur hac ſententia pro iiſdem criminibus declarando in ſententiam excommunicationis canonis incidiſſe, vel alia ex cauſa proferendo: idq; vel ab epiſcopo, vel à prælatis aliis, vel iudicibus, qui hanc iuriſdictionem habent iure vel conſuetudine [f]. Poteſt & excommunicare iudex ordinarius,
9 & delegatus ſpiritualis [g]. Cæterùm cùm hanc excommunicationis pœnam tam grauia conſequantur, operæpretium eſt obſeruare excommunicantem, ne temerè & leues ob cauſas eam exerat, ſed ob graues [h], & deliberatò, ſine impetu, & cum cauſæ cognitione [i], monitione præcedente [k], iuxta ſententiam Euangelicam, eaq; trina [l]: alioquin ſine monitione lata, eſt iniuſta, & à qua excommunicatus facilè vindicatur [m]. Iniuſta dicitur propter ordinem non ſeruatum [n]. Ante tamen hanc declarationem timenda, & ſeruanda [o], ad exemplum noui operis nunciationis [p]: ſemper enim ſententiã prælati exequi oportet, niſi appellatione, vel alio iuris remedio impediatur [q].
10 Sed & ſecundò in excommunicatione iuſtè proferenda exigunt cauſam iura [r] tanta pœna dignam, vt diximus proximè. Idèò & cauſa inferenda in ſententia excommunicationis, propter quam profertur [s]. Si enim iuſta videatur, licet ea falſa ſit, ligat & vincit, timendaq; [t]. Sic & qui petit abſolui,
11 debet exprimere cauſam, propter quam fuit excommunicatus [v]. Sunt quippe cauſæ, & caſus, ob quos excommunicatio lata nulla dicitur iure, & in quibus facili negotio, ad cautelam & cautionem, etſi nulla ſit, conceditur. 1. Si poſt appellationem legitimam feratur [x]. 2. Si habeat intollerabilem errorem [y]. 3. Si declaretur excommunicatus participans, non monitus [z]. 4. Si à non iudice legitimo dicatur lata [a]. 5. Vel à iudice excommunicato [b]. 6. Si delegatus contra delegantis intentionem excommunicet [c]. 7. Vel intruſus, aut à iuriſdictione ſuſpenſus [d]. 8. Si à violante interdictum hominis feratur [e]. Item 9. in caſu c. cum capella, & c. quanto, de priuileg. Et 10. in caſu c. cùm apoſtolus, de cenſib. & c. cùm ad quorumdam, de exceſſ prælat. Et 11. ſi qui profert ſententiam, non intendit ligare [f]: vel qui excommunicationem poſtulat, nolit excommunicatum ligari [g]. Et ſi feratur ſub conditione, ante cuius euentum moriatur excommunicatus [h]. Sine effectu enim
12 ſententia nulla eſt [i]. Tertiò, legitima excommunicatio & iuſta exigit, vt à iudice proferatur bono zelo, & ſtudio corrigendi [k]. Nec vindictæ propriæ
13 animo, vel ad iniurias priuatim inimico animo vindicandas [l]. Quarto loco debent adeſſe verborum conuenientes formulæ, quæ exprimant conſenſum iudicis de præſenti excommunicantis: ſicut & in celebrandis ſponſalibus & nuptiis conſiderantur [m]. Poſtremò, vt feratur in ſcriptis excommunicatio, exigimus [n]: vt poſſit apparere cæteris, qui excommunicati ſint, & denunciatione ſeu proſcriptione facta vitentur [o]. Si tamen ſine ſcriptura feratur, valebit, & ligabit vtique. Cæterùm qui eam protulerit, per menſem à diuinis officiis & ingreſſu eccleſiæ ſummouetur: & ſuperior, ad quẽ recurritur, abſoluendo condemnabit excommunicantem ad expenſas, vel alia condigna animaduerſione [p]. Quod & in interdicti, & ſuſpenſionis ſen-
14 tentis obſeruandum eſſe placuit [q]. Placuit ſenatui Pariſienſi monitiones ad finem reuelationis, bonorum inter cohæredes, poſſe publicari nemine dempto ſeu excepto, ex ſenatuſconſulto 15. Maij. 1538 [r]. Quamuis olim ſolitum fuiſſet excipere à monitione litigantes, & cum clauſula dempta parte & conſilio, putantes æquum non eſſe exquirere probationes à domo aduerſarij [s]. Idipſum de teſtibus dicebant aduerſarij, ne in periurium incíderent:

[a] c. paſtoralis, de appell. c. facer, de ſent. excom.
[b] c. veritatis, eod. ca. nos ſanctorum, & ca ſeq 15 q 6.
[c] ca nemo epiſcopo ſuum, 11 q 3.
[d] ca. ſi quis, 24 q. 3. ca. quemadmodũ, 24 q 7.
[e] ca. ſacris, de ſent. excom.
[f] ca perlectis, 25 diſt. ca. ſi in plebibus, 63 diſt. c. 2. de off. archid. c. reprehenſib 13, de appellat.
[g] c cùm in eccleſiis, de maio. & obedie. c quanto, de off. ordin.
[h] c ex literis, & c. ſeq & c. præterea, eod.
[i] ca. nemo epiſcopo rum, 11 q 3.
[k] ca ſi epiſcopus, can. ſeruetur, eod.
[l] c ſtatutum, de ſent. excomm. in 6 c. ſtatutimus, eod. c cùm ſpeciali, de appellat. c. 1. de cohab. cler & mulier c. facer, de ſent. excõ. ca. Deus omnipotens § quando autem, 2 q. 1. ca. indigne, 12 q. 2.
[m] c facer, de ſent. excom interp. in d. c. ſtatutum.
[n] ca ſeruetur, §. item ſi intentia, 11 q 3.
[o] ca quicunque, & ca. 11 q. 3 c ſolet, §. fin de ſent. excom. in 6.
[p] c. 1. de oper. nouinunciatio l. 1 & l. prætor ait, §. ait præ. or, de oper. nouinunciat in F exci. ſimatus ibi caſus à glo.
[q] c. cùm ab eccleſiarum prælatis, de off ordin.
[r] c. 1. de ſent. excõ. cum ſimilib. paulo ante citatis.
[s] c. 1 § quiquis, de ſent. excom. in 6.
[t] cap facto, de ſent. excõ. ap. Greg can. & 2 11 q 1.
[v] c ex parte, de off. ordin ap. Greg.
[x] c. venerabilibus, §. porrò, de ſent. excom in 6 vide c. nõ ſolùm, eod. tit. ap. Greg. c. per tuas, eod.
[y] d c. venerabilibus, & c. per tuas.
[z] c. 1 §. fin. de ſent. excom in 6.
[a] c. cùm olim, de priuileg. c. 3. de conſuet.
[b] ca. audiuimus, 24. q 1. & ca ex parte, eod.
[c] c. ſi de præben.
[d] can alienationes, 12 q 2.

[e] c. tanta, de exceſſ prał. [f] c. ex parte, in c de off ordin. glo in c. p & f de off deleg. [g] c. bonæ memoriæ, in 1 de poſtul. prælato. [h] Panor. in c. cùm adhoc, de cler non reſid. [i] li. de pœn. [k] c 1. de ſent excom in 6. [l] ca inter querelas, 23. q 4. [m] c. ſi inter virum, de ſponſal. & c 1 de ſponſal. duor. [n] c. 1 § 1. de ſent excom in 6 ca ſeqnum, 2 q 1. ca nullus, in 2 q 4. l. 1. de ſent ex breuic. recit. [o] ca. cum, 11 q. 3. [p] c. 1. de ſent. excõ in 6. [q] d c. 21. [r] Aegid. Magiſter, in deciſ. & tract. de appella c 10. [s] qui accuſare, C. de eden.

donec

donec fuit conſtitutio edita, qua licet litigantibus poſtulare, vt iudex vtrinque teſtes productos interroget ſecundum ius commune[a]. Eaq; eſt conſtitutio Franciſci primi, anni 1539. Quod etiam ad alia, quàm bona hæreditatis poſteà prorogatum, vt contra omnes nemine excepto ad fines reuelationis poſſint monitiones excommunicationis præuiæ obtineri. Veritas enim omnia vincit[b], nec contradicendum veritati[c]. Hoc inter auguſta principũ noſtrorum priuilegia annumeratur præcipuum, ex pontificum ſummorum decretis & codicillis firmatum, ne grege piorum ſummoueri poſſent, vt Benedicti 12[d]. & Vrbani 5. conſtat: néue eorum ditio ſubiiciatur eccleſiaſtico interdicto. Quod tamen anteà factitatum fuiſſe legimus, cùm tempore Philippi Auguſti totus eius dominatus interdictus fuit[e].

a l. vbicumque, de interro. actio. in f.

b Eſdræ. 4.
c Eccleſiaſt. c. 4 D. Ioan. c 14
d c meruit, de priuil eg in Extrauag.
e Innocent 3. in c. 1. de poſtul. prælato. c nouit, de offi le ga.

De pœna talionis. Cap. 10.

1 2 *Talionis pœna quid, & leges diuinæ de ea, lexq; 12. tabul.*
3 *Talio num in deſuetudinem abierit.*
4 *Improbatio legitima à monoculo.*
Repaſtionis lex improbata. eod.
Rhadamentea lex repaſtionis. eod.

SEXTA pœna à Deo, vel in legibus eius poſita, eſt talio. Talio pœna eſt, qua æquali modo patitur, quo quis nocuit. Vt talio à relatione Talis, ad Aequale deduci videatur, ἀπὸ τοῦ ἴσου ἀμοιβὴν. De ea in Exodo[f], in hæc verba lex Dei tradit, *Si rixati fuerint viri, & percuſſerit quis mulierem prægnantem, & abortiuum quidem fecerit, ſed ipſa vixerit, ſubiacebit damno quantum maritus eius expetierit, & arbitri iudicauerint: ſin autem mors eius fuerit ſubſequuta, reddat animam pro anima, dentem pro dente, oculum pro oculo, manum pro manu, pedem pro pede, aduſtionem pro aduſtione, vulnus pro vulnere, liuorem pro liuore.* Et rurſum in Leuitico[g], *Qui irrogauerit maculam cuilibet ciuium, ſicut fecit, ſic fiet ei: fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente reſtituet.* Et in Deuteronomio[h]. *Non miſereberis teſtis mendacis, ſed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.* Et ita ſtatutum modum vltionis fuiſſe quoque in lege diuina antiquitùs, legislator Euangelicus, qui hanc correxit ſeueritatem, teſtatur Dominus noſter Ieſus-Chriſtus[i]. Adſtipulantur & iura pontificia[k]. Meminit & huius pœnæ D. Ioannes in Apocalypſi[l]. *Qui in gladio occiderit, oportet eum occidi gladio: qui in captiuitatem duxerit, oportet vt in captiuitatem vadat: hic eſt patientia & fides ſanctorum.* In lege 12. Tabul. etiam talionis pœna recepta, hac lege *Si membrum rupit meum, è pacto talio eſto.* Quod explicatur apud Aulum Gellium[m], apud quem Cæcilius, *Nolo*, inquit, *ignores hanc quoque talionem ad æſtimationem iudicis redigi ſolitam neceſſariò. Nam ſi reus, qui depaciſci noluerat, iudici talionem imperanti non parebat, æſtimata lite, iudex hominem pecunia damnabat. Atque ita ſi reo, & pactio grauis, & acerba talio viſa fuerat, ſeueritas legis ad pecuniæ multam redibat.* Sic etiam explicat Ricardus rex Vuiſigothorum legem talionis, vt vel per flagellationem, vel per pecuniã ſeu æſtimationem iniuriæ à lege vel læſo factam talio pẽdatur[n]. Pari modo explicat Iuſtinianus[o]. Meminit iſtius legis & Cicero in Legibus, & D. Auguſtinus[p]. Sunt & caſus iure ciuili expreſſi, in quibus ſimilitudo ſupplicij talionem inducit: vt in illis, qui falſis accuſa

1

f Exod. c. 21.
g Leuit. c. 24.
h Deuter 19 ca. ſex. differen 5, 23. q. 8.
i Math. c. 5.
k ea hæc autem vita, 23 q 4. can quod deberur, 14 q. 3. ca. ſex differentiæ, 23. q 1.
l Apocal. c. 13.
m Gell. lib. 20. c. 1.
n l 3. de contumel. & vulne. lib. 6. C. Vuiſigotho. tit. 4.
o Iuſtin. in §. pœna autem iniuriarum, de iniur.
p D. Auguſt. lib 21 de ciuita. Dei c. 11.

accusationibus innocentium vitam calumniantur [a], & præuaricantur [b]: &
3 in casibus tit. P. *Quod quisque iuris, &c.* Hodiè tamen pœnam illam similitudinis supplicij, consuetudine in desuetudinem abiisse, & secundum qualitatem & dignitatem personarum, & arbitrio iudicis esse statuendum tradunt Albericus [c], Felinus [d], Baldus [e], Speculator [f], & Bartholus [g]. Nam & iura eò declinare expressè videntur ferè in omnibus, & paucis admodum exclusis, vt peristases criminis, personarum, & rerum, pœnas vel augeant, vel minuant, vt à principio istius tractationis ostendimus [h]. Imò & iure ciuili [i], & pontificio [k] alia pœna, quàm similitudo supplicij, calumniatoribus im-
4 posita reperitur. Apud Thurios etiam lex Charundæ, alia lege emendata erat, *Si quis cui oculum eruerit, oculum reo pariter erutto.* Emendata autem, quia monoculus conquestus, quòd sibi eruto vno oculo solo tantùm quo videbat, vnus reo erutus, & sic non iusta esset pœna, vt author Diodorus Siculus [l]. Aristoteles quoque [m] hanc repassionem nudè, & ad literam intellectã improbat, etsi Pythagorici & Rhadamanthi iudicio, quidam contrarium probarent. Sic enim scribit, *δοκεῖ δὲ τοῖσι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς εἶναι ἁπλῶς δίκαιον, ὥσπερ οἱ πυθαγόρειοι ἔφασαν. ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον, τὸ ἀντιπεπονθός. ἀλλὰ τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει οὔτε ἐπὶ τὸ νόμιμον, οὔτε ἐπὶ τὸ πολιτικόν. πολιτικὸν δὲ λέγω τὸ βοινωνικόν. τὸ δὲ ἀντιπεπονθὸς, οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτε ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτε ἐπὶ τὸ διωρτωτικόν. καὶ τοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν, καὶ τὸ ῥαδαμάνθυος δίκαιον.*

εἶκε πάθοι τάκ' ἔρεξε δίκητ' ἰθεῖα γένοιτο.
πολλακοῦ γὰρ διαφωνεῖ. &c. id est,

Videtur nonnullis, & ipsa repassio esse iustum simpliciter, sicuti dixerunt Pythagorici: qui quidem simpliciter definientes, iustum esse repassionem voluerunt. Verumtamen repassio neque ad legitimum, neque ad politicum accommodari potest: dicò autem politicum, commune. Et ita repassio nec accommodari poterit, neque ad distributiuum iustum, nec ad emendatiuum: etsi velint & hoc dici iustum Rhadamantheum.

Si quæ fecerit, hæc & patiatur & ipse.
Iudicium fuerit porrectum, atque exitus æquus &c.

Cæterùm & lex 12. Tab. & diuina, & Pythagorea, & Rhadamantina repassionem non intelligũt, vt Aristoteles, sed repassionem, hoc est, pœnam æqualem, id est, condignam crimini, secundum proportionem Geometricam, non Arithmeticam. Sic enim supplicia dicuntur æqualia peccatis, si legitimam habent delicti & personarum cõsiderationem. Et id innuere Moses videtur, *pro mensura peccati erit & plagarum modus* [n]. Sic in iure pontificio [o] commensuranda pœna delicto, vt & in iure ciuili [p]. Et Horatius,

adsit Regula peccatis, pœnas quæ irroget æquas,
Nec scutica dignum horribili sectère flagello.

a l. fi. de accusat. lib. 8. C. tit. 2. l. fin. de calum. eod. lib. C. tit. 46.
b l. ab imperatore, de præuaricato. in p.
c Alber. in l. fin. de accusa. C. facit §. pœnam, de iniur.
d Felin. in c. inquisitionis, num. 9. de accusat. ap. Grego.
e Bald. in add. ad Specul. tit. de concept. libel. vers. de consuetudine.
f Spec. tit. de accusat. § 1. in vers. nec mirum.
g Barth. in l. libellorũ, § item subscribere, de accusatio.
h per l. Pedius, de incen. rui. & naus. cũ simil.
i l. 3. ad S. C. Turpill. P.
k ca. quod deberet, 14. q. 1. c. 1. & 2. de calumniato.
l Diod. Sicul. lib. 12.
m Aristo. 5. Ethico. ad Nicoma. c. 5.
n Deuter. c. 25.
o c. ex literis, de cõstit.
p l. respiciendum, de pœn. P. not. Berth. in l. rescriptum, l. 6. de his quib. vt indig. lib. 14. P. tit. 9.

De verberibus. Cap. 11.

1 *Verberum pœna iure diuino inflicta.*
2 *Verber quid.*
3 *Verberum pœna quæ, & quatenus permissa iudicibus ecclesiasticis.*
4 *Gymnopaidia Spartiatarum quid.*
5 *Verberibus vt quis interimatur prohibetur, damnatio.*
6 *Verberum 3. species.*
7 *Fustium admonitio quid.*
8 *Fustium ictus quando infamet.*
9 *Fustium ictus maior pœna, quàm pecuniaria.*

Pœna

Pœna corporalis ſubrogata in locum pecuniariæ famoſæ, demit infamiam. eod.
18 Fuſtuarium in militia pœna grauior, quàm in aliis non militaribus cauſis. Et pro quibus inflictum.
11 Flagellorum pœna qua, & quibus inſtrumentis inferatur.
12 Ferulæ caſtigationes impuberum.
13 Faſces lictorum Romanorum.
14 Virgarum amouendarum à latere ſeu dorſo ciuium Romanorum lex Portia. Valeria lex de ciuibus Romanis. eod.
15 Vitibus verberati ciues Romani in militia.
16 Maſtiges & lora quid.
17 Scutica, & Scorpiones quid.

SEXTA pœna, quæ & iure diuino infligitur, verberum eſt. 1
Sic enim ſcriptum in eo [a], *Iudices impium condemnabunt impietatis: ſin autem eum, qui peccauit dignum viderint plagis, proſternent, & coram ſe facient verberari. Pro menſura peccati erit & plagarum modus. Ita duntaxat, vt quadragenarium numerum non excedant, ne fœdè laceratus ante oculos pereat frater tuus.* Et alibi [b], *Si deréliquerint*, inquit Deus, *filij mei legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint: ſi iuſtitias meas prophanauerint, & mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum.* Verber dicitur & inſtru- 2
mentum, quo quis cæditur, & plaga ex eo inflicta. Eſtque veluti virga longa exilis. Quare & eo nomine continentur virga, baculus, fuſtis, lora, flagellum, ferula, arundo, & his ſimilia [c]. Atque in iure omni verberatio, percuſſio, ſiue plagæ cuiuſlibet inflictio, vel afflictio, verberatio dicitur, & cõtrà. Vnde percuſſio corporalis, & ſpiritualis, paſſio quædã ad caſtigationẽ dicitur inflicta [d]. Hæc pœna verberũ in foro eccleſiaſtico infligitur quãdoq; licitè [e]: 3
dũmodò iudices caueãt à duobus: primùm, ne verbera ſanguinẽ fundãt [f]: & 2. ne verbera inferãtur clericis per laicos. Etenim iudices, per laicos etiam diſciplinæ cauſa clericos iubentes verberari, excommunicati ſunt [g]. Nec poteſt etiam epiſcopus ſua manu delinquentem verberare [h]. Solent autem verbera iis adhiberi, de quorum emendatione ſperatur, non ſecus quàm apud patentes & dominos hoc genus pœnæ ad emendationem familiare eſt [i]. Adhibentur & in foro pœnitentiali verbera quandoque, quæ pœnitens voluntate propria exequitur, iuxta illud D. Pauli, *caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo* [k]. &c. Erat & γυμνοπαιδίαι, gymnopædia feſtum apud Spartia- 4
tas, teſte Heſychio, in quo adoleſcentes aram circunſtantes Amyclis, terga loris mutuis verberibus cædebant, vt quidam dicebant. Quod firmat Philoſtratus [l], atque hoc modo & Dianam Scyticam à Scyris & Spartiatis cultam putat, ex dictis Apollonij Tyanæi. Pœna hæc verberum, ad mortem etiam 5
iure ciuili porrigenda non eſt: nec ea pœna quidem Vlpianus damnari aliquem oportere reſpondit, vt verberibus necetur, vel virgis interimatur [m]. Quia ad caſtigationem inducta. Iuris ciuilis Romanorum etiam nomothetæ inter poenas coercitionis corporalis, fuſtium ponunt admonitiones, & 6
flagellorum caſtigationes, authore Calliſtrato, & vinculorum verberationes [n]. Quibus verbis, verberandi tres modos exprimit. Fuſtium admoni- 7
tio forſan eſt, quod Galli dicunt *baſtonades*, fuſtuarium. Et fuſtuarius erit, *donneur de baſtonades*. Vocat Cicero [o] hanc poenam & fuſtuarium, *Nam* inquit, *ſi Antonius conſul, fuſtuarium meruerunt legiones, quæ eum reliquerunt.* Vo- 8
cat Polybius *ξυλοκοπίαν*. Ictus feſtium per ſe non infamat, ſed cauſa, ob quam poena hæc infligitur, ſi infamiam habet notat [p]. Quamobrem & per præconem, dum infamia ſequitur, ſicut placuit Gordiano Cæſari [q] additur cauſa ictibus fuſtium, *ἰσυηφάντησε*, id eſt, calumniatus eſt. Verum tamen 9
eſt

a Deuter. 25.
b Pſal. 88.
c Laur. Valla, lib. 6. Eleg. c. 47.
d c. 1. de cler. ægrotant. ea. cùm beatus, 45. diſt. Prouerb. 23. ea. cùm percuſſio, 7. q. 1. l. 3. §. ſi magiſter, ad leg. Aquil.
e c. in archiepiſcopatu, de raptu. ea. ſi tyrannus, 32 q. 2. ea. illi qui, iuncta g. do in ver. religioſus, 5 q. 5.
f ea. hæc à quibus, & ibi glo. in ver. gladium, 23. q. 8.
g c. virtutis, de ſent. excom.
h ea. non licet, 86. diſt.
i ea. circumcelliones, 23. q. 5. ea. cùm beatus Paulus, & ſeq. 45 diſt. ea. ſi quis, 23 q. 4. Claud. in aur. facta, l. 16. §. cauſa, de pœnis. in fi. l. 1. C. de emend. propinq.
k 1 ad Cor. 9.
l Philoſt. lib. 6. de vita Apollon.
m Vlp. in l. aut damnum, l. 2 §. hoſtis, de pœnis in fi.
n Calliſt. in l. veluti fuſtium, l. 7. eod.
o Cic. 3. Philipp.
p Innocent. l. 14. ex quibus, in fi. tit. 20. lib. 2. Cent. 14. Marcell. l. 6 fuſtium, 21. de his qui not. infam. lib. 5. Paul. ſent. l. 20 ſi ſuorum, l. 10. §. fin. de pœn. in fi.
q l. fuſtibus, l. 16. & l. verbum præcibus, l. 17. ex quib. ca. infa. lib. 6.

est, fustium ictum grauiorem esse pœnam, quàm pecuniariam damnationē [a]. Cæterùm si corporalis hæc, vel alia pecuniaria ob inopiam damnati imponatur, non infamare placuit: licet actio sit famosa [b]. Nam grauior poena corporalis subrogata, supplet pecuniariæ infamiam: nam regula est, vt qui maiori
10 poena, quàm legibus constituta est, afficitur, infamis non fiat [c]. In militia, grauior videtur poena fustium, quàm extra militiam: nam, vt Polybius scribit [d], supplicium apud Romanos, dū quis in militia cæditur, est, quod tribunus accepto fuste vix tātùm attingit damnatum: quod vbi factum est, omnes qui in castris sunt, cædentes fustibus lapidibúsque plerosque in ipsis castris conficiunt. Fuste autem cędebantur, qui aliquid furto sustulissent in castris, qui falsum testimonium dedissent, qui flore ætatis repręhenderentur, & desertores [e]. Attalaricus Gotthorum rex edicto statuit, ne curialibus graues essent maiores potestates: & si quis curialis superimposito sine authoritate principis oneraretur, qui id tentasset, decem librarum multa dānaretur, in eumq; statuit, vt, si nō haberet in ære, per fustuaria supplicia laceraretur [f]. Callistratus [g] in iure absolutè tradidit, fustium ictus subiici, ad existimationem, id est, infamiam, nō capitis periculum pertinere. Nec omnes fustibus cædi solere, sed eos dumtaxat, qui liberi sunt, dum in criminis infamiam habētis, vltionē
11 fustigantur, vt diximus, vel si infamiam sententia comprehensa est. Flagellorum poena est, cùm quis & virgis, & flagris vel mastige cæditur. Poena acerbior forensis, quàm fustigatio: non alia de causa, vt opinor, quàm quòd flagra vel flagella cuti admouentur, & nudantur corpora. Fustes autē vestitis inferiantur, eruaturque sanguis ictibus flagrorum, & viuices cute incisa durius ferantur. In fustium percussione rarò sanguis funditur [h]. Sic & maiorem poenā arbitratur Accursius [i] flagellorum poenam, quàm sit fustium: nam & Marcellus [k] existimauit, ex quibus causis liber fustibus cæditur, ex ijsdem seruū flagellis cędendum, & domino reddendum. Idem statuit Paulus [l]. Innuit Horatius [m],

Adsit, inquit,
Regula peccatis, quæ pœnas irroget æquas:
Nec scutica dignum, horribili sectère flagello.

Atque vt mitior poena post comminationem, est fustium castigatio: ita posteà flagellis cæsio [n]. Innuit & Iuuenalis [o], *Si nocte maritus*
Auersus iacuit, peryt libraria, ponunt
Cosmetæ tunicas, tardè venisse Liburnus
Dicitur, & pœnas alieni pendere sommi
Cogitur. Hic frangit ferulas, rubet ille flagellis,
Hic scutica.

12 Ferulæ cutem etiam plagant, sed leuiùs: vnde & impuberum sunt castigationes [p]. Ferula enim vel virga leui feriebantur impuberum, imò & discipulorū in scholis manus: vnde Martialis [q],

Cessent, & idus dormiant in Octobris
Aestate pueri, si valent, satis discunt.

Et Iuuenalis [r], *Et nos ergo manum ferulæ subduximus.*

Ex ferulis collectæ scopæ, quæ etiam lacerant carnes, & cutem. Poenaq; illa frequēs furibus crumenisecis [s], ex insubrū more. apud Gallos quoq; recepto.
13 Erant & fasces Romanorum, virgis betulæ arboris [t], vel viminibus cōpositi, quibus lictores verberabāt, iussu eorum, quibus subseruiebant, reos. Qui emēdari poterāt: vt & securi, quæ fasci illigabatur, eos, quos corrigi nō posse opinabantur, percutiebant. Portia lex virgas ab omnium ciuium Romanorū corpore remouit, vt ait Cicero [v]. Liuius de ea sic scribit [x]: *Portia tamen lex sola pro tergo ciuium læta videtur, quòd ea graui pœna, si quis verberasset necassetq; ciuem*

a Marc. l. in seruorū, l. 10. § fin. de pœn. P.
b d. l. in seruorum, § fin. & l. quod ergo, § pœna grauior, de ijs q. not. infa. in P.
c d. l. in seruorum, § fin.
d d. lib. Epito. Polyb.
e eod. libr. 6 Polyb.
f Cassiod. libr. 9 Varia c. 2
g l. capitalium, l. 28. de pœn.
h § si quis aliquem, de pac. tenen. lib. 2. Feudo. titul. 17.
i Accurs. in l. veluti, de pœn. P.
k Marc. l. in seruorū, l. 10. de pœn. P.
l Paul. l. Fedius, l. 4. de incen. ruin. & naufr. libr. 47. P. titul. 9.
m Horat. lib. 1. Saty. saty. 3.
n l. leuia, de accusat. P. l. 1. § cum patronus, de offi. præf. vrb. lib. 1. P. titul. 12. l. fin. de offic. præf. vigil. eod. lib. P. tit. 20.
o Iuuenal. saty. 6.
p l. 2. § impuberi, ad S. C. Syllaniam. lib. 29. P. titu. 5.
q Mart. lib. 10. epi. 62.
r Iuuenal. Saty. 1.
s § si quis quinque solidos, ne pace ten. in vsib. Feudo.
t Plin. lib. 16. c. 18.
v Cice. pro Rabirio, vide & de his Alex. ab Alex. libr. 1. c. 20.
x Liui. lib. 10. primæ dec.

Romanum sanxit. Valeria lex cùm eum, qui prouocasset, virgis cædi, securiq; necari vetuisset, nihil vltrà quàm improbè factum adiecit. Id (qui tum pudor hominum erat) vinculum satis validum legis: nunc vix seruo suo ita minetur quisquam. Hæc Liuius.
a Salust. in orat. Cæsar. Salustius [a] Portiam legem à M. Portio Catone latam tradit, eamq; pro scapu-
b Plin. libr. 7. capit. 43. lis, vt & Festus. Plinius [b] ius virgarum, & iudicium de iure virgarum dixit.
Posteaque statutum lege C. Sempronij Gracchi, ne de capite ciuium Roma-
c Plut. in vita Gracchi. norum iniussu populi iudicaretur, vt scribit Plutar. [c] & Cicero [d]. Verberaban- 15
d Cice in Verrem, & pro Rabirio. tur tamen aliquando ciues in malitia vitibus: nam & Scipio Africanus, qui Numantiam obsedit, sicubi extra ordinem milites Romanos deprehẽdisset, acribus pœnis afficere solitus est, vt qui ciues vitibus, alios autem virgis cædi
e Crinit. lib. 22. c. 2. iuberet [e]. De hac vitis flagellatione sic loquitur Plinius [f], de vitibus agens.
f Plin. lib. 14. c. 1. *Quid quòd insertæ castris, summam rerum imperiumq; continent? Centurionum in manu vitis, & optimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque in delictis pœnam ipsam honorat. Nempe quòd ea tantùm afficerentur ciues, alij virgis.* Et Martianus
g Mart. in l. milites agrum, l. 13. § irreuerens, de re milit. lib. 49. P. titul. 16. iurisc. [g] de castigatione & rebellione militum agens, *si miles vitem centurionis castigantis tenuit, militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum intulit centurioni, capite punitur.* Meminit historia Apostolorum, & tempore D. Pauli legem Romanis flagella remisisse, *Sic enim quum tribunus iussisset ipsum flagellis cædi, eum affatus est: si hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare?* Quo audito
h Actuum c. 22. solutus à vinculis est [h]. Inter flagella numerantur & magistes ex restibus compacti, quibus impelluntur equi ab aurigis, quæ excussa fragorem & sonitum
i Mart. lib. 14. edunt. Martialis [i],

Proficies nihil, hoc cædas licet vsque flagello,
Sic tibi purpureo de grege currit equus.

k Virg. 5. Aeneid. Et Virgilius [k], *Signum clamore paratis*
Epitides longè dedit, insonuitque flagello.

l l. 1. de cursu publ. lib. 12. C. titul. 51. Sic intelligenda Constant. constitutio, dum ait [l], *Equos publico cursui deputatos, non lignis nec fustibus, sed tantummodò flagellis agitari decernimus.* Compinguntur 6
& magistes locis, id est, corrigiis coriaceis. His vt plerumque captiui & serui hoc modo verberari solebant, vt conditionis suæ reminiscerentur, vt ait Donatus, nẽpe quòd capti, locis vincti fuissent. Et vile ducitur, locis affici & ser-
m Terent. in Adelph. uile, dicimus in Gallia, *Bailler les estriuieres.* Sic apud Terentium [m],

Nam si molestus pergis esse, iam intrò arripiêre, atque ibi
Vsque ad necem operiêre loris. S. loris liber?

Opinor Callistratum iuriscõsultum hoc genus flagelli vocasse vincula, dum
n l. veluti, l. 7. de pœn. dicit [n], vinculorum verberationem pœnam esse. Nec probare possum Accur-
o Accurs. in d. l. veluti. sij explicationem [o], cùm ait esse in vinculis, verberari fustibus. Plagæ eorum duriores ex illis, quæ loris solebant, & funiculatis mastigibus addi à tyrannis. Nam & erat scutica, habens in summitate glandes plumbeas, erant & 17
lora hamata. Vnde & scorpiones flagella illa dicta: quia veluti scorpiones caudis lædunt, sic in flagellorum extremitatibus, & apicibus. Sæui addebantur appendices, quibus cutis miserè laniabatur. Fuit autẽ tormenti scorpio-
p Plin. libr. 7. capit. 56. nis inuentum, Cretarum, vt ait Plinius [p].

De

De redargutione, reprehenſione. Caput 12.

1 *Redargutio inter pœnas.*
2 *Reprehenſio publica eſſe debet palam delinquentium.*
3 *Comminationes inter pœnas.*

1 INTER pœnas vtriuſque teſtamẽti, eſt & verborum flagellatio, nec contemnitur, ſed ſalubris habetur. *Peccantes*, inquit D. Paulus [a], *coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant.* Et in Leuitico lex ſtatuit [b], *Non oderis fratrem tuum in corde tuo, ſed publicè argue eum, ne habeas ſuper illo peccatum.* Et alibi [c], *Qui audiũt, laudabuntur, & ſuper eos veniet benedictio.* Et iterum [d], *Argue, obſecra, increpa in omni timore & doctrina, & argue cum omni imperio* [e]. Et hoc munus potiſſimùm eſt eorũ, qui palàm verbum Dei annunciant, quibus annũciare populo ſcelera eius, cõuenit [f]. Qui inſtare debent delinquentibus opportunè & importunè [g]. Deſæuit ira Dei in populum, cùm eccleſiaſtici viri palpant, nec reprehendunt vitia [h]. *Decepernnt*, inquit Ezechiel [i], *populum meum prophetæ, dicentes, pax pax, & non eſt pax: & ipſe ædificabat parietem, illi autem linichant luto abſque paleâ, &c. Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & faciunt cervicalia ſub capite ad capiendas animas.* id eſt, aſſentationibus & delinimẽtis deceperunt peccatores, illos non reprehendentes [k]. Reprehenſio autem hæc publica
2 debet eſſe, ſi crimen publicum, vel monitus nõ reſipuerit. Et ita accuſatio publica recipitur in foro conſcientiæ [l]. Sic D. Ioannes Baptiſta palàm delinquẽtem Hæredem arguit [m], *Non licet tibi habere vxorem fratris tui.* Et Dominus noſter Ieſus Chriſtus palàm reprehendit Phariſæorum iuſtitiam, & mores [n]. Hoc enim & confundit, & pudore afficit delinquentes grauius, & ad reſipiſcentiam ſtimulat [o], qui plus de huius ſeculi fama ſolliciti ſunt, quàm de ſalute. Faciũque ad exemplum aliorum, vt cæteri timorem habeant [p]. Quòd ſi peccata ſint occulta vel ſecreta, priuatim argui delinquentes debent [q]; forſan enim hac priuata admonitione lucrabitur quis animam fratris Comminari dicunt iuriſconſulti pro reprehẽſione [r]. Comminationes autem iſtæ, etiã à iudice facta, non infamant [s].

a 1 Timoth. 5.
b Leuit 19.
c Prouerb. 24.
d 2. ad Timoth. 4.
e ad Titum 2.
f Eſa. 58.
g 2. Timoth. 4.
h ca. ſed illud, 45. diſt.
i Ezechiel. 13. c.
k ea. ſunt nonnulli, 46 diſt
l d can. ſed illud. D. Matthæi, c. 18.
m Marc. 6.
n Matthæi, c 23.
o 2. ad Theſſal. 3.
p 1. ad Timoth. 5.
q ca. plerumque, 2. q 3. vide c. nouit, & ibi Panor. de iudic.
r Iaſ. § in pœnitentia, de offic. prætor. verb.
s Innoc. conſultio prægnãs, 19 ex quibus habetur ratio C. facere litt. Commi. epiſtio &c. autoris ret. ipſis non hab. lib. 7. Cutter. 57.

De quibuſdam aliis pœnis diuinitus immiſſis. Caput 13.

1 *Plagæ Aegyptiacæ quæ.*
2 *Animalibus minutis quibuſdam illata cladis & damna ciuitatibus, & oppidis.*
3 *Vis maior quid in iure, & quid contineat.*

1 SVNT aliæ pœnæ diuinæ ſæpè in populum immiſſæ, quales plagæ Exodi cc. 7. 8. 9. 10. 11. 12. Inter eas quòd putreſcunt aquæ, & piſces moriantur [t]: hincq; damna & ægritudines
2 bibentibus oriantur ex aquis inſalubribus. Et ad pœnam etiam diuinam pertinent immiſſæ præter naturæ conſuetudinem ranæ, muſcæ, caninæ, quibus flagellauit Deus

t Exo c. 7.

Aegyptum [a]. Vesicæ turgentes, grando [b], locustæ [c]. Quæ quamuis per se, & paucæ numero non valdè noceant, tamen dum referunt iram Dei, & multitudine incedunt, stragem magnam pariunt. Nam & Plinius testatur [d] in Hispania suffossum à cuniculis oppidum, à talpis in Thessalia, à ranis in Gallia ciuitatem pulsam, & à locustis in Africa, à muribus incolas à Gyaro Cycladū insula fugatos, à serpentibus Amyclas deleta, ab scorpionibus ingentem deletam regionē & desertam factam in Aethiopia, ab scolopēdris abactos Trerienses, à ramis quoque insula pulsi Attariotæ [e]. Sunt & huiusmodi, *Nix, grando, glacies, ignis, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum Dei* [f]. Et rursum, *Pluet super peccatores laqueos ignis, & sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum* [g]. *Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem* [h]. Huc terræ motus, vētorum tēpestates, fulmina, aliaque id genus repentina velim referri: quæ etsi naturalem causam habere possint, tamen sæpè in vltionem & flagella impiorum, & ad bonorum probationem, & tentationem concitantur, vt ex Iobi historia apparet [i]. Hæc, vis maioris nomine à Caio iuriscōsulto dicuntur [k], θεόφιν, 3
hoc est, diuinitus cōtingentia, & quibus per hominem resisti nequeat: & ideo nec conductoris periculo sint. Theophrastus [l] vocat τὴν ἀπὸ τοῦ δαίμονος αἰτίαν, i. *causam diuinitus immissam*. Cuius exemplum χαλαζοκοπίαν, id est, grandinem procellentem, ponit. Plinius quoque [m] vim maiorem tempestates dixit, in quibus grandines, procellæ, & similia exeuntia ab horridis syderibus, vt ab Arcturo, Orione, Hædis. Vlpianus [n] vim tempestatis calamitosam dixit, secūdum Seruium, cui resisti non potest, vt putà fluminum, graculorum, sturnorum, & similium.

a Exod. c. 8.
b eod. c. 9.
c eod. c. 10.
d Plin. lib. 2. c. 29.
e Diod. Sic. lib. 4. capit. 3.
f Psal. 10.
g Psal. 10.
h Psal. 103.
i Iob. c. 1.
k Caius, l. si merces, l. 28. §. vis maior, de loca. lib. 19. P. 11 tul. 2.
l Theoph. 5. de caus. Planta
m Plin. libr. 18. c. 28. dum de sterilit. caus. agit.
n Vlp. l. ex cōducto, l. 16 § si vis tempestatis, loca. in P.

De pœna mortis in genere. Caput 14.

1 *Mors naturalis in pœnam imposita, & illa quotuplex.*
2 *Morimur omnes, etiamsi noluerimus.*
3 *Mors violenta vnde orta.*
4 *Mors spiritualis duplex.*
5 *Mortis corporalis pœna in spiritualem conuersa.*
6 *Sanguinis sententiam cur ecclesia non proferat.*
7 *Mortis supplicia diuersa.*
8 *Cadauera punitorum quare insepulta relinquantur.*
9 *Mortis supplicium non nisi difficulter inferendum, non temerè.*

ECCLESIASTICVS dixit [o], ignem, grandinem, famē, & mortem ad vindictam creata esse. Sed & inuenimus aliam, sed grauiorem pœnam diuinam, mortem scilicet, pro peccatis hominibus impositam: eamq; triplicem: hāc scilicet naturalem, qua omnes tandem aliquando plectimur. Item eam, qua adhuc acceleratur naturalis, dicta violenta. Et tertiam omnium maiorem, æternam. Dicimus & mortem corporalem, spiritualem, & gehennalem: corporalem naturalem, & violentam [p]. De gehennali in poenis reseruatis alteri seculo à Deo dicemus. De aliis nunc pauca, & de morte ciuili Itaque alia poena diuina hominibus à Deo imposita ob scelera, est mors istius 1

o Ecclesiastici, c. 39.
p in can. fin. de pœnit. dist. 5.

istius vitæ naturalis. Nam in eam incidimus omnes, & ad hanc dãnati ob peccatum primum hominis, qui dũ voluit similis esse altissimo, & credidit temerè se Deo posse ferè similem, mortalis factus est, ob contemptũ diuini præce-
2 pti, quod hanc pœnam habebat impositam [a]. Sic separatur compago hominis, anima à corpore [b], & omnibus hominibus constitutum est, ita semel mori [c]. A muliere factũ est initium peccati, & per illam omnes morimur [d], moritur doctus & indoctus [e]: rex hodiè est, & cras morietur [f]. Et in Adamo omnes moriũtur [g]. In summa, inquit Dauid [h], omnes sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. Peccatũ illud originale, quod mortis pœnam habuit, nobiscũ nascitur [i]. Mors proinde, vt pœna peccati, naturalis nobis perpetuò imminet, & omnes morimur, quasi aquæ dilabimur in terram [k], quæ nõ reuertuntur. Vtq; naturale nasci, ita & quoque naturale mori. Voluit homo primus nimiũ edere, verita gustare: omnis homo, pœna respõdẽte delicto, fame perit. Si enim mãducare posset, spes vitæ tẽporalis esset: sed dum organa impediũtur, qualitates & temperamenta mutantur: dum spiritus seu anima seiũgitur, corpus hoc sine alimento congruo in terram concidit. Sic omnes intereunt velint nolint, vt pluribus locis eximiè explicat Horatius [l],

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumq; turres.

Et [m] *Vnda scilicet omnibus,*
Quicunque terræ munere vescimur,
Enauiganda, siue reges,
Siue inopes erimus coloni.

Et alibi [n], *Mors & fugacem persequitur virum,*
Nec parcit imbellis iuuentæ
Poplitibus, timidóque tergo.

Statius [o], *Quicquid habent ortus, finem timet, ibimus omnes,*
Ibimus: immensis vrnam quatit Aeacus vmbris.

Et Sibylla [p], εἰδὲ γένητον, ὅλως καὶ φθείρεται. id est,
Si genitum est, indubiè & interibit.

Cicero mortem ait omnibus esse paratam [q], & definitam [r], necesse mori [s]. Et si hoc tempore non obieris diem, paucis pòst diebus esse tibi moriendum, quia homo natus es [t]. Ouidius [v] mortem & ineuitabilem, & pariter poenam esse docet paucis,

Sed rigidum ius est, & ineuitabile mortis. &c.
Occurrunt animo pereundi mille figuræ:
Morsq; minus pœnæ, quàm mora mortis habet.

Et Lucanus [x], *Mors vltima pœna est.* scilicet temporalium suppliciorum.
Et Propertius [y], *Est mala, sed cunctis ista terenda via est.*
Et apud Euripidem [z], ὁ θάνατος δεινὸν κακόν. *Mors ingens & atrox malum est.*
Et Homerus [a], Ἀλλ' οὔτοι θάνατον μὲν ὁμοίιον, οὐδὲ θεοὶ περ
καὶ φίλῳ ἀνδρὶ δύνανται ἀλαλκέμεν, ὁππότε κεν δὴ
μοῖρ' ὀλοὴ καθελῇσι τανηλεγέος θανάτοιο. id est
Verum enimuero mortem omnibus communem, neque Dei ipsi
Etiam ab amato viro poterunt arcere, quandocunque tamen
Fatum pernitiosum corripuerit asperæ mortis.

Sed hæc hactenus de poena mortis naturalis, & necessitate illa fatali, ne
3 incidamus in illa quotidiana & vulgaria, quæ cognita sunt. Dicamus de morte illa violẽta, quæ nõ ex corruptione corporis, sed extrinsecus in poenã maleficiorum imponitur à Deo in lege Mosaica. Atque nemo, qui eã legerit, dubitat, sæpè ob grauiora facinora, quibus vix castigatio proficit, vel in detestationem criminis, vel ad exemplum, impositam mortem [b]. Et in lege Euãgelica inuenimus, mendacium vindicatum morte Dei iudicio [c]. Sicut & in
4 Apocalypsi occidentibus mortis supplicium imponitur [d]. Spiritualis mors

a Genes. 1 & 3.
b Cic. 1. Tuscula.
c Ad Hebræ. 9. D. Pau. ca. in ecclesiastico, 13. q. 2.
d Ecclesiastici, c. 25.
e Ecclesiastes, c. 2.
f Ecclesiastici, 10.
g 1 Corinth. 15.
h Psal. 81.
i Psal. 50. *Ecce enim in iniquitatib. conceptus sum &c.*
k 2 Reg. 14.
l Horat. Carm. 1.
m Idem, Car. 2.
n Idem, 3. Car.
o Stat. in 2. Syl.
p Sibylla, lib. 1. Oraculo.
q Cice. 4. inuect. in Catil.
r idem, pro Sestio.
s idem, 2 Tuscul.
t idem, lib. 4. Famil. epist.
v in epistol.
x Luca. 2.
y Propert. lib. 5.
z Eurip. in Iphig. in Aulide act. 5. vers. 356.
a Homer. Odyss. 3.
b Exodi, 22. 19. 21. Leuit. 20. Numer. 35. 4. Reg. 8.
c Actuum 5.
d Apocaly. c. 13.

duplex,vna bona,altera mala.bona mors ſpiritualis eſt, quãdo mortui ſumus peccato,& viuimus Chriſto, per baptiſmum & pœnitentiam, id eſt, quando non operamur peccatum,non ſecus ac qui mortui corpore ſunt: tales dicuntur mortui corpore,qui actiones corporis non exequuntur. Viuimus autem Deo, quia Chriſtus benè operandi & ſalutis dedit gratiam [a]. Mala mors ſpiritualis eſt contrà, quando quis per peccatum mortale viuit dæmoni, & ſe ſegregat à Deo,vt ſi in peccatum infidelitatis inciderit,ſi magus,ſi diuinus [b], ſi hypocrita [c], auarus [d], vel alterius peccati mortalis reus [e]. Sic inuenimus ſcriptum, *Os quod mentitur occidit animam ſuam* [f]: *& anima quæ peccauerit, ipſa morietur* [g]. Receptum iure pontificio poenas illas legales mortis hodiè intelligi de excommunicatione [h]. Et iure eodem atque diuino cõcluditur à morte culpæ ad mortem gehennæ,ſeu ad æternam,peruenitur [i]. Et ita explicant illud, quod ſcribit Zacharias [k], *Quod moritur* (ſcilicet mortæ culpæ) *moriatur*: (ſcilicet morte gehennæ) *Et quod succiditur, succidatur*. Ac ſi dictum eſſet, qui in ſordibus eſt,ſordeſcat adhuc [l]. Et proinde hodiè in foro eccleſiaſtico,nulla mortis corporalis poena inflicta eſt:& hoc eſt,quod dicimus, eccleſiã ſanguinis iudicium non proferre, neque clericis in ſacris ordinibus exiſtẽtibus vel prælatis licere huiuſmodi ſententias dictare, ſcribere,proferre,ſuadere:alioquin deponuntur,vt irregulares [m]. Per alios tamen viros laicos prælati, qui iuriſdictionem habent temporalem,poſſunt quæ ſanguinis notionem habẽt, decidere [n]:quæ ipſi per ſe nequeunt. Sic enim imitantur Domini noſtri Ieſu Chriſti benignitatem,qui venit vocare peccatores ad poenitentiam [o]. *Nec deſiderat mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur, & viuat* [p]. Et admonuit hac de re diſcipulos Iacobum & Ioannem,cùm eum quidam non recipere̅t & dixiſſent: *Domine vis dicamus,vt ignis deſcendat de cælo,& conſumat eos*. Increpauitque illos dicens, *Neſcitis cuius ſpiritus eſtis, filius hominis non venit animas perdere,ſed ſaluare* [q]. Facto quoque comprobauit,dum adulteram, ſecundum legem antiquam lapidandam,noluit condemnare,ſed abſoluit dicens,*vade,& nolã amplius peccare* [r]. Et D.Paulus dixit,noui teſtamenti mediatorẽ Ieſum Chriſtum per ſanguinis aſperſionem melius clamãtem,quàm clamauerit ſanguis Abelis [s]: cuius vox fratris homicidæ vindictam à Deo poſtulabat [t]. Atque ideo eccleſia,quæ incorrigibiles habet clericos,non occidit,ſed vel carcere perpetuo afficit [v], vel de gradu deiectos curiæ ſeculari relinquit puniendos: ergaquam etiam intercedit,ne morte plectantur,ſed alia leuiori [x]. Cæterùm mors corporis quidẽ vna eſt:tamen ad mortem peruenitur diuerſis viis:vnde mortis ſupplicii̅ variũ eſt,& in iure diuino & politico ſeu ciuili Et idcirco de poenis,quæ mortem adferunt,paulò latius dicendum,ne redeundum ſit ad eandem materiæ tractationem ſæpius poſteà. Et ita iuris gentium & ciuilis poenas mortis, poenis mortis quæ in iure diuino inueniuntur annectemus. Calliſtratus itaque iuriſconſultus [y], gradus capitalium poenarum conſtituens, refert viui concremationem, capitis amputationem, & ad furcam damnationem. Marcellus [z] addit, beſtiis obiici. Sunt mortis poenæ pro grauiſſimis criminibus impoſitæ,aliquando quibuſdam prouinciis & gentibus inuiſæ,vt dictum, dum ageremus de exilio:poſteà autem creſcente malitia & contemptu legũ,oportuit ad eas ſe transferre. Satis tũc erat viſum vinculũ validũ legis ſimpliciter prohibentis,pudor qui tũc erat hominũ:hodiè,nequaquam,vt ait Liuius [a]. Quibus & id etiã aliquando additũ eſt, imò cõmuni iuris obſeruãtia receptũ,ad poenam exacerbãdam,& in exemplũ aliorũ,ne corpora ſeu cadauera punitorũ ſepelirẽtur,niſi expreſsè petitũ ſit à principe, vel ab ijs qui eius imperiũ exercẽt:qui potentibus tamen facilè cõcedũt,interdũ in poenis exẽplarib[9] negãt, vt in crimine leſæ maieſtatis [b]. Exẽplumq; patet in ſacra pagina de Ioſepho,qui petiit & obtinuit à Pilato corpus Ieſu, vt ſepeliret [c]. Ad mortis poenã inferendã quoad fieri poteſt ideò tardiores eſſe debẽt iudices,

& piã

a ad Roma.c.6.ca. vt oſtenderet,& can. ſeq de conſecra.diſtin.4.
b ca. qui ſine ſalutare,24 q. 2. can. nõ ſolùm, 13. q. 3.
c ca.nolo autem,12. q.1.
d can. ſi quis vſuras, 14.q.4.
e ca.intermittentes, 5 dicens, de pœnitẽt diſt.4.
f Sapien.1.
g Ezechiel.18.
h c. per venerabil. & ibi Panor. qui fil.ſint legit.
i can.fin. de pœnit. diſt.7.
k Zachar c.11.
l ex quantumlibet. 47.diſtin. Apocal. 22.
m c.clerici, c. 5. & c.ſententiam ſanguinis,c 9.ne cler. vel mona. libr. 3. Decret tit. 50.c. ex literis, de exceſſ.prælat.c.m archiepiſcopatu, de rapt.can.illud,23 q.4.
n glo.in d c.clericis, in ver iudicent.
o Matth c.9.
p Ezech c.3. Eccle. c.4.can. hi qui, 3. q.4.
q Luc.c.10.ver.54. & Ioan.3. verſ.17. & c.12.verſ 47.
r D Ioan.Euan c.8.
s ad Hebræ.cap. 12.
t Geneſ.c.4.
v c quãuis, de pœn. in 6.
x c.nouimus, de verſig.ca.1.23.q.5.
y Calliſtr. in l. capitalium, l. 28. de pœn in f.
z l. reſpiciendum, l 11.§.fin.cod. tit.
a Liuius lib.10. primi ab vrbe condita.
b l.3.2.3. de cadau. puniro lib.48.P.titu 24 Lobnoxios, l.11.de relig. & ſumpt.funer.lib.11. C titu.43.
c D. Ioan.Euang. c. 19.

5 6 7 8 9

&. nisi necessitas vel atrocitas coactos impellat cum lege, vix accedere debent: non secus ac Nero ab initio, qui Buro præfecto exigenti ab eo, in quos, & ex qua causa animaduerti vellet, differebat: & dum illi chartam protulisset, traderetq; inuitus inuito, exclamauit, vellem nescirem literas [a]. Vespasianus Imperator neque cæde vnquam lætatus, iustis suppliciis illachrimans etiam ingemuit [b]. Quamobrem & iure ciuili non conceditur etiam præsidibus permittere liberam mortis electionem [c]. D. Ambrosius reconcilians Theodosium Cæsarem ecclesiæ pœnitentiam eum agere coëgit de Thessalonicensium præcipiti nece, atque eum sanctionem edere de non statim puniendis, quos ipse iussisset nisi post 30. dies, quibus custodiæ traderentur [d]. Extat & hodiè eius constitutio [e].

a Seneca, in princ. lib. 2. de Clemen.
b Sueto. in Vespa. c. 15.
c Vlp. l. aut damnum, l. 1. § proinde, de pœn. in P.
d Nicepho. Calix. lib. 12. histo. c. 40. Theodoret. lib. 9. histor. Tripar. c. 30.
e in l. si vindicari, l. 20 de pœn. C.

De combustionis pœna. Cap. 15.

1 Igne combusti vindicta diuina.
2 Comburantur quibus sceleribus iure ciuili delinquentes.
3 Concremandi maleficos varij modi.
4 Fumo necati, & puniti.

1 DEvs sæpè vindicauit scelera igne de cœlo misso, vt quando septem ciuitates Sodomiticas consumpsit [f]: quando inferentes extraneum ignem in sanctuarium sacerdotes Nadab & Abiu combussit [g]. Et dum ad preces Heliæ quinquagenarij duo regis Ochosiæ, igne coelesti deuorati sunt [h]. Exustionis & poena in iure diuino scripto statuta est contra pleraque delicta, contra viduas scortantes [i], contra anathematis participes [k], in eum qui filiam vel matrem vxorem duxerit [l], in filiam sacerdotis in stupro
2 deprehensam [m]. Iure ciuili comburuntur 1. viui sacrilegi [n]. 2. Iudæus Iudæum ad fidem se conuertentem persequens [o]. 3. Seruus dominæ concumbens [p]. 4. Seruus raptum mulieris committens, vel rapientium socius auxiliaris [q]. 5. Falsum immunitatis instrumentum conscribens [r]. 6. Qui adulteram monetam principis cuderit [s]. 7. Haruspex seu diuinus [t], & libri eorum [v]. 8. Aggeres Nili rumpens, aut eius ripas, vel aquas vltra constitutum terminum & modum vsurpans [x]. 9. Qui hostibus prædandi viam aperuit, vel cum illis prædam diuisit [y]. 10. Incendiarius, qui ædes, aceruumúe frumenti iuxta ædes positum incenderit dolosè [z]. 11. Transfugæ, & qui hostibus detegunt consilia principis [a]. 12. Seruus saluti domini insidiatus: nonnumquã liberi & humiles personæ [b]. 13. Actor rerum priuatarum vel procurator Cæsaris, si quem hoc prætextu iniuria affecerit [c]. 14. Hæretici docentes alios, seu
3 vt dicimus dogmatizantes, & eorũ libri [d]. Necabantur & igne variis modis homines, vt dum in ollis æreis sartagine succensis nudi, vel excoriati torrebantur, vt martyribus legitur in Machabæis [e], contigisse. Et Tholosæ adulterantes monetam, lebetibus & cacabis oleo bulliente plenis inniciuntur. Peryllus vaccam ex ære construxit, quam ad cõcremandos in ea hospites Phallaridi tyranno donauit, qui in eam primum meritò tantæ crudelitatis coniecit artificem [f],

Et Phallaris tauro violentus membra Perylli
Torruit, infœlix imbuit author opus [g].

In fornacem etiam comburendi apud aliquas nationes mittebantur rei, vt

f Genes. 19.
g Leuit. c. 10.
h 4. Reg. 1.
i Genes. 32.
k Iosue, 7.
l Leuit. 20.
m Leuit. 21.
n l. sacrilegij pœnã, ad leg. Iul. pecul. in P.
o l. 2. C. de Iudæ.
p l. 1. de mulier. quæ se prop. ser. milcẽ. C.
q l. vni. § pẽ. de rapt. C.
r l. 3. de immunit. nemi conced. lib. 10. C.
s l. si, de fal. mone. & l. 2. eod. C.
t l. 3. de malef. & mathe. C.
v l. mathematicos, C. de episco. aud.
x l. vni. de Nili aggerib. non rumpend.
y l. si quis à barbaris, § 1. de re milit. lib. 12. C.
z l. qui ædes, de incen. ru. & nauf. in P.
a l. aut damnum, §. hostes, & l. si quis aliquid ex metallo § 1 de pœn. in P.
b l. capitaliũ, § igni cremãtur, de pœn. in P.
c l. vniuersi, vbi causæ fisca. lib. 3. C. tit. 26.
d l. quicumque, l. 1. § vlt. etiam supplicio, & §. seq. de hæret. C. l. damnato, l. 6 eod.
e 2. Machab. 7.
f Plutar. in Paralell. c. 34. Plin. lib. 34. c. 8.
g Ouid. 1. de arte Aman.

a Daniel. 3.

apud Danielem legimus [a]. Genus crudele combuſtionis inuentum ab Auidio Caſſio, vt à Vulcatio ſcriptum eſt ad Auguſtum Diocletianum: is enim trabem ſeu ſtipitem octuoginta aut centum pedum, è materia curabat deligi, tum à ſummo vſque ad infirmas partes noxios alligabat, eosq; in altum erectos, incendi atque concremari volebat. Sic vt multos incendio, alios fumi cruciatu necaret [b]. Alexanderq; Seuerus imperator fumo eos necari iubebat, qui fucum facerent, & in amicorum cauſis atque officiis fumum venderent. 4

b Cruſt. lib. 12. de honeſt. diſcip. c. 11.

De capitis, & aliorum membrorum amputatione. Cap. 16.

1 *Capitis amputatio pœna eſt, & membrorum amputatio præcedit interdum capitis amputationem.*
2 *Securi percuſſio vt fiebat.*
3 *Capite qui plectuntur.*
4 *Capitalis truncatio quare mortalis.*
5 *Membra quæ debent in pœnam abſcindi.*
6 *Manus quibus in pœnam amputanda eſt.*
Chriſma ad iudicium peruertendum datum, punitum. eod.
7 *Oculorum eruitio in quibus criminibus.*
8 *Oris obturatio fiebat ductis ad ſupplicium, & illis tria verba tantùm loqui licebat.*
9 *Pedum amputatio quibus in pœnam, & aurium amputatio pro quibus.*
10 *Narium amputatio pro quibus.*
11 *Crurium fractio in pœnam.*

LIA pœna mortis, communis in iure diuino & humano, eſt capitis amputatio. Mors quidem cita, quam interdum aliorum membrorum amputatio præcedit, vt durior ſit. Fuit huius exemplum in ſupplicio illius idoli Dagon. In cuius templum cùm Philiſtini arcam Dei à populo Dei ereptam depoſuiſſent, inuentus eſt Dagon iacens ſuper faciem ſuam in terra, abſciſſis capite, & duabus palmis, manum ſuper limen [c]. Vſitatãq; pœnam hanc fuiſſe in Iſraëlitica politia conſtat ex Bibliorum ſacrorum lectione [d]. Et ſi crimen tam impium eſſet, quòd pœna exemplaris eſſe deberet, cum capitis truncatione alia membra quoque concidebantur, vel mortuis vel viuis reis. Sic Iudas Machabæus princeps Iudæorum victoria potitus ope Dei, aduerſus blaſphemum Nicanorem, præcepit caput Nicanoris, & eius manum cum humero abſcindi, & Hieroſolymam deferri, vbi ſuſpendit caput in ſumma arce, & linguam blaſphemam eius præciſſam iuſſit particulatim auibus dari, manum autem contra templum ſuſpendi [e]. Iure ciuili capitis ademptio etiam pœna frequens [f]. Nam & antiquitus ſecuris imperij ſummi poteſtatisue in vitam facinoroſorum inſigne erat, dicituṕque gladij poteſtas [g]. Cicero [h], *Agunt cum præcipitem pœnæ Romanorum, quos partim ſecuri percuſſit, partim in vincula necauit.* Liuius [i] decemuiros cum faſcibus duodenis ſubitò prodiiſſe tradit, & centum viginti lictores forum impleuiſſe, & cum faſcibus ſecures illigatas protuliſſe, nec attinuiſſe demi ſecurim, cùm ſine prouocatione creati eſſent. Capite punitur explo- 3

ratio

c 1. Reg. 5. & Ioſeph. lib. 6. Antiq. Iudaic. c. 1.
d 4. Reg. 6. Matth. 14. Marci, 6.
e 2. Machab. c. 15.
f l. capitalium, de pœn. in F.
g Imperium, de iurisd. om. iudi. in F.
h Cic. 5. act. in Verrem.
i Liuius, lib. 3. dec. 1.

rationem in militia fraudans, fossam instantibus hostibus relinquens [a], transfuga [b], seditionem militum excitans atrocem. Est & in aliis disci-
4 plinæ militaris pœnis frequens [c] pœna Amputatio membrorum capitalem pœnam habet, vt præcipuæ partis & nobilioris hominis [d], capitis scilicet. Eaq; semper lætalis & mortis est, propter neruorum paria, & iugationes quæ ex capite in corpus hominis vniuersum diffunduntur, & propter sedem animæ præcipuam, quæ in eo est. Sunt & aliæ membrorum decisiones in pœnam etiam impositæ, & iure diuino & humano. Cùm enim talio recepta vtroque esset, vt anteà probauimus, dentem pro dente, &
5 manum pro manu, & pedem pro pede abscindi consequens fuit. Item quia in eo quo quis deliquit, & per ea quæ peccauit torquendus est: pœna membris, vt delicti potionibus instrumentis imposita est. Sic manus Ieroboamo, quam extenderat iubendo virum & prophetam Dei capi, exaruit Dei vindicta: donec oratione prophetæ sanitati restituta [e]. Manus Nicanori, qua bellauerat iniustè in Iudæos, amputata: & lingua, qua blasphemias in Deum protulerat, consecta volatilibus cœli exposita [f]. Zacharias, qui lingua dubitare se ostenderat de pollicitis à Deo, lingua obmu-
6 tuit in præfinitum vsque natiuitatis D. Ioannis Baptistæ tempus [g]. Extat lex in Deuteronomio [h], *si habuerint inter se iurgium viri duo, & vnus contra alium iurgari cœperit, volensq; vxor eruere virum suum de manu fortioris, miserit manum & apprehenderit verenda eius, abscindes manum illius, nec flectetur super eam vlla misericordia.* Apud Ethnicos Sergius Galba [i] imperator, nummularium, non ex fide pecunias tractanti, manus amputauit, mensæque eius affixit. Statutum & iure Insubrum, vt qui contra pacis tranquillum statum, aliquem vulnerauerit, manus ei amputetur [k]. Sicut & scribæ, qui contractum falsum scripserit feudi, seu prædij clientelarij [l]. Et exactori, qui perfidè ea quæ ex tributis exegerit, non scripserit, vel omnino, vel clarè non descripserit [m]. Et in summa nouo iure, si criminis qualitas exigat mẽbri alicuius abscissionem alterius, quàm manus, manus pro ea abscinditur [n]. Et maior pœna pedis, quàm manus amputatio: vt maior amputatio pedis, quàm effossio oculi, secundum Baldum [o]. Apud Longobardos, manum amittit tabellio instrumentum conscribens venditionis factæ per mulierem consentiente viro [p], perimus [q], presbyter qui sanctum chrisma ad
iudicium peruertendum dedit [r], sine iussu principis cudens, vel fingens monetam [s], seruus, qui sine iussu domini celaturam seu semaidam, id est,
7 noua signa, in sylua alterius fecerit [t]. Oculorum fuit erutio aliquibus quoque in pœnam: sic vnus oculus pro primo furto eruebatur apud Longobardos [v]. Et Vuisigothorum lex statuit oculorum erutionem, patri, vel matri qui abortu necem gestati vteri procurauerit [x]. Locrensium lege lata à Zaleuco, adulter vtroque oculo priuari debebat [y]. Vitisa Egycæ filius rex Gothorum & Hispaniarum anno 698. Theodofredum, quem Eringius regno exegerat, confossis oculis Cordubam relegauit. At Theodofredi filius Rodericus exercitu congregato, Vitisam regno mouit, & Cordubam identidem oculis confossis anno regni sui nono ablegauit [z]. De crudelitate Syllæ loquens D. Augustinus [a] scribit, iussu eius aliquos oculis effossis &
particulatim membris amputatis, in tantis cruciatibus diu vixisse, vel po-
8 tius diu mori coactos esse. In pœnam etiam maiorem ad vltimum supplicium raptis & ductis ora obturabantur [b]. Et vt Suidas ait, iis qui ad supplicium ducebantur, licebat potu & cibo plenis, tria dicere quæ vellent, deinde ore obturato ad necem adducebantur. Vnde prouerbium, εἰσὶς τρὶς τῆς αὐλῆς. id est, *illa tria dicas iuxta aulam*, id est, in prætorio. Pedis amputatio,
9 pœna in iure seruis transfugientibus ad Barbaros fuit imposita [c]. Octingenti Græci captiui à Persarum regibus turpiter multati corpore fuerunt, quibus quidem alius manus, alius pedes, quibusdam nares, & aures excisæ.

[a] L. 5 § is qui exploratorem, de re mil. in ff. lib. 49 tit. 16.
[b] d. l. 5 § is qui ad hostes.
[c] l. 3 per totam.
[d] l. cùm in diuersis, de relig. & sumpt. funer. in ff.
[e] 3 Reg. c. 13.
[f] 2. Machab. c. 15.
[g] Luc. c. 1.
[h] Deutero. c. 25.
[i] Sueto. Tranq. in Galba c. 9.
[k] § si quis alium, de pac. tenen. & eius violatio l. b 2. Feudo tit. 27.
[l] § caluidis, de prohib. feu. alienat. per Federic. lib. 2. feudor. tit. 55.
[m] § cogies, de mand. princ. in Authentic. 5 tit. 4.
[n] § si tamen quis vellet, vt nasus &c. l. 1 c. habet. Iust. in Auth. & artificiosa nouo iure, de pœnis. C. de falsis. & testibus, cod.
[o] Baldus in Ædes, de seruit. vrb. prædior.
[p] l. 2 quam mulier, petimus. est autem. in legib. Longob. l. 2. in fest. b. & l. 4 & 5. de penitent. in d. leg. Longob. l. 2. de ea qui ad præbat & cod.
[q] l. 2. de eo qui sanctum chrisma &c. cod.
[r] l. 2. de fal. mone.
[s] l. si quis propter, & l. seq. de eo qui ter corruper.
[t] l. si quis falso, de falso in d. ll. Longob.
[v] l. 8 de executient. homi. pæn. lib. 6. C. Vuisigot tit. 3.
[x] Valer. Max. lib. 5. c. 6.
[y] Franc. Tarafa, lib. de regib. Hispan. in Vitisa
[z] D. August. de ciuit. Dei c. 18.
[a] Sueto. Tranq. in Galba c. 9.
[b] colligo ex hist. Esther. 6. 7.
[c] l. 3. de fer fugitiu. C.

Si qui autem scientia, arte, aut disciplina aliqua excellerent, iis membrorum omnium, exceptis quibus ad exercendas suas artes vterentur, extremitates amputatæ fuerunt, qui subactis Persis ab Alexandro Magno in ea miseria inuenti, immunitate donati sunt[a]. Nares furibus amputantur in Longobardia[b], & pariter conspirantibus in patriam eandem[c]. Crurium fractio, seu vt ait Apuleius[d], crurifragium, inter supplicia inuentum: nam & latronibus suspensis D. Ioannes[e] crura fracta scribit, vt scilicet citius morerentur. Octauius Augustus, Thrallo à manu, quòd pro epistola prodita, denarios quingentos accepisset, crura effregit, vt scribit Suetonius[f]. Scribit Q. Cicero[g], M. Mario Gratidiano iussu Syllæ primùm brachia & crura fracta, aures deinde præfectas, & linguam, & nasum, oculos defossos, & posteà caput detruncatum. Meminit Amianus Marcellinus[h] Apollinares duos, patrem & filium sub Gallo Cæsare in exilium actos, cùm ad locum, qui Crateras nomine, villam videlicet suam, quæ ab Anthiochia vicesimoquarto disiungitur lapide, vt mandatum erat fractis cruribus occisos.

a Diod. Sic. in anno 6. Alex. lib. 17. Bibito.
b l. de latronibus, & l. si quis latro, de furt. in ll. Longob.
c l. de conspiratoribus, de aggressio. in vico factis, in d. ll. Long.
d Apule. lib. 9. Asini aurei.
e D. Ioan. Euang. c. 19.
f Sueton. Tranq. in Octa. c. 67.
g Q. Cic. in paræneſi ad M. fratrem.
h Amia. Marcell. lib. 14. histor.

De suspensione, & crucifixione. Caput 17.

1 *Crucis seu suspensionis pœna quæ.*
2 *Suspendi ob quæ maleficia quis debeat. & 1.*
3 *Crucis supplicium grauissimum. & nu. 1. & cruce qui suspenderentur apud Romanos, & pro quibus.*
4 *Crux suppliciis quando prohibita.*

SCRIPTVM est[i], *Benedictum lignum, per quod fit iustitia*, ratione scilicet iustæ vindictæ: verùm ratione eius, qui ligno suspenditur ob maleficia, dictum est in Deuteronomio[k], *Maledictus à Deo est, qui pendet in ligno.* Eiusque mors turpissima habita. Et proinde de Domino nostro Iesu Christo, qui pro redemptione salutis mundi pependit in cruce[l], prædictum erat, futurum improborum iudicum hunc sermonem, morte turpissima condemnemus eum[m]. Seruile enim, & crudele habitum est supplicium crucis[n]. A cruciatu, crux[o], vel à cruce, cruciatus melius. Hac pœna affecit Iosue principes idololatrarum[p]. Et Dauid septem natos ex genere Saulis, qui occiderat Gabaonitas contra fœdus, ad placandum Dominum[q]. Mos erat aliquando suspensorum in cruce frangi crura, vt mors acceleraretur eorum[r]: vt non dubitem, diram esse imprecationem mulieris adulteræ, in virum citius, quàm expectaret redeuntem, apud Apuleium[s], cò pertinere, dum crurifragium illi ominatur. Vsi hac pœna Aegyptij suspensionis in cruce[t], & Persæ, & Medi[v]. Punitus proditor Iudas à seipso suspendio, quo crepuit medius[x]. A Carthaginensium senatu in crucem tolli imperatores solebant, si prauo consilio rem peragerent, quamuis fœliciter, vt scribit Liuius[y]. Idipsum & Valer. Maximus recenset[z]. Apud iurisconsultum, summum supplicium ad furcas dicitur damnatio[a]. Quo pœnæ genere puniuntur famosi latrones[b]. Et Insubrum iure antiquo, qui plus quàm quinque solidos furantur[c]: vt & in Longo

i Sapien. 14.
k Deut. c. 21.
l Math. 23. 26. 27. Mar. 25. Luc. 23. Actu. 2. & 4. D. Ioã. Euan. c. 19. Hebræo. 6.
m Sap. 2.
n Lactan. lib. 4. c. 26.
o ca. nulli, 3. q. 1.
p Iosue, c. 8. & c. 19.
q 2. Reg. c. 21.
r D. Ioan. Euan. c. 10.
s Apul. lib. 9. Asini aurei.
t Genes. 40. & 41.
v Hester, 5. 8. & 9. & 1. Esdræ, c. 6.
x Math. 27. Actuum, 1.
y Liu. lib. 8. deca. 4.
z Valer. Max. lib. 2. c. 2.
a l. capitalium, de pœn. in ℣.
b d. l. capitalium, §. famosos.
c §. si quis quinque solidos, de pace ten. & eius violato.

Longobardorum legibus, seruus regis, qui aliquem occiderit, supra tumulum occisi furca suspenditur [a]. Ciuili Romanorum iure quoque furca suspendi debent transfugæ, & consilia hostibus detegentes seditionis, authores [b], sacrilegi aliquando [c]. Refert Dionysius Halicar [d]. à quibusdam esse proditum, institutum in creatione prima consulum, vt alterum illorum duodecim secures præcederent: alterum duodecim lictores cum solis fascibus, atque etiam cum furcis: secures singulis mensibus collegæ sibi traderent. Romani ante aduentum Domini nostri Iesu-Christi, & ante eius fidem agnitam, crucis patibulo vsi sunt pro summo & horribili supplicio, vt meminit Iuuenalis [e], dum ait,

Multi
Committunt eadem diuerso crimina fato,
Ille crucem pretium sceleris tulit, hic diadema.

Ideò pro singulari exemplo canis in crucem sublatus, quo tempore Galli vrbem inuaserunt, quòd in Capitolio canes nutriti in aduentu hostium non latrassent: clangore autem suo anseres venientes detexissent, authore Plutarcho [f]. C. Sossius præfectus Ciliciæ, & Syriæ à M. Antonio, sub Octauio Cæsare, Herodi Iudæorum regno concesso, Antigonum cruci alligatum, quo supplicio nullus vnquam rex erat affectus, flagris cæcidit, ac deinde iugulauit. Ciuem Romanum cruci figi, erat contra omnes leges. Scipio tamen Superior deuicta Carthagine, ciues Romanos, qui ex Romanis exercitibus ad Pœnos transierant, tanquam patriæ fugitiuos crucibus affixit [g]. Galba imperator [h] tutorem, quòd pupillum cui substitutus erat veneno necasset, quamuis ciuem Romanum, cruce affecit. Et pœnam esse hostis à senatu iudicati tradit Tranquillus [i], ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cędi. More tradito, Romanis nefas erat virgines poena strangulare [k]. Crucis supplicium maius, quàm suspensionis: nam in eo & vita cum cruciatu affixionis membrorum cruci diutius trahebatur, & suffixi ita fame peribant, nullo in cruciatu subueniente, vt factitatum de Christianis quamplurimis narrat Nicephorus [l]. Constare & potest ex eo quod narrat Trogus de Hannone Carthaginensi, qui Philippi regis Macedonum floruit ætate, qui cùm ob potentiam vellet tyrannidem vsurpare, captus à ciuibus primùm virgis cæsus est, deinde effosis oculis, fractisq; cruribus & manibus, cruci affixus. Firmat id Iustinus [m], dicens Bomilcharem Amilcaris filium, Pœnorum ducem, dum venisset in suspicionem cum Agothocle conspirasse, in medio foro patibulo crucis affixum fuisse: indeque cum magnis clamoribus multisq; conuitiis, subditorum ingratitudinem obiurgasse, & inter clamores spiritum emisisse. Nunc suppliciis adempta crux, quia coli & venerari digna, in memoriam salutis eius instrumento humano generi elargitæ à summo Deo per vnigeniti filij sui redemptionem & adorandam passionem [n]. Sustulitq; ex vsu pœnarum Constantinus Magnus, inuenta dominica, & Maxentio virtute crucis superato. Atque Cæsares, neque crucis signum depingi, vel sculpi humi patiuntur, ne pedibus conculcari instrumentum salutis videamur [o]. Nunc furcis bicornibus, vel triangulatis stipitibus, vel arboribus suspenduntur scelerati, neq; cruci, vt olim affiguntur membra, sed laqueo suffocantur: quæ fuit poena Iudæ, qui laqueo se suspendit. Et ea poena scribit Homerus [p] affecisse Vlyssem ancillas impudicas.

De

a L. 1. de culp. seruor. l. si seruus regis, de homicid. liber homi. in leg. Longob.
b l. si quis aliquid, l. 18. §. 1. & seq. de pœn. in P. l. 5. §. 15. qui ad hostes, de re mil. lib. 49. P. tit. 16.
c l. sacrilegi, l. 6. §. 1. ad leg. Iul. peculat.
d Dionys. Halic. in 5.
e Iuuenal. satyr. 13.
f Plut. de fort. Roma. & virt. Alex.
g Valer. Max. lib. 2. c. 2.
h Sueto. Tranq. c. 9. in Galba.
i Idem, in Nero. c. 45.
k Idem, in Tiberio, c. 61.
l Nicepho. Calisti, lib. 7. c. 7.
m Iustin. in 2. ex Trogo.
n l. decernimus, 26. C. de epist. & cler. §. 1. de monach. in Auth.
o l. vni. nemi. lic. sig. saluato. &c. C.
p Homer. in fine Odyss. 10.

De lapidatione, & iaculorum confossione. Cap. 18

1 *Lapidatio quibus lege diuina imposita, & qui lapidati.*
2 *Iacula confodere, pœna.*

LIA pœna mortis legis diuinæ, lapidibus necari & obrui: quæ imposita fuit filiabus in domo patris virginitatem maculantibus [a], & adulteris [b], blasphemis [c], & aliis impiis. Hoc genere supplicij Hecuba vxor Priami à militibus Græcis affecta, & lapidibus obruta, quòd multa ingereret maledicta & infausta omnia imprecaretur in exercitum Græcorum: cuius sepulchrum apud Abydum statuitur, appellaturq; Cynossema ob linguæ proteruiam, impudentemque petulantiam, vt author Dictys Cretensis [d]. Lucius Cornelius Cinna ob nimiam crudelitatem à militibus lapidibus occisus [e]. Arrianus scribit etiam [f], Hermolaum Sopolidis filium, ob insidias Alexandro Magno structas, & cæteros eius factionis cõprehensos, à circunstantibus lapidibus obrutos. Extat in Exodo [g] pœna, qua mandantur affici, qui montem in quem Dominus Mosi collocuturus descenderat, contigissent, nempe, vt aut lapidibus opprimerentur, aut confoderentur iaculis. Hodiè inter pœnas militares ea videtur esse, reos mortis machinulis, quas arcabusios dicimus, & eorum glandibus petere & necare. 1 2

a Deuter. 22.
b Deut. 22. Ioan. 8.
c Leuit. 24. 1. Reg 21. Actuum, 7.
d Dict. Cret. lib. 5. de bello Troia.
e Plin. Iunior. lib. de vir illust.
f Arrian. lib. 4. de exped. Alexan.
g Exo.

De præcipitatione, & submersione. Cap. 19.

1 *Præcipitatio, pœna mortis vbi.*
2 *Submersionis pœna.*

MEMINIT sacra pagina de mortis pœna præcipitij, quando ex superiori loco quis, vt moriatur, deturbatur. Qua pœna affecta impia Iezabel iussu Iehu [h]. Amasias etiã cùm vicisset filios Seyri, in valle Salmiarũ decẽ millia captiuos adduxit in præruptum petræ, & iussit præcipitari de summo in præceps, qui vniuersi crepuerunt [i]. Hac poena præcipitij è rupe affectũ à Delphis Aesopũ Phrygiũ, author Maximius Planudes [k], incusatũ sacrilegij, falsò tamen. C. Caligula crudelis nimiũ, eum qui se periturũ gladiatoria arte pro salute sua vouerat cunctantem, puerũ tradidit verberatũ infulatumq;, qui votũ reposcẽtes per vicos agerent, quoad præcipitaretur exaggere [l]. De rupe [m] Typea Olympię deiiciebãtur præuaricantes in sacris certaminibus. Lycas ab Hercule præcipitatus est, quòd ei tunicam Nessi sanguine tinctam, venenoq; imbutam attulisset [n]. Sicut & diruta Troia Astyanactes Hectoris filius in 1

h 4. Reg c. 9.
i Paral. p. c. 25.
k Max. Planud. in vi. Aesop. & Plut. de sera numi. vind.
l Sueto. in Calig.
m Leouicen. lib. 2. de var. histo. c. 55.
n Ouid. in Ibin.

præ

præceps datus mira immanitate ab Vlyſſe [a]. Deiecit & de ſaxo Capitolij Manlius vigilem, qui in excubis poſitus Gallos in Capitolium aſcendentes non detexerat, vt author Liuius [b]. Et Daphidas ſophiſta ab Attalo rege, quem ſæpè cõtumeliis abſentem laceſſerat, ex ſaxo, cui nomen Equus, præcipitatus eſt, authore Valerio Maximo [c]. Modeſtinus tamen iuriſconſultus tradit, nõ poſſe aliquem damnari, vt de ſaxo præcipitetur. Et Conſtantinus imperator [d] tetram iuſſionem & veterem ait, mandatum, vt quis præcipiteretur. Alia poena ſubmerſionis eſt, quæ maxima & generalis fuit tempore diluuij [e]. Octauius Cæſar [f] pędagogum, miniſtroſq; Caij filij, per occaſionem valetudinis mortisque eius ſuperbè auaréque in prouincia graſſantes, oneratos graui pondere ceruicibus præcipitauit in flumẽ. Traianus omnes delatores nauibus ſine velis & remis impoſitos fluctuum miſericordiæ exponi iuſſit [h].

a Ouid. in Ibin. & 13. Metamor. Senec. in Troade.
b Liuius, Decad. 1.
c Valer. Max. lib. 1. c. 8
d Mod. l. 6. diuino, l. 2. § fi. de pœn. in P.
e Conſtant. in l. 1. de emend. ſeruo, libr. 9. Cod. tit. 4.
f Genes. c. 7. 8
g Sueto Tranquil. in Octauio, c. 67.
h Plin. in 2. Panagyr. ad Traianum.

De beſtiarum obiectione.
Caput 20.

1 *Beſtiarum obiectio pœna capitalis, & diuina, & ciuilis.*

1 ALIA poena mortis à Deo aliquando in ſacra pagina appoſita eſt, beſtiarum feratúmq; laniatu necari & deuorari. Eam poenam pertulit propheta ille, qui legatione functus Dei ad Hieroboam, non eſt ſecutus mãdatum Dei, ſed bibit & comedit in via legationis cõtra id, quod interdictum erat: atque ideircò iuxta verbum Domini à leone in itinere occiſus eſt [i]. Sic coloniæ tranſlatę de Aſſyriorum regno in Samariam, à qua rex Salmanaſar expulerat Iudæos, cùm illæ non timerent Dominum, à leonibus à Deo immiſſis deuorabantur [k]. Atque cùm maledixiſſet in nomine Domini Heliſeus pueris paruis egreſſis de ciuitate Bethel, per quam viam faciebat, dicentibus, *aſcende calue, aſcende calue*, exilientes de ſaltu duo vrſi laceraverunt ex ipſis quadraginta duos pueros [l]. Deus, cùm murmuraret populus in deſerto terræ Edom aduerſus eum & Moyſem, miſit in eum igneos ſerpentes, qui letales inferrent plagas [m]. Sic in ſumma Deus minatur populo contumaci poenam hanc, *Dentes beſtiarum immittam eum furore ſerpentium* [n]. Et per Ezechielem [o], inter alias grauiſſimas poenas, quas Deus populo rebelli & impio minatur addit & famem, *Congregabo ſuper vos, & conteram baculum panis, & immittam in vos famem, & beſtias peſſimas vſque ad interneccionem. Et peſtilentia & ſanguis tranſibunt per te, & gladium inducam ſuper te: ego Dominus locutus ſum.* Et rurſum [p] ad adulteros, & homicidas, *Viuo ego, quia qui in ruinoſis habitant, gladio cadent, & qui in agro eſt, beſtijs tradetur ad deuorandum: qui autem in præſidijs & in ſpeluncis ſunt, peſte morientur. Et dabo terram in ſolitudinem, & in deſertum.* Vt contrà, inter benedictiones obedienti populo & Deus pollicetur [q], *Auferam malas beſtias, & gladius non tranſibit per vos.* Et rurſum, *Ceſſare faciam beſtias peſſimas de terra, & qui habitant in deſerto, ſecuri dormient in ſaltibus* [r]. Meminit & ſacra pagina Darium regem Perſarum, & Medorum, poenam aliquando ſtatuiſſe in Deos alienigenas adorantes, vt beſtijs & leonibus lacu nutritis deuorandi obiicerentur [s]. Obiecta eſt deuoranda Heſione monſtro marino piſtrici, cuius beluæ, vt ait Virgilius [t],

Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus, poſtrema immani corpore piſtrix.

Et Andromedę Cephei & Calliopes filia ceti deuorãda expoſita ſcopulo alli-

i 3 Reg. c. 13.
k 4 Reg. 17.
l 4. Reg. 2.
m Numero c. 21. can. quia ſanctę, §. verum, 23. diſt.
n Deutero. 32.
o Ezechiel. c. 5.
p Ezechiel. 33.
q Leuit. 26.
r Ezechiel. 34. f.
s Daniel 6. & 14.
t 3. Aeneid.

gata à Nymphis : eò quòd ſe formâ antecellere Nereidas gloriaretur. Liberata à periculo per Perſeum, ſicut & Heſione per Herculem. Alia pœna auibus exponi.

Qualiter in Scytica religatus rupe Prometheus,
Aſſiduam nimio pectore pauit auem [a].

a Martia lib. 1. epig. 7. Aeſchill. in Prometh. ligat.

Iure ciuili damnatio ad beſtias etiam recepta erat [b], quæ vitam quoque adimit [c]. Ad beſtias damnati, vel vt deuorarentur ab eis, vel in ludum venatorũ reſeruabantur, quo ludo ſerui pœnæ affecti iumores, qui robore valebant, damnabantur [d]: vt ſpectaculum populo, cum vitæ ſuæ diſcrimine, exhiberent. Suetonius Tranquillus crudelitatem Caligulæ deſcribens [e], tradit eum Cæſarem, cùm ad ſaginam ferarum muneri præparatarum carius pecudes comparentur, ex noxiis laniãdos eis annotaſſe, multoſq; honeſti ordinis deformatos prius ſtigmatum notis, ad metalla & munitiones viarũ, aut ad beſtias condemnaſſe. Equitemq́ue Romanorum obiectum feris, cùm ſe innocẽtem proclamaſſet, reduxiſſe: rurſumq́ue abſciſſa lingua induxiſſe. Sub uici dicuntur beſtiis etiam, qui laniandi illis præbentur, à Modeſtino [f], & Marcello [g].

b Paul l. ad beſtias, l. 3 1. de pœn. in P.

c l. ſi quis filio exhæredato, l. 6. §. 1. fin. verſ. ſed & ſi quis, de iniur. rup. libr. 22. P. tit. 4. Paul. l. qui vltimo ſupplicio, l. 29. de pœn. in P.

d l. aut damnum, l. 1. §. quicunque, de pœn. in P.

e Sueto. in Calig. c. 27.

f l. pœna, ad leg. Põ. de parricid.

g Marc. l. 3 ad leg. Corn. de falſ.

De peſte. Caput 21.

1 *Peſtis, & epidemia quid.*
2 *Peſtis cauſæ naturales, & diuinæ.*
3 *Peſtis flagellum Dei. Duo alia flagella fames, bellum. eod.*
4 *Peſtis amouendæ cauſa etiam ab ethnicis ſupplicatum.*
5 *Peſtis malorum acerrimum.*

DEſtem λοιμόν Græci vocãt, morbum videlicet epidemium, non quidem ſimpliciter, ſed pernitioſum & letalem. Adeóq; epidemius genus ad pernitioſum & minorem morbum pertinens. λοιμόν namque ἐπιδήμιαν ὀλέθριον, id eſt, pernitioſam epidemiam. ἐπιδήμιον quippè Latinis popularem morbum, hoc eſt, tempore aliquo eodem in loco abundantem, non tamen exitium adferentem [h]. Galenus ad Piſonem de Theriaca peſtilentem lucem dicit, veluti feram quandam ab aëris putredine exortam per inſpirationes influentem, non vnum aut alterum hominem, ſed plures quoque ciuitates depaſcentem, vaſtantem, & depopulantem. Quamuis peſtis multæ ſoleant eſſe cauſæ, & aliquando ex ſordibus reſidentibus, nec purgatis cloacis oriatur [i]. Aliquando, vt ait Heraclides Ponticus [k], peſtilentibus morbis, præcipua, naturalis ſcilicet, cauſa eſt in Sole: cùm enim æſtiua lux mollis ac blanda, temperato calore leuiter fouetur, ſalubris aura hominibus ſpirat. Sicuti ſi calore vel nimio ardore æſtuet, morbidos ex terra vapores trahit: ægra autem corpora, & ob inſolitam mutationẽ aëris languentia, peſtilentibus morbis conſumuntur. Diodorus Siculus [l] ex aquis ſtagnantibus, ex æſtu Solis concalefactis, & efferuentis auras craſſas tetriq; odoris exhalare tradit, has diffundi, inficere habitum: item & fruges nimium humectas, indecocto ſucco virulentas, veſcentes mortales inficere, auramq́ue æſtiuam nocere, ſi Etheſijs non refrigerentur. Tamen propriè peſtis epidimiticus morbus, contagiò populum inficiẽs, flagellum Dei eſt, &

1

h Galen. libr. 1. de ratio. vict. in morbis acut.

2

i l. 1. §. 2. de cloac. in P.

k Heracli. Ponti. in allegor. Homeri.

3

l Diod. Sic. lib. 12. Bibloth.

4

pœna

pœna peccatis imposita. Eam enim comminatur Deus recusantibus suscipere suam disciplinam [a]. *Pestilente flagellato stultus sapientior erit*, inquit Salomon [b]. Et quando insignem vindictam Deus multitudinis peccantis decreuit exequi, tria vtplerunque flagella exerit, pestem, gladium seu bellum, & famem. Sic apud Exechielem [c] Dominus ait ad prophetam, *Percute manum tuam, & allide pedem tuum, & dic, heu ad omnes abominationes malorum domus Israel: quia gladio, fame, & peste ruituri sunt. Qui longè est, peste morietur, qui autem propè, gladio corruet. Et qui relictus fuerit & obsessus, fame morietur.* Et rursum [d]. *Gladius foris, pestis, & fames intrinsecus. Qui in agro est gladio morietur, qui in ciui-*
4 *tate, pestilentia & fame deuorabuntur.* Nouerunt & ethnici pœnæ causa à numine immissas sæuissimas pestes, etsi illi nihilo meliores fuerint facti, nec verũ Deum ideò amplexi sint. Proinde anno ab vrbe condita Roma 384. vt author Paulus Orosius [e], L. Genutio & Q. Seruilio CC. à Saltibus Calabris orta aura Romæ, quæ vniuersa corrumperet, ludos scenios ad placandos suos Deos exhibuerunt. Et anno ab vrbe condita 450. existente bello Romanis cum Samnitibus, Romam tam atrox pestis inuasit, vt consulerent libros Sibyllinos, & Colubrum Epidauri, & lapidem Aesculapij [f]. Vt & in alia sæuissima peste duorum annorum Romæ, Sibyllini libri consulti responderunt, iram Deorum venisse [g]. Omitto similia in cladibus pestiferis Romanis obseruata, & sacrificia, & lectisternia ob eam auertendam facta [h]. Crediderunt idipsum Charthaginenses [i], qui dum iram Dei in pestifera aëris temperie feruentem placare se putarent, humanis iuuenum hostiis expiarunt. Sic Homerus scribit [k], Græcorum exercitum peste multatum, ob raptum Chryseidis per Agamẽnonem factum. Hebræi Talmudistæ in פירקי אבות Pirke abot [l], id est, capitulis patrum sic scriptum habent, בר בא לעולם על סותות האמורת בתרח שלא ומשרו לבית הין ועל פרות שבעית: lege sic, deber ba legnolam, gnal mithoth haamȣroth bethorah scelo imserȣ, lebet din vegnal perot scebignit, id est, pestis venit in mundum, quæ denominatæ sunt in lege: scilicet quando non traduntur iudicio puniendi malefici: necnon & propter fructus anni septimi, nempe si fructus anni septimi communes non relinquantur, maximè pauperibus, vt statuerat in lege Mosis Deus [m]. Aeschines [n] refert Delienses peste teterrima punitos ab Apolline, quòd vir quidam illustris contra morem veterem in insula sepultus fuisset: additq; ita, ἐκ τούτου οὖν προσβάλλειν αὐτοῖς τὸν θεὸν τὴν νόσον ταύτην ὑπελάμβανον. id est, *ea igitur de causa Deum sibi*
5 *morbum illum immittere putabant*. Constantinus pestis feralis consumptionem maleficis & incantatoribus pro diro supplicio imprecatur [o]. Et Iustinianus [p] tristissimam dicit pestem, incursione barbarica non minorem. Imò maiorem cognoscimus, quando data trium exitialium malorum electione Dauidi, pestis trium dierum tantùm æquiparatur persecutioni hostili trium mensium, & fami septem annorum [q].

a Leuit. c. 26. d. Numer. 14. b. 2. Reg. 24. 6. c. cau. 1. 24. q. 3.
b Prouerb. 19.
c Ezechiel. 6. c.
d Ezechiel. 7.
e Paul. Orosius, libr. 3. contra gentes cap. 4.
f idem, libr. 3. c. 22.
g idem, l. b. 4. c. 5.
h Liu. in 5. Val. Max. in 2. Cecifor. de die nata. D. August. libr. 3. De ciuita c. 17.
i Oros. lib. 4. c. 6.
k Homer. 1. Iliade.
l in Pirke abot, c. 5. vbi plura & in sequentib. sentent. eius capitis, ex quibus vitiis immittitur à Deo pestis.
m Leuit. c. 25.
n Aeschi. epist. 1. ad Philocrat.
o Constant. l. multi magicis, l. 6. de malef. & mathem. lib. 9. C. tit. 18.
p Iustin. in § 1. titul. nullum credendo agrico tenere illius terrã &c. in Auth. coll. 4. tit. 5.
q 2. Reg.

De bello. Caput 22.

1 *Bellum carnificina, & vindicta scelerum.*
2 *Bella ob quid introducta.*
3 *Bellum iustum quod dicitur. Et 5.*
4 *Bellis num personæ ecclesiasticæ interesse possint.*

BELLVM inter mortifera flagella diuina annumerandum eſt, ob peccata immiſſum. Eſtque bellum, veluti carnificina compendioſa hominum: cùm enim ad bellum perditiſſimi quique facilè concurrant, vel ſpe lucri, vel rapiendi, vel vlciſcendi cupiditate, vel ambitionis & gloriæ illecti, roborisque animalis oſtentandæ cauſa, plures vna die meritas mortes & citius obeunt, quàm ſi iuriſdictionum omnium ſecures iuris ordine ſeruato promerentur. Habent populi & regna in ſuo corpore, ex pluribus cõpacto, & fæces, & ſordes, & quædam, quæ niſi tollantur, corpus vitiant, vt priuata corpora habent. Quare expedit aliquando bellum concitari, vt perditis illis & nihili hominibus exonerentur, cæteri meliores reddantur. Sunt que magnates aliqui, qui verè tyrannicam vitam agunt, qui caſtigari à probis non poſſunt, nec debent, vt oporteat bellum in eos, vt carnificem aduerſus damnatos, excitari: miniſterium in mouendo præbent homines, ſed Deus per eos, velut per inſtrumenta iuſti iudicij, pœnas repoſcit. Comminatur Deus [a], *ſi nolueritis recipere diſciplinam meam, ſed ambulaueritis ex aduerſo mihi, ego quoque contra vos aduerſum incedam, & percuttam vos ſepties propter peccata veſtra: inducamq́ ſuper vos gladium vltorem fœderis mei.* Minatur & ob ſcelera immiſſurum ſe gladiũ apud Ezechielem [b]. Et Hebræi Thalmudiſtæ dicunt [c], חרב בא לעולם ערי עבור הדין ועל עיוות הדין ועל המוריהם בתורה שלא כהלכה lege, chereb legnolam gnal gninei hadin, vegnal gniuath hadin, vegnal hamorim bathorah ſcelo ceholachah, id eſt, gladius venit in mundum, propter afflictionem & peruerſitatem iudicij: item propter eos, qui legem non rectè docent. Sic vltor iniquitatum gladius eſt [d]. Ex bellis, cùm eueniunt, vt ait Socrates apud Platonem, & publicè, & priuatim magnæ vrbem calamitates inuadũt [e]. Bellique dicitur calamitas pleraque iniuſta ſuaſiſſe [f]. Verùm incommoda, moleſtias, & dãna facilè ex oratione Iſocratis de pace, & ex Demoſthene de falſa legatione colligere licet. Sed & noſtra reſpublica Gallicana plura mala ex bellis & ſeditionibus experta eſt, quàm poſſint literis nunc breuiter cognari. *Quid aliud bella*, inquit Paulus Oroſius [g], *dicenda ſunt, quàm vrgentia in alterutrum mala: mala ſcilicet huiuſmodi quæ fuerunt, vel quæ nunc ſunt: & in quantum ſunt, aut manifeſta peccata ſunt, aut occultæ punitiones peccatorum.* Belli 2 finis eſt, vel eſſe debet, iuſtitia, pax: pacis finis amicitia, ac vnio. Principium beliorum, iniuſtitia: quia eſt contrariorum pugnantia, & inæqualitas, vt ait Proclus [h]. His Plutarchus videtur adſtipulari dicens [i], ὁ δὲ Ἄρης τὴν ὀνομασίαν ἔσχηκε, ἀπὸ τοῦ ἀίρειν, καὶ ἀναιρεῖν: ἢ ἀπὸ τῆς ἀρᾶς, ἣ ἐστι βλάβη παρὰ ἐναντίωσιν, ὡσανεὶ ἐκμαλλοσομένων αὐτὸν τῶν προσαγορευόντων. ἀπὸ τοῦ ἄρσαι, ὃ ἐστιν ἁρμόσαι. ἡ γὰρ ὀρχηστικὴ σύνταξις προσαρμόζει τὰ πράγματα. id eſt, *Ἄρης Ares, Mars hanc appellationem obtinuit, ab αἴρειν & ἀναιρεῖν, à tollendo & occidendo, aut ἀπὸ τῆς ἀρᾶς, à damno, quod dare ſoleat: aut eo nomine appellant blandientes, ἀπὸ τοῦ ἄρσαι à concinnando, & in concentum adducendo. Nam vis effectiua, res omnes in conſonantiam redigit. Tempore belli*, inquit D. Ambroſius [k], *potiſſimum remedium quieſcere à peccatis: quia tunc ciuitatis porta munita eſſe poterit, ſi prius in nobis iuſtitiæ portæ muniantur. Cæterùm nihil prodeſt munire muros propugnaculis, & Deum prouocare peccatis: cùm enim bella, vt dixi, ſint ad peccata caſtiganda, cauſa morbi perſeuerante nec emendata, neceſſe eſt flagellum belli impendere.* Sic enim & dixit Ariſtoteles [l], idcirco bellum gerimus, vt in pace viuamus, quam peccata & ſceleratí conturbant. Et tunc bello iuſto militans, Deo placere poteſt [m]. Etiam ſi hoſtẽ vincat [n]: ea mente, non vt fundatur ſanguis, ſed vt rempub. iuuet [o]. Vt ſit pax, mali coërceantur, boni ſubleuentur [p]. Iuſtum autem eſt hoc modo bellum, 3 quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut propulſandorũ hominũ cauſa [q]: vel ob defenſionem legũ diuinarũ, quale Machabęorum fuit [r], & populi Iſraëlitici. Quibus & ſacerdotes adhortandi cauſa intererant, quia bella Dei 4

erant

[a] Leuit. 26.
[b] Ezechiel. cap. 6. & 7.
[c] in Pirke Abot, c. 5.
[d] Iob. 19.
[e] Plato, lib. 2. de Re P. vel de inſto.
[f] l. vni. de cad. toll. C.
[g] Paul. Oroſius, libr. 1. cap. 1.
[h] Proclus, in commentarijs in Alcibiad. primum Platonis.
[i] Plutar. περὶ ἐπιφανῶν cap. περὶ ἄρεως καὶ Ἀθηνᾶς.
[k] D. Ambro. to. 3. ſer. 22.
[l] Ariſto. lib. 8. Politic.
[m] ca. noli exiſtimare, 23. q. 1.
[n] ca. 2 verſ. cùm autem, 23. q. 2.
[o] ca. ſi non, & ca. diſpliceat, 23. q. 4. canoli, 23. q. 1.
[p] ca. apud veros, 23. q. 4. d. ca. diſpliceat, 23. q. 4.
[q] ca. 1. 23. q. 2. l. hoſtes, de capt. & poſtli. reuerſ. in P.
[r] 1. Machab. 3.

erant ad eradendam de terra idololatriam. Quod & nunc permittunt ſacerdotibus iura pontificia [a]. Iniuſtis autem intereſſe non debent, alioquin irregulares fiunt [b]. Atque pugnare in iuſtis quoque interdictum [c]. Neque enim Dauidi, quia multa bella contra infideles, quamuis Philiſteos geſſerat, & quia ſanguinem ita fuderat, permiſit Deus ſibi ædificare templum [d]. Dauid enim fuit noui Teſtamẽti præfigurator [e]. Et proinde hodiè qui ſanguinem fuderit, etſi ſine dolo, tamen à promotione ad ſacra repellitur [f]. Et Moyſes aliis pugnãtibus non ſe miſcuit, ſed erat orans, vt exemplo doceret, prælatos bellare nõ debere nec bellis intereſſe [g]. Obnoxij tamen ſunt principibus ſeculi, & pro
5 bellis gerendis tributa rerum temporalium præſtare & ſoluere debẽt [h]. Principes porrò ſeculares ſibi cauſas belli proponunt iuſtas, ob quas Athenienſes bella geſſiſſe Demoſthenes ait [i] cũ liberis populis, ἢ περὶ τῶν ἰδίων ἐγκλημάτων, ἢ ὑπερ ἀνηκέστοις ἀμαρτίαις, ἢ περὶ γῆς μέρους, ἢ ὅρων, ἢ φιλίππου, ἢ τῆς ἡγεμονίας. id eſt, *aut propter priuatas iniurias, pro quibus ſatisfacere non potuerunt: aut pro parte agrorum, aut pro finibus, aut pro contentione honoris, aut pro principatu.*

a ca ig.tur, & ibi gl. fin.23 q 8.ca. mandamus,23.q.3.
b Innocen & Panor. in c.petitio, de homicid.
c d cap.petitio,c.ex multa, de voto.
d 1 Paralip.c 22.ca. 2.23.q 5.can. 1. §. qualiter,de conſecra.diſt.1.
e ca quid autem, 32. q 1.
f ca ſi quis videam, 50 diſt.
g ca ſi quis vult,36. diſt.can porrò,16. q 1.ferſum ca 1. 3 q.8 can. conuenior,eod.
h ca ſi in morte § ecce,& can. ſi vobis, 23 q.8.
i Demoſth.in orat.de Rhodio.libera.

De fame. Caput 23.

1 *Famem eſſe flagellum Dei in pœnam immiſſum.*
2 *Famis duplex in ſacra pagina.*
3 *Fames vnde fiat.*
4 *Benedictio Dei cauſa abundantiæ: & contrà eius ſubtractio cauſa famis. & nume.3.*
Sacrificandi ius filiæ ſacrificio in perpetuum progeniei quæſitum. eod.
5 *Fames pœna hominibus grauiſſima. Et illius neceſſitas vrgentiſſima cogit ad mala.*
6 *Famis, & eius imaginu deſcriptio.*

1 FAMEM eſſe flagellum letale Dei ob ſcelera hominum, ſatis ex proximè ſacræ paginæ citatis locis intelligitur, dũ inter tres ſæuiſſimas pœnas, quas Deus comminatur, dictum eſt famem annumerari [k]. Et in Deuteronomio [l], *Si nolueris audire vocem Domini Dei tui, mittet ſuper te famem & eſuriem, & increpationem in omnia opera tua, quæ tu facies, donec conferat te, & perdat velociter, propter adinuentiones tuas peſſimas, in quibus reliquiſti me.* Ad pœnam itaq; impiorum fames, & ad exercitium & meritum maius bonorum [m]. Sicut & patriarchæ ob famem afflictio: ob eam peregrinatus Abraam [n], & filij Iudæ [o], & in
2 fame D. Paulus [p]. Duplex famis in ſacris literis, vna verbi Dei priuatio ob ſcelera, ob quæ priuatur pabulo cœleſti anima, quia eam eſcam contempſit: ſic conuerſũ ad veſperã peccatorũ famem patiuntur, vt canes circuunt q; ciuitatẽ [q]. Alia fames, ciborũ, temporaliũ rerũ. Famis cauſa eſt generalis, nõ penuria
3 quidẽ frumẽti, vel ſterilitas, ſed ſubſtractio benedictionis, quã Deus dat triticо, & cibis, cuiuſq; vi nutriũt [r]: quæ peteſtas ſicuti benedictione datur, ita maledictione adimitur à Deo. Cœpitq; minui vniuerſorum benedictio, in peccato primi parẽtis, dũ dictũ fuit, *Maledicta terra in opere tuo, in labore vultus tui veſceris pane tuo* [s]. Hanc benedictionẽ ſcriptura ſacra, baculum, virgam, firmamentumúe panis dixit: vt apud Danielem [t], *Deus vocauit famem ſuper terram, & omne firmamentum panis contriuit.* Et apud Ezechielem [v], *Et dixit ad me*, inquit Propheta, *Deus: propheta fily hominis, ecce, conterã baculum panis in Hieruſalem, & comedent panem ſuum in ponderе & in ſolicitudine, & aquam in anguſtia & mẽſura bibent.* Et rurſum [x], *Famem congregabo ſuper vos, & conteram in vobis baculum panis.*

k 2. Reg. 24. Ezechiel 5 & 7.
l Deuter.28.
m ca. Non omnis, vel ſic.exercet, 3. q 5.
n Geneſ 12 Actuum 7.
o Geneſ. 42. & ſeq.
p Pſal.51 can.audaciter,8 q 1.can. centum.76. diſtinct.
q 2.ad Coloſſ.11.
r Geneſ.1.
s Geneſ.3.
t Pſal.104.
v Ezech.4.verſ. 16.
x Ezech.5.verſ.16.

a Ezech. 14. vers. 12. & 13.

Et iterum [a], *Et factus est sermo Domini ad me dicens: fili hominis, terra cum peccauerit, vt præuaricetur præuaricans, extendam manum meam super eam, & conteram virgam panis eius, & immittam in eam famem, & interficiam hominem & iumentum.* Famis pœna vtplerumque inflicta pro contemptu Dei, veluti propria medicina: impinguati enim & incrassati à Dei beneficiis recalcitrant, & relinquũt Deum beneficum [b]. Alij abutuntur, & sibi vsurpant bona, quæ pauperibus debentur: vnde & fames quandoque [c]. Et Hebræi Talmudistæ colligunt, ob decimas & primitias Deo non solutas, famem immitti [d]. Putarunt quoque antiqui ethnici, ira numinis ob aliquod graue, vel plura peccata, famem immitti. Quamobrem & sacra ob placandum numen sæpè instituerunt: veluti cùm Athenienses vrsam, quæ in templo Munychiæ Dianæ in Pireo insula occidissent, famem perhibent consecutam: oraculumque editum, cessaturam, si quis filiam suam Dianæ immolasset. Quod & fecit Embarus, pacta illius sacrificij perpetua successione familiæ suæ, vt scribit Suidas [e], Et Hesiodus [f],

b Deuter. 32.
c ca. reuertimini, 18. q. 2.
d in pirtre abot, capit. 5.
e Suidas in verbo ἔμβαρος εἰμί.
f Hesiod. in Ergis.

οὐδὲ ποτ' ἐν δίκαισι μετὰ ἀνδράσι γιμὸς ὀπηδεῖ,
οὐδ' ἄτη, θαλίης δὲ μεμήλοτα ἔργα νέμονται,
τοῖσι φέρει μὲν γαῖα πολὺν βίον. id est,
Neque vnquam inter homines iustos fames versatur,
Neque noxa; in conuiuijs enim partis opibus fruuntur,
His enim infert terra multum victum.

g Psal. 36.

Cui conuenit quod Dauid notat [g], *Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.* Et, *Nouit Dominus dies immaculatorum, & hæreditas in æternum erit: non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur, quia peccatores peribunt.* Et rursum [h], *Non affliget Dominus fame animam iusti, & insidias impiorum subuertet.* Ferunt pro grauissima pœna Tantalum apud inferos siti & fame cruciari [i]. Grauissima hæc hominibus famis pœna. Et vt scribit Homerus [k],

h Prouerb. 10.
i Cice. 1. Tusculano.
k Homer. Odyss. 12.

πάντες μὲν συγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
λιμῷ δὲ οἴκτιστον θανέειν, καὶ πότμον ἐπισπεῖν. id est,
Omnes quidem tristes & immisæ mortes miseris hominibus,
Fame autem miserrimum mori, & fatum assequi.

Et Amianus Marcellinus [l], *Mortis ignauissimum est genus fame perire.* Et alibi dixit [m], vltimum malorum omnium. Inter crudelitatis eximiæ Claudij Caligulæ exempla, annumerat Suetonius [n], quòd nonnunquam præclusis horreis famem populo indixit. Quid enim turpe non cogit fames, si ex eo releuari quis se arbitretur: nihil enim turpe, nihilúe vetitum esuriens credit, sola cura est, vt qualicunque sorte iuuetur, vt ait Valentinianus Cæsar [o]. Ideoque & vendere filios eo casu licuit ingenuos [p]. Legimusq; in Cyri expeditione tantùm valuisse famem, vt milites in quadam deserta terra indigentia pressi, commilitonum corpora in cibum verterent [q]. Et parùm fuit in Samaria fame ingruente obsessa ciuitate à Benadab rege Siriæ, edi & vendi pars cabi stercoris columbarum quinque argenteis, & caput asini octoginta: nisi & illud accessisset spectaculum horribilius, matres filios quoque deuorasse [r]. Ex hac fame seditiosæ factiones facilè exurgunt truculentæ, cùm pauperes nihil habentes in diuites insurgunt, latrocinantur, & prædantur ob inopiam. Hinc & pestis sæuissimæ iaciuntur fundamenta, dum corpus vetitis & abominandis vtens cibis, tabem secum concoquere cogitur: vnde virus in omnes partes effundatur. Sed & vltimum miserius in famis morte, paulatim singulis diebus moti. Sic enim melius est occisis gladio, quàm interfectis fame: quoniam isti extabuerunt consumpti ab sterilitate terræ, vt ait Hieremias [s]. Describit famis tetram imaginem his verbis Ouidius [t].

l Amia. Marcelli. li. 17. hist. Rom.
m idem, lib. 19.
n Sueto. Tranq. in Calig. c. 26.
o in Valentin. nouellis titu. 11. de parent. qui fili. distraxe.
p l. 2. eod.
q Diod. Sic. libr. 17. Biblio. in anno 7. Alexan.
r 4. Reg. 6. Ioseph. lib. 9. Antiq. c. 4.
s Threnor. 4.
t Ouid. 8. Metamor.

Qua

Quæſitam famem lapidoſo indit in agro,
Vnguibus, & rarùs vellentem dentibus herbas.
Hirtus erat crinis, cauæ lumina, pallor in ore,
Labra incana ſitu, ſcabri rubigine dentes,
Dura cutis, per quam ſpectari viſcera poſſent:
Oſſa ſub incuruis extabant arida lumbis,
Ventris erat pro ventre locus, pendere putares
Pectus, & ab ſpinæ tantummodo erate teneri,
Auxerat articulos macies, genuumq; tumebat
Orbis, & immodico prodibant tubere tali.

Et paulò poſt Eriſichthonis fame affecti morbum ſic refert miſerrimum,

Leuis adhuc ſomnus placidis Eriſichthona pennis
Mulcebat: petit ille dapes ſub imagine ſomni,
Oraq; vana mouet, dentemque in dente fatigat,
Exercetque cibo deluſum guttur inani:
Proque epulis tenues, nec quicquam deuorat, auras.
Vt verò eſt expulſa quies, furit ardor edendi,
Perque auidas fauces immenſaq; viſcera regnat.
Nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aër
Poſcit, & appoſitis queritur ieiunia menſis.
Inq; epulis epulas quærit: quódque vrbibus eſſe,
Quodq; ſatis poterat populo, non ſufficit vni,
Plúsq; cupit, quò plura ſuum demittit in alvum. &c.

Et tandem

Vis tamen illa mali poſtquam conſumpſerat omnem
Materiam, dederátque graui noua pabula morbo,
Ipſe ſuos artus lacero diuellere morſu
Cæpit, & infælix minuendo corpus alebat.

De pœna excoriationis. Cap. 24.

1 *Excoriationis pœna quando. & 2.*
2 *Iudicis corrupti pecunia, pœna excoriatio.*

1 LEA pœna refertur mortis in ſacra pagina, excoriationis: dum Antiochus iratus in Iudæos, ſeptem vnius matris filiis, & legis diuinæ & patriæ fidelibus martyribus, iuſſit amputari linguam, manuum & pedum ſummitates, & cutem capiti detrahi, & ſartagine viuos torreri [a]. Hoc ſupplicium frequens fuiſſe, crudele & abominabile Micheas docet, dicens [b], *Audite principes Iacob, & duces domus Iſrael, Nunquid non veſtrum eſt ſcire iudicium, qui odio habetis bonum, & diligitis malum: qui violenter tollitis pelles eorum deſuper eis, & carnes eorum deſuper oſſibus eorum? Qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum deſuper excoriauerunt, & oſſa eorum confregerunt, & concidernnt ſicut in lebete, & quaſi carnem in medio olla.* Plures Chriſtianos ob fidem Dei ex-
2 coriatos ſub Perſarum rege Barrane teſtatur Nicephorus Caliſti [c]. Scribit Herodotus [d] Cambyſem regem Perſarum interemiſſe Sicamnem vnum ex iudicibus, quòd pecunia corruptus malè iudicaſſet, & interempto detractum corium in lora condidiſſe, quibus tribunal, in quo ille iudicarat, intendit: ibidemq; filium eius Otanem, ſedere iudicem præcepiſſe, atque in memoria habere, in quo iudicaret tribunali. Manes, à quo Manichæi, excoria-

a 2. Machab. cap. 7.
b Miche. c. 3.
c Nicepho. Cal. lib. 14. hiſtor. eccleſ. c. 19.
d Herod. lib. 5.

tus iussu regis Persarum lege Persica, & corpus reliquum bestiis deuorandum traditum Cutem verò, qua tanta illius improbitas continebatur, tanquam vtrem ante portas suspendi curauit. Cùm enim ægrotasset regis Persarum filius, & medicorum turba illi adesset, Manes promittebat per orationem, tanquam pius, curaturum: recedentibus tamen medicis, recessit & vita à filio. Ille autem fugiens captus, ita necatus est[a].

a Ciryll. Hieroso. Cathec. 6.

De sectione per serram, & phthyriasi. Caput 25.

1 Serra secari pœna.
2 Phthyriasi seu pediculari morbo qui decesserint.

ALIA mortis pœna, serra secari, ligni in modum. Scribit enim D. Paulus[b], ex fidelibus legem Dei seruantibus, alios sectos. Et D. Athanasius[c] refert Esaiam prophetã serra lignea morte affectum, & diuisum per Manassem regem. Et Ciryllus Hierosolymitanus[d] idipsum notat. Talem pœnam in reos statuisse Caligulam, author Suetonius Tranquillus[e]: atque serra medios dissecuisse. Phthyriasis supplicium adhuc à Deo impositum Herodi fuit, quòd sibi vsurparet gloriam sibi debitam, vermibusque consumptus animam efflauit[f]. Ferunt phthyriasi, seu morbo hoc vermium seu pediculorum ex antiquissimis periisse Acastum Peliæ filium. Ex posterioribus Alcmanem cantilenarum artificem, Pherecidem rerum diuinarum scriptorem, Calisthenem Olynthium, dum carceris custodia teneretur: prætereà Mutium iurisconsultum, Syllam Dictatorem[g], Democritum[h], Theodericum regem Vuandalorum post susceptam Arrianorum hæresim[i]. Refert Diodorus Siculus[k] in Ethyopia Acridophagos deserto conterminos locustis desuper volantibus venatis pasci, & appropinquante senecta, pediculos alatos visu varios, specie horridos, ac turpes in corpore nasci, qui ventrẽ primò, tum pectus, deinde totum corpus paulo tempore exedunt: & Democritum pediculis exesum tradit Antonius lib. 3. de vita sua.

b D. Paul. ad Hebræ. c. 11.
c D. Athanas. in Quæstio quæst. 106.
d Cyrillus Hierosolym. 1. Cathec. 2.
e Suet. in Calig. c. 27.
f Actuum, 12.
g Plut. in vita Syllæ, de Pherec. Diogc. Laert. in 1.
h Pheuelinus, 1. de verb. mirif.
i Gagui. 1. lib. dum agit de Gotthet. bello.
k Diod. Sic. lib. 4. c. 1.

De absorbitione à terra. Cap. 26.

1 Absorpti à terra.
2 Sepeliebantur viuæ Vestales impudicæ.

POENA mortis horribilis inuenitur à Deo contra murmurantes & seditiosos factionis Choræ, Datani, & Abironis, ob quam iussit Deus terra viuos absorberi[l]. Ferunt Amphiaraum Thebanum vatem seu diuinum, pugnantem in bello Troiano, vnà cum curru terræ hiatu deuoratum viuum[m]. Marcus quoque Curtius nobilis, cùm terra hiatu desedisset, vt oraculo satisfaceret dæmonis, in pœnam & ad expiationem, vt illis persuadebatur, in specum hiantem cum equo se præcipitem dedit, terræque fissura

l Numero, 16. Deuter. 31.
m Statius.

2 sura coalescente deuoratus est. Proximè imitatur hanc pœnam illa, quæ Vestalibus in incestu compertis imponebatur: vincta enim, quæ talis erat [a], in Sandapila per medium forum efferebatur ad portam Collinam, vbi tumulus Vestalium impudicarum inter muros, in quo parua cauerna erat subterranea, ad quam scalis per foramen descendebatur, quóue demittebatur. Et posteà terra iniecta fossa opplebatur, vsque ad opericulum. Nos de hac pœna latiùs in incestu.

[a] Dionys. Halic. in 1. Pomp. Lætus, de sacerdotiis in Vestalib.

Alia mortis supplicia extra sacram paginam. Caput 27.

1 *Veneno necare pœna quibus.*
2 *Cules pœna.*
3 *Discerptio membrorum in pœnam.*
4 *Decimatio hominum, pœna.*
5 *Attilij Reguli atrocissimum supplicium.*
6 *Supplicium crudelissimum ex inuentione Mezentij.*
7 *Mactatio hominum in supplicium.*
8 *Seruitus pro pœna imposita, & quibus.*
9 *Viatores seruorum in numero sunt.*
10 *Sepultura priuari pro pœna habitum, & supplicio.*
Cadauera punitorum relicta insepulta quare. eod.

1 INTERDICTA est iure ciuili Romano pœna, qua quis veneno necabatur [b]. Quanquam & hac D. Ioannes Euangelista dãnatus est à Domitiano, priusquam in insulam Pathmon relegaretur. Antiquis potissimùm Græcis frequens, veluti & apud Athenienses Socrates hac pœna affectus, ebibito cum sicuta infecto poculo. Culeo parricidæ insuebantur, vt tra-
2 ctatum latè in crimine parricidij. Membratim, vi aliquando & iussibus in
3 contraria tendentibus, discerpti sunt pœna atroci homines, vt Metius Suffetius Albanorum dux, defectionis & proditionis reus damnatus. Is enim flagris fœdè laceratus, bigis admotis ad alteras ex brachiis, ad alteras ex pedibus, loris longis reuinctus est: deinde aurigis in diuersa eas agentibus, humi raptatus, moxq; à nitentibus in contraria discerptus est, vt author Dionysius Halicar [c]. Plinius Nouocomensis [d]. Alexander Macedo proceris in vnum curuatis arboribus, vtrique parti corporis partes adligabat, easq; tanto concitatas impetu remittebat, vt laniata corpora passim discerperentur [e]. Iustinianus tamen videtur prohibuisse hanc pœnam & reliquas, quibus articuli dissoluuntur, quòd membrorum dissolutio grauior censetur vtriusque membri abscissione [f]. Quæ tamen constitutio pertinet ad pœnas leuiorum criminum potius, quàm ad exemplares & atrociorum criminum.
4 Cùm multitudo crimen capitale admisisset, aliquando decimatio facta est: vt crudelis nimium Sylla Romanus, captis Athenis decimum quemque ciuem, vt sors ferebat, trucidabat, teste Pausania [g]. Cicero [h], *Statuerunt*, inquit, *maiores nostri, vt si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur, vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret.*
5 Supplicij aliud nouum genus & crudele, quo vsi sunt Pœni in Attilium Regulum, qui eum in profundas tenebras claudebant, & diu post vbi erat visus sol ardentissimus repentè educebant, & aduersus ictus solis oppositum

tene

[b] Iacet damnum, l. 2. § proinde, de pœn. in P.
[c] Dio. Halic. lib. 3. antiq. Roma.
[d] Plin. Nouo. lib. de vir. illust. in Tullo.
[e] Plut. in vita Alexã.
[f] § quia verò, vt multi. iudi. licq. l. abe. loc. seruo. in Auth. colla. 9. tit. 9.
[g] Paus. 1. rer. Attica.
[h] Cic. pro Cluentio.

a Gell.lib.6.c.4 Cic. in Philip. & in Of fitijs.
b D. Aug. lib. 1. de ciuit Dei.c.15.
c Val Max lib.9 c.12.

tenebant, deductis ac insutis sursum deorsumq; palpebris [a]. Addit D. Augustinus [b], & Valer. Maximus [c] inclusum angusto ligno, seu dolio vel armario, vbi stare cogeretur, clauis accutissimis vndique confixo, vt se in nullam eius partem sine pœnis atrocissimis inclinaret, & ita eum vigilando premisse. Aliud crudele Mezentij inuentum supplicium, apud Virgilium relatum [d].

d Virg.lib.8.Aeneid.

Aterua quinetiam iungebat corpora viuis,
Componens manibúsque manus, atque oribus ora,
(Tormenti genus) & sanie tabéq; fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

e Sueto. in Octauio, c.15.

Aliud exemplare, nimiæq; crudelitatis, mactatio. Sic Octauius Cæsar [e], capta ciuitate Perusia, quæ erat partium Antonij, trecentos ex dedititijs electos vtriusque ordinis, ad aram Iulio structam, idibus Martijs hostiarum more mactauit, in pœnam defectionis. Seruitus in pœnam quoque infligi solita. Seruitutis pœna à delicto sumpsit exordium, imposita à Noacho: etenim à vino, cùm didicisset quæ fecerat ei filius suus minor, ait, *Maledictus puer Chanaam, seruus seruorum erit fratribus suis* [f]. *Benedictus sit Dominus Deus Sem, & Chanaam seruus eius.* Fiunt quidam iure ciuili serui pœnæ, in quam ob crimen damnatur, veluti in metallum, & in opus metalli damnati [g]. In pœnam etiam priuantur ingenuitate, qui ad pretium participandum se venundari passi sunt [h]. Indigni habiti libertate, qui tanto bono & inæstimabili abuti erant. Sicuti & in reliquis priuilegium meretur amittere, qui sibi concessa abutitur potestate [k]. Neque hîc minori 25. annis competit in integrum restitutio: si maior tamen sit 20. annorum [l]. Sic Romani, Annibale & Pœnis superatis, in Italia Brutios, qui ad Annibalem antè defecerant, ignominiæ causa non milites scribi, nec pro sociis haberi, sed magistratibus in prouincias euntibus parere & præministrare seruorum vice decreuerunt. Idem & aduersus Picentos & Leucanios obseruatum est, viatorumq; & seruorum vice habiti sunt, vt scribunt Strabo [m], & Gellius [n]. Pœnæ etiam loco habitum, sepultura post mortem priuari, vt Romanorum legibus sæpè cautum reperitur: veluti illa, *Parentes in calamitatibus relinquentes, insepulti abijciãtur: homicidæ insepulti abiicãtur.* Deus in prophetã contra præceptũ ei datum reuertentẽ & manducantẽ statuit, quod nõ inferretur eius cadauer in sepulchrum patrum eius [o]. Et in more fuit, vt ait D. Ambrosius [p] quibusdã gentibus, vt facinorosorum corpora non quidem in totum sepultura priuarent, sed abscisso capite reliqui corporis truncum sepelirent. Ea nimirum ratione, quòd iustum sit vt qui turpi, vel scelesto reatu belluinæ obscœnitatis illuuiem vel bestialis immanitatis horrorem commisisse detecti sunt, tanquam ij qui proposito humanæ moderationis exciderint, formam quoque humanæ conditionis iubeantur exuere. Et qui sapientiæ non potuerunt tenere rationem, etiam post mortem sapientiæ arce, quòd est caput, fraudati fine decore suo sepeliantur. Et caput ita præcipua pars est in sepultura, quæ religiosum locum facit [q]. Pœnæ coniuratorum Germaniæ Vespasianus addendum censuit, vt insepulti proicerentur [r].

f Genes.c.9.ex textu dict.§.diuß.
g Marc. in l. quidam, l.17.de pœn. in P. l. aut damnum, §. est pœna, cod. l. in metallum, C. de bon. proscrip. & pœnæ, quib. modus gest. pot. sol.
h §. Item autem, de iure pers. & personarum, §. 1. & l. homo liber, de statuli. lib. 1. P. Hermogenian. pactus, l. 40 de liber. caus. lib. 40. P. cit. 12.
i l. libertas, de reg. iur.
k ea priuilegium, 12. q. 3.
l l. si ex causa, l. 10 §. Papinianus, de minor. 25. an. in P.
m Strabo, lib. 5.
n Aul. Gell. lib. 10. c. 3.
o 3. Reg. 13.
p D. Ambros. in psal. 118. serm. 20.
q l. cum in diuersis, de relig. & sumpt. funer. in P.
r Sueto. in Vespas. c. 2.

De pœna diuina alterius seculi. Cap. 28.

1 *Improbi cur in hoc seculo pœnis, vel boni felicitate non donentur à Deo.*
2 *Pœna diuina alterius seculi duplicis generis, temporalis, & æterna.*
3 *Mortis æternæ pœna quibus indicta.*
4 *Æternarum pœnarum gradus, & diuersitates.*

Non

1 NON semper Deus punit in hoc delinquentes, quemadmodum in hoc ipso non semper retribuit plenè piis & probis hominibus: illis enim poena huius seculi satis grauis non est, & adhiberetur interdum perperàm, cùm videat morbos eorum immedicabiles, nec ad meliorem frugem conuerti posse. Aliquando etiam & quædam bona fecerunt, in quibus vel non ex animo versati sunt, vel posteà voluntariè & spontè ab optimè coepto destiterunt, pro quibus & Deus, qui hos æterna vita indignos scit, temporali quadam foelicitate & retributione donat. Ita enim Deus bonus & iustus est, vt mala impunita nunquam, vel benefacta irremunerata relinquat. Vnde dictum de improbis, qui boni quippiam aliquando fecerunt, recepisse iam mercedem suam [a]. At pij contrà vix pleno haustu vnquam istius seculi bona satiantur, nec sine quotidianis admonitionibus & concertationibus & flagellationibus exigunt dies. Cùm enim in multis offendamus omnes, nec vllus mortalis natura à peccato mundus sit, Deus optimus maximusque, quos amat admonet, castigat, vt pater qui filios charissimos habet: ne voluptatibus istius vmbratilis & fugitiui mancipij, mundi inquam, dolis inescati, æterna amittant. Punit eos in hoc seculo vt puros possit remunerare [b]. Tota ferè vita nostra poenalis est, vt docet D. Augustinus [c]. Suntq; poenæ temporales in hoc seculo, & post mortem ad emendationem, quas purgatorias idem Augustinus dicit, iis videlicet qui coërciti corriguntur [d]:
2 alias autem esse sempiternas & ad condemnationem æternas. Itaque in alio seculo Deus infert poenas duplicis generis, ratione admissorum delictorum. Nam quædam elui possunt, & poena meliores quidam delinquentes fiunt: quædam autem immedicabilia sunt. Atque vt in hoc seculo criminibus, quibus mederi potest, aliud quàm extremum mortis infertur supplicium, quo purgari possit reatus, & melior fieri delinquens, iis autem, quibus spes correctionis & veniæ non est, mors poena est: sic in alio seculo animam, quæ delicta expiabilia commisit, alia quàm mortis æternæ poena emundari par est. Eam autem, quæ immedicabilia commisit scelera, æterno supplicio damnandam accepimus & credimus. Oportet enim necessariò & ratione suadente ita fieri. Homo quippe constat corpore, & anima: hicq; morte naturali soluitur in corpus & animam, & hoc mors est: hic aliquando in anastasi & resurrectione generali omnibus, redibit coniuncto corpore & anima integer, vt vel vitam æternam cum corpore & anima, vel æternam mortem recipiat. In hoc seculo delinquens præcipuè corpore plectitur, vel remuneratur: in temporali, post mortem ante resurrectionem, supplicio, corpus in terra quiescit & non patitur: anima autem sola patitur, vel gaudet. Post resurrectionem ista duo simul anima & corpus vel patientur, vel gaudebunt æternùm. Spes salutis & gloriæ perpetuæ est, temporali poena deputari animam expiandam: quæ aliquibus grauior, aliquibus minor est, prout peccatum expiabile, graue, vel minus. Super fundamentum enim fidei, quam accepimus, superædificat quilibet opera, quæ probanda sunt, num legitima. Aedificamus ligna grauiora, venialia peccata, quę diutius vt cõsumantur torquent delinquentes: itẽ foenũ leuiora: & stipulã leuissima vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probauit. Si cuius opus mãserit, quod superædificauit, mercedẽ accipiet: si cuius opus arserit, detrimẽtũ patietur, vt ait iisdẽ verbis D. Paulus [e], *ipse tamen*, inquit, *saluus erit, sic tamen quasi per ignem.* Ignis autem ille purgat aliena opera à fundamento fidei, non secus ac ignis elementatus foeces ab auro: sicuti igne splendidius mundumq; redditur, sic anima detersis sordibus igne illo purganti eluta, & splendida à maculis libera vitã obtinet æternam, quam peccatis polluta obtinere non poterat. Et purgatione merito passionis & redemptionis Domini nostri Iesu-Christi facta, eius regno fruitur. Leuis quidem illa temporalis alterius seculi poena, habita ratione æter-

[a] Math. 6. & ca. canendum, de pœnit. dist. 4.

[b] de his omnibus vide ca. pium est, ca. si quando, ca. canẽdum, & ca. quid ergo, de pœnit. dist. 4.

[c] D. Augusti lib. 21. de ciuit. Dei, c. 14.

[d] idem, 21. c. 13.

[e] D. Paul. 1. ad Corin. c. 3. explicatur, in can. vnum orarium, 3. alias autẽ, 23. dist.

næ

næ damnationis: verùm collata cum huius vitæ corporalis suppliciis, quæ hic
a can. qui in aliud, 25. dist. maior & summa est, longè omni alterius seculi minori pœna leuior est [a]. Vt anima enim sensibilior sua natura, & nobilior corpore: sic punitio animæ intensior extensione qualibet afflictionis & doloris corporeæ. Nec hoc eget maiore comprobatione, cùm nemo adhuc viuens hîc non experiatur, plus afficere animi afflictionem & tristitiam, quàm quemlibet corporis dolorem: & maiorem pœnam esse mortis metum, quàm mortem ipsam. Pœna mor- 3
tis æternæ statuta est in peccato perseuerantibus nec resipiscentibus, fideique
b can. scimus, 22. q. 2. transgressoribus [b]. Æquumque visum, vt qui nunquam in hac vita voluc-
c ca. voluissent, §. præter etiam, de pœnit. dist. 2. runt peccato carere, nunquam æterno careant supplicio [c]. Supplicium illud 4
d D. Math. 25. Mar. 3. æternum varios gradus habet quoque poenarum: ignem æternum paratum
e Esaiæ, c. fin. ca. fi. de pœnit. dist. 7. diabolo angelisque eius [d], id est, administris, & qui facti sunt peccando si-
f Eccle. 7. miles ignis ille inextinguibilis est [e]. Est stagnum ardens [f], vbi cruciabatur
g Lucæ, 15. impius Diues [g]. Supplicium aliud, fletus & stridor dentium [h]: quia transi-
h Math. 13. bunt rei ab aquis nimium ad calorem nimium [i]. Ibi, *horror sempiternus* [k],
i Iob, 24. k Iob, ibid. l Apocalyp. 21. Sapiē. 5. *nullusque ordo.* Alia poena, planctus sine consolatione perpetuus [l], vermis
m Esaiæ c. fi. ca. quoniam, 19. dist. seu conscientiæ immortale contra se testimonium [m]. Multæ aliæ, de quibus dicere supersedebo, & theologis explicanda relinquo. Dicam tantùm principibus, regibus, monarchis, pontificibus, & cæteris potentioribus, qui minimè possunt ab inferioribus delinquentes puniri, quique sibi omnia licere putant, quia à maiore homine non se reprehendendos vel plectendos arbitrantur, has poenas, hoc diuinum iudicium timere eos oportere. Est enim Deus iudex omnium, viuorum & mortuorum, qui seuerius iudicium in potentes exerceat, quos præ aliis honorauerit. Neque qui effugerint manus spiculatorum, vel iusti humani iudicij censuram corruperint vel fefellerint, supremum diuinum Dei thronum effugere poterunt, in quo potentes fortiora tormenta patientur. Et,

Plus valet humanis viribus ira Dei [n].

n Ouid. 5. Trist.

De his poenis & Virgilius [o] cecinit.

o Virg. lib. 6. Aeneid. vers. 733.

Quin & supremo cùm lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditùs omnes
Corporeæ excedunt pestes, penitusque necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt: aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.

Plures alias refert Plutarchus in oratione consolatoria ad Apollonium perpulchra de istis poenis, & Plato decimo dialogo de repub. cùm Heri resurgentis refert narrationes.

De pœnis in iure pontificio vsurpatis, & de infamia. Cap. 29.

Tit. de pœnis in volumine lib. iuris pontificij. De infamia, lib. 2. C. tit. 12. lib. 2. P. tit. 3.

1 *Pœnæ iure pontificio vsurpatæ quæ.*
2 *Fama quid. Bona & mala, nu. 3. fama imago & vic. eod.*
4 *Fama bona quædam fælicitas.*
5 *Existimatio bona fama est.*
Infamia quid. eod.

7 *Infa*

6 *Infamia pœna quid.*
7 *Infamiæ ſpecies,turis ciuilis,& pontificij,alia facti.*
8 *Infamia irrogata iure pontificio pro quibus,& à quibus aboleatur.*
9 *Infames iure ciuili qui fiant & dicantur.*
10 *Infamia facti quid,& quando committatur.*
11 *Infamiæ pœnæ effectus,& à quibus arceat reum.*
12 *Infamia quomodo tuitetur & tollatur. Et num.13.*
13 *Purgatio canonica non admittitur in crimine probato.*

1 IVRE pontificio impoſitæ ſunt pœnæ partim à iure diuino, partim à iure ciuili Romanorum,& aliarũ gentium tranſlatæ,partim illi peculiares. Vtitur namque ſpiritualibus,increpatione, ſeu reprehẽſione,vel monitione [a],infamia, depoſitione,degradatione,ſeu exauthoratione,cenſura ſeu excommunicatione, interdicto,ſuſpẽſione, anathemate:& aliis quoque corporalibus,abſtinentia,ieiunio,verberibus,publicatione bonorũ, detruſione in monaſterium, interdictione loci, peregrinatione, carcere perpetuo. Ex quibus quædam iam tractata ſunt, quædam ſuperſunt explicanda. Et proinde quæ 2 iam dicta ſunt prætermittam,reliqua interpretor. Et primùm agemus de infamia. Non poſſumus autem ſatis commodè infamiam deſcribere, vel definire,niſi prius quid fama ſit intelligamus. Fama itaque eſt,frequens & vulgaris de aliqua re ſermo:ſic enim φήμη,vnde fama,à verbo φημὶ, dico, trahit originem. 3 Et cùm ſermones aliqua de re in bonam & malam proferri poſſint partem,& ad laudem & ignominiam, conſequens eſt rectè famam & bonam & malam conſtituere.Sic pro mala vſurpat abſolutè Virgilius [b],

a de hac dictum ſupra.

b Virgil. 4. Aeneid.

Fama malum,quo non aliud velocius vllum.
Mobilitate viget,viresq́; acquirit eundo.
Parua metu prima,mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturq́; ſolo,& caput inter nubila condit.
Illam terra parens,ira irritata Deorum,
Extremam (vt perhibent) Coo Enceladoq́; ſororem
Progenuit,pedibus celerem,& pernicibus alis:
Monſtrum horrendum,ingens,cui quot ſunt corpore pluma,
Tot vigiles oculi ſubter,mirabile dictu,
Tot linguæ,totidem ora ſonant,tot ſurrigit aures &c.

Ouidius his paria quoque ſcribit [c],

c Ouid. 12. Metamor.

Fama tenet,ſummaq́; domum ſibi legit in arce,
Innumerósque aditus,ac mille foramina tectis
Addit,& nullis incluſit limina portis.
Nocte diéque patet,tota eſt ex ære ſonanti,
Tota fremit,vocésque refert,iteráque quod audit:
Nulla quies intus,nullaque ſilentia parte:
Nec tamen eſt clamor, ſed paruæ murmura vocis,&c.

Aeſchines [d] ſcribit, famam efferre in vulgus priuata cuiuſque ſtudia, multa quoque diuinare quæ futura ſunt. Et inde ſæpè in Iliade Homerum dixiſſe, antequam quod futurum erat eueniret,famam ad caſtra veniſſe. Et Heſiodũ Deam dixiſſe [e],

d Aeſchin.con.Timarchum.

e Heſio.in fine Operum & dierum.

*Non moritur,*inquit,*fama omnino, quam turba virorum*
Plurima diſpergit,quoniam ipſa eſt vna Dearum.

f Cicer. circa finem Topico.

Et Cicero [f], *Fama vulgi,multitudinis eſt quoddã teſtimonium.* Sic Demoſthenes [g],

g Demoſth.in proœmio. exordio. 21. alibi 51.

Actiones, inquit, *in eiuſdem poteſtate ſunt, à quo geruntur: at exiſtimationi, quæ actiones ſequitur, nemo tantus eſt qui dominetur, ſed qualemcunque tandem res geſtæ excitarunt, talis de authoribus fama ſpargitur à populo.* Prouidendum igitur & dá- 4
da opera, vt eæ iuſtæ videantur. Hanc itaque famam bonam ſpargi, ſuaue quippiam & fœlicitas quædam videtur hominibus: ſicut & Pindaro,
a Pinda. in Olymp. dum ait [a],

ὄλβιος, ὅῳ
φάμα κατέχοντ' ἀγαθαί, id eſt,
Fœlix, quem bona detinet fama.

b Pind. Pithio. hym. 4. Et rurſum [b], αὔξησαι καὶ μῶσα σ' ἀγγελίας
ἔρδας. i. *Creſcit & Muſa bona fama.*

Atque non contemnendam bonam famam, & malam eſſe omni ſtudio repel-
c can. omnes, 6. q. 1. d l. pen. §. 1. de var. & extraor. cognit. e l. 1. de intamb. lib. 10. C. tit. 57. f l. 2. de dignitat. li. 12. C. tit. 1. g ca. infamia 5. § porro, 2. q. 7. vbi gloſſ. notabilis, quæ hæc diſtinguit & probat. h ca. ille qui 6. quæſt. 1. i ca. infames, 6 can. illi qui, 6 q. 1. k d can. illi qui, can. præterea, 32 q. 5. can. ſi duo, 15 q. 6. l ca. Euphemium, 5. 2. 2 q. 3. m can. conſtituentes, 3. q. 6 ca. infames, 6 q. 1. n ca. alienæ, 2 q. 7. o can. debemus, 4 q. 1. p can. attendendum, 17. q. 4. q ca. confirmamus, 1 q. 4. r can. 1. 2. 3, 15 q. 3. & l. ſi quenquam, C. de epiſc. & cler. s can. omnes, 6. q. 1. t can. ſacerdotes, 6 q. 1. v Marcel. (infamē, l. 7. de publicand. lib. 48. Digeſt. x §. ex quibuſdam, de pœnis tit. Inſtitut. & l. 1. vbi Bart. tit. de his qui not. infam. l. 1. §. qui non. de his qui not. in fa. Paul. & l. 4. §. item. & l. 6 cod. tit. l. 5. 10. 22. C. eod. tit. y l. 1. 2. 3. 4. & to. tit. de his qui notantur lib. 3. Digeſt. & to. tit. ex quibus cauſis infamia irrog. C. lib. 2. tit. 12. z ca. Euphemium, & ca. proxima, 2. q. 3. in nubente ſecundo viro, 5. per. de ſecund. nupt. l. 3. C. eo. a ca. omnes vers. 6, 6 q. 1. b vt in l. 1. de obſeq. parent. vel lib. patr. præſt. in P. c l. 2. de dignit. libr. 12. C. d Vlp. l. probrum, l. 32 de verb. ſig. in P. e l. ea quæ, l. 13. ex quibus cauſ. infam. irrog. lib. 2. C. tit. 12.

lendam, docebimus, Deo fauente, in titulo de iniuriis. Falſa quippe ſæpè eſt & mala fama bonorum, quam Deus permittit ſuſcitari in humiliationẽ eorum-dem [c], vt in timore operentur ſuam ſalutem. Bonam famam exiſtimationem; vocant iuriſconſulti [d], eáque dicitur dignitatis illeſæ ſtatus, legibus & moribus comprobatus: qui authoritate legum ex delicto aliquo aut conſumitur, aut minuitur. Sic contrà, infamia erit diminutio eius æſtimationis & ſtatus. Et in ſumma quot erunt diminutiones, tot erunt infamiæ ſpecies. Idcircò 6
contrà, mala fama, quæ vt plerunque infamia dicitur, pœnæ loco eſt: cùm nomen bonum, & fama bona alicuius notatur. Vnde omnes dignitatum gradus infamibus vtroque iure prohibentur [e]. *Neque enim*, inquit lex [f], *famoſis, & notatis, & quos ſcelus, aut vitæ turpitudo inquinat, & quos infamia ab honeſtorum cœtu ſegregat, dignitatis portæ patebunt.* Ex quibus verbis etiam colliguntur infamiæ 7
variæ ſpecies: alia enim iuris, alia facti eſt. Iuris, vel pontificij, vel ciuilis: quando ab aliquo vel vtroque horum iure ob aliquod factum, vel ſcelus inuritur nota, vel ipſo facto, vel interueniente iudicis ſententia, ſeu ex genere delicti, vel pœnæ, vel modo, quo condemnatio fit [g]. Infamia in iure pontificio irroga- 8
tur, vel ex peccato mortali [h], vel ex ſententia excommunicationis [i]. Infamia peccati quò ad culpam aboletur ſacerdotali abſolutione, dum eccleſiæ ſatisfit [k]. Et ſi clericus maiori infamia notetur, aboletur à ſummo pontifice [l]. Infames ſic declarantur iure pontificio [m] homicidæ, malefici, fures, ſacrilegi, raptores, adulteri, inceſtuoſi, venefici, periuri, falſi teſtes, & alij ijs ſimiles. & ideò repulſi meritò à teſtimonio dicẽdo: vt præuaricatores fidei Chriſtianæ hæretici [n], hiſtriones [o], eccleſiaſticorum bonorũ direptores [p], ſuperiores calumniantes [q], ſimoniacus [r], ſua culpa irregularis factus clericus [s], qui aduerſus ſacerdotes ex malitia armantur [t]. Iure ciuili non omnis damnatus 9
ob crimen, fit infamis, ſed ſi damnetur crimine publico, vel priuati furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, vt ait Marcellus [v], & ſic de ſimilibus priuatis, quando ciuilis actio ex his prodita infamat, vt in proximè dictis: & de dolo damnatis, & tutelæ, mandati, depoſiti, directæ non contrariæ, pro ſocio [x]. Iure ciuili multis ex cauſis, vel delicto, vel ſententia quoque quis notatur infamia, prout latè explicant Iulianus, Caius, Vlpianus, Paulus, & alij iuriſconſulti & Cæſares propriis titulis [y]. Sunt autem aliquando quidam infames vtroque iure, pontificio, & ciuili: aliquando altero tantùm: nam non omnis, qui infamis iure ciuili eſt, iure pontificio talis eſt [z]. Regulati tamen iure, qui iure ciuili infamis dicitur, & iure pontificio infamis eſt [a], vt non poſſit ad ordines ſacros conſcendere. Infamia facti, quãdo iuris diſpoſitione quidem expreſsè quis non notatur, ſed tantùm per ſe probrum, & ignominiam inter bonos & grãues habet, ſitque famæ aggrauatio [b]. Turpitudo vitæ, infamia eius eſt [c], & probra quædam natura ſunt turpia, vt putà furtum, adulterium: quædam tantùm opprobria, & turpia ciuiliter, & quaſi more ciuitatis improbata, vt damnari tutelæ, teſte Vlpiano [d]. Eſt infamia facti, à patre ſeriò filium malo nomine notari, etſi iuris non ſit [e]. Idem in his quæ iudex interloquendo

quendo cauſa non cognita,in litigantes infamantia infert, ſtatuendum eſt [a]. Dicta enim cenſentur à iudice, vt ad meliorem frugem redeant, non infa-
11 miæ cauſa.Eſt & facti ignominia,celare ſcortum,vt eo abutatur celans [b].Infa-mia,quæ oritur à crimine & turpitudine,pœnam habet : primùm, vt infamis non ferat teſtimonium [c]. 2. non ſit aduocatus,nec procurator, ſecundum ius pontificium [d]. Procuratores tamen eſſe iure ciuili poſſunt, quia vile hoc iure putatur eſſe munus [e]. Item infamis ab omni dignitate arcetur generaliter [f]. 3. arbitri eſſe nequeunt infames [g]. 4. à locis,in quibus princeps degit, infames ejiciuntur [h].5. Repelluntur ab ordinibus eccleſiaſticis [i]. 6. Promoti etiam ſuſpendũtur, ſecundum Innocẽtium [k].7.Infamis hęres inſtitutus & turpis perſona,facit vt frater,qui alioquin repellitur ab moſſicioſi querela contra teſtamentum fratris, poſſit admitti [l]. 8. Sicuti miles damnatus de crimine, quod infamiam habet,ſoluitur ſacramento militari,ita & ab eccleſiaſtico [m].Atque Panormitanus exiſtimat collationem beneficij factam infami ipſo iure nullam eſſe: quanquam ſuperuenientem infamiam dicat non priuare beneficio, etſi priuet dignitate tituli : quia non inuenerit textum hanc pœnam ſtatuen-
12 tem [n].Cæterùm obſeruandum eſt,infamiam euitari & tolli poſſe. Euitatur,ſi is qui iudicio arceſſatur,ex quo condemnatio infamiam irroget , litem com-ponat ante ſententiam [o]: vel ſi litem perſequatur procuratorio nomine, non eo nomine procuratorio condemnatus,infamis non eſt ex ſententia [p]:vel ſi à iudicio prouocauerit [q]. Facti infamia aboletur cõtrario facto [r]. Item ſi dero-get princeps,vel remittat:tũc enim etſi infamia ſit,tamen effectu caret [s]. Poſ-ſe etiam id fieri per ſenatum traditur [t]. Vnde iudex ſæpè vtitur hac clauſula,
13 ſine nota infamiæ, dum condemnat. Aboletur & pœna vel effectus infamiæ facti,purgatione iurata præſtita [u]: quando ſcilicet fama probationem verã ſeu certam non habet,ſed rumor vagus incertusúe circumfertur,quempiam hoc vel illud crimen admiſiſſe, ſuſpitionibus & præſumptionibus quibuſdam ex-citatus, concurrente in contrarium de eius bonitate & fide præſumptione: alioquin ſi crimen,de quo quis infamatur,haberet probationem,non admit-teretur purgatio [x]. Infamia à iure canonico irrogata ob peccatũ mortale tol-litur per poenitentiam impletã [y].Verùm apud bonos & graues,& in negotiis ſeriis non ſufficit nunc non eſſe infamem,ſed requiritur aliquando non fuiſ-ſe infamem, vt ſi de accuſando alio, vel de probatione eius, qui infamis fuit, agatur:ſi modò ex criminibus damnatus fuerit [z]. Infamia excommunicatio-nis tollitur per abſolutionem [a].Infamia autem ex impoſitione poenæ orta tol-litur poſt ſubitam impletam poenam,vt in relegationis impleto tempore ſta-tuitur [b]. Quod Paulus [c] exiſtimat verum , ſi damnatus delinquens ſit duri-oribus poenis,quàm legitimis:non autem ſi minoribus,quàm leges permittãt, ſubiiciatur,quo caſu putat infamiam etiam præſtita fama,vt minori , nõ abo-leri.Vnde & iſti tanquam famoſi à dignitatibus in poſterum repelluntur , illi minimè,vt reſpondit etiam Iulianus [d], Papinianus [e],& Marcellus [f]: quia non plenè eluitur minoribus delicto poenis ſcelus,nec in poteſtate iudicis reſidet iuris authoritas [g],& minoribus impoſitis videtur de infamia tranſactũ [h].Pro-inde indulgentia principis quos liberat à poena,notat infamia, ad quam di-luendam propria indulgentiæ natura non extenditur [i]. Sicuti etſi delicti con-demnatio perpetuam habeat infamiam , alia poena temporalis impleta cum infamia impoſita non eluit infamiam [k].

a l.verbum, l. 17. & l. interlocutio , l. 19. ex quib. cauſ. infa. irrog. C.
b l verum eſt, l. 40. de iurt. P.
c ca conſt. tumus, 4. q. 6. ca. infames, 6. q. 1. c. licet, c. 47. de teſtib. lib. 2. Decretal tit. 20. l. 3. § lege Iulia, de teſtib in P.
d ca. infames, 3. q. 7. l. 1 § aut prætor, de poſtul in P.
e § ſi de excep. ap. Iuſtin.
f l. ne quis, de decurio lr. 10. C. l. 1. de infa eod. lib I nec famoſis, de dignita lib. 12. C. l cum prætor, de iudic in P. l. 3. ad l. Iul de vi pubi P. e infamibus, de reg. iur. in 6. C. licet, c. 47. de teſtib. c interdi teſtes, de exceſſ. prælat.
g l Pedius, de arbitr.
h l. 2. § ignominia, de iis qui not. infa. P. l. 3. de remiſſ. lib. 12 C.
i c omnipotens, de accuſat. ca. tantis, 21. diſt.
k Innocen. in c. ſi de poſtu prælato. c. ſuper eo, de electi. c niſi cùm prædicti, de renunciat.
l fratris, C. de inoffic. teſta. l. 1. D eod. tit.
m l. 2. § miles, & ibi gloſſ in ver. ſacramento , de iis qui not infa P.
n Panor in c. querelam de iureiu Ange. Clara in Summa, in ver. infamia, § ſed nonquid, de infam.
o arg. l. ſi reus , de procur. in P.
p l. furti, § ſi quis alieno, & ibi gloſ. & Bartho & Doct. de iis qui not. infa P.
q d.l furti § ſi quis.
r Panor. in c. ex diligenti , de ſimonia.
s idem in c. cum ſit, de ſent. & re iudic. glo in can omnes, 9 q 2. per ea fin. § notandum, in 2. 2. q 3 & per l. 1 § de qua, de poſtul. in P.
t ca. de crimine, 35. q 5 c. 1 & § 5. 6. & fere tot. tit. de purg. cano. libr 5. Decret. tit. 34. ca. 2 2 q 2. ca. omnes, 6 q 1.
x c. ſi quis de grade, 1. a can 1. 4 quæſtio. 1. b l 3 4 6. C. ea quib can. infam. irrog. l. 2. & 2. de iis qui in exil. dati, lib. 10. C. tit. 59. Papin l famil nomin 5, l. 33 § 1 ad leg. Cazn. de falſ lib 48. P. tit. 10. c Paul. l. ordine decurionum, l. 13. ad municip. lib. 50 P. tit 2 d Iulianus l interdũ, l. 32 § 1 C. de furt. P. e Pap l. ad tempus, l. 5 de decurio. lib. 50. P. tit. 2. f Marcellus, l. in ſeruorum. l. 10 § fin. de pœn. in P. g d l. ordine h vſp l quid ergo, l 13. § pœna, de iis qui not. infam. P. i l. fin. de gener. abolit C. k Arma. iuriſc. in l qui cum vno, l 45 ad tempus de re milit. lib. 49. P. tit. 16.

De depositione, degradatione, seu exauthoratione. Caput 30.

1 *Depositio quid, & eius diuisio. Et nu. 2.*
Degradatio quid, & quomodo differat à depositione. Et 8.
3 *Deponuntur à dignitate inutiles in ea existentes.*
4 *Depositionis pœna pro quibus criminibus imponenda.*
5 *Suspensio ab officio, aut beneficio quid.*
6 *Depositus omnis non datur ecclesiæ seculari.*
7 *Deponi num possit ab officio vel ordine per episcopum, qui beneficium habuit, vel ordinem à summo pontifice.*
8 *Degradatio quibus fiat solemnibus. Et qui possint degradare, & qui interesse degradationi debeant. Et nu. 9.*
9 *Episcopi causa à quibus, & à quot iudicibus episcopis, & quomodo audienda.*
10 *Degradatio pro quibus criminibus fieri possit.*
11 *Exauthoratio in iure ciuili pro degradatione quomodo recepta. Et inter milites quando cum ignominia.*
12 *Exauthorandi militem forma.*
13 *Cingulum militiæ, & dignitatis quid.*

SCANDALVM graue est & dedecus ecclesiæ, habere incorrigibiles & scelestos administros: vnde meritò remouēdi illinc sunt [a], vt à villicatione villicus iniquitatis in Euangelio. Dicimus depositionē, huiusmodi pœnam. Depositio est, seu exauthoratio, de dignitate, gradu, vel ordine deturbatio, vel eorū priuatio. Degradationis nomē vulgò vsurpatum à gradu. Verumtamen depositio verbalis, propriè remotio est per sententiam: degradatio realis, solemnis, & cum executione emancipatio curiæ seculari factæ, adempto clericatu. Atque depositio duplex, alia ab officio seu beneficio simul [b], vel separatim [c], & à dignitate: & alia ab ordine, quæ propriè exauthoratio seu degradatio contra clericum in sacris cōstitutum [d]. Depositio prior verbalis, est priuatio vel ademptio beneficij, quæ à solo episcopo fieri potest: & tamen nō sine crimine vel causa: nam si quis non potuerit propter superuenientē infirmitatem officio vel beneficio per se satisfacere, non est deponendus, sed coadiutor ei dādus [e]. Plura exempla depositorum episcoporum, & posteà recōciliatorum pristinæ ecclesiæ referuntur à Cirillo in epistola ad Ioannem Antiochenum, quam refert in sua Epitome Gratianus [f]. Deponitur ab administratione beneficij, non à beneficio propter graue scādalum, leprosus [g]: abbates facti inutiles, qui probè non exercent munus, amouētur penitus [h]. Sicuti & de iudicibus & administrantibus Rempub. rescripserunt Valentin. Theodos. Archad. CCC. [i] Imò verò ipse imperator inutilis à summo pontifice loco submouetur, & alius ei subrogatur: vel propter hæresim, si incorrigibilis, si tyrānus, si fatuus, periurus, paganus, ecclesiæ persecutor [k]. Alexander 3 summus pont. [l] clericos confessos in iure vel conuictos legitima probatione ob crimina quæ merentur suspensionem vel depositionem, posse à proprio episcopo, vel suspēdi à suis ordinibus, vel altaris ministerio perpetuò remoueri tradit. Et benè notat Panor. [m] depositionem, esse remotionē perpetuā ab altaris ministerio. Grauissima hæc quidem pœna, & idcircò non imponitur, nisi pro casibus à iure decretis [n], aut pro delicto grauiori [o], quod enorme dicunt. Locum etiam habet iure canonico dignitatis amissio [p]: item cinguli militaris priua

1 2 3 4

a c. qualiter & quando, in 2. de accusat. D. Lucæ, 15. c.
b c. fin. de celebra. missa. libr. 3. Decreta. titu. 41.
c c. 2. de pœn. in 6. c. nouimus, de ver. sig. Specul. titul. de accusat. § 2. vers. vel dici potest, ca. accedens, 50. dist.
d vt in cap. pen. de purg. cano.
e can. scripsit mihi, cum s. q. 7. q. 1. c. 1. 3. 4. & to. titul. de cleri. ægrot. libr. 3. Decret. titu. 6.
f ca. Ioānes Chrisostomus, 50. distin.
g cap. tua, de cleri. ægrot.
h can. si quis abbas, 11. q. 2.
i l. 3. de offic. præfec. præto. orien. & illyr. libr. 1. C. titul. 20.
k vt in c. 2. de sent. & re iudic. in 6. c. venerabilem, c. 34. de elect. lib. 1. Decret. titu. 6. ca. alius, 15. q. 6.
l c. at si clerici, c. 4. de iudic. lib. 2. Decret. titu. 1.
m Panor. in d. c. at si clerici.
n Domi. in § de his 50. dist. & in c. 1. 35. dist. Decius, in d. c. at si clerici.
o c. tuæ, de pœn. Panor. in c. fin. de celeb. missa.
p c. super eo, de electio. c. ex tenore, de temp. ordin.

priuatio [a]. Atque ideò Felinus [b] notat, poſt antiquiores iuris pontificij interpretes, quod vbicunque iure ciuili impoſita eſt pœna mortis pro aliquo delicto, in locũ ipſius intelligatur ſubrogata depoſitio: niſi alia pœna imponatur ordinaria pro eo delicto eodẽ iure põtificio. Barthacinus [c] colligit caſus, in quibus depoſitio fieri poteſt, ideò in illis recenſendis nõ immorabor. Suſpẽſio ab officio & beneficio minor eſt, quã depoſitio [d]: & depoſitio minor, quã priuatio participationis corporis & ſanguinis Domini. Nã ſi depoſitus ab officio celebrat, hac ſacroſancta participatione, excõmunicatione perpetua quãdiu vixerit priuatur, dẽpto viatico ſub mortis tẽpus præbẽdo [e]. Hic notandũ, depoſitũ clericũ nõ fieri de foro iudicis ſecularis [f]: & ideò ei nõ traditur puniẽdus ſemper, ſed pœna canonica per iudices eccleſiaſticos punitur, videlicet detruſione in monaſteriũ [g], vel alia. In quo differt à degradatis, qui veluti incorrigibiles relinquuntur pœnæ ſeculari, omnibus priuilegijs clericorũ exuti, vt paulò pòſt docebim [h], Deo fauẽte. Et quãuis videãtur incorrigibiles qui deponũtur, tamẽ aliquãtula eſt ſpes reſipiſcẽtiæ. Et proinde antequã iudici ſeculari tradãtur ſuis legibus puniẽdi, oportet eoſdẽ depoſitos, nõ ſe corrigẽtes vel perſeuerãtes in crimine, adhuc eccleſiaſtica medicina reuocari ſi fieri poſſet ab epiſcopo, per excõmunicationẽ, & deinde anathemate, quæ ſi depoſitus cõtẽnat, & ita in ꝓfundũ malorũ decident, tũc curiæ ſeculari relinquitur [i]. Quinimo nec opus eſt ſemper degradatione, vt clericus incorrigibilis poſſit cõprimi à iudice ſeculari, ſed ſufficeret declarari per eccleſiaſticũ iudicẽ, eſſe incorrigibilẽ [k]. Dubitatũ autẽ fuit aliquãdo, an qui ordinatus eſt à ſummo põtifice, vel ab eo beneficiũ, ſeu ſacerdotiũ cõſecutus eſt, ob crimẽ poſſit à ſuo epiſcopo abhis deponi. Placuitq; tãdẽ aliquibus, quod à beneficio poſſit ab ordine, nõ poſſit, niſi per Papã [l]. Siculus autẽ Abbas Panor. [m] & in ordine admittit per epiſcopũ factã eius clerici depoſitionẽ, quod Felino placet [n]: cũ reatus omne priuilegiũ excludat [o]. Depoſitio ſeu degradatio realis ſeu actualis eſt, quãdo poſt ſententiã verbalẽ, de qua ſuprà dictũ eſt, inſignia ordinũ ſolẽniter detrahũtur. Vocãt hãc, depoſitionẽ ſolẽnẽ, iura [p]. Forma & ſolẽnitas eſt [q], vt corã iudice ſeculari, cui tradẽdus eſt degradãdus, publicè ſuperior qui deponit tõdeat rei caput, radat vitro, vel ferro loca capitis & manuũ, in quibus vnctio facta eſt tẽpore ordinationis, exuat eũ habitũ ſeu veſtimẽtũ clericale, & induat laicale, & ſic iudici laico cõcedat puniẽdũ. Qui & huic iudicio, quãdo crimẽ hãc pœnã mereri videbitur, intereſſe debet, vt poſteà ſtatim puniat [r]. Ideirco reus anteà indutus exhibetur veſtibus ſui ordinis, vt ſi presbyter ſacerdoralibus, cum calice in manu, ac ſi celebrare vellet: diaconus, vt diaconus: itẽ ſubdiaconus, & epiſcopus degradãdus quilibet ſuo habitu. Et poſteà ab extremo vſq; ad nouiſſimũ gradũ fit eorũ ademptio, ordine: vt presbytero primũ adimatur calix, & deinceps alia ordine retrogrado, quo ei data ſunt. Sic in epiſcopalibus ornamẽtis & aliorũ ordinibus intelligi par eſt [s]. Cæterùm ſolemnitatis quoque eſt, ne ſolus epiſcopus ſit, cũ hæc degradatio fit, ſed ſi abbas abbatia deponendus, adiungantur alij vicini abbates, ſi negligens, crudelis, vel fornicator [t]. In degradatione presbyteri, epiſcopi ſex adeſſe debent, niſi ob hæreſim deponatur: tunc enim vnus ſufficit, conuocatis abbatibus, prælatis religioſis, & literatis diœceſeos [u]. Si verò agatur de clericis in minoribus ordinibus cõſtitutis, vnus ſufficit epiſcopus cum præſentia ſui capituli [x]: niſi conſuetudo obſeruata aliud ſtatuat [y]. Si de ſummo pontifice deponendo, ad concilium generale recurrendum eſt, in cauſis in quibus deponi poteſt, vt in ca. ſi papa, 40. diſt. Videndus & Petrus de Monte, titu. de poteſtate conciliorum, quæſtione quando concilium ſit ſupra papam, verſ. tribus modis. Cauſa epiſcopi criminalis debet audiri à 12. epiſcopis: & à ſex, presbyteri: & à tribus, diaconi, cum proprio ſuo epiſcopo, ſecundũ concilũ 2. Carthaginenſe & Agathenſe [z]. Cognoſci etiã niſi in ſynodali cõſeſſu à ſummo pontifice decreto, de reatu epiſcopi aliquãdo nõ licuit [a]: nec duodecim iudices, qui decernũtur ad audiẽdũ eũdem, poſſe cauſæ finẽ imponere ſtatutũ, ſed ſentẽtiam ſummo pontifici relinquere

a ca nullus, in 6. q. 1. q. 2. de pœn. & remiſſ.
b Felin. in c. cum venerabilem vers. ad corrigendos, de accuſat.
c Barthac. tract. de epiſcopis part. 1. tit. 4. de cauſis mater. degrad. & Hoſtien. in Sum. de accuſat. §. quis ſit effectus, verſ. tradunt.
d c. inter ſollicitudines, c. 1. de purgat. can.
e ca. accedens, 50. diſt. ſanct.
f probat c. cum non ab homine, de iudic. & cap. at ſi clerici, quod non debent tradi iudici ſeculari. Ioan. Andr. in præfat. in 5. Decret. Panor. conſt. Card. in c. cum non ab homine, de iudic. Innocent. in c. ad nostrum de homicid.
g c. inter ſollicitudines, cit. de purgat. can.
h Circa principium poſt ab homine, de iudic.
i Ioan. And. Anton. & Areti. in d. c. cũ non ab homine.
k Collect. in c. per tuas, de maior. & obed. & ibi quæ. Ioan. And. & Bald.
l Panor. in d. c. per tuas.
m Felic. in d. cap. per tuas. Vide decis. cappel. Tholos. 292. & ibi Auſtor.
n can. priuilegium, 12. q. 2. auth. qua prouincia, vbi de ſtringi opor. C.
o can. epiſcopus, 11. q. 3. c. 2. de pœn. in 6.
p d. c. 2.
q § 1. tamen, de crimin. lib. & § 1. Item pœnã, vbi Bart. apud prop. epiſt. & col. 2. Auth.
r d. can. epiſcopus, 11. q. 3.
s can. ſi quis abbas, 12. q. 2. quicumque, & ibi glo. & Doct. de ſent. non ordin.
t c. 1. de hæret. in 6. glo. in d. cap. 2. de pœn. in 6.
u c. 2. de pœn. & ibi gloſſ. in 6. c. qualiter, in 2. de accuſat. cap. 1. de exceſſ. prælat. can. epiſcopus, 15. q. 7. c. non poteſt, de iudic.
x c. 3. de conſtitut. glo. in d. cap. 2. de pœn. in 6.
y ca. ſi quis itaque, 82. diſt. ca. 1. 15. q. 7.
z can. cuiuſcunque epiſcopus, 5. q. 4.

linquere & deferre debere [a]: quãuis ipſe ſummus pontifex poſſit ſine ſynodo condemnare vel abſoluere [b]. Porrò vnus epiſcopus quidem ſacerdotibus & miniſtris cultus diuini honorem dare poteſt, at adimere ſolus non poteſt [c]. Difficilius enim deſtruuntur ſpiritualia, quàm conſtruantur: cùm tamen contrarium in corporalibus ſit, quæ difficilius ædificantur, quàm deſtruantur [d]. Degradationem porrò locum habere in tribus caſibus tantùm tradit Lucas de Penna [e]: in hæretico [f], falſatore literarum ſum. pontif. [g] & in eo qui inſidiatus eſt ſuo epiſcopo, vel eum calumniatus eſt [h]. Iure ciuili vſurpata eſt inter pœnas quoque à gradu & dignitate depoſitio [i]. Et exauthoratio, inſignium militarium depoſitio vel priuatio eſt, eáque poteſt eſſe & ſine ignominia, & cũ ea: ſine ignominia eſt ratione facti, ob quod exauthoratur miles, veluti ſi quòd litigauerit, & tranſegerit, militia ſoluatur [k]. Et exauthorantur ſæpè legiones militares ſine crimine, quod dicimus, *Caſſer les bandes*, vel quòd tot militibus princeps non indiget, vel alia honeſta cauſa mittuntur. Sic Vlpianus [l] miſſionem militum ab exercitu vnam honeſtam facit, quando emeritis ſtipendiis, vel ab imperatore indulgetur: aliam cauſarum, quæ propter valetudinem à laboribus militiæ ſoluit: tertiã ignominioſam, quotiesis qui mittit, adiicit nominatim ignominiæ cauſa ſe mittere. *Sed eſt*, inquit, *miles item exauthorauerit, id eſt, inſignia militaria ei detraxerit, inter infames efficit, licet non addidiſſet, ignominiæ cauſa ſe eum exauthoraſſe.* Quartam quoq; aliam ſubijcit [m] miſſionem, ſed non ignominioſam, Arrianus [n] iuriſconſultus exauthoratum à militia remotum interpretatur, & caſtris electum, nempe cùm arma adimuntur, & cingulum. Et ita his verbis exauthorantur apud Lucanum milites ignaui [o] à Iulio Cæſare,

Iam certè mihi bella geram, diſcedite caſtris,
Tradite noſtra ſuis ignaui ſigna Quirites.

Et apud Lampridium [p], legione loquente exauthorata, cùm nihilominus poſt iſta fremerent, exclamauit. *Quirites diſcedite, atque arma deponite. Mirando exemplo, depoſitis armis, depoſitis etiam ſagulis militaribus, non ad caſtra, ſed ad diuerſoria varia diſceſſerint.* Et poſteà, *Eam tamen legionem, quam exauthorauerat, rogatus, poſt dies triginta, priuſquam ad expeditionem Perſicam proficiſceretur, loco ſuo reſtituit.* Solent dignitates & honores in repub. propria quædam habere inſignia, quæ dum honor datur, conferuntur: dum verò exauthorantur qui habent, adimuntur. Habebant conſules & reges faſces, ſecuresque [q]. Habebant ſenatores Romani latum clauum, ſeu laticlauium, & calceum lunatum [r], noſtri purpuram. Equites Romani anulum [s], noſtri calcar aureum, & torquem. Militare potiſſimum inſigne, cingulus erat, à quo enſis pẽdebat: vnde de proximo cingendus, pro cincto habebatur, id eſt, priuilegio militari gaudebat [t]. Inde & teſtamentum militare in procinctu factum dicitur, cùm aciem inituri milites, ſe gladiis accingentes, quomodocunque poterant diſponebant [u]. Dicimus & renunciare priuilegio cinguli milites, cùm eiurant priuilegium militare, nempe quod cingulo indicatur [x]. Ita enim & depoſito cingulo priuilegium ceſſat [y]. Hinc factum eſt tranſlaticiè, vt & dignitatis & honoris inſignia etiam aliorum, quàm militum dicantur, cingulum [z]. Ita & cingulum eſt militiæ, & cingulum dignitatis [a].

[a] ca duodecim. 5 q. 4. ca accuſatus, & cam. diſcutere, 5 q. 6. & 20. illa quæſt.
[b] ca duodecim.
[c] ca 1. & ſeq. 1. 5 q. 7.
[d] c. inter corporalia de tranſlat. epiſc.
[e] Luc. de Pen. in l. 1. de primipil. ſcholia, lib. 12. C.
[f] c. ad abolendam, § 1. de hæret. & c. excõmunicamus, eod. titu.
[g] c. ad falſitatem, de crim. falſ.
[h] c. ſi quis ſacerdotum, 15 q. 6.
[i] l. aut damnum, in prin. de pœn. in P.
[k] Arria l. 4. § exauthoratus, de re mil. in P.
[l] Vlp. in l. 2. § ignominiæ cauſa, de his qui notan. infam. P.
[m] d. § ignominiæ.
[n] Arrian. in l. qui de libertate, l. 29. de liber. cau. libr. 40. P. tit. 12.
[o] Lucan. 5 Pharſal.
[p] Lamprid. in Alexan.
[q] Dionyſ. Halicar. in 2. Liuius, in 1.
[r] Budæ. late ad l. fin. de ſenato. P.
[s] Plin. lib. 33.
[t] l. Filiusfamilias, l. 44. de milit. teſta. in P.
[u] Plutar. in Coriola. § 1. de teſta. & § il l. 8, de milit. teſta. 29 Iuſtin.
[x] l. ſi de apparit. magiſt. mil. lib. 12. C. tit. 55.
[y] l. 2. vbi de ratioci. agi oport. lib. 3. C. tit. 23.
[z] l. 2. vt ordo dignit. ſeruet. lib. 12. C. tit. 1. l. omnes, l. 9. de metal. eod. libr. C. titul. 47. l. ſi de præpoſitis cubic. lib. 12. C. titul. 5. § nec latet nos, vezi. arripiat, vt oma obed. iudic. prouin. in Auth. coll. 5 tit. 10. § quia verò quædam, vt hic. mat. & auiz. in Authen. coll. 2. tit. 13.
[a] Iuſtin. in l. ſi quis in conſcribendo, l. 29. de pact. libr. 2. C. tit. 3.

De publicatione bonorum, ſeu confiſcatione. Caput 31.

Confiſcant bona iudices eccleſiaſtici, & laici.
Publicatio bonorum, & confiſcatio quid. Item fiſcus quid. eod.

2 Fiſci & erarij differentia quorundam.
3 Patrimonialia bona principis quæ.
4 Bona coronæ vnita quæ.
Confiſcatio cui permiſſa. eod. & 6.
5 Confiſcatio bonorum & corporum.
In pecunia partem maiorem rei familiaris habere pro crimine habitum. eod.
6 Ciuitas non habet ius confiſcationis.
Quæ autem publica bona ciuitates habere dicantur.
7 Fiſcum in quibus habeant iudices eccleſiaſtici.
8 Feudum in confiſcatione bonorum ad quem redit.
9 Fiſcus duplex, vniuerſalis & priuatus.
Confiſcatio pro quibus criminibus ad dominos locorum non pertinet. eod.
10 Confiſcatio ordinaria & extraordinaria ad quos pertineat.
11 Confiſcatis bonis quibus dominia bona addicuntur.
12 Confiſcato corpore quomodo confiſcari dicantur bona. & quando, 16.
Confiſcatis bonis quæ partes liberis damnatorum relinquantur. eod.
13 Confiſcandi & non confiſcandi bona reorum varij ritus, & leges variæ.
14 Fiſcus diues, ſignum malè ſe habentis reipub.
Quod non capit Chriſtus, capit fiſcus vnde dictum. eod.
15 Fiſcus lieni comparatus.
16 Confiſcatio bonorum quibus fiat caſibus ſine pœna perſonæ.
17 Confiſcatione bonorum facta, quæ ab illis bonis eximantur. & 18.
Dos vxore delinquente confiſcatis eius bonis marito relinquitur. eod.
18 Reſtitutioni bona ſubiecta confiſcatis bonis poſſidentis quomodo ad fiſcum pertineant, vel non.
19 Vſusfructus confiſcatis bonis vſufructuary in fiſcum non tranſit.

1 VTVNTVR iudices, cùm eccleſiaſtici, tum temporales confiſcatione bonorũ ſeu publicatione in pœnarum impoſitione. Publicatio bonorum eſt, in publicum reductio, adimere ſcilicet bona priuatis, & ad vſus vtilitatemq; publicam transferre. Ea quoque publicatio, confiſcatio dicitur, quaſi in fiſcum ſeu ærarium publicum redactio. Fiſcus vas capacius quoddam, ſacculi inſtar eſt[a]: à ferendo vt puto nomen ductum. Sicuti & M. Terentius Varro[b], fiſcinam à ferendo quoque declinat, cum qua & fiſcus affinitatem habere videtur. Itaque cùm antiquis temporibus pecunia publica eo genere vaſorum deferretur & contineretur, vſurpauit Cicero[c], fiſcos Siculenſes, pro pecunia publica Siculenſium. Et apud Cornelium Tacitum[d], fiſci rapti imperatoris dicuntur, id eſt, arcæ quibus deferebantur pecuniæ principis. Et Suetonius dixit, Auguſtum habuiſſe confiſcatam repoſitamq; pecuniam[e]. Neque de ſignificatione nominis huius video valdè dubitatum, cùm & fiſcalia ad publicum dicantur à Iuſtiniano ius[f] pertinere.

2 Eo excepto, quod quidam putant, ærarium fuiſſe propriè pecuniæ publicæ, fiſcum autem pecuniæ patrimonialis principis, adducti Pliniana authoritate[g], qui ad Traianum, *fortaſsè*, inquit, *non eadem ſeueritate fiſcum, qua ærarium cohibes, imò tanto maiore, quanto plus licere de tuo, quàm de publico credu.* Huicque ſententiæ non leuis authoritatis viri eruditi ſe ſubſcripſerunt. Verùm quomodo potius propriè principis patrimonium fiſcus, quàm ſit reipublicæ ærarium, non explicant, nec ſatisfaciunt. Legimus quippè hæc confundi, & ad ærarium deferre, idem eſſe, quod in publicum & fiſcum, apud Paulum iuriſconſ[h]. Anteà enim modica erant fiſci compendia, ideò fiſcis & ſacculis continebantur: poſtquam autem creuerunt, arcas & ærarium oportuit inſtitui[i]. Remanet itaque natura eadem compendij, ſed diuerſa nomi-

a Ranif. Textor. dum. de facto agit.
b M. Teren. Varro. 4. de ling. Lat.
c Cic. 4 Verri.
d Cor. Tac. in 2.
e Sueto. in Oftauio. c. 101.
f in §. oportet, in 3. de monda. princ. col. 3. ti. 4. in Auth.
g Plin. in Panegyr. ad Traia.
h Paul. l. 3. de iure fiſc. lib. 49. P. tit. 14.
i glo. in l. 4. in verb. fiſcalis, de numer. & uſurar. l. 6 12. C. tit. 30.

na, ratione quantitatis illatæ. Obſeruaui autem duorum generum bona in 3
imperatore eſſe conſideranda: alterum eorum, quæ vt priuatus poſſidet,
nulla adhibita conſideratione dignitatis, quæ propriè non fiſcalia, ſed pa-
trimonialia nominantur, & qui illis regendis præficiebatur, ſimpliciter di-
ctus procurator Cæſaris [a], & comes rerum priuatarum [b], qui & res ſolemni-
ter fiſco deferendas per publicationem, aut ratione iuris imperatoris, exa-
minabat: vt poſtea rationalis, ſeu procurator fiſci incorporaret fiſco [c].
Aliud genus bonorum principis, quæ cum dignitate ſeu poteſtate, vel eius 4
ratione ei accedunt, vel debentur: cum dignitate, ſunt ea quæ regno ſunt
coniuncta, dicimus eſſe vnita coronæ: quæ ratione eius veniunt, iura alia
ſunt, quæ non niſi ei qui princeps eſt, vel ei qui ſuperiorem non habet, de-
bentur, vt compendia, quæ ex vectigalibus [d], & publicatione veniunt bo-
norum reorum. Sicut enim ſine authoritate principis non licet alicui vecti-
galia imponere vel exigere, vel antiqua reformare [e]: ſic etiam bona publi-
care ad ſolum principem pertinet, & ad eum, cui is conceſſerit [f]. Et hæc
bona propriè fiſcalia, & ad ius fiſci pertinentia: quod plures tituli indu-
cant in iure, nempe, *de iure fiſci, vbi cauſæ fiſca. &c. de aduoca. fiſci.* & ſimiles.
Et proinde quia princeps poteſtate publica fulcitus & donatus eſt, tranſla-
to in eum iure populi lege quæ de imperio lata eſt [g], bona eius fiſcalia quo-
que propria, cum nota tamen aliqua improprietatis, quaſi [h], dicuntur in-
terdum apud Vlpianum [i]. Confiſcationis meminit & bonorum & corporis 5
Sueronius [k], dum ait, Claudium Caligulam Cæſarem, cùm quondam lu-
dens alea, proximo colluſori demandata vice ſua, progreſſus in atrium do-
mus fuiſſet, prætereuntes duos equites Romanos ſine morâ corripi iuſſiſſe
confiſcatíq; atque exultantem reduſſe, glotiantem nunquam ſe proſpe-
riore vſum alea. Rurſumq; tradit [l], à Tiberio Cæſare Galliarum, Hiſpania-
rum, Syriæque, & Græciæ principes confiſcatos, ob tam leue & tam im-
pudens calumniarum genus, vt quibuſdam non aliud ſit obiectum, quàm
quòd parrem rei familiaris in pecunia haberent. Et iterum [m], extiterunt qui
traderent, conſultò Octauium, ad arma iſſe contra Peruſios, ſcilicet, vt oc-
culti aduerſariis, & quos metus magis, quàm voluntas contineret, facultate
L. Antonij ducis præbita, detegerentur: deuictisq; iis & confiſcatis, promiſ-
ſa veteranis præmia ſoluerentur. Confiſcare itaque princeps propriè dicitur, 6
vel alij eius permiſſione, & ius fiſci principis. Neque ciuitates, vel alij qui-
bus permiſſum eſt habere corpus, vel arcam communem [n], ius hoc habent
ſine ſpeciali priuilegio, vt notat Baldus [o], & Bartholus [p]. Nam & ciuitates
propriè publica bona non dicuntur habere, & quæ communia eis ſunt, vel in
commune reducuntur, pro priuatis habentur, Caio iuriſcon. teſte [q]: cùm pu-
blicum ius ſit, quod ad ſtatum rei Romanæ conſeruandum, id eſt, imperij vel
regni, pertinet [r]. Niſi forſan ſint ciuitates liberæ, quæ ſuo iure viuant & rē-
publicam conſtituant, vt idem Bartholus explicat [s]. Sunt & ciuitates Inſubrū,
ſeu Longobardiæ quædam, quibus hoc ius regale confiſcandi, merum mix-
tumq; conceſſum eſt ab imperatoribus Friderico & Henrico ſexto [t]. Habēt
& hoc ius in Gallia quidam ex patritiis, quos dicimus *Pers de France*, inter ſuæ
ditionis homines. Aliiq; antiſtites & heroës ex conuentionis pacto cum re-
ge inito, vel cùm ſua, & ſe imperio hac lege commiſerunt, vel ſi poſteà aliquo
titulo comparauerint, vel ex conſuetudine à rege tempore immemoriali
tollerata [v], vel approbata. Sicut & iudicibus regiis aliisque, quibus mixtum
& merum imperium conceſſum à principe eſt, licet confiſcatione vti. Eccle- 7
ſiaſtici quoque antiſtites in his, in quibus non habent ſuperiorem, fiſcum
habere dicuntur [x]. Negauit tamen Baldus [y] epiſcopum fiſcum habere, quem
tamen & aſſeclas, Butrigarius, Imola, Panormitanus, aliíque interpretes [z],

[a] Vlp. l. 1. de off. proc. Cæſ. lib. 1. P. tit. 19.
[b] l. 1. & 10. tit. de off. comi. rer. priuat. lib. 12. C. tit. 36. Meminerunt & de his priuatis rebus Cæſaris tit. de fund. rei priua. lib. 11. C. tit. 63.
[c] l. ſi quando, l. 3. de bon. vacan. lib. 10. C. tit. 10.
[d] tit. quæ ſint regal. in vſib. Feudo.
[e] Hermoge. in l. vectigalia, l. 10. de publ. & vectig. lib. 39. P. tit. 4. tit. nouæ vectig. &c. lib. 4. Cant. 62. Innocē. 3. in c. ſuper quibuſdam, c. 26. de verb. ſig. lib. 5. Decretal. tit. 40.
[f] l. 1. ne ſine iuſſu prine. hic. cer. iudic. confit. lib. 9. C. tit. 42.
[g] l. 1. de cōſtit. prin. lib. 1. P. §. ſed quod principi, de iure natu. ap. Iuſtin. l. 2. §. deinde cum eſſet, & §. poſtremò de orig. iur. P.
[h] glo. in c. duorum, §. ñ fundū, in verb. in alieno, fol. mihi. in P.
[i] Vlp. l. 2. §. hoc interdictum, ne quid in lo. pub. lib. 43. P. tit. 3.
[k] Sueto. in Calig. c. 41.
[l] idem, in Tiber. Cæſa. c. 49.
[m] idem, in Octauio, c. 15.
[n] l. 1. §. quibus permiſſum, quod cuiuſque vniuerſit. lib. 3. P. tit. 4.
[o] Bald. in l. 1. nu. 3. de hæred. vel actio. vend. in P.
[p] Bart. in l. item veniunt, §. aut ſenatus nu. 2. de petit. hæred.
[q] Caius, l. eum qui vectigal, l. 16. de verb. ſig. lib. 50. P. tit. 16.
[r] l. 1. §. huius ſtudij, de iuſt. & iure, in P. §. huius ſtudij, eius apud Iuſtin.
[s] Bart. in d. § aut ſenatus.
[t] in Extrau. de pace Conſtan. c. nos Romanorum imperator, poſt librum Feudorum.
[v] glo. in § nulla exiſtente licentia, in ver. iuriſdictione, de defenſo curiar. col. 3. tit. 2. in Auth. Ioan. de Platea. ſuper rubr. de iure fiſc. lib. 10. C. vers. quinto, quæro.
[x] glo. in c. 2. quia diuerſitatem, in ver. præterea, de cōceſſ. præb. expreſſè Clemens 5. in c. 2. de hæreti. lib. 5. Clemen. tit. 3.
[y] Bald. in rub. de iure fiſc. C.
[z] Butrig. Imol. Panor. & alij, in d. c. quia diuerſitatem.

& Feli

& Felinus[a] reiiciunt. Atque hodiè ex consuetudine generali regni Gallici in confiscatione bonorum clerici, mobilia clericorum damnatorum applicantur episcopis: immobilia verò dominis, à quibus tenentur, vel in quorum dominio sunt[b]. Quod & iure pontificio receptum ostendunt plura à Ioanne Andrea collecta in quæstione, quam resolut[c]: Clerico condemnato ad perpetuos carceres, ex bonis eius confiscatis episcopum habere tantùm iure fisci mobilia, dominum autem loci, temporalem habentem omnimodam iurisdictionem, immobilia. Quod & firmat Oldradus[d], & P Ancharanus[e], Bellamera[f], & ita iudicatum fuit[g]. Nisi de feudo ageretur, quod non transit ad hæredem extraneum: damnato enim cliente seu valuassore, & confiscatis eius bonis, feudum hoc ad eum, qui dederit, redit. Et ita transit in fiscum, si ab eo dependet[h], cùm ex consuetudine Galliarum feuda ad instar patrimonij sint[i]. Si autem ab ecclesia, damnato eo qui tenet, ad ecclesiam redibat[k]. Sed de confiscatione hac feudorum sunt aliæ valdè implicitæ tractationes, quas extricat Dominus Boërius, 264. nume. 7. 8. & 9. ad quem remitto lectorem. Et proinde facilioris explicationis causa, fiscum duplicem constituemus, ratione concessionis iuris eius inferioribus, & alius quàm principi competentem: nempe vniuersalem, & priuatum[l]. Vniuersalis propriè fiscus & absolutè dicitur, qui principis seu regis est, vel imperatoris, & summi pontificis, ad quem, nisi aliud speciale priuilegium refragetur, fiscalia pertinent[m]. Priuatus fiscus est, veluti episcoporum & dominorum temporalium locorum, ad quos confiscationes bonorum subditorum, etiam aliorum iudicum sententia damnatorum, pertinent. Et ita quilibet habens merum imperium, fiscum habet[n], etiam in crimine hæreseos[o]: exceptis criminibus, quæ maiestatis sunt, & aliis priuilegiatis, quibus sicuti principis versatur iniuria, ita & eius est delinquentium confiscatio, si bonorum vlla fiat publicatio[p]. Hicque obseruandum etiam, non omnes, ad quos confiscata bona pertinent, ius confiscationem faciendi habere. Nam de consuetudine, & vsu curiarum Galliæ, domini temporales habentes maiorem iurisdictionem, quos vocant altos iustitiarios, non confiscant, nec declarant bona esse confiscata, sed solus rex, & eius magistratus[q]. Iure tamen ciuili, cùm confiscatio vna sit extraordinaria, alia ordinaria, extra ordinem, hoc est, in casibus in quibus ius non imponit confiscationem, nemo præter principem & præter eos qui habent supremam iurisdictionem confiscare potest[r]. At ordinaria, quæ est in casibus à iure expressis, vel statuto vel consuetudine permissis, omnibus iudicibus, merum vt dicunt imperium vel aliam iurisdictionem habentibus, ratione territorij, non aliis conceditur[s]. Quamuis ex confiscatione ad eos compendia perueniant, & quanquam multas suo fisco addicendas rectè irrogent, sine publicatione tamen bonorum. Cæterùm ex bonis publicatis, bona immobilia debent applicari fisco eius, in cuius territorio sita sunt[t]: mobilia, quæ sunt alibi, applicantur communitati iudicis condemnātis[u]. Quòd si plures diuerso iure domini sint eius loci, qui fortius ius habet, confiscationes colligit[x]. Num autem mutatis dominis post contractum crimen, & ante condemnationem, vel mutatis conductoribus fructuum iurisdictionum, confiscationes pertineant ad eum, qui erat tempore commissi criminis, vel ad eum, qui erat tempore condemnationis, disputatur à Guill. Benedicto, quem videre oportet in repet. c. Reynutius, ad verba, *cætera bona*, num. 38. & 39. Sed quæ veniant in publicationem bonorum discutiamus. Sitq; in primis regula generalis in Gallia, ex consuetudine regni communi: confiscato corpore, confiscari & bona[y]. Sic iure Pandectarum, qui ad ferrum aut in metallum, aut ad bestias damnantur, libertatem

[a] Felin. in cit. resp. dubit. 5 cæterùm, in 4. consil. nu. 11. de iudic. ordina.
[b] Aufrer. ad quæstion. 150. capellæ Tholos.
[c] Ioan. And. in addition. ad Specul. in tit. de feudis, § quo ad, vers. 40 & 41.
[d] Oldrad. cons. 17.
[e] P. Anchar. in c. ex quæ, de reg. iur. in 6. 22. 9.
[f] Bellamera, decis. 723. incip. prointroduct.
[g] habetur in stylo parlam. 4 par. § 30.
[h] Oldrad. cons. 17. in decis. cap. Thol. 391.
[i] Albert. in l. si de re alien. emt. iudic. C. Boer. late in § 1 de consuet. feudo in consuet. Bituric.
[k] c. ea quibusdam, de pœn. ap Gregor. 2. Iustinian. cod. tit. in 6. Alex. cons. 59. lib. 4.
[l] Bal. in c. 1 § adhoc, ne pactum tum. in vsib. Feudo
[m] l. 1 de bon. vacan. lib. 10. C. tit. 10. Martin. Lauden. in l. fumic. l. 10 ad municip. lib. 50. Ff. t. 1.
[n] Chassa. in § 1. de confiscatio in consuet. Burg. Guid. Pap. decis. 72. Bal. in l. 2. de hæret. vel affect. vers. Gothofred. in praxi iudicio. tit. de pœn. § item aduertendum, per l. fin. de exhæred. tribl. lib. 10. Gothofred. in l. quis, ad leg. Cor. de sicar. C. l. 2. de præfect. C. l. ex facto, de hæred. infirm. in P.
[o] Guid. Pap. vbi sup. & nost. exprim. in c. cum secundum leges, de hæret. in 6. & ibi Ioan. Andr. & Anchar. vide Henr. Boic. in c. vergentis, de hæret. & in c. super quibusdā, de pœn. apud Gregor.
[p] l. quisquis, & l. fin. ad leg. Iul. maiest. l. donationes, D. de donation. Guid. Pap. q. 322. Socin. l. si mater, § fin. de vulgar. substitut. de dam. infect. P. Bot. in c. postulasti, de sponsal. Bartol. in l. cunctos populos, in fin. de iustit. et iur.
[q] Nicol. Boer. decis. 264 num. 5.
[r] Ioan. Faber, Bald. Ang. Salyc. in l. vn. ne fiat iniuria princ. Ferrer. ad consil. Lilon. consil. 46 incip. pro hiis regionibus vol. 3.
[s] prædict. proxime vbi supra. et Albert. de haret. § 1. n. 1 quicumque, § verum, C. de hæret. § 1. si index, de pace iurand. Bronsu. vsib. feud. vide Chassa. § 3 t. 5. *des confiscations*, in consuet. Burg. ad vers. *fut en plegeon*. la. in d. § 3. & in verbis, *ou maint meurt*. [y] Chassa. in § 3. *des confiscations*, in consuet. Burg. in vers. *alias* & secundo modo.

[a] 21. in 1 par. Statut. q 23 vers. est et animaduertendum, Boër. late d. decis 264 nu. 1. & 2. [t] l quicumque, § verum, & si index, de pace iuram Bronsu vsib. feud vide Chassa § 3 t. 5. *des confiscations*, in consuet. Burg. ad vers. *fut en plegeon*. [u] Chassa. in d. § 3. & in verbis, *ou maint meurt*. [x] Chassa. in § 3. *des confiscations*, in consuet. Burg. in vers. alias & secundo modo.

per

a Leius, § 1 verò, de teſtam. in f. l. 1. de bon. damnat.
b l. fi. de bon. proſc. C. lib. 9. tit. 49.
c Caliſtrat. 1. de bon. damna., lib. 42. ff. tit. 20.
d l. 1. § & l. cùm ratio, de bon. damnat. l. fi. de bon. proſcr. C.
e § 1 de inceſt. nupt. in Auth. collat. 2. tit. 6.

perdunt, bonaque eorum publicantur [a]. Et idem iure Codicis, ſi damnati pœna mortis liberis careant [b]. Sic Calliſtratus, *Supplicij*, in quit [c], *damnatione bona publicantur, cùm aut vita adimitur, aut ciuitas, aut ciuilis conditio irrogatur.* Nam ſi fuerint damnatis liberi nati, vel poſthumi, vel nepotes, interdum ex æquitate omnia bona patrum illis relinqui, ſi plures fuiſſent, placuit Cæſaribus: interdum quaſdam portiones, vt mediam partem, ſi pauciores [d]. Non tamen de bonis damnatæ matris filiis relinqui quicquam voluerunt [e]. Iure autem Nouellarum variatum eſt: nam principiò admiſſa publicatio bonorũ damnatorum, ſi liberos non haberent ex inculpato matrimonio inceſtas nuptias contrahentes. Et deinde viſum eſt damnatis reis, etiamſi liberos non haberent, bona fiſco non eſſe adiudicanda, ſed proximioribus relinquenda: quòd res non ſint, quæ delinquant, ſed qui eas poſſident: nec reciprocandum eſſe ordinem, nempe eos, qui digni pœna ſunt, relinquere, illorum autem auferre res, & ita alios punire, inſontes, qui ad ſucceſſionem reorum veniebant [f]. Ad extremum alia conſtitutione placuit [g], & bona damnatorum, quæ olim fiſco deferebantur, aſcendentibus, & deſcendentibus, & collateralibus vſque ad tertium tantùm gradum, ſi ſupereſſent, reſeruanda, vxoribuſque dotem & donationem propter nuptias: & ſi ſine dote ſint, data de ſubſtantia viri parte, ſiue filios habeat, ſiue non. Nemine autem illorũ prædictorum damnatorum exiſtentibus, bona fiſco ſocianda: excepto crimine maieſtatis, in quo filij priuantur etiam bonis patris, de eo crimine damnati, relictis alimentis filiabus [h]. Fuerunt varij itaque principes in confiſcationibus bonorum, aliis ſtatuentibus eam, aliis reſtringentibus, aliis protinus explodentibus. Marcus Antoninus philoſophus Cæſar, fiſco in cauſis compendij, nunquam iudicans fauit [i]. Antoninus Pius, ſi quos repetundarum lege damnauit, eorum liberis bona paterna reſtituit: ea tamen lege, vt illi prouincialibus redderent, quod parentes acceperant [k]. Aelius Adrianus liberis proſcriptorum duodecimas bonorum conceſſit [l]. Sunt in Gallia loca plura, in quibus nulla confiſcatio ex conſuetudine recipitur, cuiuſcumque ſint criminis rei, etiam vtriuſque maieſtatis qui damnentur, vt apud Biturices [m], Aquitanos [n], apud Hannones [o]. In Flandria tantùm in quinque caſibus confiſcatio, in proditione patroni ligij, ſeditione, ſuiipſius homicidio, hæreſi, & fuga ex acie quæ contra communes Chriſti hoſtes [p]. Obſeruandum tamen eſt, in locis in quibus confiſcationes prohibentur, habere locum multas pecuniarias, quæob crimina infliguntur, pro ratione patrimonij [q]: etſi quidam conſuetudine gaudentes, de his conquerantur, vt in fraudem priuilegiorum indictis. Notat etiam Boërius [r] ſingulare ex variis interpretum locis collectum: quòd ſi is, qui ex crimine, qui confiſcationem habet, damnetur, habitator ſit eius loci, quod non admittat confiſcationem, bona eius non ſolùm eius loci, ſed & aliorum, in quibus confiſcatio locum habet, eximuntur à confiſcatione: vt contrà, ſi quis incolat locum vbi confiſcationi locus ſit, non ſolùm eius ibi ſita bona confiſcantur, ſed & alia, quæ ſunt in locis, vbi non habet locum confiſcatio. Sic ergò delictorum compendium ad fiſcum peruenit [s], vt & certè veriſſimum illud ſit, fiſcum eſſe ſaccum, ſiue arcam ſine conſcientia, qui quò ditior eſt, cò magis tum malè ſe habere Rempub. demonſtrat, quòd ex ſceleribus aliorum ditetur, hodiè potiſſimùm, quo ius antiquum ſeruatur, & confiſcationes receptæ ſunt [t]. Vnde vulgaris illa paræmia, *quod non capit Chriſtus, capit fiſcus* [u], id eſt, iniuſtè quæſita vel retenta tandem ad fiſcum peruenire ex delicto ſolent. Vnde lieni fiſcus comparatur, qui humores melancholicos ex hepate per vas venoſum ad ſe attrahit, quorum partem tenuiſſimam in ſui alimentum conuertit, reliquã per proprium quendam meatum, quem ſtomachum vocant medici, in ventriculum eructat [x]. Eſtq; atræ bilis receptaculum lien [y]. Confiſcantur interdum iure Pandectarum in Gallia, & Codicis aliquando bona tantùm [z].

f § opportet autem, in 2. de mand. princ. collat. 1. tit. 4. in Auth.
g § fi. vt nul. iud. lic. hab. lect. in coll. 9. tit. 5 auth. bona damnatorum, de bon. proscrip. C.
h l. quisquis, ad leg. Iul. maieſt. C.
i Iul. Capitol. in M. Antonino philoſ.
k idem, in Antonin. Pio.
l Spart. in Adriano
m § 10. & 11. de iuriſd. om. iud. in conſuet. Bitur.
n Ferro. in conſuet. Burg. tit. 12. de furt. rebuſto § 3.
o Butlerius, in ſumma rurali.
p cod. Butler.
q vide Nico. Boer. ad § 10. de iuriſd. om. iud. in conſuet. Biturig.
r Boer in d. § 10.
s Gui Pap. deciſ. 259. num. 2. per l. in hæredes, l. 5. de calumniat. lib. 3. Feud. 6. l. Papinianus, § nec mirum ſit, de inoffic. teſta. in f.
t Maiuer. in praxi tit. de pœn. §. item in caſibus, Chaſſa. in §. 1. *des confiſcations*, in conſuet. Burg. verſ. ſed et. à quo ad dimidiam.
u ea maiores, 12. q. 2.
x Gale. lib. 4. de vſu part.
y Gale lib. 2. de natur. facultat.
z qui hos caſus, in quibus bona ad fiſcum deferuntur vide apud Chaſſ. in §. 1 *des confiſcations*, in conſ. Burg. vbi numeran. 31.

Corpus & bona confiſcantur, in quibus quis morte afficitur, aut fit ademptio ciuitatis aut libertatis [a]: vt in crimine læſæ maieſtatis [b], falſæ monetæ [c], de ficarijs [d], hæreſeos [e], diuinationis [f], & ſimilibus. Bona autem ſine corporis pœna, infinitis propè caſibus fiſco deferri comperimus, vt theſauros illicitis artibus inueſtigatos [g], bona ab indigno extorta, & ab eo qui de bonis reſtituendis contra legis ſanctiones fidem accommodauit teſtatori [h], bona eorum, qui monopolium committunt [i]: omnia ſceleratè quæſita [k]: ea quæ exportantur vel importantur contra prohibitionem conſtitutionum regni vel locorum [l]. Refert & Calliſtratus ſexdecim caſus, in quibus bona ad fiſcum deferantur in l.1.de iure fiſ.lib.49.P.tit. 14. quos explicat inibi glo. & interp.vt non opus ſit hîc tranſcribere. Cæterùm quædam eximuntur à bonis confiſcatis, etſi per delinquentem poſſideantur: veluti,vt paulò antè diximus, portiones, quæ liberis reſeruantur & vxoribus [m]. Et delinquente vxore, nihilominus marito dos relinquitur, exceptis criminibus maieſtatis,Iuliæ de vi publica, parricidij, veneficij,de ficarijs: in quibus tamen & viro contra fiſcum ſaluæ ſunt actiones [n]. Sic liberti bonis publicatis, non cenſentur iura patronatus publicata [o]: nec quoque excluduntur creditores damnati [p]. Et proinde bona ſubiecta reſtitutioni, quæ damnatus reſtituere tenetur poſt mortem, vel ſub conditione, ſi mors naturalis infligatur, vel ſi condictio aduenerit, non ad fiſcum, ſed ad ſubſtitutum deferuntur: ſi tamen morte ciuili damnetur tantùm, pendente vita ipſius naturali, fiſcus bona poſſidebit,ea autem ſublata reſtituere ſubſtitutis tenetur. Idemq; de conditione aduenient& impleta, pendente morte ciuili ante naturalem dicendum, vt decidit Paulus iuriſconſultus [q]. Hæreditas enim damnati cum onere ſuo ad fiſcum tranſit [r]. Tradunt etiam interpretes bona,quæ non tranſeunt in extraneum hæredem, non poſſe publicari confiſcatis bonis poſſeſſoris: quia fiſcus habetur loco extranei ſucceſſoris [s]. Quare feuda ea lege data damnato ne tranſeant ad extraneum hæredem, non publicantur,etiam confiſcatis bonis eius [t]. Nec etiam vſusfructus debitus damnato, pendente vita eius naturali ei adimitur [u], nec morte ſecuta ad fiſcum pertinet, vtpotè, quòd morte vſufructuarij ad proprietatem redeat [x]: neque ius vtendi, fruendi, cedi, vendiue, vel transferri facto vſufructuarij poteſt [y] in alium, quàm proprietatis dominum,cùm perſonale ius ſit [z]. Etſi commoditas percipiendi fructus,& fructus ipſi diſtrahi quandiu is capax fruendi eſt, poſſint [a].

[a] l.1.de bon dam in P. l.bona fiſco. l. 19.de iure fiſc. Z.
[b] l quiſquis, ad leg. Iul.maieſt. C. l fi. C.de bon proſcri.
[c] l.ſi quis,de fal mone.C
[d] l.3.§ legis Corneliæ,ad leg.Cor de ſicc.
[e] l.Manicheos,C de hæret.cum ſecundum leges,cod.tit. in 6.
[f] l nullus,C. de malef & mathem
[g] l.1. de theſaur.lib. 10 C.
[h] l. eum qui, de iis quib vt indig in P.
[i] l vlt de monop.C.
[k] l Lucius, de iure fiſc.P.
[l] hæc tradit late Nicol. Boer deciſ. 178.nu 18 & ſeq. vide l eorem,l 11. in prin.& § nonnullus,de publ.in P. & l.2 quæ res export.non debe. C.
[m] vide diſtinct. Auſtrij in commen. ad deciſ.cap Thoſ.
[n] l quinque legibus, l. 3. cum 2 ſeq de bon damnat in P.
[o] l.ſi § item l ſi in libertatem,de bon libert P.
[p] l 1 § an bona, ſabol l non poſſunt, l. 11. Modeſt. l.in ſummo,l 17. de iure fiſ lib.49.P. tit. 14
[q] Paul. in l. Statius Florus,l 41 § Cornelio, de iure fiſ. in P.
[r] Vlp.l.ex facto,l.17. § ex facto,ad ſena. Trebel lib.36. P. tit. 1.Caius,in l.dicitur,l 14 de iure fiſ.in P.
[s] l.iura libertorum, & ibi Bartli de in. patro in P Bald. in P.Bal in l 1.& Ale. in l.in inſulam,fol. matr. in P & in l. finita,§ ſi de vectigalibus,col 11 de dam inf in P.
[t] Bart. & Doctor. in d § ſi de vectigalibus,Ioan. ab Imola,in c. 1. de feud. 5.col verſ.ſed obſerua quę ſupra diximus,in feudo,& quæ tradit Guido Pap deciſ 342.
[u] Bal. & Sal. in l. 1. de bon. liber. C. Alex,conſ.23.inci. prima conſideratis.vol.1.
[x] §.finitur, de vſufr. ap Iuſtr l.7.§.mortc,quemad. vſufr. amitta.in P.
[y] l.ſi vſusfructus, l. 67.de iure dot.in fi.l. ſtipulatio iſta, l.22.§. ſi quis ita, de verb oblig in P.
[z] d §.finitur,de vſufr.
[a] Larbonius,§.vſusfructus,de vſufr.P.l.neceſſariò,§.fi.de peric.& commod.rei vendi. P.

De detruſione in monaſterium. Cap. 32.

1 Monaſterij detruſio pœna cur inuenta.
Carceris perpetui pœna cur inuenta.eod.

1 POTISSIMA eccleſiaſticarum perſonarum habentium iuriſdictionem cura in eo verſatur,vt omnibus modis, quibus fieri poſſit, contendant delinquentes à ſcelere reuocare, & pertinaces ſeu contumaces in iter,à quo aberrârunt, reducere: mortemq́ue naturalem nunquam infligunt, expectantes vt aliquando reſipiſcant.Proinde & monaſteriorum,& caterorum perpetuorum pœnam adinuenerunt vel vſurparunt, expectantes ſi has inter moras viuendi, incluſos peccaſſe pœniteret.Monaſteria per ſe loca re-

ferunt

ferunt solitaria, semota ab omni hominum secularium societate, & ab his, quæ mentem à Dei contemplatione auocare possunt[a]. Sicut & monachi nomen solitarium tristemûe significat[b]. Vitæ austeritas, quæ in monasteriis olim esse solebat, facilè ibi addictos pertrahere poterat ad vitam meliorem. Regulare olim erat, vt episcopus assignaret clerico, quem deposuisset, monasterium, vbi sua peccata lugeret, & amplius delinquendi summoueretur occasio[c]. Solebantq; vel in quinquennium, vel septennium ibi concludi[d]. Iure ciuili quoque hæc pœna conclusionis monasterij recepta est, vt ex pœna adulteræ constat[e]. Attamen non ideò quòd in pœnam monasterio quis includitur, monachus fit, etsi tondeatur, & habitum suscipiat, vt notat ex sententia Ioannis Accursius[f].

a ca. luminoso, 18. q. 2.
b ca. placuit, 16. q. 1. ca. si cupis, eod.
c can. sacerdos, 81. dist. c. clericos, c. 4. de excess. prælat. lib. 5. Decretal. tit. 31. c. tuæ discretionis. c. 6. de pœn. eo. lib. tit. 36. can. de lapsis, 36. q. 6.
d c. sicut dignum, §. clericos, de homicid. lib. 5. Decreta. tit. 12.
e auth. sed hodiè, ad leg. Iul. de adult. C. §. si verò quando, vt lic. mat. & auiæ, in Auth. coll. 9. tit. 9.
f gio. in Auth. sed hodiè, in ver. habitu, ad leg. Iul. de adul. C.

De pœna carceris temporalis, vel perpetui. Cap. 33.

1 *Carcer vnde dictus. & Tullianum in carcere quid. Item Latomiæ. & 13.*
2 *Carceres priuati, & publici. & domus propria interdum loco carceris datur.*
3 *Carcer propria natura non ad pœnam, sed ad custodiam & sine vinculis.*
4 *Carceri qui non mancipandi. & vincula quibus carceratis inticienda, & quando.*
5 *Carcer habet pœnam, quomodo. & 8.*
6 *Carceris finitio, & mala: & carceris metus promissionem rescindit.*
7 *Carceris tempus post condemnationem exilij minutionem computatur.*
9 *Carcer subterraneus quare, & in Gallia prohibitus, & 13.*
10 *Carceribus vt quis detineatur quando valuit in pœnam, & quando non damnatio.*
Carceris perpetui pœna grauissima. eod.
11 *Cœadæ carceres qui.*
12 *Barathum quid.*
13 *Scalæ Gemoniæ quid.*
Inferner *Gallis qualis carcer. & Decas quis carceris locus. eod.*
14 *Carcerum ex Platone diuisio, in detentionem, castigationem, supplicium.*
15 *Carcerum custodiæ debitores non committuntur.*
Debiti causa, non possunt legibus communibus prehendi & carcerari debitores. eod.
16 *Carceres mulierum separari debent à carceribus virorum.*
17 *Carcerum mancipationi quis iure Gallico rectè se obligat.*
18 *Carcerari potest diffamatus de crimine etiam ante inquisitionem.*
Carcerati rei socij criminum separandi sunt eod.
19 *Carceribus castigationis qui damnentur.*
20 Belitres *qui, & quales dicantur Gallis.*
21 *Carcer ad pœnam cuius iurisdictionis vel imperij sit.*
22 *Carceratos soluendi certis temporibus, qualis, & vnde pietas.*
Paschæ tempore carceratorum liberatio quorum. eod.
Pelorium festum habebat vinculorum liberationem. eod.
23 *Carcerato prohibere inferre stratum, aut victum pœnam habet.*
24 *Carcer perpetuus iure ciuili in seruis permissus, non in liberis: contrà, iure pontificio.*
25 *Carcer perpetuus qualis esse debet.*

Quia

1 QVAE aliquantùm iura ciuilia à pontificali in pœnæ carceris diffinitione differunt, cogor paulò altiùs huius tractatiunculæ de carcere incunabula repetere: tum etiam, quia carcerum frequentissimus vsus est. Varro [a] carcerem à coërcendo dici tradit, quòd inclusi exire prohibentur. In hoc, pars quæ sub terra, Tullianum ideo, quòd additum à Tullio Romanorum rege. Syracusis custodiæ illæ īnfimæ vocantur Latomiæ, nomine de latomia translatitio, quòd inibi quoque alias lapicidinæ fuissent. Et Paulò pòst Varro, *In circo*, inquit, *primo, vnde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres. Naeuius oppidum appellat. Carceres dicti, quòd coërcentur equi, ne inde exeant antequàm magistratus misit: oppidum, quòd à muri parte, pinneis muribúsque carceres fuerunt.* Hęc ille. Proinde & carcer dicetur nō absurdè locus omnis, in quo coërcetur quis: vnde & priuati & publici carceres, authoritate priuatorum, seu melius temeritate instituti, & publica [b]. Atque domus propria pro carcere esse potest, dum interdicit aliquando magistratus alicui, ne à domo sua procedat [c]: dicimus in praxi, *bailler l'arrest en sa maison.* Permittit & ius marito retinere in propria, veluti carcere adulterum cum vxore compertum, testādæ rei causa, per viginti horas [d]. Conqueritur Iuuenalis de audacia impiorum sui temporis, qua & carceres, & pœnas inferebant ex arbitrio [e].

[a] Varro, libr. 4. de ling. Lat.

[b] l. vni. de priuat. carc. C.

[c] Vlp. l. fin. de interd. lib. 43. F. titul. 22.

[d] l. capite quinto, ad leg. Iul. de adul. in F.

[e] Iuuenal. satyr. 3.

Maximus in vinculis ferri modus, vt timeas ne
Vomer deficiat, ne marra & sarcula desint.
Felices proauorum atauos, felicia dicas
Secula, quæ quondam sub regibus, atque tribunis,
Viderunt vno contentam carcere Romam.

3 Palàm idcirco est, carceres non ad pœnam, sed ad custodiā esse adinuentos [f]: vt dum in suspenso est animus iudicantium, interim rei delati sub tuta custodia retineantur, sine poena tamen. Nam innocentibus id esset miserum, nocē tibus autem non satis seuerum [g]. Atque custodia hæc publica, sine vinculis sua natura est. *Verùm*, inquit Vlpianus [h], *est, in carcere clausum non videri, neque vinctum, neque in vinculis esse, nisi corpori eius sint vincula adhibita.* Quamuis pu-
4 blica custodia ea quoque sit, quæ vinculis etiam retinet [i]. Nam sicuti custodiæ carcerum non concluduntur, de quorum fuga non dubitatur, quinúe fideiussores dare sistendi arbitrio iudicis parati sunt, quinúe ea crimina commisisse non dicuntur, quæ eam arguant futurā [k]. Sic qui in custodia carceris sunt, si is tutus sit, beneq; munitus, excubiæ militesúe sufficientes sint, & crimina atrociora non sint, & de ijs adhuc non fuerit reus conuictus, nec catheneę, nec manicæ, nec dura mansio adduntur: contrà, vt tuta sit reorum dignotio, & facilior iudicati, & poenarum executio, placuit addi, si de fuga, vel de euasione periculum immineat [l]. In grauioribus causis itaque, dicunt vt plerunque rei causam ex vinculis: numellæque seu nauicæ, & compedes inuiciuntur, considerata personæ rei qualitate, & dignitate, fama bona vel mala, & paupertate, & diuitiis [m]. Mosque is apud Helluetios vt indicat Iulius Cæsar [n], *Ea*, inquit, *res, vt est Helluetijs per indicium enunciata, moribus suis Orgetorigem ex vinculis causam dicere coëgerunt.* Aliter Romæ factitatum, in causa Lelij Scipionis: is enim damnatus à M. Minutio Augurino trib. pleb. cùm iudicatæ pecuniæ de residuis satisdare non posset, iussus est duci in vincula. Pub. autem Scipio Africanus fratris sui nomine tribunorum collegium appellauit, atque secundum eum iudicatum refert Liuius [o], & Valer. Maximus [p], & Gellius [q]. Sic in causa Cæsonis Quintij, Lucij Quintij Cincinnati filij, ad populum læsæ maiestatis rei facti, placuit in illius iudicio, pecuniis satisdari, corpus autem esse liberum, vt author Dionysius Halicarnasseus [r].

[f] l. aut damnum, §. fuit, de pœn. in F.

[g] l. 1. de custod. reo. lib. 9. C.

[h] Vlp. l. verum est, l. 213. de verb. sig.

[i] Vesule. l. vinculorum, l. 224. de verb. sig.

[k] Vlp. in l. 1. & Adrianus Pius, l. 3. de custod. reor. libr. 48. tit. 3.

[l] l. 1. & 2. C. de custo. reor.

[m] l. 2. eod. in F. l. lege Cornelia, § præterea, ad S. C. Syllanian. in F.

[n] Iul. Cæsar, lib. 1. de bello Gallico.

[o] Liu. libr. 3. dec. 4.

[p] Val. Max. lib. 4. capit. 2.

[q] Aul. Gell. libr. 7. c. 19.

[r] Dion. Halic. libr. 10.

5 Cæterùm quamuis hæc sit præcipua ratio carceris custodia: tamen hæc custodia, quia sceleratorum est, & interdum diuturna, esse non potest sine poena aliqua: quia sine miseria, pedore, & penuria vix esse potest. Et iustus metus recisionis promissi, carceris horror iniectus

a Paul. l. qui in carcerem, l. 22. & ibi Bartho. de eo quod met. caus. libr. 4. F. tit. 2.

est [a]. Et carcerem sic quis poterit definire, vt sit locus tutus, horribilis, delinquentium vel debitorum custodiæ deputatus. Horridus locus, tum ratione squaloris & miserarum, quas ibi conclusi patiuntur, tum ratione societatis hominum pernitiosorum, vt furum, latronum, homicidarum, & similium, qui ibi asseruantur, cum quibus innocentia vitæ facilè corrumpitur, & mali peiores fiunt. Et accedit ad seruitutem, quæ morti comparatur, non posse à loco discedere [b]. Sic Vlpianus ait, interdum aliquem carceris pœnam sustinere debere [c]. Idipsum & Cæsares tradunt, quibusdam pœnam carceres & vincula adesse debere [d]. Et mala mansio dicitur carcer [e]. Esseque in carcere, per se miserrimum scribit Leo Ad Alphonsum [f]. Quocirca tempus, quo quis post damnationem in exilium, detentus fuit carcere, computatur in minutionem pœnæ exilij: & si in carcere exilio deputatum tempus fuerit omnino elapsum tempus, soluuntur inde rei liberi ab eo. Esse enim satis debet, vt aiunt [g] Honorius & Theodosius CC. immensorum cruciatuum semel luisse supplicia. Ne ij, qui diu priuati sunt auræ communis hausty, & lucis aspectu, non intra breue spatium cathenarum ponderibus prægrauati, etiam exilij poenam sustinere iterum compellantur. Quod ego arbitror & obtinere debere in ijs, qui ad tempus in remos damnantur. Itaque carceres omnes quãcumuis speciosi sint, poenam sua natura habent, & libertatem minuunt, & consequenter tristum animum reddunt: non secus ac aues quædam liberæ, cauea inclusæ, canendi voluptatem amittunt. Vt nõ mirer quod ait Liuius [h], carcerem interiorem ad terrorem crescentis audaciæ media in vrbe ædificatum, & foro iũctum. Cui Seruius Tullius subterraneum addiderit, de quo Salustius. Ad maiorem scilicet terrorem. Vinculaq; adiecta, & loca horrida substructa, à quibus tamen abstinere debent Christiani iudices, quibus etiam cura & humanitas erga carceratos iure ciuili iubetur [i]. Et constitutionibus Gallicis, Aurelijs in comitiis decretis [k], prospectum sancitumúe, ne posthac subterranei essent. Fuit & aliquando iure ciuili Romanorum ea ratione, quòd non ad puniendos homines carcer haberi debeat, sed ad custodiendos, interdictum [l], ne præsides damnarent, in carcere continendos, vel in vinculis contineri. Verumenimuero non hoc iure perpetuò vsa Roma est, nam & Cicero carcerem dixit [m], vindicem manifestorum scelerum & nefariorum. Meminit & idẽ de perpetuis carceribus in poenam statutis, eamque morte grauiorem ex sententia C. Iulij Cæsaris [n], *Intelligit*, inquit Cæsar, *mortem à Deo immortali non esse supplicij causa constitutam: itaque eam sapientes, nunquam inuti, fortes sæpè etiam appetiuerunt. Vincula verò, & ea sempiterna, certè ad singularem pœnam nefarij sceleris inuenta sunt.* Et paulò post, *Bona præterea publicari iubet, vitam solam relinquit nefarijs hominibus, quam si ademisset, multas vno dolore & animi & corporis, & omnes scelerum pœnas ademisset.* Refert Valerius Maximus [o] C. Vatinium, quòd sinistræ manus digitos sibi ne militaret bello Italico amputasset, publicatis omnibus bonis, à senatu æternis vinculis puniendum adiudicatum. Tempore Amulij Latinorum regis, qui præcessit Romulum, carcerem fuisse in poenam perpetuum colligitur quoque ex Dionysio Halicarnasseo [p], qui de Ilia scribens ait, *Sunt qui confestim eam necatam puellam tradant, nec desunt, qui malint contectam in oculium carcerem eúmque perpetuum: vnde necatam esse vulgò traditum est.* Tempore Marij non vita, sed mors in beneficio erat posita [q], eratque vita morte acerbior. Apollonius Tyaneus [r] consultus à rege Babiloniæ de poena imponenda eunucho, qui deprehensus fuerat vnà cum regiis pellicibus cubans, nihil statuendum amplius censuit, quàm vt viueret: nec veniæ causa, sed supplicij, quod ipsum si vixisset comitaretur. *Si enim*, inquit, *in vita permanserit, ô Rex, difficilia & tolleratu aspera multa feret, nec cibo nec potu vtens, nec spectaculis, quæ te tuósque delectant, fruens: saltet insuper in eo cor frequenter,*

b Vlp. l. 2. de lib. homi. exhib. lib. 43. F. tit. 24.

c Vlp. in l. duus, de custod. reor.

d l. 1. C. eod. tit. tul.

e l. apud Labeonem, de instr. in F.

f Leo, libr. 10. Epistol. epistol. 2 ad Alphons.

g Honor. & Theod. in l. omnes, 13. de pœn. lib. 9. Cod. tit. 47.

h Liuius, in 1.

i l. iudices, de epiſc. audien. lib. 1 C

k habita anno 1560. art. 55.

l Vlp. l. aut damnũ, l. 3. §. solẽt, de pœn. F.

m Cic. 3. Catil.

n Cic. 4. Catil.

o Val. Max. lib. 6. capit. 3.

p Dion. Halic. in 1. Antiq.

q Valer. Max. libr. 6. c. 1. dum agit de quodã ferao Caij Marij.

r Philost. libr. 1. de vita Apollonij.

è ſomno excitabi'ur. Quid igitur ſic viuenti morbus non aderit? quæue peſtis viſcera non laniabit? Quòd ſi non nimium vitæ amator ſit, ipſe te ſæpius rogauit, ô rex, vt ſe interficias, aut ſibi ipſe mortẽ conſciſſet, præſentem diem deplorans, quòd non ſtatim ſibi mori contigerit. Seuerianus cũ tãquã ſuſpectus, iuſſus fuiſſet ab Adriano imperatore occidi, priuſquã iugularetur ignẽ popoſcit, atq; incenſo thure, *Vos*, inquit, *ô dij teſtor, me nihil malũ cõmiſiſſe. Adriano tãtũ hoc imprecor, vt cũ mori cupiet, nõ poſſit.* Et ita cõtigit pro grauiſſima pœna [a]. Sic Nero ſe occidẽdo, latitans cũ noluiſſet cũ libertus rogatus occidere, mœſtiſſimus dixit, *Ego nec amicũ nec inimicũ habeo* [b]. Hoc & cõqueſtus, q; nõ poſſet mori Mithridates [c], præ ſenectute nõ valẽs ſibi vulnus letale figere, nec veneno poſſet offendi, cũ perpetuò fuiſſet antidotis nutritus. Inter pœnas Iulius Pollux [d] annumerat & carceres, vt ſtigmata & columnã. Et Emanuel Comnenus [e] Oriẽtis Cæſar, eũ qui homici-
11 diũ ſpontè & præmeditatè perpetrauerit, cuſtodiæ perpetuæ adiudicat. Fuiſſe & ſpeluncã, in quã conijciebãtur malefici apud Spartiatas teſtatur Thucidides [f], dũ ait, καὶ ἀυτὸν ἐμέλλησαν μὲν ἐς τὸν καιάδαν, ὅπερ ἐς τοὺς κακούργους ἐμβάλλειν ἐώθεσαν. ἔπειτα ἔδοξε πλησίον που καταγρέαι. Vbi ſcholiaſtes dixit καιάδαν, fuiſſe τόπον ὀρωρυγμένον ἐν λακωνικῇ, ὅπου τοὺς κακούργους ἐώθασι ῥιπτεῖν. ſcilicet Cœadas eſſe locum quendam apud Lacedæmonios, in quem ſolebant fontes conijcere. Et vbi ſecundum Alexandrum ab Alexandro [g], damnati cogebãtur mortem oppetere. Meminit & Pauſanias [h] de eo, ἔγνωσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ῥῖψαι πάντας ἐς τὸν καιάδαν. Nam & καίαδα Heſiocho ſunt ὀρύγματα. Sicut & legimus Athenis καιάδας fuiſſe βάραθρον: erat quippe τόπος βαθὺς ὅπου οἱ κακοῦργοι ἐνεβάλλοντο. Et Suidas teſtatur Cæadas apud Lacones, & Siculos, fuiſſe regiam cuſtodiam: apud Perſas autem domicilium cineribus plenum, & in Cæadã conjectos ma-
12 leficos. Et Athenis βάραθρον barathrum, locus profundiſſimus anguſti oris, & fundo lato & cœnoſo [i], in quem deturbabant fontes morti addictos: certè locus ſupplicij verè potiùs, quã carceris, niſi & ibi vita miſerior morte, quibuſdam alimentorum ſubſidijs, ad mala patienda prorogaretur, donec paulatim
13 tabe reſolueretur. Similes his Romæ ſcalæ Gemoniæ, ad quas corpora damnatorum impacto vnco trahebantur. Erant & alia genera carcerum, & loca diuerſa illorum, quæ explicat Cœlius Rhodiginus [k]. Latomiæ erant etiã Syracuſiani carceres, opus ingens, vt ait Cicero [l], magnificũ regum, ac tyrannorum, ex ſaxo in mirandam altitudinem depreſſum, & multorum operis penitus exciſſum. Nihil tam ſeptum vndique, nihil tam tutum ad cuſtodias, nec fieri nec cogitari poteſt. Iſti carceres hypogea, ſeu loca ſubterranea erãt, ex quibus exciſſi erant lapides, vel eruta terra: erant & ſaxifodinæ. Poſſumus & talia dicere loca, quæ dicuntur, *Inferne*, Gallis, id eſt, inferiora loca: qualia & fuiſſe Romæ quoque colligere licet ex noſtrorum iuriſconſultorum reſponſis, quæ de illis meminerunt [m]. Decas erat etiam apud Lacedæmones in carcere locus, in quo morte damnatos ſtrangulare
14 conſuetudo fuit, vt author Plutarchus [n]. Et ex iſtis omnibus neceſſarium eſt colligamus diſtinctionem carcerum, ſecundum Platonis ſententiam [o], alios eſſe ad detentionem tantùm, alios ad caſtigationem, alios ad ſupplicium. Verba eius ſunt, *Delati magiſtratibus & condemnati rei omnes carceribus continentur. Tres verò ſint in ciuitate carceres, vnus pluribus communis in foro rerum venalium, vt multis ne fugiant cuſtodiantur. Alter vbi cœtus eorum ſit, qui nocte cõgregantur, correctionis nomine appellatus. Tertius in media regione,*
15 *vbi quàm maximè deſertus ſyluęſtriſque locus eſt, ſupplicij nomine notatus.* Ad cuſtodiam ſolũ deputati leuiori cuſtodia & moleſtia feruntur, hiſq; ſolent debitores contumaces cõcludi, qui pedes habent puluereſos, vt dicitur, quos licet ea ratione creditoribus appræhẽdere propria authoritate, & retinere [p], & in carcere trudere, donec exſoluãt vſq; ad nouiſſimũ quadrãtẽ. Quod & iuris antiqui iudicium eſſe videtur ex his, quæ apud D. Matthæum ſcribuntur [q]. Et ex lege

[a] Xiphil. ex Dione in Adriano.
[b] Idem, in Nerone.
[c] Dio. Caſſ. libr. 37. hiſto. Roma.
[d] Iul. Pollux, libr. 8. Onomaſt.
[e] Lib. 1. Oriental. iur. in 2 conſtitut. Comneni, tituł. περὶ φονέων ἐκόντων καὶ ἀκόντων. de homicid. voluntariis.
[f] Thucid. in 1.
[g] Alex. ab Alex. lib. 3. Genial. dier. cap. 5.
[h] Pauſa. in Meſſeniacis.
[i] Cæl. Rhod. libr. 9. cap. 14.
[k] Idem, libr. 17 c. 1. & 2.
[l] Cic. in prætura vrbana, a fin. vlti.
[m] L. ſuccurritur, ex quib. cau. maio. F. l. 1. §. fin. de alea lusu & aleato. in F.
[n] Plut. in vit. Agid.
[o] Plato, libr. 12. de Legib. circa finem.
[p] l. ait prætor, § ſi debitorem, quæ in fraud. cred. F.
[q] D. Matth. c. 1.

duodecim Tabularũ [a] eadem recepta olim, vt ſuo loco dicetur, Deo fauẽte. Si contumaces enim nõ ſunt, nec malę fidei, non licet in carcerẽ ducere, ob æs; aut debitũ etiam fiſcale, perſonæ moleſtiam inferre, iure ciuili quo vtimur [b]. Idipſum & apud Athenienſes obtinuit, vt ex Plutarcho [c] liquet, *Cùm publicanus*, inquit, *manũ in Xenocratem philoſophũ inieciſſet, cúmque in carcerẽ traheret tributi nõ ſoluti nomine, liberauit eũ Lycurgus: quia omnino duci quemquã hac de cauſa nõ oportuit, ſed & quia tantum támque eximiũ virũ minimè omniũ duci oportuit, ipſúmq; exactorẽ vltrà quàm oporteret importunũ iniuriosúmque, in carcerẽ conijci iuſſit.* Et hæc maximè vera in mulieribus, quæ pro nulla cauſa pecuniaria carcere cõcludi poſſunt [d]: pro crimine tamẽ poſſunt, tamẽ in loco ſeparato à carcere virorũ [e]. Iure tamẽ Gallico, & pro debito aliquẽ incarcerari poſſe receptũ eſt, ſi ſe carceribus obligauerit qui mutuatur [f]. Atque hodiè recepta, validáq; pactio, qua clericus etiã ad carceres iudicis laici ſe obligauerit, cõtra rationẽ c. ſi diligẽti, de foro cõpet. apud Grego. Inuitumq; detrudi in carcerẽ poſſe, cõtra præſcriptũ in c. ex reſcripto, de iureiur. & contra ſententiã Panormit. inibi traditam, contraq; ea, quæ tradit Ioannes Faber in §. fin. de actio. vt notat iudicatũ fuiſſe in curia Pariſienſi ſuprema 20. Nouembris 1550. P. Coſtalius [g]. In hoc carcere quoque capti ob crimen, ante quàm peragantur rei, poſſunt concludi: ſed poſtmodum, ſi criminis aliqua videatur ſuboriri probatio, in alium carcerem transferuntur tutiorem, vel duriorem inter reos cuſtodiendi, iniectis ſi opus eſt vinculis. Vulgò enim diffamatus, vt tradit Angelus [h], de crimine, incarcerari poteſt antequã proceſſus inquiſitionis inſtruatur, & poſt captionẽ plenior fit inquiſitio. Communis hæc reorũ habitatio, niſi ſi de ſociis ſceleris vnius fuerit ſuſpitio: quo caſu cuſtodia horum ſeparatur, ne colludendo inter ſe aliquas fallacias, falſasq; rationes excuſandi delicti cõmẽtari machinarúe poſſint. Atque ideo ſeparandos iuſſit Carolus 5. imperator in conſtitutione de capitalibus cauſis edita, art. 11. [i] Carcer caſtigationis, ſeu admonitionis leuioris eſt, in quem detruduntur temporali quadam pœna leuiorum criminũ rei, vt reſipiſcant: huiuſmodi carceres profundi, obſcuri, ibi vincula, nerui, cõpedes, in quos aleatores [k], blaſphemi, contumaces parentibus, & his ſimiles ſolent mitti, ieiunio ad modicum tẽpus ſociato, vel pane ſolo caſeario, & aqua præbitis. Hunc carcerem primus ad terrorem ædificauit Romæ Ancus Martius 4. rex Romanorum, vt ſcribunt Liuius [l], & Plinius [m]. Tribuit hoc tamen Tarquinio Superbo inuentum Eutropius [n]: ſicuti & inuentionẽ fuſtium, vinculorum, latumiarum, cathenarum, exilij, & metalli. Hinc dicimus ſecundũ quoſdã belitrones ſeu *belitres*, quaſi barathrones, homines nihili, deſpicatos, dignos qui in barathrum ponantur. Sicut ait Lucretius,

Auſer ab hinc lachrumas barathro, compeſce querelas.

Etſi placeret potius *blitres* trahi à blito herba nimiùm molli. Ius, & poteſtas iſtius carceris, qui ad poenam eſt, imperij eſt, vt notant Alexander & Bartho. [o]. Ideò non conceditur ciuilibus magiſtratibus [p]. Cùm tamen, ſi ad cuſtodiã ſint tantùm carceres, minoribus quoque concedantur, quia iuriſdictionis ſunt [q]. Inde non modicũ beneficiũ exiſtimarunt antiqui, pietatis & religionis cauſa, ſoluere vinctos à carcere, & veluti poenam eis illã leuare & remittere ſi grauiorũ criminũ rei nõ ſint, in die Paſchæ [r], quo Dominus noſter Ieſus Chriſtus reſurrexit, ſolutis mortis vinculis. Quẽadmodũ & apud Iudæos, in memoriã liberationis captiuitatis Aegyptiacæ, tẽpore quo ſuũ Phaſe celebrabãt, ſoluebant ex reis etiã maximis vnũ à carcere, & poenã eidem remittebãt [s]. Et apud Theſſalos die feſto, quẽ Peloriũ dicebant, vincti de carcere dimittebantur, & in cõmunũ admittebãtur, ob memoriã beneficij à Peloro quodã recepti, ſicut narrat Athenæus [t], poſt Bathonẽ Sinopæũ [v]. Sõlẽt & hodiè in die Paſchæ quoque, vel die ſacroſancta veneris præcedente, à principe indulgentiæ, & abolitiones criminũ reis concedi. Et dum is etiam aliquas perluſtrat ciuitates carcere detentis pro iucũdo eius aduentu veniã delictorũ impartitur. Atq; Licinius

[a] Gell. lib. 20. c. 1.

[b] l. nemo exigentem, de exact. tribut. lib. 10. C. tit. 19.

[c] Plut. in vit. decem orat.

[d] auth hodiè, de conſtitut. reor. auth. ſed hodie, de offic. diuer. iudi. C. § neceſſarium, vt nul. hic. habe loc. ſeruã.

[e] l. 3. de cuſto. reor. C.

[f] Per. Iacobi, in prax. tit. de ceſſio. bono. in fine. Iacob. Per. de Perar. in tit. de exec. ſentẽ in ſua praxi, Docto. in l. ob es alienum, C. de ſolutio.

[g] P. Coſtalius, in l. alia cauſa, § eleganter, ſol matri.

[h] Angel. in l. ſi longius, §. ſi filius, de iudic. in f.

[i] hãc ex ſermo. Get. in conſtitutio in Latinum cõuerſa Iuſſimus Gubler.

[k] Vip. l. 1. § fin. de alex. ludu & alcat. lib. 11. Digeſt.

[l] Liui. in 1.

[m] Plin. de Vir illuſtri.

[n] Eutrop. libr. 1 de geſt. Romano.

[o] Alex & Bart. nu. 3. in l. 3. de iuriſdi. & eius iudi.

[p] l. ea quæ, ad municip. in f. §. nullum, de defenſo. ciuit. in Auth.

[q] §. & iudicare, eod.

[r] l. nemo, C. de epiſcop. audien.

[s] D. Ioan. Euang. c. 18. & D. Matth. c. 27.

[t] Athenæ. libr. 14. Dipn. c. 17.

[v] Baro Sino, in Orat. de Theſſal.

nius Rufinus iurisconsultus respondit, si victum aut stratum inferri in carcerem quis iudicato non patiatur, vtilem in eum pœnalem actionem dãdam es-
24 se: vel secundum alios iniuriarum actionem in eũ dari posse [a]. Carceres quoque in supplicium dati sunt, iure ciuili & pontificio: in quo & perpetui. Nam receptum est, seruum pœna perpetuorum vinculorum damnari Romano iure posse [b]: liberos autem minimè [c]. Iure pontificio & perpetuus & tẽporalis ob scelera, in ecclesiastici fori homines, concessus carcer [d]. Quia semper ecclesia sperat conuersionem & poenitentiam delinquentium, nec vult cum principe suo Deo mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur, & viuat [e]. Neque supplicium mortis temporalis ecclesia infligit, neque iudicium infert sanguinis [f]. Ideò graue scelus perpetuo carcere plectit, ad agendam poenitẽtiam reum includendo, pane doloris & aquæ angustiæ sustentãdum, vt com-
25 missa defleat, & deflenda vlterius non committat [g]. Notant & interpretes [h], hanc poenam carceris perpetui, poenæ damnationis in metallum impositæ à iure ciuili æquari. Et Panormitanus tradit, quòd vbi pro delicto imponitur poena mortis iure ciuili, tunc iure pontificio depositus detruditur in carcerẽ perpetuum [i]: nam in hoc vitæ parcitur. Et idcircò carcer ille nõ debet esse ita horridus, vt intra paucos dies, vel aëris defectu, vel pedore seu coeno, vel cibi defectu, coniectus moriatur [k]: alioquin episcopus, vel iudex talem decernẽs, irregularis fit [l]. Quamuis enim hæc poena similis sit morti, tamen mortis naturalis non est, sed ciuilis, vt nec qui ea damnãtur testari, neque capere ex testamento possint [m]. Dempto tamen iure consuetudinario, quo alicubi, vt Castellæ, & legionis regni, quorum legibus incola morte ciuili vel naturali dãnatus ex crimine, in quo non est confiscatio, potest ante mortem naturalem disponere & testari [n].

a l. si victum, 34. de re iudic. lib. 42. P. 1 tul. 1.
b l. seruus sub pœna l. 10. de pœn. in P.
c l. incredibile, l. 6. C. eod. Callist. in l. mãdatis, l. 3 5. eo. titu in P.
d c. quãuis, de pœn. in 6 c. vni eod in Extra. comm Feli. in c. qualiter, in 2. § fin. nu. 10. de accusat. o.
e Ezechiel c. 18 ca. hi qui, 3 q. 4. can. hi à quibus 23 q. 8. § 1 vt non luxuri cont natu. in Auth coll 6
f c. in archiepiscopatu, de rapto. c. clericis, & c. sententiam sanguinis, ne cler. vel mona sec. nego se immisc. li 3 titu, 50. ap. Gregor.
g c. nouimus, c. 27 §. fin. de verb sig ap. Grego.
h notat Innocen. in c. qualiter, in 2 de accusat. in col pen. vers & sunt.
i Panor. in c. tuæ, de pœn ap. Grego vide pugnãt. a apud Ioan Bern. Diaz. in practi crimi. cano. c. 129.
k Panor. in c. à nobis, de aposta.
l Bald. in l pen. C. ad l Aquil. Cardin in Clem. 1. de pœnit. & remiss q 7 Feli. in c. qualiter, in 2. § fin nu. 25 de accusat.
m Bald. cons 448. 1. volum. incip quæritur in primis.
n in legib. Tauri editis, l. 4.

De pœnis iuris ciuilis. Cap. 34.

1 Pœnæ iuris ciuilis in genere 8. Non capitales quæ, & damni pœna quid.
2 Pœnæ capitales quæ.

1 IVs ciuile Romanorum vtitur vtplerumque poenis octo in genere, ad quas aliæ referri possunt: illæ sunt, damnum, vincula, verbera, talio, ignominia, exilium, seruitus, & mors. Sed & alia diuisione, capitalibus, & non capitalibus. Non capitales dicemus eas, quæ damni sunt, vel bonorum, vel corporis: bonorũ, vt poena quæ pro furto imponitur, & pro similibus criminibus, dupli, tripli, quadrupli [o]: dicetur & multa pecuniaria, & publicatio bonorum, de quibus suprà dictum est. Damnum corporis habentes sunt, amputationes membrorum, vincula, fustiũ ictus, verbera, incarceratio temporalis, relegatio ad tempus, in perpetuum, in insulam, stigmatum inustio. Item non capitales, adẽptio
2 dignitatis, infamia, interdictio, exilium. Capitales, veluti ad furcas damnatio, viui concrematio, capitis amputatio, & alia genera mortis naturalis supplicio illata: quibus accedunt deportatio, ignis & aquæ interdictio, in metallum & opus publicum damnatio, seruitutis impositio. Quæ omnia ferè explicata sunt, quibusdam exceptis, de quibus paucis agemus. Et primùm de stigmatũ inustione.

o sic enim pro his interpretatur dãnum glo. in l si pro furt. de cond furt. in P & in ca. quod errauerat, 23 q 5.

De ſtigmatum inuſtione. Caput 35.

1 *Stigmata delinquentibus quare adjiciantur.*
2 *Aquæductuum cuſtodes, hydrophylaces.*
Stigmata corporibus aliorum, quàm delinquentium quare, & quomodo impreſſa vel inſcripta. eod.
3 *Serui olim notis vtplerumque ſignati. Et Stichi ferè omnes quare dicantur.*
4 *Frons an notari ſtigmate debeat.*

STIGMATA notæ ſunt, quæ inuruntur delinquentibus, vt conſtet per ſigna ea reos fuiſſe criminum. Stigmata namque per ſe ſignum referunt, quæ nec perpetuò ob crimina, ſed & ob alia iudicanda inurebantur. Veluti hydrophylaces, aquarum videlicet publici cuſtodes, aquæductuum vrbis regiæ, in manibus ſigno imperatoris notabãtur, vt manifeſti eſſent omnibus, & ita ab vſu, cui deputabantur, non auellerentur, nec angariarum, vel operarum nomine tenerentur [a]. In fabricenſibus quoque ſtatutum ab Arcadio Cæſare, illorum brachiis ſtigma, hoc eſt, notam publicam infigi [b]: vt latitantes hoc modo ſaltem dignoſci poſſent. Scribit Plinius [c] barbarorum fœminas mareſq; etiã apud Dacos, & Sarmatas, corpora ſua inſcribere, hoc eſt, ſigna notasq; ſuis corporibus imprimere, quò venuſtiores appareant. Apud Hebræos, ſi Hebræus ſeruiuiſſet ſex annis Hebræo, in ſeptimo anno dimitti liber debebat, & in teſtimonium eius, auris fibula erat perforãda [d], vt ſtigmate illo agnoſceretur. Solebant & ſerui notis antiquitus pungi, vel inuri, vt fugiẽtes internoſcerentur, vt ex Artemidoro conſtat [e], dum ait στίζονται παρὰ Θραξὶν οἱ εὐγενεῖς παῖδες, καὶ παρὰ Γέταις οἱ δοῦλοι. Et Plutarchus [f] de Athenienſibus in Sicilia captis loquens, καὶ τούτους ὡς δικέτας ἐπώλησε, στίζοντες ἵππον εἰς τὸ μέτωπον, *& hos vt ſeruos vendiderunt, nota equi frontem inurentes.* Eiusq; rei meminit & Plato lib. 9. de Legibus. Vnde & Iulius Pollux [g] dicit quòd ſeruorum, οἱ μὲν στίζόμενοι στιγματίαι καὶ στίγωνες. Et frequenter apud iuriſconſultos ſerui Stichi dicuntur. Refert Herodotus [h], quòd barbari maiorem partem Thebanorum, qui à Græcis ad Xerxem deciſcebant, regis iuſſu, ἔστιζον στίγματα βασιλήια, compũgebant vel inurebant per notas regias. Item & ſignabantur notis captiui, & in aliquo ſcelere deprehenſi. Sic enim & meminit Plutarchus [i], Τὰς ἀχμαλώτους τῶν Ἀθηναίων ἐνυβρίζοντες, ἔστιζον εἰς τὰ μέτωπα γλαῦκας. Vbi & indicat ſignum & notam, quæ imprimebatur fuiſſe Noctuam: locum autem frontem. Cùm tamen hodiè receptum Romano iure ſit, non inuri nota faciem oportere [k]: quòd ea ad imaginem pulchritudinis cœleſtis fuerit figurata. Antiquitus tamen contrà receptum, & in Gallia in fronte, lilij candentis nota inuri quibuſdam reis ſolet. Facit quod apud Athenæum [l] Diphylus ait de eo, qui comam nutriebat, dicente, Deo ſe eam conſecraſſe, ἀ δι' ἃ τοῦτό γε, ἀλλ' ἐστιγμένος, πρὸ τοῦ μέσου παραπέτασμ' ἀντὶν ἔχει. *non ideo, ſed vt obuelet notam, quæ eius fronti inuſta eſt.* Admittit & ius pontificium hanc pœnam, atque clericis adulteratibus ſigillum regium, iis ab ordinibus deiectis, inuri characterem aliquẽ ſtatuit in ſignum maleficij [m]: nempe per iudicem tẽporalis iuriſdictionis [n], cùm eccleſia non inferat iudicium ſanguinis, vt ſæpè monui [o]. Theophilus imperator iuſſit ſtigmata inuri Theophani & Theodoro in facie, ob ea quæ refert Zonaras [p], vt à cæteris diſcernerentur.

1
2
3
4

a l. pen. de aquæduc. lib. 11. C. trinl 42.
b l. 3. de fabricenſ. eod. lib C. tit. 9.
c Plin. lib 22. cap.
d Exod. 21.
e Artemido. libr. 1. Oniroer.
f Plutar. in Nicia.
g Iul. Pollux, libr. 3. Onomaſt. c. 8.
h Herodo. lib 7.
i Plutar. in Pericle.
k l. ſi quis in metallũ, l. 17. C. de pœn.
l Athenæ. lib. 6.
m c. 3. de fall. libr. 5. Decretal. tit. 20.
n glo. in d. c. 3.
o cap. ſententiam, ne clerici vel mona. in arch. & præſc. de reſcript. eam ſimilib
p Zona. in hiſtoria.

De damnatione in metallum, & in opus aliud publicum, & de ſeruis pœnæ. Cap. 36.

1 *In metallum, & in opus metalli damnari, quæ pœna.*
Serui pœnæ qui ſiebant. eod.
2 *Metalli, operis metalli, operis publici, & miniſterij metalli differentia.*
3 *Decuriones, vel filij eorum in metallum damnari nequeunt.*

1 SVT pœna, in metallum damnari, & in miniſterium metalli, quibus ſerui pœnæ damnati efficiebantur [a]. Iure autem Nouellarum nemo benè natus, ſupplicio ſeruus fit [b]. Ea nota differunt etiam in metallum damnati, & in opus publicum, quòd illi ſerui pœnæ fierent, iſti tantùm apolides, amittentes ciuitatem & retinentes libertatem [c], ſimiles deportatis [d]. 2 Metallorum opus publicum quidem eſt, ſed grauius & durius, quàm alia opera publica: ideò eius legis non ſunt. Ad opus metalli pertinent, damnari ad calcariam, vbi calx coquenda vel excauanda, & ad ſulphurariam [e], ad fodinam ſulphuris. VIpianus [f] inter pœnam metalli, operis metalli, & miniſterij metallicorum, differentiam tantùm ponit in vinculis: quòd qui in metallum damnantur, grauioribus præmuntur: qui in opus metalli, leuioribus: in miniſterium autem illi illæue damnantur, qui iſtis ſeruiunt. In miniſterium metallorum ſunt perſonæ, quæ vt ſeruiant metallicis, in tempus vel in perpetuum adiudicantur, in quod & fœminæ damnari ſolebant: vt & in ſalinas, id eſt, ad præſtandas operas ſalinis [g]. In metallum in perpetuum damnati, ſi per decennium ſeruierint, & valetudine vel ætatis infirmitate inutiles operi eſſe cœperint, dimitti poſſunt à præſide vel principe, ſi ex proximis eorum quidam pro illis impetrent [h]. Et ita reſtituuntur in libertatem, vt neque, ſi ſerui antè eſſent, quàm in metallum damnati, redeant in domini poteſtatem [i]. Pertinebat namq; metalli ſupplicium tam ad perſonas liberas, quàm ad ſeruiles [k]: cùm tamen ſerui in opus aliud publicum, perpetuum, vel temporale dari non poſſent [l]. Putarem & gratiam eandem fieri per principem facile poſſe damnatis in perpetuũ ad remos, vt poſt decennũ, vel ſi inutiles labori ſint, reuocari reſcripto poſſint: videndum tamen ne horum liberatio in pernitiẽ reipublicæ recidat, ſi eius generis ſint remiges, qui ſoluti nocere poſſint. 3 Hæc pœna metalli vel miniſterij eius non imponebatur decurionibus, vel decurionis filiabus [m].

[a] Hermog. l. in metallum, l. 16. de pœn. in P. l. aut dãnum, l. 2. §. fin. & l. capitalibũ, & l. quidam ſunt ſerui, l. 27. eod. tit.
[b] §. quod autem, de nupt. in Auth. glo. in l. qui vltimo ſupplicio, de pœn. in P.
[c] d. l. quidam ſunt ſerui, eod.
[d] l. 1. C. de pœn.
[e] l. aut damnum, l. 8. §. in calcariam, de pœn. P.
[f] VIp. d. l. aut damnum, §. inter eos, & §. in miniſterium, eod.
[g] d. l. aut damnum, §. in miniſterium.
[h] Modeſt. in l. in metallum damnati, l. 22. de pœn. in P. l. ſed & hæ, de procur. in P.
[i] l. aut damnum, §. fi. de pœn. in P.
[k] l. metalli ſupplicium, l. 22. C. de pœn.
[l] Papin. l. ſeruus in opus, l. 54. de pœn. in P.
[m] l. decurionum, l. 2. & l. ſi mater, l. 9. eod. C.

De aliis pœnarum generibus. Cap. 37.

1 *Pœnarum varia genera iuris ciuilis.*
2 *Studendi facultas adempta in pœnam.*
3 *Memoriæ damnatio qualis eſt pœna.*
Heroſtratus templum Dianæ Epheſi incendit. eod.
4 *Plumbo liquido os claudi pœna lenonis.*

5 *Canem super humeros ferre grauissima pœna Vuormaciæ.*
6 *Xylagogion, &* L'estrapade, *quæ pœnæ.*
7 *Streble pœna quæ nautica.*
8 *Catapontismos pœna demersionis in aquam.*

ALIA genera pœnarum referuntur à Constantino Cæsare, in 1
l.1.de emend. seruo.lib.9. C. tit.14. quæ ibi videto. Pro noua 2
pœna ademptum studendi solatium à Tiberio[a]. Sunt enim
nobis literarum studia pro solatio in tempore aduersitatis,
vt ait Cicero[b]. Et Plinius hoc dixit dulce otium & regale,
excedens omnem negotiorum curam[c]. Sic enim per conso-
lationem scripturarum, potissimùm diuinarum, pacem habemus[d]. Et cùm
maris imperium tenerent Mitylenenses, socius, qui desciuerant hanc pœ-
nã imposuerunt, vt liberos suos non docerent literas, nec artes liberales, om-
nium suppliciorum hoc grauissimum iudicantes in inscitia & ignorantia li- 1
beralium artium vitam transigere[e]. Est & damnatio quædam memoriæ de- 3
linquentium, cùm etiam post mortem ita supplicium statuitur reo, ne quis
eius mentionem faciat, vel nominet, vel collaudet. Sic iudices damnatio-
ni eius, qui deprehensus confessusúe est, Dianæ Ephesiæ templũ, tota quòd
Asia struente quadraginta annis constructum, incendere parasset, vt nomẽ
suum per totum orbem diffunderetur, addi censuerunt; vt decreto memo-
ria teterrimi hominis aboleretur, neque fas esset eum loquendo, vel scri-
bendo nominare, vt refert Valerius Maximus[f]. Etsi efficere non potue-
rint Ephesij, vt nomen ad nos non veniret: dictus namque Herostratus, &
id notum nomen, vt author Strabo[g]. Domitiano mortuo iussit senatus cly-
pleos, & imagines coràm detrahi, & ibidem solo affligi: nouissimè era-
dendos vbique titulos; abolendamq; omnem memoriam decernens[h]. In
iure generaliter, quorum damnatur memoria, eorum crimen morte non
intercidit[i]: cuius generis plures species sunt[k]. Plutarchus alicubi ait le-
gem extare apud Græcos, per quam iuberetur libros scelestorum homi-
num etiam bonos è medio tolli, vt authorum memoria deleretur[l]: vt & de
libris, & memoria hæreticorum rescripserunt Cæsares[m]. Noua pœna & 4
inusitata, ob criminis detestationem iussit & Constantinus Cæsar lenoni,
qui persuasit raptori consentire, liquido plumbo meatus oris claudi[n]. Me-
minit eius pœnæ, ac existentis in vsu Horatius[o],

Nec seuerus
Vncus abest, liquidumúe plumbum.

Apud Germanos Maguntiæ lex patria & probrosa pœnam acerrimam inter 5
illos statuit, cogi viuum canem humeris per vrbem Vuormaciam, vel aliã
ferre, vtraque manu prioribus canis pedibus apprehensis[p]. In legibus Nau-
ticis[q], pro furto nautæ est pœna ξυλαγώγιον, cùm quis multoties subleuatus 6
posteriori parte corporis ad malum nauis, vel aliud lignum adigitur. For-
san & ξυλαγώγιον dici poterit genus supplicij, quod nostris dicitur *L'estra-
pade*. Apud nautas etiam Oceani Germanici ξυλαγώγιον frequens. Vt & illis 7
aliud tormentum familiare, dictum στρέβλη, nauticum videlicet instrumen-
tum ligneum, cuius labris constringuntur plancæ in compingenda naue
adactis cuneis ligneis. Et ita Ecclesiasticus accipit[r], οἰκέτῃ κακούργῳ στρέβλαι καὶ
βάσανοι, id est, *seruo maleuolo tormenta, & compedes*. Et pro prelo accipitur. Est & 8
καταποντισμός, hodiè quoque frequens Thososæ, in blasphemis puniendis,
dum cauea inclusi sæpius aquæ immerguntur: vt apud nautas, cùm qui funi
alligatus in mare proiicitur, & subtus nauim raptatus, atque sublatus de-
nuò submergitur.

a Sueto. Tranq. in Tiber. c. 62.
b Cic. pro Arch. poe.
c Plin. Iunior, lib. 1. & 7. Epistol.
d Ad Roma. 15. & 1. Machab. c. 12.
e Aelia. lib. 2. de var. histo.
f Val. Maxi. lib. 8. c. 15.
g Strabo, lib. 14.
h Sueto. in Domiti. c. fin.
i l. 2. de testam. manum. lib. 7. C. tit. 2.
k vide in l. ex publicorum, de accusat. P. iuncta glo.
l meminit Ficinus, annota. in Cratylum Plato.
m l. damnato, l. 6. de hæreti. lib. 1. C. tit. 8.
n l. 1. de rapto. virgi. in Cod. Theodol.
o Horat. lib. 1. Carmin. Ode 35.
p Henrichus Pantaleon, in Prosopogra. parte 2. in Frederico Barbarossa.
q in legib. Rhodiẽs. lege 3.
r Eccles. c. 11.

De

De lictoribus, & carnificibus. Cap. 38.

1 *Lictorum materia vbi tractetur. Et quis eorum fasces primus inuenerit.*
Aleba quid. eod.
2 *Lictori quot suberant milites.*
Borreau *Gallis vnde ducenda dictio. eod.*
3 *Principi adstantes necabant ex iussu regis homines.*
4 *Carnificis officium subibant olim accusatores.*
5 *Carnificis officium maximè vile.*
6 *An hoc non carnificem cogat iudex aliquem exequi.*
Carnifices cur exosi. eod.
7 *Carnifex non debet impediri à populo, quominus exequatur officium.*

1 VAMVIS de lictoribus dixerimus in personis administris iudicum, & infrà etiam aliqua[a]: tamen pauca hîc etiam subiiciemus alia. Fasces duodecim primos Ianus dedit in Olympo Etruriæ, ad continendas recentes colonias in aureo officio: & ad terendos & castigandos malos, vt ait Fabius Pictor[b]. Aleba fasces hi ab eo dicti, & per contractionem alba: nam teste D Hieronymo, Al, significat mixtionem, Eba, verò aceruum rerum & virgarum. Innuit hoc Ouidius[c], dum ait, hanc alebam dedisse Ianum Cranæ amasiæ, in præmium virginitatis cum iure cardinis.

Ius pro concubitu nostro tibi cardinis esto,
Hoc pretium posita virginitatis habe.
Sic fatus virgam, qua stiges pellere posset
A foribus noxas (hæc erat Alba) dedit.

[a] infrà lib. 32. c. 44.
[b] Fab. Pictor, lib. de aureo seculo.
[c] Ouid. in Fast.

2 Lictori vnicuique aderant, & suberant adolescentes ingenui & armati 24. vt ait Cato[d]. Vnde & ita erant sub 12. lictoribus prætoriani milites trecenti, quorum princeps dicebatur Etrusca lingua, *Barrakel*, id est, lictor, percussor: illud certè à verbo Hebræo פרץ fulminauit, percussit. Vnde & D. Hieronymus Barate regem, percussorẽ interpretatur. Et inde nõ dubito Tholosæ, *Borrel*, & in Gallia, *Borreau*, dici lictorem & carnificem. Compertum etiam est, principes sæpè vindictam & executionem pœnæ commisisse iuuenibus, qui sibi adstabant. Sic Saul iussit emissariis suis, qui circumdabant eum, *conuertimini & interficite sacerdotes Domini: eò quòd Dauidem fugientem recepissent: quo tempore tamen noluerunt serui regis extendere manus suas ad sacerdotes Domini, præter Doech Idumæus, cui Saul iussit quoque*[e]. Et rursum de Dauide pro eo, qui occiderat Saulem, dictum, *vocauit vnum de pueris suis, & ait, accedens irrue in eum, qui percussit illum, & mortuus est*[f]. Idem Dauid præcepit pueris suis, & occiderunt Rechab, & Banaa, principes latronum, quòd occidissent proditorè filium Saulis Miphiboseth super lectum suum[g]. Misit & Salomon manum Banaiæ filij Iocadiæ, qui interfecit Adomam[h]. Et per eundem quoque iussit occidi Semei[i]. Quem putant reges Persarum interficiendum: zona comprehensum apparitoribus regis interficiendum tradunt, vt Charidemus à Dario illis datus iniustè puniendus[k]. Olim qui accusabant reos, ipsi quoque lapidabant, vt ex sententia Domini de accusatione adulteræ notatur ibi, *Qui vestrum sine peccato est &c*[l]. Hodiè carnificis & lictoris munus maximè vile, quantumuis necessarium, eique deputantur, qui morte digni sunt ob scelera. Quamobrem & tradunt interpretes, eo deficiente, qui supplicia vltima demandet executioni, pluribus captis reis

[d] Cato, in fragmen. de originib.
[e] 1. Reg. c. 22.
[f] 2. Reg. c. 1.
[g] 2. Reg. 4.
[h] 3. Reg. c. 2.
[i] eod.
[k] Diod. Sic. lib. 19. histo. in 3. anno Alexan.
[l] D. Ioan. Euang. c. 8.

pœ

pœnæ corporalis, posse iudicem vnum illorum ea lege absoluere, & liberum relinquere, vt aliis supplicium inferat: potestq; iudex aliquem ita condemnare, vt sit carnifex ciuitatis, vel pœnis exequendis deputetur ad tempus, vel in perpetuum [a]. Atque si in perpetuum ad hoc officium damnatur, seruus pœnæ videtur. Quòd si ex aliis, quàm reis criminũ velit iudex ad hoc 6
officium cogere, vix potest: & si capiat aliquem seruum, vel vilissimum mendicantem pro exequenda iustitiæ pœna, debet illi soluere aureos quinque pro mercede [b]. Sunt enim exosi vel natura ipsa humana huiusmodi homines, qui exequuntur mortis etiam meritæ supplicium: vtpotè communis sanguinis natura condolente humano interitu alterius [c]: vt plebs refugit destructoris naturæ similis consortium, locumq; vbi is sit funestum arbitratur. Vt Cicero funestari concionem lictoris seu carnificis interuentu dicat [d].
Atque leui de causa qualibet insurgendi in lictores arripit occasiones. Quare 7
sapienter Carolus Quintus imperator, in constitutione de capitalibus iudiciis, cauit in hunc modum art. 97. *fracto post sententiam diffinitiuam bacillo iudicis, quúmq; lictor reum ad locum supplicij trahit, prætor palam ac publicè exclamari denunciariq;, adeóq; magistratus atque potestatis nomine sub capitali pœna iuberi faciat, lictorem nulla ex parte remorari aut impediri, etiamsi casus in euentu fuerit, nullas illi violentas manus inijci.* Qua sanctione obuiam itum est temeritati populi, qui sæpè anteà Saxoniæ lictorem, qui primo ictu à nece aberraret, saxis telisq; petebat, vt in carnificina plerumque obrueret. Et ex Lubeci historia refert Iustinus Goblerus, vno die quinque lictores in carnificina à populo obrutos. Statuerunt & Archadius & Honorius Cæsares, non licere alicui, nec etiam monachis aut clericis, damnatos supplicio è manibus lictorũ eripere, aut pergentes ad supplicium retinere, aut defendere: datis mandatis iudicibus, ne id fieri permittant, alioquin permittentibus, vel non vindicantibus pœna triginta librarum auri, vel capitali indicta. Relicta tamen licentia cuique pro damnato appellandi [e].

a Bart. in l. 2. de pub. iudic. per l. aut dãnum. § in calcatiã, cum seq. & l. capitalium, de pœn. in F.

b Paris de Puteo, in suo tracta. de Syndico, in ver. manuolius.

c l. vt cum, de iust. & iure.

d Cic. pro Rabirio.

e l. addictos, 7. C. de episcop. aud. l. addictos, 29. de appellat. lib. 7. C. tit. 62.

FINIS LIBRI XXXI.

De

Bibliothèque de Toulouse